Ecaterina ȚARĂLUNGĂ

ENCICLOPEDIA IDENTITĂȚII ROMÂNEȘTI

I

REPERE

ENCICLOPEDIA IDENTITĂȚII ROMÂNEȘTI

I

REPERE

ECATERINA ȚARĂLUNGĂ

Editura AGIR

Lucrare publicată în regia autorului

Ecaterina Țarălungă

Enciclopedia Identității Românești

I

REPERE

Editura AGIR
București, 2019

Editura AGIR este recunoscută de CNCSIS și ASTR

Editura AGIR
Calea Victoriei 118, Sector 1
010093, București, România
Telefon/Fax: 0040.21.3168992
Enail: editura@agir.ro ; www.edituraagir.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
ȚARĂLUNGĂ, ECATERINA
Enciclopedia identității românești / autori: Ecaterina Țarălungă, Cornel Golea, Stelian Diță, Dumitru Fodor, Gheorghe Buliga. Dinică Ciobotea, Sergiu Cornea, Marius Guran - București, Editura AGIR, 2019
vol.
ISBN 978-973-720-763-0
Vol. 1. Repere - ISBN 978-973-720-764-7
Conţine note și comentarii, anexe, bibliografie
737.1(495.02)

Îngrijire editorială: Dr. ing. Ion Ganea
Ing. Dan Bogdan
Adina Oloeru
Coperta: Ing. Ion Marin

ISBN 978-973-720-764-7

Coordonator de proiect: dr. ECATERINA ȚARĂLUNGĂ

Vol. I – echipa de lucru:

Prefață: dr. ECATERINA ȚARĂLUNGĂ

- Partea I: *Repere și relații identitare* – dr. ECATERINA ȚARĂLUNGĂ
- Partea a II-a: *Definirea conceptului identității* – dr. ECATERINA ȚARĂLUNGĂ

Individualizarea geografică a României – prof. univ. dr. CORNEL GOLEA

Fundamentul geologic – geolog STELIAN DIȚĂ

Mineritul ca exploatare a resurselor geologice – prof. univ. dr. ing. DUMITRU FODOR, rector al Institutului de Mine din Petroșani, membru al Academiei de Științe Tehnice

Studii de caz: petrolul și gazele naturale – ing. GHEORGHE BULIGA, fost ministru adjunct al Ministerului Minelor și Petrolului, președinte al Societății inginerilor în Petrol și Gaze din România, membru de onoare al Academiei de Științe Tehnice și membru al Academiei Oamenilor de Știință din România

- Partea a III-a: *Semnul identitar* dr. ECATERINA ȚARĂLUNGĂ

Evoluția administrației și împărțirilor teritoriale. România – prof. univ. dr. DINICĂ CIOBOTEA, universitatea din Craiova, Facultatea de Științe Sociale, Programul românii în Europa, coordonator; contribuții: dr. ILEANA CIOAREC, ALEXANDRINA DANIELA CIOBOTEA-CIOAREC, dr. GABRIEL CROITORU, dr. CORNEL GOLEA, dr. LOREDANA MARIA ILIN-GROZOIU; MIRELA MINODORA MINCĂ-MĂȘĂESCU, dr. DIANA MIHAELA PĂUNOIU

Evoluția administrației și împărțirilor teritoriale. Moldova – prof.univ. dr. SERGIU CORNEA, prorector la universitatea de Stat din Cahul, Republica Moldova, profesor la Departamentul pentru Legislație și Administrație Publică

Studiu de caz: Informatica în România și Republica Moldova:
† prof. univ. dr. ing. MARIUS GURAN, membru de onoare al Academiei Române; SVETLANA COJOCARU, CONSTANTIN GAINDRIC,ION BOLUN, IGOR COJOCARU

- *În loc de concluzie • Identitatea ca modelator uman – cazul literaturii* – dr. ECATERINA ȚARĂLUNGĂ

Vol. II – autor Ecaterina Țarălungă

Colaborări și revizii:
LUCIAN MARINA, Președinte al Societății de Limba română, Voivodina
Dr. hab.ION CIOCANU, Republica Moldova
Dr. hab. AUREL MARINCIUC, Republica Modova

Mulțumiri

Coordonatoarea acestui proiect adresează mulțumiri pentru sprijin și contribuții următorilor:

- Prof. univ. dr. ing. Nicolae Dinculeanu, SUA, membru de onoare al Academiei Române
- Prof.univ. dr. ing. Constantin Bulucea, SUA, membru de onoare al Academiei Române, Fellow Member IEEE
- † prof.univ. dr. Virgil Cândea, președinte al Asociației Române de Studii Sud-Est Europene și secretar general al celei internaționale, președinte al Asociației România, vicepreședinte al Academiei Române, Fellow Member al Centrului Wilson and Smithsonian Institute, membru al Academiei Europene de Arte și Științe din Paris, al Societății pentru Europa de Sud-Est din Műnchen etc.
- † Prof.univ.dr. Dan Horia Mazilu, Universitatea din București, specialist în literatură română veche
- † Acad. dr. Paul Cernovodeanu, cercetător, apoi director al Institutului de Studii Sud-Est Europene Nicolae Iorga, București
- † Acad. prof. dr. Alexandru Duțu, profesor la Facultatea de Istorie a Universității din București, invitat la Universitatea din Bochum, College de France ș.a., specialist în istoria mentalităților
- Eugeniu Doga, compozitor, membru al Academiei Ruse de Științe, al Academiei Internaționale de Artă și Cultură, pentru sprijinul acordat în accesarea fondurilor de arhivă veche din Leningrad
- Lojze Wieser, coordonatorul proiectului *Wieser Enzyklopädia des Europäischen Ostens*, Viena-Klagenfurt, din echipa căruia coordonatoarea acestui proiect a făcut parte în perioada 1998–1999 pentru tronsonul România – Republica Moldova
- Dr. ing. Mihai Mihăiță, președinte al Asociației Generale a Inginerilor din România, pentru sprijinul constant acordat echipei de autori
- Dr. Viorel Roman, Akademischer Rat la Universitatea din Bremen, Germania, pentru contactele cu specialiștii din aria germanică.
- Dl. Anatol Vidrașcu, directorul Editurii Litera, cel care a susținut proiectul *Dicționarului de personalități* și l-a publicat în 2011, într-o primă ediție, la editura sa.

Adresăm de asemenea mulțumiri pentru sprijin următoarelor instanțe:

- Biblioteca Academiei Române, București
- Bibliothèque Nationale de la France, Paris, cu precădere Departamentul de Română
- Biblioteca Lenin, Moscova
- Biblioteca Saltîkov-Scedrin și Muzeul Ermitaj, Petersburg
- Institutul de Lingvistică V. Vinogradov al Academiei de Științe a URSS, Moscova
- Cabinetul Petru cel Mare, Petersburg
- Metropolitan Museum, New York, pentru fabulosul site care așază pe axa Timpului, cu artefactele descoperite și siturile investigate, toate civilizațiile lumii
- Muzeele de Arheologie și de Etnografie din Istanbul, Salonic și Atena
- Biblioteca Municipală Torino, Italia
- Institutul de Științe Weizmann, Rehovot, Israel
- Centrul de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară, București
- Muzeul Național de Istorie, București
- Banca Națională a Iordaniei pentru Colecțiile de Monede Vechi, Amman
- site-ul www.dacoromanica.ro
- site-ul www.academia.edu
- site-ul archive.org
- site-ul www.pbase.com/dosseman al lui Dick Osemann despre istoria Antoliei, cuprinzînd peste 70.000 de imagini
- tuturor cititorilor care au semnalat și au corectat erorile cuprinse în fișele din prima ediție a volumului al II-lea al acestei lucrări, *Enciclopedia identității românești. Personalități* și, nu în ultimul rând, familiei Simeanu (Corina, profesoară și Bogdan, informatician) pentru voluntariatul reviziei de text, susținerea proiectului pe site-urile lor, calendare.eu/clipart și școala-online.eu, ca și adăugarea de elemente noi la baza de date a volumului al II-lea.

MOTTO

Dacă este ceva ce știi, spune!
Dacă este ceva ce nu știi, caută!

D'Alembert

Encyclopédie ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers,

Préface, 1751

Notă asupra ediției

Cele două volume ale *Enciclopediei identității românești* au fost concepute ca o introducere în problematica de fond a chestiunii românești și au intenția de a stabili reperele care pot ajuta oricare cercetător şi orice echipă avizată să reconstituie linia fenomenului românesc de-a lungul vremii, ca şi evoluția fiecăruia dintre domeniile aferente. Aceste volume iau în discuție repere constitutive (vol. 1) și personalizări identitare (vol. 2) așa cum se pot observa la foarte numeroasele personalități ale culturii române de-a lungul timpului. În primul volum, la început, se află o listă alfabetică a abrevierilor folosite în cuprins și mai greu de identificat la lectură. Fiecare dintre volume are propria lui *Bibliografie* la sfârşit. Tot la sfârşit sunt grupate *Notele și comentariile* primului volum, numerotate cu începere de la 1 pentru fiecare din capitolele lucrării. Ele oferă, prin detalii, o perspectivă de adâncime asupra conținutului propriu-zis, fără a fi o divagație de la fluxul expunerii. Comentariile permit înțelegerea relațiilor dintre cele trei părți ale primului volum și acționează întocmai ca un ochean cu ajutorul căruia se pot vedea conexiuni de fond între diverse episoade identitare. Primul volum conține la final și un capitol intitulat *Anexe*, unde se cuprind baze de date asupra subiectelor din cuprins, chei de raportare la evoluția identitară (legislație, tabele sintetice, un dicționar de termeni specifici pentru minerit ş.a.). *Bibliografia* lucrării este dispusă pe capitolele cuprinsului.

E. Ț.

Cuprins

Partea a II-a

ABREVIERI

A.C.E.X – Administrația Centrală pentru Prospecțiuni și Explorări Miniere

A.N.R.M. – Agenția Națională pentru resurse Minerale

ADN – prescurtare de la acidul desoxiribonucleic, un lanț de nucleotide care conține instrucțiunile genetice ale fiecărui organism viu

ADNmc – Analiza ADN din vestigii umane aflate în situri arheologice

ASTRA – Asociațiunea Transilvană pentru Literatura română și Cultura Poporului Român

BMAC – Complexul Arheologic Bactriana-Margiana BRICS – **B**razilia, **R**usia, **I**ndia, **C**hina, Africa de **S**ud

CEDA – Confederația Spaniolă pentru Drepturi Autonome

C.G. – Comitetul Geologic

C.S.G. – Comitetul de Stat al Geologiei

CSI – Comunitatea Statelor independente, un tratat colectiv economic, de securitate și prevenirea crimei transfrontaliere

D.G.P.E.M. – Direcția Generală de Prospecțiuni și Explorări Miniere

E.G. – Expediția Geologică

FORADEX – Foraj Administrare Exploatare

FYROM – inițiale pentru numele în engleză al Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei

G7 – organizație internațională formată din Canada, Germania, Italia, Japonia, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii

G8 – ca mai sus, plus Rusia (suspendată în 2014)

G20 – Grupul celor 20, un forum al guvernelor și băncilor din Africa de Sud, Arabia Saudită, Argentina, Australia, Brazilia, Canada, China, Coreea de Sud, Franța, Germania, India, Indonezia, Italia, Japonia, Marea Britanie, Rusia, Turcia, Statele Unite, Uniunea Europeană

I.C.E.M.I.N. – Institutul de Cercetări Miniere

I.C.P.P.G. – Institutul de Cercetări pentru Petrol şi gaze I.C.P.P.G. - Câmpina.

I.E. – Întreprinderea de Explorări

I.E.E.G. – Întreprinderea de Explorări a Expediției Geologice

I.E.M. – Întreprinderea de Explorări Miniere

I.F.L.G.S. – Întreprinderea de Foraj și Lucrări Geologice Speciale

I.G.E.X. – Întreprinderea de Stat pentru Explorări Geologice

I.G.G. – Institutul de Geologie și Geofizică

I.G.P. – Întreprinderea Geologică de Prospecțiuni

I.G.P.M.S. – Întreprinderea Geologică de Prospecțiuni pentru Minerale Solide

I.G.R. – Institutul de Geologie al României

I.M. – Întreprinderea Minieră

I.P.E.G. – Întreprinderea de Prospecțiuni și Explorări Geologice

I.P.G.G. – Întreprinderea de Prospecțiuni Geologice și Geofizice

I.P.G.G.H. – Întreprinderea de Prospecțiuni Geologice și Geofizice pentru Hidrocarburi

I.P.L. – Întreprinderea de Prospecțiuni și Laboratoare a Ministerului Minelor

I.P.L.C.G. – Întreprinderea de Prospecțiuni și Laboratoare a Comitetului Geologic I.P.R.O.M.I.M. – Institutul de Prospecțiuni Miniere

I.S.E.M. – Întreprinderea de Studii și Explorări Miniere

IMARO – Organizația Macedoneană Revoluționară Internă

ITRO – Organizația Revoluționară Internă a Tracilor

M. București – Municipiul București

O.P.L. – Oficiul Prospecțiuni și Laboratoare a Ministerului Minelor OECD – organizația Economică pentru Cooperare și Dezvoltare

ONU – Organizația Națiunilor Unite

POSR – Realitatea Poli-Socială

T.P.M.N. – Trustul de Prospecțiuni Metale Neferoase

PREFAȚĂ

Structura acestei lucrări nu este una obișnuită, fiindcă nici subiectul nu este obișnuit. Deși se vorbește foarte mult despre identitate (națională, europeană, de fundament, a cotidianului, a unor comunități de interese etc.), totuși nimeni n-a încercat să-i afle și să-i definească parametrii, liniile de forță și modul de acțiune. Cel mai sigur este să afirmăm că acest subiect, de aprofundare a conceptului de identitate, cu aplicare la români și românitate, nici n-ar trebui să fie preocuparea unei enciclopedii (în sensul ei iluminist), ci a unui studiu teoretic, care să aibă în spate o școală de gândire și să exprime rezultatele cercetărilor ei. Dar aceste două etape: teoria si școala de gândire lipsesc cu desăvârșire, cel puțin în cultura română. Ele au fost depășite de chiar viteza uriașă a modificărilor lumii reale, la care nația noastră este parte, acelea care produc și modificarea de substanță a ideii despre identitate și a reacțiilor identitare. În plus, trăim o nouă etapă iluministă, de redescoperire a relațiilor și evenimentelor legate de spiritul românesc ca parte a unui întreg global (european, planetar chiar) în parametri care depășesc standardele vechii Europe a Națiunilor, așa cum s-a definit în veacul al XVIII-lea, cel iluminist, inclusiv prin enciclopediile și enciclopediștii ei. Dacă atunci a fost vorba despre Primăvara Națiunilor, acum am putea vorbi despre Toamna Națiunilor. Punctul în care ne aflăm noi, românii, dar și fiecare națiune în parte, ne face să invocăm enciclopedia ca tip de lucrare care să pună cuvenita acoladă între începuturile spiritului enciclopedist european, ale spiritului românesc ca modul apartenent la un continent și sentimentul național din momentul de față, al trezirii profunde a românilor, ca și al Europei și al lumii în sens larg, după schimbări de ideologii, sisteme sociale, apariția și dispariția imperiilor coloniale, după războaie, așezări împreună și despărțiri în interiorul aceleiași identități, fenomene încă neresorbite, neînțelese și neasumate în vibrația lor profundă. Identitar vorbind, toate strunele (veacului XX în principal) au produs sunetul major al ființei românești, declicul în stare s-o facă să se întrebe, din ce în ce mai mult, mai des și mai aplicat, cine este de i se întâmplă toate câte i se întâmplă și ce-i de făcut pentru a găsi soluțiile de echilibru între coeziunea internă și conștiința apartenenței la o lume globală. Mai precis spus: ce-i de făcut pentru a nu se pierde pe sine printre meandrele lumii și ale celorlalte identități? Paralelismul poate cel mai corect de făcut – spre a da un răspuns acestei întrebări – ar fi dintre momentul când abordăm acest subiect – la începutul mileniului al III-lea – și momentul de început al veacului XX, străbătut și el de ruperi majore de ritm, de fracturi identitare rezultate din opțiuni ideologice, politice, economice diferite, care, toate, amenințau și ele coeziunea internă a sentimentului identitar. Aceea – și din acest motiv – a fost perioada când a apărut structuralismul ca metodă de investigare a culturii și civilizației (opus destructurării propuse de mișcarea de avangardă). Mă gândesc în primul rând la doi cercetători, un danez (dintr-o țară a vikingilor la origini, obișnuiți să stabilească marile rute intercontinentale care-i apropiau pe oameni), Louis Hjelmslev[1], elevul lui Ferdinand de Saussure[2], și maestrul lui, Algirdas Greimas[3], un lituanian dintr-o provincie istorică a țării lui aflate în lungul Marii Bariere Continentale dintre Asia și Europa, lingvist structuralist care a trăit și a scris în Franța. La intersecția veacurilor al XIX-lea și al XX-lea, ei au fost printre aceia care au înțeles că limba vorbită nu este doar vehiculul prezentului și mărturia trecutului, mijlocul de comunicare, ci structura lui – modul ei de structurare – este chiar calea de găsire a modelelor identitare, cele care-i dau forma și substanța conținutului până în prezent.

Lucrărle structuraliștilor (număr aici și școala lui Bahtin de la Odesa și Vladimir Propp de la Petersburg) au traversat marile schimbări sistemice ale Europei din prima jumătate a veacului XX și au definit modul de păstrare a unității de civilizație a popoarelor continentului, a identităților naționale puse față în față cu războaie, schimbări de ideologie, sisteme sociale. Ca școală de gândire, structuraliștii rămân deci un reper de referință pentru noi cei de astăzi, care am traversat, de asemenea, experiența războaielor, a schimbărilor de sisterm social, a crizelor multiple, dincolo de care, netăgăduit, continuăm să invocăm, mereu și mereu, identitatea noastră ca factor ultim de coeziune.

Dedicăm prin urmare **Partea I** a acestui volum reperelor și relațiilor identitare (semantemelor, adică modulelor de semnificație) cum le numea Hjelmslev, **Partea a II-a** formatorului identitar, cauzelor care induc modelul actanțial (modelul de acțiune umană pentru inserția în problemele prezentului), iar **Partea a III-a** semnului identitar ca întreg, identificabil în produsele spiritului, aflat la suprafața înțelegerii oricui și care leagă, prin chiar destinatarii săi, într-un tot, modelul (cărămizile identitare) de fiecare utilizator în parte, menit să-l perpetueze prin formare (educație) și să-i ridice mai departe edificiul în funcție de situațiile (substanțele de coagulare) aduse de timp sub mâinile sale de meșter. Fiecare parte are capitole dedicate substanței conținutului și capitole dedicate punerii ei în act (studii de caz). Niciuna dintre părți nu epuizează subiectul, ci doar oferă indicii despre amplitudinea și conturul lui posibil, lăsând ca deschiderile provocate prin lectură să se împlinească în mintea fiecărui cititor, după volumul lui de cunoaștere, după specializarea lui și după propria sa formulă umană (identitară). Parțial, e și un mod de a trișa puțin cu metoda de lucru însăși, fiindcă există în formula fiecăruia dintre noi – sper – și un modul identitar prestabilit prin educație și apartenență, ceea ce ne face să înțelegem căile de rezonanță colectivă și să fim un popor unitar – în sensul de entitate recognoscibilă global – a lumii prezentului. Lăsăm deci pe fiecare cititor să-și însușească, în sensul lui propriu, această lectură, după dorință și fond aperceptiv, conform teoriei, atât de clar formulată, a unui alt mare participant la mișcarea structuralistă, Umberto Eco[4], acela care a și definit conceptul de „opera aperta“ (deschisă).

Absolut toate datele și informațiile folosite în această lucrare sunt publice.

iulie 2019, București
Ecaterina Țarălungă

PARTEA I

Repere şi relaţii identitare

Cadru general

Ultimele două veacuri, ale Europei Naţiunilor, au însemnat, şi pentru spiritul românesc, parte a celui european, perioada marilor solicitări. Entitatea românească (definită cu mult înainte de apariţia Europei Naţiunilor, dar capabilă să se exprime instituţional, în interiorul unui stat unitar, România Mică, doar de la mijlocul veacului al XIX-lea) a traversat două războaie balcanice, două războaie mondiale şi două schimbări de regim, ambele cu viraje majore în registrul perceperii, protejării şi promovării valorilor sale identitare, capabile să-i asigure chiar permanenţa în această parte de lume. În acest perimetru de timp a apărut şi a dispărut România Mare, lăsând loc celor două state româneşti de astăzi, România şi Republica Moldova. Nimic n-a rămas neînsemnat cu trăsături apăsate în înfăţişarea de astăzi a identităţii româneşti, a trăsăturilor sale de fundament. Iar acest lucru este cu atât mai important, cu cât identitatea constituie pilonul de sprijin cel mai de seamă în deschiderile de orizonturi aduse neamului (ceea ce înseamnă mai mult decât naţiunii) la începutul mileniului al III-lea. Spaţiul şi timpul constituie colile uriaşe de hârtie de desenat, iar oamenii, comunităţile şi statele româneşti sunt creioanele colorate care desenează pe ele conturul mereu schimbător şi ariile încă nerepertoriate vreodată până la capăt ale unui întreg fundament căruia îi aparţinem cu toţii. Ba chiar mai mult: suntem produsul din prezent al volutelor făcute prin spaţiu şi timp de purtătorii de identitate (personalităţi, comunităţi, state) ca păstrători ai unor foarte adânci şi ramificate rădăcini, care preced, în timp, chiar apariţia marelui copac numit entitatea românească. Fie că acceptăm, fie că negăm, parţial sau total, acest întreg, el continuă să producă şi în prezent efecte care depăşesc cu mult voinţa şi condiţia noastră conştientă şi limitată în timp, precum şi graniţele statelor naţionale de astăzi. Mentalul, mentalităţile, toată armătura de vieţuire a românilor alături de celelalte neamuri ale acestei zone europene, se exprimă prin ceea ce sunt ei ca rezultat al tuturor traversărilor făcute în timp. Va să observăm deci, în cele ce urmează, care sunt condiţionările de orice fel, ca şi temeiurile care au format într-un anume chip românitatea, astfel încât (şi în măsura în care) este o prezenţă şi o parte activă a lumii de astăzi, aflată în faţa solicitărilor unui veac nou, unui alt mileniu şi unor standarde din ce în ce mai globalizate.

Identitatea ca barem de existenţă

În veacul al XIX-lea populaţia Europei s-a dublat. Iar a marilor capitale, Londra şi Paris, a crescut cam de şapte ori faţă de veacul precedent. Acest proces de creştere accelerată era datorat, în principal, dezvoltării ştiinţelor şi invenţiilor, ca urmare a abordării raţionaliste a vieţii (care începuse încă din secolul al XVIII-lea). Medicina, fizica, chimia, biologia, geografia şi geologia, tehnologii diverse îşi reunesc contribuţiile spre beneficiul speciei umane. În 1803 apare vaporul cu aburi, în 1805 frigiderul, în 1814 locomotiva cu aburi, în 1821 motorul electric, în 1830 maşina de cusut, în 1831 revolverul, în 1844 telegraful Morse, în 1859 Charles Darwin formulează teoria evoluţiei speciilor vii, în 1866 Nobel produce dinamita, în 1877 apare fonograful, în 1879 becul electric, în 1887 automobilul, în 1892 fotografia color, în 1895 apar radiografia Roentgen şi motorul Diesel, în 1898 apare telecomanda… Personalităţi ale bătrânei Europe, dar şi ale Americii de Nord, concurează la depăşirea condiţiei omului însuşi, aşa cum fusese el definit până atunci de religii, filosofii, situaţii politice şi sociale, vecinătăţi. ideea de identitate patrimonială şi naţională capătă sensuri şi accepţii noi. Civilizaţiile omeneşti au descoperit că aparţin unei unice grădini planetare şi că, dincolo de polenul florilor proprii, pot avea parte şi de polenul altor flori, adus de vânturi depărtate, pot înmulţi astfel chiar rodul lor identitar.

Conceptul de identitate, definirea lui, ariile de convergență și diferențele specifice în ansamblul mental sunt proiectul major al acestei perioade a istoriei umanității.

O altă serie de fapte care deschide popoarele – inclusiv pe cel român – spre conștiința apartenenței la un mare întreg, este dată de iradierea uriașă a modificărilor politice. Veacul debutează cu acțiunea fulgurantă a lui Napoleon Bonaparte, care intenționa să facă din Europa un imperiu (după modelul Imperiului Roman) în numele Franței. El încerca astfel să dea un răspuns plauzibil nu doar dispariției unor mari imperii (spaniol, portughez și Sfântul Imperiu Romano-Germanic), ci și extinderii altora: Imperiul Britanic, Rus, ca și creșterii importanței Americii de Nord. În mai puțin de 15 ani Napoleon I străbate Europa până la Moscova și este împins înapoi, fiind înfrânt la Waterloo în 1815. A plecat cu 700.000 de oameni și s-a întors cu 20.000. Congresul statelor europene (de restabilire a frontierelor) de la Viena, din 1815, unde marile puteri au fost Austria, Anglia și Rusia versus Franța, a adus însă nemulțumiri și mai mari: el a încercat o restaurare a identităților Europei după modelul de dinaintea Revoluției Franceze – care avusese loc în 1789 – adică era o tentativă de anulare a descoperirii forței rațiunii omenești, a tuturor descoperirilor tehnicii și tehnologiei, a tuturor invențiilor care-și găseau rostul în folosirea de masă – adică în creșterea nivelului de trai al marilor mulțimi – și venea după dublarea populației planetare. Pe scurt, Congresul de la Viena a propus lumii o soluție feudală după ce continentul traversase experiența acumulării capitaliste și apariției clasei muncitoare, o perioadă de timp unde cei mulți aveau să fie stăpâniți de cei puțini și neproducători de valori… Per total însă, situația politică a Europei, stabilită prin Congresul de la Viena, nu părea o soluție viabilă și nici n-a fost. S-au înființat, ce-i drept, rangurile diplomatice, valabile până astăzi, iar relațiile internaționale, acelea care coordonau politicile statelor unele față de altele, au căpătat noi dimensiuni. Valul revoluțiilor însă nu putea fi oprit. El a început cu decembriștii ruși în 1825, a continuat cu revoluțiile europene în 1830 și a ajuns la dezvoltare plenară cu revoluțiile din 1848. Astfel avea să se cutremure din temelii această „Nouă Europă” și această „Nouă Ordine” propusă de Sfânta Alianță a marilor puteri, unde politica se afla pe un braț al balanței, iar pe celălalt, în echilibru, se afla nu religia, ci Biserica în calitatea ei de instituție suprastatală. Nu e de mirare deci că Sfânta Inchiziție – după confruntarea multiseculară cu Protestantismul – a decedat și ea în 1834, spulberată de furtuna uriașă a nemulțumirilor lumii europene, care acoperea pas cu pas orizontul întregului continent… Procesul identitar atinge și el parametri planetari. Secolul al XIX-lea a fost numit Secolul Națiunilor. Popoarele Americii Latine conștientizează apartenența lor comună, pe de o parte la vechile civilizații andine, distruse de conchistadorii spanioli, pe de alta faptul că flamura latinității le acoperea deopotrivă. Astfel, pe când Napoleon pleca spre insula Sf. Elena, către destinul lui de exilat, Simon Bolivar unea Columbia, Venezuela și Ecuadorul într-un singur stat, încercând să scuture jugul colonial spaniol. Acolo însă, ca și în bătrâna Europă, aceia care nu voiau să revină la feudalism fiindcă deveniseră pe deplin conștienți de faptul că sunt singurii producători de bunuri ai lumii, polenul ce fecundează toate civilizațiile omenești, își cer drepturile cuvenite pentru ceea ce fac: dreptul la muncă plătită și la ziua de muncă de 8 ore, aniversarea zilei de 1 Mai ca zi a muncii (fenomenul a debutat în America), egalitatea în drepturi social-politice și economice a femeilor cu bărbații (tot din America a început), abolirea sclaviei și egalitatea în drepturi a tuturor etniilor. Se întâmpla tot în America de Nord. Toate acestea consolidează apariția sindicatelor muncitorești (George Oden, Marea Britanie, 1813) și conștiința diferențelor dintre clasa muncitoare și țărănime pe de o parte, proprietarii mijloacelor de producție, adică aristocrație și latifundiari pe de alta.

Veacul al XIX-lea a fost veacul confruntărilor dintre toate aceste forțe, ajunse, și în Europa, în prim-planul istoriei (felul în care măsurăm timpul uman, personalizat, în raport cu timpul planetar, calendaristic). Ca urmare a revoluțiilor se multiplică ideologiile de stânga și apare parlamentarismul, cu pluralismul său politic. Apar partidele politice și libera concurență în registrul economic și comercial. Alături de burghezie intră pe scena istoriei, prin creșterea industrializării, o clasă nouă: clasa muncitoare. Iar acestea sunt, în majoritatea țărilor europene, doar primele și cele mai evidente rezulate identitare ale marilor furtuni ale veacului. Dau un exemplu: un muncitor român știe că el este diferit de un capitalist (român ori nu), dar și diferit de un muncitor britanic să zicem. Pe parcursul veacului XX s-a experimentat însă și alianța (identitatea) supranațională de clasă, stânga și dreapta ideologică au atins vibrații foarte înalte, au dus la declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial, la crearea a

două blocuri ideologice globale, cu state (adică identități)-satelit. Nu este deloc de ignorat locul francmasoneriei în desăvârșirea mutațiilor politice din secolul al XIX-lea. Ea apăruse cu mult înainte, se manifestase ca un club elitist, al celor (de pretutindeni și indiferent de etnie) care încercau, prin metode morale, alianțe spirituale, sentimente de toleranță și simpatie față de nedreptățiții vremurilor, să echilibreze balanța Binelui și a Răului în societățile omenești. Dar amplitudinea continentală a mișcărilor de protest, ca și fenomenul lor de masă, au împins francmasoneria la acțiune. Numeroase personalități ale masoneriei se mișcă pe harta Europei încercând să acopere rupturile de echilibru și contribuind la apariția unor noi instituții, la dezvoltarea învățământului, științelor și artelor. În veacul al XIX-lea, al națiunilor, toate drapelele tricolore ale noilor state care apar pe harta bătrânului continent au origine francmasonică. România Mică este rezultatul acestui fenomen, care exprimă conștiința identitară a unei bune părți a românilor (vorbitori ai dialectului dacoromân).

Deși aflată încă sub jugul Imperiului Otoman (al Islamului, am spune azi), Europa de Sud-Est, printre care și românii (dacoromânii, în jurul cărora se formează limba română literară, adică standard, ca și aromânii, meglenoromânii și istroromânii, adică vorbitorii dialectelor românești sud-dunărene), reacționează intens la semnalele schimbărilor europene. Sunt reinstaurate domniile pământene (după domnii fanarioți, care erau, la origini, valahi din cartierul Fanar, un vechi Fânar, al Istanbulului), privilegiu care fusese pierdut de țările române în primul sfert al veacului al XVIII-lea. Revoluția lui Tudor Vladimirescu din 1821, în conexiune cu Eteria (care obține independența Greciei după șase ani de lupte crâncene, de guerilă, cot la cot cu valahii balcanici) încearcă să obțină independența după model grecesc. A urmat perioada Regulamentelor Organice – prima constituție a țărilor române – făcută după model rusesc (Moscova devenise, după Bizanț, a treia Romă, păstrătoarea ortodoxiei și, conform tratatelor diplomatice ale vremii, protectoarea civilizațiilor ortodoxe răsăritene). Transilvania rămâne sub ocupație habsburgică din 1848 până în 1851.

Această stare de lucruri cerea reacții pe măsură, capabile să apere nația însăși de nerecunoașterea identității sale ca neam unitar. Răspunsul a fost unirea Principatelor Române din 1859 și întemeierea României Mici, din păcate recunoscută de Puterile Garante doar pentru perioada conducerii lor de către Al. I. Cuza. Constituția, parlamentarismul, apariția partidelor politice, a scrierii cu alfabet latin (1860), după ce slavona și greaca fuseseră concurente, atestă existența unei intelectualități românești gata să preia sarcina conducerii noului stat. Aducerea unei dinastii străine (1866) a rezolvat greaua problemă a recunoașterii în continuare a statului român și identității românești în Europa și a permis dezvoltarea structurilor instituționale (de învățământ și cultură, legislative, economice, tehnice, militare și social-politice), a întregii armături, scheletul capabil ~~să~~ susțină mersul națiunii spre viitor. Astfel pregătit, tânărul stat român a reușit să-și obțină independența în 1877, luptând alături de rusia contra imperiului otoman. Plevna, Vidin (numit de localnici Diiu, după numele vechiului trib tracic fondator al diilor), sunt doar accesări ale unor ținuturi străromâne – de altfel răscoalele din 1876 din acea zonă (și care are până astăzi vorbitori de limba română: Timocul bulgăresc din regiunea Montana, dar și fosta Valahie Albă din lungul malului sudic al Dunării de Jos) au favorizat și susținut începerea războiului de independență al românilor din 1877. Toți românii (dacoromânii) aflați în afara acelor granițe de stat ale României Mici – Transilvania, Bucovina, Basara- bia, Banatul – au trimis participanți la marea acțiune a obținerii independenței, fiindcă identitar, în spirit, iluminismul Școlii Ardelene și enciclopediștii bănățeni pregătiseră uni- rea românilor în jurul ideii de Dacia romanizată. Ea a fost sprijinită de asentimentul de fundament al populațiilor locale balcanice, originarii valahi, care-i priveau pe românii dintre granițe ca pe niște eroi mesianici. Până astăzi în fața Plevnei a rămas să vegheze statuia generalului armatei române Alexandru Cernat. Sentimentul apartenenței acestor provincii la entitatea românească nu dispăruse, iar Războiul de Independență a fost semnul gândirii tuturor românilor asupra originii, limbii și identității lor comune.

Societatea românească a veacului al XIX-lea a înfăptuit cel mai profund și mai hotărât viraj din întregul parcurs al istoriei sale. Distincția între oamenii de știință și creatorii din domeniul artelor, prefigurată încă din veacul precedent, se diversifică și capătă demarcații noi. Astfel, pe parcursul unui veac, Școala de Poduri și Șosele, Mine și Arhitectură (apărută în 1864), devine Școala Politehnică. Trebuie să remarcăm, ca pe un lucru unic pentru spațiul european, paleta foarte largă de școlire a specialiștilor români la ora astrală a fundamentării națiunii înseși. În domeniul artelor și literaturii apare

Societatea Literară (1827) înființată de Ion Heliade Rădulescu (valah sud-dunărean după mamă, de altfel nici n-a știut românește decât după venirea la București, iar prenumele Heliade e dat în amintirea lui Helios, Soarele, protectorul lui Apollo), apar facultăți noi la universitatea din Iași (înființată în 1860) și cea din București (înființată în 1864), Conservatorul de Muzică și Declamație din București (1864) și Filarmonica Română (1866), Societatea Academică (1866), devenită Academia Română (1867), Ateneul Român (1888), Societatea Arhitecților din România (1891) cu Institutul Societății (1892), numit apoi Școala Superi- oară de Arhitectură (funcționează separat din 1897). Capacitatea românilor de a înțelege și absorbi în parametri identitari deopotrivă modul de gândire și valorile științifice ale unor lumi atât de diferite, așezate între Moscova și Londra, Hamburg și Atena, pentru a le putea aplica la necesitățile spiritului românesc, a fost de la începuturi un principiu de forjare chiar al standardelor neamului, un fundament al națiunii moderne.

Acestui demers de păstrare a identității i se alătură un altul, și el prezent de la începuturile formării intelectualității românești: studiul limbii române. Filologii care-și continuă activitatea din veacul trecut, ori o încep chiar în acest veac, folosesc instrumentul lingvistic pentru a produce nației întregi declicul de conștiință identitară, înțelegerea faptului că, prin chiar acest lucru, românii – deși neuniți într-un stat care să-i cuprindă pe toți – constituie un singur popor. Samuil Vulcan, Constantin Diaconovici Loga, Iordache Golescu, George Ioanid, Theodor Aaron, Heliade Rădulescu, Timotei Cipariu, Aaron Florian, Teoctist Blajevici, August Treboniu Laurian, Aron Pumnul (profesorul lui Eminescu la Cernăuți), Vincențiu Babeș, Alexandru Cihac, Ion C. Massim, B. P. Hasdeu, Alexandru Lambrior, Ion Budai-Deleanu, Nicolae Densusianu, Ioan Nădejde, Al. I. Philippide, Ion Bogdan, Sextil Pușcariu, Gheorghe Alexici sunt toate voci ale provinciilor românești care se aud în aceeași mare grădină a culturii române. Muzica lor împletită ne îndeamnă să întredeschidem poarta spre o acțiune care, deși strict cărturărească, poate pune, în sfârșit, împreună toate esențele și toată știința pe care nația o acumulase până în zorii epocii moderne. Este chiar semnul că mesajul atâtor voci fusese înțeles și că intelectualii români dădeau seamă despre nivelul și standardele românității. Își dau măsura primii enciclopediști: Constantin Diaconovici Loga, Dim. Cozacovici (încă un aromân), Heliade Rădulescu, Timotei Cipariu, Eftimie Murgu, George Barițiu, Ion C. Massim, Aron Densusianu, Ion Budai-Deleanu, B. P. Hasdeu. Toate aceste acțiuni care sunt în principal urmarea iluminismului veacului precedent, dar și a rădăcinilor multiseculare ale culturii române, au avut drept consecință tentativa de răspândire în proporție de masă a tuturor formelor de cunoaștere și de acțiune asupra naturii (asupra spațiului în sens abstract, a peisajului) și mediului socio-uman. Învățământul românesc a cunoscut în veacul al XIX-lea o dezvoltare uriașă în comparație cu veacul precedent. Au apărut universitățile de la Iași și București, colegii în toate orașele însemnate ale provinciilor românești (număr aici și Brașovul, Timișoara), iar școlile s-au răspândit până în mediul sătesc. Moise Nicoară (Transilvania), ca și Coriolan Brediceanu (din Banat, principalul susținător al lui Traian Vuia, contemporanul istroromânului Nikola Tesla) au finanțat bursieri din banii lor proprii. Gheorghe Lazăr a venit de la Sibiu la București și a fondat colegiul care azi îi poartă numele, cu limba română ca limbă de predare. Biblioteca lui, dăruită școlii, a devenit mai apoi primul fond al viitoarei Biblioteci Naționale a României unde, în mod simbolic, rafturile au fost făcute din bârnele care acoperiseră Podul Mogoșoaiei pe vremea lui Constantin Brâncoveanu. Gheorghe Asachi a întreprins în Moldova o acțiune asemănătoare, introducând, alături de arte, ingineria în preocupările elevilor săi. După el a urmat Ion Ghica, la origini istroromân și cunoștință bună a lui Iani Coleti (aromân din Pind, celebru medic și diplomat al Greciei, școlit la Istanbul). Ion Creangă, elevul lui Titu Maiorescu, a fost primul alcătuitor al unui abecedar și al unei aritmetici cu alfabet latin de pe pământul românesc, punând astfel capăt unui îndelungat proces de captare identitară a românilor fie de către cultura slavă, fie de către cea greacă (aromânii elenizați au fost una dintre pârghiile de conștientizare identitară pentru românii nord-dunăreni. Îi numărăm printre ei pe Șaguna, Emanoil Gojdu și Negruzzi, Vasile Alecsandri - în jurul căruia s-a grupat Junimea, a cărui mamă era fiica unui negustor aromân – Cozoni – elenizat, Macedonski, Nicolae Iorga, I. L. Caragiale - bunicii veniseră din satul Caragiali, în Macedonia; satul apare pe harta studenților macedoneni la București). Trebuie adăugat aici aportul substanțial adus Transilvaniei de valahii nordici (bolohoveni, valahi moravi, gorali, lemki etc., etc.), aceia care au migrat către spațiul intracarpatic protector în numeroase perioade ale istoriei și au dat – dau încă –

onomastica transilvană atât de colorată). Învățământul religios începe a se despărți de cel laic. Cultura și civilizația în sens larg se instituționalizează. Apare Societatea Literară română (fondatori Gh. Asachi, Heliade Rădulescu, Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu), prefigurând și pregătind, prin conștiința apartenenței Moldovei și Țării românești la aceeași arie identitară, Mica Unire de la 1859. O puzderie de societăți apar în provinciile românești, strângând între firele dese ale plaselor lor pământul și semințele rodului viitor: ASTRA (fondatori Timotei Cipariu, George Barițiu, Andrei Bârseanu), Junimea (fondatori Titu Maiorescu, P.P. Carp, Th. Rosetti, Vasile Pogor, Iacob Negruzzi, aromân din Pind, al cărui unchi a dat Greciei prima constituție modernă), Societatea Transilvania (fondator Andrei Șaguna, aromân fârșerot la origini), Societatea pentru Cultura și Literatura română în Bucovina (fondator Artemie Berariu-Ieremievici, bucovinean), Societatea Filologică Română (fondator Alexandru Hâjdău, bucovinean), Orientul (fondator Zamfir Rally Arbore), Liga pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor (fondator Ion Slavici, transilvănean). Saltul către așezarea instituțională la nivel de stat unitar, deși format doar din două provincii istorice, Moldova (Moldovalahia) și Țara Românească (din care Oltenia era Valahia Veche), se produce în același secol al XIX-lea: Societatea Academică, devenită Academia Română, Societatea Filarmonică, Ateneul Român (1888).

Este parcurs și drumul pentru satisfacerea culturii de masă, de la formula editură (cu mai multe colecții bine definite)-tipografie-librărie (George Ioanid, Heliade Rădulescu, Dimitrie Iarcu, V. Socec, Leon Alcalay, Nerva Hodoș) la coordonarea susținută a programelor de traduceri din literatura universală (Ioan Barac, Iordache Golescu, Moise Nicoară, Iancu Văcărescu, Ionică Tăutu, George Barițiu, Vasile Alecsandri, Dora d'Istria - o Ghica după numele real, Iosif Vulcan, Constanța Dunca-Șchiau, Heliade Rădulescu, Grigore N. Lazu, colecția Biblioteca Pentru Toți, Eugeniu Carada, Aron Densusianu, Pompiliu Miron, D. C. Ollănescu-Ascanio, George Coșbuc, Frédéric Damé ș.a.).

În pragul veacului XX românii au un stat național, chiar dacă el nu cuprinde toate pro- vinciile istorice locuite majoritar de vorbitori ai limbii române, o cultură europeană altoită pe trunchiul unor vechi tradiții și capabilă să educe tânăra națiune pentru a produce noi valori care s-o susțină și s-o împingă spre viitor. Ca și secolul anterior, acela al apariției și structurării Europei Națiunilor, secolul al XX-lea a însemnat o creștere semnificativă a populației. Ea a fost consolidată prin descoperiri și invenții menite să satisfacă necesarul de consum al marilor mulțimi, nu doar al celor puțini și aleși. De altfel, chiar expresia „bunuri de larg consum" aparține secolului XX. De pildă numărul specialiștilor care lucrau în aceste domenii „ale bunurilor și serviciilor" a crescut de la 8000 în 1910 la cinci milioane în 1990 numai în Europa Occidentală. A apărut (în SUA) principiul fundamental al standardizării produselor. Trebuie să menționăm că mașina de spălat, aspiratorul și mașina de ras au apărut în 1901, detergenții în 1916, în 1905 au apărut oțelurile speciale și anestezia operatorie, înainte de Primul Război Mondial au apărut aviația, telegrafia fără fir, radioul, producția de masă a automobilului (Ford, 1909). Primul sfert al veacului XX se încheie cu inventarea microfonului și a televiziunii, ca și cu reușita epocală a pilotului Lindbergh, care traversează Atlanticul cu avionul, fără escală. Din anii '30 datează banda magnetică, discul de 33 de turații și cafeaua instant. Apar apoi, înainte de al Doilea Război Mondial, sondajul de opinie, pixul cu pastă, nailonul și, imediat după război, bomba atomică. Și dacă Primul Război Mondial nu oprise ritmul geometric multiplicat al invențiilor și descoperirilor, nici al Doilea Război Mondial n-a reușit s-o facă. La terminarea lui au apărut ordinatorul și filtrul de cafea. Prin anii '50 apar televiziunea în culori și bomba cu hidrogen… Descoperirea structurii ADN s-a făcut în 1953, iar bateria solară apare în 1954. Datarea în arheologie prin metoda înjumătățirii izotopului de Carbon 14 este folosită din 1955 și, tot în plin război rece, este aruncat pe orbita planetară primul satelit artificial (1957). La sfârșitul veacului începe să se folosească analiza retroactivă a vestigiilor arheologice numită ADNmc, pentru a accesa – probă de necontestat a valabilității darwinismului – originile speciilor vii și, mai ales, ale omului. Măsurarea Timpului (terestru și cosmic), atenția pentru parcursul trecut al umanității, ca și pentru viitorul ei (inclusiv zborul omului în Cosmos), devin obiective conștientizate de majoritatea civilizațiilor omenești și făcute cu cele mai noi, mai rapide și performante calculatoare. Ideea identitară se restructurează în profunzime, în calitatea sa de concept, de conținut și de țintă, în funcție de toți acești parametri prin care indivizii, națiunile, civilizațiile în sens larg își stabilesc noul loc în ansamblul speciei umane înseși. În anii '60 apar laserul, ecranul cu cristale lichide și este descoperit efectul de seră care generează schimbarea climei planetare. La finalul

acelui deceniu se naște internetul. Toate, absolut toate aceste descoperiri și invenții vizează marile mulțimi ale țărilor civilizate, viața umană în sens larg, ceea ce ne face să pricepem că informația se internaționalizează, nu mai poate fi controlată ori ținută secretă. Între stocarea informației pe dischete de 1,4 MB până la apariția stocării cloud a trecut mai puțin de un deceniu. La fel între tehnologiile Windows și Android. Ba chiar, din rațiuni comerciale, există interesul ca informația să circule și să poată aduce astfel bani. ideea de profit ca zeu suprem aparține tot acestui veac. De aceea câștigă teren băncile și mass media, apar conceptele de „produs" și de „promovare" a lui, nu se mai poate face abstracție de cartea de credit. Apar concediile plătite, programul de muncă de 8 ore se generalizează, săptămâna de lucru este la începutul veacului de 6 zile, iar la sfârșitul lui, grație tehnologizării și luptei sindicale, doar de 4 zile și jumătate, cu toate modificările posibile pentru mintea și sufletul omului, care, în plus, nu mai are motivația muncii de câteva decenii pentru justificarea unei retrageri liniștite (de altfel ideea de retragere și de pensie se modifică și ea drastic de la perioada lui Bismark la finalul secolului al XX-lea).

Întreaga avalanșă de fapte – care schimbă chiar percepția individului despre el însuși ca entitate și despre el ca apartenent la un grup (de profesie, educație, ideologie, regiune, etnicitate, familie, națiune), adică, în esență la un standard identitar – trebuie corelată cu marile modificări ale registrelor social-economice și politice ale veacului XX. Dacă punem între paranteze ceea ce a însemnat continuare și dezvoltare a parametrilor culturali ai vea- cului precedent, trebuie să observăm că aceste modificări de registru socio-economic și politic țin de la Primul Război Mondial și până la mișcările care au dus la dispariția lagărului socialist. Adică proiectează în ochii noștri „un veac mai scurt" decât o sută de ani. Acest perimetru de timp e definit prin asemănări care fac din drumurile și sensurile lui de mers o coeziune vizibilă prin ocheanul analizei, ca și când o lovitură de gong primită pe un sens de mers și-ar împrăștia ecoul pretutindeni, pe toate celelalte sensuri. O întâmplare sau un accident de parcurs se repercutează asupra întregului. Tot veacul vibrează consonant, în toate civilizațiile națiunilor, asupra tuturor identităților, la exploziile izbucnite undeva, pe un drum lăturalnic. Umanitatea, civilizația și cultura veacului XX au caracteristicile unui întreg, chiar dacă uriaș și destul de greu de definit. Dar care sunt parametrii acestui întreg? Primul și poate cel mai însemnat parametru, deși nu tocmai vizibil fără ocheanul puternic al analizei de fond, pare să fie modificarea principiului fundamental după care funcționează relațiile dintre state. Dacă principiul echilibrului de forțe, afirmat de Franța și impus în Europa încă din veacul al XVII-lea, mai ales legat de conflictul continental al creștinilor cu Islamul (precedat în timp de avatarurile Bizanțului și de cruciadele creștine), materializat în principal prin relația cu Imperiul Otoman, dar și prin stăpânirea punctelor de control ale planetei (drumuri comerciale, strâmtori, porți, trecători, pasuri montane, cursuri de apă) a generat apariția imperiilor coloniale (Franța, Olanda, Belgia, Spania, Portugalia, Italia, Germania), nu înseamnă că el mai este acceptat în veacul XX. Țările, popoarele (din Africa, Americi, Asia cu Extremul Orient cu tot, India, Australia, Pacific) incluse în aceste imperii se trezesc la conștiința de sine, își descoperă identitatea și-și realizează starea de subordonare (economică, politică, dar și culturală – adică, în fapt, identitară). Liniile de forță ale grupărilor identitare se numesc ideologii și pun alături unele clase sociale contra altora. Pe scurt, în raport cu presiunea „de la centru" a forțelor coloniale (Puterile Europei dominau o treime din suprafața planetei), apare lupta de independență „de la margini" a acestor popoare, în principal pentru apărarea identității de neam, dar și a folosirii chiar de către respectivele popoare a resurselor naturale din spațiile proprii, fabricarea și vânzarea produselor rezultate din ele. Drumul cu sens unic al civilizației omenești, care ducea de la centru spre margine, se aprinde de flăcările numeroase ale industriilor. Marginalii vor și ei să atingă centrul, să trăiască la fel și explorează acest nou sens de mers, dinspre margine spre centru. Traficul câștigă în intensitate: nu doar misionarii (catolici și protestanți, dar și ortodocși) merg în alte țări spre a impune binefacerile religiei în locul credințelor care făceau identitatea multiseculară a acelor popoare (iar mase mari de oameni din Europa năvălesc spre noile spații pentru a-și putea face viața lor proprie – până la Primul Război Mondial 50 de milioane de europeni au plecat de pe continent, adică aproximativ de două ori și jumătate cât populația României de azi), ci și peisajul Europei se colorează cu africani, indieni, amerindieni, oameni din Extremul Orient veniți să experimenteze pe cont propriu modul de viață al centrului european. Numeric vorbind, marile migrații ale istoriei au fost expresii firave ale circulației umane planetare în

comparație cu ceea ce s-a întâmplat în secolul XX. Și asta pe fondul unor conflicte cu mare putere de generalizare, care fac din acest secol perioada cea mai dramatică a omenirii și cu pierderile de vieți omenești cele mai numeroase din toată istoria umanității. Astfel, înainte de Primul Război Mondial, au fost Războaiele Balcanice (1912–1913), o tentativă regională de desenare a granițelor dintre state, la care România și românii au fost parte, inclusiv prin voci și acțiuni ale unor apartenenți la dialectele sudice ale limbii române. Aceste acțiuni s-au desfășurat pe ruinele Imperiului Otoman, pentru formarea și mărirea statelor balcanice, în condițiile în care Junii Turci (în acest context masonic ar fi de explicat și numele Junimea pentru mișcarea promovată de Titu Maiorescu) și mișcarea generată de Ataturk – nota bene, aromân din Salonic după mamă, așa cum Ioannis Kapodistria, președintele fondator al Republicii Elene, aparținea unei familii de origine istriotă) luptau pentru modernizarea în stil european chiar a țării lor, fostul Imperiu Otoman. Efectul acestor lupte între părți, care s-a soldat cu un sfert de milion de morți, a fost declanșarea Primului Război Mondial, deoarece Austro-Ungaria, Rusia, dar și celelalte puteri europene, nu doreau state solide în sud-estul Europei, conștiente de identitatea și unitatea lor străveche și capabile să-și controleze singure destinul. Serbia a fost atacată de Imperiul Austro-Ungar în 1914. Conflictul se generalizează astfel: Rusia cere mobilizarea generală pentru a-i sprijini pe sârbi; Germania atacă Rusia în solidar cu Austro-Ungaria, aliata ei; Serbia declară război Germaniei, iar Franța și Anglia Austro-Ungariei; Japonia declară război Germaniei (și astfel războiul devine din european, mondial), Turcia intră în conflict contra Franței, Marii Britanii și Rusiei (Antanta), iar SUA contra Germaniei, Austro-Ungariei și Turciei (Puterile Centrale). Acest război a redus populația planetei cu zece milioane de oameni. În urma lui patru imperii devin istorie: Otoman, German, Austro-Ungar și Rus (unde minarea puterii politice a fost forțată de marile nemulțumiri interne, soldate cu revoluția din octombrie 1917, condusă de V. I. Lenin). Nu mai numărăm aici starea de război civil evidențiată în numeroase state pe fondul acestui conflict (genocidul armean e cel mai pregnant), dar trebuie să observăm că ideologiile îmbracă forme accentuate, care împart și justifică parcursul unor întregi colectivități într- un sens ori altul al marelui drum al istoriei. Cel mai evident pentru această exacerbare a fost Războiul Civil din Spania (1936–1939). În principal, el s-a datorat ascensiunii forțelor de stânga la putere, mai ales că imperiul colonial spaniol dispărea. Reforma agrară din 1933, care dădea pământ celor săraci, inițiată de republicani și socialiști, a trezit reacția tuturor forțelor conservatoare. Conflictul deschis declarat în 1936 s-a internaționalizat, brigăzi din mai multe țări europene, dar și din SUA, au luptat atât de partea stângii, cât și a dreptei. Acest război, soldat cu victoria dreptei, dar și cu 300.000 de victime, a adus pentru prima oară în lumea europeană ideea de conflict ideologic (după ce tipul acesta de conflict fusese promovat la nivel național de revoluția rusă), a împărțit lumea între republicani și regaliști. Ideea de manipulare a mulțimilor de către actanții politici devine fundamentul politicilor interne, externe și al relațiilor dintre state. Cei care-și spun de stânga vor înclina balanța spre comuniști, iar cei care-și spun de dreapta o înclină spre fascism. Ambele brațe ale acestei balanțe au funcționat, practic, la fiecare mișcare, ca niște praștii uriașe, ale căror proiectile s-au împlântat în spațiul civilizației și culturii țărilor europene. Știința, tehnologia, dar nu în ultimul rând artele devin ținte ale acestor proiectile ideatice. Participanții la marele trafic al culturii și civilizației, din toate țările, dar, mai cu seamă, din acelea prinse direct în conflict, devin ținte predilecte. Controlul lor după metodele veacului trecut este un scop pe care politicienii și ideologii îl împlinesc prin crearea unor instituții de forță, dar și, inclusiv, grație mass mediei, cinematografiei și spectacolelor, care încearcă astfel, folosindu-i adesea pe oamenii de cultură drept vedete, să manipuleze marile mulțimi, devenite incontrolabile din cauza numărului mare de căi posibile pe care le oferă contextul socio-economic și diversitatea națiunilor. La orizontul veacului se ridică un val uriaș de nemulțumiri cu privire la tentativele de manipulare încercate de arealul politic și financiar asupra mulțimilor, inclusiv folosind pârghiile culturale (identitare) și economice ale și asupra statelor.

Am ajuns astfel la al doilea parametru important al analizei identitare: falia apărută în secolul al XX-lea între ideologiile de stânga și de dreapta, mai ales în perioada războiului rece, când marele întreg planetar rămâne unul de interes marginal pentru cele două blocuri sistemice ale modelului de țară, implicit ale modelului identitar. Subtextual trebuie să înțelegem că această scindare este rezultatul luptei pentru păstrarea puterii ori pentru accesul la ea. Pe de o parte fostele imperii, pe de alta ideea de Europă a Națiunilor, pe de o parte tentativa de restaurare a granițelor și zonelor de influență asupra

fostelor colonii, pe de alta, numărul uriaș de opțiuni, vocații, descoperiri, tot ceea ce a schimbat stilul de trai și mentalitatea marilor mase de oameni de pretutindeni, în ciuda tentativelor exprese de manipulare a lor, totul deci se situează într-o stare conflictuală din ce în ce mai evidentă. Pe scurt, este vorba în continuare despre anularea ori păstrarea efectelor pe care le adusese lumii revoluția Franceză de la 1789… Ca urmare, în termeni generali, revoluția se definește în continuare prin ceea ce duce lumea de la dreapta spre stânga ideologică, produce coeziunea nemulțumirii marilor mulțimi contra celor care-i mani- pulează, adică a deținătorilor Puterii (citește averii) națiunilor, iar contrarevoluția prin ceea ce o duce de la stânga la dreapta ideologică, adică la restabilirea efectelor vechilor acorduri invocate în 1815 prin Congresul de la Viena (și care încercau anularea urmărilor revoluției Franceze de la 1789). Pe numeroasele drumuri, sensuri de mers, direcții de înaintare ale primei jumătăți de veac XX, oamenii și națiunile se opresc pline de confuzie văzând brațele a ceea ce numeam uriașa balanță a stângii și dreptei care acoperă încet, dar sigur, mișcarea peisajului universalist și democratic al Europei Națiunilor, unde nu se circulase, niciodată până atunci, dintr-o țară în alta, cu vize și pașapoarte… Al Doilea Război Mondial a început pe fundalul acestor conștientizări și proiecții, cu efective militare de țară și opțiuni capabile să internaționalizeze rapid conflictul european. Ceea ce se punea în discuție de această dată, era chiar rolul central al Europei în civilizația planetară, valențele ei de susținătoare a politicilor de echilibru, identitatea ei continentală, silită să admită ori nu existența în interiorul său a două modele de putere, adică a două modele de stat în sens generic, modele de administrare a societății, de civilizație, de țintă formativă, de opțiune, inclusiv identitară. Între Estul și Vestul continentului se rescria, în parametri moderni, vechea sciziune dintre Estul și Vestul fostului mare Imperiu Roman, dintre două paliere ale creștinismului, care tindeau să perpetueze în timp două modele de lume, de religie, de stat, de civilizație, adică fundamentul pentru două feluri de a percepe standardul identitar al ființei omenești, dincolo de entitățile numite națiuni și dincolo de Europa Națiunilor. Marea criză economică reevalua capacitatea bătrânului continent de a rămâne actantul unitar și controlorul principal al traficului civilizației planetare. Dacă această criză (1929–1933, perioada ascensiunii lui Hitler la putere) aducea în discuție chiar modelul european de civilizație, răspândit până atunci în lume, al parcursului intercontinental de bunuri și de valori (inclusiv modurile lui de promovare) pe șosele cu sens unic de mers (să exporți doar produse finite, după ce ai importat doar materii prime), acum intervin tentații și impulsuri noi. Pe lângă pârghiile economice inter-state ca unități de acces spre păstrarea controlului unora asupra altora (numărăm inclusiv marile companii supranaționale), religia tinde să-și păstreze rolul de prim-plan în marele joc. Creștinismul (cu cele două paliere, ortodoxia și catolicismul, dar și cu diverse alte ramuri, în principal Protestantismul) pe de o parte și Islamismul pe de alta sunt percepute ca factori identitari mai ales de către minoritățile etnice care trăiesc în spațiul majoritar al altor națiuni ori religii. Ca urmare, conflictul se desenează mereu mai clar. El afirmă personaje care țâșnesc în spațiul identitar al unor națiuni fără să facă parte din plasma lor. Dau un singur exemplu: Corneliu Zelea Codreanu figurează în istorie ca legionar român, fondator al ortodoxiei, deși era jumătate neamț și jumătate polonez și nu era ortodox după religie. Acest conflict de anulare a entității spirituale duce la izbucnirea celui de-al Doi-lea Război Mondial cu puțin înainte de jumătatea veacului XX și în același an când luase sfârșit Războiul Civil din Spania. Al Doilea Război Mondial a distrus șaizeci de milioane de vieți omenești și 70% din infrastructura industrială a Europei, învingătorii au cerut daune uriașe celor învinși pentru refacerea standardelor antebelice, România a plătit daune URSS două decenii, controlul căilor de circulație ale civilizației planetare au revenit SUA și URSS, două modele diferite de globalizare. Lumea în întregul ei și-a schimbat Centrul, iar raporturile dintre centru și margini au devenit cu totul altele. Statele Europei occidentale își unesc forțele spre a rezista mai bine avansului acestor doi coloși, mai exact avansului acestor noi tipuri de demers civilizațional. În 1954 ia ființă Comunitatea Cărbunelui și Oțelului, prima formă a Uniunii Europene de astăzi. Două mari blocuri militare însă, NATO și Tratatul de la Varșovia, au consfințit irevocabil falia uriașă a veacului XX apărută în interiorul civilizației europene și umane, ca și existența a două tipuri de stat, de administrare, de modelare și de control al societății. Punerea în echilibru a sensurilor de mers pe marile drumuri ale economiilor naționale și ale civilizației în sens larg redevenea astfel posibilă, în fiecare dintre cele două arii. În registrul spiritual hard rockul (cultura de underground în sens larg) a dus la apariția a ceea ce s-a numit în SUA *New Wave*, iar în Franța *La*

Nouvelle Vague, Noul Val, resimțit în muzică, apoi în cinematografie, artele plastice și, în final, în literatură ca o cuprindere a subculturii (cultura de underground, de club de noapte) în aria mare a culturii și civilizației omenești. Marile mulțimi, acelea care fuseseră veșnic respinse de la accesul la drumurile de vârf ale culturii, încercau astfel, în deceniile 7–8 ale veacului, să-și ia revanșa. Dar Lumea pierduse iremediabil polenul marilor grădini, parfumul indicibil al florilor răsărite din amestecul de voci și culturi, pierduse dreptul de a circula liber pe planeta Pământ. Țările socialiste chiar numeau „lagăr” încercuirea în care trăiau. Organizația Națiunilor Unite, ca și Comunitatea Cărbunelui și Oțelului au fost primele tentative postbelice de cartelare pentru recâștigarea sensului multiplu, a căilor de liberă circulație în Europa postbelică.

Veacul al XX-lea a debutat în România cu marea răscoală țărănească de la 1907, semn clar al disjuncției repartizării bunurilor între cei mulți și cei puțini, dar puternici. Față de restul Europei, România se resimțea după lunga noapte otomană și după apartenența unor teritorii ale sale la imperii care dispăruseră. Din acest motiv aborda mai lent laimotivul anunțat al veacului în lumea europeană. În urma războaielor balcanice, România a câștigat Cadrilaterul, cândva parte a marelui regat tracic al Odrisiei, pentru care Marea de Marmara fusese un lac interior. Prin Pacea de la București, din iulie 1913, revin României Caliacra și Durostor, în care existau 45 și respectiv 14 localități cu nume românești (respectiv 30% din populație era încă românească). Noua graniță pornea de la Turtucaia și se desfășura până la Marea Neagră, la miazăzi de Ekrene. Teritoriul inclus avea o suprafață de 8.371 km_2, pe care trăiau peste 300 de mii de locuitori; tot în urma păcii, Regatului Sârb i-au fost date însemnate teritorii macedonene, locuite și de români, care la recensământul din 1921 erau majoritari în localitățile Bitolia, Crușovo, Moloviște, Beala de Jos, Beala de Sus, Veleș, Preaspa, Ohrida, Strunga, Tetovo și altele). După Primul Război Mondial, statul național român a atins granițele care i-au adus numele de România Mare. În 1918, Transilvania și Basarabia au intrat în componența statului, iar în 1919 (după Trianon și cedarea unei părți a Banatului numit de atunci Sârbesc) armatele sârbești s-au retras, în sfârșit, din Timișoara. Perioada interbelică a fost, pentru identitatea românească, a doua mare perioadă de glorie, epoca de aur a „noilor clasici“, capabili să dea liniile directoare ale unor programe definitorii pentru spiritualitatea și identitatea românească în întregul ei. În schimb, în urma celui de-al Doilea Război Mondial, România a pierdut Basarabia, Bucovina de Nord, Bugeacul, care vor suporta, toate, soarta învinsului față de învingător. Dacă deportările din aceste zone vor fi încetat după moartea lui Stalin (1953), schimbul de populații, menit să modifice raportul dintre majoritate și minorități, a continuat. Conectarea acestor provincii – vorbitoare ale dialectului dacoromân, adică a limbii române literare – la bazinul culturii române a slăbit și s-a limitat la gramatică, la folclor și la evocarea perioadei de aur a culturii clasice. Chestiunea dialectelor românești de la sudul Dunării nu s-a mai pus (a valahilor trecuți la islamism în perioada otomană cu atât mai puțin), mai ales în condițiile în care România făcea parte din același lagăr socialist cu Iugoslavia, Bulgaria, Albania, Ucraina, iar atitudinea antifascistă a Greciei și standardele democratice ale Turciei le situau mai aproape de lagărul socialist, decât de Europa Occidentală. Recensămintele perioadei socialiste nu mai formulează întrebări referitoare la etnia locuitorilor, vorbitorii dialectelor aromân, meglenoromân și istroromân, fiind bilingvi, sunt considerați aparteneți etnici la limba națională a statului din care fac parte și minoritățile par să se disipeze, încet și sigur, în masa etniilor majoritare. În plus, românilor de la sudul Dunării nu li se recunoaște condiția de români, ei sunt numiți vlahi și li se taie orice legătură cu bazinul fundamental al românității aflate la nordul Dunării. Pentru statele românești România și Moldova, cea mai bună și mai sigură cale de conservare identitară a rămas folosirea limbii române și apelul, veșnic viu, la bazinul culturii populare. Aceasta a fost – pe lângă emigrarea masivă și formarea de comunități identitare în țările de adopție – și calea vorbitorilor de limba română de la sud de Dunăre, aparteneți ai tuturor celor patru dialecte ale românității. În ciuda tuturor tentativelor de aplatizare, de pierdere în uriașul univers al întâmplărilor veacului XX, românii au păstrat însă fără greș reperele identitare ale tuturor zonelor de origine formativă și au produs valori menite să reafirme continuu apartenența spiritualității românești la un întreg cultural și de civilizație venit din adâncurile timpului și rămas distinct în lumea europeană a secolului XX. În ce privește reflexul unor ideologii (de stânga și de dreapta) pe pământul românesc, el s-a soldat, în registrul uman, cu o emigrație uriașă față de numărul total al românilor. Au migrat spre Europa de Vest și SUA (în principal) cei care se considerau

apartenenți ai regimului dispărut în urma celui de-al Doilea Război Mondial. S-a schimbat drastic, în a doua parte a secolului, raportul dintre populația urbană și cea sătească. Natalitatea a crescut foarte mult. Bucureștiul a crescut de două ori și jumătate, iar celelalte orașe de câte 4–5 ori. După schimbarea împărțirii administrative a țării (de la 17 regiuni la 41 de județe), au apărut numeroase orașe noi. Industrializarea a devenit o chestiune prioritară, învățământul de 7, apoi de 8 și de 10 ani a fost obligatoriu și gratuit pentru absolut toți copiii. După 1989, căderea – și în România – a sistemului socialist i-a făcut să migreze, cu aceleași destinații preferențiale, pe cei care se considerau în continuare adepții socialismului. Conflictul intern între „c ei vechi" și „cei noi" a fost internaționalizat și multiplicat în comunitățile românești din afara granițelor, denivelările s-au aplatizat foarte încet, ambele tabere fiind manipulate atât de forțele politice din țările de origine, cât și de acelea din țările de destinație. Proiecția regionalizării României ca efect al apartenenței sale la UE a dus nu la dezvoltarea, ci la dispariția multor centre orășenești, care, de altfel, se află în plin proces de externalizare a forței de muncă prin falimentarea obiectivelor economice ale perioadei socialiste, care satisfăceau necesitățile din interiorul CAER. După 1989, în România și Republica Moldova a reapărut analfabetismul, viața culturală s-a diversificat în universuri mici, după caracteristicile grupului care străbate un sens sau altul de pe marile drumuri posibile ale lumii. A reapărut pluralismul politic. Liberalizarea forței de muncă și integrarea României în structurile UE a schimbat raportul de forțe între românii rămași în țară și aceia care trăiesc în afara granițelor. Situația e valabilă deopotrivă pentru teritoriul celor două state românești, dar și pentru Voivodina, comunitățile din Ungaria, Ucraina. Cei peste 12 milioane de români aflați în afara granițelor României și Republicii Moldova, în comunități foarte vechi și stabile, trebuie să spunem fără nicio umbră de îndoială, afirmă valori identitare, direcții de mers pe căile veacului care nu pot fi și nu trebuie ignorate. Cifra de 12 milioane a fost dată publicității printr-o *Declarație comună* semnată la Arad pe 11–12 martie 1999 de Uniunea Democrată a Românilor din Croația, Mișcarea Românilor și Vlahilor din Timocul Sârbesc, Alianța Creștin-Democrată a Românilor din Ucraina, Asociația Culturală a Istroromânilor, Uniunea pentru Limbă și Cultură Aromână, Asociația Social-Culturală a Românilor din Transcarpatia - Ucraina (cu numele George Coșbuc!). Acestora trebuie să le adăugăm comunitățile românești din lumea largă, rezultate în principal din migrația forței de muncă, dar și din cauze politice care i-au alungat din propriile lor țări (unde fuseseră fie majoritari, fie minoritari). Și ei însumează peste zece milioane de oameni. Atât prin masa lor echivalentă cu a celor dintre granițele României, cât și prin sincronizarea cu noile culturi de adopție, românii aflați dincolo de hotarele statelor românești ne fac să înțelegem că identitatea nu ține doar de puterile statului ori de șansele pe care le oferă exclusiv solul natal, ci și de capacitățile spiritului fiecărui om de a-și apăra ființa originară. Apartenența fiecăruia la neamul lui este egală cu însăși calitatea sa de om: ești ceea ce te-ai născut să fii, fără să refuzi biculturalismul. Confruntată cu marile deschideri aduse de finalul de veac XX, spiritualitatea românească se află în pragul unor necesare evaluări ale întregului, capabile să-i permită saltul spre tentațiile și posibilitățile uriașe al începutului de mileniu III.

Cultura română a veacului XX a urmat câteva linii majore, care i-au asigurat, pe de o parte, continuarea drumurilor veacului precedent, păstrarea sentimentului identitar, al unității spirituale a nației prin apelul la marele bazin al culturii populare, iar pe de alta prin inovare, în acord cu celelalte civilizații și culturi ale lumii (în principal europene). Diferențele de ritm și de parcurs ale „călătorilor" români de pe toate aceste trasee sunt datorate unor factori adesea extraculturali. Marile evenimente ale secolului XX, care tin- deau să scoată de pe calea sa chiar modelul planetar al bătrânei Europe, să schimbe, cu alte cuvinte, raporturile dintre centrul european și periferiile planetare, nu sunt de ignorat nici pentru spiritul românesc. În primul rând, tot ceea ce făcuse farmecul și gloria culturii clasice a veacurilor trecute, este perceput ca valoare elitistă și, ca urmare, este negat cu putere. În zona culturii artistice apare promovarea absurdului în locul clasicismului, romantismului, realismului, ba chiar impresionismului, simbolismului. Ea este însoțită de cortegiul multiplu al unor curente care au în comun tendința de spargere a canoanelor și de eliberare a unei forțe ce nu fusese considerată până atunci, după judecata rațiunii umane, parte sau expresie a întregului spiritual al omului: subconștientul (cel individual, analizat de Freud și cel colectiv, analizat de Carl Jung). Astfel apar experimente precum suprarealismul, dadaismul, abstracționismul, avangarda cu toate valurile ei, futurismul, ermetismul

care împing lumea și cultura ei mereu mai către stânga ideologică. Ceea ce au în comun aceste curente și se repercutează asupra întregii societăți este de-structurarea, anularea efectelor mentale ale civilizației de tip „vechi”, reformarea (în termenii calculatorului chiar reformatarea) unei tipologii umane pentru a accesa o formulă de entitate mai completă, mai întreagă (conștient + subconștient, adică rațiune + intuiție), mai capabilă să ofere răspunsuri viabile marilor provocări ale veacului. Această tentativă de destructurare și apoi de restructurare în alți parametri a fost în general percepută, în spațiul românesc, ca o alianță culturală cu stânga ideologică europeană. Opțiunea de dreapta a avut însă exprimări la fel de clare. Naționalismul de tip A. C. Cuza a fost continuat și întregit de ortodoxismul lui Nichifor Crainic, de autohtonism și gândirism. Totuși, dincolo de ideologii, forța unei națiuni reunite și echilibrul adus de înțelegerea valențelor continuității în afirmarea identității de neam s-au tradus prin apariția unor instituții capabile să se implice în proiecte de anvergură. Fundațiile Regale în primul rând au susținut toată armătura culturii române prin programe de re-evaluare a trecutului și de afirmare a noilor valori, inclusiv prin instituții de cultură noi și prin burse acordate celor merituoși, chiar dacă proveneau din familii simple, de la țară. Muzeul Satului, ca și mișcarea de investigare socială a lui Dimitrie Gusti, fortificarea învățământului superior românesc, nu doar umanist, cât mai ales tehnic și științific, au contribuit în plus la imaginea unei țări rotunde, dezvoltate de jur împrejurul unui ideal care făcea din România parte egală celorlalte țări ale Europei Națiunilor. De pildă afirmarea unui mare industriaș ca Mociornița, copil de țăran, n-ar fi fost posibilă în secolul al XIX-lea. Chiar și ideologic, situația culturii române nu diferă de întâmplările din Europa primei jumătăți de veac XX: stânga și dreapta devin fiecare mai puternică, mai ancorată în susținerea diferențelor dintre cele două părți. Dar a existat și o tentativă, exclusiv românească, de acroșaj explicit al sentimentului național și identitar la stânga ideologică. El s-a numit poporanism, a fost promovat în principal de C. Stere și G. Ibrăileanu și a înflorit în jurul revistei „Viața românească”, singura publicație din România care apare neîntrerupt din 1906 și până astăzi, reușind să traverseze marile falii (de la jumătatea veacului, când schimbarea de regim politic al României a dus practic la nerecunoașterea valorilor din prima parte a secolului și ridicarea unor noi pleiade de creatori, și din 1989, când s-au produs negări noi, dar fără reîntregirea peisajului culturii cu valorile perioadei socialiste ori cu toate marile valori – inclusiv de stânga – ale perioadei interbelice). Activismul din anii celui de-al Doilea Război Mondial, protocronismul din anii socialismului au încercat să păstreze și să continue linia identitară a creației românești bazată pe promovarea fervent izolaționistă și conserva- toare a trecutului, chiar dacă în detrimentul adepților sincronismului cultural (postmoderniștii pro-europeni, dar și pro-americani). Astfel, spiritul românesc a suportat, în același veac, de două ori întreruperea majorității drumurilor identitare, aruncând pe marile sensuri de mers ale viitorului generații noi de alergători, atât din spațiul nord-dunărean, cât și din comunitățile românești de la sud de Dunăre, mereu mai grăbite și cu respirația mereu mai scurtă, fiindcă nu se puteau raporta la bazinul cultural al propriului lor veac, al propriului lor popor în întregul său, nici la al înaintașilor lor conaționali mai de la origini, așa cum fusese conceput de fondatorii de țară, ci respirau doar aerul intervalului de alergat, adus de vânturi poate nu întâmplătoare, dar sigur incontrolabile de către identitarii înșiși. Fundalul cultural ne spune că, la nivelul instituțional, registrele s-au îmbogățit cu mult în secolul XX față de secolul al XIX-lea, ceea ce indică nevoia permanentă de limpezire a atmosferei, de restructurare a întregului spiritual al nației. Perioada postbelică a însemnat prezența unei însemnate elite românești în emigrație, cu deosebire în Europa și SUA. Alături de continuatorii din țară ai demersurilor culturale care marcaseră prima parte a veacului XX, ei încearcă, pe căi diferite, în parametri ideologici diferiți, să păstreze și să afirme valorile identitare românești. În țară, controlul politic sever reinstaurat odată cu schimbarea de regim, permite aproape numai opțiunile partinice, declarat de stânga (ceea ce a inclus și componenta națională, uneori naționalistă) în perioda socialistă și declarat de dreapta după 1989. Iorgu Iordan a fost director al Institutului de Filologie din Iași, al celui de Lingvistică din București, membru fondator și președinte al Societății Române de Romanistică, președinte al Comisiei Naționale UNESCO. Mihail Sadoveanu a fost președinte fondator al noii Uniuni a Scriito- rilor, Ion Mușlea a înființat Arhiva de Folclor din Cluj, Emil Petrovici, Asociația Slaviștilor din România și Institutul de Lingvistică și Teorie Literară din Cluj, Iosif C. Vartician a fon- dat Institutul de Limbă și Literatură din Moldova, Gligor Popi și Radu Flora au inițiat Soci- etatea de Limba Română din Voivodina (Banatul Sârbesc, 1962),

Vasile Levițchi – Societatea de Cultură Românească Mihai Eminescu din Cernăuți (1989). Emigrația românească își dă și ea măsura în spațiul culturii, inițiind asociații și instituții menite să afirme continuitatea valorilor românești interbelice, rezistența prin cultură (în principal a adepților dreptei ideologice). De altfel, chiar această perifrază cu privire la „rezistența prin cultură" aparține în exclusivitate veacului XX. Trebuie semnalat că ideea însăși de instituție se internaționalizează, ea nu mai semnifică o valență a statului menită să țină sub control un domeniu, ci controlul este deținut doar de apartenenții (proprietarii) instituției respective. După 1989 această linie a promotorilor fostei rezistențe din anii Războiului Rece se mută în țară, unde ei se pot exprima liber, în vreme ce mulți dintre adepții perioadei socialiste pleacă din țară și formează o nouă emigrație. În țările de adopție vor întâlni pe aceia fugiți chiar în perioada socialistă și de socialism, adică vor internaționaliza din nou, și ei, un tip de conflict care aparținuse prezenței în interiorul identității românești a aderenților la două modele diferite de sistem social-politic și economic. Preocuparea pentru identitatea românească prin susținerea limbii române rămâne, evident, activă. Emanuel Vasiliu înființează în 1990 la București Institutul de Fonetică și Dialectologie, Valeriu Rusu fondează în 2000 la Chișinău Centrul Academic Internațional Mihai Eminescu, Victor Crăciun devine președinte fondator al Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni, Costa Roșu este director fondator al Fundației de Etnografie și Folclor și Muzeului Satului românesc din Voivodina, Pavel Gătăianțu – primul președinte al noii Comunități a Românilor din Serbia, Vasile Barbu fondează la Pancevo, în 1990, Societatea Literar-Artistică Tibiscum, iar Maria Berényi inițiază Centrul de Cercetări al Românilor din Ungaria. A doua emigrație română, aceea din anii socialismului și de după această perioadă, inițiază și ea programe proprii de susținere a valorilor identitare. Constantin Stoiciu a înființat în 1985 la Montréal editura și revista Humanitas, Cicerone Poghirc a reorganizat în 1980 Centrul Român de Cercetări din Paris etc. Așezarea culturii române pe fundamentul solid al instituțiilor a permis afirmarea unei pleiade de oameni de știință, tehnologi și artiști neegalată încă de vreo altă perioadă a istoriei noastre. Victor Babeş, Gheorghe Marinescu, Nicolae Paulescu, Gheorghe Țițeica, Grigore T. Popa, C. I. Parhon, George Enescu, Mihail Jora, Dinu Lipatti, Marcel Mihalovici, Constantin Brâncuși, Camil Ressu, Nicolae Tonitza, Theodor Pallady, Francisc Șirato, Marcel Iancu, Dimitrie Gusti, Mircea Vulcănescu, Lucia Sturdza-Bulandra sunt doar câteva dintre numele mari ale spiritului românesc, din diverse domenii ale culturii primei jumătăți de veac XX. Cu ei se ramifică ori încep drumuri noi, cu sensuri multiplicate cu atât mai mult, cu cât ne depărtăm de punctul de început. Toate țin între marginile lor filigranate solul fertil al sentimentului identitar și-l fac capabil să producă valorile pe care le moștenim până astăzi, inclusiv în domeniul literaturii. Începutul mileniului al III-lea pune în discuție chiar standardele și funcționalitatea instituțiilor, capacitatea lor de a susține (de a mai susține în formulele împământenite) armătura unei lumi în plină mișcare și modificare de parametri.

*
* *

Identitatea românească, așa cum a devenit vizibilă în secolele al XIX-lea și al XX-lea, acelea ale apariției și înfloririi Europei Națiunilor, a dezvăluit forța creatoare a unui popor care s-a exprimat plenar doar printr-o parte a lui, aflată sub arcul de boltă al statelor românești. Sprijinită de structurile și standardele de stat, instituționale, identitatea românească a fost – și este – expresia fericită a unui efort colectiv uriaș și a unor condiții geopolitice care împreună au permis permanentizarea și exprimarea plenară doar a apartenenților la unul dintre cele patru dialecte ale limbii române: cel dacoromân, format la nordul Dunării. Celelalte trei dialecte sud-dunărene ale limbii române – istroromâna, meglenoromâna și aromâna, mai intens romanizate, deoarece romanii au pătruns în acest spațiu în secolul al II-lea î.H și s-au retras în veacul al IV-lea d.H., ca și o parte a vorbitorilor dialectului dacoromân de la sud de Dunăre, au avut însă prilejuri mai puține de a-și valorifica potențialul pe cont propriu, fiind adesea negați în țările de așezare (unde fac parte din plasma formatoare ca populație de substrat) chiar ca existență, nu doar ca vechime, astfel încât li s-a spus vlahi, valahi, iar nu români. Aceste comunități au atins însă culmi valorice în civilizațiile gazdă și numărul personalităților de origine valahă este cu totul notabil pentru zona balcanică, dar nu numai. Nu este însă mai puțin adevărat că, prin însăși existența și localizarea lor, apartenenții dialectelor românești sudice au protejat pământul vechii Dacii, valoarea ei de sanctuar identitar și au apărat astfel integritatea întregii romanități, așa cum

carnea fructului apără sâmburele. Avatarurile unui parcurs istoric – care este parte a frământărilor din întreaga Peninsulă Balcanică și din Anatolia – au făcut ca vorbitorii acestor dialecte să colinde peninsula (și lumea largă) precum puful de păpădie, suportând adesea presiuni și nerecunoașteri și având doar rareori parte de solul fertil al așezărilor temeinice și îndelungi, care să le permită accesul regulat la izvoare de cultură și la învățământ în limba proprie, producerea de valori conștientizate – de respectivele comunități, de apartenenții celorlalte dialecte ale limbii române, dar și de restul lumii civilizate – drept valori românești. Invoc aici doar exemplul a două personalități: nimeni nu spune astăzi că Nikola Tesla era istroromân, ori Iani Coleti sau Caragiale erau aromâni. Pretutindeni, inclusiv în numeroase surse românești (dacoromânești, ar fi corect să spunem) Tesla figurează drept croat (în sens larg sârb, deoarece Croația era parte a Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor, devenit Iugoslavia) și ceilalți drept greci. Totuși mărturiile lor proprii atestă nu doar că erau români, ci și că și-au asumat clar această identitate. În ce privește familia Caragiale, chiar unii specialiști o consideră grecească, deși I.L. Caragiale s-a fotografiat în costum aromânesc, iar un sat aromânesc Caragiali exista în Macedonia, la limita dintre Bulgaria și Grecia, atunci când Gustav Weigand alcătuia celebra hartă balcanică a romanității și, uluit de ceea ce descoperea, fonda un Institut al Limbii române la Leipzig. Chestiunea românilor de la sudul Dunării rămâne încă deschisă sub aspect identitar, fiindcă atestă în timp o tendință pozitivă de creștere numerică și una negativă de restrângere a arealului unei nații foarte vechi. În Asia Mică, Peninsula Chalcidică (nota bene: regiunea Trakia din Grecia), în insulele din Marea Egee, din Samothrace (Samosul tracic) până în Karpathos (Carpatos) au trăit și triburi de traci, la fel ca pe Muntele Ida (același nume ca acela din insula Creta, locul civilizației minoice!), în Thessalia, în Munții Pind, Olimp (un Olimp în Asia Mică, altul în Thessalia), Panaitholikos, Rodopi, Balcani (anticul Hemus), Homolje, Munții Dinarici, Carpați, Alpi (inclusiv Alpii Pontici). În toate aceste masive muntoase nu există nici astăzi cursuri de apă sau trecători (adică zone strategice) fără așezări ori poduri valahe din piatră sub formă de arc de cerc, iar multe sunt înscrise în lista UNESCO fiind patrimoniu al umanității. Ceea ce aplatizează încă abordarea clară a fenomenului romanității (al străromânilor mai exact) în întregul său este dat, mai ales, de centrismul majorității cercetătorilor români, dar și de tendințele politice din perspectiva cărora cetățenii care nu-și cunosc originea și identitatea sunt mai ușor de manipulat. Ca urmare se consideră îndeobște că, pe de o parte, romanitate înseamnă doar ceea ce există în România și Republica Moldova (deși în cazul Francofoniei lucrurile stau diferit), ignorând faptul că migrația uriașă a veacului XX din chiar aceste spații a așezat o bună parte a identității românești în afara actualelor granițe de stat, iar pe de altă parte, nu se recunosc dialectele românești sudice ca fiind apartenente la limba română în întregul ei, deși o migrație la fel de importantă s-a produs, în valuri diferite și masive de-a lungul timpului, dinspre sudul Dunării în spațiul vechii Dacii, dar și în numeroase alte țări ale lumii. Vasile Lupu, Caragea, Mavrocordat, Cantacuzino, Paleologii, Duca, Lascarizii, Ipsilanti, Ghica, Negruzzi, Cozoni, Suțu (Soutzo), Cocea, Șaguna, Gojdu, Macedonski, Goga, Djuvara, Caragiani, Caragiale, Caragiu, Caramitru și câți alții sunt români sudici care s-au exprimat (și-au exprimat implicit identitatea) în spațiul nord-dunărean. Statele românești, atât de tolerante cu minoritarii (în România sunt 19 minorități etnice cu reprezentare parlamentară), nu discriminează pozitiv pe apartenenții acestor dialecte, fie că locuiesc, fie că nu pe teritoriile statelor naționale românești. Deși s-au confruntat cu islamizarea ori catolicizarea, acest fapt n-a trezit ecouri memorabile în spațiul nord-dunărean. În majoritatea cazurilor românii sudici nu sunt recunoscuți de țările de locuire, unde fac parte chiar din plasma formativă a locului (Meynhard sunt ladini, aproape toată migrația italienească din România provine în aria Veneto-Friuli etc.). Deși problema se pune astăzi sub beneficiu de inventar, în primul rând pentru că două dintre dialectele sudice sunt cvasi-dispărute (istroromâna și meglenoromâna), iar în al doilea rând pentru că sunt ascunse de identitățile duble ale purtătorilor (bilingvi, deoarece vor-besc și limba statelor cărora le aparțin, musulmani sau catolici o parte dintre ei – dau exemplul cunoscutului scriitor Fulvio Tomizza, născut la Juricani, Materada, Istria), aceștia continuă să facă parte din ansamblul fenomenului românesc, rămân vizibili prin portul popular, dansuri și cântece, obiceiuri de locuire și sensul de abordare a tradițiilor familiale ca și prin creația lor cultă, prin tipul de creativitate deschisă oricăror conexiuni între domenii diferie ale cunoașterii (NikolaTesla, Michel Serres). Fenomenul trebuie analizat global, deoarece atestă vechimea și persistența unui bloc identitar și de civilizație care

vine din Lumile Vechi (foarte vechi, de substrat) și a rezistat vreme de mai bine de nouă milenii dincolo de orice aparență de moliciune. Identitatea și-a modificat în timp parametrii, dar multe din coordonatele originare au rămas vizibile și asta înseamnă că ea a luat toate marile viraje ale Timpului, a fost adusă în prezent de către toți purtătorii ei și ne comunică nouă, celor de azi, un standard identitar foarte rar ca fenomen european ori planetar, rezultat din valoarea de „dop" rezistent la orice fel de migrații și de fluctuații (după principiul apa trece, pietrele rămân), care a făcut din vechii traci, ca și din urmașii lor, străromâni și români, interfața continuu modificabilă, dar și continuu rezistentă a mai multor lumi. Aici, în lumea noastră, se întâlnesc și-și schimbă culorile Orientul și Occidentul, iar ansamblul acesta face parte din identitatea unică a poporului român. Din Mediterana și până dincolo de Carpații de Nord, în Valahia Moravă și Silezia, de la Marea de Marmara (odinioară lac tracic) până în Dodecanezul aflat în Mediterana de Est, la țărmul Mărilor Egee, Adriatice și Ionice există oameni care se recunosc unii pe alții după port și cultura populară, după tipul de case și de sate și înțeleg, chiar dacă mai greu, ce vorbesc unii cu alții, dincolo de toate diferențele dialectale. Ei nu revendică nimic, pur și simplu s-au format ca neam în tot acest spațiu și, din moment ce există, nu li se poate nega apartenența unora la ceilalți. Întrepătrunderea dintre lumile vechi și cele noi chiar în interiorul identității românești (în Peninsula Balcanică și în sud-estul bătrânei Europe) este un fenomen activ, producător de efecte și care trebuie, în sfârșit, recunoscut și repertoriat ca atare.

Dacă identitatea originară ca fond de apartenență, bazată pe un ADN comun la origini, n-ar fi fost unanim recunoscută, de pildă în Asia de Sud-Est, atunci n-ar fi apărut, la începutul mileniului al III-lea, Asociația Națiunilor din Sud-Estul Asiei (ASEAN), care este astăzi a VII-a economie a lumii și căreia i s-au alăturat numeroase alte țări (Rusia, SUA, Australia), inclusiv UE.

Aria identitară și fundalul ei

Atunci când definim aria identitară a unui popor – iar cazul românilor nu face excepție – trebuie să observăm că el excede, în foarte numeroase situații, granițele de stat actuale. România și Republica Moldova, ca state moderne, aparțin Europei de SE – ca și perimetrului european al veacurilor al XIX-lea și al XX-lea, acelea care au definit identitățile naționale și domeniul identitar ca problemă de cercetare. Temeiul acestei atenții conștiente este multiplu:

1. Cercetătorii au observat că aria de formare a fost mai mare sau diferită decât statul modern și ea continuă să semnalizeze prin timp până la noi, cu lumini schimbătoare și cu efecte notabile. Ariile formative vechi s-au amestecat în plasma zonelor de locuire cu entități diferite și au alcătuit, în timp, o unitate culturală și de civilizație care este a Anatoliei, Europei Centrale și de Sud-Est, Peninsulei Balcanice, Peninsulei Istria, a Carpaților de Nord sau Peninsulei Elene. Dar contribuția vechilor traci, cel mai numeros popor al lumii după indieni, după cum scria Herodot, care păreau maleabili încă de la începuturi, a rămas vizibilă și de invocat în modelul unor culturi variate, de la cea myceniano-tracă și sarmato-tracă la aceea iliro-tracă, macedo-tracă, greco-tracă, romano-tracă sau scito-tracă – fără a mai număra Asia Mică, adică fenomenul pontic, calybii, Chaldia, aria fostelor Bythinia, Misia, Frigia, parțial Caria, Lydia, Cilicia, Lycia. Evident, spațiul fostei Dacii, dar și extensiile spre vest, peste pusta colindată de ciobani valahi, în lungul lanțului alpin (amintesc doar Munții Karavanken), până în Liguria, Occitania și Cataluña. Ei au avut capacitatea de a absorbi parțial și de a modifica în substanță toate entitățile arealului unde trăiau, otomanii chiar n-au scăpat acestei modelări îndelungate și persuasive a cotidianului adus de substrat, astfel încât întâlnim astăzi, dincolo de orice fel de deosebiri culturale, de civilizație, de parcurs istoric, de religie, o surprinzătoare unitate a acelei părți de lume care a fost la origini cvasi-unitar identitară. Numai dacă ne gândim că pretutindeni în acest areal se dansează hora – numită astfel în întregul areal – iar costumele populare sunt aproape identice, și putem ghici ce vase comunicante asigură până astăzi viață întregului areal. Dacă adăugăm tradiția de viețuire (stratificarea comunitară, raportarea la cer și divinitate ca și la Lumea de Dincolo – subterană – mitologia, tipul de locuințe, de așezări) și obiceiurile legate de marile evenimente ale vieții familiei – nașterea, nunta, botezul, moartea – arhitectura populară, alimentele și folosirea lor, ocupațiile de fond

(în principal păstoritul și mineritul, dar și comerțul legat de ele, medicina populară), peregrinarea în căutarea hranei (pentru animale și implicit pentru oameni) în zonele muntoase, arta populară (motivele țesăturilor sunt cele mai pregnante) înțelegem vectorii de identificare ale aceluiași mental provenit din civilizația originară. Ea a aparținut, încă în Neolitic, de la 7000 îH, stratului civilizațiilor de tip montan care acopereau planeta din Himalaia până în Alpi și, dincolo de ocean, în Anzii Cordilieri.

2. Numeroși apartenenți la românitate au migrat din spațiul de formare – uneori au migrat cu spațiul de fundament cu tot (vezi Banatul Sârbesc, Basarabia, Bucovina de Nord, Maramureșul de Nord, Podhale, Valahia Moravă), fiind înglobați în alte entități statale și naționale – în diverse împrejurări istorice; dincolo de biculturalismul inerent, ei continuă să fie parte a formării sau/și existenței întregului fenomen al identității formative românești. Ideea însăși de identitate s-a modelat, după condițiile locului și timpului în care au trăit și continuă să trăiască grupuri mai mari sau mai mici de români, purtate de schimbările istoriei sub alte stindarde decât cele ale statelor românești. Majoritar și minoritar este o pereche de caracteristici modelatoare de identitate. Fie că balansează într-o parte, fie în cealaltă, românitatea continuă să fie un întreg, să se exprime și să fie modelată continuu de această condiție de manifestare.

3. Stabilitatea și schimbarea sunt și ele două fețe ale aceleiași entități numită românitate și analiza oricăreia nu poate face abstracție de întregul areal, fie că evidențiem ponderea unei fațete, fie a celeilalte.

4. Ideea de națiune română nu se suprapune peste aceea de identitate românească; nu există nimic revendicativ în desenarea ariei de formare ori de exprimare, nici din partea națiunii, nici din partea românității; dar faptul că, dincolo de diferențe, națiunea și identitatea sunt parametri între care există punți de trecere (obiceiuri de viețuire comunitară și de familie, de raportare la spațiu, la Cosmos, la timp, la semeni, un bazin lingvistic originar și comun ș.a.) ne face să credem că nimic nu poate fi ignorat, negat sau șters nici din fiecare ființă în parte, nici din memoria colectivă a entității românești fără primejdia majoră a derapajelor rezultate din manipulare, cauza principală fiind necunoașterea propriei esențe și entități, a caracteristicilor nației ca întreg. Lucru valabil, de altfel, pentru identitatea oricărui popor de pe Pământ.

Ne construim și înaintăm prin vreme, prin vremuri, fie ca indivizi, familii, fie în chip de comunități ori națiuni, împreună cu tot ceea ce suntem în profunzimea trecutului nos- tru. Socot deci că merită mai degrabă să ne privim mai atent existența, decât să negăm apartenența noastră la trecutul care ne-a prefigurat. Merită să înțelegem cine suntem inclusiv în virtutea acestui trecut, ce-am făcut și ce n-am făcut în raport cu alte entități și națiuni ca urmare a tuturor acceptărilor și negărilor noastre, ce fire avem și cum ne alegem liderii și ne susținem valorile, ce-am putea face și unde ne-am plasa printre cele- lalte popoare privindu-ne limpede în ochi, noi pe noi înșine. Dacă tot ne e dat să existăm, e de preferat să știm cine suntem cu adevărat și ce înseamnă acest lucru, ce înseamnă „a exista” dincolo de orice interese politice locale sau mai puțin locale. Și, după felul cum este construită această existență, să înțelegem ce urmări poate avea pentru viitorul nostru ca indivizi, familii, comunități, țări, ca neam, ce urmări pot avea faptele noastre de ieri și de azi pentru viitorul și integritatea entității românești în ansamblul ei. În consecință, nu cred că merită să ne lăsăm înșelați de niciun fel de interese care aduc atingere esenței și moștenirii noastre identitare.

EUROPA

Continentul european este mărginit la nord de Oceanul Arctic, la vest de Oceanul Atlantic, la sud de Marea Mediterană, iar la est de Munții Urali, Munții Caucaz și Marea Caspică, pe o linie care merge apoi de acolo până la strâmtorile Bosfor și Dardanele (ele asigură ieșirea din Marea Neagră în Marea Mediterană prin Marea de Marmara). Are o suprafață de 10.180.000 km2 (2% din suprafața planetei sau 6,8% din suprafața uscatului), fiind cel mai mic continent din cele șase existente. Populația este relativ numeroasă, de 11% din totalul populației planetei, adică 740.000.000 în 2015. Din punct de vedere geografic – mai mult, geologic – Europa este o peninsulă a Asiei. Existența lanțurilor muntoase

unitar destășurate de la Est la Vest (Himalaia-Alpi), ca și a Marelui Rift African (cu două coridoare: de uscat, prin Levant și Anatolia, și de apă, prin Marea Egee), care începe la izvoarele Nilului, cotește prin Anatolia din cauza masei uscatului aflat la nord și ajunge în Asia Centrală, la Baikal și Balkash (jumătate din el are apă dulce și jumătate – dincolo de –o strâmtoare - apă sărată, din oceanul primordial). Acolo s-a închis deriva continentelor. Tot acest ansamblu al Eurasiei, la care trebuie să adăugăm India, un adevărat subcontinent, a favorizat existența și migrația omului încă de la începuturi. În plus, rotirea planetei în jurul axei sale de la apus spre răsărit a favorizat mișcarea – mai ales în civilizația calului – de la răsărit spre apus (spre deosebire de Americi, unde lanțul muntos merge de la nord la sud, traversează multe ambianțe climaterice și pune astfel stavilă efortului migrator). De aceea, identitar vorbind, Europa este un adevărat palimpsest. Conexiunile de civilizație ale originilor formative sunt radial desfășurate în ce privește primirea de impulsuri dinspre Asia, Asia Mică și nordul Africii și, tot la fel, în ce privește trimiterea de impulsuri către cele două Americi. În sens mitologic și probabil istoric, Europa era personificată printr-o feniciană din Tyr răpită de Zeus (ale cărui origini sunt cretane), relație din care s-a născut Minos, fondatorul civilizației minoice. Primul care folosește numele Europa este Hesiod, în *Catalogul femeilor*, urmat de Homer, în *Imnul către Apollo Delianul* (născut în Delos, nu departe de **Ker**os, insulă al cărei nume amintește de cea mai veche rădăcină lingvistică europeană, alături de Munții **Ker**aunieni din Epir (de neam barbar după greci, ca și după Herodot), de **Ker**kinites în Trakia, strâmtoarea **Ker**ci, de **Ker**mario și **Ker**luan în Franța (situri paleolitice), **Ker**now – azi Cornwall – în Marea Britanie etc., dar și de îndepărtatele origini vedice ale neamurilor din estul Mediteranei, deoarece există o **Ker**ala în India, cel mai estic toponim cu această rădăcină, aflat în Podișul Deccan, locul unde se vorbește tamila din vremuri imemoriale, iar în mileniul al II-lea îH limba avea gramatici scrise. Pentru Strabo Europa era ținutul tracilor de dincolo de munții Hemus (azi Balcani). Dar trecutul continentului și felul în care s-a ajuns la acest mozaic este o adevărată aventură a umanității care constituie în sine nucleul formativ al prezentului. Nu există nicio fisură între relația cauze-efecte de la începuturile civilizației continentale și până în clipa de față. Europa s-a manifestat și a rămas un bloc, un continuum spațiu-timp, dincolo de orice fel de întâmplări ale istoriei, economiei, cuceririlor sau înfrângerilor, ideologiilor sau claselor sociale, religiilor. Merită deci să-i acordăm continentului care a colonizat în chip majoritar planeta cea mai mare importanță. Nu doar că noi, românii, facem parte din acest mozaic, dar surpriza de fond este aceea de a observa că am fost parte a chiar originilor acestui uriaș proces formativ al națiunilor și a întregului lor drum identitar.

În acest sens, al constituirii coordonatelor identitare, neamul și nu granițele (care nici nu existau ori au fost altele în diverse perioade ale istoriei) rămâne factorul determinant în chiar afirmarea, persistența și opțiunile identitare ale românilor și ale continentului. Problema nu s-a mai pus în acest fel în istoriografia românească fiindcă nu a existat până acum un factor favorizant care să permită „citirea" întregii baze de date și interpretarea ei unitară. Acum însă, în perspectiva globalizării, suntem chiar îndemnați s-o facem, atât pentru a ne înțelege pe noi înșine și a stabili astfel liniile de forță ale hotărârilor prezen- tului (și probabil viitorului), cât și pentru a putea lăsa, pentru prima oară, o imagine a încrengăturilor, traseelor și efectelor de pe urma cărora palimpsestul etnic european face să răsară din nou la lumină originea propriului nostru contur identitar, pe care-l conside- ram definitiv acoperit de praful timpului și al nerecunoașterii. Nu ultimul scop ar fi acela de a corecta, în urma cunoașterii, erori de substanță și de parcurs.

Cel mai temeinic aliat în această reconstituire a fundamentelor identității românești este scrisul. Nu interpretările diverse ale trecutului, contemporane cu noi, ghidate de interese economice (și deci politice, deoarece politica este rezultanta constantă a economicului), cât scrierile care aparțin chiar momentelor aflate în discuție, luminează diferit asupra întregului de azi și fac parte din ceea ce numeam mai sus baza de date globală. Acele scrieri – sursele primare – permit accesarea unor adevărate piese de rezistență păstrate prin muzeele lumii și analizate prin cele mai avansate tehnologii, prin confruntare de parametri, coroborate cu recente descoperiri arheologice. Se impune scoaterea la lumină a unui mare adevăr: nu ne cunoaștem suficient pe noi înșine (ca tipologie a reacțiilor la diverse impulsuri ale istoriei) și nu ne prețuim deloc ca entitate globală, ca identitate perceptibilă unitar a lumii prin care trecem, venită din trecut și rămasă vie până în prezent, ci doar facem mereu și mereu analize momentane și absolut parțiale, foarte ușor de manipulat în sensuri străine interesului neamului în

ansamblul său, asupra propriului nostru conținut identitar. Navigăm astfel în voia unor valuri care nu sunt, privind întreg orizontul continentului și al planetei, nici măcar valuri. Pun acest lucru pe seama faptului că vreme de decenii, judecând din prezent spre trecut, istoria și istoricii au lucrat fiecare în interiorul parcelei lui, de altfel ca și lingviștii sau specialiștii celorlalte domenii ale culturii, fără să acorde importanță prea mare unității întregului peisaj, relațiilor dintre părți, inserării și coroborării rezultatelor într-o mare pictură identitară. Nu discut motivația de fond a acestor limitări, ci efectul: nu faptele la care s-au raportat toți cercetătorii perioadei socialiste erau limitate, ci liniile de forță care ar fi permis conexarea lor cu altele, până la obținerea unui întreg final erau absente. Cum s-ar spune, românii nu s-au privit pe ei înșiși – la nivelul cercetării – ca o entitate unitară, care vine din trecut și merge spre viitor, ci ca pe o serie de bucăți alăturate, un mozaic foarte ușor de manipulat, care indică trecutul prin alăturare de fragmente și stabilește relații cu exteriorul pe bucăți, nu în lumina întregului. De aceea îl privesc pe Nicolae Iorga ca pe o excepție de mare calibru. O curiozitate omenească nestăvilită, o cercetare a celor mai variate surse, conexiunea dintre istorie și alte domenii ale civilizației omenești, voința de a obține imaginea întregului identitar dincolo de orice fel de manifestare fragmentară, capacitatea de a scrie repede și bine, fără a pierde din orizont reperul depărtat al identității românești globale, au făcut din el o piatră de hotar în sfera afirmării liniilor de forță ale coeziunii noastre. Îmi explic acest lucru prin împlinirea a două condiții originare: era aromân și era format în Moldova. Aromânii (valahii) sunt partea cea mai veche a identității românești, au din start apetitul de a privi și analiza întreguri și nu părți, deoarece viața lor – în sens istoric – a fost determinată de drumuri ciobănești pe cursuri de ape și prin pasuri montane, ceea ce le-a impus căi ale vieții de memorat și de transmis de la o generație la alta. Au traversat mereu și mereu mai multe țări și deci s-au bazat doar pe ei înșiși pentru a perpetua un mod de viață unitar și recognoscibil ca identitate. Nimic din ceea ce ar fi putut ajuta acest proces n-a fost ignorat. Iar Moldova ca loc de formare a lui Nicolae Iorga am pomenit-o pentru că istoria locului, în întregul ei, are o complexitate care le-a deschis oamenilor ochii către toate punctele cardinale. Moldova, plasată în lungul Marii Bariere Continentale care unea Baltica și Marea Neagră, barieră de apărare contra migrațiilor venite atât dinspre est, cât și dinspre vest, drum comercial care unea nordul cu sudul continentului, a fost parte a numeroase bătălii și, dincolo de orice întâmplări ale vremurilor, a păstrat în orizontul conștiințelor, în întregul ei, neștirbită, ideea relațiilor identitare. Mihai Eminescu și Ion Creangă sunt doar alte două exemple ale felului cum a fost percepută identitatea românească în Moldova și Bucovina. Nici ei n-au substituit chestiunea moldovenească celei românești în ansamblul său, ci au cultivat-o ca pe o parte a întregului originar. Eminescu de pildă a afirmat expres că rusynii (rutenii) sunt traci slavizați. În ce-l privește pe Nicolae Iorga, trebuie să amintim aici că el și nu altcineva a fost acela care l-a contactat pe Gustav Weigand, marele romănist german, și l-a sfătuit să colinde Peninsula Balcanică pentru a-i descoperi pe românii sudici. Și că, uluit de ceea ce a găsit, Weigand nu doar că a scris cărți și a alcătuit hărți dedicate identității românești globale, dar, întors la Leipzig, a fondat, în 1902, Institutul Limbii Române, care ținea anual seminarii internaționale dedicate românității și le publica. De prisos să amintesc că Nicolae Iorga (și nu doar el) a participat la aceste seminarii, iar lucrările au fost publicate. Perioada interbelică a aflat despre români și romănitate infinit mai mult decât perioada socialistă. Iorga a încercat și a reușit astfel să formeze o școală europeană de romănistică în stare să se ocupe de identitatea românească în întregul ei (istoric, lingvistic). Ba chiar a încercat să determine această mișcare în mai multe părți ale Europei, cu specialiști veniți la respectivele seminarii. Tentativa sa a produs efecte de durată. Menționez doar Mica Înțelegere care a funcționat imediat după Primul Război Mondial (România-Cehia-Serbia) și pe abatele Method Zavoral din Praga (catolic), care i-a ajutat pe soldații români răniți în Primul Război Mondial, în principal țărani neștiutori de carte, aflați pe pământul Bohemiei, să învețe carte românească. Zavoral a fost prieten cu Jan Urban Jarnik (diferit de ladinul Urban Jarnik), faimos cercetător interbelic al fenomenului românesc, prieten și el cu Nicolae Iorga. De altfel, cu prilejul aniversării lui Zavoral, Jarnik i-a făcut două urări în versuri, în românește (!): *Ce te legeni, codrule* (de Eminescu) și *Cucuruz cu frunza-n sus* (folclor; melodia lui este astăzi *Imnul Național* al Israelului). În ce măsură Nicolae Iorga a urmat (poate intuitiv) demersurile lui I. L. Caragiale (și el român macedonean ca spiță, familie venită din satul Caragiali, aflat la granița dintre Macedonia bulgărească și Macedonia grecească de azi), rămâne încă de analizat. Macedonenii sunt originari din Epir (triburile thesproților, molossienilor

și chaonienilor), barbari după grecii antici, dar Titani tot după ei (ba chiar exista în Epir o cetate numită Titani). Dincolo de scrierile lui Caragiale – schițele în principal – putem ghici un demers fervent, continuu și aplicat al autorului de a construi românitatea în parametri identitari globali. Dau un exemplu: într-una din schițe, Caragiale vorbește despre venirea la București a lui Yane Sandanski, revoluționar născut la Vlahi, în Bulgaria de azi, și care a încercat unificarea arealului valah de la sud de Dunăre după modelul Mișcării Ilire din zona Styria-Carinthia-Slovenia-Croația-Serbia (și, nu în ultimul rând, Bohemia). Este de prisos să amintim că Sandanski n-a fost niciodată la București, schița lui Caragiale exprimă doar o dorință de luminare a fundalului identitar și, în final, motivează faptul că s-a expatriat în Germania lui Weigand, aceea care promovase mai cu temei identitatea românească în chip de întreg. Iar principala lui bătălie, în ce-i privește pe români, a fost mai ales în registrul evidențierii asperităților identitare, a tarelor care trebuie corectate, ca și a formării unei limbi unitare și care să ilustreze, în registrul onomastic în principal (își alcătuise adevărate dicționare de nume posibile și căi de formare a numelor proprii) tot perimetrul identitar al românității, așa cum îl descoperise și îl conturase el însuși. A format cuvinte noi după model ladin și romanș, s-a interesat de onomastica românească nord și sud-dunăreană, unificând cele două linii de forță. În lumina acestor considerente Caragiale n-a fost străin nici de deziderate identitare asemănătoare cu acelea ale Mișcării Ilire, dar care să acceseze nu valențele de unitate slave, ci pe acelea străromâne. Sensul de ațiune al celor două mari spirite ale culturii române a fost unul care putea privi întregul dintr-un unghi lateral și cuprinzător. Aportul lor – și nu doar al lor – la cunoașterea de sine și la construcția identitară a românilor rămâne până astăzi un model fundamental. Ei urmaseră calea deschisă de iluminism, care trezise spiritele întregului continent și le îndrepta, încet și sigur, către perceperea identităților ca fenomene naționale, aparținând popoarelor moderne. Europa se pregătea să devină, și pe calea identitară, o Europă a Națiunilor.

Dincolo de indicarea temeiurilor și precedentelor care ne-au ghidat în această întreprindere, se cuvine să punctăm reperele parcursului istoriei europene în ceea ce a însem- nat mod de așezare identitară directă și favorabilă păstrării ideii de origine, de drum, de aducere în prezent pe un anume drum a unui anume trecut. Pe scurt, de identificare a felului cum noi cei de astăzi suntem capabili să ne recunoaștem în cei din trecut și să populăm lumea noastră de acasă cu vecinătăți care amintesc origini și drumuri adesea comune. Deci, nu în ultimul rând, să-i recunoaștem drept rude pe aceia care, izolați în spațiu, în comunități europene mai mari sau mai mici, extrem de vechi, au păstrat și ei până acum deschiderile identitare către noi, conștient și determinat ori numai intuitiv, pentru că reprezentau propria lor esență umană. Iar adesea ne urmăresc pe noi, cei din România, ca pe niște stele călătoare prin univers.

*
* *

Existența omului pe continentul european este extrem de veche și provine din mai multe surse, fiecare investigată temeinic în principal de arheologi. Cea mai veche rută, cu o atestare de 950.000 de ani, este a speciei Homo Erectus, a cărui proveniență a fost Africa (în lungul Marelui Rift, adică al Nilului) sau, cu atestare atlantică, venit dinspre Oceania. Homo Erectus s-a extins pe continent cam în urmă cu 450.000 de ani. Pictura rupestră din peșterile Franței sau Spaniei paleolitice, aceea făcută cu linii punctate, este extrem de asemănătoare Culturii Lapitha a Oceaniei. Mitologia Greciei Antice păstra amintirea fraților Lapiți, primii care migraseră către Mediterana. Spre nordul continentului african Homo Erectus s- a întâlnit cu Cro Magnon (Homo Sapiens). Au intrat în Europa prin Mediterana, dar și pe coasta atlantică, prin Portugalia și Franța în principal, adică Finisterra, locul unde se termină pământul și începe apa. Au lăsat în Africa (vezi Tassili n'Adjer în Sahara, Algeria, 72.000 km_2, 12.000 de ani vechime) o civilizație absolut fantastică, după cum o atestă desenele din peșteri, asemănătoare în bună măsură, ca tematică și execuție, cu acelea din Spania, Portugalia și vestul Franței. În Europa au trăit și Neanderthalienii, care au o vechime atestată de 150.000 – 30.000 de ani (sunt numiți astfel după numele râului Neander din Germania unde s-au descoperit mai întâi urmele lor de locuire). Era o specie paralelă cu a noastră și care atingea înălțimi de până la 3,5 – 2,5 m. Au trăit în

Paleolitic, în peșteri, în perioada marii glaciațuini (pretutindeni în Europa, în zonele muntoase, au fost descoperite vestigii ale Neanderthalienilor, inclusiv în România – ex. Peștera Cioclovina, Peștera cu Oase ș.a.). Erau vânători și aveau practici canibale. Moștenim de la ei acul de cusut. Civilizația lor este considerată megalitică. Au fost descoperite și semnalate și în România complexe megalitice de tipul Piramida Soarelui și a Lunii, exact ca și în Serbia sau insula Keros din Dodecanez, dar nu este clar de ce totuși această similitudine n-a produs emoție printre istorici și nici măcar printre arheologi. În privința acestei coordonate, specialiștii afirmă că megaliții (prezenți în istoria tuturor continentelor) indică o cucerire a planetei de către Neanderthalieni, adică urmarea unor migrații transcontinentale din Paleolitic. De altfel, Neanderthalienii n-au fost unitari prin caracteristicile lor, ci au avut mai multe particularități „locale", inclusiv fiziologice. În ce măsură de pildă Denisovanii (proveniți din Asia și migrați spre Europa încă din Paleolitic) au sau nu un ADN comun cu Neanderthalienii, este o chestiune încă de cercetat. Dar civilizația Yamna (de Neolitic, 5400 îH), fundamentată de combinația dintre Neanderthalieni și Homo Sapiens, acoperea o zonă aflată între situl Mal'ta din Asia Centrală și granița de azi dintre Elveția și Franța (acoperind tot teritoriul românesc). Acest lucru, atestat prin analiza ADNmc, face ca descoperirile de pe teritoriul azi românesc și vecinătăți (Cucuteni, Vinča, Starčevo, Varna, Tripolje, Tărtăria, Butimir, Sarajevo ș.a.) să-i înscrie pe români ca apartenenți originari la populațiile de substrat ale continentului, cu o identitate timpurie, pre-indo-europeană. Un fapt este cert: conviețuirea și încrucișarea, transferul de informații dintre aceste specii de Paleolitic și Homo Sapiens este un fapt atestat arheologic. Cercetări foarte recente (în principal analiza ADNmc) afirmă că dispariția oamenilor uriași s-a datorat unei carențe de construcție și nu de adaptabilitate: copiii se nășteau gata formați biologic ca maturi, aveau o rată de creștere, dar nu și una de dezvoltare și, prin urmare, de adaptare la condițiile naturii și ale locului. În vreme ce la Homo Sapiens celulele-matrice se regenerează de două ori pe an, adică adaptarea la mediu este permanentă. Oricum, existența Uriașilor este clar atestată din India până în Europa și Americi. *Ramayana*, care descrie lupta oamenilor cu uriașii din mileniul al IV-lea îH, este considerată în India istorie, nu literatură. Lupta biblică dintre David și Goliath (uriașul) la fel perpetuează indiciile despre existența Neanderthalienilor. Anticii greci menționează expres pe uriași (Titanii) ca predecesori ai lor și chiar indică locurile geografic determinate unde trăiau. În mod surprinzător, diferența dintre Neanderthalieni și Denisovani pare să provină dintr-un aflux migrator ajuns în Asia Centrală din zona Pacificului și care s-ar fi împământenit acolo prin încrucișare (între Homo Erectus și Denisovani). Astfel, în zona unde se află astăzi Indonezia, Pacificul păstrează cea mai frământată placă tectonică a planetei, este un proces de presiune și formare continentală încă neîncheiat. Cei mai activi vulcani (vezi și Sumatra, Groapa Marianelor), tzunami cu valuri uriașe, de câte 10–12 m, agită oceanul până în prezent. Celebra linie Wallace, ca și liniile Huxley, Weber și Liddeker, care împart cele două părți ale unui continent pre-existent (Sunda și Sahel, Sunda fiind Thailanda, Sumatra și Borneo, iar Sahel – Australia), indică, din partea cercetătorilor, conștiința unei plăci de uscat dispărută cam în perioada 16.000–11.000 îH. Fauna și flora au fost astfel tăiate în două, au rămas diferite până astăzi, Sunda fiind influențată de speciile asiatice, Sahel rămânând izolată. Acest fapt atestă, prin cercetarea ADNmc, momentul istoric al separării multor specii vii. În anul 2005 existența fostei punți continentale a fost reconfirmată și fotografiată din satelit de către NASA, deoarece conturul acelui continent dispărut, numit de unii cercetători Laurasia, se vede încă. Acest continent s-a scufundat în urma unor procese geologice dramatice. Fusese locuit, iar supraviețuitorii au reușit să fugă pe apă, făcând navigație de cabotaj. Unii au luat-o spre nord-est și au atins insulele Japoniei de azi (Ryukyu), alții spre nord, unde au întâlnit pământul ferm al Asiei și au migrat apoi pe continent, alții spre sud (Australia și Oceania) și unii spre vest, au trecut pe lângă Sri Lanka (sau Ceylon, în limba locului Eelam), India de SE (o parte au rămas în India și se numesc azi tamili, peste 52 de milioane de oameni, populație protejată), iar mai apoi au intrat în ceea ce numim Marea Roșie și, în final, pe Tigru și Eufrat, unde s-au așezat pe pământul ferm și au dat cultura de început a Mesopotamiei (Ur, Urartu).

Grație faptului că în secolul XX a început procesul de descoperire (redescoperire) a isto- riei profunde în zone unde acest lucru a rămas ascuns veacuri la rând din cauza europecen- trismului colonizatorilor în primul rând, suntem pe cale să aflăm că originile umanității nu trec doar prin Europa, ci și prin diverse alte porți planetare, iar India si Asia de SE în între- gul lor sunt primele dintre ele.

Tamilii din India (podișul Deccan) vorbesc o limbă dravidiană (statul Tamil Nadu, Andra Pradesh – locul unde se află Agra și celebrul Taj Mahal), Singapore și Sri Lanka (în tamilă Eelam, ca și Elam din Asia Mică, format din triburi provenite la origini din migrația de după Marele Potop și care au dat inclusiv migrația elymilor spre Sicilia). Cuvântul tamili înseamnă „cei blânzi“ și este opus față de Naaga (cei răi, care au drept simbol șarpele de apă ori dragonul, producătorul mitologic al Potopului), aceia cu care dravidienii au luptat, după cum mărturisesc textele culturii sangam. Limba pe care o vorbesc, tamila, este cea mai răspândită dintre limbile dravidiene. Pe teriotoriul Indiei au fost găsite mai mult de 55.000 de inscripții în această limbă, cele mai multe de Neolitic, de la 3800 î.H (60% din total). Cea mai recentă descoperire, din 2005, a înregistrat 160 de morminte cu vase pictate în roșu și negru (ca în civilizația minoică din Creta) și cu texte scrise în interiorul lor. Tamila descinde din proto-dravidiană și face parte din același grup cu limbile vorbite în Malaezia (Malaya), Indonezia, Thailanda, Cambodgia, Réunion, Mauritius, Birmania, Vietnam, Insulele Fiji, Java, Guyana, Surinam, Trinidad-Tobago, Maldive, Africa de Sud, dar și cu limbile semitice (despre care multi lingviști europeni consideră că este o limbă izolată). Tamila are 12 vocale și 18 consoane, mai ales dentale, însă nu face distincția – ca și chineza – între surde și sonore – acest lucru a fost evident și la traci de pildă, apoi la greci (t/d, drept care își spun damilas; c/g, s/z, f/v, p/b), cunoaște fenomenul rotacismului (existent și în româna veche: de pildă în Maramureș se spunea bire pentru bine) și fenomenul eliziunii (ca în franceză sau italiană), poziția cuvintelor în frază e fixă (ca în latină ori limbile germanice), verbul se pune la sfârșit. Are diftongi ca și limbile indo-europene. Numeralele 10, 100, 1000 sunt diferite ca notație de restul șirului de cifre (dar le aveau!). Cunoșteau cifra zero. O gramatică a limbii, *Tolkp̄piyam*, se păstrează din secolul al VIII-lea î.H (care preia o versiune de la 1700 îH), are trei părți, fiecare cu 9 capitole. De pildă substantivele se împart în raționale (oamenii și zeii) și iraționale (animalele, plantele, obiectele) Noi numim aceste categorii însuflețite și neînsuflețite, dar păstrăm împărțirea originară. Flexiunea se face prin sufixe (ca și azi, în română). Nu există articol, nu se face deosebirea între adjectiv și adverb. Vocalele erau, în majoritatea cazurilor, subînțelese și nu scrise (ca și în alte limbi vechi: persana, araba, slavona, ivrit). Era o limbă elegantă și rafinată, prin urmare trebuie să fi existat de multă vreme. Adăpostea o mare putere de simbolizare. Astfel, grupul dm (a-d-a- m) însemna sânge (de acolo Adam – „cel roșu”; Andaman – insula roșie; în Marea de Marmara – un lac tracic – era arhipelagul Insulelor Roșii, locul unde a fost inițial îngropat Constantin Brâncoveanu), noi avem Lacul Roșu, marea prin care au intrat aceia care au edificat Ur, Urartu și Sumer se numește și azi Roșie. În limbile vechi (dar mai noi decât tamila), cuvântul roșu a fost tradus, dar a păstrat valoarea de nume propriu și este astăzi, conform hărților onomastice, numele cel mai răspândit al continentului european. A dat Roșu ori Ruset la noi, Rosetti la italieni, Cocea la aromâni, ca și Cocceius în latină. Împăratul Nerva Traian, părintele spiritual al împăratului Traian, era Cocceius – cel roșu, Koch la germani; Vasile Lupu se numea de fapt Coci. Cea mai veche literatură și arhitectură a subcontinentului indian este de origine dravidiană. Evidența de locuire a speciei umane în actualul spațiu ocupat de tamili datează din Paleoliticul Superior (500.000 de ani) și este datorată lui Homo Erectus, participant la civilizația megalitică și care, prin încrucișare cu Homo Sapiens, venit din Africa via Australia, a dat pe omul actual din SE Asiei. Se pare că, în lungul Riftului afro-asiatic (linia dintre plăcile tectonice a trei continente - Africa, Asia și India), a existat în timpii preistorici o punte de legătură a uscatului dintre sudul Africii și subcontinentul indian. Aceea a fost și principala rută de migrație a lui Homo Sapiens. În sud-vestul Africii a fost descoperită la finele secolului XX o peșteră ale cărei valori de civilizație, raportat la vechime, arheologii nu și-o pot explica. Se pare că acolo sunt înregistrate un fel anume de mesaje care corespund unei scrieri. Pe o linie orizontală sunt practicate linii verticale și paralele între ele, de lungimi diferite, care apar fie deasupra orizontalei, fie sub ea, fie în ambele părți. Acestea ar fi avut valoarea unor note muzicale. Trebuie să amintesc faptul că și astăzi chineza se bazează pe patru tonuri muzicale cu valoare semantică. Peștera din SV Africii se află în apropierea unui reactor nuclear natural și fosil numit Oklo și a fost numită după descoperire Apolo 11, precum nava spațială, aparent cu valențe apropiate de SF. Neoliticul, care începe în 9000– 7000 î.H. (Homo Sapiens are o vechime atestată de 70.000–50.000 de ani în India, iar în spațiul tamil de 34.000 de ani și de 150.000 în Europa), a fost caracterizat prin așezări stabile, care au favorizat dezvoltarea agriculturii, însoțită de un sistem de irigații. *Vedele* (pentru traci, dar și pentru alți europeni, mai ales

aflați în lungul Dunării, precum germanicii, au constituit un fundament mitologic identitar) au fost inițial scrise în tamilă și s-au răspândit în toată India (care vorbea sanskrita, moștenitoare a celor mai multe valori tamile). Religia tamilă a avut la origini teme umaniste: raportul omului cu sinele, cu ceilalți și Cerul. Shiva (asimilat de hinduism) este la origini un zeu intrat în India pe filieră dravidiană, iar dansul lui exprimă felul cum zeii unui întreg ciclu al civilizației omenești au înlăturat o ordine anterioară a universului pentru a o instala pe a lor, una în care omul să poată trăi și care face legătura dintre Lumea de Dincolo, Pământ și Cer (viitorul arbore al vieții din creștinism). Bodhidarma, fondatorul mișcării Zen din China, era tamil. Derivată din acest fel de religie, literatura tamilă (epopeile și poemele) era una simbolică, mitologică, unde realitatea cotidiană (războaie, portrete de personalități), care face chiar substanța literaturii, era transpusă în simboluri. Acest fapt a devenit pentru tot ciclul civilizațiilor omenești de până azi esența literaturii ca domeniu, diferența ei specifică față de istoria propriu-zisă. Literatura sangam (a treia perioadă) menționează Pandya (Țara Veche – pomenită și de grecul Megasthenes în *Indica*, țara care avea relații comerciale cu Egiptul ptolemeic și Roma – romanii numeau Porus pe cei din Pandya, după cum scrie istoricul chinez Yu Huan în secolul al III-lea î.H.), Chola (Țara Nouă), **Kera** (muntenii – aceasta este rădăcina lingvistică **Ker-** a multor toponime extrem de vechi din Europa) și Palava (ramură desprinsă din clanurile inițiale și care s-a îndreptat spre nord, ajungând până pe țărmul sudic al Pontului Euxin). *Mahabharata* și *Ramayana* au preluat texte din scrierile tamile. Trebuie menționată, în acest registru, scrierea *Kalittokai*, cel mai vechi text de istorie cunoscut, unde este descris continentul dispărut, patria originară a dravidienilor, numit Kumari Nadu sau Kumari Kandam, localizat în oceanul indian cu zeci de mii de ani înainte de notarea evenimentului dispariției lui (scufundarea a fost acum 16.000–11.000 de ani, punctul ei răsăritean fiind insula Paștelui (Rapa Nui), unde vechea scriere rongorongo încă n-a fost descifrată). *Ramayana* indiană menționează expres Pandya, Chola și Kera. Aceste regate din Kumari Nadu au definit sfârșitul culturii sangam și începutul uriașei mișcări a „argonauților” dravidieni de colonizare a planetei (epoca imperiilor: Pandya, Chola, Pallavi) și întâlnirea crucială cu arienii (iranicii) veniți de la nord de Himalaya. Dansul și muzica (aveau instrumente de percuție, orgă, instrumente de coarde, un nai din piatră cu cinci tuburi a fost găsit în Banpo, datat mileniul VIII îH, perioada când acolo începuse Neoliticul) au mers în același sens, exprimând nu stări interioare, ci raporturi de inserare a omului ca entitate în univers. Aveau o muzică monofonă cu variațiuni. Numele celor mai buni muzicieni și celor mai importante compoziții au fost menționate de vechile scrieri tamile (așa cum, peste timp, civilizația hittită a ținut să-și menționeze muzicienii, iar tracii i-au avut pe Apollo (Apulon) și Orfeu, preluați apoi de grecii antici. Arhitectura tamilă a început prin sculptarea peșterilor ori a munților în formă de temple și statui (asemănătoare cu acelea din Insula Paștelui, cu aceea de la Göbekli Tepe din Anatolia, adesea monolit (renumite sunt templele de la Mamallapuram și Bimbecta). Calendarul dravidian începea pe 14 aprilie (anul astronomic) și avea 12 luni. Se conducea după constelații și secolul tamil avea 60 de ani (baza de calcul 6 a fost folosită și de chaldeeni și o moștenim până astăzi prin numărătoarea în duzini, măsurarea circumferinței cercului în 360 de grade, anul de 12 luni, zodiile. Tot 60 de ani avea și secolul aztec). Comunitățile erau organizate după modelul păstrat până în Mesopotamia – adică totalitatea clanurilor, numite Kudu, se raporta la un Ur, care ținea evidența scrisă a rezervelor de hrană și pașilor de făcut pentru obținerea fiecărei recolte. Patru Ur formau un Usur, abilitat să facă tranzacțiile comerciale. Cea mai importantă sărbătoare era Maattu Pongal, festivalul laptelui și al fertilității, unde evenimentul major era lupta cu tauri – pentru alegerea exemplarului cel mai dotat să perpetueze specia (se practica în civilizația minoică, la grecii antici și se mai practică și azi în Creta și Spania), apoi cea dedicată Zeiței Ploii (Maariymmam, devenită la creștini fecioara Maria, pe filieră semită, iar la hittiți Zeul Tunetului, care ținea în mână trei fulgere, imagine transmisă și civilizațiilor europene, cel mai probabil în lungul Dunării, de la traci la germanici și nordici (între Thor și dacicul Gebeleizis sunt certe afinități). Ptolemeu știa despre tamilii dravidieni și-i pomenește în *Geografia* sa, indicându-le țara pe hartă. Herodot numea sindi o parte dintre triburile de traci din Anatolia, cu referire la ceea ce considera el a fi originea lor sud-asiatică. De altfel comerțul romanilor cu India se făcea prin Nabateea, prin Axum și alte cetăți din Etiopia, prin Creta, căi de menținere activă a întregii Mediterane de Est. Vechii tamili au fost împărțiți în cinci clanuri (ele sunt și la originea castelor Indiei): vaelir (agricultorii), malavar (crescătorii de animale), kadambar

(pădurarii), thiraiyar (marinarii) și naagar (păzitorii de granițe, cei ce luptau cu naaga, spiritele rele). Printre formațiunile militare naagar una era specializată în arte marțiale, care – se pare – acolo s- au practicat prima oară, înainte de a fi devenit sport național în Japonia). Totalitatea clanurilor făcea un Ur, precum ur în Chaldeea, unde Nabu-Kudur-usur – Nabucodonosor babilonianul – însemna: Nabu – zeul Cerului sau Destinul, cel care anunța și scria soarta muritorilor călătorind pe un dragon înaripat (a devenit grifon la traci, Hermes la greci și Mercur la romani, deoarece în astrologie era legat de planeta Mercur), Kudu însemna reunirea tuturor clanurilor – formate din mai multe Ur (adică Usur) sub conducerea unui rege care era trimis al Cerului: Nabu (și astăzi în limbile slave cerului i se spune nebo). Nabu era, ca Shiva pentru buddhism, o întruchipare pământeană a Zeului (ca Augustus la romani mai târziu, în vreme ce Caesar – țarul – era executorul, cel care făptuia directivele lui Augustus). Această organizare, administrativă în fond, a imperiilor a subzistat trecerii timpului și a rămas activă mult după dispariția Bizanțului, în imperiile europene de până la Habsburgi (dispăruți la 1918). Tamilii sunt azi populație protejată în India, dar perioada britanică a Indiei nu le-a recunoscut nici pe departe vechimea de civilizație și ascendentul formativ deoarece, pe de o parte, crea un ascendent folosit de naționaliștii tamili pentru a se separa de India, iar pe de alta anula teoria civilizatoare europeană conform căreia colonizările unor teritorii străine (Africa, India, Asia de Sud-Est), ca și misionarismul catolic ar fi fost încercări de readucere a celor înapoiați pe linia de plutire a standardelor civilizației contemporane (citește vest-europene, catolice, promovate de Vatican). Blocajul practicat astfel asupra chiar a cercetării originilor identitare și parcursului umanității a început să dispară doar odată cu globalizarea adusă în principal de circulația informației prin internet. În prezent mișcarea de recuperare a istoriei proprii de către popoarele Asiei de Sud-Est și Indiei este extrem de amplă și de profundă, astfel încât, pur și simplu, răstoarnă europocentrismul istoriei care a început cu Grecia antică și Imperiul Roman. Pentru multe popoare contemporane însă, din zona Mediteranei de Est, conștiința acestor origini îndepărtate n-a dispărut niciodată, ci s-a transmis de la o generație la alta nu prin școli, ci prin familii și comunități tradiționale. Vreau să evoc aici doar formațiunea de luptă, identitară în esența ei, din Etiopia (fostul regat antic Meroe), din secolul XX, care se numea Tigrii Tamili ai Elamului.

Atunci când se referă la grupul limbilor indo-europene, lingviștii au în vedere ca fun- dament, conștient ori nu, dar fără îndoială, limba tamililor, preluată în bună măsură de sanskrită. Tot de la tamili umanitatea moștenește legenda Potopului. În ce privește migrația spre Japonia, se știe astăzi că, subacvatic, lângă insula Ryukyu (cea mai sudică din arhipe- lag) se află fenomenalul sit Yonaguni, datat 10.500 îH, unde pot fi întâlnite piramida (cele din Egipt sunt datate 3500 îH), sfinxul, treptele megalitice, uriașe statui umane și simboluri care au fost interpretate drept scriere (deși, după aproape toți cercetătorii, Homo Sapiens a început să scrie abia de la 4000 îH). În Japonia exisă până astăzi populația protejată Ainu, al cărei ADN indică originea sa în insulele Andaman (Insulele Roșii) dintre Thailanda și India (Golful Bengal). Vorbesc o limbă izolată. Vechea cultură Jomon a Japoniei a fost a lor. Sunt blonzi cu ochi albaștri, iar totemul pe care-l venerează până astăzi e ursul. Din spița lor sunt aceia care au ajuns în Asia Centrală, ca și în Siberia, au traversat Behringia (strâmtoarea încă nu se formase) și au colonizat Americile. După studiul ADNmc arheologii americani au stabilit că a fost vorba, inițial, despre trei sau cinci perechi de oameni care s-au perpetuat, au primit mixturi diferite, dinspre Africa și Oceania și au dat civilizațiile andine. Este interesant de observat că recentul studiu ADNmc pe 151 de mumii din Egipt, care au trăit cu începere din 1500 îH, atestă (conform rezultatelor publicate în „Nature Communications“ din 30 mai 2017) asemănări surprinzătoare cu ADN-ul populațiilor din Levant și Asia Mică, adică al celor ajunși acolo dinspre fosta Laurasia. La nivelul lumii vechi, comunicarea dintre Levant, Egipt și traci a fost un lucru cert și este demonstrabil arheologic. O cetate Abydos se afla la Marea de Marmara, atunci un lac tracic. Hittiții și Misr (Egiptul) au avut războaie – primul tratat de pace al istoriei, menționat în hieroglife în piramida lui Tutankamon, le menționează. De altfel ambele civilizații foloseau hieroglifele așezate într-un cartuș care definea propoziția. Sursa primară a informațiilor despre originea civilizației mesopotamiene din Asia Mică și Levant este Sunchoniathon, un istoric fenician din Tyr, care a colindat toată viața prin temple și a copiat inscripții despre originea civilizației feniciene. În ele este pomenit pentru prima oară Marele

Potop (și de acolo moștenim cu toții legenda). Fenicienii vorbeau ei înșiși o limbă izolată (după europeni), au creat alfabetul, au fost navigatori extrem de capabili, care au înconjurat Mediterana, au făcut colonii (înainte de a se numi Acropole centrul fortificat al fiecărei cetăți se numea Cadmea, al Atenei inclusiv, fondată la 3000 îH, deci înainte de greci. Numele vine de la Cadmus fenicianul, personaj mitologic fabulos pe o arie geografică desfășurată din Egipt până la traci. El a fost cel care a împrăștiat alfabetul, după cum țineau minte chiar grecii antici, primul mare călător în Mediterana de Est, acela care a unit civilizațional, în lungul Marelui Rift, Egiptul vechi cu lumea greacă și tracii.) Fenicienii au produs vin, au făcut comerț în toată Mediterana, au colonizat-o până pe coasta atlantică a Iberiei și, mai ales, au ocolit Africa, tot prin navigație de cabotaj, întorcându-se pe propriile lor urme de migrație originară și ajungând astfel până la Capul Bunei Speranțe (unde fusese cândva puntea continentală care ducea către India), lucru nemaiîntâmplat în alte civilizații vechi. Scrierile lui Sunchoniaton (*Theologia, Cosmogonia după Taautus din Byblos* și *Istoria*) nu se păstrează, dar ele au fost preluate și traduse de antici în greacă (versiuni care se păstrează): Flavius Josephus, Eusebius din Cesarea, Porphirius. Metoda de lucru, ca și însuși cuvântul **istoria**, au fost inventate de el și folosite mai târziu de Herodot, pe care lumea contemporană îl consideră părintele disciplinei, deoarece el s-a ocupat de chestiunea Mediteranei și a Europei, a pus piatra de temelie a identităților prezentului, în vreme ce predecesorul său fenician se ocupase de origini. Grecii sunt cei care au produs marea înlocuire a fenicienilor în ce privește controlul asupra Mediteranei, edificând colonii proprii pe locul sau în vecinătatea celor feniciene și așezărilor minoice și pelasgice. A fost tentativa de a prelua liniile comerciale extrem de vechi, dinspre Taurida spre Egipt, controlate până la greci de Popoarele Mării, cum le numeau egiptenii, adică, în principal, tracii. Astfel, grecii au edificat colonii întotdeauna în lungul țărmurilor, niciodată în profunzimea uscatului (din Sicilia, în sudul Peninsulei Italice, până în arhipelagurile Mediteranei de Est și Mării Egee — Sporade, Cyclade, Pontul Euxin pe laturile sale dinspre vest, nord și sud). Aceste mișcări au antrenat prima mare migrație a pelasgilor pe apă, în lungul Coridorului Levantin (Mare Carpathicum, azi Egee), dinspre Marea Ionică și insule spre coasta Asiei Mic.i. Miletul a fost o cetate ioniană. Tot Miletul a edificat mai apoi coloniile de la Marea Neagră și tot ionieni au fost argonauții (Jason) care au făcut colonii pe țărmul nordic al Pontului Euxin. A doua migrație s-a făcut pe uscat, dinspre Aetolia, Acarnania, spre Thessalia, Epir și restul Peninsulei Balcanice, folosindu-se spinările muntoase. Există o Pella în Thessalia, una în Macedonia și o Pola în Peninsula Istria. Karpathos migrează de asemenea ca toponim, numele este al unei insule din Sporade (chiar Marea Egee era numită de romani Carpaticum), al unor localități în Grecia, mereu mai spre nord, până la Munții Carpați și triburile carpilor (dacii liberi din Carpații de Nord). Ca rădăcină lingvistică, în română **carp**- a dat numeroase familii de cuvinte, inclusiv în registrul onomastic și al toponimelor. Vestigii arheologice de tip minoic, cretan (mai ales vase), se regăsesc din ce în ce mai spre nord, limita fiind chiar spațiul dacic (cultura Cucuteni-Tripolje), ceea ce atestă o axă de comunicare (fiindcă vasele seamănă surprinzător cu acelea de la Sesklo. A existat o mare tentativă de restabilire a pozițiilor de dinaintea formării lumii grecești chiar atunci, în perioada antichității). Alexandru Macedon – a cărui mamă, Olimpia (din tribul thesproților, care nu era grec, ci epirot), se trăgea (ca și Ahile) din spița lui Peleus – și era preoteasă a cultului Șarpelui, cult atestat și în Creta minoică ori la fenicieni (la tamili Naaga). În cinstea Olimpiei, în Egipt, dinastia macedoneană a Ptolemeilor a făcut Serapeumul, partea pentru marele public a Bibliotecii din Alexandria, care evocă după nume condiția ei de preoteasă a cultului Șarpelui. În fapt, Șarpele a fost venerat de triburile pre-grecești din Thessalia (inclusiv tracii) până la Pontul Euxin (basorelieful lui se aflǎ la baza Columnei lui Traian), iar în Bizanț încă mai exista o cetate numută Of (ophios – cuvântul grecesc pentru șarpe). Coada dragonului era parte a steagului de luptă al dacilor, în basmul românesc a dat balaurul ori zmeul (zmei – cuvânt existent și la sciți), paznic al Lumii de Dincolo, în creștinism balaurul este ucis de Sf. Gheorghe. Nu doar Olimpia, ci și mama împăratului roman Galerius, dac la origini, a fost preoteasă a cultului Șarpelui. Alexandru Macedon, ajutat de traci, care constituiau cavaleria ușoară, de elită (peltaștii) – vezi și imaginile cavalerului trac de pretutindeni unde locuiau traci, între Pind și Alba Iulia - fostul Apulon dacic, Coloseumul din Pola și Muzeele de arheologie din Histria, Salonic, Atena ori Istanbul), a refăcut

întregul originar și l-a apărat împingând înapoi până la granița Indiei valurile de migrații succesive ale imperiilor venite din Asia. Aristotel, profesorul și consilierul lui, născut în Peninsula Chalcidică, la Stagira, în Tracia (nu departe de Athosul de azi), a inventat pentru războaiele contra perșilor catapulta. Tracii au făcut parte din civilizația de substrat a zonei, numită de greci pelasgică (pelagos însemna maritim), prezentă pe mai toate insulele Mediteranei, dar și în ariile muntoase și împădurite, de coastă, până în Țara Bascilor de azi. Welșii se consideră pe ei înșiși proveniți din acest spațiu originar. Există numeroase mituri, legende transcrise în principal de autorii greci (mai ales de Homer, care se născuse, după Herodot, în Asia Mică și al cărui nume nu este grecesc – în greacă omiroi înseamnă și astăzi prizonier – probabil fusese orbit ca prizonier de razboi). Aceste legende vorbesc despre întâlnirea dintre Cadmus, fenicianul – inventatorul mitologic al alfabetului – și traci. De altfel tracii au și scris, pe parcursul lungii lor istorii, cu alfabet fenician (în Bithynia și Frigia) și există un corpus de inscripții de acest fel. Schliemann, descoperitorul Troiei (după indicațiile din *Iliada* lui Homer), considera că scrierea troiană lineară A era minoică. În 2016 s-a descoperit în Grecia, la Disipilio, o tăbliță cu scriere tracică silabică asemănătoare cu scrierea minoică A și cu aceea din Dacia găsită la Turdaș-Vinča, datată mileniul al II-lea îH (ca și gramatica tamilă). După căderea Imperiului Macedonean, romanii, care erau troieni la origini (Troia se afla în Misia, la sudul Bithyniei, în Asia Mică), au încercat să refacă echilibrul lumilor vechi și să controleze teritoriul mereu mai spre răsărit, dar și preluând ceea ce Alexandru Macedon considerase util să stăpânească. Apoi marea cetate a Veneției (la origini veneții/eneții provin din Paflagonia, un mic regat aflat la est de Bithynia, în Asia Mică) și-a întins dominația – după căderea imperiului roman și al Bizanțului – asupra Mediteranei de Est, înaintînd pas cu pas pe coasta Dalmației, prin Epir, până la golful Saronic și încercând să domine Ciprul (cea mai veche mină de cupru a lumii vechi, alături de Ierihon), Creta și Egiptul. Venețienii au restabilit ascendentul vechilor civilizații mediteraneene, au stabilit care sunt înaintașii lor și i-au numit maurovlahi (maurovalacchi, prescurtat morlacchi), păstrând marca distinctivă pe care-o folosiseră și grecii, adică valahii negricioși, bruneți.

Dacă Paleoliticul a asigurat substratul uman pentru constituirea populației europene, inclusiv din zona noastră și din Balcani, perioada de timp cu adevărat relevantă pentru baza identităților actuale ale Europei a fost Neoliticul. El s-a afirmat mai devreme în Asia de SE (9000 îH) decât în Europa (8000 în Levant și Mesopotamia, 7000 îH la Sesklo lângă Volos, în Thessalia, Grecia – la fel ca și la Vinča, Tripolje, Cucuteni – și 2500–700 îH în ves- tul Europei). Au existat linii de migrație identificate astăzi de istorici și capabile să semna- leze puncte de pornire și de ajungere pe ruta formării identitare a continentului. Una dintre rute a fost aceea de la est spre vest. Din Urali (pe toată lungimea fluxului de civilizație sarmată, care era indo-iranică și constituia o bandă continuă, scrie Rostoftseff, de la Baltica, apoi Urali, până în stepa nordică a Mării Negre) triburile s-au deplasat de la est spre vest, folosind lanțurile muntoase (cursurile de apă și pasurile montane) până la limita vestică a Europei, prezența migrației fiind semnalată inclusiv în Scandinavia, Marea Britanie de azi și Peninsula Iberică. A doua linie de migrație, extrem de puternică, a fost aceea venită dinspre Mediterana de Est (sarmații intraseră mai întâi în Asia Mică, prin zona pe care astăzi o numim de formare a limbilor indo-europene, iar Cantemir îi spunea Poarta de Fier a Asiei). Migrația dinspre Asia Mică, Balcani și insulele Mediteranei de Est spre vestul continentului s-a făcut atât pe calea de apă, cât și aceea muntoasă, de uscat. În estul Mediteranei, acolo unde Riftul African întâlnește masa continentală, s-au produs în mileniul al V-lea îH mișcări tectonice care au modificat definitiv clima și geografia zonei (de altfel zona este tectonic activă până astăzi). Astfel, atunci a apărut Strâmtoarea Dardanele (numită astfel după tribul tracic al Dardanilor – Darda e un prenume care se dă și astăzi la noi, mai ales în Oltenia, ilirii aparțineau și ei dardanilor etc.), a apărut Marea de Marmara (de Marmoră, după faptul că acolo se află cele mai mari cariere de marmoră ale continentului) și a dispărut, în urma unei erupții vulcanice, jumătate din insula Thera (azi Santorini, Grecia), pe care Jacques Yves Cousteau (nota bene, născut în Aquitania) o credea fosta Atlantida din cauza civilizatiei sale foarte avansate. Clima s-a schimbat și ea drastic, devenind mai rece și mai uscată. Toate populațiile zonei au avut de suferit. Perioada a fost numită Marea Criză de Sfârșit a Epocii Bronzului și de Început a Epocii Fierului. Un mod de așezare administrativă a cetăților-stat și imperiilor vechi coagulate în Anatolia, în lungul căii de apă a

Coridorului Levantin (Marea Egee), ca și în zona Ciprului s-a schimbat fundamental. Au dispărut imperii vechi (cel hittit fusese foarte important pentru acest perimetru, în sens mitologic provenea din urmașii biblicului Iafet, unul din fiii lui Noe), au apărut regate noi și mai mici (neo-hittite), ca și pirateria la scară de masă (în acest context menționa Herodot triburile sindi, pe care istoricii antici de după el l-au echivalat cu pirați, apoi cu hoți). Atunci sunt semnalați tracii în plină lumină a istoriei. Cetatea Eumolpias (apoi macedoneana Philippopolis, azi Plovdiv) a fost menționată de grecii antici ca fortificație tracică pe Dunăre existând în mileniul al VI-lea îH. Ca urmare a modificărilor climaterice și de ambient de locuire populația a migrat în masă către Mediterana de Vest și vecinătățile aferente. Fenicienii au colonizat masiv noul perimetru și au deschis rute comerciale pe toată suprafața Mediteranei. Tracii, care făceau parte din Popoarele Mării și au o atestare arheologică sub acest nume de la începuturile Neoliticului, au urmat deopotrivă rutele de uscat, pe culmile montane, folosind tot lanțul alpin, cu începere din peninsula numită azi Crimeea (Taurida, după tribul trac al Taurilor, unde se făcea joncțiunea cu aripa sudică a sarmato-cimmerienilor), ca și din aria numită azi Trakia în Grecia, până în Peninsula Iberică, Aquitania și Britania, dar și rutele de apă, folosind Coridorul Levantin, insulele Dodecanezului, sudul Italiei și sudul Spaniei, precum fenicienii și, mai târziu, grecii antici. Tracii erau în principal cărvănari, transportau mărfuri folosind caravane (până azi în Austria există Munții Karavanken) pe ruta europeană a celebrului Drum al Mătăsii (care a fost folosit inclusiv pe fragmentul muntos a Pl eninsulei Balcanice, pe ruta numită de greci și romani mai apoi Via Egnatia, dintre Marea Egee și Marea Adriatică. Grecii, care au fondat o civilizație a țărmurilor, ca și fenicienii, au urmat îndeaproape rutele de apă forjate de fenicieni și traci și au așezat colonii până în Mediterana de Vest, încercînd să anuleze influența predecesorilor lor. Celții au venit spre Europa Centrală și de Vest în veacul al V-lea îH, mulți dinspre zona fostei Dacii (mai ales Transilvania) și Balcani (Iliria), după teoria lui Venemann, dar și mai de departe. Ar trebui să ne amintim faptul că Parcul Național al Rusiei, de unde izvorăsc Niprul, Donul și Volga, se numește Valdai (care este un cuvânt pre-slav), iar foarte multe toponime – mici localități, cursuri de apă – au păstrat denumirile foarte vechi, majoritatea cu rezonanță italienească pentru noi, cei de azi. Urmele arheologice ale celților în Transilvania și Iliria (Epirul) sunt notabile, ca și asemănările identitare rămase vizibile până astăzi și care transcend cu mult apartenența popoarelor noastre (români, francezi, spanioli, italieni) la bazinul latinității. Pe Columna lui Traian, după cum a evidențiat Vasile Pârvan în *Getica*, figurează numeroși luptători daci, dintre care unii poartă carnix specific celtic și găsit în zona celtă din vestul continentului. În esență însă, deși tija e mai lungă, în vârful ei se afla, ca și la daci, un cap de lup. Acest fapt transcende latinitatea și situează afinitățile identitare dintre noi și francezi, spanioli, italieni (care au toți o componentă celtă) înainte de cucerirea Daciei de către romani (deci bazate pe elemente mai vechi decât latinitatea). În Iberia a existat Galicia – gallaecii erau o confederație de triburi celtice la fel ca a tracilor, dar vizibilă în istorie mult mai târziu ca a lor. Ideea latinității limbii române a fost în principal iluministă, a avut cauze istorice precise în contextul imperiilor de atunci și a fost folosită politic atât de români, pentru Marea Unire, cât și ulterior, în perioada războaielor din veacul XX, cele două Războaie Mondiale și războiul rece, de diverse alianțe care voiau să-și adjudece acest spațiu în numele originilor latine ale neamurilor (Napoleon a încercat să constituie regatele ilire pe Coasta Dalmată, Italia fascistă a folosit această teorie pentru a-și adjudeca și ea o parte din Coasta Dalmată, deși, la origini, ilirii au colonizat Italia și nu invers etc.). Comparativ cu imensitatea restului istoriei aflată în urmă, este extrem de puțin să susții că asemănările lingvistice dintre noi și alte limbi romanice sunt rezultatul unei derivații de 270 de ani, cât a durat stăpânirea romană în Dacia, în loc să coroborezi datele istoriei vechi și arheologiei pentru a stabili dacă nu cumva româna și celelalte limbi romanice au drept fundament un punct inițial asemănător pentru toate și pre-indo-european. Continentul a fost străbătut, în Epoca Fierului (Halstatt) și de drumuri de la nord la sud. Generic vorbind, indiferent de parcurs (dinspre vikingi și triburile germanice spre Italia și apoi, pe apă, spre Grecia, ori dinspre vikingi, triburile baltice, pe calea Niprului, a Donului, ori chiar a Prutului, până la greci) aceste drumuri legau nordul de sudul continentului și se numeau generic Drumul Chihlimbarului de la Varegi la Greci. Toată această mișcare de-a lungul și de-a latul continentului a asigurat un mare amestec de populații vizibil nu doar în Neolitic, ci perpetuat în Evul Mediu timpuriu, care a produs numeroase conflicte pe tot parcursul istoriei și a rămas valabil la nivel identitar până astăzi.

Alte câteva repere cu privire la istoria de ansamblu a continentului european sunt necesare pentru a înțelege felul cum contextul continental a acționat asupra identităților pe care le numim etnii și popoare, a formării, a demersurilor și standardelor lor de până în prezent. Deși mulți istorici contemporani privesc istoria Europei ca fiind secționată în Europa de Vest, Europa Centrală, de Est și Balcani, totuși, pe un continent atât de mic (în raport cu toate celelalte), fenomenele de orice fel reverberează și întregul global, macro- istoric privind, iese la iveală pretutindeni și în orice perioadă a istoriei. La joncțiunea din- tre istoria de dinainte de Hristos (înaintea erei noastre) și aceea de după, se află imperiul roman. Modelul său de funcționare n-a fost european. Înaintea lui fusese, în Asia Mică, imperiul Hittit, a cărui stemă era vulturul bicefal (moștenit de numeroase imperii și țări europene până astăzi), iar zeu suprem fusese Teshub, zeul Tunetului și al Fulgerului, moștenit atât de popoarele antice (dacii – și tracii în sens larg), scandinavii, germanicii, slavii (zeul Perun), filiera Dunării fiind calea cea mai clară de expansiune a cosmogoniei de fundament a continentului. De altfel Donau, cum spuneau germanicii istrosului trac, era un atribut al lui Thor, zeul Tunetului și al Fulgerului, înfățișat, ca și hittitul Teshub, cu trei fulgere în mână și, în plus, cu un ciocan care și-a dovedit utilitatea în luptă cu Drago- nul de Apă (Naaga tamilă), mit fondator provenit și el din Asia Mică, expandat inițial pe filieră feniciană. Ceea ce rămâne moștenire a populațiilor de substrat și se transmite până în Evul Mediu timpuriu este alt mit fondator: cel falic. Nu există în Europa peșteri neolitice unde simbolul să nu poată fi găsit. Proveniența este Asia Mică, aria dintre Caucaz și Marea Caspică (aceea a formării limbilor indo-europene), în Adige și la calybi, populație intrată în componența imperiului Hittit și care a furnizat Greciei antice mitul vânătorii mistrețului (care era totem tribal). Hittiții îi considerau barbari, buni luptători (atacau după metoda turmelor de mistreți) și care practicau mineritul. Dincolo de această așezare de civilizație oarecum unitară, odată cu venirea popoarelor migratoare central- asiatice apele continentului s-au tulburat și lupta pentru impunere identitară a produs conflicte care au mers în lanț, nu doar până în Evul Mediu, ci și după aceea, astfel încât ne recunoaștem azi drept urmași ai acestei lupte, deopotrivă beneficiari și pierzători identitari, în măsura în care noi, cei de azi, suntem parte a populațiilor de substrat și, deopotrivă, a straturilor succesive de nou-veniți. Popoarele de substrat ale Europei, printre care tracii (dacii erau o ramură a lor) au fost cei mai numeroși – Herodot scria că ei sunt a doua populație ca mărime de pe Pământ după indieni, iar Strabo numea Europa, Trakia), au primit coloniștii fenicieni, apoi greci și, în sfârșit, romani. Latinii au ajuns în Peninsula italică, după Homer, fugind din Troia cucerită de greci (tracii – în principal peonii – au fost aliații troienilor; de altfel Hecuba însăși era, după Homer, de neam trac, ca și Paris, fiul ei). Latinii refăceau de fapt o migrație de Neolitic, aceea a etruscilor (tusci, care au dat numele Toscanei), la origini triburi sindi care veniseră în mileniul al V-lea îH din insula Lemnos, una dintre insulele sacre ale tracilor. Numai în Lemnos și la etrusci (care-și spuneau Rasena (Raška de azi dintre Serbia, Kosovo și Muntenegru moștenește numele) s-a folosit aceeași scriere. Odată cu apariția francilor (germanici) în italia în veacul al V-lea dH, etruscii au migrat către nord, spre zona muntoasă a Alpilor, lucru afirmat de Pliniu cel Bătrân, care scrie despre originea etruscă a raetiei, provincie romană împărțită de împăratul Diocletian (Diocles, traco-ilir din Dioclea, pe Coasta Dalmată) în raetia Prima și raetia Secunda. Alături de Vindelicia (la est de raetia și la vest de Noricum), a alcătuit o prefectură a imperiului roman care ne impune să luăm în considerare, astăzi, faptul că romanii înșiși înțelegeau legăturile identitare și ascendentul de vechime, de limbă și de civilizație al acestei populații față de a lor. Numeroase alte mixturi antice au existat în peninsulă: picții (atestați și în Britania), ilirii, care i-au dat pe messapi, iar zona păstrează până astăzi o amprentă culturală specifică, inclusiv a arhitecturii, a portului și culinară, Alto Adige, cu originile în aria calybilor din Asia Mică (Adâgheia), veneții (originari din Paphlagonia, regat pontic, vecin cu Bithynia), friulanii și istrioții, ladinii, apoi urmașii civilizației nuraghe venită din nordul Africii, fenicienii, grecii, celții, francii. imperiul roman a rezistat până în 395 dH, când s-a împărțit în două, cel de Apus, având capitala la Roma, și cel de răsărit, viitorul Bizanț, având capitala la Bizantion (după numele șefului de trib dardan Bizie), numit apoi Constantinopol, azi istanbul. În întregul său, imperiul roman a furnizat modelul european de stat, de legislație și de administrație întregului continent și îl mai furnizează și astăzi. El preluase nu doar prerogativele vechilor entități (Epiptul, hittiții), ci, prin acestea, preluase modelul asiatic de conducere, vizibil deopotrivă în China veche, imperiul Greco-Bactrian, apoi imperiul Macedonean și cel Ptolemeic, imperiile stepelor din

Asia Centrală. Cel mai important fapt a fost acela că împăratul era reprezentantul Zeului suprem pe Pământ, corespondența între Cer și Pământ era directă, o entitate religioasă conducea alături de șeful laic imperiul. După impunerea creştinismului (o religie monoteistă și, deci, unificatoare) ca măsură de apărare identitară în fața migrațiilor și atacurilor – mai ales ale perşilor – cele două mari Biserici, ortodoxă și Catolică, și-au arogat fiecare dreptul de a fi – și sunt în continuare – parteneri ai conducătorilor laici. Ce diferende, războaie, ucideri masive, dizidențe religioase și avantaje au adus aceste poziții constituie o istorie nu paralelă, ci o parte a istoriei politice și economice, a mutărilor teritoriale de la o entitate statală la alta, într-o perioadă sau alta a Europei și, nu în ultimul rând, a lumii. Merită amintit faptul că misionarii catolici au venit în Bizanț din veacul al x-lea, în vreme ce ortodocșii n-au fost preocupați de prozelitism. Astfel, devine vizibil faptul că, în vreme ce ortodocșii se considerau – și erau – primii inter pares, catolicii aveau un sentiment de actant secundar și se aflau permanent în ofensivă, în căutarea unei poziții dacă nu de avantaj, cel puțin de egalitate. Bătălia catolicilor pentru cucerirea Europei a fost intensă și adesea sângeroasă (vezi Cruciadele). Forța laică subterană a statelor europene, începând cu Evul Mediu timpuriu (secolul al ix-lea, Carolingienii) a fost căsătoria dinastică din inte- rese teritoriale. Astfel, fără participarea propriu-zisă a popoarelor implicate în schimbul de putere, doar cu acceptul Papei și a două entități dinastice, popoare și teritorii se mişcau dintr-o parte în alta a vectorilor de putere. De altfel, una dintre deficiențele majore de funcționare a uniunii Europene de astăzi este că folosește același principiu al hotărârilor luate de foarte puțini în numele foarte multor oameni (citește națiuni). Ca urmare, identități diferite erau favorizate ori, dimpotrivă, puse la zid și sortite să dispară. Protes- tantismul s-a născut din această situație de aducere la limită a popoarelor care nu puteau replica nici bunului plac al regilor și împăraților, nici bunului plac al șefilor Bisericii, adică, în termenii începuturilor ideii de stat, nu aveau niciun rol și nicio cale de corecție nici în ce privește puterea laică, nici în ce privește puterea religioasă. imperiile Europei de după cel roman: Carolingienii, Sfântul Imperiu romano-Germanic, Habsburgii, Imperiul Napoleonian și cel Rus au păstrat, fără excepție, modelul latin și bizantin, moștenire a celui hittit și, prin el, a celor orientale așa cum și regatele, inclusiv cele balcanice, au reprodus în mic același model. Înainte de Protestantism a mai existat o perioadă în istoria continentului când inteligența a încercat să sară deasupra rutinei venite din trecut. Ea s-a numit renaștere și a început în italia, pe pământul unde imperiul roman însuși își începuse și își sfârșise drumul prin istorie. Trebuie precizat că începuturile acestei mișcări se datorează învățaților refugiați din Bizanț, după căderea acestuia în mâinile otomanilor (1453). Ea s-a numit renașterea grecească (deoarece limba Bizanțului fusese greaca, deși își spunea imperiu roman de răsărit). o serie de învățați, inclusiv monahi bizantini au adus în italia documente antice păstrate la Athos și l-au promovat în principal pe Aristotel – născut la Stagira, în Trakia (de altfel, Aristotel figurează pe frescele mânăstitii Voroneț ca un fel de sfânt precreștin al întregului neam), au împământenit în Europa geografia, istoria, matematicile, științele exacte și civilizația bizantină (cu tot ceea ce achiziționase ea din lumea persană și arabă). Produsul cel mai impresionant al renașterii europene propriu-zise a fost genovezul Columb (din Liguria), cel care a deschis calea Marilor Descoperiri Geografice, o nouă perioadă a argonauților care au diseminat civilizația bătrânului continent în primul rând în Americi (deoarece rutele comerciale spre orient fuseseră blocate odată cu venirea otomanilor în Anatolia). Din acest punct de vedere al renașterii, toată Europa, inclusiv partea care a fortficat în jurul ei statul rus pe calea de legătură dintre Marea Baltică (până în Lituania) și Marea Neagră (la gurile Niprului și Donului), ceea ce s-a numit Marea Barieră Continentală (drumul comercial de la varegi la greci), ca și actanții mai mici, dar notabili (uniunea Lituano-Polonă, ucraina), adică absolut tot continentul a urmat calea de civilizație a lumii bizantine. Este fals să credem că bizantinismul ar putea fi atribuit doar țărilor din estul Europei. El constituie pentru Europa o amprentă mentală de fundament. De altfel, imperiul otoman însuși n-a făcut excepție, ci a folosit tipul de administrație bizantină, tipul de relații bizantine în raportul împărat (sultan) – supuși sau în politicile internaționale. Abia iluminismul veacului al xViii-lea, venit în urma revoluției Franceze, când învățații Europei au încercat să impună forța rațiunii și cercetării aceleia a credinței, a trezit și a modificat popoarele continentului. Marile mase încearcă să devină actanți direcți ai propriilor lor destine și apărători stricto sensu ai propriilor lor identități, ceea ce nu se mai întâmplase în istorie până atunci. De aceea considerăm că perioada de timp care începe cu iluminismul a fost pentru Europa

– adică Europa Națiunilor – aceea a marii construcții identitare vizibilă până în prezent.

1. Statele româneşti

Procentul vorbitorilor de limba română în cele două state româneşti, dintr-un total estimat la 40.000.000 la finalul secolului xx, al vorbitorilor de limba română de oriunde, adică al celor care se definesc astfel ca aparținând identității românești, este de 81,5% în românia, 11,7 % în republica Moldova și 6,8 % în afara granițelor celor două state. Acestea, împreună cu alte câteva comunități românești mai mari, aflate în vecinătatea statelor românești (în primul rând Voivodina, dar și Maramureșul de Nord, Bucovina de Nord), constituie în prezent nucleul de stabilitate identitară, sâmburele lui. În ambele state, ca și în mare parte a Voivodinei și Serbiei în general, a Bucovinei de Nord și Maramureșului de Nord se vorbește dialectul daco-român, format la nordul Dunării, după părăsirea Daciei de către romani (secolul al iii-lea d.H.). Totuși, împreună și cu dialectele sudice (aromâna, megle- noromâna, istroromâna), cu restul vorbitorilor celor patru dialecte românești răspândiți în diaspora ori aflați în comunitățile din jurul granițelor de stat, constituie un bloc iden- titar care indică până astăzi cel puțin două lucruri de fundament ale entității românești:

– că aria formativă a fost foarte mare și foarte veche. În ciuda tuturor traversărilor isto- riei putem încă reconstitui acel întreg și ne raportăm inclusiv la el prin ceea ce suntem astăzi, ca națiune;

– conștiința apartenenței la românitate a funcționat și continuă să funcționeze. un con- tinuum vizibil în toate spațiile locuite de români (lingvistic, de port, de tradiții de viețuire, de obiceiuri, de raportare la cosmos, la ambientul istorico-geografic și la uni- versul uman, de mod de stabilire a relațiilor în cadrul vecinătăților, de așezare a vieții cotidiene și a vieții pe termen lung), de familie, de educație, de muncă, de evoluție a civilizației în sens larg, continuă să definească o entitate care s-a format și există în această parte de lume.

1. România

Ţară cu o suprafaţă totală de 238.391 km^2 şi o populaţie de 22.303.522 oameni în 2006, cu o densitate estimată de 91 locuitori/km^2, se află în Europa Centrală (provinciile Bucovina, Maramureş, Transilvania, Crişana, Banat), de Sud (provinciile Muntenia şi Dobrogea) şi de Est (provincia Moldova), adică pe coordonatele 44°26′7″N şi 26°6′10″E. Se învecinează cu Ucraina (650 km) şi Republica Moldova (681 km) în nord şi est, Ungaria (440 km) şi Serbia (546 km) la vest şi Bulgaria (631 km) la sud. În sud-est, România are o porţiune de coastă care îi oferă acces la Marea Neagră. Din punct de vedere strict geografic, este situată în partea central-sudică a Europei, având deopotrivă 2500 km până la Atlantic şi până la Munţii Ural. Capitala şi cel mai mare oraş este Bucureşti (1.924.959 locuitori în 2005), situat în Muntenia. Prefixul le ţară: RO; prefixul telefonic: +40; prefixul radiofonic: YOA-YRZ; codul ISO: 642 / ROU / RO; domenii Internet: ro, eu. Membru al Uniunii Europene, NATO, ONU, OSCE, Uniunii Latine. Fus orar UTC+2 (UTC+3 vara). Forma de guvernământ: republică parlamentară. Limba oficială a statului: româna.

Moneda naţională: leul, subdiviziune: banul. Un leu (RON) are 100 de bani. PIB nominal 2008: $187,9 miliarde RON.

Stema României a fost aprobată de Parlament (Legea 102 din 1992). Ea înfăţişează o acvilă pe un scut, avînd aripile deschise; în cioc ţine o cruce, iar în gheare o spadă şi un sceptru. Între aripile protectoare se află un scut împărţit în cinci de părţi cuprinzând stemele celor 5 regiuni istorice: Ţara Românească, Moldova, Transilvania, Oltenia şi Dobrogea.

Drapelul României este un tricolor cu benzi verticale, începând de la lance, albastru, galben şi roşu. Are o proporţie de 2/3 între lăţime şi lungime. Proporţiile, nuanţele culorilor precum şi protocolul drapelului au fost stabilite prin Legea nr. 75 din 16 iulie 1994.

Există mărturii de locuire umană atestate pe toată suprafaţa ţării încă din Paleolitic (sau Epoca de Piatră, 70.000 – 7000 î.H), mai ales în lungul cursurilor de apă, cu precădere al Dunării de Jos şi pe ţărmul Mării Negre. Uscatul însă datează din Paleozoic (540 – 248 milioane de ani î.H.), din perioada

formării continentelor (cea mai veche epocă paleozoică este Cambrianul), cu o explozie notabilă a vieţii în Carbonifer (cea mai nouă epocă paleozoică), atunci când singurul uscat aflat deasupra apelor Mării Sarmatice era teritoriul actualei Ţări a Haţegului, unde au trăit dinozauri în condiţii de insulă. Există minerale care semnalate doar aici pe Pământ (dacitul). Primele migraţii umane pe aceste locuri datează din Paleolitic şi constă, pe de o parte, în migraţia de la sud (dinspre Africa, locul unde a apărut omul) spre nord, cu iradieri care de aici se separă, o ramură către apus, spre veastul continentului, alta către răsărit, spre Asia, datorată în principal frontierei naturale a Munţilor Carpaţi. Omul de Neanderthal a coexistat cu Homo Sapiens Sapiens. La intersecţia dintre preistorie şi istorie (ceea ce este atestat şi prin texte scrise) se află aşezate civilizaţiile megalitice, care conferă o unitate surprinzătoare vieţii umane din China şi Japonia, până în Egipt, Peninsula Balcanică, Americi. Asia de sud-est are, în perioade istorice vorbind, un avans cam de 2500-3000 de ani faţă de alte zone ale lumii (Europa), tot aşa cum Americile sunt cu adevărat ‚pământuri noi' (v. civilizaţiile pre-columbiene). Al doilea mare val de migraţii a fost generat de ceea ce se numeşte ‚revoluţia Neoliticului' (Epoca Bronzului), adică apariţia agriculturii şi căutarea de suprafeţe prielnice sedentarizării. Ele se fac mai ales în sens invers mişcării de rotaţie a Pământului, dinspre Asia spre Europa, cu lungi staţionări în perimetre care acoperă îndeosebi spaţiul de la nordul Mării Negre şi Mării Caspice, Asia Mică, apoi Peninsula Balcanică etc. (civilizaţia calului şi a mormintelor de tip movilă). În mileniul al III-lea î.H. începe migraţia popoarelor indo-europene din zona Ararat, Van, Cappadocia spre Europa. Prima migraţie care poate fi reconstituită din surse scrise este a indo-iranienilor, în mileniul al II-lea î.H. ‚popoarele mării', care au inclus şi triburile greceşti). A urmat marea migraţie a celţilor de la jumătatea mileniului I î.H. Mulţi istorici numesc ‚marile migraţii' doar intervalul care separă Antichitatea de Evul Mediu, adică migraţiile dinspre Asia spre Europa care încep cu triburile germanice (goţii, secolul al III-lea d.H.) şi sfârşesc cu tătarii, în plin Ev Mediu european (secolul al XIII-lea d.H.), majoritatea având drept ţintă Imperiul Roman şi Bizanţul. Tracii şi geţii (cu ramura lor dacii), agatârşii au aceeaşi origine cu triburile iranice: zona Oxus (azi fluviul Amu Daria), a Bactrianei, al cărei nume oriental era Balkh (toponimele şi onomastica l-au păstrat sub forma Balc, Balica, Bălceşti, Balcic), nume provenit de la zeul focului, Baal, după zona originară, din Azerbaidjanul de azi, unde gazul metan iese liber din pământ şi se aprinde instantaneu. Această origine comună a căpătat valenţe semnificative în timpii istorici, generând alianţe contra altor triburi năvălitoare, de mai târziu.

Separarea preistoriei de istorie este datorată apariţiei scrisului şi a textelor omului despre el însuşi şi lumea înconjurătoare. În prezent se consideă că sistemul de linii paralele sau încrucişate găsit pe pereţii peşterilor din Paleolitic (inclusiv în Munţii Apuseni) era un sistem de comunicare, astfel încât înălţimea variabilă a liniilor corespundea înălţimii variabile a sunetelor, iar grupurile de linii corespundeau unor mesaje. Totuşi, acest mod de apreciere fonetică n-a putut constitui o bază clară de decodificare, iar prima scriere în ordine temporală care spune ceva omului de azi a fost dată de pictograme, descoperite atât la Yonaguni (sit arheologic subacvatic în Japonia), cât şi în China ori Egipt. Cu 3500 de ani î.H. în India exista scriere fluentă şi erau notate evenimente. Primii în ordinea timpului care au avut cronici au fost chinezii. Pentru bazinul Mediteranei (Marea Neagră fiind – geologic vorbind – un apendice al ei, o mare închisă) istoria scrisului este mai nouă, pictogramele fiind folosite de egipteni şi hittiţi. Alfabetul a fost creat de fenicieni, popor nesemitic, dravidian la origini, venit dinspre India de sud-est pe calea apei, prin navigaţie de cabotaj, şi urcat pe Tigru şi Eufrat în căutarea unui uscat mai înalt. Ei au scris în cuneiforme (linii incizate) care indicau mai întâi actanţi şi acţiuni, apoi cu semne silabice şi, în cele din urmă, cu litere, reprezentări ale fonemelor. Fenicienii au fost cei mai mari colonizatori ai lumilor vechi, au ieşit din Mediterana în Atlantic si au făcut navigaţie de cabotaj în lungul coastelor Africii. Estimativ, 20% din ADN-ul actual al umanităţii este fenician.

Pe teritoriul actual al ţării n-a fost descoperită o scriere atât de veche ca în Egipt, la fenicieni ori în India. Ba chiar s-a afirmat că geto-dacii nu aveau scriere, deşi constituirea unei uniuni tribale ca aceea a lui Burebista, unde nevoia de comunicare pe un mare teritoriu se impunea, trebuie să se fi făcut printr-un sistem de mesaje scrise. Există voci care afirmă că ar fi existat „tăbliţele de la Tărtăria”, cu o „scriere dacică”, dar, pe de o parte, acestea ar fi dispărut foarte repede după găsire, pe de alta copiile care circulă n-au fost descifrate. Povestea lor este echivalentă cu a discurilor Droppa din Tibet, aparţinând unei civilizaţii dispărute, de pigmei. Totuşi, surse antice greceşti vădesc existenţa istorică a locuitorilor

de pe teritoriul actualei Românii. Acela care a dat numele domeniului – istorie – a fost grecul Herodot (sec. V î.H), originar din Caria, regat apărut după pieirea Imperiului hittit. El a fost interesat să aşeze pe o linie temporală şi sincron în jurul Mediteranei toate vechile civilizaţii spre a înţelege cum apăruse şi ce se întîmpla cu regatul în care se născuse. Teritoriul locuit de traco-geţi a intrat în vizorul lui (mai întâi pentru că, venind dinspre Asia, triburile greceşti trecuseră pe aici coborând în peninsulă şi colonizând-o, apoi, venind pe urme foarte vechi, au ajuns aici perşii (triburi iranice), în sfârşit, pentru că, după impactul dintre migraţiile asiatice şi cetăţile greceşti, acestea – cu deosebire Miletul – au fortificat o linie de apărare la Marea Neagră şi astfel au apărut, în secolul al VI-lea î.H, coloniile Histria, Tomis, Callatis ş.a. Primul dintre conducătorii daci care a sesizat importanţa impactului exterior asupra pământurilor sale a fost Burebista, (82-44 î.H.). Ca popor şi ca limbă dacii erau indo-iranici. Deşi se recunoşteau prin originea comună, trăiau în triburi separate, care luptau adesea între ele pentru teritoriul propice hranei şi purtau nume diferite, adesea al conducătorului laic ori religios: albocensii, ansamensii, apulii, biefii, britolagii, burii, calipizii, carpii, caucoensii, ceiagizii, costobocii, dardanii, obulensii, odrysii, piageţii, piedavensii, potrulatensii, predavensii, racataii, ratacensii, sacii, sargeţii, tagrii, tirizii, tyrageţii ş.a., adesea din cauza lipsei de acord între diverse surse scris în diverse limbi. Cei doi conducători – laic: regele şi religios: magul – conlucrau, precum în toate civilizaţiile vechi. Burebista s-a confruntat cu venirea triburilor celtice pe teritoriul său – alungate de romani din vestul continentului unde ajunseseră - şi cu creşterea ameninţării romane însăşi. A făcut unificarea triburilor pe cale paşnică, folosind puterea de convingere a magului său, Deceneu, şi pe calea armelor. Statul geto-dac avea ca hotare: în nord - Carpaţii Păduroşi, în sud - munţii Hemus (azi Balcani), în vest - confluenţa râului Morava cu Dunărea mijlocie, în est - râul Bug. A înfrânt (60-59 î.H.) triburile celtice ale boiilor, tauriscilor, anarţilor şi scordiscilor, împingându-le din nou spre vest. Caesar plănuia să-i atace pe daci şi concentrase o armată pe ţărmul Adriaticei. A fost ucis în acelaşi an ca şi Burebista (44 î.H.), dar dublul asasinat a întârziat cu nici trei sferturi de veac venirea romanilor în Dacia, după cum celţii au stat aici două veacuri, amestecându-se în plasma locului ca edificatori ai civlizaţiei fierului (Hallstadt) şi lăsând toponime existene până astăzi (Galatia, Galaţi au fost zone de locuire galice la origini). După moartea lui Burebista, statul geto-dac se va destrăma în patru apoi în cinci formaţiuni politice. Nucleul statal se menţine în zona munţilor Şureanu, unde domnesc succesiv Deceneu, Comosicus şi Coryllus. Unitatea statului dac este refăcută de regele Decebal (87-106 d.Hr.). Noul stat avea reşedinţa la Sarmizegetusa. Acesta avea dimensiuni mai mici decât statul lui Burebista, însă era mai bine organizat, cu cetăţi care apărau deopotrivă Porţile de Fier, cotul de unde începe Dunărea maritimă (Barboşi) şi Scythia Minor (Dobrogea de azi, având gurile Dunării, ţărmul mării şi fostele colonii greceşti). Domnia sa reprezintă perioada de apogeu a civilizaţiei geto-dacilor, aflată în a doua etapă a epocii fierului (La Tene). Datorită agravării pericolului roman, care ajunsese la Dunărea de Jos, vizând punctul strategic al Porţilor de Fier, care controlau chiar Mediterana, Decebal poartă două războaie cu romanii conduşi de împăratul Traian în anii: 101-102 respectiv 105-106 d.H. În urma acestor războaie, Dacia este cucerită şi transformată în provincie romană. Începe oficial procesul de romanizare al autohtonilor geto-daci. Importanţa strategică a acestei cuceriri râvnite cândva şi de perşi, ca şi de Alexandru Macedon, consfinţită prin ridicarea Columnei lui Traian la Roma, a fost aceea că, în numai câţiva ani, împăratul Traian a ajuns din Dacia în estul Iordanului, în regatul nabateenilor. Era un regat foarte important, care atinsese China şi Imperiul Garamantes al berberilor din Africa. Deţinea ştiinţa drumului mătăsii, la care romanii visau să aibă acces. De altfel acolo, în Asia Mică, locul de trecere al tuturor migraţiilor, şi-a şi găsit sfârşitul împăratul Traian, în 117 d.H. Romanizarea Daciei reprezintă un proces istoric complex, prin care civilizaţia romană pătrunde în toate compartimentele vieţii provinciei Dacia, încât duce la înlocuirea limbii populaţiei supuse cu limba latină (ăn fapt un amestec între latina vorbită şi limba locului). Factorii romanizării au fost administraţia, armata, veteranii, coloniştii, urbanizarea, religia, dreptul şi învăţământul în limba latină. Impactul acestor factori asupra autohtonilor a fost asimilarea, în mod conştient, a civilizaţiei romane. Totuşi rezistenţa identitară locală a fost însemnată şi de neînvins până la urmă, Dacia fiind singura provincie din care romanii s-au retras pe deplin (retragerea aureliană, 271 d.H.), nu fără a fi lăsat modificări însemnate în standardele lingvistic, administrative şi organizatorice ale locului, un alt fel de a se opune viitoarelor migraţii. După retragerea aureliană este refăcută unitatea dacică din stânga Dunării de Jos: desfiinţarea

frontierei romane de pe linia Carpaţilor a permis circulaţia nestingherită pe ambele versante: dacii liberi pătrund în interiorul arcului carpatic, iar daco-romanii trec la E. şi S. de Carpaţi. Refacerea unităţii dacice a continuat procesul de romanizare. Practicarea neîntreruptă a unor activităţi specifice vieţii sedentare, incompatibile cu nomadismul, ca agricultura, meşteşugurile, exploatarea minereurilor şi comerţul, a menţinut folosirea limbii latine ca lingua franca între cele două maluri ale Dunării şi după 271. Prima sinteză a fost aceea dintre daci şi romani şi stă la baza formării poporului român. A doua sinteză se produce diferit la nordul şi la sudul Dunării, în decursul mai multor secole, între populaţia daco-romană şi populaţiile de substrat, ca şi cele slave venite în sec. VII. Consecinţele aşezării slavilor la Dunărea de jos sunt importante. Are loc separarea latinităţii din peninsula Balcanică de cea nord-dunăreană. La sud de Dunăre, majoritatea populaţiei romanice este înconjurată de slavii de sud, iar cea rămasă, devenită minoritară, păstrează la sud de Haemus (azi Munţii Balcani) o limbă puţin slavizată şi apropape total lipsită de termeni maghiari. La nord de Dunăre, populaţia romanică, dimpotrivă, asimilează elementele slave, şi odată cu ele un important lexic slav, la care se adaugă ulterior şi lexicul maghiar . Rezultatul celor două sinteze diferite a dus la formarea poporului român la nord de Dunăre şi în Dobrogea, şi a poporului aromân/meglenoromân/istroromân la sud de Haemus. Acest proces s-a încheiat în linii mari la sfârşitul secolului al VIII-lea d.H. Tot de la sfârşitul acestui secol putem vorbi de apariţia limbii române, fiind o limbă romanică sau neolatină. La formarea acesteia au concurat trei elemente: substratul – daco-moesic (c. 10 %); stratul – latin (c. 60 %); adstratul – slav (c. 20 %). În acea perioadă numele Dacia a continuat să se folosească pentru două provincii romane sud-dunărene (din Serbia şi Bulgaria de astăzi), dar şi pentru teritoriul de la nord de Dunăre. În acelaşi timp, pentru regiunea dintre Marea Adriatică, Marea Neagră, Marea Marmara şi Marea Egee se încetăţenea termenul de "Romania", de la care vine şi numele actual de România. Creştinismul ca religie a intrat foarte devreme, prin Scythia Minor, bisericuţele de cretă de la Basarabi (Murfatlar) îl atestă din secolele 2-3 d.H. Numele creştinismului vine din greacă, iar acolo din ebraică, şi desemnează pe „cel ales să salveze” lumea. Temeiurile apariţiei lui Iisus din Nazareth, creatorul doctrinei în lumea iudaică, a fost desprinderea de dogmele iudaismului care nu mai reuşeau să apere identitatea ebraică în faţa invaziei romane. Majoritatea temeiurilor doctrinare este formată de experienţa umană a acelei părţi de lume, cea mai framântată din pricina numeroaselor migraţii şi războaie, experienţă concentrată în mitologii şi arhetipuri. Prigoniţi de romani şi de evreii vechi deopotrivă, primii creştini s-au împrăştiat atât spre răsărit, către zona de formare a popoarelor indo-europene, spre Africa, unde triburile semitice mai fuseseră, cât şi spre Europa, după modelul navigaţiei de cabotaj a lumilor vechi, adică în lungul ţărmurilor. Aşezarea slavilor în secolul al VII-lea va avea şi anumite efecte nefaste pentru români. Aceştia se găsesc acum în cadrul unor noi state apărute ca urmare a năvălirilor triburilor mongolice (hanatul avar, hanatul bulgar, apoi cel maghiar) care nu continuă tradiţia imperială romană : astfel, lexicul latin din limba română dovedeşte o despărţire timpurie de celelalte limbi latine, şi este îndeosebi rural : viaţa urbană şi cultă dispare, pentru a reapărea abia peste veacuri, dar în forme slavizate, maghiarizate sau grecizate, în parte străine de viaţa de toate zilele a poporului român. Aromânii/Meglenoromânii/Istroromânii în schimb, continuă să evolueze în cadrul Imperiului Romanic Bizantin (prin termenul de romanic se atestă că Imperiul Roman de Răsărit, cu capitala la Constantinopol, e continuatorul Imperiului Roman distrus de către barbari). Slavii si Bulgarii vor separa astfel pe românii de la sud de Haemus (Munţii Balcani), de cei din nord. Separarea va cunoaşte o serie de întreruperi şi mişcări de "unificare". Prima este cea a Asăneştilor (regnum Valachorum din sec. XII-XIII, făcută după conturul mai vechilor veniţi din Balckh), care împreună cu bulgarii (slavi, tot indo-europeni) devin un vehicul de expansiune slavo-română, ortodoxă, spre nord şi nord-vest, înainte de a fi distrus parţial de marile invazii tătare (sec. XIII d.H.). A doua mişcare de unificare a fost dată de apariţia a ceea ce numim până astăzi „ţări”, grupări de populaţie după incinte geografice naturale (protecţia munţlor, a apelor): Ungrovalahia, Transilvania, Bihorul, Zărandul, Arieşul, Crasna, Haţegul, Amlaşul, Cibinul, Făgăraşul, Vlăhiţa, Gurghiul, Năsăudul/Bârgăul, Lăpuşul, Oaşul şi Maramureşul. Un proces similar are loc între Nistru şi Carpaţii orientali, unde "ţinuturile" Onuţului, Străşineţului, Dornei, Băii, Neamţului, Iaşilor, Sorocăi, Orheiului, Lăpuşnei, Hanscăi, Bârladului, Ciubărciului şi Tigheciului sunt integrate în voievodatul Moldovei. Unele teorii consideră că apariţia Ţării Româneşti ca entitate este datorată unei dinastii cumane creştinate (Negru Vodă). Primii Basarabi

i-au aparţinut şi abia Neagoe Basarab s-a substituit fondatorului dinastiei, continuând să-şi spună Basarab, dar fiind, în fond, boier oltean (Craiovescu), iar mitropolitul numit de el era (ca şi astăzi!) al Ungrovlahiei, entitate mai largă decât ţara Românească şi care amintea de hotarele fostului regat al lui Burebista. Doamna lui însă era Despina Miliţa Brancovici, de neam sârbesc. În decursul etnogenezei, poporul român a asimilat nu numai slavi, cumani şi maghiari (episcopii catolici ungari deplorau că "prea mulţi dintre supuşii maghiari îmbrăţişează credinţa schismatică a valahilor, devenind ei înşişi valahi"), ci şi alte popoare migratoare stabilite pe teritoriul său, bunăoară pecenegi sau iazigi (aceştia din urmă au dat numele Iaşi, fiind alani de limbă iranică, ai căror descendenţi actuali sunt şi osetinii din Caucaz). În secolul al XV-lea, Moldova şi Ţara Românească au devenit vasale ale Imperiului Otoman, dar păstrându-şi autonomia internă. S-au constituit din rândurile boierilor pământeni dinastii puternice, bazate pe linia paternă a faamiliilor, care au ţinut în echilibru ţările române, păstrând coordonatele creştine ale locului şi conducerea duală, după modelul dacilor, practic până la înlocuirea lor cu domnii fanarioţi. În Ţata Românească cea mai puternică dinastie a fost a Basarabilor. Primul a fost Basarab Ivanco, fiul lui Tihomir (Tugomir), şef al unei formaţiuni voievodale. A domnit ca urmaş al tatălui său (1310- probabil 1324), apoi ca mare voievod al Ţării Româneşti (1324-1352). Din stirpea lui au făcut parte Nicolae Alexandru, Vladislav I (Vlaicu), Radu I, Dan I, Mircea cel Bătrân, Mihail I, Radu II de Prasnaglava, Dan al II-lea, Alexandru I, Vlad Dracul, Mircea, Basarab al II-lea, Vladislav al II-lea, Vlad Ţepeş, Radu cel Frumos, Basarab cel Bătrân Laiotă, Vlad Călugărul, Basarab cel Tânăr Ţepeluş, Mihnea cel Rău şi fiul acestuia, Mircea. După care ascende la tronul Ţării Româneşti altă dinastie care-şi spune Basarab, fiind, în fond, dinastia boierilor Craioveşti care şi-au luat acest nume. Primul a fost Neagoe Basarab (fiul lui Pârvu Craiovescu), care a domnit între 1512-1521. I-a urmat fiul său Teodosie, după care au venit pe tron alţi urmaşi ai primilor Basarabi: Radu de la Afumaţi, Vladislav al III-lea, Radu Bădică, Moise, Vald Înecatul, Vlad Vintilă, Mircea Ciobanul, Petru cel Tânăr, Alexandru al II-lea, Mihnea Turcitul, Petru Cercel, Mihai Viteazul, Nicolae Pătraşcu, Radu Mihnea etc. De multe ori aceştia au luptat între ei pentru domnie. Din a doua jumătate a veacului al XVI-lea vin pe tronul Ţării Româneşti inclusiv domni din dinastii ale Moldovei: Ghica, Movileştii ş.a. Constantin Brâncoveanu, aparţinea descendenţei Craioveştilor şi Cantacuzinilor (dinastie bizantină). În Moldova Dragoş descălecătorul, urmaş al unul Balc, a fost umat de puternia dinastie a Muşatinilor, care şi-a luat numele de la o femeie, doamna Muşata – doamna lui Laţcu, fiul lui Bogdan I-ul, al patrulea domn cunoscut al Moldovei după Dragoş (descălecătorul de neam). Primul Muşatin a fost Petru I (1374-1392). Ei au condus aproape în exclusivitate Moldova vreme de două veacuri, până la venirea Movileştilor. După Petru I au urmat: Roman I, Alexandru cel Bun, Iliaş, Ştefan al II-lea, Petru al II-lea, Alexăndrel, Bogdan al II-lea, Petru Aron, Ştefan cel Mare, Bogdan al III-lea, Ştefăniţă, Petru Rareş, Ştefan Lăcustă, Alexandru Cornea, un alt Iliaş, Ştefan al lui Rareş, Alexandru Lăpuşneanu, Bogdan al lui Lăpuşneanu, Ion Vodă cel Cumplit, Petru Şchiopul (al cărui frate, Alexandru al II-lea, a domnit în Ţara Românească), Iancu sasul, Aron Tiranul, Alexandru cel Rău, Petru Cazacul. Moldova a mai avut parte şi de o a doua dinastie puternică, a Movileştilor, care a domnit cu începere de la finele veacului al XVI-lea. Ea vine pe tron după urmaşii târzii ai dinastiei Muşatinilor şi ai lui Alexandru Lăpuşneanu. Primul a fost Ieremia Movilă (1595-1600), urmat de Simion Movilă, Mihai Movilă, Contantin Movilă, Alexandru Movilă, Miron-Barnovski-Movilă, Moise Movilă (1633-1634). În Ţara Românească au domnit doar Simoon Movilă (1601-1602), în tentativa de a păstra ideea de unire a ţărilor române promovată de Mihai Viteazul şi Gavril Movilă, fiul său. Aici, pe teritoriul fostei Dacii, a fost limita de avans a Otomanilor către Europa, aşa cum fusese şi limita Bizanţului. Întregul Ev Mediu al ţărilor române a însemnat confruntarea dură pentru constituirea şi păstrarea identităţii de neam şi religie, atât în faţa otomanilor, cât şi a creştinismului (catolic, protestant), confruntare soldată în final cu pierderea unei părţi din teritoriu şi apariţia unei religii induse de Viena şi Vatican: greco-catolicismul (secolul al XVIII-lea). Un foarte bun simţ al echilibrului şi negocierii a permis chiar supravieţuirea spiritului românesc dincolo de domniile fanariote, de toate asimilările şi acceptările numeroaselor etnii conlocuitoare. Astăzi există în România 19 minorităţi etnice cu reprezentare parlamentară, cu un total de 10,5% din totalul populaţiei (maghiari, ţigani, germani, ucraineni, ruşi lipoveni, turci, tătari, slovaci, bulgari, evrei, croaţi, cehi, polonezi, greci, armeni ş.a.). În secolul al XVIII-lea Moldova şi Ţara Românească şi-au păstrat în continuare autonomia internă, dar în 1711 şi,

respectiv, 1716 (după Dimitrie Cantemir în Moldova – care, nota bene – se considera descendent din Timur Lenk) şi Constantin Brâncoveanu în Ţara Românească, pe jumătate Cantacuzin, dinastie bizantină şi jumătate Craiovescu) începe perioada domnitorilor fanarioţi, numiţi direct de turci dintre familiile nobile de greci din Fanar, cartier în Constantinopol. Transilvania, iniţial vasală a Ungariei, cu voievozi maghiari, devine la rândul său vasală a Imperiului Otoman în 1526, apoi a Imperiului Habsburgic în 1699, având de asemenea o autonomie largă (îşi alegea voievozi proprii), pe care însă şi-o pierde în 1867, când este anexată de Ungaria în cadrul Imperiului Austro-Ungar. Statul modern român a fost creat prin unirea principatelor Moldova şi Muntenia (sau Ţara Românească), în anul 1859, odată cu alegerea concomitentă ca domnitor în ambele state a lui Alexandru Ioan Cuza. Mica Unire, în urma căreia a apărut Principatul România, a fost urmarea valului revoluţionar de la 1848, care a pus în ecuaţie, în toată Europa, apariţia statelor naţionale (perioada de glorie a mişcărilor masonice) care au subminat chiar baza de funcţionare a marilor imperii. Cuza a fost obligat să abdice în anul 1866 de către o largă coaliţie a partidelor vremii, denumită şi Monstruoasa Coaliţie, din cauza orientărilor politice diferite ale membrilor săi, care au reacţionat astfel faţă de manifestările autoritare ale domnitorului care nu putea ţine în frâu intersele divergente ale forţelor politice. Unirea Principatelor nu fusese garantată de puterile europene decât pe parcursul domniei lui Cuza, soluţia de păstrare a unităţii fiind găsită prin aducerea unei dinastii domnitoare străine, de Hohenzollern din ramura catolică. Ei au domnit ca principi, care, după războiul de independenţă faţă de otomani (1877 - 1878), odată cu Muntenegru şi Serbia, se încoronează regi (din 1881), iar România devine regat. Ţara îşi va mări teritoriul ca urmare a celui de-al doilea război balcanic, când, în urma Păcii de la Bucureşti (1913), obţine Cadrilaterul (fostul regat al Asăneştilor, cu Balcicul, ţara lui Balckh) şi a primului război mondial, când Transilvania, Bucovina şi Basarabia sunt obţinute, în cea mai mare parte, prin aplicarea politicii "autodeterminării naţiunilor" (principiile wilsoniene, cu iniţiative locale şi plebiscitare), dar având ocazional aspectul unor campanii militare (1918-1919). Basarabia, Bucovina de nord şi Ţinutul Herţa au fost încorporate Uniunii Sovietice în 1940, recuperate în anul 1941 şi apoi din nou încorporate în Uniunea Sovietică în anul 1944, iar astăzi se află în componenţa Republicii Moldova şi a Ucrainei. În anul 1940 Cadrilaterul a fost restituit Bulgariei. Insula Şerpilor a fost cedată abia în 1948 URSS-ului. Apariţia sitemului socialist după al doilea război mondial, creat prin acorduri internaţionale cu scopul de a păstra echilibrul de forţe planetar (regula echilibrului de forţe în politicile externe a fost sesizată încă de Dimitrie Cantemir şi ea a funcţionat până la intrarea în secenă a principiilor globalizării), a aşezat România în sistemul socialist, al cărui lider de opinie a fost considerat, de către celălalt sistem, capitalist, al Occidentului european şi SUA, URSS-ul, marele învingător din al doilea război mondial. Înfiinţarea CAER, organizaţie de cooperare economică a sistemului socialist, în paralel cu Comunitatea europeană a Cărbunelui şi Oţelului (strămoaşa Uniunii Europene de astăzi) atestau situaţia de economii paralele şi necomunicante a celor două blocuri, condiţionate de parametrii războiului rece (iar aceia care încercau să comunice erau judecaţi pentru vina de înaltă trădare, fiecare de către ai lui). Astfel, dezvoltarea României socialiste a adus în scenă economişti, ingineri, oameni de ştiinţă şi de cultură care răspundeau imperativelor perioadei, descoperind adesea pe cont propriu trasee, metodologii şi tehnologii pe care, separat, le descopereau şi cerecetători din celălalt sistem. Toată cultura şi civilizaţia română anterioară perioadei socialiste a fost supusă epurărilor, judecata valorică însăşi şi-a schimbat parametrii. Astfel, România a pierdut în aria europeană importante voci de contact, interfeţe de comunicare în ştiinţe, tehnică, arte, cultură, politică. Membrii Academiei Române au fost reînregistraţi doar parţial. Perioada Gheorghiu-Dej a fost una de înceată recâştigare a identităţii româneşti. Cea mai importantă cucerire a perioadei a fost construirea obiectivului de la Porţile de Fier pe spezele României, căreia îi aparţine în co-diviziune cu Serbia, în condiţiile în care partea sovietică a propus ca acesta să fie un obiectiv CAER (al întregului sistem socialist). Perioada Nicolae Ceauşescu a fost una a „naţionalizării comunismului" şi a virajului către dictatura personală a şefului statului. După decembrie 1989 a survenit păbuşirea sistemului socialist – acţiune demarată, în ce priveşte România, încă din 1987, când presa europeană – mai ales franceză – a semnalat o serie de luări de atitudine, îndeosebi a muncitorilor din Braşov, dar şi de pe Şantierul Naval de la Constanţa, precum şi a unor intelectuali, pentru subminarea şi înlăturarea dictaturii lui Nicolae Ceauşescu. Acest fapt a coincis cu modificarea însăşi a parametrilor politicilor internaţionale, care nu mai erau centrate

pe o Europă a naţiunilor şi a unor sisteme social-politice care se echilibrau unul prin altul, ci începuseră să funcţioneze după ideea globalizării, a comunicării „în reţele” de interese şi afinităţi, în virtutea unor noi entităţi care contrapuneau blocuri continentale: Uniunea Europeană şi SUA, ce se echilibrau prin raporturi de cooperare şi de concurenţă care încercau sa facă abstracţie de coordonata politică. Aşadar, după 1989 obiectivul principal al României a fost integrarea în această nouă entitate europeană numită uniunea Europeană. Cu metode mai blânde decât după al doilea război mondial, s-a încercat totuşi înlăturarea din linia activă a civilizaţiei româneşti a tuturor acelora care constituiseră valorile de raportare ale perioadei socialiste. Astfel, în secolul XX, România şi-a pierdut de două ori referinţele axiologice, interfeţele de comnicare cu lumea şi a intrat în Uniunea Europeană cu generaţii care nu păstrează, în registrul lor identitar, vocile trecutului şi nu numesc valori ceea ce predecesorii lor considerau ca atare. Dar integrarea României în Uniunea Europeană şi în NATO a fost urmarea contribuţiei tuturor forţelor politicii şi culturii româneşti, a tuturor generaţiilor, care şi-au dat măsura cu speranţa, adesea mărturisită, că România se va integra într-o lume din care face parte de drept şi îşi va putea pune în lumină astfel creativitatea şi valorile.

Istoricul *Imnului național* cuprinde următoarele repere :

1860 - Primele preocupări pentru un imn propriu-zis au avut loc în timpul lui Alexandru Ioan Cuza, când se organizează un concurs în acest sens şi trei compoziţii sunt adoptate pentru armata română, folosindu-se ca imn naţional una din ele: *Marş triumfal spre primirea steagului Măriei Sale,* creat de capelmaistrul fanfarelor militare, capitanul Eduard Hŭbsch (1833-1894).

1881 - Melodiei imnului compus de Eduard Hŭbsch i se asociază versurile lui Vasile Alecsandri cu denumirea: *Imn Regal Român*, care rămâne *Imn Naţional* până în 1947.

1948 - Odată cu venirea la putere a comuniştilor, imnul ţării devine: *Zdrobite cătuşe în urmă rămân,* versuri de Aurel Baranga, melodia Matei Socor.

1953 - se adoptă: *Te slăvim, Românie!* de Matei Socor, versuri de Eugen Frunză şi Dan Deşliu.

1975 - Imnul de Stat devine: *Pe-al nostru steag e scris Unire,* compus de Ciprian Porumbescu în 1880, pentru a fi imnul societăţii studenţeşti România Jună din Viena.

1977 (octombrie) - Imn Naţional al Republicii Socialiste România devine: *Trei culori,* tot o creaţie a lui Ciprian Porumbescu.

1990 (ianuarie) - Este adoptat ca Imn Naţional: *Deşteaptă-te, române*, versuri de Andrei Mureşan, melodia de Anton Pann. Poezia *Deşteptă-te române* a fost scrisă de Andrei Mureşan în 1848, cu titlul iniţial *Un răsunet* şi a apărut în "Foaie pentru minte, inimă şi literatură" alături de prima parte a *Proclamaţiei de la Islaz.* Poezia a fost adoptată ca imn al revoluţionarilor români la 1848 şi a fost cântată pe o melodie de Anton Pann. În 1918, la Marea Unire, imnul a răsunat pe Câmpia Libertăţii de la Alba Iulia. După revoluţia din 1989 cântecul a fost adoptat ca imn naţional.

De-a lungul timpului, România ca stat unitar a avut următoarele denumiri și următorii conducători :

-Principatele Unite Moldova şi Ţara Românească (1859-1862) / **Principatul României** (1862-1878) Alexandru Ioan Cuza

-Principe al Principatelor Unite Moldova şi Ţara Românească (1859-1862) / **Principe al României** (1862-1866) 24 ianuarie 1859 - 11 februarie 1866 Al. I. Cuza

-Locotenenţa Domnească (membri: Lascăr Catargiu, gen. Nicolae Golescu, col. Nicolae Haralambie) Locotenent Domnesc (titulatura individuală a membrilor) 11 februarie 1866 - 10 mai 1866

-Carol Principe al României 10 mai 1866 - 10 mai 1881

-Regatul României (1878-1947) **Carol I Rege al României** 10 mai 1881 - 27 septembrie 1914 **Ferdinand I Regele Românilor** 28 septembrie 1914 - 20 iulie 1927 **Mihai I Regele Românilor** (minor, cu un Consiliu de Regenţă format din Principele Nicolae, patriarhul Miron Cristea şi preşedintele Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie Gheorghe Buzdugan; la 9 octombrie 1929, Gheorghe Buzdugan a fost înlocuit de Constantin Sărăţeanu) 20 iulie 1927 - 8 iunie 1930 **Carol al II-lea Regele Românilor** 8 iunie 1930 - 6 septembrie 1940 **Mihai I Regele Românilor** 6 septembrie 1940 - 30 decembrie 1947

Republica Populară Română (1947-1952 şi 1964-1965) / **Republica Populară Romînă** (1952-1964) Prezidiul Provizoriu al Republicii Populare Române (membri: Constantin I. Parhon, Mihail Sadoveanu, Ştefan Voitec, Gheorghe Stere şi Ion Niculi)

Membru al Prezidiului Provizoriu al Republicei Populare Române (titulatura individuală a membrilor) 30 decembrie 1947 - 13 aprilie 1948 dr. Constantin I. Parhon

Preşedinte al Prezidiului Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Române 13 aprilie 1948 - 2 iunie 1952 Dr. Petru Groza

Preşedinte al Prezidiului Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Române (1952) / **Preşedinte al Prezidiului Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Romîne** (1952-1958) 2 iunie 1952 - 7 ianuarie 1958 Ion Gheorghe Maurer

Preşedinte al Prezidiului Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Romîne 11 ianuarie 1958 - 21 martie 1961 Gheorghe Gheorghiu-Dej

Preşedinte al Consiliului de Stat al Republicii Populare Romîne (1961-1964) / **Preşedinte al Consiliului de Stat al Republicii Populare Române** (1964-1965) 21 martie 1961 - 19 martie 1965

Chivu Stoica

Preşedinte al Consiliului de Stat al Republicii Populare Române 24 martie 1965 - 21 august 1965

Republica Socialistă România (1965-1989) Chivu Stoica

Preşedinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România 21 august 1965 - 9 decembrie 1967 Nicolae Ceauşescu

Preşedinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România 9 decembrie 1967 - 28 martie 1974 Nicolae Ceauşescu Preşedintele Republicii Socialiste România 28 martie 1974 - 25 decembrie 1989

România (din 1989) Ion Iliescu **Preşedinte al Consiliului Frontului Salvării Naţionale**

27 decembrie 1989 - 9 februarie 1990; Ion Iliescu **Preşedinte al Consiliului Provizoriu de Uniune Naţională** 9 februarie 1990 - 20 mai 1990; Ion Iliescu **Preşedintele României** 20 mai 1990 - 17 noiembrie 1996 (reales la 11 octombrie 1992); Emil Constantinescu **Preşedintele României** 17 noiembrie 1996 - 20 decembrie 2000; Ion Iliescu **Preşedintele României** 20 decembrie 2000 - 20 decembrie 2004; Traian Băsescu **Preşedintele României** 21 decembrie 2004 - 20 aprilie 2007 (suspendat de Parlament cu 322 de voturi "pentru"); Nicolae Văcăroiu **Preşedinte interimar al României** 20 aprilie 2007 - 23 mai 2007; Traian Băsescu **Preşedintele României** din 23 mai 2007 - (reconfirmat prin referendum cu 74%; prezenţă la vot 44%) – 9 iulie 2012; Crin Antonescu **Preşedinte interimar al României** 9 iulie 2012 – 27 august 2012; Traian Băsescu **Președinte al României** 27 august 2012 – 21 decembrie 2014; Klaus Johannis **Preşedinte al României** din 21 decembrie 2014 până în prezent.

În România există o mare variaţie a formelor de relief, de la litoralul marin la dealuri şi munţi. Munţii Carpaţi alcătuiesc un arc în interiorul căruia se falã Transilvania. La Răsărit sunt Carpaţii Orientali, cuprinşi între graniţa de Nord şi Valea Prahovei, cu depresiuni largi şi numeroase pasuri ce permit circulaţia rutieră şi feroviară între Moldova şi Transilvania; pe latura vestică a Carpaţilor Orientali se întinde cel mai mare lanţ de munţi vulcanici din Europa: Oaş, Gutâi, Ţibleş, Călimani, Gurghiu, Harghita, Bodoc, etc. Carpaţii de Curbură (Munţii Vrancei, Munţii Buzăului ş.a) se află în contunuarea Carpaţilor Orientali, de la N-V la Sud, spre S-V şi Vest. Carpaţii Meridionali (între Valea Prahovei si culoarul Timiş-Cerna) sunt mai înalţi (altitudinea maximă la nivel naţional fiind în Munţii Făgăraş, cu 2.544 metri în Vârful Moldoveanu). Prezintă o serie de depresiuni şi defileuri, ca cele a Oltului şi Jiului. Carpaţii Occidentali (între Defileul Dunării la Sud, şi Someş la Nord) sunt mai puţin înalţi. Prezintă numeroase depresiuni (Almăjului, Ţara Moţilor) şi frecvente fenomene carstice (în Munţii Apuseni). Dealuri există atât în interiorul arcului carpatin (Depresiunea Transilvaniei), cât şi în exterior (Subcarpaţii, Podişul Moldovei, Podişul Dobrogei, Podişul Getic, Dealurile de Vest). Câmpiile sunt prezente mai ales în sud (Câmpia Română sau Câmpia Dunării de Jos) şi în vestul ţării (Câmpia de Vest). Lunca Dunării, care se lărgeşte spre Est, îndiguită, drenată şi irigată, a fost transformată în zonă agricolă. Dunărea de Mijloc şi Dunărea de Jos se află pe tritoriul românesc (fluviul are 2.860 de km lungime, dintre care 1.075 km se află în România), cu delta prin care se varsă în Marea Neagră (declarată in 1990 rezervaţie a biosferei) Exită o bogată reţea de râuri. De asemenea, există o mare reţea de lacuri. Principalele râuri sunt: Mureş: Afluent al Tisei. Mureşul este al doilea râu ca lungime din România, după Dunăre. Are 803 km, din care 761 km se află pe teritoriul României. Izvorăşte din

Munţii Hăşmaş (Carpaţii Orientali), trece prin depresiunea Giurgeu, traversează Munţii Căliman şi Gurghiu (prin defileul Topliţa-Deda, lung de 50 de km), străbate partea centrală a Podişului Transilvaniei (trecând prin oraşele, Reghin, Târgu-Mureş, Iernut, Aiud), intră în Câmpia Aradului, trece prin municipiul Arad şi, la vest de oraşul Nădlac, defineşte graniţa între România şi Ungaria pe 31 de km, după care intră în Ungaria şi se varsă in Tisa. În Antichitate era numit Maris sau Marisia. Olt: Este un afluent al Dunării, având o lungime de 615 km. Izvorăşte din Munţii Hăsmaş şi traversează partea de sud-est a Transilvaniei. Apoi traversează Carpaţii Meridionali prin defileul Turnu Roşu şi traversează Câmpia Română, formând limita între Muntenia şi Oltenia. În vecinătatea Oltului sunt aşezate oraşele (municipiile) Miercurea Ciuc, Sfântu-Gheorghe, Făgăraş, Râmnicu Vâlcea şi Slatina. Tronsonul de la Făgăraş la Dunăre a fost amenajat printr-un lanţ de centrale hidroelectrice. Prut: Lung de 953 km, izvorăşte din Carpaţii Păduroşi ai Ucrainei, de unde curge spre est, mare parte din curs fiind apoi pe direcţia sud-est. Se varsă în Dunăre lângă Reni, la est de oraşul Galaţi. Formează graniţa între România şi Republica Moldova. În perioada interbelică râul era navigabil până la Ungheni, însă în perioada comunistă navigaţia pe râu a fost treptat abandonată, şenalul nemaifiind întreţinut decât pe partea Republicii Moldova pana la Leova. Are însă un debit mic (de peste două ori si jumătate mai mic decât Siretul). Principalul afluent pe partea dreaptă este Jijia cu afluenţii Bahlui şi Başeu. Pe Prut există amenajări hidroenergetice (la Stânca-Costeşti) realizate împreună cu URSS. Siret: Izvorăşte în Carpaţii de nord, pe teritoriul Ucrainei de azi, în Bucovina de Nord. Parcurge 706 km şi se varsă în Dunăre, lângă Galaţi. Dintre afluenţii Dunării de pe teritoriul Romaniei, are cel mai mare bazin hidrografic, fiind râul intern cu cel mai mare debit (mediu multianual de peste 225 mc/s la vărsare). Principalii afluenţi ai Siretului sunt: pe partea dreaptă Suceava, Moldova, Bistriţa, Trotuş, Putna şi Buzău, iar pe partea stângă, Bârlad. Pe cursul său, au fost realizate în perioada comunistă mai multe baraje şi lacuri de acumulare, reducând, nu eliminând, pericolul de inundaţii (cele mai recente au fost în anul 2005). Principalele oraşe de pe sau din apropierea cursului său sunt: Siret, Paşcani, Roman, Bacău, Adjud şi Galaţi. Alte râuri importante sunt Someşul, Crişurile, Timişul, Jiul, Argeş şi Ialomiţa. Lacurile montane sunt vulcanice (Sf. Ana), glaciare (Bucura, Bâlea, Zănoaga), carstice (Zaton, Vintileasca), de baraj natural (Lacul Roşu, Lacul Dracului) sau artificial (Vidraru, Bicaz, Leşu). Există şi lacuri de luncă, rămase după retragera viiturilor (Suhaia, Vidra, Bistreţ), lacuri relicte (Becicherecu Mic, Râtu Crişului, Verbunci), limanurile Dunării (Snagov, Amara, balta Albă, Techirghiol, Mangalia) şi lagunele maritime (Razelm, Sinoe, Siutghiol).

Clima este temperat continentală, având patru anotimpuri. Temperatura medie anuală variază de la 11°C în lunca Dunării, la 6°C în Harghita. Temperatura medie a lunii iulie variază între 26°C şi 18°C tot în funcţie de regiune. În ianuarie, aceste temperaturi variază de la 0°C (la Băile Herculane sau la Mangalia) la - 6°C (în depresiuni). Precipitaţiile sunt moderate, variind de la insuficienta cantitate de 400 mm din Dobrogea la 500 mm în Câmpia Română şi până la 600 mm în cea de Vest. Odată cu altitudinea, precipitaţiile cresc, depăşind pe alocuri 1.000 mm pe an. La altitudini mai mari de 1.800 m, precipitatiile au o valoare de 1.000-1.200 mm/an. Media anuală a precipitaţiilor, urmând scăderea treptată a influenţelor oceanice şi mediteraneene, scade uşor de la vest la est. Media anuală a precipitaţiilor căzute (calculate pe întreg teritoriul) este de 637 mm anual, cu valori sensibil mai ridicate în zonele montane (1.000 - 1.400 mm/an) şi progresiv mai scăzute spre est, în Bărăgan fiind 500 mm/an, iar în Dobrogea şi Delta Dunării coborând până la 400 mm/an.

Numărul populaţiei României, înregistrat la recensământul din martie 2002, a fost de 22.303.522 locuitori (în 2006), situând ţara noastră pe locul 9 ca mărime între ţările europene. Principalul grup etnic în România îl reprezintă românii. Ei reprezintă, conform recensământului din 2002, 89,5% din populaţie. Puţin timp după revoluţia din Decembrie 1989, populaţia Romaniei era de aproape 24 milioane. Însă începând cu 1991, aceasta scade treptat. Această scădere se datorează liberei circulaţii în statele din afara graniţelor României, dar şi ratei natalităţii destul de scăzute. Populaţia de sex feminin continuă să fi predominantă (50,8 % din total populaţie în 1992 şi 51,3% în 2002). Femeile sunt mai numeroase decât bărbaţii începând cu grupa de vârstă 40-44 de ani. În perioada 1992-2002, scăderea populaţiei feminine a fost mai redusă decât cea a populaţiei masculine, ceea ce a avut ca rezultat accentuarea decalajului numeric între sexe. Astfel, în anul 2002, la 1000 persoane de sex masculin reveneau 1051 persoane de sex feminin, faţă de 1034 în 1992. Schimbările în structura

populaţiei pe vârste evidenţiază accentuarea procesului de îmbătrânire demografică, prin reducerea numărului persoanelor tinere (cele sub 15 ani), concomitent cu creşterea populaţiei vârstnice (de 60 de ani şi peste). La recensământul din 2002 s-au înregistrat 310 persoane în vârstă de peste 100 de ani, 228 dintre acestea fiind femei, faţă de 1992 când în România au fost recenzate 257 persoane centenare, dintre care 186 femei. Efectele pe care procesul de îmbătrânire le are, atât asupra desfăşurării vieţii economice şi sociale, cât şi asupra perspectivelor evoluţiei demografice sunt evidenţiate şi prin raportul de dependenţă. Raportul dintre tineri/vârstnici şi adulţi (de 15-59 ani). Astfel, numărul tinerilor care reveneau la 1000 de persoane adulte a scăzut în perioada 1992-2002 de la 373 la 279, iar cel al vârstnicilor a crescut de la 269 la 307. În 2002, la nivelul ţării, numărul vârstnicilor era mai mare decât cel al tinerilor, indicele de îmbătrânire, ce reprezintă numărul de vârstnici la 1000 de tineri, fiind în 2002 de 1098 persoane, faţă de 722 în 1992. S-au înregistrat în cadrul gospodăriilor populaţiei 20,7 mii de cetăţeni străini care aveau o reşedinţă de peste un an pe teritoriul României, iar în gospodăriile instituţionale 4,9 mii, cei mai mulţi fiind moldoveni, turci, chinezi, italieni, greci, sirieni. Distribuţia populaţiei stabile a României după domiciliul actual relevă că 95,7% aveau domiciliul în aceeaşi localitate cu reşedinţa. Din populaţia stabilă cu domiciliul în România peste 30% şi-a schimbat domiciliul cel puţin o dată în viaţă. Raportând localitatea de naştere la localitatea de recenzare, se observă că aproape o treime din populaţia stabilă s-a născut într-o altă localitate decât aceea în care a fost recenzată. Se constată diferenţe între migraţia populaţiei masculine şi cea a populaţiei feminine. Femeile prezentau o mobilitate teritorială mai mare decât a bărbaţilor: proporţia femeilor care s-au născut în alte localităţi din ţară decât cea în care au fost recenzate a fost de 35,3% din total , în timp ce la bărbaţi proporţia respectivă era de 28,9%. Structura după starea civilă legală relevă faptul că în 2002 persoanele căsătorite reprezentau aproape jumătate din populaţia ţării. Persoanele necăsătorite deţineau o pondere de 39,7%, cele văduve de 8,7%, iar persoanele divorţate de 3,7%. Femeile divorţate erau de 1,5 ori mai numeroase decât bărbaţii divorţaţi, iar cele văduve erau mai numeroase de 4,2 ori decât bărbaţii cu aceeaşi stare civilă, conform rezultatelor recensământului. Din totalul populaţiei de sex feminin căsătorite, 93,9% erau femei aflate la prima căsătorie. Nouă din zece femei aflate la prima căsătorie au încheiat căsătoria înainte de 30 de ani. Se impune a fi relevat faptul că la recensământul din 2002 s-a înregistrat, pentru prima dată în istoria acestor cercetări statistice, starea civilă de fapt, uniunea consensuală ca tip de aranjament marital neconvenţional. Datele înregistrate au relevat faptul că 3,8% din populaţia României trăia în uniune consensuală. Din totalul persoanelor care au declarat că trăiesc în uniune consensuală 73,6% erau necăsătorite, 17,9% divorţate, 7,1% văduve şi numai 1,4% căsătorite. Contingentul fertil (populaţia feminină de 15-49 ani) era mai mare cu aproape 20 de mii de persoane, comparativ cu 1992. Creşteri semnificative ale contingentului fertil s-au constatat, între cele două recensăminte, la grupele de vârstă 25-34 ani şi 45-49 ani. La majoritatea grupelor de vârstă ponderea femeilor din contingentul fertil care au născut 1 copil a crescut. Tendinţa este inversă, în schimb, la femeile care au născut 2 sau 3 copii (care scad ca proporţie la aproape toate grupele de vârstă). Dorinţa tinerelor cupluri de a-şi limita numărul de copii şi stabilirea unui model familial cu 1 sau cel mult 2 copii s-a constituit într-un factor ce a determinat reducerea continuă a numărului de copii născuţi vii. Astfel, numărul acestora la 1000 femei ce fac parte din contingentul fertil a scăzut în perioada 1992-2002 (de la 1467 la 1249 copii), cea mai mare reducere înregistrându-se la grupa de vârstă 15-29 ani (cu aproximativ 30%). O proporţie de 57,3% din femeile de vârstă fertilă erau active din punct de vedere profesional, proporţia fiind şi mai mare în cazul celor care au născut (64,0%). S-a constatat faptul că cele mai multe femei care au născut 4 copii şi peste erau inactive sub aspect social, în schimb majoritatea celor care au născut 1, 2 sau 3 copii erau active. Fenomenul fertilităţii este diferit în cele două medii, urban şi rural. Astfel, la contingentul feminin fertil, numărul de copii născuţi vii la 1000 de femei a fost mai mare în mediul rural de 1,6 ori faţă de cel urban. Structura pe vârste (1 ianuarie 1998): 0-14 ani - 19,2%, 15-59 ani - 62,3%, 60 ani si peste - 18,3%.

Distribuţia pe regiuni de dezvoltare relevă faptul că numărul cel mai mare de locuitori se afla în Nord-Est, Sud-Est şi Sud, regiuni ce însumau aproape 10 milioane de locuitori (45,7% din populaţia României). Cel mai mic număr de locuitori se înregistra în regiunea Vest (cu aproape 2 milioane locuitori). De remarcat că aproape 30% din populaţia ţării era concentrată în 7 judeţe (fiecare cu peste 700 mii locuitori). Conform datelor furnizate de ultimele două recensăminte, perioada 1992-2002 s-a

caracterizat prin reducerea numărului populaţiei, aceasta înregistrând o scădere de 1,1 milioane persoane, declin demografic care s-a produs într-un ritm mediu anual de 0,5%. Reducerea populaţiei în perioada analizată a fost influenţată de micşorarea accentuată a natalităţii şi de soldul negativ al migraţiei externe. Comparativ cu 1992, se constată menţinerea preponderenţei populaţiei urbane a ţării (52,7%). Dacă populaţia urbană s-a redus în perioada 1992 . 2002 cu un ritm mediu anual de 0,8%, pentru populaţia rurală ritmul mediu anual de scădere a fost de numai 0,2%, diminuându-se, astfel, decalajul procentual între cele două medii. Aşadar, asistăm la o temporizare a procesului de urbanizare, chiar la o stopare acestuia. Între cele două recensăminte, densitatea populaţiei a scăzut de la 95,7 la 90,9 locuitori pe kmp, România ocupând, şi la acest indicator, locul al nouălea în Europa. Structura etnică a populaţiei României relevă faptul că ponderea românilor, populaţia majoritară, a rămas aceeaşi ca şi la recensământul din 1992, fiind de 89,5% din totalul populaţiei. Alături de cei 19,4 milioane de români, în ţara noastră convieţuiau în anul 2002 aproape 2,3 milioane persoane aparţinând minorităţilor etnice. În cadrul diferitelor etnii s-au înregistrat unele creşteri sau reduceri, după cum urmează: maghiarii (inclusiv secuii) au reprezentat 6,6% din populaţia ţării, în scădere cu 0,5 puncte procentuale faţă de recensământul din 1992; rromii/ţiganii - 2,5% (în creştere cu 0,7 puncte procentuale); ucrainenii - uşor în scădere faţă de 1992, dar cu o pondere în totalul populaţiei neschimbată - 0,3%; numărul germanilor (inclusiv saşii şi şvabii) s-a redus la jumătate, ei deţinând 0,3% din totalul populaţiei; croaţii, grecii, turcii sau italienii au înregistrat creşteri, în timp ce la toate celelalte etnii numărul de persoane a scăzut. La recensământul din 2002, 91,0% din populaţia ţării a declarat ca limbă maternă, limba română, cu 337 mii persoane mai mult decât numărul celor care s-au declarat de etnie română. Compararea numărului de vorbitori ai unei anumite limbi materne cu cel al persoanelor de etnie corespunzătoare scoate în evidenţă o serie de modificări faţă de 1992: numărul vorbitorilor de limbă română care revine la 1000 etnici români a crescut uşor, de la 1013 persoane la 1017 persoane; al celor de limbă maghiară a scăzut de la 1009 persoane la 1008; al celor de limbă romanes s-a majorat, concomitent cu creşterea numărului de etnici rromi/ţigani, de la 415 persoane la 444; numărul vorbitorilor de limbă germană s-a redus de la 825 persoane la 751, iar cel al persoanelor care au declarat alte limbi materne, raportat la 1000 de persoane de etnia respectivă, a înregistrat o uşoară scădere în favoarea vorbitorilor de limbă română. România este al şaptelea stat ca număr de locuitori şi al nouălea stat ca teritoriu din UE. Oraşele cu peste 200.000 de locuitori, conform situaţiei din 2007 sunt: Bucureşti — 1.931.838 locuitori; Iaşi — 315.214 locuitori; Cluj Napoca — 310.243 locuitori; Timişoara — 307.347 locuitori; Constanţa — 304.279 locuitori; Craiova — 299.429 locuitori; Galaţi — 293.523 locuitori; Braşov — 277.945 locuitori; Ploieşti — 230.240 locuitori; Brăila — 215.316 locuitori; Oradea — 205.077 locuitori.

Clasa socială este una din formele de expresie ale stratificării sociale şi se formează ca urmare a faptului că în societate există inegalitate, diferenţiere şi ierarhizare. Clasa socială are o dimensiune economică, dar nu se reduce la aceasta, ea fiind mult mai complexă decît gruparea după criterii economice. Criteriile economice de diferenţiere sunt veniturile, proprietatea şi averea (acumulările). Pentru diferenţierea claselor sociale la criteriul economic se adaugă ocupaţia, educaţia, sistemul de valori, mentalităţile, limbaj şi forme de expresie proprii, stilul de viaţă. Clasa socială înseamnă şi şanse de viaţă specifice, şanse care rezultă din ocupaţie, educaţie, stil de viaţă, din poziţia pe piaţa capitalistă şi/sau din situaţia moştenită. Clasa socială înseamnă durată şi continuitate peste generaţii, chiar dacă toate clasele se află într-un proces permanent de transformare în interiorul lor şi în relaţiile cu alte clase, proces care poate duce la dispariţia unor clase şi la apariţia altora în anumite perioade istorice. Pentru postcomunism şi formele sale de evoluţie o importanţă covârşitoare o are comunismul atât prin trăsăturile sale esenţiale, comune tuturor statelor cu regim comunist cât şi particularităţile acestuia din fiecare ţară. Pentru analiza structurii de clasă au importanţă două caracteristici fundamentale ale comunismului: 1) socializarea proprietăţii; 2) rolul primordial al capitalismului politic. Promotoarea reformării sistemului socialist a fost elita tehnocrată care ulterior s-a aliat cu intelectualii lideri de opinie şi cu dizidenţii pentru căderea sistemului. Shimbările în statutul profesional sunt consecinţa directă a schimbării naturii proprietăţii şi au efect direct asupra restructurării claselor. Pe ansamblul ţării este semnificativ faptul că predomină salariaţii (cu o scădere constantă dar moderată a ponderii lor) iar ponderea persoanelor cu statut profesional specific unei economii de piaţă (chiar şi în formare),

respectiv lucrător pe cont propriu, lucrător familia şi patron, a înregistrat o creştere constantă dar modestă. Structura populaţiei ocupate după statutul profesional este diferenţiată de la o activitate la alta a economiei: lucrătorii pe cont propriu au cea mai mare pondere în agicultură (48 %), patronii sunt prezenţi mai nales în comerţ (8%) şi în reţeaua de hoteluri şi restaurante (peste 4%) iar salariaţii sunt prezenţi în proporţie de 82% în comerţ şi peste 90% în celelate domenii de activitate. Expresie a dezvoltării sectorului privat este şi creşterea ponderii salariaţilor din acest sector: în 1995 ponderea salariaţilor din sectorul privat era de 12%; în anul 2000 ponderea acestora ajunsese la aproape 40% din totalul salariaţilor; concomitent ponderea salariaţilor din sectorul public a scăzut de la 835 în anul 1995 la 47% în anul 2000. După 1989 în România a avut loc accentuarea inegalităţilor, diversificarea inegalităţilor (după criterii) şi o reconfigurare a inegalităţilor. Între inegalităţi, inegalităţile economice sunt fenomenul cu impactul social cel mai mare şi, în acelaşi timp, dimensiune fundamentală a restructurării de clasă. În analiza inegalităţii de venituri trebuie să se pornească de la sursa veniturilor (în corelaţie cu populaţia activă/populaţia inactivă, cu populaţia ocupată pe sectoare de activitate, pe grupe de ocupaţii şi în funcţie de statutul profesional) şi de semnificaţia diferitelor surse de venit cu relevanţă la nivelul restructurării de clasă. O atenţie specială trebuie acordată distribuţiei veniturilor salariale, veniturilor din proprietăţi şi veniturilor din activitatea de întreprinzător. Atunci când a fost folosită o structură de clasă de tipul clasă de sus - clasă de mijloc - clasă muncitoare - ţărănime, în clasa de mijloc s-au autoplasat 27-30% dintre subiecţii interviavaţi; 40% s-au autoplasat în clasa muncitoare, 28-30% în clasa ţărănească şi 1% în clasa de sus. Structura de clasă care conţine clasa muncitoare şi ţărănimea are avantajul că prelungeşte existenţa unor clase din perioada comunistă cu care românii încă se mai identifică. Din perspectiva dispersiei categoriilor ocupaţionale în structura de clasă, tendinţele rezultate din cercetările amintite sunt următoarele:

- muncitorii se identifică în proporţie de circa 70% cu clasa muncitoare atunci când aceasta este prezentă explicit în strutura de clasă;
- când structura de clasă este de tipul clasă de sus - clasă de mijloc - clasă de jos, ţăranii se autoplasează mai jos în structura ierarhică de clasă comparativ cu muncitorii;
- persoanele cu studii superioare se autoplasează masiv în clasa de mijloc (80-90%);
- categoria funcţionari - tehnicieni - maiştri este eterogenă şi de aceea se plasează deferenţierea în funcţie de tipul de structură de clasă luată în consideare: funcţionarii se plasează preponderent în clasa de mijloc (70%); când categoria luată în considerare este funcţionari – tehnicieni - maiştri, aceştia se autoplasează şi în clasa muncitoare nu numai în clasa de mijloc.

Analizând compoziţia claselor sociale rezultate din autoplasare concluziile sunt următoarele:

- ţărănimea este clasa socială cea mai omogenă;
- clasa muncitoare este ceva mai puţin omogenă comparativ cu ţărănimea;
- cea mai eterogenă este clasa mijlocie; în cadrul ei cea mai mare pondere o au funcţionarii, tehnicienii şi specialiştii cu studii superioare. Când vorbim despre toate aceste clase trebuie să ne raportăm la munca salarizată. Ea este principala sursă de venit pentru ţărani, muncitori şi clasa de mijloc.

Numărul de salariaţi din România a scăzut de la 8,1 milioane în 1990, la 4,5 milioane in 2007, din totalul populaţiei active, de 10,5 milioane persoane. Statisticile arată că două milioane de români muncesc în străinatate, însă fenomenul migraţiei forţei de muncă nu este exact cuantificat.

Ca o caracteristică esenţială se constată că în ultimii 10 ani s-a înregistrat o creştere a gradului de instruire a populaţiei şi o reducere a numărului analfabeţilor. Gradul de cuprindere şcolară în total populaţie de 6 ani şi peste a fost 19,2% (la persoanele de sex masculin de 19,7% iar la cele de sex feminin de 18,7%). Datele recensământului din 2002 relevă faptul că în ultimii 10 ani a avut loc o creştere însemnată a populaţiei care a absolvit instituţii de învăţământ superior şi secundar, precum şi o reducere a celor ce au absolvit numai şcoala primară sau nu au absolvit nici o şcoală. În 2002, la 1000 persoane reveneau 846 persoane care au absolvit o formă de învăţământ, în creştere faţă de 1992, când s-au înregistrat doar 805 absolvenţi de şcoală la 1000 de locuitori. Proporţia persoanelor care au un nivel de instruire superior şi secundar a ajuns actualmente la aproape trei pătrimi din totalul persoanelor în vârstă de 10 ani şi peste, respectiv de 74,3%, comparativ cu o pondere de 69% în 1992. Numărul absolvenţilor instituţiilor de învăţământ superior a crescut în ultimii 10 ani de peste 1,4 ori,

fiind în 2002 de 1,37 milioane şi deţinând din totalul persoanelor de 10 ani şi peste o pondere de 7,1%. Şi numărul persoanelor absolvente ale unei instituţii de învăţământ secundar a crescut în ultimul deceniu, ajungând la 13,1 milioane, având o pondere de peste două treimi în total (respectiv 67,2%). Ca urmare a creşterii nivelului de instruire, respectiv a numărului absolvenţilor învăţământului superior şi secundar, a avut loc o reducere a celor ce au absolvit doar şcoala primară, ponderea lor în populaţia de 10 ani şi peste scăzând la o cincime (20,1% în 2002 faţă de 25,0% în 1992). Ultimul deceniu a consemnat şi reducerea numerică şi proporţională a persoanelor fără şcoală absolvită (la 5,6% în 2002), în cadrul cărora însă peste jumătate erau ştiutori de carte. Consecinţă firească a creşterii nivelului general de instruire a populaţiei a avut loc o reducere a numărului neştiutorilor de carte, cu aproape 90 mii persoane în ultimii 10 ani. Ca atare proporţia populaţiei analfabete a scăzut de la 3,1% în 1992 la 2,6% în 2002. Structura populaţiei după nivelul şcolii absolvite s-a îmbunătăţit în ultimul deceniu nu numai pe total, dar şi pe sexe şi medii de viaţă (urban şi rural). După formele de proprietate, în învăţământul superior, 20,8% dintre studenţi erau cuprinşi în învăţământul particular. În învăţământul postliceal şi de maiştri ponderea învăţământului particular era de 33,8%. La celelalte niveluri de învăţământ, sistemul particular deţinea ponderi mult mai mici.

După statisticile rezultate în urma controlului stării de sănătate a întregii populaţii, efectuat gratuit în 2007, din 12 milioane de persoane care s-au prezentat la anlize, peste un milion şi jumătate de persoane din totalul populaţiei au probleme de sănătate: 485.000 au hepatită, boli renale, anemii; 390.000 au diabet; 200.000 au cancer, 170.000 au probleme cardiovasculare ş.a.

Cetăţenii români sunt subiectul unei *Legi a asigurărilor sociale*, în virtutea căreia fiecare cetăţean afiliat unui medic de familie beneficiază de un pachet minim şi gratuit de servicii, dincolo de care poate obţine, contra cost, servicii în plus. Un card naţional individual şi un card european de sănătate este în curs de emitere. Producătorii (din domeniul băuturilor spirtoase, tutunului şi alcoolului) contribuie cu taxe fixe (între 0,15 şi 0,25%), salariaţii şi pensionarii cu (cu 6,5% din ceea ce depăşeşte venitul de 900 RON lunar) la crearea unui fond naţional de sănătate, care prevede refacerea infrastructurii, asigurarea programelor minimale gratuite, crearea unui fond de intervenţie pentru caz de urgenţă, în acord cu programele OMS, la care România este parte. Ajutoare sociale pentru completatea pensiei şi bilete de tratament ieftine sunt furnizate de Asigurările de stat pentru cei cu venituri minime, inclusiv agricultorii. Comparativ, situaţia pensionarilor care beneficiază de pensii suplimentare (fără agricultori) a crescut de la 2570000 de persoane în 1990 la 4750000 în 2005. iar cuantumul pensiei suplimentare a crescut de la 201 RON lunar de persoană, la 245 RON în 2005. Alocaţii pentru copii şi alocaţii de sprijin pentru perioada iernii sunt în plus, peste cuantumul acestor pensii suplimentare. În ce priveşte copiii abandonaţi ori ai căror părinţi nu+i pot întreţine, sunt plasati în centre de plasament, al căror număr a fost de 738 publice şi 513 private în 2000 şi 1382 publice şi 995 private în 2005.

Majoritatea românilor sunt membri ai Bisericii Ortodoxe Române, una dintre bisericile naţionale ale ortodoxiei răsăritene. Catolicismul şi protestantismul sunt prezente mai ales în Transilvania şi Crişana. În Judeţul Bihor este centrul Cultului baptist din România. De asemenea, în România există şi alte culte, ca ortodocşii pe stil vechi, evreii mozaici, cultul armean şi altele, care, deşi au un număr mic de credincioşi, au o mare vechime şi o prezenţă semnificativă în istoria statului român. În Dobrogea există o mică populaţie musulmană, rămasă de pe vremea colonizării otomane din trecut. Distribuţia populaţiei după religie (confesiune religioasă) la recensământul din 2002 relevă aceeaşi preponderenţă a populaţiei de religie ortodoxă, ca şi la recensământul anterior. Persoanele de religie ortodoxă deţineau în totalul populaţiei o pondere de 86,8%, similară cu cea din 1992. Urmează romano-catolicii, reprezentând 4,7% din total, în scădere faţă de 1992; reformaţii, cu o pondere de 3,2% (şi ei în uşoară scădere) şi penticostalii, care au înregistrat o pondere de 1,5% din total, în creştere faţă de 1992. Comparativ cu recensământul anterior, persoanele care s-au declarat de religie/confesiune: baptistă, adventistă de ziua a şaptea, musulmană, creştină de rit vechi şi evanghelică luterană sinodo-presbiteriană au înregistrat uşoare creşteri. La actualul recensământ, numărul persoanelor care s-au declarat atei sau fără religie, însumând 21 mii persoane (0,1% din total), a scăzut, faţă de recensământul anterior, cu peste o treime.

Organizarea populaţiei în sectoarele muncii implică deopotrivă patronatele şi forţa de muncă prin mai mulţi parametri: PIB (Produsul Intern Brut), companii, imobilizări corporale, investiţii, productivitatea muncii, costuri salariale şi salarii, resurse umane, accidente de muncă, sindicate, patronate şi dialogul dintre ele. După schimbarea sistemului social, urmată de un declin economic semnificativ, atât patronatele, cât şi forţa de muncă, au avut de înfruntat necesităţi de reorientare conform pieţei libere, reglată prin cerere şi ofertă. Cu toată creşterea economică semnificativă de după anul 2000, în anul 2003 produsul intern brut al României încă mai avea de recuperat 1,5 % pentru a atinge, în termeni reali, valoarea din anul 1990, iar numarul de salariaţi din economie mai reprezenta doar 56,3 % din nivelul iniţial. Astfel, creşteri ale PIB de 50 % sau mai mult au fost atinse în intervalul analizat în ramurile Celuloză, hârtie, edituri şi reproducerea înregistrărilor pe suporţi (+71,5%), Industrie alimentară, băuturi, tutun (+54,6%), Energie, gaze, apă şi Intermedieri financiare (ambele cu câte aproximativ 50%). Creşteri ale PIB în jurul a 10%-40% se consemnează de asemenea în Învăţământ, Construcţii, Administraţie publică, Sănătate şi asistenţă socială. La polul opus, ramurile cele mai afectate de declin economic au fost, în ordine, Industria extractivă (în care PIB s-a redus cu 77,4 %), Maşini şi echipamente (68,7 %), Metalurgie şi produse din Metal (-51,2 %), Maşini şi aparate electrice şi electronice (-34,2 %). Niveluri ale PIB cu 6-16 % mai mici decât în 1990 au înregistrat Transporturile şi comunicaţiile, Prelucrarea lemnului, Comerţul, hotelurile şi restaurantele şi Agricultura. În ce priveşte evoluţia numerică a salariaţilor, doar în cazul a patru ramuri efectivul angajaţilor din anul 2003 a fost mai mare decât cel consemnat în 1990; este vorba de Administraţie publică (unde numărul angajaţilor a crescut cu 90%), Intermedieri financiare (creştere cu aproximativ 80%), Energie, gaze, apă (+9,4%) şi Învăţământ (+6%). În toate celelalte ramuri însă, intensitatea reducerilor de personal a fost considerabilă, depaşind, de regulă, una sau chiar două treimi din nivelul iniţial. În 2003, ponderea salariaţilor care îsi desfăşurau activitatea în sectorul majoritar privat al economiei ajunsese la 63,2%, în timp ce în unele ramuri depăşea 70% sau chiar 90%; în aceste condiţii, se poate spune că, practic, sunt create deja premisele pentru ca dialogul social bipartit să se poată desfăşura mai liber, cel puţin în anumite sectoare. În acelaşi an, proprietatea majoritar privată oferea de lucru pentru mai mult de 90% din salariaţii ramurilor: Industrie textilă, a confecţiilor, pielăriei şi încălţămintei (99%), Prelucrarea lemnului (98,8%), Industria alimentară, băuturi, tutun (89,8%), Comerţ, hoteluri şi restaurante (96,3%), Celuloză, hârtie, edituri şi reproducerea înregistrărilor pe suporţi (93,3 %) şi Maşini şi aparate electrice şi electronice, inclusiv tehnică de calcul, aparatură medicală şi echipamente de comunicaţii (92,1%). Un procentaj al angajaţilor din sistemul majoritar privat cuprins între 80 %-90 % se înregistra în cadrul ramurilor: Construcţii (85,3 %), Metalurgie şi produse din metal (83,3 %) şi Mijloace de transport (80,2%). Peste 70 % se mai consemna în Chimie, procesarea petrolului, cauciuc şi mase plastice (79,8 %), iar peste 50 % în Maşini şi echipamente (67,4 %), Intermedieri financiare (64,3 %) şi Agricultură, piscicultură, silvicultură (59,2 %). În Transporturi şi comunicaţii ponderea salariaţilor din sectorul privat se apropia de 40 %. În Energie, gaze, apă şi Industrie extractivă statul încă mai era principalul angajator (în proporţie de aproape 90%), iar în Sănătate şi asistenţă socială şi Învăţământ, sectorul privat nu deţinea decât ponderi extrem de mici (4,1 %, respectiv 1,5 %). Pe fondul privatizărilor deja anunţate în domeniul energetic, al mineritului, transporturilor şi comunicaţiilor, vor rămâne în scurtă vreme foarte puţine sectoare în care statul va mai avea un cuvânt de spus în calitate de proprietar, creându-se, din acest punct de vedere, bazele pentru ca dialogul social bipartit la nivel sectorial să se poată dezvolta cu mai multă vigoare. Cu o rată de sindicalizare a salariaţilor de 44 % în 2002, comparativ cu aproximativ 90 % la începutul anilor '90, se poate spune că aria de extindere a sindicatelor s-a restrâns nu doar la aproximativ jumatate, cât ar indica evoluţa numerică a salariaţilor, ci la un sfert din valoarea iniţială. La nivelul diferitelor ramuri, există însă deosebiri notabile din acest punct de vedere. Astfel, în anul 2002, rata de sindicalizare se menţinea în industria extractivă la un nivel ridicat (85 %), această ramură situându-se pe prima poziţie la acest indicator. Un nivel apropiat se înregistra şi pe ansamblul industriei grele (83 %). Pe locurile următoare se situau ramurile Chimie, procesarea petrolului, cauciuc şi mase plastice (76 %), Energie, gaze, apă şi Sănătate şi asistenţă socială (61 %), Transporturi (57 %), Industriă uşoară (50 %), Agricultură (37 %), Administraţie publică şi Comerţ, hoteluri şi restaurante (30 %) şi Silvicultură (27 %). În ramura Comerţ, hoteluri şi restaurante, care deţine cea mai mare pondere în

totalul salariaţilor din economia naţională (14,6 %) se înregistra una din cele mai mici rate de sindicalizare (30 %), deşi aici activează 6 federaţii sindicale. Cel mai mare număr de federaţii sindicale se constată în ramura Transporturi şi comunicaţii: 28. Dintre acestea, doar una reprezintă o centrală sindicală, având în componenţă trei federaţii. Administraţia publică, deţinând o pondere de 3,3 % din totalul salariaţilor din economie, numără nu mai puţin de 23 de federaţii, dintre care doar una reprezintă o structură de tip uniune / centrală / alianţă. Peste 10 federaţii în aceeaşi ramură mai întâlnim în Energie, gaze, apă, Agricultură, piscicultură, pescuit, Metalurgie şi produse din metal şi Sănătate şi asistenţă socială. În alte şapte ramuri numărul federaţiilor sindicale este cuprins între 5 şi 9 (este vorba de Mijloace de transport, Maşini şi echipamente, Industria textilă, a confecţiilor, pielăriei şi încăl-ămintei, Construcţii, Învăţământ, Comerţ, hoteluri şi restaurante şi Maşini şi aparate electrice şi electronice, inclusiv tehnică de calcul, aparatură medicală şi echipamente de comunicaţii) şi doar în cazul a şase ramuri acesta coboară mai jos de 5 (respectiv Industrie extractivă, Chimie, procesarea petrolului, cauciuc şi mase plastice, Industrie alimentară, băuturi, tutun, Intermedieri financiare, Prelucrarea lemnului şi Celuloză, hârtie, edituri şi reproducerea înregistrărilor pe suporţi). Există suficiente exemple de federaţi care activează în aceeaşi ramură si sunt afiliate la aceeasi confederatie sindicala reprezentativa la nivel national, dar nu au format o alianta/centrala/uniune pentru a dialoga în mod unitar în cazul negocierilor colective. Chiar cele câteva (mai precis 9) suprastructuri de tip uniune/alianta/centrala existente pe ansamblul celor 19 ramuri investigate nu reunesc, de regula, decât o parte din federatiile care au aceeasi afiliere nationala. Pot fi însa date si exemple la polul opus, de ramuri în care federatii înregimentate la confederatii nationale diferite au reusit sa creeze o alianta comuna pentru a-si sustine mai bine interesele în cadrul dialogului social. Este cazul Federatiei MEDIASIND din ramura Mass media, care reuneste patru federatii cu afilieri nationale diferite (Meridian, CNSLR Fratia si CSDR). Un numar mic de federatii nu înseamna automat o organizare mai eficienta a sindicatelor. (De exemplu, în ramura Intermedieri financiare au fost identificate trei federatii, însa nu s-a negociat, până în prezent, nici un contract colectiv de muncă la nivel de ramură). Ca un aspect favorabil în ce priveste dialogul social, numărul conflictelor colective de muncă este în sensibilă scădere, comparativ cu perioada de început a anilor `90. Dacă în anul 1993, pe ansamblul economiei, s-au înregistrat 324 conflicte de muncă, în 2003 numărul acestora a fost 121, iar în 2004 doar 79.

Numărul de angajaţi în România este de aproximativ 4,7 milioane. Din aceştia, aproximativ 1,5 milioane sunt plătiţi din bani publici. Aproximativ o treime din români activează în agricultură (în anul 2007), în timp ce media pe UE era de 6%. Aproximativ o treime din români activează în agricultură (în anul 2007), în timp ce media pe UE era de 6%. În ultimii ani, o bună parte din forţa de muncă a migrat în special în Italia şi Spania (aproximativ 2 milioane persoane). În 2006 sumele trimise de românii care lucrează în străinătate au fost de 5,3 miliarde de Euro (aproximativ 5,7% din PIB).

Actuala Constitutie a României a fost adoptată prin referendum naţional în 2003. Ea se bazează pe Constituţia din 1999, cu modificări, şi are capitolele: Principii generale; Drepturile, libertăţile şi îndatoririle fundamentale; Autorităţile publice; Economia şi finanţele publice; Curtea Constituţională; Integrarea euro-atlantică; Revizuirea Constituţiei; Dispoziţii finale şi tranzitorii. Cele mai importante modificări sunt următoarele: Cele mai importante schimbări sunt: Gratuitatea invăţămîntului de stat nu mai este garantată necondiţionat (ci numai conform legii); Minorităţile naţionale au dreptul de a folosi limba maternă în administraţie şi justiţie; Proprietatea privată este garantată şi ocrotită de lege; Mandatul preşedintelui este de 5 ani; Obligativitatea stagiului militar se stabileşte prin lege organică; Imunitatea parlamentară este limitată; După aderarea României la UE cetăţenii ţărilor membre ale UE vor avea dreptul de a alege şi de a fi aleşi în scrutinul local (dacă sunt rezidenţi ai localităţii respective); Intrarea în Uniunea Europeană şi OTAN (NATO) nu va fi votată prin referendum, ci de către Parlament. Dar există şi articole care s-au păstrat neschimbate în toate constituţiile statului român (1866, 1923, 1938, 1948, 1952, 1965, 1991, 2003), iar cel mai important dintre ele este primul articol, prin care se stipulează că România este un stat naţional unitar şi indivizibil, iar după 1878 şi independent.

Curtea Constituţională este unica autoritate de jurisdicţie constituţională în România, independentă faţă de orice altă autoritate publică. Ea are următoarele atribuţii: se pronunţă asupra constituţionalităţii legilor, înainte de promulgarea acestora, la sesizarea Preşedintelui României, a unuia dintre preşedinţii celor două Camere, a Guvernului, a Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, a Avocatului Poporului, a unui

număr de cel puţin 50 de deputaţi sau de cel puţin 25 de senatori, precum şi, din oficiu, asupra iniţiativelor de revizuire a Constituţiei; se pronunţă asupra constituţionalităţii tratatelor sau altor acorduri internaţionale, la sesizarea unuia dintre preşedinţii celor două Camere, a unui număr de cel puţin 50 de deputaţi sau de cel puţin 25 de senatori; se pronunţă asupra constituţionalităţii regulamentelor Parlamentului, la sesizarea unuia dintre preşedinţii celor două Camere, a unui grup parlamentar sau a unui număr de cel puţin 50 de deputaţi sau de cel puţin 25 de senatori; hotărăşte asupra excepţiilor de neconstituţionalitate privind legile şi ordonanţele, ridicate în faţa instanţelor judecătoreşti sau de arbitraj comercial; excepţia de neconstituţionalitate poate fi ridicată şi direct de Avocatul Poporului; soluţionează conflictele juridice de natură constituţională dintre autorităţile publice, la cererea Preşedintelui României, a unuia dintre preşedinţii celor două Camere, a primului-ministru sau a preşedintelui Consiliului Superior al Magistraturii; veghează la respectarea procedurii pentru alegerea Preşedintelui României şi confirmă rezultatele sufragiului; constată existenţa împrejurărilor care justifică interimatul în exercitarea funcţiei de Preşedinte al României şi comunică cele constatate Parlamentului şi Guvernului; dă aviz consultativ pentru propunerea de suspendare din funcţie a Preşedintelui României; veghează la respectarea procedurii pentru organizarea şi desfăşurarea referendumului şi confirmă rezultatele acestuia; verifică îndeplinirea condiţiilor pentru exercitarea iniţiativei legislative de către cetăţeni; hotărăşte asupra contestaţiilor care au ca obiect constituţionalitatea unui partid politic. Judecătorii primei Curţi Constituţionale au fost numiţi pentru perioade de 3, 6 şi, respectiv, 9 ani. Preşedintele României, Camera Deputaţilor şi Senatul au desemnat câte un judecător pentru fiecare dintre cele trei perioade.

După decembrie 1989, odată cu schimbarea regimului politic, în România au apărut numeroase partide politice, unele care se reclamau drept continuatoare ale partidelor istorice româneşti, altele noi, care fie se reclamau de la tradiţia europeană ori americană a funcţionării şi ideologiei partidelor, fie considerau că acoperă – graţie aderenţilor lor – necesităţi programatice ale ţării în contextul contemporan dat. După două decenii trecute din 1989, doar cinci partide sunt astăzi parlamentare, adică au trecut procentul de 5% necesar la vot: Partidul Social Democrat (PSD), Partidul România Mare (PRM), Partidul Democrat-Liberal (PD-L); Uniunea Democrată Maghiară din România (UDMR); Partidul Naţional Liberal (PNL); Partidul Conservator (PC), USR (Uniunea Salvaţi România) ş.a. Ideologiile nu sunt încă definite clar în cazul nici unuia dintre ele, dar un criteriu important este afilierea la unul din marile grupuri de partide ale Uniunii Europene. Alegerile parlamentare se fac din patru în patru ani, iar cele prezidenţiale din cinci în cinci ani. Astfel, 2008 este an electoral pentru alegerile locale şi parlamentare, iar 2009 pentru alegerile prezidenţiale. Pentru prima oară în 2008 alegerile parlamentare nu se vor face pe liste de partid, ci prin vot uninominal (desemnare în circumscripţii). Partidul cu numărul cel mai mare de parlamentari are dreptul, conform uzanţelor, să propună un prim ministru care va fi însă desemnat de preşedintele României.

În România puterea executivă, legislativă şi judecătorească sunt separate.

Legislativul se exprimă printr-un Parlament bicameral, format din Camera Deputaţilor (314 membri, plus 19 reprezentanţi ai etniilor conlocuitoare, cu excepţia maghiarilor, care au o formaţiune plitică proprie) şi Senat (137 membri). Diferenţa numărului de membri se datorează normei de reprezentare diferite de la o Cameră la alta. Astfel, norma de reprezentare pentru alegerea Camerei Deputaţilor este de un deputat la 70.000 locuitori, iar cea pentru alegerea Senatului este de un senator la 160.000 locuitori. Are rol legislativ, discutând şi votând legile ordinare şi organice, atât in comisiile de specialitate cât şi în plen. Membrii parlamentului sunt aleşi prin vot uninominal mixt, universal, direct şi secret. Sistemul electoral este unul proporţional (membrii parlamentului se aleg din toate partidele care au depăşit pragul electoral de 5% din totalul sufragiilor exprimate, în baza unui algoritm). Alegerile se ţin o dată la patru ani, ultimele având loc la 28 noiembrie 2004, iar în 2008, noiembrie, urmează noi alegei.

Puterea executivă aparţine guvernului, condus de un prim ministru desemnat de preşedinte din rândul forţelor politice care au câştigat majoritatea parlamentară în alegeri. La rândul său, Primul ministru îşi alege membrii guvernului, guvernul fiind apoi supus aprobării parlamentului. Guvernul împreună cu preşedintele reprezintă puterea executivă în stat. Ultimele alegeri au avut loc la 28 noiembrie 2004 (primul tur de scrutin), respectiv la 12 decembrie 2004 (al doilea tur de scrutin).

România este reprezentată în cadrul Uniunii Europene de 34 europarlamentari. România este membră a Organizaţiei Naţiunilor Unite din data de 14 decembrie 1955, NATO din 2004, şi a Uniunii Europene(UE), din data de 1 ianuarie 2007. Guvernul este format din următoarele ministere: Minsterul Afacerilor Externe (http://www.mae.ro), Ministerul Economiei şi Finanţelor (http://www.mefromania.ro), Ministerul Justiţiei (http://www.just.ro), Ministerul Internelor şi Reformei Administrative (http://www.mira.gov.ro), Ministerul Apărării (http://www.mapn.ro), Ministerul Transporturilor (http://www.mt.ro), Ministerul Educaţiei , Cercetării şi Tineretului (http://www.edu.ro), Ministerul Muncii, Familiei şi Egalităţii de Şanse (http://www.mmuncii.ro), Ministerul pentru IMM-uri, Comerţ, Turism şi Profesii liberale (http://www.mimmctpl.ro), Ministerul Agriculturii şi Dezvoltării Rurale (http://www.madr.ro), Ministerul Sănătăţii Publice (http://www.ms.ro), Ministerul Dezvoltării, Lucrărilor Publice şi Locuinţelor (http://www.mdlpl.ro), Ministerul Mediului şi Dezvoltării Durabile (http://www.mmediu.ro), Ministerul Culturii şi Cultelor (http://www.cultura.ro), Ministerul Comunicaţiilor şi Tehnologiei Informaţiilor (http://www.mcti.ro). Relaţiile guvernului cu sistemul instituţional al ţării se realizează prin Cabinet şi prin ministere. Prin Cabinet cu ajutorul următoarelor structuri: Cancelaria primului Ministru; Secretariatul general al Guvernului; Departamentul pentru Relaţia cu Parlamentul; Departamentul pentru Relaţii Interetnice; Departamentul pentru Afaceri Europene; Departamentul de Control al Guvernului; aparatul de lucru al ministrului de stat pentru coordonarea activităţilor din domeniile Culturii, Învăţământului şi Integrării Europene. Prin ministere: de pildă Ministerul Afacerilor Externe are în subordine: Agenţia Naţională de Control al Exporturilor - A.N.C.E.X.; Comisia Fulbright ; Institutul Diplomatic Român; Centrul "Eudoxiu Hurmuzachi" pentru românii de pretudindeni; Redacţia Publicaţiilor pentru Străinătate. Ministerul de Finanţe are în subordine: ANAF; Garda financiară; Autoritatea Naţională a Vămilor Direcţiile generale ale finanţelor publice judeţene; Autoritatea Naţională pentru Restituirea Proprietăţilor; Comisia Naţională de Prognoză; Agenţia Nucleară; Agenţia Naţională pentru Dezvoltarea Zonelor Miniere. De asemenea, are în subodine şi următoarele unităţi: I. Cu finanţare din venituri proprii: Inspecţia de Stat pentru Controlul Cazanelor, Recipientelor sub Presiune şi Instalaţiilor de Ridicat – ISCIR; Biroul Român de Metrologie Legală - BRML Bucureşti; Agenţia Naţională pentru Deşeuri Radioactive – ANDRAD; Centrul de Pregătire pentru Personalul din Industrie Buşteni. II. Cu finanţare din venituri proprii şi subvenţii de la bugetul de stat: Agenţia Română pentru Conservarea Energiei – ARCE. III. Cu finanţare externă şi de la bugetul de stat : Unitatea de Management al Proiectului - UMP (închideri de mine) ; Unitatea de Management al Proiectului - UMP - RSE – ANDZM. Există şi unităţi aflate sub coordonarea Minsterului Finaţelor: A. Unităţi care funcţionează în coordonarea Ministerului Economiei şi Finanţelor - Asociaţia de Standardizare din România – ASRO; Asociaţia de Acreditare din România – RENAR. B. Unităţi care funcţionează sub autoritatea Ministerului Economiei şi Finanţelor - Societatea Naţională de Gaze Naturale "Romgaz" - S.A. Mediaş; Societatea Naţională de Transport Gaze Naturale "Transgaz" - S.A. Mediaş; Societatea Comercială de Producere a Energiei Electrice şi Termice "Termoelectrica" - S.A. Bucureşti, cu filialele societăţi comerciale; Societatea Comercială "Electrocentrale" Bucureşti - S.A.; Societatea Comercială "Electrocentrale" Deva - S.A.; Societatea Comercială "Electrocentrale" Galaţi - S.A.; Societatea Comercială de Producere a Energiei Electrice "Hidroelectrica" - S.A. Bucureşti, cu filialele societăţi comerciale; Societatea Naţională "Nuclearelectrica" - S.A. Bucureşti; Compania Naţională de Transport al Energiei Electrice "Transelectrica" - S.A. Bucureşti, cu filialele societăţi comerciale şi societăţile comerciale pentru servicii; Compania Naţională a Huilei - S.A. Petroşani; Societatea Naţională a Lignitului "Oltenia" - S.A. Târgu Jiu; Compania Naţională a Cuprului, Aurului şi Fierului "Minvest" - S.A. Deva, cu filialele societăţi comerciale şi societăţile comerciale pentru servicii; Compania Naţională a Metalelor Preţioase şi Neferoase "Remin" - S.A. Baia Mare, cu filiala societate comercială Societatea Comercială "Minbucovina" - S.A. Vatra Dornei; Compania Naţională a Uraniului - S.A. Bucureşti; Societatea Naţională a Cărbunelui - S.A. Ploieşti, cu filialele societăţi comerciale; Societatea Comercială Minieră "Banat Anina" - S.A.; Societatea Comercială "Moldomin" - S.A. Moldova Nouă; Societatea Comercială "Băiţa" - S.A. Ştei; Societatea Comercială "Cupru Min" - S.A. Abrud; Societatea Comercială de Conservare şi Închidere a Minelor "Conversmin" - S.A. Bucureşti ; Societatea Comercială pentru Închiderea-Conservarea Minelor - S.A. Târgu Jiu; Regia

Autonomă de Activităţi Nucleare Drobeta-Turnu Severin; Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare pentru Securitate Minieră şi Protecţie Antiexplozivă "INSEMEX" Petroşani; Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare pentru Metale şi Resurse Radioactive ICPMRR Bucureşti; Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare pentru Ecologie Industrială ECOIND Bucureşti; Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare şi Încercări pentru Electrotehnică ICMET Craiova; Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare în Sudură şi Încercări de Materiale ISIM Timişoara; Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare pentru Metale Neferoase şi Rare INMR; Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare pentru Mecanică Fină I.N.C.D.M.F. Bucureşti; Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare pentru Chimie şi Petrochimie ICECHIM Bucureşti; Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare pentru Utilaj Petrolier IPCUP Ploieşti. C. Activităţi care funcţionează pe lângă Ministerul Economiei şi Finanţelor - Tipărirea şi difuzarea publicaţiei "Revista Finanţe Publice şi Contabilitate"; Consiliul Contabilităţii şi Raportărilor Financiare; Organizarea examenului pentru dobândirea calităţii de consultant fiscal. D. Companii naţionale aflate sub autoritatea Ministerului Economiei şi Finanţelor, la care acesta exercită calitatea de reprezentant al statului ca acţionar - Compania Naţională "Imprimeria Naţională" - S.A.; Compania Naţională "Loteria Română" - S.A.

Puterea judecătorească în România nu se exprimă doar prin Ministerul de Justiţie, care se află în subordinea Guvernului (ministerul numeşte şefii Parchetului de pe lângă instanţa supremă), ci şi prin instanţe independente din punct de vedere politic. Consiliul Superior al Magistraturii (este garantul independenţei justiţiei în România. Este alcătuit din 19 membri, din care 14 sunt aleşi în adunările generale ale magistraţilor şi validaţi de Senat, 2 sunt reprezentanţi ai societăţi civile - din organizaţii profesionale ale juriştilor, consilii profesionale ale facultăţilor de drept acreditate, asociaţii şi fundaţii care au ca obiectiv apărarea drepturilor omului - şi validaţi de Senatul României. Restul, membri de drept, sunt ministrul Justiţiei, preşedintele Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie şi respectiv procurorul general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie. Cei 14 membri fac parte din două secţii, una pentru judecători şi una pentru procurori. Prima secţie este compusă din 9 judecători, iar cea de-a doua din 5 procurori. Preşedintele său este ales pentru un mandat de un an, ce nu poate fi reînnoit, dintre magistraţii consiliului. Durata mandatului membrilor Consiliului Superior al Magistraturii este de 6 ani. Hotărârile Consiliului Superior al Magistraturii sunt definitive şi irevocabile, cu excepţia celor de materie disciplinară.), Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie (este instanţa judiciară supremă în ierarhia instanţelor judecătoreşti din România. Ea are competenţa de a judeca recursul în casaţie şi de a asigura interpretarea şi aplicarea unitară a legii de către celelalte instanţe judecătoreşti.), curţile de apel, 16 în toată ţara (Alba Iulia, Bacău, Braşov, Bucureşti, Cluj, Constanţa, Craiova, Galaţi, Iaşi, Oradea, Piteşti, Ploieşti, Suceava, Timişoara, Târgu Mureş şi Tribunalul Bucureşti). După ce toate căile interne de atac au fost epuizate într-o cauză, există soluţia apelării la Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) de la Strasbourg. Pe lângă Înalta Curte de casaţie şi Justiţie funcţionează independent Departamentul Naţional Anticorupţie (DNA) care cercetează următoarele categorii de infracţiuni: clasic de corupţie în momentul în care este implicat mită de peste 10000 de euro; facilitat de crime de corupţie, atunci când suma de bani implicată este mai mare de 200000 Euro; evaziune fiscală, abuz de birou, de fraudă, precum şi cele legate de sistemul vamal, în cazul în care această valoare este mai mare de 1000000 Euro; crime împotriva intereselor financiare ale Comunităţilor Europene. Această structură a fost înfiinţată în 2002 pentru punerea în acord a României (semnatară a Convenţiei Naţiunilor Unite împotriva corupţiei) cu Uniunea Europeană.

Preşedintele României este ales prin vot direct o dată la cinci ani, printr-un sistem majoritar, în care câştigător este declarat cel care acumulează, la primul tur de scrutin, 50+1% din voturile alegătorilor înscrişi în listele electorale. Dacă acest procent nu se atinge, are loc un al doilea tur de scrutin, la care participă primii doi candidaţi, fiind declarat câştigător candidatul care întruneşte cel mai mare număr de voturi. Până la revizuirea Constituţiei în 2003, mandatul prezidenţial era de 4 ani. Preşedintele desemnează un candidat pentru funcţia de Prim-ministru, în urma consultării partidului care are majoritate absolută în Parlament ori, dacă nu există o astfel de majoritate, a partidelor reprezentate în Parlament. La rândul său, Primul ministru îşi alege membrii guvernului, guvernul fiind apoi supus aprobării parlamentului. Guvernul împreună cu preşedintele reprezintă puterea executivă în stat. Ultimele alegeri au avut loc la 28 noiembrie 2004 (primul tur de scrutin), respectiv la 12 decembrie

2004 (al doilea tur de scrutin). România este reprezentată în cadrul Uniunii Europene de 34 europarlamentari. România este membră a Organizaţiei Naţiunilor Unite din data de 14 decembrie 1955, NATO din 2004, şi a Uniunii Europene(UE), din data de 1 ianuarie 2007.

Teritoriul României este împărţit în 41 de judeţe, plus municipiul Bucureşti, capitala ţării. Ele segmentează fostele provincii istorice ale României. Fiecare judeţ este administrat de către un Consiliu Judeţean (aleşii locali) şi un prefect (reprezentantul Guvernlui în teritoriu). Judeţele sunt (în ordine alfabetică): Alba (se află în Transilvania, are reşedinţa la Alba Iulia, o populaţie de 382.747 locuitori în 2002, o suprafaţă de 6.242 km^2, cu o densitate medie de 61 locuitori/km2. Abrevierea este AB, prefixul telefonic +40-258 sau 358 pentru operatorii alternativi de telefonie); Arad (se află în Crişana, are reşedinţa la Arad, o populaţie de 461.744 locuitori, o suprafaţă de 7.754 km2, cu o densitate medie de 59,5 locuitori/km2. Abrevierea este AR, prefixul telefonic +40-257 sau 357); Argeş (se află în Muntenia, are reşedinţa la Piteşti, o populaţie de 652.625 locuitori, o suprafaţă de 6.862 km^2, cu o densitate medie de 95 locuitori/km2. Abrevierea este AG, prefixul telefonic +40-248 sau 348); Bacău (se află în Moldova, are reşedinţa la Bacău, o populaţie de 706.623 locuitori, o suprafaţă de 6.621 km^2, cu o densitate medie de 113 locuitori/km^2. Abrevierea este BC, prefixul telefonic +40-234 sau 334); Bihor (se află în Crişana, are reşedinţa la Oradea, o populaţie de 600.223 locuitori, o suprafaţă de 7.544 km^2, cu o densitate medie de 84 locuitori/km^2. Abrevierea este BH, prefixul telefonic +40-259 sau 359); Bistriţa-Năsăud (se află în Transilvania, are reşedinţa la Bistriţa, o populaţie de 317.254 locuitori în 2005, o suprafaţă de 5.355 km^2, cu o densitate medie de 59,2 locuitori/km^2. Abrevierea este BN, prefixul telefonic +40-263 sau 363); Botoşani (se află în Moldova, are reşedinţa la Botoşani, o populaţie de 425.834 locuitori, o suprafaţă de 4.986 km^2, cu o densitate medie de 91 locuitori/km^2. Abrevierea este BT, prefixul telefonic +40-231 sau 331); Braşov (se află în Transilvania, are reşedinţa la Braşov, o populaţie de 596.140 locuitori în 2002, o suprafaţă de 5.363 km^2, cu o densitate medie de 111,2 locuitori/km^2. Abrevierea este BV, prefixul telefonic +40-268 sau 368); Brăila (se află în Muntenia, are reşedinţa la Brăila, o populaţie de 373.199 locuitori în 1992, o suprafaţă de 9.345 km2, cu o densitate medie de 86 locuitori /km^2. Abrevierea este BR, prefixul telefonic +40-239 sau 339); Buzău (se află în Muntenia, are reşedinţa la Buzău, o populaţie de 495.325 locuitori în 2005, o suprafaţă de 6.103 km^2, cu o densitate medie de 81 locuitori/km^2. Abrevierea este BZ, prefixul telefonic +40-238 sau 338); Caraş-Severin (se află în Banat, are reşedinţa la Reşiţa, o populaţie de 333.219 locuitori în 2002, o suprafaţă de 8.514 km^2, cu o densitate medie de 39 locuitori/km^2. Abrevierea este CS, prefixul telefonic +40-255 sau 355); Călăraşi (se află în Muntenia, are reşedinţa la Călăraşi, o populaţie de 324.617 locuitori, o suprafaţă de 5.088 km^2, cu o densitate medie de 64 locuitori/km^2. Abrevierea este CL, prefixul telefonic +40-242 sau 342); Cluj (se află în Transilvania, are reşedinţa la Cluj-Napoca, o populaţie de 692.316 locuitori în 2007, o suprafaţă de 6.674 km^2, cu o densitate medie de 105 locuitori/km^2. Abrevierea este CJ, prefixul telefonic +40-264 sau 364); Constanţa (se află în Dobrogea, are reşedinţa la Constanţa, o populaţie de 715.151 locuitori în 2002, o suprafaţă de 7.071 km^2, cu o densitate medie de 101 locuitori/km^2. Abrevierea este CT, prefixul telefonic +40-241 sau 341); Covasna (se află în Transilvania, are reşedinţa la Sf. Gheorghe, o populaţie de 222.449 locuitori, o suprafaţă de 3.710 km^2, cu o densitate medie de 60 locuitori/km^2. Abrevierea este CV, prefixul telefonic +40-267 sau 367; Dâmboviţa (se află în Muntenia, are reşedinţa la Târgovişte, o populaţie de 541.763 locuitori, o suprafaţă de 4.054 km^2, cu o densitate medie de 134 locuitori/km^2. Abrevierea este DB, prefixul telefonic +40-245 sau 345); Dolj (se află în Oltenia, are reşedinţa la Craiova, o populaţie de 734.231 locuitori, o suprafaţă 7.414 de km^2, cu o densitate medie de 99l ocuitori/km^2. Abrevierea este DJ, prefixul telefonic +40-251 sau 351); Galaţi (se află în Moldova, are reşedinţa la Galaţi, o populaţie de 619.556 locuitori în 2002, o suprafaţă de 4.466 km^2, cu o densitate medie de139 locuitori/km^2. Abrevierea este GL, prefixul telefonic +40-236 sau 336); Giurgiu (se află în Muntenia, are reşedinţa la Giurgiu, o populaţie de 297.859 locuitori, o suprafaţă de3.526 km^2, cu o densitate medie de 84 locuitori/km^2. Abrevierea este GR, prefixul telefonic +40-246 sau 346); Gorj (se află în Oltenia, are reşedinţa la Târgu Jiu, o populaţie de 387.308 locuitori, o suprafaţă de 5.602 km^2, cu o densitate medie de 69 locuitori/km^2. Abrevierea este GJ, prefixul telefonic +40-253 sau 353); Harghita (se află în Transilvania, are reşedinţa la Miercurea Ciuc, o populaţie de 326.222 locuitori, o suprafaţă de 6.639 km^2, cu o densitate medie de 52 locuitori/km^2. Abrevierea este HR, prefixul telefonic +40-

266 sau 366); Hunedoara (se află în Transilvania, are reşedinţa la Deva, o populaţie de 485.712 locuitori, o suprafaţă de 7.063 km², cu o densitate medie de locuitori/km². Abrevierea este HD, prefixul telefonic +40-254 sau 354); Ialomiţa (se află în Muntenia, are reşedinţa la Slobozia, o populaţie de 296.572 locuitori, o suprafaţă de 4.453 km², cu o densitate medie de 67 locuitori/km². Abrevierea este IL, prefixul telefonic +40-243 sau 343); Iaşi (se află în Moldova, are reşedinţa la Iaşi, o populaţie de 824 083 locuitori în 2004, o suprafaţă de 5.476 km², cu o densitate medie de 150 locuitori/km². Abrevierea este IS, prefixul telefonic +40-232 sau 332); Ilfov (se află în Muntenia, are reşedinţa la Bucureşti, Otopeni, Buftea, o populaţie de 300.123 locuitori, o suprafaţă de 1.583 km², cu o densitate medie de 188 locuitori/km². Abrevierea este IF, prefixul telefonic +40-21 sau 31, din 2008 înglobat în număr); Maramureş (se află în Maramureş, are reşedinţa la Baia Mare, o populaţie de 510.110 locuitori, o suprafaţă de 6.304 km², cu o densitate medie de 81 locuitori/km². Abrevierea este MM, prefixul telefonic +40-262 sau 362); Mehedinţi (se află în Oltenia şi Banat, are reşedinţa la Drobeta-Turnu Severin, o populaţie de 306.732 locuitori, o suprafaţă de 4.933 km², cu o densitate medie de 62 locuitori/km². Abrevierea este MH, prefixul telefonic +40-252 sau 352); Mureş (se află în Transilvania, are reşedinţa la Târgu Mureş, o populaţie de 580.851 locuitori, o suprafaţă de 6.714 km², cu o densitate medie de 86 locuitori/km². Abrevierea este MS, prefixul telefonic +40-265 sau 365); Neamţ (se află în Moldova, are reşedinţa la Piatra Neamţ, o populaţie de 557.000 locuitori, o suprafaţă de 5.896 km,² cu o densitate medie de 99 locuitori/km². Abrevierea este NT, prefixul telefonic +40-233 sau 333); Olt (se află în Oltenia şi Muntenia, are reşedinţa la Slatina, o populaţie de 489.274 locuitori, o suprafaţă de 5.498 km², cu o densitate medie de 89 locuitori/km². Abrevierea este OT, prefixul telefonic +40-249 sau 349); Prahova (se află în Muntenia, are reşedinţa la Ploieşti, o populaţie de 829.945 locuitori, o suprafaţă de 4.716 km², cu o densitate medie de 176 locuitori/km². Abrevierea este PH, prefixul telefonic +40-244 sau 344); Satu Mare (se află în Transilvania, are reşedinţa la Satu Mare, o populaţie de 367.281 locuitori, o suprafaţă de 4.418 km², cu o densitate medie de 83 locuitori/km². Abrevierea este SM, prefixul telefonic +40-261 sau 361); Sălaj (se află în Transilvania, are reşedinţa la Zalău, o populaţie de 248.015 locuitori, o suprafaţă de 3.864 km², cu o densitate medie de 64l ocuitori/km². Abrevierea este SJ, prefixul telefonic +40-260 sau 360); Sibiu (se află în Transilvania, are reşedinţa la Sibiu, o populaţie de 421.724 locuitori, o suprafaţă de 5.432 km², cu o densitate medie de 78locuitori/km². Abrevierea este SB, prefixul telefonic +40-269 sau 369); Suceava (se află în Bucovina, are reşedinţa la Suceava, o populaţie de 688.435 locuitori, o suprafaţă de 8.553 km², cu o densitate medie 80de locuitori/km². Abrevierea este SV, prefixul telefonic +40-230 su 330); Teleorman (se află în Muntenia, are reşedinţa la Alexandria, o populaţie de 436.025 locuitori, o suprafaţă de 5.790 km², cu o densitate medie de 75 locuitori/km². Abrevierea este TR, prefixul telefonic +40-247 sau 347); Timiş (se află în Banat, are reşedinţa la Timişoara, o populaţie de 659.512 locuitori, o suprafaţă de 8.697 km², cu o densitate medie de 76 locuitori/km². Abrevierea este TM, prefixul telefonic +40-256 sau 356); Tulcea (se află în Dobrogea, are reşedinţa la Tulcea, o populaţie de 265.349 locuitori, o suprafaţă de 8.499 km², cu o densitate medie de 31 locuitori/km². Abrevierea este TL, prefixul telefonic +40-240 sau 340); Vaslui (se află în Moldova, are reşedinţa la Vaslui, o populaţie de 455.049 locuitori, o suprafaţă de 5.318 km², cu o densitate medie de 86 locuitori/km². Abrevierea este VS, prefixul telefonic +40-235 sau 335); Vâlcea (se află în Oltenia şi Muntenia, are reşedinţa la Râmnicu Vâlcea, o populaţie de 413.247 locuitori, o suprafaţă de 5.765 km², cu o densitate medie de 72 locuitori/km². Abrevierea este VL, prefixul telefonic +40-250 sau 350); Vrancea (se află în Moldova, are reşedinţa la Focşani, o populaţie de 391.833 locuitori, o suprafaţă de 4.857km², cu o densitate medie de 81 locuitori/km². Abrevierea este VN, prefixul telefonic +40-237 sau 337). Capitala ţării, Bucureşti, atestată documentar în 1459, are 6 sectoare şi este echivalentă ca pondere cu un judeţ (se află în Muntenia, la o altitudine de 90 m deasupra nivelului mării, are o populaţie de 1.931.838, cu suburbiile 2.600.000 locuitori în 2007, o suprafaţă de 228 km², cu suburbile 5046,1 km², cu o densitate medie de 8.510 locuitori/km². Abrevierea este B, prefixul telefonic +40 (0)21 sau 31, din 2008 prefixul de oraş este înglobat în număr.

În afară de împărţirea pe judeţe, România este împărţită şi în opt regiuni de dezvoltare, corespondente nivelului NUTS-II de diviziuni al UE, dar fără a avea capacităţi administrative. Regiunile de dezvoltare sunt folosite în special pentru coordonarea proiectelor de dezvoltare regională.

Aceste regiuni de dezvoltare sunt: Regiunea Nord-Est (Moldova), cuprinde judeţele: Iaşi, Botoşani, Neamţ, Suceava, Bacău şi Vaslui; Regiunea Vest (Apuseană) cuprinde judeţele: Arad, Caraş-Severin, Hunedoara şi Timiş; Regiunea Nord-Vest (Someşană) cuprinde judeţele: Bihor, Bistriţa-Năsăud, Cluj, Maramureş, Satu-Mare şi Sălaj; Regiunea Centru (Mureşană) cuprinde judeţele: Alba, Sibiu, Mureş, Harghita, Covasna şi Braşov; Regiunea Sud-Est (Dunărea de Jos) cuprinde judeţele: Tulcea, Vrancea, Galaţi, Brăila, Buzău şi Constanţa; Regiunea Sud (Muntenia) cuprinde judeţele: Argeş, Dâmboviţa, Prahova, Ialomiţa, Călăraşi, Giurgiu şi Teleorman; Regiunea Bucureşti-Ilfov cuprinde municipiul Bucureşti şi judeţul Ilfov; Regiunea Sud-Vest (Oltenia) cuprinde judeţele: Mehedinţi, Gorj, Vâlcea, Olt şi Dolj.

România are 2.686 comune şi 265 de oraşe. Comunele şi oraşele au propriul lor Consiliu Local, care este condus de un primar, decis în urma alegerilor locale organizate la 4 ani.

Secolul XX a fost definitoriu pentru constituirea, structurarea şi afirmarea economiei româneşti pe care o avem acum, la începutul mileniului al III-lea. În intervalul 1937-1939 industria petroliferă şi cea a gazelor naturale ocupau un loc central, exporturile fiind de de 9 313 000 000 lei, un leu având valoarea de 00.6$. sarea şi tutunul erau monopoluri de stat. Extracţia cărbunelui, majoritar de calitate superioară, era de 300 000 t anual. În ce priveşte gazele naturale, era exploatată o suprafaţă de 114 km pătraţi; în general 140,000,000 metri cubi de gaz metan puteau fi extraşi de pe un kilometru pătrat. România era una dintre cele mai bogate ţări din sud-estul Europei în ceea ce priveşte grânele. Muntenia şi Basarabia produceau de două ori mai mult decât cantitatea produsă în Transilvania. Producţia totală era doar puţin mai scazută decât cea a Germaniei şi reprezenta o cincime din cea a Canadei. Grâul era de calitate foarte bună şi era recoltat în mare măsură mecanizat, iar fermele româneşti erau bine dotate. În perioada socialistă proprietatea de stat şi cooperatistă asupra întregii economii a schimbat, practic, parametrii economici şi a blocat, în principal, productivitatea individuală în vavoarea apecierii globale, pe ramuri de producţie. Astfel, veniturile salariaţilor şi ale ţăranilor nu reprezentau eficienţa reală a activităţii depuse de fiecare lucrător, ci o eficienţă globală. Planurile economice unice anuale şi cincinale controlau deopotrivă producţia, comerţul şi piaţa. Preţul, dobânda, creditul, salariile, impozitele şi taxele erau dirijate de la centru. Produsul social a înregistrat o creştere rapidă faţă de venitul naţional, fapt ce a dus la scăderea ponderii venitului naţional în cadrul produsului social. Fiecare unitate de venit se obţine în acest caz cu cheltuieli materiale din ce în ce mai mari. În deceniul 1970-1980 a fost înregistrată o rată de acumulare ridicată, în medie anuală de 35,7%, cea mai mare parte a investiţiilor fiind orientate către industrie. Referitor la contribuţia ramurilor la crearea venitului naţional, tendinţa dominantă care s-a manifestat în această perioadă a fost legată de schimbarea caracterului structurii de ramură, din agrar-industrială în industrial-agrară. Faţă de media europeană a produsului naţional brut pe locuitor în 1989, de 8200 de dolari americani şi de cea mondială, de circa 3400 de dolari, România avea un nivel de aproape 4 ori mai scăzut decât cel european şi se afla sub nivelul mediu mondial. În ceea ce priveşte indicatorul PNB (produs naţional brut) pe persoană activă (productivitatea muncii sociale), faţă de o medie europeană de 17,217 dolari şi de o medie a ţărilor dezvoltate de 32,793 dolari, la nivelul anului 1988, România se prezenta la un nivel mai scăzut de 3,74 ori şi respectiv de 7,13 ori. Sub aspectul randamentului la cereale, România se situa, la sfârşitul anului 1989, pe unul din ultimele locuri în Europa. Locul României în ierarhia mondială se poate reflecta şi cu ajutorul indicatorului volumului exporturilor pe locuitor. Acesta era în 1988 de 453 de dolari americani pe cap de locuitor, faţă de media europeană de 1885 de dolari şi de o medie a ţărilor europene dezvoltate de 3635 dolari. În 1989, s-a înregistrat un excedent al contului curent al balanţei de plăţi de 2,8 miliarde dolari, folosit pentru lichidarea datoriei externe şi creşterea rezervelor internaţionale ale României.

În prezent, principalele industrii ale României sunt cea textilă şi de încălţăminte, industria metalurgică, de maşini uşoare şi de ansamblare de maşini, minieră, de prelucrare a lemnului, a materialelor de construcţii, chimică, alimentară şi cea de rafinare a petrolului. O importanţă mai scăzută reprezintă industriile farmaceutică, a maşinilor grele şi a aparatelor electrocasnice. În prezent, industria constructoare de maşini (Dacia Logan) este foarte largă şi este orientată înspre piaţă. Industria românească de IT cunoaşte o creştere anuală constantă. Puterea economică a României este concentrată în primul rând pe producerea de bunuri de către întreprinderile mici şi mijlocii în industrii precum cea

a maşinilor de precizie, vehiculelor cu motor, industria chimică, farmaceutică, a aparatelor electrocasnice şi a îmbrăcămintei. Principalele ramuri industriale sunt industria constructoare de maşini (utilaj petrolier, minier, electronică şi electrotehnică), chimică (pe bază de sare, sulf, potasiu, lemn de răşinoase, stuf, gaz metan, produse animaliere), petrochimică (cauciuc sintetic, celuloză, hârtie, coloranţi, detergenţi, vopsele, cosmetice, medicamente), a materialelor de construcţii (ciment, var, ceramică, sticlă, prefabricate), de prelucrare a lemnului (plăci aglomerate, fibrolemnoase, furnire, placaje, mobilă). Consumul energetic la nivelul anului 2005 a fost de 40,5 milioane tone echivalent petrol, din care 36,4% - gaze naturale; 25,1% - ţiţei şi derivaţi petrolieri; 22,4% - cărbune şi cocs; 16,1% - hidro şi altele. Producţia de energie electrică a României a fost de aproximativ 62 TWh în anul 2006 la o putere instalată de 17.630 MW. Din această producţie, 58,09% a fost realizată pe bază de combustibilii fosili, 32,02% în hidrocentrale, 9,20% - nucleară şi 0,68% - alte surse convenţionale. În 2007 producţia agricolă reprezenta 6% din PIB, la o suprafaţă arabilă de 10 milioane de hectare. Principalele produse sunt grâul, porumbul, floarea soarelui, soia şi rapiţă. Volumul de masă lemnoasă recoltată în cursul anului 2007, conform reglementărilor legale, a fost de 17.238 mii metri cubi, cu 9,9% mai mare faţă de anul precedent. În anul 2007, s-au realizat lucrări de împăduriri pe o suprafaţă de 10.716 ha, cu 31% mai puţin faţă de 2006.

România este piaţa cea mai interesantă din zona Europei Centrale şi de Est pentru fuziuni şi achiziţii, situaţie care nu se va schimba în următorii ani. Piaţa de retail de bunuri de larg consum a însumat în 2006 circa 4,28 miliarde euro, faţă de 3,1 miliarde euro în anul 2005. În anul 2007, piaţa de retail din România a ajuns la valoarea de 31,3 de miliarde euro (creştere 17,8%). Piaţa internă de morărit şi panificaţie valorează circa 2 miliarde de euro (în 2007). Piaţa berii este de 17,7 milioane de hectolitri în anul 2006, din care 70% (12,6 milioane hectolitri) a fost asigurat de multinaţionale. Valoarea pieţei interne a berii este estimată la aproximativ un miliard de euro în anul 2007. România se află într-un deficit de circa 700 de mii de locuinţe. Se cer înseosebi spaţii de 100 de metri pătraţi pe familie. La ritmul de construcţie de 38 de mii de apartamente pe an, ca în decembrie 2007, sau de maximum 50 de mii, ar trebui 20 de ani pentru ca oferta să răspundă cererii, în piaţa locuinţelor.România are un deficit de peste 170.000 de muncitori în construcţii (decembrie 2007). Piaţa de oţel-beton este în valoare de 1,2 miliarde de euro în 2007. Piaţa locală de IT&C, electronice şi electrocasnice a atins valoarea de 850 milioane euro în anul 2006. Piaţa de turism din România a înregistrat încasări de un miliard de euro în 2006.

În mai 2008, în România accesul populaţiei la internet – cea mai rapidă cale de comunicare - este de circa 20%, iar accesul la internet în bandă largă este de 10%, comparativ cu UE, unde media este de 54%.

Compania ROMTELECOM (deţinută în prezent de TELEKOM, Germania) este organizată în zece direcţii regionale de poştă, cinci sucursale specializate, respectiv Direcţia de Poşta Rapidă, Fabrica de Timbre, Casa de Expediţii, Direcţia de Servicii Financiare şi Muzeul Naţional Filatelic. La nivelul intregii ţări există nouă centre regionale de tranzit. Compania este condusă de directorul general, care ocupa şi funcţia de preşedinte al Consiliului de Administraţie. Acesta este format din reprezentanţi ai Ministerului Comunicaţiilor şi Tehnologiei Informaţiei, Ministerul Finanţelor Publice şi Ministerul Muncii, Solidarităţii Sociale şi Familiei. Printre preocupările poştei din ultimii ani aunt: formarea unei bănci (Bancpost), dezvoltarea serviciului de internet şi televiziune prin cablu.

Investiţiile României în infrastructură feroviară sunt mult în urma celor mai multe dintre ţările europene. Faţă de reţeaua socialistă de căi ferate nu s-au realizat nici măcar toate lucrările de întreţinere. În ultimii zece ani s-au primit doar 8-10% din necesarul de bani pentru dezvoltarea şi modernizarea infrastructurii feroviare.

România dispune doar de câteva sute de kilometri de autostradă, restul drumurilor naţionale fiind suprasolicitate de transportul greu, de mărfuri şi călători.

Industria aeronautică a fost fondată în 1925 (Întreprinderea Aeronautică Română, Braşov) şi a produs un avion în întregime românesc, IAR. variantele 80 şi 81 au fost avioane de luptă în doatarea Armatei Române în cel de-al doilea război mondial. Alte tipuri ale acestui avion se află şi în prezent în producţie.

Transportul aerian s-a diversificat foarte mult după 1989, numeroase companii particulare, inclusiv regionale, satisfac necesităţile utilitare, ale pasagerilor şi transportului de mărfuri (TAROM, Romavia, Eurocopter, IAR SA Braşov, Condor SA Bucureşti, Comat TL SA Tulcea, Aviaţia Utilitară Iaşi SA etc.). Cea mai mare dintre companii, TAROM, a înregistrat pe primele cinci luni ale anului 2008 o cifră de afaceri de aproximativ 190 milioane de dolari şi estimează că până la finele anului cifra de afaceri va ajunge la 450 milioane $. In primele cinci luni ale anului, au ales cursele interne si externe un numèr de peste 900.000 de pasageri, iar la finele anului 2008 compania estimeazè un trafic de peste 2,3 milioane de pasageri.

ARMATA

Există trei categorii de forţe armate: terestre, navale şi aeriene. În 1997 România a primit invitaţia de a se alătura NATO, odată cu Cehia, Ungaria şi Polonia. În 1998 Parlamentul român a aprobat cererea NATO de a survola spaţiul aerian român pentru a ataca Iugoslavia. Parlamentul decide, cu o majoritate copleşitoare, participarea Romaniei, ca aliat de facto al NATO, la lupta impotriva terorismului internaţional cu toate mijloacele, inclusiv cele militare inclusiv prin asigurarea accesului la spaţiul său aerian, aeroporturi, facilităţi terestre şi maritime, în cazul în care va exista o cerere NATO în acest sens În 2003 a avut loc ceremonia de predare-primire a presedinţiei Comitetului de Coordonare a Procesului Reuniunilor Miniştrilor Apărării din Sud-Estul Europei (SEDM-CC) şi a Comitetului Director Politico-Militar (PMSC) al Forţei Multinaţionale de Pace din Sud-Estul Europei (MPFSEE) şi comenzii brigăzii multinaţionale SEEBRIG şi de mutare la Constanţa a Cartierului General al SEEBRIG. În 2004 are loc adoptarea de către Parlamentul României, cu unanimitate de voturi, a legii de aderare la Tratatul Atlanticului de Nord, urmată de depunerea de catre domnul Adrian Nastase, prim-ministrul României, a instrumentului de aderare a României la Tratatul Atlanticului de Nord, Washington, SUA.. Ca urmare a aderării României la NATO în 2004, a urmat o perioadă de pregătiri intensive pentru transformarea armatei într-o instituţie de profesionişti (angajaţi contra remuneraţie) până în anul 2007, cu un total de 90.000 de angajaţi, dintre care aproximativ 75.000 de militari şi 15.000 civili. Dintre cei 75.000, circa 45.800 reprezintă forţele terestre, circa 13.250 forţele aeriene şi 6.800 forţele navale, restul de 8.800 având alte sarcini. Serviciul militar obligatoriu a fost eliminat din 2007. În 2005 forţele armate ale României au inclus 112.000 de oameni personal militar si 28.000 personal civil. Numărul curent (2006) este estimat la aproximativ 93.600 persoane. În prezent Armata Română trece printr-un proces de restructurare în trei stagii. Primul stagiu a fost completat în 2007. Anul 2015 a marcat sfârşitul celui de-al doilea stagiu, când forţele armate au fost reduse la 80.000 de oameni. Întregul proces este estimat să fie completat în 2025. Aceste modificări au ca scop modernizarea structurii forţelor armate, prin reducerea personalului şi achiziţionarea de tehnologie nouă şi îmbunătăţită, compatibilă cu standardele NATO.

NATO a deschis în 2014 o Bază Militară la Deveselu, jud. Olt (scut antirachetă), care are în jurisdicție regiunile Europa, Africa și Asia de Sud-Vest.

Viaţa culturală s-a afirmat în domeniul artelor şi ştiinţelor deopotrivă. Prima tipăritură în limba română datează de la jumătatea secolului al XVI-lea (în oraşul Sibiu). Circulă cărţile populare: Alexandria, Esopia etc. în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea se scriu cele mai importante cronici: Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir (domnul Moldovei, membru al Academiei din Berlin). Tot în secolul al XVIII-lea se afirmă poezia lirică de influenţă alexandrină: poeţii Văcăreşti, Costache Conachi. În preajma revoluţiei de la 1848 se trezeşte conştiinţa naţională. Apar publicaţii importante: „Albina românească" (Iaşi, 1829), „Curierul românesc" (Bucureşti, 1829), „Gazeta de Transilvania" (Braşov, 1838), „Dacia literară" (Iaşi, 1840) şi se fac cunoscute personalităţi complexe: Gh. Asachi (inginer şi scriitor), Ion Heliade Rădulescu, Mihail Kogălniceanu, Nicolae Bălcescu (oameni politici, scriitori, istorici), Vasile Alecsandri, Alecu Russo (scriitori). Lor li se datorează în mare parte atât revoluţia de la 1848, cât şi actul Unirii de la 1859. Sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui de-al XX-lea este marcat de dezvoltarea specializată a artelor şi ştiinţelor: Nicolae Filimon (I-ul romancier), A.D. Xehopol, D. Onciul (istorici), B.P. Hasdeu (istoric şi filolog), T. Cipariu, Al. Philippide (filologi), Al. Odobescu (arheolog şi prozator), Gavriil Musicescu şi Gh. Dima (muzicieni), Elena Teodorini, Hariclea Darcle'e (cântăreţe), Costache Caragiali, Matei Millo, Mihail Pascaly (actori), în Transilvania fenomenul cultural cel mai puternic este marcat

de existenţa Şcolii Ardelene, de esenţă iluministă: Samuil Micu-Klein, Gh. Şincai (istorici), I. Piuariu-Molnar (medic oculist), I. Budai-Deleanu (scriitor). Cele mai importante realizări ale epocii în ţările române: introducerea maşinii cu abur (1853), a telegrafului electric (1853), a generatorului electric (1883), a concertelor simfonice periodice (Bucureşti, 1866), a iluminatului cu petrol lampant (Bucureşti, 1857) şi electric (Timişoara, 1883 -I-ul oraş din Europa), înfiinţarea Societăţii de medici şi naturalist! din Iaşi (1883), a Societăţii de Ştiinţe Naturale (1865), a Cenaclului literar Junimea (1863) şi revistei „Convorbiri literare" (Iaşi, 1867), a Societăţii literare române, devenită Academia română (1879), a Societăţii române de geografie (1875), a Societăţii politehnice (1881), a Societăţii române de ştiinţe (1890); apariţia teatrului din Iaşi (1816), Bucureşti (1819), a Societăţii Filarmonice din Bucureşti (1833) şi Conservatorului de artă dramatică din Iaşi (1836), a Conservatoarelor de muzică din Bucureşti şi Iaşi (1864). Este perioada în care se fac culegeri şi sistematizări ale folclorului (Petre Ispirescu, S.F1. Marian), se dezvoltă o teorie filosofică românească (Vasile Conta - teoria ondulaţiei universale), estetica (Titu Maiorescu), sociologia (C Dobrogeanu-Gherea), scriu clasicii literaturii române (Mihai Eminescu - poezie, I.L. Caragiale -teatru, Ion Creangă - proză), se întocmeşte prima harta geologică (Origore Cobălcescu), e sistematizată flora României şi se înfiinţează Grădina Botanică din Bucureşti (Dim. Brândză), este emisă prima teorie a zăcămintelor de petrol de pe teritoriul ţării (Ludovic Mrazec). Se constituie şcoli naţionale în domeniile: agricultură (Ion Ioneseu de la Brad), geologie şi geografiei (S. Mehedinţi şi V. Vâlsan), hidrobiologie şi ihtiologie (Gr. Antipa), biospeologie (Erhil Racoviţă), meteorologie (Şt. Hepites), medicină (Carol Davila, Victor Balbeş - anatomie, patologică, Ion Cantacuzino - microbiologie, Gh. Marineşcu - neurologie, C-tin, Parhon - endocrinologie), chimie (Petru Poni, Nicojae Teclu), astronomie (Nicolae Coculescu), poduri şi şosete (Anghel Saligny), aeronautică (Traian Vuia - I-ul avion din lume care se înalţă cu mijloace proprii de bord - Henri Coandă - I-ul avion cu reacţie), pictură (Th. Aman,N. Grigorescu, Şt Andreescu), sculptură (Karl S. Storck), arhitectură (Ion Mincu), În prima jumătate a secolului al XX-lea, mai ales după unirea Transilvaniei (1918) se continuă direcţiile stabilite şi apar preocupări noi. Se înfiinţează Societatea de difuziune radiofonica (1927), se produce primul film artistic Independenţa României - 1912), ian fiinţa prima linie aeriană internă (1936) şi prima oţelărie (1936); Cultura este promovată de personalităţi diverse: Nicolae Iorga (istoric), Vasile Pârvan (arheolog), Lucian Blaga, C. Rădulescu-Motru, D.D. Roşca, Mihai Ralea (filosofie), D. Guşti, H. Sanielevici (sociologie), Tudor Vianu (estetică), Virgil Madgearu (economie), Gh, Ţiţeica, Traian Lalesco, Dan Barbilian (alias Ion Barbu) (matematică), Gh. Spacu, D. Neniţescu (chimie), Daniel Danielopolu, Dim. Bagdasar (medicină), Gh. Ionescu-Siseşti (agrobiologie), Gh. K. Constantinescu (zootehnie). Literatura, muzica, artele plastice cunosc o mare dezvoltare. Se înfiinţează publicaţii noi: „Sămănătorul" (1901), „Viaţa românească (1906), „Sburătorul" (1919) cu cenaclurile aferente, cam concentrează principalele direcţii ale vieţii literare: sămănătoristă, poporanistă, modernistă. Apar primele case de editură. Principala problemă în dezbatere este aceea a specificului naţional şi a raporturilor lui cu universalul. Se delimitează genuri, şcoli, stiluri şi curente literare şi artistice. Spiritul critic capătă o pondere deosebită.

Dezvoltarea ccontemporoaană aduce în literatură problemele trecerii; populaţiei de la sat la oraş şi creează puternice contradicţii (răscoale, lupta între tendinţele de stânga şi cele de dreapta), reflectate şi ele în creaţia artistică. Este perioada când G. Ibrăileanu şi E. Lovinescu fac critică literară, Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Mircea Eliade, Eugen Lovinescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu şi Cezar Petrescu scriu proză, iar Tudor Arghezi, Lucian Blaga scriu poezie. În muzică se fac cunoscuţi George Enescu (compozitor), Dinu Lipatti (pianist), Ionel Perlea, George Georgescu, Sergiu Celibidache (dirijori), în sculptură Constantin Brâncuşi, în pictură Şt. Luchian (pictorul florilor), Th. Pallady, Camil Ressu, N. Tonitza, D. Ghiaţă, M.H. Maxy, Marcel Iancu, A. Jiquidi (grafică), Corneliu Baba, AL. Ciucurencu, Ion Ţuculescu, în teatru actorii Lucia Sturdza-Bulandra, Marioara Voiculescu, Elvira Popescu, Maria Ventura ş.a. După război se desfiinţează Academia spre a se putea elimina o parte din membrii ei şi se reînfiinţează Academia Republicii Populare Române (1948), unde intră adepţii noului regim şi numai o parte din vechii membri. După revoluţia din 1989 sunt reprimiţi membrii excluşi în 1948 şi eliminaţi alţii, adepţi ai socialismului. Se înfiinţează Institutul de Fizică Atomică (1956), Academia de ştiinţe agricole şi silvice (1969), Academia de ştiinţe medicale (1969), Academia de ştiinţe sociale şi politice (1970). Au apărut uniuni de creaţie: a scriitorilor (1949), cu şase

asociaţii (devenite mai multe după 1990), a compozitorilor (1950), a artiştilor plastici (1950), a arhitecţilor (1953), Consiliul ziariştilor, inclus în 1976 în Comitetul Uniunii Sindicatelor din presă, poligrafie şi edituri. Apar mai multe asociaţii profesionale: a artiştilor fotografi, a bibliotecarilor, a oamenilor de teatru şi muzică, a cineaştilor, ca şi centrale mari: a poligrafiei, a editurilor. Trebuie menţionate Agenţia Română de Impresariat Artistic şi Agenţia PUBLITURISM, care stabilesc contactele artistice cu alte ţări. Toate aceste concentrări dispar după 1989, când se multiplică numărul asociaţiilor profesionale. Cele 24 de edituri din Bucureşti şi provincie se multiplică la 1500 după 1989. Cele patru case de film cu o producţie anuală de 26 de filme, două studiouri - Animafilm (Buftea) şi „Al. Sahia" - îşi reduc producţia până la dispariţie. Sunt 40 de colective teatrale şi peste 20 teatre de păpuşi, 5 opere de stat, 14 orchestre simfonice şi filarmonice, în jur de 400 de muzee şi case memoriale, 21437 biblioteci - 2 naţionale; 4 în învăţământul superior; 10782 şcolare; 4189 specializate; 6420 publice (de stat şi sindicale) şi apar în jur de 500 de publicaţii în limba română şi limbile naţionalităţilor conlocuitoare, cu un tiraj total de 1397 milioane exemplare anual (cu profile diferite: politice, ştiinţifice). Acestea din urmă îşi reduc drastic numărul şi tirajul după 1989.S-au afirmat în mod deosebit: Octav Onicescu, Gr. Moisil, Miron Nicolescu (matematică), Şerban Ţiţeica, Horia Hulubei (fizică), Costin D. Neniţescu (chimie), Şt. Milcu, Ana Aslan, I.C. Parhon (medicină), Athanasie Joja, Constantin Noica (filosofie), Miron Cpnstantinescu, Gali Erno (sociologie), Iorgu Iordan, Al. Rosetti, Al. Graur, Ion Coteanu (lingvistică), G. Călinescu, Ş. Cioculescu, Nicolae Manolescu (critică literară), Zaharia Stancu, Petru Dumitrul, Marin Preda, Eugen Barbu, D.R. Popescu, Constantin Ţoiu, Nicolae Breban ş.a. (roman), Geo Bogza, Nichita Stănescu, Adrian Păunescu, Mircea Dinescu (poezie), Paul Everac, Aurel Baranga, Matei Vişniec (teatru), Liviu Ciulei, Sergiu Nicolaescu, Mircea Daneliuc, Andrei Şerban (regie), Şt. Ciubotăraşu, Radu Beligan, Al. Giugaru, Gr. Vasiliu-Birlic (actori), Vida Geza, Ion Vlasiu, Sabin Bălaşa (sculptura şi pictură) etc.

După 1989 este vizibilă tentativa culturii române, în toate manifestările ei, de a recupera deceniile de izolare faţăde culturile europene şifaţăde tot ceea ce spiritul omenesc a realizat oriunde în lume. Cultura scrisă, cinematografia (filmul *Patru luni, trei săptămâni şi două zile,* regizat de Cristian Mungiu, Premiul I la Festivalul de la Cannes, 2007), explozia televiziunilor private au prevalat în acest demers, care mai trebuie, încă, să recupereze identitatea profundă a spiritului românesc în ansamblul vocilor culturale ale lumii. Crearea Fondului Cultural Naţional, programele Academiei Române şial Institutului Cultural Român sunt menite să conlucreze pentru împlinirea acestui scop. Uniunilede creaţieşiau redimensionat ponderea şiţintaîn ansamblul demersului cultural, devenind, mai ales, uniuni sindicale de ramură, pentru protecţia cratorilor şi a drepturilor de autor.

2. Republica Moldova

Stat cu o suprafață de 33.843 km² cu apele teritoriale incluse (și cu Transnistria – formată din raioanele Tiraspol, Dubăsari și Râbnița, mai mici decât fuseseră în perioada interbelică, sub administrația românească, separate în 1939 de celelalte județe ale Transnistriei istorice, dintre Nistru și Bug, ajunse parte a Ucrainei, doar cu excepția unui guver- norat românesc din intervalul 1941–1944, id est județele Movilău, Jugastru, Tulcin din Podolia, Balta, Ananiev, Golta, Berezovca, Odesa, Ovidiopol și Oceacov, acesta din urmă numit în perioada medievală Vozia). Republica Moldova avea o populație de 3.560.400 de locuitori la 1 ianuarie 2011, conform Biroului Național de Statistică al R.M.), dintre care 1.481.700 de persoane în mediul urban, adică 41,6% și 2.078.700 de persoane în mediul rural, adică 58,4%, cu o densitate medie estimată de 102,2/km2. Se află în Europa de Est. Se mărginește cu Ucraina la nord, est și sud, iar cu România la vest. Provincia istorică Moldova se numea în perioada medievală și Moldo-V(a)lahia. În prezent este împărțită în două, în lungul râului Prut. Partea răsăriteană constituie Republica Moldova și se învecinează cu provincia Moldova din România la vest (681,3 km lungimea graniței), cu Ucraina la nord, est și sud (Transnistria la est și regiunea Autonomă Găgăuzia la sud, spre Bugeac, sunt parte a r.M.), lungimea graniței cu Ucraina fiind de 1222 km, adică a frontierelor de 1903,3 km. Statul se află între coordonatele 45º28’ și 48º28’ longitudine nordică și între 26º40’ și 30º6’ latitudine estică. Capitala și cel mai mare oraș al țării este Chișinău,

situat la intersecția paralelei 47°01´22´´N cu meridia-nul 28°46´05´´E. Are o populație de 589.445 locuitori (după recensământul din 2004). Desfășoară procedurile de intrare în uniunea Europeană. Prefixul de țară: MD; prefixul telefonic: +373; prefixul radiofonic: ErA+ErZ; codul ISO: 498/MDA/MD**;** domenii internet: **md.**

Este membră a ONU, CSI, GUAM, OSCE, Consiliului Europei, Organizației Mării Negre pentru Cooperare Economică, a organizației internaționale a Francofoniei ș.a. Fus orar UTC+2 (UTC+3 vara). Forma de guvernământ: republică parlamentară. Limba oficială a statului: limba română.

2. Comunitățile identitare din afara frontierelor de stat

Procentual, dintr-un total estimat (de aproape 40.000.000) al tuturor vorbitorilor de limba română, de oriunde (inclusiv emigrația), aceia care și-au asumat deschis identitatea românescă la diverse recensăminte și se află în statele care au frontieră comună cu românia și republica Moldova însumează 1,5%, cu procente notabile în Ucraina (1,2%), Timoc (0,2%) și Voivodina (0,1%). Chestiunea comunităților de români aflate în prezent în afara granițelor celor două state românești implică stabilirea criteriilor care fac încă din ele actanți identitari, participanți activi la entitatea românească de la începutul mileniului al III-lea, alcătuind cercuri concentrice, din ce în ce mai depărtate de teritoriul statelor românești.

Prima și cea mai importantă coordonată este aceea a dialectelor limbii române, care au apărut în trecutul istoric, dar au vorbitori ce se revendică și în prezent drept apartenenți la românitate. Dacoromâna, dialectul nord-dunărean pe baza căruia s-a stabilit limba română literară printr-un lung proces început încă din veacul al XVII-lea, a existat și există în paralel cu ariile de formare ale dialectelor românești sud-dunărene: aromâna, meglenoromâna, istroromâna, arii care n-au fost niciodată cuprinse între granițele statului român, deși a existat permanent conștiința apartenenței tuturor la același bazin identitar, deoarece nu doar triburile dacilor de la nord de Dunăre au fost romanizate, ci și celelalte triburi de traci de la sudul fluviului. Ei i-au dat pe vorbitorii dialectelor sudice ale limbii române.

Ca și o parte dintre locuitorii statelor românești, mulți apartenenți la dialectele sud-dunărene au migrat în diverse perioade istorice și s-au constituit în comunități distincte în țări unde au devenit biculturali și activi în fortificarea altor civilizații decât cea originară.

O altă coordonată care oferă mijloace pentru analiza identitară este aceea privitoare la teritorii (altele decât țările românești actuale) ce au aparținut în anumite perioade istorice statului român și, ca urmare, cuprind încă vorbitori de limba română. Ei au, și în prezent, conștiința întregului identitar căruia aparțin.

În sfârșit, o linie de cercetare nu mai puțin fecundă pentru aspectele identitare ale fenomenului românesc o constituie migrația forței de muncă, aceea care a permis formarea și coeziunea comunităților românești de oriunde din lume după cererea și abilitatea exercitării unor profesii în spațiul de destinație. Comunitățile au rămas vizibile sub aspect cultural, lingvistic, dar și prin păstrarea unor tradiții religioase și de civilizație, adică prin educarea apartenenței la românitate a noilor generații.

Toate aceste coordonate se manifestă deopotrivă în interiorul fiecărei comunități, ca și printr-o permanentă mișcare de regenerare în relație cu bazinele de bază ale entității românești aflate în cele două state, România și Republica Moldova, dar și în zonele limitrofe acestora. Despre aceasta, dar și despre alte cauze, la capitolele aferente din cuprins.

2.1. În zonele limitrofe statelor românești

Chestiunea românilor care locuiesc în țările (regiunile geografice) din imediata vecinătate a frontierei cu statele românești este în bună parte diferită de aceea a comunităților aflate la depărtări mai mari, oarecum izolate prin distanța în spațiu de vorbitorii majoritari ai entității românești. O comunicare permanentă de ambele părți ale frontierelor a permis întotdeauna și în ciuda oricăror restricții legislative ori constrângeri politice, păstrarea unor standarde apropiate între țară și aceste

margini identitare care învăluie sâmburele central al statelor românești. Registrul neologismelor limbii române, educația școlară, înregistrarea permanentă a valorilor nou apărute în fiecare dintre părți, revigorarea tradițiilor prin aportul tuturor, avansul civilizației românești în acord cu standardele lumii contemporane sunt doar câteva dintre reperele care dau unitate virtuală – dar experesivă – spațiului românesc dintre hotarele de stat, ca și aceluia din imediata vecinătate a granițelor. Trebuie să plecăm, ca ipoteză de lucru, de la ideea că acest fapt a fost și este deopotrivă resimțit ca o permanență activă și capabilă de modificări atât de către actanții românității, cât și de către entitățile conexe implicate în proces (state, provincii, regiuni de locuire din țările vecine) fiindcă adăpostesc identitari români pe cuprinsul lor. Istoria acestor identitari, evenimentele, parcursul, modificările de așezare, de hotare, istoria recensămintelor, totul este diferit de zonele depărtate de centru și unde comunicarea dus-întors cu centrul identitar este mai rară sau întâmplătoare, iar influența ambientului imediat mai puternică. Nu există nimic revendicativ din punct de vedere teritorial în demersul nostru. Reperele și contextul sunt cele care sunt și nu cărțile modifică ceea ce există. Pur și simplu ele evidențiază situația identitară pe un areal care, dincolo de frontierele statelor, exprimă o unitate surprinzătoare, o bogăție indicibilă a zonei europene și a planetei. Ea merită nu doar să fie analizată, ci și păstrată ca un bun pe care trecutul ni-l trimite nouă, celor din prezent. Neglijarea sau pierderea din vedere a acestui conținut formativ, exprimat de existența unor oamenii vii și a unor comunități capabile să producă valori, nu este de conceput și, cu atât mai puțin, de acceptat nici din partea majorităților cărora aparțin în prezent unele comunități românești, nici din partea celorlalte minorități alături de care trăiesc, deoarece pot produce – sau chiar produc – manipularea ori modificarea raporturilor cotidiene și de viitor dintre oameni. Registrul cărturăresc al demersului nostru nu face decât să înregistreze existența, stadiul, coordonatele, conturul și conținutul chestiunii identitare, aceea care produce efecte sociale fie că este recunoscută, fie că nu este. În termeni realiști vorbind, pentru tine însuți, ca individ și ca națiune, e mai bine să știi cine ești, decât să nu știi.

2.1.1. Ucraina

Stat european cu o suprafață de 603.628 km^2 (Crimeea inclusă), care se mărginește la nord-est, est și sud cu Rusia, la nord cu Belarus, la vest cu Polonia, Slovacia și Ungaria, la sud-vest cu România și Polonia, la sud cu Marea Neagră și Marea de Azov. A devenit independentă prin dispariția Uniunii Sovietice în 1991. Are o populație de 48.457.100 persoane după recensământul din 2001. Nu este membră a UE, are parteneriat cu NATO din 1994. Statisticile oficiale indică 1,2 % populație românească (vorbitori de limba română ca limbă maternă, adică bucovineni) și 0,5% români proveniți din Republica Moldova (înregistrați ca vorbitori de „limbă moldovenească"), adică 630.000 de locuitori care și-au asumat deopotrivă identitatea românească și vorbirea limbii române ca limbă maternă. Aceștia provin în principal din Bucovina de Nord, Maramureșul de Nord, din fosta Rutenie ș.a. Etnic vorbind, Ucraina este un palimpsest. Nu dau decât exemplul formării Rusiei ca stat, care s-a întâmplat atunci când tribul viking Rus și-a făcut o marcă fortificată în zona Kievului, ceea ce a dus la constituirea Rusiei Kievlene. În sud, Peninsula Crimeea, fusese zona tracică de minerit (sarmato-cimmerieni), devenită apoi Regatul Bosforului, condus de dinastia Spartakos și apoi de Mithridates, cuprinde oroginari traci, dar și vorbitori actuali de limba română, veniți mai ales din Moldova de peste Prut. Acestui regat originar tracic i-a succedat, după goți, alani și tătari, Regatul de Mangop, ultima rezistență bizantină, acela de unde Ștefan cel Mare și-a adus o soție: pe Maria de Mangop din dinastia Gavras (și azi mai există un regizor, Kosta Gavras, cu originile în această dinastie). În prezent țara este agitată de conflicte nu în ultimul rând etnice, iar din 2014 Crimeea a revenit Rusiei în urma unui conflict armat. În prezent zona Donețkului (cu Kievul inclusiv) agită stindardul independenței regionale (Republica Donețk), astfel încât, practic, perspectiva țării este de a stăpâni doar nord-vestul teritoriului. Temeiurile pentru care românii (includ aici și pe moldovenii vorbitori de limba română) din Ucraina își asumă ori nu apartenența identitară (unii dintre ei se declară români, dar vorbitori ai limbii ucrainene, fiind posibili urmași ai unor familii mixte), alături de cele peste șaptezeci de etnii ale țării, nu fac parte din descrierea noastră enciclopedică, ci țin de coordonatele geopolitice ale zonei și de cele psihologice și de supraviețuire ale naturii umane. Dar faptul că răspândirea românilor din

Ucraina în așezări foarte vechi și preponderent sătești este atestată pe o suprafață teritorial însemnată a țării, că există o stratificare a însăși limbii române vorbite în Ucraina, de la o limbă extrem de veche, bizantină, a celor fugiți din Pont (aflat în sudul Mării Negre) din calea Cruciaților, apoi a năvălitorilor otomani (limbă numită azi în Ucraina rumeiko – adică romanică, aflată pe cale de dispariție, având deopotrivă vechi cuvinte tracice – Regatul Pontului a cuprins nu doar o parte a Crimeii, ci și o parte din fosta Bithynia – cuvinte grecești antice, deoarece zona a fost colonizată în principal de ionieni, la fel ca și zona Scythiei Minor a Pontului Euxin, cuvinte armenești și georgiene, limbi vorbite de popoarele vecine, la fel de vechi) până la româna contemporană, în cazul Bucovinei de Nord, Maramureșului de Nord de pildă, ori al joncțiunii cu Republica Moldova de azi (Transnistria, Transbugia), toate acestea indică existența mult mai solidă în trecut a comunităților românești și, prin urmare, în exprimările istorice trebuie căutate datele capabile să configureze adaosul pe care românii din Ucraina continuă să-l ofere întregului entității românești, ca și întregului din Ucraina.

Mai există o chestiune legată de substratul populației Ucrainei. Ea trebuie menționată, fiindcă ține de istoria profundă a întregului continent, iar deschiderile practicate la începuturi s-au evidențiat până în perioada definirii noțiunii de identitate națională din perioada modernă și contemporană. Acest tip de demers chiar constituie o linie de abordare pentru unii specialiști din Ucraina, cum ar fi, de pildă, Iurii Mosenkis. El urmează în principal calea celebrilor indianiști, arheologi și istorici ruși care au făcut școală în veacul XX și au publicat dicționarele limbilor extrem de vechi ale întregii arii indo-asiatice, comparate cu rezultatele săpăturilor arheologice, iar după 2000 comparate și cu analize ADNmc. Au dedus astfel originile limbii nostratice, a începuturilor, limbile paleobalcanice (între care limba tracilor e una și din ea derivă limba greacă), ca și linia sarmato-cimmeriană, atât de rezistentă în timp încât a determinat nu doar migrații în toată Europa neolitică, ci a și păstrat reperele identitare care au format, după căderea Bizantionului (1204, Cruciada a IV-a), axa Marii Bariere Continentale dintre Baltica și Marea Neagră, barieră de apărare contra migrațiilor care ar fi venit fie dinspre est, fie dinspre vest. De asemenea, interpretarea tuturor rezultatelor de cercetare, puse împreună, a făcut vizibile migrațiile istoriei profunde, din mileniul al XI-lea îH, dinspre Asia de Sud-Est, zona aflată între Australia de azi și Thailanda, unde a pierit un continent numit de cercetători Laurasia. De pildă rezulatele investigării sitului arheologic de la Çatal Hőyük din Anatolia, din mileniul al XI-lea îH, atestă prezența unui ADN identic cu al tamililor din India (vorbitorii limbilor dravidiene) și al celor din golful Bengal. La nivelul acelui moment istoric, când ar fi avut loc Marele Potop, a mai fost identificat un sit arheologic în Japonia, subacvatic azi, lângă insula Ryukyu, numit Yonaguni.

În Japonia există și azi populația Ainu, o populație protejată, cu un ADN din aceeași grupă ca și la Çatal Hőyüksau la tamilii din SV Indiei. Semnalez această direcție de cercetare deoarece ea implică inclusiv originile tracilor, din al căror grup s-au dezvoltat ulterior românii. Direcția respectivă implică recunoașterea migrației din mileniul al XI-lea dinspre Laurasia spre Anatolia, ca și amestecul de populații – un adevărat vârtej – dintre noii veniți și migrațiile asiatice, care traversau Poarta de Fier a Asiei, dintre Caspica și Caucaz. Astfel, s-a stabilit că hurriții și hatti, care formaseră un mare imperiu în Anatolia de azi (cel hittit), aveau în ADN haplogrupul altaic C, adică proveneau, ca formare identitară, din ambele migrații, dinspre nord, ca și dinspre sud-est. Acest haplogruop a fost urmărit și găsit la luwiți (altă componentă a Imperiului Hittit), ca și la germanici, populația Ainu, amerindieni, scoțieni, dar și în culturile Vinča,Kura-Araxes, Cipru, Creta (minoică). Ele au fost deci paralele și nu una a derivat din cealaltă. În ce privește fabulosul sit de la Çatal Hőyük, care a lăsat prima statuie existentă în istorie, în mărime naturală, a unui om (care avea două pietre albastre înfipte pe locul ochilor), rezultatele investigării au dus la concluzia că toate basoreliefurile săpate în piatră, extrem de exacte (animale, păsări) indică chiar evenimentul tulburător al dispariției Laurasiei. Acest sit a fost complet distrus prin ardere la 8000 îH, când s-a făcut remarcată sosirea altei populații, venită dinspre Asia. Iurii Mosenkis analizează urmele acestei populații, care a străbătut teritoriul actualei Ucraina dinspre zona baltică spre Anatolia, dar și invers și a creat prima mare rută de traversare de la nord la sudul continentului european (ruta vikingă). Din ea s-au desprins ulterior valuri de migrație care au străbătut Europa atât pe un aliniament nordic, cât și pe căi aflate mai la sud (inclusiv mediteraneene), ajungând până în Finisterra (Portugalia și Spania de azi), mai la nord în Franța, în Țările de Jos, unde sunt atestați ca nordici (goții din Gothaland). Aceea a fost unitatea de fundament a Europei și, dincolo

de orice reconstituiri identitare pe care le-a adus ulterior istoria, ea a rămas vizibilă până astăzi. Și, la fel cum, în India, China și Rusia se dezvoltă astfel de linii de cercetare lingvistico-arheologice a originilor identitare ale umanității înseși, iar ele sunt coroborate cu marele proiect al Metropolitan Museum, care așează pe o linie a Timpului culturi, civilizații și atestările lor arheologice pentru a le compara, tot astfel suntem datori să determinăm în marele context al culturilor Lumii propriile noastre urme și propriul nostru drum identitar, care nu numai că ne determină reacțiile (ca urmare e mai bine să știi cine ești, decât să nu știi), dar și așează în istorie acest popor acolo unde îi este locul real. Citez, dintre lucrările lui Iurii Mosenkis, pe acelea despre limbile paleo-balcanice, comparația dintre proto-saami și străromână, chestiunea pelasgilor în comparație cu civilizațiile minoică și greacă antică și comparația dintre lexiconul din insula Lemnos (una din cele cinci insule sacre ale tracilor) și cel al etruscilor. Evident, pământul Ucrainei de azi este unul al originilor fiindcă păstrează din plin vestigiile celor care au dat primele civilizații ale proto-istoriei, ca și semnele, aduse până în prezent, ale propriei noastre identități românești.

2.1.1.1. Transcarpatia

Transcarpatia (geografic situată în zona limitrofă a Carpaților) se învecinează cu Polonia la nord și nord-vest, cu Slovacia și Ungaria la vest, cu regiunea ucraineană Ivanovo Frankovsk – acum Frankiivsk (fosta Pocuție) la est și România la sud. Patru raioane ale Transcarpatiei – Mijkiria, Hust, Tiachiv (Teceu), Rakhiv (Rahău – și în Transilvania eistă acest toponim) – din treisprezece formează Maramureșul de Nord, cele mai importante orașe sunt Ujgorod/ Ujhorod (117.317 locuitori), Muncać (82.346 locuitori), Hust (32.348 locuitori) și Bereg/Beregove (27.235 locuitori; Iurii Mosenkis dă rădăcina lingvistică bergh- ca fiind tracică – însemna munte), iar cei mai mulți români se află în raioanele Rahău și Teceu, care sunt, la rândul lor, cele mai întinse raioane din regiune, cu 1.892 și respectiv 1.818 km^2). Centrul geografic al regiunii și al continentului european este în raionul Rahău: 48^{0}N și 23^{0}E. În 2006 populația raionului Rahău era de 90.945 persoane (al șaselea ca pondere din regiunea Transcarpatia, după raioanele Teceu, Seleușu-Mare, Ujgorod, Irșava și Muncać) cea urbană fiind de aproximativ 39,4% din total. În acest raion există 32 de așezări, dintre care doar reședința Rahău (în ucraineană Rakhiv) este oraș. Situat în partea cea mai înaltă a Carpaților ucraineni, deține cel mai înalt vârf din Ucraina (Vf. Hovârla, un cuvânt românesc – 2061 m). Cei 10.535 români (numiți și huțuli – 11,6% din populația Rahăului) constituie a doua etnie după ucraineni, restul etniilor conlocuitoare având per total 4,6%. Raionul Teceu (în ucraineană Tiachiv) este raionul cel mai ruralizat (73,7%), dar având și cea mai mare comunitate românească din regiune. Din populația de 172.389 locuitori, românii reprezintă 12,4% (21.377 locuitori), ucrainenii fiind majoritari (83,2%) doar în 9 localități din cele 62. Românii sunt majoritari în 53 de localități, printre care menționăm orășelul Slatina (slavizarea vechiului toponim trac pentru sărătură, care definea un areal străromân, alături de Salonic în Grecia, Salona în Dalmația – azi Split, Salonta la noi) și satele Apșa-de-Jos, Bascău, Bouțul-Mare, Bouțul-Mic, Cărbunești, Podișor, Strâmtura și Teteț. Centrul administrativ al Transcarpatiei este Ujgorod, 116.400 de locuitori la recensământul din 2001. Transcarpatia este o regiune a Ucrainei aflată în sud-vestul țării și est– nord-estul României, la granița cu ea (mai exact cu județele Satu Mare și Maramureș). Are o suprafață de 12.800 km^2 și o populație de 1.254.614 locuitori (conform recensământului ucrainean din 2001), având o densitate medie de 98,3/km^2. Provincia se află plasată între coordonatele 48^{0}04′ și 48^{0}27′ latitudine nordică și 22^{0}09′ și 24^{0}38′ longitudine estică.

Maramureșul de Nord are 6873 km^2, el fiind jumătate din fostul voevodat Marmația (Țara Marmației sau Maramureș, a descălecătorilor de neam) care a intrat în componența Cehoslovaciei după Tratatul de la Trianon, 1920, apoi a Ucrainei după Pactul Ribbentrop-Molotov din 1939, în vreme ce sudul fostei Marmații rămânea României sub numele Maramureș). În 1940 acest sud a făcut parte din

zona cedată Ungariei hortyste (Transilvania de Nord, 43.492 km^2) prin Diktatul de la Viena și restituită în 1947, prin Pacea de la Paris. Maramureșul (de Sud) rămas României are 3.381 km^2, în întregime pe stânga Tisei.

Ugoci sau **Ugocea** (aflat pe ambele maluri ale Tisei, 1213 km^2, 8830 de români în 1910, adică 11,7% din populația care avea un total de 75.461 de locuitori) cuprinde și partea de nord a fostului comitat Ugocea din Transcarpatia. Comitatul Ugocea era mărginit de comitatul Bereg (muntos) la vest, comitatul Maramureș la est și comitatul Sătmar la sud. După al Doilea Război Mondial, partea care fusese a Cehoslovaciei a revenit Ucrainei, iar partea care fusese a României i-a revenit tot acesteia. Capitala Comitatului Ugocea fusese la Seleușu Mare, rămas în Ucraina. Partea românească a fost alipită județului Satu Mare, cea mai însemnată localitate a ei fiind Halmeu. În Transcarpatia de azi și-au asumat identitatea românească, la recensământul din 2001, un total de 32.100 de persoane, adică 2,6% din total, românii având cea mai mare rată de creștere, de 9% în intervalul 1989–2001, față de toate celelalte etnii ale Ucrainei, semn al unei stabilități care indică o componentă în principal țărănească. Românii sunt a treia etnie a regiunii ca mărime (după ucraineni și unguri), din șaptezeci și șase existente.

2.1.1.2. Pocuția

Este denumirea istorică a părții de sud a actualei regiuni Ivano-Frankovsk din Ucraina (Ivano-Frankivsk în ucraineană), fost Stanisław (în polonă) sau Stanislavov (în rusă) până în 1962 (13.900 km^2 și 1.381.700 locuitori, densitate medie a populației 99 locuitori/km^2). A fost și parte a provinciei istorice central-europene habsburgice Galiția, care mai cuprindea Ternopil, Lvov (Lviv în ucraineană), Przemisl, Cracovia, Lublin. Pocuția a fost parte a Moldovei pe timpul domniilor lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare. Provincia a fost anexată de Imperiul Habsburgic de la Polonia în 1772. În prezent Galiția ucraineană cuprinde regiunile Ternopil (o parte, cealaltă parte este inclusă în Podolia), Lviv și Ivano-Frankivsk, aceasta din urmă – Pocuția istorică – fiind mărginită la nord și vest de regiunea Lvov, la sud-vest de Transcarpatia, la sud de România, la sud-est de raionul Cernăuți și de Ternopil la est. Centrul administrativ este orașul Ivano Frankivsk (233.418 locuitori, înfrățit cu Târgoviște și Oradea din România). Cel mai important centru cultural al regiunii este însă Kolomia (în română Colomeea), care a rămas și denumirea generică a sudului întregii regiuni, așa cum a rămas, din perioada medievală, și Pocuția (Carpații Păduroși din sud și sud-vestul regiunii fiind locul de obârșie al Nistrului, Tyras în antichitate, după Iurii Moskenis locul inițial de migrație al traco-sarmaților ajunși în Lemnos și migrați apoi în Peninsula Italică sub numele de tireniei sau etrusci). Kolomia are 61.898 locuitori, fiind al treilea oraș ca mărime în regiune, după Ivano-Frankivsk și Kaluș (Căluș). Alte orașe mai importante sunt Iaremcea, Bolehău/Bolehiv, Cosău/Kosiv, Horode(a)nca și Tismenița (un diminutiv de la Tismana ca toponim). Trebuie menționat faptul că toponimul Pocuția indică perioada apartenenței zonei la Polonia, iar Galiția ca toponim indică migrația celtică (a galilor). Cel mai important pentru minoritatea românească este raionul Verhovina, al treilea ca suprafață – 1.254 km^2, după Rojniativ și Nadvirna, dar cel mai slab populat din regiune, cu numai 30.048 locuitori (centru administrativ Verhovina, plus 21 de comune, multe cu nume românești), care se mărginește cu România la sud (pe o lungime de 45 km), cu Transcarpatia la vest și cu regiunea Cernăuți la est, alcătuind o punte identitară între spațiul României pe de o parte, Transcarpatia și Bucovina de Nord pe de alta. Mai trebuie amintit și raionul Bohorodcianî (jumătate din mărimea raionului Verhovina, dar al șaptelea ca mărime demografică – 70.098 locuitori), unde, în veacul al XVIII-lea, erau menționați încă bolohii (adică valahii, dat fiind faptul că litera B provenită în slavonă din alfabetul grec, Chiril și Medodiu erau originari din Salonic – se scria B și se pronunța V). Un voievodat al bolohovenilor a existat în Evul Mediu timpuriu, în veacul al XIV-lea el se conducea după *Codul Valah* pentru folosirea pășunilor montane, încetățenit și menționat în scrieri medievale cu referire toată zona, din Thessalia până în Silezia spre est și Dalmația și Tirol spre vest. După 1939 (Pactul Ribbentrop-Molotov), Pocuția a intrat în componența Ucrainei și implicit a URSS. Odată cu dispariția URSS, în 1991, teritoriul a rămas sub jurisdicția Ucrainei. Populația românească a Pocuției, la recensământul din 2001, este de 5,1% din totalul regiunii.

2.1.1.3. Podolia

Podolia (în limbile slave înseamnă „țara de sub dealuri”) este situată în partea de vest (centrală și sudică) a Ucrainei – regiunile Vinița și Hmelnițki – fost Proskurov, o parte din regiunile Ternopil (Tarnopol în polonă), Kiev, Cerkasî, Kirovograd și Odesa și se mărginește cu Republica Moldova la vest. Ea formează jumătatea estică a fostei Galiții. Este o zonă de câmpie (platou înalt), configurată de mărginimea Nistrului și arcul exterior al Carpaților. Cu o suprafață de 40.000 km^2 la 1793 (42.000 km^2 cu suprafața lacurilor și râurilor inclusă), când a trecut de sub jurisdicția voievodatului polonez de Wrocław în administrarea Imperiului Rus (formând sud-vestul acestuia). Podolia se mărginea cu Imperiul Austro-Ungar și a avut capitala la Kamenețk-Podolsk până în 1914, apoi la Vinița (zonă de podgorii, mai pe românește ar fi vinăria). În 1917, după Revoluția din Octombrie, Guvenul Provizoriu rus a recunoscut zona ca fiind administrată de Secretariatul Ucrainei ca parte a Guvernului Provizoriu rus. La finele veacului al XIX-lea, conform votului dat în 1896, în Podolia erau 26.764 de vorbitori de limba română, adică 0,89% din populație, unii fiind ortodocși, alții greco-catolici. Orașele dețineau doar 7,35% din populație, restul fiind țărani, situație păstrată în timp, deoarece statisticile ucrainene din 1970 menționează densitatea mare a populației sătești din regiune (70–80 locuitori/km^2). La nivelul anului 2001 doar patru orașe din Podolia au peste 100.000 de locuitori: Vinița (356.665 locuitori), Hmelnițki (253.994 locuitori), Ternopil (227.755 locuitori) și Kamenița (99.610 locuitori). În 1906 datele statistice indicau 50.000 de români în Podolia, adică a patra etnie ca mărime, după ucraineni, polonezi și evrei. Între 1921–1939 partea de nord-vest a Podoliei a ținut de voevodatul Tarnopol (Polonia), partea de est – de RSS Ucraineană, iar partea de sud – de RASS Moldova (Transnistria). În perioada 1941–1944 partea de sud a Bugului, mai jos de Vinița și spre Nistru, a fost ocupată de armata română și a fost administrată de un guvernorat românesc. Trei ținuturi actuale ale administrației ucrainene se cuprind în fosta Podolia: Vinița (26.513 km^2), Tarnopol (13.823 km^2) și Hmelnițki (zona căzăcească, 20.645 km^2), populația românească deținând, în prezent, sub 0,1% din totalul demografic al regiunii.

2.1.1.4. Regiunea Cernăuți

Bucovina de Nord (6.262 km^2), alături de Ținutul Herța și fostele teritorii ale Basarabiei – Noua Suliță, Chelmenți, Secureni și Novodnistrovsk – sunt parte a regiunii ucrainene Cernăuți (adică 1/3 din Ucraina, 920.000 de locuitori, dintre care peste 55% în mediul rural, iar românii, inclusiv moldovenii proveniți din Republica Moldova – considerați etnie separată la recensăminte, deși sunt tot români – constituie 19,8%, fiind o cincime din totalul populației). Teritoriile au fost alipite Ucrainei în 1939, conform Pactului Ribbentrop-Molotov dintre Germania și URSS. Bucovina de Nord a fost luată României, Herța și Hotin Basarabiei interbelice (care era și ea parte a României Mari). Bucovina de Nord este situată geografic în zona dintre Prut și Nistru, învecinându-se cu regiunile Ivano-Frankivsk la nord-vest, Ternopil, Hmelnițk și Vinița la nord (care fac parte din Podolia istorică), Republica Moldova la est, județele Suceava, Botoșani (Bucovina de Sud) și Maramureșul (de Sud) din România la sud. Bucovina de Nord cuprinde raionul Noua Suliță/Novoselița fără câteva sate care-i aparținuseră, dar, în schimb, cu altele pe care nu le avea în timpul administrației românești (raionul are 87.500 de români conform recensământului din 2001 al Ucrainei, adică 64,3% din totalul populației regiunii). Mai cuprinde o parte din fostul județ interbelic Herța și actualul raion Storojineț (care are 95.300 de români, adică 37,1% din totalul populației raionului), iar în raioanele Vinița, Chelmineți, Cozmeni, Putila, Zastavna, cuantumul populației românești este între 0,15% și 1,5%. Conform datelor ultimului recensământ un număr de 29 de localități din raionul Noua Suliță au populație covârșitor românească (Mălinești, Vancicăuții-Mici, Răchitna, Cotu-Ostriței, Dumeni, Costiceni, Cotu-Boianului, Prut, Nesfoaia, Șendreni, Stroiești, Cerlena-Mare, Negreni, Balcăuți, Tărăsăuți, Stălinești, Coșuleni, Lehăcenii Tăutului, Berestea, Dinăuți, Vancicăuții-Mari, Mahala, Forostna, Marșenița, Gai, Boian, Buda, Mămăliga și Coteleu). Raionul Storojineț este cel mai întins (1.160 km^2) și cel mai populat din întreaga regiune (95.302 locuitori, din care 36% sunt români, cei mai mulți sunt în NE, E și SE raionului), aici un număr de 11 localități (Cireș, Ciudei, Budeneț, Igești, Pătrăuții-de-Jos, Pătrăuții-de-

Sus, Ropcea, Arşiţa, Crăsnişoara-Nouă, Ursoaia şi orăşelul Crasna) având populaţie majoritar românească. Cei mai mulţi români din raionul Secureni (cu o pondere doar de 3,55%, concentrată ca o comunitate restrânsă) se află în Şişcăuţii-Noi (unde 82,7% sunt români). Raionul Adâncata/Hliboca are peste 72.000 de locuitori, dintre care 51,4% populaţie românească. Sunt 22 de localităţi cu populaţie majoritar românească situate mai ales în vestul şi estul raionului (Poieni, Cupca, Stăneşti, Bahrineşti, Oprişeni, Sinăuţii-de-Sus, Sinăuţii-de-Jos, Gruşăuţi, Iordăneşti, Prosica, Prevoroche, Voloca-pe-Delerui, Carapciu, Tureatca, Dimca, Tereblecea, Prisăcăreni, Molodia, Valea-Cosminului, Corceşti, Corovia, Suceveni). Bucovina de Nord este parte a regiunii istorice Bucovina (ducatul Bucovinei, în traducere Ţara Fagilor, parte a Imperiului Habsburgic). Conform recensământului din 1910, din totalul de 800.198 de locuitori ai Ducatului, 34,38% erau români. În perioada interbelică întreaga Bucovină a aparţinut României. Capitala regiunii (declarată oraş regional, ca şi oraşul Novodnistrovsk ce ţinuse până în anul 2000 de raionul Secureni şi unde mai locuiesc un număr neînsemnat de români – 236 – din cei 10.344 locuitori ai oraşului nistrean). Cel mai însemnat este oraşul Cernăuţi, locul unde s-a şcolit Mihai Eminescu. El avea, la recensământul din 2001, 236.691 locuitori, dintre care 14.382 s-au declarat români (faţă de 31.500 câţi fuseseră la recensământul din 1910), iar 3.829 s-au declarat moldoveni. Raioanele Herţa şi Hotin merită o privire mai atentă, din pricină că actualul lor contur este sesizabil diferit de hotarele istorice ale Ţinutului Herţa şi judeţului românesc al Moldovei interbelice, Hotin.

Raionul Herţa (cu excepţia comunelor Ostriţa, Poieni şi Ţureni, dar cuprinzând alături de comuna Tureatca şi satele Târnava şi Molniţa, toate devenite suburbii ale oraşului Herţa), are reşedinţa administrativă în oraşul Herţa (1443 de locuitori, dintre care s-au declarat români, la recensământul din 1989, 68%). Raionul are o suprafaţă cu puţin mai mică de 400 km^2. Fără adaosurile contemporane, zona a format Ţinutul Herţa al Moldovei medievale (cu această denumire a existat până în 1834, când a fost înglobat – ca plasă – Ţinutului Dorohoi) în componenţa României Mici în 1859. A fost anexată de URSS în 1939 şi a intrat în componenţa Ucrainei alături de Bucovina de Nord şi judeţul Hotin al Basarabiei interbelice, ca parte a regiunii Cernăuţi. A mai existat guvernare românească în intervalul 1941–1944. În acest raion erau, după statisticile româneşti din 1940, 50.000 de locuitori, dintre care 92,93% s-au declarat români. La recensământul din 2001, din 72.700 de locuitori, 51,4% din totalul populaţiei raionului s-au declarat români. În actualul raion Herţa toate cele 24 de localităţi au un număr covârşitor români, precum şi nume majoritar româneşti: Herţa, Horbova, Poieni, Mogoşeşti, Hreaţca, Godineşti, Lunca, Colincăuţi, Molniţa, Ostriţa-Stârceşti, Mihoreni-Petraţivca, Buda-Mare, Târnauca, Ţureni, Pasat, Lucoviţa Moldovenească, Bănceni, Proboteşti, Mamorniţa, Movila, Vama, Beceşti, Pilipăuţi/Satul-Mare, Buda-Mică.

Hotinul este raion al regiunii Cernăuţi din Ucraina, cu o suprafaţă de 716 km^2 conform statisticilor ucrainene din 2001. Se învecinează la nord cu alte raioane ale Ucrainei (Borşciv din regiunea Ternopil şi raionul Kameneţ-Podolsk din regiunea Hmelniţk), la vest cu raionul Zastavna, la sud cu Noua Suliţă, la est cu raionul Chelmenţi, toate din regiunea Cernăuţi. Şi el constituie o punte identitară românească între Podolia istorică şi Bucovina de Nord. După statisticile ucrainene din 2001 populaţia întregului raion Hotin este de 64.434 de locuitori, dintre care 7,05% s-au declarat moldoveni, iar 0,08% sunt români. Dacă până la finele secolului al XVIII-lea numărul locuitorilor a crescut lent, după războiul ruso-turc din 1806–1812 şi alipirea Basarabiei (1812 – transformarea acestei părţi a Moldovei dintre Prut şi Nistru în gubernie rusească, poziţia cetăţii în apropierea celui mai important oraş al Podoliei, Cameniţa şi interesul major al stăpânirii ţariste de a controla acest loc strategic), populaţia oraşului Hotin a crescut considerabil în detrimentul populaţiei româneşti, dar prin aport masiv de ucraineni şi ruşi veniţi de dincolo de Nistru. Mişcările sociale/revoluţionare de la începutul veacului XX şi prima conflagraţie mondială au determinat scăderea dramatică a numărului de locuitori (erau cca 11.000 în anul Marii Uniri) pentru ca, apoi, la recensământul populaţiei din 1930, oraşul să înregistreze 15.334 locuitori. La acest recensământ, 36 de localităţi din actualul teritoriu raional hotinean aveau populaţie majoritar românească. După aplicarea ultimatumului sovietic din 1940, la recensământul din 1941, numărul de locuitori ai oraşului care s-au declarat români a scăzut la jumătate (7.579). Efectele celei de-a doua conflagraţii mondiale, ca şi cei peste 45 de ani postbelici ai Basarabiei, au dus la căderea demografică a oraşului la doar 4.000 de oameni. În perioada sovietică, la recensământul din 1989,

Hotinul a înregistrat 11.719 locuitori, însă cu schimbări etno-demografice majore (în special în defavoarea etnicilor evrei și români). Prin deportările în Kazahstan ponderea românilor a scăzut de la 9% la sub 4%, în timp ce ponderea populației rusești și ucrainene a crescut de la 15% la 72%. Localitățile cu importante comunități de români sunt: Colencăuți (88% s-au declarat români la recensământul din 1989), Clișcăuți, Nedebăuți, Silăuți, Zarojani). Procesul de scădere demografică a continuat și după dezmembrarea URSS și declararea independenței de stat a Ucrainei și continuă până astăzi (11.124 locuitori în 2001; 10.438 în 2007; 10.112 în 2012). Densitatea medie a populației din raionul Hotin este de 90 locuitori/km^2. Ca reper identitar trebuie să menționăm un fapt: după dobândirea independenței Ucrainei procesul închiderii școlilor românești și deschiderea celor cu predare în limba ucraineană a consfințit încheierea studiului limbii române în școli. Inclusiv școala din Cernăuți unde a învățat carte Mihai Eminescu de la Aron Pumnul funcționează în prezent cu limba de predare ucraineană, româna fiind opțională. Primăria orașului a interzis chiar așezarea unei statui a lui Mihai Eminescu în vreun loc public. Odată cu adoptarea legilor privitoare la circulația limbilor minoritare în Ucraina și proclamarea limbii ucrainene ca limbă de stat, situația lingvistică s-a schimbat parțial: în școlile românești s-a introdus limba ucraineană ca obiect de învățământ obligatoriu (fiind limba oficială a statului, prin înlocuirea limbii ruse, care îndeplinise această funcție în cadrul URSS). Și dacă bilingvismul româno-rus a determinat trecerea în masă la limba rusă, cel româno-ucrainean, de obicei, a dus la un monolingvism ucrainean, care, după trecerea la efectuarea serviciului religios în biserică numai în limba ucraineană, a devenit un proces ireversibil de pierdere a limbii române. După datele recensământului din 2001, care nota separat românii și moldovenii, locuitorii din localitățile neaoș românești cunoșteau rusa și româna (aici trebuie menționat că ucrainenii care cunosc româna sunt în fapt etnici români, în marea lor majoritate din fostele sate românești de mazili și răzeși). Capitala regiunii Cernăuți este orașul Cernăuți, care avea, la recensământul din 2001, 236.691 locuitori, dintre care 10.553 români, față de 31.500 români câți fuseseră la recensământul din 1910.

2.1.1.5. Transnistria de Răsărit

Această zonă a Ucrainei cuprinde partea centrală și sudică a Transnistriei și a aparținut României doar în perioada guvernoratului dintre anii 1941–1944 (raioanele Jugastru, Movilău, Tulcin, Balta sunt la nord, iar Ananiev, Golta, Odesa, Berezovka, Oceakov în centru și sud). Anton Golopenția, trimis de Institutul de Sociologie condus de Sabin Manuilă, a investigat, între 1941–1942, 60 de sate aflate în această zonă (dar și la est de Bug) și a înregistrat 77.685 de români, conștiința identitară fiind mai puternică în fosta Republică Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (raioanele Transnistriei de răsărit – Dubăsari, Slobozia, Grigoriopol, Râbnița, Tiraspol și raioanele regiunii Odesa – Ananiev, Cruteni, Bârzula, Ocna Roșie, Balta, Camenca), unde fuseseră școli românești până în 1938. Trebuie spus însă că inventarierea acestor oameni în numai două luni s-a făcut, după raportul autorului însuși, pe baza unor pachete de alimente și săpun date autorităților ori celor intervievați care să se fi declarat astfel români. Cert e că autoritățile românești n-au reușit atunci să repatrieze în România decât patru familii. La recensământul sovietic din 1926 s-a constatat că în nou-creata Republică Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (alcătuită din raioanele Slobozia, Tiraspol, Grigoriopol, Dubăsari, Ocna Roșie, Ananiev, Bârzula, Râbnița, Balta, Cruteni și Camenca), românii erau absolut majoritari, într-un număr de 30 de comune (Podoima, Podoimița, Stroiești, Molochișul Mare, Culina Veche (la noi toponimul este Cuina; există în în aria foștilor celți), Zăzuleni, Butuceni, Țibuleuca, Goian, Doibanii Vechi, Molovața, Cocieri, Mahala, Doloțcaia, Pohrebea, Coșnița, Pârâta, Tașlâc, Șpeia, Tocmagiu, Teiu, Mălăiești, Parcani, Caragaș, Corotna, Tocila, Handrabura, Lipețchi), iar în alte 32 de comune (Hrușca, Hrustovaia, Șerșenești, Petrovca, Plot, Stroinești, Brușteni, Crasnencoe, Gonorata, Borș, Nestoita, Colbașna, Ghederim, Ofatinți, Varăncău, Gavănosul, Mocra, Jura – ca Munții Jura! – Hamațca, Dubovo, Dubău, Comisarovca Nouă, Lunga, Hârtop, Șipca, Târnauca – un toponim cu acest nume există și în Bucovina de Nord – Sucleia, Cioburciu, Hlinaia, Nezavertailovca și Pârlita) populația românească era majoritară, cu procente de peste 50%. La nivel urban, în 1941, în localitățile Camenca, Grigoriopol și Slobozia Moldovenească românii erau majoritari, iar din populația orașelor Râbnița și

Ananiev, aproape o treime erau români. De remarcat că, la data respectivă, peste o treime din populația republicii sovietice erau evrei (80% din populația orașului Dubăsari, peste jumătate din cea a orașului Ocna și peste o treime din cea a orașelor Balta, Codâma, Cruteni, Râbnița, Tiraspol și Iagorlâc). Pe întreg spațiul geografic dintre Nistru și Donețk s-au înregistrat, în ultimii 70 de ani de socialism și de învățământ obligatoriu în limba rusă și ucraineană, mari schimbări structurale etno-demografice, încât populația românească s-a diminuat continuu, ajungându-se la constatarea că vechi localități românești au un număr infim de români, iar copiii la a doua generație nu mai vorbesc deloc limba maternă, autodeclarându-se de naționalitate rusă ori ucraineană. Așa s-a ajuns în situația ca majoritatea raioanelor transnistrene să înregistreze la recensământul din 2001 o pupulație românească de sub 5%, chiar și sub 1% (în sudul regiunilor Vinița și Kirovgrad), în aproape întreaga regiune Mîkolaiv – în rusă Nikolaev – ca și în spațiul regiunii Odesa, dintre Nistru și Bug, cu excepția zonelor Bârzula, Krasnî Oknî/Ocna Roșie, Kotovsk și Ananiv (în rusă Ananiev), unde procentul vorbitorilor de limba română este între 10 și 25%.

2.1.1.6. Bugeac

Regiune istorică ce desemnează fosta Basarabie istorică a Țării Românești conduse de Mircea cel Bătrân, din dinastia Basarab (de unde numele regiunii). Bugeacul este numit astfel după râul Bug (afluent al Nistrului) și care înseamnă, în limba turcă, zonă de graniță (e o traducere - la valahi se spunea bană, la greci lithos; zona era o marcă ce mărginea posesiunile Imperiului Otoman încă din 1484, ținea de Pașalâcul de la Silistra, care, din 1538, a cuprins și cetatea Tighina). După Războiul Crimeii din 1856, prin tratatul ruso-otoman, Rusiei și implicit Moldovei ca supusă a Rusiei, i-au revenit județele Cahul (parțial aparține și astăzi Moldovei), adică o seamă de sate care țin de regiunea Autonomă Găgăuzia din Republica Moldova, teritoriu revenit Moldovei după dispariția URSS, în 1991), Bolgrad și Ismail (de care ținea, din 1812, și Bugeacul), regiuni intrate după 1859 între granițele României Mici, fiind preluate din nou de Rusia după 1878 și revenite apoi României Mari după 1918. În urma Pactului Ribbentrop-Molotov din 1939, Bugeacul a revenit Ucrainei și doar între 1941–1944 întregul Bugeac a mai ținut de administrația românească. După Pactul Ribbentrop-Molotov din 1939, Ucraina, ca republică sovietică din componența URSS, a administrat Bugeacul până în 1991, când a devenit independentă, iar zona a rămas în componența sa și după această dată. Bugeacul cuprinde nouă raioane din sudul fostei Basarabii istorice și este în prezent componentă teritorială a regiunii Odesa. Se învecinează cu Republica Moldova la vest, cu România la sud (pe Dunăre, respectiv Brațul Chilia până la Golful Musura), cu Marea Neagră și Limanul Nistrului la sud-est și est (astfel Republica Moldova nu mai are ieșire la mare) și cu regiunea ucraineană Pervomaisk (actuala regiune Odesa, numită astfel din 1954) la est. Bugeacul are 13.104 km^2 (aflați integral în Ucraina), fiind format din raioanele Reni (861 km^2), Bolgrad (1.364 km^2), Ismail (1.194 km^2), Tarutino (1.874 km^2), Arciz (1.379 km^2), Chilia-Nouă (1.358 km^2), Tatarbunar/ Tătărești (1.748 km^2), Sărata (1.474 km^2) și Cetatea-Albă/Bilgorod-Dnestrovsk (1.852 km^2). Bugeacul avea, după statisticile rusești din 1897, 147.118 români, cu precizarea că respectivii au răspuns la recensământ în limba maternă. Lunga administrație rusească/ sovietică, de aproape două secole, a dus la serioase modificări etno-demografice, mai ales în detrimentul fostei majorități românești. Cu toate acestea, la recensământul din 1930, localitățile Umbrărești, Putichioaia, Fârtănești, Vlădășești-Pășani, Chihaia, Manta, Vuțcani, Roșiești, Siminești-Vetrișoara, Leova, Filipeni, Cenac, Topol, Cecur-Menjir, Borogani, Căciulia, Capaclia-Răzeși, Pleșeni, Tigheci, Berezeni, Nicoleni-Satu-Nou, Băsești, Dodești, Stoenești, Ghermănești, Șutelea, Peicani, Găgești, Miclești, Fedești, Odaia-Bogdana, Fălciu-Târg, Mocani, Leca, Epureni, Cania, Șamalia, Bogdănești, Porumbești, Lărguța, Taragaș, Cârpești, Butuceni, Lingura, Crăciun, Enăenești, Cuza-Vodă, Sadâcu, Bășcălia, Caețu, Baimaclia, Acui-de-Sus, Acui-de-Mijloc, Acui-de-jos, Chioselia, Gotești, Flămânda, Rânzești, Cârja, Murgeni, Blăjești, Schineni, Obârșeni, Mălușteni, Sărățenii-de-Sus, Sărățenii-de-Jos, Tuțcani, Castangalia, Bădicu, Canadinești, Tuțani-Jorăști, Tudor Vladimirescu-Chirileasca, Rugojeni, Români, Borceag, Roșu, Oancea, Cahul, Moscu, Băneasa, Vârlezi, Bujor-Târg, Băleni, Ciucurești, Trifeni, Lotihaua, Roșcani, Zărnești, Bălinești, Chibărțeni, Pachișcani, Andrieșu-de-Sus, Andrieșu-de-Jos, Cucotira, Tibanu, Tatar-Burci, Burlacu, Taraclia-de-

Salcie, Brănești, Constantinești, Chircani, Săseni, Larga-Veche, Comănești, Grăpeni, Prodănești, Greceni, Chilia-Nouă, Sadaclia, Saiți, Gheorghienii-Vechi, Sturzeni, Copciac, Volintiri, Cara-Hasan, Moldova, Faraoani, Frumușica-Veche, Frumușica-Nouă, Cioara-Murza, Abaclia, Erdec-Burno, Chitai, Hagi-Curda, Furmanca, Taşlâc, Satu-Nou, Eschipol, Borisovca, Noul-Caragaci, Nerușai, Dumitrești-Tatarbunar, Friedrichsdorf/Ferdinand, Ceainașir, Chiștita-Dunăre, Sărăria, Tuzla, Captani, Gura-Roşie, Han-Câşla, Palanca, Tudora, Cârcumaz, Turta, Cameni, Most, Colgrad, Vulcăneşti, Lărgeanca, Colibaşi, Brânza, Tuluceşti, Vânători, Slobozia-Movilei, Odaia-Manolachi, Cişmelele, Negrea/Costache Negri, Șivița, Tătarca, Slobozia-Mare, Câşlița-Prut, Vaisal, Fântânele, Stoicani-Foleşti, Măstăcani, Vadu-lui-Isac, Mantu, Chirofței, Giurgiulești, Anadol, Frecăţei, Colonia-Baba/General-Al. Averescu, Barta, Copcul, Cioara, Selişte, Mingir, Horjeşti, Voinescu, Pogoneşti, Orac, Covurlui, Sarai, Tomai, Tochila-Răducani, Beştemac, Javgur, Sărățica-Veche, Sărățica-Nouă, Cazangic, Gura-Galbenă, Mitropolit, Sahaidac, Soric, Carbuna, Cainati, Bată, Bahmuțea, Selemet, Cârnăţeni, Pleşeni, Valea-Agop, Marianca-de-Jos, Ermeclia, Cioburchi, Copanca, Tolmaz, Chițcani, Căușanii-Vechi, Plop-Ştiubei, Feştelița, Tacuz, Purcari, Slobozia-Hănesei, Antonovca, Răscăieți, Satu-Nou – Gura-Cilighideni, Satu-Nou – Dervent și Hasa-Aspaga aveau o populatie exclusiv românească, iar localitățile Lac, Manzâr, Ştefăneşti, Zoreni, Iordăneni, Carabeţeni, Româneşti, Potcoava-Nouă, Manja, Moldoveni, Tătărăşti, Baccialia, Uspenea, Tăriutina-Nouă, Valea-lui-Darie, Corbu, Gușăței, Mușata, Hănășenii-Noi, Hănășeștii-de-Pădure, Balaş, Toceni, Bozia, Copăceana, Tupilați, Tămășeni, Horga, Giurcani, Telpiz/Țărăncuța, Tartaul, Ciobalaccia, Flocoasa, Goteștii-Noi, Gheltaşu, Grăniceni, Bârsana, Igești, Sipeni, Bârlănești, Bursuci, Mânzăteşti, Pleşa, Lipeşti, Lăţeşti, Chioselia-Mare și Principele Mihai populația românească se găsea în procente cuprinse între 35 și 80%. Peste jumătate din populația orașelor Reni și Ismail era românească. O însemnată populație de români aveau și localitățile Bolgrad, Tatarbunar, Scandiba, Marianca-Mare, Cair, Haglaer, Valea-Perjei-Vechi, Moscovița, Pelineii-Vechi, Congaz, Comrat, Tarutino, Cetatea-Albă, Romanovca Basarabească, Arcâz, Carcacica, Acmanghit şi Salunduc. Bugeacul are o populație de 447.280 de persoane, conform recensământului din 2001, dintre care Cetatea-Albă – 48.697 locuitori, Bolgrad – 73.991, Ismail – 54.550, Chilia-Nouă – 58.707, Reni 39.903, Sărata – 49.911, Tatarbunar – 41.537, Tarutino – 45.175, Arciz /Arcâz – 5251). 78.327 de persoane din regiune s-au declarat români și moldoveni (16,41%, procent cu mult superior față de media regiunii Odesa, care este de 4,4%). Procentul cel mai mare de populație românească îl are raionul Reni (49,12%, adică peste un sfert din românii care trăiesc în Bugeac), vestul raionului Ismail, nordul și nord-estul raionului Chilia, în zona orașului Sărata, în părțile sud-vestice, nordice și estice ale raionului Tarutino și în sud-estul raionului Arciz. Luând ca bază cifrele oficiale ale recensămintelor ucrainene din 1989 și 2001, s-a constatat că ponderea românilor a scăzut în localitățile ucrainene (Kirov, Lugansk, Mîkolaev, Odesa). Trebuie menționat că acest lucru s-a întâmplat mai ales în Mîkolaev (mai exact raionul Pervomaisk, aflat pe Bugul de Sud), unde se afla situată baza de rachete nucleare a fostei URSS. Sunt acolo încă 43 de rachete a câte 200 t fiecare. Ele pot fi trimise direct către SuA, fie pe la Polul Nord, fie pe la Polul Sud, fie peste Pacific ori Atlantic. Numai una poate distruge jumătate din teritoriul SUA. Combustibilul lor expiră în 2030, iar cheia de control (codurile declanșatoare) se află la Moscova. În prezent există rachete mai recente, care au jumătate din greutatea acestora și performanțe îmbunătățite.

O dată în plus trebuie spus că teritoriile pe care s-a format poporul român în timpuri străvechi au rămas zone strategice ale planetei până astăzi: drumuri comerciale (de la varegi la greci sau Drumul Chihlimbarului), strâmtori, pasuri și vârfuri montane, cursuri de apă și porturi comerciale. Ponderea mică a populației românești în zonă se datorează nu numai imigrărilor masive ori deportărilor, ci și procesului de asimilare etnică și lingvistică, dar – mai ales – ascunderii de către posesori a propriei lor identități de fond (după codurile căreia continuă totuși să funcționeze), atât de greu încercată de-a lungul vremurilor. Limba română se mai vorbește în familie (de pildă în Comrat, Sărățica-Veche, Căușanii-Vechi, Arșita, Broşcăuții-Vechi, Ceahor, Fălciu-Târg, Corcești, Romanovca Basarabească, Cotileu, Bășcălia etc.). Toți românii/moldovenii cunosc rusa și ucraineana, fiind bilingvi sau trilingvi.

2.1.1.7. Transbugia

În zona aflată dincolo de Transnistria, până spre Valea Bugului Superior și Mijlociu, adică la est de Bug, a existat populație românească autohtonă (de substrat, formată chiar acolo, din daci romanizați, care vorbesc dialectul dacoromân, așa cum, la sud de Dunăre, autohtone sunt și celelalte triburi de traci romanizați, care vorbesc astăzi dialectele sudice ale limbii române: aromâna, istroromâna, meglenoromâna). În diverse perioade Rusia a colonizat acolo și alți români, care au împrospătat standardul de vorbire a limbii natale cu elemente mai noi. Populația românească (valahă) este menționată ca atare în documente medievale timpurii, mai ales polone, care precizau folosirea Dreptului Valah (același ca și în Peninsula Balcanică sau în Dalmația ori Tirol) în justiția vremii pentru a delimita proprietatea, mai ales în cazul pășunilor, ca și dreptul de liberă trecere cu oile de pe un munte pe altul. Pe lângă această populație, au avut loc și colonizări românești, fie cu moldoveni veniți din părțile Iașului, fie cu ciobani din Transilvania (zona Sibiului) și Banat (ce au însoțit inclusiv grupurile de sârbi și români din Banatul Sârbesc așezați în teritoriile transnistrene denumite Noua Serbie, Slavo-Serbia). Toți practicau transhumanța și s-au împământenit în toată această arie (Transnistria, ținuturile Bugului, Donețkului, Harkovului, Luganskului, Kievului, în Poltava, Cerkasia ori Crimeea). Pe lângă ei, mai trebuie menționați valahii aflați la Mariupol – nu atât de mulți precum grecii, dar notabili numeric – veniți la căderea Bizanțului din zona Pontului și a fostei Bithynia, apoi a regatului de Mangop din Crimeea (fostul regat al Bosforului condus de Spartakizi, antica Taurida a triburilor de traci dardani Tauri, dintre care provenea și împăratul bizantin Justinian), în fața avansului turcilor selgiucizi, apoi otomani. De asemenea, foarte mulți români transnistreni sunt originari de pe teritoriul Moldovei. Aceștia au fost colonizați îndeosebi pe vremea domniei Mușatinilor (secolele al XIV-lea – al XVI-lea), când grupuri compacte de moldoveni au populat regiunile Jitomir și Kiev (ținuturile Răuța, Paulin, Iarun/Ocol, Valvahovka, Troian, Singurska, Romanovka, Kodna, Andrușivka, Karnin, Fastiv, Uzyn, Mironivka, Boyarka-Kalinivka-Kiev, Barișivka-Rogoza), păstrând astfel legătura, voită și conștientă, între toți urmașii tracilor, deoarece Marea de Marmara fusese un lac tracic pe vremea marelui regat al Odrysiei din veacul al III-lea î.H, iar Bizanțul însuși, ca cetate, s-a ridicat pe ruinele unei vechi cetăți odrysiene, a lui Bizie/Bizantion. Un alt val l-a constituit grupul de moldoveni colonizați de Petru cel Mare după domnia lui Dimitrie Cantemir (anul 1711, bătălia de la Stănilești), care s-a retras în Mala Rosia (Ucraina de azi) pe un vast teritoriu din bazinul superior al Donețkului (ținuturi din actualele regiuni Harkov și Lugansk: Balahlia-Ciuhuyiv, Izyum-Piskî-Oskol, Barvinkovk-Lozova din oblastul Harkov și Kreminna din regiunea Lugansk) cu toată oastea Moldovei, 4000 de oameni, condusă de hatmanul Ion Neculce, fiind și el conștient de necesitatea păstrării cercului românității de jur împrejurul inelului central al vorbitorilor dialectului dacoromân. În nordul regiunii Donețk, numeroși moldoveni au fost aduși încă din secolele anterioare domniei lui Cantemir (ținutul Krasnîi Liman-Livețk), ca, de altfel, și pe teritoriul Poltavei (pe Valea Niprului la confluența cu Suta și Psel), al Harkovului (la confluența cu Oril și Vorkuta) ori pe valea Pselului (în ținutul Sumî). Izvoarele istorice ale vremii, în special hărțile rusești, au consemnat, în prima jumătate a secolului a XIX-lea, o prezență românească însemnată pe întreg teritoriul ucrainean dintre Bug și Inhuleț (aproape 27.000 km^2), delimitat la nord aproximativ de paralela 48°N și la sud de litoralul nordic al Mării Negre (zone compacte din regiunile Kirov și Mîkolaiv). Comunități de români sunt consemnate în bazinul inferior al Niprului, mai ales pe dreapta fluviului, în ținuturile Zaporojie-Voznesensk, Apostolov-Șirok și Tomahivka, precum la NE Mării de Azov, în ținutul Mariupol din sudul regiunii Donețk. După războiul ruso-turc încheiat în 1774 cu Pacea de la Kuciuk Kainargi, numeroși locuitori ai Pontului au fugit în Rusia, Crimeea, Mariupol, din calea islamizării. Deși nu vorbesc limba română, așa cum vorbeau valahii elenizați ai Bizanțului și apoi ai Greciei, totuși păstrează repere însemnate ale

conștiinței identitare, mai ales în ce privește portul popular, tradițiile de muncă (mineritul și ciobănia sunt cele mai importante), tipurile de așezări și de locuințe, ca și muzica și dansul. Horon (românește hora) se dansează și astăzi la fel ca în oricare alt spațiu al românității. Mai multe detalii în legătură cu românii pontici se găsesc mai jos, sub titlul Turcia.

2.1.1.8. Crimeea

Peninsulă aflată în Marea Neagră și care se mărginește spre Nord-Est și cu Marea de Azov. Trecerea din Marea Neagră în Marea de Azov se face prin strâmtoarea Kerci, în antichitate Kersonesul Tauric, după cum peninsula era numită Taurida (vezi tragicii greci), după tribul dardano-cimmerian al taurilor care locuiau acolo. Strabo numea strâmtoarea Kerci – Bosforul Cimmerian. Comunică prin istmul Perekop cu restul teritoriului Ucrainei. Are o suprafață de 27.000 km^2 și o populație de 2.284.000 de locuitori în 2014. Regiunea Ucrainei care cuprinde Peninsula Crimeea se numește Herson. Regiunea Autonomă Crimeea (azi inglobată de Rusia) cuprinde numeroase insule de românitate: la sud-est de Kerci și în jurul orașului Simferopol (ambele au ținut de Regatul Bosforului, apoi de Regatul de Mangop), iar estul apropiat Mării de Azov din Ținutul Krasnodar (Federația Rusă de azi) trebuie menționat pentru zona Timașevsk-Korenovsk-Tihorețk, la circa 50 km nord de capitala ținutului ciscaucazian. Statisticile rusești din 1897 au consemnat 2.800 de români în Crimeea (Anton Golopenția i-a considerat, după port, ciobani migrați din Maramureș ori aromâni veniți dinspre Bulgaria, prin Dobrogea, încă începând cu perioada când pretutindeni se întindea Pașalâcul de Silistra). Dar adevărul este că portul popular al ciobanilor din Pont este foarte asemănător și astăzi cu acela din Maramureș – de pildă coroana de pene de păun de pe căciula ori pălăria bărbaților, precum și cu al istroromânilor din Slovenia și Croația, iar acest fapt pare să indice, mai degrabă, marginile unui areal identitar, după teoria lui Gilles Gilieron, conform căreia marginile unei arii păstrează forme identitare vechi, în vreme ce inovația începe în centrul ei. Oricum, respectivii au răspuns la recensământ în limba română (maternă). Teritoriul de la est de Bug cercetat de echipele lui Anton Golopenția (atunci director al Institutului de Statistică), trimis în 1941, pentru investigări, de Institutul de Sociologie din București (condus de Sabin Manuilă), a cuprins doar bazinul Donețkului (Donbasul), mărginit la sud de Marea de Azov și Taurida, aflată cu limita sudică la Marea Neagră. El a descoperit în acest perimetru 120.000 de persoane care și-au asumat standardele identitare românești (naționalitatea, ca și vorbirea limbii române). Cu aceste insule de românitate prezente în sud-estul Ucrainei de azi se încheie, practic, către est și dinspre sud spre nord, un inel al românității așezate de jur împrejurul României și Republicii Moldova.

2.1.2. Ungaria

Stat central european cu o suprafață de 93 030 km^2 și o populație de 9.906.000 locuitori în 2013, mărginit de Serbia la sud, Croația și Slovenia la sud-vest, Austria la vest, Slovacia la nord, România la est și Ucraina la nord-est. Este membră a Uniunii Europene din 2004, membră NATO din 1999. Reprezentanții comunităților românești din Ungaria afirmă existența unui număr de 20.000–25.000 de români, așezați în principal în sate, în vreme ce, la recensământul din 1990, numărul celor care s-au declarat români a fost de 10.740 și de încă 39.927 care s-au declartat doar vorbitori de limba română, dar fără identitate românească. La recensământul din 2001 s-au declarat români 7.995 de persoane. Trebuie precizat că românii din Ungaria sunt considerați minoritate autohtonă, s-au format din daci romanizați care locuiau în acele locuri, țin deci de substratul zonei, alcătuind un continuum identitar cu românii din Maramureș, Transilvania și Banat. Ei sunt parte constitutivă a statului maghiar, nu provin din migrații sau colonizări decât în epoca modernă și în mică parte. Procentul cel mai mare se

află în zone care au aparținut bazinului formativ românesc (Crișana și Banat), dar nu trebuie trecut cu vederea faptul că sunt prezenți și în alte locuri. La recensământul din 2001 s-au declarat români: la Budapesta (1.205 persoane), Micherechi (1.385), Chitighaz (660), Cenadul-Unguresc (142), Aletea (201 – toponim românesc extrem de vechi, Alupka, format ca în aromână, cu a- în față, există și azi în Crimeea, iar în România există Letea), Bătania (137), Săcal (148), Apateu (125), Bedeu (145), Otlaca-Pustă (50 de persoane). În afară de aceștia există și români trecuți inițial din Transilvania sau Banat în Ungaria, ca și din Maramureșul de Nord, în diverse perioade istorice, fie ca apartenenți la familii mixte, maghiaro-române, fie prin colonizările făcute de Imperiul Austro-Ungar. Acest imperiu a cuprins două părți: Cisleithania (Austria propriu-zisă și toată partea de vest a imperiului) și Transleithania (Ungaria, dar și străvechi arii românești din Slovenia, Croația, Slovacia, Bohemia). Dau doar exemplul lui Gyula Andrássy (Iulius Andreas), născut la Vlahovo (pe românește Vlahi) în Slovacia. A ajuns prim-ministru al Ungariei (1867–1871) și, în această calitate, ministru de Externe al Austo-Ungariei (1871–1879) pe vremea împăratului Franz Joseph (Habsburg). A fost perioada când se rescriau granițele imperiilor, mai ales pentru că Rusia lupta susținut contra Imperiului Otoman și dorea să obțină prerogative asupra ariilor ortodoxe europene, în principal din Balcani. În acest context problema Croației devenise importantă. Gyula Andrássy, care fusese implicat la 1848 în mișcarea revoluționară a lui Kossuth (cu care se văzuse și Nicolae Bălcescu) și urmase aceeași cale cu unii din revoluționarii români (explulzat, a ajuns la Constantinopol, apoi la Paris), a fost rechemat pentru a fi numit prim-ministru. În această calitate a stabilit relații diplomatice cu Rusia, Veneția și Italia și a emis faimoasa Notă Andrássy, de susținere a tuturor creștinilor din imperiu, inclusiv ortodocși. Acest lucru ar fi avut valabilitate atât pentru Bosnia-Herțegovina, zonă în principal valahă, unde islamizarea și trecerea la catolicism fuseseră violente, cât și pentru Croația, unde Rusia era de părere că, o lume slavă, ar trebui să fiind o lume slavă, ar trebui să-și extindă protectoratul ea însăși. Nu e lipsit de importanță să menționăm că Gyula Andrássy a și murit în Croația, la Volosko (Valahul)…. Este incontestabil că parcursul său a fost identitar, iar botezul celor doi copii Gyula (adică Iuliu) și Tivadar (adică Theodor) ilustrează o dată mai mult că a funcționat conștient în acest sens.

Cei mai mulți români din Ungaria de azi trăiesc în județele Bihor, Csongrád și Bichiș, în Budapesta și împrejurimile acestora. Orașul Gyula (Iulia) este un fel de inimă a românității din Ungaria (o Alba Iulia mai mică). Atestări documentare despre colonizarea dirijată a românilor în nord-estul Ungariei de azi există de la 1730 (de pildă zonele Kiskálló și Nyíradony, care au fost atestate ca având populație majoritar românească, de religie ortodoxă, dar și greco-catolică, venită din Transilvania). Deși nu există ținut al Ungariei unde să nu întâlnim români, mai mulți ori mai puțini, totuși marea lor majoritate trăiește în județele învecinate cu România, ceea ce a înlesnit păstrarea contactului cu evoluția limbii române, fiindcă românii din Ungaria vorbesc dialectul dacoromân, adică limba română literară. După trasarea granițelor stabilite prin Tratatul de la Trianon (1919), dar mai ales în prezent, s-au stabilit și se stabilesc pe aceste meleaguri numeroase familii din România. Fenomenul s-a intensificat în ultimele două decenii în rândul familiilor mixte, pentru avantajele oferite de accesul Ungariei la spațiul Schengen. Acest nou val contribuie la întărirea și menținerea limbii și culturii române în Ungaria. Așa se și explică creșterea numerică a etnicilor români din mai multe localități. Cei mai mulți dintre ei sunt apartenenși ai Bisericii Ortodoxe Române, care are în prezent 21 de parohii, unde slujba se ține în limba română. O parte dintre ei s-au convertit și țin de Biserica Romano-Catolică, Biserica Reformată sau Biserica Greco-Catolică. Pentru toate aceste culte limba folosită în biserică este cea oficială a țării, adică limba maghiară. Comunitățile de români baptiști din Cenadul unguresc, Micherechi și Chitighaz au păstrat limba română la slujbele religioase. De aceea, pentru păstrarea identității, cel mai mare rol i-a revenit, în trecut ca și în zilele actuale, ortodoxiei (numeroase biserici ortodoxe române de o mare valoare artistică și creștină s-au ridicat în localitățile Gyula – Catedrala Sf. Nicolae construită în 1802, în Méhkerék/Micherechi, Cenadul-Unguresc, precum și capela ortodoxă română din Budapesta). Conform legislației UE, fiecare minoritate autohtonă, inclusiv cea românească, are un organism ales care să-i reprezinte interesele. Cel românesc este Autoguvernarea pe Țară a Românilor din Ungaria, care beneficiază de subvenții din bugetul statului ungar. La Gyula funcționează un Consulat Român (începând din anul 2007) și se tipărește săptămânalul în limba română „Foaia românească”. Tot acolo funcționează și singurul liceu din țara vecină cu predare în limba română – Liceul Nicolae Bălcescu,

oraşul (cu două zone compacte de comunităţi româneşti, Oraşul-Nou şi Oraşul-Vechi) devenind simbolul spiritualităţii româneşti din Ungaria. Cu toate acestea procesul de asimilare etnică maghiară este foarte activ, pentru că, dacă se analizează evoluţia numerică a celor mai însemnate comunităţi româneşti din Ungaria, cu excepţia celei din Gyula (în română Jula), se constată o diminuare continuă şi severă, luând ca puncte de referinţă recensămintele din 1980, 1990 şi 2001 (numărul de români declaraţi oficial): Micherechi (2.216; 1848; 1.385), Chitighaz (1.548; 1.488; 660), Cenadul-Unguresc (326; 183; 142), Aletea (516; 361; 201), Bătania (354; 252; 137), Săcal (362; 157; 148), Otlaca-Pustă (235; 126; 50 de persoane), Apateu (342; 211; 125), Leucuşhaz (65; 21; 10), ca şi în comunităţi mai mici, precum Jaca, Leta-Mare, Darvaş, Crâştior, Ciorvaş ş.a., iar în multe localităţi, la ultimul recensământ nu s-a mai înregistrat niciun român (de pildă la Peterd). Şi totuşi, comunităţile româneşti din unele localităţi au avut creşteri: Budapesta (1980 – 559; 1990 – 1.263; 2001 – 1.205 persoane), Bichişciaba/Békescsába, în aceiaşi ani ca mai sus (60; 98; 96), Bedeu (15; 48; 145), Seghedin/Szeged (59; 188; 147), Pocei (5; 11; 37), Vecherd (1; 3; 27), Macău/Makó, Csongrád, Sarkad, Szanazug, Mezohegyes, Battonya ş.a.

2.1.2.1. Crişana de Vest

Crişana sau Ţara Crişurilor, în întregul ei, are 17.717 km² şi este o regiune istorică aflată între Someş la nord, Tisa la vest, Mureş la sud şi Munţii Apuseni la est. Capitala ţinutului era, înainte de Primul Război Mondial, Oradea (Mare). Regiunea a fost împărţită în 1920 între România şi Ungaria, ca urmare a Tratatului de la Trianon, astfel: comitatele Biharia, Bichiş (în maghiară Békés) şi o mică parte a judeţului Arad au revenit Ungariei (amintind astfel de Partium, împărţirea în trei a regatului Ungariei de după luarea Budei de către otomani, 1541, regatul de est fiind atunci format din Maramureş, Şolnocul de Mijloc, Crasna şi Biharia, în care era inclusă şi partea de vest a Crişanei istorice). În 1920 Bihorul şi Aradul (cea mai mare parte a judeţului) au revenit României (adică partea de est a Crişanei istorice). Graniţa este valabilă până astăzi. Crişana de Vest se învecinează la sud cu Banatul (Unguresc), formând şi ea un continuum identitar cu românii din Serbia în partea de vest – sud-vest a României. Crişana de Vest cuprinde cea mai mare concentraţie a minorităţii româneşti din Ungaria, pe teritoriul actual al comitatelor Szabolcs-Szatmár, Bereg, Hajdú-Bihar, Békés – majoritatea în localităţi rurale (cele mai importante sunt la Micherechi/Méhkerék, Apateu şi Cenadul-Unguresc), dar şi urbane, precum Jula/Gyula, oraş care avea, după recensământul din 2001, 2,3% români din populaţia totală de 32.967 de locuitori (dar, conform datelor comunităţii de români din Gyula, unul din şase locuitori este vorbitor română, adică peste cinci mii de persoane), Debreţin/Debrecen, Bichişciaba/ Békéscsaba, Macău/Makó, Seghedin/Szeged ş.a.

2.1.2.2. Banatul Unguresc

Banatul istoric a fost domeniu privat al dinastiei Habsburgice după 1718 (Pacea de la Passarovitz), când Timişoara, centrul său administrativ, s-a eliberat de condiţia de paşalâc otoman pe care o avea de la 1526 (bătălia de la Mohacs). A fost administrat civil abia din 1751 şi încorporat Ungariei în 1778 (cuprindea trei comitate: Caraş, Timiş, Torontal) ca domeniu al statului ungar, deşi populaţia majoritară era românească. El avea, în totalitatea lui, 28.526 km² şi, după Pacea de la Paris (1919), doar 284 km² i-au revenit Ungariei, nu departe de oraşul Szeged. În această suprafaţă se cuprind atât o mică parte din Banatul istoric, cât şi Bácska, deoarece făcuse parte din Banatul Timişan, constituit pentru protejarea graniţelor în 1849, după înfrângerea Revoluţiei din 1848 de către Imperiul Habsburgic. Această parte se mărgineşte cu Mureşul la nord şi Tisa la vest şi este cuprinsă în Comitatul Csongárd (sud-estul lui).

Întregul Banat a fost intens colonizat în perioada Imperiului Austro-Ungar, nu doar cu români veniţi din Transilvania ori migraţi dinspre Oltenia, ci şi cu aromâni şi germani, italieni, francezi, sârbi, bulgari, evrei, ţigani ş.a. Conform recensământului din 1774, românii erau prima naţiune ca număr de locuitori ai întregului Banat (220.000 în 380 de sate, urmaţi de sârbi, 100.000). În partea care a revenit

Ungariei după 1920 locuitorii sunt însă majoritar unguri, procentul românilor (vorbitori de limba română) fiind, în 1990, de 0,1%, comparativ cu 0,3% la recensământul din 1920. Au fost înregistrați separat, iar la recensământul din 2002 existau 3000 de vorbitori ai graiului morlac (adică istroromân, Morlacchia, zonă istorică din Italia de NV, Croația și Herțegovina, este prescurtarea cuvântului italienesc Maurovalacchia, adică Valahia Neagră – lingvistic vorbind dialectul este asemănător cu cel venețian, mult deosebit de limba italiană), termen prin care era desemnat ținutul istoric locuit de istroromâni – mai ales regiunea Ciceria – dar și de aromânii ajunși prin transhumanță pe marele drum antic și strategic Via Egnatia, care unea Marea Egee cu Marea Adriatică, ca și de meglenoromânii fugiți din calea musulmanizării, cu toții vorbitori ai celor trei dialecte sud-dunărene ale limbii române: istroromâna, aromâna, meglenoromâna). O parte dintre ei, migrați spre Banat dinspre râul Buma, din Herțegovina, de teama otomanilor și a musulmanizării, au fost înregistrați ca bunjevici, o etnie care nu indică nicio legătură cu vreun bazin identitar, deși ar trebui făcute cuvenitele paralele lingvistice cu arealul românesc (urmaș al anticei Liburnia ilire, secolul al V-lea îH, în care se cuprindeau, după Strabo, Dalmația, Kvarner – vezi paralela toponimului cu Cavarna din Cadrilater, semn al originii comune a locuitorilor – și Istria de Est). Ilirii sunt urmași ai dardanilor, triburile tracice ale bessilor au dat numele Carpaților Beskizi din Polonia și tot ei au constituit tribul Djebalia de pe Muntele Sinai, unde bessii au fost trimiși în secolul al V-lea de Justinian (trac din Taurida) pentru a sprijini construirea și apoi pentru a hrăni pe călugării mânăstirii Sfânta Ecaterina, făcută după modelul Salonicului.

2.1.2.3. Bácska

Bácska este denumirea istorică a unei părți din regiunea Bács-Kiskun din Ungaria, parte care alcătuia înainte de 1920 un întreg împreună cu Bačka din Serbia. Bácska (de la cuvântul baci, în dacoromînă a dat Băcia) ungurească deține 15,8% (1540 km^2) din provincia istorică Bačka (9760 km^2), procent obținut de Ungaria după Tratatul de la Trianon (1919) și care poartă numele vechiului oraș de reședință, Bács. Bačka fusese, de altfel, parte a Daciei Aureliane. În prezent reședința regiunii este Baja (Baia, tot cuvânt românesc la origini, o Baia exista și în Moldova, Ștefan cel Mare a avut acolo o bătălie, mai există Baia Mare, altele au aceeași denumire străveche în Transilvania, Maramureș, Oltenia, Dobrogea și chiar în Pont, Calabria, sudul Italiei și Spaniei). Comitatul a fost menționat documentar în secolul al XI-lea sub administrație ungurească, cu întindere până la Bodrog (numele râului care străbate Slovacia și se varsă în Tisa în zona Tokaj din Ungaria), formând, împreună cu Bács, un comitat al regatului Ungariei ce se întindea până la Novi Sad (în Banatul Sârbesc, azi capitala Voivodinei, provincie autonomă din Serbia) și Petrovaradin (fortăreață antiotomană pe Dunăre, tot în Serbia de azi). Trebuie precizat că acest comitat se învecina, între altele, cu Csongrád, Torontál (parte a Banatului unguresc) și Srem (actual împărțit între Croația – teritoriile Osijek și Vukovar-Srijem – și Serbia, unde este parte a Provinciei Autonome Voivdina). Mânăstirea Hodoș-Bodrog de lângă Arad, atestată documentar de la 1177, păstrează și ea amintirea fondatorilor, păstorii valahi care făceau transhumanță prin acele locuri și vehiculau astfel denumirile de locuri. Geografic toată zona este numită și Transdanubia. Transhumanța se făcea peste axul Dunării, pe coamele munților. În 1940 Germania a restituit Ungariei lui Horty vechile ținuturi, dar acestea au fost din nou pierdute în 1944. Prin reforma administrativă din Ungaria, din 1950, sunt reunite vechiul Bács-Bodrog și o parte din Pest-Pilis-Solt-Kiskun, sub denumirea, rămasă până astăzi, de Bács-Kiskun (11.079,4 km^2). La recensământul austriac din 1720 provincia avea 104.569 locuitori, printre care și šocki/șoțki (port, tradiții și mod de viață asemănător cu al maramureșenilor; se crede că provin din dardano-iliri romanizați, migrați către nord dinspre zona istroromână a Croației de azi). Populația regiunii a scăzut de la 704.563 de locuitori la recensământul din 1910, cu o densitate medie de 73/km^2, la 570.000 în 1945). Numai 1/3 din totalul populației trăiește la țară (sunt 20 de sate), iar 2/3 trăiește la oraș. Cu toate că românii au rămas un procent absolut neglijabil al locuitorilor regiunii (0,05%), zona trebuie menționată, deoarece, în sens istoric, face parte din acel continuum al identității românești (valahe) care s-a format pe meleagurile vechilor triburi tracice (dacii inclusiv). Cele mai importante localități din Bácska sunt Baia (37.707 locuitori în 2009), Jánoshalma (10.244 locuitori) și Bácsalmás (Vechiul Bács – 7.190 locuitori).

2.1.2.4. Baranya (Bărania)

Este numele unei regiuni istorice, mărginită de Dunăre (la est) și Drava (la nord), împărțită între ungaria și iugoslavia după Tratatul de la Trianon, 1919 (partea iugoslavă, rămasă la Croația din 1991, când aceasta s-a separat de iugoslavia, dar rămasă independentă, în fapt, din 1995, deoarece în interval au fost în zonă lupte ale sârbilor separatiști din Croația, care creaseră regiunea Autonomă Srbska, formată din Baranya și Sremul croat). Baranya (baran este traducerea slavă a cuvântului berbec, era vorba de o zonă la origini ciobănească; la noi a dat numele propriu Băran) face parte din regiunea istoricogeografică Transdanubia, 38.000 km2, mărginită de Dunăre, Drava și Mura (graniță între Croația și ungaria, cel mai mare oraș din lungul Murei este Graz, centrul administrativ al Styriei din Austria, regiune care se întinde în lungul Alpilor, masivul alpin fiind numit chiar Munții Transdanubieni) și în lungul Dunării.

Transdanubia, unitate geografică europeană, cuprinde jumătate din Ungaria (actualele districte unguresți Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Fejér, Veszprém, Vas, Zala, Somogy, Tolna, Baranya) și două districte ale Vienei (Florisdorf și Donaustadt). Transdanubia are trei părți (Centrală, de Sud și de Vest), chiar cu acest nume fiind parte a împărțirii regionale a Uniunii Europene care ține de Ungaria Centrală, împreună cu aria Budapestei. A fost romanizată de Imperiul Roman între anii 10 î.H. – 434 d.H. și s-a numit Provincia Pannonia Superior. Actuala împărțire datează de după Tratatul de la Trianon (1919), ca și majoritatea celorlalte. La recensământul din 1910 Baranya ungurească (centrul administrativ Pecs, toponim din perioada romanizării, pecor însemna în latină oaie, în română a dat păcurar), împreună cu departamentele Somogy și Tolna avea 1022 km^2, cu o densitate medie de 68/km^2, populație în descreștere, conform recensământului din 2001. Baranya se învecinează la nord cu Tolna, la nord-vest și vest cu Somogy-Kaposvár, la est cu Bács-Kiskun din Ungaria, alcătuind un continuum identitar, care, deși slab reprezentat în prezent prin elemente românești (nord sau sud-dunărene la origini), atestă încă apartenența la o entitate ciobănească valahă străveche și unitară. Românii care-și recunosc clar identitatea (ca etnie și ca limbă maternă) sunt foarte puțini, sub 0,1%. Toată regiunea a făcut parte din regatul Ungariei din secolul al XI-lea, ca și comitatul Bács-Bodrog. Bárány înseamnă în maghiară miel, în limbile slave berbec, este traducerea unui nume care se referea la ținutul oierilor valahi ca origine (ca și toponimul Pecs, venit de la baci). Valahii care se ocupau cu oieritul aveau rute între Baranya și zona azi croată numită Valahia Mică. Odată cu înaintarea Imperiului Otoman, retras după Pacea de la Passarovitz (1718) și dispariția Pașalâcului de Mohács (format încă din 1526), cu reședința la Mohács, în Ungaria, Mohács a rămas și reședința Baranyei, dar – cu timpul – cel mai important centru urban a devenit Pécs (azi oraș cu peste 150.000 de locuitori). Alte localiăți mai importante sunt Siklós (10.875 locuitori în 2009), Szigetvár (12.000 locuitori), Komló (25.881 locuitori) și Barcs (12.168 locuitori).

2.1.3. Serbia

Stat european aflat în partea centrală și de sud-est, cu o suprafață de 58.448 km^2 (Kosovo, care are 29.913 km^2, exclus) și o populație de 5.318.497 în 2011. Se mărginește cu Ungaria la nord, România și Bulgaria la est, Macedonia la sud, Croația, Bosnia Herțegovina, Muntenegru și Kosovo la vest. Nu este membră UE, nici NATO. Istoria deloc simplă a Serbiei a avut implicații și asupra comunităților românești de pe teritoriul ei, comunițăți autohtone în zonă, atât de români, cât și de aromâni, meglenoromâni ori istroromâni, care fac parte, ca și în Bucovina de Nord ori Crișana de Vest, din plasma formativă a locului. La recensământul din 1866 erau români declarați ca atare un procent de 1,5% din populația totală a țării. Republica Populară Federativă Iugoslavia (formată din 1946, cu includerea zonelor Istria și Rijeka), devenită Republica Socialistă Federativă Iugoslavia în 1963, a păstrat în componența sa teritoriile cu populație majoritar românească astfel cum fuseseră împărțite după 1919 (prin Tratatul de la Trianon), dar recunoscându-i drept români doar pe cei din Banatul Sârbesc (34.576 de persoane la recensământul din 2002) și drept vlahi pe cei de pe de Valea Timocului Sârbesc (40.054 persoane la același recensământ din 2002), deloc pe cei din Croația sau Istria (numiți bunjevici, șoțki, istrioți etc.). Trebuie menționat că numeroase familii mixte vlaho-sârbești sunt

înregistrate drept sârbești prin ținuturi din întreaga Șumadie (Craguievăț/Kragujevac, Aranghelovăț/Aranđelovac, Topola, Racea/Rača, Lanovo, Botocina/Botočina, Cnici/ Knići), din Podunavia (Smederevo, Velika-Plana, Smederevska-Palanka), în estul și sudul teritoriului administrativ al capitalei Belgrad (pe dreapta Dunării: Sopot, Mladenovăț/ Mladenovac, Vojdovăț/Voždovac, Lazarevăț/Lazarevac, Venaț-Sava, Zvezdana, Racovița/Rakovica, Ciucarița/Čiukarica, Groțca/Grocka), Nișava (Alecsinaț, Miroșina, Dolievăț/Doljevac, Gațin-Han/Gacin-Han), de-a lungul Moravei-Sudice (Iužna-Morava) și pe văile afluente din munții Suva și Radan-Cucavița (Lescovăț, Vlașotința – în sârbește vlahilor și se spune vlași – Surdulița, Vrania), pe valea Ibarului (în Rașca) și nordul montan al Pirotului (Pirot, Bela-Palanca). Cele opt entități ale Federației, adică șase republici (Bosnia-Herțegovina, Croația, Slovenia, Macedonia, Muntenegru, Serbia) și două unități administrative autonome (Voivodina și Kosovo) s-au reconfigurat, între anii 1991–2006, astfel încât, în prezent, doar Serbia (în care se cuprinde Voivodina ca provincie autonomă, după legislația sârbească, Kosovo fiind parțial recunoscută ca entitate separată doar de unele țări) mai are graniță nemijlocită cu România, deși există români care vorbesc dialectele sudice – aromâna, meglenoromâna, istroromâna, dar și dialectul nord-dunărean – dacoromâna și în cuprinsul celorlalte entități administrative care formau Iugoslavia, iar acum sunt țări independente, fără graniță comună cu România.

2.1.3.1. Voivodina

Voivodina este o provincie autonomă în Serbia de astăzi, formată din câteva regiuni istorice: Banatul Sârbesc, Bačka sârbească, Sremul sârbesc și nordul regiunii Mačva (care, istoric, făcea parte din fosta provincie romană Syrmia de Jos). Are o suprafață de 21.506 km^2 și o populație de 2.031.992 locuitori conform recensământului din 2002, cu o densitate medie de 94,4/km^2. Românii sunt a patra națiune în ordinea mărimii, după sârbi, unguri, slovaci, cu un procent de 1,5% (ceea ce înseamnă 0,1% din totalul vorbitorilor de limba română din Serbia), adică 34.576 de persoane (fără românii timoceni, nerecunoscuți ca etnie, ci menționați ca vlahi sau vlași, în număr total, la același recensământ, de 40.054, adică 0,53%), față de 5,9% în 1880, unde statisticile includeau și localitățile Tompa, Kelebia (Celebia) și Csikéria (Ciceria), ceea ce indică zona originară de transhumanță, spre și dinspre Maurovalacchia (Morlacchia), din Istria. De asemenea, nu sunt considerați români minoritatea bungevči, de religie catolică, proveniți dintr-o migrație venită în zona Bačka în veacul al XVII-lea, dinspre Coasta Dalmată (a Croației de azi), unde ajunseseră migrând dinspre zona Bosniei-Herțegovina în veacurile XIII–XVI, deoarece fugeau de trecerea cu forța la islamism. Nu sunt luați în considerare ca originari valahi nici minoritatea šoțki, tot de religie catolică, originari în zona de nord-vest a Voivodinei, ca și, în continuare, în Croația de sud-est. Ei sunt nativi în zonă, costumul național seamănă izbitor cu acela al maramureșenilor ori țăranilor din Pont (fosta Bythinia), iar toponimele amintesc de acelea din Macedonia (ex. Bački Monoštor, care e un Monastir, adică un loc al mânăstirii). Limba română este una dintre limbile oficiale ale Voivodinei, iar vorbitorii sunt români (în principal în Banatul Sârbesc), timoceni (ambele comunități au vorbitori ai dialectului dacoromân) și aromâni, meglenoromâni, istroromâni, pentru care nu există statistici separate (fiind numiți alți minoritari), nici din perioada Iugolaviei socialiste, nici de astăzi, din Serbia. Voivodina deține statutul de provincie autonomă din 1974. Centrul administrativ al provinciei este Novi Sad (care ține de Bačka). Cel mai important oraș al provinciei prin numărul populației românești este Vârșeț, din Banatul Sârbesc.

2.1.3.1.1. Banatul Sârbesc

Din suprafața de 28.526 km^2 a Banatului istoric, Serbiei (regatul Slovenilor, Croaților și Sârbilor, apărut pe hartă după 1918 și care a înglobat apoi și Muntenegrul, totul fiind cunoscut, după 1929, ca Regatul Iugoslaviei) i-au revenit, prin Tratatul de la Trianon (după 1919), 9.276 km^2 (acord nesemnat și nerecunoscut de statul român), cu o populație românească evaluată la negocierile de atunci (în vederea schimbului de populație între Serbia și România) la 80.000 de persoane. Între România și Serbia a mai avut loc în 1923 o rectificare de frontiere, cu cedarea reciprocă a unor sate din apropierea

graniței comune (schimb convenit și semnat de statul român). La sud, pe Dunăre și Sava, Banatul Sârbesc se învecinează cu Serbia, la nord (graniță terestră și fluvială) cu România (de la Beba Veche, jud. Timiș, la Pristol, jud. Mehedinți, adică județele Timiș, Caraș-Severin ale Banatului Românesc și Mehedinți), la vest, pe Tisa, cu Serbia și la nord-vest cu Ungaria (Banatul Unguresc).

Banatul Sârbesc cuprinde municipalitățile Jitiștea, Noul-Beceu/Novi-Bečej, Zrenjanin, Nova-Crnja, Noul-Cnejevăț/Novi-Kneževac, Canija/Kanjiža, Senta, Ada, Cioca/Čoka, Chichinda/Kikinda, Seceanii/Sečanj, Plandiștea, Covăcița/Kovačica, Alibunar, Vârșeț/Vršac, Cuvin/Kovin, Opovo, Biserica-Albă/Bela-Črkva și Pančevo. Cea mai mare parte a Banatului Sârbesc este inclusă în Provincia Autonomă Voivodina (cu trei districte: Banatul de Nord, Banatul Central și Banatul de Sud), cu excepția unei mici părți aflate la vest de Pančevo, care ține de regiunea Belgrad (respectiv Palilula (și în Oltenia există acest toponim) – cu Zemun–Padinska-Skela (Schela). Trebuie precizat că și Schela, Padina sunt toponime în România). În 1941, cu prilejul inventarierii de către România – prin Institutul de Sociologie condus de Sabin Manuilă – a arealului locuit de români (vorbitori ai dialectului dacoromân, nord-dunărean, mai exact graiul ungurean, după cum era numit încă din balada Miorița), situația din Banatul Sârbesc se prezenta astfel: români neînregistrați – în plășile Nova Kanjiža, Novi Becej și Jaša Tomici; cu o medie de 5000 de români în fiecare din plășile Chichinda Mare (Velika Kikinda), Covăcița, Pančevo și Cuvin (Kovin) și cu o medie de 10.000 de români în fiecare dintre plășile Becicherecu Mare (apare și în poemul *Trei Viteji* al lui Ion Budai-Deleanu prin numele Becicherec Iștoc de Uram Haza; în sârbește Veliki-Bečikerek), Alibunar, Cuvin, Pančevo, Vârșeț și Biserica Albă (Bela Črkva). În preajma celui de-al Doilea Război Mondial, numeroase localități erau integral românești: Toracu-Mare, Toracu-Mic, Iancov-Most, Sârha-Nouă, Ehta-de-Munte, Uzdin, Zveti-Iovan (Sfântul Ion), Jamu-Mare, Marghita (există acest toponim și în România, în județul Bihor), Srediștea-Mică, Marcovăț, Seleuș (există și în România un Seleuș, în județul Mureș), Sveti-Mihailov, Nicolinți, Banatsko-Novo-Selo (Satul Nou Bănățean), Vladimirovaț, Grebenaț, Voivodinți, Straja, Oreșaț, Retișevo, Coștila (toponimul e și în România), Socica (și la noi există ca nume propriu: Soci, Socaciu), Mesici, Iablonca (traducerea lui Merei), Ovcia, Gai, Dupljaja, iar în altele românii constituiau comunități puternice: Surcea, Alibunar, Vlaicovăț, Ehta, Dolovo, Deliblata, Mramorak, Parta, Glogoni, Jagaița, Izbiște, Cuvin, Vârșeț, Crușcița și Cușici. Pentru perioada socialistă a Iugoslaviei statisticile indicau împreună numărul românilor și aromânilor ca fiind de 230.000 pentru toată țara (iar această cifră nu diferă, prin însumare, în actualele state separate între 1991–2006). În Macedonia (FYROM) de pildă s-au declarant în mod expres aromâni 9.541de persoane.Urmașii morlacilor din Istria, în principal regiunea Ciceria (ziși și vlași, populație traco-ilиră, ca și populația šocki), cunoscuți în Serbia sub numele bunjević (adică veniți în Banat dinspre râul Buma din Herțegovina), sunt însă înregistrați separat (ca etnie diferită) la recensământul din 2002, fiind 19.766 de vorbitori în Banatul Sârbesc și 3000 în Banatul unguresc, deși limba, portul, tipul de așezare, de locuință, obiceiurile, alimentația, ocupațiile și arta tradițională îi indică în mod clar ca aparteneпți identitari ai românității. S-a făcut deosebirea în statisticile sârbești între români, vorbitori ai dialectului dacoromân, format la nord de cursul Dunării de Mijloc și de Jos, și aromâni, vorbitori ai dialectului omonim sud-dunărean, care s-a vorbit și se vorbește pe un areal de formare cuprins între Thessalia, Anatolia și Istria, cu migrații numeroase și refaceri permanente de așezări. Faptul atestă nerecunoașterea subsecventă de către diverse state (uneori chiar de către România) a unității dialectelor limbii române. Evident, chestiunea evidențierii vorbitorilor celorlalte două dialecte românești sudice, meglenoromâna și istroromâna, nu s-a pus nici ea, meglenoromânii fiind de obicei asimilați aromânilor (ca vlași), iar istroromânii croaților sau morlacilor. Toți vorbitorii dialectelor sudice ale limbii române nici nu erau numiți români, ci vlași, vlahi, urmași direcți ai triburilor de traci de la sudul Dunării (ca, de altfel, și românii timoceni, vorbitori ai dialectului dacoromân). Totuși există cercetători sârbi care-i consideră slavi romanizați (fenomen imposibil în plan istoric, deoarece romanizarea s-a făcut până la retragerea romanilor din zonă în veacul al IV-lea d.H., în vreme ce slavii au început să vină din veacul al VI-lea). În plus, la sud de Dunăre există atestări arheologice ale fortificațiilor tracilor, ca de pildă Eumolpias, atestat ca atare în mileniul al VI-lea îH prin *Istoriile* lui Herodot, ulterior investigată arheologic. Fortificația a fost luată în secolul al IV-lea îH de Philip al II-lea al Macedoniei, care a numit-o Philippopolis, actualul Plovdiv din Bulgaria. Aceeași vechime ca cetate tracică o avea Naissos

(azi Niš în Serbia), locul unde s-a născut împăratul Constantius, tatăl lui Constantin cel Mare al Bizanțului și sfânt al tuturor Bisericilor Creștine. După recensământul sârbesc din 2002, în Voivodina sunt 34.576 de persoane (1,5% din total) care s-au identificat ca fiind de etnie românească și având vorbitori numai de limba română. Aceia care erau bilingvi (vorbeau și româna ori aromâna și sârba) au fost considerați sârbi. S-au înregistrat separat vorbitori ai graiului morlac (Morlacchia, zonă istorică din Italia de NV, Croația și Herțegovina, este prescurtarea cuvântului italienesc Maurovalacchia, adică Valahia Neagră, după semnul distinctiv al tipologiei umane – oameni mărunți și bruneți – termen prin care era desemnat ținutul istoric locuit de istroromâni, dar și de aromâni ajunși prin transhumanță pe marele drum antic și strategic care unea Marea Egee cu Marea Adriatică, Via Egnatia, ca și de meglenoromâni fugiți din calea musulmanizării). O parte dintre ei, migrați spre Banat dinspre râul Buma, din Herțegovina, de teama otomanilor și a musulmanizării, au fost înregistrați ca bunjević, o etnie fără nicio legătură cu vreun bazin identitar, fără a se face cuvenitele paralele lingvistice cu arealul anticei Liburnia (ca și în cazul Banatului Unguresc). In Banatul Sârbesc există aproape 20.000 de bunjević înregistrați ca atare. Mulți dintre ei au devenit catolici încă înainte de a lua drumul pribegiei ori de a rămâne în Serbia și după ce zona Trieste a revenit din nou Italiei. Conform statisticilor sârbești de la începutul mileniului al III-lea, zonele Banatului Sârbesc cu populație românească (inclusiv vlahă) sunt partea sudică a Banatului Central (nord-estul Zrenjaninului, centrul și sudul Jiliștei – Jiliște e și toponim în România), nordul Secianii, jumătatea septentrională a Banatului Sudic (sudul Plandiștei, aproape întreg Vârșețul, jumătatea estică a Alibunarului, nordul și vestul Bisericii-Albe, estul Cuvinului, nordul administrat de Pojarevaț, Grădiștea Mare și Covăcița).

2.1.3.1.2. Srem (Syrmia de Est)

Syrmia (antica Syrmium, înglobată în provincia romană Pannonia Secunda) a fost o provincie istorică hotărnicită de Dunăre (la nord și est), Sava (sud-vest, sud și sud-est) și Slavonia la vest (provincie istorică a Croației). Srem este numele ei actual. Sremul, împărțit în 1945 între Serbia și Croația, atunci ambele entități componente ale Iugoslaviei, cuprinde doar Syrmia de Sus a provinciei istorice (după denumirea de la începutul secolului al XIV-lea și care avea, în 1910, 6.866 km^2 și o populație de 414.200 locuitori, cu o densitate medie de 60,3/km^2), în vreme ce Syrmia de Jos este astăzi regiunea Mačva din Serbia, regiune al cărei nord face parte din Provincia Autonomă Voivodina (cu populație majoritar țărănească), la fel ca și Sremul sârbesc. Serbia deține în prezent partea de est a fostei Syrmia de Sus, în vreme ce partea de vest se află în Croația (Srijem) și acoperă în bună parte zona Mala Vlahia (Valahia Mică), zonă nativ românească, formată din vorbitori ai dialectelor sud-dunărene care constituie plasma formativă a locului, ca autohtoni (triburi de traci romanizați). Nu sunt recunoscuți ca români, ci li se spune vlahi și sunt asimilați sârbilor, neavând școală sau biserică în limba natală.

2.1.3.1.3. Bačka

Provincie istorică împărțită între Ungaria și Serbia (parte aflată astăzi în componența Provinciei Autonome Voivodina). Se mărginește cu Dunărea la sud și vest, cu Tisa la est, cu partea ungurească a provinciei (Bács-Kiskun) la nord. Numele provinciei vine de la orașul de reședință Bács, la origini din cuvântul valah baci (stăpânul turmelor; și în Bács-Kiskun există un Bács). Zona a făcut parte din Dacia și a fost mai apoi romanizată. Partea sârbească a comitatului istoric Bačka are 8220 km^2 și este împărțită în trei districte: Bačka de Nord, Bačka de Vest și Bačka de Sud. După recensământul austriac din 1720, valahii constituiau a treia națiune a provinciei (aproape 20%). Pe lângă ei exista – și încă există – o populație numită šocki/șoțki, având portul, ca și obiceiurile tradiționale, foarte asemănătoare cu ale maramureșenilor. Vorbesc o limbă arhaică și se consideră că, la origini, în componența etniei au fost nu doar traci romanizați, ci și iliri. Maramureșul de Nord, šocki și românii pontici, din sudul Mării Negre, în Turcia de azi, definesc arealul străromân, conform teoriei marginilor a lui Gilieron, prin asemănările izbitoare ale portului popular, artei tradiționale foarte conservatoare, pentru că, la traci, avea funcție magică (Apollo și Orfeu au făcut parte inițial din mitologia tracilor din Asia Mică,

la fel ca și hora), precum și ale obiceiurilor legate de marile evenimente ale vieții, mai ales nunta, moartea și conexiunile cu Lumea de Dincolo. Leagănul de formare al minorității šocki a fost spre Istria de azi. Împreună cu Bodrog, sub numele Bács-Bodrog, comitatul a făcut parte din voievodatul Serbiei (după 1848), apoi din Regatul Ungariei, ca parte a Imperiului Austro-Ungar (1867). Nu putem să nu pomenim în acest context faptul că mișcarea de constituire identitară a Sloveniei, Croației, Bosniei-Herțegovina, Muntenegrului și Serbiei s-a numit Mișcarea ilиră. Ea preconiza folosirea unei limbi slave unice scrisă cu alfabet latin și în care figurau numeroase particularități istorice provenite din arealul inițial iliro-trac al zonei. La recensământul austriac din 1910, populația regiunii era de 704.563 de locuitori, dar valahii nu mai apar ca fiind însemnați procentual, deoarece populația bilingvă a fost înregistrată ca apartenentă la limba majorității (germani și maghiari). Actuala împărțire a provinciei datează de după Tratatul de la Trianon. După 1945, câteva localități din această provincie au fost alipite administrativ Banatului Sârbesc (regiunea lui de nord; Novi Sad, capitala Voivodinei, este cea mai importantă dintre ele). La recensământul din 2002 populația întregii Bačka era de 1.022.524 de persoane, dar populația românească (inclusiv valahi, šocki, bunjević) nu mai apare ca procent statistic notabil în regiune.

2.1.1.1. Timocul de Vest

Regiune istorică (a făcut parte din statul lui Burebista între anii 60–44 î.H.) aflată în nordul Peninsulei Balcanice, numită astfel după râul Timoc, care o străbate și se varsă în Dunăre, împărțită astăzi în două. Partea sârbească este mărginită de Dunăre la nord, râul Timoc și granița cu Bulgaria la est, râul Morava la vest și o linie virtuală care unește Morava cu râul Timoc prin Munții Râtan (toponim străromân) la sud. Toponimele Pek, Maidanpek amintesc de latinescul pecor, pecoris (oaie) și de ocupația străveche a valahilor din zonă (păstoritul). Suprafața acestui perimetru este de 11.867 km^2, iar regiunile din componența lui sunt Bor (municipalitățile Kladovo – există un Cladova și pe lângă Arad, Majdanpek, Negotin, Bor), Zaiečar/Zaicear, Boljevać/Bolievaț, Sokobanja/Socobania, Knježevać/Cneajevaț), Pomoravije/Spre Morava (Čupria/Ciupăria, Paracin, Despotovać/Despotovaț, părțile de răsărit ale Jagodinei și Recovațului) și Braničevo (Veliko-Gradište/Grădiștea-Mare – toponimul există și în România, Požarevac/Pojarevaț, Golubać/Golubaț, adică Porumbelul, toponim existent și în Bucovina de Nord – familia lui Ciprian Porumbescu provenea dintr-o localitate bucovineană cu acest nume, iar numele Porumbescu este doar repatrierea onomastică a toponimului (Gołembiowski), Kučevo/Cuceva, Žabari/Jabari, Malo-Črnice/Țărniștea-Mică, Petrovać/Petrovaț, Žagubiče/Jagubița). Formele de relief sunt o continuare a celor din Banat și Oltenia, deoarece Munții Carpați (Homoljske-Planine, Miroč, Kučajske-Planine, Veliki-Krš, Deliiovan, Šuva-Planina-Trem, Miđžor) nu se opresc la Dunăre, ci la râul Timoc (Timacus în latină, nume preluat de la traci: Timakos). Acesta are cinci surse importante (Timocul Svârligului, al Târgoviștei – o Târgoviște există și la noi, Negru, Alb și Marele Timoc), toate populate în lungul lor de sate românești, ca și Valea Moravei Mari (Velika-Morava, cu afluentul ei din bazinul superior, Nișava), arie numită chiar Valașka, spre deosebire de Valahia Moravă din Cehia, zonă colonizată cu valahi din Epir și de pe Morava Mare încă din veacul al IX-lea de împăratul Vasile Bulgaroctonul al Bizanțului. De-a lungul timpului, zona s-a mai numit și Craina (adică, în sârbă, zonă de graniță; este traducerea grecescului lithos – piatră de hotar – vezi și Voievodatul lui Litovoi – sau a străromânului bana – tot piatră de hotar, a dat Banat, numele lui Ștefan Banah). Cea mai mare parte, Timocul de Vest, se află în Serbia central-sudică (Braničevo, Morava de Est, Bor și Zaiečar), iar o mică parte, Timocul de Est, este cuprins în regiunea Bulgariei, Vidin (numit încă și azi de românii timoceni Diiu, după numele vechiului trib trac, Dii). Această împărțire datează din 1833, când populația românească totală, din ambele zone timocene, era de un sfert de milion de locuitori. Până în 1922, în Regatul Iugoslaviei au existat două districte timocene: Craina, având reședința administrativă la Negotin și Timoc, cu reședința la Zaiečar (în traducere ar fi

Iepureni). Timocului istoric i se mai spune și Tribalia, în amintirea triburilor de traci numite tribali care locuiau și în această zonă (ea fiind însă mai întinsă decât actualul Timoc). Tudor Vianu, ambasadorul român la Belgrad de după al Doilea Război Mondial, a fost expulzat din Iugoslavia deoarece a cerut școli în limba română pentru românii din Timoc. După recensământul din 1948 Timocul de Vest avea 93.444 de identitari români (care s-au declarat români și vorbitori de limba română), majoritatea țărani, cifră scăzută forțat și dramatic după statisticile din 1961 la 1.369 de români, restul, în număr doar de 42.075, fiind considerați vlahi (vlași). După recensământul sârbesc din 2009, în Timoc se mai aflau 712.050 locuitori, cu o densitate medie de 51/km^2, dintre care recunoscuți oficial ca vlahi și nu români, 40.054 (0,53%). Există timoceni răspândiți în toată Serbia Centrală. Acest număr diferă însă după modul de abordare: în Iugoslavia erau recunoscuți drept români doar aceia din Banatul Sârbesc ori veniți din România, în vreme ce românii de pe Valea Timocului, autohtoni în zonă încă de la formarea etniei, ca și aceia din Crișana de Vest, nu erau recunoscuți drept români, ci drept vlahi sau vlași (și încă asimilați, ca urmare a convențiilor vechii Mișcări ilire, cu slavii). În virtutea acestei nerecunoașteri nu aveau dreptul la școală românească și la folosirea limbii române în biserică. Prenumele copiilor au fost slavizate prin botez (ca în Transnistria) – preoții aveau liste de prenume dintre limitele cărora nu se putea ieși – toponimele au fost de obicei traduse în sârbo-croată, astfel încât, în timp, la sate s-a adoptat practica botezului de către bătrânul satului, direct în râu, cu un prenume românesc alternativ și secret, ca pe vremea bogomililor. Nunta și înmormântarea erau (și sunt) și ele echivalate arhaic și se petreceau la malul apei. Graiul timocenilor este foarte asemănător cu cel oltenesc (folosesc curent, de pildă, perfectul simplu), fiind parte a Valahiei dunărene, cunoscută printre Valahiile balcanice drept Valahia Veche. Românii din Timoc sunt mai numeroși în plășile Kucevo, Boljevać, Zagubića, Bor, Majdanpek (zonă minieră), Petrovać, Golubać, Negotin. În prezent foarte mulți dintre ei sunt migrați în Austria, în special în Carinthia, unde sunt recunoscuți ca români. După standardele ISO, timocenii, ca și românii din România, Republica Moldova, Ucraina, Ungaria și Banatul Sârbesc, au codul ISO 639, adică vorbesc limba română literară (dacoromână) și, prin urmare, sunt români.

2.1.1.2. Stari Vlah (Valahia Veche)

Regiune istorică (medievală) aflată în Serbia și mărginită la vest cu Romanija din Bosnia, la sud-vest cu Romanija din Herțegovina, la sud-est cu districtul sârbesc Raška/Rașca (în România cuvântul a dat onomasticele Rașca/Rașcu; la origini Ras, Raš îi desemna pe etrusci (ei se autodenumeau Rasena), locuitorii originari ai Toscanei, o migrație tracică de Neolitic venită dinspre insula Lemnos spre Peninsula Italică și migrată din nou spre nordul Peninsulei, spre Carinthia, după venirea ostrogoților), iar la est cu Šumudija/Șumudia. Drina și Morava își culeg afluenții din acest perimetru muntos, care este o prelungire a Alpilor Dinarici (ca și Munții Romanija). Partea sârbească este formată din șapte districte: Priboj, Nova Varoš/Orașul Nou, Prijepolje/Spre Câmpie, Užice, Ivanjica, Čajetina/Cetina și Arilje (după numele pre-latin, tracic, al fructului coniferelor), precum și părți din districtele Zlatibor și Moravića. Zona atestă continuumul identitar românesc vizibil încă, deși au trecut atâtea veacuri de la formarea limbii române dintre Timoc și Romanija bosniacă. Zona carstică, împădurită, este Parc Național protejat, patrimoniu UNESCO.

2.1.4. Macedonia

Stat balcanic având o suprafață de 25.713 km^2 și o populație de 2.069.162 locuitori în 2014. S-a desprins din fosta Iugoslavie în 1991 (FYROM, adică Former Yugoslav Republic of Macedonia) și a fost recunoscută de Națiunile Unite în 1993 ca Republica Macedonia. Nu este parte a Uniunii Europene sau NATO, în principal deoarece Grecia a pus veto (motivația fiind că există, chiar în Grecia,

o regiune Macedonia). Prin existența Macedoniei independente însă a redevenit vizibilă ca entitate europeană una dintre cele mai vechi țări ale zonei balcanice. Inițial s-a numit Peonia, regat fundamentat de triburile tracilor peoni, aceia care au fost aliații Troiei în războiul contra grecilor și le-au furnizat armament, după cum menționează Homer. Apoi au migrat thesproți, molossieni și chaonieni din zona Epirului de azi. Olimpia, mama lui Alexandru Macedon, aparținea acestor triburi și era vară cu Phyrrus (adică cel roșu!) al Epirului. De altfel regatul macedonean cuprindea chiar o parte din Epir, locul unde trăise tribul Titanilor, acela care a lăsat urme în mitologia grecească prin chiar amintirea titanilor care-i preced pe zei. Olimpia a fost preoteasă a cultului Șerpilor, unul dintre cele mai vechi ale zonei balcanice. Șarpele era simbolul Dragonului de Apă, semn distinctiv al popoarelor fondatoare (citește de substrat, pelasgi) de după Marele Potop (Okeanos și Thetys, fiica lui, ambii Titani după grecii antici, erau înfățișați plutind călare pe Dragonul de Apă). Din acest motiv partea publică a Bibliotecii din Alexandria Egiptului, fondată de Ptolemei (urmașii lui Alexandru Macedon) și dedicată Olimpiei, a fost numită Serapeum (lăcașul Șarpelui). O latură a bibliotecii, excavată, adăpostește astăzi zeci de sarcofage de șerpi (sacri, evident). Grecii antici înșiși i-au numit makednos, adică muntenii (nume generic și identitar dincolo de orice limbă; cei colonizați în Africa, în Sinai și în Tunisia, erau Djebalia, adică tot muntenii, Kerala, Kermario, Keraunian adică rădăcina lingvistică ker- însemna tot muntos, numele medieval al Țării Românești a fost Valahia Veche sau Muntenia (deși acoperea, majoritar, Câmpia Română) în amintirea originii fondatorilor, care migraseră spreEuropa dinspre Asia urmând firul culmilor montane. Pe vremea lui Alexandru Macedon (secolul al IV-lea îH) regatul cuprindea toată Trakia grecească de azi, ca și Macedonia grecească, Scythia Minor (Dobrogea de azi), o parte din fostul regat al Odrisiei (tot țărmul nordic al Mării de Marmara), Salonicul și partea de vest a Thessaliei, în lungul Golfului Thermaic. Alexandru Macedon, sprijinit de Aristotel, cel născut la Stagira, în Trakia (și care a inventat atunci catapulta, fiind considerat în tot spațiul străromân un fel de sfânt pre-creștin al neamului, pictat astfel pe fresca mânăstirii Voroneț, chiar la Poarta Raiului), a reușit ca, în doi ani, să scape Mediterana de Est de primejdia persană. Imperiul pe care l-a creat s-a întins de la granița Indiei, Sogdianei și Bactrianei, peste Parthia, Media, Asiria, toată Anatolia și peste Egipt în lungul Nilului (Marele Rift) până dincolo de Theba. Urmașii săi au divizat imperiul în două părți, una de răsărit și una de apus. Cleopatra, devenită faraon al Egiptului, era macedoneancă, iar pe sarcofag a fost pictată în port macedonean (cu fotă și iie). Până în secolul al VII-lea dH limba macedoneană apare în texte ca limbă separată de greacă. În perioada romană, sub Diocletian, au existat pe locurile macedonenilor de azi două provincii, Macedonia Salutaris și Macedonia Prima. În secolul al VI-lea au venit slavii, din secolul al XII-lea teritoriul a aparținut Țaratului Vlaho-Bulgar, în secolul al XIV-lea Țaratului Sârb, apoi Imperiului Otoman. Macedonia s-a format și susținut ca entitate în lungul Vardarului (în greacă Axios), care izvorăște din Munții Vrutok, în Republica Macedonia de azi și se varsă printr-o deltă în Marea Egee, la nord de Salonic, fiind cel mai lung curs de apă care traversează Peninsula Balcanică, suprapus peste marea rută antică Via Egnatia, bucată a Drumului Mătăsii, ce unea Marea Egee (și zonele tracilor din Asia Mică) de Marea Adriatică și Istria, cu deschidere către venețieni și latini. De altfel cursul apei a fost populat din timpuri străvechi cu triburi de traci (paionii, dardanii, bessii au rămas cele mai cunoscute). Homer este primul care menționează începutul migrației triburilor de traci: paionii (sau peonii, aliați cu troienii în războiul Troiei și înfrânți deopotrivă de greci, mai apoi aliați cu Alexandru Macedon – formau infanteria ușoară, peltaștii de elită, pentru apărarea zonelor muntoase; sunt menționați în bătălia de la Gaugamela, 331 î.H., contra perșilor și astfel sunt pictați pe vasele grecești antice, având cunoscuții ciorapi trei sferturi și cămașa pe dinafară, legată cu brâu la mijlocc). După romanizarea Balcanilor paionii i-au dat pe meglenoromâni, rămași veacuri la rând, ca și aromânii din zonă și la fel ca toate neamurile din Balcani, sub influența civilizației bizantine. Huma (și în Muntenegru, ca și în Istria, Turcia ori Polonia există toponimul Hum), Coinsco, Sirminina sunt localități meglenoromâne care se află în Republica Macedonia, iar Lunguța, Liumnița, Cupa (Kupa există și în Croația), Oșani (în România se află Țara Oașului), Țărnareca, Barnovița, Nânta (supusă unui masiv proces de islamizare de către otomani, atunci 5000 de oameni au fost uciși) localități meglenoromâne din Grecia. Mai puțini la număr decât aromânii, dar mai stabili prin așezare, meglenoromânii s-au unit cu aceștia în lupta pentru apărarea Viei Egnatia, vitală în supraviețuirea oieritului și comercializării produselor rezultate din păstorit, adică vitală chiar pentru supraviețuirea

identității neamului. Abia după ce Bizanțul a optat pentru limba greacă pentru a unifica imperiul, limbile regatelor neo-hittite și ale tuturor celorlalte etnii mai vechi din componența sa au început să dispară limbile proprii ale entităților componente. Practic însă, macedonenii au fost permanent conștienți de identitatea și unitatea lor profundă, dincolo de toate valurile istoriei. Astfel, în 1903 au încercat să se elibereze pe cont propriu de jugul otoman (Răscoala Ilinden), profitând de faptul că tot astfel făcuseră grecii. În 1905 a apărut la Adrianopole Organizația Macedoneană Revoluționară Internă (IMARO), căreia a aparținut și Iane Sandanski, personaj într-o schiță de I.L. Caragiale. Frații Macedonski au venit în țările române din Macedonia (prin Bulgaria). Această organizație avea ca scop unificarea tuturor macedonenilor într-un singur stat. Fenomenul a avut extensii diverse, unii membri erau de stânga, alții de dreapta. De altfel, I.L. Caragiale însuși era român macedonean la origini, din satul Caragiali. Din această organizație s-a separat Organizația Revoluționară Internă a Tracilor (ITRO), ceea ce spune multe despre necazurile globale pe care le poate aduce reprimarea identității reale a unei mulțimi de oameni, fiindcă nimic din ceea ce e profund nu dispare. Acest tip de organizare a avut un reflex puternic asupra Junilor Turci, care, practic, încercau dezmembrarea structurilor osificate ale Imperiului Otoman și modernizarea țării. Pe acest fond a ajuns la putere Atatürk, valah din Salonic după mamă. După războaiele balcanice, prin care România a câștigat Cadrilaterul, macedonenii au fost împărțiți (prin Tratatul de la București) într-o parte care a revenit Iugoslaviei și este astăzi republică independentă, una care a revenit Bulgariei și alta care a revenit Greciei. Macedonenii intrați în componența Iugoslaviei au obținut de atunci statut de autonomie, fapt rămas valabil până în 1991, la separare. Este interesant de remarcat că Albania (citește Epirul!) n-a recunoscut Macedonia ca entitate separată, cel mai probabil în virtutea originilor comune (Pyrrhus al Epirului fusese o vreme și regele Macedoniei, thesproții, molossienii și chaonienii veniseră în Macedonia dinspre Epir) decât în 2001, prin Acordul de la Ohrid. Există încă o serie de toponime care ne luminează asupra limbii vorbite: Korab (Corabia) – cel mai înalt munte, Veles (localitate al cărei nume amintește de welshi), Prespa (ca prispa la noi) – lac, Baba (ca și la noi și nu numai), Matka (matca), Dorjan (Dorian) – munte, Kumanovo (Comana), Pelagonia (amintește de pelasgi), Polog (rom. Polog), Palanka (la noi Palanca). Mâncarea națională este mâncarea de fasole cu ciolan, iar băutura națională e mastica (pomenită adesea de personajele lui Caragiale). Poartă costumul tradițional, foarte asemănător cu cel românesc, dansează hora și Călușul, femeile poartă salbe din aur, ca și bijuterii din argint filigranat, dar de format mare, asemănătoare cu acelea ale femeilor din Trakai, Lituania. Drapelul Republicii Macedonia este simbolul solar cu șaisprezece spițe (ca al lui Alexandru Macedon) pe fond roșu. Albanezii (dardano-iliri la origini) formează un sfert din populația țării, aromânii (cu meglenoromânii împreună) sunt o jumătate de procent, iar vlahii (shopi) 0,34% după statisticile din 2002. În afara tuturor acestor vorbitori de limba română din Macedonia, există și o minoritate ascunsă: aceea a vorbitorilor islamizați ai limbii române, numiți tőrbeši. Lingvistul ceh C. Jireček, specialistul care a delimitat linia dintre influența latină și cea grecească asupra populațiilor vechi din Peninsula Balcanică (Jireček Line), a estimat, în 1915, la 150.000 numărul de tőrbeši, majoritatea în zona Bitoliei și spre Grecia, orașul Nânta în întregime și apoi către Salonic (Săruni în meglenoromână, toponim venit de la cuvântul aromânesc pentru sărătură, locul unde veneau turmele pentru adăpat și lins sare), toponim existent și în Dalmația (Salona) și România (Salonta). Sunt izolați în interiorul propriei lor etnii din cauza diferenței de religie (mai ales după conflictul macedo-albanez din 2001, macedonenii fiind ortodocși, iar albanezii musulmani). De aceea unii dintre ei au emigrat în Turcia, unde existau din vremuri istorice traci romanizați (pisticoșii din fostele regate ale bithynilor, frigienilor ș.a.). Teodor Burada a fost acolo și a alcătuit o hartă cu satele pisticoșilor la finele secolului al XIX-lea). Migrația tőrbešilor a avut loc inclusiv în perioada iugoslavă a Republicii Macedonia. Cel mai semnificativ moment al memoriei colective a tőrbeșilor este, până astăzi, nunta. Mireasa îmbracă atunci portul popular românesc, dar își pictează fața întocmai ca o moartă, cu alb și flori mortuare, peste care pune apoi vălul de mireasă, ca anticipare a vălului musulman. Ritualul continuării vieții și al familiei este astfel un ritual al trecerii prin moarte din lumea reală într-o Lume de Dincolo, exact ca în pre-creștinismul tracic, doar că această lume este Islamul. De altfel, în turcă tűrbe numește mormântul, numele de tőrbeši indică exact acest eveniment major al individului în raport cu restul colectivității. N-au renunțat la costumul românesc nici atunci când e vorba de dans (hora, a cărei origine este în

incantațiile dedicate zeilor traci Apollo și Orfeu) și de festivalurile anuale: femeile poartă fotă (sub ea șalvari), iie, salbă și broboadă, iar bărbații n-au renunțat la ițari, opinci, cămașa cu râuri pe piept și pe mâneci, pusă pe dinafară și prinsă cu brâu lat ori cu chimir. Două treimi din populație este ortodoxă și o treime musulmană. Trebuie remarcat faptul că există comunități foarte vechi originare din Adâgheia, ceea ce indică o posibilă linie de migrație pe uscat spre ceea ce în Italia de azi se numește Alto Adige (cu origini neolitice).

2.1.5. Bosnia-Herțegovina

Federație formată din două state, Bosnia și Herțegovina, desprinse din fosta Republică Socialistă Federativă Iugoslavia în 1992, dar care, în forma actuală (cu Republica Sprska, nerecunoscută de Serbia și UE, dar recunoscută de SUA) și cu regiunea Autonomă Brčko făcând parte din ambele entități: Bosnia-Herțegovina și Republica Sprska) datează din 1995 (după Înțelegerea de la Dayton). Capitala și centrul administrativ al federației este Sarajevo (pentru Republica Srpska – împărțită în două de regiunea Brčko, având centrul la Brčko – centrul administrativ este Banja Luka, dar și Sarajevo pentru chestiuni de administrație centrală, integrată cu restul noii federații.). Întreaga federație are o suprafață de 51.187 km^2 și o populație estimată în 2011 la 3.839.737 locuitori. Se mărginește la nord, vest și sud cu Croația, la sud-est cu Muntenegru și la est cu Serbia. Nu este membră UE, nici NATO. Toată zona a fost romanizată în secolele I-IV d.H. (de altfel Bosnia își trage numele din cuvântul iliro-trac, preluat de bizantini, bosona, cu sensul unitate administrativă, cf. lucrării *De administrando imperio* scrisă de împăratul Constantin al VII-lea) și a rămas apoi sub influența Bizanțului. Cei mai vechi locuitori menționați sunt triburile de iliro-traci Dezidiates. Cuvântul Herțegovina vine din germanul Herzog, își are originile în Evul Mediu timpuriu și însemna duce, șef al unui ducat (în limbile slave jupan, la noi voievod, în cele latine principe). Veacuri la rând zona a fost pașalâc otoman. Creștinii au trecut în mare proporție la islamism și sunt numiți în statistici torbeši, la fel ca în Macedonia. Aromânii ortodocși din Bosnia-Herțegovina se află în procent neglijabil în așezări stabile, iar numărul celor nomazi, care trăiesc din păstorit, nu este cuantificat. Dar o parte a Morlacchiei, ca și vechea Romanija (după munții cu același nume) păstrează chiar prin numele lor, ca și prin viața în principal păstorească a locuitorilor, continuumul valah al celui de-al doilea inel aflat în jurul României (și ea o Romanija-Romania).

2.1.5.1. Morlacchia (sau Valahia Neagră)

Ținutul istoric Morlacchia (Maurovalacchia) ocupă deopotrivă partea de nord-vest a Bosniei-Herțegovina, dar și partea de sud-est a Croației (de fapt peninsula Istria și fâșia din lungul Coastei Dalmate, la sud de peninsulă). Valahia Neagră face pereche cu Valahia Albă (aflată în lungul și la sudul Dunării de Mijloc românești) și proiectează astfel două margini de areal identitar. Românii care se întind cu așezările pe coasta dalmată sunt majoritar catolici. În total sunt sub 0,1% vorbitori de limba română (dialectul istroromân și aromân), aflați în zonele muntoase și având drept principale ocupații păstoritul și mineritul (mai ales facerea cărbunelui din lemn). Toți sunt bilingvi sau trilingvi (sârbă, croată, un dialect sudic al limbii române). Carbonarii – revoluționari italieni dedicați cauzei unității Italiei – și-au luat numele de la cărbunarii valahi din Morlacchia, aceia care făceau cărbune din lemn și erau deopotrivă haiduci sau pirați. În plan istoric trebuie menționați, printre morlaci, pirații uscoci (din italianul uscocchi=creștini balcanici), deopotrivă valahi și sârbi. Au luptat alături de venețieni și italienii dinspre Adriatica (la origini coloniști iliri) împotriva otomanilor. Erau haiduci care migraseră dinspre Balcani pentru a nu fi islamizați. Ei apărau în fapt marele drum comercial care unea Romanija cu Istria în lungul Vardarului, vechea Via Egnatia dintre Bizanț și Roma, în care scop și construiseră fortăreața Clissa din Dalmația, pe coasta Adriaticii, menționată din veacul al XIV-lea și țineau sub control capătul marelui drum de uscat, comercial și al armatelor. Arăta ca o culă oltenească. Numeroase locuri numite Clisa, Clisura ocupă spațiul ex-tracic (inclusiv în România, pe Dunăre, e o Clisura) până astăzi. Fortăreața Clissa a făcut parte mai târziu din Cnezatul Celje (și în România există toponimul

Celei, originea cuvântului este de substrat, preluată de latini ca celéa; la noi se păstrează atât familia cuvântului originar, cât și preluarea lui prin greacă: chilia). Mai apoi, dependent de coroana Habsburgică, principatul s-a numit Zeta. Soția lui Mircea cel Bătrân, Mara, era o fiică a cneazului de Celje, semn al faptului că atunci exista limpede conștiința apartenenței la entitatea străromână a celor două arii: Celje și Țara Românească. Canalul Quarnero (denumire italiană) preia numele originar al toponimului, Kvarner (care amintește de Kavarna în Bulgaria lângă Capul Caliacra, de Carvuna în Transnistria, toate margini ale unui areal străromân). Limba română (prin dialectele sudice) nu face parte dintre limbile recunoscute oficial în Morlacchia, nu există şcoli, cărți sau mass media în limba română, iar micile comunități datorează tocmai izolării montane păstrarea până astăzi a tradițiilor străbune, a portului și folclorului, ca și a limbii române (arhaice; dialectul istroromân). Trebuie spus că în timpul celui de-al Doilea Război Mondial uscocii s-au alăturat mai curând fasciștilor (italieni), decât forțelor democratice, fapt care s-a asdăugat, ca imagine, parcursului lor istoric, adăugând nu doar o victimizare în plus, ci și pedepse cu fond identitar.

2.1.5.2. Romanija

Romanija desemnează zona istorică muntoasă străbătută de munții cu același nume, prelungire a Alpilor Dinarici, din estul Federației Bosnia-Herțegovina. Atât vechii iliri, cât și tracii romanizați, numiți vlahi, peste care au sosit în veacul al VI-lea dH slavii, sunt parte creștini ortodocși de rit slav vechi, parte musulmani (mulți dintre ei meglenoromâni fugiți din zona Meglen, în Grecia de azi), împărțirea religioasă fiind astfel una aflată chiar în interiorul aceleiași etnii. Ca număr total sunt sub 0,2 % vorbitori de limba română (dialectul dacoromân, aromân și meglenoromân), aflați în zonele muntoase și având drept principală ocupație păstoritul. Toți sunt bilingvi sau trilingvi (sârbă, croată, română). Limba română nu face parte dintre limbile recunoscute oficial, prin urmare nu există școli, nu se tipărec cărți ori reviste în limba română. Comunitățile românești, mai ales de ciobani, datorează izolării păstrarea tradițiilor străbune (costumul popular, inclusiv la cei musulmanizați – unde a devenit costumul marilor evenimente: nunta, moartea – obiceiurile și tradițiile de viețuire, uneltele și denumirea lor, arhitectura exterioară – mai ales tipul de poduri sub formă de arc de cerc, dar și casele cu cerdac – și așezarea interiorului casei), ca și limba română, vorbită după modele orale, transmisă de la părinți la copii ca o limbă secretă, vorbită și împărtășită cu prilejul festivalurilor tradiționale. În prezent, Croația în principal, dar și Muntenegru, organizează festivaluri tradiționale (costume populare, dansuri populare, mâncăruri tradiționale) cu participarea tuturor, din țările adiacente, care-și recunosc în aceste manifestări propriul lor mod de viață tradițional.

2.1.6. Muntenegru

Republică din sud-estul Europei, parte a Iugoslaviei, apoi a Federației Serbia și Muntenegru, separată prin referendum și devenită de sine stătătoare din 2006 (cu un plus de 2.300 de voturi în favoarea separării). Are 13.812 km^2 și 720.872 de locuitori. Se mărginește cu Croația și Marea Adriatică la vest, cu Albania (Kosovo) la sud, cu Serbia la nord-est și Bosnia Herțegovina la nord-vest. Membră NATO din 2017, nu este membră a UE. Capitala actuală este orașul Podgorița (anticul Dioclea, Birziminion la fondare, Titograd în perioada socialistă a Iugoslaviei), dar există și vechea capitală regală, Cetinje, numită astfel dupa râul Cetina (toponim valah – aproape jumătate din populația muntenegreană este albaneză, adică provenită din iliro-traci; și în română există cuvântul cetină). În veacul al XI-lea se păstra încă numele ilir al principatului, Dioclea (pe care l-a avut și sub stăpânire romană; cetatea l-a dat pe Diocles, devenit împărat roman sub numele Diocletian), ca și un matematician antic celebru, rămas în istorie pentru ”cisoida lui Diocles”. Mai târziu s-a pronunțat Duklia. Un toponim cu același nume, Pasul Dukla, există și în zona valahă a goralilor din Polonia. La Cetinje funcționează până astăzi Biserica Valahă, edificată pe vremea voievodului Radu (Radule Vlah), în veacul al XV-lea. În ea s-a cununat Petar II Negos (Petru al II-lea Neguș, numit așa, ca toți valahii, după un toponim: satul Neguș de lângă Cetinje), prinț și episcop al Muntenegrului la începutul

veacului al XIX-lea.

Zona a fost cucerită de romani în 90 d.H. și a rămas apoi sub dominație bizantină până în 1402. În secolul al VI-lea au migrat în zonă triburi de slavi. Partea de sud-vest a actualului stat, cu portul Kotor (la origini colonie venețiană, Cattaro, fondată pe ruinele cetății romane Ascrivium, menționată în documente la 168 d.H.), a fost sub dominația Veneției, care tindea să controleze Adriatica și toată Mediterana de Est (1420–1797), iar restul actualului teritoriu a devenit sangeac otoman în veacul al XVI-lea (atunci ciobanii valahi au căpătat autonomie de circulație și exploatare a pășunilor alpine în interiorul imperiului, adică a fost respectat Dreptul Valah, ca și în zona goralilor, în Verhovina, în Bucovina și Maramureșul vremii, aflate în nordul arealului românesc și în cu totul alte contexte politice decât societatea otomană). Trebuie precizat că, sub influența slavă, vocalele toponimelor s-au închis și astfel sensul lor originar a devenit ascuns: Dioclea a devenit Duklia, iar Cattaro a Dupdevenit Kotor.ă 1797 Muntenegrul a fost cucerit de imperiul Austriac. În prima jumătate a veacu-

lui al xix-lea, ținuturile dinspre Adriatica au fost unificate cu ținuturile muntoase dinspre nord-estul actualei republici. Țara și-a cucerit independenșța față de otomani în 1878 (deși avusese prima constituție din 1855), a devenit regat după 1910 și s-a extins după războaiele balcanice cu un teritoriu care aparține azi Albaniei (Shkodër). Este interesant de observat că Muntenegrul și-a obținut independența față de otomani ca și românii, la 1878 și și-a extins teritoriul după Războaiele Balcanice, la fel ca noi. După Primul Război Mondial (Tratatul de la Trianon) s-a unit cu Serbia. După al Doilea Război Mondial a devenit republică în interiorul Federației Iugoslave (după ce între 1941–1944 fusese anexată de Italia fascistă).

Ciobanii desfăceau produsele și aveau locuințele de iarnă la Kotor (case din piatră cu pridvor, cu un etaj sau două, ca pretutindeni în aria valahă de la sud de Dunăre și până în Pind ori Anatolia, inclusiv la populația hemshin, apoi mai la sud – mai la origini – în insula Karpathos din Arhipelagul Sporadelor), iar colibele de vară și stânele de pe vârfurile montane erau din lemn. Vârfurile Visător și Țipitor/(A)țipitor se află azi pe teritoriul Serbiei, Durmitor/(A)dormitor constituie Parcul Național al Muntenegrului, monument UNESCO, al cărui platou montan se numește Komarniča – v. și românescul Comarnic, Comana, macedoneanul Kumanovo. Un toponim cu acest nume există deopotrivă în Macedonia (acolo este originea dinastiei Comnenilor) și în Turcia (pe locul fostului regat frigian, Komana originară fiind, la hittiți, numele Marelui Sanctuar legat de Hattusha printr-o cale sacră, după modelul îndepărtat al Indiei). Aceasta este originea tuturor Komanelor: locuri sacre – și nu sunt toponime care ar indica trecerea sau locuirea cumanilor. De altfel, Komana din Turcia e atestată cu mult înainte de existența cumanilor ca entitate. Masivele glaciare ale Parcului Național au lacuri montane ca și în Carpați. Canionul râului Tara este al doilea din lume, după Marele Canion din SUA, prin lungime – 80 km și adâncime – 1300 m, amintind de Cheile Bicazului prin frumusețe. Schiturile de la gurile peșterilor amintesc de unele de la noi (cum ar fi, de pildă, schitul Ialomicioara), dar și de Meteora în Thessalia, de Athos, de bisericile din Cappadocia și Anatolia, construite încă de pe vremea primilor creștini, când creștinismul era prohibit, de castelul Predjama din Slovenia (Carniola istorică). De altfel, mai multe dintre masivele muntoase ale Muntenegrului poartă nume valahe: Vrh/Vârf, Lucin ș.a. La Kotor există și azi biserici ortodoxe (bizantine) de la începuturile veacului al XII-lea (ca și Hodoș Bodrog din Transilvania, Corbii de Piatră din Argeș): Sf. Maria de la râu, Sf. Trifon, care au fost folosite mai târziu și de catolici. De Sf. Maria, în august, se desfășoară până astăzi, ca și în Istria și oriunde în spațiul străromân, un mare festival al produselor, ale cărui origini sunt pastorale, țin de perioada când Dionysos, Apollo și Artemis, zei traci la origini, erau venerați prin astfel de petreceri. Trebuie în mod expres menționat faptul că lângă Kotor se află ruinele unei așezări care datează din 3500 î.H., numită Perast, cu siguranță pelasgică, a populației de substrat. Unde au dispărut subit, la începutul mileniului al III-lea, toți valahii care atestă continuumul valah dintre Bosnia-Herțegovina, Muntenegru și Serbia, nu se știe. În statisticile oficiale sunt probabil inventariați la „și alții", cu un total de 4,7%. În schimb albanezii (la origini iliri, care provin din triburile tracilor Dardani) sunt înregistrați

cu 45% din total.

2.1.7. Kosovo

Parte a provinciei istorice Kosovo și Metohija care acoperea, în cadrul Iugoslaviei socialiste, provincia autonomă cu același nume. Provincia era continuatoarea prin timp a regatului antic Dardania (numit astfel după tribul tracic al dardanilor, același care a dat și numele strâmtorii Dardanele), devenit provincia romană Dardania (în română există și astăzi prenumele Darda, mai ales în Câmpia română, adică în Valahia Veche). În februarie 2008 provincia Kosovo s-a declarat republică autonomă (10.887 km^2, dintre care 3340 km^2 Metohija, cuvânt care înseamnă marginal, de graniță; și în româna medievală se spunea metoh, mai ales în documentele moldovenești – slavone – de delimitare a proprietăților), nerecunoscută ca atare de Serbia și de alte state din Europa și din lume, dar recunoscută totuși de țări destul de numeroase, printre care și state ale Uniunii Europene. Are o populație cu tendință descrescătoare de 1.956.194 de persoane (dintre care 790.272 de persoane în Metohija) conform recensământului din 2002, populație majoritar albaneză. Se mărginește cu Republica Macedonia la sud, cu Albania la vest și cu Muntenegru la nord și vest. Kosovo înseamnă în sârbă mierlă, Kosovo Polje, Câmpia Mierlei, fiind locul unei celebre bătălii din 1389 contra otomanilor, rămasă în istorie drept momentul și leagănul de formare al statului sârb. A fost parte a Pașalâcului de Rumelia între 1455–1912. În 1999 Administrația interimară a Națiunilor Unite a permis bombardarea provinciei cu bombe îmbogățite cu uraniu, din cauza divergenţelor ajunse la conflict deschis între sârbi și albanezi. Drina și Morava sunt cele mai importante râuri care trec prin zonă. În prezent vorbitorii de limba română (mai exact aromânii) sunt o mică minoritate (neinventariată ca atare prin recensăminte), dar triburile de iliro-traci romanizați, ca și urmașii lor, care au conviețuit ca autohtoni ai zonei și și-au permanentizat existența pe acest teritoriu, au forjat drumurile comerciale care legau Grecia de Adriatica, păstrând printre tradițiile de viețuire limbile folosite în zonă și spiritul românității. Alături de aromânii care trăiesc ca ciobani ori negustori și fac transhumanță, fiind greu de inventariat prin recensământ, există și populație provenită din Meglen, islamizată cu forța pe vremea Imperiului Otoman. Numiți torbeši ca în Macedonia sau pomaci ca în Bulgaria, ei trăiesc la granița cu Albania, dar se află inclusiv în Kosovo, Albania și Bosnia-Herțegovina.

2.1.8. Bulgaria

Țară din sud-estul Europei, mărginită de România la nord, Serbia și Macedonia la vest, Grecia și Turcia la sud, Marea Neagră la est, cu o suprafață de 110.994 km^2 și o populație de 7.351.234 de locuitori la recensământul din 2011, dintre care 72,5% în mediul urban, cu o densitate medie de 66 locuitori/km^2. Printre minoritățile Bulgariei există atât români (vorbitori ai dialectului nord-dunărean, ca și cei din Timocul Sârbesc), în zona Timocului Bulgăresc (reședința administrativă Vidin – pe românește, în grai timocean – Diiu, după numele tribului tracic Dii, regiune cunoscută în perioada medievală și ca Țara Șopilor sau Valahia Albă – cuprinde inclusiv orașul Sliven), ca și, în partea muntoasă din vestul Munților Balcani, zona istorică numită Tracia de Nord (latinii spuneau Hemus lanțului muntos, după cuvântul tracic hem, care însemna chiar munte, cu zeul lui, Hem), unde se află Stara Planina, Pirin și munții Rodopi (care păstrează numele unei regine mitologice a tracilor, soția regelui trac – mitologic și el – Hem, ei fiind modelați după perechea hittită de zei Teshub/Hepat și comparabili prin prestanță cu Zeus și Hera, perechea mitologică a grecilor de mai târziu), cât și aromâni (zonele Gornaia Giumaia, Velingrad, Troian în amintirea Troiei, nu a împăratului Traian – la noi l-a dat pe „bădica Troian” din colinde, Târnovo și altele), unde ei sunt, de fapt, autohtoni, formați chiar acolo. Jan Urban Jarnik a investigat Țara Șopilor și a remarcat, ca specific identitar, umorul lor nativ și înțelepciunea populară. A lăsat chiar o culegere de zicători. Trebuie să remarcăm că Anton Pann (pe numele real Pantaleon, născut la Sliven), ca și scriitorii bulgari Aleko Konstantinov sau Elin Pelin (pseudonim) au fost deopotrivă șopi și au același gen de umor. Astăzi Bulgaria are o euroregiune numită Șopi (Shop), în semn de recunoaștere a standardelor identitare specifice. Trebuie iarăși spus că

șopii sunt urmașii tracilor care au format marele regat al Odrysiei, a cărui graniță nordică atingea Dunărea și Scythia Minor (Dobrogea), dar cuprindea, spre sud-est, Bizantionul, cetatea originară a tribului de traci condus de Byzie, devenită mai târziu colonie grecească și apoi capitala Bizanțului, Constantinopol (azi Istanbul). Imperiul Roman a numit zona Moesia. Lingviștii bulgari contemporani consideră că există până astăzi, cu deosebire în registrul fonetic, particularități datorate substratului tracic și numesc dialect moesian acest fel de a vorbi limba bulgară. În ce privește întreprinderea lui Konstantin Jireček – definirea liniei care separă în Peninsula Balcanică înfluența latină de cea grecească, ea nu ține seama de istoria profundă a locurilor. În veacul al IV-lea îH, din cauza presiunii perșilor asupra Anatoliei și a grecilor, toate regatele neo-hittite de acolo, ca și regatele tracice, au hotărât, la sugestia lui Mausolos, regele Cariei, să folosească în relațiile dintre țările lor, ca lingua franca, pentru consolidarea tuturor reperelor identitare ale zonei, limba greacă. Ceea ce avea să lase urme profunde inclusiv în istoria Balcanilor, ca și a Mediteranei de Est în ansamblul ei. Totuși, limbile originare s-au păstrat (cu texte scrise) până în secolul al VII-lea dH, în plin Bizanț, care adoptase și el limba greacă, deși se considera parte a romanității Dispariția atâtor identități originare n-a rămas fără răspuns în registrul identitar. Herodot, care era carian, a observat dispariția progresivă a standardelor identitare ale țării lui și a fost interesat să afle cauzele. A colindat toată viața spațiul Mediteranei de Est și pământurile înconjurătoare, din Peninsula Italică până în Verhovina de azi, a descris ceea ce descoperise întrebându-i pe păstrătorii de informație ai templelor (ca și predecesorul lui fenician, Sunchoniaton, care a identificat povestea Marelui Potop și de la care Herodot moștenea chiar cuvântul istorie) și comparând cele aflate cu sursele scrise de până la el. Europenii îl numesc astăzi fondatorul istoriei ca disciplină.

Revenind la situația șopilor, trebuie menționat că răscoalele românilor (vlahii) din zonă pentru drepturi legate de păstorit, contra Imperiului Bizantin, au rămas cunoscute în istorie (Drăgaș, Niculiță Delfinul și Petru Deleanu, acesta din urmă în anii 1040–1041, cu mult înainte de întemeiera țaratului vlaho-bulgar al fraților valahi Petru, Asan și Ioniță Caloian – țarat apărut și el tot în urma unei răscoale, inclusiv cu sprijinul românilor de la nord de Dunăre). Țaratul a existat între anii 1185–1260, având capitala la Târnovo, în zona șopilor). Răscoalele valahilor n-au rămas fără ecou, Dreptul Valah pentru păstorit (libera trecere în lungul cursurilor de apă, ca și prin pasurile montane – adică țările) a fost recunoscut nu doar de Bizanț, ci a funcționat în tot arealul foștior traci, din Verhovina și munții Beskizi până în Dalmația, Tirol, Thessalia și fosta Dacie. Tratatul a fost renegociat odată cu venirea otomanilor și a continuat să funcționeze și în perioada când întinse zone valahe se aflau sub jurisdicție otomană. În organizarea administrativă a Bulgariei de astăzi provincia istorică Tracia de Nord e împărțită în Tracia de Est cu regiunile Jambol, Strandza, Sliven, Haskovo, Stara Zagora, Burgas și Tracia de Vest, cu regiunile Plovdiv (unde la 6000 îH. exista fortificația tracică Eumolpias) și Padzardzik (un Pazirik există, ca sit arheologic scito-sarmat, în Rusia de azi – zona Altai, un Pazarcic e în Turcia, locuit de musulmani de rit alevi, cu atestare arheologică din Paleolitic și continuare de locuire în Imperiul Hittit, un Bazargic în Cadrilater, un Pazirik în Iran, unde se fac cele mai vechi covoare cu motive geometrice din lume). Peste această regiune la origini tracică se suprapune în Bulgaria euroregiunea de azi Shop. Regiunea Pirin din sud-vestul țării a fost primită de Bulgaria după Războaiele Balcanice, conform Tratatului de la București (1913) și cuprinde o parte din Macedonia istorică. Regiunea Rodopi se aflã la granița de sud a Bulgariei și face legătura cu Trakia grecească. În Rodopi se află vârful Smolian (Smolean, toponim asemănător cu Smolika, din Epir, Smolnâi din Rusia, cuvântul smoală la noi), indiciu clar – inclusiv lingvistic – al unora din ocupațiile tradiționale ale tracilor (mineritul, impregnarea lemnului cu bitum și medicina bazată pe folosirea derivatelor țițeiului). În perioada 1878–1886 acolo a existat chiar o Republică a Pomacilor (vlahi și bulgari musulmanizați), în condițiile în care Imperiul Otoman pierdea teren în zonă. Din cauza diferendelor religioase n-a fost niciodată liniște. Să amintim doar faptul că paulicienii din Bizanț au fost deportați pe pământul azi al Bulgariei, unde au forjat bogomilismul și că o ramură a lor a traversat Italia și a ajuns până în Aquitania (azi sudul Franței), unde s-au numit cathari. Finalul Primului Război Mondial, când s-a hotărât schimbul de populații între Turcia și Balcani pentru liniștirea lucrurilor – musulmanii în Turcia, iar creștinii în Balcani – a dus la o mare tragedie umanitară. Schimbul de populație este notificat în The *Report of the International Commission to inquire into the causes and conduct of the Balkan Wars,* The Endowment

Washington D.C., 1914. Nu trebuie trecut cu vederea marele genocid turcesc din regiunea efemeră numită Guvernarea Autonomă a Traciei de Vest, 16 august – 30 octombrie 1913, care a cuprins Rodopi, dar şi Komotini, Xanti, astăzi greceşti, soldat cu o jumătate de milion de morţi din rândul creştinilor (armeni, valahi, bulgari) şi evreilor s săvâşit de comandantul militar otoman. La granița cu România, și anume cu Dobrogea, se află regiunea Dobrudja de Sud (bulgărească), având două subunități: Dobrich și Silistra, care au fost parte a României în perioada interbelică (parte din Cadrilater). Nu departe de cursul Dunării, la sudul ei, se află Plevna (în aria anticei Peonia), aceea care a sprijinit, prin răscoalele populare din 1876, Războiul de Independență al românilor de la 1877–1878. Acolo mai există minoritate românească, formată din autohtoni, dar și migrată probabil de-a lungul timpului dinspre nord, de pe malul românesc al fluviului, alături de aromâni ajunși cu turmele dinspre sud. Numele și prenumele lor au fost slavizate. Limita de vest a arealului vlah este la granița Albaniei de astăzi (fosta zonă a ilirilor), iar limita de est în limanul Niprului. În Evul Mediu zona se numea Valahia Albă. Trebuie menționați în mod special pomacii, majoritatea români (dar și bulgari, care erau, la origini, un neam turcic slavizat venit din zona de formare a limbilor indo-europene sau Poarta de Fier a Caucazului) musulmani (meglenoromâni) și care au fost mutați din Tracia de Nord (parte a Traciei istorice aflată în Bulgaria) în Tracia de Est (numită de otomani Rumelia, adică ținutul celor romanizați), ambele componente ale Traciei istorice aflate cu o parte în Turcia (Asia Mică), alta în Bulgaria și a treia în Grecia (în prezent există organizații culturale internaționale care reunesc aceste arii mai ales prin festivaluri tradiționale). Odată cu prăbușirea Imperiului Otoman, pomacii și-au amintit de faptul că, deși musulmani, ei nu sunt turci și că, deși valahi, ei nu sunt creștini. Au constituit deci, la 1878, în Munții Rodopi, pe locurile natale, unde fuseseră cândva islamizați cu forța, o entitate proprie, Republica Tamrash (Tamrash era capitala) sau Republica Pomacilor, condusă de un agă (șef de poliție) și care se autoguverna. Cuprindea inițial 17 sate și a ajuns în final la 21 (cele mai importante fiind Devin, Trigrad, Mugla, Beden, Mihalkovo, Skoblevo, Churukovo). Ea a rezistat până în 1886, când a fost încorporată Imperiului Otoman. Ultima expulzare a pomacilor datează din 1989, când – în cadrul programului de bulgarizare – au fost siliți să emigreze în Turcia, dar și în România (îndeosebi în Dobrogea). După statisticile bulgaro-turcești au fost 300.000 de persoane. Cei rămași au fost obligați să adopte nume bulgărești. Astfel, de două ori marginalizați, nefiind creștini și nefiind bulgari, pomacii (tőrbeși ca entitate) au adoptat un registru de exercițiu al memoriei profunde, în urma căruia nunta a devenit trecerea prin moarte a perechii tinerilor casătoriți, iar mireasa – care păstrează portul național românesc pentru acest eveniment – își pictează fața asemenea unei moarte, după foarte vechiul model al picților din Italia, de dinainte de venirea latinilor. Precedentul schimb de populație între Turcia și Bulgaria a avut loc în 1923, când mulți aromâni și meglenoromâni au optat pentru România, dar și pentru Coasta Dalmată. În prezent, românii și aromânii din Bulgaria au organizații etnice recunoscute de stat și tratament egal cu al celorlalte minorități. Deși, după statisticile oficiale, numărul lor ar fi foarte mic (vlahii nu sunt considerați români), după propriile statistici ei sunt peste 150.000 de persoane.

2.1.8.1. Timocul de Est

Parte a Timocului istoric (care a fost inclus, între 60–44 î .H., în statul dac al lui Burebista) aflat în Bulgaria de nord-vest, cuprinzând regiunea Vidin (3.032,9 km^2, 101.018 locuitori în total, 33,3 locuitori/km^2, conform recensământului din 2011, în română Diiu, regiune unde au trăit triburile de traci – paioni – numite Dii), până dincolo de Lom. Centrul administrativ al regiunii este Vidin, rămas în istoria românilor prin celebra apărare în fața otomanilor de către Iancu de Hunedoara (1425), ca și prin răscoala antiotomană din 1876, care a prefigurat și sprijinit Războiul de Independență al românilor. Mihail Kogălniceanu înregistra atunci, în corespondența lui diplomatică, 200.000 de români în Timocul Bulgăresc. Astăzi există 31 de sate cu populație compact românească, după sursele organizațiilor românești din zonă, deoarece recensămintele bulgărești îi consideră vlahi (definiți de unii specialiști bulgari ca traco-slavi, fapt istoric imposibil, tracii deveniseră străromâni când au ajuns

slavii la sud de Dunăre) și nu-i evidențiază în statistici ca entitate separată de bulgari, deși sunt populație de substrat și vorbitori nativi (și activi) ai dialectului dacoromân. Numărul românilor (și aromânilor) din Timocul Bulgăresc, împreună cu al celor din lungul Dunării, până la Marea Neagră (inclusiv Cadrilaterul), ca și al celor din fosta Tracie de Nord ar fi de 250.000 în 2002, după sursele românești ale organizațiilor minoritarilor români din zonă (interesate însă să obțină finanțări proporțional cu numărul afirmat, atât din țară, cât și din proiecte europene). Majoritatea românilor locuiesc la sate și sunt păstori, tăietori și vânzători de lemn și cărbune (fabricat de ei din lemn), exact ca și în cazul istroromânilor din zona Quarnaro, Istria sau al celor din Munții Beskizi. Frații Petru și Asan au vegheat (secolul al XII-lea) la edificarea mânăstirii rupestre de la Albotina (o localitate Albota există și în Oltenia, una în Albania, alta în Istria, căreia croații îi spun acum Labin), foarte asemănătoare cu acelea din Anatolia de la începuturile creștinismului, ori cu aceea din zona românească a Argeșului (la Corbii de Piatră, secolul al XI-lea, stil bizantin) sau castelul Predjama din Slovenia. Albotina a rămas până astăzi un centru spiritual al românilor din Bulgaria. Trebuie de asemenea, în acest context, pomenită relația dintre toponimul Alba (Iulia) din România și Albi din Aquitania (Franța) sau Alba din Spania, Albion pentru Britania, albigensi (sau cathari) pentru urmașii depărtați ai bogomililor din Bulgaria ajunși în vestul continentului și contra cărora au fost organizate Cruciadele albigense, Albona în Istria, Albota în Oltenia ș.a.. Conexiunea între Alba (precum Alba Iulia) de la noi și Albi din Languedoc nu este strict lingvistică, ci are un substrat faptic de două ori important. Pe de o parte, celții au migrat către vestul continentului venind dinspre Marea Barieră Continentală după ce au stat cam două sute de ani în Dacia (mai ales aria intracarpatică) și zonele tracice de la sud de Dunăre. Numeroase obiceiuri de locuire, ca și credința în puterea magică a Lupului totemic s-a manifestat și la celți ca și la strămoșii noștri. Dacă au ajuns în vestul continentului în veacul al V-lea îH, atunci aici se aflau din veacul al VII-lea îH. Pe Columna lui Traian sunt figurați (distincți după carnix) ca parte a armatei dacilor. A doua serie de fapte care definește circulația toponimului Alba nu se leagă de vehiculul celtic, ci de erezia cathară care a folosit ulterior aceeași cale de extindere către vestul continentului ca și celții cu mult înainte. Ea a izbucnit în veacul al X-lea în Imperiul Bizantin, la începuturile feudalismului, ca urmare a schimbărilor legate de registrul proprietăților, când foștii oșteni au început să nu mai devină proprietari de pământ prin lăsarea la vatră. Atunci a început o adevărată bătălie contra Bisericii ca entitate opresivă și care capitaliza bunurile ce reveniseră mai înainte altora. Mișcarea paulicienilor a început astfel prin întoarcerea la obiceiurile precreștine, pe baza cărora se încerca fondarea unui creștinism arhaic, unde credincioșii luau contact direct cu Dumnezeu fără ajutorul Bisericii și al prelaților, evocând chiar ritualurile magice legate de Apollo. Deoarece mișcarea căpătase foarte mare extindere printre armeni, dar și printre foștii traci din Anatolia, împăratul bizantin Tzimiskes, din dinastia armeană, a trimis în Balcani, pe pământul Bulgariei de azi, cam 200.000 de credincioși ai noii religii. Acolo ei au fost numiți Theophilos (iubitori de Dumnezeu) ceea ce, în slavă, se traducea ca Bogomil. Credința cea nouă s-a răspândit în lumea slavă (la ruși, bulgari, sârbi, dar și peste Dunăre, în Câmpia Română. Faptul că, până astăzi, românii din Valea Timocului, aflați în conflict cu Biserica sârbă care încearcă slavizarea lor cu forța (sunt interzise prenumele românești la copii, iar slujba se ține obligatoriu în sârbă) procedează ca și bogomilii de pe vremuri – cel mai bătrân om din sat (Bunelul, Babunul) botează copilul la malul apei, tot acolo au loc nunta și slujba de înmormântare, amintește foarte mult de practicile bogomile. Extinderea acestei mișcări s-a făcut către iliri, de acolo în Italia și apoi în fosta Aquitania (Languedoc),unde credincioșii noii religii s-au numit cathari sau albigensi. Vaticanul a ordonat uciderea lor în masă de teama contaminării catolicilor cu noua religie, ceea ce ar fi adus prejudicii nu doar puterii Vaticanului, ci și bogăției lui, care se baza pe vinderea de indulgențe pentru iertarea păcatelor. De altfel, după erezia cathară și din același motiv, Vaticanul avea să se

confrunte, câteva secole mai târziu, cu mişcarea lui Jan Hus în Bohemia, cu protestantismul lui Luther, calvinismul etc. Faptul că o bună parte a Europei inițial ortodoxe (cam până în veacul al XIV-lea) și trecută cu forța la catolicism odată cu apariția imperiilor care imitau structura și administrația celui roman (germanii, lituanienii, polonii, cehii, ungurii, slovenii, croații, elvețienii, austriecii) au îmbrățișat protestantismul (dizidență catolică) ne indică ce activă a rămas pentru marile mulțimi ideea că ele sunt cele chemate să restabilească echilibrul părților în marea bătălie a existenței omeneşti. Iar identitar s-a fortificat sentimentul că aparțin cu toții acelorași origini.

2.1.8.2. În lungul Dunării (Valahia Albă)

Zona de locuire a românilor din Bulgaria excede Timocul Bulgăresc și se continuă pe hartă ca o bandă subțire, dar continuă (Montana, Vrața, Plevna, Lovech, Veliko Târnovo, Ruse), în lungul malului sudic al Dunării, până la hotarul Dobrogei, unde se aflǎ Cadrilaterul. Triburile de traci care locuiau pe aceste locuri se numeau Tribali (conform lui Strabo, originar și el de pe locurile tracilor din Asia Mică, mai exact din Pont; Strabo e o poreclă, înseamnă Sașiul). A circulat și numele Tribalia, dat de unii cercetători contemporani zonei locuite de români în lungul Dunării, atât din Bulgaria, cât și din Serbia (unde vorbim, în fapt, despre nordul Banatului Sârbesc și Valea Timocului). În plus, fuga unor români din Principate în perioada Regulamentelor Organice, ca și numeroasele strămutări de populație care sunt menționate cu începere din secolul I d.H., au permis așezări românești stabile în lungul malului drept al Dunării de Mijloc, un schimb continuu de informație lingvistică între românii de la sud și cei de la nord de Dunăre, adică un standard modern al dialectului dacoromân, păstrarea unui nivel unitar al limbii române vorbite pe ambele maluri ale fluviului. La recensământul din 1905 în acest perimetru au fost înregistrați 89.847 de români, iar în 1926, 83.746. La recensământul din 2001 majoritatea românilor au fost înregistrați ca vlași (sau vlahi, dar și ei cu un total abia de 10.056 de persoane) și doar 1088 români, ceea ce, pentru un stat vecin cu România, e foarte puțin și nu pare real.

2.1.8.3. Cadrilaterul

Denumire istorică a zonei din sudul Dobrogei, mărginită de Dunăre și granița terestră cu România (Dobrogea de Nord) spre nord, râurile Lom și Kamchiya la vest și Marea Neagră la est. A făcut parte din regatul tracic al Odrysiei, foarte puternic în secolul al V-lea î.H. La origini, în latină, numele înseamnă patrulater. A fost parte a României între 1913– 1940 (după Pacea de la București din 1913, care a încheiat Războaiele Balcanice), dar comunități românești, inclusiv școli în limba română sunt atestate (de pildă la Turtucaia) încă la recensămintele de după Războiul Ruso-Turc încheiat cu Pacea de la Kuciuk Kainargi (1774 – toponim translat în turcă, el este valahul Cainargeaua Mică). Județele Cadrilaterului sunt Durostor, 3.226 km^2, cu centrul administrativ la Silistra și Caliacra, 4500 km^2, cu centrul administrativ la Bazargic (Pazardjik). În 1940, odată cu cedarea Cadrilaterului către Bulgaria, a avut loc un însemnat schimb de populație, numeroși aromâni și români din Bulgaria (110.000 de persoane) migrând în România (uneori cu numele satelor cu tot, întemeiate din nou pe pământ românesc ori basarabean) și mulți bulgari (77.000 de persoane) emigrând din România în Bulgaria. Trebuie menționată în mod deosebit populația meglenoromână (pomaci sau tőrbeși) care a migrat în județul Durostor după războiul greco-turc din 1923 și a migrat a doua oară, după cedarea Cadrilaterului către Bulgaria în 1940, în Dobrogea, zona Tulcea, satul Cerna. Mulți erau în principal din satul Nânta, din Meglen, Grecia, obligați să treacă la islamism, dar conștienți până astăzi de apartenența lor la spațiul românesc și care, dincolo de religie, și-au păstrat dialectul, portul, hora și alte obiceiuri ce țin, în principal, de păstorit. Astfel, ei numesc până astăzi Salonicul Săruni, după vechiul cuvânt străromân care însemna sărătură și indica locul unde veneau ciobanii cu turmele. De altfel Thessaloniki/Salonic, este – dincolo de orice alte istorii grecești romanțate – doar transcrierea lui Săruni prin filtrul limbii grecești, apoi latine. Salonic, Salona (în Dalmația) și Salonta (în România) aparțin, originar și identitar, aceluiași spațiu. În 1910 Cadrilaterul avea 10% populație românească (6.348 de persoane), în 1940 avea 26,2% populație românească (106.534 persoane), iar în 2001, prin modificarea criteriilor de

înregistrare, s-au declarat români 591 de persoane (0,17%) din populația Cadrilaterului (a cincea națiune după bulgari, turci, tătari și țigani), restul fiind numiți vlași, iar numele bulgarizate.

2.1.8.4. Trakia

Trakia (Tracia) este numele unei regiuni istorice numită astfel de grecii antici după trachinii din Grecia Centrală, conduși de Trax, nume folosit în sens pan-tracic, ca și în cazul grecilor, unde un mitic Hellenus ar fi devenit numele pan-grecesc al triburilor: helenii, al țării: Hellada și al Peninsulei Hellenice. Tracii înșiși se denumeau diferit, după numele tribului ori al șefului de trib care-l fondase, nu aveau un nume pan-tracic, deși aveau conștiința unității lor profunde, cimmeriano-hittito-sarmate și se ajutau în lupte pentru a asigura supraviețuirea identitară a întregului. În *Iliada* și *Odiseea* Homer a menționat 13 triburi de traci, comparativ cu 4 triburi de greci. Cu toții foloseau, dincolo de diverse influențe, o limbă și obiceiuri de viețuire asemănătoare, extrem de bine fixate (alte popoare recunosc astfel vechimea structurilor de viețuire ale românilor de oriunde ar fi ei) ceea ce a și permis reconsiderarea lor identitară în sens global. Tracia istorică depășea cu mult granițele Bulgariei de azi și cuprindea toate ramurile Carpaților (de altfel în Sporade există o insulă Karpathos, iar Marea Egee se numea în antichitate Mare Carpaticum), Alpii Dinarici și Transdanubieni, Balcanii (Hemus), parțial zona Epirului și Greciei Centrale de azi, o bună parte a Asiei Mici (inclusiv o parte a Alpilor Pontici). Herodot, un carian din Asia Mică care a călătorit practic toată viața, a scris în *Istoriile* sale că tracii erau cel mai numeros neam de pe pământ după indieni. În veacul al IV-lea î.H. exista regatul tracic al Odrysiei (în Creta minoică se spunea othrus la munte, odysienii erau deci muntenii). Odrisia avea partea de nord la hotarul Scythiei Minor (mai târziu Moesia inferior – Dobrogea, Caliacra, Durostor), se întindea de jur împrejurul Mării de Marmara, care era un lac tracic, cuprindea Peninsula Chalcidică (unul dintre cele trei brațe ale ei fiind Athosul de azi, dar și Stagira, locul unde s-a născut Aristotel), Thassos și insula Samothrace (Samosul tracic), cu Sanctuarul Marilor Zei, locul de unde, spunea Homer, titanul Okeanos ar fi privit războiul troian. Tracia de Nord a devenit în veacul I d.H. parte a provinciei romane Moesia (o parte din Serbia, Bulgaria și Macedonia de azi), iar Tracia de Răsărit a devenit Misia de Jos – Moesia Inferior, care cuprindea și Sciția Mică, adică Dobrogea de azi (iar acesta a fost chiar fundamentul pe care s-a bazat alipirea Cadrilaterului la Dobrogea după 1913). Cele mai cunoscute localități din Tracia bulgărească sunt Plovdiv (fosta fortificație tracică datată de Ammianus Marcellinus ca existând din mileniul al VI-lea îH sub numele Eumolpias), Burgas, Sliven, Stara Zagora, Haskovo (euroregiunea de azi Shop). După căderea Imperiului Roman, ca și a Bizanțului, slăbit începând cu veacul al VIII-lea, în întreaga provincie s-au purtat lupte pentru putere și controlul teritoriului vreme de o mie de ani. Migrația bulgarilor (triburi turcice) din zona Bulgariei Mari, aflată între Marea Neagră și Marea Caspică, spre Europa, este datată din secolul al VII-lea d.H., când, datorită slavilor veniți cu un veac mai devreme, care i-au absorbit cultural, ca și împreună cu foștii traci, au alcătuit primul țarat româno-bulgar, 681 d.H.). Țaratul româno-bulgar întemeiat de Petru și Asan (vlahi) a încercat să repună în prima linie identitatea originar tracică a locului, cerând Bizanțului și Romei (care avuseseră numeroși împărați de origine tracică) recunoașterea ca imperiu (secolele al XII-lea – al XIII-lea), mai ales pe fondul conflictelor din Europa Centrală, legate de trecerea la catolicism – care ducea la recunoașterea unor entități locale de către Vatican ca imperii. Deși n-a fost recunoscut decât drept regat (de Bizanț, ca și de Papă), a lăsat totuși urmașilor acest semn identitar distinct. Moștenim până astăzi numele Balcani, Balcic, Balc, Balș, Bălcescu, Balssa (numele real și occitan al lui Balzac) din rădăcina indo-iranică a cuvântului Balckh, numele originar al Bactrianei, regat greco-iranic aflat la sud de Oxus (Amu Daria) și la nord de munții Tian Shan (masageții indo-iranici, care dăduseră migrația geților, înfipți ca un pinten în inima spațiului tracic) și refăcând astfel calea mai

veche a agatârșilor, veniți din aceeași direcție. Din veacul al VII-lea î.H. au ridicat colonii pe țărmul mării ionienii (Miletul), în veacul al V-lea î.H. au venit perșii, în veacul al IV-lea î.H. macedonenii, în veacul al II-lea î.H. romanii, în veacul al IV-lea d.H goții, în veacul al IX-lea arabii, în veacul al XI-lea d.H. turcii selgiucizi, în veacul al XIII-lea au venit mongolii Hoardei de Aur, în secolul al XIV-lea otomanii și abia la 1821 (la noi a fost Eteria – Alexandru Ipsilanti era originar din Pont), iar odată cu Războiul de Independență al grecilor contra otomanilor, s-au răsculat și urmașii tracilor din Samothrace, Maronea, Sozopolis ș.a. După 1878, când românii și-au cucerit și ei independența, Tracia de Est a devenit provincia turcească Rumelia (adică romanică, semn de recunoaștere a caracteristicilor limbii vorbite), după cum tot Rumelia spuneau otomanii și părții din Grecia Centrală unde recunoscuseră pe valahii romanici, ca și munților dinspre Dalmația (Romanija). Tracia de Vest a fost arondată Bulgariei, iar administrația Greciei contemporane cuprinde Provincia Trakia, aflată în nord-estul țării, cu insulele Thassos și Samothrace, cu Athosul și Salonicul. Toți românii din Bulgaria, ca și din Turcia, păstrează, fără excepție, indiferent de confesiunea religioasă (ortodoxă sau musulmană) portul popular originar (salba, iia și fota la femei, ițarii, cămașa, brâul, ciorapii trei sferturi albi și bundița la bărbați), dansurile (hora, bătuta, bătrâneasca), linia melodică a muzicii populare, arhitectura sătească (podurile sub formă de arc de cerc, casele de piatră cu pridvor și un singur etaj și obiceiurile de trai (mâncărurile, vinul, uneltele, păstoritul și mineritul ca principale ocupații, caravane pentru comercializarea produselor, medicina populară). Dora Stratou a lăsat numeroase filme etnografice, pe regiuni, legate de tradițiile folclorice ale Greciei, astfel încât analiza comparativă devine pentru noi mult mai ușoară. În trecere fie spus, fiica ei este soția cunoscutului finanțist grec contemporan Yanis Varoufakis.

Românii islamizați care au ales să nu plece din Bulgaria în Turcia la schimbul de populații de după Primul Război Mondial au fost obligați, ca și vlahii, să-și schimbe numele vechi cu nume bulgărești.

2.1.8.5. Macedonia

În timpul celui de-al Doilea război Mondial, părți din Macedonia grecească și iugoslavă au fost anexate Bulgariei. După 1944 însă principalul beneficiar a fost iugoslavia. După 1993, când fosta iugoslavie s-a împărțit în entitățile componente, provincia istorică Macedonia s-a împărțit în republica Macedonia (fosta republică din componența iugoslaviei, nerecunoscută de Grecia deoarece avea același nume cu provincia grecească Macedonia) sau FYROM, Macedonia grecească și Macedonia bulgărească (regiunea administrativă Blagoevgrad, în sud-vestul țării). Macedonenii din Bulgaria sunt, după recensământul din 2001, 5.071 persoane. În fapt, mulți aromâni (vlahi sau vlași – mineri sau ciobani) figurează printre aceștia, fiind vorba de zona muntoasă a Rodopilor, Rila și Pirin (euroregiunea Shop). Shopi (proveniți din fostul regat tracic al Odrisiei) există și în Republica Macedonia (FYROM). După surse bulgare s-au declarat etnic macedoneni, în 2001, 3.117 persoane, ceilalți, până la 5.071, fiind aromâni. Dar, după surse sârbești, în Bulgaria erau, în 1991, 169.000 de macedoneni, deci și mult mai mulți vlahi, numiți și români macedoneni. Lor trebuie să li se adauge meglenoromânii musulmani, refugiați spre nord din Macedonia de Jos (sau Egeeană, deci grecească).

2.2. Repere identitare aflate dincolo de vecinătatea imediată cu statele românești

Procentual, dintr-un întreg estimat de 100% al tuturor vorbitorilor de limba română de oriunde (evaluat la 40.000.000 de persoane la trecera în noul mileniu), aceia care se identifică drept apartenenți la românitate prin folosirea limbii române ca limbă maternă sunt, în comunități aflate dincolo de vecinătatea imediată cu granițele statelor românești, 5,5% din acest total, ceea ce nu este deloc puțin.

Definirea identității prin vorbirea limbii române pur și simplu nu indică întregul conținut identitar, deoarece sunt vorbitori de limba română care aparțin minoritarilor din spațiul românesc, după cum sunt și români care nu mai vorbesc românește, dar păstrează portul și o seamă de tradiții de viețuire, au conștiința originii și a esenței lor umane, ceea ce înseamnă că sunt actanți în ansamblul identitar. Toți aceștia se consideră biculturali, își definesc existența prin dublă raportare: la spațiul formativ originar, românesc, ca și la spațiul poporului căruia îi aparțin prin locuire. De pildă, doar pe teritoriul israelului de astăzi există un procent notabil de 1% vorbitori de limba română (mulți nici nu știu ivrit). În Turcia de astăzi, în zona pontică, există portul românesc, dansurile, muzica, ocupațiile, obiceiurile care-i fac recognoscibili pe români (valahi), dar nu și limba română. În istria a existat un scriitor istroromân, Fulvio Tomizza (Tomiță), după numele originar jurcan, care nu știa română și a scris în italiană, dar a scris despre propriile lui origini istroromâne. A fost prieten cu regizorul Dorin robar, din Valea Timocului, vorbitor de limba română și, împreună, au conștientizat lumii, până la începutul acestui mileniu, fenomenul identitar românesc căruia aparțineau. Mulți sunt musulmani, dar recunosc faptul că, atunci când comunitatea trebuie să fie unită în fața unei mari încercări, se duc la bisericile ascunse în peșteri cu imam cu tot, după pilda primilor creștini, care-și ascundeau religia. Ei au aparținut la origini regatului tracic al Bithyniei, apoi Bizanțului. un mare regizor și actor turc, Cahit irgat, născut la Kırklareli, în regiunea Marmara, musulman, a făcut un film despre Dracula în românia, care începe printr-o secvență cu niște femei cu iie și fotă, care-și fac cruce în stil alevi. irgat era musulman, el însuși alevi, nu vorbea românește, nu știa probabil că originile sale sunt tracice și aparțineau marelui regat al Bythiniei. Doar o afinitate electivă l-a direcționat spre locul tuturor începuturilor identitare. Cât despre dizidența musulmană alevi, unde e permis semnul crucii la vreme de mare primejdie, ea a avut drept unul dintre inițiatori un Comnen bizantin, rămas ca sfânt alevi (Baba) în imperiul otoman sub numele ishak. Baba este, la alevi, genericul pentru sfânt și ar fi de amintit comentariul extrem de sugestiv al lui Vasile Pârvan, din Getica, referitor la semnificația istorică a cuvântului Baba în toponimia și arheologia tracică (de pildă Babele din Bucegi, Baba în Bulgaria, Babele din Crimeea – fostul regat de Mangop). În completare, ar trebui menționat și faptul că sfinții paulicienilor și bogomililor s-au numit de asemenea Bunii, Buneii, ceea ce dă o imagine despre tipul de creștinism agreat de cei mulți și mărunți. un fenomen de adevărat big bang este datorat – în vremurile moderne – migrației forței de muncă, ea având cauze dintre cele mai diverse și mai profunde, capabile să miște indivizi, familii, comunități mai mici sau mai mari. Migrația forței de muncă vine în prelungirea deplasărilor de populații întâmplate de-a lungul vremii și pe aceleași rute, de la marile migrații la diverse războaie moderne. Aceasta a făcut ca și identitatea românească să se disperseze dincolo de nucleele de formare a limbii și poporului și să poată fi prezentă pe toate continentele. Nucleele centrale ale formării poporului și limbii române în urma romanizării triburilor (dacii și geții erau doar cei mai compact așezați), între secolele al iilea î.H. și al IV-lea d.H, în Peninsula Balcanică și Peninsula Elenă, în Europa de SE, pe un areal cuprins între Spitzul polonez (în româna medievală i se spunea Țara Șipenițului), Valahia Moravă din Cehia de azi, pusta ungară, Alpii Dinarici și Peninsula istria, Munții Pindului, Peninsula Chalcidică (și nu mai numărăm aici pe cei din Asia Mică) au rămas în prezent considerabil mai mici, dar mai concentrate din pricina structurilor de stat ale românilor nord-dunăreni, din românia și republica Moldova de azi. inelul de românitate care formează practic un continuum în jurul granițelor acestor state, ca și un al doilea inel, dincolo de acesta, uneori disparent în masa entităților naționale contemporane din Europa Centrală, Peninsula Balcanică și italia, Anatolia, rusia, Polonia și Lituania, sunt îmbogățite și susținute de vocea comunităților românești aflate practic pe toate continentele, unele apărute chiar în ultimele decenii, altele istorice și practic separate de nucleul formativ originar (de pildă valahii moravi din Cehia plecați din Epir în veacul al ix-lea sau Djebalia

din Egipt – mânăstirea Sf. Ecaterina – și Tunisia – zona Monastir – colonizați în veacul al V-lea dH). Practic, teoria ariilor lingvistice formulată de jules Gilieron se dovedește a fi valabilă și în cazul limbii române, unde fenomenul rotacismului de pildă e vizibil deopotrivă în Maramureș, ca și la meglenoromâni ori românii din Pont ori Crimeea (adică la marginile arealului lingvistic), în vreme ce inovațiile se afirmă radial, cu plecare din centru spre margini. De pildă cei 100 de apartenenți la tribul bessilor, deplasați în secolul al V-lea de împăratul Bizanțului, justinian, în Peninsula Sinai, spre a construi mnăâstirea ortodoxă Sf. Ecaterina și apoi pentru a susține cu hrană pe călugării mânăstirii, se consideră apartenenți la aceeași entitate (tribul Djebalia, care înseamnă în arabă Muntenii) și se căsătoresc între ei chiar când muncesc departe, în Egipt. Cifra lor astăzi este de peste o mie de persoane stabile pe Muntele Sinai. Sunt păstori și se consideră beduini (nu mai au acces la identitatea originară, fiind și musulmanizați după ajungerea arabilor în Sinai), dar știu că au de conservat un fond identitar diferit de al ambientului și păstrează elemente de port și tradiții, mai ales medicale și de alimentație, de artă populară specifice vechii lumi tracice, probabil și elemente de străromână nestudiate de nimeni, deoarece toți păstorii conservă un limbaj familial secret pentru lingviști. Este interesant de observat, prin comparație, că tribul Djebalia din Tunisia – zona Monastir – păstrează exact aceleași elemente de port, țesătură a covoarelor ca și cei din Sinai, din Monastirul macedonean și din Balcani și organizează până astăzi festivaluri a căror tipologie se pierde în negura vremurilor tracice. iar regiunea se numește Kairouan (citește Keruan, cuvânt a cărui rădăcină amintește de Anatolia și Crimeea, de golful Kerkinites care se mărginește cu Kersonesosul fondat de tracii tauri, de Kermario și Kerluir, dolmene megalitice din Franța, insula Keros în Dodecanez ș.a.). Bessii care se numesc acum Djebalia (Muntenii) au ajuns acolo sub comanda generalului Belisarie, trac și el, trimis tot de împăratul justinian. La fel se întâmplă în Turcia de azi cu populația hemșin (numele vine probabil de la zeul tracic Hem, al munților Hemus, numele originar al Balcanilor în sursele greco-latine. Hemșin este acum populație protejată, trăiește în nord-estul Turciei de azi, la peste 3000 de metri altitudine (în Alpii Pontici), în condiții climatice extreme. Au pielea deschisă la culoare și adesea ochii albaștri. Hemșin, plecați cândva din zona Vidinului (legătura pentru cap a femeilor se face până astăzi la fel numai și numai la Vidin și la hemșin), au rămas creștini (s-au apropiat, pentru susținere, de creștinii armeni ori georgieni) și conservă absolut întregul mod de viață al românității arhaice (arhitectura publică și a casei, tipul de poduri sub formă de arc de cerc, mitologia (inclusiv cea legată de construcția podurilor), ocupațiile, obiceiurile, portul, ciobănitul, felurile de mâncare, parțial limba, au cuvinte care amintesc mult latina, limbă de altfel și ea originară, ca și troienii fondatori ai romanității, din arealul tracic al Misiei, în Asia Mică). Antim Ivireanul (care și-a făcut un autoportret ca prelat armean) și generalul Andranik, fondatorul statului armean modern, luptător în Războaiele Balcanice și, o vreme, fermier lângă Vidin, au fost hemșini. Alte comunități păstrează identitatea românească prin mijloace proprii (școli, publicații, religia ortodoxă, tradițiile, cultura populară, portul). Sunt de asemenea mari comunități românești neortodoxe – musulmani, greco-catolici, catolici, protestanți (nota bene, Theodor Beza, fondator al protestantismului de la Geneva, consilier al lui Calvin, era dintr-o familie franceză cu origini aromânești, în România a existat un Marcu Beza, de asemenea aromân). În mare parte acești oameni și aceste comunități care sunt atât de vechi încât au fost parte chiar la constituirea identitară a statelor respective – din Austria, Elveția, sud-estul Germaniei (Suabia), o bună parte a Italiei, Slovenia și Croația și, nu în ultimul rând, Spania (catalanii, bascii), își cunosc apartenența la marele bazin identitar al începuturilor și păstrează portul, tradițiile și ocupațiile de bază ale tuturor valahilor (morlaci, bunjević, pomaci, soțki, sorabi, valahi moravi, gorali, lemki, ruteni ș.a.). Fie că mențin, fie că nu legături nemijlocite cu statele românești, fie că știu ei înșiși ori nu știu despre apartenența la o identitate originară, continuă să exprime același fundament de viețuire recognoscibil pretutindeni la

rudele lor îndepărtate, același mod de a construi toponime, același fel de onomastică. În SUA, Australia, Noua Zeelandă, Africa de Sud etc. există comunități românești migrate în ultimul veac și care aparțin tuturor dialectelor și tuturor direcțiilor parcurse de identitatea originară în timp, tuturor comunităților Europei care au același fundament identitar ca și noi și provin din toate ariile formative ale entităților moderne. Aportul tuturor la culturile și civilizația contemporană nu este deloc neglijabil, produce modificări de traseu ale întregului și trebuie relevat cel puțin din două motive: pentru că indică în permanență sursa, existența unor centre originare și încă vii, active, afirmă valori care țin de apetitul creator nedezmințit al nației de a-și pune în valoare capacitățile acolo unde trăiesc apartenenți ai ei. Aceștia constituie nu doar un adaos substanțial la înțelegerea și definirea ideii de identitate românească, ci sunt și un suport pentru deschiderile ei spre alte identități și civilizații. Funcționează ca interfețe de contact într-o lume mereu mai globală, tot atâta cât sunt nuclee de permanență. iar acest lucru trebuie prețuit cu adevărat în peisajul plin de mișcare și exponențial global al prezentului planetar.

2.2.1. Polonia

Polonia este o republică, stat membru al Uniunii Europene, aflat în Europa Centrală. Are o suprafață de 312.683 km² și o populație de 38.538.447 de locuitori în 2011, cu o densitate medie de 123,1 locuitori/km^2. Se învecinează cu Germania la vest, Cehia și Slovacia la sud, Ucraina și Belarus la est, Lituania, Rusia și Marea Baltică la nord (dincolo de care se află Danemarca și Suedia). În perioada celui de-al Doilea Război Mondial avea minorități semnificative ca pondere: aproape 5 milioane de ucraineni, 3 milioane de evrei, un milion de bieloruși (rușii albi, adică nordici, după măsurătoarea slavă medievală a punctelor cardinale) și 800.000 de germani. Vlahii din Polonia, care provin din populația de substrat a zonei, nu sunt evidențiați în statistici unitar ca atare, ci sunt menționați sub diverse nume, ca și în Peninsula Balcanică, unde adesea sunt numiți doar după numele satelor de proveniență (fărșeroți, grămoșteni etc.). Ei ocupă în principal Silezia Superioară (Voievodatul Śląskie cu centrul administrativ la Katowice; Voievodatul Mica Polonie, Polonia Minor în latină sau Małopolskie în polonă, cu centrul administrativ la Krakowia, al doilea oraș ca mărime al țării și Voievodatul Subcarpaților, în polonă Podkarpackie, cu centrul administrativ la Rzeszów). Valahii, cum – după numele generic – sunt numiți și în Polonia, sunt oamenii de la munte (ca macedonenii, djebalia sau hemshin!), adică sunt gorali (gora – munte în limbile slave), ale căror preocupări principale au rămas, de la începuturi, ciobănia și mineritul. Valahii acoperă ca loc de trăire Carpații Albi (adică sud-vestul Poloniei). Pe lângă originea de substrat, trebuie menționată și aceea a valahilor veniți din Epir, colonizați de împăratul Bizanțului, Vasile Bulgaroctonul, în veacul al IX-lea (când are loc tentativa de marginalizare a Dreptului Valah în favoarea celui bizantin prin exproprierea proprietăților, mai ales din zonele de graniță imperială, unde soldații fuseseră plătiți cu pământ, ca și legiunile romane mai înainte). Colonizarea a fost făcută în fapt pentru a proteja la nord Imperiul Bizantin (și implicit romanitatea) de goți și de slavi, mai ales că, dinspre Asia, năvăleau arabii și neamurile turcice, cărora imperiul trebuia să le facă față. Colonizarea lui Vasile Bulgaroctonul în zona Carpaților de Nord a fost concomitentă creștinării întregii zone, începută în secolul al IX-lea d.H de frații Chiril și Metodiu, plecați din Salonic (după ce fuseseră, cu aceeași misiune, în Siria). Colonizarea valahilor în Carpații de Nord (masivele Tatra, Spitz, Beskizi) s-a păstrat până astăzi în memoria urmașilor și în toponime. Toponimul Beskizi își are originea în numele bessilor (trib tracic) care-i locuiau. Lacul montan de origine vulcanică din zona Podhale, în Masivul Tatra, se numește Ochiul Mării (Morskego Oklo), iar legenda spune – ca și în cazul Lacului Roșu din România – că el este conectat subteran cu Marea Adriatică. În sens spiritual lucrul acesta este adevărat. În Epir există încă Lacul care-i hrănește pe toți (Pamvotis, nu departe de Iannina) și care are o comunicare cu Adriatica. Legendele tuturor lacurilor din perimetrul străromân au această coordonată cu iz identitar, care menționează relația lacului cu ieșirea la mare. Lavantsee din Carinthia are aceeași legendă mare (în vechime tracii au fost Popoare ale Mării, numite estfel de egipteni). Valurile de migrație ulterioare țin de libera circulație medievală, când ciobanii valahi de pretutindeni umblau pe culmi fără a ține cont de granițele voievodatelor.

Deţineau controlul pasurilor montane şi numeroase cursuri de apă. Dau exemplul Dukliei (Dioclea iliro-liburnă) de pe Coasta Dalmată, din fostul regat Zeta, toponim cvasi-identic cu Pasul Dukla din Carpaţi. Dreptul Valah, o legislaţie obicinuelnică a Evului Mediu timpuriu, se afla în uz deopotrivă în Munţii Pindului şi în Carpaţii Albi, era invocat de poloni şi rusini (sau ruteni. Portul este la fel cu al românilor. Eminescu îi considera traci slavizati, alte surse îi consideră celţi influenţaţi de substratul tracic). Structura celnicatului (celnicul – în principal la aromâni – e cel care strânge produsele mai multor stâne – de obicei patru – şi se ocupă de comercializare) este foarte veche, se practica şi în Mesopotamia, unde Ur era o unitate de producţie pastoral-agrară, iar patru Ur se subordonau unei Urartu, după cum atestă chiar tăbliţele de lut descoperite în Sumer, ca şi arhivele hittite de la Hattusha, scrise în hieroglife (luwite, o componentă arhaică, de substrat, a Imperiului Hittit; tăbliţa de la Dissipilio, din Grecia, descoperită recent, cu scriere tracică din mileniul al II-lea îH, folosea un alfabet bisilabic cu semne asemănătoare celor luwite şi scrierii minoice A). În ce priveşte istoria medievală a românilor şi relaţia lor cu spaţiul polon, trebuie invocat faptul că mai toţi domnii dinastiei Movileştilor de pildă au avut soţii polone. Fiii de boieri ai Moldovei medievale studiau la Bar (un Bar există şi în Croaţia) sau Krakowia, asigurând astfel un schimb activ de informaţie cu valahii gorali, ca şi păstrarea conştiinţei unităţii iniţiale de civilizaţie. Unii Movileşti au trecut la catolicism. Miron Costin a fost ucis de domnul Constantin Cantemir pentru că era filopolon (în acest sens identitar, nu pentru că n-ar fi fost ortodox), deşi chiar domnul fusese, în tinereţea lui, oştean în oastea polonă. În 1775 teritoriul Bucovinei de Nord a fost anexat de Imperiul Habsburgic, cu un oarecare grad de autonomie (se numea Ducatul Bucovinei şi avea drapel propriu, iar legislaţia folosea încă Dreptul Valah în ce priveşte diferendele legate de proprietatea asupra pământului şi de păstorit). De altfel, trebuie amintit că Dosoftei, mitropolitul Moldovei, fugind la Bar, a dus cu el documentele Moldovei legate de hotărnicii stabilite în baza Dreptului Valah. Ele au fost recuperate de Rusia, în timpul războaielor ruso-polone, aflându-se astăzi opisate (originalele) la Biblioteca Saltâkov Scedrin din Petersburg, sub numele Opisul Arhivelor Polone. Lungul şir al războaielor ruso-polone are însă un subtext mult mai profund. După 1204, când Bizanţul însuşi, capitala Imperiului Bizantin, a căzut în mâinile Cruciaţilor, a existat o migraţie din acea zonă spre nord şi care a antrenat, în trecere, mulţi khazari, al căror imperiu se afla dincolo de Poarta Caucaziană dintre Caspica şi Munţii Caucaz. Khazarii erau neamuri turcice trecute la religia monoteistă a semiţilor pentru a se putea proteja prin unitate de invaziile iranice. Atunci, graţie acelui drum, s-a definit ceea ce numim astăzi Marea Barieră Continentală, care urma, în lungul Nistrului, Niprului şi Donului, vechiul traseu al Drumului Chihlimbarului, dintre vikingi şi greci şi era menită să apere de migraţii venite fie dinspre est, fie dinspre vest, multe dintre entităţile zonei, adesea compuse din populaţii de substrat şi care alcătuiau chiar bazinul de formare a limbilor indo-europene. Migraţia dinspre Bizanţ spre Baltica a refăcut Drumul Chihlimbarului (e de amintit că împăratul Bizanţului beneficiase de o Gardă Varegă. Ea avea rolul gărzii sacre a tracilor şi macedonenilor, apoi a grecilor, formată din Kouretes. O copie contemporană este Garda Elveţiană de la Vatican). A refăcut de asemenea, în sens invers, şi mult mai vechiul drum al sarmaţilor dinspre Urali spre zona pontică şi Mediterana de Est, întinderea mineritului dinspre nord spre sud, dinspre Urali spre Alpii Pontici. Această primă migraţie bizantină a atins zona Lituaniei de astăzi, iar lituanienii consideră până în prezent că originile lor sunt romanice. Limba atestă din plin acest lucru, iar faptul că există până astăzi, ca unitate administrativă protejată, voievodatul Trakai, mărturiseşte nu doar permanenţa acestei idei, ci şi posibila veridicitate. Dinastia care se numea în Lituania Iogaila s-a numit în polonă Jagellonă şi ea a susţinut uniunea Lituano-Polonă, care se considera de asemenea investită, prin origini, să apere Marea Barieră Continentală. Cuceririle lituano-polone au atins graniţa Moldovei, Ştefan cel Mare s-a bătut cu un Jagellon la Codrii Cosminului. După căderea Imperiului Bizantin în totalitatea lui în mâinile otomanilor, la 1453, a fost folosită încă o dată această rută a Marii Bariere Continentale. Moscova început să fie privită ca o speranţă de apărare a întregii arii formative şi numită „a treia Romă" (a doua fusese Bizanţul însuşi), iar spiritele creştine ale Bizanţului şi-au luat sarcina de a ridica pe viitorii apărători ai Marii Bariere şi ai creştinătăţii răsăritene în întregul ei. Acesta a fost substratul războaielor ruso-polone, în urma cărora Polonia a dispărut de două ori de pe hartă ca stat. România a ajuns şi ea la frontiera Poloniei în Primul Război Mondial. După Tratatul de la Trianon (1919) României i-au revenit sate ale Bucovinei de Nord cu populaţie românească (Prelipcea, Grigore Ghica

Vodă, Orășeni, Vășcăuți, Sămușeni, Vasilău, Culeuți, Lujeni etc.), dar existau români și mai la nord, în Polonia, mai exact în Masivul Tatra, parte a Carpaților de NV (Tatrzanska Bukowina, Silezia Superioară, Spitz, Beskizi). Acestor localități li se spunea și „țări” (Țara Șipenițului de pildă era zona munților Spitz), după același model ca și Țara Făgărașului sau a Bârselor. În Evul Mediu timpuriu, pentru români „țara” era locul de iernat al turmelor, aflat în lunca unui râu. Spațiul fostei Dacii era plin de astfel de „țări”, care au căpătat, în timp, putere de generalizare și de unificare identitară. Ele au mers în paralel cu structura celnicatului și au constituit veacuri la rând puncte de sprijin și schimb de valori culturale și de civilizație între comunitățile de păstori valahi. Au dat familii de cuvinte (celar – cămară; țăran – locuitor al țării), toponime și nume proprii (Celei în depresiunea Tismana, Celije din Slovenia și Croația, sau Țărlungeni în Țara Bârsei, Țărlung, afluent al Argeșului, Țarălungă – nume în Maramureș, Bucovina, Basarabia, Muntenia, Voivodina), mărturisind conștiința originilor comune ale neamului, ca și voința lui de a păstra în cotidian aceste axe de recunoaștere identitară. Frontiera dintre Polonia și România s-a aflat în timpul celui de-al Doilea Război Mondial pe aliniamentul fostei frontiere antebelice a Imperiului Habsburgic, între Galiția și Bucovina. Atunci armata română a ocupat toată Bucovina și sud-estul Galiției, iar armata polonă restul Galiției, inclusiv Stanisław/Stanislavov, adică actualul Ivanovo-Frankivsk din Ucraina, capitala regiunii cu același nume, fosta Pocuție istorică. Granița dintre România și Polonia urma traseul lanțului Carpatin prin Munții Maramureșului (în punctul de plecare se întâlneau Cehia, Polonia și România) de la vârful Stogu (toponim românesc) până la izvoarele Ceremușului Alb, apoi Valea Ceremușului până la vărsarea acestuia în Prut, o parte a Văii Prutului, apoi granița se îndrepta spre nord, intersecta Nistrul și se oprea la vărsarea râului Zbruci în Nistru, unde iarăși se întâlneau trei state: Polonia, România, URSS. Unul dintre punctele de graniță a fost satul Prelipcea, proprietate, la începutul secolului al XVIII-lea, a cronicarului Ion Neculce, hatmanul oastei lui Dimitrie Cantemir. După al Doilea Război Mondial teritoriile unde se află populație de origine românească au revenit Poloniei, Cehoslovaciei și Ucrainei. Prin dispariția URSS și împărțirea Cehoslovaciei, ele revin astăzi atât Poloniei, Ucrainei, cât și Cehiei și Slovaciei. În prezent valahii din Polonia sunt grupați geografic în câteva regiuni istorice. Mai exact ar fi să spunem originarii români, deoarece ei nu se mai afirmă în majoritatea lor ca identitari români prin limba maternă și opțiunea identitară, ca religie mulți sunt catolici, iar schimbarea religiei de la ortodoxă la catolică a fost forțată prin cunoscutele Cruciade Teutone. Un nobil polon de origine valahă, numit Lew (Leu) Sapieha (dinastie atestată din veacul al XII-lea) și care avea pe stema sa lupul tracic (era rutean), s-a dus la 1600 la Boris Godunov și i-a propus unirea definitivă a Poloniei cu Rusia spre a păstra în Polonia religia ortodoxă. Acest lucru se întâmpla pe când Ștefan Bathory era regele Poloniei, iar Mihai Viteazul încerca să unească țările române. Lew Sapieha n-a mai fost primit înapoi de șleahticii poloni, iar ultimul Sapieha din Rusia a fugit, după 1917, în Africa.

2.2.1.1. Tatrzańska Bukowina

Bucovina din Tatra are 13.184 km^2, 12.386 locuitori aflați în principal la sate (Białka Tatrzańska, Brzegi, Tatrzańska Bukowina, Groń, Jurgów, Rzepiska), dar și la Zakopane, orașul cel mai apropiat. Românii (numiți vlahi) se întind până la granița cu Slovacia (și dincolo de ea), în sate precum Biały Dunajec, Łapsze Niżne (Lăpușul de Jos), Nowy Târg (Orașul Nou), Poronin și Szaflary. Fac parte din gmina (raionul) Tatrzańska Bukowina. Satele sunt așezate, ca întotdeauna când e vorba de păstori români, din Peninsula Balcanică până la capătul de nord al Carpaților, în lungul cursului râurilor și la trecători. Deoarece sunt munteni prin așezare, li se spune și gorali (oameni de la munte). Nu există o evidență clară a numărului lor, dar anual, de Sf. Maria, organizează festivaluri tradiționale, ca la toate comunitățile originar tracice, unde se dansează hora și este purtat costumul național. De asemenea, este invocat ca simbol Soarele, reprezentat și la gorali prin șase sau opt raze de cerc (făcute din frunze de stejar, arbore magic al întregului neam încă de la origini), ca în Macedonia, în Epir, pe porțile maramureșene, în Dalmația și în Asia Mică.

2.2.1.2. Silezia

Al doilea grup de originari români este cel din Silezia (Cieszyn Silesia), regiune geografică împărțită în prezent între Polonia, Cehia și Slovacia, dar există gorali (mai exact bucovineni și maramureșeni) și în Ucraina, în apropierea graniței cu Polonia. Regiunea Podhale din Masivul Tatra al Munților Carpați este ocupată de gorali. Pricipalele localități ale Sileziei polone sunt Cieszyn, Bielsko, Czechowice-Dziedzice, Skoczów, Strumień (și în Balcani există o Strumița), Ustroń, Wisła, Jabłonków (traducere a numelui, care trebuie să fi fost Merei, Merișani). Din munți se extrag cupru și argint, vlahii din zonă (adică 0,45% din populația Poloniei) au rămas mineri ca strămoșii lor. Mulți dintre goralii moderni, migrați în SUA, au constituit asociații ale goralilor originari din Polonia care pledează pentru drepturile acestei minorități. Ca urmare, în 2002 uniunea Europeană a recunoscut limba sileziană a goralilor ca diferită de polonă ori germană (deși conviețuirea a creat un vocabular provenind de la toate etniile) și 173.200 de gorali s-au declarat silezieni (adică apartenenți la Silezia istorică, azi împărțită între Cehia, Polonia și Germania) care vorbesc limba sileziană. Conform dicționarului sileziano-ceh, vocabularul de bază al limbii sileziene păstrează cuvântul arina, însemnând nisip, alte cuvinte din vocabularul de bază al limbii române: sapă, rangă, babă, colibă, bana (bană în dialectul dacoromân este o marcă de hotar între două proprietăți; marele matematician polonez Stefan Banach, al cărui nume trimite la bana, era din părinți gorali născuți în zona Podhale, Banatul era la noi o zonă de graniță etc.). În greacă banei i se spunea lithos – piatră; Lituania și Voievodatul lui Litovoi au fost și ele „lithosuri”, mărci identitare ale vremurilor bizantine. La venire, goții și apoi slavii au găsit în zonă fortificații pe care au trebuit să le cucerească. Descoperirile arheologice indică o locuire continuă din Paleolitic, apoi în Neolitic. Stema Sileziei este practic la fel cu a Valahiei Morave, de asemenea locuită de valahi conștienți de identitatea lor ne-slavă și ne-germanică. Împreună au format (secolul al XI-lea) Regatul Moraviei Mari și Bohemiei, prima formă de stat din zonă. Silezia și-a luat numele de la muntele și râul Ślęza, cuvânt de substrat, pre-indo-european, însemna loc mlăștinos; latinii spuneau, prin translare, Selenza. În 2011 numărul acestor identitari crescuse la 800.000 de mii. Majoritatea silezienilor sunt protestanți și trăiesc din minerit.

2.2.1.3. Regiunea Spitz

Această regiune a fost conectată, vreme de secole, la Ungaria, fiind cumpărată de Sigismund de Luxemburg al Ungariei de la Władysław Jagiełło al Poloniei. Regiunea cuprinde 13 sate centrate în jurul vârfului Spišska Magura (Măgura Șipenițului – toponim valah). În nord-vestul regiunii se află satele Czarna Góra/Muntele Negru, Dursztyn, Falsztyn, Frydman, Jurgów, Kacwin, Krempachy, Łapsze Niżne/Lăpușul de Jos, Łapsze Wyżnie (Lăpușul de Sus; și în Moldova există Lăpușna, Țara Lăpușului, Lăpușneanu – originar chiar dintr-o Łapsze), Łupszanka (Lupoaica), Niedzica, Nowa Biała, Rzepiska și Trybsz, cu populație valahă nativă ori rămasă prin transhumanță și colonizări. O parte din fosta regiune Spitz (care a dat și rasa de câini ciobănești Spitz) aparține astăzi Slovaciei. Cei mai cunoscuți dintre valahii aflați în Polonia sunt aceia din Czarna Góra/Muntele Negru, cu precădere din zona Zakopane. Ei se întind deopotrivă în nordul Slovaciei și în Cehia, formând un continuum originar valah al Carpaților Albi. Identitatea lor a fost recunoscută clar după aderarea Poloniei la Uniunea Europeană și goralii sunt minoritate protejată. Goralii (catolici) păstrează portul (opinci, ciorapi cu dungi, ițari albi, bundă și sarică, iar femeile iie, salbă, șorț și fotă), obiceiurile (casa țărănească și vatra, obiceiurile legate de păstorit, de nuntă, de venerarea sfinților ieșiți dintre oameni, simbolul solar, precum vechii creștini ortodocși ai tuturor dialectelor românești, festivalurile tradiționale de tunsul oilor). Izvoare tămăduitoare, credința în Lumea de Dincolo (ca în vechea Phrigie din Asia Mică) și sfinte ieșite dintre localnici dau unitate și culoare aparte zonei, indică originea tracică și apropie acest areal de modul de viețuire al tuturor românilor. Goralii care se ocupă cu mineritul locuiesc în Silezia, Munții Beskizi: adică Cieszynul Silezian, Beskizii Silezieni, Beskizii Żywiec, cu vârful cel mai înalt Babia, 1745 m (adică Baba, cuvânt valah: Babele există în Bucegi, în Peninsula Crimeea, un vârf Baba se află în Macedonia, numele propriu Baba se întâlnește în România, Banatul Sârbesc, Macedonia, Baba este numele sfinților în cultul islamic alevi din Turcia și Balcani, cult fondat de un Comnen după

căderea Bizanțului). Silezia a fost și este și astăzi subiect de diferend între germani și polonezi, iar fiecare națiune încearcă să folosească populațiile vechi în interes propriu, în primul rând prin nerecunoaștere identitară și adaos la propria lor majoritate.

2.2.2. Cehia

Cehia este o republică din centrul Europei, stat membru al Uniunii Europene (din 2004), apărut în 1993 prin împărțirea Cehoslovaciei în Cehia și Slovacia. Cehoslovacia ca stat apăruse după Tratatul de la Trianon (1919). Cehia are o suprafață de 78.866 km^2 și o populație de 10.562.214 locuitori în 2011, cu o densitate medie de 133,9 locuitori/km^2. Se învecinează cu Polonia la nord, cu Germania la vest, cu Austria la sud și cu Slovacia la est. Nu are ieșire la mare, iar râurile țării se varsă în trei mări: Marea Nordului, Marea Baltică și Marea Neagră. Ca regiune istorică Cehia este fosta Bohemie (nume provenit de la tribul celtic al boiilor), apărută ca ducat din secolul al IX-lea d.H. După bătălia de la Mohacs (1526), când acesta a devenit pașalâc, Bohemia a fost integrată în monarhia Habsburgică, alături de Austria și Ungaria. O mențiune aparte care trebuie făcută, în legătură cu vechea Bohemie, este aceea că acolo a avut loc, încă din a doua jumătate a veacului al XIV-lea, mișcarea care va fi numită fundamentul Protestantismului de orice fel. Și astăzi de pildă Biserica Angliei îl venerează pe Jan Hus ca martir. Din 1402 Hus a încercat autonomia creștinătății Bohemiei (care îngloba atunci Moravia, Silezia, Lusatia și teritoriul numit azi Bohemia) față de Papă. Cum, de ce și în ce măsură mișcarea lui Jan Hus a încercat să păstreze active coordonatele venite din trecutul primilor creștini și le-a asigurat, grație reformei în întregul ei, perenitatea, este o chestiune de repertoriat atât dacă vorbim despre el, cât și despre Luther (german), Zwingli (Zürich) și Calvin (Basel). În acest întreg context merită evidențiat un toponim, Jilhava (ca Jilava la noi), care făcea granița dintre Bohemia și Moravia, cel mai vechi oraș minier al Cehiei, locul unde Jan Hus și-a găsit cei mai mulți aderenți. În perioada medie-vală actualul teritoriu al Cehiei cuprindea trei „țări”: Bohemia, Moravia (care înglobează parte din regiunea administrativă Vysoč – unde se află Velické Meziříčí, capitala spirituală a valahilor moravi, parte din regiunea Pardubice (aproape de Praga, care e în Bohemia; Jaroslav Hašek era din Bohemia, tipul lui de umor este foarte asemănător cu al shopilor din Bulgaria), ca și regiunile Moravia de Sud, Zlín, Olomouc) și Silezia Cehă (parte a regiunii administrative Moravia-Silezia), cu centrul administrativ la Ostrava, pe malul Odrei, oraș alcătuit din fostele două vechi orașe, Ostrava Moravă și Ostrava Sileziană. În Moravia și Silezia Cehă trăiau (și trăiesc) originari români numiți valahi (și recunoscuți ca atare în Cehia, dar fără a se face vreo legătură cu românitatea). Geografic zona este a Carpaților Albi. Prezența valahilor în zonă este, ca și în cazul Poloniei, istorică și de substrat. Lor li s-au adăugat coloniști trimiși în veacul al IX-lea de împăratul Bizanțului Vasile al II-lea Bulgaroctonul de pe Valea Moravei (Serbia de azi) și din Epir. Catedrala din Hrad, în Praga, este construită pe fundamentul unei biserici ortodoxe de tip rotunda, din veacul al IX-lea, pe vremea când Chiril și Metodiu plecaseră de la Salonic pentru a-i creștina pe slavi. În oraș mai există o rotunda ortodoxă, monument istoric. Moravia Mare îngloba inclusiv toată Crișana, aflată azi în parte la România și parte la Ungaria, precum și o parte din actuala Serbie (pe Morava sârbească). Atât în lungul Moravei din Serbia, cât și în Morava din Cehia, trăiesc valahi care alcătuiesc un continuum identitar din sud-vestul României de azi până în nord-vestul ei. Între secolele al X-lea și al XVIII-lea Moravia a făcut parte din Sfântul Imperiu Romano-Germanic ca regat de sine stătător. În Cehia sunt numiți valahi apartenenții la coloniile străromâne și medievale, iar români sunt numiți apartenenții migrațiilor contemporane, comunitățile formate în principal în secolul XX și care nu sunt catolici, precum cei vechi, ci ortodocși. Conform statisticilor cehe din 2010, comunitatea românească este formată din 10.315 cetățeni proveniți din Republica Moldova și 4021 proveniți din România.

2.2.2.1. Valahia Moravă

Valahia Moravă, una dintre Valahiile populare foarte vechi (semnalată cu acest nume în secolele IX-X), este parte a regiunii Moravia-Silezia, cu centrul la Ostrava, al treila oraș ca mărime al țării (309.098 locuitori). Moravia ca zonă istorico-geografică înglobează parte din regiunea administrativă Vysoč – unde se află Veliké Meziříčí, capitala spirituală a valahilor moravi, parte din regiunea Pardubice ca și regiunile Moravia de Sud, Zlín, Olomouc. Se află la 10 km de granița polonă și la 50 de km de granița slovacă. Valahia Moravă este despărțită prin râul Odra de Silezia Cehă, unde, de asemenea, există populație valahă. Valahia Moravă își ia numele de la regiunea și râul Morava, care străbate o zonă deluroasă. Alte orașe din zonă sunt Karvina (de la cărbunar, preocupare și a originarilor români de pe Coasta Dalmată, specialiști în fabricarea cărbunelui din lemn, a inspirat numele carbonarilor italieni din mișcarea de unificare a țării; Cvarner din Istria și Cavarna din Cadrilater, ca și carvuna din Trnsnistria fac parte din aceeași familie lingvistică și spirituală), Bohumin, Český Těšín, Brunta, Valašské Klobouky/Pălăria Valahă (unde se păstrează o biserică de tip rotunda (adică stil bizantin) din veacul al XI-lea, ca și una medievală, originar ortodoxă și ea după arhitectura de tip bizantin). Pe lângă originarii valahi din această parte a Europei, proveniți din populația de origine tracică din Carpații Albi, în veacul al IX-lea au fost acolo colonizați valahi din Epir, de către împăratul Bizanțului, pentru a proteja imperiul dinspre nord (în principal de slavi) în condițiile în care el se confrunta cu migrația masivă a neamurilor turcice venite din stepele Asiei prin Poarta de Fier a Caucazului. Până astăzi s-a transmis legenda fondatoare a acestor valahi epiroți. Ea spune că lacul Ochiul Albastru are o comunicare subterană cu Marea Adriatică. Este adevărat faptul că și in Epir există un asemenea lac, Parvounas (Lacul care-i hrănește pe toți), după cum și în Moldova, Lacul Roșu, are o asemenea legendă fondatoare. În plus, în ce privește Lacul Roșu, trebuie să evocăm și în acest context faptul că roșu este cel mai răspândit nume al Europei. El a fost Cocceius la latini (Nerva Traian era Cocceius), a dat Coci, Cocea la aromâni, a fost translat drept Koch la germani, este Rosetti la italieni și, românizat din nou, Ruset la noi (unde există și numele Roșu, Roșca, Roșculeț). În limbile semitice roșu este Adam (**a-d-m** înseamnă chiar sânge, este un mit identitar și el. Insulele **A**n**d**a**m**an au fost pentru semiți origine a migrației, iar Adam e așezat chiar în punctul de origine). În acest context legenda Lacului Roșu (ca și a Mării Roșii) se luminează ca parte a fondării identitare a teritoriului de către cei mai vechi locuitori de după Marele Potop și devine parte a unui întreg originar. De altfel, la aromâni și meglenoromâni, așa s-a și transmis legenda Lacului Roșu (ca și a Insulelor Roșii din marea de Marmara) – din vremurile când aromâna era studiată în școli, în principal în Epir și Grecia: ca parte a acestui mare întreg originar. Zona Valahiei Morave este străbătută de unul dintre cele mai vechi drumuri comerciale ale Europei, care-i lega pe varegi (vikingi) de greci și trecea inclusiv pe malul Nistrului și prin Dobrogea de azi (în Bisericuțele de Cretă de la Murfatlar se păstrează rune vikinge).

Trebuie neapărat amintită, pe fondul identitar, și Biserica Moravă, prima Biserică Protestantă a Europei, ale cărei începuturi se leagă de revolta lui Jan Hus. Ea și-a început calea prin istorie în secolul al XV-lea, în regatul Bohemiei, din care Moravia-Silezia făceau atunci parte. În perioada 1415–1437 au avut loc Războaiele Husite, dintre cei revoltați pe de o parte și reprezentanții Bisericii Catolice pe de alta. Cheia revoltei fusese dată de vinderea de indulgențe (la prețuri mari) de către Biserică pentru iertarea păcatelor și de ținerea slujbelor în latină și nu în cehă. Aceste căi de spoliere a țăranilor în primul rând, care fuseseră independenți economic, au încins lucrurile și au dus la revoltă. Ea a cuprins Moravia și Silezia, ambele regiuni ale regatului Bohemiei cu populație valahă și care funcționase în baza Dreptului Valah, consfințit ca atare în toate ariile Europei locuite de această populație. Mișcarea Husită a avut sprijinul Coroanei Bohemiei, care voia să-și păstreze, ea însăși, independența – măcar relativă – față de Vatican. Conciliul de la Constanz (Elveția) din 1415 i-a considerat însă eretici pe husiți. Războaiele husite au împărțit Bohemia în utraquiști, care optau pentru un compromis cu Vaticanul, și taboriți, care erau radicali și propuneau întoarcerea creștinismului la originile lui simple – și oarecum pauliciene – din Asia Mică. Deși Jan Hus a fost ucis chiar în 1415, războaiele au continuat încă un sfert de veac. În urma lor au apărut mai multe dizidențe catolice: waldensienii și Biserica Moravă au fost cele mai notabile. Apărută cu aproape un veac înainte de Luther și Lutheranism, ca și

de protestantismul lui Calvin, Biserica Moravă rămâne în istorie ca un gest profund identitar, de apărare a religiei ca opțiune a deținătorilor de drepturi ale începuturilor. De altfel, chemându-i în ajutor pe catolici pentru a lupta cu valul de migrații turcice, Bizanțul însuși nu prevăzuse, în veacul al XII-lea, că partea occidentală a creştinismului nu se va întoarce contra noilor migrații turco-islamice, ci chiar contra propriilor sale rădăcini creştine. După Războaiele Husite regele Bohemiei însuși și-a adus regatul în situația de entitate protestantă față de Vatican. Universitățile din Praga și Olomouc au promovat învățământul în limba cehă și independența religioasă față de Vatican. Moravii au procedat în același fel ca și Patriarhatul de Aquilea din Croația și nu este deloc surprinzător că, pe acest fond, Mişcarea Iliră a slavilor de sud a avut atât de mulți aderenți în Cehia. Centrul protestantismului ceh se află astăzi la Jilhava, iar Biserica Moravă cuprinde cam 750.000 de credincioşi. Ulterior, sub stăpânirea Habsburgică, a fost reinstaurat catolicismul, astfel încât învățământul în limba proprie a fost cu desăvârșire interzis, ca și slujba bisericească în limba cehă. Valahii au fost obligați să-şi schimbe credința și să devină catolici. La fel s-a întâmplat și cu românii veniți mai târziu, în perioada medievală – păstori din Maramureș, Bucovina, Transilvania și Banat (secolele al XIV-lea – al XVII-lea). Abia după Primul Război Mondial, prin înlăturarea monarhiei Habsburgice, s-a revenit la normal. În general însă, și astăzi, foarte mulți cehi se declară fără religie.

Tradițiile, casele, portul, muzica și obiceiurile Valahiei Morave au rămas neschimbate de-a lungul atâtor veacuri și mărturisesc până astăzi identitatea tracilor deveniți valahi, ca și felul cum și-au pus amprenta asupra civilizației locului. Poemul *Valašská škola* (*Şcoala valahă*) din 1775, scris de călugărul franciscan Hugolín Gavlovič, atestă puterea unui model cultural care venea din ortodoxie: acela al școlilor de pe lângă bisericile aflate ele însele în mișcare, ca și păstorii valahi. Jan Amos Comenius scrisese, cu un veac mai înainte, la 1620, o caracterizare a valahilor de la Vsetin care-şi apăraseră cu spada libertatea (cea religioasă, credința lor ortodoxă, dar și Dreptul Valah) contra Habsburgilor. S-au apărat deopotrivă contra ungurilor, care au abandonat Valahia Moravă chiar în 1620 (în vremea războiului de 30 de ani). Valahii și-au apărat și la 1640 drepturile, de data aceasta de invazia suedezilor (vikingi la origini). În 1644 Habsburgii au ucis aproape toată populația valahă (dar și cehă), cu excepția celor care au trecut la catolicism (după regula *cuius regio, eius religio*), împuținați și ei din cauza ciumei care a urmat. Cu acest trecut secular, nu este deloc întâmplător faptul că, în timpul Primului Război Mondial, abatele Zavoral din Praga, îngrijind ostașii români răniți, majoritar țărani transilvăneni, a făcut pentru ei o școală în limba română, unde i-a învățat să scrie și să citească. Zavoral era prieten cu Konstantin Jireček, cel care se ocupase, toată viața, de istoria Balcanilor. În timp populația Valahiei Morave s-a refăcut, mai ales grație exploziei industriale a zonei (mineritul și oțelăriile), iar astăzi valahii din Cehia, numiți astfel global, deși în unele locuri li se spune gorali ca în Polonia, sunt 4,9% din totalul populației țării. Mulți valahi sunt în prezent atei sau practică vechea credință (ca pe Valea Timocului) fără a mărturisi acest lucru la recensăminte.

2.2.2.2. Silezia Cehă (Cieszyn Silesia)

Silezia Cehă face parte din regiunea administrativă Moravia-Silezia, cu centrul la Ostrava. Este în principal zonă minieră. Ea cuprinde partea regiunii istorice Silezia (în prezent Polonia deține cel mai mare procent, iar Germania o mică parte) care acoperă Masivul Beskizii Cehi din Carpații de Nord (Albi). Numele Beskizilor își are originea în acela al tribului tracic al Bessilor, tracii de nord, liberi, care au dat atacuri de guerilă tot timpul stăpânirii romane în Dacia pentru eliberarea teritoriului ocupat. Este despărțită de Valahia Moravă prin râul odra. Silezia Cehă este împărțită în raioanele Karvina (de la cărbune), Frýdek-Místek și Ostrava. Originarii români din Cieszyn Silesia (sau Těšín Silesia, sau Teschen Silesia, în polonă Śląsk Cieszyński) sunt numiți deopotrivă valahi, dar și gorali, ca în Polonia. În 2002 limba vorbită de locuitorii provinciei istorice Silezia, împărțită acum în principal între polonezi și cehi, au primit de la Uniunea Europeană statutul de limbă proprie, limba sileziană, cod ISS slz, cu

susținerea Germaniei, care a dorit de mai multe ori de-a lungul istoriei ca întreaga Silezie să-i revină. Valahii din Silezia Cehă constituie un procent de 0,1 % din populația Cehiei.

2.2.3. Slovacia

Slovacia este o republică, membră a Uniunii Europene, aflată în centrul Europei, apărută în 1993, prin împărțirea Cehoslovaciei în Cehia și Slovacia. Are o suprafață de 49.035 km^2 și o populație de 5.445.324 de locuitori în 2011, cu o densitate medie de 111 locuitori/ km^2. Se mărginește cu Ucraina la est, cu Polonia la nord, Cehia și Austria la vest și Ungaria la sud. Capitala este Bratislava, aflată pe Dunăre, 460.000 de locuitori. Ea a fost capitala regatului ungar între 1541–1848, iar Matei Corvin, fiul lui Iancu de Hunedoara (dintr-o familie originar valahă după tată, Voicu) a întemeiat acolo prima universitate. Valahii din Slovacia nu sunt o minoritate însemnată, dar existența lor atestă continuumul valah din Polonia, Cehia și Ungaria. Valahii din Slovacia de azi provin, ca și toți ceilalți gorali, din mai multe surse. Primii atestați au fost dacii, care au făcut incursiuni în teritoriile aflate la sudul Bratislavei de azi, dar și mai la nord, până în Silezia de azi. Ei au început să ia în stăpânire zona de la sfârșitul Epocii Fierului (Hallstatt), dar sciții au lovit continuu teritoriile celților (triburile boiilor). De asemenea, dacii continuau să susțină lupte de guerilă cu iazigii și goții (sprijinind astfel Bizanțul), alături de tracii romanizați care veneau dinspre Pannonia (provincie romană din secolul al II-lea dH). De altfel, în veacul al V-lea d.H., Pannonia romană a fost cutremurată de revolte masive ale tracilor și ilirilor. Între veacurile al IV-lea și al VII-lea au sosit în zonă hunii (de neam turcic). A urmat colonizarea făcută de împărații bizantini în secolele IX-IX (dintotdeauna transhumanța fusese liberă, adică valahii au circulat ca păstori și comercianți din Peninsula Balcanică până la capătul de nord al Carpaților). În perioada medievală treceau liber păstori români veniți dinspre Maramureș, Bucovina, Transilvania, Banat. Toți au fost numiți generic gorali, ca și în Polonia, adică munteni ori valahi, ca și în Cehia. Creștinarea s-a făcut în secolul al IX-lea grație călugărilor Chiril și Metodiu, plecați din Salonic, care acționau în numele Bizanțului. Din punct de vedere geologic, în Slovacia continuă Masivul Tatra (din Cehia), masiv al Carpaților de Nord (Albi), locul tuturor dacilor liberi care au hărțuit Imperiul Roman ajuns în Dacia. Capitala nenumită a valahilor din Slovacia este Žilina (Jilina, în nord-vestul țării), unde se transmite, cu începere din 2005, la Radio Vlach, în limba valahă. Majoritatea valahilor sunt ortodocși, dar și protestanți (lutherani și calvini), la o populație slovacă ce deține, per total, 68% catolici.

2.2.3.1. Zamagurie (Peste Măgură)

Denumirea desemnează zona geografică aflată între vârful Magura (Măgura) Spisska din Masivul Spissk din Slovacia și Masivul Beskizilor slovaci, ambele masive fiind parte a Carpaților nord-vestici (Albi). Această arie, ca și aria Munților Fatra-Tatra, tot parte a Carpaților nord-vestici, este o zonă locuită de gorali (munteni) de origine valahă. În Tatra Mare există Vârful Plosca, toponim valah (în România există un sat cu acest nume, centru de țesături populare, ca și un substantiv comun, în Balcani și Turcia de asemenea), ca și Măgura (toponim destul de frecvent în Moldova, unde desemnează diverse vârfuri muntoase; provine din substantivul comun măgură, cu sensul de vârf muntos plin de ceață). Triburile tracilor, care s-au remarcat încă din Epoca Bronzului, apoi a Fierului (Hallstatt), când au ținut piept venirii celților, au continuat să apere zona și în perioada marilor năvăliri (goții, hunii, pecenegii), ca și în perioada Imperiului Bizantin, când se poate vorbi despre traci romanizați, adică străromâni. Există încă biserici de tip rotunda din veacul al IX-lea prin satele locuite de valahi. Bucovinenii și maramureșenii aveau rute de păstorit în întregul perimetru al Carpaților nordici, prin urmare au continuat să colinde zona în toată perioada medievală. Goralii din Slovacia trăiesc în sate, sunt 34 de sate împărțite în două grupuri, Orava (cele mai multe; și în România există toponimul Oravița) și Kysuce (2 sate), precum și alte 7 sate pe întinderea Munților Tatra și Fatra, risipite către granița cu Cehia, dar și cu Ucraina. Conform împărțirii în regiuni, valahii se află în euroregiunile Žilina și Prešov, spre granița cu Ucraina. Influențele bucovinene sunt cele mai puternice în arhitectura

țărănească a bisericilor și caselor de lemn, în așezarea de interior a gospodăriei. Portul este cu opinci, cioareci, cămașă și bundiță la bărbați, fotă, șorț și iie la femei. Ocupația principală a rămas până astăzi păstoritul. Spre deosebire de Cehia, în Slovacia valahii n-au făcut obiectul vreunei atestări în cadrul recensămintelor, dar existența lor este probată de tradiții, obiceiuri, folclor, port, tipurile de așezări și evenimente, inclusiv festivalurile anuale de folclor unde simbolul solar guvernează marea întâlnire prilejuită de tunsul oilor (ca și la noi), iar horele se fac pe muzica populară cântată la taraf. Culoarea locală a făcut din întreaga zonă un loc turistic predilect al țării. Principalul erou medieval al Slovaciei, haiducul Juras Janosik (Gheorghe Ionaș), este înfățișat în costum valah.

2.2.4. Austria

Austria de astăzi are 83.879 km^2, 8,7 milioane de locuitori). Se află în Europa Centrală și se învecinează cu Slovacia și Ungaria la est, cu Slovenia și Italia la sud, Elveția și Lichtenstein la vest, Germania la nord-vest și Cehia la nord. Provinciile sale istorice sunt: Austria de Sus (spre Germania), Austria de Jos (spre Cehia), Burgenland spre Ungaria, Stiria spre Slovenia, Carinthia spre Slovenia și Italia, Tirol spre Italia și Germania, Salzburg spre Germania. Mai există și astăzi percepția faptului că teritoriul a fost privit, la începuturile formării statelor, ca o extensie răsăriteană (Őstereich) a Bavariei germane. Limba oficială a țării este germana. Dar, dincolo de acest adevăr, extrem de numeroase fapte ale istoriei vechi indică începuturile identitare ale neamului ca fiind cu mult mai complexe și cu rădăcini multiple. Las la o parte faptul că Paleoliticul atestă prezența omului inclusiv prin exprimări de artă (Venus din Villendorf, 28.000 îH), ca și prin conviețuirea lui Homo Sapiens cu omul de Neanderhthal, dar, la fel ca în restul Europei, este atestată o puternică migrație de Neolitic venită la 5000 îH dinspre Est și formată mai ales din păstori. Această migrație a fost urmarea marii crize de sfârșit a Epocii Bronzului și de început a Epocii Fierului, care a fost produsă în principal de modificarea drastică a climei și de mari mișcări tectonice în Mediterana de Est și Anatolia (unde Marele Rift cotește la dreapta, către Asia, ca urmare a derivei continentelor). Atunci a apărut pe hartă Strâmtoarea Dardanele și a dispărut o parte din insula Thera (azi Santorini. Acolo, în apele mării, lângă mica insulă Antikithera, a fost găsit un calculator antic, mecanic, din secolul I îH, care era un instrument de navigație. Pe el s-au mai putut citi 2500 de litere grecești). Prin urmare, una dintre direcțiile de migrație pe teritoriul muntos al Austriei de azi a fost dinspre Anatolia, insulele Mării Carpathicum (Egee) și Balcani. Până astăzi istoricii păstrează, pentru prelungirea italiană a Tirolului (Trentino), denumirea Welshtirol (germanicii numesc welshi pe toți cei care au o origine comună; amintim și welshii de pe coasta vestică a Marii Britanii), atestând o unitate de origini a tirolezilor cu velșii (care își spun cymri, se consideră ei înșiși ca având origini traco-cimmeriene și păstrează până astăzi simbolul grifonului (prelatin, pre-indo-european, folosit și de hittiți, de perși, la originile tamile grifonul era o Naaga, spirit al luptei).

O altă direcție, destul de greu de decelat din cauza marilor distanțe parcurse, a fost dinspre nord-estul continentului (zona sarmată și vikingă) și era urmarea formării unor drumuri comerciale extrem de vechi, care străbăteau continentul de la nord la sud (inclusiv în lungul Dunării). De altfel, foarte importanți pentru ceea ce s-a întâmplat etnografic pe pământul Austriei de azi au fost doi factori geografici: lanțul Alpin și cursul Dunării. La 2000 îH este atestată cetatea Aguntum (azi Lienz, în veacul al XII-lea proprietate a dinastiei Meinhard, originară din Guritze (Istria) și care a condus Tirolul în perioada secolelor al XII-lea – al XIV-lea). Dinastia Meinhard stăpânea și Alto Adige și stabilise relații cu voievozii de Celje (ca și românii, fiindcă soția lui Mircea cel Bătrân, Mara, era fiica unui voievod de Celje). După venirea Habsburgilor, Meinharzii dispar precum apa în nisip. Dar nu putem să nu remarcăm faptul că o ramură a lor a continuat să trăiască în Transilvania și apoi în România până în veacul XX, când un Meinhard Meyer, inginer brașovean, s-a remarcat prin numeroase invenții. În alți termeni, rolul protector al Daciei a rămas valabil de-a lungul vremurilor atât pentru refugiații de la sud de Dunăre, cât și pentru aceia veniți dinspre izvoarele ei, ca și din Carpații de Nord. Revenind la Aguntum, cetatea a fost cucerită de celți abia în veacul al V-lea îH. De altfel, Tirolul în întregul său

păstrează, inclusiv în portul popular, urmele originilor: la bărbați ciorapii albi, bundița, opincuțele, la femei șorțul, bluza cu mâneci bogate și brodate, basmaua, salba, fusta înflorată, șorțul, opincuțele. Cântă la bucium până astăzi, iar în veacul al XIX-lea încă păstrau formația de patru instrumentiști care cânta la petrecerile populare: vioara, acordeonul, trompeta, contrabasul. Troițele Carinthiei sunt identice cu cele ortodoxe. Râul Puster se varsă jumătate în Adriatica prin Alto Adige (Adige amintește de originea triburilor din Adâgheia, la Poarta de Fier a Caucazului), iar cealaltă jumătate se varsă în Dunăre. Ca și Istrosul antic, al cărui mit spunea că are două guri de vărsare, una în Adriatica, lângă Peninsula Istria, alta la Pontul Euxin, unde edificase Miletul colonia Histria, Pusterul a avut menirea de a păstra în mentalul colectiv mitul originar al ariei de locuire a unei entități specifice. Valea Puster lega Tirolul, Salzburg și Friuli (pe ladini de suabi, friulani și istroromâni), de Emona (Patriarhatul de Aquilea, care nu se supunea Vaticanului, ci era egalul lui, vestigiu religios construit după model creștin originar, adică ortodox, într-o lume catolică) alcătuind astfel, peste coamele Alpilor, prin pasurile montane și văile râurilor, un continuum identitar al originilor. În ce privește Tirolul istoric, el a fost numit de împăratul roman Diocletian (născut la Dioclea, în Dalmația), Raetia (Prima și Secunda; a doua a fost numită mai târziu Vindelicia). După Titus Livius și Pliniu cel Bătrân, Raetia rezultase în urma venirii etruscilor dinspre Peninsula Italică, împinși în veacul al V-lea îH spre nord de către celți, care soseau inclusiv din Dacia (mai ales partea transilvană), dar și din sudul Dunării (zona dardanilor si ilirilor, locurile fostei Odrisia). Etruscii înșiși (tusci) proveneau la origini din insula Lemnos, arheologii au stabilit că doar acolo și în Etruria s-a folosit în antichitate același alfabet). Lemnosul fusese una dintre insulele sacre ale tracilor, era parte a unui mare releu comercial între Egipt, hittiți și cimmerieni. Cei din Lemnos au fost cu deosebire pirați (Herodot le spunea triburile sindi și considera că trăiau între Bosforul Cimmerian, Crimeea și Dodecanez). Etruscii au moștenit pe deplin faima de pirați, ca și cei care ridicaseră fortificația numită Celje (mai apoi voievodatul de Zeta), în Croația. În plus, pe vasele de cult etrusce se pot vedea oșteni echipați cu două antene lungi pe cap (coarnele taurului, simbol solar, așa cum fuseseră înfățișate inclusiv în Sumer), exact ca aceia din Lemnos și de pe coasta Anatoliei (în Lycia bizantină încă sunt figurați astfel).

De asemenea, originea identitară a Carinthiei, care se numea pe vremea romanilor Carantania (și cuprindea și Carniola mai târziu slovenă, Styria, Istria, chiar Verona friulană) este plină de conotații străvechi. Cara- este o rădăcină pre-indo-europeană ce desemna un loc pietros (vezi și regatul neohittit Caria, unde s-a născut Herodot) și a fost preluată mai târziu prin latină. Foarte multe nume aromâneștiî încep cu același Cara-. Capitala Carinthiei, Klagenfurt, își are originile legate chiar de mitul dragonului de apă, același care este parte de fundament a mitologiei tuturor popoarelor (figurat la baza Columnei lui Traian ca și în centrul cupolei Ateneului român), de la cele nordice la cele vechi ale Asiei Mici, începând cu hittiții (mai ales componenta hatti) și se leagă de umanitatea născută în urma Marelui Potop. Carinthia este menționată din 976 ca ducat (echivalentul voievodatului la noi). În veacul al VII-lea, înainte de a se numi Carantania (lat. Carnutum), a fost Imperiul lui Samo (slav), recunoscut ca atare de Vatican. Asta explică o dată în plus de ce, după veacuri, pe baza precedentului creat, Petru și Asan, care conduceau Țaratul Româno-Bulgar, au solicitat Papei recunoașterea formațiunii lor statale ca imperiu. Capitala Carinthiei a fost Sentvid ob Glini (Sfântul Vit avea conotații aparte pentru Italia; născut în Sicilia, a devenit martir fiind ucis în 303 de Diocletian și Maximian – doi împărați de origine tracică; este considerat sfântul artiștilor, venerat deopotrivă în Lituania, Polonia, Austria, Italia, Serbia, Croația, Bulgaria, fiind și simbolul creativității populare care transcende condiția creștină de ortodox sau de catolic; Glina este un toponim existent și în România). În veacul al XIX-lea Carinthia a făcut parte din marea Mişcare Iliră care încerca unificarea semantică și a alfabetelor pentru toate popoarele aflate in Styria, Carinthia, Tirol, Slovenia, Croația, Muntenegru, chiar Serbia în virtutea originilor

identitare ilire originare și a coordonatelor slave de mai târziu (migrația slavă dinspre nord-estul continentului, din veacurile V–VI dH). Atunci s-a făcut remarcat carinthianul Urban Jarnik (m.1844), preot (cu nume identic cu al celebrului romanist ceh de mai târziu, Jan Urban Jarnik), care a elaborat un alfabet comun al Mișcării Ilire, bazat pe cel latin și pe coordonatele limbii slovene. La 1809 Napoleon i a fost acela care a înființat Provinciile Ilire în cadrul imperiului său. În esența ei însă, deși a purtat numele ilirilor, care nu erau slavi, Mișcarea Iliră, născută pe fondul renașterii sentimentelor identitare de după valurile revoluționare ale primei jumătăți a secolului al XIX-lea, a rămas în istorie ca o mișcare pan-slavă.

Stema Stiriei austriece, a doua provincie ca mărime a țării, capitala Graz, este un leu cu capul de țap (simbol ilir. În Muzeul Național de istorie al Albaniei, la Tirana, se află, chiar la intrare, statuia lui Skanderbeg cu o căciulă tracică pe cap, vegheată de coarnele de țap, totem al triburilor: coloanele templelor ionice aveau figurate pe capiteluri coarnele te țap, deoarece înaintașii zeilor greci, Titanii, fuseseră, în sens mitologic sigur, un trib ilir). La origini, ilirii înșiși aparținuseră triburilor tracice ale dardanilor (Vasile Pârvan în *Getica* le considera pelasgice, populația de substrat a zonei). În perioada romană Stiria se împărțea în Styria de Est (parte a provinciei Pannonia) și Styria de Vest (parte a provinciei Noricum – prefectură desprinsă din Vindelicia de către stăpânirea romană). Celții au influențat definitoriu atât obiceiurile de locuire, cât și limba vorbită. Numeroase migrații au adăugat coordonate identitare – și nu în ultimul rând lingvistice – Styriei: hunii, vizigoții, ostrogoții, longobarzii, francii, avarii, slavii. Styria a devenit ducat independent față de Carinthia la 1180. Veacuri la rând a făcut apoi parte din Imperiul Habsburgic, ca și Regatul Austriei.

După 1918 doar Stiria de Sus a revenit Austriei, în vreme ce Stiria de Jos a revenit Sloveniei. Trebuie menționat însă faptul că în Evul Mediu timpuriu (până în veacul al XV-lea, la preluarea de către Habsburgi), conducătorii Stiriei de Jos erau supuși ai ducatului de Celje.

2.2.4.1. Tirol

Faptul că limba oficială a Austriei este germana, n-a însemnat însă și o identificare identitară a tirolezilor cu spațiul german. Atunci când Bavaria a cucerit Tirolul (1805), s-a ajuns la cunoscuta insurecție condusă de Andreas Hofer (1809) care, profitând de trecerea armatelor lui Napoleon I, a început la Innsbruck (în ladină Puntina, adică puntea cea mică, podețul; iar Innsbruck e doar traducerea toponimului, înseamnă puntea peste Inn) o mișcare de apărare a pasurilor montane, în principal Brenner (toponim celt, ca și Bran la noi). Deși Hofer a fost executat în 1810, totuși, după Tratatul de la Viena, din 1814, Tirolul a revenit din nou Austriei. Pe vremea Imperiului Austro-Ungar (până în 1918) el a ținut de partea imperiului numită Cisleithania, alături de Salzburg, Bohemia, Moravia, Silezia, Bucovina de Nord, Carinthia, Carniola, Stiria, Dalmația, ceea ce atestă nu doar o bună cunoaștere a asemenărilor identitare profunde ale celor grupați astfel, ci și dorința de a păstra conștiința acestei identități de fundament prin perpetuarea relațiilor dintre apartenenți. Habsburgii înșiși erau originari din Elveția, zona romanșă (ei înșiși pronunță rumanci). Ceea ce n-a însemnat că, la 1915, în plin război, Tirolul n-a încercat din nou să devină independent. Un munte întreg, Marmolada (sună ca marmelada!), 3980 m înălțime, aflat între Trentino și Veneto, a fost perforat pentru a lăsa să trecă apărătorii tirolezi spre Col di Lana (gulerul de lână), amenințată de bombardamentele germane. Acest adevărat front secundar a ajutat Rusia, care lupta să alunge Imperiul Austro-Ungar din Galiția (în Ucraina de azi). În acest context Italia a ocupat Pasul Brenner, cheia de control spre Veneto-Friuli, iar după război și-a adjudecat Tirolul de Sud, Gorizia (istriotul Guritze, în germană translat Görtz; e vorba de gura de vărsare – gurița – unui râu), Trieste, Istria, Carniola de Vest și Dalmația. Soarta identitară a tuturor noilor cuceriți n-a fost însă mai blândă. Italia a încercat să susțină că identitatea originară a tirolezilor în registrul toponimelor indică trecerea alternativă a ținutului lor la germani și italieni. Este cu totul semnificativ faptul că în unele dicționare ladina are drept termen de comparație standard chiar româna. Euroregiunea Tirol-Tirolul de Sud-Trentino din Uniunea Europeană de azi încearcă să reconstituie fruntariile unei identități istorice greu încercate: a ladinilor. Dincolo de orice fel de influențe (etrusce, latine, slave, longobarde, celte, friulane, germane, franceze, italiene) rămâne ceva

care aparține doar originilor ladine, o structură gramaticală, toponime și onomastica prin care noi, românii, ne putem recunoaște rude primare cu ciobanii munteni din Tirol. Ei spun ca și noi *buna saira* pentru bună seara, *dorma bain* pentru să dormi bine, *tuner in tschel* pentru tunet în cer, *fuorcla* pentru furcă, *vuolp* pentru vulpe, *Voluntari* pentru Voluntari (toponim). Cel mai mare festival al ladinilor este la 1 martie, Mărțișorul, iar cea mai răspândită băutură e vinul alb, căruia îi spun *vin alv* (fenomenul lingvistic b/v se numește betacism, e vizibil în toată aria fostă tracică, a dus la derivarea cuvântului valah după cartierul trac la Constantinopolului, Blacherne). Deși în acest spațiu doar 4% mai consideră ladina limbă maternă și ea e vorbită preferențial, totuși există gramatici, identificări de dialecte, dicționare comparate, organizații culturale prin care ladinii apără ceea ce consideră a fi o valoare identitară de neprețuit. Au rezistat tuturor intemperiilor toponime precum: parcul natural Val Badia (Valea Bădia), Ciaval (Calul – vârf muntos), Predaia, Brez (la noi Breaza), Romeno (Românul), Borca di Cadore (și la noi în Moldova există o Borca), Cibiana (la noi râul Cibin), Pasul Palade (la noi nume propriu) ș.a. Cetatea Aguntum, menționată la 2000 îH pentru mineritul său (azi Lienz, capitala Tirolului) apare la Virgiliu (născut în Friuli) în *Eneida* cu precizarea că, acolo, la limesul germanic al Dunării, unde era și Aguntum, locuiau liburnii, veniți odată cu păstori iliri dinspre Balcani. În ladină se spune *nost* pentru nostru, *un, doi, trei, cinci, ot, nuof* pentru un, doi, trei, cinci, opt, nouă. Numele propriu *Murozan* există și la noi ca Morozan sau Mureșan, în vreme ce în germană a fost translat Moritz. Acest Murozan amintește foarte bine ca rezonanță de Berezan, insulă aflată la vărsarea Niprului în mare și stăpânită cândva de traco-cimmerieni. În română sufixul -an indică apartenența (la meserii, locuri) ex. oște-an, bănățe-an. Sufixul este folosit și pentru alcătuirea numelor de familie: Telcean, de la satul Telciu, Muntean(u) etc. Pronumele posesiv în ladină sună astfel: *il mieu, il tieu, il sieu, il noss, il voss, il lur*. Adică, pe românește: al meu, al tău, al său, al nostru, al vostru, al lor. Termenii gramaticali sunt: *adjectiv, masculin, feminin, negaziun, recapitulaziun*. Iluminismul românesc a folosit din plin sufixul -iune pentru a deriva cuvinte, mai ales prin reprezentanții Școlii Ardelene. Caragiale, care a privit cu ochi critic fenomenul, nu l-a ratat în schițele lui, deși el însuși a format nume proprii în stil ladin. Ceea ce era valabil pentru gramatica lui Heliade Rădulescu (care avea rădăcini aromânești dinspre mamă) și se considera a fi o italienizare forțată (ex. negaciune pentru negare, a fost în fapt o apropiere a limbii române de astfel de rădăcini lingvistice precum ladina, friulana, istriota, o încercare de a stabili parametrii standard cu valabilitate pentru tot arealul străromân, în spirit pan-tracic, cu același model ca Mișcarea Iliră). Tentativa iluminiștilor noștri din Transilvania a fost încercarea de a unifica lingvistic și prin alfabet modern un areal căruia locuitorii îi resimțeau identitatea originară unică. Ladinii dau încă prenume grecești, precum Theophil (iubitorul de Dumnezeu), păstrat în virtutea protestantismului de tip cathar.

Tirolul istoric alcătuiește astăzi euroregiunea numită Tirol-Tirolul de Sud-Trentino, care aparține Austriei (Tirolul) și Italiei (Tirolul de Sud, Trentino). Tirolul austriac are 12.648 km^2 și 1.710.042 locuitori, adică o densitate de 56,1 locuitori/km^2, Tirolul de Sud (sau provincia autonomă italiană Alto Adige) are 7.400 km^2 și 1.511.750 locuitori, adică o densitate de plus 69,2 locuitori/km^2, Trentino (sau Tirolul Welsh, de Est) are 6.207 km^2 și 1.533.394 locuitori, cu o densitate medie de 85,9 locuitori/km^2. În Tirolul de Sud vorbeau ladina la începutul secolului XX 4% din locuitori, iar în Trentino sunt deopotrivă vorbitori de ladină, venetă și friulană, limbi înrudite la origini. După statisticile din 2011, în întreaga euroregiune vorbesc ladina ca limbă maternă 4% dintre locuitori, germana 62 , %, italiana 37%

2.2.4.2. Stiria

Stiria este a doua provincie ca mărime a Austriei. Are o suprafață de 16.401 km^2 și 1.231.865 locuitori după statisticile din 2016, cu o densitate medie de 75 locuitori/km^2.

Aceasta este partea de nord a Stiriei istorice (cea de sud aparține Sloveniei). Capitala Stiriei este Graz. În Neolitic a existat acolo o fortificație, preluată de romani mai târziu, apoi de slavi. A fost reședința Habsburgilor până în 1619. Stema orașului este până astăzi iliră, înfățișând un țap scoțând flăcări pe bot. Deși influența celților în Stiria este masivă după veacul al V-lea îH, trebuie să pomenim totuși toponime care au rezistat din perioada pre-celtă, ca, de pildă, Lavant, a cărui rădăcină este indo-

europeană și înseamnă strălucitor, însorit (vezi și Levant). Numele a fost păstrat de lacul montan Lavantsee (mitul lui este asemănător cu acela al lacului Ochiul Mării din Podhale ori al Lacului Roșu din Moldova), din care izvorăşte râul Lavant, care se varsă în Drava și face granița dintre Carinthia și Stiria. În Epoca Fierului legăturile comerciale dintre Stiria şi spaţiul tracic au fost notabile, stirienii erau mineri şi lucrători ai fierului faimoşi, iar exporturile de arme se făceau pe Dunăre, predilect spre Moesia şi Dacia ipensis. În perioada romană Stiria a fost parte a prefecturii Noricum. Diocletian a împărțit Noricum în două: Ripensis partea dinspre Dunăre (după modelul Dacia Ripensis) şi Mediterraneum (spre mare).

Carinthia

Carinthia are 9.536 km^2 şi 557.371 locuitori în 2015 (comparativ cu 396.200 în 1910). Originea numelui este proto-indo-europeană, preluată mai târziu de germani (Karnten) prin latină (Carantanum). Cara- însemna la origini pietros (aromânii au și astăzi multe nume de familie care încep astfel: Caragiale, Caramitru, Caranica, Caragheorghe), iar în friulană carantan înseamnă și astăzi tot pietros. Munții Karawanken (Caravane, cuvânt nici german, nici italian, dar pe care noi, românii, îl recunoaștem prea bine fiindcă ne amintește de străvechea meserie de cărvănar a valahilor sud-dunăreni) fac granița dintre Carinthia și regiunea italiană Friuli-Venezia Giulia. Atestarea existenţei umane în zonă datează de acum 30.000 de ani (Paleolitic, Peştera Griffen), Lavant ş.a. Griffen se află între Lavant şi Klagenfurt, capitala Carinthiei. Pe stema Klagenfurtului se poate vedea până astăzi dragonul înaripat (ca și la welshi cândva), la tamili, semnul Naaga, spiritul rău al apelor care aduseseră Potopul. Carinthienii au asimilat însă lupta cu dragonul încercărilor pe care le-a avut de trecut Herakles tracul după mitologia greacă. Și, cu toate că printre ele n-a existat și biruirea dragonului, totuși statuia lui se află în centrul orașului, vegheată de un Herakles cu mustață stufoasă, fără îndoială predecesor ca atitudine al Sfântului Gheorghe de mai târziu. Klagenfurt este oraş înfrățit cu Sibiu, Cernăuți, Tarragona din Cataluňa, Rzeszów din Podkarpackia, Polonia, Guritze din Venezia-Giulia, ceea ce ilustrează pe deplin conștiința afinităților profund identitare ale locuitorilor din capitala Carinthiei. De asemenea, Carinthia este principala destinație de migrație a românilor de pe Valea Timocului. Pe Valea Dravei Carinthia se leagă de Stiria. N-ar trebui să ne mire prea mult, în acest context, că la începulul veacului al VIII-lea a venit în Carinthia misionarul irlandez Modestus, care propovăduia creştinismul, dar știa că, la origini, și el și carinthienii luptaseră – cel puțin după afinitățile mitologice – cu balaurul. De altfel, chiar numele Klagenfurt este translarea în germană a numelui originar al dragonului și al cetății: Kelousi. Istoria este povestită de Aeneas Silvius Piccolomini, ajuns Papa Pius al II-lea. Mitologia Dragonului de Apă a străbătut, odată cu migrația pe Dunăre de la vărsare către izvoare, atestată încă din mileniul al V-lea îH, toată Europa. Nordicii și triburile germanice, ca și tracii anatolieni ori balcanici, se refereau la Zeul Tunetului și lupta acestuia cu Dragonul. Ciocanul și fulgerele lui Thor, identice cu ale hittitului Teshub, ca și Gebeleizis ori coada de dragon a drapelului dacic sunt semnul aceluiași mit originar. Dunărea însăși era fluviul acestui zeu, manifestarea lui pământeană. Donau a fost pentru triburile germanice un atribut al lui Thor și el a dat chiar numele de astăzi al fluviului (Istros era numele tracic, preluat de grecii antici).

Edificat ca fortificație pe Drumul Chihlimbarului dintre varegi și greci, Klagenfurt a suportat numeroase atacuri din partea migrațiilor care au început odată cu creştinismul. Chiar și otomanii au ajuns în cetate. La anul 1000 Carinthia în întregul ei era un ducat puternic, care ocupa două treimi din Peninsula Istria şi făcea granița Sfântului Imperiu Romano-Germanic cu Ungaria, Croația și Veneția. La 1514 a fost o mare răscoală țărănească în urma căreia orașul a ars aproape în întregime. La 1809 cetățenii au plătit trupelor lui Napoleon I pentru a lăsa orașul liber. În 1919 Klagenfurt a pățit exact ca și Timișoara. Deși Primul Război Mondial se terminase, trupele Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor au refuzat să părăsească locul și au făcut-o abia după plebiscitul din 1920, prin care populația a decis să rămână în Austria. După al Doilea Război Mondial situația s-a repetat, iar trupele iugoslave au încercat să-și adjudece orașul (luptele s-au dus la Feinstritz im Rosenthal, un sit istoric la Epocii Fierului, celebru pentru minerit. Abia în 1998 s-au închis minele din zonă, cu proteste ca și în Wales, Belgia ori România). Sârbii au încercat să ia o parte din Carinthia (ca și la noi, unde și-au

adjudecat Banatul Sârbesc). Iugoslavia s-a retras în urma presiunilor britanicilor și americanilor care, mai apoi, au confiscat proprietățile naziste blocând transferurile monetare din bănci. Până astăzi Klagenfurt este loc de rezidență preferată a românilor timoceni, nerecunoscuți ca minoritate românească în Serbia, deși vorbesc dialectul dacoromân, ci considerați vlahi, fără drept la școală în limba proprie. Universitatea din Klagenfurt le asigură inclusiv învățământ superior (procent corespunzător minorității) în limba română și promovează festivaluri folclorice ale românilor timoceni.

2.2.5. Elveția

Elveția este o țară central europeană (din 1848, o confederație formată din 26 de cantoane) cu o suprafață de 41.285 km^2 și o populație de 8.401.120 de locuitori în 2016. Se învecinează cu Austria la est, Italia la sud-est și sud, Franța la sud-vest și vest, Germania la nord. Capitala federală se află la Berna, iar cel mai mare oraș este Zürich. Locuirea în zonă este veche, cultura Epocii Fierului numită La Tène (Halstatt) erau celți (gali). Dar etnografia zonei este cu mult mai complexă. Deși limba majoritar vorbită e germana, totuși, în partea de sud-est se află zona romanșă (pronunțat rumanci de localnici, o limbă din grupul reto-roman), pe locul fostei Raetia romane, care are mai multe dialecte și prezintă un continuum lingvistic cu ladina, friulana, veneta, istriota și valaha dalmată. Dialectele sunt denumite după localitățile (montane și izolate) unde este limbă maternă: Grisons (de Sus și de Jos, în germană Graubünden), Sursilvan, Sutsilvan (adică dincolo și dincoace de pădure), Surmiran (spre mare), Putèr, Vallader. Pe baza dialectului din Grisons s-a încercat formarea unei limbi unitare și impunerea ei în școli (ceea ce s-a reușit abia din 2013). Acum există dicționare comparate ale dialectelor romanșe. În anul 2000 vorbeau romanșa ca limbă maternă 35.095 locuitori, dintre care 27.038 în Grisons. Aproape toți vorbitorii sunt țărani. Cântă la bucium, au drept mâncare tradițională maluns ori capuns (sarmale) asezonate cu vin alb (ei spun *vin alv*) și *tuorta de nuschi* (pronunțat pronunțat torta de nuci). Cel mai însemnat festival al anului este de mărțișor (Chalandamartz). Mai multe registre ilustrează deopotrivă originile străromâne ale romanșei: toponimele, onomastica, multe perifraze, compunerea numerelor, morfologia. Palatalizarea și rotacismul funcționează și în romanșă, ca în toată aria foștilor traci. Romanșa, ladina și friulana fac parte din grupul limbilor reto-romane, adică au, toate trei, cel puțin parțial, origini etrusce. Romanșii spun de pildă *luf* (lup), *chasa* (pronunțat ciasa pentru casa), *paun* pentru pâine, *treis* pentru trei, *paur* pentru păcurar, *maisa* pentru masă, *vuolp* pentru vulpe, *ghigna* (înseamnă mască, grimasă; la noi a dat numele Ghinea), *paschüra* pentru pășune, *baselgia* pentru biserică. Pronumele posesiv este extrem de apropiat de cel românesc: *il mieu* (al meu), *il tieu, il sieu, il noss, il voss, il lur* (al lor). Ca și în română (și, la originile originilor, ca și în tamilă), adesea forma adverbelor nu diferă de a adjectivelor. Vorbirea indirectă se face la fel: *el dish che* (el zice că). Toponimele atestă influența pregnantă a celților, dar și originile traco-ilire: Albula (la noi Alba, Albița), Glion (la noi Glina), Brinzaul (un Brânzănești), Furcola (rom. Furca), Piz Gluna (Piscul Lunii), Piz Nair (Piscul Negru), Voluntari, Treis Flurs (Trei Flori), Trun (în Polonia există un Torun, în Banat un Torontal), Lumnezia (Luminița), Thusis, numit în trecut Tosana, toponim apropiat de Toscana și aflat într-o zonă provenită din migrație etruscă (Raetia). Raetia romană a fost, după Titus Livius (friulan el însuși), o exclavă etruscă în Alpi. Iar etruscii, ca origini, provin din insula Lemnos (după Herodot și după Virgiliu) și au venit printr-o migrație de Neolitic. Localitatea cu nume celt Sils im Domleschg, avea la 1149 drept stemă țapul ilir (la origini ilirii proveneau din triburile tracice ale dardanilor). Este foarte răspândit numele Orsa (ca în venetă), adică Ursu, Murozan (în română a dat Morozan, Mureșan), translat în germană ca Moritz. Putem recunoaște ușor, în fluxul frazării, ziceri precum: *buna saira* (bună seara), *bun di* (bună ziua), *dorma bain* (să dormi bine), *eau sun da Grisons* (eu sunt din Grisons), *o fo fraid* (a fost frig, iar în grai transilvan o fo frig), *tuner in tschel* (tunet în cer). În ce privește numeralele, doi se spune *duos*, iar doisprezece *dudesch*, treisprezece *tredesch* ș.a.m.d. S-au păstrat interjecțiile foarte vechi: *au, hm, pst, brr*.

Este cu totul notabilă rezistența identitară a romanșilor și nu doar faptul că trăiesc în localități izolate explică acest lucru, cât forța lor nativă și capacitatea de a lupta pentru păstrarea propriului standard uman. Trebuie amintit, în acest context, faptul că nașterea Protestantismului, după Hus (Bohemia) și Luther (Germania), a avut drept țară gazdă Elveția. Calvin a fost francez, dar consilierul lui de suflet,

Theodore Beza, se născuse la Yonne, în Burgundia, loc celebru al unei migrații de Neolitic ajunsă acolo dinspre Mediterana de Est și ale cărei armorii păstrează până astăzi culorile roșu, galben și albastru. Și noi am avut un Marcu Beza (aromân) născut la Vlaho-Clisura, în Macedonia, trăit la București și care a publicat la Londra lucrări precum *Paganism in Romanian Folklore*, 1920 sau *Origin of the Romanians*, 1941. Statuia lui Theodore Beza se află alături de aceea a lui Calvin la Geneva, fiind considerat unul dintre fondatorii protestantismului. Iar acest tip de protestantism a fost îmbrățișat de foarte mulți valahi, din Trakai (Lituania), în Polonia, Cehia, Ungaria și pretutindeni unde fuseceră trecuți cândva cu forța de la ortodoxie la catolicism.

2.2.6. Liechtenstein

Este un mic stat alpin, principat, monarhie constituțională, mărginită de Austria la est și nord, Elveția la vest. Are o suprafață de 160 km^2 și o populație de 37.000 de locuitori în 2014. Are cea mai mare producție pe cap de locuitor din lume. Este membru al Uniunii Europene, Asociației de Liber Schimb, Consiliului Europei, Zonei Schengen și Zonei Euro. Are un acord de uniune monetară cu Elveția. Prezența omului este atestată din Paleolitic, dar primul val de civilizație pe care se bazează continuitatea identitară a Liechtensteinului a venit în Neolitic, în mileniul al V-lea îH, dinspre Mediterana de Est. Mai apoi au venit etruscii, care au fondat Raetia (ca arie ladinii din Elveția și Liechtenstein). Celții, veniți în mileniul I îH, au definit arealul căruia aparține țara, fiind locuit în principal de tribul helveților. Limba originară a locului a fost romanșa, predominantă în veacul al XI-lea dH, ca în vecinătate, în Elveția. Sub stăpânirea Habsburgică Liechtenstein a fost așezat administrativ împreună cu Silezia, Moravia, Austria de Jos, Stiria, ceea ce spune mult despre recunoașterea fondului identitar al micului stat, azi de limbă germană. Majoritatea populației este catolică, dar peste 7% sunt protestanți lutherani.

2.2.7. Slovenia

Slovenia este o republică din Europa Centrală, membră a uniunii Europene din 2004. S-a desprins din fosta iugoslavie în 1991. Are o suprafață de 20.273 km^2, o populație de 2.050.289 de locuitori în 2011 și o densitate medie de 99,22 locuitori/km^2. Se învecinează cu Austria și Ungaria la nord, cu Italia la vest (inclusiv Golful Veneției de la Marea Adriatică), cu Croația la sud și est. Din 2011 recensămintele țării nu mai indică procentele etniilor populației. Este semnalată de Titus Livius ca entitate iliro-liburnă. Zonele muntoase erau colindate de păstori traci veniți dinspre Peninsula Balcanică ori Dacia, trecând prin Panonia, care duceau caravanele peste Alpii Karawanken. Munții Keraunieni (semnalez și aici rădăcina cuvântului, prezentă în absolut toată aria pelasgică a Europei, dar și faptul că acolo s-au găsit vestigii paleolitice) și Karawanken, Emona, Ptuj (unde se desfășoară până astăzi un festival ciobănesc cu măști gen Kouretes, numit Kurentovanie. Kouretes erau la traci spirite protectoare ale pădurii, grecii antici credeau că ele l-au crescut pe Zeus însuși), sunt zone originar iliro-liburne. Slovenia apare în documente ca entitate a slavilor de sud din secolul al VI-lea (după August Dimitz), ca ducat din secolul al VII-lea, ajuns sub coroana Bavariei din secolul al IX-lea (uneori a Veneției). După Tratatul de la Trianon (1919) a devenit parte a Regatului Serbilor, Croaților și Slovenilor, după al Doilea Război Mondial parte a Iugoslaviei socialiste și stat independent din 1991.

Apropo de Panonia, trebuie să amintim aici teoria lui Jernei Kopitar, lingvist născut în Carniola în 1780, care a susținut, pe baza dovezilor arheologice și a paleolingvisticii, că slavii de sud s-au dezvoltat în mod compact, suferind influența substratului iliro-trac. Astfel și-a început calea prin istorie Mișcarea Iliră, o mișcare de tip iluminist, care a promovat adoptarea alfabetului latin și constituirea unei singure limbi standardizate pentru toți slavii de sud. Această mișcare, care s-a răspândit în Austria, Slovenia, Croația, Serbia, Ungaria, Cehia, Ucraina, a încercat, în fond, să țină piept avansului opțiunilor ruse, franceze și germane în rândul slavilor de sud, după războaiele napoleoniene și Congresul de la Viena din 1815, cel care reconfigurase harta Europei. Napoleon chiar înființase o unitate administrativă a imperiului său numită Provinciile Ilire. Ele au fost urmate de Regatul Ilir (1815–1849). Ideea originilor ilire, ba chiar a substratului traco-valah ca valență identitară, are un fundament arheologic. Peștera Hell

de pildă are o atestare de locuire umană de 250.000 de ani (Neanderthalieni), iar Peștera Potok din Munții Karawanken de Est are semne clare că era pe o rută a ilirilor, care conduceau caravanele dinspre sud și treceau, probabil, pe coamele Alpilor, spre vest, până în Pirinei. Sunt de amintit și toponime care au rezistat timpului. Soča (în italiană Isonzo), anticul Aesontius, care străbate Gorizia (friulanul Guritze) și se varsă în Adriatica, și-a păstrat numele iliro-trac. Peste râu e construit celebrul pod Solkan (sub formă de arc de cerc), pe care-l menționez aici pentru că absolut în toate regiunile de munte locuite cândva de traci, podul peste o apă (mai ales de munte) făcea parte din miturile fondatoare ale locului. Acela care ar fi făcut un pod bun, ar fi reușit să se apere de Lamia, zeița cu picioare de rață care păzea trecerea spre Lumea de Dincolo (ea este înfățișată ca rață mai ales pe vasele votive frigiene, dar și pe unele care votive găsite pe teritoriul României. Frigienii erau la origine triburile byrges, traci migrați în Anatolia din Balcani). Cuvintele Soča și Solkan au, din punct de vedere lingvistic, mai multe conexiuni. La noi a dat nume proprii (Socaciu, Soci, Solcanu, în Crimeea există până astăzi o localitate Soci), ceea ce definește aria originară a populației šokač (șoțki), acum limitat la Peninsula Balcanică. Festivaluri folclorice ale šokačilor se organizează anual în Slovenia, cu participarea etniei respective, care trăiește și în Croația, Muntenegru, Serbia. Portul popular bărbătesc e ca al țăranilor din Maramureș ori zona pontică: au pantalonii albi și largi, cămașa prinsă cu brâu lat, bundița din aba. De remarcat este faptul că unul dintre aceste ansambluri se numește Rozmarin (dansează hore pe muzica tarafului și chiuie), provine din satul Darda din Osijek, Baranja, Croația (dardanii au fost o federaație de triburi tracice foarte mare, care a dat și numele strâmtorii Dardanele). Și în România, cu precădere în Oltenia, fosta Valahia Veche, se dă până astăzi prenumele Darda). Participanții la aceste festivaluri folclorice sunt unii catolici (Slovenia, Croația), alții musulmani (Bosnia-Herțegovina), dar toți se recunosc prin originile identitare și substanța slavă apărută în veacul al VI-lea d.H. La femei portul popular variază după regiune, dar fustele colorate, șorțul, bundița, banii împletiți în basma sunt pretutindeni la fel.

Regiunile istorice ale Sloveniei sunt în principal muntoase: țărmul sloven spre Adriatica (Primorska, adică Litoralul, cuprinzând zona de nord și de sud, cu partea de nord a Peninsulei Istria), Carniola (de Sus, de Mijloc, de Jos), Carinthia (de Sud, restul se află între granițele Austriei), Prekmurje (în latină Transmurania, adică Peste Mura, numele unui râu), aceasta din urmă compusă din Goričko (în zona muntoasă a Alpilor Karawanken, pe unde valahii veneau dinspre sud, pe coama Alpilor Dinarici și traversau, ajungând uneori până în nordul Italiei și Spania – există picturi spaniole din veacul al XVIII-lea cu ei în această postură – folosind, ca și bascii, coamele munților, având căi de acces prin trecători și în lungul cursurilor de apă; Štajerksa (Stiria), altă regiune istorică a Sloveniei, are până astăzi toponime valahe precum Celje (v. și românescul Celei, apoi celebra familie a ducilor valahi Celje – o vreme numit principatul de Zeta, condus de dinastia Balšići, care avea pe stemă lupul, exact la fel ca și al dinastiei polono-lituane Sapieha, la origini valahi și ei),. Lupul a fost un vechi totem al triburilor de daci și traci. În ce privește regiunea Carniola, trebuie menționat în mod deosebit castelul medieval Predjama, fortificație ridicată la gură de peșteră, exact ca la Athos și Meteora. Legenda spune că Erazem, cel care l-a ridicat, era un haiduc celebru (hoț de codru) care s-a opus stăpânirii Habsburgilor în zonă. În acest scop s-a aliat cu Matei Corvin. Pagina de istorie semnată Erazem în Carniola a fost una a bătăliei identitare în numele celor vechi care s-au opus venirii celor noi. Castelul a fost distrus de Habsburgi la finele secolului al XV-lea și reconstruit de alți proprietari, în forma actuală, la începutul veacului al XVI-lea. Câmpiile Sloveniei sunt prelungiri ale Alpilor Dinarici și Câmpiei Panonice și subunități geologice ale bazinelor Mării Negre și Mării Adriatice. Podișul este carstic, bogat în peșteri. Cea mai cunoscută este Postojna, aflată în Carniola, cu atestare de viețuire din Paleolitic și unde simbolul falic poate fi întâlnit la tot pasul. Era simbolul tuturor populațiilor care, în sens mitologic, avuseseră puterea să se perpetueze după Marele Potop (mileniul XI îH). Postojna veghează pasul montan din Alpi numit tot Postojna. În sfârșit, Emona (lângă Ljubliana de azi), a fost o colonie a cetății omonime din Thessalia. Slovenia are inclusiv un munte Medeea, iar la 1107 exista încă un Cap Jason. Legenda argonauților nu este singulară în zonă, ladinii consideră și ei că au fost vizitați de Jason, așa cum, și la noi, se spune acest lucru despre cetatea Histriei. Mitul lui Jason, ca și acela al legăturilor subterane (prin Lumea de Dincolo) dintre lacuri și mări, înseamnă încă un reper pentru identitatea de fundament și seamănă cu acela al Istrosului ca sens: pune împreună identitarii cu aceeași origine, indiferent de locul lor modern și contemporan. Carniola a fost condusă, în secolele

XI–XIV, de dinastia Meinhardiner, originară din Guritze (azi Gorizia), zonă friulană. Sunt probabil urmași ai dinastiei migrați și la noi, în Transilvania (un Meinhard Meier, inginer, a trăit la Brașov în secolul XX).

2.2.7.1. Istria

Peninsula Istria și-a primit numele de la Istros (Dunărea), care unea între gurile ei de vărsare (mitologice, deși, geologic vorbind, mișcarea de rotație a planetei ar fi favorizat o astfel de distribuție a celor două delte) pe tracii răsăriteni (vezi și Histria, colonie a Miletului din Scythia Minor) și Istria, la gura apuseană a Istrosului. De altfel, ca și miticul fluviu Saraswati, din India, care ar fi străbătut 8000 de km spre a se vărsa atât în golful Bengal, cât și în Marea Arabiei, adăpostind cunoscuta civilizație Harappa, tot așa, Istrul (Istros, nume dat de traci și preluat de grecii antici) avea mitologia lui, care spunea că apa (fluviul și afluenții lui, adică întregul bazin) leagă între ele toate triburile tracilor, cele mai vechi înregistrate de istoria scrisă ca trăind între cele cinci mări: Baltica, Neagră, Marmara, Egee, Adriatica. Istrosul ar fi avut o gură de vărsare veche, în Adriatica, și una mai nouă, în Marea Neagră. Afluenții Mura, Soča, Sava, Drava, Lavant, fără a le mai numi pe cele din Balcani (Aaos, Strymon etc., ori din România și Moldova), au avut toate funcția de comunicare identitară. În acest sens, podurile ca și strâmtorile prin care trecea apa erau foarte importante. Este interesant de observat că unghiul (mitologic descris) de deplasare a gurilor de vărsare vechi față de cele noi este, în cazul ambelor fluvii, Saraswati și Istros, orientat spre apus față de gurile reale (noi) de vărsare, detaliu geologic cu totul surprinzător, justificat de chiar mișcarea de rotație a planetei, de la apus spre răsărit. În întregul ei, aflat astăzi majoritar în Croația (89%), Peninsula Istria avea 125.000 de locuitori în veacul al XIX-lea și de două ori mai mult la jumătatea veacului XX. La 1814 ea se împărțea între Veneția și Austria. Imperiul Austriac deținea la 1814 Dalmația istorică, inclusiv insulele Kerso (ce bine seamănă cu Kerson, fostul Kersonesos Tauric), Krk și Lusino. Statistica anului 1880 înregistrează 292.000 de locuitori în Istria aflată între granițele imperiului. În prezent Istria este împărțită între Slovenia (o mică parte dinspre nordul peninsulei), Italia (o mică parte spre Adriatica) și Croația (89%). Spre sudul peninsulei, unul dintre orașele importante este Koper, al cărui nume vine la origini din Capra (simbol totemic, al triburilor originare, pelasgice, aflat până astăzi pe stema Istriei, de altfel identic cu simbolul bascilor și al ilirilor, alte populații de substrat ale continentului. Koper a fost numit în italiană Capodistria. Este locul originilor primului președinte al Greciei independente din secolul al XIX-lea. Relația orașului cu Veneția este menționată din veacul al X-lea (războiul Veneției contra Sfântului Scaun de la Roma) și parte a bătăliei Patriarhatului de Aquilea pentru a-și păstra independența față de același Sfânt Scaun.

2.2.7.2. Goriška

Goriška sau Goričko (în italiană Gorizia, în germană Gőrz, în friulană Guritze și istroromână Guritze), este o zonă aflată în vestul Sloveniei și împărțită astăzi între Slovenia și Italia (provincia istorică Friuli, alături de Udine și Pordenone). Partea slovenă a aparținut, după al Doilea Război Mondial, Republicii Slovene ca republică a Federației Iugoslave (față de care și-a obținut independența din 1991). O lungă perioadă de timp a făcut parte din Imperiul Austro-Ungar (Austria), iar influențele germane, ca și cele slave, au rămas vizibile în limba friulană vorbită majoritar în Gorizia și recunoscută ca limbă europeană de sine stătătoare (precum limba sileziană în Polonia). Trebuie menționată în această zonă localitatea și comuna Gradišče (și în România există Gradiștea), odinioară fortificație de apărare a Patriarhatului de Aquileia (secolul al XII-lea), intrată în stăpânirea Veneției în veacul al XV-lea. Înainte de al Doilea Război Mondial Goriška era în întregime italienească și avea, în 1910, 260.000 de locuitori, între care și valahi (istroromâni, aromâni și meglenoromâni fugiți de islamizare), cu stânele și caravanele mereu în mișcare. Trebuie spus însă că relația dintre venețieni și locuitorii acestei zone, dintre care mulți vorbesc friulana orientală, caracterizată prin finalul în -a al substantivelor feminine și pluralul în -s, spre deosebire de italiană; verbul are patru conjugări; numeroase cuvinte – inclusiv toponime – sunt identice cu cele românești), O limbă veche (la origini

civilizația Castellieri, provenită dintr-o migrație dinspre Creta, probabil feniciană, de la jumătatea mileniului al II-lea î.H., migrație menționată de Strabo și Titus Livius, apoi civilizația Villanova, la origini iliro-tracică),având foarte multe legături cu străromâna (ex.: în friulană *o ai vût fevelât cun to fradi*; în română *oi fi avut de vorbit cu fratele tău* și în italienește *mi è capitato di parlare con tuo fratello*).

2.2.8. Croația

Croația este o republică, membră a Uniunii Europene, aflată la răscrucea dintre Europa de Sud-Est și Europa Centrală. Are o suprafață de 56.594 km² și o populație de 4.290.000 de locuitori, cu o densitate medie de 75,9 locuitori/km^2. Se mărginește cu Slovenia și Ungaria la nord, cu Serbia-Muntenegru la est, cu Bosnia-Herțegovina la sud și cu Marea Adriatică la vest. Originea croaților a fost descoperită odată cu găsirea a două tăblițe scrise în veacul 2– 3 dH pe locul cetății Tanais de la gurile Donului. Cuvântul *hrvat* este indo-arian la origini). Teritoriul Croației a fost locuit încă din Paleolitic. În secolul al VII-lea dH au venit croații, după ce romanizarea ilirilor și tracilor care o locuiau ca populație de substrat devenise un proces încheiat și se putea vorbi despre valahi. Veglia (în golful Kvarner; la aromâni a dat numele Vella, la noi Velea, Velescu) aparține Croației și are populație istroromână menționată ca atare. În greacă i se spunea Kirikon, croații spun Krk. Se pot vedea încă resturile unui templu dedicat Afroditei, cu simbolul solar, simbol identic cu acela prezent și la noi pe crestăturile din lemn, inclusiv pe porțile maramureșene, dar prezent și la gorali, unde cele șase raze solare se fac din frunze de stejar. Din secolul al XI-lea Croația a format o uniune personală cu regatul Ungariei și, pentru a nu deveni pașalâc otoman, a optat în 1527 (după bătălia de la Mohacs) pentru Habsburgi. După 1918 a făcut parte din Regatul Slovenilor, Croaților și Sârbilor. Iosip Broz Tito era croat. După al Doilea Război Mondial a devenit republică în cadrul Federației Iugoslave, iar după destrămarea acesteia, în 1991, a devenit republică independentă. Membră a Uniunii Europene din 2003 și a NATO din 2004. Țara este străbătută de fluviul Dunărea și de râurile Sava, Drava și Kupa (Cupa; în Peninsula Balcanică mai există localități Cupa, la noi există substantivul comun cupă, funcția medievală de Curte cupar, numele Cupărescu). Șesurile sunt parte a Câmpiei Panonice, iar munții sunt parte a Alpilor de Sud (Alpii Dinarici), foarte bogați în peșteri (peisaj carstic). Țara are o mare bogăție etnică și mai multe religii, cea mai răspândită fiind cea catolică. Istroromânii, care se află în principal în Peninsula Istria, nu fac parte din minoritățile numeric însemnate ale țării. Totuși, dintre cele trei dialecte ale limbii croate, două, chakavian și shtokavian sunt extrem de puternic marcate de substratul iliro-trac care i-a dat pe istroromâni, ceea ce a și justificat o data în plus denumira de Mișcarea Iliră pentru lupta de unificare a slavilor de sud în jurul unei singure limbi, scrisă cu alfabet latin și bazată pe aceste dialecte. În afara lor mai există aromâni veniți pentru comerț pe coasta Adriaticei, mai ales dinspre Epir, ori pentru păstorit în zonele montane, acolo fiind capătul Adriatic al Viei Egnatia, ruta care unea Salonicul de Istria. Recensământul din 2001 îi desemnează global sub numele români. Zona montană unde aceștia produc și astăzi cărbune din lemn era indicată, pe un panou din 2005, ca I Romeni. Ea include și friulani. Aceștia constituie aproape jumătate din populația unor localități din Istria și între 0,02 și 3% în alte localități de pe Coasta Dalmată. Poartă costumul popular românesc (bărbații nu poartă ițari, ci pantaloni albi, largi, ca sočki din Slovenia, ca în Maramureș și în Pont) și păstrează tradiția festivalului anual de Sf. Maria (15 august), unde vin meșteri populari, căruțe cu marfă, se mănâncă brânzeturi și carne de porc, se bea vin, se cântă la taraf și se încinge hora.

2.2.8.1. Morlacchia (Mauro Valacchia sau Valahia Neagră)

Inițial denumirea de „neagră" pentru o populație de oameni mărunți, negricioși (dar nu negri) și iuți, a fost dată de greci (rădăcina πελ-/pel- (aceeași ca pentru pelagos, om al mării), negricios a dat termenul pelasgi pentru populațiile de acest tip, care s-ar trage din miticul Peleus thessalianul) și se referă la civilizațiile găsite de primii greci ajunși în Mediterana de Est: feniciană, egipteană, semitică, minoică (în sens larg cretană) și tracică. Pentru prima oară denumirea a fost folosită de Homer. În *Getica*, Vasile Pârvan folosește predilect termenul pelasg pentru a desemna populația de substrat a

Balcanilor, României, Carpaților Albi și Europei Centrale, cu zona dalmată inclusă, ca și a sudului Italiei și Spaniei. Morlacchia, așa cum au definit-o venețienii în veacul al XV-lea, excede actuala suprafață a Istriei, întinzându-se spre Bosnia-Herțegovina și Croația (Coasta Dalmată) și făcând legătura cu Epirul. În confruntarea cu Imperiul Otoman (secolul al XV-lea), tot venețienii i-au „inventariat" pe foștii traci romanizați, deveniți valahi, și au numit toate Valahiile Peninsulei Balcanice, din Pind până la Morlacchia istriotă și insulele adiacente, punte subțire de legătură între romanitatea orientală și cea occidentală, dar și săgeată de-a pururi înfiptă în inima spațiului european. Trebuie remarcat faptul – fundamental – că pentru susținerea propriei sale puteri Imperiul Otoman a mizat pe greci contra romanilor (regatele de după Cruciade), acreditând această cultură și civilizație, așa cum regatele neo-hittite mizaseră pe greci pentru a construi o unitate a Mediteranei de Est în lupta cu perșii. Ideea s-a extins în Renașterea fondată de fugarii Bizanțului, vorbitori de greacă, dar nu neapărat greci. Ca urmare a acestei îndelungi istorii, venețienii și italienii post-otomani au mizat pe valahi, rudele lor originare. Ambele au fost fapte cu puternice urmări în registrul identitar al civilizațiilor viitoare – marginalizarea valahilor a fost și este o constantă pre-grecească a istoriei tuturor țărilor Mediteranei de Est. Impactul identitar al acestui faapt a avut și are urmări asupra identității românești și a condiției sale continentale.

2.2.8.1.1. Istria

Peninsula Istria are o suprafață de 2.820 km^2, din care astăzi cea mai mare parte aparține Croației (89%), căreia i-a revenit în cadrul Republicii Federative Iugoslavia (a primit-o după al Doilea Război Mondial și continuă s-o dețină și după destrămarea federației în 1991). Se află la jumătatea distanței dintre Ecuator și Polul Nord. În 1910 Pola, cel mai mare oraș al Peninsulei Istria, majoritar morlac, avea 42.000 de locuitori. Acolo există până astăzi vestigiile celui mai bine păstrat Colloseum rămas în Europa din perioada romanizării, pe frontispiciul căruia este figurat în basorelief Cavalerul Trac, imagine de fundament a întregului spațiu străromân, găsită pretutindeni la săpături arheologice, între Alba Iulia, Scythia Minor (Dobrogea), fostul Sardis în Asia Mică, Istria și Munții Pindului. Venețienii le spuneau locuitorilor maurovlacchi (Maurovalacchi, prescurtat Morlacchi, românizat morlaci, în amintirea originii lor sudice (prima migrație, de după destrămarea regatelor neohittite, provenea din zona Mediteranei de Est și a acoperit o mare suprafață, extinsă în timp, din Sicilia până în Istria. Peninsula, cu insulele din jur cu tot, avea, la începutul secolului XX, o populație multietnică (slavi, italieni, veneți, istroromâni, dar și aromâni și meglenoromâni) de peste 350.000 de locuitori. La 1910, între Umag și Volosca (toponim care evocă originile valahe ale locuirii – pe românește s-ar spune Vlașca) în zonă exista încă populație istroromână notabilă, deși nerecunoscută ca atare în recensăminte. Trăiau aproape 400.000 de locuitori. Acolo exista localitatea Albona, numită de croați Labin (în județele Argeș și Sibiu există Albota, apoi Alba Iulia, în Franța Albi, în Spania Alba, Britaniei i s-a spus și Albion, la granița Moldovei e Albița). Apartenența interbelică a acestei zone la unitatea administrativă Venezia Giulia a permis apariția Republicii din Albona (1921), bazată pe originile valahe, tracice înainte de a fi romane, de rezistență masivă contra Austro-Ungariei, unde Garda Roșie lupta deopotrivă contra imperiului și a ascensiunii fascismului. Trieste, Pola (considerat oraș roșu prin excelență, unde mitingurile aveau loc în coloseumul roman, vegheat de basorelieful Cavalerului Trac, având adică și o componentă identitară), Goričko (acum în Slovenia) și Rijeka au avut o rezistență foarte activă, în tentativa de păstrare a democrației interbelice. În zona istriotă Ciceria au apărut subunități ale Partidului Comunist Italian. Ele păstrau amintirea Teritoriului Liber Quarnaro (Cvarner sau Ciceria), nerecunoscut de vreun stat, dar care avea, la 1920, simboluri ce reuneau tricolorul românesc și pe cel italian, stelele Ursei Mari (un Ursus – Orso, Orsini a fost fondatorul legendar al Veneției), ca și stema Șarpelui originar (figurat încă la baza Columnei lui Traian) cu inscripția *Quis contra nos?*). După al Doilea Război Mondial (Conferința de Pace de la Paris, 1946), s-a constituit Teritoriul Liber Trieste, care, pentru că n-a putut respecta statutul conferit de Națiunile Unite, s-a împărțit în 1954 în Zona A (Italiei) și Zona B (Iugoslaviei). Iugoslavia a împărțit zona ei între două dintre republicile federației, Slovenia și Croația. Iugoslaviei i-a revenit cea mai mare parte a zonei morlacilor (inclusiv Ciceria) și, cu toate că majoritatea populației fusese antifascistă, locuitorii unor

sate întregi (neslave) au fost împușcați pentru pactizare cu dușmanul, mai ales că, în perioada războiului, toți slavii avuseseră de suferit. Exodul spre Iugoslavia al celor de stânga a fost deci urmat de un nou exod, spre Italia, al celor rămași în viață. Italienizarea toponimelor și a numelor proprii românești a înlocuit slavizarea lor. Sate istriote întregi au dispărut atunci de pe hartă (locuite de istroromâni, dar şi de veneți). Nerecunoaşterea entității istriote și istroromâne, un microclimat care a pus împreună numeroase etnii (veneți, aromâni, istroromâni, albanezi, evrei, slavi), a creat o limbă istriotă pe baza vocabularelor lor cmbinate (istriota oprientală și cea occidentală), vorbită alături de vechea limbă venetă și de istroromână, ceea ce a produs disfuncții până la începutul mileniului al III-lea, când uniunea Europeană a recunoscut-o ca limbă de sine stătătoare, așa cum a recunoscut și limba sileziană și friulană, una dintre componentele de substrat ale lor fiind valaha.

2.2.8.2. Baranja (Baranya)

Este o regiune istorică având în 1910 5.176 km^2, azi 4155 km^2 (Osijek-Baranja, cu un total al populației de 304.899 locuitori la recensământul din 2011, față de 330.506 în 2001), parte a Slavoniei (12.566 km^2), și ea regiune istorică ce se suprapune peste estul Croației de azi. Originea numelui este baran, care înseamnă, în limbile slave, berbec. Dar cuvântul este, cel mai probabil, traducerea celui de substrat (o țară cu totemul berbecul era una iliră). La noi a dat numele propriu Băran. Baranja (Țara Berbecilor) a aparținut regatului Ungariei până când a devenit pașalâc otoman (anul 1526, după bătălia de la Mohács). Prin Tratatul de la Trianon (1919) Slavonia a fost împărțită între Iugoslavia și Ungaria. După 1945 partea iugoslavă a fost atribuită Croației, ca o componentă a Federației Iugoslave. A rămas Croației independente din 1995 (după ce, între 1991–1995 a fost parte a republicii separatiste Srbska, alături de Srijem). Se află între Drava la nord și Dunăre la vest și se mărginește cu regiunile Ungariei Somogy, Tolna, Bács-Kiskun (Bács vine de la valahul baci). La sud se învecinează cu Sremul croat (Srijem). Românii (valahii) nu fac parte din națiunile care dețin un procent notabil în regiune, mai toți s-au declarat croați, deși zona lor de locuire din Baranja este recunoscută drept Valahia Mică (Mala Vlahia) și important teritoriu de migrație al valahilor dinspre Epir spre nord-vestul zonei balcanice, către Via Egnatia, calea de legătură dintre Marea Egee și Marea Adriatică. Se păstrează până astăzi toponime românești: Darda (numele unei federașii tribale de traci), Fericeani, Bela Țerkva/Mânăstirea Albă.

2.2.8.3. Srijem (Syrmia de Vest)

Srijem (2448 km^2, adică regiunea Vukovar-Syrmia, cu un total al populației de 180.117 locuitori la recensământul din 2011) face parte din regiunea istorică Slavonia, care acoperă estul Croației de azi. Este numele actual al unei părți din provincia romană Syrmia Maior (de Sus). Acolo s-a aflat Syrmium, cetate la origini tracică, în care s-au născut împărații Aurelian (cel care a retras legiunile romane din Dacia), Constantin cel Mare, Probus, Gratian ș.a. și a fost capitala altor împărați romani de origine tracică, precum Maximin Tracul (a cărui monedă romană de aur s-a numit koson) și Galerius (dac după mamă). Între 1991 (când s-a desprins Croația din fosta Iugoslavie) și 1995, Sremul s-a numit Republica Sârbă (Srbska Kraina), datorită luptei separatiștilor sârbi din Croația. După ce Parlamentul croat i-a declarat pe sârbi minoritate națională (fuseseră națiune), în 1995, republica separatistă a redevenit Srem (Srijem în croată). Se învecinează la nord cu Baranja (Baranya croată – numele vine de la baran, slavul pentru berbec și, probabil, traduce un vechi cuvânt de substrat). Componenta românească se exprimă în principal prin aromâni. Deși statisticile nu inventariază această minoritate ca notabilă, trebuie totuși să menționăm existența ei pe traseul continuumului originar dintre sudul și nordul aglomerărilor de sate, mai ales de păstori valahi.

2.2.9. Albania

Albania are o suprafață de 28.748 km^2 și o populație de 2.831.741 locuitori în 2013. Se mărginește

cu Muntenegru la nord, Kosovo la nord-est, Macedonia la est și Grecia la sud. În partea de vest are ieșire la Marea Adriatică și Marea Ionică (în total 476 km de coastă). Italia se află la doar 72 de kilometri, dincolo de Strâmtoarea Otranto. Albania este membră NATO din 1914, dar nu este membră a Uniunii Europene. 70% din suprafața uscatului este formată din munți. Trebuie pomeniți Munții Keraunieni, pentru rădăcina ker- (pietros, de munte), apartenentă la unul din primele tronsoane (pre-indo-europene) investigate lingvistic. Țara poartă acest nume după denumirea grecească antică a tribului ilir albanoi (de altfel, numele acestui trib poate fi și sursa răspândirii cuvântului alb pe o arie uriașă a Europei vechi, de la Alba, Albota în România, la Albi în Languedoc, Albion pentru Britania, dinastia de Alba în Spania, Albona în Istria ș.a.). Este atestat arheologic și istoric faptul că ilirii au colonizat Calabria, Messapia, Coasta Dalmată și au făcut comerț în lungul lanțului alpin. În Evul Mediu românesc Albaniei i se spunea Arberia, iar locuitorii erau numiți arbănași. Vasile Lupu de pildă, care era și el originar din Epirul albanez (numele său real fiind Coci, răspândit atât printre românii din Turcia, cât și din Balcani – înseamnă roșu, desemnează apartenența identitară), adusese arbănași pentru formarea unei armate antiotomane în Moldova. Legătura nu era și nu este întâmplătoare. Traco-ilirii au fost populație de substrat, atestată pe acest areal încă de la începuturile Neoliticului, nemaivorbind de faptul că s-au descoperit vestigii din Paleolitic în întreaga zonă, care împing existența umană înainte de venirea lui Homo Sapiens dinspre Africa, pe când în peșteri trăia încă omul de Neanderthal. Chiar lângă Tirana, capitala țării, se află peștera Pèllumbas unde s-au făcut descoperiri de viețuire din Paleoliticul Superior. Numeroși autori antici menționează, ca urmare a surselor ilire, existența uriașilor – tribul Titanilor – în Epir. Ei au rămas în mitologie drept predecesorii zeilor, fondatorii lumii grecești (aceia pe care grecii i-au găsit la sosirea în peninsulă, în mileniul al II-lea îH) și a lumii de după Potop în sens larg. Ilirii sunt la origini o parte a tracilor dardani, au locuit același areal cu ceilalți traci și au avut o limbă comună și legături foarte strânse cu civilizațiile feniciană, egeană și minoică, dar și cu migrația de după distrugerea Troiei. Homer, mai apoi Strabo folosesc termenul pelasgos (închis la culoare, brunet) și pelagos (om al mării) pentru toți cei proveniți din aceste civilizații, ceea ce a dat mai târziu numele științific de pelasgi. Strabo era originar și el din spațiul Pontului, familia mamei, Dorylaos, fiind una din elita lui Mithridates al VI-lea. Strabo n-a fost un nume, ci o poreclă: Sașiul, după cum Homer - Omiroi era tot o poreclă : Orbul (probabil orbit ca prizonier de război). Vasile Pârvan în *Getica* aproape nu folosește numele traci, ci scrie pelasgi. Legăturile neolitice dintre civilizația iliro-tracă și Mycene au fost cu totul deosebite încă din mileniul al III-lea îH, astfel încât numeroși specialiști afirmă că scrierea lineară A ar fi tracică, iar din ea a derivat scriera lineară B, cea grecească. Trebuie observat că, absolut întotdeauna când investigarea trecutului ajunge în punctul definirii ariei și identității tracilor, cu excepția notabilă a cercetătorilor britanici, ruși și a chiar identitarilor valahi, se folosește termenul „necunoscut", ceea ce spune ceva despre ordinul de mărime al subiectului acoperit astfel. De altfel, iliro-tracii se întindeau și în aria de astăzi a Muntenegrului, Sprska, Bosnia-Herțegovina, Croația și Slovenia, ca să nu mai vorbim despre faptul că au colonizat o bună parte din Peninsula Italică înainte de venirea troienilor, de pe când acolo se aflau etruscii. Și nu este deloc întâmplător faptul că Pyrrhus al Epirului, vărul Olimpiei, mama lui Alexandru Macedon, a purtat războaie în Peninsula Italică pentru a-și adjudeca ceea ce considera teritorii de drept, în fața grecilor mai ales. Este interesant de observat că Pyrrhus însemna roșu. Că roșcații, după analiza ADNmc făcută pe vestigii provenite mai ales din morminte antice, își au originea în zona tamilă, provin din migrația de la 11.000 îH și, ajunși în Anatolia, au cucerit Mediterana de Est, nordul Africii, Peninsula Balcanică. Ei au întâlnit și s-au amestecat cu migrația omului intrat în Anatolia prin Poarta de Fier a Caucazului și care s-a răspândit în aceeași arie dominată de Marele Rift, pe unde intrase, din Africa, Homo Sapiens însuși. Pelasgii provin din toate aceste surse, roșu desemna într-un fel culoarea sângelui, adică a originilor (insulele Andaman și numele Adam, al primului om în sens biblic, au aceeași sursă lingvistică – în limbile vechi vocalele nu se scriau) și însemna roșu. Nici mai târziu, după ce identitatea pelasgică era de mult un fapt împlinit, confruntați cu atacurile romane, ilirii n-au cedat ușor, iar războaiele lor cu romanii au durat mai bine de două veacuri. Limba n-a putut fi romanizată (și, din moment ce ea este extrem de apropiată de română până azi – gramatical, semantic și prin vocabular, rezultă că nici limba dacilor n-a putut fi romanizată). Nici slavii, bulgarii, bizantinii n-au modificat esența identitară a locului. Perioada gloriei depline a fost adusă însă de eliberarea de otomani,

mai ales că aceştia reuşiseră să treacă la islamism populaţia majoritară. Alexandre Dumas Tatăl a scris despre Ali Paşa din Iannina (în *Contele de Monte Cristo*), acela care, deşi musulman, a fost haiduc şi apărător identitar al albanezilor, trădându-şi chiar condiţia de musulman şi încercând să creeze o Albanie liberă. A trăit pe vremea sultanului otoman Mohammed al II-lea, născut el însuşi în Tracia, la Adrianopole, dintr-o mamă de neam trac de la Devrekani, Kastamonou. Trebuie evocat în acest context şi Ali Muhammad Pasha, vizirul de origine albaneză (şi ţărănească), acela care a fondat Egiptul ca stat şi a obţinut independenţa lui faţă de otomani.

Albanezii se numesc pe ei înşişi shqipërë, iar ţara Shqipëria (cuvântul are o rezonanţăm bască, nu seamănă filiaţiilor nici unui grup lingvistic). Definirea identitară majoră s-a produs în lupta contra Imperiului Roman dusă de Pyrrhus, regele Epirului, molossian ca trib şi văr cu Olimpia, mama lui Alexandru Macedon. El a încercat să recupereze toate zonele unde grecii îi biruiseră pe cartagenezi pe pământul Italiei (în principal Sicilia), după cum a încercat să recupereze chiar Macedonia, în virtutea componentei thesprote şi molossiene a macedonenilor înşişi. Mai apoi, lupta antiotomană a albanezilor ne-a lăsat imaginea lui Skanderbeg, înfăţişat până astăzi în costum identic cu al tracilor, doar că, spre deosebire de dacul Decebal, totemul lui nu era un cap de lup, ci unul de capră. Apropo de capră, arheologii au analizat mostre ale unor vestigii arheologice (analiza ADNmc) şi au descoperit faptul că soiul de capre care au coarnele lungi şi întoarse spre spate este originar din Tibet. Ele au ajuns, împreună cu păstorii lor cimmerieni, în vremuri străvechi, în lungul Drumului Mătăsii, până în Etiopia de azi şi în Peninsula Balcanică. Populaţia montană, numită cel mai adesea, în diverse limbi, chiar muntenii, indică originile identitare ca şi modul de viaţă care nu s-a schimbat de-a lungul istoriei îndelungate, astfel încât este recognoscibil până astăzi şi dă unitate de substrat întregii peninsule a Asiei numită Europa, ca şi ambientului Mediteranei de Est. În plus, după cum au evidenţiat cercetătorii istoriei vechi, formarea toponimelor ca şi onomastica sunt de asemenea surprinzător de unitare de la începuturi şi până astăzi şi atestă cel mai probabil ramificări numeroase în timp ale unui iniţial şi unic flux migrator. Trasarea frontierelor Albaniei moderne s-a făcut odată cu războaiele Balcanice (1912), când ţara a devenit independentă. Acest moment fusese însă pregătit cu grijă de Liga de la Prizren, care data din 1878 şi lupta pentru recunoaşterea Albaniei. Până în 1912 înseamnă trei decenii. Cei mai puternici oponenţi (ca şi acum, în cazul Macedoniei – FYROM) au fost grecii, care au creat în 1914 o Republică Autonomă a Epirului de Nord (înglobată în Albania), cu intenţia de a o alipi Epirului de Sud, deci Greciei. Trasarea graniţelor noii entităţi europene s-a făcut cu ignorarea condiţiei identitare de fond a albanezilor. Albania a fost în perioada interbelică regat, dinastia care a condus-o a fost albaneză şi nu străină, iar în 1925, devenind republică, Albania şi-a redenumit regele (Zog I) preşedinte. De altfel, în 1928 ţara a redevenit regat sub acelaşi Zog I-ul. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a fost ocupată de fasciştii italieni şi de naziştii germani. Italia fascistă a încercat să-şi arondeze acest spaţiu, dar, după al Doilea Război Mondial, Albania a devenit republică socialistă. Ea a dispărut în 1992, lăsând loc unei republici parlamentare. Deşi iniţial acest spaţiu a fost creştin ortodox, astăzi 70% din populaţie este musulmană, dar sunt bektashi, despre care Cantemir scria în *Istoria religiei muhammedane*, că aparţineau, ca origini, dervişilor zburători alevi. Alevi sunt o dizidenţă musulmană creată de un fost creştin, Comnen din Imperiul Bizantin, isalizat şi devenit Baba Ishak, sfânt alevifondator. Dizidenţa religioasă prezintă fenomene de trecere şi de acceptare chiar a unor rituri creştine. Nu mai reluăm explicaţiile legate de cuvântul Baba şi de folosirea lui în tot arealul tracic, preluat şi de către paulicienii care s-au opus chiar Bisericii Bizantine. În Albania de astăzi, dintre creştini, catolicii prevalează asupra ortodocşilor.

Limba literară s-a definit în jurul dialectului tosk (mai există gheg) şi în 1976 a fost scrisă prima gramatică standard. Tosk se vorbeşte şi astăzi în Italia, ca şi în Thessalia, Grecia. Asemănarea dintre limba română şi albaneză este notorie şi absolut surprinzătoare, cei mai mulţi cercetători vorbind

despre o limbă comună la origini. Scrierea cu alfabet latin nu folosește însă aceleași diacritice ca româna pentru a exprima pe ș, ț etc. Ca și în Maramureș, există rotacismul. După datele oficiale din 2008 aromânii sunt cea mai numeroasă minoritate a Albaniei (3,1%).

2.2.9.1. Epirul (Valahia de Jos) de Nord

Cea mai importantă provincie istorică a Albaniei este Epirul, format din jumătatea de nord (de Jos, dinspre mare) a Epirului istoric, numit și Valahia de Jos, față de Valahia de Sus, adică Epirul grecesc sau de Sud. Epirul istoric se întindea între Marea Ionică (unde se află însula Zakinthos, numită de venețieni Zante; în sens mitologic Zakinthos a fost fiul tracului Dardanos, fondatorul triburilor de traci dardani) și Munții Pindului. Epirul albanez are trei județe din sudul țării (și nordul Munților Pindului): Gjirokastër, capitala Gjirokastër (cel mai mare oraș al Epirului albanez), Vlorë și Berat. Pe teritoriul Epirului albanez se află unele dintre cele mai vechi atestări de locuire ale românilor (ca entitate istorică): Voscopoaia (grecizat Moscopole), Corcea (Korița), Avlona (Vlorë) și alte așezări mai mici la munte și pe țărmul Adriaticii. Numărul total al etnicilor români (aromâni), inventariați de albanezi, este de 80.000, dar după numărătoarea făcută de propriile lor asociații sunt 600.000. Numele generic pe care și-l dau, împreună cu meglenoromânii, este de rămâni (români), în vreme ce romanșii din Elveția își spun rumanci. Moscopole este locul unde în veacul al XVIII-lea românii au avut o academie, școli aromânești (ai căror elevi primeau zilnic o masă gratuită) și două tipografii unde s-au tipărit (acolo, dar și la Veneția) gramatici în aromânește (cu alfabet grecesc) și dicționare în două sau patru limbi: aromână, greacă, albaneză, bulgară. Ele erau foarte necesare pentru cărvănarii aromâni care făceau comerț în toată Peninsula Balcanică, dar și mai departe, în lungul lanțului alpin, până în Carinthia de azi și mai departe, urmând calea pasurilor montane, prin nordul Italiei (Liguria), prin Occitania și Aquitania, până în Cataluña și Țara Bascilor. Pictorul spaniol de la finele veacului al XIX-lea Mariano Barbasán Lagueruela a lăsat imagini impresionante în acest sens. Față de veacul al XVIII-lea populația orașului Moscopole a scăzut azi de 10 ori, el fiind un sat de 3500 de locuitori. Conștiința identitară a românilor din Albania n-a dispărut însă odată cu prăbușirea marelui lor centru cultural și administrativ. În 1914 au constituit Republica Autonomă a Epirului de Nord. Ei afirmau voința unei entități mai complexe decât aceea românească (valahă), exact la fel ca în Peninsula Istria. Ca și Moscopole, Berat a fost o cetate foarte veche, datând din veacul al IV-lea î.H. (Antipatreia, de la Antipater, elev al lui Aristotel, fondatorul cetății, general al lui Alexandru Macedon și paza de corp a Olimpiei, mama lui Macedon, acela care a luptat, împreună cu tracii, contra Spartei în 330 î.H). În Gjirokastër vechimea de locuire atestată continuu este din secolul al VI-lea î.H. Epirul a fost anexat de otomani în veacul al XV-lea și de atunci a început o operă masivă de islamizare, ca, de altfel, pe tot teritoriul ce revine azi Albaniei. Trebuie menționată și localitatea Fier, fosta Apollonia tracică – Alba Iulia fusese Apulon, hittiții spuneau Aplu lui Apollo – celebră pentru rezervele de gaz natural și minereuri, unde tracii făceau minerit, prilej cu care au descoperit oase uriașe, cel mai probabil de Neanderthalieni, pe care apoi mitologia (a lor, dar preluată și de cea grecească antică) le-a atribuit Titanilor sau Ciclopilor. De asemenea trebuie menționată, pentru rezonanța românească, localitatea Draci (numele local pentru dragoni, grifoni, balauri, azi Dürres). Românii din Albania (în speță aromânii) au fost celebri în antichitate pentru medicina lor naturistă. Dioscorides, în *Materia medica*, a scris despre folosirea bitumului în scopuri medicale de către traci. În Epirul grec există un Parc Național centrat în jurul muntelui Smolika – toponim și el cu origini tracico-cimmeriene, la noi se spune smoală, în Rusia e un Smolnîi, în Macedonia Smolean). Dimitrie Cantemir descrie în *Istoria Imperiului Otoman* o operație de apendicită făcută la Constantinopol de medicii valahi din Albania și menționează celebritatea lor în tot imperiul. De altfel, în *Istoria vechimei a romano-moldo-vlahilor*, Cantemir se ocupă de întreaga entitate românească, de la nord și de la sud de Dunăre. Acest fapt a fost continuat de emulii săi cei mai fervenți, reprezentanții Școlii Ardelene, iar Gheorghe Brancovič ne-a lăsat *Hronica slovenilor, Illiricului, Misii cei din Sus și cei din Jos Misii*, Misiile fiind la sud de Dunăre, în Serbia de azi și în Bulgaria).

2.2.10. Italia

Italia este o republică (din 1946, prin referendum) aflată în sudul Europei. A fost membră a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului (fondată în 1951, prin Tratatul de la Paris), care precede și stă la baza (alături de Comunitatea Economică Europeană, 1958) Uniunii Europene (Tratatul de la Maastricht, 1993). Are o suprafață de 301.338 km^2 și o populație de 59.530.464 de locuitori, inclusiv insulele, conform recensământului din 2005, cu o densitate medie de 197,7 locuitori pe km^2. Se mărginește cu Franța spre nord-vest, Elveția și Austria spre nord, Slovenia spre nord-est, graniță aflată în lungul lanțului muntos al Alpilor. Este o peninsulă aflată în Mediterana, care cuprinde, între granițele statului, insulele Sicilia (cea mai mare din Mediterana) și Sardinia, precum și altele, mult mai mici. Mările care se întind în lungul țărmurilor Italiei, fiind deschise și spre Mediterana, sunt: Marea Liguriei spre nord-vest, Marea Tireniană spre vest, Marea Ionică spre sud și Marea Adriatică spre est. Republica Italiană mai are două enclave, Statul Papal numit generic și Vatican (0,44 km^2), aflat la Roma, și Republica San Marino (61,2 km^2, independentă față de Imperiul Roman din anul 301 d.H.), precum și o exclavă, Campione d'Italia (1,6 km^2, ține de Lombardia), aflată în Elveția romanșă. Grație faptului că Italia de azi moștenește patrimoniul material și spiritual al fostului Imperiu Roman, acela care, după cucerirea dacilor, i-a creat și pe români, legăturile dintre spațiul românesc și cel italian au rămas până astăzi mai vizibile decât în cazul contactelor dintre România și alte țări, mai ales în condițiile în care numeroși împărați romani au fost la origine traci (Diocletian, Maximin Tracul a cărui monedă se numea koson, Constantin cel Mare, Justinian), alții chiar daci (de pildă Galerius, a cărui mamă, Romula, era preoteasă a zeilor Liberus și Libera, Maximin Daia). În plus, triburile originare ale veneților (eneților) provin din regatul Paflagonia, aflat în Asia Mică și învecinat cu Bithynia și Pontul. La fel, în masa imperiului au fost resorbite numeroase alte triburi, cum ar fi thirsenoi (tirenienii) care veneau din insula Lemnos (una dintre insulele sacre ale tracilor) și au dat civilizația etruscă, ori ilirii (la origini dardani) care au dat igrație spre Liguria, Messapia și Samnium, elymii din Sicilia veniți din zona Mării Egee, sarzii din Sardinia (veniți dinspre Sardis, capitala Lydiei) sau lucanii (nume dat de hittiți regatelor din Asia Mică: Pamphilia, Lycaonia, Pisidia, Lycia). În războiul grecilor cu Troia, tracii (în principal paionii, după cum aflăm din *Iliada* lui Homer) au fost aliații troienilor și principalii lor furnizori de arme, iar mulți au fugit odată cu troienii ajungând mai apoi în Peninsula Italică. Mai multe migrații de Neolitic (mileniile 5–4 îH) și următoarele, care s-au desfășurat în valuri până în Epoca Fierului (3000–1700 îH.) au adus din Asia Mică și insulele Mediteranei de Est pe reprezentanții a numeroase triburi (cimmerieni, fenicieni, sarmați, cretani). Toate aceste migrații împământenite în Peninsula Italică au făcut gloria culturală și războinică a locului cu mult înainte de ajungerea acolo a troienilor care au cucerit Roma etruscă în secolul VIII îH. Au existat și triburi de substrat pelasgic (Neanderthalienii au trăit cu 50.000 de ani îH, Homo Sapiens, venit dinspre Africa, a fost vizibil din Paleolitic, 10.000 îH), civilizația nuraghe din Sardinia și Malta, de tip megalitic, este cea mai cunoscută (Civilizația Nuraghe a pătruns și în peninsulă, la Arpinum, locul unde s-a născut Cicero, există încă vestigii chiar în oraș), cu tipologie arhitectonică asemănătoare cu a Mesopotamiei (calea de sosire e vizibilă încă, de pildă în insula Malta). La toate acestea trebuie să adăugăm faptul că Peninsula Italică a fost parte a rutelor comerciale feniciene, egiptene, nord africane în sens larg (berberii din nordul Africii formaseră Imperiul Garamantes, care a existat o mie de ani), hittite (și după căderea acelui imperiu a existat o migrație spre vest) și ale Popoarelor Mării, dintre care tracii înșiși făceau parte. Trebuie să precizăm deci că există, în cazul Italiei, relații care provin din diverse epoci istorice: unele care țin de perioada pre-romană și pre-indo-europeană, pelasgică (adică dinainte de cucerirea Romei de către refugiații de la Troia, de coloniile troiene din Mediterana de Est apărute în timpul refugiului, care trebuie să fi durat mulți ani, colonii unde tracii și troienii refugiați s-au întâlnit din nou); relații care țin de perioada romanizării, când romanii au refăcut pe uscat drumul spre est, între Marea Tireniană și Adriatică (Via Egnatia, la origini ilirul Gnatia), parte a Drumului Mătăsii, către ținutul originar al troienilor. Toată seria de cuceriri imperiale spre est a fost dublată de tentativa de unificare identitară, de recunoaștere și captare a tuturor celor care-și aveau originile în Lumea Veche, a începuturilor civilizației neolitice, prima așezată în comunități stabile. Foștii troieni, acum romani, încercau, după ce cuceriseră civilizațiile italice mai vechi, să uniformizeze identitar neamurile aflate atât la nord, cât și de la sud de

Istros. Înaintarea romanilor către fosta Troia a avut loc între secolele IV î.H. și II d.H., adică atunci când și celții se puseseră în mișcare dinspre estul spre vestul continentului european. În acel perimetru de timp s-au stabilit cu noii cuceriți relații care țin de conviețuirea îndelungată a mai multor entități, romanii și tracii (în cazul românilor nord-dunăreni triburile lor numite daci), amestecați în principal cu celți (în Transilvania, pe Coasta Dalmată, în Peninsula Italică, spre zonele alpine, până în Franța și Spania de azi); apoi există relații care țin de parcursul istoric al Italiei și României și care au forjat altă serie de caracteris-tici identitare. Principalul drum folosit la răspândirea civilizației a fost calea apei (rutele comerciale în lungul cursurilor de apă, folosind pasurile montane, dar și rutele maritime). În sfârșit, sunt de amintit relațiile contemporane, mai ales migrația forței de muncă, ceea ce a dus la prezența unei mari comunități de italieni în România (încă din veacul al XIX-lea) în principal din zona Veneto-Friuli (furlani, înrudiți cu ladinii, romanșii, ligurii, occitanii, dar și cu noi), precum și de români în Italia, mai ales după 1989 (în zona Veneto sunt 2% vorbitori de română, în Liguria și Piemont sunt de asemenea mulți). O legătură foarte veche, valabilă pentru apartenenții dialectelor sudice ale limbii române – ca, de altfel, și pentru italienii din extremul sud al peninsulei – datează de la ajungerea primelor valuri de migrație dinspre insulele Mării Egee spre insulele Sicilia, Sardinia (unde fuseseră mai înainte colonii feniciene și minoice) și la capătul de sud al Italiei de azi. Calabria are aceeași proveniență iliră, mai exact epirotă. Iată de ce Pyrrhus al Epirului a venit în Italia și i-a sprijinit pe samniți, messapi și rutuli (populație de substrat, probabil calybi, vorbeau o limbă izolată) contra Romei cucerite de latini. Primul val de migrație a fost în mileniul al V-lea îH, când clima Mediteranei de Est și cutremurele foarte mari au alungat triburi întregi. Apoi au fost migrații importante în mileniile al III-lea și al II-lea î.H. care au produs civilizația etruscă (împinse de intrarea triburilor grecești în Mediterana de Est, venite dinspre Balcani). Lemnosul, locul de proveniență al etruscilor (tusci), avea populație traco-cimmeriană, venită dinspre Crimeea de azi (triburi tauri, Crimeea se numea Taurida după tragicii greci), numite de Herodot, generic, sindi (amintind numele locuitorilor vechi ai Podișului Deccan din India). Ei veneau pe o locuire pre-existentă, omul de Neanderthal – dar și diverse alte subspecii de hominizi, a căror vechime depășea un milion de ani – trăiseră acolo în Paleolitic, perioadă când s-au întâlnit cu Homo Sapiens – pelasgii (semnalați în Asia Mică din mileniul al VIII-lea î.H., când la Sesklo începe Neoliticul, iar în restul arealului care intră în discuția noastră din mileniul al VI-lea îH, când dacii și tracii fortifică Istrosul). Ilirii de pe coasta estică a Peninsulei Italice s-au aflat la granița de timp dintre populația pelasgică de substrat și migrațiile neolitice, deoarece au atestări de locuire la 7000 îH.

Italia ca nume și-ar avea – după unii cercetători moderni – originea în vechiul cuvânt din limba oscilor aflați în centrul-sud al peninsulei (primele triburi venite dinspre Troia au fost oscii, latinii, și umbrii) – vitelliu, „vițel”, simbol derivat al taurului, Soarele, zeul suprem al tengriiștilor din Asia. Thucydides însă, fiul tracului Oloros și proprietar de mine de aur în Tracia, istoric foarte cunoscut al antichității grecești, menționează un Italus ca fondator al primului regat din peninsulă, aflat în partea ei sudică, pe locurile Messapiei ilire. Deoarece tracii înșiși își au una dintre rădăcini în arhipelagurile pelasgice ale Mediteranei (Trax pan-tracul ar fi trăit în Thessalia. Hellenus pan-grecul în Peninsula Grecească sau Elenă), o rădăcină cu sursa în triburile sarmato-traco-cimmeriene care acopereau spațiul muntos și al cursurilor de apă dintre Baltica și Marea Neagră, Peninsula Balcanică, lanțul Alpilor, cursul Istrosului, alături de alte populații străvechi, pre-indo-europene (combinația dintre Neanderthalieni și Homo Sapiens, apoi fenicienii, nuraghe, bascii, peșterile din Iberia și Franța de la finele epocii glaciare probabil locuite de Homo Erectus), legătura (de limbă, tradiții, obiceiuri de viețuire, adică identitară) a rămas funcțională milenii la rând, când războaiele popoarelor vechi contra noilor veniți (grecii antici și apoi latinii) au făcut epocă. Ar fi de menționat perindarea puterilor navale ale lumilor vechi (fenicienii, civilizația minoică, grecii, perșii, macedonenii, romanii, venețienii), al căror acroșaj teritorial se întemeia în principal pe colonii așezate la țărmuri, pentru controlul rutelor navale, fără mare impact în interiorul uscatului (populat de numeroase triburi de traci, de asi – sciții care au dat numele Asiei, cimmerieni, sarmați, minoici din insula Creta, aflată la confluența Asiei Mici și Levantului cu Egiptul). Romanii, apoi otomanii au fost aceia care și-au propus, sistematic și metodic, recucerirea uscatului. Caesar însuși, fondatorul imperiului, era la origini din Velletri, cetate etruscă. A și fost venerat ca zeu în Asia Mică. Extrem de multe cuvinte vin în latina antică de la populațiile

preexistente ale peninsulei, care au modelat nu doar vocabularul, ci și flexiunea gramaticală, deoarece noii veniți au fost numeric mult mai puțini. Doar negocierea de alianțe în cursul războaielor, extrem de buna organizare armată și aderența noilor veniți la vechile obiceiuri ale locului au dus la extinderea cuceririlor lor. Roma însăși, ca cetate, fusese fondată de etrusci (o numeau Rum), ca și Lupa Capitolina. Să nu uităm că lupul a fost un mare totem sarmat și tracic, inclusiv dacii l-au avut cu mult înainte de a fi existat statuia Lupei Capitolina, iar celții – inclusiv cei de pe Columna lui Traian, purtau carnix cu un cap de lup (figurat și pe basoreliefuri ale galilor, descoperite în Franța). Ar trebui analizat atent ce structuri gramaticale și ce vocabular provin în latina clasică de la toate aceste neamuri așezate în Italia cu mii de ani înaintea latinilor (același lucru ar trebui făcut pentru greaca veche). Dau doar exemplul sufixului -iss pentru definirea superlativului absolut în latină, a cărui proveniență este hittită. Imperiul Roman a depășit însă această condiție, a stăpânit o mare întindere de uscat (galii, germanicii, Britania, o parte din Dacia o vreme, Grecia, Asia Mică, o parte din Egipt) și a culminat ca suprafață sub împăratul Traian (117 d.H., anul morții acestuia), care a stabilit granița răsăriteană în Nabateea, reușind să absoarbă întreg spațiul trac (unde a fost și el venerat ca zeu, mai ales în Asia Mică, alături de Apollo și Artemis, a căror mamă, Leto, se născuse chiar de acolo, pe muntele Sipilos, deci în lumea tracică). Majoritatea istrioților migrați imediat după al Doilea Război Mondial din cauza cedării către Iugoslavia a locului lor natal au ales pentru așezare tot acest sud italian plin de vechi rezonanțe identitare (Messapia – azi Apulia, Calabria – unde există inclusiv vorbitori de occitană, nu doar de friulană și venetă). Conștient sau nu, sunt afinități venite din trecut și care influențează raporturile, traseul și acțiunile migrațiilor și relațiilor umane până astăzi.

Două regiuni administrative ale Italiei contemporane, Veneția (18.399 km^2, 4.936.197 locuitori) și Friuli–Veneția Giulia (7.858 km^2, 1.235.751 locuitori la recensământul din 2005) au jucat un rol important în formarea și păstrarea dialectelor românești sudice. Dar toate celelalte regiuni ale Italiei – absolut toate – se resimt de substratul iliro-trac. Veneția a fost o cetate maritimă, apărută mai întâi ca avanpost al Padovei, formată din 118 insule, unite prin 409 poduri. Și-a luat numele de la triburile veneților (eneților) sosiți din Paflagonia, regat vecin cu Bithynia și Pontul, în Asia Mică. Primul ei lider s-a numit Ursus (Orso, Orsini – la noi a dat Orșova, dar și Ursu, la lituanieni Orsha) Ipate (Hypatus a fost rangul bizantin de consul) și a fost confirmat de Constantinopol, așa cum s-a întâmplat peste câteva secole și cu țaratul (regatul) româno-bulgar al fraților Petru și Asan. Capitala ținutului lagunar al Veneției a fost mai întâi la Heraclea (numită după Heraklea Pontica și, la origini, după Herakles, și el trac prin originile mitologice), iar din 740 d.H. pe insula Malamocco. Din secolul al IX-lea Veneția a fost recunoscută ca entitate independentă de franci și bizantini și a început să-și fortifice flota și abilitățile militare, astfel încât, sub Petru al II-lea Candiano istriotul (și noi am avut un Alexandru Candiano Popescu, născut la 1841, Candia fusese numele otoman al Cretei) și-a constituit imperiul dalmațian, ridicând fortificații în lungul coastelor Dalmației, la Adriatica, primul pas al viitorului imperiu al țărmurilor care a atins Alexandria Egiptului (edificată de Alexandru Macedon) și a înglobat aproape toate insulele, din Marea Ionică până în Marea Egee. În 1204 (după Cruciada a IV-a) au fost aduse statuile cailor de pe Arcul de Triumf al lui Traian din Hipodromul de la Constantinopol și puse deasupra portalului bazilicii Sf. Marc. Veneția însăși a fost construită pe piloni din lemn de molid impregnat cu bitum. Molidul impregat a fost adus din pădurile valahilor, azi în Croația și Slovenia (și azi lemnul pentru ambarcațiunile venețiene provine din aceleași surse), iar impregnarea cu bitum se făcea după o metodă tracică patentată încă din antichitate în zona minieră din Munții Pindului (munții Metzovon în limba tracilor, cuvântul Metzovon are încă toponime derivate în Occitania, iar în italiană mezzo înseamnă și azi mijlociu), unde se afla și vârful Smolika (smoală, smolică, adică bitum). Inițial bitumul se folosea la etanșat ambarcațiuni, deoarece tracii au făcut parte dintre Popoarele Mării din Mediterana de Est la 7000 îH. Pe când la Sesklo și Cucuteni înflorea Neoliticul, ei colindau calea de apă a Marelui Rift, numită atunci Mare Carpaticum, abia mult mai târziu Marea Egee și transportau, de pildă, la doi ani odată, pisici sacre (alb cu roșu) din Adâgheeia în Egipt, păuni, dar și alte bunuri venite pe Drumul Mătăsii. Cetatea Veneției este menționată ca existând în veacul al V-lea d.H., iar puterea ei maritimă a crescut continuu, substituind marile forțe navale ale trecutului din Mediterana de Est instaurate de Ptolemei. Ea a încercat să atingă prerogativele și strălucirea Imperiului lui Alexandru Macedon, preluând punctele de control deținute de acesta în insulele Mediteranei (Creta, Cipru,

Dodecanezul), ca și pe țărmul egiptean (Alexandria, unde tânărul Macedon se încoronase faraon și se căsătorise simbolic cu sora lui, fiind supranumit Philadelphus, adică iubitorul de soră, nume pe care-l va purta o altă cetate prin care a trecut, capitala amoniților, Rabat Ammon, redenumită Philadelphia, astăzi Amman, capitala Iordaniei). Osemintele Sf. Marc din catedrala San Marc din Veneția au fost aduse din Alexandria Egiptului, unul din locurile predilecte ale începuturilor creștine ale umanității, unde se făcuseră cunoscuți eremiții, aceia care propovăduiau sărăcia ca mijloc de accesare a condiției supreme de a fi iubit de Dumnezeu. Acei eremiți perpetuați ca mișcare religioasă au dus, în timp, la apariția isihasmului, a paulicienilor, apoi a bogomililor și catharilor, uciși oriunde în Europa de către puterile Bisericii catolice. Refugiații Bizanțului (după 1453) au avut ca destinație finală Veneția și Ravenna, precum și spațiul–sanctuar al fostei Dacii, de la nord de Dunăre. În plus, puterea culturală – pentru Mediterana de Est – a Bibliotecii din Alexandria (edificată de Ptolemei) a fost transferată învățământului venețian și Padovei. Boierii Evului Mediu românesc de pildă (mai ales cei proveniți din fostele dinastii bizantine), aromânii de la dud de Dunăre, dar și nobilii poloni, lituanieni s-au educat la Padova și Veneția. Tributul către otomani al țărilor române se plătea prin băncile venețiene, aromânii din Moscopole și-au tipărit la Veneția primele cărți în limba proprie – la Aldo Manutius – încă înainte de marea Renaștere. Începând cu veacul al XV-lea Veneția a fost cea mai bogată cetate din lumea cunoscută atunci (deoarece controla comerțul în întreaga Mediterană de Est) și a doua din Europa ca mărime după Paris, cu 180.000 de locuitori, teritoriul întregii republici având peste două milioane de locuitori. Marco Polo venețianul a redeschis ruta spre China, pe Drumul Mătăsii, atât pe apă, cât și pe uscat. A plecat din Veneția pe apă, cu tatăl și unchiul său, după o expediție cu aceeași destinație pornită din Ancona doar cu 4 ani înainte) și s-a întors pe uscat. Ancona era o fostă colonie feniciană pe țărmul Adriaticii, vizavi de Dioclea. Dar prima legătură între Imperiul Roman și China fusese prin Nabateea (azi Iordania) și e datată 89 îH (pe vremea lui Nerva Traian). Cultural vorbind, Veneția a încercat o universalizare a puterii ei în Mediterana de Est pentru a păstra ascendentul Imperiului Roman (apoi Bizantin) și pentru a ține piept germanicilor și nordicilor (francilor, Sfântului Imperiu Romano-Germanic și vikingilor) dinspre nord-vest și nord, iar otomanilor dinspre răsărit. Deși republică, era condusă în chip autocrat, după modelul roman, apoi bizantin (epitetul serenissima, în stilul vechilor atribute ale Caesarilor, indică acest lucru, iar denumirea de republică atestă doar imitarea modelului antic, grecesc de cetate-stat). Se păstra Consiliul Înțelepților format din 10 bătrâni, după vechiul model tribal (acest model a rezistat în timp până la Republica Novgorodului). Apariția, evoluția și forța Veneției ca entitate a avut un sens identitar clar: de apărare a valorilor lumilor vechi față de invazia unor nou-veniți. Puterea Veneției a cedat abia în fața otomanilor (1797), după aproape două veacuri de bătălii în cursul cărora s-au ilustrat pirații (uscocii, mulți dintre ei valahi de la sud de Dunăre, dar și sârbi, care încercau să păstreze terminalul adriatic al Viei Egnatia, ruta comercială de uscat dintre Marea Egee și Marea Adriatică, parte a Drumului Mătăsii, dar și parte a rutelor ciobanilor valahi) și deopotrivă carbonarii, numiți astfel după minerii valahi (în principal istroromâni din bazinul Arsa) care dăduseră tonul luptei identitare milenii la rând în peninsula Istria. Pirateria și haiducia au sprijinit (ca și la triburile sindi, etrusci, sicilieni, basci, britanici) aceeași cauză: păstrarea identității în fața apariției unor forțe noi și mult mai puternice, care nu țineau seama de nimic din ceea ce fusese înaintea lor. Astfel, pirații și hoții de codru (uscocii, carbonarii, haiducii noștri, armatolii greci, haidamacii de la gurile Donului, cazacii), simbol al rezistenței în fața cuceritorilor și a puternicilor de orice fel ai vremurilor tulburi, victimizați ori chiar aflați de partea balanței pierzătoare a istoriri, au devenit însă și au rămas eroi naționali asumați identitar în tot spațiul locuit cândva de populațiile de substrat ale Mediteranei de Est, Peninsulei Balcanice și al Europei de Sud Est și Centrale, între Marea Barieră Continentală și Bariera Atlantică a continentului.

2.2.10.1. Friuli Veneția Giulia

Regiunea autonomă a Italiei numită Friuli Veneția Giulia (cu acest nume din 2001) are 7856 km^2 și 1.300.000 de locuitori în 2013. Regiunea cuprinde patru unități administrative: Pordenone, Udine, Gorizia (friulan Gurize, era vorba de gura unui râu, nu de cuvântul slav pentru munte, parțial aparține Croației) și Trieste (zona italiană, mai există o zonă Trieste în Slovenia). Împărțirea datează de după

al Doilea Război Mondial. Gorizia italienească de azi are 140.681 de locuitori la recensământul din 2005, 466 km^2, densitatea medie 302 locuitori/km^2. Udine are 528.246 locuitori la recensământul din 2005, 4.905 km^2, 108 locuitori/km^2, iar Pordenone 316.235 de locuitori, 2.273 de km^2, densitatea medie 140 de locuitori/km^2.

Veneția propriu-zisă nu face parte din această regiune, ci din regiunea Veneto. În afară de limba italiană, care este oficială, se mai vorbesc germana, fiindcă zona a aparținut Imperiului Austriac veacuri la rând și limbile friulană (Udine, Gorizia, Trieste) și venetă (Pordenone). În lumea antică regiunea Friuli a fost numită și Carnia, după numele triburilor Carni (după Strabo liburni, după Plinius și Ptolemeu rhaeti, adică etrusci la origini, care s-au extins în zona fertilă dintre Dunăre și Rin (Carnac în Occitania, Franța, are tot această origine). Ei au preluat Aquilonia iliră (numele celtic era Akilea, fondatorul mitologic fusese Achile, care nu era grec, ci mirmidon, printre colonizatorii cetății fiind Aegina, ceea ce invocă, după nume, care e grec, cultul Caprei, cu origini ilire). De altfel, aliați cu alte triburi ilire, au încercat să țină piept expansiunii romanilor. Regiunea Friuli Veneția Giulia se învecinează cu Austria la nord, Slovenia la est, Marea Adriatică la sud și regiunea Veneto la vest. Prima atestare a așezărilor din zona Friuli datează din mileniul al II-lea î.H. Este vorba despre Cultura Castelieri și a fost adusă de popoarele mării, migrate dinspre Creta (civilizația minoică – perioada geometrică), Cipru și Sporade. Ca și în cazul Culturii Cucuteni din România, vasele ilustrează pregnant legăturile culturale dintre acest loc și Mediterana de Est, iar unitatea motivelor pe o arie atât de întinsă, din estul Carpaților până la Marea Adriatică (pe coasta dalmată) și până în sudul peninsulei grecești și Anatolia (Phrigia) – în lungul unor rute comerciale care legau lanțul Alpilor și Marea Neagră de Mediterana de Est și nordul Africii, surprinde și astăzi prin unitatea de exprimare. Zona a făcut parte din provincia romană Venetia et Histria, iar cetatea Aquileia a rămas o adevărată bază de sprijin medievală pentru păstrarea autorității – prin religie – asupra întregii regiuni. În Evul Mediu acolo a fost un important Patriarhat, care nu doar controla regiunea, ci și ținea la distanță pe celți, pe germanici, popoarele năvălitoare și Vaticanul. Acest Patriarhat a fost autocefal, Patriarhul era egal în rang cu Papa, iar modelul lui a fost al creștinătății orientale, bizantine. Mozaicurile în alb și negru înfățișau grifonii tracilor (cimmeriano-sarmați), ca și în unele temple de pe insulele Mării Egee. Pentrua-l putea îngloba în oastea Vaticanului și a-l lipsi de prerogativa independenței, Statul Papal a edificat mai la nord încă un Patriarhat de Aquileia, al Vaticanului, l-a unit apoi cu cel inițial, asupra căruia a extins subordonarea papală. În veacul al VIII-lea, în plină perioadă bizantină, Friuli însuși era independent. Era ducat, acoperind ca suprafață Italia până la Blera în sud-vest (deci și Genova, capitala Liguriei, unde s-a născut mai târziu Cristofor Columb, apoi Pisa), ca și toată partea de nord, până la granița cu regatul francilor (dar constituia și o barieră în calea avarilor și slavilor). Friulanii au avut, după model bizantin, proprii lor sfinți: Benvenuta Bojani (la noi există Boian ca toponim), Apostolo Zeno, Bertram din Gran Genesius (venit, semnificativ, din Gasconia, fostă Aquitania), Odoric din Pordenone, călător până în Persia și India. Nu este de mirare, cu acest fond identitar, că bogomilismul s-a extins dinspre Vidin în primul rând aici și apoi s-a transmis Franței sub numele de catharism. Veneția era o republică liberă și deținea toată Coasta Dalmată, cu poziții strategice în lungul țărmurilor din Iliria (inclusiv Epirul) și până în Thessalia. Un catepan venit din Bizanț, Basil Boioannes (1017–1027, un Boian și el), i-a bătut pe lombarzi la Cumae și a păstrat conștiința identitară a locului edificând o fortăreață cu numele Troia în Apenini. În veacul al X-lea ducatul a fost subiect de interes pentru ducele Bavariei, dar și pentru al Carinthiei. În veacul al XI-lea Patriarhatul de Aquileia și-a extins controlul asupra regiunilor Trieste, Istria, Carinthia, Styria și Cadore, iar în 1238 și-a mutat scaunul la Udine, în tentativa de a rămâne un subiect identitar friulan și independent, care însă a dispărut la 1408. Apoi nordul ducatului Friuli a constituit posesiunile de uscat ale Veneției până la cucerirea de către Napoleon I în 1805. După căderea lui Napoleon și Congresul de la Viena din 1815, de reîmpărțire a Europei, a fost confirmată reunirea zonei Veneto cu regatul Lombardo-Venețian. În toată partea italienească a provinciei istorice Friuli inscripțiile sunt bilingve, în italiană și friulană. Foarte multe toponime sună românește, în ciuda tuturor traversărilor (celți, longobarzi, bavarezi, austrieci, italieni), mai ales ale comunelor, dar asemănări notabile există între friulană și română și în registrul morfologic sau al vocabularului. Exemple: Foian (de notat că acest toponim a existat și în zona romanșă din Elveția, ca și în fosta Aquitania din Franța, unde era Foish,apoi Fosh, azi Foix. La noi există și

astăzi numele de familie Foiaş), Gurize (Gurița), Marian, Morar, Florean, Fana, Purcie (Purcea; trebuie amintit că urmașii messapilor din Apulia spun și azi gogoșilor purciduzzi, adică purcei dulci), Bordan, Ciampulunc (Câmpulung), Forgjaria (Forjăria), Manzan (Mânzan), Mortean, Palme, Tei, Ruda (și în Occitania există o Ruda, la noi cuvântul rudar), rigulat, Puçui (Puț mic). Dedesubt se spune distot, iar deasupra se spune disora. Se spune aghe pentru apă, lune pentru lună, man pentru mână, frad pentru frate, dint, dinț pentru dinte, dinți, vuarp pentru orb, rot pentru rupt, fouc pentru foc, brat pentru braț. r este rulat, ca în română și scoțiană. Majoritatea minorității italienești din românia, formată prin mai multe valuri de migrație, provine din aria friulană.

2.2.10.2. Istria

Este o peninsulă care aparține în foarte mică măsură Italiei: Muggia (originar Muja) și San Dorligo della Valle (comună) și i-a revenit după dispariția Teritoriului Liber Trieste, zona A, apărut în urma celui de-al Doilea Război Mondial. Muggia are o atestare arheologică din veacul al VIII-lea î.H., ca fortificație traco-ilird. Aici a existat cultura Castellieri (după numele muntelui unde s-a descoperit), de substrat, de tip megalitic. Ea mai este prezentă și în alte locuri de pe Coasta Dalmației, ca și în Friuli. Se caracteriza prin morminte circulare (tip Arkaim), exact la fel cu Sanctuarul Marilor Zei din insula Samothrace. Tribul histrilor, care a dat numele latin al peninsulei și regiunii, Histria, era iliro-trac. Dialectul istroromân al limbii române are particularități provenite de la conviețuirea cu histrii. Regele Epulon al histrilor a comis suicid, ca și Decebal, împreună cu toți nobilii săi, atunci când a fost cucerit de romani, în secolul al II-lea îH. Avem de-a face, în această arie, cu chiar mitul fondator al locului, care se leagă de numele trac al Dunării (preluat de greci): Istros. Ca și miticul fluviu Saraswati din *Rigveda,* care ar fi existat în mileniul al II-lea îH în India, acela în lungul căruia s-a născut Cultura Harappa și care ar fi avut două guri de vărsare, una în Golful Bengal și alta în Marea Arabiei, ținând între ele toată identitatea indiană, tot astfel Istrosul ar fi avut două guri de vărsare, una în Adriatica, lângă peninsula numită după fluviu Istria și alta în Pontul Euxin, unde, în veacul al VII-lea îH, Miletul a edificat colonia Histria. Acest mit fondator are rezonanțe până astăzi, atât la noi, unde există, despre Lacul Roşu, povestea comunicării dintre apele lui, prin canale subterane, cu acelea ale Adriaticii (de altfel chiar numele roşu se leagă de mitul fondator, a-d-m în limbile vechi însemna roşu, a dat numele lui Adam, al insulelor Andaman de unde ar fi originari semiții, ca și populația ainu din Japonia, iar, în prezent, harta numelui Roşu îl indică drept cel mai răspândit din Europa – a dat Pyrrhus la thesproți și molossieni (în Epir), Cocceius în latină, Cóce în aromână, Koch, prin translare, în germană, Rosetti în italiană și Roşu, Ruset la noi. Ca fundament, mitul căii de apă a argonauților plecați în căutarea Lânii de Aur (adică a propriilor lor origini) este unul al refacerii legăturii dintre toți apartenențăii la întinsa hartă a roșului originar. În sens mitologic ei ar fi colindat, din Liburnia până în Crimeea și Carpați, toate zonele locuite de neamurile tracilor, la origini indo-sarmato-cimmerieni, păzitori ai Drumului Mătăsii, ciobani și mineri iscusiți. Istria a fost dominată de ostrogoți, lombarzi, bizantini, avari, franci și a ținut apoi de Patriarhatul de Aquileia. Din veacul al XV-lea a ținut de Veneția, iar după 1797 de Imperiul Habsburgic. San Dorligo della Valle se află pe granița cu Slovenia, fiind împărțit în două de aceasta. În perioada interbelică a aparținut în întregime Veneției Giulia, iar după al Doilea Război Mondial o parte a revenit Iugoslaviei. Localitatea e menționată în secolul I î.H. ca fiind cucerită de romani, apoi a fost dominată de Veneția. Deși influența austriacă (zona se numea Carniola, în amintirea tribului carnilor) este puternică, se vorbește și azi istriota. În ambele localități a rezistat obiceiul, ca și în restul spațiului locuit de foștii traci, unui mare târg anual în preajma Paștelui (deși zona, originar ortodoxă, e azi catolică), unde sunt expuse costumele, măștile (originar populare, ca și la noi, se poartă căciula tracică, mithraică la origini), se dansează hora și se mănâncă bucatele tradiționale, brânzeturi mi ales, dar și friptură de porc. Copiii se dau în leagăne, meşterii populari expun obiecte lucrate de ei (coșuri împletite, mici unelte, cusături). În portu popular predomină albul, bărbații au pantalonii largi ca în maramureș, femeile poartă cămăși cu broderie alb pe alb, fuste înflorate și salbe. În Peninsula Istria s-a format dialectul istroromân, unul din cele patru dialecte ale limbii române, în prezent organizațiile istroromâne locale dau cifra de 5000 de vorbitori, în vreme ce oficial Italia recunoaște doar câteva zeci. Trebuie menționat în acest context liderul interbelic al istroromânilor, Andrea

Glavina (pe românește ar fi Andrei Glăvan), adus de copil în România de Teodor Burada și școlit, specializat în lingvistică. S-a întors la Șușnevița (în italiană Valdarsa, azi în Croația, dar numele Șușnea există și la noi sau la aromâni) și a înființat două școli cu predare în istroromână, a scris cărți în istroromână (*Calendar lu rumen din Istria*) și, mai presus de orice, a reușit, la 1922, să obțînă redeschiderea minelor de cărbuni de pe Monte Maggiore în Ciceria (sau Quarnaro, Cvarner), care constituia principala ocupație a istroromânilor. Astăzi sunt cele mai mari mine de cărbuni ale Italiei. Istroromânii își spun rumeri, ca și meglenoromânii. Acestei comunități i se adaugă și un număr însemnat de aromâni ajunși, grație ciobănitului, în această zonă, ca și numeroși români veniți din România și care constituie în prezent un număr însemnat al vorbitorilor de limba română din Italia. Totuși, deși acest dialect este pe cale de dispariție, identitatea istroromână n-a dispărut. Dau doar exemplul scriitorului Fulvio Tomizza (Tomiță, născut la Juricani, Materada, azi în Istria croată (o Matera există și lângă Basilicata, în Calabria, fosta Messapia antică). A trăit până în anul 2000. Deși a scris doar în italiană, a optat pentru Trieste ca zonă liberă după al Doilea Război Mondial și, identitar vorbind, a continuat să exprime identitatea istroromână prin toate romanele pe care le-a lăsat. Prieten cu regizorul Dorin Robar din Valea Timocului, au afirmat amândoi vechea identitate a românilor care se numiseră odinioară traci, aveau aceleași obiceiuri de locuire, aceleași tradiții, aceleași festivaluri populare și aceleași tipare culinare, adică, dincolo de limba vorbită, se recunoșteau unul pe altul ca apartenenții aceleiași unice și străvechi identități. În afară de istroromână în Peninsula Istria se vorbesc istriota și veneta, înrudite între ele și, de asemenea, înrudite cu istroromâna.

2.2.10.3. Veneto

Este cea mai mare regiune a Italiei. Are 18.399 km^2 și 4.865.380 de locuitori în 2012, din care un procent notabil, de 2%, sunt în prezent români ajunși în căutare de lucru. Se învecinează la est cu regiunea Friuli Veneția Giulia, la sud cu Emilia Romagna, la vest cu Lombardia și la nord cu Trentino-Alto Adige (Tirolul de Sud istoric) și Austria (Carinthia). Pliniu cel Bătrân (născut în Alto Adige) semnala ca origini de locuire triburile pre-indo-europene (hurrito-urartriene) ale euganeilor (mileniul al II-lea îH), apoi au venit, la căderea Troiei, aliații troienilor, veneții (din Paphlagonia, regat aflat în Asia Mică, între Bithynia și Pont). În fine, prin intrarea triburilor germanice în Peninsula Italică și în zona venetă (longobarzii, goții) s-au extins spre nord-vest (Raetia) etruscii (originari din Lemnos, au fost migrație de Neolitic, din mileniul V-IV îH, în partea peninsulei unde se află Roma, pe care chiar ei au fondat-o; aveau ca totem lupul, iar statuia Lupei Capitolina li se datorează; de altfel și dacii, ca și multe alte triburi de traci, aveau lupul drept totem). Ca urmare, substratul lingvistic ladin și venet al acestei arii este fundamental înrudit cu limba tuturor celor vechi, ceea ce este evident până astăzi, cum evidentă a rămas în timp și opțiunea identitară a populației din zonă, care a ținut, pe tot parcursul istoriei, să-și păstreze vizibilitatea specifică față de ambient. Au luptat cu romanii începând din veacul al III-lea îH, odată cu extinderea acestora spre est. În anul 181 îH, după sinuciderea lui Epulon, regele histrilor, romanii au edificat, pe locul fostei Aquilonia, numită de celți Akileia, fortificația numităde ei Aquileia, al cărei parcurs avea să emane în continuare o puternică amprentă identitară. Iulius Caesar (originar din tribul volscilor, care nu era înrudit cu latinii, ci cu ilirii), a organizat toată zona, creând regiunea Venetia et Histria, în care se cuprindeau Peninsula Istria, Friuli, Trentino-Alto Adige și o parte din viitoarea Lombardia, capitala fiind chiar Aquileia. Diocletian (traco-ilirul Diocles de pe Coasta Dalmată) a reorganizat administrativ imperiul și a unit într-o provincie fostele regiuni a X-a și a XI-a cu numele Transpadania (numele a făcut epocă, este în uz și astăzi, când s-a încercat coarda separatistă a unei Pepublici Padania, care amintește de provincia romană Gallia Padana, după numele Padului). În secolul al VI-lea dH Justinian (el însuși trac din tribul Taurilor) a arondat zona Imperiului Roman de Răsărit (Bizanțul).

Toate aceste mișcări au fost de două ori identitare: pentru că recunoșteau originile și esența locuitorilor și pentru că, apartenenți ei înșiși la populația de substrat a Europei, împărații respectivi acționau în virtutea acordului cu propria lor identitate. Ieșirea Veneției în largul Mediteranei de Est, de după Cruciada a IV-a (1204), cu sprijinul Bizanțului, care construia astfel o barieră de protecție contra agresiunilor dinspre vest (catolice), așa cum avea să construiască și o barieră spre est, ridicând

triburile slave, edificarea de către venețieni a unui regat al țărmurilor după modelul antichității grecești (și înainte de asta feniciene), a valorizat nu doar identitatea originară a zonei, apropierea ei de lumea Asiei Mici, ci a creat și un nou tip de civilizație, începutul de fond al Renașterii Italiei, ceea ce în istorie se numește Renașterea Grecească, deoarece numeroși învățați bizantini au fugit din Constantinopolul lăsat în mâna barbarilor occidentali spre zona Veneto (Theodora a Bizanțului își are mausoleul la Ravenna) aducând cu ei manuscrise de la Athos (peste 300), lucrările filosofilor și matematicienilor antici – Aristotel în principal, fiindcă fusese născut la Stagira, în Trakia și-l susținuse pe Alexandru Macedon, dar și altor numeroși învățați din antichitatea grecească: matematicieni, filosofi, geografi, astronomi etc. Athosul moștenea lucrări feniciene, arabe, persane (ale Samanizilor), antice și de la începuturile creștinismului (multe provenite și din biblioteca Sassanizilor, dinastie fondată de parți, una din componentele Imperiului Persan, alături de mezi). Opera refugiaților bizantini (numiți greci în sens generic, deoarece în Bizanț se vorbea greaca) de traducere a acestor lucrări în latină a stat la baza Renașterii italiene însăși și, prin ea, a Renașterii Europei. Până în Evul Mediu târziu Veneția a semnalizat ca un focar de civilizație pentru întreaga lume a foștilor traci. La Padova, de pildă, s-au școlit Cantacuzinii din Țara românească, dar și umaniști veniți din Uniunea Polono-Lituaniană, din Moravia, din Aquitania. Cu toții au păstrat substanța începuturilor, conștiința apartenenței comune la un mare trecut originar. Statuile cailor lui Helios din Hipodromul Constantinopolului au fost aduse la Veneția și așezate deasupra Catedralei San Marc. Frescele sfinților din Aquileia sunt bizantine, iar Giotto, de la începuturile Renașterii italiene, a pictat în acest stil răsăritean. Astăzi încă drapelul comunei Selva di Cadore este roșu, galben și albastru, ca al nostru, ca și cel din Monaco, din Cataluña, iar portul popular păstrează la bărbați ciorapii albi trei sferturi, pantalonii strâmți și bundița (ca și în Liguria, Andorrra, Tirol, Occitania), iar la femei șorțul înflorat, basmaua și salba. Cu toții fac coșuri împletite și poartă cobilița ca și la noi, ca și pe Coasta Dalmației, ca și în Tirol ori Moravia cehă, ca și oriunde, până la populația hemshin din Turcia și până la minerii din Silezia. Un dicționar cadorin (ladina din Cadore) indică mai clar decât orice apartenența identitară a zonei. Ei spun (și nu e nevoie de traducere): *abolì, afar, agravà, ai* (usturoi, încă se mai folosește în graiurile românești), *albina, abil, aurora, avé, baba, balegà, caga* (caca), *carpina* (carpen; rădăcina carp- este una dintre cele mai vechi în aria lingvistică valahă: Karpthos, Carpați, numele propriu Carp, prin metateză crap etc. și a fost foarte activă cu mult înainte de perioada romană a istoriei), *castrà, bataia, beu* (băut, beut în Maramureș, Moldova), *coada, codro* (codru, dar și Codros, unul dintre primii șefi de trib traci din Thessalia, Codroipo, localitate în Istria*), descantà, fassa* (fața), *fer* (fier), *ghirlanda, ienaro* (ianuarie), *muci, nas, persuadé* (folosit și de Caragiale în *O scrisoare pierdută*), *ratatuia* (rătutit în Oltenia), *stà, ubidi* (obidi), *zeca* (o insectă, la noi a dat numele propriu Zeca).

2.2.10.4. Alto Adige și Trentino

Această regiune autonomă a Italiei acoperă Tirolul de Sud istoric și are capitala la Bolzano (în ladină Bozen; și noi avem o plantă – bozie). Se învecinează cu Austria la nord, Lombardia italiană la vest, Veneto-Friuli la sud și Tirolul de Nord (austriac) la est. Are o populație de 1.062.860 locuitori în 2017, la o suprafață de 13.607 km^2, din care Trentino deține 6.207 km^2, iar Alto Adige 7.398 km^2. Originea migrației spre Alto Adige a fost Adîgheia de azi, aflată la Poarta de Fier a Asiei, în Munții Caucaz, cunoscută pentru populația de substrat care a locuit-o. Cultura paleolitică este atestată din mileniul al XIII-lea îH (desene rupestre). O migrație paleolitică din această zonă, prin Poarta de Fier a Asiei, a dat componenta luwită a Imperiului Hittit, iar de acolo – conform analizei ADNmc (arheologul Iurii Mosenkis din Ucraina scrie că toate aceste populații aveau haplogrupul altaic – citește sarmat – C) s-a răspândit până în Creta, Cipru, a dat civilizația Vinča. Couretes, paznicii lui Zeus, își au numele în hittitul huradi – luptător. În *Biblie*, David avea drept gărzi pe Kerethi (Couretes) și Pelethi (Pelasgos). În Istria (Croația) există până astăzi festivalul primăverii, Kourentovanie, cu măști și veșminte din blană de oaie. Alto Adige este (ca și Adîgheia) o regiune muntoasă, a făcut parte din Imperiul Roman din anul 15 dH, a fost invadată de triburi germanice (alemani, bavarezi), iar din veacul al VIII-lea și până la 1919 a fost sub stăpânirea Sfântului Imperiu Romano-Germanic, moștenit de Imperiul Habsburgic și apoi de imperiul Austro-Ungar. Ca și în Tirolul austriac, există și aici vorbitori de limbă

ladină, grupați în principal pe văile Fassa, Sole și Non (Fața, a Soarelui și a Lunii), Gherdeina și Badia (Bădia), în procent de 3,5% din totalul populației. Principala producție este a vinului, în principal alb (*vin alv* în ladină) – sortul de Riesling **Ker**ner e foarte cunoscut. Îl menționez și din cauza rădăcinii lingvistice ker- (muntos), extrem de vechi a cuvântului, care a circulat pretutindeni în lumea tracică. Pentru toponimele din Alto Adige există *Prontuario dei nomi locali*, alcătuit de Ettore Tolomei (1905–1952), care cuprinde 16.735 de toponime ale căror nume au fost schimbate în timp prin traducere sau translare fie în germană, fie în italiană, fie în ambele limbi, de mai multe ori. Restabilirea numelor originare din Alto Adige scoate la iveală toponime surprinzătoare: Punta della Galina (Podul Găinii), Isarco, Predo, Predaia, Merano, Passo di Vizze (Pasul Viței), Caldaro (Căldarea), Monte Marmolada, Ponte di Legno (Podul de Lemn), Ai Faggi (La Fagi – tradus în limbile slave e Bucovina), Al Lupo, Alpe delle Pecore (Alpii Oilor), Alpe Val dell'Orso (Alpii Valea Ursului), Punca (Punga), Bria, Arsa, Brixen, Monte di Brez (și la noi există Breaza, Brezoi), Caines, Canazei, Canei, Cunes (toponime legate de cuvântul câine), Cleisura (Clisura), Coste, Cresta (Creasta), Ruine, Ghera (Gheara), Ilistra (vezi pentru comparație și Silistra), Porcil, Pralungo (și la noi or romanși există numele Pralong), Lupo, Luzzo (vezi și germanul Lutz sau ucraineanul Luțk), Mara, Marca, Maurer (și la noi ca nume propriu), Monte dei Vaccari (Muntele Văcarilor, în Occitania există Vaccheria – Văcăria), Monte dei Vitelli (Muntele Vițeilor), Forca (Furca), Prags (Praguri), Perca (la noi Berca), Ripa (Râpa), Rovine (ca și la noi), Seres (vezi și macedoneanul Serres, occitanul Serres), Sirmiano (vezi Sirmium antic – o translare după originalul tracic, azi Sremska Mitrovica în Serbia), Casa-Lupa (Casa Lupoaicei), Cirlat (la noi Ciric), Varna (vezi și Varna în Bulgaria, zonă din Valahia Albă), Vicol (la noi nume propriu), Genziana, Rio di Zai (la noi zai – apă murdară cu gheață). În comuna Trento din Alto Adige există chiar o localitate numită Romeno (românul). În Alto Adige se vorbește ladina. Lucrarea lui Tolomei a fost intens folosită de fasciștii italieni, care au încercat ca, pe baza ei, să-și adjudece noi teritorii (în principal Tirolul), afirmând pe nedrept că e vorba de originari latini. A existat și mișcarea inversă, de negare completă a existenței identității specifice a zonei Alto Adige (Maurizio Ferrandi).

2.2.10.5. Chestiuni de substrat

Valurile succesive de migrație care au atins Peninsula Italică, aflată în centrul Mediteranei și separând, teoretic, Mediterana de Vest de cea de Est, se pierd în negura timpului. Homo Sapiens însuși, ca specie, a venit dinspre Africa încă din Paleolitic. Omul de Neanderthal are o vechime atestată de 50.000 de ani, iar diverse specii de hominizi (Homo Habilis, Homo Erectus) au o atestare de 850.000 de ani. Migrația de Neolitic dinspre Mediterana de Est a fost în mileniile V-IV îH, apoi, foarte importantă, a fost migrația care a marcat criza de la sfârșitul Epocii Bronzului și începutul Epocii Fierului (mileniul II îH). Rutele comerciale, forjate și bine controlate cu fortificații în lungul Drumului Mătăsii, Viei Egnatia și Drumului Chihlimbarului, dar și pe porțiuni mai scurte, în lungul căilor de apă (cursul Dunării e semnificativ în acest sens) și prin pasurile montane, au avut un rol de fundament în stabilirea comunicării între oameni, a diseminării civilizației și, prin comparație continuă, în construirea însăși a identității diverselor comunități. Troienii, care ar fi migrat spre Italia după pierderea războiului cu grecii, au venit fie în veacul al XII-lea îH (conform lui Erathostenes, directorul Bibliotecii din Alexandria), fie la 1250 (după Herodot), fie la 1340 după Duris din Samos, cărturar născut în Samos, insulă așezată nu departe de Troia însăși. Conform lui Schliemann și cercetărilor ulterioare lui, războiul Troiei s-ar fi desfășurat în orizontul al VII-lea al săpăturilor arheologice ale Troiei, adică între 1300 și 950 îH. Acest lucru pare să fie confirmat de Homer însuși, care descrie în *Iliada* lucruri văzute și măsurători pe apă și pe uscat făcute cu ochiul. Omiroi în greacă însemna și înseamnă prizonier, era – cel mai probabil – un prizonier de război care fusese pedepsit cu orbirea. Trebuie spus că Homer n-a făcut epopeile, ci a știut istorii memorate în versuri care circulau și pe care le-a așezat împreună, după metoda antică de a memora istoria, folosită pe lângă temple. În plus, Herodot afirma că Homer a trăit cu 400 de ani înaintea lui, adică în intervalul secolelor al X-lea – IX-lea îH. Așa stând lucrurile, migrația troienilor către Italia s-a desfășurat (după Homer - *Odiseea*) zeci de ani până la destinație, atunci când în Peninsula Italică existau numeroase triburi așezate cu mult înainte și care produseseră civilizații specifice. Printre ei au ajuns noii veniți și de la ei aveau să

împrumute numeroase repere de civilizație cei așezați pe amplasamentele respective. Pentru viitoarea republică romană și viitorul imperiu roman, tot ceea ce fusese mai înainte a devenit substrat. Dar numeroase valori militare, strategi, împărați, cărturari, arhitecți, filosofi și legiuitori romani aparțineau, după originea familiilor lor, chiar acestui substrat fabulos al Peninsulei Italice. În măsura în care pelasgi și traci deopotrivă se aflau acolo cu mult înainte de venirea troienilor lui Aeneas, se cuvine să repertoriem prezența lor, fiindcă, identitar vorbind, ea schimbă substanța raporturilor românilor și limbii române cu latinitatea însăși. Picții au fost definiți drept ieniseeni ca origine. Latinii le spuneau caledones. Tot proto-ienisean este cuvântul tame- (râu), care a dat Thamesis la picții din Britania (Tamisa) și Tomsk la slavi. O linie de cercetare foarte importantă în arheologia rusă, care pornește de la Mihail Rostovtzeff, redefinește ordinele și subordinele de vechime și de mărime ale lumilor vechi de pe teritoriul Eurasiei, tot așa cum proiectul în desfășurare de la Metropolitan Museum definește aceiași parametri legați de civilizațiile celorlalte continente. Dau un exemplu: latinul Silvanus, silva era la etrusci selva, selvansls, la greci a fost moștenit de numele Silenos, în Lemnos se spunea sule, hule la pădure. Silva din română (vezi Transilvania) este extrem de posibil să nu-și aibă originea în latinul silva, ci cu mult înapoi în timp, deoarece drumul dinspre Ienisei spre Peninsula italică a trecut mai întâi prin Dacia.

Nu este scopul sau rolul acestei lucrări să identifice cauzele victimizării populațiilor de substrat din Europa de către civilizații mai târzii ori de către forțe inclusiv creștine, politice apoi, și care voiau doar să preia controlul punctelor strategice continentale, deținute, din vremuri străvechi, de civilizațiile de substrat. Dar, cărturărește vorbind, chestiunea trebuie tranșată în parametrii adevărului istoric, fiindcă românii ca identitate nu trăiesc izolați nici pe acest continent, nici pe această planetă, iar metoda victimizării identitare poate duce la rezultate negative și incomensurabile (dau doar exemplul uscocilor din al Doilea Război Mondial). Dictonul „divide et impera” n-ar mai trebui să fie de aplicat nici măcar când vorbim chiar noi despre propriul nostru trecut. În măsura în care atât de mulți cercetători și arheologi europeni ori de pe alte continente știu cine suntem, judecă prezentul în raport cu trecutul nației, devine absolut necesar să știm și noi, prin istoricii noștri, dar și prin cititorii lor. Dau șă în acest caz un exemplu : victimizarea și luarea în râs a lucrărilor lui Densusianu și Vasile Pârvan. Acesta și nu altul este încă subiectul major al interdicțiilor din istoria tuturor românilor. Situația pare să aibă nevoie de ecilibrări în lumina adevărului istoric, cu atât mai mult cu cât, într-o lume bazată pe parametri de integrare continentală, identitatea, pârghia fundamentală de susținere a fiecărui popor, este mereu mai mult ancorată în trecutul formaiv al entităților de astăzi.

Liguria se află în nord-vestul Italiei (capitala Genova) și se mărginește cu Franța (Provence) la vest, cu Piemont la nord, cu Emilia Romagna și Toscana la est și Marea Liguriei (deschisă spre Mediterana) la sud. Zona a fost locuită în Paleolitic, Massalia (azi Marsilia în Provence, Franța) a fost o colonie grecească făcută într-o arie locuită mai înainte, spre a lega Mediterana de zona muntoasă a Liguriei. Cuvântul Liguria este unul de substrat pelasgic, preluat de latini. Toponimele păstrează în bună măsură semnul identitar al originilor: Albenga (vezi și altele din aceeași serie, din Spania și Franța până în Elveția: Alba, Albi, la noi Alba Iulia, Albota, în Istria - Albona), cetate aliată cu fenicienii pentru a lupta contra romanilor, Ventimiglia, Luni, Savona (augmentativ de la Sava), Ceriale, Andora (fondată de foceenii din Asia Mică și al cărei nume s-a transmis Andorrei), Cinque Terre (Cinci Pământuri, teritoriu necucerit de nimeni niciodată din cauza zonei muntoase foarte accidentate). În vremurile trecute ligurii erau în principal pirați, dar și buni pescari și cultivatori de măslini, la fel ca și ilirii. Genova a fost un port medieval însemnat, care și-a construit un adevărat imperiu al țărmurilor, rivalizând cu Veneția. Este interesant de observat că toate cuceririle Genovei au mers în sensul recuperării originilor identitare ale ligurilor înșiși. El cuprindea colonii la țărmurile Crimeii (Kerci, Kopa), Ciprul, Creta, Lemnos, Lesbos, Chios, Corsica, o parte din Sardinia, locuită de lestrigoni, populație cu origini locale, paleolitice, care a construit o civilizație megalitică menționată inclusiv de Homer – „uriașii lestrigoni”. Dar numele insulei provine de la Sardis, capitala Lydiei, regat neohittit din Anatolia, care a furnizat o mare migrație spre insulă. Penetrația comercială a Genovei a fost însă mai amplă decât propriile domenii. Inclusiv coloniile Miletului de pe țărmul azi românesc al Mării Negre erau incluse în aria comercială genoveză, iar la Constanța există și acum Farul Genovez. Ajunseseră și pe Dunărea de Jos, iar Galați (Callata) figura pe hărțile comerciale genoveze). Trebuie

menționat faptul cu totul notabil că descoperitorul Americii, Cristofor Columb, era ligur, iar numele lui în limba ligură a fost Cristoffa Corombo – pronunțat Kurumbu. El a beneficiat de hărți antice provenite din Anatolia, unde lucra unchiul său, pe care era figurat țărmul Americii, dar se credea că este al Extremului Orient (al originilor identitare). La fel Simonetta Vespucci, modelul lui Botticelli pentru pictura *Nașterea lui Venus*, era din Liguria. Până astăzi obiceiurile culinare ale ligurilor au rămas sudice, deși trăiesc într-o zonă muntoasă. Ei păstrează de asemenea elementele portului popular originar, inclusiv opincile, cămașa peste ițari, bundița, brâul, ciorapii albi trei sferturi. Formația muzicală populară cuprinde cimpoiul, vioara, acordeonul. Liguria a păstrat continuumul identitar atât cu nordul (prin Lombardia spre Tirol, spre ladini, cât și cu estul (Veneto-Friuli), sudul (Toscana cândva etruscă) și vestul (Cataluña, prin Piemont și Provence).

Piemont este o regiune cu o suprafață de 25.402 km^2 și o populație de 4.392.526 locuitori în 2017. Se învecinează cu Franța (prin Valea Aosta) la vest, cu Elveția la nord, cu regiunile italiene Lombardia și Emilia Romagna la sud-est, cu regiunea Liguria la sud. Capitala regiunii este Torino. Este o regiune muntoasă, aflată în Alpi, și care constituie un continuum al populațiilor de substrat care trăiau și în Liguria, Emilia Romagna, Elveția și Aquitania. De altfel, la origini, era locuită de liguri (iliro-traci), care se întindeau până în Aquitania. Ulterior au venit celții. Romanii au cucerit-o abia în 220 îH și au numit provincia Gallia Transpadana. Peste un milion de locuitori sunt vorbitori activi ai limbii piemonteze. Este semnificativ faptul că minoritatea cea mai importantă a Piemontului de astăzi e cea românească (150.216 persoane în 2014), urmată de albanezi, macedoneni, ucraineni. În regiune există o puternică tendință centrifugă, astfel încât, în 1991, diverse partide care cer autonomia și chiar independența regiunii s-au unit într-o federație. Ea cuprinde Liga Veneta, Lega Lombarda, Piemont Autonomista, Uniun Ligure, Lega Emiliano-Romagnola și Alleanza Toscana. Toate au substrat național (naționalist) și fundament identitar, fiindcă se referă exact la identitățile originare ale populației acestor locuri și se bazează pe înrudirea dintre ele. În Piemont subzistă limba piemonteză, occitana (Cuneo, Torino), provensala (Torino, Valea Susa), recunoscute toate ca limbi regionale ale Italiei (de către Parlamentul regional, în 2004). Piemonteza însăși a fost o limbă literară în perimetrul secolelor XII-XVIII, pe când nu exista Italia unită. Este interesant de observat că lingviștii piemontezi compară vocabularul limbii lor nu doar cu al limbilor învecinate (ligură, occitană, catalană, portugheză), ci și cu limba română, găsind asemănări majore. Dau câteva exemple: *cadrega* – catedră; *brass* – braț; *pom* (măr în special) – *pom* (generic, pom fructifer); *ier* – ieri; *lunes* – luni (ziua săptămânii), *vëner* – vineri; *duminica* – duminică. Deși influența celților asupra regiunii a fost majoră, există încă toponime care vin din trecutul pre-celtic: Cuneo (*cune* i se spunea câinelui în Frigia), Torino (de la turn, cuvânt considerat de cercetătorii limbii occitane pre-celtic), Verbano (și la noi există numele Verbancu), Cusio, ca în occitană (și la noi numele Cuza), Alessandria (la origini era cuvânt hittit, Alacsandush era numele originar, româna are și un Lisandru). În sfârșit, trebuie spus și faptul că producția economică a Piemontului (a doua regiune ca mărime teritorială după Sicilia) în ansamblul economiei Italiei este foarte mare, ca și în cazul Cataluñei în nasamblul economiei spaniole.

Toscana se află în centrul Italiei, are 23.000 km^2 și 3.800.000 de locuitori în 2013. Capitala Toscanei este Florența. Se învecinează cu Emilia Romagna la nord, Marche la nord-est, Umbria la est, Lazio la sud, Marea Tireniană (unde se află insulele Tireniene, dintre care Elba este cea mai mare) și Marea Liguriei la vest și Liguria la nord-vest. Toscana de azi ocupă o suprafață mai mică decât a fostei Etruria (etruscii își numeau propriul regat Rasena sau Rasna (toponimul Rașka exista și în zona Stari Vlah din Serbia; era o regiune istorică, originar valahă și ocupa în Evul Mediu sud-vestul Sebiei, Kosovo și nordul Muntenegrului). Etruria se învecina cu venețienii la nord, cu Marea Adriatică la vest, cu Umbria și sabinii la sud-est, cu Latium la sud, cu Marea Tireniană și Marea Liguriei la vest și cu galii la nord-vest. Numele Toscanei vine de la tusci, vechile triburi ale etruscilor, migrate din insula Lemnos (una dintre insulele sacre ale tracilor în perioada Neolitică) în mileniul al II-lea îH, odată cu al doilea mare val de migrație către vest. Thucidide (după tată trac, Olorosproprietar de mine de aur în Trakia) îi considera pe sindi din Lemnos pelasgi, ca și triburile pre-grecești din Thessalia. De unde și numele alternativ al etruscilor, Tyrsenoi (cuvânt care a dat numele Mării Tireniene). Este cu totul semnificativ faptul că o statuie etruscă de la Veii, a lui Apollo, avea chipul unui couretes de dinaintea civilizației grecești însăși. Este de semnalat și cetatea etruscă Velch (după tribul volscilor, din care provenea

Caesar Augustus), care amintește de velși, valahi, apoi numele Tarchna, care amintește deopotrivă de Tarquinius Superbus, ultimul rege etrusc al Romei, dar și de numele care se dă până azi în România (al unei plante): Tarhon. La origini a fost un rang în civilizația hittită. Tuscii au adus cu ei valori ale civilizației hittite și neo-hittite. De pildă la Chiusi, la sud față de Roma, s-au găsit urne de incinerare de tip hittit. Imperiul Hittit se construise la impactul a două fluxuri de civilizație: unul venit prin Poarta de Fier a Caucazului (sarmato-cimmeriano-scit – arheologii ruși îl consideră proto--ienisean, ca și pe o parte din triburile germanice (ei dau rădăcina cuvântului bergh-, munte, drept traco-ieniseană și nu germanică) și altul proto-dravidian (prezență atestată la Çatal Hőyük, 11.000 îH). Poate nu e lipsit de importanță să menționăm că la Chiusi (Clusium) era rege etruscul Lars Porsenna, care a luptat contra Romei la 508 îH, adică la câteva veacuri după ce latinii preluaseră cetatea etruscă a Romei (contra latinilor etruscii formaseră o Ligă numită Dodecapolis – 12 cetăți – care luptase contra lui Aeneas), ceea ce atestă o conștiință identitară clară și care s-a transmis în timp. În registrul mitologic etruscii se defineau ca urmașii lui Tarchon și Tyrsenes, ambii fii ai lui Telephus, descriși în mitologia greacă drept lupi (proabil după totemul tribal). Cortona a fost fondată de etrusci cu numele Gortona, care însemna chiar oraș, la fel ca și Gordion, capitala Phrigiei, regat neohittit fondat de pyrgi sau byrges, triburi iliro-trace venite cândva din Balcani (atunci Hemus). Prin urmare gorod nu este un cuvânt originar slav, nici gord originar viking, ci mult mai vechi și cu alte origini. Așa stînd lucrurile, și soarta împrumuturilor pe care le numim slave în limba română trebuie reevaluată în totalitate. Civilzația etruscă era extrem de evoluată, se știa că Pământul este un glob (și nu e de mirare că, mult mai târziu, navigând spre apus, Columb știa că va ajunge în India, dar nu știa că va întâlni în cale un alt continent). Hesiod (care nu era grec, ci provenea din Asia Mică, de la Cimae, fondată de Amazoane) pomenește despre înrudirea dintre greci și zona carpato-balcanică în privința mineritului și consideră că civilizațiile lor sunt asemănătoare. Este dovedit astăzi că Neoliticul de la Sesklo, Gumelnița, Hamangia, Orăștie, Cucuteni, Vinča, Varna, Tiszapolgár are trăsături comune și certe asemănări cu acela din Ciceria. Un studiu comparativ dintre limba sami (populație la Marea Baltică) și străromână atestă similitudini ale căror cauze stau în substratul comun indo-iranic. În ce-i privește pe etrusci, civilizația lor a avut și alte componente. Țărmurile Etruriei au fost colonizate de fenicieni și greci. Portul Pyrgi avea același nume cu Pyrgi din insula Chios și a fost locul unde s-au găsit tabletele Pyrgi, bilingve, etrusco-feniciene, care au permis descifrarea limbii etrusce. Au fost cetăți etrusce: Clevsin (Chiusi), Curtun (Cortona), Arenthes (Arezzo), Tarchna, Vatluna (Vetulonia), Velzna (Bolsena), Cainxa (și catalana păstrează cuvinte în -xa), Catuna (Cetona ; în română avem cătun), Liburna (Livorno; Liburnia a fost numele vechi al unei părți din Coasta Dalmată), Northia (Norcia), Visul (Fiesole ; în română avem vis), Manthva (Mantua, românește mantaua), Ravena (Ravenna), Verna (Verona), Capua (Capua), Frusina (Frosinone, dar în română, friulană și la valahii din Asia Mică avem Frusina, Frosa), Ruma (roma). Mozaicurile din Fanum Voltumnae, principalul sanctuar etrusc, sunt alb/negru și seamănă până la identificare cu acelea din Istria și Albania (ilire). Extinderea către Alpi a etruscilor a dus la provincia pe care mai târziu romanii au numit-o Raetia și ea a dat, existente până astăzi, limbile numite azi reto-romane. Dacă luăm în calcul și faptul că Renașterea italiană – principiul de fundament al unității și identității viitoare a Italiei – a atins în Toscana (Siena și Florența sunt în Toscana) plenitudinea, atunci înțelegem ce fond aperceptiv au accesat învățații fugari de la Bizanț, aceia care s-au oprit în Veneto-Friuli și Etruria pentru a face ceea ce era de făcut: păstrarea continuității identitare, de cultură și civilizație a lumilor vechi la joncțiunea cu cele noi, de după Marile Migrații, de după Cruciade și de după otomani, astfel încât nimic din ceea ce cucerise spiritul uman milenii la rând să nu fie pe veci pierdut. Petrarca și Virgiliu erau, ca origine a gintei, etrusci. Aristotel, cel născut la Stagira, în Trakia, a fost astfel transmis de fugarii Bizanțului pământului Italiei și învățăturile lui perpetuate în lumea modernă a continentului. E de amintit că el figurează și la noi, pe fresca Voronețului, ca un sfânt pre-creștin al neamului.

Emilia Romagna este o regiune aflată în nord-estul Italiei. Are o suprafață de 22.446 km^2 și o populație de 4.446.220 locuitori în 2010. Se mărginește cu Piemont, Lombardia și Veneto la nord, cu Toscana și Marche la sud, cu Marea Adriatică la est, cu Liguria la vest. Capitala regiunii este Bologna, unde se află două turnuri înclinate, ca acela din Pisa. Din punctul de vedere al venitului pe cap de locuitor este una dintre cele mai dezvoltate regiuni ale Europei Unite. În trecutul îndepărtat regiunea a

făcut parte din Etruria, ca și Toscana. Există și astăzi un dialect anume al acestei provincii, care se resimte puternic de originile etrusce, în ciuda faptului că a traversat procesul de romanizare. Acest dialect se grupează alături de limbile din nordul Italiei (ligura, veneta), ca și de occitană, catalană. În *Cartea Roșie a limbilor aflate în primejdie* în Uniunea Europeană publicată de UNESCO (*Red Book of Endargered Languages*) figurează și limba vorbită în Emilia Romagna (cu diferențe notabile față de limba literară). Universitatea din Bologna a fost una dintre primele din Europa. În urma unui referendum din 2006 Montefeltro s-a mutat din regiunea Marche în Emilia Romagna. În regiune se află Munții Apenini, bogați în peșteri care au adăpostit civilizații paleolitice. Numeroase ape termale și saline au constituit, de la începuturi, condiții de dezvoltare economică ale regiunii și, nu în ultimul rând, de păstrare a unor practici magice venite din adâncurile timpului și care s-au consituit în adevărate repere identitare. De la apariția mișcărilor de stânga în lume, Partidul Comunist Italian a avut în Emilia Romagna unul din cele mai puternice acroșaje, iar Romano Prodi, originar din zonă, a fost susținut și promovat de concetățenii din regiunea sa natală. Federico Fellini, Giuseppe Verdi, Arturo Toscanini, Luciano Pavarotti erau și ei născuți în această regiune. Învecinată cu Vaticanul, regiunea a fost dintotdeauna (și este) anti-papală (deoarece, identitar vorbind, Vaticanul a fost construit deasupra nodului energetic al etruscilor, simbolizat prin zeul Mithra și conexiunea cu Lumea de Dincolo, a strămoșilor neamului – prin apele Tibrului care trec pe sub Vatican și ale cărui pompe de echilibrare a apelor fluviului funcționează și astăzi. Și azi statuia lui Mithra, devenit Cavalerul Trac, se află la ultimul subsol al Vaticanului. Poate nu întâmplător congregația creștină irlandeză este aceea care a lăsat deschisă trecerea până la acest ultim nivel). În această regiune, și anume la Ravenna, au debarcat refugiații din Bizanț după căderea acestuia în mâna otomanilor și de acolo a început Renașterea grecească, fundamentată de numeroși învățați de la Athos, aceea care avea să producă Renașterea Italiei și, odată cu ea, renașterea identitară (Primăvara Națiunilor) pentru toate țările Europei. Theodora a Bizanțului are un faimos mausoleu la Ravenna, cu folie de agat în loc de geamuri și mozaicuri în stil bizantin cu detalii din aur și cu malachit. Rimini (vezi Francesa da Rimini, contemporana lui Dante și personaj al Infernului, prima parte a *Divinei Comedii*) se află tot în Emilia Romagna. Parma, Modena, Ferrara sunt provincii ale regiunii Emilia Romagna. Obiceiurile culinare seamănă și astăzi cu ale noastre. Mămăliga cu brânză, parmezanul, salamul făcut din șuncă sunt produse originare din această arie. Există până astăzi în regiune toponime care amintesc deopotrivă trecutul îndepărtat, ca și aria de refernință lingvistică: Bastiglia, Carpi, Fiumalbo, Frassinoro, Riolunato, Vignola.

Latium se afla în centrul-vest al Peninsulei Italice. Aceea a fost, la origini, partea cucerită în peninsulă de refugiații din Troia. Latinii împărțeau provincia în Latium Vetus (acolo unde Aeneas făcuse debarcarea pe uscat) și Latium Novus, prima extindere a latinilor spre sud-est, în teritoriile volscilor. Nimic din ceea ce exista la debarcarea lui Aeneas în Peninsula Italică nu era latin. Foștii troieni au sosit într-o lume gata ocupată de civilizații cu mult mai vechi. Astfel extins prin alianțe și cuceriri, Latium se învecina cu sabinii și Umbria la nord, cu samniții la est, cu Marea Tireniană la vest. Latiumul cuprindea provinciile romane Viterbo, Rieti, Roma, Latina și Frosinone (rezonanța pre-latină în acest caz este evidentă pentru urechile unui român, unde numele Frosa e și astăzi în uz). Lazio de astăzi, format din cele două părți ale Latiumului latin, are 17.236 km^2 și 5.900.000 de locuitori în 2013. Se mărginește cu Toscana, Umbria, Marche la nord, cu Abruzzo și Molisse la est, cu Campania la sud și Marea Tireniană la vest. Insulele Pontine (cu atestare de locuire din Neolitic) fac parte din Lazio. Roma este și capitala provinciei. Caesar Octavian Augustus și Cicero erau din Latium, primul de la Velletri, la poalele colinei Albano, unde ese afla Alba Longa (secolele 9–7 îH), locuită de triburile volscilor, care vorbeau limba oscă, una dintre limbile de substrat ale Peninsulei Italice, la origini triburi venite din Anatolia. Cicero era din Arpinum în Frosinone, cetate extrem de veche, fondată de pelasgi. Trebuie amintită și cetatea din Latium numită Anguillara Sabazia, pentru că Sabazios era zeul suprem al tracilor din Asia Mică și contaminarea mitologiei sale cu vechi credințe iranice, legate de mithraism (cultul lui Orfeu, purtăor al căciulii mitgraice, defenită frigiană, dacică și tracică apoi) a fost evidentă. Lângă Anguillara Sabazia se află o localitate cu atestare de la 6000 îH, numită La Marmotta (Marmota). În Anguillara Sabazia însăși s-au găsit artefacte datate 5500 îH, ceea ce presupune că migrația ar fi avut loc, dinspre Mediterana de Est, odată cu sfârșitul Epocii Bronzului și începutul Epocii Fierului, când clima răsăriteană a Mediteranei s-a schimbat dramatic și s-a format Marea de

Marmara cu strâmtoarea Dardanele.

Samnium a fost o regiune din sudul Italiei locuită de samniți (cum le spuneau latinii) or safirim (cum îi spuneau ei înșiși regatului locuit de safineis). Vorbeau limba oscă (la fel și lucanii, sabinii), din grupul limbilor indo-europene, azi dispărută, care a lăsat texte scrise atât cu alfabet grecesc, cât și latin. Nu semăna deloc cu latina. S-a vorbit în perioada 500–100 îH. A lăsat urme în italiană fiindcă, de pildă, zz pronunțat ca ț provine din limba oscă. În secolul al IV-lea îH, pe când samniții luptau cu Roma și formaseră Liga Samnită, se învecinau cu Umbria la nord, Messapia și Marea Adriatică la est, triburile de italioți la sud, Marea Tireniană și Latium la vest. Au fost patru triburi de samniți: Pentri, Caraceni, Caudini și Hirpini. Unii cercetători, bazați pe comparații lingvistice (Julius Pokorny), consideră că erau la origini iliri. S-au păstrat nume de cetăți precum Boviamon (Bovianum în latină), Boiano (și la noi există Boian, în Bizanț exista numele Boioannes), Aquilonia, Baia (și noi avem toponimul), Gaurus (un munte vulcanic al cărui vârf avea o gaură de ieșire a lavei), Toian. Un Gellius Egnatius a fost rege samnit. Or Gnatia era în ilíră numele marii rute care lega Marea Egee de Marea Adriatică (preluată de latini ca Egnatia). Pilat din Pont era samnit, iar Pontius era un nume obișnuit la samniți (Pontus Euxinus a fost numele Mării Negre). Au luptat îndârjit spre a nu fi cuceriți de romani (între 343 și 290 îH), aliindu-se cu Pyrrhus al Epirului și cu tribul ilir Frentani din Apulia. În cursul acestor războaie a fost celebra bătălie de la Furcile Caudine din 321 îH (înfrângerea samniților a fost provocată printr-o înșelătorie). Thucidides (care era trac) considera că Primul Război Samnit contra romanilor a fost și cauza Războiului Peloponeziac. Mai exact spus ar fi, comparând aserțiunile lui Thucidides cu acelea ale lui Titus Livius (friulan), că războiul samniților a fost modelat în același fel ca și cel peloponeziac, iar subtextul era, în ambele cazuri, aroganța invadatorilor. În al doilea război (Marele Război) samniții au cerut ajutor lui Alexandru Molossianul al Epirului (thesproți), fratele Olimpiei (mama lui Alexandru Macedon). Lucius Cornelius Sulla – care, nota bene, i-a avut aliați pe messapii din Apulia (iliri) și pe lucani (migrație originară din Anatolia) a condus lichidarea etnică a samniților și dispersarea lor în grupuri mici în afara fostelor lor granițe, absorbind civilizația samnită în Republica Romană,. Ceea ce fusese o mare civilizație s-a redus la stadiul de sate, multe din ele dispărând mai apoi. Dar toponimia Samniumului și referințele la aceste cetăți după scrierile vechi ilustrează cu prisosință ce-au reprezentat samniții pentru istoria de dinainte de impunerea Romei latine în peninsulă. Aquilonia, pomenită de Titus Livius, a fost o cetate dauniană (iliri din Messapia) în interiorul Samniumului. Boianum (oscan Boviamon), Tereventum, pomenit de Pliniu cel Bătrân (își găsește asocierea cu Dereventum, toponim precum Derbent în Rusia medievală, Dervent în România), Velia, citată de Titus Livius, este asemănătoare ca nume cu Veglia din Macedonia și Velia din Tarraconensis (o Tarragona e și în Cataluña), Cluviae pomenită de Tacitus are aceeași rădăcină a cuvântului ca și Cluana din Picenum, Clusium din Etruria sau Cluj de la noi – și vorbim despre o perioadă când Dacia nu fusese cucerită încă de romani, Cuculum, pomenită de Strabo, amintește de substantivul cuc, cucul din română, despre care considerăm că își are originea într-o onomatopee, Taurasia amintește deopotrivă de tribul Asilor – sciți – și al Taurilor – traci – (primul a dat numele Asiei, celălalt a dat numele Tauridei, Crimeea de azi). Trebuie menționat și faptul, cu totul semnificativ, că în absolut toate reprezentările, luptătorii samniți poartă pe frunte o pereche de antene (simbol totemic al coarnelor – taurul era cel mai important simbol solar încă de pe vremea religiilor tengriiste). Astfel de reprezentări, în lumea veche, n-au mai avut decât vecinii samniților din Lucania și lydienii din Asia Mică.

Apulia (Puglia) a ocupat în lumea antică de dinaintea venirii latinilor în Italia coasta vestică a peninsulei. Chiar originea cuvântului Apulia e foarte veche. Ea a fost, la prima colonizare, Iapudia, care a dat Apudia, Apulia și, în perioada modernă, Puglia. Apulia se învecinează la est cu Marea Adriatică, dincolo de care se aflau ilirii. Iapodes aveau mai multe triburi: Dauni, cu atestare arheologică de la 6000 îH, aflați la sud de veneți (Canosa di Puglia a fost inițial cetate dauniană), Peuceti la sud de ei și Messapi, care atingeau spre sud Basilicata (fosta Lucania). Strabo scria că sunt liburno-iliri. Trebuie precizat că iapudes (sau iapigi) s-au așezat pe un sistem de locuire în catacombe, mai vechi decât ei, unde cultul funerar și cultul falic au fost prezente. Fresce și statui atestă gradul înalt de civilizație al iapudilor. Compoziția din marmoră de culori diferite, înfățișând doi grifoni care ucid o căprioară, a rămas celebră până astăzi. Podurile peste râul Orfanto erau în formă de arc de cerc, ca

pretutindeni în lumea tracică, din Anatolia până în Thessalia și, spre nord, în Silezia. Erau adepți ai lui Pythagoras, ca toți tracii, practicau dansurile magice (hora, ca și astăzi în tot spațiul valah), se ocupau de minerit (mine de cărbuni, ca și în Istria, la noi sau Dalmația) și ciobănie (și azi în fosta Messapia regimul culinar este diferit de restul Italiei, se face iaurt și telemea, se taie mustul prin fierbere, se folosesc linguri de lemn, iar producția de lână este cea mai mare din Italia). Se făceau – și se fac – coșuri, ca la Udine și există un stil de căsuțe numite trulli, lipite una de alta în șiruri lungi cât strada, în stilul vechilor colibe cu acoperiș țuguiat din Adîgheia și Ossetia. Trulli se găsesc mai ales în Valle d'Itria, toponim care nu se referă la valea niciunui râu, dar este asemănător lingvistic cu Istria, Istros. Valle d'Itria se afla în Provincia Bari (un Bar există și în Croația, peste Adriatica, vizavi de acesta, altul în Polonia de azi). Deși zona Pugliei a fost invadată de lombarzi și musulmani, populația a continuat să-și păstreze stilul de viață. În cunoscuta Ceglie Messapica (spre a o deosebi de Celje, cetate inițial iliro-tracă și ea, devenită ulterior regatul de Zeta (de unde Mircea cel Bătrân și-a adus-o pe soția sa Mara), se păstrează elemente de port popular (bundița, șorțul, fota, salba și basmaua, care este un văl de borangic la fete și o broboadă neagră la femeile măritate, iar la bărbați ciorapii albi trei sferturi, pantalonii largi, tot albi, ca în Maramureș, brâul lat, roșu și bundița), iar „banda" de instrumentiști (vioara sau mandolina, acordeonul, tobele, fluierul cu două tuburi, ca al anticului Orfeu), ca și grupurile folclorice de genul Lu Barcarulu, Ballu Tundu sunt la fel ca prin satele românești, unde formația instrumentală era însoțită de o solistă ori de un recitator de balade. Și la noi există un toponim Celei. În versiune greacă era Kailie, Kilia și, de asemenea, în România există un toponim cu acest nume (brațul Chilia al Dunării). Și în Occitania există toponime cu această rădăcină. Vasele messapice antice arătau ca acelea neolitice de la noi, cu motive geometrice ori flori stilizate, ca în ceramica oltenească de Oboga sau Hurezu (dar, în lumea veche, civilizația frigiană a avut o perioadă geometrică de pictare a vaselor, rrîmasă celebră îmn istorie). Canosa di Puglia este considerat centrul arheologic al regiunii. Se află nu departe de Muntele Vulture (exact ca românescul vultur). Pentru iapodes a fost centrul sacru dedicat Afroditei, se numea Canusion (latin Canusium), care venea de la canis, câine. Etruscii spuneau câinelui Canzna (cam ca ladinii de azi). Toată lumea traco-iliră a avut astfel de toponime. În Asia Mică, în fosta Bithynia, în Alpii Pontici, există încă vârful Qan, la noi există Câineni, în Tirol, Istria, pe Coasta Dalmată, în Occitania sunt încă astfel de toponime. S-au găsit și în Apulia statui cu Pegas și zeița Nike (a Victoriei, cea mai cunoscută reprezentare este cea din Samothrace – Samosul tracic și se află la Luvru).

Lucania și Bruttium erau două regiuni la sud de Samnium și Campania (între Marea Tireniană și Golful Taranto). Lucania era mărginită de Apulia la est și Calabria (Bruttium) la sud-est, de Samnium și Campania la nord. Bruttium se învecina cu Lucania la nord, Marea Tireniană și Strâmtoarea Messina (dincolo de care se află insula Sicilia) la vest și Golfurile Scylacium și Tarentum (ale Mării Ionice) spre sud-est. Cuprindea aproximativ regiunea modernă numită Basilicata, unde a făcut toată viața săpături cunoscutul arheolog român Dinu Adameșteanu. Lukka este numele pe care hittiții l-au dat regatelor neo-hittite Pamphilia, Lycaonia, Pisidia și Lycia, care aveau, toate, un substrat comun de populație, provenit din insulele Mediteranei de Est și Mării Egee de dinaintea apariției grecilor în zonă (mileniul al II-lea îH). Amintirea acestui fapt era limpede pentru cei care produceau monedele din Bruttium (Calabria), cu Ares încoifat pe o parte, iar pe cască purtând grifonul tracic și cu Nike cea vestită pe cealaltă parte. Latinii înșiși credeau că brutti fuseseră pelasgi, iar faptul că pe teritoriul lor trecea râul Hylias (sărat) amintește de alte toponime cu același sens: Halys în Asia Mică și Halici în Ucraina de mai târziu. Lucania și Bruttium au fost, între veacurile 7–5 îH, Imperiul Sybaris, numit astfel după colonizatorii inițiali, din Achaia și Troezen (origini tracice. Și la limesul roman, lângă Tulcea de azi, satul Turcoaia, a existat fortificația getică Troesmis, unde romanii au adus două legiuni și au edificat o bază pentru construit corăbii). În Lucania și Bruttium se vorbea limba oscă, ale cărei origini au fost în Lycaonia, regat neohittit din Asia Mică. Sursele antice îi considerau greci pe ahei, dar sursele hittite îi numeau Ahhyawa, fiii lui Xuthus (adică cel blond). Cât despre Troezen, cetatea însăși fusese fondată de insularii din Marea Egee (atunci Mare Carpaticum), conform lui Hesiod. Gradul foarte ridicat al civilizației Sybarisului, bogăția extremă a unora și sărăcia extremă a altora au dus la pieirea regatului prin revolte izbucnite din interior și conduse de Telys. Și astăzi pe locurile fostei Lucania mai există un toponim, râul Coscila (pe românește ar fi Coștila și este un vârf muntos

în Bucegi). Regiunea este plină de biserici rupestre în stil bizantin, datînd de la începuturile creștinismului în peninsulă.

Sicilia, cea mai mare insulă și cea mai mare regiune a Italiei ca stat, este autonomă. Are o suprafață de 25.711 km^2 și o populație de 5.048.553 locuitori în 2017. Se află în sud-vestul Peninsulei Italice, fiind despărțită de ea prin strâmtoarea Messina. Are atestare arheologică de locuire de la 12.000 îH (menhire, dolmene de tip megalitic din mileniile IV-III îH la Argimusco, Avola, toponim din seria Avlona, Albona, Albota, Albița, locuită cândva de triburile sicanilor). Pe țărmurile ei s-au aflat colonii feniciene și grecești, iar în interior a fost locuită atât de sicani, cât și de siceli (triburi venite dinspre Liguria – aflată la sud de Piemont, pe țărmul Mării Liguriei, considerate la origine de iliri) și elymi (veniți din Asia Mică). Vreme de 600 de ani au luptat contra stăpânirii romane, sprijiniți de fenicieni și de Pyrrhus al Epirului. Arhimede a murit într-unul din Războaiele Punice, în Sicilia. Munții insulei sunt o extensie a Apeninilor. Sicanii și Sicelii au fost triburi native în zonă, în vreme ce elymii, cu o civilizație extrem de rafinată, au venit cu mult înaintea fenicienilor și grecilor și s-au așezat în colțul nord-vestic al insulei. Până astăzi a rezistat un mozaic al elymilor care înfățișează două fete jucînd volei pe o plajă și purtând costume de baie din două piese. Virgiliu considera că regele fondator al elymilor se numea Acestes și el a ridicat cetatea Segesta, după numele mamei sale. Analiza ADNmc atestă faptul că elymii erau la origine egeeni, ca și etruscii. Tentativa lui Justinian de a reface stăpânirea Imperiului Bizantin asupra întregului fost Imperiu Roman, pentru a pune o barieră în calea ostrogoților, a început cu preluarea Siciliei de către generalul Belisarie. Abia în veacul al XI-lea generalul bizantin Gheorghios Maniakes, sprijinit de garda vikingă, a reluat tentativa de cucerire a Siciliei stăpânite de normanzi. Aceea a fost perioada de timp când pe insulă au fost colonizați iliro-traci. Toponimia păstrează până astăzi semnele acelui moment: muntele Scuderi, Platani, Salto, Halykos. Ulterior, în veacul al XVIII-lea, au fost colonizați acolo albanezi catolici. Dar insula a trecut de la francezi la spanioli ca regat sub administrație proprie până la Risorgimento, mișcarea de reunificare a Italiei. Giuseppe Garibaldi (ligur ca origine), despre care pomenește și I.L. Caragiale, a capturat Sicilia în 1860. Sfântul Vit s-a născut în Sicilia și a fost ucis pentru modelul creștin pe care-l oferea unei lumi pline de zei. El a avut tipul de comportament ascetic al nebunilor sfinți (avea epilepsie) din Asia Mică și Levant. Este considerat sfântul artiștilor și e venerat inclusiv în Lituania.

Sardinia și Corsica aparțin la origini vechilor civilizații din Mediterana de Vest, care aveau conexiuni pe țărmul nordic al Africii. Cea mai importantă dintre vechile civilizații ale insulelor a fost Nuraghe, asemănătoare cu civilizația neolitică din insula Malta. Piramide, menhire, dolmene, statui de mărime uriașă (și toată mitologia legată de uriași) înfățișând oameni (ca la Çatal Hőyük) alcătuiesc un complex peste care s-a așternut valul de migrație venit de la Sardis (capitala Lydiei, regat neohittit). Mitologia antică grecească menționează civilizația Nuraghe și afirmă (Homer apropo de lestrigonii care locuiau în Corsica fiind vizitați de Odiseu) că Norax, fondatorul ei, ar fi fiul uriașului Geryon. În sens mitologic, pelasgii provin întotdeauna din uriași. Corsica, la fel ca Sardinia, s-au aflat la răscrucea multor civilizații: iberii, aquitanii, etruscii, berberii, fenicienii, grecii.

*

* *

Acesta este în mare fondul identitar deasupra căruia s-au construit Republica, apoi Imperiul Roman. Urmele imperiului au rămas în permanență prezente: numeroase războaie de independență, ucideri în masă și negarea ferventă a evidenței fostelor identități, urmate de creștinismul occidental care a făcut din Vatican o supraputere. Nu menționez decât arderile pe rug făcute de Inchiziție în numele creștinismului catolic, în mai multe țări europene și întâmplate celor care nu erau catolici și pentru că nu erau catolici. Astfel de acțiuni „creștine” au forjat raporturi umane în virtutea cărora originarii acelor locuri și-au ascuns, ca și în Balcani (acolo din cauza otomanilor), identitatea reală.

Vatican este numele unei cetăți-stat din Italia, a cărei marjă de independență (politică, militară, economică și administrativă) depinde de Italia. Formal, Vaticanul nu este independent, ci depinde de Sfântul Scaun (instituția Papalității), forul central al creștinismului catolic. Numele Vatican vine de la cuvântul etrusc Vatica, ceea ce însemna grădină. Are 0,44 km^2 și o populație de aproximativ o mie de locuitori. În centrul cetății se află un obelisc egiptean antic adus în Italia de împăratul roman Caligula de la Heliopolis, capitala predinastică a Egiptului de Jos. Ridicarea Vaticanului ca putere creștină s-a

datorat împăratului Constantin cel Mare, care intenționa, în numele unității creștine și pe nodul energetic de forță al lumii vechilor traci, să ridice simbolul noii religii care să unească prin monoteism și să apere imperiul de migrațiile venite dinspre Asia, în principal perşi (iranici), fără să bănuiască faptul că, în timp, unitatea creştină avea să se împartă, ca şi imperiul însuşi, în orientală şi occidentală. Întreaga lume a întinsului imperiu cultivase, la începuturi, aceleaşi valori mitologice, apoi religioase şi, în bună măsură, identitare. Multă vreme, alături de Basilica Sf. Petru, edificată de Constantin cel Mare în 326 dH, a funcționat un templu dedicat zeiței Cybele (originară din Lydia, în Asia Mică), al cărei cult frigian fusese adoptat de grecii antici și diseminat în Mediterana. Perechea Cybelei, Attis, era de asemenea un zeu anatolian provenit din Frigia, dar cu origini în Sumer. Ridicarea Vaticanului și folosirea creștinismului ca forță de izbire a fostului Imperiu Roman în numele noului imperiu creștin a fost negată de celți, ca și de occitani, care au inițiat o putere papală adversă la Avignon. O istorie separată a creștinismului ar putea indica mai exact avatarurile de traversare din cursul Cruciadelor contra Răsăritului și Nord-Estului continentului european și, ca o consecință târzie, dar certă, forța de desprindere a lumilor vechi din această așa-numită unitate catolică prin apariția numeroaselor feluri de protestantism funcționale până astăzi și care au sfârșit prin a face din Vatican și din Sfântul Scaun o putere în bună măsură decorativă a Europei actuale. Cât despre ortodoxie, ea fiind prima în ordinea apariției istorice ca fenomen religios, dintre toate creștinismele, a rămas, evident, în afara problemelor interne ale catolicismului și protestantismelor de orice fel.

O seamă de trăsături identitare de fond, care țin de viața cotidiană, de obiceiurile de viețuire ale familiilor și micilor comunități au traversat, în Italia ca și în restul Europei, la firul ierbii s-ar putea zice, mileniile de istorie complicată și adesea încrâncenată chiar în numele apărării identitare, indicându-ne până astăzi esența umană a locului și felul cum arătau lumile vechi ale Peninsulei Italice la rădăcinile lor. Acum, când Uniunea Europeană a practicat o deschidere spre abordarea unor astfel de chestiuni identitare și încurajează exprimarea de sine a omului, toate aceste lumi vechi ies la iveală cu întregul lor traseu și periplu istoric.

San Marino – trebuie menționat ca stat-enclavă de pe teritoriul Italiei. Este o republică de 62,1 km^2, cu o populație de 33.285 locuitori. Se află în partea de nord-est a Munților Apenini. La origini a fost colonizată de ilirii din Liburnia, mai apoi au venit croații (la origini migrație ajunsă pe Coasta Dalmată și așezată peste stratul ilir dinspre Tanais, la gurile Donului). Ocupația principală a fost pirateria. Este interesant de observat că în prezent republica este condusă de un guvern comunist.

2.2.11. Malta

Malta este o republică prezidențială aflată pe un arhipelag format din două insule (Malta și Gozo) din Mediterana de Vest. Are o suprafață totală de 316 km^2 și o populație de 445.426 locuitori în 2014. Limba oficială este malteza (o limbă semitică, are rădăcini feniciene, dar și punice – adică ale coloniilor feniciene din Mediterana de Vest). Este membră a Uniunii Europene și Zonei Euro. Numele Maltei vine din feniciană, unde maleth însemna port. Inițial a fost colonizată de fenicieni, în mileniul I îH, pe când căutau surse pentru schimburi comerciale (fiind tributari Babilonului) și au atins Iberia (unde au edificat Tartessos, apoi au fondat în nordul Africii Kart Hadasht – Orașul Nou (Cartagina) și au ieșit în Atlantic unde, prin navigație de cabotaj, au atins insulele Capului Verde, lăsând atestări scrise despre ceea ce au găsit pe drum. Fenicienii au venit însă pe un teren locuit de pelasgi (există dovezi ale unei culturi megalitice impresionante din mileniul al VI-lea îH, cu mari similitudini de civilizație cu acelea ale vânătorilor și pescarilor din Sicilia Paleoliticului). Templele datate mileniul al IV-lea îH, ale căror mărturii se văd până astăzi la Mnajdra, Hagar Qim, Ghar Dalam ș.a., au avut mai multe faze, ca și Troia. Cea mai veche fază a acestor temple este Ġgantija – a uriașilor). Templele au un nivel de suprafață și trei nivele de adâncime, amintind de structurile Cappadociei. O statuie extrem de asemănătoare cu a Gânditorului de la Hamagia a fost descoperită în aceste temple. Cele trei temple de la Mnajdra au aspectul unor trupuri de femei culcate pe pământ și serveau drept observatoare astronomice, structurile fiind aliniate după fazele Lunii, ca și structurile tracice din Samothrace, de la Sarmisegetuza dacică (nu cea romană, care era Reggia), unde structurile erau aliniate însă după Soarele aflat la echinox ori solstițiu. După dispariția rutelor comerciale feniciene, atacate permanent de greci,

Malta a fost sub jurisdicția Cartaginei (din secolul al IV-lea îH), ca port în releul comercial fenician din Mediterana, dar a fost pierdută în favoarea romanilor în secolul al III-lea îH. Malta a fost apoi, de la Justinian, sub jurisdicția Bizanțului până în veacul al IX-lea dH, când a fost cucerită de vizigoți și, la puțină vreme după, de arabi. Religios vorbind, Malta a oscilat între creștinismul de tip oriental, ortodox și cel catolic, adică între Patriarhia din Constantinopol și Vatican. A urmat cucerirea normandă, când insulele malteze au făcut parte din Regatul Siciliei. Napoleon a intenționat să refacă pentru imperiul său integritatea stăpânirii asupra Mediteranei (o nouă Mare Nostrum), intrând deopotrivă în Egipt și luând Malta. După Congresul de la Viena (1815) Malta a devenit însă colonie britanică, fiind apoi considerată independentă de Coroana Britanică din 1964.

2.2.12. Grecia

Grecia, oficial Republica Elenă, este un stat aflat în Peninsula Elenă (sau Grecească), strategic așezată în centrul Mediteranei de Est. Se mărginește cu Albania la nord-vest, cu Republica Macedonia (desprinsă din fosta Iugoslavie, prescurtare internațională FYROM) și Bulgaria la nord, cu Turcia și Marea Egee la est, cu Marea Mediterană la sud și cu Marea Ionică (deschisă către Mediterana) la vest. Suprafața (cu insule cu tot: Cycladele de Nord și de Sud cu Thassos și Samothrace; insulele Ionice cuprinzând și Cefalonia, Corfu, Leucas; insulele Egeene, plus Creta, Eubeea, Samos, Chios, Lesbos; arhipelagul numit Dodecanez, Sporadele) este de 131.957 km^2 (dintre care insulele au o suprafață totală de 24.900 km^2), iar populația totală este de 10.815.000 de locuitori în 2011, cu o densitate medie de 82 locuitori/km^2. Grecia deține în jur de 400 de insule, dintre care 227 nu sunt locuite. Statul a apărut în 1830 (recunoscut 1832), ca urmare a Războiului de Independență contra Imperiului Otoman, război care a început în 1821 (organizat de Mișcarea Eteria) și a fost dus inclusiv cu forțe de guerilă (în timpul cărora valahii elenizați – armatolii – s-au remarcat: Ipsilanti însuși era din Pont), dar și cu sprijinul unor state precum Rusia (aflată ea însăși în conflict deschis cu Imperiul Otoman). Guvernatorul Ioannis Kapodistria (născut în Corfu dintr-o familie originară din Peninsula Istria și format ca politician în Rusia) a fost ucis la doi ani după instalare și a urmat o dinastie regală de origine germană. Marea Britanie a cedat în 1864 Regatului Grec insulele Ionice, Imperiul Otomana cedat în 1881 Thessalia. O parte din Macedonia și o parte din Epir au fost obținute după Războaiele Balcanice (1913), precum și insula Creta în întregime. Grecia a primit după Tratatul de la Sèvres (1920) Tracia de Est (pe coasta nordică a Mării de Marmara) și fostele colonii ioniene de pe coasta Asiei Mici (ambele de la otomani), dar le-a pierdut în 1923, prin Tratatul de la Lausanne, când a câștigat în schimb de la Bulgaria Tracia de Vest, eveniment dublat de un masiv schimb de populație: creștinii în Grecia și Bulgaria, musulmanii în Imperiul Otoman. În acest proces și-au pierdut viața sute de mii de oameni, deoarece numărul celor deplasați din fiecare religie nu era egal, astfel încât numeroși creștini s-au văzut rămași, după mutare, fără mijloae de trai, deoarece preluau fostele proprietăți musulmane din Balcani, mult mai puțin numeroase. În plus, meglenoromânii, o etnie de două ori ascunsă, fiind creștini musulmanizați cu forța la origini, au plecat în Turcia și au fost colonizați de preferință în Trakia. Acest lucru s-a întâmplat după ce, în urma Războiului greco-turc, 1919–1922, populația migrase masiv dinspre Pont și alte zone ale Asiei Mici, către Munții Pindului, formând un complex de sate ciobănești în zona Gramoștea, Kastoria, iar sensul identitar al mișcării a fost limpede. Unul dintre sate se numește până astăzi Pontini. A existat migrație, dar mai slabă, și la nord de Dunăre, mai ales în Oltenia, unde numele Ponta este o moștenire a acestui episod al trecutului. În sfârșit, Italia a cedat în 1947 către Grecia Dodecanezul.

Grecia este membră a Națiunilor Unite de la fondare, din 1945, a NATO din 1952, membră a Uniunii Europene din 1981 și parte a zonei euro din 2001. Pindul și Olimpul (cel mai înalt munte al țării, 2957 m) sunt cei mai cunoscuți munți ai Greciei, dar Grecia Centrală, Epirul și Macedonia sunt în întregime zone muntoase, alcătuind o adevărată coloană dorsală a țării, care face legătura cu lanțul Alpin (prin Dalmația), Munții Rodopi și Balcanii, continuați cu Munții Carpați (care ajung până în Polonia). Conform statisticilor grecești, cea mai importantă minoritate este cea albaneză (4%), restul minorităților recunoscute statistic, inclusiv cea aromânească (valahă), fiind în procent total de 2%. Pământul de astăzi al Greciei a fost locuit din Paleoliticul Superior (timpuriu), când omul de Neanderthal trăia în peșteri (cea mai veche descoperire este Peștera Petralona, în nordul Macedoniei

grecești, spre Trakia, cu o atestare de locuire de 270.000 de ani), apoi a fost locuită de pelasgi, populație de substrat a peninsulei și a întregului continent, ca și a Asiei Mici. Civilizația minoică (după numele regelui Minos) din insula Creta, atestată cu 3000 de ani î.H. și fondată probabil de filistini ori sumerieni, care se întindea în Mediterana de la țărmul egiptean până în insula Sicilia, având de asemenea colonii în arhipelagurile Mării Egee, ca și pe coasta de vest a Asiei Mici, a fost înlocuită de aceea myceniană (Mycene se afla în Peninsula Elenă, în Achaia). În Marea Egee a strălucit Civilizația Cycladelor, arhipelag care, la 3000–2500 î.H., a dat lumii unele dintre cele mai interesante opere de artă abstractă (așa-numita perioadă geometrică, numită la fel și în arta frigiană), influențată fiind de aceea din Creta și Cipru (acesta a devenit spațiu grecesc prin opțiune, nu după etnie, fiind, mai înainte, colonizat de fenicieni și egipteni. Ca și în insula Thassos, a tracilor, și aici acropolele se numeau Cadmea, după numele lui Cadmus fenicianul, acela care a răspândit alfabetul).

Ruta comercială unea, în lumea veche, Marea Neagră cu țărmul nordic al Africii. Așa numitul Coridor Levantin, parte a Marelui Rift African, funcționase în ambele sensuri atât pe apă, cât și pe uscat, încă de la prima migrație a lui Homo Sapiens dinspre Africa de Sud-Vest spre Orientul Apropiat și Europa. Coridorul a asigurat răspândirea primordială a speciei umane între Africa, Europa și Asia. Această rută a fost controlată, pentru Mediterana de Est, de sumerieni, asirieni, filistini, hittiți, fenicieni, cretani, traci, apoi de greci. Tuturor acestora egiptenii antici le spuneau Popoarele Mării. Grecii înșiși, în întregul lor, indiferent de triburi, se numeau pe ei înșiși eleni (helleni), iar teritoriului îi spuneau Hellada, după un mitic conducător originar al triburilor, Hellenus. Triburile grecești și-au însușit insemnele magice ale predecesorilor lor, Soarele și Luna, și, primitori precum romanii mai târziu, au format un Pantheon de zei care cuprindea pe cei mai însemnați reprezentanți ai religiilor precedente. De la traci provin Apollo, Artemis, Asklepios, Hygea, Orfeu, Dionysos, Herakles, Nike, titanii sau uriașii (Okeanos și Thetys în mod special) și ciclopii. Ca și cretanii, mai vechi colonizatori ai peninsulei, de dinainte de greci, aveau scrieri diferite (cele mai multe silabice și care se citeau de obicei, dar nu totdeauna, alternativ, un rând de la dreapta la stânga, următorul de la stânga la dreapta sau după o spirală, de la centru spre margine), scrieri provenite din cea sumeriană, feniciană, minoică (scrierea lineară A) sau din scrierea hittită (mai exact hieroglifele luwite, folosite de populația hurrită, considerată a fi de substrat chiar în Imperiul Hittit). Cea mai veche scriere tracică, de pe tăblițele descoperite în Grecia, la Dissipilio, în 2016, este bisilabică, iar semnele sunt asemănătoare cu hieroglifele luwite. Unele alfabete (precum cel cretan) nu s-au descifrat încă. Triburile de greci apărute în mileniul II î.H. au produs mari modificări de civilizație prin buna organizare administrativă a teritoriului și prin asumarea deciziilor colective (supuse la vot, au fost descoperițe tăblițe de lut care înmatriculau votanții) asupra viitorului cetăților lor. Cultivarea ideii de pan-elenism (după modelul pan-tracic), de unitate a tuturor în virtutea identității comune, indiferent de triburi, a fost ceea ce a susținut lumea greacă în constituirea supremației militare și a civilizației sale în Mediterana de Est.

Marea migrație a perșilor, care a dus – ca măsură de rezistență – la adoptarea limbii grecești de către toate regatele neo-hittite din Asia Mică încă din veacul al IV-lea îH a fost un alt motiv de răspândire a modelului grec de civilizație. Primele jocuri olimpice pan-elene avuseseră loc în 776 î.H., dată considerată ca fiind sfârșitul perioadei întunecate a istoriei antice grecești (de la finalul Epocii Bronzului și începutul Epocii Fierului), deoarece unise, practic, pe toți grecii, care deveniseră astfel conștienți de identitatea lor comună, diferită de a barbarilor, oricare ar fi fost ei. Nu este însă mai puțin adevărat că helen/barbar a însemnat pentru toată istoria viitoare a umanității începutul segregării, al nerecunoașterii identității și culturii altora în favoarea recunoașterii (și impunerii) propriei civilizații (vezi modelele britanic, francez, german, rus etc.). Triburile germanice, ca și celții și slavii au dezvoltat de asemenea, dar mai târziu decât pan-helenismul, acest mod de răspundere a tuturor pentru soarta comună a neamului.

Grecii i-au înlocuit pe fenicieni ca „putere a țărmurilor" Mediteranei – ei au edificat colonii numai la țărmul maritim, niciodată în interiorul uscatului – au impus un alfabet, un tip de civilizație și, adesea, o uniformizare lingvistică, negându-și fervent predecesorii și minoritarii și încercând să-i asimileze. La data primei menționări scrise (a lui Herodot, născut în Halicarnas, regatul Caria, pe coasta Asiei Mici) a macedonenilor în istorie, secolul VIII î.H., tracii și ilirii se aflau în Peninsula Balcanică și Elenică din Neoliticul timpuriu și provin din civilizația pelasgică de substrat. Multe cuvinte ale limbii

vechi grecești au origine tracică, toponimele sunt transcrise sau traduse după cele originare, ale tracilor. Atena, Amphilisos, Amphipolis, Acheron, Carpos sunt cuvinte de substrat în greacă, după proiectul desfășurat de istoricii și lingviștii greci înșiși. De altfel, proiectul arheologic greco-suedez de la Karditsa (Thessalia), pentru identificarea vechimii civilizației tracilor, numit *Vlochos Archeological Project*, aflat în plină desfășurare, repetă ideea folosită de Cipru, care, pentru a stăvili furtul valorilor arheologice de pe teritoriul său (mai ales de către SUA), a încheiat un contract de săpături cu trei arheologi suedezi (dintre care unul avea să devină mai apoi regele Suediei), proiect care, între 1927–1931, a descoperit vechea civilizație a celei mai mari producătoare de cupru a lumii antice, ca și fundamentul ei pelasgic și fenician. Jumătate din obiecte au revenit arheologilor, care au înființat la Stockholm Muzeul Mediteranei (Medelhafsmuseet). Homer însuși enumără, în *Iliada* și *Odiseea,* patru triburi de greci și 35 de triburi ne-grecești în Peninsula numită azi Grecească, dintre care peste 14 de traci. Regatul tracic al Odrysiei a fost cucerit de Regatul Macedonean (nici el grec la origini, ci format din triburile pre-grecești ale chaonienilor, molossienilor și thesproților venite în Epir dinspre sud, probabil din Creta, care au migrat spre nord-estul Peninsulei Balcanice). Zonele administrative se numesc până astăzi, în Grecia contemporană, Tracia și, respectiv, Macedonia (fiind singurele cu reprezentare directă în guvernul grec). Este interesant de observat – iar Nicolae Iorga (aromân ca origine) a și făcut-o în *Byzance après Byzance* – ce a devenit populația tracică pe parcursul existenței de veacuri a Imperiului Roman și apoi Bizantin și a transformărilor sale succesive. Evident, standardele macedo-tracice au rezistat și în timpul lungii stăpâniri a Veneției, și ea o reeditare a conceptului de Mare Putere Maritimă, stăpânitoare mai ales a țărmurilor, din Peninsula Istria până în Egipt. Deoarece se știe că tracii i-au dat pe români (dacii erau triburi de traci, geții însă nu) în fosta Dacia, dar și pe vlahii existenți astăzi din Carpații Albi și Alpi până în Dodecanez și Turcia – Alpii Pontici, rămâne de văzut ce parcurs au avut de-a lungul istoriei și spațiului toți acești identitari, mai mult nerecunoscuți, decât recunoscuți în timp de către Puterile care au accesat una după alta spațiul locuit de ei. În prezent Grecia Centrală are o universitate cu departamente aflate în Lamia și Livadeia, ambele zone pre-grecești la origini. Legenda Lamiei cea cu picioare de rață a fost prezentă în Sumer și la frigieni, există la basci. Cât despre Livadeia, ea a dat toponime cvasi-identice în tot spațiul ex-tracic: Livadhia, Livadi, Livada, Livezi.

2.2.12.1. Macedonia de Est și Tracia

Unitate administrativă a Greciei din 2010 (prin Legea Kallikratis), cu reprezentare directă în Parlamentul grec. Macedonia de Est are o suprafață de 14.158 km^2, o populație de 608.182 locuitori în 2011 și o densitate medie de 43 de locuitori/km^2. Această unitate administrativă descentralizată cuprinde Tracia grecească (intrată între granițele Greciei în 1919, prin Tratatul de la Neuilly), insulele Thassos și Samothrace și doar una din cele trei unități macedonene ale Greciei: Macedonia de Est. Această euroregiune are o suprafață de 32.968 km^2 și o populație de 2.480.760 de locuitori în 2011, cu o densitate medie de 43 locuitori/km^2. Regiunea administrativă (euroregiune sau regiune de dezvoltare) Macedonia de Est și Tracia din statul grec de astăzi (partea sudică europeană a Traciei istorice, care nu atinge însă Bosforul) se mărginește la nord cu Bulgaria (mai exact cu Tracia de Nord istorică), la est cu Turcia (partea anatoliană a Traciei de Est), la sud cu Marea Egee, la vest cu Macedonia Centrală (euroregiune separată). Există și o euroregiune grecească Macedonia de Vest (având capitala la Kozani – românește Cojani, fiindcă este o zonă valahă), mărginită la nord și nord-vest de Republica Macedonia (separată din fosta Iugoslavie și numită prescurtat FYROM) și de Albania. În prezent există o Asociație Regională a Municipalităților, numită Trakia (din 1997), cu scop declarat identitar și turistic, care reunește orașele din zona tracică a trei țări: Bulgaria, Grecia, Turcia. Sunt 32 de municipii din șapte regiuni, care-și propun să definească parametrii autoguvernării în cadrul UE și al statelor respective, condiții pentru comerț liber, schimb de informații pentru promovarea proiectelor care să ajute dezvoltarea complexă a zonei și pentru protejarea identității ei culturale. Din fosta Tracie istorică se cuprinde în actuala Macedonia de Est și Tracia partea de sud a Traciei de Vest (partea de nord fiind în Bulgaria, iar cea de est fiind în Turcia de azi, teritoriu numit în prezent Rumelia, la fel ca și Grecia Centrală, adică zonă romanizată, în amintirea fostului imperiu Roman și apoi Bizantin). Din

punct de vedere istoric situația este și mai complicată, deoarece, nici în cazul Macedoniei, nici în cazul Traciei, hotarele de țară nu cuprind în întregul lor provinciile de la începutul secolului al XIX-lea. Capitala provinciei Macedonia de Est și Tracia este Komotini, 66.580 de locuitori, dar Salonicul (322.240 de locuitori) este centrul administrației descentralizate a euroregiunii care cuprinde și Macedonia Centrală. Thessaloniki este numele grecesc. Își are originea în cel de al treilea război sacru al macedonenilor, aliați cu Thessalia, contra phoceenilor, în urma căruia Philip al II-lea și-a adjudecat Thessalia și și-a botezat fiica, sora lui Alexandru Macedon, Thesaloniki. Nike era la origini o zeiță a tracilor (a Victoriei; numele ei a dat Nikos, Nicolae, Nicoleta în lumea de rit ortodox și Victor în aceea post-latină, unde Nike a fost tradus Victoria). Numele din greacă este transliterarea celui originar. Traco-ilirii (triburile delmati, care au dat numele Dalmației) foloseau rădăcina sal-: Salona, Salonica (sărătura, sărăturica; și în România există Salonta, solniță, în Bulgaria vechiul toponim Solnitzata – solnița), iar între cele două cetăți se afla calea caravanelor care traversau dinspre Marea Egee spre Marea Adriatică (Via Egnatia). Macedonia de Vest formează o euroregiune cu administrație autonomă împreună cu Epirul de Vest (cel de Est aparține Albaniei). Tot ansamblul Traciei, Macedoniilor și Epirului a adăpostit traci, care i-au dat pe străromâni (dialectul aromân și meglenoromân), astăzi numiți v(a)lahi.

Tracia grecească de astăzi are o suprafață de 8.578 km^2 și populație estimată la 368.993 de persoane în anul 2006, dintre care 120.000 musulmani. Principalele localități cu populație românească (aromâni) sunt în lungul Viei Egnatia, calea strategică pre-romană și romană de legătură între Marea Adriatică și Marea Egee, adică între Roma și Bizanț: Komotini, Alexandrupoli, cel mai mare oraș al regiunii Tracia, cu 52.700 de locuitori în 2001, iar golful spre care dă localitatea se numește Trakiko Pelagos – Pelagosul Tracic, continuare a Marelui Rift African, cu atestări de specii vii din Miocen, Kessani (Cheșani), Feres (Fereș), Vissa (Vița), Mandra (Mândra), Avdira (fost Abdera, fondată de miticul Herakles, ca și Herakleionul din Creta), Karvali (de la cărvănari, termenul vlah pentru purtătorii caravanelor cu mărfuri), iar spre sud-vestul actualei Tracia (Traki), în zona macedoneană, Kavala (cavalul e un instrument muzical popular), Katerini (aceea este zona din care împăratul Bizanțului a trimis în veacul al V-lea ciobani dardani romanizați, adică străromâni – foști paioni ca trib – în Sinai, pentru a sprijini cu hrană pe constructorii mânăstirii Sfânta Ecaterina, iar acum formează acolo tribul Djebalia, adică Muntenii), Livadi (Livada), Vergina, Veria, Pella, Gianitsa, Makrinitsa (Măcrinița; și în România există toponimul, în județul Buzău se află localitatea Măcrina), Pelasgia ș.a. Totuși, ultimul cens care înregistrează oficial populație cu limba română ca limbă maternă (aromâni, meglenoromâni) a fost în 1951, iar procentul era de 0,1%. Cu toate acestea, aromâna se vorbește în familie și există formații de dansuri populare clar de origine valahă (cea mai cunoscută la Komotini), se organizează festivaluri anuale de folclor (ca pretutindeni în fostul spațiu tracic), iar tradiția portului, muzicii (cimpoiul, clarinetul, taraful), dansului (hora, bătuta, mândra, bătrâneasca ș.a., toate cu mâinile dansatorilor înlănțuite, ca în vechile incantații orifice dedicate lui Apollo și Artemis, zei originar traci) și cea culinară (unde sarmalele și pasca – plăcinta cu brânză în sens larg – au rămas până astăzi feluri specifice, până în insula Karpathos din Sporade). Festivalurile tradiționale de vară sunt adevărate coloane vertebrale identitare ale foștilor traci, fie că e vorba de creștini (ortodocși ori catolici) sau de cei trecuți la islamism. Deși mulți identitari și-au pierdut limba maternă și nu se declară români, ci greci, totuși funcționează în virtutea tradițiilor care țin împreună, până astăzi, comunitățile și identitățile lor, ceea ce dă culoare cvasi-unitară întregului areal formativ. La origini, în sens mitologic, Trakia a fost fiica lui Okeanos (un Titan) cu Parthenope și sora Europei (feniciană) și a lui Thetys. Ca regiune istorică, atestată de Herodot și Strabo, era mărginită la nord de capătul nordic al Carpaților, la est de Scythia Mare (de la nordul Mării Negre) și de Marea Neagră însăși, iar în Asia Mică de vechile regate Paflagonia, Calybia, Chaldia, Urartu (azi Armenia), Galatia, Lycaonia (de pe malul sudic al Mării Negre), la sud-vest de alte regate formate după căderea Imperiului Hittit (neo-hittite): Pisidia, Caria și Lydia (în acestea exista și populație tracică), la sud se aflau Peloponezul și insulele Dodecanezului. La vest aria tracică era mărginită de Coasta Dalmată (triburile delmates) și Munții Romanija (în Bosnia de azi), de Iliria (cu origini dardane), Marea Adriatică și Golful Veneției. Această situație era valabilă în mileniual III-lea – al II-lea î.H., dar Herodot (născut în Caria) o menționează încă în *Istoriile* sale (sec. V î.H.), unde afirmă că tracii erau cel mai numeros popor al lumii (cunoscute

atunci) după indieni și suprafața continentală acoperită de ei era mai mare decât a restului Europei. Peninsula Chalcidică (al cărei nume evocă cetatea Chalcidis, în Asia Mică (regatul Pont), dar și Chalkis din Grecia Centrală, proiectând astfel un întreg areal originar) se afla în spațiul tracic. Poate nu întâmplător, ci prin afinitate, Aristotel, născut în Peninsula Chalcidică, la Stagira, i-a fost ales profesor și prim sfetnic lui Alexandru Macedon. Brațul și mintea, unite astfel, au reușit să împingă înapoi perșii, în numai doi ani, până la granița Indiei. Aristotel a inventat pentru aceste războaie catapulta. Cavaleria tracică a peltaștilor a asigurat flancurile bătăliilor, în vreme ce falanga macedoneană ataca frontal. La căderea Bizanțului, fugind, călugării care țineau de Athos (în Peninsula Chalcidică) au avut consemn să răspândească pretutindeni scrierile lui Aristotel. Astfel, Renașterea numită grecească (greaca fusese limba Imperiului Bizantin, deși el își spunea romanic) a stat la baza Renașterii italiene și a Renașterii Europei însăși. Totul începuse însă cu Alexandru Macedon. Atunci a apărut cel mai mare imperiu al istoriei. El a cuprins toată Mediterana de Est (Egiptul, Coridorul Levantin, Asia Mică), Drumul Mătăsii, Margiana, Bactriana și Sogdiana, cetăți aflate la limita triburilor indo-iranice ale massageților (Geția Mare, dintre Tian Shan și Poarta de Fier a Asiei, aflată în vecinătatea perimetrului sacrei Daxia, reproducere pământeană a Regatului Cerului, cum credeau chinezii antici).

Macedonia istorică a apărut ca entitate în secolul al VII-lea î.H., triburile migrând dinspre partea de sud a Epirului de azi, unde se aflau molossienii, chaonienii și thesproții (feniciano-iliri). Ei au ocupat o parte din zonele tracilor (cu Muntele Olimp – al doilea Olimp, după cel din insula Karpathos, al treilea fiind în Asia Mică – apoi Pella, Salonicul, Peninsula Chalcidică), învecinându-se astfel cu Paionia, Pelagonia și Odrysia (regate tracice) la nord și nord-est. Macedonenii s-au extins relativ rapid pentru lumea din veacul al VII-lea î.H., devenind un regat, apoi – sub Alexandru Macedon – un imperiu (secolul al IV-lea î.H.). La sud imperiul a cucerit pământul grecesc (fără Epir, fără Sparta – colonie aheană – și fără Creta) și a atins limita Egiptului, cucerind țărmul său mediteranean. În partea de răsărit a Mediteranei Imperiul Macedonean a stăpânit marele Coridor Levantin al tuturor migrațiilor, încă de la apariția omului ca specie. Deși Phrigia și Bithynia (din Asia Mică) au fost absorbite în acest nou imperiu, ca și zona tracică a Thessaliei, totuși Alexandru Macedon, care a venit până la Dunăre, nu i-a cucerit pe daci. Paionii (peonii) au rămas de asemenea în afara zonei sale de influență, ca și cea mai mare parte a Regatului Odrysiei, triburile de iliro-traci și acelea din lungul Dunării, din munții și de pe Coasta Dalmată, din Peninsula Istria.

În secolul XX partea de sud a entităților istorice Tracia de Vest și Macedonia de Vest și Centrală (cu Salonicul la est și sudul Epirului la vest) au intrat în componența statului grec fie după Războaiele Balcanice (1913), fie în prelungirea împărțirilor teritoriale de după Primul Război Mondial. Astfel, în 1923, în urma Tratatului de la Lausanne, la schimbul masiv de populație între Bulgaria, Turcia și Grecia pentru rezolvarea problemelor religioase, dar, din păcate, nu și etnice, mulți români care fuseseră islamizați au fost trimiși în Turcia, în zona Hemșin din Alpii Pontici (Consulatul Grec din Berlin a menționat atunci 35% pomaci și tőrbeși, cu toții foști creștini români și bulgari, dintre musulmanii transferați în Turcia, care aveau să vină pe terenul altor traci, refugiații bithyni și frigieni, aflați sub perși și apoi islamizați cu mult înaintea lor, încă de Selgiucizi). La censul din 1951 aromânii și meglenoromânii din Tracia nu mai însemnau, după statisticile grecești, decât 0,1 % din totalul populației provinciei (față de 0,2%, procent afirmat imediat după 1923). Regiunea Macedonia și Tracia cuprinde zona tracă a prefecturilor Xanti, Rodopi și Evros și pe aceea macedoneană a prefecturilor Drama, Kavala și insulele Thassos și Samothrace – Samosul tracic – punct important pe ruta comercială dintre Europa, Asia Mică și Egipt.

2.2.12.2. Macedonia Centrală

Provincia istorică Macedonia (67.000 km^2) se învecina, înainte de cucerirea romană din secolul II î.H., cu Epirul la vest, Paionia (regat tracic) la nord, Odrysia (regat tracic) la est și Thessalia (viitoarea

Megali Vlahia – Valahia Mare) la sud. Numele Makednoi (macedoneni) vine din greaca veche și însemna „cei de la munte, munteni”. La origini, macedonenii provin din triburile pre-grecești ale molossienilor, chaonienilor și thesproților, ajunse în sudul Epirului de azi dinspre Creta sau Levant. A fost constituită din Macedonia de Sus și Macedonia de Jos (Egeeană). Philip al II-lea, tatăl lui Alexandru Macedon, a extins regatul și asupra părții sudice a Traciei de Est (parte din regatul odrysian) și asupra Efesului, stăpânind astfel capătul egeean al marelui drum comercial Via Egnatia, care lega Roma de Marea Adriatică, de Marea Egee și Anatolia, tăind astfel în două zonele muntoase sudice locuite de traci (Pindul de Thessalia și Grecia Centrală). O redeșteptare a vechii identități macedonene s-a întâmplat sub Pyrrhus al Epirului, care a vrut să stăpânească și Macedonia. Din secolul al IV-lea î.H. limba administrației macedonene a fost greaca. Semnalul folosirii limbii grecești în toată lumea tracică fusese dat de Mausolos al Cariei, care cucerise Lycia, Ionia și câteva insule egeene. Majoritatea fostelor regate neo-hittite din Asia Mică erau hotărâte să reziste prin hellenizare, ca entitate-tampon, în fața migrațiilor dinspre răsărit sau apus (mezii, perșii, goții, romanii etc.). Romanizarea teritoriului a fost mai îndelungată decât în Dacia, triburile goților și hunilor au venit mai devreme (secolele al III-lea – al IV-lea d.H.), iar influența Bizanțului a fost mai intensă. Trebuie însă observat cât de puternic a rămas, inclusiv în Bizanț, mesajul lui Mausolos, deoarece imperiul își spunea Romania (nume moștenit de România, Romanija din Croația), ca descendent al Imperiului Roman, dar cultiva limba și cultura greacă. Regatul româno-bulgar al fraților Petru și Asan (secolele XII-XIII), contemporan cu acela al Epirului, a cuprins și parte a fostului regat tracic al Odrysiei, aflat – după Philip al II-lea – în componența Macedoniei. Totuși limbile regatelor neohittite, ca și limba macedoneană, s-au vorbit și s-au scris în continuare, până în veacul al VII-lea dH, în plin Bizanț.

În prezent Macedonia grecească (regiunile Macedonia de Est–Trakia, având capitala la Komotini; Macedonia Centrală, având capitala la Salonic; Macedonia de Vest, având capitala la Kozani) este formată din anticele Macedonia de Sus (partea de sud și de vest a ei; partea de nord a fostei Macedonii de Sus formează Macedonia independentă, desprinsă din fosta Iugoslavie – FYROM) și Macedonia de Jos (azi Centrală și de Vest din Grecia). La recensământul din 2011 s-a declarat macedoneană 51% din populația provinciilor grecești macedonene, restul fiind greci, albanezi și alte minorități: evrei, egipteni, țigani, turci, armeni, dar și vlahi (vlași), adică aromâni și meglenoromâni. Aceștia sunt nativi în zonă și provin din tracii hellenizați mai întâi, apoi romanizați, iar conform Liniei Jireček aflați sub influență grecească în vremea Bizanțului. Statisticile istorice indică, de pildă, 3900 de meglenoromâni la Weigand și 5000 la Th. Capidan doar în localitatea Nânta. Ea trebuie menționată în mod special, deoarece, silită – în întregime – să treacă la mahomedanism în perioada Pașalâcului de Silistra, a dat migrație fie spre Asia Mică în cadrul schimburilor de populații, fie spre zonele balcanice locuite de aromâni și istroromâni (amestecându-se cu morlacii din Istria), fie spre România (Dobrogea). Cifra vehiculată de ambii cercetători pentru meglenoromâni în totalitatea lor a fost cam de 14.000 de persoane la sfârșitul veacului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea. Există azi în Grecia meglenoromâni musulmani (tőrbeși), dar mult mai puțini decât în Albania sau Turcia. Aromânii sunt în număr mai mare în Pella (zonă tracică, fostă capitală istorică a Macedoniei, cucerită de la traci încă de Philip al II-lea, tatăl lui Alexandru Macedon) și în satele de munte aflate în lungul Vardarului (în greacă Axios), adică al fostei Via Egnatia. Merită menționată Veria (Beroea antică, despre care Thucidide spune că era locuită la anul 1000 î.H., iar Herodot menționa că locuitorii vorbeau aceeași limbă cu aceia din Pella), unde se află azi sediul Patriarhiei Ecumenice a Greciei. La Veria s-a născut viitorul mitropolit al Alexandriei, Mitrofan Kritopulos (Cretanul) din veacul al XVI-lea, absolvent al Oxfordului (ca și Cacavelas, profesorul lui Dimitrie Cantemir), prieten cu Kiril Lukaris, cel care a promovat învățământul pan-ortodox de tip grecesc din insulele Mediteranei până în spațiul fostei Dacii inclusiv (ceea ce a și provocat reacția lui Petru Movilă, care optase pentru pan-slavism). Un loc deosebit în istoria spiritualității românești îl joacă Salonicul. Din Salonic (aromânescul Săruni) au plecat frații Chiril și Metodiu, călugări, pentru a-i creștina pe slavii din Carpații de Nord și pentru a răspândi alfabetul astăzi slav, format din litere originar grecești și latine. Salonicul este al doilea oraș ca mărime al Greciei, iar muzeele sale ilustrează din plin ascendentul tracic al locului. Orașul s-a format în veacul al IV-lea î.H. din aproape 30 de sate, la capătul egeean al Viei Egnatia, fiind – ca și azi – o sărătură unde trăgeu ciobanii cu oile. De acolo începe drumul către Athos. Conform Liniei

Jireček, Salonicul ține de spațiul aflat sub influență grecească, iar vorbitorii de limba română se resimt și ei de influențe grecești masive, mai ales în vocabular (deși există cercetători care susțin că limba greacă însăși deține foarte multe cuvinte de la traci, s-au făcut dicționare în acest sens, fiindcă Homer încă menționa că existau în lumea greacă peste 14 triburi de traci, în comparație cu numai 4 grecești).

2.2.12.3. Macedonia de Vest

Macedonia de Vest este o regiune a Greciei actuale mărginită la est de regiunea Macedonia Centrală la nord de Republica Macedonia (FYROM, prin regiunea Bitola, zonă valahă), la vest de Epir (partea grecească) și Albania (Epirul Albanez), la sud de Thessalia. Are patru prefecturi (Kastoria, Florina, Kozani, Grevena, toate cuprinzând și populație valahă) cu o suprafață totală de 9451 km2 și 307.857 locuitori (după recensământul din 2001). Capitala regiunii este Kozani (Cojani – și în Câmpia Română se folosește cojan ca metaforă pentru țăran al cărui mod de a gândi nu poate fi schimbat pe nicio cale), 53.880 de locuitori. Zona este muntoasă, mai exact 82% din totalul regiunii (prelungirea Munților Pindului aflați în Epir spre Munții Alpi din Dalmația – cu lacul montan Prespa – Mare și Mică – românește Prispa, arată ca și Lacul Roșu). Este unul din Parcurile Naționale ale Greciei, densitatea populației este de 32 locuitori/km^2. Prin regiune trece Via Egnatia (care-și păstrează și astăzi acest nume), iar pretutindeni (cu deosebire la Grevena) pot fi văzute cunoscutele poduri de piatră sub formă de arc de cerc specifice tuturor ariilor valahe din Liguria până în Peninsula Balcanică și Elenă, până în Turcia inclusiv. În Kastoria se află localități precum Mesopotamia, Kleisura (Clisura – o zonă cu acest nume a existat și în Asia Mică, după cum există una și pe Dunăre), Vitsi (Vițe), Neapoli (Orașul Nou), Paliuria (un sat Palilula există în Serbia și unul în Oltenia). În Prefectura Kozani se află o localitate Krokos, după fructul șofranului. Aceasta este o plantă originară din Creta, colonie feniciano-egipteană, era folosită de cretani și traci (apoi de valahi) în medicina tradițională și se folosește și azi, fiind considerată un leac fabulos. Sunt cunoscute centrele turistice valahe Vigla-Pisoderi, unde se poate mânca în stil tradițional valah (de pildă miel copt ciobănește, într-o groapă cu jăratic, la fel ca în Maramureș și Bucovina). La Kozani există o universitate tehnică bine cunoscută mai ales pentru domeniul energetic, cel mai dezvoltat în regiune. Mulți dintre creștinii (români pontici și greci) primiți din Turcia la schimbul de populații din 1923 au fost așezați în zona muntoasă a Macedoniei de Vest. Identificarea etnică este anevoioasă. Pe de o parte majoritatea toponimelor mărturisesc ascendența valahă a locuirii, pe de alta teroarea din diverse perioade istorice (otomană, dar și grecească în vremurile când exista politica Greciei Mari, conform căreia toți cei care locuiesc în Grecia sunt greci și n-ar exista minoritari), apoi execuțiile masive și dispariția unor localități întregi înfăptuite de germani în al Doilea Război Mondial, când românii, evreii, armenii, albanezii au fost uciși împreună (Bătălia Pindului a avut loc în 1940), toate acestea i-au făcut pe oameni să-și ascundă identitatea. Un studiu al Parlamentului European făcut în 2001 în Prefecturile Florina și Aridaia (Pella) în legătură cu folosirea limbilor minoritare indică expres două lucruri: că vorbitorii se tem să-și precizeze deschis limba maternă; că există localități unde vorbitorii folosesc încă limbi absolut necunoscute lingviștilor (de pildă la Karyes, în cazul căruia au existat mai multe filiații: un regat antic Caria pe coasta Asiei Mici, Karyes – Colina Sfinților în insula Lesbos, o Karyes în Laconia). (De altfel și în România, la poarta de ieșire din Apuseni (prima colonizare a fost a agatârșilor) către Cluj, există un grup compact de patru sate unde se vorbește și azi o limbă necunoscută, secretă, neidentificată și necercetată de specialiști.) În această situație s-au declarat deschis valahi în Macedonia de Vest, adică folosind româna ca limbă maternă, 0,1% din locuitorii acestui perimetru, conform recensământului grecesc din 2001.

2.2.12.4. Epirul de Sud (Valahia de Sus)

Epirul ca parte a Greciei, adică partea de sud a Epirului istoric, se mărginește la vest cu Albania (Epirul albanez, adică Epirul de Nord sau de Jos, dinspre mare, cu unitățile administrative Djirokastër, Vlorë, Berat), la nord cu Macedonia de Vest grecească, la sudest cu Thessalia (Megali Vlahia), iar la sud-vest cu regiunea Evritania (Grecia Centrală) și Marea Ionică (la 7 km de coastă se află insula Corfu). Are o suprafață de 9203 km^2 și 336.392 de locuitori după statisticile din 2001. La origini Epirul

a fost locuit de triburile pre-grecești ale molossienilor, chaonienilor și thesproților (acelea care i-au dat și pe macedoneni – makednoi, adică dinspre munte, după cum scrie Strabo), colonizare probabil la origini feniciană și minoică, așezată pe substratul pelasgo-tracic. Există atestări umane din Paleolitic (peştera Kleidi, 20.000 de ani de atestare arheologică a locuirii, nu departe de Ianina). Grecii antici n-au intrat în interiorul Epirului, conform obiceiului lor de a edifica o putere maritimă doar a țărmurilor, unde ridicau porturi. Romanii însă au adus trupe (bătăliile cu Philip al V-lea al Macedonei de pe Aoos au avut loc în veacul al II-lea î.H.), stăpânirea lor a fost continuată cu aceea bizantină (Despotatul Epirului, condus, ca și Veneția, de un Consiliu al Bătrânilor având în frunte un vechil ales dintre ei prin vot la fiecare șase luni), care s-a confruntat cu migrațiile, în principal ale slavilor. Localitatea Monastir a apărut (există una și în Macedonia, alta în Tunisia) datorită oștenilor bizantini ajunși acolo cu prilejul războaielor lui Justinian, el însuși trac din tribul taurilor, născut la Tauresium. Atunci s-a încercat extinderea spre apus a Imperiului Bizantin și refacerea unității originare cu Imperiul Roman de Apus, sub comanda generalului Belisarie, născut iliro-trac și el. După victorie membrii legiunilor au fost colonizați prin acordarea de pământ pe locurile cucerite. Toponimul Monastir, provenit din Bizanț, „loc al mânăstirii", definește în fapt apartenența Epirului la un areal al începuturilor creştinismului. A urmat stăpânirea venețiană (tot în lungul țărmurilor Adriaticii, nu în interiorul uscatului), înlocuită încă din veacul al XIV-lea de aceea otomană, când provincia se numea generic Rumelia, adică având populație romanizată (ca și în Anatolia), iar în termeni administrativi era Sangiacul de Ianina. Epirul a rămas sub suzeranitate otomană și după Războiul de Independență al grecilor (după 1830). Ciobanii aromâni din Epir însă au obținut, după marile răscoale din 1600–1601 (pe când Mihai Viteazul făcea prima unire a fostelor provincii dacice), în continuarea vechiului Drept Valah, un tratat de autonomie încheiat cu otomanii (60 de sate), numit Voinik, în virtutea căruia nu plăteau taxe pentru stăpânirea locurilor de pășunat și aveau liberă circulație în lungul drumurilor montane pentru păscut și vânzarea produselor. Datorau această recunoaștere pe de o parte sfetnicilor sultanului, unii proveniți dintre aromânii școliți (în principal marile familii fanariote, dar și români din Pont), ca și unora dintre sultanii înșiși, care aveau ascendență, prin mamele lor, în spațiul străromân (de pildă Suleiman Magnificul, Mahomed al II-lea, Baiazid al II-lea). Toate satele aromânești aveau o arhitectură tipică: un centru al localității cu fântână și un loc umbrit de arbori pentru petreceri și târguri (stejarul a fost dintotdeauna arbore sacru, înainte de creștinism veghea templele lui Apollo și Artemis și era pus la porțile Lumii de Dincolo. În basmul românesc apar adesea doi stejari), în jurul căruia se desfășurau ulițele. Un loc deosebit trebuie acordat podurilor de piatră sub formă de semicerc și colibelor ciobănești de vară, identice pentru tot fostul spațiu tracic și la fel încă la valahii de astăzi, de oriunde ar fi ei, de pe Aoos în Thessalia, până la Firtina, în zona Hemshin din Turcia și în Beskizii din Carpații de Nord (Polonia), unde ciobanii au colibe de vară la stâne și case de piatră și lemn pentru iarnă (și ele tipice ca arhitectură pentru întreg arealul, inclusiv în voievodatul Trakai din Lituania ori în Tirol). Mici părți ale Epirului au intrat în componența Greciei în 1881, dar provincia a ținut în întregime de statul grec abia după 1913 (Războaiele Balcanice). Majoritatea teritoriului este muntoasă. Acolo se află lanțul Munților Pind, coloana vertebrală a Peninsulei Elene, care trece spre nord (în sudul Albaniei, unde râul Aoos se numește Vjosë), iar spre sud în Thessalia. Statisticile de la data preluării Epirului de către Grecia indicau 1.600.000 de aromâni în Munții Pindului (după statisticile grecești). În al Doilea război Mondial Pindul a făcut obiectul unei bătălii între Italia fascistă și Grecia, dacă nu cu substrat identitar, sigur cu afirmații legate de identitatea romanizată a locului. Numeroși aromâni au fugit din calea prăpădului. Actorul Toma Caragiu de pildă s-a născut într-o localitate din Pind și a fugit cu familia, fiind copil, în România. În zona Pindului epirot sunt două parcuri naționale UNESCO: Vikos-Aoos și marele Parc Național al Greciei. Două canioane fac farmecul locurilor: Vikos și Aoos, trasate de râurile cu același nume. Ambele zone sunt valahe, foarte vechi, iar mulțimea toponimelor românești indică acest lucru în mod clar până astăzi: Smolika (Smolica), Valia Kalda (Valea Caldă), Draco Limni (Lacul Dracului), Gamila (Cămila), Kalyvia (Colivia), Konitsa (Conița), Tsouka rossa (Țuca roșie), Ploska (Plosca – o Plosca există și în Carpații Albi, nordici, ca și în România, alta în Pont), Siracu (Sireacu, Săracu), Calarii (cei Călare), Kastania (Castania), Ano Pogoni (Pogonul de Sus), Gkura (Gura), Băiasa (Băiașa, Baia, gr. Voiusa), Pades (Padeş), Fourka (Furca), Agrafa (Agrafa), Ou (Ou), Plikati ([A]plecați), Karpenisi (Cărpeniș), Domnitsa (Domnița), Labanitsa (Labanița,

Albănița), Paltin, Vitsa (Vița), Koukouli (Cucul), Parga (Pârga), Scameli (Scamele), Megala Litharia (Piatra Mare) ș.a. Cele mai cunoscute vârfuri sunt Smolika, Gamila, Agrafa, Tymfi (Strabo scria că era locuit de tribul tymfeanilor, originar din Creta. A fost și unul dintre triburile de molossieni ajunse în Epir). Venirea slavilor în secolul al VII-lea d.H. a lăsat urme între toponimele locului, multe fiind însă traduceri sau preluări în stilul limbii slave (azi cu terminații grecești) din aromânește (ex. Aminciu a devenit Metsovo, Zagorochoria ar fi românește Ținutul Muntenilor). Specificul arhitecturii tuturor locurilor aromânești îl constituie casele din piatră cu un etaj (ca în Creta sau insulele Amorgos, Kos, Karpathos, în zona Pontului), dar, mai ales, podurile din piatră solide, sub formă de arc foarte înalt (adesea o jumătate de cerc), de peste râurile și văile adânci (se întind astfel până la Prespa și mai departe, în Albania și Republica Macedonia (FYROM), ca și în Turcia, până în zona Hemshin, a Alpilor Pontici, la peste 3000 m înălțime. Legenda tracilor (ca și a etruscilor) spunea că acela care nu face podul solid va fi pedepsit de zeița zeița întunericului, Lamia cea cu picioare de rață. În Munții Pindului s-a practicat extragerea bitumului încă din lumea antică (la fel ca în Istria), iar el a devenit remediu medical foarte de timpuriu. Scoaterea bitumului (smoala), a cărbunelui și mineritul au fost și au rămas ocupații predilecte la români (până în Istria și Carpații de Nord), venite din substratul pelasgic și componenta cimmeriană. De altfel, miticul Asklepios s-a născut la Epidaur, ca fiu al lui Apollo, zeu tracic preluat de greci, iar medicina care folosea plantele (șofranul, menta, teiul, mușețelul, urzica etc.) drept leacuri s-a practicat cu strălucire de către valahi (în Imperiul Otoman erau cunoscuți drept „doctorii din Vikos”. Cantemir îi menționează astfel în *Istoria Creșterii și Descreșterii Curții Otomane*) și se mai practică și azi intens în întregul fost areal tracic. Pretutindeni unde lumea Greciei antice i-a preluat pe Asklepios, Hygea (zeița igienei), Dionysos, Apollo, Artemis, Herakles, Orfeu, trebuie căutată relația acestor zei cu viața cotidiană a tracilor și cu mitologia profundă a punții de trecere dintre lumea celor vii și a celor morți, care a păstrat structura mentală venită din *Vedanta* indiană. În întregul Epir școala aromânilor s-a făcut în greacă, o țară și o limbă a creștinătății, mai ales cu sprijin și finanțare fanariotă. Mulți aromâni elenizați din Epir se consideră până astăzi greci. De pildă familia Suțu, care i-a dat pe domnii fanarioți din țările române (sușata înseamnă în aromână petrecere, marele târg anual al ciobanilor, sâmbra oilor, astăzi festival), la fel ca numeroși alții din Grecia și Anatolia: Mavrocordat este originar din Grecia Centrală, Cantacuzino din Pont, Negruzzi din Grecia Centrală – unchiul lui Costache Negruzzi a dat prima Constituție a Greciei independente – familia Moruzzi își recunoaște originile românești (români din Pont, în Asia Mică).

2.2.12.5. Thessalia (Megali Vlahia sau Valahia Mare)

Thessalia (antica Aeolia) este o regiune a Greciei actuale care include și Arhipelagul Sporadele Thessaliene. Arhipelagul Sporadelor se află în Marea Egee. Insulele sunt grupate astfel: Sporadele Tracice (Thassos, Samothrace, Imbros); Thessaliene (cele mai importante fiind Skyros, Skopelos, Alonissos, Skiathos, multe altele mici și nelocuite); de Vest (Salamina, Egina, Poros, Hydra, Spetses) și de Est (Lemnos, Lesbos, Chios, Samos, Ikaria, Tenedos, Ipsara, Oinousses). Insulele Dodecanezului sunt numite și Sporadele de Sud. Regiunea are o suprafață de 14.037 km^2 și o populație de 740.115 locuitori la recensământul din 2001. Este formată din patru prefecturi: Karditsa (reședința Karditsa), Larissa (reședința Larissa), Magnesia (reședința Volos; Magnezia de azi cuprinde și o parte din antica Phtiotis), Trikala (reședința Trikala) cu o capitală a euroregiunii: Larissa. Din 2010, după *Legea Kallikratis* (de regionalizare și descentralizare), Thessalia și Grecia Centrală formează o euroregiune.

Din punct de vedere geografic este o câmpie cu două subunități – Trikala și Larissa – înconjurată de munți: Chasia și Cambunian la nord, Olimpul la nord-est, Pindul la vest, Ossa și Pelion la sud-est. Administrativ se învecinează cu Macedonia de Vest la nord, cu Epirul grecesc la vest, cu Grecia Centrală la sud, cu Marea Egee la est. Este supranumită „coșul de pâine” al Greciei pentru marea producție de grâne. Zona a fost locuită din Paleolitic de Neanderthalieni, apoi de Homo Sapiens, dar Neoliticul timpuriu a excelat prin cultura Sesklo (în Magnezia, mileniul al VII-lea î.H.), asemănătoare și contemporană cu tipul de cultură din Asia Mică de la Çatal Hőyük, perioadă caracterizată prin celebrele vase cu modele geometrice (vezi și Neoliticul de pe pământul României de azi, la fel de vechi – Vădastra, Boian, Cucuteni, Tripolje), cu fortificații și locuințe din lemn așezate pe fundații de piatră.

Structuri megalitice piramidale (locuri sacre cu o piramidă a Soarelui și alta a Lunii), precum și structuri de tip Stonehenge, descoperite în tot acest areal de început de Neolitic, indică entități culturale paleolitice și care comunicau între ele. Astfel de piramide s-au descoperit și în România, Bulgaria, Serbia, Croația. Este aceeași perioadă de timp în care Ammianus Marcellinus situa fortificația tracică Eumolpias, devenită Philipopolis, azi Plovdiv. Tipul de locuință și de așezare în special în zone muntoase a comunității umane a fost unitar în tot perimetrul Neoliticului din această parte de lume, din Carpații de Nord până în Peloponez și din Asia Mică până în Peninsula Hispanică. Descoperirile de la Dimini, în Thessalia atestă similitudini de civilizație a Neoliticului cu insulele Kos, Karpathos, Creta, dar și de la nord de Dunăre.

În mileniul al V-lea î.H. au venit din insulele aflate între Asia Mică și Peloponez reprezentanții altei culturi (triburile tyrsenoi, shardana, care erau la origine fenicieni. Marea Tireniană poartă numele lor, ca și Sardisul și Sardinia. Tot ei au ajuns până în Lesbos, unde s-au așezat peste o cultură paleolitică a lui Homo Sapiens atestată arheologic din mileniul al XII-lea î.H, cea mai veche din Europa și Asia Mică). Mai târziu (mileniul al III-lea î.H.), a ajuns în regiune civilizația minoică (originară din Creta). În antichitate zona de câmpie a Thessaliei se numea chiar Pelasgion, la fel ca și coasta egeeană a Asiei Mici. În războaiele Peloponezului (secolul al V-lea î.H.) istoricii antici menționează de pildă triburile trakinilor și descriu liniile genealogice ale regilor lor, bătălia continuă alături de lacedemonieni (ahei spartani așezați peste o civilizație feniciană) contra dominației Atenei. În războaiele grecilor cu perșii, trakinii (dinastia Aleuadinilor) au fost de partea perșilor, chemându-i în ajutor pe odrysii și frigienii din Anatolia, ca și alte triburi care luptau contra dominației atenienilor (generic, a grecilor). După Aristotel, în perioada Aleuadinilor Thessalia a fost împărțită în patru subdiviziuni, așa cum sunt și prefecturile euroregiunii de astăzi. Situația s-a tranșat în veacul al IV-lea î.H. prin cucerirea trakinilor de către macedoneni. Regiunea vasală Macedoniei a căpătat numele Hellas, nume generic pentru Grecia (Hellada). În veacul al II-lea î.H. au venit însă romanii, care au trebuit să acorde autonomie Thessaliei în secolul al III-lea d.H. (în care interval de timp, nota bene, grecii nu s-au romanizat, așa cum susțin unii istorici pentru daci, aflați sub stapânire romană mult mai puține veacuri). În intervalul secolelor al VI-lea – al VIII-lea dH au venit în zonă slavii. Provincia a rămas autonomă față de Bizanț până în secolul al XIII-lea, când a început să fie numită Megali Vlahia (Valahia Mare). În perioada valahă s-au consolidat legăturile cu Salonicul și Epirul (unde, în veacul al XIV-lea, erau despoți din dinastia venețiană Orsini) și s-a fortificat conștiința identitară valahă (aromânii în principal), ideea că aparțineau unui mare bazin, care-i cuprindea și pe foștii daci de la nord de Dunăre). Dinastiile bizantine (Comnenii, Duca) au făcut din Thessalia o proprietate a casei imperiale pentru a o proteja de slavi și apoi de otomani. Ei au numit fosta Thessalie Ducatul Neopatria. Răscoale ale aromânilor și bulgarilor au susținut creștinătatea greco-bizantină (ex. Niculiță Delfinul, în anul 1066, socrul istori-cului și generalului bizantin de origine valahă Katakalon Kekaumenos), la fel ca și Țaratul fraților Petru și Asan. Dar, de la finalul veacului al XIV-lea și până la finalul veacului al XIX-lea (1881, Tratatul de la Berlin), Thessalia a aparținut Imperiului Otoman (Baiazid I a luat Volos, Pharsala, Nea Patra). Sultanii au tratat cu mare grijă acest teritoriu, mai ales că existau în imperiu foarte mulți traci, inclusiv din fostele Bithynia, Frigia, Odrisia, Pont, Caria, Lycia, Lidia, Dacia, Epir, Grecia, Bulgaria, Serbia ș.a. Chiar Istanbulul fusese la origini, înainte de a fi colonie grecească, apoi Constantinopol și Bizanț, o cetate tracică. Otomanii au trimis în țările române domni proveniți din zona valahă a Constantinopolului, Fanar (cel mai adesea valahi). Erau cu toții bogați, școliți la Constantinopol și Veneția, mai târziu la Paris sau în Germania, unii elenizați și care se considerau greci. Au luptat ei înșiși pentru independența Greciei față de otomani (inclusiv strângând fonduri în timpul domniei lor din Țările Române, ca, de pildă, Caragea). Ei au susținut ideea Greciei Mari și a învățământului pan-grecesc în toată zona ortodoxiei răsăritene (prin Kiril Lukaris, care a fost contracarat în zona moldo-ucraineană de Petru Movilă, adept al pan-slavismului, despre care credea că e capabil să opună rezistență avansului catolicismului). Primele academii ale Țărilor Române au fost în limba greacă. La intersecția celor două tipuri de învățământ, slavon și grecesc, s-a descoperit și fondat identitatea românească modernă, care a început cu școala în limba română. Localități valahe în Thessalia, care figurează pe hărțile actuale: Livadhion (Livada, Livadhia, Livadeia, Livadi există în tot arealul fost tracic), Argyropoulion, Rodhia (o Rohia se află și în România, în Maramureș), Falaina. Un loc aparte

îl ocupă sărăcăcianii (sarakatsani), vlahi ale căror legături cu civilizația insulară (mai ales a Cretei) sunt încă vizibile. Foarte bruneți, mărunți și iuți, cu portul popular rafinat și sobru (podoaba pentru cap a femeilor seamănă cu aceea a hemșinilor din nord-estul Turciei, dar și cu cea de la Vidin). Se poartă multe bijuterii, preponderent din argint filigranat (ca în voievodatul Trakai din Lituania), dar și salbe de galbeni din aur (cu excepția bătrânelor care poartă doar alb și negru, ca și la meglenoromâni sau românii din zona Sibiului). Sărăcăcianii se află în Eubeea, pe Muntele Parnas, în Pind, în munții Smolika și Tymfi, în Olimp, în Panaitolikos, la Pieria, dar și spre nord, în Rodopi și spre Athos.

Aromânii din Grecia, în fapt autohtoni în zonă, după cercetări românești (în principal Th. Capidan) și germane (Gustav Weigand) ori grecești (Vacalopoulos, istoric din Salonic) din perioada interbelică erau aproximativ 1.600.000 numai în munții Pindului (inclusiv pe versantul lor estic din Thessalia). Pe vremea lui Theodor Capidan aromânii aveau chiar școli și biserici în limba română, finanțate de către statul român. Gustav Weigand (prieten cu Nicolae iorga), care a călătorit prin toată Peninsula Balcanică, a fost atât de impresionat de amplitudinea și vechimea fenomenului românesc, încât a făcut o hartă a dialectelor sudice unde a notat localitățile și populația lor, a scris monografii dedicate subiectului și a înființat la Leipzig, pentru analiza identității de fundament european a românilor, Institutul Limbii Române, cu revistă și alte publicații proprii, cu participare anuală a specialiștilor din toată Europa.

2.2.12.6. Grecia Centrală (Rumelia sau Mikro Vlahia, adică Valahia Mică)

Grecia Centrală are o suprafață de 24.818,3 km^2 și o populație de 4.591.568 de locuitori după recensământul din 2001, cu o densitate medie de 185 locuitori/km^2. În perioada 2007–2013 s-a desfășurat programul operațional economic al Uniunii Europene care cuprinde regiunile Epir, Thessalia și Grecia Centrală, pentru stabilirea de conexiuni între cele trei euroregiuni, toate cu populație valahă, deși neevidențiată la recensămintele grecești. Phocida, Phtiotida, Evrytania, Etoloakarnania, Viotia, Evia sunt părți ale euroregiunii Grecia Centrală sau Sterea Hellas (Hellada Pietroasă), care formează, după *Legea Kallikratis* din 2010, de descentralizare și regionalizare, cea mai mare euroregiune a Greciei. După 1832, la apariție, statul grec independent era format din Grecia Centrală, sudul Thessaliei, Epirul de Sud și Peloponezul.

Grecia Centrală, pe care otomanii o numeau Rumelia (adică romanizată, ca și partea din Asia Mică locuită de tracii romanizați – în fapt teritoriul fostului Imperiu Bizantin), se numește și Mikro Vlahia (Valahia Mică), spre deosebire de Thessalia, care este Megali Vlahia (Valahia Mare). Cele două Valahii constituie aria de formare a dialectului sudic al limbii române, aromâna, bazat pe limba vorbită de primii locuitori, pelasgii, care i-au dat pe traci prin amestecul cu migrații de Neolitic (fenicieni, insulari din Cyclade, Creta, populații din Asia Mică, sarmați veniți dinspre nordul Porții de Fier a Asiei, refugiați hurrito-hittiți, cimmerieni). Tracii romanizați, proveniți din fostele regate daco-trace, ca și din regatele neo-hittite, sunt numiți vlahi de bizantini cam din veacul al X-lea (iar până atunci li s-a spus chiar traci; existau împărțiri administrative – themata – ale Imperiului Bizantin cu numele Trakia, Trakesion, menționări de trupe trace în armata bizantină). Ulterior, după ce s-a produs uniformizarea administrativă, renunțarea la credința în zei și universalizarea creștinismului (ortodox, de tip grecesc), iar limbile proprii ale fostelor regate s-au pierdut în folosul limbii grecești (după veacul al VII-lea dH), au fost numiți vlahi de către bizantini, venețieni și italieni, prin extensie de toți istoricii (până la welshii din Arhipelagul Britanic). Sursa este betacismul (alternanța de pronunțare a literei B, care este B în limbile romanice, dar V în greacă: blah/vlah; vlah însemna locuitor al cartierului Blacherne (tracic la origini) din Constantinopol.

Phocida (în greaca veche Phocis) a dus trei războaie sacre contra lui Philip al II-lea al Macedoniei. Ea include, pe lângă zona astfel numită în antichitate, și părți din anticele Locris și Doris și are 2.120 km^2, o populație de 40.343 de locuitori în 2001. Cuprinde două diviziuni administrative: Delphi (centrul administrativ Amphissa, care este și centrul întregii regiuni) și Dorida (centrul administrativ Lidoriki). În centrul regiunii se află Muntele Parnas (2459 m^2). Euroregiunea se învecinează cu Aitoloakarnania (anticele Aetolia și Acarnania) la vest, cu Phthiotis la nord, cu Viotia (antica Beotia) la est și Golful Corint la sud. Istoria foarte veche a zonei, de dinainte de venirea grecilor, indică practici

religioase legate de cultul binomului Soare/Lună și de protejarea omului față de boli. Apollo, ca zeu tutelar al oracolului din Delphi, era deopotrivă zeu al Soarelui și Medicinei, iar sanctuarul lui arată ca o fortăreață de apărare identitară a unei civilizații. El își are originea în hittitul Aplu (ca și în regatele anatoliene din sudul Mării Negre, medo-parto-tracice, de după căderea Imperiului Hittit) şi în civilizația sumeriană, mai veche decât Imperiul Hittit. Cu același nume și aceleași funcții ca și la Delphi, Aplu a fost și zeu al etruscilor, și ei populație pelasgică, de substrat euro-anatolian, la fel ca locuitorii străvechii Phocis. Bătăliile cu perşii din veacul al V-lea î.H. (la Artemision, Plataea) şi războaiele sacre ale Peloponezului din veacul al III-lea î.H. (Bătălia de la Termopile) indică alianța phoceenilor cu lacedemonienii (Sparta, colonie acheană) și deschiderea către perşi, deloc către Atena. Phocis a fost condusă de regele trac Tereus, care a trăit cam cu șase generații înainte de Războiul Troian. Sofocle a scris o tragedie despre el. A rămas în istorie faptul că dorienii, veniți dinspre Epir, deși sunt considerați triburi fondatoare ale lumii grecești, vorbeau o limbă diferită de a grecilor (stau dovadă textele găsite de arheologi), limbă care s-a pierdut puțin câte puțin după cucerirea zonei de către macedonenii lui Philip al II-lea, dar nu fără a lăsa urme în limba greacă veche (ioniană).

Phtiotida (antica Phtiotis) are 4440 km^2 și 158.231 de locuitori în 2001. Phtiotida este mărginită de Golful Malia la est, Viotia (Beotia) la sud, Phocis la nord, Aitoloakarnania la sud-vest și Evrytania la vest, iar centrul administrativ se află în orașul Lamia (în mitologie Lamia a fost regina trakinilor. Ea este legată de sacralitatea șarpelui – în Mesopotamia se numea Lilith – versiune târzie a mitului Dragonului de Apă, mit fondator al lumii apărute după Marele Potop provocat de dispariția unui continent în perimetrul unde se află astăzi Indonezia, ceea ce a provocat o mare migrație de cabotaj spre Marea Roșie, apoi pe Tigru și Efrat. Grecii credeau că Lamia a fost iubită de Zeus și deci pedepsită de Hera să mănânce copii. Ei o considerau parte a Lumii de Dincolo, a Întunericului (tamilii spuneau Naaga). Și mitologia frigienilor, a bascilor – populație pelasgică la origini, a tracilor are legenda Lamiei). Trebuie remarcat faptul că, întocmai ca în Sumer și în Ur, Lilith (ori Lamia) avea picioare de rață, de unde, prin extensie, rața a fost motiv cultural însemnat pe vasele din Urartu până în Phrigia și Peloponez), ca și pe unele care votive nord-dunărene, iar șarpele a fost prilejul unor desfăşurări religioase notabile. La baza coloanei edificată de împăratul Traian războaielor cu dacii este figurat acest șarpe mitologic. Olimpia, mama lui Alexandru Macedon, care era epirotă după trib, a fost preoteasă a cultului șarpelui, iar urmașii fiului ei, Ptolemeii, i-au dedicat Serapeionul (partea pentru publicul larg a Bibliotecii din Alexandria). Un trac din Anatolia, Abonoteichos, a fondat o dizidență religioasă, a șarpelui Glykon, care a fost celebrat și în Odrysia, ca și la daci (Muzeul de Arheologie din Constanța deține o statuie a șarpelui Glykon). Drapelul dac avea cap de lup, dar coadă de dragon (balaur de apă). După cucerirea otomană o coloană întreită din bronz a Șarpelui mitic a fost ridicată de la Delphi, centru energetic al lumii trace definit prin oracolul lui Apollo, zeu adoptat de pantheonul grecesc, și dusă la Constantinopol, pe Hipodrom, unde poate fi văzută și astăzi. În alți parametri, dar cu același scop, această mutare a unui simbol energetic de către otomani echivalează cu așezarea Vaticanului peste centrul energetic etrusc din Roma. În ambele demersuri trebuie citit efortul conjunct de lichidare a civilizației tracilor prin anularea simbolurilor sale energetice. În fine, Lamia l-ar fi luat pe acela care n-ar fi știut să construiască un pod trainic, adică o punte între Lumi. Ca urmare, toate podurile tracilor au fost din piatră, sub formă de arc de cerc (Soarele descrie ziua acest traseu). Cercul, ca mit fondator al întregului, Lumea de aici împreună cu cea de Dincolo, își are originea în *Vedanta* indiană și a rămas până astăzi simbolul suprem de nespart al întregului pentru toate popoarele vechi din Asia Mică și India. În lumea antică zona Phtiotis (din care nordul ține astăzi de Magnezia, în regiunea Thessalia) era formată din Locris, Malis și Ainis, toate locuite de traci. Era cunoscută drept Achileia, ținutul unde s-a născut Achile, acela care i-a condus pe mirmidoni (care nu erau greci, după Homer) în războiul troian. Întreaga Phtiotida este muntoasă: Othris, Tymphristos, Vardousia, Oeta, Kallidromo sunt masivele cele mai cunoscute. În Phtiotida se află pasul montan și localitatea Termopile (Porțile Fierbinți în traducere), locul unor însemnate bătălii: grecii contra perşilor, în 480 î.H. şi bizantinii contra bulgarilor în 1014 d.H., când împăratul Vasile Bulgaroctonul, spartan după mamă și frigian după tată, a luat prizonieri 12.000 de bulgari și a colonizat în Moravia cehă de azi valahi din Epir pentru a proteja dinspre Europa, de slavi și germani, tot spațiul bizantin.

Evrytania are 1868 km^2 și o populație de 20.081 locuitori, cu o densitate medie de 11 locuitori/km^2.

Centrul administrativ al regiunii este Karpenisi (Cărpeniş), 8000 de locuitori. Regiunea este mărginită de Grecia Centrală la nord (Karditsa), de munţii Tymphristos şi Panaitolikos la sud (de aici numele Panaiotis, a dat migraţie de ciobani în Epir, apoi în Carpaţi. În România numele este Panait), de râurile Agraphiotis şi Megdova la est (regiunea Phtiotis) şi de râul Acheloos la vest (Aitoloakarnania). În Neolitic regiunea a fost locuită de triburile Euritanilor, pelasgice, care au dat şi numele zonei Pelasgion şi Evritania. Homer (interesant de observat ca omiroi înseamnă în greacă prizonier – fusese orbit ca prizonier de război – iar latina l-a preluat cu sensul rapsod – homerista; numele real nu se ştie, dar provenea din Asia Mică) menţionează triburile dolopilor. Există atestări de locuire continuă din mileniul al VI-lea î.H., deşi istoricii greci moderni nu iau în considerare decât istoria care începe cu mileniul ai II-lea î.H., adică aceea a triburilor de greci venite în peninsulă. Totuşi, sursele antice (Homer, Strabo) menţionează istoria cu milenii mai veche. Fondatorul istoriei, Herodot, născut în Caria (nu e un nume, e o poreclă: iubitorul Herei), a călătorit personal în ariile despre care scrie în *Istoriile* sale şi menţionează înfăţişarea locurilor la data călătoriei, ca şi trecutul reconstituit după vestigiile găsite şi după discuţiile cu marii preoţi ai templelor, păstrători ai memoriei locului. El procedează ca şi istoricul fenician Sunchoniaton, din mileniul al III-lea î.H., ale cărui texte (*Istoriile, Theologia*) au rămas doar în traducerea grecească a lui Flavius Josephus. Evritania a ajuns sub stăpânirea romană în secolul al II-lea î.H. Din secolul al IV-lea d.H. a ţinut de Imperiul Bizantin. După cruciada creştină din 1204 a ţinut de Despotatul Epirului şi a intrat sub stăpânire otomană la 1450, puţin înainte de cucerirea Constantinopolului de către otomani. Trebuie totuşi menţionat faptul că regiunea muntelui Agrafa şi aceea din jurul lui a rămas autonomă, mai ales din cauza zonei foarte accidentate şi a constituit o adevărată insulă a rezistenţei (hoţi de codru, piraţi, numiţi mai târziu armatoli) antiotomane. Evritania a devenit parte a Greciei după Războiul de Independenţă de la 1821. În perioada celui de-al Doilea Război Mondial a fost centrul mişcării de rezistenţă antifasciste a Greciei (Comitetul Naţional Antifascist s-a organizat în satul Viniani), ceea ce a dus la represiuni majore (ucideri în masă ale populaţiei civile) din partea Germaniei naziste şi a Italiei fasciste. Evritania a fost de asemenea parte activă a Războiului Civil din Grecia şi a organizării PASOK (Mişcarea Socialistă Panelenă). De altfel, Andreas Papandreu, fost prim-ministru al Greciei, era aromân (tatăl născut în fosta Achaia). La 71 de ani, o participând la Salonic la o întrunire a vlahilor, a afirmat că ei au făcut Grecia şi, ca urmare, a fost arestat. Subzistă până astăzi toponime de origine românească: Agrafa, Karpenisi (Cărpeniş), Domnitsa (Domniţa), Voulpi (Vulpi), ca şi nume aromâneşti întâlnite până în România: Panait, Guli, Paliura, Vraca, Gioli (de la aromânescul gionli – tânăr), Teodoru, Antoniu, Eftimiu, Macri.

Aitoloakarnania (antica Aetolia-Acarnania) este parte a euroregiunii Grecia Centrală cu o suprafaţă de 5461 km^2, o populaţie de 210.802 locuitori după recensământul din 2011 şi o densitate medie de 32 locuitori/km^2. Se învecinează cu Epirul grecesc (Arta) şi Evritania la nord, cu Phtiotida şi Phocida la est, cu Marea Ionică la sud şi vest. Regiunea este predominant muntoasă. Dintre lacuri, trebuie menţionat Lysimachia, fiindcă are acelaşi nume cu al cunoscutului general macedonean Lysimach, care l-a însoţit pe Alexandru Macedon până în India, coordonând cavaleria uşoară tracă, de elită (peltaştii), care ataca din flancuri, în sprijinul cavaleriei grele, macedonene, care ataca frontal. Odrisia (othris însemna în gracă muntos, era, în ordinea identitară a originilor, o muntenie datorată migraţiei dinspre Himalaia şi Tian Shan) a avut un rege cu acelaşi nume. Centrul administrativ se află la Misolonghi, acreditat astfel din cauza bătăliilor trecute, dar cel mai mare oraş este Aigrinio (106.053 locuitori). În ce priveşte populaţia valahă, câteva au fost momentele când s-a făcut remarcată în chip cu totul deosebit: unul este al perioadei arhaice, pre-greceşti, când pe întreg teritoriul zonei locuiau populaţii de substrat, ca şi migraţii din Neoliticul timpuriu venite dinspre Asia Mică. Sursele antice menţionează pe Leleges şi Curetes, triburi de oameni blonzi, cu ochi albaştri (sarmaţi, cimmerieni). Metopele din teracotă pictată ale templului lui Apollo din Thermon stau mărturie în legătură cu această înfăţişare. Acolo Zeus însuşi a fost înfăţişat blond, bărbos, cu ochi albaştri. De asemenea, legenda vânătorii de către barbari a monstrului calydonian (venit din lumea subpământeană, după cum credeau tracii din zona pontică), figurat ca un mistreţ pe toate vasele greceşti timpurii, atestă cvasi-unitatea triburilor care împărtăşeau aceleaşi repere culturale.

Legenda vânătorii mistreţului purcede din Chaldia, mic regat antic din zona pontică, originar hurrit, ai cărui locuitori erau extrem de agresivi cu duşmanii lor şi atacau după metoda turmelor de mistreţi.

Din același perimetru cu Chaldia provine și legenda Amazoanelor (femeile războinice). Mitul despre Kouretes și reprezentarea lor (garda de spirite a lui Zeus copil pe muntele Ida, în Asia Mică, nu departe de Troia după Homer, formată din 3, 5, 7 sau 9 inși – astăzi dau cifra membrilor unui prezidiu, care conduc, alături de președinte, o întrunire) a ajuns în Aetolia venind dinspre Thessalia (Aeolia). De altfel, dinastiile aeoliene au fost acelea care i-au condus, între alții, pe achei (mirmidoni). Tot acest amestec de triburi a acționat în același sens și cu prilejul războaielor contra perșilor: împotriva Atenei și de partea perșilor (ca și lacedemonienii, achei la origini), deoarece în componența lor identitară intraseră, la origini, mezii. Vechile triburi aveau conștiința presiunii și nivelării de civilizație pe care o aducea în zonă lumea greacă în confruntarea cu ”barbarii” (care barbari aveau atestare arheologică cu peste șapte mii de ani î.H.). Ideea discriminării identitare (greci/barbari) atunci a apărut în istorie și de atunci funcționează în Europa și în lume acest criteriu în definirea drepturilor cetățenești (majoritate/minorități; ai noștri/ai lor). De altfel, Războaiele Peloponezului, care au urmat celor împotriva perșilor, au pus în lumină și mai limpede distanța dintre cele două lumi: cea veche (pelasgo-tracică) și cea nouă (greacă). Liga Aitoliană avea să-și dea măsura pentru apărarea identității locului și contra macedonenilor, a galilor (secolul al III-lea î.H.), a romanilor (secolul al II-lea î.H.). Aitoloakarnania a fost parte a Imperiului Bizantin, apoi a celui Otoman. După bătălia de la Lepanto (1571), unde toate noile „popoare ale mării”, forțele creștine ale Mediteranei, s-au apărat cu succes contra Islamului, Grecia a început să aparțină, puțin câte puțin, Imperiului Otoman (din secolul al XVII-lea și până la jumătatea celui următor s-a desfășurat procesul de preluare a lumii grecești de către cea musulmană). Un alt moment de strălucire al valahilor din Megali și Mikro Vlahia a fost în timpul Războiului grec de Independență față de otomani. Alexandru Mavrocordat (mavro vine din venețianul mauro, adică negru, exact așa cum erau numiți și istroromânii: maurovalacchi, morlacchi) aparține acestei părți de lume. La fel familia Negruzzi. Dar a fost mai mult decât o bătălie a creștinilor contra Islamului. Ali Pașa din Ianina (Epir), iliro-trac ca origine, musulman ca religie, a luptat împotriva sultanului și de partea vechilor deținători ai locului (Jules Verne a descris episodul în *Contele de Monte Cristo*). Din Anatolia până în Dalmația și Peloponez au apărut formațiunile de luptă ale klefților (haiduci – hoții de codru în limbaj popular) și armatolilor. A fost bătălia tuturor contra otomanilor. Valahii – mulți deveniți masoni – au reînviat perimetrul de acțiune și de protecție al foștilor traci, inclusiv insulele sacre din Mediterana de Est: Thassos, Samothrace (Samosul tracic, unde fusese demult ridicată statuia zeiței Nike – Victoria spre a veghea la fruntarii), Lemnos, Rhodos, Chios, Samos. Ele apărau calea originară a migrației omului dinspre Africa spre Marea Neagră (marele Coridor Levantin de apă, al Mării Karpathos, azi Egee) și protejau pe cei alungați din cauza rezistenței lor antiotomane de oriunde ar fi venit. Perimetrul lor a rămas sacru și în lumea modernă. De pildă Ion Ghica, istroromân ca origini, avea să fie bei de Samos după înfrângerea Revoluției de la 1848 în Țările Române. Valahii din Aitoloakarnania au dat klefții din familia Androutsos (Andruță), Macri (Agepsina macri a fost din această familie). Grecii, sârbii, bulgarii, toate națiunile zonei balcanice au fost unite și grație acțiunii subterane a valahilor (care apărau rute comerciale foarte vechi) și au luptat împreună pentru blocarea avansului islamic spre Europa și pentru obținerea independenței țărilor lor. De altfel, drapelul Eteriei l-a preluat pe acela mai vechi, al valahilor care luptau pentru independența Greciei creștine; și astăzi au flamuri asemănătoare hemshinii din Turcia, ca și karelii sau vepsii, ladinii. Miza pe Grecia – cheie de control a Mediteranei de Est – a fost uriașă pentru restaurarea drepturilor popoarelor din toată Peninsula Balcanică și Elenă. Tot acest perimetru este parte a marilor bătălii ale Europei pentru apariția statelor naționale, adică a Europei Națiunilor. În sfârșit, momentul cel mai apropiat în timp care a evidențiat rolul valahilor în apărarea valorilor democrației din Grecia, a fost al Doilea Război Mondial. Atunci, în Aitoloakarnania, ca și în restul țării, a funcționat mișcarea de rezistență (iar numeroși valahi au fost fondatorii ei) contra Germaniei naziste și Italiei fasciste care ocupaseră, în 1941, întreaga țară.

Viotia (antica Beotia) are o suprafață de 2952 km^2 și o populație de 117.920 de locuitori, densitatea medie fiind de 40 de locuitori/km^2. Centrul administrativ este Livadia. La est este mărginită de Golful Corint și o mică parte a Golfului Eubeii, la nord și vest de Phocida, la sud de Megara și Attica. Întreaga Viotia este o copaie, având în centru lacul numit chiar Copais, înconjurat de Munții Parnas, Helikon, Kithairon, Parnitha. Geograful Pausanias (era lydian, nu grec), care a vizitat locul în secolul al II-lea

d.H., menționa faptul că de jur împrejurul lacului se afla Câmpia Athamaniană (după numele unor triburi dardane de dinaintea venirii grecilor în peninsulă – athamanii - și care s-au mișcat apoi către Epir), iar cetatea aflată pe malul lacului se numea tot Copais, zeii venerați de locuitorii ei fiind Serapis (Șarpele), Dyonisos și Artemis (cu toții zei ai tracilor, preluați de greci). Tot acolo era venerat Trophonios, nume originar tracic, mai mult demon (drac) decât zeu, oricum un precursor al zeilor chtonici de mai târziu ai grecilor. Din Beotia pelasgică a plecat Niobe către Frigia, patria ei natală, unde, pe muntele Sipylus, i-a născut pe cei 14 copii. Pe malurile lacului Copais ar fi trăit Herakles, erou și el cu origini tracice. Beotia a fost cea mai veche parte locuită a Greciei. Ogyes (devenit la greci Okeanos) este Titanul care leagă mitologic Beotia de Asia Mică, de Iberia, de legenda Potopului primordial și de toate miturile Uriașilor care bântuie trecutul tuturor popoarelor Europei. Apetitul pentru mitologiile chtonice și acvatice a făcut specificul Beotiei. Lerna (vezi mitul Hidrei din Lerna) se afla tot în Beotia. Beotienii ar fi veniți dinspre vârful Boion (Voion în greacă, Boioannes în Bizanț, Boian în română) din lanțul Pindului etc. Fenicieni, cretani, dar și migrații dinspre Anatolia (trecând prin Lesbos, apoi prin Aeolia) și dinspre Africa s-au amestecat în plasma formativă a civilizației locului. Acolo se află Theba (a cărei acropole se numea Cadmea – Cadmus fenicianul din Tyr, tribul tyrsenoi, ar fi împrăștiat literele alfabetului în lume) Era o cetate cu același nume ca și Theba din Egipt (vizitată de același Cadmus). Tanagra, Orchomenos (colonie myceniană) și Platea erau și ele cetăți beoțiene. Cele nouă muze ale artelor, ca și Sfinxul care punea întrebări-ghicitoare sunt legende cu origini beoțiene. Hesiod, Pindar, Epaminonda și Plutarh au fost beoțieni (adică originile neamului nu earu grecești, ci aparțineau substratului pelasgic). Ei vorbeau greaca beoțiană, adusă de eolieni, care se distingea prin foarte multe cuvinte de substrat pelasgic, dispărute după adoptarea dialectului ionian (dispărut și el în prezent, cu excepția grecilor pontici, care îl folosesc). Vechea Beotia a fost sub stăpânire romană din veacul al II-lea î.H, apoi bizantină (cu scurte întreruperi din cauza marilor migrații, printre care ale slavilor au fost cele mai însemnate), apoi, din veacul al XVI-lea, sub stăpânire otomană. Eteria și mișcarea de eliberare a grecilor a făcut ca beoțienii să participe activ, considerându-se greci și creștini, la întregul proces. Așa s-a întâmplat și în Primul și al Doilea război Mondial (când sate întregi au fost arse de germani). În prezent, în fiecare an, de Paște și de Sf. Gheorghe, au loc la Livadia, Arahova, dar și în satele zonei, festivaluri ale vlahilor (aromâni) cu parada costumelor populare. De altfel, chiar nunta la vlahii (aromânii) din Viotia are loc, în mod tradițional, în costum popular (ca și la la noi în sate, mai ales în Bucovina și Maramureș, dar și la gorali).

Evia (insula antică Eubeea, a doua insulă grecească prin mărime după Creta) se află la est de Viotia, de care e separată prin Strâmtoarea Euripus, 10 km lățime, peste care trec două poduri. Chalkis este centrul administrativ al insulei, oraș aflat pe ambele maluri ale strâmtorii. Evia are 3684 km^2 (30 km lățime, în jur de 150 km lungime) și o populație de 198.130 de locuitori, cu o densitate medie de 54 de locuitori/km^2. Lanțul muntos al insulei este continuarea celui din Grecia Centrală și Thessalia și se continuă și cu alte insule, precum Andros, Tinos, Mykonos. Insula este bogată în minereuri (fier, argint, nichel, azbest, lignit). În prezent nu este înregistrată populație vlahă (românească), dar trebuie menționat faptul că inițial insula se numea Macris (Macri este un nume propriu destul de des întâlnit la valahii din Grecia, mai ales Centrală, dar migrat până în România), apoi insula s-a numit Ellopia. Triburile ellopilor făceau corespondent cu ale dolopilor din Aetolia Acarnania, fiind triburi pelasgice. Ulterior insula a fost colonizată de ionieni. Chalkis, numită în greaca veche Chalcis, a fost o cetate pre-grecească (atestată arheologic la 3000 î.H.) și ea a colonizat (și a dat numele) Peninsulei Chalcidice (unde e și Athosul), parte a marelui regat tracic al Odrysiei. Un oraș Chalcis există și astăzi în provincia grecească Trakia. Tot Chalcisul a colonizat zona numită astăzi Catania din Italia, cam cu o mie de ani î.H. (acolo s-au găsit inscripții cu scriere asemănătoare cu aceea folosită în Eubeea). Pirateria s-a practicat intens pe insulă de-a lungul istoriei, fiind nu doar o cale de a obține bunuri, ci și una de supraviețuire, adică identitară. Atenienii au invadat Chalcisul în 506 î.H. și au impus greaca vorbită în Attica. Ulterior, insula a fost capturată de Alexandru Macedon, în drumul către Egipt, iar sfetnicul său Aristotel a murit acolo, în 322 î.H. Este semnificativ faptul că Mithridates al VI-lea al Pontului (regat tracic din Asia Mică) a ajuns pe insulă în 88 î.H., constituind acolo o bază pentru apărarea spatelui propriului regat, confruntat cu romanii. În perioada arhaică pe insulă era venerat Krios, un zeu chtonic (subpământean), devenit, în mitologiile grecești, Titanul Krios, fiul lui Uranos (Cerul) și al Geei

(Pământul). O altă cetate pre-grecească a insulei a fost Eretria, feniciană la origini. Există până astăzi un stat african, cu deschidere la Marea Roșie, provenit din migrație semitică, numit Eritreea (în Cornul Africii, care s-a separat de Etiopia în 1993 după o luptă de guerilă de 30 de ani), așezat pe locul fostului Regat Meroe, celebru în lumea veche pentru minele sale de aur. Israelul a salvat în timpul războaielor mulți locuitori ai Eritreii aducându-i cu avioanele, fără nimic altceva decât o sticlă cu apă. Așezată în calea marilor drumuri comerciale dintre Africa și Marea Neagră, în lungul marelui Coridor Levantin, Eubeea a făcut permanent legătura între insulele aflate la sudul ei (Creta, Karpathos etc.) și pământul ferm al odrysilor aflat la nord.

2.2.13. Turcia

Turcia este o republică (din 1923, moştenitoare a Imperiului Otoman) aflată în Asia Mică (97%) şi Europa (3%), având o suprafață de 780.580 km^2 și o populație de 75.627.384 locuitori în 2011, cu o densitate medie de 230 de locuitori/km^2. Majoritatea populației locuieşte la oraş (77,3 %). Se învecinează cu Grecia şi Bulgaria la nord-vest, cu Marea Neagră şi Georgia la nord, cu Armenia, Azerbaidjanul şi Iranul la est, cu Irakul, Siria şi Mediterana la sud, cu Marea Egee (insulele aparțin Greciei) la vest. Capitala se află la Ankara (4.338.620 de locuitori în 2012), deşi cel mai mare oraş este Istanbul (13.900.000 de locuitori), pe teritoriul căruia se află Bosforul – strâmtoarea dintre Marea Neagră şi Marea de Marmara, care separă Europa de Asia. Turcia are deschidere la patru mări (Neagră, Marmara, Egee, Mediterană) şi o linie de coastă de 7.200 de km. Este membră ONU, UNESCO, OSCE, NATO, a deschis tratative pentru aderarea la Comunitatea Economică Europeană în 1987 şi la Uniunea Europeană în 1999, iar negocierile de aderare au început în 2005. În 2008 s-a semnat parteneriatul Turcia – UE. Majoritatea teritoriului (cel din Asia Mică) este cea mai veche, variată și bogată cultural dintre toate regiunile cărora identitatea românească le este datoare cu datele de fundament. Turcia este împărțită administrativ în şapte regiuni, iar modul de administrare îl moşteneşte pe al Imperiului Bizantin, cu modificările necesare traversării otomane și adaptării în timp: Marmara, Marea Neagră, Anatolia – Centrală, de Est şi de Sud, Mediterana şi Egeană. Fiecare regiune este împărțită în mai multe provincii (81 de provincii în total), iar fiecare provincie în mai multe districte (există 623 de districte). Regiunea Marmara are provinciile: Kırklareli (în Tracia de Est, 6.550 km2, continuare a Traciei greceşti, capitala Kırklareli, districte: Babaeski, Demirköy, Kırklareli, Kofçaz, Lüleburgaz, Pehlivanköy, Pınarhisar, Vize), Tekirdağ (6.218 km^2, capitala Tekirdağ, districte: Tekirdağ – în 2014 a fost redenumit Süleymanpaşa, Çerkezköy, Çorlu, Hayrabolu, Malkara, Marmara, Ereğli, Muratlı, Saray, Şarköy), Edirne (6.279 km^2, capitala Edirne, districte: Edirne, Enez, Havsa, İpsala, Keşan, Lalapaşa, Meriç, Süloğlu, Uzunköprü), Çanakkale (9,737 km^2, districte: Ayvacık, Bayramiç, Biga, Bozcaada, Çan, Çanakkale, Eceabat, Ezine, Gelibolu, Gökçeada, Lapseki, Yenice), Balıkesir (14.292 km^2, capitala Balikesir, districte: Ayvalik, Balıkesir, Balya, Bandirma, Bigadiç, Burhaniye, Dursunbey, Edremit, Erdek, Gömeç, Gönen, Havran, İvrindi, Kepsut, Manyas, Marmara, Savaştepe, Sindırgi, Susurluk), Bursa (11.043 km^2, capitala Bursa, districte: Büyükorhan, Gemlik, Gürsu, Harmancik, İnegöl, İznik, Karacabey, Keles, Kestel, Mudanya, Mustafakemalpaşa, Nilüfer, orhaneli, Orhangazi, Osmangazi, Yenişehir, Yildirim), Bilecik (4.307 km^2, capitala Bilecik, districte: Bilecik, Bozüyük, Gölpazarı, İnhisar, Osmaneli, Pazaryeri, Söğüt, Yenipazar), Sakarya (4.895 km^2, capitala Sakarya, districte: Adapazari, Akyazı, Arifiye, Ferizli, Erenler, Geyve, Hendek, Karapürçek, Karasu, Kaynarca, Kocaali, Pamukova, Sapanca, Serdivan, Söğütlü, Tarakli), Yalova (847 km^2, capitala Yalova, districte: Altinova, Armutlu, Çiftlikköy, Çınarcık, Termal, Yalova), Kocaeli (3.626 km^2, capitala İzmit, districte: Derince, Gebze, Gölcük, İzmit, Kandira, Karamürsel, Körfez, Kartepe, Başiskele, Çayirova, Dilovasi, Darica), Istanbul (5.343 km^2, capitala provinciei și a țării: Istanbul, districte: Adalar, Arnavutköy, Ataşehir, Avcilar, Bağcilar, Bahçelievler, Bakirköy, Başakşehir, Bayrampaşa, Beşiktaş, Beykoz, Beylikdüzü, Beyoğlu, Büyükçekmece, Çatalca, Çekmeköy, Esenler, Esenyurt, Eyüp, Fatih, Gaziosmanpaşa, Güngören, Kadiköy, Kağithane, Kartal, Küçükçekmece, Maltepe, Pendik, Sancaktepe, Sarıyer, Silivri, Sultanbeyli, Sultangazi, Şile, Şişli, Tuzla, Ümraniye, Üsküdar, Zeytinburnu); regiunea Marea Neagră are provinciile: Dűzce (3,641 km^2, capitala Dűzce, districte: Akçakoca, Çilimli, Cumayeri, Düzce, Gölyaka, Gümüșova, Kaynaşli, Yığılca), Bolu (7.410

km^2, capitala Bolu, districte: Bolu, Dörtdivan, Gerede, Göynük, Kibriscik, Mengen, Mudurnu, Seben, Yeniçağa), Zonguldak (3.481 km^2, capitala Zonguldak, districte: Alaplı, Çaycuma, Devrek, Ereğli, Gökçebey, Zonguldak), Bartın (2.120 km^2, capitala Bartın, districte: Amasra, Bartın, Kurucașile, Ulus), Karabü k (4,109 km^2, capitala Karabűk, districte: Eflani, Eskipazar, Karabük, Ovacik, Safranbolu, Yenice), Kastamonu (13.108 km^2, capitala Kastamonu, districte: Abana, Ağlı, Araç, Azdavay, Bozkurt, Çatalzeytin, Cide, Daday, Devrekani, Doğanyurt, Hanönü, İhsangazi, İnebolu, Kastamonu, Küre, Pinarbași, Șenpazar, Seydiler, Tașköprü, Tosya), Sinop (5.862 km^2, capitala Sinop, districte: Ayancik, Boyabat, Dikmen, Durağan, Erfelek, Gerze, Saraydüzü, Sinop, Türkeli), Çorum (12.820 km^2, capitala Çorum, districte: Çorum, Alaca, Bayat, Boğazkale, Dodurga, İskilip, Kargi, Laçin, Mecitöz, Oğuzlarü, Ortaköy, Osmancik, Sungurlu, Uğurludağ), Amasya (5.520 km^2, capitala Amasya, districte: Amasya, Göynücek, Gümüșhacıköy, Hamamözü, Merzifon, Suluova, Tașova), Samsun (9.579 km2, capitala Samsun, districte: İlkadım, Canik, Atakum, Tekkeköy, Alaçam, Asarcık, Ayvacık, Bafra, Çarșamba, Havza, Kavak, Ladik, Ondokuzmayıs, Salipazari, Terme, Vezirkpr, Yaka-kent), Tokat (9.959 km^2, capitala Tokat, districte: Almus, Artova, Bașçiftlik, Erba, Niksar, Pazar, Reșadiye, Sulusaray, Tokat, Turhal, Yeșilyurt, Zile), Ordu (6.001 km^2, capitala Ordu, și-a schimbat numele în Altinordu, districte: Akkuș, Aybasti, Çamaș, Çatalpinar, Çaybașı, Fatsa, Gölköy, Gülyali, Gürgentepe, İkizce, Kabadüz, Kabatаș, Korgan, Kumru, Mesudiye, Ordu, Perșembe, Ulubey, Ünye), Giersun (6.934 km^2, capitala Giersun, districte: Alucra, Bulancak, Çamoluk, Çanakçi, Dereli, Doğankent, Espiye, Eynesil, Giresun, Görele, Güce, Keșap, Piraziz, Șebinkarahisar, Tirebolu, Yağlidere), Gűműșhane (6.575 km^2, capitala Gümüșhane, districte: Gümüșhane, Kelkit, Köse, Kürtün, Șiran, Torul), Bayburt (3,652 km^2, capitala Bayburt, districte: Aydintepe, Bayburt, Demirözü), Trabzon (6.685 km^2, capitala Trabzon, din 2014 cu numele Ortahisar, districte: Trabzon, Akçaabat, Araklı, Arsin, Beșikdüzü, Çarșibași, Çaykara, Dernekpazarı, Düzköy, Hayrat, Köprübași, Maçka, of, Șalpazarı, Sür-mene, Tonya, Vakfikebir, Yomra), Rize (3.920 km^2, capitala Rize, districte: Ardeșen, Çamlihemșin, Çayeli, Derepazarı, Fındikli, Güneysu, Hemșin, İkizdere, İyidere, Kalkandere, Pazar, Rize), Artvin (7.436 km^2, capitala Artvin, districte: Ardanuç, Arhavi, Artvin, Borçka, Hopa, Murgul, Șavșat, Yusufeli); regiunea Anatolia Centrală are provinciile Eskișehir (13.652 km^2, capitala Eskișehir, districte: Odunpazarı, Tepebași, Alpu, Beylikova, Çifteler, Günyüzü, Han, İnönü, Mahmudiye, Mihalgazi, Mihaliççık, Saricakaya, Seyitgazi, Sivrihisar), Ankara (25.706 km^2, capitala provinciei și a ţării: Ankara, districte: Akyurt, Altindağ, Ayaș, Bala, Beypazari, Çamlidere, Çankaya, Çubuk, Elmadağ, Etimesgut, Evren, Gölbași, Güdül, Haymana, Kalecik, Kazan, Keçiören, Kizilcahamam, Mamak, Nallihan, Polatli, Pursaklar, Sincan, Yenimahalle, Șereflikoçhisar), Konya (38.257 km^2, capitala Konya, districte: Ahirli, Akören, Akșehir, Altinekin, Beyșehir, Bozkir, Çeltik, Cihanbeyli, Çumra, Derbent, Derebucak, Doğanhisar, Emirgazi, Ereğli, Güneysınır, Hadim, Halkapınar, Hüyük, Ilgin, Kadinhani, Karapinar, Karatay, Kulu, Meram, Sarayönü, Selçuklu, Seydișehir, Tașkent, Tuzlukçu, Yeniceoba, Yalihüyük, Yunak), Karaman (9.163 km^2, capitala Karaman, districte: Ayranci, Bașyayla, Ermenek, Karaman, Kazımkarabekir Sariveliler); Niğde (7.312 km^2, capitala Niğde, districte: Altunhisar, Bor, Çamardi, Çiftlik, Niğde, Ulukișla); Nevșehir (5.467 km^2, capitala Nevșehir, districte: Acigöl, Avanos, Derinkuyu,Gülșehir, Hacibektaș, Kozakli, Nevșehir, Ürgüp), Kirșehir (6.570 km^2, capitala Kirșehir, districte: Akçakent, Akpinar, Boztepe, Kaman Çiçekdaği, Mucur, Kirșehir), Kirikkale (4.365 km^2, capitala Kirikkale, districte: Bahșılı, Balișeyh, Çelebi, Delice, Karakeçili, Keskin, Kirikkale, Sulakyurt, Yahșihan), Çankiri (7.388 km^2, capitala Çankiri districte: Atkaracalar, Bayramören, Çankiri, Çerkeș, Eldivan, ilgaz, Kizılırmak, Korgun, Kurșunlu, orta, Șabanözü, Yaprakli), Yozgat (14.123 km^2, capitala Yozgat, districte: Akdağmadeni, Aydıncik, Boğazliyan, Çandir, Çayıralan, Çekerek, Kadișehri, Saraykent, Sarikaya, Șefaatli, Sorgun, Yenifakılı, Yerköy, Yozgat), Kayseri (16.917 km^2, capitala Kayseri, districte: Akkișla, Bünyan, Develi, Felahiye, Hacilar, Incesu, Kocasinan, Melikgazi, Özvatan, Pinarbași, Sarioğlan, Sariz, Talas, Tomarza, Yahyalı, Yeșilhisar), Sivas (28.488 km^2, capitala Sivas, districte: Akincilar, Altinyayla, Divriği, Doğanșar, Gemerek, Gölova, Gürün, Hafik, İmranli, Kangal, Koyulhisar, Șarkışla, Sivas, Sușehri, Ulaș, Yildizeli, Zara); regiunea Anatolia de Vest cu provinciile: Malatya (12.313 km^2; capitala Malatya, districte: Akçada, Arapgi, Arguva, Battalgaz, Darend, Doğanșeh, Doğanyo, Hekimha, Kal, Kulunca, Malatya, Pütürg, Yaziha, Yeșilyurt), Elaziğ (9.153 km^2, capitala Elaziğ, districte: Ağın,

Alacakaya, Arıcak, Baskil, Elaziğ, Karakoçan, Keban, Kovancilar, Maden, Palu, Sivrice), Tunceli (7.774 km^2, capitala Tunceli, districte: Çemişgezek, Hozat, Mazgirt, Nazımiye, Ovacik, Pertek, Pülümür, Tunceli), Erzincan (11.974 km^2, capitala Erzincan, districte: Çayırlı, Erzincan, İliç, Kemah, Kemaliye, Otlukbeli, Refahiye, Tercan, Üzümlü), Bingöl (8.125 km^2, capitala Bingöl, Adakli, Bingöl, Genç, Karliova, Kiğı, Solhan, Yayladere, Yedisu), Erzurum (25.066 km^2, capitala Erzurum, districte: Aşkale, Çat, Erzurum, Hınıs, Horasan, Ilıca, İspir, Karaçoban, Karayazi, Köprüköy, Narman, Oltu, Olur, Pasinler, Pazaryolu, Şenkaya, Tekman, Tortum, Uzundere), Muş (8.196 km^2, capitala Muş, districte: Bulanık, Hasköy, Korkut, Malazgirt, Varto), Ardahan (5.661 km^2, capitala Ardahan, districte: Ardahan, Çildır, Damal, Göle, Hanak, Posof), Kars (9.587 km^2, capitala Kars, districte: Akyaka, Arpaçay, Digor, Kağızman, Kars, Sarikamış, Selim, Susuz), Ağrı (11.376 km^2, capitala Ağrı, districte Ağrı, Diyadin, Doğubeyazıt, Eleşkirt, Hamur, Patnos, Taşliçay, Tutak), Iğdır (3.587 km^2, capitala Iğdır, districte: Aralık, Iğdir, Karakoyunlu, Tuzluca), Van (19.069 km^2, capitala Van, districte: Van – în 2014 se împarte în două districte, Tuşpa şi İpekyolu – Bahçesaray, Başkale, Çaldıran, Çatak, Edremit, Erciş, Gevaş, Gürpinar, Muradiye,Özalp, Saray), Bitlis (6.707 km^2, capitala Bitlis, districte: Adilcevaz, Ahlat, Bitlis, Güroymak, Hizan, Mutki, Tatvan), Hakkâri (7,121 km2, capitala Hakkâri, districte: Çukurca, Hakkâri, Şemdinli, Yüksekova); regiunea Anatolia de Sud cu provinciile: Kilis (1.642 km^2, capitala Cilicia, districte: Elbeyli, Kilis, Musabeyli, Polateli), Gaziantep (6,000 km2, capitala Gaziantep, districte: Araban, Islahiye, Karkamiş, Nizip, Nurdağı, Oğuzeli, Şahinbey, Şehitkamil, Yavuzeli), Adıyaman (7.606.16 km^2, capitala Adıyaman, districte: Adıyaman, Besni, Çelikhan, Gergerț, Gölbaşı, Kâhta, Samsat, Sincik, Tut), Şanliurfa (18.584 km^2, capitala Şanliurfa, districte: Akçakale, Birecik, Bozova, Ceylanpinar, Halfeti, Harran, Hilvan, Siverek, Suruç, Şanliurfa, Viranşehir), Mardin (8,891 km2, capitala Mardin, districte: Mardin – din 2014 cu numele Artuklu – Dargeçit, Derik, Kızıltepe, Mazıdağı, Midyat, Nusaybin, Ömerli), Diyarbakir (15.355 km^2, capitala Diyarbakir, districte: Bismil, Çermik, Çınar, Çüngüş, Dicle, Diyarbakır, Eğil, Ergani, Hani, Hazro, Kocaköy, Kulp, Lice, Silvan), Batman (4.649 km^2, capitala Batman, districte: Batman, Beşiri, Gercüş, Hasankeyf, Koyluk, Sason), Siirt (5.406 km2, capitala Siirt, districte: Aydınlar, Baykan, Eruh, Kurtalan, Pervari, Siirt, Șirvan), Șirnak (7.172 km2, capitala Șirnak, districte: Beytüșșebap, Cizre, Güçlükonak, İdil, Silopi, Șirnak, uludere); regiunea Mediteranei, cu provinciile: Antalya (20.723 km^2, capitala Antalya, districte: Akseki, Alanya, Antalya, Elmali, Finike, Gazipaşa, Gündoğmuş, İbradi, Kale, Kaş, Kemer, Korkuteli, Kumluca, Manavgat, Serik), Burdur (6.887 km^2, capitala Burdur, districte: Ağlasun, Altinyayla, Bucak, Burdur, Çavdır, Çeltikçi, Gölhisar, Karamanlı, Kemer, Tefenni, Yeşilova), Isparta (8.993 km^2, capitala Isparta, districte: Aksu, Atabey, Eğirdir, Gelendost, Gönen, Isparta, Keçiborlu, Șarkikaraağaç, Senirkent, Sütçüler, Uluborlu, Yalvaç, Yenișar-bademli), Mersin (15.853 km^2, capitala Mersin, districte: Akdeniz, Mezitli, Toroslar, Yenişehir, Anamur, Aydincik, Bozyazi, Çamliyayla, Erdemli, Gülnar, Mut, Silifke, Tarsus), Adana (14.030 km^2, capitalaAdana, districte: Yüreğir, Çukurova, Sariçam, Karaisalı, Aladağ, Ceyhan, Feke, İmamoğlu, Karataș, Kozan, Pozanti, Saimbeyli, Tufanbeyli, Yumurtalık), Osmaniye (3.767 km^2,capitala Osmaniye, districte: Bahçe, Düziçi, Hasanbeyli, Kadirli, Osmaniye,Sumbas, Toprakkale), Karamanmaraș (14.327 km^2, capitala Karamanmaraș, districte: Afșin, Andirin, Çağlayancerit, Ekinözü, Elbistan, Göksun, Kahramanmaraș – în 2014 se împarte în două districte, cu numele Dulkadiroğlu și Onikișubat – Nurhak, Pazarcik, Türkoğlu), Hatay (5.403 km^2; capitala Antakya, districte: Altinözü, Antakya, Belen, Dörtyol, Erzin, Hassa, İskenderun, Kirikhan, Kumlu, Reyhanlı, Samandağ, Yayladağı); regiunea Egeeană cu provinciile: Muğla (13.338 km^2, capitala Muğla, districte: Bodrum, Dalaman, Datça, Fethiye, Kavaklidere, Köyceğiz, Marmaris, Milas, Muğla – 2014 cu numele Menteșe – Ortaca, Ula, Yatağan – din 2014 cu numele Seydikemer); Aydin (8.007 km^2, capitala Aydin, districte: Aydin, Bozdoğan, Buharkent, Çine, Didim, Germencik, incirliova, Karacasu, Karpuzlu, Koçarlı, Köșk, Kușadası, Kuyucak, Nazilli, Söke, Sultanhisar, Yenipazar), İzmir (11.973 km^2, capitala Izmir, districte: Aliağa, Balçova, Bayındır, Bayraklı, Bergama, Beydağ, Bornova, Buca, Çeșme, Çiğli, Dikili, Foça, Gaziemir, Güzelbahçe, Karabağlar, Karaburun, Karșıyaka, Kemalpașa, Kinik, Kiraz, Konak, Menderes, Menemen, Narlidere, Ödemiș, Seferihisar, Selçuk, Tire, Torbali, Urla), Manisa (13.810 km^2, capitala Manisa, districte: Ahmetli, Akhisar, Alașehir, Demirci, Gölmarmara, Gördes,Kirkağaç, Köprübașı, Kula, Manisa – din 2014 se împarte în două districte, Yunusemre și Șehzadeler – Salihli,

Sarigöl, Saruhanlı, Selendi, Soma, Turgutlu, Uşak), Denizli (11.868 km^2, capitala Denizli, districte: Denizli – din 2014 cu numele Merkezefendi, Acipayam, Akköy – din 2014 cu numele Pamukkale, Babadağ, Baklan, Bekilli, Beyağaç, Bozkurt, Buldan, Çal, Çameli, Çardak, Çivril, Güney, Honaz, Kale, Sarayköy, Serinhisar, Tavas), Afyonkarahisar sau Afyon (14,230 km2, capitala Afyonkarahisar, districte: Afyonkarahisar, Başmakçi, Bayat, Bolvadin, Çay, Çobanlar, Dazkiri, Dinar, Emirdağ, Evciler, Hocalar, İhsaniye, İscehisar, Kizilören, Sandıklı, Sinanpaşa, Sultandaği, Şuhut), Kűtahya (11.889 km^2, capitala Kütahya , districte: Altıntaş , Aslanapa, Çavdarhisar, Domaniç, Dumlupinar, Emet, Gediz, Hisarcik, Kütahya, Tavşanlı, Pazarlar, Şaphane, Simav. Cele mai vechi semne de locuire preistorică au fost în Paleolitic, în perimetrul de timp acoperit de marea glaciațiune: de pildă peștera Karain, în Anatolia, la nord-vest de Antalya (regiunea Mediteranei), unde omul de Neanderthal și Homo Sapiens s-au întâlnit cu peste 30.000 de ani îH (la fel ca în Peninsula Istria) sau Gőbekli Tepe, o civilizație de substrat, datată 11–10 mii de ani î H(ca și Yonaguni, Japonia sau Lemnos, Grecia), nu departe de Şanliurfa, în sud-estul Turciei, unde se află o incintă circulară (tip Arkaim) cu pietre megalitice pe care sunt sculptate în basorelief, într-un stil abstract, cu o mare exactitate, precizie şi putere de sugestie, animale și păsări, probabil totemuri (lupul, corbul, scorpionul ş.a.). incinta megalitică de la Gőbekli Tepe a fost distrusă prin ardere în mileniul 8 î.H., la începutul Neoliticului, definit printr-o nouă migrație și apoi prin sedentarizarea omului, apariția agriculturii și a mineritului. Atunci și-au făcut apariția în Asia Mică civilizații noi. Prima migrație majoră din Neolitic, mileniile 8 – 7 îH, s-a produs deopotrivă dinspre Balcani (unde sensul de afluire de la NV Mării Negre era al sarmaților, apoi peste axul Dunării spre sud-est), dar și dinspre Levant și sud-estul Mediteranei (nordul Africii și Levant), ca și prin Poarta de Fier a Caucazului, de către triburi venite din Siberia (Asia Centrală) și Scandinavia. Acest lucru este indicat și de harta genetică mitocondrială a haplogrupului r1a1a, făcută prin analiza retroactivă a ADN-ului (ADNmc) pe vestigiile umane găsite în tot acest areal (în principal prin Proiectul Europedia). Principalele situri arheologice neolitice din Turcia sunt Istanbul (nord-vest), Alaçahöyük (centrul-nord al ţării), Çatalhöyük (centrul-sud al ţării), Aşıklıhöyük, nu departe de Çatalhöyük, locuite în mileniile 9–3 î.H., care au lăsat prima statuie în mărime naturală a unui om (probabil zeu, mileniul 8 î.H.; în chip de ochi are înfipte două pietre albastre).

Neoliticul Asiei Mici mai are însă o rădăcină de început, cu originea în sud-estul Asiei propriu-zise, unde, în Valea Bada, aflată pe insula Sulawesi din arhipelagul Indoneziei – format din resturile unui continent dispărut în mileniile 11-10 îH, într-o zonă activă tectonic și astăzi – au existat reprezentări foarte asemănătoare cu acestea. Erau cu precădere oameni mărunți, bruneți. Grecii antici spuneau Leleges triburilor Hatti migrate în Neolitic spre sudul Greciei de azi, dar Pelagos, pelasgi (pelagoi în greaca doriană însemna „cei de peste mare”) când se refereau la populația de substrat apărută după Marele Potop, stabilă în toată Mediterana de Est cunoscută atunci. Deci după sauromates (sarmați), în al doilea rând sunt semnalați, de sursele antice, pelasgii, populația de substrat a zonei (de Homer, Hesiod) în Creta, Peninsula Balcanică și în lungul Mării Egee, până în Peninsula Chalcidică (Coridorul Levantin). Conform descoperirilor arheologice trăiau și în Iliria, Țara Bascilor, Peninsula Italică, Malta.

O a treia rădăcină identitară intră în istorie după venirea cimmerienilor în Asia Mică de dincolo de Caucaz. Sarmato-cimmerienii se aflau în Urali. Ei au răspândit, în mileniul I îH, civilizația calului și au dat a treia rădăcină identitară a viitorilor traci. Au existat traco-iliri, traco-sciți, traco-cimmerieni, traco-geți. Strabo, ca și Herodot, considera că tracii în totalitatea lor erau atât de numeroşi, încât, alături de cele trei continente ale lumii cunoscute atunci, Africa, Asia și Europa, numără doar Tracia și India ca entități comparabile prin mărime. În mileniul al III-lea îH s-au produs și alte migrații ale apartenenților civilizației calului (sunt numiți hurri[ți] în arhivele hittite), venite dinspre Yacuția de azi – actuala Republica Saka (iar, la origini, dinspre zona mongolo-chineză – Manciuria). Hurriții sunt menționați în arhivele din Hattusha ca fiind foarte toleranți, buni ceramiști, mineri și metalurgi. Ei venerau Soarele și Luna (și azi în republica Saka există tengriiști înregistrați ca atare la recensăminte. Rădăcina hurrită a rămas de asemenea vizibilă în structura identitară a tracilor. Soarele și Luna au rămas obiectul venerației până în basmele românești. Au fost asociați cu civilizația calului și cu iubirea pentru muzică. Kummani, principalul sanctuar hurrit (și desemnare a ideii de sanctuar în general), legat printr-o cale sacră de capitala Washukkani (nedescoperită încă de arheologi) s-a perpetuat în vremurile

tracilor (o Komana în Pont, una în Phrigia, o Komana în Balcani, alte Comana, Comănești, Comănița în Dacia), după prăbușirea imperiului Hittit. Iar davele din Dacia (Suci**dava**, Pelen**dava**, Capi**dava** etc. erau „dave" în sensul vechi, indian (din *Vedanta*), adică reprezentări pământene și fragmentare ale unui univers originar, protector, unitar și divin. Mulți arheologi și istorici susțin că Daha, la originile indiene Dasa, în grecă Daoi, în chineză Daxia, indo-iranici, adică triburile conducătoare, de magi ale masageților (indo-iranici și ei), care trăiau între Taklamakan și Caspica, sunt strămoșii dacilor, așa cum o parte a masageților, împinși spre Balcani de migrații noi, i-au dat pe geții care locuiau deopotrivă la sudul și la nordul Dunării. Geții trebuie menționați în mod special pentru marea suprafață de acoperire din Neolitic. Herodot descrie ca vecinătăți ale masageților (chinezii vechi le spuneau generic saka, iar latinii sctitae – sciți) pe tocharieni (indo-europeni) la est (în nordul Tibetului), arimaspi la nord de tocharieni și triburile dahae (Daxia în sursele chineze vechi) la apus, către Marea Caspică. După mulți cercetători fondul identitoar al dacilor și geților (apartenenți și ei la lumea tracică) provine mai ales din aceste surse. Ceea ce ar veni să întărească funcția sacră și protectoare a davelor, care n-au existat dect la nord de Dunăre, apărate de fluviu și Carpați, în vreme ce toate cetățile tracilor de la sud de fluviu aveau terminația -para. Fluviul însuși, axul continental al Europei, avea spre finalul Neoliticului o funcție magică. Istros, Istria, ca și Nistrul își au rădăcina în limba sarmată, unde istr- însemna râu, apă curgătoare. Ca și în cazul miticului fluviu al Indiei, Saraswati, în lungul căruia a apărut civilizația Harappa, și în lungul Istrosului (numele trac preluat de greci) s-au așezat tracii. Istrosul ar fi avut o gură de vărsare în Marea Neagră, iar alta în Marea Adriatică de azi. De acolo și numele Peninsulei Istria, dar și al coloniei Histria, edificată de Milet în secolul al VII-lea îH la vărsarea Istrosului în Pontul Euxin. S-au păstrat texte muzicale din mileniul al II-lea î.H. și numele a patru compozitori hittiți: Tapișhuni, Puhiya(na), Urhiya, Ammiya. Acest cult pentru muzică s-a transmis tracilor, care au moștenit flautul și naiul (atestat pentru prima oară în Valea Bada, din Asia de SE, din piatră, mileniul al VIII-lea îH). Toată această formulă neolitică din Asia Mică avea să sfârșească în urma schimbărilor dramatice ale climei din Mediterana de Est și din lungul Coridorului Levantin, cu traseul de uscat prin Canaan și Fenicia și traseul pe apă prin insulele Mediteranei de Est și Mărilor Egee și Marmara, după ce, în mileniul al V-lea îH, se formase strâmtoarea Dardanele (numită astfel în sursele istorice antice deoarece în jur locuiau dardanii, triburi de traci). Tracii i-au venerat pe Okeanos, Apollo, Artemis, Dyonisos, Asklepios, Hygeia, Herakles și Orfeu, preluați și însușiți apoi de pantheonul grec. S-a păstrat o epopee hurrită, *Cântecul lui Ullikumi*, care a fost sursa lui Hesiod pentru *Munci și zile*. Hurriții vorbeau o limbă indo-europeană (erau indo-iranici) și au avut mai târziu propriul lor regat, numit Mitanni (Hanigalbat în sursele asiriene), menționat în scrierile antice și bizantine cu referire la 1500–1300 îH. Religia era mithraică, înglobaseră mezii și parții, de atunci și de acolo provine căciula (simbol al castei preoților) devenită mai târziu frigiană și dacică (purtată de tarabostes – nobilii). Imperiul Hittit a fost o mare civilizație percepută astăzi drept cvasi-unitară pentru cea mai mare parte a Anatoliei, unde se vorbeau și se scriau două limbi diferite, hittita și luwita. Luwita se scria cu hieroglife diferite de cele egiptene, dar atestând un bazin mental comun la origini, propozițiile erau așezate fiecare într-un cartuș, ca și în Egipt, un bazin inclusiv comun cu China veche. Tabletele tracice găsite la Disipilio în 2016 au alfabet silabic, ale cărui semne amintesc însă de hieroglifele hurrite, de scriera minoică A și de scrierea tracică descoperită la Turdaș-Vinča. Hittita se scria – spre deosebire de luwită – în cuneiforme akkadiene asemănătoare cu cele asiriene. Trebuie observat că limba luwită apare în relație cu administrația și conducătorii Imperiului Hittit, iar Leleges apar, în toate sursele antice, ca aparținând unui bazin originar, comun cu al civilizației întinse până în insula Creta și Peninsula Iberică, unde afluiseră, peste populația de substrat (care vorbea limbi izolate), fenicieni și egipteni. Cucuteni, Tripolje, Vinča, Hamangia, Vădastra, Boian atestă chiar mai mult: un uriaș bazin comun al Neoliticului din Mediterana, Anatolia, Balcani și Europa de Est. Pantheonul de zei hatti, funcțional în tot arealul pelasgic, a fost în întregime adoptat de hittiți. O altă componentă importantă a Imperiului Hittit, venită dinspre sud-estul Anatoliei, în lungul Tigrului și Eufratului, a fost dată de civilizația Urartu (strămoșii armenilor), de origine mesopotamiano-asiriană. Este interesant de observat că armenii se raportează (ca și semiții) la tamilii din SE Indiei (unde există până azi un toponim Nazareth) ca origine îndepărtată. Mulți cercetători consideră că originea tamililor este pe continentul dispărut în mileniul XI-X îH și aflat acolo unde acum este arhipelagul Indoneziei. Conturul lui a fost fotografiat dintr-un satelit NASA

în 2005. Stema dualității hittito-hatti era vulturul bicefal și ea a fost folosită ca semn al continuității de Imperiul Bizantin și a rămas exact la fel până astăzi pe armoriile descendenților dinastiilor Bizanțului, Austro-Ungariei, Albaniei, Rusiei ș.a., atestând recunoașterea și voința afirmării unor standarde identitare comune, fondate pe origini. Denumirea, ca și comparația Porții de Fier dintre Caspica și Caucaz cu Porțile de Fier ale Dunării aparține lui Dimitrie Cantemir și a fost făcută în *Istoria Creșterii și Descreșterii Curții Otomane*. De altfel, la Poarta de Fier a Asiei acolo a murit chiar el, după ce a cartografiat zona și a făcut interpretări ale inscripțiilor lăsate de Alexandru Macedon, aflate acum în Fondul Petru cel Mare la Petersburg sub numele *Collectanea Orientalia*.

La mijlocul Epocii Bronzului (secolele 17–15 îH) s-a produs răcirea drastică a climei. Marele Rift African favorizase toate migrațiile de la apariția lui Homo Sapiens dinspre Africa spre Europa și Asia. Acest coridor a rezultat în urma coliziunii celor trei continente (din Paleozoic-Mezozoic): Africa, Europa și Asia. Riftul începe din lacul Victoria și merge în lungul Nilului, continuă cu Levantul (Coridorul Levantin de uscat și de apă, adică Marea Egee), cu Marea de Marmara și Asia Mică, atât de frământată de cutremure până astăzi, se îndreaptă spre lacul Balkash, a cărui strâmtoare mediană separă jumătatea cu apă dulce de aceea cu apă sărată (din oceanul originar) a lacului și se termină la Baikal, cel mai vechi lac planetar (25 de milioane de ani vechime și peste un km și jumătate adâncime). În Mediterana de Est, puțin la sud de insula Creta, se află linia de frecare dintre două mari plăci tectonice: africană și asiatică. La sfârșitul Epocii Bronzului în zonă au fost vulcani activi (insula Thera, azi Santorini a dispărut pe jumătate împreună cu civilizația ei, iar alături, unde se află Antikithera, subacvatic, s-a descoperit primul calculator al lumii, unul mecanic, din bronz, datat secolul I îH, un sofisticat înstrument de navigație, cu 2500 de litere grecești pe el și care folosea un sistem de roți dințate [!!]. Cutremure, schimbări climatice au deșertificat zone foarte întinse ale Africii de Nord (atunci a apărut Sahara, pe locul unei fabuloase civilizații berbere – urmașii lor de azi sunt tuaregii – care durase o mie de ani: Imperiul Garamantes). Toate modificările de climă, perimetru de locuire, posibilități de producere a hranei au avut ca urmare prăbușirea de cetăți, regate și imperii, urmate de migrații noi și de piraterie (cu sens de apărare identitară) pe scară foarte largă. Dispariția marilor așezări umane din Asia Mică, de la capătul Drumului Mătăsii – pe ruta de uscat a caravanelor – a tipului lor de civilizație și a modului lor de viață, centrat în jurul unui mare palat regal legat de un sanctuar printr-o cale sacră, după modelul îndepărtat al Indiei, a rămas în istorie drept Marea Criză de final a Epocii Bronzului, aceea care va deschide calea Epocii Fierului. Atunci au intrat în lumina istoriei Popoarele Mării (numite astfel de sursele egiptene antice). Ele au devenit vizibile pe la 1750 îH, când în delta Nilului s-au înstăpânit hyksoșii, care au dat Egiptului propria lor dinastie de faraoni. Hyksoșii (adică Popoarele Mării) au introdus în Egipt carul de luptă și civilizația calului, precum și barda cu două tăișuri ca armă de atac (care era un simbol magic, al națiilor fondatoare ale Mediteranei, purtat inițial de preoții cultului falusului. Între altele, Zamolxis este înfățișat ca purtător al acestui simbol; se născuse în Samos, era un zeu suprem al tracilor, care avea o Curte formată din zei mai mici. A fost model pentru Pantheonul grecesc, dar și pentru creștinism). Către sfârșitul Epocii Bronzului, în veacul al XIII-lea îH, a început dezmembrarea marginală a marilor imperii. ionienii au fondat (sec. VIII-VII îH) colonii de apărare contra noilor barbari în lungul țărmului răsăritean al Mediteranei (în Asia Mică), în Crimeea (Taurida) și în lungul țărmului apusean al Pontului Euxin pentru susținerea și apărarea lumii civilizate. Pe locul vechilor imperii din Asia Mică au apărut regate neo-hittite ce perpetuau o bună parte a populației, tradițiile, mitologia și vechiul mod de organizare administrativă. Marea migrație a continuat însă. Astfel Sardisul (capitala Lydiei), a generat shardana, triburi mediteraneene aflate și în armata egipteană și folosite chiar contra hittiților, în bătălia de la Kadesh (1274 î.H.), după ce ele inovaseră strategia armatelor Egiptului (de pildă le împărțiseră în patru formațiuni de luptă care să intervină pe rând în bătălie, după hieroglifele aflate în interiorul piramidei lui Tutankamon). Shardana au făcut parte dintre Popoarele Mării, originile lor, după majoritatea surselor antice, erau în Asia Mică și ieșiseră la mare via Fenicia, apoi civilizația Ciprului și cea minoică. Ei au colonizat insula numită, în amintirea entității originare, dar și a Sardisului, Sardinia. De partea hittiților au luptat la Kadesh (Neš în hittită – în română se păstrează până astăzi numele Neșu) Mysia, Kashka (sau Gasga – triburi de substrat pelasgic din extremitatea sud-estică a Mării Negre), Ugaritul, Mushki, Mitanni, Lycia și Cilicia triburile tracice ale dardanilor și cele ale paionilor (sau peonilor) din Peninsula Balcanică. A

fost prima mare bătălie intercontinentală a istoriei și semnul ei identitar este vizibil până astăzi. Printre Popoarele Mării se numără și apartenenți ai Peninsulei Elene și Balcanice: acheenii, proveniți (după Homer) din Peloponez, tyrsenienii (proveniți din triburile tyrsenoi din Lemnos, numiți și tusci sau etrusci după migrarea în Peninsula Italică, iar marea învecinată Marea Tireniană), pomeniți ca pirați în *Imnul către Dyonisos* (unul din imnurile numite homerice din cauza folosirii aceleiași metrici ca în *Iliada*), cretanii și alte colonii shardano-feniciene, inclusiv dinspre Marea de Marmara (de pildă un Abydos la Marmara sau altul în Peninsula Iberică, nume cu rezonanțe egiptene) și-au adus deopotrivă contribuția la organizarea pirateriei și acțiunii Popoarelor Mării pentru stăpânirea Mediteranei. Dominația feniciană avea să fie înlăturată de greci, interesați de asemenea mai mult de stăpânirea țărmurilor și controlul rutelor navale, decât de uscat. În sfârșit, nu trebuie deloc uitați tracii, între care sursele antice numărau pe frigieni, mysieni, bithynieni, pontici, parțial carieni, lycieni și lydieni, aflați cu toții în Anatolia, în vreme ce traco-ilirii (dardanii) stăpâneau Epirul, iar Trax însuși, acela care a dat chiar numele generic al tracilor ca entitate distinctă, se născuse, după Homer, în Peloponez, ca și Hellenus însuși, care avea să dea numele Helladei. Popoarele mării controlau comerțul pe apă dintre Egipt și Poarta Caucaziană, Marea Neagră, Marea de Marmara (care era un lac tracic), deci controlau calea de apă a Coridorului Levantin. Tracii mai controlau și trecătorile montane și cursurile râurilor ce formau rute comerciale: capătul Drumului Mătăsii din Anatolia, al Alpilor Pontici până în Peninsula Iberică, ruta dintre Marea Egee și Marea Adriatică (viitoarea Via Egnatia), ruta Dunării (Istros), un ax al continentului european, apoi rutele montane care legau Peloponezul de Istria și Alpi, precum și rutele Carpaților, până în Munții Tatra și zona Sileziei de azi. În legătură cu ionienii originari din SV Peninsulei Grecești, care au fondat mai colonia Miletului dinAsia Mică, trebuie precizat că provin din amestecul triburilor (cu proveniență feniciano-egeeană) de chaonieni, molossieni și thesproți cu greci. Au optat pentru civilizația greacă, exact ca Ciprul și, mai târziu, din secolul al IV-lea îH, ca și tracii (ideea a fost a regelui Mausolos al Cariei), mai ales sub impactul atacului perșilor. Tentativa ionienilor, ca ansamblu al demersului de colonizare, a fost una de luare în posesie a țărmurilor rămase mai mult în mâna unor bande de hoți, decât a unor cetăți organizate și bine administrate. Miletul, Pergamonul, Didyma, Aphrodisias, Sardis au fost revalorizate ori edificate de ionieni, ca și coloniile de la Marea Neagră (din Scythia Minor, Taurida – fost regat tracic, azi Crimeea). Pretutindeni – inclusiv în insulele sacre ale tracilor – Thassos, Samothrace, Lemnos, Rhodos – se vorbea greaca ioniană (Herodot, care era originar din Caria, a scris în această limbă), cu foarte multe cuvinte de substrat ale zonei. Civilizația minoică din Creta, urmată de aceea myceniană, ca și civilizația insulară, mai ales a Ciprului, au asigurat și ele o parte dintre efectivele Popoarelor Mării. Migrația care a avut loc atunci s-a făcut nu doar de la nord-est spre sud-vest, ci și în sens invers. Creta, insulele Mării Egee au dat un adaos major și idei noi civilizațiilor din Asia Mică. Structurile regatelor neo-hittite cedau în confruntarea cu acest aflux continuu de migranți. Pirateria în primul rând, ridicată la rangul de acțiune eroică (triburi sindi, le numea Herodot, în amintirea originilor indiene, unde existaseră de asemenea triburi sindi), hoția și jaful în sens larg ca mijloace de rezistență identitară, au dus la un nou tip de războinic-erou, la o nouă colonizare a Mediteranei și au născut cetăți și civilizații noi, care și-au căutat mai apoi identitatea în atributele originare ale complexului de populații numit Popoarele Mării, după cum au încercat și să redefinească axele de civilizație pentru viitor. Asia Mică s-a aflat la intersecția tuturor acestor modificări profunde în registrul civilizațiilor.

În acest perimetru de timp, al marii crize de final a Epocii Bronzului și de început a Epocii Fierului, ca urmare a unor drastice schimbări climatice, de răcire a climei și deșertificare (secolele 13–12 îH), trebuie înscris și debutul tracilor sub acest nume ca entitate majoră la scara istoriei. Principalele surse scrise asupra perioadei sunt Homer (născut în Asia Mică și care probabil nu era grec. Omiroi însemna în greacă – și înseamnă și azi – prizonier. Era un supranume, orbirea lui fusese probabil urmarea unei pedepse de prizonierat, dar epopeile lui sunt cel mai sigur indiciu că fusese văzător), Herodot (un pseudonim, nu un nume: „cel dăruit zeiței Hera"; nici el nu era grec, ci carian din Halicarnas), Strabo (probabil nici el grec, era născut în Bithynia. Strabon înseamnă sașiu, a dat neologismul strabism), Thucidide (sigur trac, oloros după tată – proprietar de mine de aur în Peninsula Chalcidică, unde fusese regatul Odrisiei), Dares Phrygius (frigian), Dictys Cretensis (cretan). De pildă, din *Iliada* reiese că Troia și Ilion (Wiluša hittită, unde w era reprezentarea pronunției aspirate a lui i) nu erau identice.

Ilionul pare să fi fost sancturarul Troiei (o „kumana“; pentru daci o „dava“). Homer nu folosește aleatoriu cele două nume, Troia și Ilion, ci oferă cel puțin cinci argumente de distingere, printre care cel mai important îl constituie rugăciunea lui Hector către Apollo ca trupul lui să fie returnat cetății Troia, iar sufletul adăpostit în Ilionul sacru. Tot astfel, titanul Okeanos, privind din insula Samothrace către bătălie, vede Troia (cetate din Mysia care controla Dardanelele – iar preluarea controlului de către greci a fost temeiul fundamental al războiului) nu departe de muntele Ida, dar Ilionul îl vede abia după ce pleacă din Samothrace în Lemnos. Tracii (Paionia, Dardania, Bithynia, Frigia) au fost de partea Troiei în războiul cu grecii fiindcă, strategic vorbind, era vorba despre controlul asupra strâmtorilor și rutei comerciale spre Egipt, a legăturii dintre Poarta Caucaziană, Marea de Marmara (un lac tracic) și cetățile Mediteranei din lungul Marelui Rift. Dacă lemnul pentru corăbiile troiene venise de pe muntele Ida, armele veneau din Paionia, regat tracic din Balcani, mărginit la nord de Dunăre. Mai mult: Hecuba – zice Homer – era de neam tracic, fiul ei, Alacksandush (în hittită) sau Alexandros (în greacă), cunoscut după porecla Paris („cel ușuratic“), poartă supranumele identitar „frigianul“, semn că frigienii se aflau demult în Asia Mică, erau participanți notorii la facerea păcii și războiului și nu s-au extins dinspre Balcani abia după căderea Imperiului Hittit. Căderea imperiului a permis doar ridicarea în lumina istoriei a unor entități mai mici: Kashka sau Gasga (calybii), Pontul, Paphlagonia – pe țărmul sudic al Mării Negre (de unde provin, la origini, veneții), Bithynia, Mysia – pe țărmul sudic al Mării de Marmara, Lydia, Caria, Lycia, Cilicia – pe țărmul Mediteranei de Est, Pamphilia, Pisidia, Isauria, Lycaonia, Frygia – în partea centrală a fostului Imperiu Hittit, fostul Mittani (adică în principal regatele Comagene, Corduene, Mygdonia și mai multe regate siro–neo-hittite în sud-estul fostului imperiu: Tyanitis, Hilakku, Quwê, Gurgum, Kummuh, Carchemish – unde s-au păstrat inscripții luwite cu hieroglife, Bit Gabari, Bit Aidini, Bit Bahiani, Pattin, Ain Dara, Bit Agusi, Hattarika-Luhuti, Hamath – ultimele două sunt în fosta Fenicia). Migrația radială, clar atestată arheologic, a unui mare potențial uman dinspre fostul Imperiu Hittit către Balcani, până în Spania de azi și probabil dincolo de Dunăre, spre daci, ca și spre sud, către insulele Mării Egee și Mediteranei de Est, până în Egipt, cu o mișcare notabilă inclusiv spre Peninsula Italică, Sardinia, Sicilia, Corsica, Peninsula Iberică a diseminat ansamblul civilizației, mitologiei și religiei hittiților (formată prin asimilarea reperelor pelasgice, hatti, hurrite (triburi intrate în Asia Mică de dincolo de Poarta de Fier a Asiei), hittite, urartu, cimmeriene și provenite din alte migrații indo-iranice în tot arealul. Ajunse în lumina deplină a istoriei în această perioadă de timp, triburile de traci au ilustrat, pe de o parte, proveniența civilizației lor din aceste surse atât de vechi, pe de alta legăturile intrinseci dintre oameni, așezări și comunități diferite, ceea ce a permis fără greș anticilor (geografi, istorici) identificarea lor ca entitate recognoscibilă pe întreg arealul. *Suda*, marea enciclopedie bizantină a veacului al X-lea, acorda și ea un loc major identității tracice, iar unele dintre themele (unități administrative) Bizanțului se și numeau Thrakia, Thrakesion, ba chiar moșteneau configurația fostelor teritorii cucerite de perși, care-i organizaseră pe traci în doar două satrapii. Dincolo de orice fel de mișcare a istoriei de dinainte și de după era noastră, acest fapt a rămas vizibil și funcțional până astăzi.

Primul din dinastia Achemenizilor, cel care a fondat Imperiul Persan (iranic), Cyrus I, era născut la Anshan, în Elam, ținut unde se vorbea o limbă izolată (de substrat). La perși, la fel ca și în cazul relației Dahae – Masageți, unde Dahae (chinezii spuneau Daxia) conduceau ca Marii Magi, precum în cazul hittiților conduși de hatti – regii perșilor au fost la începuturi elamiți. Imperiul Persan a fost o mare civilizație. A construit toată infrastructura Asiei Mici, a înnoit căile de acces spre și dinspre fostele capitale ale regatelor neo-hittite către China profundă, pe Drumul Mătăsii. Deși n-a reușit să-i cucerească pe greci, adică Mediterana (perșii au fost biruiți la Salamina, 480 îH, nu departe de Atena), totuși Imperiul Persan s-a întins nu doar asupra regatelor neo-hittite din Anatolia, ci și a Levantului, Egiptului și Libiei (fostul imperiu berber Garamantes), a spațiului tracic (minus Dacia) și Macedoniei de Est, pe o suprafață de 6 milioane de km^2, la o populație persană totală estimată de istoricii târzii la 2.500.000 de oameni. S-au aflat vreme de două secole sub stăpânire persană: Phrygia (azi zona Ankara – Afyon – Eskișehir), Lydia, în vestul Asiei Mici, a cărei capitală era Sardis, capătul egeean al Drumului Mătăsii, Caria (provincia Muğla de azi, care adăpostea cea mai numeroasă populație venită din Creta regelui Minos, la începuturi ea însăși colonizată de fenicieni și de shardana), Lycia, Cilicia și Pamphilia, la sud și est de Caria, Mysia (la nord de Caria, pe țărmul Mediteranei), Bithynia (pe

țărmul sudic al Mării Negre, dar și stăpânind Bosforul), azi Tracia de Est. Sub perşi, care conduceau prin administrații locale (satrapii) într-un regim destul de blând, ce respecta identitățile regionale, toți tracii din Asia Minor au fost cuprinși în doar două satrapii, ceea ce a permis o bună comunicare și păstrare a religiei, obiceiurilor și tradițiilor: Frigia (de Jos ori Maior, numită și Hellespontică ori Epictetus, care cuprindea Mysia și Bithynia; de Sus sau Minor, adică Frigia propriu-zisă) și Daskyleion, în estul fostului regat frigian. Capitala Susa, a imperiului Persan, era, ca şi Anshan, tot pe teritoriul fostului Elam (în tamilă Eelam e numit Ceylonul). Cucerirea lumii tracice de către perşi a pus capăt și civilizației ioniene. Dar a produs detenta atenienilor, prin faptul că Atena (aliată cu fenicienii și Egiptul) a fost singura cetate care a reușit să țină piept marelui imperiu. Acest adevărat miracol (nu putem să nu amintim hopliții sau infanteria grea formată în special din perechi de homosexuali care n-au cedat terenul decât odată cu viața) a avut ca urmare o amplă politică de rezistență față de perşi a tuturor celor cuceriți, în principal prin hellenizare. Din veacul al IV-lea î.H. regele Mausolos al Cariei a dat semnalul unității culturale a întregii peninsule anatoliene prin folosirea alfabetului și limbii grecești (până atunci regatele neo-hittite folosiseră alfabetul fenician, iar fiecare avea limba sa proprie). La nivelul acelui timp grecii aveau o moştenire lingvistică masivă din lumea tracă și ea ocupa un loc fundamental în civilizația și mitologia zonei, după cum o atestă, de pildă, *Etymological Dictionary of Greek*, Leida, Brill, 2010 de Robert Stephen Paul și Lucien van Beek. Pentru greci, Titanii, părinții zeilor, fuseseră iliro-traci. Acest foarte vechi tip de globalizare identitară ca simbol de rezistență a vechilor civilizații în fața invaziilor dinspre est, dar și a avansului Romei dinspre vest a avut urmări definitorii pentru viitor, și noi toți, cei de azi, din Mediterana de Est, Peninsula Balcanică, Anatolia și Europa de Sud-Est suntem rezultatul lor și parte a Marii Bariere Continentale proiectată in nuce între Baltica și Mediterana odată cu debutul marilor migrații ale istoriei.

Această rezistență difuză, poate și din cauza teritoriului uriaș pentru densitatea de atunci a populației, dar persistentă și bine intrată în mentalul colectiv, se coagulează cu ocazia atacului fulgerător și hotărât al lui Alexandru Macedon asupra perşilor. El a fost împins de la spate de ştiința uriaşă a mentorului său, Artistotel (născut la Stagira, printre traci; nota bene, atunci a fost folosită pentru prima oară în istorie catapulta ca armă de atac, precum și o strategie care presupunea supravegherea și atacarea duşmanului din mai multe puncte și cu mai multe arme în acelaşi timp), ca și de extraordinara falangă macedoneană (Banda Sacră a hopliților – infanteria grea), cu sprijinul cavaleriei uşoare trace (peltaştii) condusă de Lysimachos, care aveau fiecare un rol important. Tânărul macedonean a construit o poartă de blocare a migrațiilor dinspre Asia (descoperită, cercetată și consemnată de Dimitrie Cantemir în *Collectanea Orientalia*), a atins granița Egiptului și a Indiei, a acoperit, în mai puțin de trei ani, Coridorul Levantin și toată zona Mediteranei de Est cu un imperiu fără precedent, pe care urmașii săi l-au consolidat continuu, în spiritul elenizării întregului areal (vezi, de pildă, Regatul Greco-Bactrian). Biblioteca din Alexandria, unde au fost aduse inclusiv manuscrisele bibliotecii persane a Samanizilor (despre lumile vechi) și copiată pe papirus toată cunoașterea acumulată de umanitate, a fost cea mai mare și mai bine organizată din Mediterana de Est, a rămas chiar modelul generic de bibliotecă. Ei i s-a alăturat prima bibliotecă pentru publicul larg din lume, Serapeionul din Alexandria, dedicat memoriei Olimpiei, molossiană din Epir ca trib, mama lui Alexandru Macedon și verișoara lui Pyrrhus, care fusese preoteasă a cultului şerpilor (de unde și numele Serapeion) și adoratoare a lui Dionysos. Trebuie spus, încă o dată, că, în sens mitologic, şarpele exprima amintirea dragonului de apă, simbolul umanității născute după Marele Potop, al neamurilor fondatoare ale Lumii Noi. Până la elenizarea intensivă din vremea lui Alexandru Macedon fiecare dintre regate avusese o limbă și o scriere proprie, inclusiv Macedonia. S-a scris în cuneiforme arameice și, în același timp cu ele, cu hieroglife luwite și cuneiforme hittite, mai apoi cu alfabete provenite din cel fenician. Alfabetele n-au fost, până azi, descifrate pentru toate limbile vorbite de triburile tracilor, semnul literei era același pentru limbi diferite, dar semnificația ei era diferită de la o limbă la alta. Grecii înșiși au folosit la începuturile scrierii alfabetele zonei mediteraneene – scrierea lineară A, cu atestare pentru Peloponez (de unde era originar și miticul Trax), încă nu este descifrată – și există până astăzi numeroase alte alfabete nedescifrate în zona anticei Mediterane de Est. Alfabetul grec, provenit din cel fenician, a fost adaptat limbilor frigiană, lydiană, lyciană, bithyniană, mysiană, cariană etc., cu unele variații, iar după secolele al VI-lea – al VII-lea, în plin Bizanț, limbile vechi scrise astfel au dispărut din inscripții în favoarea

limbii oficiale a imperiului, care devenise greaca. Dar entitățile purtătoare au continuat să păstreze conștiința apartenenței la vechiul lor promontoriu de civilizație și să-l apere, iar în arealul montan grecesc, ca și la noi în Apuseni, există până astăzi familii izolate de ciobani care vorbesc limbi necunoscute şi păstrate ca un secret identitar. Ajuns la linia Dunării, Macedon n-a traversat-o, așa cum n-o traversase nici Darius al perșilor. Cu adevărat, încă de la începuturi, Dacia, spațiul sacru al davelor, a avut pentru întregul lumii trace (balcanice și orientale în sens larg) simbolul, valoarea și condiția unui mare sanctuar de apărare a identității originare a întregului. Refugiații spațiului trac (și, în sens larg, apartenenții tuturor lumilor vechi ale Mediteranei de Est și Carpaților în întregul lor), de oriunde și din orice veac ar fi fost, au găsit adăpost în Dacia. După acțiunea răsunătoare a lui Alexandru Macedon, lumea veche și polifonică a neamului trac a continuat să existe și în Imperiul Ptolemeilor (partea de apus a Imperiului Macedonean) ca substanță cu parametri specifici. În veacul al III-lea îH. chiar și Regatul Greco-Bactrian a readus până în regatele tracice din Asia Mică apetitul pentru marea și vechea civilizație cunoscută în istorie drept BMAC (Cultura Bactriana-Margiana-Sogdiana), precum și o nouă rută de mișcare a populației care a avut efecte asupra întregului identitar al zonei și al Europei. Această uriașă deschidere spre orient a spațiului tracic, favorizată în principal de amestecul etnic din Asia Mică, a fost însoțită, pe de o parte, de apariția Imperiului Parților, în 247 îH, care se mărginea la NE cu cel greco-bactrian și la NV se afla la limita Asiei Mici, iar pe de alta cu apariția și creșterea puterii Romei, care intenționa să țină piept uriașului val migrator venit din această direcție, din această civilizație și dinspre această identitate polifonică.

După ce, în veacurile de după întemeiere (753 îH), Roma dusese războaie cu samniţii, picţii şi etruscii pentru a-şi asigura stăpânirea asupra Peninsulei Italice, în veacul al III-lea îH începea marea bătălie pentru controlul Mediteranei de Est: insule, strâmtori, rute comerciale. Grecii, care-i alungaseră pe fenicieni aproape din toate punctele-cheie, devin ţintele de atac ale Romei, care intenţiona să controleze deopotrivă ţărmurile şi uscatul în toată profunzimea lui, la fel cum făcuse Imperiul Ptolemeilor. În paralel, Roma îşi asigură spatele dinspre Europa (cucerind galii, germanii, briţii). Trei triburi de gali (cam 10.000 de oameni) sunt chemate de regele Bithyniei în Asia Mică pentru a pune stavilă dorinţelor dinastice ale Frigiei la tronul său şi sunt aşezate între cele două regate (Galatia), fiind astfel dislocate din apusul Europei (280 îH), fără a pierde însă conştiinţa identitară a apartenenţei lor la lumea celtică. De atunci şi de acolo motivul cocoşului şi al căciulii frigiene, devenite mai târziu simboluri ale Revoluţiei Franceze. Este cu atât mai notabil drumul galilor spre răsărit, de întoarcere către origini, cu cât toate marile migraţii ale Eurasiei s-au făcut de la est spre vest, deoarece în civilizaţia calului mersul în sens contrar rotaţiei planetei este mult mai uşor de realizat şi duce la câştig de viteză. În plus, în Eurasia toate marile lanţuri muntoase sunt aşezate de la est la vest, ceea ce a favorizat migraţia şi comnunicarea umană în regimul aceloraşi coordonate climatice (spre deosebire de Americi). În acelaşi veac cu migraţia galilor (foştii aliaţi ai samniţilor contra Romei), legiunile romane încep primul război contra fenicienilor din Carthagina (241 îH), cetate care stăpânea, în acel moment, ieşirea în Atlantic şi ţărmul Peninsuei Iberice. Cele trei războaie împotriva Carthaginei au fost purtate contra cronometru, cu atenţia îndreptată spre creşterea regatelor iranice din Asia. Este de relevat faptul că, înfrânt, cartaginezul Hannibal s-a refugiat în Bithynia, la Nicomedia, sperând să trezească spiritul de rezistenţă al tracilor. Acolo s-a şi sinucis când a înţeles sub ce presiuni militare se află ansamblul vechilor civilizaţii. Inainte chiar de finalizarea bătăliilor contra cartaginezilor (149-146 îH), romanii au atacat Macedonia (168 îH), marea putere a elenismului, creatoarea imperiului dintre India, Taklamakan, Adriatica şi nordul Africii. Roma a purtat două războaie cu ilirii şi patru cu macedonenii, între 229 – 148 îH. Ilirii (iliro-traci), triburi de substrat ale peninsulei, au fost ajutaţi de picţii din Ancona (colonie feniciană la origini), iar macedonenii fuseseră precedaţi cu un veac în bătălia lor contra Romei de Pyrrhus al Epirului (Thesprotia), unchiul lui Alexandru Macedon, care atacase sudul Italiei romane. Acestea fiind zise, întărită prin noi cuceriri, încă republică, Roma pătrundea, din veacul al II-lea îH, în Peninsula Balcanică, unul din leagănele identitare ale tracilor încă de la origini şi prelua controlul asupra Viei Egnatia, calea de legătură dintre mările Adriatică şi Egee, parte a Drumului Mătăsii. Situaţia neamurilor stabile din Asia Mică şi Europa de SE era astfel ameninţată din două părţi: nu doar de la răsărit, ci şi de la apus. Imperiile scite ale Stepelor, din Asia Centrală, bariera sarmată dintre Baltica și Marea Neagră se pun în gardă și încep să-şi apere poziţiile, pe de o parte faţă

de vikingii care se întind spre est şi spre sud pentru a păstra controlul asupra marii rute comerciale care le deschidea drumul către Mediterana şi lumea greacă (Drumul Chihlimbarului), iar pe de altă parte faţă de triburile mongolo-turcice din Altai şi Dzungaria, care se văd astfel obligate să ţină calea apusului, pe vechiul Drum tocharian al Mătăsii, pentru a ajunge, în cele din urmă, prin Poarta de Fier a Asiei, în Anatolia. Pentru redefinirea, în noul context, a aspectelor identitare din Anatolia, ultimul veac de dinainte de era noastră a fost foarte important. Atunci s-au desfăşurat cele trei războaie contra lui Mithridates al VI-lea al Pontului (88-85, 83-82, 74-66). În legătură cu războaiele lui Mithridates al VI-lea trebuie menţionat sprijinul foarte larg al tracilor. Astfel, Spartacus (Spartokos), trac din dinastia domnitoare a Regatului Bosforului (care îngloba vechea Panticapaeum şi era extins asupra strâmtorii Kerci), ajuns sclav la Roma, a susţinut (cu aliaţii săi, picţii din Peninsula Italică), prin războiul sclavilor (73-71), desfăşurarea de forţe a ultimului război de apărare a ponticilor din zona natală contra Imperiului Roman. Este important de menţionat că, înfrânt definitiv şi neputând să se sinucidă cu otravă, deoarece se protejase contra ei luând zilnic doze mici, de obişnuire a organismului, Mithridates al VI-lea al Pontului s-a dus la aliaţii săi bosphorani, la Panticapaeum, unde a pus să fie înjunghiat de unul dintre oştenii credincioşi. A pierit astfel, ca şi Hannibal în Bithynia, ca și Epulon în Histria, ca și Decebal în Dacia (acesta s-a sinucis cu otravă, împreună cu toți supușii credincioși, după metoda popoarelor vechi, așa cum făcuse cândva și Nimrud, în numele unei cauze identitare căreia nu i se făcuse dreptate, dar care nu era pregătită să dispară precum apa în nisip. În anul 67 îH Pompei, unul dintre cei trei triumviri ai Romei (alături de Caesar şi Crassus), a pus să fie curăţată Mediterana de piraţii – printre ei numeroși traci - care formau reţele ample şi transfrontaliere de protecţie şi de luptă identitară ai celor din Asia Mică, Mediterana de Est şi Egipt, ameninţaţi cu dispariţia în faţa agresiunii romane. Reţeta era veche, data de pe vremea Popoarelor Mării şi reacţia a fost pe măsură. În contextul luptei triumvirilor cu Optimates (conservatorii din Senatul Roman), mâna lui Burebista al Daciei s-a întins asupra marilor agresori ai lumii tracice, astfel încât Caesar însuşi a fost ucis în urma unei conspiraţii. Dar, imediat după, în acelaşi an, 44 îH, romanii au plătit măsură pentru măsură şi Burebista, unificatorul dacilor, a fost de asemenea ucis, tot prin conspiraţie. La numai 14 ani distanţă, ceea ce, la scara istoriei nu înseamnă mult, Cleopatra, ultima din dinastia macedoneană a Egiptului, faraon, s-a sinucis, după ce toate tentativele ei de a păstra la suprafaţa Timpului spiritul elenismului în marele Egipt şi eşuaseră. A fost pictată pe capacul sarcofagului în costumul macedonean tradiţional, cu iie și fotă. După atâtea războaie şi cu o astfel de întindere teritorială, Republica Romană – în plus minată şi de bătălii interne – n-a mai putut rezista ca model administrativ şi de stat. A devenit imperiu în 27 îH, sub Octavian, declarat Augustus Caesar și a transferat deciziile de la Senat la împărat. Ca şi în vechile regate ale Asiei Mici, apoi ale Greciei, împăratul era un zeu (Augustus), venerat ca atare în temple şi secondat de suprema putere pământeană (Caesar). Lumile cucerite, foste imperii şi regate, şi-au transferat asupra cuceritorului modul lor de administrare şi de conducere. Cele patru veacuri care au urmat, până la ruperea părţii de est, sub forma Imperiului Bizantin, n-au fost decât traseul clar definit al subminării puterii romane în favoarea mentalităţii lumilor vechi, adică au fost, în continuare, secole ale unei mari bătălii identitare, al cărei centru a rămas Asia Mică. Marele punct de demarcaţie şi de sprijin al acestor bătălii a fost apariţia creştinismului, fondat în chip definitoriu de Constantin cel Mare, trac la origini, astăzi sfânt al tuturor Bisericilor Creştine. Creştinismul a fost lansat ca piatră de temelie în coagularea şi păstrarea identităţii tuturor lumilor vechi din Mediterana de Est în faţa oricăror migrații și tentative de disoluție, fie ele venite dinspre est, fie dinspre vest. La aproape trei sferturi de veac după apariţia creştinismului încep revoltele masive ale semiţilor contra Romei. Massada, marea fortăreaţă care apăra teritoriul Iudeii contra năvălirilor dinspre est, a căzut în 73 dH, la un veac după revolta lui Spartakos la Roma și războaiele lui Mithridates din Asia Mică. Locuitorii Massadei s-au sinucis până la unul, după modelul tuturor lumilor vechi. Bătălia a pus capăt primului război semito-roman (100.000 de prizonieri au devenit sclavi, iar pentru tot restul istoriei, până astăzi, urmaşii evreilor - ca şi ai tracilor - au „beneficiat” din partea cuceritorilor de ceea ce numim blamare identitară: ei erau eternii barbari care se opuseseră civilizaţiei, marii marginali ai lumii moderne). La numai 11 ani după acest fapt, regele Decebal al Daciei s-a revoltat contra romanilor, a trecut Dunărea (cu sprijinul sarmaţilor şi ilirilor) şi a invadat Moesia, fost teritoriu tracic în totalitatea lui. Revoltele antiromane din Germania Inferior şi Pannonia au sprijinit în mod neaşteptat acţiunea lui, disipând forţele romane. Deşi Domitian

a împărţit atunci Moesia în două, pentru a supraveghea mai bine provinciile, totuşi n-a mai avut răgaz să intre în Dacia. O hartă a dispoziţiei în teritoriu a legiunilor romane din primii ani ai erei noastre indică în mod clar situaţia din teren: 10 legiuni aşezate în castre păstrau liniştea în spaţiul ex-tracic de la sud de Dunăre şi Asia Mică (formate în principal din traci, ceea ce va deveni extrem de important pentru desemnarea împăraţilor în veacurile următoare, deoarece legiunile erau cele care-i impuneau), faţă de 6 în spaţiul germanic, 4 în Gallia, 3 în Hispania şi 4 în nordul Africii. La finalul primului veac al erei noastre s-a pus capăt dinastiei Flaviilor prin asasinarea lui Domitian, prigonitorul creştinilor (96 dH). Astfel a ajuns la putere Nerva Traian Cocceius, tatăl adoptiv al împăratului Traian. Trebuie menţionate, în legătură cu numele Cocceius, următoarele: provine din poreclă (Roşcovanul), este transliterarea şi nu traducerea unui nume folosit pe scară largă în tot arealul indo-european. De pildă Dion Cassius (născut în Bithynia) era Cocceianus, în spaţiul germanic a dat prin transliterare numele Koch, în cel românesc Coci. Astfel, Vasile Lupu, domnul Moldovei, era Coci după numele real şi provenea dintre valahii din Epir. O hartă onomastică a Europei anului 2005 îl arată drept cel mai răspândit nume al continentului, cu centrul în Asia Mică şi indică, foarte probabil, ascendentul substratului asupra migraţiilor de orice fel, fiindcă roşu tioplogia umană după identitate (și azi în zona fostei Bactriana există locuitori cu ochi albaștri și părul roșu), adică a rudeniei și a filiației în desemnarea apartenenților. În această privință, în trecere fie spus, trebuie menționat faptul că atât tatuajul, cât și totemul tribal, tamga mongolilor sau, mai târziu, numirea familiilor cu același indicativ, au avut rolul de a stabili identități, apartenențe ale indivizilor la anumite grupuri. Faptul că naționalismele contemporane au procedat în același fel, nu înseamnă decât că, ridicând aceste caracteristici la rang de normă exclusivistă, a încercat să-i lichideze fizic pe apartenenții altor grupuri umane, altor identități. Număr aici în primul rând fascismul și neofascismul.

Veacul al doilea a debutat cu cele două războaie contra Daciei, care devine provincie romană în 106 dH. Victoria este considerată fundamentală pentru romani şi celebrată pe măsură (Apolodor, arhitectul epocii traiane şi perechea împăratului, provenea de la Damasc, unde unchiul lui Traian fusese mulţi ani comandant militar). Din păcate însă, politicile imperiale nu acoperă necesităţile de prim ordin ale Romei, ci urmează obişnuinţa de a ţine mereu activă linia frontului spre est, contra migraţiilor. Traian stabileşte astfel o nouă graniţă răsăriteană, cucerind Nabateea şi făcînd frontieră cu parţii. Apoi se duce în Egipt, unde începe să edifice ceea ce a numit „Noul Babilon”, pe locul capitalei Cairo de azi (partea creştină coptă). Acela a fost însă şi sfârşitul lui. Evreii, care nu uitaseră robia egipteană şi babiloniană, nici faptul că fuseseră ajutaţi de perşi, s-au revoltat chiar în Egipt, locul de unde plecase cândva Moise salvând triburile. Ei au început în 117 războiul Kitos. Traian a reuşit să fugă în Cilicia, a pierdut Asiria şi a murit chiar acolo, în Asia Mică, iar Hadrianus a devenit împărat. N-a avut prea mult timp pentru securizarea graniţelor la nord şi est, deoarece a început revolta Bar Kochba a neamurilor semitice, acelea care-l dăduseră Lumii pe Iisus, revoltă ce avea să dureze cinci ani şi să aducă un nou împărat pe tronul imperiului: Antoninus Pius. Restul veacului al doilea s-a scurs între uciderea unor împăraţi şi noi tentative de atacare a Parthiei. Ceea ce urmează în acel veac este indiciul clar al respiraţiei scurte a Romei în faţa presiunilor venite din exterior. În vreme ce edifica un zid pentru a se apăra de scoţi, continua să lupte cu parţii şi a avut surpriza de a nu se putea opune năvalei marcomanilor, care au trecut Dunărea şi au invadat Câmpia Panonică. Secolul al III-lea a fost numit al anarhiei militare sau al marii crize. Iată ce s-a întâmplat: după lunga domnie a lui Septimiu Sever (originar din Leptis Magna în Africa, azi Libia, la origini colonie feniciană), care a continuat să se bată cu parţii, imperiul a fost preluat de fiii săi, Caracalla şi Geta. Seria asasinatelor a continuat. Caracalla l-a ucis pe fratele său mai mic, Geta, a apucat să dea un edict prin care barbarii liberi din imperiu primeau cetăţenia Romei şi locuri eligibile în Senat, apoi a fost ucis de Macrinus, şi el scurtat de cap de către Elagabal (Heliogabalus, cel care a legalizat homosexualitatea în imperiu), venit din Siria. Astfel, tronul marelui imperiu a început să fie adjudecat de outsideri, iar puterea s-a fărâmiţat încet şi sigur. Senatul ca for alegător a fost dus în derizoriu, iar procesul de destructurare a continuat pe parcursul întregului veac al III-lea. Elagabal fusese, la Edessa, preot al cultului lui El Gabal, zeul Soarelui, tatăl tuturor zeilor pe pământul fostei Mesopotamii. A intrat în pantheonul roman cu numele Heliogabal, adică Sol Invictus (Soarele Neînvins), rezervat de asemenea vechilor zei ai Asiei Mici de dinainte de greci. Dar acest lucru nu avea cum să rezolve problemele de fond ale Puterii care încerca

să rămână necontestată în întreg imperiul. După asasinarea lui Heliogabal a urmat vărul său, Alexandru Sever, un puşti de 13 ani, care a reînceput luptele din Orient (cu perşii). Avea să fie ucis în anul 235 de un senator şi oştean provenit dintre barbari: Maximinus Tracus (Maximin Tracul). Născut în Moesia, traco-get după cum susţinea singur (pe monedele sale romane stă scris *Coson M Tracii*), a ajuns la o poziţie de vârf în ierarhia armată sub Alexandru Sever. Maximin a fost împăratul care a declanşat criza anarhiei militare, conform căreia orice legiune putea propune, susţine şi impune un împărat. Ea se va termina prin ruperea în două a imperiului la finele veacului următor. Anul 238 a avut şase împăraţi: Maximin Tracul, Gordian I (frigian), fiul lui, Gordian al II-lea, Balbinus, iniţial a lucrat în Asia Mică, era preot al zeului Marte (din linia unui văr al împăratului Traian), co-regent cu Pupienus (care fusese proconsul în Bithynia, Pont, Achaea, Gallia Narbonensis) şi Gordian al III-lea, nepotul lui Gordian I. Provincia Dacia a fost abandonată de Aurelian, şi el trac din Moesia prin naştere (născut la Sirmium), coordonatorul legiunilor de la Dunăre, formate din daci. Negocierea între legiuni şi Aurelian pare să fi fost susţinerea la demnitatea de împărat contra părăsirii Daciei de către romani. De altfel, în trecere fie spus, trebuie observat că toată onomastica romană bazată pe aur (şi mineritul aurului) are origini tracice în latină: Aurelian, Aureolus, Aurelia, moneda aureus, din aur. Aurelian a devenit împărat în 270, a eliberat Dacia în 271 şi a fost ucis în acelaşi an în Tracia Orientală, lângă Bizantion, la Caenophrurion (capăt al Viei Egnatia şi cea mai importantă cetate a triburilor de traci caeni). A urmat Diocletian, născut şi el în spaţiul tracic (cu numele Diocles, adică din Dioclea, pe Coasta Dalmată. A fost la început comandant al Daciei Inferioare. Ca împărat roman a făcut marea traversare a imperiului spre veacul următor, acela al împărţirii sale în două şi al ieşirii din imersiune a lumii trace spre un nou orizont al istoriei. El este acela care a împărţit conducerea imperiului, dar mai ales administrarea lui (tetrarhia: doi Augustus, ajutaţi fiecare de câte un Caesar), co-împărat fiind Maximian, fiul unui negustor traco-ilir născut la Sirmium în Dacia Ripensis (azi Sremska Mitroviča, în Serbia), coleg de arme din tinereţe al lui Diocles însuşi. Lui Maximian îi revenea vestul imperiului (cu Roma capitală), în vreme ce Diocletian însuşi conducea estul (capitala era la Nicomedia, în Bithynia, odinioară colonie a Megarei la Marea de Marmara, iar înainte de asta Astakos, cetatea tracilor). Ambii au funcţionat după registrul de relaţii şi subordonare al vechilor zei ai tracilor. Doar numele erau latinizate: Diocletian era zeul cel mare (Iovis), adică cel închinat lui Zeus, iar Maximian era zeul cel puternic (Herculius), adică cel închinat lui Herakles. Se considerau, ca şi fraţii spartani în cazul războiului peloponeziac, o pereche de luptători (până la capăt) pentru libertate. Era semnul conştiinţei identitare venite din trecut, care s-a tradus prin lupta continuă cu imperiul, pentru eliberarea forţelor profunde ale uriaşului areal tracic, pe care-l descrisese odinioară Herodot. Ambii au devenit Augustus, zei egali în rang, din 286 dH, când au adus la conducerea imperiului, drept Caesari, încă doi traci, pe Galerius (servise sub Aurelian, era dac după mamă şi trac de la sudul Dunării după tată) şi Constantius Chlorus, trac din Dardania, fondatorul dinastiei constantiniene (tatăl lui Constantin cel Mare). Acţiunea lui Diocletian a fost pe cât de rapidă, pe atât de importantă pentru parcursul viitor al imperiului. El a pus capăt anarhiei militare şi a dat un edict pentru restrângerea inflaţiei (*Edict asupra preţului maxim,* 301 dH). I-a persecutat pe creştini, încercând revenirea la vechii şi toleranţii zei anatolieni, ale căror origini, înainte de a fi tracice, fuseseră hittite... Atât Diolcetian, cât şi Maximian, au abdicat (singurii din istoria imperiului) în anul 305 în favoarea lui Galerius (originar din Dacia) şi Constantius I Chlorus (căsătorit întâi cu Helena din Nicomedia, mama viitorului Constantin cel Mare, apoi cu Eutropia, sora lui Maximian). Momentul tertrarhiei iniţiate de Diocletian a fost acela când, identitar vorbind, devine evident că tracii, ajunşi împăraţi romani, acţionau conştient şi conjunct pentru libertatea vechiului lor spaţiu identitar. Mai limpede dacât în cazul lui Galerius nici nu se poate exprima acest fapt. Mama sa, Romula, născută în Dacia, era preoteasa cultului perechii de zei Libera-Liberus, care preluase din atribuţiile lui Dionysos (contactul şi unitatea cu cealaltă lume, a strămoşilor, posibilă prin libaţiile magice şi festivalurile vinului nou) şi a cultului zeiţei Artemis, sora lui Apollo şi moştenitoarea Cybelei. Sensul mai nou al numiţilor Libera-Liberus era însă, nu în ultimul rând, putinţa de a ţine pe linia vântului flamura identitară a dacilor. Şi tot Galerius a fost acela care, după mărturia lui Lactantius, din *De mortibus persecutorum*, le-a spus senatorilor romani că imperiul ar trebui numit, mai degrabă, Imperiul Dacic, decât Roman. Ceea ce era adevărat, dacă ne gândim că zece împăraţi romani s-au născut la Sirmium (nu departe de Belgradul de azi), alţi trei la Naissus (Niš), ambele cetăţi

tracice cu atestare din mileniul al II-lea îH., mulţi în Moesia sau Dacia, nemaivorbind despre cei originari din fostele regate tracice ale Asiei Mici, în principal Bithynia şi Frigia. Galerius a fost anticreştin chiar mai mult decât Diocletian, a edificat după modelul acestuia un palat dedicat mamei sale, Romula, la Felix Romuliana, nu departe de Sofia de astăzi, construit (semnificativ!) de Legiunea a V-a Macedonica. O lume veche încerca astfel să-şi păstreze identitatea, plătind preţul care era de plătit. Cât despre Constantius I Chlorus, el a cucerit Londra (Londinium), iar prefectul său pretorian, Asklepiodotus, este considerat astăzi, de britonii din Cornwall, primul lor rege, un fondator legendar. Deși, în această perioadă de timp, firele controlului Mediteranei s-au strâns în jurul Romei, totuși Asia Mică nu-și spusese ultimul cuvânt în configurarea identității aparenenților la marele spațiu al Balcanilor, Europei de Est și tuturor celor care trăiau dincolo de Poarta de Fier a Asiei, în lungul marilor fluvii, de la miticul Istros la Tanais (Donul), până la Marea Baltică.

Constantius Chlorus – un trac din Dardania, oştean sub Aurelian şi înrudit cu vârful imperial al Romei prin Eutropia, soţia împăratului Maximian (co-Augustus cu Diocletian, ambii traci) – a fost acela care a pus piatra de temelie a viitorului Imperiu Bizantin şi creştin, cultivator al moştenirii greceşti, al hellenismului proiectat încă de Mausolos din Caria ca pavăză identitară a Mediteranei de Est şi Anatoliei. Chlorus este fondatorul dinastiei Constantiniene (numită astfel după fiul său, Constantin cel Mare), care a dat opt împăraţi şi a rămas piatra de temelie a viitorului Bizanţ. Deşi au mai trecut 30 de ani până la ieşirea din scenă a dinastiei Constantiniene (Iulian Apostatul, 363 dH), totuşi zarurile separării jumătăţii de est a marelui Imperiu Roman de cea de vest fuseseră aruncate şi ele n-au făcut altceva decât să se rostogolească în numele unor sensuri identitare de netăgăduit. Peste 40 de împăraţi ai Bizanţului au fost traci prin naştere sau origine a familiei, comparativ cu şaptesprezece împăraţi romani care aveau aceeaşi origine. Separarea celor două jumătăţi ale imperiului s-a produs în 395 dH, când doi fraţi au domnit fiecare (şi au avut capitale şi administraţii separate) asupra câte unei jumătăţi: Arcadius (născut în Spania, avea 18 ani) în Est, capitala Nicomedia, apoi Bizantion (fosta cetate tracică al cărei nume venea de la Byzie, şeful de trib dardan care stăpânea strâmtoarea Dardanele), iar fratele său mai mic, Honorius, în Vest, capitala Roma. Necesitatea acestei împărţiri s-a impus după moartea împăratului Valens la Adrianopole, în Tracia, în războaiele contra goţilor, neamuri germanice, parte a năvălirilor care cutremurau întreg imperiul (ostrogoţii, vizigoţii, vandalii). Deşi tatăl celor doi fraţi, împăratul Theodosius (născut în Spania, ca şi împăratul Traian), a considerat că împărţirea avea să fie temporară, asupra ei nu s-a mai putut reveni. Iar începând cu jumătatea veacului al V-lea s-au impus în Imperiul Roman de Răsărit dinastii întregi de împăraţi de origine tracică. Ei au acţionat în virtutea unui background identitar vizibil la analiză şi astăzi, la atât de multă vreme după desfăşurarea evenimentelor. Deşi Imperiul Bizantin şi-a păstrat - în totalitatea lui - numele de Romania (pe care, după căderea sa, îl va moştenini poporul român şi, în epoca modernă, România ca stat), totuşi limba şi civilizaţia care au exprimat întreaga entitate bizantină a fost cea greacă, aşa cum iniţiase procesul de globalizare încă Mausolos, regele Cariei, pentru toate regatele neo-hittite ale Asiei Mici care trebuiau să reziste la atacurile perşilor. În Bizanţul de început limbile proprii şi civilizaţiile acestor regate neohittite au rezistat (cu atestări arheologice clare) până în secolul al VII-lea, adică s-au topit încet şi târziu în masa unui întreg format în jurul drapelului cu vulturul bicefal, şi el moştenire a Imperiului Hittit, format prin reunirea a două identități: huriții și luwiții. În virtutea acestui fapt vorbim până astăzi despre bizantinism ca fenomen mental de profunzime, capabil să ofere încă unitate uriaşului spaţiu anatolo-balcanic şi al Europei. Dosarul bizantin rămâne în continuare deschis, astfel încât toate întâmpările fostului său areal, ca și ale mesajului pe care l-a lăsat dispărând din istorie, ne condiţionează identitar până astăzi.

Instinctiv, dar de foarte multe ori conştient, împăraţii bizantini de origine tracică au acţionat pentru afirmarea valorilor identitare ale neamului căruia aparţineau, deşi, începând cu secolul al X-lea, nu mai figurează sub numele de traci, ci chiar sub numele de valahi. Menţionăm în acest şir lung pe Marcian (450-457), care a stabilit linia ortodoxiei prin Conciliul de la Chalcedon (451); Leo I cel Mare Măcelarul (457-474), care a înfiinţat garda palatului (Excubitors), formată din 300 de traci (ca odinioară Banda Sacră a lui Alexandru Macedon) şi a luptat cu hunii şi vandalii; Flavius Anastasius I Ceacârul (491-518), epirot care a reorganizat finanţele imperiului, Justin I (518-527), care a început ca excubitor, apoi a luptat, ca împărat, cu hunii şi ostrogoţii; Justinian I cel Mare (527-565) din tribul

dardanilor, care a recucerit partea de apus a fostului Imperiu Roman (cu ajutorul generalului Belisarius, tot trac) şi a edificat sistemul juridic al imperiului scriind *Corpus Juris Civilis, Codex Justinianus, Digesta or Pandectae, Institutiones, Novellae.* Tot el a început construcția infrastructurii imperiului: șosele, poduri, apeducte, fortificații; Justin II (565-578), cel care a luat Sinaiul şi nordul Egiptului, Cartagina, Sardinia, Corsica, Sicilia, Malta ş.a.; Tiberius II (578-582), care şi-a început cariera ca şef al Excubitors, a luptat cu avarii şi a introdus o taxă anuală a imperiului pentru sine (de 7200 pfunzi aur - un pfund=400 de gr.); Phocas, uzurpator (602-610), a cărui mamă se numea Domnentzia (azi am spune Domniţa) – din această linie descinde, între altele, fondatorul spiritual al Uniunii Europene, Richard Nikolaus Eijiro, Count of Coudenhove-Kalergi, pe a cărui stemă există cei doi grifoni de pe flamurile tuturor tracilor; Mihail al II-lea Frigianul (820-829), care a iniţiat renaşterea culturală a imperiului şi o perioadă de libertate religioasă (iconodulii şi iconoclaştii fiind deopotivă toleraţi); Mihail al III-lea Beţivul (842-867), ultimul din dinastia frigiană, care a recâştigat controlul asupra Traciei (inclusiv Philippopolis, odinioară Eumolpias tracică, azi Plovdiv) şi a încercat creştinarea khazarilor trimiţându-i la ei pe Chiril şi Metodiu (după ce, în prealabil, fuseseră în Siria – fosta Mesopotemie); Vasile I Macedoneanul (867-886), grăjdar care a ajuns pe tron după ce l-a ucis pe Mihail al III-lea, căruia îi luase nevasta, apoi a restaurat puterea bizantină în partea de vest a Imperiului Roman; Leo VI Înţeleptul (886-912), înfrânt de bulgari şi arabi; Vasile al II-lea Bulgaroctonul (976-1025), armean după tată și lakonian după mamă, cel care a luptat cu turcii selgiucizi şi a restabilit pe Dunăre frontiera Imperiului, învingându-i pe bulgari la Spercheios, în Thessalia; Theodora (1055-1056), care a încercat să stopeze corupţia şi abuzurile nobilimii; Isaac I Comnenul, la originivalah din Komana tracică (în Balcani – Bulgaria de azi), adus la Constantinopol de Vasile al II-lea Bulgaroctonul; Alexios I Comnenul (1081-1118), care a avut de înfruntat revoltele bogomililor şi paulicienilor din Tracia şi n-a putut împiedica intrarea cumanilor pe acest teritoriu deoarece trebuia să ţină piept şi cruciaţilor veniţi dinspre Apus (pe care i-a biruit la Nicaea); Ioan II Comnenul cel Frumos (sau Caloian, 1118-1143) care, aliat cu Sf. Imperiu Romanic, i-a biruit în Balcani pe pecenegi, unguri şi sârbi; Andronic I Comnenul (1182-1185) care conducea Galiţia, refugiat la vărul său din Rusia, Iaroslav Osmomysl, revenit apoi la Constantinopol ca să lupte contra Ungariei şi deportat în Cilicia pentru că a refuzat preluarea tronului Bizanţului de către Bela al III-lea. A fost ultimul reprezentant imperial al dinastiei Comnene, retras pe moşia sa, Komnenoi, aflată între Sinope şi Trapezunt; Theodor I Laskaridul (1204-1222), împărat al Bithyniei redenumită Nicaea, după capitala Nicaea (Nicea – originea toponimului este Nike, zeița Victoriei); Ioan al III-lea Duka Vatatzes (1222-1254), născut la Didymoteicho, în Tracia, a luptat cu Theodoros Dukas al Epirului şi Salonicului (care încerca să refacă unitatea iniţială a imperiului după ce, în 1204, la Cruciada a IV-a, căzuse inclusiv Constantinopolul); Ioan al IV-lea Dukas Laskaris (1258-1259), aflat iniţial sub comanda tatălui (guvernator al Serresului şi Melnikului (Macedonia), apoi împărat al Niceii; Ioan VI Cantacuzino (1347-1354), uzurpator, pe vremea căruia turcii şi-au făcut prima aşezare permanentă în Europa, mai exact în Tracia; Ioan VII Paleologul (1399-1402), a cărui mamă era Keratsa (Chirata), fiica lui Ioniţă Alexandru Asan (care conducea Ţaratul Româno-Bulgar. Mama Keratsei era Theodora, fiica lui Basarab I al Țării Românești (Valahia Veche), iar mama Theodorei era fiica principelui de Zeta de pe Coasta Dalmată. Cu toate că locuitorii Bizanţului îşi spuneau romani sau romanici, iar imperiului pe care-l locuiau Romania, nume perpetuat de greci, latini şi de otomani până în veacul al XVIII-lea, totuşi se puteau deosebi, alături de numeroasele identități ale imperiului, și cea tracică, numită apoi valahă. Două theme (unități administrative) se numeau Trakia și Trakesion. Trebuie precizat faptul că vlah (valah) îşi are originea în grecescul Blacherne (în greacă B se citeşte ca V latin), cartier la Bizanţului celebru pentru numărul mare de locuitori traci, de biserici edificate în principal de împăraţii traci Leo I şi Justinian I şi pentru izvorul său considerat tămăduitor încă de pe când acolo fusese cetatea dardanului Byzie, fiindcă puterea apei sale ar fi venit direct din Lumea de Dincolo, a strămoșilor. De altfel, în celebra eniclopedie bizantină din veacul al X-lea, *Suda*, este menţionată locuirea de către traci a zonei şi acolo apare pentru prima oară suprapusă şi denumirea de vlahi (valahi, blachos) peste aceea de Blacherne. În lumea greacă a Bizanţului, apoi în cea otomană, în Evul Mediu târziu şi până astăzi au rămas cunoscute Vlahiile odinioară tracice: Valahia Mare este Thessalia (unde stăpânea Trax, fondatorul pan-tracic al neamului), Valahia Veche este Oltenia (cândva şi locul voievodatului lui Litovoi) și, prin generalizarea, Valahia

or Țara Românească, Valahia Moravă este o parte a Cehiei etc. De asemenea, alături de Romania devenită România, mai există până astăzi Munții Romanija în zona Dalmației, Rumelia în Turcia, precum şi alte Romanii (Valahii) mai mici pretutindeni unde locuiseră traci şi locuiesc acum v(a)lahi. Există până astăzi şi Tracii: Trakia în Grecia, Trakia în Turcia, Trakia în Bulgaria, Trakai în Lituania. Inclusiv istoria Lituaniei şi Poloniei cuprind, conform istoricului din veacul al XV-lea, Jan Długosz, asertiunea că începuturile celor două țări sunt legate de Romania (probabil prin Polemon, migrat după moartea lui Mithridates al VI-lea al Pontului).

Foaia de parcurs a Imperiului Bizantin a fost lupta continuă contra migrațiilor. Ea a durat o mie de ani. Apariția însăşi a entității bizantine s-a datorat intrării goților în partea de est a Imperiului Roman. În principal, demersul imperial a mers în două direcții majore: fortificarea internă (financiară, administrativă, a infrastructurii, identitară) şi acțiunea armată (garda Palatului, armata de uscat şi flota). Printre multiplele demersuri de acest fel trebuie menționată consolidarea infrastructurii pe linia Drumului Mătăsii (est-vest), construirea de ziduri și fortificații în jurul cetăților strategice, împărțirea imperiului în themata pentru mai uşoara colectare a impozitelor şi supravegherea eventualelor revolte, apărarea granițelor inclusiv prin colonii de susținere aflate dincolo de hotarele imperiului (pentru a restricționa trecerea migrațiilor în vreme ce armata intra în stare de alertă), asigurarea alianțelor prin căsătorii mixte cu membri ai unor dinastii din statele învecinate. Două proiecte majore ale Bizanțului aveau să modifice însă definitiv lumea de după dispariția sa: impunerea creştinismului ca religie de stat pe toată întinderea imperiului şi anularea tuturor religiilor regatelor și imperiilor precedente. Constantin cel Mare a refăcut templul din Ierusalim şi a început impunerea creştinismului monoteist ca religie unică în tot arealul. Ceea ce, identitar vorbind, era o tentativă de rezolvare a tuturor disensiunilor. Deşi Iulian Apostatul, ultimul din dinastia constantiniană, speriat de agresiunea la adresa templelor şi filosofiei greceşti, a încercat revenirea la zeii antici, acest lucru n-a mai reuşit. Al doilea proiect major bizantin a fost crearea Marii Bariere dintre Baltica şi Marea Neagră (iar, prin faptul că Bizanțul se întindea şi în Mediterana (de Est în principal), putem spune Bariera dintre Baltica şi Mediterana.

Tot acest complex de solicitări, probleme şi evenimente care s-a desfăşurat pe parcursul unui mileniu pe teritoriul de azi al Turciei a creat un monolit de cultură şi civilizație – un monolit identitar - la care ne raportăm şi astăzi ca la un fundament mental şi arhetipal. Principalele trunchiuri identitare au fost: neamurile germanice (goții, vandalii, gepizii, lombarzii), turcice (avarii, cumanii, turcii kipchak, pecenegii, oghuzanii, selgiucizii, otomanii, bulgarii, numiți şi onoguri), mongolice (Hoarda de Aur, hunii – care erau turco-mongolici, tătarii), indo-iranice (cimmerienii, sarmații, sciții, perşii, semiții, tocharienii, tracii), arabii, vikingii (Rus) şi slave (slavii de sud, adică sclavinii, cuvânt care în româna veche a dat şchei, vezi Şcheii Braşovului), iar la sud de Dunăre i-au dat pe bulgari (ei au păstrat doar numele turcic de bulgari), sârbi, sloveni, croați şi slavii de nord (din care descind polonii, cehii, slovacii, parțial ruşii).

Principala amenințare dinspre vest au constituit-o Cruciadele, un aşa zis sprijin anti-migrație organizat de diverse regate, de Sfântul Imperiu Romano-Germanic ori de Papă. Au fost nouă cruciade, începând cu aceea contra Ierusalimului din 1099, devenit regat latin şi care ținea de creştinismul occidental (pentru arondarea fundamentului creştin al zonei, dar și pentru arondarea propriu-zisă, în sens economic) şi culminând cu a IV-a Cruciadă, care a spart în fărâme întregul Imperiu Bizantin. Au căzut Constantinopolul, Philippopolis (Plovdivul de azi), Bodonitsa (Phtiotida grecească de azi; onomastica româneacă are numele Bodoni), Salonicul, Euboea, Salona (în Dalmația), Attica şi Beotia (Viotia de azi), Peloponezul, Cicladele din Marea Egee, Insulele Ioniene, Epirul, Thessalia. Trebuie menționat faptul că a IV-a Cruciadă a fost organizată de Papa Inocențiu al III-lea în numele păstrării unității creştine, dar, în fapt, în numele afirmării superiorității creştinismului occidental (catolic) în fața celui oriental, originar (de rit grecesc, aşa cum fusese promovat prin Conciliul de la Nicaea din anul 325 (acela care a dat *Crezul* pentru toți creştinii din lume). Cruciada a IV-a a provocat afirmarea puternică a lombarzilor şi intrarea lor în Asia Mică. Acest lucru nu s-a întâmplat fără opoziția furibundă a Bizanțului, de relevat opoziția tracilor, masivi în imperiu, aliați cu Ioniță Asan.

Două lucruri trebuie precizate în legătură cu Asăneştii: au făcut vizibilă în Balcani o entitate diferită de a slavilor şi care provenea dintr-o migrație ajunsă acolo din zona Bactrianei (Balkh, după numele

turcic) încă de la începutul Epocii Fierului. Ea a schimbat numele Munţilor Hemus în Balcani şi al vechii cetăţi tracice Krunes, în Balcic, a lăsat toponime și nume proprii: Balc, Balcani, Bălceşti, Bălcescu, Balica, Balş. Migraţia venea pe urmele mai vechi ale sarmaților, agatârşilor şi geţilor (masageţilor) şi principalele preocupări au fost mineritul (au deschis şi numeroase saline) şi ciobănia. De altfel, pretutindeni în Europa şi în Anatolia unde sunt zone miniere, se poate identifica un fost areal tracic: în Silezia (Munţii Beskizi - numele lor provine de la tribul trac al bessilor, sunt parte a Carpaţilor Albi), în Istria cărbunarii istroromâni (it. carbonari – au lăsat numele și modelul inclusiv unui tip de mişcare de rezistenţă – masoneria lemnului - în lupta pentru unificarea Italiei, iar astăzi zona cărvunarilor istrioți este numită I Romeni - românii). Această entitate balcanică evidenţiată prin Asăneşti a încercat multă vreme să-şi păstreze vizibilitatea identitară. Gustav Weigand şi George Murnu considerau că ea i-a dat pe meglenoromâni. Al doilea lucru care trebuie menţionat este faptul că zona tracică a Krunesului şi Karvunei (pe vremea Asăneştilor acolo era jupan Dobrotici) a fost vechiul loc al tribului dardan al lui Byzie, acela care edificase cândva Bizantionul însuşi și-l făcuse capitală, adică cetatea devenită ulterior Bizantionul grecesc și apoi Constantinopol. Originea cuvântului Karvuna e cărbune, azi se numeşte Cavarna. Există și azi o regiune Kvarner în Peninsula Istria, unde se pot întâlni toponime precum Krişan, Barban, Picean, Șișan, Livade, Omini (Oameni).

Cu ocazia Cruciadei a IV-a, bătălia dintre cruciaţi şi bizantini s-a dat mai întâi la Adrianopole, aflat în plină Tracie, iar împăratul latin al Constantinopolului a fost ucis. Lupta a continuat însă, cu soartă schimbătoare, iar Ioniţă Asan însuşi a pierit apărând Salonicul. S-au iscat revolte de susţinere a luptei în Thessalia şi Epir. Bizantinii au folosit, pentru a câştiga confruntarea, alianţa cu veneţienii. Luptele au ţinut până în 1224, când latinii au pierdut Salonicul. Mai bine de un veac şi jumătate forţele catolicismului au încercat să schimbe faţa fostelor ţinuturi bizantine, să spargă în fărâme o entitate milenară şi să refacă unitatea creştină în numele catolicismului. Începând cu a V-a Cruciadă şi până la ultima, a IX-a, puterea iniţială a Occidentului a slăbit însă în favoarea unor entităţi noi şi mici, care se raportau la Bizanţ ca la patria-mamă pierdută şi păstrau insemnele imperiale fiecare în parte (Albania, Grecia, Macedonia, Bulgaria, Serbia). Şi în legătură cu acest veac şi jumătate trebuie făcute câteva precizări care luminează fundalul identitar al intervalului. După Cruciada a IV-a Bizanţul a dat o migraţie uriaşă spre nord. Ea a urmat calea unor migraţii mult mai vechi, din care făcuseră parte sarmații care coborâseră dinspre Urali și Asia Centrală spre Poarta de Fier a Caucazului încă din Neolitic, apoi, după ce Mithridates al VI-lea al Pontului pierduse luptele cu perşii şi romanii, Pontul însuși a dat o migraţie către nord. Datorită ei trebuie să fi ajuns în Lituania de azi Polemon, legendarul principe întemeietor al ţării, menţionat de Długosz în conica sa. După 1204, refugiaţii Bizanţului au trecut din nou prin Poarta de Fier a Caucazului, au antrenat numeroşi khazari (astăzi sunt karaiţii din Rusia şi Lituania – de pildă generalul Malinovski din al Doilea Război Mondial era karait), au ţinut (cu pauze lungi) cursul Donului, până pe platoul înalt – azi Parcul Național Valdai - de unde izvorăsc trei fluvii: Volga, Donul şi Niprul. Valdai (nu e cuvânt rusesc) păstrează toponime care au rezistat timpului precum Pocinok (pocinog), Cërnîi Dor (Dor Amarnic; în România avem Dor Mărunt), Zimniţa (în România - Zimnicea), Kozino (în Trakia grecească există Kozani), Pashino, Mosolino, Mosino, Filino, Torbino, Somino, Kossoi Bor (există un Bor şi în Timocul Sârbesc, ca și un Kosovo în zona Balcanică). Platoul Valdai este Parc Naţional, la fel ca şi ale parcuri naționale în zone originar tracice: Parcul Naţional al Greciei din Thessalia, Parcul Național din Polonia (munții Beskizi), din Ucraina (rutenii, etniile lesko și boyko), din Muntenegru (Munții Romanija) ori din România (Maramureşul, Bucovina, Masivul Retezat, Banatul). Apoi bizantinii, refugiaţi în principal din zona Bithyniei și Pontului, au continuat drumul spre nord, până în Lituania (Voievodatul Trakai, azi zonă etnografică protejată, a aparținut întotdeauna principelui însuşi) și Estonia de azi (etnia sethu, cu origini sarmate). De altfel, trebuie spus că, în greacă, lithos înseamnă piatră, **Lit(h)**uania desemna noua piatră de hotar a influenţei bizantine, la fel ca şi voievodatul lui **Litovoi** (pe locul Olteniei), al cărui nume venea – cel mai probabil – tot de la **litho**s+ **voi**evodat. Astfel bizantinii, pierind, proiectau Marea Barieră Continentală dintre Baltica (Marea Albă) şi Pontul Euxin, precum și controlul asupra Porţilor de Fier (pe Insula Banului, aflată în Dunăre, în fața Turnului Severin, există până astăzi ruinele unei cetăţi bizantine din veacul al XI-lea, așa cum, mai sus de Curtea de Argeș, există o biserică în peştera de la Corbii de Piatră, de asemenea bizantină, tot din veacul al XI-lea, monument UNESCO, unde

sfinții sunt pictați în straie populare românești. Marea Neagră – de sud - atunci s-a impus ca nume (ca opusă Mării Albe – de nord, care era Baltica. O astfel de desemnare a punctelor cardinale e slavă. Răsăritul e definit prin roșu, apusul prin verde). Gediminas, unificatorul Lituaniei, urmaş al unui grăjar probabil trac (la Roma şi în Bizanţ mai existaseră împăraţi cu această origine, deoarece în civilizaţia calului grăjdarul reprezenta o profesie de elită) a dat dinastia care a făcut unitatea Lituaniei cu polonii, a creştinat şi a stabilizat zona prin lupte şi negocieri cu cruciaţii teutoni. Trebuie spus şi că atât Voievodatul Trakai din Lituania, cât și populaţia sethu din Estonia păstrează până astăzi portul popular la origini sarmat (iia, fota, marama și salba la femei, cămaşa pe dinafară, brâul şi iţarii la bărbaţi, traista, opincile, modelul geometric al covoarelor și al arhitecturii populare), arhitectura caselor de lemn, multe elemente de folclor şi credinţe pre-creștine: deochiul, serbarea relației cu Lumea de Dincolo (deși acum sunt catolici, inițial au fost ortodocși), obiceiurile culinare care amintesc foarte bine de originile identitare ale populaţiei, medicina populară bazată pe plante. Aceşti descendenţi târzii ai unor foarte vechi migraţii nu sunt lipsiţi de conştiinţa apartenenţei comune la marele bazin originar, deoarece participă şi în prezent la festivalurile folclorice anuale din Balcani (în Croaţia, Slovenia). Un proces atât de amplu şi de profund, pe o arie atât de întinsă, n-a rămas fără ecou pentru vecinătăţi, iar Evul Mediu a înregistrat evenimente care se datorau fundamentului identitar originar și comun al acestui areal atât de mare, încât Herodot și Strabo consideraseră că Europa este în principal Trakia.

Din punct de vedere istoric migrația neamurilor turcice și mongole spre Anatolia, care se adăuga efectului cruciadelor, a fost cea mai masivă din istoria umanității. A avut deci – mai ales sub aspect identitar – cele mai însemnate urmări pentru spațiile cucerite. Aceste neamuri turcice, care aveau un imperiu la nord de China și se extindeau, le-au împins pe cele indo-iranice către nord (sarmații) și vest (sciții ori saka) și spre sud și vest pe cele indo-europene (tocharienii din zona Tarim-Taklamakan ajung în zona dintre Pontul Euxin și Caspica). Ulterior, din pricina altor migrații de la nord-vestul Europei spre sud-est - mai ales ale vikingilor - sciții, sarmații și tocharienii coboară spre Balcani și Hellada. Sciții și sarmații ocolesc Pontul Euxin pe la vest și est deopotrivă, cimmerienii și tocharienii intră în Anatolia prin Poarta de Fier a Asiei, dintre Caspica și Marea Neagră. Aceste migrații sunt foarte evidente în perioada de sfârșit a Epocii Bronzului și începutul Epocii Fierului, când uriașa criză (umanitară, am spune astăzi) se finalizeză cu sedentarizarea și formarea unor noi regate. Neamurile mongolo-turcice își aveau originea într-un trecut imemorial. Astfel, Cultura paleolitică Soanian, geografic așezată în nordul Chinei de azi și sudul Mongoliei, are o atestare arheologică de 500.000 de ani. Pe locul acela s-a format mai târziu marea confederație de triburi mongolice numită de chinezi Xiongnu, care a pus alături un spațiu uriaș pentru puținătatea de atunci a populației: cuprindea teritoriul de azi al Mongoliei, Manciuriei, Kazahstanului de Est, Kirghistanului. Această confederație urma Hanatului Ruran (pe locul Kazahstanului de azi) și avea la vest o altă entitate uriașă pentru secolul 7-6 îH, Yuezi (Clanul Lunii, după numele dat de chinezi) sau tocharienii (după numele grecesc) din Bazinul Tarim, preponderent blonzi sau roșcați cu ochi albaștri (după mumiile descoperite și analiza ADNmc). Originar siberieni, amestecați apoi cu iranici, ei au fost păzitorii Drumului Mătăsii și au dat formidabila civilizație a Sogdianei, Margianei și Bactrianei cunoscută drept Imperiul Kushan (arheologii spun BMAC). Împinși spre vest de sfărâmăturile confederației Xiongnu, devenită mai întâi imperiul (Hanatul) Gòkturk (turcii albaștri, după culoarea flamurilor), yuezi au fost astfel parte a uriașei dezlănțuiri a migrațiilor mongolo-turcice din Eurasia. Ea a început cu onogurii, urmașii Hanatului Gòkturk, în veacul al 7-6 îH, atunci când, îngroziți, ionienii din Milet au început să fortifice țărmurile Pontului Euxin și Anatoliei prin colonii de apărare care cuprindeau masiv arealul tracic (Olbia, Histria, Callatis, Efes ș.a.). Intrarea onogurilor a avut implicații uriașe în sfărâmarea Imperiului Hittit (Anatolia), care se confrunta deopotrivă cu atacuri venite tocmai din Egipt, dar și cu acest uriaș val de migrații, a cărui sursă era urmarea confruntării neamurilor turcice cu perșii (iranici). Atunci și pe ruinele Imperiului Hittit au apărut regatele neo-hittite, multe din ele cu o componentă hatti (tochariano-sarmată): Frigia, Lydia, Lycia, Misia, Chaldia, Kashka (Gasga) – ultimele două au lăsat mitologiei grecești legenda vânătorii mistrețului (ajuns în Aetolia mistrețul calydonian, totem tribal, oamenii își atacu dușmanii folosind metoda de atac a mistreților) ș.a. Dispariția marelui regat tracic al Odrisiei, care se întindea la la granița Scythiei Minor (Dobrogea) până dincolo de strâmtoarea Bosfor, i-a pus în mișcare pe thyni, bithyni și paioni (generic vorbind erau dardani cu toții), triburi de traci care

au ajuns în Asia Mică. Au urmat utigurii, bulgarii, oguzanii, cumanii, turcii selgiucizi, tengriişti mai întâi (credeau în Lună şi Soare) şi mithraici mai apoi (persianizaţi, credeau în zeul Focului, Mithra), înainte de a ajunge în Anatolia și de a deveni islamici. Turcii au dat Imperiul Otoman și populația yoruk de astăzi, aflată în toate zonele turcice din Balcani (aceea care a contribuit la islamizarea meglenoromânilor). În veacurile al XIII-lea şi al XIV-lea neamurile mongolice au format cel mai mare imperiu eurasiatic (al Hoardei de Aur). Îmbinarea dintre aceste două entităţi (turcică şi mongolă) i-a dat pe tătari, organizaţi de asemenea în hoarde şi care s-au stabilizat în lungul fostei bariere bizantine dintre Baltica şi Marea Neagră, după numeroase bătălii – din Lituania până în Crimea. Ar fi de scris istorii întregi ale conflictelor prin care marea migrație turco-mongolă a fost oprită în lungul acestei bariere lăsate de Bizanţ, despre rolul Rusiei în primul rând, ca şi despre implicarea valahilor în aceste bătălii. Ca ultim efect însă, dacă Imperiile Roman şi Bizantin au durat câte o mie de ani, cel Otoman a durat cam cinci sute de ani, iar Imperiul Hoardei de Aur a durat doar două sute de ani. Cei care s-au pus în mişcare în acest perimetru de timp (cu începere din veacul al VI-lea) şi au migrat prin sudul Mediteranei până în Spania, au fost arabii (berberi numiţi astfel de semiţi), purtători ai islamismului din nordul Africii, până în Spania de azi. Ei veneau pe urmele unor migraţii mult mai vechi, ale colonilor fenicieni, iar, înaintea lor sau contemporani cu ei, ale multor reprezentanţi neo-hittiţi şi ai Popoarelor Mării inclusiv, după cum există numeroase atestări arheologice la Tartessos, ca și în zona alpină a catalanilor şi bascilor.

Bizanţul, apărut la finele veacului al IV-lea dH pentru a ţine piept perşilor, a pierit însă mai ales din cauza neamurilor turcice. În veacurile 11-12 Imperiul Bizantin a cedat Manzikert (thema Vosprakania), Trapezunt (thema Chaldia), Koloneia (thema Koloneia), Melitene și Samosata (thema Mesopotamia), Telouch (thema Doliche), Antiohia (thema Antiohia), Cipru (thema Nicosia), Seleucia (thema Seleucia), Creta (thema Creta), Corint și Patra (thema Peloponez), Naupactos (thema Nikopoles), Theba (thema Hellada), Dyrrachion (thema Dyrrachion), Skupa (thema Bulgaria), Strymon (thema Macedonia), Salonic (thema Salonic), Sirmium sau Sirmion (thema Sirmion), Dorystolon (thema Panadunavon), Arcadiopolis și Adrianopolis (thema Trakia), Nicomedia (thema Optimatoi), Iconium, azi Smirna (thema Trakesion), Dorylaion (thema Opsikion), Amorion (thema Anatolikon), Attaleia (thema Kibyrraiotai – cabirii tracici), Koron (thema Kappadokia), Caesarea (thema Kesarion), Gangra (thema Paphlagonia), Ancyra azi Ankara (thema Boukellarion), Amaseia (thema Armeniakon) și Chersonesul Tauric în Crimeea (fost regat tracic, thema Cherson). Dacă ne gândim la regiunile geografice unde se aflau toate aceste cetăţi bizantine, ele indică faptul că suprafaţa imperiului se fisura continuu și curgea în clepsidra Timpului precum nisipul. Pierderile se înregistau în Armenia, Cappadocia, Pont, Paphlagonia, Misia, Caria, Lydia, Lycia, Pisidia, Cilicia, Tracia (toate în Asia Mică), în insule ale Mării Egee (adică în lungul Marelui Rift), în Macedonia, Epir, Peloponez, Bulgaria, Dioclea (pe Coasta Dalmaţiei), Arentanoi (unde acum sunt Croaţia şi o parte a Serbiei), toate în peninsula Balcanică și Elenă, în sudul Peninsulei Italice. Aceste cuceriri au avut loc înainte de căderea Bizanţului în 1453 şi au fost favorizate de precedenta lui cădere în mâinile cruciaţilor creştini în 1204 şi de apariţia aşa numitelor regate latine, care tindeau să înlocuiască creştinismul oriental, construit pe fundamentul grec ca susţinător al unităţii Bizanţului, cu cel occidental, în care nu credea nimeni în marea Romanie, deoarece era o derivată târzie a propriului său creştinism și, în sens istoric vorbind, avea altă semnificaţie decât apărarea identităţii. Astfel, după Cruciada a IV-a, au părut Imperiul Latin al Constantinopolului, Regatul Salonicului, Hegemonia Atenei (devenită ducat în 1260), Comitatul de Salonas, Marchizatul de Bodonitsa, Principatul de Achaia, Euboea, Ducatul Egeii (capitala Naxos), au intrat sub jurisdicţia catolică numeroase alte insule bizantine: Andros, Santorini, Mykonos, Tinos, Astypalaia, Kimolos, Syros, Kithnos, Paros, Antiparos, Anafi, Serifos, Sifnos, Lemnos, Lesbos, Rhodos, Corfu, Kefalonia, Zakinthos, Leukos, Cipru. Ierusalimul însuşi a devenit regat latin. Pierderera identitară a Bizanţului devenea astfel una de fundament, iar la ea contribuiseră în chip definitoriu migraţiile din Asia, ca şi creştinii veniţi din vestul continentului european. Comnenii, Dukas, Paleologii, Cantacuzinii şi toţi urmaşii celorlalte dinastii bizantine au luat atunci o măsură extremă de apărare identitară menită, după intuiţia lor, să apere civilizaţia Estului, moştenitoare a traco-sarmaţilor, hittiţilor, regatelor neohittite şi Greciei antice (pentru care optaseră toţi) faţă de aceea a Vestului european, adică a creştinismului răsăritean faţă de cel apusean. Bătălia identitară a îmbrăcat

atunci veşmintele bătăliei religioase. După ce puterea armată a dispărutului Bizanţ fusese delegată Moscovei (a treia Romă), după ce fusese ridicată Marea Barieră dintre Baltica şi Mediterana, a fost folosită însăși entitatea turcică pentru a opri dispariția civilizației, adică a identităților răsăritene. Din punctul de vedere al Bizanţului, Imperiul Otoman a fost o construcţie în interiorul căreia identitățile Estului puteau încă fi perpetuate. Totul s-a întâmplat în Asia Mică, pe teritoriul Turciei de azi, concomitent cu păstrarea unor entități bizantine rămase pe urma fostului imperiu al ortodoxiei răsăritene: Imperiul Trapezuntului, Imperiul Nicaea, Ducatul Neopatria, Ducatul Philippopolis, Despotatul Epirului, Despotatul Morea (Peloponezul), Principatul Mangop (sau Theodoros, fost regat al Bosforului).

Supravieţuirea identitară a urmaşilor fostului Bizanţ din Asia Mică şi Balcani a cerut tot atâta inteligenţă, câtă creativitate şi rezistenţă umană. Conştient ori subconştient, procesul de integrare şi stabilizare a masei uriaşe a noilor veniţi în substanţa locului s-a desfăşurat în mai multe direcţii care-şi împletesc liniile pentru a exprima, în final, preţul uriaş - de toate părţile - şi încă plin de urmări până astăzi - al acestui efort. Una dintre liniile de supravieţuire identitară a fost chiar acceptarea – cu derogări – a noii religii, care conserva şi ea monoteismul. O alta a fost aceea a perpetuării reperelor vechi de civilizaţie ca fundament identitar (inclusiv coordonatele economice, administrative, dar nu mai puţin ale vieţii cotidiene ale comunităţilor: familia cu evenimentele ei, localitatea ca ambient de perpetuare a vieţii, comunicarea, cultura, obiceiurile şi tradiţiile ş.a.). O a treia cale a constituit-o linia de rezistenţă a culturii, care continua să facă din învinşii în bătălie învingătorii şi controlorii minţii noilor veniţi. Întreg acest proces, cu toate liniile lor vizibile astăzi, se referă la formarea entităţii otomane însăşi (dinastică, putere armată, economică, standarde ale relaţiilor inter-umane, inter-comunităţi şi inter-state). Procesul acesta, în toată amplitudinea lui, s-a desfăşurat cu ajutorul unor interfeţe umane, adevăraţi pionieri în înţelegerea căilor identitare ale prezentului şi viitorului. În mod deosebit trebuie menţionată dinastia Comnenilor, purtătoarea numelui după vechile Komana, sanctuarele cu profil indo-european (şi nicidecum cuman), care traversaseră ele însele timpul de la hittiţi la traci şi valahi. Comnenii ca dinastie au iniţiat modificări de profunzime în registrul islamismului însuşi, dar şi în fondarea ortodoxiei balcanice şi ruseşti după normele toleranţei inter-religioase şi acceptării culturale a celorlalţi, diferiţi de ortodocşi. S-a reuşit astfel păstrarea fără greş a baremului identitar unic şi profund al începuturilor comune ale neamului, iar acest fapt ne face pe noi toţi beneficiarii lui din prezent. Cele nouă cruciade creştine venite din vestul continentului european trebuie numărate tot aici, ca şi cruciadele teutonilor asupra nordului european (contra polonezilor în principal) adăugate deci la celelalte presiuni de integrare. La fel apariţia unei religii precum greco-catolicismul, apărut prin înţelegerea papalităţii cu Imperiul Asustro-Ungar pentru protejarea acestuia. Semnul cel mai clar până astăzi este faptul că pe Pământ există greco-catolici aşezaţi doar la graniţele fostului imperiu. Majoritar valahi, ei au acceptat schimbarea religiei doar pentru păstrarea identităţii. In în măsura în care acest lucru nu le-a fost recunoscut, au avut loc represiuni majore asupra tuturor greco-catolicilor, nu în ultimul rând îmbrăcate în haine ideologice, aspectul identitar fiind perceput ca retrograd mai ales după al Doilea Război Mondial, când stânga europeană şi Rusia Sovietică au acţionat pentru netezirea asperităţilor identitare, pe care le considerau păgubitoare pentru facerea noii lumi postbelice şi a noilor relaţii internaţionale. Asia Mică, sud-estul Europei şi toată Mediterana de Est au fost parte - iniţiator şi beneficiar – al tuturor acestor prefaceri identitare, al căror impact a avut – are - reverberaţii ample inclusiv pentru entitatea valahă în ansamblul ei (sud şi nord-dunăreană). Odată cu aceste procese începem să distingem o identitate originară şi una a prezentului, una profundă şi una aparentă, o identitate ascunsă şi una declarativă, de suprafaţă, adică o identitate multiplă atât la nivel de stat, cât şi la nivel de individ.

Religia ca parte a spiritului unei comunităţi este doar vârful aisbergului pe care ochii noştri, privind de departe, îl văd ca pe o expresie identitară. Dacă ne apropiem însă încercând să privim prin pânza Timpului, spre rădăcinile aisbergului, putem distinge promontoriile care leagă religia de fundamentele unei construcţii impresionante, datorată nu doar istoriei religiilor, ci şi istoriei în întregul ei, cu numeroasele sale întâmplări şi conexiuni de parcurs. Astfel, înainte de venirea triburilor turcice şi a mongolilor în Asia Mică, intraseră perşii (mezii şi parţii). Primul lor altoi pe trunchiul anatolian fusese Elamul, care, la începuturi, le-a dat perşilor (ajunşi în Asia Mică sub numele de mezi şi parţi) dinastiile

de regi. Strabo numise Elamul de la la gurile Tigrului și Eufratului Țara Elymilor (triburi; e de amintit că elymi au fost numite și o parte din triburile care au colonizat Sicilia și aveau o civilizație extrem de avansată). După apetitul pentru reprezentări acvatice (șerpi, scorpioni) vizibil pe vasele lor, ca și după poziția geografică atestată din mileniul al IV-lea îH, unii cercetători consideră că elymii ar fi fost triburi la fel de vechi cu acelea ale sumerienilor și ar fi reprezentat, ca și ei, pe fondatorii lumii noi, de după Marele Potop de la finalul Paleoliticului. Vorbeau o limbă izolată. Perşii, ajunși acolo în veacul al VI-lea îH, au avut conducători elamiți și și-au extins imperiul între Bactriana și Anatolia, iclusiv zona viitorului Trapezunt. Religia perşilor, zoroastrismul, a început să participe cu zeii săi la Pantheonul local și așa foarte încărcat (hittiții avuseseră peste o mie de zei, ținând seama de faptul că fiecare cetate-stat participa cu propriul ei Pantheon la întreg). Apariția unui nou Pantheon (un fel de integrare a religiilor) s-a făcut fie prin asimilarea de atribuții ale unor zei iranici la cei anatolieni (unde hittiții, Mesopotamia și Asiria, apoi tracii au fost contributori de esență), fie prin identificarea unor sanctificări noi, potrivite naturii locului. După principiul conform căruia nimic nu apare din nimic, zeii hittiți Hebat - zeița Lunii și Teshub - zeul Furtunii, al vremii în sens larg, așa cum apare și la daci – Gebeleizis – ori germanici – Thor, dar și protectorul capacităților de luptători ale credincioșilor săi, au fost asimilați după coordonatele iranice cu Luna și Soarele (acesta asimilat și cu Focul reprezentat prin zeul Mithra) și deopotrivă cu Ishtar și Aššur, care fuseseră zei mesopotamiano-asirieni. Astfel, puterea de acoperire a religiei s-a îmbogățit, în mentalul colectiv, cu atribute de stăpânire nu doar a Lumii Cerești și Pământene, ci și a Lumii de Dincolo (Subpământene). Nimeni – nici indo-iranicii mai nou veniți, nici nativii din Asia Mică - nu abandonau nimic din ceea ce aveau, ci doar fiecare dintre părți își lărgea căile raportării la transcendent asimilînd și zeii celorlalți. Aceeași procedură este identificabilă în Roma Antică, în Bizanțul din primele secole și apoi în Anatolia de după intrarea neamurilor turcice. Abu al Khazini din Khorasan (persan ca etnie) în veacul al XI-lea și Baba Ishak (un Comnen din Pont după neam, trecut la islamism) la începutul veacului al XIII-lea au proiectat pentru viitor cea mai importantă dizidență din cadrul islamismului shiit, adică alevismul. Sufiști ca filosofie de viață, adică mistici (isihaști, așa cum fuseseră creştinii asceți de pe munte) și esoterici (așa cum era zoroastrismul Asiei Mici după ce asimilase zeii chaldeeni), alevi au creat confortul cotidian – de supraviețuire identitară am spune astăzi – pentru entitățile creștine ale fostului Bizanț rămase în plutire liberă după intrarea neamurilor turcice în Anatolia, ba chiar după căderea Constantinopolului în mâinile cruciaților în 1204, adică după ce creștinismul răsăritean începuse să fie supus unor presiuni venite din mai multe părți. Alevi nu au moschei, ci simple case de rugăciune fără vreun semn distinctiv pe acoperiș. Casele de rugăciune au parter, ori parter plus etaj, așa cum avuseseră pretutindeni casele vlahilor. Cred în cei doisprezece imami (așa cum crezuseră creștinii originari în cei doisprezece profeți). La fel precum creştinismul oriental nu fusese o religie centralizată, nu este nici alevismul. Nu se duc în pelerinaj la Mecca, ci - precum creștinii răsăriteni - fac sfinți din cei mai înțelepți conducători ai comunităților locale (rangurile de bază sunt Baba și Dede - astăzi la noi Baba și Dediu sunt nume proprii), iar de mers, merg în pelerinaj pe munte, obicei cândva luwit (componentă cimmeriană a Imperiului Hittit), apoi al regatelor neo-hittite, ca și al monahismului creștin însuși. Cultivă monogamia, iar ceremoniile religioase sunt însoțite de muzica la tambur (sau cem – a fost și specialitatea lui Dimitrie Cantemir ca mare maestru al muzicii otomane. Tot el, în istoria sa dedicată islamismului, vorbește in extenso despre dervișii zburători, fel de exprimare prin dans a alevismului). Tamburul însoțea recitarea de poeme epistemice, așa cum se întâmplase și pe vremea popoarelor vechi, de dinainte de răspândirea scrierii și a școlilor, atât în Grecia, cât și în Macedonia și Epir). Principala exprimare mistică este dansul (hora, figurată încă în civilizația tracilor din insula Samothrace, ca friză la Sanctuarul Marilor Zei, dar și la baza coloanelor din Apulon, în Dacia, azi Alba Iulia – una din ele este expusă la Muzeul de Arheologie din Sibiu). Beau vin și mănâncă lokma (în Grecia antică se spunea loukoumades - gogoși unse cu miere, greco-egipteanul Callimachos a scris despre asta în veacul al III-lea îH), pe care le dăruiesc deopotrivă celor vii și celor morți (fac pomeni), fiindcă au cu ei legături cotidiene, așa cum avuseseră grecii antici și, înaintea lor, tracii, egiptenii, adică neamurile cele mai vechi din jurul Mediteranei de Est. Marile festivaluri ale anului, precum vechile întruniri păstorești, au rămas Erdelez (de Sf. Gheorghe), Hacibektaș (de Sf. Maria Mare), Sivas (după numele turc al fostei sfinte cetăți creștine a Sebasteii, cunoscută prin martiriul celor 40 de mucenici. De altfel, mucenicii creștini ca prăjitură sunt

la origini o loukoumades). Alevi au păstrat obiceiul locului (creştin şi pre-creştin) de a face daruri oaspeților și de a sprijini dezvoltarea educației. Toate aceste demersuri de acceptare prin integrare a vechii identități în noua religie n-ar fi foat însă posibile fără sprijinul temeinic, deși nu evident la prima vedere, al unor entități politice.

Sersem Ali Baba este considerat primul sfânt alevi (numele inițial al fiecărui om era schimbat odată cu aderarea la islamism, dar la fel făcuseră şi grecii (care l-au numit pe Oloros, Thucidides), romanii (care l-au numit pe Diocles, Diocletianus), or bizantinii (care grecizau absolul totul: l-au numit pe Tarasicodissa, Zenon). Ali Baba, sfântul alevit, era de origine valahă (ca şi Baba Ishak, la origini un Comnen), născut creştin în Trakia, la Didymoteicho (punct major de control al rutei comerciale care aducea Drummul Mătăsii în Europa, de altfel locul unde avea să se nască și Baiazid Fulgerul, el însuși trac ca origine după mamă). Sersem Ali Baba era frate cu Mahi**devran**, al cărei nume este – ca la toți valahii - atestarea zonei de proveniență: **Devre**kani, district din provincia Kastamonu, pe țărmul sudic al Mării Negre. De altfel, în Istria, pe coasta dalmată, azi Croația, mai există încă un Devrekani, locuit de urmașii istroromânilor. Devrekani din zona Kastamonu a fost atestat arheologic din secoul al XVIII-lea îH ca așezare hittită. Iar Kastamonu însuși își trage numele de la Castra Komnenoi, a fost edificat în veacul al XI-lea de un Comnen originar din Komana, așezare tracică și sanctuar din Balcani (ca și Komana hittită, tot sanctuar, numită la fel în Turcia de azi). Komnenos a primit terenul pontic pentru merite militare de la împăratul bizantin Vasile al II-lea, phrygian după tată și laconian din Peloponez după mamă. Cât despre Didymoteico, el se afla în Trakia (lângă Plotinopoulos – pe râul Evros, rebotezat astfel de împăratul Traian după numele soției sale, Plotina; de menționat că aceea a și fost direcția din care a venit Traian pentru a cuceri Dacia ; merită amintit, în acest context, și sanctuarul de la Didyma, al Miletului – colonie ioniană, unul din cele mai vechi sansctuare le antichității grecești, dar al cărui nume fusese dat, ca și la Didymoteicho, de populația de substrat). Mahidevran a fost una dintre favoritele sultanului Suleiman Magnificul, el însuși provenit din dinastia care provocase marea ruptură a otomanilor selgiucizi de Sultanatul selgiucid al Rumului (unde, la Khorasan, se născuse Abu al Khazini, fondator al alevismului persan). Această ruptură nu s-a produs la prima generație a strămoșilor lui Suleiman Magnificul, a lui Osman, care doar s-a sedentarizat cu tribul lui, Sògüt, în Bithynia tracică a Imperiului Bizantin. Osman (poreclit Kara-Otman – cel Negru), era orientat spre marea masă arabă a islamismului, ambele lui soții (Malhun Hatun și Rabia Bala Hatun) aveau astfel de origini. Dar capitala se afla la Thebasion, cetate tracică al cărei nume amintea de Theba din Egipt, fondată de fenicieni. De altfel și în Misia existase o cetate Abydos, nume cu rezonanță de asemenea egipteană, după cum existase un Abydos fenician și în Peninsula Iberică. Ca și tracii, fenicienii fuseseră popoare ale mării. Poate tocmai de aceea, sub impactul forței necunoscute a acestui substrat, fiul lui Osman, Orhan, s-a aflat într-o conjunctură care a produs o răsucire identitară completă și definitorie pentru parcursul viitor al regatului său. Cele două soții ale lui au fost din Bithynia: prima, Nilüfer Hātūn, se născuse Holofira, era de neam trac, după veacul al X-lea bithynienilor li se spuneau v(a)lahi, era grecizată (născută la Thebasion, azi Bilecik). Valaha Holofira căpătase un nume grecesc prin creștinare: Helena, aoi unul islamic, Nilüfer. A doua soție a lui Orhan, Theodora Cantacuzino, era fiica lui Ioannes VI Kantakuzenos şi a Irenei Asanina, din neamul Asăneştilor. Fiecare dintre ele a modificat orientarea și parcursul identitar al regatului care începea să se extindă și care, odată cu Orhan, s-a numit (din 1299) Imperiul Otoman, iar capitala s-a mutat de la Thebasion la Brusa. Nilüfer (Nufărul, există și astăzi în zona pisticoșilor un râu cu acest nume, figurat pe harta lui Teodor Burada) l-a născut pe Murad I, viitorul sultan și l-a format ea însăși în stil absolut bizantin (ceea ce înseamnă că era foarte educată), după modelul antic grecesc: filosofie, științe (matematica, astronomia, științele naturii) și arte. Tot ea a făcut, la Brusa, în stil bizantin, un han pentru dervișii rotitori (bektashi) care colindau Anatolia pentru a răspândi cultul alevi. Iar soțul ei, Orhan, a construit la Brusa prima universitate a imperiului. Nilüfer a fost investită, pentru prima oară în istoria otomană, cu titlul de Sultana Valide, paralela bizantină (și romană) fiind mama împăratului, aceea care avea acces nu doar la educația și căsătoria fiului, ci și asigura regența dacă el era minor sau plecat în bătălii. Bunicul Theodorei (cealaltă soție a lui Orhan) fusese Mihail Kantakuzenos al Moreii (Laconia sau Peloponezul), iar ea a rămas creștină și după intrarea în harem, drept care otomanii i-au spus Maria Hatun, precum fecioarei Maria. De altfel, religia musulmană integrează creştinismul, Iisus face parte

din pantheonul islamic. Ea le-a adus ca dar de nuntă otomanilor tot țărmul răsăritean al Mării de Marmara, cândva un lac tracic. Trebuie menționat că tatăl ei, Ioannes al VI-lea, fusese declarat împărat bizantin de armata din Trakia, de la Didymoteicho (așa cum odinioară legiunile romane erau cele care impuneau împăratul) după ce au luptat cu regența din Constantinopol (Paleologii). În cadrul acestei lupte Ioannes s-a aliat cu sârbii, bulgarii și otomanii și a intrat în Constantinopol în 1347. L-a făcut co-împărat în 1353 pe fiul lui, Matei (el însuși devenea un Augustus, iar fiul lui un Caesar, așa cum fuseseră la Roma, iar, mai înainte, în Macedonia și Grecia antică, perechile de conducători), adică apărătorii ultimi ai identității neamului în vremea marilor încercări, Augustus, care reprezenta pe zeii în cetate și Caesar, care transforma în fapte – inclusiv armate - directivele celui dintâi. Tot Didymoteicho a fost locul unde s-a născut peste timp Sersem Ali Baba, cumnatul lui Suleiman Magnificul, mare sfânt alevi (ca și Suleiman însuși, urmaș al lui Murad I. Linia a continuat cu Murad al II-lea, Mahomed Cuceritorul, Baiazid I Fulgerul - porecla amintește de zeul hittit Teshub, a cărui imagine s-a păstrat cu trei fulgere în mână – apoi Baiazid al II-lea, bunicul lui Suleiman, acela care a scos din Spania evreii amenițați de Inchiziția catolică trimițându-l pe amiralul său, Kemal, cu trei nave mari și șaisprezece mici, după cum mărturisește în scris nepotul acestuia, el însuși amiral, celebrul cartograf Piri Reis, pe hărțile căruia este indicat țărmul atlantic al ambelor Americi, după surse probail feniciene, știute cu mult înainte de descoperirea lor de către Columb). Majoritatea mamelor acestor sultani aveau origine creștină, unele nici n-au renunțat la religia lor intrând în harem, multe au fost de neam valah ori grec, albanez, bulgar, sârb (balcanic în sens larg). Controlul asupra treburilor imperiului s-a făcut pe linie maternă în foarte numeroase cazuri. A existat chiar un interregnum de o sută cincizeci de ani, după domnia lui Suleiman Magnificul (cea mai lungă din istoria imperiului, el ar trebui supranumit un Justinian otoman, i se și spune Kanuni - Legiuitorul), când controlul femeilor asupra treburilor statului a fost aproape absolut. Suleiman Magnificul a fost marele punct de forță, pârghia care a urnit și a unit marele areal aflat sub flamura otomană, l-a organizat și a împins identitatea turcică la renaștere și strălucire maximă. Modelul lui uman însă nu era turcic, ci era Alexandru Macedon. Iar prietenul lui din copilărie, ajuns mare vizir, era un albanez născut creștin și țăran, Ibrahim Pargali. Ca și Petru cel Mare mai târziu, Suleiman era un spirit renascentist, în timpul liber a fost și bijutier. A reconstruit infrastructura imperiului, i-a invitat la Istanbul pe Leonardo da Vinci și Michelangelo. Imperiul s-a extins prin alăturarea Belgradului, Ungariei, Bulgariei, Urmiei, Mesopotamiei de Jos, unei părți din Golful Persic. A înființat școli primare și colegii (medrese), societăți culturale administrate de Palatul Topkapî. Arhitectul lui, Minar Sinan, epirot, a făcut 374 de mari structuri: poduri, moschei, palate, hanuri, spitale (în principal după model bizantin). Amiralul lui, Dragut (tc. Turgut), era din Hallicarnas (vechea Caria, unde se născuse cândva Herodot) și el a extins Imperiul în toată Mediterana. In Tunisia a cucerit Mahdia, fostă colonie feniciană. Semnificativ, lângă Mahdia exista de pe vremea lui Justinian - există și azi - localitatea Monastir (este numele inițial și al Bitoliei, o Monastiraki există și azi în Grecia). Suleiman Magnificul a fost acela care a înființat, după Bătălia de la Mohacs (1526), Principatul Transilvaniei (vasal otoman, dar independent față de unguri) pentru a ține sub control pretențiile de extindere ale Habsburgilor și l-a susținut ca voievod pe Ioan Zápolya, croat după tată (fostul Illyricum latin – la origini iliro-traci, prima atestare a cuvântul hrvat, în scris, se află pe o tabletă antică descoperită la Tanais, cetate de la gurile Donului) și polonez după mamă (din Cieszyn în Silezia, Carpații Albi, la origini locuit de tribul trac al bessilor, care și-au lăsat numele lor Munților Beskizi). Astfel, Bizanțul pulverizat în bătălii venite deopotrivă dinspre Est și dinspre Vest, a transferat asupra otomanilor – pe care i-a adus cu bună știință în prim-planul scenei anatoliene, i-a impus ca imperiu și le-a urmărit pe linie maternă creșterea – a transferat deci nu numai civilizația, relațiile inter-umane și inter-state (controlul dinastic), ci și modul de viață cotidian, arhitectura și infrastructura, administrația, puterea armată (de uscat și navală), tipul de relații economice, militare (adică toate tentativele fostului Bizanț de a sedentariza marile migrații - otomanii i-au biruit definitiv pe perși și i-au stabilizat pe tătari) și de a fortifica o dată în plus Marea Barieră dintre Baltica și Mediterana, proiect bizantin inițiat și înfăptuit cu alte mijloace de refugiații care ajunseseră până în Lituania urmând ruta Donului și a Niprului, dar și imemoriala rută a sarmaților coborâți cândva pe același drum dinspre Asia către Anatolia. Mental și identitar nu este deci de mirare că românii moștenesc deopotrivă componente bizantine și otomane în tipul lor de reacții la impactul marilor evenimente ale vieții, deoarece, la origini,

aceste două fenomente sunt înlănțuite unul cu altul și bazate pe același fundament al triburilor originare. Indirect, dar semnificativ, Turcia modernă a recunoscut contribuția fundamentală a vechii civilizații la propria sa edificare numind Rumelia locul de unde țâșniseră spre orizonturile viitorului toate civilizațiile regatelor neo-hittite, devenite romane, apoi bizantine. Proiectul politic de construire a identității otomane a fost însoțit de cel religios. Alevismul, cu toate atributele lui, s-a împrăştiat în zona balcanică, a fost (şi este) parte a universului Albaniei locuită cândva de iliro-traci, există în Bosnia, Serbia, Kosovo, Bulgaria, România, Grecia, Macedonia, toate cuprinse la origini în fostul areal tracic. Mai mult: și astăzi, în Turcia, ca și pretutindeni unde se află, turcii numesc vallahades (foști valahi) pe creștinii musulmanizați, ceea ce înseamnă că au rămas identitar recognoscibili prin rădăcina lor valahă. Ei dansează dansurile pe care le dansăm și noi, gătesc bucatele în genul nostru, poartă portul popular ca și noi și își împodobesc casa cu scoarțe ca ale noastre, păstrează legătura cu Lumea de Dincolo și, atunci când nevoi extreme o cer, comunitatea se duce împreună cu imamul ei în peșterile străvechi, unde este permis să faci semnul crucii pentru a te feri de Cel Rău. Când sora lui Sersem Ali Baba, Mahidevran Hatun, a intrat în dizgrația lui Suleiman Magnificul, Sersem a fost trimis în Macedonia, la Tetovo, unde a devenit un adervărat fondator al alevismului și l-a diseminat. Dimitrie Cantemir a lăsat o colecție de manuscrise, *Collectanea Orientalia*, aflată acum în Cabinetul Petru cel Mare la Petersburg, unde a definitivat (cu desene și explicații), cercetarea sa asupra lui Ali (texte scrise cu prilejul campaniei anti-persane a lui Petru I în Caucaz, la Poarta de Fier a Asiei – la care a participat și unde, de altfel, a și murit, identificând zidul contruit de Alexandru Macedon). Mai mult decât atât: parcursul istoriei Peninsulei Balcanice, ca și al Anatoliei post-otomane, se resimte major până în prezent de participarea islamismului alevit. Nu invoc aici decât demersul lui Salih Niyazi Dede, născut în 1895 la Kolonjë, în Epirul albanez, susținător înfocat al lui Ataturk (cel născut la Salonic dintr-o mamă valahă și un tată turc). Numai că, laic și educat în Rusia (la Moscova – a treia Romă), Ataturk a pus capăt nu doar Imperiului Otoman, ci și sufismului pe care se fundamentase alevismul. El s-a sprijinit puternic pe oamenii simpli, țărani și mineri din zona pontică (revoluția sa a început la Sinope), în fosta Bithynia, locul etern al tuturor începuturilor de drum din Anatolia. Pe locul celui mai mare cimitir otoman din Istanbul (cetate la origini tracică, apoi grecească, romană, bizantină și otomană), a făcut un mare Muzeu Etnografic. Sprijinul pe care Antanta l-a dat Greciei în Primul Război Mondial, ca și acela pe care URSS l-a dat Turciei, au fost dezastruoase deopotrivă pentru greci și turci ca entități naționale. Megali Idea (o Grecie Mare) nu putea fi bazată pe invocarea coloniilor antice ioniene din veacul al VII-lea îH de la Pontul Euxin și de pe coasta mediteraneană a Anatoliei. Imperiul Otoman aflat în cădere liberă încă de la Războiul de Independență al grecilor (1821) nu putea invoca nici măcar unitatea statală, a teritoriului, deoarece părțile componente ale fostului Bizanț încă își afirmau identitățile diferite. Presiunea mongolilor dinspre răsărit (mai ales tătarii, sedentarizați și ei în aria de formare a limbilor indo-europene), ca și fricțiunea dintre creștini și musulmani - religioasă în aparență (dar și neînțelegerea – tot religioasă – dintre protestanți și catolici a fost pretextul războiului de 30 de ani din apusul Europei), era, în fapt, acoperirea pentru un rapt european al resurselor primare ale Anatoliei și Asiei vestice și pentru controlul asupra căii comerciale reprezentate de strâmtorile Mării de Marmara (spre Marea Neagră și spre Mediterana), cândva capăt al marelui Drum al Mătăsii, ca și al Drumului Chihlimbarului. În 1923, la un veac după eliberarea Greciei de sub otomani, veac în care presiunea de jos în sus a tuturor entităților balcanice și a românilor în sens larg (fiindcă numeroși armatoli din guerilele grecești au fost valahi), hărțuirea și rezistența creștină la administrația otomană (dau doar exemplul mișcărilor de la Souli, din Epir, ca și cea a valahilor islamizați precum Pazvantoglu din Vidin) s-au conjugat cu liniile de forță și de apărare identitară lăsate în urmă de dispărutul Bizanț. Războiul greco-turc (1919-1921) s-a sfârșit cu uriașul schimb de populații dintre creștini și musulmani: toți musulmanii din Grecia urmau să plece în Turcia și toți creștinii din Turcia urmau să plece în Grecia. Raportul era clar nefavorabil tuturor, au fost numărați un milion și jumătate de creștini și cam o jumătate de milion de musulmani (între care și meglenoromânii islamizați cu forța). Creștinii din Asia Mică erau urmași ai fostelor regate neo-hittite intrate în componența Bizanțului, susbstanța lor tracică era impresionantă, iar în Balcani musulmanizați erau nu doar meglenoromânii, ci și albanezii (iliro-traci), alți epiroți (originea lor nu este grecească, acolo se afla Thesprotia antică), pomacii (valahi și bulgari musulmanizați). Ei n-au putut fi relocați fără a deveni paria în noile țări de adopție. Grecii au

sperat să repatrieze greci și armeni, pentru a fortifica granița către slavi (sârbi și bulgari), dar, în fapt, au repatriat multe alte identități, astfel încât, și astăzi, în zonele muntoase ale Greciei există grupuri de ciobani care vorbesc limbi secrete și neidentificate (după cum există și la porțile de intrare în Apuseni), ca și nume de sate care amintesc de fostele Caria, Lydia, Lycia, Frigia etc. De altfel, între registrul toponimic și cel onomasticc legătura a fost și a rămas activă, oamenii se numeau după locuri. Dau doar exemplul localității Serres din Macedonia, nume identic cu al unui alt Serres, occitan, în Alpii francezi. Acolo s-a născut în veacul XX, Michel Serres, celebrul creator francez. La noi există numele Sereș. Conform reglementărilor din Turcia, creștinii rămași pe loc au avut de suportat măsuri foarte dure: nu mai puteau fi nici măcar țesători de covoare (care erau considerate simbol identitar, mai ales acelea folosite în moschei, deși aveau pe ele motive valahe). Genocidul armean ori grecesc sunt cel mai des invocate, dar acela al valahilor – genocidul pontic – se află încă în umbră. Principalele orașe turcești (absolut toate foste cetăți hittite, neohittite, bizantine) au fost arse de armata grecească (doar Smirna, numită astfel după numele reginei Amazoanelor antice, o cetate inițial a triburilor Leleges, migrate din Peloponez în Anatolia, probabil și cu origini feniciene, a fost incendiată de armata turcă). După acest schimb potențialul economic al celor doi actanți – Turcia și Grecia - a scăzut cu 90%. Pierderile de vieți omenești au fost de peste două milioane de oameni. Cruciadele fuseseră nimic pe lângă ceea e se întâmpla acum. Antanta prelua strâmtorile, Marea Britanie și Franța în principal au delegat răspunderea schimbului de populații Comisiei Interaliate conduse de un fost mare explorator suedez, Johan Ernst Nielsen. Acesta n-a putut face nimic altceva decât să acorde unele ajutoare umanitare. Hemingway și Arnold J. Toynbee au fost printre cei mai cunoscuți critici ai procedurilor Antantei soldată cu astfel de urmări. Genocid masiv a avut loc în Turcia în toată perioada modernă, fie contra sunniților, fie contra alevi: în 1930, 1937-1938, 1955, 1977, 1978, 1987, 1993, 1995, 2001, 2009, 2014, 2015. În actuala criză a refugiaților din Siria nimeni nu numără pierderile de vieți omenești din Turcia, țară musulmană unde musulmanii alevi sunt de-acum victimele musulmanilor extremiști ISIS. Deci urmările acelor opțiuni din Bithynia veacurilor al XIII-lea și prima jumătate a celui de-al XIV-lea au rămas majore sub aspect identitar. De atunci putem vorbi, în ce privește propriul nostru neam, despre o identitate de fundament și una aparentă, o identitate ascunsă și una de suprafață, o identitate integratoare și una de diferențiere, de apărare a entității originare, sensuri pe care le distingem traversînd continuu timpul, răsărind la diverse națiuni moderne din Europa de Sud-Est și Balcani, care vorbesc limbi diferite și au religii diferite.

Inventarierea românilor din Turcia s-a făcut în istoriografia românească începând cu finele secolului al XIX-lea, după întemeierea României Mici. Teodor T. Burada, român de la Vidin ca neam, după unele surse, naturalizat la Iași (și nu armean, cum afirmă alte surse), a călătorit în fosta Bithynia și a numărat satele românești. A lăsat o lucrare, *O călătorie la românii din Bitinia* și o hartă foarte importantă ca indiciu de areal identitar originar. Pe harta lui apar sate precum Paiagaia, Dioleme, Serian, Subași, Macrichioi, Gulios, Melde, Anahori, Dansari, Varvara, Ainesi, Kaiapa, Ghioktepe, Caraliadin, Bagli și toponime precum Lacul Daskilitis, lacul Apollonia, Tuzla Gillic, Mudania, râul Nilüfer, muntele Olimp. Unele dintre acestea par, în comparație cu toponimele din România, de origine foarte veche, fiindcă trimit la un areal lingvistic comun: Panagaia/Pangaion/Panaghia, Ghioktepe/Creasta Ghiocului, Dansari/Dansatori, Varvara/Varvara; altele indică o perioadă bizantină ori pre-bizantină, când limba greacă a fost folosită ca principal mijloc de unificare culturală a regatelor neohittite contra migrațiilor: Ainesi (coborâtori din Aineas-Eneas), Aias (Aiax). Lacul Apollonia și muntele Olimp invocă deopotrivă standardul pre-grecesc al acestor toponime, iar lacul Daskilitis este, ca toponim, transcrierea grecească a unei denumiri originare: lacul întunecat, plin de alge. La origini, Daskileion este numele unei dinastii originare din Bactriana (indo-iranici) care a domnit în Phrygia. O altă categorie de toponime se aseamănă cu cele italienești: Dioleme, Melde, Bagli. Faptul că Burada le spune tuturor foștilor bithynieni, pisticoși (ca substantiv comun pistic însemna miezul fisticului, în sens larg indică esența, vechimea) ne trimite cu gândul la un areal din sudul Peninsulei Italice, populat din Paleolitic (deci triburi de substrat), în regiunea Basilicata, unde se păstrează încă o așezare cu numele Pisticci, care semnifică același lucru ca pisticos. În legătură cu ea mai sunt de semnalat câteva lucruri: zona aceea avea legături cu zona tracică din Chalkidis în Epoca Bronzului, deoarece s-au găsit coifuri de bronz identice cu acelea din Peninsula Chalcidică (Trakia), dar și din arealul fost dacic

(Conform „Arhivelor Olteniei” 22/2008, care menționează astfel de descoperiri arheologice și în Macedonia, Bulgaria, Voivodina, zona Pisticci. Pisticci și Sassi aparțin provinciei Matera, și acesta un nume asemănător cu Materada din Peninsula Istria, zona istroromână (și, conform *Paleolexiconului,* fenician ca lexic originar). Plecat din România, cunoscutul arheolog Dinu Adameșteanu a fondat în Basilicata, provincia Matera, Superintendența pentru Antichități și a investigat celebrele situri de la Sassi și Pisticci. În sfârșit, în ce privește rezonanța toponimelor din fosta Bithynie, trebuie să le pomenim pe cele cu trimitere aromânească certă: Macrichioi, Gulios (familii aromânești cu numele Macri și Guli există și azi, inclusiv naturalizate în România). Mai sunt denumiri care indică și ele un areal toponimic străvechi: Serian, Devrikani (ca Devricani, Juricani în Peninsula Istria). Numeroase toponime vechi au fost traduse în turcește și, dintre ele, trebuie să pomenim râul Nilüfer (nufăr – ca și numele dat Holofirei din Bithynia după ce a devenit soția lui Orhan, primul sultan otoman). Din păcate însă, Teodor Burada, care și-a dat prea bine seama de semnificația identitară a Bithyniei pentru arealul tracic și străromân, fiindcă îi numește pe pisticoși români, totuși nu întreprinde o analiză amănunțită – mai ales statistică – asupra a ceea ce exista acolo la sfârșitul veacului al XIX-lea ca identitate profundă, căreia aparținem și noi. Dar el a fost printre puținii cercetători din România care invocă mărimea fostului areal tracic și apartenența identității românești la el, fiindcă a publicat de asemenea o hartă și o lucrare numită *Valahia din Moravia*, unde se referă la zone din actuala Cehia și Polonia (besii - dacii liberi, de la nord) și proiectează cu finețe liniile de incidență ale Valahiei Morave cu Valahiile carpato-dunărene. Este singurul în civilizația română care-i semnalează pe Djebalia.

În ce privește situația prezentă din Turcia, trebuie neapărat să menționăm încă o zonă deloc investigată la noi, aceea a populației hemshin (hamshen spun armenii), care trăiește în Alpii Pontici, între 3000 și 3500 de m înălțime, fiind ciobani. Ei au plecat din Munții Balcani pe când aceștia se numeau Hemus și datorează izolării – ca și faptului că și-au păstrat identitatea creștină (mai ales aliindu-se cu georgienii sau armenii creștini în vremuri conflictuale, când se încerca islamizarea lor) - păstrarea unor repere de fundament ale identității originare: au un drapel tricolor cu roșu, galben (spre portocaliu) și albastru, culorile sunt separate de o cruce (la fel ca pe drapelul armatolilor valahi din războiul pentru eliberarea Greciei de sub otomani), casa este construită din piatră, acoperită cu olane, cu unul sau două etaje ca la toți valahii sud-dunăreni, au colibe de vară la stâne, podurile au formă de arc de cerc (ca în Thesssalia, Albania, Rodopi ori Macedonia), costumul popular are fota și iia, acoperământul de cap al femeilor este exact ca al româncelor din Vidin, podoabele sunt din argint filigranat exact după modelele aromânești, dansează hora, cântă la cimpoi, păstrează nume și cuvinte românești, își botează copiii cu prenume românești. Mai există inclusiv toponime care amintesc de locurile originare, ca de pildă Vitse (Vițe), Ban, Leski, Cioroș (râu), Olty (vârf muntos). Armenii îi consideră armeni, iar georgienii, georgieni. În prezent sunt populație protejată în Turcia. Antim Ivireanul trebuie că a aparținut acestui areal fiindcă, pe de o parte, își face un autoportret de creștin cu glugă în stil armenesc (dar gluga e prezentă și la românii din Banat până în perioada interbelică), iar în al doilea rând, la numai un an după sosirea în Valahia, vorbea atât de bine românește, încât a tipărit cărți inclusiv în română. A fost adus de un Cantacuzin (care l-a reperat printre copiii ridicați de ototomani spre a deveni spahii, mutat la Școala Patriarhiei din Constantinopol, adus în Valahia ca mitrololit și ucis de turci pentru pro-românism. La fel Andranik (un originar Andronic), născut hemshin, este fondatorul statului armean modern, iar o statuie a lui se află inclusiv la București. Trebuie amintit că a luptat în Războaiele Balcanice și, pentru un an, s-a facut fermier lângă Vidin. Un al treilea mare areal originar tracic este în bună măsură acela al regatelor neohittite din Imperiul Bizantin, moștenitoare ale Imperiului Hittit și care conțineau deopotrivă pe foștii cimmerieni ca și un puternic aflux de indo-iranici, în principal sarmați, indo-europeni (tocharieni), dar și fenicieni, apoi leleges veniți dinspre Peloponez, greci ionieni. În aceste regate se vorbeau limbi care au rezistat până în veacurile V-VII dH și ele indică relația îndepărtată, dar certă, cu limba pe care o vorbim noi astăzi. Un *Paleolexicon* al limbilor acestor regate, proiect Gutenberg demarat de Uniunea Europeană în 2008, permite comparația dintre aceste limbi cu limba română, ca și vizualizarea influențelor unora asupra altora. Lucrarea a fost făcută prin așezarea împreună, pentru fiecare dintre limbile vechi, a cuvintelor atestate arheologic în inscripțiile descoperite în Asia Mică, copierea contextului unde figurează și traducerea într-o limbă modernă (engleza). Evident, dicționarul cuvintelor trace este cel mai important

pentru noi prin mulțimea sensurilor care se păstrează în română până astăzi, dar și prin cofigurarea in situ al limbii tracilor, cu încrengăturile și influențele vizibile în Anatolia veche, asupra limbii turce, ca și în zona balcanică, asupra limbii grecești, bulgare, sârbești, istriote etc. Astfel, dintre substantivele comune, cele mai importante categorii sunt acelea care au încă o semnificație în limba română actuală: *berzas/barză; bolinthos/bizon* (la noi a lăsat toponimul Bolintin); *brinchos/brâncă*, instrument muzical (a lăsat toponimul Brâncoveni, moșia unde s-a născut Constantin Brâncoveanu, care era un Cantacuzin după tată); *ketri/patru* (indică o modificare în timp a apetitului pentru palatalizare, ceea ce ar fi important de studiat pentru a înțelege devenira limbii române în anasamblul ei); *kurta/lemn*, a lăsat numele propriu Curta, aromânesc, adică un fel de paleo-Lemnaru; *poltyn/turn de hotar*, a lăsat numele propriu Poltyn la ruteni; *puis/copil*, a lăsat substantivul *pui*, dar și *puis* în ladină și occitană; *ziu, zia/zeu, zeiță; opa/apă; ida/pădure* (a lăsat toponimul Ida – muntele - și numele propriu Ida); *thita/lumină* (a lăsat numele Tita, folosit și ca diminutiv, alături de Tinca, de la Ecaterina – venit din Katharinos - în greacă cel luminos - era un atribut al lui Apollo, zeu la origini trac, al artelor și luminii, preluat de greci); *carpatis/munte*, zonă muntoasă (a dat toponimul Carpați, numele insulei Karpathos și pe acela al Mării Egee - antica Mare Karpathicum, falie de esență muntoasă care face parte din Marele Rift; *dakina/anemona*, specia numită azi inima lupului (are o istorie interesantă: frigienii spuneau *daos* lupului, iar grecii au preluat acest cuvânt, numindu-i *daoi* pe daci, deoarece lupul era totemul și steagul de luptă al dacilor; în timp numele anemonei a fost tradus, dar a păstrat sensul originar). S-au păstrat cuvinte precum *Drakolas* /Dragon (drac, dar și Dracula); Strymon/Strymon (râu); *Krisos/Criș, Krš* în Istria) indică o locuire continuă a vorbitorilor acestei limbi pe parcursul unor milenii, nu doar secole. Este important să pomenim de faptul că Istrosul (Dunărea) se formează la confluența a două izvoare, Breg și Bereg, ambbele păstrează numele vechi, originar tracic. Ar mai trebui menționat și faptul că termeni pe care îi considerăm astăzi slavi, apar în aceste limbi mult mai vechi decât apariția slavilor ca entitate. Tracii spuneau sem(e)la la pământ, ceea ce în limbile slave a devenit zemlea. Frigienii aveau numele proprii Ermolaos/sl. Iermolai, Ian/ceh Ian, Vodoris/gr. Voudouris; spuneau vratere/care a dat frate, dar și sl. bratia; spuneau iman/sanctuar, tc. imam-om sfânt; Vava/Vava (prenume); elegos/elegie; maimarian/de marmură, a dat numele Mării de Marmara, ale cărei insule sunt pline de cariere de marmură; agkura/ancoră, termen păstrat în română până astăzi. În Cappadocia (ceea ce însemna Țara de Jos în limba luwiților – parte a Imperiului Hittit) se spunea *ade* pentru rom. *haide,* arom., bg. și tc. *aidi, dadas/tata, mitsiko/mic, micuț, tarnos/repede* – la noi trebuie să fie originea numelui râurilor cu un curs repede, Târnavele, dar și a numelui propriu, mai ales din Transilvania, Tarnoviceanu. La fel de veche ca luwita, era limba populației hatti din imperiul hittit, o limbă cu forme fixe și izolată în arealul indo-european. În hatti se spunea *Iah* pentru cer, ceea ce în limbile semitice a devenit Iahve, zeul zeilor; *mane/deci* (ar putea fi vorba și despre textul nedescifrat: *mane tekel fares*), *ureš/fierar*, ceea ce ilustrează vechimea teribilă a meseriei de miner cu tot evantaiul celor care prelucrau minereul, *zar/oaie* (la noi a rămas cuvântul *zer* sau *zăr*), kur/a sta (popularul cur). Foarte interesant, pentru că taversează neschimbat toate spațiile Anatoliei, Balcanilor și Daciei, este strămoșul cuvântului câine: se spunea *kune* în Frigia, *qan* în Caria, *kan* în Lydia. Astăzi, în zona fostei Bithynia din Turcia, există vârfurile Canik și Canik Datlars, alături de vârful Maçka (Masca). Tot lydienii le spuneau tracilor astalieni (după cetatea Astakos, tracii au avut cel puțin două cu acest nume, una pe râul Maritza și una lângă Misolonghi – de observat că actuala capitală a Kazahstanului se numește Astana), vinului - *molax* (la noi există *molan* pentru vinul nou), *el* pentru el, *da,* pentru a da, *est* pentru ăsta (mold. *ista), ama* /a iubi (it. amare), Aliksantru/Alexandru (nume mai vechi decât Alexandru Macedon, Homer pomeneşte în Iliada de numele real al lui Paris, Alaxanduş, ca în hittită. Paris era o poreclă şi însemna Uşuraticul), *ni/nu* (avem și noi popularul ni: ex. *ni hăis, ni cea*); *taada/tata* (în Cappadocia *dadas*). În ce privește cuvântul mama, trebuie observat faptul că în Ciprul vechi, a cărui civilizație era de origine feniciană, se spunea *ma-to-ro-se* (scrierea era silabică), ceea ce pare să fie deopotrivă originea pentru Matera din sudul Peninsulei Italice, dar și pentru Materada din Peninsula Istria. Fie și numai la această trecere rapidă prin *Paleolexicon*, trebuie să constatăm legăturile lingvistice (identitare deci) dintre noi și unele din aceste limbi vechi, adică să invocăm ca adevărată o rădăcină identitară a românilor în acel areal și strat de civilizații anatoliene. În ce privește meglenoromânii strămutați cu prilejul marelui schimb de populații dintre Grecia și Turcia din 1923, o

adevărată catastrofă umanitară prin proporțiile morților și deștăraților, trebuie precizat că Nânta este doar parte a întâmplărilor de atunci. Răstimpul scurt în care s-a produs dislocarea nântenilor, ca şi răspunsul care se lăsa aşteptat din partea autorităţilor de la Bucureşti, a făcut ca aceştia să se îndrepte spre Turcia, parteneră în schimbul de populaţii cu Grecia. Urmaşii lor – recunoscuţi în statisticile turceşti – trăiesc astăzi în zona Edirne (fostul Adrianopole tracic), în localităţile: Edirne (cam 100 de familii), Kirklareli (100), Babaeski (70), Lüleburgas (80), Uzunköprü (cam 100 de familii), Corlu (100), Malkara (50), Balli (10), Gözsüzköy (50), Kalamiş (50), Hoőköy (20), Mürefte (5), Şarköy (80). Prin refuzul oficialităților române de a-i primi pe românii musulmanizați (pentru care România era pământul locuit de Mesia), au plecat în Turcia cam 5000 mii de oameni. După Pericle Papahagi toți meglenoromânii erau 20000. Originar vorbind, nântenii (din nordul Salonicului) provin din tribul trac almopia (rege mitologic Almops, frate cu Peon - tribul peonilor (paionilor) a fost tot trac, este prezent în *Iliada* lui Homer. Almops era fiul lui Poseidon (un titan) cu Helle, nora lui Ataman (numele unui șef de trib ilir), fondator al Halosului, nativ în Thessalia. Halos era o peninsulă, iar capul ei se numea Zelasion – gr. Halmirou, nume care amintește ca rezonanță de Halmiris, fort roman și bizantin din Delta Dunării, originar dacic. Almops a fugit din Zelasion în Macedonia în urma unor certuri cu soacra sa Ino, fiica lui Cadmus fenicianul (fondatorul alfabetelor moderne), călare pe un berbec de aur, pe care l-a dat regelui Aetes al Colchidei și acesta l-a ascuns într-o peșteră păzită de un grifon (paznicul Lumii de Dincolo). După acel berbec a plecat ionianul Iason pe mare, spre a reface legătura cu începuturile identitare ale propriului său neam și de acolo a venit în Grecia Medeea, fiica lui Aetes. Helle a dat numele Hellespontului. Athamas a dat substantivul comun ataman, la noi, la tătari și slavi desemnează un conducător militar. Numele grecesc al localității Nânta a fost și este Notia. Meglenoromânii n-au fost recunoscuți ca minoritate națională de greci, ca și fârșeroții (aromâni), originari din Pharsala. Tuturor li s-a spus vlahi sau vlași. Abia după tragicele evenimente din 1923, România a primit cam 900 de familii de meglenoromâni și i-a așezat în Dobrogea (Tulcea), la Onești, în Banat și în Bărăgan. Mulți dintre ei, după ce refuzaseră islamizarea, au fugit în Ungaria (la Budapesta), Bulgaria (Iambol, Vrata), Cehia (Praga, Pardubice – în secolul XX unul dintre urmașii acestora a fost guvernatorul Băncii Naționale a Cehiei), Polonia (Varșovia, Wrocłav, Szcecin, Legnica, Gora Kroscienko), chiar URSS (Tașkent în Uzbekistan), adică în zone unde se mai aflau valahi. Valahii din Cernagora (Bosnia Hertegovina) musulmanizați – numiți potúr, plural potúri – care au fugit în România au fost localizați de asemenea în zona Tulcea, în satele Poturi (a existat până în 1929, când a fost numit Panduri), Ceamurlia, Hamangia (Baia). Dar numele proprii Potur, Poturak, Poturalski, Poturiča sunt și astăzi frecvente în Bosnia, după cum au și dat o emigrație notabilă în SUA și Canada. Otomanii i-au numit generic pe toți valahii musulmanizați vallahades, indiferent de zona de proveniență (tòrbeși, potúri, pomaci, megleni) ceea ce atestă o cunoaștere, dar și o recunoaștere a aceleiași identități de fundament.

Conştiinţa aparenenţei teritoriului geto-dacic la întregul cultural şi identitar al lumii tracice a persistat până târziu, în Evul Mediu românesc, iar subsecvent, în mediile istoricilor, arheologilor și celor care se documentează pe cont propriu, această conștiință este prezentă până astăzi. Dau câteva exemple cu privire la conexiunile – nu doar mentale - dintre fosta Dacie și Asia Mică: Ştefan cel Mare, venit pe tron (1457) cu sprijin din Țara Românească și Transilvania, cam odată cu dispariția Bizanțului (1453) şi-a adus de la Mangop, din fostul Regat al Bosforului (odinioară condus de dinastia Spartakos, pronunțat latinește Spartacus, apoi de Mithridates al VI-lea Eupator, după care a fost numită cetatea Eupatoria), pe soţia sa Maria (din dinastia Gavras – regizorul Kosta Gavras este un urmaș târziu al acelei dinastii), pentru a reafirma apartenenţa Moldovei la marele bazin identitar al neamului tracic, devenit fondator al creștinismului. Și-a adus soția chiar în vremurile când cădea Bizanțul în mâna otomanilor. La dispariția acestui Regat de Mangop, ultimul Gavras, păstrătorrul tezaurului, nume pronunțat Chovra de tătari, a fugit în Rusia, unde numele lui a fost perceput drept Golovin (de la golova-cap). Peste ani, refugiat și el în Rusia, Dimitrie Cantemir a devenit prieten bun cu prințul Golovin (ai cărui urmași au publicat genealogia familiei). Mircea cel Bătrân a atins limita Pontului Euxin la fosta graniță de nord a dardanilor lui Bysie și a marelui regat al Odrisiei și a făcut prima flotă românească, pe urmele vechi ale neamului care stăpânise odinioară ţărmul apusean și sudic al Pontului Euxin şi Marea de Marmara de jur împrejur. A făcut asta cu veacuri înainte de a fi venit din Pont

dinastia Cantacuzino pentru a pregăti renaşterea identitară a românilor (ca şi Duka, Paleolog, Laskarizii). Vasile Lupu (Coci după numele real, Lupu după vechiul totem al tribului, a venit din Epir. A fost singurul domn pământean care a dat jos de pe tron un sultan otoman, a avut alianțe cu Țara Românească, o biserică făcută de el se află și azi la Târgoviște). Mihai Viteazul a încercat unirea românilor nord-dunăreni în timpul domniei sultanului Murad al III-lea, epirot după mamă, cel care i-a înfrânt pe Habsburgi la Keresztes și și-a luat nevastă din neamul Comnenilor (Helena din Trapezunt. De altfel, fiul lor s-a reconvertit la creștinism și astfel a încercat să ia tronul Imperiului Otoman visând, evident, la renașterea pieritului Bizanț). În chip semnificativ, după uciderea lui Brâncoveanu de către otomani, credincioşii au furat capul celui care le fusese înainte mergător şi l-au îngropat pe insula Prokonessos din Marea de Marmara (acolo unde fuseseră exilați și pretendenții refuzați la tronul Bizanțului), să vegheze din Lumea de Dincolo asupra soartei întregului său neam originar. Ulterior, credincioșii (mulți athoniți) i-au adus osemintele pe pământul sfânt al Daciei, locul tuturor refugiilor lumii vechi a acestui neam odinioară uriaş. Un Negruzzi, român din Thessalia, partizan al lui Kapodistria (originar istriot, ca și familia Ghica) a dat Greciei moderne prima Constituție. Era unchiul lui Costache Negruzzi, cel aflat la Iași. După cum, originar tot din Pont, Alexandru Ipsilanti, aliat cu Tudor Vladimirescu, s-a gândit să opună Islamului puterea reunită a întregii creştinătăţi răsăritene şi a sprijinit, în fond, alături de atâția armatoli valahi de la sud de Dunăre (ex. Rigas Feraios, Athanasios Diakos, epiroții în masă – ex. soulioții) lupta antiotomană a grecilor – simbolul creştinătății răsăritene și al rezistenței identitare a întregului areal încă de pe vremea năvalei perșilor. Astfel se închidea peste timp pleoapa care se deschisese cu tentativa de anulare - mai ales religioasă - a Bizanțului, iar entitățile creștine mai noi și mai mici nu făceau decât să preia sarcina de Mare Barieră Continentală așezată între Asia și Europa de predecesorii lor, începând cu sarmații, continuând cu vikingii și rușii. Modelatoare de civilizaţie, lumea veche urma să-şi continue lungul drum prin istorie sub forma unor noi entităţi, care păreau definitiv separate de cele vechi, dar, în fapt, nu erau.

2.2.14. Federaţia Rusă

Federaţia Rusă ca entitate actuală datează din 1991 şi cuprinde **22** de republici (Adîgheia - capitala Maikop, Altai – capitala Gorno-Altaisk, Başkorostan – capitala Ufa, Buriaţia – capitala Ulan-Ude, Calmîkia – capitala Elista, Cecenia – capitala Groznîi, Ciakasia – capitala Abakan, Ciuvaşia – capitala Ceboksarî, Crimeea – capitala Simferopol, Daghestan – capitala Makacikala, Inguşeţia – capitala Magas, Kabardino-Balkaria – capitala Nalcik, Karaciai-Cerchezia – capitala Cerkesk, Karelia – capitala Petrozavodsk, Komi – capitala Sîktîkvar, Iacuţia ori Saka- cea mai întinsă, cu o suprafaţă de 3.287.590 km^2 – capitala Iakuţk, Mari El – capitala Ioşkar-Ola, Mordvinia – capitala Saransk, Osetia de Nord-Alania – capitala Vladikavkaz, Tatarstan – capitala Kazan, Tuva – capitala Kizîl, Udmurtia – capitala Ijevsk), **9** ţinuturi (Altai – capitala Barnaul, Habarovsk – capitala Habarovsk, Kamciatka – capitala Petropavlovsk-Kamciatski, Krasnodar – capitala Krasnodar, Krasnoiarsk – capitala Krasnoiarsk, Perm – capitala Perm, Primorski – capitala Vladivostok, Stavropol – capitala Stavropol, Zabaikalsk – capitala Chita), **47** de regiuni: Regiunea Autonomă Evreiască – capitala Birobidjan, plus **46** cu subordonare federală (Amur – capitala Blagoveşcensk, Arhanghelsk – capitala Arhanghelsk, Astrahan – capitala Astrahan, Belgorod – capitala Belgorod, Briansk- capitala Briansk, Celeabinsk – capitala Celeabinsk, Iaroslavl – capitala Iaroslavl, Irkutsk – capitala Irkuţk, Ivanovo – capitala Ivanovo, Kaliningrad – capitala Kaliningrad, Kaluga – capitala Kaluga, Kemerovo – capitala Kemerovo, Kirov – capitala Kirov, Kostroma capitala Kostroma, Kurgan – capitala Kurgan, Kursk – capitala Kursk, Leningrad – capitala Sankt Petersburg, Lipeţk – capitala Lipeţk, Magadan - capitala Magadan, Moscova – capitala Moscova, Murmansk – capitala Murmansk, Nijni Novgorod – capitala Nijni Novgorod, Novgorod – capitala Veliki Novgorod, Novosibirsk – capitala Novosibirsk, Omsk – capitala Omsk, Orenburg – capitala Orenburg, Oriol – capitala Oriol, Penza – capitala Penza, Pskov – capitala Pskov, Riazan – capitala Riazan, Rostov – capitala Rostov pe Don, Sahalin – capitala Iujno Sahalin, Samara – capitala Samara, Saratov – capitala Saratov, Smolensk – capitala Smolensk, Sverdlovsk – capitala Ekaterinburg, Tambov – capitala Tambov, Tiumen – capitala Tiumen, Tomsk –

capitala Tomsk, Tver – capitala Tver, Tula – capitala Tula, Ulianovsk – capitala Ulianovsk, Vladimir – capitala Vladimir, Volgograd – capitala Volgograd, Vologda – capitala Vologda, Voronej – capitala Voronej) şi **4** districte federale autonome (Ciuhotka- capitala Anadir, Khantia-Mansia sau Yugra – capitala Khanti-Mansiisk, Neneţia – capitala Narian-Mar, Yamalo-Neneţia – capitala Salekhard). Moscova, Petersburg şi Sevastopol sunt oraşe federale. Crimeea nu este recunoscută ca parte a Federaţiei Ruse de întreaga comunitate internaţională, ci este considerată de unele state, între care şi statele membre UE, parte a Ucrainei. Totuşi, după criteriul administrativ, Crimeea este administrată de Federaţia Rusă. Capitala Federaţiei, Moscova, are 12.200.000 de rezidenţi şi un total urban de 16.800.000 de locuitori. Republicile Federaţiei au propriile lor constituţii şi-şi stabilesc limba oficială a statului.

Federaţia Rusă are o suprafaţă de 17.119.342 km^2, fiind cea mai întinsă entitate statală a lumii. Populaţia estimată în 2015 este de 146.083.915 locuitori. Limba oficială a federaţiei este rusa, dar alte 35 de limbi sunt recunoscute şi folosite alături de ea în diverse zone populate majoritar de etnii diferite de cea rusă. Există în jur de 120 de minorităţi etnice. Federaţia Rusă se întinde pe două continente: Europa şi Asia (numai Turcia, dintre toate ţările lumii, se mai întinde pe două continente: Asia Mică şi Europa). Densitatea medie a populaţiei este de 8,4 locuitori pe km^2. În vreme ce regiunea Moscova are 7.231.068 locuitori (după censul din 2015), Neneţia ae doar 43.373. Federaţia Rusă se desfăşoară pe 11 fuse orare. Se învecinează cu 12 ţări (Norvegia, Finlanda, Estonia, Lituania, Belarus, Ucraina, Georgia, Azerbaidjan, Kazahstan, Mongolia, China, Coreea de Nord) şi are ieşire la 12 mări (dintre care 8 sunt mări deschise spre două oceane): Marea Baltică, Oceanul Îngheţat de Nord (prin mările lui: Marea Barenţ, Marea Kara, Marea Laptev, Marea Siberiei de Est, Marea Ciucki), Oceanul Pacific (prin mările lui: Marea Bering, Marea Ohotsk, Marea Japoniei), Marea Caspică, Marea Neagră şi Marea de Azov. Este o republică semiprezidenţială, are un Parlament bicameral format din Duma de Stat şi Sovietul Federaţiei şi un guvern federal condus de un prim-ministru, ca şi preşedinţi de ţară şi guverne pentru fiecare republică. Este membru permanent al Consiliului de Securitate al ONU, membru al G20, al Consiliului Europei, al Cooperării Economice Asia-Pacific, al Organizaţiei de Cooperare de la Shanghai, al Organizaţiei Comerciale Internaţionale, al Uniunii Statelor Independente ale fostului URSS, al Organizaţiei Tratatului de Securitate Colectivă, al Uniunii Economice Eurasiatice, ca şi al BRICS, acord economic interstate între Brazilia, Rusia, India, China şi Republica Sud-Africană.

Relaţia dintre identitatea rusă şi cea românească implică mai multe căi de abordare:

1. Ea este un fenomen istoric, în măsura în care românii şi ruşii moştenesc deopotrivă componente indo-europene şi iranice, s-au format ca entităţi în jurul ideii de creştinism oriental şi ca păstrători, apărători şi continuatori ai demersului identitar bizantin de a ţine piept marilor migraţii (dinspre est ca şi dinspre vest) şi marilor impulsuri de modificare a standardelor identitare şi religioase ale întregului areal. Acest fundal a avut – are încă – încrengături ce ţin şi de raportul istoric dintre catolicism şi ortodoxie, ca şi de apariţia şi profilul protestantismului şi greco-catolicismului din această parte de lume.

2. Linia dintre Baltica şi Marea Neagră a Marii Bariere Continentale este un fenomen al istoriei Eurasiei care a implicat numeroase evenimente istorice şi a atins în numeroase împrejurări spaţiul şi identitatea românească în întregul ei. Toate conflictele profunde ale istoriei dintre Rusia şi nordici (Norvegia, Danemarca, Suedia), Polonia, Lituania, Sfântul Imperiu Romano-Germanic, Franţa, Ungaria ş.a. – care au făcut actanţi ai unor războaie şi din ţările române, Moldova în mod deosebit – au un astfel de fundal continental vizibil până astăzi.

3. O privire retrospectivă asupra coordonatelor identității românești dintre granițele (actuale) ale Rusiei dezvăluie surprinzător de multe linii de forță, care țin deopotrivă de istoria profundă, ca și – pentru perioada modernă - de turnanta veacurilor XIX şi XX ale istoriei ruse, cu ruperea entităţii româneşti pe linia mediană a Moldovei (şi este vorba despre o falie apărută în interiorul aceluiaşi dialect, cel daco-român). S-au pus probleme majore de păstrare a identităţii pentru jumătatea de est a Moldovei istorice, dar şi pentru entitatea iniţial tracică, apoi valahă trăitoare dincolo de graniţele Moldovei istorice, în Bucovina de Nord, Maramureşul de Nord, până Valahia Moravă din Cehia, în Carpaţii Albi din Silezia polonă (goralii), pe teritoriul actualei Ucraine (rutenii) ş.a. Falia provocată de existența Marii Bariere Continentale în apropierea ori chiar pe teritoriul spațiului originar românesc a

impus nu doar o rezistenţă locală, ci şi o împrăştiere (prin opțiuni de viață, deportări, dar şi pentru căutarea unui loc de muncă mai bun în perioada de fortificare a URSS) a purtătorilor de identitate românească în zone fără vreo legătură cu originile şi existența tradiţională, ceea ce a creat o bază de date nouă şi care trebuie cercetată în relaţie de similitudine cu formarea comunităţilor româneşti moderne şi contemporane din Europa, dar şi din Americi şi Australia. Migrația dinspre România, Barasabia mai ales, spre Rusia, ca și dinspre zonele ruse locuite de români către profunzimile Asiei sunt, până la un punct, chestiuni conjuncte cu cele de mai sus și care trebuie privite în interacțiunea lor.

4. În sfârșit, prezența unor bazine identitare românești pe teritoriul Federației Ruse de azi, dincolo de originile lor, ne permite să punem alături fenomenul românesc din Rusia alături de românitatea din toate celelalte spații, deoarece, dincolo de existența unei identități profunde, venită din istorie și prezentă în subconștientul colectiv, dincolo de fenomenul asemănării obiceiurilor, tradițiilor și practicilor cotidiene, al portului și tradițiilor, al culturii populare, există și conştiinţa identitară a prezentului. În acest sens nu dorința noastră, a celor din România, este importantă, cât este dorința, puterea spiritului și tentativa de exprimare identitară a celor aflați în teren, în locuri care le sunt demult familire (în multe cazuri chiar aparţin populației de substrat a zonei) și definesc chiar esența lor umană. Fiindcă ei nu sunt doar, cum credem noi, cei din România, ai noștri, cât sunt ai locului unde s-au născut și au trăit dintotdeauna. Ca și alte minorități ale altor popoare, sunt biculturali și, de foarte multe ori, bi-identitari. Fiindcă istoria are pașii ei, care merg odată cu vremea și vremurile, înainte și doar înainte. Polifonia identitară are numeroase căi de exprimare și atestă deopotrivă un trunchi de pornire comun, dar și căi diferite de evoluție în timp și spațiu.

5. Herodot, părintele istoriei, îi numea sauromates pe sarmaţi (neamuri indo-iranice menționate din Epoca Fierului), cel mai probabil după numele tipului de armură, cu zale ca ale saurienilor (gr. sauros - șopârlă), așa cum apar și pe Columna lui Traian. Aceștia s-au adăugat cimmerienilor (indo-europeni menționați din mileniul al II-lea îH în lungul a ceea ce numim azi Drumul Mătăsii) și au împărțit același teritoriu al Munților Altai și Carpați, cursul mijlociu și inferior al Niprului, Pontul Euxin și Marea de Marmara de jur împrejur. În timp, această componentă rezultată din asimilarea cimmerienilor și sarmaților cu populația de substrat (tracii, dintre care triburile sindi și meotienii erau cele mai cunoscute) și-a extins influența, mai ales pe traseele comerciale și în virtutea faptului că ele treceau de asemenea prin zone unde locuiau triburi de substrat (înspre zona Dunării cu extensii până în Peninsula Iberică și Siberia, după Sulimirski), zona balcanică și a Peninsulei Elene de azi, până în Egipt. Comerțul dinspre Don (Tanais) și zona Kubanului de azi întâlnea ruta Drumului Mătăsii la Petra, în Regatul Nabateii (pomenit inclusiv în *Biblie* și pe care împăratul Traian a vrut să-l cucerească). Rudenia sarmaților cu sciții, indo-iranici care colindau stepele Asiei Centrale (de altfel, asi, triburile care au dat numele Asiei în sursele antice grecești, erau triburi de sciți) este un fapt general acceptat de istoricii moderni. Atestarea arheologică recentă, în continuarea unor săpături începute în zorii veacului XX în Asia Centrală (conform lui Rostovtzeff), dezvăluie repere identitare din chalcolitic (neoliticul mediu). *History of Civilizations in Central Asia*, apărută sub egida UNESCO la PUF, Vendôme, 1992, ca şi *Kurgans, ritual Sites and Settlements in Eurasian Bronze and Iron Age*, BAR International Series, 2000, bazate pe interpretarea celor mai recente descoperiri arheologice, confirmă faptul că a existat un flux comercial stabil şi intens între Asia Centrală şi Creta (Mediterana de Est în sens larg). Creta era o interfaţă pentru Egipt şi Levant, dar şi pentru Mediterana de Vest. De pildă descoperiri arheologice recente atestă că levantinii pomeniţi în *Biblie* ca filistini aveau origini cretane. De altfel în Creta, ca şi în Crimeea exista deopotrivă toponimul Chersonessos (Kersonessos, Hirsonissos), doar că acela din Crimeea era numit Chersonesul Tauric, după numele taurilor, triburi de traci care dăduseră şi numele vechi al peninsulei Crimeea – Taurida (vezi Euripide – *Ifigenia în Taurida*). Rădăcina lingvistică **ker-** pentru toate cetățile numite **Ker**sonesos indică apartenența la același strat identitar de fundament, ca și în alte arii ale Europei. Marea Egee (atunci Carpathicum), ca şi Drumul Mătăsii şi Poarta de Fier a Asiei au fost străbătute de cimmerieni şi traci (care se întindeau spre nord, vezi și numele Munților Carpați, provenit de la triburile carpilor) sau Munților Beskizi, provenit de la numele triburilor bessi, cu evidenţe arheologice din mileniul al II-lea îH, drumuri comerciale pentru folosul triburilor nomade din Asia, ca şi al civilizaţiilor Mediteranei de Est şi

Levantului. Trebuie să remarcăm de pildă descoperirile arheologice foarte recente din România, de la Sultana – Malu Roșu, ale unor statuete identice cu acelea existente în Cipru la nivelul mileniului I îH. Controlul insulelor, strâmtorilor, pasurilor montane şi cursurilor de apă atunci a fost definit şi toponimele păstrează uneori până astăzi numele populaţiilor de substrat care-l deţineau. De pildă strâmtoarea Kerci probabil îşi moşteneşte numele de la kerkinites, locuitorii din jurul lacului Kerkinitida (citat de Arian), azi Kerkini, pe râul Strymon, provincia Serres, aflat în Trakia grecească, nu departe de Monastiraki. **Ker**- era o rădăcină a multor toponime cu origine pre-grecească şi care ţinea de limbajele de substrat. Menţionez **Ker**kira (insula Corfu) din Marea Ionică, **Ker**os, insulă în Dodecanez, **Ker**sonesos (în Crimea şi Creta), **Ker**ci (srâmtoarea), **Ker**kinitida, **Ker**kini, **ker**kinites (în Trakia grecească), **Ker**men, **Ker**kenes (kurgan în regiunea Krasnodar), **Ker**kinitis, azi Eupatoria, cetate edificată de Mithridates VI Eupator al Pontului pe locul vechii așezări, **Ker**mario, **Ker**luan, **Ker**corb, **Ker**retes - situri paleolitice în Franţa, munții **Ker**aunieni în Albania, **Ker**ala în Platoul Deccan, India (zonă tamilă). La originile tamile – după paleodicționare, însemna pietros, probail desemna populațiile de munteni. Caravanele conduse de **ker**kinites treceau cu mărfurile dincolo de Peninsula Chalcidică (şi Chalkis e un toponim răspândit în antichitate în toată Mediterana de Est), unde trăiau triburile tracilor sindi (sensul cuvântului era acela de piraţi, dar sindi au fost și niște triburi de tamili; sunt menţionaţi de Homer în *Iliada* ca trăind inclusiv în Lemnos (de altfel sindi din Lemnos ar fi avut colonii şi în Taurida și tot ei au dat pe viitorii etrusci, azi Toscana în Italia. Şi sindi îl venerau pe Herakles (zeu al focului – ceea ce rezona cu mithraismul sarmaților, cu adepţi mai ales printre cei ce făceau minerit și prelucrau metalul). Mitologia lui Herakles trebuie alăturată aceleia a a Titanilor (și ea preluată de grecii antici de la triburile pelasgice, de substrat) în cazul de față a lui Okeanos şi Thetis, a okeanidelor şi a divinităţilor râurilor, printre care trebuie menţionată Rhyndakida, a râului Rhyndakos (graniţa dintre Bithynia şi Misia, locul marii bătălii a lui Mithridates al VI-lea cu romanii). Caravanele lăsau apoi în urmă Marea Trakiei şi Chersonesul Tracic (Peninsula Gallipoli de azi), Bosforul şi insulele Propontidei (şi ea un lac tracic, azi Marea de Marmara), Golful **Ker**kini şi abordau **Ker**sonesul Tauric, sit aflat lângă Sevastopolul de azi. Îşi continuau drumul spre cetatea din peşteri numită **Ker**men, treceau prin Mangop, lăsau în urmă Alupka (Lupoaica), Livadia (toponimul se află şi în Peninsula Balcanică, zona pontică - Livadi, Livadia, la fel în România, unde există Livada, Livezi, în Istria și în Peninsula Iberică). Drumul ajungea în Cetatea Vânturilor (adică Aluston, azi Alushta), apoi lăsa în urmă vulcanii noroioşi şi ajungea la **Ker**ci (în greaca ioniană era Bosforul Cimmerian) pentru a intra în Meotida (Ţinutul Mlaştinilor), numită mai apoi, de neamurile turcice, Azov. Regatul Bosforului a fost condus de Spartakizi, traci originari dinspre Balcani (migrația bithynilor), un Spartacus (Spartokos) a provocat la Roma răscoala sclavilor exact în anii când Mithridates al VI-lea al Pontului, care stăpânea şi Regatul Bosforului, lupta cu romanii pe râul Rhyndakos pentru a păstra identitatea traco-sarmată a locului. Apoi regatul a devenit client al Romei, condus de Rhescupores şi urmaşii lui, Sauromates I şi Sauromates II. Ultimul i-a scris o scrisoare la Roma împăratului Traian, după cum mărturisea guvernatorul roman al Pontului, Pluto, acela care primise scrisoarea şi o trimisese mai departe, spre capitala Imperiului Roman. Drumul caravanelor continua prin lumea sarmată dintre Don (Tanais, atestare arheologică secolul al XII-lea îH, de acolo sunt originari croații - lângă Rostov pe Don de azi), Nipru (pe insula Kortitza - Cortiţa, Curtiţa; locuire atestată din Neolitic: altare rotunde de tip Arkaim, ca altarul Marilor Zei din insula Thassos sau megaronul din Creta; un toponim asemănător, Curtici, există şi azi în România. Kortitza a fost stăpânită de triburile sindi, mai târziu de cazacii zaporojeni - cazac fiind un alt nume pentru pirat, ceea ce grecii premoderni numeau armatoli, iar românii haiduci, francezii briganzi. Insula este astăzi în întregime muzeu, casele şi bisericile din lemn seamănă izbitor cu acelea din Maramureşul de Nord, ceea ce, după teoria lui Jules Giliéron, se explică deoarece sunt margini conservatoare ale aceluiași areal identitar. Produsele aduse de popoarele mării dinspre Mediterana şi apoi, pe uscat, de kerkinites erau schimbate cu unele culese din spaţiul saromat originar, ca şi din pieţele adiacente ale triburilor aflate la Poarta de Fier a Asiei (cum numea Cantemir spaţiul dintre Caspica şi Caucaz). Întoarcerea caravanelor se făcea ocolind Marea Neagră pe la est, culegând produse din regiunea Porţii de Fier a Asiei, ca şi din regatele neohittite ale Asiei Mici (unele cu populație tracică, precum frigienii) şi îmbarcându-le apoi la Tarsus (cetate la origini hittită şi ea, mai exact luwită) ori Tralles (în Lydia, cetate fondată, după Strabo, de tracii tralles şi de argivii

din Argos), pentru insulele Mediteranei. Inscripţiile egiptene antice găsite în piramide menţionau faptul că o „corabie tarsică" ajungea la doi ani o dată în delta Nilului. Adîgheia de pildă furniza Egiptului pisici albe şi roşii, soiuri cu totul speciale şi sacre pentru egipteni, ca şi păuni veniţi dinspre cetăţile cimmeriene (numite mai târziu tochariene) aflate pe Drumul Mătăsii. Atestarea şi îmblânzirea pisicii are în Adîgheia cea mai veche atestare din lume: 13.000 de ani îH (la finalul Paleoliticului – există desene în peşteri cu pisici şi femei care se joacă), în vreme ce piramidele Egiptului antic nu au mai mult de 3500 de ani îH.

Un alt aspect legat de raportul dintre traco-sarmaţi şi sciţi este cel al localizării. Conform investigării kurganelor din Asia Centrală (Rostovtzeff convertește informația arheologică în informație istorică) există ceva ce i-a unit, dar şi ceva ce i-a separat. Astfel, aceste entităţi au fost originea unor popoare cu drumuri diferite în timp. Triburile ambelor entităţi au trăit inițial în Asia Centrală şi s-au exprimat în interiorul civilizaţiei calului. Erau deopotrivă buni călăreţi şi luptători. Dar, în vreme ce sarmaţii practicau cu aplicaţie oieritul şi mineritul şi erau o civilizaţie de tip montan, sciţii erau nomazi, călăreţi ai stepelor şi trăiau din vânat, creşterea cailor şi vitelor, ca si din tributul perceput de la cei cuceriţi. Trebuie menţionat că sciţii au avut în componenţa lor entitatea mongolică a cărei origine fusese China de nord-est (Manciuria), iar aşezarea asiatică veche a fost în principal Kazahstanul de azi, cu migraţii spre nord (Siberia – azi Republica Saka din Federația Rusă) datorate ascensiunii triburilor iranice (de sud - mezii şi parţii care i-au dat pe perși; de vest – sarmații). Siberienii, prin traversarea de pe puntea Behring (de dinainte de apariţia strâmtorii cu acelaşi nume), au dat civilizaţiile andine ale Americilor. Analiza ADNmc (retroactivă a ADN-ului pe vestigii umane rezultate din săpături arheologice – proiect desfăşurat cu deosebire de Metropolitan Museum) a atestat faptul că, la origini, doar cinci perechi umane au trecut pe puntea Behring din Asia în Americi. Migraţia scită central asiatică spre est, către coasta Pacificului, a împins în Arhipelagul Japoniei o populaţie care trăieşte până astăzi (ca entitate protejată). Apartenenţii ei (numiţi ainu) sunt tengriişti precum strămoșii lor care credeau în Soare și Lună şi au până astăzi un mare festival anual de venerare a ursului. Analiza ADNmc atestă faptul că sunt originari din Insulele Andaman – Golful Bengal – şi au migrat în Asia probabil odată cu dispariţia unui continent (Laurasia) din care au rămas doar insule (Indonezia), cu 11000 de ani îH. Ebla și primele cetăţi le Mesopotmiei aparţin aceleiaşi migraţii, originară pentru Lumea Nouă, de după Potop. Ainu poartă plete şi bărbi, au trăsături europene, pielea și ochii de culoare deschisă. Cele mai recente săpături arheologice de pe platoul dintre Lacul Aral şi Marea Caspică, raportate în principal de Valeri Olhovskii (Institutul de Arheologie din Moscova), indică în mod clar deosebirile dintre sarmaţi, sciţi şi masageţi (inclusiv triburile Dahae, după chinezi – iar în greacă Daoi - cărora aparţineau magii zeului Mithra). Aşezaţi în lungul Drumului Mătăsii, masageţii aveau trăsături europene, după grupurile statuare descoperite (datare - mileniul 11 îH, 35 de statui dispuse în perechi în faţa altarelor) în amplasamente sacre de formă rotundă. La Urfa - azi Şanliurfa în Turcia – există un sanctuar rotund care are tot 11.000 de ani vechime, iar uneia din statuile umane, în mărime naturală – cea mai veche găsită vreodată – i se văd până astăzi ochii făcuţi din două pietre albastre. Olhovskii face conexiunea dintre masageţi şi cimmerieni vizibilă în port, tipul de arme, meserii şi religie: Soarele era perceput ca principalul zeu, simbol al vieţii înseşi, ceea ce a favorizat mai târziu apariţia şi răspândirea mithraismului, bazat pe credinţa în foc ca factor vital – prelucrarea metalelor prin foc era atunci semnul unei noi evoluţii majore a umanității, iar Herakles devenise un zeu de prima mărime, al inovaţiilor tehnice. Basmul românesc moștenește până astăzi credința populară în Soare și Lună ("Soarele și Luna/Mi-au ținut cununa", așa sună în *Miorița* momentul trecerii ciobanului din Lumea aceasta în cea de Dincolo). Proiecţia asupra evoluţiei masei indo-iranice şi indo-europene care ies din imersiune în Epoca Bronzului şi a Fierului în Asia și Anatolia este conturată mai clar prin compararea rezultatelor de excavaţie cu sursele chineze antice scrise, care menţionau şi ele „la cald" fenomenul şi masivitatea interacţiunii dintre sciţi, masageţi, sarmaţi şi traci.

Datele arheologice trebuie coroborate cu sursele istorice primare. De pildă impactul major pe care l-a avut, în veacul al IV-lea îH, prăbuşirea imperiului ahemenid (persan, adică indo-iranic de sud) de către Alexandru Macedon (cel care construise un zid pentru blocarea Porţii de Fier caucaziene, vestigiu descoperit de Dimitrie Cantemir în 1722) a fost urmat de separarea Asiei Centrale de tot ceea ce se afla la sudul liniei muntoase a Himalaiei, Tian Shanului şi deşertului Taklamakan. Acest fenomen a

fost observat chiar de Dimitrie Cantemir, participant la campania caspică a lui Petru I (1722-1723) şi a lăsat, în *Collectanea Orientalia* (parte a Fondului Petru I din Petersburg), o serie de hărţi şi consideraţii privitoare la devenirea zonei, la avansul islamismului la începutul veacului al XVIII-lea în acel perimetru şi la strategiile de urmat de către Rusia ca putere a creştinătății.

Acest fundament identitar al traco-sarmaţilor, masageţilor şi sciţilor a funcţionat ca o pârghie ascunsă, dar de mare calibru, în toate demersurile ulterioare ale istoriei, iar balansul ei indică foarte limpede cât de rezistentă în timp a rămas coordonata identitară – nevizualizată, neluată în seamă ori chiar căreia i s-a interzis analiza sub pretextul naţionalismului cercetătorilor care dădeau seama despre ea (Konstantin Leontiev, care nu și-a putut publica rezultatele cercetărilor în Rusia și le-a publicat în România, e un caz clasic). Această atitudine negatoare a produs efecte majore în registrul manipulărilor, minimalizării profunzimii fenomenelor, al victimizării tuturor acelora care atestau identităţi eurasiatice de fundament şi care au traversat veacurile continuând să le exprime. Asemenea tentative negatoare şi interziceri ale cercetării au dus, în final, prin nerecunoaşterea originilor, a identităţii profunde şi a felului în care ea funcţionează şi produce efecte până astăzi, la modificarea parcursului identitar însuşi al naţiunilor moderne fundamentate pe negarea unui trecut atât de bogat.

Prezenţa fără îndoială plenară a identităţilor vechi a devenit foarte vizibilă după 862, când vikingii au atacat Constantinopolul. Trebuie spus că ei apărau şi voiau să-şi adjudece controlul deplin al marelui drum comercial de la varegi (vikingi) la greci, numit şi Drumul Chihlimbarului. Acesta lega Marea Baltică de Marea Neagră (şi implicit de Mediterana) încă din antichitatea timpurie, avea popasuri bine stabilite pe traseu (cu fortificaţii din lemn întărit cu pământ) şi care deveniseră cetăţi – Novgorod, zona Kievului de azi (de aceea s-a şi numit Rusia Kievleană, după tribul viking Rus care a fondat-o), parcursul în lungul Volgăi, Dvinei de Vest şi Niprului (unde se aflau triburile slavilor polani, conduşi o vreme de khazari – polie în slavă înseamnă câmpie – proveniţi din sarmato-sciți stabilizaţi de varegi, care aveau să-i dea pe polonezi). Din cauza componentei iranice pe care traco-sarmații şi polanii o aveau deopotrivă, nu numai că Dvinei i se spunea Daina, dar acest cuvânt a rămas şi în limba română, în folclor, ca substantiv comun, fără să i se mai ştie vechimea şi sensul, deşi, cel mai probabil, desemna o apă curgătoare cu toată încărcătura ei de simboluri din registrul emoţional uman. Este iarăşi semnificativă pentru originile sarmate ale polanilor existenţa – şi persistenţa în timp – a unui toponim precum Kanev (Câinele; se află astăzi în Ucraina), aşa cum se păstrează şi în zona muntoasă a Turciei (fosta Bithynia – Kan, Kanik, Qan), frigienii spuneau kune, în România există Câineni, Câinele Mare (numele popular al Ursei Mari), iar în graiul moldovenesc se spune chiar câne. Vikingii cuceriseră pe kareli şi chuzi (triburi baltice) şi luaseră Ladoga din 750. Ei îşi extindeau astfel controlul între cele două mări, pe atunci numite Albă (de nord) şi Neagră (de sud; roşu însemna de apus, iar verde de răsărit; denumirile îşi au originea la slavi în Evul Mediu timpuriu). Tot acest drum era presărat cu triburi baltice, finici consideraţi până astăzi populaţie de substrat. Analiza recentă a ADN-ului din cadrul proiectului european Y-ADN (R1a1a) confirmă faptul că între Baltica şi Maramureşul de Nord există originari baltici, ca şi pe cursul Nistrului şi Niprului (cândva parte a Drumului Chihlimbarului). În partea lui sudică Drumul Chihlimbarului traversa Imperiul Khazar, un uriaş dop în interiorul lumii traco-sarmate la nordul Mării Negre, format din neamuri turcice care cultivau religia semitică pentru a-şi păstra astfel, prin monoteism, unitatea şi controlul asupra unei zone plină de triburi diverse, politeiste şi mereu în trecere prin Poarta de Fier a Asiei.

În ce-i priveşte pe vikingi, trebuie spus că în perimetrul de timp aflat între secolele 8-11 au desfăşurat un evantai de călătorii în principal de stabilire a unor capete de pod comerciale şi au format, ca şi grecii antici mai înainte sau veneţienii mai târziu, un imperiu al ţărmurilor maritime. Astfel au trecut, prin cabotaj, pe lângă coastele Scoţiei, Irlandei şi Marii Britanii, ale Franţei şi Spaniei (de azi) şi au intrat în Mediterana prin Gibraltar, legând spaţiul nordic de Roma, Alexandria, insulele greceşti, înaintînd dinspre Marea Egee (Coridorul Levantin) în Marea Neagră. În această serie se încadrează raidul asupra Constantinopolului din 862. Au urcat de acolo din nou pe Nipru spre Marea Baltică. În intervalul aceloraşi secole, 8-11, vikingii au ajuns în Islanda şi apoi pe coasta Americii de Nord. Au pus piciorul în America mult înainte de Columb şi trebuie presupus că marea *Carte a navigaţiei* şi hărţile geografului otoman Piri Reis (n. 1465/70, Chersonesul Tauric – m. 1553, Istanbul) avuseseră cunoştinţă de descoperirile vikinge, iar genovezul Columb însuşi trebuie să fi profitat, graţie unchiului

său, care lucra la Istanbul, de cunoaşterea lor atunci când s-a angajat să străbată Atlanticul pentru a constitui „ruta Indiilor de Vest” (prima călătorie, 1492, în cadrul conflictului pentru supremaţie maritimă dintre Genova, în Liguria, Barcelona în Cataluña şi Veneţia). Imediat după atacul viking al tribului Rus asupra Bizanţului din 862, adică în 863, împăratul bizantin Mihail III din dinastia frigiană (Amorion), fiul împărătesei Theodora, a trimis, pentru a-i creştina pe slavi, doi călugări din Salonic, fraţi, pe Chiril şi Metodiu (în prealabil fuseseră cu aceeaşi misiune în Siria și Balcani) fiindcă slavii aveau cel mai mare potenţial de rezistenţă identitară la impactul viking şi al migraţiilor asiatice. Trebuie spus că această alegere a fost favorizată de revolta slavilor din Novgorod în 859 contra varegilor, dar şi de atacul slavilor asupra Salonicului din 854, când Sf. Dumitru a înfăptuit minunea salvării oraşului, atunci bizantin.

Varegii conduceau Rusia kievleană prin dinastia Rurik. Primul Rurikid, creştinat cu numele Iurii (Gheorghe) Dolgoruki (Mână Lungă), a fost căsătorit cu Helena Komnena, fiica lui Isaak Komnenos, împăratul Bizanţului, ceea ce semnifică importanţa pe care fiecare dintre părţi o acorda celeilalte. Acest mod de conducere prin outsideri nu era deloc neobişnuit în lumea veche, hittiţii fuseseră conduşi de hatti, perșii de elamiți, romanii şi bizantinii înşişi avuseseră numeroşi împăraţi de altă origine (foarte mulţi traci, chiar Comnenii veneau din Balcani, numele lor vine de la Komana, ceate-sanctuar aflată lângă Eumolpias - numită de macedoneni Philippopolis, azi Plovdiv), grecii îi veneraseră ca titani pe iliri și ca zei pe cimmerieni, Bactriana fusese condusă de greci, Egiptul de macedoneni, iar statul independent Egipt a fost fondat de un ilir musulmanizat din Epir, Marele Vizir Mohammad Ali. Urme ale acestui tip de politici internaţionale sunt vizibile în timp până în veacul XX, când dinastii străine au condus ţări care se considerau moderne, deşi popoarele lor nu participau decât în mod dirijat din exterior la propria lor conducere.

Mişcarea de stabilizare și asimilare religioasă a slavilor doar a început prin demersul lui Chiril şi Metodiu, dar a continuat graţie unor constructori (prima arhitectură bisericească a fost bizantină) şi pictori de biserici (cel mai semnificativ a rămas Teofan Grecul, născut în Bizanţ, care făcuse mai întâi biserici în Taurida, pe urmă la Kortitza, apoi a mers în spaţiul rus şi a devenit profesorul lui Rubliov, al cărui urmaş s-a numit Dionisos). Stabilizarea marii rute varege a fost dublată de înfiinţarea gărzii varege, unitate militară bizantină apărută în cadrul unui acord care a început în veacul al X-lea (şi a fost valabil până în al XIV-lea) pentru împărţirea controlului asupra Drumului Chihlimbarului între bizantini şi vikingi. In fapt, tentativa de control asupra acestui drum este descrisă şi de marea migraţie bizantină (care a antrenat şi khazari) de după 1204 (cucerirea Constantinopolului de către cruciați). Bizantinii intenţionau să preia controlul Marii Bariere Continentale dintre Baltica și Marea Neagră formată chiar de Drumul Chihlimbarului. Ar fi însă puţin spus dacă am considera că ea s-a bazat numai pe recuperarea rutei comerciale şi păstrarea integrităţii sale pentru aceia pe care bizantinii îi considerau posibili aliați după căderea Constantinopolului din 1204: varegii, ruşii, polono-lituanienii.

Toată ruta trecea pe teritoriul unor entităţi de substrat ale continentului şi forma ceea ce mai târziu s-a numit „inelul de aur” al Rusiei. Partea europeană a Federaţiei Ruse cuprindea, la începuturi, numeroase triburi de substrat: saami (laponii), ingrii, ciuzii, votienii, vepsii, permienii, merya, mari, meschera, mordvinii (per total grupurile finice: finii baltici sau de Perm, parte a ramurii lingvistice de nord, ugro-finice sau uralice, cu atestare arheologică la 3000 îH și finii de Volga cu atestare la 2000 îH; o limbă proto-finică ar aparţine grupului saami), valahii (în subsidiar numiţi bolohoveni, ruteni, lemki, valahi în Moravia, gorali în Podhale–Silezia polonă, valahi în Bucovina, Maramureş, rusyni sau ruteni în Ucraina). Mai erau bulgarii de Volga (neamuri turcice; acolo se aflau şi Albania Mare, Iberia Mare, apoi triburile de la Poarta de Fier a Asiei precum cele din Adîgheia (care dăduse o migraţie de mileniul I îH în Peninsula Italică - azi regiunea Alto Adige dintre Veneto-Friuli și Stiria). Toate triburile de substrat au avut extensii şi interferenţe ligvistice, semn al comunicării datorate unui flux comercial continuu. Ele acoperă şi preced în timp, cu mult, demersul vikingilor de a consolida şi susţine supremaţia asupra a ceea ce numim, pentru perioada antică şi a primului mileniu dH, Drumul Chihlimbarului (de la varegi la greci). În vestul lor, dar placate și mai la vest de triburile baltice (iar dincolo de ele, de vikingi), se aflau slavii, întinşi din zona Poloniei de azi până în Balcani inclusiv, componentă târzie, sarmato-vikingo-scită, a marii bogăţii identitare a locului pe unde trecuse Drumul Chihlimbarului şi treceau acum interesele Bizanţului în descompunere. Trebuie numărate în plus

migraţiile masive dinspre Asia ale unor entităţi puse în mişcare de fortificarea imperiilor de stepă din Asia Centrală. Numărăm astfel, în principal, pe cumani şi pecenegi (sec. XI), neamuri turcice care au ajuns până în Peninsula Balcanică şi Ţările Române (atunci încă nedefinite pe deplin ca entităţi statale), fiind împinse către vest de iranici (perşii), apoi numărăm pe mongoli (Hoarda de Aur). Cei mai de temut iranici au fost saka, ale căror triburi străbăteau spaţiul cu mare viteză, bărbaţii şi femeile erau parte egală la conducerea comunităţilor (ca și la sarmați), iar din veacul al VI-lea dH Peninsula Balcanică şi Grecească, Levantul, SE Europei erau practic acoperite de slavi (în principal sclaveni - Şcheii Braşovului îşi are numele de la trecerea sclavenilor), neinteresaţi să se constituie în entităţi statale din moment ce participau, ca mercenari, inclusiv la războaiele Bizanţului ori provocau revolte menite să-i aducă în situaţia de conducători ai unor entităţi identitar diferite. Exemplul revoltei lui Toma Slavul contra împăratului bizantin Mihail al II-lea Amorianul de la începutul veacului al IX-lea este cât se poate de semnificativ.

Măsura cea mai exactă a afirmării incipiente, dar limpezi a identităţii ruseşti (şi nu scite sau slave în sens larg) au dat-o însă domniile lui Ivan al III-lea (1440-1505) şi Ivan al IV-lea (1530-1584), nepotul său. Riazanul a fost cucerit în 1456, Iaroslavl în 1463, Rostov pe Don în 1474, Republica Novgorodului a fost absorbită de Marele Ducat la Moscovei în 1478 (iar Veche - Consiliul Bătrânilor, desfiinţat şi numeroşi aderenţi ucişi sau deportaţi). În 1480 ruşii au pus capăt stăpânirii Hoardei de Aur (mongolii), iar în 1485 Moscova a capturat Principatul Tverului. De la sfârşitul veacului al XV-lea a început lungul şir al războaielor cu Suedia, Lituania şi Polonia, spaţii care se considerau deopotrivă cu ruşii moştenitoare şi apărătoare ale liniei Bizanţului fiindcă fuseseră valorizate prin Marea Barieră Continentală de esenţă vikingo-bizantină. În 1512 Smolenskul a devenit teritoriu rusesc. Apropo de originea toponimului **Smolensk,** poate e momentul să remarcăm faptul că el există în tot arealul de substrat: **Smolikas** în Grecia, **Smolika** sau lacul Dragonului (al Dracului) lângă Konitsa, în Epir, **smoală** în română, **smolcu** în aromână, **Smolik** – nume propriu în Cehia (Valahia Moravă) şi Polonia (Podhale), **Smolnîi** în Rusia. El vine din preocuparea extrem de veche, din Epoca Bronzului în orice caz, a triburilor traco-sarmate pentru minerit şi folosirea produselor adiacente, precum smoala (bitumul). Tracii au avut o întreagă medicină legată de smoală şi bitum, dar o foloseau și la impregnarea corăbiilor sau în construcții, astfel încât pilonii din trunchiuri de molid pe care este aşezată Veneţia au fost impregnaţi cu bitum de tracii din munţii Romanija, iar Petersburgul a fost făcut folosind metoda de impregnare veneţiană a pilonilor aşezaţi în mlaştini şi nu întâmplător s-a ales cu supranumele de Veneţia Nordului.

Trebuie remarcat în mod expres că fiecare teritoriu care a intrat în componenţa statului rus a fost obţinut prin victoria într-un război, ceea ce mărturiseşte tipul de identitate profundă şi activă a neamului care cuprinde esenţa foştilor luptători sciţi. Dedicaţia ruşilor pentru stat (maica Rusia) este superioară dedicaţiei pentru familie, după cum au remarcat cercetătorul Konstantin Leontiev, iar recent cunoscuttul regizor Nikita Mihalkov. Chiar instaurarea rangurilor funcţionăreşti şi nobiliare de către Petru cel Mare n-a făcut altceva decât să raporteze istoria familiilor la istoria felului cum membrii lor au servit statul. Acest lucru diferă complet de abordarea mentală a popoarelor europene, inclusiv al nostru, unde familia este considerată nucleul societăţii şi implicit al statului (generic vorbind, acest mod de abordare a dus la fundamentarea legislaţiei legate de drepturile omului).

Coordonata religioasă a fost şi este parte a întregului identitar în toate sensurile lui de mişcare prin timp. Imperiul Bizantin, care gestionase apariţia şi impunerea creştinismului ortodox ca mijloc de unificare, de echilibrare şi de control al civilizaţiilor iniţial neomogene ale cuprinzătorului său teritoriu, mai ales pentru a ţine piept perşilor şi tuturor marilor migraţii, a încercat, după Cruciada a IV-a (1204), când Constantinopolul a căzut în mâna occidentalilor şi ar fi putut să devină catolic, să transmită mai departe, odată cu misiunea militară (de păstrare a datelor teritoriale, dar şi strategice), economică (mai ales comercială, de control a marilor rute) şi pe aceea religioasă, a ortodoxiei ca reper identitar. Acest reper fundmental al fostelor triburi devenite creştine îşi avea sinteza la Athos (în Peninsula Chalcidică) pentru ortodocşii de oriunde din lume, ale căror Biserici erau co-parte a diriguirii laice din fiecare ţară, dar şi parte a ortodoxiei athonite, continuatoare a Demiurgilor (Magii sau Înţelepţii de dinainte de creştinism care puteau face legătura dintre Cer, Pământul cu oameni şi Lumea de Dincolo, ca în străvechea concepţie vedică simbolizată prin Pomul Vieţii). Astfel, Novgorodul şi Kievul au edificat

din veacul al XI-lea câte o Sfânta Sofia după modelul catedralei din Constantinopol. Rurikizii înşişi i-au creştinat pe supuşi în spiritul ortodoxiei bizantine. Existau mai multe temeiuri pentru acest fapt: unul era acela că ţineau la păstrarea bunelor relaţii cu Bizanţul şi protejau în acest fel marele Drum al Chihlimbarului; altul era că aveau de ţinut piept triburilor baltice şi nu în ultimul rând polanilor (strămoşii polonezilor), care erau sarmați slavizaţi. În ce-i priveşte pe polani trebuie observat şi faptul că, după 1204, când au avut parte de un aflux de imigranţi venit chiar din Constantinopol, s-au creştinat ei înşişi, tot ortodocşi. Există încă vestigii din veacul al XIV-lea în acest sens, ca şi mărturiile din *Cronica Polonorum* (sec. XII). Dar presiunea regatelor catolice ale Europei (prusacii, germanii, fancezii şi ungurii) s-a soldat cu o lungă istorie a bătăliilor care au frânt cerbicia ortodoxă şi au instaurat catolicismul atât în Cehia, cât şi în Polonia şi Lituania. Au rămas notorii în istorie Cruciadele Nordice (teutone) contra ortodoxiei celor din Uniunea Lituano-Polonă, ca şi tentativa unor nobili de a cere sprijin Rusiei pentru păstrarea identităţii creştine ortodoxe. Un foarte cunoscut caz a fost al nobilului polonez Lew (Leu) Sapieha, care avea pe stemă lupul (vechi totem tribal, ca și la daci) şi era rutean (rusyn). El s-a dus la Moscova şi i-a cerut (1584-1600) lui Boris Godunov unirea expresă a Poloniei cu Rusia pentru a rezista avansurilor catolicismului. Tot ortodocşi erau goralii silezieni, valahii moravi (catedrala Sf. Vitus din Praga are la fundament o rotunda ortodoxă de secol X, iar în oraş mai există o rotunda din acelaşi veac X). Această mişcare a ortodoxiei în lumea slavă a pătrus iniţial difuz, bazându-se în principal pe firea şi voinţa celor captaţi, mai mult decât pe demersul organizat şi de anvergură al celor care-l propuneau.

Abia odată cu Zoe (Sophia) Palaiologina, fiica lui Toma Palaiologos al Moreii (Peloponezul), fiul ultimului împărat bizantin (Constantin al XI-lea, 1449-1453), se poate vorbi despre o direcţie nouă şi hotărâtă în a face din Rusia legatara moştenirii bizantine în întregul ei. Alungaţi de otomani din Morea, ultimii Paleologi au fugit mai întâi în Corfu, apoi la Roma, apelînd la jurisdicţia creştină a Papei. Nu veneau pe un teren nepregătit. Acolo se afla în plină desfăşurare acţiunea, rămasă în istorie drept Renaşterea Grecească (a Palaiologilor), de fundamentare a umanismului care a pregătit chiar Renaşterea italiană în întregul ei. Il amintesc în primul rând pe Basilios Bessarion, fost cardinal latin al Constantinopolului (titlu obţinut de la Pius al II-lea, al cărui nume de mirean fusese Eneas Silvio Piccolomini, el însuși produs al Renașterii grecești). Bessarion milita pentru unirea dintre catolici şi ortodocşi spre a ţine astfel piept invaziei Islamului. Basilios Bessarion se născuse în Trapezunt, una dintre ultimele redute ale rezistenţei anti-otomane a Bizanţului şi-şi luase numele unui eremit copt din Egiptul veacului al V-lea, originar din tribul tracic al bessilor, Abba Bessarion. Trebuie spus că acel eremit a trăit pe vremea împăratului bizantin Leo Tracul, tot din tribul bessilor, născut în Dacia. Bessii erau consideraţi demiurgii, magii tuturor tracilor, iar davele dacice erau spațiul de refugiu și de protecție pentru fugarii întregului neam. Din acest trib au fost trimişi în Egipt de către Justinian cel Mare (născut în tribul taurilor la Tauresium) cei care aveau să edifice Mânăstirea Sfânta Ecaterina din Sinai (după modelul Sfintei Ecaterina de la Salonic). Rezistenţa lor identitară a fost cu totul remarcabilă, din moment ce călători diverşi în Sinai din veacul al XX-lea descriu tribul Djebalia (Muntenii) din Sinai, călăuze şi ciobani, ai cărui membri fac notă discodantă în ambientul egiptean islamic, deoarece au pielea deschisă la culoare, se căsătoresc între ei şi păstrează elemente de port popular care le indică în mod clar originile. Continuă să asigure și azi hrana călugărilor de la Sf. Ecaterina. Nimeni nu ştiu să fi analizat vreodată dacă se mai păstrează vestigii ale unui limbaj secret (ca în atâtea locuri din Balcani, acesta fiind mijlocul identitar cel mai rezistent al unei comunităţi), deşi existenţa lui ar putea dezvălui elemente ale străromânei din veacul al V-lea. Aşa cum besii trecuseră prin istorie renunţând la religia lor ancestrală în favoarea creştinismului pentru a păstra bogăţia şi valorile identitare ale Mediteranei de Est, iar Abba Bessarion dusese mişcarea anahoreţilor traci pre-creştini (Magii) până în Egiptul de Jos, la Herakleion, pentru a păstra entitatea culturală a moştenirii afirmate de macedoneni (Ptolemeii), Basilios Bessarion se considera menit să unifice creştinii întregii Mediterane pentru a rezista astfel avansului islamismului. El spera să reediteze astfel demersul iniţiat cândva de Mausolos, prin care regatele neohittite au adoptat limba şi civilizaţia grecească pentru a rezista astfel unitar năvalei perşilor. Bessarion a fost unul dintre susţinătorii Conciliului Ecumenic de la Florenţa (1439-1445) pentru unirea catolicismului cu ortodoxia. Casa lui a fost o adevărată Academie de cultivare a moştenirii culturale greceşti şi bizantine, dar cu prioritate a lui Aristotel. O

întreagă pleiadă de umanişti veniţi ca şi el din Bizanţ – Ioannis Argyropulos, Theodor Gaza (Gazis, din Salonic), George din Trebizonda, Demetrios Chalkokondylas (frate cu Laonikos, autorul lucrării despre căderea Constantinopolului), Andronicus Callistus, Konstantinos Laskaris din Bithynia şi Ianus Laskaris din Constantinopole, Ioannis Kottunios (născut la Veria, în Macedonia, printre valahi, nume devenit cu timpul Cuttunio în Italia), Isidor din Salonic (mai târziu Isidor al Kievului, devenit cardinalul catolic al Ruteniei, Galiţiei, Lituaniei şi Letoniei), Maxim Grecul – au susţinut şi au transmis celorlalţi creştini moştenira culturii și artei antichităţii greceşti, ca şi bazele studiilor de gramatică (de pildă ale lui Aristarcus din Samothrace, şeful Bibliotecii din Alexandria) aşa cum fuseseră formate de aceia care descoperiseră şi susţinuseră operele tragicilor greci, ale lui Homer, Aristofan, Hesiod, ale matematicienilor antici: Manuel Moschopulos Rhyndacus (autor al *Chestiunilor de gramatică - Erotemata grammatika*; numele lui aminteşte deopotrivă de Moscopole, ca şi de râul Rhyndakos), Maximos Planudes, Gemistos Pletho (autorul lucrării *De differentiis*, comparaţie între Aristotel şi Platon, una dintre rădăcinile disputei europene viitoare între realişti şi nominalişti). Ei sunt generaţia formatoare a corifeilor Renaşterii – Lorenzo de Medici, Poliziano, Marsilio Ficino, Picco della Mirandola, Aldus Manutius, Savonarola, Francesco Sforza, Leo X, Pietro Perugino, ca şi a germanului Johannnes Reuchlin, cel care a studiat greaca la Basel cu Andronikos Kontoblakas şi s-a specializat în Aristotel. Nepotul lui Reuchlin a fost nu altul decât Philip Melanchton, iar protestantismul ca tip de demers în interiorul creştinismului îşi are în aceste personalităţi, ca şi la Basel, unele din temeiurile identitare cele mai adânci. Sfătuitorul lui Calvin la Basel a fost un Theodor Beza, venit din Franţa, dar despre originile căruia nu se ştiu prea multe. Nu putem să nu facem legătura onomastică dintre el și aromânul Marcu Beza, născut la Vlahoklisura în Macedonia, apoi devenit academician în România. Iar calvinismul ca tip de dizidenţă creştină (ideea de fundament este aceea a întoarcerii credinţei la opţiunile primilor creştini, ceea ce ar fi permis reunirea ecumenică a tuturor creştinilor, indiferent de confesiune) a fost îmbrăţişat masiv în Polonia, unde a apărut de altfel, ca şi la noi sau în Ucraina, şi greco-catolicismul, un fel de copil târziu al demersului început cu strălucire la Florenţa şi în restul Italiei de Bessarion şi elita fostului Bizanţ din veacul al XV-lea. Herodot, Aristotel, Plato, Homer, Strabo, Thucidide, lucrări de ştiinţele naturii, medicină, poeme religioase şi laice bizantine au fost traduse de greci în latină şi au constituit fundamentul Renaşterii italiene, ca şi baza ştiinţelor moderne ale Europei de mai târziu.

Un loc deosebit – apropo de Rusia – l-a avut Maxim Grecul, pe numele de mirean Mihail Trivolis din Arta, Epir. El l-a urmat la Roma pe Ianis Laskaris, de la care învăţase despre eremitul Ioannis Moschos, din veacul al VI-lea, ajuns de la Damasc în Sinai, parte a mişcării isihaste (canonul tăcerii şi sărăciei) cultivate şi de Abba Bessarion. Maxim Grecul a studiat la Bologna, Florenţa, Ferrara, Milano, Padova şi Veneţia. Devenit din ortodox dominican, a împrăştiat sămânţa vechii culturi eleniste printre călugării din Italia. Trimis de catolici la Athos, s-a întors de la Vatopedi (unde sunt călugării valahi şi greci – comunitățile Sf. Andrei şi Sf. Dumitru) cu 200 de manuscrise, în principal ale lui Aristotel, Strabo, Ptolemeu, Thucidide spre a fi traduse în latină. Deoarece Sophia Palaiologina începuse şi ea demersurile pentru fundamentarea creştină, legislativă şi administrativă a Noii Rome, Ivan al III-lea a cerut Athosului un călugăr priceput în ştiinţe şi ştiutor de slavonă pentru a susţine acest proiect. Athosul l-a trimis pe Maxim, deşi nu ştia slavonă. A lucrat cu traducători ruşi, în principal cu Dmitri Gherasimov. În ce priveşte reforma religioasă în sine, s-a asociat cu Vasian Patrikeev, de origine lituaniană (dinastia Gediminas) şi Nilus Sorki pentru a promova printre rândurile canoanelor religioase valori ale elenismului şi toleranţa faţă de necreştini, ca şi doctrina isihasmului. Se gândea astfel la o unitate a continentului, dar s-a creat astfel un curent de renunţare a Bisericii la moşii şi avere lumească. Acest lucru a fost dur sancţionat de clerul rus în majoritatea lui, iar ţarul Vasile al III-lea, fiul Sophiei Palaiologina, l-a trimis pe Maxim Grecul călugăr la Tver sub acuzaţia de derogare de la doctrina biblică prin traduceri tendenţioase. Nici un fel de intervenţii (făcute de patriarhii din Antiohia, Constantinopol şi Ierusalim) n-au mai schimbat această hotărâre. Maxim Grecul este venerat ca sfânt de adepţii vechii credinţe ruse (staroveri), nu şi de cei noi. În tot acest context al învăţaţilor greci care au păstrat viu spiritul antichităţii greceşti şi al bizantinismului, trebuie pomenit şi umanistul George Amiroutzes din Trapezunt, acela care a urmat cu fervoare şi rezultate notabile opţiunea şi linia Comnenilor. El i s-a alăturat lui Mahomed al II-lea, valah după mamă şi a îmbrăţişat islamismul, considerând că Bizanţul

nu poate fi mutat în Italia sau în altă parte, ci el este chiar locul, teritoriul care trebuia să fie pus pe mai departe în lumina istoriei, adică să-şi dea măsura în Timp cu valorile pe care chiar locul acela avea să le producă. Amiroutzes i-a învăţat pe fiii lui Mahomed Cuceritorul limba şi filosofia greacă, elementele administrării imperiale bizantine. A participat la Conciliul de la Florenţa alături de Bessarion şi ceilalţi, fiind net contra Papei şi catolicismului. S-a alăturat acțiunii de cucerire otomană chiar a Trapezuntului natal de către Marele Vizir Mahmud Paşa Angelovici, originar din Bosnia, printre ai cărui strămoşi se numărau împăraţii bizantini din dinastia Angelos, ca şi membri ai dinastiilor Duca şi Comnen.

Revenind la acţiunea expresă a lui Basilios Bessarion în raport cu utimii Paleologi, dar mai ales cu Zoe (rebotezată Sophia prin trecerea la catolicism odată cu sosirea la Roma şi rămasă Sophia după revenirea la ortodoxie în Rusia) trebuie să remarcăm că lui i-a aparţinut opera de „punere pe firul apei" a ultimilor continuatori ai Bizanţului (Palaiologos era o dinastie originară din Balcani, ajunsă în Asia Mică datorită lui Constantin cel Mare. Sophia era Palaiologos după tată, dar Asan-Centurione Zaccaria după mamă, adică din familia Asăneştilor şi a genovezului - ligur! - Centurione Zaccaria). Până la implicarea lui Bessarion, este interesant de observat ce stare de derută traversaseră ultimii Paleologi migraţi la Roma. Putem considera astfel amplitudinea acestei degringolade ca parte a precarității ideii însăși de creştinătăte răsăriteană și a ideii bizantine de Barieră Continentală lăsată moștenire Rusiei aflată în plină formare. Fratele Sophiei, Andreas, a îmbrăţişat islamismul (linia alevi) şi s-a întors în Constantinopolul condus de Baiazid al II-lea (născut la Demotika, în Tracia, dintr-o mamă de neam valah, ca fiu al lui Mahomed Cuceritorul, născut şi el la Adrianopole, tot în Tracia, tot dintr-o sclavă de neam valah; Baiazid al II-lea însuși este astăzi un sfânt alevi). El a devenit unul dintre ofiţerii de marină străluciţi ai otomanilor, dar nu s-a mai ocupat de chestiunea bizantină. În ce-o priveşte pe Sophia, cardinalul Basilios Bessarion a venit în 1469 la Moscova şi i-a propus-o de soţie marelui prinţ Ivan al III-lea. După îndelungi negocieri, în 1472 Ivan Friazin a ajuns la Roma pentru a i-o aduce lui Ivan al III-lea pe viitoarea soţie. Principala ei zestre a fost biblioteca Paleologilor, aceea care a constituit fundamentul bibliotecii celebre a lui Ivan cel Groaznic (nepotul ei) şi al renaşterii culturale a Rusiei. La nunta Sophiei au participat Clarice Orsini (din familia dogilor Veneţiei), soţia lui Lorenzo Magnificul şi Basilios Bessarion. Palate (Casa cu Faţete) şi grădini au fost făcute la Moscova special pentru ea. Sophia a impus ceremoniile şi eticheta de tip bizantin la Curtea lui Ivan al III-lea, l-a numit Caesar (Ţar) pe soţul ei (nenumitul Augustus trebuie să fi fost absentul împărat al Bizanţului), a numit Moscova „a treia Romă" şi a cultivat artele, iar Renașterea de tip bizantin s-a exprimat plenar la Curtea țarului. A fost a doua soţie a lui Ivan al III-lea. De la prima, Maria de Tver, Ivan avea un fiu, Ivan cel Tânăr, care a şi condus alături de tatăl său. Era căsătorit cu Ilinca (Elena), fiica lui Ştefan cel Mare al Moldovei şi aveau un fiu, Dimitrie (Dmitri). Bolnăvicios, Ivan cel Tânăr a murit devreme, iar Ilinca şi Dmitri au pierit la închisoare (1505, 1509), după o procedură în întregime bizantină. Din punctul de vedere al istoriei românilor episodul trebuie pomenit însă pentru a evidenţia realismul politicii Marelui Ștefan, care nu numai că se căsătorise cu Maria de Mangop din dinastia Gavras a Regatului Bosforului (Theodoros sau de Mangop), ultima dinastie liberă și ultimul teritoriu liber al Bizanțului, nu numai că susţinuse războaie cu polonii, dar şi încercase să rezolve o ecuaţie identitară (având mijloace de ţară atât de modeste), făcând exact ceea ce făcuse Basilios Bessarion la o scară mult mai mare.

1. Cronologic vorbind, acţiunea lui Ştefan cel Mare de aşezare a naţiei pe firul major al exprimării de sine n-a fost prima şi, nici pe departe, ultima din seria care a forjat identitatea românească urmărind întâmplările din Răsărit, din aria fostului Drum al Chihlimbarului. Pe când vikingii îşi consolidau drumul dintre Baltica (Marea Albă) şi Pontul Euxin (Marea Neagră), în veacul IX-X, Voievodatul lui Dobrotici a făcut parte din marele proiect de stabilizare şi fortificare a acestei rute comerciale. Sviatoslav I al Kievului, din dinastia vikingă Rurik, şi-a extins regatul spre Volga, Stepa Pontică şi Balcani, iar în 969 şi-a mutat capitala de la Kiev la Pereiaslaveţ, lângă Tulcea, în delta Dunării (satul Nufăru de azi, care s-a numit, până în 1960, Pereslav, iar pe vremea Ţaratului Româno-Bulgar i se spunea Preslaviţa, spre a-l deosebi de marele Pereiaslavl rusesc și de Preslavul bulgăresc), excelent nod comercial, capabil să deschidă Drumul Chihlimbarului către toată Europa şi să-l racordeze la Drumul Mătăsii. Faptul că există până astăzi un Lom pe Dunăre, lângă Vidin, un Lom în Norvegia (unde se află o biserică de lemn cu turlă ascuţită ca în Maramureş şi capete de dragoni (semnul mitologic al Lumii Noi, de după marele Potop) la toate colţurile acoperişului, din veacul al XI-lea, ca

şi un Stara Lom în Polonia, indică ce umblat a fost acest drum comercial. Cel mai vechi în ordinea timpului a fost Lom pe Dunăre, la origini Astanes, cetatea tracilor, atestată în mileniul I îH şi numită de romani, în primele veacuri d.H., Almus (adică Zeiescul, probabil traducerea numelui trac), toponim moştenit până astăzi. În legătură cu acţiunea vikingilor din secolele 8-10 dH – pe când slavii de sud începeau să-şi afirme identitatea proprie în Balcani – trebuie să menţionăm că au luat Philippopolis, la origini cetatea tracică Eumolpias (azi Plovdiv) pentru a păstra şi extinde spre Macedonia şi spre greci comerţul nordic, în cadrul căruia circulau sclavi, miere, chihlimbar, piei, blănuri, fructe, vin, mătase (venită dinspre China pe Drumul Mătăsii), aur, sare şi, nu în ultimul rând, bijuterii, arme, cai. În acea perioadă de timp au fost scrijelite, pe pereţii peşterilor de cretă ale anahoreților de la Murfatlar, runele nordice. Aparent această acţiune varegă n-a fost decât un rapt teritorial. Fondul autohton de populaţie, în ciuda tuturor mişcărilor, a rămas neatins. De altfel, dincolo de evenimentele istoriei, de impactul major pe care l-a avut aşezarea slavilor în Peninsula Balcanică, acest fond originar a rămas majoritar neatins până astăzi, după cum atestă analiza foarte serioasă, din 2006, a lingvistului bulgar Stoiko Stoikov – *Dialectologia bulgară*. Definirea dialectelor numite moesiene şi rup (tracice la origini), ca şi a spaţiului locuit de shopi (aria Shopluk acoperă parţial Serbia, Bulgaria, Macedonia), urmaşi târzii ai triburilor de traci sapaei, care au condus o vreme regatul Odrisiei, este fixată în timp şi spaţiu şi demonstrată cu particularităţi morfologice şi semantice indubitabile şi valabile până astăzi. De altfel, una din euroregiunile Bulgariei de azi se și numește Shop. În plus, pe când Konstantin Josef Jireček colinda Balcanii spre a defini faimoasa linie dintre influenţa antică greacă şi latină, a analizat şi el particularităţile numeroşilor shopi întâlniţi şi a remarcat cu deosebire umorul lor nativ (a şi cules ziceri populare). De altfel, scriitorul bulgar Elin Pelin (pseudonim), ca şi scriitorul român Anton Pann (născut la Sliven, în plin spaţiu Shop) au fost deopotrivă shopi la origini, iar tipul lor de umor şi textele paremiologice au același fundament identitar. Repercusiunile istorice ale colaborării şi diferendelor dintre vikingi şi traci aveau să fie mari în perspectiva timpului, deoarece conştiinţa acelui trecut a dus la fondarea Ţaratelor Româno-Bulgare, iar amintirea lor a provocat, după Războaiele Balcanice, alipirea celor două judeţe din sudul Dobrogei (Caliacra şi Durostor) la teritoriul românesc (urmată de mari deplasări de populaţie shopi şi pomak (meglenoromâni islamizaţi) în România. Era afirmarea – reafirmarea – sentimentului de apartenenţă al tuturor la lumea originilor identitare, când Cavarna din sudul Dobrogei şi Kvarner de pe coasta dalmată făceau parte, deopotrivă, din acelaşi areal, unde Istrul mitologic ar fi avut o gură de vărsare la Pontul Euxin şi alta la Marea Adriatică, nu departe de Peninsula Istria.

Mircea cel Bătrân (1386-1395; 1397-1418) şi Ştefan cel Mare (1457-1504) au fost deopotrivă implicaţi în susţinerea identitară a originilor unitare ale neamului românesc, ca şi în definirea poziţiei ţării lor faţă de vecini. Ambii vădesc conştiinţa apartenenţei românilor la un trecut îndepărtat, dar plin de ecourile unei civilizaţii comune şi puternice. Mircea cel Bătrân a extins graniţa Valahiei până la ţărmul Mării Negre şi a construit prima flotă de pânzare a regatului, după model genovez, adică ligur (la Constanţa există până astăzi Farul Genovez). Mitropolitul Ţării Româneşti (primul, adus de Nicolae Alexandru, venea de la Vicina, din Dobrogea) se numea „locţiitor al Nicomediei”, cetate cândva vestită a Bithyniei trace (Astakos, toponim din aceeaşi serie cu Astanes) şi apoi a începuturilor creştinismului însuşi. Mircea a recuperat vechiul voievodat al lui Dobrotici (după cum chiar spune) şi a pus graniţa la limita fostei Odrisia, a refăcut deci un continuum care se întindea de la hotarul lui Dobrotici (el a dat numele Dobrogei) până în nord-vestul Asiei Mici, unde fuseseră chiar Bithynia şi Pontul. Dar conştiinţa apartenenţei ţării lui la lumea daco-tracică este mult mai clară şi exprimată conjunct printr-o serie de acţiuni revelatoare şi astăzi. Soţia sa, Mara, era născută în familia cneazului de Celje. Cnezatul lui îşi avea originea într-un fort de tip culă aflat pe Coasta Dalmată (Liburnia) construit pentru a asigura controlul Viei Egnatia (dintre Marea Egee şi Marea Adriatică, adică dintre dintre Salona şi Salonic), colindată, încă înainte de pătrunderea romanilor, de către ciobanii iliro-valahi care-şi vindeau produsele în porturi. Structura ciobănească era bine fixată şi are atestare din Neolitic. **Celnic** se numea cel care strângea produsele mai multor cete ciobăneşti (în principiu patru, ca și în Ur), asigura vânzarea lor în porturi şi împărţirea venitului conform contribuţiei fiecărui cioban. Celnicul era o instituţie cu atestare la toate triburile de traci (mai târziu la comunităţile de valahi, unde se păstrează până astăzi). A lăsat cuvinte precum **celar** (locul unde se păstrau produsele, depozit; are şi varianta palatalizată

chelar, semnificaţie extinsă la păstrătorul cheilor acelei încăperi), **chilie** (care, după apariţia creştinismului, a căpătat şi un sens monastic: încăpere mică unde trăia călugărul) cu derivatele aferente: **Celje, Celei, Chilia** (intrat prin filtrul limbii greceşti), **Celia** (prenume în România), **Célea** (nume de familie la aromâni). Cuvântul a făcut carieră printre latini (**celéa**), greci (**kilia**), epiroţi, apoi slavi (**ţelia**), otomani, austrieci (**cilli**), dar originea lui este de substrat. Chiar Ana, fiica lui Mircea cel Bătrân, s-a măritat cu marele celnic Radič din Serbia. Fortul Celje, ai cărui stăpâni erau bine cunoscuţi inclusiv pentru piraterie (avea legături de origini, deci identitare cu Principatul de Zeta condus de dinastia iliro-valahă Balšić, pe a cărei stemă strălucea lupul dacic (vezi și în românește Balș, Balc, Balcic, Balcani – la origini îi desemna pe indo-iranicii - geţi în principal - migrați dinspre Balkh, adică Bactriana; numele real al lui Balzac, care era occitan, a fost Balssa). În portul Bar (toponim existent și în Polonia, tot în zona foștilor traci) din Zeta, ca și în Celje, veneau cărbunarii (producători de cărbune din lemn) din Munții Romanija și Istria, rămași în istoria Italiei drept Carbonari, cuvânt actualizat după 1800 în acţiunea de unificare a Italiei ca organizație a "masoneriei lemnului"). Celje şi-a extins stăpânirea până la nord de Peninsula Istria, în Stiria, devenind un cnezat notabil în registrul medieval timpuriu al relaţiilor regionale: în vreme ce Mara de Celje a devenit soţia lui Mircea cel Bătrân, o Ana de Celje era soţia lui Iogaila (numit aşa în Lituania, dar Jagello în Polonia, ba chiar Władisław al II-lea Jagello după creştinarea în rit catolic), astfel încât în acea perioadă s-au încheiat acorduri comerciale solide între ţările române şi Polonia. Cu referire la chestiunea Marii Bariere Continentale pentru care Polonia şi Rusia îşi adjudecau deopotrivă condiţia de urmaş al Bizanţului, aceasta a fost calea pe care a luat-o Ţara Românească în relaţiile internaţionale: mai aproape de Polonia, decât de Rusia (care abia atunci începea să arate ce valenţe geo-politice poate dezvolta). Această alianţă a lui Mircea cu dinastia Celje a avut dublu scop: unul era de a obţine ajutor în lupta anti-otomană din partea creştinătăţii occidentale (Celje erau catolici, ca şi Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, suveranul de care depindea cnezatul de Celje), iar alta de a deschide calea unor recunoașteri identitare reciproce între valahii de la nord şi de la sud de Dunăre. Ambele motivaţii au devenit vizibile cu prilejul bătăliei de la Nicopole (1396), al cărei fundal a fost cruciat şi bizantin (o fortificație bizantină pe Insula Banului de pe Dunăre, aflată lângă Turnu Severin, există și astăzi, iar la Corbii de Piatră, în Argeş, există o bicerică de tip bizantin într-o peşteră, ambele obiective fiind datate sec. al XI-lea). Creştinătatea din această parte de lume a încercat – pe baza unei identităţi originare comune – să funcţioneze conjunct şi în opoziţie faţă de islamism. Cu puțin înainte, 1394, Mircea îl bătuse la Rovine pe Baiazid I, având mult mai puţini oameni, dar o mult mai bună strategie. Alianţa lui Mircea cu Petru Muşat al Moldovei data din 1389. Muşatinii îşi trag numele de la doamna Muşata (în româna medievală însemna Frumoasa, cuvântul circula la sud de Dunăre, inclusiv printre istroromâni), care venise din Ţara Românească şi era din dinastia Basarab, la fel ca Mircea. La 1400 Mircea a fost cel care l-a impus domn în Moldova pe Alexandru cel Bun, din aceeaşi dinastie numită a Muşatinilor. Portretele lui Mircea şi al fiului său Mihai din bolniţa Mănăstirii Cozia, cu stema bizantină şi în costume cruciate, ca şi monedele inscripţionate cu alfabet latin scoase de Mircea după Nicopole, cu el însuşi în chip de cavaler (expuse la Muzeul de Istorie din Târgoviște), sunt edificatoare pentru orientarea demersului său politic. Sigismund de Luxemburg al Ungariei i-a dat Ţara Amlaşului şi a Făgăraşului domnului muntean, semn indirect, dar edificator şi el, al recunoaşterii fondului identitar comun de pe ambii versanţi ai Carpaţilor. A cerut în schimb controlul asupra cetăţii Licostomo (Chilia Veche) de la Marea Neagră şi, neobţinându-l, relaţiile dintre cei doi s-au răcit. Mircea avea să plătească şi otomanilor, din 1417, tributul mic, pentru neatârnare, de 3000 de piese de aur pe an. În sfârşit, trebuie făcută încă o menţiune: Mircea este singurul domn (despot) din istoria românilor care a fost numit „cel Bătrân", aşa cum erau numiţi bătrâni (Veche la Novgorod, Demiurgi în Levant, Magi în Asia Mică, Înțelepți la Veneția) toţi cei din Sfatul celor 10 care hotărau soarta cetăților lor în veacurile frământate ale Bizanţului însuşi.

Războiul livonian (1577-1582), parte a războiului de şapte ani dintre Rusia pe de o parte (Ivan cel Groaznic aliat cu tătarii din Kazan) şi Uniunea Lituano-Polonă pe de alta (Sigismund Augustus II aliat cu danezii şi suedezii), a implicat în mod neaşteptat, dar clar, pe românii din Transilvania. Contextul e mai larg decât s-ar crede. Pe de o parte, Confederaţia Livoniană cuprindea Letonia, Estonia, Danemarca şi Norvegia fiind, ea însăşi, parte a Ordinului Teutonic care intenţiona adjudecarea religioasă, mai exact catolică a zonei nu doar contra ortodocşilor – acest război era foarte vechi – ci şi

a protestanţilor. Teutonii intenţionau crearea unui bloc de credinţă al Europei Centrale şi de Nord contra ortodoxiei şi controlul, în acest fel, asupra Barierei Continentale. Numai că, la 1560, Ordinul a fost bătut de Rusia (Ivan cel Groaznic) şi desfiinţat prin Tratatul de la Vilnius. Ceea ce a făcut ca Habsburgii (dinastie cu oigini suabe, ca și Hohenzollernii), la 1576, să propună Uniunii Lituano-Polone, în lipsă de urmaşi dinastici la tron, pe Ştefan Bathory (familie tot suabă la origini), principele Transilvaniei. În trecere fie spus, Suabia (Swabia) avea un puternic substrat celtic. Șvabii din Banat, de la Mediaş au migrat din zona de origine în veacul al XVIII-lea. Mai trăiesc și în Bačka (Ungaria) și Croația, în afară de zona originară, din sud-vestul Germaniei. Carol cel Mare și Eugeniu de Savoia au fost de asemenea suabi ca origine. Ștefan Bathory şi-a căpătat legitimitatea căsătorindu-se cu Ana Jagellona a Poloniei. Apoi a desfăşurat contra Rusiei trei ofensive: a devastat Smolensk şi Starodub (1579), a luat Velikie Luki (1580) şi a asediat Pskov (1581). În toate aceste acţiuni a folosit şi români transilvăneni. Imediat ce s-au încheiat cei 25 de ani conveniţi pentru pacea între beligeranţi, Uniunea Lituano-Polonă a atacat Rusia (1605). Polonii au încercat chiar să impună falşi urmaşi dinastici la tronul rus (Falsul Dimitri I şi Falsul Dimitri II). La începutul veacului al XVII-lea Uniunea Polono-Lituaniană s-a bătut inclusiv cu Moldova pentru a-şi apropia graniţa de Rutenia (azi împărţită între Ucraina şi Belarus). Bogdan şi Iuri Hmelniţki (tată şi fiu, cazaci zaporojeni, ruteni la origini), aliaţi cu Vasile Lupu au luptat la Lomza (Noul Lom) cu voievodul Alexander Korvin (Corvin) Gosiewski, pe stema căruia se afla acelaşi corb ca şi pe a Corvinilor (Huniazii) sau latinilor (corbul, la origini, era un totem sarmat). Odată cu acest război rămas în istorie drept Războiul Smolenskului, se conturează opţiunile fundamentale ale viitorului imediat pentru toţi beligeranţii: Vasile Lupu, Bogdan Hmelniţki, Rusia şi Suedia. Identitar vorbind, rolul Rusiei a fost acela de a forja calea pentru numeroasele popoare care au interesat orbita ei de acţiune, mult mai mult decât de a fi recipientul unor entităţi româneşti (cu excepţia Carpathiei, Transcarpathiei, Maramureşului de Nord, Bucovinei de Nord şi Basarabiei aflate pe ruta Marii Bariere). Devenirea lui Bogdan Hmelniţki – din mic nobil rutean şeful cazacilor zaporojeni care s-au revoltat contra Poloniei pentru a nu-şi pierde condiţia de creştini ortodocşi – nu doar că are Rusia drept speranţă, ci şi drept actant propriu-zis al războiului ruso-polon (1654-1667). Numărul hatmanilor cazaci (de Don) și al polcovnicilor care erau români a fost impresionant: Dănilă Apostol, Alexandru și Constantin Potcoavă, Petre Lungu, Petre Cazacu, Ion Grigore Lobodă, Tihon Baibuza, Samoilă Chișcă, Opară, Trofim Voloșanin (Valahul), Ion Șărpilă, Timotei Sgură, Dumitru Hunu, Toader Lobădă, Martin Pușcariu, Burlă, Pavel Apostol, Eremia Gânju, Dimitrie Băncescu, Dumitrașcu Raicea, Varlam Buhățel ș.a. Din punctul de vedere al politicii externe, pe acest fundal a navigat Vasile Lupu, domnul Moldovei. Arbănaş venit din Epirul albanez (albanezii își numesc țara Arberia), după cum scrie Dimitrie Cantemir, adică valah sud-dunărean, el avea drept ţintă majoră eliberarea tuturor valahilor de otomani, iar drept mijloc voievodatul Moldovei. Foarte bogat, nu doar că a adus pe tron un sultan otoman prieten plătind înlăturarea predecesorului, dar s-a şi gândit cum să folosească acţiunile ruso-polone în sprijinul luptei antiotomane a tututor creştinilor ameninţaţi de islamism. Numele său real era Coci, adică Roșcovanul, cel mai răspândit nume al continentului european până astăzi, semnificația lui era raportarea la identitate prin sângele și părul cel roșu. Astfel, adm – în limbile vechi se scriau doar consoanele – Adam, Andaman etc. avea aceeeași semnificație (roșu): transcrierea traseului originar (tamil) al unui neam, o cale identitară reflectată în nume – împăratul Nerva de pildă fusese Cocceius (Roșcovanul), la germani a dat prin transliterare Koch, la italieni a dat prin traducere (din română!!) Rosetti, cu derivația valahă Ruset. Vasile Lupu devenit cumnatul lui Bogdan Hmelniţki (fiica lui a fost soția lui Timuș Hmelnițki) şi l-a ajutat în revolta lui anti-polonă și anti-catolică. În paralel, în politica internă a fortificat calea de rezistenţă culturală şi pro-grecească a naţiei fondând o academie identică aceleia din Moscopole din vecul al XVII-lea. A procedat astfel exact ca şi aromânii din Epir care au înfiinţat atunci două tipografii şi o academie. Doar că în Moldova ele nu funcţionau după modelul veneţian al lui Aldo Manutius (în spiritul Renaşterii greceşti iniţiate în Italia după căderea Bizanţului), ci după modelul slavon și ortodox al lui Petru Movilă. A strâns legăturile economice cu Țara Românească și a făcut o biserică la Târgoviște. Mai mult, Vasile Lupu a încercat unificarea legislativă (publicând și în Moldova *Îndreptarea legii*, codul legislativ muntean) și administrativă a ambelor principate române, după zicerea care spune că **unirea face puterea**. Mica Renaştere iniţiată de el nu doar că a avut ecouri identitare prelungi pentru români,

păstrând la suprafaţa conştiinţelor apartenenţa la o entitate străveche, ci a şi cultivat ideea unei Românii Mici de descendenţă bizantină (donaţiile sale către Athos sunt o măsură a înţelegerii acestui fapt) şi la renaşterea unor identităţi naţionale noi la sud ca şi la nord de Dunăre, axul fluvial râvnit odinioară chiar şi de vikingi. Acţiunea lui, la fel de temerară ca a tuturor domnilor de dinaintea sa, avea să-l ducă în final la Ediculé, celebra închisoare otomană, unde, la cam un veac distanţă, urma să piară şi Constantin Brâncoveanu.

Dimitrie Cantemir rămâne una din figurile cele mai pregnante ale istoriei românești a cărui opțiune s-a îndreptat către Rusia. Puterea lui de analiză globală a fost impresionantă. Temeiurile sale au fost explicite și de mai multe feluri: filosofice, teoretice și religioase în sens larg, cu privire la administrație și forța armată, la tipul de stat, la moștenirea identitară de apărat și la protejarea granițelor. In toate aceste sensuri a avut în vedere soarta Moldovei. Filosofic vorbind, Cantemir era aristotelician. Și-a explicat poziția în bătălia filozofică a veacului al XVII-lea și, în virutea aristotelismului său (exprimat în *Compendiolum Universae Logices Institutiones*), aflat în linia umanismului grec care fondase Renașterea Europei, a optat pentru alchimistul flamand Jean Baptiste van Helmont, după *Phisica* lui chiar desenează un ciclu economic al vieții umane de la minerit la agricultură, ambele capete de pod și pentru Moldova. În aceeași linie trebuie analizate aserțiunile despre tipurile de stat și felul conducerii lor din *Monarchiarum Phisica Examinatio*. Cantemir considera că există o deplasare istorică a strălucirii monarhiilor de la sud spre nord și de la vest spre est. Subtextual fie înțeles, Moldova avea de orientat politicile externe după deplasarea istorică a monarhiilor. Tratatul de la Luţk, dintre el şi Petru I (pe care Cantemir însuși l-a publicat în presa germană) prevedea în mod expres faptul că Moldova își păstrează integritatea teritorială și își apără granițele cu armata ei proprie. Câștigătoare în deplsarea istorică a monarhiilor, considera el, avea să fie Rusia, iar pierzătoare aveau să fie Imperiul Otoman și puterile occidentale ale Europei. Istoric vorbind, chiar așa a și fost. Cantemir însuși s-a implicat (a implicat Moldova) în războiul care a deschis acțiunea rusă contra otomanilor și a varegilor (suedezii). Astfel, din 1710, 1711 (Stănilești) și până în 1828 (când Grecia s-a eliberat de otomani), apoi 1877 (când românii s-au eliberat de otomani) Rusia a atacat sistematic pe apă și pe uscat puterea Islamului. Flota Baltică a fost fondată de Petru I în urma unor consultări extinse (documentele Cabinetului său atestă faptul că a comparat situația militară, navală, puterea de foc - armate, arme, armament, uniforme - și bătăliile celebre ale istoriei profunde și recente - pe apă și pe uscat - din opt surse europene. Textele apar în paginile comparate de împăratul însuși atât în limba originară, cât și în traducere rusă, iar fiecare text este însoțit de desene, planuri, schițe și hărți.). Nu știm care a fost rolul de consilier intim al lui Cantemir pe lângă împărat decât din atestări indirecte. Dar e cert că toate documentele referitoare la această parte a vieții lui se află depuse și astăzi în arhiva Flotei Baltice (Petersburg), ceea ce lasă să se presupună că a avut un rol chiar în inițierea Flotei Baltice ca sistem naval de apărare a capătului nordic al Marii Bariere Continentale. Știm însă că, în vedera războiului caspic din 1722-1723 la care a participat Cantemir (și în urma căruia a și murit la doar 49 de ani, având diabet), a făcut, pentru a lansa apeluri scrise în rândul liniilor inamice, o tipografie mobilă cu litere persane (administrația otomană se ținea în această limbă, după cum afirmă în *Istoria Imperiului Otoman*). Tipografia mobilă se află astăzi la Institutul de Orientalistică de la Oxford, iar orientalistul de origine moldoveană Emil Lozovan a descoperit-o și a cercetat-o. Cantemir a alcătuit un ansamblu de hărți strategice pentru zona Baku, unde se desfășura conflictul ruso-turc, despre care geograful George Vâlsan spune că măsurătorile erau făcute în sistem Mercator (profesorul lui Cantemir la Academia din Constantinopol fusese Meletie de Arta, care studiase la Veneția) și cuprindeau, pentru prima oară în istoria geografiei, limita zăpezilor eterne pe munți, suprafețele cu iarbă nouă toamna (pentru campanii de cavalerie de toamnă-iarnă), trecătorile și vadurile. În calitatea sa de consilier intim al împăratului trebuie să-și fi folosit abilitățile și în ce privește stabilitatea granițelor Rusiei. De pildă, după moartea soției sale, fiica stolnicului Constantin Cantacuzino, s-a căsătorit cu Anastasia Trubețkaia, fiica ambasadorului rus în Suedia (chiar atunci se desfășurau războaiele nordului, adică ale Rusiei contra lui Carol al XII-lea, tocmai eliberat de otomani conform convenției ruso-turce și care trecuse prin Țara Românească spre a ajunge din nou acasă, în Suedia). În urma pierderii războiului de către suedezi s-a definit granița baltică a Rusiei, care a devenit astfel cea mai însemnată putere a Eurasiei. Cantemir a mers în linia Sophiei Palaiologina, soția lui Ivan al III-lea, iar fondul acțiunii sale

față de Rusia a fost pro-bizantin. A ținut la europenizarea Imperiului Rus, corespondența cu Leibniz și fondarea Academiei Ruse (1725, la doi ani după moartea lui Cantemir) atestă deopotrivă voința de a păstra valențele Marii Bariere Continentale nu de partea Poloniei, cum încercau teutonii, a foștilor vikingi nici atât, ci de partea creștinismului ortodox și a Rusiei. În 1721, pe când Cantemir era consilier intim al țarului, Rusia a adoptat numele de imperiu, renunțînd la vechea accepțiune, venită din antichitatea greco-romană, care spunea că o entitate statală e condusă de un Augustus (cel care comunica direct cu zeii) și un Caesar (țar), cel care transfera în registrul uman directivele divine. Identitar vorbind, Cantemir a apărat soarta Moldovei - a românilor și valahilor în totalitatea lor - încercând să fortifice pe calea rusă Marea Barieră lăsată de Bizanț.

Momentul desprinderii românilor de Evul Mediu și plonjarea în plină modernitate a fost marcat de lupta pentru independența față de otomani – în acest sens românii împărtășeau soarta tuturor popoarelor din Balcani – ca și de poziționarea europeană a identității românești în raport cu vecinătățile. În acest sens au existat mai multe mișcări pregătitoare, care preced atât momentul Micii Uniri din 1859, cât și momentul Războiului de Independență din 1877. Ceea ce a impulsionat lupta tuturor națiunilor din Balcani contra otomanilor a fost, în principal, mișcarea grecească, pregătită de armatoli și ajunsă la maturitate la începutul veacului al XIX-lea. Încă Ioan Gheorghe Caragea, domn fanariot al Țării Romînești, care cumpărase domnia de la sultan pentru trei ani (și a înnoit-o plătind pentru încă trei) a jefuit pur și simplu țara pentru a depune mari sume de bani în conturile rusești cu scopul de a obține sprijinul țarului în lupta anti-otomană. Având în vedere că fiica lui, Ruxandra, era soția domnului Moldovei – fanariot și el – Suțu al II-lea (epirot la origini; în aromână suțata e numele festivității anuale de tunsul oilor), putem extrapola în legătură cu tentativa pro-rusă a mișcării eliberatore care începea în țările române. Nu este mai puțin adevărat că, în același timp, domnița Ralu Caragea, fiica mai mică a domnului muntean, a încercat și în Valahia implementarea târzie și trecută prin filtrul rus a renașterii grecești de origine bizantină. Exact cum se întâmplase în Rusia cu aproape un veac mai devreme, a adus trupe de teatru străine, a înființat primul teatru din București (la Cișmeaua Roșie) și l-a trimis la studii la Paris pe actorul Aristia, valah sudic elenizat și el, pentru a resuscita astfel o formă de artă care se exprimase plenar în antichitatea greacă și chiar înaintea ei (Orfeu și Apollo aparținuseră lumii tracilor înainte de a fi asimilați Pantheonului grecesc, teatru se făcuse înainte de grecii antici și avusese o funcție magică, dar și de memorare a faptelor trecutului). De altfel fanarioții înșiși erau cu toții valahi din Balcani școliți și naturalizați în cartierul Fanar – de unde fanariot – din Constantinopol (originarul trebuie să fi fost Fânar, numeroase localități valahe – mai exact locuri ale stânelor de vară – cu acest nume existau din Asia Mică și Balcani până în Carpații Albi). La o privire retrospectivă perioada lui Caragea n-a fost decât o nouă dezvăluire și întărire a acțiunii pe care românii sud-dunăreni au avut-o în contrucția identitară și a statului românesc de la nordul Dunării. Momentul poate cel mai evident de cuplare a fenomenului românesc la traseul european modern s-a datorat anilor în care grecii au reușit să se elibereze de otomani prin lupta lor proprie, fără ajutorul armat al altor puteri. Și românii au vibrat atunci, iar raporturile cu Rusia au căpătat o amplitudine pe care numai Războiul de Independență (1877-1878) a mai atins-o. Este vorba despre ceea ce istoriografia românească numește Revoluția lui Tudor Vladimirescu, văzută ca o extensie a Eteriei grecești. În același timp însă, trebuie observat că Tudor Vladimirescu avea rangul de polcovnic în armata rusă. Ceea ce atestă din partea Rusiei o privire globală asupra întregului spațiu, peste axul Dunării, de la slavii de vest până la cei de sud. Dar perspectiva românească era cu totul alta. Momentul 1821, Ipsilanti-Tudor Vladimirescu, a rămas un reper în istoria românilor pentru definirea modernă a identității românești nord-dunărene ca diferită de orice altceva. Iată ce s-a întâmplat atunci: cel de-al treilea din dinastia Ipsilanti, Alexandru, care ajunsese în Rusia copil, în 1805, a acceptat (ceea ce Ioan Capodistria refuzase) să devină capul Eteriei, societate secretă inspirată deopotrivă de carbonari și francmasoni, menită să-i elibereze pe greci de otomani. Eteria fusese înființată la Odesa în 1818 de doi epiroți și un grec din insula Patmos (Marea Egee) și mutată de Alexandru Ipsilanti la Constantinopol în 1820. Trebuie spus că, la origini, familia Ipsilanti era din Pont, primul se născuse la Ophios, lângă Trapezunt. Ophios înseamnă în greacă șarpe, amintește de cultul pre-grecesc al șarpelui, simbol al popoarelor de substrat, inclusiv din zona balcanică. Locul însuși al Trapezuntului este pe teritoriul vechii Chaldia, al populației de substrat, care a lăsat în Grecia antică legenda vânătorii boarului

(mistrețului) caledonian. În timp, peste Ophios s-a întins Lazistanul (Cochida), cuprinzînd și o parte din Bithynia tracică. Acesta a fost backgroundul identitar al primului Ipsilanti, ajuns domn al Țării Românești în 1775 și al Moldovei în 1786. Cât despre Odesa, unde s-a născut Eteria, ea a fost construită de un arhitect valah. Fantoma Unirii Principatelor între granițele vechii Dacii protectoare a întregului neam circula printre domnii fanarioți, toți cu origini valahe. Dar cu ce mijloace și cu ce orientare a politicilor externe, asta era o chestiune care nu convenea boierimii pământene și aceste poziții opuse au dus la numeroase lupte de înlăturare a fanarioților și au definit în bună măsură identitatea românească nord-dunăreană prin opoziție față de cea sud-dunăreană. Astfel s-a intrat în epoca modernă, iar momentul Ipsilanti-Tudor Vladimirescu a rămas un reper în acest sens. Pe scurt, după ce Alexandru Ipsilanti, fiul lui Constantin și nepotul primului Alexandru fanariot, a trecut Prutul venind dinspre Rusia în Moldova și a dat *Proclamația de la Iași* cu intenția de a face din voluntarii români o Bandă Sacră (în sensul macedonean antic) pentru a lupta antiotomană, Tudor a plecat din Oltenia pe jumătate aliat cu ortomanii pentru a solicita înlăturarea domniilor fanariote, o armată românească (ceea ce Dimitrie Cantemir obținuse pentru Moldova la 1711 prin *Tratatul de la Luțk*) și promovarea în funcții administrative pe baza meritului și nu a rangurilor boierești. Drumul către București al ambelor coloane a provocat ucidera lui Tudor de către o conspirație de valahi sud-dunăreni, unul dintre membrii ei fiind un Macedonski (la origini numele era Mincio, locul de origine era Macedonia, un ascendent al poetului Alexandru Macedonski, care a murit chiar la Odesa). Mișcarea eteristă își propunea inclusiv Unirea Principatelor, proiectată de Rusia pentru 1830 sub umbrela protejării de către aceasta a ortodoxiei orientale și a înlăturării puterii Islamului. Fundalul acțiunilor militare care au eliberat Grecia în 1828 este cu totul explicativ pentru implicarea românească (proprie ca și de către alți actanți) în schimbarea raporturilor de forțe din Balcani și Asia Mică. Astfel, la 1806 rușii intraseră în București după căderea lui Constantin Ipsilanti, iar în continuare urmase războiul ruso-otoman (1806-1812) care s-a încheiat cu preluarea Basarabiei (45.000 km^2, 5 fortărețe, 17 orașe, 685 de sate, un milion și jumătate de locuitori). După înlăturarea fanarioților prin acțiunea lui Tudor venise caimacam în Țara Românească Barbu Brâncoveanu (un Craiovescu). La 1828 a izbucnit un nou război ruso-otoman, prin care Rusia a intrat în posesia Karsului, Erzurumului și a unei bune părți din Lazistan (unde supraviețuiesc până astăzi toponime precum Liman, Fața, Țigana, Khaldia, Masca, Vițe), inclusiv ținutul locuit de populația astăzi protejată numită hemshin, provenită cândva din munții Hemus (azi Balcani). În plus, Rusia a luat de la otomani Varna și Silistra, ca și țărmul aferent al Mării Negre. Dincolo de toate conflictele active ale perioadei, Rusia și-a securizat stăpânirea asupra unei bune părți a țărmului sudic și vestic al Mării Negre, ca și asupra gurilor Dunării, axul fluvial al Europei, acționînd în virtutea prerogativelor sale post-bizantine ca apărătoare a Marii Bariere Continentale și a ortodoxiei în sens larg. Dar Pacea de la Adrianopol (în Trakia, 1829) a rămas în istoria românilor drept momentul separării identitare a celor de la nordul Dunării de interesele celor de la sud, care acționau nu ca apărători ai descendenței valahe, ci ca apărători ai creștinismului bizantin în sens larg. Pe acest fond și-a cucerit Grecia independența și a continuat să acționeze inclusiv cu mijloace culturale în țările române. În toată această încleștare cu fond și opțiune identitară, nu putem să nu remarcăm rolul Olteniei, cândva Valahia Veche, în afirmarea de sine a națiunii române ca entitate specifică nord-dunăreană, diferită de valahii sud-dunăreni pentru tot restul istoriei moderne.

2. Veacul al XVIII-lea a fost definitoriu pentru turnanta modernizatoare a Rusiei. Atunci și-au dat măsura și numeroase personalități de origine valahă în sens larg. Din punct de vedere administrativ și religios au avut loc mișcări menite, pe de o parte, să controleze legislativ și cât mai uniform numeroasele populații care intraseră în componența statului, ca și Biserica, iar pe de altă parte învățământul și cultura (educația) au devenit mijloace eficiente de punere în act a acestor demersuri. Astfel, șeful Colegiului pentru Afaceri Externe, Feodor Golovin (Theodoros Gavras ca dinastie, din Regatul de Mangop sau Theodoro, Chovra era pronunțarea tătară a numelui, iar Golovin asimilarea lui Chovra la filtrul lingvistic rus, apărută după preluarea Hanatului Tătar care stăpânea Mangopul; ultimul rege Gavras se refugiase în Rusia ca păstrător al tezaurului după 1470, iar sora lui, Maria, devenise soția lui Ștefan cel Mare), asigură orientarea politicilor externe către zona Europei de Est în principal, zonă percepută ca o bandă de siguranță necesară Rusiei în procesul de stabilizare a Asiei, ca și în temperarea demersurilor catolice și protestante de a-și aronda chiar spațiul rus. Acțiunea lui Golovin

este conjunctă cu reforma Bisericii ca instituție, întreprinsă de Theofan Prokopovici. Primatul Bisericii Ruse era el însuși absolvent al Academiei lui Petru Movilă din Kiev și a adus în Rusia numeroși alți absolvenți ai aceleiaşi academii, în tentativa de a da o direcție distinctă creştinismului rus, atât față de catolicism, cât și față de ortodoxia grecească, al cărei demers era pan-balcanic și acoperea bună parte din țările Europei de Est, pe cele române în orice caz. Vizibile pentru ochii exersați și pro-bizantini ai lui Dimitrie Cantemir, aceste demersuri identitare au generat opoziția sa față de lucrarea lui Prokopovici, *Слово о власти и чести царской; Права воли монаршей*, care, pe de o parte, separa blocul creştin ortodox rus de acela grecesc (bizantin), iar pe de alta admitea faptul că Biserica nu este egala puterii laice, ci doar un departament al statului.

Atunci s-a deschis și marea carte a iluminismului rus, care a proiectat pentru viitor parametrii entității rusești eurasiatice, raporturile ei cu Lumea (inclusiv cu lumea românească), rostul său de-a lungul Marii Bariere Continentale dintre Baltica și Marea Neagră, ieşirea spre Dardanele, adică preluarea deplină a moștenirii strategice bizantine. Demersurile perioadei lui Petru I nu doar că au fost edificatoare pentru următorii Romanovi, dar au și constituit turnanta care a plasat Rusia pe orbita europeană, alături de celelalte mari imperii. Următorii patru împărați au mers în linia lui Petru cel Mare, dar fără realizări răsunătoare. Ecaterina I, soția lui, a continuat (mai exact spus a lăsat să continue) demersurile iluminismului, care alătura Rusia marilor culturi europene, dar cu diferențe notabile. Ele țineau de controlul unui spațiu uriaș și al unei populații multietnice, care se definea ca aparținînd unei entități unice numai prin raportare la stat și la ranguri (deoarece rangurile aristocrației ruse indicau felul cum fusese slujit statul, nu altfel). Mare parte a elitei ruse se educă în Europa, menționăm cu deosebire Luneville pentru ecourile pe care locul l-a avut și în istoria românilor, deoarece acolo s-au școlit (ceva mai târziu) moldoveni notorii, între alții Vasile Alecsandri și Mihail Kogălniceanu. Ca și în cazul modernizării Imperiului Otoman trebuie observat, și în cazul Rusiei, conținutul filo-francez al ansamblului turnantei pro-europene. Petru II (fiul lui Alexei, la rândul lui fiul lui Petru I) și Ana Ivanovna (fiica lui Ivan V, fratele și co-împărat cu Petru I) au avut meritul de a fi păstrat standardele țării. Ana Ivanovna a invitat în Rusia prima trupă de operă italiană (1731) și a creat apoi o școală de operă și dans. Ideea despotismului luminat s-a datorat perioadei elisabetane și trebuie să remarcăm faptul că seria de împărătese care a condus Rusia, până la Ecaterina a II-a, a fost o perioadă modernizatoare, de glorie culturală, la fel ca și sultanatul femeilor din Imperiul Otoman. Elisabeta I, fiica lui Petru I, a rămas în istoria politică în primul rând pentru felul cum a gestionat conflictul european legat de succesiunea la tronul Austriei, dar și finalul războiului de șapte ani. În acea perioadă Mihail Lomonosov a fondat Universitatea din Moscova și tot atunci au fost construite Peterhof, Țarskoe Selo, Palatul de Iarnă și marea catedrală din Smolnîi (în Sankt Petersburg). Indelunga ei corespondență cu Voltaire (autor al unei *Istorii a lui Carol al XII-lea*) a avut un rezultat notabil pentru deschiderea europeană a Rusiei, obținută pe mai multe căi: Voltaire a fost convins să scrie *Histoire de l'empire de Russie sous Pierre le Grand*; următoarea împărăteasă, Ecaterina a II-a, a adâncit turnura filo-franceză a iluminismului rus, deoarece l-a invitat în Rusia pe Denis Diderot, coordonatorul *Enciclopediei* și a deschis astfel apetitul (care există și astăzi- o enciclopedie în 20 de volume a celui de-al Doilea Război Mondial, cu toate documentele aferente, tocmai a apărut) pentru punerea împreună, în stil enciclopedic, a valorilor pe care le-a dat națiunea rusă pe fondul universalității. Trebuie menționat faptul că Elisabeta a fost impusă împărăteasă de către Regimentul Preobrajenski, așa cum se întâmplase cu numirea împăraților și pe vremea Imperiului Roman și a Imperiului Bizantin, mai curând decât după dreptul dinastic, ca în monarhiile europene. Petru al III-lea, fiul Anei Petrovna, sora Elisabetei, n-a făcut decât să piardă Prusia Orientală care fusese cucerită sub domnia mătușii lui. Abia odată cu Ecaterina a II-a, supranumită cea Mare (1762-1796), soția lui Petru al III-lea, născută Sophie Friederike Auguste von Anhalt-Zerbst-Dornburg și devenită împărăteasă prin lovitură de stat, s-a încheiat pe deplin procesul de preluare a controlului de către Rusia asupra Marii Bariere Continentale, iar iluminismul s-a putut exprima plenar. Merită menționat și faptul că în 1770 s-a reorganizat masoneria. Ea avea un fond progresist și unificator, iar modelele sale erau carbonarismul italian ("masoneria lemnului") și masoneria franceză.

Veacul al XIX-lea a fost acela care a pregătit în cea mai mare măsură ieșirea Rusiei în prim-planul istoriei planetare și a făcut din ea managerul de necontestat al Marii Bariere Continentale, al Asiei

Mici, al Balcanilor și Mediteranei de Est. Dacă primul sfert al veacului a fost marcat de intrarea Basarabiei, a Bucovinei de Nord și Maramureșului de Nord în perimetrul rus, de mișcarea eteristă și de independența Greciei față de otomani, ultimul sfert de veac a fost marcat de schisma ortodoxă a inochentiștilor de la est de Nistru. Inițiatorul acestui curent a fost Ioan Levizor, născut la Coșăuți, în Basarabia, al cărui nume de călugăr era Inochentie. El a funcționat după un model identitar arhaic (al tracului Esop) valabil pentru toate spațiile românești, al ″nebunului sfânt″, care colindă lumea și își predică doctrina. Astfel, inochentismul a cuprins trei gubernii: Basarabia, Podolia și Cherson. Toate aparținuseră cândva lumii originare a tracilor. Doctrina se exprima prin refuzul total de a accede la educația în limba rusă (unica admisă) - și, ca urmare, la contemporaneitate – pe calea identității rusești. Inochentismul a provocat migrații dinspre Basarabia și Podolia spre Transnistria, apariția de sate noi. Există și astăzi inochentiști la est de Nistru. Ei nu au acte de naștere și, ca urmare, nici acte de proprietate sau locuri de muncă stabile. Ținerea împreună a comunităților se face prin comunicarea directă, adică prin vorbire, folclor, obiceiuri, tradiții și mod de locuire, așa cum se întâmplase cu perpetuarea umanității înainte de apariția scrisului. După 1989 astfel de inochentiști au migrat înclusiv în România (Noul Ierusalim). La nivelul anului 1990 cifra oficială a inochentiștilor era de 2000 la o romånitate de câteva sute de mii, pe un areal care cuprinde Transnistria, Ucraina Centrală și de Est (Herța, Bugeac), Rusia, Belarus, Caucaz (Azerbaidjan, Georgia, Armenia), zonele de deportare din Asia Centrală (Kazahstan, Kirghistan) și Siberia. Centrul de iradiere se află la Balta, fosta capitală a RASSM. Inochentismul contemporan a dus inclusiv la o reînviere a isihasmului, a eremiților trăitori în peșteri și care au vocație de profeți. Totuși, avansul în timp al istoriei n-a creditat acest mod de susținere a identității, deși ea s-a păstrat grație lui, iar cucerirea cea mai de seamă a fost reintroducerea învățământului în limba română.

În principal, bătălia creștinilor cu otomanii a devenit calea regală a exprimării identitare. Eteria, independența Greciei (1828), ca și a românilor înșiși (1877-1878) s-a făcut sub scutul și cu armele Rusiei, iar veacul al XIX-lea a strălucit în acest angrenaj (ca niciodată în alte veacuri), deopotrivă prin stelele romånității nord-dunărene, sudice și răsăritene. Momentul 1821, al Eteriei, a fost tentativa unei acțiuni antiotomane conjuncte a românilor nord și sud-dunăreni, cu definirea identității distincte a celor de la nordul Dunării față de toți ceilalți (Tudor Vladimirescu/Alexandru Ipsilanti). Pe drapelul Eteriei stătuse scrisă deviza *Libertate sau Moarte*. Aceeași deviză a continuat să figureze pe steagul de luptă al Comitetului Suprem Macedonean – Adrianopole care coordona Organizația Internă Macedoneană – Adrianopole (IMARO). Doi lideri, fiecare născut în 1872, unul în satul Vlahi din Bulgaria de azi (Yane Sandanski) și altul lângă Salonic (Boris Sarafov) au proiectat spre finele veacului al XIX-lea și începutul veacului XX, două direcții ale luptei antiomane definite pe fond identitar. Yane Sandanski a fost de stânga și a condus în 1903, de ziua Schimbării la Față, facțiunea din Serres și Strumica a IMARO, cu direcția Bitolia, Salonic, unde acționa facțiunea de dreapta a aceluiași IMARO (Boris Sarafov). Leftiștii propuneau o federalizare a zonei balcanice și Anatoliei, cu secțiuni naționale pentru același partid internaționalist. Deci înainte de revoluția rusă, ca și înainte de Războaiele Balcanice, a existat această idee internaționalistă cu substrat identitar care pendula între refuzul (Sarafov) și acceptarea (Sandanski) federalizării. Refuzul se făcea în baza apartenenței la identitatea modernă (bulgari, greci, sârbi etc.), iar acceptarea se făcea în virtutea identității originare a neamurilor, a substratului comun al întregului areal încă din Epoca Bronzului. În cele din urmă Sandanski l-a ucis pe Sarafov. I.L. Caragiale, la origini român macedonean, pomenește într-una din schițele sale pe Sarafov ca fiind refugiat la București, fapt istoric inexact, menit doar să ateste desprinderea identitară a românilor nord-dunăreni de cei sudici, ca și valențele României de spațiu al refugiului pentru valahi în sens larg. În același interval de timp, țarul Nicolae al II-lea al Rusiei, ultimul Romanov, a traversat experiența creșterii nemulțumirii maselor, adică a Rusiei profunde, față de condițiile de viață și de muncă. Revoluția din 1905, soldată cu uciderea a peste o mie de protestatari, ca și deschiderea căii ferate transsiberiene, ceea ce i-a nemulțumit pe japonezii ajunși ″vecini apropiați″ ai Rusiei, au făcut din țara lui mai degrabă beneficiarul decât inițiatorul evenimentelor petrecute în Balcani. Ele aveau loc la un veac după mișcarea decembriștilor (1825), care favorizase, în felul ei, lupta antiotomană a tuturor creștinilor, dar și apariția unuei clase de muncitori la care IMARO, organizația macedoneană, voia să se raporteze. Acest amestec insolit cu valențe de drenare a capacităților marelui areal al Europei

de Est, Balcanilor și unei bune părți a Anatoliei în același sens creștin și antiotoman a fost exprimat sintetic de parcursul generalului Andranik (în armeană înseamnă primul născut) Ozanian, născut probabil Andronic (în greacă înseamnă bărbătesc) Ozan la Koloneia (și noi avem în Moldova un Colonești; tc. Shabin Karahisar) fondată de Mithridates al VI-lea. Ozanian era hemshin după tată (originar din Ozani, lângă Trapezunt). Hemshinii, migrați la origini din Balcani, zona Vidin – Hemusul antic (Hem era la traci chiar Zeul Muntelui) – și-au putut păstra creștinismul datorită apropierii de armeni, în contextul avansului islamismului în toată zona. Armenii îi consideră armeni, deși au pielea, părul și ochii de culoare deschisă, iar portul popular al neamului originar s-a păstrat, ca și arhitectura sătească, folclorul. În plus, numai femeile hemshin și cele de la Vidin poartă legătura de cap făcută în același fel. Azi hemshin sunt populație protejată în Turcia. Drapelul lor este asemănător drapelelor armatolilor greci din Războiul de Independență al Greciei: o cruce neagră împarte în patru câmpul drapelului, care are culorile roșu, galben (spre portocaliu, două pătrățele) și albastru. Andranik a reușit să străbată drumul întreg înapoi către originile identitare, a reușit să elibereze de otomani un uriaș spațiu străvechi (Armenia în principal) și a reușit să semnalizeze istoriei un tip de rezistență identitară pe care, dintre hemshini, doar Antim Ivireanul o mai exprimase. Ozani, Juricani (în Peninsula Istria), Berezani (în Rutenia, azi Ucraina) defineau, așa cum l-a descris încă Herodot, uriașul spațiu al tracilor (care-și luau numele după toponime: Ozan, Jurican, Berezan; în România există pârâul Ozana, care trece prin Humuleștii lui Ion Creangă, în Voivodina numele propriu Berezan). Pe scurt, iată parcursul lui Andranik: și-a început activitatea în unitățile armate de voluntari ale armenilor care apărau satele de samavolniciile oficialilor turci (așa cum și tânărul Stalin, născut în Caucazzul de Nord, și-a început activitatea coordonând racheții în acțiuni contra statului). Românește am spune că Andranik era un haiduc. În 1904 a încercat să ridice la luptă populația din Sasun (Armenia turcă). Locul era cunoscut pentru precedentele mișcări revoluționare, din 1894 (luptă condusă de Murad - numele de războinic - Boyadjian, născut în fosta Cilicia (Armenia Mică). Și el, ca și urmașul lui, Andranik, au fost membri ai Partidului Social-Democrat (Hunchakians, pe românește Clopotarii, Vestitorii – în perioada interbelică a apărut și la noi, la Botoșani, ziarul „Clopotul", scos de Scarlat Callimachi, supranumit și ″prințul roșu″ fiindcă era comunist). Toți fondatorii partidului erau de esență marxistă și de orientare rusească. Aceste mișcări de eliberare au sfârșit cu marele genocid armean din Imperiul Otoman. Andranik și-a găsit astfel locul în Federația Revoluționară Armeană, fondată în Imperiul Rus, la Tbilisi și a cărei activitate se coordona cu aceea a IMARO din Macedonia (Yane Sandanski). Deși Andranik a părăsit Federația în 1907 din cauza colaborării ei cu Junii Turci, totuși destinul său identitar avea să-l aducă în Balcani, unde a participat la Primul Război Balcanic împreună cu alte câteva sute de voluntari armeni. Pe urmă s-a retras într-un saat la sud de Varna, în Bulgaria și a devenit fermier pe locul de origine al populației hemshin (1913-1914). Apoi a plecat în Rusia, l-a cunoscut pe Lenin (ca și Scarlat Callimachi) și, acolo fiind, a condus, în Primul Război Mondial, batalionul voluntarilor armeni. În 1917, la Tbilisi, a inițiat apariția publicației ″Armenia″, destinată Armeniei eliberate de otomani (în septembrie 1917 Rusia ocupase Armenia turcă). A făcut parte din delegația primei republici armene în SUA, apoi a participat la primul Consiliu armean care a declarat independența statului. Între 1919-1922 a călătorit prin Europa. Deși a murit în SUA, trupul lui a fost deshumat și depus la Paris, apoi repatriat în Armenia. Este considerat unul dintre părinții fondatori ai Armeniei. Un bust al lui se află și la București. Pe drapelul de luptă al lui Andranik a stat scris, ca și pe al Eteriei, *Libertate sau Moarte*.

3. Parcursul devenirii identității românești din Rusia este probabil cel mai complex din întreaga istorie a românilor. Ei fac parte din al doilea inel al românității aflate de jur împrejurul României și adesea este vorba despre comunități native, de substrat pe amplasamentele respective, intuiție pe care au avut-o deopotrivă Mihai Eminescu și Nicolae Iorga. Acestor nativi li s-au alăturat coloniști aduși de boieri migrați în Rusia și care primiseră donații de moșii de la unii împărați pentru servicii militare. Pe urmă trebuie menționate comunitățile provenite din cei exilați (prioritar moldoveni din Basarabia) ca urmare a unor pedepse. Aceștia au fost deportați mai cu deosebire în Siberia, Kirghistan și Kazahstan. Tot din Basarabia au mai plecat români - și continuă să plece – la muncă în spațiul rus și ex-sovietic. Sunt fie familii în întregime românești, bilingve, fie, mai adesea, mixte. Ultima evaluare a cercetătorilor din România cu investigații în teren legată de entitatea românească de la est de Bug a

fost făcută în 1941, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, când cercetătorii au mers în siajul armatei române (generalul Dragalina) și au imitat modul de identificare al etnicilor germani făcut de specialiștii germani care mergeau în siajul propriei lor armate. Cercetătorii români (istorici, sociologi, etnografi, muzicologi etc., o echipă de 16 oameni trimisă la ordinul expres al mareșalului Antonescu și care s-a împărțit în trei odată ajunsă în Transnistria) se bazau pe un set de date furnizat de Teodor Burada (1882 - *O călătorie în satele moldovenești din gubernia Cherson*; 1906 – *O călătorie la românii din gubernia Kamenitz-Podolsk*, azi în Ucraina), ca și pe acelea ale lui Nichita Smochină, el însuși transnistrean (*Românii de peste Nistru*, studiu publicat în ″Convorbiri literare″, 1883-1884, nr. 8). Concomitent cu Anton Golopenția, șeful echipei de investigare și director al Institutului Central de Statistică, a apărut la București, în ″Dacia literară″ (15 iulie 1941), studiul lui Alex. N. Smochină – *Moldova de dincolo de Nistru*, care susținea cu repere toponimice în principal, misiunea plecată de la București. În ceea ce ne privește, beneficiem în plus de studii ale Academiei de Științe a Moldovei întreprinse în perioada socialistă, dar care, din păcate, sunt punctuale (menționez de pildă regiunea Nikolaev), cu referire doar la unele zone și nu privesc ansamblul chestiunii românilor de dincolo de granița estică a Republicii Moldova. Chiar denumirea Transnistria are mai multe sensuri: cel mai des folosit este cu referire la fosta RASSM dintre Nistru și Bug. Unii istorici din Republica Moldova numesc spațiul dintr Bug și Nipru Transbugia. După 1990 se spune Transnistria pentru orice ansamblu de comunități românești de la est de Nistru, indiferent de zona în care se află, necoagulate deci într-o entitate regională ori statală. Dar și în această accepțiune este vorba în principal de comunități istorice, care se întind până la Krasnodar sau în Crimeea și mai rar de acelea formate în urma migrărilor benevole pentru locuri de muncă sau a deportărilor. In ce privește evaluarea numerică și datele despre folosirea limbii române ca limbă maternă, situația este încă și mai dificil de stabilit, în absența unor recensăminte recente, mai ales de după dispariția URSS și apariția republicilor independente, a Federației Ruse inclusiv. Astfel, raportul dintre numărul estimat al identitarilor români și cel presupus real jonglează pe o scară de la 1 la 5, ceea ce duce în derizoriu întregul demers. O mențiune cu totul specială legată de românii din Rusia ca entitate de substrat traco-sarmatic trebuie făcută în legătură cu cercetările eminentului istoric rus M. Rostovtzeff din *Iranicii și grecii în sudul Rusiei*, 1922. Chiar și simpla suprapunere geografică a atestărilor sale arheologice peste așezarea românilor în Rusia medievală indică atât ascendentul traco-sarmat al zonei, cât și amplitudinea fenomenului (între Kuban și Crimeea), menționat cu uluire încă de Herodot. Acest fapt vine să lămurească o chestiune derutantă pentru istoricii români, Teodor Burada inclusiv, care considerau că în Crimeea comunitățile românești ar fi datorate transhumanței dinspre Maramureș. În realitate, asemănarea provine din faptul că, atât în Maramureș, cât și în Crimeea (sau Pont) s-au păstrat forme identitare arhaice. De pildă, la bărbați, pălăria are o coroană de pene de păun în ambele zone, tulnicul arată la fel, pantlonii albi suntlargi (dar acest lucru e vizibil și în Istria) etc. Rostovtzeff are meritul de a fi pus împreună și cercetările românești, bulgărești, sârbești arheologice și de a fi încercat să stabilească arealul triburilor traco-sarmate inclusiv cu acoperire pentru România, Bulgaria, Serbia, Bucovina de Nord, Ucraina etc. pe bază de dovezi arheologice. El a interpretat istoric argumentele arheologice, direcție pe care cercetarea românească n-a folosit-o și n-o folosește, ajungând astfel la rezultate notorii și care confirmă multe surse primare grecești, polone, bizantine și slavone legate de existența tracilor, străromânilor și românilor ca entitate. În plus, el separă net sarmații de sciți, care aparțin fiecare altei ramuri indo-iranice.

Așa stând lucrurile, proiecția cea mai sigură asupra chestiunii identității românești se referă la areal, la toponime, onomastică și la o bună parte a vocabularului (despre care, mai ales în perioada socialistă a României, s-a afirmat că provine în română din rusă ori de la slavi, deși Rostovtzeff recunoaște un fond traco-sarmato-scit comun, de origine indo-iranică). Prin urmare, putem da seamă mai curând de așezare, de felul cum locuitorii au modelat formele de locuire în timp, adică de o linie de existență identitară, decât de starea sa prezentă și de numărul exact al vorbitorilor de limba română aflați în teritoriu. Trebuie de asemenea să menționăm faptul că, în timp, granițele Rusiei însăși au suferit modificări. De aceea, există o listă parțial deosebită de toponime până la începutul veacului XX, mai exact înainte de perioada socialistă, fiindcă atunci zona ucraineană de pildă făcea parte din Rusia, iar ea cuprindea și Transnistria. Pe urmă, perioada socialistă însăși a permis alăturarea într-un întreg a republicilor unionale, inclusiv Ucraina, RASSM, Kazahstan etc., ca parte a URSS, unde circulația

tuturor era liberă, iar administrația uniformizatoare. După 1991, dispariția URSS și apariția Federației Ruse și republicilor independende a produs noi schimbări de paradigmă, inclusiv pentru subiectul în discuție, al identitarilor români.

In 1941 Anton Golopenția a aflat de la postul de poliție din Nikolaev că în Transnistria ar fi cam 10.000 de români, dar echipele sale nu i-au numărat. În același fel a aflat că la Krivoirog și pe lângă Dnepropetrovsk ar fi cam o mie de români, ai căror înaintași fuseseră colonizați de Ecaterina a II-a. Deși cei din Transnistria nu proveneau doar din colonizări, ci erau și nativi, cândva se numiseră traco-sarmați, Golopenția, care fusese trimis să-i repatrieze (citește să-i salveze de ruși), n-a reușit să dea decât de patru familii care au cerut acest lucru, după cum scrie în propriul său raport asupra misiunii. Amplasamentele pe care trăiau românii aveau nume precum Rakova (și în România există Rahova, la bulgari, în zona românească de pe Dunăre, un Oreahovo), Valea Hoțului, Parcani, Târnauca, Sângereuca, Țibulăuca, Țigănăuca (sufixul *–uca* e tipic și pentru Bucovina de Nord, unde este echivalentul sufixului românesc *–ie*, care indică o mulțime: țigănie, ai lui Țibuleac etc.), Codina, Kerson (vezi Chersonesul Tauric din Crimeea antică, adică Taurida), Melitopol, Mariupol, Șerbani, Mărculeasa, Vodina, Vinița (sufixul *–ița* indică o categorie, nu un diminutiv – ca și Kortitza, insula de la vărsarea Niprului, al cărei nume duce la ideea că arată ca o curte, face parte din această categorie semantică), Peșicani, Pleteni, Mălăiești, Ciuleni, Volcănești, Mahala (toponimul există și în Asia Mică, în Turcia, în Grecia, la noi), Banovka (bană era piatra de hotar dintre două proprietăți, numele celebrului matematician Stefan Banach are această origine, numele Banatului la fel), Stela, Purcari (în Peninsula Istria se spune purcie la porc, în Apulia din Italia se spune purciduzzi la gogoși, în România există numele propriu Purcărea și substantivul comun purcea), Dacini, Salino (ca Salonic, Salona, Salonta, salină, adică sărătură), Florivka, Mamaika – (- ka e sufix slav pentru diminutiv), Smolina (de la smoală), Frunză, Balta, Coșari, Lupovo (de la lup, în Crimeea există și azi Alupka), Nadlak (și în România există Nădlac), Iasca (aflată între Odesa și Nistru), Hârjău, Zăzuleni, Plopi, Broșteni (există și în Moldova de dincoace de Prut), Jura (ca Munții Jura!), Tincău (în Moldova Atincăi), Dubău, Doibani ș.a. Trebuie observat că, în vreme ce unele toponime au rezonanță moldovenească și, la origini, au rezonanța arealului dacic, intracarpatic, altele au o rezonanță ruteană ori nord-maramureșeană (așa cum se întâlnesc și la noi, îndeosebi în Transilvania, nume proprii de acest fel, dar și unele toponime). La origine grupurile rutene de vorbitori au aparținut dacilor liberi din Carpații de Nord, ciobani dintotdeauna, care colindau cu turmele. În fine, în legătură cu chestiunea onomasticii și a toponimelor, trebuie observat că, dincolo de apartenența lor la straturi temporale diferite, cele mai vechi indică fără putință de tăgadă o comunicare certă, pe vechi rute ciobănești, între vorbitorii unei limbi care poate nu avea versiuni identice, dar era interinteligibilă, ca în cazul dialectelor actuale ale aceleiași limbi. Și, apropo de ciobănie, trebuie din nou amintit faptul că bolohii (valahii- alternanța B/V e datorată originalului grec, unde se scrie B pentru V latin; vezi și Blacherne, fostul cartier Vlaherne, al vlahilor din Constantinopol) sau bolohovenii din Ucraina medievală (multă vreme parte a Rusiei) foloseau, în veacul al XIII-lea, același Drept Valah cu al ciobanilor vlahi din Munții Pindului, iar acest lucru a fost recunoscut și a rămas în scrieri diferite – inclusiv polone și otomane – ca parte a identității tuturor valahilor din acest întins areal. Echipa lui Golopenția a numărat, la Cotul Niprului, 1277 familii cu un total de 4660 de persoane, din care unele erau plecate din satele respective, iar altele erau la oaste, apoi 4486 de persoane în Taurida de Nord (de asemenea erau numărați și absenții), 12.028 persoane la Donețk (azi în Ucraina, zonă care tocmai s-a autodeclarat republică independentă). Statistica rusă oferă pentru românii din Caucaz, la nivelul lui 2014, 172.000 de persoane, în principal coloniști, urmași ai armatei moldovene (4000 de oameni plecați în Rusia împreună cu Ion Neculce și Dimitrie Cantemir, după înfrângerea de la Stănilești din 1711). Ei au astăzi prenume rusești și nume de familie românești. În zonă se află și satul Kantemirovka (fondat de Dimitrie Cantemir, care a construit acolo o biserică după planul propriu și cu hramul Sf. Nicolae, ca aceea domnească de la Iași, iar pentru pictura bisercicească a găsit și folosit coloranți minerali, după învățătura *Fizicii* lui Van Helmont), după cum, nu foarte departe, se află Kantakuzinka, după numele Cantacuzinilor migrați din Țara Românească tot la începutul veacului al XVIII-lea (Toma Cantacuzino, cumnatul lui Cantemir) și care au dat ramura Cantacuzino-Speranski din Rusia. Nichita Smochină menționează nume de locuri (toponime) relevante pentru arealul românesc și identice cu acelea existente oriunde trăiesc români.

Ele definesc mai mult decât o arie identirară: prin vechimea acestor toponime avem un semn despre populația nativă a locurilor respective: Cremene, Dealul Mare, Delușorul, Chiscul (Piscul) Lung, Chietrosul, Valea Adâncă, Valea Mare, Valea Stânei, Valea Baciului, Agapia (există şi în Moldova de dincoace de Prut), Două Vâlcele, Beciu, Uda, Bursucov, Dihor, Kanev (cane, câine, un cuvânt care circula încă în fosta Bithynia: Qan, Kanik au rămas până azi în Turcia, paleodicționarul frigian indică un cune pentru câine), Movilău, Vaslui (râu), nume de sate – Botoșani, București, Domnița, Grădinița, Lunca, Rădeni, Cărpineni ș.a În ce privește numele proprii, trebuie pomenite în primul rând cele vechi, am putea zice istorice, ale cazacilor zaporojeni de pe Nipru, nativi în zonă: polcovnicii Toader Lobodă, Martin Pușcariu, Burlă, Pavel Apostol, Dumitrașcu, Raice, Potcoavă (efemer domn al Moldovei, căruia îi dedică Mihail Sadoveanu un roman). Pentru noi, cei de azi, situația la nivelul anilor 1941-1943 a rămas neclară, deoarece echipa de investigare îi tenta pe locuitori cu alimente și săpun, lucruri care lipseau în vreme de război, ceea ce aproape sigur a modificat baza statistică de analiză în favoarea românității, fiindcă se declarau români ca origine, deși nevorbitori de limba română, pentru a avea acces la aceste bunuri. Un lucru e sigur: că în Transnistria nu se făcea școală în limba română, cu excepția unei singure localități, unde chiar comunitatea locală impusese acest lucru: Moldovanskoe. În rest, româna se vorbea doar în familie și se păstra într-o versiune arhaică (ca și în cazul vlahilor de la sudul Dunării), presărată de cuvinte rusești și cu topica rusească a frazei. Folclorul în versuri însă păstra limba română curată, ca și tipurile de colinde, doine etc. identice cu acelea din arealul românesc propriu-zis. Asemănarea arhitecturii populare, a bisericilor de lemn, a așezării vetrelor satului și casele de piatră cu prispă în față, a dansurilor și cântecelor de sărbători și de îngropăciune, obiceiurile de Sânziene, Rusalii, Sâmedru, Capra, semănatul pe 1 ianuarie, zestrea fetelor pusă pe gard s-o vadă nuntașii, alaiul de nuntă, costumele populare indică un spirit extrem de conservator și capabil să perpetueze o identitate întru totul asemănătoare cu aceea dintre granițele statelor românești actuale, ca și cu a acelora de la sud de Dunăre. Deși puțini și amestecați, mulți nici nu mai vorbesc limba română, totuși știu perfect cine sunt și ce origini au, exact la fel ca numeroși locuitori din Turcia de azi, mai ales din zona pontică, inclusiv hemshin, ca și ladinii, cei din Istria, din Apulia, Calabria, Liguria etc., etc. Linia satelor cu nativi români desenează clar partea răsăriteană a celui de-al doilea inel identitar din jurul celor două statele românești de astăzi. Cu alte cuvinte afirmă o identitate de origini, formativă, de rezistență profundă și în mai mică măsură una a cotidianului.

2.2.15. Substratul identitar

Între Asia și Europa a existat, cu mult înainte de formarea indo-europenilor, un adevărat vortex al civilizațiilor de substrat, care au fost străbătute, în numeroase rânduri, de migrații venite dinspre estul și sudul Asiei. Acest complex de împrejurări, vizibil cu pregnanță după Marea Glaciațiune (mileniul al XI-lea - al X-lea îH), a creat un spirit identitar al populațiilor de substrat vizibil și funcțional până astăzi și care, deci, a provocat reacții și contrareacții din partea vecinătăților, ca și din partea chiar a acestor entități față de vecinătăți. Deoarece tot acest compex a prefigurat și pre-format propria noastră identitate ca români, fenomenul substratului din lungul Marii Bariere Continentale (așa cum au înțeles-o și protejat-o bizantinii și post-bizantinii), trebuie repertoriat ca atare.

Valurile de migrație spre zona ariei de substrat au fost mai multe, generate în principal de temeiuri geologice și climatice, dar şi de molime de mari proporţii, în principal ciuma. Arheologul britanic Alfred R. Radcliffe Brown a cercetat, încă de la începutul secolului XX, cultura negroizilor (Homo Sapiens originari din Africa) din Insulele Andaman din Golful Bengal (adică Insulele Roșii, la fel cum se numește și Arhipelagul din Marea de Marmara, semn de asumare identitară după sânge (după origini), ca și în cazul numelui lui Adam din *Biblie*, rădăcina cuvântului în limbile vechi fiind, în toate cazurile, *adm* - roșu, sânge). ADN-ul triburilor din Andaman, după cercetători japonezi, are secvenţe comune cu al populaţiei Ainu din Japonia de azi, populație protejată, rezultată prin încrucişare cu asiatici blond-roşcaţi cu ochi albaştri (zona BMAC). Ainu provin la origini din migrații cu o vechime atestată de 11000 de ani, probabil dinspre continentul numit de arheologi Laurasia, acolo unde se află acum Arhipelagul Indoneziei. Siturile subacvatice ale Japoniei, în principal Yonaguni, de lângă

Ryukyu, atestă o dată în plus acest lucru. Alfred R. Radcliffe Brown ilustrează și cultural ideile despre Insulele Andaman, indicând faptul că forma și decorația geometrică a vaselor este foarte asemănătoare cu aceea a triburilor central și sud-est asiatice din perioada Neolitică (atestată acolo începând cu 8000 îH), aceea care a generat şi un alfabet format din 31 de semne (scrierea geometrică – pare decoraţie, dar nu e - există și pe vasele neolitice de la noi și din toată aria Asiei Mici şi Balcanilor).

Chestiunea identitară a substratului a rămas deci activă, cercetători ai veacului XX s-au ocupat de ea și s-a încercat proiectarea unor prime linii de migrație atât dinspre Andaman (în fapt dinspre dispăruta Laurasia) către Asia Mică (Gőbekli Tepe, mileniul al XI-lea îH), cât și spre Asia Centrală, peste axul lanțurilor muntoase continentale, în general prin pasuri montane și de-a lungul unor cursuri de apă. Actanții acestei migrații, inclusiv mongoloizi antrenaţi de marile schimbări climaterice de la finalul ultimei glaciaţiuni, au fost aceia care au atins Laponia și, peste puntea Behringiei, Americile, cu mult după ce Homo Sapiens ajunsese acolo folosind calea Oceaniei şi acoperise vechile culturi megalitice care au, în unele locuri, o atestare de 13.000 de ani (Peru). De asemenea, acest prim flux migrator de la final de Paleolitic s-a împrăștiat și în Europa de Nord (pe locurile viitorilor vikingi şi germanici). Această migrație s-a așezat şi ea peste Paleoliticul nativ din zona Marii Bariere și al Europei de Nord, ale cărui mărturii (arheologice, craniometrice, genetice – măsurători ADNmc) sunt vizibile până astăzi şi se ridică de asemena la 13.000 de ani (Polonia, Germania, Ţările de Jos, Franţa, Spania, Malta unde Neanderhalienii au o vechime de aproape 40.000 de ani, ca şi la Porţile de Fier ale Dunării). Studii sistematice, în principal ale arheologilor ruși, începând cu Rostovtseff, dar nu numai și până în prezent (menționez lucrarea lui V. Gordon Childe – *The Most Ancient East. The Oriental Prelude to European Prehistory* din 1929, lucrările Congresului Internațional al Arheologilor cu tema *The Abash common historical culture. Genesis, Development, Heritage*, Rusia, Ceboksarî, 2003, ca și *Raportul Federației Internaționale a Drepturilor Omului și al Grupului Helsinki de la Moscova*, din 2017, capitolul *Early Baltic Cultural Contacts Bridge Proto-Celtic, Unetice Culture to Proto-Vedic Sintashta* care susţin, toate, faptul că Paleoliticul a fost perioada în care migrația venită dinspre Laurasia a întâlnit Denisovanii, adică un tip al Neanderthalienilor din Asia și a configurat o nouă tipologie umană, un nou bloc identitar eurasiatic cu mari capacităţi de extensie, iar ilirii și tracii în sens larg au fost puntea de legătură (mai exact urmașii) acestui impact. De la Neanderthalieni (numele provine de la râul Neander din Germania alături de care această specie a fost pentru prima oară descoperită de arheologi) moştenim până astăzi acul de cusut, ca și îmblânzirea unor animale: câinele, pisica (în Munţii Caucaz cu o atestare de 13.000 de ani – conform unor picturi rupestre).

La începutul Neoliticului, 8000-5000 îH, a existat un al doilea mare val de migrație, care a produs sedentarizarea omului (agricultura, domesticirea animalelor mari, aşezări stabile și fortificate, un tip de religie) în tot arealul Marii Bariere, de la Baltica la Pontul Euxin. Ea a fost în mod preponderent venită dinspre sud (Anatolia) și Asia de Sud-Est (în lungul Drumului Mătăsii) și a pregătit chiar naşterea entității indo-europene, deoarece semnele *Zend Avestei* și *Vedelor* au rămas repere ale civilizațiilor ulterioare, uneori vizibile până astăzi (mai ales la rădăcinile religiilor), după cum toponimele păstrează și ele amintirea Civilizației Harappa (Mohenjo Daro, dar și Mehrgrath) din lungul miticului fluviu Saraswati, care s-ar fi vărsat în ocean prin două guri, una în Golful Bengal (de unde veniseră pe continent, prin Insulele Andaman, fugarii Laurasiei) și alta în Marea Arabiei, de unde fugarii, făcând navigaţie de cabotaj, ar fi atins Anatolia. Mitul fondator al civilizațiilor de după Marele Potop este invocat aproape identic cu al fluviului Saraswati și de mitologia Istrosului tracic (Dunărea) ca fluviu formator european, păstrător și comunicator de identitate, cu o gură de vărsare invocată lângă Peninsula Istria şi alta în Pontul Euxin, lângă colonia Miletului din veacul al VII-lea îH, numită din acest motiv chiar Histria.

Al treilea val de migrație a fost al indo-europenilor, care au mers dinspre Drumul Mătăsii, prin Anatolia, prin Poarta de Fier a Asiei, cam la 5000-3000 îH (cimmerieni), spre nord, în lungul Marii Bariere. Această migrație a fost urmarea crizei de sfârșit a Epocii Bronzului (inclusiv una climaterică) și de început a Epocii Fierului, aceea care a dus la apariția a numeroase căi de migrație, atât în lungul Mediteranei (acvatice), cât și prin pasurile montane și văile râurilor (de uscat), învăluind, practic, întreaga Europă, până în Finisterra (coasta Atlanticului), atestînd astfel faptul că nu numai în sens geografic, dar și istoric, Europa este o peninsulă a Asiei.

Toate aceste valuri de migrație au produs reașezări identitare în întreg arealul Marii Bariere, au creat numeroase identități, popoare și civilizații, au pus fundamentele lumii moderne și contemporane. Această lume, căreia îi aparținem în prezent, n-a pierdut, nici în interiorul a ceea ce s-ar putea numi aria intercontinentală a populațiilor de substrat, cum n-a pierdut nici în Balcani sau Anatolia, sensul apartenenței la un uriaș întreg originar. Marele vortex al civilizațiilor de substrat a rămas un reper care poate fi încă privit ca un tot identitar, dincolo de orice alte soluţii şi tentații fragmentare. Sunt numite – în sens larg – uralice (după lanțul muntos al Uralilor, care face granița continentală dintre Asia și Europa) toate popoarele de substrat ale Marii Bariere: estonieni, letoni, finici (ingri și kareli), veps, voti, sami, mari, mordvini, merya, meshkera, muroma, komi, udmurti, unguri (ceangăi și secui), khanti, mansi, neneți, eneți. Balticii (în sens majoritar sarmați la origini) formează (tot după criteriul strict geografic) un grup aparte, în care se cuprind: lituanii, letonii și popoarele dispărute din Prusia Orientală, Yotvingia, Galindia (balticii de Nord), precum și balticii de Sud ori danubiano-balticii conform istoricului ceh Kristian Thurnvvald, popoare de asemenea dispărute, dar care ne-au creat pe noi și supraviețuiesc parțial în diverse entități din Asia Mică, Balcani și Europa (dacii, moesii, dalmații, tracii propriu ziși - triballii, dardanii, bessii – tracii din Asia Mică - misienii, bithynii, frigienii). De fapt însă, triburile de traci, din care făceau parte şi dacii, au fost inventariate cam la o sută, grupate pe confederații, faţă de 35 câte menţiona Homer (comparativ cu patru triburi greceşti). Istoricul Ivan Duridanov din Bulgaria consideră că și pelasgii fac parte din acest orizont, în vreme ce Vasile Pârvan susţinea că aceştia sunt substratul Europei însăşi de la finalul Paleoliticului, amestecul dintre Neanderthalieni şi Homo Sapiens, „rasa Uriaşilor”, deasupra căreia s-au format tracii, urmaşii miticului Trax, fiul lui Ares, zeul războiului. Balto-slavii (bielorușii) apar ca identitate după secolul al VI-lea dH, odată cu intrarea triburilor de slavi în zonă.

Grupurile lingvistice aflate pe traseul liniei de substrat cuprind, în afară de baltici și slavi, pe ugri (permiacii, komi, udmurti, khanti, neneți, eneți), finici (finlandezii, estonienii, dar și finicii de Volga sau de Est, indo-europeni aflați pe Inelul de Aur al Rusiei, care cuprindea Moscova, precum și tot teritoriul de până la sud de Rostov, unde se află Lacul Nero, cu o vechime de 500.000 de ani), fino-ugri (sami, kvenii din Finlanda, kareli, mordvini, mari, ingri, izhorieni, selkupi, voti, unguri). La limita dintre baltici și finici s-a format grupul fino-balticilor (ciuzii). Pentru noi, românii, grupul balticilor este cel mai important, deoarece ei înşişi s-au definit ca având origini comune cu ale tracilor, din care ne tragem și noi.

Balticii au fost menționați de Tacitus în *Germania*, 98 dH, cu numele generic suebi (de la Mare Suebicum, cum numeau latinii Marea Baltică). De aici a și derivat denumirea de suabi, Suabia, o extensie baltică (în principal sarmată) în zona germanică, despre care unii cercetători cred, fără temei, că ar fi slavi. Din ei au derivat şi suabii din Peninsula Iberică. Suabii de Nord (Baden-Wùrtenberg, de unde izvorăşte Dunărea, axul continentului; pe stema medievală a provinciei figura grifonul) și cei de Dunăre (șvabii din Banat) sunt însă originar baltici, cursul fluviului va fi favorizat circulaţia şi aşezarea lor, au aceeaşi rădăcină identitară ca și noi. Balticii sunt indo-europeni, rezultat al valului de migrație de la sfârșitul Epocii Bronzului, venită pe Nipru și Don dinspre Anatolia, dar și dinspre Carpații Albi, unde trăiau dacii libei. Ei ocupă o suprafață cuprinsă între Marea Baltică, Lacurile Mazoviene, Podlackie și Podolia și se întind, spre sud, până pe locurile Bugului de azi (anticul Hypanis). Au dat mixturi cu finicii și slavii: balto-finicii și slavo-balticii. Există o convergență lingvistică între baltici și arieni (germanicii) sau iranici, ca și între baltici și uralici în sens larg. Cultura neolitică de tip baltic de la Fatyanovo de pe Nipru, din mileniul al III-lea îH, avea un fond comun cu al Culturii Vinča de pe Dunăre, comparaţie făcută de arheologii ruşi. Alfabetul compus din 31 de litere folosit la Fatyanovo şi derivat din decorația geometrică a vaselor (cu origini în Insulele Andaman) a fost folosit și la Vinča. Trebuie menționat în acest context și faptul că există până astăzi (legăturile sunt bănuite, dar n-au fost demonstrate) o similitudine de nume între baltici și populația balti, de origine tibetană, din nordul Pakistanului (Bazinul Tarim, în principal oaza Kotan), din regiunea Baltistan (dar și, în mică parte, din India și Afganistan). Ei sunt urmași ai triburilor Dardi (altă asemănare de nume cu Dardanii, triburi de traci), regiunea Dardistan. Triburile Dardi vorbeau sanskrita vedică (mileniul al II-lea îH; și tracii, în acelaşi timp cu ei tocharienii, au avut numeroase repere vedice în cultura religioasă; de asemenea, ideea că sunt „munteni” – vezi originea tibetană pentru balti – a existat pretutindeni în lumea tracică).

Balti, în prezent 247.520 de vorbitori, nu folosesc o limbă indo-europeană, ci una tibetană (grupul de limbi tibetane este format din vorbitori puternic influenţaţi de chineză). Sunt budiști care au drept semn religios svastica (ea a figurat ca simbol și în toate reprezentările triburilor de traci propriu-zise, apoi la grecii antici).

Lituania este o țară baltică, mărginită de Marea Baltică la nord, Letonia la nord-est, Rusia la est, Ucraina la sud, Polonia la vest. Are o suprafață de 65.300 km^2 și o populație de 2.821.674 locuitori în 2017. Vikingii şi Rusia și-au adjudecat alternativ teritoriul ei prin numeroase războaie. Sub suedezi s-a introdus alfabetul latin (1865), iar țara a traversat perioada renașterii naționale și identitare. Astfel, medicul lituanian Jonas Basanavičius (1851-1927), având prilejul să profeseze la spitalul din Lom pe Dunăre, în Bulgaria (Provincia Montana, nu departe de Timocul bulgăresc - Lom ca toponim este şi el extrem de vechi, mai există un Lom în Norvegia, aşezare istorică de asemenea, unde se află o celebră biserică din lemn vegheată de capete de grifoni pe acoperiş), și-a dat seama că înțelege multe cuvinte de-ale localnicilor și nici structura gramaticală nu-i este străină. La întoarcerea în Lituania, în 1882, a promovat ideea originii comune a celor două limbi, din acelaşi trunchi, probabil sarmat. A fost unul dintre actanţii Renaşterii naţionale a Lituaniei pe acest fundament, fondator al mişcării de independenţă (obţinută în 1918), semnatar al Actului de Independenţă al ţării şi este numit până astăzi „patriarhul naţiunii". Pe stema Lituaniei independente de după 1991 figurează un unicorn şi un grifon, al doilea a fost şi simbolul tracilor, primul a fost folosit de Cantemir în *Istoria Ieroglifică* pentru a vorbi despre sine însuşi (Inorogul).

Pe pământul Lituaniei primul val de migraţie a fost la 10.000 îH, după ultima glaciaţiune, apoi a urmat un val neolitic (4000-3000 îH). Scrierea s-a folosit târziu, după venirea primilor refugiaţi bizantini fugiţi din calea migraţiilor şi a Cruciadelor, sec. 10-12 dH. S-a invocat istoria comună a Lituaniei şi Poloniei din cadrul Uniunii Lituano-Polone (fondată în veacul al XVI-lea), ca şi faptul că Renaşterea Poloniei s-a numit Sarmatism, ceea ce amintea şi folosea - la fel ca în cazul Lituaniei - trecutul profund ca pistă de consolidare şi unire identitară, cu intenţia de a pune împreună pentru prezent şi viitor rezultatele oferite de această opţiune. Fapt istoric împlinit, graniţa Uniunii Lituano-Polone a atins Marea Neagră şi a cuprins la un moment dat o parte din Moldova, adică a acoperit toată lungimea Marii Bariere Continentale. Bătălia lituanienilor (ca şi a polonezilor) de-a lungul istoriei a fost aceea de recunoaştere de către europeni a calităţii lor de unici continuatori ai mesajului de civilizaţie lăsat de Bizanţ, adică de actanţi ai Marii Bariere. De unde şi numeroasele diferende cu Rusia, fiindcă Moscova chiar fusese recunoscută drept „a treia Romă", Ivan cel Groaznic se căsătorise cu o bizantină din neamul Paleologilor, fapt luat în considerare şi judecat ca intolerabil de Napoleon Bonaparte, dar nu numai, pentru că intrarea fasciştilor în Rusia a avut loc, nu întâmplător, în aceeaşi lună şi zi cu intrarea lui Napoleon în Rusia. Această bătălie culturală şi nu doar, folosind parametrii daţi de istorie pentru a naviga în lumea prezentului, a dat roade (fodul chestiunii este economic şi se referă la bogăţia de resurse naturale a Asiei, cel mai mare continent planetar – David Cameron, primul ministru al Marii Britanii înainte de BREXIT, a și spus că "e imoral" ca un teritoriu atât de bogat ca Siberia să aparţină Rusiei).

Lituania a devenit independentă faţă de Rusia în 1905 (şi din nou în 1991), a înfiinţat Societatea Ştiinţifică Lituaniană (la noi acest fel de societăţi au apărut după Mica Unire) în 1907, iar istoricii au continuat să invoce în clar dreptul Lituaniei de a fi parte a Marii Bariere Continentale. Ţara a rămas independentă până în 1940, a fost ocupată de nazişti în perioada 1941-1944 şi apoi a devenit republică sovietică în cadrul URSS până în 1991, când a redevenit independentă, revenind la Constituţia antebelică, adică la unitatea cu propriul ei trecut. Dincolo de toate aceste chestiuni, cu sens nu în ultimul rând politic, există argumente oferite de toponimie, onomastică şi lingvistică, invocate până astăzi şi care stabilesc relaţii profunde între români şi lituanieni. Ele sunt bazate, ce-i drept, pe o legendă fondatoare: Polemon al II-lea al Pontului ar fi migrat, în secolul I d.H., către zona Lituaniei (Pontul devenise, în secolul I dH, client al Imperiului Roman – de pe vremea lui Mithridates al VI-lea, dar, ca entitate, aparţinea tribului tracic al taurilor). Fiul lui, Kunas (frigienii spuneau *kune* la câine, în Bithynia se spunea *qan*), ar fi fondat Kaunas, în calitatea lui de voievod al Aukšitaitiei (în traducere Muntenia. Azi Lituania în întregul ei este fosta Aukšitaitia, atunci mai cuprindea şi Samogitia – toponim din seria **Samo**thrace, Massa**getia**). Nepotul lui Polemon al II-lea, **Ker**nius, ar fi fondat

Kernavé. Dincolo de rădăcina extrem de veche a toponimului, ambele localităţi au avut un rol fabulos în istoria ţării, iar contextul în care s-au evidenţiat merită relevat. Jan Długosz scria, în veacul al XV-lea, că romanii au făcut Kaunas. Pe stema oraşului se află un taur cu crucea între coarne aşezat pe o corabie. Taurul a fost simbol solar în Anatolia şi Egiptul vechi, era reprezentarea zeului suprem. El „călătorise" pe apă, în viziunea lituanienilor, până la **Ker**navé). Faptul istoric atestat însă este că, în veacul al V-lea, împăratul Bizanţului, Leo Tracul, a trimis misionari pentru a creştina Nordul. Ei erau apartenenţi ai Conciliului de la Chalcedon, din 451 (care susţineau dubla natură a lui Iisus, umană şi divină, tendinţă cu originile în Anatolia). Situaţia creştinătăţii orientale în Lituania (ca şi în Polonia şi în întreaga zonă de nord a Europei) şi lupta de mai târziu a Cavalerilor Teutoni (care au ars Kernavé în întregime) contra ei şi pentru instaurarea catolicismului a început cu această mişcare timpurie, al cărei semn identitar era clar. Cea mai veche biserică păstrată în Lituania este Sf. Nicolae din Vilnius, făcută de ruteanul Ostrogski (originile acestui sfânt erau anatoliene, se născuse în Lycia; toate bisericile voievodale ale lumii ortodoxe aveau hramul Sf. Nicolae (şi ale unora din perimetrul catolic, ale căror popoare aveau origini anatoliene; de altfel a călătorit la Vatican și este sfânt al tuturor creştinilor; există chiar un Anti-Sfânt Nicolae, cel cu bățul, care-i bate pe copiii neascultători). Plecînd în Rusia, Dimitrie Cantemir a construit, după planuri proprii, în Mala Rosia, la Kantemirovka, o biserică având hramul Sf. Nicolae, ca şi aceea din Iaşi unde osemintele lui au fost aduse mai târziu). **Ker**navé are până astăzi un drum secret, subteran, podit cu bârne de lemn (cum avea și Bucureștiul), care a fost folosit în secolele 5-7 dH (perioadă cu totul frământată din cauza marilor migraţii, limba dacilor a dispărut cam în aceeaşi perioadă de timp). Şi Bucureştiul a avut un astfel de drum secret, post-roman, pe unde se putea trece călare. Banca Naţională este construită deasupra lui. **Ker**navé este din seria toponimelor cu rădăcina pelasgică **ke**r-: **ker**kinites, **ker**aunieni, **Ker**ci, prezente în Trakia, dar şi oriunde au trăit populaţii de substrat, până în Finisterra (în Franţa de azi, în Aquitania **- Ker**leskan, **Ker**cado, **Ker**mario). Şi azi **Ker**navé este numit „Troia Lituaniei" fiindcă a rămas, ca şi Kaunas, un simbol în jurul căruia s-a format identitatea naţiei moderne. Dincolo de orice mitologie, oraşul are atestare arheologică din Paleolitic şi se află pe Neris (şi noi avem o Nera), într-o vale plină de morminte neolitice de tip kurgan, exact ca acelea tracice presărate prin toată Bulgaria. În Epoca Fierului cetatea avea o zeiţă (ca şi Tomisul la noi de pildă), numită Pajauta. După Herodot, triburile Neuri erau native în zonă. Religia veche a lituanienilor mai avea un zeu numit Vélés (în Macedonia există o localitate cu acest nume, la noi a dat numele proprii Velescu, Velea, în Moldova Velcescu, la aromâni Velciu), zeu care susţinea spiritele vii ale oamenilor, o zeiţă Bentis (şi dacii aveau zeiţa Bendis, a Lunii şi vânătorii, devenită mai târziu, la greci, Artemis, moştenitoarea Cybelei anatoliene), o Laima, zeiţa Soartei (care aminteşte de Lamia frigiană, apoi grecească, cea cu picioare de raţă). Merită evidenţiat un spiriduş minor, maliţios, al pădurii, care avea braţe şi picioare foarte lungi şi subţiri, numit Baubas. Şi în folclorul copiilor din România există până azi Baubau, un spirit al Întunericului, menit să-i sperie. Ca într-o adevărată Muntenie, în Aukštaitia legătura dintre om şi zei se făcea prin intermediul pădurii, iar stejarul era arbore sacru. În Lituania există şi astăzi rugăciuni care se fac în luminişuri de pădure, ca şi pe Valea Timocului ori la noi. Basanavičius a dat o listă de cuvinte paralele, valahe şi lituaniene, care au aceeaşi rădăcină şi acelaşi sens, considerând deci că au şi aceeaşi origine lingvistică şi identitară. În prezent lista cuvintelor traco-dacice din lituaniană a ajuns la 600. Ion I Russu a dat o listă de 200 de cuvinte dacice în limba română, adică o zecime din fondul nostru semantic de bază, iar istoricul bulgar Ivan Duridanov, specializat în istorie veche, a dat o listă de 160 de cuvinte de origine tracică în bulgară (zona valahă). Russu considera şi că daco-tracii erau înrudiţi cu ilirii (care ar fi fost la origini triburi de dardani; dardanii, bessii, paionii, dacii erau confederații de triburi). Cuvântul românesc *balaur* de pildă există şi în albaneză (foştii iliri) ca *buljar* (şarpele de apă, simbol al Dragonului mitologic biruit de pământeni după Marele Potop. De altfel, *Cronica lui Nestor* din veacul al XI-lea îi considera pe lituanieni chiar urmaşii biblicului Japeth). În greacă *pelorion* înseamnă monstru, în latină *beluaria* era fiară, iar pentru irlandezi *Balor* era un uriaş mitologic care putea fi ucis doar cu un fulger aruncat în ochi de zeul suprem (Theshub la hittiţi, Thor la germanici, Gebeleizis la traci). Balor face parte din seria de uriaşi cu care Homer a presărat Mediterana (vezi *Odiseea*). Mitologia nordică nu pierde nici ea din vedere seria Uriaşilor. Caesar, la 53 dH, scria că geţii şi dacii vorbeau aceeaşi limbă şi trăiau la răsărit de Pădurea Hercinică (Chercinică ↔ **Ker**cinică, adică Neagră, cum i se spune şi astăzi. Vezi şi

Munţii Hercinici din Dobrogea, zonă primordial scito-sarmată, latinii o numeau Scythia Minor). Dacă numărăm fortăreţele edificate de traci şi ale căror urme există pe teren, de la Tracoščian (Croaţia), păstrată şi valorizată în timp de familia Draškovič, la acelea din Slovacia (Zemplin), Ucraina (Mala Kopania, Solotvino) şi Maramureş (Onceşti), atunci arealul la care se referiseră Herodot şi Caesar este corect. În ce priveşte cuvântul negru însuşi, el are o istorie notabilă şi în lumea traco-ilirilor. Ei spuneau negru - Aoos (Râul Negru din Epir, tradus de slavi ca Črna Reka), Auxinos (pentru greci Euxinos era [Marea] Neagră), Axioupolis, în Trakia grecească, unde s-a descoperit de curând un faimos şi bogat mausoleu tracic. Prin filtrul venet, în traducere, Axioupolisul iliro-trac a dat Maurovalacchia din Peninsula Istria (Valahia Neagră). Un alt cuvânt care apropie lituaniana de română este legat de albinărit. În Lituania se spune *medu* la miere, în româna medievală şi bisericească se spunea *med*, cu originea în indo-arianul *medhu* (dulce). Tot astfel, în Lituania se spune *daina* pentru cântec, ca şi în româna medievală, unde daina este refren în baladele populare: *daina, daina* cu sensul cântă, cântă (Homer invoca şi el, ca refren, în *Iliada* (traducerea Murnu): *Cântă zeiţă mânia ce-aprinse pe-Achil Peleianul*). În sanscrita *Vedelor* se spunea *dhena* (cântec şi dans), iar în *Zend Avesta* se spunea chiar *daina*.

Trakai - Pe lângă Kaunas (numele toponimului a existat și în regatele neo-hittite) şi Kernavé mai există în Lituania toponime cu un bogat conţinut identitar şi care au făcut istoria ţării. Cel mai important este Voievodatul Trakai (unitate administrativă şi astăzi) care a fost, întotdeauna, proprietatea regelui însuşi. El este însoţit de numeroase derivate toponimice: Trakinkai, Trakiškiai, Trakséda, Trakininkai. Dar referinţa nu este la traci, ci rădăcina cuvântului înseamnă luminiş de pădure, locul celui mai vechi cult al populaţiei de substrat, care venera stejarul ca arbore sacru. Zona este rezervaţie etnografică protejată. În ce priveşte portul popular, trebuie remarcat că femeile poartă fotă şi iie cusută cu motive geometrice (punct în cruce, noi chiar îl numim punct românesc, deşi nu este), salbă, iar bărbaţii pantaloni strâmţi, ciorapi albi şi opinci, cămaşă peste pantaloni şi brâu. Mâncarea tradiţională este plăcinta cu brânză. Dar există la sud de zona Trakai şi alte toponime care ilustrează originile identitare ale locului: oraşul Alytus (latinii numeau, preluând cuvântul de la daci, Alutus – Oltul), capitala voievodatului Alytus, rută comercială şi punct de legătură cu Polonia şi Belarus, loc important al Războiului pentru Independenţă al Lituaniei din veacul al XIX-lea. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial la Alytus a fost un câmp de concentrare pentru prizonierii polonezi şi lituanieni. Trebuie spus că exista şi în Franţa (în fosta Occitania) un râu numit chiar Olt încă în Evul Mediu timpuriu (azi Lot), afluent al Garonnei. Anual la Alytus au loc festivaluri folclorice. Voievodatul Alytus e cuprins în zona etnografică Dzukija (sau Dainava), toponim care aminteşte de repere asemănătoare ale lumii vechi: Pasul Dukla din Carpaţi, la graniţa dintre Slovacia şi Polonia, locul unor lupte însemnate contra naziştilor în 1944, ca şi Duklja în Croaţia, fostă Dioklea iliro-tracă, locul unde s-a născut viitorul împărat roman Diocletian (Diokles). În sfârşit, nu putem să nu pomenim de celebra Orsha (azi în Belarus, unde i se spune Vorşa – Вopшa; şi noi avem Orşova, Borşa), locul bătăliei din 1514, unde forţele lituaniene, aliate cu polonezii (30.000 de oameni), erau conduse de hatmanul Konstantin Ostrogski (rutean), iar cele ruse (80.000 de oameni) ale Marelui Voievodat al Moscovei de prinţul Mihail Bulgakov-Goliţîn (la origini lituanian) şi Ivan Celiadnin, şeful cavaleriei. Lituanienii au ieşit victorioşi. În amintirea acelei bătălii Ostrogski a edificat biserica Sf. Nicolae din Vilnius, de rit ortodox. Totuşi războiul a continuat până în 1529, iar Lituania a fost silită, în final, să cedeze Rusiei Smolensk (toponim şi el foarte interesant, al cărui nume aminteşte de Smolnâi, aflat pe Inelul de Aur al Rusiei, de românescul smoală, de Smolika din Grecia, de Smolianî din Belarus şi de toată medicina tracilor legată de petrol şi bitum, având numeroase referinţe primare în istoria antică, inclusiv acelea legate de fondarea Veneţiei, aşezată de traco-ilirii din Dalmaţia pe trunchiuri de molid impregnate cu bitum). O cetate importantă în Lituania vremii a fost Rechitsa (Reşiţa), atestată din veacul al IX-lea dH., care a devenit centrul unui voievodat concurând, la un moment dat, cu Rusia Kievleană. În fine, nu putem să nu menţionăm faptul, foarte important, că vreme de secole Lituania a fost condusă de ruteni. Rutenia era un regat mare, important (Rutenia Albă pe loccul Belarusului şi Rutenia Neagră spre Ucraina, adică de Nord şi de Sud, ori de Sus şi de Jos după geografia sarmată). Opţiunea rutenilor a fost ortodoxă, în general pro-slavă, spre deosebire de lituanieni, care, prin Mindaugas încă, deveniseră catolici. Situaţia a fost conflictuală până în veacul al XVI-lea, când populaţia a îmbrăţişat majoritar protestantismul de

tip lutheran. Dar ştiau prea bine cine sunt ei fiecare în parte, identitar vorbind, deoarece lupul ca semn de nobleţe, vechi totem tribal, a făcut parte din numeroase steme rutene. Au fost ruteni Ostrogski (de la Ostrog, adică Ostrov), Sapieha, Czartoryski ş.a. În ce priveşte familia Sapieha, cu o stemă asemănătoare cu a voievozilor de Celje, trebuie din nou spus că, în timpul luptelor contra Cavalerilor Teutoni, Leu (nu Lev) Sapieha s-a dus la Moscova şi i-a cerut lui Alexandr Nevski, prinţul Vladimirului şi Novgorodului, ca Lituania (Rutenia implicit) să devină parte a Principatului Moscovei pentru a putea rămâne ortodoxă. Dar ruşii aveau alte bătălii de dus, în principal din cauza tătarilor, astfel încât ruga lui n-a fost auzită. S-a pribegit şi a rămas în Rusia. Dinastia exista încă la 1917, când ultimul Sapieha a fugit de Soviete în Africa. Lituania însăşi ca nume de ţară are cel mai probabil origini bizantine. În greacă lithos însemna piatră, definea hotarul, era vorba despre piatra de hotar. **Lit**-uania şi **Lit**-ovoi au avut aceeaşi semnificaţie originară: desemnau limita, hotarul de influenţă al Bizanţului. Această identificare bizantină a avut însă un precedent al substratului însuşi: se spunea **bana**, **bană** pietei de hotar. **Ban**at a denumit întotdeauna o zonă de graniţă, fie că era vorba de Banatul de la Dunăre, fie de **ban**atul goralilor din Carpaţii Albi (matematicianul polonez Stefan **Bana**h era goral, avea origini

Letonia este o ţară baltică având o suprafaţă de 65.589 km^2 şi o populaţie de 1.953.200 de locuitori în 2016. Se învecinează cu Estonia la nord, Rusia la est, Belarus la sud-est, Lituania la sud, Marea Baltică la vest. Este membră a Uniunii Europene, NATO, Naţinuilor Unite, iar moneda euro a fost introdusă în 2014. La origini pe acest teritoriu au existat patru triburi baltice care au dat numele regiunilor ţării: Latgalia (de la care a derivat Letonia), Curonia, Selonia, Semigalia. Trebuie spus că din Semigalia a făcut parte Selonia, numită azi şi Aukšeme, adică Muntenia (ca Aukšaitija pentru lituanieni). Drapelul istoric era, ca al tuturor ţărilor nordice (dar şi al hemshin din Alpii Pontici, al frisienilor sau al armatolilor valahi din Războiul de Independenţă al Greciei), o cruce care împarte în patru câmpul dreptunghiular al drapelului (cruce neagă pe fond alb în acest caz, dar având în centrul crucii grifonul). Stema actuală are un grifon şi un leu, veghind de o parte şi de alta un scut pe care se văd de asemenea un grifon şi un leu, aşezaţi sub trei stele şi un soare. Toate sunt simboluri folosite din plin de-a lungul istoriei (şi azi stema Macedoniei are un soare, şi regatul lui Alexandru Macedon îl avea, la noi Soarele şi Luna sunt simboluri folclorice), dar le menţionăm pentru că aşează entitatea letonă într-un orizont de apartenenţă la lumile vechi, orizont din care au făcut parte şi strămoşii noştri. Numeroase localităţi au finalul în -şte: Akn**īste**, Il**ūkste**. Câteva localităţi din Selonia sunt înfrăţite cu Târgovi**şte**. Româna are şi ea fenomenul extrem e vechi al toponimelor terminate în -şte: Săli**şte,** Grădi**şte** (gord însemna în frigiană oraş, Gordion a fost chiar capitala, a dat, prin metateză, mai ales după venirea slavilor în Balcani, gorod, grad; l-au folosit şi vikingii). Sufixul este funcţional şi în bulgară (oborî**şte** – locul unui obor, târg). Din punct de vedere istoric aceste patru triburi au făcut parte din al treilea val de migraţie venit în zonă în mileniul al III-lea îH, pentru a controla marea rută comercială dinspre Scandinavia spre Anatolia şi Grecia, apoi Bizanţ (Drumul Chihlimbarului). Lingvistic vorbind, letona este o limbă baltică influenţată mult de slavă. În veacul al XII-lea Vaticanul a început o cruciadă pentru creştinarea teritoriului (Cruciada Letonă), care a şi fost parţial cucerit şi catolicizat, iar noua entitate (cuprinzând şi o parte din Estonia) s-a numit Terra Mariana (1207-1561). Ordinul Leton era recunoscut ca parte a Ordinului Cavalerilor Teutoni. A rămas notabil pentru istoria Letoniei faptul că Riga a făcut parte din Liga Hanseatică, marele drum comercial al nordului european, alături de Novgorod, Danzig, Falsterbo (în Suedia), Lùbeck, Hamburg, Kőln, Bruges, Londra ş.a. Poate şi din cauza acestor legături comerciale şi umane, odată cu apariţia lutheranismului, mare parte a Letoniei a renunţat la catolicism şi a devenit protestantă. Din veacul al XVI-lea, după războiul livonian, a fost parte a Uniunii Lituano-Polone (un alt factor care a favorizat introducerea Protestantismului, cu excepţia latgalienilor, care au rămas majoritar catolici). Abia în veacul al XIX-lea Junii Letoni (ca şi Junii Turci în Imperiul Otoman, în acelaşi perimetru de timp) au început mişcarea de modernizare şi renaştere naţională a ţării lor. Mulţi au devenit de stânga sub influenţa revoluţiei ruse din 1905. Declaraţia de Independenţă a fost dată în 1918 şi recunoscută de celelte ţări în 1921, după ce în 1920, în cadrul războiului letono-polon (Rusia versus Letonia plus Polonia) Armata Roşie a ocupat răsăritul ţării. Letonia a fost independentă în rest până în 1940, ocupată de nazişti în intervalul 1940-1944, devenită republică sovietică în perioada 1945-1991 şi redevenită republică independentă din 1991, avînd aceeaşi constituţie cu aceea din 1922 şi păstrând astfel continuitatea identitară cu Actul de

Independenţă de la 1918. Din punct de vedere lingvistic letona face parte din grupul limbilor indo-europene, fiind o limbă baltică în care se păstrează încă multe trăsături arhaice, de dinainte de venirea slavilor în zonă. Se foloseşte alfabetul latin. Astfel, trăsături ale originilor sarmate au rămas vizibile în semantică, ceea ce alcătuieşte o unitate de substanţă a limbii letone cu restul limbilor baltice. În plus, letona are două intonaţii melodice pentru multe cuvinte, intonaţii care produc diferenţe semantice, ceea ce se mai întâmplă doar în chineză, unde există patru tonuri melodice care produc modificări semnantice. Dar mai mult decât lingvistic, vechea identitate este prezentă în portul popular şi folclor, cu deosebire în dans. Portul popular actual derivă din acela care apare pe resturi de vase în mileniul I îH: iie, salbă, fusta lungă cu benzi de culori diferite, fiecare bandă brodată cu motive geometrice cu punct în cruce. Bărbaţii poartă cămaşă folclorică la fel ca la noi în zona Sibiului (portul de Sălişte), cu punct negru pe alb, pantaloni strâmţi, brâu. Anual se organizează festivaluri folclorice, de întâmpinare a primăverii sau de celebrare a verii unde, după acelaşi model ca şi la noi sau în Peninsula Istria, se cântă, se dansează, se mănâncă mâncăruri tradiţionale, iar meseriaşii îşi aduc produsele la târg ori fac pe loc obiecte de suvenir.

Fino-balticii (ca poziţie geografică) formează un grup lingvistic (finicii) vorbit în Finlanda, Estonia, Karelia, Ingria (de către ingri or izorieni şi de către voti), vepsii din jurul lacului Onega. Este o limbă fino-ugrică, unde persistă o componentă a limbilor cu formă fixă (finice), ca în China şi Japonia; întotdeauna accentul cade pe prima silabă a cuvântului, nu există diferenţa de gen a substantivelor între masculin, feminin şi neutru etc. Ungara este şi ea o limbă finică. A doua componentă a limbii fino-ugrice este indo-europeană (ugrii). Proto-finicii au migrat în această zonă dinspre Siberia, la 1000 îH. Ei veneau pe urmele unei migraţii ugrice de Neolitic (4000-3000 îH), venită dinspre sud şi sud-estul Asiei (indo-europeni care a dat permiacii, komi, udmurti – aceştia îşi spun ei înşişi ari, de la arian, după cum şi germanicii îşi spun arieni). Generic, ruşii le spun fino-balticilor ciuzi. Herodot a fost primul istoric care i-a menţionat pe finici în *Istoriile* sale. El se referea la triburile budinilor (vudinilor – votinilor – votilor) care foloseau unelte de fier (Epoca Fierului). Votii au făcut parte din Republica Novgorodului de la 1149 şi, în ciuda îndelungii lor apartenenţe la lumea rusă, ca şi a numărului mic de vorbitori, nu şi-au pierdut identitatea. Sunt chiar consideraţi populaţie de substrat a Ingriei. Ingria însăşi (care a devenit rusească după 1710 şi n-a fost niciodată independentă) se mărgineşte cu Lacul Ladoga (vepsii, punct important al varegilor pe Drumul Chihlimbarului) la nord şi cu Estonia la sud, formând astfel un continuum identitar al substratului. Karelia face parte din spaţiul rus din 1721. Trebuie semnalat în acest context că Rusia era atunci condusă de Petru cel Mare, acela care a făcut din Petersburg capitala Rusiei (l-a construit chiar ca oraş, documentele Cabinetului său atestă că fiecare palat, fiecare etaj şi fiecare cameră au fost proiectate cu aşezarea fixă a mobilierului, deoarece oraşul se află deasupra unei mlaştini, ca şi Veneţia. Metoda veneţiană de consolidare a mlaştinii cu trunchiuri de molid impregnate cu bitum îşi avea originile în procedurile traco-ilire de construcţie, folosite încă de la 6000 îH. De altfel, arhitectul Petersburgului care a folosit străvechea metodă a fost italianul Rastrelli, familie originară din Toscana, fosta Etruria). Petru I a construit, de asemenea, Flota Baltică. Trebuie menţionat iarăşi că în acea perioadă de timp Dimitrie Cantemir era consilierul său intim (palatul său a devenit apoi sediul Ministerului de Externe, unde a şi lucrat nepotul lui, Bantâş-Kamenski), iar toate documentele privind această parte a vieţii fostului domn al Moldovei se află în Arhivele Flotei Baltice din Petersburg, atestare indirectă, dar sigură, a faptului că va fi avut un rol în chiar apariţia acestei flote la graniţa de baltică a Rusiei, adică a Marii Bariere Continentale. În plus, trebuie adăugat şi că a doua soţie a lui Dimitrie Cantemir, Anastasia Trubeţkaia, era fiica ambasadorului rus în Suedia, jumătate lituanian şi jumătate rutean, pe stema lui figurau un grifon şi un cap de zimbru. Aceea a fost vremea războaielor contra lui Carol al XII-lea al Suediei, care a ajuns până în Ţara Românească iar, după înfrângere, a fugit la Istanbul. Dincolo de această linie balto-finică, a substratului şi nordului împreună, Cantemir a gândit chiar mai departe: a corespondat cu Leibniz (cu germanii) pentru fondarea Academiei Ruse, sărind peste bariera de atunci, a foştilor vikingi. Documentele legate de acest ultim fapt se află la Biblioteca Saltâkov Scedrin din Petersburg.

Estonia este o ţară fino-baltică prin aşezarea geografică, dar ugro-finică prin limba vorbită. Se mărgineşte cu Golful Finic la nord (dincolo de care e Finlanda), cu Lacul Peipus (format în perioada marii glaciaţiuni) la est (dincolo de care e Rusia), cu Letonia la sud şi cu Marea Baltică la vest (dincolo

de care e Suedia). Are o suprafaţă de 45.339 km^2 (cu cele peste 2200 de insule) şi o populaţie de 1.350.000 de locuitori în 2017. Este membră a Uniunii Europene, a NATO, a zonei Euro şi Schengen. Vechiul drapel al Estoniei, ca al tuturor ţărilor baltice, împărţea printr-o cruce câmpul (albastru) drapelului. În prezent drapelul este tricolor: alb, negru, albastru. Estonia face parte deopotrivă din aria popoarelor de substrat ale Marii Bariere Continentale, ca şi din Linia Nordului european. În sud-estul Estoniei trăieşte populaţia setu, care vorbeşte o limbă genetic diferită de estoniană, deşi este considerată un dialect al ei. Primele atestări arheologice de locuire din Estonia datează de acum 11.000 de ani (spre finalul ultimei glaciaţiuni) şi constă în morminte circulare de tip Arkaim. Cultura Kunda a fost contemporană cu Lepenski Vir, aflată între Porţile de Fier şi Timoc (zonă străromână), pe partea sârbească. Valuri noi de vânători au migrat spre Estonia, după analiza cu radiocarbon a unor vestigii, în perioada 8500-5000 îH. Ei au lăsat Cultura Narva. De la 3500-3000 îH apare cultura ceramicii cu motive geometrice (Corded Ware) extinsă spre nord dinspre sud-estul continentului şi începe sedentarizarea (se face agricultură). În mileniul al II-lea îH începe Epoca Bronzului (apar urmele sarmaţilor), iar din secoul al V-lea îH începe Epoca Fierului, aceea invocată de Herodot. Din secolul al XI-lea dH încep raidurile ruşilor şi vikingilor (cei scandinavi şi cei baltici) asupra acestui teritoriu, ca şi lupta triburilor locale pentru a-şi păstra identitatea. Vechii estonieni erau tengriişti şi venerau stejarul ca arbore sacru (şi astăzi în luminişurile pădurilor de stejari, considerate sacre, se desfăşoară manifestări religioase creştine). La începuturi credeau, ca hittiţii, tracii şi germanicii în Zeul Furtunii (înfăţişat cu trei fulgere în mână), numit la ei Tharapita (Theshub la hittiţi, Thor la germanici, Gebeleizis la daci). Până astăzi în Estonia portul popular are opincile, ciorapii albi la bărbaţi, cămaşa albă şi bundiţa, iar la femei şorţul, bluza brodată la fir cu motive florale, aceleaşi ca şi pe basma. Costumul se poartă la festivităţi populare, cea mai importantă fiind Festivalul Verii (la noi ar veni de Sf. Maria Mare). Fraţii Livonieni ai Spadei (germanici, catolici) au început creştinarea Estoniei la începutul veacului al XIII-lea şi au fost întâmpinaţi cu o rezistenţă îndârjită. La fel fuseseră întâmpinaţi şi vikingii. Totuşi, o parte a Estoniei, împreună cu Letonia, a devenit teritoriu teuton cu numele Terra Mariana. Restul ţării a ţinut de Danemarca. Din punct de vedere religios n-a fost linişte până la începutul veacului al XVI-lea, când a început Reforma şi majoritatea populaţiei a devenit protestantă de tip lutheran, aşa cum este şi astăzi. Războiul declanşat de Ivan cel Groaznic al Rusiei (căsătorit cu Sophia Palaiologhina, o bizantină care a introdus ceremonialul de Curte bizantin în Rusia şi a orientat ţara în sens creştin ortodox, cu sprijinul unor învăţaţi proveniţi de la Bizanţ şi de la Athos) a biruit definitiv Ordinul Livonian în 1560 şi i-a adjudecat teritoriul. La 1710, prin Marele Război al Nordului, întreaga Estonie a revenit Imperiului Rus. *Biblia* fusese traduă în estoniană în 1639, ca efect al Reformei (din 1601 datează *Biblia* lui Luther). Estonia şi-a obţinut independenţa în 1918, după Primul Război Mondial şi a devenit republică sovietică prin Acordul de la Tartu din 1920. A redevenit din nou independentă în 1991.

Setu este o populaţie care trăieşte în sud-estul Estoniei, regiunea Setomaa, diferită genetic de restul populaţiei (proba ADN). Drapelul setu cuprinde o cruce formată din motive populare geometrice, gen broderie cu punct în cruce cu roşu, iar fondul drapelului este alb. Culorile sunt şi ale portului popular, unde femeile poartă iie, fotă, o salbă din argint foarte bogată, cu un disc mare şi bombat în centru (astfel de salbe se moştenesc în familie), şorţ şi basma. Bărbaţii poartă ciorapi trei sferturi din lână tricotaţi cu motive populare roşu pe alb (pe un vas grecesc antic, unde apar traci, sunt pictaţi cu astfel de ciorapi cu motive geometrice), opinci, cămaşă peste pantaloni, brâu roşu, haină de aba lungă, albă, cu margini albastre. Casa tradiţională are fântână cu ghizduri de lemn şi cumpănă, casa însăşi este din bârne de lemn de brad, acoperită cu stuf. Toată gospodăria arată ca o mică fortificaţie, gardul e din zid masiv, ca la noi în Transilvania, spre Sălişte, casa şi acareturile sunt lipite unele de altele şi aşezate în careu (un fel de truli, ca în Ossetia, Messapia - azi Puglia în Italia, zonă iniţial iliră). Satele sunt grupate mai multe la un loc, apropiate, cum sunt şi la noi comunele formate din mai multe sate. Setu trăiesc atât în Estonia (15.000), cât şi în Rusia, la Peciora (sub 200). Toţi sunt creştini ortodocşi (mulţi de rit vechi), dar practică încă şi forme de cult pre-creştine, înglobate în practica religioasă curentă (unde stejarul continuă să fie arbore sacru ca şi la noi, ca şi în cultul dedicat zeiţei Artemis or eumenidelor în lumea greacă, la fel şi zeiţei Cybele, din Anatolia până în Malta). Se păstrează obiceiul rapsozilor populari care reţin epopei întregi, de până la 10.000 de rime. Mai mult: după ce solistul spune un vers,

el e repetat de cor, aşa cum se întâmpla şi în tragediile antice greceşti. Asta aminteşte de lumea veche, care nu folosea scrisul pentru a transmite viitorului istoria şi întâmplările notabile, ci versurile. Philip al II-lea al Macedoniei chiar a creat pe lângă temple şcoli de învăţare a procedeului rapid de a crea epopei şi de a memora istoria în versuri. Şi Homer, mai înainte, făcuse absolut a fel, primele versiuni ale epopeilor sale au fost orale. Hittiţii, înaintea lui Homer, au avut şi ei patru rapsozi de acest fel ale căror nume au rămas pe tăbliţele de la Hattusha. Prima epopee a istoriei aparține Sumerului (*Epopeea lui Ghilgamesh*) şi de acolo moștenim cu toții legenda Potopului. Astăzi există un festival anual al a rapsozilor estonieni, creaţia lor este protejată şi încadrată de UNESCO în categoria Capodopere ale Moştenirii Orale Intangibile a Umanităţii. Dansul este însoţit de muzică instrumentală (acordeon, ceteră, fluier). Prin toate reperele atât de grijuliu păstrate, originile setu sunt sarmate, apropiate de ale noastre, aşa cum şi lituanienii invocă lumea traco-dacică (drept balticii sudici). Mâncarea tradiţională este friptura de porc cu cartofi.

Balto-slavii sunt o entitate lingvistică numită astfel după originea limbii vorbite. Ea fixează însă şi în timp apariţia vorbitorilor, deoarece triburile slave au venit în regiunea baltică în secolul al V-lea dH. Acest lucru nu înseamnă că n-au existat forme de locuire care preced acest perimetru de timp, ci doar că limba predecesorilor sau nu e cercetată, sau dispărută ori e nerecunoscută ca limbă originară.

Belarus este o republică prezidenţială (din 1991) cu o suprafaţă de 207.600 de km^2 şi o populaţie de 9.503.807 locuitori în 2009. Se mărgineşte cu Letonia la nord, Rusia la est, Ucraina la sud, Polonia la vest şi Lituania la nord-vest. Primele atestări de locuire în zonă datează din Paleolitic, 100.000 de ani îH. Descoperirile arheologice se referă la zona Moghilev. Dar componenţa actuală a populaţiei, adică identitatea ei, începe să se formeze la sfârşitul Epocii Bronzului şi începutul Epocii Fierului, când apar între baltici cimmerienii (cam la 1000 îH). Ei vin dinspre Anatolia, după ce au trecut prin Taurida (Bosforul e numit în scrierile antice Bosforul Cimmerian). Herodot şi Pliniu cel Bătrân au lăsat cele mai multe mărturii despre cimmerieni. Herodot îi aşeza la nord de Caucaz şi de Marea Neagră, între Tyras (Nistru) şi Tanais (Don). Pe baza acestor indicii, ca şi a investigaţiilor arheologice din România (teritoriu unde de asemenea a existat o astfel de migraţie), istoricul bucovinean I. Nistor i-a definit, în 1930, drept traco-cimmerieni. Alţi urmaşi îndepărtaţi ai lui Herodot, în principal arheologii ruşi, au proiectat o hartă a tuturor descoperirilor arheologice ale civilizaţiei traco-cimmeriene, unde mormintele pline de artefacte doveditoare ale simbiozei trec de sută. Herodot îi descria ca fiind roşcovani cu ochi albaştri ori cenușii (în Kazahstan, ca și printre triburile balti, există și azi enclave cu această tipologie umană), femeile luptau în rând cu bărbaţii, ca şi la celţi şi germanici (de unde şi legenda grecilor antici despre Amazoane). Au cucerit Frigia în sec. 7 îH, ca şi Sardisul, capitala Lydiei (ceea ce a şi dat o mare migraţie dinspre Sardis spre Peninsula Italică, numele Sardiniei păstrează amintirea cestei colonizări). De asemenea, cimmerienii, care controlau Drumul Mătăsii, au atacat Anshan (de acolo proveneau regii elamiţi ai Persiei Anatoliene). Homer, predecesorul lui Herodot, îi plasa pe cimmerieni la intrarea în Hades, spre nord, acolo unde fiinţa umană dădea, după mitologie, ultima bătălie înainte de a părăsi viaţa. Ceea ce corespunde faptului că anticii greci îl credeau pe Trax, strămoşul tuturor tracilor, fiul lui Ares, zeul războiului. El era aşezat în Thessalia, la limita lumii civilizate, dincolo de care se afla, mitologic vorbind, Hadesul. Neamurile turcice îi numeau pe cimmerieni Qirim, ceea ce a şi dat numele Crâm, Crimeea (ocupată, după antici, de tracii Tauri, motiv pentru care în tragediile anticilor greci şi la Homer e numită Taurida). Ca toţi tracii, ca şi hatti din Imperiul Hittit, traco-cimmerienii venerau simbolul falic, semn al umanității apărute după Marele Potop prin forța proprie de a se perpetua. Din Anatolia şi Bulgaria până în Alpi, Postojna, Kerleskan şi ţările nordice, peşterile sunt pline de astfel de simboluri. După Ptolemeu, Gomorra (cetatea biblică) era cimmeriană. El îi numeşte pe cimmerieni gimirri, ca în Urartu (azi Armenia), pe inscripția de la Behistun (și welșii își spun cimry și au ca simbol grifonul). Agatârşii au făcut şi ei parte din această serie de migraţie. La noi s-au găsit şi sunt expuse în muzeele din Alba Iulia şi Constanţa vestigii traco-cimmeriene (definite de unii arheologi drept scitice), din secolul 6-5 îH, găsite la Castelu în Dobrogea şi la Alba Iulia. Pe pământul Belarusului Cultura Cernogorovka, având elemente sarmate, este considerată traco-cimmeriană. Acest tip de cultură a fost dus de purtătorii ei atât spre nord, în lungul Prutului, Nistrului și Niprului, cât și spre vest, în lungul Dunării (până la cele două izvoare ale fluviului, numite semnificativ, și azi, Breg şi Brigach). Un fapt este istoric dovedit: că sciţii au fost aceia care i-

au dislocat pe cimmerieni din stepa pontică. În 2015 Institutul de Arheologie din Moscova a repertoriat cercetările de teren pe morminte sarmato-alane din secolele 4-6 dH de pe Volga, cu analiza ADNmc, şi i-a numit pe locatarii kurganelor scito-sarmaţi şi traco-sciţi care proveneau la origini dinspre Bactriana (Hindukush), de pe Drumul Mătăsii (fuseseră cimmeriano-traci). Coroborat cu cercetarea limbilor vechi, a rezultat că sciţii vorbeau scito-sarmata în vestul ariei de acoperire, dar scito-kotaneza (Kotan, oază în Bazinul Taklamakan, pe Drumul Mătăsii, unde locuieşte şi azi populaţia Balti) în est (Ptolemeu numeşte cel mai răsăritean punct de pe Drumul Mătăsii Serica, de la grecescul seres, adică mătase. Lui îi corespunde vechiul oraş Serres din Macedonia, celălalt capăt al Drumului Mătăsii, care întâlnea Via Egnatia, ce traversa prin munți Peninsula Balcanică și ducea către Roma şi Finisterra). În plus, invocarea Bactrianei de către arheologi corespunde şi cercetării româneşti despre agatârşi, ca şi faptului că, după venirea neamurilor turcice, munţii Hemus au fost numiţi de către ei Balcani, Balckh fiind numele dat de neamurile turcice Bactrianei. Balcani, Balc, Bălceşti, Bălcescu, Balcic, Balș formează familia lingvistică a acestor vechi apartenenţi identitari la Cultura BMAC (Bactriana-Margiana-Sogdiana) pe care Herodot îi numise cimmerieni, Ptolemeu seres, alţii traco-cimmerieni sau cimmeriano-sciţi şi ale căror urme au ajuns în vremurile istoriei profunde de la începutul Epocii Fierului inclusiv în zona baltică, acolo unde acum se află Belarus. Apropierea cea mai avizată însă, din punct de vedere istoric, între arealul românesc dunărean şi acela baltic a fost făcută de Gordon-Childe, care invocă siturile de la Cucuteni, Tripolje, Boian (Cernavodă), Vinča, Coţofeni, Dudeşti, Gomeşti, Gumelniţa-Karanovo, din Transilvania şi de pe Elba, din Moravia şi Bohemia pentru a defini cultura arealului traco-cimmerian dintre Dunărea de Mijloc, Bug şi Nistru, cu elemente corespondente. În ce priveşte Belarus, trebuie să adăugăm acestui fenomen de substrat lingvistic şi de civilizaţie şi faptul că a suportat multă vreme influenţa ruteană. Chiar numele a fost în Evul Mediu timpuriu Rutenia Albă (de Nord, transferat Rusiei după apariţia slavilor: Rusia Albă sau Bielo-rusia). Or rutenii au în componenţa lor identitară elemente provenite de la dacii din Carpaţii Albi. Mai exact spus rutenii au fost aceia care au condus voievodatele bieloruse veacuri la rând, după modelul lumilor vechi, unde conducătorii aparţineau totdeauna altei entităţi decât băştinaşii (hittiţii au fost conduşi de hatti, perşii din Anatolia au fost conduşi de elamiţii din Anshan, otomanii în mare parte de bizantini, fenomen preluat şi de entităţile europene moderne, Franţa de corsicanul Napoleon, unele conduse de dinastii străine până în secolul XX – inclusiv grecii, sârbii, românii). Familiile de nobili ruteni Sapieha aveau un palat la Ruzhani (Rujani), Czartoriski la Kossovo (ce cuvânt interesant şi care aminteşte de Republica Kosovo desprinsă din Iugoslavia şi unde entitatea valahă este prezentă din plin), Ostrogski la Berezani (pe Berezina; dar o insulă Berezan se află la vărsarea Niprului în mare). Chiar rezonanţa acestor toponime aminteşte, prin sufixul –an, -ani de imensul areal tracic, unde mai întâlnim şi azi cuvinte din aceeaşi familie (Juricani în Istria, după cum celor din Valea Timocului li se spune în Serbia timočani, la noi întâlnim argeşean, oltean, muntean etc., care sunt şi nume de familie). Moghilev (la fel ca acela din Ucraina, similar există valahul movilă) menţionat din veacul al IX-lea dH, ca şi, Smolianî (de la smoală) ilustrează o dată mai mult existenţa şi influenţa factorului sarmat în fondarea civilizaţiei bieloruse. Moştenind un astfel de trecut, pământul Belarusului (40% format din păduri) a avut parte de o istorie complexă, fiind disputat deopotrivă de Uniunea Lituano-Polonă şi de Rusia ca parte a ariei de substrat şi, implicit, a marii Bariere Continentale. Orsha de pildă (şi la noi există Orșova), locul celebrei bătălii a lui Ostrogski de la 1514, se află acum în Belarus. După obţinerea independenţei în 1918, Bielorusia a avut de întâmpinat războiul cu Polonia, 1919-1921, în urma căruia o parte a ţării a revenit Poloniei, cealaltă URSS. În 1945, ca şi Ucraina şi URSS, Bielorusia a devenit membru fondator al ONU. În 1991 a redevenit republică independentă cu numele Belarus, care învocă prima formă de stat a Rusiei, cea kievleană, fondată de tribul viking Rus. Intuitiv sau conştient, bieloruşii sunt mari păstrători ai tradiţiilor, multe din ele precreştine. Au un festival cu măşti dedicat Crăciunului (Koliada), unde se spun colinde, unul dedicat Sfântului Gheorghe, dar şi, ca toţi slavii, unul dedicat primăverii şi verii. Portul popular îl evocă şi astăzi pe cel sarmato-trac. În Belarus broderia este roşu pe alb cu punct în cruce, femeile poartă iie, fotă (cu benzi verticale brodate în culori diferite, ca în Letonia) şi şorţ, bundiţă şi salbă, bărbaţii poartă iţarii albi, cămaşa brodată cu roşu pe alb peste pantaloni şi brâul roşu. Vatra casei şi trepiedul de deasupra ei sunt ca şi la noi. Dansează hora şi folosesc strigături. Îşi întâmpină oaspeţii cu pâine şi sare.

Balticii de sud este un concept apărut în secolul XX datorită în principal istoricilor moravi (Cehia) şi lituanieni şi se referă la faptul că zona de azi a României, Bulgariei, Macedoniei, Serbiei, Muntenegrului şi nu în ultimul rând a Greciei aparţin unui spaţiu originar tracic, iar tracii, ca origini lingvistice şi identitare, sunt baltici sudici, deoarece românii moştenesc aceleaşi forme lingvistice (sarmate) cu balticii propriu-zişi. Aceste teorii diferă mult de marea masă a indiciilor arheologice şi lingvistice, care spune că doar una dintre rădăcinile tracilor a avut origini sarmate, ei fiind formaţi, la începuturile Neoliticului (7000-6000 îH – fortificaţia Eumolpias tracică, azi Plovdiv, datează din 6000 îH) din triburi care şi-au unit forţele pentru a păstra controlul Drumului Mătăsii şi Viei Egnatia, ca şi al drumurilor de-a lungul lanţului Carpato-Alpin, al pasurilor montane şi cursului râurilor, fiind cimmerieni, uneori tibetani, dachoi, masasageţi, dar şi locuitori nativi ai Balcanilor şi întregii Peninsule Elene, incluiv au existat influenţe minoice, feniciene, cu extensii spre ţărmul Adriaticii şi, apoi, spre spaţiile alpine înconjurătoare. Faptul că Homo Sapiens a ajuns din Africa în tot acest areal, care cuprinde inclusiv calea de apă a Marelui Rift African, a făcut ca el să întâlnească Neandrethalieni (locuire atestată arheologic: 40.000 de ani, la Porţile de Fier şi în Transilvania) şi, din această consubstanţialitate, să răsară neamurile pelasgilor, despre care cercetătorii români afirmă că sunt native în zonă şi apoi ale tracilor. Ei au comparat rezultate arheologice (tipuri de morminte, vase, elemente de cult, referinţe de sursă primară, detalii craniometice) pentru a stabili cum arătau lumile vechi din lungul Dunării de Jos şi de Mijloc (până în Austria), ca şi din Balcani şi Europa Centrală şi de Est, ce relaţii şi influenţe existau, ce fel de geneză identitară ne-a creat pe noi, românii şi europenii din prezent.

„Tracii” este un concept de cercetare integrator. Dar rolul lui s-a dovedit a fi cu totul salutar prin aşezarea împreună a investigaţiilor întreprinse în fiecare ţară din acest uriaş areal. Conceptul pune în lumină frontul de existenţă (şi de rezistenţă) al originilor identitare din care provenim cu toţii la impactul migraţiilor venite din toate direcţiile. Nu întâmplător concluziile *Raportului Federaţiei Intrenaţionale a Drepturilor Omului şi al Grupului Helsinki* din 2006 afirmă că avem, toţi europenii, o singură origine. Iurii Mosenkis, un istoric ucrainean, independent de acest raport, susţine că modul de a da nume locurilor (după corpul uman, după evidenţele cotidiene ale locuirii) este unitar oriunde în lume ai privi, are deci aceeaşi origine. Iar Philip Kohl susține chiar că la originea culturii Kura-Araxes se află cultura Vinča-Tripolije din zona noastră. Fie că suntem de acord ori nu cu aceaste idei, nu este mai puţin important că ele circulă în lumea specialiştilor şi produc efecte care funcţionează precum cercurile pe apă: sunt din ce în ce mai largi şi modifică chiar ţărmurile locuite de noi toţi, privitori şi ţinte ale fenomenului. Ajungem astfel în pragul unui adevăr pe care nu-l putem evita: adevărul este că trebuie să ţinem deopotrivă seama nu doar de aceia care se ocupă de viitorul nostru, ci şi de aceea care reconstruiesc trecutul nostru. Aşa cum Mişcarea Iliră a aşezat împreună toată partea occidentală a fostelor lumi iliro-trace, fapt de care Napoleon Bonaparte (care a implicat şi Malta în acest fenomen) a încercat să ţină seama spre a mări propriul său imperiu şi propria lui zonă de influenţă (implicit catolică, Vaticanul n-a fost niciodată inert în acest uriaş proces continental), tot astfel lumile răsăritene ale Europei au avut – şi au – parte de mişcări neîntâmplătoare de renaştere identitară şi naţională precum sarmatismul, tracismul. Rămâne de judecat dacă ele au fost doar parte a formării Europei Naţiunilor la începuturile ei ori sunt şi acum parte a fenomenului Europei Unite, unde se formează vortexuri noi, din ce în ce mai vizibile.

2.2.16. Linia Nordului

Linia Nordului Europei formează un bloc continental care cuprinde Germania şi, prin extensie, ţările germanice ca identitate lingvistică şi etnografică venită din istorie, adică în principal Norvegia, Suedia, Finlanda, Danemarca, fără a mai pune la socoteală o seamă de insule, dintre care cele mai mari sunt Gothaland, Zealand, Groenlanda (care, prin apartenența și structura uscatului face parte din America de Nord, dar prin structura populației și apartenența la civilizația începuturilor este parte a Europei) și Islanda. Aceste ţări peninsulare au şi o puternică substanţă fino-baltică sau finică, dar sheletul identitar structural nordic de astăzi i l-au dat triburile germanice. Francii, normanzii, burgunzii, lombarzii, frisii au fost de asemenea triburi germanice aflate la limita lumii celţilor sau a romanității și care au trăit

simbiotic nu doar cu celţii (prima colonie normandă a fost în Gasconia) or romanii, ci şi cu numeroase alte entităţi istorice din partea de vest, centrală, estică şi sudică a continentului: în 860 vikingii (danezi) au cucerit Toscana (fosta Etruria, parte apoi a Imperiului Roman), la 1038 au luat sudul Italiei şi o parte a Siciliei. În 862 triburile slave şi finice s-au revoltat contra varegilor Rus (care au fondat Rusia Kievleană şi au dat numele Rusiei) şi i-au împins către nord (Novgorod a fost fondat ca Holmgrad de suedezi). Şi în Crimeea există până astăzi germanii de Crimeea, în fapt nordici originari din insula Gothaland (vizigoți, ostrogoți). Goţii au recuperat traseul primei migraţii, din mileniul III îH şi au ajuns în Macedonia, Moesia, Dacia, Tracia, Bithynia, Crimeea, Pont, la Trapezunt, la Salonic, în Thessalia, în insulele sacre ale tracilor din Marea Egee, în Cipru, în Cappadocia, folosind căile de migraţie ale nomazilor existente de pe vremea cimmerienilor și orientîndu-se după Piatra Soarelui, un chalcit care, atunci când e orientat către Cer, indică poziția Soarelui chiar și când acesta e ascuns de nori. În 263 dH se poate spune că între ei şi Scandinavia contactul era complet tăiat. Au fost un fel de triburi pierdute care au ajuns şi în Dacia din secolul al III-lea dH. Împăratul Aurelian a luptat cu ei în 270 dH la Naissus pentru a le bloca trecerea către Roma şi către Dacia și pentru a apăra Via Egnatia, prelungire a Drumului Mătăsii, care unea mările Egee și Adriatică. Împăratul roman Valens, iliro-trac ca origine, şi-a pierdut chiar viaţa în anul 378 dH la Adrianopole, în Tracia, luptând cu goţii, alungați acolo dinspre Nipru de către huni. Asta după ce, dorind să soluţioneze problema, Constantin cel Mare, trac şi el la origini, adusese la nordul Dunării, în Dacia, în 332, triburi de sarmaţi care au ţinut situaţia sub control aproape o jumătate de veac. Primele atacuri ale goţilor asupra Imperiului Roman s-au dat în perioada 113-101 îH, în condiţiile în care colindau prin Europa, Balcani şi prin Asia Mică. Ar trebui să considerăm că acesta e unul din motivele pentru care Imperiul Roman a început o extindere în forţă, armată, asupra regiunilor răsăritene care-i ameninţau hotarele. Legiuni romane s-au stabilit la fruntarii. În Dacia şi Balcani au fost cele mai numeroase (peste 10, în condițiile în care în alte zone se aflau 2-3), deşi goţii trecuseră şi prin insula Berezan de pildă, la vărsarea Niprului în mare, unde s-a găsit o piatră de mormânt inscripţionată cu rune din veacul al X-lea de către un negustor vareg, în amintirea tovarăşului său de drum, ucis de hoţi. Insula Berezan în întregul ei a fost o fortificaţie varegă ridicată deasupra unui sit traco-cimmerian şi se afla în lungul Drumului Chihlimbarului. Varegii au urcat pe Volga, Don, Nipru, Nistru, Dunăre. În ultimă instanţă varegii au fost absorbiţi de marea masă a sciţilor şi i-au dat pe slavi. Un loc aparte printre germanici ocupă ceea ce Caesar şi Tacit numeau suebi (or suabi, după Marea Suebiei, adică Baltică), iar noi le spunem şvabi. Trăiesc pe Rinul superior şi Dunăre, în Baden-Wùrtenberg, au avut un regat în Peninsula Iberică, o parte au fost colonizaţi în Banat, tot pe Dunăre şi s-au întins cu timpul în Sirmium şi Bačka (Ungaria şi Serbia). Au elemente lingvistice şi de vieţuire cotidiană similare cu ale popoarelor Barierei de Substrat (balticii), rădăcina Vlah- este parte a mai multor nume proprii din Baden-Wùrtenberg (Vlashina, de pildă, e un actor cunoscut aparţinând minorității suabe din Germania; numele se dă și la noi, Ioana Postelnicu a scris două romane despre ciobanii din Mărginimea Sibiului numite *Plecarea Vlașinilor* și *Întoarcerea Vlașinilor*). Mai există fundamente germanice datorate vikingilor care au intrat în Mediterana în secolele 8-9 dH, au atins Britania, mările de Marmara, Neagră şi Caspică, au controlat Drumul Chihlimbarului şi au ajuns în America de Nord în veacul al X-lea (unde au fondat Vinland, azi sit UNESCO). Mai multe imperii (Suedez, Carolingian, Romano-Germanic, Habsburgic) au consolidat şi au extins lumea germanică până la formula de astăzi. Şvabii au atins Banatul românesc, iar saxonii s-au aşezat în Transilvania. Identitatea noastră actuală, ca şi a germanilor din aceste regiuni au fost interconectate, cultura şi civilizaţia celor două identităţi are o formulă diferită de lumea româneascä ori germanică în esenţa şi în ansamblul fiecăreia. În Transilvania au venit saxoni care au promovat Reforma protestantă. Johannes Honterus a făcut parte dintre ei. El a fost acela care l-a chemat pe Coresi la Braşov pentru a tipări cărţi româneşti. Felul cum Linia Nordului a apărat continentul şi l-a modelat după profilul său de adâncime, trebuie deci vizualizat în parametrii reali, mai ales că s-a aflat în vecinătatea unor identităţi la fel de puternice, precum acelea ale răsăritului european, aflate pe linia de substrat (şi, dincolo de ea, de lumea slavă şi asiatică), acelea de la limita vestică a continentului (Atlantică) şi ale sudului (controlat, în perioada formării identitare a popoarelor, de Imperiul Roman, dar având o esenţă primară pelasgică).

Primii locuitori atestaţi ai ariei germanice de astăzi au fost Neanderthalienii de la finele ultimei glaciaţiuni. De altfel, chiar numele Neanderthal îşi are originea în prima atestare arheologică a acestei

specii pe pământul Europei, pe valea râului Neander (Germania). Primul val de migraţie pe linia nordului Europei a venit în mileniul al III-lea îH. Au înaintat dinspre Lituania şi Polonia, pe care o numeau Gothisandza. Erau indo-europeni, mitologia păstrează numele zeului Aesir (Asiaticul, Scitul), un fel de couretes al lui Odin. Valhalla precizează şi ea că Aesir locuia în Asgardreia, a Noua Lume, a Uriaşilor care pot coborî pe pământ şi zămisli semizei cu pământencele (vezi şi Dante – *Divina Commedia*, unde regăsim cele nouă cercuri ale Lumilor de Dincolo, dar vezi şi cosmogoniile chaldeană şi a grecilor antici, bazate pe magia cifrelor, ca şi mitologia grecească, unde semizeii sunt fii ai unui pământean cu un zeu. La noi, *Luceafărul* lui Eminescu se bazează pe această mitologie. Un serial SF contemporan, *Stargate*, numeşte Asgard rasa celei mai evoluate populaţii din Univers.). Uriaşii din Asgardreia care se pot preface în lupi sau mistreți (totemuri tribale identitare; mistrețul a fost totemul Chaldiei, apoi, în Iberia, totemul cel mai des invocat. Verracos, are sute de statui pretutindeni, încă de dinainte de intrarea goților în peninsulă, iar lupul a fost un totem tracic – la origini sarmat – integrator al triburilor și confederațiilor). Asgardreenii pot, de asemenea, vedea lucruri invizibile pentru pământeni, ceea ce aminteşte şi de uriaşul Ochilă, personaj de basm românesc. Până în veacul XX a fost invocată originea indo-ariană a germanicilor şi, în numele ei, pentru recucerirea Răsăritului, a pornit Hitler cel de-al Doilea Război Mondial. Toată mitologia nordică a repertoriat şi păstrează inclusiv amintirea luptelor violente şi care s-au întins pe sute de ani dintre Neanderthalieni (Uriaşii) cu Homo Sapiens. De altfel, mitologia nordică a rămas până astăzi linia de legătură cea mai profundă dintre toate popoarele nordice, în virtutea apartenenței primare la germanitate. Aceiaşi zei, aceeaşi cosmogonie, aceleaşi supersiţii atestă substanţa iniţial comună a confederaţiilor de triburi şi o apropie de originile tribale ale propriei noastre substanţe, ca proto-indo-europeni. Două lucrări aflate la mare distanţă în timp şi aparţinând unui nordic şi unui englez reconfirmă, la patru sute de ani distanţă, atât unitatea mitologiei ţărilor nordice, cât şi asemănarea cu fundamentul mitologic care ne-a format pe noi înşine. Este vorba despre *De Gentibus Septentrionalibus Earumque Diversis Statibus, Conditionibus, Moribus, Ritibus, Superstitio, Nibus, Disciplinis, Exercitiis, Regimine, Victu, Bellis, Structuris, Instrumentis...*, apărută la Roma în 1555, cu ilustraţiile autorului, Olaus Magnus Gothus, fost episcop de Uppsala (unde fusese cel mai mare sanctuar nordic precreştin, înconjurat, se spune, de lanţuri groase cât antebrațul unui luptător, din aur, furate sau distruse la instalarea catolicismului) şi despre lucrarea lui Benjamin Thorpe, membru al Academiei Regale din Mùnchen – *Northern Mythology, comprising the principal popular Traditions of Scandinavia, North Germany and Netherlands. Compiled from original and other Sources*, 3 vol., Edward Lumney Editor, Londra, 1851. Olaus Magnus Gothus îi citează în sprijin pe Strabo, Herodot şi Jordanes şi compară standardul femeilor germanice cu al celor scite (Amazoanele), vorbeşte despre piramidele (ca în Egipt) care ascund morminte vechi scandinave, despre lupta dintre Uriaşi şi oameni (originea acestei poveşti este India, o astfel de luptă e descrisă în *Mahabharata* şi se referă la mileniul al IV-lea îH, dar există și în *Biblie*: Goliath uriaşul luptă cu omul David), despre asemănarea dintre superstiţiile lituanienilor, rutenilor, laponilor, briţilor şi nordicilor, despre dragon (Drako; la noi şi la albanezi Drac) şi grifon (Regele Harald, după ce a stat în Bizanţ, ar fi îmblânzit şi domesticit doi grifoni şi ar fi avut drept călăuze doi corbi, ambele simboluri totemice legate de lumea tracică). De altfel, drapelul regiunii unde s-a născut Olaus Magnus (la Skänninge în Gothia de Est) avea – şi are – un grifon pe fond roşu, după cum şi oraşul Rostock are tot un grifon, simbol la origini traco-sarmat. Primele biserici din zonă arătau ca niște cule oltenești și reproduceau modelul turnurilor de apărare ale fortificațiilor Epocii Bronzului și Fierului. Olaus (de la Olaf, latinizat ar fi fost Olafus, dar e scris astfel încât să semene cu Olahus, Valahul) compară superstiţiile lituanienilor nu doar cu ale scandinavilor, ci şi cu ale celor din Thessalia. Menţionează Soarele şi Luna (pereche mithraică, iranică) şi, enumerîndu-i pe Thor, Odin, Freyr, elfi, îi compară cu Zamolxis (Samolxis scrie el, precizînd că trăia înainte de a fi existat Pithagora, semn că ştia despre afirmaţiile în legătură cu Zamolxis ca elev al lui Pithagora). Elfii sunt comparaţi cu satirii lui Dyonisos, iar marele templu păgân din Uppsala cu Eleusis. Desenele lui conţin deopotrivă grifoni, simboluri falice şi semnele Lumii de Dincolo, pe care o veghea Odin. La câteva sute de ani distanţă, referirile lui Benjamin Thorpe sunt şi mai hotărâte. Scrie despre Muntele Uriaşilor, Şarpele de Apă, dragonii şi grifonii, corbii, peşterile unde elfii te duc în Lumea de Dincolo (cu adevărat o Lume, care comunică intens cu cea de afară), superstiţia după care sufletele celor dispăruţi pot reveni sub fomă de fantome

printre cei vii. Comentează povestea Şarpelui de Mare, relatată la 1746 de un căpitan de vas care ar fi văzut fiinţa mitologică în vecinătatea unei localităţi numite Molda (toponim viking! Moldova pare să fi fost iniţial o marcă vikingă de pe Drumul Chihlimbarului, aşezată pe teritoriul dacic). Dragonul de Munte este înfăţişat ca scoţând flăcări pe ochi. Înţelegem, în plus, că tocmai impunerea creştinismului a făcut ca mitologia să fie atât de rezistentă în mentalul colectiv. Thorpe descrie palierul catolicismului din perspectiva tentativei sale de a se substitui mitologiei care unea tot Nordul, de a-l lăsa fără identitatea lui multimilenară şi unică şi justifică astfel (şi astfel) apariţia, în lumea germanică, a Protestantismului de tip lutheran şi devenirea protestantă a majorităţii subiecţilor nordului european, fie ei insulari sau peninsulari. Trebuie spus că uniunea norvegiano-suedeză datează din 1319 şi ei i s-a alăturat Danemarca în 1388. Toate au fost puteri intercontinentale, au făcut piraterie când era nevoie (ca şi britanicii ori valahii) şi au rămas în istorie drept colonizatori de forţă. Bizanţul a obţinut liniştea din partea vikingilor acceptând la palat o gardă varegă (secolele X-XIV; aşa cum fusese Banda Sacră a lui Alexandru Macedon. Modelul există până astăzi, Vaticanul are o gardă formată din elveţieni). Ideea unităţii popoarelor nordice a subzistat trecerii timpului, fiindcă, în 1952, s-au înfiinţat Consiliul Nordic şi Uniunea Nordică pentru Paşapoarte.

2.2.16.1. Ţările nordice

Ţările Nordice sunt Finlanda, Suedia, Norvegia şi Danemarca. În acest areal se cuprind şi numeroasele insule aflate în Marea Baltică şi în Atlantic, nu departe de ţărmuri.

Finlanda este o republică aflată în nordul Europei. Se mărgineşte cu Rusia la răsărit, Golful Finic (Marea Baltică) la sud (dincolo de golf se află Estonia), cu Golful Botvinic (Marea Baltică) la vest, cu Suedia la nord-vest şi Norvegia la nord. Are o suprafaţă de 338.424 km^2 şi o populaţie de 5.506.312 locuitori în 2016. Se folosește moneda euro. Se vorbeşte finlandeza, o limbă finică din grupul uralic. În nordul Finlandei trăieşte populaţia sami (laponi). Ei locuiesc, în fapt, teritoriul numit Sapmi, care ocupă şi părţi de nord din Norvegia şi Suedia. Sunt consideraţi populaţia de substrat a zonei, deși au venit după ultima glaciațiune și au trăsături mongoloide (probabil, la origini, central-asiatice). Dintre ei, cinci perechi ar fi trecut de Behringia (Strâmtoarea Behring nu exista încă, era o punte intercontinentală) și ar fi colonizat în timp, conform analizelor ADNmc, de la nord spre sud, Anzii, dînd, mai târziu, civilizațiile pre-columbiene. Nici Finlanda şi nici sami, după cum nici inuit din Islanda or Groenlanda nu sunt la origine germanici, ci ţin mai curând de vechile civilizaţii ale Barierei de Substrat.

Suedia este un regat aflat în Scandinavia, peninsulă din NV Europei. Se învecinează cu Finlanda, Golful Botvinic şi Marea Baltică la est (dincolo de care se află Letonia şi Lituania), tot cu Marea Baltică la sud (dincolo de care se află Danemarca, de care se leagă printr-un canal subacvatic pe sub Strâmtoarea Øresund), cu Norvegia la vest. În nordul ţării este Laponia (Lapland), regiune cu populaţie sami, genetic diferită, tipul mongoloid predomină. Ţara are o suprafaţă de 450.295 km^2 cu insule cu tot şi o populaţie de 10.053.061 locuitori în 2017. Folosirea monedei euro a fost respinsă prin referendum. Cea mai importantă dintre insulele sale se numeşte Götaland (Gothaland, Gothland), locul de pornire al goţilor prin lume. Primele vestigii umane ale acestor locuri aparţin mileniului al X-lea îH (după ultima glaciaţiune) şi constă în megaliţi. Migraţia Neoliticului, din mileniul al III-lea îH, venită atât dinspre est, pe calea nordului continental, cât şi dinspre sudul mediteranean, a produs aşezările stabile şi începutul agriculturii (Epoca Bronzului şi a Fierului). Tacit numea *suiones* triburile suedeze, de unde şi derivatul *suedez*. Preistoria a ţinut până în secolul al VIII-lea dH, când a început să fie folosită scrierea runică (în general pe morminte funerare). Prima perioadă cunoscută a istoriei a fost aceea vikingă, începând din veacul al VIII-lea dH şi până în veacul al XI-lea, când s-a făcut creştinarea zonei. Despre vikingi se poate spune că şi-au orientat în principal drumurile către estul continentului, pe urmele primei migraţii a triburilor, aceea neolitică. În acest perimetru de timp vikingii au întreprins ceea ce am putea numi Marile Descoperiri Geografice Timpurii, fiindcă în secolul al X-lea au ajuns în America de Nord (dar fenicienii ajunseseră înintea lor; e sigur că harta lui Piri Reis din 1513, amiral otoman născut în Taurida, are figurate ambele Americi înainte de a fi ajuns Columb acolo, fiindcă sursa lui era bizantină, iar a bizantinilor fusese vikingă. Unchiul lui Columb, care a lucrat în Imperiul

Otoman, trebuie să fi știut despre existența acestei hărți, ca și despre conținutul ei, îndemnându-și nepotul de la Genova – capitala Liguriei - să-și ia curajul de a întreprinde călătoria peste ocean). Vikingii au ajuns şi în Britania (Orkney, Scoţia), au intrat în Mediterana, Marea Egee, Marea de Marmara, Marea Neagră, Marea Caspică. Toate acestea se întâmplau în vreme ce, pe propriul lor teritoriu, bântuia ciuma şi lua sfârşit procesul de creştinare. În ce priveşte uscatul, au trecut prin Peninsula Iberică, Sicilia şi sudul Italiei, insulele greceşti şi acelea din Marea Egee, Anatolia, Constantinopol, Cappadocia, Crimeea, au urcat pe Volga, Don, Nipru și Dunăre. Vikingii ajunşi în Crimeea au făcut joncţiunea cu Drumul Chihlimbarului, care mergea în lungul Marii Bariere Continentale şi existau deja mai multe fortificaţii vikinge din lemn întărit cu pământ, unele vizibile până astăzi, fortificaţii făcute dinspre nord spre sud drept halte de ajustare pentru comercianţi şi protecţie contra hoţilor şi oricăror altor atacatori. Vikingii au fondat Holmgrad (azi Novgorod, iniţial republică după model veneţian), iar Rurik a fondat Kievul (Rusia Kievleană) şi a dat prima dinastie care i-a condus pe ruşi (Rurikizii). În 1208 fusese Bătălia de pe Lena cu ruşii, în 1240 a fost Bătălia de pe Neva. Războaiele cu ruşii s-au sfârşit abia la 1497, dar ele n-au încheiat nici pe departe atacul suedezilor asupra Răsăritului. Au deţinut Smolensk în perioada 1610-1612, au luptat în Moldova cu otomanii (1617-1621), au luat Riga (Letonia Polonă) şi au forţat astfel întărirea Uniunii Lituano-Polone, iar la finele războiului de 30 de ani (unde au fost ajutați și de mercenari scoțieni – Londra însăşi a fost fondată de vikingi), în 1648, au luat Pomerania de Vest şi Bremenul german, definind astfel conturul imperiului propriu. În interiorul lui au încercat apoi consolidarea financiară şi construirea unei armate. În 1668 a apărut Banca Suediei, iar la 1680 nobilii au fost deposedaţi de pământuri, care au intrat în proprietatea Coroanei. Au fost mişcări salutare, pentru că la 1700 a început Războiul Nordului, unde Rusia, Polonia, Saxonia, Norvegia şi Danemarca s-au poziţionat împreună contra Imperiului Suedez. Între 1710, momentul când Carol al XII-lea, regele Suediei, a trecut Vistula şi a invadat Rusia şi 1713, când acelaşi Carol al XII-lea a abandonat tronul şi a fugit la otomani (trecând şi prin Ţara Românească), s-a jucat cartea Imperiului Suedez ca şi aceea a Imperiului Rus. Balanţa puterii între nordul şi răsăritul continentului atunci s-a schimbat, Drumul Chihlimbarului a devenit pentru vikingi istorie, iar Marea Barieră Continentală a început să-şi formeze reperele existente până astăzi. Dintre toţi românii, Moldova avea să joace un rol notabil în acest peisaj şi în acest perimetru. Dimitrie Cantemir a virat la 1711, după Bătălia de la Stănileşti, către spaţiul rus. Era un post-bizantin, a continuat să contribuie prin acţiunile proprii la consolidarea Marii Bariere, în virtutea faptului că tot spaţiul străromân fusese bizantin şi nu viking. Atunci şi cu ajutorul lui a migrat în Rusia Toma Cantacuzino, cumnatul său din Ţara Românescă, acela care avea să dea numele viitoarei dinastii Cantacuzine din Rusia: Cantacuzino-Speranski. Fortificarea Petersburgului şi mutarea capitalei aproape de Baltica, fondarea Flotei Baltice, apariţia Academiei Ruse, ca şi consolidarea sudului (războiul de la Derbent contra necreștinilor musulmani) n-au fost străine lui Dimitrie Cantemir, consilierul personal al lui Petru cel Mare, ţarul (Caesarul) Rusiei (de atunci fiind numit împărat). În vreme ce vikingii cucereau răsăritul Europei şi investigau mări şi teritorii noi, în propriul lor teritoriu de formare identitară a avut loc procesul de unificare a triburilor. El a fost început de Gustav Vasa la 1350, după Cruciadele suedezilor pentru cucerirea Nordului - la 1150, 1249, 1293 (Estonia, Finlanda – aceasta a fost însă luată de Papă sub protecţia lui) şi a insulelor. Ele au dublat Cruciadele Nordice ale Cavalerilor Teutoni, desfăşurate pentru impunerea catolicismului şi s-au înscris în istorie ca o mişcare identitară, deoarece afirmau voinţa de a păstra viu trecutul care-i aşezase alături pe toţi aceia ce se închinaseră lui Thor, Odin şi Freya, crezuseră în elfi şi în Lumea de Dincolo. La fundamentul acestei mişcări se află inclusiv opoziția faţă de fenomenul creştinării. În 1319 s-au unit Norvegia şi Suedia, iar în 1388 s-a alăturat Danemarca. Dincolo de orice, rămăsese viu sentimentul unităţii primordiale a triburilor germanice. De altfel, după Războiul de 30 de ani (1648), s-a format Imperiul Suedez care, în cele aproape două veacuri de existenţă, a reuşit să impună în toată Scandinavia sentimentul apartenenţei nu doar la un mare trecut, ci şi ideea că, în virtutea lui, au dreptul şi datoria să-şi pregătească un viitor după norme identitare proprii. Poate tocmai de aceea începutul Iluminismului (1718) s-a numit Perioada Libertăţii. Ea avea să dureze o jumătate de veac şi să pună spiritele naţiei în acord cu modernitatea, dar şi în acord cu propriile semne identitare venite din trecutul profund.

Götaland (Gothland, Gothaland, aflată în Marea Baltică) este cea mai însemnată însulă care aparţine Suediei. S-a format în Silurian, solul e pietros și carstic. Și astăzi pe insulă sunt cariere de piatră. Nu doar teritorial cât, mai ales, prin istoria ei, insula este cu totul notabilă. Triburile care au locuit-o iniţial, guti, aveau acelaşi ADN cu Otzi, omul zăpezilor, a cărui mumie a fost găsită în Alpi. Este un ADN comun cu al populaţiilor neolitice din Cipru şi Sardinia, nordul Spaniei (bascii). La origini, au existat în mileniul al III-lea îH în Munţii Zagros (Armenia) nişte triburi nomade de ciobani numite de antici Guti, predominant blonzi, probabil urmaşi ai cimmerienilor care controlaseră Drumul Mătăsii, triburi care s-au deplasat spre akadieni și au devenit dinastii conducătoare în Sumer. Mai târziu mezii au înglobat entitatea guti. Se păstrează până astăzi statuia lui Gudea, regele Lagashului, din triburile guti. Dar legătura faptică între acei Guti şi Gutan (cum s-a găsit pe o inscripţie a unui inel din Tezaurul de la Pietroasa, din România, cu privire la goți) nu este stabilită de istorici sau arheologi. Fapt este însă că în istorie goții au avut și numele guti, ceea ce este de semnalat, iar ei au locuit în Gothaland, a cărei limbă veche era deosebită de celelalte limbi ale grupului germanic. În scrierile vechi goţilor li se spunea şi Geati, ceea ce nu însemna geţi, în ciuda tuturor confuziilor unor manuale şcolare care circulă şi azi printre ladini. Eusebiu din Cesarea scria despre goţi (insularii din Gothaland) că au migrat şi au devastat Macedonia, Grecia, Pontul şi Asia în 263 dH. Ei sunt până astăzi goţii de Crimeea, investigaţi lingvistic pe comunități în al Doilea Război Mondial, în siajul armatei germane, de lingviștii și istoricii germani. Iar în siajul acestora s-a deplasat şi o expediţie românească trimisă de Sabin Manuilă şi condusă de Anton Golopenţia pentru a cerceta aşezările româneşti native din zonă, formate pe locuri unde cândva fuseseră traco-cimmerieni. Piatra funerară vikingă de pe insula Berezan se referă la un got din Gothaland. Ostrogoţii (goţii de răsărit) şi Vizigoţii (goţii de apus) sunt originari de pe această insulă (care acum aparţine suedezilor, dar atunci era o entitate de sine stătătoare). Goţii au fost "triburile pierdute" ale germanicilor, fiindcă nu s-au mai întors niciodată pe insulă, ci au întemeiat regate şi imperii în alte locuri ale Europei. Ostrogoţii au fost cei care s-au stabilit la nordul Mării Negre în secolele 3-4 dH, venind dinspre Dunăre, inclusiv dinspre zona Daciei, unde locuiseră în calitate de comercianţi (comerţul cu Roma). S-au mişcat spre răsărit pentru a ţine piept avansului hunilor. A rămas în istorie lupta unui rege ostrogot, Emanaric, cu hunii, care, fiind înfrânt, s-a sinucis împreună cu toţi ai lui, după modelul dacilor, un model al tuturor lumilor vechi descinse din traco-cimmerieni. La aproape un veac după această înfrângere, ostrogoţii apar în Pannonia ca aliaţi ai romanilor (foederati). Sub Theodoric cel Mare s-au extins în Moesia (secolul al V-lea), au migrat către ilirii din Dalmaţia şi apoi, străbătînd Via Egnatia, în Italia, unde au cucerit Regatul lui Odoacru, născut cel mai probabil în tribul est-germanic al rugilor. Justinian, împăratul Bizanțului, care spera să poată reface unitatea Impeiului Roman şi capacităţile lui de a funcţiona ca un bloc european de protecţie a Sudului în faţa Nordului, a început bătălii contra ostrogoţilor care au durat 20 de ani şi au depopulat în mare parte Italia. Dar, cu acest preţ, Sudul a sfărâmat puterea ostrogoţilor care au rămas atât de puţini, încât au fost absorbiţi în Regatul Lombarzilor, tot triburi germanice (568 dH) din Italia. Ostrogoții se întinseseră din Phrygia până în Sicilia şi de pe Don şi din Dacia până în Italia şi Iberia. Avuseseră de transmis valori de civilizaţie şi un mod de comportament care au modificat culturile locale adăugând pentru totdeauna substanţei locurilor pe unde au trăit valori identitare noi. Italia de Nord diferă şi astăzi de Italia de Sud, deşi Renaşterea şi catolicismul aveau să-şi impună ideile aproximativ la fel asupra tuturor locuitorilor Italiei care aparţinseră Imperiului Roman. Acelaşi lucru s-a întâmplat şi pe pământul Daciei, mai exact în spațiul dintre Nipru și Dunăre, unde Constantin cel Mare a colonizat sarmați, sperând să poată crea astfel o barieră în calea goţilor de răsărit. Însă numai venirea hunilor avea să-i împingă spre apus, în Pannonia şi spre sud, în Balcani. Această ramură balcanică a fost numită de istorici goţii tracici, pentru că au rămas, în principal, în Tracia, Moesia şi Macedonia. În virtutea existenţei unui astfel de ascendent aveau să fie colonizaţi pe Dunăre suabi (şvabi – și ei au origini parțial sarmate), mai ales că era vorba şi despre controlul Porţilor de Fier. Theodoric Strabo, reprezentantul goţilor tracici, a avut de luptat cu Theodoric cel Mare, a cărui capitală era la Ravenna (de remarcat că Theodoric era un nume grecizat, însemna, ca şi Theodor, iubitorul de Dumnezeu. Din secolul al V-lea bizantinii i-au creştinat pe goţi, după Conciliul de la Chalcedon, ca arieni). N-a fost singura dată când bizantinii – şi romanii în sens larg – i-au pus pe goţi în situaţia de a se bate între ei. Dar orice tentativă de stabilire într-un teritoriu a fost până la urmă sortită eşecului şi n-au avut altă

soluţie decât absorbţia în masa locuitorilor nativi. Theodoric Strabo a atacat chiar Philippopolis şi Arcadiopolis, două cetăţi tracice foarte vechi şi bine consolidate, dar împăratul Bizanţului, Leo Tracul, a preferat să-i plătească şi să le dea funcţii militare, decât să-i împământenească. Și din astfel de supuși a fost formată Garda Varegă, după modelul Bandei Sacre macedonene. Ea a dublat Garda Tracică şi formația Grăjdarilor de pe lângă împărații bizantini, aceea care a dat inclusiv împărați. Nici măcar tentativa ostrogoţilor de a face o confederaţie de triburi împreună cu vizigoţii n-a avut sorţi de izbândă din cauza amestecului galilor din Peninsula Iberică. Clovis I, regele francilor (tot triburi germanice), a fost acela care i-a bătut pe ostrogoţi şi a dus astfel la ridicarea dinastiei Carolingiene. Volutele vizigoţilor prin Europa sunt vizibile mai ales din 378, când triburile Thervingi atacă Adrianopole (în Tracia), aflat între Marea de Marmara şi Marea Neagră şi-i bat pe romani. Însuşi împăratul Valens a fost ucis în luptă. Toate aceste acţiuni ale goților au în centrul lor, ca scop ultim, slăbirea şi dispariţia Imperiului Roman. Alaric I a atacat chiar Roma în 410 dH. Au fondat un regat vizigot în zona ocupată de gali în Peninsula Iberică (nord-vest, pe coasta atlantică). Nu i-au putut birui pe basci şi catalani, dar, cu sprijin roman, fiindcă Imperiul încerca să obţină pacea, au fost aşezaţi în Gallia Aquitania şi și-au făcut capitala la Toulouse (Tolosa aquitană), ameninţînd aşezările suebilor (suabilor), veniţi acolo înaintea lor de pe Rinul Superior. Au fondat cetăți noi. Printre ele, una numită Olite, despre care nu știm dacă transcria un cuvânt vizigot sau unul celt ori occitan, dar un râu Olt (azi Lot) exista în Aquitania. La începutul veacului al VIII-lea vizigoţii au fost bătuţi de beduinii veniţi din nordul Africii (moors). Ca şi ostrogoţii, vizigoții erau creştini arieni, convertiţi de bizantini în secolul al VI-lea dH şi pe care latinii îi considerau eretici (pe traseul lor aveaau să migreze catharii, numele european al paulicienilor – slavii le spuneau bogomili – din Peninsula Balcanică şi Anatolia). La începutul veacului al VI-lea a început convertirea lor la catolicism. În timpul stăpânirii Hispaniei vizigoții au construit biserici, unele mai există, în special în Asturii. Dincolo de toate însă, în Gothaland se vorbește până astăzi guthnish, limba vechilor goți, a căror identitate a rămas atât de pregnantă în timp.

Norvegia este o monarhie ca formă de stat, membră a Uniunii Europene, care are o suprafață de 385.178 km^2 și o populație de 5.260.146 locuitori în 2017. Groenlanda (prin datele geologice aparține Americii de Nord, dar, prin cele de civilizație și de istorie, este parte a Europei) și Islanda (aflată pe linia unde se întâlnesc Oceanul Atlantic de Nord și Oceanul Arctic) au făcut parte din regatul Norvegiei până în 1814. Se mărginește cu Suedia la est, Finlanda și Rusia la nord-est, Oceanul Atlantic de Nord (coastele sunt atinse de Gulfstream, flux oceanic de apă caldă venit dinspre sud-vest, ceea ce îmbânzește mult clima) și Marea Barents la vest și cu Strâmtoarea Skagerrak la sud, dincolo de care se află Danemarca. Până în 1468 insuele Shetland și Orkney, azi britanice, au făcut parte din Regatul Norvegiei. Este membră a Uniunii Europene, NATO, Tratatului Arctic, Consiliului Nordic, OECD și Zonei Schengen. Numele țării, menționat la 880 dH, vine din vechea engleză (Northwegia), unde însemna Calea de Nord (cu referire la Coasta Atlantică, pe unde trecea drumul Ligii Hanseatice). Primii locuitori au trăit, conform descoperirilor arheologice, în mileniile 11-10 îH (Paleoliticul Superior de după ultima glaciațiune), ei fiind o extensie a Culturii Ahrensburg (la nord de Hamburgul de azi) din Germania. S-au găsit desene cu vase de pescuit (canoe), extrem de bine stilizate și unelte din piatră pentru tăiat carnea și curățat pieile de animale. Teoria cea mai recentă spune că popoarele arctice care au lăsat urmașii de astăzi au venit prin migrație în lungul coastelor dinspre sudul și estul continentului (restul peninsulei fiind acoperit de ghețuri) ca vânători și pescari, în perioada 3000-2500 îH. Erau triburi indo-europene care au instaurat agricultura și așezările stabile. Epoca Bronzului a început la 1500 îH, a Fierului la 500 îH. Și-au produs singuri armele (săbii, topoare). În primele veacuri ale erei noastre aveau case din piatră și făceau comerț cu galii din regiunea ocupată de Imperiul Roman. Perioada vikingă a fost foarte pregnantă pe pământul Norvegiei. Vikingii proveniți din Norvegia au intrat la 793 în Britania. În secolul al IX-lea au descoperit întâmplător Islanda, încercând să ajungă în Insulele Faroe, despre care știau. Astfel au ajuns și în America de Nord (au fondat Vinland, Canada). Tot ei au fost aceia care s-au extins în Groenlanda, părți din Britania și Irlanda (unde au fondat Waterford, Limerick și Dublin). Un loc aparte în cuceririle norvegienilor (norseman) cu începere din veacul al XI-lea l-au jucat normanzii, aceia care au dat numele Normandiei, au cucerit Sicilia, Apulia și Calabria (în Italia), Albania (Iliria), parte din Coasta Dalmată, Corfu, Ciprul, Armenia Mică din fosta Cilicia (unde se află astăzi Latakia), în drumul lor către Bizanț (de la Cruciada I-a la Cruciada a III-a).

Au atacat Bizanțul, au luptat cu bulgarii şi pecenegii. Au fondat regate catolice și post-bizantine în Mediterana de Est. Au atins lumea foştilor traci, a romanității sudice din Balcani și, asftel, au atins chiar lumea propriilor lor origini pre-indo-europene. Legislația obicinuelnică din această parte de lume (Codul Valah) a fost dusă și în Normandia, unde a funcționat în secolele X-XIII și a rămas și astăzi valabilă în Insulele Channel (din Canalul Mânecii). Norvegii veneau pe urmele vikingilor de origine suedeză. De asemenea, tot în veacul al XII-lea, au intrat în Irlanda, Scoția și Walles, ținuturi unde localnicii se închinau grifonului și se considerau la origini indo-europeni veniți dinspre Bariera de Substrat. Creştinarea norvegienilor s-a făcut în veacurile 10-11 dH, iar catolicismul a fost înlocuit de Protestantismul lutheran (de după marea ciumă de la mijlocul veacului al XIV-lea și care a redus populaţia Europei vreme de două secole). Ea a cuprins toată lumea nordică și germanică. Introducerea Protestantismului a fost finalizată după 1536. În plus, uniunea personală între dinastiile conducătoare a unit țările nordice aproape constant de-a lungul istoriei, până în veacul al XIX-lea. La 1388 Eric de Pomerania, nepotul reginei Margaret a Norvegiei, a fost încoronat rege şi de Suedia și Danemarca (Uniunea de la Kalmar). Suedia a ieşit din această uniune la 1521, dar Norvegia și Danemarca au rămas împreună până în 1814 (epoca napoleoniană, când, fiind atacați de britanici, norvegienii și danezii s-au aliat cu Napoleon). Acest lucru s-a făcut în virtutea unui parcurs istoric la un moment dat comun. Normanzii din Franța fuseseră la origini vikingi norvegieni, care colonizaseră ceea ce astăzi se numește Normandia. Dinastia normandă a fost activă în cursul Cruciadelor care au acționat asupra (și, de fapt, pentru distrugerea) Bizanțului, în urma lor apărând diverse regate catolice în spațiul țărilor Mediteranei de Est, care fuseseră dependente ori parte a Imperiului Bizantin. Malta, Sicilia și nordul Africii au fost cucerite de normanzi în tentativa de a alcătui un imperiu propriu, după modelul goților și, evident, în detrimentul Bizanțului. Normanzii au luptat cu pecenegii și bulgarii pe teritoriul Bizanțului, dar și cu turcii selgiucizi, când au fost alături de vikingi. Anul 1814 a fost unul al schimbărilor fundamentale în istoria continentului. Napoleon I a avut de luptat în 1813, la Leipzig (Bătălia Națiunilor), cu armatele aliate ale Rusiei imperiale, Austriei Imperiale, Regatului Prusiei, Regatului Suediei, Regatului Saxoniei, Elveției, ca și altor entități mai mici, dar deopotrivă decise să oprească demersul acaparator al lui Napoleon. După Congresul de a Viena, din 1815, prin care marile puteri intenționau să unească Norvegia cu Suedia, a izbucnit Războiul Norvego-Suedez, dar țărmurile au fost blocate de nave engleze și rusești. Regele Norvegiei a abdicat și a autorizat Parlamentul să ia hotărâri în numele său. În aceste condiții s-a făcut uniunea cu Suedia, iar regele Carol al XIII-lea al Suediei a devenit și regele Norvegiei. Această uniune a rămas valabilă până în 1905, la primele mișcări revoluționare care au cuprins Rusia, unul din actanții acestei ultime uniuni norvego-suedeze. După 1814 a început și mișcarea națională, romantică, de independență a Norvegiei, parte și ea a fluxului european care s-a numit Europa Națiunilor. Țara a rămas de sine stătătoare până în 1940, la ocupația germană, de care s-a eliberat în 1945, fiind de atunci un regat independent. Perioada vikingă și aceeea a interferenței cu britanicii, în principal cu scoțienii și irlandezii, rămâne singurul mod prin care Norvegia poate fi invocată ca având rezonanțe (și acelea mediate) în istoria identității noastre.

Danemarca este o țară nordică, forma de guvernământ este monarhie constituțională. Are o suprafață de 42.931 km^2 și o populație de 2.166.086 km^2. Este formată din Peninsula Jutland și 443 de insule, cele mai cunoscute fiind Zealand, Finn, Sjaelland, Storstrøm, toate aflate către Suedia și având căi ferate care asigură circulația între ele. Copenhaga, capitala țării, se află pe insulele Zealand şi Amager. Groenlanda este regiune autonomă a Danemarcei (căreia i-a fost cedată în 1814). Țara se învecinează cu Strâmtoarea Skagerrak la nord-vest (dincolo de care se află Norvegia), cu Strâmtoarea Kattegat la nord-est (dincolo de care se află Suedia), cu Marea Baltică la est (dincolo de care se află Letonia, Lituania și Polonia). La sud, Peninsula Jutland se leagă de Germania, iar la vest se află Nord See, o mare deschisă către Atlantic, dincolo de care se află Marea Britanie spre sud-vest, Islanda și Groenlanda spre nord-vest. A devenit membră a Comunității Economice Europene (1957, fondatori Belgia, Franța, Italia, Luxemburg, Olanda și Germania) din 1972 prin referendum și, ca urmare, este membră a Uniunii Europene, a Tratatului de la Schengen din 1994. În 1992 a semnat Tratatul de la Maastricht, a cărui aplicare a repins-o apoi la negocieri. Este membru fondator al NATO, Consilului Nordic, OECD, OSCE, Națiunilor Unite. La origini acest spațiu numit acum Danemarca a fost o marcă (o oprire de ajustare pe o rută comercială vikingă, apoi a Ligii Hanseatice). Danezii sau danii își au

originea mitică în regele Dan. Acest tip de mitologie este pan-germanic și pan-nordic (dar a existat şi în cazul grecilor, unde un mitic Hellenus ar fi ţinut împreună triburile greceşti sau un mitic Trax născut în Peloponez, ar fi fot unic strămoş şi rege al tracilor). Dan era fiul unui rege din Uppsala (în Suedia, locul celul mai mare sanctuar nordic) şi-l avea drept frate pe Nori (de la care s-ar trage norvegienii). Atestările umane în Danemarca sunt extrem de vechi (comparativ cu Finlanda, Suedia și Norvegia) și ating 130.000 de ani (perioadă inter-glaciară). Locuirea continuă a început la 12.500 îH, mai devreme deci decât în celelalte țări nordice. Și indo-europenii au intrat mai devreme, la 4000-3900 îH., venind dinspre Zealand (dinspre est) și cam atunci a început și agricultura. Cultura Fatyanovo și Abashevo, specifice liniei popoarelor de substrat, s-au întins din Lituania și Polonia de azi, prin nordul Germaniei, până pe pământul Danemarcei și în sudul Finlandei și Suediei. Epoca Bronzului s-a desfășurat între 1800-600 îH, după care a început Epoca Fierului. Ca și în Grecia antică, au fost descoperite care votive dedicate Soarelui. Cea mai relevantă perioadă a istoriei danezilor a fost, precum în cazul celorlalte popoare nordice, perioada vikingă. Vikingii danezi au fost interesați (din secolul al VIII-lea dH) de Britania și vestul Europei. Spre est au fondat Viborg la Golful Finic (azi Vîborg în Rusia, nu departe de Petersburg). Alături de norvegieni au fost întemeietori ai Normandiei. Creștinarea s-a făcut în veacul al X-lea. În toată perioada medievală au înglobat în regatul lor Estonia și, din spațiul german, Schleswig și Holstein. Convertirea la lutheranism a avut loc în 1536. În perioada premodernă danezii au fost colonizatori de forță și au întemeiat Compania Indiilor de Est, cel mai puternic consoțiu comercial din lume la vremea sa, care și-a început activitatea în 1602 și a rezistat două sute de ani. Numele inulei Zealand, care aparţine azi Olandei, ca şi numele Noii Zeelande, din sudul Australiei, moștenesc numele insulei daneze Zealand. A fost epoca de aur a istoriei daneze, care s-a răsfrânt din plin în aria culturii și artelor.

2.2.16.2. Germania

Germania este o republică federală aflată în nordul și centrul-vest al Europei, cu o suprafață de 357.168 km^2 și o populație de 82.175.903 locuitori în 2015. Se mărginește la nord cu Marea Baltică, Danemarca și Nord See (Marea Nordului, eschisă spre Atlantic), cu Olanda, Belgia și Franța la vest, cu Italia și Slovenia la sud, cu Ungaria, Austria, Cehia și Polonia la est. Este membru fondator al Comunității Economice Europene (1957), al Uniunii Europene (1993), al zonei Schengen și co-fondator al zonei Euro (1999). De asemenea, este membru al Națiunilor Unite, NATO, G7 (fost G8 – Rusia a fost exclusă), G20 și OECD. Numele țării a fost pus în circulație de împăratul (și scriitorul) roman Iulius Caesar, care a descris popoarele de pe Rin. Cuvântul derivă din germana veche, înseamnă popor, neam și are, la rândul lui, o formă indo-europeană din care derivă şi cuvântul teuton. Primii locuitori din specia Homo ai acestui teritoriu au fost descoperiți ca existând în urmă cu 600.000 de ani. Neanderthalienii, găsiți pe Valea Neanderului, au o vechime de 40.000 de ani, ca și la Porțile de Fier, pe Dunăre. Au lăsat numeroase dovezi megalitice ale existenței lor, în principal dolmene, dar și un totemn din lemn al Omului-Leu cu o vechime de 35.000 de ani, extraordinar de bine realizat și care se păstrează în întregime. Triburile germanice propriu-zise (indo-europene) au ajuns în Scandinavia și s-au extins în această parte a Europei în Epoca Bronzului, venind dinspre est și sud. Au avut contacte cu triburile iranice, baltice, celtice și apoi slave, iar mişcările triburilor au avut loc între Urali, Rinul și Dunărea de Sus, ocupînd teritoriul Germaniei de azi, Austriei, Baden-Wùrtenberg. Cele mai cunoscute triburi germanice au fost alemanii, francii, saxonii, frisii, sicambrii și thuringii. Suabii sunt triburi venite dinspre bariera de substrat, puternic influenţate de faptul că au trrăit în Raetia, la origini veche cultură etruscă (iar etruscii au fost originari din insula Lemnos). În Pădurea Hercinică trăiau triburile chatti, din care descind, după Tacit, batavii. Munții hercinici europeni provin din Silurian (ca și insula Gothaland, ca şi Malta) și au fost Munții Caucaz, Munții Măcinului din Dobrogea (cu o vechime de trei milione de ani) și munții Pădurea Neagră, de unde izvorăște Dunărea. Pliniu cel Bătrân considera că triburile chatti locuiau în același perimetru cu suebii și cimbrii. La finele secolului I îH cu toții au luptat cu îndârjire contra Imperiului Roman. În ce privește cimbrii și chatti, trebuie menționat faptul că nu se știe ce origini au, dar în istorie au mai existat populații cu nume asemănătoare: cimmerienii, hatti (parte a Imperiului Hittit, au dat dinastii de conducători, vorbeau luwita, o limbă non indo-

europeană şi care a lăsat urme în limbile Europei, inclusiv în română). Primul care a menționat aceste triburi chati germanice a fost Strabo, care le considera nomade și sărace. Pliniu cel Bătrân a menționat însă și triburile Cherusci (**Ker**usci), cuvânt a cărui etimologie nu se cunoaște, din pădurile nord-vestului germanic (Hanovra), vecini cu suabii. Dar la Carnac, Franța, unde se află vestigii paleolitice, există un **Ker**lescan (aliniamente de tumuli ca la Sarmisegetuza), un **Ker**mario, **Ker**luan, iar în estul continentului se află **Ker**kinites (Macedonia), **Ker**ci (Crimeea) ș.a., până dincolo de Rostov pe Don. Unul dintre șefii tribului Cheruscilor, Segestes, amintește foarte bine, prin structura numelui, de Segestus sau Acestus (Acestes) pomenit de Virgiliu în *Eneida* ca fiul zeului unui râu sicilian cu frumoasa Segesta (or Egesta), de neam dardan. Segestus, care era deci semizeu ca și Achile, a fondat Segesta, cea mai cunoscută cetate a elymilor (există sugestii ale unor cercetători că a fi elamiți, veniți dinspre Anatolia), un popor extrem de evoluat, după cum se vede din mozaicurile perioadei: femeile purtau costume de baie din două piese și jucau volei pe plajă. Dardanii erau o confederație de triburi foarte numeroasă, au dat numele Strâmtorii Dardanele (apărută la 5000 îH), iar la noi se dă până astăzi numele Dardu, Darda. Occitania păstrează şi ea toponime care evocă numele dardanilor. E de reținut că numele Segesta apare la dardani, un neam tracic, după unii cercetători dardanii fiind originea ilirilor care au infiltrat Peninsula Italică şi insulele apropiate, ca şi părţi din Hispania, atingând Bariera Atlantică a continentului, dacă e să evocăm lucrăile unor specialişti în arheologie precum catalanul Martin Almagro Gorbea. Segestus era numit şi Aestus, iar Aesti e numele originar al Estoniei. Aeste însemna Scitul (de la Asi, triburile care au dat chiar numele Asiei), iar urmele acestui Aeste există şi în mitologia nordică, unde era un fel de couretes al lui Odin. Triburile germanice au fost cucerite de Imperiul Roman în perioada secolelor I îH – III dH (și, cu toate că au stat sub romani cam cât dacii, totuși limba lor n-a fost romanizată, ceea ce aruncă îndoieli și asupra romanizării atât de rapide a limbii dacilor, un neam cel puțin la fel de vechi și cu tradiții fixate în timp, ca și germanicii). Doar apariția hunilor la fruntarii și, ca urmare, declinul Romei, au produs detenta triburilor germanice către sud. Practic, în secolul al VI-lea, puterea romanilor și a celților luase sfârșit. Francii au cucerit teritoriul Austriei (de azi), al Țărilor de Jos, Luxemburgul, nord-vestul Franței, Aquitania. Încă din veacul al VI-lea Clovis I a unit triburile francilor (dinastia Merovingiană). Imperiul Carolingian al francilor avea să fie însă întemeiat în anul 800, după ce marele periplu al vikingilor în Europa și în lume începuse, la câteva sute de ani după ce goţii, plecaţi din Gothaland, colindaseră şi ei Europa. La 843 Imperiul Carolingian avea să se împartă în trei între nepoții lui Carol cel Mare: Regatul Italiei, Regatul Bavariei și Regatul Aquitaniei. Istoria lor avea să fie diferită, dar avea să acopere, în continuare, mare parte a Europei. Regatul Italiei (inclusiv Roma) a stăpânit și Țările de Jos, Lorena, Alsacia (inclusiv Aachen), Burgundia, Provence. Alături de regatul Bavariei s-au aflat nord-estul Italiei și ținuturile de la est de Rin. Franța și Aquitania aveau să fie alături încă de pe vremea lui Pepin al II-lea. Cuceririle au continuat până la începutul secolului al IX-lea, cu Gasconia (o parte a Aquitaniei), Burgundia (burgunzii erau tot triburi germanice, dar formaseră un regat separat), Provence, Suabia, Thuringia, Frisia, Bohemia, Carinthia, Lombardia și Saxonia. Practic, toată Europa devenise germanică, până la limita lumii slave (polonii, cehii, moravii, croații, sârbii) și a romanității sudice (Peninsula Iberică și Italică erau doar pe jumătate romanice, fiindcă lombarzii şi vizigoţii care le ocupau în parte erau și ei germanici, fără a-i mai pune la socoteală pe celţi, care nu erau germanici, dar nici romanici). Dincolo de felul cum se vor împărți și se vor aduna de-a lungul timpului, toate aceste teritorii au păstrat semnul identitar al începuturilor comune și au asigurat astfel proiecția viitorului mare imperiu unitar: Sfântul Imperiu Romano-Germanic. Apariția lui a fost pregătită deopotrivă de acorduri comerciale. Liga Hanseatică a pus împreună capătul Drumului Chihlimbarului - Novgorod, Riga, Visby de pe insula Gothaland) cu Lùbeck, Hamburg, Köln, Bruges și Londra. Marele Drum al Nordului, care a ajuns până în sudul Mediteranei de Vest, a fost însă doar fața pozitivă a viitoarei uniri într-un mare imperiu. A existat și una negativă: la începutul veacului al XIV-lea, pe când în răsăritul și sudul-estul continentului continua să funcționeze *Codul Valah*, iar transhumanța era nu numai principala ocupație, ci dădea și substanța majoră a produselor comerciale, în centrul și vestul continentului au fost marea foamete și apoi marea ciumă, care au înjumătățit populația. Sfântul Imperiu Romano-Germanic și-a început existența din veacul al IX-lea și s-a bazat pe creștinare și pe Papă drept coordonator religios al întregului, alături de împărat (în sensul Lumilor Vechi ei erau Augustus și Caesar). A primit în clar titlul de imperiu abia

din veacul al XII-lea – al XIII-lea, cu prilejul Cruciadelor care au dus aceste forțe până în Bizanț. *Codul Civil* bizantin al lui Justinian (tracul) a fost adoptat de Sfântul Imperiu în 1158. Modelul Răsăritului și al Sudului era un model nu doar de imperiu (stema vulturului bicefal, care era bizantină și fusese preluată de la hittiți, a fost adoptată şi de Sfântul Imperiu, de Rusia, dar o are şi Albania). Nordul se educa în cetățile sudice, Veneția, Genova, Florența, unde înfloreau artele bazate pe civilizațiile antice ale Mediteranei de Est. Mult mai târziu, Goethe şi mişcarea romantică vor redescoperi Sudul, vor teoretiza asupra raporturilor de cultură şi civilizaţie dintre Nordul şi Sudul continentului, asupra unităţii de civilizaţie a Europei şi vor defini liniile de forţă comune. Aristotel, cel născut la Stagira, în Trakia, a rămas un adevărat cap de pod atât pentru Renaşterea grecească din Italia, pentru Renaştere în sens larg, cât și pentru Reforma religioasă în ansamblul ei, oriunde în Europa. Filosofii aristotelicieni au influenţat inclusiv Protestantismul şi erau încă activi în veacul al XVI-lea. Dimitrie Cantemir a fost, prin filosofia lui, un aristotelician. Invenția tiparului de către Gutenberg s-a dovedit a fi, în timp și la scară planetară, cea mai de seamă invenție a germanicilor din această perioadă a Evului Mediu timpuriu. Apetitului Nordului pentru strălucirea Sudului (aceea legată de origini, de rădăcinile identitare) i s-a datorat deci, în bună măsură, şi marea mutație religioasă numită Reformă și Protestantism. Melanchton, teoreticianul Reformei în lumea germanică, a fost elevul unchiului său, Reuchlin, format la Basel şi Paris. Iar Martin Luther, care a fost implicat în marele Război Țărănesc al Nordului prin tezele sale, s-a ghidat după Războiul lui Jan Hus din Bohemia. Împreună, Melanchton și Luther au încercat să construiască o lume mai dreaptă pentru cei mulți și un tip de credință care să nu fie bazată pe etalarea unor bogății obținute prin înșelăciune (fondul chestiunii era vânzarea de indulgenţe de către Biserică pentru îmbogățirea Vaticanului). Fenomenul a cutremurat în profunzime continentul. Linia Nordului, prin toate popoarele sale, ca și o bună parte a lumii celților aflată la limita cu lumile extrem de vechi ale iliro-tracilor, dar şi în Finisterra, pe Linia Atlantică, au considerat Protestantismul o cale majoră de salvare identitară. Lutheranismul din 1555 (mai la sud Calvinismul după 1648 în Elveţia) au fost recunoscute ca religii oficiale. Protestantismul a rămas până astăzi opțiunea a numeroase Biserici naționale din jumătatea de nord a continentului. Dacă nu s-au putut întoarce la originile și unitatea creștinismului din veacurile apariției lui, iar paulicienii, bogomilii, arienii și catharii, care promovau toți doctrina sărăciei și ascetismului, după chiar modelul începuturilor creştinătăţii, aveau să fie înlăturați prin lupte acerbe de către Vatican, care n-a ezitat să fragmenteze ortodoxia prin orice fel de mijloace, inclusiv prin arderi pe rug și introducerea greco-catolicismului, atunci pare explicabil de ce soluția protestantă și-a găsit ecou în atât de multe opțiuni europene (și nu doar europene). Sfântul Imperiu Romano-Germanic a fost multietnic și extrem de tolerant, atât în registrul social, cât și în cel religios și național. Până la 1530 împărații fuseseră numiți de Papă, după aceea fuseseră aleși de Consiliul prinților electori (două colegii: de Suabia și de Rin). Altfel însă, linia Sfântului Imperiu a funcționat în tradiția tuturor imperiilor precedente, unde supremația era asigurată prin alianțe matrimoniale între dinastii, prin coruperea adversarilor (cu bunuri, beneficii sau victimizări) și abia apoi prin lupte deschise între adversari. Consolidarea imperiului după Războiul de 30 de ani (după 1648, când Elveția a devenit Confederație independentă) a fost utilă în perspectiva înfruntării otomanilor, care intenționau să ia Viena și să intre astfel în inima imperiului germanic (care se considera moştenitor al Imperiului Roman). Nu invoc aici ascendentul de multe ori bizantin al sultanilor otomani, faptul că şi otomanii se considerau moştenitori al liniei bizantine în istorie (ca şi polonii, lituanienii, ruşii), ci doar faptul că tânărul Dimitrie Cantemir, atunci ostatic la Istanbul, a participat (de partea otomană) la atacul Vienei din 1683 și, în calitate de creştin, s-a bucurat de înfrângerea necredincioșilor, după cum scrie chiar el în *Istoria religiei muhammedane*. Aliatul Sfântului Imperiu fusese Uniunea Lituano-Polonă, care se considera şi ea apărătoarea Barierei Continentale lăsată de Bizanţ şi era atacată de asemenea de otomani.

În perioada napoleoniană, când Sfântul Imperiu se defăcea în bucăţi, apăruse o Confederație a Rinului, una a Nordului (cu Prusia în centru) și alte principate. Ca urmare a victoriilor lui Napoleon asupra germanilor, împăratul Franz II a abdicat. Abia după 1815, după războaiele napoleoniene, Congresul de la Viena a refăcut, cel puţin aparent, unitatea germanică a Europei. Sfântul Imperiu Romano-Germanic fusese însă dizolvat în 1806. Franz Joseph a devenit Franz I pentru austrieci

(Imperiul Austriac a fost fondat după Bătălia de la Austerlitz, 1804) și Franz II pentru germani (ca ultim împărat al Sfântului Imperiu, el e cel care abdicase în 1806). Se pregătea, in nuce, viitorul imperiu, cel Austro-Ungar, Franz Joseph ținea de dinastia de Habsburg (originară din Aargau, Elveţia, nord-vestul suab dinspre Baden Würtenberg), care condusese Sfântul Imperiu de la 1438 la 1740, când a început dualismul austro-prusac, ceea ce spune mult despre noile identități care începeau să-și arate conturul în marea masă amorfă a populației din cuprinsul Sfântului Imperiu. Revoluția Franceză de la 1789 avea să adâncească sentimentele identitare ale tuturor popoarelor și să pregătească, încet dar sigur, pe întreg continentul, marea bătălie care a dus la apariția Europei Națiunilor. După Congresul de la Viena, din 1815, care încerca refacerea Europei medievale și aristocratice de dinainte de Revoluția Franceză, a urmat primul val revoluționar, din 1830, apoi revoluțiile au cuprins întregul continent, la 1848. În urma acestor revoluţii, deși înfrânte, s-au constituit statele naționale ale Europei premoderne, pe care Iluminismul avea să le aducă mai aproape unele de altele. România Mică a apărut la 1859. Popoarele se descătușau și criterii noi, egalitariste, tindeau să se impună pretutindeni. Nici un război n-a mai putut împiedica acest lucru. În contextul evoluției lumii germanice trebuie menționat cel de-al Treilea Reich, adică perioada hitleristă care a pregătit al Doilea Război Mondial. Hitler (provenit din Austria) se considera urmașul Sfântului Imperiu Romano-Germanic (Primul Reich) și al Imperiului Germanic (1740- 1918) - al Doilea Reich. Demersul lui avea o esență mesianică în mai multe sensuri: folosea svastika (simbol indian la origini, folosită în antichitate ca semn de apartenență identitară la lumea indo-europeană a începuturilor), dar era o svastikă având brațele orientate invers, ca semn al regresiunii, al întoarcerii spre lumea începuturilor indo-europene, puse sub semnul germanității. Ideea de “al Treilea Reich” este, în fapt, un paralelism cu moștenirea bizantină lăsată Rusiei, unde Moscova fusese supranumită “a Treia Romă”, după Roma însăşi și după Bizanţ. Acest simbolism a mers însă și mai departe: Germania fascistă a intrat în Rusia în aceeași lună și în aceeaşi zi în care intrase și Napoleon, același care-i cucerise mai întâi pe germani, dar fusese învins de ruși. Și a avut aceeași soartă pe care Kutuzov o prevăzuse armatelor napoleoniene: “O să-i fac și pe ei să-și mănânce caii, ca pe turci!” Fusese vorba despre războiul ruso-turc din 1806-1812, când Selim al III-lea i-a dat jos pe guvernatorii pro-ruşi – citeşte pro-creştini – ai Moldovei şi Ţării Româneşti şi, ca urmare, a fost atacat de armata rusă condusă de Kutuzov, luptă încheiată prin Tratatul de la Bucureşti, în urma căruia Basarabia, care făcea parte din sateliţii otomani care plăteau tributul mic (de recunoaștere a independenței) și nu putea încheia tratate pe cont propriu, a intrat în stăpânirea Rusiei, deși nu era o raia. Nici o voce românească n-a fost parte la acest tratat. Grecizarea românească (în sens cultural) din acea perioadă este semnul că o luptă creştină şi de independenţă se pregătea în profunzimea identitară a arealului românesc folosind modelul Greciei, devenită independentă din 1829.

Soarta postbelică a Germaniei pare să se fi soluționat odată cu apariția Uniunii Europene și cu alianța franco-germană din interiorul ei. Doar valul uriaș de migranți veniți în principal în Germania (iranici – dică arieni - care vin după mica migrație postbelică venită din Turcia) și în Franţa (din Nordul Africii, dar şi iranici) la începutul mileniului al III-lea a redeschis acolada asupra viitorului puterii - mai ales economice - a Germaniei asupra restului Europei.

2.2.17. Bariera Atlantică

Această parte a continentului cuprinde toate ţările europene cu ieşire la Oceanul Atlantic, de la Ţările de Jos, Franța, până la Spania, Portugalia şi Marea Britanie. E o definire geografică, dar şi una care ţine de influenţe oceanice de civilizaţie, vizibile încă din perioada Paleoliticului. În Ţările de Jos

Neanderthalienii au fost semnalaţi la 100.000 îH, iar în Franţa şi Spania hominizii (cel mai probabil Homo Habilis şi Homo Erectus) cu 1.570.000 de ani în urmă. Astfel, în peşterile din Franţa şi Spania, există desene rupestre făcute din linii punctate, ca în Cultura Lapita (în Pacific, acolo unde fusese cândva Laurasia, cu extensii în toată Oceania), dar şi desene executate cu linii continue (ca în toată zona mediteraneană). Pe linia atlantică – Finisterra – Paleoliticul continental (marcat deopotrivă de migraţii dinspre zona Mediteranei de Est, ca şi de migraţiile din Asia Centrală venite pe linia nordului continental) s-a întâlnit cu al celor veniţi dinspre Atlantic şi al lui Homo Sapiens, venit dinspre Africa şi a produs valori care uimesc până astăzi. Carnac, Altamira, Newgrange, Stonehenge sunt unice în lume. Julius Caesar a semnalat civilizaţia Neoliticului mediteranean cu datare în mileniul al VI-lea îH (tipul de minerit şi relaţia cu fenicienii şi etruscii). Dincolo de acest fenomen al începuturilor însă, ţările atlantice se grupează unele lângă altele prin afinităţi identitare clare, nu doar genetice, ci şi apărute în urma a numeroase evenimente menite să le pună alături după criterii care au aşezat împreună istoriile lor, le-au permis să aibă linii de forţă și ținte distincte pe grupuri. Geografic şi geostrategic România şi Moldova se află şi ele plasate împreună mai aproape de Marea Barieră Continentală decât de Bariera Atlantică, de care o leagă însă numeroase fenomente de substrat identitar (pre-indo-european) şi modele comunicate în principal pe axul Dunării şi al pasurilor alpine încă din perioada formării popoarelor.

Ţările de Jos n-au fost niciodată clar definite ca entități separate pe parcursul istoriei, nici în ce priveşte graniţele, nici opţiunile identitare, care s-au dezvoltat și au fost apărate secvențial, pentru fiecare ţară componentă în parte, după dominante ale căror clustere funcționează până astăzi. Cele mai importante dintre acestea au fost – şi sunt – desenate de interesele economice şi comerciale, de nevoia de a controla fie marea rută dinspre nord spre sudul continentului (ruta Ligii Hanseaice), fie dinspre est spre vestul Mediteranei, fie pe Dunăre, spre Marea Neagră. Semnalez în acest context proiectul Uniunii Europene aprobat în 2011 de toţi miniştrii celor 27 de state membre, prin care vor fi investite 50 de miliarde de euro (de către Banca Europeană de Investiţii) pentru deschiderea unui Drum Regional al Dunăriii care să lege, în fapt, Bruxelles de Frankfurt, Elba, Rhin şi Dunăre, până în Delta Dunării (să lege deci Marea Nordului de Marea Neagră – calea Ligii Hanseatice cu Drumul Chihlimbarului), folosind astfel un ax continental care este o cale de apă şi una de uscat în acelaşi timp, culege mărfuri din întreg arealul, leagă Nordul de Sudul continentului (cum făcea și Liga Hanseatică) şi poate controla, simetric, ambele regiuni ale continentului: Occidentul şi Orientul.

Din punctul de vedere al României, al promovării identităţii sale, nu trebuie ignorată ideea că Istrosul a unit de la începuturi toate neamurile de traci, fluviul este parte a mitului identitar fondator al naţiei, chiar numele fluviului e tracic, preluat de grecii antici. La fel sunt tracice, până azi, numele celor două izvoare care formează Dunărea: Breg şi Brigach. Dar trebuie amintită şi pusă alături şi ideea, mult mai actuală, a începuturilor perioadei socialiste, când un proiect CAER avea în vedere cursul fluviului şi al completării acestui mare drum comercial cu un Canal Bucureşti-Dunăre (nu doar acela existent azi, Dunăre-mare). Petru Dumitriu a descris proiectul CAER cu privire la ruta Dunăre-mare în *Drum fără pulbere,* 1951. Autorul era un adept al liniei Gheorghiu-Dej – Tito, o linie identitară naţională, nu integratoare, încercând să afirme că România (şi respectiv Iugoslavia) şi nu blocul socialist în întregul său trebuie să facă şi să exploateze acest canal, adică să fie proprietarul lui. Romanul a fost de cinci ori cenzurat, la fiecare ediție pierzînd din „asperiățile identitare". În viziunea noului proiect european integrarea nu s-ar face cu spaţiul ex-sovietic, ci cu acela al Uniunii Europene, adică România și-ar pierde din nou dreptul de proprietate asupra noului canal. Nu se mai pune problema proprietăţii româneşti asupra Porţilor de Fier şi Dunării de Jos, iar identitatea lor ar deveni, din una românească, una europeană. Prin urmare, deşi, în mod direct, parametrii identitari în România sunt diferiţi de aceia din Ţările de Jos, faptul că trăim cu toţii sub cortina Uniunii Europene, unde ceea ce aparţine tuturor trebuie foarte atent negociat de fiecare parte, ne face să privim atent Linia Atlantică, deoarece proiectează influenţe directe asupra parcursului propriei noastre identităţi.

Dincolo de prezent, există însă un semn identitar venit din trecut şi care a rămas funcţional până astăzi pentru toată Bariera Atlantică a Europei. Acest simbol a fost dat de civilizaţia celţilor. Ei au traversat această barieră de pe continent spre Britania şi invers, formând o punte identitară vizibilă până astăzi. Numele "celt" a fost adoptat târziu, de către istoricii iluminişti (1707 - Edward Lhuyd).

Romanii le spuneau în mod generic gali. Ei au luptat, în special Caesar, pentru a-şi impune controlul asupra celţilor. Se întâmpla în secolul I îH când, fiind înfrânt de celţi, Caesar, considerat zeu în Anatolia (viitorul Bizanţ), unde i se ridicaseră temple, s-a hotărât să construiască o flotă de 600 de corăbii şi să-i atace din nou (55 îH – războaiele cantabrice, contra celților și bascilor). De altfel Caesar avea perspectiva întregului continental care trebuia accesat şi stăpânit pentru a ţine în echilibru uriaşa mişcare a triburilor din Eurasia. După celţii continentali romanii au cucerit şi celţii insulari din Britania (43-51 dH). Galiile continentale ale perioadei romane au fost Gallia Belgica (Ţările de Jos), Gallia Celtica (includea şi Elveţia de azi, se mărginea la nord cu Sena şi la sud cu la Garona), Gallia Cisalpina (zona Liguriei), Gallia Narbonensis (Occitania de mai târziu), Gallia Aquitania (în sud-vestul Aquitaniei de azi, între Pirinei, Atlantic şi Garona, zonă locuită la origini nu de celţi, ci de o populaţie non-indo-europeană, cel mai probabil de substrat pelasgic, ca şi bascii, având capitala Mediolanon, azi Milano), Gallia Lugdunensis (în partea de centru-nord a Franţei de azi, capitala Lugdunum, azi Lyon) şi Gallia Transpadana (nordul Italiei – până astăzi Lega Nord se consideră continuatoarea şi apărătoarea Padaniei pentru care cere mereu mai multă autonomie din partea Italiei). Dincolo de aceste denumiri de provincii care susţineau controlul roman pe linia atlantică şi a Mediteranei de NV, romanii împărţeau însă Gallia în două mari regiuni identitare: Gallia Comata, în care se cuprindeau Gallia Belgica, Gallia Lugdunensis şi Gallia Aquitania (comati însemna „cei cu plete şi mustăţi", exact ca şi la daci, unde comati erau oamenii de rând). Printre triburile Galiei Aquitane putem aminti Arverni, Ausci, Cocosates, Nitiobriges, Pictones, Ruthenes - cei roşcaţi, Tolosanes, Veneti). Mai era Gallia Bracata, care cuprindea toate celelalte Galii (bracati, cei cu pantaloni, cu iţari mai exact, barbarii peste teritoriul cărora se aşezaseră galii, centraţi în Gallia Narbonensis). Împărţirea era oarecum identitară, deoarece toţi „barbarii" fuseseră la origine populaţii de substrat. Mai târziu romanii i-au cucerit şi pe galii din Hispania (Galicia, Gallaecia, adică celtiberii), ca şi pe aceia din Britania. Doar că, chiar în timpul acestor bătălii, au avut parte de migraţii dinspre nord care s-au finalizat cu prăbuşirea Imperiului Roman de Apus. Fenomenul celt, atât de bine circumscris de romani pentru partea de vest a continentului, depăşea însă în amplitudine posibilităţile şi viziunea romanilor despre întregul fenomen.

Celţii au fost semnalaţi în Europa Centrală din Epoca Fierului (mileniul I îH), trăind amestecaţi cu popoarele native pe un areal cuprins între Bariera Atlantică şi Anatolia, între Silezia, Bohemia, Peninsula Iberică şi Italia. Aria de locuire nu este mai mică decât a tracilor, iar suprapunerile de areal au fost inevitabile, ca şi influenţele foarte mari pe care lumea tracică, aşezată din mileniul al VII-lea îH în Europa (neoliticul de la Sesklo este aproape identic cu acela de la Cucuteni și foarte apropiat de acela din sud-estul Extremului Orient), le-a avut asupra mai recenţilor nou-veniţi. Dacă ne amintim de faptul că irlandezii se consideră la origine sciţi din Asia Centrală (iar analizele ADNmc au confirmat propriile lor scrieri vechi), atunci trebuie să punem din nou alături faptul că, la origini, sciţii şi sarmaţii erau triburi înrudite, indo-iranice şi că toate migraţiile s-au făcut dinspre Asia spre Europa (o peninsulă a Asiei). Teoria lui Theo Vennemann despre migraţia neolitică în Europa, pornită din zona intracarpatică (Cultura Urnfield) la 6000 îH şi-ar avea astfel o confirmare indirectă prin parcurgerea, de către celţi, a aceluiaşi drum în mileniul I îH. Pe Columna lui Traian, ilustrând luptele dacilor, figurează trei personaje dacice purtând fiecare câte un carnix (o trompetă cu cap de lup la capăt, simbol dacic necontestat) identic cu acela figurat pe numeroase vase celtice găsite în Hispania. De asemenea, pe vasele celtice votive apar luptători călare purtând două antene pe cap, la fel ca samniţii şi messapii înaintea lor, la fel cu luptătorii din regatul neohittit Lydia. Julius Caesar se referea (*Commentarii de Bello Gallico*) la influenţa etruscilor asupra celţilor, ceea ce, mediat vorbind, era tot o influenţă tracică la origini, deoarece etruscii înşişi provin dintr-o migraţie ajunsă în Peninsula Italică din insula Lemnos (o insulă sacră a tracilor) la 5000 îH, când clima Mediteranei de Est s-a modificat drastic, cu mult înainte de războiul troian (iar Troia însăşi fusese o cetate a Mysiei, tracii, în principal peonii, fuseseră aliaţii troienilor, Homer spune despre Hecuba că era „de neam tracic", la fel ca fiul ei, Paris). Locurile sacre ale celţilor erau pe vârfuri muntoase, lacurile anunţau pentru ei, ca şi pentru traci, Lumea de Dincolo, iar arborele sacru era stejarul, coordonată mitologico-religioasă identică şi ea cu a tracilor. Strabo numea triburile de celţi Conii sau Cynesii, precizînd că femeile lor erau luptătoare egale în rang cu bărbaţii, precum Amazoanele de la Poarta de Fier a Asiei sau femeile sciţilor (triburile Asi, care au şi dat numele Asiei, au ajuns în Europa). Scriind despre Hispania, Strabo face diferenţa între Lusitani

şi Conii. Celţii aveau simţul apartenenţei lor la lumile vechi, al identităţii lor stabile pe acel amplasament ca şi al ordinului de mărime al neamului, pentru că au luptat constant contra romanilor şi s-au aliat constant cu fenicienii. Celţii conduşi de regele Bran (ce cuvânt românesc! Latinii i-au spus Brennus) au atacat Roma în 390 îH. Bătăliile au continuat şi mai târziu: 279, 225 îH., ceea ce explică acţiunea atât de hotărâtă de mai târziu a lui Caesar. Vreme de două sute de ani existenţa galilor în Dacia între secolele IV-II îH a fost certă, conform numeroaselor descoperiri arheologice din Transilvania (150 de situri arheologice), dar nu numai, ci şi din Oltenia, până la Dunăre (Galaţi are un nume care indică originea galică a aşezării). Regii daci Oroles, Rubobostes şi Burebista au dus războaie cu bastarnii, boii şi tauriscii, triburi de celţi care se întindeau până în Panonia, Bohemia (al cărei nume vine de la tribul celt al boiilor), Bavaria, Silezia, Gallia Narbonensis. Cercetătorii francezi susţin că, pentru Aquitania şi pentru toată partea occitană a Franţei (Languedoc, Gasconia, Provence), este de domeniul evidenţei faptul că celţii au venit pe un teren preformat, unde persistă până astăzi toponime de dinaintea celţilor, ca şi aspecte lingvistice clare moştenite de occitană de la populaţia de substrat (pelasgică). În zona oraşului Nisa (Nice, după Nicaea – Nikea tracică, apoi bizantină, numită astfel în cinstea zeiţei Nike) există toponime care pentru noi, românii, au o rezonanţă recognoscibilă: Arboras, Balaruc (Balar era Balaur), Canet (un fel de Căţelu), Florensac, Gigean, Lupian, Lunas, Lunel, Luneville, Magalas (Magula există şi în Lituania şi era, în fapt, o Măgura), Pinet, Rujan ş.a. Tot în Occitania există un râu care se varsă în Garona numit Olt. Berna a fost un Brenodumum celt (un Bran), Milano a fost Mediolan**on** (tipul de construcţie al toponimului e tracic: Bizanti**on,** toponim preluat de greci, a fost cetate a tribului tracilor conduşi de Bizye, Alba Iulia a fost Apul**on** (cetate dedicată lui Apollo, zeu la origini hittit şi numit Aplu, apoi tracic şi mai târziu grec) etc. Arheologul catalan Martin Almagro Gorbea consideră că celţii şi-au avut originea în mileniul al III-lea îH în rândul populaţiilor de substrat de pe linia Marii Bariere Continentale (cu origini în general sarmate) şi au migrat spre Poarta de Fier a Asiei, de care s-au despărţit (s-au separat deci ca trunchi indo-european) în mileniul al II-lea îH. Au ajuns în Europa în prima parte a mileniului I îH, după o ședere îndelungată în bazinul intracarpatic (ceea ce susține și Venemann). El se ocupă de triburile celtibere centrate pe râurile Tagus şi Duro (Douro), al doilea râu aminteşte de Durresul ilir, pe care albanezii îl numesc azi Drač (Draci!), cuvânt pe care din nou îl înţelegem. Almagro Gorbea enumără triburile de celţi Arevaci, Berones (vezi şi Beroea, primul nume al Alepului în mileniul al VI-lea îH, ca şi Beroea din Epir, azi Veria, zonă aromânească), Pelendones (v. şi Pelendava în Dacia, azi Craiova. Din această perspectivă s-ar putea ca o bună parte din siturile considerate de noi celte în Oltenia şi Transilvania, să nu fi fost celte, fiindcă Pelendava exista dinainte de venirea celţilor). Gallaeci (au edificat cetatea Braga din Portugalia, la noi există numele Braga) şi multe alte triburi, peste 30. Mitologia celţilor este aceeaşi cu a tracilor, grecilor antici şi nordicilor (germanicilor în sens larg), având origini proto-indo-europene, adică vedice, hittite, persane, kurde (balte, venite dinspre Tibet – nu baltice) şi scite. Un alt semn identitar major al sudului Franţei a fost dat de migraţia unei mari dizidenţe religioase dinspre Bizanţ spre Finisterra. Este vorba de secta paulicienilor, apărută în veacul al VII-lea dH, care promova sărăcia şi şcoala eremiţilor pentru a putea astfel să păstreze chiar sensul originar al creştinismului, care a apărut de la începuturrile feudalismului şi ca opoziţie la bogăţiile imense ale regilor, noblilor și Bisericii față de restul populației, dar şi ca fenomen de coeziune identitară. O a doua coordontă a paulicianismului a fost completarea imaginii unui Dumnezeu bun pentru cei mulţi cu imaginea opusului său, spiritul Răului. Binele şi Răul – care fuseseră înainte de creştinism parte a tuturor Lumilor Vechi, deveneau din nou părţi egale ale ecuaţiei existenţiale şi fondau un temei de activism chiar în interiorul doctrinei creştine. De aceea, paulicienii au fost alungaţi din Bizanţ în Tracia (împăratul Tzimiskes, dinastie armeană a Bizanțului, i-a colonizat la Philippopolis, azi Plovdiv, pe pământul Paionilor, foştii aliaţi ai Troiei, unde doctrina lor a întâlnit zoroastrismul mai vechi). Acolo s-au numit, după limba slavă, bogomili. A fost cultivată ideea că templul credinţei nu poate fi Biserica, instituţie extrem de bogată, ci chiar trupul fiecărui credincios şi că, prin urmare, fiecare se poate construi pe sine direct în relaţie cu Dumnezeu, fără alţi intermediari instituţionali. După modelul tracic, bogomilii s-au numit babuni (bunicii buni ai neamului). Doctrina s-a întins în Bulgaria, Macedonia şi Serbia (unde au apărut localităţi cu numele Babuna (lângă Veleş, în Macedonia), Babuni (în Serbia, lângă Pancevo), în Bosnia (unde regatul maghiar a făcut cruciade speciale contra banului Kulin, bogomilul). Bosnia însă a ales ales schisma

faţă de Papă şi a scos Biserica Catolică din Bosnia în afara legii, chiar cu motivaţia că ea avea practici bogomile. La începutul veacului al XIII-lea, bogomilii au început să părăsească, din pricina terorii şi uciderilor în masă, Peninsula Balcanică şi s-a îndreptat către Italia (Piemont), unde au primit numele de cathari. Persecutaţi deopotrivă de ortodocşi (în veacul al IX-lea ţarul Bulgariei a ucis în masă pe bogomili, astfel încât unii dintre eu au fugit în Rusia, zona Novgorod, Pskov, Tver unde li s-a spus strigolniki) şi de catolici (Inchiziţia a ucis fără alegere pe toţi cei care nu erau buni catolici, inclusiv pe închinătorii – care mai existau – lui Apollo şi Hermes). În sudul Franţei, foştilor bogomili li s-au spus albigensi (după Albi, localitate la NE de Toulouse în Aquitania - fostul Tolosa, punctul final de sosire al catharilor. Unii s-au dus spre nord, (Metz, Strasbourg, Orlèans). În toată Franţa au fost vânaţi sistematic pentru credinţa lor. Mai târziu, războiul lui Jan Hus din Bohemia, ca şi începuturile Protestantismului european s-au legat de mesajul de cinste şi sărăcie al catharilor îndreptat împotriva marilor bogăţii ale Bisericii Catolice, obţinute în principal prin Indulgenţe (îţi puteai cumpăra iertarea păcatelor!). Doctrina originară n-a dispărut nici în prezent, waldensienii şi presbiterienii se consideră urmaşii catharilor. Mişcarea cathară a adăugat un plus identitar zonei occitane. Până astăzi mâncarea tradiţională în Tarn din Franţa este musacaua de cartofi, cartofii gratinaţi şi borşul cu carne, amintind toate de originile balcanice. Aceste tradiţii se adaugă acelora ale fostei Raetia, aflată în estul Languedocului şi amintind de vechi – foarte vechi – obiceiuri ale Mediteranei de Est. De Sfântul Nicolae (care a fost la origini trac din Anatolia) se face un festival dedicat deopotrivă Sfântului Nicolae, susţinătorul copiilor, ca şi unui anti-sfânt Nicolae, pedepsitorul lor. E un festival cu măşti, cum se obişnuieşte şi la noi cu prilejul Crăciunului. Acest festival cu măşti, Pehta Baba (Baba Cloanţa), există deopotrivă în Slovenia, la Valcamonica în nordul Italiei (Badaliscul), la Klagenfurt, la Sappado, dar şi în sudul Franţei, unde se dansează, ca şi la irlandezi sau catalani, o horă însoţită de o luptă cu ciomege precum Căluşarii de la noi. Festivalul se numeşte Bacchu-Ber.

2.2.17.1. Ţările de Jos

Numele generic Ţările de Jos pentru spaţiul dintre Marea Nordului şi Canalul Mânecii a fost dat de burgunzi, care aveau un ducat în această zonă încă din secolul al X-lea. Delta Rinului, Meusei, Scheldtului şi Emsului se află sub nivelul mării, iar uscatul este protejat prin batardouri puternice din oţel, prevăzute cu ecluze. Teritoriul însă, identitar vorbind, este de esenţă germanică în sens larg (nu doar Germania, ci şi spaţiul nordic e implicat), având însemnate influenţe celtice. După *De Bello Gallico* al lui Julius Caesar, belgienii provin din triburile de celţi belgae, iar luxemburghezii din triburile de celţi treveri. Germanitatea ţine de faptul că, după stăpânirea prin care romanii înşişi încercaseră să ţină piept liniei nordice şi atlantice a continentului (provincia Gallia Belgica), vikingii, în principal norvegi, au colonizat ţărmul atlantic pentru a proiecta drumul comercial către Mediterana (spre insula de romanitate a Europei) prin navigaţie de cabotaj. Ei accesau astfel, în imediata apropiere, un teritoriu care se afla de două veacuri în atenţia francilor (tot triburi germanice). Împăratul Charlemagne (Carol cel Mare) stăpânea din 768 Olanda şi Luxemburgul (alături de Germania), dar nu şi Belgia. Vikingii însă au fost aceia care au iniţiat Liga Hanseatică, încă din veacul al XI-lea. Deşi numită, ca în antichitatea grecească, ligă, totuşi menirea ei nu era de apărare comună contra agresorilor, ci de extindere a comerţului la nivel continental şi de control prin relee (contoare). Iniţial, Liga Hanseatică a controlat rutele comerciale din Marea Baltică şi Marea Nordului. Hanseatic este un cuvânt care îşi are originile în germanul Hansa, însemna, în continuarea tipului de administraţie a Imperiului Roman, formaţiune militară de apărare a graniţei. Din Evul Mediu timpuriu, prin extensie, a însemnat orice formaţiune organizată (inclusiv comercială) care transcende deci intereselor unei singure entităţi componente. În sens generic a fost un demers de integrare. La întemeierea oficială, din 1356, capitala Ligii Hanseatice a fost considerată Lùbeck (azi în Polonia), aflat în nordul Germaniei, în Schleswig Hollstein, puternic infiltrat de slavii polabieni încă din veacul al VI-lea şi care au dat chiar numele oraşului, întemeiat însă de goţii (guti) din Gothaland. Carol cel Mare încercase să protejeze de slavi identitatea germanică a locului şi, ca urmare, acea parte a Sfântului Imperiu Romano-Germanic a fost creştinată încă de la începutul veacului al IX-lea. A existat o contraofensivă imediată la iniţiativa papală de a cuprinde Lùbeckul, fiindcă slavii, creştini răsăriteni, s-au organizat în Confederaţia Oborită

(şef era Niklot, nume care vine mai degrabă de la Nike, zeiţa Victoriei, decât de la Sfântul Nicolae), având drept flamură identitară grifonul înaripat, sarmato-trac prin origini. Prima alianţă care a existat a fost între Lùbeck şi Hamburg. Extensia ei către Mediterana a făcut ca Renaşterea să ajungă în Ţările de Jos şi spaţiul germanic cu mult înaintea Europei Centrale. Novgorodul şi Vîborg (azi în Rusia), ambele fondate de vikingi, au făcut parte cu intermitenţe din Liga Hanseatică, dar n-au putut păstra contactul cu Drumul Chihlimbarului, nici n-a mai existat suprapunerea şi controlul viking, apoi germanic asupra acestui drum care-i legase pe varegi de greci, deoarece el se se afla pe linia Marii Bariere Continentale şi devenise apanajul celei de-a Treia Rome. Contorul din Novgorod a fost deci închis în 1494 de Ivan al III-lea după războiul care a desfiinţat, practic, Republica Novgorodului (Constantinopolul căzuse în 1453).

Dar Liga Hanseatică a avut şi menirea controlului religios al teritoriului. Pe calea ei au intrat Cavalerii Teutoni în Răsăritul Europei (Uniunea Lituano-Polonă a fost una din ţintele predilecte). Pe aceeaşi cale însă avea să intre şi Protestantismul. Este interesant de observat că nu doar lutheranismul, ci şi calvinismul de mai târziu s-au împlântat adânc în inima nord-estului european, ca şi a Ţărilor de Jos (nord-vestul lor) folosind drept undă purtătoare calea Ligii Hanseatice. În 1567 au fost reconfirmate contractele Ligii Hanseatice pentru toate părţile componente, iar Antwerp (Anvers) a devenit cap de serie prin volumul comerţului pe care-l manipula. Acest fapt a adus un plus de bogăţie în Ţările de Jos, astfel încât, niciodată de atunci, ideea Ligii Hanseatice n-a mai fost abandonată. După 1980 oraşele hanseatice care beneficiază de comerţul vehiculat veacuri la rând de moştenitorii Ligii Hanseatice au ajuns la 130. Nu doar Rinul şi Dunărea, ci şi Elba şi, practic, toată reţeaua apelor europene navigabile – din vestul continentului - valorifică produsele intrate pe calea Hansei. Este modul germanic de a pune în act ideea identitară germanică promovată de Uniunea Europeană, integratore în acelaşi timp.

Benelux este un alt nume care se dă Ţărilor de Jos ca bloc identitar şi de interese. Cuprinde **Be**lgia, **Ne**dherland (Olanda) şi **Lux**emburg. Această uniune politico-economică datează de după al Doilea Război Mondial (1944, tratat de uniune semnat la Haga în 1958, reînnoit în 2008). Are o suprafaţă de 76.657 km^2 şi o populaţie de 29.100.000 locuitori în 2013. Limbile oficiale sunt franceza şi daneza, dar se vorbesc şi germana şi luxemburgheza. Benelux este membru fondator al Comunităţii Europene a Cărbunelui şi Oţelului (1951), pe baza căreia s-a format Comunitatea Economică Europeană (1957) şi apoi, pe fundamentul ei, Uniunea Europeană de astăzi, care, nota bene, la încheirea Tratatului comunitar de la Maastricht, 1992, a susţinut că este, teritorial, urmaşa îndreptăţită direct a Imperiului Roman şi nu a imperiilor care au funcţionat mai târziu în această arie. Capitala (în sensul de centru administrativ) Beneluxului, ca şi a Luxemburgului şi a Uniunii Europene este Bruxelles (aflat în zona daneză a Belgiei, Flandra). Beneluxul are, ca şi Uniunea Europeană, o Adunare Parlamentară şi un Comitet al Miniştrilor, o Curte de Casaţie şi o Curte Penală, un Secretariat General, în afară de administraţiile celor trei entităţi componente (Belgia, Olanda, Luxemburg), care sunt state suverane. Adoptarea oricărei hotărâri administrative este prin urmare greoaie, din cauza straturilor suprapuse de entităţi care trebuie să-şi dea împreună acordul asupra oricărei chestiuni care priveşte întregul, ca şi fiecare parte componentă.

Belgia este un regat cu o suprafaţă de 30.528 km^2 şi o populaţie de 11.323.973 locuitori în 2015 (dintre aceştia 6.230.000 sunt vorbitori de limbă flamandă, adică identitari flamanzi, restul fiind waloni). Este o monarhie constituţională, parlamentară şi federală. Deţine acest nume din 1830, când s-a separat de Olanda (care a recunoscut abia în 1839 această separare). Face pate din Uniunea Europeană, din zona euro, din spaţiul Schengen, din NATO, OECD. Se învecinează cu Olanda la nord, cu Germania şi Luxemburg la est, cu Franţa la sud şi cu Marea Nordului (mare deschisă către Atlantic) la vest. Pe acest teritoriu locuit de triburile celtice Belgae au migrat diverse triburi germanice (franci, burgunzi, nordici), astfel încât componenţa identitară s-a modificat în timp. Sfântul Imperiu Romano-Germanic (din secolul al IX-lea dH) se considera şi el urmaşul de drept al Imperiului Roman şi era, în fapt, o punere împreună cu scop politic a unor teritorii din Europa de Vest şi Centrală (Polonia, Cehia, Slovacia, Austria, Ungaria, Elveţia, Ţările de Jos, Belgia, Luxemburg, părţi din Franţa şi Italia). Sfântul Imperiu a funcţionat astfel, cu inerente conflicte identitare, până la cucerirea sa de către Napoleon (1806), care şi el se considera urmaşul îndreptăţit şi unic al Imperiului Roman. Primul val revoluţionar de la 1830, de după căderea lui Napoleon, a dus la separarea Belgiei de Olanda. Monarhia însă a revenit

în Belgia după doar un an, din 1831, iar victoriile democratice au fost târzii: votul universal s-a introdus, pentru bărbaţi, în 1893, după greva generală, iar pentru femei în 1949, după al Doilea Război Mondial. Federaţia belgiană de azi cuprinde o parte daneză în nord (Flandra, unde este inclus şi Brabantul Flamand) şi una franceză în sud (Wallonie, unde este inclus şi Brabantul Wallon). Războaiele lingvistice (deci identitare) dintre cele două părţi ale Belgiei continuă şi în prezent. Deşi 60% din populaţie vorbeşte daneza, iar restul franceza, totuşi *Constituţia* este în franceză (şi de tip francez). În 1967 ea a fost tradusă în flamandă, însă Parlamentul şi Guvernul Belgiei n-au ratificat această versiune. Esenţa acestui act de neratificare este mult mai veche, are origini şi conţinut economic. Partea wallonă a Belgiei a fost printre primele regiuni din Europa unde revoluţia industrială a definit direcţia de mişcare a naţiei. Ea s-a legat de minerit la fel ca şi în Marea Britanie, unde şi-a avut originile revoluţia industrială. Existau, în Wallonia, însemnate exploatări de cărbune, care au avut producţii mari în secolele XIX-XX: Bois-du-Luc, Grand-Hornu, Bois-du-Caziers (exploatare soldată cu un dezastru în 1957) au fost vârfuri ale mineritului wallon emblematice pentru revoluţia industrială a Europei şi sunt astăzi situri UNESCO (exploatările au fost închise, deşi opoziţia minerilor din zonă a fost acerbă, ca şi în Scoţia, ca şi în România). Astfel, deşi partea walonă nu este majoritară lingvistic, ea şi-a impus coordonatele asupra întregului Belgiei, căreia îi furniza bunăstare economică. Totuşi, în calitate de deţinătoare a coloniei numită Congo Belgian (suprafaţa 2.345.409 km^2 azi Republica Democrată Congo), Flandra a dezvoltat şi ea foarte devreme cele mai avansate tehnologii ale momentului pentru a mări producţia de uraniu, cobalt, cupru (decopertările de cupru anunţă întotdeauna filoane de aur), dar şi pentru a exploata celelalte bogăţii din Congo, ţara fiind fertilizată de bazinul fluviului Congo, al doilea ca mărime din lume după Amazon. Această colonie s-a eliberat prin lupte organizate – este de amintit Patrice Lumumba, devenit primul prim-ministru al ţării libere în 1960, printr-un acord semnat la Bruxelles. Prin urmare, în 1967, când s-a tradus în flamandă *Constituţia* Belgiei, sursa de bogăţie adusă de Flandra din Congo dispăruse, sărăcirea era resimţită de toată lumea şi asta ar putea fi o bună cauză pentru care demersul de impunere a liniei flamande în întreaga Belgie n-a mai avut sorţi de izbândă. În trecere fie spus, mineritul de pe întregul continent a suportat restricţii severe pe măsura evoluţiei Uniunii Europene. După 1990 ţările Uniunii Europene erau încă vizitate de conferenţiari walloni care apărau cauza mineritului din ţara natală. A fost fondată pe lângă Uniunea Europeană o organizaţie, La Délégation Générale Wallonie-Bruxelles, care continuă să apere cauza wallonă şi industrială a Belgiei, repertoriind deopotrivă situaţia socială a cetăţenilor, ca şi soluţiile folosite de istoria apropiată pentru situaţii asemănătoare (Planul Marshall de după al Doilea Război Mondial este cel mai des invocat). În Marea Britanie închiderea minelor de cărbuni din Scoţia de către primul ministru Margaret Teatcher, care s-a întâmplat odată cu uciderea a 10 milioane de vite contaminate cu o bacterie, a avut o urmare pe termen scurt şi una pe termen lung: pe termen scurt, o bună parte dintre minerii înşişi, cu banii primiţi la disponibilizare şi cu credite bancare şi-au cumpărat minele şi le-au redeschis, organizându-se comunitar (şcoli de ucenici, finaţarea celor din zonă pentru învăţământul superior), iar pe termen lung, proiecţia a ceea ce se întâmplase în comparaţie cu modul de viaţă al ţării de mai înainte, a fost o cauză adăugată pentru BREXIT, adică pentru ieşirea Marii Britanii din Uniunea Europeană, cu atât mai mult cu cât se ajunsese la situaţia în care Walles (welshii) se opunea conducerii centralizate (Westminster), ceea ce ar fi dus la fracturarea Marii Britanii (pe o linie identitară foarte veche). În această situaţie este important de menţionat că Prinţul Charles, fiul reginei Marii Britanii (Westminster), este prinţ de Walles. Aşa stând lucrurile nu mai pare extravagant faptul că a achiziţionat o propriete în România (Transilvania), deoarece welshii păstrează şi ei, până astăzi, simbolul originar al grifonului, care a fost şi simbolul strămoşilor noştri (cu textul celt *Ariennir yn rhannol gan Lywodraeth Cymru*, unde Cymru aminteşte de originile cimmeriene). Am menţionat toate aceste fapte deoarece calea mineritului românesc a urmat-o – dincolo de orice aparenţe – pe aceea a celorlalte ţări europene. În legătură cu Belgia, pentru a încheia cheastiunea legată de minerit, trebuie spus şi faptul că în prezent în ţară funcţionează Umicore (Uniunea Minieră), cu sediul la Bruxelles, companie multinaţională care şi-a început activitatea în 2003 cu 89,6 milioane de euro profit net, ajunsă în 2010 la 248.700.000 euro profit net, locul nouă mondial în 2014. Ea a globalizat producţia Belgiei, în sensul că se ocupă de extracţia şi prelucrarea de metale preţioase, de produse chimice şi materiale

electro-optice şi electronice. S-ar putea spune că Belgia însăşi funcţionează, cu propriul ei teritoriu, ca o colonie a Umicore, o multinaţională condusă de entităţi aflate în afara Uniunii Europene.

Foclorul Belgiei (mai ales al Flandrei) este singurul care mărturiseşte până astăzi despre condiţia identitară originară. Procesiunile cu Uriaşi, Dragoni şi personaje mascate de teatru popular sunt însoţite de petreceri (**ker**mese) şi târguri populare, deşi ele se fac, în majoritatea cazurilor, sub flamura unor manifestări religioase creştine. Aceste evenimente sunt astăzi parte din Patrimoniul Oral Intangibil al Umanităţii. Ele au loc cu predilecţie în partea daneză a Belgiei (Flandra). Merită amintite în acest context legendele legate de fondarea Antwerpului ca şi de colonizarea primară a chiar acestei părţi a Europei. William Elliot Griffits, în *Dutch Fary Tales for Young Folks* reproduce, sub titlul *Brabo and the Giant* (Brabo şi Uriaşul), lupta dintre un om şi un Uriaş numit Antigonus. Ca toţi uriaşii, acesta era foarte crud şi, după ce a construit un pod solid peste Schledt, s-a aşezat lângă el şi a început să ceară tribut tuturor celor care-l foloseau pentru negoţul lor cu brânză, peşte, pâine, bumbac, fier şi altele. Iar dacă nu plăteau, le tăia mâinile şi le arunca în râu. Astfel oraşul căpătase o faimă rea. Până când, într-o zi, un om pe nume Brabo s-a dus în palatul Uriaşului, cel plin de bufniţe şi şoimi, l-a pândit pe când dormea şi i-a tăiat mîinile dintr-o lovitură. Apoi le-a aruncat în râu. Astfel oraşul şi-a recăpătat faima şi a moştenit numele gestului curajos al omului: Hand Werpen (Mâini Tăiate) sau Antwerp. Legenda reproduce nu doar lupta biblică dintre David şi Goliath (de esenţă feniciană), ci şi mitul nordic mult mai vechi (ca şi în Malta), al luptei dintre Uriaşi (Neanderthalieni) şi oameni (Homo Sapiens). Legenda antică a tracilor şi grecilor despre soliditatea unui pod care se obţine prin sacrificiu uman (şi la noi există legenda sacrificiului Anei lui Manole, ziditorul), ca şi faptul istoric al dezvoltării neolitice a comerţului sunt implicate de asemenea în mitul fondator al celui mai mare port de la Marea Nordului. Sursa sudică şi mediteraneană a legendei este întărită de faptul că întreaga culegere de basme se resimte de acest parfum îndepărtat al orizontului oriental şi originar. Inclusiv numele Uriașului e grecesc. Astfel, povestea vânătorii mistreţului trimite nu doar la mitul Greciei antice despre vânătoarea mistreţului ci, mai departe în timp, la existenţa calybilor de la Poarta de Fier a Asiei, popor considerat sălbatic şi capabil de mari durităţi încă de hittiţi. În arhivele de la Hattusha există mențiunea că aceste triburi atacau în turmă, după metoda mistreților. La calybi vânătoarea mistreţului era deci una simbolică și identitară, de afirmare a perenităţii acelor triburi pe acel teritoriu. Cum au migrat legenda şi simbolul mistreţului în Iberia, este încă de cercetat. Dar „verracos”, mistreţii iberici, au făcut epocă în Cultura Cogotas și Castras şi statuile lor (sute) există şi astăzi, oriunde pe întinderea Iberiei. Plusul de informaţie pe care legenda walonă *Mistreţul cu colţii de aur* ni-l aduce este că această vânătoare a fost percepută de triburile belgae ca una de final al perioadei când omul a fost vânător şi pescar şi de început al vremurilor când el a devenit agricultor şi a început să îmblânzească animalele (calul înaripat Sleipir, la greci fusese Pegas, semn al aşezării umanităţii sub cortina civilizaţiei calului, unde ne aflăm şi acum). Mitologic vorbind, vânarea mistreţului e ultima din seria despre animalele vânate (inclusiv cu ajutorul Ursului Polar Uriaş, totem al triburilor nordice), iar folosirea colţilor mistreţului drept fier de plug e primul gest de aşezare stabilă a comunităţii omeneşti, care-şi construia case şi sate şi nu mai locuia în peşteri. Se terminase marea glaciaţiune, începea Epoca Bronzului, se dezvolta mineritul. Dispariţia mineritului din zilele noastre pune o acoladă imensă chiar asupra unui mare ciclu de dezvoltare al civilizaţiei omeneşti în întregul ei.

Olanda este o federaţie, monarhie (din 1806) constituţională parlamentară, cu o suprafaţă de 42.508 km^2 (din care Arruba - 193 km^2, Curaçao - 444 km^2 şi Sint Maarten - 34 km^2) şi o populaţie de 17.100.715 locuitori în 2013 (din care Arruba - 103.504, Curaçao - 145.406 şi Sint Maarten - 37.429). În afară de Olanda propriu-zisă (din care face parte şi Zeeland, arhipelag aflat sub nivelul Mării Nordului, în delta Schledtului, Rinului şi Meusei, 2.934 km^2, 380.621 locuitori, al cărei nume vine de la Zealand, insula din Marea Baltică), federaţia mai deţine insulele Arruba (din 1986 devenită stat constituent al federaţiei), Curaçao şi Sint Marteen (din 2010 state constituente ale federaţiei) din Marea Caraibilor. Insulele Bonaire, Sint Eustatius şi Saba din Marea Caraibilor sunt parte a Olandei propriu-zise, deşi nu şi parte din împărţirea administrativă a ţării, ci au fiecare câte un guvernator, semn cu siguranţă colonial. Olanda este membră a Uniunii Europene (ca membru fondator, din 1951, al Comunităţii Europene a Cărbunelui şi Oţelului, alături de celelalte ţări din Benelux, de Germania de Vest, Franţa şi Italia), devenită apoi Comunitatea Economică Europeană şi, în final, Uniunea

Europeană. Olanda este membră NATO, a Organizaţiei de Cooperare şi Dezvoltare Economică, a Eurozonei şi Spaţiului Schengen. Ţara a devenit regat după Congresul de la Viena din 1815, de după războaiele napoleoniene. Compania daneză a Indiilor de Est (de la începutul veacului al XVII-lea) a dispărut în 1945, când Indonezia a obţinut independenţa sub preşedintele Sukarno. Olanda s-a restabilit după război graţie ajutorului primit prin Planl Marshall. Surinamul a continuat să facă parte din regatul Olandei până în 1975.

Prima migraţie pe teritoriul Olandei a venit la 5000 îH dinspre ţările nordice (zona Danemarcei) şi este vizibilă prin tumuli și dolmene. Mitologia care a dominat a fost cea nordică, ale cărei trăsături s-au imprimat în plasma locului şi există până astăzi. În regiunea Frisiei s-au găsit urme de locuire stabilite de arheologi la 8000 îH şi considerate paleolitice. Epoca Bronzului a început la 2000 îH (bronzul era importat de pe teritoriul de azi al Franţei şi Elveţiei), iar a Fierului la 800 îH. Sunt istorici, mai ales olandezi, care afirmă că a existat o populaţie precedentă, cu identitate proprie, pe acest teritoriu înainte de venirea nordicilor şi a celţilor, vorbind o limbă non-indo-europeană, dar ea a fost absorbită de noii veniţi până la cucerirea romană. S-ar putea să fie vorba despre (c)hatti, triburi pomenite de Tacit ca existînd înclusiv pe teritoriul numit mai târziu Batavia. O populaţie hatti figureză în Arhivele de la Hattusha, hittite, ca parte constituentă a Imperiului Hittit, erau în general blonzi sau roșcați cu ochi albaștri, grecii antici i-au numit popor de zei, hatti au dat mai mulți împărați imperiului.

Caesar numeşte ca triburi germanice menapii, frisii, batavii şi altele mai mici. Deosebirile stabilite între frisi, batavi şi saxoni au mai curând un substrat politic, decât real. După cucerirea romană linia Rinului a fost Limesul Germanic al imperiului. În Frisia au ajuns la 810 vikingii danezi, iar Frisia a impus linia identitară de mai târziu a Olandei. Numele Holland a apărut din veacul al XI-lea şi se refera la partea de sud de astăzi a Olandei. În perioada 1515-1523 a fost marea răscoală ţărănească a lui Pier Gerlofs Donia, considerat deopotrivă, în foclor, un Uriaş şi un haiduc. A fost contemporan cu Gheorghe Doja la noi (1514). Răscoala a coincis cu ultima parte a vieţii marelui umanist Erasmus din Rotterdam, fondator al Renaşterii în Olanda şi, prin repercusiune, în Ţările de Jos. În veacul al XVI-lea a început să se răspândească Protestantismul lutheran (cu deosebire în Frisia, parte centrală pe linia Hansei, în portul Antwerp), apoi cel calvinist (în Flandra, după 1540). Teritoriul a fost stăpânit de burgunzi şi Habsburgii spanioli, de care olandezii s-au eliberat prin Războiul de Optzeci de Ani (1568-1648), iar Antwerp, capitala Flandrei, a devenit cel mai important port al ţării (prin Estuarul Schledtului se leagă de Marea Nordului) şi al Ligii Hanseatice, ceea ce a indus ţării şi o mare toleranţă religioasă. Evrei şi hughenoţi (alungaţi prin revocarea Edictului din Nantes în 1685 – Descartes s-a numărat printre aceştia) au migrat deopotrivă către Olanda şi au susţinut arcul de boltă al Ligii Hanseatice. Aceea a fost şi perioada de aur a artelor, în special a picturii olandeze. Comerţul s-a întins dincolo de Atlantic, prin colonia New Netherland (între Canada, New England peste Atlantic), iar New Amsterdam a apărut cam tot atunci. Familia Roosevelt are și origini olandeze. În sfârşit, trebuie menţionat faptul istoric că revoluţia americană, începută în 1765 şi încheiată în 1783, prin care America s-a eliberat de condiţia de colonie britanică, a avut un ecou profund în Olanda, unde „Patrioţii" (numiţi astfel ca şi în America) au format în 1785 miliţii pentru a impune drepturi pentru clasa de mijloc şi o mai bună organizare administrativă a teritoriului. Aceasta a fost mişcarea care avea să inspire Revoluţia Franceză din 1789, aceea care a schimbat definitiv, până astăzi, condiţia tuturor popoarelor Europei.

Luxemburg este mare ducat, cu o suprafaţă de 2.586 km^2 şi o populaţie de 576.249 locuitori în 2015. Este o monarhie constituţională şi parlamentară, membră fondatoare a Comunităţii Oţelului şi Cărbunelui (1951), din care provine Uniunea Europeană, este membră NATO, face parte din zona Schengen şi Euro. Se învecinează cu Germania la est, cu Franţa la sud, cu Belgia la vest şi nord. A devenit stat independent după Congresul de la Viena (1815), când a dispărut Imperiul Napoleonian de care ţinuse. În 1839, odată cu recunoaşterea de către Olanda a Belgiei ca stat independent prin Tratatul de la Londra, a fost recunoscut acest statut şi Luxemburgului, care însă a continuat să aibă o uniune personală cu Olanda. Acestă uniune personală a luat sfârşit în 1890, când ducatul a rămas de sine stătător. Cu excepţia anilor 1940-1945, când l-a ocupat Germania nazistă, a rămas stat independent până în prezent. Partea de sud, Pământul Roşu, are originea în Jurasic şi este bogată în minereu de fier. Societatea care dezvoltă afaceri în acest perimetru este Arcelor Mittal, care deţine şi în România Combinatul de prelucrare a oţelului de la Galaţi. Luxemburgul asigură o parte din materia primă pentru

Galaţi, iar edificarea unui drum comercial care să unească Ţările de Jos cu Marea Neagră pe Dunăre îşi are una dintre raţiuni aici. În 2009, după renunţarea la o parte din secretele bancare, s-a descoperit că Luxemburgul practica un regim bancar de taxare extrem de scăzut, din aceeaşi categorie mai făceau parte doar Insulele Cayman, în comparaţie cu restul ţărilor UE. Acest fapt favoriza net ţara din punct de vedere financiar, dar şi contravenea acordurilor G20. „Sunday Telegraph” a dezvăluit, în martie 2010, că Kim Jong Ill, preşedinte în Coreea de Nord, deţine patru miliarde de euro nedeclaraţi, în conturi secrete, în băncile din Luxemburg. Bunăstarea ducatului a atras numeroşi imigranţi din Europa de Est şi fosta Iugoslavie, mână de lucru ieftină şi extrem de bine calificată, care formează în prezent 37% din totalul populaţiei, dar este şi o sursă de nemulţumiri. În plus, migrația musulmană dinspre Siria a dus la atacuri ISIS chiar în Luxemburg. Sistemul de educaţie al ducatului este extrem de complicat, deoarece, pe parcursul lui, elevii trebuie să asimileze franceza, germana şi luxemburgheza (un amestec între francona de pe Mosella şi celta din zona Lorena, limbă vorbită de 390.000 de locuitori), ceea ce este foarte greu, mai ales pentru copiii emigranţilor, care-şi pierd deci educaţia de nivel înalt la a doua generaţie. Nici până în prezent limba luxemburgheză nu este standardizată, ci are variaţii de la o localitate la alta. Majoritatea populaţiei este catolică, dar ateii sunt mulți, formează o cincime din populaţie. Alături de Strasbourg şi Bruxelles, Luxemburg, capitala ducatului, este considerată una din cele trei capitale al Uniunii Europene, deoarece acolo se află Curtea Europeană de Justiţie. Festivitatea de intrare a României şi Bulgariei în Uniunea Europeană a avut loc la Luxemburg, pe locul unei foste mânăstiri de femei, apoi închisoare, care a fost desfiinţată odată cu obţinerea independenţei de către ducatul Luxemburg, adică odată cu renaşterea identitară a statului. În aceeaşi zi a festivității UE, în catedrala oraşului a avut loc și festivitatea de celebrare a alegerii unui nou Papă – Benedict al XVI-lea. Deoarece ţara a fost profund rurală pe parcursul istoriei, se păstrează portul popular şi o seamă de tradiţii care o alătură mai curând Olandei decât Franţei şi care vin din mitologia nordică.

2.2.17.2. Franţa

Republica Franceză are 640.679 km^2 (din care 543.941 km^2 constituie zona continentală, metropolitană, a Franţei propriu-zise, restul fiind teritorii cucerite în diverse perioade istorice şi care au rămas sub jurisdicţia statului francez). Populaţia are un total estimat de 66.991.000 locuitori în 2017 (din care Franţa metropolitană are 64.860.000 locuitori). Pe lângă ea, sunt considerate ca apartenente la statul francez diverse posesiuni care au făcut parte inițial din Imperiul Colonial Francez, întins pe 500 de ani, format în mai multe etape ale istoriei și, în cea mai mare parte, au fost eliberate chiar de Republica Franceză. Altele însă fac și astăzi parte din statul francez, cetățenii lor sunt cetățeni francezi, iar teritoriile se numesc DOM (**D**omaine d'**O**utre **M**er adică posesiuni) -TOM (**T**erritoire d'**O**utre **M**er – adică teritorii afiliate pe diverse sectoare) sau COM (**C**ommunautés d'**O**utre **M**er). Acestea sunt: în America de Nord – Saint-Pierre-et-Miquelon (TOM din 1946, DOM din 1976, COM din 2003) și insula Clipperton (COM din 2007); în Caraibe: Guadelupe împreună cu Saint Barthélemy (DOM din 1946, COM din 2007, parte a Departamentului Guadelupe); Martinica (DOM din 1946); în America de Sud: Guyana (DOM din 1946); în Madagascar: insulele Amsterdam, Saint-Paul, arhipelagul Crozet și insulele **Ker**guelen, toate sunt TOM; Insulele Comore (TOM din 1946, cu Mayotte, DOM din 2011), Noua Caledonie în Oceania (TOM din 1946), Polinezia Franceză (TOM din 1946) și Wallis-et-Futuna (TOM din 1961, DOM din 2003), Terre Adélie în Antarctica (TOM din 1949). Imperiul colonial a fost însă extrem de întins, începuturile lui datau cu mult înainte de perioada napoleoniană, din secolul al XVI-lea, al XVII-lea. Noua Franță din America de Nord a fost colonie între 1534-1763 și în ea se cuprindeau Acadie (1604-1713), Canada (franceză, 1608-1763), Isle Royale (1713-1763), Louisiane (1682-1763, apoi 1800-1803), Terra Nova (1655—1713), Florida Franceză (1562-1565). În acest context trebuie amintită contribuția majoră a Franței (generali, luptători) la Războiul de Independență al Statelor Unite (secesiunea față de Marea Britanie, 1776). Statuia Libertății, care veghează pe oricine intră în SUA, este o copie după aceea de la Paris (pe Sena), iar Declarația de Independență are și astăzi impactul Iluminismului european (de esență francmasonă). În Caraibe Imperiul Colonial Francez a avut Anguilla (1745, 1796); Antigua (1666); Dominica (1625-1763); Grenada (1650-1762);

Montserrat (1782); Sainte-Lucie (1660-1814); Saint-Vincent-et-les Grenadines (1719-1763, 1779-1783); Saint-Eustache (1648-1678); insula Saint-Christophe (1600-1678), Tobago (1678, 1713-1763, 1783-1793), Sainte-Croix (1651-1733), Santo Domingo (azi Haïti și Republica Dominicană, 1623-1804); în America de Sud: Rio de Janeiro și São Louis (1655-1660), Insulele Malouines (1764-1767); în Africa: Maroc (azi se află sub control francez 89% din teritoriu, restul fiind sub control spaniol; în perioada 1912-1956 a fost protectorat), Algeria (sub control în perioada 1830-1848, apoi departamente în perioada 1848-1962), Tunisia (1881-1956), Africa Ecuatorială Franceză (1910-1958), Republica Centrafricană (1889-1960), Ciad (1895-1960), Congo Francez, azi Republica Congo (1891-1960), Gabon (1843-1960), Bénin (atunci Dahomey, 1895-1960), Burkina-Fasso (atunci Volta Superioară, 1898-1960), Guineea (atunci Guineea Franceză, 1893-1958), Coasta de Fildeș (1895-1960), Mali (atunci Sudanul francez, 1857-1960), Mauritania (1900-1960), Nigeria (1897-1960), Sénégal (1626-1758, 1779-1809, 1817-1960), Togo (1919-1960), Camerun (sub tutela Franței – 1919-1960); în Oceanul Indian: Colonia Madagascarului (1897-1958): Madagascar (Fort Dauphin, 1896-1960), Insula Maurice (1715-1810), Djibouti (Coasta Fraceză a Somaliei, 1862-1977), Tanzania (1744); în Orientul Mijlociu au fost sub mandat francez prin Națiunile Unite: Liban (1920-1943), Siria (1920-1946); în Asia de SE: Indiile Franceze (o parte din estul Indiei, 1668-1954); în Extremul Orient: Cambodgia (1863-1953), Laos (1893-1954), Cochinchina (Sudul Vietnamului, 1862-1949), Tonkin (nordul Vietnamului, 1885-1948), Annam (Centrul Vietnamului, 1885-1948), Guăngzhōu Wān (în China, 1898-1945); în Oceania: Vanuatu (condominium împreună cu Marea Britanie, 1906-1980); în Europa: Departamentele Franceze ale Greciei (1797-1802), Malta (1798-1800), Albania (Republica Korça (1916-1920).

Imaginea Franței așa cum a străbătut timpul trebuie luminată și din unghiul Francmasoneriei, ca și din acela, contemporan, la Francofoniei. Francmasoneria a fost fondată, ca demers de echilibrare a vitregiilor istoriei, în Scoția, în 1598, fiind pusă sub egida a două mari spirite ale antichității : Euclid(es) și Pythagora. Euclid se născuse fenician (în Tyr) ți trăise în Alexandria Egiptului. Trebuie să-și fi scris *Elementele* (lucrare de geometrie) la Serapeion, biblioteca pentru marele public edificată de Ptolemei în amintirea Olimpiei, mama lau Alexandru Macedon, aceea care era adeptă a Cultului Șerpilor. Pythagora(s) spiritul rector al tuturor triburilor de traci - era născut în Samos, insulă din Marea Egee și a trăit la Crotona, în Calabria, fiind foarte influent încă de pe când trăia în Magna Grecia și, de acolo, în partea de vest a Europei. Acesta nu este numele său real, ci un supranume, ca și la Herodot, venit din faptul că era adeptul lui Apollo Pythianul de la templul din Delphi, acela care putea face prevestiri, avea funcția de oracol, ca și Pythia. De altfel, preoții din Delphi au și dat substanța doctrinei lui Pythagora (filosof, matematician). Cei doi au fost aleși de francmasoni pentru atributele lor matematice folositoare în construcții, deoarece originea masoneriei stă în breasla constructorilor de edificii, a zidarilor (maçon în fr.). Dar organizația francmasoneriei a atins maximum de strălucire începând cu veacul al XVII-lea, în Franța, odată cu atacurile Bisericii Catolice la adresa hughenoților, grup etnic și dizidență religioasă față de protestantism, expulzați pretutindeni în lume (Wales, Anglia, Danemarca, Suedia, Elveția, Olanda, Brandenburg, Sfântul Imperiu Romano-Germanic, Prusia, Insulele Canalului Mânecii, Indiile de Est, Americi, chiar Rusia). În 1562 ei numărau, în sud-vestul Franței, două milioane de adepți. Apăruseră în aria foștilor albigensi și în aceea a bascilor. În ajutorul lor a venit dinstia de Savoia (latinii numiseră regiunea Sapaudia, și azi există în Austria o localitate numită Sappado, la granița de nord cu furlanii, unde se păstrează obceiul serbărilor de iarnă cu măști, aceleași ca și în satele românești - Prostul, Păcală - iar, cu acest prilej, e folosit portul popular asemănător cu al nostru). Regele Henri IV era savoiard, pictorii l-au înfățișat ca pe Herakles ucigînd Hidra. Organizată pe principii laice și liberale, francmasoneria a avut în vedere drepturile omului (Liga Drepturilor Omului este o construcție masonică) și edificarea țărilor centrate pe entitățile numite popoare. Sensul identitar al întregii mișcări este evident. Francmasoneria s-a ocupat de organizarea Revoluției Franceze din 1789 și tot ea a vegheat la ridicarea Imperiului lui Napoleon I (corsican, fratele lui, Joseph, a fost șeful Marii Loji a Orientului), apoi la formarea unei Europe a Națiunilor și eliberarea de sub otomani (1877-1878), moment care a generat și marea schismă a Francmasoneriei, prin admiterea necreștinilor în organizații~~e~~ (în principal Junii Turci, foarte mulți dintre ei foști bizantini musulmanizați după căderea Bizanțului). Loja Marele Orient al României (laică, progresistă) a apărut

în 1879. Toate drapelele tricolore ale statelor europene de azi sunt de esență masonică. Perioada Unirii Principatelor coincide cu domnia lui Napoleon al III-lea. Nu este un secret că Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu și Titu Miorescu au fost masoni.

Francofonia este o organizație internațională care cuprinde 57 de state, trei membre asociate și douăsprezece observatoare. A fost fondată în Africa, la Niamey, în 1970. La acel summit a participat și un român: profesorul Neagu Djuvara (mason), atunci în emigrație (origini aromânești). Suprafața tuturor țărilor care au aderat la Organizația Internațională a Francofoniei (francosfera) este de 28.223.184 km^2, iar populația estimată este de un miliard în 2013. Limba oficială este franceza și vorbirea ei constituie principalul scop și atu al tuturor membrilor (principalul actant identitar al oricărei comunități fiind limba). Pe baza asocierii lingvistice s-au dezvoltat însă proiecte bi- şi multilaterale de cooperare în domeniul culturii, educației, științei, tehnologiei, militar (prin contribuții financiare comune și proporționale) și au apărut numeroase Agenții de Cooperare în aceste domenii (universitar, al primăriilor, al tehnologiilor, științifice, lingvistice ș.a.). Trebuie, în fine, evocat momentul declanșator, ideea care a generat apariția organizației însăși: André Malraux, atunci ministru de Externe al Franței, a avut o serie de dialoguri cu Leopold Sedar Senghor, poet, socialist, specialist în limba franceză și președintele Senegalului. Principalul subiect al acestor discuții a fost ridicarea culturală a Africii (în condițiile dispariției coloniilor), definirea conceptului de africanitate și negritudine, adică tentativa de a construi o identitate continentală globală (pe când conceptul de Homo Europaeus încă nu apăruse), într-o lume planetară extrem de veche și de diversă, la care Africa nu era parte. Statele membre ale Organizației Francofoniei sunt: Albania, Andorra, Armenia, Belgia, Comunitatea Franceză din Belgia, Benin, Bulgaria, Burkina-Faso, Burundi, Cambodja, Camerun, Canada, New Brunswick, Quebec, Insulele Capului Verde, Ciad, Insulele Comore, Republica Congo, Republica Democrată Congo, Coasta de Fildeș, Djibouti, Republica Dominicană, Egipt, Guineea Ercuatorială, Grecia, Guineea Franceză, Gabon, Franța, Guineea-Bissau, Haiti, Laos, Liban, Luxemburg, Macedonia, Madagascar, Mali, Mauritania, Mauritius, Monaco, Maroc, Nigeria, Republica Moldova, România, Rwanda, Sainte Lucie, Saõ Tomé & Principe, Senegal, insulele Seychelles, Elveția, Togo, Tunisia, Vanuatu, Vietnam. State asociate sunt: Cipru, Ghana, Noua Caledonie, Qatar, Argentina, Austria, Bosnia și Herțegovina, Coreea de Nord, Costa Rica, Croația, Cehia, Emiratele Arabe Unite, Estonia, Georgia, Ungaria, Kosovo, Lituania, Mexic, Muntenegru, Mozambic, Ontario (din Canada), Polonia, Republica Dominicană, Serbia, Slovacia, Slovenia, Thailanda, Ucraina, Uruguay. Trebuie observat că, în contextul țărilor membre ale Francofoniei, conceptul de negritudine și africanitate a fost practic absorbit. Entitățile prin care se exprimă spiritul și identitatea franceză contemporană, venite în urma considerentelor imperiale și coloniale, este integrator și global. Tipul de modelare umană (ca și în cazul Commonwealthului britanic sau al Comunității Țărilor de Limbă Portugheză) sunt actanți prietenoși de globalizare, unde ideea însăși de identitate națională așa cum s-a format în veacul iluminist, al Europei Națiunlor mai apoi, suferă modificări de substanță.

Limba Franței este franceza, bazată pe langue d'oil (vorbită la origini în jumătatea de nord a țării), dar, de la o regiune la alta, sunt recunoscute şi alte limbi cu valoare locală, care se vorbesc alături de franceză. Numele Franței provine de la tribul germanic al Francilor, care au cucerit acest teritoriu de la romani din secolul al V-lea dH, cu excepţia peninsulei Bretagne, care a rămas liberă (expansiunea a durat de la 481 la 804, dinastia Merovingiană). Clovis I s-a convertit la creştinismul catolic în în 496, deşi Chlotilde, soţia lui, era ortodoxă. Regatul a cuprins mai mult decât actuala suprafaţă a ţării (includea şi o parte a Italiei (Veneto-Friuli, Liguria, Corsica, Toscana). Identitar vorbind, nu toată Franţa mărturiseşte despre originile comune cu ale românilor de azi (ne referim la situaţia de dinaintea apariţiei celţilor în vestul continentului), ci doar partea de sud (Occitania, langue d'oc), în care se cuprind Aquitania (azi Languedoc), Provence, Gascogne, Guyenne, Auvergne, Limousin, Andorra şi Principatul de Monaco. Toată această parte a Franţei transcende ca locuire umană cu mult perioada Merovingiană şi constituie, până astăzi, un fundament identitar al ţării. Aquitania se învecina cu Pirineii la sud, Garona la nord, Mediterana la est şi Atlanticul la vest. Iniţial se vorbea o limbă non-indo-europeană, probabil pelasgică, la fel ca și ca şi limba bascilor sau a strămoșilor Irlandei ori ai noștri. Atât limba Aquitaniei, cât şi a bascilor şi catalanilor au avut un substrat comun. Limba gasconă a avut drept substrat limba aquitanilor, Gasconia fiind la origini o parte a Vasconiei (Basconiei). În

Provence influenţele ligure au fost temeinice. Ligurii (la origni iliro-traci şi liburni, capitala Genova) locuiesc azi la ţărmul Mării Liguriei, deschisă către Mediterana şi aflată în nord-vestul Peninsulei Italice, dar, la începuturi, după migraţia dinspre Iliria spre aceste ţărmuri, au locuit o suprafaţă mult mai mare, care a inclus şi părţi ale Occitaniei. Julius Caesar a numărat 32 de triburi aquitane care formau o confederaţie împărţită de romani în Gallia Prima, Gallia Secunda şi Novempopulanum. Bretania – şi nu doar ea – a păstrat valori care preced cu mult chiar perioada aquitană şi a limbii d'oc din Franţa. Carnac datează din Paleoliticul timpuriu. Hominizii au fost semnalaţi cu peste un milion şi jumătate de ani înainte de era noastră. Au subzistat până astăzi toponime pelasgice precum **Ker**luir, **Ker**loquet, **Ker**ioned, **Ker**lescan, **Ker**mario, **Ker**cado, **Ker**corb, toate având aceeaşi rădăcină lingvistică existentă şi în **Ker**ci, **ker**kinites, ori **Ker**kenes (în zona Krasnodarului, Rusia), **Ker**ala în India, în podişul Deccan etc. Se consideră că această rădăcină, ker-, semnalează originea comună a tuturor vorbitorilor marelui areal toponimic. Ea înseamnă muntos, aşa cum adm- (Adam, Andaman) însemna roşu. Originile acelei faze de început a civilizaţiei de pe aliniamentul atlantic (comparabilă cu Čatal Hőyük din Turcia) vădesc asemănări cu civilizaţiile Mediteranei de Est (atât cea din Anatolia, cât şi civilizaţia minoică, a Ciprului ori a tracilor balcanici). Trebuie menţionat simbolul falic, al începuturilor unui întreg ciclu al umanității (topoarele cu două tăişuri erau reprezentarea votivă a acestui semn, Zamolxe era și el înfățișat, în mormintele tracice, ca purtător de marcă al acestui simbol identitar). Aceasta este legenda fondatoare a Lumii de după Potop, care începe cu triburile calybilor de la Poarta de Fier a Asiei, cândva coborâţi din Asia, inventatorii mineritului şi ai legendarei vânători a mistreţului, despre care scriu arhivele de la Hattusha. Mitul fondator al falusului stă la baza tuturor civilizaţiilor Asiei Mici şi Europei. Iar modul în care au fost alocate toponimele pe Pământ, de la primele folosite în istoria umanității și până astăzi, vădește nu doar un mod unitar de lucru, ci și o privire din spațiu a planetei, ca întreg, adică o primă cartografiere absolut uniformă, cu referire la cunoașterea particularităților locale și a relațiilor dintre actanți. Ceea ce trebuie neapărat subliniat, fiindcă nimic nu este întâmplător în parcursul omenirii, în ciuda tuturor aparențelor. Mitul de fundament al Lumii Noi s-a transmis, odată cu circulaţia ciobanilor, în lungul culmilor muntoase carpato-alpine şi al cursurilor de apă până în Finisterra, locul unde se termină continentul. De asemena, în Britania există până astăzi observatoare astronomice paleolitice şi neolitice, cu tumului aşezaţi sub formă de cerc (ca în civilizaţia Arkaim din Asia, ca şi aceea a tracilor de pe insula Samothrace ori din Dacia, unde simbolul cercului era însă și al relației cu Lumea de Dincolo. De aceea jumătatea de deasupra a oricărui pod era o jumătate de cerc, iar ceea ce se reflecta în apa care duce spre Lumea de Dincolo era a doua jumătate de cerc.). Aici cercul este folosit în sens geometric, pentru analiza fazelor Lunii, deoarece primele calendare ale umanităţii au fost lunare, urmate de cele luni-solare, apoi solare. Astfel de structuri circulare nu se află deloc în Ţările Nordice sau Germania. În 1978 a fost publicată lucrarea lui A. Thom şi A.S.Thom, doi matematicieni, intitulată *Megalithic Remains in Britain and Brittany* care stabileşte, pe baza felului cum arăta cerul nocturn în Neolitic, a analizei solului (pentru evaluarea degradării în timp a siturilor), a variaţiilor climei şi folosind unităţile de măsură megalitice, în ce fel erau analizate fazele Lunii pentru a determina timpul terestru şi a stabili un calendar (Stonehenge, Carnac). Până astăzi surprinde numărul mare de toponime dedicate Lunii în sudul Franţei: Port de la Lune, Lunel, Lunant, Luneville ş.a. Dincolo de acest strat primar al Paleoliticului şi al unei cvasi-unitare desfăşurări a civilizaţiilor pelasgice, Neoliticul Liniei Atlantice a primit consolidări ulterioare, venite dinspre estul continentului, în principal la finalul Epocii Bronzului şi începutul Epocii Fierului, dar tot sarmați au fost și alanii de mai târziu (la noi li s-a pus iazigi sau iassi, ei au dat numele Iaşului). Multe dintre reperele sarmate (inclusiv mithraice) au rămas vizibile până astăzi, sunt constatate în diverse perioade ale istoriei ulterioare a zonei şi documentate în consecinţă de specialiști.

Istoricul şi prelatul Ernest Nègre (1907-2000), dintr-o familie cathară la origini, probabil Negrea, a publicat, în 1963, lucrarea *Les noms des lieux en France*, unde inventariază foarte atent numele de vârfuri muntoase, râuri şi localităţi. Acelea consemnate în legătură cu Occitania sunt absolut relevante. Astfel, menţionează râul Olt, localitatea Albi, cândva cathară (catharii erau numiți albigensi), toponimele cu sufixul –ac (Cognac, Armagnac, Blagnac, Florac) existente şi în arealul ladinilor sau al dacilor liberi ai căror urmaşi se află astăzi în Maramureşul de Nord şi parte a Sileziei, cu sufixul –an

(Cucugnan, Samatan), folosit şi în Veneto-Friuli (Florean) iar la noi, pe ambele maluri ale Dunării (Smârdan în Tracia bulgărească, în România nume proprii precum Şeitan, Negrean, Câmpan). În Gasconia există Bolhac (la noi Boliac, ca și la sud de Dunăre), Cailutz (Căluţ), Corbariu, Fauros, Popas, Blandianus (la noi Blandiana, sat în județul Alba), Orsan (în venetă Orso, la noi Ursu, în Lituania Orsha) ş.a. Rotacismul (ca şi la noi în Maramureş) şi betacismul (funcţional în toată fosta arie tracică şi apoi bizantină prin convertirea lui V în B şi invers) sunt folosite şi în Occitania: basc(on)-vascon-gascon. O serie de alte particularităţi toponimce restabilesc arealul originar al limbii şi identitatea primară a vorbitorilor. Întâlnim în Occitania toponimele Tanaro Cebano (Tânărul Cioban), Castelnou, Istiria (vezi și Stiria, Istria), Andon (la noi e nume propriu), Cuneo (de la câine, în frigiană se spunea cune, în Veneto-Friuli e nume propriu), Dacs, Fijac (la noi Ficeac e nume propriu), Foish (Foiş) a dat mai târziu Foix şi Fox, Nica (astăzi Nice, Nisa, la origini Nika, de la zeița tracică a victoriei, Nike). Pe cursul râului Olt (azi Lot, prin metateză) există localităţile Albiac (la noi Albac), Banas (la noi Banat, bana era piatra de hotar, matematicianul Ştefan Banah din Carpaţii Albi era valah la origini), Codriu (la noi Codrin), Cornac, Fraissinet (Frăsinet), Albenca (la noi Albeanca), Montecuc (Muntele Cucului), Nedilhac (la noi Nădlac), Teissiu (la noi Teişani). Studiul cel mai serios care s-a făcut asupra limbii occitane rămâne însă, până astăzi, acela al lui Frédéric Mistral. El inventariază foarte atent gramatica şi flexiunea, lucrarea sa are câteva mii de pagini, comparând inclusiv cu ladina (foasta Raetia), latina, veneta şi friulana, dar şi cu limba română, unde ajutorul trebuie să-l fi avut chiar din surse româneşti, iar Vasile Alecsandri, aromân după mamă, care a fost ambasador în Franţa în acea perioadă, este printre primii candidaţi în acest sens şi singurul care a primit Premiul Felibrilor (organizaţie occitană fondată de opt persoane, dintre care Mistral era una) pentru poemul *Ginta Latină*. În plus, Alecsandri, ca și Caragiale mai târziu (şi el cu rădăcini sud-dunărene), când implementează neologisme în limba română foloseşte acest strat lingvistic occitan. La Caragiale e vizibilă și folosirea romanșei și ladinei. Lucrarea monumentală a lui Mistral, care i-a adus Premiul Nobel în 1904, *Lou Tresor dou Felibrige ou Dictionnaire Provençal-Français*, Avignon, scoate la iveală un trecut lingvistic absolut fabulos în ce priveşte fundamentul identitar al sudului Franţei, relaţia dintre limbile noastre, ca şi momentul formativ când s-au desprins una de alta chiar limbile indo-europene. Apariția unei lucrări de acest tip chiar la Avignon induce ideea că locul acela era cu totul special din punct de vedere identitar și nu întîmplător acolo și nu în altă parte a Europei a apărut ideea de a fractura Papalitatea și de a sparge autoritatea Vaticanului după modelul pe care, în sens invers, l-a folosit apoi chiar Vaticanul pentru a bloca sine die autoritatea Patriarhatului de Aquilea, care păstra prerogative de autoritate ale ortodoxiei (în raport cu unitatea catolică). Folosirea prefixului *a-*, ca în aromână, pentru determinarea unei acţiuni care începe, există şi în occitană: *abarbassi* – a-ţi lăsa barbă; *ablada* – a îmblăci; *abataia* – a da bătaie; *afrounta* – a înfrunta; *afuma* – a afuma, *adenta* – la populaţia hemshin *adința*, rom. a scoate dinţii la iveală, a miji un zâmbet, a răsări. Interjecţiile sunt relevante mai ales pentru că nu s-au modificat în timp: *chua* – la noi huo, *aih* – ah, *ahum, ahum* – aho, aho. Verbul şi pronumele au forme pe care le putem considera originar comune după Mistral: *avem* – avem*; fust* – fost; *aultres* – alte; *ceste* – aceste; *faicte* – fapte; *prindrent* – (ei) prind; *furent venutz* – (ei) fură veniţi (în română perfectul simplu se folosește mai ales în Oltenia, fosta Valahia Mare, dar structura de acest tip este obișnuită în friulană, ca și pe Valea Timocului). Limba occitană vorbită şi scrisă în acest fel a subzistat de pildă în textele cu privire la Gargantua, uriaş al felibrilor pe baza istoriei căruia şi-a scris Rabelais *Gargantua et Pantagruel*. Textul figurează în *Les Grandes et Inestimables Chroniques*, lucrare publicată în 1532 şi despre care se spune că textul iniţial a fost dus de vrăjitorul Merlin şi în Marea Britanie (vezi *Legenda regelui Arthur*). În 1972 s-a publicat *Gramatica occitana* a lui Loïs Alibèrt, care inventariază înfăţişarea actuală a limbii pe un areal cuprins între Cataluña, Gasconia, Languedoc, Provence. Numai în Languedoc au fost repertoriate 3.500.000 de toponime. Sunt analizate influenţele reciproce ale fiecărei regiuni asupra celorlalte, dar nu există referiri la limba română. Totuşi asemănările ies la iveală la o simplă lectură: *gaure* (gaură), *briu* (brâu), *landa* (în Voivodina e nume propriu românesc - Landa), Besun (la noi Bosun), Gavaudun (la noi Găvan, în fostul Regat de Mangop Gavra – Maria de Mangop era o Gavras ca dinastie), *soc* (soc), *balauruc* (balaur, toponimul există și în Irlanda), Oloron (Thucidide, care era trac, se numea în fapt Oloros, în Portugalia medievală a fost un mare învățat și printre primii creștini numit Paulus Oloros), Le Var (ca Varadin, Arad), Balanos (Bălan), Nistos

(Nistru), Cannes (Câinii), toată seria bazată pe rădăcina alb- a cuvintelor Albis, Albi, Alba, Albiac, Albes, Albion, Albania. De altfel, un inventar al rădăcinilor lingvistice de substrat, pre-celtice şi pre-romane, fusese alcătuit cu grijă încă de Mistral. Pronumele arată astfel: *ieu, tu, el, ela, nos, vos, els, elas, mieu, tieu, sieu, lor.* Sunt ca în română şi adverbe precum sus, jos, alte părţi de vorbire ca aici (în irlandeză *aice*), *aiceste, tot, tots (toț), molt* (mult). Se zice *perdut, crescut, ars, bolit, construit, dat, dormit, temut, au, mai, joc, cais, caissata* (caisată), *pojar, rar, rubarba, vaca.* Alte cuvinte rămân inteligibile, deşi nu sunt identice cu cele româneşti de azi*: ier* (ieri), *can* (câine), *nauc* (năuc), *nebot* (nepot), *umid* (umed), *zizanie* (zâzanie - filmul clebru, *La Zizanie*, are ca loc de acțiune Occitania), *de ista hora* (de la ora asta). Bucătăriei i se spune *cuina*, ceea ce aminteşte de vechiul toponim românesc Cuina Turcului, căruia îi luminează dintr-odată sensul şi, de asemenea, aminteşte de italianul cucina, care, fiind atât de vechi, nu poate fi la origini latin. Toulouse a fost iniţial Tolosa, Bordeaux a fost Bordeu (Bordei), Calaris (cei călare) aminteşte de Kalavritas din Thessalia, muntele Bego aminteşte de Bega, Le Ban, La Banne (la noi bană sau piatră de hotar, Banat – zonă de graniţă), Boron (rădăcina Bor-, precum Bor din Valea Timocului), La Couze (la noi Cuza), Le Drac (la noi drac, în Albania Drač), La Save (la noi numele Sava, în Serbia râul Sava), La Salindre (de la salină, din această serie fac parte Salonic, Salona, Salonta). Portul popular din zonele săteşti ale Gasconiei, mai ales de munte, aminteşte de portul popular al tuturor descendenţilor traci: femeile poartă şorţ şi basma, bărbaţii poartă cămaşă albă, pantaloni albi, largi (ca în Istria, Pont și Maramureş) şi brâu roşu, lat (ca sarzii, catalanii). Se dansează bacchu-ber, un dans bărbătesc care aminteşte de căluşari. Frescele bisericilor din veacul al XII-lea sunt identice cu cele bizantine. În legătură cu religia trebuie menţionat faptul că, deşi Clovis I s-a creştinat catolic cu mult înainte de veacul al X-lea, avea totuşi o soţie ortodoxă, Clothilde. La 1598, în urma Edictului de la Nantes, protestanţii au fost ucişi în masă de catolici chiar pe pământul Franţei, aşa cum li se întîmplase şi catharilor mai înainte (ceea ce a născut o migrație uriașă, nu doar pe alte teritorii europene, ci și pe insulele Atlanticului și în Americi). Protestantismul s-a născut şi în Franţa, de acolo a plecat Calvin la Geneva. Astăzi la Paris există un for unit al tuturor protestanţilor: Biserica Protestantă Unită (calvini, lutherani, metodişti, pietişti, waldensieni etc.). Spiritaul locuitorii din toată fosta Occitanie (Gargantua și Pantagruel au fost printre primii, dar și Balzac de pildă a fost occitan, numele real era Balssa – la noi există Balş) amintesc de creativii sapaei, urmaşii marelui regat al Odrisiei, dardani ca origine tribală, despre care Jireček susţinea că au simţul dreptăţii, au un umor cu totul special şi o minte foarte ascuţită. În acest context poate nu este deplasat să pomenim că au fost originari occitani Tacit, Petronius, Mistral, Montaigne, Cézanne, Pierre de Fermat, La Rouchefoucauld, Balzac, Edmond Rostand, Jules Romains, Blaise Pascal, Auguste Comte, Michel Serres, Vercingetorix, Léon Gambetta, Valery Giscard d'Estaigne, Charles Boyer, generalul american Lafayette ş.a., că *Marseilleza* s-a născut şi ea tot în Occitania.

Andorra este un principat, monarhie constituţională (fără drept de a deţine armată proprie), membru al Uniunii Europene, Spaţiului Schengen şi Zonei Euro, unde preşedintele Franţei şi Episcopul de Urgell din Spania funcţionează drept co-prinţi (ca dualitatea Augustus-Caesar în Imperiul Roman și ca binomul laic militar-religios la triburile dacilor). Este o cetate-stat, cu suprafaţa de 467,63 km^2 şi o populaţie de 85.470 de locuitori în 2014. Capitala este Andorra-la-Vella. Limba oficială a statului este catalana, dar sunt legale şi franceza, spaniola şi portugheza. Se află în partea de est a Munţilor Pirinei, fiind mărginită de Franţa la nord şi Cataluña (Spania) la sud. Pe teritoriul principatului se află siturile arheologice Canillo (Căţelu) şi Canòlich (Căţeluşu) cu atestare de la 10.000 îH, un sanctuar preistoric pentru ritualuri funerare cu desene geometrice, interpretate drept scriere (semnalată prima oară în ordinea vechimii în Insulele Andaman, apoi în Anatolia, Mediterana de Est, inclusiv pe vasele neolitice de la noi), sit aşezat în pasul montan care asigură trecerea peste coama Pirineilor. Epoca Bronzului şi a Fierului au lăsat şi ele numeroase sanctuare, pline de obiecte care amintesc de lumea mediteraneană. Legenda fondatoare a Andorrei spune că un cioban, în drum spre o petrecere ciobănească, a fost atacat de doi lupi (simboluri totemice), dar a reuşit să-i alunge cântînd la cimpoi. La origini populaţia a fost occitană, dar limba este puternic influenţată de aquitană, de bască şi de iberi. Localnicii au luptat cu Hannibal, care a ajuns pe teritoriul lor în al Doilea Război Punic (218-201 îH). De altfel, în limba occitană *androune* înseamnă cărare, fundătură (astfel figurează în *Dicţionarul* lui Littré, iar la noi a dat Andronescu), ceea ce corespunde ambianței muntoase a locului. După perioada de apartenenţă la

Imperiul Roman, Andorra a fost cucerită de vizigoţii intraţi în Peninsula Iberică unde, după 200 de ani, au căzut sub atacurile musulmane ale berberilor. Pentru andorrani istoria a continuat cu francii (triburi germanice), care au cucerit acest teritoriu muntos ce controla trecerea peste Pirinei. Majoritatea populaţiei era şi este formată din ciobani. Ca şi la catalani, drapelul andorran este format din trei benzi având culorile roşu, galben şi albastru (ba chiar are ordinea culorilor ca şi cel românesc). La origini, în veacul al VIII-lea, francii au constituit comitatul de Urgell ca exclavă a Mărcii Toulouse (marcă de graniţă a Imperiului Carolingian). În ce priveşte dioceza de Urgell, romano-catolică, ea datează de asemenea din veacul al VIII-lea şi se ocupa de zonele muntoase ale Pirineilor şi, din cauza dizidenţei religioase numită adopţionism (conform căreia Iisus era un om adoptat de Dumnezeu ca fiu), fusese exclusă de Biserică din rândurile sale. De altfel, adopţionismul fusese exclus ca parte a dreptei credinţe încă de ortodocşi, la Conciliul de la Nicaea, acela care a dat *Crezul* valabil pentru orice fel de creştin, la 325 d.H. În ce-l priveşte pe episcopul de Urgell din veacul al VIII-lea, el a fost exclus pentru adopţionism de Conciliul Catolic de la Frankfurt, din 794 dH. Andorra a fost cedată episcopatului de Urgell în veacul al XII-lea, chiar de contele de Urgell, ca sursă de venit. În ce priveşte apartenenţa principatului la Franţa, trebuie spus că ţine şi ea de istoria veche. În veacul al XI-lea conţii de Foix (Foish, occitani) care controlau Toulouse, ca şi conţii de Barcelona, s-au unit pentru a contracara ameninţarea cathară. În acest context şi de atunci s-a perpetuat în timp apartenenţa principatului occitano-catalan la cele două entităţi. La începutul veacului al XVII-lea, pe când, la noi, Mihai Viteazul încerca prima unire a ţărilor române, Tribunalul proaspăt înfiinţat la Paris ucidea în Franţa pe hughenoţi, ceea ce a dus la izbucnirea mişcării protestante şi pe pământul Andorrei, astfel încât, în prezent, printre andorani sunt nu doar catolici, ci şi mulți protestanţi.

Portul popular în Andorra este asemănător cu al celor din Cataluña şi Sardinia: la bărbaţi căciulă frigiană, de obicei roşie, cămaşă albă prinsă cu brâu roşu, lat, pantaloni strâmţi din aba neagră, ciorapi albi trei sfertturi, opinci, vestă neagră, iar la femei opincuţe, ciorapi albi, fustă creaţă, viu colorată, şorţ, cămaşă albă şi basma. Dansează hora, pe care o numesc shardana, ca și catalanii. Surprinde până astăzi folclorul bogat în poveşti cu vrăjitoare şi fiare apocaliptice cu multe capete, balauri ca în basmele româneşti, mâncate de grifoni, în sens tamil Naga) care-l ajută pe om - eroul legendar (un Făt Frumos sui generis) - în acţiunea lui de aducere a păcii pe pământ. Bisericile sunt în stilul mânăstirilor noastre fortificate din Moldova, făcute din piatră și lemn frumos lucrat și încheiat, au fresce în stil absolut bizantin, iar la trecători veghează şi astăzi turnuri de apărare de tip culă.

2.2.17.3. Monaco

Monaco este o cetate-stat, principat, monarhie constituțională, cu o suprafață de 2,02 km^2 și o populație de 37.308 locuitori în 2016. Este un stat suveran mărginit de Franța la est, nord și vest, iar de Mediterana la sud. Limba oficială e monegasca, dar și franceza. Este membru al Națiunilor Unite, nu este membru al Uniunii Europene, deși participă la unele proiecte și folosește moneda euro. Responsabilitatea apărării îi revine Franței, deși statul are o mică unitate militară. Inițial locuitorii acestui mic stat au fost liguri, adică originar iliro-traci. Și astăzi ei formează o parte notabilă a populației din Monaco. Legenda fondatoare îl invocă pe Herakles, acela care, ajuns pe aceste locuri, a alungat zeii cei noi și i-a reinstaurat pe cei vechi, liguri (monoikos- în gr. Singur, a dus la numele statului de azi), drept care a fost ridicat un templu dedicat lui Herakles Monoikos (Herakles cel Unic, de către navigatorii din Phocida, în Grecia Centrală, despre care Herodot scrie că a fost locuită inițial de pelasgi. Pe acest fundament au venit în mileniul al II-lea îH grecii). Monaco a fost refondată la începutul veacului al XII-lea de dinastia genoveză Grimaldi (Genova este port la Marea Liguriei, capitala Liguriei), care conduce și astăzi. Dinastia Grimaldi a avut, în timp, asocieri cu alte dinastii, ilustrând cu strălucire faptul că știa cui aparţine identitar, de la origini. Sunt de menţionat, în acest sens: dinastia de Würtenberg, Mindaugas al II-lea al Lituaniei, arhiepiscopi de Avignon. Dinastia a apărut în istorie cu prilejul Cruciadelor, iar numele real era Canella (Cățelu!) și prenumele Grimaldo. De la începuturi, membrii dinastiei s-au remarcat ca marinari, prin expedițiile făcute în Mediterana de Est și Marea Neagră. Protectoratul Spaniei, Cataluňei, Sardiniei și Franței au concurat de-a lungul

istoriei, mai ales că centrul micului stat Monaco este Monte Carlo, care se află pe riviera franceză și s-ar putea numi un Sybaris contemporan.

2.2.17.4. Spania

Spania este un regat aflat în Peninsula Iberică, membru al Uniunii Europene, al NATO, Spaţiului Schengen şi Zonei Euro. Deţine şi două arhipelaguri, Insulele Baleare în Marea Mediterană şi Insulele Canare (unde se vorbește și catalana) pe coasta atlantică nord-vest africană. Mai deţine o exclavă în Franţa (de fapt e tot catalană), Llivia, centrul vechi al unei provincii de legătură între basci şi aquitani, numită Cerdania (lat. Ceretania). Cerdania de Sus e actuala Cerdanie franceză, iar Cerdania de Jos e Cerdania spaniolă (catalană). Centrul fondator al Cerdaniei s-a numit la origini **Ker**retes, capitala era la **Ker**e, azi Llivia. E de observat că există şi în cazul acestui toponim rădăcina ker-, extrem de veche, de fundament pelasgic, valabilă pentru tot arealul cuprins între Marea Barieră Continentală, Mediterana şi Atlantic și, de altfel, acesta este și motivul pentru care Cataluña a rămas posesoarea acestei exclave. Spania are o suprafaţă de 505.990 km^2 şi o populaţie de 46.468.102 locuitori în 2016. Este o peninsulă (Peninsula Iberică) mărginită de Franţa şi Andorra la nord, Oceanul Atlantic şi Portugalia la vest, din nou Portugalia, Oceanul Atlantic, Gibraltarul şi Marea Mediterană la sud, tot Mediterana la vest. Aşa cum Iberia Mare se afla în perioada începuturilor Neoliticului în zona de formare a limbilor indo-europene dintre Caucaz şi Caspica, Hispania este un nume dat de fenicieni - primii comercianţi ajunşi aici dinspre Mediterana de Est - şi semnifica chiar „lumea de apus", Occidentul, cum am zice astăzi. Cea mai spectaculoasă teorie despre linia atlantică a Europei a fost formulată de cercetătorul german Theo Vennemann în culegerea de studii *Europa Vasconica – Europa Semitica*, unde susţine că migraţia masivă, de până în mileniul al VI-lea îH, din Bazinul Intracarpatic (!!) spre linia atlantică a aşezat populaţiile de substrat ale continentului, care au constituit cu adevărat un factor de coaguare identitară în calea fluxului de migraţie ajuns aici atât dinspre Africa (mileniul XI – X îH, Homo Sapiens) cât şi dinspre Mediterana de Est sau Oceania. Probabil acea migrație a adus formele de civilizaţie neolitică atât de asemănătoare cu acelea din Asia de Sud-Est. Vennemann consideră de asemenea că pe atunci exista o limbă comună, o numeşte indo-europeana nostratică, provenită dintr-o sursă unică (nu pomeneşte de tamilă) şi că aceasta a fost populaţia care a dat nume - după acelaşi tip de criterii relative la om (corpul omenesc, relaţia omului cu alte specii animale, elemente și percepții ale vieţii cotidiene și ale cosmosului) - tuturor locurilor din Europa și din lume (lucru observat, cu totul independent, şi de arheologul ucrainean Iurii Mosenkis la finele veacului XX). Majoritatea cercetătorilor nu sunt de acord cu teoria lui Vennemann, dar refuzul teoriei (mai corect spus ar fi ignorarea ei), identitar vorbind, nu este neobişnuit, deoarece fiecare naţiune îşi apără unicitatea propriului trecut şi propriei identităţi. Totuşi, în ce-i priveşte pe traci (dintre care făceau parte și dacii), este de menţionat că la 6000 îH aveau fortificaţii întărite pe Istros, iar Eumolpias (mai târziu Philippopolis, azi Plovdiv) a dat la iveală vestigii arheologice sigure, datate cu radiocarbon. De asemenea, Neoliticul de la Sesklo, din sudul Greciei, atât de asemănător cu acela de la Cucuteni, a început la 8000 îH, ceea ce lasă deschisă problema comunicării şi a identităţii pe acest areal care a produs toate migraţiile neolitice către Europa. Calybii (non-indo-europeni), cimmerienii (păr roşu, ochi albaştri, identificaţi pe Drumul Mătăsii în zona de azi a Azerbaidjanului), sciţii şi sarmaţii sunt parte majoră a ecuaţiei de migraţie, recunoscută şi susţinută cu argumente arheologice de cvasi-totalitatea arheologilor.

Istoria Spaniei a avut parte de numeroase evenimente majore, care aveau să-i marcheze destinul. Rezistenţa provinciilor (bascii, catalanii, centrul celtiber al Hispaniei, Asturiile, Galicia), care blocau procesul de romanizare şi-şi apărau identitatea originară, a fost puternică. În Munţii Cantabriei, pe Ebru, Duro şi Guadalquivir au fost mai multe războaie între triburile locale şi cohortele romane. Iulius Caesar a luptat cu lusitanii (strămoşii portughezilor). Hispania a fost cucerită complet de Octavian August odată cu prefacerea republicii în Imperiu Roman, în ultimul veac înainte de era noastră, când fenicienii au fost expulzaţi complet din peninsulă şi cetăţile lor au fost arse. La începutul veacului al V-lea dH au intrat în peninsulă suabii, triburi germanice de pe Oder, la origini amestecate cu triburi de sciți, care au atins linia atlantică şi nu s-au oprit până la Bracara Augusta (Braga, în Portugalia). Ca şi

romanii, aveau în vedere iminenta intrare a vikingilor în zonă şi întărirea barierei atlantice. Urmau să susțină astfel comerțul introdus de Liga Hanseatică, ale cărei contoare se instalau în lungul țărmului atlantic, își culegeau produsele din toată peninsula și urmau să facă legătura, practic, între Marea Baltică (romanii o numiseră Mare Suebicum) și Marea Mediterană, prin Atlantic. Metoda fusese patentată cu mult înainte de fenicieni. Vizigoţii (originari de pe Gothaland) au intrat masiv în veacul următor și i-au creştinat după cultul arian pe cei cuceriţi. Arianismul era susținut, de la Ravenna, de regele vizigot Theodoric, ceea ce a făcut ca suabii să devină – prin contradicţie – majoritar catolici. Lumea germanică a modelat relaţiile interumane, ca şi raportul omului cu divinitatea, a dat caracteristici culturale şi identitare Iberiei, lăsându-şi marca asupra locurilor până în prezent. Istoricul şi teologul Paulus Orosius, născut în veacul al V-lea probabil la Bracara Augusta, adept al separării religioase a Orientului romanic de Occident (finalizat prin Conciliul de la Calcedon (din 451), descrie începutul acestui proces profund al modificărilor identitare în peninsulă. De altfel Orosius însuşi a părăsit Iberia din cauza invaziilor dinspre nord, pe care le-a numit „barbare" şi, după apariţia *Historiilor*, pur şi simplu s-a pierdut pe Mediterana călătorind către Ierusalim. În secolul al VII-lea Hispania era complet vizigotă, astfel încât vizigoții au fost cei care au dat Codul de legi al Spaniei folosind, ce-i drept, modelul lui Justinian (trac după origini, născut la Tauresium). De altfel, întregul model administrativ al noilor regate, apoi imperii europene şi de ţinere în echilibru a părţilor componente era inspirat de Bizanţul timpuriu. Dar falia dintre vizigoţii arieni şi ceilalţi, care erau catolici, a rămas vizibilă în tot acest răstimp, iar conflictul latent a fost rezolvat abia în veacul al VII-lea, la al IV-lea Conciliu de la Toledo. Tot atunci însă a fost hotărâtă şi creştinarea evreilor (a fenicienilor în sens larg), ceea ce avea să deschidă un conflict nou şi dureros şi să nască o identitate ascunsă şi persistentă până astăzi: a evreilor care, deşi convertiţi, continuau să-şi practice religia veche în secret. Au fost numiţi conversos sau marani. Miguel de Cervantes a fost maran. Acei evrei au traversat astfel perioada Inchiziţiei, apărută ca instituţie pentru a-i elmina pe cathari, dar care şi-a extins atribuţiile asupra tuturor dizidenţilor reali sau presupuşi, practicând arderile pe rug şi uciderile în masă în numele creştinismului. Ameninţaţi astfel, evreii au fost salvaţi de otomani, care au trimis corăbii şi i-au dus în Anatolia, pentru înviorarea comerţului. Atunci şi acei evrei au inventat cărţile de credit bancare și au folosit din nou vechile rute comerciale feniciene de pe Mediterana. La începutul veacului al VIII-lea în Iberia au venit Ummayyazii, dinastie musulmană de berberi din nordul Africii. Trebuie spus că berberii avuseseră în nordul Africii un imperiu numit Garamantes. A fost o civilizaţie secretă, ca şi aceea nabateană sau tracică, în sensul că nu lăsau informaţii scrise, dar aveau un sistem performat de stocare a alimentelor ca şi de scoatere a apei din pământ de la mari adâncimi, deși scripetele încă nu fusese inventat. În plus, erau buni călăreţi – au format rase de cai (caii arabi) – şi buni luptători cu spada (ei au patentat tipul de săbii curbate, numite arabe, de mare succes inclusiv printre otomani). Berberii erau așezați pe locul unei mari civilizații paleolitice, se consideră că a fost dată de Homo Erectus, al cărei principal sit arheologic se numește Tassili N'Adjer, după numele lanțului muntos din sud-estul Algeriei, unde vechimea de locuire a humanoizilor este de 3 milioane și jumătate de ani, iar a artei rupestre de 70.000 de ani, cu evidențe ale migrațiilor dinspre sudul Africii (zona reactorului nuclear natural, azi fosil, Oklo si a peșterilor Apolo 11) până în nordul continentului. Trebuie spus că migrația lui Homo Erectus s-a făcut și către India și sud-estul Asiei, pe o punte continentală azi dispărută, între Africa și India. Berberii au apărat multe veacuri la rând graniţa nevăzută dintre ceştini şi musulmani şi, după începutul cuceririlor vizigote, care amenințau să preia comerțul pe Mediterana, au intrat în Spania. Identitatea spaniolă de astăzi nu poate face abstracţie nici de identitatea germanică, vizigotă, dar nici de aceea berberă (mai ales spre Mediterana; englezii spun moors, originea cuvântului fiind Mauretania). Mauro însemna cu piele închisă la culoare, și friulanilor li s-a spus maurovalahi. Imperiul Garamantes acoperise partea de nord-vest a Africii (Sahara, a cărei climă s-a schimbat abia de la 5000 îH încoace), ca și Ceuta și Melila, fostele capete de pod ale marelui port fenician al Carthaginei; mai exista un port mic). Ambele modele identitare s-au ciocnit între ele pe aceată linie atlantică a Europei, au provocat o identitate nouă și extrem de puternică, ale cărei semne se vor vedea în viitorul peninsulei. În perioada habsburgică (Habsburgii spanioli: 1516-1700) Spania a devenit o putere imperială globală. Columb (ligur) a fost finanţat pentru a călători, precum Vasco da Gama, şi a descoperit Americile. În perioada habsburgică Spania a controlat Iberia (în afară de Portugalia), bună

parte din America de Nord şi de Sud (între Luisiana spaniolă şi Ţara de Foc), Cuba, Jamaica, Porto Rico şi Hispaniola, Indiile de Est (Filipinele), câteva teritorii în vestul Africii (Oran, Tripoli), jumătate din Peninsula Italică (sudul), Sardinia, Ţările de Jos şi o parte din linia Rinului. Pe stema imperială, deasupra tuturor leilor și vulturilor, vegheau doi grifoni, perechea simbolică a tuturor începuturilor mitologice venite dinspre Bariera de Substrat și Mediterana de Est. Fără a mai pune la socoteală faptul toţi Habsburgii aveau, la origini, un sâmbure romanș. Ei controlau aproape tot restul Europei, cu excepţia Orientului şi Balcanilor. Despre Imperiul Spaniol se spunea că soarele nu apune niciodată, deoarece deţinea teritorii pe ambele ţărmuri ale Atlanticului, ca şi pe ambele ţărmuri ale Pacificului. Dacă adăugăm acestui imperiu posesiunile Portugaliei, adică Imperiul Portughez, avem imaginea a ceea ce lăsase în urmă ca mentalitate de control asupra lumii Imperiul Roman, mentalitate multiplicată acum într-o lume imperială creştină (catolică în principal). După modelul Commonwealthului și al Francofoniei, a existat o mişcare de organizare (în secolul XX) a identitarilor de limbă spaniolă care au aparţinut Imperiului Colonial Spaniol numită Hispanidad. Dar eforturile, vizibile în Spania, Argentina, Mexic, Columbia, n-au ajuns la un acord comun așa cum s-a întâmplat în cazul francosferei, anglosferei sau limbii portugheze.

In istoria recentă a Spaniei identitatea (identitățile) profunde au continuat să joace un rol determinant. Din secolul XX, cel scurt, după cum îl definea Hobsbaum (dintre Primul Război Mondial și căderea URSS, care a fost una sistemică), Spania a traversat experiența Războiului Civil (ceea ce a pus față în față două mentalități despre lume), a celui de-al Doilea Război Mondial, a perioadei franchiste de până în 1975, a revenirii monarhiei, a trecerii la democrația constituțională (Constituția din 1978, valabilă și astăzi), a intrării în Europa Unită și, din nou, a confruntărilor independentiste de la începutul mileniului al III-lea. Chestiunea identitară există în multe țări europene, doar că în general în zone sătești și montane, pe când în Spania limbile locale se vorbesc în zone extrem de bine industrializate (Cataluňa, Țara Bascilor, Asturii). În prezent trebuie observat că Spania este nu un stat federal, ci un ansamblu de comunități autonome, structură administrativă unică pe continent și amintind de Imperiul Roman ori Habsburgic. Situația a survenit după dispariția franchismului, când, alături de tendința autonomistă, ateismul a câștigat și el teren asupra catolicismului, care excelase pe pământul spaniol. Uniunea de Centru Dreapta și Alianța Populară militau pentru centralism, în vreme ce Partidul Socialist al Muncitorilor era de partea autonomizării, chiar a federalizării țării. Important este faptul că, deși din perspectiva centrului de putere care este Madridul, comunitățile autonome sunt naționalități, din perspectiva comunităților însele, ele sunt națiuni. Așa stând lucrurile, orice fel de mișcare, în orice direcție, este practc blocată de posibilitatea unei mișcări contrare. Totuși echilibrul rămâne fragil, ceea ce a devenit extrem de vizibil după 2012, când independentismul a câștigat teren mai ales în Cataluňa (care produce o bună parte a bugetului Spaniei), în contextul măririi taxelor de către guvernarea centrală. Președintele și Parlamentul comunității au convocat referendum pentru separarea deplină de Spania regalistă și pentru opțiunea republicană a viitorului nou stat. În ce privește fiecare comunitate autonomă în parte, ea are de obicei statut de federație, este compusă din mai multe provincii. Pe lângă aceste comunități (Andalusia, Cataluňa, Valencia, Galicia, Țara Bascilor, Insulele Canare, Insulele Baleare, Aragon, Navarra) cu un grad diferit de autonomie, fiindcă toate au Parlament, dar nu toate au Curte de Justiție proprie, mai există așa numitele regiuni istorice, care sunt considerate identitar spaniole de la origini (Castilia și León, Asturiile, Cantabria), precum și câteva regiuni al căror statut de autonomie este mai mic decât al comunităților (Castilia–La Mancha, Murcia, Extremadura, La Rioja, Madrid). Există, în fine, și două orașe autonome, Ceuta și Melita, cândva capetele de pod ale Cartaginei, care se află în nordul Africii (în Maroc, cel care formase, alături de Algeria și Tunisia Imperiul Garamantes, 900 îH – 600 dH. Berberii au intrat în Iberia în 714). Principalele ramuri ale berberilor sunt kabilii, mozabiţii, tuaregii. În prezent sunt cam 23.000.000 de oameni vorbitori de berberă, o limbă din grupul hamito-semitic (ca și nabateeana ori araba). Poziția este strategică, fiindcă în partea opusă, către nord, la capătul Europei, se află stânca Gibraltarului, care nu mai este posesiunea Spaniei, ci a Marii Britanii. La un moment dat chiar s-a pus problema militarizării acestor orașe autonome.

Cea mai veche istorie spaniolă a asemănărilor, relaţiilor şi descendenţelor legate de română există în Ţara Bascilor (numită ca și la noi în cazul zonelor de munte prevăzute cu trecători, după același

model: Ţara Făgăraşului, a Bârselor, a Șipenițului – adică Spitz – la hotarul ditre Polonia și Moldova medievală etc) şi Cataluňa (cata- e un prefix venit din greacă, înseamnă de Jos, de pe partea contrară – probabil de vest faţă de estul Mediteranei; luňa desemna Luna, motiv frecvent folosit şi în toponimele occitane, adică definea raportarea unui areal mai larg la un context astronomic încă din Paleoliticul atlantic, fixarea geografică a locului). Conform teoriei lui Vennemann triburile Occitaniei (în care se includeau şi parte din catalani) provin dintr-o migraţie de păstori dinspre arcul intracarpatic, care a folosit culmile alpine şi trecătorile Pirineilor în plin Neolitic. Au întâlnit pe liguri şi foştii etrusci (Raetia). Aquitana pe care-o vorbeau cu toţii era asemănătoare cu limba non-indo-europeană a proto-bascilor. Formau deci un bloc identitar din care aveau să se desprindă bascii (asupra căroa influenţele atlantice au fost masive), catalanii şi occitanii, care au suportat deopotrivă influenţa celţilor şi a vizigoţilor.

Ţara Bascilor se află în nord-vestul Spaniei, are 7.234 km^2 şi 2.166.184 locuitori. Este străbătută de cele două rânduri ale Munţilor Basci, care taie oblic peninsula, de la Atlantic la Mediterana. Doar 30% din populaţie mai vorbeşte limba bască fluent, dar încă 18% o înţeleg. În plus, dincolo de granița de nord, în Franța, mai există 70.000 de vorbitori de limba bască. Au avut de-a lungul istoriei simţul dreptăţii şi al echilibrului, ca toate neamurile de munteni. Ei au fost aceia care l-au ajutat pe Hannibal să treacă peste lanţul muntos cu elefanţii pentru a ataca Roma. În timpul Războiului Civil din 1936 Ţara Bascilor a fost republicană. Şi astăzi există, la Guernica, stejarul sacru plantat în onoarea morţilor republicani. Până astăzi mormintele bascilor păstrează Soarele şi Luna ca simboluri (ca și pe crucile românești medievale), deşi sunt creştini (cu un mare procent de atei – peste 12%). În 1978 au votat contra Constituţiei franchiste. Vennemann îi consideră pe basci, după analiza ADN, proveniţi din bazinul intra-carpatic. Sub influenţa lui Homo Sapiens venit din nordul Africii, influența Paleoliticului atlantic și european (peştera Altamira are o vechime de locuire de 1.200.000 de ani), a pierdut mare parte din sistemul consonantic (m nu mai există aproape deloc, r nu este niciodată consoană iniţială a unui cuvânt). În Ţara Bascilor, în Munţii Cantabrici, sunt zeci de peşteri care vorbesc despre vechimea așezărilor umane. S-au găsit oase scrijelite într-un anumit fel, cu linii paralele, despre care se presupune că au inspirat scrierea oghamică. În fapt, nu cu mulţi ani în urmă, în sud-vestul Africii, s-a descoperit o peşteră numită de cercetători Apolo 11 pentru descoperirile fantastice pe care le-a prilejuit. Ea se află în apropierea unui reactor nuclear fosil, Oklo, despre care se presupune că a dat diferenţa specifică a umanoizilor asupra celorlalte specii. În Peştera Apolo 11 s-au găsit oase cu următoarele desene scrijelite: o linie orizontală, peste care erau aşezate grupuri paraalele și variabile de linii verticale, unele doar deasupra orizontalei, altele sub ea şi unele care trec peste orizontală în ambele sensuri. Se consideră că aceasta era o formă de comunicare, o pre-scriere şi că permitea o „citire” muzicală. Cercetătorii aduc în sprijinul teoriei și faptul că mai există până astăzi o limbă cu foarte puține consoane și unde diferența semantică se face cu ajutorul a patru tonuri muzicale: chineza. Se pare, iarăși, că această pre-scriere vine de la Homo Erectus.

Limba bască, o limbă aglutinantă, nu poate fi afiliată nici unei familii lingvistice cunoscute. Cu româna are puţine asemănări semantice (unuk – nucă, unbe – om, gatza – caş, zeru-cer, gauza – cauza, Canejan (canion, cărarea câinelui). Julius Cesar considera că a fost vorba de triburile vetones, care veneau din Asia Mică, au străbătut zona tracică, nordul Italiei şi s-au aşezat în centrul-nord al Hispaniei ca și toate triburile **carp**etanilor (semnalez rădăcina lingvistică identică și aici, ca și în Mediterana de Est și în lumea tacilor: **carp**-etanos, **Karp**-atos, **Carp**-aticum, **Carp**-ați, triburile **carp**-ilor). Dar afirmațiile lui se bazează pe asemănările lingvistice, nu pe capacitatea arheologică de a dovedi acest traseu. A fost totuși o intuiție de geniu. Un lingvist contemporan cunoscut, Antoine Meillet, considera că separarea limbilor indo-europene a fost foarte târzie şi a ţinut de perioada celtică a Europei. Limba bască o considera însă pre-indo-europeană (calybii de la Poarta de Fier a Asiei, considerați sălbatici de hittiți, erau pre-indo-europeni, aveau ca totem mistrețul, iat Hispania e plină și azi de sute de statui de mistreți – verracos). Un alt cercetător contemporan, Ramón Menédez Pidal, în lucrarea lui *En torno a la lengua basca*, consideră că aquitana a fost o bască arhaică, limbă non-indo-europeană şi ea la origini, convertită la standarde indo-europene prin influenţe ulterioare, de obicei celte (ca și limba tracilor, a dacilor, care au devenit indo-europene, fiind, inițial, pre-indo-europene. Româna păstrează până astăzi elemente ale acelor începuturi). El menţionează în acest context toponime basce precum: Deva (avem

şi noi Deva), Nervion (cu un sufix –on, ca în cazul toponimelor trace preluate de greci: Bizantion, Apulon), Ulzama, Zegama, Lezama, Monestir (un Monastir e în Macedonia, altul în Tunisia, la noi se spune mănăstire), Agud (se foloseşte şi la noi, pentru dud, mai ales în Moldova), Muscaria (Muscăria), Veleia (un Veleş e în Macedonia, la noi numele Velescu, Velea), Albaida, Alavona (v. Albona în Albania, Avlona în Peninsula Istria, la noi Albeşti, Albiţa, Albota, în Spania, Italia şi Irlanda Alba, în Franța – Occitania, Albi), **Salion**ca (mai există vechiul **Salon**a pentru Splitul de azi, The**saloniki** în Grecia, la noi **salin**ă, **Salon**ta). Strabo mai menționa ca fiind basce Nemetourissa (-issa era sufix în hittită și latină), Lakka, Alauona (la noi se spune piatră de alaun, o sare de aluminiu care se găsește în mod natural, folosită pentru cicatrizări), Kalagorina, Bitouris (v. asemănarea cu toponimul Bitolia). Ptolemeu îi plasa pe basci între două arii numite Saltus (la sud-vest şi sud-est). Ceea ce e sigur este că numele monedei basce era arsa**koson**, iar **koson**ul a fost monedă tracică (a dacilor inclusiv). Vasco da Gama, cel care a refăcut drumul pe apă către India, în veacul al XVI-lea, urmașul lui Columb cel originar din Liguria, era basc şi naviga pentru coroana portugheză. El a pus împreună ştiinţa feniciană despre navigaţia de cabotaj, ca şi pe aceea vikingă despre Atlantic şi a reuşit să facă drumul Indiei dus-întors. Corăbiile sale erau făcute de catalani, aşa cum, tot de catalani au fost făcute şi corăbiile lui Columb, care naviga pentru spanioli atunci când a descoperit America (crezînd că a găsit Indiile). Impregnarea cu bitum a navelor era însă o tehnologie mult mai veche, tracii o folosiseră atunci când au așezat pilonii din lemn de molid pentru construirea Veneției, ca și pentru propriile lor corăbii, pe când navigau între Marea de Marmara și Egipt (Misr) pe Mare Carpathicum, alături de alte Popoare ale Mării.

Cataluňa, provincie aflată în nordul Spaniei, are o suprafaţă de 32,108 km^2 şi o populaţie de 7,522,596 în 2016. Omul de Neanderthal e semnalat cu 200.000 de ani îH. Pe ţărmul mediteranean există fundamente de civilizaţie feniciană şi grecească antică, iar valurile aduc și azi pe uscat fragmente de marmură. Tarragona a fost Tarkonul fenician), construit pe o aşezare cu mult mai veche (despre care nu se știe cum se numea, dar avea ziduri ciclopice ca Eumolpias în Tracia; şi noi avem numele propriu Tarhon, ca şi o plantă cu acelaşi nume, hittiții l-au avut pe Tarhuntassa, rang nobiliar). Legenda fondatoare a catalanilor (şi, în sens larg, a aquitanilor), spune că ei au făcut parte din triburile fondatoare de după Marele Potop, fiind urmaşii lui Tubal, fiul lui Japeth (şi hittiţii erau urmaşii lui Japeth). Arhivele de la Hattusha au menţionat un stat din Anatolia numit Tabal, unde se vorbea limba luwită. Fenicienii nu pierduseră, în orice caz, relația cu trecutul îndepărtat atunci când au navigat către pământul Hispaniei pentru a-i căuta pe urmașii foştilor calybi, fondatorii mineritului, care scoteau din pământ aur, fier şi sare (iar în mitologia nordică și iberică minerii sunt piticii care chiar aparțin Lumii de Dincolo). Le-au adus în schimb viţa de vie.

Limba catalană este vorbită pe o arie mai mare decât suprafaţa provinciei: în lungul ţărmului Mediteranei, înglobând Valencia, Insulele Canare, o mică porţiune în nord-vestul Corsicii şi Sardiniei (acolo unde, cândva, migraseră Shardana dinspre Sardis, capitala Lidiei, aflată între Ankara și Izmirul de azi). De asemenea, se vorbeşte catalana în sudul Franţei, în Cerdania franceză (Cerdaigne, ceea ce aminteşte – nu întâmplător - tot de Sardinia), al cărei centru istoric este o exclavă a Spaniei numită Llivia, dar - la origini - a fost zona locuită de **ker**etes (muntenii), având capitala **Ker**e. În schimb şi în nordul Cataluňei se vorbeşte occitana pe Val d'Arran (în bască arran înseamnă chiar vale). În aceeași arie există și Val Ruda (roșie; şi noi avem rudar adică meşter lemnar, localitatea Rudăria, în Silezia există Ruda Šłaska, centru carbonifar goral, există Rutenia). Nu este de mirare deci că aflăm, pe coasta sudică a Spaniei Mediteraneene, o Baja (Baia) de Sus şi de Jos, ca pretutindeni în lumea originar sarmato-tracică (inclusiv destul de aproape, în sudul Italiei, tot la Mediterana de Vest, e o Baia; la noi Baia în Moldova, Baia de Fier, în Albania doar Fier). Mai există şi alte toponime amintitoare: Babia (de cathari, dar toată lumea originară a tracilor are toponimul Baba), Curavacas, Ponga (Punga, sunt „Pungi" până în zona Pontului), Palanca (vezi şi la noi Ghimeş-Palanca). Până astăzi relația catalanilor cu triburile shardana e confirmată de faptul că spun horei shardana (din Sardinia; de altfel și azi se vorbește catalana în NV Sardiniei). Ei înşişi aparţin aceloraşi rădăcini cu sarzii şi cu noi, portul popular păstrează la bărbați ițarii negri, opincile şi ciorapii albi trei sferturi (ca în Tirol), ca și căciula frigiană (la ei roșie), bundiţa şi brâul lat, la femei iia (după croi şi mâneci, dar fără broderie sau cu una minimă la manșete) şi şorţul. Cântă la cimpoi (ca noi, ca irlandezii, ca occitanii, ca hemshinii din Turcia, ca şi

grecii, bulgarii, sârbii, croaţii, lituanienii). De asemenea, au propria lor versiune a Căluşarilor (şi occitanii sau irlandezii au una). Continuă să facă târguri populare şi festivaluri folclorice ca pe vremea când nu erau creştini. Este celebru târgul de la Mataro (cuvânt absolut fenician, ca Matera în Italia, Materada în Istria), unde drapelul localităţii arată și astăzi la fel ca la hemshin, la popoarele liniei de substrat ori ca drapelul valahilor din Grecia pe vremea Războiului de Independenţă de sub otomani: o cruce împarte în patru câmpul drapelului (în cazul Mataro cruce neagră pe fond albastru). Cu prilejul târgului la Mataro are loc și o paradă a Uriașilor (pe catalige) cu măști (ca și la ladini, în Sappado ori Veneto), simbolizînd izbânda omului asupra altor specii (ceea ce amintește inclusiv de mitologia vikingilor și germanilor, dar și de a noastră). Poate și mai relevante decât târgurile sunt basmele catalane. Cel despre apa vieții amintește foarte bine de basmul românesc *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*: o soră și trei frați (în Anatolia, la noi și la greci există și basmul cu o soră și doisprezece frați, dar ei sunt prefăcuți în lebede, fata ia canonul tăcerii și le împletește, din fir de urzică, fiecăruia o cămașă care-l readuce la starea de om; în basmul anatolian, ca și într-un basm românesc, cei doi frați sunt prefăcuți în doi paltini). Cei patru au muncit, și-au făcut un palat, au făcut și o biserică unde, venind un bătrân (probabil Dumnezeu), le-a spus că au nevoie de apa vieții pentru ca Binele să dăinuie veșnic pe pământ și să biruie Răul. A plecat primul frate în căutarea apei vii, dar n-a găsit-o și a murit pe drumul de întoarcere. La fel s-a întâmplat cu ceilalți doi frați. A plecat și sora lor, care a găsit un lac, iar o pasăre fermecată (arhetip și în basmele românești) i-a spus că aceea e apa vieții. A luat-o, s-a întors și i-a înviat pe frații ei. A fost luată de soție de un prinț în trecere și s-au cununat în biserica pe care o construise împreună cu frații ei. Lupul continuă să fie mit fundamental și printre catalani. Astfel, un copil nou născut, atins de un berber (moor), devine lup în nopțile cu lună plină (recapătă identitatea originară!) și caută intrarea spre palatele berberilor, în Lumea de Dincolo (a identității originare). Lupul a rămas deci la catalani un animal sacru, ca la sarmați și la sciți. Această poveste îl apără pe lup, în virtutea ei lupul nu poate fi vânat pentru că, la origini, lupii au fost copii. Există și mitul grifonului (dragonul cu aripi), paznicul Tezaurului Lumii de Dincolo (ca în regatele neohittite, mai ales în Lydia, ca și Iason, care, plecat după Lâna de Aur, trebuia să ucidă mai întâi grifonul care păzea fabulosul berbec, și el simbol mitologic). Apare într-o noapte magică (la noi de Sânziene) și-și cere dreptul lui de paznic, mâncând oi. De aceea ciobanii trebuie să sacrifice oi în cinstea lui și să țină pe lângă turme mulți câini și catâri. În cinstea catârilor există și un festival, numit Guita Xica. Mitul circulă și în Provence (Occitania), unde festivalul dedicat grifonului (dragonul cu aripi) se numește Tarasque. Animalul fabulos a și dat numele localității Tarascon. Alphonse Daudet, care era occitan de la Nîmes, a scris că "în Țara Franței mai toți se trag de pe la Tarascon" – ceeea ce a fost, lingvistic vorbind, o observație identitară.

Istoria revoltelor populare în Cataluňa se pierde în negura vremurilor. Dar conștiința identitară propriu-zisă a devenit vizibilă cu prilejul războiului țărănesc din veacul al XVII-lea (1640-1652), prilejuit de faptul că țăranii catalani au fost puşi să susțină cu alimente armata care lupta cu Franța în cursul războiului de 30 de ani. Căderea Barcelonei în mâinile Bourbonilor în 1714 (pe când la noi luau sfârșit domniile pământene și începeau cele fanariote, iar Cantemir tocmai îl chema în Rusia pe Toma Cantacuzino, cumnatul lui) a pus capăt stăpânirii Habsburgilor în toată Spania. În plin veac iluminist, Cataluňa a traversat procesul de industrializare – aceasta a fost, în principal, Renașterea ei – și a rămas, până astăzi, cea mai bine industrializată regiune a Spaniei. Din 1914 provinciile catalane s-au federalizat, fără vreo autonomie față de coroana spaniolă, iar federalizarea a și încetat în 1925. Dar semnul de consolidare identitară a catalanilor a continuat în timpul Războiului Civil, când s-a manifestat deschis ca opțiune republicană, antimonarhică și independentistă. În 1938 la Barcelona a fost proclamată republica. Ca urmare, în perioada franchistă care a urmat (și care continua fascismul) viața în Cataluňa a fost foarte grea. Turismul și, din nou, industria, au salvat identitatea catalană. Din 1950 limba catalană a fost permisă în teatre. După 1975 (moartea lui Franco, ultimul susținător european al fascismului) Spania s-a reechilibrat și este astăzi o monarhie constituțională. Spania a intrat în Uniunea Europeană în 1986. În 2006 Catalunňa a primit statut de autonomie, contestat de Partidul Popular Spaniol (fondat de foștii franchiști), care, în 2010, au anulat o parte din articolele Statutului de autonomie al Cataluňei. Ca urmare, în 2012 a țâșnit din nou la suprafață independentismul, în Barcelona s-a ieșit pe străzi cu drapelul lui Macia din 1931 (ca și în 2015, 2017), iar în 2015

Legislativul catalan a aprobat cu voturi majoritare secesiunea provinciei față de Spania (președinte al Cataluňei și al Convergenței Democratice a Cataluňei era Artur Mas i Gavarró), fapt suspendat de Curtea Constituțională a Spaniei. Independentiștii au obținut un nou vot, prin referendum, de secesiune ca Cataluňei față de Spania în 2017 (președinte Carles Puigdemont, vorbește și româna, soția este din Vaslui), fapt contestat de primul ministru (PPE) al Spaniei, care a declanșat din nou procedura constituțională de suspendare a independenței provinciei autoproclamată republică și de organizare de alegeri anticipate. În prezent situația e aceasta: Carles Puigdemont e arestat în Germania (!), iar primul ministru al Spaniei, Mariano Rahoy (și guvernul lui) a căzut, fiind înlocuit de Pedro Sánchez (Partidul Socialist al Muncitorilor). Comunitatea românească din Cataluňa (mai ales din Barcelona) este printre cele mai mari din Spania. În localitatea Castelion inclusiv primarul este român.

Asturias sau Asturiile este o comunitate autonomă (fostul Principat al Asturiilor) cu o suprafață de 10.604 km^2 și o populație de 1.042.608 locuitori în 2016. Este principala zonă minieră a Spaniei, încă de la origini, fiind așezată în Munții Cantabrici. La est se află Cantabria, Castilia și Leon la sud, Galicia la vest și Golful Biscaya la nord. Primele atestări de locuire au fost ale lui Homo Erectus, apoi ale Omului de Neanderthal. Pictura rupestră din peşteri, ca și tumuli și dolmene presară toată aria. Cultura paleolitică a fost foarte pregnantă în Asturii. Acolo se aflau mojoritatea triburilor de **carp**etani (rădăcina **carp**- este şi ea extrem de veche, Mare **Carp**athicum era Marea Egee, Munţii **Carp**aţi încheiau lanţul alpin european), peste care s-au așezat apoi celții. Neoliticul din Epoca Bronzului (mileniul I îH) a lăsat incinte circulare (de tip Arkaim), dar şi ovale (ca în Oceania). Generic vorbind, se consideră că această cultură, numită Castreja (sau Cogotas, după descoperirile impresionante din acest sit aflat în Provincia Avila, Comunitatea Asturiilor), a fost celtică, a fost prezentă şi în nordul Portugaliei, s-a întins până în Asturii şi Leòn. Verraco - legenda mistrețului mitologic al calybilor - are până astăzi sute de monumente neolitice în toată Iberia. Tentativa de reconstruire de către arheologi a incintelor circulare a evidenţiat tipul de așezări trulli, ca în Messapia (Italia) şi, la origini, ca în Ossetia. Unele toponime din Leòn amintesc până astăzi de limbile slave: Nebia (nebo înseamnă în rusă cer, iar la origini, nabu- din Nabucodonosor de pildă, însemna tot Cer), Bierzo (ca și la noi Bârzava - repede), Dolina (domol). Există în Asturii (zonă minieră) şi un castru al cărui nume aminteşte de românii de la sudul Dunării: Caravia (la noi e și nume propriu). Provine din Paleolitic, s-au găsit urme de vieţuire ale lui Homo Erectus și Homo Neanderthalensis. De altfel, nu departe de Caravia sunt și alte toponime foarte asemănătoare cu acelea de la noi: Castiellu (Castelu), Coaňa, Mohias (la noi există numele propriu Mohanu, la sud de Dunăre Mohacs, dar acestea pot fi mai târzii, din perioada celtică, fiindcă din Transilvania au plecat foarte mulţi celţi - probabil că nu doar celţi - spre Hispania după cucerirea Daciei de către romani). Zona montană din perimetrul Caraviei se numește Sierra del Sueve. Suevii (suebii or suabii, la noi a dat șvabii) erau germani de pe Oder și Elba, amestecați cu sciți. Polabii – pod labem - erau de pe Elba: alb a dat prin metateză lab în limbile slave, Elba evocă originea foarte veche a toponimului și se alătură seriei formate cu rădăcina alb-, fiind pronunțat cu metateză de slavi: Labe; tot Elba, inițial parte a Etruriei, este și insula unde a fost deportat Napoleon Bonaparte). Octavian August a cucerit Asturiile, dar n-a reușit niciodată să supună pe deplin populația, astfel încât se chema că sunt cuceriți, dar în zonă nu se aflau legiuni romane. Stăpânirea romană a încetat de facto odată cu raidurile suevilor. Apoi au venit vizigoții și, în cele din urmă, berberii musulmani (din 711 dH). Fapt este că, dincolo de stăpânirea berberă, Asturiile erau locul de refugiu al creștinilor din Castilia, ceea ce a constituit începutul unor lupte noi pentru păstrarea identității atât față de berberi, cât și față de nobilii creștini veniți dinspre centrul peninsulei. Înfrângerea Asturiilor de către Castilia și integrarea lor în regatul Spaniei a dus la o migrație masivă către Americi. Minerii acestei zone muntoase iberice au jucat un rol foarte important în colonizarea ambelor Americi. Cei plecați nu și-au uitat locurile natale și, în veacul al XVI-lea, au trimis acasă o plantă nouă: porumbul, care avea să ridice repede standardul economic al regiunii. În veacul al XVIII-lea Asturiile au fost centrul Iluminismului spaniol. În vremea războaielor napoleoniene populația s-a organizat și a declarat război Franței. Revoluția industrială (zona era și este minieră) care a început la 1830 a produs și ea o migrație semnificativă spre Americi (Argentina, Uruguay, Cuba, Porto Rico, Mexic), dar numai cu scopul acumulării de avere, fiindcă minerii plecați s-au întors (ca și țăranii noștri din Transilvania) și au contribuit la ridicarea economică a propriei lor regiuni. În timpul Războiului Civil Spaniol, Asturiile au fost acelea care i-au înarmat pe

revoluționari pentru a se opune aripii de dreapta a CEDA (pro-fasciste), după ce ea obținuse trei locuri în guvernul Celei de-a Doua Republici. Necunoscutul pe atunci Franco a venit însă din nordul Africii cu o armată de berberi de-a dreptul feroce. Bătălia de la Mazuco a fost dramatică și a dus la instaurarea ordinii fasciste în Spania până la moartea generalului, în 1975. Asturiile și-au pierdut până și numele, ele fiind Provincia Oviedo (după numele capitalei provinciale). Au devenit comunitate autonomă în 1981, când a și început o restructurare industrială dramatică, menită să pună capăt mineritului (ca în Țara Galilor, în Walonia, ca la noi), adică spiritului de frondă al stângii. Totuși, nimic din spiritul locului n-a pierit. După 2012, când au început mișcările de protest în Cataluña, minerii din Asturii s-au dus să protesteze la Madrid, cu lămpașele în mâini (cum au protestat și în Țara Galilor, în Belgia sau la noi).

Există în Asturii câteva locuri semnificative pentru spiritul identitar. Ele sunt plasate în principaul bazin carbonifer al Spaniei, Caudal: la Mieres, Lena. Numai Mieres a pierdut prin restructurarea mineritului 30.000 de locuitori. Astăzi locul este un sit al moștenirii industriale a Spaniei (minerii au fost sfătuiți de forurile PPE ale Spaniei să devină culegători de fructe de pădure (exact ca și ai noștri, sfătuiți astfel chiar de forurile PPE europene), iar localitatea și-a redescoperit și își apără originile identitare. Două festivaluri anuale, pe 24 iunie și la început de aprilie, strâng împreună formațiuni culturale din nouă țări pentru evocarea obiceiurilor identitare comune (dansuri și muzică populară, costume populare, mâncăruri și băuturi tradiționale). Este semnificativ că vin reprezentanți inclusiv din zona minieră cehă Carvina – din bazinul carbonifer Ostrava, Silezia Cehă. Sunt gorali, la origine valahi. Cel puțin trei ordine de mărime trebuie evocate în sprijinul afinităților identitare ale originilor dintre Asturii și valahi: etnografice: - culinare (fasolea cu spată de porc sau cârnați de porc este mâncarea tradițională); - dansul popular (hora) este acompaniat de o formațiune muzicală cuprinzând toba și cimpoiul, iar costumul popular păstrează iia, pieptarul, basmaua și șorțul la femei, ciorapii albi, ițarii negri, cămașa albă, bundița și brâul roșu la bărbați; - arhitectura populară (mai există case pe picioare de lemn, așa cum aveau sciții, dar și făcute din zid la primul nivel și din lemn la al doilea, cu acoperiș din olane, puse și ele în stil tradițional. De asemenea, există, ca în tot spațiul cu aceleași origini identitare, Grecia, Pontul, Trakia, Albania, Irlanda, poduri sub formă de arc de cerc; în al treilea rând, trebuie pomenită păstrarea unui spirit de sacralitate care evocă trecutul îndepărtat și comun al triburilor volcae și vetones cu acela din fostul areal traco-sarmat. Peștera de la Covadonga este în același timp un sanctuar și o trecere către Lumea de Dincolo. În peșteră, chiar la intrare, se află biserica, la fel ca la Athos, dar ca și la Postojna și oriunde pomenim de vechile sensuri sacre ale universului tracilor. Peștera este așezată deasupra unor izvore naturale, după regula veche care spunea că, întotdeauna, înainte de a trece în Lumea de Dincolo (pentru contopirea eternă cu originile identitare), trecătorul se purifică traversând o apă (în Egipt era chiar Nilul, la Memphis cei vii locuiau pe o parte, iar locul celor morți cu piramidele lor era pe cealaltă parte; grecii aveau luntrea lui Caron; tracii aveau lacul sau râul de la intrarea în Lumea de Dincolo; etruscii au așezat chiar centrul energetic al Romei - unde e acum Vaticanul - pe Tibru). Tot în acest al treilea tronson identitar număr și faptul că există încă, după atâta vreme, toponime care amintesc originile locuitorilor: Lena (în Rusia e un fluviu cu acest nume), Valdecuna (Valea Câinelui), Mieres (Mierești), Baiňa (Baia), Caravia; Les Vaques - Vacile, La Pongueta – Punguța), Deva (râu; la noi e localitate). În Asturii se mai vorbește încă limba locului, numită Bable (protejată prin lege din 1998), iar în prezent cercetătorii întreprind o migăloasă operă de restabilire a toponimelor din Asturii în Bable, deoarece au fost modificate în primul rând de spanioli, dar și de trecerile diverselor migrații care au atins pământul acestor locuri.

2.2.17.5. Portugalia

Portugalia este o republică semi-prezidențială, cu o suprafață de 92.212 km^2 și o populație de 10.309.573 de locuitori în 2016. Deține în Atlantic arhipelagul Azore și insula Madeira, ambele sunt regiuni autonome. Se învecinează cu Spania la nord și est și cu Oceanul Atlantic la sud și vest. Este membră fondatoare a NATO, Uniunii Europene, membră a Zonei Euro și Spațiului Schengen. Pe lângă portugheză, care este limba oficială, în câteva regiuni se vorbește și mirandeza (protejată din 1999, cam 7000 de vorbitori), care este limba din Asturii și León, așa cum s-a transmis în timp în lungul

râului Duro. Istoria portughezilor a fost în mare aceeași cu a tuturor locuitorilor Peninsulei Iberice. Există atestări de locuire din perioada preistorică, iar influențele atlantice au fost majore. Pelasgi, fenicieni, celți și romani, apoi vizigoți, suabi și berberi au cucerit aceste locuri muntoase unde se făceu minerit și transhumanță. Componenta identitară de fond a fost dată de triburile lusitanilor și cynetes (celți), iar cea mai pertinentă cultură veche a fost a castrelor, evidentă în toată Iberia, dar având în provincia istorică Minho (la noi există Mincu, nume propriu, Aminciu era Moscopole în aromână), la Citânia de Briteiros (azi Braga - și româna are numele propriu Braga, băutura răcoritoare bragă, despre care ne-am imaginat că ar avea origini turcești, dar probabil că nu, în Italia există Braganza), în lungul râului Duro, o suprafață extrem de mare, cu locuințe, pavaje din piatră și locuri sacre dedicate în principal mistrețului (verraco), probabil totem tribal, așa cum ilirii aveau țapul, iar tracii lupul. Erau structuri rotunde din piatră, înconjurate de ziduri de apărare de formă dreptunghiulară. Omul de Neanderthal, ca și Homo Sapiens au împărțit acest teritoriu, ocupat în Neolitic de migrații venite dinspre Mediterana de Est, Balcani și arcul intracarpatic. Venceslas Kurta, unul din editorii cărții despre celți, susține că există evidențe majore ale arealului comun de civilizație din Epoca Fierului în perimetrul Franței de est, Belgiei, Marii Britanii, Irlandei, Germaniei, Elveției, Italiei de Nord, Austriei, Bulgariei, Ungariei, Cehiei, Slovaciei, Croației și României și că această substanță comună a fost dată de traci și, în subsidiar, de sarmați și sciți. De altfel, statuia luptătorului cu scut de la Citânia de Briteiros ne arată o figură mongoloidă și atestă astfel originea personajului devenit iber. Originile identitare ale portughezilor sunt pelasgice. Analiza cromozomului Y în cadrul investigațiilor ADNmc, a dat ca rezultat o veche încrucișare a Omului de Neanderthal cu Homo Sapiens (ca și în Dacia). Cele mai vechi vestigii datează de acum 45.000 de ani. Cea mai veche civilizație a fost cea de la Tartessos, cu siguranță provenită din Asia Mică și ai cărei locuitori practicau mineritul (argint, cel mai cunoscut rege s-a numit chiar Arganthonios). Civilizația a fost extrem de evoluată, foloseau scrierea cu un alfabet provenit din zona Mediteranei de Est, preluat apoi de numeroase triburi din Peninsula Iberică. Până astăzi portul femeilor păstrează iia brodată, ilicul negru sau roșu, fota, basmaua și salba, iar bărbații poartă încă, la fel ca și catalanii ori sarzii, căciula frigiană din pânză roșie, brâul roșu lat, cămașa albă cu broderie în punct românesc la guler, pe piept și la mâneci („râuri”) și dansează după muzica unor formații populare compuse din cimpoi, chitară, tobă, acordeon și solist. Femeile din satele de munte încă mai duc pe cap poveri încărcate în coșuri împletite (ca la friulani, la noi, ori la populația hemshin din Turcia), iar tunsul oilor este prilej de petrecere. Ca parte a acestui uriaș areal, în care tracii au fost profund implicați, mitologia, tipul de sacralitate al lumii vechi, mergînd până la costumele populare, dansurile și folclorul de astăzi, păstrează repere de atestare a continuității identitare, care nu provin doar din faptul că portughezii și românii sunt margini ale arealului identitar latin și păstrează astfel forme ligvistice vechi, în vreme ce inovația începe din centrul ariei. Această teorie este negată chiar de faptul că formele vechi, pre-latine, au fost cvasi-identice, deci aria veche a fost comună. Toponimia atestă o dată în plus relațiile de profunzime de pe acest areal. Avienus oferă astfel de detalii: el menționează Ophiussa și invazia pe Duro a ophiussilor (poporul șerpilor), precum Ophius în zona calybilor din Asia Mică, ambele raportîndu-se nu la un ținut arid și plin de șerpi, ci la mitul Șarpelui (ca reprezentare a Dragonului de Apă, prima vietate întâlnită de fondatorii Lumii Noi care reușiseră să atingă pământul după Marele Potop), adică la venirea pe Duro a unei populații recunoscută ca reprezentând pe fondatorii identitari de după 11.000 îH. Avienus îi mai menționează în acest context pe Liguri și Draganes, triburi care locuiesc spre nord față de lusitani, dar se înrudesc cu cynetes (celții) din munții Tartessosului. În acei munți, susține Justin, s-ar fi dat bătălia dintre Uriași (Titani) și Zeii întemeietori și susținători ai civilizațiilor omenești. Mitul falic și al incestului, pomenit de Justin, leagă civilizația veche de pe teritoriul Portugaliei de miturile fondatoare ale Lumii Noi din întreaga Europă de după Marele Potop și dă astfel o unitate surprinzătoare întregului continent, de la Bariera de Substrat la Linia Atlantică. Pe dealurile Portugaliei pot fi întâlnite până astăzi sarcofage vechi din piatră, așezate pe picioare de piatră, ca niște case suspendate, după modelul celor din Lydia, dar având în vârf o cruce așezată acolo de pe vremea primei creștinări, cea ariană (arianismul a fost interzis din secolul al III-lea dH). În lungul Liniei Atlantice s-a păstrat mitologia luptei dintre Titani și Zei, prezentă în toată Europa, cu foarte puține variații și s-a redefinit și Lumea de Dincolo, unde se ajunge pe calea unei ape curgătoare, fiind vegheată de un stejar. În timp, au fost delimitate imperfecțiunile umane (printre care

sălbăticia față de semeni, incestul și homosexualitatea) și s-a născut lumea așezată a Neoliticului, prima în care au existat comunități stabile (sate, cetăți întărite). Tartessosul, în sud-vestul teritoriului portughez, unde se vorbea o limbă non-indo-europeană, a fost căutat de fenicienii veniți din estul Mediteranei (prin Tartessos aceștia creaseră rute comerciale care parcurgeau tot interiorul Peninsulei Iberice). Romanii au venit la finele veacului al III-lea îH, dar Lusitania a devenit provincie romană abia la sfârșitul secolului I îH (sub Octavian August). Celtiberia însă, în centrul peninsulei, fusese pierdută de romani în 73îH, din cauza dispersării forțelor prin războaiele cu Mithridates al VI-lea al Pontului și, în același timp, a răscoalei lui Spartacus. Abia Galerius a reușit să unească posesiunile romane din Iberia sub numele Diocesis Hispaniorum (284 dH). Celții au lăsat puternice semne de civilizație (Coimbriga, Mirobriga, unde – briga pare să fie ceea ce era –dava pentru cetățile dacice și – para pentru ale tracilor sud-dunăreni). Creștinarea a început odată cu venirea triburilor germanice, în veacul al V-lea, dublată și de apariția unui val nou de sarmați (alanii). La începutul veacului al VIII-lea au intrat berberii, al căror imperiu se întindea de la Indus și Damasc până în sudul Franței de azi. Lusitanii s-au războit cu absolut toți invadatorii folosind Munții Cantabriei pentru a organiza lupte de gherilă (iar tipologia haiducului a devenit identitară și funcțională ca și la noi). Inclusiv regatul Asturiilor a încercat să-și adjudece Portu-Cale (Calea Portului, adică Portugalia).

Țara s-a fondat ca entitate la 868, s-a refondat la 1095, a fost recunoscută ca suverană la 1128 și regat la 1139. Papa a recunoscut creștinismul portughez la 1179. Dar Renașterea ei culturală și identitară ține de secolele 15-16, acelea ale marilor descoperiri geografice, când Portugalia a devenit un imperiu global, ca și Spania. Vasco da Gama, venit din Țara Bascilor (care a descoperit ruta Indiei) a navigat pentru portughezi, dar n-a fost singurul: Gaspar Corte-Real a descoperit Canada (inclusiv Labrador), Pedro Alvares Cabral a descoperit Brazilia și a adujudecat-o pentru Portugalia, Alfonso de Albuquerque a cucerit Goa (în India) și strâmtoarea Ormuz (în Golful Persic), ca și Malacca (în Malaezia). Portughezii au descoperit Australia în 1521, înaintea nordicilor. Imperiul Portughez a avut posesiuni în Africa, pe coasta de vest (Guineea Bissau, Mozambic, Luanda, Angola). Totul a durat până în 1755, la marele cutremur (gradul 9 pe scara Richter, a durat 3 minute) care a prăbușit în întregime Lisabona și a însemnat începutul declinului acestei mari puteri medievale. Independența Braziliei a fost recunoscută în 1825. Portugalia a fost neutră în al Doilea Război Mondial, dar a desfășurat Războiul Colonial (1961-1974), mai ales pentru a-și păstra posesiunile din Africa, ceea ce n-a reușit. Din 1975 toate teritoriile coloniale din Africa au devenit independente, în 1976 s-a dat Constituția valabilă și astăzi, iar Portugalia a devenit republică. Dar, după modelul Commonwealthului britanic și al Francofoniei, din 1996 Portugalia s-a preocupat de fondarea și organizarea Comunității Țărilor de Limbă Portugheză (Comunidade dos Paises de Lingua Portuguesa - CPLP), supranumită și Commonwealthul Lusofon, care cuprinde o parte din fostele teritorii ale Imperiului Colonial Portughez, ca și o serie de țări cu rangul de observator. Comunitatea a fost fondată de șapte țări: Angola, Brazilia, Insulele Capului Verde, Guineea-Bissau, Mozambic, Portugalia și Saõ Tomé & Principe. În 2002 s-a adăugat Timor-Leste, în 2014 Guineea ecuatorială. Statut de observatori au Republica Cehă, Georgia, Ungaria, Japonia, Mauritius, Namibia, Senegal, Slovacia, Turcia, Uruguay. Comunitatea are 10.742.000 km^2 și o populație de 267.000.000 locuitori în 2017. Scopurile sale sunt mai extinse decât cele declarate de Commonwealthul britanic (asociere la programe identitare: culturale, educative, sănătate, științe, tehnologie, comunicare, justiție, sport, media, economice, exerciții militare). S-a propus din 2017 folosirea în comun a forței de muncă (ceeea ce a intrat în contradicție, cel puțin în ce privește Portugalia, cu statutul său de membru al Uniunii Europene, mai exact al Spațiului Schengen). CPLP este finanțată de fundații ale țărilor membre și are, ea însăși, asociații și comunități de formare a tinerilor, de păstrare a standardelor limbii portugheze ș.a. Fiecare țară are câte un secretar desemnat în Executivul Comunității.

2.2.17.6. Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord

Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord este o monarhie constituțională, parlamentară, cu o suprafață de 242.500 km^2 și o populație de 65.648.000 de locuitori în 2016. Cea mai mare dintre insule se numește Marea Britanie și are o suprafață de 209.331 km^2, iar Irlanda de Nord (în nord-estul insulei Irlanda, în irlandeză Éire) are 33.169 km^2 și 1.800.000 de locuitori în 2011. Regatul Unit a fost parte a Uniunii Europene, din care a ieșit prin referendum (2016, cum a și intrat), proces inițiat în 2017, încheiat cu semnătura reginei în iunie 2018. A aparținut UE de la fondare (din 1973, de pe când se numea Comunitatea Economică Europeană, act confirrmat prin referendum în 1975). Este membră a NATO, Spațiului Schengen, dar nu și Zonei Euro.

Limba oficială a țării este engleza, dar scoțiana, welsha, cornish și gaelica sunt limbi regionale recunoscute oficial. Regatul Unit cuprinde Anglia, Scoția, Wales (toate pe insula Marea Britanie) și Irlanda de Nord, precum și o seamă de insule care aparțin fie Marii Britanii, fie Scoției, Irlandei sau welshilor: Isle of Wight, Anglessey, Isles of Scilly, Hebridele, arhipelagurile Orkney, Shetland din cele o mie de insule pe care le are, multe locuite, dar și nelocuite. Marea Britanie se învecinează cu Marea Nordului și Strâmtoarea Dover la est, Canalul Mânecii la sud, Marea Celtică, Marea Irlandei și Marea Norvegiei la nord. Irlanda de Nord se învecinează la sud cu Irlanda, republică independentă, la nord se află Canalul Mării Nordului, la est insula e separată de Marea Britanie prin Marea Irlandei și Canalul Sf. Gheorge (Saint Georges). Insula Man și Insulele Canalului sunt dependente de Regatul Unit, dar se autoguvernează în regim de autonomie. Tratatul de Uniune al Angliei și Scoției, bazat pe o uniune dinastică precedentă, s-a încheiat în 1706 (ratificat în anul următor), iar uniunea dintre Anglia și Irlanda de Nord (Provincia Ulster) datează din 1801. Din fostul Imperiu Britanic obținut în perioada colonială, Regatul Unit mai deține paisprezece teritorii numite "de peste mări" și care sunt, în majoritate, insule: Ajkrotiri și Dhekelia (în Mediterana de Est), Anguilla, Bermuda, Insulele Vrigine, Cayman, Falkland, Montserrat, Pitcaim, Sfânta Elena, Ascenssion și Tristan da Cunha, insulele Turks și Caicos, mai multe foste teritorii în Oceanul Indian (dar nu și India), o parte din Antarctica (dar, împreună cu Australia, fostă colonie britanică și acum membră a Commonwealth, majoritatea teritoriului antarctic) și Gibraltarul (capturat în 1704 de la Spania, cedat în 1713, primit în 1973, odată cu aderarea la Comunitatea Economică a Cărbunelui și Oțelului - viitoarea Uniune Europeană.

Gibraltarul are 6,7 km^2 și 32.194 de locuitori), e aflat între Oceanul Atlantic și Marea Mediterană, la origini posesiune feniciană. Au devenit libere o seamă de foste colonii (care nu mai fac parte nici din Commonwealth): Burma (Myanmar) în 1948, Aden în 1967, ca și mai multe foste protectorate și mandate britanice: Egipt, 1922; Irak, 1932; Transiordania, 1946; Palestina Britanică, azi parte a Israelului, 1948; Sudan, 1956; Somalilandul Britanic (azi unit cu Somalilandul italian au dat republica Somalia), 1956; Kuweit, 1961; Bahrein, 1971; Oman, 1971; Qatar, 1971; Emiratele Arabe Unite, 1971. Trebuie observat că toate aceste teritorii, foste mandate sau protectorate, sunt astăzi subiectul unor conflicte profunde, cel mai probabil susținute chiar de forțe care încearcă să preia controlul asupra lor.

În ce privește Commonwealthul Națiunilor (la început Commonwealthul Britanic), este o organizație interguvernamentală formată după *Declarația Balfour* din 1926 (deci după Primul Război Mondial) și concretizată după Statutul de la Westminster din 1931, cu scopul declarat de a spori auto-guvernarea teritoriilor decolonizate și cu scopul nedeclarat de a păstra totuși, fie și prin negocieri, un control asupra lor (economic, politic, militar). Constituirea formală a fost în 1949, după al Doilea Război Mondial, iar fondatoare au fost Regatul Unit (pentru care a negociat Winston Churcill, aristocrat scoțian ca familie, pe stema sa figurează capul grifonului), Canada, Australia, Africa de Sud, Noua Zeelandă, care, la Conferința Primilor Miniștri din 1944, au convenit asupra demersurilor legale postbelice ale Noului Commonwealth. Șeful acesteri organizații interguvernamentale este regina Elisabeta a II-a a Marii Britanii, iar secretarul general este Patricia Scotland. Commonwealthul are o suprafață de 29.959.050 km^2, o populație de 2.418.964.000 de locuitori în 2016 și un produs intern brut de 4.623.000.000 de dolari. În prezent fac parte din Commonwealth 52 de țări: Antigua și Barbuda, Africa de Sud, Australia, Bahamas, Bangladesh, Barbados, Belize, Botswana, Brunei, Camerun, Canada, Cipru, Republica Dominicană (în Caraibe), insula Fiji, Ghana, Guyana (fostă britanică),

Grenada (fostă posesiune spaniolă, apoi britanică lângă Marea Caraibilor), India, Jamaica, Kenya, Kiribati, Lesoto, Malawi, Malta, Mauritius, Mozambic, Namibia, Nauru, Noua Zeelandă, Nigeria, Pakistan, Papua-Noua Guinee, Rwanda, Regatul Unit însuși, Saint Kitts și Nevis (federație în Marea Caraibilor), Santa Lucia (inițial fostă posesiune franceză la limita dintre Marea Caraibilor și Atlantic), Saint Vincent și Grenadinele (în arhipelagul Antilelor), Samoa, Seyschelles, Sierra Leone, Insulele Solomon, Sri Lanka, Swaziland, Tanzania, Tonga, Trinidad-Tobago, Uganda, Vanuatu și Zambia. Dintre acestea majoritatea sunt republici, iar cinci sunt monarhii. Secretariatul general al Commonwealthului e reprezentat ca observator în Adunarea Generală a Națiunilor Unite (pe lângă statutul de membri ai Națiunilor Unite a multor entități componente). Șeful întregului Commonwealth este regina Marii Britanii, iar organizația este condusă de un Secretar General (ca și Națiunile Unite, care au fost construite după același model de organizare interrnă). În prezent au fost suspendate pentru violarea Statutelor următoarele țări: Nigeria, Pakistan, Zimbabwe, Sri Lanka. Fiji s-a retras. Africa de Sud a fost retrasă în perioada 1961-1994. Ca și în cazul francosferei, putem vorbi și cazul Commonwealthului despre o anglosferă. Ea cuprinde mai mult decât sfera Commonwealthului, deoarece numărăm aici și Statele Unite, ca și teritoriile de limbă engleză (sau nu) aflate sub control american. Principalele țări ale anglosferei, Australia, Canada, Irlanda, Noua Zeelandă, Regatul Unit și Statele Unite (în sens restrâns, acestea fiind cele mai influente entități) mențin legături politice, economice, militare și culturale. Conform istoricului englez Robert Conquest („The Guardian", 2003), ideea BREXIT-ului însăși are la bază tentativa de a crea în interiorul anglosferei coeziunea necesară pentru a putea opune chiar Uniunii Europene structuri care s-o țină în echilibru (contracarînd astfel și influența SUA – mai exact NATO – și a Federației Ruse).

Numele Britania a fost dat de Imperiul Roman după numele triburilor britones, triburi de celți care ocupau deopotrivă Marea Britanie, ca și Bretagne în Franța de azi. Inițial, adică în Paleolitic, înainte de ultima glaciațiune, arhipelagul britanic era legat prin punte de uscat de placa eurasiatică. După 14.000 îH a dispărut (ca și în cazul punții Behring și al legăturii dintre Africa și India) puntea care lega Irlanda de Marea Britanie, iar după 8000 îH a început ridicarea nivelului apelor oceanice în zona istmului care lega Marea Britanie de Franța, astfel încât s-a desenat actualul arhipelag, a cărui istorie a fost însă multe veacuri legată de Franța, fiindcă se considerau cu toții urmași ai celților (teorie care, în veacul XX, a dat loc și la negații masive, cel puțin din partea istoricilor britanici). În prezent Regatul Unit e despărțit de Franța – și la distanță mai mare de Danemarca și Norvegia – prin Marea Nordului. Geografic vorbind, cea mai recentă punte continentală n-a fost în zona Canalului Mânecii, a cărui vechime este estimată la 450.0000-180.000 de ani, ci chiar unde se află Bretania franceză (o Finisterra, locul unde se termină Europa). Există cercetători care consideră că ruperea uscatului britanic de continent a fost și mai târzie, la 6500 îH, ceea ce situează fenomenul, geologic vorbind, mult mai aproape de marile mișcări tectonice din Mediterana de Est, unde, la 5000 îH au apărut Marea de Marmara și Strâmtoarea Dardanele, s-a schimbat clima și au dispărut insule în urma unei activități vulcanice crescute (jumătate din Thera, azi Santorini). Toate aceste modificări tectonice și climatice au direcționat migrația umană și au constituit astfel fundamentul ultim al identităților existente ale Europei contemporane, de până la Bariera Atlantică.

Identitar vorbind, arhipelagul britanic nu este deloc unitar, ci e rezultatul mai multor valuri de migrație, dinspre continent (pe calea de uscat a nordului; a sudului, atât pe apă, dinspre Mediterana de Est și Antolia, cât și pe uscat, dinspre arcul intracarpatic prin pasurile montane și în lungul Dunării) și deopotrivă dinspre Atlantic (coasta Africii, Marea Nordului și insuslele Oceaniei). Doar marele respect al britanicilor pentru trecutul lor, studiile numeroase și aplicate, o voință exemplară de conservare a identității au făcut ca, în prezent, să putem distinge liniile de forță ale entităților care au străbătut timpul și alimentează relațiile și reacțiile contemporane. Primele așezări umane datează din perioada inter-glaciară, apoi de la 10.000 îH, după ultima glaciațiune. În perioada interglaciară a existat locuire umană pe insulele din nordul Marii Britanii. Cele mai cunoscute sunt ale arhipelagului Orkney (drapelul e o cruce albastră mărginită de galben, iar cele patru pătrate sunt roșii). Acolo oceanul a scos la iveală o întreagă așezare la Skara Brae mai veche decât piramidele din Egipt și Stonehenge. Era era o comunitate formată din șapte case construite din piatră. Mobilierul fiecărei case, tot din piatră, era identic în fiecare dintre ele. Doar în centrul așezării se afla una care servea drept atelier pentru cioplirea

pietrei. Prin urmare administrarea și standardizarea economică a întregului erau funcționale și extrem de unitare și economice, fapt atestat istoric mai curând la finalul unei civilizații, decât la începutul ei. Perioada Neoliticului datează în zonă de la 4000 îH, iar Epoca Bronzului de la 2500 îH, adică mai târziu decât în restul Europei și mult mai târziu decât în Asia Mică și Mediterana de Est. În același sit de pe Skara Brae s-a găsit o pre-scriere care seamănă cu desenele geometrice (exact ca în insulele Andaman și în stepa caspico-pontică, precum și pe unele vase găsite în Dacia, mai exact în Scythia Minor). Aceea nu este strămoașa scrierii oghamice, ci este scriere geometrică. De altfel, în legătură cu gaelii, analiza ADNmc (haplogrupul R) a stabilit că provin, la origini, din zona pontică de acum aproape 28.000 de ani. Au migrat pe linia nordului continental și au atins astfel insulele din nordul Britaniei. Aceste analize contemporane confirmă lucrarea medievală *Lebor Gabála Éren* unde se afirma că strămoșii gaelilor (adică implicit ai scoțienilor, welshilor, irlandezilor) au început migrația din zona Porții de Fier a Asiei (dintre Marea Neagră și Marea Caspică, unde era Iberia Mare), au trecut prin Egipt, Creta, Getulia (posibil Geția din vecinătatea Daciei) și au ajuns (triburile Brigantes, recunoscute pentru piraterie, cuvântul modern brigand este în amintirea lor). Cercetătorii englezi conservă până azi apartenența la un trecut atât de îndepărtat, fiindcă Societatea Engleză pentru Nume de Locuri, care a publicat cinci volume ce cuprind vechile toponime și evoluția lor, indică și faptul că, cel puțin în ordine mitologică, fondatorul limbii galeice (goidelice) a fost Goidel Glas cel menționat în *Lebor Gabála Éren*, al cărui tată era Nel (sau Niul), migrat din stepa pontică și de acolo în Egipt, unde se însoțise cu Scota, fiica unui faraon. Astfel s-ar explica de ce mitologia gaelilor a fost organizată în triade, ca și cea egipteană. Acestea sunt aserțiuni despre preistorie și care țin de mitologia identitară, deoarece gaelii sunt deopotrivă considerați strămoșii scoțienilor și welshilor, ai irlandezilor în sens larg. Iar migrația originară a egiptenilor înșiși spre Mediterana este legată de popoarele fondatoare de după Marele Potop, ca și de a semiților. Contextul mai larg în care trebuie așezat acest parcurs originar se leagă de Asia de Sud Est, de dispariția unui continent în zona Pacificului, unde se află acum Indonezia, ca și de civilizația de la Yonaguni (sit subacvatic, lângă Ryukyu, arhipelagul Japoniei), unde piramida și sfinxul descoperite au o vechime de 10.500 de ani (ca și un tip de semne interpretate ca scriere), spre deosebire de Egipt, unde toate acestea datează de la 3500 îH. Acea civilizație ar fi produs, mai târziu, faimoasa Cultură japoneză Jomon). Dacă Yonaguni a rezultat prin navigație de cabotaj către nord, de pe continentul care dispărea (Laurasia), atunci civilizațiile fonatoare ale Mediteranei ar proveni, pe lângă substrat, atât din migrația peste lanțurile muntoase în Asia Centrală, cât și din migrația de cabotaj până la intrarea în Marea Roșie și apoi, peste puntea de uscat, către Mediterana.

Revenind la mitologia gaelică, trebuie spus despre vestigiile legate de Calea Sacră, de accesul la Lumea de Dincolo și de relația omului cu zeii (deci cu lumea și poporul fondator), că există urme clare de mithraism, ca și la traci ori cimmerieni. Pe teritoriul Britaniei gaelii au avut parte, de-a lungul timpului, de diverse împământeniri și nume date de istorici. Astfel, în nord-vest numele a fost Cumbria, unde se folosea o limbă proprie, care a dispărut din secolul al XII-lea și care era non-indo-europeană. O Cumbrie contemporană a fost recreată de Regatul Unit în 1972 (6.768 km^2 și 497.900 de locuitori), dar ea cuprinde doar o parte din Cumbria istorică ce se întindea și peste Wales, iar welshii își spun până astăzi Cymry. Numele welsh provine de la germani (indo-arieni la origini), care numesc astfel toate populațiile definite printr-o unică identitate originară: valahi, waloni, velshi. Cymry au pe stemă deopotrivă grifonul traco-cimmerian, bourul, la origini simbol solar din Asia Mică până în Egipt (inclusiv Moldova are acest simbol) și capul țapului ilir (Skanderbeg are o asemenea „tamga" deasupra capului, pe statuia care veghează intrarea în Muzeul de Istorie din Tirana. Mitologia seamănă cu aceea nordică și amintim doar de faptul că pe stema Islandei figurează patru figuri protectoare: grifonul, bourul, vulturul și uriașul munților îmbrăcat într-un port popular pe care l-am putea numi cu siguranță tracic. Alți cercetători englezi au definit cumbrica drept britonă, folosită de triburile britonilor (briților) care ar fi strămoșii tuturor limbilor apărute ulterior (în mileniul 3-2 îH) pe teritoriul Britaniei. Mai curând ar trebui spus însă că welsha, irlandeza, scoțiana, cornish, manx au primit influențe târzii și în proporții variate de la celții veniți atât dinspre Bretania, cât și dinspre Iberia. Alți cercetători consideră că irlandeza, în sens larg, este gaelica așa cum a devenit în Evul Mediu Timpuriu, după acumularea unor influențe atât celtice, cât și normande. Oponenții acestei teorii evocă descoperiri arheologice din

zona irlandeză care preced în timp orice fel de influențe de civilizație celtă și, ca urmare, exclud orice fel de influențe lingvistice. Ei dau exemplul inclusiv al simbolulului falic datat ca fiind de la începuturile Neoliticului și considerat o "piatră a destinului" de foștii munteni de pe Vârful Tara (Highlanders. Odinioră acei munți se numeau Ox. O civilizație Oxus a existat pe Amu Daria de azi, ox însemna taur și, la origini, a fost simbolul literei **a - α** grecesc - din primele alfabete, fiindcă figura coarnele taurului). Nu se ia deloc în considerație teoria conform căreia drumul celților către vestul continentului a pornit din arcul intracarpatic. Zeii irlandezi (cumbrici, welshi) fac parte din pantheonul originar al tuturor triburilor venite dinspre Mediterana de Est, doar numele fiind diferite: zeul Lugh, care călărește un Pegas, este fiul lui Cian și a fost crescut, ca și Zeus, pe o insulă (Tory, a fomorienilor - spirite ale răului; existența lor dovedește conexiuni cu Naga tamilă, apoi cu Anatolia, unde doctina pauliciană a fost fondată tocmai pe mitologia antică perpetuată în timp conform căreia cei buni și cei răi, Binele și Răul, se aflã în permanentă înlănțuire în fiecare om, iar Biserica nu e necesară ca instituție. Evanghelismul de astăzi, multiplicat în ultimii ani, ca adepți, de treisprezece ori față de începutul mileniului al III-lea, în toată aria celtică – Franța și Marea Britanie – propovăduiește din nou renunțarea la Biserică drept instituție de legătură între credincios și Dumnezeu. Mama lui Lugh, Ethniu, era fiica lui Balor (Balaurul originar, Dragonul de Apă, Grifonul învins deopotrivă de Theshub, Zeul Furtunilor la hittiți, numit Thor de nordici și Gebeleizis de daci). Lugh are și el intenția să-l ucidă pe Balor (lupta cu balaurul ori Zmeul este motiv de fundament și în folclorul românesc or slav). Gestul lui Lugh poate fi pus nu doar alături de mitul mai vechi al hittiților ori de lupta lui Făt Frumos cu Balaurul, ci și alături de lupta dintre Titani și Zei. Morrigan, perechea feminină a lui Lugh, este o zeiță cu valențe triple, în stil egiptean: ea veghează asupra războaielor (e zeița Soartei, a Destinului), asupra viețăților pământene (este o Artemis, în acest sens Lugh fiind și un Apollo, la hittiți Aplu, la daci Apulon, e numele originar al Albei Iulia) și, în fine, este zeița hranei, adică a vânătorii (adică tot o Artemis). Trebuie să evocăm faptul că, la origini, Artemis și Apollo, copiii lui Leto, s-au născut pe Muntele Sipilus în Asia Mică și au fost zei ai tracilor (poate pelasgici) preluați de greci. Mai există, în ce privește trecutul identitar, cel puțin al Marii Britanii, atestarea arheologică după care perimetrul a fost locuit în Epoca Fierului de picți (și în Italia au existat pictones, dar nu se face conexiunea între aceste populații). Picții din nordul Britaniei, întocmai ca triburile atlantice și din Oceania, își tatuau trupul, ceea ce însemna un mod de comunicare identitară, fiindcă unele desene indicau apartenența la trib, altele apartenența la un anumit loc și, în sfârșit, unele defineau chiar persoana în cauză. Tatuajele "se citeau" într-un mod foarte exact, inclusiv poziția lor pe corp avea o semnificație, tatuajul este folosit și astăzi în Oceania cu scop identitar. Picții vorbeau și ei o limbă non-indo-europeană, a cărei scriere nu era geomerică, ci asemănătoare cu aceea din Africa de SV (Peștera Apolo 11). Ea a fost strămoașa scrieii oghamice. Picții au folosit pre-scrierea oghamică, un fel de alfabet care indica deopotrivă vocalele și consoanele. Este descifrată. Sunt voci care susțin că picții nu vin dinspre Atlantic sau Oceania (având origini africane), ci tot din Asia și ar fi fost calybi sau caledonieni (deși ei au folosit scrierea geometrică, după cercetătorii ruși). Există și voci care susțin că ei sunt la origine sciți și au migrat spre Europa pe linia nordului continental (Islanda fiind și ea evocată). Picții, buni metalurgi, ar fi ocupat întâi Orkney și Shetland în mileniul al II-lea îH. Aceste voci aduc în discuție elemente etnografice, cum ar fi, de pildă, faptul că portul popular al urmașilor picților este și astăzi foarte asemănător cu al popoarelor de pe linia de substrat a Europei. Inclusiv carourile care definesc, precum odinioară tatuajele, apartenența la un clan (scoțienii fiind astfel și urmașii picților) evocă portul folosit până astăzi de unele popoare de pe Linia de Substrat continentală. Desenele pe care unii vizigoți le-au făcut mercenearilor scoțieni din rândurile lor ni-i arată pe aceștia cu opinci, cămașă peste ițari și brâu (secolul XV-XVI). Chiar la ninvel de indivizi memoria ancestrală a funcționat după tiparul recuceririi Răsăritului și astfel au existat tentative insolite precum apariția orașului minier Donețk, azi în Ucraina, care a fost fondat de un inginer de mine (de cărbuni) welsh, în 1869. Tacit a scris despre picți (și, ca urmare, despre scoțieni) că aveau părul roșu, ochii albaștri și erau foarte solizi; veneau de pe pământurile Cotinilor (în Slovacia de azi). Trebuie observat că la traci Cotiso a fost un nume obișnuit. Romanilor le-a impus spiritul războinic al picților, fiindcă acolo și pentru a-i separa de scoțieni și welshi Hadrianus a construit un zid de apărare a cuceririlor romane având aceeași funcție ca și Valul lui Traian din Dacia. Și, la fel cum Dacia a fost abandonată de romani, așa a fost abandonată și Țara Picților, numită astăzi Morray

(în latină Moravia!). Pictland (nume dat de istoricii moderni) a devenit în Evul Mediu timpuriu Regatul de Alba (și acesta cuvânt extrem de vechi), nume luat după dinastia Alban care l-a fondat. Toți originarii valahi au acest toponim. În sens larg, Scoția a fost numită Alba, apoi Britania a fost numită Albion. Picții s-au așezat, în perioada migrației, în zonele locuite de gaeli, cele două limbi au devenit, în perspectiva timpului, una singură. Limba era înrudită și cu a welshilor, scoțienilor, irlandezilor. În 1980 a fost fondat în Regatul Unit un grup de protejare a limbii gaelice, așa cum derivă ea până în prezent. Se numește *Ceartas*, cuvânt ne-englezesc și care amintește de românescul ceartă).

Asupra unui lucru converg însă diversele puncte de vedere legate de mitologie sau numele vechi și originare ale triburilor: istoria formării limbii, adică stricto sensu istoria identitară. Atât toponimele, cât și fondul semantic de bază ilustrează din plin originile limbii și identitatea populației. În 1982 a apărut lucrarea lui Alexander Mac Brain, *An Etymological Dictionary of the Gaelic Language* (Gairm Publications), care pune alături variantele fiecărui cuvânt în limba gaelică (goidelică), scoțiană, welshă, cornish și engleză. Dacă alăturăm acestei investigații și comparația cu limba română, rezultatele obținute sunt absolut surprinzătoare. Welshii spun *ei* (pentru englezescul her), ca și noi (*a ei*); gaelii și irlandezii spun *ach* (noi *ah*); irlandezii spun *aice*, noi *aici*; irlandezii *aolach*, noi *ao(i)leu*; irlandezii *ba*, noi *ba* (negație); irlandezii *buar* (cireadă), noi *bour, bou*; irlandezii ***amas**guildh*, noi ***ames**tecat*; irlandezii spun *boc*, gaelii *boch* (a boncălui), noi avem nume propriu *Boc*; ei spun *breaban* (bucată de piele), la noi există numele *Breban*; irlandezii și welshii spun *bun*, noi *bun*; irlandezii spun *cac*, noi *caca*; irlandezii spun *canastair*, noi *canistră*; irlandezii, ca și noi, spun *castan*; irlandezii spun *cerdach*, noi *cerdac*; irlandezii spun *cinne* (rang), la noi în româna medievală se spunea *cin* (dregătoresc); bretonii spun *coun*, noi *câine*; irlandezii spun *Dňmhnac*h, noi *duminică*; irlandezii spun *drríc*, noi și albanezii *drac*; irlandezii spun *duarman*, noi *a durui*; irlandeza veche avea *aile*, noi avem *ailaltă*; irlandeza are *alt*, noi *înalt*; irlandeza are *fa* (engleza was), noi *fost*; romansha și ladina *fo*; irlandeza are *giulan*, aromâna *gionli* (tânăr); irlandeza *liobh*, română *a iubi*, limbile slave *liubiti*; irlandeza *mort, murt*, româna *mort*; irlandeza *pellic*, româna *piele, pielicică*; irlandeza *pine*, româna *pin*; irlandeza *pleasc*, româna *pleosc*; irlandeza *sgailic*, româna *sgaibă*; irlandeza *smarag*, româna *smaragd*; irlandeza *smeilean*, româna *smead*; irlandeza *stŭp*, romîna veche *șip*; irlandeza *tairg, tairgse*, româna *târg* (cuvânt pre-salv!), în welshă *pant, stryd*, îa noi *pantă, stradă*; ș.a. Cel puțin o parte din aceste cuvinte nu au origini latine. Toponimia rămâne și ea semnificativă, fie că ne referim la locuri istorice și care și-au schimbat numele până astăzi, fie că menționăm locuri care continuă să aibă numele originar: Lunlare, Dacus, Balnac, Balna, Alt, Altir, Rona, Lom (estuar sau liman; mai există un Lom pe Dunăre, unul în Polonia și unul în Norvegia, unde se află o biserică veche din lemn cu grifoni la toate colțurile acoperișului), Lomond, Lough Neagh (Lacul lui Neag, la noi există Câmpul lui Neag), muntele Graupius, râul Derwent, numele vine de la stejăriș, loc sacru (în Rusia Derbent - Dimitrie Cantemir a luptat acolo, la noi schitul Dervent), Mold (în Norvegia există Molda, la noi Moldova), râul Don (în Rusia fluviul Don), Glin (la noi Glina), Boris (la ruși e nume propriu), Aran (la basci înseamnă vale), Munții Pennines, în Italia Apenini), **Ker**new (azi Cornwall), **Ker**nowek (azi Cornish), **Ker**ry (cuvinte care aveau rădăcina pelasgică întâlnită și astăzi pe toată suprafața Europei), peninsulă în sud-vestul Marii Britanii, cu fața spre ocean, locuită de tribul Dumnonii - celți, dar așezați pe un teritoriu locuit din Paleolitic). Legislația Uniunii Europene cu privire la limbile minoritare, semnată de Irlanda, prevede inclusiv conservarea limbilor welșă, cornish, gaelică, scoțiană, așa cum, în Polonia, goralii au obținut recunoașterea limbii sileziene ca un corpus lingvistic minoritar distinct. Mai există Jura, un toponim care apare și în Podișul Valdai din Rusia, dar există și Munții Jura din Franța.

2.2.17.7. Irlanda

Irlanda este o republică parlamentară și constituțională independentă, cu o suprafață de 70.273 km^2 din totalul de 84.421 km^2 cât are insula Irlanda, restul fiind parte a Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord. După comitate, statul independent Republica Irlandei are 26 de comitate, capitala Dublin, iar regiunea de nord (britanică), Ulster, are 6 comitate, capitala Belfast. Populația republicii Irlanda este de 4.761.865 de locuitori în 2016, dintre care 82,2 % sunt irlandezi, iar 0,7 % sunt nomazi

(în principal țigani, dar și ieniși, populație nomadă blondă cu ochi albaștri, există și în Elveția). Irlanda a dat în 1916 *Proclamația de Independență* față de Regatul Unit (a cărui parte a fost în perioada 1801-1922), *Declarația de Independență* în 1919, a traversat Războiul Civil (fiindcă o parte dintre irlandezi erau adepții rămânerii în Regatul Unit), a încheiat (în urma Războiului de Independență) *Tratatul anglo-irlandez* în 1921, cu susținerea lui Winston Churcill, scoțian prin origini și a dat *Constituția* independentă în 1922, care a fondat parlamentarismul. După 1931, când *Tratatul de la Westminster* a consfințit independența față de Commonwealth a mai multor dominioane: Australia, Canada, Irlanda, Newfoundland, Noua Zeelandă și Africa de Sud (atunci au fost mișcări independentiste și în Cataluña, drapelul independentiștilor de acum e acela al lui Macias din 1931), irlandezii au dat o nouă *Constituție* în 1937, consfințind coordonatele de independență ale statului. Spre deosebire de drapelul Irlandei de Nord, care înfățișează un grifon roșu pe fondul celor două culori (alb și verde), drapelul statului irlandez este format din trei benzi tricolore (alb, verde și portocaliu). Irlanda n-a participat la al Doilea Război Mondial. În 1949 s-a semnat actul de fondare al actualei republici. Ea este membră a ONU din 1955 (cu opoziția URSS), a Comunității Economice Europene din 1973 (cu opoziția Regatului Unit), parte a Eurozonei din 2002. A aderat la *Tratatul de la Lisabona* în 2007. Acest tratat al UE modifică *Tratatul de la Roma* din 1957 și *Tratatul de la Maastricht* din 1993, stipulînd că în cazul votului din Consiliul Europei și din Consiliul European al Minștrilor, majoritatea este dată de acordul a 45% din totalul țărilor membre și nu e nevoie, cum fusese, de votul unanim al tuturor membrilor. Danemarca s-a opus *Tratatului de la Maastricht* precizînd că super-centralizarea puterii de către UE se face în detrimentul puterii de decizie a statelor membre. Din 1990, când a adoptat euro, Irlanda a traversat o puternică perioadă de creștere economică (ajutată de fonduri europene și împrumuturi de la Banca Mondială), fiind supranumită Tigrul Celt. Dar din 2008 a intrat într-o perioadă de recesiune majoră. Ca urmare, în Irlanda de Nord a crescut influența mișcării separatiste Sinn Féin (apărută din 1905, pe fondul mișcărilor primei revoluții ruse) de la doi reprezentanți în parlamentul britanic în 1997, la șapte reprezentanți în 2017.

La origini numele Irlandei vine de la vechiul cuvânt celtic iverni, care însemna fertil (origine sanskrită), devenit Eriu în limba locului. Grecii și latinii spuneau iverni, iar norvegienii spuneau iras locuitorilor insulei. Din veacul al IV-lea dH. latinii le-au spus gaelilor Scoti, în vreme ce gaelii înșiși (urmași ai picților) își spuneau **Alba**nnaich, după numele regatului de **Alba**, fondat de dinastia **Alb**in. Pe teritoriul Irlandei a locuit în Paleolitic, la 10.000 îH, o populație nativă atestată prin structuri megalitice de formă rotundă în comitatul Clare. La 8000 îH a intrat un prim val de migrație (vânători și pescari) dinspre Peninsula Iberică, iar la 6500 (ceea ce confirmă datele arheologice despre modificările climatice din zonă în acea perioadă de timp) a intrat un alt val de migrație venit dinspre nord. Perioada neolitică a fost mai timpurie decât în multe părți ale Europei de Vest. Complexul de la Newgrange, pe Valea Boyne, datează de la 3500 îH, conform datării cu radiocarbon, fiind deci contemporan cu piramidele din Egipt și precedent civilizației minoice. Mineritul a început la 2000 îH (cupru) și a apărut odată cu Epoca Bronzului. Celții au ajuns pe insulă odată cu Epoca Fierului (500 îH). Insula n-a fost cucerită de romani. Prin urmare, dacă există vreo asemănare cu limba, mitologia ori cultura veche românească, nu poate fi invocată influența latină. Creștinismul a intrat la începutul veacului al VI-lea. Există evidențe în acest sens în comitatul Louth, la Mainistir (Mănăstirea!) Bhuite, fondată în 531 dH, (engl. Monasterboyce, arom. Monastir), pe valea râului Boyne, la nord de Drogheda. Numele comitatului Louth însuși își are originea în numele zeului Lugh, al Fulgerelor (un Thor. *Lebor Gabála Érenn* menționează primul rege al irlandezilor, goidelicul Mare Rege, din veacul al IV-lea. Vikingii ajung pe insulele învecinate cu Irlanda în veacul al VIII-lea, după ce berberii din nordul Africii intraseră în Iberia, iar în veacul al X-lea, după bătălia de pe vârful Tara, irlandezii le plătesc tribut. Această situație a încetat la începutul veacului următor, când vikingii au fost înfrânți și puterea lor a intrat definitiv în declin. În veacul al XIV-lea a intrat în declin și puterea normandă din Irlanda. La începutul secolului al XVII-lea catolicismul a fost slăbit de avansul protestantismului (presbiterienii). Tot veacul al XVIII-lea, ca și prima jumătate a veacului al XIX-lea, în Irlanda a fost foamete datorită unor schimbări climatice drastice. Dacă în prima jumătate a veacului al XVIII-lea au murit de foame o jumătate de milion de oameni, la jumătatea veacului următor (1845-1849) au murit 1.500.000 și au emigrat 3.000.000, Irlanda fiind, până astăzi, țara cu cea mai mare diaspora din lume,

localizată în principal în Statele Unite ale Americii, insulele și arhipelagurile din Atlantic, dar și în Australia, Noua Zeelandă. Odată cu diaspora au fost exportate adesea și toponimele. De pildă, înainte de a fi american, Tipperary a fost irlandez, iar modelul de luptător pentru dreptate (la noi i s-a spus haiduc) a devenit modelul cowboyului american, și el un model identitar. Luptele Irlandei contra stăpânirii engleze au fost violente la sfârșitul veacului al XVIII-lea, în plin iluminism, când francezii – care se considerau tot celți – au venit să-i ajute pe irlandezi. Totuși, la 1801 a fost semnat actul de unire al Irlandei cu Marea Britanie. Dar îndelunga bătălie pentru independență a irlandezilor (IRA – Armata Republicană Irlandeză, de orientare marxistă, Sinnn Féin – Partidul Muncitorilor), n-a încetat niciodată, deși s-a materializat prin apariția republicii în 1949. În prezent se încearcă încheierea de acorduri cu Irlanda de Nord pentru a surmonta împărțirea în două a aceleiași identități.

3. Europa – pre-categorii și categorii identitare

Cea mai însemnată pre-categorie a identității este locul. El a impus fiecărui grup uman numele (toponimele, dar și, inclusiv, numele țării), ocupațiile, onomastica, limbajul, structura socială, religia, relațiile interumane (invoc aci și pe acelea dintre state: economice, militare, diplomatice, fiindcă totate sunt sub-categorii ale categoriei identitate și înglobează pre-categoria loc. Locul este deci formatorul identitar de fundament și condiția tuturor diferențierilor umane. Această pre-categorie este înglobată în orice fel de categorie. Peisajul în care te naști, solul și subsolul, cele patru elemente ale vieții sunt cărămizile structurii de fundament, iar relația individului și a comunității cu ele dau construcția mentală și materială care permite, dar și direcționează, diferențiază suprastructura tutuor edificiilor prezentului (ca moment temporal), aceea remanentă a trecutului și cea imaginabilă a viitorului. Timpul este o coordonată a locului, spunem de pildă că viteza este de 10 km pe oră, adică invocăm factorul timp – ora – pentru a defini mărimea spațiului parcurs. Trebuie evocată în acest context cartea lui Kenneth Denbigh, de la Universitatea din Londra, *Three Concepts of Time*, 1981, care distingea între timpul mental, care provine din cel puțin două surse, a realității (lumea fizică) și a experienței proprii (ca filtru, am spune actanțial). Orice incursiune în chestiunea Timpului este, din cauza filtrului uman (actanțial) și filosofică, nu doar matematică. Deoarece ne ocupăm exact de filtrul uman care formează conceptul identitar, matematica nu ne interesează în acest context decât în calitate de ramă a abordării fenomenului. Dar filosofia implică inclusiv felul cum e abordat timpul din punct de vedere identitar. Reperul poate cel mai important în această abordare îl au deci antropologia și psihologia antropologică. Trecerea în revistă de mai sus – din perspectiva acestor ultime două repere - a tuturor entităților europene ne-au indicat în mod clar rădăcini identitare pe care istoria, etnografia, lingvistica, profesiile umaniste precum și acelea științifice, le abordează din unghiuri diferite, fiecare cu argumente proprii, dar care sunt adevărate linkuri între pre-categoriile de loc și de timp și categoria de identitate. Aceasta din urmă funcționează grație unor rațiuni dominante de ordin antropologic, grupându-și coordonatele în funcție de un paleostrat, un substrat și, din punctul de vedere al fenomenului românesc stricto sensu – fiindcă el face obiectul lucrării noastre - un strat de fundament.

Paleostratul corespunde, ca arie temporală, Paleoliticul, perioadă când Homo Sapiens s-a întâlnit și a conviețuit cu Neanderthalienii, cu Denisovanii, dar și cu Homo Erectus, ceea ce analizele ADNmc confirmă din plin pentru tot spațiul european, dar și pentru ceea ce Herodot a numit "tracii, cel mai numeros neam al lumii după indieni", în vreme ce Strabo definea Europa ca arie cvasi-unitar pelasgică. În acest sens, locul pre-categorial nici măcar nu se poate limita la aria continetală a Europei. Globalizarea a fost, înainte de a fi numită astfel de cercetătorii prezentului, momentul inițial al tuturor începuturilor. S-a convenit, prin studii arheologice și extrapolări interpretative, că, dacă putem vorbi despre un timp al începuturilor, nu putem vorbi și despre un singur loc, afară doar dacă nu considerăm planeta însăși ca fiind acela. Tratarea fenomenelor de paleostrat, dar mai ales de substrat în paginile de mai sus, referitoare la țările continentului european, face referiri inclusiv la aceste relații dintre pre-categoria spațiu și categoria identitate. La noi, Nicolae Densusianu a fost luat în râs când a încercat să afirme o astfel de relație în *Dacia preistorică*, deși a invocat studii ale unor mari cunoscători ai fenomenului, mai ales din Franța. Lumea românească se resimțea încă de urmările Iluminismului, care a promovat ideea ascendenței identității românești din daci romanizați, un fals de mari proporții, dar

care a fost calea de obținere a coeziunii lumii românești capabilă să producă Mica și Marea Unire, ca și istoria ulterioară, inclusiv confruntările celui de-al Doilea Război Mondial. Doar Vasile Pârvan – care era arheolog – l-a luat în serios în *Getica* pe Nicolae Densusianu și a cercetat în chip aplicat și științific intuițiile contemporanului său. Iar Grigore Tocilescu a făcut săpături arheologice – pentru a compara rezultatele obținute cu acelea ale unor situri de pe teritoriul românesc – inclusiv pe insula Torcello, care aparține Veneției, nu cu mult înainte de a pleca în Rusia pentru a descoperi și pune împreună tot ceea ce ne-a lăsat nouă, românilor, Dimitrie Cantemir (una din sursele majore ale Școlii Ardelene, aceea care a și impus ideea romanizării dacilor). Istoriografia românească ulterioară s-a ocupat de aceste rădăcini identitare și le confirmă cu argumente arheologice și prin confruntarea surselor primare: tracii au stat la originea formării limbilor indo-europene, Massageția, aflată între Munții Tian Shan și Marea Caspică însemna Geția Mare, iar Dahae, locuitorii Daxiei (după chinezi și daoi după greci), aflați în vecinătatea Masageției erau triburile de profeți le Geților Mari și foloseau *Vedanta* și alte surse sanskrite. Controlând Dumul Mătăsii și numiți cimmerieni de greci, oamenii cu părul roșu sau blond și ochi albaștri (rasa de zei pentru hittițí și grecii antici, care au biruit Titanii – adică pelasgii – de dinaintea lor) au primit atât influențe dinspre triburile asiatice, cât și dinspre migrațiile de uscat venite din Asia de sud-est. Au comunicat la rândul lor, prin Poarta de Fier a Asiei, cu zona anatoliană, egeeană, a Mediteranei de Est în ansamblul ei, apoi a întregii Mediterane și Africii de Nord, extinzând astfel parametrii unei identități care mărturisea origini indo-iranice ca și central-asiatice. Categorial vorbind, paleostratul este așternutul de fundament al identității (cum spunea Thomas Mann despre Atlantida la începutul marelui său roman, *Iosif și frații săi*, unde invocă momentul dincolo de care, în trecut, nici n-a existat umanitatea). Timpul istoric, ca parte a timpului terestru, se află în relație de interdependență cu locurile istorice, inclusiv traseele, drumurile care au fost adevărate opțiuni de extindere identitară, dar și motive profunde de modificări mentale, ceea ce a dus la dispariția unor identități vechi și apariția altora noi.

Substratul înseamnă evidența unor coordonate care diferențiază, încet dar sigur, identitățile europene, deși continuă să subziste, la nivel mitologic (mai exact la nivel de miteme), religios, al tradițiilor și obiceiurilor cotidiene, al arhitecturii populare, folclorului și, nu în ultimul rând, al portului și al limbilor vorbite (care, toate, conțin miteme), vase comunicante practic între toate popoarele continentului. Pelasgii invocați de antici, iar la noi în principal de Nicolae Densusianu și Vasile Pârvan, au acoperit aproape în întregime suprafața Europei - o peninsulă a Eurasiei - care a funcționat ca o adevărată fundătură pentru absolut toate migrațiile istoriei profunde, din cauza barierei apelor Atlanticului. Amestecul uriaș pe populații venite dinspre Asia Centrală (pe calea nordului ori prin Poarta de Fier a Asiei) sau dinspre India prin Asia Mică (fie prin navigație maritimă, pe Mediterana, fie fluvială, în principal pe Dunăre) sau călare, pe uscat, în lungul marilor drumuri comerciale ale vremii care legau Răsăritul de Apus și Nordul de Sud. Goethe inclusiv a invocat pentru perioada lui de timp existența unui fond aperceptiv identitar care se exprima prin atracția nordului pentru sudul continentului. De altfel, în acest proces de definire a substratului și a inovației pentru fiecare loc al Europei este forjată chiar identitatea diferită a popoarelor și a indivizilor ca aparteneți la aceste popoare. Apar – mai ales începând cu Renașterea – popoarele Europei, sâmburele viitoarei Europe a Națiunilor.

Bătălia care a născut Europa Națiunilor, începută odată cu Iluminismul veacului al XVIII-lea, este perimetrul de timp ce face obiectul studiului identității românești propriu-zise, identitata națiunii române în sens restrâns. Această ientitate, care a fundamentat statul național românesc, a dus la apariția civilizației prezentului, unde paleostratul și substratul sunt înglobate și comunică permanent cu prezentul, făcând din spiritualitatea românească parte și actant în amsamblul european. Nu mă refer la conștientizarea, ci la prezența ei pur și simplu. Există și astăzi domenii – mai ales în profesiile care țin de științe și tehnologii – unde acest nivel al profunzimii identitare se exprimă în chip mai evident decât în altele. El se află la rădăcina tuturor expresiilor civilizației românești (în cazul analizei noastre) și, prin urmare, nu putem face abstracție de el nici în prezent, din moment ce continuă să producă urmări. Dau doar exemplul marelui complex de inferioritate identitară cultivat în etape foarte depărtate ale istoriei și care au prăbușit în așa măsură marea civilizație a tracilor, încât urmașii lor nici nu mai vor să știe din cine se trag. Acest lucru este plin de urmări în prezent. Pe de o parte neasumarea trecutului

produce o ieşire din Timp a tuturor actanţilor identitari care fac asta, pe de altă parte, a crede cu tărie că ești altcineva decât ești (nu discut dacă e vorba de efectul bunei credințe sau al manipulărilor) produce mutaţii de traseu şi blocaje identitare aproape fără ieşire. Pierderile sunt evidente pe toate planurile. În sfârşit, felul cum civilizaţia românească şi-a păstrat coordonatele mizând, nu o dată, pe datele naturale ale arealului geografic, a devenit și ea parte a ființei identitare. Suntem ceea ce suntem nu doar datorită trecutului formativ, ci și datorită geografiei în care am apărut și ne mișcăm, fiindcă ea ne-a format ca entitate, ca identitate și ca indivizi. Prin urmare, va să repertoriem, ca pe o origine identitară, locul și rostul locului care ne produce într-un anumit fel, după anumiți parametri și continuă să reproducă fenomentul românesc. Asupra acestor coordonate deci va să așezăm lanterna cercetării, așa cum alți specialiști, ai altor identități, afirmă și analizează sine Ira et Studio, fenomenul celt, germanic, irlandez, slav, indian, chinez, australian, african, sud-est asiatic etc.

O altă pre-categorie modelatoare de identitate este Timpul. Ea decurge din spațiu atât în sens identitar, cât și în sens fizic. Această pre-categorie se află înglobată în abilitățile prezentului, în capacitățile de şlefuire şi direcţionare a efortului individului sau al grupului său (fie popor, minoritate, mulțime de minorități numită diaspora) de a se insera într-o relație identitară cu ceilalți (din același grup sau din altele, dar bazându-se pe coordonatele de diferenţiere identitară şi nu pe asimilarea identității celorlalți). Situațiile sunt verificabile în parcursul istoriei personale ori naționale, după mulțimea (în sens matematic) la care ne raportăm. Dau un exemplu: *Alice în Țara Minunilor* a lui Lewis Caroll (nota bene, cu rădăcini irlandeze), o carte scrisă pentru copii, educă în spiritul însușirii parametrilor vieții reale (deși invocă un fel de Lume de Dincolo, un spațiu diferit de cel real) și pregătește un tip de reacție – de actanță – a ființei în raport cu spațiul și timpul care nu se întâlnește în educarea, la nivelul poveştilor, a copilului format în peisajul românesc. Basmele îl pregătesc pentru alt tip de relație cu pre-categoriile de Spațiu și Timp, fiindcă el pleacă în viață de la un alt fel de Lume de Dincolo, una care este parte a chiar ecxistenţei sale în Lumea de Dincoace, reală. Între cele două lumi există şi funcţionează o punte temporală. Pentru Alice nu există această punte. Lumea ei de Dincolo e o distorisiune a realităţii, o Anti-Lume, nu o prelungire a ei. Identitar vorbind, în spiritualitatea românească, un copil este pregătit de nivelul poveştilor să devină un depozitar de miteme. Pe ele încearcă apoi să le manipuleze ca actant în relația cu pre-categoriile de Spațiu și Timp și astfel să-și facă viața. Pe baza lor își structurează identitatea, și nu printr-o reacție la distorsiuni. El nu este pregătit, prin receptare de miteme, să fie un modificator de peisaj și de traseu (adică de Timp). Sigur că școala poate face corecţii importante. Dar datul identitar acesta e. Așa ne și explicăm de ce irlandezii, un popor atât de puțin numeros, a colonizat planeta, în vreme ce valahii, partea cea mai importantă a substratului european, nici măcar nu mai admit astăzi acest fapt.

Se impune deci să conștientizăm care sunt parametrii reali și verificabili ai Spațiului și Timpului în care ne mișcăm (inclusiv ai timpului istoric, nu doar ai prezentului), pentru a putea da seama despre efectele lor asupra identității noastre și a soluțiilor de corectare a parcursului care să ne permită să fim factori activ implicaţi chiar în modificarea pre-categoriilor care vor fi funcţionale pentru generaţiile viitoare. Identiatea nu este doar un dat, și atât. Ea se construiește și devine odată cu individul și cu națiunea căreia aparține.

PARTEA A II-a

DEFINIREA CONCEPTULUI DE IDENTITATE

Formatorul identitar

Pentru fiecare individ, fiecare comunitate și fiecare națiune există un ansamblu de norme prestabilite, adică un formator identitar, un modelator care acționează asupra lor fie prin educație, fie prin constrângere socială. Deci, din start, lumea modernă și contemporană este structurată și condusă de astfel de pre-determinări identitare. Ele provin din condițiile istorico-geografice, economice – și, ca urmare – politice și strategice – ale mediului în care trăiește. Lor li se adaugă substratul identitar, vocația întregului, existentă în fiecare entitate. Tensiunea dintre separare și globalizare este principala coardă a dezvoltării și afirmării identitare. Dacă în **Partea I** a acestui volum am încercat definirea substratului identiar, a ceea ce ne este comun tuturor la nivel continental, mai rămâne de descris și de repertoriat în ce constă diferențele specifice, modulele identitare care ne-au separat în timp și au făcut din noi toți popoare, apoi națiuni diferite, comunități diferite (majoritare ori minoritare pe multiple criterii) și, în fine, indivizi, fiecare diferit de toți ceilalți. Mai trebuie, în sfârșit, repertoriate puterea de reacție a fiecăruia și a fiecărui ansamblu la dominanta separare/globalizare, înscrierea pe un circuit care duce identitatea respectivă dintr-o parte în alta a scalei prezentului și dintr-o parte în alta în înțelegerea propriei sale evoluții și coeziuni interne.

Peisajul ca fundament identitar

Peisajul – în sens restrâns geografia – este o expresie a pre-categoriei spațiu. El poate fi natural sau prelucrat de diverse specii, dintre care omul este cea mai însemnată și singura care ne interesează din punct de vedere identitar. Ingineria de orice fel (minerii, constructorii, electroniștii, informaticienii etc.), arhitectura, designul, artele în sens larg sunt modificatoare de piesaj (deasupra solului ori sub sol). Din această relație dintre om și peisaj rezultă partea cea mai importantă a fundamentului identitar al națiunii. Fiecare aparte- nent apără această relație și se referă la ea oriunde s-ar fi deplasat în spațiu sau timp, ca la identitatea lui de referință. În acest sens, trebuie precizat că majoritarii și minoritarii folo- sesc aceleași modalități de raportare la spațiul natal, adică identitatea tuturor conține acest unic reper pre-categorial. El poate deveni fragmentar (sunt ardelean, sunt brașovean), dar aceste unități sunt parte a ideii sunt din România. De aceea putem vorbi, în cadrul dias- porei românești de pildă, atât de români, cât și de alte minorități care consideră că locul unde s-au născut face parte și din propria lor identitate. Ba chiar o exprimă ocazional sau prin substanța profesiei, astfel încât fondul etnic al minorității poate deveni subsidiar, iar apartenența la spațiul românesc poate țâșni în prim-planul vieții individului. Un arhitect de pildă, care aparține unei minorități din România, plecat oriunde, exprimă, prin ceea ce edifică în calitate de arhitect, specificul românesc, obținut prin educație. Este un fel de apartenență identitară care a lăsat, nu o dată, urme de neșters în civilizația țării de adopție, uneori la fel de pregnante ca și acelea exprimate de identitarii români propriu-ziși. Dau doar exemplul imnului de stat al Israelului, care este melodia populară românească – fapt atestat istoric – *Cucuruz cu frunza-n sus*. Dincolo de acest fenomen însă, trebuie abor- dată și chestiunea identitarilor români care nu aparțin prin naștere spațiului românesc, ci s-au născut ca entitate minoritară în alte spații. Pe primul plan în acest top se află Republica Moldova, care a aparținut la origini, ca și pe o bună bucată de timp, României ca stat. Nici identitarii acestei regiuni geografice a lumii, deși au fost separați de blocul lor identitar, n-au uitat cui aparțin. Chiar cei deportați – în Rusia deportările au început la 1890, pe vremea

guvernului Stolîpin,– când numeroși moldoveni au fost trimiși în zonele aride din Kazahstan, Tadjikistan, pentru a le fertiliza (procedeul l-au folosit și austro-ungarii cu românii transilvăneni în principal, dar și cu cei din Voivodina, puși să desțelenească pământuri în sudul Dunării și mutați imediat ce terminau treaba, pe alte locuri de desțelenit). După 1944 basarabenii care aparținuseră administrației românești din perioada României Mari au fost deportați în Siberia, alături de prizonierii de război ai armatei române, dar și – de asemenea – în Kazahstan, unde și-au făcut sate și gospodării în spații absolut nelocuite, în general pe cursuri de apă și în văi mai adânci, protejate de vânturi, unde au cultivat vița de vie și pomii fructiferi și au început să crească animale. Până astăzi la ferestrele caselor (moldovenești) din aceste sate poate fi văzut tricolorul românesc, iar ei continuă să vorbească limba română nu datorită școlarizării, ci a transmiterii ei în familie. Peste 30.000 sunt oficial recunoscuți ca moldoveni în zona Karaganda, dar numărul celor care se tem să mărturisească ce identitate au este probabil mai mare. Înultimul deceniu au făcut totuși o Asociație Culturală (unde se întâlnesc și comunică în limba română, serbează împreună marile sărbători ale anului, fiind ortodocși într-o lume musulmană) ca și un ansamblu de dansuri numit Românașul. Ca și meglenoromânii din sudul Dunării, ei au o identitate de două ori ascunsă: odată prin soarta de foști deportați marginalizați și a doua oară prin religie. Chestiunea bucovinenilor este încă și mai complicată, deoarece pentru ei traversarea istoriei a dus la mult mai multe confruntări identitare. Nu mă refer aici în primul rând la perioada foarte redusă când Bucovina de Nord a fost parte a României Mari, nici chiar la Evul Mediu, când Ștefan cel Mare purta bătălii pe Ceremuș, în Podolia și Pocuția, ci la faptul că identitatea bucovineană interferă teritorial cu aceea a românilor veniți din triburile dacilor nordici, din Carpații Albi, ceea ce pune o problemă de identitate originară. Ea a stârnit confruntări chiar între co-identitari, din necunoașterea trecutului profund și pe fondul apartenenței întregii zone la Imperiul Austro-Ungar. Comparația a două lucrări, fiecare de repertoriere a standardelor Bucovinei, una din 1845 și alta din 1938, pot lumina în mod neașteptat conul de umbră al trecutului acestei provincii, inclusiv întregul identitar străromân dintre fosta Odrisia și Beskizi. Prima dintre ele este o dare de seamă asupra provinciei (parte a Moldovei istorice și care a fost cedată de otomani Mariei Theresa la 1775) scrisă de rectorul Seminarului Episcopal din Cernăuți, Theophil Bendella, *Die Bukovina im Konigreiche Galizien*, apărută la Viena, L. F. Műller's Kunsthandlung, 1845 și cartea lui Ion I. Nistor, profesor la Universitatea din Cernăuți, *Bucovina sub dominațiunea românească la 20 de ani de la Unire*, Tiparul Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1938. Prima și cea mai importantă constatare este aceea că ambii autori percep Bucovina ca pe o entitate diferită de tot restul lumii, fie imperiale, fie românești, vorbind despre o dominare a ei, care, în proporții diferite, a fost inclusiv identitară. În ce privește apartenența Bucovinei la România Mare, autorul precizează că ea este de drept parte a Moldovei, iar în sens istorico-identitar are un sunet de fond diferit de orice altceva (și se referă inclusiv la Țara Șipenițului, adică Munții Spitz). Or acest lucru poate fi constatat și la dialectele sudice ale limbii române (aromâna, meglenoromnâa, istroromâna), în Voivodina, în Banat în întregul său, la românii din Timoc (împărțit între Serbia și Bulga- ria), dar și – surprinzător însă explicabil – în "țările" istorice (Țara Hațegului, mumulanii și gugulanii care consideră că se trag direct din daci, fără niciun amestec de orice fel achiziționat de-a lungul întregii istorii etc.). Trebuie să admitem că ideea de identitate apără entități extrem de vechi, straturi care vin în prezent din diverse intervale temporale, în orice caz din Evul Mediu Timpuriu, ca și din perioada tribală. Din tot acest amestec stra- tificat este făcută până astăzi necercetata identitate românească.

A doua constatare, în ce privește cele două lucrări menționate, este aceea că fiecare dintre ele, așezate la aproape un veac distanță una de alta, invocă substanța identitar comună a locului numit Bucovina cu esența românității. Ea este exprimată în primul rând prin toponime și nume proprii, apoi prin căi de comunicare comerciale cu restul români- lor, prin ocupații foarte vechi și cvasi-unitare pentru absolut toți descendenții traci și daci în mod special și, nu în ultimul rând, se exprimă prin faptul că și românii nordici, ca și cei sudici, au folosit spațiul sacru al fostelor dave dacice ca pe ultimul loc de refugiu, rămas valabil dincolo de orice perimetru de timp istoric. În ce privește toponimele înregistrate la 1845 (absolut toate localitățile Bucovinei de Nord și de Sud – deci ale Ducatului Bucovinei), nu există niciuna care să nu fie românească. Am întâlnit inclusiv Argileaua, care are corespondent în toponimele Cocargeaua, care există până astăzi în Câmpia Română, Argeș, Argeaua

(intrare în Bucureștiul Medieval), Cainargeaua Mică (tradusă turcește drept Kuciuk Kainargi, locul din Cadrilater unde s-a încheiat celebrul Tratat din 1774, de după războiul ruso-turc, în urma căruia Bucovina însăși a fost cedată Imperiului Aus- tro-Ungar ca fost aliat otoman). În română argea însemna bordei, stână. Și este absolut surprinzător că o arie atât de mare, între Bucovina de Nord, Câmpia Română și Cadrilater folosea același toponim, cu același sens originar, care nu vine nici din latină, nici din limbile slave.

O altă chestiune care se pune în ce privește Bucovina e referitoare la onomastica pe care migrația lor către spațiul de refugiu al Transilvaniei, în diverse etape istorice, a adus-o astfel în România. Nu există nicio altă provincie românească în care onomastica să fie atât de profund colorată cu nume venite de la ruteni, lemki, gorali, bolohoveni etc. Poate nici n-a fost vorba despre migrație, ci de drumuri ciobănești montane, rute preistorice și folosite în mod constant, până la apariția unor hotare de stat. Bucovina de Nord, Maramureșul de Nord și Carpații Albi până în Silezia inclusiv au fost o arie cvasi-unitară, recognoscibilă prin multitudinea „țărilor“ care au populat-o și care, inițial, erau locuri de iernat, refugii pentru turme și ciobani aflate pe văi, în lungul unor ape curgătoare, unde se găsea iarbă până târziu, în iarnă. Trecând în revistă geografia și subsolul Bucovinei, Theophil Bendella se referă cu precădere la sare, aur și minerit, ceea ce iarăși face o diferență identitară a românilor față de alte etnii prin vechimea extraordinar de mare a acestei meserii, prin inventivitatea ei și calitatea deosebită a produselor obținute. Romanii au râvnit pământul Daciei din acest motiv, așa cum au râvnit și zona Pontului. În ce privește cartea lui Ion Nistor, ea exprimă o chestiune istorică rămasă în litigiu și după ce spațiul bucovinean a fost integrat în cel românesc: conflictul dintre rutenii și românii bucovi- neni. Fiecare etnie se credea originară în acel spațiu și pretindea recunoașterea oficială a acestui fapt. Eminescu îi considera pe ruteni daci slavizați. De fapt însă, rutenii aparțin trunchiului sarmat, ca și noi, cu alte mixturi decât noi. Ei au fondat un mare regat (Rutenia Albă și Rutenia Roșie), care atingea granița Bucovinei de Nord. Au luptat pentru păstrarea credinței ortodoxe contra Cruciadelor Teutone și au încercat păstrarea identității regatului propriu, unde românitatea era o identitate subsidiară, a originilor, consolidată prin Dreptul Valah, acela menționat încă de Miron Costin pentru veacul al XIV-lea ca fiind legislația activă a întregii arii a valahilor nordici (în Volânia bolohoveni – adică volohi sau valahi, deoarece b și v au fost interșanjabile – betacism – în tot spațiul limbilor vechi, începând cu greaca și latina). În fapt, Dreptul Valah a funcționat și în Balcani, până în Thessalia și Epir, fiind recunoscut în scris de otomani, exemplare ale lui (numite Voinik) fiind încă păstrate cu sfințenie în comunitățile vechi de ciobani aromâni. Este interesant de observat că acest Drept Valah funcționează și astăzi în unele părți din Walles, Marea Britanie. Dincolo de toponime și de faptul că înțelegem limba unui român indiferent de dialectul sau graiul pe care-l vorbește, dinclo de pasajele istoric diferite pe care identitatea românească, foarte întinsă, le-a traversat, nimic n-a făcut să dispară sentimentul bazinului comun al identității, al originilor comune. Identitatea românească este în esența ei o identitate unitară prin origini, prin substrat. Chiar dacă există români majoritari în țara lor sau minoritari în țări diferite, ei au același comportament față de propria lor origine, deci au aceleași obiceuri, tradiții, toponime și același fel de a vorbi, aceeași gramatică și extrem de multe cuvinte din fondul de bază care poate să fi evoluat diferit ori să fi fost traduse, dar au exact același sens. Încrustat fiecare în spațiul lui nativ, un român nu va revendica niciodată alt loc pe lume, ci va trece împreună cu cei de alături peste (sau pe sub) podurile istoriei, continuând să rămână nu doar ceea ce este, ci și ceea ce a fost fiecare dintotdeauna, pe locul acela, chiar dacă doar unii dintre ei au avut șansa istorică de a deveni un stat.

Inserția în timp

Dacă este adevărat că locul unde ne-am născut ne exprimă, nu este mai puțin adevărat că ne exprimă (din moment ce ne formează) și timpul istoric în care ne-am născut, fiindcă spațiul și timpul sunt deopotrivă pre-categorii identitare. În acest sens, parcursul istoric este un factor determinant, modelator al personalității fiecăruia, dar și modelator al grupului, al poporului căruia aparține. Pentru că în fiecare modul al prezentului este conținut, precum un sâmbure în fruct, bucata de trecut pe care grecii antici o numeau destin, anake, pre-formarea după accepția contemporană, datul ori soarta după exprimarea noastră tradițională. Românii din România și moldovenii din Republica Moldova – aceia

care au înglobată în existenţa lor experienţa unui stat propriu – nu pot face abstracţie de sistemele politice pe care le-au traversat şi le traversează, în sensul că, fiind apartenenţi la state naţionale, îşi modelează singuri structurile administrative, economice şi politico-strategice, au reacţii în consecinţă faţă de alte structuri, de acelaşi tip, astfel încât să se aşeze în linie cu alte state naţionale, dar şi cu supra-structuri care integrează, după anumite linii de forţă, grupe de state, deci care depăşesc accepţia veacului al XVIII-lea – al XIX-lea de Europa Naţiunior. Vorbim deci nu doar de un standard identitar, ci și de o condiție identitară ca parte a unui univers global, de o reacție identitară la acesta și care trebuie asamblată moment cu moment, în funcție de impulsuri primite din afara identității înseși.

O scurtă trecere în revistă a palierului regional al parcursului istoric modern şi con- temporan al identităţii româneşti (în sens restrâns, al identităţii naţionale) socotim deci că poate lămuri o serie de aspecte care se prezintă ca o consecinţă a ansamblului sud-esteuropean. Ceea ce Hobsbaum numea "scurtul veac XX", care ar începe după Primul Război Mondial, a fost al unor blocuri supranaționale și care au fasonat, prin chiar acest fapt, identitățile apartenente. Principala problemă a veacului, în condițiile în care imperiile coloniale intercontinentale se confruntau din ce în ce mai mult cu tentativa – și ea identi- tară – a popoarelor de a deveni independente, a fost aceea a redefinirii ariilor de interes și, ca urmare, de control, care depășea prin amploare conturul oricăror granițe de stat.

În timpul Primului Război Mondial în Rusia a izbucnit revoluția. Acest fapt a scos țara din înfruntarea europeană a imperiilor și a plasat-o pe un tronson diferit, care avea să clădească o nouă linie în bătălia pentru controlul Puterii: lupta de clasă. Toate imperiile istoriei au fost, până în acel moment, structurate în funcție de posesiuni teritoriale, cărora li se aronda forța de muncă. Aceste posesiuni erau controlate de proprietari din ce în ce mai puțini și mai puternici, care dispuneau mai întâi de sclavi, apoi de șerbi, apoi de oameni liberi, plătiți cât de prost era posibil pentru ca ei să continue să funcționeze cu profit maxim pentru proprietari. Capitalul a devenit adjuvantul teritorial fără de care nimic nu era posibil. Nici măcar identitatea. Cu o istorie multimilenară în spate, acest mod de a structura spațiul și de a modela linia Timpului s-ar fi zis că nu poate fi spart prin nimic. Și totuși. Pe fundamentul unor nemulțumiri istorice, care legau prezentul direct de Revoluția Franceză, doar o singură pârghie a fost suficientă nu să clatine, ci să dărâme întregul edificiu al imperiilor care se dovedise funcțional de la hittiți și Egiptul faraonic, la romani, bizantini, Charlemagne și până la Napoleon și Austro-Ungaria. Această pârghie a fost structurată și mânuită la cele două capete ale ei – de Lenin și de Stalin, iar locul de acțiune al începuturilor ei a fost Rusia. Fără ei doi, teoria și economia capitalului a lui Marx și Engels, cu soluțiile luptei de clasă propuse de ei cu tot, ar fi fost doar o teorie în plus, de adăugat altora, precedente. Este interesant de observat – identitar vorbind – în ce conjunctură s-au cunoscut și au venit în contact Lenin și Stalin.

Individualizarea geografică a României

Introducere

Ca toate speciile vii, omul este dependent de locul în care trăiește și care-i oferă suportul necesar existenței și perpetuării speciei. De altfel, locul, spațiul în sens fizic, este elementul fundamental al inserției vieții în ansambluri planetare de orice fel. Timpul însuși (cel cosmic, ca și cel terestru) este o funcție a spațiului. Spunem, despre viteză, că înseamnă parcurgerea unui spațiu într-un anumit timp, dar n-o putem defini în afara spațiului. Kenneth O. Denbigh, în cunoscuta sa lucrare, *Three Concepts of Time* (Springer Verlag, 1981, Berlin), analizează toate relațiile dintre timp și spațiu și toate căile de acces ale omului, descoperite și folosite milenii la rând, la înțelegerea și folosirea acestor relații. Dintotdeauna descoperirea de noi teritorii a însemnat pentru societatea omenească o nouă personalizare a locurilor. Identitar, ca indivizi și ca specie, oamenii aparțin unor locuri anume și sunt modelați de ele. Dincolo de limba folosită, aceasta este ceea ce definește identitatea unui om, unei comunități, unui neam. Suntem români pentru că ne-am născut și trăim în România, cu tot ce înseamnă ea din punct de vedere geologic și geografic (solul și subsolul).

De altfel, toți specialiștii fondatori ai acestor două domenii au judecat ansamblul de studiat ținând

cont de parcursul preistoric și istoric al solului și subsolului. În acest sens, de pildă, numele date pentru desfășurarea în timp și devenirea peisajului și subsolului respectă cu strictețe (și atestă o cunoaștere profundă) a întâmplărilor Timpului. Astfel, de pildă, pe aceste locuri Marea Thetis a fost înainte de Marea Sarmatică, aceasta înainte de Lacul Getic etc. Ceea ce, preistoric și istoric a fost adevărat, deoarece Thetis (fiica lui Okeanos) aparținea Titanilor, prima formă (mitologică, dar prima) de existență a umanității, sarmații au apărut mai apoi, geții și mai târziu. Iar acest mod de așezare geologico-geografică folosind respectatea ordinii evenimentelor preistoriei și istoriei, atât pentru spațiul românesc, cât și pentru cel european (de pildă legate de aquitanian, attic etc.) indică voința fondatorilor acestor discipline de a se așeza cu domeniile lor într-un flux identitar al întregului și de a înfățișa fenomenele geologiei și geografiei arealului românesc ca parte a unui întreg. Ceea ce este absolut remarcabil și păstrează, dincolo de orice fel de fracturi și perioade analizate superficial ale istoriei românești, voința și puterea de a păstra fenomenul identitar ca factor major de apartenență a spiritului românesc la întregul istorico-spațial care l-a prefigurat și l-a trimis mai departe în Timp. Prima și cea mai importantă perioadă a istoriei omenești, când omul a migrat și s-a așezat preferențial în locuri mai favorabile vieții, și-a întemeiat așezări și a dezvoltat societățile numite popoare, a fost Neoliticul. Deoarece moștenim identitatea profundă a acelor vremuri, geo- logia și geografia rămân o componentă a ființei noastre colective. Orice fel de preocupări de civilizație (economice, comerciale, politice, culturale etc.) se leagă de conturul hărții noastre mentale. Acasă înseamnă nu doar limba pe care o vorbim, ci și locul unde ne-am născut. Acestui loc deci, numit România, va să-i dedicăm paginile care urmează.

*

* *

România este situată în Europa, adică în emisfera nordică (boreală) a Terrei, la jumătatea distanței dintre Ecuator și Polul Nord, deoarece linia imaginară trasată matema- tic pe Globul terestru – paralela de 45o Lat. N – trece prin jumătatea de sud a Romă- niei (prin sau în apropierea unor localități mai importante, cum sunt: Oravița, Cheile Minișului, Baia de Aramă, Tg. Cărbunești, Berbești, Băbeni, Mioveni, Târgoviște, Fulga, Glodeanu Sărat, Padina, Bărăganul, Topolog și Jurilovca). Prin partea centrală a țării, în schimb, trece paralela de 46o Lat. N, pe direcția V-E (pe linia mai importantelor localități: Mașloc, Șiștarovăț, Variaș, Săvârșin, Zam, Vărădia-de-Mureș, Vințu-de-Jos, Sebeș – jud. Alba, Agnita, Arcuș-Sfântu-Georghe jud. – Harghita, Vrâncioia, Țifești, Mărășești, Tecuci, Cudalbi, Fârțănești, Măstăcani și Vadul lui Isac din Republica Moldova).

Față de meridianul de referință Greenwich (Marea Britanie), în longitudine, România este situată în emisfera estică a Pământului, prin centrul țării trecând meridianul de 25o longitudine estică (pe linia localităților: Țibău-Cârlibaba, Pasul Grădinița (969 m), Pasul Tihuța (1.200 m), Răstolița, Sovata, Cristuru-Secuiesc, Secuieni, Saschiz, Făgăraș, Recea – jud. Brașov, Dărmănești – jud. Argeș, Pitești, Dobrotești – jud. Teleorman și Roșiorii de Vede). Cele două linii de coordonate geografice (paralela de 46o N și meridianul de 25o E) se intersectează în Podișul Hârtibaciului din Transilvania, la 20 km nord de orașul Făgăraș (între satele Șoarș, Felmer și Văleni din județul Brașov).

Poziția matematică a României este legată și de coordonatele punctelor terestre extreme. Astfel, în latitudine, spațiul național românesc se desfășoară între 43o37'7'' Lat N (în punctul extrem sudic din dreptul orașului Zimnicea-Teleorman) și 48o15'06'' Lat N (punctul extrem nordic, pe cursul superior al Prutului din dreptul satului Horodiștea-Rădăuți-Prut-Botoșani). În longitudine, România se desfășoară între 20°15'44'' Long E (punctul extrem vestic al țării, în vestul comunei Beba-Veche din Timiș) și 29o41'24'' Long E (punctul extrem estic, la țărmul Mării Negre din dreptul orașului Sulina-Tulcea, care este, pe actuala configurație geografică a Uniunii Europene, cea mai estică așezare urbană). Prin urmare, România se desfășoară pe aproape 5o latitudine și peste 9o longitu- dine, având o extensie de 525 km în latitudine și de 740 km în longitudine.

Poziția în latitudine determină o climă temperată, dar extensia pe aproape 5o latitudine determină o durată inegală a zilelor și nopților; astfel, durata cea mai mare a zilei se înregistrează la solstițiul de vară, dar cu durate diferite (în Horodiștea este de 16 ore și 3 minute față de 15 ore și 26 minute la Zimnicea). La fel, ziua cea mai scurtă se înregistrează la solstițiul de iarnă (în cel mai nordic punct durata zilei este de 8 ore, iar în punctul cel mai sudic este de 8 ore și 56 minute).

Poziția în longitudine determină o decalare a răsăritului de Soare față de Sulina cu 8'30'' la Iași, 14'30'' la București, 24'30'' la Cluj și 34' la Timișoara.

Față de punctul central al României (axat pe coordonatele geografice de 46° N și 25° E) distanța până la extremitățile blocului continental european sunt aproximativ egale pe cele trei direcții – vest, nord și est (ceea ce determină calitatea de țară central-europeană, deși multe organisme internaționale și cancelarii guvernamentale consideră țara noastră drept o țară est-europeană). Până la Oceanul Atlantic (pe coastele de vest ale Irlandei și ale Peninsulei Iberice - Capul Roca) distanța este de circa 2700 km, până la Oceanul Arctic (Capul Nord) sunt 2800 km și iar până la limita estică a Europei (Munții Urali) circa 2600 km. Singurul punct extrem mai apropiat este cel sudic (Capul Matapan/Tanairon), situat la o depărtare de circa 1000 km (se poate considera, astfel, o poziție europeană central-sud-estică). Cum limita nordică a Peninsulei Balcanice este Dunărea și România este situată la nord de Dunăre, este de necontestat apartenența țării la domeniul continental european, chiar dacă geopolitic mulți sunt adepții falsei idei că România ar fi un stat balcanic.

România este evidențiată geografic prin trei elemente de referință: Carpații, Dunărea și Marea Neagră. Așadar, România este o țară carpatică deoarece 2/3 din suprafața acestor munți se desfășoară pe teritoriul național și reprezintă coloana vertebrală a reliefului României. Prin altitudinea moderată și mulțimea numeroasă a depresiunilor și văilor (multe din ele fiind transversale), Carpații, împreună cu Depresiunea colinară a Transilva- niei și Subcarpații, adică 45% din suprafața actuală a României (107.740 km2), au consti- tuit nucleul teritorial de formare a poporului român. Având în vedere că 1.075 km din lun- gimea fluviului Dunărea (38% din cei 2.860 km cât măsoară fluviul de la izvor la vărsare) se desfășoară pe teritoriul românesc, între Baziaș și gurile de vărsare de la Marea Neagră, rezultă că România este o țară dunăreană. De menționat că între localitățile Călărași/ Ostrov și Giurgiulești/vărsarea Prutului, pe distanța de 240 km, Dunărea are ambele maluri românești, precum ambele maluri ale brațelor Tulcea (19 km – de la Pătlăgeanca la Tulcea), Sulina – de la Tulcea la Sulina (pe distanța de 63 km) și Sfântu-Gheorghe – de la Tulcea la Sf.-Gheorghe (109/70 km după rectificarea meandrelor). Fluviul nu reprezintă numai principalul colector al rețelei de râuri din țară, dar și cea mai mare arteră naviga- bilă europeană, adevărată axă transcontinentală ce leagă Marea Nordului/Portul Rotter- dam (prin Rin și canalul Dunăre–Main-Rin) de Marea Neagră (prin gurile de vărsare și canalul Dunăre–Marea Neagră de la Cernavodă la Agigea/Năvodari). România este o țară pontică deoarece are deschidere la Marea Neagră (Pontus Euxinus în antichitate), având un litoral pe 245 km, desfășurat de la gura de vărsare a brațului Chilia/marginea nordică a golfului Musura (granița cu Ucraina) până la Vama Veche (în sud, la granița cu Bulgaria).

Prin urmare, teritoriul actual românesc Golfului Musura (granița cu Ucraina) până la Vama Veche (în sud, la granița cu Bulgaria) se individualizează planetar din punct de vedere fizico-geografic drept un teritoriu european (care, din 2007, aparține Uniunii Europene) aflat într-o țară carpato - danubiano - pontică.

Între granițele actuale, stabilite după cel de-al Doilea Război Mondial, România are o suprafață de 238.391 km^2, ceea ce reprezintă o țară (la nivel global) de dimensiune mijlocie, spre limita cu țările mici, dar foarte importantă la nivel european (a douăsprezecea ca mărime în Europa – după Rusia, Franța, Spania, Suedia, Norvegia, Finlanda, Ucraina, Germania, Polonia, Italia și Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord – și a noua ca mărime în Uniunea Europeană, după Franța, Spania, Suedia, Germania, Finlanda, Polonia, Italia și Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord (care însă a finalizat procesul BREXIT pentru 2018).

Granițele actuale ale României au fost stabilite după 1945, când a pierdut teritorii importante din vechiul Regat: în partea de est teritoriul Basarabiei, în partea de nord Bucovina de Nord și în sudul Dobrogei cele două județe din Cadrilater (Caliacra și Durostor).

Vecinii actuali sunt Republica Moldova în est, Ucraina în nord, est și sud-est, Ungaria în vest și nord-vest, Serbia în vest și sud-vest, Bulgaria în sud și Marea Neagră la sud-est.

Cea mai mare parte a teritoriului este limitată de granițe terestre convenționale (1.085 km – 32,6% din total), dar o bună parte sunt granițe fluviale (1.817 km – 58,4%) reprezentate de Prut (de la Tărăsăuți-Ucraina și Oroftiana-Maramureș la Giurgiulești), Tisa (de la Iablu- nivka-Piatra de lângă Teceu-Mic-Maramureș și Teceu-Mare-Ucraina la Hmeliv-Ucraina și localitatea Valea Vișeului -

Maramureș situată la confluența Vișeului cu Tisa), Tur (o mică porțiune de râu, c. 3 km, la vest de Bercu-Nou, jud. Satu-Mare), Mureș (de la Nădlac-Arad și Nagylak-Ungaria până la confluența pârâului Cociohat situată la vest de Pădurea Cenadului, lângă Makó/Macău-Ungaria), Nera (de la Zlatița-Caraș-Severin și Kusić-Serbia până la vărsarea în Dunăre, între localitățile Baziaș - Caraș-Severin și Stara-Palanka-Serbia) și Dunăre (între Baziaș și Silistra-Bulgaria, respectiv Ostrov - Constanța și de la Giurgiulești – Republica Moldova până la vărsarea brațului Chilia, respectiv Gârla Musura în golful omo- nim, de la nord de Sulina-Tulcea) care constituie o limită naturală foarte bine evidențiată din punct de vedere fizico-geografic. Pe alți 245 km (9,0%) granița este fixată pe litoralul Mării Negre. Cu statele vecine, cea mai lungă graniță este cu Republica Moldova (683 km), urmată de Ucraina (649 km), Serbia (646 km), Bulgaria (631 km), Ungaria (448 km) și vecinătatea pontică pe o linie de coastă de la Golful Musura până la Vama-Veche.

Granița cu Bulgaria este formată de Dunăre, din dreptul confluenței cu râul Timoc (situată la circa 5 km în aval de Radujevac/Raduievăț din Serbia), respectiv, între localitățile Pristol (Mehedinți) – Kudelin/Racovița (Bulgaria) și Ostrov (Constanța) – Silistra (Bulgaria) și pe uscat (convențională, în totalitate ca limită administrativ-teritorială sudică pentru județul Constanța) de la Ostrov (pe malul Dunării) până pe litoralul pontic românesc (la 2 km sud de Vama-Veche și la 6 km nord de localitatea bulgară Durankulak/Răcari).

Granița cu Serbia este formată de Dunăre, de la vărsarea Timocului în fluviu (între Pristol – România)/Bukovčea – Serbia) până la Baziaș (România)/Stara-Palanka-Ram (Serbia) și de Nera, de pe malul Dunării, la vărsarea râului Nera până la Zlatița (România)/Kusić (Serbia); urmează apoi pe uscat graniță convențională până la Beba-Veche (România)/Rabe (Serbia)/Küberkháza (Ungaria), de unde începe granița cu Ungaria). Porțile de Fier ale Dunării, porți de control continental, sunt un reper de seamă în parcursul celui mai lung fluviu al Europei, trecerea pe apă este asigurată de ecluze aflate în proprietatea României și Serbiei.

Granița cu Ungaria este aproape în totalitate convențională, de la Beba-Veche la ieșirea râului Tur din țară în dreptul localităților Bercu-Nou din România și Garbolc din Ungaria (în multe lucrări se face confuzia cu punctul de frontieră/vamal de la Halmeu, ca punct final al graniței româno-ungare), întreruptă doar pe 12 km de graniță naturală formată de râul Mureș pe raza orașului Nădlac și a comunei Cenad, până la ieșirea din țară, între localitățile ungare Makó și Kiszombor.

Granița cu Ucraina este formată pe două porțiuni între care se interpune granița cu Republica Moldova. Astfel, în nordul țării, de la Halmeu până la Piatra din România și Iablunivca din Ucraina (unde iese Tisa din zona Maramureșului românesc și intră în Maramureșul "istoric") este o graniță convențională. Tisa, de la intrarea în țară (unde se varsă Vișeul – în zona localităților Hmeliv-Vishivska Dolina din Ucraina) formează graniță naturală pe 64 km. În continuare granița convențională traversează munții Maramureșului, obcinele bucovinene, nordul podișului Sucevei și dealurilor Săvenilor până la Oroftiana în România și Tărăsăuți/Tarasivți în Ucraina, de unde Prutul, pe o mică porțiune (până la Ivăncăuți-Păltiniș pe teritoriul României, Criva în Republica Moldova și Podvirne/Chișla-Saliev în Ucraina) formează graniță naturală. Cursul inferior al Dunării până la primul ceatal al Deltei (Pătlăgeanca) și brațul Chilia formează o altă porțiune a graniței româno-ucrainene (în nordul Dobrogei).

Granița cu Republica Moldova întrerupe pe Prut granița cu Ucraina, până la vărsarea acestuia în Dunăre și o porțiune de 1,8 km la est în aval pe Dunăre, până la Giurgiulești pe malul stâng și Grindu pe malul drept al marelui fluviu (adică avem o graniță fluvială cu Republica Moldova).

De la vărsarea în mare a brațului Chilia/Gârla Musura (în nordul golfului Musura) până la Vama-Veche este litoralul pontic divizat la Capul Midia în două porțiuni: litoralul nordic deltaico-lagunar și litoralul sudic cu faleză. Deși litoralul românesc are o lungime considerabilă, datorită condițiilor geografice mai dificile nu sunt amenajate decât două porturi fluvio-maritime (Sulina și Sfântu-Gheorghe) și patru porturi maritime (Midia-Năvodari, Constanța-Nord, Constanța-Sud-Agigea și Mangalia), dar trebuie remarcată salba de stațiuni balneo-climaterice marine Eforie-Nord, Techirghiol, Eforie-Sud, Costinești, Olimp, Neptun, Jupiter, Cap-Aurora, Venus, Saturn, Mangalia, 2 Mai și Vama-Veche).

Complexitatea cadrului natural din România este deosebită dacă ne raportăm la suprafața țării:

coexistă câmpii deltaice și aluvionare recente cu morfostructuri orogenice străvechi în zona dobrogeano-pontică, unități de deal și de podiș piemontane și dea- luri cu depresiuni subcarpatice, dar și un relief montan pe care s-a format un domeniu alpin ceea ce determină regionare fizico-geografică bine conturată alături de o etajare evidentă a unor componente precum clima, vegetația și solurile. România dispune, grație așezării geografice cu caracter de interferență, de un bio-pedo-climat temperat-continen- tal, raportat la cele patru domenii climatice și biogeografice europene (cel vestic atlantic cu influențe concretizate prin pătrunderi de mase de aer umede în vestul țării, cel estic, adesea cu nuanțe excesive, determinând extinderea vegetației de stepă în Podișul Moldo- vei, estul Câmpiei Române și nordul Dobrogei, cel balcanic sau sudic mai ales în sudul țării prin specii floristice și faunistice și cel scandinavo-baltic sau nordic în nordul Câmpiei Mol- dovei, în Podișul Sucevei și în Carpații Maramureșano-Bucovineni). Varietatea reliefului și a condițiilor climatice conduce la individualizarea unui potențial hidrologic remarcabil, cu râuri carpatice ca obârșie și danubiano-pontice ca debușeu, la care se adaugă învelișul biotic diversificat, dar și învelișul pedologic extrem de favorabil pentru majoritatea cultu- rilor și pentru principalele formațiuni vegetale ale zonei temperate.

Evoluția paleogeografică teritorială și construcția morfosistemului fizico-geografic românesc

Morfosistemul fizico-geografic românesc este constituit din numeroase componente naturale caracterizate printr-o anumită dinamică spațio-temporală, rezultată din evoluția de ansamblu. Actuala configurație morfo-structurală a teritoriului României s-a realizat în timp de-a lungul principalelor ere și perioade geologice și s-a desăvârșit relativ recent, în Pleistocen și Holocen, prin acțiunea conjugată a unor diversificați factori endogeni și externi (exogeni).

Diferitele etape de evoluție paleogeografică păstrează sub forma unui fond moștenit de elemente numeroase componente, cele mai bine "conservate" fiind elementele din componentele abiotice care sunt mai puțin mobile. Elementul fundamental îl reprezintă relieful, care s-a conturat progresiv în timpul geologic prin efortul conjugat al forțelor cosmice, telurice sau de altă natură. Prin urmare, s-au constituit progresiv, în timp și spațiu, mari ansambluri geomorfologice cu o energie potențială deosebită și care, mai apoi, sub acțiunea factorilor externi au fost modelate/nivelate până la distrugerea totală. Aceste mari ansambluri de relief s-au realizat prin cele trei mari categorii de mișcări ale scoarței terestre: mișcări orogenetice (cutare și vulcanism), mișcări epirogenetice și mișcări eustatice.

De-a lungul erelor geologice s-au format și înglobat în sistemul fizico-geografic românesc (elemente moștenite astăzi) următoarele:

– elemente precambriene reprezentate de roci magmatice/metamorfice;
– elemente paleozoice reprezentate de numeroase roci metamorfice, magmatice cât și unele roci sedimentare, mai mult din partea a doua a erei, și sistemul geomorfostructural nord-dobrogean (Munții Măcinului);
– elemente mezozoice reprezentate prin unele roci magmatice și sedimentare (în mod deosebit c ele provenite din calcare și dolomite), iar din Mezozoicul Superior primele structuri carpatice vechi;
– elemente neozoice care definesc/individualizează toate structurile de orogen și o parte din unitățile de platformă, precum și principalele elemente de floră și faună;
– elementele cuaternare care includ toate componentele reliefului glaciar gravat de glaciațiunea pleistocenă, unele forme vulcanice, alături de individualizatele unități joase de relief (podișurile joase și câmpiile).

Din punct de vedere morfostructural teritoriul României este constituit din două mari zone: zona de orogen (rezultată în urma unor cicluri orogenetice care s-au concretizat prin cutarea, înălțarea și metamorfozarea unor roci) și zona de platformă (cu un fundament/ soclu reprezentat de vechi peneplene dure, constituite din roci metamorfice cu intruziuni granitice și o cuvertură sedimentară formată din roci sedimentare, cu o structură monoclinală ori cu o structură tabulară). Principalele unități de relief care aparțin zonei de orogen sunt Carpații, Subcarpații și o parte din Piemontul Getic, la care se adaugă și unele unități de relief care au fost constituite prin mișcări epirogenetice (Depresiunea Colinară a Transilvaniei, Dealurile și Câmpia de Vest). Structurile de platformă sunt

Podișul Moldovei, Câmpia Română și cealaltă parte din Piemontul Getic. Dobrogea de Sud și Dobrogea Centrală sunt incluse în categoria unităților de platformă pentru că aici structurile de orogen proterozoice, caledonice și hercinice funcționează ca arii de cratogen.

Etapa Prepaleozoică corespunde Precambrianului, care este cel mai greu de reconstituit, întrucât lipsesc dovezile directe, respectiv fosilele, în acea perioadă viața nefiind posibilă cel puțin de-a lungul Perioadei Arhaice. Prin fenomene tectono-magmatice rocile și formațiunile vulcanice au fost metamorfozate în cadrul celor trei mari cicluri orogenetice ale acestei ere (karelian, prebaikalian și baikalian). În speță, în Arhaic s-au format roci metamorfice iar în Proterozoic au dominat rocile epimetamorfice. Spre finalul Proterozoicului apar și primele roci sedimentare, dar și primele forme de viață care fac dovada apartenenței la această perioadă geologică. Geomorfosistemul precambrian a fost dominat de componentele abiotice (litologia, relieful) la care se adaugă un înveliș gazos mult diferit de cel actual și o rețea hidrografică cu alte particularități. Elementele biotice au lipsit în cea mai mare parte a timpului, formele incipiente de viață fiind specifice mediului marin doar spre finalul acestei ere.

Pentru teritoriul european primele ansambluri de relief sunt cele pe care le găsim în nordul și estul continentului (soclul/scutul baltic și platforma est-europeană sau rusă).

Pentru teritoriul românesc o importanță deosebită reprezintă platforma est-europeană care astăzi formează soclul unei părți din Podișul Moldovei, la care se adaugă platforme separate geologic pentru Dobrogea de Sud și Dobrogea Centrală cât și pentru actualul teri- toriu al Câmpiei Române (Platforma Est-Europeană se întinde de la marginea Munților Urali spre centrul și vestul Europei, până la marginea Carpaților unde se scufundă sub structu- rile acestui orogen, fiind întâlnită la miazăzi până la malul Nistrului, iar la vest de Nistru formațiunile metamorfice se scufundă progresiv, fiind acoperite de formațiunile sedimentare ale cuverturii). Partea vestică a acestei platforme formează așa-numitul bloc ucrainean situat între Nistru, Nipru și Marea Azov. Pe teritoriul României, existența în fundament a acestei platforme a fost demonstrată prin foraje, rocile componente fiind identificate la adâncimi de 950 m (la Todireni pe Prut), 1.121 m (la Nicolina-Iași), 3.950 m (la Bodești-Neamț, în aria subcarpatică) și de peste 4.500 m (la Frasin-Suceava). Pe linia Plopana-Bacău, fundamentul platformei est-europene este întrerupt, faliat progresiv, situat la adâncimi mult mai mari, motiv pentru care partea centrală a Podișului Moldovei prezintă ca fundament platformic de mare adâncime sub Depresiunea Bârladului. De menționat că în sudul Podișului Moldovei, respectiv la nord de falia Sf. Gheorghe-Oancea, fundamentul este asemănător cu structurile din Dobrogea de Nord, constituind așa-numita Depresiune Pre-Dobrogeană.

Fundamentul platformei vechi est-europene este constituit din roci mezometamorfice, străbătute de intruziuni granitice, dar și din șisturi cristaline (roci epimetamorfice). Această constituție petrografică conduce la faptul că acest vechi fundament s-a constituit în cadrul ciclurilor orogenetice foarte vechi (Arhaicul Superior și Proterozoic).

Cel mai vechi uscat de pe teritoriul României a apărut pe actualul teritoriu al Dobrogei de Sud, unde fundamentul s-a format probabil în urma ciclului orogenetic karelian. Această platformă este separată de cea a Dobrogei Centrale printr-o linie tectonică importantă, respectiv Falia Capidava – Ovidiu.

În Dobrogea Centrală fundamentul platformei îl reprezintă șisturile verzi sub care se află șisturi metamorfice, mai vechi decât cele precedente. Dacă șisturile verzi aparțin orogenezei baikaliene, cele metamorfice s-au format în orogeneza pre-baikaliană. Această platformă este separată de Dobrogea de Nord prin falia Peceneaga – Camena.

Dobrogea de Nord moștenește șisturi cristaline epimetamorfice și mezometamorfice cu unele intruziuni de granite, gnaisuri fapt ce justifică existența unor faze de evoluție mai vechi decât cea hercinică. Dar și în sudul țării, pe teritoriul Câmpiei Române, fundamentul este dat de prezența Platformei Valahe, ca extremitate nordică a Platformei Moesice. Această veche platformă este constituită din șisturi cristaline, generate de orogeneza baikaliană. Soclul este situat la mare adâncime, iar înclinația este de la S la N, afundându-se spre orogenul carpatic.

În teritoriul carpatic evoluția precambriană se materializează prin manifestarea a două cicluri orogenetice: ciclul pre-baikalian și ciclul baikalian. Ciclul pre-baikalian este răspunzător de formarea șisturilor cristaline mezometamorfice (în munții arcului crista- lin din Carpații Orientali – din Munții

Rodnei până în sudul Munților Hăghimaș, pe valea superioară a Trotușului, apoi în Carpații Meridionali – în alcătuirea Munților Făgăraș, Lotru-Cândrel-Șureanu, din sudul Poiana Ruscă și din Semenic precum și în blocul cris- talin Gilău – Muntele Mare, parțial în Codru Moma, Munții Zarandului și zonal în Munții Bihorului din Carpații Occidentali), a micașisturilor, gnaisurilor și amfibolitelor, iar ciclul baikalian din Proterozoicul superior a contribuit la formarea șisturilor cristaline epimeta- morfice (se întâlnesc în masivele cristaline Giumalău, Bistriței, Giurgeului, în timp ce în Meridionali formează o bună parte din Parâng, Retezat – Godeanu, iar în Occidentali în nordul Munților Poiana Ruscă, Munții Dognecei, Munții Almăjului), cuarțitelor, șisturilor grafitoase, șisturilor manganoase, șisturilor sericito-cloritoase.

De-a lungul acestor orogeneze compoziția și structura Terrei erau mult diferite de structura actuală, în condiții de climat variabil, majoritar cald și, cel mai probabil, umed, determinând instalarea unei rețele hidrografice cu debite bogate pe fondul unui relief extrem de variabil.

Cea mai veche eră a vieții, cea Primară, a început printr-o răcire accentuată a climei, fapt atestat de prezența unor formațiuni glaciare datate cambrian, în uscaturile preexistente pe două suprafețe mari de uscat (o suprafață pe teritoriul actual al Podișului Moldovei, iar cea de-a doua situată în sud, în actualul teritoriu al Câmpiei Române și Dobrogei de Sud) și pe care s-a realizat o modelare intensă și transportul unor mari cantități de materiale terigene către bazinele marine. După circa o sută de milioane de ani de evoluție fanerozoică în Cambrian și Ordovician, în Silurian se desfășoară orogeneza caledoniană, care a cutat și înălțat sedimentele din ariile de geosinclinal, cu metamorfozări intense, rezultând cordiliere cu aspect de arc de cerc, concomitent cu exondarea actualului teritoriu al Dobrogei Centrale și de Sud. Pe fondul unui climat cald și umed, alternativ cu secvențe de climă caldă și uscată, catenele caledonice sunt supuse unor modelări intense, dezvol- tând formațiuni sedimentare groase care stau discordant peste șisturile verzi. Odată cu aceste modelări, prin intense fragmentări tectonice și scufundări, se formează un nou geo- sinclinal ce va fi sedimentat, pregătind materialul pentru un nou ciclu orogenetic (ciclul hercinic, care s-a desfășurat în Carbonifer și Permian – ultima sută de milioane de ani ai erei primare). Climatic s-au constatat mari variații, începute printr-o climă rece și înche- iate cu secvențe de climă caldă, în majoritatea timpului fiind umedă, rareori uscată, ceea ce a favorizat dezvoltarea explozivă a unor formațiuni vegetale reprezentate de ferigi arborescente și unele gimnosperme (în special în timpul Carboniferului).

Cutările hercinice au fost asemănătoare celor din ciclul anterior, s-au desfășurat pe o arie foarte largă în spațiul geografic median al Europei, începând din Dobrogea de Nord și terminându-se la Atlantic, pe actualul teritoriu britanic al Scoției. Cutările hercinice, foarte strânse în Dobrogea de Nord, au înălțat orogenul, care devine uscat alipit unităților mai vechi (Dobrogea Centrală și de Sud). Practic această orogeneză a fost însoțită de formarea rocilor cristaline, cu intruziuni granitice, păstrate foarte bine în actualul relief montan din Dobrogea de Nord (Munții Măcinului). Dar și ansamblurile de relief hercinice, în Paleozoicul Superior și Mezozoicul Inferior, au fost puternic fragmentate tectonic, intens nivelate de agenții externi, formându-se roci sedimentare cu proprietăți diferite. Transformări succesive a cunoscut și rețeaua hidrografică, determinate de permanentele modificări ale configurației bazinelor marine și ale teritoriilor de uscat. Din această eră fanerozoică se regăsesc numeroase mărturii litologice ale celor două mari orogeneze reprezentate de roci metamorfice, magmatice, dar și sedimentare, cea mai importantă fiind păstrarea în relief a celui mai vechi ansamblu geomorfostructural la zi, care este cel din Dobrogea de Nord. În actualul spațiu carpatic aceste structuri hercinice au fost distruse în cea mai mare parte a lor păstrându-se doar unele mici grupări teritoriale la nivelul Carpaților Occidentali și al Dealurilor de Vest.

La începutul celei de a doua ere a vieții (Mezozoic), actualul teritoriu românesc se afla în aria de evoluție în regresie a Mării Tethys, situată între plăcile Euroasiatică și Africană. Restrângerea Mării Tethys corespunde cu deschiderea riftului atlantic, când pe teritoriul țării noastre funcționau unele uscaturi paleozoice, alături de bazine marine, cel mai impor- tant geosinclinal fiind situat în actualul spațiu carpatic, a cărui evoluție de început se des- prinde în Triasic (acum are loc faza de evoluție carpatică veche marcată prin mișcările chimerice vechi de înălțare sau de coborâre – epirogenetice – care au amplificat structu- rile de tip horst/graben, caracteristice îndeosebi Carpaților Occidentali, mai ales în Munții Apuseni; se realizează unele culoare tectonice de tip graben, cum sunt: Culoarul tectonic

Reșița-Moldova-Nouă, Depresiunea Hațeg, depresiunile de tip “golf“ din vestul Apusenilor, dar și pe linii de falie din nordul Dobrogei, prin activarea unui magmatism de tip bazic creator al unor importante depozite de diapaze, melafire, lemrofile, etc.). Mișcarea chime- rică va cuta și înălța formațiunile sedimentare din Dobrogea de Nord, fiind însoțită și de fenomene magmatice (ivirile de diapaze de la Niculițel). În final, mișcările chimerice au determinat o înălțare a întregului domeniu carpatic vechi, supunând relieful unor activări subaeriene intense, contribuind la acumularea unor mari cantități de sedimente în bazine geosinclinale. În condițiile unei mări triasice calde și cu adâncimi reduse (epicontinentale), a fost posibilă formarea unor roci puternic carbonatate de tipul calcarelor și dolomitelor.

În Mezozoicul Mediu (Jurasic) mișcările chimerice noi amplifică structurile de tip horst/ graben, îndeosebi în Apuseni. În contrasens, aceste mișcări de înălțare carpatică apuseană au ca reflex producerea unor scufundări majore în actualul spațiu al Carpaților Orientali, unde bazinele marine au caracter geosinclinal în care se acumulează noi cantități de sedimente, iar în mările calde și liniștite sunt întrunite condiții pentru precipitarea altor roci carbonatice (calcarele jurasice). Întreg Jurasicul s-a caracterizat printr-un climat tropical/ subtropical cu alternante sezoane contrastante (aride/umede). În atare condiții termice și pluviometrice, pe uscat se realizează alterări profunde/intense (se dezvoltă scoarțe de alterare de tip bauxitic – cum sunt cele din Munții Pădurea Craiului – sau de tip lateritic, în depozite fine roșiatice depuse în bazinele depresionare periferice – cum sunt cele din Bazinul depresionar al Huedinului ori cele de la Repedea). În sezonul uscat evacuarea materialelor alterate au acumulat sedimentare cu importante depozite fosilifere jurasice.

Cretacicul (Mezozoicul Superior) găsește teritoriul actual al României cu porțiuni de uscat din Platforma Moldovenească, în Dobrogea de Sud și din Platforma Valahă, în Bazinul Transilvan și pe unele teritorii din actualul spațiu al Carpaților Occidentali. Încă din Cretacicul mediu evoluția paleogeografică cunoaște transformări spectaculoase, prin conturarea noului ciclu orogenetic (ciclul alpin) care a contribuit la formarea actualului lanț montan desfășurat din nordul maghrebin al Africii, sudul Europei până în SE Asiei (orogenul alpin sau alpino-carpato-caucazo-himalayan). Acest ciclu va continua și pe tot parcursul erei neozoice, fiind constituit din mai multe faze orogenetice (realizând cutarea șî înălțarea progresivă a principalelor unități morfostructurale din aria de orogen a României cu ample procese de șariaj, în general pe direcția vest-est, prin care mari mase de roci sunt împinse unele peste altele de către forțele tectonice). În partea terminală a Cretacicului, în Dacian, după ultima fază, cea laramică, începe o perioadă mai îndelungată de calm tectonic până în prima parte a Neozoicului. Prin aceste mecanisme se schițează actuala configurație a inelului carpatic, între bazinul transilvan și cel panonic interpunându-se horstul Apusenilor.

Prima fază orogenetică din ciclul alpin este faza austrică ce se realizează în intervalul Apțian-Albian, când s-au cutat și înălțat unele sedimente din bazinele geosinclinale, iar mișcările în cauză sunt răspunzătoare de producerea unor ample șariaje ce au împins unele peste altele șisturile cristaline vechi, rezultând un sistem de pânze de șariaj medio-carpa-tice cunoscute sub numele de dacidele interne. Astfel se crează sistemul pânzelor bucovi-nice din axul cristalin al Carpaților Orientali, format din pânzele infra-, sub-bucovinice și bucovinice, în care șisturile cristaline mezometamorfice vor fi împinse peste cele epimetamorfice mai noi, cum este cazul în aria centrală din Carpații Orientali. În Carpații Meridionali se realizează sistemul de pânze al principalelor grupe de munți cristalini, în sensul că Pânza Getică este translatată peste Autohtonul Danubian (cea mai mare parte din Munții Făgărașului, în ansamblul montan Lotru-Cândrel-Șureanu și din Poiana Ruscă până în Munții Semenicului). În Munții Apuseni se realizează Pânza de Codru, care încalecă peste Autohtonul de Bihor. Pânza de Codru este întâlnită în Munții Codru-Moma, într-o parte însemnată a Munților Bihor până în Munții Zarandului. Pe parcursul acestei faze orogenetice se realizează practic aria morfostructurală cristalină situată de regulă în partea centrală-axială a fiecărei grupări teritoriale montane (masive). Orogeneza a deter-minat încălecarea unor mari pachete de roci, îndeosebi cristaline, unele peste altele, rezul-tând sistemul pânzelor de șariaj. Efectul acestei mișcări tectonice este demonstrat și Sub impulsul forțelor tectonide actuala poziție a unor formațiuni sedimentare de vârstă cretacică.ce, fundamentul cristalin, împreună cu sedimenta- rul aferent s-a deplasat spre est, formând sistemul pânzelor bucovinice din zona crista- lino-mezozoică orientală, iar sedimentarul mezozoic

calcaros formează sistemul pânzelor transilvane. Prin acest mecanism de cutare, înălțare și șariaj s-a constituit practic cea de-a doua arie morfostructurală numită aria cristalino-mezozoică (caracteristică masivelor Rarău, Hăghimaș, Piatra Craiului), situată imediat la est de aria cristalină veche. În urma manifestării orogenetice austrice, aceste morfostructuri prezentau valori foarte mari ale energiei de relief, fapt ce a favorizat intensa denudare a ariilor de uscat rezultate (pe fondul unui climat tropical și subtropical, precipitațiile bogate determinând debite considerabile ale râurilor). În aceste condiții, mari cantități de material detritic au fost transferate în bazinele marine limitrofe contribuind la formarea unor depozite specifice în mari pachete de roci foarte groase de tipul conglomeratelor ce astăzi caracterizează unele formațiuni din flișul intern (conglomeratele de Ceahlău, Ciucaș, Zăganu și Bucegi).

În partea finală a Mezozoicului (Devonian), începe a doua fază orogenetică alpină (faza laramică). Mișcările laramice au definitivat configurația structurală a zonei crista- lino-mezozoice din Carpații Orientali și din sud-vestul Carpaților Meridionali, sistemele de pânze de șariaj au fost împinse mai spre est în Carpații Orientali și spre exterior în Carpații Meridionali. Orogeneza laramică realizează cutarea și înălțarea formațiunilor sedimentare ce aparțin flișului intern, iar prin procese de șariaj cu deversare spre est, contribuie la formarea primei unități cu rang de pânză de șariaj din flișul intern (Pânza de Ceahlău). Efectul cutărilor și înălțărilor austrice și laramice desfășurate pe teritoriul Carpaților a fost reactivarea unor linii de falie, care au favorizat scufundarea unor teritorii carpatice vechi, individualizându-se marile Bazine Marine (Transilvan și Panonic, care, la rândul lor, prin scufundare au fost acoperite de ape marine, fiind supuse unei îndelungi sedimentări în Neozoic) și bazinele depresionare intracarpatice de sedimentare (Depresiunea Petroșani, Depresiunile tectonice Brad, Gurahonț, Tălmăciu).

Până la sfârșitul acestei ere se poate spune cu certitudine că s-a definitivat cea mai veche arie morfostructurală din teritoriul carpatic, ce ocupă o poziție centrală, în cadrul fiecărei catene. Cuprinde un ax cristalin-carpatic constituit din roci metamorfice, în apropierea căruia se poziționează zona cristalino-mezozoică, formată dintr-un fundament cristalin și o cuvertură sedimentară mezozoică, completată de prezența calcarelor și dolomitelor și a fost afectată de ample procese de șariaj, specifice atât axului cristalin cât și zonei cristalino-mezozoice.

Zona cristalino-mezozoică îmbracă forma unui sinclinal mezozoic, suspendat, respectiv înălțat. Este reprezentată în partea centrală a Carpaților Orientali sub forma unui ax cristalin în exteriorul căruia se desfășoară zona cristalino-mezozoică, de la granița de nord a României, până pe valea superioară a Trotușului, unde dispare spre sud sub depzitele flișului carpatic și reapare în munții Perșani, Măgura Codlei și Piatra Craiului. Axul cristalin este caracteristic munțillor Maramureșului, Rodnei, Suhardului, Giumalăului, Bistriței, Giurgeului, pe valea Hăghimașului, până în Muntele Negreu (obârșia Mureșului). Cristalinul mezozoic îmbracă forma unui sinclinal suspendat fiind lipit de axul cristalin al fundamentului epimetamorfic, la care se adaugă și roci sedimentare de vârstă mezozo- ică (ce alcătuiesc depozitul de wildfliș – umplutura sinclinalului mezozoic înățat în mari inversiuni de relief), însă cele mai importante sunt rocile puternic carbonatate de tipul calcarelor și dolomitelor. Rocile sunt ordonate într-o structură de pânză de șariaj (pânzele bucovinice și pânzele transilvane). Această situație caracteristică de sinclinale mezozoice suspendate poate fi întâlnită în masivele Rarău (extins mult până aproape de granița nor- dică prin Munții Obcina Mestecănișului) și Hășmaș/ Hăghimaș (deschis în valea Bistricioarei, Piatra Roșie și se continuă spre sud prin munții Bicazului și Tulgheșului, Hăghimașului și în Culmea Fratele până la obârșia Trotușului și pasul Ghimeș-Făget).

Tectono-structural, morfostructurile cristaline vechi (și cristalino-mezozoice) din Carpații Meridionali încep de la valea Dâmboviței și continuă dincolo de Culoarul Tectonic Timiș-Cerna, în Munții Poiana Ruscă și Munții Banatului. Catenele montane sunt orientate și desfășurate pe direcția V-E, ce funcționează ca sisteme de munți-bloc (denumite și noduri orografice: Făgăraș, Parâng, Retezat-Godeanu-Țarc). Aria cristalină este mult mai bine dezvoltată față de Carpații Orientali, cuprinzând roci epi- și mezo-metamorfice dispuse în pânze de șariaj: Pânza Getică (caracteristică pentru cele mai mari părți din Munții Făgărașului, Lotrului, Cândrel, Șureanu, pentru partea de sud a Munților Poiana Ruscă și în Munții Locvei și Semenic) ce încalecă peste Autohtonul Danubian

(caracteristic Munților Parângului, celor din Grupa Retezat-Godeanu, extinzându-se prin Munții Cernei și Mehedințiului până în Podișul Mehedinți, ca apoi să se dezvolte și în Munții Banatului, cu precădere în cei ai Almăjului, Aninei și Dognecei. Cristalinul mezozoic meridional este com- pletat de vaste suprafețe cu formațiuni sedimentare preponderent mezozoice, având forma unor sinclinale suspendate sau a unor sinclinorii (Buila Vânturarița, Novaci, Polovraci, Tis- mana, Oslea, Câmpu-lui-Neag, Băile Herculane) cu roci puternic carbonatate pe care s-a dezvoltat un impresionant relief endo- și exo-carstic (Grota Haiducilor, Peșterile Cloșani, Epuran, Topolniței, Muierii și Polovraci, Cheile Galbenului, Oltețului, Sohodolului, Buții, Corcoaiei și Țăsnei, întinse lapiezuri și arcade/poduri carstice – cum este Podul-lui-Dumnezeu de la Ponoare-Mehedinți). Periferia nordică și vestică a Munților Șureanu învecinată cu marginea Depresiunii Hațegului dezvoltă o arie carstică deosebită (Platoul Ohaba-Ponor).

Deoarece Carpații Occidentali se caracterizează printr-o intensă fragmentare tectonică determinată de prezența unor falii direcționale și perpendiculare care generează un ansamblu de horsturi și de grabene (cele trei mari culoare tectonice delimitează net Munții Banatului, Munții Poiana Ruscă și Munții Apuseni), la care se adaugă deosebita complexitate litologică. În Munții Poiana Ruscă domină formațiunile metamorfice, în timp ce Munții Banatului sunt exponenții formațiunilor sedimentare de vârstă mezozoică (Munții Aninei și Culoarul Tectonic Reșița-Moldova Nouă, formațiunile calcaroase din Defileul Dunării de la Cazanele Mari și Cazanele Mici și unele sectoare din sudul Munților Poiana Ruscă), în unele locuri sălășluind cu formațiuni sedimentare mai vechi de vârstă Paleozoică (în Munții Banatului). În Munții Apuseni lucrurile se schimbă fundamental, înregistrându-se cea mai mare diversitate și complexitate litologică (în partea de nord funcționează un imens bloc tectonic cu rol de autohton, Autohtonul de Bihor, care apare în ansamblul munților Gilău-Muntele Mare, continuă în nord prin munții Plopiș, Meseș și parțial în Pădurea Craiului, Codru-Moma și Bihorului. Peste autohton sunt șariate rocile metamorfice ce alcătuiesc pânza de Codru, peste care sunt depuse calcare mezozoice (centrul Munților Bihorului, nordul Munților Zarandului, în Codru-Moma, Trascău, Metaliferi, Piatra Craiului) și care sunt depozitarul unui impresionant relief carstic (peșterile Meziad, Scărișoara, Focu-Viu, Urșilor, Vântului, Cetățile Ponorului, Platoul Padiș, Cheile Hăjdatelor).

Mediul climatic de tip tropical umed cu (dar și fără) sezoane contrastante contribuie la o clară etajare a învelișului vegetal existent la acea dată. Modelările subaeriene se desfășoară pe perioadă îndelungată, nivelând morfostructurile mai vechi, realizându-se prima suprafață carpatică de nivelare (cunoscută sub denumirea de Suprafața Borăscu sau peneplena carpatică).

În concluzie, evoluția paleogeografică mezozoică presupune următoarele elemente de referință:

- evoluția carpatică veche, marcată prin mișcări chimerice vechi triasice și mișcări chimerice noi mediu- și superior-jurasice;
- deschiderea unor noi geosinclinale în teritoriul carpatic, sedimentarea progresivă a acestora și formarea unor roci puternic carbonate de tipul calcarelor și dolomitelor;
- manifestarea unor intense înălțări și cutări alpine din primele două faze orogenetice (austrică și laramică), urmate de ample șariaje, care au dus la formarea principalelor unități morfostructurale carpatice crisaline, cristalino-mezozoice (pânzele șisturilor cristaline mezo- și epi-metamorfice) și de fliș intern cretacic (pânzele transilvane/transilvanitele, pânzele bucovinice/dacidele medii și pânza de Cea- hlău/dacide interne);
- schițarea prin scufundare a celor două mari bazine de sedimentare (Bazinul Transilvan și Panonic) a multor depresiuni intramontane cu caracter tectonic;
- conturarea prin modelare subaeriană a primei suprafețe de nivelare carpatice (peneplena Borăscu).

Cea mai nouă eră a vieții (Cenozoic sau Neozoic) cuprinde două perioade inegale ca durată (Paleogenul, de două ori mai îndelungat decât Neogenul) a început printr-o etapă de calm tectonic care a urmat după cele două faze orogenetice cretacice și a durat aproximativ 40–45 milioane de ani, rezultatul fiind o nivelare puternică și continuă a morfostructurilor cristaline dezvoltând progresiv suprafața de nivelare carpatică numită peneplena carpatică (de aceea este caracteristică pentru majoritatea masivelor cristaline din Carpați).

Cea de-a doua parte a Neozoicului găsește unitățile extracarpatice acoperite de apele unor mări

(Marea Sarmatică) sau lacuri (Lacul Getic în sud, Lacul Panonic în vest și Lacul Transilvan în centru). Prin sedimentări intense, urmate de înălțări neotectonice, începând din Miocen, se realizează și formarea ca uscat a unor întinse suprafețe aferente acestor regiuni. Prin înălțarea părții de nord a Platformei Moldovenești începe formarea ca uscat a Podișului Moldovei, concomitent cu retragerea spre sud și sud-est a Mării Sarmatice. Acest fenomen începe din Sarmațian și se continuă inclusiv în prima parte a Pliocenului, ca apoi, întreg teritoriul actual al Podișului Moldovei să devină uscat. Sedimentarea intensă a Bazinului Transilvan, urmată de unele mișcări de înălțare ale fundamentului (Tortonian), determină o retragere a lacului pe actualele direcții ale râurilor Someș și Mureș, prin exondare rezultând progresiv ca uscat, actuala Depresiune Colinară a Transilvaniei (care apare tot spre partea finală a Sarmațianului și ulterior în Pliocen). Prin mecanisme asemănătoare, se transformă în uscaturi și actualele teritorii ale Dealurilor de Vest, unde formațiunile sedimentare miocen-pliocene au fost parțial acoperite cu depozite piemontane. Încă din Sarmațian (Chersonian), se realizează și retragerea apelor din actualul spațiu al Dobrogei de Sud, care redevine uscat, faptul fiind atestat de prezența calcarelor de vârste sarmatice.

Pe parcursul Erei Neozoice se derulează însă și celelalte faze orogenetice caracteristice ciclului alpin. Începutul Neogenului (Aquitanian-Burdigalian sau partea inferioară a Miocenului) debutează cu o nouă fază orogenetică (faza stirică veche, care va dura până în Helvețian-Miocenul Mediu), ce va adăuga noi morfostructuri prin cutări (noi șariaje cu for- marea unor sisteme de pânze de șariaj caracteristice moldavidelor - punerea în loc a pânzei de Ceahlău (prin deversare spre est) și înălțări care au loc în spațiul actual al flișului extern (cazul flișului curbicortical al unității de Teleajen și al pânzei șisturilor negre de Audia). Structural, flișul se prezintă sub forma unor fâșii longitudinale cu particularități distincte (Unitatea de Ceahlău domină sinclinalele mezozoice suspendate Ceahlău, Ciucaș-Zăganu, Bucegi, frecventa concordanță deplină între structura geologică și relief – cum este cel al obcinelor bucovinene) și lățimi variabile (între 25–80 km), cea mai mare lățime înregistrându-se în zona carpatică de curbură, unde flișul este cvasiprezent. Masivele montane aferente flișului est-carpatic sunt Obcinele Bucovinei (Obcina Mare, parțial Obcina Mestecănișului, Obcina Feredeului), Munții Stânișoarei, Tarcăului, Goșmanului, Ceahlău, Ciuc, Nemirei, Berzunți, Vrancei, Întorsurii, Buzăului (Penteleu, Siriu, Podul Calului), Ciucaș, Baiului și Bucegi. Flișul carpatic constituie o unitate bine individualizată la exteriorul axului cristalin-carpatic, de la extremitatea de nord a teritoriului montan oriental până la Valea Dâmboviței (dispare sub depozite mai noi). În aceste condiții, flișul carpatic este caracteristic doar Carpaților Orientali și de Curbură (chiar dacă geografii atribuie grupa Munților Bucegi, datorită asemănărilor geomorfologice, la ramura meridională a Carpaților Românești), dar formațiunile asemănătoare flișului, în alte regiuni carpatice, generează sectoare atipice încadrate geografic în alte domenii morfostructurale. Flișul este constituit dintr-o suită de depozite sedimentare (conglomerate – de Ceahlău, Ciucaș, Zăganu și Bucegi, gresii – de Bistra, Tarcău, Fusaru, Frisaca, Kliwa ș.a., marne, șisturi argiloase, argile) rea- lizate prin depunerea ritmică în mai multe cicluri într-un bazin geosinclinal (cu proprietăți diferite de-a lungul timpului, rezultând entități litologice distincte, separate pe criterii litostratigrafice și cronostratigrafice) care a migrat progresiv spre exterior, începând din Mezozoic până în Miocen, formând serii de unități cu rang de pânză de șariaj, sub forma unor fâșii longitudinale cu lățimi variabile: cele trei unități ale flișului intern (Unitatea de Ceahlău, Unitatea flișului curbicortical sau Pânza de Teleajen și Unitatea de Audia sau Pânza șisturilor negre), apoi Unitatea de Tarcău (flișul extern) și, în fine, Unitatea de Vrancea.

După această fază orogenetică, pe fondul unor condiții climatice și pe relieful rezultat anterior, se instalează o nouă perioadă de calm tectonic, când apare pe teritoriul carpa- tic exondat o rețea hidrografică cu râuri ce aveau debite bogate, ce cărau mari cantități de materiale (nisipuri și pietrișuri) pe care le depuneau în ariile adiacente (în zonele de țărm, al funcționalelor noi bazine geosinclinale) contribuind astfel la apariția unei prime generații de piemonturi sau formațiuni având caracter piemontan, dânca – de pildă – D. Ciungi). Pe exondatul orogen carpatic se instalează condiții pentru formarea celei de-a doua suprafețe de nivelare numită Suprafața Râu-Șes (care a afectat atât masivele cristaline vechi, ca și unele suprafețe din flișurile interne, dar o nivelare mai puțin intensă decât în cazul celei precedente (Borăscu) pentru că timpul de desfășurare a fost mai scurt – circa 15.000.000 de ani. Având în vedere efectele structural tectonice ale mișcării savice vechi, se realizează o

fragmentare tectonică importantă, întrerupându-se formarea complexului de nivelare Râu-Șes, care la rândul ei a fost fragmentată. Până la declanșarea orogenezei stirice noi, care se realizează în Badenian-Miocenul mediu, continuă formarea comple- xului de nivelare Râu-Șes. În faza orogenetică stirică nouă formațiunile sedimentare din flișul extern se cutează și se înalță dezvoltând unitatea de Vrancea și punând în loc pânza de Tarcău. Dar Badenianul se remarcă și prin alte două fenomene tectonice de referință: în avanfosa carpatică, pe actualul teritoriu subcarpatic, în condițiile de mediu lagunar, cât și în bazinul transilvan (fiind mediu lacustru în acea perioadă), are loc depunerea formațiunilor salifere (în special sarea gemă); tot acum debutează vulcanismul neogen, care s-a desfășurat pe parcursul a trei cicluri de erupție, rezultând formarea lanțului vulcanic în vestul și nord-vestul Carpaților Orientali, cu manifestări și în sudul Munților Apuseni.

Din Miocenul mediu (Sarmațian) și până în Romanian (finele Pliocenului/Neogenului) au loc alte patru faze orogenetice ale ciclului alpin, care vor contribui la cutarea și înălțarea ultimelor structuri carpatice și subcarpatice și la edificarea ultimelor sisteme ale pânzelor de șariaj: mișcările moldave și attice (cutarea și înălțarea formațiunilor de molasă din spațiul actual al Subcarpaților Moldovei și punerea în loc a pânzei de Vrancea a flișului extern); mișcările rhodanice și valahe (răspunzătoare de cutarea și înălțarea formațiunilor molasice din Subcarpații de Curbură și Getici, cât și de depunerea în loc a pânzei pericarpatice sau a cutelor marginale) provoacă deformarea în cute largi a formațiuni sedimentare, rezultând structuri de tip cute brahianticlinale (v. formațiunile salifere din Subcarpați), cât și structuri în cute diapire (în cazul formațiunilor salifere din depresiunea Transilvaniei). Prin aceste mișcări orogenetice se edifică toate morfostructurile carpatice și subcarpatice cu structuri în pânze de șariaj, realizându-se progresiv o încălecare a acestor pânze de la vest la est, în Carpații Orientali și din interior spre exterior în cazul Carpaților Meridionali.

Ultima parte a Neogenului (Pliocen) aduce modificări importante la nivelul bazi- nelor de sedimentare din intra- și pericarpatice (din interiorul arcului carpatic sau pe unitățile extracarpatice de platformă), datorită condițiilor pentru formarea de noi generații de piemonturi. Râurile care debușau în marea sarmatică sau în lacurile transilvano-panonice și getic au depus mari cantități de material emers și submers (sub formă de conuri aluviale și delte propriu-zise).

Un alt fenomen deosebit îl reprezintă vulcanismul neogen, care a pus în operă cel mai lung lanț de munți vulcanici stinși din Europa pe aproximativ 400 km, din Slova- cia și vestul Ucrainei, în România fiind munții Oașului, Igniș, Gutin/Gutâi, Văratec, apoi după o întrerupere se continuă la sud de defileul mureșan Toplița-Deda, prin munții Căliman, Gurghiu, Harghita, cu o extensie dincolo de Olt (defileul de la Tușnad) în Ciumatu/Puciosu, local până în Perșani. Acest vulcanism s-a desfășurat în 3 mari cicluri eruptive ca rezultat al fazelor orogenetice ale cutărilor alpine. Erupțiile vulcanice încă în Badenian, urmat de un al II-lea ciclu, în Darmațian Superior-Pliocen Inferior (până în Dacian), din Pliocen Superior, până în Cuaternar Superior. Astfel, cele mai vechi erupții s-au înregistrat în Badenian, prin generarea munților din nord-vestul Carpaților Orientali (Oaș, Igniș), apoi erupțiile au fost din ce în ce mai noi (în Sarmațianul superior–Pliocnul inferior până în Dacian și ultimul ciclu, din Pliocenul superior până în ultima parte a Pleistocenului), mergând progresiv spre sud (Căliman, Gurghiu, Harghita). Cele mai noi erupții sunt cele din sudul munților Harghita. Erupțiile au avut un caracter predominant exploziv, desfășurându-se în mediu submarin rezultând aparate vulcanice edificate prin intercalații de lave cu piroclastite (produse ale activității vulcanice, rezultate prin consolidarea pachetelor de roci vulcanice). Au rezultat structuri vulcanice simple și complexe cu aparate vulcanice terminate cu cratere vizibile, caldeire, dar și platouri vulcanice consti- tuite din aglomerate vulcanice. Aceste activități vulcanice au constituit roci magmatice, dominante fiind andezitele, dacitele și riolitele, iar în ultimele erupții andezitele bazaltice (bazalte) cum sunt cele din Perșani la Racoș (prin care Oltul și-a ferestruit cel de-al doilea defileu al său). Se adaugă pachete de aglomerate vulcanice constituite din consolidarea produselor piroclastice. Formațiuni ale vulcanitelor neogene care au dus la un adevărat mozaic de roci se află și în Munții Metaliferi, o mică parte a Munților Trascăului și o parte a Munților Zarandului (masivele Highiș, Drocea).

Între zonele vulcanice și la marginea lor, pe un fundament cristalin puternic fragmentat, cu suprapuse formațiuni asemănătoare flișului (denumit fliș transcarpatic constituit din conglomerate, gresii, marne, argile, rar calcare, depuse în bazinele marine situate la vest de axul cristalin carpatic,

străbătute de corpuri cu caracter subvulcanic consolidate la diferite adâncimi în scoarța terestră), au fost generate, post-vulcanic sau concomitent, unități morfostructurale de sedimentar vulcanogen, ca unități de tranziție, având caractere de fliș cât și caractere ale munților vulcanici. Numeroase corpuri subvulcanice (unele de dimensiuni impresionante – Heniu, Măgulița, Dosu-Zâmbroaiei, Măgura, Someșul Mare-Bârgău, Hudin, Țibleș) au fost ulterior scoase la zi prin eroziune selectivă și îndepărtarea cuverturii sedimentare de deasupra. Acestea sunt situate în două mari sectoare: Sectorul Țibleș-Bârgău (care face legătura dintre munții vulcanici din estul Transilvaniei) și Sectorul Munților Metaliferi, unde apar formațiuni flișoidale-cretacice și neozoice, rolul dominant revenind formațiunilor jurasice calcaroase (formațiunile flișului sunt străbătute de corpuri subvulcanice de tip ofiolitic, de formațiuni eruptive de vârstă neozoică, în urma erupțiilor vulcanice; a rezultat o arie complexă cu fundament cristalin și cu formațiuni sedimentare jurasice, cretacice și neozoice la care se adaugă unele ofiolite și banatite de vârstă cretacică. Pe lângă modificările de ordin geomorfostructural, neozoicul presupune și importante transformări ale celorlate componente teritoriale; astfel climatul a fost preponderent cald de factură tropicală sau subtropicală/ mediteraneeană, dar cu secvențe hidrice majore, fapt ce a permis instalarea unei rețele hidrografice deosebit de bogate în spațiul geografic al orogenului. Din această perioadă, se păstrează și cele mai vechi cursuri de ape, respectiv pe același traseu, cum este cazul Bistriței moldave. Învelișul vegetal a fost deosebit de complex, suferind însă transformări în funcție de regimul precipitațiilor. Din aceste perioade nu se mai păstrează decât unele specii, așa cum sunt cele relicte-terțiare, respectiv de climă caldă (exemplu, Nymphaea Lotus Thermalis de pe lacul Pețea).

Era cuaternară corespunde etapei în care s-au încheiat mișcările orogenetice carpatice, iar ca durată (1,85 mil. ani) nu a putut pretinde mari modificări ale componentelor geologice ci mai degrabă pe alte componente geografice ale spațiului românesc. Astfel, pe întreg parcursul ei au loc mișcări neotectonice care au contribuit la înălțarea generală a terito- riului, îndeosebi a blocului carpatic (în unele sectoare, cum este cel meridional – Munții Făgăraș, înălțarea a ajuns până la 1000 m).

Datorită efectului combinat al înălțărilor și al sedimentărilor intense, se realizează progresiv ca uscat, actualele depresiuni intramontane și submontane (prin retragerea apelor din depresiunile intramontane, rezultă câmpii netede intramontane: depresiunile Giurgeului, Ciucului, Brașovului, Rădăuți, Făgărașului) și întreg teritoriul de orogen carpatic devine uscat. În teritoriile extracarpatice din vestul țării și din sud și sud-est funcționau domenii lacustre (Panonic și Getic). Datorită sedimentărilor intense și mișcărilor prepon- derente de înălțare, pe parcursul Cuaternarului (mai ales în Pleistocen), aceste lacuri sunt intens sedimentate/colmatate, devenind uscaturi. În vestul țării, retragerea are loc de la est spre vest, lacul panonic fiind drenat spre Tisa și Dunăre. În partea de sud a României, retragerea lacului getic se realizează de la nord la sud, iar apoi de la vest spre est, fapt atestat de orientarea rețelei hidrografice curgătoare, dar o retragere neuniformă și discontinuă, constatându-se o serie de reveniri ale liniei de țărm, pendulărilor mișcărilor tectonice. În final, se individualizează ca uscat, actualul teritoriu al Câmpiei Române, în paralel și actuala configurație a rețelei hidrografice din sudul țării, văile respective fiind din ce în ce mai noi, cu cât înaintează spre Dunăre.

Concomitent, se individualizează și actualul curs al Dunării, care se instalează pe o serie de linii tectonice pentru ca, ulterior, să capete o direcție estică; astfel apele fluviului au fost împinse progresiv spre sud datorită aportului indus de râurile carpatice (fapt confirmat și prin orientarea unor cursuri actuale de apă: râul Călniștea, Sabar sau Mostiștea au văi foarte largi; configurarea paralelelor râuri din luncile Jiului și Oltului – Jiețul și Sâiul – sunt exemple concludente). În aval de Silistra, Dunărea, din ce în ce mai nouă, își schimă iarăși direcția (spre nord, de data aceasta, pe o serie de linii tectonice ce separă Platforma Valahă de Dobrogea Centrală și de Sud), pentru ca în aval de Galați să se constate o schimbare de direcție (Cotul Pisicii), Dunărea realizând traseul prin sectorul Oancea – Sfântu-Gheorghe. Formarea progresivă a Dunării se explică și prin numărul tot mai mic de terase fluviale, de la ieșirea Dunării din defileul carpatic (unde sunt opt terase), până la Galați (care scad la patru-cinci, ajungînd în Câmpia Brăilei la numai două terase), dar se explică și prin par- ticiparea la o mișcare tectonică mult mai profundă de derivă a continentelor, care face ca Marele Rift African să cotească și el spre dreapta (ca și Dunărea), întâlnind masa muntoasă a Anatoliei și ajungând astfel până la Lacul Balkash, în miezul Asiei.

Partea din nord-est a Câmpiei Române (câmpia Siretului inferior) este cea mai nouă pentru că aici apele lacului s-au păstrat până în Holocen, datorită mișcărilor de subsidență, caracteristice acestui teritoriu grefat pe avanfosa predobrogeană. O altă dovadă, o constituie altitudinile foarte joase (sub 10 m), cât și existența micului lac Măvineni (mic rest al lacului cuaternar) constituie dovezi incontestabile ale acestui fenomen morfogenetic. La începutul Holocenului teritoriile actualelor câmpii de bază devin uscaturi, fiind configurate/frag-mentate de către rețeaua hidrografică ce va căpăta aspectele actuale. Pe parcursul Holocenului (de altfel, în ultimii 5000–7000 de ani) se realizează și cea mai nouă porțiune de uscat a României – Delta Dunării, datorită sedimentării imense a unui vechi golf marin pontic (în același perimetru de timp când clima întregii Mediterane de Est s-a schimbat, au apărut Marea de Marmara și Strâmtoarea Dardanele (după numele triburilor de traci dardani), iar mai apoi (în ultimii 1000–1500 de ani), datorită prezenței cordoanelor nisipoase /perisipuri, se realizează și închiderea actualului spațiu lagunar Razelm - Sinoe - Gulovița - Zmeica.

Pe întreg spațiul terestru românesc, în Cuaternar modelarea subaeriană a reliefului preexistent este preponderentă, definitivând aspectul reliefului din zilele noastre. Mecanismul evoluției subaeriene a fost însă diferit, fiind condiționat de componenta climatică a mediului. Astfel, pe cea mai mare parte a timpului geologic cuaternar (în Pleistocen), clima înregistrează câteva perioade de răcire accentuată (cu acumulare de gheață permanentă), astfel încât, în munții mai înalți (în general, la peste 1700–1800 m) se realizează o modelare glaciară, iar în ariile mai joase, o modelare perigl aciarară. Datorită modificărilor climatice, învelișul biotic suferă mari transformări prin îndepărtarea formațiunilor vegetale termo- și mezo-termofile (în perioadele glaciare, majoritatea teritoriilor având o vegetație asemănătoare tundrei), în timp ce în perioadele periglaciare s-au constatat reve- niri ale principalelor formațiuni vegetale, ce se apropiau de aspectul fitomorfologic actual. Această alternantă schimbare s-a realizat și din punct de vedere pedologic, solurile din perioadele interglaciare fiind distruse în perioadele glaciare.

Pe parcursul Pleistocenului s-au succedat o serie de schimbări climatice, înregistrându-se câteva perioade de răcire accentuată a climei (perioade glaciare). Astfel, dacă pe parcursul Neozoicului, climatul a fost preponderent cald, de factură tropicală și subtropicală, la începutul Cuaternarului se înregistrează o mare și bruscă schimbare de climă, ce devine subpolară/polară, determinând o avansare rapidă a calotei glaciare arctice până la latitudini temperate în imediata vecinătate a teritoriilor românești. În ariile montane, perioadele glaciare au coincis cu instalarea ghețarilor montani de diferite tipuri și dimen- siuni. Pe baza studierii glaciației din teritoriul alpin au fost identificate patru mari peri-oade de răcire a climei (perioade glaciare), care au primit denumirile unor văi glaciare de pe clina nordică a Alpilor Bavariei: Günz, Mindel, Riss și Würm, când s-au constatat dezvoltări deosebite ale ghețarilor de circ și vale cu depresiuni și morene. Între perioadele glaciar, clima a revenit la parametri asemănători zonei temperate, existând, prin urmare, trei mari perioade interglaciare.

Pentru prima fază glaciară (Günz), în România nu există dovezi concludente. Este caracterizată printr-o răcire accentuată a climei, cu temperaturi medii anuale de apro- ximativ 9–10oC în zonele joase, ajungând la aproximativ –6...8oC (la circa 1000–1500 m altitudine), în regiunile înalte, în aceste condiții termice, precipitațiile au fost majoritar solide, existând posibilitatea acumulării zăpezilor veșnice, cu transformarea în ghețari de firn, de nevé sau montani propriu-ziși. Acești ghețari s-au putut forma doar în regiunile montane înalte, la peste 2000 m altitudine. Cea mai mare parte a teritoriului țării a evoluat atunci, în condițiile unei vegetații de tundră, ceea ce a determinat o intensă modelare periglaciară a teritoriului. A urmat o perioadă de încălzire, dar cu precipitații modeste chiar cu iz de ariditate, realizându-se o intensă modelare subaeriană, cu deplasarea mate- rialelor erodate din domeniul montan spre spațiul extracarpatic, existând condiții pentru formarea unor depozite superficiale și a unor terase fluviale.

Cea de-a doua perioadă de răcire corespunde fazei glaciare Mindel, când s-au format ghețari de circ și de vale în munții înalți, fapt dovedit de păstrarea în munții Rodnei a unor morene terminale. În restul teritoriului, mediul climatic era cel periglaciar, fapt atestat de existența a două faze de modelare periglaciară în ariile intermediare și joase de relief. Finalul acestei faze presupune o încălzire a climei, care a devenit mai caldă, dar mai umedă decât cea actuală, condiții în care teritoriul țării este repopulat cu formațiuni forestiere (formându-se un înveliș de sol bine individualizat), în ariile joase ale țării fiind

întâlnite păduri de quercinee și ulmi. Modelarea subaeriană a permis formarea de noi depozite superficiale, detașându-se noi terase.

A treia răcire a climei a dus la formarea ghețarilor montani de circ la altitudini de peste 1850 m în nordul țării și la peste 2000 m în Carpații Meridionali. Acești ghețari de circ s-au continuat pe versanți cu ghețari de vale, care au lăsat urme evidente, dar și depozite morenaice concludente. Restul teritoriului a corespuns unui mediu bioclimatic de tundră, specifice fiind fenomenele periglaciare. Cum apa meteorică se păstra mai mult în stare solidă, râurile aveau debite mici, determinând nivelul Mării Negre la100-200 m sub cel actual. A urmat o încălzire climatică de mai scurtă durată, iar condițiile climatice erau asemănătoare cu cele din Dobrogea de azi (precipitații de circa 350–400 mm/an).

Ultima fază glaciară a început acum 95.000 de ani și s-a sfârșit – pe teritoriul României – în urmă cu circa 10.500 de ani, prin așa-numita Mica Glaciațiune, aceea care a lăsat urme clare și în civilizația omenească (locuirea în peșteri). Ea a avut două stadii (cel mai puternic fiind Würm-2, când nivelul foarte coborât al Mării Negre se situa la sub 130 m de nivelul actual). Ghețarii de circ (instalați la peste 1800 m în Munții Maramureșului și la peste 2000 m în Meridionali), continuați cu cei de vale, în fața acestora realizându-se depozite morenaice de acumulare, au lăsat urme întâlnite în toate masivele înalte din Carpații Orientali (Călimani, Suhard, Maramureșului, Rodnei), dar mai cu seamă în Carpații Meridionali (unde se întâlnesc adevărate complexe glacio-morfologice). Restul teritoriului a evoluat în condiții periglaciare bioclimatice, fiind distruse solurile și îndepărtate formațiunile vegetale forestiere. Holocenul (actual) este relativ recent la scară geologică, instalat odată cu dispariția ghețarilor pleistoceni, printr-o creștere spectaculoasă de temperatură medie climatică (cu 8–15ºC). Această încălzire a dus la retragerea progresivă a calotelor glaciare din emisfera nordică, până la poziția lor actuală. Înteritoriile montane mai joase (Carpații), de la latitudini medii, dispar ghețarii. Pe parcursul ultimilor ani, climatul cu factură temperată a cunoscut perioade mai calde ori mai răcoroase, mai umede ori mai uscate, motiv pentru care învelișul vegetal a suferit numeroase schimbări structurale și spațiale/areale. În funcție de aceste fluctuații termice globale au fost determinate pentru holocen următoarele stadii: tardiglaciar, preboreal, boreal, atlantic și subatlantic. Începând cu secolul al XVI-lea, climatul cunoaște o ușoară fază de răcire, cu un maxim centrat spre mijlocul secolului XIX, perioadă cunoscută cu numele de Epoca Medie Glaciară (Mica Glaciațiune). După consumarea acestei perioade mai reci, climatul general cunoaște o serie de mici oscilații numite ciclicități termice și pluviometrice. Astăzi discutăm despre o tendință de încălzire globală, ceea ce determină un regres al ghețarilor montani și a calotelor glaciare; se constată și o tendință ușoară de aridizare, ca efect al despăduririlor masive și al creșterii dioxidului de carbon eliberat în Înultimle douatmosferă din activitățile antropice.ă milioane de ani pământurile românești au fost supuse unor repetate mișcări epirogenetice denumite mișcări neotectonice, care s-au produs după consumarea fazei orogenetice valahe. Sunt mișcări relativ noi, produse așadar pe parcursul Pleistoce- nului și a Holocenului. Mișcările în cauză sunt mișcări de ridicare (mișcările pozitive), dar și mișcări de coborâre (mișcări negative), realizate cu un caracter compensatoriu, însă în majoritatea cazurilor au fost realizate mișcări pozitive. Cercetările geofizice indică o înălțare aproape generalizată a Carpaților cu până la 1000 de metri în unele locuri (în munții Făgărașului, de exemplu, din Carpații Meridionali). Ritmul acestor mișcări neotec- tonice de înălțare a fost din ce în ce mai mic de la axul cristalin carpatic spre exterior, cu ritmuri și intensități diferite, existând perioade de stagnare sau poate chiar de regres. Constatarea se bazează pe faptul că aceste mișcări nu puteau fi uniforme ținând cont de ritmul înălțărilor actuale (partea de nord a Carpaților Orientali înregistrează un ritm mediu anual de înălțare de 4–5 mm/an, în timp ce în zona flișul lui valorile scad până la 2- 3 mm/an, valoare care se constată și la nivelul Carpaților Curburii sau celor Meridionali; la periferia Carpaților Orientali, valorile se diminuează până la 1–2 mm/an, mișcare cu valori identice și pentru Munții Banatului ori Munții Apuseni). Acest lucru certifică ritmul înălțărilor neotectonice ca inegal, cu perioade cu înălțări mai lente dar și perioade cu stagnări. De-a lungul Pleistocenului au existat și mișcări compensatorii de coborâre (negative) inclusiv în ariile unor depresiuni intramontane, contribuind la o intensă sedimentare a lor, spre finalul intervalului, mișcările de coborâre fiind condiționate de deplasarea pe verticală a soclurilor înconjurătoare mai rigide. Caracterul compensatoriu al mișcărilor neotectonice este evidențiat în depresiunea Giurgeului, unde jumătatea sudică se prezintă sub forma unei vaste câmpii intramontane,

fundul depresiunii fiind plat (datorită unor mişcări de scufundare), iar jumătatea nordică a acestei depresiuni a cunoscut pronunțate mişcări de înălțare (conducând la exondarea unor mai vechi formațiuni metamorfice ori vulcano-sedimentare, aspectul reliefului fiind cu totul diferit, depresiunea având un relief colinar cu aspect de podiş). Un alt exemplu tipic îl reprezintă Platforma Moldovenească, a cărei părți nordice au fost supuse unor mişcări pozitive mai intense și de lungă durată, încontinuu, rezultând o înălțare pronunțată şi o exondare timpurie, în comparație cu partea sudică, unde înălțările au fost mai lente ori au lipsit, sedimentarea fiind continuă și îndelungată. În prezent, măsurătorile geofizice indică pentru aceste regiuni moldave valori de 2–3 mm/an (în nord) şi de 1–2 mm (chiar stagnare, în sud).

Această înălțare de mari ansambluri morfostructurale a determinat accelerarea ero- ziunii și evoluția rețelei hidrografice prin adâncirea substanțială a propriilor văi. În aceste condiții, au fost erodate și transformate mari cantități de materiale, transportate din zonele înalte spre cele periferice mai joase. Energia de relief a contribuit și la o adâncire a văilor, în momentele dinamice tectonice sau la detașarea unor nivele de terasă, în momen- tele tectono-erozive de calm relativ. În perioadele în care sensul mișcărilor de înălțare a fost mult mai slab exprimat, ori dimpotrivă s-au produs mișcări de coborâre, s-a realizat o sedimentare a luncilor și îngroparea unor soluri.

Caracterul compensatoriu al mișcărilor este scos în evidență de prezența unei vaste arii de subsidență în sudul Platformei Moldovenești. În cealaltă arie tectonică din interiorul arcului carpatic (bazinul transilvan) au intervenit numeroase schimbări ale sensului mișcării determinate de evoluția geotectonică a domeniului carpatic. Această stare tectonică a contribuit la dispariția lacului transilvan și la exondarea întregii arii depresionare intracarpatice (măsurările geotectonice indică înălțări de până la 2 mm/an).

Pe o bună parte a perioadei Cuaternarului s-au constatat mișcări negative și în partea vestică a Carpaților Occidentali, fapt indus de sedimentarea intensă a lacului panonic. În Câmpia Română ritmul și sensul mișcărilor neotectonice s-au modificat continuu, determinând o sedimentare mai pronunțată a părții nordice și vestice a câmpiei, fapt argumentat de direcția de curgere a râurilor și de miile de metri grosime a pachetului sedimentar din zona Siretului inferior. La nivelul câmpiilor au fost sectoare în care mișcările au fost în general negative, pe care s-au individualizat arii de subsidență (câmpiile Timișului, Crișului reunit, Someșului inferior, importanta arie de subsidență situată la est de râul Argeș în sectoarele Titu-Gherghița-Buzău cu maximum de subsidență în Câmpia Siretului Inferior). Timpurile prezente indică pentru sudul și vestul Câmpiei Române o mișcare de înălțare de până la 2 mm/an, pentru ca în unele sectoare centrale mișcările să tindă spre zero, existând și sectoare unde coborârea tectonică atinge valori medii de circa 2 mm/an (cum este cazul regiunii de nord-est a Câmpiei Române, respectiv Câmpia Siretului Inferior).

O situație tectonică actuală particulară o reprezintă teritoriul dintre Dunăre și mare cu mișcare tectonică pozitivă, unde Dobrogea de Sud înregistrează cea mai mare intensitate medie a mișcărilor de înălțare (circa 4–5 mm/an) , iar Dobrogea Centrală și de Nord au o mișcare net mai înceată (1–2 mm/an).

Cuaternarul reprezintă însă era de apariție a civilizației umane, iar mai apoi, pe parcursul Holocenului, se înregistrează și principalele evoluții ale teritoriilor românești. În perioada actuală, rolul omului crește spectaculos, ajungând să contribuie semnificativ, la rândul lui, în modificarea unor componente fizico-geografice.

Unitatea geosistemică a reliefului, rețelei hidrografice, a componentelor biopedoclimatice și complementaritatea zonelor

După structură – adică după modul de așezare a stratelor pământului – aproape jumătate din suprafața țării (munții, Subcarpații, Dobrogea de Nord, Podișul Mehedinți și unele dealuri), cuprinde strate cutate (zone de orogen) cu relief mai semeț și pante mai accentuate; cealaltă parte, în genere mai joasă (majoritatea ținuturilor deluroase și cele de câmpie), este alcatuită din strate orizontale sau

aproape de orizontală (zone de platformă). Faptul se răsfrânge în aspectul formelor de relief şi în răspândirea multora din resursele miniere ale ţării.

Ca element esenţial al teritoriului României, relieful se caracterizează prin trei trăsături majore: varietate de peisaj, proporţionalitate şi dispunere simetrică, în amfiteatru, a terenurilor faţă de lanţul carpatic. În mijlocul ţării se află Depresiunea Transilvaniei, înconjurată de cununa Munţilor Carpaţi, în exterior se dispun: subcarpaţii, dealurile şi podişurile, iar la margini câmpiile şi, spre Marea Neagră, Podişul Dobrogei şi Delta Dunării.

Proporţionalitatea dintre treptele mari de relief rezultă din distribuţia lor: 35% munţi, 35% dealuri şi podişuri, 30% câmpii şi lunci.

Reţeaua hidrografică reprezintă alt element de unitate geografică, a cărui infăţişare, circulară pe margini (Dunărea, Prutul şi, pe o mică porţiune, Tisa, radială în interior, creează o drenare spre periferie a râurilor ţării noastre. Ferestruind munţii, râurile au creat văi transversale, în lungul cărora căile de comunicaţie asigură legăturile transcarpatice.

În ansamblu, teritoriul ţării noastre ocupă o suprafaţă de 238 391 km².

Diversitatea reliefului şi structurii geologice s-a rasfrânt şi în diferenţierea resurselor naturale de la o zonă la alta. Sub raport economic s-au creat curenţi de materii prime, produse industriale şi fluxuri de forţă de muncă între diferite regiuni ale ţării, generând locuri de concentrare a populaţiei şi a activităţii umane: oraşele.

Caracterul unitar al teritoriului ţării noastre rezultă aşadar din îmbinarea armonioasă a elementelor naturale şi antropice într-o asociaţie de elemente care se completează reciproc. Se poate spune că această unitate geografică complexă a teritoriului României a creat condiţii favorabile dezvoltării unităţii etnice, lingvistice şi continuităţii multimilenare a poporului român.

Clima României

Clima teritoriului României se caracterizează printr-o mare diversitate spaţială, aspect condiţionat de specificul acţiunii factorilor genetici ai teritoriului. Acţiunea acestora depinde de aşezarea pe latitudine şi pe continent, de poziţia faţă de principalii centri de acţiune atmosferică. La aceştia se mai adaugă influenţa exercitată de factorii geografici locali, în special de relieful carpatic. Prin aţezarea pe glob, la 45° latitudine nordică, ţara noastră beneficiază de un regim radiativ moderat. În funcţie de extinderea pe latitudine, conformă cu deschiderea maximă a unghiului de incidenţă egală cu 4°38', radiaţia solară maximă se caracterizează printr-o distribuţie zonală, perturbată insă, in cazul valorilor reale, sub acţiunea factorilor geografici locali. Prin aşezarea pe continentul european, ţara noastră se găseste în zona de interferenţă a acţiunii Anticiclonului Azoric, vara, şi a Anticiclonului Siberian, iarna, ale căror dorsale înaintează pană la linia Carpaţilor. În unele cazuri dorsalele respective se unesc, formând un brâu de mare presiune. Frecvenţa crescută a acestor dorsale pe continent la latitudini medii, asigură persistenţa unui câmp maxim baric deasupra teritoriului României. De o parte şi de alta a axului orientat aproximativ de la sud-vest spre nordest, de-a lungul căruia se extind ariile celor doi anticicloni, se situează arii depresionare importante: cea islandeză şi cea mediteraneană, ţara noastră găsindu-se într-o zonă de convergenţă a traiectoriilor ciclonilor mobili desprişi din acestea. Variaţiile sezoniere ale câmpului baric determină alternanţa şi schimbarea bruscă a maselor de aer atlantic şi continental.

Relieful carpatic barează sau deviază înaintarea maselor de aer. În funcţie de aceste procese, schimbările de vreme sunt mai pronunţate, mai rapide în regiunile extracarpatice şi mai lente în interiorul arcului carpatic. În acelaşi timp, în funcţie de particularităţile circulaţiei atmosferice în zona ţării noastre, climatul acesteia are caracter de tranziţie de la climatul de tip oceanic spre cel de tip continental. Acest fapt este ilustrat în special de creşterea continuă a amplitudinilor termice şi scăderea cantităţilor de precipitaţii în estul Carpaţilor faţă de partea vestică. Scăderea precipitaţiilor este cauzată în mare parte de prezenţa obstacolelor muntoase întalnite în cale de către masele de aer oceanic.

Radiaţia solară, sursa energetică primară a dezvoltării proceselor geofizice şi biologice, ajunge la suprafaţa terestră sub forma radiaţiei directe şi difuze.

Radiaţia solară directă, componentă esenţială a bilanţului radiativ şi sursa principală de căldură pentru suprafaţa terestră, determinând în sudul ţării, pe relieful cvasiorizontal al câmpiei, medii anuale

ale radiației directe de 70 – 75 kcal/cm^2, ca în nordul țării valorile să scadă la circa 65 kcal/cm^2/an. În anotimpul rece, piscurile înalte carpatice pot primi un surplus de energie solară directă deoarece, fiind situate deasupra norilor stratiformi, acestea rămân în mod frecvent însorite.

Radiația solară difuză este condiționată de nebulozitate și de opacitatea atmosferei. Pe timp senin, la orele amiezii, acest tip de radiați reprezintă doar a cincea parte din radiația directă. La solstițiul de vară, în timpul amiezii, valorile radiației difuze sunt cele mai mari (0,25 cal/cm^2/min iar la solstițiul de iarnă, drumul parcurs de razele solare prin stratul de nori este mult mai lung decat la solstițiul de vară și astfel radiația difuză înregistrează cele mai reduse valori.

Radiația globală (compusă din radiația directă și radiația difuză) inregistrează pe teri- toriul României cele mai mari valori medii anuale în zona litorală pontică (132,5 kcal/cm^2), cele mai mici valori medii anuale fiind sub 110 kcal/cm^2, respectiv în zonele de munte. În cursul anului, radiația globală înregistrează valori diferite. Iarna, când zilele au o durată redusă iar timpul noros are frecvență mare, sumele lunare ale radiației totale sunt cele mai mici din an. Valorile cele mai mari ale radiației globale se înregistrează in iulie, cand predomină tim- pul senin, cu diferență evidentă între cele sudice față de cele nordice (unde sunt mai mici cu 20–25%). În regiunea de munte, în sezonul rece, valorile radiației globale sunt mai mari ca la câmpie deoarece culmile munților se situează deasupra norilor și rămân adesea descope- rite. Vara, când culmile sunt umbrite de norii cumulus în cea mai mare parte a zilei, sumele radiației globale sunt mai mici ca la câmpie. În depresiuni și pe văile adânci, sumele lunare ale radiației globale se mențin reduse iarna, deoarece persistă ceața și norii de tip stratus.

Radiația reflectată și albedoul sunt condiționate de caracteristicile fizice ale suprafeței terestre. Iarna, la amiază, albedoul atinge cele mai mari valori (57–70 %) datorită stratului de zăpadă, în timp ce vara albedoul atinge cele mai mici valori (sub 30 %), deci condițiile meteorologice modifică valorile albedoului în timpul anului ca și învelișului vegetal care este mai mic primăvara și mai mare vara și toamna, când plantele ajung la maturitate sau când îngălbenesc frunzele. Solurile de culoare închisă, proaspăt arate și umede au un albedou redus (5–7 %), iar solurile de culoare deschisă (nisipurile, sărăturile) au un albedou mult mai mare (30–40 % și respectiv 25–45 %).

Bilanțul radiativ este condiționat de caracteristicile fizice ale suprafeței active. Valorile acestuia au o distribuție teritorială neuniformă și sunt foarte variabile în timp. În partea sudică a țării valorile anuale ale bilanțului radiativ ating 40–50 de mii de cal/cm^2 iar in partea nordică este de 35–40 cal/cm2. Pe culmile carpatice la altitudinea de peste 2 000 m, unde stratul de zăpadă se menține mai mult de 200 zile pe an, valoarea anuală a bilanțului radiativ se apropie de zero sau este negativă. În anotimpul rece, când radiația efectivă depășește, în general, pe cea absorbită, bilanțul radiativ are valori negative.

Clima teritoriului românesc se caracterizează printr-un grad mare de variație, consecință directă a circulației generale a atmosferei. Teritoriul Romaniei, prin poziția sa geografică în zona de interferență a maselor de aer tropicale cu cele polare, se găsește sub influența directă a marilor sisteme barice care acționează în toată Europa (Anticiclonul Azorelor – caracteristic tot timpul anului), dar cu o intensificare în sezonul cald al anului, un anticiclon de origine dinamică, energia provenind din aerul cald subtropical, care pătrunde la latitudinile arhipelagului Azorelor prin păturile de mijloc ale atmosferei; Ciclonul islandez sau minima islandeză generat și activat de curenții reci polari, acționează tot cursul anului ca și anticiclonul Azoric (cu care se interacționează într-o reciprocitate inversă), dar nu are o prezență zilnică. Acțiunea sa este strâns corelată cu cea a anticiclonului azoric, foarte extins și activ iarna; Anticiclonul siberian se formează iarna, deasupra Europei, ca urmare a răcirii accentuate a suprafeței de zăpadă sau deasupra ghețurilor din Arctica, de unde se extinde deasupra Siberiei și Europei de Nord-Est. Are un caracter semipermanent, apare de regulă în septembrie și durează pană în martie. Foarte rar se formează vara, iar când apare, durează puțin și nu se extinde pană înspre Grecia sau Turcia; Ciclonul est-mediteranean, ca arie de mică presiune, apare în sezonul rece, fiind de natură termică, pe frontul creat de pătrunderea aerului polar peste centrul Europei, la contactul cu aerul tropical, frecvența cea mai mare o are iarna, dar apare și în a doua jumătate a verii și la începutul toamnei având caracter semipermanent – influența lui este mai mare în sudul țării, unde provoacă schimbări importante în aspectul vremii prin precipitații bogate, iarna, când aerul cald și umed transportat de aceștia peste Marea Neagră vine în contact cu aerul rece al anticiclonului siberian determinând intensificări ale vântului, căderi abundente de zăpadă și viscol cu precădere în estul și

sud-estul țării; Ciclonul arab, arie de mică presiune cu dezvoltare preponderentă în sectorul răsăritean al Mediteranei și peninsula arabică, imprimă orientare estică circulației aerului din Europa Sud-Estică; Anticiclonul scandinav, care determină schimbări bruște și importante în aspectul vremii, având o frecvență ceva mai mare vara, când determină înghețurile târ- zii; Anticiclonul groenlandez cu o frecvență mai mare în anotimpul cald produce aceleași efecte ca cel scandinav; și, în fine, Anticiclonul nord-african ce transportă aer cald, tro- pical, însoțit deseori de praf și foarte rar cu umezeală preluată de deasupra Mediteranei, are o mare instabilitate termică provocând fenomene orajoase în sudul și sud-vestul țării).

Sub influența arcului carpatic fronturile se deformează, ciclonii își schimbă traiectoriile, producand modificări și diferențieri în aspectul vremii pe arii de mari dimensiuni. Circulația vestică a maselor de aer are o frecvență de 45% și reprezintă elementul preponderent în transformările atmosferice care au loc deasupra continentului european și teritoriului României. Situațiile cu circulație vestică determină ierni blande, in cursul cărora predomină precipitații sub formă de ploaie. Pe timpul verii circulația vestică determină o mare variabilitate în aspectul vremii și un grad accentuat de instabilitate (mai des în regiunile nordice). Circulația polară reprezintă 30 %, și este generată, de obicei, de dezvoltarea și extinderea către Islanda a anticiclonului Azorelor, antrenând spre Europa Centrală și de Sud-Est, mase de aer de origine oceanică, de la latitudinile polare, care duc la scăderea temperaturii, cresterea nebulozității și căderea precipitațiilor sub formă de averse (foarte des). Când masele de aer atlantice azorice se unesc cu cele cantonate deasupra platourilor înalte și înghețate ale Groenlandei sau Scandinaviei se produce o scădere pronunțată a temperaturii (iarna sunt foarte coborate mai ales în depresiunile intramontane) și căderi abundente de zăpadă, însoțite de viteze foarte mari ale vântului cu viscolirea zăpezii. Circulația tropicală asigură transportul excesului de căldură din regiunile tropicale spre cele temperate și polare și aduce o cantitate substanțială de vapori de apă dacă trece pe deasupra Mediteranei dinspre SV sau aer mai cald sau fierbinte, sărac în precipitații când trece peste Asia Mică dinspre SE. În perioada rece a anului, aerul cald din nordul Africii determină apariția în țară a iernilor blânde și contribuie la căderea unor mari cantități de precipitații, vreme instabilă, cu averse și descărcări electrice, iar vara, transportul de aer fierbinte arabic determină vreme frumoasă și deosebit de călduroasă și secetoasă, iar cel de aer maritim tropical din sud-vest.

Natura complexă si variată a peisajului geografic românesc se reflectă în mod evident în climate. Relieful, prin prezența Carpaților, cu altitudini ridicate și orientarea pe care o au față de principalele sisteme barice, are o influență hotăratoare asupra distribuției maselor de aer și a mersului vremii. Altitudinea și dispunerea concentrică a marilor categorii de forme de relief a dus la etajarea climatului. Relieful contribuie la geneza diferitelor tipuri de topoclimate, mai ales în cazul depresiunilor, favorizând acumularea și reținerea aerului dens prin orientarea culmilor și a pantelor și gradul de fragmentare. Vegetația generează condiții specifice pentru apariția unor microclimate distincte (gradul mai ridicat de umiditate al aerului, atenuarea absorbției în sol a radiațiilor favorizată de existența unor temperaturi mai joase, modificarea și atenuarea regimului vantului). Solurile, mai ales cele închise la culoare (brune, brun-roșcate, cernoziomurile), prin capacitatea lor de reflectare a razelor solare (datorită culorii) oferă condiții optime de temperatură culturilor agricole. Bazinele lacustre și marile artere hidrografice, prin diferențierea capacității calorice față de uscat (în ceea ce privește absorbția radiațiilor), favorizează pe timpul verii, în zona înconjurătoare, temperaturi ceva mai joase ale aerului mai umed și invers, iarna (prin prezența și influența Mării Negre și a sistemul lagunar Razelm pentru litoralul românesc).

Desfășurarea teritoriului României în latitudine și marea diversitate a condițiilor fizico-geografice imprimă o distribuție neuniformă a valorilor medii anuale ale temperaturii aerului (diferența între sudul și nordul țării este de aproximativ 2,5oC). Cele mai ridicate temperaturi medii anuale (peste 11oC) se înregistrează în sudul Câmpiei Române, în lunca Dunării, în Dobrogea Sudică și pe litoralul pontic, unde bilanțul radiativ și caloric înregistrează cele mai mari valori anuale și anotimpuale. Pe aproape întreagă suprafață a Câmpiei Române și în Câmpia de Vest, temperatura medie anuală a aerului are valori cuprinse între 10 și 11oC, pe când în zonele de deal și podiș temperatura medie anuală scade la 8–10 o C. Regiunile montane au valori medii termice anuale ce variază între 6oC și minus 1-2oC (cele mai coborate se inregistrează pe vârfurile mai înalte de 2000 m din munții Rodnei, Călimani, Bucegi,

Făgărașului, Parângului, Retezatului). Dacă în zonele de câmpie, gradienții termici orizontali sunt reduși, temperatura aerului are o repartiție relativ uniformă pe întreaga suprafață, la munte, în schimb, gradienții termici cresc brusc. Sunt mari diferențe ale temperaturii medii anuale între părțile joase ale văilor și depresiunilor și culmile munților: la Vâful Omu (2505 m) temperatura medie a aerului este de -2,6oC, la stația Parâng (1585 m) sunt 3,4oC, la Sinaia (876 m) se înregistrează 6,1oC, Petroșani (600 m) sunt aproape 7oC și la Craiova (190 m) aproape 11oC. Pe pantele munților, valorile anuale ale gradienților temperaturii aerului sunt de 0,5… 0,6oC/100 m. În munții din nordul țării (Rodna, Maramureșului, Căliman, Ceahlău) și masivul Bihor izoterma anuală de 0oC se situează la 1800–1850 m, dar în Carpații Meridionali urcă la 2000 m. Orientarea versanților față de direcția de deplasare a maselor de aer cu caracteristici termice și de umezeală diferite și față de soare (expoziția sudică sau nordică) determină diferențieri sensible între puncte geografice relativ apropiate (mai mari la Alba Iulia și mai mici în zona cea mai înaltă a Podișului Târnavelor, ori în Făgăraș, unde pantele nordice au temperaturi medii ale aerului similare pentru pante sudice cu altitudini mai mari cu cel puțin 100–150 m).

Valorile medii anuale și lunare ale temperaturii aerului evidențiază particularitățile climei României ca rezultat al interacțiunii circulației generale a atmosferei cu condițiile fizico-geografice. In zonele depresionare (cu precădere în depresiunile intramontane) în sezonul rece sunt frecvente inversiunile de temperatură (pe culmile munților temperatura aerului este iarna mai ridicată decât pe fundul văilor și depresiunilor). În unele depresiuni și culoare de vale (Depresiunile Maramureșului, Dornelor, Câmpulung-Moldovenesc, Giurgeului, Ciucului, Brașovului, Întorsura Buzăului, Petroșani, Hațegului, Almăjului) aceste inversiuni sunt atât de frecvente și de persistente încât ele reprezintă pentru aceste zone o caracteristică a climei.

Caracteristica esențială a oscilațiilor temperaturii aerului în cursul anului, amplitudinea medie anuală are o repartiție foarte diferențiată pe suprafața țării. Valorile si variațiile acesteia sunt dependente de particularitățile geografice ale teritoriului. Rolul de baraj climatic al Munților Carpați este bine pus în evidență de continentalismul diferit din regiunile situate de-o parte și de alta a lanțului muntos. Cele mai mari amplitudini (peste 25ºC) se înregistrează în Câmpia Română și în sudul Moldovei (bazinele inferioare ale Siretului și Prutului), dar în partea centrală a Câmpiei Române amplitudinea medie anuală este și mai mare (depășește 26ºC). În Câmpia de Vest și în Transilvania, unde este frecventă advecția aerului oceanic și regimul termic este mai moderat, amplitudinile scad sub 23ºC și respectiv sub 24ºC. În zonele de deal și de munte amplitudinile scad pe măsura creșterii altitudinii, de la 22-23ºC (în zonele de deal), la mai puțin de 17oC pe munții mai inalți de 2500 m. În văile adânci și în depresiunile închise, unde iarna sunt frecvente inversiuni de temperatură iar vara aerul se încălzește intens, valorile amplitudinilor cresc (în depresiunea Târgu-Secuiesc amplitudinea medie anuală este de 24ºC, egală cu cea din Podișul Central-Moldovenesc, însă cu 2ºC mai mare decât în Câmpia de Vest. Pe litoralul Mării Negre, sub influența regimului termic moderator al mării, amplitudinile termice medii anuale scad sub 23ºC.

Temperaturile extreme, maxime și minime, constituie caracteristici de seamă ale regimului climei. Temperaturile maxime absolute ale aerului au depășit în secolul trecut 44ºC în Câmpia Română, 40ºC în Câmpia de Vest și Podișul Moldovei, 38ºC în Depresiunea Colinară a Transilvaniei și pe litoral, 39ºC în Subcarpați și 23ºC la peste 2500 m altitudine. Maxima absolută înregistrată în țara noastră a fost de 44,5ºC la Ion Sion (în Câmpia Brăilei pe data de 10 august 1951). Temperaturi de peste 44ºC s-au mai înregistrat la aceeași dată și la alte stații meteorologice din Câmpia Română, dar peste o jumătate de secol (în august 2007) la Calafat a fost înregistrată o temperatură de 44,4ºC. Aceste temperaturi se înregistrază când țara noastră se află sub influența unei invazii de aer cald tropical ce determină predominarea timpului senin si secetos (de regulă intervalul posibil de producere a temperaturilor foarte ridicate pe teritoriul României este mai-septembrie, cu frecvență mai mare în luna august). Temperaturile minime absolute ale aerului au fost de sub minus 30ºC în cea mai mare parte a teritoriului țării, cu excepția litoralului, Banatului și Severinului, a regiunilor deluroase din sudul și estul Carpaților. Temperatura minimă record a fost de minus 38,5ºC înregistrată la Bod, din Depresiunea Brașovului, pe 25 ianuarie 1942. Temperaturi de minus 38ºC s-au înregistrat și la Joseni în Depresiunea Giurgeului (18.10.1963) și pe Vârfu Omu din Bucegi în ziua de 10.02.1929. Cele mai

accentuate scăderi de temperatură au avut loc în condiții de advecție a aerului rece polar sau subarctic-continental și de răciri radiative în regim anticiclonic. Zona cea mai expusă frigului extrem în țara noastră (un așa-numit „Pol al frigului“ poate fi localizat în depresiunile intracarpatice orientale și de la curbura internă, unde condițiile locale sunt favorabile acumulării/stagnării vreme îndelungată a aerului rece. Peste jumătate din temperaturile minime absolute ce s-au produs pe teritoriul României s-au înregistrat în a doua jumătate a lunii ianuarie și peste un sfert din acestea în prima jumătate a lunii februarie. Cele mai „calde“ puncte sunt pe litoralul sudic și în Defileul Dunării, unde valorile temperaturii minime absolute au coborât la minus 25,2ºC (pe 25.01.1942 la Mangalia) și, respectiv, minus 24ºC pe data de 15.01.1963 (la Berzasca, în Cazane). Zilele de îngheț (cu temperaturi mai mici de 0ºC) sunt posibile pe teritoriul României din septembrie până în aprilie, iar în regiunile de munte pe tot parcursul anului. În cursul anului zilele de îngheț au cea mai mare frecvență în luna ianuarie, când sunt mai frecvente și advecțiile aerului arctic. Cel mai mare număr de zile cu îngheț se înregistrează pe varfurile înalte ale Carpaților (în medie 263 zile/an la Vârfu Omu din Bucegi), iar cel mai mic (sub 60 de zile pe an) se inregistrează pe litoralul Mării Negre. Numărul zilelor de iarnă (media temperaturii zilnice să fie sub zero grade) este redus pe teritoriul țării noastre în comparație cu cel al zilelor de îngheț, cu excepția munților înalți, iar numărul zilelor de vară (când temperaturile depășesc 25ºC) se produc, pe cea mai mare parte a teritoriului României, din martie până în octombrie. Anual se înregistrează, în medie, 21–22 de zile hivernale pe litoral, 20–26 în Câmpia de Vest, 20–25 zile de-a lungul Dunării, în Dobrogea și în partea vestică a Câmpiei Române, 25–30 de zile în părțile centrale și estice ale Câmpiei Române, între 31 și 35 de zile în Depresiunea Colinară a Transilvaniei și peste 35 de zile în Câmpia Moldovei. Cele mai multe zile de iarnă sunt în Munții Carpați, unde numărul lor crește cu altitudinea, ajungând la 161 zile/an (pe Vârfu Omu la 2500 m altitudine), iar în depresiunile intracarpatice (cu frecvente temperaturi foarte scăzute) numărul zilelor de iarnă are o medie de 50–55. În Câmpia Română și Dobrogea se înregistrează cel mai mare număr mediu anual de zile de vară (112–120), pentru că aci predomină timpul senin și sunt frevente advecțiile de aer cald tropical și continental. În cealaltă câmpie, cea de Vest, numărul zilelor de vară este mai mare în partea sudică (100 la Timișoara) decât în nord (90 de zile la Oradea). În Depresiunea Colinară a Transilvaniei numărul zilelor de vară scade de la V (la Alba Iulia sunt peste 75) la est, unde numărul acestora scade sub 60. În Moldova, numărul mediu anual de zile de vară scade simțitor de la sud (100 zile) spre nord (70–75 zile). În zonele de deal și de munte numărul zilelor de vară scade cu altitudinea, încât la munte, numărul acestora este foarte redus, la 1000 m altitudine sunt o excepție, iar pe cele mai înalte vârfuri montane lipsesc. Pe litoralul românesc, unde se simte influența moderatoare a apei Mării Negre, zilele de vară au o frecvență redusă (61 de zile pe an în medie la Constanța). Legate de zilele estivale sunt zilele tropicale (cu temperaturi maxime mai mari de 30oC) ce se pot produc în mod regulat din mai pană în septembrie, mai rar până în octombrie. Cel mai mare număr mediu anual de zile tropicale se înregistrează, cum este și firesc, în Câmpia Română (50–60 zile), cu mult mai mare față de cele înregistrate în Câmpia de Vest (32 la Oradea și 33 la Timișoara). În Depresiunea Colinară a Transilvaniei zilele tropicale (între 8 și 18) au frecvență mai mare în partea vestică față de părțile centrale și estice unde numărul acestora scade simțitor. Pe munți, la 1000 m altitudine, de obicei temperaturile maxime zilnice nu depășesc 30oC, în depresiunile intracarpatice numărul zilelor tropicale este foarte redus (2–3 zile/an). Deși este la atitudine mică, în apropierea marii câmpii dunărene, litoralul românesc are o frecvență foarte redusă a zilelor tropicale, datorită brizelor (7 zile la Constanța, 12 zile la Sulina).

Nebulozitatea atmosferică influențează regimul tuturor elementelor climatice și crește odată cu altitudinea, diferențele mari apar între jumătatea vestică și cea estică a țării. Pe vârfurile cele mai înalte din Carpați valorile nebulozității medii anuale sunt cele mai mari, cele mai mici înregistrându-se pe litoral, în lunca și Delta Dunării, dar destul de redusă este și nebulozitatea din Subcarpații Getici și de Curbură datorită expunerii sudice prin procese prelungite de insolație și procese föhnale. Datorită activităților umane nebulozitatea din marile centre urbane mari are valori mai ridicate comparativ cu zonele limitrofe. Numărul mediu anual al zilelor senine este în strânsă corelare cu lipsa nebulozității și înregistrează cele mai mari valori (peste 80 de zile) de-a lungul Dunării și pe litoralul mării, iar cele mai mici sunt în zona de munte (sub 40 de zile, la peste 2000 m altitudine). Cel mai mare număr de

zile senine se înregistrează la sfârșitul verii și începutul toamnei, respectiv în sudul (16–22 zile) și estul țării (12–19 zile) și în sudul Transilvaniei (11–14 zile), în nordul Transilvaniei, bazinul Someșului și în Maramureș (12–14 zile), iar în Câmpia de Vest un număr de 15–18 zile. În timpul anului, lunile calendaristice cu cel mai mare număr de zile cu cer acoperit (19–20 de zile) este decembrie în Câmpia de Vest, Depresiunea Colinară a Transilvaniei și Podișul Moldovei, aceeași lună înregistrând în Câmpia Română, Subcarpați și Dobrogea între 17 și 19 zile și ianuarie (în depresiunile intracarpatice având 7–18 zile noroase). Cea mai redusă frecvență a timpului acoperit de nori se înregistrează în august, când predomină regimul anticiclonic (în Banat și Oltenia sunt doar 2–3 zile). Pentru zona carpatică înaltă, cea mai mare frecvență de cer acoperit o are, în septembrie, Vârful Omu (14 zile). Pentru întreg anul, cumulat, cele mai mici valori sunt în Delta Dunării (90–100 zile) și Câmpia Olteniei (100–110 zile), față de Câmpia de Vest, partea centrală a Câmpiei Române și Podișul Moldovei unde numărul anual de zile noroase se ridică la 120–130 deoarece în aceste regiuni se dezvoltă frecvent norii de tip Cumulus.

Foarte importantă pentru folosirea energiei solare ca sursă regenerabilă/inepuizabilă este durata de strălucire a Soarelui, care în zonele de câmpie depășește 2000 ore pe an (în partea centrală, sudică și estică a Câmpiei Române, ca urmare a influenței circulației aerului continental, durata insolației depășește 2250 ore, iar în Câmpia de Vest durata de strălucire a soarelui variază între 2050 și 2250 ore, datorită influenței circulației aerului umed). Pe litoral și în Delta Dunării, unde predomină timpul senin, durata de strălucire a Soarelui cumulează 2300–2400 ore pe an (la Sfântu-Gheorghe-Deltă-2500 ore). În ținuturile de deal și de munte durata anuală de strălucire a soarelui scade treptat cu altitudinea, ajungând pe culmi la 1400–1600 ore deoarece nebulozitatea este mai mare iar numărul zilelor noroase și cu cer acoperit tot așa de mare. Pe văile înguste și în depresiunile intramontane, persistența ceței și a norilor stratiformi, durata de strălucire a soarelui scade. Pe timpul anului luna cu cel mai mare număr de ore de strălucire a soarelui este iulie, când nebulozitatea este redusă (peste 300 de ore în Câmpia Română și Dobrogea, peste 270 ore în Depresiunea Colinară a Transilvaniei, Câmpia de Vest și Podișul Moldovei; cel mai mare număr de ore de insolație se inregistrează, în această lună, pe litoral și în Delta Dunării – între 330–350 de ore). Datele de mai sus, referitoare la durata de strălucire a soarelui, evidențiază că cele mai bogate resurse de energie solară sunt în Câmpia Română și pe litoralul Mării Negre.

Precipitațiile atmosferice nu sunt repartizate uniform pe suprafața țării. Rezultatul pluviometric este determinat de poziția țării noastre față de principalii centri barici și de particularitățile reliefului României. Situația pluviometrică anuală scoate în evidență diferențierile dintre sectorul vestic al țării (expus activității ciclonice și invaziilor de aer umed din vest, nord-vest și sud-vest) și sectorul continental sudic si estic. Analitic, sunt bine evidențiate diferențele dintre zonele joase de câmpie și cele înalte. Rolul de baraj climatic al Carpaților pentru circulația vestică sau estică se relevă prin cantitățile anuale de precipitații ce se repartizează neuniform (astfel, în vest, sub influența oceanică, precipitațiile medii anuale sunt de circa 650 mm în Câmpia de Vest și de 700 mm în dealurile din vestul țării, ca și în partea de est a Depresiunii Colinare a Transilvaniei, dar în Culoarul Alba Iulia-Turda, sub influența föhnului, cantitatea de precipitații este mai redusă, circa 500 mm și în sudul și estul arcului carpatic precipitațiile se reduc simțitor, datorită influenței aerului continental, la 500–600 mm/an în Câmpia Română pe cea mai mare parte, Dobrogea de Nord, Podișul Moldovei). La munte, pe versanții orientați spre vest sau nord, cantitățile de precipitații sunt mai mari decât pe versanți orientați spre est. Tot aici, în raport cu altitudinea, pe versanții cu expunere vestică și nordică sunt cu 100– 200 mm precipitații mai multe decât pe versanții cu expunere estică. În depresiunile intracarpatice, chiar la altitudini destul de mari, precipitațiile sunt de aproximativ două ori mai mici decât pe versanții învecinați datorită proceselor de descendență a aerului (600 mm la Gheorghieni, 590 mm la Toplița, 540 mm la Miercurea Ciuc, 610 mm la Bod). Cele mai mari cantități de precipitații cad în zona de munte, constatându-se între 1000–1500 mm/ an (la Stâna-de-Vale-1541 mm, Iezer/Făgăraș-1309 mm, Vârfu Omu/Bucegi 1277 mm, Țarcu 1144 mm). Cele mai reduse cantități de precipitații (350–400 mm/an) cad pe litoral și în Delta Dunării, unde frecvența curenților descendenți si a brizelor duce la destrămarea norilor (la Sulina cad cele mai puține precipitații anuale-348 mm, la Constanța-377 mm și Mangalia-385 mm). Cele mai mari cantități de precipitații s-au înregistrat în anii în cu

activitate ciclonică foarte intensă și cu multe invazii de aer umed. Așa se explică de ce în Câmpia Română s-au înregistrat 1141 mm la Titu (în 1941), 1269 mm la Iazu (în 1972), 2401 mm la Vârfu Omu-Bucegi (în 1941). Cele mai reduse cantități de precipitații au căzut în anii când a predominat circulația anticiclonică, cu invazii de aer cald tropical sau continental (sub 200 mm/an s-au înregistrat în Dobrogea anilor 1920, 1924 sau între 300–400 mm/an în depresiunile intracarpatice). Chiar pe cele mai înalte vârfuri carpatice au fost cantități anuale de precipitații cu puțin peste 500 mm (în anul 1936 au căzut pe Vârfu Omu din Bucegi numai 542 mm echivalenți cu cei medii anuali din zonele deluroase cu altitudini medii). Minimul pluviometric se produce în februarie și martie, datorită acțiunii persistente în lunile de iarnă a regimului anticiclonic (în regiunile de câmpie și în cele deluroase cad 20–40 mm precipitații; la munte cad peste 1500 m altitudine, luna cea mai secetoasă fiind octombrie). Deși luna februarie este cea mai secetoasă s-au înregistrat cantități mai mari de 150–200 mm în sudul și sud-estul țării și peste 100 mm în Podișul Moldovei, Dealurile de Vest, Depresiunea Colinară a Transilvaniei și Câmpia Banato-Crișană. Cele mai mici cantități lunare de precipitații, indiciu al gradului de variabilitate al regimului pluviometric, sunt mai mici de 10 mm în unele zone de deal și de câmpie sau 20 mm în zonele de munte. În Bărăgan, Dobrogea, Delta Dunării și pe litoralul Mării Negre, ca urmare a gradului de continentalism, precipitațiile au lipsit mai multe luni consecutiv, determinând secete severe. În Bărăgan, de pildă, au fost cazuri cand nu a plouat 8–10 și chiar mai maulte luni consecutiv (la Lehliu ploaia a lipsit 12 luni consecutiv, din mai 1945 până în aprilie 1946; la Iazu nu a plouat din mai 1945 până în decembrie 1946; la Viziru nu a plouat din noiembrie 1945 până în septembrie 1946). Maximul pluviometric din an se produce în intervalul mai-iunie și se produce pe fondul înaintării dorsalei anticiclonului azoric spre centrul Europei, care, care antrenează periferici cicloni de sorginte atlantică, dar și în sud-vestul țării (în octombrie-noiembrie), când se inregistrează un al doilea maxim pluviometric, pus pe seama ciclonilor mediteraneeni care au frecvență mai mare în această perioadă. Cele mai mari cantități lunare de precipitații au provenit din averse puternice de natură frontală sau convectivă și au fost de peste 300 mm/lună pe timp de vară în Munții Apuseni, Banatului, Depresiunea Maramureșului, Depresiunea Colinară a Transilvaniei, Podișul și Subcarpații Getici, Dobrogea și la peste 1500 m altitudine montană. În același temei, zonele de câmpie și în celelalte ținuturi deluroase cantitățile medii lunare în lunile de vară au depășit deseori 200 mm/an. Precipitațiile atmosferice căzute în 24 ore au depășit uneori cantitatea medie lunară și, în cazuri excepționale, s-au apropiat de media anuală. Cea mai mare frecvență o au valorile zilnice cuprinse între 100–130 mm, cele de peste 200 mm fiind mai rare, dar sunt, în general, mai mici pe vreme de iarnă; vara, cantitățile maxime diurne de apă cresc atunci când procesele frontale și convecția termică dau condiții propice dezvoltării norilor, umezeala absolută fiind mare. Cele mai mari cantități de apă în 24 de ore au căzut la Fundata (în culoarul Bran-Rucăr 306,0 mm în 19 iunie 1924), Ciupercenii Vechi (348,9 mm în 26 iunie 1925) și C.A. Rosetti (în Delta Dunării-530,6 mm la 29 august 1924). Frevența anotimpuală a cantităților maxime de precipitații în 24 de ore este de 2 % iarna, 12,4 % primăvara, 14,4 % toamna și 71,2 % vara. În contextul umidității efective pe teritoriul țării trebuie să fie precizate zilele cu precipitații, care cresc valoric odată cu altitudinea, pe culmile înalte ale munților fiind mai mari ca în oricare zonă din țară. Numărul de zile cu precipitații diferă în cursul anului de la o lună la alta. Cel mai mare număr (10–20 zile cu precipitații) sunt în lunile mai și iunie.

Minimul anual se înregistrează în intervalul august-septembrie, când predomină regimul anticiclonic și convecția termică este tot mai înceată. Decembrie înregistrează un al doilea maxim al numărului de zile cu precipitații. În februarie-martie apare un al doilea minim al numărului de zile cu precipitații, ca urmare a extin- derii dorsalelor anticiclonice siberiene și atlantice. La altitudini de 1700–1800 m se înre- gistrează cel mai mare număr de zile cu precipitații (circa 180–200 zile; la Vlădeasa, la altitudinea de 1838 m sunt 207 zile cu precipitații în medie pe an, iar la Vâful Omu-Bucegi sunt în medie 191 zile). Numărul zilelor cu precipitații din zona de munte este influențat de expoziția versanților față de circulația maselor de aer, determinând o diferențiere netă a precipitațiilor pe versanții cu o expoziție vestică sau nordică (de 15–20 de zile) comparativ cu cei cu expoziție sudică sau estică. La adăpostul Munților Carpați sunt zone în care numărul de zile cu precipitații este mai mic de 110 – 120, iar în Depresiunea Colinară a Transilvaniei numărul de zile cu precipitații crește de la vest către est (în culoarul Mureșului numărul zilelor cu precipitații este mai mic de 115 zile anual la Alba Iulia, în nord-

vestul depresiunii sunt 127 zile/an la Cluj Napoca, iar în est, la poalele Carpaților peste 141 zile/an la Bistrița). În depresiunile intracolinare și în cele intracarpatice numărul de zile cu precipitații este mult mai mic (la Tâgu Jiu-111 zile/an, Arefu-93 zile/an și Gheorghieni-121 zile/an), dar în regiunile din exteriorul arcului carpatic numărul de zile cu precipitații scade de la vest către est. În zonele de cîmpie, numărul acestor zile cu precipitații scad în medie la 120 zile în Câmpia de Vest (Arad-120 zile/an, Timișoara-121 zile/an) și la 60 de zile în Câmpia Română (numărul acestora scade pe măsura înaintării spre est și a creșterii gradului de continentalism, înregistrându-se 121 zile/an la Craiova, 91 zile/an la Călărași, 63 zile/an la Urziceni, 116 zile la București-Băneasa și 113 zile/an la București-Filaret). În Moldova din dreapta Prutului numărul de zile cu precipitații scade de la nord la sud și sud-est (Iași-138 zile/an, Botoșani-117 zile/an, Dorohoi-111 zile/an și Galați-85 zile/an). Cel mai mic număr de zile cu precipitații se înregistrează pe litoral și în Dobrogea (Mihai Kogălniceanu-58 zile/an, Constanța-98 zile/an și la Sulina-64 zile/an).

Regimul eolian în România este determinat de sistemele barice ce traversează țara și de particularitățile morfologice ale suprafeței terestre. Ca o particularitate, Carpații imprimă regimului vântului o serie de particularități regionale/zonale datorită poziției centrale și orientării lor. Pe culmile montane, la peste 2000 m altitudine, predomină în tot cursul anului vântul din sectorul vestic. Cea mai mare frecvență se înregistrează în intervalul noiembrie-martie (70–75 %) iar cea mai mică în luna iunie (peste 50 %). Pe văi, în culoare și în pasurile montane, direcția vântului coincide cu axul lor. (la Fundata din culoarul Rucăr-Bran direcția vântului este NE spre SV, iar la Predeal direcția este NV-SE. sunt determinate de Deschiderea, orientarea și adâncimea depresiunilor intra- carpatice dau direcțiile dominante ale vântului (NE în depresiunile Giurgeului, Ciucului și Brașovului, sudică în Depresiunea Petroșani). În Depresiunea Colinară a Transilvaniei regimul vântului este diferit din cauza fragmentării reliefului (în culoarul Mureșului vân- tul de sud-vest, în Câmpia Transilvaniei și Podișul Târnavelor cel de nord și nord-est, iar în Podișul Someșelor predominant este vântul de nord-vest). În Câmpia de Vest predomină vânturile de vest, sud și sud-vest, dar în centrul și sudul Câmpiei Române dominante sunt vânturile din direcția vest și est; în lungul fluviului Dunărea curenții sunt canalizați pe direcția dominantă est-vest). La curbura Carpaților, direcția dominantă a vântului este dinspre nord-est. În nordul Moldovei domină vânturile dinspre nord-vest urmate de cele din est și în jumătatea sudică a regiunii domină vânturile dinspre nord-est. Vânturile de nord și de sud sunt dominante în Delta Dunării, iar pe litoral cele de est și nord-est. Vân- turile locale care bat în diferite zone din țara noastră sunt cele cu periodicitate zilnică (brizele marine și brizele/vanturile de munte-vale) cât și cele dezvoltate sub influența circulației atmosferice (föhnul, crivățul, nemira, austrul, suhoveiul, băltărețul ș.a.). Bri- zele marine bat pe litoral având frecvență diurnă datorită contrastului de temperatură între suprafața uscatului dobrogean și a apei mării. Influența moderatoare a brizelor se face simțită în sectorul nordic al litoralului pană la 60–70 km depărtare de țărmul pon- tic, iar în sectorul sudic până la 15–25 km. Brizele de munte bat tot timpul, mai intense fiind în semestrul cald, când aerul se deplasează de-a lungul văilor și pe versanți, în flux ascendent dinspre regiunile joase spre cele înalte și în sens opus sub forma unui flux des- cendent. Föhnul este un vânt catabatic, uscat și cald. Acest tip de vânt se înregistrează în nordul Munților Făgăraş (cunoscut sub numele de “Vântu-Mare“), sud-estul Munților Apu- seni (spre culoarul Alba-Iulia-Turda), depresiunile Oraviței, Maramureșului, Giurgeului, Ciucului, Subcarpații Moldovei și de Curbură, poalele Munților Mehedinți și Apusenilor spre culoarul Turdei. Coșava este un vânt foarte intens, care bate cu mare frecvență în Depresiunea Oraviței și sudul Banatului, influențând clima anotimpuală, verile fiind mai lungi și mai calde, iernile mai scurte și mai blânde decât în restul teritoriului, dar și efecte distrugătoare prin intensitatea și tăria lui. Crivățul este un vânt foarte rece și uscat care bate iarna, mai ales, în regiunile estice, sudice și sud-estice ale țării. Se formează la perife- ria anticiclonului siberian și bate de la nord-est către sud-vest, determinâd geruri și viscole puternice. Viteza crivățului poate depăși 110–120 km/oră (cum s-a întâmplat în iarna anu- lui 1954). Nemira este o prelungire a crivățului care pătrunde pe văile din sudul Carpaților Orientali pe direcția generală est-vest, având o mai mare frecvență pe timpul iarnii în depresiunile Giurgeului, Ciucului și Brașovului. Austrul bate în toate anotimpurile dinspre vest, sud-vest și sud, dezvoltat la periferia anticiclonilor balcanici când ia naştere o depresi- une barică în Transilvania. Produce geruri iarna si secete vara. Băltărețul este un vânt spe- cific bălților și Deltei Dunării, cu originea în ciclonii

mediteraneeni și pontici. Băltărețul este însoțit de nori negri care dau ploi de scurtă durată, mărunte și calde. Este mai frecvent toamna și primăvara, dar bate uneori și iarna (aduce ploi), precum și vara (cu timp mai răcoros). Suhoveiul este un vânt uscat și fierbinte care bate în perioada caldă a anului mai ales dinspre est provoacând secete și este specific regiunilor sudice și sud-estice, cunoscut sub diferite denumiri (în Dobrogea se numește Vântu-Negru, în Câmpia Română are mai multe denumiri: Sărăcilă, Traistă-Goală, Traistă-n-Băț).

Scăderea temperaturii aerului sub 0°C este un fenomen obișnuit pentru întreg teritoriul țării, provocând fenomenul de îngheț. Primăvara și toamna, frecvența înghețului este redusă, iar vara acest proces are loc numai în regiuni montane (la altitudini ce depășesc 1400–1600 m, fenomenul se produce, în general, înainte de 1 octombrie, la fel și în depresiunile intracarpatice. În regiunile de deal și podiș, primul îngheț se incadrează intre prima decadă a lunii octombrie (Subcarpați, Podișul Sucevei, Depresiunea Colinară a Transilva- niei) și a doua decadă a acestei luni (în celelalte regiuni deluroase, cu excepția Dobrogei; numai în zonele deluroase cu influențe föhnale din Culoarul Alba-Turda și estul Carpaților Orientali primul îngheț de toamnă se înregistrează pe 11–12 noiembrie). Pentru Câmpia Română și Câmpia de Vest data apariției primului îngheț este între 21 octombrie și 1 noiembrie, iar în Dobrogea și de-a lungul Dunării după 1 noiembrie. Pe litoral, este cel mai târziu decât în toată țara, prima zi de îngheț producându-se, de regulă după 10 noiembrie. Ultimul îngheț (de primăvară) se produce tot mai târziu, pe măsură ce crește altitudinea (înainte de 1 aprilie pe litoral și în lunca Dunării, în prima decadă a lunii aprilie în Câmpia Română, în a doua decadă a aceleiași luni în Câmpia de Vest și Depresiunea Colinară a Transilvaniei, în a treia decadă a lunii aprilie în Podișul Sucevei și abia după 1 mai în regiunile carpatice. Data de producere a primului și ultimului îngheț variază de la un an la altul, în funcție de advecția aerului rece. Durata medie a intervalului anual fără îngheț se reduce treptat, pe măsura creșterii altitudinii, fiind de aproximativ 230 de zile pe litoral, peste 200 de zile în Câmpia Română, peste 180 de zile în Câmpia de Vest, Subcarpații Getici și culoarul Mureșului din sud-vestul Depresiunii Colinare a Transilvaniei, 160 de zile în estul Depresiunii Transilvaniei și sub 100 de zile în zonele montane. Data producerii brumei și numărul mediu anual de zile cu brumă depind de altitudine și de particularitățile suprafeței active, prima brumă producându-se cu circa 10–15 zile mai devreme de primele inghețuri, iar ultima brumă de primăvară cu circa 10–15 zile mai târziu de ultimele înghețuri. Așadar, prima brumă se produce cel mai timpuriu puțin înainte de 1 noiembrie (la munte) și cea mai târzie pe litoral, în prima decadă a lunii noiembrie. În regiunile de câmpie bruma apare înainte de 21 octombrie și dispare după 11 aprilie. În depresiunile intracarpatice, datorită inversiunilor de temperatură, brumele timpurii apar înainte de 20 septembrie iar cele târzii se produc până în data de 10 mai. La dealurile și subcarpații cu influențe de föhn bruma se produce mai târziu (21.X-01.XI) și dispar mai timpuriu (01– 11.IV). Numărul de zile cu brumă variază între 5 și 55 de zile, în medie pe an, scăzând de la munte spre câmpie, cele mai multe înregistrându-se în culoarele carpatice ale râurilor Moldova, Bistrița, Mureș, Olt, Jiu, Prahova și Culoarul Rucăr-Bran; în regiunile deluroase acest număr scade la 25–45 și la 25–30 în cele de câmpie. Pe culmile mai înalte de 2000 m sunt sub 10 zile, mai puține decât pe litoral (10–15 zile). Alte două fenomene meteorologice specifice iernii, poleiul și chiciura, dependente de circulația generală a atmosferei (poleiul se formează, de obicei, în condițiile advecției aerului cald și umed pe suprafețe cu temperaturi negative, chiciura se produce pe timp geros, cu depunerea acelor de gheață și a picăturilor suprarăcite de apă atmosferică/ceață pe diferite obiecte), nu sunt fenomene fizice produse în fiecare an, cu reulariate, dar pot să apară oriunde în țară. Numărul mediu anual de zile cu polei și chi- ciură este de 4–5 zile pe litoral, la poalele versanților cu producere de föhn și în sud-vestul Banatului, 10–15 zile în zonele de câmpie, 13–16 zile în ținuturile deluroase și de podiș și la altitudini mai mari de 2500 m pot fi până la 85 de zile cu chiciură și 5–10 zile de polei. Dar, poate că, cel mai spectacular fenomen determinat de temperaturile negative ale atmosfe- rei este și pentru țara noastră zăpada, cu reale consecințe în viața oamenilor și activitatea socio-economică. Ninsoarea nu este specifică sezonului rece, dar în zonele de munte, la peste 1500 m altitudine, poate apărea episodic și pe timp de vară. Data medie de apariție a primelor ninsori corespunde cu data când temperatura medie zilnică scade spre 0oC, ultima ninsoare se produce înainte de data când temperatura medie zilnică trece peste 5oC. În acet interval cu temperaturi propice, precipitațiile lichide se transformă în lapoviță și ninsoare, frecvența zilelor cu ninsoare crește cu altitudinea, numărul mediu

al zilelor cu ninsoare fiind pe litoral de 10–14, în regiunile de câmpie sunt ceva mai multe – 15–20 şi în ţinuturile deluroase şi de podiş se ridică la 20–30 (cele mai multe în zonele subcarpatice). Cele mai multe şi mai consistente ninsori se produc în regiunile carpatice, timp de peste 100 de zile, cu precădere pe culmile înalte (102 zile la Vârful Omu/Bucegi şi Vârful Vlădeasa şi 105 zile pe Rarău şi Toroiaga-Farcău). Stratul de zăpadă se aşterne uniform dar cel mai adesea în zonele de câmpie, deal şi podiş devine discontinuu datorită viscolirii, doar la munte zăpada formează un strat mai gros şi se menţine o perioadă mai îndelungată, pe mai multe luni. De aceea, numărul zilelor cu strat de zăpadă variază mult pe teritoriul ţării, de la mai puţin de 25 de zile pe litoral la peste 200 zile pe cele mai înalte culmi din Carpaţi (la staţia meteo- rologică de pe Vârful Omu din Bucegi zăpada se menţine 7–8 luni din an, în medie multianuală de 218 zile). Datorită deselor şi mai intenselor fenomene eoliene în Bărăgan numărul mediu al zilelor cu strat de zăpadă este de aproximativ 50, faţă de celelalte zone de câmpie (50–70, valori apropiate cu cele de la dealuri şi podişuri joase – 65–75 de zile/an). Un alt fenomen cu pecipitaţii solide îl constiuie grindina, care are o frecvenţă mai mare de la estul şi sud-estul spre vestul şi nord-vestul ţării şi scade pe măsură ce creşte altitudinea. Cele mai puţin favorabile condiţii de producere a grindinei sunt în Câmpia Olteniei, Câmpia Banatului şi Câmpia Română dintre Olt şi Argeş, Bărăgan, Câmpia Siretului Inferior, Podişul Dobrogei, Delta Dunării, litoralul Mării Negre şi depresiunile intramontane. În Carpaţii Meridionali sunt condiţii mai dese de grindină decât în Carpaţii Orientali şi Munţii Apuseni. Grindina se produce cu frecvenţă mai mare în după-amiază, durata ploii cu grindină este fiind scurtă, invers proporţională cu dimensiunile bucăţilor de gheaţă. Dimensiunile aces- tora variază între 1–2 (măzărichea) şi 50 mm. Au fost cazuri când grindina a avut dimensi- uni neobişnuite, cum a fost cea din 18 iunie 1979 la Otopeni şi Băneasa, de lângă Bucureşti, ce a avut mărimea unui ou de găină. Cu consecinţe serioase în plan economic, mai ales în transporturi (îngreunarea accesului terestru, închideri temporare de porturi maritime, flu- viale şi aeroporturi), ceaţa se formează datorită advecţiei aerului cald şi umed pe suprafeţe reci, prin creşterea cantităţii vaporilor de apă sau la zona de interacţiune dintre mase de aer cu temperaturi diferite. Cele mai frecvente ceţuri se înregistrează pe culmile carpatice înalte (200–250 de zile pe an cu ceaţă, vârfurile fiind învăluite de nori) cele mai puţine înregistrându-se pe litoral şi în Delta Dunării (cu o medie de 30–40 de zile/an).

Aridizarea si seceta sunt condiţionate de absenţa precipitaţiilor şi pot să apară tot tim- pul anului. Fenomenele de uscăciune şi secetă cu durata cea mai lungă se produc în sudul şi sud-estul ţării, în cele mai importante zone agricole ale ţării, datorită influenţei mai mari a anticicloanelor continentale, cu efecte negative asupra rezervei de apă productivă din sol şi realizată prin scurgeri de râuri. Durata şi intensitatea acestor fenomene scade de la est şi nord-est către vest şi sud-vest. Cele mai frecvente perioade de secetă se produc în intervalurile august-septembrie, noiembrie-decembrie şi martie-aprilie. Cele mai îndelungate secete care s-au produs de-a lungul timpului în România au fost cele din anii 1896, 1907 şi 1946, care s-au desfăşurat pe întreaga ţară şi au produs pagube însemnate economiei naţionale. Dar, cea mai lungă perioadă de uscăciune şi secetă a fost înregistrată în sudul ţării (Bărăganul Central) la Slobozia când precipitaţiile au lipsit 122 zile (de pe 1 septembrie până pe 31 decembrie 1913).

Prin cumularea analitică a principalelor caracteristici medii specifice, în corelaţie cu marile trepte majore de relief (efect al etajării climatice şi condiţiilor locale geografice), în România sunt identificate patru importante ţinuturi climatice:

– ţinutul climei de deltă şi litoral cu o serie de particularităţi, determinate de intinderile mari de apă marine şi deltaice, prezenţa uscatului pe suprafeţe restrânse (în cazul deltei), vegetaţia hidrofilă bogată, larga deschidere la mare şi lipsa obstacolelor geomorfologice majore (aşa se explică de ce aici se diferenţiază două subţinuturi climatice – subţinutul cu deltă şi lagune şi subţinutul cu faleză, iar marea complexitate a suprafeţei active determină o numeroase topoclimate); temperatura aerului are caracter moderat, amplitudinile medii termice oscilează între 22ºC şi 23,5ºC, precipitaţiile sunt reduse, având adesea caracter de averse, vânturile dominante sunt cele de nord şi nord-vest, la care se adaugă brizele diurne, resimţite în sectorul deltei pe aproximativ 50–60 km depărtare de ţărm şi în lungul litoralului sudic pe circa 25–30 km, nebulozitatea este foarte redusă (aici se înregistrează cea mai lungă durată de strălucire a soarelui din ţară – 2500 ore/an la gurile Dunării, resur- sele de energie solară fiind dintre cele mai bogate – 125–135 kcal/cm^2/an).

– ținutul climei câmpiilor (Câmpia Română și cea mai mare parte a Podișului Dobrogei) cu o repartiție relativ uniformă a parametrilor climatici, un bilanț radiativ și caloric cu valori mari și un continentalism mai pronunțat decât în restul țării, tem- peratura medie anuală a aerului este de 9-11oC, cea medie a lunii iulie depășește 22-23°C, iar cea a lunii ianuarie coboară sub minus 2-3°C, ceea ce înseamnă ampli- tudini termice medii anuale, între luna ceamai rece și cea mai caldă, de 22-27°C, datorită continentalismului excesiv, se produc și cele mai ridicate temperaturi maxime înregistrate în țara noastră (uneori peste 44°C în aer și 65-75°C la nivelul solului), dar și dese scăderi termice (sub minus 30oC în aer și la sol), fenomenele de secetă sunt frecvente, avand cea mai mare frecvență, durată și intensitate în sud și sud-est, mai atenuate în Câmpia de Vest, chiar dacă, pe total, în medie multianuală precipitațiile sunt de 550–650 mm/an în vest și 400–450 mm/an în sud-estul Câmpiei Române și bălțile dunărene (deci, mult mai reduse decât în restul regiunilor țării (regimul precipitațiilor prezintă mare variabilitate în sud și sud-est și este mai constant în vest); circulația maselor de aer, expunerea deschisă față de advecțiile de aer cu caracteristici diferite, relativa omogenitate a suprafeței active, lărgimea văi- lor, luncilor și extensia câmpurilor determină diferențierea, în cuprinsul zonelor de cîmpie, a trei subținuturi climatice (cel al Câmpiei de Vest, cel al Câmpiei Române și cel al Dobrogei) și a mai multor topoclimate:

– ținutul climei dealurilor și podișurilor (între 250–300 și 800 m altitudine, ca spațiu morfologic de trecere de la câmpie la munte) cu temperatura medie anuală a aerului moderată (între 8 și 10°C), contrastele termice între vară și iarnă sunt mai atenuate decât la câmpie (amplitudinile termice medii dintre cea mai rece și cea mai caldă lună a anului coboară sub 24°C, cu excepția Podișului Moldovei unde se mențin mai ridicate, datorită influențelor estice sporind continentalismul), precipitațiile medii anuale variază între 500–750 mm (în sud și est) și 650–850 mm (în vest sunt mai bogate) și sunt diminuate în zonele cu procese intense de föhnizare (Subcarpații Curburii, ulucul depresionar submontan vâlceano-gorjan, depre- siunile submontane argeșene, ținutul Vrancei subcarpatice, Culoarul Mureșului între Aiud și Orăștie, unde sunt și frecvente inversiunile de temperatură din timpul iernii); ținutul climatic de dealuri și podișuri se diferențiază prin patru subținuturi climatice (cel al Depresiunii Colinare a Transilvaniei, cel al Dealurilor de Vest, cel specific Subcarpaților Getici și Piemontului Getic împreună cu Podișul Mehedinți și cel al Subcarpaților și Podișului Moldovei împreună cu Munții Dobrogei de Nord), iar caracteristicile geomorfologice determină constituirea mai multor topoclimate.

– ținutul climei de munte, caracteristic lanțului carpatic (la altitudini mai mari de 800, cu o serie de particularități și diferențieri locale determinate de expoziția față de soare și față de advecția maselor de aer cu caracteristici diferite, de inclinarea pantelor, altitudine, repartiția spațială și tipul vegetației, lărgimea și direcția culoa- relor de vale, mărimea și direcția culmilor ș.a.), unde temperatura aerului scade cu altitudinea (gradientul termic de 0,3–0,5°C la suta de metri), izoterma anuală de 6°C delimitând acest ținut climatic la partea lui inferioară, vara este scurtă (cu temperatura medie ce între 7-18°C), iernile au temperaturi medii negative (între -4°C și -10°C; minima coboară frecvent sub -20°C, pe cele mai mari înălțimi înghețul durează și peste opt luni pe an iar stratul de zăpadă se menține și peste 6–7 luni) și frecvente inversiuni de temperatură în depresiuni și pe marile văi intra- montane, precipitațiile cresc cu altitudinea, de la circa 850 mm la peste 1400 mm pe an (în depresiunile intramontane, din cauza proceselor de descendență a aerului, precipitațiile coboară la 700 mm anual); în cadrul ținutului climatic de munte se diferențiază cele trei subținuturi climatice specifice fiecărei ramuri carpatice (cel al Carpaților Orientali, al Carpaților Occidentali și al Carpaților Meridionali).

Prin așezarea sa geografică, România beneficiază de o anumită cantitate de energie solară, ceea ce o situează în plină zonă temperată, cu un pronunțat caracter continental al climei. Prin influența centrilor barici și configurația reliefului major, teritoriul României se diferențiază prin șase sectoare de provincie climatică:

– cu influențe oceanice (în partea de vest, nord-vest și centrală a țării), care se caracterizează prin advecții ale aerului temperat-oceanic de origine atlantică, ce determină maximul pluviometric principal pe teritoriul țării (în mai-iunie) și, uneori, un maxim secundar (în decembrie); anticiclonii azoric și scandinav provoacă advecții ale aerului rece din nord-vest, iar ciclonii mediteraneeni aduc masele de aer cald din sud-vest.

– submediteraneene (în sud-vestul țării), ce se caracterizează prin ierni mai blânde, cu precipitații mai ales sub formă de ploaie și lapoviță, îngheț episodic datorită advecției aerului cald din sud-vest generate de ciclonii mediteraneeni; regimul precipitațiilor înregistrează două maxime (în mai-iunie, maximul principal și în decembrie, maximul secundar).

– de tranziție de la influențele oceanice si submediteraneene la cele de ariditate (în partea central-sudică a Câmpiei Române și sudul piemontan getic, între Jiu și Argeș), cu alternante advecții de aer temperat-oceanic de origine polară din vest și nord-vest și de aer temperat-continental din est și sud-est (iarna, alternează advecțiile aerului cald din sud-vest cu cele ale aerului rece din est); precipitațiile se reduc cantitativ spre est, sub influența directă a continentalismului estic european.

– de ariditate (în est și sud-est), este determinat de advecțiile aerului foarte rece de origine polară sau arctică din sezonul rece (în ianuarie și februarie temperatura aerului coboară deseori sub minus 30°C) și de advecțiile de aer cald din sud-vest (de origine mediteraneeană) care determină ninsori abundente de iarnă, însoțite de viscole puternice; Însă, vara, advecțiile aerului fierbinte continental (de origine tropicală) din sud-vest și sud-est determină temperaturi ce pot depăși 40oC și indici de confort termic-umiditate de 0,80–0,85, cu lungi perioade de secetă mai ales în perioada de vegetație (în acest tip de regim climatic sunt înregistrate cele mai scăzute precipitaâii medii multianuale din țara noastră, căpătând acest caracter de ariditate).

– baltice (în nord-estul – Bucovina-Maramureș – al țării), care se caracterizează prin advecții frecvente ale aerului temperat-continental de origine polară sau arctică, cu precădere în sezonul rece când se înregistrează temperaturi foarte scăzute, sub minus 30oC, iar invaziile de aer temperat-oceanic determină nebulozitate mare și precipitații mai bogate decât în restul teritoriului moldavo-transilvan.

– pontice (în lungul litoralului Mării Negre pe o fâșie de 25–30 km depărtare de țărm), se caracterizează prin brizele locale marine, făcând ca temperatura să fie mai moderată și umiditatea aerului crescută; cu toate acestea, precipitațiile sunt reduse.

Vegetația României

Flora României este foarte bogată, cu peste 3340 de specii cu origini diferite: circa 40 % sunt elemente eurasiatice și europene, circa 20 % sunt estice sau continentale, 14 % sunt nordice și alpine, 10 % sunt elemente sud-estice, 8 % sudice, 3 % ubicviste și adventive și 1% de proveniență vestică. Ponderea acestor elemente fitogeografice nu este aceeasi în flora diferitelor regiuni ale țării, iar 4 % dintre speciile vegetale sunt endemice.

Elementele eurasiatice au o largă răspandire în flora țării noastre. Cei mai frecvenți arbori sunt pinul (Pinus sylvestris), mesteacănul (Betula Pendula), jugastrul (Acer Campestre), ulmul (Ulmus Minor, U. Glabra), aninul negru (Alnus Glutinosa), Alnus Incana din lunci și zăvoaie (unde sunt și specii de plop alb – Populus Alba, plop negru – P. Nigra, salcie – Salix Triandra, S. Fragilis, S. Purpurea). Aceeași origine au elemente din componența stratului vegetal erbaceu (mai ales gramineele, cu numeroase specii).

Cele mai numeroase sunt elementele europene, mai frecvente în partea de vest a țării, cu răspandire mai largă în zona de dealuri și în partea inferioară a munților. O largă răspândire în țara noastră o au speciile arboricole: molidul (Picea Abies), bradul (Abies Alba), fagul (Fagus Sylvatica), stejăretul (Quercus Robur și Quercus Petraea), carpenul (Carpinus Betulus), alunul (Corylus Avellana) specifice zonei temperate dar și elementele cu afinități termice precum teiul (Tilia Cordata), ulmul (Ulmus Laevis, Ulmus Procera), paltinul de munte (Acer Pseudoplatanus), mărul pădureț (Malus Sylvestris), cornul (Cornus Mas); în compoziția păturii erbacee intră numeroase specii din familiile Liliaceae, Gramineae etc.

Elementele vegetale cu origini nordice sunt prezente în munții înalți și în turbăriile înalte, multe dintre ele fiind relicte glaciare (Betula Humilis, Betula Nana, Stellaria Longifolia, Drosera Anglica ș.a.).

Flora stepelor, sărăturilor și nisipurilor din estul țării, din Câmpia Transilvaniei și din Câmpia Banato-Crișană este alcătuită în special din elemente pontice, majoritatea speciilor fiind ierboase xerofile și termofile din familiile Gramineae, Liliaceae, Compositae, Fabiaceae. Ca specii lemnoase,

cu cea mai largă răspândire, remarcăm arţarul tătărăsc (Acer Tataricum) și porumbarul (Prunus Spinosa), care formează tufărișuri la marginea pădurilor din silvostepă.

Elementele mediteraneene și submediteraneene sunt, în marea lor majoritate, mezoxerofile și xerofile. Toate aceste elemente fitologice sunt termofile. Cele mai frecvente plante lemnoase sunt cerul (Quercus Cerris), stejarul pufos (Quercus Pubescens), gârnița (Quercus Frainetto), stejarul pedunculat (Quercus Pedunculiflora) ș.a., aceste specii fiind răspândite mai ales în regiunile sudice, sud-estice și sud-vestice. Subarboretul multor păduri este alcătuit din mojdrean (Fraxinus Ornus), cărpiniță (Carpinus Orientalis) și crușin (Rhamnus Tinctoria) pe pajiști formațiuni herbacee cu graminee submediteraneene și mediteraneene.

Elementele ubicviste și adventive sunt condiționate de activitatea societății omenești, mai răspândite fiind în zonele de câmpie și de deal, iar endemismele sunt multe ca plante ce se află în întregime între granițele țării, depășindu-le foarte puțin spre țările vecine.

Cele mai multe endemisme se găsesc în regiunile muntoase, dar câteva sunt și în Dobrogea, Banat și Câmpia Transilvaniei. În Munții Rodnei se întâlnesc Heracleum Carpaticum, Polyschemone Nivalis, pe Ceahlău și Rarău Aconitrim Romanicum, Hieracium Pojoritense, în Cheile Bicazului Astragalus Römeri, Astragalus Pseudopurpureus, în Carpații Meridionali se întâlnesc rare elemente floristice de Saxifraga Demissa (în Munții Ciucaș, Bucegi, Piatra Craiului, Piatra Mare, Postăvaru), Primula Baumgarteniana (în Munții Postăvaru și Făgărașului), Draba Dorneri (în Munții Retezat), Dianthus Callizonus (în Piatra Craiului), Rubus Banaticus, Rubus Severinensis, Draba Banatica (în defileul Dunării la Cazane și pe Valea Cernei), Syringa Josikaea, Sorbus Dacica (în sudul Carpaților Occidentali și în Munții Cernei și Mehedințiului, în Podișul Mehedinți), Asperula Moldavica (în câteva puncte din Podișul Moldovei), Astragalus Peterfii (la Suat în Transilvania) ș.a.

Cea mai mare parte din actualele asociații vegetale își au originea în flora terțiară. Există și astăzi specii de plante care, într-un mediu favorabil, s-au conservat în bune condiții, cum sunt, de exemplu, liliacul românesc (Syringa Josikaea) din Munții Banatului, Defileul Dunării și Podișul Mehedinți, dreța (Nimphaea Lotus Termalis) de la Băile 1 Mai de pe Lacul Pețea, cârcelul (Ephedra Distachya) din Cheile Turzii. Instalarea glaciației cuaternare a determinat retragerea spre sud a florei terțiare și coborârea celei de pe înălțimile carpatice favorizând pătrunderea unor specii din flora climatului rece nordic al Eurasiei. Alternarea fazelor glaciare cu cele interglaciare a complicat etajarea vegetației, limitele acesteia devenind instabile. Dar schimbarea condițiilor climatice în holocen a determinat dezvoltarea molidișurilor montane, a stejăretelor și cărpinișurilor din ținuturile de deal, iar la câmpie încep să pătrundă tot mai multe elemente stepice, din sudul continentului au pătruns numeroasele elemente mediteraneene și submediteraneene păstrate numai în sudul Banatului, sud-vestul Olteniei, sudul Dobrogei, Munții Apuseni și în unele zone cu influențe föhnale. Tot acum se dezvoltă pădurile de fag, ce iau locul cărpinișurilor, limita stejarului fiind împinsă cu mult mai jos, în timp ce pădurile de fag urcă în altitudine până la molidișuri.

Datorită condițiilor variate de căldură și umiditate (esențiale pentru plante) din țara noastră vegetația este dispusă, datorită interdependenței ei cu cele trei forme de relief major (munții, dealurile și câmpiile), pe zone latitudinale (vegetația zonală – stepa, silvostepa, pădurea de foioase cu stejar) și în etaje altitudinale (etajul gorunetelor, al făgetelor, al molidișurilor, etajul subalpin și cel alpin). Variațiile locale ale regimului termic, regimului hidric și de regim trofic al biotopurilor au condus la formarea unor unități de vegetație cu caracter local (vegetație azonală și vegetație intrazonală).

În cadrul vegetației de munte de pe cele mai înalte culmi (etajul alpin), ce acoperă golurile alpine (situate la altitudini de peste 2000 m în Carpații Meridionali și 1850 în Carpații Orientali, ocupând o suprafață de circa 2000 km2) se remarcă prin pajiști alpine (o producție de masă vegetală redusă până la 1 t/ha/an) pe care s-a dezvoltat vegetație ierboasă reprezentată prin coarnă (Carex Curvula), rugină (Juncus Trifidis), păiușcă (Festuca Supina), clopoței (Campanula Alpina), piciorul cocoșului-de-munte (Ranunculus Alpestris), ciubotica (Primula Minima). Foarte răspândiți sunt lichenii (Cladonya Rangiferina, Cetraria Islandica), care se dezvoltă alături de unele specii de mușchi (Polytrichum Proliferum, Dicranum Albicans). Vegetația lemnoasă este reprezentată prin tufișuri pipernicite, alcătuite din sălcii pitice (Salix Herbacea, S. Retusa, S. Reticulata), ienupăr pitic (Juniperus Sibirica), afin (Vaccinium Myrtilus), smirdar, numit și bujor-de-munte (Rhododendron Kotschyi), argințică

(Dryas Octopetala). Vegetația alpină ocupă cele mai mari suprafețe în munții Bucegi, Făgărașului, Parângului, Cibinului, Șureanu, Retezat, Godeanu, Țarcului, Rodnei, Căliman, Maramuresului, Bistriței, Suhardului, Ceahlău, în condiții pedoclimatice aspre (temperaturi medii sub 0oC, vânturi puternice – deseori peste 6–7 m/s, precipitații bogate de peste 1200 mm/an, veri scurte, soluri subțiri cu procent ridicat de aciditate). O mare parte a vegetație de munte corespunde etajului subalpin, prin poziția sa, ca etaj de tranziție de la vegetația lemnoasă arborescentă la pajiștile alpine și cu o producție de masă vegetală de aproximativ 3,5 t/ha/an. Limita inferioară a etajului este situată la 1550 m în Munții Apuseni, 1650 m în Carpații Orientali și variază între 1650–1750 m în Carpații Meridionali, în funcție de expoziția nordică sau sudică a versanților montani. În acest etaj, tufișurile târâtoare alcătuite din jneapăn (Pinus montana), ienupăr pitic (Juniperus sibirica), smirdar (Rhododendron Kotschyi) ș.a., alternează cu pajiști de graminee pitice din categoria ierbii vântului (Agrostis rupestris), păiuștei (Festuca supina), firuței (Poa Media, P. Alpina). În etajul subalpin se mențin și unele rariști arboricole, formate din molid (Picea Excelsa), larice (Larex Decidua), zâmbru (Pinus Cembra). În zonele mlăștinoase ale etajului subalpin se întâlnesc asociații de rogoz (Carex Canescene, C. Stellulata, C. Dacica).

Vegetația montană, ca urmare a diferențierilor climatice determinate de altitudine, se dezvoltă etaje și subetaje de vegetație forestieră foarte deosebite între ele. La partea superioară a munților, în condiții de climat mai aspru, se dezvoltă pădurile de molid (molidișurile sau etajul boreal), urmat, mai jos, de etajul nemoral (al pădurilor de foioase, cu subetajele pădurilor amestecate de rășinoase și fag și al făgetelor).

Molidișurile au o arie de răspândire neuniformă și discontinuă, cea mai mare dezvoltare fiind în Carpații Orientali, unde ocupă un teritoriu continuu pe o lungime de 200 km și lățimea de 40–80 km. Limita superioară a etajului molidișurilor este mai coborâtă în nordul țării (1400–1500 m, mai rar 1600 m), pe când în Carpații Meridionali această limită se situează la 1650–1750 m. Limita inferioară se menține în Carpații Orientali la 1200 m (cu excepția Munților Bârgăului, unde coboară la 800–900 m), cu specificitatea versanților nordici ai Carpaților Meridionali, unde limita superioară se menține la altitudinea de 1300 m iar pe cei sudici la 1400 m. În Carpații Occidentali limita inferioară a etajului boreal este intre 1250–1300 m. Pădurea de molid apare fragmentar la Curbura Carpatică (în Penteleu și Ciucaș), iar în Carpații Meridionali este fragmentat în patru areale (Bucegi, Făgăraș, Parâng-Lotru-Cândrel, Retezat-Godeanu-Țarc). Distribuția pe versanții cu expoziție generală nordică și pe cei sudici, indică (pe versantul sudic al Carpaților Meridionali) o fâșie a molidișurilor îngustată treptat de la est către vest, până aproape la dispariție în Godeanu și o suprafață mult mai mare pe versantul nordic. În Munții Banatului și Poiana Ruscă, molidișurile lipsesc din cauza climatului cu influențe mediteraneene. în Munții Apuseni acest etaj apare numai în masivul Bihorului (din cauza influențelor oceanice, molidișurile sunt mai puțin dezvoltate pe versantul vestic al masivului). Producția de biomasă variază între 3 și 6 t/ha/an, din care 2–5 tone reprezintă lemnul (5–14 m^3). Elementul principal al etajului este molidul (Picea Excelsa); mai rar apare scorușul (Sorbus Aucuparia), paltinul (Acer Pseudoplatanus). La partea inferioară a etajului se întâlnesc fagul (Fagus Sylvatica), bradul (Abies Alba) și mesteacănul (Betula Verrucosa). În Munții Ceahlău, Ciucaș, Bucegi și Lotrului se crește zada (Larix Decidua). Arbuștii apar în număr restrâns și sunt reprezentați prin specii de caprifoi (Lonicera Nigra, L. Xylosteum), soc roșu (Sambucus Racemosa) ș.a. Dintre subarbuști se remarcă afinul (Vaccinium Myrtillus) și scorușu-de-munte (Sorbus Aucuparia). Herbaceele care cresc la parterul pădurii de molid sunt clopoțeii (Campanula Abietina), degetărușul (Soldanella Montana), măcrișul iepuresc (Oxalis Acetosella), vulturica (Hieracium Transsilvanicum) și multe specii de ferigă. Răspândiți sunt mușchii verzi, pe locul pădurilor de molid defrișate formându-se pajiști mezofile secundare dominate de păiuș rosu (Festuca Rubra) și tarsă (Deschampsia Caespitosa).

Etajul nemoral are în compoziția sa păduri de foioase mezofile de tip central-european și cuprinde toate zonele de munte nu prea înalte și o mare parte a dealurilor și podișurilor, pe circa 41 % din suprafața țării. Limita superioară a etajului se situează la 800–1200 m în nordul țării și la 1300 m în sud. Limita inferioară este situată în medie la 300 m altitudine, dar această limită coboară în estul Moldovei și în Dobrogea la mai puțin de 200 m altitudine, iar în Depresiunea Colinară a Transilvaniei se menține la 400–500 m altitudine. Nota caracteristică a etajului este dată de pădurile de foioase

mezofile – cu fag (Fagus Sylvatica) la munte și gorun (Quercus Petraea) pe dealurile înalte – în care mai apar specii de carpen (Carpinus Betulus), paltin-de-munte (Acer Pseudoplatanus), paltin-de-câmp (Acer Platanoides), jugastru (Fraxinus Excelsior), tei (Tilia Cordata), ulm (Ulmus Montana, U. Foliacea, U. Procera). În acest etaj din Oltenia, Muntenia, Dobrogea și Banat se întâlnesc și elemente sudice termofile de tei argintiu (Tilia Tomentosa), cărpiniță (Carpinus Orientalis), mojdrean (Fraxinus Ornus), cer (Quercus Cerris), gârniță (Quercus Frainetto), castan (Castanea Sativa), alun turcesc (Corilus Colurna), stejar pufos (Quercus Pubescens). La partea superioară a etajului cresc specii de rășinoase ale bradului (Abies Alba), pinului (Pinus Silvestris), tisei (Taxus Bacata), iar în Cazane și Munții Cernei-Mehedinți își are condiții prielnice pinul negru de Banat (Pinus Nigra Banatica). Sunt foarte numeroși arbuști de alun (Corylus Avelana), corn (Cornus Mas), sânger (Cornus Sanguinea), voinicer (Evonymus Europaea) și lemn-râios (Evonymus Verrucosa), ca apoi, în stratul ierbos să se dezvolte câteva grupe de plante efemeroide de primăvară, ca vioreaua (Scilla Biofilia), brebeneii (Corydalis Cava, C. Solida), ceapa-ciorii (Gagea Pratensis), ghiocel (Galanthus Nivalis), specii de rogozuri (Carex Pilosa, C. Silvatica, C. Digitata), ciperacee (Luzula Nemorosa) și graminee, ca firuța-depădure (Poa Nemoralis), păiușul (Festuca Silvatica), obsiga (Brachipoduim Silvaticum) ș.a. În făgete sunt răspândite ferigile Dryopteris Filimas, Athyrium Filix Femina, dar și plante agățătoare: iedera-de-pădure (Hedera Helix), curpenul (Clematis Vitalba) și mai multe specii de mușchi de pământ sau pe scoarța copacilor.

În spațiul carpato-danubiano-pontic etajul pădurii de foioase cuprinde două subetaje:

– subetajul pădurilor amestecate de rășinoase și fag, situat între altitudinile de 400– 500 m și 1200–1400 m, limita inferioară coboarând mult în Munții Semenicului și în Munții Apuseni (la 300 m). În alcătuirea acestor tipuri de păduri intră fagul, bradul și molidul, în amestec, mai rar, cu paltinul, ulmul-de-munte, frasinul, paltinul-decâmp. Aceste amestecuri în combinații foarte variate, câte două sau câte trei specii au dat naștere molideto-brădete (amestecuri de molid și brad), molideto-făgete (molid și fag), brădeto-făgete (de brad și fag) sau pure primare egale componistic de molid, fag și brad. În Carpații Meridionali sunt reprezentate de brădeto-făgete și molideto-făgetele, amestecurile de molid cu brad aproape lipsesc iar cele de molid, brad și fag deopotrivă sunt foarte rare. În Carpații Orientali predomină asocierile de molid, brad și fag, dar și molideto-brădetele. Printre pădurile de amestec nu este o surpriză să se întâlnească și trupuri compacte de făgete sau molidișuri pure. În Carpații Orientali, în pădurile amestecate de rășinoase și fag, apare și pinul (o relictă glaciară). Pinetele pure se întâlnesc mai frecvent pe versantul estic al Carpaților Orientali (între Trotuș și Buzău), unde coboară până la 400 m în turbării. În Carpații Meridionali și Occidentali pinul este foarte rar. Relicte postglaciare sunt stejărișurile amestecate și teișurile aflate în acest subetaj din Carpații Orientali. De-a lungul văilor se dezvoltă fâșii înguste de arborete de anin alb (Alnus Incana).

– subetajul făgetelor dezvoltat în Munții Apuseni, Semenicului, Poiana Ruscă, Carpații Meridionali, este redus teritorial pe versanții vestici ai Carpaților Orientali și foarte puțin pe cei estici unde se restrâng la o fâșie îngustă. Făgetele îmbracă și dealu- rile mai înalte ale muscelelor argeșene și vâlcene. Limita superioară a făgetelor se găsește la 1200 m în Carpații Orientali, la 1300 m pe versantul nordic și la 1400– 1500 m pe cel sudic al Carpaților Meridionali; în Munții Banatului limita urcă până la 1450 m iar in Munții Apuseni limita medie este de 1300 m (mai ridicată pe ver- santul vestic și mai coborâtă pe cel estic). Limita inferioară se află la 700 m, făgetele pure coboarând pe unele dealuri până la altitudini de 400–500 m, uneori mai jos, iar în alternanță cu gorunetele (o singură excepție, făgetele se găsesc și la altitudini mai mici – 70 m în defileul Dunării de la Cazane – Porțile-de-Fier). Producția de biomasă a făgetelor este ridicată, la circa 9,5–10,5 t/an/ha, din care 4–7 tone de lemn (6–18 m3). Fagul formează singur, de cele mai multe ori, întinse masive de pădure și pe alocuri i se alătură bradul, molidul, paltinul, ulmul-de-munte, mesteacănul, iar la altitudini mai coborâte gorunul, carpenul, teiul, frasinul, pe văi adăugându-se aninul negru (Alnus Glutinosa). Stratul de arbuști este slab reprezentat, prin vornicer (Evonymus Europaea), soc roșu (Sambucus Racemosa) și soc negru (S. nigra); în ținuturile cu dealuri mai cresc și alunul (Corylus Avellana), lemn-câinesc (Ligustrum Vulgare), cornul (Cornus Mas), sângerul (Cornus Sanguinea). Stratul ierbos este variat, reprezentat de vinariță (Asperula Odorata), ciocu-berzei (Geranium Robertianum), floarea-paștelui (Anemone Nemorosa), ferigi, măcrișu-iepurelui (Oxalis Acetosella), murul (Rubus Hirtus), rogozul

(Carex Silvatica, C. Pendula), graminee (Festuca Silvatica, Poa Nemoralis).

Vegetația dealurilor și podișurilor este foarte eterogenă, întâlnindu-se o gamă variată de formațiuni vegetale și este grupată în două formațiuni arboricole distincte din subetajul gorunului cu două fâșii distincte (fâșia zonală a alternanței de fag și gorun și fâșia zonală a gorunetelor. Fâșia zonală a alternanței de fag și de gorun (fâșia de făgeto-gorunete) este vizibilă mai ales în Subcarpați, nordul Piemontului Getic, sudul Munților Banatului și versanții vestici și estici ai Munților Apuseni și pe suprafețe restrânse în Podișul Transilvaniei și Podișul Sucevei. Limita superioară a fâșiei este situată la altitudinea de 700–800 m iar cea inferioară la aproximativ 300 m. În cuprinsul acestei fâșii, stratul de arbori poate fi format din gorun și fag (goruneto-făgete), în diferite proporții sau dintr-un amestec complex de gorun, fag, tei, frasin, ulm, carpen, jugastru, paltin etc (denumite șleauri). În cadrul vegetației arborescente predomină fagul și gorunul (Quercus Patraea, Q. Policarpa), alături de care se întalnesc unele specii termofile de cărpiniță (Carpinus Orientalis), mojdrean (Fraxinus Ornus), stejar pufos (Quercus Pubescens), pin negru (Pinus Nigra), arțar trilobat (Acer Monspesulanum) și pe lunci aninul negru (Alnus Glutinosa) și aninul alb (A. Incana). Stratul de arbuști, relativ slab dezvoltat, este format din alun, corn, sânger, vornicer, soc. Vegetația ierboasă este asemănătoare celei din făgete, cu extensiunea gramineelor. Fâsia zonală a gorunetelor ocupă suprafețe întinse în Dealurile Transilvaniei, Piemontul Getic, în Dealurile Banato-Crișene, Munții Dognecei, Podișul Moldovei, iar în Câmpia Moldovei și Dobrogea apare insular. Limita superioară a fîșiei este situată, în general, la 600 m altitudine iar cea inferioară este situată la 400 m în Depresiunea Colinară a Transilvaniei, la 300 m în Muntenia, Oltenia, Banat, Crișana și la 200 m în Moldova Centrală și Dobrogea. Gorunetele sunt formate din trei specii de gorun cu origini diferite: Quercus Petraea (specie de origine central – europeană care intră în alcătuirea pădurilor din Depresiunea Colinară a Transilvaniei, Maramureș și nordul Moldovei), Q. Delachampii (gorunul balcanic, este frecvent în partea inferioară a dealurilor din sudul și estul țării) și Q. Polycarpa (arbore de origine sudică ce domină pădurile din Oltenia și din sudul Banatului. În pădurile de gorun se mai găsesc și alte specii de foioase, precum stejarul (Quercus Robur), fagul (Fagus Silvatica), ulmul (Ulmus Procera), carpenul (Carpinus Betulus), jugastrul (Acer campestre), paltinul (Acer platanoides), frasinul (Fraxinus excelsior), teiul (Tilia cordata), cerul (Q. Cerris). În regiunile cu climat mai blând din Banat, Oltenia și Dobrogea se mai găsesc mojdreanul (Fraxinus Ornus), cărpinița (Carpinus Orientalis), ca în stratul arbustiv, destul de bine dezvoltat, să fie alunul (Corylus Avellana), cornul și sângerul (Cornus Mas, C. Sanguinea), socul (Sambucus Nigra), porumbarul (Prunus Spinosa), măceșul (Rosa Canina), lemnul-câinesc (Ligustrum Vulgare) și în defileul Dunării, pe dealurile de la Curbura Carpaților și în Dobrogea în stratul arbustiv apare și scumpia, specie submediteraneeană, stratul ierbos având în alcătuire vinariță (Asperula Odorata), urzica moartă galbenă (Lamium Galeobdolon), mărgelușa (Melica Uniflora), firuța de pădure (Poa Angustifolia)ș.a.

Zona stejăretelor (nemorală), care ocupă circa 20 % din suprafața țării, se dezvoltă în masive relativ compacte din Podișul Sucevei, dealurile joase din Banat și Crișana, cu extinderi teritoriale și în câmpiile înalte și piemontane. Limita superioară a zonei se situează la 400 m în Depresiunea Colinară a Transilvaniei, 300–350 m altitudine în Moldova de nord, 300 m în Banat, Crișana, Oltenia și Muntenia. Limita inferioară se găsește la 200 m în Moldova nordică, la circa 150 m în Banat, Crișana, Oltenia și Muntenia. Zona nemorală românească este reprezentată prin două subzone: subzona pădurilor de stejari mezofili și subzona pădurilor de stejari submezofili-termofili. În componența pădurilor din zona stejăretelor intră stejarul pedunculat (Quercus Robur), cerul (Q. Cerris), garnița (Q. Frasinetto), la care se mai asociază gorunul (Q. Petraea), carpenul (Carpinus Betulus), teiul (Tilia Cordata, T. Tomentosa), jugastrul (Acer Platanoides, A. Campestre), arțarul (Acer Tataricum), ulmul (Ulmus Foliacea, U. Procera, U. Ambigua), frasinul (Fraxinus Excelsior) uneori plopul tremurător (Populus Tremula). Pădurile sunt luminoase, bogate în arbuști și cu strat erbaceu dezvoltat. Dintre arbuști se întlnesc, mai frecvent, gherghinarul (Crataegus Monoggyna), lemnul-câinesc (Ligustrum Vulgaris) etc. Dintre plantele ierboase mai răspândite sunt gramineele – obsiga, firuța de pădure și de livadă (Poa Nemoralis, P. Pratensis), floarea-paștelui (Anemone Nemorosa), ciocul-berzei (Geranium Robetianum), vinarița (Asperula Odorata). Primăvara, în locurile umede sunt răspândite lăcrimioarele (Convallaria Majalis), murul (Rubus Caesius), iar in locurile uscate apar fraga-de-câmp (Fragaria

Viridis), iarba-fiarelor (Cynanchum Vincentoxium).

Subzona pădurilor de stejari mezofili (stejăretele) este răspândită în Podișul Moldovei (200–250 m) și Depresiunea Colinară a Transilvaniei (300–400 m). Predominant este stejarul pedunculat (Quercus Robur), alături de care mai apar arțarul, carpenul, sorbul-de-câmp, mărul și părul pădureț. Stratul arbuștilor este bine dezvoltat și cuprinde un mare număr de specii: alunul, gherghinarul, porumbarul, măceșul, vornicelul, crușinul, sângerul, cornul, caprifoiul etc., iar stratul erbaceu este bogat și este format din specii ale florei de mull (ciocul-berzei, floarea-paștilor, urzica-moartă, mierea-ursului, vinarița ș.a), graminee (obsiga, firuța-depădure, firuța-de-livadă etc.), în locurile umede crescând lăcrămioarele, murul, piciorul-caprei și în locurile uscate fraga-de-câmp, cimbrul-de-camp, iarba-fiarelor etc. Producția de biomasă a stejăretelor este de circa 10 t/ha/an, din care 2,5–5,5 tone de lemn (3–8 m^3).

Subzona pădurilor de cer și gârniță (cereto-gârnițetele) cuprinde câmpiile și, în parte, dealurile joase din sudul și vestul țării. Limita superioară se află la circa 300 m altitudine, ceva mai ridicată în vest, iar limita inferioară la altitudinea de 100 m. Odinioară, aceste păduri ocupau întreg teritoriul subzonei, fiind întrerupte numai în luncile râurilor, unde se dezvoltau zăvoaie de plop, salcie și anin și șleauri de luncă. Pădurile formate din cele două specii de stejari termofili, cerul și gârnița, nu sunt distribuite uniform și au o structură destul de variată a stratului arborilor. Acestea pot fi formate din cer (ceretele), din cer și gârniță în proporții diferite (cereto-gârnițetele) sau numai din gârniță (gârnițetele). Pot să apară și amestecuri mai complexe în care, alături de cele două specii, pot fi gorunul (Q. Petraea), stejarul pedunculat (Quercus Robur), fagul (Fagus Silvatica varianta Moesiaca); în proporție redusă se mai întâlnesc frasinul (Fraxinus Angustifolia), arțarul tătărăsc (Acer Tataricum), jugastrul, ulmul (Ulmus Procera), mai rar teiul argintiu (Tilia Tomentosa). În sudul Banatului și în sudul Dobrogei se întâlnesc mojdreanul și cărpinița. Stratul arbustiv este bine dezvoltat prin păducel (Crataegus Monogyna), sânger, porumbar, spinul cerbului, socul, cornul. Stratul ierbos este foarte bine dezvoltat în cerete prin păiușuri (Festuca Pseudovina, F. Sulcata), firuța-de-livadă (Poa Pratensis varianta Angustifolia), fraga-de-câmp (Fragaria Viridis), iarba-fiarelor, mărgelușa etc. În gârnițete stratul ierbos este format din specii de Carex, Poa Pratensis varianta Angustifolia ș.a. În condițiile unui regim hidric echilibrat scade proporția de Carex și se dezvoltă în proporții mai mari gramineele. În pădurile bine gospodărite producția de biomasă este de circa 9 t/an/ha și cea de masă lemnoasă este redusă la 2–5 tone sau 3–7 m^3.

Vegetația de câmpie – se distinge o zonă de silvostepă, în vecinătatea zonei nemorale și o zonă de stepă. Vegetația naturală nu se mai conservă în câmpii decât fragmentar, pe suprafețe restrânse deoarece s-au extins terenurile agricole, aceste unități naturale fiind cele mai fertile.

Zona de silvostepă face trecerea de la pajiștile stepice la zona de pădure și este larg răspândită în vestul, sudul și estul țării, acoperind o bună parte din Câmpia Moldovei, sudul Podișului Bârladului, Câmpia Covuruluiului, Câmpia Râmnicului și Buzăului, vestul Bărăganului, Câmpia Burnazului, Câmpia Romanaților și Băileștilor. În vestul țării, silvostepa corespunde câmpiei tabulare, formând o fâșie neîntreruptă din Câmpia Timișului până în Câmpia Careilor. Privitor la Câmpia Transilvaniei, teritoriul atribuit silvostepei este analizat diferit de specialiști ; după unii acest areal ar aparține stepei, în timp ce după alții ar reprezenta un fragment de pădure degradat, cu enclave stepice. Limita altitudinală superioară a silvostepei se află la 150–300 m, cea inferioară este la 100 m în Câmpia Covurluiului și Dobrogea și la 50 m în Bărăgan. Silvostepa este alcătuită dintr-o alternanță de suprafețe de stepă și de pădure, cu un strat herbaceu alcătuit din specii xerofile ca gramineele cu rizomi (Poa Angustifolia, Agropyrum Repens), leguminoase, trifoi (Trifolium Repens, T. Pratense), colilii, păiușuri stepice, firuțe, rogozuri ș.a. Arborii cei mai reprezentativi sunt stejarul pedunculat (Quercus Robur), stejarul brumăriu (Q. Pedunculiflora), stejarul pufos (Q. Pubescens), ulmul (Ulmus Foliacea, U. Ambigua). Mai rar se întâlnesc arțarul-tătărăsc (Acer Tataricum) și jugastrul (Acer Campestre). Foarte bine reprezentați, în silvostepă arbuștii, cei mai frecvenți fiind gherghinarul (Crataegus Monoggyna), lemnul-câinesc (Ligustrum Vulgare), cornul (Cornus Mas), sângerul (Cornus Sanguinea) etc. Stratul herbaceu este format din graminee cu rizomi, obsigă (Bromus Inermis), firuță (Poa Angustifolia), leguminoase, trifoi (Trifolium Repens, T. Pratense), colilii (Stipa Joanis, S. Stenophylla), păiușuri stepice (Festuca Vallesiaca, F. Sulcata, F. Pseudovina), firuță, rogoz (Carex

Praecox) etc. După caracterul vegetației lemnoase, silvostepa din România cuprinde trei tipuri de silvotepă: silvostepa nordică a Câmpiei Jijiei, având ca trăsătură caracteristică alternanța, pe mari suprafețe, a pădurilor și a pajiștilor. Pe podișurile botoșenene se întâlnesc stejărete (Quercus Robur, Quercus Petraea) și pe coastele umbrite gorunete ori păduri amestecate de gorun-stejar; stratul ierbos este bogat și este format din: mărgeluşă, rogoz, colilii, păiuşuri, trifoi, jaleş etc., în lunci se dezvoltă pajişti mezofile (doar în lunca Prutului, pe lângă pajistile mezofile se dezvoltă zăvoaie cu sălcii și plopi, stejărete și şleauri.

Silvostepa sudică se întinde în sudul Podișului Bârladului, Câmpia Română și Dobrogea, unde alternanța vegetației lemnoase cu cea ierboasă se face pe suprafețe mai mici, având caracteristic pentru partea de sud-est stejarul brumăriu (Q. Pedunculiflora), care se asociază cu părul, ulmul, jugastrul, dintre arbuști ca frecvență mai bună având porumbarul, păducelul, lemnul-câinesc, cu ierburi stepice precum obsiga, păiuşul, usturoița (Alliaria Officinalis) ș.a., cam aceeași compoziție ca și în pădurile de stejar brumăriu; în Câmpia Olteniei și în partea de vest a Burnazului este specific stejarul pufos (Q. Pubescens), stejarul brumăriu apare, de obicei, pe versanții văilor sau pe solurile nisipoase. Rar, se dezvoltă în silvostepa sudică specii de ulm, jugastru, păr și mojdrean. În cuprinsul silvostepei sudice se găsesc întinse suprafețe acoperite cu vegetație de sărătură (mai ales între văile Ialomiței și Călmățuiului), pajiştile fiind alcătuite din aceleași specii ca și silvostepa nordică, cu specificarea unui plus al elementelor submediteraneene de tipul pirului (Agropyrum Intermedium), sadinei (Chrysopogon Gryllus), peliniței (Artemisia Annua), coada-șoricelului etc.

Silvostepa vestică păstrează, în prezent, puține resturi de cer ori stejar pedunculat, pajiștile naturale lipsesc aproape complet datorită utilizării agricole a terenurilor iar pe solurile nisipoase apar, rar, exemplare de stejar pufos.

Zona de stepă cuprinde un teritoriu limitat în sud-estul țării (Câmpia Covurluiului, Bărăgan, cea mai mare parte a Dobrogei). Pe teritoriul României nu mai există astăzi o vegetație primară de stepă, în cea mai mare parte fiind desțelenită. Altitudinea este de 20–50 m în Bărăgan și 50–100 m în Dobrogea, începând de la nivelul mării. Nota caracteristică a vegetației de stepă (până acum 100–150 de ani) era dată de pajiștile xerofile, alături de care se găseau și tufișuri din arbusti de stepă. Vegetația ierboasă specifică stepei a reprezentat-o gramineele: colilia (Stipa Joanis, S. Stenophyla), negara (Stipa Capillata), păiușca (Festuca Vallesiaca, F. Sulcata, F. Pseudovina), pirul crestat (Agropyrum Cristatum), compozitele, ca pelinul (Artemisa Austriaca), măturica (Bassia Scoparia), lobiatele, din care amintim galeșul, cimbrișorul, leguminoasele, cum ar fi lucerna, măzărichea, umbeliferele urechea-iepurelui, pătrunjel-de-câmp, ranunculaceele dediței, liliaceele (ceapa-ciorii) etc. Pe nisipuri sunt frecvente romanița-de-câmp (Anthemis Ruthenica), laptele-câinelui (Euphorbia Gerardiana), salcia-de-nisip (Salix Rosmarinifolia), orzul sălbatic (Elymus Sabulossus), cârcelul (Ephedra Distachia), păiușul-de-nisip (Festuca Vaginata), rogozul-de-nisip (Carex Colchica) etc. Arbuștii sunt reprezentați prin migdal pitic (Amygdalus Nana), specii de măceș (Rosa Canina), porumbar (Prunus Spinosa) ș.a. Speciile de arbori care pătrund în stepă sunt puține (ulm, stejar brumăriu, stejar pufos). Zona de stepă este reprezentată prin două subzone, delimitate în funcție de alcătuirea și predominarea unor formațiuni ierboase:

– Stepa cu graminee (stepa primară) ocupă estul Barăganului (altitudini de 20–50 m), centrul și sudul Dobrogei (50–100 m altitudine), fiind formate din colilii (Stipa Ucrainica), negară (Stipa Capillata), păiușuri (Festuca Vallesiasca), pir crestat (Agropyrum Crestatum), alături de care se mai puteau întâlni, într-o proporție mai redusă, speciile de leguminoase: lucerna (Medicago Minima, M. Rigidula, M. Falcata), cosacul (Astragalus Asper, A. Hamosus), compozitele de coada-șoricelului (Achilea Setacea), măturica (Centaurea Orientalis, C. Diffusa); este de menționat și prezența unor specii de proveniență sudică, amintind în acest sens, volbura (Convolvulus Cantabricus), garofița (Dianthus Leptopetalus), precum și a unor endemisme (Campanula Romanica, Brumus Dobrogensis, Euphorbia Dobrogensis, Koeleria Brevis). Pajiștile ce mai există pe islazuri sunt formate din comunități secundare de firuță (Poa Bulbosa), peliniță-de-stepă (Artemisia Austriaca), laptele-câinelui (Euphorbia Steposa), obsigă (Bromus Japonicus, B. Tectorum), lucernă (Medicago Minima, M. Rigidula). Din stepa primară au mai rămas specii de păiuș (Festuca Valesica), pirul-crestat (Agropyrum Cristatum), negara (Stipa Capillata), coada-șoricelului (Achilea Setacea) etc. Producția pajiștilor de

stepă (stepa cu graminee), prin degradare a scăzut la 4,5 t masă verde la hectar.

– Stepa cu graminee și dicotiledonate ocupă suprafețe restrânse în sud-estul Moldovei și în partea centrală a Bărăganului, fiind răspândită la altitudinea medie de 30–50 m, pajiștile stepice primare erau formate, mai ales, din păiuș (Festuca vallesiaca), negară (Stipa capillata), pir (Agropyrum Intermedium, A. Repens), sadină (Chrysogonon Gryllus), colilii (Stipa Lessingiana, S. Stenophylla), foarte multe dicotiledonate și liliacee: ceapa-ciorii (Gagea Busilla), șofranul (Crocus Variegatus), specii de trifoi (Trifolium Diffusum), măzăriche (Vicia Narbonensis, Vicia Serratifolia), sulfină (Melilotus Officinalis, Melilotus Albus), chiminul-porcului (Peucedanum Oreoselinum, Peucedanum Tauricum), specii de jaleș (Salvia Austriaca, S. Nutans), limba-boului (Anchusa Italica, Anchusa procera). Tufişurile care se găseau altădată printre pajiştile de stepă erau formate din porumbar (Prunus Spinosa), vișin-de-stepă (Cerasus Fruticosa), migdalul-pitic (Amygdalus Nana). Actualele pajiști de izlazuri sunt formate din firuță cu bulbi (Poa bulbosa), peliniță-de-stepă (Artemisia Austriaca), pirul-gros (Cynodon Dactylon), laptele-câinelui (Euphorbia Seguieriana, Euphorbia Cyparissias) ş.a. Productivitatea pajiştilor stepice din Bărăgan este foarte scăzută.

Vegetația azonală din România este reprezentată de:

Vegetația de luncă, alcătuită din pajiști și păduri; pajistile de luncă sunt prezente în toate regiunile țării, acoperind o suprafață totală de peste 5.500 km^2, din care peste 400.000 ha se găsesc în Depresiunea Colinară a Transilvaniei și Câmpia Banato-Crișană. Umiditatea ridicată sau excesivă, inundațiile periodice și aluviunile bogate in substanțe nutritive determină formarea de pajisti cu o vegetație specifică. Vegetația arborescentă a luncilor (zăvoaiele) este formată din specii de sălcii, răchite (Salix alba, Salix fragilis, Salix cinerea), plopi (Populus Alba, Populus Nigra), cătini, anini (Alnus Incana, Alnus Glutinosa), dar și puține exemplare de stejar pedunculat, ulm, frasin, carpen. Sălcetele, prezente pe toată lungimea râului sunt însoțite de plopișuri, sub coroana cărora se dezvoltă arbuști (soc, sânger, călin) și un strat erbaceu. La munte și la deal este prezent aninul alb iar în dealurile joase și la câmpie dominant este aninul negru. Pajiștile de luncă sunt diferite, în funcție de gradul de umiditate și de troficitate al aluviunilor și sunt alcătuite din specii mezofile și higrofile. În lunca Dunării și in locurile foarte umede ale râurilor interioare sunt răspândite pajiștile cu Agrostis Stalonifera, alături de care se mai dezvoltă si alte spe- cii de graminee, cum ar fi: Poa Pratensis, Lolium Perene, Agropyrum Repens, Alopecurus Pratensis, apoi specii de Carex, de Juncus, de Trifolium etc. In locurile frecvent inundabile, mlăstinoase pajistile sunt alcătuite, in principal, din Poa trivialis si din numeroase specii hidrofile (Carex Vulpina, Mentha Pulegium etc.). Producția de biomasă a acestor pajisti este bună (pană la 4 t/ha/an). In luncile neinundabile sau rar inundabile, cu soluri bogate in substanțe minerale pajistile cuprind Alopecurus Pratensis, alături de care se dezvoltă si graminee (Festuca Pratensis, Poa Pratensis, Lolium Perenne, Agropyrum Repens ș.a.), alături de Carex Vulpina, Carex Leoporina, Juncus Compressus, Trifolium Repens, Trifolium Pratense, Lotus Corniculatus, Ranunculus Repens ș.a. Producția de biomasă este foarte mare (până la 5 t/ha/an). In biotopurile cu inundabilitate redusă, neînmlăştinite, unde umiditatea variază pe parcursul anului, se dezvoltă pajiști cu Poa Pratensis și alte graminee (Festuca Pratensis, Lolium Perenne, Alopecurus Pratensis etc.), specii de Carex, Juncus, Trifolium și alte specii (Plantago Lanceolata, Potentilla Reptans, Prunella Vulgaris etc.). Producția de masă verde a acestor pajiști este, în medie, de 2–3 t/ha/an, dar în condiții bune poate depăsi 5 t/ha/an. În Deltă pădurile au un specific aparte. Pe grindurile Letea și Caraorman, pe langă esențele moi de plop alb, plop negru, plop tremurător, anin negru, răchită, salcie albă creste stejarul brumăriu, frasinul, gârnița, gorunul, ulmul, teiiul, alunul. În aceste păduri stratul arbustiv este foarte bogat, alcătuit din păducel, corn, porumbar, sânger ș.a. Flora agăţătoare este reprezentată de vița sălbatică (Vitis Silvestris), iederă (Hedera Helix), curpen (Clematis Vitalba), volbura urcătoare (Periploca Graeca).

Vegetația nisipurilor (psamofilă), dezvoltată pe nisipuri, prezintă o serie de adaptări speciale, între care sunt cele xeromorfe (cu rădăcini foarte dezvoltate, frunze glauce, tomentoase etc.) și cele de activă regenerare vegetativă. Vegetația psamofilă se întâlnește în Delta Dunării, pe litoral, în Câmpia Română, Câmpia de Vest, Depresiunea Sfântu-Gheorghe, cu un micromozaic de asociații ce se deosebesc prin compoziție și structură, în funcție de gradul de fixare al nisipurilor și de adâncimea stratului acvifer. Pe dunele fixate apar comunități de Apera spicavenți, Cynodon Dactylon, Bromus

Tectorum, Secale Silvestris, Festuca Cinerea; în depresiunile dintre dune sunt comunități de Holoschoenus Vulgaris și de Chrysopogon Gryllus. Pe nisipurile semifixate se dezvoltă comunitatea de Carex Colchica, împreună cu Ephedra Distachya, Artemisia Maritima, Stipa Joanis, Kochia Arenaria, Scabiosa Ucrainica, Centaurea Arenaria, Plantago Arenaria, etc. Pe nisipurile mobile se formează comunități neîncheiate cu pâlcuri de Elymus Giganteus, asociate cu specii din comunitățile precedente. Vegetația primară a nisipurilor continentale se păstrează doar fragmentar, ea fiind puternic afectată de om. Pe nisipurile din nord-vestul țării se dezvoltă Festuca Vaginata și specia atlantic-mediteraneeană Corynephorus Canescens, apoi Kochia Laniflora, Plantago Indica, Centaurea Arenaria, Apera Spicaventi, la care se adaugă și specii de stepă. Pe nisipurile litorale se dezvoltă o vegetație specială de plajă, alcătuită din Arguzia Sibirica, Crambe Maritima, Salsola Soda etc. Pe nisipurile relativ fixate din sudul Olteniei se dezvoltă comunități de Cynodon Dactylon, Vulpia Myuros, Apera Spicaventi ș.a., iar pe nisipurile solificate comunități de Botriochloa Ischaemum și Chrysopogon Gryllus. Vegetația lemnoasă a nisipurilor este reprezentată prin plantațiile de salcâm și pin negru, în depresiunile interdunale fiind plantați plopi (Populus Tremula), mesteceni (Betula Pubescens).

Vegetația sărăturilor apare pe suprafețe mai mari sau mai mici, formand areale izolate în cuprinsul altor zone de vegetație (mai ales în stepa de pe litoral și din Bărăgan), compoziția comunităților de sărături variază în funcție de conținutul în săruri al solurilor. Astefel, pe solonceacurile cu un procent mai mare de umiditate se întâlnesc branca (Salicornia Herbacea), săricica (Salsola Soda), ghirinul (Suaeda Maritima), pe cele mai uscate apar cresc pătlagina (Plantago Maritima), Petrosimonia Triandra, Obione Verrucifera etc. Soloneţurile umede au o vegetație formată din comunități în care domină Puccinelia Distans, Obione Pedunculata, Aster Tripolium etc., pe soloneţurile uscate se întâlnesc limba-peştelui (Statice Gmelini), pelinul (Artemisia Maritima), pirul (Agropyrum Elongatum) ș.a.; pe solodiile și pe soloneţurile slab sărăturate umede cresc rugina (Juncus gerardi), iarba-câmpului (Agrostis Alba); pe nisipurile slab sărăturate se dezvoltă cătina rosie (Tamarix Ramosissima). Cele mai întinse cătinișuri se găsesc în luncile râurilor Buzău și Călmățui. Vegetația sărăturilor dă o producție nu prea mare (3-4 t de masă verde la hectar) și de slabă calitate.

Mlaștinile se dezvoltă pe teritoriul României în condiții de relief și climatice foarte diferite, acolo unde terenurile sunt supuse unei umidități continue si accentuate și unde lipsește aerisirea. În aceste condiții, resturile vegetale acumulate se transformă în turbă.

În funcție de condițiile geografice sunt trei tipuri de mlastini:

– Mlaștinile eutrofe (numite popular “bahne“) se formează în depresiuni, la altitudini diferite, de regulă prin colmatarea treptată a unor lacuri de apă eutrofă neaerisită, progresiv de la maluri spre mijlocul lacului, pe seama umidității provenită din apele de infiltrație, care aduc substanțe minerale nutritive. Suprafața bahnelor este de aproximativ 5.700 ha. Vegetația acestor mlaștini este formată in cea mai mare parte din fanerogame acvatice (Phragmites, Thypa, Scirpus, Carex, Glyceria, Alisma, Ranunculus, Dryopteris, Mentha, Angelica, Galium), nelipsiții mușchii acvatici, alături de unele specii lemnoase din genurile Salix, Alnus, Betula. Pe alocuri, vegetația mlaștinilor eutrofe prezintă mai multe centuri concentrice de la maluri spre mijloc, în funcție de adâncimea apei. În apa liberă se dezvoltă asociații de plante plutitoare sau submerse, spre maluri sunt asociații de plante cu rădăcina fixată pe fundul lacului și cu frunze plutitoare, unde adâncimea este mai mică, se dezvoltă zona stufului amestecat cu specii de rogoz. Cele mai frecvente mlaștini eutrofe s-au format în Depresiunile Giurgeului, Ciucului, Brașovului, Făgărașului, în bazinul hidrografic al Crasnei.

– Mlaștinile oligotrofe (denumite “tinoave“) iau naștere în regiunile cu climă rece și cu precipitații suficiente (de peste 600 mm/an) pe soluri și apă foarte sărace în substanțe minerale (în bazinul Dornelor, Munții Maramureșului, Căliman, Harghita, Bucegi, Retezat, Semenic, Apuseni). Vegetația este formată predominant din specii de mușchi (Sphagnum Fuscum, Sphagnum Rubellum, Sphagnum Medium, Sphagnum Molluscum) care dau un aspect bombat în partea centrală a tinovului (aici, din cauza dezvoltării mai intense a mușchilor Sphagnum), la care se adaugă fanerogame oligotrofe ca roua-cerului (Drosera Rotundifolia), ruginare (Andromeda Polifolia), rogozuri (Carex Limosa, Carex Rostrata, Carex Magellanica) ș.a. Uneori apar arbori și arbuști piperniciți de molid (Picea Excelsa), pin (Pinus silvestris), mesteacăn (Betula Pubescens).

Mlaştinile mezotrofe reprezintă un tip de tranziţie între mlaştinile eutrofe şi cele oligotrofe şi sunt răspandite în depresiunile intracarpatice, dar şi pe suprafeţe restrânse din regiunile înalte. Vegetaţia acestor mlaştini este foarte variată, constatându-se coexistența unor specii de mlaștină eutrofă cu cele specifice oligotrofelor. Prin urmare, alături de speciile Sphagnum și Polytrichum, sunt rogozurile (Carex Distans, Carex Lepidocarpa, Carex Canescens), iarbă-albastră (Molinia Coerulea), bumbăcarița (Europhorum Vaginatum, E. Angustifolium), roua-cerului (Drossera Rotundifolia) ș.a. Dintre arbuști și arbori se dezvoltă afinul (Vaccinium Myrtillus), ienupărul (Juniperus Communis), salcia (Salix Triandra, Salix Cinerea), molidul (Picea Abies), mesteacănul (Betula Pubescens, Betula Pendula), plopul (Populus Tremula).

Vegetația acvatică din râuri și lacuri prezintă o serie de adaptări, în conformitate cu adâncimea, fluctuațiile, compoziția chimică a apei si a malului. Plantele se dezvoltă în apă fiind lipsite de rădăcini și plutesc la suprafață (lintița- Lemna Minor, Lemna Trisulca), peștișoara (Salvinia Natans); altele sunt fixate prin rădăcini pe fundul apei (Najas Marina, Myriophilum Spicatum), au frunze și flori plutitoare (nufărul alb – Nymphaea Alba, nufărul galben – Nuphar Luteum), diferite specii de Potamogeton etc. În râurile de munte, cu fund pietros și ape repezi, vegetația acvatică are o înfățișare filiformă, alături de alge cu diferite culori, iar dintre plantele cu flori cele mai importante sunt piciorul-cocoșului (Ranunculus), izma (Mentha Aquatica), broscarița (Potamogeton). Apele litorale ale Mării Negre, în funcție de condițiile ecologice specifice, dezvoltă mai multe subzone de vegetație (subzona prelitorală – între țărm și adâncimea de 10 m – cu abundente alge verzi și câmpuri întinse de iarbă de mare Zostera Marina, Z. Nana, apoi extinsă în larg până la adâncimi de circa 70 m se află subzona litorală propriu-zisă cu un domeniul al algelor brune mai spre suprafață și altul al algelor roșii, spre adâncime și, în fine, subzona sublitorală (la 70–80 m adâncime), unde lumina și temperatura aerului nu mai au influență, vegetația este foarte săracă, reprezentată de rara specie Cladophora.

Vegetația palustră (hidrofilă) se dezvoltă de-a lungul râurilor cu curs domol și la marginea lacurilor și bălților, deseori asociată cu vegetația acvatică. Cele mai răspandite plante palustre sunt stuful (Phragmites communis), care, fie că formează asociații dominante, fie că se asociază cu papura (Tipha latifolia, T. Angustifolia) și pipirigul (Scirpus). Stuful poate alcătui formațiuni plutitoare, pe marile bălți și în deltă, numite plaur. Plaurul de pe lacurile din Delta Dunării este alcătuit din rădăcini și rizomi și poate atinge un metru grosime. Pe această pătură plutitoare se poate forma un strat subțire de sol unde își are sălașul o bogată floră și faună.

*

* *

Influența transformatoare a activităților omenești asupra vegetației naturale din România se derulează direct prin defrișări de mari proporții, care a fost factorul hotărâtor în distrugerea pădurilor țării noastre. Pe mari întinderi au fost distruse stejărișurile, în scopul de a lărgi suprafețele arabile, iar pentru lemn consumat în exces a avut de suferit și zona forestieră cea mai valoroasă, cea a molidișurilor de munte. Pe mari intinderi au fost distruse, prin incendiere și tăiere, tufărișurile subalpine. În zonele de deal, podiș, în cele de câmpie, pădurile au fost distruse în procente incredibile, față de marile întinderi forestiere antice și medievale ce stăpâneau teritoriile joase românești. Restrângerea arealului pădurii a fost însoțită și de modificări ale structurii arboretelor, majoritatea pădurilor actuale îndepărtându-se compozițional de tipurile inițiale. Prin exploatarea preferențială a bradului, unele făgeto-brădete s-au transformat în făgete pure, unele făgeto-gorunete, după tăierea fagului, au evoluat tot spre făgete pure, pentru că fagul are o regenerare mai activă. În șleaurile de câmpie și de deal a crescut proporția teiului, formându-se teișuri pure sau aproape pure. Începând cu secolul trecut ia amploare introducerea sau extinderea unor esențe lemnoase prin plantații forestiere, se extind coniferele repede crescătoare (molidul, pinul sau unele elemente exotice precum bradul Douglas), s-au extins plantațiile de salcâm (un Magnoliopsidae, din familia Fabaceae, Robinia Pseudoacacia, arbore originar din America de Nord) pentru fixarea nisipurilor din Oltenia, Bărăgan, Moldova, Dobrogea (aceste plantații constituie astăzi o componentă familiară, omniprezentă, a peisajului de câmpie). Modificări importante ale structurii și compoziției floristice s-au produs și în asociațiile de pajiști din cauza deștelenirilor și pășunatului excesiv. Datorită eroziunii declansată de activitatea omului are loc o xerofitizare și ca urmare, formațiunile de stepă și silvostepă pătrund în interiorul

pădurii (în Câmpia Transilvaniei, unde suprafața forestieră s-a restrâns mult, pajiştile fiind dominate de asociațiile xerofile cu Festuca Valesiaca, Festuca Rupicola, cu specii de Stipa şi Carex Humilis; motiv pentru care multă vreme s-a considerat existența silvostepei în Câmpia Transilvaniei). În Podișul Moldovei şi, pe alocuri, în Subcarpaţii Moldovei se extind în mod secundar pajiştile de silvostepă cu păiuș (Festuca Valesiaca) și bărboasă (Botriochloa Ischaemum). Există şi numeroase plante pătrunse accidental (denumite adventive sau efemerofite), dar care nu găsesc totdeauna condiții propice de climă si sol, după care aceste specii dispar. În aceeaşi categorie şi unele plante ruderale care cresc în jurul asezărilor omenești. Ele provin fie din vechi culturi (drăbușorul, roiba, ş.a.), fie din semințe risipite accidental (categoria plantelor resălbăticite „scăpate din cultură“). Ca urmare a lucrărilor de drenare a terenurilor cu exces de umiditate, s-a restrans arealul asociațiilor hidrofile. Multe relicte glaciare, care creșteau în mlaștini, se întâlnesc astăzi numai în zonele ocrotite, cum sunt cele din rezervațiile naturale.

Fauna României

Originea faunei actuale a României a fost puternic influențată de glaciațiunea pleistocenă, care a determinat deplasări masive ale speciilor. În perioadele glaciare, fauna terţiară (de climă caldă) a dispărut sau s-a retras spre sud, făcând loc elementelor arctice, siberiene și altaice, care au imigrat din nord, nord-est şi est, amestecându-se cu cele din Carpaţi, care au coborât la altitudini mici. În prezent această faună se păstrează la noi în țară numai în Munții Carpaţi, fiind aici relicte glaciare tipice. Marea majoritate a speciilor de animale au revenit în România din refugiile glaciare existente după dispariția ghețarilor alpini. Fauna pădurilor mezofile şi parţial a celor de conifere provine din refugiul mediteraneean, cea a pădurilor mezoxerofile din refugiul caucazian (caspic) şi mai puţin din refugiul sirian, cea din etajul coniferelor și din subetajul pădurilor amestecate de conifere și foioase provine din refugiul manciurian. Fauna de stepă şi de câmpie din țara noastră provine din refugiul aralo-caspic şi, în măsură mai mică, din refugiile iranian, sirian, mongol şi tibetan.

Pe teritoriul României, ca loc de origine, se deosebesc elemente europene (Rana Dalmatina, Lacerta Viridis, Cornella Austriaca, Martes Foina, Suis Scrofa Attila, Felis Silvestris, Vulpes Vulpes Crucigera ş.a.), elemente central-europene: (Isophia Costata, Lehmania Macroflagelata, Sciurus Vulgaris Fuscoater ş.a.), elemente pontice (Bombus Agrillaceus, Jaminia Clessini, Mustela Eversmanni ş.a.), elemente turano-pontice (Bombus Fragans, Vipera Ursini Renardi, Otis Tarda, Buteo Rufinus, Cricetulus Migratorius etc.), elemente mediteraneene (Testudo Hermmani Hermmani, Vipera Ammodytes Ammodytes, Emberiza Cirlus ş.a.), elemente ponto-mediterannene (Bombus Fragans, Scolopendra Cingulata ş.a.), elemente balcanice (Lacerta Trilineata Dobrogica, Vipera Ammodytes Montandoni, Eremophila Alpestris Balcanicus etc.), elemente euro-siberiene: (Rana Arvalis, Ursus Arctos, Felis Lynx ş.a.), elemente paleoarctice (Cervus Elephas, Talpa Europaea ş.a.), elemente turano-ponto-mediteraneene (Sturnus Roseus, Circus Macrourus ş.a.), elemente ponto-balcanice (Lacerta Taurica Taurica ş.a.), elemente caucazo-balcanice (Lacerta Particola Pontica ş.a.), elemente euro-central-asiatice (Faleo Cherrug, Buteo Hemilasius ş.a.), elemente boreo-alpine (Eudromias Morinellus ş.a.), elemente alpino-carpato-himalaiene (Rupicapra Rupicapra, Microtus Nivalis, Sorex Alpinus ş.a.). Endemismele faunistice românești trăiesc, în marea lor majoritate, în regiunea de munte, fiind puține în zonele de deal și de câmpie. După vârstă endemismele, deși au areale mici ecologice, sunt: paleoendemismele, cu areale din ce în ce mai reduse (Helicigona Maeotica, Microtrombium Sucidum etc.), neoendemismele, taxoni creaţi recent, cu areale în curs de extindere (Parus Montanus Transsylvanicus, Microtus Arvalis heptneri ş.a.) și relicte, de vârstă preglaciară și postglaciară (aparţin faunei de climă caldă) şi glaciară (aparţin faunei de climă rece), cele mai cunoscute fiind relictele glaciare capra-neagră (Rupicapra Rupicapra), cocoşul-de-mesteacăn (Lyrurus Tretix), şopârla-de-munte (Lacerta Vivipara), vipera-neagră (Vipera Berus), șoarecele-de-pământ (Microtus Agrestis), șoarecele-de-zăpadă (MicrotusNnivalis Ulpius), dar și periglaciare (Meta Reticulata Mengei, Limax Grossui ş.a.).

Datorită modificărilor de altitudine ale climei și vegetației, pe teritoriul Romaniei s-au format mai multe etaje faunistice, în afara cărora sunt și unități zonale latitudinale.

Fauna pajiștilor alpine și a tufișurilor se resimte de condițiile vitrege (iernile lungi, zăpezile mari,

temperaturile scăzute, oscilațiile mari de temperatură din aer și de la suprafața solului, vânturile puternice) care determină numărul mic de specii. Pe culmile stâncoase înalte ale Munților Carpați trăiește capra neagră (Rupicapra Rupicapra). Arealul ei, grație adaptărilor la mers a copitelor, cuprinde vârfurile prăpăstioase ale munților Rodnei, Făgărasului, Bucegi, Piatra Craiului, Godeanu, Țarcu, Cernei, Retezat, Vâlcan, Parâng, Căpățânii. Pentru a se hrăni, când zăpada aoeperă culmile, cârdurile de capre negre coboară de pe pajiștile alpine în jnepenișuri sau pădurile de la limita superioară. În acest etaj se mai întâlnesc și alte mamifere, mai mici, ca șoarecele de zăpadă (Microtus Nivalis Ulpius), chițcanul de munte (Sorex Alpinus), fâsa de munte (Anthus Spinoletta Spinolleta) ori brumărița alpină (Prunella colaris), care trăiește pe stânci și grohotișuri. Pe stâncile greu accesibile cuibărește cea mai puternică răpitoare de la noi, acvila de munte (Aquila Chrysaetos Chrysaetos). În jnepenișuri trăiesc numeroase păsări (Lyrurus tetrix, Prunella modularis), iar pe pietre se întâlnește reptila Lacerta Vivipara. Printre nevertebrate, cele mai frecvent întâlnite sunt gasteropodele Vertigo Alpestris, Pupilla Alpicola, Lucinaria Cana Farta, coleopterele Carahus Silvestris Transylvanica, Nebria Transylvanica, Alcypes Alpicola etc.

Fauna pădurilor de conifere (rășinoase) adăpostește o bogată faună avicolă perenă, specifică acestei păduri, ori care urcă vara din pădurile de deal și podiș iar altele care migrează în timpul iernii. Cocoșul-de-munte (Tetrao Urogallus) trăiește permanent în aceste păduri, ierunca (Tetrastes Bonasia), ciocănitoarea de munte (Picoides Tridactylus Alpinus, un relict glaciar), negraica (Dryocopus Martius Martius), șorecarul (Buteo Buteo), buha (Buho Buho) și huhurezul (Strix Aluco Aluco), care se întâlnesc și în pădurile de foioase, corbul (Corvux Corax – care urcă până în golurile alpine), pițigoiul-de-munte (Parus Montanus), pițigoiul-moțat (Parus Cristatus) și pițigoiul-de-brădet (Parus Ater), iar cocoșul-de-mesteacăn (Lyrurus Tetrix – declarat monument al naturii), trăiește numai în munții din nordul țării (Rodna, Maramureș, la izvoarele Bistriței). Multe dintre mamiferele cunoscute urcă din pădurile de foioase în aceste păduri de munte (cerbul, ursul, râsul, jderul). Alte mamifere, tipice pădurilor de conifere, sunt șoarecele-vărgat (Sicista betulina) și șoarecele-scurmător (Clethrionomys Glareolus). Ca reptile mai numeroase sunt vipera comună (Vipera Berus Berus) și șopârla-de-munte (Lacerta Vivipara), iar dintre amfibieni, broasca brună (Rana Temporaria), tritonul-de-munte (Triturus Alpestris, T. Montandoni), salamandra (Salamandra Salamandra). Răspandite, în aceste păduri, sunt gasteropodele (Vitrea Diaphana, Ratinella Pura, Ena Montana ș.a), coleopterele (Monochampus Sartor), heteropterele (Aradus Corticalis) etc.

Fauna făgetelor constituie o bază trofică variată și bogată, condițiile ecologice sunt mai bune decât în pădurile de conifere (valorile medii termice sunt mai ridicate iar intensitatea și durata luminii sunt mai crescute în comparație cu pădurile de conifere). Marile mamifere sunt nelipsite: viezurele (Meles Meles), ursul brun (Ursus Arctos), lupul (Canis Lupus), jderul-de-pădure (Martes Martes), jderul-de-piatră (Martes Foina), cerbul (Cervus Elaphus), mistrețul (Sus Scrofa), căprioara (Capreolus Capreolus), râsul (Felux Lynx), dar și mamifere rozătoare reprezentate de șoarecele-gulerat (Apodemus Tauricus), veverița (Sciurus Vulgaris Fuscoater), pârșul (Glis Glis) ș.a. ori altele care pot fi întâlnite în toate pădurile, de la cele din câmpie până la molidișuri, dar dezvoltarea maximă o au în pădurile de fag (în fânețele din depresiunile Giurgeului și Ciucului trăiesc șobolanul-mic-de-apă (Arvicola Terrestris Scherman) și șoarecele-cu-coada-scurtă (Pitmys Subteraneus). Bogată este și fauna păsărilor din făgete: ierunca (Tetrastes Bonasia), pițigoiul-de-munte (Parus Montanus), ciocănitoarea-cu-spate-alb (Dendrocopos Leucotos), porumbelul-gulerat (Columba Palambus), muscarul-mic (Ficedula Parva) etc. Ca nevertebratele ce trăiesc în acest etaj sunt gasteropodele (Daudebardia Transsylvanica), coleopoterele (Carabus Auronitens), insectele (molia-jirului, gândacul-de-scoarță-al-fagului, păduchele-lânos-al-fagului etc.).

Fauna gorunetelor oferă condiții de viață foarte favorabile dezvoltării unei bogate serii de păsări comune etajului gorunetelor și pădurilor de stejari mezofili și submezofili: turturica (Streptopelia Turtus), mierla-neagră (Turdus Merula), scorțarul (Sitta Europaea), pițigoiul-mare (Parus Major), ciuful-de-pădure (Asio Otus), șoimul-rândunelelor (Falco Subbuteo), ciocănitoarea verzuie (Picus Canus), cucuveaua-pitică (Glaucidium Passerinum) etc, numeroase mamifere mari (căprioara - Capreolus apreolus, pisica sălbatică - Felis Silvestris), batracieni (broasca-săritoare - Rana Dalmatina) ori unele nevertebrate tipice acestui etaj (molia-ghindei - Carpocapsa Splendana, cotarul-stejarului -

Operophtera Brumata, tigărelul stejarului - Attelabus Nitens, ş.a.). În sudul Banatului și vestul Olteniei, pe dealurile cu vegetație ierboasă și cu tufărișuri trăiește broasca țestoasă de uscat, cunoscută și sub numele de țestoasa-lui-Herman (Testudo Hermanni Hermanni).

Fauna stejăretelor oferă condiții ecologice foarte bune. Marea producție anuală de bio- masă contribuie la dezvoltarea unei variate faune, dominată de mamiderele mari și mici, cele mai multe specii care trăiesc în pădurile de stejar nu sunt tipice acestui etaj, ci ajung până la munte (veverița, râșii ş.a.) sau în stepă (iepurele), cele mai numeroase fiind căprioara, lupul, vulpea, mistrețul, iepurele (Lepus Timidus Europaea), pisica sălbatică, șoarecele-pitic (Chicromys Minutus Pratensis), șoarecele-de-pământ (Pitymis Subterraneus), chițcanul-de- câmp (Crocidura Leucodon). Ornitofauna din pădurea de stejar este foarte bogată: sturzul-de-vâsc (Turdus Viscivorus), sturzul-cântător (T. Philomelos), potârnichea (Perdix Perdix), cânepatul (Carduelis Cannabina), gaița (Garrulus Glandarius), turturica (Streptopelia Turtur), porumbelul-de-scorbură (Columba Oenas), privighetoarea (Luscinia Megarhynchos), ciocănitoarea-verde (Picus Viridis Romaniae), eretele (Falco Vespertinus), gaia-roșie (Milvus Milvus), multe specii de pițigoi, cel mai caracteristic fiind pițigoiul-de-livadă (Parus Lugubris). Se mai întâlnesc numeroase reptile cum sunt gușterul-dobrogean (Lacerta Viridis Meridionalis), sopârla-de-pădure (L. Praticola Pontica), gușterul (L. Viridis), țestoasa-lui- Herman și broasca-țestoasă-de-uscat-dobrogeană (Testudo Graeca) legate de pădurile de cărpiniță, mojdrean și stejar-pufos din sudul Banatului și vestul Olteniei și Dobrogea. Foarte numeroase sunt nevertebratele (lepidoptere, coleoptere, ortoptere, homoptere ş.a.).

Fauna stepelor este mai puțin bogată și variată ca aceea din păduri. Se întâlnește în Câmpia Covurluiului, estul Bărăganului și în Dobrogea, iar ca mamifere caracteristice stepei sunt rozătoarele: popândăul (Citellus Citellus), hârciogul (Cricetus Cricetus), șoarecele-de-câmp (Microtus Arvalis), orbetele (Spalax Leucodon), grivanul-cu-coadă scurtă (Mesocricetus Newtoni), sobolanul-de-câmp (Apodemus Agrarius), iepurele-de-câmp (Lepus Europaeus), bizamul (Ondatra Zibethica), dihorul-de-stepă (Mustela Eversmanni), dihorul-pătat (Vormela Peregusna), alături de carnivore: lupul, vulpea, viezurele. Păsările cele mai răspândite sunt prepelița (Coturnix Coturnix), potârnichea (Perdix Perdix), spurcaciul (Otis Tetrax), cârsteiul-de-câmp (Crex Crex), fâșa-de-câmp (Anthus Campestris), ciocârlia-de-Bărăgan (Melanocorypha Calandra), ciocârlia-de-stol (Calandrella Brachydactyla), dumbrăveanca (Coracias Garrulus), eretele alb (Circus Macrourus), șorecarul-mare (Buteo Rufinus), acvila-sudică (Aquila Rapax Orientalis), șorecarul-încălțat (Buteo Lagopus). Dropia (Otis Tarda), cea mai mare pasăre stepică, a dispărut din fauna câmpiei răsăritene. Reptilele sunt reprezentate prin șerpi (Eryax Jaculus Turcicus - foarte rar în stepa dobrogeană, Coluber Jugularis Caspius, Elaphe Quatorlineatus Sauromates), șopârla-de-stepă (Lacerta Taurica), șopârla-de-câmp (L. Agilis Chersonensis), vipera-de-stepă (Vipera Ursinii Renardi). Amfibienii au ca reprezentanți numeroși: broasca-râioasă-verde (Bufo Viridis), Testudo Graeca Ibera, broaștele-săpătoare (Pelobates Fuscus și P. Syricus Balcanicus), iar insectele sunt foarte multe și variate, predominând orthopterele (lăcusta Tryxalis Nasuta, călugărița Mantis Religiosa, greierul Grilus), coleopterele (scarabeul Scarabeus Affinis și Sisyphus Schaefferi, gândacul-ghebos Zabrus Gibbus), lepidopterele (șofrănarul Colias Croceus, fluturele-amiral Vanessa Atalanta, fluturele-de-sidef Argynnis Paphia).

Fauna terestră a Deltei Dunării este o faună azonală, cu caracteristici aparte, foarte variată, ce cuprinde un mozaic de formațiuni faunistice, cele mai caracteristice fiind păsările și mamiferele. Prin așezarea în zona temperată, prin abundența hranei și prin adăposturile naturale pe care le oferă, Delta Dunării constituie un important loc de popas al păsărilor migratoare între regiunea arctică și cea tropicală. Prin complexitatea biotopică, de menținere și dezvoltare ecologică, acest ținut este un adevărat paradis ornitologic, în care sălășuiesc laolaltă pelicanii (Pelecanus Onocrotalus, Pelecanus Crispus), lebăda-devară (Gygnus Olor), gasca-de-vară (Anser Anser), egreta-mare (Egretta Alba), egreta-mică (E. Garzetta), stârcul-roșu (Ardea Purpurea), stârcul-galben (Ardeola Ralloides), lopătarul (Platalea Leucordia), cormoranul-mare (Phalacocorax Corbo), cormoranul-mic (Ph. Pygmaeus), lebăda-de-iarnă (Cyganus Cyganus), rața-de-ghețuri (Clangula Hyemalis), gâșca-cu-gât-roșu (Branta Ruficollis), cufundarul-polar (Gavia Artica), rața-fluierătoare (Anas penelope), rața-moțată (Aythya fuligula), cocorul-mare (Grus grus), sitarul (Scolopax Rusticola), gârlița-mare (Anser Albifrons), vulturul-pescar (Pandion Haliaetus), vulturul-pleșuv-alb (Neophron Percnopterus), călifarul-alb

(Tadorna Tadorna), călifarul-roșu (T. Ferruginea), rața-mică (Anas Grecca). În desișul de stuf, prin sălcete și zăvoaie, trăiesc mamifere multe: mistrețul, lupul, vidra, enotul (pătruns din stepele ucrainene, cunoscut și sub numele de bursucul-cu-barbă, Nyctereutes Procyonoides). Relativ recent au pătruns în Delta Dunării bizamul, nutria (Myocastor Coypus) și ratonul (Nyetereutes Procynoides). Bălțile și stuful din deltă sunt populate de numeroase specii de orthoptere, lepidoptere, himenoptere, coleoptere etc.

Fauna zăvoaielor și a pajiștilor de luncă e bogată datorită resurselor alimentare abundente, determinate de existența unor zoocenoze bogate, cu numeroase elemente constitutive (Lunca Dunării, luncile marilor râuri sudice și vestice, ale Siretului, Prutului, Bârladului, Buzăului, Jijiei). Fauna avicolă este de origine indigenă: acvila-de-câmp (Aquila Heliaca), boicușul (Remiz Pendulinus), pescărelul-albastru-mic (Alcedo Athis), prigoria (Merops Apiaster), codobatura (Motacilla Alba Alba), lăstunul-de-mal (Riparia Riparia), barza (Ciconia Ciconia), dar și alogene, precum fluierarul-de-munte (Tringa Hypoleucos), codobatura-de-munte (Motcilla Cinerea), pescărelul-negru (Cinclus Cinclus Aquaticus), buhaiul-de-baltă (Bombina Variegata). Caracteristice zăvoaielor de luncă de-a lungul râurilor românești sunt și numerose insecte (molia-frunzelor-de-plop Yponomeutidae, croitorul-mic-al-plopului (Sapersa Carcharias), fluturele-alb-al-plopului (Stilpnotia /Leucoma Salicis L, gandacul-roșu-de-frunză (Melasoma Populi L), țânțarul Anopheles Maculipennis etc.)

Fauna azonală este foarte diversificată, cele mai deosebite fiind specifice dunelor de nisip, stâncăriilor și sărăturilor. Fauna dunelor de nisip (în Delta Dunării, pe litoralul pontic, în Sudul Olteniei, estul și nordul Bărăganului, Câmpia Careilor, Dunele de la Reci) este o faună săracă, cele mai reprezentative exemplare constând în șopârla-de-nisip (Eremias arguta deserti), șopârla-de-iarbă (Lacerta Taurica), vipera-de-stepă (Vipera Ursinii Renardi), păsări: cenușarul (Ailanthus Altissima), cocoșarul (Turdus Pilaris). Cele mai numeroase sunt nevertebratele (lepidopterele ponto-mediteraneene, ortopterele, neuropterele).

Fauna terenurilor sărăturoase (în vestul țării, estul Câmpiei Române, Delta Dunării, litoral) este slab reprezentată, dintre speciile cu frecvență mai mare remarcându-se prundărașul-de-sărătură (Charadrius Alexandrinus), pasărea-ogorului (Burhinus Oedicnemus), ciovica-roșcată (Glareola Nordmanni) și insectele (lepidoptere, heteroptere etc).

Fauna stâncăriilor se găsește pe un biotop cu totul aparte prin duritatea substratului, lipsa vegetației, luminozitatea puternică și acțiunea de denudare a apei de ploaie, alături de cea spulberătoare eoliană. Pe aceste terenuri accidentate și pietroase își au culcușul numeroase păsări: vulturul-codalb (Haliaetus Albicilla), mierla-de-piatră (Monticola Saxatilis), șoimul-călător (Falco Peregrinus), stăncuța (Coleus Monedula), brumărița-de-stâncă (Prunella Collaris), presura-de-munte (Emberiza Cia), lăstunul-de-stâncă (Hirundo Rupestris) ș.a. În colonii trăiesc numeroase reptile (șopârla-de-pereți Podarcis Muralis), care se hrănesc cu gasteropode, lepidoptere etc.

Fauna mlaștinilor este spectaculară, între componentele ei remarcând multe relicte și elemente boreale, mai ales din cele nevertebrate (himenoptere, arahnide, coleoptere, fluturi). Dintre vertebrate sunt remarcate pasările: fâsa-de-pădure (Anthus Trivialis), fâsa-de-luncă (Anthus Pratensis), ciocănitoarea-mare-pestriță (Dendrocopos Major).

Fauna apelor curgătoare este diferențiată de regimul de scurgere al râurilor, chimismul și temperatura apei și de panta albiei minore.

Pâraiele și râurile de munte au temperatura scăzută, viteză mare, apa este limpede și saturată în oxigen, impuritățile lipsesc iar patul albiei este alcătuit din stânci și detritus mare, hrana constituind-o resturile vegetale și insectele zburătoare. În aceste ape trăiesc numai trei ordine de insecte (efemeroptere, plecoptere și trichoptere), peștii reofili, specia dominantă fiind de salmonid/păstrăv (Salmo Trutta Fario), urmată de zglăvoc/zglăvoacă (Cottus Gobio, C. Poecilopus), boiștean (Phoxinus Phoxinus), iar mai avale, mreana-demunte (Barbus Meridionalis Petenyi), clean (Leuciscus Cephalus), porcușorul-de-vad (Gobio Uranoscopus), lipan (Thymallus Thymallus) și moioagă (Barbus Meridionalis Petenyi). Pentru domnanța specilor, putem spune că aceste râuri constituie zona păstrăvului, lipanului și moioagei, dar în râurile mai mici (Nera, Carașul, unii afluenți ai Oltului etc.) păstrăvul și lipanul lipsesc, fiind vorba numai de zona moioagei.

Râurile din zonele de deal și podiș au, comparativ cu cele de munte, panta mai redusă, viteza apei

mai mică, variațiile de nivel mai mari, apa este mai tulbure, cu cantități apreciabile de suspensii, un pat al albiei acoperit cu prundiș, pietre și cu nisip (pe unele sectoare), fiind propice vegetației acvatice bine dezvoltată. Piscicol, domină scobarul (Chondrostroma Nasus), urmat de clean (Leuciscus Cephalus), mreană (Barbus Barbus), porcușorul-de-vad (Gobio Uranoscopus Frici), iar mai avale este frecvent porcușorul-denisip (Gobio Kessleri). Pe unele cursuri mijlocii, râurile sunt populate și de pești specifici apelor mai calme: somnul (Silurus Glanis), fusarul-mic (Zingel Streber). obletul (Alburnus Alburnus), boarța (Rhodeus Sericeus Amarus), guvizi (Gobius Batracocephallus, G. Niger). Dintre nevertebrate, cele mai frecvente sunt efemeropterele, trichopterele, coleopterele, chironomidele, moluștele, oligochetele, prosobranhiatele.

Râurile din zona de câmpie dezvoltă condiții ecologice specifice pentru că au patul albiei minore cu pantă de curgere foarte mică favorizînd numeroase despletiri și meandrări, în cea mai mare parte nisipos, cu adâncimea mică a apei, mai ales vara, debitul variabil și temperatura apei cu o amplitudine mare, apa este tulbure în cea mai mare parte a anului. Pentru râurile mici din câmpie (în cursul inferior al Beregsăului, în Călmățui, Motiștea etc.) este caracteristică zona bibanului, pentru că râurile respective se caracterizează prin debite mici și niveluri foarte variabile, extrem de scăzute vara, cursurile sunt lente, pat mâlos ori argilos, vegetație abundentă, cu abundente speciile faunistice specifice apelor stătătoare: babușca (Rutilus Rutilus Carpatho-Rossicus, bâtca (Blicca Bjoerkna), biban (Perca Fluviatilis).

Piscicol, râurile de câmpie formează două zone distincte: zona mrenei, corespunzătoare porțiunilor nisipoase (pe râurile Jiu, Argeș și afluenții lor, Olt, Olteț, Siret, Prut, Someșul-Mic, Mureș, Târnave, Timiș, Bega, Crișuri), are ca specie dominantă mreana (Barbus Barbus), la care se adaugă scobarul, cleanul, somnul, porcusorul-de-nisip (Gobio Kessleri), obletul. În Mureș și Someș, în zona mrenei pătrunde și cega (Acipenser Ruthenus); racii (Astacus Fluviatilis).

Zona crapului cuprinde cursul inferior al râurilor de câmpie, caracterizat prin adâncime mai mare, apă mai tulbure decât în zona mrenei, viteză mai redusă și fpatul albiei acoperit cu nisip fin, mâl și argilă (pe Mureș, Bega, Timiș, Olt, Siret, în râurile Argeș și Jiu zona este mai restrânsă, iar în Someș și Crișuri mai ales la granița cu Ungaria), specia dominantă fiind crapul (Cyprinus Carpio) care împarte arealul cu alți pești, babușca (Rutilus Rutilus Carpatho Rossicus), plătica (Abramis Brama Danubii), obletul (Alburnus Alburnus), știuca (Esox Lucius), porcușorul-de-șes (Gobio Albipinnatus), iar pe râurile din Banat și Crișana mai ales, se întâlnesc doi nou-introduși pești de origine nord-americană; somnul-american (Ictalurus Mela)s și bibanul-soare (Lepomis Gibbosus).

Fauna Dunării (inclusiv lunca inundabilă și delta) este bogată și variată, pe lângă speciile apelor de șes ori stătătoare fiind numeroase specii de origine ponto-caspică, primare dulcicole, unele care trăiesc numai în Dunăre. Ihtiofauna Dunării cuprinde numeroase specii migratoare din mare: nisetrul (Acipenser Gueldenstredti), morunul (Huso Huso), păstruga (Acipenser Stellatus), scrumbia de Dunăre (Alosa Pontica), specii reofile sau potamofile, care trăiesc numai în apă curgătoare: scobarul, mreana, cleanul, fusarii (Zingel Zingel, Zingel Streber), cega (Acipenser Ruthenus), mreana și cega găsindu-se în număr mai mare, specii semimigratoare, care primăvara pătrund din Dunăre în lacuri și în lunca inundabilă a sa ori a marilor afluenți, unde se hrănesc și se reproduc iar la scăderea apelor se întorc în fluviu: crapul (Cyprinus Carpio), babușca (Rutilus Rutilus), plătica (Abramis Brama), șalăul (Stizostedion Lucioperca etc.), specii sedentare, care părăsesc lacurile numai când acestea seacă definitiv: caracuda (Carassius Carassius), linul (Tinca Tinca), roșioara (Scardinius Erythrophthalmus) etc.. Bălțile Deltei Dunării având fundul sub nivelul mării sunt puțin afectate de oscilațiile de nivel ale fluviului și sunt acoperite permanent cu apă. Vegetația bine dezvoltată, formația caracteristică fiind plaurul, constituit din stuf (Phragmites Communis), care oprește lumina și impiedică oxigenarea apei, viața fiind posibilă numai sub marginea lui, adăpostind peștii în timpul căldurilor mari sau în timpul înghețului. Dar abundența plaurului din majoritatea lacurilor deltaice, acumularea de resturi organice, lipsa de circulație a apei determină condiții de viață mai grele decât în lacurile din lunca inundabilă. Majoritatea peștilor din lacurile deltei sunt din specii semi-migratoare stagnofile (caracuda Carassius carassius, știuca Esox lucius și roșioara Scardinius erythrophtalmus), urmate de lin (Tinca Tinca) și biban (Perca Fluviatilis).

Fauna apelor stătătoare este diferită, în cea mai mare parte, în funcție de altitudinea la care se află

lacul, temperatura, claritatea, mineralizarea, eutrofismul și patul chiuvetei lacustre. Așa se explică fauna lacurilor glaciare (situate, majoritatea lor, între 2000 și 2200 m altitudine, cu apă rece, limpede, bine oxigenată, sărace în săruri minerale și substanțe nutritive, un pat pietros și mai rar nisipos), mai săracă, fiind lipsită de multe specii caracteristice, majoritatea fiind specii alpine: cladocerul (Daphnia Zschokkei), planaria (Crenobia Alpina) și copepodul (Myxodiaptomus Tatricus), o singură specie de pești, păstrăvul indigen Salmo trutta fario și tritonul de munte Triturus alpestris. Lacurile permanente (naturale și antropice), în majoritate, sunt năpădite de vegetație marginală, o zonă centrală lipsită de vegetație, întâlnită numai la lacurile mai adânci, cu temperatura apei dependentă de temperatura aerului. În aceste lacuri trăiesc aceleași specii de pești care populează lacurile din marile lunci riverane, din lunca și delta Dunării, mai tipice fiind caracuda (Carassius Carassius) și linul (Tinca Tinca), fauna bentonică a aceste lacuri este alcătuită din oligochete, moluște, gasteropode. Lacurile litorale au apa curată și fundul în general nisipos, o faună cu un număr însemnat de specii ponto-caspice, adaptate la apa dulce, dominată de peștii de origine dulcicolă : crapul (Cyprinus Carpio), carasul (Carassius Auratus Gibelio), babușca (Rutilus Rutilus Carpatho Rossicus), obletul (Alburnus Alburnus), bibanul (Perca Fluviatilis), știuca (Esox Lucius), roșioara (Scarinius Erythrophtalmus), plătica (Abramis Brama) etc.

Fauna complexului lagunar Razelm este formată dintr-un amestec de forme dulcicole cu forme de origine marină ponto-caspică (în regres, din cauza fenomenului de îndulcire al apelor lagunare) și marine, mai mult sau mai puțin eurihaline. Pe faciesul alcătuit din pietriș, nisip domină fauna formată de moluște ponto-caspice, pe mal domină oligochetele și chironomidele. Speciile de pești care abundă sunt: șalăul (Stizostedion Lucioperca, Sander Lucioperca), babușca, morunașul, guvizii de origine ponto-caspică, scrumbia-albă-de-mare (Alosa Maeotica). În lacurile complexului Razelm (Razelm, Sinoe, Golovița, Zmeica) intrau, pe timp de vară, specii de chefal (Mugil Auratus) în cantități mari.

Fauna în Marea Neagră nu se desfășoară pe grosimi acvatice considerabile, comparativ cu alte mări, este limitată numai la pătura "superficială" de apă, cu o grosime ce variază între 150 și 200 m, pentru că la adâncimi mai mari de 200 m apa este lipsită de oxigen, conține cantități mari de hidrogen sulfurat și este populată doar de bacterii anaerobe. Fauna din Marea Neagră cuprinde două grupe de elemente: elementele ponto-caspice (relicte caspice) formate in perioada ponțiană în bazinul ponto-caspic, care au supraviețuit numai în Caspica și au revenit în Marea Neagră în perioada neoeuxinică (Würm-1), prin specii exclusiv marine sunt (guvidul Gobio ratan, mizidaceul Hemimysis serrata, amfipodul Cardiophilus Mijloskavskajae) și elementele atlanto-mediteraneene pătrunse din Marea Mediterană (majoritatea în postglaciar). Deși viața din Marea Neagră se limitează numai la o adâncime relativ modestă comparativ cu maxima acvatică a bazinului pontic, pătura superficială de apă, marea cuprinde două biocenoze principale:

Pelagialul (domeniul pelagic – în greacă pelagos înseamnă marin, acvatic; a dat și numele înregistrat în scris de antici, de pelasgi, populația de substrat din zona Mediteranei și, prin extensie, populația de substrat a Europei) cuprinde masa de apă și organismele situate deasupra platformei continentale și a abisului marin, în general mici și transparente, cu greutatea specifică puțin superioară celei a apei de mare purtate de valuri. Fitoplanctonul este constituit din alge unicelulare (diatomee, dinoflagelate, silicoflagelate etc.), cu maximă de „dezvoltare" a acestuia în sezonul rece al anului, când diatomeele se înmulțesc excesiv. Zooplanctonul este format din protozoare, celenterate, viermi, moluște, antropode ș.a. Nectonul este format din animalele care se mișcă și se mențin în apă prin mișcări proprii. Dintre pești, în primul rând cei care trăiesc în cârduri/bancuri, scrumbia-de-Dunăre (Alosa Pontica), scrumbia-albastră (Scomber Scombrus), pălămida (Sarda Sarda), specii de Mugil/chefal, rechinu-de-Marea-Neagră (Squalus Acanthias), stavridul (Trachurus Mediterraneus ponticus), hamsia (Engraulis encrasicolus ponticus), aterina (Atherina mochon pontica), zărganul (Belone Belone), calcanul (Rhombus Maeoticus), sprotul (Sprattus Sprattus Phalericus). Sturionii sunt reprezentați în regiunea românească a Mării Negre prin sip (Acipenser Sturio – rar întâlnit), nisetru (A. Guldenstaedti), păstruga (A. Stelattus), morun (Huso Huso), ultimele trei specii au mare valoare economică, primăvara migrează în Dunăre pentru reproducere. Nectonice sunt și cele trei specii de delfini Delphinus Delphis (cel mai frecvent), Tursiops Tursiops și Phocaena Phocaena Relicta.

Bentalul (domeniul bental) cuprinde zona de fund și organismele ce-l populează în zona platformei

continentale. Faciesul stâncos și pietros, prezent în sectorul sudic al litoralului românesc, poate fi întâlnit până la maximum 20 m adâncime. Pe stânci se îngrămădesc ciripede, crustacei fixați, moluște bivalve : midia-de-stâncă (Mytilus Edulis), stridia-de-piatră (Ostrea Edulis), spongieri, lamelibranhiate perforante care sfredelesc rocile calcaroase și sili- cioase. Printre alge mișună caridele și crevetii comestibili. Dintre pești se întâlnesc gobiidele (care stau permanent în apropierea pietrelor), bleniidele și unele labride. Faciesul nisipos se întâlnește la nord de Constanța, până la izobara de 25 m. Se întâlnesc lamelibranhiate, gasteropode, cardiide. În apropierea fundurilor nisipoase se întâlnesc numeroși pești, atrași fiind de abundența hranei, cambula (Pleuronnectes Flesus), limba-de-mare (Solea Nasuta), dragonul (Trachinus Draco), scorpia-de-mare sau porcul-de-mare (Scorpaena Scrofa), boul de mare (Uranoscopus Scaber), rândunica-de-mare (Trigla Lucerna). Faciesul mâlos domină între 30 și 70 m adâncime, unde abundă midiile de mal (Mytilus Galloprovincialis), printre midii trăiesc gasteropode, spongieri alături de sturioni, calcani (Rhombus maeoticus), vul- pea-de-mare (Raja Clavata), pisica-de-mare (Trygon Pastinaca), lufarul (Pomatomus Saltatrix), barbunii (Mullus Surmuletus). La adâncimi mai mari de 70–80 m biomasa este formată din viermi, crustacei, tuniceri mici și chiar căluți-de-mare (Hippocampus ramulosus).

Mediul cavernicol terestru este special, cu condiții ecologice mai deosebite decât apa și superficialul terestru, fiind alcătuit din peșteri (cavități accesibile), rețeaua de fisuri (ambele medii aparținând subteranului profund), microspațiile din orizontul delimitat de roca mamă și stratul de sol, mediul edafic (care împreună cu rețeaua de microspații aparține subteranului superficial), cavitățile superficiale și microcavernele. Primele trei medii reprezintă principalele componente ale domeniului subteran (hipogeu). Există o faună caracteristică (peste 97 % din aceste elemente sunt endemice) pentru fiecare dintre aceste medii și o faună comună celor trei medii (animalele cavernicole din peșteri sunt troglobionte, cele cu rude în exterior sunt neotroglobionte iar cele care nu mai au rude la exterior sunt paleotroglobionte; în Carpați fauna troglobiontă populează numai peșterile din Carpații Occidentali și din Carpații Meridionali situate la vest de valea Oltului – din totalul de 227 elemente faunistice, câte se cunosc pană acum, în aceste peșteri trăiesc 195, din care 189 troglobionte și 6 edafobionte). Din cele 208 elemente troglobionte, 126 sunt coleoptere, 25 araneide, 20 diplopode, 12 colembole, 8 pseudoscorpioni, 6 izopode ș.a.

*

* *

Acțiunea societății omenești asupra faunei românești a fost dramatică de-a lungul istoriei prin vânat, pescuit, introducerea unor animale exotice, defrișări, desțeleniri, canalizări și desecări, industrializare, extinderea agriculturii etc. Rezultatul a fost exterminarea multor specii ori restrângerea arealului altora, aflate pe cale de sispariție (lupul, ursul, cerbul). Strămosul vitelor domestice, boul (Bos taurus primigemus) a dispărut între anii 1400–1500 datorită vânării și prinderii pentru domesticire, zimbrul/bourul (Bison bonasus), care a trăit în Carpații Nordici până la mijlocul secolului al XIX-lea (a rămas, simbolic, pe heraldica moldoveană), a pățit la fel, marmota-alpină (Arctomys marmota) răspândită, în prezent, numai în Alpi și în Tatra, trăia în Carpați și în Transilvania până în 1888 (numai pe culmile alpine ale Rodnei, Fgărășului și Retezatului). Din stepele estice au dispărut, în urmă cu peste 200 de ani, antilopa-de-stepă sau saigaua (Saiga tatarica), din pădurile Transilvaniei au dispărut (în jurul anului 1700) caii-de-pădure (Equus caballus silvaticus), au dispărut tarpanul sau calul sălbatic (Equus caballus gmelini) și colonul sau măgarul sălbatic (Equus hemionus). Dintre păsări au dispărut potârnichea-albă (Lagopus mutus, în 1884), vulturul-bărbos sau zăganul (Gypaetus barbatus, în 1927), dropia (Otis tarda, număra sute de exemplare la începutul veacului XX, ultimele rapoarte –august 2007– cu privire la conservarea dropiei în România, de ONG-urile ecologiste, numărau doar cinci exemplare rătăcite, venite dinspre țara lor de baștină, Ungaria), iar recent, vulturul-pleșuv-negru (Aegypius monachus). Multe dintre speciile de animale din Romania care aveau, altădată, o răspândire largă, prezintă în zilele noastre arii de răspândire din ce în ce mai reduse (vulturul alb, vulturul sur, specii de acvilă), unele specii sunt chiar pe cale de dispariție (spurcaciul, cocoșul de mesteacăn). Unele mamifere si-au refăcut însă efectivele: râsul (Felix lynx), ursul-brun (Ursus arctos), capra-neagră (Rupicapra rupicapra). Prin defrișare și irigare, omul a transformat mediul natural, numeroase specii s-au rărit ori și-au restrâns habitatul. Pe la 1897 din pădurile de la Niculițel a dispărut cocoșul-de-

mesteacăn-de-silvosteă (Lyrurus Tetrix Viridanus). Prin ignoranță și chiar rea-voință sunt periclitate cele două broaște țestoase de uscat (Testudo Hermanni Hermanni și T. Graeca Ibera) și șopârlele Lacerta Trilineata, Eremias Arguta Deserti ș.a. În urma transformării biotopurilor, au pătruns specii mediteraneene din țările vecine, cum ar fi guguștiucul (Streptopelia Dacaocto), ciocănitoarea-pestriță-de-grădină (Dendrocopos syriacus), rândunica-roșcată (Hirundo daurica). Din ecosistemele specifice unor țări vecine, în ultima jumătate de veac, au ajuns în țara noastră alte două specii noi de animale: bizamul (Ondatra Zibethica) și enotul (Nyctereutes Procyonoides). În multe zone din țară vânatul s-a colonizat, producându-se modificări în componența faunistică a unor păduri (Livada, Balc). Astfel, au fost colonizați cerbul (Cervus Elaphus), lopătarul (Dama Dama), iepurele-de-vizuină (Oryctolagus Cuniculus), căprioara (Capreolus Capreolus), muflonul (Ovis Musimon), fazanul (Phasianus Colchicus). Dintre speciile alpine reintroduse cea mai importantă este marmota (Marmota Marmota în munții Făgărașului, Retezat și Rodna), și în rezervații zimbrul (Bison Bonasus, adus din Polonia). Unele specii de apă dulce și-au redus efectivele ori și-au restrâns arealele, cum sunt sturionii în Dunăre, lostrița, lipanul, scrumbia-de-Dunăre, deversarea în râuri și lacuri a apelor reziduale a avut ca o gravă consecință depopularea parțială sau totală a unor porțiuni din cursurile râurilor Bega, Crișul Alb, Mureșul, Arieșul, Lăpușul, Oltul, Jiul, Dâmbovița, Ialomița, Trotușul, Siretul. Și totuși, ihtiofauna României s-a îmbogățit cu 12 noi specii, introduse în apele de munte (două specii de salmonide nord-americane: păstrăvul-curcubeu Salmo irideus și fântânelul Salvelinus fontinalis), în apele mai line din Muntenia și Moldova după Primul Război Mondial, Transilvania și Crișana după 1954 și din Banat în 1962 (carasul Carassius auratus gibelio), prin popularea lacurilor de baraj (două specii de coregeni: Coregonus Lavaretus Maraenoides și C. Albula), în crescătorii piscicole, după 1960 (peștii chinezești de mare valoare economică: amurul-alb Ctenopharyndodon Idella, amurul-negru (Mylopharyngodon Piceus, Hypopgthalamichtys molitrix și H. Nobilis), împreună cu introducerea involuntară a speciilor (Xenocypris Argentea, Megalobrama Terminalis și Pseudorasbora Parva).

Solurile României

Variabilitatea spațială și temporală a factorilor pedogenetici naturali, acțiunea acestor factori (climă, litologie, relief, vegetație etc.) în mod diferit prin combinare locală sau regională justifică diversitatea solurilor formate în spațiul geografic românesc. Strânsa interdependență dintre particularitățile cadrului natural al țării noastre și răspândirea tipurilor de sol este pusă în evidență de nuanțele climatice manifestate pe teritoriul Romaniei care au deter- minat formarea diferitelor tipuri de sol (în climatul estic, temperat cu nuanță continentală pronunțată, s-au format cernoziomuri și soluri cenușii de pădure, în cel vestic temperat cu nuanță oceanică s-au format solurile brune; în climatul temperat cu nuanță mediteraneeană s-au format solurie brun-roșcate de pădure și a celor terra rossa, iar în climatul rece-temperat cu influențe baltice s-au format solurile podzolice, argilofluviale etc.

Zonalitatea orizontală a solurilor și poziția bioclimatică a României sunt în strânsă legătură. Tipurile de sol depășesc însă, în răspândirea lor, zonele de influență a nuanțelor climatice de care sunt legate genetic, pătrund în interior, urmărind anumite trepte de relief, fapt ce scoate în evidență rolul reliefului în imprimarea zonalității verticale a solurilor. Modificarea condițiilor pedogenetice naturale în funcție de altitudine, atrage după sine succesiunea diferitelor zone de sol. Datorită interferenței tipurilor de sol, apar zone de tranziție, prin îmbinarea caracteristicilor solurilor care se învecinează. Prezența unor condiții locale de rocă, apă freatică, sisteme vegetale etc. a determinat apariția, pe areale reduse, a solurilor intrazonale.

Solurile din zona de munte s-au format în condițiile unui climat rece și umed. Temperaturile scăzute nu sunt favorabile descompunerii materiei organice, astfel că orizontul superior este bogat in humus si minerale rezistente la alterare (cuarț), oxizii de fier și de aluminiu se acumulează în orizontul B. Scoarța de alterare autohtonă prezintă grosimi reduse deoarece fragmentarea pronunțată a reliefului și înclinarea mare a versanților favorizează deplasarea materialelor rezultate din dezagregare și alterare. Profilul solului este slab dezvoltat și prezintă pronunțate caractere scheletice, dar în depresiunile intramontane deși scoarța de alterare are grosimi mai mici, solurile prezintă profile bine dezvoltate. Caracteristica principală a învelișului de sol din zona de munte este zonalitatea verticală,

solurile se succed în funcție de condițiile bioclimatice, de rocă și de relief. Solurile din zona de munte sunt acoperite de păduri, în cea mai mare parte, dar și de pajisti alpine și cele primare din zona forestieră. Suprafețele arabile sunt restrânse (pe versanții slab înclinați și la partea inferioară a zonei forestiere), problemele principale ale agriculturii din zona de munte vizează, în principal, ridicarea fertilității solurilor ocupate de pajiști, pentru ameliorarea compoziției floristice (cu specii valoroase de Agrostis Tenuis, Trifoluim Pratense, Festuca Rubra ș.a., dar și de specii mai puțin valoroase, cum este țepoșica – Nardus stricta, care invadează pajiștile după defrișarea jnepenișurilor) și creșterea producției pășunilor și fânețelor. Dezvoltarea economiei pastorale necesită ameliorarea compoziției floristice a pajiștilor, urmărindu-se distrugerea țepoșicăi, amendarea necesară prin amendamentele calcaroase și îngrășăminte, cele mai bune fiind cele complexe, dintre îngrășămintele minerale cele mai indicate ar fi cele cu azot, care împreună cu amendamentele calcaroase, determină creșterea producției de masă verde, dar au ca efect accentuarea acidității și debazificării solurilor și, deci o înrăutățire pe termen lung a fertilității, de aceea cel mai indicat este gunoiul de grajd aplicat în cantități mari, cu efect de durată, atât asupra producției de masă verde, cât și asupra calității nutritive a ei. Ameliorarea pajiștilor din zonele de munte mai presupune și alte măsuri, cum ar fi evitarea pășunatului abuziv, distrugerea mușuroaielor, a arbuștilor.

Solurile de pajiști alpine se dezvoltă într-un climat rece și umed, procesele pedogenetice desfășurându-se într-un timp relativ scurt deoarece solurile sunt înghețate sau acoperite cu zăpadă o bună parte din an. Vegetația sub care se formează aceste soluri este formată din Carex curvula, Nardus stricta, Festuca etc., la care se adaugă o vegetație lemnoasă târâtoare înaltă de numai cațiva centimetrii, cum sunt sălciile pitice. Tipurile de sol mai frecvent întâlnite în cuprinsul pajiștilor alpine sunt:

a) Solurile brune ferifluviale, sub asociații de Carex curvula, Festuca supina etc., pe versanții slab înclinați și pe platforme, pe depozite de dezagregare (sisturi cristaline, conglomerate, gresii etc.), cu un profil gros de 30–80 cm închis la culoare și conține humus în proporție de 10–25 %.

b) Solurile humico-silicatice, sub asociații de Carex curvula, pe scoarța de alterare rezultată din dezagregarea și alterarea gresiilor, conglomeratelor, șisturilor cristaline, rocilor eruptive, are textura nisipo-lutoasă, cu schelet în cantități însemnate, condițiile climatice aspre, fac o descompunere lentă și incompletă a materiei organice, cu un profilul acestor soluri de 40–60 cm, culoare brun-cenușie foarte închisă, un conținut de substanță organică în proporție de 20–30 %.

Solurile etajului subalpin se dezvoltă la limita superioară a pădurii de rășinoase (sunt răspândite podzolurile). Podzolurile subalpine sunt slab structurate, se formează în condițiile unui climat umed (precipitații 800–1400 mm/an) și răcoros (temperaturi medii anuale de 2-3oC), caracteristice zonelor cu altitudini cuprinse între 1400 și 2300 m, cu roci acide și vegetație de jneapăn, mușchi, molidișuri, în profilul gros de 30–40 cm, culoarea brun închisă sau cenușie foarte închisă, humusul brut (8 – 25 %) conținând și o mare cantitate de oxizi de fier, fapt ce conduce spre culoarea brun-roșcată închisă.

Solurile etajului forestier montan sunt de două categorii:

a) Solurile brune acide, sub păduri de molid, păduri de amestec fag și molid, păduri de fag, cuprelungire și în etajul subalpin, sub asociații de Juniperus sibirica și Vaccinium (ocupă suprafețe mari în Carpații Orientali și arealul lor se restrânge în Carpații Curburii și în Carpații Meridionali, apar sporadic în Munții Banatului și în Munții Apuseni), la altitudini ce nu depășesc 1700 m, în regim climatic umed și răcoros, cu precipitații medii anuale ce sporesc cantitativ cu altitudinea, de la 800 mm/an la 1400 mm/an, temperaturi medii anuale de circa 3oC, pe roci predominant acide (micașisturi, șisturi sericito-cloritoase, granite, granodiorite, gresii, conglomerate ș.a.), cu un profilul a cărui grosime crește la 100–120 cm, o culoare brun-gălbuie și o structură grăunțoasă;

b) Solurile montane brune acide podzolite, în pădurile de molid și uneori, de amestec ale fagului cu molidul și covor de ericacee, la altitudini cuprinse între 700 și 1800 m, pe roci acide (conglomerate, gresii, șisturi cristaline, roci eruptive), în condițiile unui climat umed (peste 1000 mm/an precipitații) și răcoros (temperatura medie anuală este de 3-4oC), un profil de 130–160 cm, de culoare neagră și brun-negricioasă, conține humus brut de 10–25 %, pe o textură nisipo-lutoasă sau luto-nisipoasă, cu un schelet, a cărui cantitate și mărime crește spre adâncime.

Solurile de pădure submontane. În zonele submontane se dezvoltă o mare varietate de tipuri de soluri, ocupate de păduri (în ținuturile deluroase, corespunzătoare pădurilor de fag și stejar, sunt

răspândite luvisolurile albice, soluri brune luvice și soluri brune argiloiluviale, în dealurile joase și în câmpiile înalte au o largă dezvoltare solurile brun roșcate, solurile cenușii și soluri cernozomoide).

Solurile etajului deluros sunt extrem de variate.

a) Luvisolurile albice se desfășoară în Podișul Transilvaniei (în zonele mai înalte), în depresiunile din nord-vestul țării (Oașului, Baia-Mare), în Podișul Getic (Platforma Cotmeana și Platforma Cândești), în petice izolate din Podișul Sucevei, Dealurile Banato-Crișene). Solurile se formează în condițiile unui climat moderat (media anuală a temperaturii aerului între 7 și 10oC, cantitatea medie anuală de precipitații oscilează între 600 și 1000 mm), sub vegetație reprezentată prin păduri de stejar, de fag și fag în amestec cu gorun, pe un relief orizontal sau slab înclinat, cu roci variate, sărace în minerale calcice și feromagneziene și puternic alterate (gresii, argile, marne, depozite de terasă, depozite deluvialo-proluviale variate etc.), în profil pedologic bine individualizat de 120–130 cm grosime, culoare brun-deschisă, brun-cenusie sau cenusiu-brună, cu structură grăunțoasă nuciformă sau prismatică cu aspect compact sau chiar foarte compact (sărăcit în argilă și îmbogățit rezidual în cuarț la partea superficială, bogat în argilă iluvionată, în adâncime) și un conținut în humus de 4–10%. Pe luvisolurile albice pajiștile și fânețele naturale ocupă suprafețe apreciabile. Grâul (de toamnă și de primăvară), secara, orzul, ovăzul, porumbul, sfecla-de-zahăr, cartoful și chiar floarea-soarelui sunt printre plantele cele mai importante care se cultivă pe aceste soluri; pomicultura (cultura prunului, cireșului, părului și mărului) și pe suprafețe tot mai mari viticultura sunt alte ramuri agricole din această zonă pedologică, cu toate că fertilitatea naturală a acestor soluri este scăzută, solurile având rezervele de humus și de azot în general mici, calitatea humusului scăzută iar însușirile fizice ale solurilor in gemeral negative. Pentru ridicarea fertilității luvisolurilor albice se folosesc îngrășăminte minerale cu azot și se aplică amendamente calcaroase pentru a reduce aciditatea, recomandându-se îngrășămintele combinate cu gunoiul de grajd.

b) Solurile brune luvice și soluri brune argilo-fluviale sunt răspândite în zona forestieră cu păduri de conifere sau/și amestec fag-conifere, de amestec de fag și quercinee (Fagus silvatica și Quercus petraea, Quercus robur), fag (Fagus silvatica) și făgeto-bră- dete (în Podișul Transilvaniei, în Subcarpați, nordul Piemontului Getic la vest de Olt, în Dealurile Banato-Crișene), în marea lor majoritate, la altitudini cuprinse între 150 și 800 m, în condiții de climat temperat cu influențe oceanice (tempera- turi medii anuale de 7-10oC, precipitații de 600–800 mm/an), pe depozite variate (nisipuri, depozite loessoide, marne, argile marnoase, luturi roșcate, argile rezidu- ale roșii, depozite de terasă etc.), cu un profil, slab diferențiat textural, structură glomerulară-grăunțoasă, gros de peste 175–190 cm, culoare brun-cenușiu-închisă, brun sau brun-închisă, conținutul în humus moderat, de 5–8 %, dar puternic argili- zat. Solurile brune luvice și brune argiloiluviale au o fertilitate bună până la foarte bună, atât datorită însușirilor fizico-chimice favorabile (textură mijlocie, structură bine dezvoltată, reacție slab acid-neutră) cât și conținutului normal de humus, azot si fosfor. Pentru ridicarea fertilității sunt indicate îngrășămintele minerale cu azot, cu fosfor și gunoiul de grajd, necesitând doze moderate de amendament calcaros pentru corectarea acidității. Solurile sunt folosite pentru culturi de grâu, secară, car- tofi, plante de nutreț, plante industriale, de viță-de-vie și pomi fructiferi.

Solurile dealurilor joase și ale câmpiilor înalte, cu o distribuție latitudinală, condiționată de particularitățile bioclimatice ale României, sunt solurile brun-roșcate și brun roșcate luvice, solurile cenușii și solurile cernozomoide.

a) Solurile brun-roșcate și brun roșcate luvice (în centrul și vestul Câmpiei Române și câmpiile înalte din vestul țării, sudul Piemontului Getic), iau naștere sub influențe climatice mediteraneene, cu temperatura medie anuală între 10 și 11,5oC, verile calde (media lunii iulie este de aproximativ 22oC), iernile mai puțin aspre (media lunii ianuarie între -2oC și -3oC), precipitațiile cuprinse, în medie, între 500 și 650 mm/an;, dar verile sunt lungi și secetoase, sub o vegetație naturală de păduri cu quercinee (Quercus cerris, Qercus frainetto, Qercus Robur) cu frasin, tei, arțar, jugastru, foioase care dezvoltă o litieră bogată. Rocile de solificare sunt variate (loessuri sau luturi loessoide, luturi, nisipuri, mai rar argile). Profilul solurilor are un colorit mai mult sau mai puțin roșcat iar orizonturile genetice caracteristice se deosebesc nu numai după culoare ci și textural și structural. Textura predominantă este luto-argiloasă, conținutul în humus este de aproximativ 3–9 %, cu o reacție a solului slab acidă până la pronunțat acidă (specifică podzolurilor). În aria de răspândire a solurilor brun roșcate și brun

roșcate luvice din România, se disting câteva subtipuri: soluri brun roșcate tipice de pădure, soluri brun roșcate închise de pădure, soluri brun roșcate de pădure podzolite, soluri brun roșcate de pădure freatic umede. Solurile brun roșcate de pădure tipice (în Câmpia Română pe interfluviile și terasele înalte, pe depozite cu textură mijlocie și fină), cu humus de tipul mull (2,5–3,5 %, fertilitatea cea mai mare o au cele formate pe loess și depozite loessoide), culoare brună sau brun-cenușie cu nuanță roșcată, în structură masivă glomerulară sau grăunțoasă colțurată, prismatică sau columnoid prismatică, textura lutoasă grea ori mijlocie și numeroase acumulări de $CaCO_3$ (carbonatice). Sunt prielnice pentru culturi de grâu, porumb, orz, secară, ovăz, sfeclă-de-zahăr, floarea-soarelui, tutun, leguminoase pentru boabe, cartofi, diferite plante furajere, pomi fructiferi (prun, cais, cireș, piersic, vișin, măr, păr etc.) și viță-de-vie și se pot lucrea în condiții optime într-un interval mai redus de umiditate, obținându-se recolte sporite prin aplicarea îngrășămintelor minerale cu azot și a gunoiului de grajd.

b) Solurile cenușii (estul și sudul țării, Podișul Moldovei, Dobrogea de Nord) formate în condițiile climatului temperat cu influențe est-europene (temperatura medie anuală de 7-9oC, veri calde-temperatura medie a lunii celei mai calde este de 19-21oC, ierni relativ aspre-cu medii termice de minus 3-5°C, amplitudine medie termică anuală de 24-25oC, o medie anuală a precipitațiilor de 500–650 mm, evapotranspirație potențială de 630 – 670 mm, care depășește precipitațiile din perioada de vegetație). Vegetația naturală este constituită din păduri de quercinee (Quercus petraea, Qercus pedunculiflora, mai rar Qercus pubescens), în care mai apar teiul, frasinul, carpenul, arțarul, cu un dezvoltat covor herbaceu, cu o floră specifică de mull (Viola silvestris, Poa nemoralis, Carex pilosa etc.), materialul parental domi- nant fiind loessul și depozitele loessoide, depozitele deluviale și depozitele eluviale (ce conțin carbonați). Dintre aceste soluri cele mai importante sunt solurile cenusii brune tipice de pădure (cu profil mare, de până la 100 c, având un orizont carbonatic cu concrețiuni de $CaCO_3$ și un conținut de 5–8 % humus, mai scăzut la solurile cul- tivate, de 2–4 %, reacția fiind slab acidă) și soluri cenusii – brune închise de pădure (la care orizontul A este mai dezvoltat decât la solurile cenușii tipice și mai bogat în humus, fertilitatea bună pană la foarte bună, însușiri fizico-chimice remarcabile – textură mijlocie, structură relativ bine dezvoltată, reacție slab acid-neutră, conținut în humus, azot, fosfor), prielnice culturilor de cereale, pomi fructiferi, viță de vie, umezeala din sol fiind suficientă pentru dezvoltarea normală a plantelor cultivate, pentru că și îngrăsămintele minerale cu azot, fosfor și potasiu, alături de gunoiul de grajd, dau sporuri însemnate de recoltă.

c. Solurile cernozomoide formează areale mai puțin continue în depresiunile din Subcarpații Moldovei (Neamțului, Cracău-Bistrița), în depresiunile Brașovului, Gheorghieni, Tg. Secuiesc, Sibiului, în câmpiile înalte, în podișuri, formate în condițiile unui climat caracterizat prin temperaturi medii anuale de 6-9oC, precipitații de 500–900 mm/an, sub vegetație de fâneață (Lolium, Poa, Festuca), pe suprafețe plane sau slab înclinate, unde stratul acvifer freatic se găsește la adâncimi de 3–5 m sau chiar mai mari (peste 10–15 m adâncime), materialul parental predominant alcătuit din depozite loessoide, depozite argilo-lutoase și depozite nisipo-lutoase. Profilul este închis la culoare, când este umed, poros și foarte afânat, structură grăunțoasă colțurată, ori alunară nuciformă slab compactată, cu mici cantități de $CaCO_3$, pe o grosime de 180–200 cm, conținut, în orizontul superior, de 3,5–6,5% humus și ridicat de azot, reacția fiind acidă. Pentru că au conținut ridicat în humus și substanțe nutritive și datorită însusirilor fizice relativ bune, solurile cernozomoide au o fertilitate potențială ridicată și sunt cultivate predominant cu cereale, plante tehnice; cartof și floarea-soarelui, producțiile lor dau rezultate foarte bune (local, se mai folosesc pentru plante furajere și pomi fructiferi), necesită fertilizare (îngrășeminte organice, îngrășeminte cu azot și fosfor). În anumite locuri se impune prevenirea excesului de umiditate și a eroziunii.

Solurile de câmpie (de șes) se dezvoltă în condiții bioclimatice din stepă și silvostepă, rezultând varietăți multiple de sol.

a) Solurile de silvostepă (în Câmpia Română, Câmpia Moldovei, sudul Podișului Bârladului, Câmpia Transilvaniei, Podișul Secașelor, Câmpia de Vest, cu o răspândire mai restrânsă în Dobrogea), cele mai răspandite sunt mollice cambice și argiloiluvi- ale, dezvoltate în condițiile climatice cu temperaturi medii anuale de 10,5–11,5°C, cu mari variații termice între vară și iarnă (in iulie media variază între 19-23°C, în ianuarie între -1 si -4,5°C), precipitațiile medii anuale cuprinse între 380–650 mm, cu o evaporabilitate care depășește media precipitațiilor timp de 7–8 luni pe an. Vegetația naturală

sub care se dezvoltă este alcătuită din păduri de quercinee (Quercus Pedunculiflora, Qercus Pubescens, mai rar Qercus Frainetto, Qercus Cerris și Qercus Robur) cu un covor herbaceu format din asociații de Carex, Poa, Festuca și Stipa, pe un material parental predominant de loess și depozite loessoide, depozite nisipoase și argiloase. Formele de relief pe care se întâlnesc sunt variate (suprafețe orizontale sau slab inclinate, terase, crovuri și padine, versanții văilor) rezultând o grosime variabilă a profilului, de la 50–80 cm la 120–150 cm), structura fiind de cele mai multe ori poroasă și friabilă, cu concrețiuni de $CaCO_3$, culoare brun-închisă până la brun-cenusie foarte închisă și un conținut în humus de 2,8–4,8%, azot de 0,11–0,25% (deci o fertilitate ridicată, cele mai fertile soluri din țară fiind cernoziomurile cambice formate pe loess și depozite loessoide, care datorită proprietăților fizice și hidrofizice bune, a rezervelor mari de humus și de elemente nutritive, sunt folosite în agricultură cu succes), reacția fiind neutră sau slab acidă în orizontul superficial și slab alcalină în orizontul carbonatic. Sunt cultivate cu cereale, plante tehnice, plante furajere, viță-de-vie și pomi fructiferi. Fertilizarea, în doze moderate, cu îngrășăminte azotoase și fosfatice, amendată cu gunoi de grajd, asigură sporuri însemnate de producții agricole.

b) Solurile de stepă, în funcție de particularitățile locale ale mediului, au următoarele tipuri: soluri bălane, solurile castanii de păduri xerofile și cernoziomurile

Solurile bălane sunt caracteristice stepei aride dezvoltate în regim termic mediu anual de 10,5–11,5^{o}C, cu veri foarte calde, ierni relativ reci, amplitudini medii termice anuale de 25-26°C, de continentalism accentuat, cu precipitaiții reduse (350–450 mm/ an), evapotranspirație potențială (circa 700 mm/an) ce depășește cu mult precipitațiile pe toată perioada de vegetație; vegetația naturală sub care s-au dezvoltat este alcătuită din pajiști xerofile cu asociații de Festuca valesiaca, Stipa capillata etc., pe loess și depozite loessoide, pe suprafețe orizontale sau slab înclinate, cu altitudini ce nu depășesc 150 m (în Dobrogea, pe litoral, pe grindurile din deltă), cu orizonturi slab diferențiate, pe o grosime de 100–140 cm, brun închis, structură glomerulară mică sau medie, cu pseudomicelii și eflorescențe de carbonați, conținutul în humus este de 1,7–3,1%, azot de 0,10–0,21% cu condiții de aerație bune, stare de afânare satisfăcătoare. Cantităților mici de precipitații și evaporația intensă împiaedică înmagazinarea unor rezerve suficiente de apă, puternica lipsă de apă fiind resimtă de plante în sezonul uscat. Fertilitatea acestor soluri depinde în mare măsură de regimul precipitațiilor și de îngrășemintele organice (gunoi de grajd) ori minerale cu azot. Sunt folosite pentru cultura cerealelor (grâu, porumb, orz, ovăz), a plan- telor tehnice (floarea-soarelui, in pentru ulei, tutun), a celor furajere (lucernă, sparcetă), a pomilor fructiferi (caisul, piersic, migdal).

Solurile castanii de pădure sunt xerofile, pe suprafețe restrânse, la contactul stepei cu zona de pădure, în Dobrogea nordică și de sud-vest, unde se resimt influențe climatice submedite- raneene, în condiții de temperatură medie anuală ce depășește 11oC, precipitațiile medii anuale de aproximativ 500 mm/an, sub o vegetație naturală de pădure xerofilă (Quercus pedunculiflora, Qercus pubescens, Fraxinus ornus și diverși arbuști submediteraneeni) și de pajiști stepice cu poieni formate din Poa angustifolia, Festuca valesiaca; Festuca pseudovina etc., tufărișuri de șibleacuri (cărpiniță, liliac sălbatic, alun turcesc, mojdrean, scumpie ș.a), pe loessuri și depozite loessoide, cu un profilul de 80–120 cm grosime, de culoare brună sau brună-cenușie, structură glomerulară mică și medie, cu eflorescențe și concrețiuni de $CaCO_3$, textură lutoasă și un conținut de 6–15% humus, reacție neutră-slab. Sunt cultivate cu grâu, porumb, floarea-soarelui, tutun, în mai mică măsură pomii fructiferi si vița-de-vie.

Solurile mollice/Cernoziomurile domină zona de stepă, foarte importante pentru fertilitatea lor ridicată, în sud-estul țării, estul și chiar vestul ei (Dobrogea Centrală și de Sud, estul Câmpiei Române, sudul Câmpiei Covurluiului, la vest de Argeș pe terasele inferioare ale Dunării, în câmpia dintre Bega și Mureș, în Podișul Bârladului și Câmpia Jijiei), dezvoltate în condițiile unui climat cu grad de continentalism mai pronunțat (în sud-est) sau mai atenuat (în vestul Câmpiei Române și în Câmpia de Vest), odată cu trecerea treptată la un climat cu influențe submediterannene, temperatura medie anuală de 8,5–11,5oC, verile călduroase, ierni relativ reci, precipitații ce cresc de la sud-est (380 mm) spre vest (560 mm), dar evapotranspirația potențială (670–730 mm) depășește în perioada de vegetație cantitatea de precipitații. S-au format sub o vegetație naturală de pajisti stepice (asociații de Festuca valesiaca, Agropyron cristatum, Stipa capillata, Stipa preponderent din loessul și depozite loessoide, depozite nisipoase, depozite argiloase, depozite aluviale vechi, profilul având grosime substanțială, cu

acumulare de humus calcic, de culoare brună, brună cenușie foarte închisă (în stare umedă), brună cenușie închisă, brună cenușie (în stare uscată), o structură grăunțoasă stabilă și cu frecvente eflorescențe și pseudocimelii de carbonați. În funcție de stadiul de evoluție în care se găsesc, se deosebesc: soluri mollice carbonatice, cu carbonați la suprafață și mai sărace în humus, soluri mollice semicarbonatice, la care carbonații apar începând din partea inferioară a orizontului A, cu conținut mai bogat în humus ca și precedentele, soluri mollice incipient levigate, cu conținut în carbonați începând din orizontul AC, iar în funcție de roca mamă, se deosebesc soluri mollice/cernoziomuri nisipoase (estul Câmpiei Române, sudul Olteniei), nestructurate și sărace în humus și soluri mollice/cernoziomurile „branciog“, formate pe depozite aluvio-proluviale cu pietriș rulat, cu profil slab diferențiat, dar conținut în humus destul de bun (2,8–5,7%, în funcție de condițiile climatice și textură).

Litosolurile sunt condiționate de materialul parental (în vechiul sistem de clasificare, s-au deosebit rendzinele (în Munții Apuseni, Poiana Ruscă, Munții Ciucului, Bucegi, Lotrului, Sebeșului, în Subcarpații Getici și în Podișul Babadagului), terra rossa (în Munții Apuseni, Poiana Ruscă, Munții Banatului, Podișul Mehedinți), pseudorendzinele (în Podișul Târnavelor și în Subcarpații Moldovei și de Curbură) și vertisolurile (în zona piemontană joasă bănățeană, la altitudini mai coborâte din Piemontul Getic și in câmpia de la est de Olt). Solurile hidromorfe sunt formate în condițiile unui exces de umiditate de lungă durată. Principlele tipuri de sol sunt lăcoviștile (în Câmpia Banato-Crișană, în Câmpia Română pe văile râurilor Vedea, Călmățui, Glavacioc etc., în lunca și Delta Dunării), solul gleic (în zonele puțin drenate ale câmpiilor joase, luncilor neinundabile și în unele sectoare ale depresiunii Brașov), soluri negre clinohidromorfe pe substarat argilo-marnos sau marnos din zona forestieră (în Câmpia Transilvaniei, Podișul Târnavelor, Podișul Someșan, Dealurile Vestice) și soluri pseudogleice (în câmpiile piemontane din vestul țării, în Platformele Cotmeana și Cândești și în crovurile umede din Câmpia Română). Halosolurile sau sărăturate cuprind terenuri insulare din luncile și câmpiile joase ale zonei semiaridă (în sectoarele joase, slab drenate și semiumede) de pe văile Călmățuiului și Ierului, în nordestul Câmpiei Române, în nord-estul Câmpiei Banato-Crișene, estul Deltei Dunării, pe litoral, Câmpia Moldovei). Solurile neevoluate sunt slab dezvoltate la care caracteristicile morfogenetice ale profilului sunt insuficient conturate. Roca parentală este foarte slab modificată de procesele pedogenetice: litosolurile (în regiuni cu relief accidentat din munții mijlocii și joi, în podișuri), regosolurile (în regiunile cu relief fragmentat din Subcarpații Curburii, nordul Piemontului Getic, nordul și centrul Câmpiei Transilvaniei, Dealurile Lipovei, Podișul Târnavelor etc.), solurile aluviale (în cursul inferior al Dunării, Siretului, Mureșului, Oltului, Jiului, Prutului, Someșului, în câmpiile de subsidență).

Apele României

Apele României sunt variate și complexe, specifice unui spațiu de uscat cu o evoluție teritorială paleogeografică geologică continuă și tot mai îmbunătățită. Distribuția, structura compozițională, volumul și configurația actuală a apelor (râuri, lacuri, ape subterane) reflectă rezultatul evoluției geomorfostrucrale a pământului românesc, a poziției geografice a țării noastre la debușeul exoreic ponto-mediteaneo-atlantic, a prezenței arcului muntos al Carpaților în partea centrală a țării și a regimului, iar în Antropcen, al acțiunii omului, cu efecte atât calitative cât și cantitative.

Râurile țării noastre reprezintă categoria hidrografică cea mai importantă sub raportul resurselor de apă, a căror rețea geografică este strans legată de zona carpatică și sub- carpatică deoarece majoritatea lor au izvoarele în aceste unități de relief și este tributară în totalitate oceanului planetar prin intermediul Dunării (în proporție de 97,68 % din suprafața țări), ca cel mai mare fluviu la Marea Neagră sau prin scurgere dobrogeană directă la bazinul marin pontic (2,32 %). Prin această caracteristică, râurile României sunt considerate carpatice (ca obârșie) și danubio-pontice (ca drenaj). Numărul cursurilor de apă din țara noastră, mai lungi de 5 km și cu suprafața bazinală mai mare de 10 km2, este de 4295, lungimea lor totală fiind de 66.029 km. Dispoziția concentrică a formelor de relief față de arcul montan central, face din catena carpatică drept “caste- lul-de-apă al României“ și cumpăna principală a apelor pentru râurile țării. Din această cauză, caracteristica principală a rețelei hidrografice din

România este divergența aces- teia spre exteriorul arcului carpatic (cu o oarecare convergență spre interiorul acestuia – Depesiunea Colinară a Translvaniei). Volumul anual mediu de apă scurs pe râurile țării noastre este de peste 37 miliarde m3, ceea ce corespunde unui debit mediu de 1.172 m3/s sau un debit mediu specific 4,57 l/s/km2. Datorită particularităților climatului temperat continental caracteristice Romaniei, volumul de apă nu este distribuit în mod egal de-a lungul anului, cel mai mare realizându-se primăvara (cam două cincimi din total, când se înregistrează și cele mai multe precipitații) și cel mai redus, vara (aproximativ, a șasea parte). În funcție de tectonică, litologie și de factorii fizico-geografici, pe teritoriul țării se disting următoarele tipuri de rețele hidrografice:

– Rețeaua hidrografică fluată, caracteristică zonelor montane cristaline (pe cursurile superioare ale râurilor Bistra, Râul Mare, Râul Rece, Lotru ș.a.);

– Rețeaua hidrografică dendritică, caracteristică zonelor de câmpie și podiș (apele afluente Bârladului, Neajlovului, Jiului, Carașului, Nerei);

– Rețeaua hidrografică radială, tipică pentru relieful vulcanic (Pietrosul, Fâncelul, Harghita), pentru domurile din Podișul Transilvaniei (Sărmășelul, Saroșul etc.) sau unor masive orohidrografice (Parângul Mare).

Pe teritoriul României, în funcție de dispunerea sistemelor hidrografice față de colectorii principali și în raport de influențele climatice majore asupra regimului scurgerii hidrice, se deosebesc următoarele 6 grupe de sisteme hidrografice:

a. Grupa sistemelor hidrografice nord-vestice cuprinde râurile care au obârșia pe versanții sudici și vestici ai munților Maramueșului, Rodnei, Oașului, Gutâilui și Țibleșlui și sunt afluenții Tisei superioare, având bazinele hidrografice cu suprafețe mici(S), altitudini(H_{med}) medii ridicate și pante(I_{med}) relativ accentuate. Cei mai importanți sunt: Vișeul (S = 1606 km^2, H_{med} = 997 m, I_{med} = 314 ‰), Iza (S = 1303 km^2, H_{med} = 658 m, $I_{med.}$ = 152 ‰), Săpânța: S = 135 km^2, H_{med} = 797 m, I_{med} = 267 ‰ și Turul (S = 1008 km^2, H_{med} = 305 m, I_{med} = 95 ‰).

b. Grupa sistemelor hidrografice vestice drenează pe teritoriul României o suprafață de aproximativ 58.016 km^2 (24,33% din teritoriul țării). Cele trei mari sisteme hidrografice (Someșul: S = 15.217 km^2, H_{med} = 536 m, I_{med} = 170 ‰; Crișul cu Crișul Repede: S = 2425 km^2, H_{med} = 578 m, $I_{med.}$ = 125 ‰, Crisul Negru: S = 4476 km^2, H_{med} = 277 m, I_{med} = 68 ‰; Crișul Alb: S = 3957 km^2, H_{med} = 328m, I_{med} = 133 ‰ și, cel mai important, Mureșul: S = 27.919 km^2, H_{med} = 623 m, I_{med} = 179 ‰) din această grupă sunt tributare Tisei (se varsă în Tisa pe teritoriul Ungariei) cu un debit mediu de aproximativ 396 m^3/s (Mureșul, cel mai mare dintre afluenții Tisei, aduce 154 m^3/s, Someșul 144 m^3/s iar Crișurile 73 m^3/s).

c. Grupa sistemelor hidrografice sud-vestice cuprinde râurile Banatului, afluenți direcți ai Tisei (sistemele Aranca și Bega) sau ai Dunării (sistemele Timiș, Caraș, Nera, Cerna). Suprafața de drenaj a râului Aranca (S = 1016 km^2, H_{med} = 97 m, I_{med} = 3 ‰) se prezintă ca o zonă de divagare, puternic aluvionată, cu apele freatice aproape de suprafață (0–2 m); bazinul hidrografic al acestui râu se află, și azi, sub influența apelor mari ale Mureșului, realizată hidraulic pe cale subterană. Bega este ultimul afluent pe care Tisa îl primește de pe teritoriul României (S =2241 km^2, H_{med} = 236 m, I_{med} = 103 ‰). Este canalizat pe o lungime de 114 km, din amonte de Timișoara pană la vărsare în Serbia. Cel mai mare râu al grupei sud-vestice este Timișul (S = 5248 km^2, H_{med} = 415 m, I_{med} = 151 ‰), cu obârșia în Munții Semenicului și drenează rețeaua hidrografică din interspațiul Munților Banatului-Țarcu-Godeanu-Poiana Ruscă. Ca și Bega se varsă în Dunăre în Serbia (în dreptul localității Klek). Carașul (S = 1118 km^2, H_{med} = 292 m, I_{med} = 105 ‰) primește o serie de afluenți mici dispuși relativ simetric și se varsă în Dunăre tot pe teritoriul Serbiei. Nera este primul afluent în totalitate românesc (S = 1361 km^2, H_{med} = 559 m, I_{med} = 217 ‰) în sensul că drenează masivul Semenicului (prin afluenții din cursul superior), Munții Almăjului și Locvei și se varsă în Dunăre la granița țării cu Serbia, la vest de Baziaș. Cerna (S = 1433 km^2, H_{med} = 815 m, I_{med} = 310 ‰) curge, în bună parte, pe linia faliei tectonice dintre munții Cerna-Gugu și Vâlcan-Mehedinți și se varsă în lacul de acumulare Porțile de Fier, la Orșova.

d. Grupa sistemelor hidrografice sudice cuprinde arterele hidrografice care se desfășoară de la confluența Dunării cu Cerna până la confluența fluviului cu Ialomița, toate având obarșia în Carpații Meridionali și în cei de Curbură, Piemontul și Subcarpații Getici, Podișul Mehedinți, Subcarpații Curburii și Câmpia Română, cu excepția Oltului, care are obârșia în Carpații Orientali, alături de o

parte din afluenții bazinului său superior. Afluenții Dunării dintre Cerna și Jiu (Bahna: S = 137 km^2, H_{med} = 559 m, I_{med} = 28 ‰; Topolnița: S = 360 km^2, H_{med} =348 m, I_{med} = 18 ‰; Blahnița: S = 355 km^2, H_{med} = 122 m, I_{med} = 4 ‰; Drincea: S = 741 km^2, H_{med} = 171 m, I_{med} = 3 ‰; Balasanul: S = 890 km^2, H_{med} = 70 m, I_{med} = 1,3 ‰; Desnățuiul, care este cel mai mare, cu lungimea L=115 km, o suprafață bazinală S = 2015 km^2, H_{med} = 129 m, I_{med} = 17 ‰, Jiețul: S = 633 km^2, H_{med} = 91 m, I_{med} = 0,6 ‰, și Sâiul: S = 314 km^2, H_{med} = 56 m, I_{med} = 0,6 ‰ au obârșia în Podișul Mehedinți și în Piemontul Getic. Cel mai mare dintre acești afluenți este Desnățuiul. Unul dintre sistemele fluviatile mari ale sudului țării (L = 339 km) este Jiul (S = 10.594 km^2, H_{med} = 438 m, I_{med} = 93 ‰) care se formează în depresiunea Petroșani, prin unirea Jiului de Vest (considerat ca izvor al Jiului) cu Jiul de Est. Sistemul Jiului drenează versanții sud-vestici ai Carpaților Meridionali, subcarpații Gorjului, nordul și estul Podișului Mehedinți, vestul Podișului Getic și o suprafață redusă a Câmpiei Române, componentă a C. Olteniei și este consi- derat coloana vertebrală hidrografică a Olteniei. Oltul (S = 24.300 km^2, L = 699 km, H_{med} = 624, I_{med} = 135 ‰) își adună afluenții din Carpații Orientali și Meridionali, străbătând de la izvoare până la vărsare forme variate de relief (masive muntoase unde formează trei defilee – la Tușnad, la Racoș și între Turnu-Roșu și Cozia-Căciulata, depresiunile Ciucului, Brașovului, Făgărașului, Lotrului, dealurile subcarpatice și piemontane getice, câmpia, despărțind pe cea a Olteniei de cea a Munteniei). Între valea Oltului și valea Argeșului se află sistemele hidrografice ale Călmățuiului teleormănean (S = 1379 km^2, L = 134 km, H_{med} = 102 m, I_{med} = 15 ‰, un râu tipic de câmpie, cu un curs intermitent ce seacă în fiecare an pană la confluența cu Călmățuiul Sec) și Vedea (S = 5364 km^2, L = 242 km, H_{med} = 169 m, I_{med} = 25 ‰, ce drenează o rețea dendritică de afluenți din Podișul Getic și Câmpiile Găvanu-Burdea și Burnaz). Argeșul (S = 12.521 km^2, L = 339,6 km, H_{med} = 376 m, I_{med} = 90 m/km) străbate toate forme de relief variate specifice sudului (în prezent, cursul râului Argeș pornește din lacul de acumulare Vidraru; anterior construirii barajului, ca izvor al râului se considera confluența râului Capra cu râul Buda). Mostiștea (S = 1734 km^2, L = 92 km) străbate partea vestică a Bărăganului de Sud, o platformă lossoidă înaltă, vara, în anii secetoși, râul secând pe unele sectoare, fapt ce a condus la amenajarea multor iazuri de-a lungul său, începând cu Pietrăchioaia până la Gurbănești, ca apoi până la vărsare să formeze sistemul de liman fluviatil al Iezerului Mostiștea. Ialomița (S = 8873 km^2, L = 414 km, H_{med} = 374 m, I_{med} = 59 m/km) este ultimul dintre marile sisteme hidrografice din grupa sudică. Izvorăște din masivul Bucegi (la 2390 m altitudine), drenează extremitatea estică a Subcarpaților Getici și străbate mijlocul părții estice a Câmpiei Române. În aval de confluența cu Sărata, Ialomița este însoțită pe partea stângă de mai multe cursuri de apă dintre care unele se termină în limane fluviatile anastomozate (Snagov, Căldărușani, Fundata, Amara și Strachina). La nord de Giurgeni, pe brațul Cremenea al Dunării, se află gura de vărsare a Călmățuiului brăilean, ultimul afluent al Dunării din grupa sudică.

e. Grupa sistemelor hidrografice estice formată din două bazine hidrografice extinse, al Siretului și cel al Prutului. Siretul (S = 44.014 km^2, L = 726 km, H_{med} = 515 m, I_{med} = 110 ‰), cel mai mare dintre afluenții Dunării în partea estică a țării (ca suprafață și debit, Siretul aduce în Dunăre un debit mediu anual de aproximativ 190 m^3/s), își desfășoară bazinul pe versanții estici ai Carpaților Orientali și parțial în Podișul Bârladului primește numeroși afluenți din Carpații Orientali, cei mai mari fiind: Suceava (S = 2616 km^2, L = 172,3 km, H_{med} = 584 m, I_{med} = 80 ‰), Moldova (S = 4326 km^2, L = 170 km, H_{med} = 682 m, I_{med} = 112 ‰), Bistrița (S = 7042 km^2, L = 278,8 km, H_{med} = 913 m, I_{med} = 193 ‰), Trotușul (S = 4349 km^2, L = 149,2 km, H_{med} = 693 m, I_{med} = 156 ‰), Buzăul (S = 4743 km^2, L = 334,4 km, H_{med} = 479 m, I_{med} = 134 ‰), Bârladul (S = 7334 km^2, L = 246,9 km, H_{med} = 214 m, I_{med} = 72 ‰). Prutul (S = 28.396 km^2, L = 953 km, H_{med} = 155 m, I_{med} = 75 ‰ cu un debit mediu anual de 86 m^3/s la vărsarea în Dunăre), care izvorăște din Carpații Păduroși ucraineni, pe versantul nord-vestic al munților Cernomore, iar cea mai mare parte a bazinului său hidrografic (circa 80 %) se desfășoară în zonele de stepă și silvostepă moldovenească. Pe teritoriul României primește Bașeul, Jijia, Bahluiul, Huși, Sărata, Elanul și Horincea.

f. Grupa sistemelor hidrografice litorale include râurile dobrogene care se varsă, în majoritatea lor, în limanele și lagunele litorale care se desfășoară la sud de deltă, până la granița cu Bulgaria. Aceste cursuri de apă sunt: Telița (S = 280 km^2, L = 41 km), Taița (S = 384 km^2, L = 47 km), Slava (S = 333 km^2, L = 35 km) și Casimcea (S = 755 km^2, L = 59 km).

O importanță deosebită pentru energia hidraulică, folosită la hidrocentrale, o are profilul longitudinal al râurilor, din care rezultă panta. Evoluția și caracteristicile profi- lelor longitudinale ale râurilor sunt condiționate de o serie de factori, între care cei mai importanți sunt cei derivați din aspectele terestre, natura şi structura geologică, mişcările tectonice, regimul climatic, debitul cursului de apă ş.a., rezultând o stransă legătură între suprafaţa bazinelor hidrografice și panta medie a cursurilor de apă. Suprafețelor bazinale hidrografice mari le corespund pante medii reduse și invers, la cele montane, mai reduse ca suprafață, pantele sunt foarte mari. (Oltul, la o suprafață bazinală de 24.300 km^2 are panta medie de 1,94 ‰; Timişul, la 5795 km^2 are 5 ‰; Bistra, la 919 km^2 are 31 ‰; Râul Rece, la 183 km^2 are panta medie de 79 ‰; și alte râuri pe cursul lor montan au valori foarte mari ale pantelor: Gilortul 81 ‰, Argeşul 72 ‰, Bistra Bucovei 70 ‰, Cibinul 56 ‰, Vişeul 47,4 ‰). Traversând şi drenînd întinse arii depresionare multe râuri montane au pante mai reduse (Trotușul 18,4 ‰, Bistrița 12,6 ‰, Moldova 10,1 ‰, Suceava 16 ‰, Someșul-Mic 16,8 ‰). În zonele de deal și podiș, pantele medii ale râurilor au valori cuprinse între 1 și 10 ‰ (Timişul 5 ‰, Bega 1,8 ‰, Caraşul 3 ‰, Bârzava 2 ‰, Argeşul 2,8 ‰, Târnava-Mare 1,4 ‰, Crişul-Alb 1,5 ‰, Mureşul 1 ‰), iar în câmpie profilul lon- gitudinal are pantă foarte redusă, strâns legată de slaba energie a reliefului (Bega-Veche are 0,15 ‰, Bega 0,4 ‰, Timişul 0,4 ‰, Mureşul 0,2 ‰, Someşul 0,4 ‰, Jiul 0,5 ‰, Oltul 0,8 ‰, Vedea 0,6 ‰, Buzăul 0,5 ‰, Siretul 0,2 ‰). Râurile României prezintă (după configurație) profile longitudinale normale (Timișul, Bistra, Bega, Bârzava, Nera, Carașul, Someșul-Mare, Crișul-Alb, Târnava-Mare, Târnava-Mică, Oltețul, Dâmbovița, Trotușul, Bârladul) și profile longitudinale în trepte (caracteristice râurilor cu văi transversale, cascade, repezișuri – Oltul, Mureșul superior, Bistrița moldoveană, Jiul superior ori apele ce și-au croit văile glaciare din munții Retezat, Godeanu, Parâng, Fagăraș, Rodna și pe râurile pe care s-au amenajat mai multe lacuri de acumulare – Bistrița, Argeșul, Sebeșul, Someșul-Cald, Oltul inferior și mijlociu până la vărsare). În condițiile geologice și orografice ale munților și subcarpaților României, văile sculptate de apele curgătoare au profile transversale de mai multe tipuri, evidențiate prin forma pe care o induc versanții: văi cu profil transversal în formă de V (caracteristic văilor tinere, cu albii minore înguste dominate de versanți înalți, în unghi ascuțit și sunt lipsite de albie majoră: văile supe- rioare ale Timișului, Bârzavei, Begăi, Cernei, Someșului Rece, Someșului Cald, Râului Mare); văi cu profil transversal în formă de U (caracteristic văilor modelate de ghețarii cuaternari/văi glaciare cu aspect de jgheaburi uriașe sau ulucuri: văile superioare ale râurilor cu izvoarele în Retezat – Lăpușnicu-Mare, Lăpușnicu-Mic, Nucșoara, Bărbat), în Țarcu-Godeanu – Hidegul, în Parâng – Jiețul, Latorița, în Făgăraș – Sâmbăta, Topolog, Argeș, Râul Doamnei, în Bucegi și munții Rodnei) și văi cu profil transversal, rezultat din adâncimi mari de sute de metri și versanți abrupți, în formă de chei calcaroase (cheile Nerei, Carașului, Timișului, Bulzului, Hășdatelor, Dâmbovicioarei, Zănoagei, Bicazului, Sohodolului, Bistriței oltene, Corcoaiei, Țăsnei, Râmețului), mari defilee (cele ale Oltului de la Tuşnad, Racoş și Turnu Roșu-Cozia, ale Mureșului dintre Toplița-Deda și dintre Deva-Zam, al Jiului dintre Livezeni și Bumbești, cu origine tectono-erozivă). În zonele de deal și de podiş profilul transversal al văilor este trapezoidal, adesea asimetric (după modul de așezare al sistemului de terase, care nu se dezvoltă uniform pe ambii versanți), albiile minore fiind bine dezvoltate, ajungând la zeci de metri, iar cele majore la câteva sute de metri lățime (toți afluenții Tisei și Dunării care dreneaza zone deluroase și de podiş). În câmpii, râurile mari, fie că sunt autohtone, fie că sunt alohtone, au albiile minore late de zeci de metri și luncile bine dezvoltate (ajungând la kilometri lățime), văile au profil trapezoidal larg deschis, în general asimetric, datorită devierii tectonice a cursului, cu sisteme de terase bine dezvoltate. În Câmpia Română și Dobrogea, unde loessul și depozitele loessoide prezintă grosimi apreciabile, văile au profil transversal de tip canion, cu pereți abrupți și adâncimi de cațiva metri (cum este Carasu din centrul Dobrogei).

Bazinele hidrografice (suprafața de pe cuprinsul căreia se alimentează un râu, denumite și bazine-versant), prin caracteristicile sale (forma, mărimea suprafeței, lungimea și lățimea medie, altitudinea medie, panta medie) influențează producerea și evoluția tuturor fenomenelor hidrologice, în special asupra proceselor de scurgere din bazin (permanență, debite, niveluri) și de eroziune și acumulare fluvio-torențială. În funcție de formă (cu mare influență asupra producerii și evoluției riscurilor hidrice), bazinele râurilor din țara noastră au fost grupate în cinci tipuri principale: bazine hidrografice dezvoltate mai mult în cursul mijlociu (Crișul-Negru, Someșul, Trotușul), bazine hidrografice

dezvoltate în cursul superior-mijlociu (Timișul, Jiul, Ialomița, Buzăul), bazine hidrografice dezvoltate în cursul inferior (Someșul-Mic, Argeșul), bazine hidrografice dezvoltate uniform pe aproape toată lungimea lor (Crișul Alb, Arieșul, Bega, Vedea) și bazinele hidrografice care se îngustează în partea lor de mijloc (Oltul, Târnava-Mare). Caracteristică pentru forma unui bazin hidrografic este și asimetria bazinelor (dispoziția superficială față de colectorul principal). În funcție de altitudinea medie, bazinele hidrografice sunt clasificate, în mod convențional, în bazine de munte (cu altitudinea medie peste 600 m – Streiul, Râul Mare, Sebeșul, Râul Rece, Bistra, Cerna, Râul Târgului, Putna, Moldova, Bistrița, Trotușul, Oituzul, Bâsca-Mare etc.), de deal (cu altitudinea medie de 200–600 m – Barcăul, Nădragul, Geoagiul, Tarnava-Mică, Hârtibaciul, Oltețul, Suceava, Barladul, Zeletinul, Vasluiul etc.) și de câmpie (cu altitudinea medie sub 200 m – Ierul, Aranca, Moravița, Vedea, Sabarul, Câlnăul, Bahluiul etc.) și mixte, formate în mai multe unități de relief (Someșul, Mureșul, Timișul, Jiul, Oltul, Ialomița, Buzăul, Crișurile).

Râurile au exercitat, în toate timpurile, o atracție permanentă pentru oameni, datorită multiplelor folosințe pe care acestea le oferă. Față de furia apelor, care provocau mari și repetate distrugeri, față de intinsele zone mlăștinoase create și alimentate de aceste revărsări, populația riverană era preocupată de găsirea unor modalități de apărare și de îndepărtare a tuturor acestor fenomene nefavorabile. Încă din antichitate, pe râurile mici din Apuseni s-au construit șteampuri pentru exploatarea minereurilor auro-argentifere. Până în zilele noastre, amenajările cele mai frecvente de pe râuri au fost iazurile din zonele de podiș și câmpie, cu deficit de umiditate, haiturile de pe râurile de munte, pentru plutărit (pe Sebeș, Bistrița, Siret), derivațiile pentru mori de apă și pive. Dezvoltarea târgurilor și orașelor au atras după sine asigurarea unui volum sporit de apă precum și protejarea lor impotriva inundațiilor. Pentru orașul București, problema apărării împotriva inundațiilor Dâmboviței s-a pus încă din secolul al XVI-lea, ca apoi, să se facă intervenții asupra râului și asupra Colentinei. S-a construit un canal (Canalul lui Ipsilanti) către Argeș, alte trei sisteme de canale (Brezoaiele-Arcuda, Ogrezeni-Arcuda și Ogrezeni-Roșu), s-a amenajat salba de lacuri de agrement de pe Colentina, a fost canalizat întreg traseul dâmbovițean al capitalei. Tot în sudul țării, între Ploiești și Târgoviște, s-au construit o serie de canale (prin care se transferă debite de apă din Prahova în Teleajen și Cricovul Dulce, din Ialomița, din Teleajen în Bucovel) pentru alimentări cu apă și irigații. Lucrări hidrotehnice de amploare s-au realizat în Câmpia Banatului, pe râurile Timișul și Bega (canalizarea Timișului, rectificarea și canalizarea râului ca arteră navigabilă cu două ecluze pe teritoriulțării noastre și patru în Serbia, construirea celor două canale de legătură dintre râurile Timiș-Bega, Costei-Chizătău și Topolovăț-Hitias). Lucrări de amenajare a rețelei hidrografice au fost necesare și în zona de câmpie dintre Mureș și Someș, canalizări ale Crasnei și Crișurilor, asanarea regiunii mlăștinoase a Eccedului, crearea unei noi albii pentru râul Crasna, amenajarea de sisteme de irigații în bazinul Crișurilor (complexul hidroameliorativ Berețcu/Barcău, complexul hidroameliorativ Crișul Repede – Crișul Negru și complexul hidroameliorativ Crișul Negru – Crișul Alb). Modificări ale rețelei hidrografice secundare din zonele secetoase și construirea iazurilor (pentru irigații și piscicultură) în special în Câmpia Transilvaniei și Câmpia Moldovei, transformate în salbe de lacuri. Construirea lacurilor de acumulare, îndiguirile, desecările, transferul de ape dintr-un bazin în altul au avut drept consecință modificarea rețelei hidrografice. În ultima sută de ani, pentru apărarea localităților și terenurilor agricole împotriva inundațiilor s-au realizat ample lucrări de îndiguire în lunca și Delta Dunării, în luncile râurilor Siret, Prut, Timiș, Bega, Mureș, Crișuri, Someș, Crasna, digurile vechi au fost redimensionate iar unele cursuri de apă au fost regularizate. Printr-o vastă rețea de canale (peste 10.000 km lungime), apele stagnate de pe terenurile slab drenate din Câmpia de Vest (de la Tur până la Timiș), din lunca Dunării și din luncile din cursurile inferioare ale Jiului, Oltului, Argeșului, Siretului și Prutului au fost evacuate, permițând intrarea acestor suprafețe drenate în circuitul agricol. Modificări antropice asupra cursurilor de apă s-au produs și prin construirea barajelor și lacurilor de acumulare, prin sistemele de captare a apelor râurilor din apropierea unor lacuri de acumulare, prin extragerile de balast din albii. Acumulările de pe Strei, Râul Mare, Sebeș, Bârzava, Crișul Repede, Someșul Cald, Olt, Argeș, Bistrița moldavă etc. schimbă regimul de scurgere al acestor râuri, iar sistemele de captare ale unor râuri în scopul suplimentării debitului din bazinele învecinate aduc modificări importante. Prin extragerea de balast din albiile râurilor au apărut o serie de modificări, materializate, în principal, prin adânciri locale ale

albiei (pe Timiş, Bârzava, Mureş, Prahova, Argeş, Suceava, Siret etc.) Pe Dunăre, fluviu de importanță europeană, s-au efectuat ample lucrări de amenajare cu scopul creării unor condiții optime pentru navigație în sectorul Porților de Fier, au fost rectificate și adâncite brațul Sulina și Sf. Gheorghe, iar pentru navele maritime a fost amenajată "Autostrada Deltei" (canalul Sulina din dreptul Marelui M), precum și cursul fluviului în sectorul Brăila – Ceatal Izmail-Pătlăgeanca, a fost desecată cea mai mare parte a Bălților dunărene Insula Mare a Brăilei). Tot pe Dunăre, prin construirea canalului Dunăre-Marea Neagră și intrarea în exploatare a sistemelor hidroenergetice Porțile-de-Fier I și II au fost imbunătățite radical condițiile de navigație spre mare și pe Dunăre (mai ales în sectorul de defileu).

Calitatea apelor râurilor din țara noastră a fost afectată ca urmare a dezvoltării industriei și a așezărilor urbane, a folosirii îngrășămintelor chimice și pesticidelor în agricultură. Deversarea apelor uzate în râuri a determinat degradarea calității apelor prin modificarea compoziției chimico-ionice, a temperaturii, culorii, transparenței, conținutului de microelemente, de materii în suspensie și de substanțe organice. În funcție de parametrii fizico-chimici, biologici și bacteriologici, calitatea apelor din râuri s-a încadrată pe trei mari categorii de calitate I, II și III și în categoria celor degradate. În prima categorie sunt incluse apele ce pot fi folosite în alimentarea cu apă potabilă a localităților, a unităților industriei alimentare, a fermelor zootehnice. În categoria a II-a sunt incluse apele folosite pentru fermele piscicole, pentru o serie de ramuri industriale, în scopuri urbanistice și de agrement, iar cea de-a treia categorie de calitate sunt cele care pot fi folosite la irigarea culturilor agricole, în hidroenergie, la stațiile de spălare, în instalațiile industriale de răcire. Apele degradate nu pot fi folosite, ele constituind un pericol pentru starea de calitate a mediului și a ecosistemelor acvatice și terestre riverane. Investigarea calității apei râurilor din România a scos în evidență că, din lungimea cursurilor investigate mai mult de jumătate sunt în categoria I, mai mult de un sfert sunt din categoria a II-a, cam a zecea parte în categoria a III-a și circa a șaptea parte din lungimile râurilor sunt degradate (sectoare cu ape degradate s-au identificat pe Ialomița, Vedea, Mureș-Aranca, Prut, Jiu inferior, Siret, Olt ș.a.).

Dunărea constituie cea mai mare și mai importantă arteră curgătoare pentru țara noastră, prin faptul că este și cel mai mare fluviu al Europei Centrale și Sud-Estice și, în același timp cel mai mare afluent al Mării Negre, al doilea ca lungime din întreaga Europă, după Volga rusescă. Cu o lungime de 2860 km, fluviul drenează o suprafață bazinală de peste 800 de mii km^2 (8 % din suprafața totală a Europei), bazinul său hidrografic desfășurându-se între 42 și 500 latitudine nordică și între 8 și 300 longitudine estică. Oferind o cale ușoară de circulație, din timpuri străvechi apele și valea Dunării au permis, pe malurile ei, existența unor numeroase popoare și civilizații. După ce izvorăște din Munții Pădurea Neagră, de sub vârful Kän del (la altitudinea de 1241m) prin cei doi mici afluenți, Brega și Brigah, care confluează la Donauesingen, Dunărea se varsă în Marea Neagră prin brațele Chilia, Sulina și Sf. Gheorghe. Fluviul străbate ținuturi muntoase, de podiș și de câmpie, cursul său având trei sectoare principale: Sectorul superior sau alpin (pe 1060 km lungime, de la izvoare până la Poarta Devin/Vienei, clădit pe nivelele jurasice și triasice, între care se găsește depresiunea bavareză de vârstă neogenă, în care Dunărea curge printre dealuri înalte cu o pantă medie ce oscilează între 0,6 – 0,9 ‰ și viteza apei are 1–3,5 m/s; primește o serie de afluenți alpini – Iller, Lech, Isar, Inn – care-i dau un debit suficient ca marele colector hidraulic să aibă caracter de fluviu, cu un debit mediu multianual de peste 1440 m^3/s, făcând navigabilă această arteră fluvială în aval de Ulm pe teritoriul Germaniei, cu un nivel de etiaj ce depășește 1,5 m), Sectorul mijlociu sau panonic (între Poarta Devin și Baziaș, pe o lungime de 725 km., la Bratislava pătrunde în depresiunea Raab sau Kiszalföld– o zonă de divagare, unde, din cauza pantelor mici ale acestei largi câmpii aluviale, fluviul despletește în trei brațe, Dunărea Mică sau Dunărea Vahului, Mosonyi Dunaag și Dunărea veche, în care se varsă râurile alpine Leitha și Raab, formând insulele Marele Schutt și Micul Schutt și pentru protejarea terenurilor agricole de inundații, fluviul este indiguit; în aval de Budapesta sau Poarta Budapestei, Dunărea pătrunde în Câmpia Panonică propriu-zisă sau Câmpia Dunării-de-Mijloc, cu o pantă medie redusă 0,5‰ și o viteza ce variază între 0,9 si 1,5 m/s, primind apoi cei mai importanți afluenți ai săi – Drava, ce sporește debitul fluviului cu circa 670 m^3/s, Tisa (S = 157.220 km^2; L = 1365 km; Qmed = 815 m^3/s), Sava (S = 95.551 km^2; L = 945,5 km; Qmed = 1460 m^3/s), Morava sârbească, Timișul, Carașul, Nera) și Sectorul inferior (pontic, valah sau românesc) ce se desfășoară între Baziaș și vărsare, pe 1075 km, cu o pantă a albiei redusă, în medie de 0,4 și 7 ‰, mai mare fiind în defileul carpatic. Sectorul românesc al Dunării este

împărțit în mai multe sectoare cu caracteristici morfo-hidrografice specifice:

a) Sectorul defileului carpatic, ce se desfășoară pe 145 km, de la Baziaș la Gura-Văii/ Drobeta-Turnu-Severin, formând limita de sud a Munților Banatului (până la Orșova) și a munților Mehedinți și a Podișului Mehedinți (în sectorul Porțile-de-Fier). Defileul este generat de marele fluviu pe formațiuni geologice dominate de șisturile cristaline ale domeniilor getic și autohton, alături de care mai apar roci eruptive și sedimentare permo-mezozoice și neozoice de tipul calcarelor. În lungul defileului, din amonte în aval, se succed sectoare morfologice și morfostructurale distincte. Astfel, de la Valea Nerei până la Valea Rilii este un sector de vale ingustă, urmat de depresiunea miocenă Moldova-Veche, sectorul Pescari-Alibeg cu aspect de culoar îngust de vale pe o lungime de 6 km și Depresiunea Luibcava, cu un sector mai larg de vale. Între Berzeasca și Graben, pe circa 18 km, Dunărea formează o vale relativ simetrică, cu versanți abrupți, ca apoi, între Graben și Plavisevița, pe aproximativ 25 km, valea să fie puțin mai largă, grefată în formațiuni metamorfice, eruptive și sedimentare. De la Plavișevița până la Ogradena, separate prin bazinetul tectonic de la Dubova sunt create cele mai spectaculoase sectoare de defileu cu îngustarea văii la 150 m, Cazanele Mari (3,8 km) și Cazanele Mici (3,6 km), sculptate în calcare jurasice. La iesirea din Cazanele Mici valea fluviului se lărgește și se intră în depresiunea Ogradena-Orșova. La Vârciorova, în aval de vărsarea râului Bahna, albia fluviului traversează un lanț de stânci calcaroase tithonice, șistoase și granitice, care alcătuiesc cataracta Pregradei (cel mai mare pericol la navigație pe timpul apelor mici) sau Porțile-de-Fier (pe 8 km lungime), unde albia se îngustează de la 1100 m la 600 m. Prin construirea/amenajarea Sistemului Hidroenergetic și de Navigație de la Gura-Văii (1971), comunicația navigabilă pe Dunăre de pe acest tronson s-a îmbunătățit radical, eliminându-se orice pericol.

b) Sectorul sud-pontic se desfășoară de la Drobeta-Turnu-Severin/Kladovo la Călărași/Silistra pe 566 km, cu un curs adaptat contactului dintre Podișul Prebalcanic cu Câmpia Română. Valea este asimetrică, malul drept fiind mai abrupt iar cel stâng mai jos, constituit dintr-o luncă largă și o succesiune de terase fluviale. Lunca se lărgește treptat spre aval (de la 4 până la 13 km), aici fiind cantonate lacuri mari, organizate în adevărate sisteme lacustre, legate între ele prin canale și gârle, ce reprezentau o adevărată „supapă hidraulică de siguranță a fluviului", ulterior asanate (Fântâna-Banului, Rast, Cârna, Nedeia, Suhaia, Mahăru, Băneasa-Pietrile-Greaca, Boianu, Călărași) dintre care existente si astăzi sunt Gârla-Mare, Maglavit, Golenți, Ciuperceni, Bistrețu, Brateș. Panta albiei este redusă (0,45–0,6‰), fiind favorabilă formării ostroavelor (Ostrovu-Corbului, Ostrovu-Mare, Păpădia, Dragavelu, Băloiu, Belene, Ostrovu-Pasărilor);

c) Sectorul pontic oriental, numit și sectorul "bălților" este cuprins între localitățile Călărași și Brăila pe 195 km, cu cele două mari bălți dintre brațele principale ale fluviului (Balta Ialomiței și Balta Brăilei, care sunt, de fapt, ultimele rămăsițe ale lacului cuaternar din estul Câmpiei Române și se găsesc în diferite stadii de colmatare). Lunca este foarte bine dezvoltată, atingând pe alocuri 20–30 km lățime:

– Balta Ialomiței începe la 8 km amonte de Călărași, unde fluviul se despletește în două brațe navigabile (Brațul Borcea, lung de 110 km, pe care sunt transportate 56 % din debitele fluviului și Dunărea-Veche, de 125 km lungime), ce se unesc la Vadu-Oii; la marginea Podișului Dobrogei, la sud de Cernavodă, pe malul drept, se înșiră o serie de limane fluviatile (Gârlița, Oltina, Mârleanu, Vederoasa, Baciului, Domneasca, Cochirleni cu adâncimi reduse la 1–2 m și cu nivel hidrologic variabil;

– Balta Brăilei (Insula-Mare-a-Brăilei) este încadrată de brațele Turceasca-Măcin (98 km lungime) și Dunărea propriu-zisă despletită în Vâlciu, Mămușoaia, Cremenea, Calia și Arapu), cel mai mare având 70 km (Brațele Cremenea, Calia și Arapu transportă 70 % din debitul mediu al fluviului, fiind folosite și în navigație; prin importantele lucrări hidroameliorative efectuate aici au rezultato serie de modificări ale peisajelor.

d) Sectorul pontic nord-dobrogean se desfășoară între Brăila și Ceatalul Pătlăgeanca/ Izmail pe 80 km, pe o singură albie, a cărei lățime variază între 400 m și 1,7 km și are adâncimi mari (20–34 m), Dunărea face câteva coturi, determinate de structura rezistentă a rocilor de bază dobrogene (cel mai mare este Cotul Pisicii, cu rol important în formarea zăpoarelor); între Dunăre și Prut se întindea până în 1964, lacul Brateș, unul dintre cele mai mari lacuri dunărene, dar lacul a fost ameliorat și redat în bună parte, agriculturii rămânând doar o suprafață de 2400 ha amenajată pentru piscicultură, și după

confluența cu Prutul, spre deltă, se înșiră o serie de limane (Kahul,

Orloveț-Dervest, Kugurlui-Iaplug, Katalpug, Kitai, aflate pe malul stâng);

e) Sectorul Deltei este cuprins între Ceatalul Izmail/Pătlăgeanca și țărmul Mării Negre, unde Dunărea se ramifică în două brațe navigabile: Chilia (111 km lungime, la nord) și Tulcea (19 km lungime, la sud). Brațul Tulcea, în aval de localitatea cu același nume, se desparte în alte două brațe navigabile: Sf.-Gheorghe (116 km) și Sulina (63 km). Pe brațul Sulina, care curge prin mijlocul deltei, se efectuează navigația maritimă. Intre aceste brațe ale fluviului se desfășoară Delta Dunării care, fără sistemul lagunar Razelm, se extinde în țara noastră pe 2540 km^2. Cele trei brațe ale fluviului transportă volume inegale de apă (din debitul mediu multianual de 6473 m3/s la Ceatalul Izmail, brațului Chilia îi revin 60 %, pe Sf.-Gheorghe 21,2 % și pe Sulina 18,8 %, în creștere, datorită dragajului permanent al canalului navigabil, pe care trebuie să se asigure adâncimea necesară pentru navigația maritimă). Important pentru deltă și lunca inundabilă este debitul de aluviuni al fluviului care crește din amonte spre aval, în funcție de debitul lichid (1224 kg/s la Orșova, 1720 kg/s la Oltenița, 1870 kg/s la Brăila, 2140 kg/s la Ceatalul Izmail).

Aluviunile transportate de Dunăre sunt variate ca dimensiuni iar puterea de transport a fluviului este condiționată de viteza apei și de debitul lichid. Apele Dunării sunt puțin mineralizate, dar dezvoltarea industriei și agriculturii în cuprinsul bazinului său și-au lăsat amprenta asupra calității apei. Mineralizarea apelor fluviului în sectorul românesc variază între 280 și 500 mg/l și aparține tipului bicarbonatat-calcic, cu pH în jur de 7,5–8,1 ce indică o ușoară alcalinitate (grad mai crescut al mineralizării se înregistrează pe secțiunile unde sunt așezate marile orașe Viena, Bratislava, Budapesta, Belgrad, Galați, Izmail, datorită deversării în fluviu a apelor reziduale industriale, agricole, menajere etc.), însă, datorită debitelor și vitezelor relativ mari, Dunărea dispune de o capacitate de autoepurare a apelor destul de ridicată, așa încât înspre sectorul inferior calitatea apei se îmbunătățește.

Lacurile se impun în peisajul geografic al României atât prin numărul lor apreciabil (peste 3450, din care 2300 sunt naturale, restul de 1150 sunt antropice), cât și prin nota specifică pe care o dau regiunii în care sunt situate. De la țărmul Mării Negre și până pe culmile înalte ale Carpaților se găsesc numeroase tipuri genetice de lacuri, care ocupă o suprafață de aproximativ 2.500 km^2, ceea ce reprezintă 1,04 % din teritoriul țării.

Mișcările tectonice, varietatea petrografică a rocilor, climatul, factorii hidrologici și geomorfologici, factorul antropic sunt principalii factori care au contribuit la formarea și evoluția cuvetelor lacustre. Mișcările tectonice (fazele de orogen, prăbușirile scoarței, mișcările epirogenice) au jucat un rol însemnat în geneza unor lacuri din trecutul geologic, care sunt ocupate astăzi de depresiunile intramontane (Petroșani, Brașov, Loviștea ș.a.) sau de la periferia munților (Făgăraș, Sibiu) Suprafața lor netedă ca un șes, fragmentată numai de rețeaua de râuri, nu constituie altceva decât fundul lacurilor de odinioară. Erupțiile vulcanice de la sfârșitul terțiarului au prilejuit apariția unor lacuri, fie de baraj vulcanic (prin colmatarea cărora au luat nastere depresiunile Giurgeu, Ciuc, Borsec, Bilbor si parțial depresiunea Maramureș), fie în craterele vulcanice ale munților (în Călimani, Gurghiu, Harghita), lacuri care au fost drenate ulterior prin intermediul râurilor (unul singur a rămas, și acesta este lacul Sfânta Ana). Constituția litologică (varietatea petrografică a rocilor) are rol important în formarea și menținerea unor categorii de lacuri. Rocile impermeabile (șisturi cristaline, eruptive) sau cele cu proprietăți semipermeabile (argile, marne), favorizează menținerea apei, care s-a acumulat pe căi diverse în formele negative de relief naturale sau antropice. În rocile cu proprietăți sufozionale (calcare, loess) sau pe cele ușor solubile (sare, gips) sunt generate, cu ajutorul apei, o serie de depresiuni (crovuri, doline) care vor fi transformate în lacuri de către apele meteorice atunci când argilele și mâlurile pavazează fundul lor, împiedecând infiltrația. Factorul climatic are o influență hotărâtoare prin regimul precipitațiilor dar și prin cel termic, de acumulare și topire a zăpezii ori gheții (cum este cazul lacurilor din masivele cele mai înalte carpatice, create în circurile și văile glaciare). Factorii hidrologici au avut un rol însemnat în formarea unor categorii de lacuri lacuri permanente care mențin o legătură permanentă cu albia, în primul rând, la cele din excavațiile create în lunci (lunca Dunării și ale principalelor râuri interioare – Someș, Mureș, Jiu, Olt, Argeș, Siret, Prut), rezultate din procesele de eroziune și acumulare a respectivelor cursuri de apă. Râurile colectoare, prin transportul și acumularea aluviunilor, reușesc să bareze cu aluviuni gurile unor afluenți, dând naștere limanelor

fluviatile, întâlnite frecvent pe dreapta Dunării (în sectorul dobrogean) și pe unele râuri din Câmpia Română. La țărmul Mării Negre, datorită oscilațiilor de nivel ale apelor și datorită acțiunii curenților de țărm, care depun cordoane litorale, s-au format lagunele și limanele maritime. Factorul geomorfologic, are, la rândul lui, un rol important în formarea și menținerea unor categorii genetice de lacuri. Prăbușirile și alunecările de teren, mai frecvente în regiunile colinare au determinat apariția unor lacuri. Ca urmare a barajelor create prin alunecare sau prăbușire, văile unor râuri se transformă în depresiuni lacustre. Un factor de seamă în apariția și dispariția lacurilor este cel antropic. Omul a creat numeroase lacuri artificiale pentru rezolvarea problemei alimentării cu apă potabilă și industrială, pentru irigații, pentru regularizarea scurgerii râurilor și captarea energiei hidraulice, pentru piscicultură, asanarea mlaștinilor.

În condițiile geografice geomorfostructurale și geohidrologice ale teritoriului României, cu o mare varietate de factori favorabili apariției lacurilor, cel mai important criteriu de determinare a tipurilor de lacuri este cel genetic, respectiv, al cuvetei lacustre și al repartiției geografice pe marile unități de relief (munte, deal, câmpie și luncă), deoarece în funcție de formele de relief lacurile prezintă unele trăsături specifice evidente.

Dată fiind marea diversitate a condițiilor fizico-geografice din zona de munte, sunt foarte variate tipurile genetice de lacuri, în comparație cu cele de la câmpie și din luncă, dar în câmpii și lunci se găsește o mai mare frecvență a lacurilor. Din punctul de vedere al originii cuvetei lacustre, principalele tipuri de lacuri naturale din Romania, sunt:

a. Lacurile de origine vulcanică. Unicul lac de natură vulcanică din țara noastră este Sfânta-Ana, din masivul Ciomatu/Puciosu, cu aspect de paletă, o suprafață de 19,6 ha, adâncimea maximă de 7 m și cu o alimentare cu apă din ploi și zăpezi. În nord-estul lacului se află urmele unui alt lac, Mohoș, tot de natură vulcanică, dar, care a fost drenat de Valea Roșie, astăzi este transformat în mlaștină turboasă.

b. Lacurile glaciare și periglaciare sunt răspândite în etajul alpin, unde relieful carpatic a fost sculptat și modelat de acțiunea ghețarilor cuaternari. Urmele lăsate de acești ghețari (circuri, văi glaciare, praguri, depozite morenice) din Munții Rodnei și din Carpații Meridionali sunt bine păstrate la altitudini cuprinse între 1700 și 2400 m. În funcție de modul cum s-a produs eroziunea glaciară și acumularea materialului transportat de ghețari, cu rezultarea depresiunii glaciare, au luat naștere mai multe tipuri de cuvete lacustre.

– Lacuri situate în căldări glaciare, răspândite aproape în exclusivitate în Carpații Meridionali, situate în căldările glaciare instalate în spatele unor praguri formate din roca-în-loc, depresiunea lacustră ocupând un loc central al circului/căldării, cu suprafețe și adâncimi mari în lacurile Bâlea, Podragu-Mare, Capra (din Munții Făgăraș), Gâlcescu, Oglinda Mândrii, Tăul-fără-Fund (din Munții Parâng), Iezeru-Mare (din Munții Cândrel), Galeșul, Ana, Slăveiul, Bucura, Custura-Mare, Zănoaga (lacul românesc glaciar cu cea mai mare adâncime-29 m, din Munții Retezat) și Bucura (cel mai întins lac românesc glaciar-8,8 ha, din Munții Retezat);

– Lacuri situate în văi glaciare constituite în lungul văilor glaciare, care prezintă în profil longitudinal contrapante, sunt izolate: Doamnei, Vistișoara (din Munții Făgăraș), cele două lacuri Radeș și cele două lacuri Zănoaga Mică (din Munții Retezat) sau, în unele cazuri, înșirate în salbă, cum sunt cele de pe valea glaciară a Bucurei-Florica, Viorica, Ana și Lia (din Munții Retezat);

– Lacuri de baraj morenic formate pe rama vestică și nord-vestică a Carpaților Meridionali și în Munții Rodnei, în spatele unor depozite morenice, din categoria cărora fac parte lacurile: Pietrosu, Buhăescu, Lala-Mică, Lala-Mare (din Munții Rodnei), Tăul-Verde (din Munții Parâng), Slăveiul (din Munții Retezat), Netiș, Bistra (din Munții Petreanu);

– Lacuri situate în regiunile cu relief nival, formate în excavațiile nivale, în general, foarte restranse, lacurile instalate în astfel de depresiuni având un volum mic de apă și se găsesc, adesea, într-o fază înaintată de colmatare, seacă atunci când precipitațiile sunt reduse; Cele mai importante sunt lacurile: Baia-Vulturilor (din Munții Siriu), Paltinul, Gemenul-de-Jos și Gemenul-de-Sus (din Munții Făgăraș), Iezerașul, Carpa (din Munții Sureanu), Iezilor, Caprelor, Tăul-Secat, Cârligul și Bucurelul (din Munții Retezat), Tăul-Mare (din Munții Bihor).

c) Lacurile de luncă sunt cele mai numeroase și cele mai extinse ca suprafață. Ele s-au instalat

în denivelările și excavațiile rezultate în urma acțiunii râurilor. Adâncimea lor este redusă (1–2 m) iar linia țărmului se caracterizează printr-o mare instabilitate, în funcție de evaporare și de regimul inundațiilor. În funcție de modul lor de alimentare se deosebesc două subtipuri de lacuri de luncă sau „bălți“: lacuri legate permanent de râul principal prin brațe secundare (numite gârle, sahale), cu un regim hidrologic mai stabil și cu un caracter permanent și lacuri ce mențin legătura cu râul principal numai în timpul viiturilor, care-și reduc suprafața ori seacă complet, transformandu-se în mlaștini după ce apele revărsate se retrag. Cele mai numeroase „bălți“ se găsesc în lunca și Delta Dunării, numărul și modul de asociere al acestora fiind diferit în lungul marelui fluviu. Lacurile din lunca Dunării, după formă, mărime și mod de asociere sunt grupate pe cinci sectoare distincte: Sectorul Drobeta Tr.-Severin – Cetate (cu bălți izolate, reduse ca suprafață – Balta Gruia, Balta Gârla-Mare, Balta La Ochi, Balta Fântâna Banului); Sectorul Cetate – Giurgiu (cu lacuri numeroase, de formă alungită, multe dintre ele compartimentate de dunele de nisip și asociate în mari grupuri mari: Tinoasa – Rastu – Coldova – Bistrețu – Cârna – Nasta – Nedeia, complexele Potelu și Suhaia); Sectorul Giurgiu – Călărași (în lunca lată de 1 până la 16 km s-au format bălțile Greaca, Călărași, extinse ca suprafață, iar cele mici sunt asociate cu acestea în grupuri: Băneasa – Pietrele – Greaca, Boian – Călărași – Sfrederile); Sectorul Călărași-Brăila (în lunca lată de 10–30 km s-au format o puzderie de lacuri, foarte neregulate ca formă, în Balta Ialomiței: Mistreața, Blăstămățiile, Tingău, Strâmbu ș.a.; în Balta Brăilei: Lungulețu, Orza, Șerban, Ulmu, Zagna, Lacul Trufașului etc); Sectorul Brăila – vărsare (cu bălți mari în luncile comune ale Dunării, Siretului și Prutului, cum sunt Rățoaiele și Brateș, cele de malul drept al fluviului – Jijila, Crapina, Plosca, Popina – și cele din complexul deltaic: Furtuna, Baciu, Matița, Gorgova, Merheiu-Mare, Isacova, Puiu, Puiuleț, Roșu, Roșuleț, Uzlina, Lumina, Tatomir, Obretinu-Mare, Obretinu-Mic, Trei-Iezere etc.). Lucrările hidroameliorative din a doua jumătate a secolului nostru au dus la desecarea mai multor unități lacustre pentru introducerea de noi terenuri in circuitul agricol, dar și la restrângerea masivă a altora (Balta La-Ochi, Fântâna-Banului, Gârla-Mare, Bistrețu, Suhaia, Ulmeni, Ciocănești, Călărași, Jegălia, Jijila, Crapina, Plosca, Popina, Balta-Rotundă). Lacurile de tipul „bălților“ sunt și în luncile principalelor râuri interioare. Peste 100 de „bălți“ se găsesc în lunca Prutului (mai cunoscute fiind: Vlădeni, Vicoleni – Fălciu, Vetrișoaia, Drânceni, Hrubeni, Lacul-Banului, Prundul, Șerpoaia, Ulmu), în lunca Siretului se află lacurile Tălăbasca, Măxineni, Puturosu, în lunca Oltului sunt lacurile Gâlmele, Viespile, în lunca Jiului sunt Teascu, Murta, Rojiștea, de-a lungul Mureșului s-a format lacul Zăbrani iar pe Crasna lacul Ceheiul. Multe lacuri din cadrul luncilor sunt de tipul celor în formă de belciug, care au legătură cu râul principal numai în perioadele viiturilor sau revărsărilor (lacurile Gruia, Șleaului și Gârla-Mare din lunca Dunării, Zătonul, Plopilor, La Ruptură, Siretul Vechi ș.a.).

d) Limanele fluviatile se formează pe cursurile inferioare ale afluenților secundari și au aspectul unor bălți alungite și meandrate. Au luat nastere prin anastomozarea cu aluviuni a afluenților, alimentarea cu apă făcându-se de către afluenți, prin ploi și topirea zăpezilor și, eventual, din izvoarele care pot să apară la baza malurilor. În această categorie, sunt limanele de pe cursurile inferioare ale Buzăului (Costeiu, Jirlău, Amara, Câineni, Balta Albă, Ciulnița), Ialomiței (Sărățuica, Fundata, Iezer, Strachina), Dunării (Mostiștea, Gălățui, Bugeac, Oltina, Mârleanu, Vederoasa, Hâzârlâc, Cerna). Multe din limanele fluviatile ale Câmpiei Române, din cauza evaporării intense (care depășește cantitatea sezonieră de precipitații), au devenit salmastre sau chiar sărate (Amara buzoiană, Balta-Albă, Costeiu, Jirlău, Strachina, Amara ialomițeană, Fundata ș.a.).

e) Limanuri și lagune maritime a căror geneză este legată de fazele de transgresiune și regresiune ale apelor Mării Negre, de circulația curenților maritimi litorali și de cantitățile enorme de aluviuni transportate de Dunăre (și aduse de curentul litoral nordic parale cu țărmul pontic). Complexul lagunar Razelm (cel mai mare complex lacustru din țara noastră – 750 km^2) a rezultat în urma barării cu cordoane de nisip, formate din depunerile curenților marini litorali, a străvechiului golf Halmirys, în prezent acesta comunicând cu marea numai la Periboina-Portița, complexul lagunar fiind compartimentat prin grinduri și cordoane nisipoase în mai multe unități lacustre: Razelm, Zmeica, Sinoe, Golovița, Nuntași, Tuzla, Istria și Ceamurlia-de-Jos. Salinitatea acestor lacuri crește de la nord către sud, lacurile Razelm și Golovița fiind alimentate artificial cu apă din Dunăre prin canalele Dunavăț și Cerneț s-au îndulcit, în timp ce celelalte unități lacustre din cuprinsul complexului lagunar au o concentrație mai ridicată în săruri (adâncimea lagunelor depășește rar

1,5–2 m, având și o insulă Popina, rezervație ornitologică). Laguna Siutghiol, de lângă Mamaia, are apele dulci datorită unei alimentării bogate prin izvoare de fund (adancimea lacului este cea mai mare, atinge 18 m). Limane fluvio-maritime tipice s-au format la sud de capul Midia prin bararea, de către cordoanele litorale, a văilor care debușau în mare. Izolarea completă sau parțială a acestor lacuri a dus la suprasărarea apelor, acolo unde aportul de apă dulce de pe uscat a fost foarte mic (Techirghiol, Gargalac, Agigea, Tatlageac, Costinești, Comarova), iar când izvoarele de fund și rețeaua hidrografică alimentează din abundență lacurile, apa acestora se îndulcește (Tașaul, Tăbăcăriei). Limanul Mangalia, deși mai păstrează legătura cu marea, fiind alimentat și de pe uscat, are apele salmastre.

f) Lacurile având cuveta de origine eoliană sunt răspândite în zonele cu dune de nisip, unde ocupă depresiunile interdunale, dar nu în număr foarte mare, deși relieful de dune ocupă suprafețe apreciabile în Câmpia Olteniei, Bărăgan, Câmpia de Vest și sudul Podișului Moldovei, pentru că depresiunile lacustre au, în general, dimensiuni reduse, adâncimi de 0,5–1 m și sunt invadate de vegetație acvatică. Cele mai numeroase și mai extinse sunt lacurile din zona Calafat – Ciuperceni – Desa – Rastu Negoiu, cantonate, în majoritatea lor, pe terasa de luncă a Dunării și pe terasa Ciuperceni (5–10 m), alimentate din ploi și din rețeaua hidrografică minoră. După marea inundație dunăreană, din aprilie-mai 2006, cele mai extinse depresiuni lacustre își păstrează și acum apa (Manginița, Tinoasa, Lala, Desa, Piscu). Acest tip de lacuri de origine eoliană se mai găsesc pe stânga Jiului, între Castranova și Apele-Vii (Balta Belia, Balta Cerna, Balta Lată, Balta Godovanu), în Câmpia Careilor (însă, din ce în ce mai restrânse ca suprafață), iar pe nisipurile de la Reci, din bazinul inferior al Râului Negru ochiurile de apă au fost transformate în mlaștini de turbării.

g) Lacuri de baraj natural prin prăbușiri și alunecări sunt de două categorii, de vale și de versant. Lacurile de vale au rezultat prin bararea unor cursuri de apă cu materiale provenite din alunecările sau prăbușirile declanșate pe versanții văii (Băltău-format în 1883 pe versantul nord-vestic al plaiului Focul-lui-Ivan în albia văii Izvoru-Negru, afluent al Uzului, Lacul Roșu-format în anul 1837 prin surparea depozitelor deluviale de pe versantul de nord-vest al muntelui Ucigașu în albia Bicazului, trunchiurile brazilor se păstrează și astăzi în cuveta lacului, Cașoca – format în anul 1957 pe pârâul Novăț, afluent al Vaserului, care nu a rezistat mult deoarece barajul alcătuit din roci moi a fost erodat în urma unor ploi puternice din anul 1961, Hansaru – format pe un afluent al râului Bâsca Roziliei, Lacul de pe valea Nărujei de la Romanești-Nistorești-format în 1920, dar care a fost drenat de oameni pentru a se evita o eventuală inundație a localității ș.a). Lacurile de versant au luat naștere fie în spatele valurilor de alunecare, fie în denivelările de pe suprafața depozitelor alunecate, au dimensiuni mici și sunt frecvente în regiunile subcarpatice și în cele de podiș, se mențin vreme mai indelungată și sunt mai extinse dacă alimentarea se face din izvoare, iar când alimentarea se face din ploi și zăpezi lacurile au mai mult un caracter sezonier. Lacurile cu caracter permanent de acest tip sunt: Jibleanu (Bahna-Rusului), Rancea, Pogăceaua, Rât, Tăul-fără-Fund (Paroșeni) ș.a. Evoluția lacurilor de baraj natural prin alunecări și prăbușiri către faza de mlaștină și de dispariție prin colmatare se produce, însă, destul de repede.

h) Lacurile carstice s-au format pe calcare, pe gips și pe sare și au caracter hidrologic (semi)permanent:

– Lacurile în carst propriu-zis sunt instalate în doline, polii sau văi oarbe carstice și au de cele mai multe ori un caracter temporar deoarece circulația pe verticală (prin fisuri) nu permite menținerea îndelungată a apei provenită din ploi sau din topirea zăpezii (Ratu-Ponor și Vărăsoaia din Munții Apuseni, Gornovița, Zătonu-Mic-Ponoare din Podișul Mehedinți). Când fundul depresiunii lacustre este pardosit cu argile, care izolează calcarele fisurate, lacurile au caracter permanent (Ighiu din bazinul superior al văii omonime în sudul Munților Trascău, Lacul Dracului de pe valea Nerei, Zătonu-Mare-Ponoare din Podișul Mehedinți).

– Lacurile formate pe gips sunt rare, deși în formațiunile paleogene orizonturile de gipsuri sunt bine dezvoltate, dar datorită intercalațiilor frecvente de gresii și marne care frânează procesele de carstificare, cât și acoperirii lor cu formațiuni impermeabile, aceste lacuri nu cunosc o dezvoltare mare. Cele mai cunoscute sunt lacul Învârtita-Nucșoara din Subcarpații Getici și lacul de la Cheia-Turda și au caracter permanent. Lacuri mici, efemere au mai fost semnalate în subcarpații externi geticiși de

curbură.

– Lacurile formate pe masive de sare ocupă depresiunile formate prin prăbuşirea tavanului unor peşteri salifere (Ursu şi Aluniş de la Sovata), prin dizolvarea superficială a sării (Lacu-Verde, Lacu-Roşu, Lacu-Dulce, Lacu-Şerpilor de la Sovata), prin dizolvarea sării de sub depozitele acoperitoare şi prăbuşirea sau tasarea acestora (Lacul Bisericii şi Lacul-cu-Peşti de la Câmpina, Lacul Mănăstirii de la Brebu, Lacul Stuc de la Someşeni-Cluj, Lacul-Ştiucii din Câmpia Transilvaniei, cele 35 de lacuri formate pe masivele de sare la Ocna-Şugatag – cele mai mari fiind lacurile Mihai, Vorsing, Pipiriga. Prezența sării determină un grad ridicat de mineralizare. Altele, în condițiile izolării masivelor de sare, a existenței unui schimb intens de ape și în absența unor izvoare sărate, au apa dulce sau se îndulcesc treptat (Lacul Bisericii, Lacul Castelului, Vintileasca, Tăul-Ştiucii ş.a.).

i) Lacuri clastocarstice, au cuvetele în microdepresiuni cunoscute sub denumirea locală de „crovuri" sau „padine", formate prin procesul de tasare specific loessului şi formaţiunilor loessoide. Sunt considerate unități lacustre exclusiv de câmpie, au forma circulară, cu linia de țărm regulată, fiind frecvente în Câmpia Română Estică, în zonele semiendoreice ale Bărăganului central si nordic se găsesc, cele mai tipice fiind Ianca, Plopu, Movila-Miresii, Lutul-Alb, Esna, Seaca, Batogu (între Călmățui și Buzău), Plaşcu, Colțea, Chichinețu, Tătaru, Marian (între Ialomița și Călmățui).

În Câmpia Banatului și în Câmpia Olteniei, la formarea micilor depresiuni lacustre formate pe loess a contribuit, alături de tasare și eroziunea fluvială și chiar eoliană. Aceste lacuri au un contur mai neregulat, de formă alungită (lacurile Satchinez și Ivanda din Câmpia Banatului; Lacul-cu-Butură, Lacul-cu-Frasin din Câmpia Olteniei). Multe din lacurile de tasare din Câmpia Română au apa salmastră sau chiar sărată, datorită dizolvării sărurilor din formațiunile sedimentare de către apele freatice și regimului de evaporare lacustră în condițiile unui prelungit deficit de precipitații.

j) Lacurile artificiale (antropice) au apărut din necesități economice, încă din secolele XIV-XV, mai ales în zonele în care râurile nu satisfăceau necesarul de apă al oamenilor. În secolele care au urmat, au fost create noi lacuri de acumulare din creșterea necesităților economice (hidroenergie, alimentări cu apă, irigații, piscicultură etc.), numărul lor crescând de la un deceniu la altul, în ultimul secol. Cele mai caracteristice tipuri de lacuri antropice sunt:

Heleșteele și iazurile sunt cele mai numeroase lacuri de acumulare din țara noastră, ele fiind proprii regiunilor cu umiditate deficitară. Heleșteele sunt amenajate, în special, pentru piscicultură. Au formă pătrată sau dreptunghiulară, suprafețe relativ mici, care variază de la zeci de metri pătrați la zeci sau sute de hectare și adâncimi de 1–2 m; sunt răspândite în Câmpia Banato-Crișană (Cefa-419 ha, Ivanda-210 ha, Homorog, Ineu, Santana, Topolia), în bazinele râurilor Argeș (Nucet), Mostiștea (Frăsinet), Ialonița (Bâlciurești, Broșteni), Siret (Averești) ș.a. Ele au fost amenajate special pentru crescătoriile de pește (crap). Iazurile sunt cele mai numeroase lacuri de acumulare din Romania, ochiuri de apă de formă alungită, care apar în lungul văilor prin bararea acestora cu barajede pămant, beton sau pămant cu planșe de beton, alimentate de râurile respective și din ploi și din topirea zăpezilor. Scopul inițial în care au fost construite a fost, probabil, piscicultura, dar utilitatea lor s-a extins, ca rezerve permanente de apă pentru animale și chiar pentru oameni (în perioadele de secetă), evitarea inundațiilor, irigații, agrement ș.a. În trecut numărul iazurilor era mult mai mare (numai în Câmpia Moldovei cronici și acte menționează peste 300 de iazuri, majoritatea dispărute prin colmatare sau drenare, multe transformându-se în mlaștini, dar s-au păstrat circa 50 de iazuri (cele mai cunoscute fiind: Tătărășeni, Negreni, Hănești, Manăstireni, Unțeni, Podu-Iloaiei, Dracșani, Bulbuceni, Paharnicu, Plopi, Huc, Coarnele-Caprii, Totești ș.a.). Numeroase au fost și în Câmpia Transilvaniei, însirate pe văile Fizeș, Comlod, Căianul etc., însă prin colmatare și degradarea barajelor cele mai multae iazuri au dispărut. Se mai mențin lacurile: Cătina, Ţaga, Geaca, Sântejude, Tău-Ştiucii/ Săcălaia, Zau-de-Câmpie, Bujoru, Tăureni etc. În Câmpia Română se înșiră câteva iazuri pe văile din bazinele râurilor Glavacioc (Cămineasca, Blejesti), Călmățuiul teleormănean (Viișoara, Broșteanca, Salcia), Mostiștea, Colentina (Fundeni, Cernica) ș.a. Haiturile sunt lacuri artificiale, cu caracter sezonier, amenajate pe râurile de munte, în zonele cu exploatări forestiere. în spatele unor baraje din lemn, prevăzute cu stăvilare, apa care se acumulează este evacuată brusc, în scopul formării unor unde capabile să poarte cu ele plutele sau lemnul depozitat. Frecvența descărcării lor poate fi de două ori pe zi sau o dată la 2–3 zile, în funcție de volumul apei reținute. Au fost amenajate haituri pe văile râurilor Bistrița, Sebeș, Lotru,

Someșul-Rece, Iara, Argeș, Vișeu, Vaser etc. În prezent s-a renunțat la transportul lemnului prin plutărit, unele dintre haituri fiind transformate în păstrăvării.

k) Lacurile de interes hidroenergetic au fost construite în scopul asigurării debitelor constante turbinelor hidroelectrice, precum și pentru realizarea căderii necesare în conductele forțate. După anul 1960, când s-a realizat acumularea Izvorul Muntelui de pe valea Bistriței, de lângă Bicaz, numărul acestor unități acvatice a fost în continuă creștere. Pe unele cursuri de apă, lacurile sunt înșiruite, alcătuind salbe de lacuri, ca de pildă cele de pe Bistrița (8 lacuri), Argeș (10 lacuri), Sebeș (4 lacuri), Râul-Mare (4 lacuri), Someșul-Cald (4 lacuri), Bârzava (3 lacuri), Olt (26 de lacuri) ș.a. Cea mai veche acumulare construită în scopul producerii energiei electrice ființează pe râul Bârzava (lacul Văliug, intrat în exploatare din anul 1909), iar cea mai mare în suprafața este acumularea Porțile de Fier I (32.000 ha). Între lacurile de interes energetic construite pe râurile interioare cele mai mari sunt: Izvorul Muntelui, Pângărați (pe Bistrița), Vidraru, Vâlcelele, Stefănești (pe Argeș), Porțile de Fier II/Ostrovu-Mare (pe Dunăre), Gozna (pe Bârzava), Poiana-Uzului (pe Uz), Paltinu (pe Doftana), Vidra, Mălaia (pe Lotru), Făgăraș, Cornetu, Strejesti, Drăgănești-Olt (pe Olt), Fântânele, Tarnița, Gilău (pe Someșu-Cald), Valea-lui-Iovanu (pe Cerna), Tărtărău, Oașa, Tău-Obrejii-de-Căpâlna, Petrești (pe Sebeș), Valea Drăganului (pe Drăganul), Gura-Apelor, Ostrovu-Mic, Hațeg (pe Râu-Mare), Scorilo (pe Secu), Poiana-Mărului (pe Bistra-Mărului), Poiana-Ruscă (Râu-Rece) ș.a., Trei-Ape (pe Timiș)

l) Lacurile pentru alimentarea cu apă potabilă și industrială s-au construit în apropierea centrelor industriale (Baia Mare, Hunedoara, Resița, Roșia Montană, Ocna-de-Fier etc). Apa unora dintre lacuri este folosită și în scopuri hidroenergetice și de agrement.

În afara lacurilor construite de om în mod conștient, în țara noastră există și acumulări formate în urma unor lucrări de excavare, cum sunt cele cantonate în concavitățile rezultate prin exploatarea unor materiale de construcții (argilă, balast, granit etc.). Un număr însemnat de lacuri s-au instalat în exploatările de sare abandonate (lacurile antropo-saline din zona cutelor diapire din interiorul și exteriorul arcului carpatic: Sovata, Ocna Dejului, Ocna Mures, Ocna Sibiului (Avram Iancu, Lacul-fără-Fund, Lacul Maței), Turda (Lacul Ocnei, Carolina, Privighetoarea, Roman), Ocna Șugatag (Lacul Roșu, Bătrân, Vrăjitoarei, Gavrilă), Slănic-Prahova (Baia Miresii, Baia Baciului, Baia Verde), Telega (Lacul Mocanu, Baia Centrală, Stavrică) ș.a. Majoritatea acestor lacuri provin din ocne vechi, care datează, în parte, din secolul al VI-lea. Adâncimea lor depășește uneori 150 m. În urma prăbușirii tavanului exploatării sării sub formă de saramură de la Ocnele Mari a apărut un nou lac pe formațiuni salifere.

Apele subterane ale României. Modul variat de manifestare a multor factori naturali (geologici și geografici), de pe teritoriul României (structura geologică, litologia, condițiile de relief, densitatea rețelei hidrografice, particularitățile climatice, învelisul de soluri și cel de vegetație, activitatea antropică), a oferit posibilități diferite de formare, cantonare și dezvoltare a unor depozite de ape subterane.

După geneză și condițiile hidrogeologice de înmagazinare, apele subterane se împart în două mari categorii: ape freatice și ape de adâncime.

Apele freatice sunt prezente în toate unitățile de relief, dar cele mai importante acumulări sunt cantonate în sedimentarul câmpiilor, piemonturilor, depresiunilor și culoarelor intramontane. Depozitele acvifere freatice se alimentează din precipitații, din colectoarele superficiale (râuri și lacuri) și din stratele acvifere de adâncime. Regimul apelor dependent de condițiile climatice și de treptele de relief generează apele freatice zonale.

În Munții Carpați, pantele accentuate ale reliefului asigură un drenaj intens al apelor freatice de pe interfluvii, iar precipitațiile abundente și frecvente completează rapid rezervele scurse. Abundența apelor freatice din zona de munte este marcată de prezența numeroaselor izvoare cu apă de bună calitate. Aici, apele freatice sunt cantonate, mai ales, în scoarța de alterare. în arealele cu roci cristaline și magmatice, rezerve însemnate de ape freatice găsindu-se în zonele cu fisurație subaeriană intensă (în rocile cristaline există o fisurație subaeriană intensă până la 10–30 m adâncime; gresiile și conglomeratele, datorită gradului mai mare de fisurație, oferă condiții mai bune de cantonare a apelor freatice). În Carpații Orientali, în aria cristalină și în cea a flișului cretacic-paleogen mineralizarea este

de 80–500 mg/l, ca ape bicarbonatate calcice, în schimb o mineralizare redusă o prezintă și apele freatice din zona eruptivului (50–100 mg/l) din depresiunile Giurgeului, Ciucului, Brașovului, iar apele freatice acumulate în depozite cuaternare au o mineralizare de 400– 800 mg/l (ape bicarbonatate calcice). În Carpații Meridionali circulația apelor subterane este intensă, mineralizarea fiind, în general, redusă. De aceea, în depresiunile intracarpatice umplute cu formațiuni sedimentare neogene se găsesc ape freatice bogate de bună calitate, alimentate mai ales dinspre munți (Almăjului, Mehadia, Caransebeș, Petroșani, Loviștei). În depresiunea Hațegului apele freatice sunt localizate în depozite cuaternare, cantonate în conurile de dejecție ale râurilor de munte și în câmpurile aluviale dintre ele.

Munții Apuseni oferă condiții variate de cantonare a apelor freatice (în rocile cristaline, în flișul cretacic și în eruptivul neogen, cu o mineralizarea a apelor redusă). Subcarpații oferă condiții optime de acumulare a apelor freatice în depozitele deluviale și în cele de terasă (mineralizarea variază între 200 și 500 mg/l, predominant fiind cea de tip carbonatat; local, în apropierea masivelor de sare sau a apelor fosile, apar, azonal, izvoare cu ape clorurate).

a) Apele freatice din Câmpia de Vest sunt cantonate, mai ales, în depozitele fluvio-lacustre, nisipoase, acoperite pe suprafețe mari de depozite argiloase impermeabile sau semipermeabile. În câmpiile joase, de divagare, apele freatice sunt aproape de suprafața terenului (0,5 – 3,0 m) și au o scurgere foarte lentă sau sunt stagnante. În Câmpia Timișului, grosimea depozitelor purtătoare de apă variază între 0,50 și 22 de metri. Orizonturile acvifere sunt alimentate, în principal, indirect, prin deversarea subterană a fluxului din câmpia piemontană. Aportul meteoric este, de cele mai multe ori, redus cantitativ datorită circulației lente în majoritatea solurilor din câmpia joasă (aici, acumularea unor bogate rezerve de ape freatice rezultă și din surplusul de apă creat în timpul viiturilor). Resursele de apă freatică sunt îmbogățite și prin descărcarea naturală a râurilor, aport ce cauzează menținerea zonelor cu exces de umiditate, crearea unor întinse suprafețe înmlăștinite, în perioadele ploioase când apele freatice se ridică până la suprafața topografică (în bazinul inferior al râului Timiș). Regimul apelor freatice din campiile joase este puternic influențat de lucrările de indiguiri si desecări. Sub aspect hidrochimic predomină apele biocarbonatate, calcice, bicarbonatate, sodice calcice și bicarbonatate sodico-magneziene. În câmpiile piemontane și în glacisuri, stratul de apă freatică este continuu (în pietrișurile și nisipurile teraselor inferioare din câmpia înaltă forajele au scos la iveală prezența apelor freatice la adâncimi cuprinse între 10–15 m). În dealurile piemontane, caracterizate prin prezența unei cuverturi impermeabile la suprafață, granulometrie fină și fragmentare accentuată, nu sunt condiții favorabile pentru acumularea apelor freatice, pentru că apele freatice se mențin la adâncimi cuprinse între 16 și 25 m, ccea ce dovedește că regimul apelor freatice din Dealurile și Câmpia de Vest este influențat de climatul temperat oceanic, care se pune în evidență printr-o alimentare mai abundentă în lunile de iarnă.

b) Apele freatice și captive descendente din Bazinul Transilvaniei sunt acumulate în depozite paleo-neogene și cuaternare. În zona monoclinului periferic apele freatice sunt cantonate și în depozite miocene, oligocen-acvitaniene și eocene. Frecvența, în aceste regiuni, a intercalațiilor calcaroase și a gipsurilor, determină răspândirea mare a apelor sulfatate, cu duritate ridicată. În centrul bazinului transilvan, unde sunt structuri în domuri și brahianticlinale, apele freatice sunt răspândite în depozite nisipoase aparținând sarmațianului și pliocenului. Apele sunt de calitate mai bună în cele pliocene. În apropierea masivelor de sare (Ocna Mureș, Turda, Miercurea-Băi, Ocna Sibiului, Sovata, Praid) apele freatice sunt sărate și au duritate ridicată. în depresiunile submontane ale Sibiului și Făgărașului apele freatice sunt răspândite în depozite fluviale cuaternare (apele freatice au adâncimi de 1–3 m în lunci, 5–10 m în terasele inferioare și 10–20 m în glacisurile piemontane). În Depresiunea Făgărașului apele freatice au o bună potabilitate iar în Depresiunea Sibiului calitatea acestor ape este mai slabă.

c) Apele freatice din Podișul Getic nu găsesc condiții propice de acumulare deoarece în succesiunea depozitelor villafranchiene lipsește un strat continuu de argilă, determinând, în partea nordică, unde fragmentarea este puternică, ca stratul freatic să se găsească la adâncimi foarte mari, ajungaând pe interfluvii la 100 m adâncime. În sudul podișului, principalul strat acvifer este cantonat în orizontul inferior (pietrișuri și nisipuri) al depozitelor villafranchiene. Hidrochimic, domină stratul acvifer biocarbonatat, gradul de mineralizare și duritatea apelor crescând de la nord către sud.

d) Apele freatice din Câmpia Română sunt diferite datorită condițiilor de cantonare. În partea

vestică a câmpiei apele freatice sunt acumulate în depozite de terasă, iar pe terasele Dunării adâncimea acestora scade de la nord (8–20 m) la sud (0,5–5 m), adâncimi mai mari decât în terasele Jiului și Oltului unde adâncimea apelor freatice variază între 5 și 15 m. În apele de câmpie domină carbonații, iar mineralizarea se menține între 0,5 și 1 g/l. În partea centrală a Câmpiei Române, apele freatice sunt acumulate în pietrișurile de Mostiștea (Câmpia Găvanu-Burdea) și în pietrișurile de Frătești (Câmpia Burnazului), adâncimea la care se găsesc variind între 15 și 25 m. În estul Câmpiei Române condițiile de acumulare a apelor freatice diferă, în funcție de condițiile geomorfologice (în câmpiile piemontane apele freatice, acumulate în depozitele villafranchiene, se află la adâncimi de 20–60 m., pentru ca la contactul cu câmpia de divagare să ajungă la 2 m; importante cantități de ape freatice sunt cantonate în conurile aluvionare ale râurilor Dâmbovița, Prahova, Teleajen și Buzău). Mineralizarea apelor variază intre 0,5 si 2 g/l (la nord de Buzău, din cauza afluxului de ape sărate provenite din depozitele miocene subcarpatice, mineralizarea depăseste 5 g/l) Pe câmpiile de divagare apele freatice se găsesc la adâncimi mici (0–5 m), iar în câmpiile tabulare apele freatice sunt situate la baza depozitelor loessoide). În Bărăganul de nord adâncimea nivelului freatic este in jur de 5–10 m, pe când în sudul Bărăganului, din cauza cuverturii groase de depozite loessoide, adâncimea crește la peste 30 m. Tipul hidrochimic întâlnit mai frecvent este cel clorurat și sulfatat iar mineralizarea se menține între 0,5 și 3 g/l, local depășind 5 g/l.

e) Apele freatice din Podișul Moldovei sunt răspândite alături de apele captive descendente, fiind acumulate în depozitele argiloase cu intercalații nisipoase de vârstă sarmațiană. Apele au mineralizare și duritate ridicate, tipul hidrochimic mai frecvent fiind cel sulfatat, fiind slab potabile sau nepotabile. Apele freatice din podișurile Sucevei și Bârladului sunt răspândite în structuri monoclinale sarmațiene (la nord de latitudinea Hușului) și pliocene (la sud de acest aliniament). Pe interfluviile cu depozite calcaroase și nisipuri oolitice adâncimea apelor freatice este și mai mare, dar ele au calități potabile, la adâncimi ale apelor freatice care variază între 10 și 30 m. În Colinele Tutovei și dealurile Fălciului apele freatice sunt acumulate în depozite pliocene și cuaternare (nisipuri cu intercalații argiloase, adâncimea apei freatice variind între 10 și 30 m). Duritatea și mineralizarea sunt ridicate (0,6–1,0 g/l). Luncile și terasele Siretului și afluenților ce coboară din Carpații Orientali au importante acumulări de ape freatice.

f) Apele freatice din Podișul Dobrogei circulă prin fisurile gresiilor, calcarelor și conglomeratelor, formând strate acvifere locale, determinate de condițiile variate de infiltrare și menținere a apei. În Dobrogea de Nord (în culmile Pricopanului și Niculițelului), scoarța de alterare este slab dezvoltată, iar fisurile rocilor eruptive și cristaline nu conțin rezerve importante de ape freatice. În schimb, în Podișul Dobrogei de Sud apele freatice se găsesc la baza depozitelor loessoide și în nisipurile pliocene din sud-estul regiunii. În Dobrogea Centrală pătura de loess de pe șisturile verzi și calcarele jurasice sunt depozitarele unor bune rezerve de ape freatice. Potabilitate bună au apele carstice dobrogene.

g) Apele freatice azonale sunt specifice luncilor, ele acumulându-se în depozitele aluvionare la adâncimi de până la 5 m. Aceste ape sunt influențate de regimul râurilor care au creat luncile respective. Cele mai bogate resurse de ape freatice se găsesc în lunca Dunării, unde depozitele aluvionare în care se acumulează apele freatice au grosimi ce variază între 10–20 m la vest de Olt și peste 100 m la Fetești. Cele mai importante acumulări de ape freatice se găsesc și în luncile râurilor interioare (Siret și afluenții de pe versantul drept, Mureș, Someș, Argeș, Crișuri, Timiș, ș.a.).

h) Apele freatice cantonate în regiunile carstice sunt ape freatice cu caracter azonal, au debite ridicate (în Munții Mehedinți, Vâlcan, Cernei, Almăjului, Aninei, calcarele cantonează însemnate resurse de ape subterane, dar care nu sunt folosite în alimentarea cu apă; sunt bogați în ape carstice Munții Pădurea Craiului și Trascăului). În Podișul Dobrogei se găsește un orizont calcaros acvifer sarmatic, cu ape de bună calitate, care în zonele de concentrație subterană dau debite mari.

i) Ape freatice azonale care se acumulează în dunele de nisip, au adâncimea ce variază între 5–15 m.

j) Cordoanele litorale și grindurile din Delta Dunării conțin lentile de apă dulce care sunt, adesea, influențate de apa mării.

Apele de adâncime au caracter artezian sau ascensional și sunt răspândite pe arii întinse în regiunile

pericarpatice, provin, în general, din apele vadoase, lipsind aproape cu totul în zonele cu roci compacte. Structura litologică a Munților Carpați nu asigură dezvoltarea unor resurse importante de ape de adancime, în arealele cu șisturi cristaline și roci eruptive compacte, putând să apară în mod izolat, doar pe unele falii. Rezerve mai însemnate se găsesc în structurile sinclinale ale cuverturii sedimentare, în calcarele și conglomeratele mezozoice, din flișul cretacico-paleogen, în depozitele pliocen-cuaternare din depresiunile intracarpatice (ale Mureșului și Oltului superior). In Subcarpați, mari cantități de ape fosile se găsesc în formațiunile miocene (în parte, sunt ape de zăcământ care însoțesc structurile petrolifere, sunt ape clorurate, sodice, bromurate, iodurate etc). În Depresiunea Transilvaniei formațiunile de fundament (hercinice in cea mai mare parte), nu au pus în evidență ape de adâncime, doar în formațiunile de cuvertură s-au pus în evidență trei subunități cu ape de adâncime (subunitatea de monoclin cu ape arteziene, subarteziene și ascensionale puternic mineralizate /clorurate, cu urme de hidrocarburi pe alocuri – apele potabile se găsesc mai frecvent în depozitele pliocene și cuaternare din depresiunile Sibiu și Făgăraș, subunitatea marginală de diapir cu ape de adâncime clorurate-iodurate-bromurate și cu mineralizarea cuprinsă între 45–200 g/l – numai în depozitele pliocene sunt înmagazinate ape potabile și subunitatea centrală a cutelor brahianticlinale cu ape de zăcământ puternic mineralizate clorurosodice, sulfatate, bromurate și iodurate, care pot fi folosite în scopuri balneare; ape potabile au fost semnalate și în depozitele sarmațianului mediu și pliocenului).

Podișul Moldovei are în fundament roci puternic metamorfozate (gnaise) de vârstă proterozoică. De aceea rezervele de apă din fundament și din silurianul acoperitor sunt puternic mineralizate. Forajele au pus în evidență ape clorurate sodice, puternic sulfatate, sulfuroase, bicarbionatate alcaline, rezultând complexe acvifere din cretacicul superior (la Mihăilesti și Ripiceni), din tortonian (la Iași și Mihăileni) și în sarmațian (la Botoșani și Iași). S-au identificat prin foraje și ape potabile cu caracter artezian. În jumătatea sudică a Podișului Moldovei, depozitele pliocene au înmagazinate orizonturi acvifere sub presiune, care se manifestă artezian la Murgeni, Ghidigeni, Crivești, cele mai bogate orizonturi acvifere fiind cele de vârstă daciană și levantină. În Podișul Getic cele mai multe strate acvifere sub presiune sunt în depozitele pliocene și se manifestă artezian, au ape cu calități potabile bune. În Câmpia Română rezerve însemnate de ape de adâncime sunt acumulate în depozitele de Cândești (pietrișuri și nisipuri) și în stratele de Frătești (nisipuri grosiere și pietrișuri, transformate spre nord în psefite și pelite). Aceste ape de adâncime din stratele de Cândești și de Frătești au mineralizarea și duritatea reduse prezentând calități potabile remarcabile. Debite apreciabile și calități bune au și apele de adâncime acumulate în nisipurile de Mostiștea și pietrișurile de Colentina. În Dobrogea se diferențiază, în funcție de condițiile tectono-structurale, trei subunități:

– fundamentul cristalin din Podișul Dobrogei de Sud, care cuprinde ape de adâncime puternic mineralizate; în calcarele mezozoice apele ascensionale sau arteziene sunt acumulate în goluri și fisuri, iar din apele înmagazinate în calcarele și gresiile sarmatice se pot obține debite de 30 până la 200 l/s.

– calcarele jurasice din Dobrogea Centrală, în care s-au pus în evidență trei hidrostructuri importante;

– calcarele jurasice și respectiv cretacice superioare cu două hidrostructuri la care se adaugă structurile acvifere din depozite pliocene cu trei orizonturi acvifere, primul prezentand calități potabile (în Dobrogea de Nord).

Pe cuprinsul Deltei Dunării apele de adâncime se găsesc numai în formațiunile de fundament (triasice, jurasice) și în depozitele deltaice propriu zise ceva mai vechi.

În Dealurile și Câmpia de Vest fundamentul este un masiv puternic fracturat, pe linia fracturilor, la adâncimi ce variază între 800–2000 m, ivindu-se, în sedimentarul cimentat, ape termale (40-80o C), care apar și la suprafață (Băile 1 Mai, Băile Felix). Apele sunt sulfatate, bicarbonatate și clorurat-sulfatat-bicarbonatate. Stratele acvifere înmagazinate în formațiunile panonianului sunt cele mai importante sub aspectul potabilității (mineralizarea este mai mică de 1g/l iar duritatea în jur de 100 G). Depozitele pleistocene includ orizonturi acvifere care se manifestă ascensional sau artezian. Apele din formațiunile panoniene și pleistocene sunt bicarbonatate și, mai rar, mixte.

Apele minerale sunt foarte numeroase, variate și acceasibile. România dispune de bogate resurse de ape minerale, care reprezintă o bogăție de seamă. Geneza și apariția apelor minerale sub forma izvoarelor sunt legate de prezența faliilor de adâncime, de existența lanțului muntos vulcanic (“aureola

mofetică“), de zăcămintele de petrol, gaz metan, cărbuni şi sare. În aproximativ 500 de localităţi din ţară au fost puse în evidenţă, prin apariţii la zi şi în foraje, peste 2000 de izvoare şi zăcăminte de ape minerale, fiind în acest fel una dintre cele mai dotate ţări din Europa cu astfel de ape mineralizate. Există o mare varietate de tipuri de mineralizare, cu compoziţie chimică, termalitate, conţinut în gaze şi radioactivitate diferite. În regiunile sedimentare domină apele clorosodice simple (din zonele diapirice subcarpatice externe şi Depresiunea Colinară a Transilvaniei), cele complexe (ape fosile, legate de zăcămintele de hidrocarburi) si apele sulfatate şi sulfuroase, a căror geneză este legată de depozitele paleogene şi neogene bogate în şisturi bituminoase, cristale de pirită şi marcasită. În regiunile de munte domină apele feruginoase, carbonatate (feroase), calcice, magneziene. În aureola mofetică a Carpaţilor Orientali şi în Câmpia de Vest aceste ape conţin dioxid de carbon (bicarbogazoase), iar în aria de solfatare apele conţin hidrogen sulfurat.

Apele oligominerale (cu o cantitate mai mică de săruri) sunt mai frecvente în Câmpia Transilvaniei (în sectorul mijlociu al Mureşului) şi în Câmpia de Vest.

Apele radioactive apar în interiorul arcului carpatic în regiuni cu roci intruzive (din Munţii Gilău), eruptive (la Tuşnad, Sântimbru, în Depresiunea Ciuc) şi pe linii de falii adânci (Băile Herculane, Sângiorz-Băi, Geoagiu-Băi, Moneasa).

Apele termale se ivesc pe liniile de falie din vestul ţării (pe aliniamentul Călacea-Vaţa-Moneasa-Tinca-Felix, pe aliniamentul Bala-Băile-Herculane-Călan-Geoagiu), în regiunile cu gradienţi geotermici ridicaţi, în eruptivul oriental (Topliţa) şi în Câmpia de Vest (lângă Oradea, la 1800 m adâncime aceste ape au peste 90° C).

Arcul Carpatic – nucleul de bază al teritoriului românesc

Importanţa deosebită a Munţilor Carpaţi pentru teritoriul României, impune o analiză iniţială, care să pornească de la originea numelui acestora ce provine de la apelativul „karpate“ care în limbajul iliro-tracic însemna „stâncărie“, consemnat pentru prima dată de Ptolomeu şi preluat în secolul XVI de către Mercator sub denumirea de „Carpathus Mons“, în celebrul său atlas al lumii. Lucrările geografilor reflectă aproape în unanimitate nu numai individualitatea şi complexitatea Carpaţilor româneşti, ca regiune principală a teritoriului României, ci şi locul, calitatea acestora de unitate centrală, de reper cu influenţă hotărâtoare asupra proceselor şi fenomenelor geografice din întreaga arie intra- şi pericarpatică. Carpaţii reprezintă, prin urmare, elementul coordonator, de referinţă în corelarea şi ierarhizarea fenomenelor pentru întreg sistemul geografic al pământului românesc. De aceea, studiul Carpaţilor a făcut obiectul multor lucrări şi cercetări. Cercetarea geografică de detaliu a Carpaţilor româneşti s-a impus încă de la începutul secolului XX prin apariţia unor studii geologice, a unor hărţi topografice de detaliu, care au impulsionat şi cercetările geomorfologice. Din vastul material documentar despre Carpaţi s-au lămurit o serie de probleme geografice pentru teritoriul ţării, care au scos în evidenţă rolul Carpaţilor în diversificarea climatică şi topoclimatică, cu implicaţii directe în structura, compoziţia şi repartiţia vegetaţiei şi solurilor, particularităţile scurgerii apelor în Carpaţi şi efectele lor asupra zonelor limitrofe şi marile axe de circulaţie transcarpatică şi consecinţele lor în viaţa şi economia societăţii româneşti în diferite perioade istorice.

Carpaţii ocupă în sistemul alpino-carpatic sectorul nord-estic al acestuia, formând o unitate bine individualizată din punct de vedere geografic. Trăsăturile genetice comune cu ale Alpilor sunt: catene muntoase cutate începând din Cretacicul superior, prezenţa pânzelor de şariaj, catene peneplenizate şi ridicate în bloc la sfârşitul Neozoicului, depresiuni tectonice interne bine conturate, de dimensiuni variabile, precum şi piemonturi de acumulare marginale.

Originalitatea Carpaţilor este exprimată prin structura peisajului, trăsăturile fizico-geografice şi socio-economice şi valorificarea economică accesibilă a resurselor naturale.

Lanţul carpatic se întinde între Depresiunea Vienei şi Valea Timocului, ajungând la 1500 km, în lungimea desfăşurării lor, fiind astfel cel mai extins lanţ muntos alpin european, depăşind vecinii lor, care au 1000 km (Alpii), 800 km (Alpii Dinarici), 500km (Stara Planina sau Balcanii) sau 450 km (Pirineii). Suprafaţa lanţului carpatic totalizează peste 170 000 km2, fiind tot mai extinşi, comparativ

cu Alpii (care au 140 000 km2). Din diviziunile europene ale lanțului carpatic, Carpații sud-estici (Carpații Românești) constituie sectorul cel mai întins (54%), chiar dacă masivitatea mai pronunțată o au Carpații nord-vestici, iar Carpații de mijloc au relieful cel mai coborât.

Deosebirile genetice și fizico-geografice ale Carpaților Românești au permis identificarea celor trei mari unități geografice orografice: Carpații Orientali, Carpații Meridionali și Carpații Occidentali.

Sunt situați în centrul României, înconjoară Depresiunea Colinară a Transilvaniei și constituie în ansamblu un adevărat bastion, Carpații concentrează în jurul lor marile unități morfologice ale dealurilor, podișurilor și câmpiilor. Ei alcătuiesc cea mai înaltă treaptă de relief și prin poziția lor față de regiunile înconjurătoare, asigură dispoziția simetrică, în amfiteatru, a pământului românesc. Ca unitate structurală mai veche, consolidată de timpuriu, Carpații au jucat un rol important în formarea unităților înconjurătoare, atât ca sursă a sedimentelor acumulate în ariile depresionare din jur, cât și ca pivot rigid, având consecințe evidente în dirijarea evoluției geologice și în formarea reliefului mai tânăr. Totodată, ei reprezintă un bogat castel de ape, din care râurile se îndreaptă către Tisa, Dunăre și Prut. Prin poziție, desfășurare și altitudine, Carpații produc modificări în dispunerea normală a zonelor geografice latitudinale și determină etajarea condițiilor biopedoclimatice din care rezultă structura variată a fondului funciar din țara noastră. În această privință, Carpații pot fi considerați, pe drept cuvânt, ca element polarizator al peisajului geografic, situând România într-o zonă de interferență a factorilor fizico-geografici din centrul, estul și sud-estul Europei.

Carpații Românești ocupă o suprafață de 66 303 km^2, ceea ce reprezintă 27,8% din suprafața țării. Lanțul carpatic românesc se desfășoară pe o lungime de peste 910 de km, între Valea Tisei și Valea Someșului (la nord) și Defileul Dunării (Svinița, la sud). În lungul lor, Carpații au lățimi variabile: 80 de km între Oravița și Drobeta-Turnu Severin, 70 de km între Novaci și Petrești (Sebeș), 40 de km în sectorul Munților Făgăraș, 110 de km în regiunea curburii și între Prundu Bârgăului și Gura Humorului. Adăugăm la acestea lățimea Munților Apuseni de 140 de km între localitățile Miniș și Alba Iulia și 110 de km pe aliniamentul Oradea-Turda. De remarcat că lățimea cea mai mică a lanțului carpatic se situează în regiunea celor mai mari înălțimi-peste 2500 de metri, în Munții Făgăraș, în timp ce lățimile maxime corespund munților cu altitudini ce rareori depășesc 1500–1700 de metri. Carpații se desfășoară pe teritoriul României sub forma unui lanț sinuos, determinat de dispoziția platformelor rigide din fața lor și de scufundarea, la sfârșitul Cretacicului, a compartimentului central – Depresiunea Transilvaniei. Ridicați în faze orogenetice succesive și alcătuiți din formațiuni geologice eterogene, ei prezintă o structură orografică complexă, cu variații regionale. Deși masivi în ansamblul lor, văile transversale adânci ale unor râuri ca Dunărea, Jiul, Oltul, Mureșul și Someșul au separat, în cadrul ramurilor carpatice, unități muntoase bine individualizate. Depresiunile tectonice și cele de eroziune din cuprinsul lor dețin cca. 23% din arealul muntos. Acestea, împreună cu văile principale, parțial transversale, au constituit vechi vetre de populare a Carpaților, iar pasurile de la obârșia acestora, aflate la 800– 1400 de metri, dar cele mai multe la 1000–1200 de metri altitudine, au înlesnit circulația peste munte, din Transilvania către regiunile circumcarpatice și invers.

Dintre cele trei ramuri principale ale Carpaților, Carpații Orientali ocupă mai mult de jumătate din spațiul muntos (55%), restul revenind Carpaților Meridionali (21%) și Carpaților Occidentali (24%).

Carpații fac parte din categoria munților cu altitudine mijlocie și mică: înălțimea medie generală este de cca 840 de metri, și aproape 90% din suprafața lor se situează sub 1500 de metri înălțime. Altitudinile sunt repartizate neuniform în cadrul celor trei unități carpatice. Cele mai mari înălțimi se întâlnesc în Carpații Meridionali, unde sunt frecvente înălțimile de peste 2000 de metri, iar 11 vârfuri depășesc 2500 de metri; printre acestea vârfurile Moldoveanu (2544 metri) și Negoiu (2535 metri) din masivul Făgăraș constituie punctele cele mai înalte din Carpații Românești. În Carpații Orientali vârfurile oscilează în jur de 1400–1500 de metri, cu toate că pe alocuri tind sau chiar depășesc 1800 de metri; numai în Munții Rodnei și Căliman acestea trec de 2000 de metri. Altitudinile din Carpații Occidentali sunt și mai reduse, depășind cu puțin 1400 de metri în Munții Semenic și 1800 de metri în Munții Apuseni. Din repartizarea inegală a înălțimilor reliefului rezultă diferențe însemnate în ceea ce privește nivelul mediu al altitudinilor: 1136 de metri în Carpații Meridionali, 950 de metri în Orientali și numai 654 de metri în Occidentali.

Relieful Carpaților Românești se caracterizează printr-o fragmentare accentuată (densitate de 0,5–3

km/km^2), datorată în special văilor fluviatile. Energia reliefului cu valoare medie în jur de 600 m/km^2, atinge în mod local maxime de cca 1000 m/km^2, mai ales în Carpații Meridionali. Înclinările versanților sunt diferite, dar predomină cele de 10–300 în proporție de aproximativ 70%. Pantele abrupte (30–450) sunt caracteristice masivelor de calcare și conglomerate precum și circurilor și văilor glaciare; în schimb, cele mai slabe înclinări, de numai câteva grade, se întâlnesc în cuprinsul suprafețelor de eroziune.

De-a lungul Carpaților se disting numeroase noduri orografice din care se desprind culmi secundare. Caracteristice sunt culmile rotunjite, prelungi și slab ondulate care domină văile adânci, care deseori coboară în trepte, înscriindu-se în nivelele generale de netezire a munților, corespunzătoare complexelor sculpturale Râu Șes și Gornovița. În domeniul șisturilor cristaline din Carpații Meridionali și Occidentali, interfluviile din regiunea înaltă sunt reprezentate de întinse poduri suspendate, conservate ca resturi ale peneplenei carpatice. Situate la altitudini mari, ele sunt foarte adesea mărginite de circuri glaciare. Creste zimțate ramificate, cu numeroase vârfuri semețe caracteristice reliefului alpin, se întâlnesc cu precădere în Carpații Meridionali, rezultat al eroziunii glaciare și periglaciare, ca și în unii munți alcătuiți din calcare masive.

Caracterele menționate relevă complexitatea morfologică a Carpaților, ca segment al sistemului alpino-carpato-himalayan, în condițiile generate de deplasare a plăcilor euro-asiatice și africane, precum și a microplăcilor Mării Negre, moesice, transilvane și panonice în strânsă legătură cu evoluția rifturilor. Literatura de specialitate consemnează principalele elemente ale evoluției Carpaților. În accepțiunea acesteia, blocurile cristaline din Carpații Orientali și Meridionali sunt considerate microplăci carpatice fragmentate, consecința deplasării plăcii euroasiatice către S-SV și a celei africane în sens invers. Ca urmare, geosinclinalul carpato-balcanic s-a restrâns, iar microplaca moesică, opunând rezistență celor carpatice, segmentate în continuare, a produs curbarea Carpaților în regiunile Vrancei și Porților de Fier. Ca procese dinamice, caracteristice sunt dezvoltarea unor pânze de șariaj, apariția unui nou aliniament de blocuri în zona Culoarului Bârgăului, formarea masivului Munților Apuseni, cutarea și deversarea către est a flișului cretacic și flișului paleogen, subducția plăcii est-europene și formarea lanțului vulcanic din Carpații Orientali, dinamica plăcilor din zona de curbură a Carpaților pusă în evidență de anomaliile gravimetrice din Vrancea și de formarea Depresiunii Brașovului etc.

Configurația actuală a Carpaților, extensiunea și structura lor geologică, se datorează unei îndelungate evoluții. În orogenezele precretacice s-au format șisturile cristaline prin metamorfozarea unor sedimente vechi și s-au pus în loc masivele granitoide care le străpung. Imaginea Carpaților începe de fapt cu orogeneza alpină desfășurată în mai multe faze.

Cutările din faza austrică (Apțian) și laramică (sfârșitul Senonianului) au dus pentru prima oară la conturarea Carpaților, prin formarea unor pânze de șariaj (Pânza Getică în Carpații Meridionali, pânzele de Biharia și de Codru în Munții Apuseni și cutele-solzi din Carpații Orientali), concomitent cu scufundarea depresiunilor Transilvaniei și Panonică, prin cutarea flișului cretacic și cu alipirea lui la blocurile cristalino-mezozoice. Șirul unitar de munți a fost nivelat în Paleogen, când s-a format peneplena carpatică – respectiv nivelele complexului sculptural Borăscu, ale cărei urme se mai recunosc încă pe cele mai înalte culmi.

Înălțarea generală a Carpaților s-a produs în faza savică (Oligocen superior-Acvitanian), ramura lor orientală a căpătat noi dimensiuni prin cutarea și alipirea flișului paleogen la vechiul teritoriu montan.

În Miocen și Pliocen, eroziunea a dus la formarea nivelelor complexelor sculpturale Râu Șes și Gornovița. Fazele orogeneice stirică, attică și valahă s-au manifestat în Carpați sub forma mișcărilor epirogenice, care au înălțat treptat edificiul montan împreună cu suprafețele lor de netezire, deformându-le. Ca evenimente mai însemnate, menționăm marea transgresiune tortoniană, când apele mării au pătruns în bazinele post-tectonice și au transformat temporar partea de vest a Carpaților într-un arhipelag, avînd consecințe asupra perfectării nivelelor Râu Șes și erupțiile vulcanice (Sarmațian-Cuaternar), care au adăugat Carpaților Orientali șirul de munți vulcanici pe latura lor transilvană, iar Munților Apuseni zonele vulcanice din Munții Metaliferi. În urma înălțării din faza Valahă, Carpații au dobândit înălțimea și dimensiunile lor actuale.

Pentru evoluția lor morfologică este de reținut faptul că mișcările epirogenice care au înălțat treptat

(deși inegal) edificiul carpatic au menținut în permanență o diferență altitudinală între acesta și regiunile imediat învecinate. Ca urmare, Carpații se conturează ca o regiune expusă eroziunii, în timp ce regiunile pericarpatice au constituit întinse domenii de sedimentare marină, lacustră sau piemontană și în același timp nivele de bază care au dirijat eroziunea din regiunea muntoasă. În timpul fazelor de formare a Carpaților, au existat condiții prielnice pentru geneza unor roci și substanțe minerale utile de mare importanță pentru economia României. Șisturile cristaline, o parte din sedimentele paleozoice și triasice și intruziunile de banatite conțin zăcăminte de mangan (Iacobeni, Delinești), cupru (Bălan), fier (Dognecea, Ghelari), bauxită (Munții Pădurea Craiului), ca și o serie de roci utile (feldspat, talc, mică albă, azbest, argile refractare, marmură și calcare compacte). La acestea se adaugă cărbunii din formațiunile liasice din Banat și din Carpații Meridionali. După fazele orogenice din Cretacic, în bazinele intramontane invadate de ape în diferitele epoci, s-au format zăcămintele de cărbune superior de la Petroșani și Comănești și lignitul din depresiunile Caransebeș și Bozovici. Formațiunile flișului conțin și ele unele resurse din care amintim zăcămintele de țiței din gresia eocenă de la Moinești și din gresia oligocenă de la Solonț, Zemeș și Săcel.

Erupțiile vulcanice din Pliocen au avut o deosebită importanță pentru formarea minereurilor auro-argentifere și a celor complexe de sulfuri metalice din Munții Apuseni și din regiunea Baia Mare, a celor de fier de la Lueta, ca și a zăcământului de sulf din Călimani.

La acestea se adaugă rocile eruptive (andezite, bazalte etc), folosite pentru construcții și caolinul rezultat din alterarea acestora (Băile Harghita). Izvoarele minerale și mofetele, ca manifestări post-vulcanice, au o mare răspândire în lanțul vulcanic Călimani-Harghita. Perimetrele de exploatare au introdus modificări antropice remarcabile în peisajul carpatic: concentrări de așezări care, în majoritatea lor, au un profil urban bine precizat, cu funcții industriale importante, o rețea de drumuri de mare interes economic și însemnate schimbări în structura fondului funciar.

Rețeaua bogată de văi brăzdează Carpații în toate sensurile, favorizată sau nu de litologia sau de anumite linii structurale, fiind condiționată de nivelele de bază generale sau locale și de modificarea în timp a acestora. Astfel, rețeaua hidrografică din Munții Apuseni a evoluat diferit în funcție de nivelele de bază din bazinul transilvan și cel panonic. În Carpații Orientali, văile s-au extins către est, pe măsura alipirii flișului la masivele cristaline și a retragerii țărmului. Pe latura lor vestică, rețeaua de văi s-a modificat odată cu apariția lanțului vulcanic, iar depresiunile de baraj, în care s-au format lacuri, au devenit nivele de bază locale și importante regiuni de convergență a râurilor; în regiunea de la curbură, evoluția morfohidrografică a fost dirijată de apariția Depresiunii Brașov și a lacului respectiv, care și el a constituit un nivel de bază local. Mișcările tectonice din Carpații Meridionali și formarea unor depresiuni intramontane, vremelnic ocupate de ape, au stimulat eroziunea și au dus la formarea văilor transversale prin fenomene de captare și de antecedență.

Ca urmare a înlănțuirii acestor fapte, cumpăna de ape principală din Carpați a suferit modificări suplimentare, greu de precizat pentru etapele mai vechi de evoluție. Cert este că în prezent în nenumărate locuri actuala cumpănă a apelor nu concordă cu linia celor mai mari înălțimi, punând în evidență captări efectuate sau iminente, intensitatea inegală a eroziunii și tendințele de dezvoltare a unor bazine hidrografice în detrimentul altora.

Văile și depresiunile intracarpatice alcătuiesc areale care prin potențialul lor natural au concentrat o rețea de drumuri, așezări și o populație numeroasă. Ca urmare, presiunea umană asupra peisajului este evidentă. Mutațiile survenite în fondul funciar sunt spectaculoase, ceea ce face ca discontinuitatea geografică reprezentată de văi și depresiuni în masa carpatică să fie accentuată.

Carpații Românești se caracterizează printr-o mare varietate de peisaje, subliniate selectiv de elemente biopedoclimatice și hidrologice. Etajele de climă, desfășurarea latitudinală, expoziția, particularitățile locale sunt exprimate în compoziția vegetației, în cuvertura de soluri, în varietatea surselor de alimentare a rețelei hidrografice.

Principala rețea hidrografică este carpatică prin alimentare și regim, ceea ce face din Carpați un adevărat castel de apă, aici concentrându-se cca. 66% din scurgerea medie multianuală a țării. Din punct de vedere biogeografic, se constată că, în linii generale, Carpații Românești prezintă caracteristici comune cu cele ale sistemelor muntoase din Europa centrală și din nordul Peninsulei Balcanice.

Presiunea umană a dus la modificarea substanțială a ecosistemelor carpatice: în multe masive limita superioară a pădurii a fost coborâtă cu cca. 300–400 de metri sub cea naturală; pe mari porțiuni în locul vegetației forestiere s-au extins pajiștile secundare sau chiar în unele depresiuni intracarpatice culturile agricole. Variația pe verticală a condițiilor climatice, a vegetației și faunei determină individualizarea unor etaje biopedoclimatice cu caractere specifice. Valorile altitudinale ale limitelor acestor etaje sunt foarte relative; ele variază în funcție de expoziția versanților, fiind cu cca. 100–200 de metri mai ridicate pe versanții sudici față de cei cu expoziție nordică și de latitudine. Pe de altă parte, variațiile grosimii stratului de sol, microrelieful, circulația advectivă intensă etc. pot determina local coborârea unor asociații vegetale mult sub limita etajelor pentru care sunt considerate caracteristice.

Poziția geografică a Carpaților, la limitele Europei Centrale și Răsăritene, a imprimat aspecte de interferență, care se reflectă și în peisajul umanizat. Desfășurați sub formă de cunună și înconjurând marea depresiune a Transilvaniei, „Carpații…ne apar în primul rând ca o serie de plaiuri mai mult sau mai puțin sculptate și așezate grosso modo în chip de cotrună“ (Simion Mehedinți, 1943). Forma și direcțiile principalelor mari unități – Carpații Orientali, Meridionali și Occidentali- cu cele două recurbări, de la extremitățile de sud-est și sud-vest, au impus alcătuirea simetrică a întregului teritoriu, desfășurat, în general ca un amfiteatru, cununa munților fiind înconjurată de contraforturile Subcarpaților, apoi de dealuri și câmpii, totul purtând însă amprenta regiunii muntoase, cu toate că aceasta reprezintă numai 27,8% din suprafața țării.

Poziția, geneza, alcătuirea geologică, relieful și celelalte elemente naturale ale Carpaților au imprimat originalitatea, unitatea și individualitatea spațiului geografic românesc. În același timp, ei au impus și coordonatele prioritare ale diversificării, manifestată mai ales în altitudine, căreia îi corespunde o etajare în sfera potențialului natural și economic.

Alcătuirea geologică a Carpaților – caracterul ei de dispunere longitudinală în Carpații Orientali, relativ unitară în Meridionali și deosebit de variată, în „mozaic“ în Occidentali – a determinat o mare varietate de resurse ale subsolului, începând cu combustibili (cărbunii, mai ales), minereuri complexe neferoase și mai puțin din cele feroase, roci de construcții, ape minerale carbogazoase și termale, alte substanțe utile, dintre care se impune, mai ales în ultima vreme, sulful etc.

Dezvoltarea și intensificarea umanizării, cu toată suita de efecte social-economice, a avut dintotdeauna un suport favorabil în particularitățile reliefului carpatic – energia și densitatea fragmentării moderate, frecvența pantelor și culmilor domoale, văi relativ largi, numeroase depresiuni. Vetrele așezărilor și principalele culturi se dezvoltă mai ales pe terasele care însoțesc râurile. Relieful dezvoltat de roci vulcanice, calcare și fliș se impune prin frecvența unui anumit profil economic, în funcție de bogăția și varietatea resurselor. Un rol important îl prezintă elementul pitoresc al reliefului, care favorizează promovarea turismului.

Vegetația spontană, fauna, culturile agricole și zootehnia sunt influențate de condiții climatice, rezultate din interferența maselor de aer mai umede din vest cu cele continentale mai uscate din est. Principalul fond floristic și faunistic al Carpaților, ca și al întregului teritoriu al României, este alcătuit din elemente central-europene și europene în general, ca urmare a intersectării aici a celor trei mari regiuni geografice europene-centrală, estică și sudică. Din punct de vedere al vegetației, poalele Carpaților Românești sunt acoperite de păduri de foioase (fag, mai ales), în timp ce culmile sunt domeniul coniferelor și al pășunilor și fânețelor naturale. Influența condițiilor climatice este deosebit de tranșantă în aria carpatică și în privința plantelor cultivate, impunându-se culturile de grâu de primăvară, secară, orz, in pentru fuior, cartof, sfeclă de zahăr. Resursele vegetale spontane și cele cultivate sunt influențate, însă, și de solurile aflate într-o mare varietate, dar predominând cele cu profil scurt și cu caracter scheletic. Etajarea specifică vegetației a impus și o dispunere în altitudine a unor domenii economice începând cu cel arabil, pe fundul depresiunilor, pe terasele râurilor și pe clinele domoale ale munților, mai ales în Carpații Occidentali, după care urmează domeniul economic al pădurilor, cu sectoarele sale poienite pe alocuri și în fine, domeniul economic al pășunilor naturale.

Principala sursă de apă pentru ariile circumcarpatice o constituie râurile carpatice, cu ape de calitate. Regimul volumului de apă al rețelelor hidrografice din România este menținut, în timpul verii și în perioadele secetoase, de tipul hidric carpatic care asigură debite aproape constante, pe seama alimentării pluvionivale. Aria carpatică se înscrie în cadrul unității hidrogeografice a umidității

excedentare, apele fiind folosite pentru hidroenergie, alimentarea cu apă potabilă, industrială și menajeră, pentru irigații. Văile transversale, de străpungere completă sau parțială în primul rând, văile longitudinale, pasurile și curmăturile în al doilea rând, au constituit, de-a lungul istoriei punctele obligatorii de trecere, prin care Carpații Românești s-au integrat în relații de intercondiționare cu regiunile vecine. Apele subterane se impun, la rândul lor, în potențialul economic național prin potabilitate, prin debite constante, prin importante resurse de ape minerale și termale.

*

* *

Carpații, în ansamblul lor, au constituit, din preistorie și până în zilele noastre, o vatră sigură, cu bune adăposturi pentru populația de substrat (Neanderthal-Homo Sapiens), apoi a triburilor traco-cimmeriene, numite la nord de Dunăre daco-geți (Getae spuneau grecii, având în vedere locul de origine, Massagetia, dintre Munții Tian Shan și Marea Caspică, adică Geția Mare și dacus-daci spuneau latinii, după zona vecină cu a Massagetiei și ținînd de ea, unde se aflau triburile Dahae – la origini cuvântul apare în scrierile chineze vechi – ale profeților masageților care locuiau ținutul Daxia, dintre Caspica și Massagetia) și ulterior românească, unde se întruneau atât condiții naturale de apărare (abrupturi, creste, stâncării, defilee, păduri și ape repezi cu văi adânci), posibilități de trai (apă, terenuri pentru culturi, pășuni, fânețe, lemn, bogății miniere, pește), cât și condiții favorabile pentru schimb prin pasuri și trecători spre Moldova, Câmpia Română, Câmpia Banato-Crișană, Depresiunea Transilvanei. Peisajelor de munte le corespund diverse resurse potențiale folosite diferențiat în economie. Resursele sunt dominate de un important potențial hidroenergetic, de bogăția pădurilor (lemn și produse specifice partenerului pădurilor), de pășuni și fânețe naturale. Diversificarea resurselor naturale generează o varietate de tipuri de activități economice și înscrie în profil teritorial areale de discontinuități geografice, diferențiate în cadrul celor trei ramuri carpatice românești. Populația Carpaților formează o parte componentă a mediului geografic românesc, distinctă atât în succesiunea timpului, cât și în repartiția spațială, ca produs și totodată ca factor activ de transformare a peisajului geografic. Pe baza cunoașterii particularităților geografice ale distribuției populației se poate diferenția peisajul umanizat de cel natural, ca o realizare milenară a omului. Originea și evoluția populației carpatice se înscrie și se integrează întru totul în ansamblul populației teritoriului României.

Elementul cel mai important în evoluția fazelor umanizării, a proceselor de populare a Carpaților Românești, îl constituie faptul că acest teritoriu s-a înscris ca parte integrantă, inseparabilă, de la început, în cadrul vetrei genetice a geto-dacilor. Carpații Românești au contribuit, de asemenea, la păstrarea romanității orientale, ei fiind ocoliți, în general, de populațiile migratoare. Ei au constituit un factor de cimentare și de omogenizare etnico-lingvistică și culturală a daco-romanilor. Carpații au prezentat în decursul istoriei o importanță majoră, exercitând influențe care au definit civilizația materială și spirituală a poporului român, încât statul, pe lângă trăsăturile dunărene și pontice, este, în același timp, și carpatic.

Carpații, în ansamblul lor, nu oferă peste tot posibilități egale sau potențiale similare de așezare, circulație, pentru activități economice pe seama resurselor locale. Astfel, specifică este alternanța de convergențe, dispersii și discontinuități în privința condițiilor de locuire și de circulație, de activități economice, generând, pe alocuri, deosebiri sau asemănări, datorită unor influențe care în anumite puncte și areale înscriu diferențe de ritm, varietate și volum, creând, uneori, chiar confluențe antropice.

Arcul carpatic, în genere, nu a respins, ci a atras populația. Din cele aproape 60 de milioane de oameni care locuiesc și muncesc în munții carpatici europeni, poporului român îi revine o pondere însemnată (în vatra sa carpatică, în care ființează și astăzi peste 2500 de așezări rurale și orașe, dintre care unele de o deosebită însemnătate economică și culturală, ca Brașov, Petroșani, Hunedoara, Reșița, Vatra Dornei etc.).

Repartiția populației din aria carpatică pe etaje de altitudine a înregistrat un fenomen de pendulare între fundul văilor largi și al depresiunilor, pe de o parte, și rama muntoasă împădurită, pe de altă parte, fenomen determinat de o serie de factori social-politici și economico-geografici. Elementul dominant în dinamica peisajului geografic îl reprezintă așezările omenești. Cele înfiripate inițial la limita pădurilor sau poienilor din păduri și în preajma apei au fost primele puncte de sprijin ale îndelungatei, dar permanentei și fermei acțiuni de umanizare a muntelui, de utilizare a naturii carpatice din jur, cu

toate resursele sale.

Un rol de seamă în imprimarea trăsăturilor și particularităților geografice ale așezărilor carpatice l-au înscris preocupările economice ale locuitorilor. Așezările, situate inițial pe malurile apelor și în preajma pădurii, și-au extins ulterior vetrele la intersecția drumurilor cu apele potabile, iar mai târziu cât mai aproape de șosele și de căi ferate, care oferă posibilități pentru dezvoltarea industriei și a serviciilor. Activitățile economice au constituit elementul determinant al dezvoltării funcțiilor așezărilor. De la caz la caz, există astăzi în Carpați așezări rurale având ca funcție de bază zootehnia (păstoritul), economia forestieră, industria, turismul, dar și unele funcții complementare, de interes local, din domeniul culturii, comerțului, administrației. De regulă însă, activitățile economice se împletesc, ceea ce face ca profilul economic să fie zootehnic-industrial, în timp ce în marile depresiuni, majoritatea așezărilor rurale au ca funcție dominantă agricultura.

Condițiile naturale ale muntelui, cele mai aspre în comparație cu acelea ale regiunilor circumcarpatice, au impus activități economice dintre cele mai austere, ca mineritul, păstoritul și muncile forestiere. Așa au apărut diferențele deosebit de pronunțate între formele de existență și activitățile social-economice ale ariei de munte, față de aria circumcarpatică și intracarpatică.

Economia Carpaților are un caracter compensator în raport cu podișurile și câmpiile. În decursul istoriei, Carpații nu au reprezentat niciodată graniță politică și economică reală, ci au constituit acel liant care a păstrat neștirbite ocupațiile, legăturile comerciale, limba, cultura, obiceiurile, fondul autohton etno-folcloric, ale căror vetre principale sălășluiesc în regiunea de munte și la poalele sale. Nici din punct de vedere administrativ ei nu au constituit limite, fie că era vorba de țări (în sensul medieval; la origini țara lungă era fâșia cu iarbă verde din lungul unei ape, unde trăgeau ciobanii spre iarnă; șările defineau entități cobănești: Țara Șipenițului –Maramureșul de Nord, Țara Moldovei, Țara Bârselor, Țara Loviștei ș.a.; mai târziu, conștiința identitară a unit aceste țări în una singură, unde locuiau toți românii), voievodate, ținuturi sau județe. Și astăzi, din cele 41 de unități administrative existente, 22 de județe cuprind între limitele lor regiuni de munte, dar și teritorii complementare – de deal, podiș și câmpie. Depresiunile și văile carpatice, culmile pe care aveau loc nedeile, „târgurile de două țări“, au constituit arii de regenerare, de revitalizare a vieții spirituale neaoșe românești. Pasurile și trecătorile au funcționat, de-a lungul mileniilor, ca axe de convergență și de dispersie a oamenilor, bunurilor materiale și valorilor spirituale. Depresiunile, care adăposteau micile „țări“, străvechi teritorii românești, au constituit arii de polarizare a vieții economice și a culturii, din care și prin care se realiza umanizarea muntelui din jur. În totalitatea sa, regiunea carpatică a apărat viața patriarhală autohtonă în fața înstrăinării, a suportat influențe ale marilor civilizații și culturi ale Europei și Asiei, care au adăugat forme noi, dar a păstrat neatins fondul valoric autohton.

Din punct de vedere social-economic, muntele a exercitat o puternică influență asupra forței de muncă și economiei din Subcarpați, Dealurile Banato-Crișene, Depresiunea Transilvaniei. În același timp, dealurile, podișurile și câmpiile au conferit Carpaților caracterul unei zone de complexe conexiuni geografice.

Potențialul economic natural se caracterizează printr-o varietate de resurse a căror valorificare a apărut și s-a dezvoltat în același timp cu umanizarea muntelui și cu evoluția social-economică a populației, component dinamic al mediului geografic, în condițiile unei societăți umane superior organizate.

Regiunea muntoasă a românilor, cu valorile sale naturale și economice, a contribuit, din cele mai vechi timpuri, la apariția și dezvoltarea unei culturi materiale și spirituale alcătuite din elemente de mare însemnătate. Poporul român, care face parte din etniile Europei mijlocii, și-a făurit o cultură populară datorită țărănimii care poartă, în totalitatea sa, amprenta continuității și unității sale în timp și spațiu. Autohtonia și continuitatea românilor poate fi descifrată cu ușurință în ocupații, în port, în arhitectura țărănească, în obiceiuri și în folclor. Agricultura și creșterea animalelor au îndelungate tradiții în regiunea de munte. Răspândirea agroteraselor atestă afirmațiile din scrierile anticilor, ele constituind o notă distinctă a peisajului carpatic umanizat. Agroterasele s-au format încă în perioada etnogenezei poporului român, ca rezultat al practicii agricole desfășurate pe terenurile defrișate de la contactul versanților munților cu văile și depresiunile. Ele constituie o dovadă a continuității și priceperii populației românești în practica agricolă, prin arături și lucrări agroculturale pe curbele de

nivel. Creșterea ovinelor și bovinelor a fost favorizată de existența pășunilor și fânețelor. În domeniul creșterii ovinelor, Carpații Românești au constituit, din timpuri străvechi, locurile de vărat ale unor mari turme care, iarna, erau deplasate în regiunile de câmpie, adesea la foarte mari distanțe. Întotdeauna, animalele care au participat la transhumanță erau din rase montane, pentru care deplasarea de iarnă spre baltă și luncă nu prezenta pericole. În regiunea de munte, românii au practicat, de-a lungul existenței lor milenare și creșterea pomilor fructiferi și albinăritul. Un rol la fel de însemnat în închegarea culturii materiale și spirituale a românilor l-a avut și pădurea, care acoperea 60–70% din întregul teritoriu, cele mai mari suprafețe fiind în regiunea muntoasă. În legătură cu marea extensiune a pădurii s-a dezvoltat și arhitectura populară românească, Carpații în întregime făcând parte din domeniul arhitectural al lemnului, care se prezintă deosebit de unitar și este exprimat și dovedit printr-o mare varietate de forme regionale.

Meșteșugul olăritului, cu o vechime milenară în tot spațiul românilor, este prezent și în regiunea de munte. Dovezile vechimii mari a acestei îndeletniciri tradiționale sunt furnizate de tehnicile de modelare, cuptoarele de ars și tehnica de decorare. Teritoriul carpatic românesc, cu rețeaua sa hidrografică extrem de bogată și cu ape permanente și repezi, se caracterizează prin prezența, încă, a unui însemnat număr de instalații industriale țărănești acționate de apă, pentru măcinat grăunțe, pentru produse textile și pentru fasonat lemnul. Activitățile economice tradiționale, mineritul, exploatarea forestieră și prelucrarea lemnului, creșterea animalelor și, în depresiuni, cultura unor plante, au fost modernizate în cea mai mare parte, și li s-au adăugat industria prelucrătoare și economia turismului.

Privind industria metalurgică, muntele asigură cea mai mare parte din minereurile feroase, neferoase și cărbuni cocsificabili, acestea generând chiar importante grupări industriale (Brașov, Hunedoara, Oțelul Roșu, Reșița etc.). Industria construcțiilor de mașini se polarizează în grupările industriale de la Brașov și Reșița. Industria chimică are o pondere mai mică, nefiind specifică ariei carpatice, cu excepția industriei celulozei și hârtiei. În schimb, industria materialelor de construcții deține un loc important, mai cu seamă în extracția rocilor, dar și în producția lianților. Economia forestieră și industria de prelucrare a lemnului reprezintă o ramură industrială specifică muntelui, deși în prezent ponderea cea mai mare a acesteia se află în spațiul circumcarpatic. Industria textilă, a confecțiilor și alimentară sunt, de asemenea, specifice depresiunilor intramontane. Principalele grupări industriale carpatice, în ordinea ponderii, sunt Brașov, Hunedoara, Reșița, Petroșani, Comănești.

Industria mică, a comunităților sătești, constituie activitatea cea mai veche, iar profilul acesteia prezintă o structură complexă, axată în special pe prelucrarea lemnului, alături de care se evidențiază industria textilă, pielăria, ceramica, articolele de artizanat și produse alimentare cu specific local. În general, se constată o creștere a rolului industriei în economia Carpaților Românești, în dinamica peisajului și, mai ales, în procesul de urbanizare și de valorificare complexă a potențialului natural.

Potențialul turistic situează Carpații pe unul din primele locuri în cadrul economiei turismului din România. Analiza fondului turistic natural și antropic, dotărilor tehnico-edilitare, infrastructurii și fluxului turistic arată că pe acest teritoriu există arii de interes național, ca de exemplu Valea Prahovei-Munții Bucegi-Culoarul Rucăr-Bran, Munții Făgăraș, Munții Retezat, Munții Ceahlău, Munții Rarău, Munții Bihor (cu centrul la Stâna de Vale), Depresiunea Dornelor etc. și arii de interes internațional, cum ar fi Obcinele Bucovinei, Defileul Dunării, care se impun prin marea valoare a fondului cultural cu elemente de artă unice în lume și Valea Cernei, a cărei valoare este cunoscută încă din antichitate, datorită izvoarelor minerale termale (Băile Herculane). Marea bogăție și varietate a fondului turistic, amplificarea și modernizarea dotărilor tehnico-edilitare și infrastructurii situează Carpații Românești pe un loc important în ierarhia munților din Europa, cu atât mai mult cu cât ei au altitudini mijlocii și pot fi străbătuți cu ușurință în toate direcțiile.

Schimbul, demersul praxiologic uman în natură și societate, amplificat de pătrunderea în intimitatea muntelui a civilizației moderne, a produs importante modificări în ecosistemele de munte și nu numai asupra acestora, dar și în sfera tradițiilor economice și culturale. Continua modernizare a activităților economice, care se desfășoară în condiții dificile, impune restabilirea unor raporturi deseori zdruncinate între natura muntelui și activitățile societății și mai ales, protejarea valorilor naturale

umane și spirituale.

*

* *

Carpații Orientali constituie subunitatea Carpaților Românești ce se desfășoară pe o suprafață de 34.549 km2 și înregistrează o mare varietate de peisaj. Cele două componente polarizatoare ale Carpaților Orientali (orientarea longitudinală și structura geologică) atrag o serie de caracteristici, cum ar fi asimetria etajării biopedoclimatice între versanții vestici și cei estici, diferențierea biopedoclimatică a subunităților din nord față de cele din sud, orientarea generală nord-sud a lanțurilor muntoase determinată de structura geologică cu eruptiv în vest, cristalin mezozoic în partea centrală și fliș în est, concordanța între altitudinile cele mai ridicate și duritatea rocilor, predominanța văilor longitudinale și prezența depresiunilor intramontane, dispuse de obicei la contactul între zonele structurale.

Structura și varietatea peisajului Carpaților Orientali este dată de o serie de parametri geostructurali cum sunt prezența pe latura vestică (transilvană) a lanțului eruptiv Oaș-Gutâi-Călimani-Harghita, format în faze repetate de la nord la sud și care atinge altitudini maxime în partea centrală, în Munții Căliman (Vârfu Pietrosu de 2100 m), corespondența, pentru zona nordică, a altitudinilor ridicate în zona cristalino-mezozoică (în Munții Rodnei cu Vârfu Pietrosu -2 303 m și Vârfu Ineu -2 279 m), care, pe măsură ce înaintează spre sud, se afundă, dispărând brusc în adânc, la izvoarele Oltului și Trotușului, pentru a reapare izolat în Munții Perșani, larga extensiune, pe măsură ce înaintăm către sud, a zonei flișului, cu altitudini mai joase în nord, ridicate în arealul masivului Ceahlău, coborâte din nou spre sud și revenite la cote ridicate în zona de curbură în Munții Ciucaș (Vârfu Ciucaș 1954 m), discontinuitate de peisaj care este dată de prezența culoarelor de vale și a depresiunilor mari, cu o dispoziție transversală și longitudinală față de axa montană (depresiunile Maramureș, Vatra Dornei și Câmpulung Moldovenesc-Gura Humorului, culoarul Bilbor-Borsec-Gheorghieni-Ciuc-Brașov). Ele dețin 25,6% din masa montană, imprimând astfel o evidentă fragmentare (lăsările axiale Trotuș–Oituz, ca și prăbușirile locale determină o diferențiere), o fragmentare a grupelor montane care în afară de trăsăturile comune și de interferență posedă particularități geografice care le dau personalitate geografică proprie, valoarea scurgerii specifice, prezintă valori diferite între partea nordică a Carpaților Orientali și cea sudică, tocmai datorită masivității și altitudinilor care scad în această direcție, larga dezvoltare a învelișului de păduri, cu evidenta dezvoltare a făgetelor pe versanții vestici, coborârea coniferelor pe cei estici și extensiunea mare a acestora în nord, fapt ce corespunde și unor diferențieri de temperatură și umiditate, frecvența și intensitatea inversiunilor de temperatură, care fac din majoritatea depresiunilor din Carpații Orientali adevărați poli ai frigului din țara noastră și predominarea solurilor montane din grupa spodosoluri cu podzoluri humico-feriiluviale, din grupa cambisoluri cu subtipul solurilor brune-acide și brune gălbui, la care se adaugă rendzine, lipsind însă cele humico-silicatice de pajiști alpine.

În peisajul montan al Carpaților Orientali un rol deosebit îl are activitatea umană, care valorifică resursele naturale reprezentate prin: păduri, pășuni, minereuri, ape minerale, potențial hidroenergetic, roci de construcție și chiar unele terenuri arabile în depresiunile mai extinse.

Pășunile prezintă un mare grad de dispersie, fiind localizate în nord la peste 1600 de metri, pentru ca în sud, în Carpații Curburii să coboare sub această altitudine și să ia o extensiune mult mai mare datorită intervenției antropice. Acest lucru explică și păstoritul local de munte specific pășunilor izolate din nord și păstoritul transhumant din zona de curbură.

Prezența numeroaselor depresiuni intramontane (circa 48% din depresiunile intracarpatice situate la peste 500 m altitudine, exceptând depresiunile Oaș și Comănești) confirmă mozaicul terenurilor agricole pretabile culturilor adaptate la temperaturi scăzute și cu fenofaze de dezvoltare mai scurte. O serie de măsuri agrotehnice au transformat terenuri forestiere sau de pășune în teren arabil, ceea ce explică și denumirea de „țări“ atribuite unor depresiuni intracarpatice ca de exemplu: „Țara Maramureșului“, „Țara Oașului“, „Țara Bârsei“. Potențialul hidroenergetic din Carpații Orientali a fost captat prin construirea hidrocentralei de pe râul Bistrița de la Bicaz, cu o putere instalată de 210 MW și a celor de pe Valea Buzăului de la Siriu sau cea de pe Doftana de la Paltinu.

Așezările din Carpații Orientali confirmă prin structura și funcționalitatea lor, activități economice

tradiționale, cum ar fi exploatarea și prelucrarea lemnului și a resurselor de subsol. Continuitatea populației autohtone a fost dovedită pe baza vestigiilor arheologice din paleolitic și neolitic, iar atestarea documentară oferă informații de așezări permanente din secolele XIII și XIV în localitățile Gheorghieni, Brașov, Sighetul Marmației etc, apariția lor fiind legată de puncte strategice sau de vechile drumuri comerciale. În prezent sunt numeroase centre urbane cu importanță industrială majoră: industria siderurgică, constructoare de mașini, extractivă, chimică, de prelucrare a lemnului, alimentară etc.

Rezervele de substanțe minerale utile din Carpații Orientali atestă complexitatea petrografică, structurală și tectonică a acestei unități. Metamorfismul regional explică alinierea unor importante mineralizații în zona vulcanică de pe fațada vestică, precum și în zona cristalină centrală cum este perimetrul cu mangan de pe valea Bistriței dezvoltat pe aproximativ 60 de km, minereurile neferoase de la Cavnic, Nistru, Ilba, Baia Borșa, mineralizațiile cuprifere de la Toroiaga, Fundu Moldovei, Leșu Ursului și altele. În unele depresiuni se află și cărbune, ca în depresiunea Comănești. Obiectivele naturale și social-istorice din Carpații Orientali alcătuiesc elemente inedite de un deosebit interes turistic în această regiune.

Carpații Orientali au apărut pe seama unui rift format la începutul erei mezozoice, în Triasic, pe marginea vestică a întinsei plăci eurasiatice. Riftul a evoluat ca un geosinclinal, cunoscând o perioadă de continuă extensiune, ce a durat până în Jurasic. Acest rift s-a format pe un fundament inițial de natură hercinică, alcătuit din vechi șisturi metamorfozate în urma ciclurilor tectono-magmatice în fazele anterioare, respectiv baikaliene și hercinice. În aria geosinclinală a riftului lărgit s-au acumulat formațiuni sedimentare aparținând la două faciesuri (unul în partea estică, numit faciesul bucovinic cu conglomerate, gresii, dolomite și altul în partea vestică, cu formațiuni de mai mare adâncime – marne, marno-calcare – denumit faciesul transilvan).

Din Cretacic a urmat o perioadă de compresiune determinând apariția primelor structuri tectonice și migrarea spre est pe seama bordurii Platformei Moldovenești (prelungire a plăcii eurasiatice). Primul mare paroxism orogenic aparține fazei austrice, precedată de fazele kimmerice (veche și nouă, din Triasic și respectiv Jurasic). Astfel, în Cretacicul mijlociu se formează primele cute ale cristalinului (dacidele timpurii).

La sfârșitul Cretacicului, în faza laramică, are loc reantrenarea în cutări până la șariaj a cutelor apărute anterior și apariția de noi cute – dacidele târzii. Se poate vorbi de o deplasare sub forma unei pânze transilvane peste Autohtonul bucovinic. Astfel, la sfârșitul Cretacicului are loc conturarea zonei centrale cristalino-mezozoice.

Concomitent cu frământarile geologice de mai sus are loc și cutarea flișului intern cretacic început în orogeneza austrică și definitivat în cea laramică, materializat în Pânza de Ceahlău și Pânza de Teleajen.

În Neogen au loc noi faze orogenetice care conturează o nouă fază a ciclului alpin și anume faza savică ce va duce la formarea cutelor flișului extern (formarea moldavidelor) la începutul Neogenului (în Acvitanian). Către sfârșitul Neogenului (Helvețian și Tortonian) se succed fazele stirice, care definitivează flișul extern în Pânza de Tarcău și Pânza de Vrancea. Mișcările tectonice terțiare, începând cu faza stirică nouă din Badenian (Tortonian) au produs o serie de fracturi crustale pe latura vestică a zonei cristalino-mezozoice, în urma cărora au apărut erupții vulcanice, începând cu cele din Oaș-Gutâi-Țibleș, din nord-vest.

Erupțiile s-au succedat în mai multe faze, până la sfârșitul Pliocenului și începutul Pleistocenului, când au ajuns la paroxism în faza valahă și au contribuit la formarea celui mai nou și mai lung lanț vulcanic din Europa: Oaș-Gutâi-Țibleș-Călimani-Gurghiu-Harghita.

În Cuaternar, glaciațiunea din Pleistocen a format ghețari și urme ale lor pe culmile înalte de peste 2000 de m din Munții Rodnei. Tot în Cuaternar, are loc sedimentarea culoarelor depresionare tectono–vulcanice de pe latura vestică a cristalinului, ca și celelalte depresiuni intramontane (Comănești, Brașov etc.).

În regionarea Carpaților Orientali există puncte de vedere diferite. Unii autori iau drept criteriu pe cel al structurii geologice, conform căruia se distinge: zona vulcanică în vest, zona cristalino-mezozoică pe axa centrală și zona flișului în est. Alți autori iau drept criteriu un complex de factori

geografici, istorico-sociali și economici, stabilind ca subdiviziuni Carpații Maramureșului și ai Bucovinei, Carpații Moldo-Transilvani și Carpații de Curbură.

Îmbinarea celor două criterii, inclusiv poziția geografică a desfășurării subunităților în teritoriu, pentru majoritatea geografilor, a dus la o împărțire mai apropiată de adevărul geografic: o grupă nordică sau Carpații Maramureșului și ai Bucovinei, o grupă centrală sau Carpații Moldo-Transilvani și o grupă sudică sau Carpații de Curbură.

1. **Carpații Maramureșului și ai Bucovinei** formează compartimentul nordic al Carpaților Orientali desfășurat de la granița cu Ucraina în nord la culoarul transversal Gura Humorului-Vatra Dornei-Munții Bârgău în sud. Poziția nordică a acestei grupe impune anumite însușiri funcționale determinate prin interferența influențelor climatice baltice cu cele oceanice din vest, reflectată în temperaturi medii multianuale coborâte (2-40C) și precipitații abundente (1200–1400 mm/an). Semnificative sunt și debitele arterelor hidrografice nu prea lungi, Vișeul, Iza, ambele pe partea nord-vestică, Moldova, pe latura estică a zonei montane.

Vegetația este alcătuită dominant din rășinoase, ce coboară până la altitudini de 500 de m și urcă până la 1500–1600 m. în etajul alpin din Munții Rodnei), spodosoluri cu subtipurile acide podzolite, podzoluri humico-feriiluviale și cambisoluri în depresiuni cu subtipuri de soluri brune și brune-acide.

Structura invariabilă specifică grupei nordice este caracterizată prin masivitate diminuată de depresiunile intramontane, prezența suprafețelor de nivelare din Munții Rodnei, Munții Maramureșului și ai Bârgăului și chiar din Obcinele Bucovinene, urmele glaciațiunii cuaternare din Munții Rodnei, orientarea culmilor de la nord-vest la sud-est cu excepția munților Rodnei și Bârgăului, succesiunea uniformă de culmi paralele, tipică Obcinelor Bucovinene, prezența pasurilor de culme înalte: Neteda1040m, Șetref 818 m, Prislop 1416 m, Rotunda 1271 m și Mestecăniș 1096 m și prezența vulcanilor și a șisturilor cristaline care dau minereuri de cupru și complexe.

Depresiunile intramontane au favorizat structura și răspândirea fondului funciar, concentrarea așezărilor omenești cu funcție agro-forestieră și ridicarea plafonului de altitudine a gospodăriilor până la 1100 m în Munții Maramureșului. Centrele industriale Baia Mare și Suceava din apropiere prelucrează resursele naturale (miniere, forestiere, agricole) și generează ample legături economice. Rețeaua rutieră și feroviară asigură legăturile și circulația bunurilor materiale spre și dinspre regiunile limitrofe. Elementele de arhitectură, folclor și etnografie cu totul caracteristice, ca și monumentele istorice și rezervațiile naturale, conferă originalitate și atracție turistică acestei unități carpatice.

Compoziția litologică și altitudinea produc o serie de diferențieri în cadrul peisajului geografic distingându-se o zonă cristalină înaltă:

a) Munții Rodnei se întind pe un spațiu vast, de peste 1000 km^2, între Văile Sălăuța, Someșul Mare și Depresiunea Maramureșului. Sunt munții cei mai impunători și cu altitudinea cea mai mare dintre toate masivele cristalino-mezozoice ale Carpaților Orientali.

Culmea principală este orientată vest-est între pasurile Șetref (818 m) și Rotunda (1271 m), cu urme ale glaciațiunii cuaternare, vârfuri semețe cu flancuri asimetrice și o bogată rețea hidrografică pe flancul sudic mai prelung. Prezintă numeroase vârfuri ce depășesc 2000 de metri (Vârfu Pietrosu 2303 m, Vârfu Ineu 2279 m, Vârfu Rebra 2221 m și Vârfu Buhăescu 2066 m).

Sub aspect petrografic, domină șisturile cristaline ce alcătuiesc Pânza de Rodna; în jurul lor apar și depozite paleogene de conglomerate și calcare, iar pe flancul nordic, se află roci vulcanice neogene(riolite, andezite, dacite), de care se leagă mineralizările și în special sulfurile metalice. Relieful glaciar e reprezentat prin numeroase lacuri, văi și circuri glaciare, morene, blocuri eratice, custuri, iar cel periglaciar de câmpuri de blocuri, potcoave nivale, glacisuri de grohotișuri. Calcarele cristaline dezvoltă forme de relief carstic mai ales în partea de sud-vest: lapiezuri, doline, cursuri subterane, peșteri (Peștera Tăușoarelor, de 16.130 m lungime).

Clima este determinată de influențele baltice și oceanice, de altitudinea și expoziția versanților. Temperatura medie anuală variază de la +4^{0}C până la –2^{0}C, în luna iulie între 8-14° C, în ianuarie între –6 și -10° C, iar maxima absolută este de +29,6^{o}C (15 aug 1957). Precipitațiile medii anuale sunt de 1000 mm/an la poale și 1400 mm/an pe culmile înalte. Stratul de zăpadă durează circa 200 de zile, iar vânturile dominante sunt din nord-est și sud-vest.

Apele din Munții Rodnei pornesc în toate direcțiile: spre nord Vișeul și Iza, spre sud-est Bistrița

Aurie, iar spre sud-vest Someșul Mare.

Vegetația este dominată de pajiștile de munte și pășuni alpine ca un bogat fond furajer natural care susține păstoritul cu o veche tradiție a oieritului. Pădurile ocupă 3/5 din suprafața montană în care domină rășinoasele, urmate de fag și au determinat construirea a 160 de km de drumuri forestiere pentru accesul la pădure. Produse accesorii ale pădurii sunt afinele, zmeura, murele, ciupercile etc. Fauna este reprezentată de cerb, râs, jder, mistreț dintre mamifere, iar dintre păsări, cocoșul de munte.

Resursele subsolului sunt în primul rând reprezentate de minereurile neferoase complexe (Rodna), roci utile (caolin la Parva, marmură la Parva și Borșa), ape minerale bicarbonatate și carbogazoase la Sângeorz-Băi și alte zone din apropiere. Tot la Sângeorz-Băi sunt valorificate și apele bicarbonatate, clorurate, sodice, calcice și magneziene, în tratament terapeutic.

Așezările omenești sunt desfășurate pe văile râurilor Someșul Mare, Sălăuța, Rebra, Anieș etc, dar există și în sălașe în timpul verii. Activitatea economică are caracter silvo-pastoral, dar și industrial (industria extractivă) și uneori deplasări sezoniere în Câmpia Banato-Crișană. Potențialul turistic este pus în evidență de existența izvoarelor minerale, a peisajului alpin, valorificate în stațiunile Sângeorz-Băi și Borșa – Fântâna.

Rezervații naturale: Pietrosu Rodnei, rezervație de floră și faună pe 1530 de ha suprafață montană lipsită de păduri și 1770 ha de pădure. A fost readusă capra neagră și colonizată marmota din Alpii Francezi. Se ocrotește peisajul glaciar, vegetația cu specii alpine: floarea de colț, clopoțelul, smârdarul, ghințura galbenă, degetărutul, specii arboricole precum zâmbrul (Pinus cembra), tisa(Taxus bacata) și altele. Peștera Izvorul Tăușoarelor este, de asemenea, rezervație speologică.

b) Munții Maramureșului se prezintă ca o culme masivă cristalină sub forma unui arc de cerc deschis spre sud-vest, din care pornesc o serie de culmi secundare spre bazinul maramureșean. Pe latura vestică masivul este fragmentat de principalii afluenți ai Vișeului (Ruscova, Vaser, Tâșla și Vișeuț), între care se situează culmi cu vârfurile cele mai înalte: Pop Ivan (1937m), Farcău (1956m), Pietrosu Bardău (1850m), Toroiaga (1930m) și Cearcănu (1847m).

În alcătuirea petrografică, pe lângă șisturi cristaline, apar și intruziuni vulcanice ca în „cupola vulcanică" Toroiaga, ce a obligat Vaserul Superior să ocolească masivul, dându-i aspectul de culoar suspendat. Relieful are forme greoaie, în care versanții sunt abrupți spre nord, iar cei sudici sunt mai domoli și bine împăduriți, cu făgete în amestec cu molidiș, acesta din urmă urcând până la 1800m. În formațiunile de roci paleogene s-au creat bazinete depresionare, cum este cel al Poienilor de sub Munte în aria de confluență a Ruscovei cu Repedea și alți afluenți mai mici, în care s-au instalat așezări umane în sate stabile (Poienile de sub Munte și Repedea cu populație ucraineană colonizată la sfârșitul secolului al XIV-lea). În conformitate cu structura geologică se desprind mineralizațiile metalifere din formațiunile eruptive neogene din masivul Toroiaga, ca și cele din cumpăna Prislop-Cornu Nedeii. Sunt minereuri cuprifere cunoscute din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și intrate sistematic în exploatare după al Doilea Război Mondial la Toroiaga, Burloaia, cele din bazinul Țâșlei valorificate la întreprinderea de la Baia Borșa. Se mai cunosc mineralizații de fier și mangan în bazinul Vaserului (Valea Rea), de grafit și minereuri radioactive.

Izvoarele minerale, ca rezultat a intensei circulații a soluțiilor hidrotermale din rocile eruptive și șisturi cristaline, apar în peste 20 de puncte de pe Valea Țâșlei și Valea Vinului și conțin o serie de elemente minerale și CO2. Rocile de construcții, utilizate la construcții edilitare și terasamente ale drumurilor, sunt reprezentate prin andezite la Colbu, Valea Fătului și în aval de Baia Borșa, calcare la Bistrița și Repedea, unde se menține tradiția producerii varului (400-600t/an).

Clima Munților Maramureșului este influențată de altitudinile mari, de configurația și orientarea culmilor având temperaturi medii anuale de 0oC în zona înaltă. Media termică a lunii ianuarie este de -8 până la -4^0 C, iar cea a lunii iulie de numai 140 C. Se înregistrează înghețuri și desprimăvărări târzii, iar iernile sunt lungi și geroase cu zăpezi abundente; verile sunt scurte și răcoroase, fapt ce face ca pășunile să fie utilizate doar în lunile iunie, iulie și august. Precipitațiile sunt bogate, situându-se între 1000 și peste 1400 mm/an în masivele cele mai înalte, favorizând dezvoltarea viguroasă a arboretelor de conifere și foioase, precum și a pajiștilor naturale. Sunt influențate și debitele râurilor, care rămân bogate și constante prin alimentarea pluvio-nivală. Vânturile dominante sunt din direcția nord și nord-est, canalizând frecvent mase de aer rece pe culoarele văilor și întreținând climatul răcoros, uneori

având caracter violent.

Rețeaua hidrografică este reprezentată în principal de bazinul hidrografic al Vișeului (cu afluenții Ruscova, Vaser, Frumușeaua, Tâșla și Bistra), care se varsă în Tisa și are un debit mediu multianual de 30,7m^3/s. Spre est se mai desprind râuri mai mici, Țibaiul și Cârlibaba, afluenți ai Bistriței Aurii. Apele curgătoare, cu debite bogate, pante cu repezișuri și cascade, constituie principala sursă energetică a regiunii și totodată un mediu de dezvoltare a faunei piscicole (salmonidele ca și lostrița). Apele Țâșlei sunt utilizate în parte la flotația de la Baia Borșa și în exploatărilor miniere.

Pădurile și pajiștile naturale de munte însumează peste 97% din suprafața totală a Munților Maramureșului, din care numai pădurile dețin ¾. Între speciile forestiere domină molidul (Picea abies). Se remarcă și preocuparea pentru îngrijirea fondului forestier prin împăduriri, aplicarea regimului restrictiv al exploatării arboretelor de pe terenurile accidentate cu roci friabile, evitându-se astfel alunecările de teren sau colmatarea barajelor de genul celor produse la Betigi (Betiș) în bazinul Novățului. Cea mai mare parte din masa lemnoasă exploatată este prelucrată la fabricile de cherestea și de mobilă din Vișeu de Sus și Borșa și la combinatul de la Sighetu Marmației, care prelucrează și fagul din bazinul Ruscovei. Fructele de pădure constituie sursă aducătoare de venituri; se remarcă zmeura, fragii de pădure și afinele negre. Fondul cinegetic este o altă resursă naturală reprezentată de cervide, căprioare, urși, râși și jderi, iar dintre păsări, cocoșul de munte și cocoșul de mesteacăn care este pe cale de dispariție, fiind ocrotit de lege. Ariile de vânătoare sunt în bazinele Vaserului și Țibăului.

Popularea spațiului montan pătrunde pe văile râurilor. În partea estică se remarcă bazinul depresionar Poienile de sub Munte, unde condițiile favorabile de adăpost și teren pentru culturi au determinat apariția așezărilor Poienile de sub Munte și ulterior Repedea. Majoritatea populației lucrează în exploatările forestiere, cele minere și un număr destul de mare de persoane pleacă periodic spre regiunile de câmpie pentru lucrări agricole. Gospodăriile sunt de tip risipit și funcția de bază este cea silvo-pastorală. Creșterea animalelor este condiționată de pajiștile naturale alcătuite din pășuni și fânețe naturale pe circa 1/5 din Munții Maramureșului. Fânețele naturale se întind mai mult în partea vestică spre Munții Vișeului, iar pășunile ocupă etajul subalpin din partea centrală: Pop Ivan, Farcău, Pietrosu Bardău, Toroiaga, Cearcănu, Prislop și în nord în apropierea frontierei. Pășunile montane sunt utilizate atât de localnici cât și de locuitorii satelor din Depresiunea Maramureș, de pe Valea Izei care nu au locuri de vărat, adică de a duce oile la munte pentru pășunatul de vară. Văratul constituie trăsătura caracteristică a utilizării pășunilor de către locuitorii satelor învecinate muntelui, dar mai ales de cei din depresiune care vin cu turme de oi, bovine și cabaline și organizează stâne pentru lunile iunie, iulie și august. Potențialul turistic este parțial valorificat, dar cu largi perspective de dezvoltare. Zona cea mai reprezentativă și de un pitoresc inedit este Valea Vaserului cu defileul sculptat în masa montană a șisturilor cristaline, străbătută de calea ferată îngustă, singura cale de acces spre punctele forestiere din zonă: Novăț, Glâmboaca, Cozia, Bardău, Botiz, Șuligu (cu renumitele izvoare minerale), Făina (având o casă de vânătoare și o păstrăvărie). Prislopul – loc de trecere spre Bucovina – este atractiv prin nedeia populară tradițională Hora de la Prislop, unde portul, muzica și dansul popular se transmit de la o generație la alta. Un alt punct de atracție îl constituie izvoarele minerale de pe Valea Vinului, loc de agrement pentru locuitorii orașului Vișeul de Sus și poate deveni o stațiune balneoclimaterică.

c) Munții Bistriței Aurii au denumirea după cursul Bistriței Aurii în jurul căruia se găsesc și cuprind Munții Țibău (cunoscuți și sub numele de Munții Zâmbroslavei sau Munții Țapului, sunt situați între Valea Cârlibaba, Valea Bistriței Aurii și Munții Maramureș și sunt alcătuiți din roci cretacice și paleogene, resturi ale unei cuverturi mai largi ce se prelungea peste Prislop și se unea cu sedimentarul din Depresiunea Borșei. Calcarele și gresiile dau un caracter de tinerețe acestor munți, favorizând văi adânci, iar piscurile cele mai înalte abia depășesc 1600 de metri) și

d) Munții Suhard – Oușor (o continuare a masivelor centrale cristalino-mezozoice Rodna-Maramureș și se desfășoară ca o culme sinuoasă ce se prelungește de-a lungul malului drept al Văii Bistriței Aurii până la confluența cu afluentul său Dorna, atingând o lungime de 40 de km între Pasul Rotunda (1271m) și orașul Vatra Dornei pe care-l domină prin Muntele Runcu. Trebuie amintit aici și că, în Parcul Național al Greciei din Thessalia, există un munte numit Ou). Structura litologică este tipic cristalină cu câteva petice de sedimentar (dolomite) paleogene prezente în mai multe vârfuri.

Caracteristica principală a reliefului Munților Suhard, drept cea mai înaltă și lungă obcină cristalină din nordul Moldovei, o reprezintă scăderea treptată în altitudine pe direcția NV – SE așa cum arată vârfurile Omu -1932m, Suhard -1709m, Ouşoru -1639m, Runcu -1149m. Sunt puternic fragmentați pe ambele flancuri (vestic și estic) de mulțimea de râuri, dar fără să permită accesul dintr-o parte în alta. Morfologia și condițiile de climă și sol sunt identice cu cele din culmile joase ale Munților Rodnei, favorizând dezvoltarea unei bogate vegetații arborescente și de pajiști naturale care au generat dezvoltarea unor intense activități silvo-pastorale cu tradiție. Circa 4/5 din suprafața sa sunt acoperite cu păduri de conifere – molid și brad. Masa lemnoasă este prelucrată în cele două fabrici de cherestea din Vatra Dornei. Traficul forestier se face pe drumuri forestiere totalizând 60 de km între care cel mai intens utilizat este este drumul modernizat ce însoțește Bistrița Aurie-Cârlibaba-Iacobeni-Vatra Dornei, către care gravitează drumurile de pe văile râurilor ca veritabile căi de acces spre pădure. Așezările omenești din Vatra Dornei și Valea Bistriței practică un intens păstorit organizat pe stâne și văcării, amplasate în apropierea drumurilor forestiere pentru accesul mijloacelor auto care zilnic colectează laptele pentru fabrica de produse lactate de la Vatra Dornei.

Așadar, specificul economiei Munților Suhard este exclusiv silvo-pastoral.

2. **Oaș-Igniș-Gutâi-Lăpuș-Țibleș**, lanțul vulcanic din zona vestică, formează o altă mare subunitate oriental-carpatică. Munții din lanțul vulcanic al grupei nordice se încadrează în categoria munților joși, îmbinați cu depresiuni interioare sau cu golfuri către câmpie, media altitudinilor fiind de 500-600m în vest și 1200-1400m în sud-est. Priviți în ansamblu, apar ca un profil sinuos ca urmare a alternanței conurilor vulcanice separate prin curmături. Poziția sud-vestică a acestor munți favorizează nuanțe climatice vestice care se interferează cu cele baltice, determinând precipitații bogate de peste 1200 mm/an și de aici o vegetație bogată.

Geneza lor este legată de trei faze de erupție diferite: prima, începută în Tortonian și continuată în Sarmațian (faza Stirică) în care erupțiile aveau caracter exploziv cu lave acide formând piroclasite și ulterior lave bazice care dau platouri de andezite; a doua fază, din Sarmațianul superior (faza Attică – Rhodaniană) cu punerea în evidență a lavelor formând andezite cuarțifere; a treia fază definitivează în Pliocenul superior – Cuaternar inferior întreg edificiul vulcanic, clădit din andezite bazaltoide cu extindere mai mare în Țibleș (faza Valahă).

a) Munții Oașului sunt cei mai joși, având între 500 și 824 m în Dealul Piatra Viscului. Erupțiile s-au manifestat pe două aliniamente orientate nord-sud: un aliniament vestic desfășurat la nord de înșeuarea Seini-Orașu Nou care determină un aspect insular cu masive coborâte și aspectul de labirint al bazinetelor depresionare (Turț, Batarci, Talna Mare). Ca forme de relief se impun neckurile proeminente marcate de toponime: Măgura, Măgurița, Ascuțita etc. Fragmentarea a fost accentuată de defileele epigenetice ale Turului și Talnei.

Subunitățile Munților Oașului sunt Munții Cămârzanei, ce cuprind culmea de la graniță și sunt tipic vulcanici și Măgurile Oașului, care se extind în vestul Depresiunii Oașului de la Orașu Nou, pe la vest de Cămârzana, până la graniță. Specificul reliefului acestor măguri rezultă din înălțarea lor bruscă din sedimentar, extensiunea mare a pantelor marginale de glacis, dezvoltarea unor bazinete depresionare de tip depresiuni-golf care sunt favorabile livezilor și viilor.

Resursele naturale de subsol cele mai importante sunt legate genetic de manifestările vulcanice neogene, fiind reprezentate de zăcămintele de minereuri complexe neferoase (cupru, plumb, argint, zinc, aur) în sectorul Talna Mare-Turț-Cămârzana; variate materiale de construcție (andezite, dacite, perlite), numeroase ape minerale bicarbonatate, carbogazoase, feruginoase, sulfatate etc., formate pe liniile de fracturi sau în regiunile de contact a rocilor vulcanice cu cele sedimentare ca cele de la Turț Băi și Băile Talna, exploatate încă din secolul XIX. Pădurile (peste 8300 ha) ocupă 2/3 din suprafața totală a spațiului montan îndeosebi fag și chiar cvercinee. Pe de altă parte pajiștile dețin circa 30% și atrag numeroase turme de oi și bovine începând din a doua jumătate a lunii mai-iunie până în a doua jumătate a lunii septembrie.

b) Depresiunea Oașului, numită și Țara Oașului, este sculptată în formațiuni sedimentare mio-pliocene (panonice) și formațiuni eruptive ale Munților Oaș și Igniș, ce apare în petice evidente; piemonturile și glacisurile sunt extinse mai mult pe latura estică. Depresiunea prezintă trei deschideri către sud-vest pe văile Tur și Tarna și peste șaua de la Orașu Nou; la acestea se adaugă și Pasul Huta

spre Depresiunea Maramureşului. În aria depresiunii, utilizarea terenurilor cunoaşte structuri agricole de pomi, păşuni şi fâneţe, păduri pe sectoarele mai înalte, iar în vatra depresiunii, culturi de cereale, cartofi și sfeclă de zahăr. Numărul locuitorilor este de peste 50.000 în depresiune. Ei ocupă 22 de aşezări rurale cu centrul polarizator Negreşti-Oaş. Al doilea centru polarizator al activităţilor depresiunii este Bixad, important centru de cherestea. Un fenomen caracteristic îl constituie deplasările sezoniere spre câmpie pentru munci agricole sau la muncile forestiere (fiind iscusiți tăietori și fasonatori de lemn), precum și în minerit. Creşterea animalelor constituie o ocupație de străveche tradiție a locuitorilor: ovine, bovine, porcine, aici practicându-se văratul de munte în proporție de 70–80%. Potențialul turistic al Oașului este susținut nu numai de natura locurilor, ci și de fondul autohton etnografic și folcloric care și-a păstrat originalitatea prin așezări pitorești, cu case din lemn și acoperişuri ţuguiate (porţi monumentale sculptate în motive florale sau zoomorfe, unelte de lucru şi obiecte de uz gospodăresc, produse ceramice din vatra centrului de olărit Vama), toate atrăgând turiști interni şi de peste hotare. Intensificarea turismului de tranzit către sau dinspre Maramureş, a dus la echiparea regiunii cu noi spații de cazare la Negrești-Oaș, Călinești Oaș, Valea Mariei și la Curmătura Hutei (peste 300 de locuri în hoteluri și cabane).

c) Munții Igniș sunt delimitați în vest de Depresiunea Oașului și Pasul Huta spre nord-vest și se întind în est până la Valea Săsarului și Pasul Gutâi, fiind numiți și Munții Poienilor (după frecvența poienilor în părțile superioare). Media altitudinilor este de circa 800 de metri, cu maximum de 1307 m în vârful Igniş care are mai mult aspectul unui platou. Se deosebesc două sectoare: Populaţia şi aşezările din Munţii Igniş sunt amplasate la poalele acestora: Băiţa, Firiza, Ilba, Nistru, Chiuzbaia, iar funcţia economică este dată de activitatea minieră, în special în cinci aşezări recunoscute prin exploatările minereurilor neferoase la: Baia Sprie, Herja, Săsar, Nistru și Ilba. Se află și însemnate zăcăminte de caolin la Baia Sprie, provenite din acțiunea soluțiilor hidrotermale asupra rocilor eruptive și de andezit. Izvoarele minerale bicarbonatate (carbogazoase și feruginoase), se află în zona de contact cu unitatea piemontană la Săpânța, pe flancul nord-estic maramureșan, dar și pe cel sudic băimărean la Baia Sprie, Chiuzbaia, Firiza și Băița. Apele au un debit bogat datorită precipitațiilor abundente (pe Firiza a fost construit un lac de acumulare pentru cerințele industriale de la Baia Mare și Baia Sprie). Fondul forestier şi pajiştile montane cu specii de fag domină, iar pe versantul sudic, spre Baia Mare, sunt specii de castan comestibil ferite de vânturile reci din nord și nord-est și favorizate de solurile cu substrat eruptiv. Interesul turistic îl formează peisajul de râuri cu cascade și lacuri de acumulare (Firiza,Bodi-Ferneziu, Izvoarele, Runc), izvoarele minerale de la Săpânța, Luna, Puturoasa, Firiza, Chiuzbaia și Baia Sprie, precum și rezervația fosiliferă de floră de la Chiuzbaia.

d) Munții Gutâi sunt situați între Valea Săsarului și cursul superior al Marei în vest și Valea Cavnicului în est. Sunt alcătuiți dintr-o culme nordică mai înaltă, Vârfu Gutâi de 1443m, câteva măguri mai mici şi platouri. În cadrul reliefului, se distinge creasta principală a culmii nordice, care este denumită Creasta Cocoșului – o lamă de eruptiv modelată zimțat de fenomene periglaciare. Spre nord, vest și sud, culmea se termină cu abrupturi puternice sub care se găsesc lacuri glaciare și grohotișuri. Creasta Cocoșului este declarată rezervație naturală. Măgura Mogoșa se detașează în sud ca un mare con (neck) drenat de râul Săsar și afluenți ai Cavnicului, tot aici aflându-se și lacul Bodi. Ca resursele naturale cele mai importante sunt zăcămintele de sulfuri poli-metalice în forme filoniene la Cavnic și mai recent la Șuior. Zăcământul de la Cavnic este prelucrat în flotația din localitate, iar cel de la Șuior la Baia Mare. Pădurile ocupă ¾ din suprafața Munților Gutâi cu extindere dominantă, spre sud dominând fagul. Păşunile sunt utilizate pentru văratul animalelor din satele maramureşene spre nord și cele băimărene spre sud. Componente turistice mai deosebite sunt rezervația geologică Creasta Cocoșului, rezervația geobotanică Tăul Morărenilor, Lacul și Cabana Bodi – Mogoșa, loc de agrement al băimărenilor, dotat cu instalație de tele-ski între Vârful Mogoșa și complexul turistic Șuior.

e) Munţii Lăpuşului au aspectul unei culmi de 1100–1300 m, curbată către Maramureş, din care se desprind culmi joase și prelungi către depresiunea Lăpuș și Copalnic. Vârful cel mai înalt este Vârful Văratic, de 1358m. Sunt situați între văile Cavnic în vest și Valea Botizei și Suciu în est, afluent al Lăpușului. Sub aspect petrografic sunt alcătuiți din andezite și petice de fliș eocen; eruptivul este sub formă de neckuri, dar și curgeri de lave sarmatice și panoniene (miocene). Rama dinspre depresiunea Lăpuşului este compusă din fliş paleogen. Relieful prezintă un mare grad de fragmentare, atât pe

flancul nordic, maramureșan, cât și pe cel sudic, lăpușan. Masivul vulcanic Șatra, în formă de con cu un larg piemont în jur, desparte depresiunile Lăpuș și Copalnic. Pădurile masive acoperă versanții, iar culmea principală este lipsită de pasuri, fapt pentru care locuirea permanentă este posibilă numai pe flancul sudic, în bazinele depresionare sculptate de rețeaua hidrografică.

Resursele naturale din subsol sunt bogate, reprezentate prin zăcăminte filoniene la Băiuț și Văratec, cu mineralizații complexe. Pădurile ocupă ¾ și predominant este fagul și ascund un bogat fond cinegetic (ursul, cerbul carpatin, râsul, căpriorul și mistrețul). Pășunile și fânețele sunt extinse la contactul cu depresiunile limitrofe: Maramureș în nord și Lăpuș în sud și sunt folosite în timpul verii.

f) Munții Țibleșului reprezintă compartimentul sud-estic, cel mai înalt, al munților vulcanici, situați între Pârâul Suciu, afluent al Lăpușului și Pasul Șetref (818 m). Sunt constituiți din cupole de eruptiv andezitic ce străpung formațiuni de fliș paleogen. Relieful cuprinde masive vulcanice și culmi netede paralele sau radiare numite obcine. Resurse naturale: sulfuri polimetalice în partea centrală a corpului eruptiv și filonul de sulfură de fier. Pădurile de fag în amestec cu conifere adăpostesc specii faunistice de interes cinegetic. Pășunile și fânețele naturale extinse formează domeniul principal al pășunatului tradițional al satelor maramureșene, năsăudene și lăpușene.

g) Depresiunea Maramureșului se prezintă ca o mare depresiune intramontană sub forma unui mare golf alungit pe direcția NV-SE, pe o distanță de aproximativ 90 de km. Este încadrată de Munții Maramureșului către NE, față de care limita este sinuoasă datorită pătrunderii culmii cristaline Pietrosul Bardăului în interior și infiltrării spațiilor depresionare spre NE printre munți, ca acela de pe Valea Ruscovei, în sud se află vecinătatea Munților Rodnei și Țibleș, aproape rectilinie, corespunzând unui abrupt tectonic al munților respectivi; în vest, la contactul cu Munții Oaș și Gutâi, marginea devine din nou sinuoasă prin dispariția faliei și eroziunea versanților de către râurile maramureșene. Spre nord-vest depresiunea se continuă și dincolo de hotarul țării, pe teritoriul Ucrainei (Maramureșul de Nord).

Este, din punct de vedere genetic, o depresiune tectono-erozivă și de baraj vulcanic, așa cum arată factorii care au generat-o (mișcările tectonice de ridicare a Carpaților și scufundare a unor zone din jur, demonstrată de falia de pe flancul nordic al Munților Rodnei ce se continuă pe Valea Botizei la poalele Țibleșului); manifestările vulcanice neogene de anvergură (care au ridicat barajul de pe latura vestică și acțiunea eroziunii diferențiale), prin parcurgerea mai multor etape (o etapă de scufundare a acestui spațiu depresionar extins între Munții Maramureș și aliniamentul de masive cristaline Rodna-Preluca-Dealu Mare [Țicău]-Codru și formarea marii fose a Maramureșului, care a funcționat ca un golf marin. Scufundarea s-a produs în Cretacicul superior și zona a funcționat ca un golf marin în care s-au acumulat materiale sedimentare pe toată perioada Paleogenului; a doua etapă ce corespunde puternicelor manifestări vulcanice neogene, când datorită erupțiilor succesive se formează lanțul vulcanic Oaș-Țibleș care limitează golful paleogen, transformat în lac în care se acumulează masiv depuneri sedimentare – marne, gresii, calcare, tufuri vulcanice, gipsuri, sare gemă etc. și, a treia etapă, de la sfârșitul Pliocenului și începutul Cuaternarului, regiunea când exondează și intră sub acțiunea agenților modelatori subaerieni).

Rețeaua hidrografică a depresiunii a avut propria-i evoluție corelată cu cea carpatică. Astfel, inițial a existat un singur organism hidrografic al Izei spre care se îndreptau afluenții de pe ambele flancuri muntoase din est și vest. Vișeul s-a format ulterior prin captarea succesivă a râurilor care-și aveau obârșia în Munții Maramureșului. Formarea celor două mari văi care străbat depresiunea, Iza și Vișeul este confirmată de succesiunea teraselor (șase la număr), cea superioară fiind pe Vișeu.

Morfologic, Depresiunea Maramureșului este tipic colinară incluzând zone piemontane și culmea (interfluviul) care separă văile Izei și Vișeului. În cadrul ei se individualizează trei trepte morfologice: Dealurile Maramureșului sau zona de interfluviu Vișeu-Iza se întind între șaua de la Moisei și Valea Tisei în nord, sub forma unei dorsale care separă bazinele Vișeului și Izei. Prezintă o intensă fragmentare cu înșeuări în dreptul vechilor trasee hidrografice. Despăduririle intense provoacă degradări și alunecări de teren. Piemonturile Maramureșului sau treapta piemontană, sunt bine dezvoltate pe latura vestică și sudică a depresiunii, respectiv la poalele Munților Rodnei și a lanțului vulcanic șpre Vatra Maramureșului sau treapta joasă a depresiunii drenată de văile râurilor care o străbat: Valea Vișeului cu o serie de lărgiri și îngustări, cu terase în zonele de confluență cu afluenții

săi în care se detașează depresiunile-golfuri Ruscova și Borșa; Valea Izei, cu aceeași alternanță de îngustări și lărgiri cu terase dezvoltate (în număr de șase) ; caracter depresionar prezintă și Valea Marei care străbate Podișul Șugatagului din formațiuni sedimentare între care și depozite salifere; Valea Tisei desfășurată între localitățile Lunca la Tisa și Teceu Mic, cu largă extindere la confluența cu Iza și Săpânța, unde îngemănarea agestrelor de depunere au favorizat o veche arie de locuire. Face granița țării cu Ucraina pe 62 de km. Lunca și terasele ei sunt locurile cele mai joase, sub 300 de metri, din Depresiunea Maramureșului. Alături de acestea se mai poate aminti de rama înaltă a depresiunii la contactul cu munții înconjurători, unde pădurile capătă o extensiune mai mare, cu deosebire la est de Vișeu, urcând pe glacisul Vișeului până la 750–800 m.

Clima depresiunii Maramureșului este influențată de masele de aer umed V-NV, cât și de centura muntoasă ce o străjuiește având ușoare diferențe climatice între NV și SE său. Diferențele de altitudine dintre vatra depresiunii și rama muntoasă duc la frecvente inversiuni de temperatură. Temperatura medie anuală oscilează între +8,7°C la Sighetu Marmației, +8^{0}C la Ocna Șugatag și +6°C la Borșa. Media lunii ianuarie este cuprinsă între -3°C și -4°C, media temperaturii în iulie între +16°C și +19°C, mai ridicate în nord-vest. Caracterul geros al iernilor face ca stratul de zăpadă să se mențină între 70–80 de zile în vest și 100 de zile în est, influențat de cele două masive muntoase Maramureș și Rodna. Precipitațiile medii anuale variază între 800 și 1000 de mm anual. Vânturile dominante sunt cele pe direcția est-vest în Valea Tisei, iar în părțile centrale domină din sectorul nordic. Se remarcă descendența aerului de tip föhn dinspre Munții Rodnei și Gutâi către depresiune, în special în sectorul Mara-Cosău. Apele depresiunii sunt reprezentate prin bazinele hidrografice ale Izei, Vișeului și Tisei, care au debite bogate și constante alimentate pluvio-nival. Lacurile se află în ocnele masivelor de sare la Ocna Șugatag și Coștiui. Vișeul și Iza, prin debitele lor dispun de un real potențial energetic dar și în domeniul ihtiofaunei(dominând păstrăvăriile). Vegetația arborescentă cuprinde păduri de fag, păduri de gorun, paltin și păduri de stejar în zonele joase; suprafața pădurilor s-a redus sensibil, iar terenul este acum utilizat agricol. Vegetația ierboasă cu multe specii de graminee formează pajiștile și fânețele naturale.

Resursele naturale de subsol sunt bine reprezentate de sarea gemă din Podișul Șugatagului, încă neexploatată la Coștiui și Ocna Șugatag; roci de construcție: gresii, calcare (cuptoare de var la Valea Vișeului), marne (Botiza), caolin (Budești), izvoare minerale, cu stațiuni balneare de interes local (Dragomirești și Botiza) și ape minerale îmbuteliate la Săpânța. Alte resursele naturale sunt reprezentate de pădurile de foioase, pășuni și fânețe naturale, terenuri agricole, potențial energetic al apelor.

Populația în Depresiunea Maramureșului este atestată prin descoperiri arheologice încă din Neolitic, ceea ce arată statornicia omului până în prezent. Numeroasele vestigii, încă din epoca bronzului (la Sarasău, Sighetu Marmației, Oncești, Bârsana, Botiza, Bogdan Vodă), demonstrează continuitatea populației autohtone dacice care practica agricultura. Demne de remarcat sunt vechile organizații în obști, apoi în puternice formațiuni prestatale românești-voievodate și cnezate (Mara, Cosău, Cuhea – azi Bogdan Vodă). Potrivit documentelor, circa 75% din populația actuală exista pe aceste meleaguri încă din secolele XIV și XV. Infiltrări maghiare au avut loc în a doua jumătate a secolului XVIII la Sighetu Marmației și Câmpulung la Tisa, Coștiui și Ocna Șugatag, iar populația ucraineană apare în a doua jumătate a secolului XIV în bazinul Ruscova. De asemenea, un număr mic de populație germanică (saxoni) apare la Vișeu de Sus. Populația autohtonă românească formează elementul dominant, care confirmă locuirea acelorași vetre statornice. Densitatea populației este ridicată, depășind 150 de loc/km2 pe Văile Vișeului și Izei.

Așezările omenești din Depresiunea Maramureșului sunt reprezentate de orașe (Sighetu Marmației, Vișeu de Sus, Borșa) și 30 de comune cu numeroase sate, în total 64 de așezări rurale. Se disting mai multe tipuri funcționale de așezări: sate profilate pe creșterea animalelor și cultura plantelor (cereale și cartof), pe Valea Izei; sate bazate pe creșterea animalelor și cultura pomilor fructiferi, pe văile Tisei, Marei, Săpânței, Cosăului; sate agricole și cu funcții industriale, ca Bogdan Vodă și Câmpulung la Tisa; sate cu funcție balneară, precum Ocna Șugatag (devenit oraș în socialism) și Coștiui.

Așezările urbane se deosebesc prin structura funcțională cât și prin rolul pe care îl au în depresiune și în ansamblul economiei naționale. Agricultura are vechi tradiții, cu deosebire în creșterea animalelor

și în cultura unor plante. În structura utilizării terenurilor cea mai mare pondere o au pășunile și fânețele naturale, 43,6%din suprafața totală, urmate de fondul forestier, 29% din suprafața depresiunii. Terenurile arabile sunt în luncile râurilor, pe terasele acestora, în partea inferioară a piemonturilor Marei și Borșei. Ele dețin 21,8% din suprafața depresiunii. Cerealele cultivate cu precădere sunt grâul, ovăzul și porumbul; cultura cartofului s-a extins după al doilea război mondial dând producții mari; Plantele de nutreț sunt bine reprezentate prin cultura trifoiului; Culturile de pomi fructiferi sunt răspândite în aria glacisurilor piemontane de pe versantul nordic și estic al masivelor Igniș și Gutâi cu expunere în fața soarelui, ferite de inversiuni de temperatură. S-au realizat aici livezi compacte de specii de măr și prun. Creșterea animalelor are vechi tradiții pe specii de animale: ovine, bovine (rasa brună de Maramureș), cabaline.

Căile de comunicație care deservesc depresiunea sunt reprezentate prin liniile ferate: Salva-Vișeu de Jos (construită în 1949 care a impulsionat traficul de mărfuri și călători), Sighetu Marmației-Borșa, Satu Mare-Halmeu-Sighetu Marmației, ambele construite încă din a doua jumătate a secolului XIX și șosele modernizate prin pasurile de peste munți spre Negrești-Oaș, spre Baia Mare, Salva-Năsăud, spre Valea Bistriței. Funcția turistică prin locuri și monumente istorice la: Ieud, Bogdan Vodă, pe Valea Marei, Valea Botizei, elemente de etnografie și folclor (Sâmbra Oilor, Tânjana, Boii Sângeorzului pe Valea Marei), valorificarea apelor minerale de la Coștiui și Ocna Șugatag.

3. **Obcinele Bucovinei**, zona estică, formează cea de-a treia compartimentare a grupei de. Pentru "obcină" există definiții numeroase, dar cea mai efectivă, pentru acest spațiu românesc, este cea care desemnează o culme muntoasă prelungă, accesibilă circulației, bine împădurită. Sunt amplasate în partea de nord-est a Carpaților Orientali între Podișul Sucevei la est, valea transversală a Moldovei la sud, valea Bistriței Aurii la vest și valea Sucevei la nord. Ca trăsături specifice obcinelor bucovinene sunt: paralelismul culmilor prelungi, puțin înalte și masiv împădurite și separate de văi longitudinale largi, intens umanizate, numite „câmpulunguri"; cele două tipuri de relief, culmile și văile se repetă alternativ de la vest la est, dar sunt strâns legate sub raport genetic și al particularităților biopedoclimatice care dau un peisaj specific față de zonele înconjurătoare; reprezintă o unitate de munți scunzi și mijlocii care intră în componența treptei marginale estice a Carpaților Orientali. Altitudinea medie este de 1200m. Ea scade treptat de la vest la est, respectiv de la Obcina Mestecăniș, unde se află și vârful cel mai înalt—Vf. Lucina (de 1588m), spre Obcina Mare, unde ajung la 1100m. Cea mai joasă altitudine din Obcine se înregistrează pe Valea Moldovei, la ieșirea ei în dreptul localității Păltinoasa; o orientare generală a culmilor și văilor pe direcția NNV – SSE și paralelismul lor în concordanță cu structura geologică sunt specifice pentru Carpații Orientali și respectiv pentru Obcine; structural-litologic, se disting două unități: zona cristalinului mezozoic la vest, căreia îi corespunde Obcina Mestecănișului și zona flișului în est, pe care se grefează Obcinele flișului. Cu privire la concordanța dintre structură și relief trebuie reținute unele precizări în sensul că nu se poate vorbi de o adaptare perfectă de tipul reliefului jurasian (adică anticlinalelor le corespund culmile montane iar sinclinalelor culoarele de vale). Structura pânzelor-solzi se prezintă ca o succesiune de frunți succesiv orientate spre NE. Ca urmare, culmile asimetrice, cu versanții estici mai abrupți și versanții vestici slab înclinați, corespund frunților pânzelor de șariaj ca niște valuri succesive imprimând reliefului aspectul cuestelor de orogen sau hogbackuri. Denivelările Obcinelor sunt date de mișcările inegale pe verticală.

Acțiunea factorilor externi a contribuit la evidențierea structurilor și faciesurilor petrografice și la crearea unor forme sculpturale generalizate (platformele de eroziune), pe versanți procese gravitaționale iar pe fundul văilor terase. În Obcinele Bucovinene se generalizează o singură suprafață de nivelare, suprafața Mestecăniș, de vârstă Pliocen inferior, care scade în altitudine de la 1300–1400 de m în Obcina Mestecăniș unde are o desfășurare tipică, la 1100–1200 m în Obcina Mare. Sistemul de terase (nouă ca număr) de-a lungul văilor este rezultatul adâncirii viguroase a acestora datorită înălțării în faza Valahă de la sfârșitul Pliocenului și începutul Cuaternarului precum și oscilațiilor climatice. În condițiile climatului periglaciar din Pleistocen, procesele de pantă s-au accelerat atenuând frunțile pânzelor-solzi. În Holocen însă, procesele gravitaționale și de acumulare s-au redus mult prin fixarea și dezvoltarea unui înveliș forestier aproape compact.

Particularitățile climatice dau o notă distinctă Obcinelor Bucovinene datorită influenței maselor de

aer nordic de nuanță scandinavo-baltică. Aici, trecerea de la un anotimp la altul este mai puțin bruscă, observându-se o moderare a climatului așa cum arată temperaturile medii anuale de 4-6oC, iar vara înregistrează 16-18oC și iarna -4oC până la -6oC. Ceea ce individualizează și mai mult această particularitate climatică o constituie precipitațiile atmosferice a căror cantitate se menține în jur de 700–1200 mm/an spre deosebire de zona cristalină înaltă din sudul munților Rodnei, unde se înregistrează în jur de 1000 mm/an.

Aici se află bazinele hidrografice ale Moldovei și Sucevei, al căror regim hidrologic este caracterizat prin viituri ridicate în aprilie și mai, scurgeri mari primăvara care se continuă și vara, pentru ca să rămână sensibil egale toamna și iarna. Rețeaua hidrografică este destul de densă (0,7 – 0,9 km/km^2) cu o scurgere medie de circa 10 l/s/km2. Alimentarea este pluvio-nivală și moderat subterană. Întreaga rețea hidrografică este tributară Siretului prin intermediul Moldovei, Bistriței Aurii și Sucevei.

Vegetația este bogată și dominată de prezența pădurilor de molid, care coboară până la 500m, în timp ce fagul atât de caracteristic versanților vestici ai Carpaților apare mai restrâns în amestec cu molidul și bradul. Alături de relief și climă, și dependent de acestea, învelișul vegetal imprimă originalitate peisajului Obcinelor Bucovinei având semnificație majoră. Prin „obcină“, termen utilizat de localnici, se înțeleg nu numai simple culmi prelungi, paralele, ci și bine împădurite, iar termenul „bucovină“ înseamnă regiune cu păduri de fag; fitotoponimele înrudite, (Bâc, Bucova, Bucovăț, Bucovineni, Bucșoaia, Bucecea) justifică denumirea acestei unități geografice. Pădurile de fag sunt mai extinse în Obcina Mare, cele de molid și fag în partea centrală și dominant molidișurile în partea vestică. Pajiștile de munte însoțesc în aceeași măsură zona. Fauna este asemănătoare cu cea din zona cristalină înaltă bine împădurită.

Subsolul are multe resurse reprezentate de sulfuri polimetalice cu dominanța cuprului care este extras de la Fundu Moldovei și roci de construcție, în special cele calcaroase. Resursele naturale ale solului sunt reprezentate de păduri, pășuni și fânețe naturale care dau profilul economic silvo-pastoral al regiunii.

Componenta social-umană întregește peisajul obcinelor. Apariția și locuirea omului este la fel de timpurie și în această regiune, așa cum dovedesc obiectele de silex din neolitic (găsite la Pojorâta, Moldovița, Cârlibaba etc), apoi existența obștilor sătești menționate în documente, iar din secolul al XVIII-lea chiar în izvoare cartografice. Evoluția așezărilor s-a făcut de jos în sus, prin extinderea laterală a satelor de vale, prin apariția de noi sate pe văile secundare și pe versanți, prin defrișări și extinderea fânețelor, amenajare stânelor cărora li s-au asociat gospodării permanent locuite, denumite „odăi“. Tipul satelor pe văile râurilor este liniar, dar cu tendințe de răsfirare și risipire pe versanți. Vetrele satelor de pe văi au nuclee de tip adunat. Economia regiunii este dominată de industria lemnului, în special unități de cherestea (Vama, Câmpulung Moldovenesc, Falcău), exploatarea rocilor de construcție (calcar, gresie) și industria varului la Câmpulung, industrializarea laptelui. Economia agricolă este reprezentată prin creșterea animalelor de lapte și cultura unor plante adaptate la rigorile pedoclimatice (cartof, leguminoase de nutreț).

O istorie bogată, o natură peisagistică de o rară frumusețe favorizează Obcinele Bucovinei în dezvoltarea turismului. Etnografia și folclorul, arhitectura populară și cu deosebire prezența unor monumente de artă medievală de o valoare deosebită (mănăstirile) constituie obiective turistice de prim rang și atrag turiști interni și străini. La cele de mai sus se adaugă ctitoria lui Ștefan cel Mare de la Putna cu un valoros muzeu. În arhitectura populară a gospodăriilor se distinge arta prelucrării lemnului ca și în obiectele de folosință casnică și gospodărească. Formele turistice sunt: turismul automobilistic, itinerant, de week-end și mai puțin de drumeție. Turismul de sejur pentru odihnă și agrement, sporturi de iarnă, vânat și pescuit sportiv, se practică în jurul orașului Câmpulung Moldovenesc în cadru restrâns.

Îndelungata interacțiune a componentelor naturii cu elementul uman determină individualizarea Obcinelor Bucovinei în următoarele subunități:

a) Obcina Mestecăniș se suprapune părții de nord-est a zonei cristalino-mezozoice din Carpații Orientali, coborâtă însă prin procese tectonice pe verticală și afectată de denudație până la un nivel apropiat de al Obcinelor flișului. Limitele sunt date de valea Bistiței Aurii în vest, valea Cârlibaba în nord-vest, valea Moldovei în est și Pasul Mestecăniș-Valea Putnei în sud și hotarul țării în nord.

Alcătuirea din șisturi cristaline îi conferă masivitate pronunțată, iar îndelungata acțiune subaeriană a dat suprafața de denudație larg ondulată, denumită platforma Mestecăniș (de 1300– 1400 de m), deasupra căreia se înalță o serie de masive izolate. Se compune din trei culmi: Culmea Mestecăniș, situată în vest, are un profil transversal asimetric, versantul estic mai slab înclinat corespunde unui anticlinoriu din punct de vedere structural. Culmea Lucina-Muncel, corespunde laturii estice a Obcinei Mestecăniș și reprezintă sinclinalul marginal mezozoic cu predominarea calcarelor și dolomitelor care dau în relief o serie de piscuri, bâtci sau stânci golașe aliniate și separate de văi în chei și Culmea Arseneasa este amplasată în sudul Obcinei Mestecăniș, asemănătoare unui triunghi, iar baza acestuia, pe direcția vest-est, în lungul văii Putnei o formează această culme (împreună cu cele două anterioare mărginește depresiunea eroziv-tectonică Fundu-Moldovei).

b) Culoarul depresionar Moldova-Sadova, larg de 3–4 km și alungit pe 50 de km, de la Obârșiile Sucevei și Moldovei până la Câmpulung Moldovenesc, separă Obcina Mestecănișului de Obcinele flișului. Formarea lui este datorată eroziunii diferențiale a Moldovei superioare și a Sadovei pe rocile moi ale flișului intern. Resursa naturală a depresiunii o constituie pășunile și fânețele de mare productivitate bine întreținute prin îngrășăminte organice.

c) Obcina Feredeu delimitată în vest de culoarul Moldova-Sadova și Moldovița în est, apare ca o asociere de culmi paralele și înguste ce trădează structura în cute-solzi. Este cea mai îngustă (de 7–8 km) și cea mai unitară având o altitudine medie de 1100 m, iar în culmea principală se înșiră o serie de vârfuri: Veju Mare 1494 m, Feredeu 1477 m și Pașcanu 1480 m. Din punct de vedere litologic este alcătuită din șisturi negre cretacice în partea vestică și mediană, dispuse în cute-solzi ce aparțin pânzei de Audia. În partea estică, dominante sunt gresiile eocene care dau în relief o serie de măguri, pe când în partea centrală și vestică apare relieful de creste monoclinale (hogbackuri) impus de șisturile negre dispuse în pânze-solzi. Relieful este modelat de eroziune.

d) Depresiunea Moldovița. Întreg complexul muntos de la est de Obcina Feredeului se circumscrie flișului paleogen dispus și el în pânze corespunzătoare pânzei de Tarcău și pânzei de Vrancea. Depresiunea Moldovița are aspectul unui lung culoar colinar în lungul văii cu același nume și corespunde unei lăsări axiale în flișul paleogen al pânzei de Tarcău în care apele s-au adâncit mult în rocile friabile ale gresiilor. Valea Moldoviței, un adevărat „câmpulung“ polarizează majoritatea așezărilor omenești și a activităților economice.

e) Obcinele Brodinei sunt situate în nordul depresiunii Moldovița, facând legătura între terminațiile nordice ale Obcinei Feredeu și Obcina Mare și corespund unei înălțări axiale a pânzei de Tarcău. Culmile principale au altitudini între 1100–1200 m și au orientare transversală impusă de văi, iar cele secundare au o dispoziție longitudinală. Au un relief specific de măguri. Constituie cea mai extinsă și mai complexă unitate și cu cel mai tipic peisaj de obcine. Din punct de vedere structural corespunde părții frontale a pânzei de fliș paleogen de Tarcău, avansată mult către est peste bordura platformei Moldovenești, aspect care îi accentuează și mai mult caracterul monoclinal al culmilor. Altitudinea medie este de 900 m iar cea maximă de 1224 m în Vârfu Scorușetu. Prezența culoarelor depresionare, atât transversale cât și longitudinale facilitează circulația în această regiune de intensă și străveche populare de care se leagă întemeierea primelor formațiuni statale românești (Ocolul Câmpulungului). Satele, situate numai pe văi, sunt mari (Straja, Putna, Mănăstirea Humorului) sau mijlocii: Falcău, Poiana Micului, și mai rar sate mici. Resursele naturale: gresii, marno-calcare, păduri și pășuni care dau caracterul silvo-zootehnic al economiei. Aici se află alte mănăstiri bucovinene din timpul domniei lui Ștefan cel Mare, Putna și Humor.

4. **Culoarul Munților Bârgău-Dorna-Valea Moldovei** constituie aria de discontinuitate și limitare totodată a sudului acestor munți din nordul Carpaților Orientali. Culoarul este alcătuit din munți mai scunzi, văi și depresiuni separate de șei ușor accesibile: Tihuța (1200m), Mestecăniș (1096 m), reprezentând un mozaic de elemente specifice ariei vulcanice, ariei de cristalin și celei de fliș. În cadrul său, de la vest la est se diferențiază subunitățile:

a) Munții Bârgăului formează o arie de tranziție mai coborâtă între Munții Rodnei în nord și Călimani în sud. Sunt delimitați de valea Someșului Mare în nord și valea Bistrița Ardeleană în sud. Regiunea se prezintă ca o masă muntoasă mai coborâtă cu circa 500–600 de metri față de munții de la nord și de la sud.

Sub raport litologic, Munții Bârgău sunt alcătuiți din roci sedimentare cretacice și paleogene, aparținând flișului transilvănean, prinse în cute largi, cu direcția generală NV – SE și străpunse de mase vulcanice alcătuite din neck-uri, dyke-uri și aglomerate vulcanice. În cadrul ivirilor vulcanice de tipul riolitelor, dacitelor, andezitelor, mai rezistente la eroziune decât rocile sedimentare, s-a format un relief de măguri separate de arii mai coborâte ca niște culoare depresionare drenate de apele curgătoare. În general, măgurile eruptive au aspecte diferite, ca niște piramide cum sunt: Măgura Neagră, Miroslava, Tomnaticul, Heniu, Măgura Corni, Muncelu, toate cu înălțimi de peste 1400 de metri, maximum fiind în Vârfu Heniu Mare de 1611m. Între aceste măguri, văile care s-au adâncit au cursuri sinuoase, iar în zonele cu roci sedimentare mai friabile au săpat mici depresiuni delimitate de defilee înguste (pe Someșul Mare depresiunile Rodna, Anieș, Sângeorz, pe Ilva, afluent al Someșului Mare, depresiunile Ilva Mare, Măgura Ilvei, Poiana, toate cu dimensiuni reduse și bine împădurite; în partea sudică a Munților Bârgău, la limita cu Munții Călimani se află una dintre cele mai pitorești depresiuni din țară, Depresiunea Colibița, de origine epigenetică. Râul Colibița a îndepărtat prin eroziune placa de aglomerate vulcanice de la suprafață, s-a adâncit în formațiunile sedimentare din bază, mai friabile, sculptând o cuvetă cu un relief ușor vălurit drenat de Bistrița Bârgăului și afluentul său Colibița).

Râurile care ferestruiesc Munții Bârgăului pe direcția generală est-vest au oferit condiții prielnice pentru căile de comunicație între zonele vecine: pe valea Someșului Mare se face legătura cu ținutul Năsăudului; peste Pasul Rotunda (1271 m) cu valea Bistriței Moldovene și Depresiunea Dornelor; prin valea Ilvei și Pasul Ilvei (893 m), calea ferată asigură legătura dintre Transilvania și Moldova; peste Pasul Tihuța (1205 m), șoseaua națională leagă valea Bistriței Ardelene și a Tihei (afluent al Bistriței) cu Depresiunea Dornelor. Resurse naturale bogate și variate: izvoare cu ape carbogazoase și feruginoase legate genetic de litologia și tectonica regiunii la: Lunca Ilvei, Ilva Mare, Poiana Ilvei, Măgura Ilvei; pădurile de molid, de molid și fag sau fag și gorun, constituie alături de pajiștile naturale o resursă de bază care a atras satele bârgăoanilor cu gospodării răsfirate.

b) Depresiunea Dornelor este situată în plină zonă montană și este delimitată de culmile muntoase ale Munților Giumalău și Pietrosu Bistriței la est, Munții Suhard-Oușor spre nord, Munții Călimani la sud și Munții Bârgău spre vest. Această depresiune apare astfel suspendată, având circa 800 m altitudine, fiind una dintre cele mai înalte depresiuni din Carpați. Morfologia depresiunii este dată și de acțiunea apelor curgătoare care o străbat: valea Bistriței Moldovene de-a lungul căreia se dezvoltă pe circa 20 de km, în care râul și-a săpat numeroase terase, în special pe dreapta sa; văile afluente Bistriței: Dornișoara, Dorna, Coșna, Neagra Șarului etc., de-a lungul cărora s-au identificat de asemenea o serie de terase. În cadrul depresiunii se remarcă și o arie piemontană rezultată din acumulările periglaciare precum și luncile actuale ale râurilor.

Cuprinde două compartimente depresionare dominate de Munții Călimani și Munții Bistriței: Depresiunea Dornei, extinsă mult spre Bârgaie prin văile Coșnei și Dornișoarei și drenată de Bistrița în est și Depresiunea Neagra Șarului, pe valea pârâului cu același nume, apărută la contactul cristalinului cu Munții Călimani. Climatic, Depresiunea Dornelor are un climat montan răcoros cu lungi perioade de inversiuni termice în special iarna când media lunii ianuarie este sub -6oC, iar vara media lunii iulie nu depășește 14oC. Hidrografic, Depresiunea Dornelor este o zonă de convergență hidrografică, râurile aparținând bazinului Bistriței; Dorna își trage izvoarele din Munții Călimani și împreună cu afluenții ei drenează cel mai întins compartiment al depresiunii, parcurgând un traseu de 50 km. Neagra Șarului izvorăște tot din Călimani străbătând depresiunea pe 35 km. Izvoarele minerale care se leagă de prezența rocilor sedimentare, cristaline și vulcanice, sunt recunoscute prin importanța lor la: Vatra Dornei, Șaru Dornei, Poiana Negrii, Neagra Șarului, Dorna Candrenilor, Poiana Stampei.

Vegetația este dominată de etajul pădurilor de molid cu areale de pășuni bogate, iar pe terasele inferioare și lunci se află turbării acide cu relicte glaciare de Sphagnum numite și tinoave, în care se mai află specii de mușchi, alge, rogozuri etc. Cele mai multe tinoave se află la Poiana Stampei pe o suprafață de peste 480 de ha, grosimea turbei atingând 6 m; turbării se află și la Șaru Dornei și Coșna. Economia depresiunii se leagă de prezența lemnului de bună calitate, de prezența pajiștilor nutritive de care se leagă creșterea animalelor de lapte, toate favorizând dezvoltarea combinatelor de prelucrare a lemnului și laptelui de la Vatra Dornei. Prezența izvoarelor minerale, a nămolului de turbă determină importanța turistică. Îmbutelierea apelor minerale se face la Vatra Dornei, Șaru Dornei, Poiana Negrii.

La acestea se adaugă exploatarea minereurilor de mangan de la Iacobeni și Șaru Dornei.

c) Culoarul Pojorâta-Câmpulung Moldovenesc-Gura Humorului. Din Valea Bistriței, spre est se trece prin șaua Mestecăniș în Valea Moldovei, o vale transversală care traversează zona până la ieşirea din munți. De-a lungul văii, se asociază mici depresiuni tectono-erozive ce se intercalează între obcine, cele mai mari fiind Depresiunea Pojorâta (se plasează în sinclinalul marginal al Rarăului, fiind formată prin îndepărtarea rocilor mai friabile de o parte și alta a Moldovei. Astfel, prin dezvelirea epigenetică au ieșit la iveală roci mai dure de tipul dolomitelor triasice din apropierea localității Pojorâta în stâncile sub numele Adam și Eva de la poalele Rarăului care dau o notă de pitoresc. Confluența Moldovei cu pâraiele Pojorâta, Putna, Izvorul Giumalăului, au contribuit și mai mult la lărgirea văii și la formarea teraselor în depresiune) și Depresiunea Câmpulung Moldovenesc (este cea mai mare arie depresionară din lungul Moldovei. În zonă, valea Moldovei s-a adâncit în zona șisturilor argiloase negre dezvoltând un relief de terase mai ales pe dreapta sa; clima depresiunii este temperat continentală moderată cu ierni lungi cu multă zăpadă, veri răcoroase și umede. Un element îl constituie brizele de munte care primenesc aerul cantonat în depresiune. Pădurile din jur și frumusețea regiunii au polarizat locuitorii regiunii și au contribuit la apariția și dezvoltarea principalei așezări urbane, Câmpulung Moldovenesc, ce are ca activitate economică industrială cea de prelucrare a lemnului, a lactatelor, a materialelor de construcții (var, gresie). Orașul este un centru de turism de sejur și ca o stațiune balneoclimaterică.

Depresiunile Vama, Molid, Frasin și Humor se continuă spre est pe valea Moldovei, între care mai extinsă este Depresiunea Humor. Ele sunt separate de defilee. Depresiunea Vama este situată la confluența Moldoviței cu Moldova; Depresiunea Humorului se continuă și pe valea pârâului Humor dar și în sectorul transversal al văii Moldovei încheind spre est întinsul culoar Bârgău-Gura Humorului. Vetrele satelor mici sunt pe terasele râurilor, cu structură adunată liniară, dar și răsfirată. Gura Humorului este a doua mare așezare urbană din regiunea câmpulungurilor situată la est, aproape de contactul dintre munte și dealuri. Orașul se extinde pe Valea Moldovei și a pârâului Humor. A evoluat ca oraș-târg între Moldova și Transilvania, completat ulterior de funcția industrială: prelucrarea lemnului, a laptelui și de funcția turistică. Fondul turistic cultural este sporit de cele două monumente de artă medievală unice în lume: Voroneț din sec. XV, ctitorie a lui Ștefan cel Mare și Humor din sec. XVI, ctitorie a voievodului Petru Rareș.

5. **Carpații Moldo-Transilvani** sau grupa centrală a Carpaților Orientali, au ca limită nordică culoarul Bârgău-Dorna-Valea Moldovei și ca limită sudică cursul Oituzului, peste Piscul Oituz și marginile sudice ale Munților Nemira, Ciuc și Harghita; Această grupă prezintă o mare complexitate morfo-structurală, cuprinzând formațiuni cristalino-mezozoice în partea axială (șisturi și calcare cristaline, calcare, conglomerate și gresii), depozite de fliș pe flancul estic, iar pe cel de vest acumulări de roci vulcanice.

Orientarea generală a celor trei fâșii este NNV – SSE.

Poziția latitudinală a grupei centrale impune o serie de trăsături în componentele peisajului în comparație cu cea nordică: atenuarea cantității de precipitații de obicei sub 1000 mm/an; ușoară restrângere a duratei zăpezilor pe an în înălțimi; predominarea circulației vestice a maselor de aer, iar a celor estice mai restrânse, pe versanții estici. În depresiuni apar frecvente inversiuni de temperatură; restrângerea pădurilor de conifere și trecerea gradată la pădurile amestecate de brad și fag. Pășunile și fânețele au mare extindere.

Gradul de umanizare s-a accentuat în ultimii 800 de ani, pe lângă așezările din depresiuni fiind și cele care urcă la altitudini de peste 850 m. Așezările urbane, în număr de 10, au mai mult funcție balneoclimaterică. Așezările rurale au ca funcții economice agricultura (cultura cartofului, inului), creșterea animalelor, industria extractivă și de prelucrare a lemnului și produselor animaliere.

A. Cea mai importantă regiune montană a acestor Carpați Orientali o constituie zona mediană înaltă, ce corespunde, în cea mai mare parte, formațiunilor cristalino-mezozoice, dar și flișului în care se înscrie cel mai înalt masiv – Ceahlău. Masivele muntoase care compun zona centrală înaltă sunt: masivele Giumalău și Rarău, Munții Bistriței Mijlocii, Masivul Ceahlău, Munții Giurgeu și Munții Hășmaș (Hăghimaș).

a) Munții Giumalău-Rarău, situați între Valea Moldovei și Valea Putnei la nord și est, Valea Bistriței

la vest și Valea Ostrei la sud-est, apar ca o îngemănare a două culmi muntoase distincte din punct de vedere fizico-geografic. Relieful acestor munți este domol, masiv în zona cristalină și spectaculos în zona flișului, cu piscuri ascuțite, turnuri, piramide, pereți verticali, versanți acoperiți cu grohotișuri, lapiezuri, mici grote, toate dând forme pitorești. Se disting două suprafețe de nivelare: Cerbu la 1500-1650m și Mestecăniș la 1000-1100 m. Munții Giumalău au forme de relief domoale, greoaie, ca o claie masivă cu vârful Giumalău (1857m) datorită alcătuirii sale din șisturi cristaline stăpunse de un dyke porfiroid. Munții Rarău au aspect de sinclinal suspendat, reprezintă o inversiune de relief cu șisturi cristaline pe margine și în centru cu formațiuni sedimentare (gresii, conglomerate, dolomite) de vârstă triasică și jurasică, peste care se revarsă formațiuni de fliș cretacic din gresii și marno-argile.

b) Munții Bistriței Mijlocii sunt delimitați de Șaru Dornei (depresiune), valea Neagra Broștenilor în vest, valea Bistriței în nord și est, valea Negrișoarei în sud și apar ca un lanț continuu. Culmea principală a lor de 1700-1750 m, orientată nord-sud, este fragmentată transversal de o serie de râuri afluente Bistriței în mai multe masive: Pietrosu Bistriței 1794m, Scăricica, Barnarul, Grințieșul, iar partea sudică a Munților Bistriței Mijlocii este alcătuită din Masivul Budacu cu vârful cu același nume, de 1864 m, care prezintă pe latura estică și o fâșie de fliș cretacic. Relieful dă forme greoaie pe cristalin, doar partea sudică a masivului se înviorează prin apariția de kilppe calcaroase (Măgura Hangului, Piatra Comarnicului și Bâtca Arsurii). Văile Bistricioara, Borca, Neagra Broștenilor, Barnarul, Suha, Sabasa, Largu, Pârâul Neamțului nu numai că delimitează munții și masivele componente ale Munților Bistriței dar au înlesnit dezvoltarea comunicațiilor și a așezărilor; la acesta un rol important a avut și prezența unor șei pe care s-a putut face trecerea: Pasul Păltiniș (1355 m), dinspre Neagra Broștenilor către Depresiunea Dornelor, Pasul Tarnița dinspre Valea Bistriței spre Valea Moldovei de 1161m pe Valea Suhăi ș.a. Întreaga regiune a Munților Bistriței se înscrie în aria topoclimatelor de munte cu subtipurile: topoclimat de culme, de culoar de vale, de depresiune și de lacuri de baraj. Media temperaturii anuale este cuprinsă între 0-8oC, iar izohietele variază între 600 și 1400 mm/an. Sub aspect biopedogeografic, Munții Bistriței prezintă unele caracteristici: în principalele masive—Budacu, Pietrosu, Giumalău se remarcă un complex de tufărișuri și pajiști subalpine cu jnepeni, merișori și ienuperi, afini și specii ierboase. Pe versanți și văi apar pajiști bogate cu graminee: păiușul de munte, țepoșica, iarba vântului. Domină însă etajul pădurilor de molid în amestec cu cele de brad și fag.

c) Masivul Ceahlău este delimitat de Valea Bistriței la est, Valea Bistricioarei la nord, valea Bicazului la sud (Valea Pinticului și Caprei la vest) și pare izolat de culoarele depresionare de altitudine, dominând întreg orizontul carpatic din grupa centrală. Sub raport structural, Masivul Ceahlău aparține flișului intern cretacic și se încadrează în unitatea tectonică cunoscută sub numele de Pânza de Ceahlău. În alcătuirea petrografică se află gresii, marne, conglomerate, argile, calcare situate la baza benzilor cutate de gresii și conglomerate cutate și faliate de la nord la sud. Calcarele corespund unor formațiuni recifale dispuse o dată cu gresiile și conglomeratele în care sunt incluse. Ele au favorizat un relief ruiniform caracterizat prin prezența piramidelor, turnurilor și polițelor structurale. Ceahlăul corespunde unui sinclinal suspendat reprezentând o inversiune de relief. În partea cea mai înaltă are aspect de cupolă uriașă în vârful cel mai înalt, Ocolașu Mare 1907m, urmat de vârful Toaca 1900m, vârful Lespezi 1802m, Ocolașu Mic ș.a.

Culmile superioare prezintă suprafețe înalte de 1600-1800m de origine mixtă, structurală și erozivă. În morfologia de detaliu sunt: polițe structurale (Polița cu Crini), stâncile izolate (Căciula Dorobanțului, Turnul Sihastrului, Scaunele, Ciobanul), grohotișurile de pe versanți, cascadele râurilor ce coboară pe repezișurile povârnișurilor dispuse în trepte structurale cum este cascada Duruitoarea, toate trădând un stadiu avansat de denudare prin gelifracție.

Clima Ceahlăului este delimitată pe etaje: calm moderat 400-880m, răcoros moderat 880-1300m, răcoros 1300-1670m și foarte răcoros peste 1670m. Pe masivul Ceahlău se poate constitui într-un parc național de peste 5800 ha din care 600 ha în zona golului alpin. „Pionul“ cum a mai fost numit de Dimitrie Cantemir pentru Carpații Orientali unde în afară de ineditul geomorfologic, apare bogata rețea de floră și faună cu numeroase endemisme (specii de Hieracium, Leontopodium alpinum (floarea de colț), papucul doamei (Cypripedium calceolus), cu insule de larice (Larix dacidua). Fauna este reprezentată de circa 350 de specii de păsări, 40 specii de reptile, numeroase specii de mamifere, între

care recent, a fost colonizată și capra neagră. Amenajarea lacului de la Bicaz – Izvorul Muntelui, modernizarea șoselelor și cabanelor, au dus la o valorificare mai mare din punct de vedere turistic, a acestui masiv, unic în felul său.

d) Valea Bistriței își continuă cursul longitudinal paralel cu culmile muntoase înalte marginale, până la Bicaz, după ce a ieșit din Depresiunea Dornelor și a străbătut Munții Bistriței. În acest curs mijlociu, are aspect de culoar cu alternanțe de îngustări și lărgiri de vale, datorită eroziunii selective; dintre sectoarele largi se remarcă cel dintre Chiril și Crucea, cel dintre Holda și Gura Largului și apoi Depresiunea Hangu, modificată mult prin amenajările lacului de la Izvorul Muntelui. Seria de lărgiri ale văii continuă prin cea existentă la confluența cu Valea Bicazului și cea de la Straja-Piatra Neamț. În sectoarele de defileu, valea este îngustă, ajungând până la câteva zeci de metri, ca de exemplu la Zugreni, cu versanți înclinați până la 20o, iar în unele cazuri ca în zona de traversare a dyke-ului dintre Giumalău și Pietrosu Bistriței; în sectoarele de depresiune, lățimea văii depășește 1000 m la nivelul teraselor inferioare, ca în Depresiunea Hangu. Valea Bistriței a captat atenția cercetătorilor cu privire la vechimea actualului traseu, cât și la formarea defileului de la Zugreni, dintre Giumalău și Pietrosu Bistriței.

Un element aparte în Valea Bistriței este prezența unui relief generat de lacul Izvorul Muntelui, concretizat în tendința de evoluție a versanților din apropierea lacului unde se remarcă o faleză cu înălțimi între 0,5 și 1 m, ajungând până la 8–10 m.

e) Munții Giurgeu ocupă o poziție centrală în cadrul Carpaților Moldo-Transilvani, fiind cuprinși între Valea Bistricioarei (și afluentul ei Pârâul Vinului) și Valea Bicazului. Numele Giurgeu dat acestor munți amplasați la est de valea Mureșului superior, provine de la numele depresiunii cu care se învecinează. Ei concordă în mare parte cu aria de desfășurare a activităților economice din Țara Giurgeului, străbătută de drumuri ce leagă Transilvania de Moldova. Munții Giurgeu apar în relief ca o treaptă mai joasă, deși alcătuirea cristalină le-ar favoriza o masivitate mai mare. Aceasta s-ar datora tectonicii, zonei de cădere în trepte de-a lungul unor rupturi longitudinale de profunzime a cristalinului acestor munți sau coborârea lor în bloc ca urmare a unor mișcări de basculare.

Formațiunile cristalino-mezozoice se prelungesc și spre vest pe sub formațiunile vulcanice neogene. Extinderea formațiunilor cristaline apare și pe bordura Depresiunii Gheorgheni, până aproape de izvoarele Oltului. Către bazinul Mureșului, Munții Giurgeu se termină printr-o prispă înaltă de aproximativ 1000 m, parazitată către nord de aglomeratele vulcanice ale Munților Călimani. Singura modificare în peisaj o constituie cupola înaltă de la Ditrău (Vârfu Prișca 1542m), corespunzătoare sâmburelui sienitic împlântat în masa cristalină.

f) Munții Hăghimaș (Hășmaș) sau Munții Curmăturii sunt delimitați de o serie de văi mici în est, de valea superioară a Oltului și abruptul culmii vestice în vest, valea Bicazului în nord și izvoarele Trotușului în sud. Au aspectul unei asocieri de culmi plate și culoare depresionare. Se prezintă ca un sinclinal marginal în care formațiunile sedimentare acumulate sunt puternic șariate de la vest la est. Astfel, fundamentul este alcătuit din formațiuni cristaline triasice peste care se suprapun sedimente aparținând pânzei bucovinice alcătuită din gresii, conglomerate, dolomite, klippe calcaroase peste care a „alunecat“ alt val de cutări sedimentare dând pânza de Hăghimaș (pânza transilvană). Masivul este puternic fragmentat de falii longitudinale și transversale. Pe latura vestică apar platouri structurale înalte separate de curmături sau tarnițe care trădează numeroasele falii longitudinale și transversale. Către est aceste platouri se termină prin abrupturi prelungi ce corespund frunții bucovinice. Tot în partea de est apar și o serie de bazinete depresionare. Calcarele dau în relief vârfuri izolate, cum ar fi Piatra Singuratică (1587 m). Datorită frecvenței rocilor calcaroase s-a dezvoltat un relief calcaros cu numeroase concrețiuni calcaroase (lapiezuri, chei, doline, uvale, polii) cât și structuri subterane. Sunt și aici remarcate platouri de eroziune, în număr de trei.

B. Zona estică a flișului formează cea de-a doua subunitate a Carpaților Moldo-Transilvani.

a) Munții Stânișoarei mai sunt cunoscuți și sub denumirea de Culmea sau Obcina Stânișoarei, datorită aspectului său de ansamblu și prin desfășurarea neîntreruptă pe aproape 60 de km. Limitele sunt date de Valea Moldovei la nord, Valea Bistriței la sud, culoarul de contact tectonic și structural Slătioara–Gemenea la nord-vest față de Rarău, și o denivelare de 200–300 m spre est, față de Podișul Sucevei și Subcarpații Moldovei. Litologia și structura sunt foarte complexe, aparținând flișului intern

pe partea de nord-vest și celui paleogen (sau extern) aproape generalizat cu structuri în pânze de șariaj sub formă de cute-solzi, deversate spre exterior, în care eroziunea a scos în evidență și forme de hogback-uri în partea de nord-nord-est. Culmea Stânișoarei corespunde unui sinclinal suspendat cu versanții vestici mai abrupți, formați din roci mai dure, iar cei estici cu pantă mai domoală, dându-i aspect de asimetrie evidentă. Altitudinea medie este de 800 m, iar cea maximă de 1530 m în Vf. Bivolu.

În privința formelor de relief, sunt semnalate două trepte mai reprezentative de relief, dispuse longitudinal sub forma a două culmi paralele separate între ele printr-un uluc depresionar compartimentat în bazinete mai largi: Ostra-Stulpicani pe Valea Suha, bazinetul Găinești pe Suha Mică, bazinetul Iesle pe Suha Mare, bazinetul Pipirig pe valea Ozanei, bazinetul Mitocu-Bălan pe valea Cracăului, bazinetul Cuejdiului (afluent al Bistriței) și bazinetul Pângărați în sud. Culmea principală corespunzătoare și cumpenei de ape dintre Valea Moldovei și Valea Bistriței, este mai înaltă și situată în partea de vest cu o succesiune de piscuri care scad ușor spre sud. Nu este fragmentată de văi dar prezintă trei înșeuări de obârșie a râurilor străbătute de șosele prin pasurile: Stânișoara pe văile Suha Mare-Sabasa, Pasul Petru Vodă pe văile Ozana-Largu și Pasul Mitoc pe văile Cracău-Hangu. A doua culme, cea estică, este mai joasă (800-1000m) și mai fragmentată de văile râurilor, afluenți ai Moldovei și Bistriței spre sud-sud-est. Relieful minor este generat de modelarea periglaciară cu solifluxiuni, iar mai recent prin alunecări de teren în Depresiunea Pipirig, Depresiunea Ostra, pe cursul superior al Cracăului și Cuejdiului și pe versantul stâng al Lacului Izvorul Muntelui.

Clima acestor munți se apropie la nord de cea a Obcinelor Bucovinei, cu influențe baltice, iar spre sud, de aceea a Munților Tarcăului, cu influențe continentale. Temperaturile medii anuale variază între 2ºC și 7ºC și precipitații anuale sub 1100 mm îi încadrează în climatul de munți mijlocii. Vegetația aparține etajului pădurilor de fag și pădurilor de fag în amestec cu conifere, iar molidul domină începând de la 1200 m în alternanță cu pajiști montane.

Economia munților este pastoral-forestieră și industria extractivă: neferoase și baritină la Ostra și Leșu Ursului.

b) Munții Trotușului sunt limitați la nord de Bistrița și Bicaz, iar la sud de Depresiunile Brașov și Ciuc, având o continuare pe cursul superior al Trotușului și Valea Dămucului (afluent al Bicazului); limita estică o formează Subcarpații Moldovei. Sunt denumiți astfel deoarece gravitează spre Valea Trotușului, care se prezintă ca o axă, o diagonală în formatul lor de „patrulater"; la nord de Trotuș se află Munții Tarcăului, Goșmanului și Berzunț, iar la sud Munții Ciucului și Nemirei, precum și Depresiunea Plăieși. Litologic și structural, Munții Trotușului aparțin în întregime flișului, desfășurat în cea mai mare lățime în această parte a Carpaților Orientali. Sunt prezente toate unitățile structurale specifice flișului, cea mai mare extindere având-o pânzele de Ceahlău (fliș cretacic) și de Tarcău (fliș paleogen), aceasta din urmă cu revărsări de peste 30 km. Tectonica foarte frământată și complexă este pusă în evidență de numeroase falii și fracturi de fundament, care au influențat în mare parte și direcția principalelor văi. În raport cu structura și litologia formațiunilor de fliș, fragmentarea accentuată a reliefului a determinat paralelismul culmilor și al culoarelor de vale care dau trăsătura de bază a reliefului.

Climatul este montan și pus în evidență de temperaturile medii anuale de 2-4ºC și precipitații de 1200mm/an. Văile sunt adânci, cu alternanțe de sectoare de îngustare și sectoare de lărgire. Terasele fluviatile, cu excepția văii Trotușului, în special în Depresiunea Dărmănești, au o dezvoltare locală. În condițiile climatului rece din pleistocen, procesele periglaciare (gelifracția și solifluxiunea) au modelat relieful formând trene de grohotiș, pâlnii de versant (în special în Munții Tarcăului).

Rețeaua hidrografică aparține în mare parte Trotușului, cu excepția câtorva mici afluenți ai Bistriței, care au izvoarele în Munții Tarcău și Goșmanu. Debitele râurilor sunt bogate, deoarece flișul acumulează surse de apă în pânzele freatice. În scopul atenuării viiturilor, pe Valea Uzului s-a amenajat un lac de baraj cu un volum de circa 100 milioane m^3 – Lacul Poiana Uzului. Vegetația domină pădurile de amestec: fag, brad și molid în special pe versanții estici, iar pe cei vestici predomină păduri de molid. În văile râurilor apar pajiști secundare. Resursele subsolului sunt reprezentate de cărbuni, țiței, gaze naturale, ape minerale, materiale de construcție, sare gemă. Resursele solului sunt date de păduri, pășuni, terenuri arabile, livezi de pomi în special în sudul Depresiunii Dărmănești.

Munții Trotușului reprezintă o regiune de veche populare din Carpații Românești, atestată de

prezența unor culturi materiale descoperite pe văile râurilor și mai ales la contactul munților cu Subcarpații și cu depresiunile intramontane din vest. Această arie montană s-a înscris dintotdeauna printre cele mai populate arii din Carpații Orientali, dovadă aproximativ cele 100 de așezări permanente. Predomină așezările rurale de tip răsfirat, iar în zonele de confluență și pe terasele mai bine dezvoltate, au evoluat spre așezări de tip adunat (Doftana, Ghimeș-Făget, Asău, Agăș). Pe văile secundare apar așezări forestiere temporare și permanente, iar pe culmi, atât în zona flișului intern cât și a flișului extern dominante sunt odăile și stânele. Așezările urbane sunt reprezentate de două orașe mici: Comănești și Slănic-Moldova (stațiune balneoclimaterică cu bogate izvoare minerale). Economia Munților Trotușului se bazează pe resursele naturale și umane din zonă. Industria are ca ramuri industria lemnului, cu multe puncte de exploatare situate pe toți afluenții principali și secundari ai Trotușului, cu fabrici de cherestea (Lunca de Jos, Ghimeș, Agăș, Doftana, Comănești, Oituz), prelucrare a lemnului la Comănești. Industria petrolului și a gazului de sondă apare în Depresiunea Dărmănești în sudul Munților Tarcău. Industria extractivă a cărbunelui este localizată în Bazinul Comănești. Industria energiei electrice dispune de două termocentrale la Comănești și Dărmănești bazate pe cărbune și gaze naturale, fiind conectate la sistemul energetic național. Industria extractivă a materialelor de construcții – prin balastiere amplasate pe principalele văi. Agricultura este specifică zonelor muntoase, cu predominarea creșterii animalelor, vaci de lapte și oi. Cultura plantelor este restrânsă pe Valea Trotușului prin livezi de pomi fructiferi și ogoare restrânse. Transporturile beneficiază de calea ferată electrificată de pe Valea Trotușului ca și șoseaua modernizată fac legătura dintre regiunile pericarpatice și intracarpatice.

Principalele unități teritoriale ale Munților Trotușului sunt:

- Munții Tarcău, delimitați de Văile Bistriței și Bicazului în nord, de Valea Dămucului în vest și în continuare de valea Trotușului, care formează în continuare și limita de sud, iar la est limita este formată de Văile Tarcăului și Camenca. Alcătuiți din fliș cretacic și paleogen cu predominarea gresiei de Kliwa și Tarcău, culmile lor prelungi, cu orientare nord-sud, au aspectul Obcinelor Bucovinei datorită desfășurării largi pe care o au aici cutele pânzei de Tarcău. Relieful fragmentat de ape apare ca o succesiune de culmi din care se distinge culmea Grinduș cu vârful Grinduș de 1664m, cel mai înalt, datorită masivității gresiei de Tarcău.
- Munții Goșmanului ca o culme situată la vest de Valea Tarcăului, lungă de peste 30 de km și se dezvoltă sub forma unui anticlinal format aproape exclusiv din fliș paleogen. Are aspectul de culme unitară de la nord la sud, marcată de o serie de vârfuri până în vârful Goșmanu (1305m), de unde se bifurcă în două culmi ramificate: o ramură între văile Camenca și Asău, iar alta la est de valea Asăului cu vârful Geamăna de 1442 m, mai extinsă dar fragmentată de afluenții Bistriței și Tazlăului scăzând în altitudine către nord-est la 864 m.
- Munții Berzunț constituie o mică individualitate muntoasă care continuă spre sud culmea Goșmanului de care se separă prin înșeuarea de la Moinești, extinzându-se pe circa 30 km până la Valea Trotușului. Munții Berzunț sunt formați dintr-o culme orientată de la nor-vest spre sud-est cu altitudini medii de 800-850m, crescând ușor spre sud în vârful Măgura de 984m. Ei închid spre est Depresiunea Comănești-Dărmănești. Versantul vestic al acestor munți este supus proceselor de eroziune, în urma cărora s-au format râpe de torențialitate cu o mare desime, iar în părțile sudice și estice se află și alunecări de teren.
- Munții Ciucului sunt situați între văile Trotușului la nord-est, Valea Uzului la sud și Depresiunea Ciuc la vest. Litologic și structural aparțin flișului de Ceahlău și Tarcău din cute puternic fragmentate până la falieri trădând poziția lor în apropierea zonei de lăsare axială și a nivelului coborât din Depresiunea Brașovului. Culmea principală are forma unui arc de cerc orientat nord-vest—sud-est, cu deschiderea către Valea Trotușului pe o distanță de circa 50km. Înălțimile cele mai mari sunt de 1517m în vârful Cărunta, 1516 m în Vârful Ascuțit. Sunt puternic fragmentați atât din cauza structurii complexe cât și prin acțiunea văilor-afluenți ai Trotușului. Munții Ciucului prezintă caracter de tranziție spre regiunea de la Curbură.
- Munții Nemirei se întind între Valea Uzului la nord și Valea Oituzului la sud, Depresiunea Plăieși la vest și depresiunea cu caracter subcarpatic Tazlău-Cașin la est. Ei aparțin extremității sudice a grupei centrale a Carpaților Orientali, ocupând o poziție de tranziție între Munții Trotușului și Munții

Vrancei, atât prin aspectul morfologic cât și prin structură, prezentând orientarea cutelor nord-sud. S-au format în cea mai mare parte pe gresii de Tarcău având înălțimi de peste 1500m, cele mai mari fiind în vârful Nemira (1649m). Din Munții Nemira izvorăsc afluenții Trotușului spre est și cei ai Cașinului spre vest, între care se desprind lateral o serie de spinări montane cu altitudini joase până la 1000m. Valea Oituzului, un adevărat culoar de discontinuitate geografică, constituie o limită reală între cele două grupe ale Carpaților Orientali, Centrală în nord și a Curburii în sud.

c) Culoarul Trotușului reprezintă un areal de discontinuitate morfologică în desfășurarea nord-sud a Carpaților Orientali. Trotușul izvorăște din Munții Ciucului și, după 25 km de curs longitudinal, ia aspectul de culoar, mai evident de la localitatea Ghimeș-Făget, de unde curge într-o direcție vest-est sub formă de diagonală față de unitățile structurale principale. În raport de alternanțele faciesului litologic și a compartimentelor structural-tectonice, procesul de eroziune are caracter selectiv, imprimând văii o succesiune de lărgiri în alternanță cu îngustări. În Depresiunea Dărmănești-Comănești, de origine tectonică și de eroziune, lățimea depresiunii ajunge la 2,5 km la nivelul teraselor inferioare și la 12 km la nivelul umerilor de vale. O largă extensiune o au terasele care se etajează până la 210 m, suprafața cea mai mere revenind terasei de 40 m. Caracterul de culoar morfologic pe care îl are Valea Trotușului a făcut ca în regimul unor elemente climatice să intervină unele modificări pronunțate condiționate de fragmentarea reliefului și de expoziția versanților. Temperatura medie anuală este de 4 – 7ºC, luna cea mai rece fiind ianuarie, cu temperaturi de – 6oC în zona de izvoare și – 3oC în aval, spre confluență. Sunt frecvente inversiunile de temperatură, cu precădere în Depresiunea Dărmănești. Culoarul Trotușului, depresiunile și aria de contact cu Subcarpații dispun de importante bogății ale subsolului (cărbuni, petrol, gaze naturale, ape minerale, materiale de construcții), iar din fondul funciar agricol, aproape 90% sunt pășuni și fânețe, iar restul terenuri cultivate. Potențialul uman are o concentrare mare, zonele joase adăpostind 64% din așezările permanente, iar densitatea demografică este de 100 -300 loc./km^2. Potențialul turistic este valorificat sub posibilități, deși depresiunea este deservită de căi de comunicație atât pe calea ferată cât și pe șosele, pe Valea Trotușului și văile laterale. Pe Valea Slănicului, la poalele Munților Nemira, stațiunea balneoclimaterică Slănic-Moldova, una din perlele Moldovei și ale Carpaților Românești, își datorește existența izvoarelor sale minerale (analizate încă din 1832), cu conținuturi minerale complexe: carbogazoase, alcaline, sulfuroase, iodurate, bromurale, magneziene, cu o gamă largă de utilizări terapeutice.

Depresiunea Plăieși, numită astfel după cele două localități (Plăieșii de Sus și Plăieșii de Jos), sau Cașin după pârâul Cașin, își are denumirea de la o străveche ocupație a locuitorilor care supravegheau plaiurile montane, adică drumurile de înălțime. Apelativul „plai-plăieși" este considerat de unii lingviști ca făcând parte din fondul autohton traco-geto-dac al limbii române. Depresiunea se suprapune bazinului superior al pârâului Cașin, afluent pe dreapta al râului Negru, la contactul tectonic dintre formațiunile cretacice și paleogene. Are formă ovală-alungită nord-sud și o altitudine medie de 730m. Originea ei este tectono-erozivă de vârstă pliocenă. Aspectul depresiunii este deluros și etajat în trepte, impus de litologie, gresii mai dure în est de vârstă eocenă și șisturi argilo-marnoase în vest. Populația este concentrată în cinci sate, alcătuind o comună cu profil economic bazat pe creșterea animalelor și culturi agricole, cu profil forestier sau balneoclimateric la Iacobeni, în centrul depresiunii, cu ape feruginoase și carbogazoase folosite pe plan local.

Munții vulcanici se întind în partea de vest a Carpaților Moldo-Transilvani (lanțul neoeruptiv al Carpaților Orientali) format din munții Căliman, Gurghiu și Harghita.

Lanțul munților vulcanici se desfășoară pe o lungime de 150 km cu lățimi variind între 25–50 km. Cele mai mari altitudini se află în Munții Călimani (Vârfu Pietrosu, 2100 m), urmat de Vârfu Harghita-Mădăraș de 1800 m și Vârfu Saca din Munții Gurghiu de 1776 m. Altitudinea mare, forma conurilor și chiar forma craterelor (unele neștirbite de eroziune precum cel din masivul Ciomatu care adăpostește Lacul Sfânta Ana), explică apariția fenomenelor de magmatism mai târziu față de cele din lanțul Oaș-Gutâi. Primele erupții vulcanice au fost plasate de geologi în perioada Neogen, favorizate de existența unor sisteme de fracturi în aria de slabă rezistență în aria de la contactul dintre orogenul carpatic și blocul din fundamentul Depresiunii Transilvaniei (scufundat o dată cu înălțarea axei cristalino-mezozoice a Carpaților). Ultimele erupții de la sfârșitul Pliocenului și Cuaternarului inferior sau

Pleistocenului s-au caracterizat prin erupții efuzive cu puține episoade explozive. Formele create mai recent conservă craterele ca cel din Masivul Ciomatu.

După încetarea erupțiilor, probabil în Cuaternarul mediu, a continuat activitatea postvulcanică prin manifestări de gheizere, fumarole, procese hidrotermale etc. În prezent se observă numai emanații de solfatare și emanații mofetice. Alternanțele dintre lave care au adus la suprafață mai mult andezite și andezite bazaltoide ca și aglomerate vulcanice sau piroclastite, ca și corpurile subvulcanice în masa efuzivă se transmit în morfologia de detaliu a acestui lanț muntos.

În relieful Munților Călimani-Gurghiu-Harghita, se pun în evidență două mari trepte de relief: conurile vulcanice și platourile de la poalele acestora. Conurile vulcanice au dimensiuni variate și au luat naștere în urma mai multor faze de efuziuni și explozii, după cum s-a arătat la geneză, formându-se stratovulcani bogați în lave, cu sau fără cratere. Au aspectul unor cupole mari, în partea superioară a lor aflându-se o serie de cratere mai mari sau mai mici care reflectă intensitatea erupțiilor. Pot fi reconstituite 15 cratere și 3 caldere. Cele 3 caldere au diametre între 7 și 13 km: Căliman, Fâncel-Lăpușna și Luci, au apărut în urma unor explozii și prăbușiri. În conurile Ciumani din Gurghiu și Ciomatu din Harghita s-au format cratere gemene. Cu excepția craterului Sf. Ana din Ciomatu, toate celelalte cratere și caldere sunt afectate de eroziune, drenate de ape, având diferite stadii de distrugere.

Agenții externi au modificat relieful inițial, în special apele care s-au dezvoltat pe barrancos-uri, formând o rețea hidrografică ce fragmentează și platourile vulcanice. Au fost dezgolite numeroase corpuri intrusive (neck-uri, dyke-uri, apofize) mai ales în aria craterelor.

Platourile vulcanice, mult mai extinse în partea vestică a masivelor, conferă lanțului eruptiv un caracter asimetric. Înălțimea acestora scade de la nord la sud, de la 1600 m la 750 m. Sunt alcătuite din lave, piroclastite și intruziuni sedimentare având aspect de suprafețe ușor ondulate în care s-au adâncit văile apelor. Spre Podișul Transilvaniei se dezvoltă abrupturi sub care s-au format piemonturi și glacisuri.

Resursele de subsol se caracterizează prin slabe mineralizări specifice ciclului al treilea de erupție. S-au semnalat totuși unele zăcăminte de fier (siderit și limonit) la Lueta, Vlăhița, sulf nativ în caldera Călimanului, caolin la Harghita-Băi, mecur lângă Mădăraș și Sântimbru; la acestea se adaugă rocile de construcție. O adevărată bogăție a regiunilor vulcanice o reprezintă abundența de izvoare minerale și hipotermale; cele mai numeroase sunt izvoarele feruginoase, cu dioxid de carbon (Drăgoiasa, Ciumani, Corund, Vlăhița, Lueta, Sântimbru, Băile Tușnad etc).

Sub aspect climatic se înscriu în climatul de munte dar, prin altitudinea lor, determină mișcarea ascendentă a maselor de aer oceanic în calea cărora se interpun, determinând o nebulozitate accentuată cu valori de 6–7 zecimi. Temperaturile medii anuale scad de la 6–7 0C pe platourile vulcanice la 2–0^0 C în regiunile înalte ale conurilor. Precipitațiile sunt mai abundente pe versanții vestici, expuși circulației de vest și nord-vest, unde se înregistrează valori medii anuale de 700– 1200 mm și chiar până la 1400 mm în Căliman.

Rețeaua hidrografică este bogată și are trei forme: radiar-convergentă în interiorul craterelor, radiar-divergentă pe flancurile conurilor și foarte ramificată (dendritică), între conuri evoluând în defilee sau văi parțial transversale (Valea Gurghiului, cele două Târnave, Homoroadele). Păduri de fag pe versanții vestici și sudici, păduri de fag și conifere începând de la 1200 m în sus și pajiști subalpine de la 1900 m în special în Călimani.

Pajiștile secundare au mare răspândire pe platourile vulcanice. Numeroase turbării sunt cantonate în craterele drenate: de exemplu Tinovul Luci din Munții Harghita, care este cel mai mare din Transilvania.

Prezintă un grad redus de umanizare legat în special de platourile vulcanice și unele depresiuni. Economia este de tip forestier-pastoral. Terenurile arabile sunt reduse în bazinete depresionare și unele locuri în platourile vulcanice. Cele două căi ferate care trec prin Defileul Oltului și Mureșului, șoselele modernizate, inclusiv cele care leagă orașele Gheorghieni și Praid prin Pasul Bucin și Odorheiu Secuiesc de Miercurea Ciuc prin Pasul Vlăhița, sau drumul modernizat ce leagă Munții Căliman prin exploatarea Călimani de localitățile Șaru Dornei și Vatra Dornei, favorizează și accesibilizează valorificarea resurselor montane de aici. Turismul balneoclimateric s-a dezvoltat în Munții Harghita la Harghita-Băi, Băile Homorod, Băile Tușnad. Turismul montan este slab dezvoltat din cauza

potențialului scăzut și a dotărilor reduse.

Zona vulcanică vestică are subunitățile:

a) Munții Călimani reprezintă cel mai înalt și impunător masiv vulcanic din țară, masivitatea fiindu-i accentuată și de prezența depresiunilor marginale care îl delimitează astfel: în nord-vest Depresiunea Colibița, Culoarul Bârgăului; în N-NE, Depresiunea Dornelor, Neagra Șarului; spre est, ulucul depresionar Drăgoiasa-Glod-Bilbor-Borsec și cursul Văii Toplița; în vest este trena piemontului Călimaniului deasupra căreia se ridică platoul vulcanic, marcând denivelarea de 800-1000m. Între aceste limite, conul Călimanului se întinde de la vest la est pe o distanță de aproximativ 50 km, iar uriașa cupolă culminează în vârful Pietrosul Călimaniului de 2100 m, amplasat pe marginea craterului. În partea centrală a calderei care se deschide vast într-un diametru de 10 km și o adîncime de 500–800 m se observă aspectul unui vast amfiteatru natural, deschis spre nord-est de Neagra Șarului și afluentul său Haita care au pătruns în interiorul calderei prin eroziune. Tot în interiorul ei eroziunea a dezgolit neck-uri între care se detașează neck-ul Negoiul Românesc și alte vârfuri secundare. Pe marginea de nord-est a calderei se conturează un alt crater mai mic și conuri secundare.

Platourile vulcanice se desfășoară mai ales în partea de vest a masivului, fiind fragmentate de rețeaua de văi care coboară radiar dând aspectul culmi. În comparație cu Munții Gurghiu și Munții Harghita, Masivul Călimani posedă o mare răspândire a aglomeratelor vulcanice sau piroclastitelor puternic cimentate care se evidențiază în morfologia masivului. Eroziunea a marcat o serie de forme morfologice: ace, turnuri, colți etc. Pe culmea înaltă a Călimanului, formele reziduuale dezvoltate pe piroclastite au aspect de impresionante coloane asociate cu forme bizare, ca de exemplu 12 Apostoli, declarată ca arie cu statut de rezervație geologică și faunistică.

O notă aparte o prezintă așa numitul pseudocarst, fenomen rar întâlnit în rocile vulcanice. S-au descoperit o serie de peșteri în perimetrul vârfului Negoiul Românesc, rezultate din curgerile de lavă fluidă sub acumulări de lave mai vâscoase cu depuneri de culoare maroniu-roșcată numite Peștera Luanei și Peștera de Ciocolată, distruse prin decapitarea muntelui pentru exploatarea sulfului.

b) Defileul Mureșului Toplița-Deda constituie un veritabil culoar transversal lung de 34 km între Toplița și Deda, axându-se pe linia de întâlnire a revărsărilor de lavă și acumulărilor de piroclastite provenite din cele două impunătoare aparate vulcanice, ale Călimanilor în nord și ale Fâncelului din Gurghiu, în sud. Alternanțele dintre lavele mai dure și piroclastite explică îngustările și bazinetele depresionare de-a lungul defileului (Stânceni, Lunca Bradului, Răstolnița), în cuprinsul cărora se conservă și terasele Mureșului. În aceste depresiuni așezările rurale sunt profilate pe creșterea animalelor și industria lemnului.

c) Munții Gurghiu se desfășoară între Defileul Mureșului la nord și Pasul Sicaș de la obârșia Târnavei Mari la sud. Pe latura transilvăneană sunt delimitați față de Piemontul Gurghiu care îi continuă, prin denivelări între 250-400m, marcat de o serie de depresiuni de contact iar în est față de Depresiunea Giurgeului, limita urmărește contactul masivelor vulcanice cu glacisurile de la poalele acestora la 800-950m. Relieful Munților Gurghiu se înșiră pe o distanță de peste 60 km de la nord-vest la sud-est, mai multe masive vulcanice însoțite pe latura vestică de platoul vulcanic. În nord este masivul Fâncel-Lăpușna ca un fragment al unei caldere imense cu diametrul de circa 13km și 500 m adâncime, fragmentată și erodată de izvoarele Gurghiului și afluenții săi. Vârful Fâncel are 1684m. Acest fragment de calderă oferă imaginea celei mai întinse caldere din Carpații Orientali, formată prin explozie și lăsare, după efuziunea lavelor andezitice, însă, distrusă parțial și de erupțiile ulterioare. Spre sud, urmează Conul Saca-Tătarca, având un crater bine conservat cu un diametru de 4,5 km și adâncime de 300–400 m, drenat de un afluent al Gurghiului spre nord. Vârful Saca de 1776 m constituie cea mai mare înălțime din Munții Gurghiu. La sud de pasul Bucin urmează Masivul Berzonț, un con fără crater de 1496 m, iar mai la sud aparatul vulcanic Șumuleu cu un crater de 4 km diametru și 300-400 m adâncime, drenat spre nord de pârâul cu același nume. Are spre sud și două conuri adventive. La capătul sudic al Munților Gurghiu se întinde vulcanul Ciumani cu două cratere gemene: Ferăstrău și Ciumani, drenate de pâraiele cu același nume. Ambele sunt mici, cu diametre de 2 km și adâncimi de 250-300 m. Platoul vulcanic situat în vestul conurilor are aspectul unor glacisuri structurale puternic fragmentate cu aspect de poduri larg ondulate de 900-1050 m înălțime. Între afluenții și izvoarele Târnavei Mari eroziunea a modelat bazinetul depresionar Vărșag unde s-au

dezvoltat sate răsfirate și risipite, cu extindere și pe platoul din jur, care se ocupă cu creșterea vitelor și exploatarea lemnului. Munții Gurghiu sunt traversați de două șosele: una care trece prin Pasul Bucin făcând legătura Gheorghieni-Praid și a doua prin Pasul Sicaş făcând legătura între Voşlăbeni (Depresiunea Giurgeu)-Vărşag-Odorheiu Secuiesc.

d) Munții Harghita constituie ultimul compartiment al lanțului eruptiv neogen care se desfăşoară la sud de pasul Sicaş (limita nordică) până la sud de Defileul Oltului de la Tuşnad, limita sudică formând-o Depresiunea Baraolt. În vest este Valea Târnavei Mari a cărei limită se continuă prin o serie de denivelări față de depresiunile de contact transilvănene marcate de o serie de localități. În est, față de Depresiunile Ciuc și Giurgeu, limita urmărește contactul muntelui cu glacisurile piemontane trecând prin Șaua Greci la altitudini de 750-900m. În cadrul reliefului, treapta conurilor vulcanice cuprinde un aliniament de zece aparate vulcanice mai importante împărțite de șaua Vlăhița și râul Olt în trei grupe, în cadrul cărora înălțimile cresc de la margini spre centru (în nord se află conurile Harghita, Mădăraş, Ostoros, Arotaş, cu cratere și alte conuri- Răchitiș, Muntele Mic fără cratere; la sud de Pasul Vlăhița este conul cu caldera Luci, Cucu, și Pilişca cu cratere și conul Murgu fără crater; la est de Defileul Oltului de la Tuşnad este conul Ciomatu de 1301 m cu două cratere îngemănate: Sf. Ana și Mohoș. Cu excepția craterului Sf.Ana celelalte sunt afectate de eroziune și drenate de ape). În morfologia conurilor vulcanice apar și conuri secundare (în Harghita-Mădăraş și Ciomatu). Factorii subaerieni au modelat și alte forme crionivale, stânci reziduale, grohotişuri, muşuroaie înierbate etc. Platoul vulcanic se prezintă sub forma unor suprafețe relativ plane, la 750-950 m altitudine, fragmentate de văi adânci. La contactul cu conul Harghita s-a schițat Depresiunea Vlăhița unde a evoluat oraşul Vlăhița a cărui funcție economică este legată de întreprinderea metalurgică înființată încă din 1825, bazată pe fierul de la Lueta. Economia Munților Harghita, pe lângă cea pastoral-forestieră este completată și de turismul balneoclimateric, cel montan servit de cabanele Harghita-Mădăraş, Băile Harghita și Brădet și de muntele Ciomatu unde se află Lacul Sf. Ana și tinovul Mohoș cu o cabană mică. Se remarcă și rezervația floristică Poiana cu Narcise de lângă Vlăhița, șoseaua pitorească peste Pasul Vlăhița.

e) Defileul Oltului de la Tuşnad, în lungime de 8 km s-a format între conurile vulcanice Pilişca și Ciomatu în urma tăierii barajului vulcanic pe o linie de fractură. În sectorul de defileu, Oltul a creat 4 terase între 40 și 2,5 m altitudine, treptele superioare constituind glacisuri și trepte de eroziune.

f) Culoarul depresionar Drăgoiasa – Bilbor – Borsec – Giurgeu – Ciuc face contactul dintre zona cristalino-mezozoică a grupei centrale și zona vulcanică din vest, mai îngust și mai înalt în partea de nord și bine dezvoltat în partea de mijloc și sudică (de unde și denumirea de „țări“ – Țara Giurgeului, Țara Ciucului). Cele cinci depresiuni se leagă între ele prin pasuri de culme și de vale, reprezentând importante nuclee de legături transcarpatice între Transilvania și Moldova.

Ca o notă specifică o prezintă particularitățile climatice: inversiuni termice în special în anotimpul rece, „polul frigului românesc“ alternând între Joseni și Miercurea Ciuc și de asemenea, reduceri de precipitații cu valori de 800–1000 mm/an.

Subunitățile depresiunilor sunt: Depresiunea Drăgoiasa-Glod (cu altitudinea de 1000–1100 m este situată în nord pe râul Neagra Broștenilor și constituie un bazinet suspendat la „umbra“ Călimanilor cu o ramificare în zona satului Păltiniş spre nord, prin care comunică cu Vatra Dornei prin Pasul Păltiniş. Climatul este umed-cețos, iar locuitorii și-au orientat economia pe creșterea animalelor legată de pășunile și fânețele naturale și unele culturi de cartof), Depresiunea Bilbor (este mai extinsă și mai coborâtă (900–1000 m), cu vatra relativ netedă, amintind de originea sa în vechiul lac pliocen drenat de Valea Bistricioarei. În depozitele sedimentare groase de circa 100 m se intercalează și lignit. Prezența unor izvoare minerale carbogazoase îi favorizează funcția de stațiune balneoclimaterică alături de cea agricolă (creșterea vitelor și cultura cartofului).; Depresiunea Borsec (este amplasată pe Valea Vinului, afluent al Bistricioarei și are altitudinea de 750-950m, fiind mult mai extinsă pe văile celor două râuri; prezența izvoarelor minerale, cu precădere carbogazoase, i-a favorizat funcția balneoclimaterică, o economie dezvoltată pe baza stației de îmbuteliere a apei minerale, pe exploatarea travertinului și prelucrarea lemnului, adăugate agriculturii cu specific montan: creșterea vitelor, cultura cartofului, a cerealelor (ovăz, secară și chiar grâu); Depresiunea Giurgeului (este situată în partea central-vestică a Carpaților Orientali, face parte din ulucul depresionar intern și se desfăşoară în lungul Mureşului superior pe direcție nord-sud, având o lungime de 75 km și o lățime maximă de 30 km).

Relieful se desfășoară în trepte: vatra depresiunii, versanții, munții din jur. Vatra depresiunii se extinde între 640-850m altitudine absolută. Particularitățile reliefului o subdivid în mai multe compartimente: Câmpia fluvio-lacustră înaltă Voșlăbeni-Remetea în sud (730-850 m) și Podișul Subcetate – Toplița mai fragmentat, cu altitudini de 650-850m. Relieful de eroziune și acumulare cuprinde șesuri mlăștinoase, terase fluviale (în număr de cinci, utilizate pentru culturi agricole și vetre de așezări), precum și piemonturi de acumulare care constituie forme de tranziție spre versanți. Ele conțin rezerve de apă și au utilizare agricolă. Versanții, în diferite stadii de evoluție, se desfășoară între 800 și 1000m și prezintă o serie de trepte piemontane, tăpșane și umeri pe care urcă așezări permanente, dar mai frecvent locuințele temporare. Sunt utilizați pentru economia forestieră și pastorală. Munții înconjurători Căliman, Gurghiu, Giurgeu au aceeași utilizare. Climatul este aspru, așa cum arată media termică de iarnă de -9oC, cu inversiuni de temperatură frecvente, extrema minimă de -38oC a fost înregistrată la Joseni (11 ian. 1963), cu cețuri și înghețuri timpurii și târzii.

Precipitațiile sunt de 800–1000 mm/an, depresiunea fiind ferită de vânturi puternice. Apele depresiunii, de suprafață și stratele acvifere freatice sunt tributare Mureșului. În albia Mureșului ajung la suprafață, provocând înmlăștiniri; există aici 17 mlaștini eutrofe de 476 ha și un volum de 9 mil.m3 de turbă (E. Popp, 1960). Principala arteră hidrografică este Mureșul. Manifestările postvulcanice de mofetă au dus la mineralizarea unor ape freatice (Ciumani, Suseni, Voșlăbeni, Remetea, Toplița etc). Cea mai importantă formație vegetală este pădurea care ocupă 34,2 % din suprafața depresiunii. Speciile dominante sunt molidul (Picea Abies), bradul (Abies Alba) și fagul (Fagus Silvatica). Pădurea constituie elementul principal în economia regiunii, iar cele mai întinse defrișări s-au făcut în bazinul Topliței. Păjiștile submontane ocupă mare parte atât în vatra depresiunii cât și pe versanți. Vechimea și continuitatea populației autohtone în acest ținut sunt dovedite și de existența agroteraselor, pe terenurile defrișate din zona de contact a vetrei depresiunii cu versanții. Existența agroteraselor în Depresiunea Giurgeu constituie o dovadă a priceperii populației autohtone românești în practica agricolă, ele fiind formate în decurs de secole prin arături în lungul curbelor de nivel, vechimea lor datând din secolul VI d. Hr. Așezările omenești sunt grupate în zona de contact a formațiunilor piemontane cu versanții, atât cei din zona cristalină cât și cei vulcanici. Cele mai vechi urme de locuire datează din epoca bronzului (Remetea, Gheorgheni, Lăzarea, Ciumani), sau urme din perioada daco-geților (Toplița, Lăzarea, Subcetate etc). Mai târziu apar și urme documentare. Colonizarea secuilor în secolul XIII se înscrie ca o formă de migrațiune forțată a acestui grup etnic maghiarizat spre sud-estul Transilvaniei în scopuri politico-militare. Secuii au găsit în Depresiunea Giurgeu o populație românească sedentară. Altitudinal, așezările urcă până la 800m. După structură, sunt așezări rurale de tip concentrat sau adunat, iar funcțional sunt cu profil agricol, industrial, servicii, agricol-industrial. Locuințele temporare sunt legate de intensitatea economiei forestiere și pastorale. Odăile urcă până la 1000 m mai ales în zona Pasului Sicaș. Sunt peste 40 de așezări rurale și urbane, cele mai importante fiind Gheorghieni și Toplița.

Economia depresiunii este orientată, în principal, spre valorificarea resurselor proprii. Se exploatează bazalte și andezite la Toplița, Gălăuțaș, marmură la Lăzarea, Izvorul Mureșului, sienite la Ditrău, argile la Suseni, dolomit la Voșlăbeni. Izvoare minerale sunt la Joseni, Ciumani și Remetea, iar cele mezotermale sunt folosite în stațiunea balneoclimaterică de la Toplița. Industria este reprezentată prin industria lemnului, industria textilă, industria alimentară. În agricultură domină creșterea animalelor (vite de lapte și ovine); cultura plantelor ocupă 18% din suprafața agricolă, cu cea mai mare pondere a cerealelor: secara, ovăzul orzoaica, urmate de cartof și in pentru fuior. Prin aceste plante care se adaptează la condițiile pedoclimatice, Depresiunea Giurgeu este cunoscută pe plan național ca mare producătoare. Potențialul turistic: stațiuni climaterice – Izvorul Mureșului și Bradu – Toplița (balneoclimaterică), tabăra de sculptură în aer liber de la Lăzarea, monumente de artă medievală. La acestea se mai adugă peisajul antropic al agroteraselor care înfrumusețează peisajul natural cu o notă aparte.

g) Depresiunea Ciuc este situată pe cursul superior al Oltului, între munții de origine vulcanică Harghita la vest și munții cristalino-mezozoici ai Hășmașului (numiți și Munții Curmăturii datorită aspectului lor de lăsare ca o curmătură adâncă în cadrul masivului alungit, izolând vârful Piatra Singuratică); în continuarea lor se află Munții Ciucului, alcătuți din fliș. Se desfășoară pe o lungime

de circa 50 km și o lățime de 12 km, ocupând partea de sud a ulucului depresionar tectono-vulcanic. În nord comunică prin curmătura de la Izvorul Mureșului, prin Pasul Greci (891m), cu Depresiunea Giurgeu, iar la sud, prin Defileul Oltului de la Tușnad (640m) cu Depresiunea Brașov, spre vest prin Pasul Vlăhița cu Transilvania, iar spre est prin Pasul Ghimeș (1159 m), pe șosea, are legătură cu Depresiunea Dărmănești de pe Valea Trotușului. Circulația intensă a favorizat concentrarea populației și așezări permanente din vechi timpuri. Morfologia reflectă rolul accentuat al tectonicii în formarea ei înainte de erupțiile neogene. Se remarcă o serie de fracturi de fundament care au contribuit la compartimentarea ei, precum și intruziunile unor corpuri bazaltice de la Racu și Jigodin, parțial acoperite cu aglomerate vulcanice mai noi. Valea Oltului înregistrează aici, în zona acestor praguri dure, sectoare de defileu. „Pragurile“ de roci mai dure, de natură eruptivă, de la Racu și Jigodin, individualizează depresiunea în trei compartimente cu altitudini ce scad de la nord la sud astfel: Ciucul Superior (sau Mădăraș-Dănești); Ciucul Mijlociu (sau Miercurea Ciuc) și Ciucul Inferior (sau Sânmartin-Tușnad). În zonele de lăsare, în special în partea sudică, apar numeroase înmlăștiniri, turbării, despletirea și meandrarea Oltului, soluri hidromorfe. Relieful depresiunii este format din piemonturi, terasele și Lunca Oltului. Piemonturile au o largă dezvoltare în toate cele trei compartimente, acoperind formațiunile sedimentare de pe latura estică și pe cele vulcanice de pe latura vestică a depresiunii. Terasele Oltului alcătuiesc cea mai mare parte a vetrei depresiunii. Sunt în număr de patru și au aspect de câmpuri întinse, favorizând practicarea culturilor de câmp (secară, orz, ovăz, cartof, in pentru fibre). Lunca este mai extinsă în zonele de subsidență, fiind acoperită cu pășuni și fânețe naturale. Pe piemonturi și podurile mai înalte se practică agroterasele, milenare ca vârstă, creație a românilor autohtoni. Clima Depresiunii Ciuc face parte dintre cele mai reci regiuni din Carpații Orientali și Românești, datorită mai ales, inversiunilor termice din timpul iernii datorate munților care o înconjoară, în special Harghita din vest, care barează masele de aer vestice. Temperatura medie a lunii ianuarie este de -7,6^0 C, a lunii iulie de 16,9^0 C, iar media anuală de 5,8^0 C. Minima absolută a fost de -38,4^0 C (14 ian. 1958). Precipitațiile sunt de 600–700 mm/an, dar cețurile și nebulozitatea reduc zilele senine și durata de strălucire a soarelui. Depresiunea Ciuc constituie o zonă cu rețea hidrografică bogată, între care principala arteră hidrografică o constituie Oltul, care intră în depresiune la Sândominic. Vegetația din păduri de molid pe versanți, păduri de conifere și fag pe cursul superior al Oltului. Pajiștile de munte au mare însemnătate ca și pădurile. Resursele subsolului sunt legate de formațiunile geologice: minereu de fier (siderite la Dănești), turbă la Miercurea Ciuc, materiale de construcții (calcare la Sândominic), andezite și altele. Izvoare minerale carbogazoase sunt la Jigodin-Băi, Băile Tușnad, iar mofete la Băile Tușnad.

Urmele așezărilor omenești datează din Epoca Bronzului și apoi a Fierului, așa cum arată descoperirile arheologice de la Sâncrăieni, unde a fost cercetată o așezare dacică unicat, cu un tezaur de obiecte din argint din sec. III î. Hr. și un vas de bronz de la începutul Epocii Fierului. La Jigodin-Băi a fost descoperit un complex fortificat dacic din sec. I î.H. Vechimea și continuitatea străromânilor sunt dovedite și de existența agroteraselor, ca în Depresiunea Giurgeu, datate sec. VI dH. Colonizarea secuilor în sec. XIII a reprezentat o migrație forțată spre sud-estul Transilvaniei, în scopuri politico-militare. Ei au fost, inițial, triburi luate de pe Volga de huni, puse în fața cavaleriei pentru a o proteja în caz de atacuri. Migrația hunilor (turanici – turcici – ca origine) a durat, până la Arcul Intracarpatic, două veacuri. În acest timp cei aduși de pe Volga au folosit doar limba maghiară, dar nu și-au uitat identitatea. Casele lor, mobila sunt toate din lemn pictat cu flori roșii ca în locurile de origine. Mergând spre vestul continentului (au ajuns până în Franța de azi), hunii i-au lăsat pe secui la trecătorile Carpaților spre a le apăra de migrații (în principal tătarii). Ei au devenit de aceea cetățeni liberi și au primit pământ în folosință. Secuii au găsit în Depresiunea Ciuc, ca și în Depresiunea Giurgeu și cea de pe Valea Râului Negru populația sedentară românească și care practica ciobănia și agricultura. În prezent, pe teritoriul depresiunii sunt 51 de așezări rurale și urbane, Miercurea Ciuc și Băile Tușnad fiind cele mai însemnate. Funcția lor este cu precădere agro-industrială (Sâncrăieni, Sândominic, Sânmartin).

Miercurea Ciuc este cel mai important centru industrial, cultural și administrativ al depresiunii și al județului Harghita, iar Băile Tușnad – oraș–stațiune balneoclimaterică pentru afecțiuni neurologice, cardio-vasculare, digestive, renale, cu o capacitate de cazare de peste 3500 de locuri în hoteluri și case

de odihnă. Unități industriale se află și la Sândominic: materiale de construcții, cherestea, parchete, ambalaje, confecții, iar la Sâncrăieni se află o secție de îmbuteliere a apelor minerale. În ponderea terenurilor, peste 63,5% este ocupată de terenuri agricole, iar fondul forestier deține 30,9%. Culturile vegetale ocupă terenurile arabile prin culturi de cereale: orz, grâu, ovăz și secară urmate de cartof și sfeclă de zahăr, alături de inul pentru fibre.

Pe lângă pășunile și fânețele naturale se cultivă plante de nutreț pentru creșterea porcinelor și vitelor de lapte. Transporturile și căile de comunicație sunt reprezentate de magistrale feroviare electrificate-cea care străbate ambele depresiuni (Ciuc și Giurgeu) și cea transcarpatică Ciceu-Comănești pe Valea Trotușului. Sunt însoțite și de șosele modernizate. Potențialul turistic al depresiunii este apreciabil prin cadrul natural, dar mai ales pentru izvoarele minerale cu o mare valoare terapeutică.

6. **Carpații de Curbură** ocupă partea de sud a Carpaților Orientali și se desfășoară între Valea Oituzului și Valea Prahovei, constituind o punte de legătură între Carpații Orientali și Meridionali. Limita de nord față de Carpații Moldo-Transilvani este dată de o serie de depresiuni de contact: Vârghiș (cu exploatări de lignit), Baraolt, Plăieși și, în continuare, Pasul Oituz și Valea Oituzului. Limita externă față de Subcarpați este relativ clară, pusă în evidență de o serie de denivelări între 200-300m, marcate și de șiruri depresionare subcarpatice (de origine tectonică și de eroziune diferențiată) și anume: Soveja, Vrancea și Bisoca-Lopătari-Pătârlagele.

Caracteristica esențială este imprimată de formațiunile de fliș care ating o lățime maximă de 80 km în zona de curbură. Flișul cretacic domină în partea de vest a grupei (Munții Baraolt, Bodoc, Baiului, Ciucaș) prezent sub forma stratelor de Sinaia alcătuite din marne, marno-calcare, conglomerate, gresii calcaroase, în special în Ciucaș care dau altitudini mari și suprafețe de eroziune. Structura flișului sub formă de cute anticlinale și sinclinale, faliate și înălțate tectonic pun în evidență o serie de forme structurale, în special cueste: Ciucaș, Piatra Mare, Postăvarul. Flișul extern sau paleogen este bine individualizat între pânzele de șariaj suprapuse, cum sunt: Pânza de Audia, de Tarcău și cea de Vrancea. În cadrul lor sunt caracteristice gresiile calcaroase, silicioase, gresii cu granule de cuarț, ce dau rezistență mare în Munții Vrancei și Buzăului. Tot aici apar pachete mari de conglomerate calcaroase și orizonturi șisto-marnoase care au declanșat frecvente alunecări de teren.

În raport de geneză și mozaicul petrografic, Carpații de Curbură au o serie de însușiri structurale, care le dau personalitate geografică printre care: transformarea treptată a culmilor muntoase, alungite în masive orografice, fragmentate transversal de văi scurte, aspect impus și de marea răsucire a lanțurilor muntoase reorientate către vest; larga desfășurare a flișului în detrimentul cristalinului căzut în adânc și a eruptivului redus la câteva petice; prelungirea în domeniul spațial subcarpatic a unor pinteni montani mai joși; existența insulară a sinclinalelor suspendate: Ciucaș, Postăvarul, Piatra Mare; paralelismul culmilor și al văilor; pasurile înalte (adică predealuri) sunt frecvente și fac legătura cu Depresiunea Brașovului; prezența Depresiunii Brașovului, de mare extindere și a bazinelor depresionare intramontane suspendate (Comandău, Întorsura Buzăului). Trăsătura dominantă a Carpaților de Curbură o constituie fragmentarea lor în trei subunități majore: una mai înaltă, externă, a doua, mai joasă, internă și Depresiunea Brașovului, închisă de cele două ramuri montane. Apare o puternică convergență a rețelei hidrografice ca urmare directă a prezenței celor două arii depresionare: Depresiunea Brașovului în interior și Depresiunea Siretului în exterior, ambele favorizând crearea de văi transversale și pasuri de vale facilitând o intensă circulație umană.

Altitudinile maxime se înscriu în partea estică externă și Munții Ciucaș la 1954m și Piatra Mare la 1843 m; o treptă mai joasă de munți delimitează Depresiunea Brașovului și se menține la aproximativ 1000 m.

Plasarea cvasi-generală a acestor munți, în special pe latura vestică, deschiderea lor către vest favorizează ascensiunea forțată a aerului umed și răcoros din vest și a deversării acestora pe pantele externe, în special în spațiul dintre Valea Putnei și Valea Prahovei, unde devine un aer uscat și încălzit de tip foehn, totodată, pe latura externă a acestui sector se resimt mase de aer reci din est și nord-est, care sunt direcționate spre centrul Câmpiei Române.

Depresiunea Brașov posedă un climat tipic de depresiune intramontană, cu o mare frecvență a inversiunilor de temperatură, a temperaturii minime absolute de $-38,5^0$ C la Bod pe data de 25 ianuarie 1942; În Carpații de Curbură își au izvoarele numeroase râuri (cu o densitate de $0,4^0$–$0,8^0$ km/km^2)

care se îndreaptă fie spre exterior (Putna, Bâsca, Buzău, Teleajen), fie către interior (Râul Târgului, Ghelința) având un regim de alimentare predominant pluvio-nival. Potențialul hidroenergetic este pus în valoare pe Buzău și Doftana; Vegetația este reprezentată prin păduri de amestec din fag și brad și pășunile de munte mijlocii, pajiștile alpine insulare. Creșterea animalelor și exploatările forestiere constituie și în prezent ocupațiile tradiționale ale locuitorilor, completate de cultura plantelor în Depresiunea Brașov. Urmele materiale ale societății omenești se păstrează încă din paleolitic. Subunitățile majore sunt:

A. Zona Curburii externe cu munți formați din roci ale flișului care dau înălțimi relativ mai mari în întreaga grupă. Apar ca o succesiune de culmi și culoare de văi ce cresc în altitudine de la vest la est. Ei au un rol de cumpănă de ape între afluenții Oltului și cei ai bazinelor extracarpatice (Siret, Buzău, Prahova). Principalele masive muntoase:

a) Munții Vrancei sunt situați între Valea Oituzului la nord și nord-vest, Bâsca Mică în sud și sud-est, delimitând depresiunile subcarpatice către est, iar către nord și nord-vest Depresiunea Râului Negru. Se prezintă ca o asociație de anticlinale și sinclinale, orientate nord-sud, formați în calcare cretacice prezente în anticlinalele erodate, dar dominați de flișul paleogen. Principalele culmi sunt: în nord Munții Brețcu și Munții Cașin; în partea centrală Munții Lăcăuți, Munții Lepșei și Sboina Neagră; mai la sud Munții Coza, Sboina Frumoasă și Masivul Goru (1785 m), care prin culmea Furu se prelungesc prin pintenul montan Ivănețu până în aria subcarpatică.

Se înscriu în climatul de munte (media anuală 40 C, precipitații 800–1000 mm/an). Vegetația este de păduri de amestec (fag și rășinoase), la care apar și specii de mesteacăn și paltin; materialul lemnos este valorificat în unitățile de la Gugești, Odobești, Năruja, sau în fabrici de hârtie ca cele de la Zărnești. Fructele de pădure (zmeura, merele pădurețe, afine, cătine, mure) și ciupercile aduc venituri importante populației rurale. Pasul Oituz a permis din totdeauna legături permanente între populația așezărilor de o parte și de alta a Carpaților.

b) Munții Buzăului se prezintă ca o asociație de culmi fragmentate de cursul superior al Buzăului și afluenții săi Bâsca Mare și Bâsca Mică. Ocupă partea centrală a Munților Curburii. Orientarea culmilor este de la nord-est la sud-vest, altitudinea maximă în Vf. Penteleu de 1772 m. Sunt alcătuiți din Munții Penteleu între Bâsca Mică și Mare, Munții Podu Calului situați mai la vest între Bâsca Mare și Buzău, Culmea Ivănețu, ce se situează în sudul celor menționate pe direcția nord-est—sud-vest, se prelungește până în zona subcarpatică. În sud-vestul acestei culmi se găsește unica mină din țara noastră de chihlimbar și un muzeu. Munții Siriu se află la vest de Buzău, cu Vârfu Siriu de 1659 m și Vârfu Molâia în al cărui flanc estic se află lacul Vulturilor de origine nivală. Ei se termină spre vest cu o treaptă mai joasă numită Munții Tătaru, iar spre sud tot o treaptă joasă din două masive (Zmeureț și Munteoru) care constituie „rădăcina“ celui de-al doilea pinten de fliș paleogen – Pintenul de Homorâciu ce înaintează în Subcarpați.

c) Munții Întorsurii (Clăbucetele Întorsurii) spre nord, care închid Depresiunea Întorsura Buzăului și Depresiunea Comandău, ambele formate prin eroziune diferențiată. Așezările din cele două depresiuni se ocupă de prelucrarea lemnului și valorificarea materialelor de construcții. Valea transversală a Buzăului, marcată prin direcția de curgere schimbată în Depresiunea Întorsura Buzăului, a fost explicată prin teoria captării și a antecedenței. În Valea Buzăului se remarcă centrul economic Nehoiu, bazat pe economia forestieră și prelucrarea laptelui.

d) Munții Ciucaș sunt delimitați de Valea Teleajenului și Telejenel în est și Valea Doftanei în vest. Sunt dominați de două culmi: Ciucaș în vest și Zăgaru în est, din care pleacă alte culmi secundare. Sub raport structural, copiază Munții Ceahlău, având aspectul unui sinclinal suspendat în care domină conglomerate calcaroase ce aparțin flișului cretacic, aparținând aceleiași Pânze de Ceahlău. Astfel se explică relieful ruiniform săpat în stivele groase de conglomerate sub formă bizară de turnuri, ciuperci, sfincși, stânci izolate (Tigăile Mari și Mici, Colții Mari, Sfinxul Ciucașului, Turnul Vulturilor, Babele la sfat, Ciobanul cu oile). Domină trene de grohotișuri la baza crestelor, iar altitudinea mai mare dă o etajare a climatului și vegetației. Din cele două culmi masive (Ciucaș și Zăgaru) se prelungesc spre sud culmi mai domoale cu denumirea de Clăbucet și Grohotiș de 1500–1600 m. Căile de acces în masiv sunt pe Valea Teleajenului și Telejenelului prin care s-a construit șoseaua Ploiești-Brașov prin Pasul Bratocea. Aici se află localitatea Cheia și Cabana turistică Cheia.

e) Munții Baiului (Gârbovei) sunt delimitați de Valea Doftanei în est și Prahova și Azuga în vest. Structural corespund formațiunii de fliș cretacic intern dominat de gresii și marne. Altitudinea frecventă este de 1800 m, cel mai înalt vârf fiind Vârfu. Baiu de 1808m. Prezintă un relief monoton, mai „sterp“ de unde și numele metaforic de „gârbov“. Prezintă un versant domol spre Valea Prahovei, în contrast cu abruptul prăpăstios al Bucegilor.

f) Munții Bârsei (Timișului) sunt denumiți și Munții Brașovului sau Cristianului, cel mai înalt vârf al masivului fiind Postăvarul. Cea mai adecvată denumire a rămas de Munții Timișului deoarece acest râu separă cele două masive componente: Postăvarul și Piatra Mare, acestea dominând Depresiunea Brașov cu 500 m. Culoarul Branului îi desparte de Măgura Codlei, iar Culoarul Văii Cerbului de Munții Bucegi. Masivul Piatra Mare are o altitudine maximă de 1844 m, prezentând o frecvență mai mare a calcarelor, dovadă formele de relief carstic în adâncime, prin Peștera de Gheață și Cheile Șapte scări. Postăvarul este un masiv cu aspect greoi, cu fundament cristalin și cade în trepte spre Depresiunea Brașov. Treapta de 1000 m corespunde stațiunii Poiana Brașov iar prelungirea sa mai joasă, Tâmpa, intră în perimetrul marelui oraș. Valea Timișului constituie o adevărată axă a turismului pentru Postăvaru și Piatra Mare.

B. Zona Curburii interne cuprinde Munții Bodoc, Baraolt și Perșani. Sunt amplasați în prelungirea grupei de munți de pe linia centrală și vestică a Carpaților Orientali. Închid spre nord Depresiunea Brașov de care sunt legați prin mai multe aspecte geografice: culmile lor aproape paralele pătrund digitat sau ca niște tentacule în Depresiunea Brașov care, la rândul său, se intercalează pe văile râurilor sub forma unor „golfuri“: Depresiunea Râului Negru (între munții Bodoc, Nemira, Brețcu), Depresiunea Sf. Gheorghe (între munții Bodoc și Baraolt), Depresiunea Baraolt (între munții Baraolt și Perșani). În acestea, Oltul meandrează aducând o bogată rețea de ape și apoi străpunge defileul epigenetic de la Perșani sau Racoș. Acești munți au altitudine joasă, abia depășind 1000 m, de unde și denumirea lor de „muncei“ alcătuiți din roci slabe ale flișului (marne, conglomerate, calcare și insular roci eruptive și cristaline). Cuprind, așadar:

a) Munții Bodoc se află în partea estică, delimitați de Valea Oltului și Depresiunea Plăieși în est, traversată de râul Cașin. Din acești munți pornește o rețea radiară de râuri mici, afluenți ai Oltului, ai Râului Negru și Cașinului, numiți „castelul de apă“ din nordul depresiunii. Poziția acestor munți în fața aureolei mofetice Căliman-Harghita, cu extindere până în Depresiunea Brașov, generează apariția izvoarelor minerale în sud: Bodoc și Balvanyoș. Sunt bine împăduriți, cu păduri de fag și gorun.

b) Munții Baraolt ocupă poziția centrală, delimitați de Valea Oltului în vest, sud și est. Sunt alcătuiți din fliș cretacic, contactul cu Munții Harghita în partea de nord-est este dat de depresiunile tactono-erozive Baraolt și Bățani. Și aici apar numeroase izvoare minerale, mai ales pe latura estică (Ozunca, Malnaș, Vâlcele).

c) Munții Perșani sunt amplasați în partea vestică a Munților Curburii interne, constituind o punte de legătură între Orientali și Meridionali, pe o lungime de 70 km; ei închid spre vest Depresiunea Brașov. Din punct de vedere litologic alcătuiesc un mic mozaic petrografic din marne, conglomerate, klippe calcaroase, ce aparțin flișului cretacic, dar și unele insule de cristalin și roci vulcanice. Calcarele și dolomitele dau pe alocuri un relief ruiniform de turnuri și măguri izolate (Măgura Codlei), chei și peșteri (Cheile Vârghișului și Peștera Merești). Se disting trei sectoare: Perșanii de nord, centrali și sudici. Originea defileului Oltului de la Racoș a atras atenția geografilor, interpretată fie ca vale antecedentă, fie ca rezultat al captării (M. Iancu). Sunt bine împăduriți cu păduri de fag și amestec cu conifere pe alocuri, care alimentează fabrica de cherestea de la Vlăhița.

C. Depresiunea Brașov este situată la curbura internă a arcului carpatic, fiind cea mai întinsă depresiune intramontană din Carpații Românești și una dintre cele mai reprezentative, constituind în același timp o arie de discontinuitate între Carpații Orientali și cei Meridionali. Depresiunea Brașov prezintă limite clare, marcate prin denivelări apreciabile. În sud limita este dată de abrupturile Piatra Craiului, Bucegi, Postăvaru, Piatra Mare și abrupturi mai domoale față de Munții Întorsurii. În est sunt Munții Brețcului și Nemirei, separați de Pasul Oituz. În nord sunt Munții Bodoc și Baraolt, cu altitudini de 100–200 de metri față de lunca Oltului, pătrunzând în depresiune și dându-i un aspect lobat prin pătrunderea Văii Oltului și a afluentului său Râul Negru. Limita vestică este dată de denivelările Munților Perșani ale căror culmi domoale pătrund pe alocuri în depresiune sub formă de pinteni cu

altitudini de aproape 800 de metri.

Sub aspect litologic deosebim depozite sedimentare de fliș cretacic, formațiuni vulcanice, depozite cuaternare (pietriș, nisip, argile), toate oferind și roci utile pentru construcție.

Înaintarea în depresiune a masivelor muntoase din jur face ca aceasta să aibă o formă lobată. Îngustarea depresiunii în cele două zone („Poarta Sânpetru“, între Dealul Cetății și Măgura Tâmpei și „Poarta de la Reci“, în sudul Munților Bodoc) a condus la divizarea ei în trei compartimente dispuse în general pe direcția nord-est – sud-vest, astfel: Depresiunea Bârsei (compartimentul vestic); Depresiunea Sfântu Gheorghe (compartimentul central) și Depresiunea Râul Negru (Depresiunea Târgu-Secuiesc), în partea estică.

Altitudinea medie a depresiunii este de 530–560 de metri, cele mai reduse valori întâlnindu-se în partea centrală, pe valea Oltului și a Râului Negru, unde coboară la 500 de metri. Sub aspect morfologic, Depresiunea Brașov prezintă o dispunere aproape concentrică: treapta înaltă a formațiunilor piemontane, a glacisurilor și a măgurilor, cu dezvoltare inegală, de 550–600 de metri; treapta mijlocie sau a câmpurilor largi acumulative, care ocupă cea mai mare suprafață a depresiunii, fiind fragmentată de râuri și treapta joasă sau șesul aluvial, cu lunci inundabile în care râurile prezintă maluri puțin schițate, ca de exemplu în sectorul inferior al Bârsei și pe stânga Râului Negru. Prezența izvoarelor, atât la baza piemonturilor cât și în cadrul șesurilor, face ca partea centrală să aibă o umiditate ridicată, favorizată și de stratul argilos la mică adâncime. O suprafață care se detașează net în cuprinsul depresiunii o constituie dunele de nisip de la Reci-Aninoasa, pe circa 1000 de hectare, din compartimentul Râului Negru, extinse prin modelare aeriană, fiind singurele dune din interiorul Carpaților. Sunt fixate prin culturi de pini și mesteacăn sau chiar prin culturi de cartof și in.

Poziția geografică, aproximativ în centrul țării, unde se interferează influențele climatice vestice cu cele estice și particularitățile suprafeței subiacente, creează un topoclimat de depresiune intramontană cu nuanțe excesive prin frecvente și intense inversiuni termice, temperaturi minime foarte scăzute, înghețuri timpurii, precipitații relativ scăzute și o circulație diminuată a aerului. Temperatura medie anuală oscilează între 7,1° C-7,6° C, cu valori mai ridicate în partea de vest datorită circulației vestice. Iarna este rece și lungă, uneori ținând până în aprilie, media termică în ianuarie fiind de –5oC pe fundul depresiunii și 1° C pe fațada piemonturilor. Sunt caracteristice inversiunile de temperatură, fapt ce explică și minima absolută înregistrată aici, la Bod, de –38,5° C la 25 ianuarie 1942, în timp ce pe Vârfu Omu la aceeași dată au fost numai –24° C. Vara temperatura medie este de 17° C, cu maxim în iulie. Precipitațiile sunt în medie de 550–580 mm/an pe fundul depresiunii și 700–800 mm/an pe piemonturile înalte. Circulația aerului este influențată de particularitățile geomorfologice ale depresiunii; în jumătatea estică sunt dominante vânturile nord-estice favorizate și de Culoarul Oituzului și poalele joase ale Munților Nemira, de unde localnicii i-au spus „vântul Nemira“. În vest se resimt influențele vestice.

Depresiunea Brașov constituie o mare piață de adunare a apelor al căror regim este legat de particularitățile masivelor muntoase înconjurătoare. Râul principal este Oltul, care adună o mulțime de afluenți: Râul Negru, Timișul și Bârsa, cu debite mai mari primăvara, până la începutul verii și mai scăzute iarna. Importante sunt apele minerale carbogazoase cum sunt cele din aria Covasnei, la care se adaugă cele bicarbonatate și sodice; se remarcă și aria mofetelor din jurul Covasnei.

Vegetația este reprezentată de pâlcuri de pădure de stejar pe treptele piemontane, iar pe terenurile joase sunt păduri de frasin, plop și arin. Se remarcă asociația plantațiilor de mesteacăn și de pin în aria nisipurilor de la Reci. În terenurile umede se dezvoltă asociații hidrofile.

Urmele arheologice atestă locuirea ținutului din neolitic, evoluând treptat până în zilele noastre. Maghiarii, sașii și secuii sosiți pe aceste meleaguri în secolul XIII au găsit așezări bine construite ale populației românești care se ocupa cu agricultura, păstoritul și unele meșteșuguri.

Orașul Brașov situat pe latura internă a curburii carpatice, în locul de interferență a celor trei țări românești, a avut posibilitatea să se dezvolte mult mai repede. Dezvoltarea meșteșugurilor și mai ales dezvoltarea industriei în secolul XIX și XX au accelerat urbanizarea întregii depresiunii. Brașovul capătă proporții în deceniile 7–8 ale secolului XX, datorită funcțiilor complexe: industrială, cultural-administrativă, turistică, de servicii.

Alte orașe sunt: Sfântu Gheorghe – municipiu și reședință a județului Covasna; orașul Codlea, la 15

km de Brașov; Săcele, construit prin unirea a patru localități rurale; Zărnești, cu comuna suburbană Tohanu Nou, se află la 25 km de Brașov; Râșnov a evoluat pe baza unor ramuri industriale (mașini-unelte); Târgu Secuiesc, amplasat în partea central-nordică a depresiunii Râul Negru, la intersecția drumurilor ce vin dinspre Transilvania. Este atestat documentar pentru prima oară în anul 1407 sub numele de Târgu Turia. În Evul Mediu este cunoscut ca centru meșteșugăresc și comercial pe baza articolelor din lemn și din piele; orașul Covasna (și comuna Comandău asimilată) este recunoscut prin calitățile curative ale apelor minerale și mofetelor. Industria orașului valorifică resursele locale, lemnul pădurilor și lâna, având o veche tradiție (stofele de Covasna).

Carpații Meridionali sunt ramura de sud a Carpaților românești, cea mai impunătoare ca altitudine și masivitate dintre cele trei ramuri carpatine. Înălțimile maxime de peste 2500 de metri, destul de numeroase, masivitatea pronunțată și peisajul de creste stâncoase și căldări glaciare din masivele înalte i-au determinat pe mulți să-i denumească „Alpii Transilvaniei".

Se desfășoară de la vest la est pe aproape 250 de kilometri, iar de la nord la sud pe o distanță cuprinsă între 50–70 kilometri. Sunt cuprinși între Valea Prahovei -Valea Bârsa Groșețului și Valea Șinca la est, iar la vest limita este dată de culoarul tectonic Timiș-Cerna. Chiar dacă au existat controverse și mai există controverse privind aceste limite, mai ales pe criterii geologice, denivelările mari din Valea superioară a Prahovei, între 500–700 de metri, constituie argumente morfologice de delimitare. Limitele nordică și sudică sunt marcate de o serie de denivelări, dar și de unele particularități. De exemplu, la limita sudică a grupelor Bucegi și Făgăraș, aceste denivelări sunt puțin evidente, un șir de depresiuni de contact între Carpați și Subcarpați marchează mai bine limita. Grupele Parâng și Retezat-Godeanu se termină cu abrupturi mai nuanțate față de depresiunile subcarpatice și față de Podișul Mehedinți. Limita nordică este bine pusă în evidență față de depresiunile de la poalele lor: Depresiunea Zărnești, Depresiunea Făgăraș, Depresiunea Sibiu, sau Culoarul Mureșului, continuat cu Valea Bistrei în partea de vest. Numai între Valea Streiului și Valea Oltului, limita nordică e marcată de denivelări mai slabe, între Munții Șureanu și Cândrel, care coboară în trepte spre Depresiunea Transilvaniei.

Altitudinea mare constituie o trăsătură de bază, Carpații Meridionali deținând supremația vârfurilor înalte: Vârfu Omu (2505 m), Vârfu Moldoveanu (2544 m), Vârfu Negoiu (2535 m), Vârfu Viștea Mare (2526 m), Vârfu Mândra (Parângu Mare-2519 m), Vârfu Peleaga (2509 m).

Carpații Meridionali au evoluat pe fondul existențial a două geosinclinale: cel al Autohtonului Danubian și cel al Domeniului Getic, despărțite între ele printr-un mare prag tectonic.

Cele mai importante mișcări de cutare aparțin cretacicului mediu și superior din fazele alpine austrică și laramică și au dus la formarea Pânzei Getice, care împreună cu cuvertura ei sedimentară a acoperit de la vest la est formațiunile cristaline din fundament, străbătute la rândul lor de o serie de formațiuni eruptive (granite). Concomitent cu aceste evenimente geologice au avut loc o serie de scufundări tectonice care au generat marile depresiuni tectonice Depresiunea Getică (în sud) și Depresiunea Transilvaniei (în nord).

În Neozoic (Paleogen) intervine, brutal și continuu, eroziunea subaeriană asupra întregii Pânze Getice, fragmentată parțial la vest de Olt, formându-se complexul sculptural al suprafețelor de netezire Borăscu. Ca urmare a fazei laramice, blocul rigid al Meridionalilor a fost afectat de o serie de fracturi tectonice și bombări, conturându-se bazinele depresionare intramontane care au funcționat temporar ca golfuri ale mărilor și lacurilor înconjurătoare (Hațeg, Loviștea, Petroșani), care s-au menținut și în Paleogen. Fazele orogenetice neogene de la sfârșitul Pliocenului și începutul Cuaternarului (savică, stirică, attică și valahă), au ridicat Carpații Meridionali în bloc cu aproape 1000 de metri. Ca urmare, relieful a fost modelat în mai multe cicluri de eroziune, formându-se noi trepte de eroziune și noi suprafețe de netezire (Râu-Șes și Gornovița). Răcirea climei din Cuaternar (Pleistocen) a determinat apariția gheții pe culmile înalte care au fost modelate și transformate în relief glaciar cu creste ascuțite, vârfuri, lacuri glaciare și trene de grohotișuri.

Trăsătura morfologică de bază arată ca un relief îmbătrânit și netezit în partea înaltă, în contrast cu relieful accidentat, tânăr, din aria văilor, format ca urmare a fazelor de înălțare repetate. Între resursele subsolului sunt numeroasele depozite de cărbuni din Bazinul Petroșani, grafit în regiunea de izvoare a Oltețului, mică albă, feldspat și azbest din Munții Lotrului, calcare și ape termale în Valea Cernei, ape minerale la Sinaia.

Masivitatea pronunțată a Carpaților Meridionali îi deosebește față de celelalte ramuri carpatice. Spre deosebire de Munții Alpi, cu care deseori sunt comparați, sunt fragmentați de văile transversale ale Jiului, Oltului, precum și de culoarul tectonic Bran-Rucăr, în patru compartimente bine individualizate, care constituie adevărate noduri orografice. Platformele de eroziune constituie o altă trăsătură specifică, pentru că în Carpații Meridionali sunt tipice, dând munților un aspect de trepte. Suprafața Borăscu, situată integral în domeniul pajiștilor alpine și subalpine, la altitudinea de 2000–2400 de metri, se regăsește la cele mai mari înălțimi din Iezer, Cândrel, Șureanu, Godeanu, Țarcu, unde se păstrează sub formă de poduri netede și sub formă de culmi rotunjite. Numai în Făgăraș, Parâng și Retezat e dominată de un relief mai înalt, modelat de ghețarii cuaternari. Suprafața Râu-Șes (1800–1200 m) trebuie raportată la etapa care a urmat fazei Savice de la începutul Miocenului, când s-a accentuat denivelarea dintre Carpați și marele bazin transilvan. Se prezintă sub formă de culmi prelungi. Suprafața Gornovița se prezintă sub forma unor nivele periferice masei interioare, pătrunzând fie pe culoarele de vale (Olt-Jiu), unde se desface în câteva alte nivele, fie în pasurile carpatice înalte de 1000 de metri (Bran, Predeal) și chiar în depresiunile Brezoi și Petroșani. În conservarea acestor suprafețe, ale căror altitudini variază de la un nivel la altul, un rol important l-a avut rezistența accentuată a rocilor și aspectul celor patru noduri orografice: Bucegi, Făgăraș, Parâng și Retezat-Godeanu.

Relieful glaciar constituie altă notă caracteristică a Carpaților Meridionali. Ghețarii pleistoceni de tip alpin și pirenian au modelat înălțimile de peste 2000 de metri, trasformându-le într-un labirint de creste, văi și circuri glaciare, cu trepte și praguri în spatele cărora s-au format numeroase lacuri. Principalii ghețari au atins 6–8 km în lungime, coborând până la 1350–1400 m altitudine, iar din poziția morenelor formate se deduce că au existat două faze de maxim glaciar cu mai multe faze de retragere. Peisajul glaciar sub cele două forme specifice (căldări sculptate în resturile suprafeței Borăscu, circuri și văi asociate cu creste și vârfuri) este completat de stâncării și grohotișuri mobile și semifixate, consecință a proceselor crio-nivale care modelează și astăzi culmi înalte. Din totalul lacurilor glaciare din România, 155 (88%) sunt localizate în Carpații Meridionali, în masivele Retezat, Făgăraș, Parâng, Godeanu, Țarcu, la înălțimi de 1700–2300 de metri, iar cele mai mari la peste 2000 de metri; ele acoperă o suprafață de aproape 100 de hectare, iar cel mai adânc este Zănoaga (29 de metri) și cea mai mare suprafață o are Bucura de 10 hectare. Multe dintre lacuri se află în stadii avansate de colmatare, iar în cele mai extinse, cu ape limpezi, sunt favorabile condițiile pentru păstrăvării.

Orientarea lanțului meridional carpatic mai mult în longitudine a înlăturat diferențierea peisagistică impusă de latitudine în Orientali; apar totuși diferențe ale versanților nordici față de cei sudici. Desfășurarea lor câteva sute de kilometri de la E la V a impus, totuși, ușoare modificări în peisajele estice față de cele vestice.

Clima Carpaților Meridionali, cu excepția sectorului sud-vestic (Munții Cernei, Mehedinți, Țarcu, Godeanu) unde apar ușoare nuanțe vestice și submediteraneene, este în directă concordanță cu altitudinea. Temperatura medie anuală este de $–2^0$ C pe vârfurile cele mai înalte și de $2–3^0$ C la aproximativ 1500 de metri altitudine. Luna cea mai rece este februarie, cu o medie termică de $–11,2^0$ C, iar cea mai caldă este august, cu $8–13^0$C. Precipitațiile totalizează o cantitate medie anuală de 1200–1400 mm, ajungând uneori chiar la 1600 mm. Etajele climei alpine și subalpine au cea mai mare extindere din Carpații Românești.

Rețeaua hidrografică este foarte densă, fapt ce explică posibilitatea de alimentare cu apă tot timpul anului a râurilor și lacurilor din ploi și topirea zăpezilor. Suprapunerea acestui fenomen face ca scurgerea medie să capete valorile cele mai mari primăvara, mai timpuriu în vest (aprilie-mai) și mai târziu în est (mai-iunie).

Vegetația reflectă fidel etajarea factorilor climatici. Etajul alpin, situat la peste 2100 de metri pe versantul nordic și la peste 2300 de metri pe cel sudic, este format din pajiști alpine de platou, care apar pe pante domoale, formate din specii de rogoz alpin, firuță alpină, clopoțel alpin, precum și specii endemice (romanița de munte, ghințura, coada iepurelui, salcia pitică; pe formațiuni calcaroase apare floarea de colț, sângele voinicului, firuța violacee etc. Etajul subalpin începe de la limita superioară a pădurilor la 1500– 1600 de metri pe versantul nordic și 1700–1800 pe versantul sudic și cuprinde tufișuri de jneapăn, ienupăr, afin, zâmbru, smârdar. Apar și pajiști de graminee: păiușca, țepoșica,

clopoțelul de munte, vioreaua de munte, brândușa alpină. Etajul pădurilor de molid începe de la 1200 de metri pe versantul nordic și 1500 pe cel sudic, urcând până la etajul subalpin. Molidișurile apar în fragmente de păduri în toate cele 4 masive, iar spre vest se îngustează, în special pe versantul sudic al munților Godeanu, unde apare fagul. Alături de molid mai apar: zada, paltinul, arinul alb și fagul. Subetajul pădurilor de fag în amestec cu rășinoase formează un brâu îngust la baza molidișurilor, făcând trecerea spre etajul forestier de la bază. Subetajul pădurilor de fag de la 600–1000 de metri pe versantul nordic și 800–1200 pe cel sudic cuprinde predominant fagul în întregime în Munții Cernei, Mehedinți, Vâlcan. Alte specii sunt paltinul de munte, mesteacănul, alunul, carpenul, iar în Munții Cernei și Mehedinți apare liliacul sălbatic, mojdreanul, scumpia.

Fauna urmează în linii generale etajele vegetale. Astfel, în zona alpină întâlnim: capra neagră, cârtița, uneori și ursul, zăganul, vulturul pleșuv, cinteza alpină și numeroase insecte. În zona pădurilor apar mamifere mari: ursul, cerbul carpatin, căpriorul, mistrețul, râsul, jderul, dihorul, veverița. Acvifauna este și ea bogată.

Sub aspect demografic, de populare și circulație, a fost puternic influențat de masivitatea munților, depresiunile și marile trecători de pe văi, ca și de pasurile înalte. Vestigiile arheologice din paleolitic și din epoca bronzului, identificate în Țara Hațegului (Peștera Cioclovina, Ohaba Ponor), cele de pe Valea Prahovei (Sinaia, Predeal), urmele cetăților dacice și romane din munții Orăștiei și ai Sibiului, din culoarul Rucăr-Bran, de pe valea Mehadiei (Ad Mediam, adică la jumătatea drumului dintre Dierna-Orșova și Tibiscum-Caransebeș). La acestea se adaugă cele două capitale de răsunet istoric Sarmizegetusa de la Grădiștea Muncelului și Sarmizegetusa Regia din apropierea trecătorii Poarta de Fier a Transilvaniei, în depresiunea Hațeg (Ulpia Traiana). Rețeaua și tipurile de așezări rurale și urbane poartă amprenta naturii locurilor, a populației locale și a particularităților geografice. Altitudinea maximă până unde urcă așezările este de 1450 de metri în localitatea Păltiniș din Munții Cândrel, față de 1400 în Carpații Orientali și 1560 în Carpații Occidentali. Locuințele temporare sub formă de odăi și conace sunt mai frecvente pe versanții sudici însoriți, unde sunt numeroase stâne. Cabanele urcă până la 2135 metri – Cabana Podragu (Făgăraș) și 2035- Cabana Bâlea Lac (Făgăraș). Stânele urcă până la peste 1700 de metri. Așezările urbane se află în depresiuni și numără 15 orașe, iar cele rurale permanente însumează 477 de sate. Agricultura se caracterizează prin creșterea animalelor. Culturile agricole sunt mai frecvente în Țara Hațegului și insular în depresiunile Loviște și Petroșani.

Turismul înscrie o mare pondere în tipul de turism alpin de vară și de iarnă în Bucegi, Piatra Craiului, Făgăraș, Godeanu, Parâng, Vâlcan și Muntele Mic. Turismul cultural este favorizat de elementele etnografice și de folclor, dar și de monumente și muzee, mai ales cele din Culoarul Rucăr-Bran, Depresiunea Hațeg, Depresiunea Loviștei. Turismul balnear-climateric este pus în valoare în stațiunile: Băile Herculane, Sinaia, Predeal, Păltiniș.

Rețeaua căilor de comunicație e adaptată la specificul reliefului și văilor transversale, care asigură legătura Transilvaniei cu Oltenia și Muntenia pe Valea Prahovei, Culoarul Rucăr-Bran, Valea Oltului, Valea Jiului, Valea Streiului și culoarul Timiș-Cerna, traversate de căi ferate și șosele. Carpații Meridionali sunt străbătuți de șosele de altitudine cu rol strategic: Transfăgărășan, Transalpina, șoseaua longitudinală de pe Valea Rotunda de la Brezoi la Petroșani. Transporturile speciale sunt reprezentate de liniile de înaltă tensiune pentru energie electrică, magistrale metaniere dinspre Transilvania spre sudul țării. Carpații Meridionali se subîmpart în patru subunități în raport de particularitățile fizico-geografice, dar și cele din sfera geografiei umane și economice, astfel:

1. **Munții Bucegi-Piatra Craiului** se află situați în extremitatea estică a Carpaților Meridionali, iar limitele acestei unități sunt conturate de abrupturi tectonice și structurale cum sunt: în partea de nord sunt denivelări de peste 1000 de metri față de munții Clăbucetele Predealului, iar spre nord-vest între Munții Piatra Craiului și Depresiunea Brașov; în est Culoarul Prahova delimitează Munții Bucegi de Munții Gârbovei prin denivelări de 1200 de metri; în sud limitele sunt marcate de denivelări de 200–400 de metri între Bucegi – Leaota și Subcarpați; în vest Culoarul Bran-Rucăr-Dragoslavele, cu denivelări de 500 de metri.

Denumirea complexului montan se atribuie după masivul cel mai reprezentativ, Bucegii. Se includ în această unitate montană culoarele depresionare Bran-Rucăr-Dragoslavele și al văii Prahovei, datorită genezei lor comune, reflectată în trăsăturile de peisaj. În literatura de specialitate s-a dezbătut

problema acestei unități montane privind două aspecte: includerea într-un masiv unic a Bucegilor cu Piatra Craiului și Culoarul Rucăr-Bran-Dragoslavele și includerea Bucegilor în Carpații Orientali pe criteriu geologic (predominanța flișului ca o continuitate a celui din Carpații Orientali) și dezvoltarea Culoarului Rucăr-Bran ca limită tranșantă între Carpații Meridionali și Carpații Orientali.

Cele mai multe opinii pledează pentru criteriul geografic după care peisajul Bucegilor se impune prin altitudine, relief glaciar, precum și celelalte elemente fizico-geografice (clima, vegetația) care contrastează cu cel al Munților Gârbovei din est. Chiar din punct de vedere geologic, Carpații Orientali nu sunt izolați de cei Meridionali, având elemente genetice comune și anume în diferite faze orogenetice, însă ceea ce diferă sunt condițiile tectonice locale. Geologic, Munții Leaota, prin flancul estic, ce corespunde monoclinului Bucegilor, reprezintă partea frontală a Pânzei Getice, iar cristalinul lor este asemănător cu cel din Munții Făgăraș.

Complexul montan Bucegi-Leaota-Piatra Craiului și Culoarul Bran-Rucăr-Dragoslavele prezintă etajarea peisagistică specifică Meridionalilor.

Asocierea masivelor și culoarelor de vale ca efect al tectonicii și eroziunii diferențiate este marcată de cele două sinclinale suspendate, Bucegi și Piatra Craiului, alcătuite din conglomerate și calcare dispuse pe un suport cristalin, pe un anticlinoriu cristalin faliat – Leaota – precum și de culoare depresionare formate din nuclee cristaline, blocuri de calcare faliate și înglobate în conglomerate, gresii și marne. Relieful se prezintă ca un complex de masive, creste și culoare de vale, de relief structural și petrografic. Masivitatea pronunțată este caracteristică pentru Bucegi și Leaota, datorită faptului că sunt sudate între ele, masa montană apărând unitară din Valea Prahovei până în culoarul Rucăr-Bran, fapt confirmat în peisaj de extensiunea mai mare a complexelor sculpturale Râu-Șes și Gornovița.

Culoarele depresionare au alcătuit principalele axe de concentrare a activității economice, care au implicat în sfera lor de atracție și masivele limitrofe.

a) Masivul Bucegi are aspect de amfiteatru, cu deschidere sudică, delimitat de abrupturi ce depășesc 1000 de metri față de zonele limitrofe: în vest Valea Brăteiului, o limită de vale, dar care se continuă cu un aliniament de creste către nord față de Culoarul Bran; spre nord limita este dată de un aliniament de creste fragmentat de văi glaciare și domină cu 1200–1400 de metri culoarul Râșnoavei; spre est culoarul Prahovei formează o limită bine definită de abrupturi, de un șir de izvoare și cascade; în plus acest culoar este evidențiat printr-o intensă presiune umană, o axă economică marcată de așezări și de un intens trafic rutier și feroviar; în sud, pante mai domoale, cu frecvente rupturi, fac trecerea către Subcarpați.

Nodul orografic principal îl constituie Vârfu Omu, ce corespunde unei zone în care conglomeratele includ în masa lor blocuri de roci cristaline și calcare. De aici se desprind două aliniamente de vârfuri: în est delimitează abruptul prahovean: Coștila 2498m, Caraiman 2384m, Jepii Mici 2134m, Jepii Mari 2072 m, Piatra Arsă 2001 m, Furnica 2103 m, Vârfu cu Dor 2130 m, Vânturiș 1851 m. Șirul vârfurilor din vest este marcat de Vârfu Doamnele, 2181 m, Tătaru, 1998 m, Lucăcilă, 1895 m. Se prezintă ca un vast sinclinal suspendat, dominat în nord de conglomerate, iar în sud sunt caracteristice cutele care complică structura sinclinalului. Aspectul acestei structuri este consemnat și de suprafețele structurale care au maximă extindere în partea de est. Apar urme ale glaciațiunii cuaternare în jurul Vârfului Omu, la care se adaugă modelarea periglaciară și crionivală.

Relieful structural (de cuestă) din masivul Bucegi este cel mai impunător dintre toate formele, deosebindu-se două categorii genetice: un tip mixt, de natură tectonică și de eroziune, și al doilea, de cueste de eroziune. Primul tip încadrează sub formă de semicerc edificiul Bucegilor și a luat naștere prin eroziunea primelor văi grefate pe capetele de strat ale ambelor flancuri ale sinclinalului; caracterul tectonic este dat de înălțarea treptată a Bucegilor, culminând cu cea din Pleistocen. Bordura vestică a Bucegilor păstrează bine relieful de cueste pe roci calcaroase și cristalinul vecin al Leaotei, pe când cele de pe flancul estic sunt distruse mai mult datorită rocilor mai slabe de conglomerate. Ca elemente susținătoare, sunt date de relieful de hogback-uri și cueste fragmentate etajate, generate de alternanța de gresii și conglomerate, ca cele de sub vârfurile Piatra Arsă, Vânturiș, Vârful cu Dor, Jepii Mici, Jepii Mari și Caraiman. Cel de-al doilea tip, cuestele de eroziune, se regăsesc în special pe flancul estic, în zona cumpenei de ape Ialomița – Izoru Dorului, formate din curmături și o serie de vârfuri. Geneza lor este atribuită văii subsecvente Izvoru Dorului, grefată perpendicular pe suprafața

structurală a Bucegilor, la care se adaugă și afluenții acestuia.

Relieful carstic este specific și Bucegilor, în special în lungul văii Ialomița care taie în calcare o serie de chei (Cheile Peșterii, Cheile Urșilor, Tătaru Mic, Tătaru Mare, Zănoaga Mică, Zănoaga Mare, Cheile Orzei și Cheile Dobrești), iar între ele, bazinete mai largi formate în roci marnoase și argiloase. Specifice carstului sunt și peșterile, între care cea mai mare este Peștera Ialomiței la altitudinea de 1660 de metri, în care se păstrează fosile de Ursus speleus și un microrelief calcic divers, dezvoltat după ultimele două faze glaciare (Riss și Würm).

Relieful pe conglomerate dă o serie de forme de relief cu caracter ruiniform: „Babele", „Ciuperci", „Sfinxul"(ca martori de eroziune diferențială în urma acțiunii factorilor climatici – fenomenul se întâlnește și în Peninsula Crimea, în Anatolia, pe Coasta Dalmată), polițe, platouri.

Relieful glaciar al înălțimilor alpine din Bucegi este rezultatul acțiunii ghețarilor cuaternari localizați în jurul Vârfului Omu, unde au fost identificate urme pe valea superioară a Ialomiței. Văile glaciare adaptate la structură sunt asimetrice. Rocile slabe, puternic erodate nu au păstrat formele clasice ale eroziunii glaciare, respectiv circurile și văile glaciare. Nici formele glaciare de acumulare nu sunt reprezentative pentru Bucegi, morenele păstrându-se sub formă de petice, mai evidentă fiind morena frontală pe Valea Ialomiței.

Particularitățile climatice ale Bucegilor sunt date de altitudinea, masivitatea, configurația văilor și interfluviilor, ca și poziția în extremitatea estică a Carpaților Orientali. Un aspect este legat de etajarea climatică, după cum urmează: la Vârfu Omu, temperatura medie anuală este de –2,5°C, la Sinaia la cota 1500 este de 3,7°C, iar la Predeal, la 1093 m, este de 4,9° C. La altitudini de peste 1800 m, înghețul este posibil tot anul. Vânturile au frecvență mare. Acestor etaje altitudinale le corespund etaje vegetale: pajiști alpine, etajul subalpin cu dezvoltarea jnepenișurilor și a tufărișurilor de smârdar, bujor de munte, afin și merișor pe suprafețele structurale; urmează etajul pădurilor de molid și brad din abruptul Bucegilor la care se adaugă și fagul.

Principalele artere hidrografice sunt: Ialomița, Prahova, care prin afluenții săi deține cea mai mare suprafață din Bucegi, precum și o serie de văi în partea de nord afluente văii Râșnoavei, iar în partea de vest văile Poarta și Brătei colectează o serie de afluenți. Alimentarea văilor este pluvio-nivală, având în vedere faptul că zăpezile sunt abundente 5–6 luni pe an. Cuvetele lacustre de origine glaciară nu rețin apele decât temporar, datorită substratului litologic permeabil.

Modificările din peisajul geografic al Bucegilor sunt determinate de încadrarea sa între axele de circulație foarte vechi, Valea Prahovei și Culoarul Bran-Rucăr-Dragoslavele, precum și de apropierea unor centre industriale cu o mare concentrare a populației: Brașov, Ploiești, Câmpina.

O altă activitate de tradiție se leagă de drumurile neolitice de transhumanță pastorală, menționate în actele românești, pentru pășunile din Bucegi, din anul 1550 (Dreptul obicinuelnic de închiriere pentru liberă trecere pe munte, pentru pășunat sau Dreptul Valah, numit ca atare și care a funcționat din Carpații Albi – Silezia – până în Peloponez – Grecia). Ulterior locurile au luat numele proprietarilor. Ex. Muntele Lucăcilă sau Plaiul Mircii. În prezent numărul stânelor s-a mai redus, iar fonddul de pășuni e folosit mai rațional. Pentru hidroenergie se remarcă pe Valea Ialomiței hidrocentralele de la Scropoasa, Dobrești și Moroeni. La acestea se adaugă valorificarea lemnului și exploatarea calcarelor din carierele de la Lespezi și Bătrâna.

Sub raport turistic, Bucegii constituie o componentă importantă. Aici se află cele mai vechi cabane din Carpați, cea mai înaltă cabană din munții noștri – Omu la 2504 m, numărul cel mai mare de cabane (20), rețeaua cea mai mare de transport pe cablu, șosele modernizate de acces și o șosea alpină, numeroase poteci marcate până în „Platoul Bucegilor", trasee de alpinism cu un ridicat grad de dificultate. Se remarcă rezervațiile științifice din Muntele Caraiman, Valea Jepilor cu specii de zâmbru, larice, floarea de colț, cele din jurul Vârfului Omu și pe Valea Ialomiței.

b) **Masivul Piatra Craiului**, ca unitate montană este definită prin două elemente de fond: structura geologică marcată de un flanc de sinclinal ridicat la verticală, suspendat și de prezența calcarelor puternic tectonizate și cu numeroase diaclaze. Masivul Piatra Craiului se prezintă sub forma unei creste de circa 25 de km, cu orientare nord-est – sud-vest, delimitată în est de culoarul Bran-Rucăr-Dragoslavele și cursurile superioare ale văilor Dâmbovița și Bârsa în vest. Masa de calcare atinge grosimea de 1200 de metri și este intersectată de falii. Dispunerea lor în strate puternic înclinate,

a generat o creastă puternic accidentată, cu altitudini de peste 200 de metri, maximum atingând în Vârful La Om de 2244 metri, menținute de duritatea calcarelor. De la nord la sud, de-a lungul acestei culmi ascuțite se află câteva curmături, care o divizează în subunitățile:

– Piatra Craiului Mică, despărțită de restul masivului prin Curmătura (o înșeuare de 1600m), are aspect de platou îngust;

– Piatra Craiului Mare care ajunge în nord până la șaua Fundeni. Creasta este foarte ascuțită și domină împrejurimile prin abrupturi înalte mai ales spre partea vestică;

– Masivul Pietricica care alcătuiește extremitatea sudică a Munților Piatra Craiului cu altitudini mai joase de 1500m; la baza pereților crestei calcaroase apare o întinsă cuvertură de grohotișuri rezultate din procesele periglaciare.

Pe calcarele înălțimilor, relieful carstic este reprezentat printr-o serie de forme carstice: peșteri, doline, chei, lapiezuri, brâne, care accentuează peisajul pitoresc și bizar al masivului. Chiar dacă altitudinea de peste 2000 de metri a fost favorabilă formării ghețarilor cuaternari, forma de culme ascuțită a acestor munți nu a permis acumularea de zăpezi și nici formarea reliefului glaciar.

Climatul este direct influențat de altitudine, dar cu umiditate mai mare pe povârnișurile vestice. Pajiștea alpină lipsește, dar începând de la nivelul 1600–1700 apare pădurea de molid amestecată cu fag. Valoarea peisagistică este marcată de specia endemică garofița Pietrei Craiului (Dianthus callizonus), de alte asociații de plante dezvoltate pe calcare. Aici s-a delimitat și o rezervație complexă a cheilor Dâmbovicioara-Brusturet, pe circa 1340 ha. Masivul Piatra Craiului constituie un ținut turistic atractiv, cu o serie de trasee, precum cel de creastă, unic în Carpați prin accidentele de relief. La periferia masivului se află cabane de veche tradiție. Fluxul turistic este marcat vara deoarece în timpul iernii sunt frecvente avalanșe.

c) **Masivul Leaota** este situat în partea de vest a Bucegilor, de care se află strâns legat prin șaua Bucșa și prin culmi prelungi. Constituie cel mai vechi nucleu al acestei grupe carpatice și înaintează ca un promontoriu rigid către Culoarul Bran-RucărDragoslavele. Limitele sale sunt: în est, valea Brăteiului, care parțial curge la contactul dintre calcare și cristalin, apoi numai în cristalin; în nord și vest culmile de cristalin sunt delimitate de Culoarul Bran-Rucăr-Dragoslavele pe care îl domină cu circa 400–500 de metri; în sud limita este dată de unele denivelări față de Subcarpați, cu care se interferează în mare parte.

Masivul Leaota are un aspect ce se înscrie într-un mare anticlinoriu, dispus nord-sud și susținut de natura petrografică (șisturi cristaline puternic metamorfozate care aparțin la bază orogenezelor mai vechi, ale Lacului Baikal). Relieful este reprezentat prin două culmi paralele care se dezvoltă de la vest la est pe circa 10 km, făcând legătura cu Bucegii: una nordică, între Munții Bucșa și Sf. Ilie (1888 m), despărțită prin valea Ghimbavului și cea de-a doua cu poziție central-sudică, între cumile munților Mitarca, Râiosu și Cioara. Masivitatea pronunțată este dată de faptul că cea mai mare parte din Munții Leaota este situată la 1500 de metri altitudine și că nu-i traversează nici o arteră hidrografică. Modelarea acestui masiv se află sub impulsul celor două nivele de bază, învecinate: Culoarul Bran-Rucăr-Dragoslavele și Valea Dâmboviței. În partea vestică a munților Leaota apare un areal carstic, format din martori de eroziune ce aparțin nivelului Bran și care se continuă spre sud pe Culoarul Dâmboviței.

Vegetația este reprezentată prin păduri care au o extindere apreciabilă. Primele exploatări forestiere s-au făcut pe văile de acces ale Ghimbavului și Valea Caselor, unde a funcționat și un funicular ce transporta buștenii până la Rucăr. Pășunile se află în Leaota la mai mari altitudini, coborând numai pe versanții sudici, unde pajiștile secundare au luat locul pădurilor defrișate. De repartiția lor se leagă și numărul apreciabil de stâne, iar pa valea pârâului Turcu, în nord, numărul mare al acestora a fost favorizat de relieful mai puțin accidentat care a permis urcarea turmelor și practicarea păstoritului.

Potențialul turistic este dat peisajul geografic valorificat printr-o serie de trasee foarte atractive care leagă Masivul Leaota de zonele montane din jur.

d) **Culoarul Bran-Rucăr-Dragoslavele** se individualizează ca un areal de discontinuitate geografică în masa carpatică, legat genetic de munte, dar cu personalitate proprie. Acest compartiment amplasat între Masivul Iezer, Leaota, Bucegi și Piatra Craiului are altitudine mai coborâtă (între 600 și 1500 de metri) marcată de o serie de măguri, culmi prelungi și curmături. Este străbătut de o serie

de văi, prezintă așezări de tip pastoral care se risipesc pe interfluvii și se grupează pe văi, și se remarcă printr-un specific teritorial al activităților economice, toate justificând individualitatea sa.

Litologia este foarte diversă (șisturi cristaline, calcare, conglomerate, marne, argile etc.) pe structur complexe (sinclinalul Șirnea, anticlinalul Valea Coacăzei, anticlinalul Valea Ulmului, sinclinalul Branului de Sus, sinclinalul Fundata și altele). Faliile care intersectează aceste formațiuni și structuri (falia longitudinală Giuvala din sinclinalul Fundata, fracturile din sinclinalul Rucăr cu caracter transversal) sunt puse local în evidență de eroziunea diferențială și delimitează, la rândul lor, horstul Pleașa-Posada și grabenul Podul Dâmboviței. Falia transversală a Branului marchează, ca un prag, compartimentul coborât al Depresiunii Brașov.

Din cauza modelării, culoarul Bran-Rucăr-Dragoslavele corespunde unei suprafețe de nivelare de tip Gornovița, cu o configurație de culoar transversal sau de uluc depresionar desfășurat între Dragoslavele și Bran (pe circa 40 de kilometri lungime și o lățime variabilă de 3–5 kilometri în sud și peste 20 de kilometri în nord). Apare ca o poartă naturală între unități structurale distincte, a căror altitudine oscilează între 900 și 1400 de metri. Dispoziția nivelelor, a șeilor, a martorilor de eroziune, a generațiilor de văi precum și a conurilor de dejecție confirmă un intens drenaj prin Dâmbovița spre sud și prin pârâul Turcului spre nord.

Se remarcă relieful carstic dezvoltat pe calcare ce alternează cu conglomerate și roci cristaline, din morfologia carstului remarcând Cheile Dâmboviței, Cheile Dâmbovicioarei, Cheile Orății, Cheile Crovului, Cheile Râului, Cheile Rudăriței, lapiezurile și dolinele de pantă și care contribuie la mărirea treptată a bazinelor, peșterile Dâmboviței și Dâmbovicioarei.

După aspectele generale ale peisajului se remarcă:

– Sectorul Branului sau nordic, ce se desfășoară în aval de cumpăna de ape de la Giuvala până la Bran, larg deschis, sub forma unui amfiteatru drenat de pârâul Turcului și cu o fragmentare ridicată. Bordura lui este formată dintr-o serie de martori: Vârfu Coarbei 1140m, Vârfu Șirnea 1226 m, Muntele Clăbucetu, Pasul Bran ce urcă la 1343 m; se remarcă și contrastul dintre plaiurile prelungi (adevărata platformă) și văile puternic adâncite. În aceste condiții, așezările înregistrează o dispersie ridicată, dar și o concentrare pe văi, de tip linear, ca de exemplu localitățile Bran, Moeciu, Șimon. Specifice sunt și gospodăriile risipite de la Măgura, Peștera și Șirnea, la adăpostul versanților, unde alternează cu pășuni și fânețe. Așezările au rezultat ca urmare a sedentarizării populației în jurul unor vechi sălașe care domină ca număr în acest sector. Cea mai mare localitate, Bran, cu peste 6000 de locuitori și cu nucleul principal în jurul castelului Bran, concentrează o mare densitate a populației (Castelul de la Bran, construit în 1377 ca punct strategic în drumul de peste Carpați, constituie astăzi un muzeu de artă feudală care deține și un muzeu etnografic în aer liber).

– Sectorul central sau Giuvala, ce se înfățișează ca o largă curmătură între Piatra Craiului și Leaota și constituie un areal de cumpene de ape foarte sinuoase între râurile sudice și cele nordice. Este sectorul cel mai înalt și, în același timp, cu lățimea cea mai mică între Masivul Piatra Craiului și Leaota. Prezintă un relief fragmentat de măguri formate predominant din calcare (Măgura Vătarnița-1320 m, Pasul Bran-1343 m, Măgura Fundata-1361 m, Dealul Sasului-1184 m). Omniprezența carstului este caracterizată prin doline (Muntele Giuvala), văi oarbe suspendate și depresiuni carstice. Sectorul Giuvala se caracterizează și prin cele tipice așezări risipite (Fundata, cu gospodării grupate pe versantul sudic al măgurii cu același nume, Fundățica, ambele cu o dispersie accentuată a gospodăriilor). La acestea se adaugă numărul mare de sălașe de pe plaiurile montane. Pitorescul acestei regiuni a impus multe trasee turistice.

– Sectorul sudic sau al Dâmboviței este sectorul care păstrează cel mai bine caracterul de culoar în care, delimitarea este mai clară, dată de cristalinele din Iezer și Leaota. Litologia variată (calcare, conglomerate și gresii) și fragmentarea tectonică au favorizat modelarea unor bazinete depresionare (bazinetul Dâmbovicioarei modelat în gresii masive și conglomerate, bazinul Podu-Dâmboviței, bazinul Rucăr, bazinul Dragoslavele) de natură tectono-erozivă. Eroziunea exercitată de apele de suprafață și de adâncime a generat spectaculoase chei pe Dâmbovița (Cheile Mari și Cheile Mici), pe Dâmbovicioara și pe valea Ghimbavului.

Expoziția sudică a culoarului favorizează diferența termice pozitive față de regiunile din jur, ceea ce determină o diversificată utilizare a terenurilor: livezi, suprafețe arabile, pășuni și fânețe. Urmele

arheologice (castrele romane de la Rucăr și Dragoslavele, urmele cetății de la Podu-Dâmboviței), prezența drumului vechi strategic din zonă și documentele istorice reprezintă de fapt dovezi ale locuirii străvechi și a unei activități materiale deosebite în sectorul Dâmboviței. În prezent acesta este arealul cu densitatea cea mai mare a populației. Rucărul este cea mai mare așezare din sector, cu activități artizanale de valorificare a lemnului, a lânii și a laptelui. Unitatea de peisaj a Culoarului Bran-Rucăr-Dragoslavele trebuie raportată la vechiul drum comercial și de apărare preluat astăzi de șoseaua modernizată Brașov-Câmpulung, care imprimă o nouă dinamică în structura funcțională a așezărilor, unde pe lângă cele tradiționale se adaugă și funcția turistică.

e) **Culoarul Prahovei** se desfășoară între Munții Bucegi la vest, Piatra Mare, Postăvaru și Gârbova la est, iar în partea sudică, până la Depresiunea de contact a Comarnicului. Cursul superior al văii Prahovei urmărește nivelul Gornovița sau al „pasurilor înalte“ ori, mai simplu, nivelul Predeal, cu circa 1000 de metri altitudine.

Valea Prahovei este dominată de masivul montan prin abrupturi fiind alcătuită (între localitățile Predeal și Posada) din bazinete mai largi și sectoare înguste de vale, de la nord la sud, după cum urmează:

– arealul de obârșie a Prahovei, configurat la circa 1000 de metri altitudine, alcătuit din clăbucetele Predealului, tăpșane și o zonă de convergență hidrografică a trei bazine (Prahova, Timiș, Râșnoava); poziția acestui sector între masivele montane nordice (Bucegi, Piatra Mare, Postăvaru și Gârbova), atrage după sine un climat montan de adăpost, o vegetație bine conservată și legăturile de circulație prin văile radiale spre exterior, au făcut ca acesta să fie foarte solicitat de turiști, cunoscând o evoluție rapidă, cu numeroase marcaje turistice pentru accesul în munte;

– sectorul de vale îngustă de la Azuga (pe circa 1,5 kilometri) reprezintă un culoar strâmt cu inversiuni biopedoclimatice și o ruptură de pantă continuă, dominat de nivele de umeri cu circa 1200 de metri altitudine legați cu suprafața clăbucetelor (încrustarea apelor, condiționată de nivelul coborât al Prahovei la Posada și de rezistența opusă de stratele de Sinaia și de Azuga au făcut ca acest sector să fie utilizat numai de șoseaua și calea ferată care străbat culoarul de vale; cu toate acestea, localitatea Azuga, prin activitățile industriale începute încă de acum 180 de ani, a modificat peisajul, orașul a evoluat de-a lungul văii, dar mai ales, pe versantul drept al ei: o fabrică de sticlă îin 1830, o fabrică de cașcaval în 1880, de var hidraulic în 1878, de postav în 1886 și de bere, din 1899);

– sectorul cu bazinetele Sinaia – Poiana Țapului – Bușteni marcat cu aspecte de peisaj ce se modifică datorită lărgirii culoarului Prahovei, unde realizează un curs meandrat și cu despletiri generate de aluviunile aduse de afluenți, iar, periferic, chiar și nivele de luncă și terase etajate pe trei trepte, care, în unele locuri sunt estompate de conuri mari de dejecție (cum este cel din zona confluenței cu Valea Cerbului). Climatul blând, favorabil, la adăpostul versanților, ca și spațiul teritorial, au creat condiții optime pentru gruparea gospodăriilor. Cea mai importantă localitate este Bușteni, legată de Poiana Țapului, cu activități economice diverse (fabrica de hârtie construită încă din 1883, de agrement) și de unde pornesc numeroase trasee turistice către Bucegi (pe Văile Urlătoarei, Cerbului, Clăbucetu, Munticelu), dezvoltându-și funcția turistică și de servicii, mai ales odată cu darea în folosință a liniilor de telecabină Bușteni-Babele (de 4120 metri lungime) și Babele-Peștera (de 2543 metri lungime);

– sectorul de vale îngustă Sinaia – Posada, ce se individualizează printr-un bazin mai larg suspendat în zonele de confluență ale Prahovei cu Peleșul și cu Izvoru-Dorului și un culoar îngust sub formă de defileu (între Sinaia și Posada); în dreptul localității Sinaia apar trei nivele de terase pe care s-au extins gospodăriile (nucleul inițial al orașului a gravitat în jurul Mănăstirii Sinaia, construită în 1695, de unde s-a extins către castelul Peleș și spre zona căii ferate). Deschiderea drumului pe valea Izvoru-Dorului către Pietroșița a determinat apariția unor așezări răzlețe, s-a modernizat drumul către cota 1400 și chiar dacă Sinaia deține o uzină de mecanică fină și alte unități ale industriei alimentare, funcția turistică o înscrie între cele mai însemnate stațiuni climaterice ale țării, cu o bază materială complexă de hoteluri, vile cabane, popasuri și hanuri turistice (orașului Sinaia atribuindu-se și renumele de Perla Carpaților).

În totalitatea sa, Culoarul superior al Văii Prahovei apare unitar, ca importantă axă de circulație și turism, conferind și calitatea de limită între Carpații Meridionali și Orientali.

2. **Munții Făgărașului (Făgăraș-Iezer)** au limita de nord, față de Depresiunea Făgăraș, formată dintr-un abrupt cu o denivelare de circa 800 de metri, sub care se dezvoltă o fâșie piemontană. Baza abruptului Făgărașului este marcată și de inversiuni de temperatură, circulația de tip foehnic făcându-se simțită în partea nordică a Depresiunii Făgăraș, unde domină terenurile arabile. În vest, limita este formată de Defileul Oltului cu cele două sectoare de îngustare, întrerupte în partea centrală de Depresiunea (Țara) Loviștei. În sud, Munții Făgăraș intră în contact, prin Munții Cozia, Frunții, Ghițu și Iezer, cu Subcarpații Getici printr-o suită de pinteni (de circa 1000 de metri) în alternanță cu culoarele de vale ale depresiunilor de contact (Depresiunea Câmpulung pe Râul Târgului, Bazinetele depresionare Nucșoara-Corbi pe Râul Doamnei, Culoarul depresionar Brădet-Brăduleț pe Vâlsan, depresiunile Căpățâneni-Arefu pe Argeș, Sălătruc pe Topolog și Jiblea pe Olt). În est limita este mai complexă deoarece Munții Făgăraș intră în contact cu unități distincte, limita fiind determinată de văile Dâmboviței, Bârsei, culoarul Tămașului și Culoarul Oticului. Se prezintă ca o asociere de interfluvii ascuțite, puternic denivelate, cu ulucuri glaciare adânci, marcate de ape repezi și cu particularități topoclimatice dar și cu altitudini mari care domină unitățile limitrofe. Masivul Iezer, din extremitatea estică, păstrează unele aspecte comune cu cele ale culmii nordice făgărășene (urme glaciare, suprafețe de nivelare, relief periglaciar și crionival) din care se desprinde și rețeaua de izvoare (mai ales pe versanții sudici, ce alimentează afluenții Argeșului și Dâmboviței).

Are mari subunități regionale trei sectoare distincte: Creasta principală a Făgărașului (înaltă și unitară), Culmile sudice ale Făgărașului (Cozia, Frunți și Ghițu – mai coborâte și fragmentate de râuri) și Masivul Iezer (în extremitatea estică, mult mai înalt decît culmile digitale ale Coziei-Ghițu-Frunți).

a) **Creasta principală a Făgărașului** (culmea nordică a Făgărașului) se dezvoltă de la vest către est pe o distanță de aproximativ 70 de kilometri, menținându-se frecvent la peste 2000 de metri în mai multe vârfuri: Moldoveanu (2544 m), Negoiu (2535 m), Viștea-Mare (2526 m), Călțun (2522 m), Vânătarea-lui-Buteanu (2507 m) etc.

Culmea nord-făgărășană reprezintă un larg anticlinal, dominat de șisturi cristaline, cu flancul nordic faliat, din care se desprind creste secundare spre sud, de aproape 20 de kilometri, iar spre nord de 8–12 kilometri lungime. Local apar fragmente ale suprafețelor de eroziune. Altă trăsătură tipică este dată de predominanța formelor glaciare cu o largă extensiune și a reliefului periglaciar și crionival. Către nord-est altitudinile Făgărașului scad treptat dând aspectul unei suprafețe mai largi care joacă rolul de cumpănă de ape pentru afluenții Bârsei Groșețului și Văii Șincăi. Această platformă de aproape 1600 de metri o reprezintă Munții Țaga, care domină Munții Perșani dinspre nord-est.

Culmea nordică făgărășană reprezintă cumpăna de ape între afluenții Oltului la nord și ai Argeșului în sud. Datorită aspectelor ascuțite ale crestelor a mai fost numită și „custură“. Circurile glaciare apar în asocieri complexe, dar și sub formă de circuri suspendate pe versanți, adăpostind peste 50 de lacuri glaciare. Se remarcă gradul accentuat de fragmentare al crestelor și imensele mase de grohotiș dispuse sub forma „râurilor de pietre“ sau a „mărilor de pietre“. Solifluxiunea este caracteristică cu diferite forme. Eroziunea post glaciară a facilitat obârșiile râurilor Topolog, Argeș și Râul Doamnei, care înaintează regresiv printre depozite morenice și de grohotișuri.

b) **Culmile sudice ale Făgărașului** alcătuiesc o treaptă mai coborâtă și fragmentată de văile râurilor:

– Munții Cozia, între Valea Oltului și Valea Topologului, au cea mai mare altitudine în vârful Cozia (1668 de metri). Culmea este formată din roci dure (predomină gnaisul) ale unei formațiuni geologice, care, nu întâmplător, poartă numele de „gnaise-de-Cozia“. Se întâlnesc fenomene periglaciare și crionivale, ceea ce explică formele de dejecție detritică ce au umplut Depresiunea Jiblea.

– Culmea Frunți, ce are aspect prelung, cu altitudinea de maximum 1334 metri, delimitată de Depresiunea Loviștei și Valea Băieșu în vest și de Valea Argeșului, în est.

– Culmea Ghițu, înaltă de 1622 de metri, cuprinsă între Valea Argeșului și Râul Doamnei, fragmentată de Valea Vâlsanului și care se îngustează în mijlocul culmii formând o vale sub formă de chei – Cheile Vâlsanului, ce face ieșirea spre bazinetele depresionare subcarpatice Arefu-Căpățâneni și Brădetu din sud.

Locuitorii utilizează pășunile și fânețele și lemnul, imprimând o economie de activități silvo-pastorale.

c) **Masivul Iezer** este situat în partea de sud-est a Făgăraşului, cuprins între Râul Doamnei în vest şi Dâmboviţa în est, iar la sud depresiunea subcarpatică a Câmpulungului. La nord apare culoarul Oticului care îi delimitează de culmea nordică făgărăşană. Fiind alcătuit din şisturi cristaline, păstrează altitudini de peste 2000 de metri în vârfurile Iezerul Mare şi Păpuşa. Păstrează fragmente ale suprafeţei Borăscu. Către sud se desprind culmi prelungi până la nivelul Râu-Şes, coborând chiar până la 1400 de metri în culoarul Rucăr-Bran-Dragoslavele, ce se înscrie în nivelul Gornoviţa.

De pe versanţii sudici îşi iau izvoarele Bratia, Râul Târgului, Argeşel şi unii afluenţi ai Dâmboviţei.

În concluzie, toate subunităţile montane ale grupei Făgăraş însumează o serie de elemente comune: conservarea formelor de relief în funcţie de natura petrografică, păstrarea reliefului glaciar şi a suprafeţelor de eroziune mai ales în masivele cristaline; desfăşurarea asimetrică a versanţilor, cei nordici abrupţi iar cei sudici în trepte; linia marilor înălţimi este corespunzătoare cumpenelor de ape, lipsind total văile transversale; dispunerea zonală a formelor periglaciare şi a celor crionivale faţă de marile centre glaciare din cuaternar.

Vegetaţia cuprinde subtipurile alpin, în culmea principală nordică, subalpin, sub 1800 de metri fiind etajele de pădure de fag şi răşinoase. Peisajul de floră şi lacuri glaciare delimitează o serie de rezervaţii în culmea nordică.

Aşezările omeneşti urcă pe văile râurilor până la 600–800 de metri, iar cele temporare (sălaşe, odăi, stâne, cabane, refugii) urcă până la 1300 de metri, unele chiar mai sus (Podragu 2135m, Bâlea Lac 2035 m).

Economia este de tip zoo-pastoral, drumurile turmelor fiind favorizate de văile râurilor. Se remarcă potenţialul hidroenergetic al râurilor: Argeş, Vâlsan, Topolog, Dâmboviţa. Cel mai mare lac de acumulare este Vidraru pe Argeş. Barajul construit la o altitudine de 850 de metri are o înălţime de 66 de metri şi se situa în anii '90 ca mărime în Europa pe locul 6 şi locul 9 pe glob. Apar şi lacurile cu rol hidroenergetic pe Valea Dâmboviţei şi pe Valea Râul Târgului.

Reţeaua rutieră s-a modernizat prin dezvoltarea drumurilor forestiere şi mai ales prin construirea şoselei Transfăgărăşan (1971–1974), care asigură legătura între Transilvania şi Muntenia pe aproape 90 de kilometri, făcând accesibil şi fluxul turistic şi al exploatărilor miniere.

Construirea telecabinei între Bâlea Lac şi Bâlea Cascadă (4km) a favorizat creşterea numărului de turişti. Potenţialul turistic natural se poate utiliza şi în perioada de iarnă pentru sporturi de iarnă în condiţiile unei bune amenajări.

d) **Depresiunea Loviştei** este situată pe Valea Oltului (zona Defileului Oltului), între masivele Făgăraş şi Parâng, cu o formă alungită (pe aproape 45 de kilometri) pe direcţia vest-est între satul Mlăceni (cel mai estic punct) şi staţiunea Voineasa de pe Valea Lotrului în vest; în lăţime se desfăşoară între 5–12 km. Ca geneză corespunde unui culoar tectonic amplasat între Munţii Făgăraş şi Cozia în est, iar la vest de Olt între Munţii Lotrului şi Munţii Căpăţânii. Ca bazin tectonic, Loviştea a apărut la sfârşitul Cretacicului, în strânsă legătură cu înălţarea Meridionalilor şi formarea Depresiunii Getice din sud, funcţionând ca un golf al acesteia. A urmat apoi ciclul de sedimentare încheiat în Miocen. Depozitele respective sunt formate din conglomerate, marne argiloase, care dau forme domoale şi procese de alunecări. La vest de Olt apar şi roci mai dure, de gresii şi conglomerate, marcate de formele pitoreşti de relief de la nord de Brezoi, sub formă de turnuri, ţancuri, melci uriaşi. În relief se disting două trepte mari: – vatra depresiunii, ca treaptă joasă, locuită şi separată pe bazine hidrografice secundare şi – partea înaltă deluroasă prin intermediul căreia se face trecerea la rama muntoasă. În vatra depresiunii, în lungul Oltului apar şi lărgiri locale cum sunt cea de la Brezoi, la confluenţa cu Oltul sau cea de la Câineni-Grebleşti.

Clima se apropie mai mult de topoclimatul Subcarpaţilor, culoarul Oltului şi al Lotrului favorizând o circulaţie mai accentuată a aerului şi nu stagnări cu răciri accentuate. În sezonul cald temperatura medie este de 6-13oC, dar apar îngheţuri timpurii şi târzii până în luna mai, provocând daune pomilor fructiferi. Precipitaţiile cad în medie cam 900 mm/an. Între Masivul Cozia şi vatra depresiunii se formează o uşoară foehnizare.

Apele depresiunii sunt râuri scurte şi repezi, afluenţi ai Oltului. Râurile din bazinul Lotrului au favorizat construirea sistemului hidroenergetic de pe Lotru (hidrocentrala Ciunget 510 MW, cele mai mici fiind Mălaia 18 MW şi Brădişor 115 MW). Afluenţi mai mici sunt Băiaşu, Boia, pârâul

Călineștilor. În vegetație predomină etajul fagului și pajiștile secundare.

Căile de comunicație sunt date în primul rând de Valea Oltului care formează marele defileu, dar și drumul european peste șaua Clocoticiului în nord-estul Coziei; în partea vestică este drumul marcat de Valea Lotrului modernizat până la Voineasa, continuat apoi de un drum forestier.

Economia este de tip pastoral – silvic, pădurile ocupând 71% din suprafața depresiunii; ea a favorizat dezvoltarea celui mai vechi centru de exploatare forestieră, Brezoi. Pășunile au favorizat dintotdeauna creșterea animalelor. Satele sunt în general mici, cu excepția localităților Voineasa și Brezoi. Terenul arabil este redus, predominat utilizat în cultura cartofului, a prunilor și merilor.

e) **Defileul Oltului** (între Turnu Roșu și Cozia) are o lungime de 58 km, constituind una dintre cele mai însemnate văi transversale ale lanțului carpatic care a facilitat încă din antichitate legătura între Transilvania și sudul tarii. Prezintă 3 sectoare:

– sectorul nordic sau defileul dintre Boița si Câineni, cunoscut sub numele Turnu Roșu de 17 km lungime, tăiat între culmea nord-făgărășană și Munții Lotru;

– sectorul central, de la Câineni până la Gura Lotrului, numit și sectorul din dreptul depresiunii Loviștei, cu lungimea de 25km, incluzând și lărgirile de pe văile micilor afluenți ai Oltului;

– sectorul sudic, defileul Coziei, lung de 16 km, cuprins între Gura Lotrului si Călimănești, alcătuind partea cea mai impresionantă din întreg defileu, tăiat între Cozia și partea estică a Căpățânii. Această sectorizare a defileului a fost impusă și de litologia zonei, cu roci cristaline în nord, mai slab metamorfozate față de rocile mai dure din seria gnaisului de Cozia, din sud.

Morfologia defileului este neuniformă, datorită condițiilor de litologie și structură. În sectorul nordic (Băița-Câineni) se observă o anumita uniformitate și stabilitate a versanților, acoperiți cu păduri de fag și pajiști. Sectorul Câineni-Gura Lotrului este format dintr-o succesiune de lărgiri cu terase, agestre și glacisuri de acumulare, mai întinse, ceea ce a permis fixarea și dezvoltarea așezărilor (Câineni, Greblești, Robești, Balota) care formează șirul de sate menționate în documente vechi din sec. XV-XVI. Sectorul sudic al defileului este foarte îngust între Gura Lotrului și pârâul Puturoasa, unde versanții sunt prăpăstioși, căzând până în Valea Oltului, unde râul retează structurile cristaline și sedimentare dure. Abia pe ultimii 6–7 km, formațiunile sedimentare permit deschideri mai mari în care sunt adăpostite mănăstirea și lărgirea de la Cozia-Căciulata. Străvechea axă de circulație nord-sud încă din timpul dacilor, urmat și de armata romana pentru a pătrunde în inima Daciei. La început era drumul Loviștei care venea din estul și nordul Coziei. Ulterior romanii au construit șoseaua de pe Olt, prin defileul Coziei, jalonată de numeroase castre. În sec. XVIII, după cucerirea Olteniei de către austrieci, s-a construit șoseaua de pe dreapta Oltului. În anul 1888 se construiește calea ferată de pe valea Oltului, favorizând un trafic mare de mărfuri. Importanța hidroenergetică este dată de construirea hidrocentralelor de la Călimănești, Turnu și Gura Lotrului. Importanța turistică este dată de aspectul peisagistic și cel cultural, legat de urme ale castrelor romane, monumente de artă din Evul Mediu (mănăstiri). Se adaugă ruinele de fortificare medievală: Turnu Spart, Turnu Roșu, precum și izvoarele minerale de la Căciulata și Călimănești, ce favorizează turismul balnear.

3. **Munții (Masivul) Parângului** sunt formați din masive și culmi puternice, bine individualizate, dar legate atât de strâns prin culmi secundare și șei, încât toate contribuie la închegarea unui complex orografic, caracterizat adesea ca un singur masiv, sau, altfel spus, cel mai tipic nod orografic al Carpaților Românești. Întreg masivul este alcătuit predominant din roci cristaline, între care apar și formațiuni sedimentare vechi, de tipul calcarelor mezozoice. Acest masiv este delimitat în est de Valea Oltului, în vest de valea Jiului și Strei, în nord prin denivelări de 250–300 m fața de depresiunile din sudul Transilvaniei și, în sud, de abrupturi tot atât de evidente față de depresiunile subcarpatice ale Olteniei. Culmile principale, ale munților Șureanu, Cândrel, Lotru, Căpățânii sunt formate pe cristalinul Pânzei Getice, iar Munții Parângului, vestul munților Latoriței aparțin Domeniului Danubian, acoperit de Pânza Getică. Aceste tipuri de roci metamorfice sunt străpunse de intruziuni granitice, la periferie apar calcare mezozoice care introduc diversificări locale ale reliefului. În general, masivul se înscrie ca cel mai puternic bloc cristalin din Carpații Românești, cu dimensiuni ce ajung la 50 km de la nord la sud și 60 km de la est la vest, respectiv între Strei și Olt. Mișcările pe verticală suferite de Carpații Meridionali la sfârșitul Pliocenului și începutul Cuaternarului, au determinat accentuarea continuă a fragmentării și a energiei de relief, mai ales spre periferie. Văile principale au

căpătat aspect de defilee (cu excepția văii inferioare a Lotrului), cele mai multe prezentând defilee și încătușări până la cataracte: Văile Cibinului, Sebeșului, Cugirului, Orăștiei, Lotrului, Latoriței, Jiețului etc.; în sectoarele de străpungere a masivelor și barelor de calcar, s-au format chei: Cheile Bistriței Vâlcii, Cheile Cheii, Cheile Olteţului, Cheile Galbenului. Versanții au înclinare accentuată, chiar cu abrupturi, dar culmile sunt rotunjite.

Culmile de peste 2100–2200 m au fost afectate de glaciație lăsând urme glaciare de intensități diferite. S-au parcurs toate ciclurile de modelare materializate în cele trei suprafețe de nivelare precis delimitate. Modul lor de asociere și succesiunea desfășurării impun desfășurarea etajată a complexelor fizico-geografice, cu consecințe asupra modului de utilizare. 1) treapta alpină corespunde cu complexul de suprafețe nivelate înalte ale ciclului Borăscu în care se remarcă o suită de vârfuri sculptate de ghețari între 1800–2519 m. Pe această platformă găsim suprafețe de platouri bine conservate cu pășuni alpine. Pe versanți apar pajiști și jnepenișuri. 2) treapta montană mijlocie cuprinde complexul de suprafețe ce aparțin ciclului Râu-Șes, între 1700–1200 m, bine împăduriți. 3) treapta montană inferioară între 900 -1000 m cuprinde ciclul Gornovița. Aici relieful este mai accesibil, pădurile sunt defrișate în favoarea pășunilor și fânețelor.

a) **Munții Parâng** constituie cel mai înalt masiv în care domină vârfurile Parângu Mare de 2519 m, Parângu Mic (al Petroșanilor) de 2074 m, Vârfu Cârja de 2405 m. Limita de vest și sud corespunde abrupturilor dinspre Depresiunea Petroșani, Defileul Jiului, iar în sud Depresiunea Subcarpatică Bumbești-Polovragi. La est, valea Oltețului îi delimiteaza de Munții Căpățânii. Limita de nord este marcată de unele văi cum este valea Jiului de Est, de Munții Șureanu și Munții Latoriței. Aspectul general este acela al unui nod orografic, în care se distinge o culme centrală, în forma literei «L» pe care se înșiră vârfuri de peste 2200 m și din care pornesc radiar izvoarele: Jiu, Jieț, Sadu, Gilort, Galbenu, Latorița, Lotru.

Evoluția genetică a masivului se înscrie în geneza întregii grupe ca și toată ramura meridională. Rocile dominante sunt șisturile cristaline care dau forme greoaie și rotunjite, pe care s-a dezvoltat relieful glaciar: văi glaciare, complexe de circuri (Mija, Slăvei, Roșiile, Ghereșu), localizate sub vârfurile Cârja, Parângu Mare și Coasta lui Rus. În partea de nord a masivului apar alte complexe glaciare, cum sunt: Găuri, Câlcescu, Iezer, iar în bazinul Latoriței iar înspre est apar circuri mai mici (Muntin, Urdele). Numai complexele nordice se continuă cu văi glaciare dintre care cea străbătută de Lotru atinge 6–7 km. In sudul masivului, klippele de calcare jurasice au favorizat sculptarea Cheilor Oltețului și Galbenului, cu Peștera Muierii.

b) **Munții Căpățânii** sunt delimitați de curmătura Oltețului și valea Oltețului în vest și Valea Oltului în est. Se prezintă ca o culme principală continuând axa orografică a Parângului spre est din care se desprind culmi secundare, mai abrupte spre nord, către Valea Latoriței și Lotrului și coboară în trepte spre sud cu un ușor abrupt în Depresiunea Horezu. Prezintă aceleași roci dure ca si Parângul alături de roci sedimentare de tipul calcarelor jurasice și cretacice ce pun în evidența vârfuri semețe, Buila (1849m) și Vânturarița (1885m) alcătuind un masiv în forma unei creste. Alte vârfuri ce se desprind din culmea principală sunt: Ursu (2124m), Nedeia (2130m), Negovanu (2068m). Spre sud-est, către defileul Oltului, coboară munți mai scunzi denumiți «Munceii Olăneștilor». În rocile sedimentare apar spre valea Oltului izvoare minerale sulfuroase la Căciulata.

c) **Munții Latoriței** sunt delimitați de valea Lotrului în nord și vest, de valea Latoriței la sud. Se prezintă ca o culme principală, din care se schițează ușor Culmea Mănăileasa și Șteviei (orientate vest-este dar din care se desprind și vârfuri de peste 2000 m: Petrimanu, Bora, Coasta Benghii). Rocile dure șistoase cu intercalații de calcare dau aspectul de văi încătușate Latoriței și Lotrului. Pe vârful nordic al culmii Mănăileasa se fac exploatări de mică. Construcția barajului și formarea lacului Vidra au favorizat accesul turiștilor.

d) **Munții Cândrel și Lotrului** prezintă asemănări morfologice comune pe fondul acelorași etape genetice, dar și a alcătuirii geologice. Mai sunt numiți și Munții Sibiului, fiind utilizați din vechime de satele din mărginimea Sibiului. Valea Sadului apare ca un culoar și delimitează Munții Cândrel de Munții Lotrului. Astfel, spre nord-est se desprind culmea Cândrel cu Vârfu Cândrel-2244 m, din care pornesc culmi secundare netezite până în Depresiunea Sibiu și Apold. La sud de Valea Sadului se desprinde din Munții Lotrului culmea masivă Șteflești de 2242 m din care pornesc culmi

prelungi cu spinări netezite, reprezentând resturi ale suprafețelor de nivelare, dar cu versanți înclinați. În Munții Cândrel sunt conturate trei circuri glaciare (Iezerul Mare, Iezerul Mic şi Gropata); un astfel de lac se aflǎ și lângă Vârfu Ștefleşti din Munții Lotrului. Ambele unități montane au fost puternic umanizate, mai ales pe bordura nordică și estică, generând una din cele mai importante regiuni pastorale din Carpații Românesti – Mărginimea Sibiului. Peisajul pajiştilor alpine şi

de pe versanți este împânzit de numeroase stâne, grajduri, colibe, fânare și case de vară, risipite până la 1400 m altitudine.

e) **Munții Șureanu** au fost numiți așa pentru prima oara de Emm. de Martonne în 1907, ca o unitate bine individualizată de văile râurilor Sebeş în est, Strei și Jieț în sud și sud-vest. Sunt formați din șisturi metamorfice ale Pânzei Getice, calcare și conglomerate jurasice, care dau fenomene carstice. Altitudinea maximă este în culmea Vârful lui Pătru de 2130 m, la care se adaugă și Vârful Șureanu de 2059 m. Urmele glaciare cu alternare sunt mai reduse în câteva circuri (Șureanu, Cârpa, Auşel) de dimensiuni reduse, multe fiind înierbate. Sunt mai evidente morenele de fund, laterale și frontale, acoperite de jnepeniş. Suprafețele de nivelare sunt bine reprezentate sub forma de platouri sau culmi netezite și alungite ce coboară până spre margini până la 950–1000 m, alcătuind nivelul Gornovița sau cu denumirea de platforma Luncanilor. Pe această platformă alcătuită dominant din calcare jurasice a evoluat un relief carstic de doline, polii, peșteri, avenuri, între care cele mai lungi sunt Ponorici-Cioclovina de 6,5 km și Șura Mare 6,183 km. În multe peșteri de aici s-au găsit urme de cultură materială. Prezența cetăților dacice din Munții Șureanu unde s-a aflat însăşi capitala statului dac – fapt pentru care s-a propus si denumirea de «munții cetății dacice» la care se adaugă valoarea peisagistică și științifică justifică includerea acestui spațiu într-un Parc Național al Sarmizegetusei sau Grădiștea de Munte-Cioclovina și platforma Luncanilor au un grad de umanizare ridicat.

f) **Depresiunea Petroșani** este așezată în bazinul superior al Jiului, delimitată la nord-vest de Munții Retezat, la nord-est de Munții Șureanu, la sud-vest de Munții Vâlcan și la sud-est de Parâng. Depresiunea tectonică Petroșani are în general forma triunghiulară cu orientarea sud-vest--nord-est în lungul Jiului de Vest și de Est pe o lungime de 45 km și o lățime de 2 km în vest (la Câmpul lui Neag) și 9 km în est (Petrila-Petroșani) la intrarea Jiului în defileu. Suprafața ei ajunge la 260 km2 și are particularități geografice distincte prezentându-se ca una din cele mai tipice «arii de discontinuitate geografice»din Carpații Meridionali (V. Mihăilescu). Schițarea depresiunii marcate de falii s-a făcut încă din Cretacicul superior, odată cu faza Laramică de ridicare a Carpaților și a formării șariajului getic. Însă scufundarea propriu-zisă s-a făcut în Paleogenul superior, când a fost invadată de mare după care au urmat mai multe cicluri de sedimentare până în Pliocen; în această perioadă a avut loc eroziunea din regiunile mai înalte, producând colmatarea mai accentuată și devenind uscat. În acest timp a fost marcată și de mișcările în bloc ale Meridionalilor (cauzate de erupții vulcanice masive). Litologia reflectă un complex de marne și argile gros de 300 m, cu intercalații de gresii, șisturi cărbunoase și cărbuni, care confirmă ca în acea perioadă mișcările interne au fost slabe, iar climatul cald favorabil unei vegetații bogate. În stratele de cărbune s-au găsit resturi de trunchiuri de Sequoia, de Juglans, de Ulmus, arbori care atestă existența climatului cald. Peste aceste depozite se remarcă strate de gresii și nisipuri feruginoase. În partea vestică a depresiunii, la Câmpul lui Neag mișcările tectonice în care s-au format cărbunii au fost mai accentuate, dovadă calitatea superioară a cărbunilor în comparație cu cei din est de la Petrila și Lonea. Orizonturile de cărbuni se corelează cu ciclurile de sedimentare alimentate de perioadele pluviale. Relieful a evoluat în Cuaternar, formându-se piemonturile și văile cu terase și lunci. Piemonturile sunt cele mai extinse forme de relief cu pante de 3-9°, utilizate cu pășuni și fânețe, culturi restrânse de cartof și păduri, la baza lor s-a extins o parte a vetrelor de așezări (Lupeni, Vulcan, Petroșani, Petrila). Terasele sunt fragmentate dar distincte, în număr de cinci din care două sunt de natură aluvială și trei sculptate în formațiuni piemontane. Terasele și lunca sunt terenurile pentru așezări și pentru culturi. În evoluția depresiunii un rol însemnat l-au avut cele două Jiuri, care au necesitat lucrări de desecări și îndiguiri. Depresiunea înclină spre cele două râuri datorita colmatării ei. Altitudinea medie este de 620 m. Cele doua Jiuri colectează toate apele repezi și scurte ce coboară din munți. Orientarea depresiunii vest-est influențează dirijarea circulației aerului în aceasta direcție, deoarece cele doua îngustări – Culoarul Bănița-Merișor în nord și Defileul Jiului în sud – nu permit un schimb de aer cu regiunile înconjurătoare, iar masivele montane constituie bariere puternice. Astfel,

se instalează un calm atmosferic prezent aproape tot anul, care conduce la apariția frecventă a ceții și a nebulozității, favorizată în plus și de nucleele de condensare din fumul, funinginea și cenușa rezultata din arderea cărbunilor. Se produc iarna staționari ale aerului rece pe fundul depresiunii. Temperatura minimă absoluta a fost de -29^0 C la 28.01.1954. Versanții și crestele munților se află sub influența maselor de aer vestice. Temperatura medie anuală este de 7,7 0C, media în ianuarie este –10 0C, iar în iulie de 16,9 0C. Alt specific al climei îl constituie umiditatea relativă a aerului foarte ridicată, datorată numărului de zile senine pe an (circa 8^0). Precipitațiile sunt de 700–800 mm/an, datorita poziției adăpostite și altitudinii joase. În ansamblu, Depresiunea Petroșani are un climat răcoros, cu ierni lungi, toamne și primăveri reci si umede, fapt ce nu favorizează cultura porumbului.

Cercetările arheologice atestă locuirea încă din Neolitic; la Bănița au fost descoperite urmele unei cetăți dacice din timpul lui Burebista și Decebal. Primele documente care consemnează prezența așezărilor umane la Vulcan, Câmpul lui Neag și Petrila sunt din 1462. Gospodăriile satelor din depresiune se continuă și pe versanții moderați, unde locuitorii se ocupă cu creșterea animalelor, păstrând legăturile din vechime atât cu Depresiunea Hațeg prin pasul Bănița-Merișor, cât și cu Oltenia subcarpatică prin pasul Vâlcan. Orașele care au evoluat în depresiune mai ales datorita exploatării cărbunelui sunt: Petroșani pe stânga Jiului de Est (pe vatra localității Maleia), Petrila în lungul Jiului de Est, Vulcan pe Jiul de Vest, Lupeni pe Jiul de Vest și Uricani pe cursul superior al Jiului de Vest.

Dezvoltarea economică a depresiunii începe din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și este legată de exploatarea cărbunilor care au influențat întreaga viată social-economică. Activitatea silvo-pastorală este depășită treptat de cea industrială. Se construiește șoseaua și calea ferată care pun în legătura depresiunea prin pasul Bănița-Merișor cu Țara Hațegului și cu Culoarul Mureșului, iar ulterior șoseaua din defileul Jiului completată în 1948 cu linia ferată Bumbești-Livezeni prin defileul Jiului, fiind una din cele mai dificile construcții feroviare din țară. Primele exploatări de cărbune s-au făcut la Lonea în anul 1840. Industria a determinat producerea de utilaje la Petroșani, s-a construit termocentrala de la Paroșeni, s-a înființat la Petroșani Institutul de învățământ superior minier.

g) Defileul Jiului. Defileul Jiului, prin măreția sa, reprezintă și un obiectiv turistic de care s-au legat și altele: Mănăstirea Lainici (construcție pe locul unui vechi schit din secolul XV), statuia generalului I. Dragalina (d. 1916), eroul din Războiul Marii Uniri și urmele castrului roman de la Bumbești-Jiu.

Carpații Occidentali cuprind:

1. **Masivul Retezat-Godeanu** reprezintă principalul nod orografic din care se desprind mai multe culmi, extinzându-se astfel numele la întreaga grupă.

Limitele sunt marcate de denivelări cu caracter tectonic (între 200–600 m), separând unitatea montană de bazinele sedimentare înconjurătoare: Depresiunea Getică în sud, Depresiunea Hațeg în nord-est, Culoarul Timiș-Cerna în vest și Depresiunea Petroșani în est; numai între Motru și Dunăre în sud-vest masivul vine în contact cu Podișul Mehedinți. Grupa Godeanu se situează pe locul doi între masivele subunității geografice ale Carpaților Meridionali, cu o suprafață de 3981 km^2.

Masivul central al grupei este Masivul Godeanu, din care se desprind culmi principale cu direcții dominante sud-vest, nord-est și vest-est. Această fragmentare este dată de mișcările pozitive în bloc ale munților și afundările tectonice marginale, precum și liniile de falii pe care s-au grefat văile cum sunt: grabenul Cernei și în prelungire spre est Bazinul Petroșani, drenate de Cerna și Jiul de Vest, ca și valea Râului Rece spre vest și Râu-Șes – Râul Mare pe direcția opusă, către nord-est; acestea au dus la individualizarea unor unități morfologice cu altitudine și aspecte diferite. Genetic, Grupa Godeanu corespunde autohtonului danubian de la bază, peste care a evoluat Pânza Getică în Cretacicul superior din faza Laramică, care a cutat șisturile cristaline străpunse de mase granitice precum și calcare mezozoice.

Înălțimile Munților Godeanu variază între 2509 m (Vârfu Peleaga din Retezat) și aproape 700–800 m la periferie; între aceste trepte, apare și una cu altitudine mijlocie, între 1500–1800 m, mai distinctă în partea de est a Munților Vâlcanului. Glaciația a avut o amploare deosebită în Munții Godeanu și Retezat, transformând masivul într-un relief ruiniform, de creste, vârfuri ascuțite, căldări glaciare și arii mari de grohotișuri.

Clima este de tip alpin la peste 2000 m, temperaturi scăzute în care media anuală este cuprinsă între

0 și –2^0 C, cu ierni reci, cu îngheț prelungit și ninsori abundente. Munții Godeanu aflându-se în fața maselor de aer vestice, primesc precipitații bogate, peste 1400 mm/an; în depresiuni și culoarele adânci apar și inversiuni de temperatură. La altitudini mai mici de 1800 m, clima este mai blândă, iar în valea inferioară a Cernei și în regiunile învecinate, se resimt influențe submediteraneene.

Rețeaua hidrografică aparține bazinelor Jiu, Strei, Timiș și direct Dunării. Își au izvoarele în lacurile glaciare sau din formațiunile calcaroase, având alimentare pluvio-nivală. Se remarcă amenajările hidroenergetice de pe Râul Mare (cu aducțiuni din bazinul râului Bărbat) - hidrocentrala de la Clopotiva (335 MW) și cele 10 microhidrocentrale din aval, lacurile de baraj din văile Cernei și Motrului. Lacurile glaciare sunt cantonate la peste 1800 m și cele mai mari se află în Munții Retezat. Vegetația în partea vestică și sudică a Domogledului este reprezentată de carpen, stejarul pufos, alunul turcesc, fagul balcanic etc.

a) Masivul Godeanu ocupă o poziție centrală în cadrul grupei, constituind un puternic nod orografic. La nord este Valea Râului-Șes și Lăpușnicul, la sud Valea Cernei, la vest Munții Țarcului, la est Munții Retezat prin culmi mai coborâte cu circa 200 m, prin niște curmături largi; la sud-vest se separă și de Munții Cernei prin Valea Olan. Culmea principală constituie cumpăna de ape între bazinele Râu Mare și Valea Cernei. Din aceasta se desprind spre nord culmea Gugu și Muntele Borăscu, iar spre sud culmi prelungi. Cel mai înalt vârf este Gugu de 2291 m; masivul este asimetric având versanți abrupți spre nord și prelungi spre sud. Este alcătuit dominant din șisturi cristaline puternic metamorfozate, gnaise și pegmatite. Pe partea de sud apar calcare mezozoice, reflectate în relief prin turnuri și polițe. Păstrează cel mai bine cele doua suprafețe de nivelare: Borăscu între 2100 și 2250 m și Râu Șes, extinsă pe văile Râului Șes și a Râului Rece, între 1350 și 1800 m. Apar bine evidențiate circuri glaciare și morene, pajiștile alpine au mare extindere.

b) Munții Retezat se situează în partea de nord-est a grupei, delimitați de depresiunile Hațeg, Petroșani, Culoarul superior al Jiului de Vest și Râul Mare. Prin altitudini de peste 2400 m, domină toți munții din jur, prezentând și peisaje sălbatice cu vârfuri și creste stâncoase, imense căldări glaciare și nenumărate lacuri și grohotișuri, ceea ce-i conferă o puternică individualitate geografică. Legătura cu Munții Godeanu se face printr-o culme de 1900–2000 m, formată din șisturi cristaline dar și calcare, numită Piule-Iorgovan. Este format din două culmi principale separate de râurile Lapușnicul Mare și Râul Bărbat, axate pe un ușor sinclinal. Culmea nordică are numeroase vârfuri înalte de peste 2000 m cum sunt Peleaga (2509 m), Bucura (2433), Păpușa (2508 m). Culmea sudică se afla în prelungirea Munților Piule-Iorgovan, prezentând și ea vârfuri semețe între 2200–2400 m, cel mai înalt fiind Vârfu Custura (2457 m). Sunt alcătuiți din aceleași roci ca și Godeanu: șisturi cristaline străpunse de granodiorite, calcare și gresii care dau doline și ravene, lapiezuri și peșteri. Prezența ghețarilor cuaternari a lăsat o suită de circuri și văi glaciare în partea centrală de 6–8 km, coborând pe Valea Lapușnicului până la 1600 m. Apare și microrelieful glaciar reprezentat de trepte și praguri, berbeci glaciari, morene glaciare. S-au format aproape 80 de lacuri de origine glaciară între care cel mai extins (Bucura) și cel mai adânc (Lacul Zănoaga), la care se adaugă și altele: Tăul Negru, Galeșu, Tăurile Custurii. Altele au fost puternic colmatate. Alte forme de relief datorate eroziunii crio-nivale sunt custurile și vârfurile proeminente. Procesele de dezagregare sunt confirmate de grohotișuri mobile sau semi-fixate și fixate.

Relieful glaciar determină și o atracție turistică.

Vegetația de tip alpin și subalpină păstrează specii rare de ghințură, mac alpin, bujor de munte, argințica, sângele voinicului, crinul galben și coniferul relict terțiar, zâmbru. Pentru conservare patrimoniului floristic, faunistic și turistic a fost construit in 1935 Parcul Național Retezat care are în prezent o suprafață de 20.100 ha, cu perspectivă de extindere; în interiorul său a fost delimitată o rezervație științifică integrală de 1840 ha cu regim strict de protecție cuprinzând regiunea dintre Gura Zlatei și Vârful Redeșu, Zănoaga, Judele și Retezat.

c) Munții Țarcului sunt situați în nord-vest, fiind delimitați la nord de Culoarul depresionar al Bistrei, la vest de culoarul tectonic Timiș-Cerna, la sud-est de Culoarul Râu-Șes – Râu-Rece – Râu-Mare. Formele de relief sunt dispuse ca într-un amfiteatru, înălțimile lor crescând treptat de la 500–700 m la peste 2100 m și concordă cu desfășurarea formațiunilor geologice arcuite de la sud spre nord. Litologia are la bază șisturi cristaline cu intruziuni vulcanice, dar și formațiuni sedimentare. Relieful

Munților Țarcu este fragmentat de văi care compartimentează în mai multe masive între care se detașează Muntele Mic (1801 m) spre nord-vest ca cel mai prelung promontoriu meridional al Banatului. Sunt bine păstrate cele trei platforme de eroziune; influența glaciară a fost mai redusă, așa cum arată dimensiunile circurilor glaciare și a morenelor.

Vegetația păstrează toate etajele; văile sunt înguste în general, dar apar și unele bazinete depresionare, cum este Poiana Mărului, la confluența unor râuri, ca Bistra Mărului. Muntele Mic constituie o regiune turistică atât pentru turismul de vara, dar și pentru practicarea sporturilor de iarnă. Aici se afla cabane, un teleschi, un telescaun; s-a modernizat șoseaua de acces dinspre Caransebeș, încât în prezent stațiunea de pe Muntele Mic rivalizează cu cea de la Păltiniș.

d) Munții Vâlcan sunt situați în partea de sud-vest a grupei. În nord este Depresiunea

Petroșani, dominată de un versant abrupt; în sud, față de Depresiunea subcarpatică olteană, versanții sunt mai prelungi și afectați de eroziune; în est se situează Defileul Jiului, iar în vest Valea Motrului. Culmea principală care formează axa grupei este orientata vest-est și este formată din numeroase înălțimi sub formă de vârfuri separate de șei și curmături; cele mai înalte vârfuri sunt Straja de 1868 m și Oslea (1946 m), dar și alte vârfuri mai joase, cum ar fi Arcanu-1760 m și Coarnele-1789 m. De aici izvorăsc numeroase râuri (Boul, Valea cu Pești, Balamirul și Braia), afluenți ai Jiului de Vest, iar spre sud, cu forță erozivă mai puternică, datorita nivelului de baza coborât din Depresiunea Târgu Jiu, sunt Bistrița, Sohodol (Jaleș) și Șușița. Culmea Oslea prezintă aspecte mai zvelte datorită prezenței calcarului, ce se regăsește și pe culmile sudice, înviorând peisajul. Șeile din cuprinsul culmii principale au constituit din vechi timpuri drumuri de transhumanță. Structura litologică aparține autohtonului danubian, format din șisturi cristaline, conglomerate și calcare, în special pe latura sudică, dar și granite de Tismana și de Șușița.

Climatul este mai blând, datorită altitudinii mai joase, media anuala fiind de 2–30 C, iar precipitațiile sunt bogate. Vegetația este formată din pajiști montane și păduri de fag in amestec cu conifere, mai ales pe versanții nordici.

Turismul s-a dezvoltat inițial în regiunea centrală și pe versantul nordic, unde se află cele două cabane de creastă: Straja și Pasul Vâlcan de 125 de locuri; pe Valea Sohodolului se afla complexul Bucium.

e) Munții Mehedinți sunt situați în sud-vestul grupei, între Valea Cernei în nord și vest, Valea Motrului în est, iar în sud, limita este sinuoasă cu denivelări mai slabe față de Podișul Mehedinți. Structura litologica este formată din șisturi cristaline ale Autohtonului danubian, acoperite de calcare recifale masive sub forma de pânze secundare, care dau relief stâncos, proeminent din culmile Piatra Cloșani, Culmea Domogled, Vârful lui Stan. În lunca Cernei, planurile de falii retează calcarele, formând o suită de creste stâncoase, fragmentate de torenți, numite de localnici ciuceve sau geanțuri. Cele mai mari înălțimi se grupează în partea centrală, unde relieful depășește 1150 m în vârfurile Domogled (1105 m), Colțul Pietrii (1229 m), Pitrele Albe (1335 m), Vârful lui Stan (1466 m), ce alcătuiesc Culmea Domogled-Varful lui Stan.

Spre nord-est, între izvoarele Motrului, se află Culmea Cernei mehedințene, traversată de șei destul de joase, pe care se face trecerea dinspre Valea Cernei și Valea Motrului, prin care s-a și realizat drumul de legătura dintre Cerna și Baia de Aramă-Obârșia Cloșani- Godeanu, pe unde se asigura circulația rutieră mai directă între Băile Herculane și Târgu Jiu.

Climatul mai blând datorat influențelor sudice, submediteraneene și prezența calcarelor, fac ca flora și vegetația să prezinte o mare varietate. Domină pădurile de fag, iar la poale apare și gorunul în amestec cu teiul, frasinul, carpenul, mojdreanul și teiul pufos. Pe Domogled apar și pâlcuri de alun turcesc.

f) Munții Cernei sunt situați tot în partea sud-vestică a grupei, limitați la vest de Depre-siunea Caransebeș-Mehadia printr-o denivelare, la sud-est de Valea Cernei, la nord de Valea Râului Rece, în nord-est se sudează cu Munții Godeanu printr-o șa mai joasă față de vârfurile masivului. Structura litologică este formată din Autohtonul danubian cu un soclu cristalin peste care se afla roci sedimentare reprezentate din calcare, conglomerate, gresii, șisturi argiloase, formațiuni vulcanice și sedimentare de vârstă paleozoică și mezozoică, care apare în Valea Cernei în zona Băile Herculane și Vârful Arjana. În Munții Cernei se distinge o culme principală, Culmea Vlașcu cu orientare sud-vest--nord-est, cu

lungime de 40 km și o culme mai scurtă și mai scundă de 15 km, Culmea Cornereva, despărțiți de Depresiunea Cornereva care se axează pe Valea Râului Rece pe care s-au axat sate și odăi. În lungul culmii Vlașcu, înălțimile cresc treptat de la 500 m la vest de Băile Herculane la 1100–1200 m sub Vârful Arjana. Temperatura medie anuală este de 2–7 0C, precipitațiile sunt de 1100–1400 mm/an, cu influențe submediteraneene, mai ales în lungul Văii Cernei și climat de adăpost în bazinul depresionar Cornereva. Este prezent și etajul foioaselor, iar în sud-vest păduri de gorun, mojdrean, gârnița, cer, cărpinița, stejar pufos în pâlcuri și de pin negru.

g) Depresiunea Hațeg-Orăștie este situată între trei mari diviziuni ale CarpațilorRomânești, respectiv în sud Munții Retezat și Șureanu, ce aparțin Carpaților Meridionali, în vest Munții Poiana Ruscă, în est Munții Șureanu, iar în nord Valea Mureșului, care o delimitează de Munții Apuseni. Este a doua ca întindere după Depresiunea Brașov (1770 km^2). S-a format în Cretacicul superior, prin scufundarea fundamentului cristalino-mezozoic, dovadă o serie de linii de falie față de munții înconjurători. A funcționat ca lac marin sub forma unui golf prelungit al bazinului transilvan, care se extindea până în Depresiunea Petroșani și legat prin Culoarul Bistrei cu Depresiunea Caransebeș. A urmat procesul de sedimentare în Neozoic cu conglomerate, gresii, intercalații argiloase, depozite nisipoase, pietrișuri depuse în mai multe cicluri de sedimentare, dovada relieful depresionar de coline și dealuri domoale, nivelate cu fragmentare moderată care înaintează ca formațiuni piemontane până la poalele muntelui.

Relieful este neuniform, dar încadrat în cele trei subunități de bază: a) treapta piemontană, la contactul cu munții, sub forma unei fâșii de muncei între 600–750 m, mai dezvoltată spre sud și vest, în Depresiunea Hațeg; b) seria teraselor de-a lungul Streiului și Mureșului, în număr de 6–7 nivele, în special pe Valea Mureșului, cu poduri întinse și netede; c)lunca Mureșului și lunca Streiului, ca și alte lunci ale afluenților lor, se impun în relief prin soluri aluviale, cernoziomuri gleizate, lacoviști, pe alocuri soluri sărăturate.

Clima prezintă valori moderate față de zonele din jur, temperatura medie anuală fiind de 8–10^0 C, media lunii iulie 20-22^0 C, iar media lunii ianuarie -2 -3^0 C; precipitațiile ating valori de 600–750 mm/an. De la sud la nord, apar ușoare diferențieri: continentalism mai accentuat în sud, în Depresiunea Hațeg, care este un spațiu închis, iar în Culoarul Streiului și Mureșului în nord, mai deschise, favorizând pătrunderea maselor de aer vestice care dau un climat mai blând, ridicând temperatura medie anuală la 10^0 C, iar media verii la 18^0 C. Vegetației îi sunt specifice pădurile de fag în amestec cu gorun, carpen, stejar, subarbuști, precum și pajiști secundare. Este o arie de convergentă hidrografică, întreaga rețea fiind dependentă de Mureș; se disting două mici arii de convergență: una în nordul Depresiunii Hațeg înainte de intrarea Streiului în îngustarea din Subcarpați și una pe Mureș, unde se adună o serie de râuri din munți. Streiul culege mai ales pe stânga: Râu-Mare, Sibișel, Râu-Alb, Rău-Bărbat, cu izvoarele în lacurile glaciare din Munții Retezat și Godeanu. Pe Râul Mare s-a construit în regiunea montană un lanț de hidrocentrale (Clopotiva, Ostrovul Mic, Ostrovul Mare, Cârnești, Totești, Hațeg, Orlea). Vechimea așezărilor datează din Paleozoic (Clopotiva, Sebeș, Pianu-de-Jos, Ohaba-Ponor). Ulterior, în epoca dacică și cea daco-romană, așezările nu alcătuiau o rețea unitară, alcătuind aici nucleul primului stat centralizat dac. În prezent, depresiunea adăpostește un număr însemnat de orașe și așezări rurale. Cele mai multe s-au dezvoltat pe văile apelor.

Condițiile și resursele naturale ale depresiunii au permis dezvoltarea ei ca un domeniu agro-pastoral și forestier. Resursele de subsol sunt limitate, fiind complexată de regiunile înconjurătoare: bazinul Petroșani – cărbune, Munții Poiana Ruscă – minereuri feroase și neferoase, bauxită silicioasă din zona calcaroasă Ohaba-Ponor, gipsul de la Călanu-Mic, nisipul de turnătorie și siderurgie din Dealurile Hunedoarei, au favorizat dezvoltarea industriei metalurgice în depresiune. Așezarea geografică a depresiunii a favorizat dezvoltarea unor rețele de circulație majore de pe Văile Mureșului, Streiului, Jiului, Bistrei și formarea unei rețele dese de căi de comunicații din vechi timpuri.

După modul de asociere al formelor de relief și diferențierile bioclimatice, se disting:

– Depresiunea Hațeg cuprinde partea de sud a marii depresiuni Hațeg-Orăștie, este bine individualizată de înălțimi, dar comunică cu regiunile depresionare vecine prin trei „porți": Pasul Bănița-Merișor (759 m), Poarta-de-Fier-a-Transilvaniei (700 m) și Poarta-de-la-Subcetate; are formă triunghiulară, ușor alungită est-vest, sspect general al reliefului de amfiteatru, cu dispunerea reliefului

în trei trepte concentrice care se reflectă și în funcționalitatea economică precisă pe care au dat-o localnicii (muntele, care o străjuiește este ținutul de păstorit cu pășuni și fânețe naturale, marginea este fâșia de tranziție cu activitatea economică mixtă și țara – valea depresiunii – este ținutul culturilor agricole). Depresiunea, în ansamblul ei, apare configurată morfologic pe trei trepte majore (treapt joasă – în partea centrală, numită și câmpia piemontană de terase, cu altitudini de 300-500m; treapta mijlocie – formată din dealuri piemontane cu altitudini de 500-600m și treapta înaltă – formată din muncei de 650-850m, care fac trecerea spre munte).

Culturile agricole sunt diverse: cereale, plante furajere, plante tehnice, cartofi, plante medicinale, iar pe treptele mai înalte, pomicultura. Creșterea animalelor prezintă o egală distribuție a ovinelor, bovinelor, porcinelor și este legată de condițiile naturale cu vechi tradiții. Rețeaua de așezări cuprinde 76 de localități rurale și orașul Hațeg, așezată la confluența Pârâului Galben cu Râu Mare. Poziția orașului a favorizat schimburile comerciale dezvoltat ca oraș-târg, completat ulterior de ramuri industriale (bere, carne, conserve de fructe, lemn).

– Dealurile Hunedoarei (cuprinse între valea Streiului și Munții Poiana Ruscă, o treaptă sub formă de culmi netezite piemontane, de 400-450m, care coboară treptat spre est și în culoarul Orăștiei) și culoarul Streiului (o vale largă, începând de la Subcetate până la vărsarea în Mureș, ca o luncă largă până la 3 km și cu terase bine dezvoltate, mai mult pe stânga); este zona culturilor agricole, așezările omenești sunt formate din orașe (Deva, Hunedoara, Simeria și Călan) și 26 de așezări rurale.

– Culoarul Orăștie (are aspectul unui culoar depresionar între Carpații Meridionali și Munții Apuseni, cu deschidere spre depresiunea Transilvaniei, considerat ca o prelungire tentaculară a acestora; limita sudică o formează o serie de denivelări față de Munții Șureanu, limita de nord fiind de asemenea pusă în evidență de o denivelare de 350 m față de Mureș, marcată de un ușor sinclinal).

Relieful culoarului Orăștie este format dintr-o câmpie de terase ale Mureșului și șesuri aluviale dispuse în trepte mai ales pe partea stângă, ceea ce-i conferă aspectul asimetric; la acesta au contribuit și râurile venite din Munții Șureanu, care prin aportul lor erozivo-acumulativ, au «împins» Mureșul spre nord, unde și-a format o luncă largă de 2–5 km, lipită de poalele Munților Metaliferi. Relieful deluros apare lângă abruptul munților, format dintr-un ansamblu de culmi paralele de 450–500 m de natură piemontană. Așezările umane urmăresc mai multe aliniamente (la contactul dintre munte și dealuri, pe văile afluenților Mureșului și pe terasele Mureșului). Culoarul se impune ca o străveche și puternică vatră de locuire, favorizată de condițiile naturale și favorabilitatea circulației pe valea Mureșului. Solurile evoluate și cu fertilitate bună au permis o activitate agricolă complexă bazată pe culturi agricole și pe creșterea animalelor. Centrele urbane sunt reprezentate de Sebeș, amplasat pe valea Sebeșului, atestat documentar în 1245, devenit centru meștesugăresc; Cugir, așezat pe valea Cugirului, a evoluat pe fondul unei așezări rurale până la centrul industrial din prezent (este atestat documentar în 1492), Orăștie, situat pe terasele largi de la întâlnirea văii Orăștiei cu Sibieșul (este atestat documentar din anul 1224) devenit și el centru meșteșugăresc cu produse de pielărie, chimie, industrie alimentară. Întreg culoarul Orăștie asigură circulația din partea central-vestică a țării cu vestul țării, integrat în culoarul subcarpatic al Mureșului, pe care sunt construite o axă feroviară (cu două noduri de cale ferată și rutieră – Simeria și Vințu de Jos) și una rutieră de importanță regională.

Carpații Occidentali sunt amplasați în partea de vest a arcului carpatic pe care îl închid, ocupând 26,7% din totalul suprafeței muntoase românești (17.714 km^2). Sunt formați din noduri orografice, culmi prelungi și atașate, munți insulari, depresiuni și bazinete.

În sud sunt limitați de Valea Dunării, în nord de Valea Someșului, în vest, față de unitățile deluroase și câmpie au o desfășurare neregulată datorită întrepătrunderii golfurilor de câmpie printre pintenii montani. În est, față de Depresiunea Transilvaniei, limita este dată de abrupturi de natură litologică și tectonică, iar către Carpații Meridionali, delimitarea o formează culoarul tectonic Timiș-Cerna și Valea Bistrei.

Evoluția geologică se înscrie în etapele genetice ale Carpaților, fiind în strânsă legătură cu dinamica plăcilor și microplăcilor care au acționat asupra geosinclinalului carpatic bazat pe un autohton cristalin cu intruziuni magmatice, încă din orogeneza Hercinică și fazele Kimmerice (din Triasic și respectiv Jurasic). În cadrul Carpaților Occidentali, dinamica plăcilor a contribuit la formarea Autohtonului de Bihor, a Pânzei de Codru-Moma, caracteristice pentru Munții Apuseni, a Autohtonului Danubian din

Munții Almăj și a Pânzei Getice extinse în Semenic, aparținând Orogenezei Alpine cu fazele Austrică și Laramică, precum și în munții Locvei, Dognecei și Poiana Ruscă. Conturarea propriu-zisă a Carpaților începe de fapt cu orogeneza alpină, desfășurată în mai multe faze: faza austrică din Cretacicul Mediu și faza laramică din Cretacicul Superior au contribuit la formarea Pânzei de Biharia și de Codru-Moma din Munții Apuseni, pânzele din Munții Metaliferi și din Munții Trascău. În Paleogen, acțiunea subaeriană a contribuit la formarea platformei de eroziune de altitudine. În fazele ulterioare (savică, stirică, attică și valahă) din Paleogenul Superior, Miocen, sfârșitul Pliocenului, au avut ca efect o serie de cutări (migrări de fragmente de plăci) în geosinclinalul Apusenilor, însoțite de mișcări tectonice puternice, care au dat naștere la o serie de depresiuni pe flancul vestic al Occidentalilor și erupții vulcanice care au generat aparatele vulcanice din Munții Metaliferi, precum și erupțiile de banatite din Munții Banatului. Intensitatea fenomenelor magmatice este evidențiată de prezența zăcămintelor de fier din Munții Poiana Ruscă, neferoasele (pirită, calopirită, galenă, blendă) din același masiv, calcopirita de la Dognecea-Ocna de Fier și de la Moldova-Veche. Vulcanismul neogen a condus la formarea zăcămintelor de origine hidrotermală și auro-argentifere de la Baia de Arieș, Săcărâmb și Zlatna. De formațiunile carbonifere din sinclinoriul Reșita-Moldova-Veche, se leagă cărbunii de la Anina, Doman, precum și șisturile bituminoase de la Anina. Materialele de construcție sub formă de marmură la Rușchița, calcarele cristaline poilcrome din Munții Codru-Moma, rocile magmatice și calcarele din Muntii Trascău (de la Săndulești), constituie alte resurse legate de geneza lor.

Alcătuirea petrografică le conferă aspectul de diversitate a rocilor dispuse variat în raport de condițiile genetice, alcătuind un adevărat «mozaic petrografic» format din șisturi cristaline, care dau o serie de masive continui, legate prin șei (Biharia-Gilău-Muntele Mare-Vlădeasa); roci magmatice aparținând formațiunilor mai vechi din fazele kimmerice sau al erupțiilor neogene din Munții Metaliferi; roci sedimentare sub forma de calcare, gresii, conglomerate, intre care ponderea o dețin calcarele care au dat un grad diferențiat de carstificare, formând un tip original de relief pentru aceasta unitate.

Altitudinea Carpaților Occidentali este mai coborâtă decât a celorlalte diviziuni carpatice, având doar 18% din suprafața lor, altitudini de peste 1000 m, 40% altitudini între 500–1000 m. Cele mai mari sunt în vârfurile: Bihor 1849, Vlădeasa 1836, Buteasa 1790, toate la nord de Mureș, iar la sud sunt Vârfu Semenic 1447 m și Padeș 1374 m. Masivitatea este accentuată în unele masive, datorită rocilor dure (Vlădeasa-Bihor-Găina) sau în sud, Munții Locvei-Almăj, care formează o întindere aproape unitară pe circa 100 km în Munții Semenic.

Gradul ridicat de fragmentare apare însă în contrast cu configurația masivelor datorită rupturilor tectonice de pe latura vestică, materializate în depresiunile-golfuri care se prelungesc în masa montană prin bazinete suspendate, ca acelea de pe Valea Crișului Alb, a Crișului Negru și a Crișului Repede, care susțin o serie de peisaje locale. Culoarul Mureșului, cea mai lungă vale transversală de pe râurile interioare, amplasată în cadrul unor lăsări axiale, însoțite de linii de fracturi cu efuziuni (apariții la zi) de tip vulcanic, înscrie în peisaj o mare varietate morfologică: alternanțe de sectoare de defilee, cu bazinete cu umeri litologici, terase, lunci meandre.

Fenomenele glacio-nivale sunt identificate în Munții Bihor, sub forma de circuri glacio-nivale, semipâlnii nivale. Profilul asimetric al Carpaților Occidentali este dat de treaptă mai joasă a munceilor de pe latura vestică, în timp ce pe latura estică ei coboară brusc spre depresiuni.

Sub raport climatic, apar diferențieri între latura vestică, unde depresiunile golfuri se deschid larg în câmpie și cea estică, având înălțimi mai mari, unde temperaturile sunt mai scăzute și precipitațiile ceva mai reduse, ca în vest, unde acționează masele de aer vestice fără obstacole. În Munții Banatului predomină influențe submediteraneene, cu climat mai cald și mai umed.

Vegetația este dominată de pădurile de fag, iar la poale de cele de gorun și cer, iar în Munții Banatului apar specii submediteraneene: scumpia, cărpinița, mojdreanul, alunul turcesc etc.

Populația și așezările, ca și economia, prezintă în linii generale aceleași trăsături ca la celelalte ramuri carpatice, dar cu unele particularitati: prin poziția lor geografică, au fost dintotdeauna o regiune de legătură între Carpații Meridionali și cei Orientali, întregind arcul carpatic – Corona Montis- vatra continuității multimilenare a poporului roman și a doua particularitate, ce arată că este o veche și

puternică umanizare datorită altitudinilor mai joase, gradului de fragmentare, suprafețelor de nivelare, numeroase depresiuni, atestând prezența din Paleolitic, succedată în mod statornic până în prezent, dovadă și urmele culturilor materiale. Toate demonstrează sedentarismul dacilor, al daco-romanilor și apoi al romanilor, în special prin exploatarea și prelucrarea minereurilor auro argentifere sau feroase. Provincia romană Dacia Felix cuprindea în întregime Carpații Occidentali. Ca dovezi, sunt toponimele dacice (Someş, Criş, Băița). Numeroase orașe au evoluat la limita dintre Munții Apuseni și Câmpia Transilvaniei (Napoca, Potaissa) sau în Culoarul Mureșului (Apulon).

Așezările rurale urcă de pe văile râurilor până pe văile domoale ale masivelor, unde au fost defrișate pădurile pentru pășuni, fânețe și chiar culturi agricole.

Altitudinal, așezările sunt situate între 400 și 1600 m. Cele mai multe se află în Țara Moților și Bazinul Arieșului. Ca mărime, sunt cuprinse între 1500–6000 locuitori în Munții Banatului, în depresiuni și 500–1500 locuitori în Munții Apuseni. Funcțional, sunt agro-forestiere și cu caracter mixt.

Economia Carpaților Occidentali se bazează pe industria extractivă, industria metalurgică, industria energiei electrice și pe dezvoltarea agriculturii, care se bazează pe creșterea animalelor, dar și pe cultura plantelor. Căile ferate și șoselele traversează Carpații Occidentali prin Culoarul Mureșului, Culoarul Timiș-Cerna și valea Crișului Repede, fiind reprezentate de magistrale feroviare internaționale și de șosele de interes european. Pe Valea Dunării, în sud, se înscrie și fluxul transportului fluvial. Potențialul turistic este deosebit de însemnat prin fondul natural dar și cel antropic, dar care necesită o mare preocupare pentru baza tehnico-materială de cazare și servicii turistice. Se menționează șase stațiuni climaterice: Stâna de Vale, Semenic și Crivaia, de interes general, precum și stațiuni balneoclimaterice: Moneasa, Geoagiu-Băi și Vața de Jos.

2. Munții Banatului sunt situați între văile Mureșului la nord, Defileul Dunării la sud, Depresiunea Hațeg la est și Dealurile Banatului, la vest. Poziția în extremitatea sud-vestică a arcului carpatic, fragmentarea tectonică accentuată, dispoziția interfluviilor și a depresiunilor, căderea reliefului în trepte de la est la vest, structura așezărilor și modul de utilizare a terenurilor, toate constituie elemente geografice care-i deosebesc de Carpații Meridionali, deși au în mare parte, alcătuire și structură geologică asemănătoare cu a acestora.

Fundamentul Munților Banatului este alcătuit din șisturi cristaline care aparțin predominant Pânzei Getice în Poiana Ruscă, Semenic Dognecea, Locvei și partea de est a Munților Almăj; altă parte a fundamentului aparține Autohtonului Danubian, restrâns numai la Munții Almăjului. Rocile sedimentare aparținând domeniului getic sunt bine reprezentate în sinclinoriul Reșița-Moldova Nouă, unde se află depozite paleozoice superioare și mezozoice care conțin zăcăminte de cărbuni superiori și șisturi bituminoase de vârstă carboniferă și liasică. În acest sinclinoriu se află cea mai mare și mai compactă masă calcaroasă (807 km^2) din România, pe seama căreia s-a dezvoltat un relief carstic complex. Alt sinclinal de calcare mezozoice se află și în zona Dognecea. În zona Rusca Montană este caracteristic tot un sinclinal, alcătuit din depozite cretacice în care apar formațiuni vulcano-sedimentare. Rocile magmatice străbat atât rocile sedimentare, cât și șisturile cristaline, ca de exemplu în Munții Almăj apar gabbrouri la Iuți, Plavișevița, precum și banatite care apar pe trei aliniamente: Moldova Nouă-Dognecea-Bocșa-Nădlag; Berzasca-Șopotu Nou-Poiana Ruscă și linia Teregova. Ele au generat o serie de mineralizații utile. Depozitele neogene sunt formate din conglomerate, gresii, marne, argile, cărbuni, în depresiunile: Almăj. Liubcova, Ezeriş și Reșița.

Genetic, Munții Banatului aparțin unor orogeneze precambriene și hercinice, materializate în fundamentul cristalin, urmate de ciclul alpin care prin cutări repetate și erupții vulcanice au creat sinclinale suspendate și intruziuni magmatice și pânze de șariaj cu orientări spre est. Mișcările tectonice de la sfârșitul miocenului și din Pliocen au afundat zonele depresionare după care, modelarea a format suprafețe de nivelare. În ansamblu, Munții Banatului apar ca o asociere de horsturi, semi-horsturi și grabene, situate la nivel mai coborât decât Meridionalii.

Clima Munților Banatului îi încadrează în ținutul munților de altitudine mijlocie. Se resimt influențele maselor de aer vestice și sud-vestice, precum și influențele submediteraneene, care creează nebulozitate, precipitații și încălziri locale. Temperatura medie anuală este de $3,7^0$ C în Semenic, $11,1^0$ C la Oravița și $10,5^0$ C la Caransebeş. Precipitațiile cad între 850–900 mm/an. Rețeaua hiodrografică a

Munților Banatului, cu excepția Begăi și a câtorva afluenți, este tributară direct Dunării: Timișul, Carașul și Nera. Ca lacuri, sunt Ochiul Beiului și Lacul Dracului, ambele în Cheile Nerei. Vegetația cuprinde etajul pădurilor de fag cu alte specii (gorun brad, tei) și pajiști, iar în Semenic turbării.

În utilizarea terenurilor predomină fondul forestier (50%), pășuni și fânețe (30%), terenuri cu pomi fructiferi până la 1000 m altitudine, terenuri arabile în depresiuni, cultivate cu cereale legume și plante furajere. Exploatarea minereurilor și cărbunilor a favorizat apariția celui mai, vechi centru metalurgic din țară, Reșița.

a. Muntii Semenicului formează nucleul principal, sub forma unei dorsale orientate nord-est către sud, sud-vest și prezintă o serie de trăsături comune cu alte masive carpatice prin dezvoltarea suprafețelor de nivelare, procesele crio-nivale, păduri și pășuni, elemente ale etajării geografice. Limitele clare în nord Depresiunea Ezeriș, este față de Culoarul Timișului de natură tectonică și în sud față de Depresiunea Bozovici, îi dă caracterul de horst, doar în partea vestică prezintă unele caracteristici de interferență față de Munții Aninei. Relieful prezintă cele mai mari altitudini în Vârfu Piatra Goznei 1447 m, Vârfu Semenic 1446 m și Vârfu Piatra Nedeii 1437 m.

Rețeaua hidrografică este bogată; Timișul izvorăște de aici, de la 1410 m, de la poalele nordice ale vârfului Semenic, dintr-o depresiune mlăștinoasă de nivație și primește o serie de afluenți în sectorul montan (Brebu, Teregova, Criva, Grădiște, Slatina, Cernețu Mare, Poiana). La confluența pâraielor Semenic, Grădiștea și Brebu s-a amenajat lacul de acumulare Trei Ape; mai în aval formează un sector de chei la nivelul Tomnacica. Bazinetul depresionar Gărâna-Brebu Nou prezintă o luncă joasă și una înaltă și este bine populat. Pe flancul vestic al Semenicului izvorăște râul Bârzava pe care se află lacuri de acumulare: Valiug, Bârzava și Secu. Pe valea Bârzavei a evoluat localitatea Valiug. Râul Nera izvorăște din partea mediană a masivului și se îndreaptă spre sud. Activitățile economice principale sunt economia forerstieră, creșterea animalelor și turismul.

b. Munții Aninei au orientare nord-est către sud-vest și apar ca un compartiment coborât față de Munții Semenic, având înălțimea maximă de 1160 m. În nord și est, valea Bârzavei îi separă de Munții Semenic, iar spre vest, un abrupt calcaros iî delimitează față de Dealurile Oraviței. În fundament se află șisturi cristaline, peste care s-au cutat rocile calcaroase mezozoice, formând sinclinoriul Reșița-Moldova Nouă; Munții Aninei ocupă partea centrală și nordică a acestuia. Apar și depozite paleozoice de gresii, conglomerate, șisturi argiloase și cărbuni superiori în partea de nord-vest în bazinetul depresionar Lupac. Calcarele mezozoice au o mare răspândire care dau un relief specific: podișuri carstificate ce se suprapun sinclinalelor, iar culmile calcaroase, corespund anticlinalelor. Au o mare răspândire lapiezurile, dolinele, cheile pe văile râurilor: Cheile Carașului (19 km), Cheile Nerei (18 km), Cheile Minișului (14 km), Cheile Gârliștei (9 km), Cheile Buhuiului (8 km). Au generat numeroase peșteri, 655 la număr din cele 908 câte se află în Munții Banatului, dintre care 70 peșteri sunt active; cele mai lungi sunt: peștera Buhui (6547 m) și Comarnic (5229 m), care reprezintă obiective turistice. În vegetație predominante sunt pădurile de fag și amestec cu alte specii. Se remarcă rezervația Cheile Nerei-Valea Beușnița, situate pe calcare cu extindere în sud-vest și in Munții Locvei, rezervația de tip floristic Cheile Carașului, rezervația de tip speologic Comarnic. Apele care străbat munții sunt Bârzava, Carașul și Nera, care culeg o serie de afluenți mai mici. Așezările umane ocupă două areale: unul în nord (Domogled, Secu, Iablacea) și altul în partea centrală (Anina).

c. Munții Dognecei sunt situați în nord-vestul Munților Banatului, fiind delimitați în nord de valea Pogănișului, în est de Culoarul Reșiței, în sud de valea Carașului, în vest de Dealurile Dognecei. Au altitudine joasă, maxima fiind de 615 m. Sunt formați din 2 culmi principale paralele, cu orientare nord-sud, separați de valea Dognecei cu ramificații secundare. Aparțin Pânzei Getice, desfășurată peste cristalin, alcătuită din roci cristaline și calcare mezozoice, străpunse de banatite care au generat minereurile feroase de la Dognecea și Ocna de Fier, precum și marmură la Bocșa.

d. Culoarul Reșiței (Caraș-Ezeriș) sau Depresiunea Caraș-Iezeriș. Fiind între Munții Dognecei (la vest și nord), Munții Semenicului și Aninei (la est), valea Carașului (la sud), această zonă joasă de natura tectono-erozivă, se desfășoară pe o lungime de 25 km, pe direcția nord-est – sud-vest, cu trei compartimente distincte – Depresiunea Ezerișului în nord, Depresiunea Reșiței în centru și Depresiunea Lupacului în sud -. Formațiunile petrografice cuprind roci sedimentare de vârstă carboniferă (conglomerate, gresii și argile, de care se leagă și cărbunii huiliferi de la Lupac). Specificul

economic este dat de centrul industrial metalurgic Reșița, unul din cele mai mari centre urbane ale Banatului, reședință a județului Caraș-Severin (ființează ca centru metalurgic încă din secolul al XVIII-lea, ca important nod rutier și feroviar).

e. Munții Almăjului sunt situați în partea de sud a Munților Banatului, delimitați în nord-vest de Depresiunea Almăjului, în sud și sud-vest de Defileul Dunării, în nord-est și est de Depresiunile Mehadica și Orșova, iar în vest de culoarul Liubcova – Șopotu-Nou, ce-i desparte de Munții Locvei. Sunt formați din șisturi cristalinele ale Autohtonului Danubian și numai în extremitatea vestică apare cristalinul Pânzei Getice. Peste șisturile cristaline s-au adunat roci sedimentare diverse (conglomerate, gresii, șisturi argiloase și calcare), care sparg monotonia peisajului (Calcarele mezozoice apar foarte evident în sectorul Cazanelor Dunării, sunt străpunse de roci magmatice – granite, gabbrouri, serpentinite). De aceea, munții Almăjului sunt formați din două culmi principale, puternic ramificate, între care se întrepătrund izvoarele râurilor, suprafața de nivelare se identifică pe interfluviile cele mai înalte, apărând ușor boltită în zona centrală (în jurul vârfului Svinecea-Mare de 1224 m), culmi ce coboară treptat spre est către Mehadica (la 900 m), spre vest în Podișul Cărbunari (la 700 m) și spre vestul Munților Locvei (la 500 m). În sud-vestul Munților Almăjului se află Depresiunea Liubcova, un bazin tectonic, săpat în formațiuni neogene, cu un relief colinar. Muntii Almăjului prezintă un grad ridicat de împădurire, cu pășuni și fânețe naturale, care au atras activități pastorale.

f. Depresiunea Almăjului (Bozovici) este cunoscută sub denumiri diferite, Țara Almăjului, Depresiunea Bozovici sau Depresiunea Nerei, se desfășoară în partea de sud a Munților Banatului fiind drenată de Nera (mai dezvoltată pe partea stânga a râului), care-i dă o formă alungită pe direcția nord-est – sud-vest, între Munții Almăjului (în sud și est), Munții Semenicului și Aninei (în nord și vest); spre sud-vest depresiunea se închide la Șopotu-Nou, iar spre nord-est, printr-un culoar îngust, se leagă de Depresiunea Mehadica. Geneza sa este de natură tectono-erozivă. Evoluția depresiunii începe în Miocen, iar relieful său este dispus concentric în mai multe trepte care aparțin unei unități deluroase (Dealurile Bozovici) și unei unități joase (Depresiunea Almăjului). Dealurile Bozoviciului apar la baza ramei montane și sunt alcătuite eterogen din formațiuni piemontane, dar și din șisturi cristaline străpunse de banatite. Formațiunile sedimentare stau pe șisturi cristaline și sunt foarte slab cutate. Râul Nera a săpat o serie de terase mai dezvoltate pe partea stângă și adună o serie de afluenți (Minișul, Lăpușnicul, Prigorul și Rudăria). Depresiunea prezintă un climat de adăpost, mai frecvente fiind vânturile de vest, cu particularitatea distinctă a vântului Coșava (ce bate, de altfel, și în tot sudul Banatului). Temperatura medie anuală este de 10°C, precipitațiile de 700–800 mm. Așezările omenești sunt de tip adunat, populația se ocupă cu agricultura (culturi de câmp, pomi fructiferi, plante tehnice, cartofi, creșterea animalelor).

g. Munții Locvei sunt situați în partea de sud-vest a Munților Banatului și sunt delimitați în nord de Valea Nerei, la est de Culoarul Liubcovei, la sud și sud-est de Dunăre. Partea vestica a acestor munți este alcătuită din șisturi cristaline aparținând Pânzei Getice, străpunse de roci eruptive, iar partea estica este reprezentată de o masa calcaroasă de vârstă mezozoica, puternic cutată și faliată, delimitată de partea vestică printr-o falie. Pe aceasta linie tectonică majoră apar corpurile intrusive de banatite, reprezentate in special de granodiorite, care au metamorfozat la contactul cu șisturile cristaline și depozitele calcaroase mezozoice, pe care le-a transformat în roci corneene și skarne, de care se leagă și sulfurile complexe exploatate la Moldova Nouă și Sasca Montană. În axa șisturilor cristaline, Munții Locvei sunt formați dintr-o culme principală netezită, cu deschidere spre Dunăre, unde se termină printr-un abrupt. În partea estică de tip calcaros, Munții Locvei prezintă podișuri (poduri) carstificate: Podul Cărbunari, Podul La-Fânețe și Podu-Nereganu, în care râurile au săpat chei și cascade. În partea de sud-vest a Munților Locvei se află bazinetul depresionar Moldova (Veche), grevată pe formațiuni miocene. Cea mai importantă localitate este orașul Moldova-Nouă, legată de exploatarea bogatelor minereuri cuprifere.

h. Defileul Dunării de la Baziaș la Orșova se desfășoară între localitățile Baziaș și Orșova (prelungit dincolo de confluența cu Cerna până la Gura Văii/Drobeta Turnu-Severin), pe o lungime de 135 km, fiind săpat transversal, într-o masă muntoasă numită în literatura geografică românească și sârbească Gerdap Planina/Carpații Porților-de-Fier și formează limita de sud a Munților Banatului. Formațiunile geologice pe care le străbate sunt șisturile cristaline din domeniile getic și autohton, la

care se adaugă roci magmatice, roci sedimentare mezozoice și neozoice. Morfologia actuală a defileului a rezultat într-un timp îndelungat, după definitivarea tectono-structurală a reliefului carpatic din cretacicul superior. Evoluția Carpaților s-a materializat și în structurile defileului: abrupturi, asimetrii ale reliefului în special în zonele Moldova Nouă-Coronini și Berzasca-Șvinița. În fazele neocarpatice se definesc și trăsăturile reliefului din cadrul defileului Dunării formându-se aici o serie de bazinete depresionare: Moldova Nouă, Liubcova, Șvinița, Orșova, precum și sculptarea primului nivel de terasă care pătrunde în lungul actualului defileu cu aspect suspendat la altitudini de 260–300 m, reprezentând și cel dintâi traseu hidrografic al Dunării în sectorul defileului. Faza mișcărilor lente de înălțare a munților se caracterizează printr-o adâncire puternică a rețelei hidrografice, Dunărea ajungând să formeze defileul îngust, cu o etajare de încă 7 terase din care astăzi se păstrează fragmente dispersate. Lunca, cea mai nouă treaptă morfogenetică din defileu, s-a format în Holocenul superior, în prezent fiind acoperită de apele lacului de acumulare până aproape de Moldova Veche. În lungul defileului, se înlănțuie o alternanță de sectoare și lărgiri direcționate de structura petrografică eterogenă a reliefului; astfel sunt ca sectoare înguste sectorul de la Baziaș, Pescari-Alibeg, Berzasca-Iuți, Cazanele Mari, Cazanele Mici și Porțile de Fier, iar bazinetele mai largi sunt Moldova, Liubcova, Iuți-Plavișevița, Dubova și Orșova-Bahna. Ele cores- pund unor areale de sedimetare miocene, formate din argile, marne, conglome- rate, gresii, unde fluviul a tăiat și o serie de terase. Complexitatea morfologică a Defileului Dunării este rezultatul interacțiunii dintre diversitatea rocilor și factorii externi. Abrupturile calcaroase de pe stânga Dunării oferă un relief carstic format din lapiezuri, hornuri, peșteri cum este peștera Gura Ponicovei (1.666 m lungime). Climatul blând, cu influențe submediteraneene, se reflectă în vegetația cu specii mediteraneene: scumpia, mojdreanul, nucul, alunul turcesc. Economia defileului este axată pe transporturi fluviale, exploatarea și prelucrarea unor resurse miniere, exploatarea forestieră și mai puțin pe creșterea animalelor. La Moldova Nouă se prelucrează minereurile cuprifere, la Cozla și Eibenthal nu mai se extrage huilă, la Orșova sunt unități ale industriei navale. Sistemul Hidroenergetic și de Navigație Porțile de Fier a condus la amenajarea și transformarea fostului curs al fluviului, în bazinul celui mai mare lac de acumulare din țară.

i. Culoarul Timiș-Cerna reprezintă cea mai extinsă arie umanizată din regiunea muntoasă a Banatului și se remarcă prin vechimea locuirii și continuitatea acestora. Culoarul Timiș-Cerna s-a format în Miocen, iar procesul de sedimentare a continuat până în Cuaternar. El reprezintă un graben care a funcționat drept golf marin; în el se prelungea marea miocenă dinspre nord până în sectorul Mehadica. L-au colmatat formațiuni sedimentare formate din pietrișuri, gresii calcaroase, calcare și argile nisipoase. Culoarul se individualizează în trei sectoare: Culoarul Timișului în nord; Culoarul Mehadiei în partea centrală și Culoarul Cernei în sud. În lungul Culoarului Timișului se desfășoară o treaptă piemontană tipică de 400-550 m, reprezentând nivelul Teregova și scade la nord de pasul Poarta Orientală, către Caransebeș, prezentând o interferență cu cea mai veche terasă a Timișului, ambele prezentând un mare grad de fragmentare. Așezările omenești se dispun pe două aliniamente: unul pe axa centrală, cu așezări pe terasele inferioare ale râurilor ce străbat culoarul longitudinal și al doilea la contactul dintre aria depresionară cu muntele. Economia se bazează pe agricultură, cu ambele ramuri: culturile de plante diversificate (cereale, plante tehnice, cartof) dar și creșterea animalelor (vaci pentru lapte, porcine, ovine).

- Depresiunea Caransebeș și Culoarul Bistrei (partea nordică a Culoarului Timiș-Cerna) corespund unui graben care a luat naștere odată cu faza laramică; se deschide larg spre nord-vest, făcând legătura cu Câmpia Banato-Crișană, iar spre est se continuă prin Culoarul tectonic al Bistrei prin care Marea Panonică se prelungea până în Depresiunea Hațegului și a fost sedimentată treptat până în Cuaternar. Joacă rol de circulație transcarpatică, ale celor două direcții majore axate pe văile Timișului și Bistrei, favorizând evoluția așezărilor Caransebeș și Oțelu Roșu din Culoarul Bistrei, legate prin activități industriale și servicii.
- Depresiunea Mehadica (partea centrală a Culoarului Timiș-Cerna) este cea mai extinsă parte a grabenului tectonic, fiind străbătută de râurile Belareca și Mehadica. Terasele au dezvoltare mai mare favorizate de lărgirile tectono-erozive, iar formațiunile piemontane dau un aspect colinar. Era cunoscută de pe vremea romanilor și constituia un punct strategic în apărarea Banatului de Severin (cetatea Ad-Mediam) pe drumul de circulație transcarpatică. Economia este predominant pastorală-

silvică.

- Depresiunea Orșova este cea mai dezvoltată depresiune creată la contactul defileului Dunării cu grabenul Cernei, ca cea mai mică subunitate din Culoarul Timiș-Cerna (partea lui sudică). Golful depresionar al Orșovei a apărut în miocen, când mișcările tectonice au rectivat o serie de falii. La modelarea reliefului bazinetului Orșovei a contribuit Cerna și Dunărea. Relieful depresiunii este de tip colinaro-montan. Așezările de aici sunt și pe terasele (Topleț) dar și pe versanți (Orșova). Orșova este cunoscută din epoca daco-romană sub numele dacic de Dierna/Tsierna în evul mediu timpuriu, atestată documentar ca municipium antic. În prezent orașul se dezvoltă pe seama activității industriale legate de șantierul naval, unități ale cooperației meșteșugărești, de servicii legate sau conexe transporturile fluviale și terestre (port fluvial pe Dunăre). 3. Munții Poiana Ruscă, prin trăsăturile genetice și de peisaj, se impun ca o unitate geografică distinctă. Sunt încadrați de golful depresionar de la Caransebeș în sud-vest, Dealurile Lugojului și Dealurile Făgetului în vest, Culoarul Mureșului la nord, Depresiunea Hațegului și Culoarul Streiului la est și Culoarul Bistrei în sud.

Limitele sunt marcate de linii tectonice cu denivelări de câteva sute de metri. Sunt alcătuiți aproape în întregime din șisturi cristaline aparținând pânzei getice, calcare și dolomite cristaline. Minereurile de fier, piritele, calcopirita, galena, blenda, calcitul etc, reflectă efectele metamorfismului concentrat în partea centrală și estică. Minereul de fier se exploatează de la Ghelari, Teliuc, Vadu Dobrii, Ruschița, iar cele neferoase de la Băița, Muncelu Mic, Ruchița, talc la Lelese, marmură la Rușchița și Alun. Pe baza acestor resurse s-au dezvoltat centrele industriale din ariile învecinate, în cadrul Munților Poiana Ruscă existând un singur centru industrial – Nădrag – unde se produc unele laminate din oțel și unele produse metalice.

În evoluția reliefului Munților Poiana Ruscă se distinge o singură suprafață de nivelare, tipică, suprafața Poieni, cu altitudinea de 1000–1300 de metri, dominată de martori de eroziune specifici prin vârfurile: Padeș (1374), Rusca (1355), Chicioara (1160), caracteristică perioadei paleogene.

În comparație cu Munții Retezat, Munți Poiana Ruscă apar ca un masiv coborât cu peste 1000m, altitudinea lor maximă fiind de 1374 m în vârful Padeș din care se desprind radiare către zonele depresionare învecinate. Văile râurilor contribuie parțial la fragmentarea reliefului cum sunt: Bega, Padeș, Nădlag, Rusca, Șoimu, Cerna și altele. Pantele sunt destul de abrupte în special în cadrul suprafețelor de nivelare. Apare și relieful modelat pe calcare și dolomite, sub formă de lapiezuri, văi oarbe, sohodoluri, chei și defilee mici, în special în sectorul Sohodol-Teliuc și Luncani-Poieni. Relieful modelat pe șisturi cristaline dă forme greoaie de formă piramidală, iar cel pe gresii și conglomerate are aspect de culmi bombate și interfluvii înguste.

Clima Munților Poiana Ruscă prezintă unele diferențieri între sectorul central cu precipitații mai abundente de 1300–1400 mm și zona periferică cu 700–800 mm, aspect ce se observă și în specificul vegetației: păduri de conifere și de fag în zona înaltă, pășuni pe fațada estică și la periferia montană unde alternează cu culturi agricole de cereale, plante tehnice, cartof. Apele curgătoare se grupează în cadrul a trei bazine hidrografice: Mureș, Bega, Timiș. Sunt caracteristice și mlaștinile condiționate de regimul de alimentare cu apă de la suprafață și din pânza freatică. Unicul lac este Cinciș pe Cerna (hunedoreană) utilizat pentru cerințele de alimentare ale Hunedoarei. Vegetația cuprinde păduri de molid, fag în regiunile înalte, subetajul pădurilor de foioase alcătuite din fag, gorun și cer în amestec cu frasin, alun, tei, jugastru, gârniță, mojdrean care coboară până la poale. Apar frecvent și pajiști secundare ca urmare a despăduririlor.

Economia rurală din această regiune montană are ca profil creșterea animalelor – produsele animaliere contribuind în mare parte la asigurarea necesarului solicitat de centrele industriale din Țara Hațegului și Depresiunea Petroșani, dominând creșterea bovinelor pentru lapte și carne și a ovinelor. Așezările omenești urmăresc culoarele din Valea Bistrei și cele de la contactul cu Depresiunea Hațegului și Culoarul Mureșului, unde sunt mai mari (Ghelari și Dobra). Majoritatea așezărilor se încadrează la mărimi de câteva sute de locuitori, urcând pe interfluvii și chiar pe culmi montane, având structura vetrei de tip răsfirat și risipit.

Partea estică a Munților Poiana Ruscă se caracterizează printr-o frecvență mai mare a localităților, unele atestate documentar din secolele XIII-XIV, locuite de o populație pur românească cu particularitățile etnografice distincte și cunoscută local sub denumirea de „pădureni". În partea vestică

a Munților Poiana Ruscă, așezările sunt mai puține și apar la contactul dintre munte și dealurile piemontane, așa cum se constată în culoarul Lugoj-Ilia.

Pe versantul sudic se află așezările Rusca Montană și Rușchița, situate pe Valea Rusca, iar în vest, pe Valea Nădragului, localitățile Nădrag și Crivina. Potențialul turistic al Munților Poiana Ruscă este puțin valorificat. Pe lângă aspectul peisagistic apar monumente de artă feudală (mănăstirea de la Prislop), iar ca element original Monumentul Turismului, ridicat la Rușchița în anul 1936, reprezentând o operă unică în lume prin semnificația sa. Căile de comunicație urmăresc văile râurilor având aspect radiar. Unicul drum care traversează de la nord la sud spațiul montan este cel care leagă Rușchița de Luncanii de Jos.

Particularitățile fizico-geografice, activitățile socio-economice care imprimă un ridicat grad de umanizare a regiunii face ca regiunea să se împartă în mai multe subunități teritoriale: subunitatea centrală Padeș-Rusca cu un relief montan masiv și cele mai mari altitudini (1100–1370 m); subunitatea montană sud-estică, are ca specific un relief înalt de 800–1000 m fragmentat de văi și interfluvii înguste, păduri și pășuni; subunitatea montană nord-vestică, cu relief carstic, cu altitudini de 750–900 m, dominată de Valea Bega; subunitatea montană nord-estică, 550–900 m cu predominarea versanților abrupți, relief carstic și antropic cu fond forestier; subunitatea dealurilor piemontane nordice (300–400 m) ca treaptă de relief în cadrul căreia râurile au săpat bazinete de eroziune diferențială la contactul între rocile sedimentare și vulcanice.

4. Culoarul Mureșului se desfășoară începând de la vest de orașul Deva până la vest de Lipova. Limita nordică este dată de munții Apuseni, mai concret, munții Metaliferi și munții Zarandului, iar limita sudică este formată de munții Poiana Ruscă.

Acest culoar a fost acoperit succesiv de apele mării cretacice și apoi ale mării din miocen, dovadă, acumulările în multe sectoare de marne, argile și gresii în care s-au format și terase prin adâncirea râului. Sectoarele de îngustări sau de defileu se pot urmări la Săvârșin, Zam, Brănișca. Între ele apar și sectoare de vale mai largă sub formă de bazinete cu terase larg dezvoltate, acoperite de culturi agricole numite și „șesuri“. S-au identificat șase nivele de terase.

Culoarul Mureșului se încadrează în ținutul climei de dealuri, cu ierni moderate, relativ umede și veri răcoroase. Temperatura medie anuală este în jur de 10 °C. Vegetația cuprinde păduri de foioase formate din gorun în amestec cu fag, adăugându-se pajiști secundare care alternează cu terenurile agricole.

Culoarul Mureșului constituie o regiune de veche și intensă populare datorită condițiilor naturale favorabile, cât și a rolului de cale de acces lesnicioasă a văii Mureșului, între două mari unități geografice munții Apuseni și Banatului. Așezările urbane sunt reprezentate prin: Deva – o veche cetate dacică, ce arată continuitatea neîntreruptă a populațiilor prin descoperirile arheologice. În prezent, Deva este un centru industrial cu rang de municipiu, reședința județului Hunedoara. Lipova este situat în extremitatea vestică a Culoarului Mureșului având ca activități economice exploatarea nisipului și pietrișului, industria lemnului, industria alimentară.

Așezările rurale sunt numeroase cu funcții agricole și mixte (agroindustriale).

Agricultura a cunoscut unele modificări în peisaj prin lucrările de îmbunătățiri funciare legate de valea râului: desecări, combaterea eroziunii solurilor pe versanți, irigații. Cerealele pentru boabe (secară, grâu, porumb) ocupă locul principal urmate de cartof, legume și plante de nutreț. Livezile de pomi se extind mai mult pe versanții de pe dreapta Mureșului. În creșterea animalelor domină vacile pentru lapte, porcinele și păsările.

Căile de comunicații sunt favorizate de valea Mureșului și sunt reprezentate prin calea ferată Arad – Deva – Alba Iulia sau în continuare spre est prin Sebeș – Sibiu – Brașov – Valea Prahovei – București. Șoseaua modernizată merge paralel cu calea ferată și joacă un mare rol economic și turistic. Culoarul Mureșului se înscrie în zona de interferență turistică între vestul țării și zona Apusenilor sau spre sud cu Meridionalii. În municipiul Deva, atestatul documentar la 1296 (Castrum Deva), au fost descoperite vestigii din epoca bronzului și cetatea de tip davă din perioada clasică a culturii geto-dacilor. Dealul Cetății constituie un monument al naturii la temelia căruia se desfășoară vatra orașului, construindu-se aici o veche cetate. Muzeul județean al orașului prezintă colecții arheologice din timpul lui Burebista și Decebal. În sud-vest orașului se află rezervația forestieră Bejan. Din sectoarele defileului Mureșului

pornesc trasee turistice spre Munții Zarandului și Metaliferi.

Munții Apuseni reprezintă compartimentul cel mai extins și cel mai înalt (vârful Cucurbăta Mare sau Bihor – 1849 m) din Carpații Occidentali; se caracterizează printr-o mare complexitate.

În sud sunt delimitați de Valea Mureșului, iar în nord de văile Barcăului și Someșului (cotul Someșului). În vest, față de Dealurile Crișanei, limita este dată de o serie de denivelări față de formațiunile deluroase și față de „golfurile“ de câmpie care pătrund pe văile râurilor până la interiorul munților. În est, față de depresiunea Transilvaniei, limita este formată din abrupturi de natură litologică și tectonică puse în evidență și de eroziunea diferențială.

Evoluția paleogeografică a munților Apuseni a avut loc în strânsă legătură cu dinamica plăcilor și microplăcilor cu direcție dominantă de deplasare vest-est, care au condiționat formarea autohtonului de Bihor și pânzei de șariaj de Codru Moma, atât de caracteristice pentru Munții Apuseni din fazele austrică și laramică. Simultan au avut loc și mișcări tectonice cu o serie de prăbușiri, rupturi de strate însoțite de manifestări vulcanice în special în Apusenii de Sud, care au produs «sudarea» cu Apusenii de Nord (Bihor, Gilău – Muntele Mare, Pădurea Craiului și Highiș-Drăcea). Munții Apuseni de Sud se încadrează în geosinclinalul Mureșului (Munții Metaliferi și Trascău). Ei au un fundament cristalin, la care s-au adăugat formațiunile vulcanice neogene, rezultate în urma fazelor orogenice din Neogen, ceea ce a accentuat tectonizarea munților.

Trăsături generale: etajarea în trepte a reliefului cu trei nuclee mai înalte: Biharia, Vlădeasa și Gilău și cu celelalte compartimente periferice mai coborâte; diversitatea petrografică se asociază ca un mozaic petrografic (roci metamorfice pe care se dezvoltă un relief de interfluvii largi cu văi adânci și înguste; roci vulcanice cu forme caracteristice – neckuri și dykeuri și roci sedimentare între care domină calcare și dolomite mezozoice); marea diversitate a resurselor subsolului: minereuri neferoase, auroargintifere, minereuri complexe, dominant cuprifere, bauxite, roci de construcții; densitatea ridicată a populației și a așezărilor umane ce urcă pe versanți și interfluvii (nu numai în depresiune); sunt frecvente altitudinile mici și mijlocii, cele mai mari fiind de 1849 m în culmea Bihariei, 1836 m în Vlădeasa, 1826 m în Muntele Mare (toate în partea centrală); în masivele periferice altitudinile se mențin sub 1200–1300 m și chiar sub 1000 m; absența reliefului glaciar celui periglaciar și crionival; extensiunea considerabilă a calcarelor și dolomitelor calcaroase (triasice, jurasice, cretacice) care au favorizat fenomenele de exocarst și endocarst de interes științific, peisagistic și turistic. Munții Apuseni dețin câteva superlative geografice legate de elemente carstice: cea mai lungă peșteră din țară – Peștera Vântului de 32 km; cel mai adânc aven – Avenul din Stanu-Foncii de 325 m; cel mai lung curs de apă subteran – Valea Topei cu izbucul Aștileu de 11,35 km, toate în munții Pădurea Craiului; numai aici sunt toate cele cinci peșteri cu ghețari din Carpați, situate pe platoul carstic Padiș, Peștera Urșilor de la Chișcău din munții Bihorului, electrificată, precum și cele două peșteri cu impresiuni de picior, apreciate ca aparținând omului de Neanderthal și anume: Peștera Ciur-Izbuc din Pădurea Craiului și Ghețarul de la Vârtop – Casa de Piatră, din platoul Padeș; ca fenomene originale sunt izbucurile intermitente Călugări, din zona carstică a Vașcăului, Bujorel de pe Valea Posăgii din munții Trascăului; predominarea interfluviilor plane sau larg vălurite și puternic însorite constituie unii dintre factorii cei mai reprezentativi în procesul de dispersie a așezărilor permanente de tip „crâng“ între 1000–1400 m – un fenomen rar întâlnit în restul Carpaților; formarea numeroaselor văi antecedente ca și adâncimea mare a fragmentării reliefului (600–1000 m) în partea înaltă a Apusenilor cu văi înguste și adânci: Someșul Cald, Someșul Rece, Valea Drăganului, Valea Iadei; caracteristicile climatice sunt influențate de altitudinea medie mai redusă, de poziția geografică a Apusenilor față de ansamblul Carpaților Românești și chiar în Europa; astfel temperatura medie anuală are valori pozitive de 0,8º C la Vlădeasa, 4,7º C la Băișoara; precipitațiile reflectă dominanța vestică a circulației atmosferice cu valori ridicate ale mediei anuale pe versantul vestic: 1765 mm la Stâna de Vale de 1110 m altitudine, considerată „pol al precipitațiilor“ din România, la Zece Hotare de 1123 mm, iar spre est scad cantitățile la circa 277 mm la Băișoara; fondul forestier este relativ bogat cu extensiunea făgetelor și cvercinelor la periferie și „insule“ de rășinoase în masivele înalte; apar și pajiști subalpine primare și secundare în Bihor – Vlădeasa cu tufișuri de ienupăr. Apar și specii endemice: pădurea de zadă, liliacul românesc (Syringa josikaea) în văile Iadei, Drăganului, Crișului Repede și Someșului Cald și Rece; turbării oligotofe cu relicte cuaternare la care se adaugă și specii faunistice: cocoșul de munte, potârnichea de stâncă; ca

habitat uman, Munții Apuseni prezintă unele deosebiri evidente față de celelalte compartimente majore ale Carpaților Românești; aici se află circa 1200 de localități dintre care 4 cu caracter urban: Brad, Zlatna, Câmpeni, Abrud; așezările rurale sunt mici și foarte mici urcând la 1200–1300 m și excepțional la 1400–1450 m în Munții Metaliferi, Pădurea Craiului și Gilău. Abundă și stânele, sălașele cu deosebire în Bihor – Muntele Mare unde păstoritul sezonier se prelungeşte până la căderea zăpezilor; bogățiile subsolului plasează Munții Metaliferi ca principal compartiment de minerit și prelucrare cu specific de minereuri auroargintifere și complexe; rezervația de bauxită din munții Pădurea Craiului, resurse de minereu de fier la periferia estică a Munților Gilău, roci de construcție diverse; resursele solului: păduri, pășuni, fânețe, puține terenuri arabile cu culturi de grâu de primăvară, ovăz, cartof pe culmi și porumb, legume, pomi fructiferi în depresiuni; căile de comunicație feroviare și rutiere străbat Apusenii pe la extremități, pe Valea Crișului Repede și a Mureșului; fondul turistic natural și antropic este bogat și diversificat, reprezentat de elemente și fenomene carstice, ape minerale, rezervații naturale (Cheile Turzii, Scărișoara – Belioara) numeroase obiective social – istorice (Avram Iancu, Țebea, Mesteacăn, Albac), manifestări folclorice („Târgu de Fete“ de pe Muntele Găina, Târgul de toamnă de la Negreni în culoarul Crișului Repede).

Munții Apuseni au subdiviziunile:

A. Munții Bihor–Vlădeasa, ce constituie unitatea cea mai masivă și cu altitudinile absolute cele mai mari din Munții Apuseni; se desfășoară pe circa 60km; cel mai înalt vârf este Bihor 1849 m și este delimitat în nord, de valea Crișului Repede și depresiunea Huedin îi delimitează față de subdiviziunea montană Meseș și Plopiș; în nord-vest, față de Munții Pădurea Craiului se detașează un aliniament de măguri alcătuite din formațiuni sedimentare care domina prin altitudine platoul calcaros al Munților Pădurea Craiului; în sud-vest, limita este data de culoarele depresionare Brad-Beiuș, care-i delimitează de Munții Metaliferi și Codru-Moma; în est și nord-est, față de Munții Gilău-Muntele Mare și Podișul Someșan, limita este marcată de câteva bazinete depresionare săpate în calcarele mezozoice (care delimitează cristalinul Gilăului) ce coboară până în Valea Arieșului Mare.

Sub raport litologic și structural, grupajul montan Bihor-Vlădeasa se caracterizează printr-o mare varietate ce determină o ușoară grupare zonală imprimată în peisaj, determinând stabilirea unor diferențieri în teritoriu de la nord la sud grupate în următoarele masive montane:

a) Munții Vlădeasa, subunitatea nordică a grupei Bihorului, denumită astfel după masivul Vlădeasa, al cărui vârf cu același nume atinge 1836 m, cea mai mare înălțime a lor. În alcătuirea geologică domină rocile magmatice (dacite, riolite, granodiorite), care se impun în masivele componente: Vlădeasa, Budeasa, Cârligatele și altele, care se înscriu in relief prin forme greoaie, masive și încadrate de văi adânci, cum sunt Valea Drăganului și parțial, Iada. Pe plan secundar, apar filoane de șisturi cristaline și petice de roci sedimentare din categoria calcarelor jurasice evidente în bazinul Văii Iadei, unde s-a dezvoltat relieful carstic reprezentat prin peșterile din bazinul văii Iadei, dintre care unele sunt declarate monumente ale naturii. În raport de structura litologică, procesele criogene au dezvoltat grohotișuri de versant, câmpuri de pietre, procese de solifluxiune, marghile, circuri glacio-nivale (pe versantul estic al Masivului Buteasa). De-a lungul celor trei văi, Drăganu, Iada și Săcuieni, apar sectoare de defileu pitorești, care alternează cu lărgiri favorizând amplasarea unor așezări. Precipitațiile bogate de 1800mm/an favorizează debite mari ale râurilor, pe care s-au realizat amenajări hidroenergtice (complexul Iada-Drăgan). Fenomenele catabatice (descendența maselor de aer pe versanții estici) determină prezența unor elemente termofile de pe văile Iadei și Drăganului, printre care liliacul românesc, un endemism valoros al Carpaților Occidentali. Potențialul turistic al Munților Vlădeasa este dat de culmile înalte Vlădeasa, Buteasa, Cârligatele, cu goluri subalpine, de văile Iadei, Drăganului, Săcuienului cu succesiunea de defilee și lărgiri, cu cascade și lacuri de acumulare. Stațiunea balneoclimaterică de interes general Stâna de Vale la 1100m, în cursul superior al Iadei, s-a dezvoltat datorită topoclimatului blând, al aerului puternic ozonificat și al apelor oligo-minerale.

b) Munții Bătrâna cuprind spațiul montan din sudul Munților Vlădeasa până la valea Arieșului Mare. Frecvența mare a rocilor calcaroase a favorizat dezvoltarea formelor de exocarst și endocarst, care dau notă specifică a acestor munți în regiunea Padiș – Cetățile Ponorului, Vârtop și Ocoale – Scărișoara, individualizate la nivelul Măguri-Mărișel. O particularitate a reliefului carstic din Munții

Bătrâna, o constituie și prezența peșterilor cu ghețari, unice în țara noastră. Ele reprezintă avene legate de platformele carstice (carstoplene), în care, lipsa unei ventilații, determină stagnarea aerului rece din timpul iernii și formarea unei mase de gheață. Se cunosc până în prezent cinci peșteri cu gheață: Ghețarul Scărişoara, Avenul din Bortig, Focul Viu, Ghețarul de la Vartop și Ghețarul de la Bârsa. Atât în depresiunile carstoplenelor, cât și în cazul văilor, se înregistrează un bilanț caloric sub valoarea corespunzătoare altitudinii reliefului cu 1º-2º C datorită inversiunilor termice locale. Caracterul umed al văilor și al carstoplenelor care cuprind numeroase doline, contribuie la apariția frecventă a ceții radiative din timpul nopții. Relieful carstic, atât de specific Munților Bătrâna, introduce și o serie de particularități regionale, dintre care cele mai semnificative se remarca în regiunile: Padiș-Cetățile Ponorului, platoul Bătrâna, bazinul superior al Someșului Cald, Ocoale, Scărişoara, Sohodol, Sighiştel – Crişu Băiței, Măgura Fericirii, care adăpostește și Peştera Urșilor de la Chișcău. Și în cadrul acestor culmi muntoase, deși mai joase ca altitudine, au loc procese adiabatice (de ascendență a maselor de aer vestice), care aduc cantități însemnate de precipitații, peste 1600 mm/an. Vegetația este alcătuită din păduri de rășinoase de brad, molid, larice, foarte rar tisă, molidul columnar și, mai ales, de păduri de amestec molid-fag. Diversitatea acestora și frumusețea peisajului Munților Bătrâna îi înscriu în categoria celor mai reprezentative regiuni turistice din țara noastră. Desfășurarea turismului se face prin drumuri carosabile sau căi de acces prin poteci marcate – Padișul constituie unul dintre cele mai importante noduri de poteci marcate din Munții Bihor.

c) Munții Biharia cuprind regiunea montană situată în sudul Munților Bătrâna, între văile superioare ale Arieșului Mare și Arieșului Mic. Constituie ansamblul montan cel mai bine individualizat din Munții Bihor, cu masivitatea și altitudinile cele mai pronunțate în vârfurile Cucurbata Mare de 1849 m și Cucurbata Mică de 1770 m. Acești munți joacă rol de baraj în calea advecției maselor de aer vestice; prezintă adaptarea cea mai clară a reliefului la rocă și structură, păstrându-se cele mai semnificative urme ale proceselor de nivelare policiclice și de modelare crionivale din Munții Apuseni. Elementul structural cel mai important este prezența pânzelor de șariaj din sistemul de Codru, prin pânza de Arieșeni acoperită la rândul său de pânzele de Poiana și de Biharia. Sunt bine reprezentate suprafețele de nivelare Farcaș – Cârligatele în culmile Curcubăta Mare și Mică, între 1800-1700m, modelate în Pânza de Biharia, al doilea nivel este încadrat culmilor nordice (Piatra Grăitoare – Biharia) la circa 1600m. Culmile periferice masivului au aspect radiar și se înscriu complexului de nivelare Feneș-Deva. Procesele de îngheț–dezgheț au generat un microrelief criogen caracteristic: circuri glacionivale, microdepresiuni nivale, nișe nivale. Numeroase sunt si acumulările de tipul "câmpurilor de pietre" și a grohotișurilor de versant. Se înregistrează un climat tipic montan și o vegetație subalpina, dar și o etajare a vegetației forestiere.

d) Muntele Găina se află la sud de Munții Biharia, respectiv la sud de valea Arieșului Mic, până în dealurile piemontane ale depresiunilor Brad-Hălmagiu care se desfășoară printre afluenții Crișului Alb. Peisajul montan este dominat de o culme principală a cărei altitudine variază între 1404m (Muntele Rotund) și 1486m în Muntele Găina. Muntele Găina se înscrie în a doua treaptă a suprafeței de nivelare Farcaș-Cârligatele, modelată în formațiuni de fliș: gresii, conglomerate, gresii cuarțoase și marne cu intercalații de calcare de vârsta senoniana. Din culmea principală se desprind radiar o serie de culmi prelungi ce aparțin suprafeței de nivelare Măguri-Mărișel, la o altitudine de 1100-1200m. Așezările omenești pătrund spre munte pe afluenții Crișului Alb. Populația practică o agricultură montană, bazată pe creșterea animalelor, iar forța de muncă bărbătească se îndreaptă spre activități miniere (Gura Barza, Țebea) sau forestiere la Câmpeni și alte activități industriale la Brad și Abrud. O dată pe an, în jurul datei de 20 iulie, pe Muntele Găina se organizează "Târgul de Fete"- sărbătoarea folclorică a muntelui care atrage și turiștii ocazionali, nu doar populația din zonă.

e) Munții Arieșului se desfășoară în partea sud-estică a grupei Bihorului, de-o parte și de alta a Arieșului. Mai sunt cunoscuți și sub numele de Munții Arieșului sau Țara Moților, datorită notei dominante a peisajului de totală umanizare atât pe văile râurilor, cât si pe culmile largi acoperite de terenuri agricole si fânețe. Constituie un ținut cu puternice rezonante istorice caracterizate de revolte si lupte pentru dreptate sociala si națională. Culmile muntoase au un relief modelat cu aspect rotunjit sau de poduri ușor vălurite, cu povârnișuri domoale, numeroase lărgiri ale sectoarelor de vale cu aspect de mici depresiuni puternic însorite și climat blând, favorizat de procesele catabatice în condițiile

circulației generale atmosferice vestice. Ca altitudine, se mențin între 700–1100 m, cu culmi uniform nivelate ceea ce face să i se atribuie denumirea locală de Platforma Țării Moților. Această subunitate are aspect general de depresiune în raport cu culmile muntoase care o domină în jur: spre nord, Munții Bătrâna, spre nord-est, Muntele Mare, spre vest, Munții Bihariei și Găina, iar spre sud-est, Munții Metaliferi. Începutul populării regiunii s-a făcut sub formă de nuclee de așezări pe văile râurilor (Arieș, Arieșul Mare, Arieșul Mic, Sohodol, Albac, Bistra, Bistrișoara, Buciumani, Roșia, Ciuruleasa etc.), după care s-au extins pe culmi paralel cu creșterea numărului de familii și activităților economice în special cele legate de minerit și activitățile forestiere. În funcție de poziție, culmile muntoase se asociază în mai multe grupe distincte: Munții Arieșului Mic, desfășurați în sudul Arieșului Mare și în estul Munților Biharia și Găina; Munții Abrudului se desfășoară în bazinul Abrudului până în bazinul Câmpenilor; Munții Bistrei, care coboară spre bazinul Câmpeni; Munții Albacului în partea de nord, străjuiesc bazinul Albac-Horea. Micile depresiuni de eroziune constituie un alt element geografic în peisajul zonei ca elemente polarizatoare pentru așezările omenești. Dintre acestea, cele mai reprezentative sunt Depresiunea Câmpeni-Bistra (situată la confluența Arieșului Mare, Sohodolului, Abrudului prelungită pe Arieș până la defileul din aval de Bistra, unde s-a dezvoltat cea mai importantă așezare din Țara Moților – orașul Câmpeni, urmat de alte așezări rurale) și Depresiunea Abrudului (se desfășoară pe valea Abrudului și a afluenților mai însemnați – Roșia, Buciumani, cea mai însemnată așezare fiind orașul Abrud și o serie de așezări rurale cu caracter agro-pastoral, dar și cu funcții miniere, între care Roșia și Roșia Montană).

f) Depresiunea Albacului, dezvoltată la confluența Arieș-Albac și în prelungirea acesteia până la localitatea Horea, are așezări răsfirate, de vale și risipite, cu o economi ce se bazează pe activitatea minieră a metalelor neferoase din zonă, pe valorificarea lemnului la Câmpeni și pe activități agro-pastorale; în plan turistic, se înscriu pitorescul văilor, localitățile cu rezonanță istorică (Horea, Cărpiniș, Vidra) din lupta moților pentru dreptate socială și națională sub conducerea lui Horea, Cloșca, Crișan și Avram Iancu, organizându-se în localitatea Vidra și un muzeu etnografic precum și casa memorială a lui Avram Iancu.

B. Munții Gilăului–Muntele Mare cuprind munții din spațiul bazinului Someșului Rece și parțial cel al Someșului Cald care confluează la Gilăei. La acești munți se adaugă munții dintre Someșul Rece, Iara și Arieș care constituie și cumpăna dintre ape, cunoscuți sub numele de Muntele Mare. Munții Gilău – Muntele Mare se suprapun cristalinului cu același nume care determină o relativă uniformitate a reliefului. Limitele nordică, estică și sudică sunt clar evidențiate, marcate prin depresiuni, culoare tectonice și de eroziune, care coincid cu bazine și sectoare drenate de râuri majore. Spre nord este depresiunea Huedin-Călățele drenată de cursul superior al Crișului Repede și la nord-est limita este pusă în evidență de culoarul depresionar subsecvent Căpuș-Gilău-Săvădisla sculptată de afluenții Someșului Mic. Spre sud, acest culoar se lărgește formând Depresiunea Iara. Limita sudică o formează cursul mijlociu al Arieșului care urmărește, la rândul său, contactul dintre cristalin și cuvertura de fliș cretacic, formând un culoar între sectorul sudic înalt al Munților Gilău – Muntele Mare și relieful de măguri vulcanice al Munților Metaliferi. Limita vestică nu se evidențiază în peisajul geografic deoarece reprezintă o continuitate a celui din Munții Bihor, dar din punct de vedere geologic, se distinge prezența calcarelor mezozoice pe care s-a dezvoltat relieful carstic tipic în grupa Bihorului și a unor mase de roci vulcanice efusive în Vlădeasa. Relieful Munților Gilău – Muntele Mare are aspectul unor culmi rotunjite cu suprafețe netede sau slab ondulate care constrastează cu adâncimea văilor și cu înclinarea mare a versanților.

Râurile care au sculptat văile aparțin la trei bazine hidrografice principale: Crișul Repede, Someșul Mic (Someșul Cald, Someșul Rece) și Arieș. Afluenții Arieșului străbat intercalații de calcare cristaline formând sectoare de chei alături de alte forme carstice, cum este interesantul fenomen, izbucul intermitent Bujorel de pe valea Poșaga, la limită cu Munții Trascău. Văile posedă pante longitudinale mari ceea ce le conferă un potențial hidroenergetic deosebit care a fost valorificat pe Someșul Cald prin amenajările de la Tarnița, Fântânele și Mărișel.

Poziția geografică a Munților Gilău – Muntele Mare în partea estică a Apusenilor, la adăpost față de circulația dominant vestică a maselor de aer de origine vestică și predominarea unor culmi foarte largi și netede, favorizează un topoclimat diferit față de celelalte masive, având precipitații mai reduse (840–

1100 m) și o radiație solară cu valori mai ridicate (120–125 Kcal/cm^2/an).

Vegetația pădurilor de conifere se mai păstrează pe văile adânci datorită defrișărilor repetate și este în mare parte înlocuită cu pajiști secundare.

Așezările omenești au urcat pe aceste înălțimi formând sate de tip risipit, în special în Masivul Gilău, cum sunt, Măguri și Mărișel care, pe lângă utilizarea pajiștilor secundare au amenajat ogoare pentru cultura cartofului, ovăzului și mai rar a grâului de primăvară. În Muntele Mare s-au format așezări de vale pe afluenții Arieșului.

Potențialul turistic al regiunii este amplificat prin lacurile de acumulare din bazinul Someșului Cald, la care se adaugă șosele modernizate și drumuri forestiere bine întreținute, precum și complexul turistic Muntele Băișoara (cu instalații moderne pentru practicarea sporturilor de iarnă) și complexul Beliș – Fântânele, amplasat pe malul lacului de acumulare cu același nume.

C. Munții Meseș–Plopiș cuprind cele două prelungiri nordice de culmi montane ale Munților Apuseni cu deschidere largă delimitând între ele vasta depresiune-golf a Șimleului. În sud sunt delimitați față de masivele înalte Bihor – Vlădeasa prin Defileul Crișului Repede. Constituția geologică a celor două culmi este aproximativ asemănătoare prin prezența generală a cristalinului urmat de petice de roci vulcanice și calcare mezozoice. Altitudinile maxime sunt în jur de 1000 m cu descreștere spre periferie la 700 m. Ambele culmi se desfășoară pe circa 35 km lungime. Influențele vestice dau precipitații abundente. Economia este tipic pastoral-forestieră cu arabil redus. Principala diferențiere constă în dezvoltarea inegală în lățime a celor două culmi: 2–5 km în Munții Meseș și 5–15 km în Munții Plopiș.

a) Munții Meseșului se prezintă ca un karst alungit orientat pe direcția sud-vestnord-est și desfășurat pe circa 35 km lungime și 2–5 km lărgime. În partea nord-estică sunt marcați de falia Moigradului prin care se evidențiază scufundarea inegală sub cuvertura rocilor sedimentare, urmate și de alte falii pe latura vestică. Relieful este evoluat având forme în general rotunjite modelate în cristalin; doar în partea sudică apar roci vulcanice de tipul dacitelor ca în Vlădeasa, tăiate de Defileul Crișului Repede. Altitudinile descresc treptat de la sud spre nord datorită jocului de falii pe verticală care compartimentează ușor Munții Meseșului iar pe ambele flancuri apar trene de glacisuri piemontane pe care au evoluat vechi așezări omenești. În jurul faliei și Măgurii Moigradului s-a amplasat cunoscuta așezare daco-romană Porolissum, în preajma căreia este amplasat hanul turistic Popasul Romanilor.

b) Munții Plopișului se desfășoară pe circa 35 km lungime cu orientarea sud-est – nord-vest. Domină rocile cristaline dând aceeași formă generală de karst încadrat de linii tectonice care dau povârnișuri repezi anihilate în parte de trena glacisurilor piemontane. Spre sud, valea Crișului Repede îl detașează de Munții Bihorului printr-un defileu modelat în cristalin pe un sector mai larg (între Ciucea și Bucea) și un sector mai strâmt tăiat în calcare între Bucea și Bratea. În formațiunile calcaroase de pe versantul sud-estic s-au dezvoltat forme exocarstice și endocarstice cu numeroase daline la suprafață și izbucuri iar în subteran grote mici. Dintr-un izbuc nordic izvorăște Barcăul, formând o cascadă pitorească de 10 m înălțime. Pădurile de foioase sunt reprezentate prin făgete și gorunete și reprezintă o resursă locală importantă alături de suprafețele de pășuni și fânețe. Nisipul cuarțos din partea nord-vestică a periferiei masivului a favorizat amplasarea fabricii de sticlă de la Pădurea Neagră (subordonată combinatului de sticlă de la Turda.

D. Munții Crișurilor sunt reprezentați de cele două culmi muntoase din partea vestică a Apusenilor (Codru – Moma și Pădurea Craiului). Sunt denumiți Munții Crișurilor deoarece sunt delimitați de râurile respective: Crișul Repede în nord delimitează Munții Pădurea Craiului de Munții Plopiș, Crișul Negru în partea centrală axat pe depresiunea tectonică de tip „golf" a Crișului și Crișul Alb, în sud care drenează depresiunea Zarandului delimitând Munții Codru-Moma de Munții Zarand.

Din punct de vedere litologic Munții Crișurilor prezintă o gamă largă de formațiuni – un adevărat mozaic petrografic: șisturi cristaline, intruziuni granitice, depozite vulcanice, roci carbonatice mezozoice (gresii, conglomerate, calcare). Trăsătura generală a reliefului este imprimată de mișcările tectonice sub formă de karst pentru Munții Codru-Moma și de semikarst pentru Pădurea Craiului; de acestea se leagă formarea grabenurilor pentru depresiunile limitrofe: Vad-Borod în nord, Beiuș în partea centrală și Zarand. Aici s-a descoperit cel mai adânc aven sub numele de Stanu Fencii de 325

m și cea mai lungă peșteră din țară, Peștera Vântului de 32 km. Munții sunt drenați de afluenții celor două Crișuri, formând în cursul lor o serie de chei.

Resursele de subsol sunt date de minereul de bauxită exploatat la Roșia, Meziad, Vârciorog, Dobrești. Argila refractară din zona Dumbrava, Recea, Runc; calcarele exploatate în scopuri industriale pentru fabricarea cimentului și a varului de la combinatul Chistag-Aleșd. Potențialul economic este completat de potențialul turistic al peșterilor: Meziad (de 4750 m lungime) și peștera de la Vadu Crișului (1000 m), restul fiind vizitate doar de specialiști; în Peștera Ciur-Izbuc (de 1030 m) au fost descoperite primele urme de pași ale omului preistoric (Neanderthal) din peșterile României.

Populația și așezările sunt concentrate la periferia masivului, iar pe văi și interfluvii sunt așezări răsfirate. Activitățile economice sunt legate de minerit, exploatare forestieră, păstorit, agricultură. Căile de comunicație importante sunt cele care traversează cele două depresiuni.

a) Munții Codru-Moma se prezintă ca un impozant promontoriu orientat pe direcția nord-vest → sud-est având aspect de karst delimitat de linii tectonice față de depresiunile din jur: Depresiunea Beiuș în nord-est, Depresiunea Zarand în sud-vest. Față de Munții Bihor, Munții Codru-Moma sunt delimitați printr-o curmătură sculptată în formațiunile sedimentare ponțiene din culoarul de legătură dintre „golful" Beiușului și bazinul Brad – Hălmagiu de pe Crișul Alb. Mișcările neogene au pus în evidență caracterul de karst al acestor munți. Altitudinea acestor munți, de 1112 m Vârfu Pleșu, îi încadrează în categoria munceilor, pentru că cea mai mare parte a culmilor se mențin între 600 și 900 m. Relieful este reflectat de litologie: culmi masive mai înalte pe cuarțite și șisturi cristaline, platouri și măguri pe roci vulcanice neogene, iar în regiunile calcaroase cel mai reprezentativ este Platoul Vașcăului (considerat unul din cele mai tipice carsturi din Carpații Românești). Exocarstul prezintă lapiezuri, doline, văi de doline, depresiuni închise etc., endocarstul cu avene, peșteri (Câmpeneasca, Peștera-cu-Apă-de-la-Moară de 2012 m lungime). Hidrologic, Munții Codru-Moma au atras atenția prin apele hipotermale (24–32^0 C) de la Moneasa, universalizate de tip bicarbonatate, calcice, sodice, magneziene utilizate în stațiunea balneo-climaterică Moneasa pentru cură externă (băi) în afecțiuni ale aparatului locomotor, sistemului nervos periferic. Apele de suprafață sunt reprezentate de o serie de afluenți ai Crișului Negru și Crișului Alb. Vegetația forestieră (fag, gorun) și de pajiști se dezvoltă pe soluri brune, brune acide, andosoluri, terra rosa. Resursele de subsol: mineralizații de Fe și Mn de la Moneasa, pirite cuprifere, baritină, argile galbene și roșii, calcare marmoreene policrome (albe, negre, roșii) de la Moneasa, Vașcău, Ponoare, argile feruginoase de la Moneasa și Vașcău. Căile de comunicație forestiere constituie un alt element semnificativ al activității umane construit pe căile afluenților Crișurilor. Potențialul turistic este dat de regiunile carstice de la Vașcău, izbucul intermitent Călugări declarat rezervație geologică, Dumbrăvița-deCodru cu Peștera-din-Luncă, Moneasa cu izvoarele carstice și termale, Peștera-dela-Moneasa, Peștera-cu-Apă-de-la-Moară, Peștera-Liliecilor etc.

b) Munții Pădurea Craiului se desprind din blocul central al Apusenilor pe linia grabenului de la Remeți străbătut de sălbatica vale a Iadei. Se desfășoară în direcția nord-vest și sunt delimitați de cele două depresiuni, Oradea-Borod în nord și Beiuș în sud. Are aspectul unei platforme fragmentate într-o serie de culmi și masive izolate de tipul măgurilor sau al cornetelor a căror altitudine scade treptat atât spre nord-vest cât și spre periferie. Pe depozitele de roci mezozoice de tipul calcarelor si calcarelor dolomitice s-au dezvoltat forme ale exocarstului sub forma de doline cu diametre mari, 50-300 m si 5-60 m adâncime, numeroase uvale, gropi si depresiuni de captare carstica peste 120 de insurgente (pierderi difuze si ponoare), numeroase emergente (izbucuri si izvoare carstice). Endocarstul prezintă drenaje subterane, avene și peșteri; s-au identificat 680 de cavități care însumează peste 105 km lungime. Munții sunt drenați de afluenții celor două Crișuri, formând în cursul lor o serie de chei. Populația și așezările sunt concentrate la periferia masivului iar pe vai si interfluvii sunt așezări răsfirate. Activitățile economice sunt legate de minerit, exploatare forestiera, păstorit, agricultura.

c) Munții Mureșului reprezintă ansamblul muntos desfășurat de-a lungul Mureșului de unde și denumirea lor. Sunt delimitați în sud de Culoarul Mureșului iar la nord de văile largi ale Crișului Alb, Arieșului și Abrudului. Sub raport litologic, există un adevărat mozaic petrografic format din șisturi cristaline, depozite vulcanice neogene și calcare jurasice mai ales în zona montană a Trascăului. Relieful reflectă atât litologic cât și mișcările tectonice fiind caracterizat printr-un accentuat grad de

fragmentare la care a contribuit și coeziunea fluviatilă stimulată de nivelele de bază locale ale Crișului Alb și Mureșului. Sunt munți scunzi cu altitudine între 800–1200 m, în vârfurile reziduale de natură vulcanică sau munceii cu aspect de cupolă, precum și în suita de măguri și culmi adiacente care trădează fragmentele suprafețelor de netezire etajate, dar mai scunde ca în Bihor. La acestea se adaugă depresiunile tectonice de eroziune și culoarele de vale, curmăturile și pasurile joase cum este pasul Vălișoara.

Climatul este mai blând reflectat în temperaturi medii anuale de 4-60C în părțile mai înalte, 8-100C în culoarele largi ale văilor și depresiunilor adăpostite; precipitațiile sunt sub 1000 mm/an cu frecvente pătrunderi ale maselor de aer vestic. La aceste condiții se adaugă fenomenele de foehnizare care determină ca apele curgătoare să fie mici cu debite reduse dar cu manifestări torențiale la averse sau topiri bruște ale zăpezilor.

Vegetația de tip forestier este dominată de foioase, fag și cvercinee între care, sunt și elemente mezofile de stejar pedunculat, tei iar rășinoasele apar în pâlcuri de pădure le izvoarele Ampoiului, pe interfluvii înalte și versanții umbriți ai văilor. Se remarcă restrângerea arealelor forestiere, în special în Munții Metaliferi datorită folosirii lemnului în exploatările miniere dar și prin extinderea continuă a pășunilor și ogoarelor.

Resursele subsolului sunt variate, minereuri neferoase, în special, auroargintifere și materiale de construcție (roci vulcanice, calcare) etc. precum și resursele solului: păduri, pășuni, fânețe și ogoare, au atras de milenii, populația spre aceste locuri.

Așezările omenești cu străvechi vetre care au evoluat și în orașe (Zlatna, Brad), cunosc noi sate, „crângurile“ și odăile care sunt risipite prin văi, depresiuni și interfluvii mai plane contribuind la creșterea gradului de populare a Munților Metaliferi.

Economia Munților Mureșului este orientată către industria de extracție și prelucrare a metalelor neferoase, a rocilor de construcție (în special în Munții Zarandului), practicarea unei agriculturi orientată mai mult spre creșterea animalelor.

Căile de comunicație sunt reprezentate prin căile feroviare și rutiere care au pătruns dinspre văile periferice: Crișul Alb, Mureș, Arieș spre interior: de la Alba Iulia la Zlatna, de la Turda la Abrud și de la Deva la Brad.

Potențialul turistic este dat de Cheile Ampoiului, Ampoiței, Cheile Turzii, poienile de narcise din Masivul Negrileasa, Detunatele etc., resursele de apă termominerală (Vața, Geoagiu Băi) și minerală (Boholț) la care se adaugă creațiile umane de construcții specifice, folclorul și obiceiurile locului. Munții Mureșului cuprind subunitățile:

d) Munții Zarandului reprezintă compartimentul vestic al Munților Mureșului cu limite bine precizate: la sud, Culoarul Mureșului; la vest, abruptul de falie Pâncota – Tăuliș atenuat de glacisul de eroziune și acumulare pe care s-a dezvoltat cunoscuta podgorie a Aradului; la nord, culoarul tectonic al Zarandului drenat de Crișul Alb și tapetat marginal de trena glacisurilor piemontane și, la est, de linia care unește localitățile Vața – Zam. Relieful lor se prezintă în ansamblu ca un carst alungit cu o culme principală asimetrică de 5–8 km spre flancul sudic și 10–12 km spre cel nordic alcătuită în principal de șisturi cristaline metamorfozate puternic cu intruziuni de granite, diorite, gablerouri și pe alocuri apariția de gnaise. Pe flancul nordic al culmii apare cuvertura de conglomerate și gresii cuarțitice de vârstă permiană și triasică ce se pierde treptat în formațiunile piemontane ale Dealurilor Cuiedului. Se disting și câțiva martori de eroziune care conservă numai fragmentar resturile unei suprafețe de netezire, Vârfu Drăcea (836 m) și Vârfu Highiș (798 m).

Clima este blândă, cu medii anuale de 10^0C la periferia munților și 7-8ºC pe culmi cu ierni scurte în care cad precipitații mai abundente. Râurile sunt scurte și repezi care contribuie la fragmentarea accentuată a versanților având o adâncime pronunțată și sunt tributare Mureșului și Crișului Alb. Vegetația dominantă este a pădurilor de foioase (fag și cvercinee) în special pe versantul sudic. Curmătura de la obârșiile văilor opuse Cigher și Bârzava, separă culmea principală a Zarandului în cele două masive reprezentative: Highiș în vest și Drocea în est (de unde și denumirea preferată de geologi, Highiș-Drocea).

Resursele minerale sunt exploatate în carierele de granit (Bârzava, Radna, Săvârșin, Zam), de dolomită de la Galșa, de diatomită de bună calitate de la Minișu-de-Sus, la care se adaugă lemnul de

fag și quercinee. Activități importante sunt creșterea vitelor și pomicultura.

Potențial turistic este îmbogățit prin ruinele cetăților medievale Șiria și Șoimuș, satul natal și casa memorială a scriitorului Ioan Slavici la Tanț și castelele de la Șiria și Conop.

e) Munții Metaliferi ocupă partea centrală a Munților Mureșului și constituie cea mai complexă unitate montană din sudul Munților Apuseni, delimitați în vest față de Munții Zarandului prin linia de inflexiune Vața-Zam marcată și de o fâșie de formațiuni cretacice calcaroase care separă cristalinul din vest de formațiunile magnatice dominante în Metaliferi, în est prin valea Ampoiului (între Zlatna și Alba Iulia), în nord de valea Crișului Alb (între Gurahonț și Buceș), de Valea Abrudului și apoi de cea a Arieșului și în sud, valea Mureșului.

Litologia se prezintă ca un mozaic de roci magnetice intruzive și efuzive, petice de cristalin, roci sedimentare complexe (calcare, conglomerate, gresii, marne și argile) de vârstă mezozoică și terțiară. Relieful are culmi domoale modelate policiclic în trei trepte (350–375 m, 450–550 m, și 600–700 m). Pe rocile magmatice apar și vârfuri mai înalte (măguri între 900–1200 m, cea mai mare fiind în Vârfu Poienița de 1437 m). Apar și o serie de depresiuni de origine tectonică sau sculpturală săpate în klippele calcaroase, conglomerate și gresii. Afluenții Mureșului și ai Crișului Alb au sculptat frumoase defilee și chei (cheile Zamului, Băiței etc.).

Râurile principale, Mureș, Crișul Alb, Ampoi posedă afluenți scurți cu pante repezi și debite moderate cu excepția ploilor torențiale sau topirea bruscă a zăpezilor care provoacă viituri catastrofale. Resurselor hidrografice de suprafață li se alătură izvoare termominerale; Geoagiu Băi, Vața de Jos și reci (Boholt) utilizate pentru tratamente și alimentație.

Resursele subsolului sunt date de minereurile neferoase auroargintifere care au atras populația spre aceste ținuturi cu milenii în urmă, care a atras atenția și lui Herodot privind bogățiile aurifere ale dacilor de la Maris (Mureș). Exploatările au fost continuate de romani în centrele de veche tradiție: Zlatna (Ampullum), Roșia Montană (Alburus Major), Baia de Arieș și Brad. Ele s-au extins foarte mult și s-au diversificat, exploatându-se resursele de pirite cuprifere, titano-manganitele, vanadiu, mangan etc., prin flotații (Zam, Almaș, Brad, Roșia-Montană, Baia-de-Arieș). Metalurgia neferoaselor s-a concentrat la Zlatna unde, prin asociație, a apărut și industria chimică. Așezările omenești urmăresc văile, dar urcă și pe versanții domoli și însoriți, pe interfluviile larg ondulate sub formă de „crânguri“ și odăi izolate unde, pe lângă pășuni și fânețe apar ogoare de cartofi, secară, ovăz. Alte resurse exploatate sunt calcarele la de Vața și Băița, marmura de Boz, travertinul de Banpotoc, Cărpiniș, Geoagiu, bazaltul de la Brănișca, andezitele de la Mintia. Căile de transport cuprind șoselele ce unesc Deva cu Bradul, Alba Iulia cu Abrudul și Turda cu Câmpeni; căile ferate Alba Iulia–Zlatna pe valea Ampoiului și Deva–Brad, completează infrastructura, iar între Turda – Câmpeni – Abrud este o cale ferată îngustă, repusă recent în exploatare cu scop turistic (Mocănița de pe Valea Arieșului).

Depresiunea Brad se impune în cadrul Munților Metaliferi și reprezintă sectorul estic al unei vaste arii depresionare de origine tectonică sub formă de culoar pe cursul mijlociu și superior al Crișului Alb. Ea continuă spre est culoarul Zarand – Gurabonț având un pronunțat caracter intramontan. Este bine încadrată de culmile Munților Bihor în nord, ale Munților Metaliferi în est și sud, iar spre vest și nord-vest comunică destul de larg cu depresiunile Beiușului și Zarandului. Legătura cu aceste depresiuni se face prin șei largi care constituiau în mio-pliocen „porți de legătură“ între apele lacului panonic și cele din bazinul Bradului. Depresiunea Brad a fost locuită din cele mai vechi timpuri (urme din paleolitic), orașul Brad a polarizat o mare parte a populației ocupată în întreprinderea minieră a exploatărilor de neferoase, de cărbune brun de la Țebea care alimentează termocentrala de la Gura Barza, în industria lemnului. Muzeul Aurului de la Brad, mormântul lui Avram Iancu și gorunul secular al lui Horea de la Țebea, stațiunea balneoclimaterică cu ape mezotermale (38-39oC) de la Vața-de-Jos, contribuie la potențialul turistic al regiunii. Alte bazinete depresionare sunt: Săcărâmb, Zlatna, Băița ș.a.

f) Munții Trascău reprezintă grupul montan amplasat în partea de sud-est a Munților Apuseni desfășurat pe circa 75 km de la valea Ampoiului până la nord de valea Arieșului unde culmile montane vin în contact cu Depresiunea Iara, pe o direcție NNE-SSV. Limita vestică este mai puțin clară deoarece Munții Trascău sunt puternic sudați de Munții Metaliferi cu excepția unor abrupturi. Limita estică este marcată prin abrupturi evidente față de Podișul Măhăceni și zona piemontană ce face

trecerea spre culoarul Mureşului. Alcătuirea petrografică diversificată se reflectă şi în formele de relief. Relieful dezvoltat pe şisturi cristaline apare în forme greoaie în special în partea de nord-vest, de o parte şi alta a Arieşului. Pe rocile vulcanice din sud care străpung flişul cretacic apare un relief ruiniform (de piramide, stâlpi, turnuri) şi acumulări de grohotişuri. Se remarcă coloanele verticale de bazalt de la Detunata ca rezervație geologică. Relieful carstic dă nota dominantă a peisajului din Munții Trascăului, chiar dacă aceste roci nu au cea mai mare extindere. Masele de roci calcaroase de vârstă jurasică sunt reprezentate în trei tipuri de carst: de platou, de masive izolate și de creastă. Exocarstul se prezintă sub formă de lapiezuri și doline, iar de-a lungul râurilor apar cheile care au luat naștere prin străpungere epigenetică, precum: Cheile Turenilor, Turzii, Mânăstirii, Cetei; altele au luat naștere prin captare: Râmețului, Aiudului, Intregaldelor etc. Endocarstul apare sub formă de peșteri, identificate în Trascău circa 30 la număr între care cea mai mare este Huda-lui-Papură (de peste 2 km lungime). În acești munți se păstrează bine suprafețele de eroziune (ex. Ciumerna-Bedeleu), în partea cea mai înaltă (1300 m) întreruptă doar de văile transversale ale Arieșului, Râmețului și Galdei.

Rețeaua hidrografică principală care drenează Munții Trascău are caracter alohton și transversal: Arieșul, Râmețul, Galda, Aiudul. Unele din văile transversale, Țur, Hăjdate, Iara,

Cetea, Ampoița etc., au luat naștere prin străpungeri epigenetice. În subteran circulă ape carstice care apar în numeroase izvoare în apropierea talvegurilor din cadrul cheilor (Cheile Râmețului) sau la baza unor abrupturi calcaroase. Relieful antropic este legat de numărul mare de cariere de halde sau terase artificiale în special în valea Arieșului și bazinetele depresionare (Trascău, Poiana-Aiudului, Zlatna, Ampoi, Ampoița, Sălcina, Poroga, Iara) pe care se practică culturi agricole, pomicultură iar pe versanți domină terenurile pentru pășunat. Unele culturi de cereale urcă până pe platourile montane, în aria satelor: Râmeți, Ponor.

Pădurile se păstrează mai extinse în sudul munților și pe versanții văilor. Potențialul turistic este dat în primul rând de relieful carstic, conturându-se următoarele zone turistice: a) zona nordică cu: Cheile Turzii (inclusiv rezervația botanică și peisagistică), Cheia Turenilor, cea mai frecventată datorită arterelor de penetrație dinspre Turda și Cluj Napoca; b) zona Arieș-Bedeleu legată de defileul Arieșului pe o distanță de 30 km străbătut de șoseaua națională modernizată cu peșterile Huda-lui-Papură, Poarta-Zmeilor și masivul calcaros Bedeleu; c) depresiunea Trascău și împrejurimile cu o serie de masive calcaroase, cheile Aiudului; d) zona Râmețului cu complexul de chei și monumentul istoric Mânăstirea Râmeț din sec. XII; e) zona Intregalde–Piatra Cetei cu rezervația Cheia Intregaldelor, unde apare floarea de colț la cea mai joasă altitudine din țară (sub 600 și f) zona Ampoiului cu Cheile Feneșului, peșterile din masivele din împrejurimi, cheile Ampoiței, Peștera-Liliecilor, Lacul carstic Ighiu.

Subcarpații

Prin caracteristicile reliefului, subcarpații alcătuiesc un sistem distinct morfologic, ca unităţi de tranziţie între Carpaţi şi celelalte unităţi de relief vecine. Se prezintă ca o fâşie mai joasă la marginea exterioară a Carpaţilor Orientali şi Meridionali, prezentând caracterele unor munţi mai mici şi mai tineri, spunându-li-se „un nou val carpatic", adăugat munţilor prin cutări mai recente. Fizionomia generală a reliefului este dată de alternanţa culmilor deluroase şi depresiunilor, primele aparţinând de obicei anticlinalelor, iar celelalte sinclinalelor, constituind principalul element de individualizare faţă de celelalte unităţi deluroase la care se adaugă şi complexitatea petrografică precum şi alte tipuri de structuri: horsturi şi grabene, hocbackuri, cute diapire, monoclinuri, etc.Subcarpaţii se caracterizează prin altitudini medii de 500-700 m, valorile maxime depăşesc uşor 1000 m, minimele fiind de circa 200 m.

Limita nordică este stabilită pe culoarul larg al Văii Moldovei, de la ieşirea râului din spaţiul carpatic şi prin valea transversală Râşca, afluent al Moldovei. La cealaltă extremitate, cea sud-vestică, limita o formează valea Motrului, dincolo de care intercalarea Podişului Mehedinţi, diferit structural şi tectonic, nu a permis dezvoltarea unui geosinclinal şi în consecinţă nici a unui relief subcarpatic specific. Pe latura internă faţă de Carpaţi limita este dată de o serie de denivelări, uneori tranşante, care variază între 200 şi 600 m şi de o adevărată înlănţuire de depresiuni, fie de natură tectonică, fie de eroziune diferenţială. Pe alocuri mai apar unele excepţii ca în cazul subsectorului Buzăului, unde

pintenii montani (Homorâciu şi Ivăneţu) pătrund în formaţiunile de tip subcarpatic. Limita exterioară este formată de valea Moldovei şi a Siretului mijlociu şi inferior, care constituie şi trecerea de la miocenul cutat al subcarpaţilor la formaţiunile sarmatopliocene tabulare ale Podişului Moldovei; la sud de Trotuş, limita exterioară vine în contact direct cu Câmpia Română prin câmpiile piemontane tinere şi de divagare (câmpiile de subsidenţă ale Săratei şi Gherghiţei) faţă de care se păstrează denivelări clare. Mai la vest, între Ploieşti şi Târgovişte, câmpiile piemontane cu acelaşi nume pătrund ca nişte golfuri pe văile Prahovei şi Ialomiţei, limita având un caracter mai sinuos, dar rămânând destul de evidentă. La vest de Dâmboviţa în cazul Subcarpaţilor Getici, raportul cu piemontul din sud este slab delimitat, prin ușoare denivelări și unele lărgiri de eroziune, care demonstrează apartenența genetică a ambelor unități la aceeași mare regiune pericarpatică.

Depozitele geologice care intră în arhitectura subcarpatică s-au acumulat inițial în avanfosa precarpatică, jucând rolul unei depresiuni marine care a cunoscut o serie de regresiuni, concomitent cu fazele de înălțare ale Carpaților din neogen, în care a avut loc colmatarea acesteia. În cazul Subcarpaților Moldovei și parțial al celor de la curbură, avanfosa respectivă a favorizat migrarea spre est a geosinclinalului carpatic și acțiunea concomitentă de depunere, pe când în partea sudică ea a funcționat în cadrul vastei Depresiuni Getice. Depunerile sedimentare s-au materializat în gresii, nisipuri, pietrișuri, argile, conglomerate, calcare, marne cu gips, brecii argiloase și depozite de sare gemă, ceea ce demonstrează și perioade de regresiune marină cu caracter lagunar. Masivele de sare de la Bălțătești, Tazlău, Tg. Ocna, zona Prahovei, sau cele din regiunea Oltului, demonstrează acest fenomen.

Ele se leagă de fazele orogenetice neogene care au definitivat Carpații, răsfrângându-se și asupra cutării depozitelor periferice lor, respectiv, în cutările Subcarpaților. Se remarcă faza valahă de la sfârșitul Pliocenului și începutul Cuaternarului când, paralel cu ridicarea masivelor muntoase, are loc reactivarea unor vechi fracturi și definitivarea structurilor din Subcarpați. Un alt efect important al acestui eveniment tectonic îl constituie înviorarea puternică a eroziunii care a contribuit la formarea cuverturii piemontane din Vrancea până la vest de valea Motrului. Prin reactivarea sistemului de falii au fost puse în evidență areale de subsidență (Nucșoara – Corbi, Brădet), dar și sudarea molasei cu bordura montană pe latura internă precum și înălțarea cutelor subcarpatice. În cazul Subcarpaților Getici, depozitele de acumulare sedimentară au fost depuse în Depresiunea Getică unde a avut loc tectonizarea lor, cu precădere în fazele Valahă și Pasadenă, odată cu frământările tectonice din Carpații Meridionali. Faza Valahă a afectat puternic Subcarpații Olteniei și cei ai Curburii. Odată cu definitivarea Subcarpaților are loc o nouă fază de denudare puternică ce va duce la acumulări în partea lor periferică, generând vastele piemonturi în formare.

Retragerea lacului cuaternar și coborârea nivelului de bază a creat condiții pentru înaintarea regresivă a obârșiei râurilor din Piemontul Getic și captarea unor cursuri longitudinale subcarpatice (Cerna, Tărâia, Olteț, Gilort, Bistrița, etc), impunând rețelei hidrografice adâncirea pe direcțiile actuale. Astfel s-au format terase și culoare de vale.

Depresiunea Precarpatică în care s-au plămădit Subcarpații a funcționat ca un vast domeniu de acumulare a molasei, ceea ce a creat condiții pentru formarea unor importante zăcăminte de petrol și gaze naturale aproape în toată zona lagunară subcarpatică, a celor de sulf la Pucioasa în județul Dâmbovița și Vărbilău (jud. Prahova), a depozitelor de sare gemă existente în cute diapire, a celor de lignit ce aparțin pliocenului superior în strate intercalate cu grosimi diferite (Tismana, Rovinari, Cucești, Albeni, Berbești, Golești, Șotânga, Filipeștii de Pădure și la Ceptura). Se mai adaugă: izvoare sulfuroase (Pucioasa, Govora), clorosodice (Ocnele Mari), diatomită etc.

Clima Subcarpaților prezintă o serie de particularități generate de factorii generali (radiația globală, circulația maselor de aer), precum și de cei locali (poziția geografică în raport cu unitățile vecine, altitudinea și orientarea versanților). Circulația maselor de aer prezintă deosebiri importante. Iarna, în Subcarpații Getici apar influențe ale maselor de aer cald și umed provenite din ciclonii mediteraneeni, care produc înnourări mai accentuate în sezonul rece. În Subcarpații Moldovei apar influențe ale aerului uscat și rece, provenit din anticiclonul nord-uralian, cu ierni mai geroase. Temperaturile medii anuale sunt mai ridicate în Subcarpații Getici, de 10,2°C la Târgu Jiu și 10,4°C la Râmnicu Vâlcea, mai coborâte în Subcarpații de Curbură de 11°C la Valea Călugărească, 10,7°C la Istrița, pe când în

Subcarpații Moldovei, regimul anticiclonic din sezonul rece contribuie la temperaturi medii anuale mai mici cu 3° C față de Subcarpații Getici și cu 2°C față de Subcarpații de Curbură.

Precipitațiile atmosferice dau cantități mai mari în Subcarpații Getici cu valori ce pot atinge 1006 mm la Apa Neagră, 1092 mm la Arefu și mai mici cu 200–300 mm în Subcarpații de Curbură și în cei ai Moldovei (597 mm la Odobești). Lunile cu cea mai frecventă activitate ciclonică sunt cele de la începutul primăverii (martie-aprilie) și de la sfârșitul toamnei (octombrie-noiembrie). În ansamblul lor, Subcarpații se încadrează în etajul climatic de deal cu un climat favorabil atât sub raport termic, cât și al precipitațiilor atmosferice.

Subcarapații sunt fragmentați de două tipuri de râuri: râuri mari, alohtone, care își au izvoarele în regiunea de munte cu un regim de scurgere deja format, cum sunt Jiul, Oltul (cu afluenții Topolog și Olteț), Argeșul (cu Dâmbovița), Ialomița (cu Prahova și Teleajenul), Buzăul, Trotușul, Bistrița etc. și râuri mai mici, autohtone, cum sunt: Amaradia de Jiu, Câlnicul (afluent al Dâmboviței), Cricovul Sărat al Prahovei, afluenții Buzăului (Nișcov, Slănic, Câlnău etc.), dezvoltați în regiunea subcarpatică. Direcția cursurilor este nord-sud în cadrul Subcarpaților Getici și nord-vest către sud-est în cazul celor de Curbură și în Subcarpații Moldovei. Gradul mare de fragmentare a reliefului a determinat o accentuare a pantelor de scurgere care, în condițiile unor soluri cu textură argiloasă, la ploi torențiale și la topirea zăpezilor, provoacă viituri mari, cu putere mare de eroziune și transport. În general, debitele sunt mari primăvara (martie-aprilie) și la ploile de la începutul verii (mai-iunie), ca și la sfârșitul toamnei. Alimentarea râurilor este nivo-pluvială și pluvio-nivală. Gradul de mineralizare al apelor de suprafață din Subcarpați le include în cele bicarbonatate, iar cele care trec prin formațiunile salifere sunt clorurate, dar odată cu primirea de noi afluenți, mineralizarea scade. Apele subterane dau izvoare minerale clorurate legate de masivele salifere și apoi sulfuroase, sulfatate, iodurate, iar cele de adâncimi mai mari sunt captate sau folosite în scopuri curative în stațiunile balneoclimaterice cum sunt: Govora, Călimănești, Olănești, Căciulata, Pucioasa, Vulcana-Băi, Ocnița, Sărata-Monteoru etc. Un rol important îl prezintă râurile mari pe care s-au amenajat lacuri de acumulare cu multiple funcții: în scop hidroenergetic, pentru atenuarea undelor de viitură, pentru asigurarea cu apă potabilă sau industrială, precum și funcția piscicolă sau de agrement. Ele s-au realizat pe Bistrița, Ialomița, Argeș, Olt și Jiu. Una dintre cele mai importante probleme care apar în exploatarea acestor lacuri este rata mare de colmatare și de reducere a volumului, datorită cantității mari de aluviuni în suspensie.

Subcarpații se încadrează în cea mai mare parte în limitele a două subetaje de vegetație: 1) subetajul pădurilor de gorun, care ocupă partea externă a dealurilor cu alti- tudini mai reduse; 2) subetajul pădurilor de fag, caracteristic dealurilor mai înalte, de 600– 700 m altitudine. Între aceste subetaje apar interferențe între fag și gorun. În raport de particularitățile climatice apar și cele fitogeografice, ca de exemplu în Subcarpații Gorjului, la altitudini reduse apare cerul, gârnița, carpenul, teiul, cireșul, frasinul etc.; în partea internă a Subcarpaților Vrancei, apare uneori bradul. Pe suprafețe mari, vegetația forestieră a fost înlocuită cu pajiști, utilizate ca pășuni și fânețe, în care domină gramine- ele: iarba vântului (Agrostis tenuis), păiușul roșu (Festuca rubra), tăpoșica (Nardus stricta) etc., la care se adaugă tufărișuri degradate.

Fauna se caracterizează printr-o mare eterogenitate a speciilor, majoritatea având origine europenă și central-europeană, mai puțin sudice și sud-estice. Mai reprezentative sunt mamiferele și păsările, multe retrase aici din zona de câmpie și podiș. În fauna acvatică se remarcă speciile ihtiofaunei reprezentate prin lipan, moiagă, clenaul, și scobarul.

Diferențierile tectonice, de evoluție morfologică reflectată în relief, de constituție geologică și de particularitățile climatice și biogeografice au determinat individualizarea lor în trei unități:

1. Subcarpații Moldovei constituie cel mai vechi sector subcarpatic, fiind alcătuiți din sedimente miocene cutate în faza stirică iar în partea sudică se află și roci de vârstă pliocenă. Se desfășoară la poalele Carpaților Orientali de la nord la sud pe aproximativ 160 km și sunt delimitați la nord de valea Moldovei iar la sud de Valea Trotușului. În vest, față de Carpații Orientali, limita este marcată de denivelări, în raport cu depresiunile subcarpatice; în est, limita este marcată de Valea Siretului, iar între Valea Moldovei și a Bistriței diferențele de nivel sunt atenuate de glacisuri piemontane externe.

Subcarpații Moldovei au luat naștere prin tectonizarea sedimentelor în Depresiunea Precarpatică formată în zona de afundare a extremităților Platformei Moldovenești și a catenei hercinice dobrogene

în est și sud-est. Valul cutărilor aparținând fazei stirice s-a propagat de la vest la est, iar după unii autori și de la nord la sud, unde sectorul subcarpatic posedă depozite mai recente de vârstă pliocenă – cuaternară.

O altă caracteristică a Subcarpaților Moldovei constă în desfășurarea mai largă a acestora, cu cât înaintează spre sud, paralel cu extinderea laterală continuă a Depresiunii Precarpatice. Depozitele de roci sunt formate din roci dure, conglomerate, marne, calcare, gresii, dar și din argile, nisipuri, pietrișuri, luturi leossoide cuaternare.

Categoriile de resurse sunt, ca și în celelalte grupe subcarpatice, formate din petrol, gaze naturale, săruri, gips. Petrolul este cantonat în structurile din jumătatea sudică a Subcarpaților Moldovei la Cașin, Câmpeni, Tețeani, Tazlău, Frumoasa, Moinești. Mult mai bogate sunt resursele de sare gemă, la care s-au adăugat mai recent săruri de potasiu la Tazlău, Poduri etc.

Unitățile de relief sunt alcătuite dintr-un uluc depresionar format pe un larg sinclinariu, ce urmărește contractul cu muntele, închis spre exterior de o seri de dealuri subcarpatice care corespund structurii de anticlinale. Depresiunile sunt drenate de văi, longitudinale și corespund bazinelor unor râuri: Neamț, Cracău – Bistrița, Tazlău, Cașin, care comunică între ele prin înșeuări largi.

Față de caracterele geomorfologice Subcarpații Moldovei se subîmpart în Subcarpații Trotușului sau Subcarpații Tazlăului și Subcarpații Neamțului.

a) Subcarpații Trotușului (Subcarpații Tazlăului) prezintă cea mai mare complexitate din toți Subcarpații Moldovei, având un caracter subcarpatic tipic datorită corespondenței morfologiei cu structura. Ulucul depresionar subcarpatic cu o lungime de peste 60 km este bine prezentat prin depresiuni Oituz – Cașin și Tazlău închise spre est de culmea anticlinală. Pietricica Bacăului și Piemontul Pănceștilor care apare ca o prelungire spre sud estul culmii Pietricica, delimitând depresiunile față de Culoarul Siretului. Limita vestică a culoarului Siretului depresionar este dată de diferențe de nivel de 500–600 m față de culmile muntoase ale Goșmanului și Berzunțului (Munții Trotușului). În sud, o șa face legătura între Depresiunea Oituz-Cașin și Subcarpații Vrancei, respectiv cu depresiunile Câmpuri –Răcoasa de pe valea Șușiței. La sud-est de valea Cașinului, depresiunea este închisă de Masivul Oușorul. Culoarul depresionar este drenat la nord de valea Trotușului cu afluentul său Tazlăul, iar în sud-vest, Oituzul și Cașinul sunt atrași de Trotuș, în care se varsă formând o „piață de adunare a apelor". Temperatura medie anuală este în jur de 8^0C iar media lunii iulie de 19-20^0C; media lunii ianuarie este de -3^0C cu frecvente inversiuni termice însoțite de ceață. Precipitațiile cad în medie pe an de la 535 mm în sud la 732 mm în nord iar pe versantul estic al Pietricicăi apar ușoare nuanțări foehnice. Rețeaua hidrografică are aceleași mari variații ale debitelor și creșteri bruște de nivel ca în toată regiunea subcarpatică. La inundații, apele râurilor Trotuș, Tazlău, Oituz, Cașin ocupă parțial chiar treapta de luncă mai înaltă. Apa Tazlăului este mai larg folosită în irigații pentru legumicultură. Vegetația este formată din păduri de gorun în amestec cu arțar, frasin și alte specii iar în nordul depresiunii pădurea de fag și carpen se păstrează mai bine. Pe versanți apar tufărișuri secundare și pajiști.

Subcarpații Moldovei au oferit locuri adăpostite față de drumurile marilor migrații, cultura neoliticului autohton are o vechime de 7000 de ani îH (ca și la Sesklo, în sudul Greciei). Locuirea a fost continuă în această zonă, a existat un număr mare de așezări în Subcarpații Trotușului în Evul Mediu timpuriu, iar în secolul al XVIII-lea s-a accentuat procesul de populare prin venirea ciobanilor din Transilvania, care aveau rute de trecere către Basarabia, dar și către nord, până în Munții Beskizi. În prezent populația este ocupată în agricultură și în industrie fiind caracteristic navetismul în centrele industriale din lungul văii Trotușului și mai departe, în lungul Siretului (Bacău, Adjud, Răcăciuni). Așezările rurale sunt concentrate pe terasele râurilor, având caracter adunat, dar și răsfirat în aria colinară a depresiunilor.

Cel mai vechi oraș din Subcarpații Tazlăului, cu rol de reședință de ținut, a fost Târgu Trotuș. Însă a decăzut începând din secolul al XVII-lea, iar funcțiile sale au fost preluate de Târgu Ocna. La sfârșitul secolului XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea s-au ridicat câteva târgușoare comercial-meșteșugărești, între care și Moinești. El a evoluat spre statutul de oraș datorită industriei petrolului, urmat apoi de Onești, crescut datorită industriei chimice.

Municipiul Onești este amplasat în partea centrală a spațiului depresionar pe aria de convergență a

principalilor afluenți ai Trotușului: Oituz, Cașin, Tazlău și a teraselor inferioare ale acestora. Orașul a evoluat pe locul unui vechi sat cu aceeași denumire de Onești, dar procesul de urbanizare a început abia după anul 1953, odată cu construirea platformei industriale Borzești favorizată de resursele regiunii subcarpatice: petrol, gaze naturale, sare, lemn și apă industrială. Aici se află rafinăria de petrol, o termocentrală, un combinat chimic de produse clorosodice, un combinat petrochimic, unități ale industriei alimentare și ușoare.

Târgu Ocna, așezat pe terasa largă din stânga Trotușului la contactul dintre dealurile subcarpatice și zona carpatică, a evoluat pe o arie de veche locuire trăgându-și originea dintr-un sat, care a evoluat treptat spre urbanizare paralel cu exploatarea sării dar și a altor resurse din împrejurimi: petrol, roci de construcție, ape minerale, săruri de potasiu, lemnul pădurilor. În prezent are o funcție industrial-meșteșugărească prin exploatarea sării, a lemnului, a materialelor de construcții și industria alimentară. Orașul Târgu Ocna asigură legătura feroviară pentru stațiunea balneară Slănic Moldova și are o funcție balneoclimaterică proprie: tratamentul pentru boli astmatice în salina veche și valorificarea izvoarelor clorosodice sulfuroase.

Orașul Moinești este situat pe linia de contact dintre Subcarpați și munte, într-o șa relativ joasă (470 m) dintre Munții Goșmanului și cei ai Berzunțului, care permite legătura între bazinul Tazlăului Sărat și Depresiunea Comănești. A evoluat pe antecedente rurale odată cu exploatarea petrolului și apariția primelor rafinării de petrol din Moldova din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, accentuându-se în sec. XX mai ales, după acordarea statutului de oraș în 1921. Industria orașului este legată de exploatarea petrolului și a gazelor naturale, aici fiind sediul regiei petrolului, care activează în toată partea de nord-est a țării, cu o serie de unități de întreținere și reparare a utilajului. Funcționează ca ramuri secundare industria alimentară (morărit, panificație, produse lactate, preparate din carne) industria lemnului (mobilier), industria confecțiilor. Orașul s-a extins în suprafață cuprinzând și satele învecinate.

În raport de axa Văii Trotușului, ulucul depresionar subcarpatic se individualizează în: Depresiunea Oituz – Cașin la sud de Trotuș și Depresiunea Tazlăului la nord.

Depresiunea Oituz-Cașin ocupă partea sudică a ulucului depresionar și prezintă un relief monoton datorită rocilor friabile (marne cu intercalații de nisipuri, gresii și gipsuri) în care râurile au creat terase extinde. Depozitele de terasă ating grosimi mari de terasă ating grosimi mari de 11–25 m și sunt alcătuite dominant din luturi loessoide. Terasele și treptele de luncă oferă terenuri pentru culturi agricole și grupează majoritatea așezărilor. Depresiunea este mărginită în sud-est de Masivul Oușorul de 753 m care aparține Subcarpaților Vrancei.

Depresiunea Tazlăului se desfășoară la nord de Trotuș extinzându-se către nord. Are un relief colinar, mai înalt către nord și în zona de contact cu munții și în vecinătatea Culmii Pietricica și mai coborât către văile principale. Aceasta prezintă și o alcătuire geologică mai complexă: brecii argiloase care conțin gips, sare gemă, săruri de potasiu, în partea de vest la Tg. Ocna, dar, extinderea cea mai mare o au marnele și gresiile cu intercalații de gips. Gradul de fragmentare al reliefului este mai mare, iar versanții sunt afectați de alunecări de teren care pun în pericol destul de frecvent căile de comunicație. Relieful de acumulare reprezentat prin terasele râurilor, este bine dezvoltat prin terasele râurilor, este bine dezvoltat și oferă condiții bune pentru amplasarea așezărilor, a căilor de comunicație și pentru agricultură.

Culmea Pietricica închide la est depresiunea și corespunde unui anticlinal care domină depresiunea cu circa 200 m, iar spre est, față de Valea Siretului se înalță cu 500 m. Are aspectul unei culmi prelungi, puternic fragmentată de afluenții Siretului și Tazlăului, având înălțimile maxime în extremitatea sudică, de 747 m, unde domină un bazinet depresionar.- Depresiunea Capăta – sculptată de bazinul Pârâului Mare, afluent al Trotușului. Spre sud–est Depresiunea Capăta este închisă de cuesta Piemontului Pănceștilor. Spre nord, Culmea Pietricica se continuă printr-o alta mai scundă, îngustată, între Bistrița și Tazlău.

Valea Trotușului se impune ca un culoar depresionar prin extensiunea luncii și teraselor, trădând vechimea sa mare pe o direcție transversală sensului de desfășurare a Subcarpaților. Din acest fapt, care se alătură și altor criterii, s-a stabilit caracterul de limită al culoarului respectiv, între Subcarpații Moldovei și Subcarpații Curburii, în partea de sud. Mai mulți specialiști apreciază că mișcările

tectonice ale Carpaţilor Orientali în zona văii Trotuş – Oituz se reflectă în această discontinuitate transversală a Subcarpaţilor.

b. Subcarpaţii Neamţului cuprind partea nordică a Subcarpaţilor Moldovei şi includ următoarele subunităţi care se desfăşoară de la sud la nord astfel: Depresiunea Cracău – Bistriţia încadrată spre est de Dealurile Corni –Mărgineni – Runcu şi Depresiunea Neamţ sau Ozana – Topoliţa delimitată spre nord-est de Culmea Pleşului.

Depresiunea Cracău–Bistriţa se desfăşoară în lungul celor două râuri de la care şi-a luat denumirea: Cracăul şi Bistriţa, corespunzând unui larg sinclinoriu pe o lungime de peste 60 km şi cu o lăţime medie de 16 km. Este delimitată în vest de zona montană prin intermediul unei borduri de dealuri joase iar spre est de Dealul Mărgineni şi Dealul Corni. Spre nord, în dreptul localităţii Crăcăoani, prin şaua cu acelaşi nume de 545 m altitudine, se face trecerea spre Depresiunea Ozana-Topoliţa. Relieful este reprezentat de şesurile şi terasele bine dezvoltate ale Bistriţei şi Cracăului care coboară în trepte către luncile acestor râuri. Clima de dealuri are influenţe continentale dinspre est dar şi influenţe ale muntelui dinspre vest. Temperatura medie anuală este în jur de 80C. Verile sunt calde cu temperaturi medii lunare în jur de 200C iar iernile sunt reci, media lunii ianuarie coborând sub -30C. Precipitaţiile se menţin în jur de 50 mm iar în timpul verii apar secete frecvente. Hidrografia depresiunii o reprezintă artera principală a sistemului Cracău – Bistriţa care a suferit intervenţia omului prin amenajările hidroenergetice. Bistriţa pune în funcţiune hidrocentrale Roznov I şi II, Zăneşti, Costişa şi Buhuşi, fiecare cu o putere de 11,5 – 14,5 MW, totalizând o capacitate de 67,7 MW. Sistemul de lacuri de pe Bistriţa şi funcţionarea hidrocentralelor au modificat complet regimul hidrologic al râului. Apele Bistriţei şi Cracăului se pot folosi la irigarea a circa 4000 ha pentru legumicultură şi alte culturi de câmp.

Dealurile Corni–Mărgineni–Runcu constituie rama estică a Depresiunii Cra- cău – Bistriţa, prezentându-se sub forma unor culmi deluroase izolate separate prin şei largi şi joase. Litologia lor este alcătuită din depozite sarmaţiene: gresii, con- glomerate, nisipuri, pietrişuri, marne. Pe aceste dealuri precipitaţiile ajung la 700 mm anual şi de acea au fost acoperite cu păduri de gorun şi carpen alături de fag. Aşezările omeneşti găsesc condiţii bune pe fruntea teraselor de-a lungul râurilor unde au densitate mare iar în aria dealurilor este o zonă slab populată.

Depresiunea Ozana–Topoliţa numită şi depresiunea Neamţului reprezintă una din cele mai caracteristice depresiuni subcarpatice cu o lungime de circa 28 km şi lăţimea de 3–14 km. Spre vest este delimitată de Munţii Stânişoara iar către est de Culmea Pleşului. Linia de contact din sud-vestul depresiunii este marcată de un aliniament de aşezări aproape unite între ele: Agapia, Filioara, Văratec, Valea Seacă, Valea Arini, Bălţăteşti, Ghindăoani. Şi această depresiune se suprapune sinclinorului precarpatic umplut cu depozite miocene formate din marne, gresii şi gipsuri. În sud-vest apare un masiv de sare care generează apele clorurate valorificate în staţiunea balneară de la Bălţăteşti. Partea centrală a depresiunii cu altitudini sub 450 m, este formată din terasele Ozanei şi Topoliţei. O altă treaptă de relief o formează interfluviile deluroase de 500–550 m din partea central-sudică a depresiunii care au aspectul de poduri sau culmi largi, uşor ondulate. Clima depresiunii este răcoroasă şi relativ umedă cu frecvente inversiuni termice şi invazii de aer rece. La Târgu Neamţ media anuală a temperaturii este de 8,20C, media lunii ianuarie coboară la -3,8^{0}C, iar cea a lunii iulie nu trece de 19,5^{0}C. Cantitatea medie anuală de precipitaţii este în jur de 650 mm în partea centrală şi peste 700 mm în părţile înalte. Vegetaţia este formată din păduri de gorun şi stejar în partea centrală a depresiunii urmată treptat de pădurea de fag şi carpen iar în nord, în jurul Mănăstirii Neamţ apare pădurea de conifere în care domină bradul.

Culmea Pleşului corespunde unui anticlimat format din conglomerate cu numeroase elemente de şisturi verzi, gresii, lentile de sare, care generează apele minerale de la Oglinzi, folosite în trecut în tratamentul balnear. Este o culme lungă de 24 km, îngustă, unitară şi marcată de câteva şei cu altitudine de peste 700 m atingând valoare maximă de 911 m în Dealul Ceardac, la nord de Mănăstirea Neamţ, dar coborând la capătul sud-estic la 531 m. Climatul răcoros şi umed a favorizat dezvoltarea pădurilor de fag şi conifere utilizate în economia forestieră.

Dovezile de natură arheologică şi primele acte de proprietate din secolele XIV-XVI atestă vechimea populării şi aşezărilor din această zonă cu densitate mai mare în Depresiunea Cracău-Bistriţa.

Popularea sectorului nordic, mai izolat și mai bine împădurit a fost stimulată și de numeroasele mănăstiri și schituri înființate mai ales, de domnii Moldovei și transformate ulterior în sate în mare parte ca de exemplu Mănăstirea Neamț. În secolele XVII și XVIII, procesul de populare continuă și prin roirea unor noi așezări din satele matcă. Ritmul cel mai mare al populării paralel cu defrișarea este înregistrat în secolul XIX. În secolul XX s-a continuat același ritm de creștere a populației și așezărilor la care s-au adăugat și strămutații din zona lacului de acumulare Izvorul Muntelui (din satul Humuleștii Noi).

Populația rurală este totuși stabilă cu toate că industria obiectivelor economice din zonă a atras un spor migratoriu însemnat. Sporul natural este ridicat datorită unei mentalități viguroase și o mortalitate redusă.

Agricultura este bine dezvoltată în centrul depresiunii Cracău-Bistrița unde terenul arabil ocupă 46% din total. Necesarul de produse agricole a impus culturi diversificate de cereale, in pentru fuior, sfeclă de zahăr, unele fiind mai puțin favorabile. Specifică este și cultura inului pentru fuior pregătit la topitoria de la Căciulești. Sfecla-de-zahăr se cultivă pe suprafețele din apropierea căilor ferate pentru a fi transportată la fabrica de zahăr de la Roman.

Legumicultura se practică pe suprafețele din preajma râurilor în condiții de irigare. Pomicultura ia locul viței de vie mai ales în partea de nord a Subcarpaților Moldovei, în special în Depresiunea Ozana–Topolița unde ocupă între 4–7% din suprafață, la Agapia, Grumăzești, Bălțătești. În structura pomilor domină mărul în cadrul plantațiilor sistematice iar prunul a rămas sub formă de livezi mici. O extindere mare a luat cultura părului, cireșului, fructele fiind industrializate în unitățile din Târgu Neamț, Bălțătești. Creșterea animalelor este mai dezvoltată decât în Subcarpații Trotușului, ponderea mare având-o bovinele pentru lapte și ovinele. Ea se bazează atât pe pășunile și fânețele naturale cât și pe cele cultivate. Industria alimentară (prepararea brânzeturilor, a cărnii) și cea textilă (prelucrarea lânii) are vechi tradiții, plecându-se de la vechiul artizanat casnic din feudalism. Așa au apărut atelierele de postav de la Mănăstirea Neamț (1852). În 1912 s-a construit la Roznov o mică rafinărie de petrol. În a doua jumătate a secolului XX s-a dezvoltat o industrie chimică bazată în special pe petrol și gaze naturale concentrată pe platforma industrială Săvinești-Roznov care produce fibre sintetice, îngrășăminte cu azot. Fibrele sintetice de aici au strânse legături de producție cu unitățile textile din regiune (Piatra Neamț, Buhuși) și cu cele din țară (București, Sibiu, Timișoara), precum și cu parteneri externi.

Industria lemnului are vechi tradiții în unități de cherestea de la Mănăstirea Neamț, Vânători – Neamț, Roznov. În strânsă relație cu exploatarea lemnului și cu deșeurile de la industrializarea acestuia este industria celulozei și hârtiei. Industria materialelor de construcții produce cărămidă, țiglă și teracotă la Vânători-Neamț, Agapia, Mălini ca și prefabricate din beton. Industria ușoară contribuie la dezvoltarea economică a comunelor și se bazează pe unități mici și mijlocii.

Municipiul Piatra Neamț este cel mai important oraș din Subcarpații Moldovei. Este situat pe linia de contact dintre Carpații flișului și Depresiunea Cracău – Bistrița, pe valea râului Bistrița, într-un bazinet depresionar format de terasele Bistriței și confluența cu afluentul său Cuejdiul. Vatra orașului este adăpostită de abrupturile versanților muntoși spre vest astfel: Cernegura în sud-vest (852 m), Cozla în nord (650 m) și Pietricica în est (531 m). Are un climat de adăpost, ferit de vânturi cu amplitudini termice mici și precipitații moderate care favorizează pădurile de fag și molid. Orașul a evoluat într-o arie de veche populare încă din prima parte a feudalismului. Numeroase descoperiri de așezări întărite ale geto-dacilor pe înălțimile din jur, cum sunt cetatea de pe Bâtca Doamnei, cea de pe Cozla, susțin ideea, acceptată de majoritatea istoricilor că aici a existat antica așezare Petrodava înscrisă pe harta lui Ptolemeu. Vechimea funcției sale politice și de apărare în fața trecătorilor spre Transilvania a favorizat ulterior organizarea de către Ștefan cel Mare a unei curți domnești, menționată pentru prima dată în 1491. Dezvoltarea orașului a fost determinată de activitățile comerciale – meșteșugărești iar din secolul XVIII de intensificarea exploatării lemnului și a plutăritului în bazinul Bistriței, depășind funcția orașului Târgu Neamț. Vatra orașului se extinde tentacular pe valea Cuejdiului ca și a Bistriței. În secolul XIX, dezvoltarea industriei (fabrica de hârtie, fabrica de cherestea, fabrica de bere, moară cu aburi ș.a.), dezvoltarea comerțului și legarea la rețeaua feroviară, marchează o nouă etapă în dezvoltarea orașului și respectiv, la creșterea numărului de locuitori. În secolul XX și-a amplificat

funcția industrială cu noi unități de industrializare a lemnului, două fabrici de celuloză, hârtie și mucava, o fabrică de tricotaje, unități metalurgice.

Orașul Buhuși este așezat pe valea Bistriței, la o distanță aproximativ egală față de cele două orașe mai vechi Piatra Neamț și Bacău. Premisele apariției sale se conturează în primele decenii ale secolului XIX, în faza de dezvoltare a târgușoarelor comerciale în aria unei vechi așezări rurale. Construirea căii ferate pe valea Bistriței în 1885 a favorizat dezvoltarea economiei prin înființarea primei unități industriale – fabrica de postav care valorifica lâna. Orașul s-a extins prin noi cartiere pe terasele Bistriței crescând numărul locuitorilor care lucrau nu numai în industrie ci și în construcții, comerț, industria lemnului și industria alimentară.

Orașul Târgu Neamț este așezat într-o poziție geografică favorabilă pe valea Ozanei către partea terminală de sud-est a Culmii Pleșului. Orașul are o vechime mare, menționat din secolul XIV (1388–1391), protejat de una din cele mai importante cetăți de apărare ale domnilor Moldovei. A jucat un rol de seamă în Moldova medievală în calitate de centru administrativ al ținutului Neamț, de centru comercial și meșteșugăresc. Prin lipsa căii ferate a avut o evoluție mai lentă, menținându-se în rândul orașelor mici. Abia în perioada contemporană prin construirea căii ferate care i-a făcut legătura cu orașul Pașcani a favorizat dezvoltarea economico-socială prin industria textilă, a lemnului, alimentară, materiale de construcții. Specifică este și funcția turistică datorită obiectivelor cultural-istorice din oraș (Cetatea Neamțului, casa memorială a lui Ion Creangă, cât și rolului deținut în circulația turistică din întreaga Depresiune Ozana-Topolița.

2. Subcarpații de Curbură sunt amplasați în partea exterioară a regiunii de curbură sud-estică a Carpaților, respectiv, la poalele Carpaților Curburii, prezentând cea mai mare dezvoltare și cea mai complicată structură dintre toți subcarpații. În nord, limita este dată de valea Trotușului iar în vest de valea Dâmboviței. Spre est, limita este mai clară decât oriunde, pentru că numai această parte a Subcarpaților vin în contact direct cu Câmpia Română (Subdiviziunea Câmpia Siretului Inferior), trecerea făcându-se printr-o prispă piemontană care menține foarte evidentă diferența de nivel dintre cele două subunități. Contactul cu munții se poate urmări clar de-a lungul unor depresiuni de contact destul de bine individualizat, chiar dacă între Slănicul Buzăului și Teleajen se află o fâșie de interferență carpato – subcarpatică; aceasta justificând existența unor asemănări între cele două regiuni de-a lungul fâșiei de contact respective dar, și o diversitate geografică foarte accentuată.

Caracterele generale sunt date de realități geomorfostructurale și geografice bine conturate:

– complexitatea tectonică, diversitatea petrografică și mișcările din cuaternar se reflectă în marea varietate a reliefului;

– apariția multor ulucuri depresionare și șiruri de dealuri, alternate, dispuse paralel, între care cele interne sunt mai vechi de vârstă miocenă, și chiar paleogenă, iar cele externe, fiind de vârstă pliocenă; mai concret formațiunile paleogene pătrund sub forma celor doi prieteni de fliș montan – piemontul de Homorâciu și cel de la Văleni;

– formarea cutelor diapire care au provocat deranjamentele tectonice mai puternice față de alte arii subcarpatice, afectând nu numai formațiunile pliocene dar și pe cele cuaternare. Astfel se explică ridicările stratelor de roci până la 1000 m în Măgura Odobeștilor și deranjamentul teraselor râurilor principale, prezentând o convergență accentuată spre marginea exterioară ca în Subcarpații Vrancei;

– dominarea unei fragmentări transversale, consecință în primul rând a subsidenței din Câmpia Siretului și a înălțimilor recente ale Carpaților;

– procesele de denudare actuală se manifestă puternic atât pe versanți cât și în albiile râurilor;

– particularitatea climatică esențială a acestui compartiment subcarpatic este dată de masele de aer foehnice care coboară dinspre munte spre câmpia joasă, ca și a topo-climatelor de depresiune. Temperatura medie anuală se menține în jur de 8°C, sensibil mai ridicată în vecinătatea câmpiei; media lunii ianuarie este de –2°C, precipitațiile sunt în medie 500–600 mm la limita cu câmpia și 800 mm la contactul cu muntele;

– vegetația o formează pădurile de gorun și stejar la care se adaugă specii de carpen, ulm, tei, scoruș și suprafețe extinse de pajiști.

– mulțimea depresiunilor de diferite forme și dimensiuni a favorizat dezvoltarea așezărilor și instalarea unei rețele dese de drumuri în lungul văilor, între care și căile ferate care străbat Subcarpații

oprindu-se la contactul cu munții, cu excepția celei din lungul văii Prahovei.

– prezența zăcămintelor de subsol specifice regiunii subcarpatice ca: petrol, cărbuni, sare, exploatate mai de timpuriu, au favorizat dezvoltarea economică, ceea ce explică și densitatea mai mare a populației.

– numărul mare și dispersia în teritoriu a așezărilor, densitatea mare a populației, activitatea economică variată și complexă, au dus la modificarea puternică a peisajului, cu degradări ale terenurilor, fapt care a impus luarea de măsuri ample de combatere și refacere a terenurilor.

Diferențierile regionale și locale ale peisajului au determinat ca să distingă trei subunități clare:

a) Subcarpații Prahovei sunt amplasați între Valea Dâmboviței și cea a Teleajenului. Limita dintre munți și dealurile subcarpatice se află cu 15 km sud față de aceeași limită a dealurilor de la vest de Dâmbovița, iar Subcarpații Prahovei se leagă de Subcarpații Argeșului printr-o porțiune de numai 8–10 km, fiindcă la sudul ei se desfășoară Piemontul Cândești, iar structurile subcarpatice se afundă sub acesta. În partea de sud, Subcarpații Prahovei, vin în contact direct cu zona de câmpie. Spre munți, în partea de nord, limita nu este tot așa de clară cum este la vest de Dâmbovița sau la est de Teleajen, deoarece înălțimea dealurilor este apropiată de cea a munților. Sunt compuși din dealuri care delimitează mai multe depresiuni (Pietrari; Pucioasa; Valea Lungă; Câmpina; Aluniș; Slănic; Buștenari).

Subcarpații Prahovei sunt alcătuiți din formațiuni miocene și pliocene, la care se adaugă local depozite paleogene și cuaternare formate din argile cu sare și gips, conglomerate și gresii cu intercalații marnoase, calcare cochilifere.

Formațiunile pliocene cuprind complexe nisipoase și grezoase cu intercalații de marne, argile nisipoase, pietrișuri și cu orizonturi de lignit.

În general, formațiunile din care sunt alcătuiți Subcarpații Prahovei conțin zăcăminte bogate de minerale utile. Locul principal îl ocupă țițeiul strâns legat de cutele diapire prezente la sud de linia Câmpina – Buștenari.

Structurile petrolifere sunt faliate și străpunse de sâmburi de sare având forme variate. Cele mai bogate zăcăminte se află în structurile diapire de la Moreni –Gura Ocniței, a cărei grosime atinge 400 m, în formațiunile de vârstă miocenă. Alături de țiței se găsesc gaze naturale, fie deasupra țițeiului, fie în strate separate în aria Băicoi-Țintea și Boldeștivb0067. În toate cutele diapire se găsește sare venită de la adâncimi mari și ajunsă până la suprafață.

În apropierea zăcămintelor de sare sau de argile salifere se află izvoare de apă sărată folosită pentru băi la Poiana Câmpinei, Slănic, Oglinzi). Sunt și ape sulfuroase utilizate la Vulcana Băi, apoi sulful din împrejurimile Pucioasei (de unde și numele localității), devenită stațiune balneară importantă; depozite de gips, tufuri dacitice folosite la industria cimenturilor speciale și ca piatră de construcții. Lignitul se află în orizonturi intercalate din anticlinalele Șotânga-Doicești și sunt utilizați în mare parte la termocentrala Doicești. Zăcămintele de lignit de la Filipeștii de Pădure se găsesc în formațiunile daciene. Subcarpații dintre Dâmbovița și Teleajen au aspectul unui ansamblu de masive și culmi deluroase cu dimensiuni și orientări variate. Înălțimile cresc dinspre limita cu câmpia, de la 300–400 m spre limita cu muntele unde ajunge la 800–900 m. Cea mai mare parte a culmilor sunt înguste cu înfățișarea de creste, unele dintre ele dominând împrejurimile cu înălțimea lor cum sunt: Dealul Măceșului (815 m), Dealul Sultanul (849 m). La poala muntelui apare un șir de depresiuni mici: Cetățeni pe valea Dâmboviței, Runcu, Pietroșița pe valea Ialomiței, Comarnic pe Prahova, Aluniș pe Vărbilău, afluent al Teleajenului, Slănic sculptată la poalele vestice ale Dealului Bughei, fără să facă legătura de comunicare între ele prin curmături largi ca în alte regiuni subcarpatice. Mai la sud se află un al doilea șir de depresiuni mici cu însușiri asemănătoare: Râul Alb, Bezdead, Câmpina, Telega, Buștenari. Aproape paralel cu aceasta, dar mai la sud, apare încă un șir de lărgiri care începe la Pietrari pe Râul Alb, Vâlceana, Valea Lungă pe Cricovul Dulce. Cel mai sudic șir al depresiunilor, mai extinse este format din Depresiunea Ocnița, iar la est de Prahova ulucul larg al depresiunilor Mislea-Podeni, încadrate de Dealul Bucovelul, spre sud-est. Cu excepția acestora din urmă, celelalte depresiuni sunt mici, deluroase, iar în cuprinsul lor domină relieful de alunecări de teren pe care apar soluri brune tinere sau chiar regosoluri pe care se întind pajiști naturale, folosite ca fâneață sau pășune și livezi de prun.

Apele principale sunt Dâmbovița, Ialomița, Prahova cu afluenul Doftana, Teleajenul cu afluentul Vărbilău, cu izvoarele în munți, au săpat văi largi și adânci, cu terase și lunci dezvoltate. Pe terasele râurilor au evoluat așezări, s-au instalat căi de comunicație, s-au amenajat terenuri pentru agricultură. Valea Prahovei joacă un rol deosebit pentru transporturi, pentru că în lungul ei se face legătura principală dintre sudul țării și Transilvania. Printre cele mai mari așezări localizate în lungul acestor văi sunt orașele Pucioasa, Fieni și satele Pietroșița, Doicești, Șotânga, Aninoasa etc. pe Valea Ialomiței; orașele Câmpina, Breaza și satele Poiana Câmpina, Brănești, Măgureni etc. în lungul Prahovei; Orașul Vălenii de Munte, satele Teișani, Gura Vitioarei, Măgurele etc. în lungul Teleajenului. Multe sate mici sunt situate pe văile secundare sau în bazinele de obârșie ale râurilor, pe văi secundare, pe versanți cu pante domoale.

Condițiile climatice ale acestei regiuni se înscriu în climatul de dealuri înalte caracterizat prin temperaturi medii anuale de 8°C, precipitații medii anuale de 800 mm; ca vânturi dominante sunt cele din nord-est și de vest.

De-a lungul văilor și culoarelor depresionare se produc deplasări ale aerului dinspre munte spre câmpie, conducând la temperaturi mai blânde. Se manifestă și fenomenul de „față însorită" a dealurilor pe care se dezvoltă plantații de pomi și chiar de viță de vie, în timp ce pe „dealul umbrit" domină pădurea.

Varietatea condițiilor litologice, a formelor de relief și proceselor de modelare a versanților au favorizat dezvoltarea unui mozaic de soluri: soluri brune tinere, soluri argiloiluviale, regosoluri pe porniturile de teren, soluri aluviale în lunci și pseudogleice, soluri brune acide sub pădurile de fag și gorun.

În partea de sud domină pădurea de gorun care, pe fața dealurilor înaintează până la 800 m; i se alătură specii de carpen, jugastru, ulm, tei, mojdrean, stejar, scoruș.

Pădurea de fag domină în partea de nord a acestor dealuri la care se adaugă mesteacănul, paltinul, plopul tremurător și foarte frecvent plante agățătoare cum sunt: curpenul, iedera și vița sălbatică.

Pajiștile ocupă suprafețe întinse mai ales pe pornituri formate din păduri, rogozuri și asociații de mărăcinișuri de porumbar, mur, măceș și cătină.

Condițiile favorabile din această regiune au atras pe om încă din cele mai vechi timpuri, așa cum arată urmele materiale de locuire din paleolitic la Măneciu pe Teleajen și Cornu pe Prahova; de asemenea, vestigiile arheologice demonstrează locuiri din epoca bronzului (pe valea Ialomiței la Viforâta, pe Valea Prahovei la Câmpina și Breaza, pe valea Teleajenului la Măneciu și Homorâciu. Ele se continuă cu epoca fierului și în continuare cu urme ale așezărilor geto-dacice și daco-romane, toate confirmând continuitatea vieții umane și organizarea unui număr tot mai mare de așezări rurale și urbane.

Aceasta explică și o evoluție a densității populației care a crescut de la 75,5 loc/ km² la începutul secolului XX, la 157 loc/km² la sfârșitul aceluiași secol, respectiv, în anul 1992, practic, s-a ajuns la o dublare a acesteia. În multe așezări din Valea Ialomiței și în cele situate între Prahova și Teleajen, densitatea locuitorilor depășește 200 și chiar 250 loc/km².

În Subcarpații Prahovei s-au dezvoltat 286 de așezări dintre care 11 orașe: Boldesti-Scăeni, Băicoi, Breaza, Câmpina, Comarnic, Fieni, Moreni, Plopeni, Pucioasa, Slănic și Vălenii de Munte.

Cu toate că aici există cel mai mare număr de orașe în comparație cu celelalte părți ale Subcarpaților, majoritatea sunt mici, având sub 20.000 de locuitori; doar Câmpina, Băicoi și Moreni depășesc acest număr. Multe dintre ele au trecut în rândul orașelor abia după 1950 ca: Băicoi, Boldești, Scăieni, Breaza, Comarnic, Fieni și Plopeni.

Cele mai mari centre rurale sunt: Telega (peste 6000 de locuitori) și Doicești (5700 locuitori); urmează alte 6 așezări cu 4000–5000 locuitori iar restul între 2000–3000 locuitori.

Centrele rurale mari sunt vechi centre de exploatare a țițeiului și cărbunelui, Doicești, Șotânga, Telega, Gura Ocniței, Răzval, Țintea etc., iar cele mai mici sunt așezări cu suprafețe agricole reduse și relativ izolate față de căile principale de transport.

Ca funcții economice cele mai multe așezări rurale au profil agricol cu specific de creștere a animalelor (bovine și ovine) și pomicultură; unele au un pronunțat specific viticol, altele au profil agro-industrial (Gura Ocniței, Doicești, Sotânga, Telega etc.); Vulcana Băi funcționează ca stațiune

balneoclimaterică.

Centrele urbane s-au dezvoltat în lungul văilor principale cu drumuri vechi comerciale (Câmpina, Breaza și Comarnic pe Prahova, Pucioasa și Fieni pe Ialomița, Vălenii de Munte pe Teleajen, Slănic pe valea râului cu același nume, iar la contactul cu câmpia, în aria câmpurilor petrolifere (Băicoi și Moreni). Câmpina, Moreni și Băicoi sunt centre ale industriei de extracție și de extracție și prelucrare a petrolului și ale industriei construcțiilor de mașini.

Slănic și Pucioasa sunt stațiuni balneoclimaterice; Breaza și Vălenii de Munte sunt stațiuni climaterice cunoscute și drept centre pomicole și de creștere a animalelor; Fieni este centru al industriei materialelor de construcții și industriei electrotehnice;

Plopeni – centru al industriei construcțiilor de mașini, Boldești – Scăeni – centru de extracție al petrolului, industria de geamuri și important centru viticol

Orașul Câmpina este cel mai mare oraș din Subcarpații Prahovei, situat în Valea Prahovei la confluența acesteia cu Doftana. Este atestat documentar în sec. XV când funcționa ca punct de vamă important al Țării Românești. A evoluat ca târg și centru meșteșugărec și de schimb, fiind situat în lungul drumului comercial ce făcea legătura cu Brașovul. Abia în secolul XIX începe exploatarea zăcămintelor de țiței, iar în 1898 se construiește rafinăria de petrol, iar în sec. XX devine unul dintre importantele centre de extracție și prelucrare a petrolului. Atrage după sine o creștere rapidă a locuitorilor care lucrează și în industria de instalații și utilaje pentru extracții și foraj, a uzinei chimice de acid sulfuric. Alte ramuri se leagă de prelucrarea lemnului, materiale de construcții, confecții, alimentară. Ca obiective culturale se remarcă: Muzeul de artă populară cu costume și țesături cu specific național și obiecte de sculptură în lemn, casele memoriale ale marelui pictor Nicolae Grigorescu, filologului și istoricului Bogdan Petriceicu Hașdeu.

Orașul Moreni este situat pe Cricovul Dulce, la contactul câmpiei cu Subcarpații, în lungul drumului care vine de la Târgoviște și se îndreaptă spre Ploiești. Primele exploatări de petrol s-au făcut la începutul secolului XX. Ulterior s-a dezvoltat întreprinderea mecanică de utilaj petrolier.

Orașul Băicoi a fost declarat oraș în anul 1956. Este cunoscut ca unul dintre cele mai vechi centre de extracție a petrolului din România. Este situat pe stânga Prahovei la circa 20 km nord-vest de Ploiești. În 1992, populația orașului era de 20.676 locuitori. Majoritatea populației lucrează în industria de exploatare a petrolului și în unitățile economice legate de aceasta (întreprinderea de foraj, centru mecanic).

Orașul Breaza fost declarat centru urban în 1956. În componența lui intră 10 localități amplasate de o parte și de alta a Prahovei la sud de Comarnic. Poziția orașului la o altitudine de 600 m, cu un climat mai blând a favorizat dezvoltarea acestuia ca stațiune climaterică pentru tratarea nevrozelor și a bolilor cardiovasculare. Forța de muncă masculină lucrează în industria petrolului din centrele de pe Valea Prahovei. O parte a populației se ocupă cu creșterea animalelor și cu livezile de pomi care ocupă suprafețe mari alături de pășuni și fânețe.

Comarnic a fost declarat oraș în 1968 și este alcătuit din mai multe localități situate pe Valea Prahovei, la contactul Subcarpaților cu munții. La început a funcționat ca centru de schimb, menționat în documente istorice ca târg feudal încă din secolul XVI. La începutul secolului XX, aici s-a construit o fabrică de var și ciment, întreprindere de ceramică pentru materiale refractare necesare industriei siderurgice. Majoritatea populației se ocupă cu creșterea animalelor și cultura pomilor fructiferi.

Orașul Slănic, alături de Câmpina și Vălenii de Munte, face parte din cele mai vechi centre urbane din Subcarpații Prahovei. A apărut ca târg în secolul XVIII și a reprezentat cea mai mare așezare umană până la începutul secolului XX, când a fost depășit de Câmpina. Dezvoltarea orașului s-a datorat exploatării zăcămintelor de sare și folosirii izvoarelor minerale (clorosodice, sulfuroase și calcice) pentru tratament de la sfârșitul secolului XIX. În prezent sarea exploatată este folosită în mare parte în industria chimică. Golurile rămase după exploatare au fost în parte amenajate sub formă de lacuri pentru tratament. În prezent orașul Slănic este cunoscut ca o importantă stațiune balneoclimaterică pentru tratamentul afecțiunilor respiratorii, cardiovasculare, reumatismale, ginecologice și posttraumatisme. Muntele de sare cu Grota Miresei și Muzeul de artă, Muzeul sării sunt obiective de interes turistic.

Orașul Vălenii de Munte a evoluat ca târg încă din secolul XVIII, datorită poziției ei favorabile pe

drumul de pe valea Teleajenului care făcea legătura cu Brașovul, constituind unul dintre cele mai vechi centre urbane din Subcarpații Prahovei. Situat într-o regiune cu climat favorabil, propice curei de tratament climateric, a determinat dezvoltarea sa ca stațiune climaterică și important centru pomicol. Industria este reprezentată printr-o fabrică de cherestea, o întreprindere pentru exploatarea nisipului cuarțos, o fabrică de conserve din fructe și unități ale cooperației meșteșugărești. Majoritatea populației active este ocupată cu creșterea animalelor și pomicultura. Asfaltarea drumului dintre Vălenii de Munte peste pasul Bratocea spre Brașov a favorizat accesul turiștilor spre obiectivele turistice de aici: Mănăstirea Văleni din sec XVII, Muzeul memorial Nicolae Iorga și muzeul de etnografie.

Orașul Pucioasa este format din mai multe localități înșirate pe Valea Ialomiței pe circa 10 km distanță. S-a dezvoltat ca stațiune balneoclimaterică datorită poziției geografice favorabile la 350 m altitudine cu un climat moderat cu veri răcoroase și ierni blânde precum și a izvoarelor sulfuroase, clorosodice și bicarbonate. A fost declarat oraș în anul1930. Alte activități economice sunt legate de unitățile industriale legate de prelucrarea bumbacului, o fabrică de var și un centru pentru desfacerea apelor minerale, unități meșteșugărești. O mare parte a populației este ocupată în agricultură cu creșterea animalelor și cultura pomilor fructiferi. În oraș funcționează un complex sanatorial cu bază proprie de tratament și un complex balnear cu instalații pentru băi calde, aerosoli etc.

Orașul Fieni este situat la confluența Ialomiței cu Ialomicioara. A fost declarat centru urban în 1968, ca urmare a organizării și dezvoltării întreprinderii de lianți și azbociment și a celei de becuri. O parte bună a populației se ocupă cu agricultura respectiv cu creșterea ovinelor și bovinelor datorită pășunilor și fânețelor naturale.

Orașul Plopeni este un oraș mic situat la circa 20 km nord de Ploiești. S-a dezvoltat ca centru urban datorită construcției unei întreprinderi care produce utilaje pentru industriile petroliere și instalațiile hidraulice, pluguri pentru tractor.

Orașul Boldești – Scăeni este situat la circa 10 km nord de Ploiești, între Teleajen și Dealul Bucovelu, fiind declarat centru urban în 1968 datorită exploatărilor de petrol din zonă.

Terenurile agricole din aria Subcarpaților Prahovei ocupă 47% cu predominarea pășunilor și fânețelor. Astfel, în această regiune sunt condiții favorabile pentru dezvoltarea pomiculturii și viticulturii, precum și a creșterii animalelor, care dau specificul agricol al acestora, în special, bovin și ovine.

Viticultura este bine dezvoltată în latura de sud a Subcarpaților Prahovei, mai ales între Teleajen și Cricovul Sărat, la contactul cu câmpia, unde se află cunoscuta podgorie, Valea Călugărească, la care se adaugă centrele viticole Boldești-Scăeni, Iordăcheanu, Plopu etc.

Terenurile arabile ocupă suprafețe mai mari în lunci și pe terase, ca și la contactul Subcarpaților cu câmpia. Se cultivă în proporție de 77% cereale, îndeosebi porumb, urmat de grâu, plante furajere.

Ramura industrială dominantă a regiunii este legată de exploatarea și prelucrarea petrolului (Câmpina, Gura Vitioarei, Gura Ocniței, Moreni, Aninoasa), rafinăria de la Câmpina.

Întreprinderile pentru construcții de mașini sunt la Câmpina, Moreni, Plopeni, profilate pe producția unor agregate, utilaje și instalații de extracție și foraj.

Gazele de sondă se exploatează la Gura Vitioarei, Boldești, Băicoi, Gura Ocniței etc.

Cărbunele (lignit) constituie o altă resursă economică exploatată încă de la sfârșitul secolului XIX în zona Șotânga – Mărgineanca, de unde se extrage în prezent. Este folosit la termocentrala de la Doicești.

Sarea se exploatează de la Slănic încă din a doua jumătate a secolului XVIII și până în prezent la Telega, alte zăcăminte au fost identificate la Moreni-Gura Ocniței, Ochiuri și Ocnița.

Industria se grupează pe axele văilor principale favorizată de existența unor căi rutiere și feroviare paralele la care se adaugă liniile electrice de înaltă tensiune, conductele de gaze și țiței și prezența unor centre urbane mai importante. Aceste „axe“ de pe văile Prahovei, Teleajenului și Ialomiței erau înfiripate încă din perioada antebelică, determinând și orientarea principalelor legături economice ale regiunii subcarpatice cu cele învecinate.

Subcarpații constituie o regiune de tranziție între câmpie și munte, cu o economie bazată atât pe resurse naturale proprii (țiței, lignit, sare, gips, fructe, struguri etc.), cât și pe resurse provenind din regiunea muntoasă și din cea de câmpie. Aceasta a generat numeroase legături de producție. Astfel,

drumurile care porneau de la Brașov traversând Carpații și Subcarpații urmăreau Valea Dâmboviței pe la Rucăr – Câmpulung, de unde se ramifică spre Curtea de Argeș – Râmnicu Vâlcea, spre Pitești și spre Târgoviște – București; pe Valea Prahovei, coborau până la Câmpina de unde se bifurcă spre Târgoviște și spre București; pe valea Teleajenului de la Cheia pe la Vălenii de Munte, spre Ploiești.

Rețeaua actuală de drumuri taie transversal Subcarpații în lungul văilor principale iar pe Valea Prahovei se află șoseaua modernizată de interes european (E60) care vine din vestul Europei făcând legătura cu Bucureștiul și apoi cu litoralul Mării Negre.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, în Subcarpați au început să se construiască unele căi ferate care au legat Principatele Române de Transilvania, urmând tot văile principale și dublând căile rutiere.

Cea mai importantă cale ferată care traversează regiunea subcarpatică este cea de pe Valea Prahovei (Ploiești – Brașov, dată în funcțiune în anul 1879), iar porțiunea Câmpina – Brașov a fost dublată încă din anii 1939 – 1941 și reprezintă prima magistrală feroviară electrificată din România (în anul 1969). Căi ferate secundare care deservesc zona Subcarpaților Prahovei sunt: Pietroșița – Târgoviște; Filipeștii de Pădure – Moreni – I.L. Caragiale; Slănic – Ploiești și Măneciu – Ploiești.

Subcarpații Prahovei se înscriu între regiunile țării cu un potențial turistic ridicat datorită frumuseții formelor de relief, a condițiilor climatice, izvoarele minerale, stațiunile balneoclimaterice (Vălenii-de-Munte, Breaza, Pucioasa), monumentele istorice de cultură și artă, muzee și case memoriale (la Câmpina, Vălenii-de-Munte), monumente ale naturii (Muntele-de-Sare, Baia-Miresii, Baia-Verde, Baia-Baciului) și Ocna-de-Sare de la Slănic ș.a.

b) Subcarpații Buzăului fac parte din Subcarpații Getici de Curbură amplasați în partea exterioară a Carpaților de Curbură și sunt delimitați în vest de văile Teleajenului și Cricovului, iar în est de Slănicul Buzăului. Limita de nord la contactul cu Munții Buzăului este formată de o zonă de interferență între culmile montane și cele subcarpatice datorită pătrunderii pintenilor montani de fliș paleogen între cele subcarpatice, și anume pintenii de Homorâciu și Văleni. Astfel, linia nordică taie pintenul de Văleni, urmărind, până la Valea Teleajenului, marginea nordică a Depresiunii Drajna – Chiojd care este tipic subcarpatică. În sud, limita dintre dealurile subcarpatice și câmpie se face prin intermediul unei fâșii de glacis. Acest subsector subcarpatic are cea mai mare lățime de 40 km față de celelalte sectoare.

Subcarpații Buzăului sunt constituiți din complexe de sedimente de vârstă neogenă formate din pietrișuri, nisipuri, intercalații argiloase și marnoase. În partea de nord-vest se adaugă și fâșiile de fliș paleogen ale pintenilor de Văleni și de Homorâciu. De asemenea, dealurile înalte sunt sculptate pe depozitele de fliș paleogen (dealul. Priparu-823m, Cetățuia-710 m) sau pe gresii și calcare sarmațiene (Blidișel-825 m, Dâlma-804 m, Istrița-754 m). Depresiunile corespund în cea mai mare parte sinclinalelor (Drajna Chiojd, Nișcov, Cislău, Policiori), fiind sculptate în marne și argile.

Caracteristicile structural petrografice ale Subcarpaților Buzăului sunt sintetizate astfel:

– pătrunderea în spațiul subcarpatic a flișului paleogen carpatic sub forma pintenilor de Homorâciu și de Văleni între care se intercalează depresiuni subcarpatice miocene;
– tectonizarea accentuată mai ales a subzonei interne mio-pliocene;
– apariția cutelor diapire, care conturbă pe alocuri simetria și continuitatea cutelor subcarpatice;
– prezența alături de argile, nisipuri și gresii a unor roci mai dure de tipul calcarelor și conglomeratelor care dau masivitate și altitudine mai mare ale culmilor deluroase;
– alternanța unor lăsări axiale ale cutelor subcarpatice, cu unele bombări ale acestora și creșterea gradului de complexitate de la exterior către interior; formarea unor depresiuni butonieră;
– existența unei rețele hidrografice dense adaptată la structură, cu văi adânci, largi și terase dezvoltate în cadrul depresiunilor și cu caracter îngust la traversarea dealurilor.

Substanțele minerale utile sunt reprezentate prin materialele de construcție (argile, calcare, pietrișuri), prin țiței și lignit, gaze naturale.

Se disting trei subunități în raport cu condițiile structurale și fizico-geografice:

α) zona internă a depresiunilor mio-pliocene întrepătrunse la vest de valea Buzăului și de cei doi pinteni montani Homorâciu și Văleni, în care se află depresiunile: Drajana-Chiojd, Brăești.

β) Zona mediană mio-pliocenă cu depresiunile de sinclinal: Șoimari, Calvini, Cislău, Pârscov, Trestia – Odăile, dominate de dealurile Lazuri, Salcia, Ursoaia, Botanu și Lapoș-Ciolanu.

γ) Zona externă pliocenă, alcătuită din culoarul depresionar Sânger-Nișcov, prelungit spre nord spre a se uni cu depresiunile Cislău-Pârscov din zona mediană. Spre est se desfășoară dealurile și depresiunile Pâclelor situate între văile Sărățel și Slănic, în care se disting depresiunea Policiori (dezvoltată pe sinclinal), depresiunea Berca – Arbănași (evoluată pe o butonieră largă, în care sunt localizate platourile cu vulcani noroioși de la Pâclele Mari și Pâclele Mici; în depresiunea Berca – Arbănași se exploatează țițeiul încă din secolul al XIX-lea). În partea de sud se dezvoltă dealurile Cepturei și Istriței, alcătuite din calcare și gresii sarmațiene pe ale căror flancuri sudice au fost sculptate o serie de depresiuni. Condițiile climatice favorabile au determinat dezvoltarea plantațiilor de vii, cunoscute, se pare, încă din vremea geto-dacilor, ce se desfășoară sub forma unei benzi continue pe fațada însorită a dealurilor între Ceptura – Tohani – Pietroasa – Săseni.

La Sărata-Monteoru au fost făcute descoperiri arheologice de așezări ce încep cu epoca bronzului (Cultura Monteoru), iar la Pietroasa au fost puse în evidență urmele unui castru roman. În prezent, modelarea reliefului sub acțiunea agenților externi este mai accentuată asupra versanților prin ravenare și spălare (datorită activităților antropice de despădurire și utilizare necorespunzătoare ale terenurilor, fapt ce a impus lucrări complexe de îmbunătățiri funciare prin amenajarea versanților afectați de alunecări).

Subcarpații Buzăului se încadrează în climatul de dealuri cu efecte de foehn și temperaturi medii anuale situate între 9°-10°C; precipitațiile medii anuale sunt de 600–650 mm.

Rețeaua de râuri este formată din văile Buzăului, Bâsca Chiojdului, Bălăneasa, Slănicul Buzăului, Nișcovul. Sunt caracterizate prin oscilații mari de debite și nivele lunare, sezoniere și anuale. În timpul verii sunt caracteristice viiturile puternice, datorate ploilor căzute în bazinul superior. Buzăul transportă cantități mari de aluviuni ca urmare a proceselor de denudare din Subcarpați. Vegetația se încadrează în etajul gorunului și cel al pădurilor de amestec de gorun și fag. Pajiștile naturale nedegradate apar ca specii edificatoare de graminee variate chiar de origine stepică pe versanții sudici. Pe rețeaua de văi din Subcarpații Buzăului, sunt concentrate majoritatea așezărilor, arterele de circulație iar în cazul văilor principale și terenurile arabile. Vechimea populației este atestată nu numai de documentele arheologice dar și de cele cartografice (Harta rusească din 1835). A fost atrasă de aceste locuri de condițiile naturale favorabile dar și de adăpostul și siguranța sporită din epocile istorice trecute. Cea mai mare densitate se constată în lungul Buzăului pentru că are rolul de axă de circulație, a favorizat dezvoltarea industriei de prelucrare a lemnului iar în aria Berca–Arbănași de apariția exploatărilor petrolifere. Majoritatea populației active este ocupată în agricultură, după care urmează cea ocupată în industrie și în activități de servicii și construcții.

Așezările omenești sunt majoritatea rurale, numărând peste 370 de sate. Satele, în evoluția lor, au marcat o ușoară diferențiere a funcțiilor economice. Cele situate spre rama internă a Subcarpaților, în special în partea de nord-est, unde domină pășunile și fânețele naturale, ocupația de bază a locuitorilor este creșterea animalelor asociată cu pomicultura. Sunt sate mici cu structură risipită. Așezările rurale cu funcții agricole și industriale au răspândire mare în aria depresiunilor intracolinare și cele din Dealurile Ceptura- Istrița și sunt specializate în cultura viței de vie. Sunt mediu-populate (între 500–1000 locuitori), iar structura lor a evoluat de la răsfirată la cea adunată.

Satele dintre Valea Buzăului și Slănicului îmbină ocupația agricolă cu cea industrială de exploatare a țițeiului (Surani, Tisău) cu a materialelor de construcții de la Pătârlagele.

În ansamblu, economia acestei zone deluroase are un caracter mixt. Agricultura absoarbe cea mai mare parte a forței de muncă activă, furnizând materia primă necesară industriei alimentare, textile. Creșterea animalelor, favorizată de aria pășunilor și fânețelor naturale, atât din ținutul subcarpatic, cât și din cel montan înclinat, folosindu-se de căile de acces pe văile râurilor, a construit din vechime o ocupație de bază. Domină ovinele și bovinele între care vacile de lapte. A fost asociată cu pomicultura bazată mai întâi pe cultura prunului și ulterior a mărului în partea nordică și centrală. În depresiunile mai largi de pe valea Buzăului și-au făcut apariția terenurile arabile unde se cultivă cereale, în special porumb, orzul și grâul. Pe versanții sudici ai dealurilor Ceptura și Istrița sunt plantații viticole extinse, centre de prelucrare a strugurilor la Pietroasa și Tohani. Partea superioară a dealurilor și versanții nordici sunt în mare parte împăduriți.

Activitatea industrială s-a dezvoltat relativ târziu. Până în secolul XX industria era limitată la mici

ateliere de postav, dimie (Cislău, Sângeru, Sibiciu), ceramică, câteva ferăstraie pe valea Buzăului sau puțuri petrolifere. Abia în a doua jumătate a secolului trecut s-a diversificat industria prelucrării produselor agro-alimentare (Pătârlagele, Chiojdu, Beceni, Drajna, Sângeru, Podenii-Noi), alături de centrele de vinificație (Pietroasa, Tohani, Izvorul-Dulce). Centre de exploatare a țițeiului și gazelor naturale s-au deschis la Berca, Beceni, Tisău, Pâclele, Arbănași, Monteoru, Plopeasa, Grăjdana, Ariceşti, lignitul se exploatează la Ceptura și este utilizat la termocentralâ, exploatarea variată a materialelor de construcție: var (Măgura, Drajna, Podenii-Noi, Pârscov, Pietroasa), producție de cărămizi și blocuri ceramice (Breaza, Măgura, Sângeru, Ceptura, Odăile, Pârscov, Drajna), la care seadaugă tradiționala prelucrare a lemnului (prin fabricile de cherestea de la Berca, Vernești, Lopătari, Brădești, Pătârlagele, Calvini).

Rețeaua de drumuri urmărește văile râurilor, cea mai importantă fiind valea Buzăului, de-a lungul căreia șoseaua face legătura cu Depresiunea Întorsura-Buzăului și mai departe cu depresiunea Brașovului, traversând și sectorul de munți ai Buzăului. Calea ferată secundară de la Nehoiașu – Buzău urmărește tot valea Buzăului deservind așezările din zonă.

Potențialul turistic al Subcarpaților Buzăului este dat de frumusețea cadrului natural (vulcanii noroioși de la Pâclele), a unor obiective antropice, cum sunt: mănăstirea Ciolanu (sec. al XVI-lea) cu muzeul de sculptură modernă în aer liber de pe Dealul Măgura, luat ființă în 1970, amenajările balneo-climaterice de la Sărata-Monteoru ș.a.

c) Subcarpații Vrancei ocupă partea nord-estică a Subcarpaților de Curbură. În partea sud-vestică sunt delimitați de valea Slănicul Buzăului față de Subcarpații Buzăului iar în nord, de valea Trotușului față de Subcarpații Moldovei. În vest, față de zona montană, limita este dată de falia marginală a munților care coboară ca un povârniș spre depresiunile subcarpatice marcate de un șir de sate. Spre est, limita geografică a Subcarpaților Vrancei nu mai este atât de clară ca aceea față de munte datorită trecerii gradate către câmpia piemontană a Râmnicului. Se poate urmări totuși o linie de contract a unui șir de așezări, care, deși situate în câmpia piemontană, au funcții economice viticole ca acelea din Subcarpați, datorită extinderii plantațiilor de viță de vie. Acestea sunt: Panciu, Țifești, Jariștea, Odobești, Cotești, Tâmburești, etc.

Această subunitate a Subcarpaților de Curbură sau Subcarpații Vrancei, prezintă un caracter de tranziție atât între Subcarpații Moldovei și ceilalți Subcarpați ai Munteniei Centrale, cât și între zona montană și câmpia piemontană a Râmnicului.

Caracterul de tranziție este dat de structura geologică, în sensul că, la nord de valea Trotușului cutele sunt simple formate dintr-un singur șir de anticlinale și sinclinale, în timp ce în sectorul Vrancei, la sud de valea Trotușului, apar două șiruri alternative de dealuri și depresiuni subcarpatice.

Partea dinspre munte se înscrie într-o structură cutată iar cea dinspre câmpie corespunde unei structuri monoclinale din depozite sarmato-pliocene ajunse până la verticală datorită tectonizării lor în timpul fazei valahe.

Aceasta corespunde formațiunilor miocene formate din marne, conglomerate, calcare, argile, pietrișuri, nisipuri, ultimele dispuse mai ales pe latura externă în cuverturi groase.

Marea răspândire a marnelor și argilelor, în condițiile unei defrișări accentuate a pădurilor de-a lungul vremii, au condus la declanșarea unei eroziuni puternice a solului, la alunecări de teren, fapt ce a impus luarea unor măsuri susținute pentru ameliorarea peisajului.

În raport cu structura geologică și petrografică se disting: tramă piemontană precarpatică desfășurată imediat la poalele munților, dând pe alocuri gruiuri înalte cum este Țina-Golașe (1068 m) și ulucul depresionar subcarpatic intern format din depresiunile: Soveja, Vrancea, Neculele, prin care se face legătura cu valea Slănicului și depresiunea Lopătari.

Depresiunea Soveja este situată pe cursul superior al Șușiței, are un relief deluros și este închisă spre est de dealurile Răchitașul-Mic și Răchitașul-Mare; deschiderea spre exterior se face pe valea Șușiței prin poarta de la Câmpurile.

Depresiunea Vrancei se prezintă sub forma unui culoar lung de 35 km pe direcția nord-sud și este străbătută de cursurile Putnei, Zăbalei și Nărujei. De-a lungul ei se pot distinge o serie de bazinete mai largi (Tulnici, Vrâncioaia, Năruja, Nerej), depresiunea fiind numită și „inima Vrancei", care comunică spre exterior pe valea Putnei ori pe valea Milcovului. În subsolul ei se găsește sare aflorată la zi pe

Valea Sării, la Vrâncioaia și Năruja, izvoarele minerale clorurate iodurate sau clorurate iodurat-sulfatate sunt utilizate pe plan local. Interfluviile dintre micile depresiuni au înălțimi de circa 800 m numite de localnici „măguri“ și sunt acoperite cu pășuni și fânețe naturale, iar pe alocuri cu păduri de fag și gorun. Terasele Putnei și Zăbalei numite local „poduri“ sunt folosite ca teren arabil și cultivate cu porumb. O parte din terenuri sunt degradate.

Depresiunea Neculele este situată la extremitatea sudică a ulucului depresionar subcarpatic între Munții Curburii (în vest) și înălțimile subcarpatice (în est, formate din Dealul Roșu și Dealurile Gurbănesei). Comunică cu Depresiunea Lopătari din sud prin culoarul Bisocăi, iar în nord comunică cu depresiunea Vrancei prin Curmătura-Dealului-Negru. Legătura cu depresiunile intracolinare se face prin intermediul văii Râmnicului.

Șirul dealurilor subcarpatice interne se înscrie în peisaj prin culmi proeminente împădurite cu păduri de fag și gorun și străjuiesc în est ulucul depresionar de sub munte. Cuprind următoarele dealuri de la nord la sud: Tiharele (657 m), Oușoru (753 m), Răchitașu-Mic (892 m), Ghergheleu (849 m), Răiuț (960 m), Gârbova (979 m), Dealul Roșu (944 m), Dealurile Gurbăneasa–Bisoca.

Șirul depresiunilor externe sau intracolinare sculptate în formațiunile sedimen- tare pliocene au aspectul unor culoare depresionare alungite de-a lungul râurilor: Câmpuri–Răcoare pe valea Șușiței, Vidra pe valea Putnei, Mera pe valea Milco- vului, Dumitrești–Buda pe valea Râmnicului. Culoarele văilor permit legătura cu depresiunile de sub munte cât și cu treapta piemontană din exterior cu versanți în care eroziunea și procesele geomorfologice accentuate au creat ravenări, alunecări și curgeri noroioase îndeosebi pe versanții Râmnicului Sărat, Râmnei și Milcovului.

Șirul dealurilor subcarpatice externe cu structură monoclinală reflectată și în asimetria lor, închid spre est depresiunile externe și se desfășoară de la nord la sud prin: Dealurile Mateiașu (466 m), Tarnița-Mare (481 m), Măgura-Odobești (966 m) Deleanu (694 m), Coțifanu (526 m), Căpățâna (524 m), Dealurile Budei și Blăjanilor.

Către est, arealul glacisului piemontan se prezintă sub formă de dealuri joase cu versanți prelungi până se pierd treptat în câmpia joasă. Condițiile pedo-climatice favorabile și datorită efectului de foenizare, a duratei mari de strălucire a soarelui, au făcut să se dezvolte din vechime podgorii însemnate, să tragă populația, să se dezvolte așezări importante.

Clima se înscrie în condițiile climatului de dealuri dar cu specificul proceselor foehnale foarte bine evidențiate care conduc la diminuarea nebulozității iar durata anuală a strălucirii soarelui atinge cele mai înalte valori din toți Subcarpații de peste 2.100 ore/an (la Odobești). Temperatura medie a aerului este cuprinsă între 8–9°C. Valoarea medie anuală a precipitațiilor este de 650 mm/an la Tulnici, 600 mm la Panciu și 590 mm la Odobești din cauza efectului foehnizării dar și a anticiclonului nord-estic (uralian). Rezultă două topoclimate: cel al dealurilor și cel al depresiunilor de la curbură. Ca importanță pentru cultura viței de vie sunt procesele foehnale și numărul mare de ore de insolație.

Rețeaua hidrografică este predominant transversală formată din râurile: Putna unită cu Zăbala și Năruja în Depresiunea Vrancei, Șușița, Milcovul, Râmna, Râmnicul. Regimul hidrologic subcarpatic de curbură se caracterizează prin ape mari primăvara și viituri frecvente vara.

Vegetația este formată din etajul pădurilor de fag și gorun care apar bine dezvoltate pe masivele deluroase interne, iar dealurile înalte din est sunt acoperite cu păduri de gorun. Spre treimea inferioară a versanților pădurile au fost înlocuite cu pajiști secundare și plantații viticole. Spre contactul cu câmpia piemontană, pădurile de stejar pedunculat apar doar în pâlcuri dominând pajiști stepice și, mai ales, terenuri agricole.

Dovezile arheologice atestă urmele locuirii încă din Paleoliticul Superior și mai ales în Neolitic, așezările urmărind locuri adăpostite din văile râurilor. Ocupația de bază a locurilor a fost mai întâi creșterea animalelor, îmbinată ulterior cu vița de vie și pomii fructiferi. Sporirea continuă a populației are loc în secolele al XIX-lea și al XX-lea, când se dezvoltă ramuri industriale legate de exploatarea și prelucrarea lemnului precum și de extinderea viticulturii și pomiculturii, iar în ultimele decenii populația s-a îndesit la limita câmpiei piemontane a Râmnicului.

Funcțiile economice ale așezărilor sunt: predominant agricole bazate mai ales pe creșterea animalelor; agricole și industrial-agricole și forestiere bazate pe creșterea animalelor și activității de prelucrare a lemnului, a fructelor și industria vinurilor. Agricultura constituie ramura dominantă a

zonei în care creşterea animalelor este principală în satele de sub munte (Tulnici, Soveja, Nistoreşti, Năruja, Bisoca etc.) cu întinse păşuni şi fâneţe naturale.

Viticultura – practicată din timpuri străvechi reprezintă principala ramură a agriculturii din partea estică a Subcarpaţilor Vrancei, unde viile ocupă între 50–60% din suprafaţa terenurilor agricole (Panciu, Odobeşti, Cârligele, Vârteşcoiu, Rugineşti). Se pot delimita mai multe podgorii în funcţie de specificul cadrului natural, de extinderea suprafeţelor, de cantitatea şi calitatea produselor viticole: Podgoria Panciu renumită pentru strugurii de masă, Podgoria Odobeşti profilată pe soiuri pe struguri pentru vinuri, Podgoria Coteşti specializată în producţia de vinuri, în special roşii; Podgoria Râmnicului cultivă soiuri de struguri pentru producerea de vinuri

Pomicultura se practică pe versanţii terasaţi ai dealurilor delimitându-se unele bazine pomicole: bazinul pomicol al Şuşiţei, bazinul pomicol al Râmnicului şi Râmnei în care domină prunul, urmat de măr şi nuc.

Cultura cerealelor, în special a porumbului, pătrunde în aria tuturor depresiuni- lor, chiar şi a celor interne sau de sub munte, cum este Depresiunea Vrancei. În afară de acestea, apar culturile de plante furajere. Cultura legumelor se evidenţiază în aria depresiunilor intracolinare şi mai ales a platoului piemontan extern.

Căile de comunicaţie urmăresc în general văile râurilor şi converg spre exterior către oraşul Focşani. În partea de sud, drumurile din lungul Râmnicului şi Slănicului se îndreaptă spre Râmnicu-Sărat şi Buzău. Singura legătură transcarpatică urmăreşte Valea Putnei şi apoi trece peste pasul Muşat către secuime, prin depresiunea montană a Râmnicului. De şoseaua modernizată şi calea ferată din lungul Siretului şi al câmpiei piemontane se desprind o serie de drumuri secundare spre localităţi din Subcarpaţii Vrancei. Potenţialul turistic este dat de frumuseţea peisajului natural care este valorificat parţial în staţiunea climaterică Soveja, mănăstirea Soveja (din sec. al XVII-lea).

3. Subcarpaţii Getici sunt situaţi între Valea Dâmboviţei (care-i delimitează în est) şi Valea Motrului (în vest); ei corespund părţii nordice a Depresiunii Getice care a fost tectonizată diferit. Contactul cu Podişul Getic, între Dâmboviţa şi Motru, este dat de o înşiruire de mici depresiuni de eroziune, de pe afluenţii Argeşului, Oltului şi Jiului, legate între ele prin înşeuări şi flancate de cueste dezvoltate pe depozite piemontane (ale pietrişurilor de Cândeşti). Subcarpaţii Getici au ridicat o serie de probleme care vizează limitele şi structurile cutate mascate de cuvertura de pietrişuri villafranchiene ale Piemontului Getic, care umpleau Depresiunea Getică. Între Dâmboviţa şi Bistriţa Vâlcii, Subcarpaţii vin în contact direct cu masivele muntoase, limita făcând-o depresiunile mici de eroziune diferenţială: Brădet (pe Vâlsan), Aref (pe Argeş), Sălătruc (pe Topolog), Jiblea-Călimăneşti (pe Olt), Băile Olăneşti (pe valea Olăneştilor); excepţie fac depresiunile Câmpulung-Muscel şi Nucşoara-Corbi care se suprapun unui vechi sistem de falii marginale.

Formaţiunile sedimentare din care sunt alcătuiţi Subcarpaţii Getici nu mai aparţin geosinclinalului carpatic, ci Depresiunii Getice, apărute de-a lungul Carpaţilor Meridionali datorită afundării laturii lor sudice şi a căderii părţii nordice a Platformei Moesice în faţa orogenului carpatic. Sedimentarea acestei depresiuni s-a făcut în mod unitar, ulterior s-a produs tectonizarea formaţiunilor vecine cu Meridionalii (în strânsă legătură cu înălţimile tectonice ale Carpaţilor care au antrenat şi latura sedimentară din nordul Depresiunii Getice). La vest de Bistriţa vâlceană, raportul Subcarpaţilor cu Munţii Carpaţi este pus în evidenţă de ulucul depresionar subcarpatic, dar limita cu piemontul de la sud rămâne la fel de ştearsă, marcat de lărgiri prin eroziune, ceea ce dovedeşte apartenenţa genetică a ambelor unităţi la aceeaşi mare regiune pericarpatică.

Subcarpaţii Moldovei şi în mare parte cei de Curbură s-au format în avanfosa pericarpatică unde s-au acumulat sedimente care s-au asociat într-o masă structurală unitară cu a Carpaţilor, în ultimele faze de cutare stirică, attică şi valahă, producându-se o migrare spre est a geosinclinalului carpatic. În cazul Subcarpaţilor Getici, depozitele de acumulare sedimentară au fost depuse în Depresiunea Getică, unde a avut loc tectonizarea lor, cu precădere în fazele valahă şi pasadenă, odată cu frământările tectonice din Carpaţii Meridionali. Faza valahă a afectat puternic Subcarpaţii Olteniei şi ai Curburii.

Alcătuirea litologică reflectă evoluţia genetică: conglomerate şi gresii care marchează puternice transgresiuni marine, marno-argile în perioada de relativă linişte, marne şi tufuri dacitice mai ales în regiunea Oltului, dovedind activitatea vulcanică montană. Efectul important al fazei valahe a constat

și în procesul de înviorare puternică a eroziunii (în urma înălțării masivelor muntoase și subcarpatice, ducând la formarea cuverturii piemontane, începând din Vrancea și până la vest de valea Motrului. Odată cu ridicarea în bloc a Carpaților s-au reactivat sistemele de falii care au pus în evidență areale de subsidență și apariția unor fracturi locale materializate în depresiunile Corbi-Nucșoara și Brădet din zona Muscelelor argeșene. Prin înălțarea Subcarpaților, denudarea va continua destul de puternic, ducând în final la exhumarea reliefului de sub cuvertura piemontană și retragerea acestor depozite în partea inferioară a piemonturilor încă în formare. Prin retragerea lacului cuaternar și coborârea nivelului de bază, s-au creat condiții pentru înaintarea regresivă a râurilor conturate în Piemontul Getic și captarea unor cursuri longitudinale subcarpatice (Cerna, Tărâia, Oltețul, Gilortul și Bistrița), impunând rețelei adâncirea văilor pe direcțiile actuale. Astfel, s-au format terasele și culoarele de vale.

Depresiunea precarpatică în care au luat nștere subcarpații a funcționat până la exondare, ca un vast domeniu de acumulare a formațiunilor sedimentare, generând condiții pentru formarea unor zăcăminte de petrol, gaze naturale, cărbuni inferiori (lignit) și sare gemă. Depozitele sedimentare de vârstă oligocenă, mai ales miocene și pliocene, adăpostesc hidrocarburi într-o serie de structuri asociate unor fenomene de diapirism, ca cele de la Băbeni, Țicleni, Bâlteni, Brădiceni, Scoarța, Albeni. Zăcămintele de lignit sunt strâns legate de depozitele sedimentare aparținând pliocenului superior, în strate intercalate cu grosimi diferite la Tismana, Rovinari, Cucești, Albeni, Berbești. Zăcămintele de sare se află la Ocnele Mari și Govora, iar izvoare sulfuroase și clorosodice sunt la Govora, Călimănești(-Căciulata).

În funcție de gradul de tectonizare, evidențierea structurii în relief, ca și de raporturile cu unitatea muntoasă, se pot separa trei diviziuni geografice:

Subcarpații Gorjului, amplasați între Motru la vest și Olteț la est; față de munți în nord, limita este dată de un evident abrupt tectonic, marcat de falia marginală carpatică reactivată în pliocen și cuaternar, contribuind la accentuarea sinclinalului, ce corespunde depresiunii de sub munte.

În sud, față de Piemontul Getic, limita este ștearsă, marcată pe alocuri de ușoare denivelări iar în altele este dificil de precizat, ceea ce denotă unitatea de evoluție a reliefului subcarpatic și piemontan.

Evoluția Subcarpaților Gorjului s-a desfășurat sub influența ariilor neotectonice regionale, care corespund bombării axiale din Măgura Slătioarei și subsidenței din Depresiunea Târgu Jiu care se prezintă netedă ca o câmpie. Între Gilort și Jiu predomină gruiuri piemontane prelungi. Subcarpații Gorjului s-au dezvoltat pe formațiuni miocene și pliocene sub marginea Munților Parâng și Vâlcan, dominați de treapta Gornoviței care în această zonă atinge 650–850 m altitudine absolută. În sud se continuă cu piemonturile Motrului și Oltețului, iar în vest și nord-vest cu Podișul Mehedinți.

Relieful este format din depresiuni și dealuri dispuse în două șiruri continue, paralele cu latura sudică a munților. Caracteristicile morfologice principale reflectate în peisajul regiunii sunt: alternanța culoarelor depresionare, larg extinse, cu cele deluroase, bine individualizate; coborârea generală a înălțimilor de la est spre vest, ca și de la nord la sud, datorită afundării structurilor geologice în aceeași direcție; dependența de același nivel de bază local dat de râul Jiu.

Dealuri și podișuri

A. Primul șir al dealurilor și depresiunilor subcarpatice interne ocupă partea centrală a Subcarpaților Gorjului, despărțind depresiunile subcarpatice din nord de cele intracolinare din sud. Ca altitudini, se mențin între 300–400 m în vest și 500–600 m în est către Valea Oltețului, fiind despărțite de culoarele largi ale văilor: Bistriței, Jaleșului, Șușiței, Jiului, Gilortului și Galbenului în masive bine individualizate, chiar izolate.

Șirul dealurilor subcarpatice începe de la vest cu Dealul Sporeștilor (403 m), Dealul Brădicenilor (337 m), Dealurile Rasovei (334 m), Dealul Târgului (349 m), Dealul Bălăneștilor (421 m), Dealurile Copăcioasei (453 m), Dealul Ciocadiei (569 m), Dealul Seciului (588 m), Dealul Cârligeilor (463 m) și se termină în Dealurile Bechenilor (614 m). Deși aceste dealuri au fost bine împădurite, în prezent sunt defrișate în parte de populația zonei, ale cărei așezări se înșiră pe văile râurilor. Pe alocuri, printre pășuni și fânețe, pomi fructiferi, apar suprafețe și acoperite cu viță-de-vie.

a. Culoarul depresionar subcarpatic de sub munte se desfășoară începând din vest de la Tismana

și ajunge la Baia-de-Fier, sub abruptul munților, continuându-se și la est de Olteț, în Subcarpații Vâlcii. La fel ca și dealurile, prezintă altitudini reduse, în vest de cca. 200 m și mai mari în est (până la 400 m). Între munte și depresiuni, legătura se face printr-un șir de gruiuri piemontane netezite, care coboară treptat în depresiune, bine reprezentate de o parte și alta a văii Jiului, restrângându-se la est de Jiu. Culoarul depresionar s-a format prin eroziune diferențială într-o arie sinclinală ca un mic graben, în care domină marno-argilele meoțiene ușor cutate și străbătute de o serie de falii longitudinale și transversale. Astfel, la nivelul inițial al ulucului depresionar subcarpatic, râurile au săpat mici depresiuni, mai coborâte cu 100–160 m, care comunică lateral între ele prin șei ușor de trecut, permițând o ușoară circulație longitudinală. Depresiunile de la vest de Jiu sunt foarte bine scoase în evidență, ca niște câmpuri aluvionare, largi și netede, cu altitudini în jur de 250 m, acestea (Depresiunea Padeș pe Motru, Depresiunea Tismana în aria de subsidență a râului cu același nume, Depresiunea Peștișani pe Bistrița, Depresiunea Runcu pe Jaleș, Depresiunea Stănești pe Șușița).

La est de Jiu șirul depresiunilor se prezintă ca o regiune colinară de gruiuri care separă micile depresiuni și fac legătura cu dealurile subcarpatice din sud (Depresiunea Bumbești-Jiu pe râul Jiu, Depresiunea Stăncești-Crasna pe Blanița, Depresiunea Novaci pe Gilort și Depresiunea Baia-de-Fier pe valea Galbenului).

Conurile de dejecție terasate la ieșirea apelor din munți, au fost intens folosite ca loc de vatră pentru așezări și terenuri agricole.

b. Ulucul depresionar intracolinar Cărbunești–Scoarța–Târgu-Jiu–Câlnic prezintă aspectul unei câmpii de acumulare, fiind o largă depresiune subcarpatică. În cadrul acesui uluc depresionar se disting din punct de vedere altitudinal două trepte: una înaltă, corespunzătoare șeilor și teraselor mai înalte ale râurilor principale; și o treaptă joasă, cea actuală, care se confundă cu luncile și terasele inferioare ale acestor râuri.

În cuprinsul acestor depresiuni, în raport de unele particularități morfologice se diferențiază compartimentele: Depresiunea Ciuperceni-Câlnic, reprezentând partea vestică a depresiunii intracolinare; și Depresiunea Târgu Jiu, cea mai întinsă din Subcarpații Getici, prelungindu-se în nord sub forma unor culoare în lungul Jiului, Șușiței, Jaleșului și Bistriței, se prezintă ca o câmpie aluvială în care partea mai înaltă este formată de terasele Jiului. Funcționând ca arie de subsidență, are rol de piață de adunare a apelor (Amaradia, Pietroasa, Șușița, Bistrița) care au generat conuri de dejecție, iar la viituri, inundații, stagnarea apei la suprafață, cursuri părăsite, etc. De aceea, s-a realizat complexul de lucrări în sectorul Ceauru-Rovinari prin construcția unui baraj și a unei incinte cu rol de atenuare a viiturilor, devierea cursului Jiului, executarea de bazine de retenție și canale colectoare ale afluenților Jiului. Aceste schimbări au fost generate și de dezvoltarea industrială a municipiului Târgu-Jiu, de exploatarea unor importante zăcăminte de cărbuni și țiței, construirea căii ferate Târgu-Jiu – Rovinari, ca și apariția orașului Rovinari.

c. Depresiunea Câmpu-Mare, ca o prelungire estică a Depresiunii Târgu-Jiu, de care se leagă prin șaua de la Copăcioasa, este străbătută de Gilort și Blanița, ale căror lunci și terase ocupă cea mai mare parte a depresiunii; terasa Câmpu-Mare, extinsă între Blanița și Gilort, atinge pe alocuri 2,5 km lățime. Orașul Târgu-Cărbunești este localizat la confluența Blahinței cu Gilortul, în Depresiunea Câmpu Mare, acolo unde se întâlnesc drumurile ce coboară din nord (Săcelu, Novaci, Baia de Fier) cu cele care vin din vest (Tg Jiu), din sud (de la Filiași) și din est (de la Drăgășani), traversând Piemontul Getic.

B. Dealurile subcarpatice externe constituie al doilea șir al dealurilor subcarpatice situat în partea sudică a Subcarpaților Gorjului și sunt reprezentate prin Dealul-lui-Bran (333 m) și Dealul Șomăneștilor/Vârțului printre care Jiul pătrunde în culoarul larg de la sud, ce se adâncește în Piemontul Getic.

Aceste dealuri au altitudine mică, în jur de 300 m și sunt bine împădurite. În partea de sud a Dealului Bran, în culoarul depresionar de obârșie al văii Cioianei, s-au dezvoltat așezări omenești printre care și orașul Țicleni, a cărui evoluție este legată de industria petrolieră iar la sud de Dealul Vârțu, pe dreapta Jiului, s-a construit centrul minier urban Rovinari.

În linii generale, Subcarpații Gorjului se caracterizează printr-un relief deluros domol, a cărui evoluție mai înaintată a depins de aria de afundare din Depresiunea Târgu-Jiu, care în tot timpul

pleistocenului, ca și în prezent, a funcționat ca arie de convergență a rețelei hidrografice. Adâncimea fragmentării reliefului are valori cuprinse între 100 și 150 m, dar în unele locuri din culoarul depresionar de sub munte ca și în depresiunile intracolinare, aceasta coboară sub 50 m. În Depresiunea Târgu-Jiu energia de relief este proprie câmpiilor joase de acumulare fluviatilă (de 0–20 m). Coborârea generală a reliefului de la est la vest este datorată afundării geologice în aceeași direcție.

Subcarpații Vâlcii se desfășoară la est de Subcarpații Gorjului și sunt delimitați de Valea Oltețului și Valea Topologului (afluent al Oltului pe stânga), dincolo de care se întind Muscelele Argeșului.

Culoarul Oltului din cadrul lor, constituie o adevărată axă de convergență spre care se afundă structurile subcarpatice și converg liniile principale ale reliefului, precum și rețeaua hidrografică majoră.

Interfluviile reliefului dintre Topolog și Cerna se arcuiesc spre culoarul Oltului, iar văile râurilor pe care s-au construit căi de comunicație favorizează legăturile dintre Valea Oltului și întreaga regiune a acestui sector subcarpatic.

Se disting o serie de particularități ale reliefului care se reflectă în peisaj; astfel, de la vest de Cerna Oltețului are loc o coborâre generală a depresiunilor, ceea ce face ca limita dintre Subcarpații Vâlcii și cei ai Gorjului să fie pusă pe Dealul Muierii sau interfluviul dintre Olteț și Gilort. Limita estică se află pe stânga Topologului, pe culmea dintre bazinele Oltului și Argeșului. Limita nordică față de munte este dată de un șir de depresiuni: Horezu – Băile Olănești – Sălătrucu; pe alocuri însă, evoluțiile tectonice și litologice n-au mai favorizat formarea culoarului depresionar de la est și vest de cele două văi, astfel că între munți și Subcarpați, contactul nu mai este așa de clar. Limita sudică față de piemont, de asemenea nu este precisă, fiind marcată prin unele denivelări ale cuestelor.

Relieful se caracterizează printr-o asociere de culmi relativ înguste și paralele, orientate nord-sud, dar ușor convergente spre Olt și cu șiruri de depresiuni și șei joase, condiționate tectonic și litologic de vecinătatea munților.

B. Această configurație a reliefului din Subcarpații Vâlcii a favorizat dezvoltarea unei rețele dense de așezări și căi de comunicație între ele și cu valea Oltului.

a. Șirul depresiunilor de sub munte este format din Depresiunea Polovragi – Hurezul, care se închide la pârâul Costești, făcând însă legătura mai departe spre est, printr-o șa (șaua de la Negrulești) care se lărgește, cu Depresiunea Stoenești – Bunești, prelungită în sud prin culoarul Govorei, până la Olt. De asemenea, valea Olăneștilor creează prin eroziune o serie de lărgiri în Depresiunea Băile Olănești, care continuă culoarul depresionar cu Muereasca – Călimănești – Berislăvești – Sălătruc, pe râurile Olt și afluenții săi; ele s-au format într-un sinclinal cu flancuri faliate.

Dealurile subcarpatice vâlcene au o energie mai redusă decât Muscelele Argeșului, dar sunt mai înalte decât Dealurile Gorjului. La nord-vest de Râmnicu Vâlcea se desfășoară un grup de dealuri înalte de peste 700 m, dezvoltate pe formațiuni paleogene și miocene monoclinale, în care domină succesiunile de cueste, asemănându-se mult în acest sector cu muscelele de la est de Topolog. Ele sunt bine împădurite, în special pe abruptul cuestelor. La sud de Depresiunea Hurezu și de șirul mai îngust al depresiunilor de sub munte, se desfășoară anticlinalul recutat și faliat al Măgurii Slătioarei. Relieful se complică în sectorul Ocnele Mari datorită anticlinalelor masivelor de sare, rezultate în urma diapirismului și a acțiunii erozive a Pârâului Sărat, care a format butoniera Ocnele Mari – Ocnița.

b. Dealurile de pe latura sudică a Subcarpaților Vâlcii, de la contactul cu piemontul relict, sunt formate pe depozite pliocene și cuaternare, sudate cu cele sarmatice de pe flancul sudic al Slătioarei și având dispunere monoclinală orientată vest-est, în care s-au dezvoltat o serie de cueste.

Cele trei categorii de relief prezentate mai sus se diferențiază nu numai morfometric și morfogenetic, ci și ca bogății ale subsolului, pe dealurile înalte pe formațiuni paleogene care străjuiesc depresiunile de sub munte oferă izvoare minerale cloruro-sodice-sulfuroase din aliniamentul Costești-Olănești-Muereasca-Călimănești și pe dealurile de la sud, complicate tectonic, conțin zăcămintele de sare Ocnele Mari, apele minerale de zăcământ de la Băile Govora și zăcămintele de hidrocarburi de la Băbeni-Galicea și Folești. În dealurile dintre Luncavăț și Olteț alcătuite din formațiuni pliocene, sunt puse în evidență zăcămintele de lignit din fâșia Cucești-Cernișoara-Berbești-Alunu. Procesele geomorfologice actuale sunt reprezentate prin denudare, eroziune torențială și alunecări de teren, care dau versanților un aspect vălurit.

Culoarul subcarpatic de la contactul cu muntele este format din două părți:

– Depresiunea Polovragi-Hurez constituie o asociere de suprafețe aluviale netede din poduri de terase cu gruiuri prelungi, străjuite în sud de Măgura Slătioarei (767 m) și în nord-vest de masivul calcaros al Builei din Munții Căpățânii. Prezintă un topoclimat de adăpost, care permite dezvoltarea castanului comestibil. Creşterea animalelor este o veche îndeletnicire care a făcut renumele unor sate ca Vaideieni și Polovragi. Resursele turistice sunt oferite de marginile munților prin Cheile Oltețului, Cheile Bistriței, Cheile Pietrenilor și masivul calcaros al Builei, la care se adaugă cele de tip antropic cum ar fi Mănăstirea Polovragi, Mănăstirea Hurez, Mănăstirea Bistrița, culele de la Măldărești, etc, care au favorizat mai mult un turism de tranzit decât de sejur. Punctul central al depresiunii, în care se întâlnesc drumurile principale ce străbat Subcarpații Vâlcii și partea nordică a Piemontului Oltețului, este orașul Horezu, care a funcționat ca târg important încă de la sfârșitul secolului XVIII, iar în prezent se bazează și pe industria lemnului, a lignitului și ca centru de schimb comercial și turistic. – Culoarul Olănești–Călimănești–Berislăvești este tipic pentru depresiunile de contact cu muntele, prezentând în vest o serie de lărgiri de vale: Olănești – Muereasca – Călimănești legate prin șei înalte, continuat la est de Olt cu Depresiunea Jiblea – Berislăvești, legată cu valea Topologului prin altă șa dublă (la Roboaia). Relieful se caracterizează printr-o fragmentare accentuată, cu procese de eroziune și alunecări în masă, care au accidentat pe alocuri terenul. Totuși, așezările au urmărit bazinele depresionare, având economie mixtă bazată pe resursele muntelui și dealului. Sunt importante aici izvoarele minerale, în funcție de care au apărut stațiunile balneoclimaterice de tratament și odihnă, Băile Olănești și Călimănești – Căciulata.

– Depresiunea Govora, lărgită ca o depresiune intracolinară pe valea Govorei ce străbate pe direcția nord-vest – sud-est dealurile Govorei dintre râul Olănești și Bistrița Vâlcii, având caractere subcarpatice. Dealurile Govorei sunt alcătuite din roci mio-pliocene friabile, respectiv din nisipuri argiloase și pietrișuri, sunt favorabile eroziunii torențiale și deplasărilor în masă, fiind accelerate și de nivelul coborât al văii Oltului (de aceea numai în câteva puncte depășesc 600 m). Așezările umane au mare dispersare în teritoriu. Modificarea antropică mai accentuată a peisajului din acest sector subcarpatic se datorează punerii în valoare a zăcămintelor de sare de la Ocnele Mari și Ocnița, cunoscute încă de pe vremea dacilor, dar intensificate în sectorul nostru prin dezvoltarea industriei chimice. Orașul Ocnele Mari situat la 10 km sud-vest de Râmnicu-Vâlcea, în mica depresiune Ocnele Mari – Ocnița (ca o butonieră), se înscrie printre cele mai vechi centre urbane din Țara Românească, fiind atestat încă din 1402, iar evoluția sa a fost legată de exploatarea sării. Orașul Băile Govora are funcția de stațiune de tratament pe baza apelor clorurosodice iodurate și clorurosodice sulfuroase legate de formațiunile salifere miocene.

c. Culoarul Oltului constituie o axă de convergență umană social-economică și geografică, legată de Valea Oltului cu luncă largă, terase și glacisuri de acumulare întinse, care a oferit condiții favorabile pentru așezări, circulație intensă în toate epocile istorice. În prezent, apele râului dezvoltă o utilizare a resurselor hidroenergetice și apariția lacurilor de acumulare.

Municipiul Râmnicu Vâlcea este situat pe valea Oltului la 16 km de la ieșirea acestuia din Defileul Coziei, în locul de întâlnire a drumurilor principale ce străbat Subcarpații în toate direcțiile, oferindu-i condiții de centru polarizator și coordonator a activității social-economice și cel mai mare centru urban din Subcarpații Getici. Dezvoltarea actuală complexă a orașului Râmnicu Vâlcea sintetizează o arhitectură tradițională îmbinată cu cea modernă îndeplinind funcția industrială și turistică pe plan regional și național.

d. Muscelele Argeșului. Denumirea de „muscele“ a fost dată dealurilor amplasate la sud de șirul munților Frunți-Ghițu-Iezer, între văile Topologului la vest și Dâmboviței în est, pe o lățime de 15–30 km. Sunt formate din dealuri alungite de la nord la sud, puternic fragmentate, cu altitudini între 600 și 900 m, ajungând la 1218 m în Dealul Chiciura. Delimitarea față de munte este dată de denivelări marcante între depresiunile submontane, dar și de componența litologică: rocile cristalino-mezozoice (gnaisul de Cozia) specifice munților și rocile sedimentare mai punțin rezistente la eroziune (gresii, marne, pietrișuri și unele calcare ce aparțin Depresiunii Getice).

e. Șirul depresiunilor submontane începe cu Depresiunea Sălătruc, amplasată pe Topolog și afluenții săi, fiind legată în vest prin șei înalte, cu depresiunile Jiblea-Berislăvești; spre est apar pe

văile râurilor depresiuni mai mici cu aspect deluros (Arefu pe Argeș, Brădet pe Vâlsan, Nucșoara pe Râul Doamnei, Corbi pe Bratia), legate între ele printr-o serie de șei. Între Bratia și Dâmbovița se desfășoară Depresiunea Câmpulung – cea mai dezvoltată dintre ele, în care dealurile ajung la nivelul de 700 m, iar văile râurilor Bratia, Râul-Târgului și Argeșelul desfășoară văi largi, ospitaliere, pline de sate.

f. Șirul culmilor deluroase este format din două trepte: o treaptă înaltă a culmilor, dominată de vârfuri cu 800–1200 m: dealurile Tamaș (1104 m), Cioara (1043 m), Chiciura (1218 m), Toaca (899 m), Ciocanu (886 m), Ciuha (750 m), Mățău (1018 m), Muscelele Plăticăi sau Râușorului, Groapa-Oii (751 m) și a doua treaptă, a dealurilor are altitudini medii de 500–650 m care fac trecerea spre Gruiurile Argeșului de la sud, fiind cunoscute sub numele local de „muscele"; sunt în mare parte despădurite și acoperite de pășuni, fânețe și livezi.

În partea sudică a muscelelor apar o serie lărgiri formate de văi subsecvente, despărțite de culmi joase cu șei, care favorizează legăturile pe direcția est-vest, pe culoarul depresionar cunoscut sub numele de „depresiunea-celor-șapte-muscele", un culoar intracolinar marcat de așezările Tigveni pe Topolog, Curtea de Argeș pe râul cu același nume, Mușătești – Stănești pe Vâlsan (mai înguste, de 1–2 km), continuându-se prin sudul dealurilor mai înalte (Ciocanu, Ciuha, Mățău) cu altă depresiune îngustă, Boteni pe valea Argeșelului. Acest culoar sinuos are depresiuni intracolinare sculptate în formațiuni pliocene, reprezentate de o alternanță petrografică a marnelor, argilelor și nisipurilor. Peisajul este puternic umanizat și în afară de plantațiile de livezi se remarcă exploatările de lignit de la Berevoiești, Poienari, Jugur, Godeni, Boteni. Pe valea Argeșului începe lanțul de hidrocentrale. Culoarul depresionar intracolinar al „celor șapte muscele", este dominat spre sud de un șir de dealuri în formă de cueste cu altitudini între 650–750 m, care marchează limita cu Gruiurile Argeșului.

Circulația maselor de aer în Subcarpații Getici este de asemenea influențată de masele de aer cald și umed de origine mediteraneană. În timpul iernii, masele de aer polar care vin dinspre nord, după escaladarea munților trec peste ulucul depresionar de adăpost, venind în contact doar cu dealurile mai înalte ale Subcarpaților. Temperatura medie anuală prezintă ușoare diferențieri, fiind mai ridicată la vest de Olt unde se resimte influența mediteraneană, respectiv de: 10,2°C la Târgu Jiu, 10,1°C la Govora; în Subcarpații de la est de Olt, temperatura medie anuală este mai coborâtă cu 1–2°C, respectiv 7–8°C ca urmare a altitudinii lor mai mari și a depărtării față de centrii barici de influență din Marea Mediterană. Vara este călduroasă în Subcarpații de la vest de Olt, valorile medii fiind cuprinse între 20°-22°C și mai răcoroasă în aria Muscelelor Argeșului, cu valori medii de 17,9 – 18,3°C la Câmpulung. Iarna, valorile medii se mențin în jur de – 2,5°C. Precipitațiile atmosferice sunt bogate atingând valori de 1006 mm la Apa Neagră și 1092 mm la Arefu. Lunile cu cea mai frecventă activitate ciclonică în care se generează precipitații, sunt cele de la începutul primăverii (martie-aprilie) și de la sfârșitul toamnei (octombrie-noiembrie). Însă, lunile de vară și de la începutul toamnei, prezintă cantități reduse, iar perioadele de secetă sunt în lunile august și septembrie. Frecvența vântului este imprimată de culoarul văilor cu orientare generală nord-sud la Tg.-Jiu, Râmnicu-Vâlcea și Câmpulung. În ansamblu, Subcarpații Getici se încadrează în etajul climatic de deal, cu potențial termic favorabil, (lipsind contrastele termice mari), cât și sub raportul precipitațiilor atmosferice suficiente pentru necesarul de apă al plantelor de cultură.

Subcarpații Getici sunt străbătuți de râuri mari numite și alohtone pentru că își au izvoarele în regiunea de munte și străbat regiunea Subcarpaților. Între acestea sunt: Jiul (cu Motru și Gilort), Oltul (cu Oltețul), Topologul, Argeșul (cu grupul său de afluenți - Vâlsanul, Râul-Doamnei, Bratia, Râul-Târgului) și Dâmbovița. Râurile autohtone cu izvoarele în aria subcarpatică sunt: Amaradia-de-Jiu și Câlnicul, afluent al Gilortului. Râurile mici au izvoarele în munții de la nord și traversează zona subcarpa- tică, fiind grupate pe bazine subcarpatice. Jiul primește un grupaj de afluenți mici în depresiunea Târgu-Jiu, care se varsă în amenajarea lacului de acumulare de la Ceauru, după cum urmează: Șușița, Jaleșul, Bistrița și Tismana (care se varsă în Jiu în aval de lacul Ceauru). Oltul primește ca afluenți în zona subcarpatică Valea-Olăneștilor, Bistrița vâlceană, Luncavățul, etc. Oltețul are afluentul Cerna pe partea dreaptă, iar pe stânga râul Topolog. Unii dintre acești afluenți străbat zona subcarpatică având gura de vărsare mult mai la sud de aceasta.

Regimul scurgerii apelor este influențat de condițiile climatice, de caracteristicile reliefului și a altor

factori; gradul mare de fragmentare a reliefului a determinat o accentuare a pantelor de scurgere care, în condițiile unor soluri cu textură predominant argiloasă, determină rapid afectarea bazinelor hidrografice la ploile torențiale și la topirea zăpezilor. Ca urmare, viiturile se formează repede și sunt scurte, dar cu amplitudine și cu putere mare de eroziune și transport. Din toate observațiile și analizele făcute, la debitele medii s-au constatat perioade cu ape mari de primăvară (provenite din topirea zăpezilor în lunile februarie și martie), iar alta în intervalul aprilie-iunie (datorită ploilor de primăvară și de vară). Urmează apoi perioada apelor mici de vară-toamnă, când se realizează și cel mai mic volum al scurgerii și cea de la sfârșitul toamnei, cu o ușoară creștere a debitelor de apă. Apar, însă și alte faze de viituri, în orice perioadă din an cu ploi torențiale. În Subcarpații Getici, cel mai mare volum al scurgerii se realizează în lunile martie și aprilie. Astfel, în Subcarpații Gorjului, pentru râul Tismana la Godinești, cel mai mare volum din scurgerea anuală se realizează în luna aprilie și în luna martie. Cea mai mică parte din scurgerea medie anuală se realizează în lunile septembrie și octombrie. Pe anotimpuri, repartiția scurgerii apei are o pondere primăvara de 40–50% din totalul scurgerii anuale. Scurgerea maximă rezultă în urma ploilor torențiale sau din suprapunerea ploilor de primăvară cu topirea zăpezilor. Astfel, în bazinul Jiului în 64% din cazuri, debitele maxime au fost provocate de ploi, iar în spațiul dintre Olteț și Râmnic, procentul acesta a crescut la 70%. Formarea scurgerii maxime în Subcarpați este favorizată și de soluri, care au frecvent o textură argiloasă sau luto-argiloasă, de gradul mare al fragmentării reliefului și de gradul redus de împădurire ca urmare a intervenției omului. Cel mai concludent exemplu de formare a undelor de viitură a fost semnalat în iulie 1975, când întreaga regiune subcarpatică din sud a înregistrat cele mai mari debite de apă. Astfel, la 1 iulie, viituri puternice s-au produs pe râurile mici din bazinul Jiului, cu efecte catastrofale în bazinul Motrului și pe Tismana, Sohodol, Amaradia și Gilort. Treptat, paralel cu înaintarea frontului atmosferic de precipitații spre est, s-au produs viituri pe arterele hidrografice din bazinele Oltului, Argeșului, Dâmboviței și la cele din Subcarpații Curburii. O contribuție importantă la formarea acestor viituri au avut-o debitele de apă aduse de arterele hidrografice din regiunea subcarpatică.

Scurgerea aluviunilor este favorizată pe lângă variația bruscă a debitelor, de alternanță stratelor ușor friabile cu cele impermeabile, de structura cutată și puternic faliată, de solurile mediu sau intens erodate, de gradul de fragmentare a reliefului și de gradul redus de împădurire. De aceea, Subcarpații prezintă o predispoziție maximă la eroziunea de suprafață și în adâncime. Debitele medii specifice de aluviuni în suspensie sunt edificatoare pentru spațiul geografic al Subcarpaților, în special în bazinele cu mari defrișări ale pădurilor. Gradul de mineralizare al apelor de suprafață le includ în grupa apelor bicarbonate cu mineralizare cuprinsă între 200 și 500 mg/l. Arterele hidrografice care trec prin formațiunile salifere cu ape clorurate cu mineralizare de peste 1000 mg/l.

Apele freatice sunt influențate de asemenea, de varietatea structurii geologice a componentei litologice, neavând o repartiție uniformă, fapt pentru care nu pot fi folosite decât local la alimentarea cu apă în fântâni. Ele sunt mai abundente în depozitele aluvionare de terasă sau de luncă din lungul principalelor artere hidrografice, decât în alte depozite. Un rol deosebit îl au izvoarele minerale, între care o pondere foarte mare o au cele clorurate legate de masivele sau formațiunile salifere.

Urmează apoi ca frecvență izvoarele sulfuroase și sulfatate, apoi cele iodurate. Apele de adâncime sunt întâlnite sub formă de ape de zăcământ, în cazul formațiunilor petrolifere. Multe izvoare minerale și ape de adâncime sunt captate și folosite în scopuri curative în stațiunile balneoclimaterice din regiunea subcarpatică: Govora, Olănești, Călimănești și Căciulata.

O problemă importantă pentru Subcarpați o constituie utilizarea și gospodărirea resurselor de apă, dată fiind scurgerea neuniformă a apei. De aceea, s-au realizat pe râurile mari, lacuri de acumulare ca cele de pe valea Oltului și lacul Ceauru pe Jiu, atât pentru scopuri hidroenergetice, cât și pentru atenuarea undelor de viitură, pentru asigurarea cu apă potabile, apă industrială sau pentru funcția piscicolă și de agrement. O altă problemă o ridică volumul mare de aluviuni, antrenate pe arterele de scurgere care duc la colmatarea lacurilor și reducerea volumului util de apă din cauza aluviuni- lor în suspensie. De aceea, se impun măsuri eficiente de amenajare, în primul rând a versanților și organismelor torențiale, care sunt principalele surse de aluviuni.

Subcarpații se încadrează în cea mai mare parte numai în limitele a două subetaje: – subetajul pădurilor de gorun care ocupă partea lor externă cu altitudini mai reduse și subetajul pădurilor de fag,

caracteristic dealurilor mai înalte. La contactul acestora, se formează o interferență în care pădurile de gorun în amestec cu fagul alternează cu gorunete, care apar mai ales pe versanții însoriți și cu făgete pe cei umbriți. Pădurile de gorun și fag au ca limită 600–700 m altitudine, însă pe văi și pe versanții umbriți pădurile de fag coboară până pe marginea Subcarpaților și chiar în regiunile piemontane. În Subcarpații Gorjului, la altitudini coborâte, alături de gorunete se dezvoltă și ceretele, gârnițete și amestecuri de cer și gorun, iar în dealurile mai înalte predomină gorunetele, iar făgetele ocupă suprafețe restrânse. Specii în amestec sunt: carpenul și teiul, alături de care mai sunt: frasinul, cireșul, jugastru, mărul pădureț, scorușul etc. În depresiunile subcarpatice și interdeluroase apar și păduri de stejar iar în lunci, zăvoaie de plopi și salcie cu numeroase specii higrofile și mezohigrofile. În urma defrișărilor au apărut pajiști utilizate ca pășuni și fânețe, ale căror specii diferă după condițiile de relief, de umiditate, de soluri, etc. În urma proceselor de eroziune a versanților au apărut asociații xerofile. În etajul pădurilor apar pajiști colinare cu iarba vântului și păiușuri, iar în depresiunile subcarpatice cu umiditate, apar asociații de Agrostis sau Festuca și graminee, folosite ca fânețe. O formațiune vegetală răspândită în dealurile subcarpatice ca urmare a particularităților de rocă și presiunii antropice, o constituie tufărișurile degradate. Cătina (Hippophae rhamnoides) care creștea inițial pe cueste cu un sol superficial și rocă la zi, a invadat terenurile afectate de procese de eroziune. Mai apar tufărișuri de păducel (Crataegus movagyna), porumbar (Prunus spinosa), măceș (Rosa canina), lemn câinesc (Ligustrum vulgare).

Principala caracteristică faunistică a Subcarpaților este marea eterogenitate taxonomică și ecologică a numeroaselor specii cu efective bogate comparativ cu muntele sau câmpia. Majoritatea speciilor au o răspândire europeană și central-europeană, mai puține sudice și estice, ultimele două grupe găsindu-se în special în Subcarpații Getici și Subcarpații Moldovei. Sunt efective bogate de nevertebrate din lumea insectelor, urmate de vertebrate din cadrul mamiferelor (jderul, pârșul, veverița, șoarecele gulerat etc.) și păsări (ciocănitoarea verzuie, muscarul sur, sturzul cântător, porumbarul gulerat etc.). Fauna acvatică în râurile mai mici este reprezentată de lipanul ca specie dominantă dintre pești, urmat de clean și mreană. Dintre batracieni, apare buhaiul de baltă, broasca.

Terenurile cu solurile cele mai bune de pe terase și de pe povârnișurile sudice, domoale și însorite, sunt folosite pentru agricultură (cereale, cartofi, pomi fructiferi).

Subcarpații constituie zona de relief cea mai intensă și cu cea mai mare vechime a populației datorită poziției geografice favorabile între munți și podiș, cu resurse variate de sol și subsol, care au determinat un grad ridicat de umanizare a peisajului. Vestigii materiale există din neoliticul inferior și superior (cultura de Sălcuța), din epoca bronzului (culturile Verbicioara, Tei), iar din antichitate au fost găsite urme de cetăți din timpul geților și dacilor la Ocnița (Buridava) în județul Vâlcea, Polovragi și Rășina în județul Gorj. Urmele epocii romane sunt mai numeroase (sec. II-III e.n.) și mai variate: așezări daco-romane, castre, orașe fortificate, drumuri, exploatări miniere, băi, etc. ca cele din lungul Jiului (Bumbești-Jiu), al Oltului (Arutela-Bivolari, Rădăcinești-Jiblea, Casta Traiană – Sânbotin, Buridava – azi Ocnița). Ariile depresionare care au oferit condiții favorabile pentru viață, sunt mai populate decât dealurile subcarpatice, care în prezent sunt acoperite cu păduri și pășuni. De aici porneau drumuri cu diferite produse exploatate în regiune: drumul sării, drumul vărarilor, drumul pădurii etc., făcându-se schimburi de produse între munte, deal și câmpie. Documentele cartografice consemnează existența până la jumătatea veacului al XIX a celor mai mari sate în Subcarpați și deci o regiune mai bine populată decât câmpia până la sfârșitul sec. XIX. Bogăția mare a pădurii din trecut este reflectată și în toponimia satelor: Măceșu (orașul Târgu-Cărbunești), Stejaru (comuna Roșia-de-Amaradia), ambele în județul Gorj, Teiu (comuna Galicea din jud. Vâlcea) etc. De asemenea, văile râurilor mari și mici reprezintă culoare polarizatoare de așezări pe care s-au instalat principalele artere de circulație între munte, podiș și câmpie. Ele au favorizat și evoluția așezărilor de factură urbană: Bumbești-Jiu, Novaci, Horezu, Băile Olănești, Călimănești, Tismana care se distribuie la limita dinspre munte. În depresiunile intracolinare, se disting: municipiile Tg.-Jiu și Râmnicu Vâlcea cu peste 100.000 locuitori, iar ca orașe mici: Băile Govora, Ocnele Mari, Târgu Cărbunești, Țicleni, Berbești, Băbeni ceva mai mari fiind Câmpulung și Curtea de Argeș.

Satul subcarpatic constituie unul dintre elementele cele mai caracteristice ale peisa- jului geografic deoarece a avut o mare putere de adaptare la condițiile mediului geografic. Marea stabilitate a vetrelor

sătești a fost legată de practicarea agriculturii cu subramura creșterea animaleor, cultura pomilor fructiferi, pădurea și bogăția apelor. Așezările omenești au funcții agricole cerealier-pomicole și de creșterea animalelor. Mai recent au apărut sate cu profil agro-industrial ca urmare a exploatării resurselor subsolului, ca de exemplu: Albeni, Bustuchin, Bâlteni, Baia de Fier, Alunu, și Vaideeni. Alte funcții sunt legate de activitățile balneoclimaterice sau turistice la Săcelu, Pietrari și Costești.

Subcarpații pot fi considerați o regiune de tranziție între economia agricolă montană și cea a regiunilor piemontane și de câmpie învecinată.

În văile largi și depresiunile joase cu terase întinse, predomină culturile de porumb și cartofi, îmbinate cu livezi. Dealurile constituie domeniul pădurilor de foioase, al pășunilor, fânețelor și livezilor, iar la poala lor apar și culturi de porumb și cartofi. Pe versanții sudici mai domoli apar livezi de pomi și viță de vie, care au favorizat centre de prelucrare primară a fructelor la Râmnicu Vâlcea-Râureni, Tg-Jiu și Bumbești-Pițic.

Creșterea animalelor este favorizată de suprafețe întinse de pășuni și fânețe, constituind una dintre cele mai vechi ocupații ale populației. Pășunile și fânețele naturale dețin circa 37% din terenul agricol în Subcarpați. Dintre animale, cele mai răspândite sunt ovinele, care valorifică pășunile și fânețele naturale din Subcarpați și a celor din munte. Densități mai mari apar în Subcarpații Argeșului și ai Vâlcii. Bovinele, în special vacile de lapte, au pondere mare în depresiunea Tg. Jiu – Câmpu-Mare, urmate de depresiunile de contact. Porcinele au o pondere mai redusă, datorită deficitului de cereale.

Structura geologică, cu formațiuni sedimentare puternice tectonizate, a dus la acumularea unor importante zăcăminte de țiței, cărbune, sare, roci de construcție, ape minerale,etc.

Sarea aflată în cutele diapire din Subcarpații Vâlcii a devenit o importantă materie primă pentru industria chimică.

Prezența rocilor silicioase, a nisipurilor și gresiilor moi, a făcut să apară în secolul XVII unele fabrici de sticlă, iar prezența calcarelor a dus specializarea unor sate din Subcarpații Gorjului și Muscelele Argeșului în prepararea varului. Resursele forestiere au contribuit la dezvoltarea meșteșugurilor sătești și ulterior a industriei de prelucrare a lemnului.

În anii postbelici au fost puse în evidență zăcăminte noi de țiței în Subcarpații Gorjului (Bâlteni, Alunu, Românești); zăcămintelor de țiței li se adaugă gazele naturale sub formă de gaze asociate cu țițeiul. Se valorifică zăcămintele de lignit din muscelele argeșene (Berevoiești, Godeni, Poenari, Jugur, Boteni), iar din Subcarpații Getici la Rovinari, Roșia-Jiu, Cicani, Tismana, Jilț, Albeni. În prezent, structura de ramură a industriei subcarpatice se caracterizează prin predominarea industriei chimice, a industriei materialelor de construcții, a industriei energetice, industria lemnului. Industria energetică valorifică importante surse energetice de lignit, petrol și hidroenergie în uzine producătoare de energie electrică: termocentralele de la Doicești, Govora și Rogojel în apropiere de Rovinari, hidrocentrale pe Argeș, pe Olt, și sistemul Cerna – Motru – Clocotiș; Industria chimică de produse clorosodice la Govora, alte produse chimice la Râmnicu Vâlcea pe baza extragerii sării de la Ocnele Mari; articole tehnice de cauciuc la Tg-Jiu și industria de utilaj chimic de la Râmnicu Vâlcea; Industria materialelor de construcții, a sticlei, porțelanului și faianței produce: materiale sintetice (Rm Vâlcea), ciment, var, materiale refractare, azbociment, sticlă, porțelanuri în unitățile specializate în produse refractare și ceramice la Tg-Jiu (pe baza calcarului de la Suseni și Runcu) și la Câmpulung (calcare de la Mateiaș și argilă de la Stoienești); sticlă la Tg.-Jiu; porțelanuri la Curtea de Argeș.

Poziția geografică de tranziție între munte, podiș și câmpie a determinat numeroase legături de producție și comunicare între regiunile mai sus amintite. Valorificarea resurselor locale este legată de unele vechi meșteșuguri ca: olăritul, prelucrarea primară a lemnului, dogărie, fabricarea sticlei etc.,ce au făcut obiectul schimburilor destinate nu numai pe plan intern ci și la export către numeroasele schele din vadurile Dunării. Astfel, au apărut cunoscutele drumuri ale „sării", „cerii", „mierii", „păcurii etc" etc., care însoțeau apele. În prezent, drumurile importante urmăresc în continuare principalele văi, dar există și drumuri longitudinale care urmăresc zona subcarpatică vest-est sau invers, ca cel care pleacă la Baia-de-Aramă – Tg-Jiu – Râmnicu Vâlcea – Curtea de Argeș – Câmpulung. La sfârșitul sec. XIX, în Subcarpați au început să se construiască o serie de căi ferate care legau Principatele Române de Transilvania, dublând în mare parte căile rutiere: pe Valea Oltului, Râmnicu-Vâlcea – Râu-Vadului; pe valea Jiului, Filiași – Tg.-Jiu – Tg.-Cărbunești.

Se adaugă și căi ferate secundare de interes local: Tg-Jiu – Rogojel – Filiași; Tg.Cărbunești – Albeni; Băbeni – Berbești; Curtea-de-Argeș – Pitești; Argeșel – Câmpulung – Golești.

În traficul feroviar de mărfuri, o mare pondere o deține cărbunele, necesar termocentralelor (Rogojel, Turceni, Ișalnița). Sarea este transportată prin saleoducte de la Ocnele Mari la combinatul de produse clorosodice din apropiere, respectiv la Govora. Căile de comunicați transcarpatice rutiere și feroviare asigură mărfuri complexe de minereuri, cărbuni, produse chimice, lemnoase, alimentare.

Subcarpații, alături de Carpați și de litoralul Mării Negre, reprezintă prin varietatea peisajelor geografice, prin resursele naturale și cele antropice, o regiune cu potențial turistic mare. Formele de relief, izvoarele minerale, stațiunile climatice și balneare, monumentele istorice, de cultură și artă, au devenit centre de interes turistic. Izvoarele minerale (unele dintre ele folosite de pe vremea romanilor) din Subcarpații Gorjului, ai Vâlcii (în special de pe Valea Oltului) și varietatea speciilor vegetale, au favorizat dezvoltarea unor stațiuni balneoclimaterice la: Călimănești, Băile-Olănești, Băile-Govora, Ocnele-Mari din Subcarpații Vâlcii, Săcelu și Țicleni din județul Gorj. O serie de sate din depresiunile subcarpatice se remarcă prin arhitectura construcțiilor, folclorul local, specificul etnografic și economic, au devenit centre de atracție turistică: Tismana, Runcu și Polovragi (jud. Gorj), Vaideeni, Costești, Măldărăști (jud. Vâlcea).

Monumentele istorice și de artă renumite prin arhitectura, istoria și frescele lor sunt remarcabile la mănăstirile Tismana (sec. al XIV-lea) și Polovragi (sec. al XVIII-lea), situate în depresiunile cu același nume din județul Gorj, mănăstirea Horezu (ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu), mănăstirile Bistrița, Arnota (zidită de Matei Basarab, 1633) și Govora (cu tipografia lui Matei Basarab, 1640) din județul Vâlcea. Orașul domnesc Curtea-de-Argeș înscrie o întreagă epocă din istoria poporului român din vremea unor domnitori ai Țării Românești; curtea domnească, biserica domnească, mănăstirea Curtea-de-Argeș (ctitorie a lui Neagoe Basarab din sec. al XIV-lea) sunt concludente. Pe plan local au fost organizate muzee în aer liber cu profil etnografic: la Curțișoara – Gorj, Bujoreni și culele de la Măldărășești cu muzeul de istorie și etnografie din județul Vâlcea. La Tg-Jiu sunt expuse în aer liber operele Complexului Sculptural Arhitecto- nic Brâncuși (Coloana infinitului, Poarta sărutului, Aleea scaunelor și Masa tăcerii), la Hobița este casa memorială a părintelui sculpturii moderne C. Brâncuși. Multe sate din Subcarpații Getici au importanță turistică prin obiceiurile oamenilor, prin specificul etnografic, prin stilul construcțiilor și funcția economică. Țesăturile de Tismana (Gorj), ceramica de Horezu (Vâlcea), monumentele istorice, toate locurile și obiectivele de inte- res turistic, sunt în legătură printr-o rețea deasă de căi de comunicație care merge în lungul apelor sau traversează dealurile și depresiunile dintr-o parte în alta a lor.

Piemontul (Podișul) Getic – de altfel formularea exprimă nu numai poziția unității în aria getică din fața și la marginea sudică a Carpaților Meridionali, ca treaptă de trecere între munți și Câmpia Română, dar într-o mare măsură și trăsăturile morfometrice și genetice. Adaptarea numelui de piemont acum câteva decenii reflectă, pe de o parte, gradul de adâncire a cunoașterii geografice a teritoriului, iar pe de altă parte, necesitatea de a se indica prin această denumire un conținut mai precis și mai complet decât alte denumiri utilizate cum sunt: Platformă pericarpatică olteană, Platformă Getică sau Podiș Getic, folosite curent de unii autori. Piemontul Getic prezintă caractere evidente de tranziție între munte și câmpie, nu numai din punct de vedere geomorfologic, al condițiilor și resurselor naturale, ci și sub acela al utilizării și valorificării lor, al dezvoltării rețelei așezărilor și al aspectului peisajelor, în foarte mare măsură modificate de om.

Piemontul Getic reprezintă unitatea geografică a cărei întindere nu coincide cu întreg piemontul format la poalele Carpaților Meridionali. Numele este atribuit numai părții păstrate ca formă de acumulare piemontană (sau piemontul relict), de vârstă villafranchiană, separată de munte prin apariția ulterioară a Subcarpaților Getici, ca urmare a distrugerii cuverturii piemontane și scoaterii în evidență a structurilor subcarpatice.

Limitele Piemontului Getic sunt acelea care arată, pe de o parte, până unde se întinde cuvertura piemontană formată în faza villafranchiană a evoluției reliefului, iar pe de altă parte, până la extensiunea unui anumit peisaj umanizat, diferit de peisajele specifice subcarpaților ori câmpiei, deși, din multe puncte de vedere se aseamănă cu acestea, constituind o unitate de tranziție. Piemontul Getic în țara noastră se întinde între râurile Dâmbovița și Dunăre dar în extensiunea lor formațiunile

piemontane nu se opresc la cele două văi.

Limita de est, pe Dâmbovița, este stabilită nu numai în funcție de extinderea cuver- turii piemontane ci și de prezența structurilor de relief subcarpatic. Spre vest, limita este reprezentată de Dunăre pe o porţiune de numai 25 de km, apoi, în continuare, până la Motru, este precizată de un culoar depresionar (Bala-Drobeta-Turnu Severin) sculptat între Podişul Mehedinţi şi piemontul Motrului (marginal cu Dealurile Coşuştei). Limita de nord, către Subcarpaţi, este dată de un şir de cueste (care indică cele mai nordice resturi ale piemontului villafranchian). Astfel, de la Motru, limita urmăreşte versantul drept şi abrupt al văilor Tismanei şi Jiului până la sud de Rovinari, de unde trece în lungul cuestei Cioianei până la Gilort. Între Gilort şi Olt limita este mai puţin clară din cauza fragmentării reliefului în culmi paralele şi a menţinerii formaţiunilor pliocene în structură monoclinală favorizând o succesiune de cueste, confirmat de existenţa unei fâşii de dealuri de tranziţie între Piemontul Getic şi Subcarpaţi (aparţinând mai mult acestora din urmă), cum ar fi culmile dintre Cerna şi Olt (o fâşie de 8–10 km pe aliniamentul localităţilor Copăceni-Popeşti-Băbeni). La est de Olt, limita are acelaşi mers frânt cu avansări spre nord, pe culmi şi retrageri spre sud, pe văi, aşa cum arată şirul crestelor pe aliniamentul Curtea de Argeş-Retevoeşti-Mihăieşti-Cândeşti. Limita sudică dintre Piemontul Getic şi Câmpia Română nu este suficient de clară datorită evoluţiei cuaternare a celor două unităţi şi faptului că unitatea de câmpie din sud aparţine aceleiaşi arii de acumulare piemontană. Pe porţiunea dintre Dunăre şi Desnăţui, fluviul a format terasele din Oltenia, tăind abruptul care limitează spre sud Piemontul Bălăciţei. Mai la est, piemontul se continuă în câmpie printr-o suprafaţă topografică unică şi numai o analiză de detaliu sub raport geomorfologic indică limi- tele care se pot urmări aliniamentul localităţilor Vânju – Mare – Pleniţa – Craiova – Balş – Slatina – Piteşti – Topoloveni – Dragomireşti.

Din punct de vedere tectonic, Piemontul Getic corespunde atât Depresiunii Getice, cât şi abruptului nordic al Platformei Moesice, umplută cu sedimente mezozoice şi neozoice dispuse în pachete din ce în ce mai groase către nord, reflectând existenţa mai multor cicluri de sedimentare. Structura de suprafaţă monoclinală (cu înclinarea NNV-SSE) ascunde o serie de cute de adâncime, reprezentând ecouri ale orogenezelor carpatice sau mulări ale unor accidente de relief mai vechi.

Momentul de referinţă pentru începutul genezei piemontului trebuie considerată perioada de “linişte“ din ultima parte a pliocenului, dinaintea manifestării puternice a mişcărilor valahice, cele care au avut efecte determinante pentru direcţia de evoluţie a acestei noi unităţi de relief. Stiva de roci a Depresiunii Getice are grosimi de mii de metri, dar procesul de acumulare nu a fost continuu în cadrul Bazinului Getic, iar condiţiile de sedimentare au fost de la cele de mare adâncă la cele litorale grosiere, transgresive, lagunare, lacustre de mică adâncime şi de mlaştină, fapt reflectat şi de existenţa unor zăcăminte minerale formate în astfel de condiţii.

În ciclul precuaternar – datorită fazelor valahice (veche şi nouă) s-a produs şi un puternic impuls dat eroziunii fluviatile în Carpaţi paralel cu înaintările şi cu retragerile Lacului Getic, ceea ce a permis formarea cuverturii villafranchiene, în care orizontu- rile de pietrişuri alternează cu cele de nisipuri sau de argilă în complexul sedimen- tar de materiale fluvio-lacustre. În ciclul cuaternar, o importanţă hotărâtoare pentru apariţia reliefului actual al Piemontului Getic o are faza de acumulare piemontană, în cursul căreia conurile de ieşire ale râurilor carpatice se înmănunchează într-un vast piemont care înainta pe măsură ce Lacul Getic se retăgea spre sud-est. Faza de eroziune fluviatilă îndepărtează şi pietrişurile piemontane din zona subcarpatică cutată şi le redepune în partea sudică a Piemontului Getic.

Textura văilor este influenţată de forma propriilor conuri de dejecţie şi de prezenţa depresiunilor dintre acestea, care, atunci când corespund unor arii de subsidenţă locală, devin importante zone de confluenţă, ca cele de la Filiaşi, Craiova, Piteşti etc. Caracteristic în acest sens este marele con de dejecţie al Dunării, alcătuit la suprafaţă din orizonturi groase de nisipuri acoperite de o cuvertură de luturi roşii cu mult $CaCO_3$; pe latura sudică, cu pantă mai accentuată şi sub influenţa ariei de subsidenţă a Lomului, fluviul a alunecat.

Sunt reprezentate de zăcăminte de combustibili minerali (hidrocarburi şi cărbuni inferiori) şi de sare. Acumulările de petrol şi gaze au fost puse în evidenţă şi exploatate în numeroase structuri asemănătoare cu cele din Subcarpaţi. Structuri productive apar în Piemontul Olteţului la Bustuchin, Zătreni, Stoina, Brădeşti, Iancu-Jianu; în Piemontul Cotmenei la Merişani, Vedea, Moşoaia, Ciureşti,

Săpata etc; în Piemontul Cândești la Bogați, Cobia ș.a. Zăcămintele de lignit se găsesc aproape în toată aria de apariție a pliocenului, cu deosebire în dacian și romanian. Cele exploatabile sunt în partea nordică a Piemontului Motrului (arealul Motru-Drăgotești-Rovinari), în nordul Piemontului Olteţului (Alunu-Berbești-Copăceni).

Nota dominantă a reliefului este dată de culmile piemontane prelungi, orientate nord-sud, rezultate din fragmentarea suprafeței piemontane inițiale de către rețeaua hidrografică paralelă. În partea nordică interfluviile cu forma unor culmi rotunjite se lărgesc treptat către sud până ajung veritabile poduri afectate mai puțin de eroziune. Ele devin atât de întinse și netede (în Piemontul Oltețului dintre Amaradia și Olt sau la periferia Piemontului Cotmenei), încât au fost considerate un podiș provenind dintr-o câmpie piemontană înaltă și fragmentată. Înălțarea continuă la care a fost supus, ajungând la altitudini diferite (700 m la est de Olt, 600-650m în Piemontul Oltețului, 400 m la vest de Gilort) a determinat o continuă și relativ rapidă adâncire a văilor și o accentuare a fragmentării reliefului, fapt favorizat și de rocile friabile componente: marne, argile, pietrișuri, luturi. În urma acestui fenomen au apărut seriile de terase care însoțesc toate văile principale. Numărul și altitudinea relativă a teraselor scad de la nord la sud în concordanță cu vechimea piemontului și cu intensitatea procesului neotectonic. După modul de distribuire al teraselor ies în evidență ariile de convergență a râurilor: de la Filiași și nord de Craiova, pe Jiu; de la Bălcești pe Olteț; de la sud-est de Balș pe Olt; de la nord de Pitești pe Argeș, în care extensiunea și altitudinea mai coborâtă a nivelelor de terasă dovedesc influența mișcărilor neotectonice negative. Rocile sedimentare neconsolidate au favorizat o evoluție rapidă a versanților la care, procesele de versant sunt destul de active, dar scad de la nord la sud pe măsura diminuării energiei de relief.

În raport de particularitățile geomorfologice și diversitatea lor locală și regională se evidențiază subdiviziunile:

– Piemontul Motrului (numit deseori și Piemontul Strehaiei) este situat în partea nord-vestică a Piemontului Getic, între Podișul Mehedinți, valea Jiului și valea Hușniței. Are ca subunități Dealurile Coșuștei și Dealurile Jiețului.

– Piemontul Bălăciței slab fragmentat de o rețea radiară de văi alungite, cu nota dominantă a podurilor întinse (ceea ce i-a determinat pe localnici, și nu numai, să-l numească drept o "câmpie" – piemontană, mult timp spunâdu-i-se Câmpia Înaltă a Bălăciței). Este situat în sud-vestul Piemontului Getic între Dunăre și Jiu, la sud de valea Hușniței, afluent al Motrului.

– Gruiurile Jiului un grup de culmi prelungi între Jiu și Gilort, supuse activ proceselor de modelare actuală.

– Piemontul Oltețului, cea mai mare subunitate a Piemontului Getic, situat între Jiu, Gilort și Olt, drenat de Olteț cu afluenții săi, de Amaradia și alți afleunți mai mici ai Oltului. Se prezintă în culmi prelungi, greu de străbătut transversal și se diferențiază în mai multe subunități: Dealurile Amaradiei, Dealurile Cernei, Podișul Tesluiului și Podișul Beicăi.

– Piemontul Cotmenei între Olt și Argeș, constituie partea cea mai unitară păstrată cu o rețea hidrografică autohtonă divergentă carecteristică.

– Piemontul Cândești, bine delimitat de Valea Argeșului și Valea Dâmboviței, spre care coboară în trepte.

– Gruiurile Argeșului constituie unitatea cea mai fragmentată (patru culmi piemontane despărțite de Argeș și afluenții săi, Vâlsanul, Râul-Doamei, Bratia și Argeșul).

Piemontul Getic este străbătut de la nord la sud de văi largi care au delimitat subdiviziunile sale dar între acestea se impun culoarele Jiului și Oltețului care s-au detașat prin funcția lor complexă de polarizare a activităților de pe arii care depășesc limitele regiunii. Se impun ca adevărate diviziuni ale Piemontului Getic.

Sub raport climatic, Piemontul Getic se încadrează climatului de dealuri joase. Fiind situat în sud-vestul țării, se află sub influența centrilor barici de acțiune dinspre Marea Mediterană, dovadă că, în cea mai mare parte a anului, deasupra Piemontului Getic este prezentă circulația de componentă sudică și vestică, condițiile climatice, apropiindu-se de cele din sudul Banatului. Iarna, la est de Olt se resimte și influența anticiclonului sibe- rian. Jumătatea vestică a Piemontului Getic se caracterizează printr-o temperatură medie anuală între 10 și 11^0 C (la Drobeta Turnu-Severin $11,7^0$ C, iar la Drăgășani de

10,4^0 C). Toamnele sunt lungi și călduroase. Temperatura medie a iernii în vestul piemontului se menține între -3^0 C și -2^0 C, iar la est de Valea Oltului între -4^0 C și -2^0 C; media verii pre- zintă ușoare diferențe de la vest cu 21^0 C și 22^0 C spre est cu 20^0 C și 21^0 C. Altitudinea influențează în mod evident temperatura aerului, valorile termice fiind mai mici în par- tea înaltă la contactul cu Subcarpații așa cum reiese din distribuția valorilor următoare: 10,9^0 C la Craiova în sud, 10,4^0 C la Slatina, 9,8^0 C la Pitești și 9,0^0 C la Curtea de Argeș în nord. Circulația vestică și sud-vestică intensificată în anotimpurile de tranziție contribuie la foehnizarea maselor de aer după trecerea peste Munții Banatului care se reflectă în creșterea valorilor temperaturilor. Precipitațiile medii anuale se mențin între 500–700 mm în vest și 600–750 mm în est, fiind în cea mai mare parte lichide. În ultimii zece ani s-a înregistrat o creștere a lunilor de ariditate. Vântul dominant este de la nord și nord-est în partea estică și cel de sud-vest în partea de vest a piemontului în special primăvara și vara. Deci, Piemontul Getic are o climă temperat-continentală cu nuanță de influență submediteraneană în vest. La est de Olt, influența submediteraneană dispare, clima fiind specifică dealurilor cu etajarea elementelor caracteristice acestor forme de relief.

Rețeaua hidrografică a Piemontului Getic este reprezentată prin râuri alohtone mari și printr-o rețea autohtonă de râuri mai mici cu frecvente fenomene de secare. Orientarea generală a rețelei este de la nord la sud sau de la nord-vest spre sud-est cu două zone mai importante de convergență: pe Jiu, la confluența cu râurile Motru și Gilort și pe Râul Doamnei la confluența cu Râul-Târgului.

Râul Jiu pătrunde în Piemontul Getic la stația hidrometrică Peșteana-Jiu, având un debit multianual de 50,5m^3/sec. După un traseu de 120 km iese din regiune la Podari, cu un debit de 91,4m3/sec. Primește ca afluenți, pe stânga Gilortul, iar pe dreapta Motrul la confluența de la Filiași. Dintre cursurile de apă autohtone menționăm Jiețul și Obedinul pe dreapta Jiului și Amaradia pe stânga, toate reflectând (prin regimul lor de scurgere, cu frecvente fenomene de secare) condiții specifice piemontului.

Râul Olt intră în piemont în aval de confluența cu Topologul și Bistrița. Se remarcă printr-o luncă bine dezvoltată pe toată lungimea de 79 km, cât parcurge Piemontul Getic. Primește ca afluent important doar pe Olteț, restul fiind afluenți mici fără importanță cu frecvente fenomene de secare.

Argeșul este o a treia arteră mai importantă care străbate piemontul pe o distanță de 44 km. Cei mai importanți afluenți îi are pe stânga: Vâlsanul și Râul-Doamnei, care drenează partea de bazin aferentă Piemontului Cândești. La aceștia se adaugă Râu-Târgului unit cu Bratia, iar mai la est Argeșelul.

Vedea are bazinul superior în întregime în Piemontul Cotmenei. Are ca afluenți, Cotmeana pe stânga și Plapcea pe dreapta.

Cu toate că depozitele sedimentare au o grosime mare și o permeabilitate bună, stratul freatic are o extensiune redusă ca urmare a lipsei de la bază a unui strat continuu de argilă. La aceasta se adaugă și fragmentarea intensă a reliefului, apele freatice fiind drenate de rețeaua de văi. Apariția locală și lenticulară a stratelor de argile în depozitele villafranchiene, face ca în acestea, până la nivelul de eroziune al văilor, să existe mai multe complexe acvifere. În marile culoare de văi, cu sistemul lor de lunci și de terase, pot apărea importante resurse de apă, în cazul în care pietrișurile de terasă stau peste strate impermeabile. De exemplu, din Lunca Jiului se pot obține debite de apă importante. Astfel, de la intrarea Jiului în piemont și până la Filiași, stratul acvifer poate debita între 25 și 45 l/s la 1km lungime.

Piemontul Getic fiind o regiune cu resurse mici de ape de suprafață și subterane, gospodărirea acestora pentru nevoile locale constitue o problemă majoră a acestui spațiu geografic. Resursele locale, în special cele subterane sunt folosite în mediul rural pentru alimentarea cu apă potabilă a populației. În Piemontul Cotmeana, unde acestea sunt și mai sărace, locuitorii au construit în trecut o serie de gropi impermeabilizate numite local "berturi", în care era reținută apa din topirea zăpezilor și din precipitații și refolosită în perioadele de secetă la adăpatul animalelor și la nevoi casnice. Pentru alimentarea cu apă a centrelor urbane și industriale se folosesc, în general, apele subterane din luncile și terasele râurilor sau se aduc prin conducte din afara spațiului piemontan. Exemplu în acest sens îl constitue alimentarea cu apă potabilă și industrială a zonei Craiova-Ișalnița. Întrucât stratele acvifere de pe raza orașului nu au corespuns cantitativ și calitativ, iar apele Jiului au un grad mare de murdărire cu suspensii din spălarea cărbunilor, s-a recurs la aducerea apei din zona montană. S-au captat izvoarele

carstice de la Izvarna-Costeni, al căror debit variază în funcție de condițiile climatice, între 1300 și 2100 l/s. De la Izvarna, unde bazinul de captare asigură un debit de 1125 l/s, din care se asigură necesitățile Craiovei pentru un consum mediu de 300 l/loc. zi, apele sunt aduse pe o lungime de 115 km printr-o conductă îngropată cu un diametru de 1m și o pantă medie de 0,570/00. Din cantitatea captată pe parcurs se distribue apă și pentru o serie de localități: Rovinari (60 l/s), Moi (11 l/s), Roșia-Jiu (9 l/s), Bâlteni (20 l/s), Peșteana-Jiu (10 l/s), Plopșor (4 l/s), Ceplea (4 l/s), Brănești (3 l/s), Țânțăreni (4 l/s), Filiași (21 l/s) și pentru Combinatul DOLCHIM Ișalnița (370 l/s). O problemă însemnată o ridică râurile care solicită măsuri de reducere a efectelor inundațiilor. Astfel, pe cursul Jiului (de la confluența cu Tismana până la Văleni) a fost îndiguit în mare parte, Jilțul (de la Mătăsari până la confluența cu Jilțul-Slivilești), Motrul (în sectorul bazinului carbonifer și al orașului Motru). Pe Olt și Argeș s-au construit două salbe de lacuri de acumulare de interes hidroenergetic și pentru atenuarea undelor de viitură, la care se adaugă lucrări complexe ale Sistemului Hidrotehnic Cerna-Motru-Tismana (cu importante implicații în captări, devieri, acumulări și regularizări hidraulice).

Particularitățile reliefului și ale solurilor, influențele climatice specifice, determină aspectul complex al vegetației Piemontului Getic. În partea sudică se desfășoară subzona cereto-gârnițelor, care la limita de sud-vest a piemontului vin în contact cu zona de silvostepă. Urmează o fâșie largă de interferență în care se formează amestecuri complexe de gârniță, cer și gorun. În același timp pe văile și pe versanții umbriți se întâlnesc local făgete și făgeto-cărpinete, cu extindere mai mare în subetajul gorunului. Intervenția omului a modificat substanțial aspectul inițial al vegetației prin defrișări. Doar în porțiunile cu relief mai accidentat, pădurile ocupă suprafețe mai mari, ca de exemplu în Piemontul Olteţului.

Pădurile de cer (Quercus Cerris) și gârniță (Quercus Frainetto) prezintă o arie mare de extensiune în sudul piemontului, unde întâlnesc condiții optime. În raport de tipurile de soluri asociațiile de cer și gârniță apar fie în amestec, fie sub formă de păduri pure, numai de gârniță sau numai de cer. Gârnițele sunt mai răspândite în sud-estul Piemontului Bălăciței, în Piemontul Olteţului, în Piemontul Cotmenei. Specii asociate cu gârnița sunt: cerul, ulmul, jugastrul, scorușul, arțarul tătărăsc și moșdreanul. Pădurile de cer au extindere mare în vestul Piemontului Bălăciței, în Piemontul Motrului, în sudul Piemontului Olteţului. În cadrul lor apar și subarbuști ca: porumbarul, păducelul, lemnul câinesc și petice de specii ierboase mezofile.

Pădurile de gorun sunt răspândite îndeosebi în Piemontul Motrului, în nordul și estul Piemontului Olteţului, gruiurile Argeșului, în partea de nord a Piemontului Cotmenei și Piemontul Cândești. Ca specii asociate sunt: cerul, gârnița, carpenul, arțarul, paltinul, arțarul tătărăsc, mesteacănul, iar pe terenurile argiloase apare stejarul. Și în cadrul acestor păduri apare subarboret.

Pădurile de fag (Fagus Silvatica) sunt răspândite îndeosebi în partea de nord a Piemontului Getic, pe versanții cu expoziție nordică și nord-estică, și pe văile adânci și umbrite. Mai apar diseminat: paltinul, arțarul, plopul.

Pădurile de stejar (Quercus Robur) apar în pâlcuri pe terenuri argiloase ocupând în trecut suprafețe mai mari. Dovadă este parcul dendrologic Mihăiești din Gruiurile Argeșului cu stejăret întins și numeroși arbori seculari.

Zăvoaiele de luncă sunt în lungul tuturor râurilor și sunt alcătuite din diferite specii de salcie, plop și anin cărora li se adaugă arbuști ca lemnul câinesc, socul, murul, uneori, ulmul.

Formațiunile secundare de pajiști ezultate în urma defrișării pădurilor prezintă o diversitate mare cuprinzând specii de Festuca, Poa Bulbosa, Agrostis Tenuis, iar în lunci și pe terase apar specii higrofile de Nardus Stricta. Ca specii caracteristice se numără și ghimpele (Ruscus acubatus), cornișorul, scumpia prezente în pădurile din sud-vestul piemontului, fiind specii cu afinități submediteraneene, la care se adaugă sadina, o specie ierboasă în asociații de pajiște.

Fondul faunistic specific pădurilor de cvercinee este eterogen, pătrunzând și specii de câmpie sau chiar din domeniul montan, cum este pajura. Ca mamifere se disting căpriorul, mistrețul, vulpea, veverița. Important din punct de vedere zoogeografic: sunt observabile două elemente de origine submediteraneană care au pătruns în partea sudică și sud-vestică cum sunt: vipera cu corn (Vipera Ammodytes), broasca țestoasă de uscat (Testudo Hermani). Fiind o regiune de veche locuire și puternic umanizată, fauna a suferit puternice influențe antropice, unele animale dispărând (castorul), altele fiind în regres (broasca țestoasă de uscat, corbul). Se remarcă expansiunea unor specii de păsări: presura

bărboasă, vrabia spaniolă, ciocănitoarea de grădină.

Mulțimea urmelor arheologice sunt dovezi certe ale populării teritoriului încă din paleolitic și neolitic, oamenii folosind din plin condițiile naturale prielnice ale văilor și interfluviilor bine împădurite. Au fost identificate o serie de așezări preistorice pe văile Dârjovului, Plapcei, în luncile Argeșului, Dâmbovnicului sau urmele materiale din Pie- montul Bălăciței la Verbița, Piemontul Olteţului (Berleşti, Căpreni, Vladimir, Bugiuleşti), Piemontul Cotmenei, care atestă pe deplin locuirea teritoriului încă din fazele timpurii ale procesului de antropogeneză (Neanderthalieni, apoi Homo Sapiens) și continuitatea populării în neolitic. Firul populării regiunii se continuă în etapele următoare, ce formează perioada preromană, dovadă urmele materiale ale unor culturi specifice etnicului geto-dacic şi ale unor aşezări omeneşti de la Ilovăţ (Piemontul Motrului), Bucovăţ, Coţofenii din Dos (culoarul Jiului în apropiere de Craiova), Brabova și Oprişor (Piemontul Bălăciței), Lucieni (Piemontul Cândești). Interesele strategice și economice ale stăpânirii romane au dus la construirea unor drumuri militare și comerciale însoțite de o serie de castre și așezări, ca drumul Oltului (cu castele de la Rusidava și Ponce Aluti), drumul Jiului (cu Pelendava, Răcari etc.). Continuitatea locuirii, precum și conviețuirea și asimilarea în secolele următoare a populațiilor care vremelnic au trecut prin această regiune (în perioada migrației popoarelor), sunt atestate de prezența bogatelor urme materiale sub formă de unelte de fier (securi, săbii, fibule, etc.), descoperite la Coşoveni, Lazu, Vârtop, Plenița, Vela din Piemontul Bălăciței, Țânțăreni, Răcarii de Sus din culoarul Jiului. Elementele de cultură materială și spiri- tuală descoperite în secolele al IIIlea – al VI-lea în diferite locuri din piemont dovedesc că populația locală a dus o viață stabilă de agricultori, păstori și chiar meșteșugari care practicau schimburile cu Imperiul Roman și cu Imperiul Bizantin. Documentele istorice arată și evoluția dezvoltării feudale din această parte a țării datorită prezenței în apropiere a primelor capitale românești (Câmpulung, Curtea de Argeș, Târgoviște) cu multiple legături în teritoriu, favorizând și apariția unor târguri și orașe feudale în piemont și la contactul acestuia cu regiunile înconjurătoare (Târgu Bengăi, Craiova, Strehaia, Slatina, Balș, Pitești). Materialele cartografice care cuprind și această parte a țării (*Harta lui Schwantz*-1723, *Harta lui Specht*-1790, *Harta rusă*-1835, *Harta Szathmary*-1864), pun în evidență dezvoltarea permanentă a așezărilor. A doua jumătate a secolului al XVIII-lea și secolul al XIX-lea au reprezentat o etapă importantă în popularea Piemontului Getic ca efect al migrației populației de peste Carpați.

Dezvoltarea socială și economică a orașelor existente până în anul 1967 (Drobeta Turnu Severin, Drăgășani și Strehaia), înființarea și dezvoltarea altora noi (Filiași, Motru, Topoloveni, Colibași, Scornicești) au impulsionat aglomerarea populației rurale în ariile de influență apropiate dar și în cadrul orașelor respective. Același fenomen s-a produs și în aria din imediata apropiere a limitelor Piemontului Getic unde au evoluat orașele: Craiova, Râmnicu Vâlcea, Curtea de Argeș, Pitești, Târgoviște, Slatina, Balș. Structura populației active variază de la o subunitate la alta, în funcție de dezvoltarea economică și socială proprie. Activitățile industriale din ce în ce mai numeroase în Piemontul Motrului, Culoarul Jiului, Culoarul Oltului sau Drobeta Turnu-Severin, determină polarizarea forței de muncă neagricole. Ariile cu un caracter predominant agricol sunt în Piemontul Bălăciței cu 78% din populație, Dealurile Amaradiei și Cernei cu peste 70% etc.

Piemontul Getic cuprinde aproape 1550 de așezări, din care opt sunt centre urbane: Drobeta Turnu Severin, Filiași, Drăgășani, Motru, Strehaia, Scornicești, Colibași și Topoloveni. Repartiția în teritoriu a așezărilor, forma, structura, textura, mărimea și profilul economic sunt strâns legate de condițiile mediului geografic, de gradul de valorificare a resurselor locale și de dezvoltarea social-economică din acest teritoriu. Așezările omenești s-au dezvoltat mai mult pe văi, în lungul principalelor ape: Jiu, Olt, Argeș, Motru, Olteț, Gilort, Amaradia, Cerna, unde satele se înșiră de o parte și de alta a văilor, la contactul cu dealurile. Pe interfluvii așezările sunt mai rare, iar pe unele și lipsesc din cauza dificultății de acces și adâncimii mari a apei. Tipic este Piemontul Cândești, urmat de Gruiurile Argeșului și Gruiurile Jiului. Doar în Piemontul Bălăciței, care face tranziția dintre piemontul din nord și câmpia din sud, unde relieful este mai domol, cu văi mai puțin evoluate și cu apa la adâncimi mai mici, satele s-au dezvoltat, majoritatea având vetre compacte. Forma așezărilor este legată de poziția lor în teritoriu. Cele din lungul principalelor ape au, în general, formă liniară, cu vetrele dezvoltate pe podul teraselor, la contactul cu versanții. În locul în care văile au terase bine dezvoltate, așezările au forme poligonale

cu vetrele extinse pe podul acestora, ca, de exemplu, pe valea Jiului dintre Filiași și Craiova, ca și cele din lungul Olteţului. Din Valea Cernei (Olteţului) satele au formă tentaculară, extinzându-se pe pantele domoale din jur. Satele liniare și cele tentaculare sunt predominante în tot Piemontul Getic. Profilul economic al aşezărilor rurale din Piemontul Getic este predominant agricol (cereale) şi de creştere a animalelor, funcţia pomi-viticolă, mai ales cele din nordul piemontului sau funcţie mixtă agro-industrială şi legumicolă cele din Piemontul Motrului sau din preajma orașelor mai mari. Organizarea teritoriului, valorificarea tuturor resurselor locale în cadrul unor unități ale industriei mici și mijlocii, vor impune organizarea pe baze noi a rețelei de așezări rurale.

Dezvoltarea vieții urbane în Piemontul Getic a cunoscut o evoluție mai lentă în comparație cu alte regiuni ale țării, datorită faptului că în Subcarpații din nord și la contactul cu câmpia din sud sunt localizate importante resurse locale și circulația mai greoaie pe direcția est-vest, principalele căi de comunicație fiind în centre urbane (Craiova, Pitești, Slatina, Râmnicu Vâlcea, Târgu Jiu), care au o mare influență asupra desfășurării vieții social-economice din cuprinsul piemontului. La aceasta au contribuit și structura preponderent agricolă din trecut, valorificarea mai redusă a lungul apelor și la contactul cu regiunile vecine. De aceea și unele așezări (Plenița, Țânțăreni, Bălcești, etc.), foste târguri, în care, în trecut se făcea comerț cu cereale, vite și produse gospodărești nu s-au ridicat la nivelul centrelor urbane. Până în 1967 figurau ca orașe în Piemontul Getic numai Drobeta Turnu-Severin în extremitatea vestică, Drăgășani pe Olt și Strehaia la confluența Hușniței cu Motru, menționate în documentele istorice ca vechi târguri ale Țării Românești. În 1967 a fost declarat oraș centrul minier Motru, construit în lunca Motrului, în apropierea bazinului carbonifer cu același nume, la intersecția căilor de comunicație Drobeta-Turnu-Severin – Târgu-Jiu și Baia-deAramă – Strehaia. În 1968 au fost declarate centre urbane Filiașii-vechi, târg dezvoltat la întâlnirea căilor de comunicație de la confluența Jiului cu Motrul, Gilortul și Topoloveni, situat în aria de confluență a Cârcinovului cu Argeșul.

Drobeta Turnu-Severin constitue cel mai mare centru urban din Piemontul Getic, dezvoltat în vatra unei locuiri paleolitice (atestată arheologic), peste care s-a așezat un foarte important centru politic și economic de pe vremea dacilor și apoi a romanilor. Cunos- cut în decursul secolelor mai mult ca port și centru comercial, a devenit, în ultima parte a secolului XX, oraș cu activitate complexă, în ansamblul căruia au apărut noi ramuri industriale: chimică, de prelucrare a lemnului, a confecțiilor, alimentară. Populația orașului a crescut și prin sporul migratoriu ajungând la peste 100 de mii de locuitori.

Celelalte orașe, Drăgășani, Filiași, Strehaia și Topoloveni, în trecut cu funcții admi- nistrative ca centre de plasă și apoi centre raionale, au cunoscut o dezvoltare lentă, majoritatea locuitorilor se ocupau cu agricultura sau practicarea unor meșteșuguri. Abia în prezent au apărut în cadrul lor ramuri ale industriei. Numai orașul Motru s-a dezvoltat mai rapid datorită exploatării lignitului. În 1989 au mai fost declarate orașe Colibași (azi Mioveni) și Scornicești.

Până în a doua jumătate a secolului XX aspectul economic al Piemontului Getic a fost dominat de câteva ramuri agricole, între care un rol însemnat l-au avut creșterea animalelor și pomicultura. În a doua jumătate a secolului al XX-lea s-a trecut la explorări și la valorificarea resurselor energetice, cărbuni, petrol și gaze naturale ca și la construirea unor mari centrale. Exploatarea lignitului se bazează în primul rând pe bazinul carbonifer Motru-Jilț care posedă rezerve mari (46% din rezervele României) și se extrage atât din cariere, la Lupoaia, Roșiuța cât și din subteran parțial la Horăști. Cea mai mare cantitate de cărbune se folosește la centralele termoelectrice de la Ișalnița-Craiova, Turceni și Rogojelu. Termocentrala de la Turceni este aprovizionată cu cărbune din bazinul Jilțului, iar Ișalnița-Craiova pimește lignit din bazinul Motrului. Exploatări de lignit s-au făcut și în Piemontul Olteţului la Alunu-Cucești pentru care s-a construit și calea ferată Băbeni-Berbești-Alunu.

Petrolul și gazele naturale se exploatează în multe localități din piemont, rezervele principale fiind cantonate în formațiunile paleogene, miocene, și pliocene de la Bogați, Moșoaia, Poiana Lacului, Vedea, Oporelu, Cungrea, Iancu Jianu, Mădulari. Alte exploatări din interfluviu dintre Amaradia și Gilort sunt la Berbești, Săulești, Bulbuceni, Căpreni, iar la est de Olt, la Hurezani, Tetoiu, Zătreni etc. Între Olt și Jiu, unde odată cu țițeiul sunt exploatate și gazele de sondă. Resursele energetice ale piemontului sunt completate de hidrocentrale construite pe Olt și pe Argeș.

În urma procesului de defrișare a pădurilor spre sfârșitul secolului al XIX-lea, s-a extins suprafața agricolă și în Piemontul Getic. Din întregul teritoriu, două treimi din suprafață îl reprezintă domeniul

terenurilor agricole (din care terenurile arabile dețin jumătate), iar pădurii îi revine doar cu puțin peste un sfert din suprafața terenurilor. Terenurile arabile au suprafețe mai mari în partea sudică, unde scade energia reliefului, respectiv în Piemontul Bălăciței și Piemontul Motrului, precum și în anumite părți din Piemontul Oltețului. Cele mai productive terenuri arabile se află în locul văilor principale, în ariile de convergență hidrografică unde sunt soluri aluviale fertile.

Cultura plantelor este dominată de cereale – grâul și porumbul, iar celelalte sunt mai restrânse (orzul, ovăzul, secara). Grâul preferă terenuri mai însorite și zvântate, iar porumbul este întâlnit în întreg spațiul piemontan, în luncile râurilor cu soluri aluviale, unde se obțin producții ridicate. Cele mai însemnate cantități de cereale se obțin în Piemontul Bălăciței, Piemontul Oltețului și Cotmenei. Culturile furajere au luat o extindere mai mare în interiorul pășunilor naturale slab productive din Piemontul Cotmenei, Piemontul Oltețului și Piemontul Bălăciței. Domină cultura lucernei și a trifoiului cu producții mari. Cultura legumelor se practică aproape în toate localitățile. Cele mai mari suprafețe legumicole se întâlnesc în luncile Jiului, Oltului, Argeșului și Oltețului, unde se concentrează jumătate din suprafața legumicolă a Piemontului Getic. La producția de legume în aer liber se adaugă cea obținută prin extinderea sistemului de solarii. Plantele tehnice (floarea-soarelui, sfecla-de-zahăr, tutunul, ricinul) ocupă suprafețe reduse, cultivarea lor practicându-se în special pe latura sudică a piemontului: Piemontul Bălăciței, Oltețului și, izolat, în Piemontul Cotmenei.

Pomicultura are tradiții vechi în întreg piemontul, dar suprafețele cele mai mari sunt în piemonturile dinspre nord ca: Piemontul Cotmenei, Cândești și al Olteţului, unde este cultivată două treimi din întinderea totală a livezilor din Piemontul Getic. Plantații mari în stațiuni cu pepiniere s-au creat la Voinești, Ștefănești, Mărăcineni, unde s-a diversificat structura pomilor: prun, măr, păr, cireș, vișin. Producția pomicolă de fructe este utilizată pentru consumul solicitat de centrele urbane, la export și ca materie primă pentru industria alimentară (dulcețuri, compoturi, siropuri).

Cultura viței de vie a găsit condiții bune în întreg piemontul, dar plantațiile cele mai mari preferă versanții cu expoziție sudică și sud-estică. Plantații viticole mari se află în Piemontul Cândești, Cotmenei și Olteţului în care se află Podgoria Drăgășani, în Piemontul Motrului cu Podgoria Corcova amplasată în subunitatea Dealurilor Coșuștei și Plaiurile Drincei-Orevița-Vânuj-Mare (din vestul Piemontului Bălăciței). Cea mai importantă podgorie a piemontului este Drăgășani, specializată în vinuri albe seci și material săditor. În ultimele decenii s-a dezvoltat podgoria Ștefănești-Leordeni în Piemontul Cândești, pe stânga Argeșului.

Pășunile naturale - fânețele - ocupă aproape un sfert din terenul agricol, având extindere mai mare în partea de nord a piemontului. Creșterea animalelor se bazează în primul rând pe bovine urmate de porcine și păsări, care se cresc în principal în gospo- dăriile individuale ale populației dar și în câteva complexe în sistem intensiv (Filiași, Brădești, Drăgășani, Făurești și Scornicești).

Căile de comunicație urmăresc în special văile care traversează piemontul de la nord la sud, reprezentând, din cele mai vechi timpuri, axe de circulație între principalele centre umane din regiune, dar și legătura cu regiunile învecinate. Circulația est-vest este foarte greoaie din cauza fragmentării interfluviilor, a adâncimii văilor și pădurilor. Toate așezările rurale și urbane sunt legate în prezent între ele prin căi rutiere, comunale, județene sau naționale, multe dintre ele modernizate sau în curs de modernizare. Căile ferate servesc numai o parte din Piemontul Getic. Acestea sunt: Drobeta Turnu-Severin-Strehaia-Filiași-Craiova, constituind un tronson din magistrala Timișoara-București; București-Pitești-Craiova-Drobeta-Turnu Severin, din care se ramifică o serie de căi ferate care pornesc spre nord în lungul apelor făcând legătura cu partea de nord a piemontului și cu principalele centre din regiunea subcarpatică astfel: Pitești-Câmpulung (pe valea Râului Târgului); Pitești-Curtea de Argeș (pe valea Argeșului); Piatra Olt-Drăgășani-Băbeni-Râmnicu Vâlcea (pe valea Oltului); Craiova-Filiași-Târgu Jiu (pe valea Jiului); Filiași-Târgu Cărbunești-Târgu Jiu (pe valea Gilortului) și Strehaia-Motru (pe valea Motrului).

Exploatarea și valorificarea cărbunelui din bazinele dintre Motru și Jiu, ca și punerea în funcțiune a termocentralelor Rogojelu și Turceni, au impus construirea unor căi ferate pentru transportul cărbunelui către centrele de consum. Din această categorie fac parte: Târgu Jiu - Rogojelu - Turceni - Filiași (77 km) electrificată până la Rogojelu; Turceni-Drăgotești pe Valea Jiului; Strehaia-Motru (31 km), electrificată pe valea Motrului și Băbeni-Berbești-Alunu (44 km) dată în folosință odată cu

deschiderea minelor de cărbuni din Piemontul Olteţului.

Căile rutiere au o densitate mai mare urmărind văile principale dar şi cele secundare. În centrele urbane mari de la limita piemontului cu câmpia în sud, s-au detaşat puncte de convergenţă a căilor rutiere modernizate care deservesc centrele urbane și rurale din piemont. Astfel, pe Jiu, în marginea din sud a piemontului, reţeaua de comunicaţii are ca punct de convergenţă Craiova, unde se întâlnesc drumurile care vin din partea nordică a Olteniei, din piemontul de la vest de Jiu, unele drumuri din Piemontul Olteţului, ca şi multe drumuri care vin din câmpia de la sud. Acestea sunt: Târgu Jiu-Filiaşi-Craiova pe valea Jiului; Motru-Filiaşi-Strehaia-Craiova, pe văile Motrului şi

Jiului; Târgu Jiu-Târgu Cărbuneşti-Filiaşi-Craiova; Hurezani (în Piemontul Olteţului) Craiova; Drobeta-Turnu-Severin-Vânju-Mare-Bălăciţa-Craiova în sudul piemontului.

Pe valea Argeşului, la contactul piemontului cu câmpia este oraşul Piteşti spre care se îndreaptă majoritatea drumurilor care străbat subunităţile piemontului dintre Olt şi Dâmboviţa. Acestea sunt: Râmnicu Vâlcea-Morăreşti-Piteşti; Curtea de Argeş- Piteşti pe valea Argeşului; Brădetu (din Subcarpaţi)-Piteşti pe valea Vâlsanului; Nucşoara-Corbi (din Subcarpaţi)-Piteşti pe Valea Râul Doamnei; Câmpulung (Subcarpaţi)-Piteşti pe Valea Râul Târgului; Boteni (Subcarpaţi)-Piteşti pe Valea Argeşelului.

Se detaşează trei drumuri modernizate de importanţă majoră pentru circulaţie şi legăturile de producţie ale Piemontului Getic cu alte regiuni ale ţării: Drobeta-Turnu Severin - Craiova - Balş - Slatina - Piteşti, tronson care face parte din şoseaua E70 (Timişoara – Drobeta Turnu-Severin – Filiaşi – Craiova – Slatina – Piteşti – Bucureşti – Constanţa), care trece prin sudul piemontului, parţial; Piteşti – Vedea – Drăgăşani – Zătreni – Hurezani – Târgu Cărbuneşti – Scoarţa străbate partea centrală a piemontului dintre Argeş şi Jiu, având o deosebită importanţă pentru deplasarea populaţiei din acest teritoriu în diferite direcţii şi exploatarea resurselor solului şi subsolului (petrol, gaze naturale şi cărbuni) şi Piteşti – Râmnicu Vâlcea – Târgu Jiu – Motru – Drobeta Turnu-Severin la limita de nord, desfăşurându-se mai mult în Subcarpaţii Olteniei. Este un drum istoric cu o importanţă turistică şi economică deosebită pentru ambele regiuni naturale şi populaţia lor.

Valorile turistice ale Piemontului Getic sunt reprezentate mai mult de obiective de natură antropică; în special în cadrul oraşelor sunt monumente istorice, muzee, opere de artă, monumente de arhitectură, unităţi economice şi mai puţin elemente ale cadrului natural. Se remarcă ţinuturi împădurite, unele izvoare de ape minerale, văile râurilor, lacuri pitoreşti lângă care s-au amenajat popasuri turistice: pe Valea Olteţului la Bălceşti, pe Valea Motrului la Strehaia şi la Gura Motrului, zăvoiul din vestul Craiovei de pe Valea Jiului; se adugă cele construite în pădurea de stejar de lângă Scorniceşti (judeţul Olt), pe şoseaua Piteşti-Slatina şi în pădurea Şarului aproape de oraşul Balş, la Drăganu (judeţul Argeş), la Izvoarele-Plopşoru din judeţul Gorj, pe şoseaua Filiaşi-Târgu Jiu. În Piemontul Motru, în culoarul Malovăţ-Bala, unde au fost descoperite izvoare minerale, s-a amenajat staţiunea balneoclimaterică Bala cu instalaţii pentru băi şi spaţii de cazare. În oraşe sunt importante vestigii istorice: în Drobeta-Turnu Severin se află ruinele podului lui Traian, Muzeul Porţilor de Fier, Muzeul Arheologic, cu exponate care încep de la Civilizaţia Vinča, Cetatea medievală a Severinului, Palatul Culturii, Monumentul eroilor căzuţi în timpul Războiului din 1916–1918, pentru români a fost şi cel al Marii Uniri. În culoarul Oltului se află ruinele castrelor romane Rusidava de la Drăgăşani şi Pons Aluti de la Ioneşti (judeţul Vâlcea). În culoarul Jiului sunt urmele cetăţii romane Pelendava de lângă Craiova şi Mânăstirea Coşuna din secolul al XVI-lea, de la Bucovăţ; în Piemontul Motrului pot fi văzute mânăstirile de la Gura Motrului (sec. XVI) şi cea de la Strehaia; în Piemontul Cotmenei sunt Mânăstirea Cotmeana din aceeaşi localitate; în Gruiurile Argeşului, Mânăstirea Tutana (sec. XVI); în Piemontul Cândeşti, Mânăstirea Butoiul (secolul al XVI-lea) de la Hulubeşti (judeţul Dâmboviţa). La acestea se adaugă muzee şi case memoriale amenajate atât în oraşe, cât şi în unele sate.

a. Piemontul Motrului este localizat în partea nord-vestică a Piemontului Getic. În vest se delimitează de Podişul Mehedinţi prin culoarul depresionar Drobeta-Turnu Severin-Bala-Comăneşti; În nord, este delimitat de Valea Tismanei; În est, Valea Jiului formează o limită distinctă; În sud, Valea Huşniţei şi Valea Motrului îl despart de Piemontul Bălăciţei.

Relieful are aspectul unor interfluvii largi cu direcţia NV-SE, conform cu înclinarea generală a stratelor şi orientarea generală a văilor convergente către aria de adunare a apelor de la Filiaşi. Relieful

este fragmentat de afluenții Motului și Jiului. Văile prezintă un aspect de evoluție înaintată datorită lărgimii și acumulării late- rale, iar în sectoarele de confluență (confluențele Coșuștei și Hușniței cu Motru, Motrului și Jilțului cu Jiul) se extind mult, formând adevărate câmpuri pe care s-au întins așezări omenești și culturi agricole.

Valea Motrului străbate piemontul pe direcția NV-SE și împarte în două părți distincte: Dealurile Coșuștei și Strehaiei (Dealurile Coșuștei cu Piemontul Strehaiei, denumită și Platforma Hușniței) la vest de Motru și Dealurile Jilțului la est de Motru, mai înalte (peste 300 m), cu aspect de dealuri prelungi fragmentate de o rețea de văi aproape paralele.

În partea de vest și nord-vest a Piemontului Motrului, la contactul cu Podișul Mehedinți, se individualizează ulucul depresionar Drobeta-Turnu Severin-Bala- Comănești cu caractere fizico și ecomonico-geografice diferite față de Piemontul Motrului. În acest culoar se află șapte mici bazinete depresionare de eroziune, de contact, axate pe râurile care ies din Podișul Mehedinți. Depresiunea Drobeta-Turnu Severin constituie partea cea mai dezvoltată a culoarului de contact, având un rol important de legătură între culoarele de circulație din partea de nord-vest a Olteniei și Valea Dunării sau altfel spus, se face trecerea de la sectorul Defileului Cazane-Porțile-de-Fier la sectorul de terase din aval. Succesiunea teraselor create de Dunăre și de Topolnița (între care cele mai dezvoltate sunt cele de 45–50 m și 10-13 m), a oferit un cadru favorabil apariției și dezvoltării orașului Drobeta Turnu-Severin.

Modul de folosire a terenurilor arată predominarea suprafețelor agricole în proporție de peste 60% din care jumătate sunt terenuri arabile, pe care domină cultura cerealelor (porumb și grâu). Versanții dealurilor sunt acoperiți cu pășuni și fânețe. Doar culmile dealurilor și versanții abrupți mai prezintă păduri.

Așezările omenești sunt înșirate cu precădere de-a lungul râurilor și afluenților lor pe terasele mai înalte și au în general o structură mai răsfirată, mai ales cele ce urcă pe versanți. Așezările din culoarul depresionar de contact sunt mai adunate și bine reprezentate în teritoriu.

Populația Piemontului Motru crește numeric în general pe tot parcursul veacu- lui XX, dar într-un ritm lent. Numai Dealurile Jilțului (din cele trei subunități geo- grafice ale piemontului), au cunoscut o creștere mai mare prin darea în exploatare a cărbunelui și înființarea orașului Motru. Lucrările de exploatare a lignitului au început din 1960, când s-au deschis minele Horăști, Leurda și Ploștina, iar ulterior au intrat în funcțiune minele de la Roșiuța și carierele de la Rovinari.

Activitatea industrială a piemontului este legată în principal de industria energe- tică prin exploatarea cărbunelui care alimentează cele trei mari termocentrale din Oltenia (Turceni, Rogojelu și Ișalnița). În Dealurile Coșuștei se află bazinul carbonifer Hușnicioara, care alimentează termocentrala de la Halânga/Drobeta-Turnu-Severin.

Căile de comunicație reprezentate de căi ferate și șosele modernizate asigură legături lesnicioase atât în cadrul zonei miniere cât și cu regiunile limitrofe. Căi ferate: Strehaia-Motru (31km) care face legătura cu magistrala feroviară București-Timișoara; Târgu Jiu-Turceni-Filiași; Turceni-Drăgotești (28 km). Rețeaua rutieră s-a modernizat între localitățile: Strehaia-Motru; Turceni-Târgu Jiu; Turceni-Drăgotești-Ciuperceni; Slivilești-Miculești-Motru.

Amplasat în zona de confluență a Hușniței cu Motru, orașul Strehaia a fost cunos- cut în trecut ca târg și s-a evidențiat ulterior prin rolul jucat în istoria țării. Este menționat în documente de peste 500 de ani de existență, iar ca centru urban de mai mult de o jumătate de secol. De viața orașului Strehaia se leagă numele domnitorului Mihai Viteazu, care în timpul cât a fost bănișor de Mehedinți, a avut reședința în acest loc. De asemenea, Tudor Vladimirescu, revoluționarul de la 1821, a străbătut aceste ținuturi. Mânăstirea-cetate Strehaia, ctitorie din1645 a lui Matei Basarab, stă mărturie pentru evenimentele istorice de pe aceste meleaguri și reprezintă unul din principalele obiective turistice alături de mânăstirea de la Gura Motrului din apropiere. A avut funcție comercială și agricolă dominantă. În prezent, se află o întreprindere de armături industriale din oțel în conservare, întreprinderea de prelucreare a tulpinilor de in, la fel. Este nod de comunicație, rutier și feroviar, făcându-se legătura spre Depresiunea Turnu Severin în vest și bazinul carbonifer Motru în NV și Câmpia Olteniei în E-SE.

Orașul Motru face parte din generația orașelor noi și s-a construit pe loc liber, în lunca Motrului, în

anul 1967, ca urmare a dezvoltării industriei carbonifere în această parte a Olteniei. La început, orașul a avut o funcție de rezidență a forței de muncă, apoi de servicii și industrială prin construcția unor unități ale industriei alimentare, de întreținere a utilajului minier. Este amplasat în apropierea axei de legătură Drobeta-Turnu Severin - Târgu Jiu și Baia de Aramă - Strehaia.

Municipiul Drobeta Turnu-Severin constituie centrul administrativ al județului Mehedinți și este situat pe terasele create de Dunăre și afluentul său Topolnița. Este un centru de convergență a drumurilor care urmăresc Dunărea cu acelea care vin din nord prin Culoarul Timiș-Cerna, cele din Podișul Mehedinți și Depresiunea Subcarpatică, cele care vin din Piemontul Motrului. Zona a reprezentat un centru de referință în perioada daco-romană deoarece fusese arie de referință cu mult înainte, ambele maluri ale Dunării având o atestare de locuire de 50.000 de ani. În perioada constituirii Banatului de Severin (sec. XI-XII), localitatea a fost cetate feudală, reședință a banilor (băniile erau zone de protecție a unor foarte mari areale, în acest caz cel bizantin), iar în secolele al XII-lea–al XIV-lea, o însemată cetate pe Valea Dunării de Mijloc, cel mai lung fluviu al continentului, la noi în întregime navigabil și care lega aria carpatică de centrul Europei. Din anul 1841 devine capitala județului Mehedinți, dezvoltându-se mult ca port, centru industrial și centru administrativ. În 1968 a fost declarat municipiu, cu o forță industrială din ce în ce mai activă: construcții navale, de vagoane, Intreprinderea Electrocentrale Porțile de Fier, Combinatul Chimic de apă grea ROMAG, prelucrarea lemnului, celuloză și hârtie, confecții și industrie alimentară, energie termică ș.a. Creșterea demografică a fost însemnată, orașul a depășit o sută de mii de locuitori la începutul mileniului III. Numeroase vestigii istorice (urmele cetății daco-romane și bizantine Drobeta, ruinele Podului lui Traian, Muzeul Porțile de Fier, Muzeul de Istorie (cu exponate care încep din paleolitic) și al speciilor de pești de Dunăre, Cetatea Severinului și alte edificii și monumente), fac ca orașul să fie un loc turistic căutat, dată fiind și poziția sa dunăreană, la întretăierea unor importante căi de comunicație spre alte obiective/zone turistice (Defileul Dunării cu Sistemul Hidroenergetic și de Navigație Porțile de Fier (ecluzele), Ostrovul Șimian, pe care s-a strămutat cetatea Ada-Kaleh (cu vestigii ale comunității rămase pe insulă în urma stăpânirii otomane: mici așezări unde se făceau dulcețuri de smochine sau trandafiri și se vindeau ibrice de aramă pentru cafeaua la nisip). Pe Șimian mai există urmele unei cetăți bizantine din veacul al XII-lea, ca și o fortificație de tip Vauban ridicată de Eugeniu de Savoia pentru a folosi Dunărea ca barieră în calea atacurilor otomane asupra Vienei. Obiectivele din Podișul Mehedinți formate în carst – Peștera Topolnița, Podul natural de la Ponoare, Mânăstirea de la Vodița, Cula lui Tudor Vladimirescu de la Cerneți, din apropierea orașului și altele amintesc de carstul croat și al Coastei Dal- mate, locuri cândva locuite de triburile înrudite ale traco-ilirilor.

b. Piemontul Bălăciței ocupă partea sud-vestică a Piemontului Getic. Limita de nord o formează Văile Hușniței și Motrului, cea de est este dată de Valea Jiului, iar spre sud-vest Valea Dunării și în sud Câmpia Olteniei, față de care se poate urmări o linie dată de localitățile Vânju-Mare, Oprișor, Plenița, Perișor, Radovanu și Podari.

Relieful este mai puțin fragmentat, având aspect tabular, altitudinea depășește cu puțin 300 m. Văile sunt largi și în mare parte a anului au curs intermitent, având direcția de scurgere de la NV către SE, îndreptându-se spre Jiu (Argetoaia, Rasnic, Merețel, Urdinița, Brabova); altele se îndreaptă spre Dunăre, trecând în câmpie, cum este Desnățuiul și pâraiele Baboia, Teiu. Tot spre Dunăre se îndreaptă și râurile din partea vestică a piemontului, cum sunt Drincea și Blahnița. Piemontul Bălăciței se prezintă, în general, cu caractere fizico și economico-geografice relativ unitare.

În raport de micile diferențe de altitudine și văile râurilor, s-au separat în următoarele subdiviziuni: Piemontul colinar al Argetoaiei (cu văi orientate pe direcție aproape est-vest, care despart culmi înguste și prelungi, în jur de 70m), Piemontul Desnățuiului (suprapus bazinului hidrografic al Desnățuiului, ce se prezintă sub forma unor câmpuri netede, din ce în ce mai largi spre sud, de 40-50m), Podișul Bălăciței (corespunde cu aria de divergență a apelor, are înfățișarea de câmp larg și neted cu fragmentare și energie de relief reduse, pe suprafața căruia apar crovuri de dimensiuni mari), Dealurile Drincei (partea vestică a piemontului bălăcițean, alcătuită din câmpuri netede și largi cu altitudini în jur de 90 m).

Vechimea populării și așezărilor omenești este atestată de descoperiri arheologice ca existență încă din paleolitic și neolitic după urmele scoase la iveală la Verbița, Verbicioara, Sălcuța și în alte locuri.

Continuitatea locuirii este înregistrată și pe harta lui Fr. Schwantz de la începutul sec. al XVIII-lea, pe harta rusă din 1835, care menționează satele și numărul locuitorilor. În prezent, satele au un număr relativ redus de locuitori, majoritatea având sub 500 locuitori și numai un sfert au între 500–1000 locuitori. Doar câteva depășesc 1500 locuitori. Cea mai mare așezare este Plenița (la contactul cu câmpia băileșteană). Căile de comunicație care deservesc piemontul sunt numai rutiere, multe dintre ele modernizate. Nu are nici o cale ferată. Șoselele care merg spre est, converg spre Craiova, iar cele care merg spre vest, către Drobeta-Turnu Severin.

c. Gruiurile Jiului alcătuiesc un grup de dealuri piemontane de forma unui triunghi cu vârful în jos, delimitat la vest de Valea Gilortului. În nord, valea Cioianei, afluent al Jiului, le desparte de culmea subcarpatică Dealul lui Bran, iar în partea de sud sunt delimitate de confluența Jiului cu Gilortul. Această parte terminală a dealului a mai fost numită Capu Dealului, nume pe care l-a preluat și satul așezat pe marginea lui în aria de largă confluență. Aceste dealuri mai au o denumire locală: Dealul Lung sau Dealul Muierii. Ele se prezintă sub formă de gruiuri-culmi prelungi, cu înclinarea generală nord-vest spre sud-est, având o altitudine de 426 m în partea de nord ce scade la 310 m în sud. O serie de afluenți ai Gilortului fragmenteză gruiurile Jiu- lui, având obârșia spre nordul unității piemontane. Spre Jiu, către vest, coboară văi mici torențiale și ogașe al căror fir se pierde la contactul luncii cu versanții. Ambele margini ale piemontului, către valea Jiului în vest și a Gilortului în est sunt tivite de sate care se desfășoară în șir continuu. În interiorul gruiurilor, din cauza fragmen- tării reliefului și a apei la mari adâncimi nu sunt decât opt sate așezate în lungul micilor afluenți ai Gilortului care au contribuit la fragmentarea reliefului. Resursele de subsol sunt: cărbune în partea de nord-vest, care se exploatează la Peșteana-Jiu, petrol și gaze naturale care se exploatează la Bărbătești, Săulești, Aninoasa, situate în dreapta Gilortului. Populația satelor se ocupă preponderent cu agricultura, iar în ultimii ani o parte lucrează în exploatările carbonifere din bazinul Rovinari.

d. Culoarul Jiului s-a impus în peisaj ca o axă de legătură între bazinele intracarpatice ale Petroșanilor și Hațegului cu partea sudică a țării, constituind o axă de concentrare a așezărilor umane, unele devenite importante centre urbane ale țării (Petroșani, Târgu Jiu, Craiova. În lungul văii Jiului se disting câteva sectoare care se detașează ca adevărate individualități geografice locale. Astfel, în marea depresiune subcarpatică Târgu Jiu-Câmpu Mare, Jiul prezintă o vale largă cu terase bine dezvoltate pe partea stângă, care se pierd din aria joasă a dealului Bran și unde primește un mănunchi de afluenți. După ce trece dealurile subcarpatice, Dealul lui Bran și Dealul Vârbului intră în Piemontul Getic, începând de la confluența cu Cioiana. În acest sector Valea Jiului se desfășoară ca un culoar care se lărgește de la 3–4 km în partea nordică la 5–6 km în apropiere de Craiova. Până la confluența cu Motrul, Valea Jiului prezintă o ușoară asimetrie, cu versantul stâng mai abrupt iar cel drept, mai prelung și cu terase. După aceea, situația se inversează, terasele apar numai pe stânga, cu dezvoltarea cea mai mare între Filiași și Craiova. Singurul afluent care își varsă apele în Jiu, în sectorul piemontan, înainte de dubla confluență de la Filiași, este râul Jilț care adună toate pâraiele din dreapta culoarului Jiului, respectiv din Dealurile Jilțului ca parte componentă a Piemontului Motru. Aria de lăsare de la Filiași în care se adună râurile principale din NV Piemontului Getic, a favorizat formarea celor mai întinse terase din tot culoarul Jiului din cadrul Podișului Getic. Tot aici, (pe văile Jiului, Gilortului și Motrului), se concentrează și drumurile principale care însoțesc aceste văi și fac legătura cu celelalte căi de comunicație care vin din regiunile înconjurătoare. În această arie s-au dezvoltat unele din primele târguri de vite și cereale din Oltenia (Filiași și Țânțăreni) care, alături de Craiova, apar în documentele istorice ca centre vechi de polarizare umană. Așezările se înșiră în tot lungul culoarului la contactul cu versanții, pe podul teraselor, în lungul drumurilor. Cea mai mare așezare rurală este localitatea Turceni, care s-a dezvoltat ca centru al industriei energetice prin termocetrala cu același nume, construită aici pe baza lignitului. Între Filiași și Craiova așezările s-au putut extinde mult în suprafață, fiind favorizate de podul larg al teraselor. Cel mai important centru urban din culoarul Jiului și din întreaga Oltenie este municipiul Craiova, care se înscrie și între marile orașe ale țării cu peste 300.000 locuitori. Orașul Filiași, situat în stânga Jiului, pe terasa de 8–10 m, la sud de confluența cu Gilortul, acolo unde se întretăiau vechile drumuri ale Țării Românești care făceau legătura spre nord cu Târgu Jiu și spre munți, peste pasul Vâlcanului, cu Depresiunea Petroșani, iar în vest, pe Valea Motrului, cu Dunărea la Drobeta-Turnu Severin, a evoluat în trecut pe seama funcției sale de târg de

cereale și vite. După construirea liniei ferate Craiova-Drobeta Turnu-Severin și, mai ales, după ce s-a făcut legătura feroviară prin Defileul Jiului cu bazinul carbonifer Petroșani (1948), s-au intensificat activitățile legate de transporturi. Alte obiective economice care au apărut la Filiași sunt cele legate de industria lemnului (cherestea și parchete), industria alimentară (panificație, morărit, produse din carne), întreprinderea de transformatoare mici (în conservare). Dintre așezările rurale din apropierea municipiului Craiova, cea mai puternică dezvoltare a cunoscut-o Ișalnița, deoarece în preajma sa este combinatul chimic, centrala electrică, de termoficare cu o putere instalată de 1000 MW. Localitatea Cernele s-a dezvoltat ca un centru al materialelor de construcții prin întreprinderea de prefabricate de beton. Localitatea Bucovăț situată la vest de Craiova, pe dreapta Jiului, este cunoscută ca centru al industriei pielăriei, blănăriei și încălțămintei prin extinderea și diversificarea producției tăbăcăriei. La sud de Craiova, localitatea Podari a devenit centru al industriei alimentare. Orașul Craiova exercită o influență mare nu numai asupra așezărilor din culoar, ci și din partea centrală și sudică a Olteniei în privința evoluției populației, a aprovizionării cu produse agroalimentare. Culoarul Jiului a cunoscut o dezvoltare în ansamblu prin valorificarea resurselor locale (cărbune, gaz metan), prin dezvoltarea agriculturii (cultura legumelor și zarzavaturilor, plante cerealiere și viță de vie, creșterea animalelor). Legăturile lesnicioase pe șosele și căi ferate cu municipiul Craiova în sud și municipiul Târgu Jiu în nord, au dus la stabilizarea populației în satele din culoar. Culoarul Jiului constituie o axă de convergență a drumurilor de pe un teritoru întins și de culoar de legătură între regiunile subcarpatice, de piemont și de câmpie.

e. Piemontul Oltețului este situat în partea centrală a Piemontului Getic și reprezintă mai mult de 1/3 din întinderea acestuia. Limita nordică față de Subcarpații Gorjului și Subcarpații Vâlcii este puțin evidențiată datorită interferenței caracterelor, iar limita de sud, față de Câmpia Romanaților este marcată tot de o fâșie de întrepătrundere a caracterelor câmpiei și piemontului. În vest, valea Gilortului, continuată cu valea Jiului, după confluența de la Filiași, iar în est, valea Oltului, constituie limite clare. În limitele teritoriale se detașează două subunități: dealurile piemontane, în partea nordică și podișurile colinare, în sudul piemontului.

Dealurile piemontane, mai înalte și puternic fragmentate, au forma unor culmi prelungi, cu măguri (Dealul Muierii) și înșeuări, despărțite prin culoarele largi și adânci ale văilor principale. Scad în altitudine de la nord la sud, înregistrând o înălțime medie de 400 m; prezintă versanți abrupți cu o succesiune de cueste, dar care se află într-un stadiu avansat de modelare. Râurile au direcții aproape para- lele, cu orientare generală nord-sud. Văile lor se lărgesc spre sud, unde apar foarte evident câteva arii de convergență a apelor: la nord de Filiași și de Craiova pe Jiu, la Bălcești și la nord de Balș pe Olteț și la Drăgășani pe Olt. În cadrul dealurilor piemontane din partea nordică se diferențiază două subunități delimitate de valea Oltețului: Dealurile Amaradiei între Valea Gilortului și Valea Oltețului și Dealurile Cernei între văile Oltețului și Oltului, mai înalte, de peste 500 m și fragmentate mai intens de o rețea secundară de râuri.

Podișurile colinare formează treapta sudică, mai joasă a Piemontului Oltețului și se prezintă ca un ansamblu de culmi netede, care devin poduri întinse pe măsura înaintării spre sud. Pe lângă văile râurilor principale (Olteț, Amaradia), există o generație proprie de văi mai mici (Mamu, Beica, Geamărtălui, Burlui). Această parte sudică apare ca o câmpie piemontană înaltă despărțită de Olteț în Podișul Tesluiului în partea vestică și Podișul Beicăi la est. Râurile principale au origine carpatică cu debite mari și terase bine dezvoltate.

Configurația reliefului cu dispunere aproape paralelă a dealurilor separate de văi, se reflectă în structura rețelei de așezări ce formează adevărate culoare liniare, uneori duble, satele fiind așezate pe ambele maluri ale râurilor ca în cazul Cernei, Oltețului, Amaradiei, Ploscăi. În raport de resursele locale, satele din Piemontul Oltețului sunt așezări agricole între care unele au funcții cerealiere și de creștere a animalelor, altele viticole și cerealiere, iar o parte au funcții mixte agroindustriale (Iancu Jianu, Bustuchin, Grădiștea, Turburea, Stoina).

Din suprafața totală a Piemontului Oltețului, circa 2/3 o reprezintă terenurile agricole, în cadrul cărora arabilul deține aproximativ 40%, în special în partea sudică. În partea nordică, unde relieful este mai fragmentat și acoperit în mare parte cu pășuni, fânețe, păduri și pomi fructiferi (pruni, meri). Viile ocupă 25% din suprafața totală a piemontului și peste 1/3 din cea a terenurilor agricole. În podgoria

Drăgășani predomină viile nobile cu struguri pentru producerea vinurilor albe seci, albe demiseci, aromatizate și vinuri roșii de tip cabernet și sauvignon.

Creșterea animalelor, ocupație de veche tradiție, se practică și în prezent: vaci pentru lapte în sud, ovine, bovine și păsări în restul piemontului.

Piemontul Oltețului a rămas până în prezent o arie de evoluție slabă a nivelului social-economic, târgurile locale (Bălcești și Lădești) nu au ajuns la nivelul centrelor urbane. Orașele propriu-zise s-au dezvoltat în lungul Oltului și Jiului și la zona de contact a piemontului cu celelalte unități de relief, rămânând periferice acestuia. Procesul de modernizare a spațiului rural are loc tot în aceste zone limitrofe văilor Oltului, Jiului, spre contactul cu Subcarpații și câmpia.

f. Culoarul Oltului este cea mai veche și mai importantă arteră de circulație din cadrul Piemontului Getic și se prezintă ca un adevărat culoar-depresionar sculptat între Pie- montul Oltețului și Piemontul Cotmenei, având terase bine dezvoltate și o luncă largă, care au oferit condiții bune de locuire pentru populație din cele mai vechi timpuri. În general, valea este adâncită în nord cu 200–300 m și în sud cu 70–80 m față de nive- lul general al suprafeței piemontane și are o dezvoltare laterală de la 9–10 km până la 17–18 km. Sculptarea văii a fost ușor influențată de mișcările neotectonice care au determinat în ultima parte a cuaternarului o deplasare accentuată a cursului spre est aval de Drăgășani. La sud de Drăgășani valea se lărgește, iar lunca ajunge la Slatina la 6–7 km, terasele dezvoltându-se pe ambele maluri. După aspectul general al văii, în lungul acesteia se pot delimita două părți distincte: în nord, culoarul propriu-zis din dreptul Luncavățului și Topologului până la Drăgășani; la sud este sectorul de vale cu terase bine dezvoltate care dau o lățime a văii de 18–20 km până la Slatina, de unde Oltul intră în câmpie. În ultimele decenii ale secolului XX au apărut modificări mari în Valea Oltului, prin lucrări de amploare efectuate în cursul mijlociu și inferior din sectorul piemontan, unde s-au construit șase baraje cu centrale hidroelectrice (la Ionești, Zăvideni, Drăgășani, Strejești, Arcești și la Slatina) cu o putere instalată între 25–50 MW fiecare (în total 224 MW), cu lacuri în suprafață totală de peste 5700 ha. Valea Oltului a constituit dintotdeauna o punte de legătură între regiunile de la sud și nord de Carpați, fiind din cele mai vechi timpuri o regiune umanizată mai mult decât regiunile învecinate. Pe valea Oltului se pot reconstitui urmele vechiului drum roman presărat cu castre și cetăți. În prezent, așezările rurale sunt dezvoltate urmărind terasele și funcțiile acestora. Singurul oraș situat în sectorul piemontan al văii este Drăgășani. Peste 2/3 din suprafața culoarului o reprezintă suprafețele agricole cultivate cu cereale, plante tehnice și furajere, legume. Pe versanți și terase apar suprafețe viticole și pomicole. Orașul Drăgășani s-a dezvoltat în primul rând ca centru viticol, unde podgoria din preajma sa ocupă peste 12.000 ha. A apărut pe locul vechiului castru roman Rusidava, fiind menționat ca așezare încă din secolul al XVI-lea (1535), iar ca centru urban din secolul al XVII-lea. Ca activități industriale posedă un combinat de vinificație, o fabrică de talpă și încălțăminte din cauciuc, de mase plastice și de jenți pentru automobile și o unitate de mecanică fină.

g. Piemontul Cotmenei este situat între văile Topologului și Oltului în vest, Valea Argeșului la est, Muscelele Argeșului în nord, iar în sud Câmpia Boianului și Câmpia Piteștiului. Are forma unui triunghi, iar ca trăsături principale, divergența rețelei de văi, panta în scădere de la nord la sud, lărgirea interfluviilor și lărgirea pânzei de apă la mare adâncime. Altitudinile maxime, în jur de 500 m, sunt în extremitatea nordică, iar cele minime scad sub 200 m în sud. În partea de nord sunt procese frec- vente de degradare a versanților, în special între Topolog și Olt. În partea centrală, apare o arie de divergență hidrografică care accentuează degradările de teren pe versanții văilor (Cungrea Mare și Cungrea Mică, Teslui, Plapcea, Vedea, Vedița).

Spre marginea sudică, dinspre câmpie, înaintează culoarele văilor largi, cu lunci extinse și terase. Cuverturile groase de pietrișuri și nisipuri din Piemontul Cotmenei, cu o dispunere monoclinală, permit infiltrarea apelor și deplasarea lor pe direcția nord-sud. Pânzele de apă subterană se găsesc la adâncimi variate în funcție de prezența stratului impermeabil, dar, uneori, apar și sub formă de lentile. Lacurile de acumulare de pe Olt sunt supuse unui proces activ de colmatare, ca urmare a debitului solid foarte ridicat al organismelor hidrografice din Piemontul Cotmenei și din Piemontul Oltețului.

Piemontul Cotmenei este un teritoriu de veche locuire, dovadă vestigiile paleolitice de pe valea Dârjovului, cele neolitice de pe valea Plapcei și din alte locuri. Așezările rurale sunt așezate cu precădere în lungul văilor dar și pe unele spații interfluviale, predominând satele de mărime mijlocie

între 500–1000 locuitori, iar cele mici, sub 250 locuitori se află în extremitatea nordică. Funcția agrară a Piemontului Cotmeana este prodominantă, unde circa ¾ din totalul satelor sunt profilate pe activități cerealiere, pomicole și de creştere a animalelor. Unele aşezări au funcţii agroindustriale bazate pe extracţia petrolului (Poiana Lacului, Vedea, Moşoaia). Singurele aşezări cu statut de oraş din Piemontul Cotmenei sunt localităţile Scorniceşti şi Potcoava.

h. Piemontul Cândești constituie unitatea geografică a Piemontului Getic bine delimi- tată de valea Argeşului la vest, de Valea Dâmboviței la est și de lunca Argeșului în sud. Relieful Piemontului Cândești are aspectul unui uriaş con de dejecție de formă tabu- lară, fragmentat de afluenții Argeșului de pe stânga și ai Sabarului din cursul său superior. Altitudinea coboară treptat din nord de la 745 m până la 200 m în sud, dar suprafața piemontului prezintă și o ușoară înclinare de la NE spre SV. Constituția geo- logică de pietrişuri şi nisipuri, argile şi marne favorizează procesele gravitaționale și erozionale. Rețeaua hidrografică formată din pâraiele afluente Argeșului, Ageșelului, ca și izvoarele Sabarului are orientare nord-sud și regim temporar.

Populația și aşezările omeneşti sunt stabilite de-a lungul văilor unde sunt condiții pentru extinderea vetrelor, alimentarea cu apă și practicarea agriculturii. Interfluviile sunt evitate în general, datorită lipsei de apă. Cele mai mari sate, de peste 1000 de locuitori, sunt situate în sud-estul piemontului (Ștefănești, Călinești, Hulubești, Leordeni, Bogați) recunoscute și pentru extracția petrolului. Funcția economică este agricolă cu nuanțe de specializare pomicolă, viticolă; unele dintre ele au și profil agroindustrial cu statut urban: Topoloveni și Colibași. Orașul Mioveni (fost Colibași) este cunoscut pentru fabricarea autoturismelor Dacia.

Orașul Topoloveni situat în sudul piemontului la contactul cu lunca Argeșului, este cunoscut pentru fabricarea de conserve de fructe și legume, producerea vinurilor. Se remarcă stațiunea de cercetări viticole de la Ștefănești și podgoria respectivă. Din cadrul terenurilor agricole o pondere mai mare o au suprafețele arabile, urmate de pășuni și fânețe naturale la egalitate cu livezile și pe ultimul loc viile. În peisajul agricol se înscriu livezile de prun, urmat de meri, peri, vișini, cireși și nuci, dând o structură diversificată acestora, iar fructele sunt valorificate sub formă de conserve și pentru export, în special merele. Prunele sunt folosite pentru fabricarea țuicii, pentru compoturi, iar ca un specific al activității locuitorilor este pregătirea prunelor pentru uscat și afumat fiind comercializate pe piață.

Căile de comunicație se desfășoară de-a lungul văilor fiind mai dense în partea sudică, unde sunt și modernizate. Potențialul turistic este dat de peisajele naturale atrăgătoare de unele biserici vechi, obiecte artizanale din lemn din aria localității Cândești.

i. Gruiurile Argeșului reprezintă unitatea geografică a Piemontului Getic puternic fragmentată de afluenții Argeșului. Are forma unui triunghi cu vârful în jos, delimitat de Argeș în vest și de Argeșel în est, confluența lor constituind vârful triunghiului; în nord se află Subcarpații Argeșului. Au aspectul de culmi netede cu altitudini de 400–600 m, alungite pe direcția nord-sud și care se termină în formă de gruiuri (culmi ascuțite) în dreptul punctelor de confluență ale Argeșului, Vâlsanului, Râul Doamnei, Bratiei, Râului Târgului și Argeșelului. Formațiunile de depozite sedimentare și energia de relief favorizează procesele de degradare mai ales în perioadele ploioase. Așezările rurale urmăresc văile râurilor (Vâlsan, Râul Doamnei, Bratia, Râul Târgului, Argeș și Argeșel), majoritatea fiind așezări mici până la 500 de locuitori. Cele mai mari, cu peste 1500 locuitori, sunt situate în partea de sud-est. Sub raport economic, au profil agricol cu nuanțe pomicole, zootehnice, iar cu funcție mixtă agroindustrială sunt puține, Stâlpeni și Băiculești. După formă, sunt liniare alungite în lungul văii, iar după structură sunt adunate sau risipite. Utilizarea terenurilor arată o dovadă a suprafețelor de pășuni și fânețe naturale urmate de arabil, livezi, în care structura pomilor domină prunii, urmați de meri, apoi perii și nucii.

Transportul de produse și de călători se efectuează cu precădere pe drumurile de pe văile principale longitudinale, pe căile ferate: Pitești-Curtea de Argeș și Pitești-Câmpulung, precum și pe drumurile naționale modernizate care însoțesc căile ferate menționate care leagă Gruiurile Argeșului de orașul Pitești și de ținuturile nordice cu orașele Curtea de Argeș, Câmpulung.

j. Podișul Mehedinți este situat în partea de sud-vest a țării și se înscrie ca o treaptă de relief intermediară între Munții Mehedinți și Piemontul Getic, mai precis Piemontul Motrului. Limita dinspre munți, care îl domină cu 400–500 m, este bine marcată printr-un povârniș destul de abrupt, sculptat în

calcare în mare parte. Limita de est, față de Piemontul Motrului, este marcată tot de un abrupt de 150–200 m, care coboară într-un uluc depresionar, pe aliniamentul: est Gura Văii-Jidoștița-Ilovăț-Bala-valea Motrului. În nord-est, podișul se întinde până la valea Motrului, iar spre sud-vest până la Dunăre. Între aceste limite, Podișul Mehedinți se întinde pe o lungime de 53 km și o lățime ce variază între 16–25 km, însumând o suprafață de circa 785 km2.

Podișul Mehedinți, deși este o unitate geografică cu înălțimi caracteristice dealurilor, are o alcătuire petrografică și mai ales o structură geologică specifică munților. Cea mai mare parte a sa corespunde Pânzei Getice, alcătuită din roci metamorfice (micașisturi, gnaise, cuarțite etc.), deplasate dinspre vest peste rocile sedimentare mezozoice autohtone. Odată cu înaintarea pânzei cristaline, au fost antrenate și o parte din rocile sedimentare autohtone, care s-au cutat și faliat, formându-se un anti- clinal pronunțat de-a lungul podișului, de la est de Baia de Aramă, până la Vârcio- rova, în sud. Podișul Mehedinți are trăsături asemănătoare cu munții, date de rocă și structură, ca și de evoluția reliefului, care a parcurs ciclurile de denudare succedate în Carpați. Gradul înaintat de nivelare a întregului podiș l-a transformat într-o pene- plenă dominată de înălțimi izolate de calcar sau de cristalizare, care sunt martori ai primei faze de eroziune. La trăsăturile comune Carpaților se adaugă tectonica, alcă- tuirea petrografică (dominând șisturile cristaline și calcarele mezozoice), adâncirea fragmentării și chiar unele aspecte socio-economice. Însușirile care determină înca- drarea unității respective la unitățile de deal și podiș sunt: altitudinea mai mică (în medie 500–600 m), culmile netezite, precum și numeroasele așezări omenești.

În Podișul Mehedinți se diferențiază trei unități regionale sub forma unor fâșii cu lațime variată, orientate în lungul podișului de la nord-est spre sud-vest astfel: partea podișului de sub marginea munților; ulucul depresionar Baia de Aramă – Cireșu și partea estică a podișului, dinspre Piemontul Motrului.

– partea podișului dinspre munte este sculptată în cristalinul Pânzei Getice și numai în marginea sa dinspre ulucul depresionar (la Nadanova) apar formațiuni de sedimentar calcaros. Această parte a podișului se împarte în trei sectoare cu însușiri proprii: Dealurile Izvernei în nord, Dealurile Moisești-Mălărișca în partea sud-vestică și Depresiunea Bahnei, în sud.

k. Dealurile Izvernei sunt cuprinse între Valea Motrului și cursul superior al Topolniței. Constituie sectorul cel mai accidentat și cu înălțimile cele mai mari în Vârfu Pahar- nicului (887 m) și Cuca-Mare (788 m). Aceste dealuri au povârnișuri accentuate de la nord spre nord-vest și mai domoale pe partea estică, dându-le aspect asimetric. Apele principale din cuprinsul lor sunt: Coșuștea, Topolnița, Brebina și Motru Sec dinspre nord, cu direcția de curgere de la nord-vest spre sud-est, pe văi largi, cu lunci întinse, favorizând instalarea așezărilor umane încadrate de terenuri agricole.

l. Dealurile Moisești-Mălărișca sunt cuprinse între valea Topolniței și Dunării, având direcția NV – SE. Dealurile Mălărișca dinspre bazinul Topolniței au aspect de culmi rotunjite, cu pante domoale, pe când Dealurile Moisești dinspre sud, în apropierea bazinului Bahnei, prezintă culmi boltite, cu înălțimi mari (718 m la Gornova) și povârnișuri accentuate, acoperite de păduri, ca în Dealurile Izvernei.

m. Depresiunea Bahna este situată în marginea de sud-vest a Podișului Mehedinți, orientată pe aceeași direcție ca și depresiunea Baia de Aramă – Cireșu, dar acest bazinet constituie o prelungire a Depresiunii Orșovei care limitează Podișul Mehedinți în extremitatea sa de sud-vest, fiind un golf al acesteia. Depresiunea Bahna are aspect deluros, sculptat în formațiuni terțiare care acoperă aici rocile metamorfice. Terenul este utilizat parțial pentru culturi agricole, dar și pentru pășune și fâneață.

n. Ulucul depresionar Baia de Aramă–Cireșu se desfășoară de la nord-est de Baia de Aramă până la Cireșu, pe mai mult de 30 km, având un aspect mai nuanțat în par- tea nordică și mai șters în sud. Limita față de partea estică a podișului este dată de un povârniș cu altitudini variabile, mai mici în nord (300 – 350 m), la sud de Baia de Aramă și mai mari în dreptul cornetelor (măguri sau martori calcaroși izolați pe marginea estică a culoarului depresionar); de exemplu, Vârful sau Cornetu-Cerboa-nii domină lunca Coșuștei cu circa 400 m la Nadanova, urmate de Cornetu-Babelor, Cornetu-Bălții. La sud-vest de Balta, limita este greu de stabilit deoarece relieful depresiunii este la același nivel cu al părții de podiș. Lățimea culoarului depresionar este mai mare la Baia-de-Aramă, în bazinul Coșuștei și mult mai mică în sudul său. Relieful din lungul acestui uluc depresionar este dispus în trepte și se

află în strânsă legătură cu bazinele hidrografice ale râurilor principale modelatoare, Bulba (cu două nivele superioare al Ponoarelor și al Zătonului), Coșuștea și Topolnița. Nivelul cel mai coborât este în lunca Bulbei (275 m altitudine absolută), dar în sud altitudi- nile se mențin între 450–470 m. În cadrul văilor largi, apar șesuri aluviale sau lunci largi, care se intercalează cu unele coline deluroase înguste și alungite. Prin acest culoar depresionar trec drumurile cele mai importante din Podișul Mehedinți, iar în partea sa de nord-vest sunt concentrate cele mai multe așezări omenești.

– Partea estică a Podișului Mehedinți, dinspre Piemontul Motrulu i, are o lățime de 7–8 km, ocupând aproape jumătate din suprafața întregului podiș. Relieful este mult mai uniform, dar, totuși, prezintă o fragmentare, datorită adâncimii văilor, deosebindu-se două unități:

o. Dealul Mare–Dâlma, în partea nordică, între văile Motrului și Coșuștei, cu altitudini mai mari de 600-615m, iar spre ulucul depresionar, de-o parte și alta a Coșuștei, sunt cornetele cele mai mari – Cornetu-Cerboanii și Cornetu-Babelor. Podurile dintre văi sunt în general despădurite și acoperite cu pajiști sau ogoare.

p. Podișul Nevăț–Chiciora, în partea sudică între văile Coșuștei și Topolniței, cu înălțimi generale de 600 m, iar vârfurile cele mai înalte, Nevăț de 715 m și Chiciora de 723 m, sunt situate în apropierea ulucului depresionar. Apele principale au văi adânci și strâmte, sub formă de chei și defilee. Râul Topolnița are și un curs subteran pe o distanță de 700 m de la gura peșterii cu același nume, până la Prosac, unde carstul are un rol însemnat în peisaj. Traversarea podișului se face de-a lungul culmilor, iar recent s-au construit drumuri forestiere de-a lungul Coșuștei și Bahnei, făcând legătura între exteriorul podișului dinspre est – Depresiunea Comănești – Halânga și interiorul acesteia, în special culoarul depresionar Baia-de-Aramă – Cireșu. Povârnișurile văilor sunt acoperite de păduri.

Prezența calcarelor face ca relieful carstic să dea o notă specifică peisajului, atrăgând atenția multor cercetători (Emm. de Martonne, 1907; I. Vintilescu, 1940; I. Ilie, 1969; V. Decu și colaboratorii, 1975). Cele mai impunătoare în peisaj sunt cornetele, înălțimi izolate cu înfățișarea unor piramide acoperite cu tufișuri de corn (Cornus mas), vegetație caracteristică pe calcarele de aici, de unde și denumirea de „cornet“ în limbajul localnicilor. Ele se înșiră în lungul podișului, pe latura estică a ulu- cului depresionar Baia de Aramă – Cireșu: Cornetu-Cerboanii, Cornetu-Babelor și Cornetu-Bălții, sculptate în calcarele din anticlinalul asimetric din lungul podișului, constituind martori de eroziune care domină împrejurimile. Alte forme carstice sunt "luncile", în unele sectoare ale văilor Coșuștea, Topolnița, late de peste 1 km, având înfățișarea unor mici polii. În alte polii mai mari, în urma perioadelor ploioase, apele se acumulează formând lacuri temporare ca Lacu-Turcului și Zătonul de la Ponoare, lacul de la Gornovița și lacul de la Balta, de unde și numele satului. Apele Zăto- nului și din Lacu-Turcului se scurg numai pe cale subterană în pârâul Bulba, care trece pe lângă Baia de Aramă și se varsă în Motru. Tot pe cale subterană se scurg și apele micilor bazine închise dintre Balta și Cireșu, iar apele din lacul Gornovița, din nord-vestul podișului, formează izvorul principal al râului Topolnița. Podul natu- ral de la Ponoare constituie altă formă carstică deosebită prin dimensiunile sale. Dolinele sunt de asemenea răspândite, unele înșirate de-a lungul văilor seci ca la Ponoare umplute cu apă în timpul ploilor. Sohodolurile sau văile seci sunt destul de numeroase, dar apar și izvoare carstice ca cele de pe Bulba și de la Izvarna, având un debit mare și mai ales o temperatură constantă. Specifice Podișului Mehedinți sunt peșterile, dintre care cele mai cunoscute sunt Peștera Topolniței, cu o lungime de peste 22 km și Peștera Epuran, amândouă rezervații naturale. Lapiezurile se găsesc peste tot, acolo calcarul se află la suprafață, acoperit cu un strat subțire de sol, dar cele mai numeroase doline și lapiezuri se află în partea de sud–est a podișului.

Clima Podișului Mehedinți este caracterizată prin pătrunderea influențelor submediteraneene, care dau valori mai ridicate ale temperaturilor medii anuale, până la +11ºC și peste 20ºC (20,3ºC la Baia de Aramă) în luna iulie, iar media lunii ianuarie este de –2º C în partea nordică a podișului. Alt factor care influențează aceste valori de temperatură este reprezentat de cadrul montan care favorizează procesele de foehnizare a aerului de origine sud-vestică ce traversează cadrul mon- tan și latura vestică a podișului. Specificul acestor influențe se resimte și asupra precipitațiilor care ajung la 466,8 mm la Baia de Aramă în sezonul cald și 345,1 mm în cel rece, înregistrate la sfârșitul primăverii – începutul verii, iar al doilea maxim la sfârșitul toamnei. Astfel, cantitatea anuală de precipitații crește din sud spre nord de la 700 mm (Drobeta Turnu Severin), la peste 900 mm la Baia de Aramă.

Coşuştea formează parţial limita dintre podiş şi munţi şi, după ce străbate depre- siunea Nadanova, se îndreaptă spre sud-est pâna la Ilovăţ, unde iese din podiş. În partea superioară, are mai multe izvoare carstice dintre care cel mai mare se află la Izverna. Are afluenți: Lăpuşnic și Criva.

Topolniţa, cu obârşia în Muntele Băia, are cursul superior orientat tot de la vest la est ca şi Coşuştea, dar, intrând în culoarul depresionar, se îndreaptă spre sud. Lăţimea văii este variabilă, mai largă până la Balta, apoi îngustă, cu aspect de chei, până la peştera de la Cireşu, iar apoi are un curs subteran pe o distanţă de 700 m până la Prosac. De aici până la ieşirea din podiş curge spre sud-est pe o vale îngustă. Are afluenţi mici. În nordul podişului curge pârâul Bulba, care trece prin Baia de Aramă; şi mai la est se află râul Brebina, după care se varsă în Motru. Spre Bulba se îndreaptă toate apele din bazinul hidrografic al Zătonului, al Lacului Turcului și altele mai mici. În partea de sud este râul Bahna, singura apă care curge de la nord la sud, pe o vale săpată în roci metamorfice și primește mai mulți afluenți mărunți.

Vegetatia aparţine subetajului pădurilor de fag şi de gorun. În partea sudică şi sud-vestică a podişului apar păduri submediteraneene de stejar pufos (Quercus puhescenes), de cărpiniță (Carpinus orientalis), de gorun balcanic (Quercus dalechampii), nuc (Juglans regia) sau alun turcesc (Corylus colurna). Pe întregul podiş, în special pe calcare (Cornetul Cerboanii, Cornetul Babelor, Cornetul Bălţii şi Cornetul Jupâneştilor) ca și pe văile râurilor se dezvoltă tufărișuri de tip submediteranean numite șibleacuri, formate din specii termofile: mojdreanul (Fraxinus ornus), cărpinița, liliacul (Syringa vulgaris), corn (Cornus mas), scumpie (Cotinus coggygria), dârmoxul (Viburnum lantana), lemn câinesc (Ligustrum vulgare), nucul (Juglans regia). Alături de acestea, abundă pajiștile în care apar o serie de graminee (Festuca dalmatica), specii de sadină (Chrisopogon gryllus) etc. Datorită populării și extinderii ogoarelor, vegetația s-a modificat foarte mult.

Fauna cuprinde specii submediteranene cum sunt: vipera cu corn (Vipera ammodytes) care preferă suprafețele calcaroase, broasca țestoasă de uscat (Testudo hermani) care preferă litiera pădurilor din sudul podișului, unele specii de șerpi, șopârle. Ca batracieni sunt: broasca râioasă (Triturus vulgaris) și salamandra (Salamandra salamandra). În partea de sud-vest a podișului se află scorpionul (Euscarpis carpathicus), de dimensiuni mici, dar veninos.

În pădurile de fag din partea nord-vestică trăiesc și mamifere, între care: căprioara, jderul, veverița, viezurele, pârșul, iar uneori coboară și ursul. Dintre păsări sunt: ierunca, fâsa de pădure, sturzul de vâsc, gaița, țicleanul, măcăleandrul, uliu găinilor, acvila țipătoare mică etc.

Originalitatea cadrului natural din Podișul Mehedinți, cu o varietate de elemente, a făcut ca în cuprinsul lui să fie declarate mai multe tipuri de rezervații naturale, între care majoritatea sunt cele botanice, în cadrul cărora sunt ocrotite diferite plante rare, endemice sau relicte. La acestea se adaugă cele forestiere, mixte, speologice și paleontologice.

r. Rezervațiile naturale din Podișul Getic.

– Rezervația Complexul carstic de la Ponoare include câmpuri de lapiezuri, lacul temporar Zăton, peștera și o arcadă de calcar denumită "pod natural", căruia localnicii îi spun Podul lui Dumnezeu, peste care trece șoseaua ce leagă Baia-de-Aramă cu localitățile din podiș. Pe ariile calcaroase se găsesc diferite plante rare și o serie de reptile sudice.

– Rezervația complexă Peștera Topolniței și împrejurimile ei este cunoscută prin peștera de 22 km lungime; fiind a doua din țară, prin podoabele carstice din interiorul ei, ca și alte elemente carstice și plante sudice din vecinătatea ei cum sunt tufărișurile de liliac sau laleaua pestriță (Fritilaria montana) declarată monument al naturii.

– Rezervația speologică Peștera lui Epuran se află în partea nordică a Peșterii Topolnița, pe cursul pârâului Ponorăț, fiind creată prin acțiunea apelor acestui pârâu, fiind considerată printre cele mai frumoase peșteri din țară datorită formațiunilor sale interioare.

– Rezervația forestieră Pădurea Borovăț se află pe versantul stâng al pârâului cu același nume, afluent al Topolniței. Ea este formată din pinul negru de Banat (Pinus nigra sp. banatica).

– Rezervația Cornetu-Băii și Valea Mănăstirii de la nord de Baia-de-Aramă, alcătuită din gorun, cu specia subtropicală de ghimpe (Ruscus aculeatus).

– Rezervația botanică Gura Văii – Vârciorova, cu specii sudice de plante și exemplare de reptile rare, împreună cu rezervațiile științifice ale Academiei de la Cornetele Babelor, Cerboanii, Bălții,

Piatra Încălecată, ca și Dealul Văranic, pentru conservarea ecosistemelor de tip submediteranean.

– Rezervațiile Cheile Coșuștei și Cheile Topolniței s-au format în porțiunile unde apele celor două râuri străbat benzile de calcar, dând un relief pitoresc.

– Rezervația botanică Pădurea-cu-Liliac de la Ponoare este una dintre cele mai cunoscute prin serbările liliacului, ce au loc în fiecare primăvară aici.

– Rezervația Bahna-Ilovița, în partea sud-vestică a podișului, care include puncte fosilifere de însemnătate științifică și specii floristice de submediteraneen (mojdrean, scumpie, cărpiniță, alun turcesc, laleau galbenă Tulipa hungarica) și unde arealele țestoasei lui Hernan, viperei cu corn și scorpionului Euscorpius carpathicus sunt bine conservate.

Descoperirile arheologice (la Isverna, Bobaița, Bâlvănesti etc) arată vechimea locuirii din preistorie a acestui ținut (Neanderthalieni), iar documentele cartografice din ultimele secole demonstrează continuitatea și permanența locuirii. O parte a satelor din Podișul Mehedinți sunt formate din populație venită de peste Carpați, cei mai mulți fiind ungureni (crescători de oi) veniți în secolul al XVIII-lea. În a doua jumătate a sec. al XIX-lea și secolul XX, satele s-au mărit și s-au înmulțit ca număr, preferând văile râurilor dându-le o distribuție liniară. Ca număr de locuitori, circa 40% dintre ele sunt între 250–500 locuitori, circa 25%, între 100–250 locuitori și doar 23% între 500–1000 locuitori; peste 1000 locuitori sunt câteva. După cum se observă, majoritatea sunt așezări mici. Cele mai mari sate sunt în lungul văilor și bazinete depresionare unde se află și căile de comunicație. În locurile largi, pe culmile netezite și pe versanții domoli ai Topolniței și Coșuștei, se găseau numai locuințe sezoniere (conace) ale locuitorilor din așezările situate la poala muntelui (Isverna, Săliștea, Podeni etc.). Și în prezent, mulți locuitori din unele sate ale podișului (îndeosebi din partea vestică), au a doua locuință – sălașul sau conacul – situată nu prea departe de gospodăriile permanente, utilizate pentru creșterea animalelor și chiar pentru ogoare.

Predomină tipul de sat răsfirat și foarte puțin cel adunat. Singurul oraș este Baia de Aramă, situat pe valea Bulbei, într-o mică depresiune. Localitatea este semnalată încă din perioada domniei lui Mircea cel Bătrân (sec al XIV-lea) prin minele de aramă din împrejurimi. A îndeplinit și funcția de târg deservind localitățile din împrejurimi, inclusiv în perioada actuală când i se alătură și câteva unități ale industriei locale.

Creșterea animalelor constituie ocupația de bază a locuitorilor din satele Podișului Mehedinți, favorizată de suprafețele de pășuni și fânețe naturale care ocupă aproape 50% din suprafața podișului, economia pastorală având vechi tradiții.

Urmează activitatea forestieră înlesnită de prezența drumurilor forestiere de pe văile Bahnei, Coșuștei și a afluenților acestora dinspre amonte, iar lemnul se îndreaptă spre combinatul de celuloza din Drobeta Turnu-Severin. Din pădure se valorifică fructele de pădure și alte produse: zmeură, mure, coarne, ciuperci, cu întrebuințare în industria alimentară și pentru preparate culinare în gospodării.

Cultura cerealelor: domină prin grâu și porumb, cu producții relativ mici pe terenurile arabile din lunci. Alături de acestea, în jurul satelor și conacelor se mai cultivă legume, cartofi, pomi fructiferi.

O parte din locuitori practică și diferite meșteșuguri (dogărie, zidărie, olărie etc.), iar alții se ocupă cu fabricarea varului sau lucrează ca mineri în bazinul carbonifer al Motrului.

Podișul Mehedinți constituie o regiune de tranziție între economia montană din nord și vest către cea agricolă din Piemontul Getic (Piemontul Motrului) din est. Creșterea vitelor, economia forestieră și cultura cerealelor constituie principalele surse de venit ale locuitorilor.

Căile de comunicație sunt slab dezvoltate. Numai drumul de interes județean Baia de Aramă – Ponoarele – Balta-Godeanu – Bâlvănești spre Drobeta Turnu Severin asigură legătura între o serie de sate oferind posibilități de valorificare turistică a acestei regiuni carstice cu atracții naturale de mare însemnătate. O serie de proiecte de investiții ar putea conduce la dezvoltarea agroturismului și punerea în valoare a obiectivelor turistice din această regiune care poate face legătura dintre două regiuni consacrate – cea a Porților de Fier și regiunea Subcarpaților Olteniei. Obiective turistice naturale: complexul carstic Ponoarele din apropiere de Baia de Aramă, cu pădurile de liliac, unde se organizează sărbătoarea liliacu- lui (Ponoare, Obârșia Cloșani, Nadanova, Balta), elemente etnografice ale sate- lor (tipuri tradiționale de locuințe, mori de apă, biserici, obiceiuri etc.). În ulucul depresionar Baia de Aramă – Bahna se află Podul natural (Podul-lui-Dumnezeu) de la Ponoare, Peștera Epuran, Peștera

Topolnița, Cheile Coșuștei, Cheile Topolniței, asociații vegetale interesante. În prezent, partea nordică a Podișului Mehedinți este polarizată de orașul Baia de Aramă și comuna Ponoarele, situate în locuri cu legă- turi ușoare și pe distanțe mici față de obiectivele din apropiere.

Podișul Moldovei se află în nord-estul și estul României, cuprinde o suprafață de peste 22 200 km² (cca 9,4% din teritoriul țării). Se continuă la est de Prut până în valea Nis- trului. În literatura geografică se mai folosesc și denumirile de Podișul Moldovenesc sau Podișul Moldav.

Până la Valea Moldovei (în nord-vest) limita față de Obcina Mare se desfășoară pe traseul Straja-Vicov-Marginea-Solca-Cacica-Păltinoasa, ceea ce corespunde contactului dintre: flișul cutat carpatic și depozitele monoclinale sarmațiene din podiș; unei denivelări de 300–500 m (în munte 750–900 m, în culmile podișului 500–550 m); trecerii rapide de la culmile împădurite la spațiile largi cu pășuni, fânețe și culturi agricole; unei deschideri bruște a văilor ce ies din munte; schimbării tipului de așezări (de la sate mai mici, lineare pe vale, în munte, la sate mari, răsfirate, în depresiuni și la baza versanților).

Aici există două depresiuni, Solca și Cacica, la baza cărora apar la mică adâncime sâmburi de sare miocenă. Acest lucru a determinat pe unii geografi (ex. N. Lupu) să le considere depresiuni de tip subcarpatic și, prin ele, o continuare a Subcarpaților Moldovei spre nord, către Polonia. În realitate, acestea sunt doar depresiuni de contact puse în evidență de eroziunea care s-a manifestat diferențiat la limita dintre două unități diferite, structurală și petrografică. Pe măsura adâncimii râurilor și a îndepărtării stratelor monoclinale sarmațiene, s-a ajuns la miocenul din cuta diapiră. Deci structura de adânc a fost scoasă la zi, dar ea nu influențează cu nimic fizionomia reliefului.

Culoarul Moldovei, în cele mai multe studii geografice, aparține Podișului Moldovei. El s-a individualizat pe măsura adâncirii râului Moldova în formațiuni miocene ale podișului, în vecinătatea acestuia, a anticlinalului subcarpatic din Dealul Pleșu (acestea domină Depresiunea Baia și toată valea cu câteva sute de metri prin versanți relativ abrupți).

Între Târgu Neamț și Bacău situația este ceva mai complexă. De la luncile Moldovei și Siretului spre vest se desfășoară terase și un glacis prelung, ce urcă până la un șir de dealuri cu altitudine de 500–580 m (Boldești 578 m, Vlădiceni 489 m, Bahna 507 m, etc.), separate de șei largi (de 4–5 km) aflate la 350 m altitudine, prin care se realizează legături cu satele din Depresiunea Cracău. Dealurile sunt formate din formațiuni sarmațiene similare ca alcătuire și structură (un monoclin slab) cu cele din podiș, pe când depresiunea din vest constituie un sinclinoriu subcarpatic tipic, cu reflectare directă în relief. Deci cele două râuri (Siret și Moldova) s-au adâncit aproape de marginea podișului, ele aparțin acestuia și nu Subcarpaților. În schimb, dealurile sunt atașate, datorită peisajului lor, spațiului subcarpatic, limita trecând de la Târgul Neamț pe la Războieni, Bârgava, Budești, Bahna și Izvoarele.

Între Bistrița și Trotuș, Culoarul Siretului este dominat de curba subcarpatică Pietricica (740 m), care dezvoltă un povârniș accentuat și bine împădurit. Limita de sud se face în raport cu Câmpia Română, care trece de la Nicorești, pe Siret până la Țepu, Corod - Valea Mărului - Valea Gerului, până la Cudalbi, iar de aici spre nord-est la Tulucești, aliniament pe care se constată o ușoară ruptură de pantă, o accentuare spre sud a unghiului de cădere a depozitelor pliocene și pe care s-a instalat obârșia unei generații de văi specifice câmpiei, trecerea de la interfluviul mai îngust din dealuri la cel plat (câmpuri) din sud. În nord și est podișul depășește Valea Prutului.

Podișul Moldovei se desfășoară în cadrul a două mari unități structurale ce vin în contact pe aliniamentul Bacău - Vaslui - Fălciu.

Platforma Moldovenească se află la nord de această limită. Ea are un fundament proterozoic rigid, care înclină din nord-vest spre sud-est și cade în trepte spre sud. Este alcătuit îndeosebi din gnaise, paragnaise, șisturi magmatice, granite, bazalte etc. Peste ea urmează o cuvertură sedimentară realizată în multe cicluri. despre cicluri mai pe larg

Depresiunea Bârladului se desfășoară în centrul și sudul regiunii. A luat naștere la începutul Mezozoicului prin fracturarea fundamentului nordic de platformă și a celui hercinic dobrogean, în sud între faliile profunde Bacău-Fălciu și Tecuci-Galați-Brațul Sfântul Gheorghe. A funcționat ca depresiune activă independentă până la finele Cretacicului. Ulterior, evoluția a fost comună cu regiunea din nord. Geologii au identificat trei cicluri de sedimentare (Proterozoic superior-Silurian cu gresii, conglomerate și calcare; Mezocretacic cu carbonatite și Miocen mediu-Pliocen superior cu caracter

detritic), separate de intervale de exondare, ca reflex al manifestării orogenetice în bazinele limitrofe (mişcările hercinice, chimerice, alpine). Uscatul s-a realizat treptat de la nord la sud (la finele Volhinianului) până la aliniamentul Fălticeni-Hârlău și apoi, la sfârșitul Sarmațianului, până la Buhuși-Negrești; la începutul Dacianului atinge limita Adjud-Bârlad; și în Pleistocenul mediu, la contactul cu câmpia). Mişcările neotectonice au produs ridicarea cu intensitate mică, dar diferită spațial. Efortul cel mai mare a fost în nord-vest, la contactul cu muntele, iar cel mai redus în est și sud. În podișul Bârladului jocul deosebit al blocurilor din fundament s-a reflectat la suprafață în bombări care au influențat și desfășurarea radială a rețelei hidrografice.

Relieful este rezultatul unei evoluții începute la finele Sarmațianului în nord și la sfârșitul Pliocenului și începutul Cuaternarului în centru și sud. Podișul Moldovei are o altitudine medie de 250 m, iar extremele se situează la 688 m (Dealul Ciungi) și 10 m (lunca Prutului). Înălțimile cele mai mari sunt concentrate în nord-vest și centru, unde în mai multe vârfuri se depășesc 400 m. De aici planul general înclină spre Prut și respectiv spre sud.

Culoarele Siretului și Prutului (cu altitudini mai mici de 100 m) constituie nivele de bază regionale ce impun un ritm accelerat proceselor de albie din întregul podiș. Albiile lor se află la altitudini diferite (mult mai jos pe Prut), de unde rezultă un potențial denu- dativ mult mai activ la afluenții acestuia (pe Siret coboară de la 300 m la intrarea în țară, are 185 m la Roman și 26 m la intrarea în câmpie; pe Prut 130 m în nord, 30 m în zona Iași și 10–16 m în sud). Ca urmare, fragmentarea majoră este sub 1km/km² (mai mare pe versanții estici și în sectoarele cu convergență hidrografică). Energia de relief variază de la o unitate la alta (în Podișul Sucevei în jur de 150 m, în Podișul Bârladului 150-200m, în Câmpia Moldovei 50–75 m, în Podișul Covurlui sub 50 m). În peste 70% din suprafața podișului declivitatea este sub 15º (sub 5º pe suprafețele structurale, poduri de terasă, lunci), iar între 5º și 15º pe glacisurile deluvio-proluviale. Pantele mai mari (frecvent peste 20º) se întâlnesc în lungul cuestelor, la obârșiile torenților și în râpele de desprindere.

Interpretarea datelor geologice relevă trei concluzii: relieful născut în Proterozoic a fost adus la stadiul de pediplenă la finele acestei ere; ulterior a fost fracturată și acoperită de o cuvertură sedimentară; în timpul regresiunilor (Paleozoic mediu-superior, Oligocen mediu inferior) câmpiile marine au suferit o modelare parțială, suprafețele rezultate fiind fosilizate de sedimente; relieful actual s-a realizat treptat în Pliocen ; pe întreaga suprafață a podișului, în Cuaternar, rețeaua hidrogra- fică s-a organizat în concordanță cu panta generală (la contactul cu muntele s-a adân- cit în pedimentul sarmațian, iar în est și sud a fragmentat câmpiile litorale, în extin- dere treptată). Adâncirea rețelei hidrografice a fost însoțită de detașarea mai multor trepte având caracteristici diferite.

Modelarea din intervalul Sarmațian superior-Ponțian s-a realizat asupra unei regiuni de câmpie joasă aflată în imediata apropiere a unui nivel de bază general. Ca urmare, râurile s-au adâncit puțin, iar condițiile climatice au favorizat retragerea versanților și realizarea unei nivelări aproape generalizată, suprafața rezultată tăind deopotrivă Sarmațianul și Meoțianul. Retragerea nivelului de bază mult în sud, paralel cu ridicarea generală a regiunii, a dus la intrarea într-o noua etapă de modelare la finele Pliocenului. Râurile Pliocenului au fragmentat suprafața veche din nord (chiar au eliminat-o în Câmpia Moldovei, ca urmare a rocilor uşor de dislocat) și s-au adâncit în câmpia litorală din sud și centru. Eroziunea este activă în Villafranchian, când se acumulează întinse conuri de nisip și pietriș și scade spre Pleistocenul mediu. Din vechea suprafață au rămas martori în sectoare alcătuite din roci mai dure (Podișul Sucevei, Podișul Central Moldovenesc). În Câmpia Moldovei, unde precumpănesc rocile friabile, ea a fost înlocuită de o suprafață nouă, căreia în regiunile vecine îi corespund nivele de eroziune din culoarele văilor. În sud nivelele de eroziune se racordează cu acumulările psefito-psamitice.

Luncile ocupă o mare parte din culoarele de vale, având lățimi de la câteva sute de metri până la peste 10 km (Siret, Prut) și o pantă longitudinală de 0,4-1m/km. Depozitele au grosime de până la 10m pe văile principale și 2–3 m la cele mici. În luncă se disting grinduri longitudinale, numeroase cursuri părăsite, meandre vechi, lacuri, sectoare cu exces de umiditate și vegetație adecvată, glacisuri în 1–3 trepte, cursuri paralele ale afluenților, albii secundare numite prutețe, sirețele. În luncile multor râuri mici s-au amenajat în ultimele secole iazuri, care au favorizat procesele de colmatare.

Structura monoclină are rol esențial în dezvoltarea unor trăsături specifice. De aici și unele denumiri

acordate: „podiş erozivo-structural“ sau „podiş structural“. Relieful structural s-a individualizat pe ansamblul monoclinal cu cădere spre est-sud-est, dar în condițiile existenței unor orizonturi de rocă ce opun rezistență la atacul agenților externi cu grosime mare (calcare oolitice, tufuri andezitice, conglomerate). Ies în evidență platouri structurale (în Podişul Sucevei, Podişul Central Moldovenesc) mărginite de povârnişuri cuestice, pe care se produc degradări intense; abrupturi cuestice (cel mai mare-Coasta Iașilor-cu lungime de cca. 100 km, o energie de relief de peste 120 m și cu desfăşurare pe două nivele), rezultate prin dezvoltarea văilor subsecvente, consecvente, obsecvente.

Prezența rocilor friabile, lipsa vegetației forestiere și climatul continental cu nuanțe excesive favorizează desfăşurarea unei game largi de procese, care provoacă dereglări intense. Între acestea, spălarea în suprafață are rol esențial pe marea majoritate a pantelor ce depășesc 5º (valori medii de 0,5-l t/ha/an în nord, vest și centru și 5–5,5 t/ha/ an în sud, dar care cresc mult în raport de pantă și culturi). Șiroirea și torențialitatea acționează pe suprafețe cu înclinări de peste 10º alcătuite din nisipuri, argile; la baza versanților se creează trene coluvio-proluviale. Deplasările de teren (alunecări cu dimensiuni și forme variate, curgeri noroioase, surpări, etc.) cunosc o desfăşurare deosebită, mai ales pe frunțile de cuestă și în bazinele torențiale. Se adaugă tasări și sufoziuni în est și sud și în depozitele loessoide.

Există două sectoare unde se confruntă două teorii asupra realizării structurii hidrografice, și anume la contactul dintre Podişul Sucevei și Câmpia Moldovei și în bazinul Bârladului. În primul sector este vorba despre formarea Văii Siretului până la orașul Roman. Unii susțin că Siretul s-a format printr-o suită de captări a unor cursuri de apă ce se desfăşurau din munți spre est de către acest râu sudic. Argumentele principale sunt: existența unor șei largi pe interfluviul de pe stânga Siretului, în dreapta Siretului superior, Sucevei, Moldovei (Lozna, Bucecea, Ruginoasa); prezența unor pietrişuri în alternanță cu nisipuri, cu elemente carpatice atât în șei, cât și în componența părții superioare a dealurilor de la est și vest de Siret. Alții susțin că Siretul s-a format treptat prin înaintare spre sud, pe măsura retragerii liniei de țărm, începând cu Sarmațianul superior. Ca urmare șeile sunt de eroziune diferențială la obârșia unor pâraie cu desfăşurare opusă, pietrișurile și nisipurile din șei au provenit din alterarea gresiilor și conglomeratelor sarmațiene acumulate în fostul bazin al Mării Sarmatice originare și nu în condiții de albie, altimetric la baza șeilor cu dezvoltare est-vest este inferioară peticelor de terase superioare ale Siretului, care indică un traseu nord-sud. Totodată, pe dreapta Siretului există mai multe dealuri ce au înălțime mai mare decât șeile și care au o direcție perpendiculară pe traseele presupuse (est-vest), de unde imposibilitatea realizării unui drenaj spre est. Se adaugă și lărgimea foarte mare a culoarului Siretului, greu de atins doar printr-o suită de captări. Originea poate fi legată și de existența pe stânga Siretului a unor bazine hidrografice cu desfăşurare spre est – nord-est, care au fost distruse treptat de către afluenții din bazinul Jijiei ce au înaintat rapid (nivel de bază coborât, formațiuni marno-argiloase, grezoase, deci ușor de dislocat). Atacul actual al afluenților Prutului este foarte activ în șeile Lozna-Dersca și Bucecea, unde cumpăna de apă a fost împinsă la nivelul terasei joase a Siretului. Se vorbește chiar, în sens geomorfologic, de captarea iminentă a Siretului de către afluenții Jijiei și Sitnei.

Cât privește bazinul Bârladului, problema care s-a ridicat a fost aceea a configurației curioase a traseului său. El se leagă de un reflex la suprafață al jocului blocurilor din fundament, cu accent pe subsidența de la Tecuci, pe seama unui culoar născut din îmbinarea conurilor aluviale create în Pliocenul superior-Villafranchian de către Siret (în vest) și Prut (în est).

Podișul Moldovei se încadrează în climatul temperat al dealurilor cu altitudine medie. Distribuția și regimul de manifestare al tuturor elementelor ce îl caracterizează sunt determinate de mai mulți factori: larga deschidere a regiunii spre nord, est și sud, ce facilitează o circulație activă a maselor de aer din aceste direcții (din est mase con- tinentale, iarna reci și uscate, ce dau temperaturi joase, viscole, geruri și veri calde și uscate ce imprimă nuanța continentală; din sud mase calde umede sau uscate, care accentuează fenomenele de secetă sau provoacă în sud desprimăvărări sau precipitații la începutul iernii; din nord mase baltice, polare, reci și umede); desfășurarea Carpaților Orientali, care constituie o barieră în calea maselor de aer vestice oceanice, de pe care acestea coboară mai uscate, uneori creând efecte foehnale; amplitudinea reliefului podișului de cca. 600m și structura orohidrografică (culoare de vale largi încadrate de interfluvii de podiș care impun diferențieri topoclimatice evidente: al platourilor și culmilor situate la peste 400m, al culoarelor de vale și dealurilor joase; desfășurarea

podișului pe mai mult de două grade de latitudine, care se reflectă în variația cantității de radiație globală (112–112,5 kcal/cm²/an în nord și 122kcal/cm² în sud), urmare a unei durate diferite a strălucirii Soarelui.

Se pot diferenția două trepte având caracteristici climatice distincte:

– Podișurile și dealurile cu înălțimi mai mari de 350m, cărora le sunt caracteristice: temperaturi anuale de 8-9º, în ianuarie de –3⁰, – 4º, în iulie de 18-20º; peste 120 zile cu îngheț și peste 40 zile de iarnă; precipitațiile depășesc anual 600mm, cad preponderent în intervalul aprilie-septembrie (peste 70%), multe fiind generate de prezența maselor baltice; variații de la an la an, sezonier și de la lună la lună în cantități scăzute (sunt ani când valoarea totală reprezintă 50–70% din cea multianuală și ani ploioși, când această valoare este cu mult depășită; în lunile de vară aversele din câteva zile includ peste 50% din cantitatea medie a acestora); în sezonul rece se înregistrează cca 40 zile cu ninsoare, iar stratul persistă 75 de zile; se produc: brumă în peste 20 zile (îndeosebi în mai și septembrie), ceață în peste 40 zile (noiembrie-decembrie), oraje, grindină, secete.

– Dealurile și culoarele de vale cu altitudini mai mici de 350m au drept caracteristici climatice de bază nuanța continental accentuată. Aceasta este susținută de valorile medii ale temperaturii anuale și din lunile calde, care sunt cu 1-2º mai ridicate decât în situația anterioară (9-10º, respectiv 20-21º), gerurile de durată și inversiunile de temperatură cauzate de stagnarea în timpul iernii a maselor de aer nordice și nord-estice în culoarele de vale și Câmpia Moldovei (Podișul Jijiei), amplitudinile termice accentuate (în jur de 70º), numărul ridicat al zilelor de vară (70–90), tropicale (peste 33), a frecvenței perioadelor de uscăciune și de secetă favorizate de masele de aer cald de proveniență estică și sudică, cantitatea medie anuală a precipitațiilor (450-500mm) distribuite extrem de neuniform sezonier, lunar (una-două zile cu ploi alternează cu lungi intervale în care acestea lipsesc) și de la an la an, viscole de durată, cu frecvența și intensitatea cea mai mare din țara noastră.

Poziția geografică la exteriorul Carpaților, de unde vin cele mai însemnate artere hidrografice (Siret, Prut, Suceava, Moldova etc.), sedimentarul gros ce facilitează pătrunderea apei la adâncime mare și condițiile climatice continentale ce influențează scurgerea sunt principalii factori care au determinat un anumit specific hidrografic și hidrologic al apelor din Podișul Moldovei. Analiza acestora relevă următoarele aspecte: ape de adâncime cu debite mari și grade de mineralizare deosebite. Infiltrarea apei se face cu ușurință până la peste 100m, dar prezența unor orizonturi impermea- bile facilitează existența unor pânze de apă la adâncimi diferite. Acestea au un grad de mineralizare deosebit, sunt cloruro-sodice, sulfuroase, bicarbonate și au un caracter artezian sau ascensional. Duritatea mare nu permite utilizarea economică a lor; ape freatice cantonate în depozite pliocen superioare și cuaternare la adâncime redusă. Sunt dependente de regimul precipitațiilor și de temperaturile ridicate din sezonul cald. Unele apar la zi pe aliniament de izvoare la baza cuestelor, frunților de terasă, având debite mai mari și calități ce permit folosirea pe plan local. Cele mai multe izvoare, îndeosebi din dealurile joase, au debite reduse și un grad de mineralizare la limita de potabilitate acceptabilă. Dacă în așezările mici alimentarea cu apă se face din pânzele aflate la baza aluviunilor teraselor sau a celor din lunci, în orașe, în condițiile unei dublări a populației și a construcției a numeroase unități industriale, problema apei se pune cu stringență. În prezent aici necesarul este acoperit parțial prin transportul prin conducte din alte regiuni (la Iași vine o conductă de la Timișești din Valea Moldovei) sau din luncile de acumulare în acest scop (pe Prut, Racova, Bistrița etc.);

Hidrografic, Podișul Moldovei se desfășoară în cadrul a două bazine (Siret și Prut). Cele mai multe râuri aparțin unei rețele autohtone cu lungimi variate (cele mai mari - Jijia, Bahlui, Sitna, Jariștea, Lohanul, Bârladul, Șomuzul etc. depășesc 30km și frecvent vara seacă sau au o scurgere slabă).

Sedimentarea lor este puternic influențată de cantitatea de precipitații, de evaporație și de constituția litologică. Din totalul precipitațiilor căzute în regiunile mai înalte, 70% reintră în atmosferă prin evapotranspirație, 9% se infiltrează alimentând pânzele de apă și 21% participă direct la scurgere. În regiunile cu altitudini mici (în est și sud), 90% din precipitații revin în atmosferă, 2–5% se infiltrează și 5–8% alimentează direct râurile. Alimentarea directă din precipitații fiind redusă, fenomenul de secare are, la majoritatea râurilor, o frecvență ridicată.

Alimentarea râurilor din Podișul Sucevei și Podișul Central Moldovenesc se face dominant din precipitații (70–85%) sub formă de ploi (60–70%) și zăpadă (30–40%) și moderat din ape subterane

(15–30%), situație care le asigură o scurgere mai bogată. În regiunile din est și sud alimentarea subterană este mai redusă (10–15%), iar la cea din precipitații apa provenită din topirea zăpezii prezintă o pondere mai ridicată (40–59%).

Regimul scurgerii se caracterizează prin ape mari primăvara și la viituri și ape mici în a doua parte a verii și toamna. Primăvara ploile bogate și topirea zăpezii asigură o scurgere de 40–50% din volumul anual, vara se produc 3–7 viituri ce dau creșteri bruște ale scurgerii, provocând inundații, toamna și iarna debitele reduse fiind întreținute doar de alimentarea subterană (în multe situații râurile seacă). La râurile din sudul podișului, uneori la începutul iernii, pe fondul unei circulații ciclonice sudice active, se produc viituri ce dau creșteri ale debitelor. La râurile din Podișul Sucevei diferențele dintre extremele scurgerii sunt mai reduse decât în est și sud.

Scurgerea solidă se face în proporție de peste 95% sub formă de suspensii. În peste 80% din Podișul Moldovei turbiditatea variază între 1000-2500g/m³, fiind favorizată de alcătuirea petrografică a dealurilor cu altitudini de 300-500m, panta și lipsa pădurii, condiții ce stimulează spălarea în suprafață, șiroirea etc. Este mai mică în regiunile joase, unde pantele reduse ale albiilor determină viteze mici ale apei și stimulează depunerea.

În Podișul Moldovei există numeroase lacuri, majoritatea de proveniență antropică. Lacurile a căror cuvetă a rezultat prin procese naturale (tasări, alunecări, prăbușirea și rectificarea albiilor) au adâncimi mici și sunt frecvent invadate de vegetație higrofilă (frecventă în Câmpia Moldovei, luncile Prutului, Jijiei etc.). Între lacurile antropice se impun, prin număr și suprafață, heleșteele (îndeosebi în Câmpia Moldovei), a căror apă este folo- sită pentru irigații, piscicultură, alimentare cu apă etc. Între acestea sunt Dracșani pe Sitna, Podu Iloaiei pe Bahlui, Ciorbești pe Nicolina și mai multe pe Bașeu. Se adaugă iazurile (în Podișul Sucevei), lacurile de baraj de pe Prut (Stânca-Costești), Siret, Bistrița, Racova, a căror apă este folosită în scopuri variate (alimentarea orașelor, hidroenergie etc.).

Caracteristicile de relief și climă, ca și o complexă evoluție a vegetației în Pleistocenul superior-Holocen, au impus structura biogeografică actuală. Ca urmare, aici intră în contact elemente central-europene, estice și sudice. După R. Călinescu și colab. (1969) dealurile înalte (peste 400m) din centru, vest și nord se află la extremitatea estică a provinciei dacice (provincia central-europeană), Câmpia Moldovei în extremitatea sud-vestică a provinciei sarmatice cu specific silvostepic, iar dealurile din sud și sud-est se includ în provincia pontică cu caracter stepic și silvostepic.

Dezvoltarea reliefului pe verticală, între 150–650 m a imprimat, mai ales în cadrul dealurilor provinciei dacice, o diferențiere mai ales a asociațiilor vegetale în raport cu altitudinea. Îndelungata populare și activitățile umane orientate spre agricultură au dus la îndepărtarea pe mari suprafețe a vegetației inițiale, la diminuarea fondului faunistic și la introducerea peisajului agricol, care se desfășoară în peste 60% din suprafața Podișului Moldovei.

a. Provincia dacică are în cadrul ei Podișul Sucevei, Podișul Central Moldovenesc cu nordul Colinelor Tutovei și Dealurile Fălciului. Desfășurarea altimetrică a determinat prezența a trei tipuri de păduri, care au o distribuție etajată:

– Pădurea de amestec cu fag și conifere. Se află la contactul cu Obcina Mare, pe dealurile cu structură piemontană (ex. Ciungi). Alături de fag intră bradul și molidul pe terenurile mai înalte și gorunul, teiul, frasinul pe cele mai joase. Stratul arbustiv și ierbos prezintă elemente comune pădurilor de deal.

– Pădurea de fag pură apare ca insulă în Podișul Dragomirnei, Dealul Mare-Hârlău, Culmea Tătărași și Podișul Central Moldovenesc, la înălțimi mai mari de 400m. Este considerată ca relictă din Holocenul mediu (subatlantic), când avea areale mari. Condițiile climatice (temperaturile mai mici și umiditatea) au permis existența ei la altitudini așa de joase. Se asociază frecvent cu gorunul, carpenul, mesteacănul. Arbuștii sunt puțini și numai în sectoarele mai rare ale pădurii apar alun, soc, corn. De asemenea pajiștile secundare sunt sărace (predomina părușca, păiușul, pieptănărița, ovăsciorul). Există câteva sectoare în care în pădurea de fag se păstrează elemente seculare care sunt ocrotite (Zamoștea, Mitocu Dragomirnei, Oroftiana).

– Pădurea de gorun și stejar ocupă peste 80% din arealul pădurilor din această provincie. În structura ei există unele diferențieri regionale impuse de topoclimat, gradul de fragmentare și expunere a reliefului și substratul litologic. În Podișul Sucevei frecvența mare între 350-400m o au pădurile de

stejar pedunculat, care adesea formează păduri pure, mai ales în sectoarele cu substrat marno-argilos ce asigură soluri grele și mai umede. La înălțime se amestecă cu gorunul și chiar fagul, iar către bază cu stejarul, frasinul, teiul, arțarul, etc. În aceste păduri există un strat arbustiv mai bogat (alun, călin, corn, sânger, lemn-câinesc, porumbar, etc.), iar pajiștile au caracter mezo-xerofil (predomină păiușul și firuța).

În Podișul Central Moldovenesc, la 300–400 m, pădurea are un caracter mixt, datorat prezenței, în combinații diferite, a stejarului, gorunului și fagului, favorizate de condițiile locale de relief, rocă, topoclimat. Reprezintă sectorul unde caracteristicile oro-climaterice nordice se combină cu cele din sud.

În nordul Colinelor Tutovei și în Dealurile Fălciului predomină pădurea de gorun, fie în amestec cu carpen, tei argintiu, frasin, fie sub formă de arborete pure (îndeosebi pe substrat nisipos și nisipo-lutos, care asigură un drenaj vertical optim). Spre contactul cu Podișul Central Moldovenesc, la înălțimi mai mari de 400 m, intră în amestec cu fagul, pe când în sud, la altitudini de 250-300m, în componența pădurii se află și elemente termofile.

Fauna pădurilor este reprezentată prin cervide, porc mistreț, lup, dihor, nevăstuică, pisică sălbatică, veveriță, diferite specii de șoareci, o mare varietate de păsări (ghionoaie, ciocănitoare, ciuf de pădure, huhurez, buhă, privighetoare, cuc, pupăză, graur etc.). Se adaugă o bogată faună de nevertebrate. În ultimul timp se constată prezența câinelui enot pătruns din Rusia.

Provincia sarmatică se desfășoară în cadrul Câmpiei Moldovei pe culmi cu înălțimi de 250-350m. Clima mai accentuat continentală a favorizat dezvoltarea unei vegetații de silvostepă. Pădurea are un caracter de șleau cu gorun în centru și sud și șleau cu stejar în vest, pe substrat mai argilos. În componența ei intră și carpen, tei pucios, arțar, jugastru, ulm, cireș. Arbuștii apar la periferia pâlcurilor de pădure și sunt reprezentați de migdal pitic, cireș pitic, scumpie, etc. Predomină pajiștile de păiuș, pe terenurile erodate s-au dezvoltat asociații secundare cu firuță, bulb, bărboasă, pir, iar unde eroziunea a fost mai intensă precumpănesc pelinița și laptele cucului.

b. Provincia pontică se desfășoară în sudul Podișului Moldovei, ocupând areale întinse în Colinele Tutovei, Dealurile Fălciului și Depresiunea Covurlui (în întregime). Ea înaintează mult pe Prut (până la nord de Albița) și pe Bârlad (la nord de Vaslui). Vegetația caracteristică este de silvostepă, dar cu foarte multe elemente sudice, termofile. Pâlcurile de pădure cu gorun, stejar pedunculat au în componență și stejar pufos, stejar brumăriu, frasin, ulm, jugastru, gârniță, mojdrean, scumpie, scoruș, cărpiniță. Unele din acestea formează și arborete pure (stejar pufos, stejar brumăriu, gărniță), dar cu predilecție pe expunerile sudice și sud-estice. Vegetația ierboasă este reprezentată prin asociații de păiuș și colilie. În est, în lungul Prutului, șleaurile cu stejar pedunculat și gorun conțin mai multe elemente sarmatice, pontice și mai puține specii termofile.

Fauna caracteristică silvostepei din cele două provincii, datorită activității antropice, a fost mult limitată ca areal și număr de specii. Răspândire mai mare o au rozătoarele (popândăul, șoarecele de câmp, hârciogul, iepurele de câmp), apoi căprioara, mistrețul, vulpea, lupul, numeroase păsări, reptile nevertebrate.

Vegetația intrazonală este întâlnită pe de o parte în lungul albiilor principale, unde este alcătuită din pajiști mezohidrofile și esențe lemnoase slabe (sălcișuri, plopișuri), iar pe de altă parte în jurul lacurilor și mlaștinilor apar centuri de stuf, pipirig, papură, rogoz, iar în ochiuri de apă plante hidrofile. La Dersca-Lazna există o turbărie, iar la Iezerul Dorohoi o mlaștină tipică, declarate rezervații naturale. Există o bogată faună acvatică, în care se impun unele mamifere (vidra), acvifaună și ihtiofaună. Pe suprafețe mici, în luncile râurilor Prut, Bârlad, Bașeu, Jijia, Bahlui, Elan, Crasna, Tutova și pe unele fâșii din versanții marno-argiloși din Câmpia Moldovei, pe soluri de tipul solonceacurilor și solonețurilor, s-au individualizat areale cu vegetație halofilă.

Podișul Moldovei reprezintă una din regiunile naturale a cărei populare s-a realizat încă din cele mai vechi timpuri istorice. Urmele de cultură materială, începând cu Paleoliticul inferior, indică nu numai vechimea locuirii, ci și continuitatea și accentuarea treptată a acestui proces. Sunt renumite pe plan mondial așezările paleolitice de la Mitoc și Ripiceni, apoi cele neolitice de la Cucuteni, Țuguiata, Hăbășești, Negrești, Stoicani, Mastocani etc. Ultimele sunt numeroase într-un spațiu geografic comun din Transilvania și până la Bug, indicând prin elementele de cultură similare legături multiple între

diferitele comunități.

Din Epocile Bronzului și Fierului s-au identificat așezări mari cu forme de apărare (șanțuri și valuri de pământ la Dersca, Arsura, Moșna, Stâncești, Brăhășești, Merești, Crivești, Capălău, Cotu, Cătălina, Cotnari, etc.), urme care indică o activitate economică bazată pe creșterea animalelor, unele culturi agricole și practicarea unor meșteșuguri. S-au identificat „dave“ la Lozna, Stâncești, Cotnari, Brad (Zargidava), Moșna, Arsura, Răcătău de Jos (Tomasidava), Poiana (Piroboridava), Șmulți etc., care făceau parte la începutul primului mileniu din teritoriul liber al dacilor.

Ca urmare, încă din antichitate a început să se contureze sistemul de așezări din podiș, proces favorizat de condițiile naturale, dar care a întâmpinat, în secolele ce au urmat, numeroase opreliști impuse de factori externi (invazii ale popoarelor migratoare, iar în al doilea mileniu cele tătărești, turcești, poloneze, cazace, apoi companii militare ale puterilor vecine însoțite de anexări teritoriale, numeroase opreliști în legăturile economice, etc.).

Așezările primului mileniu se încadrau în categoria satelor, fiind frecvente în regiunile împădurite, mai ales la obârșia văilor și mai puține în silvostepă. Unele dintre acestea, în secolele XII-XIV, au devenit orașe, procesul fiind determi- nat de condițiile diverse, îndeosebi de ordin politic și economic (stabilirea Curții Domnești-Siret, Baia, Suceava, Bacău, Iași etc.) sau numai economic (Vaslui, Bârlad, Roman, Dorohoi, Botoșani, Hârlău, Târgu Frumos, Huși).

Pentru unele dintre acestea (Bacău, Suceava, Vaslui, Bârlad) un rol aparte l-au avut și legăturile tradiționale cu orașe din Transilvania și Țara Românească. În general erau așezări sub 1000 locuitori (excepție Suceava, care era capitala statului și care în secolul XV depășea 4000 locuitori).

În secolele al XVII-lea – al XVIII-lea se intensifică procesul de dezvoltare a rețelei de așezări a orașelor. Se dezvoltă câteva orașe care au un important rol politic și comercial (Suceava, Iași, Bacău) și o populație de peste 4000 locuitori; apare un număr însemnat de sate-târguri (târgușoare cu activități comerciale și meșteșugărești, din rândul cărora în secolul XIX apar orașele Fălticeni, Pașcani, Darabani, Săveni, Mihăilești etc.), crește numărul de sate în culoarele văilor și în Câmpia Moldovei concomitent cu extinderea suprafeței agricole (sate de roire sau „slobozenie“). Tot astfel unele orașe aflate la depărtare de principalele artere comerciale din această perioadă vor stagna (Vaslui, Huși) sau decădea (Baia).

Sfârșitul secolului al XIX-lea și prima parte din secolul XX au reprezentat o etapă importantă nu numai în creșterea populației, dar și în sporirea numărului de așezări. Procesul a fost favorizat de: limitarea treptată a aservirii față de Imperiul Otoman, abolirea iobăgiei, reformele agrare din 1864, 1871, 1921, prezența activităților industriale, dezvoltarea rețelei de căi de comunicație (amenajarea primelor tronsoane feroviare), unirea în 1918 a Moldovei de nord și a celei de la est de Prut cu România etc.

Se constată apariția a numeroase sate în Câmpia Moldovei și în sudul podișului, pe terenuri despădurite sau desțelenite (sate de împroprietăriți); apariția unor sate în lungul căilor de comunicații importante aflate pe văile Siret, Moldova, Bârlad, Bahlui (multe au rezultat prin „roire“ din așezări vechi aflate la distanțe mari); impunerea sub raport demografic, economic, administrativ a orașelor Iași, Bacău, Suceava; predominarea orașelor mici, în care unele activități industriale se îmbinau cu cele agricole, comerciale, de transport (noduri feroviare la Pașcani, Roman), administrative etc.

În a doua parte a secolului XX schimbările social-politice și economice survenite au făcut ca mai multe orașe (reședință de regiune, ulterior de județ, unele municipii) să se extindă și să crească demografic rapid (rezultat al industrializării intense); unele așezări rurale aflate în condiții naturale favorabile, în vecinătatea așezărilor urbane sau în lungul arterelor de comunicații, s-au extins; multe așezări rurale din regiunile deluroase fragmentate și totodată situate la depărtare de căi de comunicație însemnate au stagnat sau se află în regres sub raport demografic și economic.

De la peste 1,5 milioane la începutul secolului XX populația a crescut la peste 2,6 milioane în 1956 și peste 3 mil. în prezent. Ritmul de creștere a fost mai mare în Podișul Sucevei, Culoarul Moldova-Siret, sudul Câmpiei Moldovei și mai lent în celelalte unități. Cea mai intensă creștere s-a relizat în orașele mari (spor migratoriu, spor natural ridicat), ca urmare în principal a constituirii a numeroase unități industriale, ce necesitau forță de muncă. Acest proces a impus modificări bruște în ritmul creșterii numărului populației din mediul rural sau urban. Populația urbană a crescut cu peste 50% în

Podișul Sucevei, cu peste 80% în Câmpia Moldovei și Podișul Bârladului.

În mediul rural ritmul a fost mai ridicat în așezările din vecinătatea orașelor, din lungul căilor de comunicație sau în cele în care existau unități industriale, de servicii, în stare să absoarbă forța de muncă – culoarele văilor Suceava, Moldova, Siret, Bahlui, Bârlad şi a fost lent în cele din interiorul regiunilor de podiş sau de deal – nordul Câmpiei Moldovei, Colinele Tutovei, o parte din culoarul Prutului, Podișul Covurlui etc.).

Mișcarea migratorie este un proces demografic caracteristic acestei regiuni, el fiind determinat de mai mulți factori: sporul natural ridicat, potențialul econo- mic limitat al multor așezări rurale, industrializarea rapidă a unor orașe din podiș sau din alte județe etc. Ariile de unde se înregistrează plecări definitive impor- tante sunt centrul și nordul Moldovei, cea mai mare parte din Podișul Bârladului, iar centrele spre care s-au înregistrat cele mai însemnate fluxuri au fost în afara podișului - București, Brașov, Piatra-Neamț, Onești, Tulcea, Galați, Brăila, litoral, centre miniere etc., iar în podiș orașele Iași, Botoșani, Vaslui, Bârlad, Bacău etc.

Deplasările zilnice sau săptămânale se realizează spre orașe din satele aflate în lungul căilor de comunicație importante. Un număr mult mai mic de forță de muncă face naveta din orașe spre sate pentru servicii în domeniul învățământului, ocrotirii sănătății, comerț, transporturi etc. În plus, dreptul de deplasare în interi- orul Uniunii Europene al forței de muncă, a dus și la migrația populației din zonele defavorizate către alte țări, în căutare de locuri de muncă mai bine plătite.

În Podișul Moldovei sunt peste 22 orașe. Numărul de locuitori în marea majoritate a crescut foarte mult, atât pe seama sporului migratoriu, cât și a celui natural. Sunt și situații (Săveni, Negrești, Solca, Darabani), în care se constată o stagnare sau chiar un recul determinat de plecările definitive spre alte centre din țară ori din străinătate. După funcțiile economice principale, așezările urbane se pot grupa în: orașe cu funcții complexe (Iași, Suceava, Bacău, Botoșani, Vaslui), la care se pot diferenția sectoare cu concentrare mai mare a unităților industriale, comerciale, administrative, rezidențiale., orașe în care activitățile industriale au un rol esențial (Bârlad, Roman) și orașe în care serviciile, activitățile agricole se îmbină cu cele industriale (Siret, Verești, Pașcani etc.).

În Podișul Moldovei satele ce concentrează 54% din populație se desfășoară pe toate formele de relief, dar frecvent sunt: pe terasele și luncile înalte din lungul văilor principale (cele mai extinse), la obârșia multor văi torențiale (în interiorul dealurilor sau podișurilor), pe versanți (Coasta Iașilor, Dealurile Botoșanilor, versanții Prutului, Bârladului etc.) sau pe podurile interfluviale cu caracter structural (Podișul Central Moldovenesc, Podișul Sucevei).

După funcțiile economice marea majoritate sunt cele cu activități agricole dominante, dar cu unele diferențieri (cerealiere, cerealiere și viticole, cerealier-pomicole, cerealiere și creșterea animalelor, etc.). La acestea se adaugă așezările cu funcția principală agricolă, un rol complementar având activitățile industriale (Cacica, Bucecea, Sascut, Podu Turcului, Flămânzi etc.), serviciile (Podul Iloaiei, Sulița, Strunga etc.), transport și căi de comunicație (Verești, Dolhasca, Leurda, Crasna etc.), multe dintre aceste așezări devenind orașe la începutul acestui mileniu (Cacica, Bucecea, Sascut, Flămânzi, Dolhasca, Podul Iloaiei, Verești).

Până către finele secolului al XIX-lea economia Podișului Moldovei avea un caracter net agricol. Doar în unele orașe existau unități meșteșugărești, în care se prelucrau produse agricole (cereale, carne, piei, blănuri etc.) și ateliere de reparații. La sate se produceau țesături, dar erau și unele ateliere de olărit, fierării, cizmării etc. Agricultura, care avea la bază marea proprietate, era axată pe producția de cereale (din ce în ce mai mult solicitate pe piața externă) și creșterea animalelor.

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX s-au înfăptuit mai multe reforme agrare, industria a beneficiat de câteva legi protecționiste, s-au construit câteva tronsoane de cale ferată. Industria era axată pe unități mici, din ramurile alimentară (morărit, bere, carne), textilă, materiale de construcții, iar după construirea căilor ferate în lungul Siretului și Bârladului au apărut și ateliere de reparații la depourile din Iași și Pașcani. Întreprinderile mai importante erau concentrate în Iași și Bacău. Lipsa de resurse naturale și orientarea celor bănești spre București, exploatările petroliere, îndeosebi din bazinul Prahovei, cele forestiere etc. au favorizat menținerea acestei stări a industriei.

În agricultură se măresc suprafețele cultivate prin defrișări mari în regiunile deluroase, prin desțelenirea unor suprafețe extinse în silvostepă. Crește producția cerealieră și a culturilor tehnice

(sfeclă de zahăr, floarea soarelui, tutun, din care se fac zahăr – la Bucecea, ţigări, ulei, produse căutate la export).

În a doua parte a secolului XX se produc schimbări esenţiale. Mai întâi, în industrie, după război, s-au reparat, comasat unitățile mici și s-au dezvoltat ramurile de tradiţie (alimentară, textilă, hârtie etc.). Treptat au fost dirijate investiţii importante pentru construcția unor unităţi mari în Iaşi, Bârlad, Bacău, Roman, Suceava, Vaslui etc., în ramurile: construcții de maşini (rulmenţi, electronică, maşini-unelte, mecanică fină etc.), chimică (fire și fibre sintetice, îngrăşăminte), textilă, lemn etc. S-a urmărit valorificarea fondului bogat al forței de muncă disponibil.

În ultimele decenii s-au construit unități mai mici și în celelalte orașe și chiar în unele comune aflate pe căi de comunicaţie însemnate. Ca urmare, a crescut mult valoarea producției industriale, această ramură ajungând să devanseze agricultura. Unele subramuri s-au impus nu numai pe plan regional, dar și la nivelul țării (alimentară, textilă, celuloză și hîrtie, fire și fibre sintetice, electrotehnică etc.).

Podişul Moldovei constituie o însemnată regiune agricolă a ţării (dă peste 15% din producția agricolă a țării). Condițiile naturale sunt extrem de favorabile culturilor cerealiere, unor plante tehnice (sfeclă de zahăr, floarea soarelui, in, cânepă etc.), pe versanții dealurilor viti-pomiculturii, iar în luncile marilor râuri legumiculturii.

Păşunile și fânețele din dealuri, ca și diversele culturi furajere, asigură baza dezvoltării sectorului zootehnic, care are tradiţie.

Creşterea suprafeței agricole s-a înfăptuit prin lucrări complementare de amenajare locală a spațiului dintre luncile Siretului, Bahluiului, Bârladului etc., apoi prin terasări și plantații (silvice, vitipomicole) pe versanții afectați de alunecări și eroziuni. Un loc însemnat în studierea degradărilor de teren și a metodelor de combatere a acestora în Podişul Moldovei îl are Stațiunea experimentală de la Periani (Colinele Tutovei).

Structura generală a căilor de comunicaţie s-a realizat de-a lungul secolelor pe măsura apariției si dezvoltării de aşezări, ea fiind în cea mai mare măsură legată de culoarele de vale și contactele dintre unitățile naturale. Modernizarea și impunerea câtorva artere magistrale sunt însă legate de secolul XX (pe Siret, Bârlad, Câmpia Moldovei etc.).

În Podişul Moldovei sunt puţine resurse de subsol și cu valoare economică limitată. Există hidrocarburi în culoarul Siretului, turbă la Dersca, sare la Cacica, nisip cuarțos (Miorcani, Hudești), materiale de construcții (îndeosebi balast în albiile principalelor văi). Ca urmare, necesarul de materii prime se asigură în cea mai mare măsură prin legături de cooperare cu unități aflate în Carpaţi, Subcarpați, Podișul Transilvaniei (sare, gaze naturale etc.).

Necesarul de apă pentru consum și economie este asigurat din apa râurilor (rezerve de peste 7 km^3/an, dar cu fluctuații sezoniere și regionale, concentrate în marile artere: Siret, Prut), din unele pânze subterane, din locuri amenajate în acest scop, prin conducte din Subcarpați. Potențialul hidroenergetic este parţial valorificat pe Siret și Prut.

Agricultura și pădurea asigură materia primă pentru ramurile industriale tradiționale (alimentară, lemn, textilă etc.), care au o pondere însemnată în producția globală, alături de subramuri noi în construcții de mașini, chimică, etc.

Industria energetică se axează pe obţinerea de energie electrică în termocentralele aflate în orașele principale (Iași 200 MW), ce dețin 4/5 din puterea instalată, apoi unele hidrocentrale pe Prut (Stânca Costești-15 MW), Siret (Galbeni-30 MW, Berești-40 MW, Răcăciuni), Bistrița (Racova, Gârleni, Bacău I și Bacău II, însumând peste 100 MW). Exploatările de gaze naturale sunt restrânse la câteva centre în Colinele Tutovei (Găiceanana, Glăvănești), Culoarul Siretului (Roman Secuieni-Onișcani), la care se adaugă unele rezerve de petrol în sud.

Extracţia materialelor de construcţii se face în balastiere mari (pe Moldova, Bistrița, Siret), cariere de lut și argilă pentru cărămizi (Roman, Iași, Dorohoi, Bacău), nisip cuarțos (Miorcani, Hudești), gresii, calcare etc. Se produc: cărămidă (Roman, Iași, Bacău, Botoșani, Vaslui), prefabricate din beton (Roman, Iași, Suceava, Vaslui, Bacău), lianți (Roman, Suceava), semicristal și ceramică fină (Dorohoi), sticlă menaj (Fălticeni), izolatori (Botoșani).

Din Podișul Sucevei și din Podișul Central Moldovenesc se exploatează lemn de fag și de stejar.

Industria de prelucrare se bazează pe lemnul de rășinoase adus din Carpați. Se obțin cherestea de

rășinoase (Vicovu de Jos, Cacica, Fălticeni) și fag (Bacău, Hârlău, Ciurea), plăci aglomerate (Fălticeni, Suceava, Bacău), plăci fibrolemnoase (Suceava, Bacău), mobilă (Rădăuți, Bacău, Iași, Vaslui) etc.

Agricultura a fost și este ramura economică de bază, întrucât condițiile de relief și pedoclimatice favorizează culturile agricole, dar și zootehnia. Aproape 2/3 din suprafața podișului este teren arabil. În rest sunt păduri (cca 13%), pășuni și fânețe (15%).

Culturile principale sunt: cerealele (3/4 din arabil, preponderent porumb – în centru și sud; grâu, secară, orez și ovăz – numai în Podișul Sucevei); plantele oleagi- noase (floarea-soarelui în Câmpia Moldovei și în sud, soia, in pentru ulei etc.); plan- tele textile (îndeosebi in Podișul Sucevei și cânepă în culoarele văilor Siret, Moldova, Bârlad); cartoful (suprafețe mari în Podișul Sucevei, culoarele văilor Siret, Moldova etc.), sfecla de zahăr (Podișul Sucevei, culoarele văilor Siret și Moldova, unde sunt și fabricile de zahăr), tutunul (în centru și sud).

Pomicultura și viticultura sunt ocupații tradiționale. Există livezi de meri (în Podișul Sucevei la Fălticeni, Rădășeni), meri și cireși (Dealul Mare-Hârlău, Cot- nari), meri, cireși, vișini (în jurul Iașului), pruni, cireși, vișini, meri (la sud-est de Iași la Răducăneni, Moșna, Bohotin). Cele mai întinse suprafețe cu vii și renumite prin vinurile obținute se desfășoară pe versanții cu expunere estică și sudică de la Cotnari, Coasta Iașului, Răducăneni – Huși, Dealurile Bujorului.

Creșterea animalelor beneficiază de suprafețele întinse cu pășuni, fânețe, culturi furajere. Bovinele au o răspândire mai mare în partea nordică (în Podișul Sucevei rasele Pinzgau și Siementhal, iar în Câmpia Moldovei Sura de stepă), ovinele peste tot în cadrul podișului au valori ridicate (densitatea peste media pe țară), fiind mai numeroase peste Prut și Siret (țurcana în nord și centru, spanca și merinosul în sud, karakulul în Câmpia Moldovei. Porcinele au frecvență mare în zonele unde se cultivă cartofi și porumb.

Transporturile feroviare se realizează pe 1180 km cale ferată, ce țin de două magis- trale (Adjud – Vicșani și Tecuci - Iași - Botoșani), unite prin patru legături. Din aces- tea pornesc spre Carpați și alte regiuni 12 trasee secundare. Prin 3 puncte (Vicșani, Ungheni, Fălciu) se face racordul cu rețeaua feroviară din Republica Moldova. Den- sitatea rețelei feroviare este de 5,3 km/100 km², mai mare decât media pe țară. Este principalul mijloc ce asigură transportul de călători și un volum însemnat de mărfuri.

Transporturile rutiere se realizează pe o rețea de șosele și drumuri, cu grad de modernizare variat. Cele mai însemnate artere urmăresc culoarele văilor mari (Siret, Prut, Bârlad, Bistrița. Jijia). Pe ansamblu, densitatea rețelei rutiere este de 30 km/100 km. Prin șosele modernizate se asigură în mai multe puncte legături cu Republica Moldova sau treceri spre Transilvania și județele din sud. Facilitează traficul de călători și transportul de mărfuri și materie primă pe distanțe scurte. Principalele noduri rutiere sunt Suceava, Iași, Botoșani, Roman, Bacău, Vaslui, Bârlad etc., iar ca puncte de trecere spre Ucraina – Siret și spre Moldova – Stânca Secueni, Ungheni, Albița, Cancea etc.

Transporturile aeriene dispun de trei aeroporturi (Iași, Suceava, Bacău), cu legături zilnice cu București. Vara sunt și curse directe Suceava – Constanța.

Prin conducte se transportă gaze naturale din Transilvania (magistrala de pe Trotuș, care se ramifică spre Suceava, Botoșani, Iași, Vaslui), iar apă din lunca Moldovei (Timișești – Iași). Există o rețea electrică cu linii de înaltă tensiune (110 kw, 220 kw, 440 kw) ce leagă centralele electrice din regiune cu cele din afară și care asigură necesarul de energie pentru industrie și consumul particular.

Podișul Moldovei se încadrează în provincia Moldova, care dispune nu numai de un valoros potențial turistic natural și socio-istoric, dar și de un bogat echipament (capacități de cazare, rețea de drumuri, unități de servire etc.). Cel mai important centru turistic din Podișul Sucevei este municipiul Suceava (fostă capitală a Moldovei în secolele XIV/XVI, ruinele cetății medievale lângă care se află monumentul lui Ștefan cel Mare și parcul dendrologic, mai multe biserici, ctitorii ale voievozilor Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Vasile Lupu, parcul și un muzeu cu valoroase exponate de istorie, artă, științele naturii etc.)

Spre NV sunt: Mânăstirea Dragomirna (sec. XVII), bisericile Fătrăuți (sec.XV), Arbore (sec. XVI), Solca (sec. XVII), Rădăuți (sec.XIV), Siret (sec. XIV-XV). Se adaugă stațiunea climaterică Solca, centrul de ceramică neagră de la Marginea, herghelia de la Rădăuți. La sud de Suceava se află rezervația floristică Bosanci – Ponoare, casa memorială și muzeul Ciprian Porumbescu, orașul

Fălticeni, mânăstirea Probota, ctitorie a lui Petru Rareș.

În Culoarul Siretului se află orașul Roman (fragmente din fosta cetate din seco- lul al XIV-lea), la confluența cu Bistrița orașul Bacău (biserica Precista din sec. XV, casa memorială George Bacovia din sec. XIX – XX).

Cel mai important centru turistic din Câmpia Moldovei este Iași, capitală a întregii Moldove, sec. XVI-XIX. Aici există numeroase clădiri și monumente cu valoare istorică și arhitectonică din sec. XV-XX (fragmente din curțile domnești, biserica Sf. Nicolae, ctitorie a lui Ștefan cel Mare, biserici și mânăstiri renumite, precum Galata a lui Petru Șchiopul, Trei Ierarhi și Golia ridicate de Vasile Lupu, Cetățuia-ctitorie a lui Duca Vodă, palate din sec. XIX, instalațiile balneare de la Nicolina, Parcul Copou, Grădina Botanică, numeroase statui de oameni de cultură și știință etc.).

În vecinătate sunt mai multe lacuri de agrement (Ciric), rezervații naturale (Valea lui David, Repedea).

În vestul Câmpiei Moldovei sunt mai multe obiective turistice. La Ruginoasa există muzeul memorial Al. I.Cuza, la Cucuteni un muzeu al culturii neolitice, la Hârlău ctitorii ale lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș, la Cotnari o întinsă podgorie renumită încă din sec. XV. În municipiul Botoșani sunt biserici din sec. XVI, casa memorială N.Iorga, la Ipotești se află casa memorială M. Eminescu, în Dorohoi există o ctitorie a lui Ștefan cel Mare, o biserică din lemn din sec. XVIII și muzeul memorial G. Enescu.

În sudul Podișului Moldovei obiectivele turistice mai însemnate sunt dispersate în câteva localități, majoritatea în lungul Bârladului. Astfel, în Vaslui există o ctitorie a lui Ștefan cel Mare și monumentul voievodului; în apropriere, la Podul Înalt, se află un monument ridicat în amintirea victoriei acestuia împotriva oastei otomane la 1476. În Bârlad, alături de câteva monumente religioase din sec. XVI-XVII, există un parc renumit și edificii din sec. XIX-XX, iar la Huși, cunoscut încă din timpul lui Ștefan cel Mare pentru podgoriile sale, sunt o vinotecă de ordin național și edificii din sec. XV-XIX.

c. Podișul Sucevei se află între culoarele Moldovei, Obcina Mare, Câmpia Moldovei și reprezintă cca 25% din suprafața întregului podiș. Este alcătuit din formațiuni sarmațiene (în bază faciesuri argilo-nisipoase, la partea superioară în vest pietrișuri și nisipuri cu caracter fluvio-deltaic, iar în est conglomerate și gresii, calcare oolitice cu structură net monoclinală. Are interfluvii cu poduri largi, ușor înclinate spre SE, frag- mentate în general longitudinal. Văile au caracter de culoare largi, cu lunci extinse și terase (3–7 trepte), bine dezvoltate cele inferioare; terasele mijlocii trec în nivelul unor bazine depresionare detașate de sectoare de contact structural sau petrografic.

Climatul este de podiș de altitudine medie, umed (650–700 mm), cu temperaturi medii anuale de 6-7^0C, 120 zile de îngheț, peste 150 zile cu temperaturi ce depășesc 10º C și 70 zile cu temperaturi peste 25º C.

Se impun două artere hidrografice – Siret (12,7 m^3/s la intrarea în țară, 35 m^3/s la Pașcani) și Suceava (4m^3/s amonte și 16m^3/s la Ițcani). Celelalte râuri care au obârșia în Obcina Mare sunt scurte și au un specific al scurgerii influențat puternic de regimul precipitațiilor.

Pădurea ocupă o suprafață ceva mai mare pe dealurile mai înalte; predomină fagul, gorunul, stejarul pedunculat; lângă munte există pădure de amestec.

Solurile sunt brune podzolice, dar local apar rendzine, pseudorendzine și erodisoluri.

Este bine populat, cu așezări foarte vechi. Populația urbană este cam o cincime din totalul populației podișului, dar așezările rurale sunt mari, vechi, cu populație care păstrează tradiții de locuire și obiceiuri de viață și civilizație ce ilustrează o societate românească temeinică, venită prin timp de la începuturile identitare ale neamului. Zona are predominant funcții agricole și una sau două complementare (exploatări forestiere, sare etc.).

Principalele ramuri ale industriei sunt alimentară (lactate - Suceava; zahăr - Roman, Suceava, Pașcani; bere - Solca, Suceava), exploatarea și prelucrarea lemnului (tradiție), construcții de mașini (utilaj agricol și chimic; utilaj petrolier-Roman; utilaj pentru material rulant-Pașcani), celuloză și hârtie la Suceava, Fălticeni, Rădăuți și în câteva unități mici din comunele Bucecea, Cacica, Vicovul de Jos. Agricultura are un caracter complex; se practică culturi de porumb, cartofi (10–22% din arabil la nivel de comună), sfeclă de zahăr, in, cânepă, plante furajere; pomicultură tradițională la Rădășeni, Fălticeni (meri); creșterea animalelor (îndeosebi cornute mari).

În cadrul Podișului Sucevei se pot separa:

– Dealurile Ciungi-Leahu se află în vest, la contactul cu Obcina Mare și cuprind dealuri (450–688 m) și depresiuni de contact (Marginea, Solca, Păltinoasa, Cacica). C. Martiniuc le-a numit Piemontul Obcinei Mari, V. Băcăuanu dealurile piemontane dintre Moldova și Suceava, iar V. Tufescu Dealu Mare-Hârlău.

Sunt alcătuite la partea superioară din alternanțe de nisipuri, pietrişuri cu intercalații de argile, nisipuri argiloase cu caracter fluvio–deltaic (imense conuri depuse într-o mare sarmatică puțin adâncă, sau conuri acumulate în Pli- ocen pe o câmpie joasă (cf. V. Tufescu) având o grosime mică în nord și peste 80 m în sud. Depozitele au structură monoclinală.

În partea de nord există dealuri izolate (500 m), înconjurate de culoare de văi, depresiuni, șei largi și glacisuri, cu pădure pe vârfurile dealurilor, iar în rest păşuni; sate pe terase sau pe glacisuri ce au peste 4000 locuitori și o economie bazată pe creşterea animalelor, cartofi și porumb. În centru sunt dealurile scunde, aplatizate (orizontul de pietrişuri este subțire), separate de culoare de vale, adesea cu caracter depresionar (Arbore, Soloneț). În sud sunt culmi (Dealu Ciungi 688 m) cu fizionomie de podiș cu păduri (fag, conifere, gorun), separate de văi mai înguste și depresiuni mici în care se află sate cu 1500–2500 locuitori (Ilişeşti, Stupca) având profil economic complex (creşterea animalelor, cartofi, exploatări de lemn, sare – Cacica).

Solca este oraș din 1926, bilanț demografic negativ; agricultură, industrie (bere din 1860), stațiune balneară.

– Podișul Fălticeni se desfășoară între văile Suceava, Moldova, Siret și Dealul Ciungi. Este alcătuit din depozite sarmațiene (gresii, conglomerate calcaroase), monoclinal spre SE. Relieful este format din platouri structurale extinse la 450–560 m, fronturi de cuestă orientate spre V, NV, N cu intense degradări, văi consecvente și subsecvente (Șomuzul Mare, Șomuzul Mic). În cadrul său se separă două subunități:

– Depresiunea Liteni în vest, la altitudinea de 350-450m, într-un sector unde precumpănesc faciesuri marno-argiloase; albii largi de la care se dezvoltă glacisuri coluvio-deluviale; satele au în jur de 1000 locuitori. Se practică culturi cerealiere, plante tehnice, cartofi, livezi; Șomozul Mare a depășit prin câțiva afluenți linia marilor înălțimi, pătrunzând în culoarul Moldovei la nivelul terasei de 10–15 m a acestuia.

– Podișul Șomuz –Tătăruș se remarcă prin masivitate, interfluvii extinse orientate NV-SE și N-S, forme structurale; în SE un sistem de 7 terase de confluență; sate cu 500 – 1000 locuitori cu profil agricol (renumite sunt culturile de meri de la Rădășeni, Fălticeni). Fălticeni e provenit din târguşor; are industria lemnului, textilă, alimentară, chimică.

d. Podișul Dragomirnei este încadrat de Suceava și Siret. Are înălțimi de peste 522 m în centru (gresii calcaroase); spre Siret frunți de cuestă cu degradări, iar spre SE platouri structurale extinse, separate de văi consecvente largi (Dragomirna); pe culmi păduri de cvercinee, uneori de fag (Mitocul Dragomirnei). În NE sunt Dealurile Bălcăuți (400m, intens fragmentate). Satele sunt pe văile principale sau în bazinete de obârșie (1000 – 2000 locuitori). Se practică agricultura complexă.

e. Culoarul Sucevei și Depresiunea Rădăuți se desfășoară pe 60 km lungime. Depresiunea Rădăuți se află în NV și cuprinde lunca largă a Sucevei și terasele de 5-15m, 30-40m, 60-70m. Se înregistrează geruri frecvente legate de inversiuni termice și un exces de umiditate; satele sunt la periferie, pe glacisuri și pe terase. Rădăuți este atestat documentar în sec. XIV; oraș din 1852; industrii: lemn (mobilă), alimentară, chimică (alcool, 1881), tricotaje etc. Culoarul Sucevei are 4–5 km lărgime; terasele sunt îndeosebi pe stânga, iar lunca bilaterală. Caracter agricol (cereale, cartofi, plante tehnice). Suceava, atestată documentar în 1388, veche capitală a Moldovei, important centru industrial (alimentară, celuloză și hârtie, utilaj pentru industria chimică, agricol, mobilă, prefabricate); nod feroviar, rutier, aeroport, centru universitar.

f. Culoarul Siretului se întinde pe o lungime de peste 100km, având lărgimi de 10–13 km în zonele de confluență cu Suceava și Moldova, unde sunt terase extinse; între ele înălțimea este de 4–6 km. Este format din luncă (2–4 km lățime), cu albia meandrată și despletită, cu numeroase cursuri părăsite și sectoare cu exces de umiditate. Lunca (cu trepte la 2m, 4m, 6-8m) este încadrată de terase (7–3 trepte; cea de 10–15 m cu extindere deosebită). Așezările rurale sunt pe terase, 1500–2000

locuitori, profil cerealier, plante tehnice, cartofi. Siret este atestat documentar la 1340, capitală a Moldovei în secolul XIV; funcții de servicii și industrială (industria ușoară, lemn).

g. Podișul Botoșanilor (Podișul Bour-Dealul Mare) a fost numit de V. Mihăilescu (1930) „Podișul Înalt din vestul Botoșanilor", de către Gr. Posea și L. Badea, „Culmea Siretului superior" și de V. Mihăilescu în 1964 „Culmea Siretului". Domină Culoarul Siretului prin versanți abrupți. Limita față de Câmpia Moldovei se află la baza versanților povârniți de pe aliniamentul Dorohoi - Botoșani - Flămânzi - Hârlău – Cotnari - Ruginoasa. Structură geologică similară cu podișurile Fălticeni și Dragomirna (gresii, microconglomerate calcaroase), care imprimă și mențin masivitatea și formele structurale. Înălțimi în jur de 400 de metri (Vârfu Tudora 587 metri în Dealul Mare). Există mai multe șei de eroziune largi, care îl împart în mai multe subunități (Dealul Ibănești, Dealul Bour, Șaua Lozna, Șaua Bucecea, Dealul Corni, Șaua Vorona, Dealul Mare – în est o subunitate Dealul Holm, Șaua Ruginoasa – Strunga). În primele șei afluenții Jijiei și Sitnei au depășit linia marilor înălțimi, pătrunzând în bazinul Siretului, unde au efectuat captări până la nivelul terasei Siretului de 8–10 metri. Afluenții Prutului au împins peste tot cumpăna de ape spre vest și au detașat la contactul cu Câmpia Moldovei depresiuni de contact mici. Peste 75% din suprafață este acoperită cu păduri de cvercinee, iar pe vârfuri și de fag. Pe versanți și în bazinetele depresionare sunt pășuni, livezi, vii. Așezările se află preponderent la contactul cu Câmpia Moldovei, unde formează un aliniament aproape continuu de sate mari cu economie complexă (cerealiere, vii, livezi de meri, cireși; cartofi, in, sfeclă). Așezări mari sunt în șeile largi (unele au economie complexă – ex: Bucecea, Ruginoasa, Leorda).

C. Câmpia Moldovei se află în NE față de Podișul Moldovei, între Culoarul Prutului și podișurile Sucevei și Bârladului. Reprezintă 26% din podiș, are 125 m altitudine medie și 235 m în Dealul Cozancea, altitudine maximă. (I. Rick, 1931, a numit-o Depresiunea Jijiei, I. Simionescu, 1934, Câmpia Moldovenească, M. David, 1933, o parte din Depresiunea Prutului Mijlociu, V.Tufescu, 1942, Câmpia Moldovei.

Definiția de câmpie este legată de folosința agricolă, de altitudine, de solurile cernoziomice, de vegetația de silvostepă, de regimul scurgerii apelor etc.; sensul de depresiune este impus de poziția mai joasă în raport cu podișurile vecine care o domină prin denivelări de peste 100 m. În realitate, este un podiș jos, cu peisaj de câmpie. Este alcătuit din formațiuni marno-argilo-nisipoase ușor monoclinale, care asigură condiții pentru numeroase degradări.

Relieful aparține unui podiș jos sculptat în Pliocen – Cuaternar prin înaintarea spre vest a afluenților Prutului datorită rocilor noi și nivelului de bază jos. Culmile sunt rotunjite, adesea apar platouri care coboară lin spre SE. Văile sunt largi, cu lunci extinse (3) și glacisuri coluvioproluviale. Între păraiele de la obârșiile Bahluiului, Bahluiețului, Sitnei, Miletinului, Jijiei s-au realizat captări locale. Văile care se desfășoară de la V la E sau pe direcții apropiate au profil asimetric cu versantul sudic abrupt (cuestic), cu intense degradări (torenți și alunecări); tipice sunt cuestele (coastele) Jijiei, Jijioarei, Bahluiului.

Climatul este continental, cu temperatura medie anuală de 9-10º, peste 120 zile de îngheț, 40–50 zile de iarnă, peste 75 zile de vară, amplitudini termice peste 75º, înghețuri de durată pe culoarele văilor Prut, Jijia, Bahlui, Sitna, variații mari în regimul anual, sezonier, lunar al precipitațiilor (frecvent ploile au caracter torențial), sunt frecvente secetele.

Rețeaua hidrografică autohtonă are caracter semipermanent, cu variații mari în regimul scurgerii (secarea albiilor, revărsări și inundații la viituri); debitele la Prut sunt de 85–104 m/s, pe Jijia 3,5–8 m/s. Există un număr mare de iazuri. Alimenta- rea cu apă potabilă și pentru industrie se face din pânza de adâncime, lacuri special amenajate (ex.: Stânca – Costești, Cinc etc.) și prin conducte din pânzele freatice din terasele Moldovei.

Iași (340.000 locuitori), târg la 1359, capitală din 1854; puternic centru industrial (chimie, construcții de mașini, metalurgică, textilă, alimentară), cultural – științific, nod de cale ferată și rutier, aeroport etc. Botoșani (aproximativ 100.000 locuitori), atestat documentar la 1493; centru al industriei textile, confecții, utilaj textil și agricol, centru al industriei alimentare. Dorohoi, atestat documentar la 1403; industria sticlei și ceramicii fine, materiale de construcții, alimentară. Darabani, târgușor până la începutul sec. XIX; profil agricol și de servicii; industrie mică (morărit, țesături, ceramică). Hârlău, atestat documentar la 1394 (Baglovia); industrie, construcții, alimentară, mase plastice, prelu- crarea

lemnului. Săveni, târguşor în sec. XIX, oraş din 1968; bilanț demografic negativ; profil agricol și de servicii; industria alimentară, morărit, covoare. Târgu Frumos, atestat documentar la 1448; industria încălțămintei, stofe,tricotaje, funcție agricolă.

Din totalul aşezărilor rurale peste 2/3 au sub 1000 locuitori dar au vetre întinse; funcția agricolă dominantă; la unele se adaugă cea industrială. Agricultura este bazată pe culturi cerealiere (2/3 din arabil), floarea soarelui (10% din arabil), sfeclă de zahăr și culturi furajere.

Creşterea animalelor bazată pe oi țurcană, țigaie și karakul (zona Săveni –Ripiceni). Se disting două subunități:

a. Podișul Jijiei superioare și al Bașeului cu relief mai înalt, platouri în vest și culmi rotunjite separate de văi largi în est; silvostepă; slabă dezvoltare economică și profil agricol dominant în est; în vest așezări mai mari cu putere economică; aici sunt orașele Botoșani, Dorohoi.

b. Podișul Jijiei inferioare și al Bahluiului cu relief aplatizat, văi largi (lunci, terase), care au frecventat versantul drept cu caracter structural; climat continental puternic, care asigură trecerea de la silvostepă la stepă. Este intens populat, având așezări mari. Se simte influența puternică a municipiului Iași.

c. Podișul Bârladului se desfăşoară în partea central-sudică a Podișului Moldovei, pe cca. 49% din acesta. Limita de nord se află la baza povârnișului cuestic „Coasta Iașilor“, care începe din dreptul șeii Ruginoasa-Strunga (vest) și ține până la Prut. În vest domină lunca Siretului prin versanți abrupți, iar în sud intră în contact cu Câmpia Română. Geologic la suprafață este un sediment sarmațian în nord și pliocen, mai nou, către sud; faciesurile sunt marno-argiloase- nisipoase; în nord apar și calcare oolitice, gresii calcaroase, iar în sud tufuri andezitice. Relieful are altitudini frecvent peste 300 m în nord (max. Doroșanu 561 m, Poiana Neamțului 550 m, Aninoasa 522 m); spre sud scad treptat până la 200–120 m.

Structura monoclinală și stratele mai dure au permis dezvoltarea unui relief caracteristic cu: fronturi cuestice cu amplitudini de zeci de metri și lungimi de zeci de kilometri (Coasta Iașilor cu 200–300 m, considerată de M. David de natură tecto- nică, iar de V. Băcăuanu de origine erozivă; Sinești – Cheia Domniței – Vulpășești; pe dreapta Bârladului, Racovei; pe dreapta Crasnei, Jaravățului etc.; platouri structurale (Repedea - Tasna - Juguleț; Cheia Domniței; Șcheia – Ipatele; Averești – Băneasa; Slobo- zia– Cantemir; Dobrovăț; etc.), văi subsecvente (Bârladul superior, Racova, Lohanul, Jaravăț, Crasna), văi consecvente (tipice în colinele Tutovei și Podișul Covurlui).

d. Podișul Central Moldovenesc se află între Coasta Iașilor și culoarul văilor subsecvente: Racova, Bârlad și Lohan (versantul de SE). A fost numit de M. David Podiș Sarmatic, de C. Martiniuc – Podișul Central Moldovenesc, de V. Mihăescu – Podișul Bârladului Superior.

Structura geologică a impus profilul asimetric cu abrupturi cuestice în nord și poduri structurale în sud; afluenții Bârladului au caracter consecvent. Bârladul su- perior a realizat o depresiune subsecventă cu terase pe stânga. Este încă bine împă- durit (îndeosebi la peste 350 m și pe versanții nordici), culmile sudice au platouri cu pășuni și fânețe, așezările sunt mici (cca 500–800 locuitori la obârșiile văilor secundare). Se practică culturi cerealiere, pomicultura și viticultura (renumite la Mașna – Răducăneni – Bohotin), creșterea oilor.

Vaslui, atestat documentar în sec. XIV; industrie textilă, confecții, alimentară, mobilă, ventilatoare, materiale de construcții. În ultimele decenii și-a triplat populația, îndeosebi pe seama sporului migratoriu. Negrești, atestat documentar în sec. XIV, oraş din 1968; spor migratoriu apropiat de cel natural; unitățile industriei alimentare, textile. Huși, atestat documentar în 1487, centru al unei renumite podgorii, industriei alimentare (vinificație, morărit), textilă, încălțăminte, materiale de construcții.

Se divide în: Podișul Sacovăț (nord-vest), Podișul Vaslui (nord-est), Podișul Racovei (sud-vest) și depresiunile Bârladului superior și Huși.

e. Colinele Tutovei se desfăşoară între Bârlad și Siret. Numele folosit în geografia interbelică a fost dat în 1935 de M. David: Colinele Tutovei. C. Martiniuc, 1955, i-a dat numele actual.

Geologic sunt alcătuite dintr-o succesiune de formațiuni tot mai noi de la nord la sud (în nord facies argilo-nisipos cu intercalații de gresii; în centru nisipuri, argile,marne, tufuri; în sud nisipuri și pietrişuri acoperite de depozite loessoide (în vest). Se prezintă sub forma mai multor culmi înguste

prelungi, paralele, care coboară spre sud la 300–350 m; între ele văi intens aluvionate și coluvionate, cu 1–3 terase; dinamica actuală activă dominată de spălarea în suprafață, alunecări, torențialitate.

Rețeaua hidrografică realizată în pliocen-cuaternar s-a definitivat ca structură prin captări în halogen (cf. I. Hârjoabă). Traseul Bârladului (cf. D. Paraschiv, 1969) a fost influențat de o afundare mai accentuată în sudul Depresiunii Bârladului, sau de contactul conurilor aluviale ale Prutului și Siretului (cf. I. Hârjoabă). În cuprinsul lor se face trecerea de la pădurea de gorun (nord) la silvostepă (sud). Apele freatice au debite mici, iar râurile suferă variații sezoniere mari; secarea este un fenomen caracteristic impus de climat și de formațiunile permeabile ce îl alcătuiesc; viiturile mari provoacă inundații.

Cea mai mare parte a populației se află la sate; sporul natural este ridicat, mișcarea migratoare este intensă spre centrele de pe valea Bârladului, Iași, Galați, etc. Sunt sate mici (multe sub 500 locuitori), înșirate. Bârladul a fost punct de vamă în 1408; în ultimele patru decenii populația s-a triplat; industria de rulmenți, apa- ratură de măsurat și control, chimică, textilă, alimentară (ulei, tutun).

f. Dealurile Fălciului se desfășoară între Prut, Bârlad, culoarele subsecvente ale Lohanului și Jaravățului (sud). Predomină faciesurile marno-argiloase, nisipoase; în vest apar calcare, gresii calcaroase. Ca urmare apar forme de relief structural (cueste, platouri structurale slab înclinate spre sud-est) și depresiuni de eroziune diferențială (Elan – Horincea), unde placa dură lipsește.

Climatic se remarcă 450 mm precipitații și 10,5° temperatură medie anuală. Râu- rile sunt scurte și seacă frecvent. Vegetația și solurile fac trecerea de la silvostepă la stepă. Sunt sate mici la baza versanților cu expunere favorabilă. Se divide în: Dea- lurile Fălciului (vest), mai înalte, forme structurale, păduri la partea superioară a culmilor; Depresiunea Elan - Horincea, culmi nord-vest – sud-est de la 250 la 100 m, zonă pomiviticolă însemnată; așezări în culoarul Prutului și pe văile secundare.

g. Podișul Covurlui se află în sud-est, la contactul cu Câmpia Covurlui (trecere lină).
Este alcătuit din nisipuri, pietrișuri, argilă cu caracter fluvio-lacustru, acoperite parțial de depozite loessoide ce cresc în grosime către sud. Relieful este prezentat de culmi înguste, rotunjite, cu înălțimi de 300 m (nord) care se lărgesc treptat spre sud, unde se aplatizează, văi adânci (100–150 m), versanți abrupți cu degradări intense. Clima are nuanță de ariditate accentuată. Rețeaua hidrografică are caracter semipermanent cu alimentare pluvială. Se trece de la silvostepă la stepă cu predominarea elementelor sudice.

Așezările mai mari (sub 1000 locuitori) se află pe afluenții Bârladului și Prutului. Târgu Bujorului și Berești sunt orașe având caracter agricol (cereale, plante tehnice, viticultură), industrie alimentară.

D. Culoarul Moldova–Siret se desfășoară în vestul podișului. Unii geografi (Gr. Posea, L. Badea) îl atașează la Subcarpați, alții (cf. I. Băcăuanu) la Podișul Moldovei. Este alcătuit din luncile și terasele celor două văi, la care în aval de Roman se adaugă glacisul de racord cu dealurile. Luncile sunt largi, au 2–3 trepte, aluviuni groase (10-15m), cu pânze freatice bogate, captate pe plan local sau pentru alimentarea orașelor Iași, Roman etc. Sunt 7 terase pe Moldova și 8 pe Siret, cu dezvoltare mare în sectorul de confluență.

Condițiile climatice sunt similare regiunilor vecine; iarna gerurile intense și lungi creează inversiuni de temperatură. Debite pe Moldova 26,5m/s, Siretul de la 70m/s în nord la 130m/s în sud; fluctuații de la un sezon la altul. Pe terasele înalte sunt soluri argilo-iluviale, iar pe cele joase cernoziomuri și lăcoviști. Cea mai mare parte din vegetația inițială a fost înlocuită de culturi agricole. Pădurile au rămas în lunci.

Prin culoarele celor două văi au existat încă din cele mai vechi timpuri importante drumuri comerciale. Însemnătatea lor a crescut în Evul Mediu, dar mai ales din sec. XIX. În lungul lor s-au dezvoltat multe așezări. Bacăul, atestat documentar la 1408, a fost curte domnească în sec. XV. Astăzi este municipiu, un important centru industrial (construcții de mașini, alimentară, textilă, pielărie și încălțăminte, lemn, hârtie), nod feroviar, rutier și centru universitar. Roman, atestat documentar la finele sec. XIV, este un însemnat centru al industriei grele, materiale de construcții, alimentară (zahăr) etc.

6. **Podișul Dobrogei** este situat în sud-estul țării, fiind încadrat la nord și vest de Dunăre, la est de Marea Neagră, iar la sud de granița cu Bulgaria, dincolo de care se continuă. În cadrul acestor limite, el ocupă o suprafață de circa 10 400 km^2, adică 4,3 % din suprafața României. În general, limita față

de unitățile vecine este subliniată de abrupturi tecto- nice și structurale, de peste 250 m la nord, peste 100 m la sud și doar de maxim 20 m la est, către Marea Neagră. Dobrogea se prezintă ca un podiș relativ rigid, format din roci vechi (șisturi verzi, granite) și structuri sedimentare mezozoice și neozoice, puternic erodat de acțiunea îndelungată a factorilor modelatori externi, cu un relief domol, ușor ondulat și cu altitudini relativ reduse (200-300m), altitudinea medie a întregului podiș fiind de 125 m. Partea de nord este mai înaltă, ajungând pe alocuri la 350–400 m și chiar 467 m în vârful cel mai înalt (Vârful Greci sau Țuțuiatu din Munții Măcinului).

Partea de sud are sub 200 m (altitudinea maximă este de 204 m în Vârfu Deliorman).

Evoluția Dobrogei cuprinde următoarele etape mai semnificative:

– În Proterozoic și începutul Paleozoicului, sudul Dobrogei (împreună cu fundamentul Câmpiei Române și fundamentul Câmpiei Moldovei) era un uscat continental, supus unei eroziuni subaeriene;

– Orogeneza Caledoniană (din Silurian) a creat un sistem montan (situat în zona Podișului Casimcei), adăugat uscatului sud-dobrogean, erodat apoi până la stadiu de peneplenă;

– Orogeneza Hercinică (din Carbonifer și Permian) a construit zona Munților Măcinului (prin cutare și magmatismul granitic), adăugată ariei caledoniene și ulterior erodată;

– În Mezozoic se sedimentează substratul peneplenizat cu sedimente triasice, cretatice și jurasice;

– În Neozoic se încheie sedimentarea Dobrogei (prin depunerea stratelor de calcare și gresii sarmațiene) și transformarea ei integrală în uscat;

– În Cuaternar s-au înregistrat lăsări tectonice slabe în est și în jumătatea nordică, iar în prezent se înregistrează ușoare ridicări în sud-vestul podișului, de 3–5 mm/an (M. Ielenicz, 1999).

Tectonic, Dobrogea aparține unor microplăci diferite: în nord, microplaca Mării Negre (pe care se află și nordul Dobrogei), aflată într-un proces de subducție (în lungul unui plan Benioff), în fața Carpaților Curburii și în sud, microplaca Moesică (ea cuprinde fundamentul Câmpiei Române și Dobrogea de Sud). Litologic, Dobrogea cuprinde mai multe formațiuni: granite și șisturi cristaline paleozoice (în zona Măcin), șisturi verzi (în Podișul Casimcei), structuri sedimentare triasice (în Dealurile Tulcei), jurasice (pe cursul inferior al râului Casimcea), cretacice (în Podișul Babadag și Dobrogea de Sud), structuri sedimentare neozoice (în Dobrogea de Sud). La suprafață, cele mai vechi roci sunt șisturile verzi proterozoice din Podișul Casimcei, cu o vârstă de peste 600 milioane ani. În fundamentul Dobrogei de Sud există roci mai vechi, identificate în foraje și acoperite în prezent de straturi sedimentare paleozoice, mezozoice și neozoice, care au o vârstă mult mai mare (1,6 miliarde ani). Asociat acestora, există forme de relief influențate de petrografie și structură: un relief «granitic», cu trene de grohotișuri și abrupturi în Munții Măcinului, vechi peneplene conservate pe suprafața erodată a șisturilor verzi, mici forme carstice pe calcarele jurasice și suprafețe structurale adaptate ondulărilor largi ale formațiunilor neozoice din Dobrogea de Sud. Există în nord (Munții Măcinului, Dealurile Tulcei și Podișul Babadag), un ansamblu de forme de sedimentație (inselberguri și glacisuri de eroziune), iar pe substratul loessoid forme de tasare și sufoziune.

Podișul Dobrogei are o altitudine medie de 125 m, aparținând astfel podișurilor joase ale României. Altitudinea maximă este de 467 m și se află în Vâru Greci sau Țuțuiatu din Munții Măcin. Altitudinea minimă este de 10–15 m și se află în sud-est, iar prin includerea la podiș a zonei de țărm, aceasta coboară și mai mult. În general, se observă o cădere dublă a pantei pe ansamblul podișului, pe de o parte dinspre nord și sud către zona mediană, iar pe de altă parte, dinspre zona mediană către est (spre Marea Neagră) și către vest (spre Dunăre).

Linia marilor înălțimi descrie o curbă pe direcția NV-SE în Dobrogea de Nord și NE-SV în Dobrogea de Sud. În partea nordică, interfluviile se dezvoltă sub trei forme: culmi rotunjite (pe conglomerate și gresii); creste (pe cuarțite) și vârfuri rotunjite, despărțite de șei largi (când apar formațiuni dure incluse în sedimentar).

În centru și sudul podișului, se desfășoară interfluvii plate, ce formează platouri întinse, adesea de peste 10 km, excepție făcând doar terenurile din apropierea văilor Dunării, Casimcei și Carasului, fragmentate de văi torențiale, ce au impus platouri mai înguste. Înălțimile mai mari din apropierea Dunării, fac ca energia de relief majoră să fie destul de mare, având valori de 200–300 m, în nord și vest, pe când spre est și sud, acestea coboară sub 50 m. În Dobrogea, s-a identificat o pediplenă, ca rezultat al evoluției policiclice și poligenetice, cu înălțimi diferite, atât din cauza ridicării diferite a

compartimentelor Dobrogei în Pliocen și Cuaternar, cât și datorită rezistenței diferite a rocilor. În Pleistocen, s-a format și o terasă de abraziune lacustră. În Pleistocenul superior, cea mai mare parte a Dobrogei a fost acoperită cu formațiuni loessoide. În ceea ce privește numărul teraselor sunt un număr de patru terase de abraziune, legate de oscilațiile de nivel ale Mării Negre în Cuaternar. Luncile ocupă peste 80% din com- plexul de vale, iar lățimea lor crește din amonte (150–250 m) spre aval (circa 1 km). Caracteristică este transformarea unei părți din cursul inferior al râurilor în limanuri fluviatile sau fluvio-marine, ca urmare a barării gurilor de vărsare cu aluviuni aduse de Dunăre, sau a creării de cordoane litorale în ultima transgresiune (valahă). Multe din aceste limanuri se află azi într-o stare avansată de colmatare. Varietatea petrogra- fică, a pantelor și a condițiilor climatice, determină o intensă activitate a proceselor geomorfologice actuale, cum ar fi: șiroirea, torențialitatea, spălarea în suprafață pe versanții cu pantă mai mare, tasarea și sufoziunea pe loessuri, precum și alunecări, prăbușiri și surpări, în general în sectorul falezelor, supus unei intense abraziuni.

Podișul Dobrogei are un climat continental, cu nuanțe de excesivitate accentuate. Cea mai mare parte a sa se încadrează în climatul de câmpie, excepție făcând secto- rul nordic și nord-vestic, cu înălțimi de peste 300 m, ce intră la climatul dealurilor joase. Caracterele climatice sunt determinate de următorii factori: cantitatea mare de radiație solare, legată de durata mare de strălucire a soarelui (2200–2500 ore/an); deschiderea mare spre nord, est și sud determină o frecvență mare a maselor de aer din aceste direcții; vecinătatea Mării Negre, care impune un topoclimat aparte pe o fâșie îngustă de țărm; existența bălților Dunării și a Deltei, care determina unele modificări ale parametrilor climatici în vecinătate; lipsa, în cea mai mare parte, a vegetației de pădure, duce la intensificarea climatului continental.

Topoclimatul de dealuri joase cuprinde partea de NV a podișului, cu înălțimile, fragmentarea și gradul de împădurire cele mai mari. Temperatura medie anuală este de 10^0C, a lunii ianuarie de -20C, iar a lunii iulie de 21^0C, deci amplitudini termice destul de moderate (650C). Precipitațiile medii anuale au valori de 550 mm, din care jumătate cad vara sub formă de averse.

Topoclimatul de podiș jos se întâlnește la altitudini de sub 200 m, în special în Dobro- gea Centrală și Sudică. Temperaturile cresc din centru către sud, mediile anuale fiind 10-110C, în ianuarie înregistrându-se -2 și -1^0C, iar în iulie 23-24^0C. Precipitațiile reduse, de 400–450 mm, colaborate cu o evapotranspirație mare, de 700 mm, fac ca deficitul de umiditate să fie destul de mare. Precipitațiile cad în mare parte vara (60%), având totuși două maxime, în iunie și în noiembrie și au în general un caracter torențial.

Topoclimatul litoralului cuprinde o fâșie de 5–10 km lățime, fiind impus de influența Mării Negre. Deși temperatura medie anuală este mai ridicată ($11,2^0$C), în iulie valorile sunt mai coborâte (21-22^0C), iar în ianuarie mai ridicate (-$0,5^0$C la Mangalia). Amplitudinea termică absolută este de 60-63^0C, precipitațiile de 400–450 mm, umiditatea aerului este mai mare, iar fenomenele de iarnă sunt diminuate.

Caracteristicile hidrografice sunt influențate puternic de climatul excesiv (precipitații puține și cu repartiție foarte neuniformă) și de litologie (rocile permeabile de grosime mare, ce asigură o infiltrație rapidă și o cantonare a apei de adâncime în diferite nivele de carstificare). Rețeaua hidrografică a Dobrogei este formată din: ape subterane, râurile interioare podișului, Dunărea, Canalul Dunăre - Marea Neagră, lacurile și Marea Neagră. Apele freatice aproape că lipsesc, întâlnindu-se mai mult la baza unor deluvii, dar au debite fluctuante. Apele de adâncime au, în schimb, un debit bogat, sunt cantonate în nivelurile calcaroase, fiind în general carbonatate, iar în Dobrogea de Sud au uneori caracter ascensional. Tot aici, ca și în sectorul litoral Mangalia-Neptun, sunt izvoare mezotermale, iar la Hârșova și Topalu sunt ape termale. Râurile sunt tributare Dunării sau Mării Negre, iar în sud există un mic sector endoreic, într-o zonă calcaroasă. Râurile mari au sub 50 km lungime, majoritatea terminându-se prin lacuri de tip liman. Ele au în general cursuri intermitente, cu albii înguste, care la viituri devin neîncăpătoare, provocând inundații. Alimentarea este pluvială și în mică măsură sub- terană, căderea precipitațiilor fiind foarte fluctuantă. Debitele medii anuale sunt foarte mici, cum este cazul Casimcei), Topologului sau Teliței. În regimul scurgerii există două maxime, una legată de aversele din iunie-iulie, iar alta legată de ploile de toamnă (octombrie-noiembrie). Râurile din zona carstică sunt seci, doar la ploile foarte mari prezintă o scurgere rapidă, cu efect distrugător. Principalele

râuri interioare sunt: Taița și Telița, care se varsă în lacul Babadag, Slava, care se varsă în lacul Golovița, Casimcea, cel mai important râu dobrogean, care se varsă în Lacul Tașaul. La acestea se adaugă râurile semipermanente din sudul Dobrogei, care se varsă în Dunăre prin intermediul limanelor fluviale, printre care Ostrov și Cernavodă. Valea Carasu, în trecut cu izvoare la 5 km vest de Constanța, vărsarea în Dunăre la Cernavodă și un curs abia percepti- bil, datorită pantei reduse, a fost utilizată pentru proiectarea și construirea traseului Canalului Dunare – Marea Neagră; acest canal, în lungime de 64 km, leagă Dunărea de Marea Neagră între Cernavodă și Agigea, la cele două capete existând câte un sistem de ecluze. A fost construită și o derivație de la Poarta Albă la Midia (Canalul Poarta Albă – Midia). Canalul Dunăre – Marea Neagră, utilizat pentru navigație, va fi mai bine valo- rizat o dată cu magistrala fluvială trans-europeană dintre Marea Nordului (Rotterdam) și Marea Neagră (Constanța) pentru care abia s-au încheiat acordurile dintre statele UE. Dunărea mărginește Dobrogea prin sectorul bălților (Balta Ialomiței, de la Ostrov la Hârșova și Insula Mare a Brăilei, de la Hârșova la Măcin) și al Dunării Maritime, în nord. Lacurile sunt reprezentate atât de limanuri, ce apar frecvent în jumătatea sudică (atât fluviatile, în partea vestică, cât și fluvio-marine, spre est), dar și de lagune (ce prezintă grad mare de salinitate). Cele mai importante lacuri sunt: Tașaul (23 km^2), Techirghiol (22 km^2), Siutghiol (20 km^2), Oltina (19 km^2), Mangalia (2,6 km^2), Agigea (0,5 km^2) etc. Marea Neagră este o componentă hidrografică care definește geografia Dobrogei și Deltei, prin aceea că determină formarea unei unități regionale distincte: zona litorală, litoralul românesc al Mării Negre și platforma continentală (partea aferentă României).

Vegetația Dobrogei este formată în cea mai mare parte din stepă, la care se adaugă suprafețe de silvostepă și păduri de stejar. Stepa caracterizează peste 3/4 din suprafața Dobrogei. Desigur, este vorba de «stepa secundară» și terenuri cultivate, deoarece vegetația naturală, cu specii spontane, este redusă ca întindere. Silvostepa face trecerea spre etajul stejarului și este, din acest punct de vedere, o zonă de tranziție. Etajul stejarului (format îndeosebi din stejar pufos, stejar brumăriu, la care se adaugă specii caracteristice pădurilor submediteraneene) cuprinde trei areale majore: zona Măcin-Niculițel (cu păduri în masiv), Podișul Babadagului și nordul Podișului Casimcei, la care se adaugă un areal discontinuu, parțial distrus în extremitatea sud-vestică a Dobrogei (zona Deliorman – «pădure nebună», continuată însă în sud, în Durostor).

Fauna cuprinde specii de rozătoare specifice stepei (popândăul, orbetele, hârciogul), la care se adaugă reptile de origine submediteraneană (șopârla dobrogeană, vipera cu corn, broasca țestoasă de uscat), păsări și fauna acvatică. Din Dobrogea a dispărut, în vremuri istorice, vulturul pleșuv, dar a fost introdus ca specie nouă, muflonul.

a. Rezervații și monumente ale naturii sunt: Valul lui Traian, rezervație floristică (cu specii xerofile rare); Luncavița, rezervație forestieră (un făget relict); Gura Dobrogei, rezervație speologică, la care se adaugă diferite puncte fosilifere (Topalu, Basarabi, Seimenii Mari, Aliman), rezervații geologice (Măcin) și Dunele de la Agigea (rezervație de floră și faună).

Dobrogea, de-a lungul istoriei, a avut diferite denumiri, ca de exemplu Scythia Minor în antichitate, Paristrionul bizantin în secolul al XI-lea. Numele Dobrogea vine de la jupanul Dobrotici, care a condus în secolul al XIV-lea prin aceste locuri, le-a apărat și le-a păstrat identitatea într-o vreme când, în imediata vecinătate, se dezvoltau Țaratele Vlaho-Bulgare ale fraților Petru și Asan, dornice să se extindă și care ceruseră atât împăratului Bizanțului, cât și Papei de la Roma, recunoașterea lor ca imperiu (dar li s-a recunoscut doar calitatea de regat). Descoperirile arheologice au indicat însă prezența omului în Scythia Minor încă din Paleolitic (Neanderthal și Homo Sapiens - exponatele se află la Muzeul de Istorie din Constanța), în special în

b. Dobrogea Centrală și de Sud - Cavalerul trac, basorelief al Neoliticului, s-a găsit și în Dobrogea, ca și la Alba Iulia, la Salonic, în Peninsula Istria, în Anatolia. Din Neolitic s-au mai găsit urme pe litoral, de-a lungul Dunării și pe alte văi principale, toate aparținând celor trei culturi:

Hamangia, Gumelnița și Cernavodă, înrudite (tipul geometric) și la fel de vechi cu Neoliticul de la Sesklo, Thesalia (7000 îH). În Epoca Bronzului (mileniul al III-lea î.H.), are loc amestecul triburilor traco-cimmeriene cu urmașii omului venit din Paleolitic (pelasgii) și formarea poporului trac cu arie de desfășurare în întreg spațiul carpato-balcanic, ei fiind agricultori, păstori, dar și meșteșugari (au dezvoltat mai ales mineritul). În Epoca Fierului (1200–450 îH) se produce scindarea triburilor trace în

două grupuri, care se deosebesc treptat prin unele aspecte legate de religie, obiceiuri și limbă: tracii balcanici la sud de Dunăre și tracii nordici sau carpato-danubieni, extinși din Bohemia și până la Dunărea de Jos. Din ultima categorie, în secolul al VII-lea îH s-au separat geto-dacii, așezați în Carpați și Dobrogea, Câmpia Română și Moldova. În secolele 7–6 î.H. are loc colonizarea litoralului de către grecii ionieni (Miletul), întemeindu-se coloniile Histria, Tomis, Callatis etc. La finele Epocii Fierului se realizează o civilizație geto-dacă evidențiată printr-un număr mare de așezări de tipul cetăților fortificate cu valuri de apărare sau situate pe monticuli naturali (la sud de Dunăre au existat astfel de fortificații tracice din mileniul al VII-lea îH, precum Eumolpias, azi Plovdiv). Pe litoral coloniștii au preluat o parte din pământurile folosite în agricultură și au stabilit intense schimburi comerciale cu populația locală, au introdus-o pe marea rută a Drumului Chihlimbarului, dintre varegi (vikingi) și greci. Începând cu sec. I î.H. se remarcă o evoluție către uniuni tribale care au dus în final la realizarea statului centralizat dac, condus de marele rege și strateg, Burebista (82–44 î.H.). În contextul amenințării romane, acesta unește sub conducerea lui toate coloniile foste grecești, dar și teritoriul de la sud de Dunăre, locuit de o populație de același neam și limbă. Pe urmele lui Burebista a mers Mircea cel Bătrân când și-a făcut hotarul de răsărit până la „Marea dea mare“ și a construit prima flotă românescă, aceea de pânzare (veliere după modelul celor care circulaseră veacuri la rând pe Mare Carpathicum – azi Egee, conduse de Popoarele Mării, între care și tracii, ca și după modelul genovez al ligurilor). Fărâmițarea statului lui Burebista a favorizat cuceririle romane și transformarea Dobrogei în provincie romană; în anul 46 î.H. romanii intră în provincia Moesia. În sec IV-VI dH. Dobrogea devenise însă provincie de sine stătătoare sub numele de Scythia Minor. În secolul al VII-lea dominația romano-bizantină cedează în fața slavilor și avarilor. Bizanțul stăpânea litoralul nordic, bulgarii pe cel sudic (bulgarii erau neamuri turcice la origini, absorbiți de civilizația slavă, așezate într-un vechi areal tracic). Foștii geto-daci, numiți acum valahi, dominau Dobrogea. În secolul al X-lea dH Dobrogea reintră în siajul Imperiului Bizantin, în principal religios. Frecventele invazii au determinat consolidarea sistemului de apărare, materializat prin trei valuri de apărare. În secolele XII-XIV slăbește din nou autoritatea bizantină (atacată de năvălitori de la răsărit și de cruciații creștini de la apus), dar crește rolul negustorilor genovezi (colonie ligură de iliro-traci veniți din Calabria) la Gurile Dunării, veniți și ei pe urma Cruciadelor și aflați în concurență acerbă cu Veneția (istro-friulanii, veneții). Se organizează statul feudal sub conducerea lui Dobrotici prin unirea organizațiilor politice locale, iar în timpul lui Mircea cel Bătrân, un voievod vizionar și cu o bună cunoaștere a trecutului identitar al neamului său, se produce inclusiv unirea dintre Țara Românească și Dobrogea. În anul 1417 Dobrogea este cucerită de Mahomed I. Timp de patru secole se produce o evoluție lentă, economică și socială. De asemenea ea (și nu doar ea, ci toată creștinătatea răsăriteană care se apăra de extinderea religiei musulmane, va fi afectată de frecventele războaie ruso-turcești. În afara colonizării cu tătari și turci are loc și pătrunderea elementului românesc din Moldova, Muntenia și Transilvania, care s-a îmbinat cu populația română străveche. De asemenea, au venit rușii de rit vechi, alungați din Rusia și pe care îi numim astăzi ruși lipoveni. În 1878 Dobrogea revine la Țara Românească, iar din 1880 e împărțită în două județe: Tulcea și Constanța. Populația crește de la 100 000, cât era atunci, la peste un milion azi. Se mărește mult și suprafața agricolă, se face minerit, se construiește podul de la Cernavodă (1890–1895), care permite exportul produselor românești prin porturile maritime (Constanța), adică se edifică o rută comercială internă foarte puternică, deoarece se alătură marii rute numită de cei vechi Drumul Chihlimbarului.

Cele mai vechi așezări menționate în scrierile antice sunt coloniile grecești Tomis (Constanța) și Callatis (Mangalia) din sec. al VII-lea îH. Se adaugă cele din perioada romană Aegyssus (Tulcea), Axiupolis (Cernavodă), Carsium (Hârșova), Noviodunum (Isaccea).

Din antichitate până în sec. al XV-lea economia Dobrogei a fost net agricolă, la care s-a adăugat comerțul cu cetățile mediteraneene. Între secolele XV-XIX este o stagnare economică, doar agricultura fiind mai dezvoltată fiindcă asigura cu cere- ale (grâu) și animale (în principal oi) Imperiul Otoman. Din 1878 (după Războiul de Independență) până în 1950 (după intrarea țării în perioada socialistă de după al Doilea Război Mondial) se dezvoltă agricultura și activitățile portuare, la care se adăugă și mica industrie. După 1950 economia a căpătat o structură complexă, agro-industrială în județul Tulcea și industrial-agrar-balneară în județul Constanța, unde s-au construit noi orașe (Neptun, Jupiter etc.) ca

stațiuni balneare. Până în 1950 predomină industria ușoară și alimentară (peste 75% din total), dar în 1989 ponderea cea mai mare o avea industria grea (peste 90% în Constanța și Tulcea). Dezvoltarea industriei dobrogene este favorizată de: transporturi ieftine pe apă (Dunăre, mare, canalul artificial navigabil), materii prime locale, forța de muncă disponibilizată din agricultură, deservirea zonei turistice a litoralului.

Principalele resurse naturale sunt: minereu de fier (Palazu Mare, Iulia); cupru (Altân Tepe); sulfuri complexe (Somova, Mineri); baritină (Somova, Movila); ape minerale sulfuroase termale (Topalu, Hârșova, Mangalia); ape sulfatate și nămol terapeutic (Techirghiol, Mangalia); materiale de construcții: calcare, gresii, argilă caolinoasă, caolin, diatomite, nisip, șisturi verzi.

Agricultura este cea mai veche ramură economică. Până în secolul al XIV-lea era cerealieră, apoi în perioada otomană devine animalieră prin creșterea oilor pentru Imperiul Otoman. După 1880 s-au produs o serie de reforme agrare ce au dus la mărirea rapidă a suprafețelor cultivate prin desțelenirea unor suprafețe în stepă și silvostepă. În prezent are un caracter complex, cerealier-animalieră, la care se adaugă viticultura, pomicultura și piscicultura. Din suprafața totală Constanța are 80% teren agricol, din care 84% arabil, iar Tulcea are 42% teren agricol, din care 80% arabil. Suprafața agricolă în Constanța este de 565 800 ha din care: 84% arabil, 11,6% pășuni, 3% vii, 1% livezi și 4,9% păduri. Suprafața agricolă în Tulcea este de 361 400 ha din care: 80% arabil, 16,8% pășuni, 3% vii, 0,5% livezi și 11,2% păduri.

Cerealele ocupă 66% din suprafața arabilă, predomină porumbul (28,2%), grâul și secara (27,5%). Plantele oleaginoase ocupă 16,5% din arabil. Predomină floarea-soarelui, inul pentru ulei și soia. Legumele ocupă 2,8% din arabil. Predomină cartofii, roșiile și pepenii. Viticultura ocupă 3% din suprafața agricolă și este favorizată de solul calcaros și climatul secetos. Cele mai însemnate podgorii se află în bazinul Carasu (Murfatlar cu struguri pentru desert, Nazarcea cu vin demisec și Medgidia cu struguri de masă și stafide, în sud-vestul Dobrogei (struguri de masă și vin)și sud-estul Dobrogei (struguri de masă), Podișul Niculițel (vinuri seci) și Tulcea și nord-estul Dobrogei (struguri de masă și vin). Pomicultura ocupă 1% din suprafața agricolă. În jud. Tulcea se întâlnesc cireși, vișini, gutui, pruni și piersici (în Dealurile Tulcei și bazinul Taiței). În jud. Constanța sunt piersici în bazinul pomicol Carasu (Medgidia), caise la Nazarcea, iar de-a lungul litoralului și în sud-vestul Dobrogei sunt de asemenea plantații cu piersici, migdali și nuci.

Creșterea animalelor reprezintă peste 33% din valoarea producției agricole și se bazează pe pășuni, porumb pentru însilozare, lucernă etc.

– Ovinele ocupă primul loc, jud. Constanța având cele mai multe oi din țară.
– Porcinele sunt concentrate în zona Carasu-Constanța și în vecinătatea localităților Măcin, Babadag, Ceamurlia de Jos, Zebil etc.
– Bovinele sunt mai ales în fermele din sud-estul Dobrogei, dar și la Poarta Albă, Albești (jud. Constanța) și Nalbant, Dăeni și Beștepe în jud. Tulcea.
– Apicultura e concentrată mai ales în pădurile de tei din Podișul Niculițel, Podișul Babadag și al Oltinei.
– Avicultura se face în special în marile ferme de la Moșneni, Lumina, Mineri și Nalbant.
– Cabalinele sunt reprezentate în special de herghelia de cai de rasă de la Mangalia.

Dunărea și Marea Neagră au fost importante căi de navigație încă din antichitate. S-au adăugat rețeaua de drumuri, în special de-a lungul Dunării și pe litoral, precum și cele două ce traversau Dobrogea de la nord la sud și de la vest la est. Transporturile maritime:

– portul Constanța este cel mai mare, fiind legat cu 400 de porturi din lume;
– portul Mangalia specializat în minereuri și mărfuri;
– portul Midia specializat în petrol.

Transportul fluvial pe Dunăre și pe Canalul Dunăre - Marea Neagră:

– navigația fluvială între Ostrov și Măcin și fluvio-maritimă între Galați și Sulina;
– porturi: Mahmudia (calcare dolomitice pentru Galați), Tulcea, Isaccea, Măcin, Cernavodă.
– Canalul, inaugurat în 1984, lung de 64,2 km și lat de 70–90 de metri prezintă ca porturi Medgidia și Basarabi. Ulterior a fost construită ramura dinspre Midia pentru legătura cu portul petrolier. Transportul feroviar:

– Dobrogea are 460 km de căi ferate, dintre care 102 km linii duble și 77 km electrificate.

Transportul rutier: Dobrogea are 3459 km de drumuri, din care 1317 km modernizați. Din acestea 782 km sunt drumuri naționale. Densitatea este de 32,1 km/100km2 în Constanța și 14 km/100km2 în Tulcea.

Transportul aerian: Sunt două aeroporturi: M. Kogălniceanu la 26 km NV de Constanța și Cataloi la 16 km SV de Tulcea.

Este una din marile regiuni turistice ale țării, favorizată de litoral, deltă, lacuri, relief variat și condiții climatice favorabile. Capacitatea de cazare depășește 124 000 locuri de cazare, adică 43% din totalul pe țară. Cele mai multe sunt în sudul lito- ralului la Mamaia, Eforie Nord, Eforie Sud, Saturn, Neptun, Venus, Jupiter, Olimp, Costinești, Techirghiol, Aurora. În jud. Tulcea sunt doar 3000 de locuri la Tulcea, Măcin, Baia-Razelm, Delta Dunării.

Majoritatea regionărilor realizate asupra teritoriului podișului dobrogean separă trei unități mari – Dobrogea de Nord, Dobrogea Centrală și Dobrogea de Sud, fiecare cu mai multe subunități. Există unele diferențe în denumirea subunităților, dar ele sunt mult mai mici în raport cu cele din alte podișuri.

c. Dobrogea de Nord este încadrată de Lunca Dunării în vest și nord care are ușoare pătrun- deri în depresiuni; în est, de la Unirea, limita trece pe la Zebil-Enisala (ocolind Lacul Babadag), Jurilovca - Ceamurlia; în sud, urmează aliniamentul Peceneaga-Camena.

Relieful, inițial pediplenat, a fost reînălțat mai mult în jumătatea de vest și frag- mentat intens în Pliocen superior-cuaternar. Evoluția pliocen superior-cuaternară pe un fond petrografic divers a dus la individualizarea de pedimente. Are înălțimile cele mai mari din Dobrogea, fragmentarea cea mai bogată și asocierile cele mai diverse ale declivității. Este regiunea cea mai bine împădurită din Dobrogea (păduri de gorun, tei, carpen etc.). Aici există, pe de o parte, numărul cel mai mare de sate mici aflate în bazinele de obârșie și în lungul văilor principale, iar pe de altă parte așezări mari (peste 2000 locuitori) cu economie agricolă sau mixtă ce au largi posibilități de dezvoltare (se desfășoară pe contactul dintre dealuri și Lunca Dună- rii, în depresiuni și la limita cu câmpia fluvio-maritimă, ca de exemplu Luncavița, Unirea, Topolog, Dorobanțu, Baia și Ciucurova). Majoritatea satelor au funcție agri- colă axată fie pe producția cerealier-viticolă, fie pe producția cerealier-animalier- viticolă; în est se adaugă piscicultura, iar în nord-vest apicultura. La așezările mari funcția agricolă se îmbină cu cea industrială sau de servicii (Mahmudia, Somova, Mineri, Luncavița, Turcoaia, Greci etc.).

Se adaugă industria metalurgică (Tulcea), industria alimentară (valorificare pe de o parte a peștelui din Deltă și apoi a produselor agricole), industria construcțiilor de mașini (ramură nouă axată pe repararea navelor de pescuit la Tulcea și utilaj agricol la Măcin), industria materialelor de construcție (exploatarea de piatră de construcție, sticlă etc.); este, în cea mai mare parte, concentrată în nord la Tulcea și în centrele limitrofe. Există și unități din sectorul industriei alimentare și ușoare în comune.

În agricultură, care are un caracter complex, se remarcă unele diferențe determinate atât de folosirea terenurilor, cât și de producția realizată. Astfel în nord-vest se impun culturile de câmp (cereale, floarea-soarelui, soia) și creșterea bovinelor la care secundar se adaugă și piscicultura; în Podișul Babadag, pe prim-plan se află creșterea animalelor și apoi culturile de câmp (porumb, secară, orz, grâu); în nord (Isaccea-Niculițel) se îmbină cultura cerealelor cu viticultura și creșterea animalelor; în nord-vest predomină creșterea animalelor și viticultura; în sud culturi cerealiere si zootehnia (ovine în special).

Există patru orașe: Tulcea este anticul Aegyssus din secolul al II-lea; avea 97.214 locuitori în 1996. În prezent este centru industrial cu accent pe industria grea și ali- mentară; se conturează zone funcționale tipice (în vest și est industrială; în centru comercială, rezidențială, iar la Dunăre zona portuară; în sud și sud-est – pe dea- lurile care încadrează orașul – este zona agricolă (pomicolă, cerealieră, creșterea animalelor pentru lapte și carne); Babadag (Vicus Novus în epoca romană), ates- tat documentar la 1262 sub numele actual; centru agrar-industrial (cereale, legu- micultură, creșterea bovinelor și porcine; fabrica de nutrețuri; întreprindere de vinificație, industrie alimentară, covoare etc.). Măcin (Arrubium) – punct de vamă în timpul ocupației otomane; funcții mixte: industrială (piese și subansambluri pentru tractoare; brânzeturi; vinificație; exploatarea materialelor de construcții), agricolă (grâu, porumb, viță de vie; creșterea porcinelor și ovinelor); Isaccea (Novi- odunum) cu funcție agrar-industrială (depozit de fermentare a tutunului; cariere de calcare și diabaz ; covoare;

cereale, floarea-soarelui, tutun, in, fructe).

În Dobrogea de Nord există următoarele subunități:

– Munții Măcin. Sunt încadrați de Dunăre în vest și nord și de Culoarul Luncavița-Lozova în est; are cele mai mari înălțimi (patru vârfuri peste 400 m). Este alcătuit din formațiuni paleozoice, cu desfășurare în NV-SV, care s-au reflectat în relief. Climatul arid a favorizat dezvoltarea unui relief rezidual (creste pe cuarțite în poziție aproape verticală; mase de grohotișuri), scoarță de alterare groasă și culmi rotunjite (granite). Se separă în sectorul central- Cul- mea Pricopan (cea mai înaltă și omogenă, cu relief rezidual, cu exploatări de granite și cuarțite), Dealurile Megina-Priopcea (vest) și Boclugea (est) în care se intercalează văi longitudinale sau depresiuni (Jijila, Greci, Cerna-Mircea Vodă în vest și Luncavița, Taița superioră în est).

– Podișul Niculițel se desfășoară între văile Dunării (N), Telița (E) – contactul cu Depresiunea Nalbant (pe aliniamentul Poșta – Nalbant – N. Bălcescu); Valea Tăiței (S), văile Lozovei și Luncaviței (V). Este alcătuit din roci vulcanice (diabaze, porfire, câteva iviri de granite) și roci sedimentare triasice (calcare și gresii) cuprinse în mai multe cute orientate NV-SE și N-S. Înălțimile scad spre est și sud; către nord se termină brusc. Văile principale Telița, Tăița sunt în bună măsură axate pe linii tectonice. Spre ele se desfășoară numeroase văI scurte ale căror obârșii corespund unor mici bazinete depresionare. Este o zonă încă bine împădurită în care circulația se realizează prin culoare depresionare din lungul văilor principale. Pe versantul nordic se află podgoria Niculițel-Sarica. – Dealurile Tulcei ocupă jumătatea nord-estică a Dobrogei de Nord. În alcătuirea lor se impune o culme de peste 40 km desfășurată de la vest la est, cu o înălțime medie de 80–120 m, dar în lungul căreia se ridică mai multe vârfuri rotunjite la peste 180 m altitudine. Din această culme, care se termină spre nord printr-un versant abrupt (adesea cu mai multe trepte tăiate în loess), se desprind spre sud interfluvii de tipul platourilor care coboară spre zonele joase depresionare (Nalbant, Agighiol etc.). Fizionomia reliefului este o reflectare a condițiilor structurale (diabaze și porfire, roci sedimentare cutate acoperite de depozite loessoide groase). Se impune relieful de pediment și de inselberguri.

Peste 90 % sunt terenuri de cultură și pășuni; pădurea se află doar în câteva locuri (în nord și vest predomină gorunul). În sectorul nordic sunt principalele suprafețe cu livezi și viță de vie, pe când la sud terenurile cerealiere (îndeosebi porumbul).

– Podișul Babadag se desfășoară în sudul Dobrogei de Nord de la Dunăre la Lacul Razelm. Limita de nord o formează sudul Depresiunii Nalbant și culoarul Tăița-Mircea Vodă, iar la sud culoarul văilor Aliorman - Slava Rusă. Geologic reprezintă un sinclinoriu cu numeroase cute secundare de care se leagă forme de relief structural (linii de cueste). Prezența rocilor calcaroase a favorizat dez- voltarea reliefului carstic și aici există inselberguri și pedimente, iar în lungul văilor depresiuni de eroziune diferențială. Cele mai extinse sunt Dorobanțu (V), Babadag (E) și cele de pe Slava. Înălțimile scad de la vest (ating 400 m în dealul Atmagea) spre SE (30–40 m la capul Dolojman deasupra Razelmului). Pădurile cu stejar brumăriu, carpen, tei etc. ocupă areale mai largi în centru și nord-vest; la exterior silvostepa a fost înlocuită cu întinse areale de culturi agricole

d. Podișurile Dobrogei Centrale se desfășoară pe aria șisturilor verzi, deci între ali- niamentele faliilor Peceneaga - Camena (culoarul văilor Aliorman – Slava Rusă) și Topalu - Tașaul în sud. Ultima are contur ușor neregulat, cu pătrunderi în bazinele de la obârșia generației de văi ce aparțin bazinului Carasu. Structural, peste șisturile verzi urmează discordant formațiuni jurasice (calcare și conglomerate calcaroase) la care s-a putut reconstitui alcătuirea de tip recife (N. Orghidan, 1964), apoi depo- zite loessoide și loessuri.

În peisajul morfologic se impun cinci aspecte: podurile largi, tipice regiunilor de podiș, care coboară de la 250–300 m (în sectorul central-nordic) la sub 100 m (spre sud, sud-vest și sud-est) paralel cu creșterea în lățime și micșorarea gradului de fragmentare; desfășurarea radială a văilor care se orientează spre mare, Dunăre sau Casimcea și care au obârșii largi (adesea sub formă de bazinete depresionare de contact), un curs mijlociu adâncit și unul inferior larg, puternic aluvionat (ceairele); prezența martorilor de eroziune (frecvent de natură calcaroasă) care apar ca inselberguri flancate de pedimente; treptele de lângă Dunăre, mare și din bazinul Casimcei interpretate ca nivele de eroziune; relieful carstic din sectorul Topalu-Stupina și din bazinul inferior al râului Casimcea.

Continentalismul climatului se transpune în desfășurarea în nord a silvostepei, iar în centru și sud a

stepei, amândouă fiind deselenite în cea mai mare parte la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Un potențial demografic redus exprimat printr-o rețea de așezări rurale, valori reduse ale densității populației (20–40 locuitori/km2) și numai cinci comune cu peste 5000 locuitori. Există orașul Hârșova (Carsium, secolul al II-lea d.H.), cu funcție comercială, agricolă și industrială; are 10.973 locuitori (1996), două porturi (cel mai vechi specializat în expedierea cerealelor, iar cel nou pentru transportul de balast, nisip), o activitate industrială axată pe exploatarea materialelor de construcție, prelucrarea produselor agroalimentare și de lemn etc. Se mai impun ca centre de polarizare economică – socială comunele Stejaru (producția de pirită cupriferă de la Altân Tepe; primele exploatări la 1898), Baia (stația de flotare a piritei), Mihail Kogălnoceanu (industria materialelor de construcție, alimentară, aeroportul internațional).

Agricultura reprezintă ramura economică de bază (peste 80% din suprafață fiind luată !n cultură). În producția agricolă predomină cea de porumb, iar dintre plantele tehnice floarea-soarelui. La acestea, către Dunăre, se adaugă viticultura, iar pe terenurile dealurilor mai înalte din nord, creșterea oilor.

– Podișul Casimcei are altitudinile cele mai mari, coborând de la 300 m (nord) la sub 250 m (sud); relieful corespunde pediplenei ce taie șisturile verzi; este străbătut pe centru de Casimcea; relief carstic, în sud, în calcare jurasice; pe contactele petrografice s-au individualizat bazinete depresionare cu margini glacisate; în nord, există pâlcuri de pădure, în centru silvostepă și în sud stepă; folosință agricolă și slabă populare.

– Podișul Dăeni-Hârșova sau Gârliciu se află la vest, cu o lățime în jur 10–15 km, cu relief în două trepte (la 30 m și 65 m) considerate terase de abraziune (I. Rădulescu, 1965) și pedimente (Gr. Posea); așezări la contactul cu Lunca Dună- rii și pe văile principale; peisaj agricol dominant.

– Podișul Istriei se găsește în est. Este alcătuit tot din două trepte joase (pedimente); e aflat în aria de influență a Mării Negre. Peisajul de stepă a fost în mare parte înlocuit de cel agricol. Există areale mici cu soluri și vegetație de sărătură sau cu exces de umiditate.

e. Podișul Dobrogei de Sud se desfășoară la sud de aliniamentul faliei Topalu-Tașaul. Structural se suprapune platformei Dobrogei de Sud în care, peste cristalinul proterozoic, mai importante sunt calcarele cretacice și sarmațiene, iar la suprafață mantia de loess. Mișcările neotectonice cuaternare au ridicat sectorul sud-vestic mai mult, determinând înălțimile actuale (150–200 m), caracterul antecedent al majorității văilor dunărene și indirect fragmentarea mai accentuată a acestui sector.

În relief se impun, pe de o parte, interfluviile plate, cu lățimi de zeci de kilometrii în centru și care cad altimetric mai lin spre nord și est și brusc către nord-vest și vest. Al doilea aspect îl introduc văile care sunt evazate la obârșii și care în aval se adâncesc treptat (cele mari creează un fel de canioane în loess și în placa de calcar) și se lărgesc căpătând uneori și caracter depresionar. Versanții la văile mari se termină prin glacisuri.

În Dobrogea de Sud cumpăna de ape cu desfășurare nord-sud se află la 8–10 km vest de țărm urmărind un șir de înălțimi joase (sub 100 m). Față de aceasta, rețeaua de râuri cu regim net intermitent se desfășoară spre vest nord-vest și est. Cele care ajung la Dunăre se termină în limanuri fluviale, iar cele dinspre mare în lagune sau limanuri fluvio-maritime.

Dinamica actuală este diferită. În SV (Podișul Oltinei) eroziunea torențială se îmbină cu sufoziunea, tasarea, alunecările, spălarea areolară;în est precumpănesc procesele marine la care se adaugă tasarea; în centru mai importante sunt șiroirea, spălarea în suprafață, tasările și procesele carstice.

Climatul continental arid a favorizat dezvoltarea stepei; doar în SV există un areal mai larg de păduri de cvercinee.

Intervenția antropică a avut un rol deosebit în modificarea peisajului natural (desțelenirea stepei și silvostepei; îndiguiri, desecări, irigări, cariere etc.).

Caracteristicile demografice sunt diferite în cadrul a trei sectoare. În SV (Podișul Oltinei) densitatea așezărilor este mai mare, iar comunele depășesc 3000 locuitori; în centru (Podișul Cobadin) satele sunt mai rare și numărul de locuitori mai mic; în nord (valea Carasu) și pe litoral sunt așezările cele mai extinse; aici se află și cele nouă orașe.

Cernavodă (vechiul Axiupolis roman), în prezent cu peste 21.000 locuitori. Important port la capătul canalului, cu unități de industrie alimentară; din 1995 o însemnată bază de energie electrică prin centrala atomo-nucleară.

Medgidia (în Evul Mediu se numea Carasu); oraș de la mijlocul secolului al XIX-lea este cel mai însemnat centru al industriei materialelor de construcții (lianți și azbociment), apoi utilaj agricol, unități de industrie alimentară, confecții, pielărie și incălțăminte. În zonă există însemnate suprafețe cu vii și livezi de piersici. Prin construirea canalului aici s-a amenajat un port cu profil complex.

Constanța (Tomis, secolul al VII-lea î.H.), cu peste 350 de mii de locuitori. Funcția economică principală este cea de transport (al șaptelea port din Europa) cu un volum anual de trafic de peste 50 mil. t. Principal nod feroviar, rutier al Dobro- gei. În structura producției industriale – pe primul loc se află șantierul naval, apoi industria textilă (stofe de lâna), industria celulozei și hârtiei etc.; ea este concentrată în vest în lungul căii ferate și în zona portului.

Prin Constanța se realizează 2/3 din volumul comerțului exterior al țării noastre. Deosebit de importantă este funcția balneo-turistică realizată prin mulțimea obiectivelor din oraș și din Mamaia. Se conturează clar zone funcționale tipice.

Eforie (primul stabiliment 1898 Movila, 1928 Carmen Sylva, 1948 Vasile Roaită) din 1966 a devenit oraș prin unirea cu Eforie Nord (dezvoltat în jurul stabilimentului de la 1901). Azi are peste 9.000 locuitori; funcția principală este cea balneoturistică; capacitate de cazare de peste 25.000 locuri; urmează funcția agricolă axată pe cultura cerealelor, legumelor și fructelor.

Techirghiol (cea mai veche așezare balneară, 1892–1896); capacitate actuală 3.500 locuri; funcție agro-balneară.

Mangalia (Callatis, secolul al VII-lea î.e.n.; în timpul ocupației turcești Pancalé, Pangalé). Peste 45.000 locuitori; funcție industrială (șantierul naval, topitoria de in și cânepă) și funcția balneoturistică (amenajările din oraș și toată zona nordică până la Olimp).

Năvodari (în trecut Caracorum); în 1953 este construit Combinatul chimic; în 1968 este declarat oraș. În vecinatate se află Combinatul Petro-Midia și zona balneară. Din 1989 au devenit orașe localitățile Ovidiu și Negru Vodă.

Economia are caracter complex.

Agricultura, ramura tradițională, îmbracă forme diverse. Culturilor cerealiere li se adaugă viticultura, pomicultura, creșterea oilor și a bovinelor. Sistemul de irigații Carasu se întinde pe cea mai mare parte a acestei regiuni agricole.

Industria este legată de centrele situate în lungul axei Cernavodă – Constanța și în orașele mari de pe litoral. Este axată pe industria construcțiilor de mașini, chimică, materiale de construcții, alimentară și textilă etc.

Marea, Canalul și Dunărea, la care se adaugă rețeaua feroviară și rutieră asigură (mai ales în jumătatea de nord și pe litoral) o intensă activitate de transport.

Turismul, în forme variate, contribuie din plin la dezvoltarea economică a acestei regiuni.

Se împarte în Podișul Medgidia (în nord), Podișul Oltinei (SV), Podișul Cobadin (centru) și Podișul Mangaliei (E).

Podișul Medgidiei are cea mai mare desfășurare (de la Dunăre la mare), situîndu-se la 80–100 m, cu relief de podiș în nord și de boturi de deal spre Dunăre și valea Carasu; grosimea mare a loessului favorizează procesele de sufoziune, tasare, iar pe versanții văilor principale șiroire și torențialitate, surpări etc.; Valea Carasu care îl străbate de la est (la 4 km de mare) la vest, este largă, peisajul natural fi- ind aproape în întregime schimbat (culturi cerealiere, viticole, pomicole; canalul și sistemul de irigații); este o unitate bine populată cu așezări mari și economie cu caracter complex.

Podișul Oltinei, aflat în sud-vestul Dobrogei, are altitudinile cele mai mari (peste 180 m); este fragmentat de văi înguste orientate SE-NV ce se deschid către Dunăre, unde râurile (care în amonte sunt seci), în spatele unor baraje de aluviuni dunărene, au dat limanuri; relief de platouri pe calcare sarmațiene și loess; spre Dunăre există terasă levantină (descrisă de C. Brătescu), păduri de cer, gârniță și multe specii sudice, apoi silvostepa cu specii de stejar termofile și stepa, ultimele în mare măsură înlocuite de culturi de viță de vie, porumb.

Podișul Cobadin e situat în sectorul central-sudic, are altitudini de 150–180 m, relief de platouri pe calcare sarmațiene separate de văi seci; există un relief carstic variat (multe forme fosilizate; la suprafață depresiuni carstice – Negru Vodă). O regiune agricolă importantă.

Podișul Mangaliei, cunoscut în unele lucrări geografice sub numele de litoralul de la sud de

Constanța, este o unitate joasă (sub 50m) în care se impun platourile pe calcare sarmațiene și loess, văi scurte care se termină în limanuri fluvio-maritime, faleze și plaje înguste. Influența mării în caracteristicile climatice este determinantă. Peisajul natural de stepă a fost în întregime schimbat cu unul agricol diversificat (culturi cerealiere, vii, livezi de piersici). Există multe așezări înșirate în vecinătatea țărmului cu economie mixtă. Se impun Constanța, Mangalia și stațiunile balneoclimaterice.

7. Dealurile de Vest sunt situate la contactul dintre Carpații Occidentali și Câmpia de Vest, ca o treaptă de relief de tranziție, formând o fâșie aproape continuă între Someș în nord și Nera în sud. Li se mai spune și Dealurile Banatului și Crișanei sau Dealurile Banato-Someșene (cf. M. Ielenicz, 1999) după aria geografică de extindere în ținuturile în care sunt concretizate.

Limitele față de unitățile vecine între care se interpun, în special față de câmpie, prezintă o complexitate destul de mare datorită interferențelor evolutive. În nord (față de Valea Someșului) și în sud, valea Nerei delimitează clar desfășurarea dealurilor. În partea estică, limita față de Munții Apuseni și Munții Banatului este marcată de o diferență de nivel de 100 – 200 m pusă în evidență de versanți destul de abrupți și bine împăduriți, precum și de structurile geologice diferite ale munților (roci cristaline sau sedimentare cutate, de vârstă paleozoică și mezozoică) în raport cu depozitele sedimentare în structuri monoclinale de vârstă neogenă și cuaternară. Ca o trăsătură unică a Dealurilor de Vest, o constituie fâșia de dealuri care pătrunde adânc în interiorul munților, formând acele depresiuni-golf, considerate din această cauză și ca depresiuni intramontane. Văile, în general foarte largi, la nivelul teraselor, se înscriu sub forma unor culoare intracolinare sau chiar depresiuni intracolinare. Spre vest, limita față de câmpie este dată de un traseu foarte sinuos, marcat de denivelări între 160–180 m și chiar 200 m, în unele sectoare unde se realizează contactul dintre depozitele panoni- ene din dealuri și cele cuaternare din câmpiile de glacis sau piemontane (Gr. Posea).

Pe văile principale însă, câmpia pătrunde adânc în spațiul deluros, iar limita dintre cele două unități se poate trasa în sectoarele în care culoarele de vale se înregistrează, iar sub nivelul versanților dealurilor se evidențiază sistemul de terase. În aval de acest sector, terasele trec în nivele de glacisuri ce capătă o extensiune deosebită ca trepte ale câmpiei subcolinare.

Evoluția paleogeografică a Dealurilor de Vest este în strânsă legătură cu cea a Câmpiei de Vest, fiind impusă de următorii factori: procesele tectonice din fazele de orogeneză carpatică, manifestarea magnetismului, poziția geografică și desfășurarea acestor unități în lungul laturii vestice a Carpaților.

Premisa proceselor morfogenetice o constituie schițarea compartimentării Carpaților Occidentali ca urmare a mișcărilor orogenetice laramice, când, mai ales pe latura vestică a acestora, apar o serie de rupturi cu orientări transversale și longitudinale ca într-o rețea, formându-se Depresiunea Panonică.

Mișcările din Neogen au reactivat sistemul de falii printr-o activitate puternică, determinând o inegală ridicare sau coborâre a blocurilor cristaline din fundament. Tot acum, se evidențiază conturarea unității muntoase printr-o serie de golfuri suprapuse grabenelor, în care procesele erozivo-acumulative formau relieful piemontan.

În strânsă legătură cu manifestările tectonicii este prezența în cadrul molasei neogene a unor formațiuni de fundament (roci cristaline, calcare), a unor intruziuni magmatice neogene modelate sub formă de măguri.

O etapă importantă este legată de faza orogenică valahă, în urma căreia s-a produs o ridicare în bloc a munților și depresiunilor, având ca efect o reactivare a acțiunii erozivo-acumulative a râurilor cu formarea unor noi generații de piemonturi cu o structură petrografică mai fină (pietrișuri, nisipuri, argile). Astfel se explică aspectul terasat al piemonturilor pe rama Carpaților Occidentali și retragerea ritmică a Lacului Panonic.

Litologia reflectă etapele genetice: din substratul cristalin se desprind din loc în loc măguri de roci dure, în special, în zona "jugului intracarpatic" la care se adaugă și roci vulcanice. Sedimentarul mai recent de la suprafață este alcătuit din pietrișuri, nisipuri, argile și unele formațiuni calcaroase.

Dealurile de Vest sunt fragmentate și se mențin la altitudini de 350–400 m în medie. Cele mai mari altitudini se află în măguri și culmi formate din roci cristaline și eruptive, depășind 500 m (795 m în Dealul Preluca), iar cele mai mici altitudini de 120–150 m, se afla la nivelul vetrelor depresionare și în luncile râurilor principale.

Fâșia de dealuri are o lățime ce variază între 5 și 30 km cu întreruperi în dreptul Munților Zarandului

și Munților Locvei. Gradul accentuat de umanizare (despădurire intensă și extinderea mai ales a pășunilor) și prezența unui substrat litologic friabil, au favorizat declanșarea proceselor de versant prin deplasări în masă și eroziune torențială.

Diferențierile fizico-geografice de la nord la sud, ca și suprapunerea frecventă a dealurilor cu depresiunile-golfuri, determină distingerea mai multor subunități:

a. Dealurile Silvano-Someșene care se află în partea nordică a Dealurilor de Vest, ocu- pând cea mai mare suprafață (5050 km²), respectiv două treimi din aria totală deluroasă din vestul Carpaților. Este, în același timp, și cea mai complexă subuni- tate din punct de vedere structural, ca geneză și evoluție, precum și ca înfățișare și funcții actuale. Toate aceste aspecte se îmbină în acest sector cuprins între Munții Plopișului la sud, Culmea Meseș continuată spre nord-est prin alte culmi cristaline, cum sunt: Prisnel, Preluca și munții vulcanici la nord, alcătuind o subunitate geo- grafică bine individualizată.

Ea este grefată pe un fundament cristalin puternic tectonizat și scufundat în trepte către vest, luând aspectul unei depresiuni tectonice cu reflexe neuniforme în relief, fiind puternic sedimentată în neogen. Părțile mai ridicate ale blocurilor din fundament ies în evidență ca măguri, iar sectoarelor coborâte li se suprapun depresiuni joase (ale Șimleului, Zalăului, Sălajului, Băii Mari) și văi largi care alternează cu sectoarele de îngustări.

Această subunitate se prezintă ca o punte de legătură între Podișul Someșan și Câmpia Someșului, iar cele două aliniamente de măguri cristaline, din vest (Măgura Șimleului, Măgura Coșeiului, Culmea Codrului) și din est (Prisnel, Prisaca, Preluca) sunt considerate puncte de legătură între Munții Apuseni și Munții Rodnei din Orientali.

În această subunitate se includ următoarele:

8. Depresiunea Baia Mare este situată în spațiul dintre lanțul eruptiv Igniș-Gutâi în nord, Culmea Codrului în vest și înălțimile insulare cristaline Prisaca-Preluca, Depresiunea Baia Mare se desfășoară pe o suprafață de peste 650 km²; are forma unei pâlnii deschise către Dealurile Chioarului și Depresiunea Copalnicului din sud și sub formă îngustată, spre nord-vest.

Are un relief variat, în care se disting trei trepte:

– glacisul piemontan îngust sub flancul sudic al Munților Igniș-Gutâi;

– câmpia înaltă de terase, reprezentată de interfluviile dintre râurile Săsar, Lăpuș, Bârsan și Someș;

– câmpia joasă, sub 200 m, cu lunci ale râurilor care o străbat.

Sub raport climatic, Depresiunea Baia Mare se remarcă printr-un climat blând de tip temperat, fiind la adăpostul munților și sub influența maselor de aer umed oceanic din vest. Acest climat favorizează dezvoltarea optimă a vegetației spontane (păduri și pajiști), precum și o gamă variată de culturi agricole, între care castanul comestibil și vița de vie.

Hidrografia este formată din râul principal Someș, către care converg afluenții săi: Lăpușul cu Săsarul și Cavnicul, Bârsăul, Firiza, Băița și alții mai mici, formându-se în depresiune o arie tipică de convergență hidrografică. Regimul hidrologic al râurilor înregistrează ape mari primăvara și cu frecvente viituri în timpul verii. Trebuie menționat și debitul solid datorat influenței deversărilor de la flotațiile și uzinele metalurgice și chimice din aria de exploatare a minereurilor neferoase și prelucrarea lor.

Apar numeroase izvoare minerale (bicarbonatate, carbogazoase, feruginoase, clorosodice și calcice) la contactul cu zona montană.

Dealurile Crișanei (Crișurilor) se desfășoară în partea vestică a Munților Apuseni ca o fâșie cu lățimi variabile, începând de la sud de Valea Barcăului, până la Munții Zarand.

Aceste prispe piemontane festonează culmile munților, pătrunzând în depresiunile-golf și alcătuind o bună parte din relieful acestora, cum sunt: Depresiunea Oradea-Borod, Depresiunea Crișului Negru sau a Beiușului, Depresiunea Crișului Alb sau a Zarandului.

Astfel, după poziția lor, au caracter fie de dealuri periferice situate la extemitatea vestică a munților, fie de dealuri interne în cadrul depresiunilor-golf.

Au aspect de culmi prelungi, pe alocuri chiar de poduri, cu altitudini între 200–550 m, ușor înclinate către câmpie, ori spre axa depresiunior.

Ca geneză, Dealurile Crişanei provin dintr-un piemont de acumulare de vârstă pliocenă, erodat și nivelat prin procese de glacis și apoi fragmentat de ape într-un relief deluros. Văile râurilor prezintă lunci largi, încă de la ieșirea din munte, formând terase dispuse asimetric și în evantai.

Ca formațiuni petrografice domină argile, marne, pietrişuri şi nisipuri care favorizează pe versanții povârniți procesele de ravenare și pornituri (alunecări) de teren, în special în locurile unde a fost îndepărtată vegetația forestieră sau este un pășunat intensiv.

Dealurile Banatului se desfăşoară de la Culoarul Mureşului în nord, până aproape de Valea Nerei în sud, apărând ca o treaptă piemontană distinctă la marginea vestică a Munților Banatului. Ca altitudine se menține între 200 și 300 m. Dealurile Banatului sunt formate pe un fundament de șisturi cristaline prin procese succesive de sedimen- tare. Rocile dure apar la zi frecvent în mai multe subunități, dar cele mai răspândite sunt depozitele sedimentare panonice, alcătuite din marne, argile marnoase, nisipuri şi pietrişuri care se dispun discordant peste șisturile cristaline.

Rețeaua hidrografică s-a adâncit uşor în formațiunile moi de molasă, formând adevărate golfuri care pătrund adânc în dealuri. Cel mai însemnat este râul Timiş, în lungul căruia Câmpia Banatului înaintează mult spre est sub numele de Câmpia Lugojului, cu deschidere largă spre Depresiunea Caransebeşului, formând cea mai importantă discontinuitate geografică din Dealuile Banatului.

Clima este temperat continentală, de dealuri joase cu nuanță submediteraneană în sud și oceanică în centru și nord. Desfășurarea pe 3º latitudine se reflectă în diferențe ale radiației totale (112 kcal/cm²/an în nord, față de 116 kcal/cm²/an în sud) cu reflec- tare în regimul termic (media anuală de 9,6ºC în nord și 11ºC în sud). Regimul termic moderat este evidențiat de ierni blânde (media în ianuarie -3ºC în N și -1ºC în S; 95 de zile cu îngheț în N, față de 85 de zile cu îngheț în S, dar peste 100 de zile în depresiuni și în culoarele de vale unde se produc adesea inversiuni termice; 25–30 zile de iarnă, viscole puține și de scurtă durată), desprimăvărări timpurii (prima zi cu temperatura medie mai mare de 0ºC la mijlocul lui februarie în S și la finele aceleiași luni în N), veri calde (80 zile de vară în N și 95 zile în S, cca 25–30 zile tropicale), toamne lungi și plăcute etc.

Larga deschidere spre vest și poziția lor în raport cu arcul carpatic impune frecvența maselor de aer vestice cu nuanțe diferite. În medie cad anual în 100–120 de zile circa 650–750 mm precipitații, mai ales vara (cca 1/3; maximum lunar în iunie), primă- vara (îndeosebi în mai) și la sfârșitul toamnei (20–25%). În Banat, activitățile ciclonale mediteraneene impun al doilea maxim lunar în noiembrie. Se produc ninsori în 20 de zile, iar stratul de zăpadă este de 35–40 cm în S și 70–80 cm în N și se menține cca. 30–40 zile în S și 60–70 zile în Depresiunea Baia Mare.

Configurația reliefului în care, în afara unui ansamblu de dealuri și platouri la 250–400 m altitudine, se remarcă culoarele de vale și depresiunile ce se lărgesc spre vest și unele creste și măguri la peste 450 m (bariere locale), determină diferențieri topoclimatice. Deosebirile climatice cele mai evidente apar între Dealurile Banatului și unitățile din nord. Primele au ierni blânde, veri calde, precipitații mai bogate (două maxime distincte), o circulație locală specifică, în care Coșava prezintă caracteristici specifice foëhnului. În zona Baia Mare iernile sunt mai reci, verile răcoroase, iar precipitațiile, deși bogate, prezintă doar un maxim.

Dealurile de Vest sunt fragmentate de o rețea hidrografică deasă, în care râurile principale își au obârșia și cursul superior în zonele montane limitrofe. Rețeaua autohtonă, în majoritate cu scurgerea semipermanentă și intermitentă se desfășoară radial în jurul măgurilor cristaline principale, divergent pe conurile aluviale ce formează dealurile joase, paralele pe prispele de la marginile principalelor masive muntoase ridicate în Cuaternar.

Râurile mari (Someș, Crişurile, Mureș, Timiș etc.) au alimentare din ploi (40–48%), zăpezi (20%) și izvoare (30–35%) și au o scurgere cu ape mari în intervalul februarie-iunie (60– 65%) și maximum lunar în martie sau aprilie (15–18%). La râurile cu izvoare în munte, dar cu cea mai mare parte din bazine în dealuri (alimentare 50–60% din ploi, 10–18% din zăpadă, 20–25% din izvoare) se resimte puternic influența climatică. La cele din nord există o scurgere bogată (45–50%) în intervalul februarie-martie (uneori aprilie), iar la cele din Banat între februarie și iunie (55–65%), cu maximum lunar în februarie sau martie (11–18%).

Râurile autohtone au o scurgere bogată între decembrie și aprilie (peste 70%) cu maximum frecvent în februarie (15%). Cele mai reduse valori ale scurgerii sunt în septembrie și octombrie (0,5–2% la

râurile mici și 1,5–3,5% la cele mari). Debitul mediu variază de la un sistem la altul (82,3m³/s la Someș, Ulmeni, între 25–34 m³/s la Crișuri 3–3,5 m³/s la râurile doar cu obârșia în munte și sub 2m³/s la cele autohtone).

Situația este similară la debitul solid (peste 90 kg/s la Someș, 85 kg/s la Mureș, 7,5 kg/s la Lăpuș, 8,2 kg/s la Timiș, 0,8 kg/s la Bârzava, 0,2 kg/s la Pogăniș). Fenomenul de secare este caracteristic la majoritatea pâraielor mici și se manifestă într-un interval larg (august-prima parte a lunii noiembrie).

Dacă în Dealurile Silvaniei și în zona Baia Mare, în sezonul rece, înghețul generează în fiecare an formațiuni de gheață, în Banat ele apar doar în 70–80% din ierni și pe o durată mică, în lunile ianuarie, februarie (prima parte).

Predominarea rocilor sedimentare (frecvent alternante de strate de pietriș, nisip și argile) favorizează dezvoltarea pânzelor freatice (la adâncimi ce ajung la 25 m) și subterane (100–400 m, caracter ascensional sau artezian, mezotermal, termal la Zolnoc, Boghiș, Buziaș, Lipova). Sunt ape dulci, carbonatate, cu debite bogate.

Cea mai mare parte din Dealurile de Vest aparține provinciei biogeografice dacice, doar în Banat se desfășoară un sector din provincia moesică, aici apărând numeroase specii mediteraneene sau submediteraneene. Desfășurarea reliefului impune o oarecare etajare a vegetației. La hotarul câmpiei abundă elementele xerofile. Pe cea mai mare parte din Dealurile de Vest (până la 350 m în zonele slab fragmentate) domină pădurile de stejar (stejar pedunculat), cer (mai ales la nord de Crișul Repede), gârniță (în centru și sud), jugastru, ulm, frasin, tei și numeroși arbuști; între 350 și 600 m se desfășoară pădurile de gorun în nord; pe culmile înalte gorunul se îmbină cu fagul, carpenul, castanul brun (Baia Mare). O mare parte din păduri au fost tăiate, pe locul lor fiind pășuni și terenuri agricole. În ele există o faună specifică.

Condițiile de relief, roca și clima relativ omogene au favorizat impunerea a două grupe de soluri. Pe dealurile joase și frecvent la sud de Barcău predomină argiluvisolurile (brune luvice, luvisoluri albice), pe când în Dealurile Silvaniei sunt cambisoluri (brune eu-mezo- bazice, brune acide). Se adaugă solurile aluviale în luncile râurilor și în vatra depresiuni- lor, vertisoluri (bazinul Crișurilor), erodisoluri (pe versanții afectați de eroziune și alune- cări de teren – dealurile Lipovei, Silvaniei etc).

Rețeaua de așezări este alcătuită, în principal, din peste 700 de sate, la care se adaugă 12 orașe. Evoluția lor s-a înfăptuit în cadrul unui îndelungat proces istoric.

Există urme de cultură materială care pun în evidență o locuire foarte veche și continuă, proces explicabil prin condițiile naturale extrem de favorabile pentru desfășurarea unor activități economice variate, dar și prin poziția geografică a acestor dealuri la trecerea dintre munte și câmpie sau între Transilvania și Panonia.

Indiferent de etapa istorică, numărul de așezări de aici a fost mai mare decât acela existent în regiunile limitrofe. Cele mai vechi urme sunt din paleolitic (Silvania), dar cele din Neolitic relevă frecvența de locuire ridicată și unitatea de cultură pe un spațiu întins.

Forme superioare de așezări, inclusiv cetăți de tipul davelor, aparțin Epocii Fierului.

În secolele II-III dH cea mai mare parte a aparținut Daciei Romane; în nord erau dacii liberi. Cu toate acestea, între locuitorii celor doua regiuni existau strânse legături economice susținute de o bază comună de cultură și limbă. Primul mileniu, caracterizat în principal prin trecerea peste aceste locuri a numeroase valuri de populații ce migrau din estul Europei și Asiei spre Panonia, a relevat totodată existența în regiunile deluroase din vest a unei rețele de așezări dense, cu populație românească compactă care către finele mileniului erau organizate în mai multe formațiuni (voievodate) cu mărimi diferite (în sec. X Menumorut, Glad) care vor intra treptat sub suzeranitatea maghiară.

În documentele secolelor al XIII-lea- al XVIII-lea sunt menționate marea majoritate a așezărilor situate pe terase și la contactul principalelor forme de relief. Ele aveau predominant profil agricol. Diferențierea rețelei de așezări și o serie de modificări structurale și de profil economic se vor face în a doua parte a secolului al XIII-lea. În tot acest timp, pe unele văi (Crișul Repede) și în depresiuni (Beiuș) s-a instalat și populație maghiară, iar în secolul al XVIII-lea în Banat au fost colonizați șvabii. În cadrul rețelei de așezări, satele predominau, orașele erau puține și aveau un profil economic mixt (agrar-comercial), constituind centre mai însemnate pe principalele artere de comunicație sau de polarizare regională a activităților economice.

O parte din acestea vor fi decretate de abia în secolul XX (ultimele după 1960).

În acest cadru istoric, evoluția numerică a populației a fost destul de complexă cunoscând pe ansamblul Dealurilor de Vest sau pe anumite sectoare ale acestora faze de creștere, de stagnare sau chiar regres. În acest sens, până în secolul XVIII a fost o creștere generală, dar cu un ritm lent, ea bazându-se în principal pe sporul natural; pe plan local, creșterile mai mari au fost legate și de colonizare. Din secolul XVIII aspectele sunt mult mai complexe. Mai întâi, extinderea suprafețelor cu culturi în câmpie și intrarea în exploatare a unor resurse de subsol în munți (Banat, Baia Mare) au dus la antrenarea unei părți din forța de muncă din dealuri către aceste regiuni. În al doilea rând, în Banat se produce colonizarea șvabilor (în 3 faze), iar în secolul al XIX-lea, imigrări din Oltenia. Ca urmare, vor exista fluctuații regionale care vor favoriza detașarea unor arii de concentrare demografică mai mare (în depresiuni, la contactul cu câmpia, pe culmile văilor principale) și a unora în care așezările vor rămâne cu un număr de locuitori mai redus (îndeosebi la contactul cu munții și în zonele accidentate).

Procesul a fost similar și în secolul XX, el fiind întreținut de pierderile din cele două răz- boaie mondiale, migrarea populației tinere (mai ales după 1960) spre regiunile miniere, spre centrele industriale mari din Câmpia de Vest, iar după 1970 și către unele aflate în plin proces de afirmare (Zalău), de tradiția creșterii unui singur copil (mai ales în așezările din dealurile din sud). Au existat momente în care, pe ansamblu, populația a crescut ușor (1948–1960), dar caracteristicile de bază au fost: stagnarea pentru perioade lungi de timp, regresul în dealurile depărtate (Dealurile Banatului) de axele de comunicație și de orașele principale și creșteri însemnate prin spor natural, dar mai ales migratoriu în Baia Mare, Zalău etc.

Pe ansamblu, bilanțul demografic este pozitiv în nord (Dealurile Silvaniei, Baia Mare) și negativ în majoritatea localităților rurale din dealurile bănățene.

Ca urmare, densitatea populației va avea valori frecvent sub sau aproape de media pe țară. La finele secolului XVIII, pe ansamblu, aceasta se situa la 25–50 loc./km² cu pondere mai mare în centrele urbane sau în jurul acestora. La începutul secolului XX (1912) se remarca o diversitate în repartiția valorilor (predominau cele în jur de 50 loc/km², cele mici (25 loc/km²) vor fi specifice unităților deluroase mai înalte și mai fragmentate, iar cele mai ridicate în depresiuni, orașe (peste 100 loc/km² în Baia Mare) situație amplificată în prezent. Astfel, dacă în orașele principale (Baia Mare, Zalău) ea depășește 500 loc/ km², în culoarele de vale, în așezările din vecinătatea câmpiei sau a orașelor (se realizează naveta), ajunge la 100 loc./km² (îndeosebi în Banat, Dealurile Crișanei).

Sporul natural este pozitiv în majoritatea așezărilor de la nord de Crișul Alb (cu puțin peste media pe țară în dealurile din bazinul Crișului și ceva mai mult în Sălaj și regiunea Baia Mare) și precumpănitor la sud ca urmare a unei natalități mai ridicate în prima situație și destul de coborâtă, cu o mortalitate cu mult peste media pe țară în a doua situație (în multe așezări domină populația în vârstă).

Marea majoritate a celor 736 de așezări ce însumează peste 730 000 de locuitori sunt rurale (peste 430 000 locuitori). Ele se concentrează la altitudini mai mici de 250 m. Regional, între acestea apar deosebiri evidente determinate de potențialul de habitat. În acest sens, în bazinul Someșului domină așezările cu un număr de 500–1000 locuitori, chiar 1500 locuitori, pe când în rest sunt frecvente satele mici cu 500 locuitori. Cele mai mari se află în zonele unde condițiile naturale sunt propice desfășurării unor activități agricole multiple, unde acestea se îmbină cu cele industriale (exploatări de petrol, cărbune, materiale de construcții etc.) sau în apropierea orașelor, pe căi de comunicație însemnate ce asigură practicarea “navetei“ (în depresiunile Baia Mare, Șimleu, Crasna). Cele mai mici se găsesc în regiunile deluroase cu fragmentare accentuată, în bazinetele depresionare de la contactul cu muntele aflate la distanțe mari de arterele de comunicație, în toate area- lele cu un potențial economic limitat. Acestea au constituit sursa principală ce a asigurat mișcarea migratorie pe plan local (îndeosebi din Dealurile Banatului spre orașele de câm- pie și din Dealurile Crișurilor spre Oradea).

Varietatea condițiilor naturale se reflectă în forma vetrei așezărilor, impunându-se câteva tipuri: sate risipite prezente în număr mic pe culmile înalte, unde sunt platouri structurale sau de eroziune (Preluca), sate răsfirate cu frecvență mare în toate unitățile de relief, sate mixte (îmbinare între răsfirat și adunat în Banat) și sate adunate (depresiunile Baia Mare, Șimleu, Zalău, Zarand etc.). Prin poziția lor, în raport cu formele de relief, se disting sate în lungul văilor (în bazinetele de obârșie), cele de la

contactul cu muntele sau cu principalele culmi cristaline (Codru, Şimleu, Meseş etc), pe terase și lunci înalte – îndeosebi pe râurile principale (Crişul Alb, Crişul Repede, Lăpuş), pe prispele acumulative de la contactul câmpiei cu dealurile, pe poduri interfluviale (dealurile Tăşnadului, Silvanei, podișul Lipovei etc.). De aici a rezultat textura neregulată la majoritatea aşezărilor sau liniară la cele de pe contactele morfostructurale, de pe terasele înguste sau din lungul căilor de comunicație.

Marea majoritate a așezărilor rurale au un profil economic axat pe producția agricolă, dar cu 3 variante: culturi cerealiere și creșterea animalelor pentru cele din vecinătatea câmpiei sau de pe întinsele poduri ale teraselor Lăpuşului, Crişului Repede, Crasnei, Crișului Alb etc.; creștera animalelor și unele culturi pe dealurile înalte; pomicultura (în nord) și viticultura (Dealurile Banatului) și creșterea animalelor. Se adaugă, la nord de Crişul Repede, satele în care activitățile agricole se îmbină cu exploatări miniere, materiale de construcții etc.

Deși sunt puține și disparate, constituie însemnate centre de polarizare demografică și economică, fiind atestate documentar ca aşezări de foarte mult timp, declararea lor ca orașe s-a înfăptuit la date diferite, multe în ultimele decenii. În afara celor două reședințe de județ, ce concentrează peste 50% din populația urbană și care au funcții complexe, toate cele- lalte sunt orașe mici (sub 25 000 locuitori) cu profil economic mixt realizat din activități agri- cole, de schimb, de industrie de prelucrare a produselor agricole, materiale de construcții etc.

Baia Mare, municipiu și reședința județului Maramureş, cu urme de cultură materială din antichitate și atestat documentar în 1327, este cel mai mare oraş din Dealurile de Vest (150 000 locuitori), cu o industrie concentrată pe prelucrarea minereurilor neferoase, chimie, textile și alimentară.

Baia Sprie, atestat documentar la 1327, are o economie precumpănitor legată de exploatările miniere din munții limitrofi.

Zalău, municipiu și reședință a județului Sălaj, cu urme de așezare străveche (în raza localității a fost Porolissum – capitală a provinciei romane Dacia Porolissensis), reprezintă un însemnat centru industrial (construcții de mașini, lemn, anvelope etc.).

Şimleul Silvaniei, așezare veche cu cetate din secolul al XVI-lea, are funcție agro-alimentară.

Jibou, oraș din 1968, important nod feroviar pe magistrala patru.

Cehu Silvaniei – oraș din 1968, cu funcție agro-industrială.

Marghita, atestat documentar la 1352, Aleșd, atestat documentar la 1552, oraș din 1968, Ineu, atestat documentar la 1214, Lipova și Oravița, cu funcții economice diverse, de schimb, industriale (bazată pe prelucrarea produselor agricole, lemn, materiale de construcții).

Până în secolul XX, economia avea un caracter net agricol, unitățile industriale fiind puține și dispersate în cele câteva aşezări mai mari. Modificări structurale s-au realizat în ultimele decenii prin unitățile industriale din Baia Mare, Zalău și unele mai mici din celelalte orașe, prin extinderea exploatărilor de lignit, petrol și materiale de construcție, prin modernizarea și lărgirea rețelei de căi de comunicație, în care unele aşezări s-au afirmat ca noduri de însemnătate regională. Ca urmare, pe ansamblu, economia a căpătat caracter agrar-industrial, dar cu diferențieri regionale și locale.

Agricultura este ramura de tradiție, cu rol precumpănitor pentru marea majoritate a așezărilor. Condițiile de relief variate determină modalități de folosință diferită a terenurilor. Astfel, în unitățile deluroase înalte (peste 400 m altitudine) o pondere însemnată o au suprafețele cu pădure, apoi păşuni și fânețe (60–80% din agricol) care constituie baza furajeră în creșterea ovinelor și bovinelor. La altitudini mai mici, pe terase, suprafețe piemontane de contact, interfluvii structurale plate, suprafața agricolă este precumpănitoare (peste 80%), iar din aceasta arabilului îi revin 40–60%. Se cultivă grâu (30–40% din arabil), porumb (30–50% din arabil) mai ales în regiunile joase și la contactul cu câmpia; se adaugă în depresiuni și pe interfluviile mai înalte: orz, ovăz, secară.

Pe versanți, îndeosebi pe cei expuși spre sud, sud-est, sunt livezi de pruni, vișini etc. Suprafețe mari de livezi sunt la vest de Baia Mare, în Dealurile Sălajului, Depresiunea Brebu, Podișul Lipovei etc. Vița de vie, deși pe ansamblu are o pondere mică, este concentrată în câteva podgorii renumite prin produse (Recaş, Buziaş, Tirol, Şimleu, Ardud).

Păşunile, fânețele, culturile furajere (trifoi în nord, lucernă în sud etc.), porumbul, cartofii stau la baza creșterii animalelor care se diferențiază prin raportul între ovine și bovine, primele predominând în dealurile înalte și în sudul Banatului, pe când celelalte în aşezările din depresiuni și culoarele de

vale.

Industria își are sorgintea în prelucrările manufacturiere ale minereurilor neferoase de la Baia Mare și de la Oravița din secolul al XVIII-lea, ca și în prelucrarea produselor oferite de culturile agricole.

Dealurile de Vest nu dispun de resurse de subsol însemnate. Există nisip, pietriș, în luncile marilor râuri, piatră de construcții (bazalt la Lucareț în podișul. Lipovei), granit la Surducu Mare, caolin la Stejera, diatomită, bentonită etc., apoi lignit și petrol în Dealurile Silvaniei. Unitățile industriale prelucrătoare le folosesc aproape în întregime. Se adaugă materii prime din agricultură sau aduse din regiunile vecine (minereuri neferoase). S-au impus prin valoarea producției prelucrarea minereurilor neferoase, subramurile energetice, exploatarea și prelucrarea materialelor de construcții.

Industria energetică se axează pe zăcămintele de lignit aflate la adâncimi reduse în depozitele pliocene din bazinele râurilor Bistra (Budoi, Curap, Varviz, Vărzări, Vâlcele, Valea Cerului, Borumlaca, Popești), Barcău (Ip, Zăuan), Crasna (Sărmășag, Chieșd, Bobota), Crișul Repede (Borășel); ele se folosesc mai ales în termocentrala de la Oradea; energie electrică se produce în hidrocentralele de pe Crișul Repede, de la Aștileu și Lugașu de Jos.

Industria lemnului, cu tradiție, produce cherestea în mai multe centre din Banat (Făget, Mănăștur), mobilă (la Baia Mare, Zalău, Cehu Silvaniei etc.).

Industria alimentară are unități ce prelucrează produsele agricole în toate orașele. Mai importante sunt la Baia Mare, Marghita, Cehu Silvaniei, Șimleul Silvaniei.

Rețeaua de comunicație este destul de densă, fiind condiționată de structura orohidrografică principală și de poziția geografică a Dealurilor de Vest, de intermediar între unități de câmpie, munți și Dealurile Transilvaniei. Cele mai însemnate artere, ce urmăresc culoarele de vale (Someș, Crișuri, Mureș, Timiș etc.) dirijându-se de la est către vest, trec prin cele mai mari așezări. Urmează o a doua grupare de drumuri ce pleacă tot pe văi, dar spre așezările din interiorul Dealurilor de Vest și de care se leagă impunerea unor centre ca noduri feroviare sau rutiere.

Din magistralele feroviare (1, 2, 3 și 4), sectoarele ce traversează Dealurile de Vest au fost construite în a doua parte a secolului trecut (până la 1880 Timișoara-Lugoj-Orșova; Arad-Deva; Oradea-Cluj-Napoca) la care se adaugă Baziaș-Oravița, prima cale ferată (1846–1856); între 1880–1900 s-a realizat tronsonul Satu Mare – Baia Mare, precum și cele mai multe din liniile înguste ce străbat Silvania și Banatul; ulterior au fost construite tronsoane de legătură (mai însemnate fiind Reșița-Caransebeș prin Dealurile Pogăniș în perioada interbelică) și legături cu bazinele de extracție minieră și cariere (după 1960).

Aproape paralel cu liniile de cale ferată se desfășoară câteva magistrale rutiere euro- pene (E81 Halmeu - Zalău, spre Cluj-Napoca; E60 Borș - Oradea, spre Crișul Repede; E79 de la Borș - Oradea, pe Crișul Negru, la Beiuș, spre Deva; E68 Nădlac - Arad, pe Mureș, spre Deva; E70 de la Stara Moravița - Timișoara, pe Timiș, la Caransebeș etc.) care se racordează cu numeroase drumuri modernizate de importanță națională, județeană sau comunală.

Transportul aerian este deservit de aeroporturile de la Tăuți (Baia Mare) și Caransebeș. Se adaugă rețeaua de conducte de gaze naturale ce vine din Dealurile Transilvaniei și cea electrică.

Dealurile de Vest, alături de Câmpia de Vest, fac parte din provincia turistică banato-someșană, caracterizată prin resurse naturale și social-istorice și economice, printr-o dotare relativ concentrată în centrele urbane și o rețea de căi de acces bune. Între obiectivele naturale cu importanță pentru turism, mai însemnate sunt: defileele epigenetice ale Lăpușului, Crasnei, Barcăului, Someșului (la Jibou și Țicău), Crișului Negru, Crișului Alb, Mureșului (în aval de Zam), măgurile și crestele eruptive și cristaline ce se impun în peisajul molcom al dealurilor sedimentare, izvoarele minerale și apa termală, extrase prin forjare (au dat stațiunile Boghiș, Tinca, Buziaș), pădurea de castani de la Baia Mare.

În cuprinsul lor sunt numeroase vestigii istorice și de artă, precum unele așezări daco-romane (Porolissum), ruinele cetății Chioarului din secolul al XIII-lea, ruinele cetății de la Baia Mare – secolul al XV-lea, urme ale castrelor romane din Sălaj și de la nord de Caransebeș (Tibiscum și Căvăran), castele medievale (Jibou), numeroase biserici din lemn din sec. XVIII-XIX (mai importante în Sălaj, Surdești în Maramureș) sau din secolele al XV-lea-al XVIII-lea realizate în stiluri specifice epocii; aici se desfășoară renumite zone etnofolclorice: Lăpuș – Chioar, Codrului, Lipova etc.

Cele mai însemnate centre turistice sunt Baia Mare, Zalău, Șimleul Silvaniei și Oravița.

Câmpiile

Câmpia Banato-Crișană (Câmpia de Vest) este așezată în partea de vest a țării, dincolo de Dealurile de Vest și de Carpații Occidentali. Aceasta apare cu rang de regiune, ocupând 7% din suprafața României. Face parte din marea Depresiune Panonică sau Câmpia Dunării Mijlocii or Câmpia Tisei.

Primul geograf care a studiat-o mai îndeaproape a fost Ștefan Manciulea, care a denumit-o „Câmpia din stânga Dunării" în anul 1923. Apoi, în 1931, Vintilă Mihăilescu o numește Câmpia Tisei. Această denumire era neadecvată atât datorită faptului că exista o câmpie a Tisei și pe teritoriul Ungariei, cât și faptului că Tisa nu a contribuit decât tangențial (Câmpia Careiului) la colmatarea acestei câmpii. De aceea, Victor Tufescu introduce din 1974 numele de Câmpia de Vest. În *Enciclopedia geografică a României* – 1982 s-au folosit cele două denumiri: Câmpia de Vest și Câmpia Banato-Crișană. Un an mai târziu, în 1983, apare în *Geografia României,* vol. I, cu denumirea de Câmpia Banato-Crișană. În anul 1995 apare un studiu monografic foarte amplu al acestei câmpii al prof. Gr. Posea, cu denumirea de Câmpia de Vest.

Câmpia de Vest se desfășoară sub forma unei fâșii de la nord la sud, având partea cea mai joasă și mai netedă în vest și crescând în altitudine în est, la contactul cu dealurile, unde are aspect premontan, datorită depunerilor coluvio-proluviale.

Limitele în vest și sud sunt date de granița de stat cu Ucraina, Ungaria și Serbia.

Spre est și nord-est se învecinează cu Dealurile Vestice sau direct cu muntele (Munții Oaș și Munții Zarand). Limita este destul de sinuoasă, uneori evazivă și greu de stabilit, deoarece suprafețe cu caractere de câmpie pătrund sub formă de golfuri în deal, peste structura de tip graben.

Câmpia de Vest face parte integrantă din domeniul carpato-danubiano-pontic, astfel:

– se încadrează organic, funcțional și evolutiv acestui domeniu, formându-se în contextul apariției Carpaților, ca treaptă mai joasă;
– este situată pe Microplaca Panonică;
– toată umplutura ei este formată din sedimente carpatice;
– are continuitate și în domeniul hidrologic, râurile din Carpați ajungând în câmpie;
– vegetația de pădure montană coboară și spre câmpie;
– din punct de vedere economic există un complementarism strâns cu dealul și muntele, materia primă din aceste zone prelucrându-se în câmpie.

Câmpia de Vest prezintă unele trăsături distincte față de Câmpia Română, mai importante fiind:

– suprafața este pe jumătate față de cea a Câmpiei Române (17 100 km2 față de 50 000 km^2);
– altitudinal, Câmpia de Vest oscilează între 75-200m (Câmpia Română oscilează între 5 și 380m);
– Câmpia de Vest nu s-a înălțat mai mult deoarece ridicările munților din Cuaternar au fost foarte mici, iar în vest nu avea unde să coboare;
– din punct de vedere fizico-geografic, Câmpia Română este delimitată spre sud de Dunăre și spre nord de podiș. Câmpia de Vest este delimitată spre vest de graniță și spre est de deal și munte (Munții Oaș și Zarand); Câmpia Română nu se mărginește cu muntele;
– în Câmpia Română căile de comunicație sunt predominant vest-est (longitudinal), iar în Câmpia de Vest sunt vest-est (transversal), dar și nord-sud (longitudinal);
– Câmpia Română are un număr foarte mare de orașe, peste 50, situate pe aliniamente: la contactul cu dealul – orașe mari, în partea mediană (cele din mijloc) – orașe mici, iar la Dunăre – orașe mari; Câmpia de Vest are câteva orașe mari, în special pe râuri, iar restul sunt foarte mici.

Fundamentul e format din depozite vechi și șisturi cristaline, acoperite cu depozite paleozoice, el fiind inegal scufundat (partea nordică, centrală și sudică); aceste 3 părți sunt separate de 2 falii majore est-vest: una trece pe la nord de Oradea și alta pe la nord de Ineu. Față de aceste falii, partea centrală este cea mai scufundată.

Fundamentul este o alternanță de horsturi și grabene. Tendința râurilor alohtone este de a urmări

grabenele fundamentale.

Etapa de bazin se instalează ca urmare a mişcărilor stirice, manifestate prin scufundări importante şi urmată de sedimentări (gresii, argile, nisipuri, calcare).

Mişcările moldave izolează Bazinul Panonic, rezultând îndulcirea progresivă a apelor, prin aportul de apă dulce din unitățile înconjurătoare.

Mişcările attice duc la retragerea treptată a apelor şi transferul ei într-o zonă continentală, până la începutul Ponțianului, când se reinstalează faza lacustră. Această fază a determinat acumularea unor depozite cu structură încrucişată şi a unui complex marnos cuprins între un orizont conglomeratic în bază şi unul argilos-nisipos deasupra.

Mişcările rodanice au determinat retragerea apelor şi acumularea spre sfârşitul Pliocenului, a unui complex petrografic fluvio-lacustru şi apoi fluvial, cu caracter piemontan.

Cu această fază începe modelarea câmpiei, când se diferențiază: – câmpia înaltă a glacisurilor; – câmpia joasă de divagare.

Un rol esențial în evoluția reliefului l-au avut ariile de subsidență pe Someş, la confluența Crişurilor, a Mureşului cu Tisa, a Timişului inferior. Aceste arii corespund marilor grabene ale fundamentului la suprafață, manifestate prin mari convergențe de râuri şi se caracterizează printr-o grosime mare a stratelor.

Mişcările crustale verticale recente se manifestă crescând de la est spre vest; partea cea mai mare a câmpiei joase e afectată de mişcările negative, de 1–2 mm/an. La vest de Sânnicolau Mare mişcările crustale ating 2–2,5 mm/an.

Relieful se caracterizează prin fâşii longitudinale:

– Câmpia înaltă;
– Câmpia intermediară;
– Câmpia joasă.

a. Câmpiile înalte sunt compuse din terase, glacisuri, piemonturi sau chiar porțiuni de podiş. Au o altitudine de 100–180 m şi o energie de relief de 10-20 m. Apar sub formă de fragmente, fiind distruse de Tur, Someş. Crasna, Crişuri, Mureş, Bega, Timiş, Pogăniş, Bârzava. Sunt formate din depozite aluvio-proluviale (nisipuri, pietrişuri, argile) provenite din erodarea regiunii din est, în villafranchian şi acumularea lor sub formă de glacisuri racordabile cu terasele râurilor din dealuri. În regiunea Valea lui Mihai există nisipuri, iar în regiunea Carei depozite loessoide. Se împart în:

– Câmpia de glacisuri: Câmpia Ardudului, Câmpia Buduslău, Câmpia Miersig, Câmpia Vingăi, Câmpia Buziaş, Câmpia Călata (Cermeiului);
– Câmpia tabulară pe depozite loessoide: Câmpia Carei; – Câmpia de dune: Câmpia Valea lui Mihai.

b. Câmpiile intermediare (100-120m) îmbină caracterele câmpiei înalte cu cele ale câmpiei joase, de aceea fragmente de câmpii intermediare se împart în:

– câmpii de glacisuri, în continuarea celor din câmpia înaltă: Câmpia Biharia, Câmpia Ghepiş;
– fragmente de câmpii tabulare, pe depozite loesside de Diosig; – porțiuni de câmpie de divagare.

c. Câmpiile joase ocupă suprafețe întinse şi sunt sub influența ariilor de subsidență, datorită acțiunii rețelei hidrografice anterior îndiguirilor ce s-au făcut la sfârşitul secolului. Relieful are aspect de luncă, cu urme de albii părăsite, înmlăştiniri, azi, în parte desecate. Pe porțiuni mai ridicate s-a format o cuvertură de loess.

Există trei tipuri de câmpii joase:

– Câmpii de divagare: Someşului, Crişurilor, Bârzavei, Mureşului, Begăi, Timişului;
– Câmpii de mlaştini desecate: Câmpia Ierului;
– Câmpii tabulare cu depozite loessoide: Jimboliei, Begăi, Bârzavei, Timişului.

Această regiune a țării are un climat temperat-continental moderat de câmpie influențat de mase oceanice din vest (împinse aici de Anticiclonul Azorelor), de masele subtropicale (ciclonii mediteraneeni), de mase polare maritime (ciclonii nord-atlantici) şi de mase polare continentale (anticiclonii est – europeni).

O influență importantă în calea maselor de aer o au Carpații, care apără câmpia de invaziile de aer

rece, polar, facilitând advecții ale maselor de aer din sud și sud-vest și o intensă activitate frontală.

Precipitațiile stau sub influența maselor de aer oceanic; mediile anuale depășesc 500–550 mm și 700 mm la limita cu dealurile. Cele mai bogate precipitații sunt în lunile mai-august 80-100 mm, iar cele mai sărace în februarie 40 mm. Ploile torențiale sunt mai dese în iunie, precipitațiile având un caracter neregulat. Deficitul anual atinge cca. 100-150 mm, mult mai redus ca în Câmpia Română (200– 250 mm).

Acestui tablou climatic i se adaugă vânturile, predominante fiind cele de vest, nord, nord-est și sud-vest. Ca vânturi locale se resimte Austrul, în Câmpia Banatului, din sud-vest, secetos vara și geros iarna, Coșava (de tip foehn), iar sub deal și pe culoarele de vale apar brizele.

Cantonarea apelor freatice are loc în nisipurile și pietrișurile din lunci, în pânzele aluviale, în terase.

– În câmpia înaltă nivelul este de 5-20 m;
– În câmpiile joase nivelul este de 2–5 m;
– În lunci, pe frunțile de terasă, nivelul este de 0-2 m, sau apar mustiri la suprafață.

Sub aspect chimic, apele sunt, în general bicarbonatate, mai rar clorurate și foarte rar sulfatate.

a. Apele de adâncime sunt cantonate în formațiunile permeabile, inclusiv în cristalinul fisurat. Cele mai multe sunt ascensionale sau arteziene. Uneori, apele apar sub formă de izvoare pe linii tectonice sau în foraje. Există aici și ape termale și chiar ape plate. Asemenea ape termale apar la: Oradea, 1 Mai, Felix, Salonta, Tinca, Timișoara.

b. Râurile care trec prin Câmpia de Vest formează o rețea alohtonă:

– Din Carpați: Turul, Someșul, Barcăul, Crișurile, Cigherul, Mureșul, Bega, Timișul, Pogănișul și Bârzava;
– Din dealuri – Homorod (dealul Codrului), Ierul (dealul Crasnei), Hidișelul, Gepiul și Valea Nouă (dealul Tășadului), Teuzul (dealul Codru Moma), Bega, Vecheși, Beregsăul (dealul Lipovei), Moravița (dealul Tirolului).

Rețeaua autohtonă își are izvoarele mai ales în câmpiile de glacis: Crișul Mic, Aranca, Galațca, Apa Mare, Matca, Timișania, Bega Mică, Timișul Mort etc.

Rețeaua hidrografică principală aparține grupei vestice. În această parte încă din cele mai vechi timpuri s-a constatat intervenția omului prin desecări, îndiguiri, realizarea de canale, pe Someș, Crasna, Mureș, Timiș, Bega.

g. Lacurile din Câmpia Someșului sunt: – iazuri în câmpiile înalte: Buduslău și Carei; – lacuri de interdune: Carei-Valea lui Mihai. În Câmpia Crișurilor sunt:

– iazuri și heleșteie: Cefa, Ineu;
– lacuri antropice termale: Pețea, Felix, 1 Mai, Oradea. În Câmpia Banatului sunt:
– lacuri de tip crov: Biled, Deta, Timișoara;
– lacuri pe meandre sau albii părăsite: Baz, Timișul, Pogănișurile Begăi și Aranca; – heleștee (Partoș, Diniaș);
– iazuri;
– lacuri pentru agrement: Timișoara;
– un lac cu apă caldă: Măgheruș.

Numărul de locuitori este de 1,8 mil. locuitori, din care cca. 1/2 sunt în Câmpia Banatului. Întreaga regiune prezintă un spor natural de la -2 la + 4 ‰ cu valorile cele mai reduse în Banat. Cele mai mari valori se înregistrează în orașe, ca o urmare firească a procesului de îmbătrânire a populației de la sate. La orașe atinge 5 – 9 ‰.

Sporul migratoriu are 2 direcții: spre această zonă și dinspre această zonă spre exterior; acest lucru este legat de structura națională a populației, în care, deși domină românii, populația este foarte eterogenă din punct de vedere etnic, Banatul fiind cea mai mozaicată regiune etnografică din țară. Spre nord crește ponderea populației maghiare (spre Satu Mare). Cele mai mozaicate sunt așezările urbane (șvabi, maghiari, sârbi, cehi, evrei etc.).

Predomină populația venită din Moldova de nord, Oltenia și Maramureș.

Predomină românii, la care se adaugă și germani (șvabi), unguri, sârbi, croați, cehi, slovaci etc. veniți în timpul și în cadrul Imperiului Austro-Ungar.

Predomină populația ortodoxă, urmată de romano-catolici, greco-catolici reformați, baptiști,

adventiști, etc.

Populația urbană deține 54% din totalul populației, datorită gradului de dezvoltare economică.

Din acest punct de vedere Câmpia de Vest reprezintă una dintre cele mai vechi regiuni locuite din țară (din Paleolitic – Neolitic).

h. Biharia este una dintre cele mai vechi cetăți de pământ din țară. În secolul XI a avut

loc colonizarea cu maghiari, iar din secolele XII-XIII colonizarea șvabilor și sașilor.

În prezent regiunea este împărțită în 4 județe – Satu Mare, Arad, Bihor și Timiș, cuprinzând și părți din județele Maramureș (în nord) și Caraș-Severin în sud. În cuprinsul

Până în 1948 existau 10 orașe. În perioada 1948–1956 au apărut orașele Jimbolia și Buziaș. După 1966–1989 au apărut 8 orașe: Tășnad, Marghita, Chișineu-Criș, Curtici, Pâncota, Sebiș, Nădlac, Deta. În 1989 au apărut orașele Valea lui Mihai și Seini.

Poziția orașelor

– la contactul câmpiei cu dealurile sunt zece orașe, Oradea fiind cel mai mare.
– în plină câmpie se află restul de douăsprezece orașe, cele mai mari având o poziție favorabilă față de căile de transport și de calea de penetrație din regiunile vecine.
– la graniță se află orașele: Curtici, Nădlac, Jimbolia și Valea lui Mihai.

Orașele mari sunt vechi, cu tradiție industrială, în timp ce orașele mici au caracter agricol cu o industrie în dezvoltare, mai ales alimentară sau sunt orașe-satelit ale orașelor mari.

După funcții, Câmpia de Vest cuprinde:

– orașe cu funcții complexe: Timișoara, Arad, Oradea și parțial Satu Mare;
– orașe cu funcții județene și naționale echilibrate: Lugoj;
– orașe de importanță regională: Carei, Tășnad, Salonta, Jimbolia, Pâncota, Curtici, Ineu, parțial Sebiș;
– un oraș balneoclimateric: Buziaș;
– orașe de importanță locală: restul.

Cele patru orașe mari sunt fixate pe văile transversale ce vin din Carpați, la întretăierea cu un drum nord-sud, aproape de contactul cu dealurile. Pe acest drum s-au dezvoltat apoi și orașe mai mici. Orașele mari au funcționat ca puternice cetăți feudale, apoi ca centre culturale, administrative. Majoritatea au apărut în feudalism din vremea dacilor, cum ar fi Ziridava, lângă Arad și cetatea Biharia. În feudalism apar: Satu Mare, Carei, Oradea, Arad, Timișoara, Lugoj, Lipova, Zarand, Ceaud, iar în capitalism apare Salonta.

Așezările rurale sunt relativ noi, în forma actuală. Urmele de locuire sunt destul de vechi. În câmpia Someșului și a Crișanei au apărut sate noi, cu țărani veniți din Maramureș și Munții Apuseni. (cf. Ștefan Manciulea – Geografia satelor din Câmpia de Vest). La început s-au fixat la contactul câmpiei – dealuri, apoi la limita glacisurilor și teraselor, la contactul câmpiei înalte cu cea joasă și pe văi. În câmpia subsidentă aluvială, așezările s-au fixat pe conuri de dejecție, câmpuri de loess și grinduri de luncă. Acești factori au influențat forma și mărimea satelor, conturându-se două categorii:

– sate adunate, cu tendința de compactizare, în câmpia joasă; – sate răsfirate, în câmpia subcolinară.

Factorii economici și istorici au dus la modificarea tipului inițial sau la apariția unor alte variante. Până în secolul al XVIII-lea tendința generală a formei și evoluției satelor, mai ales în câmpia joasă, era cea liniară, urmărindu-se cursurile râurilor. În secolele al XVIII-lea - al XIX-lea satele se îndepărtează de râu, încep să se extindă și în alte direcții, devenind radiare. Îndepărtarea de râu s-a datorat creșterii numerice a populației, dezvol- tarea agricolă și înmulțirea drumurilor determină unele sate să devină puncte centrale de schimb; acestea se măresc, se transformă în târguri și orașe, păstrând și funcții agro-păs- torale (Salonta). O influență aparte au avut-o regiunile feudale, datorită stăpânirii turcești de după 1526 și a celei austriece de la 1718.

Vechiul sat bănățean răsfirat a evoluat după colonizarea șvabilor, către forma adunată, cu case mari și grădini reduse. În Podgoria Aradului satele au adaptat o variantă apropiată cu cea bănățeană, dar cu grădini mai mari, cu vii și livezi. În Crișuri, satele au rămas mai mici,cu străzi neregulate. La nord de Crișul Repede, satele apar din nou mari, cu tendința către adunat. Fâșia subcolinară a Someșului are case mici.

În câmpiile joase și tabulare din vest domină satul adunat, de stepă, cu tendință de compactizare, multe fiind sate mari. Varianta actuală bănățeană a fost influențată de stăpânirea austriacă, un fel de moșie particulară a habsburgilor. Au colonizat șvabi, cărora li se impunea locul de așezare, forma și mărimea satelor; dispozițiile fiind impuse și românilor. Canalizarea râurilor și secarea mlaștinilor au făcut ca poziția satelor să fie aleasă pe marile drumuri care mergeau spre Ungaria.

S-a creat un tip de sat adunat, compact, zis “american“ cu străzi perpendiculare, largi și drepte, cu grădini mici, chiar inexistente.

Varianta din Câmpia joasă a Crișurilor – sunt sate radiar-concentrice cu o mărime și o formă impuse de e vremea otomanilor (când Timișoara a fost raia turcească, 1526–1718, una din caracteristicile epocii fiind aceea că se desfășurau concursuri de viteză între călăreți și lupte cu pumnii ori sabia pe zidurile de incintă, late de câțiva metri; în urma lor dintre creștini erau luați ieniceri și spahii pentru armata otomană). Satele mici au dispărut, populația adăpostindu-se la orașe sau în sate mari. După plecarea turcilor satele mari s-au dezvoltat radiar. Distanțele dintre ele au crescut. De aceea, în secolele XVIII-XIX se revine la tipul de ciobănie arhaică al tracilor, cu adăposturi de vară pe locurile de păscut și case solide pentru iarnă. Ca urmare apar apar sălașele; la sud de Dunăre aromânii spuneau colibe, călive).

Varianta someșană – satele sunt adunate mai multe împreună, sub formă alungită, în lngul unei căi rutiere. Astfel satele redevin mai mici, dar mai dese, cu străzi neorganizate, după vechiul model feudal; unde n-a fost ocupată de turci, regiunea și-a păstrat dispoziția inițială a satelor.

Tipul de sat dominant, cel adunat, are o formă stradală rectangulară cu ulițe radiale, în centru fiind locul de întâlnire și biserica (locul sacru), ceea ce este specific Câmpiei Banatului, Câmpiei Crișurilor, Câmpiei Someșene joase și Câmpiei Ierului. Tipul de sat radiar-concentric este specific Câmpiei joase a Crișurilor și sudului Câmpiei Ierului. Tipul de sat compact este specific în Banat. Tipul de sat răsfirat este specific câmpiilor subcoli- nare și în Câmpia Crișurilor. Modelul de locuire de acest fel este extrem de vechi, dacii, dar și toți tracii îl foloseau, conform descoperirilor arheologice din Anatolia, Balcani și de pe Coasta Dalmată sau Messapia (în Italia). – Ape termale: Satu Mare, Carei, Valea lui Mihai, Săcuieni, Marghita, Borș, Oradea, Băile Felix, Salonta, Arad, Timișoara.

– Ape minerale netermale: Valea Vinului (ape feruginoase), Oșorhei (ape sulfuroase), Cermei, Chișineu-Criș, Sohodol, Arad (bicarbonatate), Păuliș, Lipov, Buziaș (ape feruginoase), Sebiș și Pișchia (ape carbogazoase), Ivanda (sulfatate); Nu sunt exploatate peste tot.

Balast: în albiile și luncile râurilor mari.

Factorii ce au contribuit la apariția și dezvoltarea ramurilor industriale:

– existența unor tradiții meșteșugărești
– prelucrarea unor materii prime agricole locale
– folosirea directă, cu ușurință, a unor materii prime din unitățile de deal și munte învecinate (minereuri, cărbune, lemn)
– legături comerciale îndelungate cu regiunile din est, realizate prin intermediul căilor de comunicație avute pe râuri.
– existența unor bogății proprii de subsol, depistate în timp relativ recent. – varietatea apelor termale și minerale și a rocilor de construcție
– activitatea economică de bază în zonă e industria, având aproape toate ramurile industriale.

Condițiile fizico-geografice favorabile, de climă, relief, soluri permit dezvoltarea agriculturii. Această regiune este una dintre cele mai intens valorificate agricol, datorită pânzelor de ape freatice la suprafață și divagației talvegurilor, ceea ce a necesitat ample lucrări de îndiguire, desecare și canalizare. De aceea este regiunea cea mai antropizată (Câmpia Someșului în special).

Potențialul agricol este foarte mare, cu condiția ca terenurile să fie amenajate. La nivelul județelor, suprafața câmpiei este mare, reprezentând 50% din suprafața Aradului, 44% din cea a Bihorului, 70% din Satu Mare și 78% din Timiș.

Terenurile arabile (inclusiv dealurile) reprezintă 1.677.000 ha, dintre care județul Timiș deține cele mai mari suprafețe 563.000 ha, Arad 362.000 ha, Bihor 319.000 ha, Satu Mare 233.000 ha.

Terenurile amenajate ocupă în unele areale 90–98% din suprafața agricolă.

Irigațiile cuprind cca. 100.000 ha, cele mai multe în județul Arad (40.000 ha), Timiș (31 000 ha),

Bihor (19.000 ha) Satu Mare (14 000 ha). Principalele sisteme de irigații sunt: sistemul Someș mal stâng, sistemul Câmpiei Aradului și sistemul Timiș-Pogăniș.

Îndiguirile protejează 767 000 ha din care: în Timiș 390 000 ha, în Satu Mare 148 000 ha, în Arad 129.000 ha și în Bihor 100 .00 ha. Principalele râuri îndiguite sunt: Someș, Crasna, Crișurile, Teuzul, Cigherul, Mureșul, Timișul, Bega și Bârzava.

Desecările și drenurile ocupă aprox. 1/2 din totalul suprafeței amenajate în aceste județe. Sistemele de desecări și drenări sunt: Turu Lung – Negrești (14.000 ha), Someș malul drept (27 400 ha), Valea Ierului (50 000 ha), Canalul colector Oradea (57.500ha), Teuzul (51.300ha) iar în Banat: Checea – Jimbolia (54.500ha) și Vinga-Beregsău (25.400 ha).Factorii limitativi și procesele de degradare sunt: eroziunea și excesul de umiditate.

Eroziunea ocupă cca. 4% și are loc pe pante mai mari de 50, mai ales în câmpiile înalte.

Excesul de umiditate este foarte dominant, limitând productivitatea terenurilor, aproximativ pe 345.000 ha, dintre care 198.000 în județul Timiș (cel mai afectat din țară), 84.000 ha în Arad, 37.000 ha în Satu Mare, 30.000 ha în Bihor. Pe total, doar 9 500 ha sunt total neproductive.

Terenurile nisipoase ocupă 30.000 ha, din care în Timiș 8.000 ha, Arad 4.000 ha, Satu Mare 8.000 ha, Bihor 10.000 ha.

Datorită lucrărilor de amenajare, mai sunt propuse pentru lucrări de îmbunătățiri funciare ce vizează irigațiile, mai ales pentru Timiș-100.000 ha; îndiguiri, mai ales în Bihor; desecări în Timiș, Bihor, Satu Mare, Arad; amendarea solurilor acide pe 425.000ha, ameliorarea solurilor saline și alcaline; ameliorarea nisipurilor pe foarte mari suprafețe: Bihor 8.200ha, Satu Mare 8.000 ha; afânări adânci ale solurilor, repetate la 3–5 ani; amenajarea bazinului hidrografic.

Din suprafața totală agricolul deține 90 %, pădurile 4%, apele 1,5–2 % iar alte folosințe 4 % (așezări, căi de comunicație). Pășunile se află și terenurile încă umede și pe câmpiile subcolinare. Viile sunt prezente mai ales pe câmpiile de glacis de sub deal sau munte și pe câmpiile nisipoase (Carei). Pomii fructiferi sunt întâlniți tot în regiunile cu viță de vie. Legumele se cultivă în lunci și în jurul marilor orașe atât în câmp, cât și în sere și solarii, fiind recunoscute legumele timpurii din Câmpia Banatului: tomate, ceapă verde, varză, ardei gras, gogoșari, castraveți, salată, morcovi, spanac, vinete. Principalele sere sunt: Oradea, Biharia, Valea lui Mihai, Timișoara, Grăniceri, Arad, Jimbolia, Variaș. Numeroase podgorii:

Podgoria Aradului, sub Munții Zarandului: Lipova, Păuliș, Ghioroc, Șiria, Pâncota, Târnava; se continuă spre Crișu Negru, la Ineu, Diosig, Craiva, Behei.

Podgoria Gearmăta sub dealurile Lipovei.

Podgoria Buziaș sub dealurile Pogăniș, la care se adaugă în vestul Câmpiei Banatului: Teremia, Cenad, Lovrin, Periam, Șagu; la nord de Barcău: Diosig, Săcuieni, Tășnad-Ardud, Câmpia Buduslău, Seini și Câmpia Carei: Valea lui Mihai.

Piscicultura are o mare dezvoltare în Câmpia Crișurilor în heleștee, canalul colector de la Cefa, Crișul Alb, bazinul Teuz, Câmpia Vingăi, pe Bega; specia dominantă este crapul (1500–2600 kg/ha).

Structura principalelor căi de comunicație din câmpie se încadrează armonios în cea națională. Există o arteră dublă (auto și feroviară) pe direcția N-S (segment al inelului circumcarpatic), dar și o serie de artere transversale, ce vin din trecătorile carpatice și care fac legătura cu Europa Centrală.

Transporturile – primele patru magistrale feroviare ale țării pornesc din București

spre Câmpia de Vest și sunt:

– București-Timișoara, cu două puncte de trecere spre Serbia, la Stamora-Moravița și la Jimbolia;

– București-Brașov-Arad, cu punct de trecere în Ungaria la Curtici;

– București-Oradea, cu punct de trecere în Ungaria la Episcopia Bihorului; –București-Satu Mare, cu punct de trecere în Ucraina la Halmeu.

Se adaugă magistrala de vest, ce leagă cele patru mari orașe ale regiunii, urcând în nord până la Halmeu, la granița cu Ucraina și în sud până la Moravița.

Transporturile auto prezintă o rețea similară cu cea feroviară, la care se adaugă și alte drumuri spre dealuri și munte și spre graniță.

Magistralele principale sunt:

– D.N. 1, București-Oradea, cu trecerea frontierei la Borș, ce coincide cu E 60;
– D.N. 1C, pe la Baia Mare-Livada-Halmeu;
– D.N. 1F, Cluj-Zalău-Tășnad-Carei (E 81);
– D.N. 7, București-Pitești-Sibiu-Lipova-Arad-Nădlac (punct de vamă).

Transporturile aeriene sunt asigurate de cele 4 aeroporturi – Satu Mare, Oradea, Arad, Timișoara, cel de la Timișoara fiind internațional.

Transportul pe apă se practică pe Bega.

Turismul este favorizat de cadrul natural și de obiective turistice; se practică un turism de tranziție, datorită apropierii zonei montane.

Câmpia Română este amplasată în partea de sud a țării și cuprinde întreaga zonă joasă care se desfășoară de-a lungul Dunării de Mijloc, între Drobeta Turnu-Severin în vest și Galați în est (de unde începe Dunărea de Jos sau maritimă, deoarece până acolo pot intra vase care navighează pe mare).

Spre nord, Câmpia Română este delimitată de Piemontul Getic până la Valea Dâm boviței, de unde intră direct în contact cu Subcarpații până la Panciu; pătrunde ca un golf de-a lungul Siretului și apoi, de la Panciu urmărește o linie dreaptă vest-est până la sud de localitatea Corod, pe valea Gerului, (afluent al Siretului) coborând spre Siret, spre sud-est până la Galați. Limita nordică se poate urmări în detaliu pe aliniamentul localităților: Drobeta Turnu Severin, Hinova, Vânju Mare, Plenița, Radovan, Podari, Balș, Slatina, Costești, Pitești, Picior de Munte, Dragomirești pe Valea Dâmboiței. În continuare se merge pe linia de contact dintre Câmpia Română cu Subcarpații de Curbură de-a lungul liniei care unește localitățile: Filipeștii de Târg, la nord de Băicoi-Mizil, Buzău, Râmnicu Sărat, Focșani – Panciu – Nicorești, urmează apoi o linie vest-est prin nordul Câmpiei Tecuciului până la sud de localitatea Corod și Valea Gerului, iar de aici, pe o linie spre est, până la Tulcești este o ușoară ruptură de pantă până la Cudalbi, care face demarcația între Podișul Moldovei, respectiv Platforma Covurului și Câmpia Română (incluzându-se sudul Covurului la Câmpia Română). Această limită sinuoasă arată că argumentul care se păstrează pe toată lungimea contactului dintre Câmpia Română și unitățile vecine mai înalte este tectonica și mai puțin altitudinea. Limita vestică, sudică și estică o formează Valea Dunării.

Câmpia Română are un fundament de platformă ce corespunde Platformei Moesice, care se afundă spre nord, înspre avanfosa precarpatică. Aceasta este compusă din șisturi cristaline cu intruziuni granitice și a prezentat o mobilitate puternică, ce a fragmentat-o în blocuri mari, paralele cu Dunărea. Neregularitățile și în special mobilitatea acestui soclu au influențat nu numai caracterul cuverturilor sedimentare, ci și morfologia de suprafață a acestei unități.

Evenimentele paleogeografice care au dus la formarea Câmpiei Române se pot grupa în două cicluri mari: Ciclul pleistocen și Ciclul holocen.

Câmpia Română corespunde în ansamblu unei vaste arii depresionare dintre Carpați și Balcani, care a fost acoperită de apele Mării Sarmatice timp îndelungat, din Cretacicul Inferior, odată cu începerea formării Carpaților, eveniment care a determinat și afundarea platformei din fundament spre nord precum și fragmentarea sa.

Urmează etapele de colmatare treptată cu depozite sedimentare aduse de apele curgătoare și alți agenți externi.

Înălțările de la sfârșitul Pliocenului înregistrate de fazele orogenetice din Carpați și Balcani au accelerat eroziunea fluviatilă care, concomitent cu retragerea Lacului Sarmatic (Getic) spre est, a îmbrăcat depresiunea dintre cele două catene muntoase într-o cuvertură de pietrișuri și nisipuri fluviatile, conturând începutul formării Câmpiei Române încă din Romanian (Levantin). O primă exondare este marcată prin acumularea conurilor de dejecție ale râurilor ce coborau din Carpați alcătuind stratele de Cândești de vârstă villafranchiană (Pleistocenul Vechi) care se îngemănau cu acumulările de sedimente ale râurilor ce coborau din Balcani, formând stratele de pietrișuri de Frătești, înaintând mult către axul depresiunii, corespunzător culoarului văii Câlniștei. Acestea din urmă sunt tipice în Burnas dar și cu extindere peste jumătatea sudică a Bărăganului.

În Pleistocenul Mediu are loc o revenire a apelor și depunerea unui complex de formațiuni marnoase și argiloase. Apar diferențieri între partea vestică și cea estică. La vest și mai ales în Oltenia, unde conurile de dejecție au o extensiune foarte mare, determi- nând apariția unor țărmuri ale Lacului Getic

foarte sinuoase, rolul principal în formarea reliefului îl are Dunărea, care reușește să străpungă zona Defileului Porțile de Fier. Marele său con de dejecție, cu o direcție perpendiculară față de celelalte, coborâte din Carpați, duce la retragerea treptată a lacului către est, concomitent cu prelungirea Dunării, a cărei tendință de înaintare trebuie să fi fost la început cu orientare estică. De altfel, mitul fon- dator al Istrosului (Dunărea spune că, la început, fluviul a avut o gură de vărsare în Marea Adriatică, apoi, pe măsura retragerii Mării Sarmatice, una de vărsare spre răsărit, în Pon- tul Euxin. Și este de-a dreptul impresionant faptul că mitologia a putut păstra referințe geologico-geografie atât de vechi.

Apariția însă a zonei de subsidență de la Lom a obligat fluviul să „alunece“ repetat pe propriul său con de dejecție către sud, paralel cu înălțarea capătului vestic al Depresiunii Getice, săpând terase pe bordura sudică a acestuia.

Între Olt și Argeș, Culoarul Câlniștei, loc de întâlnire a pietrișurilor balcanice (Pietrișurile de Frătești) și a celor carpatice (Pietrișurile de Cândești), continuă să joace rolul de ax depresionar către care se îndreaptă râurile laterale depunând formațiuni fluvio-lacustre.

În Pleistocenul Superior continuă retragerea Lacului Getic spre est, pe fondul unor înaintări și retrageri succesive, iar în zona de subsidență din Câmpia Siretului Inferior, afundarea devine mai intensă paralel cu extinderea acestei zone.

Continuitatea teraselor de-a lungul actualei văi a Dunării demonstrează permanența sa pe acest traseu, iar dispariția teraselor superioare începând de la est de Jiu indică un curs din ce în ce mai nou cu cât înaintăm spre est, deoarece fluviul înainta și își forma albia pe măsură ce albia Lacului Getic în care se vărsa, suferea o retragere (cf. Al. Roșu, 1973).

Dispariția teraselor superioare din lungul Dunării către est este interpretată de către unii autori ca o consecință a subsidenței Siretului Inferior din nord-estul Câmpiei Române, fenomen care poate fi luat în considerație pentru sectorul Dunării bărăgănene, dar nu și pentru restul traseului până la est de Jiu.

Prezența a două sau maximum trei terase pe cursurile mijlocii și inferioare ale râurilor din bazinul Argeșului și Ialomiței indică tinerețea acestor văi, ca și a Dunării, precum și persistența târzie a Lacului Getic în această parte a Câmpiei Române, cât și continuitatea traseelor văilor respective.

Tot în Pleistocenul Superior, are loc în cea mai mare parte și depunerea depozitelor de nisipuri, cunoscute sub numele de Complexul de Nisipuri de Mostiștea, din zona centrală a câmpiei, ceea ce ar putea explica și dispariția culoarului Câlniștei în această porțiune.

Urmează peste toate aceste formațiuni sedimentare depozitele de loess a căror ori- gine este controversată, ca fiind acumulate prin acțiunea eoliană sau fluvială; prin ele se încheie seria depozitelor continentale care acoperă atât interfluviile, cât și o parte din terase. Gr. Posea susține că loessurile s-au depus, în majoritate, în fazele de tip glaciar, periglaciar, ca praf eolian dar și deluvio-proluvial.

Ciclul holocen corespunde retragerii ultimelor resturi ale Lacului Getic și evidențierii în continuare a zonei de subsidență din zona Siretului inferior care își lărgește arealul prin extinderea sa, sub forma unei prelungiri către vest, prin sudul colinelor subcarpatice cu bordurile de câmpii piemontane, materializată în câmpia de subsidență Titu-Gherghița Sărata. Se presupune că acest culoar de subsidență, ca și Câmpia Siretului inferior ar fi „găzduit“ ultimele ochiuri ale Lacului Getic (Al. Roșu, 1973). În evoluția reliefului Câmpiei Române în holocen se mai constată următoarele fenomene:

– formarea reliefului de dune care parazitează interfluviile și terasele văilor din sudul Câmpiei Olteniei, pe dreapta văilor Ialomița, Călmățui, Buzău și pe stânga văii Bârladului;
– continuarea depunerii formațiunilor loessoide;
– formarea limanelor fluviatile prin anastomozarea gurilor unor afluenți mai mici ai Ialomiței, Buzăului etc.;
– formarea crovurilor, ca forme depresionare de tasare în loess, multe dintre ele devenind obârșii de văi cu orientare tentaculară numite de Petre Coteț „văi de tip furcitură“.

Din întreaga evoluție paleogeografică rezultă că relieful Câmpiei Române se caracterizează printr-o mare diversitate genetică, tectonică și litologică, fapt pentru care mai sunt o serie de necunoscute cu privire la evoluția ei sau se află în stadiul de ipoteze.

Cercetători de seamă ai Câmpiei Române, ca Gh. Munteanu Murgoci, G. Vâlsan, Dumi- trescu Aldem (pentru câmpia din estul Oltului) sau C. S. Nicolăescu Plopșor, P. Coteț (pen- tru Câmpia Olteniei), au fost atrași de fenomenul de orientare foarte complicată a văilor. Astfel, pentru Câmpia

Olteniei o primă curiozitate o constituie abaterile de sens opus pe care le înregistrează cursurile inferioare ale Jiului către dreapta și ale Oltului către stânga, fapt ce a fost pus de C. S. Nicolăescu Plopșor pe seama unei înălțări axiale a interfluviului care le desparte, pe aliniamentul Leu-Ianca, opinie susținută și de V. Mihăilescu.

În partea de est a Câmpiei Române, începând de la est de Olt, principala caracteristică a râurilor, care a atras atenția lui Gh. Murgoci și G. Vâlsan, este schimbarea de direcție către est, pe care o înregistrează văile, fenomen explicat de autorii respectivi pe seama influenței subsidenței din Câmpia Siretului inferior.

În concluzie se poate aprecia că deformările tectonice ale fundamentului Câmpiei Române se reflectă în morfologia de suprafață a acesteia, astfel: subsidența Lomului în vecinătatea sudică a Câmpiei Olteniei, bombarea dintre Jiu și Olt, aria de lăsare subsidentă de pe valea Câlniștei, trădată de piața de acumulare a apelor din sectorul respectiv de câmpie (Câlniștea, Glavaciocul, Dâmbovnicul, Neajlovul, Argeșul); pentru partea estică a Câmpiei Române se remarcă subsidența Siretului inferior, numită de Vintilă Mihăilescu și Depresiunea Siretului de Jos, unde s-a format o mare zonă de confluențe, pe un teritoriu de lentă scufundare spre care se recurbează râurile în evantai și unde este cea mai mică altitudine, de 10 m.

De asemenea, prezența câmpiei de subsidență Titu-Gherghița-Sărata se face și ea simțită în configurația văilor prin schimbările de direcție a acestora și dispariția teraselor.

Condițiile morfotectonice din Câmpia Română au creat posibilități pentru frecvente modificări ale râurilor. G. Vâlsan a semnalat că Argeșul a urmat mai multe trasee pe văile Teleormanului, Glavaciocului și Dâmbovnicului, pe care le-a părăsit treptat în procesul de alunecare spre est; Dâmbovița a urmat albii diverse, pe Colentina, Ilfovul inferior, forțată de conurile de dejecție ale Cricovului Sărat și Prahovei, a fost împinsă către sud pe actualul traseu. V. Mihăilescu sublinia că limanele actuale, Bălteni, Snagov și Căldărușani, au constituit cursuri părăsite în mod succesiv de Ialomița, în alunecarea ei către nord-est.

Pentru Bărăgan, Gh. Murgoci și G. Vâlsan, semnalează corespondența văii Călmățuiului buzoian cu Buzăul într-o fază mai veche, precum și identificarea culoarului șters al Jegăliei peste Bărăganul sudic (în partea de sud-est), care ar fi fost un vechi braț al Dunării.

În ansamblu, Câmpia Română are un relief plat, tabular și larg, desfășurat și compartimentat de văile largi ale râurilor afluente Dunării.

Toți cercetătorii care au efectuat studii în această mare unitate de relief subliniază complexitatea problemei regionării Câmpiei Române, atât pe baza diferențierilor morfogenetice, ca și a celor fizico-geografice care cuprind trăsături deosebite, atât de la nord către sud, cât și de la vest către est. Sintetizând datele bibliografice pot fi stabilite următoarele unități mari, fiecare cuprinzând o serie de subtipuri genetice:

a. Câmpia Olteniei se află situată în partea vestică a Câmpiei Române, cu desfășurare la sud de Piemontul Getic, care prezintă o prelungire lină în câmpie în unele sectoare. Nota caracteristică a acestei câmpii este dată de larga dezvoltare a teraselor Dunării în număr de 8 după unii cercetători (I.G.G. 1969). Dar P. Coteț (1957), E. Liteanu și Ghinea, (1966), Gr. Posea (1987), constată însă prezența a cinci terase ale Dunării care alcătuiesc în cea mai mare parte Câmpia Olteniei, cu excepția unor unități din nord de tip piemontan vechi (Câmpia Sălcuței, Câmpia Leu-Rotunda).

Cea mai înaltă terasă numită și terasa reper are o înălțime ce variază între 95–110 m, corespunzătoare timpului când Dunărea a pătruns pentru prima dată în Câmpia Română. Are la Drobeta Turnu Severin 95 m, ajungând în dreptul Oltului să măsoare 75 m, unde se racordează cu terasa a cincea (T5) a Oltului, numită și terasa Slatinei.

O altă caracteristică o constituie prezența dunelor de nisip, dispuse în fascicole orientate VNV-ESE, care parazitează lunca și podurile teraselor inferioare și medii, mascându-se în mare parte contactul dintre ele și contribuind la atenuarea coborârii reliefului în trepte, către Dunăre, dându-i un aspect de câmpie întinsă.

La rândul ei, Lunca Dunării nu este uniformă datorită extensiunii dunelor de nisip, care au dus pe unele sectoare la înălțarea acesteia și la îngustarea albiei inundabile. De asemenea, amenajările și îndiguirile efectuate în această regiune, au modificat mult configurația luncii prin netezirea și

restrângerea sa.

Întreaga regiune se află sub influența unui climat de nuanță sub-mediteraneană (subtipul oltean). În raport de modul de desfășurare a teraselor și dunelor, cât și aspectul Luncii Dunării, în cadrul Câmpiei Olteniei se pot individualiza următoarele subunități:

– Câmpia Blahniței se desfășoară între pintenul deluros al Hinovei în vest, valea Drincei în est și abruptul Platformei piemontane Getice din nord. Are aspectul unui șes extins, mai coborât la vest de valea Blahniței, unde corespunde terasei de 40–50 m și mai înalt în partea de est a râului respectiv, datorită prezenței în această parte a teraselor mai înalte de 60–70 m și 90–100 m.

În sectorul vestic, aproape întreaga câmpie este acoperită cu nisipuri care alcătu- iesc dune mobile între care se intercalează o serie de lacuri. Pe terasele înalte apar pâlcuri de păduri de cer și gârniță, alături de plantații de salcâm, extinse în special pe nisipuri. Este deci o câmpie de terase.

– Câmpia Băileștiului sau Câmpia Desnățuiului este situată între văile Drincea și Jiu, fiind formată din terasele Dunării – deci o câmpie de terase. Excepție face partea de nord-est a sa, cunoscută sub denumirea de Câmpul Segarcei sau Câmpia Sălcuței – un mic fragment care este o câmpie piemontană veche, getică, reprezentând o prelungire lină, în câmpie a formațiunilor piemontane getice. Este bine reprezentată terasa inferioară de 7–10 m în partea de sud-vest, dar aspectul ei de treaptă este mult atenuat din cauza dunelor de nisip care i-au mascat fruntea, (în sensul că trecerea spre luncă se face aproape neobservabil), precum și partea de racordare cu terasa superioară. Podul terasei are un relief vălurit datorită fasciculelor de dune și a depresiunilor inter-dune care adăpostesc lacuri cu aspect prelungit, multe dintre ele cu caracter permanent, în special între Ciupercenii Noi și Ghidici. Terasa a doua, situată la 13–18 m altitudine, apare fragmentar și este parazitată de dune de nisip. Cea mai largă dezvoltare din întreaga regiune a Câmpiei Olteniei o are terasa a treia, de 27–35 m altitudine (variind între 20–40 m altitudine relativă), numită și terasa Băilești.

Podul ei este foarte extins, până la 50 km și foarte neted, fiind străbătut doar de câteva văi, între care mai însemnată este Valea Desnățuiului, de unde și denumirea de Câmpia Desnățuiului.

Celelalte terase apar doar fragmentar.

– Câmpia Romanaților este situată între Jiu și Olt și prezintă un aspect diferit datorită reducerii sau „ștrangulării“ sistemului de terase dunărene, datorită înaintării spre sud a Câmpului Caracalului din vestul Oltului, bombat tectonic pe o axă de direcție NV-SE. În același timp se remarcă terasele Jiului din partea stângă a sa și cele ale Oltului pe dreapta sa, alcătuind sistemul getic de terase care pătrund în câmpie (în număr de cinci), fiind racordabile cu ale Dunării.

Ca urmare, Câmpia Romanați are înfățișarea unui larg amfiteatru cu un câmp înalt în partea centrală, reprezentat de Câmpia Leu-Rotunda de origine piemontană veche, getică la care se alătură Câmpul Caracalului dinspre est, vecin cu valea Oltului, înclinând spre sud către fâșia îngustă de terase dunărene în subunitatea de câmpie a Dăbuleniului (cf. Gr. Posea 1987). În același timp, treptele amfiteatrului coboară lin către vest spre Jiu, iar spre est, către Olt. Lunca Dunării în acest sector are o formă aproape elipsoidală, mai largă în partea centrală (10–12 km) și îngustă către vest și est. Lucrările hidroameliorative (îndi- guiri, desecări, irigații) din partea de sud a localității Dăbuleni, iar mai la est, din spațiul Lacului Potelu, au schimbat mult aspectul haotic inițial al luncii, scoțându-se la suprafață de sub influența revărsărilor sau a băltirilor întinse terenuri pentru agricultură.

Se menționează și aici suprafețele cu nisipuri, în special în subsectorul Dăbuleni-Călărași, care au parazitat fragmentele de terase inferioare ale Dunării, dar care au fost fixate prin plantații viticole, pomicole sau umectate prin sistemul de irigații (Dăbuleni-Sadova) și intrate în circuitul agricol, întinse suprafețe fiind în curs de solificare.

b. Câmpia Centrală dintre Olt și Argeș sau Câmpia Teleormanului. Individualitatea

acestei câmpii constă în aspectul său de câmp înalt la 150–250 m, iar în Câmpia Piteștiului la peste 350 m, având aspect suspendat deasupra văii Oltului în vest, a Dunării în sud și pierdut treptat în culoarul Argeș-Sabar din est.

Un alt aspect care înlătură monotonia și uniformitatea peisajului este dat de culoarul mai coborât al Câlniștei în partea centrală și a abruptului Burnasului care are înclinarea de la sud spre nord însoțind culoarul Câlniștei în sud. Contactul cu Câmpia Piteștilor din nord este slab conturat.

Climatul de câmpie, are unele nuanțe diferite față de cele din Câmpia Olteniei, făcând tranziția spre

partea estică a Câmpiei Române; în această zonă se produce o interferență a vânturilor vestice cu cele estice, regimul temperaturilor indică contraste mari, amplitudinea termică depășind 26°C, rezultând din valorile ridicate în iulie (+23°) și scăzute iarna

(-3°C în ianuarie, ca valoare medie)

Câmpia dintre Olt și Argeș este numită și Câmpia Teleormanului, deoarece este străbătută nord-sud prin partea centrală de valea Teleormanului și cuprinde mai multe subdiviziuni:

– Câmpia Piteștiului este situată în partea de nord și are forma unui con care pătrunde ca un „golf" între platformele Piemontului Getic, respectiv între Cotmeana dinspre vest și Platforma Cândeștilor dinspre est. Câmpia Piteștilor are 300 m altitudine și este formată din terase părăsite de Argeș pe dreapta sa, rezultate prin sculptarea lor într-o veche câmpie piemontană pleistocenă, construită din pietrișuri villafranchiene și astfel s-a detașat în detrimentul podișului din nord (V. Mihăilescu, 1969).

– Câmpia Găvanu-Burdea se desfășoară la sud de Câmpia Piteștiului, având ca limită sudică Valea Câlniștei, la vest Valea Vedei, iar la est malul drept al râului Argeș. Genetic este o câmpie piemontană veche, „getică", dovadă fiind cuvertura de pietrișuri care se subțiază către sud și care sunt acoperite cu o manta de depozite loessoide, conținând o bogată pânză de apă freatică.

– Câmpia Boianului este cuprinsă între văile Olt și Vedea. Este o câmpie piemontană veche, reprezentând o prelungire lină a platformei piemontane a Cotmenei cu formațiuni de pietrișuri venite din Carpați în jumătatea nordică a câmpiei numită și Câmpia Iminogului; jumătatea sudică a Câmpiei Boianului este tot de natură piemontană, construită din pietrișuri de proveniență balcanică aparținând „stratelor de Frătești" și mai este denumită și Câmpia Urluiului (cf. Gr. Posea, 1987).

– Câmpia Burnasului este desfășurată între Vedea și Argeș, orientată vest-est în lungul Dunării; la nord este limitată de Câlniștea, iar la sud de lunca Dunării. Are aspectul unui platou înalt pus în evidență de Culoarul Câlniștei, dar și prin abruptul puternic cu care domină lunca mai îngustă a Dunării. Genetic este o câm- pie piemontană cu „strate de Frătești" sau pietrișuri de proveniență balcanică aco- perite cu o cuvertură de loess, gros de câtiva zeci de metri. Câmpul înalt și plat prezintă și forme de relief de terase în loess sub formă de crovuri și o serie de vâlcele secundare, iar pe versanții exteriori, abrupți, se produc și alunecări de teren; prin toate acestea, Burnasul constituie cea mai clară individualitate geografică din Câm- pia centrală situată între Olt și Argeș. Adâncimea pânzei freatice (20–40 m) a dus la concentrarea satelor pe văi.

c. Câmpia Ialomiței (Câmpia de tranziție a Bucureștiului) este delimitată în vest de Valea Argeșului, iar în est, față de Câmpia Bărăganului, o desparte o linie care urmărește valea Săratei-Urziceni-Valea Mostiștei până la Fundulea, apoi pe o direcție sud-vest pe Valea Pasărea până la Valea Dâmboviței, confluența ei cu Argeșul și mai departe Argeșul. Această unitate de câmpie a mai fost denumită de Al. Roșu câmpia de tranziție a Bucureștiului, deoarece aici interferă condiții specifice câmpiilor din vest (respectiv din Câmpia Centrală Munteană) cu cele din est (Câmpia Bărăganului), conferindu-i caracterul de tranziție. Astfel, pădurile existente aici, solurile brun-roșcate și apele subterane abun- dente, demonstrează afinitatea cu câmpia centrală munteană (dintre Olt și Argeș). Însă climatul cu mari contraste de temperatură între iarnă și vară, căldurile toride din timpul verii, viscolele puternice din timpul iernii, ca și accentuarea grosimii cuverturii de loess, presărată cu crovuri, constituie influențe estice.

Specificul său este dat de prezența unor întinse păduri de cerete favorizate de existența unei bogate pânze de apă freatică, în special în câmpia de subsidență, densitatea ridicată a fragmentării reliefului și prezența unor întinse complexe lacustre.

De asemenea, de la Câmpia Bucureștiului începe, sub aspect morfologic, diferențierea celor trei trepte longitudinale de relief:

– treapta câmpiei subcolinare în nord (câmpie piemontană subcarpatică);
– câmpia de subsidență;
– câmpia tabulară (terasată).

În cadrul câmpiei Ialomiței sau câmpia de tranziție a Bucureștiului se disting următoarele subunități:

– Câmpia subcolinară din nord cuprinde câmpii piemontane subcarpatice care pătrund sub formă de golf în Subcarpați, cum sunt:

– Câmpia Târgoviștei, formată prin îngemănarea conurilor de dejecție ale Dâmboviței și Ialomiței;

– Câmpia Cricovului Dulce, de origine fluvio-lacustră, între Ialomița și Prahova, drenată median de Cricovul Dulce;

– Câmpia Ploieștiului, un vechi con de dejecție al văii Prahova depus pe fundament subcarpatic (fiind echivalent cu terasele a doua și a treia din Subcarpați);

– Câmpia Istriței, o fâșie de câmpie de glacis subcarpatic, la contactul cu Subcarpații dintre râurile Teleajen și Buzău.

– Câmpia de subsidență este o câmpie joasă, cu văi înecate în propriile aluviuni, albii șterse și meandrate, cursuri părăsite și o bogată pânză de apă freatică. Este alcătuită din următoarele sectoare slab diferențiate între ele:

– Câmpia Titu-Potlogi la sud de Câmpia Târgoviștei;

– Câmpia Gherghiței (sau Câmpia Puchenilor) la sud de Câmpia Ploieștiului; – Câmpia Săratei, spre est și la sud de Câmpia Istriței.

– Câmpia tabulară a Vlăsiei. Din punct de vedere genetic este o câmpie piemontană terminală, denumită astfel de Gr. Posea pentru că se află la o oarecare distanță de Subcarpați după fâșia de subsidență. S-a format prin îngemănarea conurilor de dejecție a trei râuri: Argeșul, Dâmbovița și Ialomița. Este cea mai extinsă din zonă, având relief plat și fragmentat de văi cu adâncimi diferite. În funcție de grosimea loessului și adâncimea văilor se subîmparte în unități mai multe:

– Câmpia Maia, situată în nord-estul Vlăsiei între Prahova și Ialomița, slab fragmentată, străbătură doar de râul Maia în partea sa estică;

– Câmpia Snagovului, cuprinsă între Ialomița și Prahova la nord și valea Căldărușanilor către sud, are altitudini de 80–130 m și este străbătură de numeroase văi cu orientare vest-est, văi care, pe măsura înaintării spre est, se adâncesc, iar luncile se transformă în chiuvete lacustre. Specificul acestei câmpii este dat de prezența complexului lacustru de limane Snagov- Căldărușani și extensiunea pădurilor, toate în ansamblu formând un întins spațiu de agrement pentru locuitorii Capitalei;

– Câmpia Moviliței este în sudul Câmpiei Snagovului și învecinată Bărăganului spre est. Este delimitată de valea Cociovaliștea și Ialomița în nord și valea Pasărea în sud. Formează un câmp înalt de 105 m și presărat cu crovuri din care se înfiripează văiugi de tip „furcitură" ca acelea de la Obârșia Mostiștei;

– Câmpia Bucureștiului (Câmpia Colentinei). Este delimitată de văile Pasărea în nord, Dâmbovița în sud și Sabar în vest. Are altitudini de 65–100 m și înregistrează caractere fizico-geografice de tranziție către Câmpia Mostiștei din sudul Bărăganului. Este străbătută de văile Colentina și Dâmbovița, care au meandre destul de accentuate;

– Câmpia Câlnăului. Corespunde interfluviului dintre Argeș și Dâmbovița și este străbătută longitudinal de râul Câlnău. Suprafața ei este acoperită de terasele Argeșului. Are mari afinități cu Câmpia Mostiștei prin prezența cernoziomurilor levigate, a pajiștilor stepizate și reliefului de crovuri foarte dezvoltate.

– Câmpia Bărăganului (Câmpia de Est) – caracteristica acestei unități de câmpie este dată de larga desfășurare a câmpiei tabulare, urmată de subsidență și mai restrânsă cea subcolinară de tip piemontan. Nota comună este dată de climatul de câmpie, cu subtipul climatului de câmpie continental cu nuanță de excesivitate.

Câmpia Bărăganului este construită de interfluvii foarte largi, fragmentate de cuvete lacustre, în majoritate limane fluviale iar altele în crovuri rezultate din tasarea loessului.

Cuprinde 3 subunități distincte:

– Bărăganul de Sud sau Bărăganul Mostiștei corespunde interfluviului dintre Dunăre și Ialomița, iar în vest parțial este delimitat de valea Mostiștei. Se remarcă abruptul malului Ialomiței cu pereți verticali săpați în loess și afectați de prăbușiri și organisme torențiale. Abruptul sudic către Dunăre este mai domol datorită prezenței a două terase, cea superioară dispărând la nord-est de Călărași. O singură terasă se mai menține de-a lungul Dunării la Brăila (T1). Relieful de dune de pe malul Ialomiței, prezența culoarului Jegăliei care izolează Platoul Hagieni și a crovurilor fără drenaj

constituie principalele caracteristici morfologice ale Bărăganului sudic. Pânza freatică se găsește la adâncimi mari care depășesc 50 m, iar solurile dominante sunt cernoziomurile.

– Bărăganul central sau Bărăganul Ialomiței se desfășoară între Ialomița și Călmățui. Prezintă caractere asemănătoare cu cel sudic, numai că relieful este puțin mai coborât, cu ușoară înclinare spre nord. Apar numeroase lacuri sărate de crovuri în partea centrală (Plosca, Colțea, Tătaru, etc.), cât și limane fluviatile în partea sudică pe stânga Ialomiței (Sărățica, Fundata, Amara, Strachina). Versanții nordici către Călmățui sunt abrupți și îmbrăcați cu dune de nisip fixate. Crovurile sunt numeroase, iar drenarea lor este mai accentuată. În bazinul Călmățuiului sunt întinse suprafețe cu soluri halomorfe.

– Bărăganul de nord sau Câmpia Brăilei este o câmpie mai înaltă, formată aproape exclusiv de terasa inferioară a Dunării, la care se adaugă o zonă interfluvială foarte îngustă între Călmățui, Buzău și Siret. Și aici apar dune pe malul drept al Buzăului (care au dus la înălțarea versantului nordic), lacuri sărate și crovuri.

– Câmpia Buzău-Siret cuprinde mai multe subtipuri:

d. **Câmpiile de subsidență**

– Câmpia Buzău-Călmățui este cuprinsă între Valea Buzăului în sud și a Călmățuiului în nord, făcând legătura către nord-vest cu Câmpia subsidență a Săratei.

– Câmpia Siretului Inferior constituie extremitatea estică cea mai dezvoltată a câmpiei de subsidență. Meandrarea foarte puternică a râurilor în ambele subunități, lipsa teraselor și a albiilor mlăștinoase, arată fenomenul de lăsare tectonică în această zonă, determinând condiții specifice de mediu, ale căror neajunsuri se referă în special la frecvența inundațiilor. De asemenea, panta redusă de scurgere și malurile joase, în prezența unui aport mare de ape, determină revărsările.

e. **Câmpiile subcolinare** sau de glacis subcarpatic se desfășoară la contactul cu Subcarpații Buzăului și Vrancei, delimitate în vest de valea Buzăului și în nord de valea Putnei. S-au format prin acumularea glacisurilor la marginea dealurilor, pierzându-se treptat în câmpia de subsidență din fața lor. Subunitățile care se includ aici sunt:

– Câmpia Râmnicului, situată în vecinătatea dealurilor subcarpatice din acumulările de glacis îmbinate cu conuri piemontane, urcă până la 300 m altitudine;

– Câmpia Putnei, cu desfășurare mai restrânsă, la poalele Subcarpaților Vrancei, este tot o câmpie de glacis subcarpatic;

– Câmpia Tecuciului, ce se află la est de Siret și la contactul cu Podișul Moldovei, este formată din terasele Siretului. În partea de sud se dezvoltă și un relief de dune la Hanul Conachi. În partea de est delimitarea față de platforma Covurlui se face pe valea Gerului;

– Câmpia Covurluiului se suprapune pe partea sudică a Platformei Covurlui și este cuprinsă între valea Gerului în vest, până la Cudalbi în nord, iar de aici, spre nord-est, până la Tulucești, pe un aliniament unde se constată o ușoară ruptură de pantă pe care se observă o cădere a depozitelor pliocene spre sud (cf. M. Ielenicz, 1999). De asemenea, V. Mihăilescu și Gr. Posea includ sudul Covurluiului tot ca o unitate de câmpie formată prin glacisare pe fondul unor terase. G. Vâlsan includea întreaga Platformă a Covurluiului în Podișul Moldovei.

f. **Lunca Dunării** se prezintă ca un adevărat culoar depresionar, iar prin geneza sa, caracterele fizico-geografice și alte particularități determinate în primul rând de prezența apelor Dunării, se detașează de restul Câmpiei Române.

Cu cât înaintează de la Drobeta Turnu Severin către sud-est, lunca devine din ce în ce mai largă pentru a ajunge în dreptul Bălții Brăila la circa 25 de km.

Aproape pe întreg parcursul său, urmărită în profil transversal de la cursul apei până la fruntea primei terase, se observă un relief neuniform, dar care se poate generaliza în trei subunități:

– grindul fluviatil care alcătuiește și malul albiei fluviului, cu înălțimi ce coboară de la 8–10 m la 2–3 m în Baltă și în zona predeltaică;

– zonă joasă depresionară în care sunt conturate lacurile și se adună apele din precipitații;

– un tăpșan lateral, provenit din materialele acumulate la baza abruptului terasei ce delimitează lunca.

Aceste trei forme de relief nu au aceeași dezvoltare peste tot, ca de exemplu în sudul Olteniei, unde în mare parte sunt parazitate de dune care le estompează. La est de Corabia și Turnu Măgurele sunt mai bine reprezentate. În subsectorul bălților Ialomiței și Brăilei apare însă un spațiu mult mai larg de dezvoltare a grindului marginal, care se transformă într-un adevărat câmp, iar depresiunea într-o asociere de chiuvete lacustre și mlăștinoase, despărțite între ele de gârle mărginite de grinduri secundare.

Lucrările hidroameliorative de amplasare (îndiguiri, desecări, irigații, amenajarea unor lacuri în bazine piscicole intensive, etc.) au produs mari modificări în morfologia luncii, apărând diguri, estomparea depresiunilor lacustre, iar în locul gârlelor au apărut canale de desecare dar și de irigații prin care se pompează apa din Dunăre (Sistemul Dăbuleni-Sadova etc).

Relieful major al Câmpiei Române este reprezentat de tipul de câmpie fluvio-lacustră. Particularitățile tectonice de formare, precum și unitățile vecine de relief care au influențat genetic subunitățile din dreptul lor, au dus însă la apariția mai multor tipuri genetice de câmpii (Gr. Posea, 1987).

Câmpii piemontane care, după vârstă și aspect morfologic, cuprind mai multe subtipuri: – câmpii piemontane vechi „getice“:

– Câmpia Sălcuței (câmpul Segarcei) la vest de Jiu, Câmpia Leu-Rotunda între Jiu și Olt, Câmpia Boianului și anume partea nordică (numită și Câmpia Iminogului), Câmpia Găvanu-Burdea;

– câmpii piemontane vechi cu „strate de Frătești“ de origine prebalcanică: Câmpia Burnazului, sudul Câmpiei Boianului numită și Câmpia Urluiului (după numele râului care o străbate și care este afluent al Călmățuiului);

– câmpii piemontane terasate de tip conuri terasate: Câmpia Târgoviștei, Câmpia Ploieștilor, Câmpia Cricovului, dezvoltate pe fundament subcarpatic, peste care s-au depus sedimentele piemontane;

– câmpii piemontan-terminale se plasează la oarecare distanță de Subcarpați, cel mai adesea după fâșia subsidență: Câmpia Vlăsiei, Câmpia Mostiștei, Câmpia Bărăganului (sudic și central), vestul câmpiei Brăilei.

Câmpii de glacis. Sunt specifice contactului cu Subcarpații de la est de Teleajen (Subcarpații de Curbură) cum sunt: Câmpia de glacis a Istriței, Câmpia Râmnicului, Câmpia Putnei, Câmpia Covurlui (sudul platformei Covurlui), care constituie un glacis rezultat din glacisarea teraselor acoperit cu un material gros de tip coluvio-proluvial. Acestora li se adaugă și subtipul câmpiei de glacis de sub podiș, cum este cazul Câmpiei Hagienilor, formată prin glacisare cu materiale sedimentare provenite din Podișul Dobrogei, în perioada când traseul Dunării era situat la vest de această câmpie, pe actualul culoar al Jegăliei.

Câmpiile de subsidență se găsesc la est de Argeș, la contactul dintre câmpiile subcolinare, Câmpia Vlăsiei și Bărăgan.

Cuprind: Câmpia Titu-Potlogi, Câmpia Gherghiței (Pucheni), Câmpia Săratei, Câmpia Buzău-Călmățui, Câmpia Siretului Inferior.

Câmpiile de terase sunt cele care, prin terasare, s-au sculptat și detașat în detrimentul podișului: Câmpia Olteniei (cu excepția câmpurilor piemontane getice), Câmpia Piteștiului, Câmpia Tecuciului.

Relieful mediu cuprinde: văile, terasele și luncile.

Văile sunt de trei categorii:

– văi largi, sub formă de coridoare joase, în lungul Jiului, Oltului, Argeșului, Ialomiței;

– văi mici, cu lunci mai restrânse, exemplificate la râurile cu obârșia în podiș (Vedea, Teleormanul etc.) sau în Subcarpați (Cricovul, Cricovul Sărat etc.);

– văi de tip Mostiștea sau Colentina, care au un profil longitudinal cu pantă mică și depun conuri de dejecție chiar pe albie, formând o serie de diguri în spatele cărora se formează mlaștini.

g. Sistemele de terase din Câmpia Română sunt în număr de patru (Gr. Posea, 1984), grupate astfel:

– Sistemul dunărean de terase se compune din 5 trepte principale:

– Terasa 5 (110–75 m altitudine relativă) este cea prin care Dunărea a pătruns în Oltenia până la Olt și prima terasă retezată sub nivelul general piemontan;

– Terasa 4 avansează până la Mostiștea. Are 45–50 m altitudine relativă (din care depozitele loessoide au baza la 28 m) dar scade de la est de Argeș până 31 m;

– Terasa 3 de circa 35 m (variază între 20 și 40 m) ajunge la est de Argeș și continuă până la Mostiștea;

– Terasa 2 are 18–20 m și scade la 11 m spre Mostișea, avansând până la limanul Gălățui; – Terasa 1 (de 5–7 m) are numai 5 m la Spanțov în estul Argeșului și este prima care trece prin sudul Câmpului Hagieni (în sud-estul Bărăganului sudic), până la Brăila. În afară de terasa 1, restul teraselor se pierd spre est în câmpuri tot mai joase. Dunărea nu mai are nici o terasă în aval de Brăila.

– Sistemul getic de terase al râurilor ce coboară din Podișul Getic.

Pătrunde în câmpie tot cu 5 terase racordabile la cele ale Dunării. Este vorba de Jiu, Olt, Argeș și chiar Dâmbovița. Se reține că terasele Argeșului se desfășoară într-un evantai cu 5 trepte formând Câmpia Piteștiului. Se pierd însă toate pe o linie ce formează poala acestei câmpii. De asemenea, Dâmbovița aparține acestui sistem numai prin terasele de pe dreapta (când curgea aproximativ către Găești).

– Sistemul subcarpatic de terase pătrunde în câmpie cu ultimele trei terase (3–1), care se pierd însă, în câmpia subsidență;

– Sistemul de terase al Argeșului Inferior cuprinde terasele dintre actuala zonă subsidență Titu-Potlogi până la Dunăre, materializate în trei terase, la care se adaugă alte trei terase pe Valea Neajlovului. Ele se racordează cu terasele Dunării din estul Câmpiei Burnazului și cu cele din Câmpia Mostiștei.

h. Luncile sunt foarte bine dezvoltate, cu precădere la Dunăre și la principalele râuri carpatice: Jiu, Olt, Argeș, Dâmbovița, Ialomița, Buzău, Siret, Prut. Lățimea lor, în medie de 2–5 km și de 8–10 km în cazul Luncii Dunării, crește spre aval, dar și în funcție de unitățile structurale străbătute.

La ieșirea din Subcarpați, luncile sunt adesea mai largi și sub formă de vaste conuri. Se lărgesc de asemenea și în avalele subsidente de la est de Argeș.

Panta este în medie de 0,7 – 0,8 ‰, dar cu valori mai mici în zona de subsidență sau la văile cu izvoarele în câmpie, (0,2- 0,4 ‰).

Pătura aluvială este de 4–10 m grosime, dar crește către est la 20–40 m (la Prut, Siret, Buzău) iar la Dunăre ajunge la 60 m.

Malurile sunt bine marcate, adesea abrupte cu excepția fâșiilor subsidente sau la ieșirea luncilor din Subcarpați unde malurile sunt evazate. O formă aparte o au malurile luncilor râurilor mici, meandrate calibrat, care prezintă concavități despărțite de piscuri iar local apar și popine. În estul câmpiei, văile mici au gurile transformate în limane.

Se deosebesc mai multe tipuri de lunci:

– Primul tip îl reprezintă Lunca Dunării;

– Luncile de tip Argeș, largi de 3–5 km caracteristice râurilor mari care vin din Carpații Meridionali (din șisturi cristaline): Olt, Jiu, Argeș, Dâmbovița (în Câmpia Târgoviștei). Aceste râuri au lunci relativ calibrate, cu cursuri paralele (Sâiul, Jiețul, Sabarul, Satului), cu grinduri înalte pe care s-au așezat sate;

– Luncile de tip Prahova se întâlnesc la râurile cu bazinele larg extinse în Carpații flișului. Rocile mai slabe favorizează eroziunea apelor care aduc aluviuni multe. De aceea au albiile înălțate, sunt total inundabile, cu despletiri parțiale, cu tendințe de divagări chiar în câmpiile piemontane, dar mai ales în arealele subsidente; este cazul râurilor: Prahova, Teleajen, Râmnic, Putna. Uneori din râul principal se desprind pâraie secundare care părăsesc lunca, ca de exemplu la Prahova;

– Un tip intermediar este lunca Ialomiței, care în Câmpia Târgoviștei seamănă în parte cu lunca Dâmboviței, are și un pârâu paralel, Pârscovul; însă în Câmpia Vlăsiei râul s-a adâncit cu 4–6 m, iar lunca a devenit practic o „terasă de luncă". Aceeași luncă în Bărăgan apare ca un culoar cu malul drept abrupt și format din concavități;

– Tipul Siret-Prut se caracterizează printr-o lărgire bruscă, în formă de pâlnie, spre Dunăre din cauza subsidenței

Râurile mici au două tipuri de lunci. Primul de tip Colentina sau Mostiștea prezintă pantă mică (0,4–

0,7%), dar cu aluviuni reduse, baraje transversale și iazuri, popine, maluri concave și piscuri, lățimi de 0,1–2 km, cu limanuri ca cele de la est de linia București – Calea Neajlov. Al doilea, este de tip Călmățui și se caracterizează prin râuri mici, semipermanente, dar cu lunci foarte largi, moștenite de la vechi cursuri principale.

Văiugile. Acestea sunt reduse ca dimensiuni, au apă numai în anumite perioade, iar în profil transversal au aspect concav, uneori cu versanți evazați peste câmp. Sunt mai dese în câmpiile Teleorman, Vlăsia, Covurlui, apoi în câmpiile de glacis și mai rare în Bărăgan (unde adesea sunt endoreice) și în Oltenia.

Relieful minor

Este de două categorii:

a) În lunci se întâlnesc grinduri, microdepresiuni cu exces de umiditate, până la bălți și lacuri, cursuri și meandre părăsite, popine, conuri de dejecție ale râurilor aflu- ente, dune de nisip pe grinduri, prăbușiri de maluri după viituri și chiar alunecări de versanți ca în Câmpia Burnasului;

b) Microrelieful de câmp este legat de loess și nisipuri, dar pot apărea independent și urme de văi colmatate și părăsite, ca de exemplu în Câmpia piemontană a Râmnicului, albia Dâmboviței (spre est de Lungulețu etc.).

Pe loessuri și depozite loessoide se dezvoltă crovuri, găvane și padine. Aceste forme sunt foarte dese în Bărăgan, unde se numesc padine, apoi pe terasele Dunării (mai puțin pe terasa 1), în Câmpia Iminogului, Găvanu-Burdea (sub numele de găvan) pe anumite părți din Câmpia Vlăsiei și a Mostiștei. La evoluția crovurilor participă procesele de tasare și sufoziune, acțiunea vânturilor și pluviodenudarea. În procesul formării lor depozitele loessoide suferă o aridizare și mențin băltiri. Alteori apa din ele este întreținută de ridicarea pânzei freatice.

Relieful de dune este răspândit în Oltenia, unde nisipul ridicat de vânt din Lunca Dună- rii și a Jiului a ajuns până la Dăbuleni și Craiova; mai apar pe dreapta râurilor Ialomița, Călmățui și Buzău (toate în Bărăgan), dar și pe stânga Bârladului unde se află nisipuri descoperite prin eroziune din terase. Majoritatea dunelor sunt fixate prin vegetație și printr-un strat de sol ce se impune a fi protejat prin lucrări agrotehnice și plante adecvate.

Se specifică deplasările de nisipuri din Oltenia (nisipuri mișcătoare), plantate în secolul al XIX-lea cu salcâm, defrișate apoi în timpul Primului Război Mondial și mai recent în a doua jumătate a secolului XX, au fost nivelate pe mari suprafețe și irigate în unele sectoare, apoi cultivate cu viță de vie și cu alte plante protectoare. În parte, au fost dereglate prin defrișarea pădurilor de salcâm și după 1989, direcția dunelor este conform cu cea a vânturilor dominante.

În ultimele decenii, din cauza mecanizării agriculturii unele dune, ca cele de pe dreapta Călmățuiului, au fost parțial nivelate și preluate în cultură.

Relieful antropic sau relieful creat de om se remarcă începând mai ales cu epoca daco-romană și a fost tot mai extins în zilele noastre. Pentru trecut sunt specifice valurile de pământ (exemplu Brazda lui Novac, construită pe vremea lui Constantin cel Mare, extinsă din Oltenia până în Dobrogea), urme de cetăți, gorgane (movile de pază sau necropole) întâlnite în stepă care datează din timpul geto-dacilor și al popoarelor migratoare, desfășurate pe un traseu din Câmpia Ploieștiului, peste Câmpia Săratei și Bărăgan, dar și în sudul Câmpiei Caracalului.

În timpurile recente s-au realizat multe diguri în lunci, baraje pentru lacuri, canale pentru irigații și desecări, terasări de maluri și versanți (Burnas, câmpiile de glacis etc.) nivelări de crovuri ș.a.

Clima

Câmpiei Române depinde de factori genetici ai climei sunt: centrii barici și poziția Carpaților, la care se adaugă deschiderea largă către nord-est a câmpiei și relieful neted de câmpie.

Centrii barici care influențează Câmpia Română sunt: anticiclonul Azorelor, anticiclonul siberian (est-european), care în timpul iernii ajunge și în Câmpia Olteniei, ciclonul islandez (influențe baltice), ciclonii mediteraneeni și depresiunea iraniană. Interacțiunea acestora fac ca vremea să oscileze foarte

repede în toate anotimpurile.

Vânturile dinspre est, întâlnind Carpații Orientali, încep să se canalizeze în lungul Culoarului Siretului și se intensifică în Câmpia Română. Masele de aer care sosesc dinspre sud întâlnesc Carpații Meridionali, prin ascensiune se răcesc și rezultă precipitații sub formă de ploi care se răsfrâng în câmpie dinspre București și Jiu (și aceasta explică extinderea mare a Codrilor Vlăsiei din trecut). De asemenea, Carpații constituie și un baraj în calea maselor de aer oceanic din vest, ceea ce reduce substanțial cantitatea de precipitații (față de Câmpia de Vest).

Pentru Câmpia Română este caracteristic tipul climatului de câmpie caracterizat printr-o largă desfășurare a elementelor meteorologice (temperatură, precipitații etc.) cu aceeași valoare. Temperatura și precipitațiile sunt elemente determinante în aspectul stărilor vremii, adică a situațiilor concrete ce se succed zi de zi tot timpul anului. Pentru a defini anumiți indicatori sintetici, cu valabilitate mai îndelungată, se folosesc mediile de temperatură, de precipitații care ilustrează caracteristicile climei.

Temperatura medie anuală a aerului este dată de valorile de 11°C în sud și 10°C în nordul câmpiei. Izoterma de 11°C merge aproximativ paralel cu Dunărea iar cea de 10°C este mai la nord, aproximativ pe limita cu unitățile colinare vecine.

În iulie – luna cea mai caldă din an – temperatura medie este de 22 – 23°C în Câmpia Română. Aici zilele tropicale sunt în număr de 50–56 anual, fiind favorabile pentru coacerea cerealelor și a culturilor meridionale (piersic, cais, viță de vie).

În ianuarie – luna cea mai rece a anului – media termică este dată de valoarea de –3°C și –2°C în Oltenia. Continentalismul termic, relativ moderat al climatului țării noastre rezultă din diferența (amplitudinea) de 25–26°C obținută între media lunii celei mai calde și a celei mai reci în Câmpia Română.

Maxima absolută de temperatură în țara noastră a fost înregistrată la 10 august 1951 în Câmpia Română la stația meteorologică Ion Sion (jud. Brăila) având valoarea de +44,5°C.

Precipitațiile medii anuale scad de la vest către est. În timp ce în partea de vest a câmpiei se înregistrează în medie 600 mm/an și frecvent 650 mm în sud-vestul Câmpiei Olteniei, treptat, scad spre est, ajungând în Bărăgan la 400 mm/an.

Numărul zilelor cu sol acoperit cu zăpadă rar depășește 2 luni.

Vânturile, determinate de circulația generală a aerului deasupra Europei și de schimbările centrilor barici, poartă denumiri intrate în limbajul comun: vântul de vest aducător de precipitații, mai frecvent în Câmpia Olteniei; Crivățul care bate iarna de est sau nord-est, uneori de la nord, este geros și uscat, contribuind la viscolirea zăpezii mai ales în Bărăgan. Austrul sau Mâncătorul de Zăpadă, o componentă mediteraneană, cald și uscat vara, ploios iarna se resimte în special în Câmpia Olteniei. Băltărețul, ce bătea înainte de desecarea bălților din lunca Dunării în sudul întregii Câmpii Române, și-a restrâns aria numai în estul Bărăganului și bate vara în zilele excesiv de calde, producând o oarecare atenuare a caniculei și favorizând căderea ploilor de scurtă durată. Vântul Negru suflă dinspre Dobrogea Centrală, afectând și o fâșie din Bărăgan, fiind un vânt fierbinte și uscat, cu efecte negative asupra culturilor agricole (este denumit popular și Traistă Goală).

Secetele constituie un fenomen frecvent în Câmpia Română. Perioada de secetă este considerată de 10 zile vara și 15 zile iarna, când nu cad precipitații peste 5 mm. O perioadă de secetă poate ține 80–100 zile în Bărăgan, însoțită de insolație și vânt.

Anii cu cele mai mari secete în estul câmpiei au fost: 1880, 1886, 1899, 1907, 1945– 1947, 1950–1952, 1964, 1968 și 1985,iar cea mai intensă secetă a fost în anul 1895, când în cea mai mare parte a Bărăganului nu a căzut ploaie timp de 107 zile.

Dacă lipsa precipitațiilor găsește solul cu rezerve de apă, atunci seceta este atenuată. Efectul secetei în sol se accentuează când lipsa de precipitații urmează după un an secetos.

În anul 1946 toată câmpia a înregistrat un deficit de apă de peste 2 000 m³/ha, iar în unele porțiuni din Bărăgan și Câmpia Siretului s-a atins o medie de 4 000 m³/ha.

Și în anii normali din punct de vedere al precipitațiilor, deficitul este ridicat (pentru porumb, deficitul este de 200–350 mm, iar pentru lucernă acesta se ridică la 300–500 mm).

Astfel, atât cantitatea de apă care se elimină prin fenomenul de evapotranspirație, cât și perioadele

de secetă, conduc la necesitatea irigațiilor.
i. Sectoarele climatice. În funcție de factorii genetici și mersul elementelor climatice, în Câmpia Română se pot diferenția trei sectoare climatice:

– Sectorul vestic – cuprinde Câmpia Olteniei, unde influența maselor de aer sudice favorizează temperaturi medii anuale care urcă ușor peste media termică de 11°C, cu ierni mai blânde și umede. În ianuarie temperatura medie este de –2°C.

Primăverile sunt timpurii, instalându-se cu 7 zile mai devreme ca în Bărăgan. Precipitațiile sunt în medie de 500–550 mm/an (cu 100 mm mai mult ca în Bărăgan) și înregistrează un maxim principal în mai-iunie și un altul, secundar în octombrie-noiembrie. În schimb, temperaturile ridicate din timpul verii (22–23° C în iulie) duc la o accentuare a amplitudinii termice anuale, care urcă până la 25° C. Predomină vânturile de nord-vest și vest, care descarcă precipitații.

Se pot distinge trei nuanțe topoclimatice: Câmpia de terase a Olteniei; Câmpia piemontană Leu-Rotunda, cu media de 10° C; Sectorul luncilor Dunării, Oltului, Jiului cu nuanțe mai umede și multe zile cu ceață.

– Sectorul central – cuprinde câmpiile dintre Olt și Argeș și prezintă sub raport climatic elemente de tranziție între condițiile specifice din partea vestică și a câmpiilor din est. Se remarcă faptul că precipitațiile sunt mai ridicate față de sectorul vestic și cel estic, ajungând la 550–600 mm/an. Multitudinea râurilor cu lunci largi și umede, precum și frecvența mai mare a zonelor împădurite, influențează pozitiv cantitatea de precipitații. De asemenea, masele de aer sudice care înaintează spre Carpați favorizează producerea precipitațiilor.

Sectorul central rămâne deschis influențelor maselor de aer estice care determină: veri calde, ierni reci și amplitudini termice anuale de 25° C.

Vânturile sunt mai reduse față de celelalte sectoare. Secetele sunt mai reduse. Apar aici și unele nuanțe climatice diferențiate între câmpiile piemontane, cele de subsidență și luncile râurilor cu umiditate mai mare.

– Sectorul estic – cuprinde aria Bărăganului, Câmpia Siretului inferior, iar spre est, se extinde și peste Dobrogea. Îi este specific climatul de câmpie continental cu nuanță de excesivitate. Deschiderea largă a câmpiei spre nord-est favorizează invazia de aer cald continentalizat puternic din est vara, iar iarna, a aerului rece euro-siberian, însoțit de vânturi puternice, ce duce la contraste mari de temperatură: – 3°C în luna ianuarie și + 23°C în iulie; rezultă astfel o amplitudine termică de +26°C.

Precipitațiile sunt dintre cele mai scăzute din țară, coborând la 400 mm/an. De aceea vara apar uneori intervale de 80–100 de zile fără ploi.

Vara înregistrează cele mai multe zile tropicale, 60 la număr; durata verii este de 100– 120 zile. Vânturile dominante sunt cele din nord-est și nord, cunoscute sub numele de Crivăț, cu viteze mari, de peste 30 m/s. La contactul cu Subcarpații Curburii se produc vânturi de tip foehn.

În raport de extinderea și poziția subunităților din Câmpia estică se pot distinge mai multe nuanțe de topoclimat: nuanța Bărăganului, cu precipitații medii anuale de 400–450 mm, zăpadă mai puțină și 70–80 de zile senine; nuanța climatică a glacisului piemontan de la Curbură, cu temperaturi ușor moderate, mai puțin cu 10 zile tropicale ca în Bărăgan și cu 100 mm precipitații mai mult ca în Bărăgan; nuanța câmpiei de subsidență Buzău-Siret, cu umiditate mai crescută, mai puține zile tropicale, mai puține zile de îngheț.

Hidrografia

În Câmpia Română se compune din următoarele elemente: fluviul Dunărea, râurile interioare, lacuri, ape subterane.

– Fluviul Dunărea a avut un aport esențial la construirea Câmpiei Române și de aceea regimul hidrologic al fluviului este foarte important.

Dunărea, prin mărimea bazinului său, 805.300 km² (ceea ce reprezintă 8% din suprafața Europei), cuprinde regiuni climatice diferite, care îi determină un regim hidrolo- gic cu totul deosebit față de râurile de pe teritoriul României.

Dunărea, cel mai lung fluviu al Europei Centrale, intră pe teritoriul României printr-un defileu, cu

un debit mediu de 5560 m^3/s și ajunge la Pătlăgeanca, înainte ca fluviul să se despartă în brațele ce alcătuiesc delta, la debitul mediu de 6470 m^3/s, ceea ce înseamnă o sporire a debitului cu circa 1000 m^3/s.

În parcursul său pe teritoriul țării noastre Dunărea prezintă sectoare distincte atât din punct de vedere morfometric, cât și al regimului hidrologic și anume: sectorul Baziaș-Drobeta Turnu Severin, sectorul Drobeta Turnu Severin – Călărași, sectorul Călărași – Brăila (toate fiind parte a Dunării de Mijloc), precum și sectorul Dunărea Maritimă din aval de Brăila, două dintre ele mărginind Câmpia Română.

Sectorul Drobeta Turnu Severin – Călărași este caracterizat printr-o vale asimetrică, cu malul drept mai înalt și cel stâng mai jos, cu luncă și terase desfășurate uneori pe lățimi de 20–30 km. Panta de scurgere are valori ridicate între Drobeta Turnu-Severin și Calafat, pentru ca treptat să scadă spre Călărași, ceea ce permite depunerea aluviunilor și formarea de ostroave. Potențialul hidroenergetic este valorificat în hidrocentrala Porțile de Fier II.

Sectorul Călărași – Brăila, numit și Bălțile Dunării, corespunde cu despletirea Dunării în mai multe brațe care cuprind în interior zone joase inundabile, prevăzute cu numeroase depresiuni lacustre, toate îndiguite și desecate în prezent. În sud, între brațele Borcea și Dunărea Veche se află Balta Ialomiței, iar în nord, între brațele Cremenea, Vâlciu și Dunărea Veche se află Balta Brăilei, care în urma lucrărilor hidroameliorative au intrat în circuitul agricol.

Râurile interioare cuprind:
Râurile carpatice: Jiul, Oltul plus afluentul său Oltețul, Argeșul cu afluentul său Dâmbovița, Ialomița cu Prahova și Teleajenul, din grupa sudică. Din grupa râurilor estice se impune Siretul, cu următorii afluenți care străbat direct Câmpia Română: Buzăul, Râmnicul Sărat, Putna, Șușița pe partea dreaptă a Siretului. Volumul maxim al scurgerii lor se înre- gistrează primăvara în lunile aprilie – mai. Debitul solid al acestor râuri este ridicat, deoarece străbat regiuni cu roci friabile din Subcarpați, Podișul Getic sau, pentru Siret, Podișul Moldovei și apoi zona de câmpie. Redăm datele caracteristice pentru fiecare râu în parte, ale debitelor solide astfel: bazinul Jiului cu 5,2 mil. t/an, bazinul Oltului cu 7,1 mil. t/an, Argeșul cu 3,6 mil. t/an, Ialomița cu 3,8 mil. t/an, iar Siretul cu 21 mil. t/an. După cum se observă, cele mai mari valori ale debitului solid le înregistrează Siretul (care are și cel mai extins bazin hidrografic) contribuind cu circa 29% din debitul solid al Dunării la vărsare.

Râuri din dealuri și podișuri sunt râuri cu izvoare în Piemontul Getic: Blahnița, Drincea, Desnățuiul cu Baboia și Terpezița, Vedea cu Cotmeana și Teleormanul, Sabarul (sub numele de Lăstoace – vechi curs al Argeșului) și râuri cu izvoarele în Subcarpații de Curbură: Cricovul Dulce, Cricovul Sărat (afluenți ai Ialomiței), Sărata cu afluentul Ghirghiu ce se varsă tot în Ialomița, Câlnăul ce este afluent al Buzăului, Greabănul și Coțatcul, afluenți ai Râmnicului Sărat, Râmna și Milcov, afluenți ai Putnei; dar și râuri cu izvoare în Podișul Moldovei: Bârladul, Gerul, pârâul Suhurlui, toți afluenți pe stânga Siretului, ce drenează Câmpia Tecuciului și Câmpia Covruluiului și apoi se varsă în Siret.

– Râurile cu izvoarele în dealuri și podișuri înregistrează volumul maxim al scurgerii primăvara, mai devreme ca acelea cu izvoarele în zona montană, respectiv în lunile mar- tie-aprilie, iar vara au valori reduse.
– Râuri cu izvoare în Câmpia Română (autohtone). Câmpia Olteniei nu are râuri cu izvoare în aria sa.
– În câmpia dintre Olt și Argeș sunt:
– Călmățuiul, trei afluenți ai Vedei (Burdea, Tinoasa, Pârâul Câinelui) și doi afluenți ai Teleormanului (Teleormănelul și Glanița);
– văi ale nor râuri care se varsă direct în Dunăre străbătând Câmpia Burnasului (Parapanca, Olcoș, Zboiul);
– Neajlovul cu izvoarele din Câmpia Piteștiului are ca afluenți Ilfovățul și Câlniștea;
– afluenții de pe stânga Argeșului: Ciorogârla, afluent al Sabarului care, la rândul său, se varsă în Argeș;
– Dâmbovița, afluent pe stânga Argeșului, are trei afluenți care izvorăsc din zona de câmpie (Câmpia de tranziție a Bucureștiului): Colentina, Pasărea, Câlnăul;
– În limanele Ialomiței se varsă văi mici ale căror guri de vărsare în Ialomița s-au barat cu propriile aluviuni formând limane după cum urmează: Valea Sticlăriei în Limanul Mănăstirii; Valea

Snagov în Limanul Snagov și Valea Vlăsiei. În Câmpia Bărăganului:

– În sudul Bărăganului se află Mostiștea, care formează limanul cu același nume; – La nord de Ialomița se găsește Valea Strachina;

– Călmățuiul este cel mai important râu cu izvoarele în câmpie, la limita nordică cu zona subcolinară de glacis (zonă de câmpie).

– Văi care se varsă în limane pe stânga Buzăului (Valea Boului, Valea Ghergheoasa, și Buzoelu);

– Pe stânga Siretului se află trei limane fluviatile alimentate de trei văi: Lozova, Mălina și Cătușa.

Văile care izvorăsc din câmpie sunt similare cu cele care izvorăsc din deal și podiș, având lunci la fel de largi, iar în timpul verilor secetoase, seacă periodic.

Unele pâraie de câmpie dublează râurile principale ca de exemplu: Jiețul în lunca Jiului, Sâiul în lunca Oltului, Sabarul în lunca Argeșului, Buzoelul în lunca Buzăului. Cursul inferior al Bârladului este paralel cu cel al Siretului.

Ca direcție de scurgere spre Câmpia Română, râurile prezintă o deviere de la direcția nord-sud, specifică în partea de vest cu schimbarea ei către sud-est și est, începând cu râurile de la est de Olt. Această abatere a fost explicată prin zona de subsidență a Siretului inferior.

Legat tot de zonele de subsidență ale câmpiei, se leagă și fenomenul de convergență al râurilor, precum: convergența Siretului inferior care este cea mai puternică, arealul Câlniștea, arealul Snagov-Urziceni și altele.

Colmatări puternice ale albiilor înregistrează râurile care izvorăsc din zona flișului carpatic sau din arealul Subcarpaților, în comparație cu cele de câmpie care au colmatări mai reduse.

Adâncimea redusă a văilor se înregistrează în câmpia de subsidență.

Luncile ocupă circa 70% din aria văii în zona de câmpie, iar aluviunile care le-au format sunt legate de trei momente importante: în a doua perioadă a holocenului, când au fost precipitații bogate care au condus și la o eroziune puternică; în fazele transgresiunilor neolitică și valahă și din cauza defrișărilor masive care au avut loc la sfârșitul feudalismului.

Grosimea aluviunilor din lunci oscilează între 20–40 m, cu excepția Luncii Dunării, unde la Galați atinge 60 m grosime.

Variațiile de debit ale râurilor sunt legate de regimul precipitațiilor și topirea zăpezilor din aria montană. Se înregistrează ape mari de primăvară însoțite de viituri atunci când căderea ploilor se asociază cu topirea zăpezilor, provocând inundații. Ele se leagă și de ploile torențiale de vară.

Bilanțul hidrologic este deficitar în Câmpia Română, datorită fenomenului evapotranspirației. Multe râuri mici cu izvoarele în câmpie sau chiar în podiș, în timpul verilor secetoase seacă sau cursurile lor sunt foarte mult reduse în debit.

Lacurile, după geneză, sunt:

a) lacuri situate în crovuri, rezultate la rândul lor prin fenomenul de tasare a loessului, care, în amestec cu elemente de argilă, formează un strat impermeabil. Sunt specifice Câmpiei Bărăganului, după cum urmează:

– în Bărăganul nordic (al Brăilei) sunt lacurile: Ianca, Plopu, Movila Miresii, Lutul Alb, Botogu, Lacul Sărat (de lângă Brăila). Multe dintre ele au apă sărată.

– în Bărăganul central: Plașcu, Colțea, Tătaru, Lacul Unturos și Chichinețu.

b) lacuri de luncă propriu-zisă, cele mai multe fiind în lunca Dunării (unde în prezent, majoritatea au fost desecate);

– în sectorul oltean al luncii Dunării: Ciuperceni, Arcearului, Rast și Bistreț;

– în sectorul central și estic al Luncii Dunării: Suhaia, Boianu, Călărași, iar la confluența Prutului cu Dunărea este Brateșul.

c) limane fluviatile, formate în câmpia de la est de Argeș, de-a lungul râurilor principale: – pe cursul inferior al Siretului și anume pe stânga sa: Mălina, Lozova și Cătușa;

– pe stânga Buzăului: Jirlău, Amara și Balta Albă;

– pe valea Ialomiței pe malul drept: Mănăstirii, Snagov, Căldărușani, Maia etc; – pe malul stâng al Ialomiței, în Bărăgan: Fundata, Schiauca, Amara, Strachina, Iezer; – pe malul stâng al Dunării:

Mostiștea, Gălățui, Jegălia.

d) lacuri antropice

În această categorie se includ iazurile, lacurile de agrement, lacurile de baraj antropic în scop hidroenergetic și de regularizare (ca cele de pe Olt).

Mostiștea reprezintă bazinul hidrografic cu cele mai multe amenajări de iazuri numite și „mostiști" cum sunt: Pasărea, Reviga, Câlnău și Snagov.

Pe Colentina sunt cele mai numeroase lacuri de agrement amenajate în aria Capitalei: Buftea, Mogoșoaia, Băneasa, Herăstrău, Floreasca, Tei, Pantelimon, Cernica, Fundeni, Pustnicul, Plumbuita, Străulești și Grivița.

– Apele subterane sunt diversificate și cuprind:

Apele freatice se află la adâncimi diferite, de la 1–2 m în lunci și în câmpiile subsidente, la 40 m adâncime în Câmpia Bărăganului și între 40–60 m în câmpiile subcolinare de glacis; media pe câmpie se menține între 5–10 m adâncime. Oscilația nivelului freatic este dată de cantitatea de precipitații, astfel: în anii ploioși poate apare la suprafață băltind, pe când în anii secetoși scade la –5 m adâncime în câmpiile subsidente. Apele freatice se găsesc sub stratele de loess, sub aluviunile de luncă și sub pietrișurile de terasă. Alimenta- rea apelor freatice se face din ploi, zăpezi, scurgeri din depozitele de dealuri și podiș dar și din râuri. Apele freatice au o mineralizare crescută mai ales în partea de est a Câmpiei Române, unde evapotranspirația este mare. Pe stânga Călmățuiului și Buzăului s-au înregistrat între 10–45 g/l datorită și transportului din zonele salifere subcarpatice.

Apele de adâncime se găsesc cantonate la adâncimi mai mari în depozitele de pietrișuri, nisipuri sau în goluri carstice. Spre adâncime, uneori pot fi mineralizate. Cele mai bogate și mai aproape de suprafață sunt depozitele în aria stratelor de Frățești, din partea de sud a câmpiei, precum și în partea sa nordică, sub pietrișuri de Cândești.

Vegetația după repere geografice

În raport cu poziția sa geografică, precum și climatul temperat continental cu nuanțări regionale ori aspectul morfologic și hidrografic, Câmpia Română se încadrează în zonele vegetale ale silvostepei și stepei.

Trebuie reținut că, fiind vorba de o mare unitate de relief, cu solurile cele mai utilizate în agricultură, vegetația naturală nu se mai conservă aici decât fragmentar și pe suprafețe reduse.

– Zona de silvostepă se găsește în câmpia Covurluiului, câmpiile subcolinare (a Râmnicului, Putnei), vestul Bărăganului, de unde înaintează spre sud, de-a lungul Dunării în Câmpia Burnasului și spre vest în sudul Câmpiei Olteniei.

– În componența vegetației de pădure se află ca element dominant stejarul brumăriu (Quercus pedunculifloră) de proveniență pontică, spre sud, care se asociază cu jugastrul (Quercus campestre) și cu ulmul (Ulmus foliaceea).

– În vestul Câmpiei Române (vestul Burnasului, Câmpia Olteniei) devine dominant stejarul pufos (Quercus pubelscens), iar stejarul brumăriu apare mai rar pe solurile nisipoase și pe pantele văilor; se mai adaugă mojdreanul (Fraxinus ornus), ca specie submediteraneană.

– Dintre arbuști, frecvent întâlniți sunt: păducelul (Crataegus monogyna), lemnul câinesc (Ligustrum vulgare), cornul (Cornus mas), sângerul (Cornus sanguinea), porumbarul (Prunus spinosa) etc.

– Stratul ierbos cuprinde specii xerofile ca: gramineele cu rizomi, trifoi (Trifolium repeus, T. Prateuse), ierburi de stepă (colilii, păiușuri stepice, firuță, rogoz), iar ca elemente submediteraneene: sadina (Chrysopogon gryllus), pirul (Agropyrum intermedium) etc.

– Zona de stepă, deși a fost înlocuită de culturile agricole, puținele resturi rămase oferă posibilitatea reconstituirii arealului stepei cu extindere mai mare în estul Câmpiei Române, respectiv în Bărăgan, precum și în Câmpia Covurlui.

Condițiile climatice, cu precipitații reduse (media anuală de 400 mm), au dus la dispariția arboretelor.

Componența vegetației de stepă este alcătuită din specii de graminee ca: Stipa joanis sau colilia,

negara (Stipa capillata), păiușul (Festuca Vallesiaca, F. Sulcata), pirul (Agropirum Cristatum) etc.; dintre leguminoase: lucerna (Medicago), măzărichea (Vicia); pe nisipuri se întâlnesc: salcia de nisip (Salix rosmarinifolia), romanița de câmp (Anthemis Ruthenica) etc.

Specii de arbuști prezenți în cadrul stepei: porumbarul (Prunus Spinosa), migdalul pitic (Amygdalus Nana), vișinul pitic (Cerasus Fructicusa), măceșul (Rosa)

– Vegetația sărăturilor formează areale izolate în Bărăgan și se dezvoltă pe solurile bogate în săruri. Pe solonceacuri (bogate în săruri) se dezvoltă Săricica (Salsola soda), brânca (Salicormia herbacea), iar pe solonețurile umede apare o specie de steluță (Aster tripolium), Puccinelia distans. Pe solodii și solonețuri slab sărăturate umede se dezvoltă rugina (Juncus gerardi), iarba câmpului (Agrostis alba) iar pe nisipuri slab sărăturate se dezvoltă cătina roșie.

– Vegetația nisipurilor, care au capacitate redusă de reținere a apei, o slabă solificare și o mare mobilitate, posedă rădăcini lungi, care pot pătrunde în orizonturile mai umede, rezistând la forța vântului.

Specii mai frecvente: troscotul, gușa porumbelului, colții babei, pătlagina, coada șoricelului, pirul gros etc., iar ca specii lemnoase: salcâmul, pinul negru și plopul tremurător, în special în depresiunile intradunale.

– Vegetația de luncă are condiții de umiditate ridicată a solului – care este aluvionar – și un topoclimat caracteristic datorită râurilor. Vegetația arborescentă este alcătuită din specii de esențe moi: salcia (Salix), răchita (Salix fragilis), plopul (Populus alba), cătina (Alnus iucana), aninul (Alnus glutinosa) și mai rar esențe tari ca: stejarul pedunculat, ulmul, frasinul și carpenul. Pajiștile luncilor, deși ocupă suprafețe reduse, sunt predominant alcătuite din: iarba câmpului (Agrastis alba), coada vulpii (Alopecurus pratensis), firuța (Poa pratensis), pirul (Agropyrum repens).

Fauna urmărește mediile de viață oferite de vegetație. În cadrul pădurilor silvostepei,

cât și al zăvoaielor de-a lungul apelor, se adăpostește o gamă largă de specii de păsări dintre care unele sunt cântătoare: mierla, sturzul cântător, potârnichea, ciocârlia, câneparul, pițigoiul, privighetoarea, fâsa, pitulicea, ciocănitoarea, graurul, pupăza, dumbrăveanca, presura, grangurele, cârsteiul, sitarul, guguștiucul etc.

În cadrul stepei, lipsa de adăpost și vegetația mai puțin bogată, sunt elementele care conduc la restrângerea faunei. Dintre mamifere, specifice sunt rozătoarele: popândăul, hârciogul, șoarecele de câmp, șobolanul de câmp, dihorul, iepurele de câmp.

Dintre păsări: prepelița, pitpalacul, graurul, lăcustarul, ciocârlia, fâsa de câmp, privighetoarea, eretele alb etc.

Fauna acvatică. Râurile de câmpie cu ape line, adânci și cu albii nisipo-argiloase favorizează aria de dezvoltare a crapului, alături de care se întâlnesc și alte specii de pești: babușca, sabița, știuca, somonul etc.

m. Rezervații și monumente ale naturii. În partea de sud a Câmpiei Române se mai

păstrează unele păduri de amestec cu caracter sudic, formate în proporții variabile din stejar brumăriu, stejar pufos, cer, tei, jugastru, scumpia și cu o pătură erbacee bogată în elemente termofile. Dintre acestea sunt ocrotite ca rezervații:

– Pădurea Ciornuleasa, în care predomină frasinul;
– Pădurea Comana, în care este răspândit bujorul și ghimpele;
– Pădurea Spătaru (în apropiere de Buzău), cu frasin pufos;
– Rezervațiile Snagov și Căldărușani, la nord de București, care cuprind frumoase lacuri de tip liman fluviatil, cu vegetație acvatică interesantă de nuferi albi și păduri de stejar în amestec cu tei, carpen, frasin, acestea constituind fragmente reprezentative din vechii Codrii ai Vlăsiei;
– Rezervația de faună de la Hanul Conachi din sudul Câmpiei Tecuciului;
– Rezervația de floră și faună Lacul Sărat de lângă Brăila.

Demografia

Demografia Văii Dunării și, în special lunca sa, prin resursele naturale oferite de climatul de adăpost, pădurile, pășunile și bălțile mari, bogate în pește, explică vechimea populației și așezărilor precum și

persistența acestora, extinzându-se treptat în toată câmpia.

Materialele arheologice, unele izvoare istorice vechi, precum și toponimia, ne oferă probe despre o vechime de locuire de 250.000-50.000 de ani.

Pentru Paleoliticul Superior din Valea Dunării au fost semnalate urme de așezări, îndeosebi în amonte de Gura Argeşului, iar pentru Neolitic în toată câmpia de terase a marelui fluviu, de la Ostrovul Corbului până la Brăilița și Luncavița.

Așa cum arată sursa citată, se poate afirma că sudul Câmpiei Române, respectiv Valea Dunării, a fost populată, cel puțin din Neolitic (la noi de la 7000-6000 îH), de geto-daci, o parte a triburilor de traci care acopereau toată Peninsula Balcanică și Elenă, ca și multe alte zone ale Europei și Asiei Mici, una dintre componentele lor identitare fiind populația de substrat a continentului (pelasgică). Mai târziu, începând chiar înainte de cucerirea Daciei, romanii – la origini etrusci (egeeni din Lemnos) cuceriți de latini (fugari din Troia, cetate în Misia, Asia Mică, aflată între Bithynia tracică și Phrygia (tot tracică) – au exercitat influențe puternice nu numai prin negustori și garnizoane militare întemeietoare și susținătoare de orașe ori cetăți (la Drobeta Turnu-Severin, la Turris – Turnu Măgurele etc.; de menționat că Turris s-a numit inițial și Torino), dar și prin colonizare. Aceste legături între populația daco-romană și Imperiu s-au păstrat până târziu, după părăsirea Daciei de către autoritățile romane.

Toponimia aduce și ea probe în sprijinul continuității de populare, cum sunt unele denumiri antice ca: Jiul, Oltul, Teleormanul, Vedea, Argeşul, Hârșova etc. sau altele mai noi, dintre care unele date de slavi ori de populațiile migratoare asiatice (în special pecenegii și cumanii). Prezența și frecvența lor se poate explica, pe de o parte, prin așezarea aici, în Evul Mediu, alături de autohtonii daco-romani, a unei populații slave (ulterior asimilată), iar pe de altă parte, prin influența cancelariei slave, adoptată și păstrată în Țările Române pentru a contracara influența grecească (fundamentul ideii Greciei Mari).

Populația autohtonă, prin predominarea elementului românesc (valah în sens larg), este aceea care a păstrat numele antice și medievale peste veacuri. Numai astfel se explică păstrarea unei toponimii atât de variate într-o regiune pe care atât izvoarele nescrise, arheologice (încă din Paleolitic), precum și cele scrise (din epoca istorică), o arată ca o zonă de întrepătrun- dere a civilizațiilor, dar și de înfruntare a intereselor de cucerire dinspre est, sud și vest. Din secolul al XIV-lea se înmulțesc izvoarele istorice care oferă o apreciere mai sigură a gradului de populare a văii Dunării și a câmpiei în spații mai extinse.

Hărțile vechi (începând cu antichitatea greacă) și actele contemporane scot în evidență o activitate economică și de concentrare a populației tot în lungul Dunării, care gravita în jurul orașelor-cetăți (Cetatea de la gura Ialomiței, Brăila, Turnu Severin), prin care se făceau schimburi comerciale cu Brașovul și, de aici mai departe, cu Europa Centrală, iar pe calea Dunării și a Mării Negre cu Levantul. De asemenea, în partea vestică a câmpiei, legăturile cu cetățile comerciale de la Marea Adriatică se realizau prin Calafat-Vidin, dovadă că în ținutul Câmpiei Olteniei erau cele mai vechi și numeroase sate care exploatau bălțile, pășunea și solurile fertile ale acesteia.

Între Olt și Gura Ialomiței documentele din prima parte a secolului al XV-lea menţio- nează numeroase nume de sate, bălți și gârle, mai ales în dreptul vadurilor principale de la Turnu Măgurele, Zimnicea, Giurgiu și Oltenița.

Începând din secolul al XV-lea, Valea Dunării intră în atenția stăpânirii otomane, care avea nevoie pentru Imperiu de toate produsele de aici: pește, cereale, vite, miere, ceară etc., organizându-se activitatea porturilor Turnu Măgurele, Giurgiu, Brăila și Galați. Astfel, Bărăganul este utilizat pentru creșterea animalelor (oi, cai, vite mari). Peștele din bălțile Dunării stârnea nu numai interesul turcilor, ci și al negustorilor brașoveni și sibieni care își împărțiseră producția de pește din bălțile Dunării astfel: primii din josul fluviului până la Greaca, iar ceilalți în amonte de Greaca.

Se păstrează în permanență concentrările de populație din preajma vadurilor princi- pale, iar crearea raialelor protejate de garnizoane conduce la îndesirea satelor, ca – de exemplu – în raiaua Brăilei, unde erau 50 de state, iar în a Giurgiului, 25 de sate.

În secolele al XV-lea și al XVIIlea, izvoarele scrise menționează peste 220 de sate, târguri și orașe în Câmpia Română între Drobeta Turnu-Severin și Balta Borcea (dintre care peste 120 în Câmpia Olteniei, iar restul între Olt și Balta Borcea).

După mutarea capitalei la București, domnii Țării Românești, mănăstirile și boierii pro- prietari de pământ, au fost interesați de cultivarea pământului, creșterea animalelor, pes- cuit, albinărit. Au apărut astfel și așa-numitele slobozii, sate de scutelnci (cărora li se acor- dau unele libertăți). La acestea se mai adaugă în a doua jumătate a secolului al XVII-lea păstorii ardeleni veniți cu turmele lor la pășune în timpul iernii în bălțile Dunării, alătu- rându-se cartiere noi satelor vechi, specificate sub denumirea de ungureni.

Secolul al XVIII-lea și aproape întreg secolul al XIX-lea înseamnă ofensiva Imperiilor Austro-Ungar și Rus împotriva dominației otomane la Dunărea de Jos.

Învingerea turcilor și retragerea acestora au condus ulterior la libertatea de navigație pe Dunăre și Marea Neagră, iar pentru activitatea din Câmpia Română a însemnat desțelenirea stepelor, desecarea bălților și transformarea lor în câmpuri de culturi de cereale pentru export, ceea ce a înviorat comerțul pe Dunăre. Implicit are loc și îndesirea populației și așezărilor, așa cum rezultă din documentele cartografice ale secolului al XVIII-lea (harta lui Schwartz din 1723, harta lui Specht din 1790 și harta rusească din 1835).

Continuă înființarea de slobozii, așezări prin care se protejează de apa bălților urcând casele pe terase (fenomen mai frecvent în sectorul oltean al Dunării). Are loc și o preocupare oficială de dirijare a populației venite din Transilvania sau coborâte din dealurile subcarpatice către ținutul Bărăganului, care nu intrase suficient în aria culturilor agricole, până la Pacea de la Adrianopole (în Trakia; 1829, în urma ei Grecia s-a eliberat de otomani).

În secolul al XIX-lea (după 1829), când fluviul ajunge o arteră de navigație liberă, câmpia din nordul său se transformă într-un grânar. Se dezvoltă orașele dunărene, iar unele sate (Călărași) devin centre urbane. O serie de așezări temporare (târle, odăi, saiele, câșle) devin permanente. Numărul de sate rămâne mai mare în preajma centrelor urbane (împroprietărirea din 1864 a condus la extinderea așezărilor rurale).

În secolul XX, creșterea globală a populației este determinată nu numai de comerțul înfloritor cu cereale, ci, mai ales, de apariția și dezvoltarea unor importante ramuri industriale și a șantierelor de construcții navale la Drobeta Turnu-Severin, Turnu Măgurele, Giurgiu, Oltenița, Brăila și Galați.

Se dezvoltă industria în Capitală și în celelalte orașe de câmpie, care valorifică materii prime din agricultură. Creșterea populației din Câmpia Română se face în prezent aproape numai pe seama sporului natural, care este și va rămâne un factor principal, deoarece aportul mișcării migratorii este redus.

Densitățile cele mai mari de populație sunt înregistrate de teritoriile administrative ale orașelor mari, care se mențin peste 150 loc/km². Pe subunități ale Câmpiei Române, cele mai mari densități se înregistrează în Câmpia de tranziție a Bucureștiului (Câmpia Ialomiței), unde județele respective au valori de 100–150 loc /km², urmată de subunități ale câmpiei dintre Olt și Argeș și sudul Câmpiei Olteniei, cu densități cuprinse între 75–100 loc/km². Densități mai mici sunt în Câmpia Burnazului, în Bărăganul sudic și central, situate între 50–75 loc/km², iar pe alocuri și sub 50 loc/km². Cele mai mici densități (sub 25 loc/km²) se află în aria bălților Dunării.

Așezările omenești se situează de preferință pe liniile de contact geografic, deoarece găseau aici adăpost împotriva vântului, erau ferite de pericolul inundațiilor și totodată puteau folosi avantajul economic al ambelor nivele de relief. De asemenea, aici, la mică adâncime, se află apa freatică ce alimenta izvoarele.

După specificul local al condițiilor naturale și social-economice, pot fi deosebite următoarele categorii de așezări:

– După localizarea vetrei

– Satele de terasă. Acest tip de sat a evoluat pe fruntea și podul teraselor sau numai pe podul teraselor. Terasele Dunării concentrează marea majoritate a așezărilor de pod de terasă cu parțiale revărsări de frunte. Între acestea se exemplifică: Șimian, Hinova, Rast, Negoi, Dăbuleni, Ianca, Potel, Grojdibod, Orlea, Celei, Pietroșani, Clinciu ș.a.

– Sate dezvoltate pe fruntea și podul teraselor sunt caracteristice pe văile râurilor mari, afluente Dunării: Jiu, Olt, Argeș, Vedea etc. și a celorlalte râuri mai mici. Pe terasele inferioare din sudul Olteniei, existența dunelor consolidate a permis dezvoltarea gospodăriilor pe panta slabă a acestora și

pe partea mai înaltă, evitându-se zonele depresionare, mai umede (generatoare de igrasie).

– Sate din câmpiile de glacis, specifice ținuturilor subcolinare, cum ar fi: Pietroasele, Breaza, etc.

– Sate situate în crovurile extinse din Câmpia Bărăganului, unde nu mai există pericolul tasării loessului, purtând nume sugestive: Padina, Valea Ciorii etc.

– Sate de luncă. Lunca Dunării și a râurilor care străbat Câmpia Română, deși dezvoltate în anumite regiuni, din cauza revărsărilor anuale, nu au oferit condiții favorabile dezvoltării vetrelor. Numai pe grindurile mai înalte și mai extinse au persistat unele așezări omenești. În trecut, numărul satelor din luncă era mai mare dar s-au retras treptat pe terase. Doar în Balta Brăilei se poate spune că sunt sate situate în totalitate în luncă. Mai numeroase sunt satele cu vatra extinsă atât în lunci, cât și pe terase.

– Sate situate în ostroavele Dunării: Ostrovul Corbului și Ostrovul Mare – După mărimea așezărilor

Dezvoltarea așezărilor rurale din Câmpia Română, atât ca număr de locuitori cât și ca număr de sate, a avut loc în special din a doua jumătate a secolului XIX-lea.

Dacă în 1835 majoritatea satelor aveau sub 1000 locuitori, în 1912 erau preponderente satele cu peste 1000 locuitori. În prezent cele mai mici sate sunt în Balta Brăilei (sub 500 locuitori), dar care alcătuiesc comune cu peste 1500 locuitori (Frecăței, Mărașu). Deci, luate la rang de comună, toate așezările depășesc 1500 locuitori. Se remarcă așezările rurale din sudul Câmpia Olteniei, cu un număr mare de locuitori (Poiana Mare 12.489 loc, Moțăței 8.526 locuitori, Cetate 6.155 locuitori, Plenița 5.173 locuitori), iar la est de Jiu se află cea mai mare așezare rurală din țară, Dăbuleni, cu peste 14.452 locuitori (după datele din 1996) – După forma satelor

– Așezări cu formă alungită, dezvoltate în lungul văilor, al grindurilor, al căilor de comu nicație;

– Așezări cu formă poligonală neregulată, ce sunt mai vechi și care s-au extins de-a lungul anilor fără nici un plan, fiind așezate pe podul teraselor și pe fruntea acestora, ca cele de la vest de Olt și dintre Vedea și Argeș;

– Așezările cu formă poligonală regulată, cele de dată mai recentă, construite după planuri de sistematizare răspândite pe aproape întreg teritoriul.

– După structura așezărilor

Marea majoritate a satelor au structura adunată, caracterizată prin concentrarea gospodăriilor pe spații restrânse, datorită reliefului relativ uniform și specificul economic cerealier. La așezările mai vechi, gradul de aglomerare al caselor în vatra unor sate este foarte mare, ajungându-se la o structură compactă (Poiana Mare, Bârca, Cetate, Bistreț, Bechet etc.).

Așezările mai recente au o structură mai aerisită a gospodăriilor, cu spații ocupate de grădini în jurul lor (ca acelea din Balta Brăilei și din Câmpia Bărăganului).

– După funcția lor economică – majoritatea au specific cerealier, iar cele din preajma orașelor mari au profil cerealier – legumicol și de creștere a vacilor pentru lapte.

Creșterea animalelor este o veche îndeletnicire a populației favorizată de condițiile naturale specifice acestui teritoriu. Întinsele suprafețe ințelenite, în special în Câmpia Bărăganului, cele de pășuni și fânețe naturale din zona bălților și din lunca Dunării, au constituit în trecut o zonă importantă de creștere a animalelor, atât pentru populația băștinașă, cât și pentru ciobanii transhumanți.

Începând din a doua jumătate a secolului al XX-lea, când suprafețele pășunabile se reduc în favoarea celor cultivate, creșterea animalelor a trecut pe planul al doilea în economia agricolă a regiunii.

Așezări temporare sub formă de târle se mai găsesc în aria Luncii Dunării, în subsectoarele neamenajate, ca cel dintre Calafat și Rast din sudul Olteniei, ca și în Luncii Dunării dintre Călărași și Galați.

Rețeaua urbană din Câmpia Română a evoluat pe fondul unei rețele dense de ape cu lunci fertile, cu terase dezvoltate, de-a lungul cărora s-au instalat de timpuriu căi comerciale lesncioase, ne mai vorbind de vechile drumuri strategice. În asemenea condiții și sub influența unor anumitor factori, în special de natură social – economică, au apărut până în prezent 54 orașe, dintre care 16 sunt municipii, iar 13 reședințe de județ.

– După poziția geografică în teritoriu, orașele din Câmpia Română au evoluat astfel:

– Orașele de la limita dintre câmpie și zona deluroasă

Au apărut ca rezultat al interdependenței factorilor locali, dar și a influenței activității comerciale. Schimburile intense dintre Țara Românească și Transilvania au dus la formarea de o parte și de alta a Carpaților a unor importante locuri de schimb, vămi transformate ulterior în orașe mari care s-au amplificat în secolele XIX și mai ales XX, prin dezvoltarea altor activități: industriale și administrativ-culturale. Acestea sunt: Craiova, Balş, Slatina, Pitești, Târgoviște, Ploiești, Urlați, Mizil, Buzău, Râmnicu-Sărat, Focșani, Odobești, Panciu, Mărășești (în culoarul Siretului) și Tecuci (în câmpia cu același nume). În formarea celor sudice, un rol important l-a jucat și existența unor puncte fortificate, cetăți sau centre militare organizate, de tipul "curților", care asigurau securitatea persoanelor și a bunurilor (ca la Târgoviște), altele au apărut în lungul unor importante drumuri comerciale (Craiova, Caracal, Roșiori, Buzău, Focșani, București etc.), ca importante târguri.

– Aliniamentul orașelor dunărene se desfășoară de la vest la est astfel: Drobeta – Turnu Severin, Calafat, Corabia, Turnu Măgurele, Zimnicea, Giurgiu, Oltenița, Călărași, Fetești, Brăila, Galați. Toate cele 11 orașe de pe valea Dunării s-au dezvoltat acolo unde lunca este mai îngustă, respectiv acolo unde malurile naturale au favorizat amenajarea de schele pentru mărfuri, devenite apoi multe dintre ele orașe porturi.

Dintre aceste orașe unele sunt așezate în lungul unor brațe ale Dunării (Zimnicea, Giurgiu, Călărași), altele la vărsarea în fluviu a unor importante râuri, ca Turnu Măgurele la vărsarea Oltului, Oltenița la vărsarea Argeșului, sau Fetești situat parțial în lunca Dunării și în cea mai mare parte pe câmpul Bărăganului, la capătul podului peste Dunăre Fetești – Cernavodă. Celelalte orașe enumerate mai sus: Drobeta – Turnu Severin, Calafat, Corabia, Brăila, Galați, s-au dezvoltat chiar lângă malul Dunării.

– Aliniamentul orașelor dunărene, cu excepția orașului București – capitala țării, care depășește 2,5 milioane locui-tori, celelalte orașe, în număr de 26, sunt așezări mici, având puțin peste 25.000 de locuitori. Acestea sunt (în ordine de la vest la est): Vânju Mare, Băilești, Segarcea, Drăgănești-Olt, Piatra Olt, Videle, Mihăilești, Buftea, Budești, Lehliu Gară, Urziceni, Țăndărei, Însurăței, Pogoanele, Făurei, Ianca. Orașele Caracal și Roșiorii de Vede cuprind fiecare până la 50.000 de locuitori, iar Alexandria și Slobozia, care sunt și reședințe de județ, între 50.000 și 100.000 de locuitori.

Resursele agricole ale Câmpiei Române au permis ca, pe vatra unor așezări rurale, să ia naștere de-a lungul timpului majoritatea orașelor din Câmpia Română, funcției agricole a acestor localități adăugându-i-se treptat funcții comerciale, industriale, de servicii și administrative. Astfel, vadurile peste ape, cu drumuri mari și intens circulate, au atras dezvoltarea depozitelor și silozurilor pentru cereale, spre a fi exportate prin schelele dunărene. În a doua jumătate a secolului XX, exploatarea hidrocarburilor din subsolul Câmpiei Române a favorizat evoluția unor așezări, în special din partea estică (Urziceni, Însurăței, Pogoanele, Ianca, Slobozia) si cea centrală (Videle).

Căile de comunicație terestre (căi ferate, șosele) care converg spre capitala țării, spre alte mari orașe, sau cele care unesc zona dunăreană de interlandul Câmpiei Române și mai departe de ținuturile transcarpatice, au dinamizat activitatea de servicii a multor centre urbane ca: Roșiorii de Vede, Videle, Piatra-Olt, Făurei, care funcționează ca noduri feroviare.

București se află în centrul rețelei urbane din Câmpia Română, dar se detașează și la nivelul țării, fiind capitala României, cel mai mare centru economic, politic și cultural, cu un număr de peste 2 milioane de locuitori (tendință descrescătoare la începutul mileniului al III-lea). Aici se află mari întreprinderi industriale, cele mai de seamă instituții centrale (învățământ superior, teatre, biblioteci etc.), sediile Președinției, Guvernului, Parlamentului etc.

Municipiul București se află situat aproximativ în mijlocul Câmpiei Române, pe cursul inferior al râului Dâmbovița, la jumătatea distanței dintre Subcarpați și Dunăre. Este străbătut și de afluentul Dâmboviței, Colentina, de-a lungul lor fiind amenajată o salbă de lacuri pentru agrement și de interes turistic, care se impun în peisajul orașului, cum sunt: Mogoșoaia, Herăstrău, Băneasa, Tei, Cernica.

București este o așezare veche, cu urme de locuire din Neolitic, Epoca Fierului și a Bronzului, care a devenit apoi așezare dacică, pe care s-a dezvoltat centrul fortificat Cetatea (lui) Bucur, cu drumuri de suprafață ca și subterane. Numele de București este întâlnit pentru prima dată în istorie într-un hrisov dat de Vlad Țepeș la 20.09.1459.

Fiind avantajat de poziția centrală în cuprinsul Țării Românești, la marea răscruce de drumuri ce se adunau în mănunchi dinspre trecătorile carpatice spre vadurile dunărene, devine, către sfârșitul secolului al XVI-lea, capitala acestui principat. Orașul se dezvoltă considerabil în timpul lui Constantin Brîncoveanu, respectiv în secolul al XVIII-lea, prosperând prin comerț, meșteșuguri, mari hanuri, iar în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prin industria manufacturieră.

În anul 1862 devine capitala Principatelor Unite, mărindu-i-se rolul economic, administrativ – politic dar și edilitar urbanistic. La începutul secolului al XIX-lea (1912) depășea 240.000 locuitori.

În perioada interbelică deținea o cincime din industria țării. Din anul 1948 intră în rândul primelor 50 de orașe mari ale lumii, depășind un milion de locuitori, pentru ca în prezent să depășească 2,5 milioane locuitori.

În afara rolului politico-administrativ principal pe care i-l conferă calitatea de capitală a țării, București este și cel mai mare centru industrial și comercial al țării. De asemenea este marele nod feroviar, reunind opt magistrale feroviare, are două aeroporturi, metrou, este cel mai important centru cultural și de învățământ, cuprinde mari edificii, monumente de arhitectură, mari bulevarde etc.

Rețeaua orașelor din Câmpia Română ca și a celor de pe întreg teritoriul țării a evoluat în timp istoric, parcurgând mai multe etape.

În antichitate, pe măsura consolidării statului dacic, se dezvoltă tipuri de așezări întărite sub numele de oppida (lat. fortificații) sau dave (dacic – spațiu sacru), cu funcții de apărare, politice, administrative și chiar comerciale, ca de exemplu: Sucidava (în vestul Corabiei), Pelendava (lângă Craiova), Arcidava, Tinosul pe Prahova, Netindava pe Ialomița. Cele mai multe dintre ele întrețineau legături cu tracii de la sud de Dunăre, deoarece dacii erau și ei unele dintre triburile de traci.

Davele erau amplasate îndeosebi la intersecția drumurilor, confluența văilor, pe lângă locuri mlăștinoase, păduri cu scopul strategic de a folosi natura în apărare.

Sub stăpânirea romană în Dacia continuă dezvoltarea orașelor datorită bogățiilor agricole ale regiunii, ierarhizate după funcția economică și administrativă în tipurile: colonia, municipium și civitas.

Civitas erau orașele obișnuite, în care alături de băștinași se aflau cetățeni romani (civis) și străini (peregrini).

Municipium era rangul acordat orașului mai important, grad ce aducea numeroase avantaje fiscale și economice.

Colonia constituia rangul orașului cu mai multe favoruri, cetățenii romani din aceste orașe se bucurau de aceleași drepturi ca ale cetățenilor Romei (C. Tudor, Oltenia Romană, Editura Științifică, București, 1958).

Însemnate centre urbane din perioada romană erau:

Drobeta, peste care a evoluat ulterior Turnu Severin, s-a bucurat de rangul de colonia splendidissima datorită prosperității economice favorizată de poziția sa geografică pe malul Dunării, ca port oficial al Daciei, nod de drumuri, o climă blândă ce determina practicarea agriculturii. Ea constituia principala „poartă“ a provinciei, prin podul imperial peste Dunăre construit de Apolodor din Damasc în perioada împăratului Traian, care aducea mărfurui de pe Via Egnatia.

Romula era alt oraș așezat pe malul Oltului, lângă satul Reșca, la contactul Câmpiei Romanaților cu zona dealurilor din nord. El avea corespondent în Romuliana (adicăa l Romulei) construită de împăratul Diocletian (dac) pentru mama lui în Moesia (Bulgaria de azi). Rolul Romulei era dat de drumurile care o legau cu restul provinciei și exploatării agricole a câmpiei. În acest oraș se încrucișau drumul ce venea de la Drobeta prin centrul provinciei, cu drumul de pe Valea Oltului și de aici plecau alte două drumuri spre Dunăre la Sucidava. Toate constituiau nu doar aria unde ajungea o derivație din Via Egnatia, ci și locul unde se valorificau mărfurile aduse pe Drumul Chihlimbarului. Romula avea în jurul ei așezări bine dezvoltate ca centre de schimb ale produselor cum sunt: Enosești lângă Piatra-Olt, Castranova și altele.

Sucidava a fost alt oraș important construit pe malul Dunării, ale cărei ruine sunt îngropate sub actualul sat Celei, de la vest de Caraula. Așezată la Dunăre, într-un loc ușor de trecut și într-o bogată regiune agricolă și piscicolă, adăpostită de păduri și hățișuri de trestii și sălcii împotriva invaziilor, Sucidava a evoluat ca un important punct vamal și militar. Ea domina împreună cu Romula întreg

sudul Daciei, constituind capătul drumuri- lor comerciale care veneau de pe Valea Oltului și dinspre Jiu de la Pelendava.

Date mai puține se cunosc despre celelalte așezări urbane din sudul țării, respectiv din Câmpia Română.

Pelendava, de exemplu, este menționată în zona Craiovei pe Tabula Peutingeriana, hartă a principalelor drumuri ale Imperiului roman, întocmită în jurul anului 225 d.H. Tot în epoca stăpânirii romane (anii 102 – 275), pe malul stâng al Jiului, acolo unde se află acum Mănăstirea Bucovățul Vechi (Coșuna), așezarea civilă înfiripată în apropierea castrului a purtat vechiul nume local Pelendava, preluat de romani de la autohtoni (R. Diaconescu și colab., albumul Craiova, Tipografia Oltenia, Craiova, 1975).

Malva era capitala Daciei Malvensis. Nu i se cunoaște precis localizarea. După unii istorici (D. Tudor, 1958) se pare că Malva este numele autohton, dac, al Romulei, marele oraș roman din câmpie.

Turnu Măgurele este pe locul cetății romane construite în secolul al IV-lea, refăcută în secolele următoare și care, după unii autori este cunoscutul oraș Turris construit de Traian (la 3 km sud de Turnu Măgurele).

În secolul al III-lea și începutul secolului al IV-lea, dezvoltarea orașelor ca și economia regiunii este stagnantă și chiar distrusă din cauza popoarelor migratoare. Cu toate distrugerile des suferite, orașele se refac,iar romanii continuă și după retragerea împăratului Aurelian să păstreze o zonă de-a lungul Dunării, ca importante capete de pod, centre economice și militare la Sucidava, Drobeta, Hinova, Bistreț, Desa.

În secolul al IV-lea, împăratul Constantin cel Mare (trac de la Sirmium la origini) întărește din nou unele cetăți: Drobeta, Sucidava și Daphne (la vărsarea Argeșului) precum și cetatea Turris, edificând și o fortificație cunoscută azi sub numele de Brazda lui Novac.

Năvălirea hunilor din secolul al V-lea (443 – 447) duce la o nouă distrugere a orașelor nord-dunărene și în special dintre Dunăre și Carpați. În această perioadă de nesiguranță și distrugeri de către elementele migratoare, viața urbană s-a redus, accentuându-se ruralismul.

Orașele din perioada feudală,

Conform documentelor istorice, arată existența în secolele X – XIV a unei mulțimi de sate dezvoltate o dată cu trecerea perioadei de migrație a popoarelor. Pe fondul acestora evoluează târgurile sau locul pentru schimbul de produse, în special la limita dintre dealuri și câm- pie, or în câmpie, în zonele de limită dintre stepă și pădure, iar mai târziu de-a lungul drumurilor comerciale ca: Târgul Dealului de lângă Pitești, care și-a păstrat numele până în secolul al XIX-lea, Târgul București, Târgșor lângă Ploiești, Gherghița etc.

Orașele-cetăți reprezintă noile medii urbane caracteristice epocii feudale și anume cetățile feudale, revigorate pe fondul vechilor formațiuni urbane, pe ruinele lor sau alături de acestea, în aria unor sate evoluate. Ele îndeplineau funcțiile de apărare și de adăpost pentru populație în caz de invazii, fiind formate din două părți: cetatea propriu-zisă, înconjurată de ziduri și burgul nefortificat, unde era piața orașului și trăiau târgoveții și meșteșugarii. Orașele-cetăți au avut un rol hotărâtor în procesul formării și integrării poporului român, constituind și centre de organizare teritorială a cnezatelor și apoi a județelor și principatelor: Moldova, Transilvania și Țara Românească. Pe fondul acestora, în sudul țării au evoluat orașele: București, Târgoviște, Brăila, Giurgiu, Turnu Măgurele, Craiova și altele.

Orașele târguri sau centre urbane se dezvoltă ca vechi centru cu asemenea funcții, sau preia funcțiile orașelor cetăți. Orașul târg a cunoscut mai multe faze de evoluție, constituind centre cu funcții de schimb permanent, periodic, sau de tranzit (vămi). Forma cea mai expresivă a acestor tipuri de orașe-târg se poate urmări mai bine din perioada conviețuirii populației daco-romane cu slavii, când așezările de acest fel sunt atestate în documentele vremii sub denumirea de târguri (deși cuvântul nu e slav, ci folosit de sciți, la noi ca și în nord, fiind atestat și în Lituania ori în Moesia. Are origini probabil sarmate ori vikinge.

În funcție de intensitatea schimburilor și de poziția lor geografică, se disting mai multe subtipuri de târguri, dintre care în Câmpia Română sunt tipice:

1. Orașe-târguri, centre de schimb dezvoltate, apărute pe baza unor antecedente rurale. Acestea sunt orașele de astăzi, născute ca sate în epoca feudală, multe dintre ele fiind localizate alături sau pe

vechile ruine daco-romane, ca: Pitești, Craiova, Ploiești, iar în faza inițială: București și Târgoviște. Aceste orașe au preluat și intensificat funcțiile agricole, devenind piețe de schimb sau de negoț, fiind favorizate de poziția geografică și de drumurile comerciale.

2. Orașe-târguri centre meșteșugărești și comerciale, pe baza unor așezări rurale devenite reședințe administrative sau nobiliare.

Sunt reprezentate de așezările care au devenit, prin poziția lor economico – geografică sau strategică, reședințe nobiliare sau domnești, cum sunt: București și Târgoviște.

Intensificarea schimburilor dintre diferite regiuni naturale ale țării a generat apariția unor orașe-perechi pe cursul apelor folosite drept căi de comunicație, cum este Dunărea de Jos, unde s-au dezvoltat orașele Brăila – Măcin, Fetești – Cernavodă. Dezvoltarea centrelor urbane dunărene se produce în perioada intensificării comerțului dintre zonele Mediteranei de Est și Europa Centrală. Fuziunea dintre activitatea comercială și cea portuară contribuie la dezvoltarea orașelor dunărene de astăzi: Galați, Brăila, Călărași, Oltenița, Giurgiu, Turnu Măgurele, Corabia, Calafat, Drobeta Turnu-Severin. Treptat se conturează principala schemă a orașelor din Câmpia Română.

– Orașele din perioada secolului al XIX-lea provin din dezvoltarea vechilor orașe, atât ca număr de locuitori, cât și sub aspect edilitar și arhitectural.

Dezvoltarea comerțului, a industriei, a căilor ferate, a agriculturii, care au favorizat comerțul cu produse agricole, constituie factorii care au dinamizat evoluția orașelor din zonă.

Activitatea comercială cu produse agricole a favorizat în primul rând dinamica orașelor de câmpie începând din secolul al XIX-lea. Caracterul dominant agricol, determinat în mod firesc de extinderea mare a câmpiei și a solurilor fertile, a polarizat concentrări mari de populație nu numai în orașele târguri, ci și la vadurile Dunării cu drumuri mari internaționale, unde s-au înălțat clădiri pentru depozitarea cerealelor în vederea exportului.

În Câmpia Olteniei, orașul Craiova se distinge drept cel mai însemnat centru comercial în care activitatea industrială era reprezentată de morile mecanice, presele de ulei, abatoare, manufacturi etc.

Începând din anul 1829, când s-a liberalizat navigația pe Dunăre, după înlăturarea monopolului impus de turci, se dezvoltă orașele-porturi: Drobeta Turnu – Severin (cunos- cut din antichitate ca vad de prim ordin de legătură cu restul Peninsulei Balcanice), Cala- fatul, Corabia la capătul vechiului drum roman de pe Valea Oltului. Între acestea apar numeroase schele dunărene la Gruia, Gârla Mare, Cetate, Bistreț, Bechet, cu funcția de concentrare și export de cereale, pește și lemn. Spre interiorul câmpiei se amplifică târgu- rile cerealiere ale Băileștilor și Caracalului.

În Câmpia dintre Olt și Argeș se constată același fenomen prin care produse agricole din hinterlandul sectorului au determinat creșterea traficului de cereale, de animale vii și pește, transportate pe drumurile care se adunau spre cele patru orașe-târguri sau schele: Turnu Măgurele, Zimnicea, Giurgiu, Oltenița. Către mijlocul secolului al XIX-lea, acestea s-au impus ca orașe-porturi, cu dublarea numărului de locuitori.

Cele patru vaduri la Dunăre care îndeplineau (din toate timpurile) funcția de puncte de trecere peste fluviu, au facilitat apariția pe malul opus a altor orașe-târguri sau schele, figurând ca centre-perechi: Turnu Măgurele – Nikopol (Nicopole), Zimnicea – Svistov (Șiștov), Giurgiu – Ruse, Oltenița – Tutrakan (Turtucaia).

În interiorul câmpiei din acest sector evoluează alte centre-târguri de cereale, în strânsă legătură cu orașele dunărene (Alexandria, Băilești etc.).

În partea estică a Câmpiei Române, centrele urbane cu viabilitate care au împlinit mai întâi aceeași funcție de comercializare a cerealelor sunt: Călărași, Brăila și Galați, legate de Valea Dunării. Orașul Călărași a evoluat și pe baza așezării sale geografice pe terasa joasă a Dunării, în apropiere de desprinderea brațului Borcea de fluviu. Aici se adunau în trecut și se întâlnesc și astăzi drumurile din nordul Bărăganului și din Valea Ialomiței cu cele din lungul Dunării. La început a existat o vestită schelă de cereale, care ulterior s-a transformat în port cerealier în special în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Brăila și Galați s-au dezvoltat de timpuriu ca porturi de cereale, deoarece aici soseau principalele drumuri comerciale feudale dinspre câmpie, căpătând amploare deosebită în a doua parte a secolului al XIX-lea, când se remarcau prin silozurile de cereale și alte instalații portuare, deoarece aici

pătrundeau încă de atunci nave de tonaj maritim.

Spre interiorul câmpiei apar noi orașe legate de colectarea și depozitarea cerealelor, cum sunt: Slobozia și Urziceni.

Construirea căilor ferate în secolul al XIX-lea a constituit un factor principal în dinamica economiei și respectiv a orașelor. La sfârșitul secolului al XIX-lea se construiesc căile ferate Piatra Olt – Caracal – Corabia (1887 – 1891), Craiova – Băilești – Calafat (186 – 1898), București – Giurgiu (1896). După construirea căii ferate București – Fetești și a podului de la Cernavodă în 1895 (de către inginerul Anghel Saligny), care au favorizat exportul cerealelor spre mare, orașele-porturi dunărene înregistrează o diminuare a acestei activități și reorientarea spre alte funcții industriale, agricole, portuare).

Aliniamentul orașelor din nordul Câmpiei Române la limita cu zona deluroasă a evoluat tot pe fondul orașelor-târg, unde activitatea comercială era favorizată de vecinătatea ținuturilor deluroase ai căror locuitori ofereau alte tipuri de produse: sare, lemn, fructe, vinuri etc., precum și de văile râurilor pe care s-au construit căile de circulație rutieră și feroviară

Industria ușoară și alimentară de importanță locală, industria lemnului, a petrolului (la Ploiești și Pitești) a atelierelor mecanice, constituie etapa de trecere spre producția de fabrică modernă din secolul XX.

– Orașele din secolul al XX-lea se bazau mai mult pe ramuri ale industriei ușoare și alimentare datorită abundenței materiei prime agricole și animaliere (cereale, plante indus- triale, struguri, lapte, carne), la care se alătură și unele ateliere mecanice, construcții de mașini și prelucrarea metalelor, industria chimică (în București și Ploiești). Până la cel de-al Doilea Război Mondial întreprinderile industriale erau amplasate în orașele mai mari (București, Craiova, Pitești, Ploiești, Brăila, Galați, Drobeta Turnu Severin). După al Doilea Război Mondial se dezvoltă industria siderurgică, constructoare de mașini, chi- mică etc., la București, Ploiești, Galați, Craiova, Brăila, Pitești, Drobeta Turnu Severin, Turnu Măgurele, Giurgiu, Călărași și altele. În orașele Calafat, Corabia, Slobozia apar fabrici de prelucrare a produselor agricole (sfecla de zahăr, floarea-soarelui, legume). Este revigorată întreaga activitate social-economică a orașelor care au devenit reședințe de județ, sunt ridicate noi așezări rurale la nivel de orașe, care au căpătat noi funcții gene- rate de activități de servicii, cum sunt nodurile feroviare: Piatra Olt, Roșiorii de Vede, Videle, Făurei. De asemenea, exploatarea petrolului din Bărăgan a influențat orașul Ianca, iar alte unități ale industriei mici și mijlocii fac să se dezvolte alte orașe: Budești, Buftea, Costești, Fundulea.

Valorificarea superioară a produselor agricole din Câmpia Română, ca și perfecționarea sau dezvoltarea de noi ramuri industriale, dezvoltarea turismului, vor contribui la amplificarea fenomenului urban.

Din punct de vedere economic, condițiile naturale din Câmpia Română sunt favorabile dezvoltării tuturor ramurilor agriculturii, cea ce face ca ea să constituie principala regiune agricolă a țării, unde se cultivă cea mai mare parte din cereale, plante tehnice, legume și nutrețuri. Câmpia Română deține o treime din suprafața agricolă a României și cca. 80 % din terenurile arabile ale țării. Suprafața Câmpiei Române aparține la 14 județe (inclusiv municipiului București cu rang de județ), dintre care 6 județe au suprafețe numai de câmpie (Brăila, Ialomița, Călărași, Giurgiu, Ilfov, municipiul București, Teleorman). Cele mai mici regiuni de câmpie (cca. 20 % din suprafață), se află în județele: Argeș, Dâmbovița, Vrancea, iar celelalte au arii de câmpie reprezentând 20 – 70 % din teritoriu (Mehedinți, Dolj, Olt, Buzău, Prahova). În județele de câmpie terenurile agricole au o pondere de 85 – 90 %, în care domină suprafața arabilă, iar în celelalte, alături de terenurile arabile apar suprafețe cu vii și livezi, ca și suprafețe cu păduri și fânețe (Dolj, Mehedinți, Argeș, Dâmbovița, Prahova, Buzău, Vrancea).

Între terenurile neagricole se află:

– Suprafețe mici ocupate cu păduri, ca de exemplu în județul Brăila – 4,5 % din suprafața sa, în județul Călărași – 4,3 %, în județul Dolj – 3,6 % etc.;

– Suprafețe ocupate de ape și regiuni mlăștinoase, în lunca și bălțile Dunării, unde au pondere mai mare;

– Suprafețe ocupate de căile de comunicație (drumuri, șosele modernizate, căi ferate), cca 1,5 % din total.

Cu toate că relieful major al Câmpiei Române oferă condiții generale relativ uniforme, totuși, o serie de particularități litologice, morfologice, climatice hidrologice și pedologice se concretizează prin factori sau fenomene care influențează negativ producția agricolă.

Ca urmare sunt:

– Diferite procese geomorfologice reprezentate prin: deflaţie, tasări, eroziunea terenului, adâncimea fragmentării etc. favorizate de depozitele superficiale: argile, nisipuri, loessuri;

– Perioadele de uscăciune și secetele înregistrează în Câmpia Română cele mai frecvente și mai mari intervale, durata medie a intervalului de secetă este de 15 – 20 zile, cu valori mai mari în partea de est a sa;

– Excesul de umiditate se înregistrează în regiunea luncilor, crovurilor, suprafețelor argiloase, în inter-dune (mai frecvente în județele Brăila, Dolj, Galați, Călărași, Giurgiu, Olt, Argeș), dereglarea regimului hidric în pânza freatică și sol;

– Nisipurile și solurile nisipoase au extindere mare în județele: Dolj, Brăila, Mehedinți, Galați, Ialomița;

– Salinitatea are pondere mai mare în județele: Brăila, Buzău, Ialomița, Dolj, Giurgiu, Călărași;

– Eroziunea solurilor constituie un factor reprezentativ în câmpiile de glacis (dintre Istrița și Râmnic, în câmpiile piemontane Ploiești, Târgoviște, Pitești) și chiar, parțial, în câmpiile: Burnas, Boianul etc.

O eroziune mai slabă apare și în câmpiile tabulare de terase sub formă de pluviodenudare, sufozionarea unor versanți și maluri ale râurilor. La acestea se adaugă și poluarea antropică, printr-o serie de activități industriale, scoaterea din circuitul agricol a suprafețelor de teren pentru construcții industriale, exploatarea petrolului, etc.

În raport cu factorii limitativi ai producției agricole din Câmpia Română, s-a impus realizarea lucrărilor mecanizate de irigații și desecări, de corectare a regimului hidrologic, lucrări de conservare și amenajare a solului.

Lucrările de îndiguiri și desecări se fac pentru prevenirea inundațiilor și eliminării excesului de umiditate. Ele au comportat acțiuni complexe de construcție a digurilor, a canalelor de colectare și drenaj în lungul Dunării și al râurilor Jiu, Olt, Argeș, Ialomița, Călmățui, Buzău, Siret și Prut.

Suprafețele îndiguite se ridică la 300.000 ha în lunca Dunării, 125.000 ha în județul Brăila și 75.000 ha în fiecare din județele Dolj, Ialomița, Călărași.

Principalele sisteme de desecare–drenare sunt: – Insula Brăilei;

– Nămoloasa – Mărăcineni (în Câmpia Siretului);
– Mostiștea și Titu – Ogrezeni în lunca Argeșului;
– Stoenești – Vișina (valea Oltului în Câmpia Romanați);
– Zănoaga – Apele Vii (Câmpul Leu – Rotunda);
– Corbii Mari – Jugureni (în lunca Dâmbovnicului);
– Bechet – Dăbuleni – Corabia (pe valea Dunării);
– Rast – Bistrețu – Nedeia – Jiu (pe Valea Dunării);
– Crivina – Vânju Mare (pe Valea Blahniței).

Cele mai de seamă lucrări de acest fel au fost executate în Lunca Dunării, unde în fosta „Baltă a Brăilei“, numită acum „Insula Mare a Brăilei“, întreaga suprafață a fost îndiguită, desecată prin sisteme de canale și stații de pompare, defrișată de desișurile de sălcii și răchitiș, nivelată și amenajată pentru irigații, intrând în domeniul culturilor agricole.

Fenomenul secetei se manifestă frecvent în Câmpia Română, mai ales în partea estică a sa. Sistemele de irigație constituie o condiție esențială pentru realizarea producției agricole pe cca. 3 milioane hectare, la care se adaugă peste 300.000 ha din Lunca Dunării. Aproximativ 80 % din totalul suprafeței irigate depinde de Dunăre, celelalte surse ale apei din râuri au importanță locală pentru suprafețe mai reduse.

Sistemele de irigații construite până în prezent sunt:

– în Câmpia Siretului – Cotu Lung, Baldovinești;
– în Câmpia Brăilei, cu alimentare din Dunăre – sistemul Terasa Brăilei;
– în Câmpia Bărăganului, cu alimentare din Dunăre – sistemele Pietroiu – Ștefan cel Mare și

Călmățui – Călărași;

– în Câmpia Mostiștei – sistemul Mostiștea;

– în Câmpia Câlnăului din sudul Bucureștiului – sistemele Vidra – Berceni – Frumușani și Popești – Leordeni;

– în Câmpia Boianului și Burnas – sistemele cu alimentare din Dunăre, Terasa Zimnicea și Giurgiu – Răzmirești;

– în Câmpia Romanați, cu alimentare din Olt – sistemele Fărcașele și Stoenești – Vișina, iar cu alimentare din Dunăre – sistemul Sadova – Corabia;

– în Câmpia Deznățuiului – Calafat – Băilești, Cetate – Galicea Mare;

– în Câmpia Blahniței – Izvoarele – Cujmir;

– în lunca Dunării, în regiunea marilor bălți – sistemul Borcea, sistemul Insula Mare a Brăilei și sistemul Bălților.

Toate aceste amenajări funciare făcute cu mari eforturi nu dau randamentul necesar dacă nu sunt folosite științific, printr-o dirijare corectă a relației climă – sol – apă – plantă.

Stabilizarea nisipurilor mobile și semi-fixate, precum și a psamoregosolurilor s-a rea- lizat în parte printr-o agrotehnică adecvată de nivelare, fertilizare, irigații și folosirea unor plante specifice de cultură; vița de vie, pomi fructiferi (piersici, caiși), tutun, pepeni, alternând cu perdele forestiere de salcâmi în special în sudul Câmpiei Olteniei (Dăbuleni, Pristol, Pătulele, Izvoarele, Ostrovul Mare). Nisipurile din Câmpia Olteniei se întind pe o suprafață de cca. 230.000 ha, din care 90.000 ha sunt soluri nisipoase de tip cernoziomic. Zona ocupată de nisipuri se întinde de-a lungul Dunării, ca o fâșie ce ajunge la o lățime de cca. 30 km, începând din dreptul localității Ostrovu Corbului, la sud de Drobeta Turnu Severin și ajungând după cca. 180 km până la Corabia.

Din suprafața de 140.000 ha ocupată cu nisipuri eoliene, cca 65.000 ha se află în stânga Jiului, pe Câmpia Romanați. Nisipurile din Câmpia Olteniei sunt dispuse sub formă de dune longitudinale, orientate de la vest la est, după direcția vântului dominant.

Nisipurile din Câmpia Bărăganului ocupă o suprafață de cca. 36.000 ha, cele mai extinse fiind cele de pe malul drept al Călmățuiului unde dunele sunt în parte stabilizate. Cele de pe malul drept al Ialomiței și cele de-a lungul Buzăului cuprind mai mult de jumătate soluri nisipoase cernoziomice fixate prin culturi.

Nisipurile din Câmpia Tecuciului ocupă o suprafață de cca 13.500 ha, întinzându-se ca o fâșie lată de 1 – 5 km și lungă de cca. 40 km, de-a lungul șoselei Galați – Tecuci, de la Ungureni până la Hanu Conachi. În zona comunelor Hanul Conachi – Șerbănești – Liești, se află o suprafață mai importantă (cca 1.600 ha) cu nisipuri mobile și semimobile (N. Al. Rădulescu, 1968).

Sunt cultivate toate tipurile de plante specifice zonei temperate, dar ponderea cea mai mare o deține cultura cerealelor.

Utilizate în alimentație în mare parte, în perioada caldă a anului, sub formă proaspătă, legumele au mare greutate în culturile agricole. Pentru prelungirea perioadei de aprovizionare a populației cu legume proaspete s-au dezvoltat culturile forțat în sere și solarii, obținându-se astfel producții timpurii. Cele mai mari sere sunt la București, Ploiești și Craiova. În gospodării individuale se folosesc solariile cu protecție ușoară prin folii de material plastic.

Ariile de cultură din Câmpia Română având condiții favorabile (soluri cu textură ușoară de tip aluvionar sau luto-nisipos, temperaturi în medie de 10-11ºC, posibilități de irigare, chiar și în sistem local), se află în Lunca Dunării, luncile râurilor: Jiu, Olt, Argeș, Dâmbovița, Ialomița Buzău, Siret, Prut, precum și de-a lungul râurilor mai mici unde se află sate mari cu tradiție agricolă și legumicolă din întreaga câmpie.

Zonele pre-orășenești din Câmpia Română au ajuns mari producătoare de legume, satele de aici, profilându-se pe funcția legumicolă. În primul rând se pot exemplifica cele din județul Ilfov care aprovizionează capitala și cele ale orașelor mari cum sunt Craiova, Galați, Brăila, Pitești, Ploiești, Buzău, Drobeta Turnu-Severin și a altor orașe.

În țara noastră viticultura este o ocupație cu vechi tradiții. Vița de vie este o plantă iubitoare de căldură și lumină solară, preferând solurile calcaroase și nisipoase; pe terenurile lutoase cu exces de umiditate din câmpie neavând rezultate bune.

De aceea în Câmpia Română cea mai extinsă zonă viticolă se dezvoltă pe câmpiile de glacis, la contactul cu zona subcarpatică începând de la Teleajen până la nord de Panciu. La vest de Prahova această fâșie de glacis se îngustează și pătrunde în zona deluroasă.

Alte zone favorabile se află pe terenurile nisipoase din sudul Câmpiei Olteniei, pe frunțile teraselor precum și la limita nordică a câmpiei, la contactul cu Piemontul Getic, pe terasele Dunării dintre văile Oltului și Argeșului (Greaca, Chirnogi).

Tipurile de soiuri cultivate aparțin celor altoite pentru struguri de vin și de masă, celor hibride rezistente la boli, dar cu producții mici și foarte dispersate.

După extinderea plantației și gruparea suprafețelor viticole, se utilizează scara batonomică de regiune, podgorie, centru viticol.

În Câmpia Română există o singură regiune viticolă de pe câmpiile de glacis din vecinătatea Subcarpaților Curburii dintre Teleajen și Panciu. Celelalte sunt podgorii și centre viticole. s. Principalele podgorii sunt:

– Podgoria Panciu, amplasată între Putna și nord de Panciu, se extinde pe cca 7.000 ha., pe pante cu expunere estică și sud-estică, cu altitudinea de 140 – 360 m. Ca soiuri dominante sunt: Feteasca Albă, Muscat Ottonel, Risling italian. Zona viticolă este Panciu, cu centrul Odobești; se extinde de la valea Putnei până la paralela Focșanilor. Plantația viticolă se desfășoară între 70 – 100 m altitudine și urcă până la 360 – 370 m altitudine. Cuprinde cca. 2.000 ha în care domină soiurile: Galbena de Odobești, Crâmpoșa, Frâncușa, Muscat Ottonel, Risling italian, Pinot gris.

– Podgoria Cotești se desfășoară de la Focșani până la Râmnicu Sărat, pe cca. 9.000 ha, terenuri cu altitudini între 90 – 340 m. Soiurile pentru vin sunt: Băbească, Fetească, Risling italian, Muscat Ottonel.

– Podgoria Istrița – Dealu Mare, desfășurată între văile Buzăului și Teleajenului, cuprinde 17.000 ha. Expunerea pantei este sudică, iar altitudinile între 110 – 140 m, până la 220 m. Sunt două centre importante: Pietroasele, cu stațiune viticolă din 1892 și Valea Călugărească cu Institutul de Cercetare a Viei și Vinului din 1967. Centre viticole sunt Valea Călugărească și Gura Vadului. Domină soiurile Sau- vignon în podgoria Dealu Mare, iar la Pietroasele, soiurile: Tămâioasă și Grasa de Pietroasele pentru vinuri albe.

– Podgoria Ivești – Hanu Conachi se desfășoară pe terasa nisipoasă de pe stânga râului Bârlad, în Câmpia Tecuci, pe o suprafață de 2.500 ha, combinată și cu suprafețe cu păduri. Domină soiurile: Aligoté, Muscat Ottonel, Fetească Albă, Galbena de Odobești și soiuri pentru struguri de masă.

– Podgoria Leordeni – Ștefănești se desfășoară pe stânga Argeșului, la limita dintre Piemontul Cândești și Câmpia Înaltă a Piteștilor.

– Podgoriile de pe nisipurile din Câmpia Olteniei se desfășoară mai mult în stânga Jiului până în sud aproape de Lunca Dunării, cu centrele viticole de la Ostroveni, Dăbuleni, Călărași și Stațiunea experimentală Tâmburești. Aici au fost cele mai vechi plantații de vie, de pe vremea dacilor, nefiind afectate de filoxeră. Cuprind cca. 10.000 ha. În prezent sunt soiuri altoite: Băbeasca neagră, Merlot, Roșioara de Oltenia (pentru vinul roz), Tămâioasa românească și Mustoasa, pentru vinuri albe, soiurile Afuz-Ali și Cardinal, pentru struguri de masă.

– Podgoria Segarcea, desfășurată pe fruntea teraselor Dunării și în Câmpia Sălcuța, pe cca. 200 ha. În zona Radovanu – Segarcea se află mai mult formațiuni loessoide cu textură ușoară. Domină soiuri pentru vinuri albe: Riesling italian, Muscat Ottonel, Aligoté, Feteasca Albă, Pinot gris, la care se adaugă și plantații cu hibrizi. Centrul de vinificație este Segarcea.

– Podgoria Greaca se desfășoară pe fruntea terasei a IV-a a Dunării și partea estică a Câmpiei Burnasului, pe cca. 1.500 ha. Sunt soiuri de struguri timpurii de masă, dar și pentru vin.

În Câmpia Română se află pepiniere și plantații pomicole în partea nordică, la contac- tul cu zona deluroasă dar și în apropierea orașelor și în gospodăriile individuale din cadrul așezărilor rurale.

Odată cu valorificarea nisipurilor din stânga Jiului și sudul Olteniei, alături de vița de vie s-au realizat și plantații de cais, piersic, zarzăr, în condiții de irigații. În partea nordică a câmpiei domină prunul și mărul. Se cultuvă foarte mult pepenii.

Plantațiile de căpșuni sunt cultivate în preajma orașelor mari: București, Craiova, Pitești, Slatina, Ploiești etc., unde se valorifică imediat pe piața de consum, iar o altă parte se livrează la fabricile de

conserve de fructe și sucuri.

Resursele naturale în Câmpia Română cuprind acumulări de hidrocarburi adăpostite în formațiuni mezozoice și neogene. Sunt grupate în următoarele zone:

– Câmpia Olteniei, în centrele Ghercești, Coșoveni, Tufani;

– Câmpia dintre Olt și Dâmbovița, cu zăcăminte în centrele: Corbii Mari, Stoenești, Titu, Videle, Vadu Lat, Blejești, Cartojani ș.a.;

– partea estică a Câmpiei Române, cu acumulări în formațiuni pliocene de la: Moara Vlăsiei, Balta Albă, Independența, Ulmu, Lișcoteanca, Bordei Verde, Jugureanu, Oprișenești, Colelia, Grinda.

Zăcămintele de gaze naturale sunt concentrate în partea centrală a Câmpiei Române, în aria centrelor: Văcărești, Gura Șuții, Finta, Bilciurești din județul Dâmbovița;

– în partea estică a Câmpiei Române, la Urziceni, Dridu, Padina, Gârbovi din județul Ialomița; Gheorgheasa, Balta Albă în județul Buzău și la Oprișenești, Lișcoteanca – județul Brăila.

Gazele din Câmpia Română însoțesc zăcămintele de petrol, intrând în categoria gazelor asociate sau gaze de sondă.

Energia hidraulică se obține îndeosebi prin valorificarea apelor Dunării în hidrocen- tralele Porțile de Fier I și Porțile de Fier II, ca și cele de pe Valea Oltului.

Centralele termoelectrice se află în centrele urbane de la Craiova (Ișalnița), București Sud, Brăila, Galați.

Rețeaua feroviară s-a constituit, în primul rând, ca o necesitate a modernizării României și a contribuit efectiv la procesul de dezvoltare a țării. Prin construcția de căi ferate s-a urmărit inițial asigurarea de legături lesnicioase cu sudul Dunării, în condițiile în care Turcia era încă putere protectoare (București-Giurgiu, 1869) și apoi cu porturile dunărene (Pitești - Costești - Roșiori de Vede - Turnu (cu bifurcație spre Zimnicea); Pitești - Costești - Piatra-Olt - Craiova - Băilești - Calafat etc.). În deceniile următoare apar ca o prioritate, legăturile transversale, legând Bucureștiul de Banat prin Pitești-Craiova și, respectiv, de Marea Neagră (portul Contstanța). Pentru trecerea Dunării, inginerul român Anghel Saligny realizează între 1890–1895 podul metalic cu nituri de la Cernavodă, al doilea din lume în acea perioadă după Podul Paton de pe Nipru, la Kiev, al inginerului Evgheni (Eugène) Paton (occitan născut la Nisa, profesor la Kiev) care a fost și inventatorul sistemului de nituire pentru poduri, dar după modelul lui Effel).

Configurația actuală a rețelei feroviare se completează la mijlocul secolului al XX-lea prin construcția magistralei București-Roșiorii de Vede-Craiova și a tronsonului Făurei-Tecuci.

Electrificarea și dublarea liniilor magistrale (Craiova – București – Constanța; București – Ploiești – Buzău – Valea Siretului și București – Brașov) a dus la o creștere rapidă a traficului de mărfuri și călători, dar și la dezvoltarea unor noduri de transport, devenite orașe după 1968.

Principalele trasee feroviare, după traficul efectuat și importanța legăturilor asigurate câmpiei cu regiunile limitrofe și altor spații, prin tranzit peste teritoriul câmpiei, sunt:

1. București – Roșiorii de Vede – Craiova – Drobeta Turnu Severin – Timișoara cu o variantă mai veche prin Pitești – Piatra Olt – Slatina – Balș – Craiova, rămasă de importanță secundară, fiind un traseu mai lung. Este magistrala ce traversează câm- pia spre vest, asigurând, în principal, legătura Capitalei cu vestul și sud-vestul țării;

2. București – Ploiești, cu ramificații spre Brașov sau spre Buzău – Valea Siretului, cât și Buzău – Galați; este magistrala cu cel mai intens trafic de mărfuri și călători pe sectorul până la Ploiești, asigurînd legăturile Capitalei și a marii părți a județelor sudice cu jumătatea nordică a țării;

3. București – Giurgiu – Sofia, care pentru câmpie este o linie preferată de navetiști, dar pentru sistemul național de transporturi este, în principal, un segment dintr-o magistrală cu trafic internațional pe direcția nord-sud;

4. București – Cernavodă – Constanța, care constituie magistrala Mării Negre, asigurând legăturile Câmpiei române, în principal ale Capitalei, dar și ale regiunilor vestice ale țării, cu Dobrogea și litoralul pontic. Este magistrala care servește hinterlandul sudic al portului Constanța;

5. București – Urziceni – Făurei – Galați asigură legăturile câmpiei și îndeosebi ale Capitalei cu porturile dunărene și centrele industriale Galați – Brăila. Acestea ar putea înlesni legături mai ample spre sudul Ucrainei printr-o modernizare a traseului până la Odesa.

Transporturile rutiere păstrează traseele vechilor drumuri comerciale. Rețeaua este astăzi mult mai densă, completând, pe distanțe scurte, rețeaua feroviară, cu deosebire prin drumuri orientate nord-sud în jumătatea vestică a câmpiei (Câmpia Teleormanului, Câmpia Olteniei), unde este si cea mai mare densitate de drumuri magistrale modernizate.

Drumurile naționale magistrale au aceeaşi configurație radiar-concentrică, ca și cele feroviare, având ca nod principal oraşul Bucureşti, cel mai mare din ţară. Alte noduri importante sunt Craiova, Pitești, Ploieşti, Buzău, Brăila, Slobozia, Urziceni, Roșiorii de Ve de. Spre deosebire de rețeaua feroviară, cea rutieră include și o linie de-a lungul Dunării, unind șirul orașelor și satelor de la contactul câmpiei cu fluviul. Rămâne o linie de trafic local, deși rolul ei ar putea fi cu mult mai mare în condițiile unei dinamizări a traficului pe Valea Dunării.

Principalele direcţii ale traficului rutier se suprapun cu cele feroviare. Intensitatea traficului diferă, cele mai circulate direcţii fiind spre nord şi nord-est (Bucureşti – Ploieşti – Brașov; București – Ploiești – Buzău – Valea Siretului – Galaţi) şi cele spre Constanţa sau spre Craiova.

Transportul fluvial pe Dunăre a fost folosit dintotdeauna fie riveran, fie de pe un mal pe celălalt, intensitatea acestui trafic influențând într-o mai mică măsură coeziunea funcționalității câmpiei ca un întreg regional. De asemenea, traficul important de tranzit efectuat în primele secole ale mileniului al II-lea de către vasele venețiene și de cele genoveze, pentru asigurarea comerțului pe Dunăre cu cetățile lor la Marea Neagră, a constituit un factor de progres și o sursă importantă de venituri pentru principatele române (taxe la punctele de vamă; dreptul de trecere etc.). O amprentă mult mai mare a lăsat-o, însă, dezvoltarea traficului pe Dunăre în secolul al XIX-lea, ce a dus la constituirea unei rețele de orașe-porturi dinamice, legate de exportul produselor câmpiei. Când acesta a fost preluat de rețeaua feroviară, porturile dunărene și-au pierdut din dinamismul lor, iar traficul pe fluviu s-a redus simțitor. În perioada postbelică creșterea traficului pe Dunăre a fost condiționată de tranșitul de mărfuri între Marea Neagră și porturile de destinație din țările situate în bazinul dunărean. O revenire a importanței traficului fluvial pentru câmpie ar putea fi legată de agricultură, dacă exportul de produse agricole se va relansa din nou și dacă porturile dunărene vor prelua o parte din acest export. Impulsionarea acestui trafic poate fi favorizată de accesibilitatea lui prin Canalul Dunăre – Marea Neagră la traficul european și pontic.

Un rol aparte pentru fluidizarea traficului comercial al Câmpiei Române l-ar fi putut juca un canal de legătură între Capitală și Dunăre. Proiect mai vechi (Petru Dumitriu scrie despre el în romanele sale), demarat în cursul deceniului al nouălea prin amenajarea unui sector din albia Argeșului la sud de orașul Mihăilești, finalizarea acestuia este încă incertă, lucrările fiind întrerupte în cursul anului 1990.

Transportul aerian folosește atât Aeroportul Internațional Henri Coandă, cât și cel pentru curse interne, Băneasa, două componente majore ale rețelei de transporturi și, în primul rând, ale rețelei Capitalei. Ele aparțin Câmpiei Române prin funcționalitatea specifică dată unor întinse spații ocupate de către aeroporturile respective în aria metropolitană a Capitalei. O perioadă au funcționat curse pe linia București – Craiova și București – Constanța, iar în prezent mai multe capitale de județ ale țării sunt legate de București prin curse regulate.

Integrarea europeană a pus problema dezvoltării prioritare a unor coridoare de transport, ca segmente ale celor europene. Prin poziția orașului București, ca metropolă regională, în mijlocul câmpiei sudice, aceasta este străbătută de coridoarele terestre IV și IX, iar, la marginea ei sudică, Dunărea constituie coridorul fluvial european VII (Urucu, Buza, 1998).

Integrarea Câmpiei Române, prin sistemul național, în sistemul paneuropean și eurasiatic de transporturi este singura opțiune posibilă, cu puternic impact favorabil asupra dezvoltării de ansamblu a acestei unități geografice majore a României.

Potențialul turistic este reprezentat de anumite particularități ale elementelor cadrului natural și de unele elemente de cultură și civilizație ale poporului român. Acesta este valoros în ansamblul său, dar insuficient și deseori incorect făcut cunoscut publicului consumator și ineficient valorificat printr-o echipare turistică deficitară sau lipsită de originalitate.

Un factor remarcabil generator de turism în câmpie este rețeaua hidrografică: râuri cu numeroase posibilități pentru amenajări de ștranduri și plaje, locuri de agrement în zăvoaie, poieni etc.; foarte

multe lacuri și limane fluviatile (Băneasa, Snagov, Căldărușani, Cernica, Mogoșoaia etc.), atractive pentru agrement, sporturi nautice, pescuit sportiv sau băi și tratament balneoclimateric (lacurile sărate de la Amara, Lacul Sărat, Balta Albă, Ianca, Tătaru etc.).

Pădurile, cu elementele lor floristice și faunistice, sunt un alt element important gene- rator de turism (Comana, Râioasa, Tunari, Reșca etc.). O a treia categorie de elemente ale potențialului turistic o constituie monumentele istorice și de arhitectură: mănăstiri și biserici, palate domnești și clădiri monumentale (conace, cule), ruine de cetăți și palate etc. Acestora li se adaugă muzee, anumite activități meșteșugărești și artizanale, arii folclorice renumite și extrem de vechi.

Consumatorii de turism sunt orășenii, practicând cu deosebire un turism de sfârșit de săptămână, apoi elevii, prin excursii culturale și educative organizate. În consecință, fluxurile turistice nu se impun încă drept factor modelator al spațiului rural al câmpiei. Turismul practicat de către străini se limitează la orașele mari, cu deosebire la Capitală și la unele monumente mai cunoscute din împrejurimile ei (turism cultural). Ca activitate economică și social-culturală, turismul în Câmpia Română este insuficient organizat. Potențialul acesteia rămâne necunoscut și nevalorificat chiar de cei care locuiesc în cuprinsul câm- piei. Între cauzele acestei stări, un rol esențial îl joacă nivelul de echipare turistică, insu- ficient de adaptată exigențelor unor consumatori moderni de turism. De asemenea, turismul rural și agroturismul rămân încă domenii practic nepromovate.

La sfârșit de secol, Câmpia Română nu mai înseamnă doar agricultură, pe de o parte, și capitala țării (alături de ea venind, mult distanțate, câteva orașe importante ale sudului României), pe de altă parte. Ea se restructurează – ca parte componentă – o dată cu toată economia și viața socială a României. Se integrează, cu viteze diferite, procesului global de dezvoltare la nivel național.

Delta Dunării

Este o câmpie în continuă formare la vărsarea Dunării[1] în Marea Neagră. Procesul a început acum câteva mii de ani. Stiva de sedimente predeltaice și deltaice s-a acumulat într-o depresiune tectonică largă, deschisă spre bazinul Euxinic, numită Depresiunea Predobrogeană. Caracterul de platformă al fundamentului depresiunii, sesizat încă de la începutul secolului XX, a fost analizat recent de L. Ionesi (1994), care o încadrează între platformele prealpine, numind-o Platforma Deltei Dunării.

Soclul platformei are aceeași vechime cu al lacului Baikal și se prezintă puternic fracturat de un sistem de falii orientat vest – est, situat la nord de falia Sfântu Gheorghe. Cercetările geofizice au demonstrat existența unui relief cu horsturi și grabene între aceste aliniamente de falii.

Cuvertura situată deasupra soclului este alcătuită din depozite paleozoice, mezozoice și neogene, ultimul termen aparținând Romanianului. Relieful predeltaic dezvoltat pe depozite romaniene, identificat prin tehnici geofizice și prin foraje, se prezintă ca o alternanță de coline și culoare de vale. Acest paleorelief a fost înecat prin acumularea succesivă a sedimentelor predeltaice, de tranziție și deltaice.

Rețeaua hidrografică a Deltei Dunării este reprezentată de brațele Dunării, prin sahale, gârle și canale.

a. Brațul Chilia începe la Mila 43, unde se află Ceatalul Ismail și are o lungime de 121 km până la gura de vărsare a brațului Stambulul Vechi din delta secundară Chilia. Brațul asigură, în prezent, scurgerea a 55% din debitul total al Dunării la vârful deltei. Specificul brațului este dat de cele două difluențe, prima între Pardina (Km 76) și Chilia Veche (km 46), iar cea de a doua între km 38 și Periprava (km 22). Aceste despletiri cu ostroavele dintre ele reprezintă delte secundare vechi ale brațului Chilia. In aval de Vâlkov se află vârful deltei secundare Chilia, care a început să se formeze la sfârșitul secolului al XVIII-lea, ajungând, în prezent la o suprafață de 400 km^2, cu un ritm mediu de creștere de 1,8 km2 pe an. Cea mai mare parte a deltei secundare Chilia se află pe teritoriul Ucrainei.

b. Brațul Tulcea începe la Mila 43 (Ceatalul Ismail), are numai 17 km. și asigură, în prezent, scurgerea a 45 % din debitul total al Dunării. Între Mila 41 și Mila 37 formează o buclă de meandru, care culminează în dreptul orașului Tulcea, unde se află și cea mai mare adâncime (38m).

c. Brațul Sulina începe la Ceatalul Sfântu Georghe aflat la Mila 34. Inițial avea o lungime de 84 km, era meandrat și foarte puțin adânc. Brațul Sulina a fost amenajat pentru navigație începând din

anul 1857 prin dragaje, iar din anul 1868 prin tăierea bucle- lor meandrelor. Lucrările au fost încheiate în anul 1902, când brațul Sulina era scurtat cu 21 km, fiind complet rectificat și transformat în canal navigabil pentru nave oceanice. Aceste lucrări au fost primele intervenții antropice cu efecte majore în transformarea structurii şi funcționării sistemului deltaic. În prezent transportă cca. 22 % din debitul total al brațului Tulcea. In aval de orașul Sulina brațul conti- nuă cu un canal protejat de diguri, care înaintează în mare aproape 8 Km. La gura canalului se acumulează sedimente nisipoase şi mâloase, formându-se o bară care trebuie dragată continuu pentru asigurarea adâncimii minime de 11m necesară accesului navelor marine.

d. Brațul Sfântu Gheorghe începe la ceatalul cu același nume (Mila 34), are o lungime totală de 110 km și transportă cca. 23% din debitul brațului Tulcea. Nu prezintă difluențe. În aval de km. 85 meandrează larg formând 7 bucle de meandru, cea mai mare fiind între km. 85 și km. 64, cunoscută sub numele de meandrul Murighiol. In perioada 1983 – 1985 aceste meandre au fost tăiate pentru scurtarea traseu- lui navigabil. Brațul se termină cu o deltă secundară mică a cărei suprafață este, în prezent, de 13 km2. Delta a început să se formeze la începutul secolului XIX, dezvoltându-se cu un ritm mediu multianual de 0,07 km2 pe an. Delta secundară Sfântu Gheorghe este barată de insula-barieră Sacalin (toponim surprinzător de asemănător cu al insulei Sakhalin, cucerită de Rusia de la Japonia, a cărei principai locuitori o formează Ainu, la origini triburi extrem de vechi, populație azi prote- jată, provenită dintr-o migrație dinspre insula Andaman la 11.000 îen.

Sahalele sunt brațe vechi ale Dunării rămase în interiorul deltei. Apar bine reprezentate pe harta lui Vidrașcu, de la începutul secolului, ulterior fiind transformate în canale prin dragare și rectificare. Între brațele Chilia și Sulina erau sahalele Sireasa, Șontea, Păpădia, Iacob, Adâncă, Pardina, Repedea, Gotca, Poliacova, Brătușca, Statului. Dintre acestea numai Șontea și ultimele trei se mai mențin în prezent, restul fiind complet transformate sau dispărute ca urmare a îndiguirilor și desecărilor. Intre brațele Sulina și Sfântu Gheorghe erau două sahale mari, Litcov și Macovei, ambele transformate prin lucrări hidrotehnice.

Gârlele sunt artere naturale de legătură între brațe și acvatoriile stagnante din interiorul deltei. Între brațele Chilia și Sulina se păstrează gârlele Eracle, Lopatna, Matița, Sulimanca, Magearu. Între Sulina și Sfântu Gheorghe sunt gârlele Perevolovca, Vătafu, Busurca, Împuțita, iar la sud de brațul Sfântu Gheorghe erau gârlele Dunavăț, Dranov și Cerneț, amenajate, sub conducerea lui Gr. Antipa, încă la începutul secolului. Majoritatea gârlelor sunt în prezent colmatate sau sunt rectificate.

Acvatoriile stagnante sunt ghiolurile, bălțile, japșele, zătoanele, lagunele.

Ghiolurile sunt lacuri deltaice cu suprafață și adâncimi mari, aflate în prezent în diferite stadii de colmatare. Principalele ghioluri sunt: Fortuna, Matița, Babina, Merhei, Obretin (între brațele Chilia și Sulina), Gorgova, Isac, Puiuleț, Puiu, Lumina, Roșu (între Sulina și Sfântu Gheorghe) și Dranov (la sud de Sfântu Gheorghe).

Bălțile au suprafețe și adâncimi mici, multe dintre ele provenind din colmatarea minerală și biogenă a ghiolurilor. La nord de brațul Sulina bălțile mai importante sunt: Tătaru, Meşter, Păpădia, Nebunu, Băclănești, Babinți, Roșca, Buhaiova, iar la sud de Sulina, bălțile: Iacub, Cuibida, Pojarnic, Roșuleț, Uzlina.

Japșele sunt bălți într-un stadiu avansat de colmatare, mai ales biogenă. In timpul verii japșele sunt invadate de vegetație submersă și plutitoare ceea ce le conferă aspect de mlaștină. La ape mici seacă.

Zătoanele sunt lacuri alungite și înguste formate prin închiderea micilor golfuri deltaice de către barierele nisipoase în evoluție ascendentă. Când barierele deltaice intră în faza evoluției descendente zătoanele sunt deschise, la început prin portițe care se măresc treptat. Astfel s-au format Zătonul Mare și Zătonul Mic din sudul deltei.

Lagunele sunt acvatorii întinse formate prin închiderea golfurilor dobrogene de către serii de bariere nisipoase. Cea mai mare este laguna Razelm (420 km2), urmată de Sinoe (115 km2), Golovița (85 km2) și Zmeica (60 km2). Lagunele sunt alimentate cu ape venite din brațul Sfântu Gheorghe prin canalele Dunavăț și Dranov. In sudul lagunei Razelm se află lagunele mici din complexul Periteașca – Leahova.

Câmpia deltaică fluvială este situată în partea interioară a deltei (spre continent) și rezultă din acumularea sedimentelor fluviale. În apropierea apexului deltei se află câmpia fluvială înaltă cu

altitudini de 6 – 25 m în funcție de mărimea deltei respective, urmată de câmpia fluvială joasă, de cele mai multe ori mlăștinoasă, situată sub 2 m altitudine.

Câmpia deltaică marină se află în partea exterioară a deltei (spre mare), se formează prin procese controlate mai ales de mare și prezintă o diversitate mai mare a reliefului datorită alternanței grindurilor marine cu câmpurile marine înalte, eolizate și cu câmpurile marine joase, mlăștinoase.

Grindurile și câmpurile deltaice se diferențiază în cadrul câmpiei deltaice. Grindul fluvial este forma de relief rezultată din acumularea aluviunilor de o parte și de alta a brațelor fluviului și a unor gârle mai mari. Morfologic se prezintă ca o creastă aluvială îngustă (rar peste 100 m lățime), lungă de zeci de kilometri, ridicată deasupra nivelului mediu al apelor cu 1–2 m, care are tendința de înălțare și extindere laterală. Prin dezvoltare laterală grindurile juxtapun, pierzându-și specificul geomorfologic și transformându-se în câmpuri fluviale. Aceleași probleme se pun și în cazul grindurilor marine, care sunt creste nisipoase foarte lungi și înguste, formate prin acumularea nisipului pe linii de țărm active. Când există abundență de sedimente nisipoase crestele se dezvoltă activ, juxtapun și se transformă în câmpuri. Vântul va continua modelarea subaeriană eolizând nisipul cu formarea dunelor. Se ajunge astfel la o formă de relief distinctă, complet diferită de prima, atât morfometric, cât și morfografic sau al proceselor geomorfologice actuale.

Mlaștinile sunt un ecosistem care poate fi de mai multe tipuri în funcție de vegetația dominantă și nu un teren acoperit permanent sau aproape permanent de apă puțin adâncă. Mlaștina se dezvoltă într-adevăr pe un teren cu exces de uniditate, dar acesta aparține unei anumite forme de relief.

Frontul deltaic este situat la contactul oricărei delte cu marea, fiind partea cea mai activă a acesteia. Este vorba de un relief subaerian și submarin complex, cu mai multe subunități: țărmul deltaic, versantul deltaic și glacisul deltaic.

Frontul deltaic reprezintă delta activă, restul câmpiei deltaice având caracter relict și evoluând lent prin procese de acumulare minerală și biogenă.

Frontul deltaic are, la un anumit moment, caracter fie staționar, fie activ. Frontul deltaic activ este de trei tipuri: (1) de acumulare, cu formarea deltelor secundare, barierelor deltaice și insulelor barieră; (2) de eroziune cu distrugerea reliefului anterior și (3) de echilibru dinamic, cu cicluri anuale de eroziune–acumulare și oscilația poziției liniei apei în jurul unei medii relativ stabile în orizonturi temporale de zeci de ani. Factorii care controlează aceste procese sunt: amplitudinea mareei, intensitatea și direcția curenților de țărm, activitatea valurilor, debitul solid transportat de brațele fluviului, oscilații de nivel ale mării, mișcările neotectonice, procesele locale de tasare.

Profilul transversal în forma lui completă trece prin modificări continui, elementele sale componente fiind mobile în perioade scurte de timp sub controlul factorilor enumerați mai sus. Astfel, datorită accelerării eroziunii, în unele sectoare ale frontului deltaic versantul se extinde continuu “ștergând“ o parte din țărm. Invers, în cazul deltelor secundare, terasa țărmului se extinde continuu împreună cu celelalte subunități de relief.

Țărmul este subunitatea de relief din cadrul frontului litoral care prezintă dinamica cea mai accentuată, fiind domeniul de modelare sub controlul valurilor și curenților induși de acestea. În profil transversal țărmul este delimitat la partea superioară de linia maximă de acțiune a valurilor, iar la partea inferioară de muchia terasei țărmului. Aceasta este o discordanță unghiulară evidentă și rezultă din schimbarea intensității și ritmului de acțiune a bazei valurilor asupra sedimentelor. In condițiile din vestul Mării Negre limita inferioară a terasei țărmului se află la –10 m.

Gurile de vărsare prezintă morfologii diferite în funcție de procesele hidrodinamice dominante. Au fost identificate 5 tipuri:

– tipul cu bare înguste semilunare, rezultate în condițiile unei scurgeri fluviale turbulente intense spre ape marine cu adâncimi de 5 – 10 m;

– tipul cu grinduri submerse și cu ostroave care favorizează apariția canalelor cu bifurcații, rezultat în condițiile dominant fricționale cu difuzie laterală spre ape marine cu adâncimi sub 5 m;

– tipul cu grinduri submerse înguste și lungi și cu o bară a gurii semilunară larg deschisă, rezultat din scurgerea fluvială în ape adânci cu densitate mare care favorizează procesele de flotabilitate;

– tipul dominat de maree cu amplitudine mare, cu bare submerse în poziție longitudinală;

– tipul cu spituri emerse și submerse și cu o bară transversală bine dezvoltată rezultat în condițiile dominării energiei valurilor asupra curentului fluvial.

Cu excepția tipului dominat de mareele cu amplitudine mare, toate aceste elemente morfologice pot apare la oricare din cele 38 delte de pe Terra datorită combinării proceselor morfodinamice în profilul longitudinal al fronturilor deltaice. La aceeași deltă fiecare gură de vărsare are debite foarte diferite, debușează pe platforme deltaice cu adâncimi și condiții oceanografice diferite.

Criteriile pe care le luăm în considerare la identificarea tipurilor de câmpii sunt de ordin morfogenetic, morfometric, morfografic, morfolitologic, pedologic, geobotanic. Pe baza acestor criterii s-a identificat și cartat două tipuri majore de câmpie deltaică: câmpia fluvială și câmpia marină, fiecare cu două subtipuri, înaltă și joasă. Deltele secundare și frontul deltaic sunt cele mai recente și dinamice părți ale deltei. Câmpia lagunară din sudul deltei se racordează cu șelful continental prin frontul lagunar.

Analizele morfometrice efectuate relevă că aproape jumătate din teritoriul deltei (45%) se află la altitudini cuprinse între 0 și 1 m, iar 34% se află între – 0,5 m și 0 m. Cea mai mare parte a deltei se află deci între – 0,5 m și 1 m, numai 7% se află sub –0,5 m, iar 14% peste 1 m.

Câmpia fluvială se extinde pe 61% din suprafața deltei, fiind delimitată spre est de contactul cu câmpia marină pe aliniamentul vestic al câmpului Letea și al grindurilor Răducu-Ceamurlia și apoi pe marginea vestică a câmpului Caraorman, al grindului Ivancea și al câmpului Crasnicol. Câmpia fluvială s-a format prin procese de sedimentare minerală și biogenă sub controlul fluviului. Altitudinea medie a întregii câmpii fluviale este de 0,6 m. Relieful se prezintă sub forma șesurilor deltaice ușor fragmentate de gârle, sahale și canale. Energia de relief medie este de 1,2 m, iar cea maximă de 6 m, accentuată local prin lucrările de îndiguire și canalizare. Câmpia se dezvoltă pe depozite nisipoase, nisipo-lutoase sau luto-nisipoase de origine fluvială. Predomină aluvosolurile și gleisolurile aluviale în alternanță cu histosoluri și limnisoluri. Salinitatea solurilor este slabă. Vegetația se caracterizează prin alternanța zăvoaielor de salcie și plop cu stufării înalte și vegetație acvatică. Aici se află cele mai întinse poldere în care terenurile sunt utilizate pentru agricultură, silvicultură sau piscicultură. Câmpia fluvială se divide, după criterii morfografice și hipsometrice, în câmpia fluvială înaltă și câmpia fluvială joasă.

Câmpia fluvială înaltă are altitudinea medie de 0,940 m. Predomină altitudinile din clasa 0 – 1 m (68%), după care urmează clasa hipsometrică între 1 și 2 m (12%) și peste 2 m (10%). Altitudinile sub 0 m se extind numai pe 9% din suprafață. Nota morfografică specifică a câmpurilor fluviale înalte este dată de șesurile plane, mai înalte în apropierea brațelor Dunării, din care proeminează ușor, prin diferențe altimetrice de maximum 1 m, crestele grindurilor care au juxtapus. Cuvetele lacustre au adâncimi cu puțin sub 0,5 m. Un exemplu este câmpul Sireasa de la apexul deltei. Câmpurile sunt diferențiate fie prin limite clare (brațele fluviului, gârle, canale), cum sunt câmpurile Sireasa, Pardina, Păpădia, Maliuc, Rusca, Carasuhat, Zaghen, fie prin treceri lente spre câmpia fluvială joasă, cum sunt câmpurile Meșter și Murighiol.

Câmpia fluvială joasă are altitudinea medie de 0,183 m. Predomină altitudinile din clasa –0,5 m până la 0 m (41%), după care urmează clasa 0–1 m (40%) și clasa sub –0,5 m (15%). Clasele peste 1 m reprezintă numai 3,5%. Câmpia fluvială joasă este greu de subdivizat în câmpuri. Subunitățile de relief sunt delimitate numai de brațele Dunării, de canale și de contactul cu câmpia marină. Relieful câmpiei fluviale joase se prezintă ca șesuri ușor ondulate, cu altitudini oscilând în jurul valorii de 0 m. Cuvetele lacustre sunt mai mari și mai adânci în comparație cu câmpia fluvială înaltă. Tendința de înălțare este evidentă datorită proceselor intense de colmatare minerală și biogenă.

Câmpia marină se extinde pe 28% din suprafața deltei și este situată la est de limita câmpiei fluviale. S-a format prin procese de acumulare și eroziune desfășurate sub controlul Mării Negre. Relieful se prezintă ca o alternanță de câmpuri marine înalte cu șesuri marine joase. Energia de relief medie este de 3,5 m, maxima atingând 14,5 m.

Valoarea mare a energiei reliefului se explică prin prezența dunelor de nisip de pe câmpurile Letea și Caraorman. Predomină depozitele nisipoase marine în alternanță cu turbă, sedimente lacustre biogene și aluviuni fluviale pe grindurile din lungul brațelor fluviu- lui. Psamosolurile carbonatice sau gleizate în alternanță cu histosoluri dau nota pedologică dominantă (Gh. Munteanu și colab., 1995).

Salinitatea solurilor variază între slab și foarte puternic. Vegetația este mult mai variată în comparație cu câmpia fluvială, aici exis- tând un mozaic de mlaștini predominant stuficole, asociații halofile și psamofile, pajiști de stepă, păduri de silvostepă, asociații hidrofile. Zăvoaiele sunt mult mai puțin extinse, limitându-se la grindurile din lungul brațelor Dunării. Polderele au suprafață mică și au destinație piscicolă, silvică și agricolă. Câmpia marină prezintă aceeași compartimentare generală impusă de hipsometrie.

Câmpia marină înaltă este formată din câmpuri marine foarte bine diferențiate din toate punctele de vedere. Altitudinea medie este de 1,36 m. Predomină altitudinile din clasa hipsometrică peste 2 m (41 %) și 1 – 2 m (29 %), dar remarcăm procentul important al suprafețelor cu altitudini între 0 și 1 m (26 %), precum și ponderea neînsemnată a altitudinilor sub 0 m. Grindull Letea este cel mai extins, având o suprafață de aproape 10.000 ha și o lățime medie de 1,5 m. Cea mai mare parte a reliefului (80 %) are altitudine peste 2 m, restul încadrându-se în clasele 1 – 2 m (13 %) și 0 – 1 m (7 %). Altitudinea maximă de 12,5 m, cea mai mare din deltă, se înregistrează pe dunele din partea centrală a câmpului. Câmpul Caraorman are altitudinea medie de 1,6 m, predominând clasele hipsometrice 1 – 2 m (64 %) și peste 2 m (28 %). Câmpul Sărăturile are altitudinea medie de 0,7 m, iar distribuția claselor hipsometrice prezintă variabilitate mai mare față de celelalte câmpuri marine înalte. Grindurile Crasnicol și Perișor au suprafețe mai mici datorită extensiunii laterale reduse, hipsometric putându-se încadra alături de câmpiile marine înalte, altitudinea lor medie fiind de 1,1 m, respectiv 1,9 m. Caracterul variat și complex al reliefului câmpiei marine înalte se datorează câmpurilor de dune cu diferite extensiuni. Morfografic se observă prezența unui nivel jos, la 0,8 – 1,2 m și altul mai înalt, pe care se află dunele.

Câmpia marină joasă are aceleași trăsături morfografice și morfometrice generale ca și câmpia fluvială joasă. Altitudinal este mai puțin înaltă, media fiind de numai 0,09 m, iar clasa hipsometrică dominantă este de – 0,5 – 0 m (53 %). Celelalte clase hipsometrice au ponderi substanțial mai reduse. Subunitățile de relief sunt delimitate de brațele Dunării, câmpurile înalte și țărmul Mării Negre, orice altă încercare de identificare a unor câmpuri joase fiind hazardată. Altitudinal sunt diferențe mici între subunități.

Deltele secundare ale brațelor Chilia și Sfântu Gheorghe reprezintă partea activă a Deltei Dunării în care se desfășoară procese de înaintare în Marea Neagră cu intensități, direcții și ritmuri foarte diferite. Deltele secundare ocupă, în prezent, 10 % din suprafața totală a deltei.

Delta secundară Chilia este formată din doi lobi, Oceacov în nord și Stambulul Vechi în sud. În anul 1995 suprafața sa totală era de 390 km^2.

Delta secundară Sfântu Gheorghe este formată dintr-un singur lob cu evoluție foarte lentă, suprafața sa în anul 1995 fiind de 12 km^2.

Gurile de vărsare au morfologii foarte diferite în funcție de regimul oceanografic, de regimul fluvial și de relieful frontului deltaic.

Gurile brațelor din delta secundară Chilia au o morfologie care se poate încadra în tipul dominant fricțional (tipul B). Datorită morfologiei frontului deltaic, cu terasa țărmului larg dezvoltată și adâncimi mici, energia valurilor este redusă, iar circulația litorală lentă. În această situație procesele de sedimentare de la guri sunt controlate de scurgerea pe brațe cu difuzia laterală a apelor fluviale în ape marine cu adâncimi sub –5m. Rezultă o succesiune de grinduri emerse și submerse în asociație cu ostroave.

Gura brațului Sulina, ca și brațul cu același nume, a fost amenajată încă de la mijlocul secolului al XIX-lea, prezentându-se ca un canal cu adâncime controlată.

Gura brațului Sfântu Gheorghe are o morfologie care se încadrează în tipul depozițional dominat de energia valurilor (tipul E). Gura Sfântu Gheorghe debușează pe o terasă îngustă sub care se află un versant deltaic abrupt. Orientarea gurii este spre sud-est pe direcția vânturilor care generează valuri cu înălțimea de 1 – 3 m cca. 30% dintr-un an. În aceste condiții gura se comportă ca un estuar, rezultând un relief cu spituri emerse și submerse, care pătrund adânc pe gura de vărsare, precum și cu o bară transversală cu dinamică accentuată.

Frontul deltaic. Partea „vie“ a deltei este reprezentată de frontul deltaic care racordează câmpia deltaică cu șelful continental. Subunitățile de relief ale frontului deltaic, identificate și caracterizate de

noi pentru prima dată în România (E. Vespremeanu, 1984) sunt: țărmul, versantul deltaic și glacisul deltaic. Morfografia și hipsometria acestora diferă mult în funcție de forma de relief pe care se grefează.

Frontul deltei secundare Chilia se caracterizează printr-un țărm mlăștinos la partea superioară, sub care se trece la bara gurii larg extinsă între 0,5 și –1,5 …–2 m. Urmează un abrupt până la –8 …–9 m, continuat până la –10 m cu marginea terasei țărmului pe care s-au depus faciesurile sedimentare specifice barei gurii și barei distale. Versantul deltaic și glacisul deltaic sunt ușor înclinate. Morfologia de detaliu a gurii Musura din cadrul lobului Stambulul Vechi relevă bifurcarea brațelor cu formarea grindurilor submerse și a ostravelor în regim predominant fricțional.

Insula Sacalin este o insulă barieră formată la gura brațului Sfântu Gheorghe în fața deltei secundare cu același nume. La începutul secolului (1902) erau câteva bancuri nisipoase care abia depășeau nivelul mării. Un deceniu mai târziu capătă aspect de barieră cu lungimea de 5 km, care crește spre sud și sud-vest cu un ritm mediu de cca 200m pe an, ajungând în prezent la o lungime de peste 20 Km. și o suprafață emersă de cca. 6 km2. Din păcate, în ultimii ani partea nordică a insulei a intrat într-un proces de eroziune care a distrus-o în cea mai mare parte. A dispărut astfel aproape 1 Km2, din insulă, unde se afla un câmp cu dune mari și cu biodiversitate deosebită.

Clima Deltei Dunării se încadrează în spațiul temperat semiarid specific stepelor pontice. Spațiile acvatice plane și foarte întinse, acoperite în diferite grade cu vegetație, întrerupte de insulele nisipoase ale câmpurile marine, alcătuiesc o suprafață activă specifică deltei și lagunelor adiacente, cu totul diferită de cea a stepelor pontice. Această suprafață activă reacționează față de radiația totală recepționată și de circulația generală a atmosferei rezultând un mozaic de microclimate.

Radiația totală variază între un minim de 3,5 kcal/cm2 înregistrat în lunile de iarnă și un maxim de 17 kcal/cm^2 în luna iulie. În funcție de intensitatea activității centrilor barici principali se instalează condiții specifice de vreme: zile de iarnă blânde (când activează centrul baric nord-est european), zile de iarnă geroase, cu vânturi puternice (când acționează anticiclonii nord-atlantici), zile de vară calde și uscate (când acționează anticiclonii tropicali atlantici), zile de vară ploioase (când interacționează aerul din bazinul mediteranean cu cel rece din nord-vestul Europei). Durata de strălucire a soarelui este mare, media multianuală fiind de 2250 ore, dar poate ajunge la 2600 ore în anii cu nebulozitate redusă.

Temperatura se distribuie neuniform pe suprafața deltei. Mediile multianuale indică creșterea temperaturii de la vest spre est. La nivelul vârfului deltei (Tulcea) temperatura medie multianuală este de 10,94°C, în delta fluvială (Gorgova), de 10,96°C, pe țărmul mării (Sulina), de 11,05°C, iar în largul Mării Negre (Platforma Gloria), de 11,86°C. Amplitudinile medii zilnice reflectă diferențele mari datorate naturii suprafeței active: la Gorgova variază între un maxim de 9° C (în iulie) și un minim de 3,8°C (în decembrie), la Sulina între 2,8°C (în iulie) și 1,4°C (în noiembrie), iar la stația Gloria între 2,3°C (în iulie) și 1°C (în decembrie și februarie). Sumele anuale ale temperaturilor medii zilnice efective se apropie de 1600°C.

Umezeala aerului înregistrează cele mai mari valori de pe teritoriul României. Umezeala relativă a aerului variază iarna între 88 – 84% la Gorgova și 89 – 85 % la Sulina și Sfântu Gheorghe, iar vara, între 69 – 71 % la Gorgova și 77 – 80 %, la Sulina și Sfântu Gheorghe.

Precipitațiile sunt reduse cantitativ și scad de la vest spre est datorită efectului suprafeței active specifice deltei, precum și al Mării Negre. La intrarea în Delta Dunării (Tulcea) se înregistrează o cantitate medie multianuală a precipitațiilor de 450mm, iar la Sulina, de 360mm. In cea mai mare parte a deltei cad între 350 și 400mm ploaie, iar pe litoralul deltaic și cea mai mare parte a lagunelor, sub 350 mm. Stratul de zăpadă este subțire și se menține perioade scurte de timp, numai în iernile mai aspre. Asemenea situații s-au petrecut în anii 1928–1929, 1953–1954, 1941–1942, 1984–1985, când apele mării lângă țărm au înghețat timp de 45 – 60 zile.

Vânturile dominante bat din sectorul nordic alternativ cu sectorul sudic, cele mai intense accelerări de vânt înregistrându-se iarna și în sezoanele de tranziție.

Anotimpurile sunt distribuite foarte neuniform în spațiul Deltei Dunării. La intrarea în deltă, la Tulcea, mediile pe 90 ani relevă că sunt 142 zile de vară și 60 zile de iarnă, iar primăverile au durată aproape egală cu toamnele. La Sulina, aceleași medii multianuale indică 145 zile de vară și numai 15 zile de iarnă, iar primăverile sunt mai lungi (122 zile) decât toamnele (83 zile).

Cercetările recente au dus la identificarea a 955 specii de cormofite spontane, reprezentând elemente eurasiatice (28 %), estice (24 %), europene (14 %), cosmopolite și adventive. Din punct de vedere ecologic numai un sfert dintre specii (26 %) sunt legate de mediul acvatic (hidrofile, higrofile și higromezofile), restul fiind mezofile, xerofile, eurifile, halofile, psamofile. Nota dominantă o dau stuful, papura, sălciile, plantele plutitoare (nuferii, cornacii, cosorul). In deltă își găsesc refugiul o serie de specii rare, cum sunt: Ephedra distachya, Carex colchica, Nymphaea candida, Convolvulus persicus.

Cercetările efectuate începând de la sfârșitul secolului al XIX-lea, precum și operațiunile de inventariere a speciilor de plante și animale din Delta Dunării efectuate sub conducerea Administrației Rezervației Biosferei Delta Dunării (ARBDD), au dus la identificarea a 5200 specii de plante și animale, ceea ce reprezintă o biodiversitate remarcabilă. Desigur, numărul total de specii este mai mare, cercetările viitoare urmând să-l precizeze.

Printre cele 29 regiuni umede din jurul Mării Negre aflate în atenția forurilor mondiale pentru protecția naturii, Delta Dunării ocupă locul întâi, nu numai ca suprafață, dar și ca biodiversitate. Prezența unui număr atât de mare de specii se datorează atât mozaicului de biotopi care oferă cele mai diferite condiții, de la cele pur acvatice, la cele palustre, sărături, dune de nisip uscate, așezări omenești etc., cât și poziției geografice la interferența stepelor pontice, pădurilor central-europene, regiunilor balcano-moesice și mediteraneene.

Vegetația mlaștinilor stuficole predomină, ocupând cca. 78 % din suprafața totală. Speciile dominante sunt stuful, papura, rogozul, în amestec cu salcia pitică și numeroase alte specii.

Vegetația de sărături ocupă 6 % din total, dezvoltându-se pe soluri salinizate și solonceacuri marine. Specificul este dat de prezența speciilor: Salicornia patula, Juncus marinus, Juncus littoralis, Plantago cornuti.

Zăvoaiele sunt păduri de salcie, frasin, arin, plop, care cresc pe grindurile fluviatile, sunt periodic inundate și se dezvoltă pe 6 % din totalul suprafeței. Sunt specifice deltei fluviale, unde dau nota caracteristică peisajului. Întâlnim patru tipuri de zăvoaie:

– zăvoaiele care cresc pe grindurile fluviatile joase, sunt inundate cea mai mare parte a anului și sunt formate mai ales din Salix alba și Salix fragilis;
– pe grindurile mai înalte cresc zăvoaile formate din Salix alba, Populus alba, Populus canescens;
– pe grindurile fluviatile cele mai înalte cresc zăvoaie foarte rar inundate formate din plop (Populas canescens și P. alba), la care se adaugă speciile plantate: plopul negru hibrid, arțarul american și frasinul de Pensilvania ;
– un tip de zăvoi mai rar este arinișul (predomină Alnus Glutinosa) care apare pe grindurile fluviale din delta marină.

Vegetația pajiștilor de stepă nisipoasă este extinsă pe 3 % din totalul deltei, dezvol- tându-se mai ales pe câmpurile marine Letea, Caraorman și Sărăturile. Sunt specifice spe- ciile Festuca bekeri, Secale sylvestris, Carex colchica, Ephedra distachya.

Vegetația pajiștilor mezofile de grind se dezvoltă pe cca. 3 % din totalul suprafeței deltei, în special pe grindurile fluviale supuse inundării periodice. Predomină Glyceria maxima, Elytrigia repens.

Vegetația acvatică din ghioluri, bălți și japșe ocupă 2 % din totalul deltei. Pentru vegetația submersă sunt specifice speciile Ceratophyllum submersum, Myriopyllum verti- cillatum, Potamogeton sp., Helodea Canadensis.Vegetația plutitoare este mai variată. Predomină Lemna Minor, Salvinia Natans, Spirodela Polyrrhiza, Nymphoides Peltata, Nymphaea Alba, Nuphar Luteum, Trapa Natans. Vegetația emersă este dominată de stuf (Phragmites Australis), papură (Typha Latifolia și T. Angustifolia), pipirig (Schoenolectus Lacustris).

Vegetația tufișurilor dezvoltate pe nisipurile câmpurilor marine sau pe cele de pe țărmurile marine active se extind numai pe 1% din totalul suprafeței deltei și sunt dominate de Tamarix Ramosissima, Elaeagnus Angustifolia, Hippophae Rhamnoides.

Pădurile de pe grindurile marine Letea și Caraorman sunt șleauri de silvostepă, numite local hasmace, cu stejar brumăriu (Quercus Pedunculiflora), stejar pedunculat (Q. Robur), frasin (Fraxinus Angustifolia), plop tremurător (Populus Tremula), ulm (Ulmus Foliacea), și cu plantele agățătoare

Periploca Graeca, Vitis Silvestris, Hedra Helix. Reprezintă 0,8 % din totalul suprafeței Deltei Dunării.

Plaurul este o formațiune specifică stufăriilor masive, un strat gros de 1 – 1,6 m format dintr-o împletitură de rizomi de stuf și de rădăcini ale altor plante acvatice în amestec cu resturi organice și sol. Inițial fixat, plaurul se desprinde de fundul ghiolurilor și bălților transformându-se în insule plutitoare cu diferite mărimi care, împinse de vânt, se deplasează pe suprafața apei. Vegetația plaurului diferă de restul stufăriilor. Stuful (Phragmites Australis) se dezvoltă aici în cele mai bune condiții, fiind mai înalt și mai gros. Alături de stuf întâlnim rogozul, menta, feriga de apă (Nephrodium Thelypteris), cucuta de apă, troscotul, salcia pitică, precum și plantele agățătoare Calystegia Sepium și Solanum Dulcamara.

Fauna de plaur se formează din coloniile de pelicani comuni și creți. Tot pe plaur trăiesc porcul mistreț, câinele enot, bizamul, lutra, nurca, vulpea.

Delta Dunării este un adevărat paradis faunistic. Aici viețuiește 98 % din fauna acvatică europeană, întreaga faună de odonate, de lepidoptere acvatice și de moluște gasteropode de Europa și tot aici își găsesc refugiul mamifere rare cum sunt Mustela lutreola, Lutra lutra și Felis silvestris.

Vertebratele dau nota specifică faunei deltei.

Amfibienii sunt reprezentați prin 2 specii de caudate și 6 specii de anure, iar reptilele prin 8 specii, majoritatea șerpi (4 specii).

Peștii sunt prezenți prin 65 specii, cei mai mulți de apă dulce (60%), restul migrând primăvara din Marea Neagră. Intre aceștia din urmă, sturionii și scrumbiile au rol important, atât științific, cât și economic.

Păsările sunt cele care au creat faima deltei, cunoscută, încă de la începutul secolului ca un paradis avian. Renumele se datorează celor 327 specii pe care le putem întâlni în deltă și care reprezintă 81% din avifauna României. Dintre acestea cuibăresc 218 specii, restul de 109 specii trecând prin deltă și rămânând diferite perioade de timp toamna, iarna și primăvara.

Păsările acvatice sunt cele mai numeroase: cuibăresc 81 specii și trec prin deltă 60 specii, în total 141 specii, ceea ce reprezintă 82 % din avifauna acvatică europeană. Avifauna acvatică din Delta Dunării este alcătuită dintr-un nucleu de specii vechi, bine adaptate la mediul acvatic, la care se adăugă, speciile accesorii și speciile cosmopolite. Nucleul avifaunei este format din 75 specii a căror viață este legată de prezența apei. Acestea se grupează în 5 tipuri ecologice principale: specii strâns legate de apă, strict stenotope (cufundari, corcodei, furtunari, pelicani, cormorani, unele anatide), specii de stufării (toate speciile de paseriforme acvatice), specii de țărmuri (stârci, lopătari, țigănuși, unele anatide), specii de pajiști hidrofile cu vegetație bogată continuate cu stufării (ralide), specii de țărmuri marine (unele laride). Multe specii, mai ales dintre rațe, gâște, pescăruși, apar frecvent în diferite biotopuri. Speciile accesorii sunt cele care se integrează secundar în avifauna acvatică, devenind din ce în ce mai numeroase pe măsura transformării ecosistemelor acvatice.

Păsările din zăvoaie sunt reprezentate de silvii, muscari, filomele (privighetori), pițigoi, cinteze, la care se adaugă, în timpul cuibăritului, rațe, cormorani și stârci.

În pădurile de pe grindurile marine Letea și Caraorman cuibăresc 64 specii tipice avifaunei pădurilor nemorale (silvii, mierle, ciocănitori, măcăleandru, pițigoi, graur, precum și codalbul (Haliaetus Albicilla), gaia brună, acvila pitică, vulturul pescar etc. Fazanul (Phasianus Colchicus) a fost introdus prin colonizare, populația dezvoltându-se rapid.

În pajiștile de stepă nisipoasă sunt specifice potârnichea, prepelița, ciocârliile, pasărea ogorului (Burchinus Oedicnemus).

În satele deltei, pe lângă gospodării, sunt frecvente guguștiucul, vrabia de casă, rândunica, barza, lăstunul.

Coloniile de cuibărit sunt asocieri de păsări din specii acvatice în timpul cuibăritului, aglomerări de cuiburi pe spații în general mici. Cauzele asocierii sunt legate de penuria suprafețelor de construcție a cuiburilor, precum și de avantajele oferite de prezența unui număr mare de păsări în apărarea cuiburilor cu ouă sau pui. Coloniile de cuibărit au repre- zentat dintotdeauna atracția deltei. Miile de cuiburi construite pe crengile zăvoaielor de salcie sau în stufării, zgomotul infernal, atmosfera specifică altor ere geologice, zborul săgetător al miilor de păsări care își hrănesc puii, transformă coloniile de păsări într-un rai nu numai al ornitologilor, dar și al oricărui iubitor al naturii.

În Delta Dunării sunt mai multe tipuri de colonii: de stârci, lopătari, țigănuși și cormo- rani, de pelicani și cormorani, de pescăruși, de avoazete și ciocăntori, de chirighițe, de chire. Colonia de pelicani din zona cu regim de protecție integrală Roșca-Buhaiova este cea mai mare din Europa și este un exemplu de colonie mixtă. Aici se asociază mai multe mii de perechi de pelican comun, cu zeci, până la sute de perechi de pelican creț și cormoran mare, într-un peisaj care de amintește de Jurassic Park. Accesul în apropierea coloniilor este permis numai specialiștilor, care au autorizații speciale obținute de la ARBDD din Tulcea.

Așezările omenești au fost prezente în deltă încă din antichitate, după cum atestă mărturiile arheologice descoperite la Chilia Veche și pe grindul Letea. Despre așezări stabile putem vorbi numai din secolele al XII-lea – al XIII-lea și numai la Chilia Veche și în afara deltei, pe marginea continentală a Podișului Bugeac și pe cea dobrogeană nordică. Un interes deosebit îl prezintă factoria venețiană de la Chilia, aflată, după cum atestă documentele comerciale păstrate la Libreria Marciana din Veneția, foarte aproape de mare.

Referindu-ne numai la interiorul deltei, nu și la marginea dobrogeană, popularea deltei s-a făcut încă din vremea lui Ștefan cel Mare, prin păstoritul transhumant practicat de ciobanii moldoveni. Cetatea de la Chilia Nouă, aflată în așezarea cu același nume amplasată pe malul nordic al brațului Chilia în podișul Bugeac, reprezenta poarta de intrare în deltă. Pășunatul se practica toamna și iarna, până la începutul primăverii, pe grindurile și câmpurile fluviale și marine. Așezările temporare se numeau câșle, cuvânt întâlnit frecvent și în zilele noastre. Prima așezare permanentă, populată mai ales cu păstori moldoven, a fost Satul Nou, amplasat în partea centrală a grindului marin Letea. Stăpânirea rusă a Basarabiei de după anul 1826 a schimbat numele satului în Satanov, iar după preluarea deltei de către statul român a fost numit C. A. Rosetti. Imperiul Rus a practicat o politică de colonizare, desfășurată cu deosebită intensitate în perioada 1826 – 1887, folosind cazaci zaporojeni de pe malul Niprului și ruși lipoveni originari de pe Donul inferior.

Pe harta Comisiunii Europene a Dunării din anul 1870 (arhivă aflată în prezent la Sulina) sunt menționate, în interiorul deltei, 14 sate și orașul Sulina. Majoritatea satelor poartă nume rusești sau ucrainene deoarece, ca și în cazul Greciei, Bulgariei, Serbiei, Turciei, Austriei, Elveției, Italiei, Franței, vechile toponime valahe au fost fie traduse, fie transliterate, fie schimbate cu păstrarea sensului vechi, fie date nume noi. Pentru această aserțiune există dicționare în țările respective, cu punerea în paralel a numelui inițial și a transformărilor suferite până în secolul XX. Pe harta Vidrașcu, din anul 1910, sunt 22 de sate și orașul Sulina, ceea ce înseamnă că în 40 ani numărul așezărilor din interiorul deltei a crescut cu 8 sate, majoritatea rezultate din colonizarea sprijinită de Serviciul Pescăriilor Statului sub conducerea lui Gr. Antipa, care a stabilit și un regulament al operațiunii de colonizare în deltă. Satul Pătlăgeanca, din apropierea ceatalului Izmail, construit de Administrația Generală a Pescăriilor și Ameliorării Regiunii Inundabile a Dunării (PARID) la începutul secolului este un exemplu. În acest context trebuie menționată și populația lipoveană (rusă) din deltă, venită încă mai devreme, prin migrație, chiar din Rusia. Lipovenii sunt ruși de rit vechi (creștin) și care au refuzat să renunțe la religia lor, fiind expulzați de Imperiul Țarist.

Înainte de cel de al Doilea Război Mondial numărul satelor ajunsese la 26.

În prezent, în interiorul deltei sunt 22 de sate, majoritatea cu o populație de 100 – 250 locuitori fiecare, condițiile de viață fiind dificile, deoarece alimentele și apa de băut trebuie transportate peste apă cu ambarcațiuni.

Singurul oraș din deltă este Sulina, care în prezent are aproape 5000 locuitori (sediu al Comisiei Europene a Dunării în perioada socialistă), lăcașuri de cult pentru toate cultele oficiale din România, iar, mai nou, unii dintre ambasadorii țărilor UE au acolo proprietăți. S-a făcut multă vâlvă în legătură cu vechimea acestui oraș, pe baza numelui Sollina (sărătură, ca și în cazul Salonic) care apare la gura brațului cu același nume pe harta lui Constantin al VII-lea Porphirogenetul, împăratul Bizanțului, în anul 950. Poziția gurii brațului Sulina la începutul mileniului al doilea era cu totul alta, iar evoluția ei a fost foarte activă în ultimele câteva sute de ani. La mijlocul secolului trecut Comisiuea Europeană a Dunării (CED) a găsit numai câteva barăci și bordee populate de pescari și pirați. Era vorba numai de o mică așezare care se muta odată cu evoluția gurii, ca și în cazul insulei Kortitza de la gurile Niprului.

Dezvoltarea orașului Sulina a început odată cu înființarea sediului CED și cu demararea lucrărilor

de asigurare a navigației pe braț. In scurt timp mica așezare de bordee a devenit un oraș cosmopolit, porto-franco, având o viață tumultoasă. In prezent orașul trece printr-o perioadă dificilă din punct de vedere economic, ceea ce nu a dus însă la degradarea calității vieții, orașul fiind curat, iar oamenii păstrându-și credința într-un viitor mai bun.

Mult timp presiunea umană asupra deltei a avut caracter conservativ datorită, atât modului tradițional de utilizare a resurselor, cât și numărului redus de locuitori.

Primul impact dur a avut loc la sfârșitul secolului trecut, când a fost amenajat pentru navigație canalul Sulina. Tăierea meandrelor și consolidarea malurilor a rupt unitatea deltei și a modificat regimul scurgerii.

Al doilea impact dur a fost declanșat de Gr. Antipa la începutul secolului în vederea creșterii productivității pescăriilor și s-a materializat prin tăierea a zeci de kilometri de canale pentru asigurarea circulației apelor între brațele Dunării și ghioluri.

A treia intervenție de proporții s-a desfășurat în perioada 1950 – 1970 și a avut ca scop exploatarea stufului. Ca urmare au fost ridicate diguri, au fost tăiate canale noi, au fost construite numeroase stații de pompare pentru controlul nivelului apelor din incintele îndiguite. La gura brațului Sulina digurile care protejează intrarea în canal înaintează cu 250 – 300 m pe an provocând schimbarea întregului regim litoral. În același timp sunt distruse coloniile de cuibărit ale pelicanilor, cormoranilor și stârcilor, și sunt împușcate sute de mii de păsări. Dacă la începutul secolului erau în deltă cca. 10 – 15 milioane de păsări, după cel de al Doilea Război Mondial se ajunsese la cca 7 milioane, iar în anii '70 la cca. 500.000. Este perioada în care activități umane foarte agresive afectează întreaga suprafață a deltei provocând cele mai intense transformări din istoria acesteia.

A patra etapă de artificializare a deltei a avut caracter agricol și s-a desfășurat în anii '80. Atunci au fost îndiguite și desecate marile poldere Sireasa și Pardina, precum și alte 22 incinte cu suprafața totală de 53.505 Ha. Alte amenajări cu caracter piscicol sau silvic au impus construcția de noi diguri, astfel încât la sfârșitul anilor '80 suprafața totală îndi- guită din interiorul deltei era de 103.385 ha.

Recapitulând, formele presiunii umane asupra deltei au caracter conservativ prin pescuit tradițional, pășunat, turism, sau destructiv prin amenajări pentru transporturi, piscicultură, agricultură, silvicultură, stuficultură, precum și prin combaterea unor specii considerate dăunătoare.

După cel de al Doilea Război Mondial se pune cu stringență problema utilizării tuturor resurselor din Delta Dunării în cadrul primului Plan de amenajare complexă a Deltei Dunării. În anul 1956, se propune înființarea a șase rezervații, cu suprafață totală de 41.064 ha și șase refugii de cuibărit sau migrație. Rezervațiile au fost delimitate de Comisia Monumentelor Naturii din Academia Română sub conducerea profesorului Val. Pușcariu și protejate prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 891 din 1961. În același timp au fost declarate specii monumente ale naturii și ocrotite ca atare, conform decretului lege nr. 287/1950, următoarele specii: pelicanul comun, pelicanul creț, egreta mare, egreta mică, lopătarul, călifarul alb, călifarul roșu, piciorongul, avoaseta. Legea nr. 9 din 22 iunie 1973, prin art. 81 întărește statutul acestor rezervații și monumente ale naturii.

În anul 1975 s-a trecut la executarea noului program numit Valorificarea complexă a resurselor din Delta Dunării (coordonator general ing. Mircea Ardelan), care cuprindea și un proiect de înființare a Parcului Național al Deltei Dunării și Complexului lagunar Razelm-Sinoe, cu suprafața totală de 200.000 ha din care 90.000 ha rezervații integrale (șef proiect E. Vespremeanu, la care au colaborat N. Botnariuc, Gr. Posea, N. Toniuc, Al. Filipașcu). Din păcate proiectul nu a fost aplicat, astfel încât la sfârșitul anului 1989 starea generală a ocrotirii naturii Deltei Dunării era în pragul dezastrului.

Prin *Hotărârea Guvernului României nr. 983* din 1990, prin Legea nr. 82 din 7.12. 1993 și prin H.G. 248 din 27.05 1994 a fost înființată Rezervația Biosferei Delta Dunării.

Rezervația Biosferei Delta Dunării (RBDD) are o suprafață totală de 580.000 ha (5800 km2) fiind delimitată la nord de Dunăre începând din apropierea satului Parcheș până la ceatalul Izmail, apoi pe brațul Chilia și pe brațul Musura din delta secundară Chilia urmând frontiera cu Ucraina; la sud limita este trasată la baza versantelor Podișului Dobrogei de Nord pe linia localităților Parcheș - Tulcea - Murghiol - Dunavățu de Jos; limita vestică urmează contactul dintre complexul lagunar Razelm-Sinoe și Podișul

Dobrogei, între Dunavățu de Jos și Capul Midia, pătrunzând adânc pe văi la Agighiol, Babadag și

Baia; limita estică este situată în dreptul izobatei de 20 m din Marea Neagră. Rezultă că RBDD se extinde nu numai în delta propriu-zisă ci cuprinde sectoare din Lunca Dunării, versante, faleze relicte și active, lagune și limane, țărmuri și ape marine costiere.

Mai mult de jumătate din suprafața totală a zonelor strict ocrotite se află în delta marină, fapt explicabil atât prin valoarea mult mai mare a biodiversității și varietății peisajelor, cât și datorită presiunii umane mai redusă în anii 1960 – 1990.

Zonele tampon au extensiuni și așezări diferite la marginea zonelor strict ocrotite. În unele cazuri o singură zonă tampon protejează două zone strict ocrotite. Suprafața a zone- lor tampon este de 223.300 ha, ceea ce reprezintă 38,5% din suprafața totală a RBDD. Cele mai mari sunt Zmeica-Sinoe (31.500 ha), Matița-Merhei-Letea (22.560 ha) și Dranov (21.760 ha). La acestea se adaugă zona tampon marină care cuprinde apele Mării Negre până la izobata de 20 m, pe o suprafață de 103.000 ha.

Zonele economice se extind pe cea mai mare parte a RBDD, ocupând 306.100 ha, respectiv 52,8%. Aici se desfășoară cele mai diverse activități economice, de transport și sociale. O pondere importantă din această suprafață o dețin polderele agricole, piscicole și silvice construite în perioada 1949 – 1989 și aflate în prezent în diferite grade de degradare.

Polderele din Delta Dunării au fost amenajate prin îndiguirea unor sectoare situate mai ales în câmpia deltaică fluvială înaltă și utilizarea terenurilor fie prin îndiguire și desecare, fie prin controlul circulației apelor. În primul caz sunt polderele agricole, în cel de al doilea cele stuficole și piscicole.

Primul polder agricol a fost realizat în anul 1949 în ostrovul Tătaru de pe brațul Chilia prin îndiguire, desecare, drenare și irigare, după care a fost cultivat cu cereale. În perioada 1960 – 1965 au fost construite marile poldere stuficole Pardina (27.000 ha), Șontea – Maliuc (8000 ha), Carasuhat (3300 ha), cu scopul desfășurării unei stuficulturi intensive. După 1975 aceste poldere au fost desecate și destinate culturilor de cereale, iar o parte din acestea silviculturii intensive. Polderele piscicole au apărut în anii 70, cele mai mari fiind Mustaca-Dranov, Perișor, Ceamurlia, Torba Goală, Popina. Majoritatea au funcționat defectuos sau nu au funcționat (de exemplu polderul Mustaca) datorită condițiilor hidrobiologice improprii.

Modul de utilizare a terenurilor din zonele economice este predominat stufo-piscicol (extins pe 57,6 % din suprafața totală a RBDD), după care urmează cel piscicol (6,8%), agricol (11,6 %), silvic. Activitățile turistice ocupă un loc important, desfășurându-se numai pe anumite trasee și cu restricții.

În cadrul RBDD au fost incluse 59 de localități, din care 27 cu peste 1000 locuitori, 8 cu 500 – 1000 locuitori, 7 cu 250 – 500 locuitori și 17 cu o populație sub 250 locuitori. Majoritatea dintre acestea se află în Dobrogea, în spațiul deltaic și lagunar fiind numai 24 localități din care numai 3 cu peste 1000 locuitori (Sulina, Chilia Veche și Sfântu Gheorghe), iar restul cu o populație între 250 – 500 locuitori.

Transporturile navale reprezintă o activitate economică vitală pentru locuitorii RBDD, majoritatea așezărilor fiind accesibile numai pe căi de apă, de unde și gradul avansat de izolare a acestora în iernile grele. Lucrările de dragare și regularizare a cursurilor brațelor, gârlelor și sahalelor sunt cele mai dure forme de impact în sistemul deltaic, deoarece induc schimbări esențiale în regimul scurgerii apelor. Cele mai grav afectate sunt brațele Sulina și Sfântu Gheorghe, dar și brațul Chilia a suferit schimbări mai ales datorită dragărilor și rectificărilor brațelor deltei sale secundare.

Lucrările de reconstrucție și restaurare ecologică au început prin repunerea în regim natural a polderelor Babina și Cernovca. Rezultatele bune obținute sunt însă greu de extrapolat la marile poldere Pardina și Sireasa datorită condițiilor hidrologice actuale din Delta Dunării, cu totul altele în comparație cu anii ‘60.

Care va fi viitorul Deltei Dunării? La prima vedere RBDD garantează protecția severă a zonelor ocrotite integral și a zonelor tampon și va asigura desfășurarea activităților tradiționale, echilibrate în restul deltei. Este suficient? La această întrebare trebuie să ne punem următoarea problemă: ce s-ar fi întâmplat dacă bazinul Dunării și delta ar fi rămas complet în afara oricăror intervenții umane, evoluția lor urmând traiectorii strict naturale?

La mijlocul secolului trecut câmpia deltaică a Dunării se afla la maturitate, procesele principale fiind de înălțare și consolidare în câmpia fluvială, de colmatare în delta marină și de progresie accelerată în deltele secundare Chilia și Sfântu Gheorghe. Regimul hidrologic al fluviului are cea mai mare importanță în perioada de maturitate a deltei. În fiecare primăvară viiturile asigură cantitățile de apă și

de sedimente. La 10 – 12 ani sunt viituri de mare amplitudine care spală excesul de substanțe organice și redistribuie aluviunile. Treptat se trece la colmatarea accentuată a sectoarelor de la vârful deltei, se colmatează gârlele cu simplificarea rețelei hidrografice. Câmpia fluvială se va extinde, vegetația se va transforma treptat din marea diversitate din perioada de maturitate către mlaştini stuficole simple, monotone și apoi către vegetația de stepă și sărături.

Nivelul mării este alt factor de control orientat însă din afara sistemului. Perioada de stabilitate relativă din ultima jumătate a secolului al XIX-lea a creat condiții optime pentru dezvoltarea deltei. După anul 1900 apare tendința de creştere lentă a nivelului mării, cu accelerarea evidentă după 1950. Avansarea deltelor secundare este atenuată, iar țărmul deltaic este afectat de eroziune cu pierderea a zeci de hectare anual.

Al treilea factor de control este neotectonica. Suprapusă unui compartiment activ din Depresiunea Predobrogeană delta este afectată de mișcări lente de scufundare la care se adaugă subsidența prin compactarea depozitelor afânate.

Fluviu, mare, neotectonică. Cei trei factori de bază care controlează evoluția câmpiilor deltaice, sisteme teritoriale labile, în continuă schimbare pe traiectorii greu de prognozat tocmai datorită complexității interacțiunilor și gradului destul de redus al cunoaşterii noastre. Cert este că în regim absolut natural deltele se modifică continuu tinzând spre mlaștini sufocate de abundența câtorva specii de macrofite, alternând cu șesuri sărăturate eolizate. Asemenea procese se desfăşoară în perioade de timp de ordinul a 100 – 150 ani, efectele fiind vizibile chiar în orizontul limitat al unei vieți de om.

Controlul scurgerii apelor este singura cale pentru menținerea deltei la parametrii de stare dezirabili și realizabili. Afirmația nu reprezintă nici o noutate, deoarece Gr. Antipa susținea același lucru cu 85 ani în urmă. De altfel, trebuie să fim convinși că dacă putem admira încă marea varietate a peisajelor deltei, aceasta se datorează tocmai unor lucrări hidrotehnice.

Revenind la situația actuală rezultată din evoluția controlată natural și uman, constatăm că în condițiile modificării scurgerii lichide, a reducerii drastice a debitelor solide, a creșterii nivelului mării și scufundării lente a unor compartimente deltaice, asistăm la colmatări active pe canale și ghioluri, la adâncirea brațelor, la eroziunea accelerată a celei mai mari părți din țărmul deltaic, la reducerea ritmului de extindere a deltelor secundare. Lăsând evoluția pe o asemenea traiectorie fără a interveni, în viitorii 20 – 25 ani vor apare fenomene cu adevărat alarmante: dispariția majorității japșelor, colmatarea și dispariția unor bălți și ghioluri, extinderea mlaștinilor stuficole, dispariția Zătoanelor, a Insulei Sacalin, a celei mai mari părți din țărmul Sulina-Sfântu Gheorghe.

În aceste condiții conservarea dinamică este singura cale de a asigura menținerea biodiversității și varietății peisajelor în cadrul RBDD. Cadrul legal există, se impune numai voința de a interveni și știința de a realiza un management integrat corect. Considerăm că actualele măsuri luate de ARBDD (Asociația Rezervației Biosfera Deltei Dunării) de dragare a unor canale se înscriu tocmai în conceptul modern de ocrotire dinamică, fiind de natură să mențină sistemul la parametri optimi de funcționare.

Relieful Transilvaniei

Depresiunea colinară a Transilvaniei ocupă o suprafață de 26.675 km^2 (adică a zecea parte din suprafața României – 11,2 %), este situată în partea centrală a țării, în interiorul arcului carpatic și corespunde unei vaste arii depresionare de natură tectonică (Depresiunea Transilvană), formată în urma proceselor tectonice de ridicare a Carpaților ce o înconjurau. Un rol determinant în dezvoltarea caracteristicilor naturale și în geneza și evoluția poporului român l-a avut acest spațiu geografic, prin poziția geografică, încadrată aproape circular de către Carpați, ca o adevărată "cetate naturală". Culoarele văilor, trecătorile și pasurile din munți au facilitat legături strânse și permanente între românii (locuitorii) aflați de-o parte și de alta a arcului carpatic.

Delimitarea acestei mari unități naturale de pe teritoriul României este ușurată, în mare măsură, de faptul că la periferia ei, la contactul cu munții, tectonica – și mai ales eroziunea – au creat depresiuni care funcționează atât ca discontinuități în peisaj (diferențe de altitudine de sute de metri, unități structurale și petrografice deosebite, caracteristici morfologice, biopedogeografice, demografice și de valorificare economică deosebite) dar și ca tranziții geomorfostructurale evidente de "ramă marginală

orogen-sedimentară“ (acolo unde nu apar depresiuni de contact se impun diferențele de nivel evidente munte- domeniu transilvan colinar depresionar). Contactul cu munții dintre văile Someşului Mare și Olt, culmile și platourile vulcanice (alcătuite din piroclastite și lave la poalele munților) constituie fără a greşi limita estică, iar aliniamentul pădurilor montane în “masiv/codru“ compara- tiv cu păşunile, fânețele și aşezările din depresiuni, întăresc limita geomorfologică dintre cele două mari unități de relief. Diferențele de nivel între munții Perşani și depresiuni (de 200–300 m) și de 700–800 m în dreptul Munților Făgăraş, Cândrel și Şureanu, spre sud și sud-vest, alături de culoarul marginal depresionar cu desfăşurare mare (de la Vlădeni, prin Făgăraș-Sibiu-Săliște-Apold până la Sebeș-Cugir) concretizează cu claritate limita de sud a marii depresiuni colinare transilvănene. După ce se trece peste culoarul tectonic marginal de contact al Orăștiei spre Valea Mureșului, limita de vest are un aspect sinuos, dar clar, generat de prezența contactului dintre sedimentarul mezozoic și paleogen și cristalinul din estul Munților Apuseni cu sedimentarul mio-pliocen al formațiunilor bazinale transilvane. Râurile care traversează aceste formațiuni au creat bazinete depresionare, menținând diferența de nivel de câteva sute de metri (în dreptul masivelor Gilău-Vlădeasa, a munților Trascău-Metaliferi) întărind și mai mult continuitatea delimitării. Limita de nord se reali- zează morfologic în mod evident față de Munții Lăpuşului, Țibleşului, Rodnei și Bârgăului (de la valea Lăpuşului până la Valea Ilvei) printr-o suită de bazinete depresionare separate de șei de eroziune diferențială și glacisuri piemontane grevate pe pantele deloc îndulcite ale munților vulcanici nordici ori ale cristalinului dornean. Diferențe de nivel față de Dealurile de Vest (de 100–300 m) se mențin și în dreptul “jugului intracarpatic/someşan“, la con- tactul cu Munții Meseşului până la Jibou, și de aici spre NE, pe aliniamentul “măgurilor“ cristaline Breaza, Prisnel până la depresiunea Lăpuşului, realizându-se limita de nord-vest.

Depresiunea (tectonică) a Transilvaniei a luat naștere prin scufundarea neuniformă, dar continuă, a unui relief cristalino-mezozoic ce aparținea orogenului carpatic, de la finele Cretacicului și până în Pliocen. Conturarea depresiunii a început cu faza orogenetică austrică și s-a finalizat în faza laramică, fiind o adevărată zonă coborâtă față de catenele montane înconjurătoare (în Cretacicul Superior, moment al începerii efectiv evo- lutive ca arie de sedimentare) și continuată în trei etape principale, ce aveau să construiască un edificiu geomorfologic cu o înfățișare unică în sistemul orografic românesc.

Prima etapă (Pre-tortoniană) a durat destul de puțin, când se produce scufundarea neu- niformă a Depresiunii Transilvaniei, prin subsidența activă în zona someșană, activată de un spațiu marginal al Mării Panonice permițând pătrunderea apelor marine panonice în întreg bazinul intramontan, după care au urmat procese active de sedimentare în pachete goase de până la 3 km peste “scufundatele“ măguri din aria “porții someșene“, în special în faza savică de la sfârșitul Paleogenului. Procesul s-a desfăşurat și pe fondul coborîrii unidirecționale a părții nordice depresionare (un fel de basculare lentă). A urmat etapa Tortonian-Pliocenă, marcată de numeroase subsidențe în partea de sud-est, accentuate și de noile ridicări ale orogenului carpatic, cu acumulări sedimentare de tip molasă și de tip piemontan. Puternica activitate vulcanică din aria carpatică (concomitent cu accentuarea mișcărilor stirice) a fost însoțită de acumulări ale produselor fine vulcanice de tipul tufuri- lor (formațiunea poartă numele de tufuri de Dej) cu grosimi de peste 100 m, peste care s-au depus evaporitele tortoniene (care sunt depozite de lagună, în condiții de climat arid pe fondul unei subsidențe lente), cele mai importante fiind sarea gemă. Peste orizonturile de sare s-au depus alte sedimente (marne, argile, nisipuri și numeroase intercalații de tufuri dacitice), care au influențat tectonica depozitelor mai noi și respectiv relieful actual. Cu cât se ridicau mai mult Carpații (în faza moldavă) procesul de eroziune și depunere a unor depozite masive de marne, nisipuri și conglomerate se accelera și mai mult în bazinul tran- silvan. Mișcările ponțian-dacine din faza rhodanică au dus la înălțarea bazinului Transil- vaniei, determinând retragerea definitivă a apelor lacustre dar și activarea fracturilor din est determinând vulcanismul neogen, acumulările fluvio-marine și fluvio-lacustre dând aspectul unei câmpii înalte în partea sa centrală și sud-estică. În partea nordică se mai păstrau resturile de suprafețe de nivelare mai vechi pe măgurile cristaline. În fine, cea de-a treia etapă, cea Post-Pliocenă a început printr-o ridicare în bloc și exondare totală a fun- dului întregului edificiu transilvan, odată cu orogenul carpatic, determinată de mișcările valahe de la sfîrșitul Pliocenului și începutul Cuaternarului. Începe evoluția continentală (subaeriană) a depresiunii, adică formarea reliefului actual. La început, râurile principale cu obârșia în Carpații Orientali, urmăreau panta generală spre Lacul Panonic, străbătând “poarta someșană“ și Culoarul

Mureșului, determinate de înclinarea generală a depozitelor pliocene ridicate mai mult în vecinătatea Carpaților Orientali și în poziții mai joase către vest și nord. Insulele cristaline din "jugul intracarpatic" nu formau încă o barieră pentru văile mai vechi, ce urmăreau retragerea apelor pliocene. Dar înălțarea continuă a regiu- nii bazinale intracarpatice în strânsă legătură cu nivelul de bază mai coborât al Câmpiei de Vest (pentru majoritatea râurilor ce debușau panonic) a favorizat intensificarea eroziu- nii fluviale. Această eroziune în adâncime a râurilor a tăiat structurile diapire și domurile nordice, străbătând epigenetic sectorul tectonizat din jugul intracarpatic. Mișcările oroge- nice din faza valahă, care au accentuat vulcanismul din zona limitrofă, au produs multiple restructurări (mai ales pe fond epimetamorfic) ale pachetelor sedimentare rezultând trei structuri distincte sau zone de unități morfostructurale: zona monoclinului marginal de dealuri submontane cu strate ce înclină către centrul depresiunii (în nord-vest și nordul depresiunii); zona cutelor diapire (munți de sare) cu înălțări ale stratelor cutate, ridicate, pe alocuri, până la verticală, aducând din adânc sâmburi de sare; zona centrală a domurilor gazeifere, în care este concentrat gazul metan, ce se prezintă cu ușoare boltiri ale depozite- lor sedimentare. Instalarea unei rețele hidrografice din ce în ce mai dense și mai complicate (Someșului în nord, Mureșului în centru direcționat NE-SV și E-V, alături de Olt, către sud) au favorizat o eroziune puternică ca a transformat suprafața inițială într-o regiune colinară (deluroasă) cu un relief din ce în ce mai complicat. În fizionomia reliefului un rol important l-au avut marnele și argilele, precum și structurile de domuri.

Formele de relief majore sunt dealurile/colinele (pozitive) și depresiunile intracolinare, marginal-montane, subcarpatice și de contact (negative), rezultate din fragmentarea suprafețelor inițiale de podiș. Aspectul deluros domină marginea răsăriteană, unde fragmentarea reliefului este mai accentuată, pe această latură ridicată și cutată mult mai intens, șirurile de dealuri sunt în alternanță cu depresiunile longitudinale, în structuri de tip subcarpatic.

Prezența depresiunilor de contact formate la limita dinspre munți datorită erozi- unii viguroase pe seama rocilor sedimentare (Agrij-Almaș, Huedin, Vlaha-Săvădisla, Mureș-Arieș, Sibiu-Făgăraș), structurile de domuri și de monoclin au contribui la finali- zarea unor văi, cu excepția celor torențiale, foarte largi cu lunci și terase extinse și a unor dealuri marginale asimetrice de glacisuri și piemonturi. Litologia complexă și modul de asociere a stratelor de marne, argile, tufuri, nisipuri, pietrișuri, diferit cimentate și neo- tectonica, marcată de unele bombări și mișcări subsidente, au determinat apariția și dez- voltarea unor forme de relief structural și petrografic, cu anumite particularități, distincte în peisajul transilvan. În Dealurile Clujului și Dejului, prin acțiunea erozivă a afluenților Someșului Mic și ai celui Mare, pe structurile monoclinale s-au format (de-a lungul râurilor) bazinete depresionare de contact, la contactul cu relieful montan înconjurător.

Determinată, în mare parte, de tectonica depozitelor de sare, în strânsă legătură cu presiunea stivelor de sedimente și a mișcărilor de orogen provocând migrarea lor dinspre centru spre exterior (prin sistemul de cute diapire marginale depresiunii) a rezultat complicata structură cutată din partea de est, la contactul cu munții vulcanici (cutele au fost acoperite de aglomerate vulcanice). Eroziunea ulterioară a scos la iveală mai multe cute (între 2 - 4), paralele cu muntele, dezvoltând bazinete depresionare în zona de contact cu munții (în sinclinale), separate de dealuri înalte de peste 1000 m (care corespund anticlinalelor cu roci mai dure). Structurile de domuri (care nu se mai găsesc pe teritoriul țării nicăieri) au rezultat prin bombare, stratele sedimentare căpătțnd boltiri cu înclinații de până la 10º, fiind separate de sinclinale foarte largi. Rețeaua de văi care intersectează aceste domuri a creat o suită de cueste, suprafețe structurale, văi subsecvente specifice celei mai mari părți din centrul Transilvaniei.

Altitudinea medie a reliefului se menține la 400 m. Cele mai mari înălțimi se întâlnesc, pe roci mai dure, în nord (Culmea Breaza - 975 m) și în estul Subcarpaților Transilvaniei (dealul Rez - 932 m, dealul Firtuș - 1.060 m, dealul Bicheș - 1.080 m, dealul Șiclod - 1.028 m). Sectoarele cele mai joase se află pe văile Someșului și Mureșului, fiind cuprinse între 200 și 300 m, cea mai mare extensiune (peste jumătate) o au culmile și culoarele de vale cu înălțimi desfășurate între 300 și 500 m. De-a lungul văilor se desfășoară lunci extinse și terase etajate (până la un număr de opt) de-a lungul râurilor principale iar pe afluenții lor numai două-cinci terase (cutele diapire au impus deformări locale și desfășurare monolaterală a acestor terase).

Depresiunea colinară a Transilvaniei se înscrie într-un climat continental moderat specific

înălțimilor până la 700–800 m. Acest climat este influențat de deschiderea largă spre sud-vest a Culoarului Mureșului (care favorizează o circulație a maselor de aer predomi- nant din vestul și nord-vestul continentului, cu o frecvență mai mare a maselor de aer de natură maritimă-polară legate de acțiunea centrilor barici islandez și scandinav, care aduc mase de aer mai rece și umed, mai ales pe timpul iernii), de prezența lanțului carpatic (care înconjoară regiunea, împiedică pătrunderea maselor de aer reci continentale estice din timpul iernii și a celor călduroase din sud în timpul veri, nici o penetrație puternică a masele de aer vestice) și prezența unor masive montane înalte cu versanți abrupți (care delimitează zona marginală cu depresiuni largi pe latura de sud și de vest a regiunii, favo- rizează efecte de foehn, la începutul primăverii cu vânturi intense, topind brusc zăpezile, fenomene ce se produc mai ales în depresiunile Alba Iulia, Turda, Sibiu și Făgăraș – „Vântu Mare“). Relieful cu altitudini joase (între 300 și 550m) asigură o relativă uniformitate a valorilor elementelor climatice. În funcție de acești factori, dar mai ales de altitudinea for- melor de relief, se disting două subtipuri climatice: climatul dealurilor și podișurilor înalte (pe forme de relief cu înălțimi de peste 600 m – din aria Subcarpaților Transilvaniei, a unei părți din Podișul Someșan, în Podișul Hârtibaciului; temperatura medie anuală este de 7-8º C, cea a lunii ianuarie de – 4º C, a lunii iulie de 18º C, se produc circa 110 zile cu îngheț, în timpul verii nu sunt mai mult de 10–11 zile tropicale, precipitațiile anuale depășesc 700 mm, în special în mai-iunie, ninsorile încep din noiembrie) și climatul dealurilor și podișurilor joase (este caracteristic părții centrale și vestice a depresiunii colinare a Tran- silvaniei, unde terenurile nu au peste 600 m; valorile elementelor climatice sunt impuse, cel mai des de existența culoarelor de vale cu lărgime mare și cu aspect depresionar, la care se adaugă manifestările de tip foehn din sud-vest și sud, durata de strălucire a Soarelui depășește 2050 ore/an, temperatura medie anuală este 8º C în est, 9º C pe culoarele văilor Mureș, Târnave, fiind aproape de 10ºC în SV la Alba Iulia - Sebeș - Orăștie, media lunii

ianuarie este – 3º C, mai coborâtă în văile din partea centrală, unde apar inversiuni termice datorită stagnării maselor de aer reci, sunt circa 110–115 zile cu îngheț, dar un număr mai mare de zile tropicale – între 11–20, precipitațiile scad dinspre est – 650–700 mm, spre vest în Culoarul Mureșului – 550 mm/an, ninsorile au o durată de 20–30 zile/an).

Depresiunea colinară a Transilvaniei este drenată de marile bazine hidrografice ale Someșului, Mureșului, Oltului, ce reprezintă colectorii principali și dintr-o bogată rețea de râuri mici. Ele au o scurgere cu mari fluctuații. Formarea rețelei hidrografice aparținând celor trei bazine, în condițiile evoluției paleogeografice a Depresiunii Transilvaniei atestă că legătura cu regiunile extracarpatice prin cele trei porți (prin Someș în nord-vest, Mureș în sud-vest și Olt în sud) a evoluat diferit în timp. Apele de suprafață prezintă alimentarea de tip pluvio-nival bogat, care le asigură o scurgere ridicată primăvara (aproape jumătate din scurgerea totală) și mai scăzute toamna și iarna (a cincea parte din volume), paralel cu acestea, transportându-se însemnate volume de aluviuni în suspensie. După originea cuvetei lacustre se identifică foarte multe lacuri antropice (majoritatea, peste 70 la număr, fiind generate pe fostele exploatări salifere, cel mai extins fiind Lacul Ursu, cu peste 4 ha, iar cel mai adânc Lacul Avram Iancu, de 132,5 m^2; astfel, sunt 15 lacuri la Ocna Sibiului (Lacul Avram Iancu, L. Brâncoveanu, L. Ocnița etc.), 31 lacuri la Turda (L. Ocnei, L. Dulce, L. Rotund, L. Durgău, L. Sulfuros, etc.), la Ocna Mureș 4, la Cojocna 4, la Sic 11, la Ocna Dejului 8, la Sovata (L.Ursu, L. Negru, L. Sărat, L. Verde, L. Roșu etc.). Singurul la care au contribuit și procesele naturale este Lacul Ursu și peste 120 de lacuri naturale formate prin tasări și barări naturale, dar multe dintre ele menținute prin diguri și baraje suplimentare, acestea fiind iazurile, cu o mare frecvență în Câmpia Transilvaniei (L. Zău-de-Câmpie, L. Bujor, L. Tăureni, L. Țaga, L. Știucii, L. Sântejude, L. Tăureni, L. Cătina, L. Suatu etc.), lacuri în spatele unor valuri de alunecare (Tăul-fără-Fund, lacurile de la Băgău), sau cele de pe Valea Racilor, în amonte de Tureni (cuvetele lacustre au fost reorganizate antropic în urmă cu 20–25 de ani). Apele freatice sunt cantonate în diferite formațiuni geologice, având debite variabile, grad de mineralizare și duritate deosebite, cum sunt cele din regiunile cutelor diapire, unde sarea se află aproape de suprafață, apele devenind clorurate și cu duritate mare sau cele din aria structurilor de domuri, unde apele conțin carbonați și sulfați și cu duritate medie; aici, local, apar și izvoare cu apă magneziană și iodurată (Bazna). Apele de adâncime sunt amplasate la nivele diferite, având caracter artezian sau ascensional și puternic mineralizate.

Întreaga regiune ține de provincia biogeografică dacică, în cadrul a trei etaje de vegetație: unul superior, al pădurilor de fag (pe culmile mai înalte de 700 m, vecine cu munții, din Subcarpații Transilvaniei, insular în nordul Dealurilor Năsăudului, Dealul Clujului și Dejului, pe Culmea Brezei, în Podișul Hârtibaciului în combinație cu gorunul; vegetația ierboasă formează pajiștile de dealuri dominate de pir, firuță), unul intermediar al gorunului (pe dealuri cu 400–700 m adică în cea mai mare parte a dealurilor din Podișul Hârtibaciului, Podișul Someșan, glacisurile de la marginea Munților Apuseni, Dealurile Bistriței, Dealurile Năsăudului, rama vestică a Subcarpaților Transilvaniei, pădurile având specii de gorun – Quercus petraea, element central european cu largă extindere, gorunul balcanic Quercus dalechampii și Quercus polycarpa, mai ales în sud, alături de alte specii de foioase: carpenul, teiul, gârnița, alunul, cornul, sângerul, lemnul câinesc, porumbarul, măceșul; pajiștile secundare au ierburi mezofite) și altul, inferior al stejarului (care se dezvoltă pe dealuri cu altitudini de sub 500 m, pe văile Mureșului, Someșului, dominant în sud-vest, cu specii caracteristice de stejar (Quercus robus), cer, gârniță, stejar-pufos, la care se adaugă tei, carpen, diferite specii de arbuști; cea mai mare parte a pădurilor de stejar a fost defrișată și pădurile înlocuite cu culturi agricole, cu fânețe și pășuni secundare, dominate de pir și firuță). În rezervația de la Zău-de-Câmpie s-a păstrat bujorul românesc (Paeonia tenuifolia). Vegetația intrazonală este dezvoltată de-a lungul luncilor râurilor și este formată din esențe moi de plop, salcie, arin, stuf, papură, răchită și specii ierboase higrofile, în preajma lacurilor sărate apar specii halofite de Salicornia Herbacea, Sueda Maritima și Aster, iar în locurile mlăștinoase vegetație hidrohalină cu rogozuri.

Fauna din zonă cuprinde elemente specifice pădurilor de foioase. Dintre mamifere cele mai numeroase sunt mistreții, lupii, vulpile, cervidele, iar la altitudini mai mici iepurii, nevăstuicile și pârșu-de-alun. Păsările mai des întâlnite sunt ciocănitoarea, gaița, cucul, cinteza, privighetoarea, mierla, în ultimele decenii au fost colonizați fazanii. Mediul acvatic este populat de specii importante de pești (crapul, știuca și cleanul).

Cele mai vechi urme de locuire în Transilvania au fost identificate prin descoperirile arheologice încă din Paleolitic, iar cele mai numeroase din Epoca Neolitică. Din epocile dacică și daco–romană se păstrează cele mai numeroase vestigii, care atestă o intensă populare și dezvoltare de așezări de-a lungul apelor, în zona exploatărilor de sare (Dej, Sic, Cojocna, Ocna Sibiului). Altele apar în depresiunile din vecinătatea muntelui, pe drumurile romane sub formă de sate mari și castre, evoluând până la așezări urbane (Apulum, Potai- ssa); altele sunt răspândite în Subcarpații Transilvaniei, de la Odorhei până la Bistrița. În secolele al XIII-lea – al XV-lea sunt consemnate alături de sate, cele mai multe orașe unde se dezvoltau meșteșugurile și comerțul. În secolele XVI–XX are loc o dezvoltare superioară, atât ca număr de locuitori, cât și ca activități economice ale satelor și orașelor. În agricultură se introduc noi plante de cultură: porumbul (secolul XVII), cartoful și tutunul (secolul XVII), sfecla de zahăr (secolul XIX). La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX apare producția industrială, apar căile ferate pe drumurile străvechi de comunicație amplasate de-a lungul apelor principale. În perioada interbelică se adaugă exploatările de gaz, se extind cele de sare, precum și industria ușoară și alimentară. În partea a doua a veacului XX au apărut noi așezări urbane și a crescut numărul locuitorilor, existând 58 de orașe și 347 de comune în județele Brașov, Sibiu, Mureș, Bistrița Năsăud, Cluj, Maramureș, Sălaj, Harghita. Cele mai multe orașe sunt atestate documentar în Evul Mediu, deși unele dintre ele au evoluat în vechile vetre urbane daco-romane. Cele mai mici au apărut pe vetre sătești în perioada interbelică sau în a doua parte a secolului XX: Câmpia Turzii, Cristuru Secuiesc, Ocna Mureșului, Victoria, Luduș, Iernut, Sovata etc. După numărul locuitorilor, 3 orașe depășesc 100.000 locuitori (Cluj-Napoca, Sibiu, Târgu Mureș), 4 orașe au între 50.000 – 100.000 locuitori (Bistrița, Alba Iulia, Mediaș, Turda); restul de 51 de orașe sunt mici (Dumbrăveni, Huedin, Iernut, Rupea, Copșa, Ocna Sibiului, Tălmaciu, Miercurea Sibiului, Sovata, Miercurea Nirajului etc), doar câteva avînd zeci de mii de locuitori (Aiud, Luduș Târnăveni, Sighișoara). După funcțiile economice, cele mai importante sunt cele complexe (Cluj–Napoca, Sibiu, Tg. Mureș, Alba Iulia, Bistrița). Așezările rurale sunt amplasate în toate formele de relief și sunt sate de tip adunat amplasate pe terasele văilor mari și în depresiuni; sate compacte în depresiunile din partea sudică a regiunii ori sate răsfirate pe unii versanți din Subcarpații Transilvaniei, în Podișul Someșan etc. Cele mai numeroase sunt satele mici (sub 500 locuitori fiecare), iar cele mari (peste 1500 locuitori se află în

veci- nătatea orașelor, pe terasele râurilor principale, în depresiuni și au o economie complexă).

Între 1948 și 1970, paralel cu dezvoltarea industriei au loc deplasări majore de forță de muncă dinspre sate spre orașe. După 1970 încep să fie amplasate unități industriale și în orașele mai mici, inclusiv în unele comune mari. Dezvoltarea rețelei de comunicație va facilita treptat micșorarea deplasărilor definitive, dar are loc creșterea navetismului. Principalele arii de deplasare definitivă, cuprind satele aflate la distanțe mai mari de orașe și unde puterea economică era limitată, ca în Podișul Someșan, Câmpia Transilvaniei, Subcarpații Transilvaniei. După 1990, fenomenul se diminuează tot mai mult, ca apoi în ultimii ani să înceteze practic, datorită recesiunii industriale și restructurărilor economice post-decembriste.

Cadrul natural din Depresiunea Colinară a Transilvaniei oferă condiții favorabile pentru desfășurarea unei activități economice complexe. Până în secolul al XVI-lea econo- mia acestei regiuni, ca și în întreaga țară avea un caracter agrar. Apoi în secolele XVII și XVIII se dezvoltă meșteșugurile iar în secolul XIX și prima jumătate a sec. XX se dezvoltă industria în sens larg, cu precădere ușoară și alimentară. În a doua jumătate a sec. XX se dezvoltă ramurile industriale specifice.

Ca vechime, industria are la bază activitatea manufacturieră, din care va deriva producția de fabrică, după 1870 în domeniul industriei textile și a pielăriei, alimentară (morăritul) și a materialelor de construcții (cărămizi, țigle). Între 1918–1950, pe lângă cele tradiționale se adaugă industria lemnului, exploatarea gazului metan, industria chimică. În ultimele cinci decenii au apărut ramuri și subramuri noi în domeniul industriei construcțiilor de mașini, industria chimică (îngrășăminte chimice), industria materialelor de construcție, metalurgia neferoasă, prelucrarea lemnului.

Principala resursă energetică este gazul metan, care - după 1950 - este utilizat în industria chimică și în termocentrale cu putere instalată mare. Gazul metan, cunoscut încă din sec. XVII prin aparițiile locale de "focuri vii", a intrat în exploatare în anul 1908 la Sărmășel, iar în 1909 la Zău-de-Câmpie, Șincai, Saroș, Copșa Mică. În prezent există peste 50 locuri de extracție în Câmpia Transilvaniei și Podișul Târnavelor, aparținând la mai multe domuri gazeifere cuprinse între râurile Someșul Mare și Someșul Mic în nord și Hârtibaci în sud. În Podișul Târnavelor principalele domuri gazeifere sunt: Delenii, Nadeș, Sângiorgiu de Pădure, Filitelnic, Miercurea Nirajului, Teleac, Gornești, Bogata de Mureș, Dumbrăvița, Adămuș, Bălcaciu, Bazna, Mediaș, Axente Sever, Nou Săsesc, Suplac, Săcel,

Simionești, Jimbor, Slimnic. În Câmpia Transilvaniei sunt: Țaga, Geaca, Luduș, Sărmașu, Zău de Câmpie, Sânger, Grebenișu de Câmpie, Râciu, Matei etc. Cele mai importante cen- tre de exploatare sunt: Delenii, Grebenișu de Câmpie, Bălăușeri, Nou Săsesc. Sunt utilizate în industria chimică de la Târgu Mureș, Târnăveni, Victoria, Făgăraș sau în producerea de energie electrică în termocentralele de la Iernut și Fântânele. Gazul metan este transpor- tat prin conducte magistrale (7.500 km), spre regiunile exterioare Carpaților astfel: de la Șincai pleacă magistrala nordică spre Satu Mare; de la Bazna pleacă magistrala sud-ves- tică spre Hunedoara și Reșița cu o ramificație la Timișoara și Arad; de la Nadeș pleacă magistrala estică spre Onești – Bacău – Iași și o ramificație spre Galați; de la Deleni și Nou Săsesc pleacă magistrala sudică spre Brașov – Valea Prahovei – București.

Cărbunii sunt din categoria cărbunilor bruni localizați în partea de nord-vest, în bazinul râului Amlaș și se exploatează la Surduc și Cristolțel.

Energia electrică este produsă de termocentralele de la Fântânele (250Mw) și de la Iernut (800 Mw) care folosesc gazul metan. La acestea se adaugă centrale mici din centrele industriale (Târnăveni, Ocna Mureș, Blaj, Sibiu, Cluj Napoca), dar necesarul de energie electrică este acoperit din sistemul energetic național și în primul rând de la hidrocentralele din Munții Apuseni și din sud de pe râul Sebeș sau cele câteva mici hidrocentrale de pe Olt în Depresiunea Făgăraș.

Vechi tradiții de construire au evidențiat o gamă variată de roci de construcții: calcar, nisip și balast, dar și roci eruptive în măgurile aflate la marginea lanțului vulcanic sunt în exploatarea acestora. Cariere de calcar se află în lungul văii Someșului (Glod, Răstoci, Letea etc.), apoi la Săndulești lângă Turda, Leghia etc. Mai multe tipuri de nisip se află la:

Cornești și Aghireș (nisip calcaros); Gârbău, Aghireș, Mânăstireni (nisip cuarțos); Feleac și Aghireș (nisip metalurgic). Tufuri vulcanice utilizate în industria lianților se extrag de la Dej, Apahida, Șercaia, bazalt la Rupea, andezite la Iliești, Sovata. Balastiere pentru nisi- puri și pietrișuri sunt foarte numeroase pe văile râurilor principale (Someș, Mureș, Olt), dar și pe afluenții acestora, respectiv pe

Târnava Mică, Niraj, Arieş. Argilă se extrage de la Blaj, Cetatea de Baltă, Sântimbru etc. Pe baza acestor materii prime a evoluat o complexă industrie specifică: industria lianților (ciment, var și ipsos la Turda și Aghireș, pe baza gip- sului de la Leghia), industria de cărămizi și țigle cu unități la Câmpia Turzii, Sântimbru, Alba Iulia, Turda, Cluj-Napoca, Ocna Mureș, Blaj, Vințu-de-Jos, Cetatea-de-Baltă), cera- mică fină Cluj-Napoca (porțelan), obiecte de menaj la Sighișoara (Albești) și Alba Iulia, faianță la Tărnăveni, Sighișoara, plăci de teracotă și izolatori termici la Turda, o veche industrie a geamurilor, sticlăriei sculptate și a microcristalurilor (Târnăveni, Mediaș, Sighișoara-Albești, Târgu Mureș, Turda și Avrig).

Prelucrarea lemnului de foioase și de conifere se bazează pe o tradiție extrem de veche (Reghin, Sovata, Sibiu, Bistrița, Dej, Sebeș, Blaj, Gherla; Târgu Mureș, Cluj –Napoca; instrumente muzicale și sportive la Reghin). Pe baza lemnului de rășinoase și foioase se produce celuloză papetară (Dej) trimisă la fabricile de hârtie de la Cluj-Napoca (cartoane și rechizite școlare), Petrești (hârtie velină de scris și tipărit), la Prundu-Bârgăului (carton ondulat).

Agricultura constituie cea mai veche activitate umană, așa cum au consemnat descoperirile arheologice încă din antichitate. Ocupațiile de bază ale locuitorilor erau creșterea animalelor (îndeosebi a oilor), datorită pășunilor și fânețelor nu numai din ținutul deluros, ci și din regiunea montană care înconjoară Transilvania. Cultura plantelor se făcea pe culoarele de vale cu soluri fertile, în depresiuni și erau reprezentate de grâu, secară, orz, ovăz, in, cânepă. Începând cu secolul XVII apar modificări substanțiale în agricultură prin introducerea a noi plante de cultură; porumbul în sec. XVII, cartoful și tutunul în sec. XVIII, sfecla de zahăr în sec. XIX, care au influențat lărgirea suprafeței arabile în detrimentul pădurilor, pășunilor și fânețelor.

Cultura cerealelor se practică în depresiuni, culoare de vale, dealuri joase, din Câmpia Transilvaniei și Podișul Târnavelor, parțial în Podișul Someșan. Principalele culturi sunt: porumbul, grâul de toamnă, orzul și orzoaica utilizată în industria berii, iar în plan secundar, secara și ovăzul.

Plante tehnice sunt acelea din care se produce ulei, între care domină soia. Ele ocupă suprafețe mai reduse, la altitudini sub 500 m, în județele Alba, Cluj, Mureș. Urmează inul pentru ulei, iar pe parcele mai mici floarea soarelui. Sfecla de zahăr are o pondere mai mare și se cultivă pe terasele Mureșului și Târnavelor, în sudul Câmpiei Transilvaniei, în vecinătatea fabricilor de zahăr de la Târgu Mureș și Luduș, în depresiunile Sibiu și Făgăraș, pentru fabrica de la Bod.

Legumicultura se practică în luncile marilor râuri și în jurul orașelor. Predominantă este cultura cartofului urmată de varză, tomate, rădăcinoase. Se practică și cultura legu- melor timpurii în sere și solarii din preajma orașelor mari (Cluj Napoca, Sibiu, Târgu Mureș, Mediaș etc).

Se remarcă livezile terasate pe suprafețe întinse realizate în ultimele decenii care conturează bazine pomicole în care domină mărul de calitate superioară urmat de prun, păr, nuc, cireș și vișin. Principalele bazine pomicole sunt: în zona Clujului, în Dealurile Bistriței (Dumitra și Bistrița), în Depresiunea Sibiului, Culoarul Alba Iulia – Turda, bazinul Agrij – Almăj și bazinul Reghin – Târgu Mureș.

Se practică mai ales pe versanții cu expunere sudică din bazinul Târnavelor și pe culmile însorite și aflate sub influența foehnului din sud- vestul Transilvaniei până la 500m altitudine. Podgoria Târnavelor are suprafețe viticole mari la Zagăr, Biertan, Daneș, Șeica Mică, Axente Sever etc.

Podgoria din Culoarul Mureșului are centre viticole la Jidvei, Blaj, Gârbova, Ighiu, Apold, Șard, iar vinificația se face la Alba Iulia, Jidvei, Aiud, Blaj.

Suprafețe viticole apar și în Câmpia Transilvaniei la Lechința, în Podișul Someșan.

Creșterea animalelor a fost și rămâne favorizată de aria extinsă a pășunilor și fânețelor ce caracterizează regiunea deluroasă și montană. Ovinele au mare pondere în aria localităților din zona depresiunilor marginale ale Transilvaniei și vecinătatea cu muntele. Sunt rase de oi cu lână fină, semifină și țurcană. Cele mai numeroase sunt în județul Sibiu. Bovinele au o densitate mai mare în zona centrală pe Valea Mureșului, Dealurile Târnavei Mici, pe Valea Someșului Mic între orașele Cluj-Napoca, Gherla, Dej. Porcinele sunt răspândite în toate satele Transilvaniei, folosindu-se ca furaje atât porumbul, cât și cartoful. Avicultura are o largă răspândire în toate satele, dar mai ales în cele din vecinătatea orașelor mari. Se mai practică apicultura, favorizată de o bază meliferă variată, floricultura (serele de la Cluj-Napoca, Dumbrăveni), piscicultura în iazurile din Câmpia Transilvaniei.

Factorii care au influențat căile ferate și rutiere din Transilvania sunt formele de relief: prezența unor

văi largi, care au direcție dominantă est-vest și depresiunile marginale, aflate la contactul cu muntele, existența unor străvechi căi de comunicație, care leagă așezările din regiune cu cele din exteriorul Carpaților, favorizate de văile râurilor Mureș, Someș, Olt, Prahova, făcând legătura cu Depresiunea Brașovului, unde re remarcă dezvoltarea activităților comerciale, a industriei și, de aici, a rețelei de orașe spre care s-au dirijat curenți de materii prime, de forță de muncă.

Primele căi ferate au fost construite în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, începând cu cea de pe Valea Mureșului de la Arad – Alba Iulia, dată în folosință în 1968 și cea de pe Crișul Repede, Oradea – Cluj-Napoca în 1970. Continuă în deceniile următoare, după ce definitivarea structurii se realizase în perioada interbelică. După 1948 s-a refăcut o mare parte din rețea, s-a dublat, iar după 1970 s-a înfăptuit electrificarea. În prezent, Transilvania este străbătută de trei magistrale feroviare din care pornesc o serie de căi ferate secundare spre orașele și satele din regiune, sau cele din regiunile învecinate, unele fiind transcarpatice. Acestea sunt: Magistrala București – Brașov – Făgăraș – Sibiu – Sebeș – Simeria – Deva – Arad – Curtici; Magistrala București – Brașov – Sighișoara – Teiuș – Cluj-Napoca – Oradea – Episcopia Bihorului; Magistrala București – Brașov – Ciceu – Deda – Dej – Baia Mare – Satu Mare – Halmeu.

Căi ferate secundare sut foarte numeroase: Copșa Mică – Sibiu; Sighișoara – Odorheiul Secuiesc; Blaj – Târnăveni – Sovata, Războieni – Luduș – Târgu Mureș – Reghin – Deda; Luduș – Lechința, Cluj-Napoca – Dej; Beclean – Salva – Ilva Mică străbătând Carpații Orientali până în Moldova prin Vatra Dornei – Câmpulung Moldovenesc – Gura Humorului – Suceava; Beclean – Salva (pe valea Sălăuței străbate grupa nordică a Carpaților Orientali spre Vișeul de Jos – Sighetul Marmației.

Spre sud, de la Sibiu, o cale ferată străbate Carpații Meridionali urmărind Valea Oltului până la Piatra-Olt–Caracal făcând legătura cu magistrala feroviară din sudul țării. În rețeaua căilor ferate din Transilvania s-au conturat noduri feroviare mari: Sibiu, Teiuș, Războieni, Cluj-Napoca, Dej, Beclean, Copșa Mică. Căile ferate în Transilvania măsoară peste 1300 km, din care 1020 km formează rețeaua electrificată.

Căile rutiere reprezintă cele mai vechi căi de comunicație dintre așezări. Încă din perioada daco-romană erau cunoscute drumurile de pe văile apelor, din depresiuni și trecători.

Paralel cu evoluția așezărilor urbane și rurale s-a amplificat și rețeaua de drumuri. Pri- mele șosele modernizate s-au realizat în perioada interbelică (1931–1938) și legau București – Brașov – Sibiu; Sibiu – Sebeș – Alba Iulia; Arad – Sebeș; Cluj-Napoca – Oradea. După 1950 s-a trecut la modernizarea altor drumuri naționale și județene. În prezent se remarcă principalele artere de-a lungul văilor mari din care se ramifică o serie de drumuri care fac legătura cu orașele și satele din regiune. Transilvania este traversată de șosele cu importanță europeană cum sunt (E 60 – Borș – Oradea – Cluj-Napoca – Târgu Mureș – Brașov – București – Constanța – Vama

Veche; E 81 – Satu Mare – Zalău – Cluj-Napoca – Alba Iulia – Sibiu – București – Giurgiu; E 68 – Nădlac – Arad – Sibiu – Brașov – București).

Din șoselele transilvănene se face legătura cu alte trasee rutiere transcarpatice (ca de exemplu: Cluj-Napoca – Bistrița – Suceava; Târgu Mureș – Reghin – Gheorgheni – Piatra Neamț; Sibiu – Valea Oltului – Râmnicu Vâlcea și altele). Șoselele asigură transportul de mărfuri și de călători, inclusiv a forței de muncă spre orașe (navetismul).

Transilvania este străbătută de o rețea de conducte care alimentează cu gaz metan așezările urbane și rurale, în mare parte pentru consumuri casnice și industriale. În afara acestora există în prezent patru magistrale metaniere care pleacă de la domurile gazeifere spre regiunile extracarpatice: București, Moldova, Banat și nord-vestul țării.

Sunt aeroporturi internaționale la Sibiu, Târgu Mureș și Cluj-Napoca (Someșeni) care sunt legate prin curse zilnice cu capitala și multe aeroporturi din Europa.

Ca resurse turistice naturale se disting: lacurile sărate formate în vechile ocne de sare, care s-au prăbușit și posedă potențial terapeutic, unele conținând și nămol sapropelic; între acestea sunt: Sovata, Ocna Sibiului, Ocna Mureșului, Turda, Ocna Dejului etc.; iazurile din Câmpia Transilvaniei: Geaca, Țaga, Cătina, Zău (or Zau) de Câmpie, ultimul posedând și o rezervație naturală floristică; obiective antropice de importanță turistică: descoperiri arheologice din epoca neolitică, dacică, castre și cetăți romane, urme ale vechilor cetăți feudale, biserici alte edificii din secolele XV-XVIII și XIX-XX,

muzee etc. în orașele mari; zone etnofolclorice bine conturate prin port, obiceiuri ca cele din zonele Năsăud, Bistrița, Săliște – Sibiu etc.

Dealurile și depresiunile marginale din nord și est se desfășoară la contactul dintre latura vestică a Carpaților Orientali, Podișul Someșan, Câmpia Transilvaniei și Podișul Târnavelor. Datorită multor unități deluroase cutate, unii autori au denumit această zonă Subcarpații Transilvaniei.

Relieful este format din două șiruri de dealuri și două șiruri de depresiuni bine puse în evidență între Mureș și Olt. Altitudinile cele mai mari aparțin unor vârfuri de peste 900 m, reflectând structura și alcătuirea geologică. Se adaugă diversității reliefului o serie de nivele de eroziune, terase, fragmente de piemonturi pliocene.

Principalele subunități sunt bine identificate, atât ca poziție geografică, dar și prin unele caracteristici geografice.

a) Subcarpații Lăpușului amplasați în partea de nord includ o depresiune largă – Depre-

siunea Lăpuș drenată de râul cu același nume în lungul căruia apar terase bine dezvoltate, fragmente de formațiuni piemontane. Este închisă la vest de Dealul Preluca (o măgură cris- talină aparținând jugului intracarpatic) iar în sud de culmea Brezei – un sinclinal suspen- dat format din conglomerate și un relief masiv deluros care domină regiunile vecine cu diferențe de nivel de peste 200 m. În depresiune, denumită și Țara Lăpușului se află ca așezare urbană, Târgu Lăpuș atestat documentar la 1291; este principalul centru economic, comercial și cultural din zonă, având câteva unități de industrie alimentară, prelucrarea lemnului, textilă. Sunt numeroase sate mici și mijlocii, cu economie agricolă diversificată.

b) Dealurile Bistriței sunt localizate în partea de nord-est delimitate de Valea Someșului Mare în partea de nord și Valea Dipșei în vest. În partea de est se află versanții Munților Bârgău și Călimani, iar la sud-est izvoarele râului Șieu. Sub raport petrografic, domină formațiuni argiloase, marnoase, tufuri vulcanice dispuse într-un sistem de cute cu orientare nord-vest către sud-est dar și nord-sud în Dealurile Șieului. În vecinătatea muntelui apar peste ele petice piemontane cuaternare din pietrișuri și nisipuri. Relieful este reprezentat de un ansamblu de depresiuni străbătute de văi largi, cu terase, care sunt separate de interfluvii deluroase. De la nord la sud se succed astfel:

– Depresiunea Dumitra drenată de Valea Dumitrei, afluent al Șieului delimitat la nord de Dealurile Făgetului iar la sud de Dealurile Cetății;

– Depresiunea Bistriței pe valea Bistriței ardelene cu terase joase, străjuite la sud de Dealurile Ghindei; mai este denumită și depresiunea Livezile-Bârgău;

– Depresiunea Budacu drenată de râul Budac și afluenții mai mici ai acestuia, o depresiune de lăsare tectonică și de eroziune delimitată la sud de o suită de dealuri fragmentate, care se continuă în est până la contactul cu muntele prin Piemontul Călimanului format și el din interfluvii relativ netede în jur de 700–750 m altitudine, dar și câteva vârfuri formate din aglomerate vulcanice atingând 950 m;

– Culoarul depresionar al Șieului cu terase bine dezvoltate, delimitate în sud de Dealurile Șieului între 560–746 m, axate în principal pe un anticlinal faliat format din depozite de conglomerate și sâmburi de sare.

Valea Dipșei, un alt afluent al Șieului, constituie limita sudică a acestor unități delu- roase. Condițiile naturale au fost favorabile pentru locuire din cele mai vechi timpuri (Neolitic și Epoca Bronzului) cu o continuitate permanentă, așa cum atestă documentele din secolele XIII-XIV. Majoritatea așezărilor rurale sunt mici și mijlocii cu profil agricol complet. Ca așezare urbană s-a impus orașul Bistrița, municipiu și reședință de județ. Posedă câteva unități industriale bazate și pe resursele din zonă: prelucrarea lemnului, textile, preparate din carne și fructe, construcții de mașini. Este centru cultural, turistic și rutier. Pe Valea Bistriței se asigură legătura cu Moldova prin pasul Tihuța. Regiunea este străbă- tută de două căi ferate: pe Valea Șieului și pe Valea Bistriței.

c) Subcarpații Transilvaniei au o structură geologică formată din cute de cuvertură sub formă de anticlinale și sinclinale cu străpungeri diapire cu o dezvoltare normală în cea mai mare parte. Cutele învecinate munților sunt bine dezvoltate și se desfășoară pe distanțe longitudinale mari. Pe alocuri prezintă deformări locale din cauza sâmburilor de sare formați pe linii de falii (Homorod, Mărtinești, Praid), aria dislocărilor unor cute care au afectat depozitele mio-pliocene ca la sud de Odorheiu Secuiesc, în lungul văii Gurghi- ului. Spre Podișul Transilvaniei cutele normale au suferit o serie de

ridicări și coborâri luând aspectul de brahianticlinale, structuri specifice podișului central; alcătuirea petro- grafică este dominată de marne, nisipuri și conglometate, precum și orizonturi subțiri de tufuri vulcanice este tipică pentru zonele precarpatice și similară cu a Subcarpaților externi. Sunt de vârstă mio-pliocenă; de prezența acestor structuri sunt legate zăcămin- tele de sare (Homorod, Mărtiniș, Praid, Sovata, Jalsenița etc) de hidrocarburi gazoase (Cristuru Secuiesc, Sângeorgiu de Pădure, Miercurea Nirajului etc.) și variate materiale de construcție (marne, nisipuri, aragonit).

În raport cu aceste structuri și a acțiunii diferențiate de agenții modelatori s-a dezvoltat o structură morfologică tipică subcarpatică. În acest sens, relieful major al Subcarpaților Transilvaniei se compune din șirul depresiunilor subcarpatice (submontane) Hoghiz-Homoroade pe Olt și respec- tiv pe cele două Homoroade afluenți ai Oltului, Odorheiu Secuiesc (pe Târnava Mare), Praid-Sovata (pe Târnava Mică) și Vălenii de Mureș (pe Mureș).

Sunt depresiuni largi, parțial concordante cu structura cum este Odorheiu Secuiesc, uneori și discordante, fiind sculptate în bolta anticlinalelor străpunse diapir (Praid-Sovata), dar peste tot marcate de largi convergențe hidrografice, în care s-au dezvoltat terase fluviale și lunci extinse.

Dealurile Subcarpatice au înălțimi mari ce se desfășoară astfel: Dealul Sinioara, 755 m se desfășoară în sud-vestul Depresiunii Vălenii de Mureș, Dealul Bicheș, 1.080 m în vestul Depresiunii Sovata, Dealul Șiclod, 1.028 m și Dealul Firtuș (toponim extrem de interesant și vechi, amintind de râul Firtina, în Alpii Pontici, provincia Rize (zonă hemshin – populație migrată din Munții Hemus, azi Balcani), din Asia Mică), 1060 m în vestul și sud-vestul Depresiunii Sovata, Dealul Rez, 933 m în vestul Depresiunii Odorhei, Dealul Nădășcuț în nord-vestul Depresiunii Homoroadelor și altele, sunt dezvoltate pe anticlinal, pe sinclinal suspendat sau pe flancurile acestora. Pe unele dintre aceste dealuri se mai păstrează resturi din cuvertura aglomeratelor vulcanice din fostul platou vulcanic.

Depresiunile intracolinare corespund în general sinclinalelor și formează împreună culoare de vale și curmăturile de legătură, un culoar îngust urmat de căile de comunicație.

Depresiunea Reghin este cea mai dezvoltată unde luncile și terasele Mureșului și a afluentului său Gurghiu formează un platou extins ca o câmpie, intens populată și cultivată cu cereale, legume și plante furajere. Se extinde în sud cu Depresiunea Voivodeni.

Depresiunea Măgherani-Atid se desfășoară în sud, fiind drenată de Târnava Mică, având alunecări mari de teren.

Depresiunile Sângiorgiu de Pădure și Cristuru Secuiesc drenate de Târnava Mare și continuate în sud cu depresiunile Archita, Beia și Rupea.

Dealurile scunde, de 400–600 m altitudine, cu poduri extinse, închid spre vest depresiunile intracolinare. Unele dintre ele au aspect de măguri, cu înălțime mai mare, cum este Dealul Homat de 838 m.

Regiunea Subcarpaților Transilvaniei este bine populată, cu urme de așezări din Neoli- tic și Epoca Bronzului, iar continuitatea este marcată în majoritatea așezărilor care au fost atestate documentar în secolele XII-XV. În secolele XII-XIII aici au fost colonizați sași și secui.

Diferențierea unor caracteristici în privința reliefului, climei, vegetației, utilizării terenurilor au conturat trei subunități principale în Subcarpații Transilvaniei:

Subcarpații Odorheiului și Homoroadelor sunt dezvoltați la contactul cu Munții Perșani și Munții Harghita și se impun prin depresiunile întinse ale Odorheiului, în bazinul Târnavei Mari și Depresiunea Homoroadelor pe râurile cu același nume, închise de dealuri înalte în vest. Depresiunile intracolinare din vest sunt: Cristuru Secuiesc, Archita, Beia, Rupea.

Subcarpații Târnavei Mici cuprind Depresiunea Praid-Sovata (modelată într-o cută diapiră), închisă de dealuri înate, Bicheș, Firtuș, Șiclod de peste 1000 m altitudine. Pe valea Târnavei Mici și a afluenților ei subcomunică cu depresiunile intracolinare din vest: Măgerani-Atid, închise la rândul lor de o serie de dealuri mai joase. Sunt dominați de așezări rurale, singurul oraș fiind Sovata.

Subcarapații Mureșului și Gurghiului Se disting prin două depresiuni largi: Reghin și Vălenii de Mureș. Ele sunt despărțite de o mediană deluroasă, Culmea Șieu-Sinioara de 755 m altitudine concordantă cu anticlinalul diapir (sarea se extrage la Jabenița, Ideciu unde sunt și băi sărate). Climatul mai blând a permis o utilizare a terenurilor mult mai diversificată și polarizarea populației în așezări rurale mari și dezvoltarea orașului Reghin.

d) Depresiunile marginale sudice se desfăşoară de la Munţii Perşani în est până la Culoarul Mureşului în vest. În partea sudică sunt dominate de versanţii cu pantă mare ai Munţilor Făgăraş şi Cândrel, iar în partea nordică, limita este marcată de diferenţele de nivel ale crestelor prin care se termină Podişul Hârtibaciului şi cel al Secaşelor.

Depresiunea Făgăraşului se desfăşoară de la est la vest de-a lungul Oltului, de la ieşirea acestuia din defileul de la Racoş din Munţii Perşani, până la intrarea sa în defileul de la Turnu Roşu între Munţii Făgăraş şi Munţii Cândrel. Depresiunea Făgăraşului constituie o unitate geografică distinctă, separând Podişul Hârtibaciului de Munţii Făgăraş din sud ale căror culmi netezite din aria de bordură o domină cu circa 1000 m altitudine.

Mai este cunoscută sub o serie de nume tradiționale precum Țara Făgărașului sau Țara Oltului, folosite concomitent atât în documentele oficiale, cât și în vorbirea curentă a populației locale.

Din punct de vedere al genezei, depresiunea a rezultat prin procese de eroziune și acu- mulare exercitate de acțiunea Oltului, dar mai ales de râurile făgărășene – afluenți ai aces- tuia care, printr-o intensă eroziune, au evacuat la nivele mereu mai coborâte o bună parte din formațiunile mio-pliocene, de la contactul Podișului Transilvaniei cu Munții Făgăraș și Perșani. În urma acumulărilor succesive a rezultat o vastă câmpie piemontană consti- tuită din îmbinarea succesivă a conurilor de eroziune și acumularea aluvio-proluvială, formându-se trei trepte principale de glacisuri piemontane în lungul râurilor făgărășene. Înspre cele două defileuri ale Oltului care închid depresiunea, relieful de glacisuri piemon- tane este înlocuit de terasele Oltului. Vârsta de formare este Pleistocen mediu și superior.

Configurația genetică se reflectă în relieful depresiunii care coboară spre nord în trepte: La contactul cu muntele se află dealurile submontane de la 600–800 m altitudine pe un aliniament aproape continuu pe care se dezvoltă păduri de amestec din genul foioaselor.

Urmează glacisurile piemontane (câmpia piemontană) și terasele Oltului pe care se dezvoltă soluri brune și pâlcuri de pădure de cvercinee iar peste 80% din suprafață este ocupată de pășuni și terenuri agricole. A treia treaptă o formează lunca largă a Oltului „împinsă“ până la baza Podișului Hârtibaci, în care revărsările sunt frecvente.

Clima depresiunii este răcoroasă iarna datorită prezenței “zidului“ muntos din sud care blochează evacuarea maselor de aer rece boreale producând frecvente inversiuni termice.

Însă, primăvara, suflă dinspre Munții Făgăraș un vânt catabatic de tip foehn, cunoscut local sub numele de Vântul Mare, care produce încălziri bruște și topirea rapidă a stratului de zăpadă.

Sub raportul geografiei umane, este o regiune bine populată cu așezări rurale cu un număr variabil de locuitori desfășurate în toate treptele de relief cu economie predominant agricolă bazată pe creșterea animalelor, culturi cerealiere, sfeclă de zahăr și cartofi. În unele dintre acestea au apărut și unitățile industriale (la Mârșa/ s-au amenajat câteva mici hidrocentrale pe Olt.

Sunt trei orașe: Făgăraș, atestat documentar la 1291, un important târg în secolul XV când a început și ridicarea Cetății Făgărașului, iar în prezent, municipiu, un însemnat cen- tru al industriei chimice; Victoria este oraș din 1950 de când s-a dezvoltat pe baza indus- triei chimice, Avrig este oraș din 1989 și se remarcă prin industria sticlei.

Depresiunea Făgărașului beneficiază de un remarcabil potențial turistic favorizat și de construirea șoselei transfăgărășene. Rețeaua căilor de comunicație, feroviare și rutiere satisface atât cerințele locale, cât și tranzitul rutier al țării și cel internațional, de mărfuri și călători, făcând legătura între două orașe mari, Sibiu și Brașov.

Depresiunea Sibiului. Poziția geografică a Depresiunii Sibiului este legată de amplasarea ei la contactul morfologic și structural dintre Podișul Transilvaniei în nord și Munții Cândrelului în sud care o domină prin abrupturi clare de 350–400 m.

Contactul cu muntele este subliniat de glacisuri, de lărgirea văilor la ieșirea din depresiune, de climă, vegetație și gradul ridicat de umanizare, respectiv, prin gradul compact al așezărilor ce formează satele din „Mărginimea Sibiului“.

Larga deschidere spre nord, prin Culoarul Vișei, către Valea Târnavei Mari iar spre sud, prin defileul Oltului, ca axă a legăturilor permanente între regiunile de la sud de Carpați și cele de la nordul lor, înscriu Depresiunea Sibiului ca o mare unitate de contact bine definită.

Geneza sa este definită prin procese de eroziune fluviatilă și acumulare a depozitelor sedimentare

datorită acțiunii sistemelor hidrografice ale Cibinului și Secașului Mare în sectorul de contact dintre formațiunile miocene ale podișului și cristalinul muntelui.

Relieful este dispus în trepte de la sud spre nord reflectând etapele de evoluție ale depresiunii. Pe latura sudică se desfășoară treapta reliefului colinar al dealurilor piemontane cu altitudini între 550 și 650 m, unele având proeminențe sub formă de gruiuri.

Urmează o treaptă mai joasă formată din asociere de vechi conuri piemontane, apoi terasele și lunca Cibinului. Cele trei terase ale râului au oferit condiții favorabile așezărilor.

În alcătuirea petrografică apar alternanțe de marne, argile nisipoase, nisipuri și pietrișuri.

Vegetația naturală este formată din păduri de foioase (gorun, carpen, fag) în special pe versanți, pajiști secundare, pe tarease dispuse insular, majoritatea terenurilor fiind destinate agriculturii.

Prin condițiile sale naturale, Depresiunea Sibiului a funcționat de timpuriu și în mod continuu ca o arie de convergență demografică. Descoperirile arheologice dovedesc locuirea acestor ținuturi din primele etape ale paleoliticului continuând în epoca dacică, daco-romană când se intensifică gradul de populare legat de exploatare sării de la Ocna Sibiului situată pe drumul roman care lega Defileul Oltului cu Apulum.

Se constituie organizații de obști, ulterior de cnezat și/sau chiar de voievodat al populației autohtone. La aceasta se adaugă colonizarea sașilor în secolul XII care sporesc densitatea așezărilor, extinderea acestora și valorificarea superioară a resurselor naturale dezvoltându-se de timpuriu meșteșugurile care punea mai târziu baza activităților industriale. Așezările rurale cuprind toate tipurile de mărime după numărul locuitorilor. Așezările urbane sunt 4 la număr și cuprind aproape 80% din populație.

Municipiul Sibiu (145 mii loc.), atestat documentar în 1223 și ca oraș în 1241, evoluează mai întâi sub raport comercial, meșteșugăresc, în special în industria textilă a lânii. În prezent are o industrie axată pe construcții de mașini, textile, produse alimentare. Este centru universitar și are numeroase obiective turistice (cetatea, muzeul Brukental, Dum- brava, iar în apropiere stațiunile Păltiniș și Ocna Sibiului); Cisnădie, atestat documentar în 1323, este un însemnat centru al industrie textile având tradiția în producția de breaslă și de manufactură; Ocna Sibiului, a evoluat pe cunoscuta așezare de exploatare a sării încă din perioada romană și este atestat documentar la 1417. În locul vechilor ocne au luat naștere lacuri sărate folosite terapeutic; Tălmaciu este declarat oraș în 1989 și s-a dezvol- tat pe baza micilor industrii textile (industria obținerii aței) și a industriei lemnului.

Depresiunea Săliște este așezată la est de Depresiunea Sibiului, delimitată la nord de Podișul Amlaș iar în sud de Munții Cândrel. Unii geografi au considerat-o ca o mică depre- siune ce continuă spre vest - Depresiunea Sibiului (T. Morariu, 1961), alții ca o individuali- tate restrânsă, cu aceeași succesiune a formelor de relief de la sud spre nord, pornind de la marginea Munților Cândrel (V. Mihăilescu, V. Tufescu, 1996, Gr. Posea, 1969, L. Badea, Maria Sandu, 1975).

Argumentarea pentru o individualizare a acestei depresiuni o constituie faptul că ea este suspendată față de Depresiunea Sibiu, iar între ele se află o culme care se termină prin măgura cristalină a Zidului unde Pârâul Negru, afluent al Cibinului, taie un defileu epigenetic.

La contactul cu muntele au evoluat multe sate vechi din centura Mărginimii Sibiului în care ocupațiile de bază sunt: creșterea oilor, unele culturi agricole în cadrul depresiunii și arta țesutului concretizată în producția de fabrică la Săliște. Se înscrie în potențialul turistic al regiunii și prin tradiții etno-folclorice.

Depresiunea Apold se prezintă ca un culoar depresionar care coboară de la est, unde se mențin altitudini de 400–450 m (unde Depresiunea Săliște rămâne suspendată față de cea a Apoldului), către vest, până la 250 m altitudine. Este delimitată în sud de Munții Cândrel, iar la nord de Podișul Secașelor care se termină prin abrupturi ce domină cu 150–200 m valea subsecventă a Secașului Mare formând cuesta respectivă. Limita de răsărit este marcată de abruptul Podișului Amnașului înălțat cu 200–250 m deasupra depresiunii. În vest, trecerea se face domol în culoarul Sebeșului și de aici în aria depresionară a Mureșului.

Geneza depresiunii este dată de eroziunea puternică a Secașului și afluenților săi, care au denudat fâșia de contact cu muntele deoarece Secașul Mare este atras ca și Sebeșul spre zona joasă a Mureșului.

Relieful depresiunii este reprezentat de treapta dealurilor piemontane la contactul cu Munții Cândrelului numite și Dealurile Secașului Mare sau Colinele Gârbovei (450 m) formate din roci

sedimentare foarte friabile (marne, argile, gresii, nisipuri, pietrişuri) care au favorizat procese de alunecări de teren, de eroziune de suprafaţă şi eroziune în adâncime.

Eroziunea a modelat regiunea colinară formând o a doua treaptă de glacisuri care înclină nu numai spre valea Secaşului Mare şi spre vest, către Sebeş.

Urmează treapta de terase şi lunci joase a Secaşului și a afluenților lui dispusă mai ales pe partea stângă fiind fragmentate de respectivii săi afluenţi.

Configuraţia reliefului a influenţat şi modul de distribuire a aşezărilor, care sunt dispuse pe două aliniamente principale: la vecinătatea contactului cu muntele, aşezări vechi cu economie pastorală de tradiție și aşezări dispuse pe terase și pantele de glacis de-a lungul drumului principal, Sibiu-Sebeş, sub formă de sate mari de tip adunat bazate pe activități de cultură cerealiere, pomi-viticole și creşterea animalelor.

La Miercurea Sibiului se află și o stațiune balneară de interes regional.

La extremitatea vestică, la contactul cu parcursul Mureşului, se află oraşul Sebeş, o aşezare străveche menționată în documente în 1245, evoluând ca târg cu cetate în perioada secolelor XIV-XV, apoi ca un centru meşteşugăresc, iar în prezent cu unități industriale de pre-lucrare a lemnului, textile, blănărie, pielărie, alimentară. Între obiectivele turistice însem- nate sunt: ruinele din cetatea medievală, clădiri din secolul XVIII, rezervația Râpa Roșie etc.

e) Depresiunile și dealurile marginale din apus sunt localizate pe latura vestică a Depresiunii colinare a Transilvaniei, la contactul cu Munții Apuseni. Diferențierea lor s-a făcut la sfârşitul Pliocenului și începutul Cuaternarului prin adâncirea Mureşului, care a creat un culoar extins și al afluenților Someşului și Arieşului, ce au creat bazinete depresionare de contact. Şirul acestora este întrerupt între Someşul Mic și Crişul Repede, unde Podişul Păniceni este strâns legat de Munții Gilăului. Prezintă un climat de adăpost în care se simt și influențe de foehn.

Relieful este variat, prezentând trena glacisurilor de sub munte, terase și lunci bine dezvoltate în văile mai mari și dealuri sau martori de eroziune din podişul inițial. La relieful major se adaugă și relieful minor al alunecărilor de teren sau sisteme de cueste create de văile subsecvente.

Pădurile ocupă suprafețe însemnate pe dealurile mai înalte și la contactul cu muntele.

Aşezările sunt bine dezvoltate , întrucât depresiunile se înşiră în lungul unor axe de legătură foarte vechi pe văile Mureşului, Crişului Repede, Almăşului și Agrijului. Polarizarea lor a fost determinată și de condițiile naturale favorabile unei economii agricole variate. Satele de la contactul cu muntele sunt mici și au profil economic silvo-pastoral; cele de pe glacisurile piemontane și terasele din depresiuni sunt sate mijlocii și mari, cu economie agricolă complexă la care se adaugă unele servicii, activități miniere sau unități de industrie alimentară. Se disting patru subunități:

– Culoarul Alba Iulia - Turda este amplasat pe cursul Mureşului Mijlociu și al Arieşului Inferior și are aspectul unei depresiuni marginale cu lărgimi variabile de 10–20 km luat la nivelul interfluviilor, dar mai compartimentată și mai îngustă în dreptul luncilor și al teraselor joase.

Culoarul depresionar Alba Iulia-Turda are orientare generală nord-sud pe circa 80 km lungime.

Alcătuirea petrografică din formațiuni sedimentare mai vechi, de vârstă cretacică până la cele mai noi din Cuaternar, prezența unor arii de subsidență, trădate de ariile de convergență hidrografică de la Alba Iulia și Câmpia Turzii, legate de neotectonica regiunii, precum și raporturile ei cu unitățile limitrofe, constituie factori care se reflectă în trăsăturile de relief actuale. De asemenea, Mureşul și Arieşul inferior au avut un rol hotărâtor în evoluția reliefului.

Climatul mai cald și mai uscat favorizat de efectele foehnului, create prin descendența maselor de aer dinspre Munții Trascăului și valea largă a Mureşului, deschiderea spre sud-vest a acesteia au determinat fromarea solurilor cernoziomice și de aici o diversitate a culturilor agricole. Regiunea este bine populată cu urme de aşezări din antichitatea dacică, fiind aşezate pe axa de comunicaţie dintre Apulum și Napoca. În Evul Mediu evoluția lor este dată nu numai de activitatea agricolă, ci și de minerit și meşteşuguri, iar în prezent și de dezvoltarea altor ramuri industriale. S-au dezvoltat în regiune cinci oraşe: Alba Iulia, cunoscut sub daci ca Apulon (cetate sacră dedicată lui Apollo, zeu care avea origini tracice, devenită în perioada romană Apullum - transliterare a toponimului dacic), menționată în documente ca oraş din anul 1097, sub forma medievală de Bălgrad (traducere slavă: oraşul alb, după Alba Reggia din latină, Alba fiind și el un toponim de substrat – vezi Albona pe Coasta

Dalmată, Albi în Occitania, Albion pentru Britania etc.). Orașul celor două Uniri – de la 1600 și 1918 și a altor evenimente istorice - este în prezent unul dintre cele mai însemnate orașe ale Transilvaniei, bucată densă de istorie și economie. Aici se află industria materialelor de construcții, utilaje industriale, produse industriale, textile, încălțăminte, alimente; este centru, un important nod de comunicație; Aiud este situat la 30 km nord de Alba Iulia, cu aceeași remarcabilă vechime, atestat documentar din 1229. Este așezat pe podul terasei Mureșului, pe vatra dacică Brucla. A funcționat ca oraș-cetate din sec. Al XV-lea, iar în prezent este centru industrial agrar cunoscut prin calitatea vinurilor sale, posedă și întreprinderea de prefabricate din beton, e centru de colectare și prelucrare pentru legume și fructe; Ocna Mureș, situat pe stânga Mureșului, este cunoscut încă din perioada daco-romană pentru exploatarea sării, iar în documente este consemnat din 1202; în prezent este centru important de produse clorosodice; Câmpia Turzii este un centru urban nou, evoluând în jurul întreprinderii siderurgice care produce laminate din oțel și cabluri electrice; Turda este cunoscut încă din antichitate, dovadă castrul roman Potaissa, fiind amplasat pe importantul drum roman dintre Apullum și Napoca. Tot de atunci se valorifica importantul masiv de sare local. Este atestat în documente la 1197. În prezent se remarcă funcția industrială prin ponderea de materiale de construcții, produse chimice, sticlărie. În apropiere se află cariera de calcare jurasice de la Săndulești care oferă materie primă, alte cariere de marne, argile, nisipuri, sare. Gazul metan furnizat industriei este adus din Câmpia Transilvaniei. Are potențial turistic furnizat de lacurile sărate, stabiliment balnear, case și biserici vechi, castrul roman Potaissa, iar în apropiere se află rezervația naturală Cheile Turzii. Mai pot fi menționate și unele așezări rurale mari, cu funcții economice mixte între care: Teiuș, nod feroviar, ateliere de reparații, dezvoltare agricolă; Vințu de Jos (la sud de Alba Iulia) este nod feroviar, fabrică de materiale de construcție, are dezvoltare agricolă.

– Dealurile Feleacului cuprind masivul deluros alcătuit din formațiuni cristaline acoperite de cele sedimentare de vârstă miocenă, cu altitudini de peste 750 m, respectiv, vârful Pena de 832 m. Este bine împădurit cu păduri de gorun, fag și alt foioase dar și cu pășuni și fânețe.

Tot în această unitate se include și culoarul depresionar de la contactul cu muntele: Mărtinești-Hăjdate-Iara-Vlaha-Săvădisla, în care au evoluat mai multe sate mici bazate pe o economie agro-pastorală.

– Depresiunea Huedin este amplasată în partea de nord-vest a Depresiunii colinare aTransilvaniei, dominată în vest de versanții împăduriți ai Munților Vlădeasa, cu o diferență de nivel de 200–400 m; în nord este delimită de o culme care se prelungește dinspre Podișul Păniceni și domină depresiunea printr-o cuestă spre lunca Crișului Repede; în est se detașează abrupturi ușoare față de Podișul Păniceni iar în sud se face o trecere gradată față de Munții Gilău. Geneza Depresiunii Huedin este legată de acțiunea erozivă a râurilor care o străbat, Crișul Repede și afluentul Călata, care s-au adâncit în cua- ternar în nivelul general al podișului de 600–700 m, alcătuit din formațiuni sedimentare și eruptive la poalele muntelui. În lungul văilor s-au dezvoltat lunci și terase. Climatul depresiunii cu altitudine de 500–600 m, încadrată de munți și poziționată în nord-vestul Transilvaniei, este de nuanță răcoroasă și mai umedă favorizând evoluția solurilor podzo- lice și a pădurilor de fag și gorun.
Satele sunt mici și mijlocii, cu economie silvo-pastorală iar pe terase apar și culturi de cartof, sfeclă furajeră, unele cereale. Orașul Huedin este atestat documentar la 1332 și constituie în zonă principalul centru economic. În satele din jurul Huedinului (poarta de intrare dinspre nord în Munții Apuseni) se vorbește până astăzi și o limbă secretă, necu- noscută și nerepertoriată lingvistic, adusă probabil de agatârși.

– Depresiunea Almaș-Agrij este localizată în partea de nord-vest a Depresiunii colinare a Transilvaniei fiind delimitată de Munții Meseș în vest și Dealurile Clujului și Dejului în est.
Este o depresiune de eroziune diferențială sculptată în formațiuni variate de vârstă paleogenă și miocenă. Morfologic, se impun două culoare de vale, ale Agrijului și Almașului cu lunci largi și terase, separate printr-un interfluviu deluros relativ plat cu o serie de șei de contact. Versanții acestuia sunt afectați de alunecări de teren și procese de eroziune torențială.

Climatul depresiunii este mai blând în raport cu unitățile vecine, respectiv cu 1–2°C mai mult, datorită descendenței aerului vestic după depășirea Munților Meseș care dezvoltă efecte de foehn. Pădurile de cvercinee și pajiștile se află sub formă de pâlcuri pe dealurile mai înalte. Terasele văilor

sunt ocupate de sate mici și suprafețe agricole. Depresiunea este traversată de șoseaua Cluj Napoca – Zalău și de două drumuri relativ modernizate, care urmăresc văile râurilor între Huedin și Someș în nord. Ca resurse naturale sunt: cărbune brun la Ticu și Hida, alături de care sunt și alte cariere pentru nisip, gips, pietriș. Interesante pentru turism sunt: rezervația geomorfologică de la Grădina Zmeilor Gâlgău, numeroase biserici din lemn cu elemente specifice, urmele castrelor romane de pe Agrij, ruinele cetății Almaș.

Podișul Someșan reprezintă compartimentul de nord, nord-vest al Depresiunii colinare a Transilvaniei, cel mai extins și cel mai complex din punct de vedere morfostructural. Podișul Someșan corespunde conceptului de podiș, deoarece se dezvoltă pe o cuvertură de sedimentar, dominant monoclinală cu structuri anticlinale și sinclinale slab conturate. Se desfășoară de la poalele Munților Gilău în sud până la contactul cu Dealurile de Vest în partea nord-vestică și Depresiunea Almaș-Agrij în sud-vest; în nord este delimitat de Culmea Brezei și de o suită de bazinete depresionare dezvoltate la poalele Munților Țibleșului. În partea estică limita este clară fiind formată de culoarele văilor Someșul Mic și Someșul Mare.

Sub raport geologic, Podișul Someșan are un fundament cristalin fragmentat în blocuri, afundate diferit pe verticală, dar nu la adâncimi mari, peste care s-a așternut cuvertura sedimentară de formațiuni paleogene și miocene alcătuită din calcare, tufuri vulcanice, gresii și conglomerate, argile, marne. Mișcările neotectonice din Cuaternar au determinat nuanțarea jocului blocurilor de cristalin pe verticală, care s-a răsfrânt la suprafață prin unele bombări sau unele subsidențe ca cele de la Dej, Jibou și Someșeni. De asemenea, adâncimea rețelei hidrografice a dus la conturarea unui ansamblu de subunități de dealuri și podiș care înclină monoclinal spre Culoarul Someșului între Dej și Jibou.

De aceea, în Podișul Someșan s-a dezvoltat un relief structural tipic: fronturi de cueste la nivelul stratelor de gresii și conglomerate mai extinse în partea de sud, pe tufuri vulcanice extinse mai mult în partea ceantrală și pe roci calcaroase care domină în nord; platouri structurale dezvoltate pe mari suprafețe; văi de diferite tipuri în lungul cărora s-au dezvoltat chei epigenetice, bazinete depresionare. La acestea se adaugă forme de relief petrografic, dezvoltat mai ales pe calcare în partea de nord-vest.

Climatul este moderat de dealuri, cu temperaturi medii anuale de 7–8°C și precipitații de 600–800 mm. În aceste condiții s-au dezvoltat păduri de fag și gorun sub care au evoluat argiluvisoluri, local cambisoluri și rendzie.

Așezările omenești sunt concentrate pe văi, în majoritate sate mici și mijlocii cu economie silvo-pastorală, iar cele mai mari amplasate pe terasele văilor mari cu caracter complex: cultura cerealelor, pomicultura, creșterea animalelor, unele activități industriale legate de extragerea cărbunelui, rocilor de construcție, valorificarea lemnului.

Căile de comunicație urmăresc văile Someșului Mic și Mare asigurându-se legătura cu stațiunile din nordul și nord-vestul țării. Altele urmăresc și văile secundare afluente Someșului pentru a facilita alte legături de comunicație între așezări.

Podișul Boiului, Dealurile Ciceului și Dealurile Năsăudului trebuie menționate apoi ca părți ale podișului transilvan.

Podișul Boiului constituie subunitatea din nord-vestul Podișului Someșan, cuprins între Valea Someșului în sud, culmea Brezei în nord, măgurile cristaline ale jugului intracarpatic din vest (Culmea Prisnel) și Dealurile Ciceului în est delimitat prin râul Sălătruc, afluent al Someșului. Are altitudini de 400–500 m și este format pe depozite eocene care înclină dinspre nord spre sud, din formațiuni predominant calcaroase fragmentate de afluenții Lăpușului și Someșului, care au individualizat o serie de cueste, forme carstice (platoruri cu lapiezuri, doline, peșteri, chei). Este bine împădurit cu păduri de gorun și fag. Așezările rurale sunt mici cu activități silvo-pastorale dar și bazate pe pomicultură, exploatarea calcarului. Potențial turistic: Cheile Babei, peștera cu picturi rupestre de la Cuciulat, biserici din lemn etc.

Dealurile Ciceului se desfășoară la nord de Someșul Mare până la Dej în sud-vest, râul Sălătruc în vest, limita față de Podișul Boiului, Valea Sălăuței în est îl limitează de Dea- lurile Năsăudului. În nord, apare ca limită un uluc depresionar bine conturat care separă Podișul Someșan, respectiv Delaurile Ciceului de Munții Țibleșului. Ca formațiuni petro- grafice sunt cele de vârstă miocenă alcătuite din argile, marne, tufuri vulcanice, sare (care apare în doi sâmburi diapiri).

Dealurile Năsăudului constituie compartimentul cel mai estic al Podișului Someșan, desfășurat în continuarea Dealurilor Ciceului, între Valea Sălăuței la vest și Someșul Mare le est și sud. Spre nord limita este marcată prin șirul bazinetelor depresionare de eroziune, sculptate de afluenții Someșului Mare la poalele Munților Rodnei. La nord de acest culoar depresionar (Telciu pe valea Sălăuței, Parva pe Valea Rebrei, Sângeorz-Băi pe Someșul Mare) altitudinile montane le domină cu 1100–1200 m.

Dealurile Clujului, Dealurile Dejului și Dealurile Gârboului la sud de Someș.Dealurile Clujului se desfășoară în partea de sud-est a Podișului Someșan, între văile Căpuș – Someșul Mic și Valea Lunei. Au aspectul unor culmi mai unitare și mai uniforme, cu orientarea de la nord-vest către sud-est, conform cu orientarea văilor consecvente sau oblice care le secționează. Alcătuirea petrografică este dată de formațiuni paleogene de calcare, marne, argile, gipsuri mai ales în sud dispuse monoclinal și depozite miocene în partea centrală și de nord în care domină tufurile de Dej.

Dealurile Dejului sunt încadrate de văile Lunei și Olpretului care au obârșiile sub același masiv deluros (Dealul Veneșului, 578 m) coborând spre nord Dealurile Clujului. Formațiunile petrografice sunt mai unitare, dominate de tufurile de Dej. Eroziunea intensă legată de aria de subsidență de la Dej, trădată și de convergența hidrografică locală, a fragmentat intens vechea suprafață a platformei de depozite transformând-o într-o serie de interfluvii înguste.

Înălțimile mari se mențin în dealurile sub formă de martori structurali conservați pe orizonturile tufului de Dej ca de exemplu Dealurile Bobâlnei, 693 m, Dealurile Făgetului, 602 m etc.

Dealurile Gârbăului sunt cunoscute și sub denumirea de Dealurile Simișna-Gârbău deoarece sunt străbătute median de bazinul hidrografic al văii Simișna.

Continuă Dealurile Dejului spre nord-vest și sunt delimitate de valea Someșului în nord și est și valea Olpretului spre sud.

Culoarele Someșelor constituie o unitate bine individualizată în peisaj, formată din văi joase care separă, pe de o parte, Podișul Someșan de Câmpia Transilvaniei, iar pe de altă parte, subunitățile din nordul Podișului Someșan față de cele din sudul lui. Culoarul Someșului Mic, desfășurat între Gilău și Dej pe aproximativ 100 km constituie un tipic culoar cu lățimi de 1–3 km la nivelul luncii și 4–5 km la nivelul terasei superioare. Prezintă subsectoare de îngustare dar și de lărgire a văii în raport de rocile străbătute. De exemplu, o mare lărgire se evidențiază la est de orașul Cluj-Napoca, unde se înregistrează o arie de convergență hidrografică a afluenților mai mici ai Someșului Mic, atrași de aria de subsidență locală de la Someșeni. Someșul Mic și-a creat terase extinse, dispuse monoclinal sau bilateral pe care au evoluat așezări rurale mijlocii și mari cu profil economic complex, agricol și agroindustrial. Ca axă de intensă circulație, cu potențial economic superior, Culoarul Someșului Mic a favorizat și dezvoltarea a trei centre urbane: Cluj Napoca, Gherla și Dej. Culoarul Someșului Mare se desfășoară pe un traseu de 35 km și are aspectul de vale asimetrică cu caracter subsecvent. La contactul cu muntele (poalele Munților Rodnei) a sculptat bazinetul depresionar Sângeorz-Băi în care a evoluat stațiunea balneoclimaterică cu același nume pe baza valorificării apelor minerale de peste 200 de ani. Pe terasele Someșului Mare se află majoritatea așezărilor rurale mari și orașe, precum și căile de comunicație ce duc spre Moldova.

Câmpia Transilvaniei ocupă partea centrală a Depresiunii Colinare a Transilvaniei. În partea de nord și nord-vest este delimitată de Someșul Mare și respectiv de Someșul Mic unite la Dej. În sud este limitată de valea Mureșului; în est de Valea Șieului (afluent al Someșului Mare), care se prelungește prin Valea Dipșa, afluent mai mic al său și valea Lunca – alt afluent secundar al Mureșului. În sud-vest este clar, Culoarul Arieșului și alte văi mai mici care delimitează Câmpia Transilvaniei față de Dealurile Feleacului.

Originea denumirii de Câmpia Transilvaniei este de natură populară și este legată de caracterul preponderent agricol al regiunii. Vechimea și continuitatea neîntreruptă a activităților umane încă din perioada geto-dacă și modul de utilizare a terenului au definit o câmpie, fapt ce se reflectă și în toponimia mai multor așezări rurale. În realitate, această regiune reprezintă un relief deluros, format din depozite sedimentare groase (3000–4000 m), care acoperă un fundament cristalino-mezozoic sculptat neuniform. Acestea sunt alcătuite din tufuri, gresii, argile, nisipuri, care apar boltite în partea centrală sub formă de domuri care se prelungesc până în sud, aproape de valea Mureșului, iar în nord și vest sunt dispuse în cute diapire (Turda, Cojocna, Sic etc.), unde apar sâmburii de sare. Din

formațiunile de domuri se extrage gazul metan. Depozitele predominante aproape de suprafață, alcătuite din argile și marne în alternanță cu nisipuri, pietrișuri, în condițiile unui climat rece și umed al postgalciarului, explică alunecările masive de teren cu denumiri locale de glimee, grueți, copârșae, precum și eroziunea actuală torențială și ravenarea foarte activă.

Relieful larg vălurit de dealuri și coline cu versanți, mult mai accidentați în partea de nord, reprezintă rezultatul eroziunii fluviale autohtone legat de nivelele de bază ale Someșului și Mureșului. Altitudinile maxime în jur de 639 m, întâlnite în nord se core- lează cu dezvoltarea cutelor diapire și cu prezența conglomeratelor, gresiilor și tufurilor cu rezistență mai mare la eroziune. Climatul câmpiei este moderat reprezentat de tem- peraturi medii anuale de 8–9° C în vest, prezintă scăderi în est până la 7° C în medie iar precipitațiile au valori de 500 mm în vest și centru și la 600–700 mm în partea estică.

În rețeaua hidrografică, în afara râurilor mari care delimitează regiunea – Someșele în nord și Mureșul în sud, apare și rețeaua de râuri autohtone afluente: Fizeșul, Meleșul, Dipșa (afluent al Șieului), către Someșe, iar în sud, spre Mureș, sunt Ludușul, Comlodul și altele.

Între valurile de alunecare ale depozitelor de pe versanți, care au blocat albiile unor râuri mici, s-au format numeroase iazuri consemnate la sfârșitul secolului al XVIII-lea, la un număr de peste 150, din care în prezent au rămas doar 17, amenajate și ca bazine piscicole. Vegetația este formată din păduri de cvercinee, la care se adaugă carpenul, ulmul și jugastrul, formând șleaul de deal cu un bogat strat de arbuști (porumbar, măceș, păducel etc), ce acoperă culmile dealurilor mai înalte, versanții umbriți și locurile mai puțin accesibile.

Funcția predominant agricolă al celor mai multe așezări reflectă caracterul economic al câmpiei, în care se cultivă cereale, plante tehnice, pomicultura și viticultura. Sunt și sate cu funcții mixte agroindustriale (Sărmașu), iar în jurul iazurilor Țaga, Geaca și Zău de Câmpie apar sate agropiscicole sau cu funcție complementar balneară (Cojocna).

Resursele de subsol oferite de Câmpia Transilvaniei sunt gazele naturale puse în valoare încă din 1914 în domurile de la Luduș, Sânger, Sărmășel, Șincai, Puini, Zău de Câmpie și altele, depozitele de sare de la Turda, Cojocna, Sic, Nireș etc., rocile de construcție sunt dirijate către centrele industriale din axa râurilor mari, care delimitează regiunea.

Cu toată uniformitatea aparentă a peisajului din Câmpia Transilvaniei, caracteristicile fizico-geografice se nuanțează diferit: în timp ce în partea nordică și nord-estică apare o regiune deluroasă mai impunătoare, cu cele mai înalte dealuri, cu pante abrupte în partea sudică ce gravitează spre Mureș, interfluviile deluroase cu altitudini moderate (400–500 m), versanții cu pante mai line. Acestor diferențieri de relief li se adaugă și deosebiri legate de densitatea populației, mărimea și structura așezărilor și modul de utilizare a terenuri- lor, precum și direcțiile de convergență spre cele două culoare diferite (Someș spre partea nordică și Mureș spre cea sudică).

În acest sens, conform majorității geografilor au subdivizat Câmpia Transilvaniei în două marii subregiuni sau subdiviziuni: Câmpia Someșeană în nord și Câmpia Mureșană în sud.

Podișul Târnavelor reprezintă cea mai extinsă unitate deluroasă din marea Depresiune Colinară a Transilvaniei, delimitată de valea Mureșului la nord și culoarul depresiunilor marginale la est, sud și vest; marcajul de limită este dat de diferențele de nivel de peste 100 m între dealuri și șirul depresionar.

Relieful de podiș este format din interfluvii majore cu orientare de la est, unde sunt și înălțimile mai mari, de peste 650 m, către vest, unde înălțimile sunt mai reduse la 350– 400 m. Sunt separate de văi largi cu aceeași orientare est-vest, care se impun ca niște arii de relativă discontinuitate fizico-geografică, dar cu spații favorabile dezvoltării așezărilor omenești, agriculturii, industriei și căilor de comunicație, funcționând ca adevărate zone polarizatoare pentru dealurile înconjurătoare. Procesele de versant sunt date de alunecări de teren și forme de eroziune torențială, în diferite grade de evoluție.

Climatul este de deal și podiș, cu influențe mai calde în vest și sud, media 8–9°C, datorită dezvoltării influențelor foehnale 9,5° C, cu temperaturi mai scăzute cu 1–1,5°C în est și umiditate mai mare. Hidrografia este formată din râuri mari, afluente ale Mureșului cu direcția est-vest: Târnava Mică, Târnava Mare, unite la Blaj, Hârtibaciul (afluent al Cibinului) cu direcția spre sud, spre Olt și alte râuri mai mici, autohtone, care amplifică procesele geomorfologice și, de cele mai multe ori, în timpul verii seacă. Vegetația este formată din păduri de cvercinee care ocupă suprafețe mai mari în est, iar în ariile joase depresionare sunt mai frecvente pășuni, fânețe și terenuri de cultură. Populația și așezările

omenești este atestată din vechime, pe baza mărturiilor arheologice (paleolitic, neolitic, epocile dacică și daco-romană etc.), până în zilele noastre. În secolul XII-XIII au fost colonizați sașii, iar în secolul XIII sunt atestate documentar majoritatea așezărilor rurale, unele devenind târguri, orașe, cetăți. În prezent sunt 10 orașe concentrate în lungul Mureșului și Târnavelor. Economia este diversificată, de tip agricol și agroindustrial în așezările rurale și bazată pe industrie și alte activități de servicii în orașe. În lungul văilor principale, Mureșul, Târnavele și Hârtibaciul sunt principalele căi de comunicație care se racordează cu rețeaua din culoare depresionare peritransilvane.

Dealurile Târnavei Mici sunt cuprinse între Valea Mureșului la nord și vest și ValeaTârnavei Mari (unită cu Târnava Mică la Blaj) în sud. În est apar bazinete depresionare de eroziune intracolinare, care formează limita față de Subcarpații Transilvaniei, deși pe alocuri nu este foarte clară. Alcătuirea petrografică este dată de alternanța stratelor labile: marne, argile, nisipuri, strate rezistente la eroziune: tufuri vulcanice, gresii etc., prinse în cute diapire în vest la Blaj-Ocna Mureș și în 12 domuri, în centru și est.

Relieful este format din interfluvii principale cu orientare est (600–700 m) spre vest (450–500 m) caracterizate prin asimetrie (abrupt spre nord și mai domol spre sud). dinamica versanților este activă cu alunecări de teren șiroire torențială, ravene, etc. Sunt prezente cueste simple și în trepte, în funcție de adâncimea râurilor prin eroziune. Culoare de vale largi, orientate de la nord-vest la sud-est: Mureșul, Nirajul, Târnava Mică, Târnava Mare cu terase dezvoltate între 6–8 la număr și lunci extinse în special pe stânga râurilor.

Podișul Hârtibaciului ocupă partea sudică și sud-estică a Podișului Târnavelor constituind cea mai mare subunitate a acestuia cu peste 4000 km². Este delimitat în nord de Târnava Mare, în sud de Olt și Cibin, în vest de Valea Vișei, iar în est, față de Subcarpații Transilvaniei, valea inferioară a Homorodului Mare și în continuare alte văi secundare.

Ca formațiuni geologice sunt cele de vârstă miocenă și pliocenă cu o structură în domuri sau monoclinală. Relieful este de podiș sub formă de poduri interfluviale fiind situate la circa 600–650 m în vest și înălțimi mai mari în est, de 750–800 m. Se constată nivelul de bază mai coborât al râurilor mari periferice, Oltul și Târnava Mare, față de Hârtibaci care-l străbate în partea centrală, fenomen ce a condus la o eroziune mai puternică a afluenților acestora. Hârtibaciul și-a dezvoltat trei terase, o luncă largă însoțită de o suită de glacisuri.

Podișul Hârtibaciului reprezintă o regiune clasică de alunecări de teren numite de localnici „glimee" sau „dâmburi". Dacă în Câmpia Transilvaniei relieful de „glimee" impresionează prin frecvența mare, în Podișul Hârtibaciului acestea se impun atât prin dimensiunea movilelor cu înălțimi de peste 50 m, cât și prin extinderea mare în suprafață (ex. Saeș, 1550 ha). De asemenea, o răspândire mare pe întreg Podișul Hârtibaciului o au alu- necările noi, superficiale, numite de localnici „surpături". Totuși în Podișul Hârtibaciului este un grad mai mare de împădurire, ceea ce a protejat terenul de eroziunea superficială.

Climatul de dealuri este caracterizat prin temperaturi medii anuale ce scad ușor de la 8–9° C în nord-vest la 7–8° C în partea de est; precipitațiile cresc de la 600 mm în nord-vest la 700 mm în est. Arterele hidrografice principale, Târnava Mare, Oltul, Hârtibaciul prezintă o serie de amenajări hidrotehnice executate mai ales după inundațiile catastrofale.

Vegetația din Podișul Hârtibaciului se înscrie în subetajul pădurilor de gorun (Quercus petrea) și de amestec cu gorun sau chiar fag în locurile mai umede și umbrite.

Așezările omenești din Podișul Hârtibaciului sunt în număr de 165, dintre care 5 orașe, marea majoritate atestate documentar în secolele XI-XIV, dar cu urme de locuire începând din Neolitic și Epoca Bronzului. Majoritatea sunt amplasate pe terasele râurilor sau glacisurile de luncă. Aglomerările urbane din Culoarul Târnavei Mari favorizează un volum mare de schimburi de mărfuri și călători, mijlocite de arterele feroviare și rutiere canalizate de acest culoar cum sunt magistrala feroviară, dublată și electrificată, Brașov - Teiuș, șoseaua națională Sibiu – Copșa Mică – Sighișoara și de cele care traversează zona cum sunt -șoselele naționale: Brașov – Sighișoara – Târgu Mureș sau tronsonul din drumul internațional E60: Constanța – București – Brașov – Sighișoara – Târgu Mureș – Cluj Napoca – Oradea – Hamburg.

Municipiul Mediaș este atestat documentar la 1267 și constituie cel mai important centru urban al culoarului și al întregului Podiș al Târnavelor. Are o poziție avantajoasă în mijlocul acestei regiuni naturale, fiind situat pe importantele artere de comunicație din Valea Târnavei Mari și în apropierea unor resurse bogate de gaz metan și de produse agricole variate. Așezarea a evoluat ca oraș cetate între sec XIV-XVI, apoi ca centru meșteșugăres și comercial în sec XV-XVIII. În prezent are multe unități industriale (unele cu tradiții apărute la finele sec. XIX), de pielărie, încălțăminte, geamuri, vase emailate, țesături, alimentară, industria construcțiilor de mașini. În zona centrală se află și importante obiective turistice, mai ales vestigii medievale din secolele XV, VI și XVII.

Municipiul Sighișoara este atestat documentar pentru prima dată în anul 1280 sub denumirea de Castrum Sextum, din care reiese caracterul de așezare fortificată. Nucleul orașului medieval s-a constituit pe terasa Târnavei Mari, funcționând ca unul dintre cele mai puternice orașe-cetăți din Transilvania. Încă din secolul al XIV-lea, devine un centru meșteșugăresc și comercial. În prezent, posedă ramuri industriale de industrie textilă, confecții, construcții de mașini, sticlă și faianță, industrie alimentară etc. Centrul vechi al orașului dispune de un centru vechi cu obiective de mare valoare istorică, legate de cetatea Sighișoarei.

Dumbrăveni este centru industrial cu topitorie de cânepă, prelucrarea lemnului, prelucrarea cărnii. Copșa Mică are în funcțiune în prezent unități industriale din ramura metalurgiei neferoase (obținerea plumbului și zincului). Agnita este atestat documentar la 1280, oraș din 1950, cu unități în industria de încălțăminte, mănuși, ciorapi, utilaje. Orașele sunt amplasate pe văile Târnava Mare și Hârtibaci.

Satele sunt mici și mijlocii (aproape 80 %), cele mai mari aflându-se în culoarele văilor principale cu locuitori între 3000–4500 cu structură compactă. Economia acestora este dominant agricolă pe baza culturilor de cereale, plante tehnice, pomicultură, creșterea animalelor. În cele mai mari, se mai adaugă extracția de gaze naturale, materiale de construcție, ateliere textile și de confecții.

Podișul Secașelor este situat în partea de sud-vest a Dealurilor Târnavei Mici apărând oarecum suspendat față de regiunile mai joase din jur și anume: culoarele de vale ale Târnavei Mari, Târnavei și Mureșului spre nord și nord-vest, largile văi ale Vișei în est și Sebeșului în vest; în partea sudică apare culoarul depresionar al Apoldului. Sub raport tectonic, regiunea se caracterizează prin fascicule de cute majore întretăiate, alături de strate necutate ce înclină spre interiorul Depresiunii Transilvaniei. Relieful se prezintă sub forma unor culmi prelungi, cu altitudini cuprinse între 350–620 m, reprezentate în urma eroziunii de adâncime a unor văi. Structura a impus un relief de cueste pe dreapta Secașelor (Mic și Mare), pe care apar intense alunecări, șiroiri favorizate de lipsa pădurii și de rocă. Terasele sunt bine dezvoltate, 8 la număr pe Mureș și pe Târnave, iar pe Secașe sunt 6 terase. Climatul moderat, cu o circulație dominant vestică este puternic influențat de descendența aerului din Munții Apuseni, ceea ce produce efecte de foehn. Media anuală a temperaturilor se menține între 8°C în sud și 9° C în nord.

Râurile principale sunt: Secașul Mic, afluent al Mureșului în nord, Secașul Mare în sud, afluent al Sebeșului, iar în est, Vișa, afluent al Cibinului, râuri care și-au dezvoltat terase, lunci și glacisuri întinse pe care se află majoritatea așezărilor și căilor de comunicație. Pădurile ocupă suprafețe restrânse și sunt prezente la nivelul culmilor și al pantelor abrupte; sunt formate din stejărete și gorunet în amestec și cu alte specii: carpen, tei cu diferențe în funcție de expunere, pantă. Pe suprafețele despădurite s-a dezvoltat o vegetație de pajiște cu elemente specifice xerofile.

Populația aparține satelor mici și mijlocii, în număr de 62, amplasate cu precădere pe văile râurilor. Au o structură adunată, profil agricol, dominant cerealier și creșterea animalelor, la care se adaugă local viticultura, pomicultura.

Economia este dominant agricolă, patru cincimi din suprafață fiind suprafață agricolă, din care două treimi este arabilă, un sfert este cu pășuni și fânețe. Ca obiective turistice: Râpa Roșie, Râpa Lancrăm, iar în cadrul satelor se află biserici vechi din secolul al XV-lea – al XVI-lea, unele construite din lemn încă din secolul al XVIII-lea.

Se disting două subdiviziuni în cadrul Podișului Secașelor: culoarele de vale ale râurilor Secașu Mare, Secașu Mic și Valea Vișa și interfluviile principale cu caracter de podiș și de dealuri amplasate între văi: Podișul Amnaș în est, Podișul Cergăului în nord și Podișul Intresecașe în partea centrală și sud-vestică.

Fundamentul geologic al României

1. Considerații generale

1.1. Motivația demersului

O *Enciclopedie a României* a fost elaborată de ASPER – Asociația Științifică pentru Enciclopedia României, având ca președinte al Comitetului de Redacție pe profesorul Dimitrie Gusti.

În volumul al III-lea al *Enciclopediei României – Economia națională,* datele statistice folosite se referă la „distribuția spațială și dezvoltarea în timp, până în anii 1937–1938“.

În Cap. I, privind P*ământul,* sunt prezentate două subcapitole:

– *Geografia economică a României* de Vintilă Mihăilescu;

– *Structura și evoluția geologică a României* de Gh. Macovei, cu unitățile:

– *Carpații: Orientali, Meridionali, Munții apuseni, Depresiunea pannonică, Bazinul Transilvaniei, Platforma Moldovenească, Câmpia Română, Depresiunea getică, Dobrogea, Platforma prebalcanică.*

Cap. VIII se referă la *Industria extractivă,* cu următoarele subcapitole:

- *Economia energetică* – de Paul Gr. I. Dragomir;
- *Petrolul* – N. Theodor Ficșinescu și Tudor Dobrescu;
- *Zăcămintele de gaz metan* – de C. I. Motaș;
- *Cărbunii* – de Ioan Bujoiu;
- *Metale prețioase* – de Eugeniu Bădescu;
- *Metale diverse* – de Petre Capriel;
- *Sarea* – de Mihai Stamatiu;
- Cariere de piatră – de St. Cantuniari;
- *Apele minerale și balneare* – de Al. Codarcea.

De la acea enciclopedie demersul de raportare sintetică a standardelor țării în aceste domenii n-a mai fost continuat, ceea ce semnalează un gol de informare și, ca urmare, identitar vorbind, o carență în perceperea amsamblului de astăzi al țării în care trăim.

Ne propunem să abordăm aceste lipsuri, succint, în continuare.

1.1.1. Economia energetică a României

Pentru raționalizarea exploatărilor de energie, statul (sau o entitate națională la fel de cuprinzătoare) trebuie să folosească cele mai bune mijloace tehnice, ca și stabilirea felului de exploatare și de utilizare a fiecărui factor de energie în parte. Izvoarele de energie pot fi clasate în două categorii:

a) apa, vântul, căldura, lemnul, paiele;

b) cărbunii, petrolul și gazele naturale.

Din cauza nepunerii în valoare a bogățiilor naturale, numai în anul 1928, pierderile economiei românești s-au evaluat la trei miliarde lei.

Deoarece despre principalele substanțe energetice, cărbuni, petrol și gaze naturale se vor face prezentări detaliate de alți coautori ai prezentei enciclopedii și pentru a nu suprapune datele, nu le detaliem.

Considerăm necesar și indicat să ne raportăm la metalele prețioase, metale diverse, sare, cariere de piatră și ape minerale, dar fără amănunte, acestea fiind descrise în lucrare de alți autori.

În categoria I intră metalele prețioase, dintre care aurul ocupă primul loc, sunt cunos- cut înainte de era creștină. Darius, regele perșilor (iranici), în anul 513 î.Hr., atras de bogăția în aur a agatârșilor – trib indo-iranic migrat dinspre Asia pe malurile Mureșului și în Munții Apuseni - a pornit război împotriva acestora (fiind oprit la Dunăre e către daci).

Daco-geții, pricepuți mineri încă din preistorie, au continuat exploatarea minelor de aur din Apuseni,

în special în regiunea Abrudului.

Bogățiile de aur acumulate de daci, faimoase în toată Lumea Veche, au constituit unul din motivele principale pentru care împăratul Traian (și nu doar el) a a dorit cucerirea Da ciei. Ca urmare, prin ocuparea Daciei de către romani în anul 106 d.Hr., mineritul aurifer a fost intensificat, cele mai importante centre miniere fiind la Roșia Montană cu Buciumul de azi, fost Alburnus Major și Zlatna, fost Ampelum.

Părăsirea Daciei de către romani și năvălirile barbare au întrerupt pentru un timp exploatarea regulată a minelor din regiune, dar în Evul Mediu mineritul aurifer din Transilvania a traversat o nouă epocă de înflorire.

Dar abia din secolul al XVIII-lea, în plin Iluminism, regiunea minieră a Apusenilor marchează un important progres. Pe lângă minereurile aurifere se acordă interes și minereurilor complexe de plumb, zinc și cupru. Producția de metale prețioase a Transilvaniei a crescut în mod continuu, astfel încât în secolul al XIX-lea, în pragul revoluțiilor care au marcat nașterea Europei Națiunilor, producția a fost înregistrată (de Imperiul Austro-ungar): 851 kg în 1834, 1.109 kg în 1877 și 2.781 kg aur fin în 1913.

După Primul Război Mondial, când activitatea minieră a fost întreruptă, anul 1919, primul de după Marea Unire a României, produce un reviriment, iar în 1929, Societatea Mica a construit prima instalație de flotație a minereurilor sale aurifere de la Brad, folo- sind cele mai noi tehnologii ale vremii, importate din Canada (și aflate astăzi la Muzeul în aer liber de la Abrud).

Prin politica României Mari de încurajare a industriei aurifere naționale – și cu ajutorul Băncii Naționale – s-a ajuns la realizarea unei producții anuale de cca. 5.000 kg aur fin și 22.000 kg argint fin.

Regiunile din România care au zăcămintele de aur sunt:

1. Baia Mare;
2. Munții Apuseni, în județele Alba și Hunedoara (Zlatna, Baia de Arieș, Caraș și Săcărâmb);
3. Valea lui Stan, în județul Vâlcea.

Producția de aur a României între anii 1925–1937, după datele Bănci Naționale a României, a fost 5.355 kg, obținute de mai multe societăți: Grupul Mica (2.990 kg) și RiMMA (explorarea statului, 1.172 kg).

Producția de argint a țării în perioada 1921–1937 a crescut de la 2.872 kg în 1921, la 25.645 kg în anul 1937.

Metalele diverse, numite astfel în metalurgie, sunt toate metalele cunoscute în afară de fier și metalele prețioase. Ele sunt înpărțite în trei categorii:

1. Metale care se exploatează în țară: plumbul, cuprul, zincul ș.a.;
2. Metale care nu se exploatează în țară, dar sunt cunoscute în zăcăminte: aluminiu, manganul, antimoniul și eventual cromul;
3. Metale semnalate în țară (dar neaflate în exploatare): nickel, molibden, bismut, magneziu, stronțiu, tungsten, cobalt și titan.

Metalele din prima categorie, Pb, Cu, Zn se găsesc în minele cu minereuri de aur, argint, plumb și cupru de la Baia Sprie și Cavnic (județul Satu Mare), Băiuț, din județul Someș și mina Herja, din județul Satu Mare.

Între minele de cupru, în afară de cele menționate, trebuie menționată mina Altân Tepe din județul Tulcea, Bucium din județul Alba, Zau-Almășel din județul Hunedoara, Jereapăn din Maramureș.

După război câteva mine au fost părăsite, precum Bălan din Carpații Orientali sau cele din Banat de la Ciclova și Moldova Nouă.

Minereurile de zinc în exploatare sunt asociate cu minereurile de cupru și plumb, blenda (Zn S) fiind principalul purtător de zinc. În exploatare erau în perioada interbelică trei mine care conțin zinc: Baia Sprie, Herja și Cavnic.

Conținutul mediu în zinc la principalele mine era următorul:

Mina Baia-Sprie (Stat) 7,5% (din totalul producției respectivei mine, restul fiind alte metale)

Mina Cavnic (Stat) 6,6%

Mina Herja (Soc. Phönix) 10,7%

Asociația Ungară de Mine de Pb și Zn 8,0%

În cea de **a II-a categorie, a metalelor care nu se produc în țară, dar sunt cunoscute în zăcăminte**:

– **Aluminiu** Cel mai important minereu de aluminiu este bauxita – $(Al_2O_3)(H_2O)$ – din Munții Bihor – Pădurea Craiului, cu rezerve de cca. 20 milioane tone.

În țară erau 6 mine de aluminiu, din care în exploatare erau cele ale Societății „Bauxita“, care în 1915 (înainte de Marea Unire) producea 1.468 tone anual.

– **Mangan.** Minereurile de mangan mai importante sunt localizate în Carpații Orientali, Munții Maramureșului, Lăpușului, Codrului, Zarandului, Banat, Poiana Ruscă și Carpații Meridionali. În 1936 producția totală de minereuri de mangan a fost de 33.856 tone.

– **Antimoniu sau Stibiu** (Sb_2S_3) – se găsește în special în stare de sulfuri asociat cu pirite, galene și blende cuprifere (Baia Sprie, Cavnic și Herja).

– **Crom** – sub formă de minereu este utilizat ca material refractar pentru căptușitul cuptoarelor în metalurgie. Ca ferocrom se utilizează la fabricarea oțelului cromat, cu întrebuințări speciale pentru apărarea națională. Zăcămintele mai cunoscute sunt cele din serpentina de la Orșova – Banat. Categoria a III-a cuprinde metale semnalate în țară în zăcăminte insuficient de cunoscute.

– **Nichelul,** cunoscut de puțin timp, folosit spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, mai ales la piese și construcții metalice militare.

În natură, nichelul se găsește în stare de sulfuri, arseniuri sau în stare de silicați, semnalați în țară la: Bădeni-Ungureni în județul Muscel, în Munții Apuseni la Zlatna și Vînțul de Jos, împreună cu minereuri de cobalt. În Banat, sub formă de urme, se găsește în zăcămintele de cobalt de la Oravița și Teregova, în zăcămintele de crom de la Dubova, Ogradena.

– **Magneziul metalic** se întrebuințează în prafuri fine, pungi, în fotografie, pirotechnie și în semnalizare. Asociat cu alte metale ușoare se utilizează în fabricarea produselor refractare necesare în metalurgie și industriile chimice. Fabricarea magneziului metal nu se face la noi în țară, dar compuși ai magneziului s-au exploatat sub forrma a diverși silicați, talc și azbest.

– **Talcul** - în țară erau două exploatări de talc:

1. Societatea Mineralia din comuna Cerișor (Hunedoara), cu 1.526 tone în 1934;
2. Societatea Industriile Miniere din Banat, comuna Rusca-Montană, județul Severin, cu 407 tone în 1934.

– **Azbestul**, folosit la garnituri de mașini și ca izolator, este cunoscut la noi în țară în zona comunelor Rudăria și Agadici, județul Caraș, comuna Pătați (județul Severin), comuna Dumbrăvița (județul Arad) și la Novaci și Baia de Fier (județul Gorj).

– **Dolomita** (carbonatul de calciu și magneziu) utilizată la fabricarea produselor refractare se exploata în următoarele cariere: Societatea Titan-Nădrag-Călan, comuna Telicul Mic – județul Hunedoara, în comuna Galsa – județul Arad și comuna Pojorâta – județul Câmpulung Moldovenesc.

– **Bismutul**. Se întrebuințează la fabricarea unor utilaje, pe lângă alte utilizări în medicină. Pe lângă Băița Bihor, zăcăminte de bismut se găsesc la Oravița (în exploatare la mina Elisabeta), la Dognecea și Baia Mare.

– **Stronțiul**. Este folosit în industria zahărului, la focurile de artificii, precum și în medicină. A fost semnalat în minereuri de celestină (sulfat de stronțiu) între Hotin și Darabani, pe malul Nistrului.

– **Titan – Tungsten – Cobalt – Molibden**. Aceste metale se întrebuințează în cantități mici, în special la fabricarea oțelurilor speciale. Ca minereu, titanul se găsește în oxizi de titan (rutil etc.), și oxizi de titan și fier (ilmenit). Sub formă de rutil a fost indentificat la Pianul Român, la Tișovița (Banat) unde cromitele conțin cca. 3% TiO_2, la Târnava (Banat) și în zăcămintele de bauxită din Bihor (1,6–3,6% TiO_2).

Tungstenul, se găsește ca minereu în wolframit (tungstat de fier și mangan) la Baia Sprie, la Ciclova Montană (Banat) și la Băița Bihor (în scheelit).

Cobaltul Semnalat la Oravița, asociat cu minereu de cupru, bismut, pirită și aur nativ; se mai găsește la Bădeni-Muscel, la Săcărâmb și Vințul de Jos (județul Alba).

Molibdenul se găsește sub formă de molibdenit și molibdat de plumb (wulferit) la Băița Bihor și în zăcămintele de contact din Banat.

*
*   *

Din prezentarea sintetică se poate aprecia faptul că dezvoltarea mineritului și a metalurgiei la noi în țară în perioada 1925–1937 a fost importantă, a permis industrializarea țării pe orizontala economiei, adică modernizarea ei, aducerea la aceleași standarde economice cu țările dezvoltate ale Europei. Ceea ce a avut ecou în dezvoltarea învățământului și a culturii, adică în afirmarea spiritualității românești și conștientizarea identității de sine a poporului român.

Totuși majoritatea zăcămintelor nu aveau o rentabilitate determinată, procesul de extracție și de prelucrare nu erau clar monitorizate, iar lipsa protecției vamale pentru metalele brute – fuga metalelor – a determinat statul să intervină cu autoritatea sa în susținerea producției industriei extractive.

Sarea România este una dintre cele mai bogate țări din Europa în zăcăminte de sare gemă (NaCl), cu circa 250 localități în subsolul cărora s-a stabilit prin studii geologice prezența acesteia, înainte de 1940. S-a identificat și existența a 1.180 de izvoare sărate, dar și numeroase lacuri și limanuri sărate, toate rămase de la formarea continentului european, când pe aceste locuri era Marea Sarmatică.

În trecut dreptul de a exploata sare, atât în Muntenia cât și în Moldova, era al domnitorilor, care exploatau ocnele fie în regie proprie, fie prin arendași angajați.

Din 1862 până în anul 1888, exploatarea și administrarea minelor de sare (ocne ori saline) s-a făcut de către un serviciu special din Ministerul de Finanțe, iar după această dată de către Regia Monopolurilor Statului.

Prin *Legea din 7 februarie 1929* statul a concesionat dreptul de exploatare al unora dintre industriile monopolizate, între care și sarea, pe timp de 30 ani, Casei Autonome a Monopolurilor Regatului României (C.A.M.).

Fără a intra în amănunte, se vor prezenta regiunile cu zăcăminte de sare și izvoarele sărate din România pe regiuni:

1. Vechiul Regat și Bucovina în regiunea subcarpatică;
2. În Ardeal, într-o zonă din jurul și de la marginea cuvetei transilvănene;
3. În Maramureș, într-o zonă situată la sud de ramificațiile vestice ale Carpaților Orientali.

În perioada 1936–1937, rau opt zăcăminte în exploatare: Ocnele Mari (Vâlcea), Slănic (Prahova), Tg. Ocna (Bacău), Cacica (Suceava), Ocna Mureșului (Alba), Ocna Dejului (Someș), Praid (Odorhei) și Ocna Șugatag (Maramureș).

Din motive obiective (surpări) au fost închise salinele de la: Doftana (Prahova), Coștini (Maramureș), Ocna Sibiu (Sibiu) și Turda (Turda).

Pentru necesitățile pescarilor din Delta Dunării și pentru aprovizionarea populației din sudul Basarabiei, funcționa salina de la la Tuzla (județul Cetatea Albă), o exploatare de sare marină.

Carierele de piatră Prin calitățile ei, piatra naturală a avut în evoluția omenirii o întrebuințare permanentă, încă din Paleolitic (Epoca Pietrei Cioplite și Epoca Pietrei Șlefuite) ca unealtă, armă de apărare, podoabă și mai ales ca material pentru construcții.

Cu ajutorul focului, unele varietăți de piatră naturală au fost transformate în diferite materiale de construcții și obiecte de uz casnic: var, ciment, ipsos, olărie, cărămidă, țigle etc.

Rocile stau la baza tuturor pietrelor, fiind recunoscute după mineralele ce le alcătuiesc.

Acestea au fost grupate, încă în perioada interbelică, în trei categorii mari:

1. Rocele (rocile) eruptive: granite, fosfor, bazalte;
2. Rocile sedimentare, formate din materialul sfărâmat din scoarță, stratificate de obicei, cu fosile (animale marine din Marea Sarmatică) adesea, sau depozite mobile – pietrișuri și nisipuri;
3. Rocile metamorfice – cristaline (șisturi) sunt stratificate, mai mult sau mai puțin cristalizate (gnaise, cuarțite, micașisturi).

Deschiderea carierelor, la început liberă, a fost legiferată de stat: în Transilvania și Bucovina prin Legile austriece din 1854; în Basarabia prin Legile rusești, iar în România liberă prin Legile din 1895.

Legea minelor din 1924, modificată în 1929 și 1937, se ocupă de rocile exploatabile prin cariere. Ea a rămas o piatră de hotar pentru mineritul romînesc și ne rapărtăm încă la coordonatele ei. Drept care textul figureayă și în Anexa acestei lucrări.

Apele minerale și balneare se deosebesc de apele comune printr-un conținut ridicat în săruri și gaze dizolvate, prin conținut de substanțe mai rare sau printr-o temperatură mai ridicată, toate având proprietăți curative și terapeutice folosite din cele mai vechi timpuri și până în prezent, deoarece corpul uman are, el însuși, în compoziția sa numeroase săruri care trebuie șinute în echilibru.

Apele minerale au o compoziție foarte variată, diverse săruri și gaze, precum și clorurile, bromurile, iodurile, bicarbonați, sulfați, fosfați și sulfurile de Na, K, Li, Ca, Mg, Ba, Fe, Mu și Al, acid boric, siliciu, iar dintre gaze: CO2, N2S, O2, Na, H2, hidorcarburi, gazele rare, emanația de radiu.

Clasificarea cea mai importantă a apelor minerale se bazează pe compoziția lor chimică și pe unele proprietăți fizice. Una din clasificările din perioada la care se referă coordonată de Dimitrie Gusti, Enciclopedia României, volumul al III-lea, este cea a lui Hintz și Fresonius:

– izvoare termale simple, radioactive, carbogazoase simple (bogate în CO_2 liber), carbogazoase alcalinotermale, alcaline, sărate, amare, feruginoase, arsenicale, sulfuroase.

Nămolurile sunt folosite în unele stațiuni balneare în scopuri terapeutice. Acestea s-au format în țara noastră în limanele și lacurile sărate de pe lângă țărmul Mării Negre, în lacurile sărate din Bărăgan și în turbării, în legătură cu unele izvoare minerale (Vatra Dornei). Răspândirea apelor curative pe teritoriul României este grupată în următoarele regiuni:

1. Litoralul Mării Negre;
2. Regiunea lagunelor și limanurilor sărate, cu nămol, aflate de-alungul țărmului Mării Negre, de la Nistru și până la Balcic;
3. Regiunea lacurilor sărate și amare din Bărăgan;
4. Regiunea apelor amare din Podișul Moldovenesc;
5. Regiunea apelor și lacurilor sărate în legătură cu masivele de sare;
6. Regiunea borvizurilor și mofetelor legate de erupțiile vulcanice;
7. Regiunea apelor și lacurilor sărate din Bazinul neogen al Transilvaniei;
8. Apele minerale din partea de vest a țării.

După caracterul chimic predominant al apelor noastre curative, s-a ajuns la următoarele trei mari categorii:

I. Apele sărate (cloro-sodice);
II. Apele carbogazoase bicarbonatate (alcaline);
III. Apele termale.

Dat fiind gradul mare de cunoaștere al apelor curative și prin prezentarea acestora într-un capitol viitor, considerăm suficiente datele generale despre acestea, ca și despre nămoluri.

Legea minieră (codul minier) reprezintă principalul instrument legal în baza căreia statul acordă unui titular drepturile de exploatare minieră pentru un anumit perimetru (concesiune) și care reglementează activitățile de cercetare și exploatare a substanțelor minerale utile.

Articolul 1 din Legea minelor nr.85/2003 stipulează că „Resursele minerale situate pe teritoriul și subsolul țării și al platoului continental în zona economică a României din Marea Neagră, delimitat conform principiilor dreptului internațional și a reglementărilor din convențiile internaționale la care România este parte, fac obiectul exclusiv al proprietății publice și aparțin statului român".

Legea minelor nr. 85/2003 prevede următoarele titluri privind drepturile miniere:

– permis de prospecțiune (neexclusiv);
– licența de explorare (exclusivă);
– licența de exploatare (exclusivă);
– permis de exploatare (exclusiv, eliberat pentru exploatarea unor cantități determinate de aur aluvionar, roci utile sau turbă).

Conform Legii minelor nr.85/2003 perioadele de valabilitate sunt următoarele:

– permis de prospecțiune – maxim 3 ani, fără drept de prelungire;

– licență de explorare, maximum 5 ani, cu drept de prelungire de maximum 3 ani; – licență de exploatare – 20 ani, cu drept de prelungirew pe perioade succesive de 5 ani; – permis de exploatare – un an.

Conform *Legii minelor* nr.85/2003 licența de explorare se acordă în urma unui concurs public de oferte, organizat la inițiativa ANRM sau a persoanelor juridice române sau străine.

Conform *Legii minelor* nr. 85/2003 licența de exploatare se acordă titularului licenței de explorare, la solicitarea acestuia.

Pentru menținerea licenței de explorare se impune plata unei taxe anuale de explorare, prezentarea de programe de lucrări anuale etc., explorare, respectarea integrală (volume fizice și valorice) a programului de explorare negociat cu ANRM și respectarea programului de refacere/reabilitare a mediului.

Tot conform *Legii minelor* nr.85/2003 titular al unui permis sau licență poate fi orice persoană juridică română sau străină, persoanele juridice străine fiind obligate să înființeze o filială în România.

În România suprafețele perimetrelor de prospecțiune, explorare și exploatare nu sunt limitate.

Aceeași lege conferă titularului drepturile de a transfera licența de explorare sau exploatare unei alte persoane juridice, numai cu aprobarea prealabilă scrisă a autorității competente (A.N.R.M.).

În România concesionarea activităților miniere (prospecțiune, explorare, exploatare) este certificată printr-un contract, în care se specifică termenii negociați ai perimetrului/licenței.

1.2. Geologia și mineritul. Scurt istoric

Mineralele și mineritul au preocupat omul cu multe mii de ani în urmă, au făcut parte din identitatea lui formativă, cunoștințele evoluând în timp și spațiu, încât cea mai lungă perioadă, a culturii pietrei (Paleoliticul), a durat aproape un milion de ani, etapă foarte lungă, a începuturilor, în timp ce următoarele se succed la intervale din ce în ce mai mici.

Metalele, cultura acestora, au jucat un rol important în viața și progresul omenirii. Au fost necesari cca. 5.000 de ani pentru a se ajunge de la primele forme de civilizație a metalelor la era contemporană.

Importanța rolului jucat de economia minerală în toate timpurile i-a determinat pe istorici să noteze treptele de progres ale omenirii prin denumiri caracteristice din regnul geologic (mineral):

– Epoca Pietrei;

– Epoca Aramei;

– Epoca Bronzului;

– Epoca Fierului.

Mineritul, de o importanță deosebită și în istoria poporului român, este atestat de numeroase mărturii arheologice, mențiuni ale unor istorici și geografi antici (sursele primare), precum că pe teritoriul carpato-danubiano-pontic s-au exploatat, din timpuri străvechi, numeroase substanțe minerale (cf. Mihai Marinescu, Laurențiu Bogatu, 2005).

Dezvoltarea mineritului în acest spațiu a fost posibilă datorită unor condiții favorabile:

– zăcăminte cu substanțe minerale de foarte bună calitate și în cantități mari;

– o populație mumeroasă, harnică și așezată în comunități stabile;

– încrucișări de drumuri comerciale, ceea ce a permis vânzarea ușoară și în cantități mari a substanțelor minerale sau a produselor obținute din ele (cf. Mihai Marinescu, Laurențiu Bogatu, 2005).

Exploatarea substanțelor minerale în Comuna Primitivă, pe actualul teritoriu românesc, se cunoaște încă din Paleolitic (600.000 – 10.000 ani î. HR.).

Erau cunoscute și întrebuințate câteva tipuri de roci pentru unelte și arme, precum piatra cioplită sau, după ea, piatra șlefuită. Roca cea mai des folosită era silexul (cremenea), dar și altele ca menilitul, jaspul, cuarțitul și obsidianul.

Mărturii paleolitice sunt prezente prin unelte de silex și cuarțit în jud. Argeş (pe Valea Dârjorului), la Slatina (Valea Oltului), lângă Iași, pe Prut (la Ripiceni și Mitoc), la Giurgiu, lângă București, pe Ceahlău, la Ohaba Ponor și Cioclovina, la Băile Herculane (cf. Baron Petre, 1999; Mârza Ioan, 1982).

Pentru confecționarea podoabelor se extrăgeau și se foloseau agatul, obsidianul, opalul și chihlimbarul, conform vestigiilor găsite de pildă pe teritoriul județelor Bihor și Maramureş.

În ***Neolitic*** (6.500–1.700 î. Hr.) se exploatau cam aceleași roci ca și în Paleolitic, dar se extrăgeau mai uşor, prin puțuri și galerii puțin adânci și mai bine prelucrate. Tot atunci a început extragerea și folosirea unor roci dure, precum granitul, bazaltul și andezitul.

Argila începe să fie extrasă și folosită frecvent la confecționarea de produse casnice, dovadă obiectele descoperite din argilă arsă. Pe teritoriul nord dunărean a fost confirmată existența unor culturi foarte avansate pentru continentul european, cum sunt: Cucuteni, Glina, Gumelnița, Tripolje. Ele corespund Culturii Sesklo, din sudul Peninsulei Elene și Neoliticului din Asia Mică, având ecouri până în Asia de sud-est.

Către sfârșitul Neoliticului sunt descoperite și întrebuințate primele metale, cuprul și aurul, care la început erau probabil extrase în stare nativă, iar mai târziu se exploatau și sub formă combinată cu minereuri.

Cuprul (nativ la început, prelucrat ulterior) a fost identificat arheologic pe Mureș, la Decea, și în județul Iași, la Cucuteni, sub formă de topoare, dălți din aramă de o mare puritate. Aceea a fost Civilizația Aramei, perioadă a preistoriei prezentă și pe teritoriul românesc, înainte de Epoca Bronzului. Era extras din zona de oxidație a unor zăcăminte cuprifere.

Mai târziu, Culturile Cucuteni, Boian, Tripolje, Verbioara și Vinča au atestat că metalul conține urme de argint, fier și nichel, fiind folosit pentru obiecte de cult și ustensile.

Ulterior, din același metal sunt confecționate unelte și arme mai fiabile decât cele din piatră, intervenind turnarea cuprului topit în forme, folosite de culturile Decea Mureşului, Gumelnița, Sălcuța, Cucuteni-Ariușd.

Oamenii au descoperit că, amestecat cu alte metale, cuprul fiind totuși un metal moale, precum plumb, cositor, arseniu sau stibiu, dă aliaje cu duritate și rezistență mecanică mai mare. Așa s-a ajuns la bronz, aliaj realizat din cupru, staniu și zinc, ceea ce a făcut epocă în istoria civilizațiilor omenești, cunoscută sub numele de Epoca Bronzului. Uneletele obținut de bronz fiind mai rezistente decât cele de aramă, au permis cultibvarea pământului și, odată cu ea, sedentarizarea omului, apariția comunităților stabile, adică un nou fel de a percepe identitatea individului și a colectivității.

Aurul, descoperit mai târziu decât cuprul (în ultima parte a Neoliticului), era folosit pentru confecționarea podoabelor și a obiectelor de cult, mărturie fiind obiectele găsite în așezările specifice Culturilor Gumelnița, Decea-Mureşului și Cucuteni-Ariușd.

Metalurgia – extragerea din minereu a aurului, cuprului, cositorului, argintului și plumbului a fost determinantă între anii 4500–1500 î. Hr., iar metalurgia fierului este cunoscută de la anul 1500 î. Hr, ceea ce a dus la o nouă revoluție în istoria civilizațiilor omenești, cunoscută sub numele de Epoca Fierului. Celții au excelat în extragerea fierului și, din centrul Europei, acest nou tip de cultură (La Tène) s-a răspândit pe tot continentul.

Dezvoltarea economiei minerale și rolul acesteia s-au realizat prin creșterea numărului de elemente

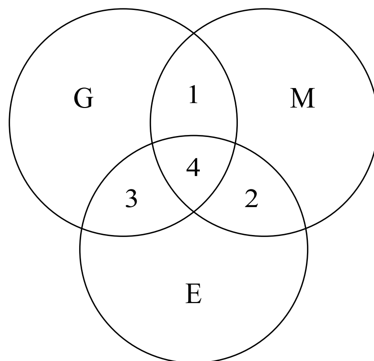
chimice, minerale și roci, dar și prin extinderea cunoașterii geologice a litosferei, a fundului mărilor și hidrosferei.

Perfecționarea mijloacelor de investigație în epoca contemporană a condus la progresul sferelor de activitate, la apariția unor domenii de suprapunere având caracteristici specifice, precum cel remarcat între problemele economice ale industriei miniere și ale activității geologice.

În acest context (cf. *Economia Geologică Minieră* a lui T. P. Ghițulescu ș.a.), au rezultat domenii cu problematici distincte și anume:

1. geologia minieră;
2. economia minieră;
3. geologia economică;
4. economia geologică minieră:

G = Geologie
M = Industrie minieră
E = Economie

Lucrarea menționată consideră că economia geologică minieră prezintă o importanță deosebită atât pe plan mondial, cât și pe plan național, deoarece ritmul de dezvoltare și valorificare a resurselor minerale a ajuns atât de mare, încât ridică, mai ales pentru anumite substanțe, probleme deosebit de grele.

Prin analogie, schema propusă pentru geologia minieră poate fi considerată valabilă și pentru geologia petroliferă, prin suprapunerea celor trei sfere de activitate – G.P.E.- rezultă tot patru domenii cu probleme distincte și anume:

1. gelogia petroliferă;
2. economia petrolieră;
3. geologia economică;
4. economia geologică petrolieră.

Ritmul mediu de creștere a producției de substanțe minerale utile atins după 1950 pe plan mondial a ajuns la procente mari, producția dublându-se la fiecare 7 ani (Toma Petre Ghițulescu, 1975).

În țara noastră ritmul a fost mai redus, iar după 1980 și mai scăzut, datorită diminuării rezervelor sau epuizării acestora.

Un fapt de necontestat este acela că, teritoriul țării noastre a fost investigat meticulos, încât prospecțiunile sistematice întreprinse după 1925 și mai ales după 1950, au descoperit puține zăcăminte care să nu fie cunoscute mai înainte.

În cazul hidrocarburilor situația este diferită, în sensul că multe dintre structurilor petrolifere au fost identificate după 1950.

Prin configurația geomorfologică favorabilă, dublată de o structură geologică corespunzătoare, România a fost înzestrată de natură cu o mare diversitate de zăcăminte sau acumulări de substanțe minerale. Dintre acestea, substanțele minerale active au fost cunoscute, exploatate din preistorie, de mii de ani, cum este cazul cuprului, aurului și argintului. A venit apoi rândul fierului, manganului, plumbului și zincului.

Sarea este cunoscută de asemenea din preistorie, dar despre ocnele din țara noastră s-a vorbit mult mai târziu, în primele secole după Hristos (Minele de sare din Transilvania au existat încă din perioada pre-romană, neolitică, fiind descoperite la Ulioara, Turda).

Cărbunii au început să fie exploatați în ultima parte a secolului al XVIII-lea în Transilvania, prin înlocuirea mangalului.

Substanțele minerale nemetalifere și rocile utile cunoscute tot din preistorie, folosite probabil pentru necesități casnice reduse, au constituit obiectul utilizărilor industriale mult mai târziu.

Unele dintre acestea nu necesită prelucrări, proprietățile fizice și chimice permițând a fi utilizate în stare naturală (talcul, marmura, baritina, aragonitul, gipsul etc.). În aceeași categorie intră și rocile utile, între care materialele pentru construcții (nisipuri, pietrișuri etc.).

Hidrocarburile au fost cunoscute și folosite mult mai târziu, dar cu impact la fel sau chiar mai mare în evoluția civilizației omenești.

Cronicele pomenesc de existența aflorimentelor petrolifere încă din sec. al XVIlea, pe teritoriul țării noastre, dar o extracție regulată și înregistrată s-a produs în anul 1857, fiind prima țară din lume care a înregistrat o producție industrială; tot atunci a fost înființată prima rafinărie și s-a iluminat Bucureștiul cu gaz lampant.

Cercetările și exploatările miniere sau ale celor pentru petrol, rudimentare mult timp, au intrat pe făgașul cercetărilor sistematice la mijlocul secolului al XIXlea, grație unor specialiști străini.

Ultimile decenii ale secolului al XIXlea, prin apariția Universităților din Iași și București, precum și a unor instituții ca Biroul Geologic, au drept urmare formarea unor specialiști și apariția unor lucrări de mare valoare.

Pe lângă Grigore Cobălcescu la Universitatea de la Iași și a lui Gregoriu Ștefănescu la cea din București, își impun prezența prin lucrări științifice Sabba Ștefănescu, Sava Athanasiu, Gh. Munteanu-Murgoci, Ion Popescu Voitești, Ludovic Mrazec, Mathei Drăghiceanu și alții.

Sub conducerea lui Ludovic Mrazec se înființează Institutul Geologic al României în anul 1906, cercetarea geologică românească impunându-se pe plan intern și internațional.

Institutul Geologic din România a acționat încă din 1915 pentru industria românească printr-un proiect ce propunea instituirea unui monopol de stat asupra tuturor fazelor de valorificare a zăcămintelor de petrol și gaze naturale. Ideea a fost concretizată prin apariția Legii Minelor în anul 1924, care prevedea ca „toate prospecțiunile să fie făcute de I.G.R.“. Sunt descrise pe larg la capitolul despre petrol. Așadar, cu puțin înainte de Marea Unire, dar mai ales după ea, spiritul Europei Națiunilor s-a tradus prin demersurile clare, făcute pentru apărarea spiritualității românești și a valorilor sale propprii.

Pe baza acestei *Legi a Minelor* se constituie Serviciul de Prospecțiuni în cadrul I.G.R., fiind a patra secție cu obiective proprii.

Atât secția de Prospecțiuni a I.G.R., cât și societățile particulare foloseau metode complexe geologice, gravimetrice, seismice, magnetometrice și electrometrice.

Începând cu anul 1950 cercetarea geologică românească în domeniul economic a cunoscut o importantă diversificare, în funcție de necesitățile dezvoltării economice, prioritare fiind resursele energetice.

Petroliștii au ocupat primul loc, având posibilități de cercetare (tehnice și financiare) superioare celorlalte domenii.

La începutul anilor ‘50 s-a desființat I.G.R. prin organizarea Comitetului Geologic, cu Întreprinderea de Prospecțiuni și Laboratoare (I.P.L.) în locul I.G.R. și a Întreprinderii de Studii și Explorări Miniere (I.S.E.M.) în locul Administrației Centrale de Explorări (ACEX). Pe parcurs ISEM a devenit IGEX, I.F.L.G.S. sau FORADEX S.A. în forma actuală (vezi în **Anexe** *Tabelul* de la finalul părții dedicate întreprinderilor cu profil geologic). În cadrul ministerelor de resort s-au organizat Oficiul pentru Hidrocarburi, devenit Întreprinderea de Prospecțiuni Geologice Geofizice (I.P.G.G.) în 1956 (prin desfințarea SOVROM PETROL), în cadrul Ministerului Petrolului; pentru substanțe minerale solide s-a format Trustul de Prospecțiuni, Explorări și Deschideri de Mine Noi (T.P.E.D.M.M.) în anul 1954 (în locul Expediției Geologice), în subordinea Ministerului Industriei Metalurgice și Construcției de Mașini (M.I.M.C.M.).

Pentru minerale rare (radioactive), după desființarea SOVROM KVARȚIT (1956), s-a organizat Trustul de Metale Rare (astăzi Societatea Națională a Uraniului), cu întreprinderi și secții de prospectare-explorare.

În același timp, învățământul universitar se reorganizează, prin înființarea, în anul 1948, a Institutului de Geologie și Tehnică Minieră și a Institutului de Petrol, Gaze și Geologie, ambele la București. În anul 1950, secțiile de geologie din cadrul facultăților de științe din București, Iași și Cluj, devin facuiltăți independente, încât crește substanțial numărul specialiștilor.

La 20 februarie 1960 se hotărește reînființarea Institutului Geologic, având ca obiectiv efectuarea de cercetări științifice fundamentale în domeniul geologiei și editarea hărților de specialitate.

În anul 1970, ca urmare a reorganizării institutului de cercetare, Secția de Geologie a Institutului de

Geologie-Geografie al Academiei Române, intră în componența Institutului Geologic.

În 1974 Institutul Geologic se unește cu Institutul de Geofizică și devine Institutul de Geologie și Geofizică.

În anul 1993 se desprinde de Laboratorul de Geologie Marină, care devine Centrul de Geologie și Geoecologie Marină (GEOECOMAR).

În anul 1994 se revine la titulatura inițială din 1906, I.G.R.

Încă din perioada anilor ‘50 s-a acordat mare importanță finalizării hărților geologice ale României la scara 1:500.000, obiectiv încheiat în anul 1958.

Progrese au fost realizate în cartografia geologică a flișului Carpaților Orientali prin Ion Băncilă, Gheorghe Cernea, Ion Dumitrescu, Nicolae Grigoraș, Theodor Joja, I. Pătruț, Grigore Popescu etc.

La fel și pentru Domeniul Danubian, prin Lazăr Pavelescu, Grigore Răileanu sau Apusenilor Sudici, cu Dan Giușca, Victor Coevin Papiu.

În anii ‘60 s-a decis elaborarea și imprimarea Atlasului geologic al României la scara 1:1.000.000, cuprinzând hărțile: geologică, hidrogeologică, tectonică, metalogenetică, neotectonică, a Cuaternarului (perioada geologică în care s-a format teritoriul României), a solurilor, a geochimiei solurilor și a substanțelor minerale utile.

În perioada 1968–1971 au fost realizate cele 17 foi ale hărții metalogenetice sc. 1:200.000 și a început redactarea și imprimarea hărții pedologice la sc. 1:200.000.

Elaborarea *Hărții Geologice a României* la scara 1:50.000 a început în anul 1970.

I.G.R. a fost angrenat la participarea internațională a României la diferite organisme europene și internaționale, mai ales la Comisia Hărții Geologice a Lumii și în Asociația Carpato-Balcanică. Printre specialiștii I.G.R. amintim pe Ion Dumitrescu, Mircea Săndulescu ca participanți la elaborarea hărții tectonice a Europei; Virgil Ianovici și Dan Rădulescu, la harta metalogenetică a Europei.

M. Săndulescu a fost inclus în Comitetul de redacție a *Hărții Tectonice a Lumii*.

Institutul Geologic a contribuit și la elaborarea hărților geofizice internaționale, la Harta Geotermică a Europei, prin Șerban Veliciu.

1.3. Structura și evoluția geologică a României

Structura geologică a teritoriului României este destul de complicată. Ea a fost definitivată în orogeneza alpină, iar eroziunea a dezvelit-o numai parțial. Geologia de suprafață și până la adâncimi accesibile observațiilor directe este, în general bine cunoscută. Pentru anumite sectoare se cunosc și detalii din zone acoperite, de cele mai multe ori bazate pe prospecțiuni geofizice (în special seismometrice, Mircea Socolescu ș.a, 1975).

Cercetările geologice relativ recente luând în considerație fenomenele tectonice și seismice regionale și zonele pornind de la teoria „derivei continentelor“ au condus la o abordare globală, conform căreia scoarța terestră este alcătuită din mari unități structurale numite plăci litosferice (care plutesc pe magmă).

Pe baza constatărilor geofizice (paleomagnetism, seismometrie și variația fluxului termic), a a apărut teoria după care scoarța terestră este alcătuită din douăsprezece mari plăci litosferice, cărora li se adăugă alte numeroase microplăci.

Cele mai importante plăci identificate sunt: Placa Pacifică, Placa Americană, Placa Eurasiatică, Placa Indoaustraliană, Placa Filipine, Placa Somalică, Placa Cocoș, iar dintre microplăci au fost indentificate: Microplaca Turcă, Egeană, Estpacifică, Sanwich de Sud, Sudest Pacifică, Rivera, Juan de Fuca, Phil etc. (cf. Gheorghe Buliga, Nicolae Balteș, 2011).

Se consideră că plăcile litosferice au luat naștere prin crestele dorsale mediane ale oceanelor.

Ordinul de mărime al dimensiunilor plăcilor variază între 400 și 2500 km și de la 2500 la 10.000 km, iar grosimea plăcilor variază între 70–225 km (stratul din manta de sub litosferă) și chiar până la mezosferă.

Unii cercetători consideră că litosfera se prelungește până în topul astenosferei (zona exterioară a mantalei superioare), în care caz grosimea plăcilor ar ajunge la 650–700 km. Academicianul Mircea Săndulescu (1970) considera că exită trei tipuri de plăci: continentale, mixte (în parte continentale și

în parte oceanice), numai oceanice.

Ca exemplu de plăci continentale menționăm placa Nord Americană ce include America de Nord și porțiunea de Crustă Oceanică de până la mijlocul Oceanului Atlantic și Placa Eurasiatică (pe care se află și România); tipul de plăci mixte este întâlnit la placa Atlantică cu rift intercontinental; iar dintre plăcile oceanice cea mai reprezentativă este Placa Pacificului, care se extinde între țărmul estic și până în partea de vest a bazinului Oceanului Pacific.

Regiunea noastră (Bazinul Mării Negre) se află în partea sudică a plăcii Eurasiatice, în apropierea contactului cu Placa Africană și Arabică (toate trei se întâlnesc în Marea Mediterană, unde dezvoltă fenomene de frecare care produc cutremure și, în trecut, au produs și vulcani. Placa Eurasiatică este formată atât din crusta continentală, cât și din crusta oceanică (e o placă mixtă).

Descifrarea structurii geologice a teritoriului României a constituit obiectivul unor cercetări și lucrări ale unor specialiști geofizicieni (I. Gavăț, 1962; Mircea Socolescu, Ștefan Airinei, 1975; Radu Botezatu, 1982), sau ale unor geologi (Ion Dumitrescu, Mircea Săndulescu ș.a,1962; Mircea Săndulescu, 1984; Vasile Mutihac, 1990).

România, cu o suprafață totală de 237.500 km^2 (sau 238.391 km2 cu apele interioare), are o structură geologică foarte complexă, aparținând în mare parte orogenului alpin, terțiar și actual. Formele rezultate geomorfologic, munții tineri, dealurile, podișurile și câmpiile intercalate în depresiuni tectonice, conțin în ansamblul lor bogate resurse de substanțe minerale utile (cf, Aron Popa ș.a, 2000).

Cele mai multe zăcăminte de substanțe minerale utile din România au dimensiuni mici sau cel mult medii, zăcăminte de talie foarte mare întâlnindu-se numai în cazul depozitelor de sare gemă.

Diversitatea de zăcăminte de substanțe minerale utile cuprinde: combustibili minerali, minereuri de metale prețioase, feroase, neferoase, rare, substanțe nemetalifere și roci utile.

Suprafața României nu reprezintă decât 0,16 % din suprafața uscatului globului terestru, dar țara noastră a participat cu ani în urmă cu aproape 1 % la producția mondială de substanțe minerale utile, ea ocupând locul 9 pe plan mondial în privința producției pe kilometru pătrat și locul 15 după producția pe cap de locuitor (cf. Aron Popa ș.a., 2000).

Rezervele geologice exploatabile din subsolul României totalizează mai mult de 3 miliarde de tone cărbune, mai mult de un miliard de tone de minereuri metalifere și aproape 4 miliarde de tone de sare. De asemenea, în subsolul României se găsesc bogate zăcăminte de uraniu și o mare diversitate de substanțe nemetalifere, roci utile și ornamentale în cantități remarcabile.

Toate bogățiile subsolului țării constituie proprietate publică exclusivă, conform constituției.

Zăcămintele pot fi atribuite companiilor naționale și societăților comerciale cu capital majoritar de stat, pentru a le gestiona și valorifica.

Dreptul de explorare și exploatare a perimetrelor miniere poate fi de asemenea concesionat persoanelor juridice române sau străine, în aceleași condiții și cu aceleași drepturi pentru fiecare.

Gestionarea resurselor minerale din subsolul țării revine Agenției Naționale pentru Resurse Minerale (A.N.R.M.), subordonată direct Guvernului României.

A.N.R.M. negociază condițiile investigării geologice, exploatării și valorificării zăcămintelor minerale din perimetrele cu potențial economic, stabilind clauzele și condițiile acordurilor pentru darea în gestiune sau în concesiune a perimetrelor cercetate sau chiar de exploatat și valorificat.

Condițiile geologice și miniere complexe sunt caracteristice zăcămintelor de substanțe minerale utile din România.

Cărbunele din țara noastră este un cărbune de calitate inferioară, care nu are decât 1600 kcal/kg în cazul lignitului și ajunge la 3000–4000 kcal/kg în cazul huilei.

Statul, în calitatea sa de proprietar al zăcămintelor, susține producția minieră prin alocații bugetare pentru investiții și prin subvenții miniere propriu-zise.

1.3.1. Evoluția teritoriului României în Cuaternar

Începând din Cuaternar, teritoriul României a intrat într-o perioadă de calm relativ, dar s-au produs evenimente prin cea mai accentuată înălțare a lanțului Carpatic. Tot o dată a avut loc și afundarea unor arii întinse din fața Carpaților, devenind zone de subsidență.

Produsele de natură endogenă se întâlnesc pe suprafețe restrânse și în general cu chimism bazic.

La scara întregului teritoriu al țării, pentru formațiunile cuaternare s-a adoptat următoarea sistematică:

– Pleistocenul inferior, corespunzător intervalului dintre Pliocen interglaciarul Günț-Mindel;
– Pleistocenul mediu, intervalul dintre Pleistocenul inferior și Rissian, incluzând interglaciarul Günț-Mindel, Mindelianul și interglaciarul Mindel-Ris;
– Pleistocenul superior, corespunzător Rissianului, interglaciarul Riss-Würm și Würmianului;
– Holocenul, corespunzător timpului post-pleistocen până în prezent.

Pleistocenul inferior are dezvoltare completă în Câmpia Română, prin argile roșii și o alternanță de depozite de apă dulce cu depozite de apă salmastră.

Pleistocenul mediu – superior s-a păstrat pe arii mai restrânse, cu depozite lessoide, nisipurile de Mostiștea, depozite fluvio-lacustre, depozite marine în aria Delta Dunării, sau depozite de marne în zonele carpatice și depresiunile intramontane.

Holocenul – preponderent prin depozite fluviatile, depozite eoline și depozite mlăștinoase de turbărie.

Apariția omului este evenimentul principal din Cuaternar; pe pământul românesc resturile scheletice sunt rare, dar urmele unor activități sunt mai numeroase. Dintre acestea sunt cele găsite în Stratele de Cândești și în Startele de Frățești pe Văile Dârjovului și Tesluiului, afluenți ai Oltului. Acestea sunt considerate contemporane cu Australopitecus și Pithecantropus, aparținând culturii prundului.

Obiecte ale culturii clactoniene s-au găsit la Căpușul Mic (bazinul Someșului), la Ripiceni pe Prut și la Valea Lupului (Iași).

Din Paleoliticul mediu se cunosc obiectele culturii musteriene (așchii, răzuitoare etc.) la Ripiceni, Mamaia Sat, Bran, Peștera cu Oase și peșterea Ohaba Ponor, alături de resturi de Ursus Speleus, Bos Primigenius și falange de Homo Neanderthalensis.

Printre produsele Culturii Neolitice este cunoscut un atelier la Sita Buzăului pe Valea Cremenea care conține peste 20.000 de piese prelucrate (industria aurignaciană).

În peștera Cioclovina din Carpații Meridionali s-au găsit resturi scheletice de Homo Sapiens Fossilis.

Activitatea umană de pe teritoriul țării noastre completează istoria pământului românesc, făcând legătura între trecutul îndepărtat și prezent (cf. V. Mutihac, 2007).

Resursele minerale de cărbuni, minereuri și sare, care în diverse stadii de cunoaștere ce pot fi exploatate cu actualele tehnologii miniere, sunt prezentate în tabelul de mai jos.

Substanța	Resurse minerale milioane tone
lignit	2800
huilă	900
minereuri auro-argentifere	40
minereuri polimetalice	90
minereuri cuprifere	900
minereu de uraniu*	–
sare	4000

* cantitatea resurselor are regim special

Condițiile geo-miniere și caracteristicile mineralogice ale zăcămintelor din România sunt complexe, iar parametrii privind calitatea se situează la limita inferioară, raportat la calitatea zăcămintelor similare exploatate în prezent pe plan mondial.

Importanță economică majoră prezintă zăcămintele auro-argentifere și cele de minereuri cuprifere care, prin volumul mare de rezerve, se pretează la extragerea prin cariere. Aceste zăcăminte sunt cantonate în perimetrele Roșia Montană, Roșia Poieni și Moldova Nouă.

Resursele de huilă cunoscute din România sunt apreciate la cca. 900 milioane tone, din care exploatabile în perimetre concesionate cca. 105 milioane tone.

În ceea ce privește rezervele de lignit, acestea sunt estimate la cca. 1.490 milioane tone, din care rezerve exploatabile în perimetre concesionate cca. 445 milioane tone.

Resursele din perimetre noi și neconcesionate sunt estimate la cca. 1.045 milioane tone.

Din această rezervă de 1.045 milioane tone lignit din bazinul Olteniei, 820 milioane tone aferente perimetrelor sunt amplasate în continuarea perimetrelor concesionate, prezentând cele mai favorabile condiții de valorificare prin extinderea concesiunilor. Majoritatea rezervelor de lignit pot fi valorificate prin cariere, ceea ce permite obținerea unor costuri de extracție scăzute și respectiv unor prețuri de valorificare competitive.

Rezervele de minereuri de uraniu în exploatare în prezent asigură cererea de uraniu natural până la nivelul anului 2017 pentru funcționarea celor două unități nuclearo-electrice de la Cernavodă.

Pentru perioada de după această dată se impune luarea unor decizii de asigurare a combustibilului necesar fie prin deschiderea unor perimetre noi în țară, concesionarea unor zăcăminte în străinătate, fie realizarea importului de combustibil nuclear.

În acest sector își desfășoară activitatea un număr de 379 operatori economici, din care 16 au capital de stat și 363 au capital privat, astfel:

– cărbune:
- 2 companii naționale, respectiv SNLO S.A. Tg. Jiu și CNH S.A. Petroșani;
- 3 complexe energetice respectiv C.E. Rovinari, C.E. Turceni și C.E. Craiova;
- 1 societate națională, respectiv SNC SA Ploiești.

– minereuri metalifere:
- 2 companii naționale, respectiv C.N. MINVEST S.A. Deva și C.N. REMIN S.A. Baia Mare;
- 4 societăți comerciale, respectiv S.C. MOLDOMIN S.A. Moldova Nouă, S.C. CUPRUMIN S.A. Abrud, S.C. Băița S.A. Ștei și S.C. MinBucovina S.A. Vatra Dornei;
- 5 operatori minieri – agenți economici cu capital privat.

– substanțe nemetalifere, roci utile:
- 330 operatori minieri – agenți economici cu capital privat.

– substanțe radioactive (uraniu):
- 1 companie națională, respectiv C.N.U. București.

– sare:
- 1 societate națională, respectiv S.N. Sării București.

– apă minerală:
- 1 societate națională, respectiv S.N.A.M. București;
- 28 operatori – agenți economici cu capital privat.

În prezent, activitatea de extracție se desfășoară în 21 de mine, 34 de cariere, 7 saline și 80 surse de ape minerale iar cea de preparare în 7 uzine, așa cum este prezentat în tabel.

Pentru ca România să devină competitivă cu produseleromânești pe piețele internaționale, există preocupări pentru alinierea standardelor naționale la standardele europene și cele internaționale (cf. Aron Popa ș.a, 2000).

Domeniul mineral este cunoscut și exploatat de sute de mii de ani, timp în care s-a realizat o cunoaștere mineralogică, geologică, tehnică și economică asupra obiectivelor din sfera respectivă.

Ansamblul categoriilor minerale de interes economic este cunoscut sub denumirea de **substanțe minerale utile**, cuprinzând asociații de minerale solide, lichide și gazoase, precum și minerale sau elemente chimice în stare naturală. Acestea din urmă pot avea o utilizare pe scară socială, adesea fără scopul de a constitui bunuri comerciale, cum este sarea extrasă pentru nevoile casnice.

Substanța minerală utilă cea mai folosită este apa.

Între materiile prime minerale sunt categorii de substanțe minerale utile care au caracteristici tehnice și economice corespunzătoare pentru a intra ca materii principale sau accesorii în fluxurile tehnologice din instalațiile industriale, cu scopul de a produce mărfuri în condiții economice.

Din această categorie geologică industrială fac parte minereurile, substanțe minerale simple sau compuse din care se pot extrage unul sau mai multe metale.

Din punctul de vedere al rolului pe care îl au în economie, substanțele minerale utile constituie categoria resurselor minerale sau bogățiilor minerale.

Zăcământul este unitatea geologică cea mai mică de acumulare minerală, putând fi o concentrație naturală de substanțe utile sau un corp geologic care poate fi exploatat pentru unul sau mai multe minerale sau metale.

2. Programul geofizicii

Pe plan mondial, ca și în țara noastră, pe lângă geofizica aplicată la zăcăminte, s-au efectuat cercetări pentru cunoașterea subsolului adânc, precum și pentru determinarea unor câmpuri și parametri geofizici. În acest context s-au întocmit hărți gravimetrice, harta aeromagnetică și hărți magnetice pe baza măsurătorilor pe sol. Pentru cercetarea zonelor adânci s-au efectuat măsurători seismice pe profile, în afară de numeroasele măsurători seismice din foraje.

La Observatorul de la Căldărușani (Șurlari) se efectuează determinări magnetice și măsurători geoelectrice, iar pentru măsurători seismice au fost construite mai multe observatoare dotate cu aparatură de mare precizie.

Pentru cunoașterea structurii adânci din România au fost realizate studii legate de cutremurele moldavice (din Vrancea), au fost studiate vetrele cutremurelor și s-au stabilit adâncimile principalelor cutremure la maximum 150 km.

Hărțile geofizice regionale și naționale au creat necesitatea valorificării complexe a informațiilor pe care le conțin în vederea descifrării structurii scoarței terestre la diferitele ei nivele de organizare, precum și la relațiile ei cu mantaua superioară (cf. Mircea Socolescu ș.a, 1975).

Gravimetria și magnetometria, prin hărțile realizate, au oferit punctul de plecare spre direcția modernă de cercetare. Gravimetria depășește cu mult domeniul Scoarței Terestre; magnetometria este limitată fizic de adâncimea suprafeței geotermei Curie, sub care rocile își pierd magnetizarea remanentă (15–25 km).

La începutul ciclului alpin (atunci când s-au format munții), principalul eveniment tectonic care a avut loc a fost apariția unui rift (Marele Rift African, în lungul căruia a migrat, mult mai târziu după formare, Homo Sapiens dinspre Africa de SV spre Europa și Asia). Marele Rift African merge de la izvorul Nilului, străbate marginea continentului african, Mediterana de Est, Marea Egee, falia dintre plăcile tectonice se prelungește prin Asia Mică (bazinul Mării Marmara și Mării Negre și ajunge, în Asia, până la lacul Balkash, care este despărțit în două de o strâmtoare, jumătate din el având apă marină, sărată, din Marea Thetys, originară, iar jumătate apă dulce, alimentată de râuri. Marele Rift a avut drept consecință separarea Asiei continentale, care atinsese starea de Pangea la sfârșitul ciclului alpin, în două mari plăci aflate sub Marea Mediterană:

– Placa Afroeuropeană;
– Placa Eurasiatică.

Riftul despărțitor a generat o arie de expansiune oceanică formând Marea Tethys, care și-a încheiat evoluția de arie labilă spre sfârșitul Eocretacicului, devenind în structura actuală, sutura tethysiană sau sutura vardar, evidentă în ținuturile Vardarului.

Zonele de margine ale plăcilor menționate au evoluat ca arii labile (margini de placă active) capabile de a genera structuri cutate și catene muntoase. Marginea Plăcii Eurasiatice găsindu-se într-o asemenea situație, a generat catenele Alpino-Carpato-Balcanice, unitate de relief care a favoriyat și susținut viața umană încă de la apariția ei.

Teritoriul României circumscrie în granițele sale atât o parte din marginea activă (labilă) a Plăcii Eurasiatice, cât și o parte din aria neafectată de influența ariei de rift, care a rămas și a evoluat ca arie stabilă.

Ca urmare, două sunt domeniile geostructurale în care se încadrează unitățile geologice majore din România:

– un prim domeniu îl constituie ariile cratonizate, adică regiunile care și-au încheiat evoluția de arii labile înainte de ciclul alpin sau chiar în ciclul aplin, dar într-o tectogeneză anterioară acesteia, ceea ce a generat primele structuri carpatice; ele formează domeniul precarpatic sau vorlandul carpatic;

– cel de al doilea domeniu îl constituie spațiul carpatic (unitățile carpatice), care corespund marginii active a Plăcii Eurasiatice. Acesta include ariile cutate în orogeneza alpină (cf. V. Mutihac, 2004).

În aspectul fizico-geografic al țării, celor două categorii de unități geostructurale li se suprapun: zona de dealuri, podișuri și câmpii (primei categorii) și zona carpatică montană și submontană cu depresiunea colinară a Transilvaniei (celei de a doua categorii).

Domeniul precarpatic este alcătuit din mai multe unități geostructurale, care diferă între ele prin anumite particularități.

În evoluția lor, unitățile au trecut printr-o etapă de zonă labilă, urmată de o etapă de stabilitate (craton); dar nu toate au căpătat această calitate în același timp.

Pe teritoriul României, în domeniul precarpatic se pot delimita:

– unități eoproterozice;
– unități cadomiene;
– unități hercinic-chimerice.

O parte dintre unitățile vorlandului carpatic au fost supuse eroziunii, fiind nivelate, apoi acoperite de ape, iar prin depozitele acumulate s-a format o cuvertură relativ groasă, cvasiorizontală, care acoperă complet soclul. Aceste regiuni constituie unități de platformă. În vorlandul carpatic, din categoria unităților de platformă sunt incluse:

– Platforma Moldovenească;
– Platforma Sud-Dobrogeană;
– Platfoma valahă.

Unele regiuni, cutate și cranotizate au fost supuse eroziunii, acestea alcătuind cratogenele, din care fac parte: Masivul Central Dobrogean și Structogenul Nord Dobrogean (Vasile Mutihac et al., 2004)

2.1. Ariile cratonizate (Unități precarpatice)

2.1.1. Unități eoproterozoice

Cele mai vechi unități geostructurale în domeniul precarpatic sunt cele care s-au cratonizat în Proterozoicul vechi: Platforma Moldovenească și Platforma Sud-Dobrogeană.

2.1.1.1. Platforma Moldovenească

Este parte integrantă a Platformei Est-Europene, cele mai vechi formațiuni din soclul profund al acesteia aparținând Arhaicului și sunt reprezentate prin granitoide.

Ca arie stabilă, a cunoscut doar mișcări epigonetice, care au generat transgresiuni și regresiuni de anverguri diferite.

Cele mai îndelungate perioade de timp în care arii întinse din Platforma Moldovenească au fost exondate, au fost una în Paleozoicul târziu Eocretacic, iar alta în intervalul

Paleogen târziu – Eomiocen. Ultima formă de exondare a început în Sarmațian și acționează și în prezent.

În afară de mișcările epirogenetice la care a fost supusă, Platforma Moldovenească a suferit și importante deformări rupturale extensionale.

Platforma Moldovenească este săracă în resurse minerale, puține hidrocarburi, cărbuni, roci utile și ape minerale.

2.1.1.2. Platforma Sud-Dobrogeană

Este cuprinsă între Falia Palazu (Ovidiu-Capidava) la nord și Falia Fierbinți la sud.

Prin forajele executate s-au atins formațiunile soclului, reprezentate prin gnaise granitice în bază, urmate de șisturi cristaline metamorfice.

Formațiunile cuverturii sedimentare sud-dobrogene aparțin mai multor cicluri de sedimentare: Vendian, Carbonifer, Jurasic mediu, Cretacic, Paleogen, Miopliocen și Cuaternar.

Dintre resursele minerale, în Platforma Sud-Dobrogeană sunt substanțe nemetalifere – roci utile, ape termominerale și nămol terapeutic.

Mineralizațiile de magnetit de la Palazul Mare, datorită condițiilor tehnico-economice extrem de grele de exploatare, nu pot fi clasificate ca resurse.

2.1.2. Unități neoproterozoice

2.1.2.1. Unități cadomiene

Ciclul Cadomian (Neoproterozoic târziu – Eocambrian) reprezintă a doua etapă din istoria precambriană a ariei precarpatice în care s-au individualizat unități geostructurale, precum Masivul Central-Dobrogean și zonele adiacente afundate.

2.1.2.1.1. Masivul Central – Dobrogean

Este delimitat la sud de Falia Palazu, iar la nord de Falia Peceneaga-Camena.

În Dobrogea Centrală soclul apare la zi, în timp ce cuvertura sedimentară acoperă zone limitate.

În alcătuirea soclului, Masivului central Dobrogean se deosebesc două formațiuni dinstincte: Criatalinul de Altân-Tepe și Formațiunea șisturilor verzi.

În Masivul Central Dobrogean cuvertura este reprezentată printr-o masă calcaroasă, calcare organogene.

Masivul Central Dobrogean a rezultat din evoluția unei arii labile, create în Neoproterozoic și consolidată în Eoproterozoic, ca o zonă de rift, rezultat al orogenezei cadomiene.

Resursele naturale minerale sunt rezervele de pirită cupriferă de la Altân-Tepe, calcarele jurasice de la Hârșova, Topalu, Malul Lacului Tașaul, Sitorman, M. Kogălniceanu și Șisturile verzi.

2.1.2.1.2. Platforma Valahă

Este situată între Falia Fierbinți la nord-est și Dunăre la sud.

Forajele executate au atins în Platforma Valahă soclul, iar cuvertura foarte groasă a fost traversată în întregime.

Soclul Platformei Valahe este alcătuit din șisturi cristaline epimetamorfice (clorito-cuarțoase, clorito-șisturi) și din șisturi metamorfice (amfibolite).

Cuvertura este formată din depozite sedimentare de mii de metri grosime, realizate în ciclul Cambrian mediu – Carbonifer superior – Permian terminal – Triasic – Jurasic mediu – Cretacic – Badenian – Pleistocen.

În cadrul resurselor naturale, hidrocarburile dețin primul loc, urmate de roci utile, nisipuri, pietrișuri și argile.

2.1.3. Unități hercinic-chimerice

Începând din Paleozoicul timpuriu, aria consolidată, întregită cu spațiul Cadomian, a fost din nou parțial remobilizată și deformată, încât o zonă din vecinătatea contactului dintre domeniul cadomian central dobrogean și soclul eoproterozoic est-european a devenit arie labilă. Din evoluția acesteia a rezultat structogernul Nord-Dobrogean.

2.1.3.1. Structogenul Nord-Dobrogean

Este situat în treimea nordică a Dobrogei, delimitat de Falia Peceneaga-Camena la sud și o falie Dunăre-Galați-Sf. Gheorghe spre nord.

Evoluția geologică este foarte variată și complexă, cu unități structurale bine individualizat, Măcin, Niculițel și Tulcea.

2.1.3.2. Unitatea Măcin

În această unitate se întâlnesc elemente de soclu (eoprotezoice) reprezentate prin mezometamorfite și formațiuni paleozoice, precum și șisturi cristaline epimetamorfice.

Învelișul sedimentar al Munților Măcin aparține Silurianului (formațiune filito-argiloasă), devonianului (calcare dolomitice, gresii cuartoase, argile și silicolite), Carboniferului (conglomerate), o formațiune grezoasă-grauwackică, o formațiune superioară vulcanogen-sedimentară).

În evoluția ariei labile Măcin a avut loc și o activitate magmatică, plutonică și una efusivă, manifestate în două etape: una prehercinică legată de ciclul caledonian și alta legată de ciclul hercinic.

Magmatitele prehercinice, granite roșii, precum corpul granitic de la Hamcearca și corpul granitic Pietrosu.

Magmatitele hercinice reprezentate prin corpuri granitice de două tipuri: granite calcoalcaline și granite alcaline.

Granitele calcoalcaline includ masivele Iacobdeal și Piatra Roșie de la Turcoaia și Masivul Sacar Bair de la Cârjelari.

Magmatismul hercinic s-a manifestat printr-o activitate vulcanică, cu importante mase de material riolitic, asociat cu diferite tipuri de tufuri.

Unitatea de Măcin este străbătută și de vulcanite reprezentate prin dyke-uri riolitece sau bazaltice.

2.1.3.3. Unitatea Niculițel

A rezultat în urma evoluției unei zone de tip graben-rift intracontinental. În alcătuirea ei participă vulcanite bazice (Formațiunea de Sarica-Niculițel), acumulări mixte vulcanogen sedimentare

(Formațiunea de Consul și Formațiunea de Poșta-Trestnic) și o formațiune flișoidă (Formațiunea de Alba).

2.1.3.4. Unitatea Tulcea

Este alcătuită dintr-un fundament prealpin și un înveliș sedimentar alpin.

Fundamentul prealpin este alcătuit din șisturi cristaline și un înveliș sedimentar paleozoic (silurian, devonian).

Învelișul superior alpin include depozitele preponderent calcaroase care aparțin Triasicului, depozite detritice-turbiditice și calcaroase, atribuite Jurasicului.

2.1.3.5. Zona Cârjelari-Camena

Structurile acestei zone sunt alcătuite din depozite sedimentare terigene și depozite carbonatice, la care se adaugă produsele unui vulcanism bimodal. Totul aparține jurasicului mediu-superior.

2.2. Resurse naturale minerale

În Dobrogea de Nord resursele naturale sunt reprezentate doar prin roci utile: calcare dolomitece triasice – la Cârjelari, Mahmudia și Murighiol cuarțite la Priopcea și granitoide la Greci.

2.2.1. Cuverturi postchimerice

2.2.1.1. Depresiunea predobrogeană

Marginea nordică a Sructogenului Nord-Dobrogean s-a afundat, alături de depresiunea din sudul Platformei Moldovenești. Pe fundamentul de origine nord-dobrogeană s-au acumulat formațiuni postliasice.

2.2.1.2. Baziul Babadag

În aria Structogenului Nord-Dobrogean se întâlnește numai cuvertura neocretacică și se delimitează în zona Babadag.

Procesul de sedimentare a Bazinului Babadag a început cu depozite continentale spre sfârșitul eocretacicului și s-a încheiat spre sfârșitul senonianului.

2.2.1.3. Platforma continentală a Mării Negre

Platforma continentală a Mării Negre se consideră a fi prelungirea sub apele mării a unităților limitrofe, formând o zonă de șelf cu lățime variabilă, care urmărește tot țărmul Mării Negre.

Din punct de vedere geostructural s-a individualizat ca o arie consolidată heterogenă și heterocromă și care s-a individualizat spre sfârșitul jurasicului.

Bazinul Mării Negre a fost desăvârșit geostructural în EOcretacic, iar în Neocretacic și Eocen a evoluat spre forma actuală.

Ca resurse minerale, în zona de șelf a Mării Negre au fost indentificate zăcăminte de petrol și gaze.

2.3. Unitățile carpatice

Unitățile carpatice situate pe teritoriul țării noastre se încadrează în aria alpină centrală și sud-est europeană, individualizându-se ca un ansamblu geostructural mai larg, ce se întinde între Alpi și Marea Egee, incluzând și Balcanii.

Carpații fac multe curburi, sugerând că structurile acestora mulează o arie centrală rămasă relativ rigidă în ciclul alpin. Segmentele care se delimitează, constitue o unitate geostructurală majoră, după cum urmează:

- un segment se remarcă între bazinul Vienei și bazinul râului Tisa, constituind Carpații Nordici (sau Albi);
- între bazinul superior al Tisei și bazinul râului Dâmbovița se întind Carpații Orientali;
- între bazinul Dâmboviței și Dunăre sunt Carpații Meridionali;
- din Valea Mureșului spre nord se individualizează Munții Apuseni.

2.3.1. Carpații Orientali

În Carpații Orientali se disting mai multe zone structurale, dispuse în lungul catenei muntoase, formând pânze sau sisteme de pânze.

Începând de la vest spre est se delimitează: zona cristalino-mezozoică, zona flișului și zona de molasă. Acestora li se adaugă zona transcarpatică și zona vulcanitelor neogene.

2.3.1.1. Zona cristalino-mezozoică

Ocupă partea centrală a Carpaților Orientali, corespunzând primei etape de edificare a acestora.

În cuprinsul zonei cristalino-mezozoică a Carpaților Orientali se disting două compartimente, reprezentând de fapt unități tectonice distincte:

– un compartiment nordic cu structură complexă de pânze de șariaj, constituind unitatea central-Est-Carpatică;

– un compartiment sudic constituind Unitatea (Pânza) Leaota-Bucegi-Piatra Mare.

Unitatea Central-Est-Carpatică, se întinde de la culoarul Vlădeni, care o separă de Munții Făgăraș spre nord, incluzând Munții Perșani, Hăghimaș, Rarău, Bistriței, Rodnei și Maramureșului.

Spre est vine în contact cu zona flișului est-carpatic în lungul faliei central-carpatice, spre vest este parțial acoperită de vulcanitele neogene, iar în regiunea Șomeșului și Maramureș este acoperită de învelișul sedimentar postparoximal (postaustric).

Șisturile cristaline rezultate care au avut loc în Proterozoic au o largă răspâdire, aparținând grupelor mezometamorfice și epimetamorfice.

În grupa șisturilor mezometamorfice au fost separate două unități:

– cristalinul de Hăghimaș-Rarău-Bretila;

– cristalinul de Rebra-Barnar.

În prima unitate – Cristalinul Hăghimaș-Rarău-Bretila sunt incluse șisturi rezultate în urma unui metamorfism realizat în condițiile faciesului amfibolitic cu almadin.Cristalinul de Rebra-Barnar include mezometamorfite în care sunt frecvente rocile carbonatice.

2.3.1.1.1. Masivul sienitic de la Ditrău

Are o structură aproape concentrică, granitele fiind dispuse spre exterior, iar sienitele alcaline cu nefelin ocupă partea centrală.

Formațiunile sedimentare au fost implicate în tectogeneza austrică, iar un alt ansamblu de depozite este sedimentarul bucovinic, depozite neritico-litorale, Triasic-Eurocretacic.

Jurasicul este prezent prin seria sa inferioară (Eocretacic).

Coliziunea dintre Microplaca Transilvano-Pannonică și blocul Central Carpatic a avut drept consecință împingerea acesteia din urmă, peste zona flișului din față, generând un al doilea sistem de pânze – cele Bucovinice. În acest fel s-a realizat aranjamentul Tectonic al Unității Central-Est-Carpatice, ca efect al tectogenezei mezocretacice.

2.3.1.1.2. Unitatea Leaota – Bucegi – Piatra Mare

Compartimentul sudic al zonei cristalino-mezozoice din Carpații Orientali, cuprinde masivele: Piatra Craiului, Leaota, Bucegi, Postăvaru, Piatra Mare și Culoarul Dâmbovicioarei.

Unitatea Leaota-Bucegi-Piatra Mare este alcătuită din șisturi prealpine, mezometamorfite și epimetamorfite.

Șisturilor cristaline din culmea Leaota li se asociază masivele granitice de Albești și de Lalu.

Sedimentarul preaustric este format din două sinclinale: Piatra Craiului-Dâmbovicioara și Bucegi-Postăvarul-Piatra Mare.

Triasicul prin conglomerate, gresii și argile roșii, acoperă intervalul Triasic-Eocretacic.

Liasicul este caracterizat prin depozite detritice, marno-calcare.

Ciclul Albian este cunoscut sub numele de conglomerate de Bucegi.

Încălecarea zonei Leaota-Bucegi-Piatra Mare peste flișul Carpatic a format două structuri sinclinale:

– Piatra Craiului – Dâmbovicioara;
– Bucegi – Postăvaru – Piatra Mare.

Din punct de vedere tectonic, deformări mari importante a suferit învelișul postaustric, în compartimentul Leaota-Bucegi-Piatra Mare.

2.2.1.2. Zona Flișului

Are cea mai mare întindere din Carpații Orientali, incluzând formațiuni și structuri ce aparțin Jurasicului mediu (spre sfârșit), cu trei tipuri litofaciale (mai ales în Cretacicul inferior):

- un fliș intern, preponderent grezos-calcaros;
- un fliș extern – șisturi negre;
- un fliș median (de tranziție), fliș curbicortical.

2.2.1.3. Zona de molasă

Include conglomerate, gresii și marno-argile constituind partea estică a Carpaților Orientali creată în Miocenul timpuriu, prin două tipuri:

– inferioară, formațiune argilo-bituminoasă, argiloasă și o gresie feldspatică (gresia de Condor); urmează marne-argiloase, iar la est conglomerate;

– superioară, cuprinde depozite sarmato-pliocene, marne albicioase, cu facies recifal, conglomerate.

În subsolul zonei de molasă a Carpaților Orientali s-au format importante substanțe minerale ca petrol, sare, săruri de potasiu.

2.2.1.4. Zona Transcarpatică

Cuprinde nordul Transilvaniei şi Maramureşului, cu următoarele unităţi structurale majore:
- marginea internă a Unităţii Central-Est-Carpatice;
- prelungirea blocului Transilvan deformat;
- elemente ale suturii transilvane;
- sutura transcarpatică a flişului Transcarpatic, consituind Unitatea Klippelor și a Flişului Transcarpatic.

Cuvertura postaustrică – Structurile Carpaţilor Orientali edificate au fost acoperite de depozite la începutul Neocretacicului, depozite neritico-litorale în partea de est a Maramureşului şi nordul Transilvaniei; spre vest se întâlnesc faciesuri de larg, flişoide.

Unitatea Klippelor și a Flișului Transcarpatic se întâlneşte la vest de aria cuverturii postaustrice, suprapunându-se peste zona de rift și sutura Transilvană. Sunt Klippe tectonice cu înveliș sedimentar și flișul transcarpatic (Paleocen-Eocen).

2.2.1.5. Zona Vulcanitelor Neogene

Activitatea vulcanică neogenă s-a desfășurat din Badenian până la sfârșitul Pliocenului, rezultând lanțul eruptiv Oaș-Gutâi-Călimani-Harghita, distingându-se trei compartimente:
- Oaș – Gutâi spre nord vest;
- Țibleș – Bârgău în zona mediană;
- Călimani – Harghita în sud est.

În compartimentul Oaș-Gutâi s-a pus în loc o formațiune vulcanogen-sedimentară (tufite și aglomerate riolitice) urmată de lave andezitice.

Compartimentul Țibleș-Bârgău este reprezentat de corpuri eruptive intrusive în șisturi cristaline sau depozite paleogene. Masivele Țibleș și Hudin (andezite și dacite alterate hidrotermal) conțin mineralizații polimetalice.

Corpul Toroiaga (andezite, diorite și dacite) cu mineralizații de sulfuri complexe.

Compartimentul Călimani- Harghita, cu două etape, una vulcanogen-sedimentară și alta preponderent efusivă.

Elementele vulcanologice s-au păstrat bine prin aparatele vulcanice, cum este Caldera Călimani (diametru de 10 km) sau Caldera Fâncel-Lăpușa și aparatul Seaca-Tătarca.

De asemeenea, prin aparatele vulcanice din Munții Harghitei, cu dimensiuni mai mici.

2.2.1.6. Depresiunile intramontane și vulcanitele bazaltice

Ultimile deformări în Carpații Orientali au avut loc în Mio-Pliocen și chiar în Pleistocen, acestea generând depresiuni precum:
- Comănești (în sarmațianul târziu), alcătuită din depozite prefito-psamitice cu cărbuni;
- Bârsei – cea mai întinsă, cu depresiuni secundare (Zărnești, Căpeni, Baraolt etc.);
- Ciucului, între Muncții Ciuc la est și Munții Harghita la vest (aglomerate, tufite, material terigen);
- Gheorghieni, la izvoarele Mureșului (aglomerate, tufite și material terigen);
- Borsec-Bilbor-Drăgăneasa (limita între zona Cristalino-mezozoică și vulcanitele neogene);

– Maramureșului (Sighetului);

– Vulcanitele bazice – în sudul Munților Perșani (Racoșul de Jos, Harghiz, Veneția), reprezentate prin produse piroclastice și un gen de lavă bazaltică (cu aspect columnar).

2.2.1.7. Resurse naturale minerale

Minereuri de sulfuri polimetalice la Leșul Ursului și Fundul Moldovei (Munții Bistriței) și la Bălan (Munții Hăghimaș).

În zona Baia-Mare se află galenă și blendă la Baia Sprie, calcopirită și galenă la Nistru-Băița, Băiuț.

Zăcăminte auro-argintifere sunt la Valea Roșie și Săsar (Baia Mare).

Minereuri de mangan la Borca-Broșteni, bazinul Dornelor (Iacobeni-Vatra Dornei).

Minereuri radioactive în gnaisele de Rarău din zonele Crucea și Tulgheș.

Zăcăminte de baritină: Ostra.

Hidrocarburi în zona de molasă mai ales, în zona flișului și puține în Cuvertura postectonică a zonei Cristalino-mezozoică.

Structuri mai importante: Buștenari-Runcu, Câmpina-Gura Drăgănesei, Ocnița etc., un prim aliniament.

Cel de al doilea cuprinde structurile Boldești, Podeni, Băicoi-Țintea, Mioveni și cel de al treilea: Sărata, Ceptura, Urlați.

Cărbune brun la Comănești și Borsec, lignit la Căpeni-Baraolt, Schitu Golești, Boteni, Filipești de Pădure, Șotanga, Ceptura etc.

Sare gemă în zăcăminte cu rezerve mari: Slănic (Prahova), Tg, Ocna, Cacica.

Ape minerale naturale – sunt izvoare de ape carbogazoase: Vatra Dornei, Borsec, Tușnad, Biborțeni.

Ape minerale balneoterapeutice: Sângeoz Băi, Covasna, Slănic-Moldova, iar ape plate la Izvorul Alb.

Nămol terapeutic se află la Sovata – Lacul Ursului și Slănic Prahova.

Roci utile: andezite – în zona Gutâi-Harghita-Călimani; calcare la Bicaz, Lespezi, Albești etc.; dolomite în județele Suceava, Harghita; diatomite la Pătârlagele-Buzău; gipsuri la Bătrâni, Măneciul Ungureni, Cerașu, Sarichiogd; tufuri vulcanice la Piatra Verde (Slănic Prahova); nisipuri silicoase (Copăceni, Gura Vitioarei); gresii (gresia de Kliwa – la Velnița-Capra-Tarcău); marne la Țepeșeni-Bicaz; nisipuri și pitrișuri – în depozite aluvionare ale râurilor principale din Carpații Orientali.

2.3.2. Carpații Meridionali

Sunt o unitate geostructurală alpină în care se disting următorele unități tectonice: Autohtonul Danubian, Pânza Getică și Unitățile Supragenetice, la care se adaugă Pânza de Severin și zona de Solzi, precum și Depresiunea Getică și depresiunile intramontane.

2.3.2.1. Autohtonul Danubian

Se extinde între Valea Olteţului și Dunăre, cuprinzând Munții Parâng, Retezat, Vulcani, Cernei, Podișul Mehedinți și Munții Almaj.

La alcătuirea Autohtonului Danubian participă șisturi cristaline prealpine mezo și epimetamorfice.

- ***Corpurile magmatice (granitice) prealpine*** sunt prezente în Munții Parâng, la est de Novaci, Nedeiu-Șușița la nord și Latorița-Parâng cel mai nordic.

În Munții Vulcan corpurile magmatice se întâlnesc la Tismana, Frumosul și Cerna, iar în Munții Retezat și Țarcu sunt corpurile: Retezat, Buta, Petreanu și Vârful Pietrei; în Munții Țarcului este corpul Muntele Mic, iar în Munții Almaj trei corpuri granitoide: Sfârdinu, Cherbelezu, Ogradena.

- ***Masivele bazice și ultrabazice*** sunt două corpuri în Munții Almaj (gabbrouri) între Iuți și Plavișenița; între acestea se dezvoltă masivul de serpentinite de la Tișovița.
- ***Sedimentarul danubian*** aparține carboniferului superior, urmat de cel permian, apoi depozite calcaroase liasice.

În zona Svinița-Svinecea sedimentarul este atât paleozoic cât și jurasic, cretacic.

În carbonifer sunt conglomerate cu cărbuni (Baia Nouă, Bigăr și Cozla-Camenița).

- ***Formațiunea vulcanogen-sedimenatră*** este alcătuită din roci bazice (conglomerate, tufuri, tufite și curgeri de bazalte).

Carboniferul este reprezentat prin Formațiunea de Schelă, purtătoare de antracit.

Jurasicul și Cretacicul (calcare) ocupă mare parte din Platoul Mehedinți, până spre est – în Valea Jiului.

Autohtonul Danubian a fost ridicat și implicat mai intens odată cu structogeneza alpină.

2.3.2.2. Pânza Getică

Începe din Valea Oltului și ține până în Valea Dunării, incluzând Culmea Iezer-Păpușa, Munții Căpățânii (o bună parte), Munții Lotrului, Cibin, Sebeș, Poiana Ruscă (partea sudică), Muntele Mic, Munții Almaj și Semenic, cu zona Reșița-Moldova Nouă. Tot Pânzei Getice aparțin Munții Godeanu și peticele Bahna și Porțile de Fier din Platoul Mehedinți.

Pânza Getică este constituită în mare măsură din șisturi cristaline, mezometamorfice – cristalinul de Sebeș-Lotru, străbătute frecvent de pegmatite și șisturi epimetamorfice.

Cristalinul Getic este intercalat de corpuri magmatice precum corpul plutonic Poneasca (granite și granodiorite); corpul granitic Buchin, corpul de la Sichevița (granite și granodiorite); corpul granitic de la Criva.

Învelișul sedimentar: bazinele sedimentare Reșița-Moldova Nouă, Hațeg, Vânturarița, Holbav-Măgura Codlei, Rusca Montană, Sopot, aparțin Paleozoicului și Mezozoicului (Carbonifer, Percian, Jurasic, Cretacic).

2.3.2.2.1. Pânza de Severin

Se interpune între Autohtonul Danubian și Pânza Getică, cu o formațiune magmatogenă bazică și ultrabazică (Complexul ofolitic) și o formațiune sedimentară (Flișul de Severin).

2.3.2.2.2. Zona de Solzi

Este situată între Pânza Getică și Unitățile Supragetice, alcătuită din șisturi epimotamorfice, șisturi amfibiolice, sericito-cloritoase etc.

Sedimentarul – conglomerate violacee, marno-calcare (Triasic inferior), calcare nodulare (Jurasic) și grezo-calcare (Dogger Malm).

2.3.2.3. Unitățile Supragetice

Au provenit dintr-o arie continentală distinctă de blocul getic, cu roci cristaline și un înveliş sedimentar. Șisturile sunt prezente în Munții Făgăraş, nordul Minților Cabin și Sebeş (mezometamorfice) dar parţial şi în Munții Dognecea, Culmea Buziaş şi mai puţin în Munții Locvei. Magmatitele apar sub forma unui corp granitic în Munţii Făgăraş (Bâsca Fierarului).

2.3.2.3.1. Magmatitele Laramice

Sunt prezente prin aglomerate și tufuri andezitice, diorite și riolite, cu mai multe aliniamente:

– Moldova Nouă – Oravița – Bocșa Română – Nădrag; corpuri granitice granodiontice, diorite etc. Acestea din urmă, la contact cu calcarele au format zone de skarne cu mineralizații cuprifere mai ales, la Moldova Nouă, Sasca Montană, Oravița, Dognecea;

– Berzeasca-Sopot-Rusca Montană (granodiorite, diorite, andezite): marginea estică a Cristalinului din Munții Locvei.

2.3.2.3.2. Depresiunile Intramontane

S-au format în două etape:

– Paleogen, golfuri ale Depresiunii Transilvaniei (Petroșani și hațeg-Streiu), Depresiunea Getică (Brezoi-Titești);

– Miocen: Caransebeș-Mehadia, Bozovici, Sichevița, Culoarul Dunări, Bahna și Culoarul Balta-baia de Aramă.

Depresiunea Petroșani este cea mai importantă datorită zăcămintelor de cărbuni.

2.3.2.4. Depresiunea Getică

A funcționat ca bazin Sedimentar începând din Paleogen până la Sfârșitul Pliocenului, cu depozite psefito-psamitice și calcare, cu dezvoltare din Valea Târgului până în Valea Dunării.

În Sarmațian și Ponțian depozitele marnoase, și argilo-nisipoase cu intercalații de cărbuni, la fel ca și Dacianul și Romanianul.

2.3.2.5. Resurse naturale minerale

Minereurile sunt puține, fier la Teliuc, Ghelari și Dognecea-Ocna de Fier; sulfuri polimetalice la Ruschița, Oravița, Sasca, Moldova Nouă, Baia de Aramă; mangan la Delinești-Munții Semenic sau Munții Sebeș.

În zona montană a Carpaților Meridionali se găsesc zăcăminte de cărbuni, antracit, huilă și cărbune brun, iar în Depresiunea getică, lignit.

Hidrocarburile sunt localizate în depozitele miocene și pliocene.

Sarea gemă formează mai multe zăcăminte, cel mai important fiind cel de la Ocnele Mari.

Ape minerale naturale sunt la Lipova și Buziaș, iar cele terapeutice sunt cele de la Călimănești-Căciulata, Olănești, Govora etc.

În cadrul rocilor utile predomină calcarele apoi dolomitele, marmura, travertin, granite andezite, bazalte.

Grafitul este localizat în Munții Căpățânii, azbest la Urdele (Parâng), talc în Munții Semenic-Tarcu, feldspat la Teregova-Armeniș (Semenic) sau la Topleț pe Valea Cernei, muscovit (mică albă) în Munții Lotrului, la Voineasa.

2.3.3. Munții Apuseni

Se dezvoltă din valea Mureșului spre nord, Câmpia de Vest, iar spre est, o curbură care conturează golful de la Huedin.

Prezența aurului a atras mulți cercetători cari i-au separat în Munții Apuseni de Nord și de Sud.

2.3.3.1. Munții Apuseni de nord

Cuprind: Munții Gilău, Bihor, Vlădeasa, Pădurea Craiului, Codru Moma, Zarand, Plopii și Mezeș. Ca entități structurale se disting:

– Autohtonul de Bihor;
– Pânzele de Codru;
– Pânzele de Bihor.

În constituția Apusenilor de Nord se află șisturi cristaline și magmatite asociate și un sedimentar post-tectonic. Șisturile cristaline sunt mezometamorfice epimetamorfice, separațiile fiind legate de denumiri locale ca: Cristalinul de Biharia, de Arad, Muncel. Muntele Mare este alcătuit din granite perfiroide; intriziunile de Codru din produse bazice – metaggabrouri, amfibolite, hornblendă, granitoide; intruziunile de Mădrizești – granite; corpul intrus de la Vința – granite.

Magmatitele hercinice sunt prezente prin granitoide intruse în Cristalinul de Păiușeni, sienite alcaline în Munții Zarand.

Spațiul nord-Apusean aparține domeniilor de sedimentare Bihor, Codru și Biharia, cu formațiuni Permiene până la Neocretacic, cu depozite de la pelitice grosiere, la materiale piroclastice.

Evoluție și tectogeneză. La începutul ciclului alpin s-a format Microplaca Transilvană-Pannonică, când s-au individualizat zone ca Bihor, Codru, Biharia, în pânze de șariaj.

2.3.3.2. Munții Apuseni de Sud

Sunt cunoscuți sub denumirea de Munții Metaliferi – incluzând Munții Trascău, Vințului, Drocea și Abrudului sau Auriferi.

În aceste unități activitatea magmatică a produs ofiolite, vulcanite calco-alcaline, iar procesul de sedimentare a început din Neojurasic și a continuat până la sfârșitul Cretacicului.

Magmatitele ofiolitice și vulcanitele calco- alcaline ocupă o mare parte din Munții Apuseni de Sud, înspre Valea Arieșului. Sunt alcătuite preponderent din curgeri de bazalte, cu intruziuni gabbroice și cu intercalații de aglomerate.

Sedimentarul aparține Mezozoicului, distingâdu-se patru zone: Trascău-Valea Ampoiului, Deva-Zam, Bârzava-Mădrizești și Hălmagiu-Abrud.

Spre sfârșitul Cretacicului au avut loc paroxismul laramic și magmatismul laramic.

Magmatismul laramic s-a produs în Apusenii de Sud numai în cea de a doua etapă, prin câteva corpuri intrusive, precum cea de la Săvârșin, pe aliniamentul vestic sau cel de la Cerbia pe aliniamentul estic.

Vulcanitele neogene se prezintă fie ca vulcani și subvulcani diferiți (Săcărâmb, Arama, Corabia, Câinel, Măgura Băii), fie curgeri de lavă (Drocea și Zarand).

Depresiunile Intramontane și Vulcanitele Bazaltice Cuaternare, determinate de mișcările postlavamice, sunt prezente în zonele:

– Zlatna-Almaș, prin conglomerate și marne tufacee Badeniene;
– Roșia Montană, prin conglomerate, facies tufaceie, marne și argile Sarmațieme. Vulcanitele bazaltice sunt prezente la Lucareț și Detunata.

2.3.3.3. Resurse minerale naturale

Munții Apuseni au o metalogeneză legată îndeosebi de vulcanismul neogen, care a dat naștere la zăcăminte de minereuri auro-argentifere.

Cele mai importante sunt cele din zona Arieș-Caraciu-Săcărâmb-Zlatna-Roșia Montană, așa zisul Patrulater Aurifer al Apusenilor.

Sulfurile polimetalice sunt prezente la Troița-Băița Crăciunești, Almașu Nou-Stănija sau la Baia de Arieș.

Zăcămintele cuprifere sunt la Bucium, Deva, iar de bauxită în Munții Pădurea Craiului.

Cele nemetalifere și roci utile sunt prezente în argilele refractare de la Bratca-Pădurea Craiului, diatomitele din nordul Munților Highiș, iar calcarele în Apusenii de Nord.

2.3.3.4. Depresiunile interne și zonele adiacente

S-au dezvoltat și evoluat după paroxismul laramic, fiind două: Depresiunea Pannonică (mare parte în Ungaria) și Depresiunea Transilvaniei.

2.3.3.4.1. Depresiunea Transilvaniei

Este determinată de Carpații românești (Orientali, Meridionali, Munții Apuseni), având relief de podiș în nord-vest și colinar (de câmpie) în partea Central-Sudică.

Fundamentul cristalin este acoperit de o cuvertură sedimentară mezozoică, conglomerate, dolomite, marno-calcare, calcare, argile roșii cu intercalații de gresii și conglomerate (Triasice, Jurasice, Cretacic inferior).

Paleogenul – cu Eocen se evidențiază prin conglomerate, argile roșii, marne, calcare și Oligocenul prin facies lagunar continental (gresii și argile, calcare și strate de cărbuni, gresii silicioase și cărbuni).

Miocenul inferior cuprinde depozite argiloase, grezoase, Burdigalianul are prundișuri, conglomerate și gresii, Badenianul – material piroclastic, tufuri și marne cu globigerine, Sarmațianul – tufite, argile, Meoțian-Ponțianul – cu o suită argilo-nisipoasă.

Depresiunea Transilvaniei a evoluat pe un fundament propriu, intens influențat de procesele tectonice desfășurate în zonele carpatice.

2.3.3.4.2. Depresiunea pannonică

A avut o evoluție și prezintă o structură asemănătoare Depresiunii Transilvaniei.

2.3.3.4.3. Zonele adiacente

Reprezintă ariile depresionare ale Munților Apuseni, invadate de apele Lacului Pannonic în Miocenul Mediu.

În acest context s-au individualizat unități morfologice dinstincte, așa zisele Depresiuni: Baia Mare, Șimleului, Borodului, Beiușului, Zarand, Făget, Lugojului și Oraviței.

În zonele adiacente depozitele neogene sunt preponderent grosiere (prundişuri, conglomerate).

2.3.3.4.4. Resurse minerale naturale

În Depresiunea Transilvaniei sunt acumulări importante de hidrocarburi, sare și roci utile.
În cadrul hidrocarburilor, gazul metan sub formă de cupole sau domuri în depozite sarmațiene în partea centrală a Depresiunii Transilvaniei, prezintă interes economic.
Zăcămintele de petrol sunt mai puțin importante.
Cărbunii sunt prezenți în depozite paleogene, dar în cantități reduse.
Sarea constituie o pătură aproape continuă în partea centrală a depresiunii, cu grosimi mari, dar se efilează la câțiva metri.
Rocile utile sunt: calcare, tufuri, bentonite și gipsuri.

3. Zăcăminte de minerale utile

Zăcământul (gîte, deposite, Lagerstätte) este o acumulare sau o concentrație naturală de minerale, formată în scoarța terestră ca materie primă pentru industrie (cf. N. Petrulian, 1973).
O parte din zăcăminte sunt alcătuite aproximativ integral din substanțe utile (ex. cărbuni, petrol, argile); cele mai multe conțin însă minerale utile (ex. galena, blendă) asociate cu minerale lipsite în general de valoare industrială (ex. cuarț, calcită etc.).
Denumirea de zăcământ este influențată de valorificarea complexă a substanței utile, cum este cazul minereurilor de Pb și Zn care pot fi valorificate și pentru Ag, Cd, In, Ge, Bi, sau pirita pentru seleniu și aur, bauxita pentru galiu și vanadiu, molibdenul pentru reniu etc. Zăcămintele de minerale utile sunt în general împărțite în două grupe:
– zăcăminte metalifere;
– zăcăminte nemetalifere.
Zăcămintele de combustibili minerali formează o disciplină aparte.
Pentru noțiunea de minereu (mineral, ore, Erz, ruda) s-au acordat mai multe sensuri:
– partea din zăcământ din care se pot exploata unul sau mai multe metale;
– agregat de minerale din care se pot obține economic unul sau mai multe metale.
Mineralele metalice au rareori o compoziție chimică simplă, ex. aur nativ, argint nativ, cupru nativ, platină etc., din care și ele conțin alte elemente minore (urme).
Combinațiile chimice naturale sunt alcătuite în general din două sau mai multe elemente, precum magnetitul (Fe_3O_4), calcopirita ($CuFeS_2$), enargit ($Cu_3A_3S_4$) etc.
În multe zăcăminte sunt asociații de elemente, ca de ex.: Au și Ag; Pb, Ag și Zn; Pb, Zn, Cu ± Ag și Au etc.
Mineralul metalifer este constituit de obicei din minerale utile și din minerale care nu au decât rareori importanță utilă; din minerale care nu au decât rareori importanță economică.
Acestea din urmă constituie ganga sau sterilul.
Noțiunea de conținut rezultă din definiția dată minereului și reprezintă cantitatea de metal (sau mineral în cazul minereurilor nemetalifere) conținută în minereu și care trebuie să aibă anumite valori pentru a permite o extragere economică. Valorile conținutului variază de la un metal la altul; minereul de fier trebuie să aibă un conținut minim de 30% Fe; minereul de aur se exploatează când conține 2–3 gr/t, sau mai puțin.
Conținutul în cazul metalelor comune, fier, mangan, plumb, zinc, cupru se exprimă în procente (%) de metal.

Pentru metalele prețioase (Au, Ag, Pt) conținutul este considerat în grame de metal pe tonă de minereu (gr/t).

La câteva metale se dă în procente de oxid metalic (Cr_2O_3, V_2O_5, W_2O_3, TiO_2, Al_2O_3 etc.).

3.1. Zăcăminte metalifere

În scoarța pământului sunt prezente toate metalele uzuale, dar, în general în cantități mici, încât nu pot fi extrase economic.

În anumite condiții însă, au luat naștere concentrații mari de minereuri metalifere constituind zăcămintele metalifere, care datorită conținutului în metale și condițiilor geologice pot fi exploatate (valorificate) rentabil din punct de vedere economic, industrial.

Datorită varietății privind metalul conținut și domeniului de valorificare industrială s-a impus o clasificare a zăcămintelor metalifere, alta decât cea genetică și anume o clasificare industrială, în șase grupe:

1. fierul și metalele aliajelor feroase;
2. metale neferoase;
3. metale radioactive;
4. metale prețioase;
5. metale rare;
6. metale minore.

3.1.1. Fierul și aliajele metalelor feroase

3.1.1.1. Fier (Fe)

Este printre cele mai răspândite metale în globul terestru, fiind cunoscut cu circa 50.000 ani î.Hr., când vechii egipteni, eschimoșii și indienii din America de Nord foloseau bucăți de fier provenit din meteoriți la confecționarea unor obiecte de cult (amulete), arme și obiecte casnice.

De la extragerea fierului din minereuri au trecut în jur de 3.500 de ani, când în Cau- caz sau Turchestan s-a reușit topirea minereului și obținerea fierului (cf. V. Brana, 1958).

În Babilon și Egipt s-a obținut cam în același timp, iar în Grecia antică acum 3.000 de ani și la Roma cu 2.500 de ani în urmă, pe vremea etruscilor.

Despre începuturile industriei metalurgice pe meleagurile noastre, Mircea Ilie (1956) precizează: „*Obiectele din bronz venite din alte părți sunt datorate comerúlui geților; tot cu ei începe și întrebuințarea fierului, numai pentru armele de apărare, pe care le procurau de la sciți sau greci*."

În perioada 700–300 îH se localizează Epoca Fierului scitic, urmată de înflorirea acestei epoci, care corespunde influențelor celtice (Halstatt, La Tène). Ele sunt asimilate de geto-daci, care deprind meșteșugul scoaterii și folosirii fierului.

Fierul întrebuințat în Epoca Fierului aparține zăcămintelor carpatice din Banat (Bocșa, Dognecea, Ocna de Fier) și Transilvania (Ghelar, Valea Fierului, Remetea).

Cucerirea Daciei de către romani a condus la introducerea unei organizări puternice a mineritului, formându-se corporații în centre miniere (Alba Iulia, Sarmisegetuza, Sasca, Moldova Nouă, Tr. Severin). Plinius apreciază la 20.000 numărul minerilor din aceste timpuri (cf. V. Brana, 1958).

Proprietatea principală a fierului este de a forma aliaje cu majoritatea metalelor și chiar a metaloizilor, obținându-se o mare varietate de fonte și mai ales oțeluri.

Conținutul mediu în Fe în scoarța terestră este de 4,2%, ocupând locul al patrulea după O, Si și Al.

În stare nativă se găsește în cantități mici în meteorite, în unele roci bazice și ultrabazice. În mod obișnuit apare ca oxizi, sulfuri, carbonați, silicați.

Conținutul în fier crește treptat spre interiorul globului terestru, atât în învelișul de oxizi și sulfuri cât mai ales în barisferă NiFe (N. Petrulian, 1973).

Fierul intră în compoziția a numeroase minerale – oxizi, carbonați, sulfuri, sulfați, fosfați, silicați etc. – însă puține sunt cele care au conținut industrial.

Acestea sunt:

– magnetit Fe_2O_3, FeO conținut teoretic 72,4% Fe
– hematit Fe_2O_3 conținut teoretic 70,0% Fe
– limonit un amestec de:
– goethit (FeO, OH) conținut teoretic 48–63% Fe
– docrocit (FeO, OH)
– siderit Fe CO_3 conținut teoretic 48,3% Fe
– ilmenit Fe T, O_3 conținut teoretic 36,8% Fe

Cel mai bogat mineral de fier este magnetitul, dar cu o răspândire mai limitată, hematitul fiind cel mai potrivit pentru industria siderurgică (au mai puțin oxigen și este lipsit de apă), limonitul și sideritul fiind cele mai răspâdite.

Principalele zăcăminte din lume:

• zăcământul de la Kirunavaara (Suedia) unul din cele mai mari și mai bogate zăcăminte de fier de pe planeta Pământ;
• zăcământul din Muntele Magnitnaia (Uralul de Sud), unul dintre cele mai importante;
• zăcământul Bakalsk, situat în Uralul de Sud, la 65 km spre SV de orașul Zlataust;
• zăcământul din peninsula Kerci, cu mari concentrații de fier de origine sedimentară;
• zăcământul de oolite fieruginoase (minette) din Lorena, răspândite mai ales în regiunea Luxem- burg;
• zăcământul de la Krivoi-Rog-Rusia, situat în marele sinclinal Krivoi-Rog, 100 km lungime și 3–6 km lățime;
• zăcămintele de fier din regiunea Lacului Superior – SUA, răspâdite pe o suprafață de cca. 600 km^2, în ținuturile Minnesota, Wisconsin și Michigan, cu cele mai mari concentrații de hematit din lume.

3.1.1.2. Zăcăminte și iviri de fier din România

• ***Zăcămintele din regiunea Ocna de Fier***, cunoscute încă din anul 1865 de către B.V. Cotta, ocupă partea de nord a zonei mineralizate din vestul Banatului, situată între Bocșa la nord și Moldova Nouă la sud;

Concentrațiile metalifere au formă de stockuri cu numeroase apofize de dimensiuni variabile: lungimi de 35–150 m; grosimi de 2–37 m; adâncime de la 20–80 m. Cele care apăreau la zi au fost exploatate în carieră.

Minereul apare ca: minereu de fier propriuzis, constituit din magnetit, hematit și oligist, sau ca minereu de fier asociat cu sulfuri comune (pirită, blendă, calcopirită, galenă etc.).

Minele mai importante în care s-au efectuat exploatări au fost: Sofia, Paulus, Therezia, Reichenstein, în perimetrul Ocna de Fier și Dealul Dănilii, Elias, Simon-Iuda, Carolina în zona Comunei Dognecea.

Concentrații metalifere asemănătoare celor de la Ocna de Fier se cunosc în partea de nord-vest (VV) a Banatului, de dimensiuni reduse, cu importanță economică redusă.

- ***Zăcământul de la Lueta,*** este situat pe versantul vestic al Munților Harghita, la cca. 5 km spre nord de comuna Lueta.

Mineralizația are forme neregulate, lenticulare și stratiforme, neomogenă și difuză în general.

Minereul este presupus de origine hidrotermală, primar și secundar, cu conținuturi de 23–36% Fe.

Mineralizații de fier cu aceleași caracteristici se găsesc la nordul bazinului neogen al Brașovului (Biborțeni și Baraolt) și la nord est, la Mădărași.

- ***Concentrații reziduale de fier și mangan în regiunea Vașcău – Moneasa – Călugări.***

Ivirile cu minereu de fier sunt cunoscute din secolul XIX-lea (Baia Nemților, Corbu, Grajduri, Ponora, Călugări etc.).

Mineralizațiile urmăresc forma golurilor de dizolvare a calcarelor anisiene, la partea inferioară de află manganul, urmând un minereu de mangan și fier, apoi un minereu compus în majoritate din fier.

Importanța economică a acestor iviri a fost limitată, rezervele de minereu fiind reduse.

- ***Zăcământul de fier de la Căpușul Mic.***

Este situat la vest de Cluj, în aria Comunelor Căpușul Mic, Dumbrava, Straja etc., mineralizația fiind semnalată încă de la începutul secolului XX, cercetările sistematice fiind efectuate după 1960.

Geneza zăcământului este considerată a fi sedimenatră, minereul apare sun formă de oolite feruginoase, cimentate cu calcit, siderit etc.

Conținutul chimic în Fe este de 32%.

- ***Zăcămintele și ivirile de fier din Poiana Ruscă.***

Masivul Poiana Ruscă este alcătuit geologic din șisturi cristaline, roci sedimentare și roci eruptive, cele cristaline fiind predominante.

Mineralizațiile cu fier apar în cea mai mare parte în șisturile cristaline (epimetamorfice), asociate în general cu calcare dolonitice.

Concentrațiile metalifere apar sub formă de lentile și de strate lenticulare faliate, cu dimensiuni variabile.

Zăcăminte interesante din punct de vedere economic au fost cercetate și exploatate la Teliuc, Ghelar, Mihai și Vadu Dobrei.

Mineralizațiile au forme de lentile alungite, cu dimensiuni variabile. Cele care aflorau la zi au fost exploatate în carieră, iar cele cercetate prin foraj, în subteran.

Zăcământul de la Teliuc este situat pe râul Cerna (partea dreaptă), spre NE de comuna cu același nume.

Minereul este constituit din menerale primare cu siderit, mangano-siderit, ankerit, cuarț, plus magnetit, pirită, galenă. În zona de oxidație sunt: limonite, psilomelan și piroluzit.

- ***Zăcământul de la Ghelar*** este situat la sud-est de satul cu același nume, constând dintr-un corp lenticular mare și o lentilă mică, dispuse într-o lentilă de dolomit.

Compoziția mineralogică a minereului este asemănătoare ca a zăcământului Teliuc.

- ***Zăcământul Vadul Dobrii*** este prezent la est de comuna vadul Dobrii, în Dealul Gruiului, având forma de strat lenticular. Minereul constă din siderit, mult cuarț și magnetit, blendă și pirită.

La Rușchița se găsesc câteva iviri de minereu sub formă de lentile și strate lenticulare de dimensiuni reduse.

În partea de sud a munților Poiana Ruscă apar iviri de minereu de fier, mici și fără interes economic, cum sunt la Valea Fierului, Băuțar.

Minereuri de fier de tipul metamorfozat se cunosc în Bucovina de SV și în Dobrogea la Palazul Mare.

În Dobrogea la Palazul Mare, a fost pus în evidență un complex cristalin, care conține impregnații de magnetit, dar dificil de exploatat, din motive tehnice.

3.1.2. Mangan (Mn)

Ca metal, manganul a fost descoperit mult mai târziu față de fier, în anul 1774 de către Schele, care l-a extras din piroluzit (MnO_2), (V. Brana, 1958).

Minereurile de mangan se folosesc în industria metlurgică a fierului, la fabricarea oțelurilor speciale.

Conținutul scoarței terestre de mangan este de aproape 0,1%, dar se cunosc roci bogate în mangan.

Numărul mineralelor de mangan este de circa 150, însă minereu industrial îl constituie în jur de zece dintre care: piroluzit (55–63%), psilomelan (40–60%), manganit (50–62%), braunit (60–69%), hausmanit (65–72%) și altele.

Ca tipuri genetice de zăcăminte industriale de mangan se disting:

– zăcămintele metasomatism de contact;
– zăcăminte hidrotermale;
– zăcăminte vulcanogen sedimentare;
– zăcăminte metamorfozate – zonele de oxidație;
– zăcăminte reziduale;
– zăcăminte sedimenatre.

Zăcămintele de mangan din țara noastră aparțin tipului de zăcăminte metamorfozate și sunt răspândite în Munții Semenic, Munții Lăpuș dar mai ales în Bucovina de SV.

Printre principalele zăcăminte din lume sunt:

– Ținutul Postmasburg, spre NV de Kimberley, Africa de Sud;
– Zăcământul de la Ciaturi – Georgia de vest.

3.1.2.1. Zăcăminte și apariții de mangan din România.

Concentrații de mangan și fier, de tipul rezidual, sunt cunoscute între localitățile Moneasa, Briheni, Vașcău, Călugări și Zimbru, la N și NE de lanțul Munților Moma.

Iviri de tipul vulcanogen-sedimentar se găsesc în Munții Drocei, la Șoimuș-Buceava.

Zăcăminte de tipul metamorfozat sunt răspândite în Munții Semenic (la Delinești), în Munții Lăpuș (Răzvore) și în Carpații Orientali (Bucovina SV și Broșteni – Moldova).

3.1.3. Crom (Cr)

Metal din grupa fierului, este utilizat mai ales în siderurgie, în industria refractară și în cea chimică. Se mai întrebuințează la cromajul unor obiecte, în industria refractară pentru fabricarea cărămizilor bazice necesare căptușirii cuptoarelor Martin, iar în industria chimică pentru obținerea de culori, agenți oxidanți și în tăbăcărie.

Ca tipuri genetice, zăcămintele industriale de cromit aparțin mai ales tipului histeromagmatic și mai rar protomagmatic, primele fiind cele mai importante din punct de vedere industrial.

Principalele zăcăminte din lume:

– Saranovsk – situat în Uralul de nord;
– Rhodezia;
– Complexul Bushveld-Transvaal (Africa de Sud).

În țara noastră ivirile de cromit se cunosc numai în Banat, Tisovița-Ciucarul Mare, localizate într-o bandă de serpentine, orientată NS. Cromitul apare diseminat în serpentină sau sub formă de concentrații în benzi (șiruri), lentile și mai rar concentrații sferoidale. Genetic, se încadrează în tipul protomagmatic.

3.1.4. Nichel (Ni)

Important pentru aliajele cu fierul, obținut industrial încă de pe la începutul secolului XIX.

Principala întrebuințare o are la elaborarea oțelurilor și a fontelor cu nichel, aliaje cu metale, ca nichel-crom, bronzuri și alame cu nichel, precum și la aluminiu, cu cobalt, la mangan, la argint și la aur.

Mineralele purtătoare de nichel, relativ numeroase, dar importanță practică-economică au puține. Pe primul loc este pentlanditul $(Fe, Ni)_9$ S_8, care are 29–42% Ni, milleritul – NiS, cu 64% Ni și nichelina NiAs – cca. 46% Ni.

Tipuri genetice de zăcăminte:
– lichid magmatic sau de licuație, principalele surse de nichel;
– hidrotermale (mezotermale);
– reziduale.

Principalele zăcăminte din lume:
– regiuea Sudbury (Canada);
– Noua cadelonie – reziduale;
– Rusia – reziduale – Uralul de mijloc.

Ivirile de nichel din România se încadrează în tipul de licuație și sunt cunoscute în zonele: – Ciungani – Munții Dracea – pirotină nicheliferă;
– Poiana Mărului – Holbav (Carpații Meridionali), mineralizații cu pirotină nicheliferă.

3.1.5. Cobalt (Co)

Cu 5.000 de ani în urmă a fost folosit de om în ceramică și în industria sticlei, pentru a decora vase, iar din secolul al XIX-lea a fost întrebuințat în siderurgie, pentru oțeluri speciale.

Principalele minerale de cobalt sunt:
– linneit (Co_3S_4) – 40–50% Co;
– cobaltină CoA_5S – 35% Co;
– cloantit (Co, Ni) AS_2 24% Co.

Tipurile genetice de zăcăminte sunt:
– hipotermale cu mispichel – glaucodat – cobaltină, ca și cele mezotermale de cobalt și cupru;
– concentrația de tip rezidual;

Principalele zăcăminte din lume:
– Bașkesgan – fostul URSS – hipotermale;
– Republica Zair (Shaba), parte în Zambia (Balula), Chibuluma, Rhokaana, hidrotermale;
– Ontario – Canada, hidrotermal-mezotermal.

Ivirile de cobalt din România se găsesc localizate mai ales în valea lui Neguleț și mai puțin în valea Bădeanca în regiunea Slobozia-Bădeni, Muscel.

3.1.6. Molibden (Mo)

A început să fie exploatat și folosit în secolul XX, foarte solicitat pentru metalurgie.

Asociat genetic cu roci granitice, se cunosc circa 20 minerale purtătoare de molibden, dar numai trei prezintă importanță industrială:

– molibdenul – MoS_2 – 60% Mo; –

– wulfenit – Pb (MoO_4) – 25% Mo;

– powellit – Ca (MoO_4) – 45% Mo.

Zăcămintele de molibden sunt în general de natură hidrotermală, în asociere cu Sn, Wo, A_5, precum și cu cupru. În unele pegmatite acide s-a găsit molibden exploatabil, dat în cantități reduse.

Zăcămintele de metasomatism de contact conțin uneori rezerve importante.

Zăcămintele hidrotermale sunt cele mai răspândite, dar și cele hipotermale prezintă interes.

Zăcămintele de tranziție de la hipo la mezotermale sunt cele mai importante din punct de vedere economic.

Principalele zăcăminte din lume:

– Târnăuz – în Caucazul de nord;

– Climax – S.U.A.;

– Questa, New Mexico (S.U.A.).

Zăcămintele și iviri de molibden din România

Au o răspândire limitată şi constituie iviri de amploare redusă, mineralizațiile fiind asociate genetic cu granodionitele. Acestea sunt prezente în Banat și în Munții Apuseni (Munții Dracea și Munții Bihor).

3.1.7. Wolfram (W) sau Tungsten

Descoperit în 1781 și izolat în 1873, întrebuințat mult mai târziu la oțelurile speciale.

Mineralele de wolfram sunt stabile la alterarea mecanică, dar afectate de alterarea chimică, existând în natură Wolframați de Fe, Mn, Ca, Pb în amestecuri izomorfe. Importanță economică prezintă următorii:

– wolfranitul (Fe, Mn)WO_4 – 75% WO3;

– scheelitul Ca WO_4 – 80,6% WO3;

– ferberitul Fe WO_4 – 66,3% WO3;

– hübneritul Mn W_4 – 76,3% WO3.

Wolframul se concentrează în mai multe tipuri genetice precum:

– pegmatite acide, cu importanță economică scăzută;

– zăcăminte de metasomatism de contact, cu rezerve mari și conținut de 0,3–1% WO3;

– zăcămintele hidrotermale: hipotermale care sunt cele mai importante; mezotermale cu importanță redusă.

Depozitele eluviale-aluviale formate prin alterarea skarnelor cu scheelit, au valoare economică deosebită.

***Principalele zăcăminte din lume*:**

– Sangdong – din Coreea, dintre cele mai bogate din lume;
– Djidin (fosta URSS); – China.

În România wolframul apare sporadic cu scheelit sau hübernit, în zăcământul de molibden de la Băița Bihor și la Baia Sprie.

3.1.8. Titaniu (Ti)

Metal comun al rocilor eruptive dar cu puține concentrații exploatabile. Este căutat pentru industria culorilor, folosit în vopsele ca oxid de titan, sau ca titanat de stronțiu radioactiv în confecționarea bateriilor atomice. În metalurgie este întrebuințat ca fero-carbontitan pentru oțeluri rapide (la motoarele avioanelor). Ca oxid este utilizat pentru aliaje și carburi, în electrozii pentru lămpile cu arc etc.

Mineralele principale sunt titanați $(FeMg)TiO_3$, și manganilmenitul – $(FeMn)TiO_3$.

Ca tipuri genetice de zăcământ sunt cele histeromagmatice, corpuri lenticulare, dike-uri etc., dar ca valoare economică o au aluviunile cu minerale de titan.

În lume, principalele zăcăminte sunt la*:*

– Kusinsk (fosta URSS);
– Canada;
– Norvegia.

Ivirile din România sunt cunoscute în Munții Drocei – la Ciungani.

3.1.9. Vanadiu (V)

A fost descoperit la începutul secolului XIX, principalele întrebuințări fiind în metalurgie, la oțeluri speciale și la fonte.

Mineralele de vanadiu sunt numeroase, dar valoare industrială au puține, dintre care:

– carnotit $K_2[(UO_2)/V_2O_8]\cdot{}_3H_{20}$ 20% V_2O_5; – roscoelit $KV_2[(OH)_2/AlSi_3O_{10}]\cdot$ 19–29% V_2O_5; – vanadimit $Pb_5[Cl(VO_4)_3]\cdot$ 19% V_2O_5.

Ca tipuri genetice de zăcământ se cunosc:

– histeromogmatice, impregnații și concentrații masive în gabbrouri și piroxenite;

***Principalele zăcăminte din lume*:**

– Peru (Minas Ragras) – cu cea mai mare concentrație (acum epuizat);
– Platoul Colorado, regiunile Wyoming și Dakota de Sud (Statele Unite ale Americii);
– Africa de Sud (Bushveld);
– India (Singhbum, provincia Chota-Magpur); – Finlanda (Otannäki).

3.2. Metale neferoase

Este denumirea metalelor: cupru, plumb, zinc, staniu etc., cu numeroase întrebuințări în industrie, cu metalurgie specifică fiecărui metal.

3.2.1. Cupru (Cu)

Cu 8.000 de ani în urmă, perşii, prin topirea unui minereu verde (malachit) obţineau cupru.

Acum peste 7.000 de ani era cunoscut și în China sau Egipt, iar către sfârşitul mileniului al IV-lea îH începe să fie folosit și în Mesopotania, Mediterana de Est și la gurile Dunării. Între 2.500–2.000 î.Hr. este cunoscut și în Europa Centrală până în Bohemia și Europa Occidentală. *Manuscrisele de la Marea Moartă*, găsite în peșterile de la Qumran, sunt scrise pe plăcuțe de cupru de acum peste 2.200 de ani.

Cuprul în stare metalică este întrebuinţat la fabricarea cablurilor electrice, a conductorilor, a aparatelor electrice și chimice, iar aliat cu nichelul este folosit în monetărie.

Formează numeroase aliaje (bronzuri) cu Sn, Zn, Cr, Co, Au, Ni, Ag, Sc, Te etc., dintre care alama (Cu-Zn) și bronzul propriu-zis (Cu-Sn-Zn).

Mineralele de cupru întâlnite în natură sunt numeroase (peste 165), dar întrebuințarea în industrie (economie) sunt puține. Cele mai obişnuite dintre acestea sunt:

– cupru nativ	Cu	100% Cu;
– calcozină	Cu_2S	79,8% Cu;
– covelină	CuS	66,4% Cu;
– calcopirita	$CuFeS_2$	34,5% Cu;
– bornit	Cu_5FeS_4	63,3% Cu;
– tetraedrit	$(Cu, Fe, Zn, Ag)_{12}(Sb, As)_4$	52,1% Cu;
– cuprit	Cu_2O	88,8% Cu;
– malachit	$Cu_2(OH)_2(CO_3)_2$	57,3% Cu;
– azurit	$Cu_3(OH)_2(CO_3)_2$	55,1% Cu.

Sulfurile au cea mai mare importanță, mai ales calcopirita și calcozina.

Tipuri genetice de zăcăminte

Cuprul se încadrează în trei grupe: lichid-magmatice, de metasomatism de contact și hidrotermale.

Zăcămintele de licuație (lichid magmatic) sunt destul de rare, asociate cu roci bazice, uneori cu roci vulcanice intermediare. Se caracterizează prin prezența calcopiritei (1–1,5% Cu), minereul fiind valorificat complex pentru nichel, cupru, platină și cobalt.

Zăcămintele hidrotermale sunt cele mai răspândite fiind principala sursă de cupru, minereul de regulă conține calcopirită și pirită – predominante și subordonat calcozină, enargit, blendă, galenă și aur uneori.

În cadrul zăcămintelor hidrotermale se deosebesc:

– zăcăminte hipotermale – prin asociația calcopiritei, bornit, enargit, cu turmalină;

– zăcăminte mezotermale – cele mai mari și importante concentrații cuprifere, între care se deosebesc: zăcăminte filoniene, de impregnație și diseminate.

Zăcămintele diseminate (porfirice) au deosebită importanță economică, cupru peste 50% și sursă de molibden.

O altă categorie de zăcăminte hidrotermale sunt cele metamorfozate, prezente prin concentrații metalifere (lentile și strate lenticulare, asociate cu șisturi cristaline epimetamorfice). În România se cunosc asemenea zăcăminte la Gura Băii, Burloaia, Pojorâta, Leşul Ursului, Bălan și Altân Tepe.

Principalele zăcăminte din lume

– Zăcământul de metasomatism de contact de la Turinsk (fosta U.R.S.S.) în Uralii de Nord, cu conținut de 3–12% Cu;

– Zăcământul filonian de pirită și enargită de la Butte-Montana (S.U.A.), cu conținut de 1–4% Cu și până la 100 g/t Ag;

– Zăcămintele diseminate de la Kounrand (Kazahstan), în care minereul primar conține până la 60,4% Cu, dar prin alterarea zăcământului s-a format o zonă de oxidație până la 50 m grosime, cu limonit, malachit, azurit, cupru nativ. Sub aceasta se găsește o zonă de cimentație de 110 m grosime, cu calcozină, covelină și bornit, cu conținut industrial;

– Zăcăminte diseminate din S.U.A – Arizona este cea mai importantă regiune producătoare de cupru din S.U.A., la Utah-Cooper, unde se exploatează zilnic 50.000 – 100.000 tone de minereu cu cca. 0,9% Cu.

– Zăcământul Chuquicamata din Chile, considerat cel mai mare din lume, este situat pe versantul vestic al Munților Anzi, în deșertul Atakama, la o înălțime de circa 3170 m. Cuprul este localizat în granodiorite sau porfire monzonitice, concentrația metaliferă a fost considerată de tip porphyryore, dar s-a precizat că el constă din numeroase filoane (volbură).

– Zambia și Zair este cea mai mare zonă cupriferă din lume, formată dintr-o arie curbă întinsă pe circa 700 km^2.

Mineralizația este localizată în cuarțite, argilite, cuarțite feldspatice și ceva dolomite.

Zăcămintele conțin pirită, calcopirită, bornit și calcozină, diseminate în roci și concentrate de-a lungul unor plane de stratificație. Conținutul în Cu este în jur de 3,5%.

– Zăcămintele metamorfozate din Munții Ural au corpuri de minereu în formă de lentile sau filoane, localizate în șisturi cuarțito-sericitice.

Sunt alterate în parte, formându-se zone de oxidație de cca. 20 m grosime și zone de cimentație până la 100 m grosime.

În compoziția minereului se găsesc: pirită, calcopirită, blendă, tetraedirt, mispichel, galenă, calcozină, covelină, aur.

Conținutul în cupru este variabil; minereul primar, nealterat, conține puțin cupru, pe când în zona de cimentație conținutul este ridicat.

Zăcămintele și aparițiile de cupru din România

Mineralizațiile de cupru sunt prezente în zona de vest a Banatului, în Munții Drocei, Munții Highiș, sporadic în Munții Apuseni, regiunea Baia Mare, în regiunea Baia Borșa (Toroiaga), în Carpații Orientali și în Dobrogea.

Tipurile genetice sunt următoarele:

1. Metasomatism de contact cu trecre la hidroternal: zona de vest a Banatului (Simon Iuda, Maidan, Oravița, Ciclova, Sasca, Moldova Nouă).
2. hidrotermal (mezotermal, apare sub formă de filoane în Munții Highiș, Munții Drocei, Baia Mare (11 Iunie-Nistru și Baia Sprie) Toroiaga și sub formă de volbură: Deva (Hunedoara).
3. hidrotermal metamorfozat, în șisturi epimetamorfice, în Carpații Orientali-Gura Băii, Burloaia, Fundu Moldovei, Leșul Ursului până la Bălan și în Dobrogea la Altân Tepe.

3.2.2. Plumb (Pb) și Zinc (Zn)

Se găsesc de obicei împreună, în raporturi cantitative diferite, cunoscute și folosite de om din timpuri îndepărtate. În orașul Pompei s-au găsit țevi de apă din plumb, iar monede de plumb existau în China încă acum 2.000 ani î.Hr. Zincul era folosit la obținerea alamei și a bronzului.

În stare metalică, plumbul este folosit în formă de foi (plăci) pentru învelitori, la acumulatori și în industria chimică, sau sub formă de țevi pentru conducte de apă. Aliat cu stibiul este folosit la confecționarea literelor de tipar, iar împreună cu staniul dă un aliaj de lipit, iar cu arsenul formează așa zisul plumb tare pentru alice de vânătoare.

Zincul este folosit în galvanizare, în aliaje cu cuprul (alama), cu cuprul și staniul (bronzuri), în industria cauciucului, în industria culorilor și industria textilă. Minereul de zinc mai conține cadmiu, germaniu și indiu, iar cel de plumb conține argint și bismut.

Principalele minerale de plumb sunt:

– galenă – PbS – 86,8% Pb;

– bournonit – $2PbS \times C_{42}AS \times Sb_2S_3$ – 42,6% pb;

– jamesonit – $2PbS \times 3Sb_2S_3$ – 55,4% Pb;

– ceruzit – Pb CO_3 – 77,6% Pb;

– anglezit – Pb CO_4 – 66,3% Pb;

Minerale de zinc:

– blendă – ZnS – 67% Zn;

– wurtzit – ZnS – 63% Zn;

– franklinit – $(Zn, Mn)Fe_2O_4$ – 52% Zn;

– smithsonit – $ZnCO_3$ – 59% Zn;

– calamină – $Zn_2S, O_4 \times H_2O$ – 53,7% Zn;

Tipuri genetice de zăcăminte

Cele mai multe sunt de origine hidrotermală, apoi prin metasometism de contact și prin procese sedimentare.

Zăcămintele de metamorfism de contact se caracterizează prin mineralizarea zonelor de skarn și a calcarelor marmorizate cu sulfuri de plumb și zinc, sub formă de lentile cuiburi, impregnații.

Zăcămintele hidrotermale cuprind trei subtipuri:

– hipotermale, bine reprezentate, deși mai puțin numeroase, asociate cu roci granitice;

– mezotermale, cele care formează concentrații de plumb și zinc care dau aproape întreaga producție de aceste metale. Sunt asociate cu roci granitice, cu porfirele lor, dar și cu roci vulcanice și subvulcanice.

Ca forme de zăcământ se deosebesc filoane stock-uri și lentile, forme neregulate (diseminate).

Zăcămintele sedimentare au importanță deosebită, pe când cele metamorfozate au răspândire limitată.

Principalele zăcăminte din lume

– zăcămintele polimetalice din Altai (Ridder), fosta URSS;

– zăcământul de la Pribam (Cehoslovacia);

– regiunea Missippi valley (SUA);

– Ținutul Broken Hill, Australia.

Zăcămintele și aparițiile de plumb și zinc din România

Concentrațiile metalifere exploatate în România pentru plumb și zinc aparțin tipurile genetice:

– metasomatism de contact cu trecere la hidrotermal asociate cu banatite: Ruschița, Dognecea, Moldova Nouă (Banat);

– hidrotermal (mezotermal), asociate genetic cu vulcanismul terțiar: regiunea Ilba cu filoanele Firizan și Aluniș, regiunea Baia Mare, cu zăcămintele Herja, Baia Sprie, Cavnic și Munții Metaliferi cu zăcămintele: Baia de Arieș și Măgura-Troița.

Tot în această categorie genetică se înscriu mineralizația polimetalică din Munții Țibleș, zăcământul de la Burloaia și zăcământul de plumb și zinc de la Muncelul Mic.

3.2.3. Staniu (cositor – Sn)

La început a fost întrebuințat în aliaj cu cupru (bronz), marcând „epoca de bronz“.

Zăcămintele de la Cornwal (Anglia) au fost printre primele surse de staniu, apoi cele din China de Sud, din Bolivia şi din U.R.S.S.

Fiind un metal moale, la 100°C devine ductibil și poate fi tras în fire. Este folosit în aliaje cu alte metale (Cu, Zn, Sb, Pb etc.) sub denumiri diferite: bronzuri, alame, aliaje de antifricțiune, aliaje de lipit, aliaje pentru litere etc.

Se cunosc circa 20 minerale (oxizi, sulfuri, sulfo-săruri, dar puține au importanță industrială:

– casiterit – ($Sn O_2$)– 92–94,89% Sn;

– stanin – ($Cu_2Fe Sn S_4$) – 27% Sn;

– tealit – ($Pb Sn S_2$) – 30% Sn;

– cylindrit – ($Pb_3Sn_4Sb_2S_{14}$) – 25–26,7% Sn.

Tipuri genetice de zăcământ

Pegmatitele cu staniu constituie o grupă în care casiteritul este răspândit neomogen, precum pegmatitele din fosta U.R.S.S., China de Sud, Malaezia, Bolivia, Portugalia etc.

Zăcămintele de metasomatism de contact conțin uneori casiterit însoțit de bismut, calcopirită, bornit, tetraedrit, pirotină scheelit, magnetit, blendă, galenă.

Zăcămintele hidrotermale constituie tipul genetic cel mai răspândit și cu o importanță deosebită. Categoriile cuprinse în acest tip sunt următoarele:

a) filoane de cuarț cu casiterit (în granite acide și pregmatitele stanifere), însoțite de staniu, wolframit, scheelit, molibdenit, calcopirită, bornit, pirită, mispichel sau minerale de tantal și niobiu;

b) filoane de casiterit cu sulfuri, asociate genetic cu roci intrusive, minereul constând din casiterit, mispichel, pirită, pirotină, turmalină;

c) filoane de casiterit cu sulfuri localizate în roci vulcanice și subvulcanice (riolite, dacite, andezite). Minereul este constituit din casiterit, staniu, argentit, piroargirit, bismutină, colcopirită etc.

Principalele zăcăminte din lume:

- Asia de NE în ținuturile Zavitinsck, Verhoiansk de vest, fosta URSS;
- Zăcămintele din Peninsula Malaca și împrejurimi. Este cea mai bogată și mai mare provincie de staniu și wolfram din lume, începând din insulele Indoneziei – Billton, între Sumatra și Kalimant, Malaezia, Tailanda, Birmania, până în China;
- Zăcăminetle din Bolivia;
- Zăcămintele de la Cornwal (Irlanda) și Devonshire (Anglia).

3.2.4. Aluminiu (Al)

A fost extras prima dată în din bauxită.

Datorită proprietăților lui, are o mare întrebuințare.

Aluminiul ia parte la formarea a numeroase minerale, dar numai puține prezintă importanță economică:

– Corindon	– (Al_2O_3)	– peste 99% Al_2O_3;
–diaspor și boehmit	– $Al_2O_3 \times H_2O$	– 85% Al_2O_3;
–gibbsit sau hidrargilit	– $Al_2O_3 \times 3H_2O$	– 65% Al_2O_3;
– alunit	– $Kal_3(SO_4)_2(OH)_6$	– 37% Al_2O_3;

Bauxita folosită în metalurgia aluminiului trebuie să conțină peste 45% Al_2O_3, iar raportul Al_2O_3: SiO_2 = 3.

Tipurile genetice de zăcăminte sunt două:

– zăcăminte reziduale (autohtone), formate prin alterarea lateritică a rocilor eruptive alcaline uneori acide, f. rar a diabazelor, bazaltelor, calcarelor.

– zăcăminte sedimentare (allohtone), formate prin transportul lateritic aluminos.

Principalele zăcăminte din lume.

- Zăcămintele de bauxită din raionul Tihvinsk, pe versantul estic al Uralului;
- Zăcămintele din Surinam și Guiana;
- zăcămintele din Jamaica;
- zăcămintele din China;
- zăcămintele din Statele Unite;
- zăcămintele din Franța;
- zăcămintele din Ungaria;
- zăcămintele din Serbia, Croația, Muntenegru.

Zăcămintele de bauxită din România

Bauxitele din regiunea Pădurea Craiului, sunt răspândite între Crișul Repede la nord și izvoarele Crișului Negru și Crișului Pietros la sud.

Concentrațiile de bauxită sunt răspândite neuniform în regiunile Pădurea Craiului și

Munții Bihor. Dintre cele mai împortante sunt: Călățea, Chicera, Răcoasa, Albioara, Roșia, Valea Sadului în Pădurea Craiului și Măgura Seacă, Piatra Galbenă, Valea Seacă, în regiunea Munților Bihor.

3.2.5. Bismut (Bi)

Proprietățile îl fac util, fiind întrebuințat în: aliajele Bi-Pb-Sn-Cd-Sb, în tipografie, în sudură.

Mineralele de bismut sunt numeroase (nativ, sulfuri, sulfosăruri, teluri, seleniuri), dar cu importanță economică sunt următoarele:

–bismut nativ	– Bi	– 96% Bi;
– bismutină	– Bi_2S_3	– 79–81% Bi;
–galenobismutină	– Pb Bi_2 S_4	– 51 55,4% Bi;
–wiltichemit	– 3(42S. Bi_2S_3)	– 41–42% Bi;
– matildit	– Ag Bi S_2	– 53–58,50% Bi;
– bismutit	– $(BiO)_2CO_3$	– 78,9–82,5% Bi;

Ca termometru geologic (271°C) prezintă importanță deosebită.

Zăcăminte propriu-zise nu există, dar mineralele importante de bismut se concentrează în filoanele hipotermale de staniu, wolfram și de molibden; uneori apare în filoane mezotermale de argint și cobalt și rareori în filoane epitermale.

În România sunt apariții sporadice și de interes mai mult științific (Banat, Băița, Bihor).

3.2.6. Magneziu (Mg)

Se găsește în scoarța terestră (1,9%) sub formă de cloruri, carbonați, sulfați și silicați. Este cel mai ușor dintre metale și este folosit în aliaje de aluminiu, rezistente la coroziune în aer.

Producții importante sunt în: S.U.A., Rusia, Norvegia, Canada, Italia, Japonia și Franța.
În România iviri de magnezit apar în serpentinele cromifere din Banat.

3.2.7. Mercur (Hg)

Cunoscut și sub denumirea de „argint viu“, este cunoscut de multă vreme. Chinezii îl folosesc cu 2.500 ani îH ca medicament și în extragerea aurului prin amalgamare, iar grecii cu 300 ani î.Hr.

Țările cu producție importantă sunt: Spania, Italia, Rusia, S.U.A., China, Slovenia și Mexic. Principalele minerale industriale de mercur sunt:

– cinabrul – (HgS) Cu – 86,2% Hg;
– metacinabarit – (Hg S) – 60,95% Hg;
– coloradoit – (Hg Te) – 60,9% Hg;
– mercur nativ

Zăcămintele de mercur aparțin unui singur tip genetic, cel hidrotermal, iar modul de prezentare este de filoane, volburi, corpuri metasomatice și impregnații.

Principalele zăcăminte din lume:

- Almaden (Spania);
- Nikitovka – Rusia;
- Monte Amiata – Italia;
- Idria – Slovenia.

În țara noastră, mineralizațiile de mercur au o răspândire redusă, în Patrulaterul aurifer și în Munții Harghitei. Sporadic apare în unele zăcăminte din regiunea Baia Mare.

3.2.8. Arsen (As)

În stare metalică, arsenul se folosește în aliaje cu plumb (alice rotunde și tari), decolorarea sticlei, la fabricarea emailurilor etc. Arseniuri de calciu și plumb (combinații toxice) – verde de Paris, se utilizează în agricultură ca insecticid. Alte întrebuințări, în tăbăcărie, la fabricarea de chimicale și medicamente.

Mineralele principale de arsen sunt:

– Mispichel – (Fe As S) Cu – 11.8–48,91% As;
– löllingit – (Fe As_2) Cu – 61.4–72,85% As;
– enargit – (Cu_3 As S_4) Cu – 14–19% As;

Zăcăminte propriu zise de arsen nu există, el fiind recuperat ca supraprodus din minereurile de aur, argint, cupru, plumb și zinc.

Tipurile genetice de zăcăminte din care se extrage arsen sunt: hipotermale, mezotermale și epitermale.

În lume zăcăminte din care se extrage arsenul sunt cele de aur de la Boliden – Suedia, fosta U.R.S.S. (Munții Ural, Siberia), S.U.A., Franța, Mexic.

În România, arsenul este prezent în unele zăcăminte aurifere (Valea lui Stan) sau din regiunea Baia Mare, Toroiaga și Țibleș.

3.2.9. Stibiu sau Antimoniu (Sb)

Deși metalul minor, are utilizări numeroase, în aliaje cu Pb, Sn, Bi și Zn. În tipografie este folosit în aliajul de litere (Pb-Sb-Bi), iar aliajele de Pb-Sb sunt utilizate pentru plăcile de acumulatori electrici, țevi, învelișuri pentru cabluri electrice etc. Stibiul metalic este folosit și în ornamente sau sub formă de compuși în industria culorilor, a cauciucurilor etc.

Stibiul intră în compoziția chimică a numeroase minerale – sulfuri, sulfosăruri și mai rar oxizi.

Importanță economică are stibina (Sb_2S_3) cu 71,9% Sb; stibiul nativ și oxizi sunt rari, iar, din punct de vedere genetic, există un singur tip, hidrotermal-epitermal.

Principalele zăcăminte din lume

– Kadamdjasisk – în Kirghizia;
– China;
– Bolivia;
– Mexic.

În România stibiul apare frecvent ca stibină și ca sulfosăruri în zăcăminte de aur dar și mai ales de plumb și zinc. La Baia Sprie sunt cristale de stibină, native, asociate cu baritină și cuarț; la Herja stibina apare în agregate radiare de cristale scurte (6cm). Nicăieri nu se găsesc concentrații exploatabile, producția de stibiu se obține prin valorificarea superioară a minereului de plumb.

3.3. Metale prețioase

3.3.1. Aur (Au)

Cunoscut ca cel mai maleabil și ductil dintre metale, a fost întrebuințat pentru confecționarea monedelor și a bijuteriilor; o pepită de aur prelucrată rudimentar și descoperită în Mesopotamia indică o vechime de cca. 9.000 de ani. Cele mai vechi bijuterii de aur din lume (tracice) au fost găsite în anul 1972 în apropierea orașului Varna din Bulgaria, cu vârstă stabilită aproximativ 5.000–4.000 îH (Gheorghe Popescu et al., 2007).

Pe teritoriul României cel mai vechi obiect din aur este idolul antropomorf stilizat din Neolitic, de la Moigrad (com. Mirșid, jud. Sălaj), de asemenea traco-dacic, cam din aceeași perioadă cu bijuteriile de la Varna.

La începuturile istoriei exploatării sale, aurul provenea din depozitele aluviale, prin metode gravitaționale, folosindu-se unelte de tipul saitrocului, confecționat din lemn. În lucrarea sa, *Histroia naturalis* (77 e.n.), considerată prima enciclopedie din istoria omenirii, Pliniu cel Bătrân (familie originară din Alto Adige-Veneto) descrie răspândirea zăcămintelor de aur cunoscute la acea vreme, valoarea economică, precum și metodele de exploatare minieră.

Încă de la începuturile Imperiului Roman, s-au introdus noi tehnici de exploatare și prelucrare a aurului.

Se consideră de specialiști că amalgamarea a fost cunoscută și folosită de către romani începând cu anul 500 î.e.n.

Amalgamarea presupune extragerea aurului din concentratele de minerale grele obținute prin concentrarea gravitațională în urma amestecului acestora cu mercur.

Exploatarea în subteran prin galerii, era până la adâncimea de numai 300m.

Sistemul de galerii romane din masivul Cârnic de la Roșia Montană însumează cca. 2,15 km lungime și se dezvoltă pe 7 niveluri (orizonturi), până la adâncimea de 98m.

După destrămarea Imperiului Roman (sec. IV dH) exploatarea aurului a intrat în declin până la sfârșitul primului mileniu al erei noastre.

Exploatarea aurului în Europa începe să se revigoreze la începutul mileniului II dH. și începe să capete o dezvoltare accentuată începând cu anul 1320, când austro-ungarii încep să exploateze minele aurifere din Transilvania.

Demn de menționat că, până la 1600, minele de aur din Munții Apuseni și din zona Baia Mare dădeau aproximativ 20% din producția mondială de aur (cf. Ion Haiduc, 1940).

În anul 1556 Georgius Agricola (1494–1555) a publicat *De Re Metallica*, o lucrare de referință ce poate fi considerată primul tratat privind prospecțiunea, dezvoltarea minieră, exploatarea și metalurgia mineralizațiilor metalifere.

Metoda de spălare a minereului zdrobit pentru recuperarea aurului liber, propusă de el, a fost folosită și la noi, în Munții Apuseni, încă din perioada antică (agatârșii).

În anul 1693 a fost descoperit zăcământul Minas Gerais, unul dintre cele mai mari din America de Sud, care a produs în decursul istoriei exploatării lui cca. 1300 t aur. Brazilia devenea treptat cel mai important producător de aur din lume.

În 1792 aurul este evaluat pentru prima dată în dolari S.U.A., prețul fiind de 19,30 $/uncie.

Între anii 1823 și 1848 în estul Siberiei se descoperă 57 de zăcăminte aluviale, Rusia devenind principalul producător mondial de aur.

În anul 1848 a fost descoperită prima pepită de aur în Valea Sacramento (California), iar în anul 1850 în Mother Lode și Grass Valey, tot în California; în anul 1859 a fost descoperit distrinctul Comstock Lode în Nevada.

Febra aurului s-a manifestat până la începutul secolului XX, cuprinzând nu numai continentul nord american, ci și Australia și Africa.

Cel mai mare zăcământ de aur al Australiei a fost descoperit în anul 1893 la Kalgoorlie, care produce și în prezent cca. 27t/an (cf. Gheorghe Popescu, 2007).

În 1886 este decoperit în Africa de Sud districtul aurifer Witnatersrand, considerat cea mai mare descoperire din istoria exploatării aurului.

Patentarea procesului de rafinare a aurului impur cu gaz cloros (în Marea Britanie, de către With Miller, 1867) și a procesului de electrorafinare (în Germania, de către Emil Wohlwill, 1878) revoluționează metalurgia aurului, care până atunci rămăsese neschimbată de milenii, permițând obținerea unor purități extrem de ridicate în procesul de rafinare a aurului.

Descoperirea districtului aurifer Witvatersrand în Africa de Sud, în anul 1886, este considerată cea mai mare descoperire din istoria exploatării aurului, Africa de Sud devenind principalul producător de aur din lume pentru aproape un secol.

În 1887, în Marea Britanie, John Seward Mac Arth (irlandez) patentează procesul de cianurare, revoluționând prelucrarea minereurilor aurifere, permițând recuperarea la costuri mai scăzute a aurului din minereurile sărace. Cianurarea (ieșirea din cianuri) este în prezent cea mai răspândită metodă de preparare a minereurilor aurifere și se aplică în special, zăcămintelor având conținuturi reduse.

Mineralele de aur nu sunt numeroase; el fiind frecvent nativ, într-o măsură redusă cu telururi și seleniuri, sporadic combinat cu stibiu și bismut. Dintre cele mai răspândite sunt:

– aur nativ (Au) – cu 74–99,9% Au; 2–14% ag; 2–50% Cu;
– electrum (Au, Ag) – cu 73,54% Au, 20,42% Ag;
– silvanit (Au. Ag) Te4 – cu 24,19–29,85% Au, 9,18–31,94% Ag;
– petzit (Ag_3AuTe_2) – cu 19–25,4% Au, 41,3–45,3% Ag;
– aurostibit (Au Sb_2) – cu 64,5–66,36% Au.

Tipuri genetice de zăcăminte:

– zăcămintele de metasomatism de contact cu răspândire limitată;
– zăcămintele hidrotermale, cele mai bogate (filoane, stockwerkuri-volburi) hipotermale, mezotermale și epitermale;

– zăcămintele aluvionare contribuie cu 15–20%din producția mondială. Zăcăminte metamorfozate, apar sporadic.

Principalele zăcăminte din lume:

– zăcămintul aurifer de la Cocicar-Uralul de Nord la Sud de Celiabinsk;

– zăcământul aurifer de la Berezowsk-Ural;

– zăcământul aurifer Mother Lode, California; – zăcământul Cripple Creek, Colorado-S.U.A. conglomeratele aurifere de la Witwatersrand-Tranvaal, un zăcământ unic pe glob, ca mod de prezentare, mineralizație, geneză și bogăție, fiind cea mai mare concentrație de aur din lume. S-a descoperit că el conține și cantități importante de uraniu.

Zăcămintele de aur din România sunt cunoscute dinaintea dacilor și sunt răspândite mai ales în Patrulaterul aurifer (Munții Metaliferi) și apoi în regiunea Baia Mare.

Zăcămintele și ivirile aurifere din țara noastră aparțin tipurilor:

– metamorfism de contact cu trecere la hidrotermal, ivirile din Banat și regiunea Băița Bihor;

– hipotermale (metamorfozat): valea lui Stan, Bozovici și Valiug din Carpații Meridionali;

– mezotermal-epitermal, cel mai răspândit tip genetic, Patrulaterul aurifer (Munții Metaliferi) și din regiunea Baia Mare;

– Metasomatism. Zăcămintele situate în Patrulaterul Aurifer (Poligonul Aurifer) se încadrează în mai multe grupuri, care se suprapun în mare parte cu ariile sedimentare neogenă și de activitate vulcanică terțiară, după cum urmează: – Grupul Săcărâmb-Brad;

– Grupul Breaza-Almaș – Stănija;

– Grupul Boteș-Corabia-Conțu;

– Grupul Roșia Montană – Corna;

– Grupul Baia de Arieș (cf. Nicolae Petrulian, 1973).

Ca importanță economică, după Poligonul Aurifer urmează Ținutul Oaș-Gutâi, situat în partea de NV a Transilvaniei, alcătuit geologic din roci vulcanice și sedimentare.

Zăcămintele metalifere au caracter net hidrotermal, în legătură genetică cu activitatea vulcanică din ciclul II, soluțiile mineralizante fiind de origine magmatică.

Mineralizațiile din acest ținut sunt în mare parte de tipul polimetalic (Pb, Zn, Cu) și apoi aurifere. Cele polimetalice sunt prezente atât în Munții Oaș (Târna Mare, Turț), cât și în Munții Gutâi. Aurul apare și în zăcămintele de Pb și Zn, numai în părțile superioare, unde este prezentă calcedonia și cuarțul (Săsar); în Dealul Crucii s-au găsit ân minereu și cantități importante de argint.

În unele cazuri (Baia Sprie, Cavnic), aurul a fost găsit și exploatat în partea superioară, scăzând de la o adâncime de 200m.

În funcție de valoarea economică a mineralizațiilor din zona Oaș-Gutâi au fost grupate în următoarele categorii:

1. zăcăminte auro-argintifere, exploatabile numai pentru metale prețioase: Băița, Valea Borcutului (Săsar, Borzaș), Valea Roșie, Dealul Cruci, Șuior.

2. zăcăminte de sulfuri comune + aur, în principal plumb, argint, zinc și subordonat pentru cupru și aur: Ilba, Băița, Baia Sprie, Cavnic, Băiuț, Văratec.

3. zăcăminte polimetalice (Pb + Zn + Cu) cuprinse în zonele de sub mineralizația auriferă din zăcămintele citate la punctul 2;

4. filoane cu zone bogate în pirită și calcopirită la Baia Sprie (sub orizontul XI – un orizont de mină are zece metri grosime), filoanele Mihai și Nepomuc de la Ilba, ca și filoanele Domnișoara, Iosif, Nepomuc, Antoniu și Florian de la Nistru, care conțin și aur.

Zăcămintele auro-argintifere: Băița, Valea Borcutului, Vaea Roșie, Dealul Cruci și Șuior.

Producția de aur în secolul al XX-lea s-a diminuat continuu, astfel că în intervalul 1944– 1947 s-au extras aproximativ șapte tone aur curat pe an; în perioada 1948–1960 s-au înregistrat 6 tone de aur curat pe an, iar în perioada 1961–2000 – aproximativ 5 tone aur curat pe an.

Din anul 2000 până în anul 2005 s-au obținut aproximativ 5 tone aur curat pe an, iar din 2005 până în 2010 producția s-a obținut din resurse secundare (cf. D. Fodor ș.a., 2012).

Perioada îndelungată a exploatării zăcămintelor aurifere pe teritoriul României a condus la scăderea conținutului de aur al minereurilor extrase, după cum urmează:

– 10–20 g/t aur în perioada 1920–1940;
– 4–10 g/t în perioada 1940–1960;
– 1–3 g/t în perioada 1960–2006.

Conținuturile medii ale zăcămintelor și rezervele extimate ale acestora – făcute publice de organele abilitate ale statului, se poate aproxima că România deține încă peste 150 milioane de tone de mienreuri auro-argentifere pe teritoriul ei, care pot fi exploatate și valorificate în mod economic (D. Fodor ș.a. 2012).

3.3.2. Argint (Ag)

Principala întrebuințare a argintului, dat fiind calitățile sale în stare metalică, este în monetărie, armament (aliat cu Cu, Ni, Sn), în electronică etc. Sărurile de argint sunt folosite în fotografie, în medicină și în unele procese chimice.

Mineralogia argintului este destul de bogată (cca. 55 minerale), dintre cele mai răspândite sunt:

–	argint nativ	(Ag)	cu 100% Ag
–	argentit	(Ag_2S)	cu 87,19% Ag
–	proustit	$Ag_3 As S_3)$	cu 65,4% Ag
–	pirargirit	(Ag_3SbS_3)	cu 59,9% Ag
–	pearceit	$8(Ag, Cu)_2S \times As_2S_3$	cu 75,6 % Ag Sb2S3
–	stefanit	$5(Ag_2S \times Sb_2S_3$	cu 68,5 % Ag
–	hessit	Ag_2Te	cu 59 62,8 %Ag
–	cerargirit	AgCl	cu 75,3 % Ag.

Deși numărul mineralelor este mare, numărul zăcămintelor propriuzise de argint este redus, principala sursă de acest metal o constituie zăcămintele de alte metale (Pb, Zn, Cu).

Tipurile genetice de zăcăminte sunt reduse la cel hidrotermal (mezo și epiternal) asociat cu vulcanismul terțiar, în general.

Zăcăminte propriu zise, sub formă de filoane se găsesc în lume la: Cobalt, Ontario, Nevada în S.U.A.; Potosi (cu Sn) – Bolivia; Fresnillo – Mexic; Kongsberg – Norvegia; Przibram – Cehoslovacia etc.

Zăcăminte de Pb și Zn valorificate și pentru Ag: Freiberg – Germania; regiunea Colur d'Alène – Idaho, regiunea Park City și Tintic – Utah, Comstock și Tonopah – Nevada – în S.U.A.; Santa Eulalia – Mexic; Ilba, Herja, Baia Sprie, Cavnic – România.

Producția de argint în România provine mai ales din valorificarea minereurilor polimetalice din regiunea Baia Mare și în parte din minereuri aurifere.

3.3.3. Platina și metalele asociate (Os, Ir, Pa, Rh, Ru)

Platina a fost descoperită în anul 1835 în Columbia și numită platină (argint mic).

Nu se găsește liberă, ci numai împreună cu un reprezentant al grupei platina în care se mai cuprind osmiu, iridiu, paladiu, rhodiu, rutheniu; toate formează aliaje naturale între ele, dar și cu fier, cupru și altele. Osmiul este cel mai greu iar iridiul cel mai dur.

Metalele din grupa platinei au întrebuințări în giuvaericale (50%), în industria electronică și electrică, industria chimică etc.

Printre principalele minerale sunt:

– polixen	(Pt Fe)	– 80–88% Pt
–platino-paladiu	(Pt, Pd)	– până la 40% Pd
–iridiu osmic (ormiridiu)	(Ir, Os)	– până la 65% Ir
– sperrylit	($PtAs_2$)	– 52–56% Pt
– cooperit	(PtPdS)	– 80–82% Pt.

Tipuri genetice de zăcăminte

Zăcămintele lichid-magmatice de platină asociate cu cromit se găsesc în dunite, mai rar în peridotite și piroxenite.

Zăcămintele de licuație, în care platina apare în combinații cu S, As, Sb etc., sunt asociate cu concentrații de pirotină nicheliferă: Sudbury (Canada), Norvegia, Africa de Sud, fosta Rusia.

Zăcămintele hidroternale (hipoternale) sunt caracterizate prin prezența stibiopalladinitului în filoane (Sumatra).

Aluviunile au fost primele surse de platină.

Principalele zăcăminte din lume:

– zăcămintele din Munții Urali;
– zăcămintele din Africa de Sud;
– zăcămintele din Great Dike – Rhodesia de Sud;
– Tansmania este cel mai mare producător de osmiridiu din lume.

În România prezența platinei a fost semnalată în serpentinele cromifere din Banat. Este posibil ca și aurul din unele zăcăminte să conțină elemente din grupa platinei, probabil paladiu.

3.4. Metale radioactive

3.4.1. Uraniu și Radiu

Uraniul a fost descoperit în 1789 de M. Klaproth și separat ca bioxid de uraniu (UO_2), dar ca metal pur a fost obținut în 1841, de către fizicianul Peligot.

Cercetările de la finele secolului al XIX-lea și în începutul secolului al XX-lea au arătat că uraniul este unul dintre cele mai importante elemente, în prezent fiind considerat cea mai mare sursă de energie planetară.

În perioada 1949–1950, geologi români și sovietici, ca Emilian Ciucurel, Darislau Glavațache, Aron Popa, Tatiana Kosoreva au localizat zăcământul de la Băița-Ștei, situat în bazinul superior al Crișului Negru.

În anul 1952 zăcământul a fost pus în exploatare în carieră și în subteran, de Societatea SOVROM KUARȚIT.

Tot în anul 1952 a fost pus în evidență zăcământul Avram Iancu, predat exploatării la începutul anului 1962.

Prospecțiuni și explorări pentru metale radioactive au fost începute în anul 1950, între Moldova Nouă și Reșița, la Frumoasa, Maidan și Ciudanovița, a căror exploatare a început în anul 1957.

În Carpații Orientali cercetările geologice au început tot în anul 1953, punând în evidență câmpuri radioactive la Ditrău, Jolotca, Fundu Moldovei etc.

Din anul 1962 lucrările de cercetare geologică au fost reluate de Trustul Metalelor Rare Bucureşti, la Crucea, Botușana, Leşu și Hojda – Crucea și Botușana fiind în exploatare și în prezent.

Zăcământul Tulgheş-Grințieş a fost descoperit în anul 1963, dar mai există și alte anomalii radioactive.

Acesta, alături de exploatările Bihor, Banat și Crucea constituie cele mai importante surse de poluare radioactivă a mediului din România.

Până în anul 1965 întreaga cantitate de minereu extras (bogat în conținut radioactiv) a fost transportat în U.R.S.S.

Începând cu anul 1965, minereul extras a fost stocat în halde-depozit, de unde în anul 1978 s-a trecut la livrarea către uzina R Feldioara, pentru prelucrare.

Tot la Feldioara, din anul 1985, a fost pusă în funcțiune o uzină de rafinare a concentratelor tehnice de rafinare, obținându-se pulberea de dioxid de uraniu, combustibil nuclear pentru termocentrala de la Cernavodă.

Uraniul este strâns asociat cu roci granitice acide, asociat cu thoriu (Th), tantal (Ta), niobiu (Nb), titan (Ti) în faza pegmatitică, dar mai ales în faza hidrotermală, alături de cobalt (Co), nichel (Ni), bismut (Bi), arseniu (Ar), cupru (Cu) și mai rar staniu (Sn), wolfram (W), moliden (Mo), plumb (Pb), zinc (Zn), seleniu (Se).

Minerologia uraniului este foarte bogată, peste 100 minerale, dar puține au importanță îndustrială.

Minerale primare

–uraninit	UO_2 cu Th
–pechblendă	$mUO_2 \times nUO_3$
–brannerit	$(U, Ca, Th, Y)\ [(TiFe)_2O_4]$
–coffinit	$U(SiO_4)$

Minerale secundare

–	schoepit	$8\ [UO_2](OH_2) \times 8H_2O$
–	becquerelit	$6\ [UO_2](OH_2) \times]Ca(OH)_2 \times 4H_2O$
–	curit	$3\ PbO \times 8UO_3 \times 4H_2O$
–	uranopilit	$(6UO_2]\ 5(OH)_2 \cdot SO_4) \times 12H_2O$
–	zippeit	$(6UO_2]\ 3(OH)_2|3SO_4) \times 12H_2O$
–	parsonit	$Pb_2[UO_2|PO_4]_2 \times 10(12 - 10)H_2O$
–	autunit	$(a[UO_2|PO_4]_2 \times 10(12–10)H_2O$
–	zeunerit	$(u[UO_2\text{ç}AsO_4]2|PO_4]_2 \times 10(12–8)H_2O$
–	rauvit	$(a[(UO_2)_2|V_{10}O_{28}] \times 16H_2O$

Radiul este intim asociat cu uraniul, fiind separat din pechblendă în 1898 de soții Pierre și Marie Curie, o dată cu poloniul.

Tipuri genetice de zăcăminte

Pegmatitele granitice conțin uraninit, tantaloniobați de uraniu și monazit.

Zăcămintele hipo și mezotermale apar asociate genetic cu roci granitice și moderat acide, mai importante fiind:

a) zăcăminte hipo-și mezotermale cu cupru, uraniu și cobalt;
b) zăcăminte mezotermale, uraniul apare asociat cu cobalt, nichel, bismut și argint;
c) zăcămintele teletermale, prezente în roci sedimentare (gresii și calcare);
d) formațiunea șisturilor cu vanadiu și uraniu;

e) zăcăminte metamorfozate, cu rezerve mari de minereu.

3.4.2. Thoriu (Th)

A fost separat în anul 1898, când s-a precizat că este și radioactiv.

Întrebuințări: sursă de energie atomică, aliaje cu Al, Cr, Co, Mo, W, V în scopuri aerospațiale, oțeluri inoxidabile sau nichel și cu tungsten.

Thoriul se concentrază în mare parte în magmele acide alcaline, mai puțin în soluții hidrotermale.

Principalele minerale thoriu sunt:

– thorianitul ThO_2 până la 80% ThO2 și 12,5% U3O8
– thoritul ThSiO4 cu cca. 71,82% ThO_2 și impurități de UO_2 și de pământuri rare
– monazitul (Ce, La…)PO_4 cu 5–28% ThO_2

Tipuri genetice de zăcăminte sunt reprezentate prin:

a) masive de granite și sienite;

b) carbonatite cu minerale de thoriu și de pământuri rare.

Aluviunile și placerurile marine, au importanță deosebită, găsindu-se în Australia, Brazilia, India.

3.5. Metale rare

Ele sunt**:** tantal (Ta), niobiu (Nb), beriliu (Be), zirconiu (Zr), litiu (Li). Prin proprietățile lor, aceste metale sunt foarte valoroase.

3.5.1. Tantal și Niobiu

Numele ambelor metale evocă mitologia antică frigiană, preluată de greci. Tantal conducea o cetate de la poalele Muntelui Sypilus, iar Niobe er fiica lui și sora lui Pelops. Cei 14 coii ai lui Niobe au fost uciși de adversara ei, Leto, care a născut pe Muntele Sypilus pe Artemis și Apollo, zei cu origini tracice de asemenea. Cele două substanțe, tantalul și niobiul, au proprietăți chimice și geochimice asemănătoare, cu întrebuințări importante. În stare metalică tantalul este folosit ca schimbător termic, în recipiente și aparate rezistente la coroziune pentru industria chimică și petrolieră, în electronică etc.

Niobiul are o utilizare și mai diversă, în oțeluri inoxidabile cu wolfram, vanadiu, crom, zirconiu, molibden, în electrozi pentru sudat oțelurile etc.

Ambele metale sunt întrebuințate în fabricarea filamentelor pentru lămpile electrice, substituent al platinei, în aliaje cu W, Cr, Ni, Co și Ti, rezistente la acizi.

Principalele minerale sunt:

– columbit (niobit) (Fe, Mn)(Mb. Ta)$2O_6$ – 82,7Mb_2O_5;
– tantalit (Fe, Mn)(Ta, Nb)$2O_6$ – până la 86,1% Ta5O_5;
– tapiolit (Fe, Mn)(Ta, Mb)2O – până la 84%Ta2O_5; 11%Mb2O_5; 77%Ta2O_5;
– coppit (Ca, Ce)$_2$(Nb, Fe)$2O_6$(O,On,F) – până la 56,43%Nb_2O_5.

Ambele metale formează concentrații răspândite în granite, pegmatite granitice, în roci alcaline (sienite), în carbonatite și în aluviuni.

Tipuri genetice de zăcăminte

Zăcămintele magmatice constau din granite cu columbit și tantalit (în Nigeria), loparit asociat cu sienite (peninsula Kola – Rusia), Rodezia, Uganda etc.; piroclor în carbonatite, în Africa de Sud-Est, America de Sud, Ameerica de Nord.

Depozitele de luviale și eluviale formate prin alterarea granitelor și pegmatitelor produc cca. 80% din producția mondială de Ta și Nb (Nigeria, Zair și în Brazilia).

3.5.2. Beriliu (Be) sau Glucin

Este foarte căutat pentru proprietățile sale, fiind folosit în energia nucleară, în construcția motoarelor de avion etc.

Mineralogia beriliului: cu excepția boratului de beriliu (hambergit – $Be_2(OH)BO_3$, se găsește în natură ca: aluminat, numit crisoberil ($BeAl_2O_4$) cu 7,15% Be; ca silicat, phenakit ($BeSiO_4$); ca silicat de beriliu hidratat ($Be_4[(COH)_2 \times SiO_4 \times SiO_3]$ și ca silicat de beriliu, fier și mangan helvin $(Mn, Fe, Zn)_8\ [S_2(BeSiO_4)_6]$.

Tipuri genetice de zăcăminte

Pegmatitele granitice purtătoare de beril, asociate uneori cu columbit-tantalit și cu minerale de litiu, sunt răspândite mai ales în Brazilia (Minas Gerais și Paraiba), Argentina, India, Rhodesia, Namibia (Africa de SV), Africa de Sud, Republica Malgașă.

– Zăcămintele de mesatomatism de contact au răspândire limitată (S.U.A.).

– Zăcăminte hidrotermale, în care berilul apare ca mineral de ganga, în unele filoane de cuarț cu aur, de cuarț cu wolframit, de cuarț cu casiterit și de cuarț cu molibden.

Asemenea zăcăminte se cunosc în S.U.A și Mexic.

În România s-au exploatat rareori cantități de beril în pegmatitele cu feldspat de la Teregova în Banat.

3.5.3. Zirconiu (Zr)

În stare metalică, zirconiul servește la construirea reactorilor nucleari, apoi pentru electrozi și tuburi electronice; înlocuiește platina în aparatele științifice, la fabricarea bujiilor pentru motoare cu combustie internă etc. Este cel mai bun dezoxidant în metalurgia oțelurilor.

Mineralele de zirconiu sunt rezistente la alterare și se concentrează în aluviuni. Printre cele mai importante sunt:

– zirconiul $ZrSiO_4$ cu 67% ZrO_2;

– baddeleytul ZrO_2 cu 80–90% ZrO_2.

Tipurile genetice de zăcăminte sunt reduse la cel aluvionar.

Zăcăminte importante se găsesc în: Australia, Brazilia și India.

3.5.4. Litiu (Li)

Fiind cel mai ușor dintre metale, are utilizări în: artificii și rachete semnalizatoare, aliaje ușoare cu Al, Mg și Zn pentru industria aviatică, în electrozi de Cu, catalizator la fabricarea cauciucului sintetic. Compușii de litiu sunt folosiți în fotografie, cimenturi dentare, la purificarea heliului și a altor gaze. Principalele minerale industriale sunt:

– lepidolitul $KLi_2A_l[F, OH)_2|Si4O10]$ cu 3–4% Li_2O;

– zinnwalditul $KLiFeAl[F, OH)_2çAlSi_3O_{10}$

– spodumenul $LiAl[Si_2O_6]$ cu cca. 8% Li_2O;

– ambligonitul $LiAl[F, OH)(PO_4]$ cu 8–10% Li_2O;

– petalitul $Li(Si_4O_{10})$ cu cca. 5% Li_2O.

Mineralele de litiu se găsesc concentrate în pegmatite în Africa de Sud și Rhodezia.

În România se găsește spodumen în pegmatitele și șisturile cristaline ale Carpaților Meridionali din Munții Sebeș și Munții Lotrului, sub formă de spodumen, lepidolit și zinnwaldit.

3.6. Elemente minore (elemente, urme, oligoelemente)

3.6.1. Germaniu (Ge)

Este întrebuințat în aliaje cu Al, Mg, Cu, Ag în aparate de radio, în instalațiile radar, la tranzistori și semiconductori, detectorii de radiații, precum și în industria textilă (pentru obținerea de poliesteri).

Principala sursă de germaniu sunt minereurile de Cu, Pb și Zn, dar se cunosc și câteva minerale de germaniu: argyroditul $4Ag_2S \times GeS_2$ și caufielditul $4Ag_2S \times (Sn, Ge)S_2$, germanitul – $Cu_3(Ge, Fe)S_4$. Acestea sunt prezente în zăcămintele din Bolivia și Germania. În România a fost indentificat numai ca germanit la Toroiaga (zăcământ cuprifer), în filonul Arama-Bucium (Patrulaterul aurifer) și în unele zăcăminte polimetalice din zona Baia Mare.

3.6.2. Reniu (Re)

Cunoscut mai târziu (1925), reniul este un metal valoros, întrebuințat mai ales în radiotehnică și telecomunicații.

Sursa principală de reniu este cea a concentratelor de molibdenit, din S.U.A., Rusia și Chile.

În România, reniul a fost determinat în ivirile și concentrațiile de molibdenit de la Mina Clemenți și Sasca Montană (Banat), Munții Drocea și la Băița Bihor.

4. Cercetări asupra mineralelor din România

Timp de mai multe decenii, cercetătorii străini (francezi, polonezi, austrieci, maghiari, italieni) au efectuat cercetări nesistematice asupra Țărilor Române.

Primele lucrări geologice scrise de cercetători români sunt cele ale lui C. Mihalic de Hodocin (1855) și Grigore Cobălcescu (1862).

Tot în această perioadă apar primele instituții geologice din țara noastră, începând cu anul 1860 (după Mica Unire), când se înființează la Iași Universitatea (printre fondatori Gheorghe Asachi, care era inginer hotarnic), iar primul profesor de mineralogie, geologie și paleontologie al Universității a fost Grigore Cobălcescu (1862).

În anul 1864 ia naștere Universitatea din București, cu Grigoriu Ștefănescu profesor de științe geologice, în cadrul Facultății de Științe.

Începând cu anul 1872 se organizează și Universitatea din Cluj, cu o Catedră de mineralogie, geologie, paleontologie, a profesorului Antal Koch, înlocuit din 1896 de Iuliu Sadeszki.

Încă din anul 1882, pe lângă universități, cercetările geologice aduc contribuții importante în cadrul unor instituții ca:

– Biroul Geologic din București (1882–1899);

– Serviciul de Mine și Geologie (1896–1906);
– Comisia de Petrol (1901–1906).

Prin prezența Biroului Geologic, lucrările de teren se dezvoltă, companiile de vară se prelungesc, având rolul de a întocmi *Harta Geologică a României*, sub direcția profesorului Gregoriu Ștefănescu.

Printre tinerii colaboratori, Sabba Ștefănescu, Gheorghe Bota, Pilide sunt cei mai de seamă care executau lucrări de teren, luând fiecare în primire câte un județ.

Desființarea Biroului Geologic în anul 1888 a însemnat o încetinire a activității geologice.

În anul 1890 au apărut primele hărți geologice ale României – una sub conducerea lui Gregoriu Ștefănescu, la scara 1:2.000.000 și alta sub conducerea lui Mathei Drăghiceanu, la scara 1:800.000.

Mathei Drăghiceanu a pus problema valorificării cărbunilor românești încă din 1880 și a proiectat la Ocnele Mari, pentru prima dată, săparea unui puț în masivul de sare.

În jurul anului 1890 se intensifică din ce în ce mai mult pătrunderea capitalului străin în industria de petrol, crescând și producția acestuia.

Ludovic Mrazec a elaborat primul *Curs de mineralogie și petrografie* din România (curs general, de minerale și roci).

Primii absolvenți ai Secției de Geologie Aplicată au fost Alexandru Codarcea și Gheorghe Murgeanu, în 1922, ambii ajungând pe parcurs membri ai Academiei Române.

În anii ‘20 numărul geologilor români abia depășea cifra de 20.

Iulian Gavăț a fost primul geofizician român în sensul practicării profesiei, iar în gravimetrie, împreună cu Theodor Bărbat și Mircea Socolescu (și mai târziu Radu Botezatu) a făcut o adevărată școală românească în domeniu

Neculai Macarovici a prezentat primul curs românesc de *Geologia Cuaternarului*.

Mircea Socolescu este primul cercetător român care a sugerat existența unui plan Benioffi în partea internă a Carpaților Orientali, înainte de fundamentarea teoriei globale.

Cercetarea științifică propriu-zisă a zăcămintelor metalifere din țara noastră își face apariția la începutul secolului XIX-lea, cu o dezvoltare în perioada 1918–1944.

Înainte de 1918, în România se cunoșteau câteva zăcăminte și iviri de minerale metalice, care din lipsa unor cercetări complete privind geologia, forma, compoziția mineralogică etc., prezentau o importanță economică minoră, atenția fiind îndreptată asupra zăcămintelor de petrol.

După 1918, odată cu Marea Unire, condițiile de cercetare științifică a zăcămintelor meta lifere devin favorabile, apar noi metode de cercetare în laborator, dar primele rezultate ale cercetării științifice încep să apară abia după 1930.

Câteva din studiile efectuate de cercetătorii români cu rezultate interesante sunt:

– zăcămintele aurifere de la Roșia Montană, Valea lui Stan, Dealul Negrii (Nicolae Petrulian), Săcărâmb, Bucium (Dan Giușcă), Herja (N. Petrulian);
– un studiu de ansamblu, geologic și minier, al Munților Metaliferi este cel a lui Toma Petre Ghițulescu și Mircea Socolescu, 1941.

Problema specialiștilor în geologie, dat fiind numărul foarte redus, a impus ca în 1948 să ia ființă Institutul de Geologie și Tehnică Minieră, Institutul de Petrol și Gaze din București, iar din 1950 se creează Facultățile de Geologie-Geografie la Universitățile din București, Iași și Cluj.

Promoțiile de geologi, geofizicieni, hidrogeologi, geochimiști au o pregătire teoretică și practică adecvată, având fiind pregătiți de un corp didactic de înalt nivel profesional și beneficiind de laboratoare din ce în ce mai bine utilate.

Instituțiile geologice care au contribuit la descoperirea și conturarea de noi zăcăminte au fost cele din cadrul Comitetului Geologic – Întreprinderea de Studii și Explorări Miniere – Întreprinderea de Stat pentru Explorări Geologice (ISEM-IGEX) și ministerele de profil, în special Ministerul Minelor,

Petrolului și Geologiei – Trustul de Prospecțiuni Explorări și Deschideri de Mine noi (TPEDMN) și apoi Întreprinderi de Prospecțiuni și Explorări Geologice ((IPEG-urile).

Ca zăcăminte noi se pot menționa:

– pentru fier: Ghelar vest (Poina Ruscă) și Căpuş (jud. Cluj);

– pentru cupru: Moldova Nouă și Sacsa Montană (Banat), Deva (Poiana Ruscă), Roșia Poieni (Munții Metaliferi), filoanele Mihai și venera (Ilba-baia Mare), Toroiaga (Maramureş), Gura Băii, Burloaia, Noviciori, Crucea, leşu Ursului și Mina Bălan (Carpații Orientali);

– pentru plumb și zinc: Ru;chița (Banat), filoanele Firizan și Almaș-Ilba (Baia Mare),

Măgura Troița și Baia de Arieș (Munții Metaliferi), Muncelul Mic (Poiana Ruscă);

– pentru aluminiu (bauxită): Pădurea Craiului, Munții Bihor și Ohaba-Pui în bazinul Hațegului;

– pentru mercur: Sântimbru (Munții Harghitei);

– pentru aur și argint: Săsăr, Borzaș, Șuior și zonele superioare ale unor filoane (Venera ș.a.) din zona Baia Mare.

4.1. Rezultate ale cercetării

4.1.1. Zăcăminte metalifere

Prin distribuția mare pe glob a zăcămintelor nemetalifere precum și valoarea lor, acestea ocupă un loc important în economia minieră a mapamondului.

Minereurile nemetalifere sunt în general întrebuințate în forma în care sunt extrase, spre deosebire de cele metalifere care necesită de obicei procese de îmbogățire.

În clasificările acestor zăcăminte se ține seama în special de utilizările lor, având în vedere faptul că o substanță minerală poate fi folosită în mai multe scopuri industriale.

Profesorul N. Petrulian (1973), în cursul de zăcăminte de minerale utile, consideră nouă grupe:

– materii prime pentru industria ceramică;
– materii prime pentru industria metalurgică și refractară;
– materii prime pentru industria chimică;
– materii prime pentru îngrășăminte;
– materii prime pentru abrazivi;
– materii prime minerale;
– materiale de construcții;
– pietre prețioase;
– pietre semiprețioase.

Întrucât în lucrarea amintită sunt analizate detaliat substanțele nemetalifere (inclusiv rocile utile), vom prezenta sintetic pe acelea cu importanță deosebită economic, de prespectivă, spre care să se îndrepte atenția lucrărilor geologice și a celor de explorare în viitor pe teritoriul țării noastre.

Atât în cazul substanțelor nemetalifere cât și a rocilor utile, situația actuală a mineritului românesc impune o nouă orientare începând cu cercetările geologice, iar în anumite cazuri direct cu extracția și prelucrarea acestora.

În anul 1996, Teofil Gridan și Valentin Ștefănuț (Prospecțiuni S.A.), au prezentat o lucrare, *Realități și prespective pentru mineritul substanțelor nemetalifere din România,* publicată în B.T.S. – Prospecțiuni S.A. Autorii analizează modul de valorificare a acestor substanțe și importanța lor economică.

În anul 1997, Mircea Teleptean a publicat în „Revista Minelor" nr. II, vol.70, Serie nouă, *Extracția, prelucrarea și valorificarea unor substanțe nemetalifere și roci utile situate în arealul S.C. Cuarț S.A. Baia Mare.*

Prezentarea se va face în ordinea propusă de autorii lucrărilor menționate.

• ***Grafitul***, avînd concentrații industriale în carbon, se găsește în seria de Olteț, în partea de est a Munților Parâng și în partea de NV a Munților Căpățâna, cu importante rezerve de prognoză (cf. M. Trifulescu, 2005).

• ***Talcul***, steatitul și șisturile talcoase sunt prezente în Banat și Sebeș – Cerișor – Govăjdia și la Marga-Voislova.

• ***Azbestul*** apare în două varietăți: piroxenic și amfibolic, cel piroxenic constituie mici acumulări legate genetic de serpentinele din Banat de la Iuți, Eibenthal, Tisovița, Plavișevița, Ielova etc.

Azbestul amfibolic se întâlnește în Munții Parâng, legat genetic de calcarele cristaline și amfibolitele de pe Valea Oltețului și Muntele Cătălinu.

• ***Pegmatitele cu muscovit și feldspat potasic*** sunt cunoscute și cercetate în Banat (Bucovina, Tâlva-Teregova, Globul Rău, Voislava etc.).

Cele mai dezvoltate corpuri de pegmatite micafere sunt localizate în Munții Lotrului, la Cataracte, Padina și Mănăileasa Mare.

Un mare cristal (pachet) de muscovit a fost exploatat la Cataracte (între cele două războaie mondiale) în greutate de 72 kg și de calitate superioară.

Pegmatitele cu beril au fost identificate la Pietrele Albe (versantul stâng al Văii Lotrului), iar la Padina granați (cu *f* ce depășește uneori 10 cm). În partea de nord vest a Munților Lotrului în zona Dealul Negru – Băgău – Arsuri au fost indentificate pregmatite cu lepidolit (Stelian Diță, 1961 – 62), cu conținut ridicat în LiO_2.

• ***Magnezit*** (carbonat de magneziu) apare asociat corpurilor de serpentine din Banat la Tișovița.

Este folosit atât pentru compușii de magneziu, cât și ca magneziu metalic în construcții și industria metalurgică.

• ***Cuarțite*** cu un grad avansat de puritate. Un important zăcământ se află în Dobrogea, în Dealul Piatra Cernei, la 1km de Cerna (Vasile Bacalu, 1998).

• ***Silicea*** din rocile filoniene apare sub forme variate, de la amorfă (opal) și criptocristalină (calcedonie, agat), până la cea larg cristalizată (cristale de stâncă, ametist, marion etc.), pietre semiprețioase, cunoscute în bazinul minier Baia Mare și Munții Metaliferi.

• ***Sulful*** se regăsește în cadrul a două categorii de zăcăminte:

– sulfativ de natură vulcanogenă (vârful Negoiu Românesc din Munții Călimani);

– sulf sedimentar – în zone pericarpatice (Pucioasa, Folești) și în Platforma Moldovenească (Zarahoni).

• ***Baritina*** (sulfat de bariu) a fost indentificată în Dobrogea (la începutul sec. al XX-lea de Radu pascu) la sud de Câșla. În anii '50, la sud de Somova a fost urmărit și conturat un corp de baritină (Vasile Bacalu), precum și Dealul Baobir-Câșla, Dealul Malcoci și Dealul Marca-Tulcea, de același autor.

Tot în anii '50, în Carpații Orientali a fost descoperit zăcământul de baritină de la Ostra (George Pitulea și Florin Tănăsescu, în care este prezent withoritul (carbonatul de bariu).

• ***Calcitul*** apare la contactul calcarelor cu zăcăminte de origine metasomatică, ca în cazul Moldova Nouă (cristalizat sub formă hexagonală, piramidală etc), precum și la Căzănești sau Ocna de Fier.

În apropierea zăcămintelor de origine hidrotermală, calcitul apare în zona Baia Mare la Cavnic sau în Munții Metaliferi.

• ***Marmura*** provine din recristalizarea calcarelor, în urma metamorfismului, fiind exploatată la Rușchița, Moneasa, Căprior și Alun, având culori diverse.

• ***Aragonitul*** este o variantă polimorfă a carbonatului de calciu, materie primă pentru obiecte de artizanat. Acumulări se găsesc la Corund în Munții Harghita, la Luncani – Poiana Ruscă și la Șuncuiuș în Pădurea Craiului.

• ***Gipsul***, un sulfat de calciu hidratat, este materie primă în industria materialelor de construcții.

Se găsește în vestul Depresiunii Transilvaniei (Mihai Viteazul – Copăceni, Dumbrava Aghireșu, Cheia, Leghea – jud. Cluj). Cantități importante de gips se exploatează și în depozitele miocene din Depresiunea Pericarpatică la Măneciu-Ungureni, Cerașu Schiulești (jud.

Prahova), la Pucioasa, Cucuteni-Fieni (jud. Dâmbovița) și la Corbi, Coreșani (jud. Argeș).

• ***Alabastru,*** varietate nobilă de gips, din care se confecționează statuete, lustre etc. Se găsește în majoritatea acumulărilor de gipsuri din țară, exploatări fiind în zona Dumbrava-Aghireșu-Stane.

• ***Chihlimbarul*** face parte din compușii arganici. Se găsește în zona de curbură a Carpaților Orientali, între Valea Putnei și Valea Buzăului, la Colți (Văile Sibiciului, Colți, Aluniș), la Nehoiașu pe Valea Vinețișu, la Gura Teghii, pe Valea Roșcoiu, Goldești, la izvoarele Frasin și la Cătina spre Izvorul Corbului.

4.1.2. Roci utile

• ***Piatra Ponce*** se întâlnește în unele regiuni vulcanice terțiare, pe Valea lui Berte lângă Tușnad și în apropiere de Bicsad, județul Harghita.

• ***Perlitele*** reprezintă tot o sticlă vulcanică, întrebuințate ca înlocuitor al nisipului în tencuiala cu gips, în betoanele ușoare pentru izolare, în cimentarea sondelor de petrol etc. Apariții importante în România: se găsesc în județul Satu Mare la Orașul Nou și Coca în Munții Oaș.

Tot din categoria sticlelor vulcanice fac parte obsidianul și pechsteinul, prezente în Carpații Orientali și Munții Apuseni.

• ***Argilele***, substanțe minerale dintre care cea mai comună este argila, cu proprietăți fizice de o importanță deosebită pentru utilizarea în ceramică.

Argilele refractare liasice se găsesc în Munții Pădurea Craiului la Șuncuiuș, la Anina-Doman în Banat, la Holbav-Colonia 1 Mai (Măgura Lodlei).

• ***Caolinul***, o argilă superioară, cu largă întrebuințare în industria ceramică pentru fabricarea porțelanului. Se găsește la Agirești-Jibou-Surduc-Coruș și la Harghita Băi. Argile caolinoare se exploatează și în Dobrogea (Medgidia-Cuza Vodă).

• ***bentonit***, vechiul nume de argilă smectică, cu peste 85% montmorillonit, deosebindu-se două tipuri de bentonite: sodice și calcice. Se exploatează la Tufări în Banat, la Rugi, Valea Chioarului (Baia Mare), Ocna Mureșului, Gura Sada și Tomești (Hunedoara), Breaza (Prahova) etc.

Alături de bentonite apar și argile decolorante.

• ***Diatomitul*** este o formă hidratată a silicei (5–10% H_2O), alcătuită din schelete microscopice ale unor organisme marine (diatomee și radiolari).

Se utilizează ca material izolant (termic și fonic) și ca filtrant pentru toate tipurile de lichide organice și anorganice (uleiuri, vinuri, baze etc.).

• ***Trassuri și puzolave*** sunt roci de origine vulcanică, cenușii, de fapt care prin depunere formează roci piroclasice sau roci tufacee. Se folosesc ca adaosuri la lianți, protejarea fierului din beton armat etc.

Dintre tufurile vulcanice prezente în ţara noastră, răspândirea mare o au cele dacitice, în Subcarpaţii Moldovei, Munteniei şi Olteniei, la Govora Sat, Piatra Verde, Nordul Depresiunii Transilvaniei – Cepari – Liviu Rebreanu.

O altă categorie de roci utile care se găsesc în cantităţi mari în ţara noastră sunt materialele pentru construcţii, începând cu nisipurile şi pietrişurile şi terminând cu rocile eruptive, sedimentare şi metamorfice. Ariile în care sunt prezente acestea, au largă răspândire în ţară.

4.1.3. Sarea şi sărurile de potasiu şi magneziu

Sarea (NaCl), componentul principal din apa mărilor şi oceanelor (78,o3%) (cf. Coriolan Stoica, Ion Gherasie, 1981) se găseşte în cantităţi de 5 ori mai mari decât în sedimentele scoarţei terestre, cele mai multe depuneri de evaporite fiind de origine marină.

Pe teritoriul României sunt cunoscute depozite evaporitice (sare, săruri de potasiu şi gips), asociate cu roci carbonatice sau roci detritice, la mai multe nivele stratigrafice, în Paleozoic, Mezozoic şi Neozoic (Paleogen şi Miocen).

Existenţa unor ocne de sare este atestată în Transilvania la Turda (1075), Rona (1911) şi Ocna Şugatag (ambele în Maramureş), Ocna Dej (1236–1248) şi Ocnele Mari (Vâlcea, 1408).

Geologii şi geofizicienii care au efectuat cercetări în structurile amintite sunt numeroşi, printre primii fiind L. Mrazec (1907), Gh. Macovei (1917) şi I. Popescu-Voiteşti (1934) în cadrul Institutului Geologic al României.

După 1950 numărul cercetătorilor este foarte mare, ca şi al instituţiilor în care au lucrat, mărturie fiind rapoartele geologice şi lucrările de sinteză.

4.1.3.1. Zăcăminte de sare gemă din România

Acumulările de sare gemă de vârstă miocenă sunt dezvoltate în depresiunile precarpatice ale Transilvaniei şi Maramureşului.

În Depresiunea Precarpatică se disting trei regiuni (cf. C. Stoica, I. Gherasie, 1918):

– regiunea Valea Sucevei – Valea Buzăului;
– regiunea Valea Buzăului – Valea Dâmboviţei;
– regiunea Valea Dâmboviţei – Valea Jiului;

În regiunea Valea Sucevei – Valea Buzăului se cunosc 24 de masive de sare şi tot 24 în unitatea externă a flişului. Dintre acestea, cele de la Cucuieşti-Moineşti şi Cacica au conţinuturi de NaCl mai mari de 80%, iar cele de la Tg. Ocna şi Lucila, peste 90% NaCl.

În regiunea Valea Buzăului – Valea Dâmboviţei, dintre cele 30 de acumulări de sare, cea de la Slănic Prahova este cea mai bună.

În regiunea Valea Dâmboviţei – Valea Jiului, zăcămintele de sare identificate sunt situate în Depresiunea Getică, situate pe trei aliniamente:

– Ocnele Mari – Govora – Foleşti;
– Slătioara – Ciomăgeşti – Roeşti – Licuriciu – Ţicleni – Bălteni;
– Spineni – Mitrofani – Zătreni – Bibeşti.

Zăcămintele de sare din Depresiunile Transilvaniei sunt: Ocna Dej, Turda, Ocna Mureş, Ocna Sibiu, Jabeniţa (jud. Maramureş), Sovata, Praid.

4.1.3.2. Zăcăminte de săruri de potasiu şi magneziu

Prezenţa sărurilor de potasiu şi magneziu în Depresiunea Transilvaniei a fost menţionată la începutul secolului al XX-lea de A. Kock şi Ed. Suess.

Sărurile de potasiu au fost semnalate în Moldova pe pârâul Prislop, la Tg. Ocna (1910).

În anul 1955 au fost indentificate săruri de potasiu în sondele de la Găleanu (Tg. Ocna), când rezultatele analizelor obținute au permis delimitarea unei zone precarpatice din Moldova, pe o lungime de 140 km.

În urma cercetărilor geologice de teren și laborator au fost conturate următoarele acumulări: Bălțătești-Crăcăoani, Cut, Calu, Mesteacăn (Borlești), Tazlău, ultima cu grad de cunoaștere mai ridicat (în jur de 200 mil. tone cu 10% K_2O și cu peste 300 mil. tone cu peste 7% K_2O.

Sărurile de potasiu sunt utilizate pe scară mare în agricultură sub formă de îngrășăminte.

4.1.4. Ape minerale

Cunoașterea și utilizarea apelor minerale a preocupat omul din cele mai vechi timpuri, mărturie fiind și vestigiile prezente în numeroase zone ale Europei, cât și în țara noastră.

Cercetările geologice privind apele minerale din România aparțin străinilor, în special austrieci, în Transilvania, încă din sec. al XVIII-lea (Iluminismul).

Cel mai mare cercetător al apelor minerale din România este considerat Al. Sabner Tudori, membru al Biroului Geologic, care în 1900 publică la București cartea de referință *Apele minerale și stațiunile climatice din România*.

După înființarea Institutului Geologic al României (I.G.R.) în anul 1906, apar lucrări efectuate de specialiști de renume ca L. Mrazec, Gh. Macovei, I. Popescu-Voitești, Șt. Cantuniari ș.a. privind apele termominerale de la Băile Herculane.

După 1950 se înființează instituții și întreprinderi cu profil geologic, hidrogeologia individualizându-se ca disciplină de sine stătătoare.

Începând din anul 1990 A. T. Pricăjan, cu un grup redus de colaboratori, a pus bazele Regiei Autonome a Apelor Minerale (RAMIM) din România, devenită după 1997 „Societatea Națională a Apelor Minerale“ (S.N.A.M.) din România.

Tipurile de ape minerale prezente și cercetate de numeroși specialiști și instituții sunt:

4.1.4.1. Apele carbogazoase

Sunt prezente în zona aureolei mofetice legate de manifestările terțiare ale Carpaților Orientali, ale Munților Apuseni și zona Câmpiei de Vest.

Pe teritoriul țării noastre au fost inventariate cca. 3000 de iviri naturale de ape carbogazoase.

Principalele zăcăminte studiate sunt situate în zone ca: Tușnad, Harghita, Sf. Ana, Malnaş, Slănic Moldova, Buziaş, Borsec, Munții Harghitei sau Vatra Dornei.

4.1.4.2. Apele minerale clorosodice

Aceste ape se recunosc în special după prezența în stare dizolvată a ionilor de clor și sodiu, uneori a potasiului, bromului și iodului sau borului, în concentrații ridicate (20-25g/l).

Zăcămintele de minerale clorosodice sunt prezente în zona miocenă a Carpaților Orientali: – Cacica, Oglinzi, Bălțătești, Solont, Drăceni, Sărata Monteoru;

– Depresiunea Transilvaniei: Sovata, Someșeni, Praid, Miercurea Sibiului, Ocna Sibiului, Turda, Ocna Şugatag;

– Depresiunea Getică: Govora, Călimănești-Căciulata, Bala, Săcelu, Slănic Prahova ș.a.

4.1.4.3. Apele minerale sulfuroase

Ocupă areale mult mai restrânse decât celelalte, dar sunt distribuite pe o gamă mai largă de formațiuni geologice, precum cele de la Olănești, Dobrogea, Piscul Câinelui (Sinaia), Pucioasa, Călimănești-CăciulataCozia, Cheia și Băile Herculane.

4.1.4.4. Apele minerale sulfurate

Acest tip de ape minerale-sulfurate exploatabile în trecut la Ivanda în județul Timiș și la Breazu-Iași, nu mai apar în alte zone din România. Caracterul sulfatat apare în toate celelalte ape asociate cu cel clorosodic sau bicarbonatat.

4.1.4.5. Apele termominerale

Geotermalismul în ansamblu și implicit al termalizării subterane a preocupat oamenii de știință, definindu-se noțiuni esențiale precum: câmp geotermic normal și anormal, anomalii geotermice subcontinentale, regionale, subregionale, locale, gradient geotermic, treaptă geotermică etc.

În acest context au fost constituite hărți privind distribuția temperaturilor pe teritoriul României. Hărțile constituite cu elemente fizicogeologice la nivelul crustei, au fost realizate prin mijloace de cercetare hidrogeologice de suprafață, foraje hidrogeologice, metode geofizice etc.

Anomaliile geotermale trasate pe hărți sunt în Carpații Orientali (Vlăhița, Mădăraș, Mircurea Ciuc, Tușnad Băi): Muntenia și Oltenia (Călimănești-Cozia, Olănești, Schela Craiova și Bala, Băile Herculane, Mehadia și Mehadica; Câmpia de Vest între Oradea și Satu Mare, Arad și Timișoara; între Oradea și Satu Mare sunt zăcămintele termominerale de la Băile Felix.

Alte zone cu ape termominerale se întâlnesc în Munții Apuseni la Tinca, Lunca Sprie, Corond-Buteni din Depresaiunea Zarandului, Moneasa, Vața de Jos, Banpotec-Geoagiu Băi și Băile Călan. În Dobrogea la Mangalia și Hârșova.

4.1.4.6. Ape minerale naturale – plate

Specialiștii consideră că noțiunea de „apă plată“ nu este recomandată, ci corect este „apă minerală naturală plată“. În această categorie intră apele minerale naturale care sunt lipsite de gaze dizolvate. Pe teritoriul țării noastre aceste ape apar în patru zone diferite și anume:

- Iași – Copou (Izvorul 3);
- Vatra Dornei – izvoarele Moara Dracului, Băile Herculane
- Izvoarele Domogled și Stâna de Vale (Munții Apuseni)
- Izvorul Minunilor.

O lucrare de sinteză a fost realizată în cadrul S.C. Prospecțiuni S.A., finalizată cu un *Atlas al apelor minerale din România*. Lucrarea a fost sprijinită și îndrumată de specialiști din cadrul Ministerului Economiei și Comerțului, Direcția Generală de Mine-Geologice, A.N.R.M. și S.N.A.M.

4.1.4.7. Clasificarea apelor minerale naturale

În mod natural, din punct de vedere fizico-chimic, nu există două tipuri identice de apă minerală. Compoziția mineralogică a rocilor traversate de apă în parcursul ei subteran, durata acestui parcurs, amestecul cu alte ape, precum și prezența emanațiilor naturale de CO_2, sunt doar câțiva factori care au un impact determinant asupra caracteristicilor apelor minerale la sursă (starea originară). Legislația

care reglementează procesul de îmbuteliere permite unele mici intervenții ale omului, cum ar fi scoaterea sau introducerea unor cantități suplimentare de gaz carbonic.

Pentru diferențierea apelor minerale naturale îmbuteliate au fost stabilite mai multe criterii de clasificare.

În cele ce urmează, ne vom opri asupra câtorva dintre acestea și anume:

- Mineralizația totală;
- Compoziția chimică;
- pH-ul (aciditatea);
- conținutul și originea CO_2.

4.1.4.8. Mineralizația totală

Dacă fierbem conținutul unei sticle de apă minerală, după evaporarea totală a apei, va rămâne în urmă o grămăjoară albă, de pulbere minerală. Aceasta este mai mare sau mai mică, în funcție de conținutul apei în săruri minerale și se numește *Reziduu sec*.

Din punct de vedere al valorii reziduului sec, conform legislației românești și a directivelor europene, se separă patru tipuri de apă minerală:

- Mineralizații   Reziduu sec la 180°C (mg/l)
- Foarte scăzută   Rs < 50
- Scăzută   50 < Rs < 500
- Bogată (în săruri minerale)   Rs > 1.500

În România, nu se îmbuteliază ape minerale din categoria celor cu mineralizație foarte scăzută. Ponderea cea mai mare de pe piață o reprezintă apele mediu mineralizate, care sunt urmate de cele cu mineralizație scăzută (denumite și oligominerale) și, la ceva distanță, de cele cu mineralizație ridicată. Cu unele excepții, apele minerale plate prezintă mineralizație scăzută (Izvorul Minunilor, Borsecv, Izvorul Alb, Bucovina), iar cele carbogazoase sunt mediu mineralizate (Poiana Negri, Perla Harghitei, Dorna) sau puternic mineralizate (Biborțeni, Aqua Sara).

4.1.4.9. Compoziția chimică

Compoziția chimică a unei ape minerale rezultă din conținutul specific în săruri dizolvate, reprezintă una din principalele caracteristici ale acesteia și îi conferă efectele benefice pentru sănătate.

De aceea, pe eticheta unei sticle de apă minerală este obligatoriu să se treacă principalele componente chimice.

În apă sărurile minerale se află în stare disociată, sub formă de ioni cu sarcină pozitivă (cationi) și ioni cu sarcină negativă (anioni). Cationii cu ocurența cea mai mare, frecvent evidențiați în compoziția chimică a unei ape minerale, sunt: calciu (Ca^{2+}), magneziu (Mg^{2+}), sodiu (Na^{+}) și potasiu (K^{+}). În mod similar, anionii cu ocurența cea mai mare sunt:

Hidrogen-carbonul sau bicarbonatul (HCO_3), clorul (Cl^{-}), sulfatul ($SO_4{}^{2}$-) și azotatul (NO_3).

Există două moduri importante de clasificare a apelor minerale în funcție de concentrația ionilor. Clasificarea științifică ține cont de activitatea chimică specifică fiecărui ion în parte și diferențiază apele minerale după tipul chimic. Activitățile chimice permit exprimarea ponderii reale a ionilor în apă și a posibilităților lor de asociere chimică. Clasificarea convențională, menționată în actele normative, se referă la valoarea concentrației ionilor din apă exprimată cantitativ, în miligrame substanță dizolvată la un litru de apă.

4.1.4.9.1. Tipul chimic

Conform clasificării științifice, apele minerale sunt definite în funcție de ponderea cationilor și anionilor prezenți în proporție de peste 20% din totalul echivalenților chimici evidențiați într-un litru

de apă analizată. În funcție de posibilitățile de asociere ionică, apele cel mai frecvent întâlnite sunt următoarele:

- *ape hidrogencarbonatate*, cu subclasele:
  – Hidrogencarbonatate – Calcice;
  – Hidrogencarbonatate – Calcice – Magneziene;
  – Hidrogencarbonatate – Calcice – Sodice;
  – Hidrogencarbonatate – Sodice – Calcice;
  – Hidrogencarbonatate – Magneziene – Calcice;
- *ape clorurate*, cu sublcasele:
  – Clorurate – Sodice – Calcice;
  – Clorurate – Calcice – Sodice;
  – Clorurate – Sodice – Calcice – Magneziene;
- *ape sulfatate*, cu subclasele:
  – Sulfatate – Calcice – Sodice;
  – Sulfatate – Sodice – Magneziene;
  – Sulfatate – Calcice – Magneziene.

În proporție covârșitoare, apele minerale naturale îmbuteliate în România sunt hidrogencarbonatate – calcice, având caracterul secundar de magneziene sau sodice. Apele sulfatate–sodice sau clorurate–sodice sunt rare și, de obicei, prezintă o mineralizație redusă (ape oligominerale).

4.1.4.9.2 Concentrația ionilor din apă

Conform HG nr. 1020/2005 și a directivelor europene din domeniu, apele minerale se pot clasifica în funcție de valoarea concentrației (mg/l), după cum urmează:

Caracterizare	Conținut	Exemplu (branduri românești)
Hidorgencarbonatată	HCO3- > 600 mg/l	Borsec, Dorna, Perla Harghitei, Buziaș etc.
Sulfatată	SO4-2 > 200 mg/l	Aqua Sara
Clorurată	Cl- > 200 mg/l	Tușnad
Calcică	Ca+2 > 150 mg/l	Aqua Sara, Borsec, Biborțeni, Dorna etc.
Magneziană	Mg+2 > 50 mg/l	Vâlcele, Amfiteatru, Borsec, Biborțeni, Aqua Sara
Feruginoasă	Fe+2 > 1 mg/l	Vâlcele
Sodică	Na+ > 200 mg/l	Poiana Negri, Vâlcele, Aqua Sara

4.1.4.9.3. pH-ul

Potențialul de hidrogen sau pH-ul exprimă echilibrul acido-bazic al unei ape, pe o scară de referință cuprinsă între 1 și 14. La un pH mai mic decât 7, apa are un caracter acid, iar la unul mai mare, apa are un caracter bazic.

Valoare de echilibru acido-bazică este atinsă la pH = 7, dar grosso modo, apele minerale se pot clasifica astfel:

– Ape acide pH < 6,8;
– Ape neutre 6,8 < pH, 7,2;
– Ape bazice pH > 7,2.

În general, apele minerale carbogazoase au un pH acid, datorită acidului carbonic care se formează în apă, prin solubilizarea dioxidului de carbon. Apele plate bicarbonate calcice, sodice sau magneziene au un pH ușor bazic. Dintre apele cu un pH apropiat de neutru menționăm Bucovina, Izvorul Minunilor și Zizin, în variantele lor fără dioxid de carbon adăugat.

4.1.4.9.4. Conținutul și originea CO_2

Apele care prezintă la sursă, în mod natural, un conținut de dioxid de carbon sub 250 mg/l, intră în categoria apelor plate sau necarbogazoase. Apele acidulate prezintă un conținut natural de dioxid de carbon mai mare de 250 mg/l.

O apă acidulată care, în condiții normale de temperatură și presiune, degajă în mod spontan și vizibil dioxid de carbon, se numește efervescentă.

În funcție de mineralizația apei, efervescența apare de obicei la concentrații ale gazului carbonic de peste 800–1000 mg/l. În dorința de a satisface toate gusturile consumatorilor și de a fi prezenți pe piață cu o gamă cât mai diversificată de produse, producătorii de ape minerale pot opta în cursul procesului de îmbuteliere pentru adăugarea sau scoaterea dioxidului de carbon din apa minerală naturală. Operațiunea este perfect legală, iar dioxidul de carbon adăugat poate fi natural, provenind din același zăcământ cu apa minerală sau poate avea alte origini.

Ținând cont de posibilitățile ce pot apare, comparativ cu apa de la sursă, apele minerale naturale efervescente pot fi clasificate în următoarele categorii:

Categoria de ape minerale carbogazoase	Originea CO_2	Conținutul în CO2 raportat la starea naturală a apei la sursă
Natural carbogazoasă	Naturală (din același zăcământ)	Același ca la sursă
Îmbogățită cu CO_2 de la sursă		Mai mare
Decarbogazificată (total/parțial)		Mai mic
Carbogazificată	Altă origine (parțial/total)	Mai mare

Apele minerale naturale decarbogazificate pot fi împărțite la rândul lor în parțial decarbogazificate, atunci când conținutul de CO_2 din apă este situat de obicei între 400 și 1500 mg/l și total decarbogazificate, când acesta este mai mic de 400 mh/l. Deși o apă minerală total decarbogazificată este foarte asemănătoare cu o apă plată, conform legislației, ea nu toate fi denumită astfel, întrucât în starea originară, la sursă, a fost o apă carbogazoasă. Apele tortal decarbogazificate sunt destul de rare pe piață deoarece, în cele mai multe cazuri, prin eliminarea în totalitate a gazului carbonic, apele carbogazoase devin instabile chimic și unele săruri au tendința de a precipita.

Apele carbogazificate pot proveni atât din apele minerale plate, impregnate artificial cu dioxid de carbon, cât și din apele minerale care, în starea lor originară, la sursă, sunt carbogazoase, dar în procesul de îmbuteliere li s-a adăugat în mare parte dioxid de carbon de altă origine.

Între toate aceste subcategorii de ape, apele minerale naturale, natural carbogazoase sunt considerate superioare (mărci premium), reprezentative în această direcție fiind brandurile Borsec, Perla Harghitei, Poiana Negri.

Există și un mod de clasificare a apelor minerale carbogazoase în funcție de concentrația dioxidului de carbon dizolvat în apă. Denumirile comerciale atribuite apelor cu diverse conținuturi de CO_2 dizolvat sunt ușor diferite de la o țară la alta. Menționăm aici următoarele categorii:

Caracterizare	CO_2 dizolvat (mg/l)
Efervescentă	500 ÷ 1.500
Lejeră	1.500 ÷ 2.500
Clasică	2.500 ÷ 3.500

Forte	> 3.500

4.1.4.10. Apele plate și oligominerale

Uneori se face confuzia între apele minerale plate și cele oligominerale.

Apele plate sunt apele fără CO_2 (necarbogazoase), iar apele oligominerale sunt cele cu un conținut scăzut în săruri minerale (< 500 mg/l).

În România, aproape toate apele minerale plate prezintă o mineralizație scăzută, deci sunt în același timp și oligominerale (Izvorul Minunilor, Izvorul Alb, Bucovina, Borsec plată, Hera etc.). Nu același lucru se întâmplă însă în Franța, unde branduri cunoscute de apă plată precum Vittel, Hepar, Contrex, prezintă un conținut mediu sau ridicat de minerale solubile.

4.2. Metode și mijloace de cercetare geologică

4.2.1. Cercetarea geologică

Indiferent de faza de cercetare – fundamentală, prospectare, explorare – obiectivul primordial al activității geologice este valorificarea resurselor minerale.

Fazele de cercetare menționate sunt interdependente, deși fiecare are un rol anumit.

O cunoaștere gelogică cât mai complexă trebuie să fie în măsură a reconstitui evoluția geologică a teitoriului recpectiv, cu fenomenele și cauzele care au determinat-o, precum și procesele mineralizante.

Fazele de cercetare geologică sistematică în țara noastră au fost efectuate de:

– Institutul Geologic al României, cea fundamentală, unde a fost creată și promovată;

– S.C. Prospecțiuni S.A. și S. C. FORADEX S.A., prospectarea și explorarea, dar cu rădăcini tot în cadrul Institutul Geologic al României (I.G.R.) și Comitetul Geologic (C.G.) Lor li se alătură și Intreprinderea de Prospecțiuni și Explorări Geologice (I.P.E.G.).

4.2.1.1. Cercetarea fundamentală

Cercetarea fundamentală se finalizează prin întocmirea de hărți geologice, descifrarea formațiunilor urmărite, raporturile dintre acestea, fenomenele geologice de natură litogenetică, tectonică și mineralo-genetică.

Metoda este în măsură să cunoască și să interpreteze anomaliile geofizice și geochimice studiind fenomenele din toate punctele de vedere, inclusiv pe cele de ordin metalogenetic.

Pe toate hărțile geologice și la orice scară trebuie să figureze amplasamentele forajelor structurale, profilele respecticve etc.

Academicianul Mircea Săndulescu în *Istoria dezvoltării hărților tematice în geoștiințe,* publicată la Institutul Geologic al României (*IGR*, 1996), prezintă cu lux de amănunte evoluția hărților geologice ale României de la începuturile elaborării acestora.

Din inițiativa lui Gregoriu Ștefănescu a fost realizată în anul 1882, la scara 1:20.000, tipărită la Viena în anul 1887.

În anul 1909 Institutul Geologic al României (IGR) a editat *Harta Agrogeologică Generală a României* la scara 1:50.000, fiind a doua hartă de gen realizată în lume, după cele rusești.

Harta geologică a țării realizată la scara 1:500.000, începută în anii ‘30, s-a terminat în 1958.

În anul 1927 a fost imprimată *Harta Geologică a României* la scara 1:1.500.000, sub direcția lui Ludovic Mrazec și redactată de Ion Atanasiu și E. Jekélius, expusă ca machetă la Congresul Geologic Internațional de la Madrid (1926).

Toma Petre Ghițulescu și Iulian Gavăț au publicat *Harta zăcămintelor și rezervelor de fier, crom, mangan și pirită* în anul 1931, iar Radu Cădere – *Harta carierelor din România* la scara 1:100.000, în anii ‘30.

În perioada anilor ‘30-’40 cartografia geologică de detaliu ia amploare, apar multe foi (Câmpina, Șoiman, Moreni, Vălenii de Munte) ale Hărții geologice la scara 1:50.000 sau 1:25.000 în „Anuarul IGR“.

Asemenea hărți privesc regiuni ale țării, sunt elaborate de specialiști ca Ion Atanasiu, Alexandru Codarcea, Mircea Ilie, Ion Băncilă și alții, acestea fiind incluse în *Harta geologică* la scara 1:500.000.

Cercetarea geologică fundamentală a fost continuată și după 1950, progrese fiind înregistrate în cartografierea geologică a Flișului Carpaților Orientali (Ion Băncilă și alții) sau a Domeniului Danubian (Lazăr Pavelescu, Grigore Răileanu), Apusenilor Sudici (Dan Giușcă, Victor Corvin Papiu).

În perioada 1964–1968, IGR, condus de Grigore Răileanu, Dan Rădulescu, Marcian Bleahu și Mircesa Săndulescu, a elaborat și tipărit 50 de foi ale hărții sc. 1:200.000.

În anii ‘60 s-a elaborat și imprimat *Atlasul Gelogic al României*, sc. 1:1.000.000, cuprinzând hărțile: geologice, hidrogeologică, tectonică, metalogenetetică, neotectonică, a cuaternarului, a solurilor, a geochimiei solurilor, a vegetației, a substanțelor minerale utile etc.

În anii următori au fost editate noi hărți cu completări importante.

În anul 1957 a fost publicată prima hartă gravimetrică a României la scara 1:500.000, iar în anii ‘60 și ‘80 au fost elaborate toate foile hărților gravimetrice și magnetometrice, la scara 1:200.000 (Iulian Gavăt, Radu Boezatu ș.a.).

România, în special prin Institutul Geologic Român, a participat la diferite organisme internaționale prin specialiști ca Ion Dumitrescu, Mircea Săndulescu și alții.

4.2.1.2. Prospecțiunea

Această metodă este faza de cercetare-căutare, având ca obiectiv indentificarea de zăcăminte minerale utile prin lucrări geologice, geofizice, geochimice etc.

Cunoscută din vremuri preistorice, a fost practicată empiric și cu mijloace rudimentare, mărturie fiind numeroasele vestigii sau informații despre principalele metale folosite de om, cuprul (arama), aurul, fierul, plumbul, zincul și unele combinații ca bronzul sau alama.

Începută timid în secolul al XIX-lea, activitatea de prospectare în România, pe lângă cercetătorii străini prezenți în bazinul Transilvaniei, își definește o strategie în geologie prin Gr. Cobălcescu la Iași și Gr. Ștefănescu la București, în universitățile respective, pentru resurse de petrol și sare.

Institutul Geologic Român a preluat și dezvoltat strategia prin Ludovic Mrazec, Mathei Drăghiceanu, Gheorghe Munteanu-Murgoci, Ion Popescu-Voitești, Ion Simionescu, Sabba Ștefănescu, Sava Athanasiu și urmașii acestora, Gheorghe Macovei, Ion Atanasiu, Alexandru Codarcea, Gheorghe Murgeanu, Dan Giușcă, Virgil Ianovici ș.a.

Metodele de prospecțiune utilizate au fost:

– prin observarea directă: geologie, mineralogie, geochimie, geologie tehnică, hidrologie;
– prin observare indirectă: geofizică, gavrimetrie, magnetometrie, electrometrie și radiometrie.

Până la naționalizare (1948), cercetarea geologică era efectuată în cea mai mare măsură de societăți comercile cu capital străin (occidental), îndeosebi pentru hidrocarburi.

Printre primele întreprinderi cu statut de administrație comercială cu capital de stat a fost ACEX (Administrația Comercială pentru Prospecțiuni și Explorări Miniere), cu primul director Gh. Macovei.

După 1945, sovieticii au constituit SOVROM (Sovrompetrol, Sovromcărbune și Sovromcuarțit).

Pentru substanțe minerale solide (altele decât cărbuni) a fost organizată Expediția Geologică.

În 1948, România beneficia de personal mediu, muncitoresc și chiar de specialiști (geologi, ingineri de foraj, ingineri de mine), încât a început organizarea și desfășurarea unei activități pentru prospecțiuni, cu precădere pentru hidrocarburi.

În anul 1949, în cadrul IGR, erau două echipe de gravimetrie și două echipe de seismică.

În anul 1950 se înființează oficiul de Prospecțiuni Geologice și Geofizice, debutând cu două stații seismice cu 24 canale, 3 gravimetre și 5 instalații de foraj de mică adâncime, pentru activitatea de teren.

Începând din anul 1956, Oficiul de Prospecțiuni Geologice devine I.P.G.G. (Întreprinderea de Prospecțiuni Geologice și Geofizice), aparținând Trustului de Explorări Geologice și Geofizice (T.E.G.). Din același an devine întreprindere independentă, cu caracter republican, în cadrul Ministerului Petrolului și Gazelor Naturale. I.P.G.G. dispune la început de 10 echipe pentru cartare geologică, 4 secții de foraj structural și 11 echipe geofizice.

*

* *

La 1 septembrie 1950 A.C.E.X. este transformată în I.S.E.M. (Întreprinderea de Stat pentru Explorări Miniere), în subordinea Comitetului de Stat al Geologiei. În activitatea I.S.E.M. erau prevăzute și executate lucrări geologice de prospectare și explorare pentru substanțe minerale solide, dar și pentru hidrocarburi.

Pe lângă I.S.E.M., în anul 1954 se înființează T.P.E.D.M.N. (Trustul de Prospecțiuhi, Explorări și Deschideri de Mine Noi), care preia activitatea Expediției Geologice, având ca geolog șef pe profesorul Mircea Socolescu.

În cazul prospecțiunilor se disting două etape:

– prospecțiunea preliminară (generală);
– prospecțiunea de detaliu.

4.2.1.2.1. Prospecțiunea preliminară

Obiectivele prospecțiunii preliminare au un caracter științific și suplinesc în unele cazuri sarcina cercetării fundamentale, selecționând ariile de prognoză.

În cele mai multe cazuri s-a pornit de la cunoașterea geologică într-o regiune minieră veche, în activitate sau părăsită. În alte situații s-a făcut extinderea regională a unor structuri purtătoare de zăcăminte, sau pe argumente pur geologice – criterii de similitudine structuro-genetică între unități ce ar putea aparține aceluiași tip de provincie sau subprovincie metalogenetică sau mineralogenetică.

Pentru cunoașterea detaliată a unor structuri geologice se cartează la scări mari, ajungând până la 1:10.000 și chiar 1:5.000, cu profile orientate și la distanțe rezonabile, cu puncte de observație dese și colectări de eșantioane din aflorimente reprezentative.

Profilele (marșruturi) se dirijează cu ajutorul busolei.

În carnetul de teren se descriu mineralele din aflorimentul respectiv, structura și textura rocii, direcția și înclinarea rocilor (metamorfice și sedimentare) cu ajutorul busolei geologice. Direcția și

înclinarea se măsoară și în cazul fracturilor majore (falii), contactate între roci etc. Distanțele dintre punctele de observație se obțin prin măsurarea cu pasul (etalonat de obicei) sau cu podometrul.

În cadrul prospecțiunilor geofizice și geochimice prezența topometrului este indispensabilă.

Pentru zăcămintele de aur și argint (în regiuni puțin cunoscute), metoda de prospectare cea mai eficientă este cercetarea aluviunilor fluviatile și de râu cu ajutorul șaitrocului.

Prospecțiunile geofizice utilizează metoda electrometrică pentru substanțe metalifere – sulfuri polimetale și cea magnetometrică pentru feroase sau minerale grele (zincon, granați, ilmenit, magnetit etc.).

În domeniul geologiei hidorcarburilor cea mai importantă metodă este cea a seismometriei.

Prospecțiunile geochimice, biochimice sau geobotanice pot oferi din soluri, plante și ape conținuturi în părți pe milion (p.p.m.) pentru diverse metale.

În afara acestor metode clasice, se utilizează și metode moderne – prospecțiuni cu ajutorul californiului – 252, bazate pe analiza neutronilor, neutilizate la noi.

4.2.1.2.2. Prospecțiuni de detaliu

Reprezintă continuarea prospecțiunii preliminare și se desfășoară pentru a indentifica existența unor surse de minerale utile, sau în extinderea perimetrelor unor mine în activitate sau închise.

Cartarea geologică se execută la scări mari 1:5.000 și 1:2.000, cu profile orientate la distanțe între 100-500m, unul față de celălalt. Baza topografică este necesar să fie la aceeași scară prin metoda tachimetrică.

Observațiile și descrierile aflorimentelor, colectările de eșantioane sunt mai numeroase.

În această fază se execută lucrări miniere de suprafață (șanțuri și decopertări) și de mică adâncime (puțuri și foraje de referință).

4.3. Explorarea

O delimitare între prospecțiunea de detaliu și explorare este uneori greu de stabilit, fiind în funcție de tipurile de zăcământ și lucrările executate.

În această fază a cercetării geologice se au în vedere rezultatele lucrărilor de prospectare sau cele ale perimetrelor de exploatare, în extinderea acestora.

În ambele situații se urmărește stabilirea parametrilor mineralizației respective, cantitativ și calitativ.

Ca și în cazul prespecțiunilor, se disting două etape:

- explorarea preliminară;
- explorarea de detaliu.

4.3.1. Explorarea preliminară.

Scopul explorării preliminare este de a stabili estimativ potențialul inițial al zăcământului, încercând o evaluare a rezervelor de categorie posibile (C_2, eventual P_1).

Lucrările miniere și de foraj executate în faza prospecțiunii de detaliu sunt însoțite și completare cu galerii de coastă (direcționale și transversale) și cu foraje în rețea convenabilă, în funcție de gradul cunoașterii structurii geologice și a mineralizației urmărite.

Încă din timpul prospecțiunii de detaliu se organizează șantiere stabile, cu posibilități tehnice și materiale de execuție a lucrărilor miniere și de foraj.

4.3.2. Explorarea de detaliu

Este etapa în care se evidențiază și conturează rezervele, corpurile de minereu fiind cercetate atât pe direcție, cât și pe înclinare.

Lucrările pot fi numai miniere subterane sau foraje, dar și combinate, în funcție de structura geologică, rezervele conturate încadrându-se în categoria C_1, C_2 și B.

Lucările geologice se proiectează respectând distanțele cerute pentru promovarea rezervelor, sau pentru încadrarea unui eventual plan de sistematizare al explorării și exploatării.

Explorarea de detaliu reprezintă o investiție care trebuie să răspundă necesităților exploatării când se execută în extinderea acestora sau să răspundă condițiilor unei exploatări raționale.

Explorarea prin foraje se execută în general după o rețea regulată, corespunzătoare categoriei de rezerve care se conturează, grosimea mineralizației calculându-se în funcție de grosimea interceptată în carote.

Explorarea în cazul zăcămintelor auro-argintifere se face cu lucrări miniere sau de foraj, comune zăcămintelor metalifere, dar în cazul zăcămintelor aluvionare se folosesc lucrări specifice.

În explorarea zăcămintelor auro-argintifere apar dificultăți la probarea lucrărilor, concentrațiile având variații mari când conținuturile sunt foarte diferite, de la câteva grame la sute sau mii de grame la tone (în filoanele cu aur vizibil).

Frecvența probelor trebuie avută în vedere ca factor important, conținutul mediu să rezulte din media ponderată a probelor.

• ***Rezerve geologice***: cantitatea de substanțe minerale utile determinată într-un zăcământ (prin calcule sau prin estimare), care poate fi apreciată drept corespunzătoare cu forma unui obiect industrial în prezent sau viitor, constituie rezerva acestui zăcământ.

Substanțele minerale trebuie să îndeplinească anumite condiții de zăcământ, de cantitate și de calitate pentru valorificarea industrială.

Rezervele geologice sunt rezervele calculate sau estimate în zăcământ, conturate ca volum și poziție, după gradul de cunoaștere rezultat din lucrările geologice de cercetare, din lucrările de exploatare, din considerații geologice, din interpretari sau din analogii.

Rezerve de bilanț sunt rezervele geologice calculate în zăcământ cu ajutorul unor parametri stabiliți pe baza datelor rezultate din lucrări de cercetare sau explotare. Acestea stau la baza întocmirii planurilor de producție și de exploatare.

Rezerve în afara de bilanț sunt rezervele geologice, calculate în zăcământ, ca și rezervele de bilanț, dar, la care calitatea, tehnologia de preparare sau condițiile de zăcământ nu sunt favorabile pentru exploatare și valorificare.

Rezervele de prognoză sunt rezervele ipotetice, presupuse ca existente în anumite regiuni cu condiții geologice favorabile, cantitatea acestor rezerve fiind numai estimată.

După diverși autori din mai multe țări rezervele sunt: sigure, probabile, posibile, clasificare folosită și în țara noastră.

După gradul de cunoaștere, rezervele de substanțe minerale utile solide se clasifică în patru categorii; A, B, C_1 și C_2.

Categoria A – cuprinde rezervele explorate și studiate detaliat.

Categoria B – cuprinde rezervele explorate și studiate la un nivel corespunzător cunoașterii caracteristicilor principale.

Categoria C_1 – cuprinde rezervele explorate și studiate la un nivel corespunzător cunoașterii lor în linii generale.

Categoria C_2 – cuprinde rezervele cunoscute în mod sumar.

• ***Prospecțiuni și explorări pentru hidrocarburi*** În cazul hidrocarburilor, lucrările de cercetare geologică au un caracter aparte, prioritate având lucrările prin foraje.

Obiectivul final al lucrărilor de prospectare este indentificarea capcanelor tectonice, stratigrafice, litologice și complexe.

În etapa de prospecțiune, lucrările de foraje sunt de: cartare, de referință și structurale.

În paralel cu activitatea geologică de cartare se execută prospecțiuni magnetometrice și gravimetrice, care au drept scop conturarea zonelor favorabile ce urmează a fi studiate ulterior în detaliu.

Electrometria conduce la rezultate importante în detectarea structurilor petrolifere dispunând de multe procedee, având apropieri de seismometria de refracție.

Seismometria are avantaje nete față de celelalte metode geofizice, oferind o imagine a dispoziției stratelor sedimentare, până la adâncimi destul de mari.

Totalitatea lucrărilor de cercetare geologică executate cu scopul de a stabili dacă în cuprinsul unei capcane există sau nu acumuări de hidrocarburi, este cunoscută sub numele de explorare.

Etapele și desfășurarea lucrărilor de explorare pentru zăcămintele de țiței și gaze sunt comune.

Datele obținute prin foraje și la probele de producție constitue documente de cea mai mare valoare, în baza cărora se întocmește dosarul sondei, căreia, ca primă piesă importantă, i se atașează profilul complex al sondei.

*
* *

Atât în cazul prospecțiunii preliminare, cât și în a celei de detaliu, contează foarte mult pregătirea geologului, experiența, competența și o bună colaborare ce celelalte metode de lucru (geofizice, geochimice, topografie, miniere și de foraj).

Strategia lucrărilor de explorare pentru substanțe minerale utile în primii ani după 1950 era, mai ales prin urmărirea din aproape în aproape, în extinderea structurilor miniere și petrolifere cunoscute.

Perioada anilor 1950–1980 poate fi considerată cea mai prolifică în domeniul cercetărilor geologice economice din România, când au fost conturate și date în exploatare zăcăminte de hidrocarburi și substanțe minerale solide.

Întrucât în cadrul fazelor de cercetare propriu zisă au fost utilizate și alte metode moderne de cercetare indirecte sau adiacente, unele ca Geofizica sau Geodezia care s-au dezvoltat independent de celelalte științe ale Pământului. Abordând problemele lor prin metode specific fizico-matematic, acestea au fost introduse – sub formă statistică – în cercetarile geologice. Împreună cu Geochimia, Geologia Tehnică sau Hidrogeologia pot fi considerate ca activități conexe de cercetare geologică.

Cercetarea prin observare directă, cu metode geologice, sau indirectă, prin interpretarea datelor geofizice, geochimice etc., s-a dezvoltat în mod corespunzător, ca urmare a folosirii unei aparaturi de nivel tehnic ridicat, a unei organizări din ce în ce mai bune și a introducerii unor procedee moderne de investigare.

5. Activități conexe cercetării geologice

5.1. Activitatea de geofizică

Problemele geofizicii aplicate în legătură cu prospectarea bogățiilor naturale ale subsolului se execută în trei moduri: direct, semidirect și indirect, prin metode majore și minore.

Metodele majore se referă la gravimetrie, electrometrie, seismometrie, radiometrie, iar cele minore de geotermometrie, fluormetrie, geochimie etc.

Metodele geofizice doar indică prezența în subsol a unor structuri geologice favorabile acumulării de substanțe minerale utile. Ele semnalează șansele care există de a le găsi (cf. Iulian Gavăt ș.a, 1973).

Cea mai importantă metodă geofizică aplicată în domeniul petrolului și a gazelor naturale este cea seismometrică, care se bazează pe diferența de viteză a undelor elastice în medii cu o constituție litologică diferită.

Pentru prospectarea substanțelor minerale solide, eficiente sunt metoda magnetometrică (feroase) și cea electrometrică (neferoase). În cazul mineralelor radioactive este utilizată radiometria, care în cazuri particulare poate determina chiar prezența petrolului, în cazul zăcămintelor situate la adâncimi mici.

Cercetări privind structura și fizica scoarței terestre au început să fie executate în mod sistematic în țara noastră, în cadrul I.G.R. după 1906.

Cercetarea geofizică a început în anul 1925 cu obiective proprii, precum prospectarea provinciei banatitice (1929) cu metoda magnetometrică, la Ocna de Fier-Dognecea, Maidan-Oravița. Ciclova, Sasca, Cărbunari, Moldova Nouă (George Russo și Theodor Bărbat).

Prospecțiunile seismometrice au început în 1949, în regiunile Sărmășel, San Paul și Bogata de Mureș (Petre Davidescu și Alexandru Stănculescu).

Metode electrometrice au fost executate de Sabba Ștefănescu în 1949 și de Mihai Marinescu în 1950, în zona Ghelar.

Primele prospecțiuni gravimetrice se datorează lui Iulian Gavăț, pe domeniul de la Sărmășel (1934).

După 1950 prospecțiunile geofizice se desfășoară în cadrul Comitetului Geologic (I.P.L.), iar din 1960 în I.G.R., prin reînființare. Tot după anul 1950 prospecțiunile geofizice se desfășoară în întreprinderi din ministerele de resort. În cazul hidrocarburilor Oficiul de Porspecțiuni devine în anul 1956 Întreprinderea de Prospecțiuni Geologice, Geofizice (I.P.G.G.), aparținând Trustului de Explorări Geologice (T.E.G.) din Ministerul Petrolului. Pentru substanțe minerale solide, prospecțiunile geofizice se desfășoară în cadrul I.S.E.M.-C.G. și al Trustului de Prospecțiuni, Explorări și Deschideri de Mine Noi (T.P.E.D.M.N.) din Ministerul Minelor.

5.1.1. Seismologia

A fost introdusă în România în anul 1901, având ca fondator pe Ștefan Hepites, cercetările seismice fiind orientate spre activitatea de cercetare pentru petrol și gaze.

În anii ‘60 a fost introdusă teledetecția, metodă modernă de investigare a resurselor minerale și a mediului înconjurător. De asemenea, au fost introduse metode noi de cercetare a subsolului ca: geotermometria, sondajele magnetotelurice și geomagnetice.

Programele realizate de cercetarea seismică după 1970 au introdus metodologii noi ca: SSMM și Seismica 30, precum și prelucrarea și interpretarea automată a datelor primare, în cadrul Centrului de Calcul din strada Coralilor la I.P.G.G.H., I.P.G.G., condus de Vasile Chișcan.

Rezultatele au fost materializate prin indentificarea unor noi acumulări de țiței și gaze, ca acelea din Platforma Moesică (Videle, Ciurești, Cartojani), Depresiunea Getică și nu în ultimul rând din Platforma Continentală a Mării Negre.

După 1989 toate lucrările geologice au fost reduse sau sistate din lipsă de fonduri.

5.1.1.1. Cercetări sesimice

Metoda sesimică a făcut obiectul unor experimente începute în cadrul Institutului de Geofizică Aplicată şi continuate de I.G.R., având obiectiv învestigarea unor structuri profunde ale crustei terestre.

Cercetările seismice pentru structura adâncă a crustei terestre au fost reluate în cadrul I.G.R. după 1990.

În general, activitatea seismică a abordat un nou spectru divers de tematici, îmbunătățindu-și metodele existente, la începutul anului 1966.

5.2. Geologia de sondă pentru cărbuni

O cunoaștere cât mai complexă a unui zăcământ de cărbuni, impune și investigarea prin metode geofizice.

Printre metodele de lucru utilizate sunt:

– diagrafia electrică;
– diagrafia nucleară;
– diagrafia geofizică de punere a zăcămintelor de cărbuni în exploatare.

Interpretarea corectă a diagrafiilor geofizice permite o evaluare mai corectă a batimetriei și grosimii stratelor, limite de formațiuni geologice, conținutul în cenușe cu putere calorifică etc.

5.3. Activitatea de geologie tehnică

Geologia tehnică sau inginerească este o știință care cercetează caracteristicile fizico-mecanice ale terenurilor pe care se fundează diversele construcții inginerești, cu scopul asigurării unei execuții normale și a unei comportări bune după punerea în funcție (cf. I. Băncilă ș.a, 1980). Constructorii i-au spus „mecanica rocilor".

Primul congres de mecanica rocilor s-a ținut la Lisabona, iar în 1972 a luat ființă Asociația Internațională de Geologie Inginerească (A.G.I.), având comitete naționale în numeroase țări, între care și România.

Congresul de la Lisabona, din septembrie 1966, a elaborat un program al acestei noi științe stabilind mai multe direcții majore de cercetare geologică tehnică a terenurilor de fundare, unde urmau a fi amplasate diverse construcții. În acest sens au fost antrenați numeroși specialiști (ingineri constructori, geologi) din ramuri variate de activitate:

– hidrotehnică (baraje, canale, poduri etc.);
– miniere (tunele, conducte de aducțiune, metrouri, etc.);
– construcții industriale și civile (blocuri, hale, silozuri ș.a.);
– căi ferate și drumuri (poduri, viaducte);
– linii de transport energetice (stâlpi de înaltă tensiune, transformatoare etc.); – îmbunătățiri funciare și altele.

Serviciul de prospecțiuni geologice, geologie tehnică și hidrogeologie din Întreprinderea de Prospecțiuni și Laboratoare a Comitetului Geologic a efectuat prospecțiuni, cercetări și studii geotehnice, continuate în cadrul Întreprinderii Geologice de Prospecțiuni pentru Substanțe Minerale Solide (IGPSMS), Întreprinderii de Prospecțiuni Geologice– Geofizice (IPGG) și în actuala S.C. Prospecțiuni S.A.

Pentru pregătirea specialiștilor de înaltă calificare în România s-au creat școli și institute de învățământ superior. Printre profesorii care s-au angrenat în domeniul geologiei tehnice se pot menționa: Ștefan Ghika–Budești, Mircea Florea, Vasile Dragoş, Ion Zamfirescu, iar în domeniul hidrogeologiei Radu Ciocârdel, Alexandru Gheorghe și alții.

Printre geologii care au lucrat în instituțiile geologice se menționează: Stelian Comeagă, Gogu Pârvu, Ion Bordea, Radu Ciocănelea, Ion Buzincu, Gheorghe Mocanu, Anton Grecescu, Constantin Hibomschi, Virgil Soare, Vasile Bejenaru, Ștefan Lupan, Honoriu Radu și alți.

În cadrul Laboratorului de analize geotehnice au executat lucrări: Aurelia Lazăr, Marcela Voiculescu, Marga Preda, Magda Mihăileanu, Lucreția Popescu, Antoaneta Ciocârdel, iar în prezent Gabriela Jugănaru, Daniela Grigoroaie.

În alte domenii de activitate, precum cel hidroenergetic și hidrotehnic, mulți specialiști au lucrat în instituții de cercetare și proiectare, unde s-au afirmat profesorii: Ion Băncilă, Dorin Pavel, Radu Prișcu, Ion Armaş, Constantin Văduva, Constantin Provighetorița, Alla Munteanu.

În cadrul îmbunătățirilor financiare, la Institutul de Studii, Proiectări și Îmbunătățiri

Funciare (I.S.P.I.F.), au luicrat specialiști de marcă: Florin Crăciun, Ion Popovici, Dumitru Popescu, Ștefan Moisescu.

Studiile tehnico-inginerești se fac, de regulă, pentru construcții, necesitând un volum de lucrări speciale pe teren, cartări geologice, foraje, galerii, puțuri, observații hidrogeologice etc.

Pe baza datelor geologice-tehnice se elaborează studiul de sinteză care trebuie să conțină:

– date privind studiile geologice, geotehnice, hidrogeologice;

– date de detaliu provenite de la excavații și la pregătirea terenului pentru betonare; – date obținute la lucrările de consolidare-etanșare; – date referitoare la lucrările de drenaj, etc.

Construcțiile pentru care se execută studii sunt:

– construcții supraterane;
– construcții industriale;
– construcții civile;
– construcții lineare;
– construcții subterane;
– construcții în parte supraterane, în parte subterane.

În cadrul studiilor de teren și laborator lucrările geologice cuprind: cartarea geologică, măsurători geofizice, studii geochimice, studii prin foraje și lucrări miniere, prelevări de probe etc.

Harta geologică inginerească trebuie să dea inginerului constructor o imagine clară, precum și indicații asupra măsurilor geologice inginerești sau constructive, ce trebuie luate.

În funcție de scopurile urmărite, hărțile se elaborează la scări cuprinse între 1:50.000 și 1:10.000.

Cercetările de teren și laborator din țara noastră în domeniul mecanicii rocilor au început încă din ultimul deceniu al secolului XIX-lea, cu prilejul construcțiilor de poduri, silozuri, drumuri, căi ferate și au fost executate la Școala de Poduri și Șosele, la Institutul Geologic din București și Timișoara, Ministerul Public și altele.

Pe baza experienței căpătate, specialiștii în domeniul geologiei inginerești au scris numeroase lucrări, dintre care: *Mecanica Rocilor* – de Mihai Stamatiu (1963); *Determinarea caracteristicilor mecanice ale rocilor* – de Dan Georgescu, Gheorghe Mocanu și colaboratorii (1979); *Deplasări de teren* – de Vasile Dragoş (1957); *Alunecări de teren și talazuri* – de Mircea Florea (1979); *Construcția barajelor de pământ și arocamente* – de E. Stănescu, Alla Munteanu și colaboratorii (1969); *Geologie inginerească* – avînd coordonator pe Ion Băncilă (1979).

Odată cu începerea explorării și exploatării zăcămintelor de petrol și gaze de pe Platforma Continentală a Mării Negre, a apărut necesitatea studiilor geotehnice ale terenurilor și fundației, în vederea amplasării platformelor de foraj marin.

În perioada 1976–1990 s-au elaborat peste cinzeci de studii geotehnice pentru majoritatea structurilor de pe Platforma Continentală a Mării Negre (Midia, Lebăda, Tomis, Delfin, Neptun, Sinoe, Lotus, Heracleea, Vadu, Albatros, Pescăruș, Calatis și pentru danele 34–35 din portul Constanța).

Studiile elaborate au fost întocmite de Secția de geologie tehnică din Întreprinderea Geologică de Prospecțiuni pentru Substanțe Minerale Solide – Întreprinderea de Prospecțiuni Geologice Geofizice (I.G.P.S.M.S. – I.P.G.G.), Gheorghe Mocanu a întocmit și o „diagramă abacă“ privind relația dintre penetrarea dinamică obținută în procesul de forare geotehnică și capacitatea portuală a depozitelor, metoda reprezentând o inovație omologată.

5.4. Materialele naturale de construcții

Sursele de piatră de construcție pentru țara noastră sunt date de rocile eruptive – granite, granodiorite, diorite, sienite și gabbrouri, apoi riolite, dacite, andezite, bazalte și diabaze.

În seria rocilor sedimentare sunt unele varietăți de calcare și travertinul, iar din rocile metamorfice, marmura ocupă primul loc.

Tot ca material de construcții și alte întrebuințări sunt: gipsul, diatomitul, bentomitul, argile decorative, piatra ponce, perlite etc.

5.5. Activitatea de hidrogeologie

Preocupările hidrominerale din țara noastră au început în secolul XIX-lea, Mathei Drăghiceanu fiind unul din precursorii geologiei românești, inclusiv a hidrogeologiei.

Prin înființarea Institutului Geologic al României (1906), hidrogeologia capătă valențe noi, contribuind fundamental la ridicarea standardului de viață al oamenilor, prin asigurarea apei potabile de calitate și prin implicarea în rezolvarea a numeroase probleme inginerești (cf. Florin Zamfirescu, 2000).

În 1906, la deschiderea cursului liber de geologie de la Universitatea din București, Mathei Drăghiceanu menționa: „necesitatea studiilor de geologie aplicată în studiile tehnice înainte de întocmirea proiectelor de execuție“, exemplificînd cu diferite cazuri în care neconsultarea la timp a geologului a dus la compromiterea lucrărilor.

Interes și preocupări pentru hidrologie au avut Grigore Cobălcescu (1887), Ludovic Mrazec (1901, 1916), Gheorghe Munteanu-Murgoci (1906, 1907, 1921, 1936), Ion Atanasiu (1921, 1939), Radu Pascu (1927, 1935), Ion Popescu-Voitești (1936), Gheorghe Macovei (1927, 1935), Ștefan Cantuniari (1939), Alexandru Codarcea (1939), Dimitrie M. Preda (1941).

Începând cu anul 1950 hidrologia este predată în învățământul superior din România; se apar cărți și articole științifice importante, printre acestea ale autorilor Gheorghe Bandrabur, Ion Băncilă, Ion Bomboe, Radu Cădere, Radu Ciocârdel, Ion Crețu, Alexandru Gheorghe, Emil Liteanu, Nicolae Macarovici, Nicolae Oncescu, Artemiu Pricăjan, Dan Slăvoacă, Mihai Stamatoiu, Eliza Zamfirescu și alții (cf. Florin Zamfirescu, 2000).

Specialiștii hidrogeologi, alături de cei din geologia tehnică, au rezolvat probleme de mare dificultate în domeniile alimentării cu apă potabilă și industrială, studii de amplasamente pentru baraje, lacuri de acumulare, canale navigabile, porturi și docuri uscate, exploatări miniere în subteran și cariere, executarea de tunele și aducțiuni etc. Ceeace atestă, o dată în plus, că lumea conteporană este configurată de ingineri și că ei alcătuiesc chiar unul din reperele de fundament ale identității românești de astăzi.

Pentru rezolvarea acestor probleme au fost înființate institute de studii, cercetări și proiectare. Acestea au început, după al Doilea Război Mondial, la apariția Comitetului Geologic (1951), în cadrul căruia preocupări de hidrogeologie au avut Întreprinderea de Studii și Explorări Miniere – Întreprinderea Geologică de Explorări (I.S.E.M. – I.G.E.X.), iar în cadul Ministerului Minelor a fost Trustul de Propspecțiuni, Explorări și Deschidere de Mine Noi (T.P.E.D.M.N.), cu Secția de hidrogeologie.

De la acestea, o parte din activități au fost preluate de Întreprinderile de Prospecțiuni și Explorări Geologice (I.P.E.G.) din Deva, Oltenia, Baia Mare, Suceava, Cluj și Harghita, printre care și cea de hidrogeologie, cu personal și echipamente.

Volumul mare de date de natură geologică, geofizică și hidrogeologică a impus elaborarea unor sinteze pe arii extinse, cum sunt cele din întreaga Oltenie, zona dintre Olt-BuzăuDunăre, sau Olt-Ialomița-Dunăre, sau pentru teritoriile unor județe ca Argeș și Gorj.

Numărul specialiștilor care au contribuit la aceste sinteze este mare. Amintim o parte dintre aceștia: Teodorina Stănescu, Ion Benciu, Iacob Botnarenco, Cornelia Țeican, Euge- nia Mărgărit, Marin Palcu, Ioana Boveanu, Victor Calangiu, Ruxandra Slăvoacă, Florin Ciufu, Alexandru Breban ș.a.

Pentru zăcăminte de sulfuri complexe s-au elaborat studii de stabilire a condițiilor hidrogeologice la: Turț, Roșia Poieni, Hondol Certej, Burloaia-Gura Băii, Baia de Arieş, Herja, Baia Sprie, Cavnic, Ilba, Băița Bihor, Altân Tepe, Iulia. Specialiștii care au întocmit studiile sunt: Eugen Anghel, Petre Lungu, Nicolae Geamănu, Georgel Simion, Dan Corneliu Slăvoacă, Anca și Nicolae Terteleac, Adrian Feru, Adrian Iurkiewiczi, Roland Mlenajek și Gigi Dragomir, în perioada 1970–1990.

Pentru zăcămintele de fier au executat cercetări hidrologice de către Petre Lungu, la Băișoara, Eugen Anghel, Nicolle și Iancu Orășeanu, Ghelar-Teiuc în anii ‘70.

Zăcămintele de bauxită au fost cercetate în Pădurea Craiului de Nicolle și Iancu Orășeanu (1979–1983). Adrian Jurkiewiczi (1981–1982) și Nicolae Mitrofan (1980–1981).

În cazul zăcămintelor de aur s-au efectuat lucrări la Șuior, prin Maria Rădulescu și Iancu Orășeanu – 1974, Gheorghe Bandrabur (1988–1990) și Borzaş – Gheorghe Bandrabur, 1991.

La Slănic Prahova a executat lucrări Mircea Maieru (1985–1986), pentru zăcăminte de sare.

În anul 1972 au fost întreprinse studii hidrogeologice asupra unor iazuri de decantare a sterilului: Tarnița (Gheorghe Popa), Baia Mare (Eugen Anghel), Harghita (Gheorghe Popa), Teliuc (Iancu Orășeanu), Gura Roșie, Baia de Arieș și Fundul Moldovei (Gheorghe Popa), iar în anul 1973 asupra unor halde de steril ca: Valea Blajului (nicolae Geamănu), Șatra-Căpuș și Isipoaia (Gheorghe Popa).

În ultima perioadă S.C. „Prospecțiuni“ S.A. a executat lucrări hidrologice precum:

– foraje pentru alimentare cu apă;

– programe de cercetare și lucrări de explorare în vederea întocmirii documentației necesare obținerii licenței de exploatare a surselor de apă potabilă și minerală;

– indentificarea posibilităților de alimentare cu apă subterană la nivel regional și local;

– stabilirea perimetrelor de protecție pentru acvifere;

– stabilirea condițiilor hidrogeologice pentru zăcăminte de cărbuni, hidrocarburi și sare, în vederea reducerii sau eliminării riscului hidrogeologic în exploatare; – studii pentru ape și nămoluri terapeutice. Metode și tehnologii utilizate:

– cercetare hidrogeologică;

– foraje semi-mecanice uscate (0-80m);

– foraje mecanice cu noroi de foraj în circulație directă (0-200m);

– denisipări cu pompa mamut (air-lift);

– determinarea parametrilor hidrogeologici prin teste de pompare în condiții diverse. În anul 2000 (24–26 mai), Asociația Hidrogeologilor din România a organizat un simpozion „100 de ani de

hidrologie modernă în România“, în colaborare cu Facultatea de Geologie-Geofizică și Institutul Geologic al României.

Cercetările geologice, geofizice și hidrogeologice întreprinse de diferite instituții în perioada 1950–1990, au oferit informații numeroase despre acviferele asociate zăcămintelor de cărbuni inferiori, încât s-a impus elaborarea unor sinteze geologice și geofizice.

Sintezele hidrogeologice au fost întocmite și pentru teritoriile unor județe ca Argeș și Gorj.

Pentru zăcămintele de sulfuri complexe s-au executat studii de stabilire a condițiilor hidrogeologice în mai multe bazine miniere ca: Roșia Poieni, Hondol Certej, Burloaia-Gura Băii, Baia de Arieș, Herja, Baia Sprie, Cavnic, Ilba, Altân Tepe, Iulia.

Pentru zăcămintele de fier s-au efectuat cercetări hidrogeologice la Ghelar-Teliuc, iar pentru zăcăminte de bauxită în Pădurea Craiului.

Pentru aur cercetările au fost întreprinse la Șuior și Borzaș.

Studii hidrogeologice asupra unor iazuri de decantare a sterilului s-au executat la Tarnița, Baia Mare, Harghita, Teliuc, Baia de Arieș și Fundul Moldovei.

5.6. Activitatea de geochimie

Dificultatea obținerii unor informații geologice în cazul zonelor acoperite cu formațiuni noi, de geneză secundară, sau a zăcămintelor situate la adâncimi variabile, au impus experimentarea și utilizarea unor metode noi, bazate pe determinarea și interpretarea unor date de natură chimică.

Cunoscute sub denumirea de *metode de prospectare geochimică*, acestea se bazează pe aplicarea practică a legilor geochimice, tratând în mod particular migrarea și concentrarea elementelor chimice în diferite medii de dispersare. Acestea au la bază proprietatea zăcămintelor de minereuri de a forma în mediul înconjurător (roci, soluri, ape, vegetație, atmosferă), zone cu îmbogățiri în anumite elemente chimice, componente ce pot fi puse în evidență prin metode analitice, semicantitative sau cantitative.

Metodologiile de prospectare geochimică a zăcămintelor de substanțe minerale utile au ca scop principal semnalarea anomaliilor de conținuturi elementare sau compuși în diferite medii de probare.

Funcție de tipul și caracteristicile anomaliilor, prospecțiunile geochimice se împart în următoarele categorii:

– prospecțiuni bazate pe probarea mediilor de drenaj (ape, stream-sedimente);
– prospecțiuni litogeochimice – utilizând probe de roci prelevate din aflorimente, lucrări miniere sau foraje;
– prospecțiuni pedochimice sau substanțe minerale solide și hidrocarburi;
– prospecțiuni biogeochimice și geobotanice care urmăresc semnalarea anomaliilor în probe de plante;
– prospecțiuni pentru ape geotermale.

Toate tipurile de prospecțiuni se desfășoară în trei etape: de teren, analitică și de prelucrare, interpretare.

Etapa de teren este cea mai importantă, deoarece de modul de probare depind rezultatele analizelor care impun măsurile ce trebuie luate în continuare.

În etapa următoare, analitică, eficiența practică a oricărei metode de prospecțiune geochimice, depinde în mare măsură de aplicarea unei metode analitice corespunzătoare.

Interpretarea datelor geochimice trebuie să conducă la confirmarea unor aspecte ca:

– stabilirea parametrilor geochimice statistici;
– conturarea unor anomalii (primare sau de dispersie secundară);
– folosirea caracteristicilor ariilor normale (intensități, medii, contrast, productivitate etc.) și separarea zonelor importante pentru cercetări ulterioare.

Lucrările de geochimie trebuie proiectate astfel ca întreaga succesiune de lucrări, inclusiv verificarea anomaliilor prin lucrări miniere de suprafață să fie executate într-un termen scurt, în stadiul „de teren", astfel ca, la întocmirea proiectului pentru stadiul următor de cercetare să fie asigurată baza corectă de selectare a suprafețelor de perspectivă pentru lucrări de detaliu.

În România începuturile activității geochimice datează din anul 1952, când, din inițiativa profesorilor Dan Giușcă și Virgil Ianovici de la Universitatea București s-a înființat un serviciu de prospecțiuni geochimice în cadrul Comitetului Geologic (Octavian Buracu, 1978).

La Universitatea din Iași, profesorul Mircea Savul a organizat și dezvoltat o școală de geochimie (1959–1969). O bună parte dintre absolvenții secției de geochimie de la Iași au fost angajați la Întreprinderea de Prospecțiuni și Laboratoare a Comitetului Geologic (Ștefan Vancea, Dan Ciobanu, Gheorghe Vulpescu, Vasile Gireadă și alții).

În perioada 1952–1955 era organizată o singură echipă de prospectare geochimică, care colecta anual cca. 20.000 probe; în anul 1975 au fost organizate în cadrul I.G.P.S.M.S., 14 echipe, a căror activitate de teren a realizat cca. 500.000 probe anual.

În anii '60, a fost organizată activitatea de prospecțiuni geochimice și în cadrul T.P.E.D.M.N., prin câteva echipe. Prin comasare cu I.P.L.-C.G. (1970) activitatea a trecut la noua instituție I.G.P.S.M.S. (Întreprinderea Geologică de Prospecțiuni pentru Substanțe Minerale Solide).

Activitatea de geochimie se desfășoară în prezent în cadrul Prospecțiuni S.A., I.G.R. și Cuarț S.A. – Baia Mare.

Studiul sistematic al mineralizațiilor a început în România cu cercetarea geochimică a zăcămintelor neogene din regiunea Toroiaga-Baia Borșa în 1961 prin Livia Steclaci și în Munții Tibleș prin Victoria Stiopol în 1962.

Dintre zăcămintele asociate terenurilor cristaline au fost studiate cele de la Leșul Ursului, Fundul Moldovei-Carpații Orientali și Poiana Ruscă, prin Nicolae Petrulian, Livia Steclaci, Hans Kräutner, Anca și Petre Andăr.

Dan Giușcă și Octavian Buracu au pus în evidență extinderea mineralizațiilor polimetalice de la Muncelul Mic sau cele de la Molodva Nouă.

Virgil Ianovici și Alexandru Dimitru au introdus statistica matematică ca metodă de cercetare și interpretare a rezultatelor analitice privind componența chimică și mineralogică a rocilor și minereurilor, metodă aplicată și în activitatea de geochimie.

Aureolele de dispersie asociate mineralizațiilor polimetalice din România cunoscute la nivelul anilor ‹50-›80, sunt prezentate de Octavian Buracu (1978), aurelole asociate unor provincii ca:

– preassytică – pentru zăcămintele din Munții Rodnei și Dobrogea Centrală, Carpații Orientali, Munții Bârgăului;

– ciclul tectono-magmatic hercinic în Munții Poiana Ruscă.

Cel mai cunoscut și important zăcământ este la Muncelul Mic, unde prospecțiunea geochimică a avut o contribuție, prin aureolele de dispensie secundară, interpretate de Octavian Buracu (1958, 1960).

Mineralizațiile legate genetic de orogeneza alpină au fost încadrate în trei provincii metalogenetice: ofiolitică, banatitică și neogenă.

Magmatismul ofioliotic este bine repezentat în Munții Metaliferi, unde au fost conturate aureole de dispensie secundară pentru cupru și auro-argentifere. Prospecțiunile geochimice au fost efectuate de Ion Șchiopu (1979, 1982, 1991, 1992) și de Vasile Gireadă (1990, 1991).

• Provincia banatitică prezentă în Carpații Meridionari și Munții Apuseni este caracteristică printr-o activitate hidrotermală și este prezentă în două provincii:

– Subprovincia Banatului, cunoscută pe aliniamentul Berzeasca – Bozovici – Rusca Montană. În sectorul Moldova Nouă a fost delimitată o aureolă de dispersie secundară pe 3 km lungime între Valea Mare și Pârâul Vărad cu mineralizații de cupru și plumb;

– Subprovincia Munţilor Apuseni a fost cercetată prin lucrări geologice complexe, aureolele geochimice secundare fiind puse în evidenţă în Munţii Bihor, Pădurea Craiului, Plopiş, Gilău, Muntele Mare.

Printre geochimiştii care au întreprins prospecţiunio geochimice în unele sectoare din perimetrele menţionate sunt: Gheorghe Benea – 1957; Cezar Tomescu – 1961–1965; Ştefan Vancea – 1967; Octavian Buracu – 1968, 1969; Dan Ciobanu – 1970; în Munţii Bihor; Constantin Suciu – 1976–1977, în Munţii Gilău, Muntele Mare.

• Provincia neogenă cuprinde patru zone: Munţii Apuseni, Oaş-Gutâi, Ţibleş-Bargan şi Călimani - Gurgheni - Harghita.

În Munţii Apuseni prospecţiunile geochimice au fost executate în sectoarele: Baia de Arieş, Bucium-Rodu, Bucium-Sasa, Stănija, Băiţa, Crăciuneşti, Bucureşti, Rovina, Porcurea. Aureolele de dispensie secundară au indicat prezenţa cuprului (Cu), plumbului (Pb), argintului (Ag), borului (B) şi mercurului (Hg).

Prospecţiunile geochimice pentru substanţe neferoase au fost întreprinse de Gheorghe Benea 1957, Cezar Tomescu 1961–1965, Octavian Buracu 1963–1965, Ştefan Vancea 1967.

Pentru minereuri auro-argentifere, prospecţiunile geochimice s-au desfăşurat în patrulaterul aurifer, prin Cezar Tomescu 1961–1963, Ion Şchiopu 1979, 1982, 1991, 1992 şi Vasile Gireadă 1990, 1991.

În sectorul Şuior-Baia Sprie, s-a urmărit evidenţierea unor aureole asociate filonului din Dealul Cremenea (Octavian Buracu, 1956).

În munţii Ţibleş-Toroiaga, s-a remarcat cercetarea în extindere a filoanelor aflate în explorare obţinându-se aureole de dispensie secundară.

Pentru Munţii Ţibleş este menţionat sectorul Tomnatec-Preluci (Octavian Buracu, 1956) şi zonele Stegioara – Izvorul Ţibleşului – Valea Nedei (Iulian Scarlat şi Ioan Tucaliuc, 1971).

În Masivul Toroiaga au fost executate prospecţiuni geochimice în 1956, 1958 de Octavian Buracu şi prin Marin Vlaicu 1974, 1975, în sectorul Novăţ – Novicior, unde au fost conturate aureole de plumb şi zinc mai reprezentative.

În Munţii Căliman Harghita prospecţiunile geochimice au indentificat şi urmărit acumulări de sulfuri polimetalice cu cinabru (Octavian Buracu, 1958, 1959, 1961–1963) şi Gheorghe Dudnic (în 1974, 1975, 1976).

După 1990, activitatea de prospecţiuni geochimice s-a desfăşurat mai ales la Prospecţiuni S.A. – Bucureşti prin următoarele tipuri de lucrări:

– prospecţiuni pedogeochimice, litogeochimice, biogeochimice şi hidrogeochimice pentru cupru, plumb, zinc, aur, argint şi metale rare;
– probări geochimice (Stream Sediments, roci, ape, soluri, plante), pentru realizarea atlasului naţional de hărţi regionale;
– prospecţiuni geochimice pentru petrol şi gaze;
– studii şi prospecţiuni geochimice pentru resurse geotermale;
– modelarea pe adâncime a zăcămintelor de minereuri;
– modelarea geochimică a bazinelor sedimentare în vederea stabilirii potenţialului de hidrocarburi;
– studii asupra poluării mediului în urma activităţilor de exploatare şi prelucrare a minereurilor şi hidrocarburilor.

După 1990, prospecţiuni şi studii geochimice s-au întreprins la Prospecţiuni S.A., pentru realizarea hărţilor geochimice ale României, în mai multe sectoare din Carpaţii Orientali, Munţii Giurgeu la scara 1:200.000 şi 1:50.000, prin Constantin Suciu (1990,

1991). Tot de la această dată, am fost indentificate studii geochimice pentru Plat- forma Moesică (1993, 1994), sau în zona miocenă din Muntenia și Platforma Moldove- nească, prin Ion Şchiopu (1998, 2004).

Tot pentru hidrocarburi se remarcă prospecțiunile geochimice infiormative și de detaliu în Oltenia, la Cetate-Petrişor-Băilești (1993), sau în Platforma Moldovenească prin Victor Ionescu (1996–1999), și în Depresiunea Pannonică (1992), Platforma Moesică și Dobrogea de Sud prin Traian Chiriac (1998).

O altă Societate Comercială Cuarț S.A. – Baia Mare (fost I.P.E.G. Maramureş), a început în anul 1993 activitatea de prospecțiuni litogeochimice, dezvoltând metodologii și tehnici proprii, în identificarea unor aureole geochimice primare.

Printre studiile elaborate se menționează cele de la Târna, Turț, Bixad, Valea Brada, Racșa, Ilba, Băița, Firiza, Cavnic, Băiuț, Văratec, Jereapăn, Borșa, Vișeu, Glod-Botiza. În cadrul I.G.R., a început în anul 1994 în colaborare cu BUNDESANDSTALT FÜR GEOWISSEN SCHAFTEN UND ROHSTOFEE din Hanovra, un program de cartare geochimică la scară mică.

Programul, pe lângă recunoașterea geoglobală a caracteristicilor geochimice ale distribuției elementelor în formațiunile geologice din România, avea ca scop elaborarea *Atlasului geochimic al României*, având ca autori pe Petre Andăr, Ion Nicolae Robu, Radu Nicolescu și Mihai Gheauș.

Probele au fost prelevate din Munții Apuseni, Bazinul Pannoniei, Bazinul Transilvaniei, Câmpia Română și Dobrogea.

Fiind primele hărți geochimice realizate pe teritoriul României, iar numărul mic de probe, gradul de siguranță este mic, ceea ce impune continuarea strângerii de probe la densitate mult mai mare.

5.7. Activitatea de probare a zăcămintelor minerale și analizele de laborator

Probarea este procesul tehnologic prezent în toate etapele de cercetare a zăcămintelor de minerale utile, în vederea obținerii de informații necesare evaluării rezervelor și condițiilor tehnico-economice de valorificare a acestora.

Probarea se impune atât în faza de cercetare fundamentală, prospecțiuni și explorare, dar și în cadrul lucrărilor de deschidere, pregătire și exploatare a zăcămintelor.

În cercetarea fundamentală se recoltează probe-eșantioane, din deschideri naturale pentru analize paleotologice, analize de vârstă absolută, analize petrografice și analize chimice.

În cazul prospecțiunilor geologice preliminare și de detaliu se colectează probe pentru toate sortimentele de analize, eșantioane din aflorimente sau din lucrările miniere și de foraj, care deschid zonele mineralizate prin diferite metode. În această etapă, probarea geologică trebuie să contribuie la obținerea unor informații referitoare la:

– compoziția mineralogică și chimică a mineralizației;
– aprecierea continuității și a formei corpului de minereu, a relațiilor mineralizației cu rocile înconjurătoare;
– stabilirea unor repere stratigrafice sau petrografice, relația genetică posibilă etc.;
– obținerea unor date informative cu privire la aprecierea dimensiunilor posibile ale substanței minerale utile.

În etapa de explorare, pe baza datelor obținute în faza de prospecțiune, se întocmește un program de explorare geologică, urmărind determinarea parametrilor viitorului zăcământ, compoziția mineralogică și chimică, masa volumetrică, proprietățile, proprietățile fizico-mecanice ale minereului și roci gazdă etc.

Probarea în faza de explorare impune o serie de condiții obligatorii, indiferent de natura, forma și conținutul zăcământului, printre care:

– probarea chimică, mineralogică și geochimică a tuturor lucrărilor de foraj și miniere care se execută pe zonele mineralizate, ținând cont de criterii ca:

a) aliniamente de probare continuă se extind (cu probe selective) în salbanda și în rocile înconjurăroare;

b) în probele de foraje, acestea să țină seama de recuperajul minim admis, în special când se calculează rezerve.

În orice etapă de cercetare se impune recoltarea de probe pentru determinarea caracteristicilor fizico-mecanice ale minereului și rocilor înconjurătoare, în vederea stabilirii metodei de exploatare.

Prelevarea probelor impune o pregătire a locului din care se ia proba și extragerea propriu zisă a probei.

În cazul lucrărilor miniere, metoda brazdelor este cea mai utilizată și eficientă.

La foraje probarea se face în funcție de materialul obținut prin carotajul mecanic. Pentru carotele compacte zonele mineralizate se secționează cu dalta și ciocanul, o parte se trimite la laborator, iar cealaltă rămâne ca probă martor.

În situația când materialul recoltat este sfărâmat (detritus), de obicei în cazul mineralelor metalice, acestea se amestecă și se omogenizează. Dacă volumul de detritus este mare, se folosește metoda sfertuirii.

Colectarea probelor la zăcămintele de petrol se efectuează prin probe de carotă, probe de sită etc., iar pentru gaze se depozitează în butelii speciale.

Amplasarea probelor trebuie făcută de geolog iar supravegherea tot de geolog sau tehnician geolog.

Prelucrarea probelor se execută în stații special amenajate pe șantiere sau în laboratoarele centrale, cu ajutorul unor instalții de concasare (sfărâmare), mori cu bile, valț, etc., după scheme bine definite.

După concasare, la dimensiuni mici (cât mai fine), se face ultima sfertuire, materialul rezultat este pus în două pliculețe, unul pentru analize și altul ca probă martor. Din pliculețul pentru analize se oprește o parte pentru analize de control intern și extern.

6. Instituții geologice din România

Primele lucrări geologice scrise de cercetători români sunt cele ale lui C. Mihalic de Hodocin (1855, cu puțin înainte de Mica Unire) și Gr. Cobălcescu (1862, cu puțin după Mica Unire).

Remarcabilă este prezența lui Ion Ghica (1816–1897, cunoscut mai mult ca scriitor), istroromân la origini, Dora d'Istria era din aceeași familie. Ion Ghica a fost diplomat în inginerie de mine la Sorbona, Paris, profesor la Academia Mihăileană în specialitățile geomertrie descriptivă, geologie, mineralogie. El a scris o lucrare de specialitate, *Pământul și omul*, 1884.

Tot în această perioadă apar primele instituții geologice din țara noastră, începând cu anul 1860, când, sub Al.I. Cuza, se înființează Universitatea din Iași cu primul profesor de mineralogie, geologie și paleontologie, Gr. Cobălcescu (1862), iar la București ia naștere Universitatea (1864) cu Grigore Ștefănescu profesor de științe geologice. Trebuie spus că, inițial, Mica Unire a fost accetată de țările garante doar pe perioada conducerii României Mici de către Al. I. Cuza. Negocierile unirii au fost amnatare, Iașul să fie capitala culturală a întregului. Înlăturarea lui Cuza, acceptată chiar de acesta, ca și aducerea unei dinastii străine la conducerea țării a însemnat, în plan diplomatic, permanentizare ideii de unitate a celor două foste principate române. Iar m isiunea dinastiei a fost independența țării de sub otomani și edificarea României Mari. Dinastia de Hohenzollern era originară din zona romanșă (runanch) a Elveției și însemna, global privind chestiunea, un accent germanic pus asupra civilizației românești (în linie austro-ungară), cu grjă față dee identitatea originară a neamului, față de impulsul inițial, pro-francez, datorat în principal lui Napoleon al III-lea și apărut după revoluția de la 1848, impuls care a dus la edificarea Micii Uniri.

Începând cu anul 1872, pe când România Mică era condusă de o dinastie regală și se pregătea Războiul de Independență (dus în siajul Rusiei), se organizează și Universitatea din Cluj (Transilvania fiind parte a Imperiului Austro-Ungar, predominanța conducerii ei fiind ungară), cu o Catedră de

mineralogie, geologie, paleotologie a profesorului Antal Koch, înlocuit din 1896 cu profesorul Iulius Sadeszki.

6.1. Universități

6.1.1. Universitatea din Iași

A fost înființată în anul 1860.

În anul 1862 Grigore Cobălcescu publică prima lucrare geologică românească, numită *Calcarul de la Răpidea,* cu date paleontologice interesante.

Dintre personalitățile cadre didactice și cercetători care au urmat lui Grigore Cobălcescu sunt: Vasile Buțureanu, Ion Simionescu, Dumitru Cădere, Mircea Savu, Virgil Ianovici, Oreste Nichita și Alexandru Chelărescu.

Succesorul lui Buțureanu (în 1937) este Mircea Savul, care a dezvoltat la Iași o Școală de geochimie și cercetare geotermometrică.

În 1929 Ion Simionescu este chemat la Universitatea din București, luându-i locul Ion Atanasiu, cel care a pregătit, prin doctorat, cercetători în domeniul geologiei și paleontologiei ca: Emilia Saulea, Grigore Răileanu, Nicolae Grigoraș, Ion Pătruț ș.a.

Ion Atanasiu este transferat la București în 1939, în pragul celui de-al Doilea Război Mondial, dar Catedra de geologie și paleontologie a Universității Iași este preluată de Nicolae Marcovici imediat după război, începând cu anul 1945.

Odată cu înființarea Catedrelor de mineralogie, geologie și paleontologie, materialele didactice teoretice au fost completate cu numeroase colecții și laboratoare, cu eșantioane de roci și minerale sau fosile. Acestea au contribuit la instruirea și formarea de specialiști educați de Grigore Cobălcescu, Ion Simionescu, Sabba Ștefănescu, Ion Atanasiu, Gheorghe Macovei, Virgil Ianovici, Nicolae Macarovici, Oreste Nichita, Mircea Savul, Radu Dimitrescu, Liviu Ionesi, U. Erhan ș.a.

6.1.2. Universitatea din București

Ia ființă în anul 1864. În același an a fost numit profesor de Științe geologice Grigoriu Ștefănescu, care până în 1864 a fusese profesor de liceu în capitală (la Sfântu Sava). Printre lucrările valoroase ale lui Grigoriu Ștefănescu sunt: *Calcarul numulitic de la Albești* (1864), *Fauna de mamifere fosile din Câmpia Română* (1873), *Flora terțiară din Oltenia* (1910) etc.

Mineralogia a fost predată împreună cu geologia de Grigoriu Ștefănescu până în 1894, când, prin scindare, se crează Catedra de cristalografie, mineralogie, petrografie, având ca titular pe Ludovic Mrazec.

Din anul 1910 se separă într-o Catedră de geologie ocupată în continuare de Grigoriu Ștefănescu și o Catedră de paleontologie la care este numit Sabba Ștefănescu. Acesta a avut colaboratori pe Otto Protescu, Ion Z. Barbu și Virginia Barbu.

Primele cercetări petrografice se datorează lui Ludovic Mrazec, care în anul 1895 inițiază studiul terenurilor cristaline din Carpații Meridionali.

Gheorghe Munteanu-Murgoci descoperă structuri în pânză în aria Carpaților Meridionali.

După Primul Război Mondial apar studii monografice, studii de sinteză despre Crista- linul din Retezat, Parâng, Vulcan, Lotru, elaborate de Albert Streikeisen, Nicolae Gherasi, Gheorghe Manolescu, Gheorghe Paliuc, Ștefan Ghika-Budești și Lazăr Pavelescu.

Alături de Ludovic Mrazec, Gheorghe Murgoci, Ion Popescu-Voitești, Matei Drăghiceanu și ceilalți amintiți, în cadrul Universității au fost și alte nume de prestigiu ca: Iulian Gavăț, Sabba Ștefănescu

(geofizician), Toma Petre Ghițulescu, Gheorghe Murgeanu, Gheorghe Macovei, Virgil Ianovici, Dan Giușcă, Miltiade Filipescu, Nicolae Oncescu, Emilia Saulea, Nicolae Grigoraş, Grigore Răileanu, Ion Dumitrescu, Mircea Socolescu, Valeriu Patriciu, Dan Rădulescu, Mircea Săndulescu, Radu Botezatu, Grațian Cioflica, Simion Pauliuc, Theodor Neagu, Nicolae Anastasiu, Emil Constantinescu, Gheorghe Popescu, Lucian Matei, Marin Șeclăman, Leonid Grădinaru, Aurelian Neguț, Florin Zamfirescu, Mircea Florea, Vasile Lăzărescu, Petre Bomboe, Alexandru Gheorghe ș.a.

6.1.3. Universitatea din Cluj

După 1918, la Catedra de Geologie a Universității Cluj a fost numit Ion Popescu-Voitești, care a elaborat lucrări valoroase de paleogeografie, paleontologie, stratigrafie, tectonică, privind teritoriul românesc.

În perioada cât a funcționat la Cluj (până în 1930) a fost înconjurat de colaboratori de mare valoare ca: Vasile Stanciu, Emil Stoicovici, Ion Maxim, Valeriu Luca, Radu Givulescu ș.a.

Începând cu 1959 Universitatea se numește Babeș-Bolyai, cu o Catedră de mineralogie - petrografie, contopită în anul 1972 cu Catedra de geologie și paleontologie.

În ultimele decenii ale secolului al XX-lea se remarcă profesorii: Nicolae Mezaroș, Nicolae Suraru, Ion Mârza și alte cadre universitare ca Bârlogeanu, Căta, Țigău, O. Chichici, Hentea, Georgescu, Lovincz Martreș, Marius Gliga, Petrescu ș.a.

6.2. Institute geologice

6.2.1. Institutul Geologic al României (I.G.R.)

Alături de Universitățile din Iași și București au întreprins cercetări geologice, începând cu anul 1882, Biroul Geologic, Serviciul de Mine și Geologie și Comisia de Petrol (toate cu sedii în București), iar lucrări de teren și birou au fost elaborate de tinerii specialiști alături de Gregoriu Ștefănescu, Mathei Drăghiceanu, Valeriu Popovici-Hațegan sau Ludovic Mrazec.

Activitățile acestora (obiective și realizări) au condus la organizarea unei instituții „condiționate" în primul rând de nevoile economice, dar și de acumularea a numeroase cunoștințe și informații despre bogățiile subsolului românesc.

Unul dintre promontorii care demonstrează necesitatea înființării unui institut de specialitate este Valeriu Popovici-Hațeg, care, printre altele, arată că „foloasele mari pe care le aduce nu numai științei geologice pure, dar și diferitelor întreprinderi din viața practică, pentru studiul mineralelor, carierelor și al petrolului … sunt netăgăduite" (cf. Sabba Ștefănescu, 1977).

Institutul Geologic al României (I.G.R.) este înființat la 19 iunie 1906 prin *Decret regal*, având ca scop principal dezvoltarea unei activități de cunoaștere a bogăției minerale a teritoriului național.

Desființat între anii 1950–1960, când a fost înglobat în Comitetul de Stat al Geologiei, este reînființat în 1960.

Activitatea I.G.R. s-a desfășurat în două etape:

- 1906 – 1950;
- 1960 – prezent.

În etapa 1906–1950 a fost condus de directorii:

- Ludovic Mrazec – 1906–1930;
- I. Popescu-Voitești – 1930–1931;
- Gheorghe Macovei – 1931–1950.

Începând cu anul 1906 personalul I.G.R. rezolvă și problema de stratigrafie, prin studii și monografii regionale, printre care se remarcă cele ale lui Sava Athanasiu, Horia Grozescu, Dimitrie Preda, Ion Simionescu, Radu Sevastos pentru Carpații Orientali și Moldova. Pentru Muntenia și Oltenia lucrează Ion Popescu-Voitești, Gheorghe Munteanu-Murgoci și Ionescu Argetoaia, iar pentru Dobrogea Ion Simionescu, Gheorghe Macovei și Radu Cădere.

În privința rezultatelor obținute de Institutul Geologic sub conducerea lui Ludovic Mrazec în domeniul minereurilor și al combustibilor minerali s-au făcut precizări privind stadiul în care se aflau.

Încă de la înființare, pe lângă cercetarea fundamentală s-a realizat un echilibru între dezvoltarea științifică de bază și cercetările aplicative, fapt care a reprezentat mult timp o problemă de conjunctură.

Observațiile privitoare la zăcăminte aveau de cele mai multe ori caracter monografic, excepție constituind-o cercetările întreprinse de Radu Pascu în Dobrogea de Nord (Altân Tepe).

În privința problemei petrolului în România a apărut *Legea Minelor* în anul 1924, care prevedea ca toate prospecțiunile întreprinse de stat să fie făcute de I.G.R.

Prospecțiunile pentru petrol efectuate în perioada 1925–1950 au cuprins o mare parte din zonele geografice ale țării, dar rezultate deosebite au avut și întreprinderile particulare care executau în principal lucrări de explorare.

6.2.2. Comitetul Geologic (CG)

Prin desfințarea I.G.R. la sfârșitul anilor '40, apare Comitetul Geologic (6 august 1949), având ca obiectiv cercetarea și explorarea bogățiilor subsolului. Conducerea C.G. a fost asigurată de: – Gheorghe Macovei – președinte;

– Alexandru Codarcea, Virgil Ianovici, Sabba Ștefănescu, Gheorghe Murgeanu – vicepreședinți.

Ca unități operative ale C.G. se formează Întreprinderea de Prospecțiuni și Laboratoare – I.P.L. și Întreprinderea de Stat pentru Explorări Miniere – I.S.E.M., cu rezultate remarcabile în geologia economică.

Etapa din 1960 până în prezent La 20 februarie 1960 se hotărăște reînființarea Institutului Geologic, având ca obiectiv efectuarea cercetărilor științifice în domeniul geologic și editarea de hărți de specialitate.

La conducerea Institutului au fost următorii directori:

–Miltiade Filipescu – 1960–1963;
–Grigore Răileanu – 1963–1966;
–Dan Rădulescu – 1966–1969;
–Marcian Bleahu – 1969–1972;
–Haralambie Savu – 1972–1974;
–Iosif Bercia – 1974–1989;
–Ion Rădulescu – 1990–1995;
–Gheorghe Udubașa – 1995–2003;
–Șerban Veliciu – 2003–2005;
–Ion Robu – 2005–2006;
–Ștefan Marincea – 2006–2013;
–Ștefan Grigorescu – 2011

În perioada anilor '50 a fost terminată *Harta geologică* la scara 1:500.000, remarcându-se progresele realizate în cartografia geologică a flișului Carpaților Orientali prin Ion Băncilă, Gheorghe Cernea, Ion Dumitrescu, Nicolae Grigoraș, Theodor Joja, Ion Pătruț, Grigore Popescu ș.a.

La fel pentru Domeniul Danubian (Lazăr Pavelescu, Grigore Răileanu) sau a Apusenilor Sudici (Dan Giușcă și Victor Corvin Papiu).

Pe parcurs IGR început și realizat hărți geologice la scări mai mari, 1:100.000, 1:200.000 și 1:50.000, ale României.

I.G.R. a fost angrenat la participarea internațională a României în diferite organisme, mai ales în Comisia de Hărți Geologice a Lumii și în Asociația Carpato-Balcanică. Printre specialiștii I.G.R. se aflã: Ion Dumitrescu, Mircea Săndulescu la elaborarea hărții tectonice a Europei, Virgil Ianovici și Dan Rădulescu la harta metalogenetică a Europei.

Mircea Săndulescu a fost inclus și în Comitetul de redacție a hărții tectonice a lumii.

I.G.R. a contribuit la elaborarea hărților geofizice internaționale, la harta geotermică a Europei prin S. Veliciu.

În zilele de 19 și 20 iunie 2006, I.G.R. a organizat un simpoyion prin care și-a aniversat centenarul. În cadrul lui s-au prezentat comunicări științifice.

6.2.3. Institutul de Geodinamică Sabba Ștefănescu

Institutul de Geodinamică Sabba Ștefănescu al Academiei Române a fost înființat în 1990, odată cu restructurarea Academiei Române.

Institutul a fost organizat de primul director (1990–2006), dr. ing. Dorel Zugrăvescu, membru corespondent al Academiei Române. Din anul 2006 Institutul de Geodinamică este condus de dr. Crișan Demetrescu, membru corespondent al Academiei Române.

Institutul funcționează într-o clădire ce face parte din complexul mânăstiresc Căldărușani, unde au fost efectuate înregistrări cu un pendul paraconic, de construcție pro- prie, realizat după fotografiile și detaliile puse la dispoziția institutului de către profesorul Maurice Allais (Premiul Nobel pentru Economie din anul 1988), care a efectuat cu pendulul realizat de domnia sa determinări simple, cu ocazia eclipselor de Soare din 1954 și 1958.

În clădirea unde au fost efectuate aceste înregistrări funcționează acum Observatorul Geodinamic Căldărușani. Colaborarea stabilită în 1961 între Mănăstirea Căldărușani – recte Biserica Ortodoxă Română și Observatorul Geodinamic Căldărușani (Centrul de Cercetări Geofizice) al Academie Române, a fost sărbătorită oficial în anul 2001, la împlinirea a patru decenii de existență.

După 1970, când Centrul de Cercetări Geofizice al Academiei Române a fost desfințat, diferitele reorganizări administrative au făcut ca Observatorul Geodinamic Căldărușani să funcționeze ca Laborator de cercetare, mai întâi în cadrul Institutului de Geologie și Geofizică al Ministerului Minelor, Petrolului și Geologiei. Ulterior, până la înființarea, pe structura sa, a Institutului de Geodinamică Sabba Ștefănescu al Academiei Române, Laboratorul de Geodinamică a funcționat în cadrul Centrului de Fizica Pământului și Seismologie alături Colectivul de câmpuri naturale, de Laboratorul de seismologie și Laboratorul de mecanica rocilor, ultimele două devenite în 1999 Institutul de Fizica Pământului.

Laboratorul de geodinamică și colectivul de câmpuri naturale au constituit nucleul de bază al Institutului de Geodinamică. Acest nucleu și-a creat, treptat, o bază materială formată la început aproape exclusiv din aparatura specifică de geodinamică concepută și construită în cadrul laboratoarelor proprii, uneori în colaborare și cu alți specialiști din țară (institute ale Academiei Române, Catedra de Geofizică a Universității București, Unități de pe platforma de Fizică – Măgurele) și din străinătate (Observatorul Regal Belgian – Belgia, Institutul de Fizica Globului Paris – Franța, Departamentul de Geodinamică din cadrul Institutului de Geodezie Teoretică al Universității din Bonn – Germania, Universitatea Magoya – Japonia.

De la înființarea sa, Institutul de Geodinamică „Sabba Ștefănescu“ al Academiei Române și-a axat preocupările pe cercetări fundamentale impuse de rezolvarea Programului prioritar al Academiei Române: „Cercetări geofizice complexe în zone geodinamice active, cu privire specială asupra zonei seismologice Vrancea“.

În prezent Institutul dispune de o rețea de observatoare și puncte de observație, având ca obiectiv prinipal o mai bună cunoaștere a fenomenelor ce duc la acumularea/ declanșarea tensiunilor în zone geodinamic active, cu privire specială asupra zonei geodinamic active de la Curbura Carpaților românești – zona seismogenă Vrancea, rețea concentrată în trei poligoane de geodinamică:

– poligonul geodinamic Căldurușani-Tulnici;
– poligonul geodinamic Crăciunești-Deva, Sarmisegetuza-Regia, Padeș-Gorj;
– poligonul geodinamic Delta Dunării-Mangalia.

Un loc aparte îl ocupă Poligonul Geodinamic Căldărușani-Tulnici, care include, pe lângă laboratoarele destinate etalonării și rodării aparaturii amenajate în Cadrul Observatorului Geodinamic Căldărușani, mai multe micropoligoane, formate din peste 200 puncte de observație ce permit efectuarea înregistrării, pe cât posibil neîntrerupte, a variantiei înclinările crustei, câmpului gravitațional, câmpului magnetic și câmpului electric.

Institutul de Geodinamică a inițiat colaborări fructuase cu alte unități de cercetare din țară și străinătate.

În decursul anului 2001 a fost construit, de Institutul de Geodinamică Sabba Ștefănescu al Academiei Române în colaborare cu Institutul Unit de Fizica Pământului O. Yu. Schmidt al Academiei Ruse de Științe, Laboratorul Internațional Virtual de Geodinamică, deschis practicipării cercetărilor cu preocupări în domeniu atât din România, din Rusia, cât și din alte țări.

În anul 2004, în cadrul Institutului de Geodinamică al Academiei Române, a luat ființă Catedra UNESCO de Geodinamică, prima de acest fel din Europa. Șef de Catedră este de la înființare dr. ing. Donel Zugrăvescu, membru corespondent al Academiei.

6.2.4. Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Geologie și Geoecologie Marină – INCD – GEOECOMAR

A luat ființă în 1993 sub denumirea de Centrul Român pentru Geologie și Geoecologie Marină (C.R.G.G.M.), reorganizat în 1996 sub denumirea de Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Geologie și Geoecologie Marină.

La conducerea Institutului a fost profesor Nicolae Panin, membru Corespondent al Academiei Române, iar din anul 2009 dr. geolog Gheorghe Oaie.

Domeniile principale de activitate:

– geologie, geofizică, resurse minerale, protecția mediului, științe de bază (geonomie); – direcții principale de cercetare.

În Activitatea de cercetare dezvoltare urmărește obiective ca:

– aprofundarea cunoașterii complexe interdisciplinare a mediului marin;
– promovarea gestiunii durabile a resurselor marine și punerea în evidență a noi resurse (minerale, biologice etc.);
– cunoașterea structurii geologice superficiale și profunde a arealului ocupat de geosistemul Dunăre – Delta Dunării – Marea Neagră, modelarea și prognozarea evoluției acestuia;
– participarea directă și activă la cercetarea și explorarea Mării Negre și a altor zone de interes din „Oceanul Mondial“.

Pe lângă aceste activități, GEOECOMAR se preocupă și de participarea la formarea profesională, iar în cadrul laboratoarelor proprii organizează manifestări științifice interne și internaționale etc.

Activitatea de bază a INCD-GEOECOMAR este cercetarea științifică, sprijinită pe două departamente suport: Departamentul Mare şi Departamentul financiar-contabil şi administrativ.

La Sediul Central din Bucureşti funcţionează următoarele compartimente:

– Laboratorul de geologie marină și sedimentologie: cercetarea geofizică și geologică a bazinului Mării Negre, a zonei de creastă, precum și a Dunării și Deltei Dunării;

– Laboratorul de metode geofizice de investigație adâncă: cartarea geofizică marină (magnetometrie, gravimetrie), studii de geofizică ambientală, modelare 2D și 3D a datelor geofizice, arheogeofizice și topohidrografice, baze de date geofizice și aplicații GIS;

– Laboratorul de seismo-acustică, cartografie digitală, GIS și baze de date; batimetrie marină și multifascicol, seismo-acustic, elaborare de hărți digitale și gestionarea de baze de date a INCD-GEOECOMAR.

La sediul central din Bucureşti funcţionează mai multe compartimente, laboratoare de geologie, geofizică, seismo-acustică, cartografie digitală.

La Sucursala Constanța funcționează următoarele compartimente:

– Laboratorul de geoecologie și geochimie: studii de mediu (schimbări globale, impact și bilanț de mediu), efectuarea de analize geodinamice de laborator pentru metale grele, nutrienți, componenți chimici majori de probe de apă și sediment, analize biologice;

– Laboratorul de analize sedimentologice și mineralogice; – Biroul administrativ.

Rezultate ale activităților de cercetare-dezvoltare:

– hărți batimetrice, geologice și geofizice naționale ale platoului continental românesc al Mării Negre;

– studii de impact și bilanț de mediu;

– monitorizarea calității mediului acvatic (apă, sedimente, viețuitoare) în cadrul microgeosistemului Dunăre – Delta Dunării – Marea Neagră;

– punerea în evidență de noi resurse minerale marine (ex: gaz-hidrați);

– studii multidisciplinare asupra fenomenelor de eroziune costieră în scopul protecției integrate a zonei.

6.2.5. Institutul național de Dezvoltare-Cercetare pentru Fizica Pământului

Este succesorul instituțiilor de cercetare:

– Secția de seismologie;

– Laboratorul de seismologie al Observatorului Astronomic București (1902). Prima instituție:

– Centrul de Cercetări Geofizice (C.C.G.) al Academiei Române (1961–1970) urmat de:

– Institutul de Geofizică Aplicată (1970–1974);

– Institutul de Geologie-Geofizică (1974–1977).

În februarie 1977 Secția de seismologie și seismometrie s-a desprins de I.G.G., formând împreună cu Labratorul de Geodinamică din cadrul Academiei române Centrul de Fizica Pământului.

În 1996 a devenit Institutul Național de Cercetare–Dezvoltare pentru Fizica Pământului, cu director general profesorul dr. Gheorghe Mărmureanu.

7. Întreprinderi geologice

7.1. Prospecțiuni S.A.

S. C. Prospecțiuni S.A., cu sediul în București str. Caransebeș nr.1, sector 1, este o societate pe acțiuni conform *Legii Nr.31/1990*, care a fost promulgată prin *Hotărârea Guvernului României* nr. 193/22.03.1991.

Societatea are o durată nelimitată ca persoană juridică și continuă activitatea Întreprinderii de Prospecțiuni Geologice și Geofizice (I.P.G.G.), fiind abilitată pentru a executa studii și lucrări de prospecțiune pentru toate resursele subsolului (petrol, gaze naturale, cărbuni, minereuri, substanțe nemetalifere, roci utile, ape subterane).

Societatea este specializată în executarea de lucrări de prospecțiuni geologice, geofizice (seismice, magnetometrice, gravimetrice, măsurători în sonde), geochimice, hidrologice, geotehnice, lucrări de foraj, lucrări de geodezie, topografie, analize de laborator, studii și sinteze geologice. Toate aceste lucrări au drept scop descoperiri și conturări de structuri favorabile acumulării de hidrocarburi, rezerve de ape subterane, nămoluri terapeutice și punerii în evidență de substanțe minerale solide. S. C. Prospecțiuni S.A. își are originea în două unități:

– Întreprinderea de Prospecțiuni și Laboratoare (I.P.L.) din cadrul Comitetului Geologic;
– Oficiul de Prospecțiuni Geofizice (O.P.G.), subordonat Trustului de Explorări Geologice (T.E.G.) din Ministerul Industriei și Petrolului.

Cele două unități economice au suferit numeroase modificări structurale și schimbări de denumiri, care în urma fuzionării a rezultat Întreprinderea de Prospecțiuni Geologice și Geofizice (I.P.G.G.), care în anul 1991 a devenit Societate Comercială, sub denumirea de S. C. PROSPECȚIUNI S.A.

În anul 1971 I.P.L. – C.G. se unifică cu O.P.L. din Ministerul Minelor, Petrolului și Geologiei sub titulatura de Întreprinderea de Prospecțiuni pentru Substanțe Minerale Solide (I.G.P.S.M.S.), în subordinea Ministerul Minelor Petrolului și Geologiei (M.M.P.G.).

În același an se desființează Comitetul Geologic.

În anul 1985 activitatea geologică pentru substanțe minerale solide și cea pentru hidrocarburi se unifică în cadrul M.M.P.G. cu acesta, sub titulatura de I.P.G.G., care din anul 1991 se transformă în Societate Comercială, actuala Prospecțiuni S.A.

Întrucât volumul de lucrări executate de unitățile economice înscrise în circuitul Prospecțiuni S.A. este foarte mare, în continuare se prezintă succint realizările acestora.

7.2. Întreprinderea de Prospecțiuni și Laboratoare a Comitetului Geologic (I.P.L.)

Înființată în anul 1950, a fost condusă de un director, un geolog șef, un contabil șef și un director administrativ.

Primul director, Nicolae Oncescu 1950, 1951 l-a avut pe Mircea Paucă geolog șef, 1951–1969.

Următorii directori și geologi șefi au fost:

– Octavian Nițulescu, Radu Botezatu și Florian Tănăsescu – directori;
– Teodor Iorgulescu, Mircea Chiriac și Radu Ciocârdel – geologi șefi.

În cadrul I.P.L. și-au desfășurat activitatea specialiști de marcă precum: Sabba Ștefănescu, Mircea Socolescu, Radu Botezatu, Dan Rădulescu, Radu Dimitrescu, Ion Dumitrescu, Vasile Dragoș, Grigore

Răileanu, Teodor Joja, Ion Motoș, Dan Patrulius, Liviu Atanasiu, Ion Drăghindă, Vasile Mutihac, Alexandru Semaca, Marius Visarion, Marcian Bleahu, Mircea Sănduelscu și alții.

Sintetic vor fi prezentate unitățile structurale și substanțele minerale utile cercetate.

7.2.1. Capații Orientali

***Minereuri de fier* – zona cristalino-mezozoică**

Cercetări și documentații geologice au fost efectate în sectoarele:

– Iacobeni, Racoș-Vârghis, Cârlibaba, Ditrău, Munții Rodnei, zona flișului, Munții Harghita;
– Zona vulcanitelor neogene, în Munții Călimani, Ghiurghiu și Harghita.

Minereuri de mangan

Mineralizații de mangan au fost urmărite în Munții Maramureșului și, mai ales, în Munții Bistriței (Cârlibaba, Iacobeni-Șarul Dornei).

Minereuri neferoase

– zona cristalino-mezozoică.

Cercetările s-au întreprins pentru minereuri complexe, piritoase, în Munții Maramureșului, Țibleșului și Rodnei.

– zona vulcanitelor neogene

Cuprinde trei compartimente:

– Oaș-Gutâi;
– Țibleș-Bârgău;
– Călimani-Harghita.

Minereuri auro-argentifere

În zona cristalino-mezozoică lucrările efectuate în anii ‘60, cartări geologice și prospecțiuni geochimice în zonele Tulgheș-Corbu și Gheorghieni-Borsec, nu au semnalat indici favorabili ale unor metale.

În schimb, în zona vulcanismului neogen, volumul mare de lucrări în arealul Munților Oaș-Gutâi a pus în evidență prezența acestor mineralizații.

Printre sectoarele cercetate sunt: Valea Roșie (Săsar) și Băița, Văratec-Baia Mare, Herja, Chiuzbaia, Nistru, Seini, Cavnic, Baia Sprie, Suior.

Substanțe minerale nemetalifere și roci utile Cercetările au cuprins o gamă largă:

– Sulf – în sectoarele: Dragna-Popești, V. Parhovei-V. Doftanei, Reghioara-Andreieșu, Toria;
– Travertin: V. Fântânii-Borșa;
– Marmură: V. Fântânii-Borșa, V. Cormaia-Secii (Rodna);
– Calcare – Argile: D. Melcilor-Tâmpa Bucegi, Hăghimaș, Chei-Bicaz, Rarău, Codlea-1 Mai;
– Calcare sarmațiene: Măgura-Buzău, Pitroasele-Istrița (Mizil);
– Calcare Nemagneziene și Calcare Dolomitice: Pojorâta-Fundul Moldovei, gemena-Ostra, Munții Hăghimaș-Ciuc;
– Gresii: Siriu-teșila, Lespezi-Posada, Teșila, Siriu-Mohoiașu, Pângărați.

Documentații geologice au fost înctocmite de specialiștii I.P.L. și pentru nisipuri cuarțoase, cinerite, piatră ponce, jarpuri, gipsuri, baritină, marne, argile refractare, betonit, diatomit, caolin ș.a.

Săruri

Sarea gemă a format obiectivul cercetărilor geologice-geofizice în perimetre din Bacău, Tg. Ocna, Onești, Vrancea, Buzău.

Sărurile de potasiu, magneziu și bor au fost cercetate prin prospecțiuni geologice, geofizice și hidrogeologice în special în sectoarele Piatra Neamț, Bistrița-Bălțătești, Tazlăul Mare, Tg. Ocna etc.

În zona Flișului și cea Miocenă, cercetările pentru sărurile de potasiu și magneziu s-au suprapus în mare parte cu cele pentru hidrocarburi.

Hidrocarburi

În cadrul I.P.L. cercetările pentru hidrocarburi s-au desfășurat în bazinele Maramureșului, Oaș, Munții Bârgăului, Călimani, Gurghiu, Vrancea, Buzău până la Valea Prahovei și Dâmboviței.

Cercetările au constat în prospecțiuni geologice, geofizice și hidrogeologice.

Cărbuni

Au fost cercetați în zona Cristalino-mezozoică la Vulcan-Codlea, în zona Flișului și în bazinele intramontane, de numeroși cercetători.

Ape minerale

Cercetări și studii hidrologice s-au efectuat în zona Cristalo-mezozoică, în zona Flișului, în zona Mio-Pliocenă, precum și în bazinele intramontane sau vulcanitele miocene.

În Carpații Orientali au fost elaborate peste 1500 de rapoarte, studii și sinteze geologice.

7.2.2. Carpații Meridionali

Structura actuală a Carpaților Meridionali este alcătuită din mai multe unități tectonice: Autohtonul Danubian, Pânza Getică și Unitățile Supragetice, Pânza de Severin, Depresiunea Getică și Depresiunile intramontane.

În perioada 1950–1970, I.P.L. a executat un volum mare de lucrări geologice, geochimice, geofizice, privind zăcămintele de minereuri, hidrocarburi, cărbuni, substanțe nemetalifere, roci utile, ape minerale și termale.

Minereuri de fier

Cercetările geologice au fost efectuate în Munții Poiana Ruscă, Sebeș, Retezat, Parâng și Căpățânii.

Prospecțiunile geofizice (magnetometrie în cea mai mare parte) au precedat cartările geologice.

Minereuri de mangan

Cartările geologice s-au întreprins în sectoarele: Delinești-Caransebeș, Munții Sebeș și Munții Retezat.

Minereuri neferoase

Cercetările geologice, geochimice și geofizice pentru minereuri neferoase (cupru îndeosebi) s-au desfășurat la Tincova (Munții Poiana Ruscă), Deva, Muncelul Mic și Banatul de Sud (Moldova Nouă), Munții Sebeș și Semenic.

Sectorul Moldova Nouă a devenit în anii ‘60 unul din obiectivele majore ale unei exploatări de cupru din țara noastră.

Substanțele minerale nemetalifere și rocile utile

În rapoartele geologice elaborate de I.P.L. din ani ‘60 sunt prezentate rezultatele cercetărilor geologice și geotehnice pentru următoarele substanțe:

– marmură: Sectoarele Bucova-Zeicăni (Banat), Câineni-Porumbacu (Făgăraș) și Munții Făgăraș;
– Calcare dolomite: Poiana Ruscă;
– Calcare: Bazinul petroșani, zona Cerna-Băile herculane-Mehadia, Bazinul Hațeg, baia de Aramă;
– Caolin: Banat, Viezuroiu (Gorj), Gârnic (Banat);
– Bentonit: Rugi (Caransebeș), Simeria (Hunedoara);

– Pegmatite cu muscovit și feldspați (potasici) în Munții Lotrului (Voineasa), Munții Țarcu și Semenic;
– Disten: Munții Făgăraș și Semenic;
– Azbest: Banatul de Sud;
– Gips: zona Orăștie-Călan-Simeria;
– Grafit: Munții parâng „Seria de Olteț“, Munții Căpățânii și Munții Parâng.

Hidrocarburi

Prospecțiunile pentru hidrocarburi au fost restrânse în Valea Dâmboviței și Culmea Vânturarița și în Munții Banatului.

Cărbuni

– Lignit: în banat la Bahna, bazinul Lugoj;
– Cărbune brun: bazinul Hațeg și Hațeg-Petroșani;
– Huilă; Bazinul petroșani, regiunea Anina-Steierdorf, Doman, Cozla, Rusca Montană, baia Nouă;
– Antracit: Svinecea-Rudăria (Banat), Schela (Gorj), Lupac.

Ape potabile și industriale

Studii și prospecțiuni hidrologice au fost întreprinse în Sectoarele: Caransebeș-Lugoj, Ranina-Buziaș, Valea Timișului-Oțelul Roșu, Mehadia, Deta, Anina, Valea Cernei etc.

7.2.3. Munții Apuseni

Prezența aurului în Munții Apuseni a atras atenția locuitorilor de pe aceste meleaguri cu mii de ani în urmă.

Minereuri de fier

Perimetrele cartate și prospectate se înscriu în partea sudică a M. Apuseni, M. Highiș-Drocea-Metaliferi, Trascău, Muntele Mare, fără a pune în evidență mineralizații cu potențial economic.

Minereuri neferoase

Lucrările geologice, geofizice și geochimice s-au efectuat și desfășurat mai ales în arealul Munților Metaliferi.

Minereuri auro-argentifere

Metalogeneza legată de vulcanismul Neogen a produs concentrații de zăcăminte auro-argentifere din zona Arieș-Caraciu-Săcărâmb-Zlatna-Roșia Montană (Patrulaterul Aurifer).

Volumul mare de documentații geologcie confirmă numărul de perimetre și specialiști, geologi, geofizicieni și geochimiști care au urmărit mineralizațiile auro-argentifere.

Minereuri de aluminiu

Structurile geologice purtătoare de bauxită sunt concentrate mai ales în Munții Pădurea Craiului.

Substanțele minerale nemetalifere și rocile utile

– Calcare: Pădurea Craiului;
– Dolomite: Pădurea Craiului;

Au mai fost urmărite și: baritină, marne, bentonite, diatomite, gips, caolin, nisip, celestină, cuarțite, pegmatite și roci de construcții.

Hidrocarburi – sare, săruri de potasiu

Lucrările de cercetare-prospecțiune s-au efectuat în sectoarele: Munții Apuseni, Crișul

Repede-Crișul Negru, Munții Metaliferi, Bazinul Transilvaniei, Valea Mureșului-Valea Arieșului, Sărmășag, Munții Rez – Codru – Valea Mureșului, Oradea-Suplacul de Barcău, Șimleul Silvaniei.

Rezultatele cercetărilor geologice, geofizice, geochimice din Munții Apuseni au fost prezentate în peste 600 documentații, rapoarte, sinteze, studii.

7.2.4. Depresiunea getică

Rapoartele geologice, geofizice și hidrogeologice se referă la aur și minerale grele, substanțe nemetalifere, sare, cărbuni și hidrocarburi.

Pentru aur și minerale grele, sectoarele cercetate au fost: Gemenea-Argeş, Valea Oltului-Câineni-Mănăstirea Cozia.

– Sulf, în perimetrul Păușești Otăsău;
– Gips – în perimetrul Corbșori-Valea Doamnei (Argeș);
– Calcare la Albești;
– Nisipuri și pietrișuri în regiunile Argeş și Oltenia;
– Tufuri valcanice – Govora-Vâlcea;
– Sarea a fost urmărită în zona Ocnele Mari-Vâlcea.

Hidrocarburi

– Prospecțiuni gravimetrice – Ocnele Mari;
– Prospecțiuni seismometrice – Suța Seacă;
– Prospecțiuni geochimice – Govora-Băbeni;
– Prospecțiuni geologice – Călimănești-Olănești;
– Prospecțiuni hidrologice – Valea Cernei-Valea Motrului, Valea Dâmboviței-Valea Oltului;
– Prospecțiuni geologice – Valea Dâmboviței-Culmea Vânturariței.

Cărbuni

Lignitul a format obiectivul cercetărilor geologice, hidrogeologice și geofizice între Olt și Olteț, precum și la est sau vest de acestea.

Ape minerale și termominerale au fost urmărite în sectoarele Căciulata, Călimănești-Vâlcea.

Și pentru cercetările întreprinse în Depresiunea Getică, în special în perioada 1950– 1970, au fost elaborate cca. 500 de rapoarte, studii geologice, tehnice, pedologice, geofizice, geochimice.

7.2.5. Podișul Moldovei

Cunoscut și sub denumirea de Platforma Moldovenească, a fost cercetat pentru substanțe minerale utile, unde au fost puse în evidență acumulări limitate de hidrocarburi, minereuri feroase, deasemeni fără importanță economică, puțin cărbune, roci utile și ape minerale.

Minereurile fieroase au fost urmărite în zona de nord a Moldovei, mai ales cu prospecțiuni geofizice, magnetice. Acestea au fost conduse de Petre Suciu, Mihai Boisnard, în perioada 1954, 1955, 1960; Bogdan Popescu, 1965, 1967, dar cu rezutate nesimnificative.

Prospecțiuni gravimetrice au efectuat Angela și Amuliu Proca, în partea de Nord a Podișului Moldovei, 1965, 1966, fără a rezulta indicii economice.

Nicolae Macarovici, 1955 și Costinel Voiculescu, 1962, au elaborat rapoarte geologice privind rezultatele forajelor executate în șantierele Todireni-Victoria și respectiv Bătrânești.

Ca și lucrările geofizice, forajele nu au interceptat zone mineralizate.

În cazul substanțelor nemetalifere și roci utile au fost urmărite și conturate cariere de nisip, marne, bentonite, gips, balastiere.

Acestea au fost cercetate cu prospecțiuni geologico-tehnice în sectoarele:

– Ștefănești, Alexandru Chelărescu, Ion Iarosimschi, 1950;
– Repedea, Vasile Mutihac, 1960;
– Regiunea Iași, Constantin Himbovschi, Dan Constantinescu, 1962, 1963. Pentru hidrocarburi s-au întreprins prospecțiuni geofizice-seismice, în:
– regiunea Adjud-Bacău, Ion Vasiliu, Dan Paicu, 1951;
– regiunea Galați, Ion Vasiliu, Anton Solomon, 1955;

– regiunea Tecuci, Dan Paicu, Teodor Păsat, 1955, 1956;
– regiunea Moldova de Sud, Mihai Habăr, Mihai Marinescu, 1958;
– regiunea de curbură a Carpaților, Teodor Păsat, 1957;
– Gravimetrie: regiunea Iași-Ungheni, Mircea Suceavă, 1959;
– Electrometrie: regiunea Tecuci-Tg. Bujor, Bârlan-Galați, Sudul Moldovei, Petre V. Popa, 1953, 1956;
– Regiunea Focșani-Tecuci-Bârlad-Huși, Florin Scurtu, 1958, 1959.

7.2.6. Dobrogea de Nord

În literatura geologică actuală, Dobrogea de Nord este prezentată sub denumirea de Structogenul Nord-Dobrogean.

Au fost cercetate minereurile de fier în Sectorul Iulia, minereuri neferoase, cuprifere piritoase în zona Somova-Câșla-Tulcea.

Substanțele nemetalifere urmărite au fost:
– calcare în bazinul Babadag și în Sectorul Dorobanți-Cârjelari;
– caolin la Măcin.

7.2.7. Platforma Sud Dobrogeană

Minereurile de fier au format obiectul cercetărilor îndeosebi în perimetrul Palazu Mare.
– calcare: Cernavodă, Medgidia, regiunea Constanța;
– nisip: Dobrogea de Sud;
– roci fosfatice: castelo-Siminoc-Palazu Mare, Ovidiu, Cuza Vodă-Mircea Vodă.

Ape potabile și industriale: Rașova-Ostrov, Comorova, Palazu Mare (subteran), Lacul Techirghiol.

Documentațiile geologice, geofizice, geotehnice, geochimice elaborate sunt în jur de 200, aparținând specialiștilor din I.G.R. și I.P.L. (L.G.).

7.2.8. Câmpia Română

Cunoscută și sub denumirea de Platforma Moesică, sau mai nou Platforma Valahă, este considerată a fi cuprinsă între Falia Fierbinți la nord-est și Dunăre la sud, cu prelungire până în fața Balcanilor.

Elaborarea *Hărții geologice a României*, la scara 1:200.000, a implicat I.P.L. cu cercetarea hidrogeologică a Cuaternalului prin prospecțiuni de suprafață și foraje, realizând hărți hidrogeologice.

Rezultatele au fost prezentate și cu ocazia Centenarului Hidrogeologiei Moderne din România, în anul 2000.

Hidrocarburi I.P.L.-C.G. a executat cercetări pentru hidorcarburi în Câmpia Română, prin prospecțiuni geofizice și geologice în regiunile: Comișan Dâmbovița, Tinosu, între Valea Oltului și Valea Vedea, Râmnicul Sărat, Frumușița-Galați, Fierbinți-Urziceni.

7.2.9. Depresiunea Transilvania

Este delimitată de Carpații Orientali, Carpații Meridionali și Munții Apuseni.

Minereuri de fier

Au fost cercetate în regiunile: Gilău-Căpuș, Gilău-Hârjdate-Cluj, Savadisla-Lița-Băișoara, Huedin-Călățele, Bazinul Transilvaniei.

Nemetalifere și roci utile.

– Calcare: perimetrul Fântâna Cuciulata;

– Nisipuri: Aghireș-Băgara, regiunea Cluj, Jibou-Chit-Greaca, Făgetul Ierii-Turda, Mihăilești;

– Argile: regiunea Mureș, Căpușul Mic, Turda, Ocna Mereșului;

– Bentonite: Ocna Mureș, valea Chioarului-Baia Mare, Tâlmaciu-Sibiu, Căpușul Mic, Alba Iulia-Vințul de jos, Bazinul Transilvaniei-alba Iulia, Oc. Mureșului;

– Celestină: Copăceni-Turda, Cluj-Huedin;

– Gips – Alabastru: Blaj, Turda;

– Tufuri vulcanice: Cluj, Dej-Reteag, Tiocul de Sus și Tiocul de Jos.

Sare și Săruri de potasiu (K) și magneziu (Mg).

Prospecțiunile geologice și geofizice pentru sare și săruri de K și Mg au avut în obiectiv și prezența hidorcarburilor.

Prospecțiuni geologice: Sctorul Nireș-Unguraș, bazinul Transilvaniei.

Prospecțiuni geofizice-gravimetrice: Lunca Mureșului-Gura Arieșului, V. Ghiciu, Homorod, Ocna Mureșului, Sovata-Praid, zona Cața, Turda-Aiud, Ocna Mureș. Prospecțiuni hidrogeologice: Odorhei-Sovata și Racosul de Jos-Reghin.

Hidorcarburi

Din rapoartele geologice și geofizice ale specialiștilor din I.P.L. rezultă un număr mare de sectoare și regiuni în care s-a lucrat în anii ‘50 și ‘60 în depresiunea Transilvaniei.

Cărbuni

Au fost indentificați și cercetați cărbuni bruni și ligniți în Sectoarele: Zimbov-Sânmihai,

Șorecani, Rupea-Homorod-Jimbov, Stilea-Târnăveni, Moigrad-Jibău, Stejerea-IleandaRăzvoare, Valea Almașului, Zimbor-Apahida.

Pentru ape minerale prospecțiunile hidrologice: zona Someșului-Bizușa, Sângeorgiu de Mureș și Amieș-Cluj.

7.2.10. Depresiunea Pannonică

A avut o evoluție tectonică-structurală asemănătoare Depresiunii Transilvaniei.În țara noastră se află doar partea de est a acestei depresiuni, între Munții Apuseni și granița de vest a României (cu Ungaria).

În subsolul ei au fost identificate hidrocarburi, cărbuni, nemetalifere, ape potabile și industriale, ape minerale și termale etc.

Hidorcarburile ocupă primul loc în cercetările geologice și geofizice (gravimetrice, magnetice și seismice).

Cercetări s-au efectuat și pentru nemetalifere și roc utile sau hidrogeologice pentru ape potabile și industriale în câteva sectoare.

7.3. Trustul de Prospecțiuni, Explorări și Deschideri de Mine Noi (T.P.E.D.M.N.)

În anul 1954, după multe dispute, locul Expediției Geologice îl ia T.P.E.D.M.N., având ca obiectiv de activitate descoperirea și conturarea de zăcăminte minerale solide, aflate în extinderea unor exploatări miniere sau în zone noi. Alături de I.S.E.M.-C.G. Trustul are ca obiective majore atât pentru minereuri (fieroase, neferoase, auro-argintifere), cărbuni, dar și pentru substanțe nemetalifere, roci utile, sare, săruri de potasiu etc. În plus, în sarcina Trustului, era și aceea de „Deschidere de Mine noi.

În organizarea administrativă a Trustului pe lângă geologul șef – profesor Mircea Socolescu și inginerul șef Vasile Scripăt, era un șef serviciu geologic – Emilian Ciucurel și geologi regionali.

Echipele de teren sunt organizate în zone și perimetre în general unde Întreprinderile de Explorări (I.E.) își aveau organizate sectoare și șantiere. Lucrările de prospectare și explorare se executau pe baza proiectelor elaborate în cadrul Trustului.

Începând cu anul 1955 sunt angajați și geofizicieni pentru prospecțiuni magnetometrice și electrometrice la început. Pe parcurs au fost organizate activități de hidrogeologie și geochimie.

Campaniile de teren începeau la 1 aprilie și se terminau la începutul lunii noiembrie.

Lunar, echipele erau controlate și îndrumate de geologii regionali și cel puțin odată de Geologul Șef. Trimestrial, la sediul Trustului se efectua analiza lucrărilor efectuate, unde participau și șefii de echipe, precum și reprezentanții I.E-urilor.

Legătura între Trust și I.E-uri se efectua prin geologi regionali, printre care amintim: Iulian Bădescu, Anghel Brânzan, Alexandru Botnarenco, Georgel Iancu, Zeno Vlaicu, Ștefan Simescu, Adrian Grosu, Alexandru Radovici.

Prospecțiunile geologice se efectuau la scări mici și mari, 1:25.000, 1:5.000, iar în situații speciale 1:2.000.

Începând cu faza prospecțiunilor de detaliu și a explorărilor preliminare se executau lucrări miniere ușoare, de suprafață, șanțuri, dezveliri, foraje și puțuri de mică adâncime și galerii scurte de coastă.

Printre rezultatele economice obținute de Trustul de Prospecțiuni, Explorări și Deschideri de Mine noi (T.P.E.D.M.N.) în perioada anilor '50-'60 sunt cele din:

Carpații Orientali, pentru minereuri feroase, neferoase și auro-argentifere;

Carpații Meridionali, minereuri feroase, neferoase, cărbuni, substanțe nemetalifere și roci utile;

Munții Apuseni (cei de Sud mai ales), minereuri cuprifere și sulfuri polimetalice, auro-argentifere, cărbuni, nemetalifere și roci utile;

Depresiunea Getică, cărbuni inferiori în Muntenia și Oltenia;

Depresiunile Transilvaniei și Pannonică, cărbuni și sare gemă.

Pentru o perioadă scurtă de timp (1960–1962) T.P.E.D.M.N. a fost divizată în:

• T.P.E.M.N. – Trustul Prospecțiuni Explorări Miniere pentru Neferoase, în subordinea M.A.I. având la conducere pe:

- Georgel Iancu – director;
- Mircea Socolescu – geolog șef;
- Iulian Bădescu – inginer șef.

• T.P.E.D.M.N. (titulatura inițială) ca obiective pentru substanțe feroase, cărbuni și nemetalifere, în subordimea Ministerului Minelor și Energiei Electrice. Conducerea:

- Traian Roibulescu – director;
- Ion Grigore – geolog șef;
- Robert Filipovici – geolog șef adjunct;
- Tatiana Kosoreva – consilier.

În anul 1962 cele două trusturi se reunesc, redevenind T.P.E.D.M.N., condus de:

- Constntin Radu – director;
- Mircea Socolescu – geolog șef;
- Georgel Iancu – geolog șef adjunct;
- Robert Filipovici – geolog șef adjunct.

Rezultatele economice mai importante pe unități structurale sunt cuprinse în documentațiile geologice anuale sau de sinteză. Numărul acestora și autorii fiind prea mare, depășesc profilul acestei lucrări. Se impune totuși o trecere în revistă a unităților și substanțelor minerale cercetate.

7.3.1. Carpații Orientali

7.3.1.1. Minereuri de fier

Eruptivul Neogen. Lucrările de prospecțiune și explorare s-au executat în perimetrul zăcământului Lueta și în extindere la Filia, Herculian, Chirui ș.a.

Minereuri de mangan.

Zona Cristalino-mezozoică. În anul 1954 a fost inițiată de C.G. Și M.I.M.C.M. revizia și evaluarea rezervelor de minereu de mangan în Munții Bistrița, Sectorul Iacobeni-Vatra Dornei.

Pentru partea de suprafață au participat echipe de geologi, din partea I.P.L.-C.G., iar pentru subteran cei de la T.P.E.D.M.N.

Echipele T.P.E.D.M.N. au documentat galeriile vechi sau în lucru în sectoarele Iacobeni, Dealul Rusului-Șarul Dornei și Ciocănești (Oița, Orata, Colacul).

În urma documentațiilor elaborate s-au infirmat estimările C.G., volumul de rezerve fiind mult mai redus.

7.3.1.2. Minereuri de metale neferoase

Zona Cristalino-mezozoică, cuprifere piritoase.

Cercetările geologice – prospecțiuni – explorări combinate cu cele geofizice, geochimice sau hidrogeologice, s-au desfășurat în Sectoarele:

– Baia Borșa, zăcămintele Burloaia și Vaser Catarama;

– Rodna veche, perimetrele Valea Blaznei-valea Vinului, Cobășel-Beneș-Curățel; – Fundu' Moldovei;

– Leșul Ursului, cu perimetre adiacente: Crucea, Ostra, Pârâul Ursului-Isipoaia-văcăria; – Bălan-Fagul cetății.

Eruptivul Neogen, Oaș-Gutăi-Tibleș.

În regiunea Baia Mare au fost concentrate multe forțe, echipe geologice și geofizice, cu rezultate economice deosebite.

În sectoarele în care s-a lucrat, de multe ori nu s-a putut face o demarcație între mineralizațiile cuprifere, polimetalice sau auro-argentifere, rezultatele fiind prezentate global.

7.3.1.3. Minereuri cuprifere și polimetalice

Printre primele perimetre cercetate au fost: Băița-Nepomuc, Ilba-Handal, în perioada 1956–1963.

Alte perimetre cercetate de speciliștii Trustului au fost: Cicărlău, Băița-Nistru, Firiza-Valea Neagră, Herja-Chiuzbaia, Cavnic-Roata, Cavnic-Bolduț.

În anul 1965 a fost întocmită o sinteză privind rezultatele prospecțiunilor geologice, geofizice și geochimice, pentru regiunea Baia Mare.

Tot în cadrul eruptivului Neogen din Carpații Orientali pentru sulfuri polimetalice, au fost întreprinse lucrări de prospecțiuni și explorări în Sectorul Toroioga-Baia Borșa.

Minereuri auro-argentifere Regiunea Baia Mare (Oaș-Gutâi) ocupa locul al doilea în producția de aur după Munții Metaliferi și primul în producția de metale polimetalice.

După valoarea economică a mineralizațiilor, au fost grupate în mai multe categorii (Nicolae Petrulian, 1973):

1. zăcăminte auro-argentifere – la Băița, valea Borcutului (Săsar, Borzaş), Valea Roșie, Dealul Crucii, Şuior;
2. zăcăminte de sulfuri comune + aur, prezente la Ilba, Băița, Baia Sprie, Cavnic, Băiuţ, Văratec;
3. zăcăminte polimetalice (Pb+Zn+Cu) situate în zonele de sub mineralizațiile aurifere ale zăcămintelor citate la punctul 2;
4. filoane cu zone bogate în pirită și calcopirită la Baia Sprie (sub onf. XI), filoanele Mihai și Nepomuc, Anton și Florian de la Nistru, care conțin aur.

Zăcământul Săsar-Borzaș (Valea Borcutului) conține mineralizații metalice ca: aur, pirită, blendă, calcopirită, galenă, marcasită, stibină, argentit și argint nativ.

În afara perimetrelor amintite, echipele Trustului și-au adus contribuția și în altele în care apar mineralizații de sulfuri comune + aur sau polimetalice. Printre acestea sunt: Săsar, Valea Roșie-Baia Mare, Ilba-Cicărlău, Nistru-Băița și Chiuzbaia-Herja-Igneș sau sectorul Șuior-Baia Sprie (Cremenea).

7.3.2. Carpații Meridionali

7.3.2.1. Minereuri de fier

Sectorul Ocna de Fier-Dognecea (Banat) Exploatările miniere și metalurgice din acest sector sunt cunoscute din perioada de tranziție de la Neolitic la epoca de Bronz (între anii 1900–1700 î.Hr.). Inițial se exploata cuprul nativ aflat la suprafața câmpurilor de minereu din Sudul Ocnei de Fier.

Prezența unor variate mineralizații de fier a determinat trecerea metalurgiei locale a bronzului la tehnica metalurgiei fierului (Alexandru Kissling, 1967). Minele mai importante cunoscute încă de la jumătatea secolului al XIX-lea sunt: Sofia, Paulus, Therezia, Riechenstein – în perimetrul Comunei Ocna de Fier și Dealul Dănilii, Elias, Simon Iuda, Carolina în apropierea Comunei Dognecea.

Până în anul 1961, lucrările executate de T.P.E.D.M.N. au constat din cartări de detaliu la suprafață, sc. 1:2.000, însoțite de lucrări miniere (suprafață și subteran), precum și lucrări de foraj, mărind potențialul exploatării rezervelor de minereu de fier.

7.3.3. Carpații Occidentali

7.3.3.1. Munții Poiana Ruscă

Impregnații de fier erau cunoscute între localitățile Teliuc, Ghelari, Vadu, Dobrei și Rușchița.

Încă din timpul Expediției Geologice s-au făcut revizii și lucrări de prospecțiuni și explorare (1952–1953), continuate de specialiștii Trustului. Cercetările geologice (prospecțiuni și explorări) au fost implementate cu lucrări geofizice și hidrogeologice.

În cadrul Expediției Geologice au activat Aron Popa, Valeriu Patriciu, Vladimir Uzunov, Emilian Ciucurel, Georgel Iancu, Alexandru Botnarenco, Anghel Brânzan, Iulian Bădescu Zeno Vlaicu, Ion Popa, Robert Filipovici, Ștefan Simescu.

Obiectul Expediției era: revizuirea tuturor zăcămintelor în exploatare, localizarea de perimetre pentru prospecțiune și explorare în funcție de stadiul lucrărilor și interpretărilor din revizii.

În cadrul Expediției au fost aduși Consilieri sovietici, geologi și tehnicieni geologi, unii rămânând definitiv în România (Tatiana Kosareva).

Din partea română conducerea era compusă din:

– Aron Popa – director;
– Valeriu Patriciu – geolog șef;
– Vladimir Uzunov – inginer șef.

Pentru realizarea obiectivului, Expediția Geologică a organizat Întreprinderi de Explorare (I.E.), una în București și altele în teritoriu. Amplasarea acestora în teritoriu s-a făcut în apropierea unor zone cu potențial minier sau în centre miniere existente. Printre primele au fost: I. E. Ardealul cu sediul inițial la Alba Iulia, I. E. Baia Mare, I. E. Moldova – Câmpulung Moldovenesc, I. E. Cluj, I. E. Bistrița.

În spațiul I.E-urilor (devenite pe parcurs Întreprinderi de Explorări Miniere – I.E.M.) au fost organizate sectoare și șantiere cu personal de execuție, ingineri, maiștri, minieri, sondori și utilajele necesare.

Sarcina I.E. era de executant al lucrărilor de explorare (miniere și de foraj), proiectate de geologii Expediției și apoi din 1954 de cei ai T.P.E.D.M.M.

În această perioadă a fost executat un tunel (7km) între cele două zăcăminte, Teliuc și Ghelar având ca obiective:

– explorarea prin galerii transversale a întregii zone mineralizate dintre Teliuc-Ghelar; – deschiderea în adâncime a zăcământului din grupul de mine Ghelar;

– problema transportului minereului extras din minele de la Ghelar, valea Ibarei și Vadu Dobrei.

Tunelul proiectat de profesorul Valeriu Patriciu a intrat în funcție pe 2 aprilie 1967.

7.3.3.1.1. Minereuri de mangan

Mineralizațiile manganifere cercetate în arealul Carpaților Meridionali sunt cu parametrii cantitativi și calitativi inferiori necesităților industriei extractive.

Pe lângă regiunea Delinești din Munții Semenic, au fost descoperite șisturi manganifere de tip Sebeș în Munții Lotrului.

7.3.3.1.2. Minereuri de sulfuri polimetalice

Mineralizațiile de metale neferoase cupru, plumb, zirconiu (Cu, Pb, Zn) din Carpații Meridionali sunt prezente în Banat și Munții Poiana Ruscă.

În perioada 1962–1965 T.P.E.D.M.N. a deschis și pregătit zăcământul cuprifer de la Moldova Nouă-Banat, predând noii întreprinderi miniere, Moldova Nouă, un nou obiectiv economic, în paralel cu cel de la Leșul Ursului din Munții Bistriței.

În Munții Poiana Ruscă cercetările pentru metale neferoase au fost efectuate în Sectoarele Muncel-Vețel, Rușchița și Boița Hațeg, cu rezultate economice importante.

Cercetarea geologică pentru metale neferoase cupru, plumb, zinc (Cu, Pb, Zn), în Munții Poiana Ruscă la Muncelul Mic au fost coordonate și executate de Traian Mateescu – 1955, 1956, Gheorghe și Vera Dudnic – 1957, 1958, Dumitru Moise – 1959–1962. La Vețel au mai lucrat: Nicolae Radu, Dumitru Moise, Gruia Trapcea – 1960, la care se adaugă Lidia Dămăcuș în 1961, 1962, în Sectorul Muncelul Mic.

Rapoartele geologice întocmite de autorii menționați cuprind capitole cu calculul rezervelor identificate și conturate de cupru, plumb, zinc (Cu, Pb, Zn).

În sectorul Ruschița, lucrările geologice și rapoartele acestora au fost coordonate de geologii: Ion Anatohi – 1955–1959, cu mişcarea rezervelor, Olimpia Scripăț – 1956, Marioara Copăceanu – 1960, 1962, Gheorghe Merkler – 1963, Origen Gologan și Vasile Roșca – 1965.

În perioada 1965–1966 în Sectorul Boița-Hațeg a lucrat Ion Aldea, întocmind raportul cu calculul rezervelor, împreună cu Virgil Stama și Ion Toma.

7.3.3.1.3. Minereuri auro-argentifere

În Sectorul Valea lui Stan (în apropiere de Brezoi pe Valea Lotrului) au efectuat prospecțiuni Ion Stavarache, Marian Răduț, Ion Rădulescu – 1959, 19660. Din motive tehnice, redeschiderea lucrărilor miniere vechi, nu a fost posibilă.

7.3.3.1.4. Substanțe minerale nemetalifere și roci utile

Au fost executate prospecțiuni și explorări pentru:

– dolomite și calcare dolomitice în perimetrele Tulea-Crăciuneasa (Hunedoare) Ion Moise – 1963–1965;

– bentonită – la Eșelnița-Jupalnic-Tufări-Ilovița (banat) Alexandru Deaș și Mihaela Botnarenco – 1964;

– talc, în zona Lelese-Cerișor-Govojdia Liviu Câțu, Magdalean Gradin și Cleo Rădulescu în anii 1955, 1956, îar în perimetrul marga (Banat) Nicolae Radu (1963); – azbest la Rudăria (Banat) Vera și Gheorghe Dudnic – 1955, 1956.

7.3.3.1.5. Pegmatite cu muscovit și feldspați

Cercetările geologice întreprinse în Munții Semenic-Țarcu-Poiana Ruscă, precum și în Munții Lotrului au pus în evidență numeroase corpuri de pegmatite cu muscovit (mică albă) și feldspați potasici, elemente necesare industriei din acea perioadă.

În anii, 1955, 1956, Liviu Câțu, Magdalean Gradin și Cleo Rădulescu (Semenic – Țarcu).

Prin proprietățile termice și calorice muscovitul era utilizat în unele domenii ale industriei, mai ales între cele două războaie mondiale, fie sub formă de plăci sau măcinat. În acest sens au fost realizate centre unde erau prelucrate manual (Spalt) la Voislova (Munții Semenic) și Brezoi Vâlcea – Munții Lotrului. Plăcile fasonate erau folosite în industrie, printre care la motoare de avioane. Mica măcinată era utilizată la zugrăvelile exterioare ale caselor.

Sectoarele cercetate în primul grup au fost: Teregova-Marga-Băuțar-Voislova.

În Munții Lotrului – sectorul Voineasa principalul furnizor al micei albe (muscovit) a fost cel din perimetrele: Cataracte, Padina și Tancu V (Mănăileasa Mare). Acolo au fost executate lucrări geologice de detaliu, având ca obiectiv sistematizarea exploatării.

În vederea atingerii obiectivului de sistematizare a exploatării, T.P.E.D.M.N. a desfășurat lucrări de prospecțiune și exploatare, în perioada 1955–1960 pe o suprafață mare, în ambii versanți ai Lotrului, finalizate cu un raport de sinteză cu situația rezervelor la 01.01.1961, propunându-se ca lucrările de exploatare să fie grupate în perimetrul Cataracte. În acest sector a fost indentificat un pachet de 72 kg mică rubinie (între cele două războaie mondiale).

În cele șase campanii de teren (1955–1960) echipa geologică a fost condusă de Stelian Diță, având colaboratori pe Elena Grădinaru în 1955, Aurel Apostoloiu, Ștefan Prunescu 1956, apoi pe Marin Tănăsescu, Romeo Ghinzeli și Gheorghe Tudoran în perioada 1957– 1960, iar ca tehnicieni geologi pe Ion Danciu și Adrian Grigorescu.

În campania anului 1956 perimetrul lucrărilor de prospecțiuni s-a extins spre izvoarele Lotrului în zona Urdele-Muntinu (Munții Parâng) asupra serpentinelor cu azbest. Tot în același an, în versantul stâng al Lotrului la Pietrele Albe-Șteflești au fost identificate în pegmatite și cristale de beril.

În perimetrul Cataracte a fost urmărit cel mai mare corp de pregmatite cu muscovit și feldspat potasic (secundar) deschis de Valea Lotrului (de câțiva kilometri lungime și peste 150m înălțime) (Stricatul, Padina Ursului).

7.3.3.1.6. Roci cu disten și spodumen

Rocile cu disten prezente în Munții Sebeș-Cibin și parțial în Munții Lotrului, au format obiectul cercetărilor geologice – prospecțiune și explorare efectuate în perioada 1957– 1963 de Aurel Apostoloiu (șeful echipei), Ștefan Prunescu, Ștefan Rucă și Ion Danciu (tehnician geolog).

Din motive tehnice (de preparare) și de conținut, rocile cu disten nu au format obictul unei exploatări miniere.

Aceeași echipă, a cercetat în zona Sebeș-Cibin pregmatitele cu spodumen, care deasemenea nu au intrat în circuitul economic.

Încă din anii '50 ai secolului al XX-lea, specialiștii Trustului au urmărit și cercetat roci cu disten și spodumen prezente în micașisturi și paragnaise în Munții Sebeș (zona Negovanu).

În cazul rocilor cu disten (Al_2 SiO_5), conținutul mediu în disten, în jur de 7%, precum și volumul mare de rezerve, au impus încercări de concentrate prin flotație. Acestea s-au efectuat la stația pilot Baia Mare, cu rezultatate favorabile, dar la un preț de cost ridicat.

Pentru spodumen (Li_2O) conținutul în oxid de litiu ajunge până la 8,1%, dar în acea perioadă, a anilor '50-'60, industria litiului în lume era la început.

Volumul de rezerve și conținuturile remarcabile în elemente utile (Al_2SiO_5, LiO_2), atât pentru disten cât și pentru spodumen, pot constitui teme de cercetare în vederea punerii în valoare ale acestora.

7.3.3.1.7. Cărbuni

Cele mai multe lucrări geologice – foraje în special, pentru cercetarea zăcămintelor de cărbuni le-a efectuat T.P.E.D.M.N. în Valea Jiului și Banat pentru cărbuni superiori, iar în Oltenia pentru cărbuni inferioari (Depresiuena Getică).

În cazul Văii Jiului, multe sectoare aflate în faza de cercetare din cadrul Ministerului Industriei Cărbunelui, au trecut în subordinea TPEDMN, împreună cu personalul geologic și de execuție a lucrărilor de foraj și miniere.

Sectoare cercetate și specialiștii acestora au fost:

- Sectorul Bărbăteni: Ion Bozdoc, Ecaterina Popescu, Petre Bulgaru (1955–1960);
- Sectorul Vulcan-Paroșeni-Livezeni, Teodor Rusu și Ion Dorobanțu (1955–1965);
- Sectorul minier Aninoasa, Teodor Rusu (1963);
- Sectorul Hobiceni-valea Jiului, Teodor Rusu, Marcela Ionescu (1964);
- Sectorul Sălătruc-valea Jiului, Teodor Rusu (1963);
- Sectorul Iscroni-Valea Jiului, Teodor Rusu, Marcela Ionescu (1964);
- Sectorul minier Dâlja, Geta Grecu, Marga Pruteanu (1960);
- Sectorul minier Uricani, Ioana Dragu (1955) și Origen Gologan (1960);
- Sectorul Lonea IV, Marcela Ionescu (1960).

Volumul mare de lucrări de cercetare geologică și câmpurile miniere din Valea Jiului, au impus elaborarea unor rapoarte geologice de sinteză cu situația rezervelor. Acestea se găsesc în arhiva „Prospecțiuni“ S.A.“ și la Fondul geologic al I.G.R.

În Banat lucrările geologice pentru cărbuni tip huilă și huilă antracinoasă s-au executat în sectoarele:

- Anina-Steierdorf, Ion Antohi (1956), Hortansa Crihană (1956), Cristian Stroiescu (1957);
- Doman-Secul, Iancu Drăghici, Marion Klain (1959), Marioara Chivu (1956), Gheorghe Enache (1957);
- Rusca Montană, huilă cocsificabilă, Iancu Drăghici, Ion Călinescu, Ioana Szilaghi, Ion Popescu (1961–1963).

Și pentru aceste sectoare s-au întocmit rapoarte de sinteză cu calculul rezervelor, necesare viitoarelor exploatări.

7.3.3.2. Munții Apuseni

Cunoscuți prin zăcămintele de minereuri aurifere în primul rând, Munții Apuseni au atras atenția cu multe milenii în urmă.

7.3.3.2.1. Minereuri cuprifere și sulfuri polimetalice

Au fost cercetate în sectoarele: Baia de Arieș, Crăciunești-Troița, Ruda-Barza, Almășel-Căzănești, Cornițel-Negreni, Brusturi.

Sectorul Baia de Arieș. Coordonarea lucrărilor geologice au revenit lui Roland Cochet în perioada 1954–1957, având colaboratori pe Ana Moldoveanu-Cochet și Mihai Gradin.

Au mai lucrat în zonă Stan Cotulbea în 1958 și Liviu Civrig în 1965.

Sectorul Crăciunești-Troița a fost cercetat de Gheorghe Ispas în perioada 1957–1961.

Sectorul Ruda-Barza a fost cercetat în anul 1961 de Benone Ungureanu, Mihai Cracea și Gheorghe Coteață.

Sectorul Almășel-Căzănești, Magdalena și Mihai Gradin în 1958 și 1959.

În sectorul Cornițel-Negreni a lucrat Eugen Bălașa (1956–1960). În sectorul Brusturi a lucrat Origen Gologan (1956).

7.3.3.2.2. Minereuri auro-argentifere

Pe lângă Baia de Arieș, semnalată la sulfuri polimetalice, lucrările geologice au fost executate și în sectoarele: Muncăceasca Vest, Valea Tisei (Zlatna), Măgura-Săcărâmb, București-Rovina, Săcărâmb, Haneș, Gura-Barza, Câinel.

– Sectorul Muncăceasca Vest, Valea Tisei (Zlatna) și Măgura-Săcărâmb, a fost urmărit de Ion Ungureanu în anul 1959;
– București-Rovina, Dealul Fetii (Musariu), Câinel Hărțăgani și Caraci în 1959 prin Mircea Iluț;
– Săcărâmb, în 1958 prin Dumitru Moisă și Ion Dumitru;
– Crăciunești-Săcărâmb, 1960 prin Gheorghe Ispas;
– Toți Sfinții și Haneș prin Ion Cipcigan în 1960 și 1962 (lucrări de foraj);
– Haneș, prin Eugen Mihu – 1962 (lucrări miniere);
– Gura Barza prin Nicolae Stănescu;
– București-Rovina, raport de sinteză, 1958, autor Benone Ungureanu;
– Ruda Barza, prin Benone Ungureanu în 1964;
– Câinel, Benone Ungureanu, Mihai Cracea, Gheorghe Coteață, în 1965, 1966 (raport geologic minier cu situația rezervelor).

7.3.3.2.3. Substanțe minerale utile nemetalifere și roci utile

Prospecțini și explorări s-au efectuat pentru calcare dolomitice în Sectorul Crăciuneasa și pentru argile mai ales în Sectorul Damiș-Bratca (Șuncuiuș).

Calcarele dolomite – au fost efectuate lucrări de evaluări de rezerve în Sectorul Crăciuneasa de Ion Moise în 1964 și 1965.

Argila a constituit obiectiv important începând din 1955, în Munții Pădurea Craiului, mai ales pentru argile refractare.

Lucrările de cercetare geologică au început în sectorul Damiș-Bratca (Șuncuiuș), după cum urmează:

– Alexandru și Ruxandra Radovici în 1954, 1955;
– Alexandru Radovici, Eugen Bălașa în 1956;
– Dan și Lori Zaharia în 1957, 1958;
– Lori Zaharia, Felicia Teodorescu, 1959;
– Felicia și George Teodorescu, 1960, 1961, 1965.

7.3.3.2.4. Cărbuni

Pentru lignit cercetări geologice în Bazinul Silvanici, Sectoarele: I.P.Zăuani, Sărmășag, iar pentru cărbune brun în Sectoarele: Țebea-Brad-Baia de Criș, Țebea-Mesteacăn.

Lignit. Cercetarea unor zăcăminte de cărbuni inferiori (lignit), a fost efectuată în Bazinul Silvaniei, în următoarele sectoare:

– I.P.Zăuani, cercetări hidrogeologice efectuate de Iacob și Maria Botnarenco, în anul 1959;
– Sărmășag, cercetări geologice și hidrogeologice prin Eugen Marinescu în anul 1960 și Gheorghe Enache în anul 1961;

Un studiu geologic și hidrologic de sinteză cu rezultatele lucrărilor executate până la

01.01.1966 în perimetrele de explorare Sărmășag-Supur, Lompirit-Sam Sud Stâna-HododRacovu Băița, a fost elaborat de Gheorghe Enache în anul 1966.

Cărbune brun. Lucrările geologice au fost întreprinse în Bazinul Țebea-Brad, după cum urmează:

– sectorul Țebea-Brad-Baia de Criș în anul 1958 de Florian Olteanu;
– sectorul Țebea-mesteacăn în anul 1958 prin Maria și Gheorghe Dumitrăchescu.

Un raport geologic și hidrologic asupra lucrărilor executate în perioada 1954–1962 în zăcământul de cărbune brun Brad-Baia de Criș a fost întocmit de Constantin Popescu în 1962.

7.3.4. Depresiunea Getică

7.3.4.1. Cărbuni

În acest areal lucrările geologice și hidorgeologice s-au desfășurat pentru cărbuni inferiori, ligniți, în Muntenia și Oltenia în Sectoarele: Schitu Golești, Rovinari-Cariera Tismana.

Sectorul Schitu Golești prin Teodorina și Constantin Stănescu în 1959, Victor Calangiu, Ecaterina și Roberto Saporta, Marcela Ionescu în 1960.

Un raport de sinteză privind lucrările geologice și hidrogeologice executate în Schitu Golești în perioada 1958–1961, a fost întocmit de colectivul: Margareta Petrescu, Victor Calangiu, Ana Moldoveanu, Elena Fetcu.

Un alt raport de sinteză geologic și hidrogeologic a fost elaborat de colectivul: Silvia Maciu, Teodorine Stănescu, Eugenia Lefter, Claudia Pelin, Dan Zaharia și Valentina Simescu, privind zăcământul Albeni (Cărbunești-Amaradia-Olteț-Târaia), pentru perioada 1950–1962.

Studii și cercetări geologice și hidrogeologice au mai fost executate în următoarele zăcăminte: Rovinari în 1957 de Cornel Rădulescu, Maria Copăceanu și Teodorina Stănescu (1957, 1963).

Tot pentru zăcământul Rovinari-Cariera Tismana, a fost întocmit de un colectiv condus de Gheorghe Enache în 1966.

Sintezele, studiile geologice și hidrologice au stat la baza proiectelor de deschidere și pregătire a zăcămintelor respective pentru exploatare.

7.3.5. Dobrogea

T.P.E.D.M.N. a desfășurat mai puține lucrări de cercetare geologică, printre care pentru minereuri de fier la Iulia, sau pentru argile și humă caolinoasă în zona Medgidia și
Mircea Vodă.

În *Depresiunea Transilvania și Pannonică* cercetările geologice au fost orientate pentru sare gemă la Praid și Ocna Mureș, precum și pentru cărbuni inferiori și nisip bituminos pe șantierele Popești-Voivozi și Derna Tătăruș-Budoi.

*
* *

Prin activitatea și rolul jucat în cadrul economiei naționale miniere și prin rezultatele obținute, T.P.E.D.M.N. alături de întreprinderi de profil ISEM-IGEX, poate fi considerată unitate fanion în România în perioada anilor ‘50-’60.

Lucrările geologice, geofizice, hidrogeologice sau geochimice, au contribuit direct la evidențierea și valorificarea resurselor minerale solide pe întreg teritoriul țării.

La realizările economice aport deosebit a avut profesorul M. Socolescu, geofizician și geolog de înaltă profesionalitate, având alături un colectiv alcătuit din geologi tineri pe care i-a modelat, formând o adevărată școală de prospectori-exploratori în domeniul substanțelor minerale solide.

7.4. Întreprinderea geologică de Prospecțiuni pentru Substanțe Minerale Solide – I.G.P.S.M.S.

Din anul 1965 (desfințarea Trustului) activitatea de conducere este preluată de D.G.P.E.M. (Direcția Generală pentru Prospecțiuni și Explorări Miniere).

Partea de execuție rămâne în sarcina I.P.L. (O.P.L.) I.G.P. București și a 6 I.P.E.G-uri în teritoriu.

De la 1 aprilie 1970 I.G.P. (fostul I.P.L.-C.G.) preia O.P.L., devenind I.G.P.S.M.S. la 1 aprilie 1971, în subordinea Ministerului Industriei Miniere și Geologiei, prin desființarea C.S.G.

Pe toată perioada 1971–1981, I.G.P.S.M.S. a avut la conducere pe:

– Florin Tănăsescu – director;
– Mihai Croitoru – inginer șef;
– Mircea Chiriac, apoi Iosif Bercia, Ion Focșa, Dumitru Istocescu și Ion teodoru ca geolog șef.

Prospecțiunile geologice pentru substanțe minerale solide s-au desfășurat în continuarea celor din anii ´50-´60 detașându-se cele pentru cărbuni, în special cei inferiori.

Printre rezultatele economice se remarcă cele pentru cărbunii inferiori în zonele: Zărnești – Codlea și Râșnov (Brașov), Covasna, în Munții Bodoc, Baraolt și Perșani, sau Carpații Orientali.

7.4.1. Carpații Meridionali

În această unitate sunt incluse și bazinele intramontane, Depresiunea Getică și Câmpia Română, au fost cercetați cărbunii bruni, huilă și cărbuni inferiori.

Cărbuni superiori au fost urmăriți în Banat și Bazinul Petroșani

Cărbuni inferiori au fost cercetați în perimetrele: Valea Oltului și Valea Argeșului, subcarpații Getici – zona Davidești – Prihoru și Tg. Cărbunești – Țicleni (Oltenia de nord) și Depresiunea Getică.

7.4.2. Munții Apuseni

Documentele geologice (rapoarte și sinteze) se referă atât la Munții Apuseni, cât și la Depresiunea Transilvaniei.

Sulfuri polimetalice: Munții Zarandului, Munții Highiș, Meziad.

Minereuri de fier: Munții Codru Moma, Munții Trascăului.

Cărbuni inferiori: Bazinele Borod – Bihor, Beiuș și Căzănești.

Bauxită: Munții Bihor, Munții Pădurea Craiului, și Munții Rezeș – Bihor.

Dolomite: Lunca de Sus – Dobrița, Codru Moma, Bazinul Mureșului, Piatra Craiului, Highiș.

Lucrări geologice au mai fost efectuate și pentru alte substanțe ca: gipsuri, celestină, nisipuri cuarțoase, magnetit sedimentar.

Volumul mare de lucrări geologice a impus elaborarea de studii și sinteze geologice, geofizice, geochimice, geologie tehnică, hidrogeologice.

7.5. Întreprinderea de Prospecțiuni Geologice-Geofizice I.P.G.G., pentru hidrocarburi I.P.G.G.H

După 1948 activitatea de prospecțiuni pentru hidrocarburi s-a desfășurat în cadrul I.G.R., care în 1949 dispunea de două echipe gravimetrice și două echipe seismice.

În anul 1949 se înființează Oficiul Geofizic în cadrul Trustului de Explorări Geologice (T.E.G.), iar din anul 1950 își schimbă denumirea în Oficiul de Prospecțiuni Geologice și Geofizice, în subordinea Sovrompetrol. Acesta dispunea de 5 echipe seismice, 4 gravimetrice, 5 instalații de foraj structural, 3 echipe de cartări geologice, având ca geolog șef pe N. Grigoraș și șef serviciu pe J. Gherman.

În anul 1956, prin desființarea Sovrompetrol, Oficiul trece în subordinea T.E.G. din Ministerul Petrolului, sub denumirea de I.P.G.G. (Întreprinderea de Prospecțiuni Geologice și Geofizice), prima întreprindere de stat de prospecțiuni geologice și geofizice.

Cartarea geologică și forajele de prospecțiune s-au menținut cu volume aproape constante, în timp ce prospecțiunile seismice au ajuns în 1980 la 90% din totalul volumului de lucrări al întreprinderii.

În perioada 1950–1960, activitatea de prospecțiune seismică se dezvoltă, dar prelucrarea datelor de observație s-a realizat în întregime manual. Din anul 1957 se introduce metoda seismosondajelor spațiale de masă (S.S.M.), indicată pentru zonele cu morfologie și tectonică complicate (flișul Carpaților Orientali).

Începând cu 1 aprilie 1960, I.P.G.G. capătă statut de interes republican (național), fiind subordonată direct Departamentului de Petrol din cadrul Ministerului Petrolului și Chimiei.

Întreprinderea primește fonduri de dezvoltare și dotare mult mai mari, apar primele stații cu înregistrare magnetică analogică, care asigură o creștere a gradului de rezolvare al problemelor geologice pentru hidrocarburile din subsol. Din anul 1962 se trece la Sistemul de înregistrare analogică pe bandă magnetică, cu stații seismice cu 24 de canale, de construcție americană (tip S.I.E.), care au permis aplicarea unor procedee moderne de filtrare și prelucrare combinată (manuală și automată) a datelor seismice.

Volumul mare de cercetări seismice de reflexie a condus la înființarea în anul 1962 a unui serviciu de interpretare și sinteze.

Continua dezvoltare în industria de petrol după anul 1950 (cu o perioadă de vârf în anii ´70-´73) s-a datorat unei strategii bazate pe cercetări și studii sistematice încă de la început, legată de numele unor mari personalități ca: N. Grigoraș, J. Gherman, I. Pătruți, I. Băncilă, Gh. Voicu până în 1960 și continuată cu succes de cei care le-au urmat, printre care O. Dicea, V. Varodin și colective largi de

specaliști geologi și geofizicieni. Acestora li se adaugă V. Chișcan și Colectivul Centrului de Prelucrarea Datelor Seismice, care au realizat prelucrarea superioară a datelor înregistrate pe teren.

În paralel cu activitatea de prospecțiuni seismice din cadrul I.P.G.G., a continuat și activitatea de prospecțiune seismică din cadrul I.P.L. (C.G.), care a contribuit cu cercetarea calitativă regională a formațiunilor sedimentare de interes pentru hidrocarburi.

Începând cu anul 1972 activitatea de prospecțiune seismică din cadrul I.P.L. a trecut cu întreaga dotare și cu tot personalul de specialitate în cadrul I.P.G.G., aceasta devenind singurul operator național mandatat să execute, să prelucreze și interpreteze toate cercetările pentru hidrocarburi din România.

Tot din 1972 Întreprinderea de Prospecțiuni și Laboratoare (I.P.L.) devine Întreprinderea Geologică pentru Substanțe Minerale Solide (I.G.P.S.M.S.) iar Întreprinderea de prospecțiuni Geologice Geofizice (I.P.G.G.) capătă denumirea de Întreprinderea de Prospecțiuni Geologice Geofizice pentru Hidrocarburi (I.P.G.G.H).

Activitatea de cercetare se dezvoltă din ce în ce mai mult, încât în 1976 Platforma Moesică capătă ponderea cea mai mare prin volumul de rezerve descoperite de petrol, ajungându-se la o extracție anuală de 7,5 milioane tone, din totalul de 14,7 milioane tone.

Cercetările geologice prin metode geofizice și geologice, dar mai ales prospecțiunea seismică, au condus la descoperirea structurilor, care, prin lucrări de explorare au devenit zăcăminte de petrol sau gaze din Platforma Moesică, depresiunea Bârladului, Platforma Moldovenească, Depresiunea Pannonică și o mare parte din Depresiunea Getică și Transilvaniei, precum și flișul Carpaților Orientali.

7.6. Întreprinderea de Prospecțiuni Geologice-Geofizice IPGG

În anul 1981, I.P.G.G.H. se unește cu I.G.P.S.M.S. devenind I.P.G.G. (vechea denumire a întreprinderii pentru hidrocarburi).

Activitatea se desfășoară cu aceleași obiective pentru substanțe minerale solide și separat pentru hidrocarburi.

La conducerea I.P.G.G. au fost:

- Valeriu Coman – director, 1981–1989;
- Mihail Ianăș – director, 1990–1991;
- Constantin Vasile – director adjunct, hidrocarburi;
- Daniel Bădoiu – director adjunct, solide;
- Oprea Dicea – geolog șef, hidrocarburi;
- Ion Berbeleac – geolog șef, solide;
- Valeriu Vorodin – inginer șef, hidrocarburi;
- Ion Stoica – inginer șef, solide;
- Vasile Chișcan – șef centrul de calcul.

Începând cu 22.03.1991, I.P.G.G. devine S.C. Prospecțiuni S.A.

În cadrul activității geologice nu au intervenit modificări importante, păstrându-se metodele de lucru folosite anterior, conform proiectelor și obiectivelor urmărite.

7.6.1. Activitatea pentru Hidrocarburi

Realizările pe linie tehnologică și implicit economică s-au datorat faptului că I.P.G.G. încă din anii ´60 a primit fonduri de dezvoltare și dotare mult mai mari, dispunând de primele stații cu înregistrare magnetică analogică, crescând gradul de rezolvare a problemelor geologice din subsolul României.

După 1990, dotarea atât la înregistrare cât și la prelucrare a fost complet reînnoită, completată atât cu stații de înregistrare cât și cu aparatură de prelucrare, fapt ce a permis abordarea înregistrărilor și prelucrarea de tip 3D. Dotarea a provenit din S.U.A.

Ca rezultat al cercetărilor geologice prin metode geofizice și geologice, dar mai ales prin prospecțiunea seismică, s-au descoperit toate structurile, care, prin explorare au devenit zăcăminte de petrol sau gaze din Platforma Moesică, Depresiunea Bârladului, Platforma Moldovenească, Depresiunea Pannonică și o parte din zăcămintele din Depresiuna Getică, Depresiunea Transilvaniei și flișul Carpaților Orienatli.

Începând din anul 1991, la conducerea Societății Preospecțiuni S:A., este numit Traian Gubandru (economist de profesie).

România, a cărei producție de țiței a atins vârful în 1976 și la gaze în 1986, a intrat în declin după 1990 și mai ales după 1997 când extracția a ajuns la 6.500 mii tone de țiței, iar în anul 2006 la 4.780 mii tone.

Substanțele minerale solide. Activitățile de teren și cele de prelucrare a datelor, sunt continuate cu intensificări pentru sinteze, începute în cadrul IGPSMS.

Lucrările de cercetare geologică s-au desfășurat în Carpații Orientali pentru cărbuni inferiori în sectoarele: Bazinul Comănești, Platforma Moldovenească, Subcarpații de Curbură, Depresiunile: Bârsei, Borsec, Ciuc, Gheorghienilor.

7.6.1.1. Carpații Meridionali

În Carpații Meridionali lucrările au continuat mai ales pentru cărbuni superiori (bruni și huilă) în Banat și Bazinul Petroșani, în perimetrele: Orașul Nou-Lupeni (Petroșani), Reșița-Doman, Mehadia-Luncavita, Bozovici, Plugova-Cornea, Armeniș-Belareca (Banat). *Cărbuni inferiori* au fost cercetați în perimetrele: Munții Făgăraș (depozite mezozoice), Valea Cernei, Depresiunea Getică, Valea Oltului-Valea Jiului, Subcarpații Munteniei, Bazinul Lugojului.

În Munții Apuseni au fost cercetate mai multe substanțe minerale utile solide.

– Cărbuni superiori: – Depresiunile Transilvaniei, pannonică, Simleului;
– Cărbuni inferiori (lignit): Depozitele pannonice, Depresiunea Transilvaniei, Bazinul Beiuș.

Minereuri de aluminiu**:** Pădurea Craiului, Ponor-Valea Stancului (Cluj), Avram Iancu-Ticera /Alba), Betfia-Tașad-Copcel.

Sulfuri Polimetalice: Munții Metaliferi (perimetrul Cărzănești), Codru-Moma.

Prospecțiuni S.A. a avut contribuții importante la descoperirea de petrol și gaze, de zăcăminte de cărbuni, minereuri (feroase, neferoase, auro-argentifere, metale rare și disperse, de aluminiu, sare, substanțe minerale nemetalifere, roci utile, ape subterane, nămoluri terapeutice etc.

7.7. Administrația Comercială pentru Prospecțiuni și Explorări Miniere (ACEX)

Ca unitate geologică cu capital de stat, avea ca obiectiv de activitate lucrări de prospecțiuni și explorări geologice pe întreg teritoriul țării, cu excepția perimetrelor concesionate și cu drept de a valorifica zăcămintele descoperite.

La conducerea A.C.E.X. au fost:
- profesor Gh. Macovei – președinte, 1939–1945;
- inginer Gh. Stănculescu – președinte 1945–1948:
- profesor Virgil Ianovici – președinte 1948–1949.

Lucrările de cercetare geologică au abordat atât structuri pentru substanțe minerale utile solide, cât și pentru hidrocarburi.

Pentru substanțele minerale utile solide s-au deschis șantiere în zonele:
- Zam-Cerbia – neferoase;
- Bozovici – auro-argentifere;
- Baia Borșa – metale neferoase;
- Rusca Montană – Ruschița – metale neferoase;
- Bouțari – pegmatite micafere;
- Dobra Vișeu – fier;
- Cârlibaba – mangan;
- Pădurea Craiului – bauxită.

În cazul bauxitei de la Pădurea Craiului, rezervele conturate au fost date în exploatare.

În problema hidrocarburilor, ACEX a început prin prospecțiuni seismice, iar după naționalizare și prin foraje, preluând perimetre de la fostele societăți petroliere, rămase în afara celor preluate de Societățile Muntenia și Moldova, nou înființate.

Sondele săpate au identificat un zăcământ de gaze la Mănești-Prahova, la exploatarea căruia a și trecut I.G.E.X.

7.8. I.S.E.M. și I.G.E.X.

I.S.E.M., unitate de execuție, a fost constituită și organizată să îndeplinească rolul și atribuțiile Comitetului Geologic privind resursele minerale ale țării, cu lucrări de prospecțiune și explorare geologică, prin foraje și minerit.

Conducerea operativă a I.S.E.M. la 1 septembrie 1950:
- Radu Cădere – director general, 1950–1952;
- Octavian Leca – director adjunct.
- Gabriel Martin – director adjunct, 1952–1957;
- Gheorghe Ardeleanu – director, 1957–1958;
- Iorgu Zahiu – 1958–1966.

În anul 1965 apare postul de geolog șef, ocupat de Viorica Popovici, tot de atunci apar funcții de inginer șef Foraj Sonde, Minerit etc.

Începând cu 6 mai 1966 I.S.E.M. se reorganizează devenind Întreprinderea Geologică pentru Explorări (I.G.E.X.), având aceleași obiective ca I.S.E.M., cu accent pe lucrările de explorare, cu organizare de secții și șantiere pe întreg teritoriul țării.

La conducerea I.G.E.X. au fost:
- Iorgu Zahiu – director general;
- Viorica Popovici – geolog șef;
- ingineri șefi pentru minerit, foraj, mecanic etc.

I.G.E.X. are grad special A de organizare, personalitate juridică, patrimoniu, independență operativă și autonomie gestionară

Atât I.S.E.M. cât și I.G.E.X. aveau în execuție cercetări geologice cu lucrări miniere și foraje cu sonde și sondeze.

Lucrările miniere executate, galeriile de coastă și puțurile de mică adâncime au fost modernizate, executându-se galerii și puțuri cu profile și lungimi mai mari. Asemenea lucrări au fost executate la Ghelari, Delnița, Somova, Iulia, Moldova Nouă, Sasca Montană, Văliug ș.a.

Pentru activitatea de geofizică de sondă și alte măsurători, întreprinderea s-a organizat și dotat din import, ajungând să dispună de primul echipament de geofizică care folosea cablu cu 7 conducte ori, importat din America. La fel a procedat și pentru rezolvarea măsurătorilor de deviație la sonde (aparatul Tziper).

O sumară trecere în revistă a substanțelor minerale utile și arată prezența acestora în toate structurile geologice din unitățile Carpatice și Precarpatice.

7.8.1. Carpații Orientali

7.8.1.1. Minereuri neferoase

În cristalinul mezozoic au fost indentificate și urmărite mineralizațiile cuprifere și de sulfuri polimetalice în următoarele perimetre: Pârâul Colbului, Valea Vaserului, preum și în Sectoarele: Târna Mare – Turț, Gemenea – Ostra, Crucea – Pojorâta – Cârlibaba – Novăț – Novicior, sau în Munții Rodnei la Valea Rebrei și Valea Anieșului.

În eruptivul neogen au fost întreprinse cercetări geologice în sectoarele: Ostra – Gemenea (neferoase și auro-argentifere) și Târna Mare – Turț (neferoase).

Auro-argentifere Au fost cercetate în sectoarele: Săsar, Cavnic, Baia Sprie, Borzaș.

Substanțe minerale utile, nemetalifere și roci utile

– Sulf –Pucioasa, Gura Haitii (Negoiul Românesc);
– Calcare: Rarău, Colonia 1 Mai, Codlea – Brașov.

7.8.1.2. Hidrocarburi

S-au executat foraje de mare adâncime, în regiunea Putna, Valea Sibiciului – Pătârlagele, Drăceni, Moldovița, Dumesnic, Focul Nestins – Valea Slănicului (Buzău).

Cărbuni Au fost cercetate sectoarele: Ceptura și Pralea Chiuti, în bazinele intramontane (lignit) în sectoarele Ilieni, Căpeni, Vărghiș, Buduș – Bara Olt – Aita seacă.

7.8.2. Carpații Meridionali

Pentru fier, I.S.E.M. a executat cercetări geologice în zona Ghelari, iar pentru mangan în zona Munților Sebeș.

7.8.2.1. Minereuri neferoase

Au fost cercetate sectoarele: Muncelul Mic, Moldova Nouă, Sasca Montană.

7.8.2.2. Nemetalifere și roci utile

Au fost cercetate pentru Calcare Dolomitice

Se află în Munții Poiana Ruscă, la Ohaba-Ponor; pentru argile refractare la Viezuroiu – Schela (Gorj) și pentru nisipuri și nisipuri cuarțoase la: Brănești-Zolt (Banat), Sichevița, Orlea-Hațeg, Sarmisegetuza.

7.8.2.3. Cărbunii

Au constituit alt obiectiv de cercetare geologică după cum urmează: lucrările de prospecțiuni și explorare s-au desfășurat în șantierele:

– Lignit – în Bazinul Bahna, Caransebeșul Nou, Vârciorova;
– Cărbune brun – șantierele Bozovici Mehadia;
– Huilă – la Anina-Șteierdorf și la Cozla (Banat);
– Antracit – Bozovici, Rudăria, Berzeasca, Cămenița-Sirinia-Svinicea, și la schela Gorj

7.8.3. Munții Apuseni

Mineralizațiile de fier și mangan au fost urmărite în multe sectoare, dar cu rezultate modeste.

Minereuri de molibden au fost cercetate în zonele Zam-Cerbia, Săvârșin-Valea Ciumanilor.

Minereuri neferoase Sectoarele cercetate au fost: Cerbia – Soimuș – Highis – Milova – Roșia Nouă, Valea Someșului Rece și Ramușa – Zimbru.

Minereuri auro-argentifere I.S.E.M.-I.G.E.X. a întreprins cercetări geologice în următoarele sectoare: Roșia Montană, Zlatna, Gura Barza, Baia de Arieș, Almaș, Stănija, Caraci-Măgura Țebii.

Minereuri de aluminiu Bauxitele din Pădurea Craiului au fost învestigate și cu prospecțiuni geofizice în șantierele Lunca Sprie, Albioara-Roșie.

Nemetalifere și roci utile au fost cercetate în șantierele Remetea, Băița Crăciunești și Buru, iar pentru argilă în Bazinul Silvaniei – Sărmășag – Chiejd, Borod și Moneasa.

Cărbuni (lignit) – cercetările s-au efectuat în Bazinul Borod la Beznea – Valea Neagră la Sărmășag – Chiejd în Bazinul Transilvaniei.

7.8.4. Depresiunea Getică

Dintre substanțele minerale cercetate în acest areal, cărbunii din Oltenia și Muntenia deși de calitate inferioară (lignit) prezenta interes economic în industria producătoare de energie electrică (termocentrale).

Sectoarele cercetate: Godeni, Ștefănești-Cărbunești, Berevoiești-Godeni, Poiana Rovinari, Roșia de Jiu, Rovinari Sud – Moi – Peșteana de Jiu – Urdarii de Jos, Tismana, Negomir – Urdari, Balota – Ghermegioaia, Husnicioara, Jirov-Strehaia, Negomir – Urlați, Dunăre – Valea Motrului.

7.8.5. Podișul Moldovenesc

Cercetări geologice s-au efectuate pentru *nisipuri* în zona Hudești – Barabani, pentru *sulf* la Dărăbani – Suceava, iar pentru *cărbuni*, la Soldănești și Borohia – Suceava.

7.8.6. Dobrogea

I.S.E.M.-I.G.E.X. a întreprins cercetări geologice pentru mineralizații de fier în Sectoarele: Iulia și Palazu Mare.

Minereuri neferoase au fost cercetate la: Altântepe, Somova – Câșla – Malcoci (Tulcea) pentru baritină și sulfuri complexe, Ceamurlia – Camena.

Substanțe nemetalice și roci utile – Calcare siderurgice în zona Mahmudia, baritină la Somova – Tulcea, Somova – Cartelu, Malcoci – Marca (Tulcea), dolomite în Dealul Imalac – Complex Tulcea și Mahmudia.

7.8.7. Depresiunea Transilvaniei

Lucrări geologice de prospecțiuni și explorare s-au desfășurat pentru fier în șantierele Căpușul Mic, Vlaha – Săvădisia, pentru nisipuri cuarțoase, caolinoase la Bârsăul de Sus, Popești – Cluj, Cubleș-Cluj și Sânpaul – Huedin, iar pentru bentonite în zona Oarda – Straja – Alba Iulia.

În cazul hidrocarburilor, s-au executat sondaje de mare adâncime și referință în zonele: Bunești Dej, Ibănești de Pădure și Bistrița, iar pentru cărbuni la Șorecani și Zimbru.

7.9. I.F.LG.S. – Întreprinderea de Foraj și Lucrări Geologice Speciale

A fost înființată în anul 1970, în subordinea Departamentului Geologic din Ministerul Industriei Miniere și Geologiei, prin desființarea Comitetului de Stat al Geologiei,continuatoare de fapt a I.S.E.M.-I.G.E.X.

Cercetările geologice au constatdin foraje pe uscat, pe mare și prin lucrări miniere.

În perioada de activitate a I.F.L.G.S. (1970–1990) au fost puse în evidență și predate exploatării, numeroase zăcăminte și zone de diferite tipuri genetice, precum:

– ***Petrol***: Ciocata, Chislaz, Avrămuț, Lebăda, Lăculețe, Ochiuri;

– ***Gaze combustibile***: Pișcolț, Ovidiu, Stârmini, Balta Albă est;

– ***Apele geotermale*** au format obiectivul unor sectoare ca Oradea, Borş, Sînicolaul Mare, Lovrin, Jimbolia, Tomantic, Otopeni, Snagov, Cozia, Călimănești, Olănești etc.

– ***Lignitul****,* obiectiv prioritar pentru I.F.L.G.S., mai ales în 5 perimetre în zona Dunăre-Motru, apoi Rovinari, Roșia de Jiu, Seciuri și alte 8 perimetre în județul Gorj, în județul Mehedinți și Vâlcea.

– ***Minereuri de cupru*** au fost cercetate în perimetrele Cortelu-Somova, baia de Aramă și Altân-Tepe. Sarea gemă a fost cercetată în mai multe perimetre din țară, printre care Turda Băi și Băicoi.

În cazul ***minereurilor nemetalifere și roci utile***, I.F.L.G.S., a efectuat cercetări geologice în mai multe sectoare: Voineasa – Munții Lotrului pentru pregmatite micafere și feldspatice, la Dealul Cerna pentru cuarțite, Mahmudia pentru calcare și la Ovidiu pentru dolomite.

Conducerea I.F.L.G.S. la 1 aprilie 1970:

– Director general: – Iorgu Zahiu;

– Director tehnic de Producție: – Constantin Ispas;

– Director tehnic geolog: – Ion Crețu;

7.10. S.C. FORADEX S.A.

Societatea Comercială FORADEX a fost înființată în anul 1990, cu sediul în București, cu statutul de Societate Comercială pe acțiuni, cu capital majoritar de stat. La sfârșitul anului 1990 I.F.L.G.S. se reorganizează și se transformă în Societate Comercială pe acțiuni sub denumirea de FORADEX.

Printre obiectivele societății:

- Executarea de lucrări de cercetare geologică cu foraje și lucrări speciale specifice prospecțiunilor și explorărilor;
- Activități de ecologizare a mediului și îmbunătățiri funciare;
- Producția de reparare de scule și echipamente;
- Operații comerciale și cooperare economică în țară și străinătate.

Actele de înființare și de schimbare a denumirii și statutul întreprinderii au fost după cum urmează:

– ACEX – Administrația Comercială pentru Prospecțiuni și Explorări Miniere, în subordinea Ministerului Economiei naționale (1939–1949);

– ISEM – Întreprinderea de Stat pentru Explorări Miniere (26 iulie 1950 – 6 mai 1966), în subordinea Comitetului Geologic;

– IGEX – Întreprinderea geologică pentru Explorări (6 mai 1966 – 12 martie 1970), în subordinea Comitetului de Stat al geologiei;

– IFLGS – Întreprinderea de Foraj și Lucrări Speciale (12 martie 1970 – 20 decembrie 1990),, în subordinea Departamentului Geologiei din cadrul Ministerului Industriei Miniere și Geologiei.

Obiectivele geologice urmărite, realizările personalului de conducere și execuție, vor fi prezentate succint pentru fiecare unitate în parte.

7.10.1. Scopul societății

A fost executarea de lucrări de cercetare geologică, cu foraje și lucrări speciale specifice prospecțiunilor și explorărilor, activitate de ecologizare a mediului, îmbunătățiri funciare, producția și reparația de scule și echipamente, operațiuni comerciale și cooperare economică în țară și străinătate.

Printre alte activități ale Societății se pot remarca:

– executarea de lucrări geologice speciale, lucrări de prospecțiuni, explorare și exploatare pentru substanțe minerale utile, fluide, solide și gazoase;

– elaborarea de documentații geologice, tehnico-economice, norme, studii și expertize;

– executarea de lucrări de deschidere și pregătire de mine noi și cariere;

– executarea de lucrări de prospecțiuni, explorare și exploatare pentru ape subterane potabile, geotermale, minerale;

– executarea de măsurători geologice, geofizice, tehnice și de analize;

– executarea de măsurători topografice, geodezice și lucrări de cartografie și altele.

La Conducerea FORADEX începând cu anul 1991, director general a fost Mihail Smărăndescu iar director geolog, Sebastian Ionescu și Gheorghe Marin.

7.10.2. Lucrările executate în străinătate

FORADEX a început lucrările geologice în anul 1968 (atunci IGEX) în Algeria, deschizând seria numeroaselor investigații în diverse țări și continente ale lumii, prin asistență tehnică și lucrări de explorare, cu specialiști formați în țară.

Obiectivele și țările în care au lucrat specialiștii FORADEX sunt următoarele:

- Algeria: 1968–1978, specialiști și asistență tehnică pentru sondele de petrol, pentru S.O.N.A. Trah;
- Zambia:
  - 1970–1973, explorări pentru zinc și cupru;
  - 1973–1990, explorări pentru cărbuni, fosfați, minerale radioactive, fier, sonde pentru apă potabilă în cadrul GEOMIN – București;
  - 1990, Lusaka B´ranch, sonde pentru apă potabilă;
- Germania: 1970–1975, lucrări pentru energie electrică;
- Peru: 1972–1977, explorări pentru sulfuri complexe în Antamina (4-5000 m altitudine);
- Libia: 1979–1990, pentru ape potabile;
- Iraq: 1980–1990, pentru petrol;
- Yemen: 1984–1988, pentru ape industriale;
- Ghana: 1985–1987, pentru minereuri de mangan;
- Turkmenistan: 1988–1991, pentru Rompetrol;
- Grecia: 1991–1992, ape geotermale;
- Tunisia: 1996, ape geotermale;
- R. Moldova : 1998–1999, petrol și gaze naturale.

Personalitățile cele mai reprezentative din FORADEX au fost:

– academician profesor Virgil Ianovici președinte al ACEX în 1948–1949 contribuind la înființarea ISEM și în general la organizarea activității geologice din România.

– inginer Iorgu Zahiu ("Barosanu"), al patru-lea director al ISEM, director la IGEX și 16 ani Director al IFLGS. Inginer de foraj, s-a implicat în problemele geologiei românești.

– inginerul Mihail Smărăndescu, al doilea director al IFLGS și director al FORADEX, cel care în ciuda multor dificultăți, a reușit păstrarea întreprinderii, devenită fanion în cercetarea geologică românească.

7.11. Întreprinderea de Prospecțiuni și Explorări geologice (I.P.E.G.)

În paralel cu apariția Sovromurilor pentru hidrocarburi, cărbuni și metale rare, după 1948, în România se înființează Expediția Geologică (E.G.) pentru substanțe minerale solide, altele decât cele menționate.

În cadrul Expediției au fost organizate întreprinderi de explorări (I.E.), una în București și altele în teritoriu (vezi T.P.E.D.M.N.).

În anul 1954 locul Expediției geologice este preluat de T.P.E.D.M.N., iar I.E.-urile rămân ca executant al lucrărilor proiectate de specialiștii trustului

Din anul 1956 I.E.-urile devin I.E.M.-uri (Întreprinderea de Explorări Miniere), cu sedii la Baia Mare, Suceava, Lugoj-Caransebeș, Miercurea Ciuc, Cluj, Deva), tot în subordinea T.P.E.D.M.N.

Prin desființarea T.P.E.D.M.N. în anul 1965, activitatea operativă a acestuia o preia I.P.L. (O.P.L.) București, iar I.E.M.-urile trec în cadrul D.G.P.E.M.

Prin contopirea Ministerului Minelor și Comitetului de Stat AL Geologiei în anul 1970, I.E.M.-urile devin I.P.E.G.-uri, subordonate M.M.G., cu profil complet de cercetare geologică- prospecțiune-explorare, cu organizare și personal propriu (geologi, geofizicieni, geochimiști). Începând cu anul 1970 organizarea activității geologice în teritoriu aparținând Ministerului Minelor și Geologiei, a fost următoarea:

– I.P.L.- devenită O.P.L., cu sediul în București cu Zeno Vlaicu-geolog șef;
– I.P.E.G.- Baia Mare- cu Marian Răduț geolog șef;
– I.P.E.G.-Cluj, cu Florin Resnic- geolog șef;
– I.P.E.G.-Banatul- cu Camil Todros- geolog șef;
– I.P.E.G.-Hunedoara-Deva cu Marin Stancu- geolog șef;
– I.P.E.G.-Suceava-Câmpulung Moldovenesc cu Viorel Ignat- geolog șef;
– I.P.E.G.- Harghta-Miercurea Ciuc, cu Elek Peter- geolog șef.

La nivelul anilor ’80, funcționau în cadrul Ministerului Geologiei, următoarele I.P.E.G.-uri:

• I.P.E.G.-Banatul- cu sediul în Caransebeș, având pe Ornest Mihaiciuc director și pe Camil Todros - geolog șef;
• I.P.E.G.-Maramureș cu sediul la Baia Mare, director Cornel Grama și Costel Gascu și Marian Răduț – geolog șef;
• I.P.E.G.- Harghita- cu sediul la Miercurea Ciuc, cu Ioan Vaidaș - director și Elek Peter geolog șef;
• I.P.E.G.-Cluj- cu Alexandru Chirilă - director și Emil Constantinciuc - geolog șef;
• I.P.E.G.-Suceava - cu sediul la Câmpulung Moldovenesc cu Dumitru Bălan - director și Viorel Ignat - geolog șef;
• I.P.E.G.-Hunedoara - cu sediul la Deva, cu Corneliu Arsin - director și Marin Stancu geolog șef;
• I.P.E.G.-Oltenia - cu sediul la Craiova, cu Constantin Vasile – director și Andrei Stancu geolog șef;
• I.P.E.G.-Argeș - cu sediul la Pitești, Constantin Marinescu - director și Adalbert Gavrilovici - inginer șef.

După 1990, denumirile I.P.E.G.-urilor au fost schimbate după cum urmează:

– I.P.E.G.- Baia Mare – I.P.E.G. Maramureș
– I.P.E.G. Cuarț SA (nou înființată)
– I.P.E.G – Cluj -TRANSGEX – Oradea
– I.P.E.G – Suceava – GEOMOLD – Câmpulung Moldovenesc
– I.P.E.G – Harghita – GEOLEX – Miercurea Ciuc
– I.P.E.G.- Deva - MINEXFOR – Deva
– I.P.E.G.-Caransebeș – formin – Caransebeș
– I.P.E.G.- Craiova – GEASOL – Craiova
– I.P.E.G.- Pitești – GEOPEC – Pitești

Înainte și după 1990, activitatea de bază a I.P.E.G.-urilor o reprezintă (peste 85%) lucrările propriuzise de cercetare geologică, cu lucrări miniere și foraje pentru substanțe minerale solide, ape minerale, geotermale, deschiderea și pregătirea acestora în vederea exploatării.

În cazul SC CUARȚ SA-Baia Mare, în anul 1995 resursele naturale identificate au reprezentat cca. 75% din totalul rezervelor pe țară (neferoase și auro-argentifere).

Tot S.C. CUARȚ SA-Baia Mare, a execută în plus lucrări care depășesc strict specificul prospectare și explorare, ca de exemplu:

– lucrări de deschidere și pregătire pentru mine noi;
– exploatarea, prelucrarea și valorificarea de substanțe minerale utile;
– lucrări topo-geodezice de toate tipurile, inclusiv cadastru;
– prestări de servicii în turism și alimentație publică;
– elaborare de studii de sisteme informaționale;
– comerț exterior pentru produse specifice.

Geologii maramureșeni lucrează cu succes pentru companii miniere străine, ca cele chiliene: Coemin și Salli Hochschild.

La nivelul ultimilor ani, în cadrul Ministerului Economiei, Departamentul Resurse Umane, funcționează ca unități de prospecțiuni din România, următoarele societăți comerciale:

1. S.C.I.P.E.G. – Maramureș S.A., pentru metale nobile și sulfuri polimetalice;
2. S.C. FORADRIL S.A.-Baia Mare cu obiectiv: prospecțiuni pentru ape subterane, potabile și industriale;
3. S.C. CUARȚ S.A.- Baia Mare cu obiectiv: prospecțiuni pentru metale nobile;
4. S.C. GEOMOLD S.A.- Câmpulung Moldovenesc prospecțiuni pentru sulfuri polimetalice, ape industriale și apă potabilă:
5. S.C. GEOLEX S.A.- Miercurea Ciuc prospecțiuni pentru sulfuri polimetalice, apă potabilă și ape industriale;
6. S.C. TRANSGEX S.A.- Oradea: prospecțiuni pentru ape geotermale;
7. S.C. FORMIN S.A.- Caransebeș: prospecțiuni pentru sulfuri polimetalice și ape industriale;
8. S.C. MINEXFOR S.A.- Deva: prospecțiuni pentru sulfuri polimetalice, apă potabilă și ape industriale;
9. S.C. GEOPEC S.A.- Pitești: prospecțiuni pentru apă potabilă și ape industriale;
10. S.C. RADIOACTIV MINERAL S.A.- Măgurele-București: prospecțiuni pentru minerale radioactive.

8. Muzee de Geologie din România

Multitudinea, variația și forma mineralelor din zăcămintele de substanțe minerale de pe teritoriul țării noastre, au atras atenția oamenilor, înainte de a fi cercetate și studiate în cadrul organizat, prin înființarea universităților (Iași, București, Cluj) cu catedre de geologie.

Începând cu colecțiile amatorilor, apoi cu cele organizate în laboratoarele facultăților s-a ajuns la constituirea de muzee cu valori inestimabile, contribuind la patrimoniul cultural și internațional.

Printre cele mai cunoscute, într-o varietate de forme și cromatică de valoare deosebită de importantă științifică sunt:

– Muzeul Aurului Brad;
– Muzeul de Mineralogie de la Universitatea Babeș-Bolyai – Cluj Napoca;
– Muzeul de mineralogie – Baia Mare;
– Muzeul Național al Petrolului – Ploiești;
– Muzeul Național de Geologie – București.

În afara acestor muzee, despre care vom face referiri, amintim prezența altora, cu piese de o valoare deosebită:

– Muzeul Brukenthal – Sibiu, Secția de științe Naturale, Colecția de mineralogie;
– Muzeul de Științele Naturii Aiud, colecții mineralogice;
– Muzeul Județean-Reșița, Colecția mineralogică Constantin Gruiescu – Ocna de Fier;
– Muzeul Flori de Mină, Cheia-Prahova;
– Muzeul Piatra Neamț.

Colecții cu flori de mină (unele unicat) se află la mulți particulari din Baia Mare și Baia Sprie.

8.1. Muzeul Aurului din Brad

(www.e-brad.ro/muzee.php)

Orașul Brad (Hunedoara), localizat la cca. 40 km nord de Deva, este vestit îndeosebi pentru „cel mai prețios muzeu“ din România – Muzeul Aurului.

Fondarea muzeului este apreciată a fi 4 iulie 1912, însă etichetele unor eșantioane din anul 1896 sugerează o vârstă mai veche.

În timp, prin donații și schimburi, în fondul muzeului au intrat și piese provenind din alte zăcăminte din țară și din lume, iar exponate din Apuseni fac parte din diverse muzee ale lumii. Muzeul aparține în prezent Întreprinderii Miniere Barza.

Muzeul cuprinde peste 2.500 de eșantioane de minerale, dintre care cca. 1.000 cu aur, alături de piese de arheologie având caracter minier, începând cu minele exploatate încă de Imperiul Roman în Dacia. Totodată, muzeul găzduiește și o colecție de mineralogie sistematică, o colecție ce cuprinde minerale descrise pentru prima oară în lume la acest muzeu din România (nagyagit, silvanit, telur, dacit etc.) Muzeul mai cuprinde și o colecție de agate din România.

Dintre eșantioanele deosebite se remarcă octaedri de fluorit de culoare verde deschis de la Cavnic, diamante din Africa de Sud, cristale cubice de pirită cu muchia de 10 cm, însă valoarea principală o au eșantioanele de aur nativ, de forme și dimensiuni diferite.

În muzeu se găsesc eșantioane din majoritatea tipurilor de zăcăminte de aur din România, cele mai bine reprezentate fiind cele din zona Bradului, cu forme de frunze, flori, șarpe, cățel, aripi de pasăre, tun, harta României.

Muzeul prezintă și o colecție mineralogică generală, cu peste 800 de exponate, provenind din multe țări.

8.2. Muzeul de Mineralogie – Universitatea Babeș – Bolyai Cluj-Napoca

(http://bioge.bbcluj.ro/Muzeul Min/ro/index.html)

8.2.1. Colecții și expoziții permanente

Muzeul deține aproximativ 17.000 de eșantioane (din care în jur de 13.000 minerale, peste 3.700 geme prelucrate și 204 meteoriți), grupate în următoarele colecții:

- Colecția sistematică (aproximativ 10.000 eșantioane din România și din cele mai importante ocurențe de pe glob, ilustrând peste 700 specii minerale);
- Colecția regională (aproximativ 1.500 de eșantioane de minereuri din România);
- Colecția de meteoriți (204 eșantioane, reprezintă cea mai importantă colecție de acest tip din România);
- Colecția de geme din România (aproximativ 230 pietre prețioase și fine, majoritatea fațetate);
- Colecția de geme din România (aproximativ 3.500 de pietre fine, majoritatea prelucrate);
- Colecția de minerale descoperite pentru prima dată din ocurențe din România (40 eșantioane);
- Colecția de minerale radioactive (cca. 200 de eșantioane);
- Colecția de cristale (cca. 1.250 eșantioane);
- Colecția de zeoliți din Munții Apuseni;
- Colecția de noduli peridotilici din Carpații Orientali;

- Macle.

Cu excepția colecției de minerale radioactive, toate celelalte sunt ilustrate prin expoziții permanente, în cele două săli ale muzeului și respectiv holul Catedrei de Mineralogie (colecția de Cristografie).

8.3. Muzeul de Mineralogie Baia Mare

(www.muzeuminbm.ro)

Istoricul nașterii muzeului are două direcții prioritare – creșterea numerică și valorică a colecției de minerale, pe de o parte și crearea muzeului actual, ca instituție de știință și cultură oferită specialiștilor și largului public, pe de altă parte.

Colecția de minerale a început să se constituie din anul 1969, în jurul unui nucleu de minerale în număr de cca. 1.500 bucăți determinate și neinvetariate.

Treptat prin recolectări din subteran, achiziții și donații, colecția a crescut numeric ajungând în 1975 de la 3.272 eșantioane, la 14.274 în 1985, iar acum să numere peste 16.000 eșantioane inventariate și determinate.

Din punct de vedere al zăcămintelor de proveniență, ordinea descrescătoare este următoarea: Cavnic, Herja, Baia Sprie, Băiuț, Ilba, Săsar, Nistru, Baia Borșa, Răzoare.

Muzeul de Mineralogie Baia Mare posedă exemplare deosebite, precum:

– raritatea pe plan mondial a speciei – andont, fizelyt, semseyt, klebersbergit, fulopit, berthient, cinabru, pirotină, rodocrozit, scheelit, wolframit, vivianit, cronstedit;

– dimensiunea cristalelor dominante în eșantioane: stibina de Băiuț sau Baia Sprie, galena de Herja, bournonit de Baia Sprie, tetraedrit de Cavnic, baritina de Baia Sprie sau Cavnic etc.;

– culori diferite ale mineralelor de aceiași specie: calcite albe și negre de Herja, calcite roz de Săsar și Cavnic, baritine transparente, galbene, roșii, albastre, verzi de Cavnic, rodocrozit de Cavnic;

– druze monominerale de mari dimensiuni de: cuarțuri de Cavnic sau Baia Sprie, calcite de Herja, Săsar sau Cavnic, stibine de Baia Sprie și Băinț, gipsuri de Cavnic și Herja, baritine de Cavnic și Baia Sprie, rodocrozit de Cavnic.

Dezvoltarea spectaculoasă a colecțiilor mineralogice din cadrul Muzeului Județean Maramureș, a impus înființarea unei noi secții pe lângă cele de istorie, artă și etnografie – o secție de mineralogie, în anul 1976.

Dezvoltarea acestei secții a permis transformarea ei în muzeu separat, încât la 10 decembrie 1992 s-a decis înființarea Muzeului de Mineralogie Baia Mare.

8.4. Muzeul Național de geologie

(www.geology.ro)

Amenajat în clădirea istorică a Înstitutului Geologice al României (1906), Muzeul Național de Geologie a fost deschis publicului în anul 1990.

Cu patrimoniu de 80.000 de eșantioane de minerale roci și fosile, muzeul este organizat ca o carte ce ilustrează domeniile principale ale geologiei.

Întregul fond de eșantioane prețioase atât estetic, dar mai ales științific, este rodul activității de cercetare a multor generații de geologi ai I.G.R. sau al colaboratorilor din universități și alte instituții cu profil geologic.

Seismul din 1977 a întrerupt pregătirile pentru deschiderea unui muzeu în clădirea veche a institutului, care a suferit atunci numeroase distrugeri. Lucrările de refacere și consolidare a clădirii au demarat abia în anul 1983, cu un proiect care, fără a afecta stilul inițial, corespunzând ideii de

muzeu, cu colecții deschise, vizitate de un public larg. Muzeul Național de Geologie este inaugurat și deschis oficial pe 10 aprilie 1990, care prin strădaniile multor cercetători oferea publicului cele mai moderne idei care au stat la baza științelor Terrei. Clădirea adăpostește în cele 22 de săli special amenajate, un impresionant patrimoniu cultural-științific reprezentat prin remarcabile colecții mineralogice, petrografice și paleontologice.

Colecția Muzeului Național de Geologie deține atât eșantioane ale celor mai vechi roci (1,9 miliarde de ani) sau purtau urme de viață (600 milioane de ani) din subsolul țării, cât și cea mai completă colecție de roci și fosile din România.

8.5. Muzeul Național al Petrolului

(www.petrom.ro)

Muzeul a fost înființat prin H.C.M. 1341/16.09.1959.

Obiectivele activității acestui muzeu constau în ilustrarea istoriei petroliere românești, a științei și tehnicii petroliere, precum și a contribuției acestei ramuri industriale la procesul economic și social al țării.

Tematica muzeului cuprinde următoarele aspecte:

– începutul și evoluția cercetării geologice de profil petrolifer în România;

– evoluția utilajului pentru forajul extracției și prelucrarea petrolului;

– istoria exploatării și valorificării petrolului, legislația și regulamente petroliere, fenomene politice generale, sociale, generate de această ramură industrială.

Pe baza acestei tematici, s-a trecut la organizarea muzeotehnică a expoziției de bază, muzeul fiind inagurat la 8 octombrie 1961.

Muzeul cuprinde, pe lângă spații cu documente originale, utilaje etc. și o bibliotecă cu peste 3000 de volume având conținut tehnic și documentar.

Alături de cele mai valoroase exponate de tehnică, unicate în lume, muzeul mai posedă documente și documentații originale referitoare la mari personalități din lumea petrolului. Printre acestea se remarcă: Ion Popescu-Voitești, Ludovic Mrazec, Valeriu Patriciu; în domeniul geologiei: Virgiliu Tacit, Ion Basgan, Andrei Drăgulănescu; din lumea forajului și extracției: Lazăr Edeleanu, Nicolae Debie, Gheorghe Rădulescu.

Din anul 2004 clădirea muzeului este inclusă în lista monumentelor istorice cu titlul:

„*Casă, sfârșit de secol XIX*“.

Muzeul Național al Petrolului face parte din rețeaua Națională a Muzeelor din România, afiliate la MEMO (Rețeaua Muzeelor Europene) și, alături de muzee din Germania, Austria, Norvegia, Suedia și Polonia, aparține rețelei de muzee petroliere europene. În prezent muzeul este subordonat SC PETROM SA.

9. Concluzii

Mineralele și mineritul au preocupat omul cu mii de ani în urmă, în Neolitic, timp în care s-au acumulat și multe cunoștințe, economia minerală jucând un rol fundamental în viața și dezvoltarea omenirii.

România, dotată de natură cu o mare diversitate de resurse minerale naturale, a fost cunoscută și râvnită cu mii de ani în urmă, din preistorie, mai ales pentru cupru, aur și argint.

Cercetările și exploatările miniere s-au ale celor pentru petrol, multă vreme rudimentare, au intrat pe făgaşul investițiilor sistematice la mijlocul secolului al XIX-lea, prin specialiști străini și români.

După apariția Universităților din Iași și București și a unor instituții ca Biroul Geologic, apar specialiști și lucrări de mare valoare.

În anul 1906 s-a înființat Institutul Geologic al României sub conducerea profesorului L. Mrazec, iar cercetarea geologică fundamentală și aplicativă s-a impus pe plan național și internațional.

În paralel cu activitatea I.G.R. se organizează A.C.E.X. în anul 1939, ca unitate geologică cavînd capital de stat și ca obiectiv prospecțiuni și explorări geologice pe întreg teritoriul țării, cu excepția perimetrelor concesionate și cu drept de a valorifica zăcămintele descoperite.

La 8 august 1949, prin desființarea I.G.R. se organizează Comitetul Geologic, având obiectiv de cercetare și explorare a bogățiilor subsolului. Comitetul Geologic absoarbe A.C.E.X-ul, care devine Diviziunea de Explorări numită I.S.E.M. din anul 1950, iar din 1966 I.G.E.X.

În locul I.G.R. se formează Diviziunea de Cercetare și Prospecțiuni a C.G., cunoscută sub denumirea de I.P.L., din anul 1950, ca unitate aplicativă.

Odată cu înființarea SOVROM-urilor pentru hidrocarburi, cărbuni și metale radioactive, pentru minerale solide se organizează Expediția Geologică, specialiştii fiind români și sovietici. E.G. a organizat întreprinderi de explorare (I.E.), una în București și altele în teritoriu.

În anul 1954, după multe dispute, locul Expediției îl ia T.P.E.D.M.N. cu sediul în București, care preia întreprinderile de explorări.

Alături de I.S.E.M. – I.G.E.X., Trustul are ca obiectiv de activitate descoperirea și conturarea de minereuri feroase, neferoase, auro-argentifere, cărbuni și substanțe nemetalifere, roci utile, sare, săruri de potasiu, etc. În plus, T.P.E.D.M.N. avea și sarcina de qa deschide mine noi.

În anul 1965 Trustul este desființat, activitatea productivă fiind preluată de O.P.L., care, de la 1 aprilie 1970 este preluată de I.P.L.-C.G., înființându-se I.G.P.S.M.S. Acesta trece în cadrul Ministerului Industriei Miniere și Geologiei (prin desființarea C.G.).

Istoria cercetărilor geologice pentru petrol se confundă în mare parte cu însăși dezvoltarea științelor geologice din România. La explorarea hidorcarburilor se pot distinge trei etape: 1854–1948; 1948–1990; 1990-prezent.

Perioada 1948–1990 se poate considera cea a cercetării geologice și exploatării zăcămintelor de petrol și gaze de către întreprinderi cu capital de stat.

Începută în anul 1948 în cadrul I.G.R., activitatea de prospecțiuni pentru hidrocarburi, a fost preluată în anul 1949 de Oficiul de Prospecțiuni Geologice și Geofizice în subordinea SOVROM-petrol.

Din anul 1956 Oficiul devine I.P.G.G., prima întreprindere de stat pentru hidrocarburi, care din anul 1972 este denumită I.P.G.G.H., care în anul 1981 se unește cu I.G.P.S.M.S., redevenind la titulatura de I.P.G.G.

În anul 1991, I.P.G.G. se transformă în Societate Comercială pe Acțiuni „Prospecțiuni S.A.“, privatizată în prezent.

Activitatea desfășurată de I.S.E.M. – I.G.E.X. se reorganizează începând cu anul 1970, devenind I.F.L.G.S. în subordinea Departamentului Geologic din M.I.M.G.

Din anul 1990 I.F.L.G.S. este Societate Comercială pe Acțiuni, sub numele de FORADEX, privatizată din anul 2008.

Întreprinderile de Explorări formate în perioada Expediției Geologice și preluate de T.P.E.D.M.N., devin din anul 1970 întreprinderi independente – I.P.E.G., care la nivelul anului 1980 funcționau în centre din țară, precum: Banat (Caransebeș), Baia Mare, Miercurea Ciuc, Cluj, Câmpulung Moldovenesc, Deva, Craiova și Pitești. În prezent I.P.E.G-urile au devenit societăți comerciale pe acțiuni.

Pentru metale rare (radioactive de fapt) lucrările Expediției Geologice au fost preluate de SOVROM KWARȚIT, în Munții Apuseni, Banat şi Carpații Orientali.

Din partea română s-a constituit Trustul de Metale Rare, în cadrul Departamentuluii de Metale Rare, cu întreprinderi şi secții de cercetare în zonele de interes economic.

Actualmente, pentru produse uranifere există în Bucureşti o Companie Națională (C.N.U.) şi un institut de cercetări şi proiectări (I.C.P.M.R.R.).

Prospecțiunile pentru minerale radioactive sunt executate de S.C. Radioactiv S.S. – Măgurele.

*

* *

Se poate aprecia că, în domeniul geo-științelor din România, cercetarea științifică fun damentală, cercetarea aplicativă, activitatea minieră și mai ales petrolieră au fost într-un continu proces de uniformizare.

Geologia ocupă o poziție și are un rol aparte prin problematica sa complexă, prin metodele de lucru puse în acțiune, prin cadrul și condițiile în care se manifestă.

Realizările economice obținute prin lucrările de cercetare geologică după anul 1950, au fost umbrite de execuția forțată a unor lucrări, fără a se ține seama de o fundamentare științifică reală, cheltuindu-se fonduri uriașe pentru cercetarea unor zăcăminte considerate de perspectivă.

În timpul SOVROM-urilor s-au efectuat exploatări neraționale pentru hidrocarburi (petrol în special).

Intensificarea lucrărilor de extracție și caracterul de neregenerare al substanțelor minerale utile a condus, încă din anii ’80, la declinul acestora, unele fiind în mare măsură epuizate.

Chiar în aceste condiții, România beneficiază de însemnate resurse minerale, cum sunt cele nemetalifere, roci utile, ape geotermale, minerale, carbogazoase, plate, sare gemă sau săruri de K și Mg etc., cum puține țări din Europa posedă asemenea bogății.

Producția de petrol variază în ultimii ani între 4–5 milioane tone anual, dar prospecțiunile și explorările în platoul Continental al Mării Negre pot indentifica noi rezerve de petrol și gaze.

Mineritul ca exploatare a resurselor geologice românești

1. Scurt istoric asupra exploatării resurselor minerale pe teritoriul României

Produsele industriei miniere, exemplificate prin cărbuni, sare, minereuri metalifere și nemetalifere, materiale de construcții etc., constituie baza industriei moderne fără de care nu pot fi concepute tehnica și civilizația contemporană.

Industria minieră are o influență puternică asupra vieții economice în ansamblu și suportă în același timp presiuni mari din partea altor ramuri industriale, motiv pentru care mineritul a suferit tot timpul profunde transformări atât din punct de vedere cantitativ cât și calitativ.

Diverse studii și statistici făcute la nivel mondial atestă faptul că producția industriei miniere se va menține mare și foarte mare la multe produse, datorită consumului din ce în ce mai mare de substanțe minerale utile pe cap de locuitor al Terrei și faptului că, pe măsură ce trece timpul, sunt valorificate zăcămintele cu conținuturi din ce în ce mai scăzute.

Studii de ansamblu elaborate cu privire la dezvoltarea viitoare a activității miniere mondiale au condus la concluzia că această activitate va crește, în special prin extinderea exploatării la zi, în cariere, unde se pot obține productivități incomparabil mai mari față de cele obținute în subteran,

ceea ce va permite exploatarea la prețuri rezonabile a zăcămintelor mari cu conținuturi reduse de componenți utili.

Industria minieră a României a cunoscut până la sfârșitul ultimului deceniu al secolului XX o dezvoltare continuă și accentuată, când a intrat într-o perioadă de profunde transformări și adaptări pentru tranziția la economia de piață.

În noua situație economică a României, industriei miniere îi revin sarcini deosebite privind acoperirea nevoilor economiei naționale cu combustibili, minereuri metalifere, minereuri nemetalifere și diverse alte substanțe minerale și roci utile.

Teritoriul României, cu o suprafață totală de 237500 km^2, are o structură geologică foarte complexă. Majoritatea teritoriului face parte din zona orogenului alpin, cu vulca- nism terțiar și actual, alcătuit din munți tineri, dealuri, podișuri și câmpii intercalate în depresiuni tectonice conținând, în ansamblul său, bogate și variate zăcăminte de substanțe minerale utile exemplificate prin: combustibili minerali, minereuri de metale prețioase, minereuri de metale feroase, neferoase și rare, substanțe nemetalifere, etc.

Zăcămintele de substanțe minerale utile din România sunt de dimensiuni mici sau cel mult medii, neîntâlnindu-se zăcăminte de talie mare și foarte mare decât în cazul depozitelor de sare gemă.

România mai dispune astăzi de rezerve geologice exploatabile care totalizează: 3 miliarde de tone de lignit și cărbune brun, 1 miliard tone de huilă, 100 milioane tone de minereuri auro-argentifere, 90 milioane tone de minereuri polimetalifere, 900 milioane tone de minereuri cuprifere, 10 miliarde tone de sare. De asemenea, în subsolul țării se găsesc suficiente și bogate zăcăminte de metale radioactive, metale rare, fier-mangan, bauxită și o mare diversitate de substanțe nemetalifere, precum și cantități inepuizabile de roci utile și ornamentale.

1.1 Începuturile și dezvoltarea în timp a extragerii substanțelor minerale utile pe teritoriul României

Omul preistoric – culegător de fructe, plante și rădăcini sau vânător și pescar, a început să caute și să colecteze obiecte ce puteau fi folosite ca arme de apărare și vânătoare sau ca unelte pentru transformarea mecanică a mediului sau de viață, spre a-l adapta nevoilor și dorințelor sale.

Necesitatea de a-și construi uneltele l-a condus pe omul Paleoliticului la o dezvoltare a gândirii și deci a inteligenței. Numai în acest mod Homo Sapiens a reușit să supraviețuiască față de alte specii de hominizi (Denisovani, Neanderthaalieni, Homo Erectus ș.a.) și să se apere de fiarele sălbatice. A știut să lupte folosind unelte și arme pentru a supraviețui. Prima perioadă a istoriei, numită Paleolitic, a fost aceea ăn care omul a folossit piatra cioplită și apoi șlefuită ca material.

În perioadele reci, inclusiv cele numite Glaciațiuni, care au cuprins majoritatea uscatului planetar, s-au adăpostit în peșteri sau refugii sub stânci, în apropierea cursurilor de apă și a zonelor bogate în hrană. Acolo au apărut și primele forme de religie și de artă (simbolul falusului, desenele rupestre).

O serie de indicii descoperite în timp atestă faptul că civilizațiile de început (formate din comunități de oameni) s-au dezvoltat în ținuturi de munte, în zonele temperate, caracterizate prin ierni cu temperaturi suportabile și veri cu o căldură normală.

Zonele montane și platourile înalte erau bogate în peșteri, pasuri montane, izvoare, vegetație și animale. Oamenii se puteau adăposti, aveau piatră și lemn pentru arme și construcții, apă curată atât de necesară vieții, hrană suficientă și bună sub formă animală, rezultată din vânat și pescuit, sau vegetală din diferite plante, fructe sau rădăcini. Arheologia mărturisește din plin asupra acestor condiții

de trai despre care omul Paleoliticului ne-a lăsat mărturii, imnclusiv pe teritoriul actual al României (de pildă vatra de foc de 50.000 de ani vechime pe Dunăre, lângă Turnu Severin).

Extragerea și prelucrarea materiilor prime minerale solide pe teritoriul României sunt cunoscute și ele din timpuri străvechi, iar importanța și varietatea resurselor minerale au făcut ca mineritul să constituie o îndeletnicire tradițională, veche de peste 2000 de ani (Apuseni), în această zonă a Europei și a lumii.

Cercetările arheologice efectuate pe teritoriul României au pus în evidență activitatea de extragere și valorificare a diferitelor minerale și roci de către om încă din epoca paleolitică (anii 1.000.000 – 10.000 î.e.n). În numeroase localități precum Mitoc, Iosășel, Valea Dârjovului, Căpușul Mic, Valea Lupului, etc s-au găsit vestigii legate de exploatarea și prelucrarea silexului, opalului, obsidianului, cuarțitului și a diverselor altor roci extrase din depozite locale sau din depozite situate la o distanță mai mică sau mai mare de locurile unde s-a făcut prelucrarea. Aceea a fost popuația de substrat a Europei, care trăia în diverse locuri montane ale continentului, comunica pe firul apelor și prin pasurile montane, iar istoricii o numeau, încă din antichitate, pelasgică. Câteodată materialele supuse prelucrării erau aduse, în baza unor schimburi, din locuri îndepărtate, care depășeau cu mult frontierele actuale ale țării noastre.

În cele mai dese cazuri extragerea rocilor utile se făcea din deschideri naturale de suprafață, dar și din subteran, prin folosirea unor lucrări miniere simple, precum galerii de coastă și eventual puțuri de mică adâncime. Primul rol al acestor subterane a fost magic și religios, omul considera că astfel a intrat în Lumea de Dincolo, locul de unde poate să comunice cu cei dispărți din lumea de deasupra, a celor vii.

Urmele celei mai vechi tehnici de exploatare minieră descoperite în România datează de peste 15 milenii și se găsesc la Cotul Miculinți din bazinul Prutului Mijlociu, unde au existat vetre și ateliere de prelucrare a silexului, a oaselor și coarnelor de ren, spre a se produce obiecte de vânătoare și de pescuit, precum și unelte de lucru pentru minerit.

Dintre realizările tehnice mai importante care datează din Paleolitic pe teritoriul României se pot menționa: apariția și folosirea uneltelor de vânătoare; construirea de bărci (la început din trunchiuri de lemn, apoi călăfătuite cu smoală) și practicarea pescuitului; folosirea pentru vânătoare a capcanelor și arcului etc. Mai sunt de menționat pentru acea epocă stăpânirea focului și trecerea la prelucrare prin fierbere și coacere a hranei; confecționarea de obiecte de îmbrăcăminte, vase, coșuri și frânghii și, în sfârșit folosirea diferitelor ritualuri și apariția unei mitologii închegate, care s-a transmis pe cale orală, apoi scrisă, până astăzi.

Miturile care ne-au parvenit din Paleolitic indică inclusiv conviețuirea lui Homo Sapiens sau Homo Neanderthalensis ori Homo Erectus. Ele ne oferă însă mult mai mult: repere despre imaginea pe care și-o formase omul preistoric legată de natură, despre originea vieții cât și despre originea sa proprie. În aceaa perioadă îndepărtată exista credința că omul este născut din piatră, care, la rândul ei, era zămislită de Mama Terra și Tatăl Foc. Astfel, Pământul și Soarele au devenit primii zei ai umanității, iar simbolurile lor au străbătut civilizațiile și au ajuns, sub diverse forme, până în prezent.

De asemenea miturile preistorice ne oferă posibilitatea de a ne face o idee asupra importanței pietrei în mintea omului din Paleolitic. Din ele ne dăm seama că omul preistoric privea mediul în care trăia în funcție de nevoile sale de viață, iar gândirea sa urmărea, în primul rând, satisfacerea acestor necesități. Acesta era sensul ultim al ritualurilor care însoțeau diferite activități și operațiuni practice. Legat de confecționarea și folosirea uneltelor și a modului de viață, este de semnalat că la sfârșitul Mezoliticului (peerioada mdie a Paleoliticului) apar ceramica și toporul de piatră perforată înmănușat pe mâner de lemn ori din corn de cerb. Pimul topor, cu două tăișuri, așa cum a fost înfățișat Zamolxe, era nu doar o unealtă, ci și un simbol magic al puterii omului născut din piatră și al capacității lui de a se perpetua (era și un simbol falic). În același timp se semnalează apariția râșniței și a secerei cu dinți de silex.

Aceasta înseamnă că omul trecuse de la culesul întâmplător la recoltarea semințelor bune de mâncat, un pas important spre cultivarea lor.

Mai târziu în Neolitic (la noi anii 7000 – 2000 î.e.n.) cunoașterea plantelor utile și a celor dăunătoare l-au condus pe om la selectarea și apoi la cultivarea cerealelor. În acest mod a început să se dezvolte agricultura. Prin aceasta omul a devenit stabil, renunțând la a mai fi nomad. Dar micșorarea aportului de hrană animalăprovenită din vânat a redus la o treime populația umană a lumii și a continentului. Abia apariția și folosirea metalelor a produs revirimentul prin care omul și umanitatea au reușit să facă față provocărilor na turii. Deci, în mod sintetic, se poate spune că în Neolitic se trece la cultivarea plantelor, se confecționează primele unelte pentru prelucrarea pământului, cum ar fi plugul și sapa, se inventează roata plină și se face transport cu animalele domesticite. Umanitatea trăia în plină civilizație a calului. Cîinele, pisica, oaia și capra fuseseră domesticite de la finalul Paleoliticului. Oamenii trăiesc în comunitți numite triburi, se construiesc primele colibe și oamenii încep să se ocupe de olărit, tors, țesut, practică un desen geometric (despre care se consideră că a fost și un mijloc de comunicare), încep să folosească simboluri și apar primele ornamente de aur și cupru. Apar și primele legi.

Apariția agriculturii a fost rezultatul unui proces care a dus la transformarea unor comunități de culegători și vânători în producători de hrană, acestea funcționând după regulile unei religii și având o simbolistică centrată pe ideea de fecunditate și fertilitate.

Personalizarea acestora a dus la apariția unor noi zeități.

Reprezentările plastice ne dezvăluie existența a două personaje-simbol (Soarele și Pământul) în jurul cărora se organizează întregul sistem religios.

Un personaj reprezentat prin desen și statuete era femeia care domina autoritar sfera religioasă (Mama a toate, pământul). Personajul feminin nu este doar un simbol al fecundității, ci pare acum o apariție mitică concepută ca Ființa Supremă și Mama Universală, o zeitate căreia i se subordonează întreg Universul. Marea Mamă, sintagmă ce desemnează același personaj, este personificarea principiului feminin, în timp ce principiul masculin este încarnat de «Taur», simbol solar și al puterii de perpetuare în același timp și va căpăta mai târziu o expresie antropomorfă. Pentru civilizațiile sudice el a fost Leul.

Judecând după reprezentările găsite, principiul masculin pare să fie subordonat zeității feminine cu care se află în relație de filiație. Primele perioade ale civilizațiilor au fost dominate de matriarhat. Pentru sciți puterea feminină și masculină erau egale. Patriarhatul este un rod mai târziu, al epocilor când metalul a devenit parte majoră a utilităților civilizației omenești.

În jurul datei de 9500 î.H. sistemul religios dual, împreună cu alți zei, s-a răspândit și s-a impus în rândul comunităților de vânători și culegători.

În Neolitic activitatea minieră a fost intensificată în sensul că și alte tipuri de roci, cum ar fi granite, bazalte, andezite etc, erau extrase și folosite, utilizându-se aceleași tehnici de lucru și aceleași sisteme de exploatare.

Piatra obținută din masiv era prelucrată și șlefuită sub diferite forme, iar găurirea și fixarea ei în mâner (pentru topoare) sau pentru a se face amultete a produs primul mare salt în confecționarea unor unelte de lucru mai sigure și cu eficiență sporită, ca și a unor podoabe mai trainice.

În această perioadă se constată și începuturile exploatării și prelucrării metalelor. Primele folosite sunt cuprul (chiar a existat o scurtă Epocă a Cuprului, înainte de Epoca Bronzului) și aurul, care la început au fost utilizate pentru confecționarea obiectelor de podoabă. S-a început cu folosirea cuprului nativ, descoperit în peșterile unde omul continua să comunice cu cei din Klumea de Dincolo, iar la sfârșitul Neoliticului se făcea minerit și se folosea cuprul extras și prelucrat din minereuri cuprifere.

După o perioadă de tranziție de aproximativ 200 de ani, zisă a Aramei sau a Cuprului, Neoliticul cedează definitiv locul unei noi epoci, aceea a Bronzului. Perioada Aramei a reprezentat o vreme frământată, caracterizată prin mari mișcări de triburi și migrații. Clima planetei – Mediterana de Est în

special – s-a răcit drastic, cutremure și vulcani agitau uscatul, lupte pentru deținerea celor mai bune pământuri au produs valuri de migrație dinspre estul spre vestul continentului. Aceia au fost purtătorii de civilizație. Deși vechile culturi neolitice dispar, se formează culturi noi. Una din cele mai caracteristice şi mai răspândite pe teritoriul ţării noastre a fost Cultura Coţofeni.

Pe teritoriul României au fost găsite și urme ale exploatărilor neolitice de aur, argint, cupru și plumb în Banat în zona Bocşa – Ocna de Fier – Dognecea, precum și în Transilvania în zona Bradului, la Caraci şi Musariu.

Uneltele folosite în mineritul din acele vremuri erau confecționate din coarne de cerb, diferite oase de animale și roci tari ascuțite, găsite în număr mare în multe mine și cariere de pe teritoriul României. De asemenea se întrebuințau lopeți din oase sau din lemn și târnăcoape făcute din coarne de cerb. În România s-a descoperit un ciocan de piatră la mina **Caraci** și un topor de piatră la mina **Musariu**, datând din neolitic.

În Epoca Bronzului (la noi anii 1900 – 1150 î.e.n.), pe lângă extracția și prelucrarea pietrei, se trece la fabricarea bronzului (cupru + staniu), aliaj superior cuprului și aurului din punct de vedere al durității și al posibilităților de întrebuințare.

Bronzul era folosit pentru confecționarea în primul rând a uneltelor și a armelor. Localitățile cele mai importante pentru extragerea cuprului se găseau în Transilvania. Același metal era însă extras și în Oltenia, Dobrogea și Banat, în zona Dognecea – Bocşa, unde s-au găsit urme ale unor exploatări din această epocă.

Lângă Sibiu, la Sighişoara şi în multe alte locuri cum ar fi Deva, Uioara de Sus, Săpâlnaca, Perşinari şi altele, au fost găsite depozite impresionante de lupe şi de obiecte de cupru şi de bronz, cântărind peste 1000 kg. Asemenea obiecte provenite din Transilvania au fost găsite şi la Est şi Sud de Carpaţi (zonele sarmato-tracice), ca şi în diferite locuri din Europa Centrală şi Occidentală.

În România, în zona Ocna de Fier, s-au găsit rămășițele unui atelier de turnare a bronzului. S-a descoperit de asemenea o haldă de zgură cu un conținut de plumb și cupru, iar la Câlnic – Reșița s-a găsit un topor de bronz din jurul anului 1100 î.H.

Din bronz s-au făcut şi unele pentru minerit: dălţi, târnăcoape, topoare, ciocane, ceea ce a mărit productivitatea muncii și deci a mărit cantitatea de minereu extrasă și, ca urmare, cea de bronz fabricată și prelucrată.

În aceeași perioadă, în diferite regiuni de pe teritoriul României se mai exploatau aur, argint, chihlimbar, sare și diferite roci de tărie mare.

În privința chihlimbarului sau a ambrei este de semnalat faptul că numărul destul de mare de perle de chihlimbar descoperite în mormintele de la Sărata Monteoru este posibil să provină din exploatarea zăcămintelor situate între Sibiciul de Sus și Nehoiaș din Munții Buzăului, de unde se scoate ambră până astăzi.

În Epoca Bronzului omul a fost pus din ce în ce mai frecvent în situația de a produce bronz din cupru și staniu metalic, ce se extrăgeau din zăcăminte diferite, de pe teritoriile unor triburi situate la distanțe de sute chiar mii de kilometri. Într-o asemenea situație, metalele respective puteau fi procurate numai pe calea schimbului, fiind necesară transportarea lor din zona zăcământului la ateliere de prelucrare. Produsele obținute trebuiau și ele să fie transportate de la ateliere la locurile de desfacere. Așa a apărut, încă din epoca bronzului, necesitatea organizării unor schimburi comerciale, inclusiv necesitatea creerii unor rețele de transport.

Faptul că asemenea aliaje s-au făcut și au fost descoperite de arheologi, atestă rute comerciale extrem de vechi, parcurse pe firul apelor și pe spinările muntoase, trecând prin pasuri montane. Dunărea a fost, pentru români, ca și pentru restul continentului european, cea mai însemnată rută comercială a lumilor vechi. Dar au apărut și drumurile de uscat, folosind calul și apoi căruța.

În Europa, spre exemplu, au apărut adevărate artere comerciale care legau principalele centre miniere, în preajma cărora începuseră să se formeze și centre de prelucrare a minereurilor și metalelor. Cam în aceeași perioadă de timp se schițează și căile de transport ale chihlimbarului dinspre Marea Baltică spre bazinul mediteranean (Drumul Chihlimbarului de la Varegi la Greci) și spre răsărit; căi ce dobândiseră o mare importanță în epoca miceniană. Încă din Epoca Bronzului ajunsese bine cunoscută prezența chihlimbarului de bună calitate de pe țărmul sudic al Mării Baltice, de pe coasta de vest a Danemarcei și de pe coastele Marii Britanii. Zăcăminte de importanță redusă erau cunoscute și pe coastele Spaniei, Italiei de sud și Siciliei, însă acestea din urmă dădeau un chihlimbar de calitate inferioară. Peșterile de Cretă de la Murfatlar păstrează semnele trecerii varegilor (vikingii), care călătoreau, cu chihlimbarul și alte produse, către Grecia.

Chihlimbarul nordic mult mai căutat forma obiectul unui comerț înfloritor, controlat de negustorii din Europa Centrală (Drumul Chihlimbarului). El era transportat fie pe cale maritimă (prin navigație de cabotaj, în lungul țărmului atlantic, apoi prin Mediterana, pe rutele care fuseseră feniciene), fie pe uscat, pe diferite rute, dintre care una trecea paralel cu Prutul, apoi prin Dobrogea (Murfatlar) spre Micene și alte centre comerciale grecești și feniciene.

Este de menționat faptul că la sfârșitul Neoliticului și începutul Epocii Bronzului e atestată prezența, în ținuturile noastre, în principal dinspre est, a unei populații indoeuropene cu o organizare sub formă de democrație militară. Erau traco-cimmerienii, indo-arieni care controlau și Drumul Mătăsii până în Asia de Sud-Est. În centrul Europei au ajuns celții, plecați din bazinul intracarpatic, ca și germanii, indo-iranici veniți din Asia Ilirii erau la origini dardani, neamul cel mai întins al tracilor, acela care a dat numele Strâmtorii Dardanele, apărută în plin Neolitic, la 5000 îH. Dacii erau și ei traci, la origini Dahae, sacerdoții, întinși la nord de Dunăre și în tot arealul carpatic, până în Carpații Albi, ambele domenii sacre ale lumii vechi (pământul și apa, cea care ținea legătura cu Lumea de Dincolo).

De la formarea triburilor tracii au fost inventatori și purtători ai tehnicilor de prelu- crare a aurului, bronzului și fierului, ca unii despre care mitologia spunea că, la origini, se născuseră din piatră.

Cercetările arheologice au arătat că elementele fundamentale ale tehnicii și culturii tracilor de la începutul Epocii Bronzului s-au perpetuat și au evoluat intern, influențate mai mult sau mai puțin de năvălitorii și cuceritorii vremurilor de până la cucerirea romană, integrând părți din tehnicile și culturile invadatorilor. Aceasta arată că între timp tracii (dacii implicit) au asimilat și absorbit pe năvălitorii și cuceritorii rămași printre ei. În acest sens, tracii au fost într-adevăr purtătorii permanenți ai tehnicilor bronzului și fierului din țara noastră, independent de cei ce au adus din exterior unele din caracteristicile altor tehnici, distincte de ale lor. În timpul Epocii Bronzului s-au constituit în mediul rural de la noi comunități teritoriale (sate) care aveau o puternică legătură economică bazată pe proprietatea colectivă. Prin unirea acestora se consolidează formația tribală, urmată de uniunile de triburi sub forma unei democrații militare.

Printre ele sunt exemple tipice uniunile triburilor de traci din nordul și sudul Dunării de jos, numiți geți de către greci și daci de către romani.

Cu timpul, triburile tracice din nordul Dunării s-au diferențiat politic de cele care locuiau mai la sud și organizarea lor în uniuni de democrații militare a durat până la Burebista, în prima jumătate a secolului I î.H.

Descoperirea și utilizarea fierului a avut un rol deosebit în evoluția omenirii. Fierul este cunoscut ca liderul tuturor metalelor. Utilizarea crescândă a fierului în domenii cum ar fi războiul și agricultura a schimbat situația economică și de afaceri la începutul mileniului I î.H., întrucât până atunci majoritatea afacerilor și schimburilor se bazau pe cupru sau pe metale avînd cuprul în aliaj.

Epoca Fierului (la noi 1150 î.e.n.–100 e.n.) a constituit un pas înainte în dezvoltarea civilizației omenești. În această epocă se produce diversificarea meseriilor și specializarea lor, ceea ce impune cea de-a doua mare diviziune socială a muncii: desprinderea meșteșugarilor ca o categorie socială aparte

în cadrul triburilor. Schimbul de produse devine mai intens și se realizează o producție de mărfuri destinată schimbului, fapt ce impune apariţia şi folosirea monedei.

În această epocă se produc și stratificări de ordin etnic, în sensul că în secolele VII – VI î.H. are loc evidențierea din masa triburilor trace a daco–geților, cei care în secolele I î.e.n. şi I e.n. vor crea în spațiul carpato–danubiano–pontic o înfloritoare civilizație a fierului și se vor organiza politic într-un stat sub conducerea lui Burebista (82–44 î.e.n.) și mai apoi a lui Decebal (86–106 e.n.). Daco–geții au fost influențați de grupurile de populație care au pătruns în această zonă a Europei: grecii (Miletul) care creează coloniile de pe litoralul Mării Negre; sciții veniți dinspre est și care au adus o contribuție importantă la dezvoltarea metalurgiei; celții care pătrund dinspre nord–vest (triburile boiilor, care au dat numele Bohemiei) și aduc o nouă tehnologie de reducere a minereului de fier.

În Epoca Fierului omul reușește să extragă, să separe și să prelucreze minereurile de fier, obținând fierul atât de folosit la confecționarea multor unelte. Duritatea lor, mult mai mare decât a celor din bronz, a dus la o creștere destul de importantă a producției de bunuri materiale.

Menționăm că metalurgia fierului s-a răspândit în Europa atât prin Mediterana, prin intermediul grecilor, cât și pe uscat, prin nordul Mării Negre sau peste Marea Egee şi Bosfor în lungul Dunării, în intervalul de timp dintre secolul al XII–lea și al VII–lea î.H, când a început și exploatarea zăcămintelor de minereu de fier din Dacia. Exploatarea și prelucrarea fierului pe teritoriul actual al României sunt atestate încă din anii 1000 – 900

î.H. în unele localități ale Dobrogei de astăzi (Babadag și Dervent). Minereul prelucrat în aceste localități dobrogene provenea din zăcământul de la Iulia.

Exploatarea minereului de fier pe teritoriul României se făcea în principal la suprafață, prin mici cariere. Au existat și exploatări subterane la zăcămintele mari, dovadă fiind lucrările miniere subterane vechi, descoperite de-a lungul timpului în diferite localități din Banat și Transilvania. Minereul de fier extras din masiv era pus în coșuri și transportat la centrele de topire și prelucrare a metalului rezultat.

Având în vedere că în toate regiunile țării au fost descoperite cuptoare rudimentare pentru topit minereul de fier, s-au făcut cercetări cu privire la modul de asigurare cu minereu, ajungându-se la concluzia că în Țara Românească aprovizionarea se făcea local din intercalațiile sub formă de lentile sau pungi de oxizi de fier din formațiile pliocene care se dezvoltau în malurile râurilor și pe dealuri și se exploatau la suprafață în mici cariere.

Locuitorii aşezărilor din Dobrogea se aprovizionau cu minereu de fier din mineralizațiile zăcământului de fier de la Iulia sau din zonele de oxidație ale zăcământului de pirită cupriferă de la Altân–Tepe.

Pentru așezările din Moldova, aflate în Podișul Moldovenesc sau în regiunea subcarpatică, sursa de minereu de fier o constituiau lentilele feruginoase de proveniență sedimentar–aluvionară sau lentilele de siderit care apar ca intercalații în marno–calcarele din Cretacicul Inferior din zona flişului Carpaților Orientali.

În Transilvania aprovizionarea cu minereu de fier se făcea din marile zăcăminte de fier metamorfic și sedimentar de la Teliuc, Ghelar, Rodna, Căpușul Mic etc.

În Banat preocuparea pentru exploatarea și procurarea minereului de fier este concentrată în zona zăcămintelor de la Ocna de Fier, Dognecea și Berzovia.

La început, când se găsea mai rar, fierul era folosit alături de bronz pentru fabricarea de arme și abia mai târziu a fost folosit și pentru și fabricarea uneltelor.

Epoca Fierului se împarte în două perioade: prima vârstă a fierului (Hallstatt) 1150 – 450 î.e.n. și a doua vârstă a fierului (La Tène) 450 î.e.n. – 106 e.n. Mărturiile despre prima perioadă a Epocii Fierului (Hallstatt) descoperite pe teritoriul țării noastre dovedesc permanența unei populații traco-dacice și o evoluție a ei spre forme superioare de orga- nizare socială, ce va culmina cu cea de-a doua perioadă a

fierului (La Tène), când acest teritoriu este locuit în mod cert de comunități dacice ori daco-getice stabile și organizate.

Trecerea de la uneltele din bronz la uneltele din fier s-a făcut treptat, deoarece metalurgia fierului era mai complicată, iar prelucrarea semifabricatelor era de asemenea dificilă. S-a găsit în Banat o sabie din fier executată la fel ca săbiile de bronz, ceea ce dovedește faptul că a fost executată de meșteri ce lucraseră până atunci bronzul.

În zona Reșiței, s-au găsit urme ale unor așezări din epoca fierului, în special obiecte din fier, grămezi de zgură și fragmente ale unor vetre de cuptoare.

În apropiere de Berzovia s-au descoperit așezări geto-dacice (perioada Daciei preromane) caracterizate de piese de ceramică (identificate după *ceașca dacică*) precum și obiecte de fier și bucăți de zgură, ceea ce atestă existența unor populații locale geto-dacice cu meșteri proprii.

Siderurgia primitivă caracteristică pentru tehnica geto-dacilor din cursul și după invaziile sciților și ale celților putea folosi numai un minereu bogat în fier, care se zdrobea, se tria și se introducea – pe sus – pentru reducere, într-un mic cuptor, între straturi de mangal, ca în cuptoarele pentru minereul de cupru.

Cuptorul era la început adâncit în sol și folosit adeseori pentru o singură șarjă, iar mai târziu a fost ridicat tot mai mult deasupra pământului. Cuptorul avea într-o primă fază, tiraj natural, iar apoi suflare de aer cu foale.

După câteva zile de funcționare la temperaturi de până la 1350^0 C se extrăgea din cuptor o masă spongioasă de fier amestecată cu zgură, inițial pe sus, iar mai târziu, printr-o gaură practicată la baza cuptorului. Aceasta a constituit un progres tehnic, care a permis sporirea randamentului în obținerea fierului. După răcire, masa se ciocănea spre a se elibera de zgură.

În Transilvania, geto-dacii par a fi avut exploatări de minereuri de fier la Almăjul Mare, la Ghelar și Teliuc, la Pietriș lângă Deva, precum și în Banat. Nu departe de zăcămintele de minereu de fier sunt atestate centre de siderurgie, ca la Hunedoara, Sebeșel, Cugir, pre- cum și ateliere de lucrat fierul. Independent sau lângă centrele siderurgice au funcționat mari ateliere de forjă, ca la Poiana în Moldova și la Sarmizegetusa, la Deta, Bocșa, Ocna de Fier și Ocnița în Banat.

Din timpul tehnicii hallstattiene, ai cărei purtători pe o lungă durată de timp au fost geto-dacii, datează și două cuptoare de topit minereu descoperite la Dobrești lângă Odorhei, asemănătoare cu cele utilizate în acel timp și în alte părți ale Europei.

În zona Hunedoarei, în urma săpăturilor arheologice au fost găsite mai multe vetre de cuptoare pentru topit minereul de fier. În baza analizelor făcute pe lupe de metal, cenușă și zguri, s-a ajuns la concluzia că acestea aparțin perioadei Hallsttat și că dacii aveau știința de a obține chiar fierul tare.

Populația din părțile Moldovei și Munteniei importă fier și obiecte din fier, în mare parte prin porturi ca Histria, Tomis și Calatis pe care le întemeiază grecii, începând cu secolul al VII – lea î.e.n. pe malul de vest al Mării Negre.

Dovezile arheologice arată că, în epoca bronzului (1700 – 800 î.e.n.), pe teritoriul de astăzi al țării noastre, erau exploatate zăcămintele de cupru din Oltenia, Banat, Dobrogea și Munții Apuseni. De asemenea, în aceeași perioadă, erau exploatate, în continuare, sarea, chihlimbarul, opalul și diferitele roci tari.

Dacă pe teritoriul României, „minerii“ epocii bronzului au fost tracii (în anul 514 î.e.n., expediția de cucerire a regelui persan Darius îi găsește în zona râului Mureș pe agatârși, mari meșteri în confecționarea podoabelor din aur), epoca fierului a consacrat activitățile miniere ale geto-dacilor, creatorii unui stat recunoscut în întreaga lume antică pentru bogățiile și puterea sa militară. Un număr de peste 25 de așezări geto-dacice, situate în cele mai diferite zone, cu cele mai variate forme de relief oferă argumente certe în privința exploatării și prelucrării prin reducere în cuptoare-furnale a minereului de fier, iar numeroasele tezaure de aur și argint descoperite pe teritoriul Transilvaniei atestă

nu numai priceperea și iscusința meșterilor locali în prelucrarea metalelor prețioase ci și rolul mineritului în viața economică a statului centralizat fondat de Burebista și condus, în perioada de dinaintea cuceririi romane, de Decebal.

După cucerirea Daciei de către romani, exploatarea bogățiilor subsolului cunoaște un puternic avânt. Astfel, în timpul stăpânirii romane, în minele din Dacia ajung să lucreze peste 20.000 de oameni. Romanii, cea mai mare forță militară a vremii, au acordat o atenție deosebită exploatării fierului, menținând minele cunoscute (Teliuc, Ghelari, Ocna de Fier) și deschizând altele noi. Economia Romei avea însă nevoie de aurul și argintul dacilor. Prada de război luată de trupele romane cuceritoare (estimată, după unele mențiuni, la 165.000 kg aur și 330.000 kg argint) a reprezentat doar începutul. În condițiile unei producții anuale de aur curat de 3.000 kg și a unei cantități duble de argint (așa cum se menționează în scrierile mai multor istorici), în timpul celor 166 ani de ocupație, probabil că romanii au exploatat din zăcămintele Munților Apuseni aproximativ 500.000 kg aur și 950.000 kg de argint.

Începând de pe la mijlocul secolului al II – lea e.n., Dacia a fost aproape continuu teatrul unor mari tulburări sociale și politice și chiar a unor războaie.

În timpul domniei lui Marcus Aurelius (161–180 e.n.) au avut loc războaiele cu marcomanii, în urma cărora o mare parte din minele din Munții Apuseni au fost distruse. Ca urmare împăratul Septimiu Sever a fost silit să întărească paza militară a Daciei și în consecință a mai adus în zonă încă o legiune, Legiunea a V-a Macedonica, care a avut sediul la Potaissa (Turda).

Cu ocazia războaielor marcomanice, minerii și negustorii și-au ascuns banii, actele importante, obiectele de uz casnic și cele de valoare în galerii și au încercat împreună cu locuitorii așezărilor din jurul minelor, să se refugieze spre nord și spre est, întrucât marcomanii veneau dinspre sud și sud-vest.

Cu toate măsurile de pază luate mai târziu sub domnia împăratului **Maximin Tracul**, la finele anului 235 e.n. și începutul anului următor, **goții** au tulburat liniștea provinciei, iar în anul 238 ei au distrus prin foc o serie de localități printre care s-a aflat și Apulum (Alba Iulia).

O soartă tragică au avut-o, în același timp, Ampellum (Zlatna) și Alburnus Major (Roșia Montană) care au fost jefuite și pustiite de către **carpi**.

Nemaiputând ține piept popoarelor din afara granițelor imperiului, și nemaistăpânind suficient de bine mișcarea de eliberare a dacilor din cadrul imperiului, romanii au fost nevoiți să renunțe la stăpânirea lor asupra Daciei și să se retragă din această provincie începând cu anul 271.

Aurelian și-a retras mai întâi legiunile în Banat și Oltenia (anul 271), iar mai târziu (anul 275) a trebuit să se retragă peste Dunăre, care a devenit din acel an granița de miazănoapte a imperiului.

Pentru a justifica într-un fel părăsirea Daciei, se înființează pe malul drept al Dună- rii, între cele două Moesii, o nouă provincie numită Dacia Aureliană care a fost împărțită curând în două: **Dacia Ripensis**, spre Dunăre, având drept capitală **Ritiaria** (azi Arcear) și **Dacia Mediterranea**, spre Balcani, capitala **Serdica** (azi Sofia).

La retragerea aureliană, romanii nu au părăsit complet malul stâng al Dunării. La **Sucidava, Drobeta** și **Dierna** s-au menținut capete de pod, importante puncte strate- gico-militare, pentru o mai bună apărare a noii frontiere și pentru relațiile cu populația de la nordul fluviului.

Odată cu armata și administrația civilă romană, din Dacia Traiană, au plecat marii proprietari de pământ, deținătorii de ateliere meșteșugărești, stăpânii de sclavi, negustorii și orășenii bogați, deci numai aceia care prin interesele lor social-economice și politice erau legați nemijlocit de stăpânirea romană.

Ca și în alte provincii din care s-au retras autoritățile romane, populația săracă, oamenii de condiție socială mijlocie din orașe și sate, meșteșugarii, micii negustori și mai ales plugarii și păstorii, care alcătuiau majoritatea locuitorilor au rămas pe loc. Aceștia n-aveau de ce să treacă dincolo de Dunăre, unde nu-i aștepta o soartă mai bună. De muncit tot trebuiau să muncească, oriunde s-ar fi dus, biruri tot trebuiau să plătească și într-o parte și în alta, ba chiar noilor stăpâni, goții, le dădeau ceva mai puțin

decât le dădeau mai înainte romanilor. Pe de altă parte, luând în stăpânire țara, goții nu au mai avut de ce să o prade, așa încet lucrurile s-au liniștit și populația și-a putut duce viața mai departe.

Retragerea trupelor romane din Dacia (271–275 e.n.) a afectat semnificativ întreaga realitate economică-socială a provinciei de la nord de Dunăre. Activitățile miniere, lipsite de cadrul organizatoric asigurat anterior de statul roman se restrâng. Se renunță la tehnologiile care permiteau exploatarea zăcămintelor prin puțuri verticale și galerii orizontale, iar tehnologiile de cupelare (extragerea aurului și argintului din minereurile complexe bogate în plumb), prin oxidarea și separarea plumbului sub formă de zgură și rafinare a metalelor prețioase nu se mai folosesc. Activitatea minieră continuă în special în domeniul extracției fierului și cuprului pentru confecționarea uneltelor și armelor, cât și în domeniul extracției sării.

Reluarea și avântul exploatării bogățiilor subsolului țării noastre se produc începând cu secolul al XI-lea. Astfel, sarea se exploata la Turda (în anul 1075), Ocna Șugatag (în anul 1191) și Ocna Dej (în anul 1236), iar fierul la Rodna (în anul 1235). La începutul secolului al XIV-lea, pentru obținerea aurului și argintului, se exploatau minereurile complexe din zona Maramureșului (zăcămintele de la Băiuț, Cavnic, Săsar, Baia Sprie), din Banat (zăcământul de la Păuliș), dar mai ales din zona Munților Apuseni (zăcămintele de la Zlatna, Baia de Arieș, Abrud, Roșia Montană, Baia de Criș). Puțin mai târziu, în anul 1380 se exploata sare la Târgu-Ocna, iar în anul 1408 la Ocnele Mari.

În secolul al XV-lea este atestată exploatarea fierului (în Oltenia – la Baia de Fier, în Moldova – la Câmpulung Moldovenesc și Vatra Dornei, în zona Ciucului – la Bălan, dar mai ales în zona Munților Poiana Ruscă – la Ghelari și Teliuc), a cuprului (în Oltenia – la Baia de Aramă), a plumbului (în Oltenia – la Bratilov), a mercurului (la Valea Dosului, în Munții Apuseni), a metalelor prețioase (în zona Munților Apuseni, a Maramureșului, dar și din aluviunile râurilor Lotru, Jiu, Olt, Buzău, Ialomița, Bistrița), precum și a sării (în Ardeal – la Turda, Ocna Dej, Sic, Cojocna, Ocna Sibiului, în Maramureș – la Rona și Ocna Șugatag, în Moldova – la Trotuș, în Oltenia – la Ocnele Mari, în Muntenia – la Ocnele Mici și Telega).

În secolul al XVI-lea se produc câteva modificări mai importante în tehnologiile de extracție și preparare care au condus la sporirea producției și productivității muncii. Pentru extracția pe puțuri au apărut „crivacurile“, niște trolii simple acționate de forța animală, iar în mine se foloseau vagoneți cu roți și cu șina de lemn și schimbătoarele de cale – macazurile. Pe lângă fiecare mină au apărut meseriile și auxiliarii: fierari și dulgheri.

Modelul vagonetului purtat pe șine de lemn decoperit la mina Ruda, din zona Brad, (foto 1.1 – v. Ilustrație), care era folosit în minele din Munții Apuseni încă de la începutul secolului al XIV, este expus la Muzeul tehnic al Căilor Ferate din Berlin, fiind socotit «**cel mai vechi vehicol purtat pe șine cunoscut până acum**». De asemenea, la minele din Munții Apuseni se atestă folosirea pentru prima oară în istoria universală a tehnicii și a transportului a schimbătorului de cale cu ac și inimă (macaz). Această invenție nu trebuie să ne surprindă dacă se ține seama de vechea tradiție (agatârșii) a exploatării minereu- rilor din Munții Apuseni, bogați în resurse minerale și de faptul că localnicii deveniseră pricepuți în exploatarea și valorificarea lor.

Din secolul al XIV-lea datează și utilizarea explozivilor la extragerea rocilor și minereurilor tari, pentru a spori productivitatea muncii. Un manuscris latin din anii 1395–1396, care se găsește sub numărul 7239 la Biblioteca Națională din Paris, prezintă un munte minat ce urmează a fi «aruncat» în aer cu ajutorul **prafului de pușcă, și menționează întâietatea noastră în această privință. Reinaud și Fave**, autorii unei istorii a artileriei, din anul 1845, când Principatul Transilvaniei depindea de Austria, comentând manuscrisul menționat mai sus, arată printre altele: «E foarte probabil ca în răsărit – mai precis în regiunile situate între Ungaria și gurile Dunării – au învățat oamenii să utilizeze practic explozia prafului de pușcă».

În manuscrisul latin se descrie utilizarea pulberii pentru minare. Această aplicație a avut loc deci în «răsărit « cu peste două sute de ani, înainte de a fi utilizată în centrul și vestul Europei.

Descriind mai târziu Abrudul secolului al XVIII-lea e.n., chimistul **Ioannes Fridwaldszky** scria: «Toți valahii locuind acești munți îi zguduie, sfredelesc, perforează și, nemulțumiți de a găuri pământul și pietrele cu instrumentele lor de fier, dărâmă munții, folosind praful de pușcă, încât după cum ne-am convins, nu e minut pe oră, în care să nu se audă, mai puternic chiar decât în iad, bubuitul produs de jur împrejur, de tăria pulberii «.

În anul 1771 începe cercetarea subsolului Carpaților Orientali, fiind descoperite zăcămintele (pentru definirea termenilor de specialitate vezi în **Anexele** aferente acestui capitol ***Dicționar minimal de termeni specifici***) de mangan de la Iacobeni, de cupru de la Pojorâta, de argint și plumb de la Cârlibaba, de pirită de la Fundu Moldovei și de sare de la Cacica, zăcăminte care vor fi puse mai târziu în exploatare. În regiunea Munților Poiana Ruscă, cu toate că domeniul Hunedoarei trece de la un proprietar la altul, va continua exploatarea minereului de fier de la Ghelari și Teliuc. Pe cuprinsul Transilvaniei, Banatului și Maramureșului sunt descoperite și puse în exploatare noi zăcăminte de fier la Sohodol, Birtin și Vața de Jos, Luncani, Lăpuș, Dognecea, Bocșa și Pogănești. În zona Maramureșului și a Munților Apuseni continuă, mai bine organizată, exploatarea minereurilor complexe, iar în Banat începe exploatarea minereurilor de cupru de la Moldova Nouă și Sasca-Ciclova-Oravița (în anul 1719) și a huilei de la Doman (în anul 1780), Secul (în anul 1782) și Anina (în anul 1790).

În anul 1838, la Zlatna este pusă în funcțiune prima mașină cu abur din Transilvania (cu o putere de 14 CP), urmată, la puțin timp, de cea de la Baia Mare (cu o putere de 30 CP). În anul 1843, se experimentează reducerea minereului de fier de la Govăjdia-Hunedoara folosind huilă exploatată în Valea Jiului. În jurul Brașovului se organizează primele exploatări de cărbune în anul 1838 (la Holbav), fiind urmate de cele din Banat, de la Berzeasca (în anul 1840), Steierdorf–Anina (în anul 1846) și Bigăr (în anul 1848).

Bazinul minier al Văii Jiului începe să fie cunoscut încă din anul 1780. Primele lucrări de exploatare se execută abia în anul 1840, iar primele producții sunt înregistrate în anul 1868 (853 tone). Adevărata exploatare a bazinului începe însă după construirea căilor ferate Petroșani-Simeria (în anul 1870) și Petroșani-Lupeni (în anul 1872).

Bazinul carbonifer al Banatului este conturat complet prin deschiderea minelor de la Mehadia (în anul 1881) și Lupac (în anul 1909). În bazinul Almașului sunt deschise minele de cărbune brun de la Șorecari (în anul 1876) și Jibou-Surduc (în anul 1878). În bazinul Țării Bârsei se deschid minele de lignit Căpeni-Baraolt (în anul 1872) și Cristian (în anul 1879). În anul 1886 este deschisă mina de cărbune brun de la Țebea (județul Hunedoara), iar în anul 1891 cea de la Câmpulung Muscel (județul Argeș). Lucrările de exploatare a cărbunelui și nisipurilor bituminoase de la Derna, Tătăruș și Budoi vor începe în anii 1874, 1877 și 1891 și vor continua până după primul război mondial. Începând cu anul 1870 este deschis și bazinul Comănești. Cărbunele brun din acest bazin a dobândit o importanță aparte pentru România în condițiile participării la Primul Război Mondial. Bazinul Doicești este deschis în anul 1887 (mina Mărgineanca). În anii 1900 și 1906 sunt deschise primele mine de lignit din bazinul Silvaniei (cele de la Sărmășag și Bobota). În anul 1900 este deschisă mina de lignit de la Rovinari, exploatarea lignitului continuând sporadic în bazinul Olteniei până după Primul Război Mondial.

În general vorbind, la începutul secolului al XIX-lea, tehnica minieră propriu zisă a evoluat foarte încet. La lucrările de deschidere și abataj, evoluția mijloacelor și procedeelor tehnice folosite a fost destul de lentă. Principala forță de muncă era minierul. Mijloacele folosite în abataje erau cele cunoscute din trecut, neînregistrând multe modificări.

Către mijlocul secolului al XIX-lea în extracția minereurilor de fier se constată o concentrare a producției în Banat (Ocna de Fier, Dognecea) și în Poiana Ruscă (Ghelar, Teliuc), restul minelor existente pe teritoriul României reducându-şi treptat activitatea.

Extracția minereurilor de metale prețioase, după stagnarea din jurul anului 1848, cunoaște o perioadă de înflorire, concentrându-se la rândul ei în zona Munților Apuseni și regiunea Baia Mare. Acțiunea de concentrare a lucrărilor de extragere se constată la majoritatea minelor. De asemenea, pentru o serie de zăcăminte se acceptă o deschidere comună, dotarea de suprafață fiind legată de această soluție.

În secolul al XIX-lea și al XX-lea cele mai importante mine și centre aurifere din munții Apuseni rămân cele de la Roșia Montana și Brad.

În 1852 ia ființă la Roșia Montană Asociația Minieră Sf. Gheorghe, care funcționează până după Primul Război Mondial când intră în Societatea Mica.

În 1854 statul ajunge singurul proprietar al minelor de la Baia Mare.

În 1857 ia ființă Societatea Leopold, care are drept obiectiv exploatarea minelor de pe Valea Borcutului.

Vechile mine din hotarul comunelor Vulcoi, Corabia, Boteș și Poieni încep să fie din ce în ce mai prospere. Numai la orificiul de schimb din Abrud s-au vândut de către aceste exploatări aurifere cca. 5643 kg aur în intervalul 1873 – 1877.

În activitatea minelor aurifere din jurul Bradului se constată începând cu anul 1884 și până în 1912 trei perioade importante: prima perioadă este cuprinsă între anii 1884 și 1889, când minele au fost exploatate sub forma unor întreprinderi mici și au produs aproximativ 30.000 t minereu pe an; perioada a doua, cuprinsă între anii 1890 și 1989 se caracterizează prin creșterea semnificativă a producției ajungându-se la 70.000 tone minereu pe an; peri- oada a treia între 1899 și 1912, când au fost construite șteampurile californiene la Gurabarza, capacitatea șteampurilor ajungând până la 200.000 t minereu prelucrat anual.

Producția totală a Societății Ruda 12 Apostoli, începând din anul 1884 până în anul 1911 a fost de cca. 30 tone de aur. Cea mai mare producție a avut-o societatea în anul 1912 când a realizat 2,0 tone de aur din care aproape 1,0 tonă s-a obținut din aur nativ, iar restul din minereul de șteampare.

În acea perioadă, alături de proprietățile statului apar o serie de societăți autohtone și străine care se ocupă cu exploatarea și valorificarea zăcămintelor de aur. Societățile care au acționat în zonă au avut o viață mai lungă sau mai scurtă, în funcție de starea lor materială și de bogăția în metale a perimetrelor avute la dispoziție pentru exploatare.

Începând din 1884 cea mai reprezentativă societate care a acționat în zona Banatului a fost societatea **Harkotschen Bergwerkw und Chemische Fabriken zu Schwelm unt Harkorten Aktiengesellschaft** din Gotha, Germania, aflată în lșungul marelui drum comercial inițiat cândva de vikingi. Prevăzută cu șteampuri moderne această societate merge din succes în succes devenind cea mai mare exploatare auriferă din Europa.

În Munții Apuseni existau mici exploatări miniere, proprietate a unor **asociații miniere pe cuxe**. O asociație minieră putea fi formată din 19 până la 128 cuxe. O cuxă se poate diviza în 100 de părți. Un individ putea să dețină o fracțiune dintr-o cuxă sau putea să fie proprietarul tuturor cuxelor societății. Un acționar putea deci, să participe la capitalul asociației cel puțin cu o sutime dintr-o cuxă.

Aceste asociații miniere constituite din lucrători minieri, obțineau o concesiune sau mai multe, după dorință. Lucrările miniere se executau în comun și minereul exploatat era scos din subteran la gura minei, unde se depuneau. La sfârșitul săptămânii și anume sâmbăta se făcea împărțirea lui.

Fiecare proprietar primea din minereul exploatat cantitatea de minereu corespunză- toare numărului de zile lucrate. Minereul era apoi transportat cu coșurile, sau samarele la șteampuri de către bărbați, femei sau copii. Minereul este predat lucrătorilor de la punctul de prelucrare, care sfărâmau bolovanii mai mari, și apoi minereul sfărâmat era introdus în piua șteampurilor unde se măcina.

Minele se exploatau în comun de către toți proprietarii și angajații acestora. Tehnica de extracție a aurului era, în general, rudimentară, îndeosebi la dislocarea rocilor, deoarece lucrul în mină era efectuat în general manual și mai puțin cu ajutorul explozivilor, pulbere neagră și dinamită.

Minereul detașat din masiv era ales de steril și scos din mină fie în spate, fie cu roaba sau cu vagonul. Vagoanele erau tot cu roți din lemn și circulau de asemenea pe șină tot din lemn.

Minereul bogat în aur liber se prelucra în piuă, unde se zdrobea cu un drug de fier și se măcina în râșniță (foto 1,5). De aici materialul era golit și se spăla și se separa cu ajutorul unui șaitroc sau se amalgama. În șteampuri se prelucra numai minereul de șteamp, adică minereul care avea numai conținut de aur invizibil, de câteva grame pe tonă.

Minereul adus cu samarul de la mină era fărâmițat și introdus apoi în șteamp, unde era măcinat de săgeți. Minereul sfărâmat, amestecat cu apă, ieșea din șteamp printr-o sită și se depunea într-un bazin, unde se decanta. Minereul măcinat se scotea din bazin și era apoi spălat pe **hurcă,** (foto 1.6).

Producția cea mai mare de aur a micilor proprietari a fost obținută în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea și primul deceniu al secolului al XX-lea. După aceea producția a început să scadă, iar în timpul primului război mondial majoritatea minelor s-au închis.

În Munții Apuseni și în general pe teritoriul României se mai practicau în acel timp și spălatul aurului din albia râurilor, după tehnica folosită în vremurile anterioare. Utilajul cel mai folosit în astfel de situații era **HÂRLOSTEA**.

În Țara Românească și Moldova erau folosiți pentru extragerea aurului din nisipurile râurilor Țigani rudari.

Deci spălarea aurului pe văi era făcută mai cu seamă de țigani și mineri mai vârstnici, care nu mai puteau lucra în mină. Legile în vigoare la acea vreme, îi protejau având prioritate la acordarea autorizațiilor de spălare.

La minele mari, administrate de diferite societăți pe acțiuni, care dețineau cele mai bune perimetre de exploatare, filoanele au fost exploatate prin abataje în fâșii orizontale ascendente. Golul rămas după extragerea minereului era rambleiat.

Întreținerea lucrărilor miniere se făcea prin ar marea acestora cu lemn sau cu zidărie; cu zid se susțineau, în special galeriile care trebuiau să dureze un timp mai îndelungat.

Transportul pe orizontală se realiza cu forță manuală cu vagonete ce aveau capacita- tea de 800 – 1000 kg, iar la suprafață, de la gura galeriei de coastă sau a puțului până la șteampuri, transportul se făcea cel mai adesea cu cai.

Prin urmare, din punct de vedere tehnic, la sfârșitul secolului al XIX-lea asistăm la o serie de progrese atât în domeniul exploatării, cât și al preparării. În exploatările miniere, lucră- rile se modernizează introducând-se în primul rând perforarea mecanică și desprinderea minereului din front cu ajutorul explozivilor.

Se îmbunătățește sistemul de aerisire a minelor și se introduce sistemul de evacuare a apelor cu ajutorul pompelor.

În privința prelucrării minereului, metodele au rămas aproape aceleași până pe la 1900, atât pentru aurul aluvionar, cât și pentru cel din filoane.

Teritoriul aurifer al Munților Apuseni prezintă în anumite zone, particularități geologice diferite, însă originea mineralizărilor este aceeași, legată de manifestațiile vulcanice neogene și localizate pe filoane, dar și sub formă de impregnații fine în breciile vulcanice sau în zonele de fracturare, unde formează „stocuri“ sau „volburi“. Se mai întâlnesc zăcăminte sub formă lenticulară rezultate pe cale metasomatică.

Mineralizația auriferă se prezintă sub diferite forme: aur liber (nativ), telururi aurifere, sulfuri aurifere concrescute cu ganga și ca aluviuni metalifere.

Aurul liber din zăcământ se prezintă sub formă de plăci, foițe, dendrite, țesături muschiforme, filamente sau asociații de cristale octaedrice în formă liberă sau prinse în minerale de gangă. Toate aceste forme au fost întâlnite în minele – Brad, Roșia Montană, Zlatna și Băița. Este de subliniat faptul că minele din care se extrăgeau minereurile aurifere obișnuite se extrăgea și o cantitate importantă de minereu cu **aur nativ vizibil**. Prezența minereurilor cu aur nativ vizibil, reprezintă o caracteristică a zăcămintelor aurifere din Munții Apuseni. Din acest punct de vedere, cu totul și cu totul deosebit, se remarcă minele Musariu și Dealul Fetii din zona minieră Brad.

Autoritățile miniere de la Zlatna menționează, într-un raport tehnic, că la mina „Petru și Pavel" s-au extras în anul 1857 în cursul unei singure zile, 20 kg de aur liber.

Literatura de specialitate menționează iarăși recoltarea într-o singură zi, 6 noiembrie 1891, a cantității de 57,726 kg de aur nativ în zona Maria – Mina Brad – la intersecția a trei filoane. Pentru achiziționarea aurului respectiv au fost interesate societatea germană din Gotha care acționa în zonă, cât și muzeul Geologic al Ungariei.

În 1897 începe la Gurabarza construirea uzinei de preparare, care a constituit la acea vreme o premieră în materie, ea reprezentând nu numai cea mai mare uzină de acest gen din fostul imperiu austro – ungar, ci și a continentului european, (foto 1.11).

Prin punerea în funcțiune a uzinei de la Gurabarza, care avea o capacitate de prelucrare de 200 mii tone/an, activitatea minelor din zonă, care acum alimentau cea mai mare uzină de preparare a minereurilor cu conținut de aur din Europa, s-a redresat în sensul măririi producției și productivității muncii și rentabilizării întregii activități.

Începând din anul 1900, amalgamarea pe mese, după ce minereul a fost zdrobit în șteampuri modernizate, este urmată de cianurarea piritelor ce se adunau și se triau pe mesele vibratoare. În acea perioadă minele de la Gurabarza deveneau cele mai moderne și importante din Europa.

În zona Moldovei și Munteniei a continuat exploatarea aurului aluvionar de către țiganii rudari și de asemenea existau mine pe Valea lui Stan – Brezoi care erau exploatate în folosul casei regale. În 1911 s-a fondat societatea „Minele de aur din România" care au produs până 1940 peste 400 kg de aur.

În anii 1873, 1882, 1902 și 1910 se închid pe rând topitoarele de la Baia de Arieș, Certej, Rodna Veche și Capnic.

În etapa 1870–1900 mineritul de pe teritoriul României s-a menținut la nivelul mineritului din celelalte țări. În dezvoltarea lui se recunoaște aplicarea unor principii de raționalizare și modernizare, care s-au datorat experienței acumulate și progreselor științifice realizate în cunoașterea proceselor de producție ce intervin în minerit.

În condițiile intensificării pătrunderii capitalului străin, are loc în Transilvania și Banat, încă în primii ani ai secolului al XX-lea, procesul concentrării producției și al capitalului. Procesul se constată, mai ales, în industria siderurgică, dar și în industria minieră a metalelor prețioase.

Dacă în 1912, Transilvania, provincie austro-ungară pe atunci, ocupa primul loc în Europa între zonele producătoare de aur, după primul război mondial, producția de aur din această parte a lumii a intrat într-un regres accentuat.

În unele surse bibliografice se arată că din Transilvania s-au extras în secolul al XVIII-lea aproximativ 106 tone de aur și 1850 tone de argint, iar în secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea producția a fost de 150 tone aur și 1300 tone argint.

În poligonul aurifer al munților Apuseni se centralizează activitatea la minele Roșia Montana, Săcărâmb, Ruda-Barza, Almaș și Baia de Arieș.

În bazinul Băii Mari minele Dealul Crucii, Valea Roșie, Baia Sprie, Cavnic, Băiuț, Fața Băii, Ilba și Rodna sunt modernizate și dotate cu utilajele necesare atât pentru extracție cât și pentru preparare.

Revirimentul tehnic în exploatarea minelor auro-argintifere s-a datorat introducerii, atât a curentului electric, a mașinilor de extracție, a dinamitei (după 1880), a pompelor, a ventilatoarelor și

perforatoarelor pneumatice, cât și modernizării de la suprafață cu șteampuri californiene și cu mese vibratorii de tipuri noi.

Producția de metale neferoase se intensifică la minele din Banat, la cele din bazinul Băii Mari și de la Bălan, în același timp începând și exploatarea bine organizată de la Altîn Tepe.

Din punct de vedere legislativ, este de amintit *Regulamentul Organic* (1831 – Țara Românească și 1832 Moldova) articolele 178 și 179, care stabilesc„ pentru prima oară înistoria românilor, modalitățile administrative de exploatare a bogățiilor naturale, dând dreptul proprietarilor de moșii, pe teritoriul cărora se descopereau zăcăminte miniere, să le exploateze ori să le închirieze, cedând statului 1/10 din câștig; în cazul că aceștia nu pot sau nu doresc să desfășoare o asemenea activitate, și nu deschid „băile'' de pe moșia lor în 5 ani de zile, statul era în drept să concesioneze exploatarea și să dea proprietarului 1/10 din câștig. În 1864, Codul Civil, elaborat în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza (1859 – 1866), prin articolele 489 și 491, aduce noi dispoziții legale în materie de minerit, dând proprietarului suprafeței subfața și dreptul de a explora, exploata sau de a da în arendă. În aprilie 1895, Parlamentul României adoptă Legea Minelor, care cu modificările din 1900 și 1906, va funcționa până după primul război mondial. Prin această lege, care pune bazele regimului minier în România, s-a adoptat principiul separării subsolului minier de proprietatea suprafeței, stabilindu-se că toate bogățiile subsolului aparțin statului, cu excepția petrolului, ozocheritei și asfaltului, care rămâneau în proprietatea aceluia ce stăpânea solul. Legea acorda dreptul de explorare și exploatare oricărei persoane care îndeplinea anumite condiții. Începând cu anul 1862, statul ia în regie directă exploatarea minelor de sare, activitatea din acest domeniu fiind coordonată de „Direcția salinelor statului“ înființată în cadrul Ministerului Industriei și Comerțului, iar în perioada primului război mondial se va crea „Direcția Generală a Combustibilului“, în cadrul aceluiași minister, direcție care va coordona activitatea tuturor minelor și sondelor de petrol rechiziționate de stat în Moldova.

După 1880 asistăm la o creștere a interesului diferiților întreprinzători în a investi în minerit, fără implicarea directă a marelui capital așa cum s-a întâmplat în Transilvania și Banat.

Această implicare va fi, cu excepția extracției petrolului, în industria carboniferă.

Astfel, în 1909 – 1910 se constituie primele societăți miniere în zona Comănești: „Prima societate olandezo – română pentru exploatarea de cărbune“(care dispare la scurtă vreme după constituire) și „Minele Unite Asău – Comănești“ (după primul război mondial devine Societatea Creditul Carbonifer), iar în zona Schitu – Golești Societatea țărănească Godeni (1906) și Societatea Lignitul (1909).

La începutul secolului al XX-lea se produc progrese substanțiale în modernizarea unora dintre compartimentele de bază ale activității din minerit.

Un factor important îl reprezintă introducerea în minerit a unor surse noi de energie care înlocuiesc forța fizică umană și animală: energia aburului -1838, energia electrică -1894, energia pneumatică -1900. Se produc schimbări în tehnica de săpare și dislocare a rocilor și substanțelor minerale utile, aplicându-se pe larg folosirea explozivilor, a perforatoarelor și ciocanelor de abataj. Se face adaptarea metodelor de exploatare la condițiile de zăcământ. Astfel, în exploatarea sării se trece la dimensionarea, proiectarea și exploatarea prin metoda camerelor trapezoidale, care permit o mai mare siguranță și o mai mare adâncime a lucrărilor miniere. De asemenea, s-a experimentat și apoi s-a trecut la exploatarea sării prin dizolvare statică în bazine subterane.

Importante realizări sunt înfăptuite în industria carboniferă, unde se aplică o serie de metode de exploatare specifice stratelor subțiri și medii precum și a stratelor groase, pen- tru care se folosește rambleerea uscată sau hidraulică. Astfel, la minele Anina s-au folosit două metode de exploatare: stratul principal gros era exploatat prin felii orizontale complet rambleate, iar stratele subțiri s-au exploatat prin metoda treptelor răsturnate fără rableu.

Se aplică din ce în ce mai mult deschiderea minelor prin puțuri verticale și înclinate și se fac mari schimbări și în privința transportului subteran și de la suprafață.

Treptat, crivacurile sunt înlocuite de trolii sau mașini de extracție de mare capacitate dotate cu motoare activate de forța aburului sau a energiei electrice. Pentru transportul pe orizontală se folosesc dupa anul 1900 locomotive electrice, Diesel, cu aer comprimat sau cu vapori. Pentru transportul peste terenuri denivelate se folosesc din ce în ce mai mult funicularele. Toate acestea au permis manipularea unor cantități mai mari de materiale și de minereuri.

Se introduce aerul comprimat și energia electrică pentru iluminatul lucrărilor subte- rane și pentru realizarea aerajului și a evacuării apelor reziduale.

Producția minelor Steierdorf – Anina, a fost în general în continuă creștere, cu excepția perioadelor de criză. Așa de pildă în 1855 au fost extrase 72877 t de cărbune, în 1878 s-au extras 161309 t, iar în 1912 producția ajunge la circa 286.193 t.

În anii premergători războiului mondial, producția a înregistrat o scădere: în 1914 s-au extras circa 270.800 t de cărbune, ca să ajungă în 1919 la numai 128.700 t.

Producția carboniferă din Valea Jiului a fost în continuă creștere. Dacă în 1866 s-au extras din minele existente aici1255 t de cărbune brun, patru ani mai târziu producția totală a crescut la 10.680 tone, ca să ajungă în 1900 la circa 880.000 tone de cărbune.

Valea Jiului a devenit cel mai mare centru carbonifer care dădea peste 90% din producția de cărbune din Transilvania.

După 1900 producția de cărbune din Valea Jiului a continuat să crească, ajungând în 1914 la circa 1.939.835 t, acest bazin devenind unul dintre cele mai mari din cadrul monarhiei austro-ungare. Între 1915 și 1917 se înregistrează o scădere a producției de cărbune în Valea Jiului și ajunge la numai 1.578.046 t față de producția de 1.939.835 t din 1914. Această scădere se datorează acțiunilor greviste din perioada respectivă.

Noua creștere înregistrată după 1917 la circa 1.817.342 t se datorează măsurilor luate de a ridica în mod forțat producția, interzicând grevele, mărind numărul orelor de muncă în subteran, etc.

Numărul muncitorilor a fost și el în continuă creștere. De la circa 300 de mineri câți erau în 1870 numărul lor a crescut la circa 4650 în 1900, deci o creștere de peste 15 ori. Pentru intensificarea exploatării au fost aduși mineri din diferite părți: poloni, cehi, austrieci, germani, slovaci, astfel că Valea Jiului s-a populat rapid. Un mare număr de brațe de muncă au fost aduse din Munții Apuseni. Majoritatea minerilor o formau elementul românesc. Potrivit unei statistici maghiare, în 1900 existau aici: 15.572 de români, 8277 maghiari, 2303 germani, 548 de ruteni, 150 de slovaci, 25 de croați, 21 de sârbi, etc. După 1900 numărul muncitorilor din Valea Jiului a crescut necontenit. În 1913 numărul lor a atins cifre de 13.868, ce reprezenta 50% din totalul minerilor angajați în industria carboniferă din Transilvania. În perioada războiului, numărul lor a descrescut datorită mobilizărilor făcute, în 1917, de pildă, existau doar 9501 muncitori.

Producția de sare a Transilvaniei și Maramureșului în perioada dintre 1848 și 1914 provenea din Salinele Praid, Turda, Ocna Sibiului, Ocna Mureș, Ocna Dejului, Șugatag, Coștiu și Rona. Producția a fost de 136.000 t în 1868 ajungând la sfârșitul veacului la 172.000 t.

În 1917 producția de sare a crescut la 275.241 t, ca în anii următori să înregistreze o scădere, ajungând în 1914 la 153,651 t. Între 1900 și 1908 producția de sare din salinele Țării Românești și Moldovei a variat de la 106.302 t în anul 1900 la 129.286 t în 1908. Cea mai mare producție provenea de la Salinele Slănic.

Între 1862 și 1914 producția de sare din Salinele Slănic, Doftana, Ocnele Mari și Tg. Ocna a înregistrat o creștere continuă. Același lucru se constată și între anii 1915 și 1920.

Progrese substanțiale se obțin în domeniul preparării și prelucrării substanțelor minerale utile. Încă înainte de primul război mondial au fost construite la Lupeni și Steierdorf – Anina instalații de spălare a cărbunilor, înainte ca aceștia să fie folosiți în diferite sectoare de activitate.

În unele surse bibliografice se arată că din Transilvania s-au extras în secolul al XVIII-lea aproximativ 106 tone de aur și 1850 tone de argint, iar în secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea producția a fost de 150 t aur și 1300 tone argint.

În poligonul aurifer al Munților Apuseni se centralizează activitatea la minele Roșia Montană, Săcărâmb, Ruda-Barza, Almaș și Baia de Arieș.

În bazinul Băii Mari minele Dealul Crucii, Valea Roșie, Baia Sprie, Cavnic, Băiuț, Fața Băii, Ilba și Rodna sunt modernizate și dotate cu utilajele necesare atât pentru extracție cât și pentru preparare.

În sectorul extragerii și valorificării minereurilor metalifere schimbările se produc la operațiile de sfărâmare, spălare, separare, etc. Astfel, se modernizează vechile șteampuri prin mărirea greutății săgeții și prin asimilarea aproape peste tot a șteampurilor Californiene care aveau forța și frecvența de izbire mai mare. Mai târziu se introduce zețajul și se construiesc uzine moderne de preparare la Gurabarza și în Maramureș.

Toate modernizările realizate în minerit în primul rând pe baza introducerii noilor surse de energie au impus societăților miniere construirea unor uzine electrice proprii, a unor complexe de mașini cu aburi, montarea unor instalații pentru producerea aerului comprimat, etc, în același timp cu achiziționarea de motoare, trolii, mașini de extracție, ventilatoare, pompe, etc, care au dat măsura preocupărilor existente și forța materială a capitalului care a fost investit în minerit.

Cea mai mare concentrare a forței de muncă au cunoscut-o regiunile unde domina extracția fierului și a cărbunelui. Potrivit statisticilor întocmite în 1900, numărul muncitorilor din cele 261 de mine din Transilvania se ridică la aproape 23.000, iar în 1910 în cele 294 de mine lucrau peste 30.000 dintre care peste 43% erau români, 38% unguri, 11% nemți și 7% alte naționalități. În Valea Jiului lucrau aproximativ 5000 de muncitori, la fel și în bazinul Anina, chiar înainte de 1900 lucrau peste 5000 de muncitori. În Munții Apuseni lucrau peste 10.000 de muncitori, iar în regiunea Baia Mare numărul lor se ridica la peste 5000. În Țara Românească și Moldova munceau în domeniul mineritului în 1900 circa 6000 de lucrători (sare, cărbune, petrol).

Condițiile grele în care își desfășurau munca lucrătorii din industria minieră din România au constituit cauza numeroaselor acțiuni muncitorești, frământări și greve la care au luat parte muncitorii din toate ramurile industriei extractive.

După anul 1848 documentele atestă tot mai multe mișcări ale muncitorilor minieri, mai întâi în rândul celor din saline, apoi în cel al minerilor de la minele de cărbuni și minereu de fier, după aceea în sânul minerilor de la exploatările de metale nobile din Munții Apuseni și din regiunea Baia Mare. Obiectivele acestor mișcări erau de natură economică, urmărind ridicarea nivelului de trai. Printre primele acțiuni muncitorești din cadrul industriei extractive se numără cele din domeniul exploatării sării. Lupta lor se intensifică imediat după 1848; în 1849 se semnalează intrarea în grevă a muncitorilor mineri din Cojocna, exemplu urmat de minerii din alte ocne: Ocna Mureșului, Ocna Dejului, Ocna Sibiului, Turda, Praid. Între 1854 și 1856 s-au înregistrat zece mișcări ale muncitorilor de la Ocna Mureșului, Turda, Praid, și Ocna Dejului. La o asemenea acțiune care a avut loc în 1864, pentru mărirea salariilor, s-a solidarizat tot personalul tehnic al minelor salifere din Transilvania.

Acțiuni similare au avut loc și în alte ramuri ale industriei extractive. O mare amploare au luat acțiunile minerilor din sectorul carbonifer, unde condițiile de lucru erau mai grele și mai periculoase. Începutul extracției de cărbuni pe o scară mai largă, care a însemnat, în același timp, intensificarea exploatării minerilor, a dus la izbucnirea primei greve spontane – cunoscută până acum – a minerilor din Valea Jiului în decembrie 1874. Această grevă a determinat înființarea primelor organe represive burghezo – moșierești la Petroșani.

Maturizarea clasei muncitoare și organizarea ei către sfârșitul secolului al XIX – lea au avut ca urmare înlocuirea mișcării spontane de protest cu mișcarea grevistă, conștientă, a proletariatului.

Sărbătorirea zilei de 1 Mai în 1890 sub semnul solidarității internaționale a muncitorilor s-a caracterizat, în regiunile miniere din Transilvania, printr-o combativitate sporită având loc chiar ciocniri între demonstranți și jandarmi. Asemenea acțiuni au avut loc în Valea Jiului, la Docnecea, Moravița – Vașcău, etc. La Docnecea, de exemplu, minerii români și maghiari au sărbătorit ziua de 1 Mai 1890 printr-o grevă de câteva zile, înscriind pe lista revendicărilor lor, printre altele și ziua de muncă de 8 ore, lucru care a însemnat de fapt, o manifestare a solidarității cu mișcarea socialistă internațională. Concomitent cu greva minerilor de la Docnecea s-a desfășurat și cea a minerilor din Drencova; minerii de aici nu s-au prezentat la lucru săptămâni în șir.

Ultimul deceniu al secolului al XIX-lea a adus o intensificare a grevelor muncitorilor din industria extractivă. Dintre cele mai importante menționăm greva muncitorilor români și maghiari din Petroșani care au hotărât înființarea unui cerc muncitoresc și totodată aderarea la principiile social – democratice; greva minerilor din Steierdorf-Anina (1892), Secul, Doman (1895); greva minerilor din Reșița (1897) etc. La Anina circa 5000 de mineri au încetat lucrul în 1892 declarând grevă. O mare amploare a cunoscut-o și greva metalurgiștilor din Reșița, la 1897, caracterizată prin solidarizarea lor cu minerii greviști din Anina (circa 3000).

Grevele din această perioadă luate în ansamblu, au jucat un important rol în maturizarea politică a minerilor, punând în evidență solidaritatea luptei minerilor de diferite naționalități: români, maghiari, germani. Aceste greve au constituit punctul de plecare al evenimentelor de o mare amploare de la începutul secolului al XX-lea, care au situat pe mineri în detașamentul avansat al proletariatului din România.

O deosebită intensitate au cunoscut-o acțiunile greviste din Valea Jiului, unde se concentrase la începutul secolului al XX-lea, cel mai mare număr de muncitori. Dintre cele mai importante ridicări ale muncitorimii din acest bazin carbonifer menționăm greva generală din februarie 1906, declanșată de către minerii de la minele Lupeni, cu numai un an înaintea marii răscoale țărănești din 1907. Ambele evenimente au marcat profund începutul veacului XX în economia și civilizația românească, ținta identitară a claselor sociale care intrau în conflict deschis unele cu altele. Anul 1916, al intrării României în Primul Război Mondial, reprezintă anul unor acțiuni greviste ale acelorași mineri din Valea Jiului. Greva din 28 mai – 6 iulie 1916, prin amploarea și combativitatea sa, a reprezentat una dintre cele mai mari ridicări revoluționare europene, ale muncitorilor din Transilvania, din primii ani ai Războiului Mondial.

La ea au participat deopotrivă mineri români, maghiari, germani afirmându-și voința de luptă împotriva exploatării.

În timpul războiului, între 1917 și 1918, în bazinul Valea Jiului, și în special la Lupeni, seria de acțiuni muncitorești a continuat având ca scop lupta împotriva exploatării, a războiului, pentru eliberarea socială. Luptele minerilor din Valea Jiului de la începutul secolului al XX-lea au constituit un exemplu de urmat pentru întreg proletariatul din România.

Exploatarea și valorificarea rezervelor de substanțe minerale utile de pe teritoriul României a purtat pecetea epocilor de dezvoltare economică a țării.

Urmărind desfășurarea și dezvoltarea în timp a acestor activități vom constata că:

– Extracția substanțelor minerale utile, mineritul în general, este o ocupație tradițională a poporului român. Ea s-a născut și s-a dezvoltat aici, pe teritoriul țării noastre, nu a fost adusă de alții din teritorii străine;

– Chiar dacă există perioade de regres, extracția substanțelor minerale utile a cunoscut o creștere continuă. Dacă în anumite perioade această activitate a fost întreruptă, din cauza condițiilor istorice și economice, ea a fost reluată la o producție și nivel superior tot de către populația autohtonă;

– Exploatarea minieră nu s-a desfăşurat numai într-o singură zonă, ea s-a extins treptat pe o bună parte a teritoriului ţării, pe măsura evoluției economice și a cunoașterii acestui teritoriu;

– Extinderea mineritului s-a datorat fără îndoială structurii geologice existente, favorabilă acumulării de diferite substanțe minerale utile;

Ca urmare a condițiilor geologice favorabile și a dezvoltării continue, industria minieră se caracterizează prin exploatarea unui număr mare şi variat de substanţe minerale utile. Din cauza calității acestora și a exigenței consumatorilor, în aproape toate cazurile acestea sunt supuse operațiilor de separare și eliminare a părților sterile nefolositoare și de concentrare a diferitelor substanțelor utile conținute, care mai departe urmează diverse procese de valorificare.

– Condițiile de exploatare sunt în general dificile;

– Au existat și alte condiții favorabile dezvoltării mineritului. Pe teritoriul țării a locuit întotdeauna o populație stabilă, care muncea cu interes pentru dezvoltarea societății sale. De asemenea, România fiind situată într-un punct de intersecţie a căilor de transport din Europa spre Orientul Mijlociu, s-a putut practica un comerț larg, în care de multe ori produsele miniere jucau un rol important.

1.2. Situația industriei miniere în perioada interbelică

Prin *Constituția din 1923* (vezi **Anexele** aferente acestui capitol) și Legea *Minelor din 1924* (vezi **Anexele**, partea dedicată acestui capitol), toate bogățiile subsolului devin proprietatea statului. *Constituția din 1923* prevede că „zăcămintele miniere, precum și bogățiile de orice natură ale subsolului sunt proprietatea statului, dar se ține seama de drepturile câștigate“

Noua *Lege a Minelor* acordă unele avantaje mai mari capitalului românesc pentru a spori ponderea capitalului autohton, însă datorită presiunilor capitaliştilor străini, în 1929, Legea Minelor este modificată, acordându-se avantaje egale tuturor solicitanţilor, punându-se doar condiția ca cetățenii români să dețină 50,1% din capitalul total al societății.

În conformitate cu *Legea Minelor din 1924*, producătorul era obligat să predea tot aurul statului, la preţul mondial. Legea Minelor din 1929 prevede dreptul de prioritate al Statului asupra cumpărării atât a aurului cât și a argintului, la preţul mondial, lăsând libertatea de valorificare a produselor în cazul că Banca Națională a României nu le cumpără. În noua formulare legea stabilea că bogățiile subsolului pot fi concesionate „**societăților de orice fel, române și străine, care îndeplinesc normele cerute de legile române, precum și persoanelor juridice de orice fel**“. Permisul de exploatare se acorda și pe bază de licitație publică, avându-se în vedere capacitatea tehnică și financiară a celui ce solicita permisul.

În 1936, apare *Legea pentru controlul circulației metalelor prețioase*, care prevede restricții și sancțiuni pentru cei care se ocupă cu comerțul și transportul clandestin de aur, iar în anul 1937 apare o nouă Lege a Minelor care îi obligă pe producători să dea tot aurul la stat, prevăzând și sancțiuni pentru cei care cumpără sau fură aur.

În perioada 1921–1928 are loc o refacere și creștere a producției, precum și o concentrare accentuată a acesteia.

Extracția de cărbune a crescut de la 1,8 milioane t, în 1921, la 3,2 milioane t în 1927 și 3 milioane t în 1928; această creștere a producției de cărbune a dispensat C.F.R.-ul de a mai importa cărbuni. Producția de minereu de fier, fero-mangan și pirită a sporit de la 110.081 t, în 1921, la 138.851 t în 1928. Extracția minereurilor de aur și argint a crescut de la 147.518 t în 1921, la 272.572 t în 1928. Extracția sării a crescut și ea de la 228,7 milioane kg între 1912 și 1922, la 342,8 milioane kg în 1928. Producția de fontă a sporit de la 33.362 t în 1921, la 70.123 t în 1928, adică cu 110%, cea de oțel de la 37.706 t în 1926, la 143.511 t în 1928, adică cu 28%.

Procesul refacerii economiei se încheie, în linii mari, în 1924 când s-a atins nivelul antebelic la principalele ramuri de producție și s-a creat astfel baza pentru ca după acest moment să se realizeze o serie de progrese în economia românească. Se produce o accelerare a dezvoltării industriale, exemplificată prin creşterea forţei motrice utilizate, sporirea capacităților de producție și a numărului de întreprinderi, creşterea constantă a producției materiale, etc.

Exploatarea minereurilor de fier a continuat în Banat, în special la Ocna de Fier, cu toate că un anumit declin al producției a fost înregistrat ca urmare a importului de minereu de fier din Iugoslavia. În Transilvania, cea mai importantă zonă de exploatare a rămas cea a Munților Poiana Ruscă, cu toate că rezervele de minereu de fier exploatate în cariera de la Teliuc aproape s-au epuizat. În sud-estul Transilvaniei, la Lueta, a fost exploatat minereul de fier necesar furnalelor de la Vlăhița. În Bucovina, la Argestru, Oița -Tolovanu, Iacobeni, Colacu-Orata, Vatra Dornei și Fundu Moldovei a continuat exploatarea minereurilor de mangan.

Minereul de cupru a fost exploatat, în principal, la mina Altân -Tepe (dezvoltată în anii 1917–1918 de către germanii care ocupaseră Dobrogea). Mina Herja din zona Maramureşului furniza cele mai mari cantități de minereu de plumb, iar cinabrul (minereu de mercur) era exploatat din singurul zăcământ identificat pe teritoriul țării, cel de la Izvorul Ampoiului (lângă Zlatna).

Exploatarea metalelor preţioase a fost influenţată de nivelul de dezvoltare a tehnologiilor de prelucrare a minereului extras, preţurile de cumpărare fixate de Banca Naţională a României, interesul statului român și atracția capitalului privat. În zona Maramureșului exploatarea a continuat la Valea Roșie, Dealul Crucii, Baia Sprie, Cavnic, Băiuț, Băița și Ilba, iar în cea a Transilvaniei la Roșia Montană, Săcărâmb, Barza, Musariu, Brădișor, Valea Arsului, Ruda, Valea Morii și Gura Barza.

Cel mai mare producător de cărbune (huilă) devine bazinul Văii Jiului (minele Petroșani, Lonea, Sălătruc și Lupeni). Exploatările continuă însă și în celelalte bazine: Comănești (minele Asău, Livada și Agachi), Banat (Anina, Doma, Secul), Almaș (minele Ticu, Curtriș, Tămașa, Dâncu), Doicești (minele Șotânga și Mărgineanca), Oltenia (mina Rovinari), precum și alte mine mai mici.

Producția de sare a Transilvaniei și Maramureșului provenea din salinele Praid, Turda, Ocna Sibiului, Ocna Mureș, Ocna Dejului, Șugatag, Coștiu și Rona. Cantitatea de sare extrasă către sfârșitul secolului al XIX-lea ajungea la aproximativ 172.000 tone.

Între 1911 și 1920 producția salinelor sus amintite a înregistrat unele fluctuații datorită stării de război din acea vreme. Producția crește din 1911 de la 185.618 t la 275.241 t în 1917, ca apoi în anii următori aceasta să scadă la 153.651 t în 1919.

Producția de sare din Moldova și Țara Românească a înregistrat o creștere continuă în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, ajungând în 1900 la 106.302 tone. Aceasta crește în continuare până în 1908 când ajunge la aproximativ 130.000 tone. În timpul războiului și aici se constată o diminuare a producției.

Cea mai mare producţie provenea de la salinele Slănic, Doftana, Ocnele Mari şi Târgu Ocna.

În perioada dintre cele două războaie mondiale, statul român a procedat la o acțiune de naționalizare și modernizare a procesului de extracție și valorificare a zăcămintelor de sare.

Numărul salinelor în funcțiune a fost redus prin închiderea unora dintre ele, devenite în timp, nerentabile din punct de vedere al cheltuielilor de întreținere.

Cele rămase în activitate au fost supuse unui proces de modernizare a instalațiilor tehnice de extracție, ridicând astfel productivitatea în conformitate cu cerințele consumului și desfacerii sării.

În urma acestor măsuri au fost închise salinele Ocna Sibiului, Turda și Coștiu.

La toate salinele din România s-a trecut la înlocuirea metodelor vechi de tăiere a sării, cu ciocanul și penele de fier, la folosirea tehnicii de abataj cu explozivi și la tăierea mecanizată cu ajutorul havezelor. Introducerea metodei de abatare cu explozivi a contribuit esențial la creșterea productivității muncii, dar a avut ca efect negativ diminuarea gradului de stabilitate a pereților și

planșeelor camerelor – se formau numeroase crăpături și fisuri generatoare de copturi. Havezele au fost folosite atât la realizarea lucrărilor de deschidere, cât și la înfăptuirea lucrărilor de extragere propriu zisă a sării.

De-a lungul timpului au fost întrebuințate haveze de tip «Knopp», «Samson», «Eichoff» și «Ural».

Pentru executarea găurilor de mină s-au introdus perforatoarele electrice rotative, având greutatea totală de 9 kg și tensiunea de alimentare de 110 V. Adâncimea găurilor de mină a fost de 1,5 m, fiind folosit pentru împușcare explozivul de tip « Astralită» care se iniția cu ajutorul capselor pirotehnice și fitilului «Bickford». Paralel cu aceste îmbunătățiri, la toate salinele în funcțiune s-a procedat și la înlocuirea instalațiilor uzate de la suprafață cu altele noi, moderne. În felul acesta munca a fost ușurată, productivitatea muncii a crescut de aproape șapte ori, iar producția a ajuns în 1938 la peste 350.000 tone, față de numai 230.000 cât se obținuse în 1921.

Se dezvoltă producția de sare la principalele saline Ocna Mureș, Ocna Dej, Târgu Ocna, Ocnele Mari, Slănic și Praid, închizându-se celelalte. Salinele rămase se modernizează, **trec la metoda de exploatare în camere trapezoidale mari**, iar la Ocna Mureș – la **extragerea saramurii din bazine subterane**.

În domeniul exploatării sării sub formă de bulgări, realizările tehnice mai importante încep în 1932 și constau în electrificarea tuturor salinelor din țară, mecanizarea extragerii prin introducerea havezelor și modernizarea instalațiilor de extracție. Se perfecționează instalațiile de prelucrare a sării și de asemenea se construiesc instalații pentru realizarea sării iodate.

Făcând o analiză mai atentă a mineritului pe parcursul perioadei la care ne referim, vom constata o serie de realizări, atât din punct de vedere al producției, cât și al indicatorilor tehnico-economici realizați.

În primul rând este de menționat că avântul economic general al României de după 1924 a fost influențat și de situația externă favorabilă, de cererea mereu mai mare pe piața mondială pentru petrol, lemn și cereale românești.

Producția de diverse substanțe minerale utile a crescut continuu de la an la an, așa încât numai la cărbune, în anul 1928, s-au obținut aproapoe 3 milioane tone, s-au pus în exploatare noi zăcăminte de cărbune și minereuri, a crescut numărul întreprinterilor miniere și nivelul tehnicii și dotării acestora.

În anii 1929 -1930 are loc modernizarea uzinelor de preparare de la Petrila și Lupeni prin introducerea reospălătoarelor în fluxul tehnologic. Șlamurile de cărbune rezultate în cadrul ambelor uzine sunt tratate prin flotație. La Petrila se construiește o fabrică de **brichete** și o instalație de **semicocsificare**.

La sfârșitul anului 1929, întreaga lume capitalistă a fost zguduită de o profundă criză economică de supraproducție, cea mai puternică criză ciclică cunoscută de orânduirea capitalistă.

Criza economică din 1929 -1933 va fi resimțită puternic și în țara noastră afectând profund atât țărănimea cât și muncitorimea, dar și intelectualitatea, toate categoriile sociale confruntându-se cu curbele de sacrificiu, concedieri masive și șomajul cronic.

Criza economică din 1929 – 1933, a avut serioase urmări asupra maselor muncitoare, provocând masive concedieri, intensificarea muncii, scăderea salariilor, înăsprirea represiunii împotriva organizațiilor muncitorești. Deosebit de puternic a fost șomajul în industria minieră, unde numărul salariaților a scăzut de la 60.175, cât era în 1926, la 30.476 în 1933. Minerii de la minele carbonifere din Valea Jiului (în special la Lupeni) ajunseseră să lucreze doar patru zile pe săptămână. Metoda reducerii eșalonate a salariilor muncitorilor pe secții era o modalitate de a preveni grevele generale. Asemenea metode au fost practicate în Valea Jiului.

În aceste condiții grele, muncitorii au trecut chiar de la începutul anului 1929, la ofensiva împotriva capitalului prin acțiuni revendicative ca cele ale minerilor din Valea Jiului. Înfricoșate de lupta maselor, autoritățile au recurs la întărirea aparatului de represiune. La 5 august 1929 se declanșează

greva generală în diferite centre miniere. La Lupeni au loc lupte între greviști și autorități, care n-au ezitat să folosească forța armată, ucigând 30 de muncitori și rănind peste 100. Luptele de la Lupeni din 1929 au constituit prima mare bătălie de clasă din anii crizei economice și totodată, o puternică manifestare a spiritului de nemulțumire și protest al muncitorilor împotriva exploatării patronale.

Departe de a se lăsa înfricoșați, minerii din Valea Jiului pornesc din nou la acțiune în anii următori. În ianuarie 1930 au loc noi greve și demonstrații la Lonea și Sălătruc unde sunt împușcați 3 mineri. În martie demonstrează minerii din Lupeni. În anii următori se impun grevele minerilor de la Livezeni, Șotânga, Reșița, etc., încât se poate vorbi de o stare permanentă de frământări.

Un alt bazin minier unde au loc greve în această vreme e cel de la Aghireş (Şorecani). Ca urmare a încercării de a se reduce abuziv salariile, în 1929 minerii de la Aghireş au lăsat lucrul. Acțiunile greviste au continuat și în anii următori. În 1932, cei 800 de mineri au declarat grevă.

În ciuda unei oarecare redresări economice, care a urmat între anii 1934 și 1938, acțiunile revendicative, demonstrațiile și grevele muncitorilor au continuat, intrând într-o nouă fază; acțiunile lor de protest se intensifică ca urmare a pregătirilor de război inițiate de către cercurile guvernante.

În 1934 au loc greve la minele de cărbuni din Comănești, iar în anul următor, greva celor 2000 de mineri din Anina. Greva generală a minerilor din Anina din 1935 a fost precedată de o serie de frământări și lupte ale muncitorilor care se organizaseră din ce în ce mai bine. Greva generală declarată în februarie 1935 a paralizat întreaga activitate în galerii și la suprafață, producând derută în rândurile autorităților și patronilor. La fața locului au fost trimise campanii de jandarmi care să împiedice extinderea grevei.

Greva minerilor de la Anina din februarie 1935 constituie o manifestare puternică a împotrivirii crescânde a proletariatului din țara noastră față de politica de fascizare și de pregătire a celui de-al doilea război mondial.

În 1940 au loc mişcări revendicative în Valea Jiului. Minerii de la Petrila, Aninoasa Lupeni, Lonea au organizat între 15 aprilie și 5 mai 1941 o grevă împotriva pregătirilor de război. În iunie acțiunile în același scop continuă atât în Valea Jiului, Cât și în bazinul Anina.

La minele din bazinul Vatra Dornei minerii organizează o serie de sabotaje economice, refuzând intrarea în mină. La 9 decembrie 1943, 120 de lucrători de la mina Arşița (Iacobeni) au declarat grevă. Un an mai târziu are loc o nouă acțiune grevistă. Acte de sabotaj economic folosite de muncitori s-au înregistrat și în alte mine, ca de pildă în Valea Jiului și la Mica – Brad, unde zilnic absentau nemotivat între 8 și 15% muncitori. O altă formă a constituit-o deteriorarea motoarelor și a mașinilor de extracție și transport, cum s-a întâmplat la Bocșa Montană, Reșița, etc.

În România criza economică din 1929–1933 a afectat toate sectoarele producției și circuculației mărfurilor și în mod deosebit industria carboniferă, unde s-a înregistrat o serioasă scădere a producției și închiderea unui mare număr de mine.

În timpul crizei economice minele Vulcan, Dâlja, Petroșani Vest, Victoria și Carolina de la Lupeni au fost închise. După criză, producția se redresează atingând cel mai înalt nivel, în 1943, de 2755 mii tone, numai în Valea Jiului.

Criza economică a însemnat o nouă treaptă de concentrare și centralizare a producției și a capitalului. Această criză a impus o serie de reconsiderări de natură tehnică și organzatorică, care au stat sub semnul „raționalizării" și care au avut drept finalitate implementarea unor elemente tehnice moderne.

După anul 1932 începe mecanizarea minelor din Valea Jiului, Anina, Brad, Dealul Crucii și Valea Roșia de la Baia Mare.

Minele din Banat se dezvoltă pentru a asigura cărbunele necesar cocseriei Reşiţa. De asemenea, apar o serie de mine de cărbune brun şi de lignit, cu nivele de producţie mai reduse, cu caracter sezonier de lucru şi care au avut mult de suferit în timpul crizei.

Aici putem cita minele: Doman, Secul, Berzasca, Lupac, Mehadia, Baia – Nouă, Rusca – Montană. Producţia de cărbune la aceste mine a avut în perioada 1920 – 1930, în general, un caracter ascendent, la majoritatea producţia maximă se înregistrează în 1929, an după care o dată cu declanşarea crizei economice, producţia a scăzut vertiginos.

Minele de minereu de fier, ca urmare a scăderii preţului minereului, urmează calea închiderii minelor mici şi a concentrării producţiei doar la Ghelar-Teliuc, Ocna de Fier în Banat şi Lueta - Vlăhiţa.

Minele de metale preţioase, abandonate în cea mai mare parte în timpul războiului au fost repuse treptat în funcţiune, iar în 1938 micii proprietari au produs 1000 kg aur.

Extragerea rocilor în galerii şi abataje se realiza prin perforare şi împuşcare, cu folosirea havezelor şi a ciocanelor perforatoare pneumatice, iar pentru susţinerea lucrărilor miniere subterane se întrebuinţa lemnul.

Transportul cărbunelui pe galerii se efectua cu vagonete împinse manual sau cu tracţiune animală. Mai târziu caii folosiţi la transport au fost înlocuiţi cu locomotive elec- trice cu acumulatoare, locomotive electrice cu troliu şi locomotive Diesel. Pentru extracţia pe puţuri se foloseau maşini de extracţie cu abur.

La mina Anina s-a instalat o maşină de extracţie cu aburi, una din cele mai mari din Europa pentru acele timpuri.

La minele din Valea Jiului s-au construit chiar după 1900 mici centrale electrice. Pentru transport s-au introdus, la minele din acelaşi bazin al Văii Jiului, locomotive electrice cu troleu la suprafaţă şi în mică măsură în subteran unde transportul a continuat să se facă mai mult cu vagonete trase de cai.

S-au construit centrale electrice şi pentru uzinele de preparare de la Baia Mare şi Brad.

Evacuarea apelor din mine se asigura cu pompe centrifuge sau cu pompe cu piston. Aerisirea minelor se realiza cu ajutorul ventilatoarelor acţionate cu motoare electrice sau cu aer comprimat, iar iluminatul locurilor de muncă se făcea cu lămpi de siguranţă cu benzină.

În Valea Jiului s-a trecut la sistematizarea deschiderii minelor, prin gruparea câmpurilor miniere mici în câmpuri şi unităţi de producţie mari.

Astfel, la minele Aninoasa, Lupeni şi Petrila s-au săpat puţuri centrale cu maşini de exteracţie acţionate electric. În perioada anilor 1924–1930 la mina Lupeni s-a săpat o a doua galerie magistrală de coastă pentru mărirea capacităţii de transport. Capacitatea de producţie a unităţilor reconstruite depăşea cu mult producţia vechilor mine care se situa la 3000–4000 t/an. În ceea ce priveşte sistematizarea şi modernizarea, minele din Valea Jiului au fost printre primele din Europa şi procesul se termină între anii 1935–1940.

Pentru deshiderea câmpurilor miniere, galeriile principale erau amplasate în culcuşul stratului principal din Valea Jiului şi înălţimea etajului a fost mărită de la 30–50 m la 75–100 m. Galeriile de deschidere erau susţinute în lemn, bolţari sau zidărie de beton.

Principiul sistematizării şi concentrării s-a aplicat în anii 1924–1940 şi la minele de aur de la Brad şi ceva mai tărziu şi la cele de la Baia Mare.

În domeniul extragerii din masiv, s-a generalizat execuţia găurilor de mină cu ciocane perforatoare, atât la minele de cărbune cât şi la cele de minereuri şi s-au introdus ciocanele de abataj la cele mai multe mine.

Maşinile de havat cu lanţ sunt introduse în 1926 la mina Lupeni pentru extragerera stratelor subţiri, iar din 1932 havezele sunt introduse şi în saline în cadrul metodei de exploatare cu camere mari.

În acea perioadă la săparea lucrărilor miniere s-au folosit cărcucioare de încărcare cu bandă, încărcătoare cu screper și mașini de încărcat cu o cupă, elemente de mecanizare care au permis să se obțină viteze de săpare a galeriilor de până la 150-200m/lună.

Prima experimentare pe plan mondial de extragere a cărbunelui în abataje cu front lung, cu susținere integral metalică și transport cu transportoare cu raclete, s-a făcut la Lupeni în 1938.

Condițiile geo-miniere a zăcămintelor de cărbuni din Valea Jiului caracterizate prin înclinări și grosimi mari, 45-60º și respectiv 10÷60÷100 m, tectonică complicată și chiar foarte complicată în cuprinsul stratului de util, tendința cărbunelui spre autoaprindere și prezența unor roci înconjurătoare puțin rezistente, au determinat căutarea și găsirea unor metode de exploatare adecvate.

Astfel, s-a renunțat la metoda de exploatare cu felii orizontale ascendente cu rambleu hidraulic, care se aplica din 1900, deoarece această metodă genera focuri subterane. S-a tre- cut în toate minele la stingerea hotărâtă a focurilor subterane și la folosirea în stratul princi- pal de cărbune a exploatării descendente în felii orizontale cu aplicarea metodei de exploa- tare cu abataje camere transversale și direcționale.

În anul 1936 s-a trecut la mina Lupeni, la aplicarea **metodei de exploatare cu abataj frontal în felii orizontale descendente sub tavan artificial**, mai întâi cu rambleu pneu- matic, apoi cu surpare, pentru a se ajunge în final la metoda de susținere cu stâlpi metalici cu fricțiune de 70 kg de tip „Schwartz“ semigrinzi cu o capacitate portantă de 30 tone/ stâlp, transportul în front și pe preabataj făcându-se cu transportoare cu raclete. Începând cu anul 1939, metoda s-a extins rapid la minele Aninoasa, Petrila și Lonea, astfel încât în 1944, aproape 50% din producția Văii Jiului provenea din abataje frontale cu susținere metalică. **La acea dată, în anul 1936, această metodă de exploatare a constituit o noutate în tehnica mondială la exploatarea stratelor groase cu înclinare mare.** În ani 1940 -1941 s-au făcut cercetări la scară industrială la mina Aninoasa privind folosirea tavanului artificial din plasă metalică cu folosirea unor grinzi pe toată lungimea frontului, confecționate din toroane de cabluri lungi. S-a ajuns astfel la un procedeu care a fost generalizat și folosit câteva decenii la rând în Valea Jiului. O altă realizare a fost exploatarea stratelor groase din Bazinul Petroșani cu **felii pe înclinare cu acoperișul sub tavan artificial,** la înclinări medii de 30º.

Un merit deosebit la implementarea acestor metode de exploatare l-a avut ing. Alexandru Bădărău.

Lucrări de modernizare și intensificare a exploatării se execută și în celelalte bazine carbonifere. În domeniul cercetării și punerii în exploatare a unor strate de cărbune din zonele Comănești, Dâmbovița și Baraolt, o contribuție deosebită, care începe în timpul primului război mondial, îi este atribuită lui Gheorghe Damaschin.

Tot în acea perioadă încep cercetările lui Gheorghe Damaschin care vor conduce, în anul 1949, la punerea în exploatare a zăcământului de grafit de la Baia de Fier.

Tot în domeniul metodelor de exploatare este de menționat introducerea la mina Săsar în anul 1938 de către ing. Valeriu Cazacu a **metodei de exploatare cu înmagazinarea minereului,** metodă ce fusese aplicată în America, doar cu câțiva ani mai înainte. Această metodă de exploatare a înlocuit la multe mine aurifere vechea metodă de

exploatare cu felii orizontale și rambleu, care avea productivitate mai mică și producea pierderi de minereu în rambleu. În anul 1928, inginerii români ce lucrau la Brad, au intro- dus o nouă metodă de exploatare în trepte răsturnate pe unul sau două flancuri, metodă care a contrîbuit la mărirea semnificativă a producției.

În domeniul susținerii abatajelor se menționează contribuția adusă prin construirea **scu- turilor de susținere pășitoare (a urșilor)** și experimentarea lor la mina Petrila în 1942, de către ing. A. Kasper în abatajele frontale transversale sub tavan artificial**.**

Scuturile de susținere pășitoare au fost folosite cu rezultate pozitive deși deplasarea lor se făcea cu oarecare dificultate. Această realizare deosebită a fost puțin cunoscută în străinătate; este primul scut

de susținere,aplicată în tehnica mineritului mondial. O altă soluție adoptată în domeniul susținerii a fost construirea unor stive metalice rezistente, utilizate în zonele cu presiuni mari din abatajele frontale orizontale.

Creşterea randamentului în abatajele minelor din Valea Jiului și concentrarea producției, au impus și sporirea capacității de transport pentru a evacua producția și asistăm astfel la introducerea scocurilor oscilante a transportoarelor cu raclete și chiar a transportoarelor cu bandă de cauciuc.

S-au adoptat circuite automate, frâne, împingătoare, poduri basculante și echipamentul necesar la puțuri, iar pe galerii s-a introdus și extins tracțiunea cu locomotive electrice cu troleu sau cu acumulatori, precum și cu locomotive Diesel. Încă din 1932 la mina Lupeni s-a organizat **dispeceratul** de transport la galeria de coastă pentru asigurarea funcționării normale a transportului.

Prin modul de pregătire a zăcămitelor pentru exploatare și de conducere efectivă a lucrărilor de exploatare și de dirijare a presiunii rocilor, în perioada respectivă s-au înlăturat aproape total focurile de mină din Valea Jiului.

Lucrări de sistematizare, modernizare și intensificare a exploatării se execută și în celelalte bazine carbonifere din țară. Astfel, la minele de lignit s-a trecut la mecanizarea exploatării cărbunelui prin introducerea havezelor, a perforatoarelor și ciocanelor de abataj acționate cu aer comprimat.

Aerajul principal al minelor, de la introducerea curentului electric în 1897, s-a făcut prin ventilatoare instalate la suprafață, iar aerajul secundar s-a realizat cu ajutorul ventilatoarelor tubulare electrice și a tuburilor de aeraj.

Evacuarea apelor se făcea cu pompe centrifuge cu debite corespunzătoare. Apele erau colectate în bazine subterane de unde erau pompate prin conducte la suprafață.

Situația exploatării cărbunelui în celelalte bazine ale României se prezintă după cum urmează:

În Banat, Uzinele Domeniilor Reșița preiau în 1921, minele de cărbuni de la Steiedorf – Anina, Doman și Secul. Cea mai mare dezvoltare o are mina Anina, care s-a adâncit și s-a modernizat din punct de vedere al dotărilor atât în subteran cât și la suprafață. S-a mai exploatat cărbune în Banat la: Berzeasca, Lupac, Mehadia, Baia Nouă și Rusca Montană.

În bazinul Almașului, funcționează societatea „Minele de cărbune din Ardeal“ (Societatea „Șorecani“) care a exploatat minele: Ticu, Curtriş, Bogara, Tămașa și Dâncu, care în 1930 au dat peste 100.000 tone de cărbune.

La mina Ticu s-au folosit scocuri oscilante în abataje, ciocane de abataj, locomotive pentru transportul în subteran și la suprafață, cablu fără fine, etc.

În bazinul Bihorului au funcționat în perioada interbelică minele Derna – Tătăruș și Budoi care au asigurat cărbunele necesar la producerea energiei electrice și a aburului, folosite la extracția și prelucrarea bitumului care se găsea în zonă.

În bazinul Zarandului, a funcționat mina Țebea, care a asigurat cărbunele necesar uzinei electrice de la Gurabarza și a exploatărilor aurifere din munții Apuseni.

Alte mine care au funcționat intermitent în Transilvania în perioada interbelică au fost Borod-Cornețel, Holbav-Codlea, Căpeni, etc.

În Moldova, în 1920 „Minele Unite Asău-Comănești“ se transformă în societatea „Creditul Carbonifer“ care va conduce activitatea minieră din bazinul Comănești în întreaga perioadă interbelică.

Activitatea s-a concentrat la minele Asău, Livada și Agachi, la care s-a pus un accent deosebit pe dotare și mecanizarea principalelor operații de producție. Astfel, în aceste mine s-au introdus haveze, ciocane de abataj, perforatoare și scocuri oscilante. Puțurile și planele înclinate au fost înzestrate cu mașini de extracție sau trolii activate electric. S-a construit o separație de cărbune, o fabrică de brichete și o centrală electrică înzestrate cu o putere de 600 kW.

În bazinul Doicești au funcționat minele Șotânga și Mărgineanca. La ambele mine abia după anul 1935 s-au introdus havezele, perforatoarele, ventilatoarele și pompele, toate acestea puse în funcțiune cu energie electrică obținută de la centrala proprie.

În bazinul Schitu-Golești concesiunile miniere aparțin în cea mai mare parte societății „Lignitul“, constituită înainte de primul război mondial și anume în anul 1909.

Societatea a exploatat minele Pescăreasa, Poenari, Berevoiești și Godeni. La aceste mine s-au folosit metodele de exploatare prin abataje-cameră, iar din 1938 s-a trecut la exploatarea prin abataje frontale. Pentru mecanizare s-au introdus și folosit ciocane de abataj, haveze, scocuri oscilante, trolii, locomotive, etc.

La minele de minereu, odată cu generalizarea perforajului pneumatic s-au intensificat lucrările de deschidere a minelor, s-au săpat puțuri care au fost echipate cu mașini de extracție electrice și s-au extins lucrările de deschidere în zone noi ale zăcămintelor. În toate minele se lucra cu ajutorul explozivilor. Toate lucrările miniere de cercetare efectuate au condus la o importantă mărire a rezervelor de minereu și a producției.

Transportul minereului în mină se făcea de la locul de muncă la rostogol, cu trocul sau cu roaba, iar pe galeriile de abataj și direcționale cu vagonetul împins de forța manuală. Pe galeriile principale și la suprafață până la stația de concasare, transportul se făcea cu locomotive electrice. Evacuarea apelor se realiza cu pompe centrifuge electrice. Iluminatul portativ se făcea cu lămpi cu carbid iar în punctele staționare ca rampe, galerii, intersecții de lucrări, etc. se făcea iluminatul cu curent electric. Majoritatea minelor se aeriseau în mod natural, neavând instalații mecanice în acest scop.

După criza economică din perioada 1929 -1933, producția se concentrează și se dezvoltă până în 1938, an de nivel reprezentativ înainte de cel de al doilea război mondial.

Cerințele de materii prime minerale din ce în ce mai mari ale industriei – în principal ale industriei constructoare de mașini și ale industriei chimice – determină o dezvoltare tot mai mare a mineritului, exploatându-se mai intens zăcămintele de substanțe minerale utile cunoscute, precum și noile zăcăminte descoperite și studiate prin lucrări de prospectare și de explorare.

În 1937–1938 la Săsar – Baia Mare s-a construit o **instalație de cianurare**, care a avut drept scop prelucrarea directă a minereului brut prin cianurare. Datorită noilor utilaje care apar pe piață, se procedează la modernizarea tuturor secțiilor de sfărâmare, măcinare și clasare de la toate uzinele din țară. Concomitent se construiește o instalație de preparare electromagnetică pentru minereul de la Ocna de Fier, iar câțiva ani mai târziu, se construiesc instalații moderne de preparare a sării la salinele din România.

Nivelele de producție din 1938, la principalele produse miniere sunt arătate mai jos:

	mii tone
cărbune din care	2.826
lignit	0,273
huilă	2.825,437
cărbune brun	0,290
minereu de fier	139
minereu de mangan	60
minereu complex	137
bauxite	10
minereu cuprifer	12
minereu auro-argentifer	569
sare	368

Sectorul de minereuri neferoase se dezvoltă în această perioadă ajungând la productivități apreciabile, după cum se poate vedea din cele de mai jos:

	1921 tone	1938 tone
Plumb	368	6394
Zinc	3567	4022
Aluminiu	3737	11806

Din examinarea nivelelor de producție rezultă că, deși România poseda numeroase și bogateresurse miniere, potențialul industrial era totuși redus. Această situație se datora nivelului redus de dezvoltare a industriei în cadrul economiei naționale, lipsei unui plan coordonator de valorificare rațională a resurselor naturale și unor lucrări de cercetare și de proiectare prea sumare.

Potențialul redus al industriei miniere se explică și prin lipsa de interes a capitalului autohton și străin față de investițiile în acest domeniu. Capitalurile erau orientate spre alte sectoare ca industria ușoară, industria alimentară, exploatarea petrolului, construcțiile de mașini care permiteau realizarea unor profituri mai ridicate și imediate.

La o mare importanță a ajuns după primul război mondial **exploatarea și valorificarea manganului**. Au fost exploatați în special oxizii de mangan din Carpații Orientali.

Pentru creșterea capacității de producție se deschid mine noi: Mestecăniș (1936), Tolovanu (1937), Argestruț (1938) etc.

Cu toate raționalizările introduse și succesele obținute activitatea minieră a purtat amprenta rudimentarului. Se exploata fără a se face în prealabil lucrări sistematice de deschidere și pregătire în mod corespunzător, calitatea minereului obținut prin selecționare la locul de extragere lasa de dorit, la minele de pirită mijloacele de extragere a minereului, a apei din galeriile de exploatare și aerajul erau rudimentare.

La extragerea minereurilor de pirită, argint plumb, zinc, etc., rezultatele erau departe de a fi satisfăcătoare, situându-se doar la nivelul sutelor sau miilor de tone de minereu pe an și unitate minieră.

Cea mai mare producție a fost realizată în anul 1938 când s-a exploatat cantitatea de peste 50.000 tone de oxizi de mangan. Exploatarea zăcămintelor de mangan se făcea în carieră la Iacobeni, Argestruțu, Arșița, Oița, Colacu și Orata. Sortarea minereurilor extrase se făcea în instalația de separare de la Iacobeni.

Aceste zăcăminte, mai târziu, în timpul celui de al Doilea Război Mondial,au avut o deosebită importanță în ansamblul economiei României. Bazinul Vatra Dornei, din nor- dul Moldovei, cu localitățile Iacobeni, Vatra Dornei și Fundul Moldovei, prin exploatarea zăcămintelor de mangan, pirită și calcopirită au devenit cel mai important furnizor de mangan și pirită pentru industria de armament, industria metalurgică și cea petrolieră.

Coordonarea activității a fost făcută de către „Fondul Bisericesc al Bucovinei“, aparținând Mitropoliei Ortodoxe a Bucovinei cât și de către societățile „Manganul“ și „Manganosarul“, care au funcționat între 1931–1935.

În ceea ce privește valorificarea minereurilor nemetalifere, extracția acestora se făcea în unități mici, cu caracter de lucru sporadic sau sezonier. Talcul, caolinul și feldspasul se extrăgeau mai organizat, însă în unități mici. Producția de talc se realiza la zăcămintele Lelese, Cerișor și Govăjdia (județul Hunedoara), și pe valea Niermeșului la Marga (județul Caraș-Severin). În 1938 producția totală de talc a fost de cca. 2200 t. În a treia decadă a secolului al XX-lea s-au exploatat și zăcămintele de mică, diatomit, chihlimbar, aragonit, gips, nisipuri caolinoase, bentonite, argile refractare, etc. Nivelul scăzut al producției de minereuri nemetalifere reflectă lipsa de interes a societăților miniere pentru exploatarea eficientă a zăcămintelor bogate existente în țară. În același timp încep să fie exploatate din ce în mai

mult rocile utile și ornamentale: granite, andezite, calcare comune, travertinul, calcarele policrome, marmura, etc.

Situația inflaționistă existentă pe teritoriul României după Primul Război Mondial a determinat trecerea temporară în anul 1919 a Societății aurifere din Munții Apuseni „Ruda 12 Apostoli" în patrimoniul englezului W.H. Holloway, care tot din motive financiare vinde Societății Anonime Române „MICA" întregul activ compus din minele Ruda-Barza, Valea Morii, Valea Arsului, Musariu și Brădișor, precum și mina de cărbuni din Țebea împreună cu toate anexele aparținătoare acestor mine.

Actul preluării minelor din zona Brad de către Societatea Anonimă Română „MICA" s-a semnat la data de 2 mai 1920. Imediat după acest eveniment au urmat o serie de tranzacții și participări la concesiuni care facilitează în final dezvoltarea financiară a societății într-un ritm rapid.

Societatea Anonimă Română„Mica" a fost construită inițial în martie 1920, cu capital românesc, pentru exploatarea rezervelor de mică din Munții Lotrului, ea extinzându-se apoi și în alte zone, în special aurifere, scriindu-se astfel un nou capitol în evoluția milenară a mineritului din Munții Apuseni.

În 1922 ia ființă Societatea Aurifera, care se ocupă cu exploatarea masivelor Vulcoi - Corabia - Boteș și societatea „Industria Aurului" care lucrează în concesiunile din Dealul Frasinul și Meselor din Bucium.

În 1928 la minele Valea Roșie și Băiuț, statul face o serie de deschideri iar minele de la Dealul Crucii, Baia Sprie și Capnic sunt repuse în funcțiune prin scoaterea apei și refacerea lucrărilor miniere.

În anul 1924 Societatea Anonimă Română Mica deținea 60÷70% din producția națională de aur.

Prin materializarea unui vast program de investiții, dotări tehnice și tehnologice, legate de cercetarea geologică, exploatarea propriu-zisă și de prelucrare, Societatea Anonimă Română **„Mica"** cunoaște timp de 20 de ani o înflorire continuă.

În primul rând după apariția legii minelor din 1929, Societatea Anonimă Română „Mica", ajutată de Banca Națională a României, a început o serie de lucrări de deschidere și de explorare sistematică la nivelul orizonturilor existente într-o serie de mine ca Barza, Musariu, Brădișor, Valea Arsului, Ruda, precum și în adâncime a câmpurilor miniere, prin adâncirea puțurilor oarbe existente și prin săparea unor puțuri oarbe noi.

Pe lângă lucrările de prospecțiune și explorare executate de Societatea Anonimă Română „MICA" constând din dezveliri, șanțuri, galerii scurte și chiar puțuri, în 1931 s-a aplicat **prospectarea electrică**, de cărte specialiști francezi pentru prima dată la noi în țară, la zăcământul de la Barza.

În 1928 iau ființă societățile „Minele de aur Breaza-Zlatna" și „Societatea Fanceză de Mine de Aur din Transilvania" și astfel exploatarea aurului începe din ce în ce mai activ atât în Munții Apuseni, cât și în regiunea Baia Mare.

Față de conținutul sărac în aur al minereului și mai ales de randamentul mic al instalațiilor de prelucrare (aproxiativ 50% din aurul inițial), problema care se punea era aceea de a se reface instalațiile de prelucrare sau de a le adapta la felul minereului.

În 1929 Societatea Anonimă Română „Mica" construiește în acest scop o instalație de flotație diferențială cu o capacitate de 90 de tone pe zi pentru minereul filonului 25/37 Brădișor.

Tot în acest scop în 1929, Societatea „Phőnix" construiește la Baia Mare o instalație de flotație diferențială pentru minereul bogat în zinc, plumb și argint, dar sărac în aur.

În cursul anului 1930 și-a început activitatea Societatea „Aurora" din Valea Borcutului, dispunând și de o mică instalație de flotație.

În 1931 se construiește o instalație de flotație simplă (Krupp) pentru un debit de 100 tone/zi la Dealul Crucii, una diferențială (Humboldt-Koln) la Baia – Sprie și se refac și topitoarele de la Firiza în vederea micșorării costului de prelucrare a minereului, a măririi debitului de prelucrare și a majorării randamentului.

În 1932 Societatea „Aurum“ cu concesiuni pe valea Borcutului este preluată de un grup de oameni de afaceri francezi și elvețieni care intensifică lucrările de exploatare.

În anul 1933 – Regia Autonomă a Întreprinderilor Miniere și Metalurgice ale statului din Ardeal – (RIMMA) – construiește instalația de afinare a aurului de la Baia – Mare pentru o producție de 24000 kg aur brut anual.

Tot în acest an ia ființă cu concursul societății „Mica“ care-i cedează zăcămintele din Dealul Ungurului și Fericeana, societatea franceză „Mines d'or de Stanija“.

În 1934 s-a construit pentru minele Statului din Săcărâmb, în comuna Certej, o instalație de flotație și amalgamare a minereurilor bogate în telururi aurifere (Huboldt-Kőln). Societatea Petroșani își îndreaptă atenția și asupra aurului și cumpără în 1934 -1939 minele „Draica“ și „Totos – Banya“ de pe Valea Borcutului – Baia Mare.

RIMMA mărește capacitatea flotației de Baia – Spriei pentru plumb, care era necesar topitoarelor pentru a prelucra concentratele de aur și totodată își modernizează instalația de afînare construită în 1933.

În 1935 Societatea Petroșani construiește pentru minele achziționate pe Valea Borcutului o flotație diferențială (Krupp).

Societatea Aurum descoperă însemnate rezerve de aur liber în concesiunile ei din Valea Borcutului și își construiește o instalație de cianurare.

În 1935 societatea „Mica“ a pus în funcțiune flotația simplă precedată de amalgamare pentru minereul filonului 10 Antoniu din Valea Morii.

În același timp începe să mărească flotația statului de la Dealul Crucii, de la 100 la 300 tone pe zi, transformându-se din simplă în diferențială și completându-se cu o instalație de cianurare.

Tot în 1935 se intensifică lucrările și la minele de curând închiriate de RIMMA din Valea lui Stan de lângă Brezoi.

În 1936 RIMMA pune în funcțiune instalația de la Dealul Crucii pentru flotația și cianurarea minereului din minele Dealul Crucii, Valea Roșie și Băiuț și montează la Firiza un cuptor pentru topit plumb, aur, etc. cu o capacitate de 100 tone pe zi.

Exploatarea minereului aurifer se făcea exclusiv prin metoda cu fâșii **orizontale ascendente cu rambleerea spațiului exploatat**, zăcământul fiind împărțit în orizonturi (etaje) de circa 30-40m.

În 1936, Societatea Anonimă Română „Mica“ a construit la Gurabarza o instalație de rafinare a aurului, aceasta fiind a doua instalație de acest gen din România. În 1938 societatea construiește o nouă instalație de flotație.

Datorită preocupărilor continue de care a dat dovadă, Societatea Anonimă Română MICA, a avut o creștere spectaculoasă și anume: 1291 kg aur în 1927 și 2197 kg aur în 1938.

În acele timpuri lipseau institutele de cercetare-proiectare specializate în domeniu extractiv, dar au existat în cadrul Școlilor Politehnice din București și Timișoara și a marilor universități din țară, laboratoare în cadrul cărora au putut fi analizate și găsite soluții pentru o serie de probleme din domeniul mineritului.

De asemenea marile societăți miniere, ca de exemplu „Cărbunele – Petroșani“ și „Mica – Brad“ au avut laboratoare de cercetare și au cerut specialiștilor lor să găsească soluții tehnice pentru problemele impuse de activitatea practică.

Una din problemele importante era aceea a determinării conținutului în aur a minereurilor descoperite prin lucrările de explorare efectuate la suprafață și în subteran.

Asemenea determinări se realizau de cele mai multe ori cu utilajul rudimentar avut la dispoziție de cei care făceau explorarea.

Necesitatea îmbunătățirii proceselor de preparare a zăcămintelor de minereuri și a cunoașterii detaliate a minereurilor din noile zone în curs de explorare a impus punerea pe baze noi a mijloacelor

de investigare și de control și astfel în 1938 s-a constituit și dat în funcțiune, la Brad, un nou laborator de cercetări și analize profilat pe: cercetări pentru îmbunătățirea tehnologiilor de preparare; cercetări geologice; cercetări microscopice pe secțiuni subțiri și șlefuite realizate din probe de roci; analize chimice pentru minereuri, metale, uleiuri și lubrifianți; analize docimazice, etc.

Pentru prelucrarea piritelor sărace s-a construit o instalație de cianurare prin percolare, iar pentru depozitarea sterilelor rezultate din instalațiile de preparare (șteampuri și flotație) au fost construite iazuri de decantare.

Pentru alegerea aurului din aluviuni metodele au rămas, cu mici perfecționări, cele cunoscute din timpuri străvechi.

În mineritul aurifer transilvănean șteampurile „californiene“ au cunoscut o utilizare largă în perioada postbelică, iar mai târziu au fost înlocuite, treptat, cu morile cu bile.

În 1937 producția de minereu extrasă și prelucrată de la minele din Munții Apuseni se triplează față de producția anilor 1928 și astfel se obține cea mai mare cantitate de metale nobile realizate vreodată într-o provincie din Europa, 5465 kg aur și 25645 kg argint. În 1938, România era a doua țară producătoare de aur din Europa, după U.R.S.S.

În perioada cuprinsă între sfârșitul primului război mondial și anul 1938 în România s-au produs 52865 kg aur și 152000 kg argint.

În perioada 1940 -1947 producția anuală de aur se menține la un nivel relativ scăzut de aproximativ 3000 kg, realizându-se în această perioadă cantitatea de 28.300 kg de aur. Cantitatea totală de aur obținută în România în perioada 1947–1960 a fost aproximativ 70.000 kg.

În domeniul extragerii sării, în perioada dintre cele două războaie mondiale, statul român a trecut la naționalizarea și modernizarea salinelor. În primul rând, numărul salinelor s-a redus prin închiderea unora dintre ele devenite nerentabile, așa cum a fost Ocna Sibiului, Turda și Coșteiu.

Salinele rămase în activitate au fost supuse unui proces de sistematizare și modernizare a instalațiilor tehnice de extracție, ridicând astfel productivitatea în conformitate cu cerințele consumului și desfacerii.

La toate salinele din România s-a trecut la înlocuirea metodelor vechi de tăiere a sării, cu ciocanul și penele de fier, la folosirea tehnicii de abataj cu explozivi și la tăierea mecanizată cu ajutorul havezelor. Introducerea metodei de abatare cu explozivi a contribuit esențial la creșterea productivității muncii, dar a avut ca efect negativ diminuarea gradului de stabilitate a pereților și planșeelor camerelor – se formau numeroase crăpături și fisuri generatoare de copturi. Havezele au fost folosite atât la realizarea lucrărilor de deschidere, cât și la înfăptuirea lucrărilor de extragere propriu zisă a sării.

De-a lungul timpului au fost întrebuințate havezele de tip „Knopp“, „Samson“, „Eichoff“ și „Ural“.

Pentru executarea găurilor de mină s-au introdus perforatoarele electrice rotative, având greutatea totală de 9 kg și tensiunea de alimentare de 110V. Adâncimea găurilor de mină a fost de 1,5 m, fiind folosit pentru împușcare explozivul de tip „Astralită“ care se iniția cu ajutorul capselor pirotehnice și fitilului „Bickford“. Paralel cu aceste îmbunătățiri, la toate salinele în funcțiune s-a procedat și la înlocuirea instalațiilor uzate de la suprafață cu altele noi, moderne. În felul acesta munca a fost ușurată, productivitatea muncii a crescut de aproape șapte ori, iar producția a ajuns în 1938 la peste 350.000 tone, față de numai 230.000 cât se obținuse în 1921.

Se dezvoltă producția de sare la principalele saline Ocna Mureș, Ocna Dej, Târgu Ocna, Ocnele Mari, Slănic și Praid, închizându-se celelalte. Salinele rămase se modernizează, **trec la metoda de exploatare în camere trapezoidale mari**, iar la Ocna Mureș – la **extragerea saramurii din bazine subterane**.

În domeniul exploatării sării sub formă de bulgări, realizările tehnice mai importante încep în 1932 și constau în electrificarea tuturor salinelor din țară, mecanizarea extragerii prin introducerea

havezelor și modernizarea instalațiilor de extracție. Se perfecționează instalațiile de prelucrare a sării și de asemenea se construiesc instalații pentru realizarea sării iodate.

Prof. univ dr. ing M. Stamatiu, care și-a adus un aport însemnat în acțiunea de modernizare a salinelor, are remarcabile contribuții cu caracter teoretic privitoare la dimensionarea pilierilor de siguranță la metoda de exploatare cu camere și pilieri.

În domeniul preparării substanțelor minerale, progresele se manifestă mai ales începând din 1928, când are loc moderenizarea majorității instalațiilor de preparare din țară. Această modernizare a fost determinată îndeosebi de apariția **flotației**, care a revoluționat efectiv mineritul metalifer, nu numai de la noi dar și pe plan mondial.

În perioada 1928–1933 toate instalațiile de preparare a minereurilor neferoase și aurifere din România sunt dotate cu instalații de flotație sau cu instalații care folosesc și flotația pe lângă alte procedee.

Majoritatea dotărilor și tehnologiilor noi din minerit au fost rezultatul importului, dar în multe cazuri și al preocupărilor specialiștilor din industria extractivă românească.

Activitatea de cercetare din minerit avea un caracter predominant aplicativ și urmărea determinarea posibilităților de preparare, prin metode moderne a diferitelor minereuri și sorturi de cărbune din țară. Concomitent s-au efectuat însă și un număr restrâns de cercetări cu caracter teoretic fundamental.

Academicianul Prof. univ. dr. ing. I. Hurber Panu și-a adus o contribuție hotărâtoare **la punerea bazelor teoriei flotației**, contribuție recunoscută și apreciată și pe plan mondial. De asemenea, același autor a elaborat în 1940 o teorie unitară și generală a proceselor de clasare și concentrare gravitațională.

Dintre lucrările publicate cu caracter aplicativ sunt de remarcat și studiile efectuate sub conducerea Prof. univ. Gh. Vanci cu privire la cianurarea unora din minereurile aurifere din țara noastră, ele conducând la concluzii importante din punct de vedere practic.

În toate sectoarele de activitate minieră se constată tendințe de modernizare, de introducere a tehnicii noi, aceasta mai cu seamă ca rezultat al inițiativelor locale și nu al unui program general de perfecționare.

Mineritul fiind o meserie complexă, desfășurată în condiții deloc favorabile, impune oameni specializați pentru a face față complexelor sarcini de producție. Ca urmare, s-a impus ca o necesitate crearea unui sistem de pregătire, care a cuprins atât promovarea pe funcții de maiștri, a minerilor cu o activitate îndelungată, cât și înființarea școlilor profe- sionale, a școlilor de maiștri și a celor pentru pregătirea inginerilor. Astfel se înființează și funcționează școlile de maiștri minieri de la Petroșani și Baia Mare.

Necesitatea de a pregăti în țară specialiști pentru diferite ramuri ale tehnicii a dus în anul 1920, la transformarea Școlii Naționale de Poduri și Șosele din București în Școală Politehnică și la înființarea Școlii Politehnice din Timișoara, cu secții de Mine și Metalurgie, care au devenit apoi în 1940 facultăți de Mine și Metalurgie și care au avut în sarcină pregătirea inginerilor de mine.

Un rol important în sprijinirea activității din minerit l-a avut „Asociația Inginerilor și Tehnicienilor din Industria Minieră“, creată în 1918, prin:

• cele patru congrese ale sale din 1921, 1922, 1931 și 1939, în care s-au dezbătut probleme de tehnică și tehnologie în minerit, probleme de organizare și normare a muncii, aspectele economice ale activității miniere, etc.;

• prin secțiunile asociației care au cuprins pe zone miniere, cadrele cu studii superioare ce activau în minerit;

• prin revista „Analele Minelor din România“ (1918-1946), care în mod interesat, documentat și combativ a reflectat mersul mineritului românesc în perioada interbelică. Revista a promovat în permanent noul, a permis specialiștilor din producție și din învățământ să-și prezinte punctele de

vedere și realizările, a găzduit dezbaterea unor probleme importante pentru minerit, a reflectat evoluțiile calitative și cantitative din mineritul românesc și mondial.

În aceeași perioadă au mai existat și alte reviste cum ar fi „Montanistică și Metalurgie“ (1922–1927) și „Miniera“ (1926–1948). De asemenea, literatura tehnică cu specific minier, începe să fie din ce în ce mai bogată, sprijinind cunoașterea teoretică și practică a progreselor înregistrate în mineritul mondial și național.

Așa de exemplu, se poate arăta că având la bază numeroase studii făcute de-a lungul timpului asupra regiunilor aurifere din Munții Apuseni de diverși cercetători, precum și o îndelungată activitate practică în minele aurifere din regiune, în 1940 T. Ghițulescu și M. Socolescu editează monografia geologico – minieră a Munților Metaliferi intitulată „Etude Géologique des Monts Metaliferes“, monografie folosită de multe generații de geologi și ingineri minieri care au activat în zona Munților Apuseni.

În întreaga perioadă interbelică în multe mine de pe teritoriul României s-au întâlnit încă neajunsuri cum ar fi: menținerea muncii manuale, atât în abataj cât și la transport; folosirea uneltelor tradiționale și lipsa unor instalații bazate pe forță motrică mecanică; producerea unui număr mare de accidente și îmbolnăviri profesionale, etc.

Cu toate lipsurile și neajunsurile semnalate, în multe unități miniere, mai ales în marile întreprinderi, din cauza presiunilor venite din partea muncitorilor și ale organelor statului, dar și a înțelegerii de către patroni a avantajelor unei politici sociale moderne, s-au realizat o serie de progrese tehnice și sociale, care au creat celor care activau în minerit și familiilor lor condiții social-economice din ce în ce mai bune.

Durata scurtă dintre războaie, vicisitudinile istorice cunoscute din trecut și mai recent crizele economice au făcut ca producția minieră să se dezvolte în salturi, cu dese perioade de refacere sau scădere. **Aceasta este lunga și frământata istorie a mineritului pe teritoriul românesc.**

Rezumând se poate concluziona că între cele două războaie mondiale, mineritul din România a progresat mult obținând o serie de realizări tehnice, dintre care menționăm ca fiind mai importante: introducerea atât la minele de minereuri cât și la cele de cărbune a perforajului mecanic – rotativ electric și percutant pneumatic; generalizarea în mineritul de sare a metodei de exploatare cu camare mari trapezoidale și introducerea havezelor pentru tăierea sării; aplicarea metodei de exploatare cu front lung de abataj la minele de cărbune din bazinul Văii Jiului; extragerea cărbunelui în abataje folosind havezele și lucrările de perforare – împușcare; folosirea scocurilor oscilante și a transportoarelor cu raclete pentru transportul producției în abataje; susținerea galeriilor în inele și ziduri de bolțari, iar a abatajelor cu stâlpi metalici; introducerea la unele zăcăminte de minereuri a metodei de exploatare cu înmagazinarea minereului; construirea uzinelor moderne pentru prepararea cărbunelui în Valea Jiului și a cianurației minereurilor aurifere de la Săsar; introducerea separatoarelor electromagnetice la uzinele de preparare a minereurilor de fier; folosirea excavatoarelor cu acțiune intermitentă în cariere, etc.

Toate cele de mai sus au reprezentat căutări încununate de succese, căutări finalizate cu rezultate pe măsura preocupărilor privind sistemele și metodele de exploatare precum și a modului de săpare a lucrărilor miniere subterane și a extragerii substanțelor minerale utile în abataje, care au urmărit creșterea randamentului și diminuarea costurilor de producție.

1.3. Industria minieră în perioada refacerii economiei naționale

Ca o consecință directă a participării țării la cel de al Doilea Război Mondial, la sfârșitul acestuia, mineritul țării se găsea într-o situație precară. Producțiile se reduseseră, instalațiile de suprafață ale multor mine erau distruse și se făcea simțită lipsa forței de muncă. La toate acestea au început să se adauge confruntările de natură politică dintre proprietarii companiilor miniere și Partidul Comunist Român (care, sprijinit de armata sovietică, era pe cale de a se impune ca unic partid acceptat pe scena politică românească și a instaura republica de tip socialist, bazată pe forma de proprietate „a întregului popor", îndeosebi asupra bogățiilor subsolului). Cu toate aceste influențe nefavorabile, în doar trei ani, până în anul 1948, anul naționalizării ramurii miniere, la aproape toate substanțele minerale utile exploatate se ating nivelele de producție antebelice ale anului 1938.

Măsurile luate de conducerea țării au dat rezultate și producția de cărbune și minereuri s-a refăcut rapid, nivelul din 1938 fiind depășit încă din 1947, adică mai devreme decât în alte ramuri industriale (vezi **Tabelul 1.1** din **Anexe**)

În anul 1948 volumul extracției minereului de fier era depășit cu 50% față de producția anului 1938, iar la minereurile de mangan s-a atins nivelul din 1938. A fost intensificată producția de minereu de mangan de la Vatra Dornei și Iacobeni, distruse de armatele hitleriste în retragere.

În perioada 1945 – 1948 au fost repuse în funcțiune o serie de mine, ale căror instalații fuseseră distruse în timpul războiului. La minele în funcțiune s-au atins capacitățile de producție. În 1948 s-a atins în ansamblu nivelul de extracție a minereurilor neferoase (aurifere, complexe, cuprifere) din 1938. Punându-se un accent deosebit pe extracția minereurilor cuprifere au fost repuse în funcțiune minele Bălan și Nistru și s-a deschis o nouă mină de minereuri complexe la Ruschița.

În această perioadă s-a trecut la organizarea explorării sistematice a subsolului, prin organizarea de expediții științifice complexe. Acestea urmăreau nu numai cunoașterea mai buna a rezervelor de cărbune și minereuri de fier, dar și a altor minereuri: bauxită, minereuri de cupru, mercur, mangan, etc.

În primii ani după 1945 a fost înființată Întreprinderea Geologică de Explorări (IGEX). Tot atunci s-a pus și problema valorificării cât mai complexe a zăcămintelor de cărbuni și minereuri de fier, stabilindu-se necesitatea dezvoltării coordonate a bazinului carbonifer Valea Jiului cu cel de minereuri de fier din Poiana Ruscă, valorificarea huilelor din Banat la uzinele din Reșița, etc.

Actul naționalizării din 1948 a găsit industria minieră cu nivelul de producție antebelic realizat și cu importante măsuri care aveau să-i imprime un curs nou de dezvoltare în continuare.

2. Industria minieră în anii economiei planificate

În România, imediat după naționalizarea principalelor mijloace de producție din anul 1948, pentru ramura minieră a economiei naționale s-a elaborat o strategie de creștere și dezvoltare. La baza acestei strategii a stat însă un imens efort de cercetări, prospecțiuni și explorări geologice, efort extins pe parcursul mai multor zeci de ani. Astfel, în anul 1945 s-a creat o întreprindere specializată, Întreprinderea Geologică de Explorări – IGEX (devenită ulterior Întreprinderea de Prospecțiuni și Explorări Geologice – IPEG, care a existat în aceeași formă până după anul 1989), responsabilă cu executarea lucrărilor la nivelul întregii țări, iar Institutul Geologic a fost reorganizat sub forma unui organism guvernamental, Comitetul de Stat al Geologiei, care a funcționat ca atare o perioadă de 16 ani.

Cercetările geologice au fost orientate încă de la început în trei direcții:

− Spre o mai bună cunoaștere a potențialului de rezerve ale bazinelor miniere aflate în exploatare (astfel, a fost pus în evidență zăcământul de bauxită din Munții Pădurea Craiului, zăcământul de minereuri complexe de la Șuior, un nou corp mineralizat la Baia de Arieș, iar rezervele de minereuri de fier din Munții Poiana Ruscă, cele de minereuri complexe de la Nistru, Ilba și Turț, cele de huilă din Valea Jiului, precum și cele din bazinele de lignit au fost extinse);

− Spre perimetrele și zonele miniere care fuseseră abandonate în perioadele anterioare (astfel a fost descoperit zăcământul de minereu de cupru de la Deva, cel de minereu de cupru de la Bălan s-a conturat cu un potențial important, iar mai multe zăcăminte de minereuri complexe din Banat, Maramureș și Transilvania au fost extinse);

− Spre zonele noi, necercetate încă (astfel, au fost conturate în întregime zăcămintele de lignit din bazinele Olteniei, au fost descoperite zăcămintele de sulfuri polimetalice de la Baia Borșa și Leșul Ursului, cel de minereuri complexe de la Valea Blaznei, cel de bauxită de la Ohaba-Ponor, precum și marile zăcăminte de cupru de la Roșia Poieni și Bucium-Tarnița).

Cercetarea geologică s-a dezvoltat continuu după anul 1950 cu un efort organizatoric și material deosebit și permanent.

Marile investiții pentru cunoașterea subsolului teritoriului României s-au făcut până în anii 1980. În vederea determinării rezervelor de substanțe minerale utile și pentru a mai bună cunoaștere a zăcămintelor, între anii 1950–1980 s-au executat în toate bazinele miniere ale româniei câteva mii de foraje de la suprafața terenului înconjurător însumând mai mult de un milion de metri liniari de gaură de sondă. Acestea împreună cu lucrările de cercetare geologică efectuate în subteran au dus la acumularea de date suficiente pentru o bună cunoaștere a subsolului țării și a resurselor sale.

În **Tabelul nr. 2.1** (**Anexe**) se vede că efortul material a fost în creștere și că ritmul de executare a lucrărilor geologice a fost mai mare decât ritmul de creștere a producției miniere. Cerceta- rea geologică s-a dezvoltat mereu, au fost abordate mereu noi zăcăminte în zone noi ale țării.

De asemenea, în **Tabelul nr. 2.1** se vede corelarea dintre fondurile alocate pentru cercetarea geologică, rezervele descoperite și producția de diferite substanțe minerale utile: cărbune, minereuri feroase, minereuri neferoase și minereuri nemetalifere.

Beneficiind în mod direct de rezultatele cercetărilor geologice întreprinse, doar cu puține excepții, producția minieră a României a cunoscut o dezvoltare continuă, atingând un nivel de producție de peste 160 milioane tone în anii 1987–1988**.**

Minereurile de fier au continuat să fie exploatate la Ghelari, Teliuc, Ocna de Fier și Lueta, fiind deschise și minele noi de la Căpuș-Șatra și Băișoara. Cu toate acestea, rezervele insuficiente au condus după anul 1972 la o diminuare a producției. Exploatarea minereurilor de mangan s-a extins ca urmare a punerii în valoare a unor noi sectoare din zăcământul Vatra Dornei-Iacobeni.

În domeniul minereurilor neferoase au fost crescute capacitățile de producție ale minelor existente și, totodată, au fost deschise mine noi (Rușchița, Dognecea, Burloaia, Toroioaga, Muncelu Mic, Șuior, Ilba, Valea Blaznei, Deva, Baia de Arieș, Leșul Ursului, Moldova Nouă, Gura Băii, Fundul Moldovei, Altân-Tepe, Catarama, Băița Bihor, Pădurea Craiului). Astfel se explică creșterile însemnate ale producțiilor de cupru, plumb și zinc în concentrate.

O dezvoltare însemnată a cunoscut și sectorul minereurilor nemetalifere. Astfel, exploatarea de nisipuri caolinoase de la Aghireș a fost deschis din nou, pentru argila caolinoasă a fost deschis zăcământul Harghita, iar pentru bentonită cele de la Ocna Mureș, Valea Chioarului și Tufări. A fost deschis și zăcământul de argilă refractară de la Schela – Gorj, cele de feldspat de la Armeniș și Muntele Rece, cele de baritină de la Somova și Ostra, cel de diatomită de la Adamclisi, precum și cel de cretă de la Basarabi. Pe lângă acestea, a continuat activitatea și în aproape toate zăcămintele deschise în perioada interbelică.

Ca urmare a dezvoltării ramurii chimice, o atenție deosebită a fost acordată zăcămintelor de sare, șapte dintre acestea (Slănic, Târgu – Ocna, Ocnele Mari, Praid, Ocna Dej, Ocna Mureș, Cacica) fiind exploatate intensiv.

Cele mai semnificative creșteri le – au cunoscut însă producțiile de combustibili solizi: huilă, cărbune brun și lignit. În bazinul Văii Jiului, unele mine vechi au fost modernizate (Jieț, Petrila, Aninoasa și Lupeni), altele au fost redeschise (Cimpa, Lonea Vulcan), iar în alte perimetre miniere au fost executate primele lucrări de deschidere, urmate de punerea rapidă în exploatare a unor mine noi (Livezeni, Uricani, Bărbăteni, Petrila Sud, Valea de Brazi). În zona Oradea au fost deschise cinci mine noi de lignit (Borumlaca, Voivozi II, Vărzari, Suplacu de Barcău) și a fost mărită capacitatea de producție a minei de la Sărmășag. În zona Ploiești au fost deschise minele noi de la Roșioara, Ceptura, Șotânga și Mărgineanca și a fost extinsă mina de la Filipeștii de Pădure. În zona Baraolt au fost deschise cariera și mina de la Vârghiș. În zona Argeșului au fost deschise minele noi Jugur, Poienari, Berevoiești, Godeni, Drăgana și cariera Pescăreasa. În zona Anina, pentru o perioadă, a fost redeschisă mina Ponor. În zona Comănești au fost redeschise minele de cărbune brun de la Vermești și Galion. Cea mai semnificativă dezvoltare au cunoscut-o însă minele de lignit din zona Olteniei. Începând cu anul 1960, au fost puse în funcțiune un număr mare de cariere și exploatări subterane (Balta Unchiașului, Cicani, Gârla, Tismana I și II, Poiana, Lupoaia, Peșteana, Roșia de Jiu, Berbești-Alunu, Husnicioara, respectiv Horăști, Leurda, Ploștina, Lupoaia, Roșiuța, Albeni, Jilț, Mătăsari, Rogojelu, Negomir, Urdari).

Tot timpul și în toate regiunile s-a căutat ca dezvoltarea industriei extractive să ducă la ridicarea social-culturală a zonelor respective. Atât în zonele vechi cât și în cele noi, creșterea producției a fost însoțită de dezvoltarea coordonată a căilor de comunicație, construcții de locuințe și social culturale, rețea comercială și de industrie locală, astfel că dezvoltarea industriei extractive a contribuit din plin la ridicarea a numeroase zone din țară.

Dezvoltarea industriei extractive s-a bazat aproape în exclusivitate pe utilaje fabricate în țară. Pentru lucrările miniere de bază în România s-au produs: ciocane de abataj, perforatoare pneumatice și electrice, mașini de încărcat în galerii, mașini cu siloz pentru abataje, platforme de săpat suitori și altele. Pentru extracție s-au fabricat mașini de extracție, diferite trolii, iar pentru susținere stâlpii hidraulici și cei cu fricțiune; pentru transport mecanizat diferite tipuri de transportoare cu raclete, transportoare cu bandă, benzi mobile, screpere, locomotive electrice și Diesel ș.a.

Tot industria noastră constructoare de mașini a asigurat compresoarele, pompele, ventilatoarele și utilajul pentru instalațiile de preparare (concasoare, mori, celule de flotație, filtre, etc.)

Deci, se poate afirma că în domeniul construcțiilor de mașini miniere, s-a plecat de la vagonet și trecându-se prin toată gama de utilaje s-a ajuns să se fabrice excavatoare cu rotor cu capacitatea cupelor de 1400 l – utilaj de mare complexitate, care reprezintă o tehnică de vârf și pe plan mondial.

Pe măsură ce industria constructoare de mașini se dezvolta, ea era în măsură să asigure un volum mai variat de utilaje miniere și la un nivel tehnic superior. Importul de utilaje de la începutul perioadei a fost astfel eliminat și s-a ajuns astfel ca mai târziu să se importe numai în unele cazuri modele de referință sau să se realizeze utilaje miniere prin cooperare cu firme străine. Dezvoltarea s-a bazat pe proiecte de concepție românească. Încercările de la început de a utiliza proiecte întocmite în străinătate nu au dat rezultate. Specificul zăcămintelor românești, experiența proprie, existenta unor preocupări susținute de-a lungul anilor au dus la crearea unor activități de proiectare la un nivel superior. Încorporând și experiența mondială, organizațiile autohtone de proiectare au fost în măsură să realizeze în țară nu numai toate proiectele necesare, dar și cele solicitate de străinătate.

Dezvoltarea industriei românești și diversificarea accentuată a producției au condus la amplificarea relațiilor comerciale cu alte țări.

Bogata tradiție minieră a țării noastre și nivelul tehnic la care s-a ajuns în ceea ce privește lucrările de cercetare geologică, de explorare a diferitelor substanțe minerale utile, de deschideri miniere, de preparare a substanțelor utile, cât și dezvoltarea indus- triei constructoare de mașini miniere, au permis și creșterea corespunzătoare a aportului industriei miniere în comerțul exterior și în cooperarea internațională.

Prin organizațiile proprii de comerț exterior ale Ministerului Minelor, Petrolului și Geologiei, în colaborare cu organizațiile proprii de cercetare, proiectare și execuție, s-au efectuat pentru partenerii externi lucrări de prospecțiuni și explorări, s-au elaborat proiecte și s-au livrat echipamente tehnice pentru punerea în exploatare a zăcămintelor de substanțe utile.

De asemenea în domeniul instalațiilor de preparare a minereurilor, s-au livrat instalații de preparare și au fost elaborate studii de cercetare și experimentări pentru stabilirea proceselor de preparare și a fluxurilor tehnologice de lucru.

S-a acordat asistență tehnică pentru realizarea complexelor miniere externe proiectate de România, prin specialiști trimiși la cererea partenerului extern pentru executarea de lucrări topografice, geotehnice, hidrogeologice, culegerea datelor de proiectare și instruirea personalului necesar exploatării instalațiilor livrate.

Dezvoltarea industriei extractive s-a realizat printr-o încadrare armonioasă în dezvoltarea economiei naționale, alături de celelalte ramuri de prelucrare primară și prelucrare secundară. Materiile prime extrase au fost valorificate în țară, obținându-se astfel beneficiul respectiv. În unele cazuri, capacitățile de prelucrare s-au dezvoltat chiar anticipat.

Constituția din 1923 consființește principiul proprietății de stat asupra subsolului pentru toate substanțele, inclusiv petrolul, iar prin *Legea Minelor din anul 1924* se iau unele măsuri de protecție a zăcămintelor față de Capitalul străin, iar din anul 1929 se revine la noua legea minelor, în care se practică din nou politica *porților deschise*, pentru Capitalul străin.

În majoritatea țărilor din lume proprietarul de drept al resurselor minerale este statul, dreptul legal asupra terenului fiind diferit de dreptul legal asupra resurselor subsolului. De la această regulă fac excepție însă SUA și Africa de Sud.

Articolul 1 din *Legea Minelor nr. 85/2003* stipulează că: „*Resursele miniere situate pe teritoriul și în subsolul țării și al Platoului Continental în zona economică a României din Marea Neagră, delimitate conform principiului dreptului internațional și reglementărilor din convențiile internaționale la care România este parte, fac obiectul exclusiv al proprietății publice și aparțin Statului român*".

Deși nu sunt exceptate de la art.1, conform art. 29 din *Legea minelor nr. 85/2003* „*Rocile utilizabile în construcții, turba și apele minerale, situate pe suprafețe de teren aflate în proprietatea persoanelor fizice, pot fi folosite de către proprietarul suprafeței, numai dacă nu fac obiectul unei concesiuni existente și numai pentru nevoile proprii, fără drept de comercializare*".

Folosirea este scutită de la plata taxelor și a redevențelor legale, cu condiția încunoștiințării autorităților competente, prin organele sale teritoriale.

De aceste prevederi beneficiază și căminele de copii și casele de bătrâni situate pe suprafețe de teren aflate în proprietatea lor".

Legea Minelor nr. 85/2003 prevede următoarele titluri privind drepturile miniere:

- permis de prospecțiune (neexclusiv);
- licența de explorare (exclusivă);
- ermis de exploatare (exclusiv).

Conform *Legii Minelor nr.85/2003*, perioadele de valabilitate sunt următoarele:

- permis de prospecțiune – maximum 3 ani, fără drept de prelungire;
- licență de explorare – maximum 5 ani, cu drept de prelungire pe maximum 3 ani;

– licență de exploatare – 20 de ani, cu drept de prelungire pe perioade succesive de 5 ani;

– permis de exploatare – 1 an.

Conform *Legii Minelor nr. 61/1998*, titularul licenței de explorare era obligat să renunțe la 50% din suprafața licenței după 2 ani și la încă 25% după 4 ani. Aceste prevederi au fost eliminate din *Legea Minelor nr. 85/2003*.

Conform *Legii Minelor nr. 85/2003*, licența de explorare se acordă în urma unui concurs public de oferte, organizat la inițiativa ANRM (Agențiua Națională a Resurselor Minerale), sau a persoanelor juridice române sau străine.

Conform normelor de aplicare a Legii Minelor criteriile de evaluare a ofertelor țin de capacitatea tehnică și financiară a ofertantului. Volumele fizice și valorice ale lucrărilor de explorare și eșalonarea lor pe ani țin de determinările calitative pentru caracterizarea resursei minerale, durata programului de explorare, lucrările necesare pentru protecția și refacerea/reabilitarea mediului, fondurile alocate acestor lucrări, corelarea programului de explorare propus. În cazul în care, anterior, ofertantul a desfășurat în perimetru lucrări de cercetare în baza unui permis de prospecțiune, el primește un punctaj suplimentar rezultat din evaluarea volumelor fizice și valorice ale lucrărilor, determinările calitative pentru caracterizarea resursei minerale și rezultatele activității de prospecțiuni.

Conform *Legii Minelor nr. 85/2003* licența de exploatare se acordă direct titularului licenței de explorare, la solicitarea acestuia. Pentru acordarea licenței se solicită depunerea următoarelor documente:

– studiul de fezabilitate;

– planul de dezvoltare a exploatării;

– studiul de impact asupra mediului și, după caz, bilanțul de mediu, planul de refacere a mediului și proiectul tehnic.

În cazul în care titularul renunță la acest drept, ANRM poate organiza un concurs public de oferte.

În cazul zăcămintelor explorate de către fostele companii de stat, care nu fac obiectul unor licențe în vigoare, licența de exploatare se acordă în urma unui concurs public de oferte, organizat de ANRM sau a persoanelor juridice române sau străine.

Conform *Legii Minelor nr. 85/2003* titular al unui permis sau licențe poate fi orice persoană juridică română sau străină, cu mențiunea că în termen de 90 de zile de la intrarea în vigoare a licenței persoanele juridice străine sunt obligate să înființeze o filială în România, pe care să o mențină pe toată durata activității.

În România suprafața perimetrelor de prospecțiune, explorare și exploatare nu este limitată, ca în alte țări.

În România, concesionarea activităților miniere (prospecțiune, explorare, exploatare) este certificată printr-un contract unde se specifică termenii negociați ai permisului/ licenței, în limitele legislației miniere în vigoare.

Legea Minelor nr. 85/2003 asigură securitatea dreptului de posesiune: titularul unei licențe de explorare sau exploatare are dreptul de exclusivitate privind desfășurarea de lucrări în perimetru, titularului unei licențe de explorare i se acordă direct licența de exploatare dacă o solicită, prevederile legale existente la data intrării în vigoare a licenței rămân valabile pe toată durata acestuia, cu excepția unor eventuale dispoziții legale ulterioare favorabile titularului.

2.1 Exploatarea zăcămintelor de cărbune

2.1.1 Zăcăminte de cărbuni superiori

A. Bazine miniere și modul de exploatare a zăcămintelor

În România există trei bazine miniere care cantonează cărbuni superiori și anume: Bazinul Schela-Gorj, Bazinul Banatului și Bazinul Valea-Jiului.

A.1. Bazinul Schela-Gorj Zăcământul de antracit de la Schela-Gorj are un potențial foarte redus și caracteristici de exploatare cu totul și cu totul specifice datorită structurii sale.

Zăcământul se prezintă sub forma unor lentile cu lungimea maximă de 40 m și cu grosimea foarte variată care oscilează de la câțiva centimetri până la maxim 4,0 m.

Calitatea cărbunelui este foarte bună, având o putere calorifică care ajunge până la 7885 kcal/kg și o cenușă de maxim 30%.

Lucrările de prospecțiune și exploatare au dus la identificarea unor rezerve modeste și ca urmare producția maximă realizată din acest zăcământ a fost de 10.000 t/an. De-a lungul timpului s-a aplicat o metodă de exploatare cu camere, specifică acestui zăcământ, care a dus la realizarea unor indici tehnico-economici foarte modești.

A.2. Bazinul Banatului,Acumulările de huilă din Banat au un potențial economic modest și sunt cantonate de fapt în zone geografice diferite, dar cu caracteristici geologice și de exploatare asemănătoare.

În întregul Banat se cunosc astăzi peste 30 de zăcăminte, între care predomină cele de huilă cocsificabilă.

Zăcămintele luate individual au rezerve geologice modeste de ordinul milioanelor de tone, până la 10 milioane de tone pentru cele mai mari. Zăcămintele se prezintă sub formă de strate cu grosimi maxime de câțiva metri și au în general înclinări mari și foarte mari.

În funcție de condițiile de zăcământ, se aplică diferite metode și variante de exploa- tare, dintre care se menționează: metoda de exploatare cu camere descendente și metoda de exploatare cu trepte drepte.

Indicatorii tehnico-economici obținuți la aplicarea acestor două metode de exploatare la diferite unități au fost foarte modești.

Pentru îmbunătățirea indicatorilor tehnico-economici, s-a proiectat, pentru a fi apli- cată la Anina în porțiuni mai bune de zăcământ, ***metoda de exploatare cu stâlpi lungi, pe înclinare,*** cu mecanizarea operațiilor de extragere și susținere.

La aplicarea acestei metode de exploatare s-a obținut o producție medie lunară pe abataj de până la 3.000 t și o productivitate de aproximativ 8 tone/post.

În ultimii ani, la Doman în Banat s-a trecut la exploatarea și valorificarea șisturilor bituminoase, prin exploatarea la zi a acestora.

Activitatea minieră desfășurată la Schela-Gorj și la cele zece mine și sectoare independente pentru exploatarea și valorificarea cărbunelui și șisturilor bituminoase din zonele miniere ale Banatului au avut o influență notabilă asupra factorilor de mediu prin ocuparea de suprafețe și poluarea apelor și aerului, cu consecințe negative asupra desfășurării normale a activităților din zonă.

Trebuie să menționăm în același timp că datorită mărimilor modeste a unităților și sectoarelor miniere și dispersării acestora pe o mare suprafață de teren, această influență asupra factorilor de mediu a fost mai puțin sesizată și luată în considerare, atât de cei care s-au ocupat de exploatarea zăcămintelor, cât și de cei care aveau sarcini de control și îndrumare ca și de populația zonelor în cauză.

A.3. Bazinul Valea Jiului Cele mai importante rezerve de huilă ale României sunt cantonate Bazinul Minier Valea Jiului, situat în depresiunea intramontană Petroșani, având forma unui sinclinal triunghiular asimetric cu lungimea de 45,6 km, lățimea în extremitatea vestică de 2 km și în cea estică de 9,6 km și suprafața totală de 137,6 km^2.

Depresiunea Petroșani, respectiv Bazinul Minier Valea Jiului, este înconjurată de munți înalți și străbătută de numeroase ape curgătoare care constituie bazinul hidrografic al râului Jiu.

Rezervele de cărbune se estimează la aproximativ 1 miliard tone de huilă și sunt distribuite în 13 perimetre de exploatare din care se extrage huilă energetică și cocsificabilă, calitatea acesteia diferind de la perimetru la perimetru și chiar de la un strat la altul.

Zăcământul de huilă din Valea Jiului are o tectonică extrem de complicată, fiind compartimentat de numeroase falii diagonale și longitudinale, în blocuri tectonice de dimensiuni reduse, care se situează ca lungime între 200 și 600 m.

În formația productivă de vârstă oligocenă au fost identificate 20 strate de cărbune. Dintre acestea o parte sunt foarte subțiri și neexploatabile, altele se exploatează sporadic, iar o a treia categorie este constituită din stratele principale care se exploatează sistematic.

În ordinea importanței lor economice, stratele se grupează astfel:

– ***Stratul 3*** – stratul principal din bazin care deține o pondere de cca 48% din rezerva zăcământului;

– ***Stratul 5*** – al doilea ca importanță economică, care deține o pondere de cca 16% din rezerve;

– ***Stratul 13*** – are o dezvoltare constantă în majoritatea perimetrelor de exploatare și deține o pondere de cca 10% din rezerve;

– ***Stratele 4, 6, 7, 8, 9, 12, 15, 17 și 18*** – au grosimi mai reduse prezentând și discontinuități în perimetrele de exploatare, având fiecare totuși o pondere de 1–3% din rezervele bazinului;

– ***Stratele 1, 2, 10, 11, 19 și 20*** – au grosimi mici nefiind exploatabile, și

– ***Stratele 14 și 16*** – au grosimi mici dar care au fost sporadic exploatate în trecut.

Având în vedere dispunerea stratelor de cărbune în scoarța terestră, elementele geometrice ale acestora și mai ales dezvoltarea lor în profunzime, deschiderea perimetrelor miniere s-a făcut cu puțuri verticale săpate de la suprafață, galerii de coastă și puțuri verticale săpate în subteran și galerii transversale amplasate în culcușul stratelor de cărbune.

Activitatea de extracție se realizează în condiții specifice grele și foarte grele, caracterizate prin:

– număr mare de strate în exploatare simultană, cu grosimi și înclinări foarte variate;

– stratul 3, cel mai important strat din bazin, atinge grosimi până la 45 m, dar acesta are o dezvoltare foarte neregulată, atât pe direcție, cât și pe înclinare;

– tectonică complicată a zăcământului;

– intercalațiile de steril și sferosiderită creează dificultăți în mecanizarea tăierii;

– acoperișul stratelor de cărbuni este slab, neregulat și cu stabilitate scăzută provocând mari dificultăți în procesul de mecanizare;

– prezența metanului și a prafului de cărbune care constituie un mediu exploziv, deosebit de periculos pentru activitățile din subteran;

– proprietățile de autoaprindere a huilei care pot genera focuri subterane;

– conținutul de cenușă este foarte ridicat, până la 45%, fapt ce necesită prepararea cărbunelui extras.

Producția de huilă din Valea Jiului a crescut în mod continuu, ajungând la valoarea de 11.194.435 t producție brută în anul 1988.

Diversitatea condițiilor de zăcământ din Bazinul Minier Valea Jiului a condus la aplicarea în timp a unui număr mare de metode de exploatare și tehnologii de lucru pentru extragerea și valorificarea cărbunelui.

În pas cu evoluția tehnologiilor miniere, s-au introdus de-a lungul timpului metode noi de lucru și s-au perfecționat cele aplicate curent.

În ultimele decenii s-au extins abatajele cu front lung cu susținere individuală și tăiere mecanizată și cele dotate cu complexe mecanizate de abataj.

Astăzi, în Valea Jiului se aplică în funcție de condițiile de zăcământ următoarele metode de exploatare:

– Metoda de exploatare cu abataje frontale, în stâlpi lungi pe direcție sau pe înclinare, a stratelor subțiri sau de grosime medie;

– Metoda de exploatare a stratelor groase în felii orizontale cu extragerea cărbunelui în fâșii sau prin abataje frontale mecanizate;

– Metoda de exploatare a stratelor groase în felii pe înclinare cu extragerea cărbunelui în abataje frontale.

Prin aplicarea metodelor de exploatare, cu extragerea cărbunelui prin abatajele frontale, complex mecanizate, specificate mai sus, s-a ajuns la creșterea cu 30–50% a capacității de producție pe câmp de exploatare și cu 15–25% a productivității muncii, paralel cu reducerea accentuată a consumului de energie, materiale și forță de muncă.

Deci, aplicarea metodelor de exploatare cu abataje cu front lung a permis concentrarea producției într-un număr redus de locuri de muncă având ca rezultat o mai bună organizare și supraveghere a lucrului, posibilitatea folosirii susținerii metalice și mecanizării proceselor de muncă, asigurând în final un preț de cost mai scăzut, o productivitate a muncii mai ridicată, îmbunătățirea calității cărbunelui din punct de vedere granulometric și a continuității producției.

Dezvoltarea producției la minele din Valea Jiului s-a realizat în bună parte pe seama îmbunătățirii proceselor de muncă din abataje

Trebuie subliniat că mineritul din Valea Jiului nu a fost, în nici o perioadă din lunga-i existență și dezvoltare, străin de realizările de prestigiu din mineritul carbonifer european. Mai mult, menționăm că în Valea Jiului au avut loc în perioada interbelică o serie de experimentări și realizări așa cum au fost introducerea havezelor pentru tăierea cărbunelui și susținerea abatajelor cu scuturi metalice pășitoare.

Este demn de reținut că mecanizarea proceselor de săpare a lucrărilor miniere și de extragere a cărbunelui în abataje a avut loc gradat.

Un mare succes la scară industrială s-a înregistrat la început în mecanizarea transportului la săparea galeriilor de deschidere și pregătire, precum și la extragerea cărbunelui în abataje.

În lucrările miniere de pregătire în cărbune, precum și în abatajele în care tăierea cărbunelui se făcea cu explozivi, s-a generalizat folosirea perforatoarelor rotative care au asigurat o viteză de perforare în cărbune de trei ori mai mare decât cea realizată înainte prin folosirea perforajului percutant.

Operația tehnologică principală din procesele de abataj de la minele din Valea Jiului, **tăierea cărbunelui**, a rămas mult timp la vechea soluție care consta din tăiere cu explozivi și cu ciocane de abataj. Rezervele manifestate față de mecanizarea tăierii cărbunelui au fost parțial justificate de prezența în stratele de cărbune a unor intercalații sterile, cu rezistență mare la tăiere, rezistență care depășește limita admisă de combinele de abataj fabricate până la acea dată.

Totuși s-au realizat și experimentări de tăiere cu combina. Încă din primii ani de după 1950, s-a experimentat tăierea cu combina **Donbas** experiment al cărui eșec a servit mult timp ca argument împotriva promovării tăierii mecanizate folosind combine de abataj.

Experimentările nu au fost însă întrerupte total, astfel că începând cu anul 1970 și-au făcut apariția primele complexe mecanizate la minele din Valea Jiului.

Susținerea și dirijarea acoperișului din abatajele cu front lung a marcat un moment deosebit de important în schimbarea și modernizarea tehnicii de lucru în Valea Jiului.

În anul 1960, au fost introduşi la mina Petrila, stâlpi hidraulici de tip Klökner – Feromatic, care au stat la baza conceperii, construirii şi utilizării stâlpilor hidraulici autohtoni.

În anul 1962, s-au introdus stâlpii hidraulici cu pompă individuală şi grinzi metalice articulate pentru susţinerea abatajelor din stratele subţiri.

Adevăratul salt în mecanizarea susţinerii a avut loc în momentul realizării stâlpilor hidraulici şi a agregatelor de agent hidraulic de înaltă presiune. În Valea Jiului acest moment a fost marcat de introducerea în 1965 a primului lot de stâlpi hidraulici în sistem deschis din import (Feromatic, RFG) într-un abataj cu front lung din blocul IV de la E.M. Lupeni.

Stâlpii hidraulici cu pompă centrală au fost folosiţi cu grinzi metalice articulate de profil cheson.

Concomitent a fost experimentat şi realizat, în abatajele cu front lung din Stratul 3, tavanul elastic construit din tronsoane de cabluri şi covoare din împletitură de sârmă.

Succesul experimentărilor de la E.M. Lupeni a stat la baza deciziei de sistare a fabricării stâlpilor de fricţiune G.H.H la Uzina din Petroşani şi a organizării unei sectii pentru fabricarea stâlpilor hidraulici cu sistem deschis (Fabrica de Stâlpi Hidraulici Vulcan), respectiv introducerea în fabricaţie la Uzina din Petroşani a grinzilor metalice model **Vanversh**.

Primele abataje puse în funcţiune şi dotate cu complexe mecanizate au fost cele de la E.M. Paroşeni, în anul 1970. Complexele cu care s-au echipat primele abataje din Valea Jiului erau de fabricaţie sovietică, din gama O.M.K.T. Elementele de susţinere mecanizată O.M.K.T. au fost folosite în complex cu combina de abataj de fabricaţie poloneză, KWB – 3 RDS.

Un moment istoric în dezvoltarea producţiei de cărbune din abatajele complex mecanizate a fost greva minerilor din Valea Jiului din august 1977. Între revendicările minerilor, ridicate în faţa lui Nicolae Ceauşescu, se numără şi rămânerea în urmă a mecanizării minelor din Valea Jiului, munca grea şi normele mari de producţie.

Ca urmare a acestor revendicări a fost promovat un program de mecanizare de mare anvergură.

Primele susţineri mecanizate de abataj indigene (SMA) au fost introduse în subteran în anul 1978, în timp ce importurile de susţineri mecanizate au continuat. În acea perioadă au fost aduse în ţară susţineri mecanizate de tip: Hemscheidt, Fazos şi KM-87.

Toate abatajele echipate cu complexe mecanizate, inclusiv susţinerile fabricate în România, au folosit combine de tăiere a cărbunelui cu fâşie îngustă, aduse preponderent din străinătate.

Combina de fabricaţie românească C.A. 2 a fost experimentată cu susţinerea mecanizată SMA – 2, dar nu a dat rezultate satisfăcătoare pentru a fi generalizată.

Complexele indigene SMA – 2 au fost introduse în subteran cu începere din ianuarie 1978 la E.M. Lupeni, în Stratul 3, la 6–10^0 înclinare şi 3 – 3,5 m grosime.

Rezultatele economice a acestui prim experiment au fost aproximativ 10,3 t/post. Alte 10 complexe mecanizate SMA – 2 au fost introduse în subteran în stratele 3, 5 şi 18, la E.M. Livezeni (1980, 1982, 1983), E.M. Petrila (1980 şi 1981), E.M. Lupeni (1980) şi E.M. Paroşeni (1980 şi 1981).

Primul complex indigen CMA-5H cu combină KS-3M a fost introdus la E.M. Lupeni în anul 1984, în stratul 3 la o înclinare de 10–14^0 şi grosimea de 2,5 – 4 m. Productivitatea muncii în abataj la folosirea acestui complex a fost de 13,55 t/post. Acelaşi tip de complex a fost introdus în anul 1985 la E.M. Paroşeni, cu o combină de tipul KWB – 3RDU, în Stratul 5 la o înclinare de 10^0 şi grosime de 5,8 m. Rezultatele obţinute au fost apreciate ca fiind bune, realizându-se o productivitate a muncii în abataj de 19,2 t/post.

Preocupările pentru mecanizarea susţinerii şi a extragerii în abataje împreună cu mecanizarea transportului, prin folosirea transportoarelor blindate de mare capacitate în abataje şi pe lucrările de pregătire, au permis creşterea şi concentrarea substanţială a producţiei de cărbune din minele Văii Jiului.

Creşterea importantă a capacităţilor de producţie a minelor, ajungând la 1,0 şi chiar 2,0 mil. tone/an şi necesitatea sistematizării extracţiei şi transportului producţiei au atras după sine construirea unor complexe de extracţie moderne. Dotarea puţurilor noi s-a făcut cu schip şi cu maşini multicablu montate în turnuri de beton armat.

Pentru creşterea capacităţii de producţie în Valea Jiului, în 1970 se deschide mina Bărbăteni, în 1976 se dau primele tone de cărbune din mina Livezeni, iar în anul 1980 se deschide cariera Câmpul lui Neag.

Reţeaua lucrărilor miniere a crescut an de an prin adâncirea minelor în funcţiune, prin extinderea lor pe orizontală, cât şi prin deschiderea de mine noi. La sfârşitul anului 1944 minele din Valea Jiului aveau 115 km de lucrări miniere orizontale. Ca urmare a lucrărilor de deschidere şi pregătire efectuate, în anul 1970 lungimea acestor lucrări a crescut la peste 500 km.

Pentru realizarea vastului program de lucrări de deschidere şi pregătire a noilor fronturi de abataj, a fost necesar să se mărească viteza de avansare a lucrărilor de înaintare. S-a insistat în mod special asupra mecanizării încărcării, aceasta fiind operaţia cea mai istovitoare şi totodată de cea mai lungă durată atunci când se execută manual. Maşinile de încărcat pentru galerii în săpare, fabricate în România, au permis creşterea gradului de mecanizare a operaţiei de încărcare şi ca urmare creşterea vitezelor de avansare cu aproximativ 25–30% faţă de realizările în condiţii de încărcare manuală. În condiţiile Văii Jiului vitezele maxime de săpare a lucrărilor miniere orizontale au ajuns la 250–350 m pe lună de galerie dublă.

La săparea puţurilor, operaţia epuizantă de încărcare cu lopata a rocii excavate a fost total eliminată prin mecanizarea cu ajutorul greiferelor. Aceste utilaje s-au dovedit eficiente şi în ceea ce priveşte creşterea substanţială a productivităţii muncii la încărcare. Concomitent cu aceasta, la săparea puţurilor de la suprafaţă s-a introdus pentru prima dată la noi în ţară în 1962 metoda de lucru cu un **cofraj glisant**, prin care se elimină susţinerea provizorie şi se asigură mecanizarea operaţiei de susţinere definitivă.

Prin aplicarea noilor tehnologii de lucru la săparea puţurilor din Valea Jiului s-au obţinut viteze de săpat şi betonat de 50–75 metri pe lună.

La susţinerea galeriilor s-a trecut la înlocuirea treptată a lemnului prin elemente de susţinere metalice. În prima etapă, începând cu 1955 s-a extins susţinerea galeriilor cu cadre metalice confecţionate din şine de cale ferată. Din anul 1959 s-a trecut la susţinerea elastică a galeriilor folosind în acest scop cadre din arce culisante din laminate cu profil clopot. Susţinerea cu arce metalice s-a dovedit a fi eficace asigurând pe de o parte schimbarea fundamentală a condiţiilor de acces şi deservire a locurilor de muncă ca urmare a măririi secţiunii lucrărilor miniere şi pe de altă parte economisirea materialului lemnos şi reducerea consumului de muncă la întreţinerea lucrărilor miniere.

Creşterea producţiei de cărbune extras a impus dezvoltarea uzinelor de preparare a cărbunelui. În acest scop au fost amplificate şi modernizate instalaţiile de preparare de la Lupeni şi Petrila, iar în perioada 1961–1965 a fost construită noua preparaţie a cărbunelui de la Coroieşti cu capacitatea de peste 3,0 milioane tone pe an, care includea şi o modernă instalaţie de brichetare. Procedeele de preparare folosite au fost: separarea în medii dense, zeţajul şi flotaţia. La preparaţia Petrila s-a construit o nouă secţie şi s-a mărit în 1962 capacitatea instalaţiei de brichetare la peste 300 mii tone pe an.

Incintele principale ale minelor din Valea Jiului s-au mărit şi modernizat, urmărindu-se pe lângă o concentrare a proceselor auxiliare, o reducere a consumului de muncă şi creşterea gradului de securitate a muncii. La majoritatea minelor s-au construit noi staţii de transformare şi de compresoare, ateliere, băi moderne şi lămpării cu autoservire. S-a modernizat transportul la suprafaţa minelor şi la uzinele de preparare, s-au amenajat noi depozite de cărbune şi s-au construit, amenajat şi dotat la toate minele din bazin noi staţii de salvare minieră.

Zăcământul de cărbuni din Valea Jiului se caracterizează prin degajări instantanee de metan şi de aceea în vederea asigurării condiţiilor de securitate maximă a muncii şi pentru creşterea gradului de

confort în subteran, s-a redimensionat aerajul minelor, s-au construit noi stații principale de aeraj și s-au reutilat stațiile existente la toate minele.

Aerajul parțial al locurilor de muncă în fund de sac s-a realizat cu ventilatoare tubulare electrice sau pneumatice, montate pe coloane din tuburi de aeraj cu diametrul de până la 800 mm. In ultimele decenii s-au introdus ventilatoare electro-pneumatice cu posibilitatea de schimbare a tipului de energie folosită la acționare după regimul de gaze de la locul de muncă.

Asigurarea mijloacelor pentru controlul de precizie al componentei aerului de mină, sub aspectul concentrațiilor diverselor gaze periculoase, s-a făcut prin dotarea minelor cu aparatura de control necesară, care a constat din: metanometre, interferometre pentru metan și bioxid de carbon, detectoare pentru oxid de carbon, etc.

Fiecare unitate a dispus de un laborator utilat pentru efectuarea analizelor cantitative și calitative ale aerului de mină.

În scopul supravegherii automate și de la distanță a circuitelor principale de aeraj și a locurilor de muncă ce ar putea prezenta pericol de acumulare a metanului, la majoritatea minelor din Valea Jiului s-au montat centrale telegrizumetrice. Acestea sunt instalații moderne de control de la distanță a regimului de emanații ale metanului și care înregistrează conținutul de metan în atmosfera din mină și semnalizează optic și acustic depășirea conținutului admis la oricare din punctele de măsurare. Există posibilitatea ca în orice moment, operatorul de la centrală să întrerupă circuitul de măsurare automată și să verifice prin comenzi manuale situația acumulării metanului în oricare din punctele de măsurare.

Instalația poate decupla automat circuitele electrice din zona cu acumulări periculoase de metan.

Punerea în funcțiune a acestor instalații a constituit o realizare deosebită pentru creșterea securității muncii în minele grizutoase.

Înlăturarea pericolului generat de prezența prafului de cărbune s-a făcut în mod eficient prin șistificare cu praf inert și prin umezire ca urmare a pulverizării apei sau injectării ei în masivul de cărbune cu ajutorul unor pompe de presiune înaltă.

Pentru accelerarea săpării lucrărilor miniere în zone cu pericol de emanații de metan sau praf de cărbune s-au elaborat rețete noi pentru explozivi antigrizutoși a căror utilizare prezintă deplină siguranță.

Perforajul umed al găurilor de mină în rocile sterile, aerajul corespunzător al locurilor de muncă, perdelele de ceață, folosirea măștii de protecție contra prafului au fost principalele măsuri care s-au luat în mod curent pentru prevenirea îmbolnăvirilor de silicoză.

A fost generalizat iluminatul electric al principalelor trasee de transport ale tuturor abatajelor, înaintărilor și punctelor fixe de lucru, la unele din ele folosindu-se chiar lămpile fluorescente antigrizutoase. A fost modernizat și iluminatul portativ, minierii fiind echipați cu lămpi electrice cu acumulatoare, având corpul de iluminat montat în casca de protecție astfel că fascicolul luminos este îndreptat în permanență în direcția privirii.

Lucrările de înaintare la minele din Valea Jiului s-au executat în sterilul din culcuș, prin folosirea lucrărilor de perforare-împușcare; cele din cărbune s-au executat în parte cu combine de înaintare; abatajele cu front lung au fost dotate cu combine de abataj și stâlpi hidraulici sau cu complexe mecanizate.

2.1.2. Zăcăminte de lignit și cărbune brun și modul de exploatare și valorificare a acestora

România dispune de peste 3,1 miliarde tone de rezerve industriale de cărbune dintre care peste 2,3 miliarde tone sunt rezerve de lignit. Zăcămintele de lignit și cărbune brut din România sunt răspândite în trei zone distincte, după cum urmează:

- *Zona I*, aflată în depresiunea subcarpatică a Podișului Getic, este cuprinsă între râul Olt și Dunăre și conține cele mai mari rezerve;
- *Zona II*, aflată în depresiunea precarpatică între râul Olt și Valea Buzăului, cuprinde

zăcămintele de lignit de la Câmpulung, Șotânga, Filipeștii de Pădure și Ceptura. Această zonă se completează cu bazinele miniere din Carpații Orientali: Baraolt – Vârghiș (lignit) și Comănești – Bacău (cărbune brun);

• *Zona III*, situată în depresiunea Panonică din nord-vestul Transilvaniei, cuprinde zăcămintele de cărbune brun și lignit de la Sărmășag, Voevozi, Surduc și Borod.

În zona I se află bazinele miniere Rovinari, Motru, Jilț, Albeni-Seciuri, Cerna-Cernișoara, Berbești-Alunu și Husnicioara, aici fiind cantonate peste 90% din rezervele totale de lignit ale țării.

Lignitul din această zonă are următoarele caracteristici calitative:

– putere calorifică medie: 1700–2200 kcal/kg;

– conținut de cenușă anhidră: 34–38%;

– umiditate: 39–45%; – conținut de sulf: 0,8–1,2%;

– materii volatile: 17–23%.

Lignitul din celelalte două zone geografice are caracteristici calitative ceva mai bune și putere calorifică superioară, cuprinsă între 1800 și 2800 kcal/kg.

Producția de lignit a României contribuie în proporție de 35–38% la producția de energie electrică și în proporție de 20% la producția de energie termică a țării. Lignitul este folosit la producerea agentului termic pentru încălzirea unor localități importante din țară ca: Timișoara, Brașov, Suceava, Iași, Craiova, Târgoviște, etc. de asemenea, acest produs al industriei miniere este destinat consumului casnic și micilor industrii locale.

În toate bazinele miniere din România stratele de lignit exploatabile au grosimi de 1,0–8,0 m și se prezintă sub forma unor pachete de strate cu intercalații sterile, având atât în culcuș cât și în acoperiș formații acvifere cu apă cu nivel liber sau sub presiune, ceea ce conduce la o serie de dificultăți și cheltuieli suplimentare datorită lucrărilor de asecare necesar de realizat.

Zăcămintele de lignit din România sunt cantonate în regiuni în care se dezvoltă predominant formațiunile geologice cele mai tinere (daciene, levantine și cuaternare) constituite din roci moi, coezive și necoezive de tipul marnelor și nisipurilor.

Din totalul rezervelor industriale de lignit omologate, peste 80% sunt exploatabile în cariere, iar 20% sunt exploatabile prin lucrări miniere subterane.

Exploatarea lignitului și cărbunelui brun din România a fost până în anul 1990 coordonată de două companii miniere:

– Compania Națională a Lignitului Oltenia S.A. Tg-Jiu, și

– Societatea Națională a Cărbunelui – Ploiești.

În ultimii ani, aproape 90% din producția de lignit a României a fost realizată de Compania Națională a Lignitului Oltenia, care a coordonat activitatea a 18 cariere și a 12 mine subterane.

Extracția lignitului se realizează atât prin lucrări miniere subterane, cât și prin lucrări miniere la zi, iar cărbunele brun care are o pondere mică în volumul de producție, se extrage numai prin lucrări miniere subterane. Producția de lignit a crescut din 1950 într-un ritm foarte susținut, ajungând în anul 1989 la peste 50 milioane tone.

A. Exploatarea în subteran a lignitului Deschiderea minelor de lignit, în funcție de condițiile locale de relief și de adâncimea la care sunt cantonate stratele de lignit s-a realizat prin galerii de coastă, plane înclinate sau puțuri de mină.

Cea mai utilizată metodă de deschidere este metoda care folosește planele înclinate, cu profil circular cu raza secțiunii libere de 1300 mm sau 1500 mm, susținute în beton, zidărie de bolțari sau cadre metalice. În timp, a fost experimentată cu bune rezultate și susținerea cu prefabricate mari din beton armat.

Pregătirea panourilor de abataj se realizează prin săparea a două galerii paralele care urmăresc stratul de lignit. Raza secțiunii libere a galeriilor este la fel ca la lucrările de deschidere, iar pentru

susținere se folosesc cadre metalice SG amplasate în câmpuri variabile de până la 0,6–0,7 m, bandajându-se cu plasă de sârmă.

În funcție de condițiile specifice locale, indicele lucrărilor de deschidere variază între 0,7 și 2,2 m/1000 tone, iar indicele lucrărilor de pregătire între 7,0 și 15,0 m/1000 tone.

Exploatarea subterană a zăcămintelor de lignit și cărbune brun se face astăzi în aproape toate unitățile cu abataje cu fronturi lungi, cu tăiere mecanizată a cărbunelui și susținerea abatajelor cu complexe mecanizate.

Metoda de exploatare și tehnologia de lucru menționate mai sus sunt preferate altor metode și tehnologii posibil de aplicat, întrucât acestea asigură: o mare concentrare a producției; o conducere și supraveghere eficientă a lucrărilor productive; o înaltă productivitate a muncii; cele mai reduse costuri de exploatare și o securitate mai mare a locurilor de muncă.

Lungimea panoului de abataj este stabilită în limita de 600–800 m, în funcție de posibilitățile de extracție și de menținere în funcțiune a galeriilor de pregătire, cât și de necesitatea folosirii complexelor mecanizate de abataj la indicatori tehnico-economici cât mai ridicați.

Executarea lucrărilor de deschidere și pregătire se realizează în proporție de peste 85% cu ajutorul combinelor de înaintare, iar transportul în subteran se face aproape în totalitate cu transportoare cu raclete și cu transportoare cu bandă.

De-a lungul anilor s-au asimilat și s-au fabricat în România complexe mecanizate, combine de abataj, combine pentru săparea lucrărilor miniere, transportoare cu raclete și cu bandă, etc, toate adecvate condițiilor de zăcământ întâlnite în tara noastră.

Cu toate că rezultatele obținute sunt inferioare celor realizate în multe țări care extrag lignit în subteran, se pot menționa avansări ale abatajelor în bazinul Motru de peste 250 m/lună cu obținerea unor producții de peste 70.000 tone/lună și abataj și productivități ale muncii de 50 tone/post și chiar mai mult.

Producțiile obținute din minele subterane de lignit din România au crescut în mod continuu până în 1980, după care s-a asistat la o diminuare lentă a acestora până în 1989 și la o scădere bruscă în anii 1990–1991 când nivelul producției abia ajungea la 8,0 milioane tone/an.

Din 1992 se constată o ușoară și continuă tendință de scădere a producției de lignit extras din subteran față de întreaga producție de lignit realizată în România.

În strategia Companiilor Naționale pentru exploatarea și valorificarea zăcămintelor de lignit, în perioada următoare se prevede menținerea unui nivel constant de producție extrasă din subteran, dar numai cu creșterea productivității muncii și rentabilizarea activității. S-a urmărit ca începând din 1999, producția să se concentreze în zone cu condiții geologice și miniere favorabile obținerii de performanțe care să-i asigure eficiența economică prin realizarea unui cost pe tona de produs sub 15 $.

Minele cu costuri de producție superioare pragului de 15$/tonă au intrat în programul de restrângere și închidere a activității.

B. Exploatarea la suprafață. Pentru zăcămintele de lignit din România situate la adâncime mică și condiții de relief corespunzătoare s-a ales, proiectat și aplicat exploatarea acestora prin cariere. Carierele au fost proiectate la capacități de producție cuprinse între 1 și 8 milioane tone/an.

Funcție de condițiile de relief și distanța pe verticală de la suprafață la ultimele strate exploatabile, adâncimea carierelor variază între 40 și 110 m în zonele de luncă și până la 180 m în zonele colinare, raportul de descopertă pe total câmp minier fiind cuprins între 2,5 și 8 m^3 steril/tonă de lignit extras.

La început, carierele puse în funcțiune au fost dotate cu tehnologii în flux discontinuu, constând din excavatoare cu o cupă și transport auto, atât pentru steril cât și pentru util, , iar mai târziu, începând din 1960, s-a trecut la proiectarea și materializarea pe teren a carierelor cu flux continuu, dotate cu excavatoare cu roată port-cupe, cărucioare de legătură CBS, benzi transportoare cu lățimi de la 1200

mm până la 2200 mm, mașini de haldat pentru steril cu capacități de la 2500 la 12500 m^3/h și mașini de depozitat sau de depozitat și de reexcavat din depozitele de cărbune.

Astăzi, în carierele din România se folosesc complexele tehnologice care au drept utilaje conducătoare excavatoarele cu rotor și cupe tăietoare de tipurile: SRs-470, SRs-1300, SchRs-1400 și SRs-2000.

Tehnologia clasică discontinuă se folosește și astăzi cu precădere în carierele de dimensiuni mici și la excavațiile preliminare în zonele colinare ale carierelor mari dotate cu tehnologii în flux continuu, creând platforme de vehiculare pentru excavatoarele cu rotor.

Deși bazat pe aceeași schemă, fluxul tehnologic modern din cariere este mai simplu sau mai complicat, în funcție de morfologia terenului, grosimea copertei, numărul și grosimea stratelor de lignit exploatabile din perimetru, numărul și grosimea intercalațiilor sterile, capacitatea de excavare și dimensiunile funcționale ale utilajelor.

În unele cariere, în care stratele de cărbune se individualizează foarte bine, fluxul tehnologic a putut fi organizat simplu, în sensul că fiecare excavator lucrează numai steril sau numai cărbune pe trepte ce constituie linii tehnologice separate.

Intr-o serie de cariere stratele de cărbune sunt separate prin intercalații sterile în mai multe bancuri creând dificultăți în procesul de exploatare cu repercusiuni negative asupra calității cărbunelui extras.

În multe cariere este organizată atât exploatarea pe trepte separate în steril și cărbune, cât și excavarea selectiv-alternativă pe aceeași treaptă.

În carierele în care s-a ajuns la deschiderea ultimului strat de cărbune din comple- xul cărbunos, s-a trecut la aplicarea cu bune rezultate economice a metodei combinate de exploatare cu transportul unei părți din steril la halde și cu transbordarea celei de a doua părți din steril la halde interioare, folosind instalațiile de haldat cu braț de depunere de 90, 120 și 170 m.

Treptele de lucru din cariere au înălțimi de 15–25 m, unghiul de taluz de 60–65^0 și lungimi care variază între 1000–2000 m. Unghiurile generale de taluz ale carierelor variază între 12^0 și 20^0 în funcție de natura rocilor din perimetrul de exploatare și de tehnologiile de lucru aplicate.

Sterilul rezultat din tranșeele de deschidere a fost transportat și depozitat în haldele exterioare amplasate la distanțe variabile față de perimetrele de exploatare, funcție de condițiile de relief existente în zonele apropiate viitoarelor cariere.

În zonele de luncă, haldele au fost amplasate în imediata apropiere a taluzului definitiv al carierei și au fost construite pe verticală în mai multe trepte, înălțimea maximă de depunere în treaptă fiind de 15 m.

Funcție de caracteristicile materialului haldat (umiditate, consistență, coeficient de afânare, granulometrie, etc), precum și de înălțimile proiectate pentru haldele exterioare, acestea s-au construit cu un unghi de taluz general cuprins între 6^0 și 9^0.

În zonele colinare, haldele exterioare au fost construite prin umplerea văilor din aproprierea carierelor, distanțele de transport a sterilului până la depunerea în haldă ajungând în unele situații până la 10 km.

Astăzi în România, activitatea de extragere a lignitului la suprafață se desfășoară în 18 cariere mari dotate cu tehnologii în flux continuu care au o capacitate totală de producție maximă proiectată de 40 milioane de tone/an.

Cele 18 cariere au în dotare:

– 97 excavatoare cu rotor și cupe tăietoare;
– 50 mașini de haldat;
– 400 km de benzi transportoare cu lățimi între 1400 și 2200 mm;
– 38 mașini de depunere și scoatere a cărbunelui din depozite;
– 58 cărucioare cu bandă pe șenile;

– 187 stații de transformare de 20/6 KV și o putere instalată de 1200 MVA.

De la începerea activității de exploatare și valorificare a zăcămintelor de lignit din bazinele carbonifere ale Olteniei s-au extras până în prezent prin exploatare subterană și la zi peste 850 milioane tone de lignit și, de asemenea, au fost extrase și depozitate cantități impresionante de material steril. Volumele de steril provenite din cariere se cifrează la peste 5.000 milioane metri cubi.

Din analiza situației economice a celor 18 cariere dotate cu tehnologii cu flux continuu, rezultă o situație favorabilă numai pentru 8 unități la care costul pentru tona de lignit excavat este sub 11$/tonă. Situațiile nefavorabile se întâlnesc la carierele care se mai află în faza de deschidere și nu au ajuns la capacitatea de producție proiectată.

Lignitul este transportat din zona Olteniei către beneficiarii din țară, în vagoane de cale ferată, uneori pe distanțe care pot ajunge și la 500 km. Face excepție de la acest lucru termocentrala Rogojelu din bazinul minier Rovinari, la care

2.2 Exploatarea zăcămintelor de minereuri metalifere

A. Situația zăcămintelor de minereuri din România România dispune de rezerve geologice care totalizează peste 100 milioane tone de minereuri auro-argentifere, 90 milioane tone de minereuri polimetalice și 900 milioane tone de minereuri cuprifere, la care transportul lignitului se face cu transportoare cu bandă de mare capacitate. De asemenea, în subsolul României se găsesc suficiente și bogate zăcăminte de minereuri cu metale radioactive, metale rare și de fier-mangan, etc.

Zăcămintele de minereuri cu conținut de metale neferoase și prețioase din România sunt de dimensiuni mici sau cel mult medii, se caracterizează prin condiții geologice și miniere complexe și prin caracteristici fizice, mecanice și metalurgice dificile. Această afirmație este susținută prin: tectonică complicată, adâncime mare de exploatare, grosime mică a filoanelor, intercalații și incluziuni de steril în formațiile utile, condiții hidrogeologice dificile, conținut scăzut de componenți utili, concreșteri intime între componenții utili și mineralele de gangă, potențial scăzut de rezerve în zăcământ, etc.

Acești factori hotărăsc în mare măsură atât cantitățile de reziduuri rezultate din lucrările de exploatare ale zăcămintelor, cât și eficiența economică a exploatării.

Multe zăcăminte se află situate la mare altitudine – peste 1000 metri – în regiuni muntoase, adesea împădurite, greu accesibile și prezentând probleme dificile pentru realizarea și întreținerea căilor de comunicație și a rețelelor de alimentare cu energie și apă. Astfel de exemple se întâlnesc la zăcămintele Leșul Ursului, Fundul Moldovei, Bălan, etc.

Lucrările de amenajare a terenurilor necesare pentru incintele miniere și de preparare, pentru căile de comunicație și pentru rețelele de alimentare cu energie și apă, pentru amplasamentul haldelor și iazurilor de decantare se face deseori, cu defrișări de suprafețe însemnate și cu executarea de lucrări în debleu și rambleu; toate aceste lucrări și operații influențează în mod nefavorabil mediul înconjurător.

Caracteristicile naturale ale multor zăcăminte din România impun pentru valorificarea lor lucrări complexe de mare valoare și cu influență accentuat negativă asupra mediului înconjurător. În asemenea situație se află zăcămintele aurifere din Munții Apuseni, zăcăminte de minereuri neferoase care se prezintă sub formă de ***filoane subțiri și foarte subțiri*** (numai de ordinul centimetrilor), cu înclinare mare (aproape de verticală) și cu extindere mare în adâncime (sute de metri).

Lucrările miniere executate pentru deschiderea, pregătirea și exploatarea filoanelor cu extindere mare în adâncime, sub nivelul hidrostatic al regiunii, întâlnesc viituri de apă mai numeroase și mai puternice și deci apar ape de mină cu debite importante. Aceste ape sunt puternic poluate în special cu metale grele și astfel impurifică emisarii din apropierea zăcămintelor.

Zăcămintele de substanțe minerale utile din România sunt răspândite pe tot cuprinsul țării, începând din Maramureș până în Dobrogea și Banat**.**

Zăcămintele de minereuri neferoase (cuprifere, de plumb și zinc, auro-argentifere și de aluminiu) sunt distribuite în patru zone geografice.

Zona I, situată în vestul și sud-vestul țării, respectiv în Munții Apuseni, cu o extindere spre sud în Munții Poiana Ruscă și spre sud-vest în Carpații Meridionali și în Banat, are cele mai multe exploatări grupate în jurul orașului Deva.

Zona II, situată în nord-vestul țării, în Maramureș, în regiunea lanțului vulcanic Oaș-Gutin-Țibleș, cu o extindere estică până în Carpații Orientali, zona Baia-Borșa. Această zonă are exploatările grupate în jurul orașului Baia Mare.

Zona III, situată în partea de nord=est a țării, are zăcămintele pe versantul estic al Carpaților Orientali, în județul Suceava.

Zona IV, se află în centrul țării, în regiunea centrală și sudică a Carpaților Orientali, cu cele mai multe zăcăminte grupate în jurul orașului Bălan.

Localizarea unităților miniere s-a făcut de preferință de-a lungul șirurilor de munți din Maramureș și până în sudul Banatului la M dova Nouă, întrucât multe din zăcămintele deminereuri sunt amplasate în zone montane, fiind în legătură de geneză cu formarea acestor munți.

Așa după cum s-a arătat, multe zăcăminte și exploatări miniere se află situate la altitudine de peste 1000 m, așa cum ar fi de exemplu: Baia-Borșa, Rodna, Fundu Moldovei, Leșu Ursului, etc.

Alte exploatări miniere sunt situate la altitudini joase, ca cele din Dobrogea și Banat.

Exploatările din Munții Apuseni se află la altitudini care variază între 300 și 600 m. Incintele miniere și de preparare sunt amplasate în imediata apropriere a zăcămintelor și, pentru a fi accesibile mai ușor, atât galeriile de coastă și puțurile de deschidere a zăcămintelor, cât și instalațiile de preparare sunt amplasate de regulă pe văile râurilor din regiune unde căile de circulație sunt mai ușor de realizat și de întreținut.

Amplasamentele acestor construcții și utilități pe cursurile de apă oferă totodată și posibilitatea alimentării mai ușoare cu apă industrială necesară instalațiilor de preparare a minereurilor, răcirii compresoarelor, perforajului umed și altele, precum și aprovizionării cu apă potabilă pentru personalul minier.

Industria minieră, judecată în ansamblul economiei naționale, figurează printre marii consumatori de apă. Pentru ca în perioadele de secetă, o serie de exploatări miniere să nu fie nevoite să-și înceteze activitatea sau să lucreze la capacități reduse din cauza lipsei de apă, au fost construite baraje și amenajate o serie de lacuri de acumulare cum ar fi: lacul de acumulare de pe Olt în amonte de exploatarea Bălan, lacul de la Firiza-Baia Mare, lacul Cinciș-Hunedoara, lacul de acumulare de la Roșia Poieni, etc.

Amplasamentele menționate mai sus nu prezintă numai avantaje, ci și greutăți importante cu privire la protecția mediului înconjurător. Văile din vecinătatea incintelor miniere și de preparare sunt văi înguste, strâmte, de cele mai multe ori împădurite și oferă puține spații disponibile pentru formarea haldelor de steril provenit din mină sau din instalațiile de preparare. Aceste reziduuri ale activității miniere trebuie adesea să fie transportate și depozitate la mari distanțe tot de-a lungul văilor, în aval sau în amonte, dar cu cheltuieli de transport foarte mari.

Pentru amenajarea terenurilor de haldare și depozitare a deșeurilor, ca și pentru liniile de alimentare cu energie, pentru trasee de funiculare ș.a., adesea sunt necesare defrișări importante, iar cursurile de apă care străbat văile învecinate sunt întotdeauna amenințate cu poluarea.

Amplasamentul incintelor miniere nu este favorabil nici în ceea ce privește combaterea poluării atmosferei, întrucât curenții de aer se formează de regulă și circulă de-a lungul văii și nu ajută dispersarea poluanților gazoși, proveniți din incinte, peste versanții ce mărginesc valea, ci îi conduce peste centrele locuite de muncitorii minieri, așezate de obicei tot pe firul văii.

B. Deschiderea și exploatarea zăcămintelor de minereuri Alcătuirea geologică a României a favorizat existența în câteva zone muntoase sau cu relief accidentat a unor formațiuni propice acumulărilor de minereuri metalifere. Chiar și acolo unde mineralizațiile se găsesc sub un relief mai liniștit (de exemplu Moldova Nouă), acestea reprezintă continuarea unor mineralizații care au luat naștere și au aflorat în munți.

Grosimea corpurilor de zăcământ este foarte variată, de la câțiva centimetri în cazul filoanelor (minereurile aurifere), la grosimi care în unele cazuri depășesc 10 m (minereuri complexe). Există numeroase corpuri mineralizate sub formă de stock, depozite sau acumulări. În ultimul timp au fost atrase în circuitul economic mari acumulări de mineralizații cu conținut scăzut de tip „porphyry copper“ (mineralizație dezvoltată puternic pe verticală și fin diseminată în masiv).

Eruptive sau metamorfice, mineralizațiile sunt în general neregulate, atât pe direcție, cât și pe înclinare. In puține cazuri avem de-a face cu corpuri și filoane de formă și dimensiuni constante.

În România, talia zăcămintelor de minereuri metalifere este foarte diferită. Multe zăcăminte pot fi considerate mici, având rezerve de minereu sub 10 milioane de tone. Altele pot fi considerate de dimensiuni medii și doar câteva se încadrează în categoria zăcămintelor de mari dimensiuni. Cu excepția zăcămintelor de tip „porphyry copper“, zăcămintele mari, cum sunt cele de la Bălan, Moldova Nouă, Baia Borșa, Rodna, sunt de fapt constituite din mai multe corpuri mineralizate separate între ele. Acestea trebuie tratate uneori, din punct de vedere al deschiderii și pregătirii pentru exploatare ca zăcăminte separate.

O mare parte din zăcăminte sunt intens tectonizate. O zonă foarte prolifică în minereuri neferoase, zona de nord și nord-est a țării (Vișeu, Borșa, Leșul Ursului) este puternic metamorfozată și are condiții cu totul și cu totul specifice. Forma neregulată a corpurilor de minereu, poziția lor dezordonată în spațiu, grosimea și înclinările variabile, tăria în general mare a minereului, multitudinea de falii și microfalii, instabilitatea în timp a rocilor înconjurătoare, valoarea pe alocuri mai redusă a mineralizațiilor, etc., toate acestea împiedică realizarea unor scheme de deschidere raționale și eficiente, având implicații profunde în întregul proces de producție.

Cu puține excepții (Valea Blaznei, Baia Borșa), zăcămintele de minereuri neferoase au înclinare mare. Rocile înconjurătoare au proprietăți fizico-mecanice care variază în limite foarte largi, lucru care se referă și la minereurile respective.

La marea majoritate a zăcămintelor, lucrările de deschidere necesită susținere.

Din punct de vedere al condițiilor hidrogeologice, zăcămintele din România nu pun probleme deoarece se găsesc deasupra nivelului hidrostatic, dar cel mai adesea din cauză că formațiunile purtătoare nu au pânze acvifere sau legătură cu acvifere puternice. La un singur zăcământ (Moldova Nouă) prezența formațiunilor carstice în acoperiș, precum și apropierea Dunării pot ridica probleme la o eventuală deschidere în adâncime a zăcământului.

C. Metode de deschidere utilizate Metoda cea mai frecvent utilizată pentru deschiderea zăcămintelor de minereuri metalifere a fost metoda de deschidere cu folosirea galeriilor de coastă. Avantajele pe care le prezintă, precum și rezultatele obținute prin utilizarea galeriilor la zi au dus de-a lungul anilor la formarea unei concepții potrivit căreia zăcămintele de minereuri metalifere trebuie deschise cu galerii de coastă și numai când condițiile nu permit folosirea galeriei de coastă să se recurgă la altă metodă.

Argumentele care pledează pentru folosirea galeriilor de coastă sunt următoarele: accesul în zonele muntoase a fost întotdeauna mai uşor pe văi; în zonele muntoase din România văile sunt relativ adânci, astfel că deasupra nivelului lor se găseşte de regulă cantonată o mare cantitate din rezervele de substanțe minerale utile.

Prin incinte limitate ca extindere și lucrări relativ simple de deschidere, cum sunt de exemplu galeriile de coastă, se ajunge uşor la zăcământ, în vederea exploatării acestuia. În consecință, efortul financiar și organizatoric necesar pentru realizarea și folosirea galeriilor de coastă este redus.

Marea majoritate a zăcămintelor se explorează cu lucrări miniere. Chiar dacă acestea nu sunt concepute pentru a servi la exploatare, cu puține cheltuieli ele se pot reprofila și amenaja pentru exploatare. Dar, în majoritatea cazurilor, atunci când zăcământul explorat se dovedește că prezintă interes economic, lucrările de explorare se execută astfel încât ele să servească și pentru exploatare.

Pe fundul văilor se găsesc localități sau se pot construi cu ușurință colonii pentru muncitori.

În condițiile munților noștri, văile reprezintă singura posibilitate pentru realizarea captărilor de apă sau a amenajărilor de iazuri de decantare.

Organizarea construcțiilor auxiliare la suprafața minelor metalifere este foarte simplă. Incintele galeriilor de coastă pot fi menținute în funcțiune și după ce această metodă se combină cu alte metode pentru deschiderea zăcământului în profunzime.

Deschiderea cu puțuri verticale de la suprafață este practicată la zăcămintele care se găsesc sub nivelul văilor sau continuă sub acestea. Sunt puține cazuri în țara noastră când zăcămintele au fost deschise de la început cu puțuri verticale de la suprafață (Fundu Moldovei, Altân Tepe, etc).

În numeroase cazuri, puțurile verticale asigură deschiderea în adâncime a zăcămintelor a căror deschidere inițială s-a făcut cu galerii de coastă (Barza, Bălan, Moldova Nouă, Cavnic, etc).

Deschiderea cu metode combinate, și anume galerie de coastă și puț orb este metoda generalizată, deoarece întrunește avantajele galeriilor de coastă și permite deschiderea zăcămintelor în adâncime. În această categorie ar intra și deschiderea cu galerii de coastă, puțuri și rostogoale de colectare.

Deschiderea cu galeriile de coastă, combinată cu puțuri oarbe și puțurile de la suprafață, se practică în mod curent la deschiderea zăcămintelor de minereu de fier.

D. Exemple de aplicare a metodelor de deschidere la zăcămintele din România

Zăcămintele filoniene de la Barza, în exploatare de peste 2000 de ani, au fost deschise cu galerii de coastă; acestea au fost ulterior completate cu puțuri oarbe și cu puțuri săpate de la suprafață, în prezent fiind în funcțiune numeroase galerii de coastă și puțuri.

Zăcământul Deva este deschis cu o galerie de coastă, din care două puțuri oarbe asigură deschiderea în adâncime a corpului mineralizat de formă columnară și aproape vertical. Schema este completată cu suitoare marginale și rostogoale colectoare. Înălțimea etajului este de 50 și respectiv 70 m.

Zăcământul Baia de Arieș este format din mai multe stockuri și filoane. Este deschis printr-o metodă combinată, constând din galerii de coastă și puțuri verticale oarbe. Din puțurile oarbe au fost săpate la diferite nivele galerii transversale prin care au fost deschise corpurile mineralizate. Înălțimea etajului variază între 20 și 50 m.

La minele din zona Baia Mare se practică aceleași metode de deschidere, adică galerii de coastă combinate cu puțuri verticale la zi sau oarbe. În ultimii ani, s-a introdus deschiderea cu plane înclinate rectilinii sau spirale.

Zăcământul Șuior a fost deschis prin galerii de coastă plasate la diferite nivele, cu incinte separate la suprafață. Ulterior, orizonturile s-au legat printr-un puț central, puțuri de aeraj, rostogoale colectare, iar în ultimul timp cu ***planul înclinat*** echipat pentru transport auto.

Zăcământul Baia Sprie este deschis în momentul de față cu 4 puțuri verticale.

Zăcământul Cavnic are în funcțiune atât galerii de coastă, cât și un număr de 8 puțuri.

La minele aparținând de I.M. Baia Borșa, evoluția lucrărilor de deschidere a fost influențată în decursul anilor de câțiva factori.

Zăcămintele se găsesc într-o zonă muntoasă, străbătută de văi adânci cu pante mari. Accesul la zăcăminte se realizează pe fundul văilor și cu oarecare dificultăți pe pantele munților. Cu excepția *zăcământului Toroioaga*, toate celelalte sunt foarte tectonizate, iar formațiunile geologice purtătoare de mineralizații au înclinări diferite.

Gradul avansat de tectonizare a obligat la explorarea de detaliu cu un volum impresionant de lucrări miniere care, de regulă, au fost utilizate și reamenajate ca lucrări de deschidere și pregătire.

Metoda principală de deschidere rămâne metoda cu galerie de coastă. De regulă, galeriile de coastă se plasează la mai multe orizonturi. Legătura între ele se realizează la suprafață prin drumuri industriale sau în subteran; în frecvente cazuri se apelează la ambele soluții.

Deci, schema clasică de deschidere rămâne galeria de coastă și puțul orb. Alegerea schemei de deschidere se face și în funcție de rețeaua de lucrări miniere existentă, tectonica zăcământului și accesele posibil de realizat.

Zăcământul Bălan este exploatat prin trei mine (Nord, Cetate și Fagul Cetății), care sunt considerate ca unități de producție independente. Deschiderea minelor de la Bălan s-a făcut după cum urmează:

– Deasupra nivelului hidrostatic al râului Olt cu galerii de coastă;
– Sub nivelul râului Olt, prin puțuri la zi, puțuri oarbe, galerii transversale și direcționale.

La această unitate sunt în funcțiune în prezent șapte puțuri, dintre care patru sunt săpate la zi.

Zăcământul Moldova Nouă se exploatează în subteran prin trei mine, metodele de deschidere fiind următoarele:

– La mina **Florimunda**, puț vertical la zi și galerie de coastă pentru orizonturile intermediare;
– Mina **Centrală** a fost deschisă inițial prin galerii de coastă, din care unele sunt și astăzi în funcțiune; în adâncime, zăcământul este deschis cu puțuri verticale amplasate la zi;
– Mina **Vărad** este deschisă cu galerii de coastă și rostogoale colectoare.

Exemplele redate ilustrează convingător că experiența din România în domeniul exploatării minereurilor neferoase a dus la alegerea și generalizarea metodei de deschidere cu galerii de coastă. Aceasta se combină cu puțuri oarbe sau puțuri de la suprafață pentru deschiderea și exploatarea în adâncime a zăcămintelor.

E. Exploatarea în subteran a zăcămintelor de minereuri metalifere Principalele caracteristici ale zăcămintelor de minereuri metalifere din România, care influențează alegerea metodelor de exploatare sunt:

– Grosimea foarte variată, de ordinul centimetrilor până la ordinul zecilor de metri a formelor se zăcământ;
– Forme neregulate atât în cazul filoanelor, cât și în cel al corpurilor mineralizate;
– Mineralizațiile metalifere sunt frecvent afectate de falii, îngroșări, laminări; zăcămintele foarte faliate pun probleme grele de explorare și exploatare;
– Existența unui număr mic de zăcăminte stratiforme;
– Cu câteva excepții, zăcămintele care se exploatează în subteran sunt de mici dimensiuni;
– Atât formațiile înconjurătoare, cât și minereul sunt în general de mică rezistență, ceea ce reclamă în frecvente cazuri susținerea lucrărilor miniere și a abatajelor;
– Zăcămintele de minereuri metalifere din România nu pun probleme hidrogeologice deosebite,
– Condițiile zăcămintelor cunoscute nu permit aplicarea unor metode de foarte mare productivitate.

Zăcămintele de minereuri neferoase se exploatează pe teritoriul României de mulți ani. Metodele de exploatare au evoluat ca urmare a introducerii în subteran a unor utilaje din ce în ce mai perfecționate și mai moderne.

În România există o tradiție în aplicarea metodelor de exploatare. Probabil că aceasta a frânat în oarecare măsură apariția de metode de exploatare principial noi.

Condițiile economice nu au imprimat o eficiență mare în privința performantelor metodelor de exploatare. Existența mâinii de lucru ieftine și a unui preț de vânzare acoperitor au permis menținerea unor metode cu performanțe relativ modeste. La aceasta a contribuit și faptul că utilajele fabricate în țară și disponibile pentru a fi introduse în subteran nu au fost întotdeauna de tipul cel mai modern aplicat pe plan mondial.

F. Metoda de exploatare cu înmagazinarea minereului în spațiul excavat. Această metodă are o largă utilizare în tara noastră. Ea se aplică la zăcămintele filoni- ene cu înclinare mare și grosimi cuprinse între 0,6 și 5,0 m, mineralizații fără ondulații prea mari și intercalații sterile. Roca înconjurătoare trebuie să fie fără fisuri și fără tendință de surpare, iar minereul să aibă tărie și stabilitate medie sau mare și să nu conțină elemente cu tendință de oxidare, cimentare sau autoaprindere.

Principalii indicatori tehnico-economici obținuți cu această metodă de exploatare sunt: productivitatea muncii 3,8–9,0 t/post; producția medie în abataj 1400–4000 t/lună; diluția 10–30%; pierderi 3–5%.

Principiul metodei rezultă clar din figurile respective, ca și diferența dintre variante. Se menționează următoarele: lățimea panoului variază în jur de 50 m, în condiții favorabile nu se lasă pilieri de protecție deasupra galeriei de bază, galeriile se susțin în lemn, metal, beton monolit sau zidărie de beton. În varianta de evacuare a minereului cu mașina de încărcat, din galeria de bază se sapă galerii transversale la 4–5 m și lungimi de 6–7 m.

Principiul metodei constă în excavarea ascendentă a minereului și înmagazinarea acestuia pe o perioadă mai lungă de timp în zona exploatată. Minereul extras servește pentru susținerea spațiului excavat și ca platformă de lucru.

Până la terminarea excavării panoului se evacuează 30% din minereu, pentru a se crea un spațiu liber necesar pentru lucru și aerajul fronturilor. După evacuarea magazinului, golul creat se rambleiază sau se surpă.

Perforarea sau împușcarea se realizează pe tronsoane de 10–15 m sau pe toată lungimea frontului. Lungimea găurilor este de 1,0–3,0 m, ele fiind amplasate pe mai multe rânduri, în funcție de grosimea filonului.

Evacuarea minereului se face gravitațional. La cel cu tendințe de cimentare se utilizează screperul. La varianta cu înmagazinarea minereului în panouri scurte, după excavarea și înmagazinarea minereului se începe evacuarea lui, curățirea pereților de pe podurile de lemn montate descendent, care apoi se răpesc, materialul lemnos fiind refolosit.

Metoda prezintă siguranță și permite organizarea ritmică a producției. O problemă mai delicată o constituie lichidarea clopotelor (bolților), operație care reclamă o deosebită atenție.

Înmagazinarea temporară a minereului se utilizează și la metoda de exploatare cu sur- pare în subetaje.

Metoda se aplică la zăcămintele cu grosime medie sau mare, cu roci înconjurătoare care se surpă ușor, dar nu brusc. Corpul de minereu trebuie să nu conțină intercalații sterile, dar poate avea stabilitate mică sau medie, însă fără tendință de cimentare.

Metoda s-a aplicat la câteva exploatări: Gura Băii, Burloaia, Băiuț, Baia Sprie, Rodna, Moldova Nouă, cu performanțe aproximativ asemănătoare. Metoda de exploatare cu surpare în subetaje poate fi considerată ca una din cele mai productive metode de exploatare în subteran.

Principalii indicatori tehnico-economici obținuți sunt: productivitatea muncii 4,5–8,5 t/post; producția medie în abataj 2800–5400 t/lună; diluția 15–23%; pierderi 5–7%.

Pregătirea se realizează după o schemă adaptată grosimii mineralizației. La corpurile de minereu de grosime mare, galeriile direcționale de subetaj se sapă pe mijlocul mineralizației, apoi din ele se execută galerii transversale până la limitele corpului de minereu, asigurându-se astfel spațiul necesar pentru afânarea minereului, delimitarea mineralizației și perforarea evantaielor.

De semnalat că împușcarea se realizează pe tronsoane verticale, după executarea sistemului de evacuare și a găurilor de rostogol, amplasate în șah din 4 sau din 5 în 5 m.

Singurele lucrări care se susțin sunt galeriile de subetaj și cele de evacuare.

Evacuarea minereului rezultat din lucrările de pregătire se face cu ajutorul mașinilor de încărcat cu siloz până la rostogolul colector, iar de aici, gravitațional până la nivelul galeriei de bază. Minereul înmagazinat se evacuează prin gurile de rostogol în vagonete și este scos la suprafață.

G. Metoda de exploatare cu surpare în subetaje și evacuarea minereului la nivelul subetajului Această metodă are o răspândire largă în țara noastră, deoarece datorită caracteristicilor sale permite obținerea unor indicatori tehnico-economici superiori.

Zăcămintele din România se caracterizează prin următoarele condiții care permit aplicarea metodei de exploatare cu surpare în subetaje: grosimea corpurilor de minereu variază între 6 și 25 m, tărie și stabilitate redusă a zonei mineralizate, roci înconjurătoare cu stabilitate redusă și înclinare variabilă a zăcământului de la medie la mare şi foarte mare.

Metoda se aplică la exploatările miniere Baia Sprie, Bălan, Baia de Arieş, Deva, Leşul ursului, Moldova Nouă, Turț și Zlatna.

Minereul rezultat din lucrările de pregătire, ca și cel de la excavarea subetajului, este evacuat cu ajutorul mașinilor de încărcat cu siloz până la rostogolul colector, iar de aici este transportat gravitațional până la galeria de bază de unde este scos la suprafață cu vagonetele.

Metoda de exploatare cu surpare în subetaje este de departe metoda cu cea mai ridicată productivitate a muncii utilizată în România.

La zăcămintele foarte tectonizate cum ar fi Baia Borșa și Leşul Ursului, subetajele se aplică pe acele porțiuni a zăcământului unde ele se pot organiza chiar dacă metoda nu se generalizează și se aplică doar temporar.

În unele cazuri, ca urmare a condiţiilor de zăcământ şi a utilajelor cu performanţe modeste, metoda de exploatare cu surpare în subetaje a devenit de fapt o metodă de exploatare cu surpare în felii orizontale cu banc subminat, întrucât distanța dintre galeriile de subetaj este mică.

Aplicarea metodei de exploatare cu surpare în subetaje prezintă următoarele avantaje: o capacitate mare de producție, consum redus de material lemnos, eliminarea pericolului de autoaprindere a lemnului din perna de surpare, un număr mare de fronturi de lucru, mecanizarea avansată a lucrărilor, productivitate ridicată, cost redus, etc.

Perfecționarea în viitor impune stabilirea unei mai bune corelări între principalii parametri ai subetajului, precum și perforarea și împușcarea găurilor în condiții de eficiență superioară.

H. Metode de exploatare în felii orizontale descendente cu surparea rocilor înconjurătoare Ca urmare a condițiilor de zăcământ, metoda are o largă utilizare în România, deși, evident, este mai puțin economică decât precedenta. Ea se aplică la orice condiții de zăcământ, dar se obțin rezultate superioare în cazul când:

– Rocile înconjurătoare sunt slabe și au un coeficient de afânare ridicat;
– Minereul omogen, de tărie mică și medie, este uşor exploatabil pentru a se obține o viteză mare de exploatare.

În asemenea condiții se obțin următorii indicatori tehnico-economici limită: productivitatea muncii 3,5–6,0 t/post; producția medie în abataj 1200–2200 t/lună; diluția 10–15%; pierderi 3–5%.

Metoda s-a aplicat la Gura Băii, Burloaia, Dealul Bucății, Măgura II, Baia Sprie, Fundul Moldovei, Leşul Ursului, Crucea, Moldova Nouă, Baia de Arieş, Bocşa, Muncelul Mic, Deva.

În principiu, metoda constă din amplasarea lucrărilor de deschidere și pregătire ca în Figura 2.32.

Zăcământul este deschis prin două galerii direcționale și se împarte în panouri de exploatare cu ajutorul galeriilor transversale și al suitorilor de panou, amplasate din 50 în 50 m. Galeriile direcționale se execută în zăcământ sau în culcuş, în funcție de grosimea acestuia.

Metoda se aplică în mai multe variante: cu camere direcționale la grosimi până la 3 m; cu camere transversale la grosimi de peste 5 m; cu front lung și avansare transversală la grosimi de peste 15 m; cu front lung și avansare direcțională la grosimi de peste 10 m.

Înălțimea și lățimea camerelor, așa cum se practică în prezent, sunt cuprinse între 2,5 și 4 m. Preabatajul se amplasează în funcție de grosimea și natura minereului.

Atunci când abatajul se realizează prin camere, după excavarea primei camere se excavează a doua și se atacă a treia, timp în care se podește prima cameră și se surpă. Astfel, între camera de excavare

și cea în surpare există întotdeauna o cameră liberă care servește ca spațiu de siguranță și pentru o mai bună dirijare a presiunii.

Excavarea se realizează deci în avans sub poditură, iar surparea în retragere. Felia în lucru este atacată din suitoarea de panou.

Atunci când abatarea se realizează cu front lung, metoda se prezintă ca în Figura 2.33.

Susținerea în abataj se realizează în lemn sau metal. Se utilizează stâlpi hidraulici acționați de o pompă centrală și grinzi articulate. Materialul lemnos din esență rășinoasă are diametrul între 0,2 și 0,3 m.

Frecvent, pentru crearea unei perne de protecție, se perforează și tavanul care se împușcă odată cu surparea. Este generalizată utilizarea podituriі de lemn formată din grinzi de lemn rotund așezate perpendicular pe front, la distanță de 0,8 – 1 m, peste care se așează lemn crăpat.

Evacuarea minereului se realizează cu mașina de încărcat cu siloz sau cu ajutorul screperului.

I. Metoda de exploatare în felii orizontale ascendente cu camere și rambleere O asemenea metodă de exploatare are cele mai modeste performanțe tehnico-economice: productivitatea muncii în abataj 1,8–5,2 t/post, producția medie pe abataj 550–2000 t/lună, diluția 7–23%, pierderi 10–12%.

Ea se aplică în condiții de zăcământ mai defavorabile caracterizate prin: roci înconjurătoare slabe și instabile, zăcământ cu apofize și ramificații, cu intercalații sterile groase, puternic tectonizat. Se aplică la zăcăminte de minereu valoros cu scopul de a reduce pierderile la minimum. Întrucât asemenea condiții se întâlnesc frecvent la zăcămintele noastre, metoda are o largă răspândire.

Principial, metoda de exploatare constă din dirijarea presiunii acoperișului prin rambleerea zonei exploatate imediat după excavarea minereului. Ca rambleu se utilizează: rambleu produs în abataj, în carieră, steril rezultat din lucrările de deschidere sau rambleu hidraulic din steril de la flotație.

Excavarea se realizează în felii orizontale ascendente de la o suitoare spre cealaltă, direcțional – la grosimi mai mici de 4 m, sau cu camere transversale la grosimi mai mari.

Rambleerea se face mai rar manual întrucât de obicei ea se realizează cu screperul și mai ales cu mașina de încărcat.

Susținerea lucrărilor, în funcție de stabilitatea mineralizației și a rocilor înconjurătoare, se realizează cu cadre complete cu stâlpi și strângători, iar la stabilitate bună se aplică susținerea parțială sau nu se folosește nici un fel de susținere.

J. Metoda de exploatare în felii orizontale descendente cu camere și rambleere Metoda cu felii orizontale descendente cu rambleere și camere transversale duce la obținerea unor performanțe modeste.

Aria lor de utilizare se extinde la zăcăminte cu roci înconjurătoare instabile, cu tendințe de înfoiere și cu infiltrații mari de apă. Metoda de exploatare în felii orizontale descendente este necesar să se aplice la trecerea de la exploatarea la zi la exploatarea subterană. Metoda reprezintă o soluție sigură și stabilă, când se aplică la zăcăminte cu tendințe de autoaprindere și cu condiții hidrogeologice dificile.

Trecerea în revistă a metodelor de exploatare în subteran a zăcămintelor de minereuri metalifere impune tragerea unor concluzii:

– În România se aplică o gamă largă de metode adaptate condițiilor foarte diferite de zăcământ ale minereurilor neferoase și feroase din țara noastră;
– Indicatorii tehnico-economici realizați sunt modești, iar în prezent nu mai satisfac exigențele, dacă ținem cont de continua scădere a conținuturilor de metal ale minereurilor în exploatare;
– Se utilizează în marea majoritate a cazurilor mașinile și instalațiile pe care le-a asimilat industria autohtonă;
– Industria autohtonă este capabilă în prezent să fabrice orice fel de utilaje, la performanțe competitive pe plan mondial;
– Nivelul tehnic atins în exploatarea subterană a minereurilor neferoase nu trebuie considerat mulțumitor;
– Continua perfecționare a metodelor de exploatare, cel puțin pentru zăcămintele noastre, este de natură să modifice substanțial eficiență economică a valorificării lor.

K. Exploatarea la suprafață a zăcămintelor de minereuri metalifere O serie de zăcăminte de minereuri metalifere de pe teritoriul României, funcție de forma de prezentare, dimensiuni și așezarea în scoarța terestră și față de rocile înconjurătoare și topografia regiunii se pretează a fi exploatabile total sau parțial, în mod economic, prin lucrări miniere la zi.

Cele mai reprezentative zăcăminte de acest fel sunt cele de andezite cuprifere și banatite de la Roșia-Poieni și Moldova Nouă, zăcămintele aurifere de la Certej și Roșia Montană, zăcămintele de mangan de la Vatra Dornei, etc.

Metoda de exploatare, aplicată fără excepție la toate carierele de minereuri, este ***metoda de exploatare cu transportul rocilor la halde exterioare***.

Proiectarea și echiparea carierelor de minereuri din România s-a făcut avându-se în vedere experiența acumulată în lume pentru acest tip de exploatare, condițiile concrete geologo-miniere, precum și utilajele posibil de procurat din producția internă sau din exterior pentru echiparea fluxurilor tehnologice.

Procesul tehnologic într-o asemenea carieră cuprinde:

- ***Extragerea din masiv*** se face prin lucrări de forare-împușcare.
- Găurile de sondă pentru lucrările de împușcare în carieră se forează în general cu diametre de 200–350 mm. Pentru forare se folosesc sondeze care lucrează după sistemul percutant, rotativ sau roto-percutant. Vitezele de forare obținute cu noile tipuri de sondeze sunt de peste 5 ori mai mari decât cele obținute cu sondezele de tip mai vechi.
- Schemele de împușcare sunt judicios proiectate și alese pentru aplicare, astfel încât în urma împușcării să se obțină cei mai avantajoși indicatori tehnico-economici, **Figura 2.38**.
- În domeniul explozivilor se constată folosirea generalizată în toate carierele a explozivilor pe bază de azotat de amoniu și motorină și a celor de consistență noroioasă.
- Încărcarea materialului derocat se face cu excavatoare cu o cupă sau cu încărcătoare.
- Excavatoarele cu o cupă care lucrează pe treaptă încărcând materialul într-un dispozitiv de transport au cupa de 5–15 m^3. Toate tipurile moderne de excavatoare dezvoltă eforturi mari de împingere și curăță bine vatra pe care vehiculează.
- Încărcătoarele, spre deosebire de excavatoare au mobilitate mai mare, sunt mai ieftine și se amortizează mult mai repede. Marele lor dezavantaj este acela că nu au o forță de împingere și pătrundere în material comparabilă cu cea a excavatorului.
- ***Transportul materialului rezultat*** din cariere se face cu autobasculante cu capacitatea de transport de 27, 40, 50 și 100 t.

Utilul este transportat la uzina de preparare, iar sterilul din descopertă este dirijat la halda exterioară, care este bine să fie amplasată cât mai aproape de carieră, pentru ca lucrul mecanic de transport să fie cât mai mic posibil.

Tot mai multe cariere folosesc un transport combinat pentru substanța minerală utilă constând din transport auto în carieră, stație de concasare amplasată în interiorul sau exteriorul carierei și benzi transportoare de la stația de concasare până la uzina de preparare. Această situație este întâlnită în carierele Roșia Poieni și Moldova Nouă, precum și într-o serie de cariere de calcar care aprovizionează combinatele de ciment.

În cariera Coranda-Hondol s-a practicat tot un transport combinat constând din transport auto la stația de concasoare și apoi transport cu funicularul. În cariera Valea Morii-Brad s-a realizat o combinație interesantă între transportul auto, stocarea materialului în rostogoale colectoare – transport subteran pe calea ferată și apoi culbutare și transport cu bandă.

În ultimul timp, s-au înregistrat progrese importante în aplicarea calculelor matematice și introducerea pe scară largă a calculatoarelor electronice, atât în proiectare cât și în conducerea proceselor tehnologice din cariere. Cu ajutorul calculatoarelor electronice se determină dimensiunile

optime ale câmpurilor de exploatare la zi, adâncimea maximă economică de exploatare în carieră, cele mai adecvate soluții de deschidere și exploatare, taluzurile stabile ale carierelor, etc.

L. Tehnologii de preparare utilizate Minereurile neferoase din România se încadrează în următoarele grupe principale: minereuri polimetalice de plumb-zinc-sulf; minereuri polimetalice cupru-plumb-zinc-sulf; minereuri cuprifere piritoase; minereuri cuprifere sărace; minereuri polimetalice parțial oxidate.

Pe lângă minereurile neferoase propriu-zise, mai există și alte surse valorificabile sau cu perspective de valorificare pentru plumb, zinc, cupru, sulf (eventual aur, argint, molibden, bismut, etc) cum ar fi sterilele de flotație, haldele exploatărilor miniere vechi sau haldele provenite de la galeriile de cercetare geologică, zgurile metalurgice, apele de mină sau reziduale, etc.

L.1. Minereuri polimetalice de plumb-zinc-sulf.Această grupă cuprinde minereurile neferoase valorificate pentru recuperarea plumbului, zincului, a sulfului legat de pirită și de alte sulfuri de fier.

Pe lângă mineralele dominante, galenă, blendă, pirită, pot apărea subordonat aurul (nativ sau ca telururi), argintul (nativ, ca sulfosăruri sau ca element minor în rețeaua galenei), stibiul (ca mineral independent sau ca element însoțitor în galenă).

De menționat că prezența arsenului și a stibiului în concentratele de zinc și plumb nu este dorită: conținuturile lor sunt limitate la maximum 0,2% pentru concentratele de zinc și la maximum 0,1%As și 0,5%Sb pentru concentratele de plumb.

Unele minereuri din această grupă se caracterizează prin conținuturi relativ ridicate de aur (Șuior, Săcărâmb, Zlatna).

Mineralele de gangă mai frecvente sunt: cuarțul, carbonații, mineralele argiloase, granați, piroxeni, sericit, clorit, etc.

Zăcămintele care se încadrează în această grupă sunt situate în localitățile Turț, Herja, Șuior, Rodna, Bocșa, Certej-Săcărâmb, Brusturi, Rușchița, Tarnița-Deva, Blazna, Baia de Arieș, Băita-Hațeg, Muncel-Deva, Somova.

Aceste minereuri sunt prelucrate după următoarele tehnologii:

Tehnologia de flotare colectivă integrală, urmată de separarea piritei și a concentratului colectiv plumbo-zincos. Această tehnologie se aplică la prelucrarea minereurilor de la Rodna, Șuior și Dealul Bucății. Prin utilizarea acestui flux tehnologic, volumul de flotare este mai redus, ca urmare a desfășurării procesului doar în două circuite de flotație permițând recircuitarea apelor pe faze tehnologice.

În cazul minereului de la Șuior intervin măcinarea și flotarea stadială aplicată pentru o recuperare corespunzătoare a metalelor nobile.

Tehnologia de flotare colectivă plumb-zinc urmată de flotarea piritei. Minereurile din România care se prelucrează prin această tehnologie sunt cele din zăcămintele Baia de Arieș, Zlatna, Turț.

Concentratele plumbo-zincoase obținute sunt corespunzătoare din punct de vedere calitativ, dar recuperările de zinc sunt mai scăzute decât în cazul variantei anterioare.

Tehnologia de flotare colectivă plumb-zinc fără recuperarea piritei. În cazul unor minereuri cu conținuturi reduse de pirită (Brusturi, Gura Barza, Deva, Muncel, Tarnița și Rușchita) sau uneori chiar mai ridicate se aplică tehnologia de flotare colectivă plumb-zinc fără a se mai recupera pirita.

Concentratele plumbo-zincoase sunt de calitate corespunzătoare, dar pierderile în steril sunt relativ mari.

Tehnologia de flotare selectivă a plumbului și colectivă a zincului și sulfului, urmată de separarea concentratului colectiv. Această tehnologie se aplică minereurilor de la Herja și Cavnic, obținându-se rezultate tehnologice și0 economice bune.

Concentratele de plumb și zinc obținute prin aplicarea acestei tehnologii sunt solicitate de metalurgie pentru corectarea șarjelor la topirea concentratelor plumb-zinc.

L.2. Minereuri polimetalice de plumb-cupru-zinc-sulf Ponderea de participare a cuprului în aceste minereuri variază de la 0,2 la 1%, cuprul fiind subordonat celorlalte metale de bază.

Caracteristica principală din punct de vedere al compoziției mineralogice este asociația blendă-galenă-calcopirită, alături de care apare ca mineral predominant pirita (uneori marcasita și pirotina). Compoziția mineralogică poate fi uneori deosebit de complexă (Baia Sprie), fiind prezent un număr mare de minerale primare și secundare cu compoziții mai simple sau mai complexe.

Prepararea acestor minereuri necesită măcinări avansate, prezentând concreșteri foarte înaintate între mineralele de plumb, zinc, cupru și pirită., datorate proceselor genetice și a celor ulterioare.

Există cazuri când, sub influența factorilor de alterație supergenă în unele zone (în special cele superioare), apar minereuri parțial oxidate care sunt în general greu preparabile.

Mineralele de gangă sunt reprezentate prin mineralele cu aport hidrotermal (cuarț, carbonați, baritină, minerale argiloase, etc) și minerale din roca gazdă (granați, piroxeni, clorite, sericite, etc).

În această grupă sunt cuprinse minereurile polimetalice din zăcămintele: Ilba, Nistru, Baia Sprie, Cavnic, Băiuț, Burloaia, Gura Băii, Leșul Ursului și minereurile de Pb, Zn, Cu, Bi, S și Mo de la Băița Bihor.

Acestor categorii de minereuri li se aplică o serie de tehnologii de bază.

Tehnologia cu dublă flotare colectivă, urmată de separarea concentratelor plumb-cupru și zinc-pirită. Tehnologia cu dublă flotare colectivă este aplicată zăcămintelor de la Baia Sprie, Cavnic, Ilba, Nistru, Băiuț. Se obțin produse de calitate bună, în special la concentratele de cupru, extracțiile în metal fiind satisfăcătoare ținând cont de calitatea minereurilor originale.

Tehnologia de flotare semidiferențială cu bioxid de sulf și separarea concentratelor de plumb-zinc și sulf. Această tehnologie se aplică la valorificarea unor minereuri compacte, fin concrescute, cum sunt cele de la Burloaia și Gura Băii (Baia Borșa) și Leșul Ursului (Tarnița).

Obiectivul principal urmărit în cadrul acestei tehnologii este obținerea unor concentrate de calitate corespunzătoare fără diminuarea extracțiilor de metal.

L.3. Minereuri cuprifere piritoase Aceste minereuri sunt caracterizate în principal prin prezența cuprului, fierului și sulfului și sunt valorificate pentru obținerea concentratelor cuproase și piritoase.

Diversele sulfuri de fier (pirită, marcasită, mai rar pirotină), uneori arsenopirită, asociate cu mineralele de cupru (calcopirită și subordonat bornit, calcozină, covelină) constituie componenții mineralogici dominanți în aceste minereuri.

Pentru minereurile metamorfozate sunt caracteristice concreșterile uneori avansate între pirită și calcopirită sau între calcopirită și gangă (de aport hidrotermal sau de rocă gazdă).

Minereuri reprezentative pentru această grupă sunt cele prezentate în zăcămintele de la Nistru, Toroioaga, Măgura-Borșa, Leșul Ursului, Crucea, Fundul Moldevei, Bălan, Altân Tepe, Moldova Nouă.

În continuare se prezintă tehnologiile de bază aplicate în cazul minereurilor mai sus menționate.

Tehnologia de flotare selectivă a concentratelor. Tehnologia clasică de flotare selectivă este aplicată la valorificarea minereurilor de la Altân Tepe, Toroiaga, Baia Borșa, Fundul Moldovei, Nistru-Săsar și Băita Bihor.

O tehnologie similară având o fază suplimentară de flotare pentru dezincarea concentratelor de cupru se aplică la Leșul Ursului.

Calitatea concentratelor de cupru se încadrează în prevederile impuse de standarde.

Tehnologia de flotare colectivă cupru-sulf urmată de separarea concentratului colectiv. Prin aplicarea acestei tehnologii la prepararea minereurilor de la Bălan și Moldova Nouă se realizează costuri mai scăzute decât la prepararea altor minereuri cuprifere, ca urmare a eliminării directe a sterilului final și a capacității mari a uzinelor de preparare.

Tehnologia de preparare a minereului de la Bălan cuprinde – față de cea de la Moldova Nouă – fazele suplimentare de decuprare și de înnobilare a piritei.

Tehnologia de flotare a cuprului fără recuperarea piritei. Această tehnologie se aplică la prepararea minereurilor cu conținut scăzut de sulf cum sunt cele de la Valea Morii și Deva, obținându-se concentrate cuprifere de bună calitate.

Tehnologia de flotare a cuprului din zgurile metalurgice. Zgurile metalurgice se prelucrează prin flotație în vederea recuperării cuprului, la uzinele Zlatna și Flotația Centrală – Baia Mare.

L.4. Minereuri cuprifere sărace

În această grupă sunt cuprinse minereurile care formează zăcăminte de mari dimensiuni în care cuprul, elementul util, este fin dispersat în masa unor volume mari de roci transformate intens sub influența soluțiilor mineralizate (mineralizații tip „porphyry copper“).

Elementele dominante sunt fierul, cuprul și sulful care formează compuși minerali simpli (pirită, pirotină, marcasită, calcopirită, bornit, calcozină, covelină). Subordonat poate fi prezent molibdenul, blenda, galena, arsenopirita; uneori un rol important revine magnetitei.

Mineralele de gangă sunt minerale constituente ale rocii gazdă (minerale argiloase, cuarț, carbonați, etc). Din această grupă fac parte zăcămintele de la Roșia Poieni, Valea Morii Brad, Moldova Nouă – banatite, Deva, Tarnița, etc.

Pentru minereurile sărace se aplică:

Tehnologia de flotare colectivă cupru-pirită urmată de separarea acestora. Această tehnologie se aplică în cazul zăcămintelor de la Moldova Nouă – banatite și Roșia Poieni.

Tehnologia de flotare selectivă a cuprului și piritei. Pentru prelucrarea minereului provenit din cariera de la Valea Morii, cu un conținut de 0,26% Cu, se preconizează a se aplica această tehnologie, urmărindu-se și recuperarea magnetitei prin concentrare magnetică.

Prelucrarea minereurilor oxidate se face prin:

Tehnologia de flotație cu sulfurarea oxizilor. Minereurile parțial oxidate se prelucrează prin tehnologii care urmăresc extragerea în prima fază a mineralelor sulfurice, urmată de flotarea mineralelor oxidate, după ce acestea au fost supuse în prealabil unui proces de sulfurare cu sulfură de sodiu (se pot folosi și alți agenți de sulfurare).

Aplicată în cazul minereurilor oxidice de plumb, se realizează creșterea extracției de plumb cu 5–15% față de prelucrarea fără recuperarea componenților oxidați, fără a afecta calitatea concentratelor.

În legătură cu prepararea minereurilor de fier, **Uzina de Preparare Teliuc** a fost cea mai importantă din țară. La această uzină s-a utilizat tehnologia de prăjire magnetizantă și concentrare magnetică pe cale umedă în câmp de slabă intensitate. Capacitatea uzinei a fost de 1,8 milioane tone minereu pe an.

Pentru extracția minereurilor de fier au fost dezvoltate și modernizate minele vechi Teliuc și Ghelar din Județul Hunedoara și Ocna de Fier din Banat și s-a deschis și pus în exploatare prin carieră noul zăcământ de la Căpuș de lângă Cluj.

Pe lângă uzina de Teliuc, s-a construit instalația de separare magnetică de la Ocna de Fier și instalația de preconcentrare prin deșlamare de la Căpuș. Ca urmare producția de minereu de fier a cunoscut o dinamică ascendentă până la sfârșitul anilor 1975.

L.5. Zăcăminte de uraniu, exploatarea și valorificarea acestora în România Datorită structurii geologice a teritoriului, România este una din țările Europei care deține numeroase și bogate zăcăminte de uraniu.

Lucrările de cercetare geologică efectuate de-a lungul anilor au pus în evidență o serie de zăcăminte cu valoare industrială în Carpații Orientali, Carpații Meridionali și în Munții Apuseni, zone în care s-au dezvoltat exploatările miniere Crucea, Banat și Bihor.

Zăcămintele cunoscute în România prezintă următoarele caracteristici:

- Mineralizațiile uranifere sunt localizate de-a lungul unor fracturi de lungimi și grosimi diferite, în care minereul este compact, sub formă de mici lentile, cuiburi sau impregnații de grosimi milimetrice și mai rar sub formă de filoane de grosimi centimetrice;

- Mineralizațiile sunt reprezentate prin pechblendă, singurul mineral de uraniu identificat, uneori în asociație cu sulfuri de tipul calcopiritei, galenei, marcasitei, oxizilor de fier, molibdenului, etc;
- În general zonele mineralizate prezintă atât pe orizontală, cât și pe verticală intervale nemineralizate cu lungimi de până la 100 m;
- Circulația soluțiilor hidrotermale în faze succesive a determinat o gamă variată de procese de alterare a rocilor, situație care îngreunează procesul de separare a minereului de roca sterilă;
- Rocile purtătoare de mineralizație degajă gaze nocive, între care se evidențiază radonul.

Condițiile geologice ale zăcămintelor uranifere din România, caracterizate în general printr-o structură discontinuă a zonelor mineralizate cu prezența a numeroase falii și microfisuri în interiorul acestora, cu inflexiuni frecvente pe direcție și înclinare a formațiunilor geologice gazdă și cu stabilitatea redusă a rocilor înconjurătoare, au impus organizarea în cadrul aceleiași zone mineralizate a numeroase sectoare productive cu un grad mare de dispersie în spațiu.

Majoritatea zăcămintelor uranifere din România, datorită formei geometrice și așezării în scoarță, sunt deschise prin galerii de coastă sau galerii de coastă și puțuri verticale pentru deschiderea zăcământului în profunzime.

Pentru exploatarea în subteran se aplică ***metoda de exploatare ascendentă cu susținere și rambleerea spațiului exploatat***.

În vederea aplicării metodei de exploatare menționate, din galeria direcțională săpată în culcușul corpului de minereu din 25–30 m în 20–35 m se execută galerii transversale la corpul de zăcământ. În zona din culcușul zăcământului, din galeriile transversale de bază sunt săpați ***suitori de panou*** care unesc transversalele de la cele două nivele. În continuare se lasă un pilier de protecție cu grosimea de 2,5 m deasupra orizontului de bază și apoi se execută lucrări de pregătire pentru exploatarea primei felii din zăcământ. Lucrările de pregătire la nivelul unei felii constau de fapt dintr-o transversală scurtă și galeria direcțională săpată pe zona de contact din culcușul zăcământului din care se atacă apoi camerele de abataj.

Dislocarea minereului se execută cu ciocane de abataj și uneori prin lucrări de perforare-împușcare. În abataj se realizează selecționarea și încărcarea manuală a minereului, iar sterilul este așezat ca rambleu. Transportul minereului se face cu vagoneți basculanți la suitori. Susținerea abatajelor se realizează cu lemn. Rambleul manual este de obicei suficient, deoarece în abataj numai o mică parte din masa minieră este reprezentată de util.

Producția de minereu de uraniu a fost dimensionată în România după necesarul solicitat de beneficiarul intern – Centrala Nuclearo-Electrică de la Cernavodă.

2.3. Expoatarea zăcămintelor de substanțe nemetalifere și roci utile

2.3.1 Probleme generale ale exploatării și valorificării substanțelor nemetalifere

Rocile și substanțele minerale utile nemetalifere au o importanță deosebită în economia oricărei țări. Rocile utile și minereurile nemetalifere se găsesc din abundență în scoarța terestră, se exploatează relativ ușor și, ca atare, toate au o valoare relativ mică. Rezervele de astfel de substanțe sunt mari și foarte mari, problema care se impune este aceea a calității rezervelor față de exigentele mereu crescânde ale beneficiarilor și deci ale pieței.

Multe din minereurile nemetalifere servesc ca materii prime și, în consecință, se exploatează și se utilizează în proporții de masă. Prin transformarea lor rezultă produse fundamentale pentru diferitele

ramuri ale economiei și respectiv ale industriei. Aici pot fi date ca exemplu: minereul de sulf, sarea gemă, calcarul, argilele și baritina, etc. Trebuie subliniat faptul că la foarte multe substanțe nemetalifere se folosesc calitățile lor naturale. Din talc, de exemplu, nu se extrage magneziul, ci datorită calităților sale, este folosit ca atare.

În exploatarea și valorificarea substanțelor nemetalifere nu există diferențe de principiu față de substanțele minerale clasice. Totuși, în tehnologia de exploatare și preparare a substanțelor nemetalifere se urmăresc cu precădere câteva probleme și anume:

− Obținerea substanțelor minerale utile nemetalifere la un cost cât mai mic și ca urmare, în toate cazurile posibile se recurge la exploatarea acestora în cariere prin lucrări miniere la zi;

− Obținerea produsului de calitate superioară față de aceea din zăcământ și ca urmare, în cele mai multe cazuri, se recurge la o exploatare selectivă și apoi la o preparare cu o permanentă adaptare la exigentele pieței, ceea ce înseamnă o continuă îmbunătățire a calității și care poate fi considerată ca o trăsătură caracteristică a acestui sector de activitate.

Materiile prime minerale și în special minereurile nemetalifere ocupă un loc important în economia României și importanța lor pentru dezvoltarea economico- socială a țării crește de la o perioadă la alta. În cadrul economiei naționale, ramura de extracție și de preparare a substanțelor minerale nemetalifere și a rocilor utile fiind furnizoare de importante materii prime pentru toate domeniile producției materiale (industria chimică, metalurgică, a materialelor de construcții, a materialelor refractare, etc) a cunoscut de-a lungul timpului o modernizare și dezvoltare continuă și foarte susținută.

Tehnologiile moderne aplicate în producție ca urmare a eforturilor de cercetare și a investițiilor făcute de statul român au ca rezultat creșterea de 3–7 ori a valorii produselor înnobilate față de valoarea substanței minerale brute extrase din zăcământ.

Construcțiile de căi de comunicație (șosele, căi ferate, canale de navigație, porturi, aeroporturi, etc), marile construcții hidrotehnice ca și construcțiile industriale și social-culturale din multe orașe ale țării vor reclama în continuare cantități mari și foarte mari de roci tari și foarte tari fie în stare naturală, fie după o prealabilă concasare-sortare. De asemenea, extragerea și prelucrarea rocilor ornamentale necesare pentru realizarea unor produse cioplite sau fasonate și pentru placarea interioară și exterioară a construcțiilor social-culturale a luat un avânt deosebit în toate regiunile României.

Sintetic, amplasarea și numărul zăcămintelor de substanțe minerale nemetalifere și de roci utile cunoscute pe teritoriul României, ca și nivelele maxime de producție care pot fi realizate prin exploatarea acestora sunt prezentate în **Tabelele 2.2** și **2.3** din **Anexe**.

Subliniem faptul că realizarea nivelelor de producție, stipulate în **Tabelul 2.3**, și menținerea acestora pe o perioadă mai lungă sau mai scurtă de timp va fi funcție de necesitățile și interesele economiei naționale, dar în orice caz va reclama atragerea în sfera producției a unor noi zăcăminte deja cercetate, îmbunătățirea coeficienților de extracție la exploatarea în subteran și în cariere precum și a randamentelor de extracție în uzinele de preparare. Din punct de vedere geologic, tehnic și economic, zăcămintele de substanțe nemetalifere și roci utile prezintă o serie de particularități față de zăcămintele de minereuri metalifere.

În cazul zăcămintelor de substanțe nemetalifere și roci utile, pentru ca ele să fie valorificate în anumite domenii, trebuie să îndeplinească de cele mai multe ori mai multe condiții calitative, care de obicei au un caracter obligatoriu. Neîndeplinirea uneori a uneia din condițiile stabilite prin normele de calitate exclude posibilitatea utilizării lor chiar dacă acestea pot fi obținute prin exploatare la un cost foarte redus. Așa de exemplu, neîndeplinirea condițiilor de tixotropie și a proprietăților reologice la caolinuri face imposibilă utilizarea lor la fabricarea ceramicii fine.

O altă particularitate a valorificării substanțelor nemetalifere este determinată de marea diversitate calitativă impusă de nevoile foarte instabile ale beneficiarilor. Multe tehnologii asigură satisfacerea exigențelor de calitate la un moment dat. Dacă apar noi pretenții calitative din partea beneficiarilor,

acestea pot să ducă la necesitatea efectuării de noi cercetări și modificări în fluxul tehnologic, uneori esențiale, pentru a asigura această nouă calitate cerută.

În cazurile când anumite produse nu întrunesc condițiile de calitate nici chiar după prepararea lor, adeseori se pune problema realizării unor sortimente combinate, care înglobează proprietățile favorabile ale substanțelor provenite din mai multe zăcăminte. De exemplu, amestecul de bentonită de Răzoare și caolin de Parva corespunde pentru fabricarea ceramicii fine și a hârtiei.

Unele produse nemetalifere de mare importanță sunt solicitate în cantități de ordinul câtorva sute de tone pe an. Aceasta determină producerea lor în instalații cu caracter de pilot sau de microproducție.

Valorificarea complexă a tuturor mineralelor sau componenților utili este o problemă de mare importanță. Unele zăcăminte de minereuri nemetalifere conțin concentrații importante de elemente rare și disperse. În frecvente cazuri, acestea neconstituind „profilul" unităților de extracție, nu se valorifică separat și se înglobează în produsul finit, sau se depozitează în iazuri de decantare împreună cu alți componenți neutilizabili. Valorificarea superioară a minereurilor nemetalifere necesită în majoritatea cazurilor utilizarea unor tehnologii complexe de preparare-înnobilare ca: flotație, ultraflotație, separare în câmp electromagnetic puternic sau în câmp electrostatic, de regulă conjugate cu tratamente chimice în vederea eliminării componenților dăunători și realizării unei fineți de măcinare foarte avansate.

Materiile prime rezultate din exploatarea sării geme, calcarului, grafitului, feldspatului, bentonitei, tufurilor vulcanice, precum și a altor substanțe nemetalifere sunt prelucrate la suprafață prin diverse metode de preparare care constau în concasări, măcinări, sortări, tratări chimice, etc.

Aplicarea acestor fluxuri de preparare impune o gamă variată de utilaje a căror complexitate crește tot mai mult. Totodată, prin fluxurile de înnobilare rezultă cantități sporite de deșeuri a căror gestionare este de mare importanță.

2.3.2. Exploatarea și valorificarea zăcămintelor de sare

România dispune de mari rezerve de sare gemă și extragerea acesteia se face atât pe cale uscată cât și prin dizolvare.

În ambele cazuri produsele extrase sunt supuse preparării în vederea obținerii sorturilor de sare dorite de beneficiarii industriali și de către populație.

2.3.2.1. Exploatarea sării geme în stare solidă

Primul mod de exploatare a sării geme în tara noastră a fost cel cu ***camere conice verticale,*** cu sau fără legătură între ele, cunoscute sub denumirea de ***ocne***.

Dimensiunile unei astfel de ocne, sub formă de clopot, erau de 60 m în diametru și maximum 100 m în înălțime.

Deoarece ocnele aveau vârful clopotului foarte aproape de suprafață, ele erau inundate de apele de la suprafață determinând abandonarea lor și implicit compromiterea zăcământului, în sensul că exploatarea mai departe pe verticala acestuia nu mai putea fi făcută. S-a căutat și s-a găsit o metodă nouă de exploatare cu pilier central și camere trapezoidale. Metoda datează din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea și apare pentru prima dată la noi în țară în zona carpatică din Maramureș, pentru ca la mijlocul secolului al XIX-lea să fie generalizată și la Ocnele Mari în 1846, Doftana în 1865 și Tg. Ocna în 1867.

Metoda de exploatare constă în dezvoltarea unor camere trapezoidale mari în jurul unuia sau mai multor pilieri, lăsându-se în tavan un pilier de siguranță pentru a evita pătrunderea apelor.

2.3.2.1.1. Deschiderea zăcământului.

Deschiderea masivului de sare se face, ca și în cazul celorlalte zăcăminte de substanțe utile, fie prin galerie de coastă, fie prin puț, în funcție de configurația terenului, din care apoi se execută galeriile de deschidere ale viitorului câmp de exploatare.

După extinderea masivului de sare, exploatarea se face cu un singur câmp de exploatare sau mai multe. În cazul al doilea, următoarele câmpuri se deschid fie în adâncime pe un alt orizont, fie la nivelul aceluiași orizont. Deschiderea noilor câmpuri se poate face folosind lucrările de deschidere ale câmpului vechi, sau se execută alte lucrări. Pentru asigurarea aerajului și pentru salvare se execută, tot în cadrul lucrărilor de deschidere, o a doua ieșire, puț de aeraj sau galerie de coastă. Puțul sau galeria de aeraj se sapă concomitent cu puțul de extracție și chiar în avans față de acesta.

Galeriile de deschidere se sapă cu secțiunea dreptunghiulară, având lățimea de 4–4,5 m și înălțimea de 2–2,5 m. Proiectarea acestor lucrări se face pe traseul cel mai scurt de legătură dintre puțul de extracție și cel de aeraj, în scopul asigurării aerajului natural pentru celelalte lucrări din câmpul de exploatare. Legătura între câmpul de exploatare și puțul de extracție se face printr-o cameră specială, *numită camera stației de încărcare-descărcare a puțului*. Această cameră de profil dreptunghiular se adâncește cu puțul de extracție pe măsură ce se adâncește exploatarea, pentru ca nivelul acesteia să corespundă tot timpul cu cel al puțului și al camerei de exploatare. De aceea, puțul de extracție pe toată porțiunea săpată în sare are numai trei pereți, peretele din fața camerei fiind liber.

Ca amplasament, puțul de extracție poate să fie săpat în masivul de sare sau în afara acestuia.

Pentru a evita neajunsurile cauzate de infiltrațiile de apă sau lucrările costisitoare de impermeabilizare din jurul puțului săpat în sare, este indicat să se facă deschiderea cu puț vertical săpat în steril, dacă nu este posibilă deschiderea prin galerie de coastă.

Tot în scopul împiedicării infiltrației apelor de suprafață în zăcământ, deasupra primului orizont de exploatare se lasă un planșeu de protecție de 20–100 m grosime. Dacă exploatarea se face în câmpuri de exploatare pe verticală, între orizonturi se lasă de asemenea planșee a căror grosime este cuprinsă între 10 și 30 m.

Galeriile de trasare sunt amplasate în axa viitoarelor camere de exploatare, având secțiunea de 10 x 2,5 m. Săparea lor se poate face în două variante: săparea inițială a galeriei cu secțiunea de 4,5 x 2,5 m și apoi lărgirea acesteia la 10 m (deschiderea admisă pentru tavanul camerei de exploatare), sau săparea de la început a galeriei de trasare la secțiunea de 10 x 2,5 m. A doua variantă este mai economică decât prima, însă necesită utilaj corespunzător pentru săpare. Operația de săpare pe secțiunea de 10 x 2,5 m constă din tăierea făgașului orizontal la talpa galeriei și a făgașelor verticale în pereți, cu ajutorul mașinii de havat cu braț și lanț, după care se perforează găurile de mină ce se încarcă cu exploziv și se împușcă. Materialul rezultat în urma exploziei se sparge în bucăți mai mici și se evacuează. După aceea, se face cioplirea tavanului fie manual, fie mecanic, cu mașini de havat speciale. Cioplirea se execută în scopul înlăturării blocurilor de sare incomplet desprinse din tavan în urma împușcării și de a permite observarea eventualelor fisuri ce apar în tavan în timpul săpării sau după terminarea lucrărilor de deschidere și pregătire.

Abatarea în camere se face descendent, cu tăiere la talpa camerei, iar pilierii au în general secțiunea dreptunghiulară.

Lucrări de pregătire se fac numai la tavanul camerei. Ca urmare a observațiilor practice și mai ales a cercetărilor întreprinse de-a lungul timpului, s-a stabilit ca pentru condițiile de zăcământ din țara noastră, dimensiunile optime ale camerelor să fie după cum urmează: lățimea la talpă 35 m, înălțimea 50 m și înclinarea pereților 60^0.

Metoda a fost posibil de aplicat datorită grosimii mari a zăcămintelor noastre de sare, dar întrucât nu se reușea decât exploatarea a două etaje iar coeficientul de extracție era mic (10–12%), s-a trecut treptat la înlocuirea ei.

În Europa Centrală, respectiv în Germania, Austria și Polonia a avut loc introducerea în producție a unei alte metode de exploatare și anume metoda de exploatare cu camere mici și pilieri lungi, unde atât camere cât și pilierii sunt de profil dreptunghiular. Camerele și pilierii rezultați prin exploatare sunt orientați între puțul de extracție și cel de aeraj și dispuși suprapuși pe verticală.

La această metodă lucrările de pregătire au o mare amploare, iar abatarea în camere se face în trepte răsturnate.

Metoda s-a aplicat și la noi, din anul 1950 la Salina Ocna Mureș, obținându-se un coeficient de extracție de peste 20%., ceea ce înseamnă o valorificare mai mare a rezervelor zăcământului.

Din experiența practică acumulată și cercetările efectuate până în deceniul a șaselea al secolului trecut, s-a impus necesitatea ca la alegerea metodei de exploatare a sării în condiții de eficiență, securitate minieră și stabilitate a golurilor create să se țină seama de cel puțin trei factori:

- Stăpânirea fenomenului de presiune;
- Realizarea unui coeficient de extracție cât mai mare;
- Posibilitatea mecanizării cât mai pronunțate a procesului tehnologic de exploatare.

Luând în considerare acești trei factori, în SUA s-a proiectat și aplicat pentru prima dată în lume ***metoda de exploatare cu camere mici și pilieri pătrați***. Metoda s-a dovedit a fi benefică și ea a fost preluată și aplicată și în Canada, Anglia, Italia și România.

Metoda de exploatare cu camere mici și pilieri pătrați este prezentată schematic în Figura 2.47.

Dimensiunile camerelor realizate la marile exploatări unde se aplică această metodă sunt:

- Lățimea camerei 10–20 m;
- Înălțimea camerei 5–10 m;
- Latura pilierilor 5–15 m;
- Grosimea planșeului între orizonturi se stabilește în funcție de condițiile de zăcământ.

Abatarea se face în front vertical, integral.

Este obligatoriu ca pilierii să fie suprapuși coaxial la toate etajele. Coeficientul de extracție atins până în prezent a fost variabil între 30 și 50%, iar adâncimea de lucru s-a dezvoltat între 200 și 1000 m.

Având în vedre avantajele prezentate la această metodă de exploatare, s-a trecut și la noi, între anii 1966–1980, la experimentări într-o mină pilot situată la salina Tg. Ocna. În baza rezultatelor obținute, în noile câmpuri miniere deschise la salinele Tg. Ocna, Slănic și Ocna Dej s-a introdus, și astăzi se lucrează cu această metodă de exploatare.

Dimensiunile camerelor și pilierilor în minele noastre sunt relativ asemănătoare, ele stabilindu-se în raport de condițiile specifice de zăcământ, rezistența la compresiune a sării și adâncimea de lucru.

2.3.2.1.2. Exploatarea sării prin soluție

Extragerea sării prin sonde sub formă de soluție reprezintă o metodă simplă și cu avantaje față de extracția sării geme în stare solidă prin lucrări miniere.

Eficacitatea acestui procedeu constă din prețuri mici de producție, cheltuieli minime de transport, posibilitatea valorificării zăcămintelor de sare gemă cu intercalații de steril și adâncimea mare de exploatare.

Sondele de sare se pot săpa de la suprafață și din subteran. În prezent, în România sonde active subterane pentru extracția sării sunt numai la zăcământul Cacica.

Construcția sondei este asemănătoare cu aceea a unei sonde de țiței, diferențele provenind din specificul zăcământului de sare. Sondele sunt individuale, în baterii (sonde pereche) și în canal.

Primele sonde au fost proiectate și săpate în tara noastră pentru zăcământul Ocna Mureș în anul 1951.

Zăcămintele de sare exploatabile prin sonde se găsesc în țara noastră, spre deosebire de alte țări, în regiuni foarte populate. În prezent deținem 5 zăcăminte de sare gemă de unde se extrage sarea prin sonde. O sondă de sare durează 20–25 ani.

Unele saline folosesc saramura la producerea în instalații proprii de prelucrare a sării recristalizate, care este livrată apoi pe piața internă și externă.

Forarea și echiparea sondei de sare se face ținând cont de specificul zăcământului și de procesul de dizolvare a masivului de sare pentru extragerea saramurii la concentrația necesară.

Echipamentul de bază constă din 3 coloane concentrice: o coloană de etanșare (coloana de ancoraj, cimentată la zi), o coloană de exploatare (cassing) și o coloană de extracție (tubing). Se creează 3 spații concentrice prin care este asigurat circu- itul celor trei fluide tehnologice: apa industrială, fluidul izolant și saramura.

Pentru obținerea saramurii se introduce apă dulce în sondă prin interspațiul coloană exploatare – coloană extracție, producându-se dizolvarea cinetică în masivul de sare gemă la nivelul proiectat. Saramura este refulată la suprafață prin tubing.

Fluidul izolant, elementul tehnologic principal este vehiculat prin spațiul dintre coloana de ancoraj și coloana de exploatare.

Tehnologia de exploatare a sării în soluție prin sonde presupune alimentarea continuă și uniformă cu apă industrială și extragerea concomitentă a saramurii.

Exploatarea sondei este precedată de o perioadă de amorsare (pregătire) care constă în crearea unui gol de dizolvare la partea inferioară a zăcământului de sare gemă, în zona activă, dizolvarea și respectiv exploatarea făcându-se apoi ascendent.

Camera de dizolvare trebuie să fie suficient de mare pentru a permite extragerea continuă a saramurii la concentrația maximă de 300–316 g/l.

Încă din faza de amorsare în sondă este introdus fluidul izolant pentru asigurarea protecție tavanului golului de dizolvare. Acesta este conform normelor de consum proiectate de 3,45–4,8 kg/tonă saramură. Cantitatea de fluid izolant introdus în sondă (zestre de fluid izolant) trebuie să se păstreze constantă pe tot parcursul exploatării, pentru extragerea cilindrului proiectat de sare și pentru prevenirea fenomenelor nedorite, respectiv dizolvării necontrolate, subproiectate, comunicării cu alte sonde sau cu suprafața, respectiv pierderea etanșeității sondei și a masivului de sare, pierderea de capacități, etc.

În faza de amorsare care durează 7 ÷ 12 luni, coloana de exploatare se ridică în mod continuu cu 50 – 100 mm/24 h și se introduce în subteran apă dulce la un debit de 20 – 40 m^3/h.

Urmează faza de exploatare care durează până când excavația cilindrică cu diametrul de 40 – 50 m, obținută în faza de amorsare, se dezvoltă și ajunge la înălțimea proiectată de 50 – 100 m.

În această fază, saramura atinge o concentrație de 31–32 g/l la un debit de apă de 20 m^3/h.

După atingerea dimensiunilor maxime ale golului de dizolvare care poate ajunge până la 100 m înălțime și 50 m diametru, coloana se ridică la 15 – 30 m deasupra tavanului primului gol de dizolvare și se reîncepe dizolvarea masivului.

Metodele de exploatare a sării prin sonde, aplicate în tara noastră, care folosesc fluidul izolant în conducerea dizolvării sunt:

1. metoda cu ridicări în trepte mici (continuu);
2. metoda cu ridicări în trepte mari;
3. metoda în baterie;
4. metoda în canal;
5. metoda cu aer lift.

2.3.2.1.3. Metoda de exploatare cu ridicări în trepte mici

Aceasta este metoda clasică de exploatare a sării prin dizolvare. Sonda are două coloane mobile, coloana de exploatare și coloana de extracție. Acestea se ridică zilnic cu câțiva centimetri, continuu, în funcție de debitul de extracție a saramurii și de concentrația acesteia.

În felul acesta treptele de dizolvare se realizează în mod continuu.

2.3.2.1.4. Metoda de exploatare cu ridicări în trepte mari

Metoda se aplică la zăcăminte cu conținut mare de material insolubil, care poate să ajungă până la 5–30%. Înălțimea treptei este grosimea de sare măsurată axial, cuprinsă între poziția inițială a coloanei de apă și poziția în care este ridicată, valorile treptelor fiind cuprinse între 1–50 m. Ridicările de coloană se fac de 1–2 ori pe an. Golurile de dizolvare au diametrul de 40–100.

2.3.2.1.5. Metoda de exploatare în baterie

Sondele în baterie sunt amplasate prin proiect, la distanța de aproximativ 100 m una față de alta, lipsind pilierul intercameral. După amorsare, sondele sunt unite prin dizolvare. Se procedează în continuare la extragerea tubingului și astfel sonda rămâne cu o singură coloană mobilă. Exploatarea sondei se face ca la metoda cu trepte mari. Deosebirea constă în faptul că apa dulce se pompează prin coloana de exploatare în una din sonde, iar saramura se extrage prin sonda pereche. Pe parcursul exploatării se inversează circuitele. Metoda prevede folosirea fluidului izolant. Avantajele metodei sunt: suprafața de dizolvare mult mai mare, debite superioare, productivitate mărită comparativ cu sondele individuale. Există riscul scoaterii din producție a ambelor sonde în cazul avarierii uneia dintre ele.

2.3.2.1.6. Metoda de exploatare în canal

Metoda presupune exploatarea a trei sau a mai multor sonde unite hidraulic pe un aliniament numit canal. Unirea sondelor se realizează prin fisurație hidraulică. După fisurarea hidraulică și lărgirea canalului format, se trece la exploatarea propriu-zisă, care este foarte simplă: se introduce apa dulce prin una sau două sonde, așa numitele ***sonde de injecție*** și se extrage saramura prin celelalte sonde denumite ***sonde de reacție***. Se inversează circuitele pentru preîntâmpinarea dizolvării asimetrice și pentru evitarea fenomenelor de recristalizare, pe conductele sondelor de reacție. După realizarea unirii sondelor, exploatarea poate continua fără produs petrolier. Pregătirea sondei prin fisurare hidraulică reduce timpul necesar acestei operațiuni, de la câteva luni la câteva zile. Unul din marile avantaje ce decurg din aplicarea acestei metode de exploatare este și coeficientul de extracție foarte ridicat.

2.3.2.1.7.Metoda de exploatare cu aer lift

Metoda necesită echiparea suplimentară a sondei cu o țeavă cu diametrul de 1“ – 1 ½“. Țeava suplimentară se introduce în interiorul tubingului. Prin această coloană introdusă se pompează de la suprafață aer comprimat. Datorită aerării saramurii, aceasta este antrenată la suprafață unde este separată de aer, fiind dirijată apoi spre consumator. Avantajul acestei metode constă în simplitatea ei și a personalului puțin numeros întrebuințat în procesul de producție. La aplicarea metodei apare necesitatea asigurării cu aer la nivelul proiectat pentru realizarea procesului de aer-lift în sondă, în vederea obținerii saramurii. Metoda este recomandată pentru sonde cu complicații.

Pe lângă pierderile recuperabile și nerecuperabile de fluid izolant în sondă, care ajung până la 30% din cantitatea totală, apar și alte greutăți ce țin de asigurarea cu fluid izolant în cantitatea stabilită prin proiectare. În ultimii 15 ani, curba descendentă a producției petroliere, în contextul crizei mondiale de resurse energetice a avut urmări sensibile și în România din punct de vedere al activității de extragere a sării în soluție.

2.3.3. Exploatarea și valorificarea zăcămintelor de roci utile

Exploatarea zăcămintelor mari de calcar, dolomit, feldspați, marnă și a altor categorii de roci utile se face în carieră prin aplicarea ***metodei de exploatare cu fronturi lungi***.

În acest caz, extragerea substanței minerale utile se face pe toată lungimea treptelor de exploatare sau pe sectoare ale acestora, având sensul de înaintare pe o direcție perpendi- culară pe direcția zăcământului.

De cele mai multe ori, treapta este împărțită în intrânduri sau fâșii, iar acestea la rândul lor sunt împărțite în blocuri în care se deschid fronturi de extragere. Fronturile de lucru din blocuri înaintează pe direcția zăcământului. După necesitățile producției, se pot exploata simultan mai multe blocuri, intrânduri și chiar trepte.

Extragerea utilului se realizează cu explozivi amplasați în găuri de sondă realizate cu instalații moderne de foraj care lucrează după sistemul percutant, rotativ sau roto-percutant.

Încărcarea materialului derocat se face cu excavatoare sau cu încărcătoare de mare putere, iar transportul acestuia se face cel mai adesea cu mijloace auto**.**

În vederea realizării transportului cu transportoare cu bandă chiar din carieră de la fronturile de lucru, în ultimii ani sunt folosite din ce în ce mai mult grupurile mobile de concasare amplasate în front sau grupurile semistaționare amplasate pe trepte.

Încărcarea materialului în grupul de concasare se face fie direct de către excavator, fie prin intermediul unei autobasculante care asigură transportul pe o distanță scurtă între excavator și grupul de concasare.

Această metodă de exploatare prezintă următoarele avantaje: volum relativ mic al lucrărilor de pregătire; posibilitatea măririi rapide a volumului excavat și transportat prin introducerea în producție a unor utilaje suplimentare din parcul de rezervă; schemă simplă și lungimea relativ mică a drumurilor de transport, etc.

Pe lângă avantajele de mai sus, asigură și o producție și o productivitate mare și permite o bună organizare a lucrului.

Metoda de exploatare cu fronturi lungi se aplică în multe cariere din România care au drept obiectiv exploatarea unor zăcăminte de calcare și dolomită cum ar fi: Subpiatră – Alejd – Bihor; Băiță Crăciunești și Măgura Feredeului – Hunedoara; Bicaz– Chei – Neamț; Cuciulat – Sălaj; Săndulești – Turda; Zebil și Mahmudia – Tulcea; Zlaști – Hunedoara; Voșlobeni – Harghita, etc.

Nisipul, pietrișul și rocile tari se utilizează în România, ca peste tot în lume, în industria materialelor de construcții. Aceste materii prime minerale sunt exploatate numai și numai în cariere care se caracterizează în primul rând prin faptul că ocupă suprafețe însemnate de teren. Această are o importanță deosebită în România, întrucât bogățiile în discuție se găsesc în zone cu o densitate mare a populației, iar suprafețele de teren trebuie să fie folosite intens pentru alte scopuri (agricultură și silvicultură).

Din cauza costurilor de transport ridicate, materiile prime pentru construcții se exploatează în apropierea consumatorilor. Distantele economice de transport se situează sub 30 km și acest fapt conduce la existență unui număr mare de cariere mici. Nisipul, pietrișul, argila și rocile tari se exploatează în România în cca 1000 de mici cariere și balastiere cu o capacitate de producție care ajunge la maxim 500.000 tone pe an. Majoritatea rocilor exploatate sunt utilizate ca roci utile, procentul de steril în cazul rocilor tari este relativ redus, dar poate ajunge în cazul pietrișului până la 80%.

Nisipul, pietrișul și argila sunt roci sedimentare dezagregate sau moi care se exploa- tează în zonele de sedimentare, foarte aproape de suprafață terenului. Exploatarea se rea- lizează de obicei mecanic

uscat, cu utilaje specializate, deasupra unui nivel hidrostatic coborât parțial, sau prin hidromecanizare sub nivelul hidrostatic. Carierele de asemenea materiale au adâncimi de câțiva zeci de metri, 30–40 m, și ocupă suprafețe cuprinse între 10 și 100 ha.

În funcție de volumul de steril extras, în urma exploatării rămân goluri mai mari sau mai mici care de cele mai multe ori sunt umplute cu material steril și redate astfel în circuitul economic. Pentru umplerea acestor goluri pot fi folosite materiale aduse din alte zone sau materiale de altă proveniență, cum ar fi de exemplu molozul obținut din demolări.

Dacă cariera se află în apropierea unor surse de apă, golurile rămase pot fi umplute cu apă creându-se astfel lacuri artificiale.

În cazul rocilor tari când exploatarea are loc sub nivelul terenului înconjurător la adâncimi mari care pot ajunge la 50 m, după încetarea activității se procedează la fel ca în cazul rocilor dezagregate și moi, în sensul că sunt umplute cu materiale solide sau cu apă. La exploatarea acestor roci deasupra nivelului terenului înconjurător, la terminarea exploatării rămân taluzuri definitive de zeci de metri, cărora trebuie să li se dea o asemenea înclinare încât să fie asigurată stabilitatea în timp. Utilizarea tehnicii de împușcare pentru extragerea rocilor tari poate conduce pe lângă impactul vizual negativ, la afectarea serioasă a masivului înconjurător și a mediului, în general.

Așa cum am menționat deja, în România funcționează câteva sute de cariere de dimensiuni mari, medii și mici și care au drept obiectiv extragerea rocilor utile și a materialelor de construcții.

2.4. Investiții realizate și producții obținute în industria minieră în anii economiei planificate

Investițiile făcute în industria minieră din România după naționalizare se caracterizează prin câteva elemente principale.

Imediat după naționalizare, în baza rezervelor cunoscute ale unităților miniere, s-au alocat fonduri de investiții pentru dotarea minelor cu mașini și utilaje și pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și de trai ale muncitorilor. În general, minele în funcțiune au fost dezvoltate continuu pe măsura bazei lor de rezerve.

Pe măsura obținerii de rezultate în urma cercetărilor geologice efectuate, au fost construite capacități noi de producție, moderne, în baza unor proiecte de deschidere bine fundamentate și riguros întocmite.

Din examinarea celor peste 60 de ani parcurși, rezultă în mod clar că România a făcut un efort maxim pentru a-și asigura materiile prime minerale necesare. Fondurile au fost cheltuite și pentru a valorifica uneori resursele minerale care nu erau de cea mai bună calitate și câteodată în condiții de zăcământ mai dificile. Chiar dacă aparent, în anumite perioade, era mai rentabil importul de materii prime, efortul care s-a făcut în țară a avut justificare tocmai în politica noastră de a asigura o dezvoltare economică independentă a țării, care să depindă cât mai puțin de exterior, prin valorificarea la maximum a resurselor naturale interne.

Investițiile pentru extracția cărbunelui au avut în vedere punerea în valoare a resurselor de cărbune ale țării și au asigurat o creștere susținută a producției.

Volumul și structura lor pe întreaga perioadă sunt prezentate în Tabelul 2.4.

An de an investițiile pentru dezvoltarea extracției de cărbune au fost tot mai mari. La început investițiile au fost orientate (cca 50%) pentru dezvoltarea producției din Valea Jiului, date fiind condițiile favorabile oferite de acest bazin: rezerve mari concentrate pe suprafață redusă, cărbune de calitate superioară, etc. S-a acordat atenție și creșterii producției de lignit și cărbune brun dezvoltându-se toate bazinele, atât prin minele vechi cât și prin deschiderea de mine noi.

Pe măsura executării vastului program de cercetări geologice, a creșterii bazei de rezerve la minele existente, precum și a punerii în evidență de rezerve în câmpuri noi, investițiile din industria cărbunelui s-au încadrat într-un plan general de dezvoltare coordonat pe economia națională care să permită asigurarea tuturor condițiilor pentru creșterea accentuată a producției.

Pe bază de planuri de dezvoltare și sistematizare, în Valea Jiului au fost dezvoltate toate minele vechi: Lupeni, Lonea, Petrila și Aninoasa; au fost redeschise și reconstruite minele închise: Lonea I și II, Vulcan și Dâlja. Au fost deschise patru mine noi: Uricani, Paroșeni, Livezeni și Bărbăteni și, ceva mai târziu, cariera Cîmpul lui Neag. În paralel s-au executat toate lucrările de sistematizare necesare (căi ferate, incinte, alimentare cu energie electrică), dezvoltarea celor două preparații vechi, construcția unei spălătorii noi la Coroiești.

În bazinul de lignit din zona Oradea au fost deschise cinci mine noi – Borumlaca, Voivozi II, Vărzari, Suplacu de Barcău – și a fost mărită capacitatea minelor de la Sărmășag. În zona Ploiești au fost deschise minele noi de la Roșioara, Ceptura, Șotânga I și II, Mărgineanca II și a fost dezvoltată de peste cinci ori capacitatea minei Filipești. În Baraolt a fost deschisă cariera de lignit Vârghiș și minele Vârghiș I și II. În Argeș au fost deschise minele noi Jugur, Poienari III, Berevoiești, Godeni-vest, Drăgana și o exploatare la suprafață la Pescărească. S-a redeschis pentru o perioadă mina Ponor. La Comănești au fost redeschise minele de cărbune brun de la Vermești și Galion iar la Șorecari minele Tămasa pentru o perioadă destul de scurtă.

Un loc aparte în dezvoltarea producției de cărbune îl ocupă bazinul Motru-Rovinari. Bazinul nu era cunoscut decât sumar, astfel că au fost începute lucrări de cercetare geologică de mare anvergură. Importanța economică a bazinului a fost sesizată de la început ca o soluție optimă și dealtfel majoră pentru dezvoltarea energeticii românești. După mulți ani, viață a confirmat întrutotul această previziune, astăzi bazinul Motru-Rovinari având o pondere importantă în producția de cărbune a țării, alimentând cele mai mari termocentrale românești (Craiova, Rovinari, Turceni).

Începând cu anul 1960, aici au fost puse succesiv în funcțiune: cariera Balta Unchiașului (care a avut un caracter experimental), carierele Cicani, Gîrla, Tismana, Beterega I și II, Poiana, Lupoaia, Peștenea, Roșia de Jiu, precum și minele: Horăști, Leurda, Ploștina, Lupoaia și Roșiuța.

În ultimii ani, ca o continuare și confirmare a politicii energetice promovate, investițiile pentru deschiderea de noi mine de cărbune au crescut. În acest fel au intrat în funcțiune mina Tismana II, mina Albeni, iar pe Valea Jilțului: Jilț, Mătăsari și Rogojelu. Au început să producă și carierele de lignit Berbești, Alunu, Husnicioara, Negomir, Urdari, etc.

Sintetizând efectul investițiilor executate în perioada 1948–1990, acestea au avut ca rezultat final deschiderea și punerea în funcțiune a 52 mine și dezvoltarea capacităților de producție la încă 20.

În paralel cu crearea și dezvoltarea capacităților de producție în extracția de cărbune, fonduri importante au fost cheltuite pentru o mai bună valorificare a acestora. Cărbunii românești extrași din mine sau cariere conțin o cantitate mare de steril care în general nu poate fi îndepărtat (separat) în procesul de extracție. Cu mici excepții, aceștia necesită o prealabilă preparare pentru a putea fi livrați consumatorilor. Cărbunii destinați producerii cocsului pot fi folosiți în șarjă la un conținut de cenușă în jur de 9%, în timp ce cărbunele brut scos din mină are un conținut de 30–50% cenușă. Evident, transportul unei asemenea cantități de cenușă provoacă mari cheltuieli de transport, de aceea îmbogățirea cărbunilor se face la gura minei. Cărbunii inferiori (lignitul și cărbunele brun), pe lângă o cantitate mare de apă, au și un conținut ridicat de cenușă. Ei trebuie livrați consumatorilor pe anumite clase granulometrice și necesită în consecință o preparare destul de simplă.

Întreaga producție de huilă a fost supusă spălării, ca urmare a construirii preparației Coroiești (capacitate 3 mil. t/an) și a preparației Cozla, precum și a dezvoltării capacităților de preparare la cele existente: Lupeni, Petrila, Anina. Pentru cărbunii inferiori au fost construite instalații de sortare și

însilozare la toate minele sau bazinele. În ultimii ani, lignitul livrat termocentralelor Craiova, Rovinari și Turceni suferă – dată fiind destinația lui – o preparare cu totul sumară.

Amplificarea fabricii de brichetare din Valea Jiului, precum și construirea unei fabrici noi la Căpeni a permis creşterea cantității de brichete de cărbune livrate populației.

O pondere importantă în structura investițiilor din industria cărbunelui o dețin construcțiile la suprafață. La minele existente a fost necesară sistematizarea incintelor pentru a putea asigura o creștere substanțială a producției. La minele vechi, construcțiile la suprafață au asigurat toate facilitățile pentru producțiile planificate. După naționalizare s-a trecut la dezvoltarea după plan a capacităților de producție, concentrându-se producția mai multor mine în incinte centrale de producție, ceea ce a permis ca la gura minei să rămână un număr redus de construcții. Asemenea incinte s-au construit la: Schitu-Golești, Voivozi, Căpeni, Filipești, Sadova-Comănești, Rovinari, Meriș, Jilț.

Industria cărbunelui a suportat din fondurile sale executarea unor linii ferate normale: Tîrgu Jiu – Rovinari, Abrami – Voivozi, Lupeni – Uricani, Inotești – Ceptura, triaje și linii de garare, căi ferate industriale în numeroase bazine, funiculare de mare capacitate la Câmpulung, Coroiești, Lupeni, Țebea, Șorecani, Șotînga și altele. De asemenea, a suportat cheltuielile necesare pentru racordarea minelor și bazinelor miniere la rețeaua republicană de energie electrică.

Atât creșterea producției, cât mai ales necesitatea creșterii productivității muncii au impus cheltuirea de fonduri importante pentru utilaje și echipamente. La început, industria noastră asigura un volum mic de utilaje, restul aducându-se din import. În anii 1970– 1980 producția autohtonă de utilaj minier reușește să acopere aproape în totalitate cu utilaje moderne nevoile industriei cărbunelui.

În mod corespunzător a fost dezvoltată baza de reparații, precum și fabricarea de piese de schimb și fabricarea de utilaje specifice în cadrul industriei cărbunelui. S-a dezvoltat capacitatea la uzina Petroșani și la Anina. Au fost construite uzine și ateliere centrale la Filipești, Rovinari, Meriș, Cîmpulung, Căpeni, ateliere de mină la minele vechi și noi, precum și o fabrică de stâlpi hidraulici la Vulcan. Atelierele Petroșani și Filipeștii de Pădure s-au dezvoltat și s-au transformat în uzine constructoare de utilaj minier.

Investițiile pentru extragerea și prepararea minereurilor au avut ca scop creșterea producției în acest sector al industriei extractive, foarte important pentru dezvoltarea economiei naționale.

În perioada 1951–1980 au fost repartizate acestui sector – care cuprindea trei subramuri ale industriei extractive (neferoase, feromangan și nemetalifere) – investiții în volum de circa 27 miliarde lei. Repartizarea și structura acestora sunt prezentate în **Tabelul 2.5.**

Volumul cel mai mare a fost destinat sectorului de neferoase (peste 75%) și minereuri de fier. Pentru nemetalifere deși s-a obținut o creștere însemnată a producției, fondurile necesare au fost mai mici, date fiind condițiile de zăcământ mai favorabile, precum și fluxurile de preparare mai simple care nu necesitau investiții prea mari.

O pondere importantă a investițiilor a fost destinată cercetărilor geologice datorită condițiilor favorabile pentru creșterea rezervelor atât prin extinderea zonelor cunoscute cât și prin descoperirea de rezerve noi. Și în acest sector au fost elaborate și executate planuri de sistematizare și dezvoltare pentru exploatările existente la naționalizare. În cele mai multe cazuri, planurile inițiale de dezvoltare au fost reconsiderate după anii 1960 în funcție de noua situație a rezervelor, nivelurile de producție fiind mult majorate (Cavnic, Bălan, Nistru, etc). În final, ca urmare a investițiilor realizate, capacitățile de producție pentru minereul complex la exploatările existente au fost sporite față de anul 1948 (anul naționalizării) de 4,7 ori la Herja, de 8,2 ori la Baia Sprie și de 12 ori la Cavnic, etc.

O pondere importantă în creșterea producției de minereuri neferoase au deținut-o minele noi: Rușchița, Dognecea, Burloaia, Toroioaga, Muncelu Mic, Șuior, Ilba, Valea Blaznei-Rodna, Deva, Baia de Arieș, Leșul Ursului, Moldova Nouă, Sasca, Gura Băii-Borșa, Fundul Moldovei, Altân Tepe,

Somova-complexe, Catarama-Borșa, Băița Bihor, Pădurea Craiului și alte mine mai mici care au funcționat o perioadă mai scurtă de timp.

Construirea de instalații de preparare noi care să permită o valorificare complexă a minereurilor a necesit de asemenea fonduri importante. Pe bază de concepție și proiecte proprii au fost mărite instalațiile de preparare la: Baia Sprie, Săsar, Baia de Arieș, Bălan și s-au construit flotația centrală Baia Mare, flotațiile Deva, Baia Borșa, Zlatna, Bocșa, Rușchița, Băiuț, Tarnița, Moldova Nouă, Rodna, Băiță Bihor, Chiștag, Dobrești, cianurația Baia de Arieș.

Pentru creșterea producției de minereu de fier pe baza cunoașterii mai bune a potențialului existent și a descoperirii de noi rezerve au fost dezvoltate exploatările Ghelar și Teliuc, Ocna de Fier și Lueta, precum și minele de mangan de la Vatra Dornei. Mine noi s-au deschis la Ghelar-Est, Teliuc-Vest, Căpuș-Șatra, Băișoara. În acest sector s-a realizat îmbunătățirea calității minereului prin construirea de uzine de preparare la Teliuc, separarea magnetică Ocna de Fier, instalația de preparare Căpuș, precum și instalația de preparare a manganului de la Iacobeni.

Preluată la naționalizare ca un sector foarte primitiv și rudimentar, extracția minereurilor nemetalifere s-a transformat – ca urmare a investițiilor făcute – într-o subramură importantă a industriei extractive, cea a extracției și preparării substanțelor nemetalifere. Salinele în exploatare au fost transformate în șapte unități moderne de producție: Slănic, Târgu Ocna, Ocnele Mari, Praid, Ocna Dej, Ocna Mureș și Cacica. Metodele de exploatare în subteran de mare productivitate au fost completate cu exploatarea prin dizolvare.

Exploatarea de nisipuri caolinoase de la Aghireș s-a deschis practic din nou. S-a deschis zăcământul de argilă caolinoasă Harghita, pentru bentonită – mina Băuți (Ocna Mureș), Valea Chioarului și s-a dezvoltat exploatarea Tufări. O pondere mai importantă a căpătat-o extracția argilei refractare prin exploatările noi de la Șuncuiuș, Anina, Schela Gorj. Pentru feldspat au fost deschise minele Armeniș și Muntele Rece, iar pentru baritină – Somova și Ostra. Pentru talc s-au deschis două exploatări la Lelese-Cerișor și Marga, iar pentru diatomită Adam Clisi, pentru cretă – Basarabi, etc. De asemenea s-au mai dezvoltat o serie de capacități mai mici care acoperă diferite nevoi ale industriei.

În sectorul nemetaliferelor o importanță deosebită o are prepararea substanțelor extrase, tehnologie care a fost concepută și realizată în acești ani prin punerea în exploatare a următoarelor uzine și instalații de preparare: caolin – Aghireș și Harghita, baritină – Somova și Ostra, feldspat și altele – Orșova, bentonită – Cluj, cretă – Basarabi, calcar – Boița Crăciunești, Pietreni, Mahmudia, grafit – Baia de Fier.

În rezumat, în paralel cu dezvoltarea capacităților existente, s-au construit pentru dezvoltarea extracției minereurilor 40 de mine și cariere noi, iar pentru mai buna valorificare a extracției – 30 de instalații de preparare.

Și în industria extractivă a minereurilor s-au construit ateliere de reparații și întreținere la aproape toate minele care s-au dezvoltat. Câteva din acestea s-au dezvoltat și s-au transformat în uzine constructoare de utilaj minier ca de exemplu cele de la Baia Mare, Crișcior, Alba Iulia, orașul Dr, Petru Groza.

Pe ansamblul industriei extractive s-a făcut un efort continuu pentru dotarea cu mașini și utilaje. Caracteristică întregii perioade a fost tendința de a asigura din țară utilajele necesare, pe măsură ce industria noastră constructoare de mașini se dezvolta și putea să asimileze în fabricație utilajele miniere care au totuși caracteristici specifice. În anii de după naționalizare, majoritatea utilajelor miniere au fost importate din țările socialiste vecine. Deși acestea puteau fi obținute și în continuare la o calitate îmbunătățită, s-a mers pe linia organizării în tara noastră a producției de utilaj miner, dată fiind importanța acordată valorificării resurselor minerale proprii și orientării de perspectivă care a existat tot timpul. Industria constructoare de mașini a asimilat treptat utilaje din ce în ce mai

complicate. S-a plecat de la vagonet și s-a ajuns să se fabrice excavatoare cu rotor cu capacitate de 1400 m^3/h – utilaj de mare complexitate care reprezintă tehnică de vârf și pe plan mondial.

Organizându-se producția de utilaj minier în țară, s-a ușurat mult posibilitatea de satisfacere a nevoilor și astfel s-a ajuns ca în perioada respectivă acest sector să fie înzestrat tot mai mult cu utilajele și mașinile necesare.

Măsura luată, de a se organiza în țară producția de utilaje miniere, s-a dovedit justificată pe parcurs, iar rezultatele au ieșit în evidență mai ales în anii 1980 când industria autohtonă constructoare de mașini a fost capabilă să asigure 95% din nevoile de utilaje.

Creșterea economiei naționale în ansamblu, a determinat și creșterea producției miniere, asigurându-se în același timp o mai buna valorificare a resurselor țării. Creșterea producției a fost posibilă datorită dezvoltării capacităților de producție – ca urmare a masivelor investiții acordate – creșterii productivității muncii, ca urmare a mecanizării și sporirii numărului muncitorilor minieri – efect direct al creării condițiilor necesare atragerii forței de muncă spre industria minieră. S-a realizat în același timp o lărgire a sortimentelor potrivit nevoilor economiei și o îmbunătățire a calității prin perfecționarea și adâncirea proceselor de preparare.

Astfel, în perioada anilor 1948–1980 s-a înregistrat o creștere de aproximativ 13 ori a extracției de cărbune, adică o dublare a producției la fiecare 10 ani. Ritmul mediu anual înregistrat este de 8,9% iar producția medie pe cap de locuitor a crescut de la 181 kg în 1948 la cca 1700 kg în 1980. Dinamicile realizate sunt cu mult mai mari decât cele înregistrate pe plan mondial sau cele din țările cu extracția cărbunelui în dezvoltare.

Datele din **Tabelul 2.6** (**Anexe**) reflectă și schimbarea intervenită în structura producției pe sortimentele de cărbuni ca urmare a politicii de valorificare a resurselor energetice ale țării, a coordonării extracției de cărbune cu dezvoltarea noilor consumatori, precum și în urma modificărilor esențiale ale potențialului de rezerve al diferitelor bazine carbonifere.

Creșterea considerabilă a rezervelor de lignit, precum și orientarea fermă, pe lungă durată, de a mări ponderea lignitului în balanța energetică a țării, au făcut ca producția de lignit să se realizeze în ritmuri mai accentuate. Față de anul 1948, producția de lignit crește în 1980 de circa 43 ori, cu un ritm mediu anual de 12,5%.

Aceasta a determinat de asemenea o mutație importantă a ponderii lignitului în balanța de cărbune, care deține din 1980 aproape 68%. Dar, în același timp a crescut mai accentuat și producția de cărbune pentru fabricarea cocsului, de cca 75 de ori în comparație cu anul 1948. Producția de cărbune brun înregistrează o oarecare creștere până după 1978 de când rămâne constantă deoarece nu au mai fost descoperite zăcăminte noi.

În paralel cu creșterea producției, s-a acordat atenție și unei mai bune valorificări a cărbunilor extrași, potrivit calității acestora

Antracitul se utilizează integral, fie în industria zincului ca reducător, fie pentru producerea electrozilor de cărbune. Huilele din Banat se folosesc exclusiv pentru fabricarea cocsului. Huilele din Valea Jiului au fost îndelung cercetate în decursul anilor pentru a putea fi utilizate în cea mai mare parte pentru cocs. Pe baza cercetărilor proprii s-a ajuns la o valorificare optimă și foarte eficientă a acestora. Dacă la început s-a folosit pentru cocs numai huila cu proprietăți slabe de aglutinare iar o mică parte din huilă s-a folosit la fabricarea semicocsului, s-a ajuns mai târziu la soluții tehnice corespunzătoare, astfel că întreaga cantitate de cărbune extrasă în Valea Jiului putea merge la fabricarea cocsului. În 1980 numai mixtele – deșeuri rezultate din spălare – și o foarte mică cantitate de cărbune energetic au fost destinate consumului industrial și energetic.

Extracția și prepararea minereurilor a trebuit să urmeze dezvoltarea industriei, fiind chemate să pună la dispoziția diferitelor ramuri- toate în accentuată dezvoltare – metalele și materiile prime necesare, la un grad ridicat de asigurare. Toate cele trei sectoare extractive – feroase, neferoase și

nemetalifere – au cunoscut o dezvoltare importantă. La aceasta a contribuit creșterea apreciabilă a rezervelor. Din **Tabelul nr.2.7** rezultă clar dinamica accentuată de dezvoltare a producției de minereuri neferoase, feroase și a producției de plumb, cupru și zinc în perioada anilor 1950–1980.

Creșterea producției de minereu de fier a fost asigurată de noile capacități de producție create la Ghelar prin deschiderea de noi corpuri de minereu și prin dezvoltarea rapidă a extracției din cariera Teliuc, pe baza noilor rezerve descoperite. S-a dezvoltat de asemenea producția la Lueta și Ocna de Fier. La mijlocul perioadei a intrat în exploatare zăcământul de la Căpuș, dealtfel singurul zăcământ mai important, ceea ce a făcut ca în perioada anilor 1948–1980 producția de minereu de fier să crească de 11 ori, ritmul anual de creștere fiind de 17%. În ultimii ani a intrat în producție o singură mină, cea de la Băișoara, cu o pondere mică, astfel că producția de minereu de fier rămâne practic constantă.

S-a îmbunătățit însă în mod apreciabil calitatea minereului de fier livrat siderurgiei datorită instalațiilor de preparare construite. A crescut conținutul de fier și s-a redus în același timp conținutul de siliciu. Se livrează siderurgiei concentrate de minereu de fier cu cca 50% metal și sub 10% bioxid de siliciu, ceea ce le face competitive cu importul, atât din punct de vedere calitativ cât și ca eficiență economică.

Extracția minereurilor de mangan a crescut ca urmare a punerii în exploatare de noi sectoare în zăcământul de la Vatra Dornei – Iacobeni. Producția de minereu de mangan a crescut, stabilizându-se în jurul cifrei de 300000 t dar s-a îmbunătățit calitatea produsului livrat prin construirea în 1959 a instalației de preparare de la Iacobeni.

Însă cele mai rapide ritmuri de creștere se înregistrează la extracția de minereuri neferoase complexe și cuprifere. În peste 30 de ani, extracția de minereuri neferoase a crescut de 63 de ori, cu dezvoltare și mai rapidă la minereurile cuprifere. Interesant este de semnalat că până în prezent creșterea mai accentuată s-a obținut prin dezvoltarea minelor vechi a căror bază de rezerve s-a amplificat mult.

Amplificarea celor 8 instalații de preparare existente, construcția a 20 de instalații noi, dar mai ales perfecționarea continuă a proceselor de preparare au condus la extracții de metal ridicate: 94% la plumb, 87–95% la cupru din minereuri cuprifere, 80–91% la zinc și 69–77% la cupru din minereuri complexe. Conținutul concentratelor s-a îmbunătățit continuu, ajungând la plumb în concentrate plumboase 54–78%, la zinc în concentrate zincoase 45–54% iar la cupru în concentrate cuproase 19–30%.

Creșterea producției de minereuri neferoase în ritmurile arătate, îmbunătățirea recuperării prin tehnologii mai perfecționate de preparare și în metalurgia neferoasă au permis ca mulți ani necesarul de zinc și plumb să fie acoperit iar importul de cupru să fie neînsemnat. Situația s-a schimbat în ultimii ani când producția internă nu a mai putut satisface cererile crescânde ale dezvoltării industriale.

Extracția minereurilor nemetalifere înregistrează de asemenea ritmuri importante de creștere, **Tabelul 2.8**. Aceasta a urmărit acoperirea cererilor mereu crescânde ale industriei metalurgice, electrotehnice, chimice, petrolului, materialelor refractare, ceramicii, etc pentru care minereurile nemetalifere constituie materia primă sau materiale de bază.

Efectuarea sistematică și pe scară largă a cercetărilor geologice a dus la descoperirea a numeroase și variate zăcăminte de minereuri nemetalifere. Lărgirea capacității existente și deschiderea de mine și cariere noi au permis organizarea unei producții ritmice și continue în cantități crescânde și o valorificare corespunzătoare a resurselor minerale nemetalifere.

S-a produs un sortiment larg pentru acoperirea nevoilor economiei naționale și unele produse pentru export. Produsele acestui sector au fost: caolinul, talcul, bentonitele, feldspatul, barita, mica, creta, argilele refractare și caolinoase, nisipurile metalurgice și pentru fabricarea sticlei, cuarțul, dolomita, calcarul, sarea solidă și sarea în soluție.

Producția de caolin spălat a crescut pe baza amplificării exploatării Aghireș și prin punerea în funcțiune în 1951 a unui mare zăcământ la Harghita. Producția de talc brut și măcinat a crescut prin

amplificarea exploatării Lelese-Cerișor și punerea în producție a zăcământului Marga. Prin amplificarea exploatării Tufări și deschiderea a două zăcăminte Ocna Mureș și Valea Chioarului s-a asigurat creșterea producției de bentonită. Creșterea producției de feldspat s-a obținut la exploatările Armeniș și Muntele Rece, iar a baritinei la Somova și Ostra.

Creșterea producției s-a făcut nu numai pe baza deschiderii noilor rezerve apărute, ci și pe baza unor cercetări și studii importante și sistematice pentru asigurarea valorificării optime prin obținerea calității produselor la cerințele industriei autohtone și a exportului. Ca urmare a acestor acțiuni de mai bună valorificare a apărut o serie de sortimente noi: caolin coloidal, caolin spălat calitatea I și II cu utilizări diferite în industria cauciucului, ceramicii fine și electroceramicii, feldspat măcinat de diferite calități pentru electrozi de sudură, emailuri și abrazive, talc măcinat care satisface cerințele de calitate ale consumatorilor, etc.

Practic, în anii de după naționalizare s-a creat un sector integrat de producție și valorificare primară a minereurilor nemetalifere, cu e eficiență economică ridicată.

Extracția sării, tradițională în tara noastră, s-a dezvoltat în măsură să acopere integral nevoile din țară și să ofere la export cantitatea solicitată. Extracția sării a crescut conform cifrelor din **Tabelul 2.9** (**Anexe**) și s-a dezvoltat la toate cele 7 exploatări care au fost practic reconstruite și modernizate. Sarea în soluție se produce prin sonde cu dizolvare dirijată începând din anul 1952, ponderea în producția totală de sare crescând paralel cu eficiență economică.

Creșterea continuă a producției miniere și valorificarea mai bună a acesteia au făcut ca industria minieră să se dezvolte armonios.

În intervalul anilor 1950–1980, producția globală a crescut pe ansamblu de peste 10 ori, în timp ce numărul mediu scriptic de salariați a crescut numai de 3 ori, din care muncitori de 3,4 ori. Aceasta înseamnă că creșterea s-a obținut în paralel cu o creștere continuă a productivității muncii și a reducerii numărului de personal funcționăresc. Creșterea fondurilor fixe s-a făcut într-un ritm mai accentuat decât în cazul producției globale, ceea ce arată înzestrarea masivă cu utilaje în investițiile făcute pentru a se asigura creșterea și în viitor. Deși productivitatea muncii crește de 3,6 ori, totuși producția globală pe 1000 lei fonduri fixe se reduce, ceea ce înseamnă că au fost puse în exploatare zăcăminte cu conținuturi mai sărace în componenți utili și care reclamă investiții mai mari (în utilaje, instalații, coeficient de descopertă mai mare, adâncime de exploatare mai mare, cheltuieli mai mari cu tehnica securității muncii, etc.).

Pentru a argumenta afirmațiile de mai sus și pentru a rămâne obiectivi până la capăt este necesar să arătăm că vechiul regim în dorința de a asigura în totalitate necesitățile economiei românești cu substanțe minerale din producția internă, directivă dată în cadrul CAER, a făcut și unele exagerări și greșeli, în sensul forțării deschiderii și punerii în exploatare a unor zăcăminte care ulterior s-au dovedit a fi total nerentabile pentru exploatare și valorificare. Aici putem cita deschiderea și punerea în exploatare a zăcămintelor de sulf din M-ții Călimani, a zăcămintelor de șisturi bituminoase de la Anina, a zăcămintelor de minereuri de fier de la Vârfu Bou – Rușchița, a zăcămintelor de bauxită de la Ohaba – Ponor, a nisipurilor cu continut de metale grele de la Chitucu, a zăcămintelor de cărbune de la Câmpul lui Neag – Valea Jiului, etc.

Este posibil ca toate aceste zăcăminte menționate, și altele similare, să poată fi exploatate în viitor în mod rentabil, dar numai în condițiile unor tehnologii noi sau modernizări accentuate a tehnologiilor actuale de lucru.

În cazul zăcămintelor de minereuri, multe din minele, carierele și uzinele de preparare puse în funcțiune nu au fost dotate cu utilajele cele mai performante existente pe plan mondial la momentul respectiv: instalații mobile de perforat; mașini de încărcat, excavatoare, camioane, mori, pompe, celule de flotație, etc.

În cele mai multe situații aceste obiective noi au fost dotate cu utilaje fabricate în România, dar care din punct de vedere al performantelor tehnico-economice erau inferioare celor construite de firme recunoscute în domeniu.

Acest lucru se datorează și faptului că posibilitățile de documentare erau limitate, iar cooperarea internațională era destul de restrânsă și ca urmare atât cadrele din producție cât și cele din cercetare proiectare și din învățământul superior au beneficiat foarte puțin de stagii de documentare și specializare în străinătate, de unde puteau veni cu o experiență pozitivă, care să fie pusă în slujba industriei și economiei românești.

Din cauza timpului redus avut la dispoziție, a lipsei banilor și a susținerii materiale necorespunzătoare, cercetările în domeniul metodelor de exploatare a zăcămintelor de substanțe minerale utile nu au fost suficient de profunde și ca urmare nu peste tot s-a reușit găsirea celor mai adecvate metode și tehnologii de lucru care să ducă la rezultate tehnico-economice superioare.

Pentru reducerea accentuată a importului s-au făcut programe de asimilare a principalelor utilaje din fluxurile tehnologice, dar care nu s-au finalizat în totalitate sau au fost realizate în mod necorespunzător din cauza materialelor indigene întrebuințate sau a importului de completare făcut în mod necorespunzător.

De-a lungul perioadei au fost realizate cu cheltuieli mari o serie de obiective de investiții și care au funcționat foarte puțin până în momentul dezafectării. Aici putem exemplifica cu uzina construită la Moldova Nouă pentru recuperarea molibdenului sau cu uzina de preparare Uricani – Valea Jiului.

În toată perioada la care ne referim s-au cheltuit sume importante de bani pentru proiectarea și într-o anumită măsură pentru realizarea automatizărilor în uzinele de preparare. Niciunde lucrările nu au fost duse până la capăt și problema poate fi contabilizată la eșecuri.

Problemele de mediu au fost tratate cu multă ușurință, sau nu au fost tratate de loc. Ca urmare a acestui lucru, astăzi în România sunt foarte multe probleme de mediu datorate industriei miniere care vin din acea perioadă.

Industria minieră exercită asupra mediului înconjurător influențe deosebite care se manifestă în toate fazele proceselor tehnologice de exploatare și preparare. Indiferent de metoda aplicată, pentru valorificarea unui zăcământ sunt necesare numeroase operații și procese fizice și chimice, în urma cărora rezultă, pe de o parte substanța minerală utilă, iar pe de altă parte, materia sterilă extrasă din zăcământ odată cu utilul.

Întreaga activitate minieră produce datorită specificului acesteia multiple efecte negative asupra mediului, exemplificate prin:

1) Modificări de relief și strămutări ale gospodăriilor și obiectivelor industriale din zonele de exploatare;

2) Ocuparea unor mari suprafețe de teren pentru activitatea de exploatare, haldare, depozitarea substanțelor minerale utile, instalații industriale, etc, care devin astfel pentru o lungă perioadă de timp total inutilizabile în alte scopuri;

3) Degradarea terenului prin deplasări pe verticală și orizontală a suprafețelor datorită exploatărilor subterane și alunecarea taluzurilor din cariere și halde cu producerea unor grave accidente;

4) Impurificarea și degradarea apelor curgătoare de suprafață și a apelor freatice;

5) Influențe negative asupra atmosferei, florei și faunei din zonele miniere;

6) Poluarea chimică a solului, care poate afecta pentru mulți ani proprietățile fertile ale acestuia, etc.

Dacă influența negativă a industriei miniere asupra aerului și apei se diminuează accentuat sau chiar dispare total la sistarea activității miniere din zonă, impactul asupra teritoriului (peisaj, sol, floră,

faună) provocat de construirea haldelor, iazurilor de decantare și a instalațiilor industriale, are o intensitate mare și este durabil în timp.

Accentul pus în trecut pe realizarea unor niveluri ridicate de producție și neglijarea impactului ecologic a industriei miniere în ansamblu, a determinat acumularea în timp a unor grave daune asupra mediului înconjurător, de care trebuie să ne ocupăm în prezent și să le înlăturăm.

În urma analizelor și cercetărilor făcute pe teren putem arăta că situația în țară se prezintă după cum urmează:

Din punct de vedere al ocupării suprafețelor de teren și al degradării solului, putem arăta că:

– suprafața totală afectată de industria minieră este de ~ 1% din suprafața arabilă a țării. O situație specială există în județul Gorj unde mineritul ocupă 35.000 ha, adică 18% din suprafața județului.

– În sectorul carbonifer al României, sunt ocupate ~ 10.000 ha cu incinte miniere 2.500 ha cu construcții industriale și civile și 8000 ha cu cariere.

Din activitatea de exploatare a cărbunelui au rezultat 137 halde și 6 iazuri de decantare care înmagazinează un volum total de ~ 2000 milioane m^3 steril și ocupă o suprafață de peste 3600 ha. Exemplificăm prin a arăta că SNL – Oltenia deține 20 de halde construite în exteriorul perimetrului de exploatare cu 1,5 miliarde m^3 steril și SNC – Ploiești deține și gospodărește 54 de halde cu 150 milioane m^3 steril depus.

Până în prezent datorită deschiderii și extinderii carierelor de lignit, au fost strămutate 2200 de gospodării particulare, 40 de construcții sociale și culturale, 5 biserici și 6 cimitire.

La data epuizării rezervelor de lignit din bazinele carbonifere ale Olteniei, vor fi afectate de exploatarea minieră 56 de localități, din care 14 în totalitate.

Exploatarea și valorificarea zăcămintelor de minereuri și substanțe nemetalifere din România are ocupată o suprafață de 8200 ha.

Acest sector din țară administrează 577 de halde cu un volum de roci înmagazinate de 200 milioane m^3 care au ocupat o suprafață de peste 800 ha. De asemenea adminis- trează 65 iazuri de decantare cu o suprafață de 1350 ha, înmagazinând peste 360 milioane m^3 material steril.

Exploatarea subterană a zăcămintelor de substanțe minerale utile a dat naștere în multe localități la fenomene de tasare, fracturare și scufundări ale suprafeței terenului.

Cele mai spectaculoase fenomene de subsidență le întâlnim la Deva, Ghelar, Baia de Arieș, Moldova Nouă și în Valea Jiului – unde datorită exploatării subterane s-au creat la suprafață albii și pâlnii uriașe, care afectează suprafețe de peste 200 ha.

Este de semnalat situația care s-a petrecut la Ocnele Mari unde s-au unit 6 sonde și s-a creat un gol subteran având o suprafață de cca 10 ha și un volum de ~4 milioane m^3. Din cauza acestui gol, suprafața terenului a început să se surpe antrenând în surpare mai multe sonde și gospodării din satul ȚEICA.

Acolo s-a format un lac care se tot mărește și afectează zonele din jur. Se fac eforturi mari pentru atenuarea și stoparea fenomenului pentru că la Ocnele Mari, camerele de dizolvare a sării, au deasupra drumuri, poduri, ape curgătoare, rețele electrice, o întreagă rețea de conducte subterane pentru apă, motorină, saramură, precum și numeroase locuințe.

Poluarea aerului atmosferic din zonele miniere se datorează emisiilor de pulberi și gaze în atmosferă de la stațiile de ventilatoare ale minelor, pulberilor în suspensie provenite de la operațiile de împușcare în cariere, de la operațiile de încărcare-descărcare a sterilului și utilului, de la presfărâmarea minereului, de la transportul tehnologic, etc.

Un calcul sumar făcut pentru unitățile industriale din Maramureș și Munții Apuseni, unde au funcționat mai multe unități pentru exploatarea și valorificarea minereurilor neferoase, a dus la

concluzia că anual s-au emis în atmosferă peste 120.000 t de suspensii sedimentabile care au afectat în mod permanent și deosebit calitatea factorilor de mediu.

Măsurătorile care s-au făcut în cadrul unităților miniere au arătat depășiri de 2–3 ori a concentrațiilor de praf silicogen, atât în subteran, cât și la suprafață.

Observațiile și măsurătorile efectuate pe halde și iazurile de decantare au dus la concluzia că acestea contribuie la poluarea atmosferei și prin praful care se formează și se răspândește datorită transportului cu benzi și a transportului auto, ca și datorită utilajelor folosite la nivelarea și amenajarea haldelor și iazurilor prin gazele de eșapare și praful rezultat în timpul procesului tehnologic.

Industria minieră cu ramurile sale de exploatare și preparare este o mare consumatoare de apă industrială, contribuind într-o foarte mare măsură la poluarea receptorilor naturali din zonă.

Principalele surse de poluare a apelor râurilor din zonele miniere sunt apele rezultate din procesul de extracție și din cel de prelucrare a substanțelor minerale utile în uzinele de preparare.

Cantitatea de apă evacuată din subteran oscilează între 1,5÷8 m^3/t. Aceste ape sunt încărcate cu suspensii solide, au un caracter foarte acid și un conținut foarte mare de ioni metalici (cupru, zinc, fier).

Consumul de apă în uzinele de preparare oscilează între 1,45÷12m^3 apă/1t de substanță minerală utilă prelucrată.

Apele evacuate din uzinele de preparare sunt impurificate cu ioni metalici, cianuri simple și complexe, fenoli, xantați, uleiuri, etc. și au o acțiune extrem de toxică asupra mediului natural.

Se impune să subliniem că, de-a lungul timpului, în unitățile miniere din Munții Apu- seni și din Maramureş s-au produs diferite accidente tehnice adevărate catastrofe eco- logice, care au dus la infestarea apelor râurilor din zonă și la contaminarea unor mari suprafețe de teren cu reziduuri miniere cu conținut de metale grele și diferite substanțe toxice, cu efecte devastatoare asupra florei și faunei din regiune. Se pot menționa acciden- tele care au avut loc cu ani în urmă la uzinele de preparare și iazurile de decantare de la Baia de Arieș, Gura Barza, Certej, Baia Mare și Baia Borșa.

Multe dintre unitățile pentru exploatarea și prepararea zăcămintelor de substanțe minerale utile sunt amplasate în apropierea sau chiar în perimetrele unor comune sau orașe și de foarte multe ori, în apropierea cartierelor de locuințe, astfel că acestea devin un factor principal al poluării fonice, prin activitatea generală și mai ales datorită activităților de transport și funcționării stațiilor de ventilatoare și compresoare.

Probleme deosebite de poluare fonică avem atunci când extragerea rocilor din cariere se face prin lucrări de forare-împușcare care afectează mediul în 5 moduri prin: acțiunea undelor seismice, acțiunea undelor de șoc aeriene, aruncarea bucăților de rocă, a prafului și gazelor.

Astăzi dispunem de mijloace și măsuri pentru diminuarea tuturor acestor acțiuni la valori care să nu influențeze decisiv factorii de mediu din jurul obiectivului minier.

În ultimele trei decenii în România s-a elaborat un întreg sistem de legi și au fost create organisme care să ducă la ocrotirea resurselor sale naturale, inclusiv aerul, apa, pământul, flora și fauna.

Punctul slab al legislației de mediu în România nu este legea ca atare, ci modul de aplicare al ei și a condițiilor create în conformitate cu acestea, care nu se ridică la nivelul de exigență cerut.

Refacerea factorilor de mediu din România se desfășoară greu pentru că această activitate reclamă timp, resurse financiare și materiale și forță de muncă calificată, deci foarte mulți bani.

2.5. Cercetarea științifică și introducerea progresului tehnic în industria minieră

2.5.1. Învățământ și cercetare în minerit

În anii 1948 – 1949 spre a satisface cerințele de cadre tehnice ale noii industrii s-a dat o mare dezvoltare învățământului tehnic superior și mediu, iar pentru rezolvarea problemelor tehnice ridicate de industrializare s-a instituționalizat cercetarea științifică și proiectarea de obiective și produse tehnice.

Primele activităţii de cercetare și proiectare pentru minerit, s-au organizat încă din anul 1949 în fostul Institut de Proiectări Industriale din București.

Odată cu apariția ministerelor pe ramuri industriale se înființează și organizează noi institute republicane de dezvoltare. Astfel, în acest context în anul 1950 se înființează Institutul de Cercetări și Proiectări Miniere și Metalurgice din București.

În vara anului 1951 sunt înființate cele două Institute de cercetare și proiectare cu profil minier: ICEMIN și IPROMIN, care funcționează la București până în anul 1973.

În 1974 sunt înființate institutele de cercetare și proiectare minieră specifice substanțelor minerale utile amplasate în: Baia Mare, Cluj, Deva, Petroșani, Craiova și București.

După anul 1960 se reglementează organizarea și încadrarea institutelor de cercetare și a celor de proiectare cu personal de bază și auxiliar și se introduce obligativitatea activității de cercetare științifică în învățământul superior.

Finanțarea cercetării se făcea în proporție de 90% pe baza de contracte economice cu unitățile productive care aveau și obligația preluării și aplicării în producție a rezultatelor obținute.

Numai 10% din finanțarea necesară institutelor era subvenționată direct de la bugetul Statului sau din fondurile Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, pentru o serie de teme complexe de interes general sau de cercetare fundamentală propuse din interiorul institutelor.

Cercetarea științifică din învățământul superior era fundamentală sau aplicativă și în majoritate se făcea pe bază de contracte cu unitățile productive.

Întreaga activitate de cercetare se conducea după planuri de cercetare, elaborate pe perioade de cinci ani, cu detalierea anuală a acestora, în care erau prevăzute pe lângă temele de cercetare – dezvoltare și mijloacele materiale și umane alocate pentru realizarea lor.

Pentru a spori contribuția cercetării și dezvoltării la progresul economic și social al țării se elaborau sub auspiciile Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, începând cu anul 1969, planuri anuale de valorificare economică și socială a rezultatelor cercetării și dezvoltării, care erau corelate cu planurile de cercetare și dezvoltare în curs, precum și cu planurile de introducere a tehnicii noi și de ameliorare a calității produselor existente.

Activitatea de cercetare științifică în domeniul mineritului a dus în această formă de organizare și coordonare la rezultate importante atât pe plan regional cât și național.

Dezvoltarea cercetării științifice a fost posibilă datorită faptului că s-a dispus de suficiente cadre tinere de ingineri de diferite specialități, pentru că, prin reforma învățământului superior din 1948, institutele de învățământ tehnic superior s-a înmulțit și s-au organizat pentru a pregăti ingineri de diferite specialități, necesari economiei naționale și mineritului.

În anul 1920, prin crearea și organizarea Școlilor Politehnice din România, învățământul superior minier a dobândit o formă independentă. Cu această ocazie au fost înființate la București și Timişoara câte o secție de MINE și METALURGIE pentru pregătirea inginerilor în domeniul extragerii și valorificării substanțelor minerale utile.

Prin legea învățământului din 1938, secțiile de MINE și METALURGIE din cadrul Școlilor Politehnice din România au devenit FACULTĂȚI.

Anul 1948 aduce mari transformări și în organizarea învățământului superior din România.

Prin decretul nr.175/1948 au fost înființate:

– Institutul de Geologie și Tehnică Minieră din București;
– Institutul de Minereuri Feroase din Timișoara;
– Institutul de Minereuri Neferoase din Brad;
– Institutul Cărbunelui din Petroșani;

Dispersarea învățământului superior minier în patru centre, cu consecința firească a unei specializări limitate, nu a putut să reziste cerințelor, astfel că în anul 1952 ia ființă la București **Institutul de Mine**, pe seama unificării învățământului superior minier din București, Timișoara și Brad. Continuă să funcționeze la Petroșani **Institutul Cărbunelui**, care între timp s-a extins prin înființarea la începutul anului universitar 1949 – 1950 a Facultăți de Electromecanică Minieră și prin înființarea în anul universitar 1951 – 1952 în cadrul Facultății de Exploatări Miniere a Secției de Topografie minieră.

Odată cu reorganizarea învățământului superior minier din anul 1952, Institutul Cărbunelui își schimbă titulatura în Institutul de Mine Petroșani, activitatea desfășurându-se în cadrul a două secții:

– Exploatări Miniere cu specializările: Exploatări miniere, Topografie minieră, Prepararea substanțelor minerale utile;
– Electromecanică minieră;

Anul 1957 reprezintă pentru învățământul superior minier din România anul unificării. În acest an, Institutul Cărbunelui din Petroșani se unifică cu Institutul de Mine din București într-o singură instituție INSTITUTUL DE MINE DIN PETROȘANI cu două facultăți: Facultatea de Mine și Facultatea de Electromecanică Minieră.

Facultatea de Mine din cadrul Institutului de Mine din Petroșani s-a dezvoltat continuu, mărindu-se și diversificându-și secțiile de specializare, în conformitate cu cerințele tehnicii și tehnologiilor miniere aplicate în domeniul minier în a doua jumătate a secolului al XX-lea.

Astfel, în anul 1960 se înființează specializarea de „Preparare a Minereurilor și a Cărbunelui“, în 1981 se înființează specializarea de „Exploatări miniere la zi“, iar în 1990 încă patru noi specializări din tot atâtea profiluri existente în învățământul superior din România: **Geologie, Construcții, Ingineria mediului și Inginerie economică.**

La fel și Facultatea de Electromecanică Minieră, care de câțiva ani funcționează sub denumirea de Facultatea de Inginerie Mecanică și Electrică, a avut în timp un drum ascendent, pregătind ingineri pentru activitățile de producție, cercetare și proiectare în specialitățile: Mașini și echipamente miniere; Utilaje și instalații de proces; Tehnologia construcțiilor de mașini; Electromecanică; Automatică și informatică aplicată; Calculatoare, Energetică industrială și ingineria transporturilor.

De la organizarea Învățământului Superior Minier în România și până în prezent a fost publicată o bogată literatură tehnico-științifică în domeniul mineritului, cum sunt de exemplu lucrările elaborate de profesorii universitari Ștefan Covaci, Dumitru Fodor, Aron Popa, Poboran Vasile, Nicolae Lețu, Nicolae Iliaș, Ion Marian, Vasile Popa, Bujor Almășan, Murgu Marțian, Nicolae Brădeanu și alții.

În cadrul catedrelor de specialitate de la Institutul de Mine din Petroșani au fost conduse și elaborate numeroase teze de doctorat în domeniile exploatării și valorificării zăcămintelor de substanțe minerale utile, mecanizării și automatizării minelor și uzinelor de preparare, planificării și organizări activității miniere, etc.

Absolvenții Institutului de Mine, astăzi Universitatea din Petroșani, au pregătirea și valențele necesare pentru a conduce tehnic, economic și administrativ destinele activităților de extragere și valorificare a zăcămintelor de substanțe minerale utile de pe teritoriul României și nu numai.

De asemenea, trebuie subliniat faptul că, specialiştii pregătiţi la Universitatea din Petroşani sunt ceruţi pe piaţa muncii şi de alte sectoare de activitate ale economiei româneşti cum ar fi: construcţii rutiere şi feroviare, construcţii hidrotehnice, industria materialelor de construcţii, îmbunătăţiri funciare, lucrări publice, etc.

Inginerilor şi cercetătorilor din domeniile tehnicii miniere şi preparării substanţelor minerale li s-a dat posibilitatea să-şi publice lucrările tehnico-ştiinţifice şi de cercetare fundamentală în „Revista Minelor", organ al Ministerului Minelor şi al Consiliului Naţional al Inginerilor şi Tehnicienilor, în revistele Academiei, în publicaţiile institutelor de cercetări, precum şi în buletinele ştiinţifice ale institutelor de învăţământ superior.

Activitatea de cercetare ştiinţifică din învăţământul superior minier şi din institutele de cercetare-proiectare de profil s-a desfăşurat pe baza planurilor cincinale şi anuale de cercetare, **urmărind curent** angrenarea largă a întregului potenţial ştiinţific la rezolvarea unor probleme majore privind dezvoltarea bazei de materii prime, minerale şi energetice a ţării şi modernizarea industriei extractive miniere româneşti.

Prin temele de cercetare abordate, prin tematica luată în studiu, cercetarea ştiinţifică desfăşurată de specialiştii din cercetare, proiectare şi producţie, în colaborare strânsă cu cadrele didactice din învăţământul superior, au cuprins în general întreaga problematică de dezvoltare şi modernizare a industriei miniere din ţara noastră.

Astfel, domeniile de cercetare abordate pe o perioadă mai lungă de timp, a căror rezultate obţinute au condus în principal la progresul industriei miniere şi al ştiinţei, în general, cuprind:

– proiectarea de metode şi tehnologii moderne de exploatare a unor zăcăminte de cărbuni, minereuri şi alte substanţe minerale utile;

– elaborarea unor tehnologii neconvenţionale de valorificare a rezervelor care prin tehnologii clasice utilizate duceau la costuri ridicate;

– cercetări complexe de geotehnică minieră legate de proiectarea lucrărilor miniere de deschidere şi pregătire, în exploatările miniere subterane şi la zi;

– conceperea, proiectarea şi introducerea în fabricaţie de maşini şi utilaje miniere adecvate condiţiilor de zăcământ din ţara noastră care să conducă la creşterea gradului de mecanizare a proceselor tehnologice în abataje şi la executarea lucrărilor miniere de deschidere şi pregătire, în vederea reducerii importului şi creşterii fiabilităţii;

– modernizarea proceselor tehnologice prin creşterea gradului de automatizare şi de introducere a celor mai moderne mijloace de conducere automată în subteran şi cariere;

– introducerea mijloacelor moderne de comunicaţie şi control în subteran şi la suprafaţa minelor;

– perfecţionarea metodelor şi proceselor din uzinele de preparare, în vederea creşterii gradului de recuperare şi sporirii producţiei de materii prime minerale;

– asimilarea de noi reactivi, extinderea automatizării şi a sistemelor de conducere cu ajutorul calculatorului;

– valorificarea complexă a zăcămintelor de substanţe minerale şi obţinerea unor noi sorturi superioare de produse minerale;

– organizarea ştiinţifică a producţiei şi a muncii prin introducerea în cadrul unităţilor de producţie şi proiectare a tehnicii moderne de calcul;

– reducerea consumurilor de energie şi materiale în diferite unităţi economice pe fazele tehnologice ale proceselor de producţie;

– cercetări de aeraj şi protecţia muncii, în vederea asigurării condiţiilor optime de muncă, a creşterii siguranţei în exploatare;

– cercetări cu caracter economic, sociologic și psihosociologic, specifice industriei miniere.

Rezultatele majorității cercetărilor efectuate și-au găsit aplicare în producție, la nivelul exigențelor impuse de dezvoltarea industriei miniere.

Astfel pe linia valorificării și exploatării raționale a zăcămintelor de substanțe minerale utile, pentru creșterea bazei de materii prime s-au înscris cercetările și studiile elaborate cu privire la: exploatarea pilierilor de siguranță ai obiectivelor social-industriale din bazinul carbonifer al Văii Jiului și din unele bazine cu zăcăminte de lignit ale României; exploatarea subterană a șisturilor bituminoase din zona Anina; optimizarea tehnologiilor de extracție a minereului cuprifer din carierele din Munții Apuseni; exploatarea la zi a zonelor de afloriment a stratelor de huilă din bazinul Văii Jiului; studii mineralogo-petrografice ale unor noi zăcăminte în vederea valorificării economice a acestora, etc.

Dintre cercetările implicate în procesul de proiectare a unor noi metode și tehnologii de exploatare a zăcămintelor de substanțe minerale utile sunt cercetările legate de: exploatarea unor zăcăminte de minereuri din zonele Ghelari-Teliuc, Deva Baia de Arieș, Șuior, Bălan și din alte bazine miniere, prin introducerea de metode de mare productivitate cu extragerea în subetaje; înlocuirea tehnologiilor existente de extracție a cărbunilor din abatajele cameră din stratele groase de huilă cu altele noi cu folosirea unor combine de extragere; proiectarea exploatării zăcămintelor de lignit situate în condiții hidrogeologice grele și foarte grele, etc.

Îmbinând cercetarea fundamentală cu cea aplicativă de inginerie tehnologică, studiile și cercetările geotehnice s-au referit în special la: dimensionarea echipamentelor de susținere a lucrărilor miniere orizontale și verticale, în condițiile creșterii adâncimii de exploatare a zăcămintelor de cărbune din bazinul Văii Jiului, precum și a celor de lignit din bazinele Câmpulung, Motru, Mehedinți și Horezu, situate în condiții hidrogeologice dificile; studiul caracteristicilor fizico mecanice și reologice ale rocilor; protecția lucrărilor miniere subterane față de acțiunea seismică a exploziilor în carierele din Călimani și de la Roșia Poieni; studii privind stabilitatea taluzurilor de lucru și a haldelor din marile cariere de lignit din bazinul Olteniei și din microcarierele din bazinul Văii Jiului.

Dezvoltarea industriei miniere este strâns legată de conceperea, proiectarea și construcția de mașini, utilaje si instalații miniere, adecvate condițiilor de zăcământ, care să conducă – în principal – la mecanizarea intensivă a proceselor tehnologice, la creșterea producției și productivității muncii. Ca exemplu sunt realizările obținute în construcția combinelor de abataj, atât pentru zăcămintele de lignit, cât și de huilă, ale căror organe de tăiere au fost concepute și proiectate de specialiști și cadre didactice din Institutul de Mine Petroșani, instalațiile mobile de perforat și vagoanele siloz autodescărcătoare, contribuind astfel la sporirea vitezelor de săpare a lucrărilor miniere.

Au fost întreprinse cercetări și în domeniul realizării și experimentării unor noi tehnologii de tăiere și dislocare a rocilor din frontul de lucru prin hidromecanizare și folosirea jeturilor hidraulice de înaltă presiune.

Preocupați de problemele creșterii gradului de automatizare și de introducere a celor mai moderne mijloace de comandă automată a proceselor de producție, menționăm cercetările și realizările obținute privind: automatizarea instalațiilor electromecanice miniere și conducerea cu microprocesoare a unor procese industriale în minele din bazinul Valea Jiului: comanda procesului de lucru la excavatoarele cu rotor din carierele de lignit: automatizarea instalațiilor electromecanice miniere, etc.

Un rol aparte îl ocupă în această direcție și cercetările efectuate de specialiștii din cercetare – proiectare în sensul proiectării și dimensionării rețelelor optime de alimentare cu energie electrică pentru mine de cărbune și minereuri, a modernizării aparaturii în construcție antigrizutoasă prin colaborările cu specialiștii din uzinele constructoare de mașini, etc.

În domeniul preparării se menționează cercetările cu privire la creșterea producției de cărbune cocsificabil prin reducerea pierderilor de cărbune în șlamul steril de la preparațiile din Valea Jiului și la căile de valorificare a reziduurilor cărbunoase, precum și investigațiile științifice legate de

procedeele de preparare a minereurilor cu conținuturi mai scăzute în metal din zonele Moldova Nouă și Roșia Poieni.

Eficiența economică a activității de producție este strâns legată de reducerea consumurilor de materiale și energie, creșterea fiabilității în exploatare a mașinilor și utilajelor. În această direcție au fost întreprinse de-a lungul unei perioade lungi de timp, studii și cercetări privind: stabilitatea lucrărilor miniere subterane din bazinul Valea Jiului, în vederea reducerii consumului de materiale și a cheltuielilor de întreținere; îmbunătățiri constructive la echipamentele de susținere mecanizată a abatajelor, pentru reducerea consumului de metal; studii de bilanț energetic și căi de reducere a consumului de energie în cadrul unor unități economice din bazinul Văii Jiului, precum și în alte unități miniere din țară.

Organizarea științifică a producției și a muncii, introducerea metodelor de proiectare prin aplicarea metodelor modelării matematico-economice au constituit o preocupare susținută a unor specialiști din institutele noastre de cercetare și din învățământul superior, care și-au îndreptat cercetările în această direcție. Selectiv, din ultimele cercetări efectuate, menționăm în principal pe cele legate de: programarea și urmărirea producției în cadrul unor mine din bazinul Valea Jiului și din bazinul minier Baia Mare; organizarea proceselor tehnologice în fronturile de abataj complex mecanizat în minele de huilă și lignit; stabilirea capacităților optime de producție a unor mine; studii de corelație a unor factori geologo-minieri și tehnici privind exploatarea rațională a zăcămintelor de lignit din bazinele miniere Horezu, Motru și altele.

Au fost introduse în metodica de cercetare noi metode și tehnologii de cercetare care au condus la rezolvarea temelor abordate la nivelul științei și tehnicii actuale pe plan mondial. Subliniem unele direcții în care cercetarea fundamentală interdisciplinară, realizată de colective mixte – specialiști din producție, cercetători și cadre didactice universitare – și-a adus o contribuție esențială, și anume:

– folosirea fotogramei în activitatea minieră de producție pentru evaluarea volumelor de excavații și studierea unor fenomene de presiune minieră;
– conducerea în execuție a lucrărilor miniere cu ajutorul laserului;
– aplicarea ferofluidelor în procesele de preparare a unor zăcăminte de substanțe minerale utile;
– utilizarea de metode moderne matematice în studiul vibrațiilor unor organe de mașini ale instalațiilor miniere;
– modelarea matematică a degajărilor de gaz metan în minele de cărbuni din bazinul Valea Jiului;
– lichefierea cărbunilor pentru obținerea de combustibili superiori;
– aplicarea metodologiilor de calcul ale mecanicii mediilor continue deformabile în studierea fenomenelor de presiune minieră, pentru dimensionarea susținerii lucrărilor miniere;
– folosirea metodelor modelării matematice în studierea stărilor de tensiune în lucrările miniere la zi și subterane etc.

La rezolvarea problemelor de cercetare – proiectare din domeniul mineritului prezentate în mod succint până aici și-au adus contribuția o serie de specialiști – ingineri, cercetători, proiectanți dintre care menționăm: Roman Petre, Păsărin C-tin, Mihăilescu Lidia, Florea Neagu, Ilie Paraschiv, Kheil Ottmar, Luigi Dobrescu și alții.

2.5.2. Introducerea progresului tehnic în minerit

Transformarea resurselor în zăcăminte de substanțe minerale utile și apoi valorificarea lor eficientă constituie un proces anevoios, care se bazează și depinde în întregime de tehnologia aplicată și în

ultimă instanță, de nivelul tehnnic. Resursa minerală devine zăcământ util când tehnica și tehnologia aplicată demonstrează utilitatea și eficiența economică a valorificării substanței respective. Asemenea aspecte au fost demonstrate și în România; numeroase resurse minerale au fost transformate în zăcăminte numai datorită faptului că a fost pusă la punct tehnica de valorificare, adică aceea a extracției și preparării.

Introducerea progresului tehnic, perfecționarea continuă a procesului de producție au o importanță deosebită în extracția minieră, unde operațiile respective se caracterizează prin lucrări grele, cu un volum mare de muncă, a căror execuție necesită un număr mare de muncitori și reclamă din partea acestora un efort fizic deosebit.

În vederea introducerii în circuitul economic a unui volum cât mai mare de resurse minerale, creșterii volumului extracției și valorificării superioare a substanțelor minerale utile, asigurării unei creșterii substanțiale și sistematice a productivității muncii – condiție de bază a reducerii costului – și pentru reducerea efortului fizic al muncitorilor minieri au fost luate măsuri privind cercetarea științifică și introducerea progresului tehnic în toate sectoarele de activitate ale industriei miniere. Au fost alocate importante fonduri pentru cercetarea științifică și pentru dotarea industriei cu utilaje mai perfecționate. S-a urmărit permanent introducerea progresului tehnic; la toate unitățile industriei extractive, pe măsură ce se câștiga experiență, apăreau metode și tehnici noi și se realizau în țară utilajele respective.

Introducerea noilor tehnologii de extracție și preparare, a utilajelor de înaltă tehnicitate s-a făcut cu luarea în considerare a condițiilor de zăcământ din România, condiții care în tehnologia industriei extractive joacă un un rol determinant; o metodă de exploatare sau un utilaj de mare tehnicitate se pot aplica la o substanță în anumite condiții de zăcământ, dar nu se pot aplica la aceeași substanță în alte condiții de zăcământ. De exemplu, neregularitatea stratelor de cărbune, înclinarea mare a acestora, intercalațiile de steril din stratele de cărbune – caracteristicile zăcămintelor de cărbuni din Valea Jiului – nu au permis aplicarea tehnicii clasice cunoscute pe plan mondial și au creat dificultăți mari în extinderea mecanizării, în special a mecanizării complexe. De asemenea, manifestările de presiuni mari în rocile mai tinere și necoezive din zăcămintele de lignit au impus cercetarea și punerea la punct a unei tehnologii originale adaptate la aceste aceste condiții. În cazul zăcămintelor de minereuri, a trebuit să se țină seama de condițiile foarte variate în ceea ce privește forma, dimensiunile și tectonizarea zonelor mineralizate, precum și de variația importantă a compoziției chimice și mineralogice a diferitelor sorturi de minereuri, pentru adaptarea fluxurilor tehnologice de preparare, în special la uzinele centrale pe bazine, care prepară concomitent minereuri cu caracteristici mai variate.

În ceea ce privește tehnica minieră, au fost soluționate probleme ca: proiectarea și experimentarea unor noi metode și tehnologii de exploatare pentru zăcămintele de cărbune, minereuri și substanțe nemetalifere, mecanizarea tăierii, încărcării și transportului, introducerea de metode noi de susținere a lucrărilor miniere, îmbunătățirea utilizării explozivilor, comportarea și adaptarea de utilaje noi, asecarea borchișurilor și altele.

Un număr foarte mare de probleme a trebuit să fie cercetate și elucidate în activitatea de preparare și de valorificare, având în vedere marea diversitate a substanțelor minerale din țara noastră și caracteristicile de preparabilitate foarte variate. Au fost cercetate și rezolvate probleme ca: brichetarea ligniților, semicocsificarea prin fluidizare, prepararea și înnobilarea minereurilor de fier sărace, prepararea minereurilor complexe fin concrescute, a bauxitei, caolinului, baritei, bentonitei, nisipurilor industriale, a cretei, calcarului, etc. O acțiune deosebit de importantă, care a fost urmărită sistematic prin cercetare și rezvolvată, a fost mărirea randamentelor de extracție la prepararea minereurilor neferoase prin procedee tehnologice originale, reactivi noi fabricați în țară etc.

O realizare în domeniul asigurării tehnicii securității este organizarea sistematică a cercetărilor în acest domeniu în cadrul Centrului de Cercetări pentru Securitatea Minieră Petroșani, unde s-a organizat și s-a dezvoltat pentru prima oară în țara noastră activitatea de cercetare privitoare la problemele de aeraj minier, explozivi, gaze de mină, pulberi explozive, prevenirea tehnică și combaterea erupțiilor

de metan și praf de cărbune, focuri de mină, încercarea și verificarea utilajului minier din punct de vedere al siguranței în funcționare, etc.

Pentru combaterea prafului silicogen s-au organizat laboratoare pneumoconiotice în principalele bazine miniere din țară.

Activitatea de cercetare științifică, de introducere a progresului tehnic, s-a desfășurat atât la unitățile productive, în centrale și institutele de cercetare din principalele bazine miniere cât și în cadrul institutelor de învățământ superior.

Marea majoritate a cercetărilor au fost valorificate și introduse în activitatea curentă de exploatare și de construire de noi capacități.

Introducerea progresului tehnic în valorificarea substanțelor minerale utile s-a realizat în următoarele direcții principale: aplicarea unor metododologii și procedee moderne în cercetările geologice pentru sporirea eficienței economice a acestora, introducerea unor metode de exploatare cu eficiență economică ridicată, îmbunătățirea gradului de mecanizare a operațiilor grele și cu volum mare de muncă, introducerea unor tehnologii perfecționate pentru prepararea minereurilor și a cărbunilor, introducerea utilajelor moderne și de mare capacitate în subteran și la suprafață, asimilarea utilajelor specifice în țară, modernizarea utilajelor existente.

În extracția și valorificarea cărbunelui, introducerea tehnicii noi s-a realizat prin înzestrarea cu un volum mare de utilaje, ale căror peformanțe s-au îmbunătățit continuu. Numai minele din Valea Jiului erau după naționalizare dotate cu o tehnică adecvată și foloseau o tehnică la nivel mondial. În consecință, în paralel cu perfecționarea dotării și a metodelor de exploatare din acest bazin, în restul minelor vechi, ca și în minele noi, a trebuit să se conceapă și să se pună la punct o tehnică modernă adecvată.

Datorită condițiilor de zăcământ specifice, mai ales faptului că zăcămintele de cărbune au roci slabe în acoperiș, ceea ce reclamă susținerea aproape fără excepție, singura alternativă a fost aceea a introducerii – oriunde a fost posibil – a metodei de exploatare cu abataje frontale. Abatajele frontale au înlocuit camerele și au fost elementul de bază pentru proiectarea minelor noi.

Metoda de exploatare cu abataje frontale a zăcămintelor de cărbuni a evoluat ca urmare a creării utilajelor adecvate. De la abatajele frontale susținute în lemn, la care tăierea se făcea cu ajutorul explozivilor, s-a trecut la tăierea cu haveze și combine, cu susținere cu stalpi metalici individuali, cu acționare hidraulică. Oriunde condițiile naturale au permis, metoda a evoluat, ajungîndu-se la mecanizarea integrală a abatajelor prin tăierea cu combina și complexe mecanizate de susținere. Abatajele-cameră au rămas ca unică soluție de exploatare a zonelor în care abatajele frontale nu pot fi aplicate.

Evoluția favorabilă a indicatorilor prin metoda de exploatare cu front lung a consacrat această metodă ca cea mai bună alternativă pentru zăcămintele noastre de cărbune, cu perspective de îmbunătățire în continuare.

Prin experimentarea susținerii hidraulice cu pompă individuală, apoi cu pompă centrală și grinzi articulate, s-au făcut progrese și în metoda de exploatare cu felii orizontale și abataj frontal transversal în stratul 3 din Valea Jiului. Cele mai bune rezultate s-au obținut după generalizarea folosirii tavanului artificial din plasă metalică pe toroane de cabluri.

Nivelul tehnic ridicat și progresele realizate în tara noastră în domeniul metodelor de exploatare a stratelor groase de cărbuni a determinat organizarea la Petroșani în anul 1966, sub egida O.N.U., a unui simpozion internațional având ca temă „exploatarea stratelor groase de cărbuni".

Datorită multiplelor probleme puse de industria minieră în plină dezvoltare și a rezultatelor deosebite obținute de cercetarea științifică și proiectarea românească în domeniu, după anul 1965 se organizează Conferințe Naționale cu specific minier, iar ca o recunoaștere a preocupărilor și progreselor realizate în industria minieră românească în anul 1972 se organizează la București cel de al VII-lea Congres Mondial Minier, la care au participat peste 2000 de specialiști minieri din peste 50 de țări ale lumii.

Odată cu descoperirea importantelor zăcăminte de lignit din Oltenia s-a pus cu acui- tate problema celei mai eficiente metode de exploatare a acestora, dată fiind puterea lor calorifică destul de scăzută. În decursul anilor s-a pus la punct și s-a însușit, pentru prima oară în țara noastră exploatarea la suprafață a a cărbunilor, pentru condițiile de zăcămînt din Oltenia. Pentru a se urgenta stabilirea condițiilor de aplicare, în acest caz s-a procedat în felul următor. Imediat după descoperirea primei zone de lignit care se preta exploatării prin cariere, s-a deschis o carieră experimentală la Balta Unchiașului. În decurs de câțiva ani s-au experimentat diferite mașini și utilaje pentru a fi alese cele mai potrivite pentru perspectiva care începuse să se contureze. Verficarea în producție a draglinelor pășitoare folosite la descopertă, a excavatorului cu cupă, a excavatorului cu cupe și lanț, precum și tăierea cu explozivi și transportul auto nu au dat rezultatele scontate, deși randamentele obținute erau incomparabil mai mari decât în subteran. Alternativa la care s-a ajuns a fost aceea de a se folosi excavatoare cu rotor – transport cu benzi, depunerea sterilului rezultat din descopertă în halde interioare cu ajutorul mașinii de haldat și a utilului în depozit cu mașina de depozitat**.** Această soluție s-a aplicat la a doua carieră (Cicani), care a fost echipată cu excavatoare din import (R.D. Germană) de capacitate mică (400 m^3/h) și cu benzi parțial fabricate în țară. Rezul- tatele obținute au fost încurajatoare și s-a ales pentru viitor această tehnică de exploatare la suprafață. Pe baza experienței din exploatarea curentă, a studiilor și cercetărilor efectu- ate, precum și pe baza unei ample documentări în străinătate s-a adoptat aceeași tehnolo- gie pentru carierele care s-au deschis în continuare, însă cu utilaje mult mai perfecționate: excavatoare cu rotor cu capacitatea de 1 400 m^3/h, benzi de capacitate și viteză mare, instalație de haldare adecvată, automatizarea procesului de producție etc. În concluzie, în paralel cu explorarea geologică s-au experimentat utilajele, s-a plecat de la capacități mici la capacități mari, s-au verificat în practică parametrii tehnici. Această experiență s-a dovedit a fi pe deplin pozitivă, lucru demonstrat și de faptul că celelalte cariere care au urmat: Beterega I, Beterega II, Gârla și parțial Tismana și-au realizat și depășit foarte repede indicatorii proiectați. Evoluția indicatorilor tehnico-economici din carieră, dar mai ales modul de realizare a indicatorilor proiectați la carierele puse în funcțiune au demonstrat viabilitatea acestei soluții.

Important de subliniat este faptul că dacă la început utilajele ce compuneau liniile tehnologice proveneau în totalitate din import, în intervalul de timp de la punerea în funcțiune a primelor excavatoare cu rotor și cupe tăietoare (1967) și până în 1990, s-au asimilat și fabricat în România integral excavatoarele cu capacitatea cupelor de 470 l și 1400 l ca și transportoarele cu benzi de mare capacitate și mașinile de haldat.

Pentru realizarea acestor utilaje de o mare capacitate au colaborat peste 60 de unități economice de primă mărime și de înaltă specializare din domeniul construcțiilor de mașini din România.

La minele de cărbuni combina de înaintare cu tăiere punctiformă și încărcător cu racleți (de tip PK și Dosco) a fost consacrată definitiv drept cea mai bună alternativă pentru săparea galeriilor în cărbune și, în ultimul timp, și în steril. Îmbunătățirea continuă a performanțelor până la atingerea unei viteze de 1600 m/lună de galerie executată în cărbune confirmă acest lucru.

Săparea galeriilor în steril la cărbune cu explozivi și mașină de încărcat cu cupă a rămas soluția tradițioanlă pentru condițiile în care combina de înaintare nu poate fi utilizată. Pentru săparea suitorilor la minele de minereuri au fost introduse pe scară largă platforme mecanice iar la minele de cărbuni pentru accelerarea săpării suitorilor se utilizează găurile adânci de împușcare de mare diametru.

La săparea puțurilor s-a pus la punct tehnica congelării și s-a dezvoltat tehnica cofrajelor mobile și încărcarea cu ajutorul graifelor. În ultimii ani se experimentează cu succes săparea puțurilor prin foraje. S-au realizat deja diametre din ce în ce mai mari, ceea ce asigură perspectiva metodei.

Treptat a fost înlocuită susținerea în lemn a galeriilor, definitivându-se utilizarea bolțarilor și a armăturilor metalice culisante.

Pentru transportul în minele de cărbuni, alături de asimilarea fabricării în țară a locomotivelor de mină (cu acumulatori, cu troleu și diesel în construcție antigrizutoasă), s-au introdus transportoare cu racleți de tip mai perfecționat pentru abataje și transportoare cu benzi de cauciuc. Orizonturile noi la minele din Valea Jiului, precum și minele noi de lignit se proiectează cu transportul pe benzi.

Rezultate eficiente a dat și modernizarea transportului pe puțuri. Puțurile de mare capacitate au fost echipate cu mașini de extracție moderne, și – acolo unde condițiile au permis –, cu schipuri.

Cercetări stăruitoare s-au făcut pentru prepararea cărbunilor și valorificarea lor complexă. Instalațiile vechi de spălare au fost modernizate, iar instalația Coroiești are o tehnologie modernă. La aceasta se aplică principalele procedee tehnice incluse: spălarea specială în cuve cu mediu dens, spălarea cărbunelui mărunt în mașini de zețaj cu acționare pneumatică, utilizarea cuvelor mici cu lichide grele pentru extragerea cărbunelui special din mixtele fine, reducerea umdității șlamului prin folosirea de filtre-presă mecanice și automatizarea instalațiilor de primire, preparare și încărcare a materialelor.

Toate astea au dus la îmbunătățirea randamentului și a recuperării cărbunelui. Dar poate cea mai remarcabilă realizare în domeniul utilizării cărbunelui superior a fost evoluția favorabilă a concepției despre utilizarea lui cât mai eficientă.

Așa cum s-a arătat, înainte de naționalizare, cărbunii din Valea Jiului nu erau utilizați pentru fabricarea cocsului. Aceasta s-a făcut ulterior, pe baza a numeroase studii și cercetări. Lipsa cărbunelui cocsificabil a făcut ca de-a lungul anilor să se întreprindă cercetări pentru atragerea în fabricarea cocsului a unei cantități cât mai mari de cărbuni considerați necocsificabili. Diferitele soluții aplicate pe parcurs:: introducerea în șarjă a semicocsului, a cocsului brichete, precum și compoiziția lor adecvată, a determinat în final ca toți cărbunii din Valea Jiului să fie considerați apți pentru fabricarea cocsului. Soluția la care s-a ajuns în prezent: spălarea cărbunelui pentru cocs, utilizarea mixtelor și a șlamurilor provenite din spălare pentru ardere în termocentrale reprezintă de fapt valorificarea integrală și cu maximum de eficiență a huilelor românești.

În exploatarea subterană a minereurilor, metodele de exploatare au evoluat pe măsura introducerii în procesul de producție a utilajelor noi, perfecționate. Metodele de exploatare în subteran au evoluat de la cele ascendente cu rambleu manual la cele cu înmagazinare, subetaje cu surpare și ascenndente cu rambleu hidraulic în diferitele variante, determinate de condițiile de zăcământ. Astfel evoluția metodelor de exploatare de mare productivitate a condus la generalizarea lor într-o proporție de 85% în anul 1980. O realizare deosebită o constituie adoptarea abatajului frontal orizontal cu stâlpi metalici la exploatarea unor stocuri de minereu de la minele Baia de Arieș și Deva.

Pentru exploatarea la suprafață a minereurilor, tehnica adoptată a fost: perforare, împușcare, încărcare cu excavatoare cu o cupă și transportul cu autobasculante. Prin perfecționarea carierei Teliuc s-a câștigat experiență, care a fost utilizată la mina Căpuș, precum și la deschiderea marilor cariere: Călimani, Roșia Poieni și Moldova Nouă – banatite. Demn de semnalat și aici este asimilarea de către industria noastră a utilajelor: excavator cu cupă de 8 m^3 la uzinele „Progresul“ din Brăila și autobasculante de capacitate mare (50 -100 t) la uzinele de la Mârșa.

La saline, prin adoptarea metodei de exploatare cu camere mici și cu pilieri pătrați, s-a trecut la aplicarea unei tehnologii moderne de perforare, încărcare și transport, astfel că exploatarea se face la cel mai avansat nivel, cu obținerea unor indici tehnici și economici superiori.

La aplicarea metodei de exploatare în „camere mici și pilieri pătrați“, înălțimea camerelor este de 8 m, lățimea de 16 m, pilierii de siguranță au dimensiunile 14 x 14 m, iar grosimea planșeului dintre două orizonturi este de 8 m. Tehnologia de lucru propriu-zisă este următoarea: în front, se taie cu haveza un făgaș la nivelul vetrei având adâncimea de 1,80 m, apoi se perforează frontul cu instalația de perforat tip „**SECOMA**“ găurile fiind dispuse la o distanță de 0,9–1,0 m una față de alta și având adâncimea de 1,8 m. Explozivul întrebuințat este astralita sau azotatul de amoniu cu motorină.

Împuşcarea se realizează pe cale electrică, folosind capse milisecundă cu 10 trepte de întârziere. În urma împuşcării frontului se aeriseşte timp de 1,5–2 ore, după care se face cupturirea tavanului şi a pereţilor camerei. Supragabariţii rezultaţi se sparg manual cu barosul sau se împuşcă. Sarea rezultată se încarcă cu un excavator cu o cupă sau cu un încărcător, în autobasculante care transportă producţia până la un punct de colectare sau până la suprafaţă la uzina de preparare.

La instalaţia de preparare sarea este concasată, măcinată şi sortată pe dimensiuni şi categorii, este tratată cu substanţă antiaglomerantă, ambalată în saci sau livrată vrac, luând în considerare solicitările beneficiarilor interni şi externi.

Metoda de exploatare cu camere mici şi pilieri pătraţi este folosită la multe saline din ţară şi prezintă următoarele avantaje: coeficient de extracţie mai mare, acces mai bun la orizonturile de lucru şi evitarea mai eficientă a materialului steril din masa sării.

Din producţia de sare bulgări realizată în România, o cantitate de 50–60% este exportată în Ungaria, Serbia, Bosnia, Croaţia, Germania şi Bulgaria. Produsele de sare sunt următoarele: sare pentru drumuri, sare măcinată cu granulaţia de 0,2 mm – 0,4 mm, vrac sau ambalată în saci, sare bulgări şi sare brichete (pătrate sau rotunde), sare de baie şi sare pastile.

Tot la minele de sare s-a aplicat încă din 1950 o metodă de exploatare a sării în solutie, după un brevet românesc al Ing. A. Dima, prin sonde săpate de la suprafaţă sau din subteran, cu ridicarea continuă a coloanei şi cu fluid izolant din produse petrolifere. Această metodă permite exploatarea masivelor diapire până la adâncimi de 2000 m, adâncimi nerealizabile la exploatarea sării solide. Astăzi, metoda este aplicată la mai multe exploatări din ţara noastră (Ocna Mureş, Ocnele Mari, Tg. Ocna, Cacica, etc).

În domeniul susţinerii galeriilor, pe lângă folosirea galeriilor betonate, din bolţari şi cu inele de bolţari, soluţie originală, preferabilă prefabricatelor de beton armat care sunt prea greoaie şi casante, s-au făcut şi alte progrese în adaptarea tehnicii moderne. Astfel, în zonele de presiuni şi convergenţe mari s-a generalizat cu foarte bune rezultate susţinerea culisantă din laminate cu profil clopot. La minele de minereuri s-a extins mult susţinerea ancorată, torcretată, cu plasă metalică şi şpiţ beton precum şi cea mixtă.

În domeniul transportului, pentru asigurarea capacităţilor mărite de producţie, la cărbuni, în abatajele frontale se folosesc transportoare cu raclete cu lungimi până la 100–200 m, blindate şi de debit mare, fabricate în ţară. Transportul general în minele de lignit şi la suprafaţă până la uzinele de preparare sau instalaţiile de expediţie se execută cu benzi de cauciuc.

În minele adânci, cu abataje care au producţii mai mici, în cadrul acţiunii de modernizare, s-a organizat transportul producţiei cu vagonete la puncte colectoare; de aici materialul este transportat apoi cu benzi la banda principală de transport, care alimentează silozul de încărcare a schipului situat la baza puţului.

Pentru extracţie, la o serie de puţuri principale, au fost introduse maşini moderne, multicablu (Aninoasa, Dâlja, Petrila).

La minele de minereuri s-au organizat triaje moderne la suprafaţă şi se folosesc pentru transportul pe distanţe mari în mină şi la suprafaţă vagonetele de tip Gremby cu capacitate de 6–7 t.

În domeniul luptei cu afluenţa apelor, o realizare deosebită o constituie punerea la punct a tehnicii de asecare a borchişurilor care împiedicau exploatarea normală la minele de lignit.

În privinţa aerajului şi tehnicii securităţii muncii s-au realizat progrese importante. Astfel, la cărbuni s-a extins utilizarea ventilatoarelor axiale mari, la minereuri s-au generalizat ventilatoarele pentru aerajul general şi cel secundar. În lupta cu metanul, pe lângă aparatajul curent de constatare a prezentei metanului, au fost introduse instalaţii centralizate de detectare a metalului, de telegrizumetrie; de asemenea se aplică metoda degazării prealabile a stratelor. Împotriva prafului exploziv se foloseşte injecţia în strat a apei la mare presiune, burajul cu apă şi şistificarea. Pentru prevenirea silicozei se

aplică perforarea umedă, stropirea cu apă, controlul locurilor de muncă, al oamenilor, rotația oamenilor la locul de muncă, etc. În iluminatul subteran s-a înlocuit lampa cu benzină, generatoare de accidente, cu lampa electrică cu acumulator și cu iluminatul fluorescent; de asemenea s-a extins iluminatul electric și cel electropneumatic.

În domeniul preparării minereurilor neferoase, progresul tehnic s-a introdus pe următoarele căi principale: perfecționarea fluxurilor tehnologice clasice și aplicarea unor scheme tehnologice îmbunătățite în flotația minereurilor, în funcție de caracteristicile lor, pentru a obține concentrate de calitate superioară și a mări recuperarea în metale: introducerea de utilaje mai perfecționate, de productivitate înaltă și de capacitate mare.

Introducerea fluxurilor tehnologice: de flotare colectiv-selectivă (Toroioaga, Bălan) flotare multistadială colectiv-selectivă pentru minereuri cu componenți fin concrescuți (Burloaia), aplicarea de hidrocicloane în circuitul de clasare a morilor constituie exemple de introducere a tehnicii noi. Acestea, precum și introducerea unor îmbunătățiri ale fluxurilor clasice pentru ridicarea calității concentratelor și scăderea costurilor, cum ar fi flotarea piritelor fără acid sulfuric, flotarea la densități mari, depiritizarea concentratelor zincoase, separarea cuprului din concentratele plumboase, au făcut ca tehnica preparării în țara noastră să fie la nivelul tehnicii mondiale. Acest lucru este demonstrat și de indicatorii care se obțin în instalațiile de preparare: calitatea concentratelor situându-se la 54–78% plumb în concentratele plumboase, 45–54% zinc în concentratele zincoase, 19 și 30% cupru în concentratele cuproase. Extracțiile în metal se situează între 91 și 94% la plumb, 80–91% la zinc, 69–77% la cupru din complexe și între 87 și 95% la cupru din minereuri cuprifere.

Cel mai important rezultat a fost însă acela că, în condițiile în care a scăzut conținutul mediu minim al minereurilor exploatate, ca urmare a exploatării zăcămintelor din ce în ce mai sărace, atât randamentele de extracție cât și calitatea concentratelor s-au menținut la un nivel superior și chiar au crescut.

Astfel la unele unități de extracție și preparare a minereurilor cuprifere, conținuturile de alimentare a minereului au marcat o scădere de 18–40% într-un interval de 10–12 ani, în tip ce randamentele de extracție au crescut în aceeași perioadă cu 9–28%, iar calitatea concentratelor a crescut cu 2–3%.

Pentru scăderea continuă a costurilor de preparare, instalațiile de preparare a minereurilor neferoase au fost modernizate prin dotarea cu mașini și utilaje de mare productivitate, iar în ansamblu s-a mers pe linii tehnologice de capacități tot mai mari. Liniile de preparare adoptate ca standard, după capacitatea aparatelor de măcinare-clasare, au fost de 500 t/zi cu celule de flotație de 2,8 m^3 și filtre de 20–30 m^2. Pe baza experienței câștigate, utilajele au evoluat la mori de 1.000 t/zi, celule de flotație de 14 m^3 și alte îmbunătățiri. Caracteristic și în acest domeniu este faptul că instalațiile nou construite nu au rămas ca atare, ci s-au perfecționat continuu, prin înlocuirea utilajelor, din mers, cu altele mai moderne, cu îmbunătățirea permanentă a parametrilor instalației și a eficienței economice a acesteia. Un exemplu concludent în acest sens îl constituie Flotația Centrală Baia Mare.

În ultimii ani s-a dus o acțiune continuă pentru îmbunătățirea calității reactivilor de flotație fabricați în țară, înlocuirea cu succes a unor reactivi din import prin reactivi fabricați în țară, precum și pentru introducerea și extinderea automatizării unor operații de bază și auxiliare din procesul de preparare: dispozitive pentru determinarea și reglarea automată a densității tulburelii, pentru indicarea continuă a concentrației și debitului de reactivi lichizi, automatizarea alimentării morilor etc.

Pentru prepararea minereurilor feroase, în general cu conținut redus de fier, s-au introdus procedee noi de preparare la toate zăcămintele. La Ocna de Fier – separarea magnetică directă în câmp de slabă intensitate, la Ghelar – separarea hidrogravitică a sideritelor mărunte, la Căpuș – preconcentrare prin procedee hidrogravitice simple, cu concentrare avansată prin separare magnetică umedă în câmp puternic.

Cea mai mare instalație de preparare pentru minereurile de fier, instalația de la Teliuc, a fost realizată pe un flux tehnologic modern cu linii având o capacitate de 1 000 t/zi. Ea a folosit prăjirea magnetizantă și separarea magnetică umedă, livrând siderurgiei concentrate cu 53 – 65% fier și 8 – 9% bioxid de siliciu. De remarcat că și aici concepția a fost românească, iar utilajele au fost fabricate în întregime în țară.

În domeniul minereurilor nemetalifere, s-a realizat practic pentru prima oară în țară prepararea lor pe scară largă, astfel încât să se facă față cerințelor consumatorilor. Aproape la fiecare zăcământ în exploatare sau nou deschis s-au realizat instalații de preparare cu tehnologii moderne, rezultate din cercetări efectuate în țară. Asemenea instalații s-au construit pentru prepararea nisipurilor caolinoase de Aghireș, pentru spălarea caolinului la Harghita etc.

Se poate spune fără exagerare că tehnologia de preparare a minereurilor s-a creat în țara noastră ca urmare a politicii de dezvoltare la maximum a producției miniere. S-au rezolvat pe bază de concepție proprie problemele destul de dificile și foarte variate pe care le punea prepararea minereurilor românești. Nivelul tehnic atins a permis rezolvarea cu succes a oricăror sarcini pentru viitor.

Un sprijin însemnat în introducerea progresului tehnic și în mecanizarea proceselor de producție l-a dat industria autohtonă a construcțiilor de mașini. De fapt, s-a creat în România o industrie constructoare de utilaj minier, expresie a dezvoltării armonioase a industriei românești și a politicii extractive aplicate.

Fiind o țară cu resurse variate și condiții de zăcământ foarte dificile, a trebuit să se asimileze o gamă foarte variată de mașini și instalații. Rând pe rând, pe măsura dezvoltării industriei conconstructoare de mașini și a nivelului tehnic, au fost asimilate utilaje începând cu locomotive de mină, stâlpi hidraulici simpli, perforatoare și terminând cu mașini de încărcat pe pneuri cu siloz, excavatoare cu rotor cu capacitate de 1400 m^3/h., complexe mecanizate de abataje și combine de înaintare.

În rezumat la cele prezentate până aici, se poate spune că, introducerea în producție a rezultatelor cercetării științifice realizate de institutele de cercetare-proiectare și în învățământul superior, în domeniul exploatării și valorificării substanțelor minerale utile a avut drept rezultat în mod concret: aplicarea unor metodologii și procedee moderne în cercetările geologice pentru sporirea eficientei economice a acestora, introducerea unor metode de exploatare cu eficiență economică ridicată, îmbunătățirea gradului de mecanizare a operațiilor grele și cu volum mare de muncă, introducerea unor tehnologii perfecționate de săpare și susținere a lucrărilor miniere, introducerea unor tehnologii noi pentru prepararea minereurilor și cărbunilor, introducerea utilajelor moderne de mare capacitate în subteran și la suprafață, asimilarea în construcție a utilajelor specifice industriei miniere din țară, modernizarea utilajului existent, etc.

Faza primară a valorificării resurselor minerale, extracția minieră, este caracterizată printr-un volum neobișnuit de mare de muncă vie și utilizarea unui număr mare de muncitori, chiar și atunci când procesul de producție este în mare măsură mecanizat.

Procesul de producție minier nu este simplu, ci este constituit de fapt din înlănțuirea mai multor procese regrupate de sine stătătoare, și în consecință îmbunătățirea în permanență a organizării producției are o importanță de prim ordin pentru creșterea eficienței economice.

Asigurarea forței de muncă a fost rezolvată cu succes ca urmare a măsurilor luate de forurile administrative în decursul anilor.

Îmbunătățirea succesivă a salariilor pentru muncitorii din subteran, alături de construcția masivă de locuințe și a multor obiective social-culturale a făcut ca fluctuația muncitorilor să scadă și industria minieră să fie asigurată cu forță de muncă.

Dacă la început pregătirea minerilor se făcea la locul de muncă cu participarea la cursuri de minim tehnic, după anii 1955 calificarea are loc în școli de minieri de 2 ani și la cursuri de scurtă durată. Meseriile auxiliare – preparatori, electromecanici, lăcătuși de mină – se pregătesc prin școli profesionale de 2 și 3 ani.

S-a creat în decursul anilor o rețea școlară, care a fost implantată în bazinele miniere și au funcționat pe lângă unitățile miniere mari.

Existența unei forțe de muncă stabilizate, datorită retribuției corespunzătoare, a spațiului locativ pus la dispoziție și a creșterii calificării a permis luarea de măsuri pentru continua îmbunătățire a procesului de producție în unități și creșterii productivității muncii.

Îmbunătățirea organizării aparatului administrativ și de conducere a constituit de asemenea o preocupare permanentă. Activitatea minieră s-a extins pe aproape întreaga suprafață a țării. Zăcămintele deschise având un potențial redus de rezerve, s-a impus deschiderea unui număr mare de mine, de dimensiuni mici, dispersate. Cadrul organizatoric al unităților miniere a evoluat în paralel cu dezvoltarea capacităților de producție și crearea de unități noi.

Începând din anul 1956 s-a trecut la o formă de organizare, care a rezistat pe parcurs și care constă în general din următoarele:

Organizarea de întreprinderi specializate care în funcție de mărimea și amplasamentul lor se numeau centrale, combinate și trusturi sau exploatări miniere.

Primele două devin titulare pe plan de stat și grupează în cadrul lor toate unitățile dintr-o zonă geografică sau administrativă. Aceste întreprinderi mari care poartă întreaga răspundere a îndeplinirii sarcinilor de plan, rezolvă în mod coordonat toate problemele legate de dezvoltarea în perspectivă, introducerea progresului tehnic, organizarea investițiilor și reparațiilor de utilaje, asigurarea aprovizionării cu utilaje și materiale, desfacerea producție, relațiile cu furnizorii, etc.

Exploatările miniere sunt unități care cuprind mai multe secții de producție și auxiliare, nu au personalitate juridică și răspund de îndeplinirea planului de producție.

Această organizare, specifică unităților miniere, care îmbină avantajele sistemului departamental cu cel teritorial s-a dovedit adecvată și a rămas în vigoare până în 1990.

În fig. 2.63, 2.64, 2.66, și 2.67, sunt reprezentate pe planșe separate, exploatările pentru diverse substanțe minerale utile (cărbuni, minereuri neferoase, minereuri feroase și nemetalifere, sare și substanțe radioactive) cu indicarea organismelor tehnico-administrative superioare (centrale, combinate, întreprinderi) de care ele depind.

Se observă că organizarea centralelor miniere s-a făcut după specificul substanțelor.

3. Industria minieră la sfârșitul mileniului al II-lea și începutul mileniului al III-lea

3.1. Zăcăminte cunoscute și aflate în exploatare la sfârșitul mileniului II

Industria minieră de pe teritoriul României a cunoscut până în ultimul deceniu al secolului al XX-lea o dezvoltare continuă, dar începând cu anul 1990 a intrat într-o perioadă de profunde transformări și adaptări în vederea tranziției la economia de piață.

Astăzi, industriei miniere îi revin sarcini deosebite privind acoperirea nevoilor economiei naționale cu combustibili, minereuri metalifere, nemetalifere și diverse substanțe minerale și roci utile.

Referindu-ne la baza materială a mineritului din România la gradul actual de cunoaștere al subsolului țării, se poate afirma că România are în total peste 15 miliarde tone rezerve geologice de substanțe minerale utile solide, ceea ce reprezintă o potențială avuție minieră, **dată de valoarea produselor miniere utilizabile după extracția și prelucrarea acestora cu tehnologiile actuale**, de peste 250 miliarde de dolari.

Analizând problema mai în detaliu se poate arăta că România dispune de rezerve geologice exploatabile care totalizează: 3 miliarde de tone de lignit și cărbune brun, 1 miliard tone de huilă, 100 milioane tone de minereuri auro-argentifere, 90 milioane tone de minereuri polimetalifere, 900 milioane tone de minereuri cuprifere, 4 miliarde tone de sare. De asemenea, în subsolul țării se găsesc suficiente și bogate zăcăminte de metale radioactive, metale rare, fier-mangan, bauxită și o mare diversitate de substanțe nemetalifere, precum și cantități foarte mari de roci utile și ornamentale.

Dacă luăm în considerare producțiile actuale și rezervele cunoscute de substanțe minerale utile, se poate afirma că România are asigurat necesarul din producția internă pentru 100 de ani la lignit și cărbune brun, 250 de ani la huilă, 125 de ani la minereurile de cupru, auro-argentifere și polimetalice, peste 1000 de ani la sare, etc.

În **Tabelul 3.1** din **Anexele** acestui capitol sunt prezentate principalele zăcăminte cunoscute și aflate în exploatare pe teritoriul României la sfârșitul mileniului II și începu0tul mileniului III.

În anul 1989, când ramura minieră a atins nivelul său maxim de dezvoltare, erau în funcțiune 278 de mine și cariere, existau 70 de uzine și instalații de preparare dintre care 30 în sectorul metalifere, 34 în sectorul substanțelor nemetalifere și 6 în sectorul cărbune, răspândite în 41 bazine miniere localizate pe teritoriul a 23 de județe ale țării. La acea dată sectorul minier producea peste 100 milioane tone pe an de cărbune, minereuri metalifere, substanțe nemetalifere și sare, asigurând un mod de trai pentru aproximativ 10% din populația României și ocupa aproximativ 17.500 hectare de pământ.

Strategia de dezvoltare a economiei promovată de regimul anterior, bazată pe autosusținere în asigurarea cu resurse minerale a impus deschiderea și punerea în exploatare a tuturor zăcămintelor cunoscute, chiar dacă, tehnic și economic multe dintre ele nu erau fezabile. Promovarea în economie a unor prețuri impuse centralizat pentru energie, gaze naturale și produse petroliere a determinat o apreciere eronată a prețurilor obținute pentru produsele miniere indigene, comparativ cu prețurile de pe piața externă. În acea perioadă, companiile de stat și-au direcționat eforturile în principal pentru creșterea producției indiferent de costuri și de consecințele de mediu. Ca urmare, din această cauză a rezultat un sector minier mult mai dezvoltat decât ar fi fost justificat economic în condițiile nou create după 1989.

3.2. Organizarea activității miniere

În România, aproape în totalitate, activitățile miniere sunt coordonate de către Ministerul Economiei și Comerțului prin Departamentul Resurse Minerale. După anul 1990, unitățile miniere din România au fost organizate în centrale industriale, regii autonome, companii naționale și societăți comerciale care au avut perioade de activitate mai lungi sau mai scurte funcție de etapele de restructurare și reorganizate pe care le-a parcurs atât mineritul cât și economia națională în ansamblu

Așa spre exemplu, la sfârșitul anului 2006, peste 90% din activitățile miniere se desfășurau în șase companii miniere naționale (Compania Națională a Huilei S.A. Petroșani, Societatea Națională a Lignitului „Oltenia“ S.A. Târgu Jiu, Societatea Națională a Cărbunelui S.A. Ploiești, Compania Națională a Plumbului și Zincului „Remin“ S.A. Baia Mare, Compania Națională a Curului, Aurului și Fierului „Minvest“ S.A. Deva, Compania Națională a Uraniului S.A. București) susținute de către stat, în calitatea sa de unic acționar. La acestea se mai adaugă încă cinci agenți economici cu activitate minieră (Societatea Națională a Sării S.A. București, S.C. Moldomin S.A. Moldova Nouă, S.C. Cuprumin S.A. Abrud, S.C. Bucovina-Min S.A. Vatra Dornei, S.C. Băița Bihor S.A. Ștei) și trei complexe energetice (cu capital integral de stat), precum și un număr relativ mare de agenți economici cu capital mixt sau privat, care desfășoară însă activități miniere de mică anvergură (îndeosebi exploatarea unor zăcăminte de roci utile în cariere de mici dimensiuni).

3.3. Caracterizarea generală a zăcămintelor și prezentarea metodelor de lucru

Așa cum s-a arătat în capitolele anterioare, zăcămintele de substanțe minerale utile din România se definesc prin caracteristici geologice și minere complexe și grele și de asemenea prin caracteristici fizice, mecanice și mineralurgice dificile. Această afirmație este susținută prin: tectonică complicată, adâncime mare de exploatare, intercalații și incluziuni frecvente de steril în formațiunile utile, condiții hidrogeologice grele, conținut scăzut în componenți utili, emisii puternice de metan în zăcămintele de huilă, etc.

Din cauza condițiilor de exploatare dificile, costurile de producție realizate în România sunt destul de ridicate, atât în cariere cât și în subteran. Ca urmare, statul român în calitatea sa de proprietar al zăcămintelor a susținut producția minieră prin alocații bugetare pentru investiții și prin subvenții pentru realizarea producției miniere propriu-zise.

Cărbunele din România este un cărbune de calitate inferioară, care nu are decât 1600– 1800 kcal/kg în cazul lignitului și până la 3000–4000 kcal/kg în cazul huilei. Umiditatea variază de la 42% în cazul lignitului, la 10% în cazul huilei. Conținutul de sulf variază între 1,2–2%, fiind mai mare la huilă.

Valoarea produselor metalurgice obținute dintr-o tonă de rezervă industrială de minereuri este de 5–13 $, în comparație cu 17–20 $ pe tonă de rezervă în cazul zăcămintelor care sunt exploatate și valorificate în mod curent pe plan mondial. Calitate relativ scăzută au și zăcămintele de substanțe minerale utile nemetalifere.

În activitatea de valorificare a zăcămintelor de substanțe minerale utile de pe teritoriul românesc, după anul 1989 atât la extracție cât și la preparare se folosesc în continuare tehnologiile clasice.

Astfel, pentru exploatarea zăcămintelor de cărbuni superiori, în cazul stratelor subțiri sau de grosime medie, orizontale sau cu înclinare mică se aplică **metoda de exploatare cu abataje frontale**, în stâlpi lungi pe direcție sau pe înclinare.

În cazul stratelor groase de mare înclinare se aplică **metoda de exploatare în felii orizontale cu extragerea cărbunilor în fâșii sau prin abataje frontale**, complex mecanizate.

La statele groase cu înclinare mică sau medie se aplică **metoda de exploatare în felii pe înclinare cu extragerea cărbunelui în abataje frontale**.

În ultimele decenii s-au extins abatajele cu front lung cu susținere individuală și tăiere mecanizată și cele dotate cu complexe mecanizate de abataj.

Declinul accentuat al activității de exploatare a cărbunelui din Valea Jiului înregistrat după anul 1990 a marcat în modul cel mai direct producția extrasă din abatajele dotate cu complexe mecanizate. Majoritatea complexelor mecanizate și a combinelor care au funcționat după anul 1990 au fost cele achiziționate înainte de 1990, cu o singură excepție: combina AM-500 achiziționată de la firma Malbach und Braun în anul 1997 și pusă în funcțiune cu complexul CMA-5H la E.M. Valea de Brazi în același an. Cu acest complex s-a obținut cea mai mare productivitate a muncii în abatajele din Valea Jiului de 24,42 tone/post.

După anul 2000 au mai funcționat complexe mecanizate în Valea Jiului numai la A.M.

Livezeni, E.M. Paroșeni și E.M. Valea de Brazi.

În paralel cu aplicarea exploatării mecanizate s-au introdus și alte tehnologii de exploatare mult mai eficiente decât cele tradiționale. Aceste tehnologii sunt specifice condițiilor de zăcământ și se extind în prezent în toate zonele de exploatare care se pretează la asemenea metode de lucru.

Abatajele cu front scurt, chiar dacă s-au aplicat și în trecut, în prezent ele s-au extins în special la minele Lonea, Bărbăteni și Petrila.

După anul 1990 a fost introdusă în minele din Valea Jiului **metoda de exploatare cu front lung cu subminare**, în diferite variante de lucru, cu rezultate economice superioare față de cele obținute la celelalte metode aplicate în acest bazin carbonifer.

Din rezultatele obținute până în prezent s-a dovedit că metodele de exploatare cu front lung cu subminare asigură față de cele mai productive metode clasice de exploatare aplicate la minele din Valea Jiului o productivitate a muncii cu 50% mai mare și un consum de materiale și de lucrări miniere de pregătire cu aproximativ 60% mai mic.

Vechile **metode de exploatare cu abataje cameră** nu se mai aplică decât în zonele de exploatare cu condiții specifice, unde metodele moderne de exploatare nu se pot aplica.

În ultimii ani s-a aplicat în stratele groase din Valea Jiului și **metoda de exploatare cu surparea cărbunelui și a rocilor înconjurătoare**, la care s-a renunțat după câțiva ani de folosire deoarece ducea la apariția focurilor de mină.

Exploatarea zăcămintelor de cărbune brun și lignit se face atât prin lucrări miniere subterane cât și prin lucrări miniere la zi.

Exploatarea subterană a zăcămintelor de lignit și cărbune brun se realizează astăzi în aproape toate unitățile folosind **metoda de exploatare cu abataje cu fronturi lungi**, cu tăiere mecanică a cărbunilor şi susținerea abatejelor cu complexe mecanizate. Metoda de exploatare şi tehnologia de lucru menționate sunt preferate altor metode şi tehnologii posibil de aplicat, întrucât acestea asigură: o mare concentrare a producției; o conducere şi supraveghere eficientă a lucrărilor productive; o înaltă productivitate a muncii; cele mai reduse costuri de exploatare şi o securitate bună a locurilor de muncă.

În exploatarea la zi se aplică **metoda de exploatare cu transportul sterilului la halde și metoda de exploatare combinată cu transbordarea și transportul sterilului la halde**.

Carierele noastre de cărbune sunt dotate cu excavatoare cu rotor și cupe tăietoare, cărucioare de legătură – CBS, benzi transportoare cu lățimi de 1200–2200 mm, mașini de haldat pentru steril cu capacități de la 2500 la 12500 m^3/h și mașini pentru activitatea de depozitare și reexcavare a utilului din depozitele de cărbune.

Exploatarea cărbunelui brun și a lignitului prin lucrări miniere subterane s-a diminuat în mod continuu în ultimii ani din cauza rezultatelor tehnice și economice nesatisfăcătoare în condițiile economiei de piață.

Exploatarea zăcămintelor de minereuri de pe teritoriul României se face în cariere și mine subterane.

Cuprul, manganul și fierul pentru metalurgia României sunt produse în cea mai mare parte în cariere. Metoda de exploatare aplicată fără excepție în toate carierele de minereuri din România este **metoda de exploatare cu transportul rocilor sterile la halde exterioare**. În toate carierele se aplică o tehnologie de lucru care duce la o productivitate foarte ridicată.

Extragerea din masiv se face prin lucrări de forare-împușcare. Găurile de sondă cu diametre de 200–350 mm pentru lucrările de împușcare în cariere se realizează cu instalațiile de forat de mare productivitate, care lucrează după sistemul rotativ sau rotopercutant.

Schemele de împușcare sunt judicios proiectate și alese pentru aplicare, astfel încât în urma împușcării să se obțină cei mai avantajoși indicatori tehnico-economici.

În domeniul explozivilor se constată folosirea aproape generalizată a sorturilor moderne de explozivi cu efecte superioare la împușcare.

Încărcarea materialului derocat se face cu excavatoare de mare productivitate cu capacitatea cupei de 4,6–8,0 m^3, iar transportul se realizează cu autobasculante de mare tonaj și anume de 50–110 tone. La multe cariere se aplică un transport combinat pentru substanța minerală utilă care constă din transport auto în carieră, stație de concasare, amplasată în interiorul sau exteriorul carierei și benzi transportoare de la stația de concasare până la uzina de preparare.

Exploatările subterane sunt legate în principal de zăcămintele de plumb, zinc, aur și argint, dar o bună parte din zăcămintele noastre de cupru, mangan și fier se exploatează tot prin lucrări miniere subterane.

Marea varietate a condițiilor geologico-miniere a diferitelor zăcăminte de minereuri de pe teritoriul țării au impus aplicarea în subteran a mai multor metode de exploatare, dintre care menționăm: metoda de exploatare cu înmagazinarea minereului în spațiul exploatat; metoda de exploatare cu rambleerea spațiului exploatat; metoda de exploatare cu surpare în subetaje și evacuarea minereului la nivelul subetajului; metoda de exploatare în felii orizontale descendente cu surparea rocilor înconjurătoare; metoda de exploatare în felii orizontale ascendente cu camere și rambleere.

Minereul extras din subteran sau cariere este prelucrat în uzine de preparare în care tehnologia de bază este concentrarea prin flotație la minereurile neferoase, cianurarea la majoritatea minereurilor aurifere, procedee gravitaționale și combinate la minereurile nemetalifere.

În România din cele câteva sute de zăcăminte de minereuri nemetalifere sunt extrase aproape 40 sorturi de minerale nemetalifere cu utilizare îndeosebi în producția de ciment, sticlă, porțelan, ceramică fină, ceramică sanitară, faianță, diferite produse refractare, emailuri, vopsele, articole pentru industria chimică, în metalurgie, la turnătorii, etc.

O parte relativ importantă în cadrul mineralelor nemetalifere o dețin rocile carbonatice, calcarele și dolomitele – destinate pentru fabricile de ciment.

În România este în continuare bine dezvoltată exploatarea atât pe cale uscată cât și umedă a zăcămintelor de sare, producția obținută fiind dirijată în majoritate spre industria chimică și consumul casnic.

Gipsul este produs în România în mai multe cariere arondate marilor fabrici de ciment.

Nisipurile caolinoase și cuarțoase, în diferite sorturi, sunt extrase în principal pentru necesitățile industriei chimice, farmaceutice, sticlei, metalurgiei și turnătoriilor, precum și pentru industria materialelor de construcții.

Argilele comune și refractare sunt extrase în mai multe regiuni de pe teritoriul României.

În țara noastră există peste 50 de cariere pentru marmură, calcare, granite, gresii, conglomerate, brecii, calcite, travertine, tufuri, gabrouri, riolite, andezite, etc, care sunt extrase, prelucrate și folosite pentru construcții și placări decorative interioare și exterioare.

Caracterizarea generală a tehnologiilor utilizate și a tehnicii existente în mineritul românesc relevă următoarele aspecte:

– Metodele de exploatare și tehnologiile de lucru utilizate în subteran și cariere, precum și cele de preparare, sunt la nivelul celor folosite pe plan european și mondial;

– Utilajele și echipamentele întrebuințate pentru extragere și transport sunt în marea lor majoritate realizate în România, iar unele sunt fabricate în cooperare cu firme europene de renume;

– Din cauza condițiilor dificile întâlnite în minele românești și uneori a fiabilității reduse a echipamentelor întrebuințate, performanțele tehnice și economice ale tehnologiilor folosite sunt inferioare celor obținute pe plan mondial;

– Resursele pentru investiții nu au fost suficiente și nu au permis, în ultimii ani, derularea unor programe concrete de retehnologizare și modernizare a minelor și carierelor noastre.

România este renumită cu marea sa bogăție de ape minerale și termale, care au un conținut variabil de săruri, gaze și substanțe minerale radioactive.

Aceste ape sunt folosite ca ape de masă sau ca ape medicinale pentru cură internă sau externă.

Producția de ape minerale și termale se realizează prin captări de suprafață în cazul izvoarelor naturale și prin foraje în cazul exploatării pânzelor de apă de adâncime.

Pe teritoriul țării sunt în exploatare câteva zeci de izvoare hidrotermale, apa fiind folosită pentru cure de tratament, alimentarea bazinelor de înot, funcționarea sistemelor de încălzire, funcționarea serelor, etc.

3.4. Producții obținute și subvenționarea acestora

În prezent, capacitățile de producție deținute de România în domeniul minier s-au diminuata mult față de cele avute la dispoziție înainte de 1990, iar nivelul de utilizare al acestora variază între 60 și 90%, fiind diferit, în funcție de felul substanțelor minerale utile și perioada de timp luată în considerare.

Evoluția producției fizice la principalele substanțe minerale utile solide în perioada

1991–1999 este prezentată în Tabelul 3.2, iar pentru perioadele 2000–2004 și 2005– 2010, în Tabelele 3.2b și 3.2c, toate prezente în **Anexele** acestui capitol.

În baza producțiilor realizate în ultimii ani, se poate afirma că industria minieră din România asigură integral cererea internă de cărbune energetic, combustibil nuclear și metale prețioase și parțial la plumb, zinc și cupru în concentrate, huilă cocsificabilă, minereuri de fier, bauxită și la majoritatea substanțelor nemetalifere.

Din cauza condițiilor de exploatare dificile, a forței de muncă și tehnicii de lucru avute la dispoziție, costurile de producție din România au fost destul de ridicate, atât în cariere cât și în subteran. Ca urmare, statul român în calitatea sa de proprietar al zăcămintelor a susținut producția minieră prin alocații bugetare pentru investiții și prin subvenții pentru realizarea producției miniere propriu-zise.

Un anumit imobilism inițial al guvernanților, precum și o inerție și rezistență la schimbare foarte puternică din partea sindicatelor (îndeosebi a celor din Valea Jiului), împletită cu anumite interese politice, au făcut ca în perioada post–revoluționară, ramura minieră să reprezinte cel mai subvenționat sector din România (căruia i-au fost acordate în fiecare an, mai mult de 50% din totalul subvențiilor destinate ramurilor industriale). Trebuie subliniat însă că subvenționarea ramurii miniere s-a realizat într-un context particular, caracterizat in principal, de controlul prețurilor materiilor prime minerele de către stat, reducerea continuă a cererii interne de materii prime minerale (urmare a crizei prelungite în care a intrat economia națională), liberalizarea prețurilor la materialele de bază, creșterea salariilor personalului și imposibilitatea managerilor intreprinderilor miniere de a decide asupra disponibilizării personalului angajat. De asemenea aspectele de natură sociala, reprezentate de existența zonelor monoindustriale, în care mineritul reprezenta singura alternativă de ocupare a forței de muncă, nu au putut fi neglijate. O situație detaliată a valorii subvențiilor acordate ramurii miniere în perioada 1990–2005 este prezentată în Tabelul 3.3.

Susținerea financiară a sectorului minier de către stat nu s-a limitat însă doar la acordarea de subvenții. Pe lângă acestea, sume importante au fost cheltuite sub forma alocațiilor de capital și transferurilor sociale, precum și pentru acoperirea pierderilor de exploatare.

Astfel, numai în perioada 1990–1996, statul a cheltuit pentru susținerea sectorului minier suma totală de 4.939.400.000 $, așa cum se arată în **Tabelul 3.4** din **Anexe**.

În anul 1997, sub presiunea instituțiilor financiare internaționale, guvernul a inițiat măsuri mai hotărâte de restructurare a ramurilor industriale, în general, și a ramurii miniere în special.

Cu toate că disponibilizările din anii 1997–1998 au condus la o diminuare semnificativă a subvențiilor acordate sectorului minier, totuși, rezultatele acestor acțiuni sunt contestabile pentru că au generat o serie de alte probleme noi, cele mai semnificative fiind:

− Regresul brusc al economiei regiunilor miniere afectate de restructurarea sectorului; − Amplifi-carea problemelor sociale în aceste regiuni;

– Accentuarea sărăciei în regiunile miniere, ca urmare a lipsei unor programe adecvate de ocupare a forței de muncă;

– Continuarea obținerii de către sectorul minier, în ansamblu, a unor performanțe economico-financiare nesatisfăcătoare.

În aceste condiții, sectorul a avut nevoie în continuare de sprijinul financiar al statului, estimat pentru perioada 1997–2002, la 2.246.400.000 $, la care se adăugau, la sfârșitul anului 2002, datorii ale firmelor miniere către bugetul de stat, bugetele fondurilor speciale și bugetele locale în sumă de 1.060.800.000 $ și datorii către furnizori în sumă de 131.700.000 $ (din care 92.000.000 $ pentru consumurile de energie electrică).

Cu toate că pentru susținerea sectorului minier în perioada 1990–2005, efortul bugetar al statului a însumat 6.519.700.000 $, totuși, din punct de vedere al infrastructurii și nivelului tehnologic lucrurile nu stăteau deloc bine (cu excepția sectorului lignitului). Astfel, o caracterizare succintă, din acest punct de vedere, pune în evidență următoarele, **Tabelul 3.5**.

Excepție de la cele prezentate face doar sectorul lignitului (care a beneficiat însă de un program de modernizare finanțat prin împrumuturi acordate de Banca Mondială), caracterizat printr-o creștere a nivelului de dezvoltare tehnologică în cariere (reabilitarea liniilor tehnologice de carieră și haldă, dispecerizarea funcționării utilajelor, trecerea la haldarea interioară, extinderea tehnologiei de haldare directă) și o îmbunătățire a infrastructurii acestora (crearea de accese facile și sigure către toate utilajele, utilizarea unor mijloace de comunicare performante și sigure, amenajarea de incinte cu construcții în stare foarte bună).

3.5. Restructurarea industriei miniere

Începând cu anul 1990, în România au fost formulate și concretizate o serie de concepte strategice privind restructurarea de fond a sistemului industriei miniere care au constat, între altele, din:

1. ***Restructurarea tehnologică și a producției***, care a avut ca efect: creșterea ponderii producției de lignit din cariere și restrângerea producției din subteran; creșterea ponderii livrărilor de huilă energetică și ***reducerea huilei preparate pentru cocs***; creșterea activității de extracție și preparare a minereurilor de cupru și metale prețioase; începerea activității de modernizare a marilor cariere de lignit din bazinele miniere ale Olteniei, etc;

2. ***Restructurarea organizatorică și managerială*** constând în primul rând în desprinderea din unitățile miniere a unor activități complementare sau chiar de bază și organizarea acestora ca societăți comerciale distincte;

3. ***Restructurarea personalului*** din cadrul unităților miniere în special reducerea masivă a acestuia prin folosirea a trei modalități de bază: ***desprinderea de activități și organizarea acestora sub formă de societăți comerciale, pensionări anticipate și disponibilizări cu acordarea de plăți compensatorii.***

Variația și mai ales diminuarea personalului la principalele companii și societăți comerciale miniere din România se poate vedea în Tabelul 3.6.

Din tabel se constată o diminuare accentuată a personalului la majoritatea unităților mari din domeniul mineritului. Până în decembrie 1999, aproximativ 85000 de mini- eri, dintr-un total de 175000 au părăsit industria minieră. În jur de 70000 au acceptat plățile compensatorii pentru disponibilizare, iar alții 15000 au plecat prin pensionare sau pentru că activitățile lor de serviciu au fost scoase în afara sistemului minier.

4. ***Restrângerea sau sistarea activității productive*** la unele mine cu rezerve geologice în epuizare, precum și cu condiții geologo-miniere deosebit de grele, care aveau costuri de producție mari și foarte mari. Ca efect al caracteristicilor geolo gico-miniere ale zăcămintelor în exploatare și a conținuturilor scăzute de metale în minereuri, respectiv conținut mare de cenușă în cărbune, precum și din cauza fiabilității reduse a utilajelor tehnologice din dotare, costurile celor mai multe din produsele miniere au fost după 1989 și sunt și în prezent, mai mari decât prețurile de vânare pe piața externă, astfel că

statul a fost obligat să sprijine prin subvenții producția de huilă, lignit și cărbune brun, extrasă prin metode subterane, precum și pe cea de minereuri cu conținut de metale neferoase și prețioase.

Subvenția acordată de Statul Român unităților miniere, se calcula astfel încât prețul obținut din vânzarea produselor, plus această subvenție, trebuia să acopere integral costurile de producție de la vremea respectivă.

Permanent ținta principală a Statului Român și a unităților miniere a fost aceea de a reduce costurile pentru a se apropia de eficiența economică, fapt care a condus la măsuri deosebit de aspre, cu urmări greu de suportat, în special de comunitățile miniere, datorită restrângerii treptate a activității miniere, care s-a caracterizat prin rata mare a șomerilor, scăderea nivelului de trai, migrarea forței de muncă și altele.

În scopul opririi scurgerii fondurilor bugetare și reabilitării eficienței economice a producției miniere, având ca suport Legile Minelor nr.61/1998 și nr.85/2003, a început și continuă procesul de închidere a minelor sau numai a unor zone din minele existente, la care rezervele geologice sunt în epuizare, au condiții geologo-miniere grele și foarte grele și costurile de exploatare sunt foarte ridicate.

În programele de restructurare a industriei miniere aprobate de guvernele României în ultimii ani se prevede închiderea a 344 mine și sectoare miniere și de explorare la nivel de țară, împărțite pe companii sau societăți comerciale conform celor prezentate în Tabelul 3.7.

Decizia de închidere a minelor s-a luat la repezeală, fără o analiză temeinică a fiecărui obiectiv în parte, cu studierea detaliată a consecințelor economice și sociale a acestei acțiuni. De asemenea în această amplă acțiune de restructurare s-a decis închiderea și lichidarea minelor și nu conservarea acestora – mai ales la minereurile metalifere – pentru a se putea relua exploatarea acestora în perioade mai bune. Și pentru ca lucrurile să se finalizeze total defavorabil pentru Statul Român, instalațiile și baza materială a unităților miniere a fost înstrăinată și dezafectată prin contracte de vânzare-cumpărare, iar obiectivele miniere principale – lucrări miniere subterane, lucrări de la suprafață, instalații, etc.

au intrat în procesul ireversibil de închidere și așa-zisă refacere a mediului înconjurător.

Au fost create structurile instituționalizate pentru managementul și implementarea programelor în paralel cu definitivarea cadrului legislativ pentru realizarea acestor activități.

Cheltuielile efectuate și cele prevăzute până în 2010 pentru acțiunea de conservare și închidere a minelor se ridică la suma de peste 150 mil. dolari.

La nivelul Ministerului Industriei și Comerțului, a Companiilor Naționale și a Societăților Comerciale din domeniul industriei extractive, în ultimii ani, au fost întocmite, discutate și aprobate programe detaliate care prevăd continuarea procesului de restructurare și asigurarea volumului de producție la nivelul cererii pieței în condiții de competitivitate.

În cadrul strategiei naționale de restaurare a sectorului minier, discutată și aprobată de Guvernul României, sunt nominalizate pentru continuarea activității de producție **112** obiective miniere operaționale. Dintre acestea **68** sunt în cărbune, **34** în sectorul minereurilor metalifere, **3** în domeniul producției de uraniu și **7** sunt saline. De asemenea, în aceeași Hotărâre de Guvern se menționează că vor rămâne în funcțiune, cu condiția îmbunătățirii rezultatelor economice, marea majoritate a unităților pentru producerea substanțelor minerale nemetalifere și a rocilor utile.

Programele de restructurare a industriei miniere întocmite în ultimii ani de fiecare Companie și Societate comercială națională, analizate și aprobate de Guvernul României, prevăd continuarea preocupărilor pentru diminuarea efectelor negative asupra mediului, prin respectarea tehnologiilor de exploatare și preparare, promovarea de tehnologii moderne nepoluante, epurarea apelor de mină și a celor rezultate din uzinele de preparare, gospodărirea eficientă și supravegherea continuă a depozitelor de steril și altele.

Referitor la viitorul mineritul, se poate arăta că, din punct de vedere al producțiilor ce se vor realiza acestea se vor menține măcar la nivelul actual, datorită următoarelor trei cauze principale:

– crește de la un an la altul populația;

– crește în mod continuu consumului de materii prime minerale pe cap de locuitor;

– suntem puși în situația de a exploata, de la o perioadă la alta, zăcăminte din ce în ce mai sărace în componenți utili.

Forurile științifice și de dezbatere naționale și mondiale privind utilitatea viitoare a mineritului au căzut de acord și acționează cu multă perseverență pe următoarele direcții:

– performanțele industriei miniere din punct de vedere al producției, al eficienței, al securității muncii și al protecției mediului vor trebui să se dezvolte în mod continuu;

– trebuie să crească în mod semnificativ nivelul investițiilor pentru exploatarea zăcămintelor și în special a celor situate la mare adâncime;

– activitatea minieră trebuie desfășurată de asemenea manieră încât să afecteze cât mai puțin mediul înconjurător;

– luarea deciziilor în domeniul mineritului trebuie să aibă la bază principiile dezvoltării durabile;

– progresul industriei miniere va trebui să aibă la bază cele mai performante tehnologii existente pe piață;

– tehnologiile viitorului vor trebui să se bazeze și pe tehnologii neconvenționale (de exemplu, biotehnologiile) capabile să conducă la îmbunătățirea extracțiilor și diminuarea costurilor totale;

– industria minieră va căuta în continuare cu multă insistență posibilități de îmbunătățire a performanțelor legate de securitate, sănătate și mediu;

– sunt necesare eforturi majore pentru dezvoltarea și susținerea cercetării și a învățământului din domeniul minier;

– industria minieră va căuta strategii de restructurare care să aibă efecte negative minore asupra colectivităților umane din zonele afectate;

– pentru a proteja veritabilele moșteniri ale ingeniozității și dibăciei umane în exploatarea și valorificarea bogățiilor pământului, apare necesitatea ca anumite locații miniere de pe întreg globul pământesc să fie declarate **situri** care să facă parte din patrimoniul mondial.

Studiu de caz – petrolul și gazele naturale

1. Introducere

1.1. Începuturile extracției petrolului în Țările Române

Industria de petrol născută la mijlocul secolului al XIX-lea a devenit rapid principalul vector contemporan al evoluției social-politice la scară planetară și motorul dezvoltării economico - industriale.

Petrolul și derivatele sale sunt în prezent principala sursă de energie activă a planetei. El pune în mișcare automobile și avioane, trenuri și vapoare (com unicațiile, transporturile), oferă căldura locuințelor multor sute de milioane de locuitori, stă la baza generării a milioane de terawați de energie electrică, la rândul său purtătoare de lumină și de energie motrică. Produsele obtenabile din petrol prin procesări petrochimice acoperă o gamă largă a trebuințelor vieții: de la proteinele-hrană, medicamente, țesături și îmbrăcăminte, materiale de construcții, podoabe, lacuri și vopsele etc, până la acționarea celor mai răspândite mașini-unelte. Practic nu există om de pe Pământ care într-un fel sau altul să nu folosească produse provenite din petrol.

Petrolul – țițeiul și gazele naturale – continuă să fie încă una dintre cele mai importante bogății ale subsolului românesc. Petrolul capătă, la noi, valențe industriale abia în anul 1857 (cu puțin după revoluțiile de la 1848 care au însemnat, în toată Europa, începutul mișcărilor de edificare a statelor naționale și cu înainte de Mica Unire, când a apărut pe harta continentului un stat numit România, semn al definirii conștiente a identității naționale). În 1857 statisticile internaționale înregistrează

prima producție de țiței în Principatele Române, unde frații Marin și Teodor Mehedințeanu (olteni) au produs, în rafinăria construită de ei, 275 de tone de petrol lampant pentru iluminatul Bucureștiului.

1.2. Scurt istoric

În istoria omenirii cunoașterea și folosirea petrolului se pierde în negura vremilor. *Biblia* relatează despre porunca dată de Domnul, înainte de Potop„„neprihănitului" Noe:

„Fă-ți o corabie din lemn de gofer (chiparos);
corabia aceasta s-o împarți în cămăruțe și
*s-o tencuiești cu **smoală** pe dinăuntru și pe dinafară*.

(*Biblia-Geneza-Facerea,* 6.14)

În Egipt, cu multe mii de ani î.e.n. (în Neolitic) ***asfaltul*** procurat de pe coasta Mării Moarte era folosit în lucrările de arhitectură și la călăfătuirea corăbiilor. În partea de nord-est a Egiptului săpăturile arheologice au descoperit o lampă din lut cu urme de ***bitum***, veche de peste 3000 de ani.

Bitumul a fost folosit de babilonieni ca liant pentru piatra sau cărămizile de lut din zidurille ridicate de Nabucodonosor și la construirea corăbiilor, Herodot (părintele istoriei) descrie extracția asfaltului în insula Zakinthos din Marea Egee (dintr-un puț cu ajutorul unei cumpene de care era legat un burduf de piele). În ordine mitologică Zakinthos a fost fiul lui Trax, acela care a dat nuele generic al tuturor triburilor de traci. Identitar, tracii aveau o rădăcină sarmată. Herodot îi numea sauromates. Aceștia au fost, prin excelență, mineri, fondatori ai domeniului încă din Neolitic (7000 îH în mediterana de Est și teritoriul României de azi).

Plutarh (născut la Cheronea, lângă Delphi – cel mai vechi sanctuar al lumii antice grecești, unde Zeus apare blond cu ochi albaștri) amintește despre o ***groapă a focului*** și un ***râu de naft***, iar naturalistul roman Caius Plinius Secundus (numele după tată era Celer, din zona azi Veneto-Friuli), secolul I îH, denumește petrolul ***pissa phaltum*** și afirmă că, în combinație cu rășina, servea la producerea *focului grecesc*. Mărturii despre cunoașterea petrolului și întrebuințarea lui sub diferitele sale forme, încă din antichitatea îndepărtată, se regăsesc și la chinezi, indieni, la popoarele din zona Mării Caspice, etc.

Tracii au fost, ca popoare ale mării care circulau pe Marea Egee (Carpathicum) și Mediterană, printre primii care au folosit petrolul brut atât la impregnarea (bitumul) pentru construcții (Veneția a fost ridicată pe trunchiuri de molid impregnate cu bitum aduse din zona tracică a Muntenegrului de azi), pentru călăfătuirea corăbiilor (după Homer), pentru medicină (decoct de castane macerate în păcură pentru dureri de oase, după vechile tratate antice, metodă folosită și azi în satele românești).

Pe teritoriile României de astăzi săpăturile arheologice de la Poiana, cetate getică descoperită aici, datând din secolul I î.e.n., au pus în evidență obiecte de podoabă din diferite forme de bitum acoperite cu un strat subțire de argint. Din timpul stăpânirii romane s-au găsit obiecte de uz casnic pe bază de bitum, la Sucidava, situată la vărsarea Oltului în Dunăre, la Tomis (Constanța), într-un mormânt de înhumație. Pe lângă monedele romane din timpul împăratului Septimiu Sever (193–211) s-au găsit ulcele cu urme de smoală. O dovadă lingvistică a existenței și folosirii petrolului în Dacia este denumirea pentru acest produs de ***păcură***, cu echivalentul latin picula.

Urme de bitum din timpul stăpânirii romane au fost găsite și pe resturile de ceramică bizantină de la Histria, la Târgșorul Vechi lângă Ploiești etc.

Cea mai veche mențiune despre existența petrolului pe teritoriile românești se găsește în scrierile anticilor și se referă la ***focurile nestinse*** de la Lopătari, din Munții Buzăului.

În epoca formării statelor feudale și până la începutul veacului al XIX-lea există mărturii scrise despre folosirea petrolului în Țara Românească și Moldova.

Printr-un document de la 1440 domnitorul Moldovei Ilie Ștefan întărea Mânăstirii Bistrița stăpânirea asupra satului Lucăcești, la hotarele căruia se aflau izvoare de păcură, sat pe care mânăstirea îl primise în danie de la Pavel Porcu. Menționarea izvoarelor de petrol la hotarele satului Lucăcești se regăsește

și într-un alt document dat de fii lui Alexandru cel Bun, care face vorbire de *izvorul negru* **și fântâna neagră a păcurii**".

Tot în Moldova, Stefan cel Mare dăruiește, la 5 martie 1493, lui Sima Bahluianu, pentru slujba dreaptă și credincioasă față de domnie, „Siliștea Stețcani" (Tețcani) împreună cu „*lacul puturos*" situat în ținutul Bacău, la confluența Tazlăului Mare cu Tazlăul Sărat, iar doi ani mai târziu tot Ștefan cel Mare întărește lui Miclea și surorilor lui „*ocină în satul Cneaja… și o fântână anume, împuțită*", iar geograful Claudio Tolemeo, la finele secolului al XVI-lea, a alcătuit o hartă în care, printre bogățiile Țării Românești apar lacuri bituminoase în împrejurimile orașului Târgoviște.

Johann Joachim Becher, în prejma anului 1680, a publicat un tratat de alchimie a mineralelor și substanțelor unde arată că petrolul face parte din „compușii chimici pământoși", care pot fi solizi, lichizi sau volatili, uscați sau umezi, după natură, amestec, origine etc. Becher clasifică și caracterizează petrolul după locul de extracție, astfel: „bitumul babilonic", folosit la ungerea osiilor și care se poate transforma în „nafta eterică"; „bitumul valahic" (primise acest nume pentru celebritatea și întinderea folosirii mlui, iar valahii erau implicit recunoscuți ca urmași ai tracilor, cel mai întins popor al Europei, după Herodot) are consistență fluidă, culoare gălbuie, miros specific și poate servi inclusiv la iluminat.

În secolele al XVII-lea și al XVIII-lea numeroase documente fac referire la petrolul din ținuturile românești: episcopul Francisc Samirovich din Prisren, în anul 1685, menționează lumânările ce ardeau asemenea celor de ceară, făcute dintr-o substanță neagră, scoasă din pământ, din apropierea orașului Târgoviște; o hartă, anexă la o lucrare în limba latină, menționează urme de bitum în Oltenia. Călători străini menționează prezența a două **„***fabrici de gudron*" (probabil două gropi în care se colecta țițeiul vâscos) la Telega; Șultzer (Schultzer) menționează faptul că în vecinătatea orașului Câmpina se găsesc izvoare de țiței care este folosit la ungerea osiilor,după separarea lui de apa cu care era amestecat; Ing. Raicevich, unul din dascălii copiilor domnitorului Alexandru Ipsilanti, într-o lucrare din anul 1778, vorbește de numeroase izvoare de petrol aflate chiar la suprafața solului, iar petrolul poate fi recunoscut după culoarea lui. Despre țițeiul din Moldova – izvoarele situate în vecinătatea Tazlăului Sărat din zona satului Moinești – vorbește Dimitrie Cantemir în *Descriptio Moldaviae*, iar naturalistul francez Hacquet semnalează prezeța țițeiului în nordul Moldovei și în împrejurimile Vicovului, de asemenea în județul Neamț – satul Bâznoșeni.

Documentele existente arată că petrolul ajungea la suprafață țâșnind singur în izvoare amestecat cu apă. La intersecția regiunii deluroase cu cea de șes (pe Valea Teleajenului și în județul Buzău, până la începutul secolului al XIX-lea au existat vaste întinderi de teren inundate cu țiței, în care flăcările au ars zeci de ani (ceea ce amintește de focurile de suprafață de pe pământurile locuite de vechii perși, acolo unde s-a născut, și din acest motiv, religia mithraică. Ea a cucerit apoi teren, din cauza aceleiași credințe despre un zeu al Focului, Mithra, în numeroase alte regiuni unde a existat fenomenul. Tracii împărtășeau aceadstă credință, căciula tracică purtată la început doar de sacerdoți, era căciula mithraică și ea este până astăzi parte a portului popular în toate ariile locuite cândva de traci). Sunt amintite din perioada medievală focurile de la Muntele Cloșca (Apuseni), cu suprafața cât a unei case și unde „flăcările ardeau de vreo patruzeci de ani"; focurile de la Tețcani, de la Izești–Păcureți și de pe moșia Păcăleasa–Matița. În timpul lui Matei Basarab izvoarele erau captate printr-un șanț de scurgere, unde oamenii se ațineau cu vase. Pe măsură ce utilizarea păcurei s-a extins, țițeiul ajuns la suprafață a fost captat în lacuri create prin ridicarea unor diguri de pământ de mică înălțime și în unde țițeiul se depunea în straturi (se separa de apă), iar localnicii îl adunau cu vase sau chiar impregnau cârpe.

Acolo unde petrolul nu apărea la suprafață, țăranii săpau „gropoaie" de câteva picioare adâncime și mai mult întinse decât adânci. Era deci o proprietate comună a obștii, nu a domnului sau a boierului. Țițeiul extras era depozitat în butoaie numite „brebenițe". Numeroase astfel de gropi (gropoaie), care ulterior s-au adâncit și s-au extins în suprafață căpătând denumirea de „băi". Baia este un ul dintre

cele mai vechi toponime ale ariei foștilor traci, există astfel de băi în Calbria, pe coasta dalmată, la noi, în Carpații de Nord. iCei care se ocupau cu extracția petrolului din „băi" au fost denumite „băiași" (prin similitudine cu minerii care extrăgeau minereuri metalice solide). Astfel de băi s-au săpat în Oltenia (fosta Valahia Veche) la: Buliga pe Valea Păcurii, în Delnița, de la Valea Băii până la Tulbura, comuna Păcureți; pe moșia Fărloiești de pe Valea Trotușului; pe moșia schitului Apostolache; pe moșia Câmpina; pe domeniul Ghica-Comănești în localitățile Doftana, Văsiești, Leorda; în județul Buzău erau „Baia Berca" (berch – adică berci există și în occitană, ca nume propriu; și la noi a dat Berciu, Bercea, Berceanu), Baia Tega, Baia Bărăţii și multe altele. Acest sistem primitiv de exploatare cu băi sau gropoaie (gropi) a petrolului (uneori având pereții căptușiți cu bârne de lemn) a continuat să fie folosit până la începutul secolului XX.

Exploatarea țițeiului pentru diferite scopuri din gropi adâncite după modelul fântânilor, se făcea cu mijloace rudimentare. Satul Lucăcești, din zona Moinești, este considerat prima localitate românească, atestată documentar unde se extrăgea petrolul încă din secolul al XV-lea. Extracția petrolului din „fântâni" este atestată documentar și pentru numeroase alte localități din Moldova și anume: Siliștea Stețcani (Tețcani), satul Cneaja, Fărloești (Poiana Tazlău), Crăstești, Maxeani, Gocmani, Tătești, Moinești, Solonț, Dofteana, ș.a.

În Țara Românească țițeiul se extrăgea tot din fântâni sau gropi săpate în pământ, căptușite cu bârne din lemn și scos cu gălеți de lemn sau burdufuri din piele de animale așezate în capătul unei prăjini (numită lumânare), la rândul său prinsă de o cumpănă ce trecea printr-o furcă plantată în pământ și se termina cu o contragreutate. Sistemul fusese folosit mai înainte la scoaterea apei din fântâni pentru udarea câmpurilor. Astfel, aflăm dintr-un document din 6 februarie 1660, dat de Gheorghe Ghica „voievod a toată Țara Ungrovlahiei", despre schilerii (cei care lucrau la schelă) din Câmpina că încă înainte de domnia lui Constantin Șerban (1654–1658) extrăgeau păcură în Valea Puturosul, situată pe teritoriul comunei Buștenari. O acțiune de cartografiere a puțurilor de păcură din județul Prahova, inițiată de domnie în anul 1830, atestă un număr de 22 de gropi de păcură la Păcureți lângă Câmpina, la Liliești, lângă Țintea. La curbura Carpaților, existau 48 de puțuri de petrol, cele mai multe la Păcureți și Matița.

În Principate gropile de petrol erau săpate de puțari (fântânari), de unde țițeiul era preluat cu oale de pământ, încărcat în butoaie de lemn și transportat la târguri în butoaie așezate pe care trase de boi.

Din puțurile de la Valea Seacă și Hizești, comuna Păcureți, între anii 1785–1840 s-au vândut pe piața din Țara Românească 300.000 de vedre de țiței, după cum s-a consemnat în arhivele vremii.

Mari cantități de păcură au fost solicitate de către trupele rusești în timpul Războiului ruso-turc din 1806–1812, când vameșul din Câmpina raporta Divanului domnesc „că soldații ruși din Ploiești, Târgșor, Băicoi merg la puțurile de păcură din Câmpina și strâng păcura pentru trebuința lor". La fel, în timpul războiului ruso-turc din anii 1828–1829, (în urma căruia Grecia a s-a eliberat de stăpânirea otomană. Ea începuse lupta pe cont pro- priu, încă prin războiul de la 1821, al Eteriei, care a avut implicații și în spațiul nord-dună- rean). Trupele rusești au solicitat depozitarea întregii cantități de păcură extrasă din zona Câmpina pentru aprovizionarea trupelor de ocupație (războiul s-a încheiat prin pacea de la Adrianopole, aflat în Trakia, care a fost importantă și pentru spațiul românesc).

În privința dreptului de proprietate asupra păcurei extrase, aceasta revenea proprietarilor suprafeței: fie că erau moșii domnești, mânăstirești sau ale moșnenilor (comunități de țărani liberi).

Documente din arhivele mănăstirești vorbesc chiar despre conflicte între moșnenii pe pământurile cărora se aflau izvoare de păcură și care, fiindcă nu reușiseră să plătească birurile către domnie, voievodul le „cumpăra" în contul datoriei și le revindea sau le făcea danie mânăstirii, cu toate că moșnenii sau moștenitorii lor doreau să le răscumpere.

Un astfel de exemplu este legat de satul Crivelești de pe cursul superior al Buzăului, cu „păcurile de la Sărățelu", sat cumpărat de către Șerban Cantacuzino și pe care nepoții lui l-au vândut mânăstirii,

iar moșnenii au refuzat să recunoască actul de vânzare și în anul 1732 s-au sculat „cu gâlceavă" împotriva episcopului care, la rândul său, a apelat la Divanul noului domnitor, Constantin Mavrocordat, pentru „a face dreptate" mânăstirii.

Bazați pe documente de Drept obicinuelnic se poate afirma că în cel de al patrulea deceniu al secolului al XIX-lea extracția țițeiului se afla în stadiul de explorare în județele Bacău, județul Săcuieni (ori Saac, aflat între județele Buzău și Muscel în intervalul 1601– 1718), Prahova și Dâmbovița.

În acest fel, România apare ca prima țară din lume producătoare de petrol, iar Bucureștiul ca primul oraș din lume iluminat cu petrol lampant.

Cam în același timp, în Pensyvania (S.U.A.) colonelul Drake realizează primul foraj mecanic din care erupe țiței. Odată luat startul astfel, industria mondială a petrolului se impune într-o perioadă istorică foarte scurtă. Fenomwnul avea să schimbe radical viața socială la nivel planetar, departajările vor fi elocvente, inclusiv bătăliile identitare. Acestea au influențat în chip major standardele economice, evoluția politică, aspectele culturale ulterioare ale țărilor lumii, inclusiv ale Europei și spațiului romînesc. După 1940 și până în prezent petrolul și gazele naturale constituie principala resursă energetică a lumii.

La 1859, prin alegererea în ambele principate a aceluiași domnitor – Alexandru Ioan Cuza, a luat naștere România, care putea oferi alte orizonturi activității industriale, deci și extracției și prelucrării petrolului.

În dezvoltarea industriei petrolului din România se disting următoarele perioade, marcate de evenimente de răscruce în politica națională și internațională sau în politica economică mondială și a țării.

– Perioada de formare și afirmare a industriei de petrol în România, între anii 1857–1905; Reprezintă intervalul de timp de la prima înregistrare în statisticile mondiale a unei producții de țiței și până la *Legea Petrolului* din anul 1905. Este o perioadă de început, în care s-au inițiat încercări de depășire a mijloacelor tehnice cu originea în tradiția țărănească, utilizate până atunci în extracția țițeiului, în transportul țițeiului și gazului lampant, în modlitățile de depozitare și tehnologia de de distilare, în procedeele de acumulare de cunoștințe de către specialiști, în opțiunile de formare și organizare a societăților petroliere și a unei piețe de comercializare a petrolului.

– Perioada de avânt a industriei petroliere, 1905–1914; un cap de pod al acestui interval l-a constituit apariția motorului cu ardere internă, ceea ce a produs o nouă revoluție tehnică. Ea a permis apariția automobilelor ușor deplasabile chiar pe drumurile pe care circulau căruțele și trăsurile și, de asemenea, a dus la apariția primelor aparate de zbor cu motor propriu. Este perioada în care sunt studiate valențele petrolului pentru a fi folosite în elaborarea de noi strategii și mijloace de ducere a luptei pentru civilizație. În această perioadă, prin Școala de Maiștri de la Câmpina, se formează primii operatori români specialiști în sondele de foraj și în rafinării.

– Perioada Primului Război Mondial, 1914–1920, marchează un moment de cotitură în istoria militară prin folosirea pentru prima dată a tancurilor, a aviației și a gazelor de luptă, toate realizate pe bază de petrol. Este deci pusă în evidență importanța economică și militară a petrolului și, în același timp, pentru țările bogate în resurse petrolifere, apare o nouă amenințare din partea marilor puteri militare, care tind să pună mâna pe aceste resurse primare de energie.

– Formarea industriei gaziere și refacerea industriei petroliere în România Mare, 1920–1930.

Pentru România, ieșită din război reîntregită, dar cu pierderi mari de oameni, cu industria petrolieră în majoritatea ei distrusă și finanțele secătuite, inițial a însemnat o epocă de mari dificultăți, depășite datorită înțelepciunii guvernanților vremii. Refacerea sondelor și a rafinăriilor distruse de război; înființarea, în anul 1920, a Școlii Politehnice din București și a Școlii Politehnice din Timișoara, înzestrată fiecare cu o Facultate de Mine. Elaborarea *Legii Minelor* în 1924 a încurajat, a protejat industriașii și specialiștii romîni și a potențat dezvoltarea industriei extractive din România Mare, în

primul rând pe baza capitalului autohton. În această perioadă cercetarea geologică realizată în cadrul Institutului Geologic al României a pus în evidență zăcăminte și structuri petrolifere și gazeifere noi, iar inginerii români au asimilat noi tehnologii în domeniul forajului și rafinării**.** Industria petrolieră, ca și cercetarea geologică și mineritul în sens larg, au beneficiat de aportul unor mari savanți patrioți, școliți la universități și politehnici de prestigiu din străinătate, deveniți creatori de școală românească în domeniu ca profesori ai Facultăților de Mine nou înființate. Identitar vorbind, România Mare asimila standardele europene și-și valorifica resursele de solidaritate cu propriul ei trecut, pe baza căruia își edifica, de sine stătătoare, viitorul.

– Perioada de maturizare a industriei de petrol, 1930- 1939. Industria Petrolului din România Mare, încurajată fiind prin *Legea Minelor* din 1924, cunoaște o dezvoltare continuă atât din punct de vedere cantitativ, dar și calitativ, ajungând ca, după 1934, petrolul să reprezinte marfa cea mai vândută la export. Ponderea comercializării de produse petroliere ajunge să depășească jumătate din toatalul valoric al exportului românesc.

– Perioada celui de al II-lea Război Mondial, 1939–1945, în care aproape întreagaproducție de petrol din România este aservită intereselor militare, consumul civil intern fiind raționalizat și redus drastic La început, în intervalul 1941–1944 exportul de produse petroliere este în totalitate acaparat de Germania și Italia. Industria petrolieră a înregistrat distrugeri uriașe, datoarate bombardamentelor aviației aliate, în special în perioada aprilie-august 1944. După 23 august 1944, petrolul românesc care a mai putut fi extras și rafinat a fost destinat susținerii armatei române și sovietice pe frontul de Vest (cu titlul de despăgubiri de război).

– Perioada de după Cel de-al II-lea Război Mondial,1945–1948, caracterizată prin eforturi deosebite pentru refacerea și repararea instalațiilor de extracție, rafinare, transport și depozitare distruse de război, naționalizarea tuturor societăților petroliere prin actul de la 11 iunie 1948, acapararea industriei românești de petrol de către SOVROMPERTROL (societate mixtă româno-sovietică în domeniul petrolului, care a funcționat în perioada 1945–1955 pentru a se plăti, cu petrolul extras, daunele de răyboi ale Ropmîniei către URSS) și SOVROMGAZ, cu transmiterea, în cea mai mare parte a cantităților de petrol extrase către Uniunea Sovietică, tot în contul datoriei de război, în cuantum de 20 milioane dolari SUA. În această perioadă s-a intensificat cercetarea geologică și s-au pus în producție noi structuri petrolifere în Depresiunea Getică, în Platforma Moesică, în Câmpia Panonică și în Moldova. Au fost înființate școli profesionale, școli medii tehnice de petrol și s-a înființat Institutul de Petrol, Gaze și Geologie din București, care a format și pregătit de-a lungul celor peste 60 de ani de existentă cca. 40000 de ingineri și specialiști cu pregătire superioară. Au fost înființate institute de cercetări și proiectări pentru foraj-extracție țiței și gaze, pentru rafinare și procesare petrochimică.

– Perioada dezvoltării extensive a industriei românești de petrol, 1948–1990; În această perioadă s-au intensificat activitățile de dezvoltare a exploatării pe zăcămintele noi descoperite; s-au creat noi rafinării și a fost sporită capacitatea de procesare a celor existente. Au fost modernizate tehnologiile și echipamentele. A fost atins recordul de adâncime forată la Sonda 7000 Băicoi (7006) m. S-a obținut maximul producției istorice de țiței extras de 14.710.600 tone în anul 1976, și maximul producției de gaze extrase în anul 1986, de 39,371 miliarde Stm.c. Capacitatea de procesare petrochimică a ajuns la peste 35 milioane tone/an. Au fost puse în evidență structurile petro-gazeifere din Marea Neagră, s-au proiectat și construit în România platformele de foraj marin și au fost explorate formațiunile de adâncime din zona economică a platformei Continentale a Mării Negre, iar în anul 1983 Platforma Marină Gloria, a început extracția petrolului de pe structura Lebăda din Marea Neagră. S-au înființat Întreprinderi de Comerț Exterior, care au derulat contracte de cooperare și execuție de lucrări petroliere în numeroase țări, ducând faima petroliștilor români în: Algeria, Egipt; India, Ecuador, Iordania, Yemen, Mongolia, Coreea de Nord, China, Cuba, Ecuador, Columbia, Iraq, Iran, Libia,

Maroc, Zambia, Tanzania, etc. Aceasta a fost perioada cea mai efervescentă din întreaga istorie a petrolului românesc.

– Perioada reorganizării și internaționalizării industriei de petrol din România, din1990 și până în prezent, caracterizată prin privatizări, reorganizări, retehnologizări, restructurări și, în general, prin reducerea drastică în volum a activităților petroliere ale entităților românești odată cu preluarea integrală a industriei extractive și de rafinare din România de către firme multinaționale în care capitalul românesc nu este implicat.

2. Abordarea legislativă a activităților petro-gaziere și instituțiile implicate în reglementarea punerii în aplicare a legilor

În România o primă reglementare a extracției petrolului a fost făcută la finele veacului l XIX-lea, prin *Legea Minelor*, din anul 1895, iar în anul 1900 este aprobat un *Regulament pentru acordarea dreptului de a căuta și exploata petroleu pe moșiile statului* și, în 1904, *Lege și Regulament pentru reglarea și consolidarea drepturilor de a exploata petrol și ozocherită pe proprietățile particulare*.

În cuprinsul *Legii* din anul 1895, titlul VII, art.65, se prevedea că: „*Petroleul (țițeiul, păcura groasă), ozocherita, asfaltul și toate bituminoasele, afară de huilă și lignit bituminos, rămân cu derogațiune la prezenta lege, la libera dispozițiune a proprietății de suprafață dacă exploatarea nu constituie un pericol pentru siguranța locuitorilor vecini*“, ceea ce reprezenta o îngrădire față de legea nescrisă, termenul medieval românesc era de legislație obicinuielnică, după care oricine avea dreptul de a căuta petrolul (chiar și pe terenurile care nu-i aparțineau). *Legea* din anul 1895 acorda acest drept numai proprietarului suprafeței, excluzînd obștile țărănești de pildă, de la a face gropoaie pe terenurile moșierului. Suprafața acordată în concesiune din moșiile statului era de 40 ha, care, prin Regulamentul *din anul 1900* este sporită la 100 ha. În mod cu totul excepțional se putea acorda și un al doilea perimetru din moșiile statului, numai cu aprobarea Consiliului de Miniștri, cu condiția ca cel de al doilea perimetru să fie situat la o distanță de minim 15 km față de primul (pentru an nu se lega între ele cele două conexiuni, care ar fi folosit astfel un singur rând de utilaje).

Concesiunea se aproba prin *Decret Regal*, pentru o perioadă de 30 de ani, durată care prin reglementările ulterioare putea fi mărită la 50 de ani.

Legile și Regulamentele menționate prevedeau pentru concesionarii de terenuri de la stat drepturi, obligațiuni și reguli privind explorarea și exploatarea zăcămintelor de petrol, astfel:

2.1. Drepturi

1. Să execute lucrări în subteran sau la suprafață în perimetrul concesionat, ca: săpări de puțuri și sonde, galerii etc, pentru mai buna cunoaștere a zăcământului și exploatarea acestuia;
2. Să stabilească și să execute lucrările de suprafață privind exploatarea zăcământului, adică să colectareze, să separare, să transporte și să vândă țițeiului către clienți, inclusiv să construiască ateliere pentru menținerea în funcțiune, întreținerea și repararea utilajelor și instalațiilor.
3. Să execute bazine, diguri, zăgazuri pe cursurile de apă, conducte de apă care să deservească instalațiile de la punctul 2;
4. Să execute drumuri, canale, poduri, căi ferate, conducte și orice alte lucrări, pentru a asigura circulația oamenilor și a vitelor în bune condițiuni, spre a transporta materialele, utilajele și echipamentele, precum și produsul obținut, depozite pentru stocarea țițeiului extras, rampe pentru încărcarea acestuia în vagoane-cisternă, etc.;

5. Să ridice clădiri pentru administrația schelei, pentru depozitarea și conservarea unor mașini și utilaje, a materialelor, pentru locuințe, etc.
6. Să execute lucrările din atelierele proprii și la puțuri, sonde și instalațiile de suprafață cu lucrători specializați în meseriile necesare pentru toate lucrările impuse de exploatarea zăcămintelor de petrol;
7. Să dispună de țițeiul extras pe toată perioada de concesionare.

2.2. Obligații

În condițiile *Legii* din 1895 concesionarul era obligat să asigure la zi informații privind realizarea contractului și anume să prezinte:

1. Un plan cu toate lucrările de executat pentru conturarea zonei productive în perimetrul dat, exploatarea acestuia și stadiul lucrărilor executate, evidență care se ținea zilnic și se preda Societății la finele anului;
2. Un registru de exploatare în care să fie înscrise cazurile mai deosebite, precum și observațiile inginerilor;
3. Un registru de evidență a extracției și vânzărilor.

Pentru fiecare puț sau sondă ce se săpa/fora, concesionarul era obligat să țină un registru în care să consemneze zilnic mersul lucrărilor, natura terenurilor în care s-a săpat, înclinația stratelor, accidentele întâmplate, nivelul la care s-au găsit stratele petrolifere, precum și orice alte detalii și observații ce s-ar putea face pe parcursul fiecărei operațiuni. Era, de-asemenea, obligat să păstreze mostrele din stratele traversate, cu probe numerotate, etichetate și înscrise în registrul de urmărire a lucrărilor, precum și probe din petroleul extras, care avea să fie ținut în sticle bine închise, cu notarea sondei, stratului și adâncimea de la care a fost colectat.

Legea reglementa și relația activității de extracție a țițeiului cu alte organizări, inclusiv construcțiile ridicate și existente în perimetru. Astfel, dacă în perimetru existau lucrări de artă, monumente publice sau istorice, concesionarul era obligat să obțină consințământul respectivului proprietar, fără de care nu putea începe execuția unor lucrări noi la o distanță de minimum 100m pe orizontală față de acestea. Se stabileau de asemenea distanțe minime față de curțile oamenilor, drumuri, căi de comunicații, căi ferate etc.

1. Pentru parcelele de teren proprietate de stat ocupate cu puțuri, sonde, instalații etc., în perimetrul dat concesionarul era obligat să plătească statului: 1. O taxă pe unitatea de teren ocupată;
2. O despăgubire egală cu îndoita valoare a pământului din proprietățile vecine pentru suprafețele ce se vor ocupa la execuția lucrărilor;
3. O redevență de 4% din volumul țițeiului extras, mărită în anul 1900 la 10–15%;
4. Alte taxe impuse prin lege, cum ar fi:
– taxa de concesionare pentru terenurile statului care se plătește pentru întrega suprafață a terenului concesionat;
– taxa de 1% din produsul brut, la care se adaugă toate taxele locale și unele obligațiuni cu privire la perimetrul în cauză.
5. La expirarea concesionării, concesionarul avea obligația să predea în stare de funcționare toate puțurile și sondele realizate, împreună cu instalațiile care le deserveau, fără nici un drept de a primi despăgubiri, statul intrând în deplina proprietate a acestora. Erau predate statului de asemenea, fără despăgubiri, toate construcțiile, rezervoarele de lemn și metal, tuburile din găurile de sondă, stațiile de pompare și, în general, toate construcțiile și instalațiile fixe. Concesionarul își putea recupera mașinile, instrumentele, sculele, caii și toată dotarea mobilă de suprafață.

În Transilvania se făcea uz de *Legea Minelor* din anul 1854, rămasă valabilă în Imperiul Austro – Ungar până la Tratatul de la Paris, prin care se prevedea că exploatarea bogățiilor subsolului este independentă de proprietarul suprafeței. Bogățiile subsolului erau numai proprietatea statului, cu excepția unor zone și substanțe minerale utile specificate în lege. Sistemul imperial prevedea că, mineralele existente în subsol nu au aparținut nimănui, ca urmare, dreptul de exploatare revine statului în virtutea puterilor sale imperiale, (bineînțeles cu îndeplinirea unor condiții). Permisul de exploatare era emis exploratorului (persoanei) care făcea dovada existenței unui zăcământ exploatabil și dacă făcea dovada și a posibilităților sale financiare și tehnice. Pe parcusul perioadei de explorare și exploatare titularul permisului era riguros controlat de autoritatea minieră care putea impune chiar anumite lucrări.

În anul 1881 Ungaria a promulgat *Legea XII*, în care erau cuprinse reglementări pentru instalarea conductelor de apă și de gaze pentru deservirea publică.

În anul 1893 la Viena se aprobă în cadrul *Foii legilor imperiale* normele privind *Probarea qualificațiunii speciale pentru exercițiul industriei concesionate de alcătuit conducte de gaz, întocmirii de luminat și și conducte de apă*.

Anul 1904 marchează apariția *Legii pentru regularea și consolidarea dreptului de a exploata petrolul și ozocherita pe proprietățile particulare*. În baza acestei legi, dreptul de explorare și exploatare pentru o anumită durată, pe un teren proprietate particulară, este considerat un drept imobiliar, opozabil terților prin transcrierea actului de concesionare în registrul local al autorităților unde se află terenul. Legea a fost amendată în anul 1912, nu cu mult înainte de a începe Războaiele Balcanice și Primul Război Mondial, cu prevederi privind asigurarea cu petrol a armatei. Temporar, în timpul ocupației Olteniei și Munteniei de către trupele Puterilor Centrale în Primul Război Mondial, după Pacea de la Buftea, lângă București, Guvernului român i s-a impus, în preajma marii Uniri, la 18 februarie 1918, un *Pact al petrolului* prin care Guvernul român acorda firmei germane Oellandereinen Pacht Gmbh, pentru o durată de 30 de ani, dreptul exclusiv de a exploata toate sondele și instalațiile de pe terenurile statului, inclusiv embaticurile (terenurile deja arendate până la 99 de ani) pentru exploatare, extragerea și prelucrarea de uleiuri minerale, gaze. ozocherită, asfaltul și orice bitumine. Terenurile statului pentru care până la 1 august 1914 a existat o concesiune, urmau să cadă, la expirarea termenului de concesiune, sub dispozițiile Pactului Petrolului și să fie concesionate automat firmei Oellandereinen Pacht Gmbh. Statul român (Guvernul liberal al lui Brătianu) urma să primească o redevență plătibilă în primele trei luni după expirarea anului calendaristic, de 8% din valoarea pe piața românească a țițeiului din anul în curs. La calcularea redevenței pentru cantitatea de petrol extrasă se scădea acea cantitate de țiței și produse petrolifere care fusese întrebuințată cu ocazia extracției cantității redevabile folosită la producerea căldurii, luminii și energiei necesare propriei exploatări (autoconsumul). Legea românească prevedea că, pe lângă redevență, statul român era îndreptățit să primească și o parte din beneficiu, calculată pentru suma ce depășea cifra de 8% ca dividend. Participarea la beneficiu era de 25%, când acesta era cuprins între 8–15 %. La un profit de 15–20% alți 5% din suma ce depășea 15%; de la 20–30% alți 8% din suma ce depășea 20%; de la 30–40% alți 5% din suma ce trecea de 30%, iar de la 40–50% și mai mult alți 10% din suma ce depășea 40%. Societatea germană era obligată ca, într-o perioadă de 5 ani, să foreze 100 de noi sonde, care dacă erau „răzbite“ (erau puse în exploatare) erau scutite de la plata redevenței timp de 15 ani de la forarea a 20 de sonde prevăzute să fie forate în fiecare din cei 5 ani. Prin acest *Pact al petolului* se stipula și că avantajele conferite prin *Legea pentru protecția industriei naționale* din 1912 se aplică și Societății germane, chiar dacă aceasta nu ar întruni condițiile sociale de care depinde acordarea acestor avantaje. Toto- dată Societatea era scutită de prescripțiile regulamentului de poliție minieră privitoare la certificatele de sondori, maeștri sondori, șefi de schelă etc., pentru ea certificatele ger- mane și austro-ungare urmau să fie recunoscute în România. Societatea Ollandereinen GmbH putea cesiona la rândul ei drepturile și îndatoririle sale unei terțe societăți pe care guvernul german și cel austro-ungar ar

indica-o în termen de 12 luni de la semnarea păcii generale postbelice. Capitalul social al Societății era constituit în cea mai mare parte din acțiuni ordinare (numai o parte dintre aceste acțiuni reveneau Guvernului român spre cumpărare, cu dreptul de a-le vinde și particularilor), iar o mai mică parte era formată din „acțiuni de prioritate" cu un drept de vot de 50 de ori mai mare față de cele ordinare și de care dispuneau exclusiv Germania și Austro-Ungaria. Acest așa zis *Pact al petrolului* era însoțit și de întemeierea unui Societăți a Monopolului de Stat pentru Comerțul cu Produ- sele Petrolului, care drept de monopol să fie transmis unui grup financiar indicat Guver- nului român de către guvernele german și austro-ungar. Era un tip de globalizare prin care România risca să devină musafiră pe propriul său teritoriu.

Obiectul monopolului consta în dreptul exclusiv de a cumpăra țițeiul de către Societatea pentru Monopolul Comerțului. Tot țițeiul și gazoilul produse în România urmau să fie cedate Societății Monopolului (Societății germano – austro-ungară) chiar din rezervoarele de pe șantiere sau în alte locuri de producție. Guvernul român era obligat să pună la dispoziția Societății Monopolului Comerțului, după scopul și cererea ei, instalațiile, imobilele și mijloacele de exploatare pentru transportul, inmagazinarea, prelucrarea și valorificarea țițeiului și gazoilului aparținând terților, în cazul când numita societate nu s-ar putea înțelege pe cale contractuală cu proprietarul lor. Conductele statului, inclusiv rezervoare, pompe, etc se predau Societății Monopolului, după cererea acesteia, în proprietate sau în arendă, prețul cumpărării sau arendei urmând să fie calculat pe baza prețurilor în vigoare la data de 1 august 1914. Societatea Monopolului Comerțului urma să plătească statului român o taxă de 4 lei pentru fiecare tonă de produse petroliere exportate și de 3,4 lei pentru țiței. Condițiile de cedare a întregii industrii românești de petrol, în regim de ocupație germană nu au putut fi însă puse în practică datorită înfrângerii Puterilor Centrale în Primul Război Mondial. Avem totuși, în acest fel, imaginea acțiunilor de fond ale Germaniei asupra României și a intenițiilor ei clare (și nu doar ale ei, ci ale oricui a procedat în același fel) de a stăpâni bogățiile acestei țări. Intențiile de fond nu s-au schimbat cu timpul, puterea forței primează și astăzi asupra dreptului, deoarece, după 86 de ani, adicî în prezent, prevederile acelui *Pact al petrolului* au devenit fapt s-au împlinit. Global înseamnă, cel puțin în acest caz, să nu mai dispui de ceea ce-ți aparține. Exemplul Belgiei, care este un stat tolerat pe propriul său teritoriu, este – o dată în plus – edificator.

În anul 1920, ca urmare a *Tratatului de pace* cu Ungaria, în urma unirii Transilvaniei cu Patria Mamă, toate proprietățile statului ungar au fost preluate de statul român, cu excepția cotei de 15% din capitalul Societății *Ungarisches Erdgas – Gesellschaft* (UEG) aparținând Băncii germane Deutsche Bank, care a făcut obiectul unor acțiuni juridice, tratative și negocieri ulterioare.

În general, preluarea proprietăților aferente exploatării gazului metan din Transilvania s-a făcut cu plata activelor societăților deținute de acționarii privați din țările foste inamice.

Sfârșitul Primului Război Mondial a însemnat, pe lângă destrămarea imperiului habs- burgic, a imperiului otoman și bolșevizarea imperiului țarist și o nouă organizare politică a Europei, în baza principiilor de formare a „statelor națiuni" lansat de președintele american W. Wilson. În acest context, la 27 martie / 9aprilie 1918 Sfatul țării de la Chișinău a votat uni- rea Basarabiei cu România,iar Regele Ferdinand a promulgat, la București Actul Unirii, la 1 aprilie 1918. La 15/28 noiembrie 1918, Congresul General al Bucovinei, a proclamat „unirea necondiționată și pe vecie" a Bucovinei cu Regatul Român, act promulgat de către Regele Ferdinand la începutul lunii decembrie 1918. Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, la care au participat 1228 de delegați aleși din aproape 5000 de sate și 80 de orașe și peste 100000 de români veniți din Transilvania și Banat, a votat, în unanimitate, „Unirea cu țara". Rezoluția de Unire, adoptată de Adunare cu entuziasm, a fost citită de către Vasile Goldiș.Recunoașterea noului statut politico/teritorial și-a găsit recunoașterea juridică internațională în cadrul tratatelor de pace încheiate la Conferința de Pace de la Paris (1919–1920), astfel:

Tratatul de pace încheiat la Saint – Germain de către puterile învingătoare cu Austria recunoştea și consacra unirea Bucovinei cu România, iar Tratatul de la Trianon din 4 iunie 1920 încheiat cu Ungaria consfințea Unirea Transilvaniei la România.

Actul Unirii provinciilor româneşti într-un Stat Național Unitar Român a fost recunoscut și de grupurile etnice conlocuitoare. Populația săsească din Transilvania, prin Adunarea Reprezentanților săi de la Mediaş, din anul 1919, a adoptat o Rezoluție de recunoaşterea și aderare la Unire. Şvabii din Banat, în adunarea de la Timişoara din august 1919, s-au declarat aderenți la Unire.

Consiliul Național Maghiar de la Târgu Mureş, din anul 1920, luând act de realizarea unității românilor și recunoscând dreptul la autodeterminare a popoarelor înglobate în Ungaria, au considerat legitimă unirea românilor din Transilvania cu cei de același neam cu ei.

Distrugerile suferite de provinciile româneşti în timpul războiului, dublarea populației țării, finanțele secătuite, despăgubirile ce trebuiau plătite proprietarilor unguri pentru bunurile preluate de către statul român, organizarea administrativă diferită și legile diferite care funcționau în proviinciile reunite, ca și diferitele tipuri de monedă care circula pe piața românească reprezentau obstacole majore în refacerea și dezvoltare noului stat Național Unitar Român. În aceste condiții era nevoie de o nouă Constituție, care a fost votată în anul 1923, și o nouă LEGISLAȚIE. Pe acest fundal a fost inițiată și promulgată *Legea Minelor,* nr. 2294/3.07.1924.

Necesitate și oportunitate *Legea Minelor* din 1924 a fost una dintre cele mai complete și mai moderne dintre legile din domeniu, care a potențat economia națională românească, deschizând cale largă dezvoltării capitaluluii autohton. Legea a acordat o importanță deosebită exploatării raționale și valorificării petrolului, principala resursă minerală a țării, fiind denumită, și pe bună dreptate, *Legea Petrolului*. În capitolele legii sunt reglementate toate aspectele tehnice, economice și sociale legate de punerea în evidență, explorarea, exploatarea și valorificarea în interes național a resurselor minerale ale țării. Principalele reglementări ale *Legii* se referă la:

Clasificarea substanțelor naturale:

I. Combustibili minerali:

1. a. cărbuni: antracit, huilă, cărbune brun, lignit;

b. bitumine:

2. solide: substanțe asfaltoase naturale, ozocherită, şisturi bituminoase de orice fel;

3. lichide: petrol brut (țiței) cu gazele sale de zăcământ și derivatele sale naturale, precum și orice alt bitum lichid;

4. gazeiforme: hidrocarburi gazoase care formează zăcăminte proprii.

II. Minereuri metalifere și alte minerale și roc,i cât și apele lor de cimentare, conținând:

1. platină, aur, argint, uraniu, radiu și elementele radioactive în game, molibden și elementele lor conexe;

2. plumb, zinc, cupru, bismut, antimoniu, nichel, cobalt, staniu, titan, seleniu, teluriu, cadmiu, sulf, tungsten, mercur și metalele lor înrudite;

3. fier, mangan, crom.

III. Minereuri de aluminiu și în general silicați aluminoşi, magnezieni și cu alte baze, minerale fluorifere, minerale cu bariu și stronțiu ca: bauxită, alunite, corindon comun, mică, feldspați, caolin, magnezit, talc, azbest, fluorină, bauxită.

IV. grafit și roci grafitoase.

V. Fosfați în genere: fosfarite, apatite.

VI. Minerale cu toriu și pământuri rare: monazita, torita, cerita și alte minerale cu elemente rare.

VII. Pietre prețioase și seminobile ca: diamant, smaragd, corindon, beryll, topaz, granate, opal nobil, turmaline, agate, cristal de rocă și varietățile sale colorate, succin (chihlimbar) și alte răşini minerale.

VIII. Săruri și ape sărate: sarea gemă, săruri de potasiu și alte săruri, fie asociate cu sarea gemă în același zăcământ, fie formând zăcăminte distincte; izvoare sărate și ape sărate de zăcământ cu iod și brom, sarea de mare, de lacuri și lagune, nitrații, borații și sărurile asociate.

IX. Gaze naturale, altele decât hidrocarburile gazoase, ca bioxidul de carbon, gazele nobile și orice alte gaze și emanațiuni.

X. Izvoare minerale și ape subterane mineralizate sau ape curative în genere: lacuri și lagune mineralizate, nămoluri.

XI. Turba.

XII. Mase de roci comune compacte sau formând depozite mobile precum: calcare, gips, gresii, conglomerate, nisipuri, pietrișuri, marne, argile și orice materiale utilizate la construcții sau ca ornament, precum și la fabricarea materialelor industriale comune.

Art.3 menționează că „punerea în valoare a substanțelor se face după normele prevăzute în legea de față. În acest scop se deosebesc două regimuri:

– regimul substanțelor care aparțin statului;
– regimul substanțelor rămase la dispoziția proprietarului suprafeței.

Concesiunile se acordă numai în regiuni declarate în prealabil proprietatea minieră concesionabilă, pe baza prospecțiunilor urmate de lucrări de explorare, prin care s-a dovedit neîndoielnic existența unui zăcământ exploatabil.

Prospecțiunea se face pe bază de permis neexclusiv eliberat de Ministerul Industriei și Comerțului persoanelor fizice/juridice care dovedesc capacitatea lor tehnică. Durata permisului este de un an și poate fi reînnoit de la un an la altul. Din permisiunea de prospecțiune nu decurge vreun drept la acordarea explorării sau exploatării.

Pentru persoanele fizice/juridice având capital privat taxa pentru permisul de prospecțiune era de 1000 de lei, iar prospecțiunile întreprinse de stat erau scutite de taxă.

2.2.1. Explorarea urmărea să constate efectiv existența și dezvoltarea unui zăcământ exploatabil.

Pentru acest fel de lucrări și cercetări se acordă un permis exclusiv pe termen limitat pentru explorarea regiunii în limitele unui perimetru rezervat.

Acordarea permisului exclusiv constituie un avantaj la obținerea permisului de exploatare. Permisul exclusiv se poate retrage de către Ministerul Industriei și Comerțului:

a. pentru neglijențe repetate de a comunica autorității miniere rezultatele lucrărilor de explorare și alte date cerute;

b. transmiterea permisului către terți făcută fără autorizarea de către Ministerul Industriei;

c. când lucrările nu au fost începute în termen, când au fost suspendate mai mult de 30 de zile fără motive temeinice sau când nu sunt continuate cu intensitatea cerută de autoritatea minieră;

d. în caz de executare nerațională a lucrărilor, având ca urmare degradarea zăcământului;

e. pentru abateri grave de la obligațiunile prevăzute în caietul de sarcini sau în legi.

Retragerea permisului se hotărește de Consiliul Superior de Mine, după audierea părților.
Controlul explorărilor se exercită de autoritatea minieră, care este îndreptățită să urmărească lucrările ei și să aibă și *un reprezentant al său la aceste lucrări*.

Când concesionarul explorant este persoană fizică, pentru exploatare i se va acorda un termen de un an pentru a constitui o societate în condițiile legii.

Concesiunile de exploatare se acordă numai întreprinderilor constituite ca societăți anonime române, constituite conform codului comercial și care satisfac dispozițiunile din Legea minelor.

Concesionarul este obligat să repare toate pagubele cauzate suprafeței, clădirilor și instalațiilor aflate pe ea prin exploatarea minei.

Responsabilitatea concesionarului este absolută.

Instanțele judecătorești sunt îndreptățite să hotărească asupra pagubelor dar nu pot să ordone nici o măsură relativă la explorare sau exploatare, aceasta fiind de competența exclusivă a autorităților miniere.

Când mina a avut mai mulți concesionari succesivi, răspunderea o suportă concesionarul actual.

Toate exploatările de substanțe minerale de orice natură sunt supuse următoarelor taxe și impozite:

– o taxă fixă pe suprafața delimitată de concesionare; – un impozit anual la o cotă din produsul obținut.

Taxa fixă se aplică la totalul suprafeței concesionate sub orice formă pentru exploatarea unei substanțe minerale și se fixează la:

– 60 lei/ha concesionat pentru exploatarea de petrol;

– 20 lei/ha concesionat pentru exploatările de orice alte substanțe minerale utile. Impăozitul este de 2% din produsele obținute pentru bitum lichid (țiței) și produsele asociate cu el în același zăcământ. La gazele obținute odată cu petrolul, impozitul se va percepe în numerar, socotindu-se valoarea la prețul mediu.

2.2.2. Concesionarea terenurilor de prospecțiune

– Dreptul de proprietate asupra zăcămintelor de orice fel de la suprafață sau adâncime, revenea statului;

– Titularul permisului de prospecțiune, statul – prin Institutul Geologic, sau întreprinzătorii particulari, aveau dreptul sa treacă peste orice proprietate, dar fără a deteriora suprafețele;

– Permisul de prospecțiune asupra unor perimetre – numai pătrate sau dreptunghiulare (cu latura mică egală cu jumătate din latura mare), se acorda de către Ministerul Industriei și Comerțului pe timp de un an, cu posibilitatea de prelungire din an în an, în cazul efectuării unor măsurători magnetice speciale, electrice, gravimetrice sau a unor studii geologice, în vederea descoperirii unui zăcământ probabil;

– Titularul perimetrului plătea o taxă de 1.000 de lei anual, statul operând cu scutire de taxe.

2.2.2.1. Concesionarea terenurilor de explorare

– Concesionarea terenurilor de explorare se făcea pe baza unui „permis exclusiv“, aprobat prin Decret Regal, la propunerea Ministerului Industriei și Comerțului, cu avizul favorabil al Consiliului Superior al Minelor;

– Termenul de folosință era de 3 ani, cu posibilitatea de prelungire pe încă 3 ani, dacă lucrările de cercetare nu fuseseră terminate;

– Perimetrele de concesionat, în suprafață de 50–100 ha, sub formă pătratică sau dreptunghiulară, aveau laturile orientate N-S și E-V;

– Titularul permisului exclusiv plătea o taxă anuală de 2.000–10.000 lei (art 5.) și putea să înceapă lucrările numai după ce plătea despăgubirile cuvenite proprietarilor suprafeței;

– Într-o regiune necunoscută, o întreprindere putea să obțină permise exclusive pentru două sau mai multe perimetre alăturate sau izolate;

– Permisele exclusive erau suspendate dacă lucrările de explorare erau întrerupte mai mult de 30 de zile fără un motiv temeinic, dacă se constata executarea nerațională a lucrărilor sau abateri de la obligațiile din caietul de sarcini.

Explorarea și exploatarea perimetrelor de gaze care formau zăcăminte proprii se efectua de către stat, sau de către stat în asociație cu un capital particular, astfel:

– Suprafața perimetrului rezervat pentru explorare de gaze naturale era de 100–200 ha;

– Autoritatea minieră evalua rezultatele favorabile luând în calcul debitul de gaze și presiunea inițială a zăcământului;

– Pentru alte gaze decât hidrocarburile, se acordau spre explorare perimetre de 10 – 100 ha, pe un termen de 3 – 5 ani, în funcție de întinderea perimetrului;

– Pentru conservarea zăcămintelor de gaze se stabilea un perimetru de protecție, cu forma și întinderea fixată de Ministerul Industriei și Comerțului și cu avizul Institutului Geologic.

2.2.2.2. Concesionarea terenurilor de exploatare

– Legea se adresa în principal întreprinzătorilor români;

– Terenurile petrolifere și gazeifere proprietate de stat deveneau concesionabile numai după efectuarea unor lucrări de explorare în puncte bine stabilite, în care urma să se constate efectiv existența și dezvoltarea unui zăcământ exploatabil, exploratorul (posesorul unui permis de explorare exclusiv) urmând a fi preferat în acordarea de concesiuni, după declararea zăcământului ca exploatabil;

– Suprafața terenului de concesionat se stabilea în funcție de numărul punctelor explorate cu rezultat favorabil; Perimetrele exploatabile se împărțeau în:

1. Grupa – A: perimetre alese de stat din rezerva de stat, a căror concesionare se făcea numai prin obținerea unei autorizații grație unei legi speciale (art. 180-a),

2. Grupa – B, perimetre concesionabile unor societăți anonime miniere române și altor societăți, care se obligau ca, în timp de 10 ani să devină societăți anonime miniere românești (art. 180-b), adică să devină societăți cu un capital majoritar românesc, de minim 55%.

Constituția din 1923 și noua *Lege a Minelor* (care, ambele, consfințeau că proprietarul bogățiilor subsolului este Statul), făceau o serie de precizări și distincții, astfel::

– Se făcea distincție între produsele petroliere, bitumene solide, lichide și gazeifere, stabilind reglementări pentru punerea în exploatare a acestora;

– Perimetrul concesionabil era compus din perimetre regionale de 100ha – 400ha (art.183);

– Concesionarea se făcea pe termen de 20 de ani pentru terenuri de 10ha și de 30 de ani pentru terenuri mai mari de 10 ha;

– Se aproba și concesionarea unor perimetre exploatabile unor persoane de Drept public, pe o perioadă de timp limitată la maximum 10 ani, având în vedere capacitatea financiară și tehnică a concesionarului.

Prin această lege se urmărea o cât mai bună valorificare a zăcămintelor, fixarea regimului proprietății miniere, fixarea raporturilor între exploatatori și proprietarii suprafeței, precum și între exploatatori – definindu-se în mod clar raporturile între societățile de exploatare, dezvoltarea economiei naționale prin consolidarea și armonizarea tuturor factorilor producției naționale, respectiv prin măsuri pentru conservarea și protecția zăcămintelor, exploatarea economică, industrializarea petrolului pentru obținerea unei game cât mai largi de produse adaptate la cerințele pieței, protecția suprafeței și a personalului antrenat în industria de petrol și gaze, asigurarea continuității exploatării zăcămintelor, asigurarea nevoilor interne de consum, inclusiv a celor de apărare și apărarea intereselor naționale pe piața internațională.

Ca o consecință a naționalizării subsolului, statul avea dreptul de a dispune de bogățiile subsolului, dar acest privilegiu a fost limitat de recunoașterea drepturilor dobândite anterior. Exploatatorii erau obligați să plătească statului taxe și impozite:

– O taxă fixă anuală pe suprafața concesionată de 60 lei/ha pentru petrol și de 20 lei/ ha pentru gaze naturale;

– Un impozit pe produsul brut de 2% pentru petrol și 1–2 % pentru gaze, cote ce puteau fi schimbate anual;

– O redevență diferențiată, în funcție de producția exploatărilor sau a sondelor, astfel:

	Redevența pentru țiței	debit până la t/zi
grupa A	8%	10
grupa B	11%	20
grupa B	21%	70
grupa B	25%	110
grupa B	30%	150
grupa B	35%	mai mare de 150

În grupa A erau cuprinse sondele/zăcămintele cu o producție trimestrială având o medie pe sondă sub 10t/zi, iar în grupa B zăcămintele cu o producție medie pe sondă intre 10–150 t/zi

Redevența pentru gaze și gaze asociate era de 15%, pentru gazolină 5%, pentru restul gazelor rămase în urma degazolinării 10% (art.187).

Statul încasa redevența în cote procentuale din produsul brut; în cote progresive din beneficiul rezultat atunci când se asocia cu capitalul privat în vederea exploatării, prelucrării și comercializării produsului; și ca redevențe în natură, în numerar sau acțiuni ale întreprinderii de concesionare, în cazul participării statului ca asociat al exploatatorului de țiței sau gaze.

Nerespectarea dispozițiilor *Legii Minelor* din anul 1924 era pedepsită cu amenzi în cuantum de 100 – 10.000 lei. Pentru neglijența anunțării imediate a accidentelor care puteau periclita viața persoanelor, funcționarea normală a exploatărilor, funcționarea serviciilor publice și activitatea economică generală a țării, amenzile creșteau la 50.000 – 100.000 lei. – Amenzile se vărsau jumătate la Casa de Ajutor a Lucrătorilor, iar cealaltă jumătare la Casa Generală de Pensii, amenzile fiind astfel o evidentă contribuție socială.

– În cazul când proprietarul de suprafață dorea să exploateze el însuși perimetrul sau împreună cu alții, era necesar să obțină o autorizație eliberată de Consiliul Superior de Mine.

– Drepturile de orice natură care intrau în prevederile acestei legi, dobândite înainte de promulgarea Constituției din 24 III 1923, în orice mod și prin orice act cu dată certă, erau recunoscute și validate după normele legii de față.

– Exploatatorul era obligat să participe cu 50% din producția rezultată pentru consumul intern al țării și pentru nevoile armatei.

– Personalul folosit în exploatarea perimetrelor concesionate, trebuia să fie obligatoriu în proporție de 75% români, în lipsa personalului calificat se puteau angaja străini cu derogare.

– La fiecare punct de lucru era obligatoriu să existe un director tehnic, sau șef de șantier, sau șef de secție, sau conducător tehnic, în funcție de importanța și întinderea exploatării sau întreprinderii. Aceștia erau ajutați de personal tehnic de conducere, supraveghere și execuție, în număr corespunzător.

– Întregul personal tehnic era autorizat de către minister.

– Autorizarea directorilor tehnici, inspectorilor tehnici, șefilor de șantier și a șefilor de secție, se făcea prin brevete, după cel puțin un an vechime în specialitate.

– Absolvenții școlilor tehnice speciale, care nu puteau fi echivalate cu școlile superioare, și absolvenții cu o vechime de cel puțin 4 ani, puteau fi autorizați în calitate de ajutoare ai conducătorilor tehnici.

– După 10 ani de practică și absolvenții școlilor tehnice speciale, puteau să obțină în urma unui examen, „brevetul de șef exploatare“. Din comisia de examinare obligatoriu făceau parte: un profesor universitar de la Școala Politehnică București, un delegat al Consiliului Profesoral, un inginer delegat din partea Asociației Inginerilor și Directorul General al Intreprinderii.

– Diplomele de echivalare erau aprobate de Ministerul Industriei și Comerțului.

– Pentru restul personalului tehnic, condițiile de experiență și promovare erau fixate prin regulament, promovarea făcându-se după actele de studii și timpul de practică în ramura respectivă.

– Exploatatorul era obligat să primească cu plată elevii practicanți ai școlilor din domeniu.

– Exploatatorul era obligat să angajeze personalul și să înceapă lucrul în cel mult un an, să țină o evidență riguroasă a lucrărilor efectuate, cu planuri topografice ale exploatărilor, hărți structurale și profile – secțiuni verticale prin galerii, puțuri și sonde, trebuia să raporteze toate datele științifice și tehnice, care rezultau în urma lucrărilor, să completeze zilnic datele de producție, să înregistreze toate deciziile ministeriale și modul de aplicare al lor.

– Toate întreprinderile erau obligate să aprovizioneze continuu și normal piața internă și să participe la crearea unei rezerve de stat.

– Salariații societăților aveau dreptul de a obține până la 10 % din acțiunile societății. – Fiecare întreprindere era obligată să aibe dotarea medicală necesară: aparate de respirat, instrumente, medicamente și materiale de salvare, regulamente și decizii speciale de lucru în șantier.

De asemenea, existau prevederi speciale pentru petrol, referitoare la transport, rafinării de petrol, înmagazinare, desfacere, toate reglementate prin art. 195–198.

La cererea exploatatorilor, Statul, prin Ministerul Industriei și Comerțului, aproba comasarea perimetrelor, suprafața maximă a perimetrelor comasate, pentru petrol și gaze, era de 2000 ha. Sondele de gaze trebuiau amplasate la o distanță de 200m de hotarul perimetrului comasat.

Statul avea dreptul să exploreze și să exploateze zăcămintele de hidrocarburi gazoase, chiar și în perimetrele concesionate altora pentru alte substanțe.

Introducerea principiului naționalizării, de către stat (aproape în totalitate) a bogățiilor miniere, a avut efecte pozitive și imediate în dezvoltarea economică a țării și a întărit poziția capitalului românesc, a ușurat controlul exploatării și a veniturilor, au crescut substanțial veniturile statului din activitățile miniere, etc.

Deși a fost o lege bună și atotcuprinzătoare, au existat și voci critice, mai ales pentru că Guvernul țărănist, în vederea obținerii unui împrumut de stabilizare economică (stabilizarea monedei naționale) la care se obligase în cadrul negocierilor, a modificat această lege prin *Legea Minelor din 27 martie 1929*.

Legea Minelor din 1929, deși elaborată în spiritul polticii largi a „porților deschise“, a păstrat multe principii din legea promulgată în anul 1924, dar a trecut de la principiul liberal „prin noi înșine“ la politica țărănistă a porților deschise, favorizând pătrunderea și circulația capitalului străin în industria petrolieră românească, cu respectarea art. 19 din Constituția din 1923, prin care statul rămânea unicul proprietar al bogățiilor subsolului, Spre deosebire de vechea lege nu se mai recunoșteau drepturile obținute anterior, dacă acestea nu erau în concordanță cu prevederile Constituției.

Posesorii unor astfel de drepturi, din Ardeal și Banat, la cererea de validare trebuiau să anexeze și un extras de Carte funciară și un certifiat de la comisiile de expropiere. din care să rezulte că respectiva suprafață nu intră sub incidența Legii Agrare de lichidare a marilor latifundii și de transfer al proprietății.

Se prelungeau toate permisele de explorare exclusive până la luarea unei noi decizii, dar:

– Potrivit noii legi, dispărea prioritatea capitalului autohton la concesionarea perimetrelor, stabilind, în esență, deplina egalitate de tratament între capitalul străin și cel românesc;

– Lăsa largheţe la numirea Consiliului de administrație și a directorilor executivi;

– Se stabilea libertatea absolută a investitorilor străini, de a numi în conducerea întreprinderilor personalul dorit, indiferent dacă era vorba de cetățeni români sau străini;

– Se menținea procentul de 75% pentru personalul superior și inferior, care trebuia să fie de cetățenie română;

– Permisele de explorare se acordau Societăților anonime în funcție de capacitatea tehnică și financiară, pe o perioadă de 3–6 ani, nețin\u00e2ndu-se cont de apartenența națională a capitalurilor;

– Concesiunea perimetrelor de exploatare, inclusiv a celor de gaze naturale, se acorda prin licitație publică;

– Suprafața perimetrelor concesionate s-a mărit, la explorare de la 100ha la 400ha,iar la exploatare de la 400ha la 1.000ha;

– Acțiunile puteau să circule liber.

Stabilea dreptul pentru stat și exploatatorii particulari, de a exporta petrol brut, fapt ce avea să afecteze grav industria prelucrătoare românească.

Redevența se plătea pe sondă, la prima mie de vagoane țiței – 12%, crescând apoi din mie în mie la 17%, 19%… până la 50%, când rămânea constantă, statul primind redevența numai în natură la export.

Institutul Geologic și Consiliul Superior al Minelor, au fost degrevate de atribuțiile în aplicarea *Legii Minelor*, acestea rămânând, instituție de cercetare științifică și respectiv organ consultativ al ministerului, și, pentru anumite situații, organ de judecată ale cărui hotărâri devin executorii. Consiliul Superior al Minelor era format din 15 membrii, din care 3 directori generali, (al Minelor, al Institutului Geologic și al Conductelor Statului), 4 magistrați de la Curtea de Casație și de Apel, 4 ingineri petroliști și alții.

Direcția Generală a Minelor rămânea organul principal de supraveghere al aplicării Legii Minelor, ca organ de inițiativă și studii.

În perioada 1929–1932, statul a impus controlul comerțului cu devize din România și a permis ieșirea liberă a capitalului în valută străină.

Începând din 1930 balanța de schimb a României intră în dificultate, datorită capitalului străin repatriat, crește datoria publică, se face stabilizarea banilor din 1929. Se apelează la împrumuturi pe termen scurt, 250 mil franci la Banca Franței, un milion lire sterline la Banca Angliei, 75 mil. franci elvețieni în devize la diverse Bănci Naționale, etc.

Reintrarea capitalului străin a condus și la descoperirea de noi zăcăminte de petrol la Ochiuri, Ceptura – Gura Ocniței, Meoțianul de la Moreni, etc. care au contribuit la redresarea țării.

Legea din 1929 a adus grave prejudicii economiei românești.

Aflați într-o concurență acerbă și inegală față de capitalurile străine, multe din societățile cu capital românesc au dat faliment.

Ca urmare a rezultatelor contestate aduse de legea țărănistă din 1929, după revenirea la conducerea țării, a guvernului liberal condus de Gh. Tătărescu, s-a încercat o revenire la legea din 1924 printr-o nouă lege, *Legea Minelor* din 24 martie 1937. Prin această nouă lege se acorda din nou, un regim preferențial societăților cu capital românesc, facilitând controlul statului în industria petrolieră și gazeiferă, având în vedere și interesele apărării naționale, conservarea zăcămintelor printr-o exploatare rațională, păstrarea unui fond de rezerve pentru o perioadă cât mai lungă.

Prin această lege se prevedea că:

– Statul are drept de monopol asupra zăcămintelor de petrol și gaze;

– Numai societățile autohtone puteau concesiona perimetre de explorare de până la 200ha „la buna învoială“, în zone petroliere cunoscute (adică 50% din perimetrele de explorare admise în legile anterioare, care erau de până la 400ha);

– În zonele presupuse ca petroliere, se acordau perimetre de până la 175ha;

– Pentru zonele necunoscute se aproba spre explorare o suprafață de până la 500ha, pe o durată de 3 ani, acordându-se reduceri la taxe și impozite, această activitate fiind desfășurată în scopul descoperirii de noi terenuri petro-gazeifere, destinate măririi rezervelor statului;

– Se acordau retroactiv numai drepturile obținute prin legea minelor din 4 iulie 1924;

– Comercializarea produselor petroliere pe piața internă se făcea de către stat în colaborare cu rafinăriile;

– Din rezerva statului de terenuri petro-gazeifere, cunoscute ca productive, 50–60% se repartizau spre exploatare societăților cu capital românesc, restul de 40–50%, erau vândute la licitație, indiferent de proveniența capitalului.

La rândul ei și *Legea Minelor* din 1937 a fost contestată și controversată. Nemulțumirile se refereau în special la permisele exclusive de concesionare, explorare și exploatare a terenurilor de petrol și a drepturilor câștigate prin Legea minelor din 1929.

Pe de altă parte, 16 societăți cu capital românesc în frunte cu Creditul Minier se luptau să obțină un regim preferențial pentru capitalul național, pentru obținerea permiselor exclusive de explorare, rezervarea unui număr mai mare de exploatări pentru capitalul românesc, dreptul de a asigura livrările către autoritățile publice etc.

Această lege a încetinit oarecum ritmul de explorare și exploatare a zăcămintelor petro-gazeifere și a nemulțumit societățile cu caplital străin și guvernele lor.

Ca urmare, în februarie 1938 se aprobă o nouă *Constituție* în care, prin art. 17, se reafirmă că „*Zăcămintele miniere precum și bogățiile subsolului de orice fel sunt proprietatea Statului*“ precum și că *„drepturile câștigate până în prezent în favoarea Statului se respectă“.*

În aprilie 1938 s-a înființat Ministerul Economiei Naționale „în scopul realizării unei mai bune coordonări a activității economice“, preluând activitatea Ministerului Industriei și Comerțului, Agriculturii, Sănătății, Prevederilor Sociale, a Biroului pentru Export Cereale, precum și Consiliul Superior Economic, din care făcea parte și industria de petrol.

După abdicarea regelui Carol al II-lea în septembrie 1940, a fost suspendată și Constituția din 1938. Legea minelor din 1937 nu s-a modificat, dar în 1942 a fost dată o *Lege a Petrolului*, în care se preciza caracterul naționalist al acesteia.

Prin această lege se renunță la perimetre și se spunea că:

– Explorarea și exploatarea zăcămintelor de petrol și gaze se va realiza după unități de acumulare, pe structuri geologice, după un regim și un program unitar, stabilit în funcție de caracteristicile fiecărui zăcământ, și se va efectua de către asociații de societăți, care au capacitatea tehnico-financiară, societăți care au drepturi asupra terenurilor, sau dețin o parte din suprafață;

– Pentru a se asigura rezerva de durată a statului, pentru prospecțiune, explorare și exploatare, se acordau terenuri miniere de 10–30 mii ha, care vor cuprinde mai multe structuri ce vor fi exploatate independent, ca și cum ar fi singure;

– Exploatarea unei structuri se va face unitar, printr-o rețea de sonde, care să acopere întreaga suprafață a structuri;

– Rezerva de durată a statului se va constitui din structuri pe care nu se află sonde de exploatare săpate, și numai după ce existența țițeiului este dovedită prin sonde de explorare puse în producție și care vor produce o perioadă de verificare, după care vor rămâne închise până la intrarea zăcământului în exploatare;

– S-au stabilit criterii de separare a zăcămintele de gaze de zăcămintele de țiței. Prin legea din 1937 statul trecuse în patrimoniul său zăcămintele de gaze, cu despăgubirea întreprinderilor pentru sondele care erau productive, fapt ce a descurajat dezvoltarea lucrărilor de explorare a zăcămintelor de gaze;

– Pentru revigorarea activității din industria de gaze, prin legea Petrolului din 1942 se propunea ca prospecțiunea, explorarea și exploatarea zăcămintelor de gaze, ca și recompensarea exploratorului, să se facă ca și pentru zăcămintele de țiței, statul renunțând la monopolul asupra zăcămintelor de gaze. Însă punerea în exploatare a zăcămintelor de gaze și destinația acestora era stabilită de către stat;

– Încurajarea explorărilor la zăcămintele de gaze era susținută de stat și recompensată prin acordarea de terenuri din rezerva statului, declarate exploatabile, sau din terenurile particulare decăzute din drepturi, din care se reținea o cotă pentru societățile cu capital românesc, proporție stabilită diferențiat, în funcție de gradul de cercetare și de izolare;

– S-a stabilit o redevență fixă aplicabilă volumului de țiței, gazolină și gaze extrase, pentru a nu mai fi abandonate sondele cărora le scăzuse debitul de țiței și gaze;

– Statul acorda de asemenea, ca despăgubire pentru cheltuielile de explorare, 20% din volumul de gaze extras, reduceri de taxe și impozite, precum și de prețuri pentru materiale, achiziționate de la stat, județe și comune;

– Din totalul terenurilor dovedite productive, statul acorda 25–50% societăților cu capital românesc, în funcție de anumite criterii, cărora le anula multe taxe și impozite și le acorda credite ieftine în bani, utilaje, materiale, etc.

În condițiile ieșirii României din alianța cu Germania, la 23 august 1944, și continuarea războiului de partea puterilor aliate până la sfârșitul Celui de al Doilea Război Mondial, întreaga industrie de petrol, grav afectată de distrugerile bombardamentelor din primăvara și vara anului 1944 a fost subordonată obiectivelor militare până la „victoria finală“. Terminarea războiului, înființarea SOVROMPETROLULUI, în anul 1945, nerecunoașterea statutului de cobeligeranță de către Convenția de armistițiu, regimul de ocupație sovietică și obligarea României la plata către URSS a unei despăgubiri de 300.000.000 dolari într-o perioadă de 6 ani a adus România în fața unei catastrofe economice și sociale. Pe de altă parte guvernul Petru Groza instalat la 6 martie 1945 a deschis calea instaurării regimului comunist cu toate consecințele nefaste care au urmat.

Cronologic, după căderea regimului antonescian, la 23 August 1944, România revine la regimul constituțional din 1923 și numește un Guvern de uniune națională, dar „*Guvernul român și Statul Major al României recunosc înfrângerea României în războiul contra Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice, Marii Britanii și Statelor Unite ale Americii și contra celor- lalte Națiuni Unite și acceptă condițiile armistițiului prezentate de guvernele celor trei Aliați sus menționați*“ așa cum, se afirmă în preambulul *Convenției de Armistițiu* semnată la 12 septembrie 1944, la Mosacova de către Lucrețiu Pătrășcanu-ministrul Justiției, generalul D. Dămăceanu, ministru subsecretar de stat la Ministerul Internelor, și adjutant al Majestății Sale Regele României principele Știrbey, precum și G. Popp din partea Guvernului Român versus mareșalul Uniunii Sovietice R. Malinovschi, pe bază de mandat din partea Aliaților.

Condițiile armistițiului impun, în petrol, controlul sovietic care înlocuiește controlul german realizat prin *Kontinentale Oel AG*, organizat sub forma unui Directorat al Petrolului, având în componență directori sovietici la Ploiești și Câmpina, ca și la instalațiile de export, în rafinării și, în general, în toate întreprinderile de petrol. În mai 1945 se desprinde din Ministerul Economiei Naționale, Ministerul Minelor și Petrolului, în interiorul căruia funcționa și Direcțiunea petrolului șă gazelor. Între competențele Direcțiunii intra și aplicarea *Legii Petrolului* și toate dispozițiunile legate de petrol și gaze, competența de a propune soluții pentru acordarea drepturilor de explorare și exploatarea în

condițiile legii. Controlul se exercita de către poliția minieră în domeniu. Direcțiunea trebuia să rezolve orice problemă legată de extracție, depozitare, transport, prelucrare, distribuție țiței și derivate. Pe lângă Ministerul Minelor și Petrolului funcționau, sub controlul și îndrumarea acestuia cu atribuții și în ce privește petrolul și gazele, Consiliul Superior de Mine, Institutul Geologic al României, Institutul Național al Petrolului, Direcția Generală a Redevenţelor, Taxelor și Impozitelor Miniere și Administrația Comercială pentru Prospecțiuni și Explorări Miniere.

Pe baza Acordului de colaborare economică dintre Regatul României și Uniunea Sovietică semnat la 8 mai 1945, Consiliul de Miniștri al României a aprobat, la 20 octombrie 1945, înființarea Societății mixte româno-sovietice SOVROMPETROL, societate anonimă pe acțiuni pentru explorarea, exploatarea, procesarea și comercializarea petrolului brut și derivatelor sale. În SOVROMPETROL au intrat, ca aport de capital al României [1.5]:

– valoarea acțiunilor Societăților Creditul Minier – 700,0 milioane lei și Redevența – 400 milioane lei, în total 11oo milioane lei;

– terenurile petrolifere proprietatea statului în curs de explorare amplasate în județele Prahova, Dâmbovița, Buzău și Bacău, urmând ca după acoperirea părții române în SOVROMPETROL, diferența să fie concesionată Sovrompetrol, la alegerea acestuia, în condițiile prevăzute de *Legea Petrolului*.

Prețul concesiunii terenurilor urma să fie stabilit pe baza prețurilor practicate pe alte terenuri echivalente, la prețurile din semestrul I al anului 1939,evaluarea urmând să fie făcută de o comisie bilaterală de experți. Divergenţele dintre cele două părți „vor fi arbitrate de Guvernul român care va decide după înțelegerea cu Guvernul Sovietic".

– 50% din redevența cuvenită statului Român din producția de țiței, obținută de la toate societățile petrolifere, ceeace reprezintă cca 150 mii tone/an, la prețurile din sem. I 1939, până la egalizarea aportului celor două grupuri fondatoare. Din partea Uniunii Sovietice:

– Aport la capital de 740,3 milioane lei, reprezentând valoarea unor materiale și instalații necesare pentru lucrările de explorare și exploatare, lista acestora urmând să fie prezentată celor două guverne pentru aprobare;

– 1759,7 milioane lei, reprezentând valoarea nominală a acțiunilor Societăților Pertrolifere Concordia – 755,8 milioane lei, Columbia – 325 milioane lei, Petrol Block – 285,5 milioane lei, I.R.D.P. 115,5 milioane lei, Buna Speranță – 15,0 milioane lei, Explora – 59,0 milioane lei, Meotica – 21,3 milioane lei, Sardep – 43,3 milioane lei, Sarpetrol – 34,9 milioane lei, Transpetrol – 4,5 milioane lei și Continental – 100,0 milioane lei.

Din punctul de vedere sovietic, aceste societăți reprezentau active germane, iar Aliații au impus Guvernului român semnarea unui Decret de trecere a acestora din posesia unor persoane fizice și juridice germane în patrimoniul URSS, pentru acoperirea daunelor de război provocate Uniunii Sovietice de către Germania.

În adunarea generală extraordinară a SOVROMPETROL din 21 martie 1947 s-a aprobat incorporarea prin absorție a altor societăți, care, conform bilanțurilor de fuzionare veneau cu importante valori de capital. Astfel s-a procedat cu Explora – capital 190,0 milioane, Transpetrol – capital 8,0 milioane lei, Buna Speranță – 15 milioane lei, Meotica Română 28,0 milioane lei și Internova – capital 5,0 milioane lei. Acțiunile acestor societăți au fost anulate, iar SOVROMPETROL a preluat creditele societăților.

La 6 iunie 1947 se aprobă o nouă *Lege* „în scopul aplicării coordonate a măsurilor prevăzute de legile pentru reglementarea activității industriale", care permitea înființarea unor oficii industriale – persoane juridice, care urmau să funcționeze sub formă de societăți anonoime, fară scop lucrativ și aveau rolul de a asigura legătura dintre minister și intreprinderi. După cum se menționa în art 2, urmau să rămână în vigoare până la normalizarea vieții economice și cel mult cinci ani de la publicarea ei.

Oficiile industriale erau un suprastrat al statului, un mod de etatizare pentru colectarea coordonată a producției, deoarece ele aveau atribuții foarte largi, legate nu doar de control, dar puteau să vândă, să exporte și să factureze în contul intreprinderilor, să organizeze colectarea materiei prime, prelucrarea, depozitarea și transportul acestora, să repartizeze și să distribuie materia primă prin cote aferente intreprinderilor (după mărimea producției lor) ce făceau parte din rerspectivul oficiu. În acest fel managementul intreprinderilor era practic anulat și transferat reprezentanților oficiilor. La ședința Comisiei Ministeriale de Redresare Economică și stabilizare monetară, din 27 august 1947, sub conducerea lui Gheorghe Gheorghiu Dej, la care a participat și ministrul Minelor și Petrolului, precum și persoane cu funcții importante din minister, reprezentanți ai societăților petroliere, inclusiv SOVROMPETROL, au fost adoptate 14 măsuri pentru redresarea industriei petrolifere. În principal aceste măsuri vizau:

– majorarea programului de foraj pe anul 1947 până la 170.000 metri forați;
– concentrarea instalațiilor de dezbenzinare a gazelor prin închiderea instalațiilor nerentabile sau mutarea lor în zone cu mai multe gaze;
– oprirea în continuare a rafinăriilor Revoil, Xenia, Niculescu, Ciufu și Est Petrol, oprirea rafinăriei dacia Romană – Ploiești și Iras București prin care se estima, la nivelul țării, o economie de 24.000 tone/an în afara unui plus de venituri pentru stat;
– continuarea revizuirii sondelor și repararea celor care mai puteau produce;
– revizuirea în continuare a amplasamentelor sondelor noi.

Aceste măsuri și modul imperativ în care au fost promovate ilustrează că încă înainte de naționalizare Guvernul făcea abstracție de dreptul de proprietate și, evident, *Legea Petrolului*, deși rămasăîn vigoare, nu mai avea nicio valoare. Pe aceeași linie, la 15 decembrie 1947, comisia ministerială a aprobat „administratori supervizori“ la Astra Română și la Unirea, în ciuda protestelor acționarilor.

Regatul României, fosta Românie Mare clădită cu eforturi și jertfele înaintașilor, ia astfel sfârșit in ziua de 30 decembrie 1947, cînd Regele Mihai abdică, iar România se proclamă republică sub numele Republica Populară Română.

La 13 aprilie 1948 este aprobată noua *Constituție*, în care, la articolul 6, se prevedea că: „*Bogățiile de orice natură ale subsolului, zăcămintele miniere, izvoarele de energie naturală, căile de comunicație, ferate, rutiere, pe apă și în aer, poșta, telegraful, telefonul, radioul aparțin statului ca bunuri comune ale poporului. Prin lege se vor stabili modalitățile de trecere în proprietatea statului a acestor bunuri enumerate în aliniatul precedent, care la data promulgării prezentei constituții se aflau în mâini particulare*“.

Odată cu intrarea în vigoare a noii constituții Parlamentul dispare, iar aprobarea legilor intră în competența Marii Adunări Naționale.

La 11 iunie 1948 apare în „Monitorul Oficial“ *Legea pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transporturi*.

Legea stabilea: „*Se naționalizează toate bogățiile care nu se găsesc în proprietatea statului la data intrării în vigoare a Constituției Republicii Populare Române, precum și întreprinderile individuale, societățile de orice fel și asociațiunile particulare industriale, bancare, de asigurări, miniere, de transporturi și telecomunicații, enumerate mai jos după criteriile indicate pentru fiecare categorie*“. Sunt 77 de liste în anexă, cu mențiunea că o intreprindere intră sub prevederile acestei legi, dacă a îndeplinit criteriile la un moment dat în intervalul 1 ianuarie 1938 până la data naționalizării, chiar dacă denumirea sau adresa nu mai corespund. Este suficientă indicarea numelui persoanei fizice sau juridice care le-a deținut sub orice titlu.

La data publicării Legii trec în proprietatea statului – nota bene, a statului român – ca bunuri comune ale poporului administrate prin Ministerul de Finanțe, libere de orice sarcini, acțiunile și părțile sociale

ale societăților și asociațiunilor, în condițiile și criteriile stabilite prin lege, bunurile naționalizate urmând să fie administrate și exploatate de ministerele în al căror domeniu de activitate intră. De asemenea, de la data publicării legii, întreprinderile nu vor putea înstrăina bunuri, nu vor muta utilaje și instalații etc. decât cu aprobarea propriului minister (considerat adminstrator ca parte a Guvernului român): „*Nu intră în prevederile legii de față și nu se naționalizează întreprinderile sau partea din capitalul acestora care se găsesc în proprietatea altui stat făcând parte din Națiunile Unite, care a dobândit bunuri ca urmare a executării Tratatului de Pace sau prin achitarea unor obligațiuni de despăgubiri izvorând din starea de război*“. În petrol este vorba despre SOVROMPETROL, partea din capitalul sovietic obținut în bună parte prin transferul activelor unor societăți ca reparații de război.

În întreaga perioadă comunistă nu a mai funcționat o altă lege a petrolului. Activitatatea se desfășura pe baza planurilor anuale, parte a planurilor cincinale, iar normativele specifice și deciziile din domeniu se făceau prin *Ordin* al ministrului de resort sau *Hotărâri* ale Consiliului de Miniștri.

Strategiile de exploatare, tehnologiile de extracție, propunerile pentru planul cincinal și pentru planurile anuale, nivelele de producție pe schele-trusturi, și total-țară erau fundamentate din punct de vedere tehnic și tehnologic de către Institutul de Cercetări și Proiectări Câmpina, în cadrul căruia a funcționat și Institutul de Proiectări Foraj Extracție Ploiești, Centrul de Cercetări și Proiectări Mediaș, precum și grupe de cercetare pe lângă Trusturile de Foraj Extracție. Propunerile de plan erau analizate de către ministerul de resort, avizate de către Comitetul de Stat al Planificării după corelarea cu obiectivele stabilite de către Congresele și Plenarele Comitetului Central al Partidului Comunist Român și, în final, aprobate de către Marea Adunare Națională. Sovromurile au fost desființate în 1958, iar Armata Roșie a plecat din România în 1958, astfel încît, pentru restul perioadei socialiste, putem vorbi – pentru prima oară în istorie – despre o producție coordonată numai de statull român. Trebuie însă mențâionat că România socialistă a funcționat, cu economia ei, de orice fel, în cadrul unei structuri economice de tip global, CAER (Consiliul de Ajutor Economic Rweciproc), o reeditare, în alți parametri, a Planului Marshal de refacere postbelică. El cuprindea toate țările europeene devenite după al Doilea Război Mondial socialiste (Germania Democrată – adică partea răsăriteană a fostei Germanii, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria) și, practic, era condus de URSS. Acest Consiliu a dispărut în pragul dispariției sistemului socialist (1991), când au devenit independente toate țările apartenente, a dispărut inclusiv URSS (și din cadrul lui s-au desprins ca independente Letonia, Lituania, Estonia, Georgia, Armenia, Kazahstan, Kirghistan ș.a.). De asemenea, a dispărut Iugoslavia, iar componentele sale au devenit republici de sine stătătoare: Croația, Muntenegru, Kosovo, Serbia etc.

După schimbarea regimului Ceaușescu în Romînia în decembrie 1989, situația din industruia de pretrol, ca dealtfel și situația politică, economică și socială a devenit confuză, dreptul de proprietate al statului a fost diminuat până aproape de dispariție, în favoarea unor noi entități care funcționau cu multă impostură și fără o viziune de viitor. La sfârșitul anului 1995 a fost adoptată o nouă Lege *a Petrolului nr. 134*, publicată în „Monitorul Oficial“ nr 301 din 29 decembrie 1995. Încă de la apariție *Legea* a suportat numeroase critici, dat fiind faptul că a apărut separat și înaintea apariției *Legii minelor*, în contradicție cu tradiția legislativă românească și internațională care reglementa într-o viziune unitară regimul minier pentru toate bogățiile subsolului, inclusiv petrolul. Dealtfel *Legea 134/1995* a fost înlocuită mai târziu prin *Legea Petrolului nr. 238/2004*, în vigoare și în prezent.

Legea 134/1995 cuprindea 7 capitole și 46 de articole. În primul capitol, *Dispoziții generale*, se face precizarea că: „*resursele de petrol din subsolul țării și al platoului continental românesc al Mării Negre fac obiectul exclusiv al proprietății publce și aparțin Statului Român*“. După această precizare conformă *Constituției României*, în art. 2, este definită Agenția Națională pentru Resurse Minerale, ce urma să fie înființată și care urma să reprezinte autoritatea competentă pentru a reprezenta interesele statului în domeniul resurselor petrolifere. Agenția era împuternicită să negocieze concesionarea de terenuri petrolifere cu scopul explorării și exploatării petrolului, pe o perioadă de 30 de ani, persoanelor juridice interesate. Agenția este împuternicită să încheie „Acorduri petroliere“ contra unor redevențe stabilite prin negociere directă. Legea nu făcea referire la datoriile concesionarului (față de statul român, inclusiv față de terți), nici la mărimea perimetrului concesionat și nici la cuantumul redevenței

ce trebuia plătită, după cum nu se referea nici la ceea ce edifica în perioada concesionării (ateliere, schele etc.) atunci când lua sfârşit perioada de concesionare. Nu sunt stipulate drepturile salariaţilor, dacă ele au sau nu continuitate cu acelea de dinaintea acestei legi. Ea deschidea astfel perspectiva unei noi pierderi a drepturilor statului român asupra averii naţionale.

În principal *Legea* prevede clar un singur lucru: că „*resursele petroliere se dau în administrare Regiilor Autonome ori se concesionează de către Autoritatea competentă*“ pe o durată maximă de 30 de ani.

Darea în concesiune se face prin apel public de ofertă, prin care se solicită, pe lângă probarea bonităţii financiare şi capacităţii tehnice, ca ofertanţii să prezinte şi oferta tehnică şi economică, conform unui chestionar cuprins în apelul public.

Ofertanţii câştigători negociază cu Autoritatea competentă un „Acord petrolier“ pe o durată de până la 30 de ani.

După aprobarea prin *Hotărâre de Guvern* (şi nu prin lege) a *Acordului Petrolier* (ca înainte de al Doilea Război Mondial), Autoritatea competentă autorizează în scris începerea lucrărilor. Condiţiile negociate din *Acordul Petrolier* rămân neschimbate pe toată durata Acordului, indiferent de schimbarea condiţiilor economice ale ţării.

Legea Petrolului 238/2004, [1.36] menţine în parte prevederile din *Legea 134/1995*, corectează unele dintre lacunele semnalate şi adapteză prevederile la situaţia legată de privatizarea Petrom, prin care România a pierdul dreptul de a controla propria sa producţie de petrol. Principalele prevederi ale *Legii 238* constau, într-o mai completă definire a terminologiei utilizate, în extinderea conţinutului de petrol şi gaze prin includerea unor categorii de hidrocarburi situate în zăcăminte neconvenţionale; precum şi:

– legiferarea activităţilor de transport petrol pe conducte;

– transportul gazelor pe conductele magistrale de gaze;

– înmagazinarea subterană a hidrocarburilor lichide şi gazoase, a terminalelor petroliere şi gaziere;

– cuantificarea redevenţei ca procente din valoarea producţiei extrase pe zăcământ (unitate hidrodinamică) după cum urmează: 3,5% pentru volumele de ţiţei extrase trimestrial de până la 10 mii tone; 5%, pentru producţii între 10–20 mii tone; 7% pentru zăcăminte care produc între 20–100 mii tone/trimestru şi 13,5 % pentru zăcămintele care produc peste 100 mii tone/trimestru; la gaze redevenţa fixată a fost de 3,5% pentru zăcăminte care produc până la 10 milioane mc/trimestru; 7,5% pentru zăcămintele care produc între 10–50 milioane mc/trimestru; 9,5 % pentru zăcăminte cu producţie de 50–200 milioane m2/trimestru; 13% pentru zăcăminte cu producţie de peste 200 milioane mc2/trimestru.

Printre modificările *la Legea 238/2004* s-a propus pentru calculul redevenţei următoarea formulă, încă neadoptată

$$P_r = P_{ci} \times I_p$$

unde P_r – reprezintă preţul de referinţă; P_{ci} – reprezintă preţul ţiţeiului conform cotaţiilor internaţionale sau preţul de livrare, dacă acesta este mai mare decât cotaţia internaţională. În cazul gazelor se foloseşte preţul reglementat la producător; I_p – reprezintă indicele de profitabilitate, la rândul său, calculate cu formula: $I_p = 0,6 + 0,4\ P_{ci} / C$; în care C – reprezintă cheltuielile implicate de extracţia ţiţeiului pentru fiecare zăcământ în parte.

Redevenţa petrolieră este datorată din ziua începerii operaţiunilor petroliere şi este plătibilă trimestrial, cu scadenţa la data de 25 a primei luni din trimestrul următor.

Cu toate îmbunătăţirile aduse de *Legea 238–2004*, rămân o serie de lacune, astfel:

– Legea nu face nicio menţiune privind obligaţia la o exploatare raţională a zăcămintelor de petrol şi de gaze, nu desemnează un Institut de Cercetări românesc care să verifice şi să avizeze documentaţiile elaborate de concesionari, tehnologiile şi soluţiile tehnice aplicate. Nu există un organism de monitorizare şi control inclusiv al furturilor (similar fostei Poliţii Miniere) a producţiei extrase, a operaţiunilor petroliere executate pe zăcământ, de verificare a exactităţii datelor înscrise în Cadastrul petrolier şi în Cartea petrolieră. Accesul gratuit la infrastructura naţională, drumuri, reţele

telefonice, conducte petro-gaziere, rețele electrice, termice, de telefonie, școli, spitale, locașe de cultură, etc. diminuează drastic veniturile bugetare ale țării.

– Condițiile de desființare a *Acordului Petrolier* sunt lăsate la inițiativa concesionarului, iar statul român nu are nici un drept. Nu este precizată modalitatea de soluționare a litigiilor.

– Condițiile de ocupare a suprafețelor aparținând terților încalcă dreptul de folosință și de dispoziție al proprietarilor privați în folosul concesionarilor. Termenele din *Acordurile Petroliere* sunt prea lungi – explorare 10 ani cu drept de prelungire – iar durata *Acordulu*i pentru exploatare devine de 40 de ani etc. *Legea Petrolului* nu este pusă de acord cu legislația financiară și alte acorduri economice, iar în privința comercializării produselor petroliere, care reprezintă un monopol, nu există nici o lege sau reglementare legală de protecție a consumatorrilor menită să limiteze creșterea nejustificată a prețurilor sau comercializarea produselor petroliere neconforme ori contrafăcute.

3. Evoluția organizării industriei petrogaziere

3.1. Perioada de formare și afirmare a industriei de petrol din România

Prima cerere de concesiune de terenuri petrolifere a fost înregistrată la 15 iunie 1861 de către francezul Oliver de Laland pentru Domeniul Ocna (Târgu Ocna?) din județul Bacău: cererea a fost aprobată de către Consiliul de Miniștri, la recomandarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza, pentru o perioadă de 20 de ani, în schimbul unei rente de 10% din producția obținută.

În Muntenia prima societate având capital străin a fost firma engleză Valachia Petroleum Co, pe moșiile statului, înființată în anul 1864 de către Jackson Brown, fost director al Băncii Otomane. În anul următor Valachia Petroleum Co exploata în Județul Prahova 22 de sonde: 15 sonde la Țintea, 3 sonde la Scorțeni și 4 sonde la Bordeni.

În anul 1897 societatea olandeză Amsterdam din Câmpina a săpat pe malul râului Prahova, primele trei sonde din lume cu ajutorul energiei electrice. În același an si-au făcut apariția sistemele germane de foraj Thuman, Trautzl și Vogt, dar și cele românești, Raky și Alianța.

Cele dintâi intreprinderi de exploatare la noi a petrolului au luat ființă în anii imediat următori primei înregistrări mondiale (1857, în preajma Micii Uniri) a unei producții de de petrol comercializate, care făcea deci din viitoarea România cap de serie, respectiv producția din perioada 1860–1895. Astfel, în 1864, T. Mehedințeanu a înființat societatea Valachian Petroleum Co. Ltd. cu un capital de 4 milioane franci, marcând astfel prima investiție de capital străin (englez) în industria petrolieră românească. Trei ani mai târziu, în anul 1867, un grup de politicieni și economiști români au înființat Compania Anonimă Română pentru Exploatarea și Comerțul cu Păcură, care dispunea de un capital de 100.000 galbeni.

Încurajați de avantajele oferite de *Legea minelor din 1895*, care lăsa subsolul la dispoziția proprietarilor suprafeței, ca și de creșterea pe plan mondial a cererii de țiței, datorită îndeosebi apariției motorului cu explozie, în țară au apărut numeroși capitaliști englezi, polonezi, francezi, belgieni, austrieci, germani și americani (cf. ing. Costel Moise – *Evoluția industriei de petrol din România*, 1984). Încă din 1896, imediat după apariția *Legii minelor,* s-a înființat Societatea Steaua Română, cu un capital inițial de 2.400.000 lei aur, având acționarit maghiar, austriac și britanic. Societatea a evoluat rapid, ajungând, în anul 1900, cea mai mare societate petrolieră din țară cu o producție de 113.460 tone, reprezentând aproape jumătate din întreaga producție de țiței a României. În deceniul de dinaintea Primului Război Mondial au luat ființă și alte societăți străine pe acțiuni, unele dintre ele fiind filiale ale marilor trusturi internaționale, astfel: Româno Americana (1904) – filală a lui Standard Oil; 1904–1905 Acvila franco-română și Columbia (Filiale Rotschild); 1907 Concordia (Disconto Gesellschaft);

1910 – Astra Română (Rozal Dutch Shell). Soarta României Mici era aceea de colonie, deloc diferită de alte țări coloniale, cel puțin din punctul de vedere al exploatării și comercializării petrolului. De pe urma „aurului negru“ țara avea doar redevențe de până la 10%.

În ce privește terenurile petrolifere cunoscute în perioada anterioară Primului Război Mondial, cea mai mare parte era deținută de către marile monopoluri internaționale. Încă în anul 1905, din totalul concesiunilor din terenurile statului și ale particularilor, de 44.000 ha., 37.000 ha erau deținute de numai trei societăți: Româno Americana deținea 12.600 ha, Deutche Bank deținea 13.500 ha, iar Disconto 11.600 ha. În anul 1912 poducția de țiței extras atinge un maxim de 1.898545 tone. În primii ani ai secolului XX cea mai mare parte a țițeiului extras (aproape 80% în anul 1900) era destinată consumului intern, pentru ca în anul 1913 volumul exporturilor să ajungă la 57,13%.

În cursul primilor ani ai Primului Război Mondial (1914–1916), în perioada de neutralitate a României, volumul exporturilor de produse petroliere a scăzut de la 654.024 tone în 1914 la 429.087 tone în 1915 datorită pierderii unor piețe de desfacere ca urmare a închiderii traficului pe Bosfor și Dardanele de către Turcia.

În dorința obținerii unor profituri cât mai mari, societățile ignorau regulile elementare de exploatare a zăcămintelorși sondelor (de altfel legislaía nici nu le prevedea), din care cauză erupțiile libere și incendiile, pe lângă pagubele imediate de pierdere a hidrocarburilor la erupíi, prin ardere sau reintrarea în pământ, deteriorarea echipamentelor etc, au adus mari prejudicii exploatării ulterioare, ca urmare a degazeificării zăcămintelor (care nu mai aveau astfel presiune spre a ieși la suprafață în sonde), obligând fie la scoaterea lor din producție, fie la repunerea în producție prin costuri mai mari și la debite mai reduse. A fost o barbarie care are efecte și astăzi.

În paralel a avut loc o concentrare a capitalurilor prin înghițirea de către marile societăți a capitalurilor mici. Țăranii și alți posesori de mici terenuri petrolifere, exploatate de ei înșiși erau jefuiți de propriile terenuri de către marile companii (în principiu concesionare, dar care, în fapt, achiziționau astfel proprietăți proprii) la prețuri derizorii, prin metode mafiote.

În același timp concentrarea producției în mâna a doar câteva mari societăți a condus la înlăturarea concurenței și la impunerea, prin cartelarea sociatăților (care nu aveau capital românesc) a unor prețuri ridicate de comercializare. Un astfel de cartel a funcționat în perioada 1901–1908 sub denumirea de Asociația petroliștilor. Între anii 1905–1907 Standard Oil a lansat prin filiala sa, Româno-Americana, ofensiva pentru monopolizarea pieței românești la petrolul lampant scăzând la jumătate prețul de vânzare la acest produs. În sprijinul micilor producători și rafinori România a promulgat *Legea Emil Costinescu*, dar ea a fost rapid eludată (implicarea statului român a fost eludată) prin înființarea, în anul 1908, a unui nou cartel de desfacere a produselor petroliere, format din societățile Steaua Română și Româno-Americana, la care s-a alăturat Astra Română. Cartelul, înființat sub forma unei societăți anonime numită Societatea pentru distribuirea produselor petroliere – Distribuția a avut un capital inițial de 500.000 lei, iar la scurt timp a crescut la un milion de lei. Societatea s-a dotat cu mijloce de transport proprii și-a construit depozite proprii în toată țara, cumpărând gazul lampant direct de la rafinărie la prețurile fixate de guvern, dar vânzându-l la preț dublu.

Societățile care au activat în România în domeniul petrolului între anii 1857–1900 sunt prezentate în **Tabelul nr. 1** al acestui capitol din **Anexe**.

3.2. Petrolul românesc după 1900 și în perioada Primului Război Mondial

În anul 1900 producția mondială de petrol a ajuns la 24.288.023 tone, SUA (care avea multe concesiuni în afara țării proprii) ocupând primul loc, Rusia locul al doilea, cu 3.902.454 tone și România locul trei, cu o producție de 250.000 tone.

Tot în anul 1900 a avut loc la Paris primul Congres Mondial al Petrolului, la care au participat şi petrolişti români și unde s-a pus în evidență importanța petrolului pentru secolul XX,. Un eveniment de mare însemnătate pentru industria de petrol din România l-a constituit apariția, în anul 1900, a revistei bilunare „Monitorul Petrolului Român", publicație bilingvă (română și franceză), care și-a continuat apariția neîntreruptă până la naționalizarea din anul 1948. De-a lungul celor aproape 50 de ani de apariție, în paginile revistei au fost publicate articole semnate de mari personalități ale lumii petrolului: Ludovic Mrazec, C. Alimănișteanu, Anghel Saligny, Lazăr Edeleanu, ing. Vintilă Brătianu, Ion Basgan ş.a.

În anul 1904 s-a înființat la Câmpina Şcoala de Maiștri pentru Foraj și Rafinare, cu o durată de pregătire de 22 de luni: primele 6 luni erau destinate învățământului practic, următoarele 10 luni erau consacrate învățământului teoretic în școală, iar în următoarele 6 luni elevii trebuiau să-și completeze dexteritățile practice și să-și fixeze cunoștințele teoretice. Primul director al școlii a fost numit inginerul Vasile Iscu. În luna iulie 1906 un număr de 56 de absolvenți ai școlii au primit diplomele, fiind prima promoție de maiștri petroliști români formați în România.

În rândul evenimentelor semnificative pentru industria românească de petrol a anului 1904 mai trebuie adăugate:

– apariția *Legii pentru regularea și consolidarea dreptului de a exploata petrolul și ozocherita pe proprietățile particulare*, în baza căreia dreptul de a explora și exploata pe termen determinat un perimetru de pe un teren proprietate particulară este considerat un drept imobiliar, opozabil terților prin transcrierea actului de concesiune în registrul local al autorităților unde se află terenul;

– înființarea Companiei Concordia și, după câteva tentative de concesionare eșuate (fiindcă trebuia înlăturată din start concurența), înregistrarea Societatății Româno-Americane, filială a lui Standard Oil din Statele Unite, care se implică în exportul produselor petroliere, foraj de adâncime, rafinare etc. Ea a concesionat 700 ha de teren în zona Cosmina (Prahova) și încă 4.600 ha în zona Comănești (Bacău) și Boldești (Prahova);

– Deutsche Bank preia controlul asupra societății Steaua Română, aflată într-o situație financiară dificilă ca urmare a problemelor apărute în relația cu principalul finanțator, Banca Ungară de Comerț și Industrie. Aceea a fost „marea împărțeală"a celei mai mari bogății a subsolului românesc.

În cronologia evenimentelor care au marcat construcția infrastructurii petroliere naționale în perioada de dinaintea Primului Război Mondial s-au succedat:

– Crearea societății Creditul Petrolifer pentru transportul și depozitarea petrolului (1905);

– Înființarea Institutului Geologic al României, pendinte de Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domenii, care a avut un rol de cea mai mare importanță în descoperirea și valorificarea resurselor de hidrocarburi pe teritoriul României. Funcția de director al acestui prestigios institut, de la început și mulți ani în continuare, a fost deținută de savantul Ludovic Mrazec, unul din fondatorii școlii geologice românești de petrol (1906);

– Brevetarea de către Lazăr Edeleanu a *Procedeului de rafinare a petrolului cu bioxid de sulf*" (1906);

– La Bucureşti se organizează cel de al III-lea Congres Mondial al Petrolului (1907), sub patronajul Principelui Ferdinand – moștenitorul Tronului și sub președinția lui Anton Carp – Prim Ministru al României. A fost primul Congres organizat într-o țară producătoare de petrol. Din Comitetul de organizare au făcut parte personalități ilustre ale industriei și științei din România, printre care menționăm pe C. Alimănișteanu – director al direcției Industriei, comerțului și minelor din Ministerul Industriei și Comerțului; Ludovic Mrazec – reputat geolog român, membru al Academiei Române (ulterior Președinte al acestei instituții), Lazăr Edeleanu, Anghel Saligny – profesor la Școala de Pooduri și Șosele, cel care a construit Podul de la Cernavodă. Congresul a fost organizat pe trei secțiuni:

– Secțiunea I - geologie, explorare, exploatare;
– Secțiunea a II-a - chimia și tehnologia petrolului;
– Secțiunea a III-a - legislație și comerț.

Pe timpul Congresului a funcționat o mare expoziție, iar pentru participanți au fost organizate excursii pe șantierele de petrol din țară și la Podul de la Cernavodă. Congresul a fost onorat cu participarea unor personalități din Anglia, Austria, Galiția, Belgia, Franța, Canada, Germania, Guatemala, Italia, Mexic, Olanda, Portugalia.

În anul 1908 se înființează la Ploiești Societatea de Reparat Foraj sau, pe scurt, Atelierul Foraj, având 65 de acționari români. Atelierul a fost preluat de către Societatea Creditul petrolist, iar ulterior de către Societatea Concordia. După naționalizarea din 1948 aceasta din urmă s-a transformat în Uzina 1 Mai Ploiești.

Organizarea pieței interne de distribuție a produselor petroliere începe prin înființarea (de către Societățile Steaua Română și Aurora, la care s-a alăturat Societatea Anonimă pentru Distribuția Produselor de Petrol", toate formând astfel în anul 1908, prin cartelare, societatea Distribuția, pentru a contracara acțiunea statului român de a folosi propriile sale căi de transport pentru produsele petroliere care se comercializau.

Dar, în același an statul a preluat controlul asupra desfacerii petrolulului lampant (unde ridicarea prețului era discreționară), eliminându-se intermediarii care operau comercializarea lampantului și stabilind desfacerea direct de la producători, cantitatea folosită pentru consumul propriu al producătorilor urmând să fie stabilită în funcție de capacitatea de rafinare, iar nerespectarea *Legii* fiind pedepsită cu importante penalități.

Anul 1909 are o importanță istorică aparte, fiind considerat anul de naștere al industriei de gaze din România. La 15 ianuarie 1909, la sonda 2 Sărmășel, având ca obiectiv descoperirea sărurilor de potasiu în Transilvania, s-a produs o primă erupție de la adâncimea de 122 metri, după care a urmat o a doua erupție, la data de 27 februarie, de la adâncimea de 228 metri, și ultima, la 5 aprilie, la adâncimea de 302 metri, iar pentru a nu se irosi acest „aur invizibil" sonda a fost definitiv închisă.

Pe linia creșterii exporturilor de produse petroliere, în anul 1909, în prezența M.S. Regele Carol I al României, a avut loc recepția, în portul Constanța, a primului terminal petrolier cu o capacitate de 125.000 m^3 (25 de rezervoare a câte 5.000 m^3 fiecare), pentru benzină, lampant și păcură; o dană cu patru locuri de încărcare, cu adâncimea apelor de 9 m, cu toate conductele de legătură și claviatura necesară. Studiile pentru construcția terminalului fuseseră demarate încă din anul 1903, sub conducerea lui L Mrazec, ing. C Alimănișteanu și Vintilă Brătianu. Rezervoarele din port au fost închiriate pentru 25 de ani societăților petrolifere. Construirea unui asemenea depozit în portul Constanța a condus la o creștere explozivă a producției, a exporturilor și a veniturilor statului. În perioada 1905–1912 volumul de țiței extras a crescut de peste trei ori.

În anul 1910 a luat ființă Societatea Astra Română (având capital olandez, era o filială a Societății Royal–Dutch), prin preluarea activelor de la Societatea Astra și de la Societatea Regatul Român. Societatea Astra Română a jucat un rol de cea mai mare importanță în economia petrolului din România până la naționalizarea din anul 1948.

Din punct de vedere tehnic anii 1911-1912 marchează o nouă etapă în punerea în siguranță a sondelor eruptive prin utilizarea pentru prima dată a unui ansamblu de supape, respectiv „ventilul" inginerului Tacit, ansamblul fiind considerat primul preveni- tor de erupție (prevenitorul Tacit).

La 2 decembrie 1912 s-a aprobat finanțarea proiectului de conducte pentru transportul țițeiului și petrolului lampant pe traseul Băicoi- Ploiești – Constanța. Construcția conductei, în lungime totală de 300 km, era în întregime terminată la intrarea României în Primul Război Mondial de partea Antantei (30 august 1916), cu excepția porțiunilor ce traversau Dunărea. Un nou pas în crearea industriei gazului metan în Transilvania îl reprezintă înființarea Societății Erste Siebenburgische

(ESEA), organizată de către Ministerul Finanțelor de la Budapesta, având ca obiect de activitate transportul și distribuția gazului metan. Societatea a început construcția unei conducte de 6 țoli, în lungime de 55 km, cu o capacitate de transport de 33.000 mc/zi, de la Sărmășel la Turda. Conducta a fost finalizată în anul 1914, iar în anul 1915 s-a realizat prima utilizare a gazului metan pentru iluminarea aleii principale din zona Bazna-Băi.

În anul 1913 România a realizat cea mai mare producție de petrol din perioada de dinaintea Primului Război Mondial, respectiv cca 1.850.000 tone, din care consumul intern era de aproximativ 811.200 tone, iar exportul de 1.036.500 tone. Principalele destinații ale exporturilor românești de petrol au fost: Franța, 15.791 vagoane; Germania, 12.787 vagoane; Anglia, 23.963 vagoane; Egipt, 12.971 vagoane; Italia, 11.866 vagoane; Austria, 7.800 vagoane; Olanda, 4.646 vagoane, Turcia, 6.160 vagoane, alte țări, 7.640 vagoane. Anul 1914, în condițiile izbucnirii Primului Război Mondial, a însemnat pentru industria de petrol din România o reducere a activității: exportul de produse petroliere s-a diminuat la 36,6 %, iar în anul 1915, ca urmare a închiderii Dardanelelor datorită operațiunilor militare și a traficului militar pe Dunăre și Sava în porțiunea Orșova–Belgrad, exportul s-a redus la 25,6%. Au fost închise numeroase sonde, iar stocurile de produse au crescut de la 300.000 tone în anul 1913 (Războaiele Balcanice) la 800.000 tone la finele anului 1915. Se poate considera că acest blocaj a avut un rol important în participarea României la Primul Război Mondial (ea fusese neutră în intervalul 1914–1916).

La 27 august 1916 România a intrat în război de partea Aliaților, declarând război Austro-Ungariei, în scopul „realizării unității naționale". Armata română a trecut Carpații și a intrat în Transilvania. Dar puternica ofensivă declanșată de Puterile Centrale a respins armata română și a ocupat toată partea de sud a țării (Oltenia, Dobrogea și 14 județe din Muntenia, până la linia Focșani-Galați).

La 10 septembrie 1916, în condiții de război, apare un *Decret* care impune controlul statului asupra industriei în toate fazele și acordă competența de supervizare Ministerului Industriei și Comerțului (ministru Alexandru Radovici). Comisia pentru petrol propune împărțirea regiunilor petroliere în trei grupe, având ca obiectiv asigurarea consumului intern pe o durată de trei luni.

Transportul țițeiului din câmpurile petrolifere este de asemenea sub controlul statului, acordându-se chiar o repartiție pentru rafinăria în care urma să se proceseze țițeiul.

În plină ofensivă germană a sosit la București o delegație franceză din partea aliaților, care a solicitat guvernului român să procedeze la distrugerea prin ardere și/sau la scoa- terea din funcțiune a instalațiilor petroliere. Evaluările guvernamentale arată că au fost arse cca. 800.000 de tone de țiței și derivate, iar șantierele au fost în mare parte scoase din funcțiune, încât au trebuit cinci luni armatelor de ocupație să reia producția (în aprilie 1917 au fost repornite rafinăriile Steaua Română și Vega). Cu toate dificultățile iernii și a lipsei căilor de comunicație practicabile, ocupanții au reușit chiar în luna ianuarie 1917 să repună în producție sondele din șantierele de la Câmpina, iar pe baza stocurilor de produse capturate din depozitele de la Constanța să reia exporturile către Germania. Din șantierele din județele Prahova, Buzău și Dâmbovița, în perioada ianuarie–octombrie au fost extrase 461.491 tone țiței.

La 8 ianuarie 1917 operațiunile militare au fost întrerupte, oprindu-se pe linia Siret-Putna. Regele și Guvernul au mutat capitala și s-au retras la Iași. Odată cu mulți alți români s-au retras în Moldova și mulți specialiști petroliști, care, prin eforturi deosebite, pe șantierele Steaua Română de la Moinești, Zemeș și Solonț au reușit să crească producția și să susțină nevoile armatei.

Ca urmare a izbucnirii Revoluției Bolșevice prin care Rusia a ieșit din război, România este nevoită să semneze cu Germania, la 7 mai 1918, Tratatul de pace de la București. Referitor la petrol a fost semnată Convenția, parte integrantă a Tratatului, în care erau prevăzute măsuri speciale de refacere a industriei petroliere în interesul Germaniei, prin transferarea forțată a societăților

Aliaților către ERDOEL Anlagen A.G. Statul român ar fi urmat să plătească despăgubiri către proprietarii societăților preluate de Erdoel Anlagen A.G.

La 9 noiembrie armatele Aliate au ocupat Giurgiu și pe 10 noiembrie 1918 România redeclară război Puterilor Centrale și deposedează Germania de ceea ce obținuse prin Tratatul de pace. Negocierea armistițiului dintre Puterile Centrale și Antantă începuseră încă din 8 noiembrie la Rethondes sur Aisne, bazându-se pe propunerea președintelui S.U.A., exprimată în 14 puncte, cu privire la autodeterminare și încă 18 alte puncte exprimate de aliați (printre care și anularea tratatelor de la Brest-Litovsk și de la București).

La 14 noiembrie 1918 germanii părăsesc Bucureștiul, rămânând pentru încă o săptămână sub ocupație județele Prahova și Buzău. Despăgubirile pentru pagubele provocate industriei românești de petrol de distrugerile din Primul Război Mondial, cuantificate, în anul 1920, la 9.980.000 lire sterline, au făcut obiectul unor îndelungate dar, în final, puțin fructuoase demersuri diplomatice ale României pe lângă Aliați.

3.3. Petrolul românesc după Primul Război Mondial

După Primul Război Mondial industria românească de petrol fusese distrusă în proporție de 79%. Fuseseră distruse și/sau avariate sonde, instalații, rafinării, conducte, căi ferate, vagoane cisternă, conducta Câmpina-Constanța etc. Producția de petrol scăzuse la jumătate, iar rafinăriile aproape dispăruseră. Pentru statul român, după astfel de pagube, desăvârșirea unității naționale a României prin actul final de la 1 Decembrie 1918 a creat un complex de probleme a căror rezolvare urgentă era îngreunată de lipsa de resurse materiale, umane și, mai ales, financiare într-un context socio-politic intern și internațional foarte complicat.

Perioada 1918 – 1939 a intrat în istorie sub numele de *Perioada interbelică,* o perioadă de mare avânt economic și industrial recuperator, încadrată între două dezastre majore.

În România, ca de alt fel în toate țările beligerante, s-a desfășurat o amplă acțiune de îndepărtare a distrugerilor suferite, iar societățile economice din fiecare țară s-au angajat din nou în cursa concurențială de dezvoltare economică.

Ieșită victorioasă din război, România își lărgise granițele, cuprinzând în ea aproape toate marile provincii locuite de români, dar cu 11% din populație dispărută – în majoritate populație activă – cu 28% oameni infirmi, mulți necesitând îngrijiri speciale și, în plus, pierderile și distrugeri de război care se ridicau la cca. 70% din bunurile țării.

Trebuiau găsite soluții rapide de redresare și reconstrucție și soluții imediate pentru asigurarea subzistenței sociale.

Pe de altă parte, sărăcia extremă la care se ajunsese datorită războiului, instalarea puterii proletare în Rusia au făcut să se intensifice nemulțumirile și tensiunile sociale. Au apărut și s-au organizat partidele politice de stânga, proletariatul industrial și țărănimea au început să/și conștientizeze condiția. Pentru atenuarea nemulțumirilor guvernul a luat o serie de măsuri inteligente, printre care și aprobarea unor legi privind Reforma Agrară din 17–30 iulie 1921, și chiar dacă acestea nu se adresau direct muncitorilor, exista posibilitatea ca aceștia să meargă la țară, unde puteau să fie împroprietăriți, ori să se ducă în zone defavorizate (Dobrogea și Basarabia), unde primeau până la 50 ha de pământ.

Legile pentru reforma agrară au fost aprobate în 17 iulie pentru Vechiul Regat și Basarabia și în 30 iulie pentru Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș.

Potrivit normelor stabilite de guvernul Al. Averescu s-a asigurat expropierea, cu plată, a 6.120.000 ha, dintre care 3.998.763 ha teren arabil, adică cca. 66% din întreaga suprafață stăpânită de marii

proprietari funciari. La aproape un milion și jumătatate de capi de familie au fost împărțite 3.464.000 ha (câte 6 ha în Basarabia, 5 ha în Vechiul Regat, 4 ha în Transilvania și 2,5 ha în Bucovina), Restul de peste 2 milioane ha (islazuri și păduri) au devenit, în cea mai mare parte, proprietate comunală, de care beneficiau țăranii, în schimbul achitării unor taxe.

Pentru zonele slab populate, cu mari suprafețe nevalorificabile agriculturii (Dobrogea și Sudul Basarabiei) erau prevăzute „loturi de colonizare" de până la 50 ha, de care puteau beneficia cei care doreau să se stabilească în zonele amintite.

De asemenea, potrivit legii, loturile de împroprietărire nu puteau fi vândute, ipotecate sau amanetate până la stingerea datoriei rezultate din cumpărarea lor, întrucât loturile erau indivizibile. În cazul în care cei împroprietăriți, din diverse motive, erau puși în situația să-și înstrăineze lotul, statul avea dreptul de preempțiune. Marelui proprietar funciar, potrivit acestei Legi, i se lăsa o suprafață de 100 ha. neexpropiabilă, în zonele de munte și deal și de 150 ha în zone de câmpie. Suprafețele de mai sus puteau fi extinse până la 500 ha, în condițiile în care proprietarul făcea dovada că a făcut investiții în plantații, instalații, clădiri ș.a. Pentru pământul expropiat, proprietarii urmau să primească o răscumpărare egală cu de 40 de ori media anuală a prețului regional de arendă din anii 1917– 1922 pentru Vechiul Regat și de 20 de ori pentru restul țării.

Ca urmare a reformei agrare – cea mai radicală din întreaga Europă a perioadei interbelice – România s-a transformat dintr-o țară de latifundiari, într-o țară de mici proprietari (82,7%) ce dețineau proprietăți de până la 5 ha (marile proprietăți fiind reduse la suprafețe variind între 100 și 500 ha). Reforma agrară a contribuit la la îmbunătățirea situației țărănimii (ca urmare a modificării structurii proprietății asupra pământului) la nivelul României întregite, înscriindu-se printre cele mai semnificative măsuri de consolidare a Statului Național Român, de stimulare a progresului social și a stins în bună parte nemulțumirile și frământările sociale.

În politica exploatării zăcămintelor de țiței și gaze, după Primul Război Mondial, în timpul României Mari, s-a adoptat o aceeași politică de protejare dinainte de Primul Război Mondial, protejând și încurajând vechii investitori străini, Marea Britanie, Danemarca și SUA, prin societățile lor Royal Dutch Shell și Standard Oil, respectiv Astra Română și Româno-Americană. În paralel însă au fost încurajați și protejați investitorii autohtoni.

Trebuie subliniat că o parte din piețele de desfacere tradiționale, Ungaria, Austria, Bulgaria, Turcia, Rusia dispăruseră, cel puțin pentru o vreme, din cauza necesității de a se reface după război.

Totodată, lărgirea granițelor țării prin includerea vechilor ținuturi românești aflate vreme indelungată sub stăpânire și influență străină, care fuseseră stoarse și exploatate cu duritate, aducea alte complicații, cea mai importantă fiind cea monetară. Moneda de circulație în Transilvania, Banat și Bucovina de Nord era coroana austriacă; în Basarabia circulau toate felurile de ruble: Lvow, Kerensky și bolșevică, în Vechiul Regat circula leul emis de Banca Națională, precum și 2100 milioane lei emiși de o secție a Băncii Generale Române sub comanda generalului Makensen, între 17 ianuarie 1917 și data părăsirii teritoriului de către trupele germane (ceea ce produsese o inflație galopantă, aceluiași produs îi creștea prețul de mai multe ori pe zi). La plecare trupele germane au luat cu ele și 500 de milioane din aceste monede, în ideea forțării României la un împrumut, dar Banca Națională a României a scos din circulație toate aceste monede.

Marilor pierderi și avarii suferite din cauza războiului li se adaugă și rezerva de aur a Băncii Naționale, care fusese depozitată la Moscova odată cu tezaurul și nereturnată. La 31 decembrie 1920, în Registrele Băncii Naționale figurau: 495.458.997 lei, din care 315.179.980 lei la Moscova, 80.000.000 de lei la Reichsbank Berlin, 9.800.000 lei la Bank of England, 14 milioane franci aur în acțiuni și active laBanca Națională a Austro-Ungariei și 1.700.000 lei, la București.

Cu alte cuvinte, în prima perioadă de după război, 1918–1920, seifurile Băncii Naționale erau goale.

Mai erau și despăgubirile ce trebuiau plătite moșierilor expropiați cu ocazia *Legii împroprietăririi* și încurajarea proprietarilor mici și mijlocii pentru dezvoltarea agriculturii practicate în România.

Toate acestea reprezentau dezechilibre majore în finanțele românești, cu fluctuații mari și rapide ale ratei de schimb, fluctuații care au afectat nivelul de trai al cetățenilor și procesul de dezvoltare al industriei românești.

În industria petrolului și a gazelor această instabilitate s-a repercutat asupra programelor de cercetare, de foraj și a procurării de materiale și echipamente.

Pe de altă parte, existau în bugetul familial al unor cetățeni mari sume de bani provenite din despăgubiri, tranzacții bancare efectuate în cadrul celor 12 bănci existente la acea dată în România, cele mai importante fiind: Banca Națională, Banca Generală Română, Banca Berkovitz, Banca Românească, Banca Brătianu, care în anul 1920 și-a mărit capitalul și a deschis sucursale și în Transilvania și Bucovina, formând un holding al Băncilor din provincie pentru minerit, cărbune și, în cele din urmă, și pentru petrol și gaze.

În problema zăcămintelor de petrol rămăsese celebră înțeleapta intervenție în senat a lui Geoge Cantacuzino (supranumit Nababul, socrul lui George Enescu) referitor la protecția și conservarea pentru mai mult timp a resurselor de petrol ale țării și crearea unei industrii proprii.

Era nevoie de noi legi, reglementări, directive și decizii de dezvoltare urgentă și eficientă a industriei și economiei românești, la nivelul întregii țări care era România Mare. Ca urmare s-a adoptat decizia „porților larg deschise“ pentru investiții și în special în industria petrolieră, dar statul și-a rezervat dreptul de control asupra terenurilor, mijloacelor de înmagazinare și transport. Acum statul deținea controlul asupra terenurilor petroliere, dar și a celor gazeifere din Transilvania și, prin Tratatul de pace de la Paris, preluase cu plată și activele societăților cu acțiuni din această provincie românească.

În ianuarie 1918 se fondează Societatea Națională de Petrol de către un grup de ingineri și geologi susținuți de Societatea Creditul Minier, cu sprijinul mai multor bănci. Adoptând lozinca liberală „prin noi înșine“, Societatea Creditul Minier, care se ocupa cu exploatarea și prelucrarea țițeiului, a devenit mai târziu o societate având capital exclusiv românesc și a reușit să construiască în 1934 una dintre cele mai moderne rafinării din țară și din Europa, Rafinăria Brazi, care, modernizată, funcționează la parametri competitivi și în prezent.

Tot Creditul Minier, împreună cu alte Bănci, fondează în iunie 1920 Societatea Industria Română de Petrol (IRDP), proiectată să concesioneze terenuri, să asigure monopolul asupra exporturilor, exploatarea zăcămintelor și conductelor (către Giurgiu și Constanța) și să asigure vânzările pe piața internă. Înființarea acestei socoietăți de către un grup de oameni de afaceri români, aflată sub protecție liberală, a însemnat începutul relansării capitalului autohton în industria petrolieră românească. Activele societăților din fostele zone de conflict au fost preluate în 15 mai 1919 de către Ministerul Industriei și Comerțului, împreună cu toate certificatele de proprietate emise după 28 august 1916.

Totuși, unele firme au scăpat. De exemplu Petrol Bloc, care în timpul războiului reprezentase interesele Austro-Ungariei, s-a stabilit prin Curtea de Apel, în urma unui proces, că făcea parte dintr-un stat a cărui proprietate nu putea fi atinsă.

Apoi, acțiunile Deutche Bank la Steaua Română și UEG Transilvania n-au putut fi inițial răscumpărate din lipsă de fonduri. Ele au fost preluate de un grup de societăți și bănci anglo-franceze, capitalul românesc rămânând, inițial, minoritar. Cu toate acestea, Steaua Română devine, la 7 octombrie 1920, societate cu un capital majoritar românesc (50,1%, capitalul francez reprezenta 24,95, iar capitalul englez 24,95%).

La sfârșitul anului 1920 în industria de petrol era eliminat complet capitalul german și austro-ungar, iar capitalul românesc controla șase societăți mari de petrol care reprezentau 30% din volumul total de țiței extras.

Principalele societăți cu un capital în întregime străin erau: Astra Română (capital olandez și englez) și Româno-Americana (capital american).

În prima parte a perioadei interbelice capitalul român, străin și mixt era repartizat astfel:

Capitalul	1925%	1926%	1927%	1928%
Național	30,6	28,4	27,2	24,5
Străin	40,1	35,0	34,9	41,5
Mixt	29,3	36,6	37,9	34,0

Politica liberală a vremii, ce diriguia sub lozinca „Prin noi înșine“, a constatat că principala resursă minerală naturală a României rămânea petrolul care, alături de minerit, putea contribui la dezvoltarea economică și la prosperitatea țării.

Înainte de toate trebuiau cunoscute, localizate și inventariate resursele minerale, iar această sarcină imensă și de lungă durată revenea specialiștilor și oamenilor de știință care, deși foarte valoroși, nu depășeau câteva zeci, în marea lor majoritate incorporați în Institutul Geologic al României.

Folosindu-se de competența acestor minți luminate, primele acțiuni au vizat stimularea investițiilor de capital – în special autohton – în industria extractivă de petrol. În perioada 1920–1924 au luat ființă peste 90 de societăți având capital românesc, ridicând numărul total al societăților bazate pe capital național la 159; 12 societăți aveau capital englezesc, 6 societăți capital franco-belgian și alte 7 societăți capital străin de altă naționalitate, astfel că numărul total al societăților petroliere străine cu activitate în România ajunsese la 56.

Era nevoie urgentă de organizare, de stabilit regimul juridic al petrolului și al celorlalte bogății minerale ale țării și, la fel de stringentă era necesitatea elaborării unei *Hărți geologice a României* pentru identificarea bogățiilor exploatabile și pentru direcționarea cercetării geologice de detaliu.

Problema legislativă a fost rezolvată prin adoptarea și promulgarea *Legii Minelor la 4 iulie 1924* – lege de o complexitate și modernitate neegalată în legislația românească până în prezent.

3.4. Petrolul românesc între cele două războaie mondiale

Avântul mondial al industriei de petrol s-a resimțit și în țara noastră. Intersul tot mai mare al marilor puteri pentru petrolul românesc a crescut. Goana după țiței a condus la cecetarea de noi perimetre posibil petrolifere, la descoperirea de noi zăcăminte, creșterea producției de țiței și derivate prin toate mijloacele: creșterea numărului de sonde și a adîncimii forate; perfecționarea tehnicilor și tehnologiilor de foraj – extracție și rafinare, la dezvoltarea infrastructurii petroliere.

Conform Legii minelor din 1924 și în cocordanță cu noua Constituție a României promulgată prin Decretul Regal din 28 martie 1923, bogățiile subsolului, în speță bitumurile solide, lichide și gazeifere, deveneau proprietate a statului și se stabilea regimul punerii în valoare al acestora.

Utilizarea gazului metan din Transilvania în tot mai multe aplicații: la iluminat, la fabricarea carbidului, a negrului de fum, sau în instalații de ardere pentru încălzire a presupus creșterea semnificativă a producției de gaze. Construirea, în anul 1934, a primei conducte de alimentare cu gaze de sondă (din câmpul petrolifer de la Mănești – județul Prahova) a orașului București și a rețelei de distribuție a gazului a sporit importanța gazelor de sondă, de regulă arse la coş, și a sporit veniturile din exploatare ale operatorilor.

Înainte de cel de al Doilea Război Mondial intersul pentru petrol a crescut, iar în România existau un mare număr de societăți petroliere cu capital românesc, străin sau mixt, organizate ca societăți private pe acțiuni, societăți cu răspundere limitată, sau particulare. Majoritatea societăților funcționau

pe baza Legii din 1924, lege încurajatoare pentru capitalul românesc angrenat în activități miniere, cu prevederi pentru petrol, care trebuia să joace un rol principal în dezvoltarea economică generală și cu atribute importante în caz de război.

Perioada dintre cele două războaie mondiale, deși scurtă de numai 20 de ani, a însemnat pentru industria de petrol din România ca și pentru întreaga econmie românească o perioadă de dezvoltare și înflorire, în special în ultimul deceniu al perioadei. Dacă ar fi să etapizăm această perioadă din istoria industriei de petrol, deosebim:

Perioada de refacere a industriei de petrol 1919- 1924,

Perioada de reconstrucție a industriei românești pe baza Legii Minelor din 1924, 1924–1930;

Perioada Crizei Economice Mondiale 1931- 1934;

Perioada de dezvoltare a industriei petrolifere 1934–1941;

Despre primele două perioade am făcut referire în cele de mai sus.

Asupra Crizei Ecconomice Mondiale (Marea Criză) facem observația că ea s-a resimțit în România după debutul ei în SUA, 1929), începând din anul 1930, cu intensificări anii următori și s-a manifestat cu intensitate.

Perioada de dezvoltare (1934–1931) s-a caracterizat printr-o creștere substanțială a producției, a exportului și a consumului intern, prin descoperirea și punerea în valoare de noi zăcăminte, prin perfecționările tehnice și tehnologice, aduse la nivel mondial.

În tabelul alăturat este redată ponderea principalelor produse exportate de România în perioada 1932–1940 din care rezultă rolul petrolului de motor al dezvoltării economice a României.

Participarea petrolului în structura comerțului exterior al României în perioada 1932–1940:

Anul	Produse petroliere % exportate din total comerț exterior	Cereale % Total	Lemn Total	Diverse
1932	43,1	34,3	7,3	15,3
1933	55,3	23,0	7,2	14,5
1934	52,8	17,4	10,8	19,0
1935	51,7	19,6	8,7	20,0
1936	41,3	31,5	7,7	19,5
1937	40,52	32,24	8,96	18,28
1938	43,24	24,42	11,45	20,89
1939	41,87	26,89	9,44	21,80
1940	62,40	18,29	4,96	14,35

Sursa: M.P.R., nr.8, 15 aprilie 1937

La finele celui de al Doilea Război Mondial industria românească de petrol era, în cea mai mare parte, distrusă. Bombardamentele aviației aliate din 4 aprilie1944 au aruncat asupra orașului Ploiești 588 de tone bombe care au provocat mari distrugeri asupra tri- ajului CFR și rafinăriei Astra Română, iar bombardamentele din 5.8.31 au mai provocat distrugeri asupra instalațiilor petroliere și rafinăriilor în proporții de aproape 100%. Au fost distruse rafinăriile Astra Română, Vega, Creditul Minier-Brazi, Româno-Americană- Teleajen. Totalul pagubelor produse de bombardamentele aliate asupra rafinăriilor și instalațiilor s-a ridicat la cca. 26 miliarde lei (1$ SUA/1944 = 200,74 lei) adică aproape 800 milioane dolari SUA. Conform Armistițiului României cu puterile aliate semnt la Mos- cova în

data de 12 septembrie 1944, România, nu numai că nu primea nici o despăgubire de război pentru distrugerile suferite dar trebuia să asigure Armatei Roșii a Uniunii Sovie- tice, cu titlul de despăgubiri de război, printre altele, țiței și produse petroliere pe o durată de 6ani la prețurile anului 1938 (de trei ori mai mici decât prețul zilei).

Distrugerea marilor rafinăririi, a rezervoarelor și produselor stocate din rafinării și schele, lipsa investițiilor și reducerea numericului forței de muncă cu calificare în domeniu, închidera a peste 25% din sondele în extracție au făcut ca producția de țiței a țării să scadă continuu de la 6610000 tone în anul 1938, 5577000 tone în anul 1941, ajungând la numai 3525000 tone în anul 1944. Distrugerilor de război s-au adăugat confiscarea de catre autoritățile sovietice a 50678 tone utilaje și echpamente petroliere, materiale pentru foraj și extracție, mijloace de transport, inclusiv a celor aflate în atelierele de reparații, care în perioada septembrie – decembrie 1944 au fost demontate și transportate în URSS, fiind considerate trofee de război pentru că ar fi servit furnizării de produse petroliere armatei germane.

După actul naționalizării din 11 iunie 1948 și trecerea societăților petroliere în proprietatea statului, întreaga industrie petrolieră a României a fost organizată în două noi societăți: Petrolifera Muntenia, cu sediul în București și direcția tehnică la Câmpina, pentru activitatea din regiunile Muntenia și Oltenia și Petrolifera Moldova cu sediul în București și direcția tehnică la Moinești, care activau alături de societatea mixtă Sovrompetrol.

În cadrul celor două noi societăți funcționau trei departamente:

– departamentul schelelor;
– departamentul rafinăriilor;
– departamentul administrativ.

În departamentul schelelor s-a organizat o direcție de foraj cu serviciile de: foraj explorare, foraj exploatare, secția materiale de foraj, foraj dirijat și carotaj electric.

Întreprinderea Petrolifera Muntenia a funcționat până în anul 1950, când a fost desființată prin unirea cu Petrolifera Moldova și Sovrompetrol, activitatea continuând prin trusturi zonale de foraj, respectiv extracție. Petrolifera Muntenia a fost reînființată în anul 1955, având drept obiect de activitate lichidarea vechilor societăți naționalzate și stingerea creanțelor cu străinătatea și a funcționat până în anul 1974, când a fost absorbită de Trustul de foraj extracție Bolintin.

3.5. Realizarea infrastructurii petroliere românești moderne

Perioada 1948–1950 a reprezentat perioada de reorganizare și specializare a întreprinderilor înființate în acest scop, realizând, în cea mai mare parte executând reparații de utilaj petrolier, construcții de turle de foraj metalice (nituite sau sudate). Uzina 1 mai Ploiești, înființată în anul 1948, prin reorganizarea și specializarea în utilaj petrolier de schelă a întreprindeerii „Departamentul Uzinele Metalurgice“ Ploiești ale Socitătii „Concordia“ inclusă în Societatea Sovrompetrol a început să porodučă utilaje petroliere care în majoritate erau livrate URSS în contul datoriilor de război. În anul 1952 Uzina „1 Mai“ pe lângă motoarele termice, cazane de abur, sape de foraj, trolii de foraj, geamblacuri, prevenitoare și capete de erupție, macarale, cârlige, capete hidraulice, mese rotative, intermediare, mese rotative, racorduri speciale și altele, a început producția instalațiilor de foraj Bu-40 și BU-50, echipate complet pentru forarea și exploatarea sondelor la adâncimi de 1000m, respectiv 1100m.

În a doua jumătate a secolului XX s-a născut și s-a dezvoltat industria românescă de utilaj petrolier, din vechile ateliere; cele mai mari și mai cunoscute au fost transformate în mari uzine unde s-a realizat

întreaga gamă de instalații și utilaje, atât pentru activitatea de exploare și producție, cât și pentru rafinării și industria petrochimică.

Câteva dintre cele mai reprezentative uzine își continuă activitatea, chiar și în noile condiții de globalizare economică, din care prezentăm:

1. Uzina „1 Mai“ Ploiești, înființată în anul 1948, prin reorganizarea și specializarea în utilaj petrolier de schelă a intreprinderii „departamentul Uzinele metalurgice“ Ploiești ale Societății „Concordia“ În anul 1961 Departamentul s-a reorganizat și s-a format „Intreprindera „1 Mai“ Ploiești prin preluarea Uzinelor Mecanice și a rafinăriei nr5 din Ploiești, ambele provenind de la societatea petrolieră Unirea.

Întreprindera 1 Mai Ploieşti a funcționat sub această denumire până în luna ianuarie 1991, când s-a înregistrat la Camera de Comerț și industrie Prahova ca Societatea Comercială UPETROM S.A.

În perioada în care uzina a funcționat sub denumirea de Intreprinderea „1 Mai“ Ploieşti a devenit, după anii 1960 cea mai mare uzină producătoare de utilaj petrolier din țară și una dintre cele mai mari din lume. Aici s-au realizat: întreaga gamă de instalații de foraj fixe și transportabile, pentru sonde, pe uscat și pe mare, pentru adâncimi între 1000 și 10000m, unități de pompare, instalații de prevenire a erupțiilor, agregate de cimentare fisurare, scule de foraj-extracție, sape de foraj, pompe de noroi, robineți, etc.

2. Întreprinderea de Utilaj Petrolier Târgovişte, înființată în anul 1948 prin reorganizarea fostelor Ateliere ale Arsenalului Armatei, înființate încă din anul 1873, a funcționat sub această denumire.

Asupra industriei construcțiilor de maşini pentru petrol vom reveni într-un capitol special. Deşi în anul 1976 industria extractivă a petrolului raportează maximul absolut al producției de țiței din România, de 14,6 milioane tone, autoritățile comuniste doreau producții tot mai mari, deaceea au folosit, fără efectul scontat, toate artificiile organiza- torice posibile într-un stat comunist: a crescut numărul schelelor de foraj, secțiile de foraj și de producție au fost denumite brigăzi; salarizarea personalului a fost condiționată de realizarea planului, departamentul de petrol din Ministerul Minelor Petrolului și Geologiei este transformat în Centrală – Departament, Apoi, în anul 1981 Ministerul Minelor Petrolului şi Geologiei este divizat în trei ministere: Ministerul Minelor, Ministerul Petrolului și Ministrul Geologiei, funcționând în acest fel până în toamna anului 1986 când cele trei ministere sunt din nou unite pentru a se reveni în anul următor la formula ante- rioară. Ministerul Petrolului a funcționat până în anul 1990, când s-a transformat, pentru scurt timp în departament al Ministerului Economiei naționale – nou înființat pentru ca, după apariția Legii societăților comerciale.nr 31/1991, Departamentul se scindează în două Regii Autonome: Regia autonomă a Gazelor Naturale – ROMGAZ şi Regia Autonomă a Petrolului PETROM-R.A. – societăți pe acțiuni cu un singur acționar – statul. Aceste regii, practic au preluat toate atributele fostului minister al petrolului. Restul schelelor de foraj și intrepriderile specializate în sevicii și construcții petroliere sunt transformate în societăți comerciale urmând să fie externalizate din Regii și privatizate.

După evenimentele din decembrie 1989 când, prin violență, s-a pus capăt regimului comunist, organizarea și regimul legislației fundamentale din domeniul petrolier a rămas cel din perioada comunistă, până în anul 1995. În absența unor organisme de coordonare și control dispărute haosul general instalat s-a manifestat și în industria petrolieră. Un prim pas spre normalizare s-a făcut în anul 1995, când a fost adoptată *Legea petrolului* nr.134 din 29 decembrie1995, publicată în ”Monitorul Oficial” nr 301 din 29 decembrie 1995, înlocuită cu o altă lege: *Legea Petrolului* nr. 238 /2004.

3.6. Legislația industriei extractive de petrol și gaze în perioada 1970–1990

Activitățile de foraj-extracție țiței/gaze, coadiționarea și separarea țițeiului extras și a gazelor, transportul țițeiului, gazolinei, condensatului și etanului, transportul și distribuția gazelor se făceau sub coordonarea Ministerului Petrolului / Ministerul Minelor, Petrolului și Geologiei, exclusiv prin întreprinderile proprii, pe baza planurilor cincinale și anuale elaborate de minister, avizate de Comitetul de Stat al Planificării și aprobate de Marea Adunare Națională. Tot prin unitățile proprii se realiza cercetarea și proiectarea în domeniu și întreaga logistică de servicii de construcții-montaj și de aprovizionare.

Ministerul Petrolului era organizat pe următoarele direcții în cadrul cărora funcționau serviciile:

1. Direcția de Foraj cu următoarele servicii:
– serviciul foraj sonde de mare adâncime;
– serviciul foraj sonde de medie și mică adâncime;
– serviciul geologic. Ulterior s-a adăugat serviciul de foraj marin.
2. Direcția de Petrol avea în subordine:
– serviciul de planificare și urmărire a producției;
– serviciul de creștere a factorului final de recuperare;
– serviciul producției gaze.
3. Direcția Tehnică și Investiții avea în componență:
– serviciul investiții;
– serviciul tehnic.
4. Direcția Mecano-Energetică cu serviciile:
– serviciul mecanic;
– serviciul energetic.
5. Direcția de aprovizionare și cooperare economică internațională cu serviciile:
– aprovizionare;
– exporturi/importuri/cooperare internațională.
6. Direcția: Plan/Finanțe avea serviciile:
– plan;
– finanțe;
– bugete.
7. Direcția de personal și organizare cu serviciile:
– organizare;
– plan;
– administrativ;
– serviciul juridic.

Ministerul era condus de un ministru, doi adjuncți și un secretar de stat.

În perioada menționată funcția de ministru a fost ocupată de către: ing. Gheorghe Vlad, ing. Ilie Câșu, ing. Nicolae Amza, geolog Ioan Folea, ing. Victor Murea.

Ministerul coordona activitatea de stabilire a planurilor cincinale și anuale în domeniu; repartiza indicatorii fizici și valorici din planul național aprobat pe Trusturi, Schele și indicatorii valorici pentru celelalte unități de servicii, monitoriza zilnic realizările și dispunea măsurile corective, controla și îndruma toate activitățile din domeniu.

Ministerul avea asociată „Centrala Autonomă a Gazului Metan“ cu sediul la Mediaş, care era titulară a unui plan propriu cu indicatorii stabiliţi prin planul se stat şi îşi desfăşura activitatea ca „ordonator secundar de credite“.

Aprovizionarea s-a făcut prin unităţile specializate proprii, cu statut de întreprinderi cu personalitate juridică:

– Baza de Aprovizionare Tehnică, materiale pentru Petrol – Floreşti/Băicoi, cu filiale la Dărmăneşti, Târgu Jiu, Leordeni, Arad, iar pentru gazul metan – Baza de Aprovizionare Daneş;

– Baza de Aprovizionare cu piese de schimb (BAPS) Câmpina;

– Aprovizionarea cu material tubular: prăjini de foraj, ţevi extracţie şi burlane de foraj se făcea direct de la uzinele producătoare: Republica – Bucureşti şi de la Întreprinderea de produse laminate Roman pe baza cotelor şi repartiţiilor stabilite de Ministerul Aprovizionării Tehnico-materiale;

– Instalaţiile şi utilajele se procurau pe fonduri de investiţii de la Întreprinderea 1 Mai Ploieşti, Întreprinderea de Utilaj Petrolier Târgovişte, Uzina Mecanică Câmpina, Uzina Vulcan Bucureşti etc.;

– Aprovizionarea cu ciment de sondă era făcută în principal de la Combinatul de Ciment Medgidia;

– Chimicalele de sondă erau produse la Întreprinderea de Fluide de Foraj şi Operaţiuni Speciale la Sonde – Ploieşti, prin sucursale Pleaşa (pendinte de Ministerul Petrolului).

Serviciile specializate de operaţiuni geofizice de sondă şi perforarea sondelor se executau prin Întreprinderea de Carotaj şi Perforări-Ploieşti (cu baze în principalele câmpuri petrolifere).

Cercetarea şi Proiectarea de Specialitate se realiza de către Institutul de Cercetări şi Proiectări pentru Petrol Câmpina, căreia îi fuseseră asociate

Activitatea de construcţii-montaje au fost realizate în principal de către Trustul de Construcţii şi Montaje Petroliere – Ploieşti; reparaţiile de instalaţii şi utilaje se executau, în principal de Uzina de Reparaţii Utilaj Petrolier Teleajen, Uzina de reparaţii utilaje petroliere Poiana Câmpina, Întreprinderea de Reparaţii Utilaje electrice şi aparatură de automatizare (IRUEA) Câmpina, Întreprinderea de Reparaţii Mecanice – Moineşti etc. Verificarea şi recondiţionarea materialului tubular (prăjini de foraj, ţevi şi prăjini de extracţie, racorduri speciale, scule de instrumentaţie) se realiza prin Bazele Tubulare de la Tg. Jiu, Viforâta, Videle, Moineşti, Bascov, Arad.

3.7. Organizarea industriei extractive a petrolului între 1981–1989

Restructurarea Ministerului Minelor Petrolului şi Geologiei din anul 1981 prin divizarea în trei ministere economice a condus la înfiinţarea Ministerului Petrolului, Ministerul Minelor şi Ministerul Geologiei. Funcţia de Ministrii, care au ocupat în această perioadă, sunt: Gheorghe Vlad (1981–1984), Ilie Câşu (1984–1986). Nicolae Amza (1987–1989), Victor Murea (29.12.1989 – 28.06.1990).

Ministerului Petrolului i-au revenit urmăroarele atribuţii principale: de planificare, strategie, coordonare, control şi îndrumare, coordonator principal de credite, răspunzător pentru realizarea indicatorilor economici stabiliţi prin planurile cincinale şi anuale.

Ministerul Petrolului avea în structura sa: Centrala Industrială a Gazului Metan, Trusturile de Foraj-Extracţie, Întreprinderile de servicii specilizate şi Institutul de cercetări şi Proiectări tehnologice Câmpina.

După numeroase organizări şi reorganizări în componenţa M. Petrolului, la finele anului 1989 structura Ministerului poate fi văzută în **Anexe**, la acest capitol, **Tabelul nr.2**.

3.8. Organizarea industriei de petrol și gaze după anul 1990

La finele anului 1989 în istoria Românie a avut loc un eveniment crucial – revoluția română care a dus la schimbarea regimului comunist, dictatorial, al lui Nicolae Ceaușescu. Din anul 1990 România a intrat într-o lungă perioadă de tranziție în care au avut loc o serie de reforme legislative, economice, sociale și politice menite să conducă la o societate nouă bazată pe principii democratice, libera concurență și un nou sistem de alianțe internaționale politico-militare.

Un obiectiv de prim ordin al noii conduceri instaurate la București a fost trecerea de la o economie hipercentralizată, dirijistă la o economie de piață concurențială.

Industria extractivă a petrolului, era în întregime în proprietatea statului și era coordonată de către Ministerul Petrolului. În primul trimestru al anului 1990 ministerele economice sunt desființate și devin departamente în cadrul Ministerului Economiei Naționale, conduse de 2–3 secretari de stat.

Primul pas în vederea realizării descentralizării economiei l-a constituit adoptarea Legii nr.15/1990, care prevedea înființarea societăților comercioale și a regiilor autonome, unități ecomonice autonome, cu responsabilități juridice privind activitatea de producție și comercializare a produselor. În conformitate cu această lege, ramurile strategice ale economiei naționale urmau să se organizeze în regii autonome. În complertarea Legii 15/1990 a fost promulgată Legea 31/1991 privind organizarea și funcționarea societăților comerciale. În baza acestor legi și a unor hotărâri de guvern, întreprinderile petroliere aparținând fostelor ministere economice au fost grupate în regii autonome.

Potrivit cu aceste Legi au luat ființă Regia Autonomă a Gazelor Naturale (ROMGAZ), Regia Autonomă a Petrolului (PETROM), Compania RAFIROM care incorpora toate rafinăriile în funcțiune la data respectivă.

Înființarea Regiei Autonome a Petrolului „Petrom“ (prescurtat R.A.P.) și a regiei Autonome a Gazelor a însemnat practic preluarea tuturor prerogativelor fostului Minister al Industriei Petrolului și Gazelor, cu totalitatea patrimoniului său material.

În anul 1991, Centrala Gazului Metan se transformă în Regia Autonomă a Gazului Metan, reorganizată ca societate pe acțiuni având ca unic acționar statul român. În anul 1992 se desființează Departamentul Petrolului, iar întreaga activitate extractivă pentru petrol este integrată în Regia Autonomă a Petrolului, societate pe acțiuni, cu statul singur acționar (PETROM S.A.). Obiectul de activitate al noii Regii Autonome a Petrolului era: exploatarea gestionarea și descoperirea zăcămintelor de petrol și gaze de pe uscat și din platforma conti- nentală a Marii Negre, cu excepția zăcămintelor de gaze naturale. care intrau în obiectul de activitate al ROMGAZ. În cadrul PETROM, imediat după organizare începe un amplu proces de externalizare a prestatorilor de servicii specializate. Din anul 1992, începe externaliza- rea schelelor de foraj și a întreprinderilor prestatoare de servicii petroliere și organizarea lor ca și societăți comerciale. Într-o primă etapă au fost externalizate 18 „societăți comerciale“, respectiv toate schelele de foraj, întreprinderile de construcții petroliere din Ploiești și din țară (din cadrul Trustului „Antrepriza de Construcții Montaj Instalații Petroliere Ploiești“) Intreprinderea de Comerț Exterior și Cooperare Economică Internațională ROMPETROL, atelierele mecanice de reparații, Întreprinderea de Fluide de Foraj și Operații Tehnice Speciale (I.F. F.O.S.P), rămânând în componența PETROM 25 de schele de producție, PETROMAR-ul cu platformele de foraj marin, Institutul de Cercetare și Proiectare pentru Petrol și Gaze Câmpina și Muzeul Republican la Petrolului (actualul Muzeu Național al Petrolului). Externalizarea forajului s-a făcut în mare grabă, cu schelele decapitalizate urmând să lucreze în continuare pe bază de contracte, și pe tarife subevaluate fixate de R. A. PETROM.

Sistemul de organizare din industria extractivă de petrol din interiorul trusturilor, schelelor și al Regiei a rămas același cu cel din perioada comunistă, până la apariția Legii Petrolului nr. 134 din 29 decembrie 1995, separat, față de legea Minelor, care a apărul numai în martie 1998. Această apariție decalată a celor două Legi cu același obiectiv de reglementare (stabilesc regimul juridic și condițiile de exploatare a bogățiilor subsolu- lui indiferent de natuara lor) dar tratarea diferențiată a petrolului în raport cu celelalte resurse minerale industriale și modul superficial și incomplet al conținutului celor două legi a creat numeroase critici și acuzații de trădare a intereselor naționale

Larga autonomie acordată societăților comerciale în gestionarea patrimoniului moștenit și a politicii proprii de rentabilitate economică, printre acestea numărându-se și Regia Autonomă a Petrolului, nu s-a materializat în rezultate pozitive.

Repetatelor restructurări s-a adăugat un nou cuvânt de ordine: PRIVATIZAREA

Sub această lozincă toate uzinele, fabricile, intreprinderile de comerț exterior, stațiuni turistice și balneare, serviciile publice au fost trecute aproape gratuit din proprietatea publică în proprietatea privată a unor indivizi – clienți politici, de cele mai multe ori fără nici o prtegătire în domeniu sau fără pregătire economică, fapte care au condus, în final la desființarea economiei românești generând, în plus, o corupție generalizată tutelată de autointitulata „clasă politică".

Pentru industria extractivă a petrolului de importanță deosebită a fost apariția Legii Petrolului, *Legea 134/1995*.

Legea petrolului din anul 1995 – cuprinsă în 7 capitole și 46 de articole, sublinia în primul capitol „Dispoziții generale" că: „*resursele de petrol situate în subsolul țării și al platoului continental românesc al Mării Negre fac obiectul exclusiv al proprietății publice și aparțin Statului Român*". După această precizare, deloc nouă, în art. 2 sunt explicați ter- meni ce vor fi folosiți în următoarele capitole în care, ca noutate, este menționată Agenția Națională pentru Resurse Minerale, care nu fusese încă înființată. Ea urma să fie autori- tatea competentă, care să reprezinte interesele statului în domeniul resurselor petrolifere, fiind împuternicită a negocia concesiuni de zăcăminte și terenuri petrolifere, în scopul exploatării pe o durată de 30 de ani și explorării de noi perimetre, persoanelor juridice ates- tate. Ea putea încheia „Acorduri petroliere", contra unor redevențe stabilite prin negocieri directe, fără a preciza prin cifre sau procente cuantumul lor. Legea nu face precizări nici asupra mărimii perimetrelor ce puteau fi concesionate și lăsa la aprecierea Agenției pen- tru resurse Minerale atât mărimea perimetrului concesionat cât și cuantumul redevenței. De menționat că aceleiași agenții îi revenea și obligația urmăririi îndeplinirii clauzelor acordurilor petroliere precum și responsabilitatea anulării acestora în cazul nerespectării clauzelor stabilite. Legat de această lege, atragem atenția că, în finalul ei, se specifica: „*Pe data intrării în vigoare a prezentei legi se abrogă Legea petrolului din anul 1942. Legea nr. 66/1992, precum și dispozițiile contrare sau incompatibile*". Ceeace surprinde este faptul că, prin această lege, așa cum se observă din citat, nu este abrogată legislația de profil elaborată de regimul comunist și stipulată în Legea naționalizării din 11 iunie 1948.

Scopul declarat al Legii Petrolului a fost acela de a potența această industrie prin implicarea capitalului privat și prin posibilitatea continuării dezvoltării industriei petro- gaziere românești în pas cu tehnologiile și echipamentele din noua eră a „Tehnologiei Informațiilor". Legea Petrolului 1347/1995, stabilea că autoritatea competentă pentru gestionarea prevederilor legale va fi Agenția Națională pentru Resurse Minerale (ANRM), încă neînființată la data apariției Legii. ANRM era împuternicită să negocieze, în numele statului român, concesiunile de terenuri petrolifere, în scopul explorării și exploatării petrolului pentru o perioadă de 30 de ani, persoanelor juridice interesate. ANRM era împuternicită să încheie cu viitorii operatori „Acorduri petroliere", contra unor redevențe ce urma să fie stabilite prin negocieri directe, Legea nefăcând precizări asupra cuantumu- lui redevenței sau asupra mărimii suprafeței perimetrului petrolifer concesionat, acestea rămânând la aprecierea Agenției pentru Resurse Minerale.

Instituției îi revenea obligația urmăririi îndeplinirii clauzelor din Acordul Petrolier, precum și responsabilitatea anulării lui în cazul nerespectării clauzelor.

În anul 1997 s-a făcut o nouă restructurare prin Ordonanța de Guvern nr. 49 din 15 septembrie 1997, publicată în "Monitorul Oficial" al României nr. 241, partea I.

Noutatea adusă de această ordonanță de guvern (însoțită de două anexe) consta în înființarea Societății Naționale a Petrolului „Petrom S.A.“. În patrimoniul PETROM S.A: intra patrimoniul Regiei Autonome a Petrolului la care se adăugau noi și importante întreprinderi petroliere, afirmându-se că, în acest mod, au fost create condițiile unei privatizări profitabile. Ordonanța de guvern în discuție stipula în art. 1 înființarea Societății Naționale a Petrolului „Petrom S.A.“ (în continuare vom folosi inițialele S.N.P.), stabilind că fosta Regie Autonomă a Petrolului se desființa. Noua societate creată – S.N.P. – prelua de la fosta Regie Autonomă a Petrolului o „zestre“ patrimonială care cuprindea următoarele unități: *A. Sucursale de producție:*

– Petrom Videle, cu sediul în orașul Videle;
– Petrom Ploiești, cu sediul în municipiul Ploiești;
– Petrom Brăila, cu sediul în municipiul Brăila;
– Petrom Timișoara, cu sediul în municipiul Timișoara;
– Petrom Pitești, cu sediul în municipiul Pitești;
– Petrom Suplac, cu sediul în comuna Suplacul de Barcău;
– Petrom Moinești, cu sediul în orașul Moinești;
– Petrom Târgoviște, cu sediul în municipiul Târgoviște;
– Petrom Craiova, cu sediul în municipiul Craiova;
– Petrom Târgu-Jiu, cu sediul în municipiul Târgu-Jiu;
– Petrom Constanța, cu sediul în municipiul Constanța.

Precizăm că sucursalele de producție menționate anterior au peluat activitatea fostelor trusturi ale petrolului și că acestea aveau ca obiect principal de activitate coordonarea extracției țițeiului prin schelele de producție din subordine. *B. Sucursalele de aprovizionare tehnico-materială:*

– Baza de aprovizionare Florești, cu sediul în comuna Florești-Prahova. *C. Sucursale de prestări-servicii:*

– Petrorep Moinești, cu sediul în orașul Moinești;
– Petroserv București, cu sediul în municipiul București. *D. Sucursalele de cercetare și proiectare:*

– Institutul de Cercetări și Proiectări Tehnologice, Câmpina;
– Centrul de Cercetări și Proiectări pentru Explorări geologice, București;
– Petrosoft, București;
– Baza de Operațiuni Speciale la Sonde, Câmpina.

Potrivit acestei ordonanțe, au fost integrate în S.N.P., prin fuziune, toate Societățile comerciale prevăzute în Anexa 2 a acesteia, precum: combinatele petrochimice „Arpechim“ Pitești și „Petrobrazi“, toate filialele județene PECO, inclusiv PECO București, companiile „Rafirom“, „Competrol“, „Transpeco“ și „Petrotrans“, însumând la data fuzionării un capital social de 1.169.542.225 mii lei. Această sumă se adaugă activului și pasi- vului fostei Regii Autonome a Petrolului, încorporând ulterior și „Doljchim“ Craiova. Este important de subliniat că noua Societate prelua sub garanția guvernului, prin Ministerul Industriei și Comerțului, toate drepturile și obligațiile fostei Regii Autonome a Petrolului, precum și pe cele ale societăților comerciale integrate acesteia, inclusiv creditele interne și internaționale contractate de acestea cu garanție guvernamentală.

Pe parcursul existenței PETROM S.A. între anii 1997–2004, în cadrul activității de restructurare, S.N.P. a realizat două importante modificări în ceea ce privește componența unităților din structura inițială. Astfel, în anul 1998, activitățile de servicii mecano-energetice au fost externalizate, fiind

înființată o nouă societate, sub numele „Petroserv“, în care statul și-a păstrat un pachet de control, iar în anul 2002, sub presiunea F.M.I., sindicaliștii din „Petrom“, au înființat „Petromservice“, având ca obiect de activitate „servicii de reparații și întreținere, în special pentru Petrom“. Oficial această idee a avut la bază rațiunea de a evita posibilitatea concedierii în masă a peste 15.000 de salariați, care au fost preluați de noua societate, dar și înzestrarea acesteia cu mijloacele materiale necesare realizării obiectivului său de activitate: ateliere mecano-energetice, instalații și aparatură pentru intervenții la sonde, mijloace de transport, clădiri și terenuri, toate constituindu-se într-un capital social inițial de 250 milioane dolari.

Restructurată, Societatea Națională a Petrolului, avea în administrare (proprietate) două combinate petrochimice cu o capacitate de producție de 8 mil. tone pe an, 306 zăcăminte de petrol și gaze asociate cu 1.450 sonde de gaze și 13.856 sonde petroliere, rezerve de 1 miliard barili de petrol, 40% din piața românească de combustibil … peste 600 de stații de carburanți, din care 200 modernizate, o cifră de afaceri de 2 miliarde de dolari în primele 9 luni ale anului 2004, un profit net de afaceri de 70 milioane de dolari în aceeași perioadă, un număr de 53.000 de angajați în 2004, dar, și o datorie externă de 293 milioane euro“.

Ceea ce trebuie adăugat, privitor la evoluția activității Societății Naționale a Petrolului – Petrom, este încercarea acesteia de a pătrunde pe piața internațională. Astfel, aceasta a creat în Republica Moldova o rețea de distribuție a carburanților care număra, la începutul anului 2005, 30 de stații; în anul 1998 a preluat, prin concesiune, zăcământul de hidrocarburi de la Jusali, din Republica Kazahstan, deținând și licențe de exploatare a zăcămintelor de la Tașbulat, Turkmenoi și Aridos, prin intermediul Companiei Tașbulat Oil, și în Sinelnikovscoe, prin intermediul Companiei Oztiurk Munai. De asemenea, în anul 2003, a cumpărat 95% din acțiunile Companiei petroliere Kom-Munai și licențele de producție în Kimsomolskoe, toate din aceiași țară.

Interesant de remarcat este și faptul, mai puțin cunoscut, că potrivit prevederilor Legii petrolului din anul 1995, referitoare la concesionarea terenurilor petrolifere și gazeifere, aflate în proprietatea statului român, prin negocieri directe între autoritatea împuetrni- cită – Agenția Națională pentru Resurse Minerale – și solicitanți, persoane juridice române ori străine, au fost încheiate „Acorduri petroliere de dezvoltare, explorare și exploatare petrolieră“, care au ca titulari alte firme, în afară de S.N.P. și S.N.G.N.-Romgaz. Facem precizarea că mai sus am reprodus întocmai titlul unui material dat publicității de către Agenția Națională de Resurse Minerale, către sfârșitul anului 2004, deci cu puțin înainte de data privatizării S.N.P. Citind lista anexă a firmelor titulare ale acestor acorduri petroliere, constatăm că, printre acestea, majoritatea sunt firme străine, cu sedii în străinătate și cu sucursale în România, precum: AMROMCO ENERGY L.L.C., TORFADOR RESOURCES ȘI PANONIAN ENERGY, din Statele Unite, EUROPA PIL & GAS, PALADIN RES, STERLING RESOURCES (UK) LTD, FALCON OIL LTD, EUROPA OIL & GAS LTD, REGAL PETROLEUM, din marea Britanie, WINTER – SHALL, din Germania, MILLENIUM, din Elveția, THE ROMPETROL GROUP N.V., din Olanda și un număr de patru firme românești fără nume sonore. Majoritatea acestor Acorduri petroliere au fost încheiate în cursul anilor 2002–2004.

În ceea ce privește situația altor întreprinderi petroliere rămase în afara S.N.P. este vorba de întreprinderile de producție și reparații utilaje petroliere, multe rafinării și combinate petrochimice, întreprinderi-service pentru forajul sondelor și exploatarea zăcămintelor de țiței și gaze; cele mai multe dintre ele s-au privatizat în condiții discutabile sau au dat faliment. În aceste condiții, subliniem că singura concurență reală pentru S.N.P. a fost făcută de Grupul Rompetrol și Lukoil, prin produsele petroliere realizate în rafinăriile de la Midia-Năvodari, „Vega“ și respectiv, Teleajen.

Una dintre ultimele societăți petroliere neprivatizate și nici privatizabile, dacă se are în vedere importanța strategică a acesteia, este S.C. COMPET S.A. Continuare a fostei Întreprinderi de Transport Țiței prin Conducte – Î.T.T.C. Ploiești, S.C. COMPET S.A. și-a luat acest nume la 20 noiembrie 1990, prin H.G. nr. 1213/1990, fiind prima companie petrolieră constituită ca societate comercială pe acțiuni.

Actualmente structura acționariatuluiu este următoarea: 62,7162%, Autoritatea pentru Valorificarea Activelor Statului – AVAS; 16,05677%, Fondul Proprietatea S.A.; 9,60101%, persoane fizice.

Capitalul social al acestei societăți era la 31 decembrie 2005 de 45.873.920,40 lei, diminuat ca urmare a predării către S.C. PETROTRANS S.A. a unor bunuri, astfel că în anul 2007 capitalul social era de 28.569.842,4 lei.

Obiectul de activitate al S.C. COMPET S.A. este transportul prin conducte al țițeiului intern și, importat, și al derivatelor sale (gazolină și etan) către rafinăriile românești, lungimea totală a rețelei de conducte fiind de aproximativ 4500 kilometri.

Multe dintre întreprinderile de producție și reparații de utilaj petrolier au dispărut, iar altele, privatizate, și-au diminuat substanțial activitatea. Spre exemplu, marea întreprindere producătoare de utilaj petrolier – „1 Mai“ din Ploiești, a traversat și traversează încă mari dificultăți, pierzându-și piețele de desfacere tradiționale. Privatizată la 12 septembrie 2002, fiind cumpărată de o firmă românească. Aquafor, din Târgui-Ocna, întreprinderea „1 Mai“, care activează astăzi sub numele de S.C. „UPETROM – 1 MAI“, are un efectiv de salariați de 2800 (în anul 1991 avea 17.800 salariați), se confrunta cu mari dificultăți în creșterea și diversificarea producției pentru a putea face față cerințelor și concurenței pieței.

În anul 2004 este elaborată o nouă „Lege a Petrolului“ (Legea 238/2004). Noua Lege, direcționată spre satisfacerea cereriilor competitorilor la „privatizarea“ PETROM, stabilește în concret durata concesiunii la 30 de ani cu drept de prelungire cu încă 15 ani! și obligă operatorii – titulari de acorduri petroliere la plata în bani a unei redevențe de 3,5–13,5 % la țiței și 9 de 3–13 % la gaze funcție de producția trimestrială pe zăcămînt, și de media cotațiilor bursiere la țiței/ gaze din trimestrul încheiat.

Ca urmare a presiunii organismelor financiare internaționale și a condiționărilor de admitere în NATO și în Uniunea Europeană, sub lozinca atragerii „investitorilor străini“, a fost semnat Contractul de privatizare a PETROM, „negociat“ de către guvern cu firma austriacă OMV, fără consultarea și participarea institutelor de specialitate sau măcar a specialiștilor din domeniu de care dispunea țara, aprobat, la finele anului 2004 în mare grabă de Parlamentul României fără a fi examinat măcar de comisiile de specialitae ale sale, a rămas complet confidențial (secret) pentru cca. 5 ani, iar după aceea menținându-se confidențialitatea pentru câteva Anexe!! În acest fel, România a renunțat aproape gratuit la cea mai importantă bogăție minerală și principala sa sursă de venituri!

După privatizare producția de petrol a României a continuat să scadă intr-un ritm și mai accentuat decât în cei 14 ani, de după Revoluția din decembrie 1989. Capacități de rafinare și petrochimie au fost parțial închise sau desfințate. Au fost desființate: Institutul de Cercetări și Proiectări Tehnologice pentru Petrol și Gaze de la Câmpina (ICPT) și Grupul de Secții de Cercetare Geologică al ICPT de la București, depozitele județene de produse petroliere și organizațiile județene de comercializare a produselor petroliere PECO, iar sediile și terenurile aferente acestora au fost vândute. Întregul personal de conducere la nivelul I și II a fost înlocuit cu personal străin sau cu personal fără calificare în domeniu. În șase ani de la privatizare au fost desființate 25000 de locuri de muncă (cca.50%), iar rezervele de petrol ale României au continuat să scadă, etc.

Noua entitate ce a luat locul Societății Naționale a Petrolului – Petrom OMV s-a organizat, la nivel central astfel: Departamentul de Explorare – Producție, Departamentul de Rafinare și Departamentul de marketind- comercializare.

În cadrul Departamentului de Explorare Producție au fost incluse trusturile și schelele de producție petrolieră, aflate în structura SNP-PETROM la data privatizării, împreună cu tot patrimoniul lor.

Departamentul și-a stabilit sediul la Ploiești, în localul noului sediu al Trustului de Petrol Ploiești. După privatizare trusturile au fost desființate, în locul lor stabilindu-se o structură regională: Regiunea Vest, Regiunea Muntenia Sud, Regiunea Muntenia Nord, Regiunea Moldova și PETROMAR Constanța. La rândul lor schelele de prosducție au suferit restructurări vizând externalizarea unor servicii, comasarea lor pentru ca în anii 2010 – 2011 să se ajungă la 10–12 „aseturi“.

4. Cercetarea geologică pentru petrol în România

În acord cu etapizarea cercetării geologice pentru descoperirea și valorificarea zăcămintelor petrolifere făcută de geologul american North F.K. și cercetarea geologică românească a parcurs următoarele etape: [1.10],[2.26]

- ***Etapa primară*** – caracterizată prin eforturile de inventariere și poziționare topografică a „ivirilor de petrol“ este susținută instituțional prin înființarea catedrelor de geologie la Universitatea din Iași, în anul 1863, având ca profesor titular pe Grigore Cobălcescu și la Universitatea din București (în anul 1865) având ca titular pe Grigoriu Ștefănescu. Eforturile acestor „întemeietori“ ai geologiei românești au fost sprijinite și de o serie de geologi de renume european care ne-au vizitat țara (Coquand și Capellini, Foetterle, Fuchs și Sarasin, Paul și Tietze, Olezewski).

O primă lucrare geologică de mare importanță și amploare o reprezintă harta geologică a României la scara 1:800000, publicată de M. Drăghiceanu în anul 1880, la Viena. De mare importanță pentru cercetarea geologică românească este înființarea, în anul 1880 a Biroului Geologic (1880) și Serviciul Apelor (1892) – transformat mai târziu (1892) în „Serviciul Minelor“ în care au fost grupați pionierii geologiei naționale: Grigoriu Ștefănescu, Grigore Cobălcescu, M. Drăghiceanu, R. Porumbaru, G. Botez, Sabba Ștefănescu, L. Mrazec, C. R. Mircea, R. Pascu, V. Popovici-Hatzeg, R. Sevastos, ș.a. Pe plan internațional este dominantă teoria anticlinală a zăcămintelor de petrol, emisă de Hunt (1861) și acceptată de comunitatea geologică a timpului. În România, începutul cercetărilor în domeniul petrolului este atribuit lui Pilide (1877), care a studiat zonele petrolifere productive din județul Prahova.

Grigore Cobălcescu elaborează lucrarea „*Despre originea și modul de zăcere a petrolului în general și în particular în Carpați*“ (1887) în care profesorul se raliază teoriei originii anorganice a petrolului, dezvoltată de către Coquand, Fuchs și Sarasin.

Analiza detaliată și îndelungată a aflorimentelor formațiunilor petrolifere din Moldova și din Muntenia i-au permis lui Gr. Cobălcescu să prezinte în discursul său de recepție ca membru al Academuiei Române (20 martie 1887) constatsarea că:

– Țițeiul din întreg arealul subcarpatic de la granița de nord a Moldovei până în Oltenia se găsește în Oligocen, Miocen (Salifer) și Pliocen; aceste formațiuni geologice formează anticlinale separate de falii adânci transversale și longitudinale;

– Țițeiul este cantonat în zonele axiale ale anticlinalelor adeseori însoțind masivele de sare, izvoarele sărate, sulfuroase sau cu ioduri și bromuri;

– În Moldova, zăcămintrele de țiței se găsesc în stratele oligocene și miocene dispuse pe patru aliniamente principale orientate NV-SE, între Comănești, la vest, Tețcani-Câmpeni, la est. În Muntenia, țițeiul este cantonat în Oligocen și Pliocen (stratele cu Paludina și Congeria), pe trei linii paralele cu lanțul Carptic: linia Colibași-Băicoi Dâmbu; linia Câmpina – Păcureți și linia Țintea – Drăgăneasa și Poiana Vărbilău.

- ***Etapa a II-a a cercetării*** geologice românești pentru petrol este considerată perioada 1901 (1895)-1916. În anul 1901 Ministerul Domeniilor a luat inițiativa întocmirii unei hărți a zonelor petrolifere ale țării în care scop s-a constituit o comisie de geologi condusă de Ludovic Mrazec. În studiul- raportul prezentat de L. Mrazec în anul 1902 au fost subliniate următoarele aspecte mai importante:

– zonele petrolifere sunt situate în cutele flișului carpatic, din Suceava până la Dâmbovița, atingând o lățime maximă de 40km în județul Prahova,

– Sunt posibile zone petrolifere și în Oltenia (Gorj, Vâlcea);

– Zăcămintele de petrol în exploatare sunt de vârstă cretacică, paleogenă, miocenă (salifer-miocenic, sarmațiene) și meoțiene.

– În luna iunie 1903 a luat ființă, în cadrul Ministerului Lucrărilor Publice, „Comisiunea de Petrol“ cu scopul de a studia regiunile petrolifere. Pentru rezolvarea cestei lucrări de mare complexitate geologică și stiințifică Comisia a cooptat o serie de personalități: S. Athanasiu (pt. Moldova), W. Teisseyre, (pt. Muntenia) și Gheorghe Murgoci. Rezultatul activității comisiei s-a materializat, în anul 1905, prin tipărirea primei hărți de interes economic: „Harta zonelor petrolifere din România“.

– Un moment de cea mai mare importanță pentru cercetarea geologică românească l-a constituit înființarea, în anul 1906 a „Institutului Geologic al României“, de pe lângă Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domenii. Conducerea Institutului a fost încredințată lui Ludovic Mrazec.

Institutul Geologic al României a preluat și problematica privind geneza, răspândirea, caracteristicile fizico-chimice, mineralogice și petrografice ale rocilor colectoare, caracteristicile fizico – chimice ale țițeiurilor și ale celorlalte fluide care-l însoțesc (ape și gaze).

La data înființării Institutului cercetarea zonelor petrolifere se prezenta astfel:

1. Regiunea subcarpatică de la Suceava la Valea Dâmboviței era în mare parte cartografiată și parțial lămurită stratigrafia și tectonica, iar Terțiarul Olteniei era numai parțial cartografiat;

2. Finalizarea cartografierii zonei subcarpatice era strâns legată de elucidarea stratigrafiei și tectonicii Terțiarului. În vederea inventarierii zonelor petrolifere, a zăcămintelor, a descoperirii de zăcăminte noi au fost implicate importante personalități știin- țifice și au fost alocate fonduri importante pentru cercetare și explorarea cu sonde. Astfel în perioada 1907–1916 au fost săpate 76 de sonde pentru explorarea în extindere a zăcămintelor aflate în exploatare, 20 de sonde pentru explorarea de noi perimetre și 6 sonde pentru explorarea în adâncime în vederea descoperirii de obiective petrolifere noi.

4.1. Cercetarea geologică pentru hidrocarburi în România în perioada 1918–1944

În noul context istoric care a condus la întregirea națională a românilor sub sceptrul României Mari, cunoașterea și reevaluarea resurselor minerale din toate provinciile românești a însemnat o prioritate de prim ordin nu numai pentru guvernele României, dar și pentru știința și cercetarea geologică națională. Pe plan mondial, Primul Război Mondial a relevat rolul petrolului în susținerea acțiunilor de luptă pe uscat, în aer și pe mare, iar după înfrângerea Puterilor Centrale și a aliaților lor, petrolul urma să devină factorul principal în refacerea economiilor distruse de război și motorul dezvoltării economice viitoare. Economia românească ieșise grav afectată din război, iar infrastructura petrolieră era în cea mai mare parte distrusă. În atenția geologilor și a corpului tehnic al specialiștilor vremii a intrat, pe lângă refacerea infrastructurii distruse, și cercetarea geologică complexă pentru descoperirea de noi resurse minerale capabile să asigure dezvoltarea României. Industria petrolieră, constituită de-a lungul a 50 de ani, gazele naturale recent descoperite în Depresiunea Transilvaniei, mineritul din Vechiul Regat, mult îmbogățit cu mineritul din Banat și din Transilvania reprezentau pilonii principali pe care trebuia să se dezvolte România Mare.

Valorificarea bogățiilor subsolului reprezenta o imensă provocare pentru conducerea statului în ce privește finanțarea și organizarea explorării și exploatării lor

Prezenta lucrare face o succintă trecere în revistă a principalelor structuri petro-gazeifere identificate în această perioadă și a personalităților care au amprentat aceste descoperiri, aducând, în același timp, contribuții memorabile la dezvoltarea științelor geologice.

*

* *

Legea Minelor din 1924 a prevăzut că toate bogățiile subsolului, de orice natură, sunt proprietatea statului, cu excepția drepturilor asupra terenurilor cunoscute ca exploatabile, reglementând, totodată, raporturile dintre titularii drepturilor de explorare-exploatare a subsolului și proprietarii suprafețelor în limitele cărora se executau lucrări.

Conform acestei legii, lucrările miniere au fost separate în trei categorii: prospecțiune, explorare și exploatare.

Pentru elaborarea hărții geologice a fost instituită o comisie de specialiști condusă de Ludovic Mrazec, iar responsabilitatea directă a întocmirii hărții a revenit profesorului Ion Popecu-Voitești care, în urma unei ample și laborioase activități de documentare și cercetare, a reușit să publice *Harta Geologică a României* în anul 1921.

Cercetarea geologică pentru hidrocarburi a cunoscut în această perioadă un ritm ne mai întâlnit până atunci. Axată atât pe aspectele teoretice cât, mai ales, pe aspectele practice, știința geologică și-a îmbogățit metodele de cercetare prin asimilarea metodelor geofizice de investigare. În anul 1925 au luat ființă două servicii de prospecțiuni geofizice: unul în cadrul Institutului Geologic și altul în cadrul societății petroliere „Astra Română".

Clasicii geologiei românești (L. Mrazec, G.Murgoci, I. Popescu-Voitești, G. Macovei,

E. E Casimir, M. Dimitriu etc.) au adâncit studiile privind originea petrolului, în special a petrolului și zăcămintelor din România, originea și natura apelor de zăcământ; mecanismele diapirismului sării și rolul diapirismului în formarea zăcămintelor de petrol etc.

Încă din anul 1907, **Ludovic Mrazec** a lansat ipoteza originii organice a petrolului și că sorgintea petrolului românesc este legată de formațiunile de vârstă Eocen superior-Oligocen inferior și Miocen inferior (stratele de Cornu). L. Mrazec a atribuit formarea hidrocarburilor unui proces de bituminizare a substanței organice provenită din descompunerea microfaunei și faunei din zonele pelagice ale mărilor, din apele golfurilor, lagunelor, zonelor deltaice sau lacurilor sărate acoperite de sedimente formate din mâluri.

Studiind zăcămintele de petrol din România, L. Mrazec le-a categorisit în: zăcăminte „de tip fliș paleogen", formate în Eocen-Oligocen, și „de tip mio-pliocen", formate în mio-pliocen, iar pentru ambele tipuri de zăcăminte atribuie rolul de rocă-sursă „formațiunii salifere" din Miocen. Migrația fluidelor ar fi avut loc pe distanțe scurte – în cazul primului tip de zăcăminte, și pe distanțe lungi, prin căile de migrație deschise de sare – pentru cel de-al doilea tip de zăcăminte.

A susținut, pentru prima dată, „poziția autohtonă" a petrolului doar în zăcămintele oligocene (zăcăminte primare) și a separat trei arii cu cele mai importante zăcăminte de petrol din Depresiunea precarpatică, astfel:

– zona colinară subcarpatică din Moldova;
– zona cutelor diapire din Muntenia și
– Depresiunea Getică (la vest de Valea Dâmboviței).

Concepțiile și cercetările lui Ludovic Mrazec privind originea, geneza și formarea zăcămintelor de hidrocarburi, precum și poziția tectonică a masivelor de sare, au fost făcute cunoscute prin numeroasele lucrări publicate, din care menționăm: – Contribuții la studiul formațiunilor petrolifere din România;

– Petrolul de la Câmpina;
– Formarea zăcămintelor petrolifere din România;

– Compoziția apelor fosile de zăcământ;

– Privire de ansamblu asupra structurii Bazinului neogen al Transilvaniei și asupra zăcămintelor sale de gaze (cu geologul E. Jekelius). Asupra diapirismului; – Problema geologică a petrolului în România (1937).

De-a lungul timpului, ipotezele emise de L. Mrazec au deschis calea unui lung şir de controverse ştiinţifice, argumentate pe zăcămintele nou descoperite.

Ion Popescu-Voitești a emis ipoteza provenienței petrolului din „stratele de Sinaia" și din „stratele de Comarnic", de vârstă Cretacică, în formațiuni sedimentate în geosinclinale, afectate de un metamorfism incipient. De asemenea, rocile-sursă s-au putut forma și în perioadele următoare: Paleocen-Eocen și chiar în Miocen sau Pliocen. Ion Popescu-Voitești a descris pentru prima dată (împreună cu L. Mrazec și G. Macovei) stratele de Pucioasa și Comarnic, precum și gresiile de Lucăcești și Siriu. A susținut ideea că faciesul bituminos a fost legat de mișcările orogenice alpine și de acumulările de sare gemă. În lucrarea sa *Petrolul românesc* (1943), profesorul doctor I. Popescu-Voitești menționează zăcămintele de petrol legate de pânza marginală a flișului paleogen aparținând Carpaților Orientali (zăcămintele de la Moinești, Zemeș, Tazlăul Sărat, Tazlăul Mare, de pe Valea Moldoviței, Buștenari, Vălenii de Munte, din zona Buzău–Rm. Sărat, Solonț–Stănești); zăcămintele miocene: Pârjol, Câmpeni, Tețcani, Cașin, Ocnița, Apostolache. Arată că în zona Subcarpaților Meridionali s-au format cele mai bogate zăcăminte de petrol cantonate în formațiuni din Meoțian și Dacian și descrie următoarele anticlinale petrolifere de vârstă pliocenă: Arbănași, Sărata-Monteoru, Ceptura, Udrești–Dobrota–Tătaru, Lapoș–Măgura, Chiojdeanca–Salcia, Valea Călugărească–Bucov, Boldești–Hârsa, Ariceşti, Bucșani, Băicoi–Țintea, Valea Dulce–Podenii Noi, Florești, Moreni–Gura Ocniței, Filipeștii de Pădure, Păcureți–Matița Ochiuri–Gorgota, Câmpina–Buștenari–Runcu, Poiana Verbilău–Gura Vitioarei, Gura Drăgănesei–Colibași–Ocnița, Doicești etc. În descrierea sa, Popescu-Voitești prezintă, pe baza datelor din foraje și a cartării geologice, profile și secțiuni geologice de adâncime etc.

***Academicinul Gheorghe Maco*vei** a avut contribuții importante și originale în aproape toate ramurile geologiei românești. Gheorghe Macovei admite și el, asemenea marelui său predecesor la conducerea Institutului Geologic – Ludovic Mrazec, originea micro-organică mixtă a materialului primar, care sub acțiunea bacteriilor anaerobe a condus la formarea hidrocarburilor. A formulat ipoteza originii petrolului din zona flișului carpatic în Oligocen (în șisturile menilitice și disodilice), și vârsta pliocenă pentru petrolul din „Depresiunea subcarpatică", cu toate că aceasta ipoteză privind „rocile-mamă de petrol" a fost și este în dezacord cu opiniile altor mari geologi. O primă recunoaștere a cercetărilor efectuate de Gheorghe Macovei o reprezintă publicarea la Paris, în anul 1938, a unui tratat – prima lucrare de acest gen din lume –, *„Les gisements de petrol"*, anticipată și urmată de multe alte lucrări monumentale și de referință.

În privința apelor de zăcământ, L. Mrazec a fost unul dintre primii cercetători din lume care le-a studiat și a constat că aceste ape „veterice" sau „fosile" au o concentrație în săruri mai mare decât apele marine sau lagunare, predominând clorura de sodiu, dar că o caracteristică aparte a acestor ape o constituie prezența borului și iodului. Prezența borului este considerată de Ludovic Mrazec drept o dovadă a originii marine a apelor, iar cea a iodului este un argument pentru originea organică a petrolului.

Compoziția chimică a fluidelor (petrol și apă) și distribuția lor spațială în zăcăminte a făcut în continuare obiectul a numeroase analize, clasificări și interpretări realizate de E. E. Casimir, C. Creangă, M. Dimitriu, P. Petrescu, Gabriel Manolescu etc.

Și asupra diapirismului Ludovic Mrazec a susținut ipoteza tectonică de ridicare a sării. El a considerat că între originea cutelor diapire și tectonica Carpaților Orientali există o relație genetică. Și aici controversele, sub diferite aspecte, continuă până în zilele noastre. Pe baza dezvoltării ulterioare

a ipotezei izostatice a lui Svante Arhenius, o parte dintre cercetători consideră că diapirismul din „Depresiunea subcarpatică“ nu s-ar datora mișcărilor de orogeneză care au condus la formarea Carpaților și că formarea cutelor diapire ar avea o vârstă ulterioară și având drept cauză apăsarea maselor muntoase și cuverturii sedimentare, iar sarea ar fi putut fi preexistentă la finele Cretacicului, când a început ridicarea lanțului carpatic.

Disputele științifice asupra originii-migrării țițeiului, formarea cutelor diapire, natura apelor veterice au orientat cercetarea geologică în teren spre arealele cu cele mai bune perspective petrolifere.

Prospecțiunea geofizică a fost organizată în Serviciul de Prospecțiuni geofizice, cu o Secție de Geofizică aplicată (1925) și având ca prim șef de serviciu pe David Roman (1925–1927).

În cadrul Secției de Geofizică aplicată au fost încadrați doi tineri ingineri de mine, Toma Petre Ghițulescu (conducătorul secției) și Iulian Silviu Gavăț, cărora, ulterior, li s-au mai alăturat alți doi tineri ingineri de mine, Mircea Socolescu și Sabba S. Ștefănescu.

În scurt timp, secția a fost dotată cu aparatură pentru prospecțiuni gravimetrice, magnetometrice și electrometrice.

Prima măsurătoare gravimetrică experimentată în România a fost realizată la 28 martie 1928 de către I. Gavăt și Toma Petre Ghițulescu în regiunea Florești-Călinești, un segment de pe anticlinalul diapir Țintea-Băicoi-Florești-Călinești, folosind o balanță de torsiune Schweider-Ascania, tip Z-40. Măsurătorile au pus în evidență anomaliile gravimetrice negative din această zonă a cutelor diapire. Succesul obținut cu acest studiu a promovat o campanie de măsurători gravimetrice de 8 ani (1928–1937) pe:

– arealul zonei cutelor diapire dintre Valea Teleajenului și Valea Ialomiței, pe o suprafață de aproape 1300 km2 (cca 3000 stații);
– domul gazeifer de la Sărmășel (Depresiunea Transilvaniei), pe o suprafață de cca 60 km^2;
– zone din jurul Aradului și a regiunii Satu Mare.

Iulian Gavăt a fost primul specialist din lume care a constatat efectul cartabil al gaze- lor în imaginea anomaliilor gravimetrice.

Metoda geofizică de cercetare a anomaliilor gravimetrice a continuat să fie utilizată cu succes folosind balanța de torsiune, iar ulterior (din 1936) gravimetre statice de tip Thysse și Graf Askania (la Institutul Geologic) sau Truman și Carter (de către Societatea Româno-Americană). Institutul geologic a continuat să execute ridicări gravimetrice în rețea rară (cu stații la cca 5 km) pentru Muntenia, Oltenia, Banat și Crișana în întregime și parțial în Moldova, realizându-se, astfel, primele șase foi ale hărții Bouguer.

Prin prospecțiunea gravimetrică, efectuată de I. Gavăt între anii 1928–1938 cu balanța de torsiune, s-au descoperit structurile petrolifere de la Aricești, Florești, Băicoi–Țintea, Siliștea Dealului, Măgureni, Păroasa, Tufeni, Novăcești, Filipești–Dițești, Viforâta–Teiș, Lăculețe–Târgoviște. Rezultatele cercetărilor făcute de I. Gavăț au fost prezentate într-o lucrare susținută la Congresul Mondial al Petrolului de la Paris (1938).

Metoda magnetometrică de cercetare geofizică a fost introdusă în anul 1927 și utilizată pentru prima dată la prospectarea masivului de sare de la Florești–Băicoi (1931). Între anii 1931–1934, societățile petroliere au executat măsurători magnetice regionale cu ajutorul variometrului magnetic vertical, în stații situate la distanțe de 0,5–2,5 km, pentru fundamentul „Câmpiei Române“ și pe areale din Banat, Oltenia, Muntenia și sudul Moldovei, măsurători care au permis alcătuirea, pentru prima dată, a unei hărți a variației componentei verticale. Anul 1943 marchează înființarea Observatorului geofizic de la Șurlari–Căldărușani, unde s-a continuat studiul variațiilor în timp ale elementelor câmpului magnetic.

Dintre metodele electrometrice, cea a Sondajelor Electrice Verticale (SEV), dezvoltată de frații Schlumberger împreună cu Sabba S. Ștefănescu, a permis identificarea unor structuri petrolifere din Muntenia și Oltenia.

Carotajul electric de sondă, ca formă particulară a prospecțiunii electrice, adaptată pentru investigarea sondelor, este invenția fraților Schlumberger, care au înregistrat prima diagramă în anul 1927, în câmpul petrolifer Pechelbron. După experimentările din anii 1928–1930 în sondele de la Boldești și Țintea (Prahova), începând cu anul 1931 metoda s-a impus și în România ca metodă sistematică de cercetare a naturii formațiunilor traversate și a fluidelor de saturație din sondele de petrol.

Academicianul **Sabba S. Ștefănescu** a elaborat pentru prima dată în lume teoria de prospectare a stratificației paralele prin metode electrice, iar metoda sa de investigare, SEV, stă la baza carotajului electric de rezistivitate. Tot Sabba S. Ștefănescu a dezvoltat teoria câmpurilor electromagnetice în curent continuu și alternativ cu manifestarea acestora în spații bi- și tridimensionale.

Cea mai mare aplicabilitate pentru industria de petrol au căpătat-o prospecțiunile seismice, începând cu metoda refracției, iar din anul 1935 și cu metoda reflexiei. Prima zonă cercetată prin metoda reflexiei a fost Structura Mănești-Prahova, dovedită ulterior gazeiferă.

Măsurarea deviației găurilor de sondă (după 1920), inițial cu „sticla cu acid sulfuric“, iar mai târziu (1937–1938) cu „inclinometru Eastman“, a permis conducerea forajului pe un traseu aproape de verticală, grație remarcabilei invenții a lui Ion Șt. Bazgan privind stabilizarea părții inferioare a garniturii de foraj și anihilarea componentei reactive, prin introducerea deasupra sapei a „prăjinilor grele proporționale“.

În ceea ce privește gazul metan din Depresiunea Transilvaniei, descoperit prin sonda 2 Sărmășel în anul 1909, la nivelul anului 1920 existau două întreprinderi de gaz metan: una cu sediul la Cluj (DGN) și o alta cu sediul la Budapesta (UEG). În anul 1924, prin unirea celor două societăți, s-a înființat Societatea Națională de Gaz Metan – SONAMETAN –, cu sediul și Direcția Generală în București, în coordonarea Ministerului Industriei și Comerțului, și o Direcție de Exploatări Tehnice la Cluj-Napoca. SONAMETAN se ocupa cu explorarea, exploatarea, captarea, transportul și folosirea gazului metan de pe teritoriile gazeifere ale statului.

În anul 1926, SONAMETAN – Direcția de Exploatare Tehnică Cluj, achiziționează acțiunile societății Conducta Sărmaș-Turda și, împreună cu Institutul Geologic al României, începe o cercetare programată a Bazinului Transilvaniei. Cercetările de teren au revenit în sarcina tinerilor geologi Augustin Vancea și D. Ciupagea, sub directa îndrumare a lui Ludovic Mrazec. Au fost efectuate cercetări pe teren și în laborator, mai cu seamă pe domurile gazeifere din zona centrală a depresiunii, întocmindu-se rapoarte anuale pentru fiecare dom.

Între anii 1924–1927, geologii I. Atanasiu și E. Jekelius de la Institutul Geologic au studiat pe teren domurile de gaze de la Zău de Câmpie, Bazna, Saroș (Deleni) și Sărmășel.

Cu ocazia „Congresului pentru avansarea geologiei Carpaților“, Ludovic Mrazec și E. Jekelius au publicat un studiu privind structura neogenului și zăcămintele de gaz metan.

Începând cu anul 1927, cercetările au fost efectuate de către geologii A. Erni, A. Vancea și D. Ciupagea. Erni a studiat, în perioada 1927–1929, domurile Sărmășel și Boian–Cetatea de Baltă. El este cel care a construit harta structurală a domului Sărmășel și harta geologică de detaliu a regiunii Cetatea de Baltă–Bazna–Saroș, cu care ocazie a descoperit și tuful de Bazna, pe care l-a considerat ca limită dintre Sarmațian și Pliocen. Acest strat subțire de tuf, foarte caracteristic, urmărit pe distanțe mari – din ținutul Târnavelor până la nord de Mureș –, s-a dovedit a fi un foarte bun reper stratigrafic și tectonic.

Între anii 1927–1944, A. Vancea a studiat structurile Corunca, Dumbrăvioara, Sărmășel, Zău de Câmpie, Cristur, Văleni, Bunești–Criț, Sângeorgiu de Pădure, Cioc, Șoroștin– Cenade, Teaca, Tăuni și Sânmiclăuș–Ocnișoara.

În această perioadă, Ciupagea a studiat structurile Daia–Țelina, Nadeș, Copșa Mică, Bazna, Saroș, Filitelnic, Ogra–Sânpaul, Sânger–Iclăuzel, Cristur, Văleni, Bunești–Criț, Nocrich, Ilimbav, Teleac, Iara de Mureș, Miercurea Nirajului și Radbav.

Prin urmărirea stratelor reper, în special a tufurilor de Bazna, Ghiriş şi Hădăreni, s-a reuşit descifrarea structurii părții centrale a depresiunii și stabilirea raporturilor tectonice dintre diferitele domuri şi gradul lor de eroziune.

Nu poate fi neglijată nici „cercetarea de firmă", în care s-a distins inginerul profesor Valeriu Patriciu, absolvent al Academiei de Mine din Freiberg şi primul român doctor în geofizică al celebrei Universității din Gotingen. Ca şef al serviciului geologic al Societății Creditul Minier şi, ulterior, ca administrator delegat al Societății Astra Română (filială a lui Royal Dutch –Shell), Valeriu Patriciu a adaptat şi perfecționat metodele de carotaj electric în sonde, a dezvoltat şi aplicat metodele electrometrice de prospecțiune de câmp, a folosit şi dezvoltat pentru prima dată metodele statistice la evaluarea rezervelor de hidrocarburi.

În majoritatea lor, marile personalități ale geologiei româneşti interbelice şi-au continuat activitatea şi după cel de-al Doilea Război Mondial şi au creat adevărate şcoli de geologie, de geofizică, au diversificat cercetarea, au contribuit la crearea de noi instituții de profil, au descoperit şi pus în exploatare noi zăcăminte de țiței şi de gaze care au permis atingerea unor nivele de extracție record pentru România.

4.2. Cercetarea geologică pentru petrol după cel de al Doilea Război Mondial

La sfârşitul celui de al Doilea Război Mondial mai activau 26 de societăți dintre care 19 societăți străine care realizau 86% din totalul producției şi 7 societăți româneşti, cu o pondere de 14% în producția totală. Activitatea de foraj a continuat, deşi la un nivel redus. Volumul forajului realizat anual acrescut uşor de la 147000m forați în anul 1944 la 163000m în anul 1947.

Un moment cu semnificație de cea mai mare importanță pentru perioada de sfârşit a războiului şi pentru următorul deceniu l-a constituit înființarea societății mixte româno-sovietice SOVROMPETROL prin aprobarea dată de către Consiliul de Miniştri al României, la 20 octombrie 1945.

În obiectul de activitate al SOVROMPETROL intra exporarea, exploatarea, transportul, rafinarea şi comercializarea petrolului brut şi a derivatelor.

Capitalul social al noii societăți mixte era de 5 miliarde de lei, împărțit la 5 milioane de acțiuni, iar participarea la capital era în proporție de 50% pentru fiecare din părți.

În cadrul capitalului subscris de partea sovietică 740,3 milioane reprezentau echipa- mente şi utilaje ce urmau să fie aduse, iar diferența de 17.,559,7 consta în valoarea totală sau parțială a acțiunilor societăților: Concordia, Columbia, Petrol-Blok, I.R.D.P., Buna Speranță, Explora, Meotica, Sardep, Sarpetrol, Transpetrol şi Continental, pentru care fusese semnat decret de trecere în proprietatea U.R.S.S., din posesia unor persoane fizice sau juridice ger- mane, pentru acoperirea daunelor de război provocate Uniunii Sovietice de către Germania.Participarea părții române consta în valoarea nominală a acțiunilor societăților Creditul Minier şi Redevența, toate terenurile petrolifere în curs de exploatare, proprietatea statului, amplasate în județele Dâmbovița, Prahova, Buzău şi Bacău, precum şi 50% din redevența cuvenită statului romândin producția de țiței de la toate societățile petrolifere.

Printr-o serie de acte guvernamentale ulterioare SOVROM PETROL devine dominanta petrolului românesc, mai ales după 1950 când în structura sa intră şi Centrala Petrolifera Muntenia, Centrala Petroliferă Moldova şi Centrala Gazului Metan Mediaş. Această situație s-a menținut până în anul 1955, când pe baza acordului dintre guvernul Republicii Populare Române şi Uniunea Sovietică, societatea mixtă SOVROMPETROL s-a dizolvat.

Activitatea geologică de prospectare-explorare, cercetare științifică și tehnologică s-a dezvoltat și s-a amplificat prin restructurarea Institutului Geologic al României și înființarea a o serie de Institute, întreprinderi și laboratoare noi.

În anul 1950 Institutul Geologic al României s-a transformat în Comitetul Geologic de Cercetare și Explorare a Bogățiilor Solului și Subsolului.

În cadrul Comitetului Geologic a luat ființă „Întreprinderea de Prospecțiuni și Laboratoare, iar în cadrul Ministerului Geologiei s-ai înființat întreprinderi de prospecțiuni și laboratoare, organizate teritorial.

În sectorul extractiv al industriei petroliere s-au creat:

– Trustul de Explorări Geologice (T.E.G);

– Oficiul de Prospecțiuni Geologice și Geofizice București, transformat ulterior în Întreprinderea de Prospecțiuni Geologice Geofizice pentru Hidrocarburi (I.P.G.G.H.), unificată din 1981, cu cea de substanțe solide;

– Întreprinderea de Laboratoare Geologice (I.L, Geo), inclusă temporar în Institutul de cercetări și Proiectări pentru Petrol și Gaze (I.C.P.P,G.);

– Laboratorul Central de Cercetări Științifice (L.C.C.S.) Câmpina, ulterior transformat în Institutul de Cercetări și Proiectări pentru Petrol și Gaze Câmpina;

– Întreprinderea de Foraj și Lucrări Geologice Speciale (I.F.L.G.S.) provenită din I.S.E.M. (Întreprinderea de Stat pentru Lucrări Miniere), la rândul său provenită din A.C.Ex. (Administrația Comercială de Explorări); – Întreprinderea de Carotaj și Perforări. (I.C.P.).

În industria extractivă a petrolului activitatea geologică, realizată în Institutul de Petrol, Gaze și Geologie, înființat în anul 1948, în institutele și laboratoarele specializate, în întreprinderile de explorări sau direct în întreprinderile de extracție a țițeiului și a gazului metan, în colaborare cu celelalte instituții și institute de cercetare fundamentală, a urmărit repunerea în producție a zăcămintelor cunoscute, inventarierea rezervelor de petrol (țiței, gaze asociate, gaze naturale, condensat), descoperirea de noi zăcăminte, exploatarea optimă a zăcămintelor și a sondelor, fundamentarea de procese de creștere a factorului de recuperare.

S-au reluat lucrările de cartare prospectivă pentru petrol pe baza unor programe detaliate, ceeace a permis, pe lângă imbogățirea informațiilor, reinterpretarea hărților anterioare și a studiilor geologice, revederea unor concepții privind geneza petrolului și a gazelor naturale, bazinele de sedimentare și sistemele petroliere, în corelație cu fenomenele geologice care au avut loc în istoria Terrei.

Pe baza noilor lucrări de cartare au putut fi completate hărțile geologice anterioare și s-au putut elabora noi hărți geologice scara 1:500000, 1:100 000 și chiar 1:25000 pentru întreaga suprafață a țării.

O mare parte din geologii de petrol remarcați în perioada dintre cele două războaie mondiale și-au continuat activitatea în cadrul instituțiilor și intreprinderilor nou create, și în paralel s-au afirmat noile generații de geologi, geofizicieni și ingineri de petrol care, asimilând aparatura nou creată, tehnicile și tehnologiile disponibile pe plan mondial, în timpul revoluției tehnico-științifice care a marcat cea de a două jumătate a secolului XX, au adâncit cunoașterea geologică legată de petrol și au avut contribuții de seamă în cercetarea fundamentală a strucurii și a câmpurilor terestre.

Din multiplele realizării ale geologiei petrolului românesc din această perioadă remarcăm preocuparea pentru stabilirea elementelor esențiale privind existența zăcămintelor de hidrocarburi, respectiv identificarea rocilor sursă, a posibilităților de migrare, a rocilor rezervor și protectoare și a proceselor de formare a capcanelor. Astfel, Radu Ciocârdel a susținut – pe baza ipotezelor formulate anterior de prof. Gheorghe Macovei- că rocile sursă pentru petrolul românesc sunt reprezentate de șisturile negre din Barremian, șisturile meniltice din Oligocen, stratele de Cornu de vârstă

acvitaniană, de marno-calcarele și șisturile disodilice din Helvețian, șisturile cu radiolari și formațiunile argiloase din Tortonian, șisturile sarmațiene sau marnele disodiliforme din Buglovian.

Nicolae Grigoraş a considerat că formarea petrolului din zăcămintele din „Depresiunea Precarpatică“ nu trebuie legată de o singură sursă geologică bituminoasă. N. Grigoraş considera că cele mai importante serii bituminoase se află în formațiuni geologice mult mai vechi: în Permian, Jurasicul inferior și mediu, în Cretacic superior și mediu, Oligocen și Tortonian. O sinteză a geologiei zăcămintelor de petrol din România și din lume a realizat profesorul doctor Constantin Beca, care, împreună cu V. Vâsoțki,a publicat monumentala lucrare „Geologia zăcămintelor de petrol și gaze“;

Un aport deosebit la fundamentarea geologică a lucrărilor de explorare pentru petrol la Institutul de Cercetări și Proiectări Câmpina – Grup-Secții Geologice București l-au avut: geolog Nicolae Balteș, geolog Petrișor Zaharescu, geolog Alexandru Butac, dr. geolog Dumitru Paraschiv, dr. geolog. Alexandru Pârvu, geolog Nicolae Caminschi, geolog Laurențiu Osman, geolog Dumitru Văcărecescu.

Dumitru Paraschiv a considerat că pentru Platforma Moesică pot fi admise în categoria de „roci sursă“ – generatoare de petrol – și orizonturile pelitice din Tortonian, Sarmațian, Meoțian și chiar din Dacian.

Prospecțiunea geofizică pentru petrol prin metodele electrometrice (cu precădere metoda sondajelor verticale-SEV) a cunoscut o mare utilizare ajungându-se la un grad ridicat de acoperire, astfel: Bazinul Transilvaniei în zona centrală și sudică au fost integral prospectate, în bazinul Panonic s-a realizat o densitate a profilelor între 0,18–0,32 kmprofil/km^2. Un volum mare de profile electrometrice s-a executat și în cele lalte provincii petrolifere în Platforma Moldovenească, în Platforma Moesică și Promontoriul nord-dobrogean revenind câte un sondaj la 6km^2, iar în Depresiunea Getică un foraj la 7 km^2. Cele mai bune performanțe ale metodei s-au înregistrat în zona mio-pliocenă din Muntenia și în Bazinul Transilvaniei.

Gravimetria a continuat să fie folosită cu bune rezultate în prospectarea pentru hidrocarburi. Utilizând noile gravimetre Norgaard, care au înlocuit pe cele vechi (de tip Thyssen, Graf-Ascania și Carter) au fost făcute măsurători în principalele unități structurale de interes. De mare importanță au fost rezultatele obținute de Andrei Justin în zona subcarpaților de curbură. Metodele magnetometrice folsind variometrul vertical au continuat să fie folosite, dar cu performanțe mai reduse în prospectarea pentru hidrocarburi comparativ cu celelalte metode, în special cu seismica de reflexie.

Seismica de reflexie s-a impus ca principală metodă geofizică de prospectare pentru hidrocarburi. Noile stații de oscilografe cu 18–24 de canale înregistratoare intrate în dotare, din 1961 introducându-se stațiile analogice, iar din 1970 stațiile cu înregistrare și prelucrare numerică-digitală a datelor au permis prospectarea suprafețelor de interes petrolier în proporție de peste 90%.

Procesarea profilelor seismice în cadrul Întreprinderii de Prospecțiuni Geologice și Geofizice pentru Hidrocarburi făcută în Centrul de calcul al unității în baza unor programe în cadrul cărora sau remarcat geofizicienii Mihai Ianăș și Mihai German. au dat o mai bună orientare explorărilor pentru petrol și gaze. Noua generație de aparatură seismică 2D, 3D și 4D, oferă posibilitatea directă de punere în evidență a capcamnelor de hidrocarburi și de descifrare a tectonicii structurilor analizate.

Este de o de o deosebită importanță pentru economia petrolului românesc înițierea programului de cercetare geologică și geofizică a Platoului Continentala al Mării Negre. Demararea programului de investigare seismică și cercetare geologică în anul 1969 a potențat geofizica și geologia românească prin depășirea granițelor tradiționale și ca urmare a achiziției de noi tehnologii și aparatură de înregistrare seismică cu performanțe din ce în ce mai ridicate, în plus a apărut o nouă ramură a cecetării – geologia marină performantă. Explorarea prin foraje a zonelor de înteres a pus în fața cercetătorilor români probleme de o complexitate ne mai întâlnită. Realizarea în România a primei platforme de foraj marin – „Gloria“ pe baza studiilor și proiectelor realizate de către Institutul de Cercetări și Proiectări pentru Utilaj Petrolier București/Ploiești, Institutul de Proiectări Foraj – Extracție Ploiești, Institutul de Cercetări pentru Petrol Câmpina; Institutul de Cercetări și Proiectări Navale din Galați,

ca și performanțele industriei constructoare de mașini, demonstrează înaltul potențial tehnico-științific al îndustriei de petrol din România.

Informațiilor rezultate din prospecțiunea seismică s-au adăugat analizele geochimice, paleontologice și micropaleontologice efectuate de Nicolae Balteș și obținute în laboratoarele ICPT Câmpina – grup Secții Geologie din București.

Geofizica de sondă și-a îmbogățit metodele de investigare prin introducerea carotajului electric lateral (B.K.Z.), carotajul radioactiv, microcarotajul, carotajul seismic de sondă, etc. Stutudiile teoretce și experimentale efectuate de prof. Aurelian Neguț, dr. ing. Ștefan Bandi și dr ing. V. Negoiță au permis obținerea unui volum de informații mult mai mare și de mare acuratețe din interpretarea diagrafiei de sondă.

Cercetarea bazinelor de sedimentare și a rocilor sursă de petrol, pe baza reflectanței vitrinitului și Total Organic Carbon (TOC) de către geologii Nicolae Balteș și Gheorghe Văcărescu, a unor programe informatice aplicate bazinelor de sedimentare dezvoltate pentru petrolul românesc de către geologul Dumitru Caminschi și Nicolae Balteș a permis integrarea întregului material probator dobândit din explorarea și exploatarea petrolului.

Formularea teoretică și identificarea Sistemelor petroliere românești de către Bogdan Popescu, Nicolae Balteș, Ștefan Traian Mocuța și Gheorghe Buliga, a condus, în prezent, la o cunoaștere aproape completă a potențialului petroligen din România, iar dr. geolog Traian Ștefan Mocuța a extins analiza sistemelor petroliere pentru Europa Centrală și de Est.

În baza acestor concepții devine imperativ necesară o nouă strategie în dirijarea cu eficiență sporită a explorarii pentru hidrocarburi în România și în Europa Centrală și de Est.

La I.C.P.T Câmpina s-a afirmat un domeniu interdisciplinar nou: ingineria zăcămintelor de hidrocarburi, având ca principali reprezentanți pe dr. ing. Gheorghe Aldea, dr. ing. Nicolae Cristea, dr. ing. Alexandru Vernescu, dr. geolog Ștefan Traian Mocuța, ing. Ramiro Ioachimciuc, dr. ing. Paul Călin, dr. ing. Aurelia Panaitescu, ing. Dumitru Grecu (?), ing Teodor Chelu, ing. Grigore Vasiliu, ing. Nicolae Bârsan, iar la Centrul de Cercetări și Proiectări pentru Gaz Metan de la Mediaș: dr. ing Neculai Pavlovschi, dr. ing. Ionică Oltean ș.a.

5. Cercetarea tehnologică

5.1. Cercetarea și proiectarea din up-stream-ul industriei petroliere

5.1.1. Analiza perioadei anterioare naționalizării

Începutul „Erei Industriale“ s-a reflectat în industria petrolieră din România printr-o creștere continuă a infuziei de capital, mai ales străin. Într-un timp relativ scurt au luat ființă numeroase societăți cu activități legate de exploatarea petrolului În segmentul „upstream“ al industriei petroliere preocuparea principală a fost exploatarea; cercetarea geologică și geofizica fiind realizată, în cea mai mare măsură de Institutul Geologic al României. În general, cercetarea geologică din domeniul petrolului a fost orientată pe trei aspecte semnificative: definirea originii petrolului, cu referire specială la petrolul și zăcămintele de petrol din România; explicarea diapirismului și a rolului său în formarea zăcămintelor de petrol; stabilirea naturii și originii apelor de zăcământ.

Activitatea de cercetare efectuată de Institutul Geologic al României a inclus și lucrări efectuate „în teren“, s-au extins prospecțiunile geologice de detaliu și s-au săpat multe sonde de explorare. În această etapă au fost introduse și extinse lucrările geofizice, atât cele de „prospecțiune“ [2.26], cât și cele încadrate ăn categoria „geofizica de sonda“.

În anul 1925, a fost înfiinţat, în cadrul Institutului Geologic al României, „Serviciul de prospecţiuni“, sub conducerea profesorului David Roman (1925–1927), dotat cu aparatură corespunzătoare pentru gravimetrie, magnetometrie şi electrometrie. În cadrul acestui serviciu au început activitatea cadre care au devenit distinse personalităţi ale geofizicii şi geologiei româneşti: Toma-Petre Ghitulescu, Iulian-Silviu Gavăt, Mircea Socolescu, Sabba S. Stefanescu. Tot în anul 1925 s-a organizat „Serviciul de prospecţiuni geofizice“ din cadrul societăţii „Astra Română“. Prima măsuratoare gravimetrică din România a fost realizată, experimental, la 28 martie 1928, de I. Gavat şi T.P. Ghiţulescu, în zona Floreşti-Călineşti, judeţul Prahova. Lucrarea a fost efectuată cu o balanţa de tensiune Schweyder-Askania tip Z-40.

În anul 1927 au fost introduse metodele magnetometrice, iar câţiva ani mai târziu şi metodele electrometrice, dintre care cea mai utilă fiind metoda sondajelor electrice verticale (SEV).

Prospecţiunea seismometrică, introdusă în România de societăţile petrolifere, a început prin metoda refracţiei, iar în anul 1935 prin metoda reflexiei.

Metoda „carotaj electric“, ca formă particulară a prospectiunii electrometrice, adaptată pentru investigarea sondelor, invenţia fraţilor Schlumberger care au înregistrat prima „diagramă“, la data de 5 septembrie 1927, în câmpul petrolifer Pechelbron (Franţa), a fost experimentată, în anii 1928–1929, şi în România, unde a devenit, din anul 1931, metoda obişnuită de cercetare a litologiei şi conţinutului în fluide al straturilor traversate de sonde.

Pentru mărirea gradului de realizare a obiectivelor la săparea unei sonde, au fost introduse în practica curentă operaţii speciale: măsurarea deviaţiei sondelor, extragerea probelor de perete, perforarea coloanelor, măsurarea continuă a temperaturii, urmărirea profilului găurii de sondă, carotajul radioactiv s.a., cuprinse ulterior în ramura geologiei petrolifere aplicate sau „geologia de şantier“ sub denumirea de „geofizică de sondă“. Tehnologiile şi tehnicile utilizate în geofizica de sondă au aparţinut societăţilor de servicii specializate, cu sucursale în România. La aceste sucursale au lucrat şi specialişti români, unii dintre ei contribuind printr-un aport semnificativ la îmbunătăţirea tehnologiilor şi metodelor aplicate. Personalităţile cele mai cunoscute sunt: Acad. Sabba S. Ştefănescu şi C. Gheorghiu, primul profesor de „geofizică de sondă“ la Institutul de Petrol şi Gaze – Bucureşti, amândoi lucrând la „Misiunea Schlumberger“ şi Grigore Zmieureanu, în cadrul societăţii „Steaua Română“, cu o contribuţie remarcabilă în perfecţionarea tehnicii de perforare (realizatorul primului „perforator cu jet“).

5.1.2. Perioada post-naţionalizare

În intervalul de timp care cuprinde perioada post-naţionalizare activitatea de cercetare-dezvoltare a fost mult influenţată de structura organizatorică a industriei petroliere. Sistemul centralizat a condus la unificarea tuturor activităţilor specifice din segmentul „upstream“. Cercetarea geologică şi geofizică pentru hidrocarburi a fost preluată de la toate societatile petroliere, inclusiv de la Institutul Geologic al României. S-au înfiinţat întreprinderi specializate, s-au creat laboratoare şi s-a înfiinţat „Institutul de Cercetări şi Proiectări Tehnologice“ (I.C.P.T. Câmpina) care, sub diferitele moduri de organizare în timp, a contribuit, esenţial, la strategia activităţii de cercetare-dezvoltare din sectorul explorare-exploatare al industriei petroliere. Un loc deosebit în sistemul de stabilire a strategiei de cercetare geologică şi geofizică pentru hidrocarburi a revenit sectorului „Explorare“ din I.C.P.T., organizat pe secţii şi laboratoare specializate, pe domenii de activitate: stratigrafie (macro şi microfauna, palinologie, nanoplancton), roci sursă, ape de zăcământ, roci rezervor, sinteze geologice şi proiecte; cu sediul în Bucureşti. Acest sector, cu diferite denumiri în timp, a beneficiat de aportul unor valoroşi cercetători, care au contribuit, prin rezultatele activităţii lor, la crearea personalităţii acestei instituţii, din conducerea căreia au făcut parte: D.M. Preda, Acad. I. Băncilă, M. Popescu, V. Coman, P.

Zaharescu, Nicolae Balteș, Dumitru Caminschi, Al. Butac, I. Mureșan, D. Văcărescu ș.a. Rolul principal în efectuarea lucrărilor de prospecțiuni și explorări a revenit, treptat, „Întreprinderii de Prospecțiuni Geologice și Geofizice pentru Hidrocarburi“ (I.P.G.G.H.), unitate complexă, înzestrată cu aparatură corespunzătoare pentru achiziționarea și procesarea datelor (într-o anumită perioadă, la nivel mondial), beneficiind de personal cu o temeinică pregătire profesională, ce a realizat numeroase studii și lucrări de sinteză pentru industria petrolieră, sub îndrumarea științifică a unor mari specialiști: N. Grigoraș, J. Gherman, O. Dicea, V. Chișcan ș.a.

Obiectivele activității de cercetare-dezvoltare din industria petrolieră, în sectorul explorare, din România, din această perioadă, au fost:

– studierea calității țițeiurilor, pe formațiuni productive și câmpuri petrolifere ;
– identificarea rocilor generatoare de hidrocarburi din marile unități structurale;
– elaborarea programelor pentru utilizarea mai eficientă a metodelor geofizice în rezolvarea problemelor geologice din zonele petrolifere;
– sinteza concepțiilor privind formarea cutelor diapire din România;
– cunoașterea legilor de răspândire a zăcămintelor de petrol din Depresiunea Precarpatică și sectorul românesc al Depresiunii Panonice;
– elaborarea studiilor geologice complexe, pe zone și formațiuni geologice, cu descrierea rezervoarelor, distribuția hidrocarburilor și a tipurilor apelor de zăcământ, în scopul stabilirii direcțiilor favorabile pentru lucrările de explorare.

Geofizica de sondă, organizată, în final, sub forma unei unități speciale, „Întreprinderea de Carotaj și Perforări“, a avut activitatea de cercetare-dezvoltare orientată spre mărirea performanțelor tehnologiilor și tehnicilor de achiziție și prelucrare a informaților obținute prin metodele de investigare în sonde. Au contribuit la perfecționarea acestui sector mulți specialiști, dintre care unii cu un aport deosebit: Șerban Goilav, Gh. Peteu, Pavel Lazar, Floricel Gheorghiu, V. Negoiță, I. Savu, St. Stoicescu, Al. Babskov, V. Iamandi ș.a.

În sectorul Exploatare activitatea de cercetare-dezvoltare a fost elaborată și realizată în cea mai mare parte în I.C.P.T. Câmpina. Institutul a debutat în anul 1950, la Câmpina, sub denumirea de Laboratorul Central de Cercetări Științifice, format pe structura Direcției Tehnice a fostei societăți Astra Română, care a fost la rândul ei înființată în anul 1911 (Societatea Astra Română a fost înființată la 24 mai 1910). Denumirea de Institutul de Cercetări Foraj Extracție datează din anul 1957, iar din anul 1974 a devenit Institutul de Cercetări și Proiectări pentru Petrol și Gaze (I.C.P.P.G) Câmpina. I.C.P.PG. Câmpina, sub diferitele denumiri din decursul timpului, a realizat numeroase studii în domeniile tehnologiilor de foraj, extracție, exploatarea zăcămintelor și fizico-chimia fluidelor produse, concentrând numeroși specialiști în domeniile respective, a căror activitate a fost coordonată și stimulată, peste trei decenii, de Gh. Aldea și N. Cristea. În această perioadă s-a format, în I.C.P.T. Câmpina, Departamentul inginerie de zăcământ, cu o activitate deosebit de laborioasă în țară și cu o prezență semnificativă în programele de cooperare internațională. Activitatea acestui departament cu aport apreciabil în upstream-ul industriei petroliere din România, a fost construită, în timp, sub conducerea prof. dr. N. Cristea, începând cu o generație memorabilă, supranumită, de cei care au urmat, generația de aur, din care au făcut parte: N. Mihailovici, Al. Ursu, D. Bossie-Codreanu, Al. Vernescu, Al. Costa-Foru, M. Popescu, Fl. Langa, P. Chiran, R. Beldianu, D. Rusu. Pe fundamentul construit de această generație, cei care au urmat au continuat, cu respect și modestie, să construiască, participând, alături de specialiștii din celelalte domenii și de cadrele didactice universitare, o adevărată școală românească în industria petrolieră.

Tot în această perioadă s-a realizat un salt calitativ în domeniul cercetării proprietăților fizico-chimice ale zăcămintelor. Laboratoarele de specialitate pentru studiul rocilor-sursă și rezervor, analiza fluidelor, în condiții standard și de zăcământ și determinarea condițiilor fizice din zăcăminte,

din cadrul I.C.P.T. Câmpina, Bucureşti şi Mediaş, au promovat, în timp, beneficiind de aparatură perfecționată, tehnici și tehnologii noi sau îmbunătățite, furnizând domeniului dezvoltare, adică informații, superioare calitativ, pentru proiectarea explorării și exploatării zăcămintelor.

Un domeniu nou în activitatea de cercetare-dezvoltare din „upstreamul" industriei petroliere din România, bazat pe un fundament ştiintific elevat, a fost adoptat şi dezvoltat în această perioadă. Acest domeniu este cunoscut, sub denumirea de „modelare integrată a rezervorului" – un procedeu avansat pentru o mai bună caracterizare a zăcămintelor și a descrierii curgerii fluidelor prin medii poros-permeabile – care se bazează pe integrarea datelor geologice, geofizice și inginerești (de zăcământ și extracție), creând un model tridimensional cu impact asupra deciziilor în managementul exploatării.

Procesele de simulare a exploatării rezervoarelor au fost introduse în I.C.P.T. Câmpina în anul 1970 și s-au continuat, pe baza unor cercetări interne, aproximativ 20 ani, cu rezultate notabile obținute de colective din care au făcut parte N.V. Popescu, V. Badiu, V. Voinescu și I. Ilie, pentru zăcăminte de țiței sau gaze, cu și fără injectie de agent de lucru pentru creșterea recuperării, P. Chitu-Militaru, pentru zăcămintele de gaz condensat și Gh. Ciucă, pentru exploatarea zăcămintelor cu țițeiuri grele, cu și fără procese termice (combustie, abur). Din anul 1993, I.C.P.T. Câmpina a beneficiat de softuri mult îmbunătățite și mai performante: „Western Atlas Software", „Landmark", „Schlumberger" și „Roxar Software".

În activitatea de cercetare-dezvoltare din sectorul „diamante" al industriei petroliere din România, se remarcă faptul că, prin strategiile folosite, cu aspecte pozitive și negative, în această perioadă s-au realizat, practic, cele mai intense lucrări pentru explorarea și exploatarea principalelor provincii petrolifere, obtinându-se cele mai ridicate nivele de producție, țiței 14,7106 t (în anul 1976) și gaze 39,37109 Sm3 (în anul 1986).

I.C.P.T. Câmpina a cercetat și soluționat, în această perioadă, multiple probleme ale „upstream-ului" industriei petroliere din România, creând, prin activitatea de cercetare-dezvoltare, tehnologii noi sau îmbunătățite, produși noi sau îmbunătățiți, metode noi sau îmbunătățite, unele dintre acestea formând subiectul celor peste 500 de brevete, dintre care unele cu largă aplicare prin consecințele economice apreciabile, ca de exemplu:

– termoadsorbția pentru degazolinarea gazelor, autor N. Petcu;
– tehnologii și echipamente pentru exploatarea sondelor prin gaz-lift și piston liber, autor „colectiv V. Truică";
– tratarea termochimică a țițeiurilor, autor „colectiv F. Popescu – T. Basarabescu";
– deshidratarea țițeiurilor grele prin stripare cu gaze, autor „colectiv Valeriu. Popp";
– fluidizarea țițeiurilor asfaltoase și parafinoase, autor „colectiv M. Cucuiat V. Popp";
– aditivi pentru fluidele de foraj, autor „colectiv I. Ana – M. Orosz";
– curățirea apei de zăcământ produse cu celulă de flotație cu aer indus, autor „colectiv V. Dinulescu – I. Voinescu" (șef Dinulescu)
– La ICPT s-a cercetat și s-a realizat cel mai mare experiment din lume de exploatare a țițeiurilor grele și vâscoase prin metoda combustiei subterane, aplicată industrial pe zăcământul de la Suplacu de Barcău. La rezolvarea teoretică și practică a complexelor probleme teoretice și practice au contribuit: ing.Valentin Petcovici, ing. Horațiu Dumitrescu, ing. Sebastian Socol, ing. Ioan Filipaș dr. ing. Alexandru Turtă, ing. Mircea Zamfir, ing. Victor Machedon, iar dr. ing. Gheorghe Aldea, ing Valentin Petcovici, au înregistrat invenții valoroase în acest domeniu.

Au fost înregistrate numeroase brevete care au urmărit îmbunătățirea performanțelor echipamentului de fund și de suprafață în pompajul de adâncime, perfecționarea tehnologiilor de control al nisipului din zăcămintele deschise în sonde, deparafinarea sondelor, evacuarea apei din sondele de gaze, îmbunătățirea tehnologiilor în foraj (de mare adâncime, marin, geotermal, la sonde cu unghiuri mari de înclinare ş.a.), realizarea regimului optim pentru foraj, rețete noi sau îmbunătățite

pentru fluidele de foraj și pastele de ciment, perfecționarea aparaturii de cercetare a condițiilor fizice din zăcăminte, a aparaturii și echipamentelor de suprafață din sectorul „Exploatare".

De mare prestigiu au fost invențiile dr.ing. Ioan Lari. Brevetul pentru filetul burlanelor de tubaj și al racordurilor prăjinilor de foraj- filetul Lari- a fost achiziționat și pus în aplicare de renumita firmă germană Manesman. Brevetele pentru racorduri rapide ale ing. Ion Stanciu au obținut numeroase premii naționale și internaționale, etc.

La Centrul de Cercetări și proiectări pentru Gaz Metan Mediaș invențiile de aparatură electronica pentru controlul proceselor de ardere ale ing. Ioan Moisin, arzătoarele brevetate de ing. Dumitru Suciu, invenția ing. Petre Niță și ing. Ion Alexandrescu privind forajul cu gaze, invenția profesor dr. Mihai Gheorghițoiu privind forajul cu spume, invenția dr. Ing. Petre Niță de protecție anticorozivă a conductelor cu ajutorul pulberilor sunt numai câteva din sutele de brevete realizate de specialiștii petroliști și gaziști din România.

Au fost introduse în șantierele petroliere din România tehnologii noi de creștere a productivității sondelor prin operațiile de fisurare hidraulică, realizată de I. Niculescu și Gh. Aldea (Buștenari, 1954 si Moinești-Chilii, 1955); creșterea recuperării țițeiului din zăcăminte prin metode convenționale (I.O.R.): injecția de apă și/sau gaze și neconvenționale (E.O.R.): polimeri, micelare, surfactanți, termice (combustie, abur), microbiene; cercetarea și testarea hidrodinamică a zăcămintelor (C. Șerban); forajul orizontal ș.a.

Laboratoarele I.C.P.T. Campina și București au beneficiat de utilarea cu aparatură modernă pentru determinări specifice pe sursă, roci rezervor, fluide, condiții fizice din zăcăminte și caracteristici ale fluidelor în condiții standard.

Un rol deosebit l-a avut, în această perioadă, învățămantul de specialitate, ramura „petrol", din România. Domeniul cercetare-dezvoltare a beneficiat, în primul rând, de cadre cu o înaltă calificare, formate în universități cu tradiție în acest domeniu, în special Institutul de Petrol, Gaze și Geologie București transformat în „Universitatea Petrol-Gaze" din Ploiești.

5.1.3. Situația actuală în domeniul cercetare-dezvoltare

Din anul 1990, activitatea de cercetare-dezvoltare în sectorul explorare-exploatare al industriei petroliere din România s-a desfășurat într-un cadru complex. În general, structura programelor R&D are la baza solicitările companiilor petrolifere, în principal S.C. Petrom SA – membru OMV Grup și Romgaz SA Mediaș, societăți care dețin primele locuri în sectorul explorare-exploatare din România. Activitatea de cercetare-dezvoltare s-a deplasat, treptat, spre universități și companii sau societăți private specializate (de exemplu: Prospecțiuni SA, Schlumberger, Atlas GIP SA s.a.). A urmat o scurtă perioadă de colaborare cu instituții importante, pentru rezolvarea unor probleme cu impact asupra sectorului „Exploatare": „l'Institute Française du Pétrole" – Franța, „Petroleum Recovery Institute" – Canada, „M.I. Drilling Fluids" – S.U.A. ș.a. Într-un timp scurt, forajul s-a privatizat, societățile înființate preluând și o mare parte din obiectivele cercetare-dezvoltare din domeniul tehnologiilor și echipamentelor.

Până la privatizarea Petrom, în anul 2004, I.C.P.T. Câmpina a continuat programul de activitate integrată explorare-exploatare, participând, cu un aport important, la menținerea și chiar creșterea producției după surprinzătoarea cădere din anii ani 1989–1991: (2,5–10^6 țiței și 5,5–10^9 Sm^3 gaze. În anul 1993, ICPT a achiziționat sistemul integrat WINGS (Western Atlas Software) pentru modelarea zăcămintelor, asigurând o fundamentare riguroasă soluțiilor recomandate pentru exploatare. Tot în anul 1993, a fost redotat „Laboratorul de analize carote" cu aparatură modernă („Edinburg Petroleum Services"), iar în anul 1995, instalația pentru analiza comportării țițeiului în condiții de zăcământ, prin

scăderea treptată a presiunii, „tip Hügel", a fost inlocuită cu o instalație modernă, „Raska-2370", fără mercur.

Sectorul „Explorare" a continuat, prin studii complexe, să identifice „prospect-urile" cu perspective. Rezultatul acestor studii a ajutat la stabilizarea producției de țiței și a condus la creșterea producției de gaze cu circa 2.10^9 Sm^3, în perioada care a urmat. În domeniul industriei gazelor naturale, Romgaz SA Mediaș are strategie proprie in activitatea de cercetare-dezvoltare. Încercările de explorare adâncă în Bazinul Transilvaniei, singuri sau în cooperare cu Shell, deocamdată, sunt fără rezultate economice. Rezultatele științifice sunt în patrimoniu propriu și există convingerea că vor fi utilizate, la momentul oportun, pentru continuarea cercetării.

În domeniul „forajul sondelor" activitatea de cercetare-dezvoltare s-a axat pe urmatoarele direcții: perfecționarea tehnologiei de săpare a sondelor și drenelor orizontale; realizarea unor aditivi pentru fluidele de foraj și obținerea pastelor de ciment pentru sondele de mare adâncime și a sondelor cu pierderi.

În extracția petrolului realizările cercetare-dezvoltare se referă la următoarele probleme: introducerea pompelor cu cavități progresive; elaborarea unor noi tehnologii de completare a sondelor orizontale; realizarea unui gel de fisurare hidraulică pe baza de polimeri reticulari ("Polkalcolgel"); elaborarea unor tehnologii de fisurare hidraulică a rocilor rezervor de mediu și mare permeabilitate; elaborarea unor tehnologii de stimulare a colectoarelor depletate cu spume neutre și acide; elaborarea de tehnologii și noi aditivi chimici pentru tratarea țițeiurilor.

O realizare, cu mare rezonanță mondială, din această perioadă, o reprezintă STUDIUL realizat de I.C.P.T. Câmpina „*Elaborarea de tehnologii și echipamente (dispozitive magnetice) pentru reducerea depunerilor de cruste și parafină în tevile de extracție și în liniile de amestec de la suprafață*", care a constituit subiectul unui brevet („colectiv V. Truică"), premiat la Geneva în anul 2009.

În sectorul „Exploatare" s-a promovat un concept modern care a avut și în România un rezultat favorabil: „Integrated Reservoir Management" (I.R.M.). Respectând principiile acestui concept, s-a continuat perfecționarea modelelor de zăcământ și s-a extins modelarea rezervoarelor, până la limita maximă a capabilității aparaturii din dotare.

Luând în consideratie rezultatele unui „screening" sever al elementelor hotărâtoare, proiectele de exploatare au recomandat cele mai eficiente variante de exploatare pentru punerea în valoare a rezervelor unui zăcământ sau câmp petrolifer.

Treptat însă, activitatea integrată explorare-exploatare, considerată de mulți specialiști ca cea mai eficientă, s-a dizolvat. În prezent, I.C.P.T. Câmpina, instituție a cărei titlu nu mai reflectă integral activitatea din trecut, se preocupă de analize (roci rezervor, fluide) și aspecte legate de condițiile de mediu din industria petrolieră, proiectele de exploatare, din fazele de pre-fezabilitate, fezabilitate și definitivă ("conceptual design"), precum și cele de urmărire periodică a evoluției exploatării fiind elaborată de societăți private.

5.2. Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare în domeniul geologiei, geofizicii, geochimiei și teledetecției. Institutul Geologic al României

Institutul Geologic al României a fost înființat prin Decret Regal în anul 1906, continuând activitatea Biroului Geologic care exista din 1882. Scopul principal al activității institutului a fost și a rămas cartarea geologică a teritoriului național, la care s-au adăugat succesiv activitățile de agrogeologie, geofizică, geochimie, geologie inginerească etc.

Desfiinţat între anii 1950–1960, când a fost înglobat în Comitetul de Stat al Geologiei şi în Întreprinderea de Prospecţiuni şi Laboratoare, a fost reînfiinţat în 1960 (sub Gheorghiu Dej) cu denumirea de Institutul Geologic, prin decretul 166 al Consiliului de Miniştri. În

1970 Institutului Geologic i se adaugă Secţia de Geologie a Institutului de Geologie şi Geografi e al Acade- miei, iar în 1974, ca urmare a unirii cu Institutul de Geofizică Aplicată, devine Institutul de Geologie şi Geofizică. În 1977 are loc desprinderea seismologiei şi înfiinţarea Institutului de Fizica Pământului. În 1993 se desprinde Laboratorul de Geologie Marină, care devine Centrul Român de Geologie şi Geoecologie Marină (în prezent GEOECOMAR). În 1994, instituţia iese de sub egida Ministerului Industriilor şi intră sub cea a Ministerului Cercetării şi Tehnologiei, cu reluarea denumirii iniţiale de Institutul Geologic al Româ- niei. Ca institut naţional, IGR funcţionează în baza HG 1302/1996, completată cu HG 1070/2000 şi HG 1399/2005. sub coordonarea Ministerului Educaţiei şi Cercetării – Autoritatea Naţională pentru Cercetare Ştiinţifică.

În cei peste 100 de ani de activitate, IGR a servit ca un centru pentru cercetarea geologică în România prin diseminarea informaţiei geologice şi prin dezvoltarea raţională a diverselor subdiscipline ale geologiei.

În prezent, prin colectivele de specialişti de înaltă calificare, IGR poate aborda practic orice tematică din domeniul ştiinţelor geologice, deţinând informaţii asupra întregului teritoriu al României. IGR are o dotare analitică adecvată pentru a acoperi necesităţile derivate din obiectul său de activitate.

Pentru a-şi îndeplini atribuţiile ce-i revin ca Serviciu Geologic Naţional şi a-şi armoniza activitatea cu tendinţele europene, sugerate de Euro Geo Surveys (Asociaţia Serviciilor Geologice Naţionale din Comunitatea Europeană) a cărui membru cu drepturi depline este începând din februarie 2006, IGR a trebuit să-şi modeleze activitatea prin extinderea atribuţiilor de expertizare, de consiliere în domeniul geologiei a factorilor de decizie politică şi administrativă, prin computerizarea băncii naţionale de date geologice, digitizarea hărţilor geologice şi abordarea mai intensă a problematicii protecţiei mediului (geologie şi geofizica ambientală).

5.2.1. Domenii de activitate

Pe plan intern, obiectivele principale ale IGR (conform HG 1399/2005) constau în efectuarea de cercetări fundamentale şi aplicative, dezvoltarea tehnologică, elaborarea de studii şi prognoze de interes public şi naţional referitoare la:

– Descifrarea alcătuirii şi evoluţiei geologice a teritoriului ţării;

– Întocmirea, editarea şi tipărirea de hărţi geologice, hidrogeologice, geofizice şi geochimice la diverse scări, pentru întreg teritoriul ţării;

– Evidenţierea şi delimitarea zonelor cu substanţe minerale utile;

– Elaborarea de metode, procedee şi tehnologii geologice şi geofi zice, inclusiv teledetecţie şi cartare geochimică pentru identifi carea zonelor cu substanţe minerale utile, ape geotermale, precum şi a zonelor cu risc la hazard geologic sau poluate datorită activităţilor industriale, în special miniere şi petroliere;

– Desfăşurarea de activităţi de cooperare internaţională în domeniile geologiei, geochimiei şi teledetecţiei;

– Conform prevederilor HG 1070/2000, IGR trebuie să exercite şi atribuţii de Serviciu Geologic Naţional care asigură organizarea, gestionarea şi valorificarea publică a fondului naţional de date geologice, conservarea şi valorifi carea carotelor din foraje, a colecţiilor de minerale, roci şi fl ori de mină, precum şi monitorizarea mediului din zonele miniere.

A. Activități de cercetare-dezvoltare

1. Elaborarea și reactualizarea hărților geotematice naționale și efectuarea de studii geonomice complexe aferente:

– Elaborare, reactualizare și editare de hărți geotematice: geologice, geofizice, tectonice, metalogenetice, hidrogeologice, geoecologice, substanțe minerale utile și sisteme petrolifere;

– Stabilirea bazelor de proiectare pentru lucrări de prospecțiune, explorare și amenajarea teritoriului;

– Evaluare, monitorizare și managementul resurselor minerale;

– Evaluarea riscului și stabilirea normelor de atenuare a efectelor hazardelor naturale;

– Elaborare, reactualizare și editare de hărți la diferite scări în mediile de probare diferite, evaluarea și monitorizarea gradului de poluare;

– Elaborare de atlase geotematice: paleontologice, petrografi ce, petrofi zice, mineralo- gice, ape subterane mineralizate, gitologice;

– Clasifi carea obiectelor geologice și stabilirea unor elemente de comparație regională și globală;

– Stabilirea scării biostratigrafice integrate, chemostratigrafice ș.a;

– Investigarea structurii și evoluției litosferei pe teritoriul României;

2. Constituirea și completarea Fondului Geologic Național.

B. Formare și specializare profesională în domeniul propriu de activitate; activități de cooperare internațională; servicii – colaborări

– Activități specifice de Serviciu Geologic Național (monitorizare, consultanță, expertiză, avizare);

– Asistență tehnică și consultanță de specialitate pentru companii miniere și petroliere românești și străine, organe ale administrației centrale și locale etc;

– Activitate de transfer tehnologic a rezultatelor cercetării proprii din domeniul geologiei, geofi zicii, geochimiei și teledetecției;

– Activitate de valorifi care a rezultatelor cercetării proprii; editarea și tipărirea publicațiilor de specialitate în domeniul Științelor Pământului;

– Expertize tehnice și de patrimoniu;

– Prestări de servicii (consultanță, analize de laborator);

– Educație de mediu; cursuri de popularizare a geo-științelor.

C. Produse

• Sisteme geocartografice regionale în format digital;

• Evaluarea sistemelor acvifere de adâncime din România;

• Elaborarea hărților de risc în zone cu alunecări de teren;

• Stabilirea potențialului economic și al condițiilor de valorificare eficientă a resurselor minerale;

• Biosfera Miocenului din România pe baza foraminiferelor;

• Integrare în rețeaua de observatoare geomagnetice INTERMAGNET;

• Aplicații geonomice ale teledetecției;

• Reconstrucții ale schimbărilor climatice deduse din înregistrări de temperatură / adâncime în sonde;

• Concepte și metode moderne privind terenurile metamorfice în arii mobile și platforme din România;

• Stabilirea condițiilor de acumulare a hidrocarburilor, cărbunilor și a resurselor geotermale pe baza analizei bazinelor sedimentare din România;

• Sinteze geologice şi geofizice privind proiecte de amplasament pentru centrale nuclear-electrice (bazinul hidrografic al Someşurilor, Depresiunea Târnavelor, culoarul Mureşului, Dobrogea), etc.

D. Tehnologii, prototipuri

– Tehnologie geofizică, bazată pe metoda seismică de refracție, pentru investigarea morfostructurii de detaliu a acumulărilor de sare gemă. Aplicații la zăcămintele Cacica și Praid;

– Tehnici de procesare în profilarea de refracție și pentru tomografia cu viteze, dezvoltate și implementate în studii de geologia mediului (zăcăminte de sare, baraje, alunecări de teren);

– MicroMetoda de evaluare a riscului la alunecări de teren în Subcarpați;

– Tehnologie de obținere a cuarțului de înaltă puritate;

– Sistem Expert de diagnoză a proceselor tehnologice de preparare (SEDPTP);

– Tehnologie eficientă şi nepoluantă de valorificare a unor minereuri şi/sau concentrate piritoase aurifere;

– Model software al Sistemului Expert de Clasificare şi Evaluare Criterială (SECEC) a rezervelor/resurselor minerale;

– Modele magneto-susceptibilimetrice pentru caracterizarea ambianțelor sedimentare submerse;

– Software de tomografie seismică 2D – MIT (Modelare Interactivă de Tomografie).

Institutul Geologic al României are în compunere următoarele două entități:

1. Muzeul Național de Geologie (Șos. Kiseleff nr.2; Bucureşti)

Domenii de activitate: cercetare paleontologică și mineralogică, componente in situ sau ex situ ale patrimoniului geologic național (obiecte muzeale, situri protejate), educație geologică, muzeografie.

Proiecte abordate: mineralogie, paleontologie, protejarea, valorifi carea și integrarea patrimoniului geologic național; programe educaționale *„Pămatul, a treia planetă de la Soare“, „Dinamica Pământului;* programe de popularizare *„Inainte și după dinozauri“, Laboratorul timpului geologic“*; expoziții tematice.

2. Observatorul Geomagnetic Național – Surlari-Căldărușani Liviu Constantinescu (Moara Vlăsiei, comuna Gruiu, sat Lipia, Jud Ilfov)

Domenii de activitate: cercetare fundamentală în geomagnetism, cu aplicații în prospecțiunea magnetică; stație națională de referință pentru orice tip de hartă magnetică, câmp geomagnetic de referință internațională.

Proiecte abordate: înregistrări magnetotelurice, aplicații ale curenților geomagnetici și magnetotelurici pentru cunoașterea structurilor geologice profunde, variații seculare și ale câmpului magnetic normal în România, tectonomagnetism și geodinamică.

5.3. Institutul de Geodinamică Sabba Ștefănescu al Academiei Române

De la înființarea sa, în anul 1990, conducerea Institutului a fost asigurată de către prof.dr. Gheorghe Dorel Zugrăvescu – membru corespondent al Academiei Române, 1990–2007, iar din 2007 – până în prezent conducerea Institutului este asigurată de dr. Crișan Demetrescu – membru corespondent al Academiei Române.

5.3.1. Domenii de cercetare

Cercetări fundamentale impuse de rezolvarea Programului prioritar al Academiei Române „*Cercetări geofizice complexe în zone geodinamic active, cu privire specială asupra zonei seismogene Vrancea*“ și, în mod particular, asupra:

– studiului variațiilor spațio-temporale ale unor parametrii legați cauzal de cumularea tensiunilor responsabile de producerea cutremurelor de pământ;

– studiilor de hazard natural (tectonic, seismic, alunecări de terenuri etc.);

– monitorizarea variațiilor spațio-temporale ale câmpurilor gravific, geomagnetic, electromagnetic, geoelectric și ale deformării crustei terestre – modelării structurii și evoluției termo-mecanice a litosferei;

– analizei nelineare a sistemelor geodinamice;

– studiul proceselor endogene în conexiune cu procesele geodinamice;

– studiul câmpului geodinamic în relație cu procese fizice din heliosferă;

– studiul geofizic complex în zone geodinamic active datorită activității antropice.

Institutul dispune de o dotare bogată în cărți, periodice, echipamente și aparatură de cercetare.

În prezent Institutul dispune de o rețea de observatoare și puncte de observație, structurată în profile și trei poligoane de geodinamica: poligonul geodinamic Căldărușani – Tulnici, poligonul Crăciunești – Deva, Sarmisegetusa – Regia, Padeș Gorj și poligonul geodinamic Delta Dunării – Mangalia. Poligonul are în structură următoarele departamente:

• Dinamica scoarței terestre – condus de dr. Lucian Beșuțiu;

• Electromagnetism – dinamica litosferei – condus de dr. Dumitru Stănică;

• Rolul fluidelor în dinamica terestră – condus de Lidia Maria Nuțu;

• Procese endogene și riscurile hazardului natural – condus de dr. Mihai Tatu;

• Cooperare UNESCO în geodinamică – condus de dr. ing. Florin Munteanu;

• Laboratorul de calibrare și modernizare a echipamentelor geodinamice; Observatoare geodinamice – sector condus de prof. dr. Dorel Zugrăvescu – membru corespondent al Academiei Române;

• Sistem complex de analize – condus de Ana Marin.

De la înființarea sa și până în prezent Institutul a realizat zeci de teme de cercetare, publicate în prestigioase reviste de specialitate ale Academiei Române și ale unor instituții și firme științifice din întreaga lume.

5.4. Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Geologie și Geoecologie GeoEcoMar

Mările și Oceanele acoperă peste 70 % din suprafața Pământului. Domeniul marin este la fel de greu de investigat cum este spațiul cosmic. Și unul și celălalt necesită mijloace tehnice specifice, utilizarea unor tehnologii de vârf și cadre de specialiști de înaltă califi care. Se poate spune că Domeniul marin fiind unul din elementele constitutive ale planetei noastre reprezintă o prioritate de cunoaștere aprofundată căreia i se consacră în totalitate Științele Mării. Predicția evoluției climei și condițiilor de viață pe Pământ, asigurarea dezvoltării socio-economice a umanității prin descoperirea de noi resurse minerale și de hrană sunt doar câteva din obiectivele Științelor Mării. În România există

două institute care sunt dedicate acestor științe: INCD GeoEcoMar și INCDM Grigore Antipa, fiecare având specializări bine definite și complementare.

Institutul Național de Cercetare – Dezvoltare pentru Geologie și Geoecologie Marină – GeoEcoMar este instituție publică, aflată în coordonarea Ministerului Educației și Cercetării.

INCD GeoEcoMar a fost înființat prin Hotărârea de Guvern (HG) nr. 672/29.11.1993, sub denumirea de **Centrul Român pentru Geologie și Geoecologie Marină (CRGGM).**

Prin HG nr. 1316/10.12.1996, CRGGM a fost acreditat ca **Institut Național în domeniul Științelor Mării și Pământului.** În cursul anului 2008 INCD GeoEcoMar a fost reacreditat ca institut național sub coordonarea directă a Ministerului Invățământului, Cercetării și Tineretului prin Autoritatea Națională pentru Cercetare Stiințifică.

Printre principalele domenii de cercetare ale INCD GeoEcoMar se pot menționa următoarele:

- Studii ambientale și geo-ecologice asupra geo-sistemului European Dunărea – Delta Dunării – Marea Neagră;
- Cercetarea geologică–geofizică a Mării Negre: structura geologică, procese sedimentare, resurse minerale noi;
- Studii paleo-ecologice și paleo-ambientale;
- Schimbările globale și ale nivelului mării în trecut și în prezent – impactul lor ambiental și geologic;
- Studiul interacțiunilor uscat-mare și fluviu-mare și Gestiunea Integrată a Zonei Costiere;
- Studii, asistență tehnică și consulting pentru inginerie costieră și offshore, studii de impact am-biental și bilanț de mediu, urmărirea poluării cu hidrocarburi și remedieri.

Cele peste 60 de proiecte de cercetare la care a lucrat GeoEcoMar în anul 2007 fac parte din Programe Naționale, Programe Europene (PC VI – 6 proiecte, PC VII – 4 proiecte), Programe de cooperare bilaterale și multilaterale (cu Franța un proiect Brâncuși, colaborări cu IFREMER, cu Universitatea Aix-en-Provence – Marseille, CEREGE etc.; cu Elveția – un proiect în Programul SCOPES, un proiect în programul ESTROM; cu Germania – Universitatea din Hamburg și Dortmund; cu Italia, cu Olanda, cu Marea Britanie, SUA, Japonia etc.), precum și proiecte cu beneficiari direcți, atât din domeniul de stat, cât și din domeniul privat.

INCD GeoEcoMar este o instituție de cercetare de interes național, cu deschidere internațională, care a fost acreditată ca Centru European de Excelență (*Euro-EcoGeoCentre România*) pentru geologie marină, teoretică si aplicativă, inclusiv geologie ambientală.

Realizările științifice ale INCD GeoEcoMar sunt posibile datorită dotării specifice de înalt nivel – nave de cercetare marină (N/C „Mare Nigrum" deplasament 3000 t, lungime 80 m, 8 laboratoare, sisteme de navigație și de investigație geologică și geofizică marină de înalt nivel) și fluvială (N/C Istros), laborator flotant (Halmyris), șalupe de cercetare și echipamente științifi ce moderne.

Obiectivele strategice ale INCD GeoEcoMar sunt:

– promovarea Științelor Mării ca domeniu de prioritate pentru cercetarea științifi că în România;

– păstrarea statutului de centru național și european de excelență pentru cercetarea marină;

– asigurarea măririi continue a competenței profesionale a tinerilor cercetători;

– crearea unei infrastructuri moderne pentru cercetarea marină (nave de cercetare, echipamente specifi ce de cercetare marină etc.) și menținerea ei la nivel european; – dezvoltarea unor programe de cooperare internațională în cadru european și mondial;

– susținerea organismelor guvernamentale pentru luarea unor decizii corecte privind asigurarea unei dezvoltări durabile, adaptative și a unui echilibru ecologic corespunzător pentru România.

O politică modernă de perfecționare profesională continuă a cadrelor științifi ce și atragerea de tineri specialiști permite asigurarea capacității umane pentru realizarea programului de cercetare deosebit de complex al institutului.

O foarte activă și fructoasă colaborare internațională a lărgit sfera de activitate a institutului. Participant la numeroase proiecte europene în Programele Cadru IV, V, VI INCD GeoEcoMar este acceptat de comunitatea științifi că internațională din domeniul Științelor mării, fiind invitat să colaboreze în noi proiecte în Programul Cadru VII sau la programe de colaborare bi-și multi laterale cu diferite țări din Europa și America.

De la înființare și până în prezent conducerea Institutului a fost asigurată de către:

– director general – profesor doctor geolog Nicolae Panin (1993–2009) membru corespondent al Academiei Române;

– director general – dr. ing. geolog Gheorghe Oaie (2008-prezent).

5.5. Institutul de Cercetări și Proiectări pentru Petrol S.C. Petrostar S.A. Ploiești

S.C. Petrostar S.A. Ploiești este o companie de inginerie/proiectare/consultanță în industria extractivă de țiței și gaze, cu o largă experiență în domeniu. Petrostar S.A. furnizează servicii de management de proiecte, proiectare, consultanță și inginerie tehnologică pentru clienții de pe piața de țiței și gaze, fi ind angajată în oferirea unui spectru cât mai complet de servicii.

5.5.1. Scurt istoric

Petrostar S.A. a fost înființată în 1949, la începuturile perioadei socialiste a României, ca „Institut de proiectare în domeniul petrolifer". În anul 1952 activitatea de proiectare rafinării se separă și compania își ia numele de „Insti- tutul de Petrol" IPS. În 1973 înglobează și activitatea de studii și investigații geologice și își schimbă numele în „Institutul de cercetare și proiectare în domeniul Petrolului și Gazelor".

În 1991 devine societate pe acțiuni și încheie privatizarea în 1994 sub denumirea de S.C. Petrostar S.A.

Societatea comercială Petrostar S.A. este înregistrată la Registrul Comerțului cu numărul J29/166/19.03.1991, CUI RO 1360296, cu sediul în Ploiești, Bd. București nr. 37, având drept obiect de activitate dezvoltare conceptuală; simulări de proces; tratare/ uscare gaze; comprimare, distribuție, transport gaze; depozite subterane gaze; parcuri de separatoare; instalații stabilizare/tratare țiței; depozite de țiței; rampe încărcare țiței și produse petroliere; conducte transport țiței offshore și onshore; instalații gazlift; stații distribuție produse petroliere; stații tratare/injecție apă; platforme de exploatare țiței și gaze offshore; echipare și punere în producție sonde țiței și gaze; alimentări cu apă (inclusiv foraje puțuri); alte lucrări de construcții, drumuri, electrice, automatizări etc.

PETROSTAR oferă celor interesați:

Studii conceptuale și de prefezabilitate, de fezabilitate și tehnico-economice, de optimizare a proceselor; proiectare de bază (FEED); proiectare de detaliu; management de proiect; audituri tehnice; controlul proiectului; evaluare de oferte; contracte EPC/EPCC; suport la procurare; supervizarea construcției și punerii în funcțiune; managementul coroziunii; studii hidro-geotehnice; topo-cadastru; inginerie la sonde.

Pintre lucrările de referință realizate de către Petrostar S.A. în ultimile două decenii se menționează:

– Reabilitarea sistemului național de transport țiței prin conducte – client: S.C. Conpet S.A. la care s-au oferit: managementul de proiect, consultanță, FEED, proiectare de detaliu, suport la procurare, supervizare, manual de operare, documentația „as built“;

– Stație comprimare gaze Butimanu pentru/și depozitul subteran de gaze Bilciuresti – pentru S.C. Romgaz S.A., (managementul de proiect, ingineria de zăcământ, proiectarea de bază și de detaliu, estimarea costurilor, pregătirea licitației și evaluarea acesteia, suport la procurare, manual de operare);

– Exploatarea zăcămintelor de țiței și gaze Tashbulat din Kazahstan – client Petrom R.A. și Borancol, Tolkân, Opornaia din Kazahstan – client Ascom SA din Republica Moldova, (studiul de fezabilitate și proiectare de bază, estimare costuri, planificare, documentație de procurare, evaluarea ofertelor, proiectare de detaliu, liste de materiale și volume de lucrări, supervizare, manual de operare);

– Exploatarea zăcământului Pescăruș printr-o platformă marină fără oameni – client: Petrom – Membru OMV Grup, (studiul de fezabilitate și proiectare de bază, estimare costuri, planifi care, documentație de procurare, evaluarea ofertelor, proiectare de detaliu, liste de materiale și volume de lucrări, supervizare, manual de operare).

Acestea sunt doar câteva dintre proiectele realizate de S.C. Petrostar S.A.

Cel mai important capital al Petrostar sunt salariații. Petrostar are în jur de 350 de salariați, dintre care, peste 150 de ingineri specialiști cu înaltă califi care.

Dispune de o rețea de calculatoare cu peste 250 de computere deservite de servere de rețea, 5 plotere A0, 3 imprimante A3 de mare capacitate, imprimante color, copiatoare, scanere, 8 buc. stații topografi ce POWERSET, echipamente GPS, mașini de deplasare în teren, instalații de foraj puțuri apă, software-uri, licențe pentru toate activitățile necesare proiectării.

5.5.2. Politica PETROSTAR

Petrostar dorește să se mențină lider în domeniu, să anticipeze nevoile clienților, să fie privită în continuare ca o firmă responsabilă, care să răspundă așteptărilor, să integreze perspectivele globale cu cele locale, să promoveze un management sănătos și să contribuie la creșterea calității vieții. Având în spate o tradiție de peste 60 de ani, Petrostar vrea să ducă mai departe prestigiul dobândit, grație unui management activ și al unei organizări corespunzătoare pe piața liberă. Valorile promovate sunt: etica, excelența, clientul pe pri- mul plan, respect reciproc, securitate, dezvoltare durabilă, etc.

5.5.3. Atestate și certificări

Petrostar deține multe atestări și certifi cări, atât pentru companie cât și pentru personal, dintre care menționăm: SRAC – IQ NET: ISO 9001, ISO 14001 și ISO 18001, INSEMEX Petroșani, ANRGN, ANRM, MEF, MLPAT, AFER, AICPS, Electrica etc.

6. Cercetarea și proiectarea pentru rafinării și petrochimie

1857 Se înființează la Ploiești prima rafinărie din lume Rafinaria Mehedințianu; România devine prima țară din lume care produce 275 tone de petrol, (Enciclopedia Britanică a Petrolului din 1938),

1949 Se înființează la Ploiești Laboratorul de Cercetări tehnice pentru prelucrare (L.C.T.P.),

1955 Se înființează la Ploiești, pe teritoriul fostei Rafinării Xenia, Institutul de Cercetări Petrochim,

1956 Laboratorul de Cercetări tehnice pentru prelucrare fuzionează cu Institutul Petrochim,

1957 Se înființează Institutul Petrochim prin fuzionarea Laboratorul de Cercetări tehnice pentru prelucrare și Institutului Petrochim cu ICEP, cu obiect principal de activitate cercetarea în domeniul prelucrării țițeiului și petrochimiei,

1962 Secția de Testări pentru Uleiuri de Motoare din cadrul Institutului Energetic al Academiei Române, secție condusă de dr. ing. Theodor Săndulescu este transferată la Ploiești; se pun bazele unei noi direcții de cercetare, cea în domeniul uleiurilor lubrifiante, care a continuat cu dezvoltarea cercetării în domeniul aditivilor pentru uleiurile de motoare și uleiurile industriale,

1970 Institutul Petrochim se divizează, păstrează secțiile de cercetare în domeniul petrochimiei, iar secțiile de cercetare în domeniul prelucrării țițeiului se unesc cu Institutul de Proiectări pentru Instalații Petroliere, IPIP, și poartă succesiv denumirea de:

1970-1972 Institutul de Cercetări și Proiectări Tehnologice pentru Prelucrarea țițeiului (ICPTPT),

1972-1973 Institutul de Cercetare și Proiectare Rafinării (ICPR), singurul institut din țară care se ocupă cu cercetarea și proiectarea în domeniul tehnologiei petrolului,

1973 Se înființează Institutul de Cercetări și Proiectări pentru Rafinării și Petrochimie, (ICPRP) prin unificarea Institutului de Cercetare și Proiectare Rafinării (ICPR) cu Institutul Petrochim și înglobează, până în anul 1977, ca filială secțiile de petrochimie ale IPROCHIM București,

1977-1991 Institutul funcționează sub denumirea de Institutul de Cercetări, Inginerie Tehnologică și Proiectare pentru Rafinării (ICITPR),

1991 Sectorul de proiectare se transformă în Societatea Comercială IPIP S.A. Ploiesti, iar sectorul de cercetare formează Societatea Comercială ICERP S.A., denumire pe care o păstrează și astăzi,

1996 Are loc o divizare parțială când, secțiile și laboratoarele de cercetare (activitate preponderent de cercetare și în mai mică masură de microproducție) formează S.C. INCERP Cercetare S.A., iar S.C. ICERP S.A. păstrează secțiile de cercetare în domeniul uleiurilor de motoare și industriale, aditivilor, unsorilor și fluidelor de protecție, cu activitate preponderentă de microproducție și de cercetare în domeniile mai sus menționate.

Ia ființă Societatea Comercială ICERP S.A.

1998 Finalizarea procesului de privatizare,

2000 Dezvoltarea activității de producție, aprobarea planului de investiții pentru mărirea capacităților de producție,

2004 Certificarea Sistemului Integrat Calitate Mediu,

2006 Reorganizarea activitații societații pe patru direcții

7. Învățământul de specialitate. Asociații și fundații. Cultura profesională.

Începutul industriei petroliere la anul 1857 prin înregistrarea unei producții rafinate de petrol de 275 de tone în Muntenia și aproape simultan în alte țări europene și în America și creșterea cererii de lampant, odată cu introducerea iluminatului public în marile orașe, extracția artizanală a petrolului din gropi sau puțuri de mică adânime și rafinarea empirică a țițeiului nu mai putea face față nevoilor în creștere de pe piață. Momentul crucial al devenirii noastre prin actul Unirii celor două principate într-

un singur stat- România a creat premisele apariției unei industrii naționale. În contextul dorinței de propășire și al avântului industrial științific și tehnic din apusul Europei, domnitorul Alexandru Ioan Cuza (1859– 1866) a înființat, la 26 octombrie 1860,Universitatea" din Iași, iar la 8 octombrie 1863 este înființată la București „Scoala superioară de științe", care la 4 iulie 1864, prin decret domnesc se unește cu școala superioră de litere, devenind „Universitatea" din București.

În cadrul facultăților de științe din cele două universități de stat, la secția de „Științe Naturale"au luat ființă catedre de geologie. La Iași, catedra a fost ocupată de profesorul Grigore Cobălcescu, iar la București de către profesorul Grigoriu Ștefănescu, amândoi absolvenți ai Facultății de Științe Naturale de la Sorbona.

Pe parcurs Catedra de Geologie s-a scindat, apărând catedre noi – la Iași a apărut Catedra de Mineralogie (1892) – condusă de profesorul V. Buțureanu și Catedra de Paleontologie – condusă de profesorul Ion Simionescu, iar la București din catedra de Geologoie s-au mai înființat: Catedra de Mineralogie (1894) – condusă de către profesorul Ludovic Mrazec și Catedra de Paleontologie (1905)-condusă de pofesorul Sabba Ștefănescu (tatăl lui Sabba S. Ștefănescu (părintele geofizicii românești).

Desigur, absolvenții geologi proveniți de la cele două Universitații pe lângă că au pus bazele cunoașterii structurii geologice a subsolului țării noastre au fost preocupați în egală măsură de identificarea zăcămintelor de substanțe minerale utile și de posibilitățile de valorificare a acestora în cadrul cărora petrolul s-a bucurat de o atenție din ce în ce mai mare.

La Cluj, Universitsatea se reînființează în anul 1872, în cadrul căreia, facultatea de Științele Naturale" avea la catedra de geologoie pe profesorul Antal Koch, personalitatea de renume a geologiei timpului, cel care a făcut primul studiu al terțiarului din Bazinul Transilvaniei.

Momentul care marchează începutul învățământului tehnic din țara noastră este reprezentant de 1 octombrie 1864, dată la care prin Decretul domnesc nr. 1129 si-a început activitatea „Școala de ponți și șosele, mine și arhitectură", din București, care urm a să pregătească elevii pentru a deveni „Conductori".

Abdicarea forțată a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, în anul 1864, este însoțită de o serie de dereglaje financiare având drept consecință și reducerea personalului tehnic bugetar la 2/3 din cât fusese în anul precedent și închiderea Școalei de ponți și șosele, mine și arhitectură. În anul următor, 1867, la cererea domnitorului Carol I școala este reînființată, prin Decretul nr. 1562 sub titulatura **„Scoala de Poduri, Șosele și Mine".** Conform programei, durata școlii era de 3 ani, la care se adăuga un an preparator. Din anul 1875 celor trei ani de studii se adaugă și anul IV. La înființare conducerea școlii a fost încredințată căpitanului Alexandru Peiu, absolvent al Politehnicii din Paris, la anul 1857. La absaolvire, elevii obțineau certificate astfel: elevii care în timpul anilor de studii obțineau media de 15,50 li se elibera un certificat de" vechi elevi ai școalei de poduri și șosele, iar cei care obțineau medii între 12 și 15,50 primeau un certificat de absolvenți ai Școali. O specializare pe domenii a elevilor Școalei de Poduri, Șosele și Mine are loc numai după anul 1887, odată cu numirea lui Gheorghe Duca în funcția de director al școlii. Nevoile de ingineri ale industriei și lucrărilor publice erau din ce în ce mai mari, iar numărul celor pregătiți în Școala de Poduri și Șosele era insuficient.

Chiar dacă se poate considera că în ultimul sfert al veacului al XIX[lea] învățământul tehnic superior era pe deplin constituit în limitele standardelor pedagogice ale timpului, nevoile țării de ingineri minieri și de ingineri de petrol erau extrem de reduse. Dacă pentru minele de sare, care repezentau încă monopolul statului, erau folosiți cei câțiva absolvenți ai Școlii de Poduri, Șosele și Mine, pentru extracția țițeiului nu exista încă o specialitate aparte. Dealtfel era și foarte greu pentru „elevii Școlii" să asimileze la un nivel superior toate specialitățile pe care le pretindea Școala pentru un singur elev.

Reorganizarea propusă de Gheorghe Duca prin care se prevedea și o lună de practică și trei luni de vacanță, rămânea încă insuficientă pentru asimilarea cunoștințelor practice și înțelegerea mai profundă a cursurilor teoretice. Tentativa lui Constantin Mironescu (noul director al Școlii de Poduri, Șosele și

Mine), de a reorganiza învățământul tehnic superior prin alinierea la practicile noilor Școli Politehnice apărute în Europa de Vest nu s-a putut concretiza din cauza izbucnirii Primului Război Mondial. Abia în anul 1920, ca urmare a raportului Direcției Școlii Naționale de Poduri și Șosele, avizat favorabil de către consiliul profesoral al Școlii, prin Decretul 2521 din 10 iunie 1920, ratificat prin Legea promulgată în 20 septembrie 1921 s-a aprobat înființarea Școlilor Politehnice din România, concepute ca instituții de învățământ superior asimilate ca grad de cultură universităților, având drept scop formarea inginerilor și depinzând de Ministerul Lucrărilor Publice. Prin articolul 2 se prevedea că prima școală politehnică se înființează prin „prin transformarea Școlii Naționale de Poduri și Șosele“ în „Școala Politehnică din București“. La înființare, Școala Politehnică din București, avea următoarele secțiuni: Secțiunea Construcțiilor, Secțiunea electro-mecanică, Secțiunea mine, Secțiunea industrială, cărora ulterior s-au adăugat: Secțiunea silvică (1923) – prin alipirea la Școala Politehnică a Școlii Superioare de Silvicultură; Secțiunea de telegrafie și telefonie (1924) – înființată pe lângă Secțiunea mecanică; Subsecția de hotarnici și cadastru, înființată în anul 1926, pentru a oferi studenților constructori de mine și silvici, cunoștințele necesare hotarnicilor și cadastrului.

a) Subsecția de aviație (înființată abia în anul 1930 din lipsă în țară a unor personalități recunoscute în domeniu). Și-a început activitatea prin două cursuri privind știința și tehnica aviației, apoi s-a organizat o catedră, un laborator de aerodinamică, dar formarea inginerilor de aviație a continuat să se facă în străinătate.

Tot în anul 1920, la 15 noiembrie, în baza Decretului regal nr. 4.8222, grație eforturilor susținute depuse de intelectuali de faimă (ing. Stan Vidrighin – primar al orașului Timișoara, Emanuel Ungureanu, Sextil Pușcariu, Onisifor Ghibu, Augustin Maior, Valeriu Braniște și alții) ia naștere Școala Politehnică din Timișoara.

Noul așezământ avea la înființare două secții: Secția de electromecanică și Secția de mine și metalurigie. Școala Politehnică din Timișoara a început să funcționeze cu 15 cadre didactice și 117 studenți, având ca prim rector pe profesorul de la Politehnica din București Traian Lalescu.

Până la reforma învățământului din 1948, nu a existat un învățământ superior specializat în domeniul petrolului și gazelor. Activitățile de concepție și execuție erau realizate și conduse de absolvenți ai facultății de mine din cele două politehnici sau formați în școlile politehnice din străinătate, la facultățile de geologie și de chimie de la universitățile de la Iași, București, Cluj sau din străinătate.

7.1. Învățământul superior de petrol și gaze

El a început în anul 1948, așa cum am mai menționat, cu cele două facultăți cu care Institutul de Petrol și Gaze (IPG) și-a pornit activitatea în anul universitar 1948–1949. În cel de al doilea an universitar 1949–1950 s-a adăugat o secție nouă de inginerie-economică, iar în anul următor s-a adăugat Facultatea de Geologie și Explorarea zăcămintelor de Țiței și Gaze și secția de inginerie mecanică.

Începând cu anul 1951–1952, Institutul de Petrol și Gaze din București (I.P.G.) a căpătat o fomă stabilă, în cadrul căruia prin transformarea secțiilor în facultăți, funcționau următoarele cinci facultăți:

– Facultatea de Geologie și Explorarea Zăcămintelor de Țiței și Gaze;
– Facultatea de Exploatarea Zăcămintelor de Țiței și Gaze;
– Facultatea de Tehnologia Țițeiului și Gazelor;
– Facultatea de Mașini și Utilaj Petrolier;
– Facultatea de Economie și Organizarea Industriei de Țiței și Gaze.

În anul 1955 Facultatea de Geologie și Explorarea Zăcămintelor de Țiței și Gaze a fost transferată în cadrul Institutului de Geologie și Tehnică Minieră din București. Promoțiile acestei facultăți, din

anii 1956 și 1957, terminând studiile la Facultatea de Exploatarea Zăcămintelor de Țiței și Gaze, din cadrul I.P.G.

În anul 1957, în urma desființării Institutului de Geologie și Tehnică Minieră prin comasarea cu Institutul de Mine din Petroşani, Facultatea de Geologie Tehnică este transferată la Institutul de Petrol și Gaze, care își schimbă denumirea în „Institutul de Petrol, Gaze și Geologie"ẻ

În anul 1958 și-a încetat activitatea Facultatea de Economia și Organizarea Industriei de Țiței și Gaze.

La 15.09.1967 a început transferarea Institutului din București la Ploiești. La Ploiești Institutul și-a început activitatea în anul universitar 1967/1968, cu anul I al Facultății de Mașini și Utilaj Petrolier.

Institutul din Ploiești a funcționat în paralel cu cel din București până în anul 1975, când s-a finalizat transferul facultăților din București cu excepția celei de Geologie care a rămas în cadrul Universității București. În aceste condiții Institutul de Petrol, Gaze și Geologie din București și-a încetat activitatea, iar Institutul de Petrol din Ploiești a devenit Institutul de Petrol și Gaze din Ploiești, având în structură următoarele trei facultăți:

– Mașini și Utilaje Petroliere (Utilaj Tehnologic) din anul universitar 1975–1976);
– Forajul Sondelor și Exploatarea Zăcămintelor de Petrol și Gaze;
– Tehnologia și Chimizarea petrolului și Gazelor.

În anul 1968, în perioada transferului de la București la Ploiești au fost introduse și cursurile de subingineri, cu durata de trei ani, la specializările electromecanică tehnologică la Ploiești, respectiv forajul sondelor și exploatarea zăcămintelor de petrol și gaze precum și, chimizarea țițeiului și gazelor la București. În anul 1970 a fost introdusă, la cursurile de subingineri de la Ploiești și specializarea „Utilaj chimic și petrochimic".

Începând din anul 1972 au fost introduse treptat cursuri serale pentru ingineri (specialitatea mașini și utilaj petrolier – 1972), tehnologia și chimizarea țițeiului și gazelor (din 1980), respectiv pentru subingineri în specialitatea utilaj chimic și petrochimic (1972) și foraj-extracție (1978).

Din 1975 au fost organizate cursuri serale pentru subingineri în prelucrarea petrolului în combinatele petrochimice de la Brazi și Pitești.

Cu sprijinul IPG Ploiești, s-a înființat o secție de subingineri în prelucrarea petrolului la Institutul de Învățământ Superior din Constanța.

În cadrul Institutului de Petrol, Gaze și Geologie din București și IPG Ploiești au fost organizate activitățile de doctorantură sub conducerea unor personalități de renume din cadrul corpului profesoral al Institutului. Numeroși specialiști din țară și din străinătate, din cercetare-proiectare sau producție au obținut titlul științific de doctor-inginer.

Din anul 1965, sub egida U.N.E.S.C.O. au început cursurile postunivitare cu durata de un an, inițial pentru geologia petrolieră (în limba franceză) și ulterior, pentru prelucrarea petrolului și petrochimie (1967–1982), în limba engleză.

În structura descrisă mai sus Institutul de Petrol și Gaze din Ploiești a funcționat până în anul 1992 când s-a transformat în Universitate, sub denumirea „Universitatea din Ploiești". Începând cu anul universitar 1994/1995 denumirea a fost schimbată în Universitatea Petrol-Gaze din Ploiești, denumire sub care funcționează și în prezent.

După anul 1992 universitatea a început să introducă și să dezvolte numeroase specializări prin cursuri de scurtă durată. În același an, 1992, s-a înființat „Facultatea de Litere și Științe" în care au fost incluse și științele economice.

Din anul 1994 au fost inființate cursurile postuniversitare de studii aprofundate, cu durata de 1 an, pentru noi specializări din domeniul petrolului.

În anul 1995 au fost introduse cursurile de masterat I.N.D.E. realizate printr-un parteriat cu Academia de Științe Economice din București și Conservatorul Național de Arte și Meserii

(C.N.A.M.) din Paris, pe baza unui acord româno-francez din anul 1991. Din anul 2002, cursul a fost continuat și dezvoltat împreună cu Universitatea Paris XII, și oferă absolvenților titlu de M.B.A. în dezvoltarea economică a întreprinderii.

În anul 2000 a fost înființat Colegiul Postuniversitar (F.E.S.E.) care acordă titlu de M.S. în Managementul litigiilor economice, în colaborare cu „Free European School of Economics“ din Elveția și cu universități din Germania și Grecia.

În anul 2002 s-a înființat Facultatea de Științe Economice, prin desprindere din Facultatea de Litere și Științe.

Începând cu anul universitar 2005/2006, învățământul din universitate a fost reorganizat, conform Legii 288/2004, pe cicluri de studii, în acord cu cerințele Procesului Bolognian, astfel:

– studiile universitare de licență, care asigură un nivel de calificare adecvat exercitării unei profesii în vederea inserției pe piața forței de muncă, prin cunoștințe generale și de specialitate corespunzătoare.

– absolvenții cu Diplomă de licență își pot exercita profesia, conform cucompetențele și drepturile corespunzătoare diplomei obținute, sau pot continua studiile universitare de masterat în același domeniu, într-un domeniu apropiat sau în alte domenii etc.

– studiile universitare de masterat, ciclul II, corespund, de regulă, acumulării unui număr de credite E.C.T.S. cuprins între 90–120 (prin excepție pot fi și 60), care corespund unei durate de (1) 1,5–2 ani.

– absolvenții cu diplomă de master își pot exercita drepturile conferite de diploma obținută și își pot continua studiile pentru doctorate, într-un domeniu înrudit sau în alte domenii.

Durata totală a ciclurilor I și II trebuie să corespundă obținerii a cel puțin 300 de credite, respectiv 5 ani de studii.

Pentru profesii reglementate prin norme sau recomandări europene de bună practică ciclurile I și II, pot fi comasate într-un program unitar de studii cu o durată de 5–6 ani. niversitare de doctorat, ciclul III, au, de regulă, o durată de 3 ani. Această durată, în anumite condiții, poate fi prelungită cu 1–2 ani. Susținerea tezei de doctorat se poate face în maximum 3 ani de la terminarea studiilor de doctorat.

Absolvenții cu diplomă de doctor îți pot exercita profesia conform competențelor și drepturile corespunzătoare diplomei obținute, ocupând poziții (funcții) înalte în toate domeniile economice, administrative ș.a., inclusiv în învățământul superior, cercetare științifică, dezvoltare, proiectare, servicii etc.

În prezent Universitatea Petrol-Gaze din Ploiești funcționează în următoarea structură:

I. Facultatea de inginerie Petrolieră, cu următoarele specializări, pe cicluri de studii:

– studii universitare de licență (ciclul I), cu durata de 4 ani (240 de credite), care acordă diplomă de inginer, respectiv bachelor în inginerie, pentru specializările:

• inginerie de petrol și gaze; transportul, depozitarea și distribuția hidrocarburilor; geologia resurselor petroliere;

– studii universitare de masterat (ciclul II) cu durata de 1,5 ani (90 credite), care acordă diplomă de master în inginerie, în specializările:

• forajul sondelor; extracția țițeiului și gazelor; ingineria de zăcământ; transportul țițeiului și gazelor, depozitarea și distribuția hidrocarburilor, management în petrol; geologia petrolului;

– studii universitare de doctorat (ciclul III), cu durata de (3–5) 6 ani, care acordă diploma de doctor în domeniul de doctorat mine, petrol și gaze (M.IP.G.).

II. Facultatea de Inginerie Mecanică și Electrică, cu următoarele specializări, pe ciclurile de studii:

– studii universitare de licență (ciclul I), cu durata de 4 ani (240 de credite), care acordă diploma de inginer, respectiv bachelor în inginerie, cu specializările:

- utilaj petrolier și petrochimic; utilaj pentru transportul și depozitarea hidrocarburilor; electromecanică; electronică aplicată; calculatoare; automatică și informatică aplicată; inginerie economică în domeniul mecanic;

– studii universitare de licență (ciclul II), cu durata de 1,5 ani (90 de credite), care oferă diplomă de master în inginerie, cu specializările:

- tehnologii moderne în proiectarea și fabricarea utilajului petrolier; management în construcția de utilaj petrolier și petrochimic; managementul riscului; managementul sistemelor electrice și electronice; automatizări avansate și structuri programabile;

– studii universitare de doctorat (ciclul III), cu durata de 3–5 (6) ani, care acordă diploma de doctor în domeniile de doctorat:

- inigineria mecanică, inginerie industrială; știința materialelor; ingineria civilă; ingineria sistemelor.

III. Facultatea de Prelucrarea Petrolului și Petrochimie cu următoarele specializări, pe cicluri de studii:

– studii universitare de licență (ciclul I), cu durata de 4 ani (240 de credite), care acordă diploma de inginer, respectiv bachelor în inginerie, cu specializările:

- prelucrarea petrolului și petrochimie, ingineria mediului în industrie, informatică industrială;

– studii universitare de masterat (ciclul II), cu durata de 4 ani (240 de credite), care oferă diplomă de master în inginerie, cu specializările:

- tehnologii avansate în prelucrarea petrolului; inginerie chimică în rafinării și petrochimie asistată de calculator; tehnologii avansate în inginerie și protecția mediului;

– studii universitare de doctorat (ciclul III), cu durata de 3–5 (6) ani, care acordă diploma de doctor în domeniile de doctorat:

- inginerie chimică, chimie; ecologie;

IV. Facultatea de Științe Economice, cu următoarele specializări, pe cicluri de studii:

– studii universitare de licență (ciclul I), cu durata de 3 ani (180 de credite), care acordă diploma de licență, respectiv bachelor în științe, în specializările:

- managementul în economie, turism și administrație, management în administrația publică;

– studii universitare de masterată (ciclul II), cu durata de 2 ani (120 de credite), care acordă diplomă de master în științe, în specializările:

- management în economie; turism și administrație; management în administrația publică;

V. Facultatea de Litere și Științe, cu următoarele specilizări, pe ciclurile de studii:

– studii universitare de licență (ciclul I), cu durata de 3 ani (180 de credite), care acordă diploma de licență, în specializările:

- matematică și informatică; chimie; fizică; română-engleză; engleză-franceză; administrație publică; asistență managerială și secretariat, pedagogie:

– studii universitare de masterat (ciclul II), cu durata de 2 ani (120 de credite), care acordă diplomă de master în științe, în specializările:

- concepte și strategii de comunicare interculturală; studii culturale românești în context european; cooperare interculturală în mediul de afaceri contemporan; informatica mediului; ecuații diferențiale și ecuații cu derivate parțiale; administrația publică și integrare europeană; management și strategie pentru o administrație europeană; studii europene; management educațional și integrare europeană.

În paralel, facultățile oferă numeroase alte cursuri post-universitare de specializare profesională, în domeniile de competență ale acestora, cu durate variabile de la 1–2 săptămâni la un an.

Pentru unele dintre specializări de la ciclurile I de licență și de masterat sunt organizate forme de învățământ la distanță și, respectiv, cu frecvență redusă, iar ciclul III, de doctorat este organizat la forma fără frecvență.

Înalta ținută profesională a profesorilor, care de-a lungul timpului au predat diversele discipline din curicula Institutului/Universității, baza materială și laboratoarele create, au dus faima Institutului de Petrol și Gaze/Geologie/Universității Petrol-gaze, peste hotare astfel că în cei peste 60 de ani de la înființare au fost instruiți și au absolvit una din facultățile institutului peste 40.000 de ingineri din România și din alte peste 20 de țări străine.

Calitatea profesională a inginerilor petroliști pregătiți în Institutul de Petrol și Gaze, i-a propulsat pe aceștia în fruntea companiilor, uzinelor, sau ministerelor în cadrul cărora au activat și, încă de la primele promoții de ingineri, Institutul De Petrol și Gaze a dobândit un binemeritat prestigiu internațional care s-a păstrat de-a lungul celor peste 60 de ani de neîntreruptă existență.

7.2. Învățământul preuniversitar de petrol și gaze după Reforma învățământului din 1948

După cel de al doilea Război Mondial învățământul preuniversitar, profesional, și-a continuat funcționalitatea prin școli profesionale și de maiștrii existente înainte de război, respectiv la: Ploiești, Teleajen, Câmpina, Moreni, Târgoviște, Băicoi, Moinești, Mediaș ș.a.

Aceste școli au continuat să pregătească muncitori calificați pentru diverse meserii: sondori, mecanici, electricieni, sudori, cazangii, prelucrători de metale, șoferi, constructori ș.a.

precum și maiștri sondori sau de alte specialități din domeniul industriei de petrol și gaze.

Școlile au devenit școli profesionale sau școli de ucenici și maiștri, funcționând în subordinea Ministerului Minelor și Petrolului, respectiv a Direcțiilor Regionale ale Rezervelor de Muncă.

Aceste școli aveau o durată de 2–3 ani și pregăteau muncitori calificați/maiștrii în diverse meserii specifice industriei petrolului și gazelor.

În ceea ce privește învățământul superior de petrol și gaze, în perioada 1945–1948, acesta a continuat să se realizeze, conform organizării de dinainte de război, în școlile Politehnice de la București și Timișoara care formau ingineri în specialitatea mine și petrol, iar geologii au continuat să fie recrutați din rândul absolvenților de la universitățile din București, Iași și Cluj.

De menționat că,în anul 1945, a fost creată la Câmpina prima Școală de Subingineri, cu specializarea în domeniul forării sondelor și exploatării țițeiului și gazelor. Această școală și-a încheiat activitatea în anul 1948 când întregul sistem de învățământ din România a fost reorganizat din toate punctele de vedere.

Reforma învățământului din 1948 a structurat învățământul din România astfel:

– învățământ preșcolar, pentru copii de vârste 3–7 ani, realizat în „grădinițe“;
– învățământul general cu durata de 7 ani, pentru copii cu vârstă de peste 7 ani, realizat în școlile generale, cu două cicluri: ciclul primar (clasele I-IV) și gimanzial (clasele V-VII);
– învățământul profesional, cu durata de 2–3 ani, la care puteau participa absolvenții școlilor generale se realiza în Școlile profesionale și/sau de ucenici;
– învățământul mediu și/sau liceal de patru ani realizat în Școlile medii sau „Licee teoretice“, pe specializări corespunzătoare diferitelor domenii de activități: sociale, economice, industriale, agricole, medicale, sportive, arte. Școlile medii cu profil lucrativ pregăteau specialiști calificați la nivelul liceului și primeau diplome de tehnicieni în domeniul respectiv. Sistemul a funcționat astfel până în anul 1956, când Școlile medii s-au transformat în licee, licee industriale, grupuri școlare ș.a.;

– învățământul superior, cu durata de 3–6 ani realizat în instituții de învățământ superior (Universități, Politehnici, Institute, Academii, Conservatoare ș.a.) la care erau admişi pe bază de examen absolvenții cu diplomă ai școlilor medii și ai liceelor. Aceste instituții asigurau pregătirea superioară universitară și postuniversitară în toate domeniile socio-economice.

Pentru petrol și gaze, prin *Decretul* nr. 175/3.08.1948 emis de Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române și *Decizia Ministerului Învățământului* nr. 2633217 din 25.10.1948 a fost înființat Institutul de Petrol și Gaze (I.P.G.) cu două facultăți:

– Facultatea de Foraj-Producție;

– Facultatea de Prelucrarea Țițeiului.

Referitor la învățământul preuniversitar de petrol și gaze este de menționat faptul că el a cunoscut o evoluție continuă, trebuind să răspundă comandamentelor de etapă ale industriei petro-gaziere din România.

În anul 1956, școlile medii de petrol s-au transformat, în marea lor majoritate, în „Licee", „Licee industriale" sau „Grupuri școlare", fie cu profile de petrol și/sau gaze, fie cu profile complexe petrol/gaze plus alte domenii complementare.

Dintre școlile medii (industriale) de veche tradiție care și-au continuat activitatea menționăm: Grupul Școlar de Petrol Moreni – continuator al Școlii Industriale înființate în Moreni, în anul 1924.

În paralel, în perioada 1947–1955 a funcționat și Școala Profesională de Petrol aparținând Ministeului Minelor și Petrolului (1947–1951), respectiv Direcției Generale a Rezervelor de Muncă Ploiești (1951–1955). Durata de școlarizare era de doi ani și pregătea muncitori calificați în meseriile de sondori, mecanici, strungari, sudori ș.a.

În perioada 1955–1968 a funcționat ca Școală Profesională de Ucenici în subordinea Ministerului Industriei Petrolului și Chimiei, cu durata de școlarizare de 3 ani, pentru meseriile de sondor, strungar (așchietor de metale), sudor, lăcătuș, mecanic etc.

În anul 1968, școala profesională s-a transformat în „Grupul Școlar Petrol Moreni", cu dublă subordonare: la Ministerul Petrolului și Chimiei și la Ministerul Învățământului. Grupul cuprindea Școala Profesională, Școala Tehnică de Maiștri cu durata de trei ani (pentru meseriile de lăcătuș și prelucrător prin așchiere) și Școala Tehnică Postliceală cu durata de doi ani (pentru contabilitate și electromecanică).

În anul 1974 în cadrul grupului Școlar Petrol s-a înființat și Liceul Mecanic nr. 2, având clase de liceu industrial, curs de zi (patru ani) și cursuri serale (cinci ani), cu profilele mecanice și electrotehnice, iar din 1977 s-a adăugat profilul mine, petrol și geologie. Această structură s-a păstrat până în anul 1990, când instituția a luat denumirea de „Grupul Școlar Industrial Petrol Moreni".

Grupul Școlar de Petrol și Chimie din Moinești și-a început activitatea în 1.10.1949, când a fost înființată Școala Profesională Metalurgică Vasile Roaită, care școlariza elevi pentru meseriile de mecanici auto, frezori, strungari, sudori, electricieni și lemnari.

În anul 1954 școala și-a schimbat denumirea și profilul sub denumirea de Grup Școlar Petrol și Chimie, ulterior transformat în liceu, având cursuri pentru specializări în meseriile: sondor foraj-electric, mecanic mașini și utilaj pentru foraj-extracție, operatori pentru extracție, transport și tratarea petrolului și gazelor.

Liceul Industrial de Petrol Teleajen – școala a funcționat în perioada 1931–1959 sub denumirea de Școala Industrială de Ucenici Teleajen și pregătea muncitori calificați în dicerse meserii.

În perioada 1963–1972 a funcționat sub denumirea de Școala Profesională de Ucenici Teleajen și pregătea elevi pentru meseriile de: distribuitor-rafinor, operator chimist, lăcătuș mecanic, mecanic utilaj construcții și terasamente, sudor ș.a.

Între anii 1972–1982, școala a fost denumită „Grupul Școlar de Petrol Teleajen“, fiind patronată de către Uzina Mecanică Teleajen din subordinea Ministerului Minelor, Petrolului și Geologiei și fiind în subordinea și a Ministerului Educației.

Ulterior, 1982–1990, școala a funcționat sub denumirea de „Liceul Industrial de Petrol Telejean“, iar din anul 1990 „Grupul Școlar Industrial de Petrol Teleajen“.

În cadrul Grupului, din perioada 1971–2004 a funcționat și Școala de Maiștrii, cu program seral, pregătind maiștrii în meseriile: mecanic mașini și utilaje de foraj-extracție; operator pentru extracție, transport și tratarea țițeiurilor; mecanic pentru prelucrări prin așchierea metalelor; tratamentist etc.

Grupul Școlar de Chimie (Liceul Industrial Nr. 4) Ploiești. Și-a început activitatea în anul 1948 sub denumirea de „Școala Medie Tehnică de Petrol“ care pregătea specialiști de nivel mediu în specialitățile: forajul sondelor, utilaj petrolier de schelă, tehnologia petrolului, utilaj de rafinare, electricieni, mecanici.

Școala și-a continuat activitatea sub diverse denumiri. În anul 1992 a devenit „Grupul Școlar de Chimie Industrială“, iar în anul 2000 a primit statutul de colegiu, cu denumirea de „Colegiul Tehnic Lazăr Edeleanu“.

Liceul Industrial Nr.1 din Câmpina. În perioada 1942–1945, Școala de Maiștri Sondori din Câmpina, înființată în anul 1904 (cu filiala din Moreni înființată în anul 1924) s-a mutat la Ploiești, transformându-se, cu data de 15.11.1945 în „Școala de Subingineri și Rafinori“.

La Câmpina, în toamna anului 1946 s-a organizat din nou examenul de absolvire, iar școala și-a continuat activitatea până în anul 1948, când școala a intrat în lichidare, ultima serie promovând examenele de absolvire în august 1950.

În locul Școlii de maiștri sondori din Câmpina, în anul 1948, au fost înființate două școli medii: Școala Medie Tehnică de Petrol nr.1, cu specializări: foraj extracție și prelucrarea țițeiului și Școala Medie Tehnică de Petrol nr.2 cu specialitatea utilaj petrolier. În anul 1955 cele două școli medii tehnice s-au transformat în școli profesionale care, în anul 1961, au fost reunite în Grupul Școlar Petrol-Chimie, iar în anul 1966 în cadrul cadrului Grupului s-a înființat Liceul Industrial de Petrol.

În anul 1970, Grupul Școlar din Câmpina a devenit cel mai mare grup școlar din țară în cadrul căruia funcționau cinci forme de pregătire școlară: liceul industrial, școala profesională, școala de maiștrii, școala post liceală și școala de ucenicie la locul de muncă, totalizând, în anul școlar 1971–1972, circa 2500 de elevi cu 72 de clase.

Cursurile Liceului au fost urmate și de elevi proveniți din țări străine: Algeria, Cuba, Zair, Guineea și Libia.

Liceul Industrial nr.1 din Câmpina a funcționat până în anul 1990 când s-a reorganizat ca Grupul Școlar Industrial de Petrol.

Licee de petrol au funcționat de-a lungul timpului și în alte centre petroliere: Țicleni (Gorj), Videle (Teleorman), Râmnicu-Vâlcea, Roșiorii de Vede, Midia, Onești, Craiova, Arad etc.

După 1998,învățământul preuniversitar de petrol și gaze, ca și industria de profil, a cunoscut o recesiune continuă. Scăderea abruptă a producției ca urmare a reducerii aproape în întregime a lucrărilor de explorare, diminuarea drastică a investițiilor pentru forarea de sonde de înlocuire, accentuarea declinului de producție pe zăcămintele aflate în exploatare, utilizarea în producție din ce în ce mai redusă a capacităților de rafinare și decăderea dramatică a industriei petrochimice și a celei constructoare de utilaj petrolier, au condus la reducerea substanțială a cererii de personal calificat în meseriile specifice acestor industrii.

Cu toate că instituțiile de învățământ preuniversitar cu specific de petrol și-au continuat activitatea, dispunând de un corp profesional de elită și de o bază tehnico-materială solidă pentru instruire, ele au renunțat la foarte multe din specializările caracteristice domeniului și au redus cifrele de școlarizare sau au introdus noi specializări din filiera teoretică, tehnologică și vocațională.

Astfel, în cele două Grupuri Școlare Industriale de Petrol din Moreni, după diverse transformări și dezvoltări au ajuns la o structură aproape identică, cuprinzând:

1. învățământ gimnazial;
2. învățământ liceal (ciclul inferior și superior) cu:

– filiera teoretică: profil real, cu clase de matematică-informatică; matematică-fizică; fizico-chimie sau științele naturii;

– filiera vocațională: profil sportiv (handbal și fotbal);

3. învățământul profesional (școli de artă și meserii) pentru meseriile: mecanic, electrician, sondor, lăcătuș, construcții mecanice sau, la G.S.1 I. L. Caragiale: mecanic motoare termice, tinichigiu, vopsitor auto, strungar, frezor, confecții îmbrăcăminte ș.a.

În domeniul gazelor naturale, începând cu anul 1993, la Mediaș, în locul fostelor școli liceale și profesionale s-a înființat „Școala Națională de Gaze".

Structura Școlii Naționale de Gaze din Mediaș a cunoscut îmbunătățiri continue ajungând ca în prezent să înglobeze în structură:

1. Învățământul liceal care, începând chiar cu anul 1990/1991, pe lângă clasele care funcționau după programa aprobată înainte de 1989 au fost introduse specializări noi: informatica, lucrător în turism, contabil statistician ș.a. Ulterior oferta educațională s-a diversificat și mai mult, astfel:

– filiera teoretică: profil real, cu specializările matematică-informatică, respectiv profilul umanistic, cu specializarea filologie;

– filiera tehnologică, cu profil tehnic, cu specializările tehnician automatizări, electronist și instalator pentru construcții; profilul resurse și protecția mediului cu specializările: tehnician ecolog și protecția calității mediului, chimist de laborator; profilul servicii cu specializarea tehnician în activități financiare și comerciale.

2. Învățământul profesional la Școala de arte și meserii, pregătește elevi cu;

– calificări de nivel 1, de lucrător în mecanică, foraj extracție, tratare petrol și gaze, electromecanică, automatizări, construcții și lucrări publice, comerț etc.;

– calificări nivel 2, de lucrător instalator pentru rețele de distribuție locale și magistrale de gaze, operator de extracție, tratarea, transportul și distribuția gazelor, electronist aparate și echipamente de automatizări, zidar-pietrar-tencuitor, mozaicar-montator placaje, comerciant-vânzător produse nealimentare.

Colegiul Tehnic Grigore Cobălcescu din Moinești În prezent funcționează cu următoarea structură:

1. învățământ liceal (ciclurile inferior și superior), cu pregătire în filiera tehnologică ce formează tehnicienii în profil economic: specializarea în activitatea economică și financiară; profilul resurse naturale și protecția mediului, cu specializare ecologie și protecția mediului; profilul tehznic: specializare operator tehnică de calcul, instalații electrice, mecatronică și design vestimentar;
2. învățământul profesional (școală de arte și meserii) pentru meseriile: lucrător în foraj-extracție, mecanic în domeniul mecanicii fine, electrician exploatare instalații de mediu și de joasă tensiune, sudor, mecanic auto, croitor îmbrăcăminte la comandă;
3. în cadrul colegiului funcționează și o școală de șoferi autorizată.

Grupul Școlar Industrial de Petrol Teleajen – funcționează cu această denumire din anul 1990, când a fost trecut în directă subordonare Ministerului Educației și Învățământului. Grupul școlar continuă cu învățământul liceal, treptele I și II, în profilul mine, petrol și geologie, mecanic și electric.

Școala profesională a funcționat până în anul 2003 când s-a transformat în Școala de Arte și Meserii, care pregătește elevi în domeniul mecanic, electric, electronic, construcții și lucrări publice.

Școlile de ucenici și de maiștri au fost desființate în 2004, iar din 2005 funcționează numai cu filiera teoretică, profilul științe ale naturii și filiera tehnologică, profilul tehnic care pregătește elevi în calificările profesionale: tehnician mecanic pentru întreținere și reparații, tehnician electrotehnist,

tehnician proiectant CAD, tehnician desenator pentru construcții și instalații, tehnician în automatizări. Deasemenea, are clase de completare.

Școala de Arte și meserii pregătește, din anul 2005, elevi în domeniile mecanic, electric, electronic, construcții și lucrări publice.

Colegiul Tehnic Lazăr Edeleanu din Ploiești, fostul Grup Școlar Chimie Industrială Ploiești, a primit în anul 2000 denumirea actuală.

După 1990 în cadrul Grupului Școlar au fost școlarizați numai elevi de nivel liceal în profilurile real și uman cu specializări: chimie, chimie industrială, fizică-chimie, chimie-biologie, chimie anorganică, operator petrochimist, mecanic, electrician, automatist etc., iar în profilul uman: filologia. Ulterior (1996–2000) în cadrul profilului real s-au înființat pe lângă clasele preexistente clase de: chimie și protecția factorilor de mediu, științele naturii, matematică, informatică, mecanică, electrotehnică, automatizări ș.a.

În perioada 2000–2007 pe lângă filiera teoretică s-a înființat și clase de completare, respectiv Școala de Arte și Meserii – care funcționează din anul 2003, pregătind elevi în meseriile din domeniul chimiei industriale, industriei alimentare, mecanic, electro-mecanic, construcții și lucrări publice ș.a.

Grupul Industrial de Petrol din Câmpina provenit din reorganizare, începând cu anul școlar 1990–1991 a Liceului Industrial nr.1 Câmpina.

Între anii 1990–1997 Grupul a funcționat cu următoarea structură:

– liceul industrial cu secții de zi și seral, cu o durată de 4, respectiv 5 ani;
– școala profesională cu durata de 2–4 ani;
– școala de ucenici cu durata de 2 ani;
– școala de arte și meserii cu durata de 2 ani, care a înlocuit școala profesională începând cu anul 2003–2004 și
– școala de maiștri sau postliceală, cu durata de 2 ani.

În cadrul liceului au funcționat și clase cu profil industrial în specializări cum sunt: operator geolog pentru prospecțiuni și zăcăminte petroliere, operator pentru extracția, prelucrarea transportului și tratarea petrolului și gazelor naturale, mecanic pentru mașini de foraj-extracție, electrician pentru mașini și echipamente electrice, electronist mecanică-electrică în petrol (pentru elevi din Republica Moldova) și altele.

Clasele cu profil teoretic ale liceului au prezentat elevi în informatică, matematică, științele naturii.

Școala profesională a pregătit elevi pentru meseriile de: operator chimist, electrician în construcții industriale, cazangii, sudori.

Deasemenea, au fost pregătiți și maiștri în specialitatea forajului sondelor, electroniști în petrol la cursuri serale și postliceale.

7.3. Sistemul național de învățământ după 1990

Sistemul național de învățământ de până în anul 2011: conform cu Legea nr. 84/1995 la care s-au adăugat modificările ulterioare, era definit astfel:

– Sistemul național de învățământ este constituit din ansamblul unităților și instituțiilor de învățământ de diferite tipuri, niveluri și forme de organizare a activității de instruire și educare.
– Sistemul național de învățământ din România cuprinde următoarele niveluri: învățământ preșcolar, învățământ primar, învățământ secundar, învățământ postliceal și învățământ superior – acesta incluzând și educația permanentă.
– Învățământul primar și secundar (clasele I-X) constituie învățământul obligatoriu și este gratuit.

– Învățământul primar, clasele I-IV, se organizează și funcționează în școli primare; Gimanzii și Leceu sau echivalentele acestora (Colegii Naționale, Grupuri școlare etc.).

– Învățământul secundar cuprinde învățământul secundar inferior cu douză cicluri:

ciclul gimnazial – clasele V-VIII și ciclul inferior al liceului sau școala de arte și meserii (clasele IX-X).

– Învățămntul secundar superior cuprinde clasele XI-XII (XIII) din licee sau instituții de învățământ echivalente liceelor.

– Învățământul liceal funcționează, de regulă, cu următoarele filiere și profiluri: filiera teoretică, cu profilurile real și umanist; filiera tehnologică cu profile tehnice, servicii, exploatarea resurselor naturale și protecția mediului; filiera vocațională, cu profilurile: militar, ordine și securitate publică, teologie, sportiv, artistic și pedagogic.

– Învățământul superior, universitar și postuniversitar, se realizează prin instituții de învățământ superior: universități; institute; academii de studii; școli superioare; conservatoare; școli de studii postuniversitare ș.a., înființate și acreditate conform legii.

– În conformitate cu Legea 288/2004, învățământul superior este organizat pe trei cicluri de studii conform cerințelor Procesului Bologna, și anume: studii universitare de licență; studii universitare de masterat și studii superioare de doctorat.

Fiecare ciclu de studii este delimitat de celelalte prin proceduri distincte de admitere și absolvire și este organizat de către institutuțiile de învățământ superior, cu aprobarea Ministerului Educației, Cercetării și Tineretului.

Studiile universitare de licență, cu o durată normală de 3–4 ani, corespund, conform Sistemului European de Credite de Studii (E.C.T.S.) unui număr de 180–240 de credite de studii transferabile. În cadrul acestor studii este obligatorie efectuarea unor stagii de practică.

Studiile universitare de licență asigură un nivel de calificare adecvat exercitării unei profesii. Absolvenții își pot exercita competențele și drepturile, conform diplomii obținute, pe piața forței de muncă sau pot continua studiile universitare de masterat, în același domeniu, într-un domeniu apropiat sau, chiar, în alte domenii.

Studiile universitare de masterat, ciclul II, corespund, de regulă, unui număr de credite E.C.T.S. cuprins între 90 și 120 (prin excepție poate fi de 60), care corespund unei durate de studii de 1,5–2 ani.

Studiile universitare de masterat asigură aprofundarea studiilor de licență, într-un domeniu apropiat sau în alt domeniu, dezvoltarea capacităților de cercetare științifică și constituie o bază obligatorie pentru studiile universitare de doctorat.

Durata totală cumulată a ciclurilor I și II trebuie să corespundă obținerii a cel puțin 300 de credite, respectiv minim 5 ani de studii.

Studiile universitare de doctorat, ciclul III, au de regulă, o durată de 3 ani, ce poate fi prelungită până la 5 ani.

Susținerea tezei de doctorat se poate face în maxim 3 ani de la terminarea studiilor de doctorat.

7.3.1. Școala națională de gaz Mediaș

Cu această denumire școala funcționează din anul 1993. Ca istoric, Școala a fost înființată în anul 1873 sub denumirea de Școala Medieșeană de Meserii, având ca obiectiv pregăti-rea prin ucenicie de meseriași: tâmplari, zidari, comercianți sau fierari. Ulterior, urmând evoluția economică a zonei s-au adăugat meserii noi ca acelea de electrician, lăcătuși, insta- latori. După anul 1948, Școala a căpătat alte denumiri precum Școala Profesională Nr.9 Metal, Școala de Arte și Meserii, Școala de Petrol-Chimie, Grupul Școlar Petrol.

Din anul 1971, în Școală au început să funcționeze primele clase de liceu industrial, orientate tot mai mult către specialitățiile din domeniul gazului metan.

În forma actuală de organizare, sub formă de „Grup Școlar", funcționeză clase de liceu teoretic, liceu tehnologic, Școală profesională, Școală de arte și meserii. Programa școlară permite ca

absolvenții a 12 clase să primească diplome de instalator rețele de distribuție, instalator conducte mafgistrale, tehnician chimist laborant, tehnician laborant, iar post liceal sunt pregătiți maiștrii instalatori în construcții.

Prestigiul Școlii a crescut prin funcționarea aici a Facultății de Inginerie „Herman Oberth“ din cadrul Universității „Lucian Blaga“ din Sibiu, care pregătește ingineri pentru activitățile petro-gaziere. Această facultate dispunând de profesori din elita profesională a gazelor cum sunt: dr. ing. Neculai Pavlovschi, dr. ing. Paul Ștefănescu, dr. ing. Nicolae Simescu, dr. ing. Ilie Lața ș.a conferă calitate și recunoaștere inginerilor absolvenți.

Tot în Școala Națională de Gaz, funcționează și o secție a Academiei de Științe Economice din București-Finanțe Bănci și Surse de Valori – ceeace conferă un evantai larg de opțiuni pentru continuarea studiilor absolvenților de liceu.

7.4. Federația Sindicatelor Libere și Independente (FSLI) PETROM

Federația „PETROM“ s-a constituit fără autorizație administrativă prealabilă, în concor danță cu Carta Organizației Internaționale a Muncii (C.I.M.), Statutul Confederației Internaționale a Sindicatelor Libere (C.I.S.L.), Constituției României și Legii 54/1991 a Sindicatelor.

F.S.L.I. PETROM a fost înregistrată ca persoană juridică de sine stătătoare conform Încheierii Judecătoriei Municipiului Ploiești nr. 142/17.05.1990, înregistrată la grefa Judecătoriei Ploiești la poziția 227/90.

Federația a reunit pe baza liberului consimțământ Sindicatele Libere Independente, Asociațiile și Ligile cu caracter apolitic din cadrul Industriei Petroliere din România, care, în prealabil dobânduseră personalitate juridică.

Federația este organizată pe baza propriului statut și este condusă de un Președinte, ajutat de un Colegiu de Conducere ai căror membri sunt plătiți din fondurile Federației.

Prin statut se prevede și o întrunire lunară sau ori de câte ori este nevoie a „Consiliului Federației“ care este compus din câte un reprezentant al fiecărui sindicat, asociație sau ligă ce fac parte din Federație.

Președintele Federației PETROM, de la înființare și până în prezent, este Liviu Luca, iar din conducere (Colegiu) mai fac parte: Nicolescu Sava Mihail, Nicolae Lazăr, Roman Marius, Florin Bercea, Mihail Jianu, Răzvan Paul Iordănescu, Elena Petrovici și Răzvan Atanasiu. Scopul Federației PETROM constă în a milita pentru asigurarea și apărarea drepturilor sindicale, economico-profesionale, sociale, culturale și religioase ale omului, prevăzute în Constituția României, precum și în convențiile internaționale adoptate de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite (O.N.U – 1966) și, consemnate în actele finale ale Conferinței Europene de la Helsinki – 1975 și Viena – 1989: să contribuie la dezvoltarea economico-socială și culturală a României, la păstrarea integrității teritoriale și naționale a suveranității și independenței României.

F.S.L.I. – PETROM a jucat un rol activ în reorganizarea industriei de petrol în perioada 1990–2000, reușind să impună conducerilor administrative acordarea unor drepturi salariaților, dar după 2000 F.S.L.I. – PETROM într-un context socio-politic intern și internațional complex, în care activitățile sindicale au fost deturnate de la misiunea lor statutară implicându-se în preluarea și privatizarea unor activități petroliere și, în mod deosebit după provatizarea PETROM din 2004, rolul său s-a transformat într-o anexă a patronatului, în contradicție vădită cu Statutul său.

F.S.L.I. – PETROM a acceptat privatizarea necondiționată a S.N.P. PETROM, iar ulterior privatizării când s-au făcut disponibilizări masive de personal și au fost anulate toate drepturile anterior dobândite de personal, în baza contractelor colective de muncă negociate de patronate și sindicate,

F.S.L.I. – PETROM nu a mai avut nici o reacție, sau o reacție de subordonare completă intereselor noilor acționari.

7.5. Federația Sindicatelor Gaz România (FSGR)

F.S.G.R. este o organizație sindicală națională a sindicatelor din ramura de activitate a gazelor naturale.

Federația a fost înființată în anul 1992, cu un număr de 4 sindicate membre, având în componență peste 20.000 de membri.

În condițiile în care întreprinderile din domeniul gazului au fost divizate, privatizate și/sau restructurate. Federația a continuat să-și manifeste responsabilitatea păstrându-și numărul de membrilor și în plus, a preluat sindicatele de la Electrica.

7.6. Muzeul Național al Petrolului

În anul 1957, cu prilejul sărbătoririi centenarului industriei petroliere românești s-a luat hotărârea organizării la Ploiești a unui muzeu al petrolului.

Muzeul Național al Petrolului a fost înființat prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr.1341 din 16 sept.1959 și reprezintă o singularitate muzeistică în Europa.

Muzeul a devenit faimos grație pasiunii și muncii neobosite a profesorului de istorie Ion St. Ștefănescu care, în anul 1962, a renunțat la catedră pentru a deveni muzeograf la nou înființatul Muzeu Național al Petrolului, unde după o activitate de cecetare muzeistică de 13 ani a fost numit director al acestei instituții de cultură. până la pensionare (în anul 1998). Profesorul Ion St. Ștefănescu prin studiul documentelor de arhivă, prin cercetarea activătăților petroliere la fața locului a reușit să se identifice cu petrolul românesc, cu istoria sa și cu personalitățile din domeniu. Pasiunea sa a rodit în colecționarea pentru muzeu a celor mai importante documente, reviste, cărți, echipamente, utilaje și scule, astfel încât vizitatorul să poată să parcurgă drumul de peste 150 de ani de istorie a industriei românești de petrol și de tehnica cercetării geologice, forajului, extracției și rafinării.

Din anul 1998, după pensionarea profesorului Ion Șt. Ștefănescu, muzeul este condus cu aceiași determinare și profesionalism de către Gabriela Tănăsescu.

Scopul muzeului constă în colectarea de mărturii care să ilustreze evoluția istorică a industriei petroliere românești, a științei și tehnicii petroliere, precum și a contribuției acestei ramuri industriale la dezvoltarea economico-socială a țării.

Încă de la început, muzeul a fost organizat tematic, astfel:

Documente legislative și regulamente petroliere, fenomene și evenimente socio- politice generate sau care au marcat această ramură industrială;

Obiecte, documente de arhivă, hărți-rezultate din cercetarea arheologică și istorică, hărți și cărți din domeniul geologiei elaborate de către geologi și ingineri români de prestigiu, care redau evoluția cunoașterii științifice a petrolului.

Evoluția utilajului pentru forajul, extracția și prelucrarea petrolului.

Pe baza acestei tematici, s-a trecut la organizarea muzeotehnică a expoziției de bază, muzeul fiind inaugurat la 8 octombrie 1961.

Expoziția de bază se constituie dintr-o sală climatizată cu o suprafață de 500 m2, care prezintă documente originale și în facsimil, hărți geologice, documentație tehnică de profil, fotografii și machete care reproduc utilaje specifice petrolului și diverse procese tehnologice.

Un al doilea spațiu de expoziție este un parc de utilaje-exponate, în care sunt etalate diverse utilaje folosite în industria petrolieră, toate cu o vechime de cel puțin 80 de ani.

Al treilea spațiu este constituit din hala de scule, unelte și aparatură folosite în foraj-extracție și industria de prelucrare a petrolului.

Muzeul mai dispune de depozite de documente originale, fototecă și videotecă.

Biblioteca conține peste 3000 de volume cu conținut tehnic și documentar.

Dacă în 1961 patrimoniul de documente și utilaje-exponate se cifra în jurul a 700 unități de inventar, astăzi se situează la peste 10000 unități.

Alături de cele mai valoroase exponate de tehnică, unicate în lume, muzeul mai posedă documente și documentații originale referitoare la mari personalități din lumea petrolului. Printre acestea se remarcă: Gregoriu Ștefănescu, Grigore Cobălcescu, Ludovic Mrazec, Valeriu Patriciu în domeniul geologiei; Ion Tănăsescu, Virgiliu Tacit, Ion Basgan, Andrei Drăgulănescu din lumea forajului și extracției; Lazăr Edeleanu, Nicolae Debie în domeniul petrochimiei.

Muzeul Național al Petrolului este obiectul unei permanente modernizări având ca preocupare principală îmbogățirea patrimoniului prin achiziții și donații.

El are misiunea de a păstra și preda generațiilor viitoare intact, sănătos și îmbogățit patrimoniul cultural național, cât și aceea de a modela și cizela sufl etul oamenilor pentru a înțelege dragostea pentru frumos, pentru respectul creației înaintașilor, fi ind chemat în același timp să educe, să stabilească un „metalimbaj de muzeu“, capabil să fi e punctul de legătură cu publicul larg.

De-a lungul existenței sale, muzeul a primit peste 1 milion de vizitatori (elevi, studenți, personalități politice și culturale, delegații din străinătate, etc).

Din anul 2004 clădirea muzeului este inclusă în Lista monumentelor istorice cu titlul: „casă, sfârșit sec. XIX.

Muzeul național al Petrolului face parte din Rețeaua Națională a Muzeelor din România, afi liată la NEMO (Rețeaua muzeelor europene) și alături de muzee de profil din Germania, Austria, Norvegia, Suedia, Ungaria și Polonia aparține rețelei muzeelor petroliere europene.

În prezent muzeul este subordonat S.C. Petrom S.A și membru OMV Grup.

7.7. Federația Patronală Petrol și Gaze

Fondată la 25 februarie 1992, conform Sentinței Civile nr. 101 a Judecătoriei Sectorului 1 București.

Scopul Federației:

– Reprezentarea unitară, susținerea, apărarea și promovarea sistematică a intereselor legitime ale membrilor afiliați, în relațiile cu autoritățile publice, cu sindicatele și cu alte persoane juridice și fizice, atât în plan național cât și internațional, în raport cu obiectul și scopul lor de activitate, în acord cu prevederile legilor statului, actelor normative în vigoare și prezentului statut.

– Participarea la dialogul social, negocierea contractelor colective de muncă la nivelul ramurii ener-gie electrică, termică, petrol și gaze, împreună cu partenerii sociali reprezentați de UFS ATLAS și FSLI PETROM;

– Sprijinirea acțiunilor de consolidare a unității și identității Patronatului român;

– Participarea activă a Federației și a membrilor acesteia la dezvoltarea generală a industriei și economiei României.

Obiective, potrivit Clasificării Activităților din Economia Națională:

– Obiectivul principal: se încadrează în Diviziunea 94 – Activități asociative diverse, Grupa 941

– Activități ale organizațiilor economice, patronale și profesionale, Clasa 9411 – Activități ale organizațiilor economice și patronale și cuprinde:

a). Servicii de reprezentare a intereselor patronale de natură economică, tehnică, juridică și socială ale membrilor (organizațiilor și asociațiilor patronale, societăților comerciale);

b). Servicii de informare sistematică a membrilor în probleme patronale de interes comun, inclusiv cu aspecte ale Camerei de Comerț și Industrie a României;

c). Servicii de consultanță pentru afaceri și management acordate membrilor; promovarea parteneriatelor public-privat etc.

d). Servicii comerciale diverse, inclusiv de publicitate și reclamă comercială;

e). Servicii de susținere a activității patronale, în condițiile legii și ale prezentului statut.

f). Alte servicii specifi ce activității Federației, în conformitate cu prevederile legii și ale statutului, potrivit cererilor membrilor săi. (2) Obiective specifice, conform statutului.

Scurt istoric La începutul anului 1992, Organizațiile Patronale ELECTRA, PETROGAZ și PETROSERV au hotărât să constituie **Federația Patronală „ELPEGA“,** în scopul asigurării unei mai bune reprezentări unitare a intereselor patronilor din ramura energiei electrice, termice, petrolului și gazelor naturale, precum și pentru îmbunătățirea dialogului social cu sindicatele.

În anul 1999, pe fondul măsurilor de restructurare economică a unor regii și societăți naționale, organizația patronală „ELECTRA“ s-a retras din „ELPEGA“, fapt ce a impus reorganizarea acestei federații de ramură și schimbarea denumirii în ***Federația Patronală Petrol și Gaze (FPPG).***

Promulgarea Legii Patronatelor nr. 356 din 10.07.2001 a determinat modificarea statutului Federației Patronale Petrol și Gaze, pentru a-l pune de acord cu noile reglementări legale referitoare la organizarea și funcționarea patronatelor.

Pe baza documentelor prezentate, Tribunalul București a constatat în anul 2002 și în anul 2006, reprezentativitatea Federației Patronale Petrol și Gaze la nivel de ramură, fapt care îi permite să participe la negocierea și semnarea Contractului Colectiv de Muncă pentru ramura energie electrică, termică, petrol, gaze.

Adunările Generale Extraordinare ale membrilor Federației desfășurate la 24.08.2004 și la 07.03.2006, au hotărât modificarea și completarea statutului, în consens cu mutațiile intervenite în mișcarea patronală națională și cu noua structură a organizațiilor afiliate, în scopul perfecționării cadrului democratic intern de participare și exprimare a opiniilor, pentru îmbunătățirea dialogului social și creerii premiselor de unifi care a patronatelor, corespunzător integrării României în Uniunea Europeană.

Organizarea Federației Federația include în structura sa două organizații patronale puternice, cu personalitate juridică, astfel:

1. Organizatia Patronala PETROGAZ;
2. Asociația Patronală Operațiuni și Servicii Petroliere – APOSP;

Cele două patronate concentrează împreuna circa 40 de membri, în marea lor majoritate societăți comerciale cu capital privat, din rândul cărora menționam:

– S.C. PETROM S.A. București – Membru OMV Grup (Austria);
– S.C. PSV COMPANY S.A. București;
– S.C. CONPET S.A. Ploiești;
– S.C. CONDMAG S.A. Brașov;
– S.C. UPETROM 1 MAI S.A. Ploiești;
– S.C. GRUP SERVICII PETROLIERE S.A. București;
– S. C. UPETROM GRUP MANAGEMENT S.R.L. București;
– S.C. COMPANIA ENERGOPETROL S.A. Câmpina;
– S.C. ELECTROUTILAJ S.A. Câmpina;
– S.C. ROMPETROL WELL SERVICES S.A. Ploiești;

– S.C. PETROMEC S.A. Moinești;
– S.C. FORAJ SONDE S.A. BASCOV;
– S.C. FORAJ SONDE S.A. Rm. Vâlcea;
– S.C. FORAJ SONDE S.A. Craoiva;
– S.C. FORAJ SONDE S.A. Zădăreni.

În ultimii patru ani au aderat la Federație și alte firme puternice din ramură, sau care au activități conexe acesteia, cum sunt:

- SC VIROMET S.A. Brașov;
- SC AMURCO S.R.L. Bacău;
- SC RAFINARIA ASTRA ROMÂNĂ S.A. Ploiești (toate aceste trei entități fac parte din cadrul GRUPULUI INTERAGRO S.A. București);
- SC IPROCHIM S.A. București;
- INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETARE-DEZVOLTARE PENTRU UTILAJ PETROLIER – IPCUP Ploiești.
- UNIVERSITATEA PETROL-GAZE din Ploiești este membru asociat al Federației Patronale de Petrol și Gaze, având un reprezentant în Consiliul Director.

În luna martie 2005 s-au retras din Federație patru mari societăți din industria gazelor naturale, respectiv TRANSGAZ, ROMGAZ, DISTRIGAZ SUD și DISTRIGAZ NORD și Organizația patronală UNIPET.

Structura de conducere, de control și de execuție a F.P.P.G. a fost stabilită în strictă conformitate cu prevederile legii, asigurând cadrul democratic optim de dezbatere și luare a deciziilor.

Adunările Generale ale membrilor Federației se desfășoară potrivit statutului.

Consiliul Director este format din 9 membri aleși de Adunarea Generală, din rândul reprezentanților legali ai membrilor Federației, potrivit unui algoritm statutar.

Organigrama Direcției executive cuprinde șase funcții permanente de execuție, strict necesare pentru coordonarea, urmărirea și soluționarea operativă a problemelor specifice activității Federației.

Direcția executivă poate utiliza experți, consilieri și colaboratori patronali pentru rezolvarea unor probleme punctuale, potrivit prevederilor statutului, strategiei de acțiune și Programului anual al Federației.

Activitatea Federației În cadrul activităților specifice desfășurate de Federație, în conformitate cu Legea și statutul Asociației se realizează negocierea, semnarea și punerea în aplicare a contractelor colective de muncă:

- la nivelul ramurii energie electrică, termică, petrol, gaze;
- la nivel de grup de unități din industria petrolieră.

Federația Patronală Petrol și Gaze participă la dialogul social organizat la diferite nivele, potrivit legii.

Reprezentanții Federației participă personal la ședințele de lucru ale Comisiilor consultative de dialog social care funcționează în cadrul unor ministere și al Prefecturilor, cum sunt:

- Ministerul Economiei și Finanțelor;
- Ministerul Muncii, Familiei și Egalității de Șanse;
- Ministerul pentru IMM, Comerț, Turism, și Profesii Liberale. Reprezentant: Ion Gheorghe;
- Ministerul Transporturilor;
- Ministerul Sănătății Publice;
- Autoritatea pentru Valorificarea Activelor Statului:

Acolo unde Federația nu are reprezentanți nominalizați în cadrul unor Comisii consultative de dialog social, legătura se asigură prin persoanele nominalizate de către celelalte Federații sau

organizații patronale din cadrul Confederației Patronale CONCORDIA, realizând astfel documentarea necesară și informarea corectă, operativă, a membrilor săi.

O preocupare importantă a conducerii și executivului Federației o reprezintă cunoașterea și diseminarea Programelor de dezvoltare economico-socială și a Programelor de finanțare ale UE.

- Federația Patronală Petrol și Gaze are calitatea de:
  - Membru activ al Camerei de Comerț și Industrie a României;
  - Membru al Camerei de Comerț și Industrie Română – Rusă;
  - Membru permanent al ADER (Alianța pentru Dezvoltarea Economică a României);
  - Membru al Comitetului Sectorial din Geologie, Industrie Extractivă și Energetică.

În activitatea sa, Federația colaborează activ cu diferite asociații și organizații, dintre care menționăm:

- Centrul Român pentru Promovarea Comerțului;
- Asociația Română pentru Standardizare;
- Liga Pensionarilor Petroliști din România;
- Reprezentanții Asociației Generale a Inginerilor din România etc.

Implicarea Federației Patronale Petrol și Gaze în procesul de unificare a mișcării patronale

În activitatea practică, Federația Patronală Petrol și Gaze a acționat constant pentru o reprezentare reală a patronatelor la nivel național, în scopul asigurării participării lor active, responsabile, în elaborarea politicilor sectoriale și a strategiei economice, pentru susținerea intereselor majore ale economiei și industriei naționale în fața Parlamentului, a Guvernului, Instituției Prezidențiale, a altor organe ale administrației centrale sau locale. În ianuarie 2007 Federația Patronală Petrol și Gaze, Federația Patronală ENERGETICA și Federația Patronală București s-au retras din CPISC și au constituit Confederația Patronală CONCORDIA, inițiativă la care a aderat ulterior și Uniunea Națională a Agricultorilor din România.

Confederația Patronală CONCORDIA a dobândit personalitate juridică prin *Decizia civilă* nr. 833/09.05.2007, pronunțată de Curtea de Apel București – secția a III-a Civilă.

CONCORDIA are reprezentativitate națională și participă la negocierea și semnarea Contractului Colectiv de Muncă la nivel național.

La data de 04.11.2008, cu prilejul organizării de către CONPIROM și CONCORDIA a manifestării TOPUL INDUSTRIAȘILOR 2008, cele două confederații patronale au semnat actul de constituire a alianței interconfederative ALIANȚA PATRONALĂ ROMÂNĂ.

7.8. Societatea Inginerilor de Petrol și Gaze

Societatea Inginerilor de Petrol și Gaze din România, înființată în anul 2001, din inițiativa dr.ing, Gheorghe Buliga, alături de alte 16 personalități din industria petro-gazieră, este asociația profesională a specialiștilor din domeniu, care are drept scop principal crearea unui parteneriat între membrii săi și autoritățile publice, în vederea fundamentării deciziilor și actelor normative emise de acestea cu privire la dezvoltarea și valorificarea în interes național a resurselor minerale de hidrocarburi și a infrastructurii petrogaziere existente, cu protejarea mediului ambiant, creșterea competenței profesionale și a prestigiului internațional al specialiștilor români din activitățile petro-gaziere, prin dezvoltarea relațiilor profesionale, alinierea la standardele și exigențele mondiale în domeniu, cucerirea unei poziții importante și stabile pe piața hidrocarburilor, a echipamentelor și serviciilor specializate.

Societatea Inginerilor de Petrol și Gaze oferă un cadru adecvat pentru valorificarea completă a vocației tuturor specialiştilor din domeniul petrolului și gazelor, înțelegând să-și realizeze obiectivele prin următoarele mijloace de acțiune:

– Organizarea, dezvoltarea, formularea și promovarea unor puncte de vedere profesionale asupra problemelor din domeniu, în conformitate cu principiile generale și metodologice ale științelor tehnice, cu prescripțiile, regulamentele și practicile recunoscute în domeniu, cu normele eticii inginerești și cetățenești;

– Inițierea și stabilirea de relații de colaborare sau de parteneriat cu asociații similare din alte state;

– Inițierea și încheierea de acorduri, convenții și contracte de colaborare științifică, tehnică, de pregătire post-universitară;

– Implicarea în studii, cercetări și proiecte de importanță internațională în domeniul ingineriei de petrol și gaze, cu organisme și organizații internaționale, regionale și naționale având scopuri similare;

– Efectuarea de servicii de conducere și administrare de programe și activități inginerești, proiecte guvernamentale și nonguvernamentale;

– Dezvoltarea relațiilor de colaborare, parteneriat și de rețea, în activitățile „de utilitate publică" cu organizații naționale și internaționale, precum și cu autoritățile publice, locale și centrale;

– Implicarea în calitate de consultant în acțiunile de fundamentare și stabilire a prețurilor și tarifelor produselor și serviciilor petro-gaziere, valorii redevenței, accizelor, taxelor și impozitelor din domeniu, comisioane vamale, etc.;

– Inițierea, elaborarea și avizarea de studii, cercetări și proiecte de interes național și internațional (inclusiv proiecte software) referitoare la domeniul petro-gazier;

– Editarea și tipărirea revistei lunare „Monitorul de Petrol și Gaze", precum și de cărți și lucrări științifi ce;

– Inițierea, organizarea și efectuarea de activități de reclamă, utilizând toate mijloacele și tehnicile, inclusiv cele cinematografi ce și audio-vizuale;

– Inițierea de acțiuni de colaborare cu organismele guvernamentale în activități de monitorizare a unor agenți economici din domeniu pentru a identifi ca posibilitățile de creștere a performanțelor tehnice și economice, de a diminua riscurile de poluare și de a reduce implicațiile nefaste ale pozițiilor de monopol;

– Avizarea practicării libere a profesiei de către inginerii petroliști, precum și verificarea și avizarea capacității tehnice a agenților economici de pe piața petro-gazieră;

– Organizarea de cursuri de specialitate pentru toate nivelurile profesionale, în colaborare cu persoane fizice și juridice din țară și străinătate, cu acordarea de certificate și diplome;

– Acordarea de consultanță în domeniul resurselor umane, pentru selecția personalului de specialitate, cunoașterea locului de muncă, creșterea eficienței muncii, optimizarea organizației, a echipelor componente, marketing, etc.;

– Desfășurarea de activități de evaluare academică a tezelor de doctorat, a lucrărilor științifice din domeniu, destinate publicării, promovarea creației tehnice originale, sub formă de brevete și sprijin pentru aplicarea invențiilor din domeniu;

– Participarea la, sau înființarea, după caz, de organisme, instituții, organizații în sectorul de Petrol și Gaze sociale sau întreprinderi economice, cum sunt societățile comerciale, în vederea realizării scopurilor propuse, potrivit dispozițiilor legale în vigoare;

– Instituirea și acordarea de premii anuale pentru cele mai bune creații tehnice și științifice originale în domeniul ingineriei de petrol și gaze; colaborarea cu organizațiile sindicale și patronate, în susținerea drepturilor inginerilor la elaborarea și aprobarea contractelor colective de muncă și în respectarea Legii și statutului inginerului; acces nediscriminatoriu la utilizarea dotărilor social-

culturale și sportive aflate în proprietatea sau administrarea firmelor cu capital de stat, a sindicatelor sau patronatelor care ființează în domeniu.

Consiliul Director al Societății Inginerilor de Petrol și Gaze, de la început (și păstrat, în cea mai mare parte, neschimbat, de-a lungul a 12 ani de activitate) este alcătuit din următorii:

– președinte: dr. ing. Gheorghe Buliga;
– președinte executiv: dr. Ec. Violeta Dumitriu;
– vicepreședinți: dr. ing. Gheorghe Radu, dr. ing. Dorin Cojocaru, dr.ing. Ioan Constantin Rada, dr.ing. Paul Călin, dr.ing. Florea Neagu, dr.ing. ȘerbanVeliciu, ing. Ion Filipaș, ing. Octavian Lungu, ing. Șerban Leucuția.
– Secretar general: ing. Virgil Bratu

Numărul membrilor individuali SIPG este de cca 250, iar numărul membrilor colectivi este de 20.

Începând cu luna martie a anului 2002, S.I.P.G a început editarea revistei lunare „*Monitorul de Petrol și Gaze*“, continuare a revistei „*Monitorul Petrolului Românesc*“, care a avut o apariție continuă între anii 1900–1948. Revista „Monitorul de Petrol și Gaze“ este singura publicație din România care publică actele legislative și normative românești din domeniul petrolului și gazelor, este deschisă tinerilor specialiști din economie și din mediul universitar pentru publicarea de articole tehnico-științifice, informații despre evenimentele și manifestările științifice cu conținut specific activităților petro-gaziere, evocarea unor personalități cu contribuții remarcabile la dezvoltarea științei și tehnicii din domeniu, etc.

Editura S.I.P.G, înființată în anul 2004, de-a lungul primilor șapte ani de existență, a publicat peste 40 de cărți în volum, cu autori personalități ale industriei și învățământului de petrol și gaze din România.

În anul 2005 a luat ființă, la Câmpina filiala Asociației „Societatea Inginerilor de Petrol și Gaze“, cu personalitate juridică, condusă de inginerul Ioan Filipaș.

În cadrul filialei SIPG-Câmpina s-a organizat, sub conducerea președintelui filialei inginer Ioan Filipaș, Centrul de Pregătire și Instruire „Grigore Ioachim“ care, pe parcursul a 6 ani de la înființare a pregătit pentru activitățile de foraj – extracție, geologie de șantier, chimismul fluidelor etc. peste 700 de cursanți.

În anul 2007, S.I.P.G. a organizat împreună cu FSLI PETROM și Universitatea de Petrol-Gaze Ploiești sărbătorirea a 150 de ani de industrie de petrol în România, la care au participat peste 700 de specialiști din toate sectoarele de activitate ale industriei petro-gaziere din România. Cu această ocazie SIPG a acordat Medalia Jubiliară și Diploma pentru Excelență în Performanță la 500 de personalități care au avut o contribuție deosebită la dezvoltarea industriei petro-gaziere românești și a acordat Trofeul SIPG.

7.9. Asociația Contractorilor de Foraj din România (AFCR)

Societățile românești specializate în forajul sondelor de țiței, gaze și prestări de servicii conexe sunt grupate în *Asociația Contractorilor de Foraj din România – ACFR*, membră a *Asociației Internaționale a Contractorilor de Foraj – IADC,* a *Societății Internaționale a Inginerilor de Petrol – SPE,* ambele cu sediul în Houston – SUA. Asociația este, prin Directorul Executiv al acesteia,dl.ing.Dan George Vasilescu, reprezentantă a României în Comitetul ISO, TC 67 – specializat în domeniul petrolier, membră a Asociației Române de Standardizare – ASRO și a Camerei de Comerț și Industrie a României – CCIR.

În prezent, în ACFR – asociație patronală și profesională – sunt membre 62 de societăți, din care 14 din SUA, Franța, Germania, Norvegia, Canada, Ungaria și Olanda; cu peste 15.000 de salariați.

Înființată în anul 1994 ca persoană juridică de drept privat cu statutul de asociația profesională și patronală, autonomă și nonprofit, cu sediul actual în Bd. Mircea Vodă, nr. 44, bl.M17, sc.1, et.3. Asociația are în componență 25 de firme care execută lucrări de foraj pentru petrol și gaze, ape subterane și alte 39 de firme prestatoare de servicii și echipamente pentru foraj.

A fost fondată în anul 1994, prin asocierea a 22 de societăți de foraj privatizate din cadrul fostului Minister al Petrolului. În prezent Asociația numără 64 de societăți afiliate din care 14 sunt din SUA, Franța, Germania, Ungaria, Norvegia etc.

Prezentăm mai jos lista completă a societăților afiliate la A.C.F.R.

Asociația Contractorilor de Foraj din România – ACFR
(Romanian Association of Drilling Contractors)

Nr. crt.	**Company Drilling Contractors Companies**
	Grup Bega
1	Foraj Craiova
2	Punct de lucru Bascov
3	Punct de lucru Rm. Valcea
4	Punct de lucru Zădăreni
	Grup Dafora
5	Drilling Co.- Buzau
6	Foradex București
7	Foraj Sonde Buzău
8	Foraj Sonde Ploiești
9	Foraj Sonde Târgu Mureș
10	Foraj Sonde Videle
11	Foserco Tg. Ocna
12	Hidraulic Moinești
13	Nabors Drilling Internațional Ploiești
14	Petroconstruct
15	Romfor Scăieni
16	Rompetrol Drilling
17	Tacrom Drilling – Ploiești
18	Tehnotop Group – Craiova

Drilling Connected Activity Companies

19 Additiv Forex – Caransebeș
20 Aqua Drill Services – Pitești
21 ASA Holding – București
22 Atlas G.I.P. Ploiești
23 BAT Bascov
24 BAT Târgoviște
25 Cameron România
26 Central – Mediaș
27 Chimforex – Pleasa
28 Chircu Prod-Impex – București
29 Condmag – Brașov
30 Confind – Câmpina
31 DDS–Directional Drilling Serv. – Ploiești
32 Despa – Târgoviște
33 Dosco Petro Services – București
34 Edata – București
35 Energopetrol – Câmpina
36 Euro System – Mediaș
37 Expert Serv. – Ploiești
38 Fitpol – București
39 Formin – Caransebeș
40 Geea International Forwarders – București
41 Georex Group – France
42 Georom Electric Consulting
43 Grup Petromecanic – Moinești
44 Hametner – Ploiești
45 ICPE – Actel – București
46 IOT-Independent Oil Tools
47 Mud – Data – Rom – Ploiești
48 Petal – Huși
59 Petroleum Club
50 Phoenix – Unio – Satu Mare
51 Prodac – București
52 Resources Project Group-București
53 Rig Service
54 Rompetrol Well Service (Petros) - Ploiești
55 RO-Niro – Mediaș
56 S.I.P.G.- Filiala Câmpina
57 Service Faur – București
58 Silcotub – Zalau – Tenaris
59 Tubex – București
60 Tuboscop Vetco
61 UPET – Târgoviște
62 UZTEL – Ploiești

Acestea execută lucrări de foraj, workover pentru țiței, gaze, ape subterane, geotermale, minerale, industriale sau potabile, cimentări sonde și stimulări, inclusiv servicii conexe activității: seismică, geofizică de sondă, execuție conducte magistrale sau depozite țiței, depozite carburanți, parcuri colectare și separatoare trei faze, fabricație instalații foraj și workover de la 25 – 250 tf, utilaje și echipamente în domeniu, inclusiv aparatura și utilaj specifi ce pentru fluide foraj, sape cu diamante și

PDC, scule foraj și extracție, sisteme on shore și off-shore pentru prevenirea erupțiilor, stații comandă pentru instalații prevenire erupții, linii electrice aeriene și subterane, inclusiv 110 kV, precum și drumuri acces și platforme sonde, redări terenuri în circuit, consolidări, etc.

Un sector important este destinat elaborării de studii tehnice și tehnico – economice, inclusiv proiecte de execuție în domeniul petrolier.

O altă activitate solicitată permanent este destinată reparației și modernizării instalațiilor și echipamentelor, inclusiv motoare termice 30 – 1500 CP, motoare electrice și utilaje construcții.

Societățile din cadrul ACFR au fost implicate în execuția lucrărilor, în domeniul lor de activitate, în: Libia, Irak, Tunisia, Kazahstan, Sudan, Tanzania, Congo, Bulgaria și alte țări. În perioada 1971 – 1974 s-au executat lucrări de foraj în Venezuela, zona Maracaibo – Campoboscan (10 sonde).

Coroborat cu tendințele existente în domeniu, pe piața internațională membrii ACFR, au participat la Misiunile Economice Guvernamentale, având ca scop cooperarea cu terțe țări și deschiderea de noi șantiere.

Principalele direcții în care este îndreptată, direct sau indirect, activitatea imediată și de perspectivă a societăților din ACFR sunt:

– Implicarea în menținerea și dezvoltarea producției de hidrocarburi, în creșterea rezervelor prin lucrări de cercetare geologică, reevaluarea câmpurilor petro-gazeifere, inclusiv a zăcămintelor marginale, optimizarea serviciilor de perforare și stimulare și a forajului reentry pentru adâncirea sondelor existente în scopul exploatării zonelor cu permeabilități mici, slab productive, în special în domeniul gazelor, inclusiv forajul orizontal.

În acest sens o preocupare majoră este organizarea „Managementului Integrat de Proiecte", utilizarea unor tehnologii cât mai adecvate scopului care să conducă la creșterea semnificativă a performanțelor tehnico-economice.

– În ultimul timp societățile implicate în proiectele de mărire a volumelor de înmagazinarea gazelor au forat o serie de sonde care asigură în prezent o capacitate de înmagazinare subterană de 3,5 miliarde mc și se are în vedere creșterea acestor capacități.

– Dezvoltarea activității în țară în domeniul energiei alternative. Holdingul ASA din cadrul ACFR este implicat în execuția unui sistem de producere a energiei, utilizând căldura din sol, așa numita „Pompă de căldură – frig", soluție utilizată atât pentru domeniul industrial cât și pentru locuințe individuale.

– Imbunătățirea performanțelor fiecărui foraj a condus la aplicarea unor tehnologii de vârf în domeniile geofizicii de sondă, îmbunătățirea tehnologiilor de lucru în domeniul, forajului dirijat si orizontal, al fluidelor de foraj și a managementului reziduurilor în procesul de foraj-extracție (sistemul de fluid inhibitiv pe bază de apă ULTRADRILL comparabil cu fluidele emulsie inversă, care au costuri mai reduse), sistemul de fluid pe bază de apă DRILLPLEX (pentru traversarea zonelor neconsolidate, fracturate, instabile).

– Asociația urmărește extinderea cooperarii în domeniul său de activitate, inclusiv exportul de instalații, echipamente scule și execuție de lucrări foraj și workover, în Brazilia, Venezuela, Columbia, Chile și alte țări, inclusiv pregătirea specialiștilor prin Universitatea de Petrol și Gaze – Ploiești.

– Valorificarea pe terțe piețe a unor noi sisteme (invenții brevetate) pentru extracția țițeiului, transportul fl uidelor corozive prin conducte inerte la coroziune, etc.

Activitățile principale ale ACFR Societățile cuprinse în A.C.F.R. oferă servicii specializate complete în următoarele domenii:

– Săparea, echiparea, probarea și repararea sondelor de țiței, gaze și ape subterane;
– Săparea și echiparea sondelor de sare și CO2;
– Executarea de prospecțiuni geologice și geofizice, în special, seismice;

– Investigarea geofizică în găuri de sondă (netubate, tubate: carotaje de producție, inspecția coloanelor, calitatea cimentării, monitorizarea rezervoarelor), urmărirea parametrilor geologici și de foraj (cabine tip Geoservices), interpretarea diagrafiilor, perforarea sondelor;
– Cimentarea coloanelor la sonde, testere în găuri netubate, etc.;
– Stimularea sondelor pentru creșterea producției de țiței și gaze;
– Procese de asecare sau blocaje de ape subterane;
– Controlul fenomenelor eruptive;
– Fabricarea și repararea instalațiilor de foraj și workover 15 – 220 tf, fixe și autotransportabile, a echipamentelor, sculelor și pieselor de schimb necesare activității petroliere;
– Controlul nedestructiv și repararea materialului tubular;
– Fabricarea materialelor necesare fl uidelor de foraj, prepararea, întreținerea acestora, tratarea rezidurilor;
– Servicii pentru dirijarea sondelor;
– Fabricarea sculelor de suprafață și instrumentație pentru instalații de foraj pentru sonde de petrol și gaze;
– Fabricarea echipamentelor de producție, separatoare, rezervoare, module pentru combustibili;
– Fabricarea de cabine pentru câmpuri (birouri, săli de sedințe, cantine, bufet baruri, dormitoare, dușuri, toalete) construite pe structură de oțel și asamblate pe locație;
– Fabricarea de scule cu diamante naturale și sintetice;
– Lucrări de suprafață la sonde (platformă, drumuri, consolidări, redări terenuri în circuit, etc.);
– Montaj linii electrice aeriene și subterane de joasă, medie și înaltă tensiune, inclusiv 110 kV;
– Fabricarea componentelor de electronică de putere folosite în generare pe distribuție energie electrică, foraj terestru și marin, telecomunicații, industrii, transport terestru și naval, etc. inclusiv SCR-uri și SDACR-uri;
– Montaj conducte pentru gaze, țiței și ape, din oțel sau polietilenă de joasă, medie și înaltă presiune;
– Fabricarea și montarea de conducte metalice izolate la interior cu material plastic, pentru transportul fluidelor corozive (Brevet înregistrat);
– Reparații motoare Diesel de la 25 la 1500 CP;
– Repararea de escavatoare, buldozere, macarale, utilaje terasiere, autocamioane, etc.;
– Conducte pentru transport fluide la joasă și înaltă presiune, inclusiv conducte magistrale;
– Asigurarea transporturilor speciale (camioane, trenuri, navale) privind activitatea de țiței și gaze;
– Elaborarea de studii tehnico-economice și proiecte tehnice și de execuție privind forajul, echiparea și probarea sondelor de hidrocarburi și/sau ape subterane (geotermale, minerale, etc.) inclusiv stimularea acestora, precum și pentru alte lucrări conexe activității de foraj ca: platforma sondei, drumuri, linii electrice, etc.;
– Prospectarea și exploatarea de roci utile;
– Încălzire – răcire spații industriale și locuințe, prin sistemul „pompă de căldură – frig“ (cel mai nou sistem de energie neconvențională;
– Fabricarea de alice din oțel inoxidabil de dimensiuni de la 0,3 la 2 mm pentru sablare și ecruisare filete material tubular, și alte produse din oțel.

7.10. Fundația Ion Basgan (din 1997)

„Dacă o perioadă s-a așternut vălul asupra creației acestui inventator de geniu român, din anul 1997 a început organizarea unor manifestări științifice patronale de către cele mai reprezentative foruri ale științei și tehnicii românești, reuniuni în care oameni de știință, cercetători, cadre didactice universitare, reprezentanți ai organelor de stat – au omagiat personalitatea tatălui meu, dr. ing. St. Ion Basgan". Ion I. Basgan

Fundația cu numele prof. Ing. Dr. Ion Basgan a fost constituită în 1998, în România, în memoria strălucitului inventator român, din inițiativa primului său fiu Ion I. Basgan, realizându-se astfel o dorință din timpul vieții celui care a fost autorul mai multor invenții și a peste 50 de lucrări remarcabile în planul creației tehnico-științifice, în domeniul exploatării petroliere, invenții care au revoluționat tehnica forajului și au creat premizele forajului la adâncimi de până la 15 km.

Obiectivele Fundației sunt:

- Stabilirea și dezvoltarea de relații de colaborare cu asociații, fundații, instituții, organisme și orga- nizații din România și străinătate și inițierea și promovarea legăturilor cu românii din diaspora pentru reconsiderarea și promovarea creației intelectuale;
- Susținerea, organizarea, realizarea și administrarea de opere de caritate și de acțiuni cu caracter socio-uman, precum și acțiuni instructive și filantropice;
- Promovarea valorilor culturale, științifice și spirutuale;
- Recunoașterea, susținerea și protejarea creației intelectuale;
- Reconsiderarea acelor valori culturale, științifice și tehnice care au fost marginalizate sau nerecunoscute;
- Promovarea și valorificarea proprietății intelectuale și susținerea morală și materială a inventatorilor;
- Recuperarea valorilor ce aparțin patrimoniului cultural, științific și tehnic și a drepturilor cuvenite autorilor acestora;
- Inițierea, organizarea, sprijinirea, constituirea și administrarea de instituții de învățământ și centre de instruire, cursuri intensive și de perfecționare;
- Inițierea de programme de cercetare științifică și tehnologică, programme având caracter educa- țional, programe social-umanitare și filantropice;
- Inițierea, susținerea și promovarea concepțiilor și acțiunilor privind libertatea individuală, drepturile omului și proprietatea privată în cadrul unei economii libere.

8. Forajul sondelor

8.1. Evoluția forajului

Până la finele secolului XIX, țițeiul, în majoritate era extras inițial din gropi, iar ulterior din puțuri săpate manual, căptușite cu țambre din lemn sau nuiele, în condiții de mare risc de accidente pentru muncitori, de incendii sau chiar de erupții.

Deși primele încercări de foraj mecanic s-au făcut încă din 1861 (la Mosoare – județul Bacău, folosind o sapă tip burghiu și prajini de lemn rotite manual s-a atins adâncimea de 150m), din lipsă de capital și de experiență, în perioada până la 1896 în România s-au săpat numai 134 de sonde din care productive erau 71, restul sondelor erau neproductive, majoritatea producției obținându-se din cele 1215 puțuri. Totuși creșterea cererii de petrol și implicarea companiilor străine în extracția de

petrol din România au emulat inovarea în domeniul forajului, astfel că în anul 1895 se înregistrează o nouă premieră: utilzarea pentru prima dată a prăjinilor de foraj metalice, iar în anul 1896 pentru săparea sondelor de la Poiana Vărbilău, Poiana Câmpina și Băicoi s-a folosit sistemul percutant hidraulic.

În anul 1897 societatea olandeză Amsterdam de la Câmpina a săpat pe malul râului Prahova primele trei sonde din lume, cu ajutorul energiei electrice, iar în anul 1899 Schela Bucea (zona Autogării Câmpina de astăzi) a devenit prima schelă iluminată elrctric. În anul 1899 își fac apariția în România și sistemele germane de foraj: Thuman, Trautzl, Vogt, precum și sistemele românești Raky și Alianța. Rezultatele sondelor săpate cu aceste sis- teme au ocazionat îndelungi dispute privind tubajul coloanelor și închiderea apelor din acviferele străbătute. În anul 1901, la Cosmina s-a experimentat sistemul de foraj rotativ Colix Drill, sonda forată a avut adâncimea de 300m.

În anul 1904, la sonda 65 „Steaua Română“ Câmpina se produce o erupție liberă. În același an sonda 65 „Steaua Română“ înregistrează cea mai mare adâncime forată în Romaânia-834m.

În anul 1906 societatea „Steaua Română“ începe folosirea gazelor asociate pentru alimentarea motoarelor cu ardere internă, iar „Compania Româno-Americană“ a încercat

Moreni a săpat sonda 30 Speranța, prin sistem rotary.

În anul 1910 românul Beldiman a inventat trepanul hidraulic, care realiza 200 lovituri/minut, permițând perfecționarea sistemului de foraj percutant, dar, în același timp, Compania „Steaua Română“, utilizează în premieră, sistemul de foraj Alianța.

La Filipești de Pădure, în anul 1911 se forează prin sistemul rotary, sonda 7 Astra Română, la adânimea de 1170m, fiind prima sondă cu rezultat de producție, săpată în sistem rotary din România.

La Câmpina inginerii români Virgiliu Tacit și V. Pușcariu au experimentat cu succes, în anul 1912, prototipul unui prevenitor de erupție – constând dintr-un ventil cu piston, montat la gura puțului, acționat de la distanță, rezistent la presiuni de 100 de bari.

Până în anul 1912, în România au fost forate 801 sonde, din care 92% s-au săpat folosind sistemul canadian, 3% folosind sistemul pensilvan, 5% sistemul percutant hidraulic.

Aceste sonde nu depășeau adâncimea de 700-800m.

Perioada interbelică începe, pentru industria de petrol din România, cu un bilanț negativ, datorită marilor distrugeri provocate de Primul Război Mondial. Confortm unor statistici, din cele 104 societăți petroliere existente în România în anul 1919, multe fuseseră desfințate sau își opriseră activitatea, astfel că în anul 1919 nu a fost forată nicio sondă, iar producția, aflată în declin, s-a redus la 920488 tone țiței extras. Șantierele de petrol care și-au continuat activitatea au fost: Gura Ocniței, Bucșani, Viforâta, Ochiuri; Răzvad, Teiş, Glodeni, Gorgota, Colibași, Doicești, Dragomirești, Comișani, Boldești, Moreni-Piscuri, Aricești, Runcu-Scorțeni, Chiciura, Buștenari, Băicoi, Călinești-Grâușor, Țintea, Câmpina, Filipești de Pădure, Copăceni-Opăriți, Valea Călugărească-Chițorani, Udești, Scăioși, Călinești, Mărgineni, Drăgăneasa, Matița, Păcureți, Apostolache, Popești, Bălcănești, Podenii Noi, Policiori-Arbănași, Sărata Monteoru, Berca-Beciu, Tega, Moinești, Solonț, Tazlău, Tețcani. Șase ani i-au trebuit României pentru a depăși nivelul de extracție antebelic, respectiv până în anul 1924 (când nivelul extracției a ajuns la 1.851303 tone), an în care s-a aprobat noua Lege a minelor. În perioada 1924–1927 are loc o intensificare a activităților petroliere: sunt concesionate noi perimetre pentru exploatare; numărul sondelor de exploatare ajunge la 1376 la care se adaugă 241 de puțuri care continuau să producă; producția anului 1927 ajunge la 3661358 tone (sonda cea mai productivă din acea perioadă a fost sonda 1 Pleașa-Moreni, care extrăgea 600 t/zi, în anul 1925); ponderea producției realizate de capitalul românesc în industria de petrol din România ajunge la 37%, urmată de capitalul englez (26%), capitalul olandez (10%), capitalul francez (9%) și capitalul american (6%).

Preocuparea specialiștilor români pentru creșterea performanțelor în activitatea de foraj s-a materializat prin câteva remarcabile invenții, pentru perioada respectivă. Sunt de menționat. invenția

inginerului Petre Oţeleşteanu „Sondaj rotativ uscat pentru petrol-sistem român"; (1921), și invenția „Un sistem de foraj rotativ" a inginerului Eugen Mărdărescu (1925); Urmărind progresele tehnice ale periodei în domeniul forajului, remarcăm:

– Tubarea și cimentarea, la sonda 204 Astra Română AR – Bana, a unei coloane de 11 inch, prin metoda Perkins (cu două dopuri și malaxor hidraulic);
– Utilizarea primului prevenitor de erupție la sonda 100AR Moreni (1926),
– Aplicarea, în premieră mondială, în România, a carotajului electric de sondă de către firma Schlumberger (1927);
– Societatea „Steaua Română" utilizează pentru prima dată motoare cu combustie intrernă, la forajul sondei 2 Iordăchioaia. (1928);
– Steaua Română sapă și tubează o coloană unică de 8, 5 inch, la adâncimea de 1900m. (1929).

Odată cu creşterea adâncimii de foraj şi creşterii, în consecinţă, a presiunii de zăcământ, a crescut riscul erupţiilor libere violente. Chiar în anul 1928, la sonda nr. 298AR Moreni s-a produs o astfel de erupţie care a fost oprită de fraţii Andreescu.

Dar cea mai spectaculoasă și mai distrugătoare erupție, însoțită de un incendiu de proporții a fost erupția de la sonda 160 Româno-Americană – Moreni, izbucnită la 28 mai 1929, când sonda se afla în foraj la adâncimea de1460 m. Sonda a erupt liber aruncând în aer instalația de foraj și s-a aprins. Înălțimea flăcării s-a ridicat la 100 de metri, astfel că se făcea vizibilă de la Ploieşti (la distanţă de 50 km) şi chiar de la Chitila (Bucureşti), la distanţă de 85 km. Alte 25 de sonde din zona Țuicani au fost avariate și oprite din producție, iar populația din zonă a fost evacuată. Focul nu a permis echipelor internaționale formate din reputați specialiști, pompieri și petroliști, să se apropie la o distanță mai mică de 300 m.Toate soluțiile încercate pentru stingerea incendiului și punerea sub control a sondei, de-a lungul a doi ani și jumătate au rămas fără rezultat. Sonda a continuat să ardă până la 4 noiembrie 1931 când erupția s-a oprit singură și flacăra s-a stins. Erupția de la Moreni a reținut atenția presei mondiale timp de peste trei ani. Această cartastrofă a inspirat romane și cinematografia, și a intrat în istoria catastrofelor petroliere Pierderile de vieți omenești, pagubele pricinuite zăcământului, societății și mediului nu avuseseră încă un precedent de asemenea amploare. Estimările făcute au arătat că au ars aproximativ. 20 milioane tone țiței, și că s-au pierdut cca. 5 miloane dolari.

Sistemele de foraj folosite în acea perioadă au fost: sistemul canadian; sistemul pensilvan; sistemul alianța și sistemul rotary. Aceste sisteme se mențin până în jurul anului 1933. O statistică din anul 1931 [1.10] privind gradul de utilizare a sistemelor de foraj arată că:

– prin sistemul Rotativ uscat au fost forate 144 de sonde realizînd un metraj de 142068 m;
– prin sistemul canadian au fost forate 6 sonde, realizând un metraj de 984 m;
– prin sistemul hidraulic au fost foraze 3 sonde, realizînd 721m;
– prin sistemul Alianța au fost forate 2 sonde, realizând 468 m;
– prin sistemul Raky s-a săpat o sondă, realizând 33 m.

Adâncimile realizate prin aceste sisteme, la nivelul anului 1930 erau următoarele: adâncimea realizată cu sistemul canadian era de 700-900m, de 900 m cu sistemul pensilvanian, 100 m cu sistemul alianța, în timp ce sistemul rotary putea atinge și chiar depăși adâncimi de 200 m. Un metru forat în sistem rotary până la adâncimea de 1800 m costa 140 lei aur, iar o sondă ajungea la 240000–260000 lei aur, echivalentul a 2300 vagoane țiței (1 vagon de țiței costa în medie 106 lei aur).

Aceasta arată că până la finele celui de al doilea deceniu al secolului XX, sistemul rotativ de foraj oferea cea mai mare perspectivă.

Începând din anii 1927–1928 cresc adâncimile de foraj și volumul forajului, care ajunge, în anul 1928, la 245000 m, față de 123280 în anul 1923. Au loc o serie de modernizări tehnologice și de utilități, astfel: în anul 1927 societatea Astra Română construiește la Ochiuri, un șantier modern, dotat cu ateliere mecanice, instalații de dezbenzinare, stații de comprimare pentru gaz-lift, parcuri pentru

separarea și tratarea fluidelor extrase. În anul 1928, societatea Astra Română introduce în consumul casnic al orașului Ploiești gazele de sondă separate în parcurile din apropiere, iar un an mai târziu aceeași societate alimentează cu gaze consumul casnic și în orașul Câmpina.

Perioada 1929–1933 a fost marcată de marea criză economică mondială. Această criză s-a manifestat în industria de petrol din România prin scăderea drastică a cererii (supraproducție, oprirea din activitate a unui număr mare de sonde, scăderea drastică a prețurilor, ajungând la 10 cenți/baril în anul 1932).

Scăderea prețurilor a condus la reducerea cheltuielilor de dezvoltare, reducerea activității de foraj și creșterea șomajului. În acest context, B.A. Kessler, directorul general al lui „Royal Dutch. Shell" a propus un program de raționalizare a exporturilor petroliere și de conservare a zăcămintelor de petrol, prin care se urmărea realizarea unui echilibru între volumul țițeiului extras și capacitatea de absorție a pieței interne a țărilor producătoare de petrol și, respectiv a exporturilor.

La Conferința de la Paris din 30 iunie 1932 delegația română participantă la Conferință, alături de delegațiile americană și anglo-olandeză acceptă propunerea lui J. B. A. Kessler și semnează Convenția, respectiv acceptă reducerea volumului exportului și insistă asupra menținerii poziției pe piețele deținute. Nivelul exportului a fost stabilit funcție de rezultatele obținute în prioada 1 iulie 1931 – 30 iunie 1932.

Pentru România, conform Convenției, volumul total al extracției a fost stabilit la 1866 vagoane/zi, repartizate prin convenții între producători astfel: 1750 de vagoane/zi repartizate societăților Astra Română, Româno-Americană, Concordia, Unirea, Creditul Minier, Colombia, și Prahova (urmând ca acestea să stabilească criteriile de împărțire între ele), iar diferența a fost repartizată societăților mijlocii și mici. Producția de petrol a României a fost, în anul 1933, de 7387000tone.

În anul 1933 a avut loc la Londra, primul Congres Mondial al Petrolului, la care a participat și o delegație de specialiști români. În cadrul Congresului, dr. ing. Ion Șt. Basgan a susținut comunicarea: „Scientific consideration of the Technic of Modern Drilling". După criza economică din anii 1929–1933 cererea de petrol a crescut, prețul petrolului a crescut și, în consecință, a crescut volumul forajului. În domeniul tehnologiei foreajului, după Primul Război Mondial s-a menținut forajul percutant uscat, realizat cu utilaje vechi, cu viteze comerciale reduse, cu multe coloane intermediare tubate, cu personal instruit prin îndelungată experiență, cu riscuri și costuri mari. S-a creat o dispută între susținătorii vechii tehnologii și promotorii modernizării forajului – ingineri formați în străinătate sau absolvenți ai facultății de mine din școlile politehnice de la București și Timișoara. Noii specialiști, urmărind evoluțiile tehnice mondiale în domeniul forajului erau adepți ai forajului rotativ hidraulic. O contribuție însemnată la impunerea punctului de vedere al acestora din urmă au avut-o specializările în străinătate și, mai ales în Statele Unite ale Americii. Raportul inginerului Victor Dumitrescu, susținut în cadrul „Asociației Inginerilor și Tehnicienilor din Industria Minieră" (A.I.T.I.M.), a contribuit mult la acceptarea și impunerea noilor tehnologii.

Pe fondul prăbușirii prețului petrolului din perioada crizei economice inginerul Andrei Drăgulănescu fundamentează printr-un articol teza coloanei de tubaj unice și promovează forajul rotativ hidraulic, invenție și inovație care reduceau substanțial costurile forajului, salvând astfel de la colaps activitatea de foraj.

În perioada 1933–1936 sistemul de foraj rotativ s-a generalizat, înlocuind sistemul percutant și sistemul „alianța". Începutul forajului rotativ s-a produs în Transilvania în anul 1933 prin forarea unei sonde în sistem rotativ, în care sapa de foraj era rotită de la suprafață prin intermediul prăjinilor de foraj iar operațiile de manevră și de control ale avansării se realizau prin intermediul unui troliu de proveniență americană, tip EMSCO cu trei viteze, transmisie cu lanțuri. În extra Carpați forarea în sistem rotativ s-a făcut cu instalații echipate cu trolii AIDECO, acționate de motoare PR 1000 și PR 1350. Tehnologia forajului în sistem rotativ fost revoluționată grație Brevetelor, înregistrate la Patent

Office de către inginerul român Ion Basgan, care pentru prima dată a propus utilizarea prăjinilor grele, cu lungimi, diametre și greutăți lineare determinate prin calcule deasupra sapei de foraj, ceeace a permis creștera adânimilor de forare și, creșterea vitezelor de foraj, săparea sondelor verticale și optimizarea apăsării pe sapă, etc

Începând din anul 1939 inginerul român Ștefan Voiculescu de la societatea Astra Română, dezvoltă tehnica forajului dirijat, folosit, mai ales, pentru forarea sondelor la limita perimetrelor concesionate și extracția țițeiului din perimetrele neconcesionate aparținând statului sau altor companii. Această situație a condus la numeroase litigii, inclusiv la un proces între statul român și societatea Royal Dutch Shell din Anglia, proprietara societății Astra Română. Ulterior, în 1942, perimetrele petrolifere ale societății Astra Română au trecut abuziv în proprietatea firmei germane German Oel ca și captură de război, preluate de societatea românescă Muntenia, iar litigiul a continuat, de astă dată între România și Germania și a rămas nesoluționat până în prezent. **Tabelul nr.3** din **Anexele** la acest capitol prezintă volumul și structura forajului.

După anul 1948 a avut loc o intensificare a activității de foraj, o creștere importantă înregistrând forajul geologic. Vechile instalații de foraj cu trolii de tip AIDECO; EMSCO, WULFEL, TRAUZL (din Germania), REȘIȚA sau CONCORDIA, tramsmisii cu lanțuri multiple, cu turle piramidale din lemn sunt înlocuite cu turle construite din profile metalice la Reșița, acționate cu motoare cu abur.La începutul anilor 1950 apar în România și primele instalații de proveniență sovietică de tip URALMAȘ, echipate cu 4 motoare de tanc tip 4D (din care două pentru acționarea troliului și două pentru acționarea pompelor de noroi- duplex). Sculele și dispozitivele de lucru se confecționau în continuare la atelierele Concordia, sau în atelierele societăților petroliere, precum și în alte întreprinderi (Strungul și Steagul Roșu din Brașov). Activitatea de forare a sondelor depășeste stadiul de „ artă și știință“ activitățile componente sunt riguros cercetate în scopul perfecționării și creșterii gradului de succes în atingerea obiectivului proiectat. Forarea sondelor se face pe bază de proiecte elaborate în institute de proiectări de către colective complexe, compuse din geologi, ingineri de foraj, ingineri chimiști-speciializați în fluide de foraj, ingineri mecanici, ingineri electricieni,etc. Supervizarea permanentă a forajului este încredințată maiștrilor de foraj sau inginerilor de foraj. Operațiunile speciale la sonde: cimentarea coloanelor de tubaj, perforarea coloanelor și operațiunile geofizice de sondă sunt executate de către intreprinderi specializate. Întreprinderea de Cimentări și operațiuni speciale de la Ploiești /Intreprinderea de Carotaj și Perforări Ploiești. Aprovizionarea cu materiale specifice se face centralizat prin Baza de Aprovizionare Tehnico -Materială pentru Petrol Florești (Băicoi) cu depozite/sucursale la Dărmănești, Leordeni, Craiova (Pielești), Tg Jiu, Arad. Planul de foraj devine o componentă a „Planului de stat“, pe care Ministerul îl repatizează trusturilor și schelelor de foraj.

După înființarea, în anul 1962, a Intreprinderii „1 Mai“ Ploiești, la mijlocul deceniului al VI-lea și în deceniile următoare schelele de foraj au început să fie dotate cu instalații în construcție românească T-50, 2-DH, 3DH, 4DH, ulteior modernizate și transformate în gama F125, F200, F315, F400, echipate cu trolii de foraj proiectate de Institutul de Cercetări și Proiectări pentru Utilaj Petrolier București / Ploiești și realizate la Intreprinderea „1 Mai“ Ploiești, acționate de motoare Diesel, cu putere de 800 CP sau 400 CP de fabricație „ 23 August“. România, sau cu motoare electice – fabricație „Electroputere“ Craiova, s-au cu motoare electrice în curent alternativ fabricat de ICPE –Actel, instalații de prevenirea erupțiilor, sapele de foraj, echipamentele pentru curățirea și circulația fluidului de foraj și pompele de noroi, fabricate la „1 Mai“, iar prăjinile de foraj cu racorduri sudate, în gama de diametre și filete conforme standardelor API realizate la Uzina REPUBLICA burlanele de foraj, laminate și tealizate la Uzinele din Roman, astfel că absolut întreaga gamă de utilaje, echipamente și materiale pentru forarea sondelor din România erau realizate în țară. Specialiștii-inginerii din domeniul forajului erau și sunt pregătiți la Institutul de Petrol, Gaze și Geologie București, transformat succesiv în Institutul de Petrol și Gaze Ploiești, iar din 1992, în Universitatea Petrol-Gaze Ploiești. Activitățile de cercetare și proiectare tehnologică se realizau la Institutul de Cercetări și Proiectări Câmpina (în

Prezent incorporat în PETROM – Grup OMV – Departamentul de Explorare-Producție); Institutul de Proiectări Foraj Extracție Ploiești (devenit, după privatizarea din anul 1992, PETROSTAR – Ploiești), Centrul de Cercetări și Proiectări pentru Gaz Metan Mediaș (în prezent incorporat în Societatea Națională ROMGAZ Mediaş).

De-a lungul timpului pentru explorarea și exploatarea petrolului au fost forate circa 25.000 de sonde totalizând un metraj de peste 30.000.000 m.

Odată cu evoluția generală din domeniul tehnic, tehnologia forajului și a completării (echipării) sondelor a avut suportul logistic pentru a putea penetra sub apele marine din platformele continentale și, chiar, în ape adânci ale mărilor și oceanelor, de a direcționa sondele până la orizontală, mărind considerabil suprafața de drenaj a sondei. Forajul rotativ, care a înlocuit forajul „pensilvan" și forajul „alianța" s-a generalizat după anii 1930, a suferit o adevărată revoluție în ultimii 20 de ani. Noua concepție conform cu care scopul activității de foraj trebuie atins în cel mai scurt timp, în condiții de siguranță și cu costuri minime a determinat specialiștii tehnologi din foraj ca împreună cu omologii din industria constructoare de mașini și din celelalte industrii să conceapă și să realizeze produse și echipamente de o complexitate și fiabilitate deosebită, la performanțe de neconceput în urmă cu o jumătate de secol. Au fost reanalizate, perfecționate/reproiectate parametrii tehnologici, sculele și dispozitivele care să permită realizarea cu succes a fiecărei operațiuni din programul de construcție al sondei.

La începutul anilor 1950, în Moldova s-a inițiat forajul cu motoare de fund (cu turbina), care ulterior s-a incercat să fie generalizat, fără discernământ în toată țara. Creşterea adâncimii sondelor,odată cu fixarea obiectivului de cercetare a posibilelor zăcăminte la mare adâncime a limitat utilizarea forajului cu turbina la forajul pe structuri pretabile parametrilor realizați de turbinele din fabricație. Dezvoltarea forajului de mare adâncime, după 1975, a impus cercetarea și pregătirea de noi tipuri de fluide de foraj și realizarea de noi aditivi chimici pentru corectarea și menținerea caracteristicilor fluidelor de foraj. Cele mai adânci zăcăminte descoperite prin foraj s-au situat sub adâncimea de 5000m.

Cercetarea geologică fundamentală a solicitat, de asemenea, creșterea adâncimii de foraj, astfel că în anul 1988 sonda 7000 Băicoi a atins recordul de adâncime de 7015m, fiind una dintre cele maui adânci sonde din Europa și din lume.

Noi și dificile probleme științifice, tehnice și logistice au avut de rezolvat foreorii din România odată cu începerea forajului în Marea Neagră, la prima platformă românească de foraj off-shore „GLORIA". Inginerii români de la Grupul de Foraj Marin al IFLGS (Intreprinderea de Foraj și Lucrări Geologice Speciale - fosta ISEM; fosta ACEX, devenită FORADEX) având ca director pe geologul Dumitru Panu, inginer șef Septimiu Seiceanu, șefi de platformă inginerii de foraj Ion Floarea, Ion Gănescu, Haralambie Scafa, jackman: pe inginerii Constantin Țigănuș, Berbecaru Dumitru electronist: ing. Dragoș Tălmăceanu ș.a., ajutați de la București de conducerea IFLGS-București reprezentată prin ing. Iorgu Zahiu-director general și Constantin Ispas/director tehnic. Forajul marin cu motoare de fund de tip navy-drill, echipate cu aparatură de determinare in timp real a poziției sapei de foraj a deviației și orientării găurii de sondă și cu posibilități de corectare a traseului găurii de sondă proiectat, a adus practica forării sondelor din România la nivelul tehnic cel mai ridicat al domeniului.

Platforma de foraj marin Gloria și-a început activitatea pe structura Ovidiu Est situată la cca 130 de km de țărm, în ziua de 23 august 1977.

Ca urmare a cercetărilor efectuate la Laboratorul de Foraj de la Institutul de Cercetări și Prioiectări Câmpina, a experienței inginerști din șantiere și a unor brevete de invenție românești au fost aduse numeroase perfecționări echipamentelor și tehnologiilor de forare privind optimizarea regimului de foraj, tehnologii de foraj la echilibru și subechilibru; forajul cu fluide negre, forajul cu spume, forajul cu gaze (aer) [Brevet ing. Petre Niță, Ion Alexandrescu] optimizarea programelor de construcție a

sondelor: optimizarea și individualzarea operațiilor de cimentare; curățirea fluidelor de foraj și multe altele.

În practica forajului s-au format mii de specialiști, educați la Institutul Universitatea Petrol și Gaze București/Ploiești, care au dus faima petroliștilor români în toată lumea. Specialiști ai forajului de dinainte de cel de al Doilea Război Mondial: Ion Stuparu, inginer Nicolae Dragotescu, inginer Anatolie Miliutin. inginer Ion Lang (Karl Iohan), inginer Traian Gagiu, inginer Nicolae Ermacov, inginer Mihail Constantinescu, inginer Guido Cratochvil, inginer Alexandru Erhan„ inginer Titu Mihăescu, inginer Titus Velicescu, inginer Teodor Patron, inginer Alfred Rossler, inginer Agripina Rudencu inginer Sergiu Ruscinski, inginer Ion Silion, inginer Andreas Svoronos, inginer inventator Gheorghe Donțov-Danu și mulți alții și-au continuat activitatatea și în etapa de după naționalizarea din anul1948 și au contribuit prin profesionalismul lor la formarea de noi specialiști. De-a lungul următoartelor două generații de specialiști au performat în România și au dobândit recunoaștere internațională sute de ingineri de foraj din care menționăm pe: inginer Septimiu Seiceanu, inginer Virgil Bratu, inginer Ion M. Mihalache, inginer Gheorghe Pacoste, inginer Petre Popescu, inginer Ghiță Nichita, inginer Gheorghe Vlad, inginer Leon Dogaru, inginer Policarp Tomescu, inginer Septimiu Seiceanu,inginer Eugen Stanciu, inginer Gheorghe Dinu, inginerul Constantin Popescu, inginer Gheorghe Ionescu, inginer Petre Stănică, inginer Virgil Roșu, inginer Adrian Guțilă„ inginer Pitea Teodor, inginer, Gheorghe Buliga, inginer Ion Chițurlea inginer Petre Dăuş, inginer Ion Cipcă, inginer Nicolae Sersea, inginer Doru Dinulescu Mișcoci, inginerViorel Ștefan,inginer Virgil Ionescu, inginer Nucu Stoian, inginer Ariton Ionescu,inginer Petre Niță, inginer Iorgu Zahiu, inginer Mihai Sârbulescu, inginer Constantin Ispas, inginer Petre Ambrozie, inginer George Dan Vasilescu, inginer Anatolie Măciucă, inginer Mișu Târcoveanu. Inginer Constantin Oprișan,inginer Gabriel Coconea, inginer Vasile Cocan, inginer Gheorghe Călburean, inginer Gheorghe Țuțuianu, inginer Andrei Moreanu, inginer Augustin Emil Popa și mulți, mulți alții.

Dintre perfecționările intervenite menționăm: creșterea fiabilităților sapelor de foraj astfel încât să permită forarea a sute de metri per marș:

– înlocuirea capului hidraulic cu un „top-drive" care asigură pe lânga circulația fluidului de foraj și rotirea garniturii de foraj;

– creșterea calității fluidului de foraj, prin folosirea de polimeri biodegradabili, care să-i confere densitatea, viscozitatea, filtrați, gelația impuse de proiect, în corespondență cu natura formațiunilor geologice traversate; sistemul de curățire a fluidelor de foraj cu ajutorul sistemelor lineare ajustabile SIVECO, BREND, BEM etc

– construirea de motoare de fund,., cu performanțe net superioare vechilor turbine de foraj, folosite excesiv la mijlocul secolului trecut;

– aparatură de deviere și dispozitive de monitorizare a coordonatelor poziției în orice moment, coroborate cu dispozitive automate de corecție a devierilor sondei de la traseul prestabilit; etc. În practica forajului din România, în perioada 1980–1990, s-au realizat câteva recorduri notabile dintre care menționăm: cea mai adâncă sondă din Europa, la nivelul anului 1985-: sonda 7000 Băicoi, care a atins adânimea de 7025metri; sonda 6575 Cioceni, forată la adâncimea de 6575m, la care s-a tubat coloana de burlane de 133/8 inch, la 3825m, în greutate de 407 tone și cimentată cu 317 tone ciment, etc.

Tehnologiile inteligente de forare, completare și echipare a sondelor apărute în ultimele două decenii presupun un grad ridicat de monitorizare directă și/sau de la distanță prin instalarea unor echipamente capabile să înregistreze, să transmită și să analizeze principalii parametri de proces.

În acest sens s-au dezvoltat tehnologiile de foraj la subechilibru (undesbalanced drilling – UBD) și de gestionare a presiunii în timpul forajului (managens-pressure drilling – MPD) vizând, în special, aspectele hidraulice ale forajului.

Deosebirea între cele două tehnologii constă în faptul că, în cazul managementului presiunii, se controlează influxul din formație în gaura de sondă iar în cazul forajului la subechilibru este permis influxul controlat din formație în gaura de sondă.

Un sistem nou, adoptat de mai multe companii de foraj din Europa, este sistemul CCS (sistemul cu circulație continuă) având ca element principal o cameră de presiune care permite conectarea bucăților de prăjini de foraj cu menținerea circulației fluidului de foraj, asigurând circulația acestuia după înșurubare prin „top-drive“. Înșurubarea/deșurubarea prăjinilor de foraj și introducerea sau extragerea acestora sub circulație este controlată de un dispozitiv montat la partea superioară a camerei de presiune.

Accesul la zăcăminte sau la formațiunile geologice de interes, pentru cercetarea fundamentală privind cunoașterea structurii scoarței terestre, dar mai ales pentru extracția substanțelor energetice sau de interes economic din formațiunile geologice de adâncime au impus diversificarea proiectelor de construcție a sondelor funcție de caracteristicile fizico-chimice ale substanței de extras (țiței, gaze, condensat, sare, ape geotermale, sulf, etc.) sau pentru înmagazinarea subterană a gazelor ori a unor substanțe ori deșeuri poluante rezultate din procesele industriale.

Astfel, s-a dezvoltat forajul de diametru mare pentru construcția puțurilor miniere; au fost elaborate tehnologii pentru forarea și completarea (echiparea) sondelor petroliere/ gaziere apte să optimizeze timpul de punere în producție și debitele de curgere din strat prin înlăturarea efectelor contaminării cu fluide de foraj a stratului productiv și să reducă efectele nedorite ce ar putea să apară în timpul exploatării (viituri de nisip, colmatarea perforaturilor, avarierea echipamentelor de fund, etc).

Evoluția tehnică a echipamentelor de foraj a permis dezvoltarea forajului orizontal și a impus noi rigori pentru echiparea acestor sonde, care să permită executarea ulterioară a operațiunilor de mentenanță pentru o durată de timp cât mai lungă.

În graficul de mai jos este prezentată dinamica forajului S.N.P. PETROM, în perioada 1998–2002, iar în **Tabelul nr.4** este prezentat numărul de sonde forate de către PETROM – Grup OMV, în România, în perioada 2005–2010.

2005 = x/18 sonde de explorare, respectiv, x/212 sonde de exploatare
2006= x/13 sonde de explorare, respectiv, x/162, sonde de exploatare
2007 = x/7 sonde de explorare, respectiv, x/158, sonde de exploatare
2008 = x/23 sonde de explorare, respectiv, x/163, sonde de exploatare
2009= x/26 sonde de explorare, respectiv, x/275, sonde de exploatare
2010 = x/7 sonde de explorare, respectiv x /134, sonde de exploatare

8.2. S.C. Foraj Sonde S.A., Târgu Mureș

Continuând o tradiție de aproape 100 de ani, SC Foraj Sonde SA Tîrgu Mureș și-a început activitatea ca întreprindere independentă, cu personalitate juridică, în anul 1983. Până la acea dată a funcționat ca secție a Întreprinderii de Foraj, din cadrul Centralei Gazului Metan Mediaș, întreprindere cu o istorie bogată, realizări remarcabile și o arie de activitate întinsă în centrul Bazinul Transilvaniei.

De la inființare și până în prezent societatea și-a dezvoltat continuu serviciile de foraj, impunânduși an de an creșterea calității acestora. Forând până în prezent peste 1 200 000 m, relalizând peste 800 de sonde de explorare și exploatare,deschizând peste 135 de câmpuri gazeifere, societatea a ajuns să fie enumerată printre primele societăți de foraj din țară.

Trecând prin două reorganizări – pe fondul restructurării intregii economi românești de la o economie supercentralizată la o economie bazată pe cerere și ofertă, una în anul 1995 când s-a transformat în societate cu capital majoritar de stat, alta în 1999 când capitalul majoritar a devenit

privat – societatea a depășit un punct important, necesar pentru a putea face față schimbării profunde a pieței interne de la cea centralizată la cea concurențială orientată către client.

Astfel, SC Foraj Sonde SA Tîrgu Mureș, a fost prima societate de foraj din țară care a implementat un sistem al calității în conformitate cu SREN-ISO 9002 obținând certificarea acestui sistem în anul 1999 – acum fiind recertificată după prevederile standardului SREN- ISO 9001/2001. De asemeni, are certificat sitemul de management al sănătății și securității ocupaționale după standadul OHSAS 18001:2004 și sistemul de management de mediu după standardul SR EN ISO 14001/2005, și ulterior în etapa sitemului integrat: calități mediu, sănătate și securitate.

Ținând cont de tendințele manifestate pe piața extractivă de hidrocarburi lichide, de prospectare a suprafețelor de perspectivă pentru descoperirea de noi rezerve și de cercetare în detaliu a structurilor de zăcăminte cunoscute și a celor nou descoperite capabile să conducă la creșterea rezervelor exploatabile autohtone, căutând să vină în întâmpinarea dorințelor clienților în ceea ce privește reducerea timpului de foraj, a perioadei de montaj – transport – demontaj, evitarea unor probleme din gaura de sondă, programul imediat de modernizare al SC Foraj Sonde SA Tîrgu Mureș a constat în reînoirea parcului de instalații prin achiziționarea în anul 2005 a unei instalații de foraj transportabilă românească tip TDA 160, continuînd pe parcursul anilor 2006–2007 cu un program de investiții care a constat în achiziția altor 4 instalații noi echipate cu top-drive, semitransportabile tip MR 7000 XS, MR 7000, MR 8000, fiind prima societate din țară care deține aceste tipuri de instalații. Actualmente, instalațiile se află în foraj atât pe strucurile petrogazeifere ale Petrom-Grup OMV România cât și pe structurile gazeifere al SNGN Romgaz. Cu noile instalații semitransportabile cu top-drive, timpul de foraj s-a redus cu 12 %, timpul de montaj-transport demontaj cu 9 % iar costurile de foraj cu 20%.

Parcul actual cuprinde 12 instalații de foraj, acționate atât electric cât și termic, permițând accesul la zăcăminte situate pâna la 6000 m adâncime. Instalațiile „vechi“, deși uzate moral, sunt încă performante. Toate au fost verificate și atestate prelungindu-le astfel perioada de funcționare. Sistemul de curățire a fluidului de foraj a fost modernizat în întregime prin confecționare de habe noi cu capacități mari și achiziționarea de echipamente ca: site liniare ajustabile tip SWACO,BEM, BRAND, centrifugi de mare viteză tip SWACO 518 și SWACO 414, mud cleaners, degazoare și desmâluitoare. Au fost achiziționate pompe triplex de putere mare și motoare Caterpillar.

Concentrată și asupra problemelor de mediu, pentru protejarea ecosistemelor în zonele de activitate, deși de mulți ani lucrează cu batale impermeabilizate sau habe metalice de colectare reziduuri, societatea a achiziționat și o unitate de floculare, care reduce considerabil cantitatea de apă și chimicale necesare tratării fluidului precum și cantitatea de reziduuri dezvoltate în urma procesului de foraj.

Pentru o autonomie mai mare a interpretării conținutului de hidrocarburi din scoarța terestă, oferind posibilitatea măsurării și înregistrării parametrilor fizici și mecanici pe timpul forajului, împreună cu indicatoarele de greutate tip Martin Decker, cele două cabine geoservice fac față cu succes exigențelor de lucru.

Achiziționarea de instalații noi cu top drive, împreună cu echipamentele enumerate anterior, au ca efect reducerea timpului de foraj, oferind clientului posibilitatea de a scurta termenul pentru luarea unor decizii strategice.

În scopul desfășurării activității principale-foraj și probe de producție-societatea dispune de o bază materială bine consolidată care, pe lângă instalații și echipamente de foraj, constă în:

– hale, mașini unelte și stand de probă necesare reviziei, reparării și recondiționării utilajelor din șantier,

– rampă de scule dotată cu scule de mică mecanizare, scule de foraj și instrumentație;

– atelier de montaj dotat, care poate efectua montajul și demontajul instalațiilor de foraj la orice fel de locație într-un timp redus și în orice condiții;

– atelier electic care asigură service-ul aparatelor electrice din șantier;

– atelier pentru repararea și întreținerea aparatelor de masură și control;

– parc de transport format din peste 70 de mașini.

Deficitul forței de muncă devine un subiect din ce în ce mai dezbătut nu numai în România ci în tot estul Europei. Având în vedere activitatea specifică acestui sector de activitate și a faptului că numărul societăților de foraj românești a rămas relativ constant, în timp ce numărul profesioniștilor a rămas cumva în urmă, forța de muncă trebuie încurajată să ramână fidelă acestui domeniu aspru de lucru. Se observă că în perioada de după 2004 din ce în ce mai mulți angajați și specilaiști migrează de la un job la altul, de la o companie la alta, totuși mulți dintre ei preferă să alegă dincolo de pachetul salarial și alte beneficii cum ar fi, șansele de dezvoltare profesională, renumele angajatorului, mediul de lucru sau stabilitatea jobului.

Pentru posturile tehnice care necesită muncă calificată, chiar și necalificată, recrutarea de personal a ajuns într-o adevarată criză; recrutarea de specialiști pentru posturile de middle și top management este de asemeni anevoioasă. Ca atare pentru a face față dificultăților în menținerea personalului existent și atragerea de personal pregătit, pe lângă mărirea salariilor s-a investit în achizițiii de noi tipuri de instalații de foraj concomitent cu încheierea de contracte pe termen lung care pot motiva personalul de a-și dezvolta abilități și deprinderi noi permițând profesionistului o deschidere profesională.

O altă soluție pe care o susținem este înființarea de clase în școlile de arte și meserii cu profil de foraj, clase ale căror absolvenți pot fi motivați prin burse și contracte pe teremen lung cu socitățile de foraj.

Conștientă de faptul că valoarea unei firme nu depinde numai de dotarea tehnică, de produsele sau serviciile pe care aceasta le stăpânește și de profit, societatea pune un accent deosebit pe calitatea forței de muncă. Abordând resursele umane printr-o nouă viziune, nu ca pe niște indivizi sau grupuri, ci ca pe o colecție de aptitudini și valori, ca un patrimoniu în care trebuie investit, societatea a înțeles că pregătirea continuă a personalului îi asigură reputație și recunoaștere. Combinat cu un parc modern de instalații și un management modern, noul sistem caută să atragă cât mai mult personal cu pregătire specifică bună.

În acest sens, societatea a găsit resurse pentru a pregăti personalul în domenii noi: administrarea afacerilor (MBA), managementul calității, managementul mediului, concomitent cu instruirea și testarea periodică în controlul sondelor și prevenirea manifestărilor eruptive-IWCF, instruiri făcute în cooperare cu Universitatea Petrol și Gaze Ploiești, fiind deasemenea, prima societate din țară care și-a trimis personalul la atestare și în străinătate (1996).

Managementul firmei este asigurat prin personal specializat domeniului de activitate pe care îl manageriază și foarte bine calificat.

Ca membru activ al Asociației Contractorilor de Foraj din România și a International Association of Drilling Contractors (Asociația Internațională a Contractorilor de Foraj), societatea este mereu la curent cu noile schimbări care au loc în lumea petrolieră, adaptându-și strategia, căutând oportunități de a ieși în afara granițelor atât cu instalații cât și cu personal, care s-au materilalizat în forarea sondelor în Kazahstan și acum în Maroc.

Experința acumulată, noile tehnici și tehnologii utilizate, cifra de afaceri care, an de an este în creștere, strategia fermă dar flexibilă sprijinită activ de management, găsește societatea pregătită pentru a face față schimbărilor care au loc în spectrul economic național și mondial și orientată către acțiuni care vizează dorințele clienților.

Ca planuri pe termen mediu, societatea își propune continuarea achiziționarii de echipamente tipice de foraj și menținerea poziției deținute pe piați internă și penetrarea piețelor externe.

9. Industria Constructoare de Utilaje și Instalații Petroliere

9.1. Construcția de utilaj petrolier de foraj-extracție

După înființarea Institutului de Petrol și Gaze, folosind experiența mai vârstnicilor ingineri formați în facultățile de mine de la Politehnica din București sau Politehnica din Timişoara ori în facultățile de mine din occident și în institutele de profil din URSS, în domeniul petrolului s-a creat o intelectualitate tehnică numeroasă.

Industrializarea „socialistă“, obiectiv major al politicii economice a vremii, își propunea valorificarea resurselor naturale ale solului și subsolului, după modelul sovietic, prin „dezvoltarea industriei grele“ și a „pivotului“ ei principal – industria constructoare de mașini. În acest context s-au înființat institute de cercetări și proiectări pentru toate ramurile economiei naționale. Pentru industria extractivă a petrolului s-a înființat institutul de Cercetări și Proiectări Câmpina, Institutul de Proiectări Foraj- Extracție din Ploiești (actualul PETROSTAR-Ploiești), iar pentru construcția utilajului petrolier de schelă s-a înființat Institutul de Proiectări pentru Utlaj Petrolier (din 1963, Instititul de Proiectări și Cercetări Utilaj Petrolier) – „IPCUP“ București/Ploiești. În aceste institute, în baza cercetărilor efectuate s-au conceput și proiectat noi tehnologii și toate utilajele și echipamentele care ulterior au fost fabricate în uzinele de profil din România. Toate proiectele pentru utilaje specifice, de schelă, instalații de foraj, intervenție și extracție, instalațiile de prevenire, agregatele de cimentare-fisurare, sapele de foraj, pompele de adâncime, sculele de foraj-extracție ș.a. au fost realizate, fără import de licență, de către specialiștii din Institutul de Proiectări și Cercetări de Utilaj Petrolier (IPCUP), singur și/sau în colaborare cu specialiștii din uzinele constructoare, precum și din alte institute de proiectare-cercetare, respectiv institute de învățământ superior.

Întreprinderea „1 Mai“ Ploiești a continuat să fabrice instalațiile de foraj 5D-150(R), realizând un total de 147 de bucăți, și 4LD-150, fabricată într-un număr de 450 bucăți. De asemenea, a continuat și s-a dezvoltat fabricarea instalațiilor de foraj 3HD-250 și 4DH-250 pentru adâncimile de sonde până la 4000-5000m

În perioada de până în anul 1965 s-a realizat o familie completă de instalații de foraj, pentru sonde cu adâncimi între 2000 și 8000 m denumite 2DH-75 și 2DH-100, fabricate la IUP Târgoviște, 3DH-200 (250), 4DH-415 (cu varianta 4DH – 4510) ș.a., fabricate la Întreprinderea „1 Mai“ Ploiești, echipate complet cu toate sistemele de manevră, de rotire și de circulație, convertizoare hidraulice de cuplu între motoarele diesel și intermediara de foraj și dotare cu echipamentele necesare de comandă, de reglare, de siguranță, auxiliare ș.a.

În anul 1964, industria românească constructoare de utilaj petrolier obține primul mare succes internațional cu instalația de foraj 3DH-250, proiectată de către IPCUP București și fabricată de Întreprinderea „1 Mai“ Ploiești, care a fost distinsă cu „Medalia de aur“ la Târgul Internațional de la Leipzig – R.D.Germană.

În anul 1966 sunt prezentate la Expoziția Internațională din Argentina instalațiile de foraj proiectate de către IPCUP și produse de Întreprinderea „1 Mai“ Ploiești, care au realizat recordul de adâncime pentru o sondă forată la 5300 m.

Un moment remarcabil al constructorilor de utilaj petrolier (proiectanți și fabricanți) s-a înregistrat în anul 1968, când au fost prezentate, la Târgul Internațional din R.D.Germană, instalațiile de foraj F-400 și 4DH-400 cu care s-a obținut recordul de adâncime al unei sonde forate în Europa, de peste 7000 m.

Pe lângă instalațiile de foraj pentru sonde de țiței și gaze, s-au realizat și instalații pentru cercetări geologice, instalații pentru prevenirea erupțiilor, unități de pompare pentru extracția țițeiului, agregate de cimentare-fisurare, sape cu role, scule de foraj-extracție, aparatură hidraulică și pneumatică etc.

În anul 1971, Întreprinderea „1 Mai“ Ploiești realizează, după proiectul IPCUP, pentru prima dată în România o instalație de foraj marin FOMAR, pentru adâncimi de sonde până la 6000 m, care a fost montată pe platforma petrolieră „GLORIA“, prima platformă marină proiectată și realizată în România. Ulterior, cu această instalație au fost echipate și celelalte platforme de foraj marin, construite în România, și anume ORIZONT, ATLAS, PROMETEU, JUPITER, SATURN și FORTUNA. Trebuie menționat că platformele au fost proiectate de către IPCUP,PETROSTAR, în colaborare cu specialiștii de la ICEPRONAV – Galați precum și din alte institute de cercetare-proiectare.

Din anul 1970 s-a trecut la realizarea unei noi generații de utilaj petrolier românesc, prin diversificarea utilajelor și instalațiilor de foraj și creșterea volumului producției producției pentru a susține dinamica cererii de pe piața internă și a exportului.

Astfel a fost proiectată, de către IPCUP, noua familie de instalații de foraj cu indicativul „F“, și anume: F-80, F-100, F-125, F-200, F-320, F-400 și F-500, cu sarcini la cârlig între 80 și 500 tf și putere de antrenare (acționare) între 800 și 3000 CP, realizată în sistem diesel-hidraulic, diesel-electric sau electric de la rețea. Instalațiile sunt echipate cu pompe de noroi duplex sau triplex. Instalațiile din familia F, produse într-o gamă de 10 tipodomensiuni constructive și diversificate în peste 30 de variante, realizau adâncimi de foraj sonde între 1.000 și 10.000 m (acopereau toate adâncimile de foraj atinse la cea dată pe plan mondial) și prezintă performanțe ridicate datorită construcției modulate și dinamicii judicioase a sistemelor de manevră, rotire și circulație a noroiului. Concepția constructivă a acestora s-a situat la nivelul celor mai moderne instalații de foraj existente pe piața internațională, având în componență: convertizoare hidraulice de cuplu, transmisii cu lanțuri multiple cu role și zale scurte protejate în carcase etanșe sub presiune, cuplaje cu discuri, cu burduf sau cu burduf ventilate acționate pneumatic, comenzi pneumatic centralizate la pupitrul sondorului-șef, frâne hidraulice sau electromagnetice, masturi (turle) rabatabile cu ridicare proprie sau telescopice rabatabile, substructuri spațiale din grinzi metalice sudate cu asamblare rapidă prin bolțuri, habe de noroi cu jgheaburi și conducte integrate, puști hidraulice și agitatoare mecanice pentru amestecul noroiului de foraj, grupuri de pompare (pompe) de noroi de mare putere, elemente de asamblare rapidă a manifoldului, site vibratoare simple și etajate, hidrocicloane ș.a.

O realizare deosebită a însemnat instalația de foraj cu acționare diesel-electrică în sistemul de transformare a curentului alternativ în curent continuu de tip F-200-EHC, și instalația de foraj cu acționare electrică în curent alternativ (de la rețea) și convertizoare hidrauluice de cuplu cu palete reglabile de tip F-500-DEWL, pentru adâncime de sonde forate până la 10.000 m, una dintre cele mai puternice instalații de foraj din lume. Capacitatea acestor instalații de a lucra peste 20.000 ore efective, până la prima revizie (reparație) generală, în condiții climatice deosebite (foarte cald sau foarte frig), demonstrează din plin competența și înaltul profesionalism atins de specialiștii români, în proiectarea și fabricarea utilajului petrolier.

Instalațiile F-80, F-100, F-125 și F-200 (în anul 1986) au fost fabricare la IUP Târgoviște, iar cele F-125, F-200, F-320, F-400 și F-500, la Întreprinderea „1 Mai“ Ploiești.

În anul 1973, la Târgul Internațional de la Brno – R.S.Cehoslovacia, instalația de foraj F-320, destinată forajului la adâncimi de peste 6000 m a fost distinsă cu Medalia de aur. Întreprinderea „1 Mai“ Ploiești a fabricat o gamă largă de agregate de cimentare AC-350 A, AC-400 BC și AC-500, respectiv agregate de cimentare-fisurare ACF – 700 B, 2ACF-700, 2ACF-700 E, ACF-1050, 2ACF-1050 și 2ACF-1050 E (numărul indică presiunea maximă realizată, în bari). De asemenea, a fabricat o gamă largă de tipodimensiuni de prevenitoare de erupție, verticale și orizontale, acționate mecanic și/sau hidraulic, pentru presiuni de lucru între 140 și 700 bar.

Întreprinderea „1 Mai“ Ploiești a fost unul dintre cei mai mari producători de sape cu role pentru forajul sondelor în roci (terenuri) de diverse durități, într-o gamă de tipodimensiuni foarte largă (peste 60 de tipuri cu diametre între 95,3mm – 3 ¾ in și 508mm – 20 in). În perioada 1970–1990 uzina a

ajuns la o producție de sape extrem de mare, și anume, peste 200.000 sape echivalente/an, pentru nevoile interne și pentru export. Întreprinderea „1 Mai“ Ploiești a fabricat și tote utilajele componente ale instalațiilor de foraj, instalațiilor de prevenire, agregatelor de cimentare-fisurare etc. și ca produse independente.

Instalațiile de foraj, fixe sau transportabile, pentru adâncimi între 1000 și 3000 m, de tipurile F-50, F-80, F-100-DH, F-100-T, F-125-2DH ș.a., instalațiile pentru forajul geologic tip SG-650-M, SG-150, SG-6, FG-1,2-M, FG-5, FG-8 ș.a., instalațiile pentru forajul structural tip FST-0,63, FS-1-D, FS-4, FS-32, FS-32-TK ș.a., instalațiile pentru foraje seismice tip FS-1-B, FS-1-T, FS-4 ș.a., instalațiile pentru forat puțuri de apă (FA12, FA32), instalațiile de punere în producție și/sau intervenții și reparații pentru adâncimi între 650 și 6300 m, de tipurile IC-5-N16, P-6,3, P-20, P-32, P-50, T-50-B, P-80 ș.a. au fost fabricate la IUP Târgoviște iar, ulterior, și la Întreprinderea de Utilaj Petrolier Giurgiu.

IUP Târgoviște a fabricat racorduri speciale pentri prăjini de foraj de dicerse dimensiuni, capete de coloană, capete de erupție, armături (robineți) din oțel ș.a. Întreprinderea a fabricat și toate utilajele componenete ale unei instalații de foraj și ca produse independente.

Uzina „Vulcan“ București a preluat integral de la Întreprinderea „1 Mai“ Ploiești fabricația unităților de pompare (UP), devenind cel mai mare producător din țară și unul dintre cei mai importanți din lume. Produsele uzinei s-au exportat în foarte multe țări, de pe toate continentele, fiind foarte apreciate. Uzina a fabricat o gamă largă de tipodimensiuni de unități de pompare convenționale (clasice), cu geometrie frontală, cu echilibrare pneumatică ș.a. cu sarcina la balansier între 3 și 19,3 t (UP3…UP19,3) și momente între 5000 și 100.000 Nm. De asemenea, a fabricat unități de pompare conform specificației API, 11E, cu sarcină între 3,5 și 16,6 t (UP3,5…UP16,6), toate având o gamă largă de lungimi ale cursei, respectiv de curse duble pe minut.

Șantierul naval Galați a avut un rol principal în realizarea construcției platformelor românești pentru forajul sondelor în platoul continental al Mării Negre, precum și a platformelor pentru exploatarea zăcămintelor de hidrocarburi, descoperite în această zonă. Realizarea platformelor și a instalațiilor de foraj-extracție montate pe acestea a constituit un succes remarcapil al specialiștilor români, fiind deosebit de bine apreciat și recunoscut, la timpul acela, atât pe plan național cât și internațional. Este de remarcat și faptul că aceste platforme, reparate, modernizate și echipate la nivelul actual, au lucrat și lucrează și în prezent atât în Marea Neagră cât și în alte locuri, în special în zona Golfului Persic.

Scule și utilaje de schelă au fabricat, în diverse sortimente și cantități și alte întreprinderi, cum sunt: Uzina Mecanică Teleajen, Întreprinderea Mecanică de Utilaj Tehnologic Moreni, Întreprinderea Mecanică Huși ș.a.

În această perioadă, o contribuție importantă la realizarea utilajului petrolier de schelă din România, în condiții optime cantitativ și calitativ, au avut numeroase întreprinderi specializate în anumite produse, incluse în construcția acestuia, așa cum sunt cele menționate anterior (Hidromecanica Brașov: „Independența“ Sibiu; „Neptun“ și Piese Turnate Câmpina; Întreprinderea Mecanică Plopeni; „Timpuri Noi“, „Aversa“ și „23 August“ București; „Armătura“ Zalău; „Cablul Românesc“, Întreprinderea de Utilaj Chimic și Întreprinderea de Rulmenți Grei PLoiești,etc.

10. Extracția țițeiului. Producția de țiței a României

Așa cum am mai menționat, în vremurile de început exploatarea țițeiului, se făcea din gropi, ulterior prin puțuri săpate de la suprafață. Când puțurile săpate manual s-au adâncit ajungând în zăcăminte situate sub 150m au apărut și primele erupții libere, iar puțarii surprinși în interior, și-au pierdut viața. Dar erupțiile libere de mari proporții au apărut numai odată cu creșterea adâncimii sondelor forate mecanic.

Erupțiile libere reprezintă fenomene nedorite, similare erupțiilor vulcanice, cu deosebirea că, în locul magmei vulcanice sunt aruncate în atmosferă mari cantități de țiței și gaze de sondă care, de cele mai multe ori, produc incendii de mari dimensiuni și pagube imense.

Primele erupții libere, din sondele de relativ mică adâncime erau de amploare redusă și aveau o durată scurtă, astfel că țițeiul aruncat putea fi drenat prin șanțuri spre batale de pământ săpate pemtru colectare. Țițeiul colectat în batale era pompat cu ajutorul pompelor cu abur la rezervoarele din depozitele centrale.

În jurul anului 1900 la gura puțului au început să fie montate niște piese speciale de fontă (de forma unei calote sferice), un fel de clopote, denumite „linze" fixate de elementele turlei și care aveau rolul de a frânge jetul de fluide și de a-l dirija spre pământ, reducând astfel gradul de împrăștiere a țițeiului.

Primul dispozitiv de siguranță pentru a capta erupția l-a constituit ventilul „Tacit și Pușcariu", după numele inventatorilor. Acest ventil era montat la gura sondei încă din timpul forajului și putea fi închis de la distanță printr-un sistem hidraulic, la pornirea erupției. Mai târziu a fost conceput „capul de erupție" care era prevăzut cu un sistem de două ventile principale și două brațe, deasemenea prevăzute cu ventile care să permită dirijarea țițeiului și gazelor.

După ce sonda înceta să mai erupă, primul sistem de extracție mecanizat din sonde l-a constituit lăcăritul. Sistemul consta dintr-un troliu (troliul dde e la forajul în sistem canadian sau pensilvan acționat la rândul lui de o mașină cu aburi, ulterior, de un motor electric sau chiar manual pentru sondele de mică adâncime). Cu ajutorul troliului se introducea în sondă o „lingură de lăcărit" confecționată dintr-un burlan de tablă prevăzut la partea inferioară cu un ventil de bronz cu picior. La suprafață, coloana de extracție a sondei era prevăzută cu o piesă de bronz pentru a evita frecarea cablului metalic de coloană și a evita producerea de scântei. Se introducea lingura în sondă până ce se umplea cu țiței, era ridicată la suprafață cu ajutorul troliului și dirijată descărcarea prin deschiderea ventilului. Ulterior și sistemul de extracție prin lăcărit a fost înlocuit cu un sistem de „pistonat". Noul sistem nu se deosebește conceptual de cel de lăcărirt, doar că la gura sondei se montează un burlan de pistonat prevăzut, la partea superioară cu un dispozitiv de etanșare pe cablu, pistonul se introduce în sondă cu jutorul cablului de lăcărit de la toba roliului.

Din anul 1924 erupția liberă a fost înlocuită prin erupția naturală, controlată. Sonda eruptivă fiind acea sondă la care țițeiul și gazele naturale ies la suprafață numai datorită energiei propri a zăcământului. Ascensiunea la suprafață are loc datorită presiunii din zăcământ și expansiunii gazelor. În cazul erupției libere ascensiunea fluidelor către suprafață se făcea direct prin coloana de extracție a sondei, în trimp ce în cazul erupției naturale controlate, în coloana de extracție a sondei se introduc țevi de diametru mai mic, fixate la suprafață printr-un dispozitiv special în flanșa coloanei de exploatare și de care se fixează, deasemenea capul de erupție/capul de pompare.

În evoluția temporară a unei sonde, sistemel de extracție utilizate sunt erupția naturală, gaz-liftul-erupția artificială și pompajul.

Erupția naturală controlată este posibilă atunci când presiunea fluidelor din strat este suficient de mare pentru a asigura ajungera fluidelor din strat în instalațiile de separare de la suprafață. Exploatarea sondelor prin această metodă presupune introducerea prin coloana de extracție asondei a unei alte coloane mobile, de țevi de extracție, asamblate prin filete, cu diametre de ¾, 1, 1 11/4 sprijinită pe coloana de exploatare cimentată în spate (fixă), fixată printr-un dispozitiv de susținere (tubing head) așezat pe flanșa coloanei de exploatare realizând, în acelaşi timp și etanșarea spațiului dintre coloana de exploatare a sondei și țevile de extracție. Dispozitivele de susținere pot fi cu simplă rezemare sau cu pene și sunt prevăzute cu garnituri de etanșare. Pe flanșa tubing-head-ului, deasupra acestuia, prin intermediul unei reducții de legătură cu două flanșe, se montează capul de erupție, format dintr-un ansamblu de armături și robinete, construit din oțel de calitate superioară pentru a putea rezista la presiunea fluidelor, la coroziune și abraziune. Pe capul de erupție se montează duze, care la rândul lor

pot fi duze fixe, reglabile sau autoreglabile. Duzele sunt construite din oțel masiv, de formă conică (introduse într-un dispozitiv port-duză ce se fixează pe unul din brațele capului de erupție) și sunt prevăzute la interior cu un orificiu calibrat prin care circulă amestecul de țiței-gaze – apă de zăcământ și chiar particule solide de nisip și argilă aflate în suspensie. Rolul duzelor este acela de a crea o rezistență hidraulică (prin mărirea vitezei de curgere a amestecului în orificiul de diametrul redus al duzei).

Amestecul de gaze și țiței ajuns la suprafață, prin interiorul țevilor de extracție, trece prin capul de erupție și prin duză își continuă circuitul prin conducta de amestec până la parcul de separare.

Separarea fazei lichide de gaze se face în separatoare – recipienți metalici, care funcționează la presiuni de 1–16 ata, (sau chiar la presiuni de până la 40–60 ata, pentru separarea în mai multe trepte) proiectate și amplasate, astfel încât să separe întreaga cantitate de fluide din zăcământul aflat în exploatare. Se construiesc trei tipuri de separatoare: verticale, orizontale și sferice. În principiu, separarea clasică este gravitațională la care se adaugă o serie de alte forțe (centrifugă, de absorbție, de adsorbție, etc), prin intermediul geometriei, al traseului interior impus amestecului sau adsorbanților/absorbanților introduși pe circuit, în interiorul separatorului. Separatoarele pot fi bifazice – care separă numai faza lichidă (țițeiul și apa de zăcământ) de faza gazoasă, sau trifazice – care separă și apa de zăcământ de țiței. Din gazele bogate în hidrocarburi cu un număr superior de atomi de carbon față de metan, separate inițial, se separă, ulterior, printr-o nouă instalație de dezbenzinare, gazolina – un amestec de hidrocarburi ușoare $C_!$–C_6-produs petrolier ușor, foarte volatil și valoros, iar în instalații speciale din gazele bogate se extrage etanul (fracția C_2) utilizat la fabricarea etilenei. Pentru deetanizarea gazelor de sondă în România s-au construit două deetanizări (la Turburea, județul Gorj și la Pitești, județul Argeș)

Construcția și concepția proceselor de separare a cunoscut o continuă evoluție în pas cu cercetările din domeniul chimiei fizice și a tehnologiilor petrochimice. În acest domeniu, o contribuție semnificativă a adus-o invenția românească „Procedeu“, aparat și instalație pentru separarea de componenți dintr-un amestec gazos, prin absorbenți în strat fix“, invenție pentru care autorul, inginer Nicolae Petcu a primit Premiul de Stat, în anul 1964. În prezent se construiesc separatoare selective, care utilzează cărbune activ, site moleculare, zeoliți naturali, spălări cu amine, etc. Gazul metan, reprezentând componenta majoră din gazele de sondă (fracția $C_{1.}$) în amestec cu fracțiile superioare până la ($C_{3\,+}$), după uscare, sunt comprimate și introduse în conductele Sistemului Național de Transport Gaze.

De la separatoare țițeiul este stabilizat și transmis într-un rezervor spălător în care are loc tratarea emulsiei apă- țiței cu diverși dezemulsionanți, în diferite regimuri de temperatură, până ce țițeiul este adus la calitatea standard. Din rezervoarele spălător țițeiul este trecut în rezervoarele din depozit,de unde este preluat de către CONPET și pompat/ transportat la rafinării.

10.1. Erupția artificială sau gaz-liftul

Funcție de o serie de factori locali se poate utiliza la sondele care au produs în erupție naturală și la care presiunea de zăcământ a scăzut astfel încât țițeiul nu mai poate fi împins, fără aport energetic exterior până la parcul de separare.

Tehnologia gaz-liftului presupune introducerea de gaze în sondă, la o adâncime determinată prin calcule pentru a ușura amestecul de fluide din sondă, astfel încât presiunea din sondă să devină suficientă pentru deplasarea amestecului prin țevile de extracție și conducta de amestec până la parcul de separare.

În acest caz energia de zăcământ din sondă poate fi suplimentată de la suprafață prin introducerea în spațiul inelar dintre coloana de exploatare și țevile de extracție de gaze comprimate sau aer

comprimat. Gazele injectate pătrund în țevile de extracție pe la partea inferioară a acestora (pe la șiul țevilor de extracție), ușurează țițeiul din interior și împreună cu acesta se ridică la suprafață. Gazele sunt separate de țiței la parcul de separare, de unde se reintroduc în sondă, după recomprimare. Există mai multe sisteme de erupție artificială și anume: sistemul cu țevi paralele; sistemul cu două rânduri de țevi concentrice, sistemul cu un singur rând de țevi. Sistemele se deosebesc între ele atât prin numărul de țevi folosite și așezarea lor relativă, precum și după sensul introducerii agentului de lucru. În practică s-a generalizat sistemul cu un singur rând de țevi. Acest sistem constă dintr-o singură coloană de țevi introdusă în sondă, care poate fi prevăzută sau nu, la partea inferioară, cu un pacher (dispozitiv care închide etanș spațiul inelar dintre coloana de exploatare a sondei și țevile de extracție) și cu supape de pornire și de lucru. Supapele de pornire se folosesc pentru punerea în producție a sondei sau pentru repornire în cazul întreruperii accidentale. Supapele de lucru se folosesc la sonde care produc prin erupție artificială continuă, având rolul de a varia automat scufundarea țevilor de extracție, în scopul folosirii optime a presiunii de injecție a gazelor. Pentru debite mari de de lichid agentul de lucru poate fi introdus și prin interiorul țevilor de extracție, iar ridicarea amestecului are loc prin interiorul spațiului inelar și, țevile de extracție putând fi prevăzute sau nu cu supape de fund (pentru acest sistem șiul țevilor de extracție va fi unul înfundat, astfel încât agentul de lucru să pătrundă în spațiul inelar numai prin supapele de fund). Pe conducta de injecție a gazului de lucru comprimat se montează un regulator automat pentru controlul debitului sau al presiunii.

Variante mai uzitate ale erupției arificiale (având randamente și costuri mai bune) sunt sistemele de erupție artificială intermitentă, în care acumularea și ridicarea lichidului sunt simultane. Instalațiile de erupție artificială intermitentă se clasifică în următoarele grupe principale: instalații cu supape de fund acționate prin presiune diferențială; instalații cu supape de fund acționate mecanic de la suprafață, instalații cu cameră de acumulare fără pachere; instalații cu camere de acumulare cu un pacher; instalații cu două pachere; instalații cu piston liber (Gr. Ioachim, C. Popa, Exploatare zăcămintelor de țiței – Editura Tehnică- 1979).

Metoda de extracție cea mai uzitată, în cazul zăcămintelor românești mature, aflate într-un stadiu avansat de exploatare, este metoda pompajului de adâncime. În marea majori- tate a cazurilor s-a impus „pompajul mecanic“, canadian. Pompajul canadian constă în intro- ducerea și fixarea unor pompe speciale, submersibile cu piston, la partea inferioară a țevilor de extracție, la rândul lor fixate sub nivelul dinamic al țițeiului din sondă. Pistonul din pompă este acționat de la suprafață printr-un sistem de tiji metalice (prăjini de extracție) intro- duse prin țevile de extracție și care realizează mișcarea de dute-vino, prin intermediul unui „balansier montat la suprafață“ printr-un lagăr de o structură metalică (mast) care, la rândul său primește mișcarea de la un motor electric, prin intermediul unui reductor de turații mani- velă-bielă și prevăzut cu contragreutăți pentru echilibrare. Pompele de extracție au fost clasificate în următoarele grupe: pompe tipT (Regular), introduse cu țevile de extracție; pompe tip P (Insert) introduse cu prăjini de pompare, pompe telescopice; pompe cu dublu efect, pompe de coloană, pompe pentru pompajul cu țevi, pompe cu cavități continue,etc.

Pompele tip T, introduse în sondă cu țevile de extracție și înlocuite prin extragerea acestora, s-au construit în două variante: pompe TI cu cilindrul dintr-o singură bucată și pompe tip TB cu cilindrul format din cămăși aliniate în interiorul unei mantale. Mantaua este prevăzută la cele două capete cu filete exterioare sau interioare în care se înșurubează mufele speciale de strângere ale cilindrului. În mufa suparioară se înșurubează țevile de extracție iar în mufa inferioară se înșurubează un niplu în care se găsește colivia unei supape fixe, prevăzută, la partea superioară, cu un cep extractor fixat prin înșurubare. Cepul extractor are practicat în corpul său un bolț care permite angajarea unui extractor – baionetă a coliviei, extragerea acesteia odată cu pistonul și schimbarea ei. Pistonul aflat în interiorul cilindrului este construit dintr-un tub de oțel, alezat și rectificat la exterior, astfel încât, în timpul funcționării să se realizeze o perfectă etanșare metal pe metal. În interiorul pistonului se află una sau

două supape mobile (montate una la partea superioară și una la partea inferioară, sau din considerente de eficiență ambele montate la partea inferioară)

Pompele TB se folosesc la sondele cu adâncimi relativ mici (nivelul dinamic al fluidelor din sondă relativ ridicat).

Pompele introduse cu prăjini (pompe P), construite și ele în două variante: pompe cu cilindru fix și pompe cu cilindru mobil. Pompele P, cu cilindru fix sunt construite astfel, încât introducerea și extragerea lor se face fără a mai fi necesară extragerea țevilor de extracție. Aceste pompe sunt construite dintr-o manta, prevăzută la ambele capete cu filete interioare în care sunt înșurubate mufa și colivia interioară ale căror capete presează cămășile pompei care formează cilindrul pompei. Pompele sunt prevăzute cu dispozitive de ancorare la capătul superior. Cămășile trebuie să aibă o grosime redusă pentru a mări volumul util de lucru și de aceea se confecționează din oțeluri superioare și sunt tratate termic prin călire, cementare, cianurare, borare sau nitrurare, etc.

10.2. Dezvoltarea sistemului de extracție. Extracție din Marea Neagră – Platforma centrală

La începutul anilor 1990 în România funcționau cca 10000 de sonde în pompaj, cu o producție medie zilnică de 1,5–15 tone fluide extrase/zi.sondă. În anumite condiții s-au folosit și pompe submersibile electrice, tip Reda, iar în prezent se folosesc, din ce în ce mai mult, pompe helicoidale „cu cavități“ (pompe centrifuge rotor-stator) rotite de la suprafață prin intermediul tijilor de pompare, la rândul lor antrenate în mișcarea de rotație de un motor electric.

În Tabelul nr. 4 din **Anexele** acestui capitol sunt prezentate producțiile anuale extrase din zăcămintele din România de-a lungul celor peste 150 de ani de existență a extracției românești de petrol.

Continuarea producției este condiționată de existenața unui volum industrial de rezerve „dovedite“, economic exploatabile.

Situația rezervelor dovedite la 31 decembrie 2010, în evidența PETROM- Grup OMV se prezenta astfel:

În România: țiței și condensat: 58,27 mil. tone (419,1 mil. bbl)
În Kazahstan: 3,08 mil. tone (23,93 mil. bbl)
În Romania: gaze naturale: 2.083,65bcf (385,86 mil. bep)
În Kazahstan: 18,73 bcf (3,12 mil. bep)

Între volumul rezervelor și nivelul producției anuale există un raport natural, evaluat pentru zăcămintele din țara noastră ca fiind 1:15.

Principalele date de producție realizate de PETROM în anul 2010 sunt:

Țiței și condensat:
4,17 mil. tone (29,98mil. bbl) extrase din România
0,43 mil. tone extrase
(3,3 7 mil. bbl) din Kazahstan
Gaze naturale
5.120 mil. mc (33,48 mil. bep) extrase din Romania
43,88 mil. mc (0,25 mil. bep) extrase din Kazahstan
Notă: condiționarea țițeiului în schelă și în depozite, predarea companiei de Transport produse petroliere

11. Rafinarea

Rafinarea petrolului din România a început chiar înainte de 1857, an în care Marin și Teodor Mehedințeanu au distilat din țiței 275 tone de petrol lampant, în rafinăria construită de ei la Râfov (Ploiești), în vderea onorării contractului cu muncipalitatea orașului București, pentru iluminatul public, dată menționată în statisticile oficiale și care marchează începuturile industriei românești și mondiale de petrol.

În urma succesului obținut de Teodor Mehedințeanu a crescut cererea de gaz (petrol lampant),iar numărul și capacitatea rafinăriilor a sporit rapid, astfel că la finele secolu- lui al XIX-lea, în Regatul României existau 87 de distilării, situate în 28 de localități, majorita- tea în județele Prahova, Dâmbovița, Bacău și Ilfov, iar în teritoriile locuite de români din afara Regatului, mai existau rafinării la Brașov, Orșova, Oravița, Dej, Cernăuți și altele**.** Un moment important în dezvoltarea tehnologiilor de distilare a țițeiurilor l-a constituit invenția brevetată în anul 1908 de către cercetătorul român Lazăr Edeleanu: *Metoda de rafinare selectivă a produselor petroliere cu bioxid de sulf*. Procedeul realiza separarea din petrol a hidrocarburilor fără modificarea lor chimică și s-a aplicat, pentru prima dată la Rafinăria Vega din Ploiești: mai întâi, într-o instalație pilot și apoi într-o instalație de distilare cu capacitatea de 25 tone/zi, căreia, ulterior, Lazăr Edeleanu, în calitate de director al Rafinărirei Vega, îi triplează capacitatea. Prin această metodă s-a putut îmbunătăți substanțial calitatea lampantului. Metoda a fost brevetată de către dr. Lazăr Edeleanu și în alte țări producătoare sau consumatoare de petrol lampant: în Statele Unite metoda este brevetată în anul 1909, iar în Austro-Ungaria în anul 1910

În preajma Primului Război Mondial, în anul 1913, s-a realizat cea mai mare producție de țiței a acelei perioade, de 1885619 t, din care au fost procesate în țară 1787245 tone (cca. 94,85% din țițeiul extras).

Prelucrarea țițeiului a fost concentrată în sudul țării, în special în județul Prahova, unde se distila cca 88% din țițeiul prelucrat. În orașul Ploiești se găseau cele mai mari rafinării: Astra Română, Vega, Româno-Americană (cu o capacitate individuală de 450000 t/an), iar rafinăriile Aquila Română, Orion și Standard puteau, deasemenea, să prelucreze, fiecare, cca. 250000t/an. Rafinăria Steaua Română din Câmpina singură putea să proceseze peste 850000t/an. În județele Prahova și Dâmbovița existau încă alte rafinării mai mici, cu o capacitate de până la 100000t/an.

În Moldova funcționau numeroase rafinării de capacitate mcă (2000-10000t/an), dar per ansamblu acestea nu depășeau 3% din capacitatea de rafinare funcțională a timpului.

Tehnologiile de rafinare folosite, în special la marile rafinării erau la nivel mondial, dis- punând de cazane cu distilare continuă, distilare în vid pentru uleiuri, rafinație acidă și, în rafinăria Vega – rafinația extractivă cu dioxid de sulf. Personalul de operare și întreținere era, în cea mai mare parte calificat, în școala de maeștri sondori și rafinori de la Câmpina, în Universitățile de la Iași și București, în Școala Națională de Poduri și Șosele (transformată în Școala Politehnică din București) sau format în Universitățile si Școlile Politehnice din stră- inătate. Intrarea României în Primul Război Mondial și ocuparea Olteniei și Munteniei de către Puterile Centrale au impus autodistrugerea unor sonde și a multora dintre capacitățile de rafinare. Anii 1919, 1920 au însemnat anii de refacere și repunere în funcțiune a rafină- riilor Steaua Română – Câmpina, Orion, Vega-Ploiești. Rafinăria Astra Română complet dis- trusă a fost în parte reparată și repornită, astfel că în luna decembrie 1920 erau în funcțiune următoarele rafinării (vezi **Tabelul nr. 5** din **Anexele** acestui capitol).

În perioada de după Primul Război Mondial industria de petrol din România cunoaște o nouă dezvoltare. Creșterea producției de țiței și mai ales impunerea prelucrării în țară a petrolului, prin Legea minelor din 1924, au avut drept consecințe, pe de o parte mărirea capacității de rafinare, iar pe de altă parte diversificarea gamei de produse obținute și creșterea randamentelor proceselor de

distilare prin introducerea de tehnologii noi. În anul 1940 capacitatea rafinăriilor era de 9434000t/an, în timp ce numărul rafinăriilor a scăzut de la 63–66 în anul 1925 la 33 de rafinării. Rafinăriile anilor 1940 funcționau cu instalații de distilare continuă (cu blaze – cazane) și tubulare – pipe-still), cracare, fabricarea cocsului brichete, recuperarea gazolinei, producerea modernă a parafinei, rafinarea benzinei prin „doctorizare“ în turnurile Gray, folosirea solvenților selectivi pentru rafinarea uleiurilor (la rafinăria „Vacuum Oil“ din Brașov), aditivarea benzinelor (etilarea), a motorinelor și uleiurilor (cu depresanți de congelare). Prin tehnologiile aplicate benzinele și motorinele rezultau în proporție mărită, iar calitatea acestora era îmbunătățită prin aditivare.

Producerea benzinelor de aviație a determinat fabricarea izo-octanului la rafinăria „Creditul Minier“ – Brazi și izomerizarea și alchilarea cu clorură de aluminiu la „Astra Română“.

În această perioadă, pe lângă închiderea a numeroase rafinării mici existente înainte de război sau cu activitate secvențială în perioada interbelică are loc și o concentrare a activităților de rafinare în unități de mare capacitate. Societatea Creditul Minier, înființată în anul 1919, pe parcurs devine una dintre cele mai mari societăți cu capital românesc, care, după ce exploatează o serie de de mici rafinării închiriate, în anul 1933 a construit propria sa rafinărie, la Brazi, pusă în funcțiune în anul 1934. Noua rafinărie de la Brazi a devenit cea mai modernă rafinărie a acelor vremuri. Aici a fost instalată, în anul 1939, prima instalație de dimerizare și hidrogenare a butenelor de cracare termică la izo- octanul necesar pentru fabricarea benzinelor de avion cu cifra octanică ridicată. Rafinăria Brazi și-a păstrat caracterul de modernitate grație corpului de profesioniști de elită, aici formați, astfel că prin noua modernizare de după 1960 rafinăria s-a ridicat la nivelul de vârf al tenicii mondiale din domeniu.

În **Tabelul nr. 6** din **Anexele** acestui capitol este prezentată evoluția randamentelor de procesare între anii 1932 -1940.

În perioada celul de-al Doilea Război Mondial petrolul a constituit principalul obiectiv al politicii interne și internaționale a statului român, care a considerat industria petrolieră ca industrie națională integrată politicii militare a statului aflat în război, motiv pentru care au fost adoptate decrete – legi privind prevenirea sabotajelor, supravegherea și apă- rarea economiei naționale, extinderea controlului statului asupra conductelor petroliere, inclusiv asupra conductelor private, asupra depozitelor și rezervoarelor de produse petro- liere, măsuri de organizare a apărării zonelor petrolifere. În anul 1941 s-au luat primele măsuri de de raționalizare a consumului de benzină și s-a impus construirea de către intreprinderile petroliere de depozite pentru necesarul de consum al armatei, măsuri de creștere a producției de petrol prin intensificarea forajului și prin folosirea tehnicii de vârf a Germaniei intrată în România prin Kontinentale Oel Gas.

Anul 1942 aduce, pe lângă noile restricții în ce privește consumul de benzină (restricții aplicabile atât consumului industrial cât și particular) și o nouă Lege a Petrolului prin care se acordau avantaje societăților petroliere românești, respectiv reducerea impozitelor, a redevențelor, acordarea de credite în condiții avantajoase, etc. Bombardamentele aeriene asupra zonelor petrolifere au început încă din anul 1941–13 iulie – de către aviația sovietică și au produs pagube rafinăriilor bombardate (numai la rafinăria Orion au fost înregistrate distrugeri în valoare de de aproape 160 milioane lei). La 12 iunie 1942 a avut loc prima incursiune a aviației americane asupra rafinăriilor din orașul Ploiești (Misiunea Halpro – misiune care, datorită măsurilor de apărare antiaeriană româno-germane, a înregistrat un eșec), pagubele produse rafinăriilor ploieștene fiind minime.

La 1 August 1943 s-a înregistrat primul bombardament masiv al aviației aliate care, în acest scop, a inițiat un nou plan de atac „Tidal wave“, după care 177 de bombardiere

B-24 Liberator au decolat de la Benghazi cu misiunea de a bombarda rafinăriile din Ploiești de la înăltimea de 100m.

Riposta artileriei din sistemul de apărare antiaeriană a Ploieștiului a distrus 53 de bombardiere, a avariat alte 37 de aparate și a redus substanțial volumul distrugerilor, fiind afectate numai rafinăriile

Astra – cca.29%, Creditul Minier- 75%, Vega- 26%, Columbia -60%, Steaua Română – Câmpina - 30%.

Din 4 aprilie şi până în luna august 1944 au avut loc bombardamentele nimicitoare ale aviației aliate în care au fost angajate 5479 de avioane de bombardament şi de vânătoare, lansând asupra obiectivelor petroliere, industriale și civile cca. 13469 tone bombe explozive și peste 2000tone bombe incendiare. Rafinăriile din zona Ploieștiului au avut enorm de suferit: rafinăria Creditul Minier – Brazi a fost complet distrusă, Astra Română a suferit distrugeri în proporție de 80%, rafinăria Vega, care numai în cursul anului 1944 a suferit 8 atacuri aeriene, a suferit distrugeri repetate, în proporție de: 40 și 60%. La rafinăria Steaua Română din Câmpina au fost distruse: instalația de rafinare ulei, uzina electrică, stația de epurare a apei, bateria Allan, casa de cazane, casa de pompe, laboratorul, conducte, etc. Totalul pagubele produse rafinăriilor și intreprinderilor petroliere de bombardamentele aliate între 1941–1944 s-au ridicat la 25.968.000 000 lei, din care, numai în anul 1944 s-au înregistrat 16.840 000 000 lei.

Cu toate condițiile grele din timpul celui de al Doilea Război Mondial industria românească de petrol a avut o contribuție importantă la susținerea acțiunilor de luptă atât pe frontul de Răsărit cât și pe cel de Vest.

În **Tabelul nr.7** din **Anexele** acestui capitol sunt prezentate datele de producție și volu- mele de produse petroliere exportate către țările beligerante.

Din cele 45 de rafinării existente în România în perioada 1939–1940, o bună parte, cum au fost micile rafinării au fost distruse în timpul războiului, altele de mărime medie au mai rezistat până la naționalizarea din 1948 după care au disparut. În conformitate cu decizia Consiliului de Miniștri nr 1074 privind înființarea Centralelor petroliere Muntenia și Moldova și, în conformitate cu Ordinul Ministrului nr. 56, în cadrul Petrolierei Muntenia se înființa Departamentul Rafinăriilor având în structură următoarele rafinării: Astra Română, 11 iunie (fostă Româno-Americană), Unirea, Orion, Dacia Română, Xenia și Noris din Ploiești, Steaua Română - Câmpina, Vacuum Oil - Brașov, Astramina - Râmnicu Sărat. Rafinăriile Vega și Standard erau deja preluate de SOVROMPETROL. Acestea erau de fapt singurele rafinării rămase în funcțiune după reconstrucția de după război.

11.1. Industria petrochimică românească după anul 1944

Industria procesării petrolului, în perioada 1945–2000 a trecut prin mai multe etape de resuscitare, de transformare și dezvoltarea rafinăriilor, astfel:

– 1944–1949; etapa refacerii avariilor de război;
– 1950–1960; etapa dezvoltării capacităților de producție;
– 1961–1968; etapa modernizărilor;
– 1969–1989; etapa dezvoltării marilor unități;
– 1990–2010; etapa restructurărilor – privatizărilor și destructurării.

Respectând cronologia, este de menționat că după naționalizare, ca urmare a politicii de renunțare la tradiții și anomare, rafinăriile și-au pierdut identitatea; în locul numelor li s-au acordat numere:

– Rafinăria nr. 1 – Astra Română, comasată cu Orion și Noris;
– Rafinăria nr. 2 – Vega;
– Rafinăria nr. 3– Româno-Americană Teleajen (Ploiești);
– Rafinăria nr. 4 – Steaua Română;
– Rafinăria nr. 5 – Standard Ploiești;
– Rafinăria nr. 6 – Columbia Ploiești;
– Rafinăria nr. 7 – Creditul Minier Brazi;

– Rafinăria nr. 8 – Dărmăneşti (nou înfiinţată în 1947);

– Rafinăria nr. 9 – Vacuum Oil Braşov.

Ulterior numerele au fost înlocuite cu denumiri legate de locul de amplasare, sau au primit nume:

– Rafinăria nr. 1 – numită Ploieşti Sud sau simplu Ploieşti, apoi, a revenit la Astra;

– Rafinăria nr. 2 – numită Ploieşti Nord, apoi Lazăr Edeleanu, şi, din nou Vega, iar acum Rompetrol Vega;

– Rafinăria nr. 3. – numită Teleajen, apoi Petrotel şi acum Petrotel Lukoil;

– Rafinăria nr. 4 – numită Câmpina enită ulterior la vechiul num e Steaua Română;

– Rafinăria nr. 5 – devenită 1 Mai şi, din 1965, devenită secţie a rafinăriei Brazi;

– Rafinăria nr. 6 – numită 9 Mai, şi din 1965 devenită secţie a rafinăriei Astra;

– Rafinăria nr. 7 – numită Braz“, în prezent Petrobrazi, sucursală a Petrom-OMV;

– Rafinăria nr. 8 – numită Dărmăneşti, în prezent închisă;

– Rafinăria nr. 9 – numită 2 Braşov, în prezent Lubrifin;

– Rafinăria nr. 10 – Oneşti, ulterior Rafo Oneşti, în prezent în remont;

– Rafinăria nr. 11 – Piteşti – Ulterior Arpechim“ sucursală Petrom, ulterior sucursală Petrom-OMV, dezafectată, în perioada 2010–2011;

– Rafinăria de la Râmnicu Sărat a fost transformată în fabrică pentru regenerarea uleiurilor uzate, numită Regoil, din 2005 nefuncţională;

– Rafinăria Suplacu de Barcău Oradea, devenită rafinăria Suplac;

– Capacitatea de rafinare a industriei petroliere româneşti a sporit continuu, în special după anul 1965: au fost construite noi Combinate petrochimice la Piteşti, Oneşti, şi Năvodari, noi rafinării la Dărmăneşti şi Suplacu de Barcău, au fost modernizate şi marite capacităţile de procesare de la Brazi, Astra Ploieşti, Vega, Teleajen: Braşov, Steau Română Câmpina etc.;

– La sfârşitul deceniului al VIII-lea al secolului XX capacitatea de procesare a ţiţeiului depăşea 34 milioane tone/an. În Tabelul nr. 8 din **Anexele** acestui capitol sunt date capacităţile de rafinare şi sursele de aprovizionarte cu ţiţei la nivelul anului 1990.

După anul 1990 industria de prelucrare a ţiţeiului şi gazelor naturale din România a suferit o serie de transformări, legate de modificarea regimului politic din România şi de contextul internaţional de reîmpărţire a pieţelor internaţionale de aprovizionare şi desfacere a ţiţeiului şi a produselor petroliere cu repercusiuni severe în scăderea drastică a producţiei interne de ţiţei şi lipsa de resurse valutare pentru modernizarea instalaţiilor şi pentru achiziţia de materii prime.

Integrarea rafinăriilor ARPECHIM şi PETROBRAZI în Societatea Naţională a Petrolului – S. N. P. PETROM, şi vânzarea PETROM catre OMV, în anul 2004, închiderea sau intrarea în insolvenţă a rafinăriilor Dărmăneşti respectiv Oneşti, privatizarea lipsită de succes a rafinăriilor PETROMIDIA, Astra Ploieşti, Vega, Teleajen, Steaua Română – Câmpina şi Suplacu de Barcău, au făcut ca la nivelul anului 2010, în România să nu mai poată fi procesat decât ţiţeiul din producţia internă în cele două rafinării PETROM-OMV.

PETROMIDIA, intrată succesiv în posesia ROMPETROL şi ulterior a consorţiului Cazah: CAZ MURAY GAS procesează ţiţei din Cazahstan; Rafinăria Teleajen achiziţionată de către LUK OIL procesează ţiţei rusesc, RAFO Oneşti se află de ani de zile în litigii sau în remont.

În **Tabelul nr. 9** din **Anexele** acestui capitol este dată capacitatea de procesare şi producţia realizată în gama principalelor produse realizate, la nivelul anului 2010.

11.2. Tehnologia de procesare a țițeiului

Rafinarea cuprinde procesele industriale majore având ca obiectiv producerea derivaților care servesc la generarea de energie, prin distilarea hidrocarburilor și la realizarea produselor materie primă pentru procesarea petrochimică.

Prima operație de prelucrare la care este supus țițeiul în rafinării este distilarea succesivă la presiunea atmosferică și în vid, în instalații DAV (distilare atmosferică și în vid).

Capacitățile uzuale ale DAV-urilor sunt de 3–4 milioane tone țiței/an. Instalațiile cele mai constante până în prezent au depășit capacitatea de 12 milioane tone/an în regim de lucru de 8000 ore an.

În intalațiile DAV țițeiul este supus fracționării primare, pe baza diferenței punctelor de fierbere (volatilizare) ale hidrocarburilor componente din țiței.

În principiu, o instalație DAV, constă din două coloane – una de distilare atmosferică (DA) și una de distilare sub vid (DV), cuptoare, aparate de schimb de căldură, răcitoare, pompe etc.

Fluxul tehnologic urmează următorul traseu: țițeiul este pompat din rezervorul de depozit, printr-o serie de aparate de schimb de căldură, în care se preîncălzesc la cca. 220°C în urma preluării energiei termice de la fluxurile calde ale produselor (benzină, petrol, motorină, distilat de vid și reziduri de vid) și de la refluxurile de recirculare ale coloanelor DA și DV. Țițeiul la 220°C intră prin tuburile coloanei DA în care se încălzește la 350°C.

La această temperatură și la o presiune ceva mai ridicată de 1atm (1,5–2,5atm) componenții ușori din țiței se evaporă (benzina, lampantul și motorina). Amestecul de lichid și vapori este introdus în „*zona de expansiune*“ a coloanei de distilare atmosferică, la care se efectuează fracționarea țițeiului. Din această primă distilare se obține benzina (15–25%) ca produs „*de cap*“ al coloanei DA, iar petrolul (10–20%) și motorina (10–20%) ca fracții laterale. Produsele obținute prin distilarea DA (produse albe), funcție de caracteristicile țițeiului, variază între 40 și 60%.

Produsul rămas în faza lichidă sub zona de expansiune constituie rezidul DA sau păcura DA.

Rezidul DA este extras cu o pompă și refulat prin tuburile cuptorului DV în coloana DV. Vaporizarea parțială a păcurii în tuburile cuptorului la 400-430°C, crește în zona de expansiune a coloanei DV, care lucrează la o presiune de regim de 50–100 Torr. Vidul din coloană este produs cu ajutorul unor pompe, care acționează prin antrenare cu abur.

Fracția vaporizată în zona de expansiune a coloanei DV este condensată integral în interiorul coloanei, cu ajutorul refluxurilor reci și este extrasă ca produs lateral, constituind distilatul de vid (motorina de vid sau distilatul greu).

Prin distilarea DAV, funcție de nevoi și de flexibilitatea instalației se pot obține: una sau două fracții de benzină (ușoară și grea), de petrol și motorină cu domenii de distilare între anumite limite.

Pentru fabricarea uleiurilor, coloana DV se proiectează pentru a putea extrage 3–4 fracții laterale.

Produsele primare obținute prin DAV pentru a putea fi comercializate la utilizatori sunt supuse unor tratamente ulterioare, astfel:

– ***benzina*** se fracționează prin distilare într-un produs ușor cu domeniul de distilare, 30-65oC și un podus greu care constituie materia primă pentru instalațiile de aromatizare (reformare catalitică);

– ***petrolul*** se supune unei hidrogenări ușoare (hidrofinare) pentru reducerea conținutului de sulf și pentru eliminarea unor combinații chimice sensibile la oxidare – obținându-se petrolul reactor sau petrolul lampant, funcție de calitatea țițeiului;

– ***motorina primară***, se trece printr-o instalație de hidrofinare, în vederea reducerii conținutului de sulf sau a componenților cu sulf;

– ***derivatul de vid*** poate fi supus la o varietate de procese, în funcție de natura produselor ce se intenționează să se obțină. Astfel el poate constitui materia primă la cracarea catalitică (pentru obținerea benzinei cu cifră octanică ridicată – 88–95), la hidrocracare, la piroliză sau la fabricarea uleiurilor;

– ***rezidul de vid*** poate fi utilizat ca atare, ca materie primă la fabricarea smoalei, la dezasfaltarea cu solvenți ($C_3H8…C_5H_{12}$) și la reducerea de vâscozitate sau la instalații de desulfurare. De asemenea, rezidul de vid poate fi amestecat ca atare cu distilat de vid desulfurat (prin hidrofinare) sau cu fracții de motorină abținute în procesele de cracare catalitică, de hidrocracare, de piroliză, de rupere a vâscozității.

De menționat că instalațiile DAV sunt mari consumatoare de energie (cca. 850-1000kg/ kg țiței).

Acest consum se realizează prin arderea de combustibili în cuptoare (în proporție de 90–95%) iar diferența reprezintă energia electrică consumată pentru acționarea motoarelor pompelor, ventilatoarelor etc.

Dacă produsele de distilare primară sunt procese fizice, prin creșterea temperaturii stabilitatea chimică a hidrocarburilor se modifică. Hidorcarburile sunt instabile termic, tinzând să-și rupă moleculele (să sufere o cracare termică) după mecanisme complexe care conduc la fragmente ale moleculelor inițiale. Scindarea moleculei hidorcarburilor parofinice C_nH_{2n+2} este în toate cazurile asociată cu formarea de olefine.

Stabilitatea termică a hidrocarburilor crește de la alcani, la olefine și aromatice. În această serie stabilitatea scade cu creșterea greutății moleculare. Astfel, de exemplu C_6H_{14} este cu mult mai instabil decât etanul sau propanul, iar pe dealtă parte este mai instabil decât hexenele (C_6H_{12}) și mult mai instabil decât beazenul (C_6H_6).

În procesele de cracare, hidrocarburile formate prin descompunerea inițială a materiei prime, pot genera alte descompuneri și asocieri. Prin polimerizări repetate ale olefinelor între ele, sau cu aromaticele, se obțin produse cu greutăți moleculare mai mari decât a materiei prime, până la formarea de aromate polinucleare cu greutăți moleculare mai ridicate: Descompunerea și polimerizarea crează produse chimice noi cu greutăți moleculare mai mici sau mai mari decât ale materiei prime.

Tehnologia de cracare procesează reziduul de viscozitate ridicată (DV) de la instalația DAV, prin încălzirea în cuptoare tubulare la temperatura de 480–500^{0}C, formând gaze (2–4%), benzină (4–10%), motorină (8–16%), și, în proprție mai mica, reziduu (RV), în proporție de 70–85%, care sunt separate într-o coloană de fracționare. Procesul de cracare pe lângă faptul că reduce cantitativ reziduul DV, realizează și o reducere de viscozitate care permite ca acest reziduu să fie folosit drept combustibil.

Dacă reziduu RV este preluat din coloana de fracționare și supus unui proces de „cocsare“ (încălzire la 495-505°C) într-un cuptor de unde este trecut în „camere de cocsare“ și unde rămâne un timp suficient de lung astfel că din el se separă în coloana de fracționare, din nou, gaze (8–12%), benzina(12–16%),,motorina(50–60%),iar reziduu constând dintr-un cocs de petrol (15–25%), poate fi direct folosit drept combustibil sau brichetat cu smoală. Dacă țițeiul prelucrat are un conținut redus de cenușă și sulf, cocsul obținut se poate supune unui proces de calcinare prin care se elimină componenții volatili, iar cocsul calcinat putând fi utilizat la prepararea electozilor folosiți la prepararea aluminiului.

Dacă reziduul RV provine din țițeiuri grele prin procesul de cocsare întârziată se poate obține cocsul acicular, folosit în industria metalurgică.

Cracarea catalitică are drept scop producerea benzinelor cu cifră octanică ridicată. Materiile prime supuse cracării catalitice constau din distilat de vid, motorina DA și motorine provenind din procese de cracare termică și cocsare.

Sub acțiunea catalizatorilor, care sunt formați dintr-o pulbere constând din alumino-silice cristalină, de tipul „sitelor moleculare“, reacțiile de scindare ale hidrocarburilor au loc prin mecanisme diferite față de cel realizate la cocsarea termică.

11.3. Materii prime și produse petrochimice

Plecând de la produse petroliere (hidrocarburi) se poate obține aproape întreaga gamă de derivați ai chimiei organice.

Cele mai importante combinații pentru sintezele petrochimice sunt:

– alcanii-metanul, C_2, C_3; C_4, C_5 și C_6-C_{32};
– alchenele și alchinele – etilena, acetilena, propilena, izoprenul, ciclopentadiena, butadiena;
– aromaticele – benzenul, toluenul, etilbenzenul, orto și para-xilenul.

Pentru a avea o vedere de ansamblu asupra industriei petrochimice, se prezintă, în continuare scheme care ilustrează procesele, combinațiile intermediare și produsele finale rezultate din transformările chimice industriale ale alcalinilor, olefinelor și aromaticelor. Produsele sunt trecute, în general, în ordinea descrescătoare a capacității de producție.

11.3.1. Alcani

Procesele uzuale de prelucrare a alcanilor și produsele obținute sunt prezentate schematic în cele ce urmează.

Metan

1. Gaz de sinteză ($CO + H_2$):
– Hidrogen:
– Amoniac ‣ îngrășăminte cu azot; – Hidrogenări; – Metanol:
– Formaldehidă ‣ rășini izopren;
– Metacrilat de metil ‣ polimetacrilat de metil, copolimeri; – Acid acetic ‣ acetat de vinil, poliacetat de vinil, copolimeri.
2. Piroliză:
– Acetilena ‣ clorură de vinil, acetat de vinil, polimeri și copolimeri;
– Negru de fum ‣ într-o paletă foarte largă de sortimente.
3. Clorurare ‣ Clorură de metil, diclormetan, cloroform, tetraclorură de carbon.

Etan: Piroliză ‣ Etilenă

Propan: Piroliză ‣ Etilenă, propilenă

Butan: Dehidrogenare ‣ Butadienă

Pentan: Izomerizare ‣ i-C_5 – Dehidrogenare ‣ Izopren

Fracția C_6-C_9 ‣ Alcooli Plastifianți

Fracția C_{10}-C_{13} ‣ Clorurare, Alchilare ‣ Detergenți biodegradabili

Fracția C_{12}-C_{18}

– Dehidrogenare ► Alfaolefine C_{12}-C_{18} ► Alchil benzen ► detergenți
– Clorurare
– Sulfatare ► { Clorură de alchil ► Alchilbenzen ► Detergenți / Detergenți Etoxilare ► Detergenți }
– Oxidare ► Alcooli
– Sulfoclorurare ► Alchil-sulfocloruri ► Detergenți – Biosinteze, Proteine, vitamine.
– ***Fracția C_{21}-C_{32}:***

1. Cracare ‣ Alfaolefine:
– Sulfatare ‣ Detergenți;
– Alchilbenzen ‣ Detergenți;
– Oxonare ‣ Alcooli ‣ Detergenți;

2. Oxidare ‣ Acizi grași ‣ Săpun, alcooli C_6-C_{10};
3. Clorurare ‣ Cloroparafine ‣ Plastifianți.

De o importanță deosebită este metanul, atât din cauza transformărilor chimice variate la care se pretează în vederea obținerii unui mare număr de produse chimice, cât și din cauza producției ridicate și a unei purități (>99%) la un nivel neegalat în nici o altă parte a lumii. Ca derivat secundar, în amestec cu alte hidrocarburi, metanul se produce în piroliză, în reformarea catalitică și în procesele de cracare. Pentru scopuri chimice, la noi se utilizează aproape exclusiv metanul „pur" obținut în șantierele din Transilvania și metanul din gazele de schelă.

Alcanii C_2-C_5 se obțin supunându-se fracționării prin distilare gazele provenind din procesele de reformare catalitică și gazele de schelă asociate cu producția de țiței.

Alcanii C_6-C_{32} se obțin din fracțiile de benzină, de petrol sau de motorină DA, supuse întâi hidrofinării, unei fracționări prin distilare și, în final, unei absorbții selective pe site moleculare.

11.3.2. Alchene

În schema care urmează sunt prezentate căile de prelucrare ale alchenelor, derivații intermediari și produsele mai importante:

Etilenă:

– Polimerizare:
  – Presiune înaltă ‣ Polietilenă (de densitate mină);
  – Presiune joasă ‣ Polietilenă (de densitate mare);
  – Clorurare ‣ Dicloretan ‣ Clorură de vinil – Policlorură de vinil, copolimeri vinilici;
– Oxidare; – Etilenoxid:
– Etilenglicol, polietilenglicol, etanolamine;
– Rășini poliesterice;
– Detergenți; – Aldehidă acetică:
– Anhidridă acetică;
– Acid acetic ‣ Acetat de vinil; – Hidratare ‣ Alcool etilic – Alchilare cu benzen:
– Etilbenzen; – Stiren:
1. Polistiren:
2. Butadienă
– Cauciuc BS
– Oligomerizare ‣ Olifineliniare C_{10}-C_{20}:
– Oxonare ‣ Alcooli ‣ Plastifianți;
– Alchilare ‣ Detergenți.

Procesul curent de obținere a alchenelor C_2‘‘, C_3‘‘, C_4‘‘ este piroliza.

Proporții reduse de etilenă se pot obține din gazele rezultate de la procesele de cracare termică și catalitică, prin fracționare.

Propilenă.

– Polimerizare:
– Stereospecifică ‣ Polipropilenă ‣ fibre, fire, mase palstice;
– Tetramerizare ‣ Termopolimer C_{12} liniar ‣ Detergenți;
– Codimerizare ‣ Heptene;
– Copolimerizare ‣ C_2" + C_3" și C_2" + C_3" + terpolimer;
– Amonoxidare

Acrilonitril:

– Poliacrilonitril ‣ Fibre (melană);

– Butadienă ‣ Cauciuc:

– Sinteză oxo ‣Aldehidă butirică:

– Alcooli butirici;

– Etil 2 hexanol, plastificați:

– Alchilare ‣ i-Propil-benzen ‣ Fenol și acetonă

– Hidratare ‣ Alcool izopropilic ‣ Acetonă

– Clorhidrinare ‣ Propilenoxid ‣ Propilenglicoli ‣ Poliesteri ‣ Rășini epoxidice

– Oxidare ‣ Acroleină ‣ Alcool alilic ‣ Glicerină

Fracția C_3 din gazele provenind de la cracările termice (cocsare, reducere de vâscozitate) conține 30–35% propilenă, iar aceea de la cracare catalitică conține 65–75% propilenă.

În fracția C₄ rezultată din cracarea termică se găsesc 40–45% butene, iar în cea de la cracarea catalitică 45–55% butene.

Olefine { Dehidrogenare ‣ Butadienă ‣ Cauciucuri

– *n*-butene ‣Polimerizare ‣ Copolimeried 1 - butenă

Hidratare ‣Alcool sec-butilic ‣ metiletil -

Acetonă { Oxidare ‣ { Anhidridă maleică

Polimerizare Poliizobutilenă și copolimeri

– *i*-butenă ‣ Cauciuc butilic

Dimerizare ‣ Diizobutilenă ‣ Alcoolioxo C_9

Hidratare ‣ Alcool terțiar - butilic

Cauciuc butadienstirenic (BS)

– Butadienă ‣ Polimerizare ‣ { Cauciuc polibutadienic

Cauciuc acrilobutadienstirenic (ABS)

Olefine C₅

Pentenă ‣ Izopren ‣ Cauciuc izoprenic

Butadiena se obține prin dehidrogenarea butenelor, a *n*-butanului și intervine în proporție de 4–5% în produsele de piroliză ale benzinelor și ale motorinelor. Sursa cea mai importantă a alchenelor o constituie procesul de piroliză.

11.3.3. Alchine

Acetilenă

– Adiție de HCl ‣ Clorură de vinil ‣ Polimerizare

– Adiție de HCN ‣ Acrilonitril ‣ Polimerizare

– Hidratare ‣ Acetaldehidă ‣Acid { acetic și anhidridă acetică n - Butanol

– Adiție de acid acetic ‣ Acetat de vinil ‣ Polimerizare

– Adiție de alcooli ‣ Eteri vinilici ‣ Polimeri – Clorurare ‣ Tetracloretan, tricloretilenă.

Acetilena se obține prin piroliza oxidantă a metalului. În cantități mici, pentru tăieri de metale cu flacără „oxiacetilenică“, se produce din carbura de calciu prin reacție cu apa.

11.3.4. Aromatice

Benzen

– Alchilare cu C2“ ‣ Etilbenzen ‣ Stiren

– Alchilare cu C_3“ ‣ Izopropilbenzen ‣ Fenol + acetonă, alfa-metilstiren

– Dehidrogenare ‣ Ciclohexan ‣ Cicloxanol ‣ Ciclohexanonă ‣ Caprolactamă ‣ Fibre poliamidice (relon)

– Nitrare ‣ Nitrobenzen ‣ Anilina ‣ Coloranți

– Alchinare cu C_{12}“ ‣ Alchibenzen ‣ Detergenți

– Clorurare ‣ Clorbenzen ‣ Hexaclorci-clohexan ‣ Oxidare ‣ Anhidridă maleică.

Toluen

– Hidrodezalchilare ‣ Benzen

– Nitrare ‣ Amine, diizocianați ‣ Poliuretani

– Oxidare ‣|Fenol‣Fenoplaste

Acid hexahidrobenzoic ‣Caprolctamă‣Fibre poliamidice

Aromatice C_8

– Etilbenzen – Dehidrogenare ‣ Stiren

– Orto-xilen – Oxidare ‣ Anhidridă ftalică ‣ Plastifianți, rășini

– Meta-xilen – Izomerizare ‣ Para-xilen

– Para-xilen – Oxidare ‣ Acid tereftalic ‣ Fibre poliesterice (terom).

Proporția cea mai importantă a aromaticelor utilizate ca materii prime petrochimice provine din procesul de reformare-aromatizare-catalitică a fracțiilor de benzină primară. Toluenul poate fi transformat în benzen prin hidrodesalchilare, iar aromaticele C_8 pot fi izomerizate la *p*-xilen, care constituie produsul cel mai căutat.

Aromaticele C_6-C_8, și mai ales benzenul, apar în fracția de benzină obținută la piroliza benzinei și a motorinelor. Cu extinderea pirolizei la aceste materii prime, tonajul de benzen produs prin piroliză devene relativ important.

12. Comercializarea petrolului și a produselor petroliere

În practicile internaționale statornicite pe piața țițeiuluii, în afară de contractele directe între cumpărători și firmele producătoare de țiței și /sau produse petroliere, incheiate pe termen lung și pentru cantități mari, se uzitează, pentru cantitățile limitate, listarea la bursa de produse. Funcție de cotațiile bursiere la țiței evolueaza cotațiile bursiere la carburanți (benzine, motorină).

După prima criză a petrolului din anii 1972–1974, prețurile barilului de petrol au cunoscut creșteri explozive care au generat crize ecomico financiare repetate cu periodicitate de circa 10 ani culminând cu ultima criză din anii 2008–2010 care a împins prețul barilului de țiței în jurul a 150$/bbl.

Omenirea a trebuit să recunoască faptul că resursele de petrol ale planetei sunt limitate și epuizabile. Crizele au dat un nou avînt explorărilor petroliere și au fost cercetatate și explorate noi bazine sedimentare situate în off-shore, în on-shore-ul de mare adâncime, în zonele arctice sau cu condiții dificile de acces (tundra, ape adânci, etc). Au fost investite sume impresionante în cercetarea, conceperea și fabricarea de instalații, echipamente și tehnologii adecvate explorării și exploatării

pentru descoperirea de zăcăminte noi. Industria mondială a petrolului și așa concentrată în mari corporații a cunoscut și ea mutații importante care au condus la o și mai mare agregare: câteva firme de mărime colosală își impart astăzi dreptul de a dispune de cea mai importantă bogăție a subsolului planetei din ultimele două secole.

În Europa, dependentă în proporție foarte ridicată de petrolul din import, prețurile la carburanți au cunoscut și ele salturi pe măsură.

Comercializarea țițeiului produs în România, în perioada 1948–1950, se făcea de către schelele de producție petrolieră către rafinării, respectiv către Combinatele de Rafinării și Petrochimie din țară. Carburanții, produsele petroliere și petrochimice rezultate din procesare se valorificau în țară sau la export. Dezvoltarea capacităților de procesare a țițeiului din România până la peste 30 milioane tone țiței/an (din care numai 10–14,6 milioane tone țiței din zăcămintele din România, iar restul țiței importat sau servicii de procesare țiței pentru firme din terțe țări) a menținut industria petrochimică din România în topul european.

Anexele 1–5 prezintă volumul comerțului exterior al României cu produse și echipa- mente petroliere în perioada 1950–1992.

În prezent, prețul de vânzare la pompă se stabilește de către firma proprietară a stației de distribuție și are în vedere cotație bursieră a țițeiului la nivel european la care se adaugă costurile de rafinare, transport depozitare și desfacere,precum și impozitele indirecte percepute de stat, respectiv acciza și taxa pe valoarea adăugată (TVA).

Deși pe piața românească sunt active mai multe firme de retaileri de produse petroli- ere care beneficiază de o rețea de desfacere cu un număr variat de unități de comerciali- zare, prețul de vânzare oscilează foarte puțin în jurul prețului de referință stabilit de către Petrom – principalul actor pe piața de retailer a produselor petroliere din România.

Pe piața mondială a cotațiilor bursiere, prețurile au cunoscut un maxim absolut la, țiței, în lunile martie-iunie 2008, respectiv de 104–149 $/baril (728/1045$/tonă) și la produse petroliere, s-au înregistrat cotații de preț maximale în perioada aprilie-iulie 2008, astfel: benzina Premium neetilată în luna iulie 2008, a fost cca.1150 $/tonă, motorina 0,2% CIF Med. cca.1200 $/ tonă, iar cotația la păcură a atins 720 $/ tonă. Echivalând în lei, cursurile de revenire din acea perioadă, maximele bursiere au însemnat cca. 2,15 lei/litru la benzină și de 2,2lei/litru la motorină.

După primăvara anului 2008, prețul la țiței a început să scadă, ajungând la un minim al perioadei în luna decembrie 2008, de 39 $/baril, iar prețul la produsele petroliere au continuat să scadă și au atins un minim în acceași lună, de 400$/tonă la motorină și benzină și de 220 $/tonă la păcură.

La finele anului 2010 (luna decembrie), cotațiile bursiere la țiței se situau la nivelul a cca. 96$/baril (respectiv 672–675 $/ tonă), în timp ce cotațiile la produsele petroliere erau: benzina Premium – 810 $/tonă (cca.2,10 lei/litru); motorina – 790 $/tonă (cca.2,05 lei/litru); păcura – 475 $/tonă (cca.15-20 lei/tonă).

Analizând prețurile principalelor tipuri de *carburanți la pompă,* practicate de principalii operatori de pe piața din țara noastră în perioada 2008–2010, în funcție de fluctuația monedelor de referință, respectiv euro și dolar, constatăm că acestea au înregistrat variații după cum urmează:

– în perioada ianuarie 2008 – decembrie 2010 prețurile au cunoscut un trend ascendent, cu oscilații aproape săptămânale. Pe ansamblu, creșterea medie a prețului la benzina Premium fără plumb a fost de cca.30%, variind între 3,52–3,15 lei/litru la 4,54–4,73 și chiar 5,89 lei/litru (Luk Oil) la finele perioadei, cu un minim al perioadei de 3,3 lei/ litru în vara anului 2008, pentru ca în anul 2012 să depășească 6,5 lei/l.;

– la motorină, în aceeași perioadă, creșterile de prețuri au înregistrat un procent de cca.22%, cu oscilații ceva mai mici decât la benzină, dar pe ansamblu mai ridicat decât prețul la benzină (au fost variații de la 3,30 în vara anului 2009 la 4,75lei/litru în decembrie 2010 și 6,3 lei/l în anul 2012);

– de fiecare dată inițiativa scumpirilor a avut-o Petrom-Grup OMV, urmată cu scumpiri de aceleași amplitudini la celelalte companii/firme de pe piața carburanților. Pe timp îndelungat prețurile cele mai mari s-au menținut la Petrom, cu câteva excepții de scurtă durată, când maximele absolute au fost înregistrate la Lukoil (în lunile ianuarie 2009 și decembrie 2010). Prețurile benzinei și motorinei practicate de principalele companii/ firme, operatori pe piața românească, au variat în limita a 0,10–0,30lei/litru, ceea ce lasă loc supoziției existenței unei politici de cartel.

Variația prețurilor carburanților la pompă în perioada 2008–2012 a fost motivată și de variația cursului monedei naționale în raport cu moneda europeană și americană. Cursul de referință BNR leu/euro a înregistrat fluctuații în medie pornind de la 3,693 în ianuarie 2008, a scăzut la pragul de 3,5268 în luna august a aceluiași an, când a fost recunoscut în țara noastră începutul perioadei de criză economică, continuând cu creșteri, astfel la finele anului 2010 atingând maximul valoric de 4,2925, iar în luna august 2012 a depășit 4,5 €/leu.

În ce privește evoluția cursului de referință BNR leu/$, pornind în ianuarie 2008 de la 2,5116, a scăzut pe parcursul primului semestru înregistrând în luna iulie 2008 nivelul minim al perioadei, respectiv de 2,2687 lei/$ după care au urmat fluctuații ale cursului de monedă, înregistrându-se nivele maxime de 3,348 în luna februarie 2009 și 3,3388 în luna iulie 2010 și peste 3,5 lei/$, în luna septembrie 2012.

Ponderea cu care intervin elementele de cost în structura prețului de vînzare a carburanților la consumatorul final (la pompă), se prezintă astfel:

Preț afișat la stația „X“ de distribuție a carburanților în ziua de 25 iunie 2012:

• Benzină EURO 95 fără Pb	1,270 Euro/litru din care:
– costuri țiței:	0,449 Euro/litru
– rafinare, transport, depozitare, distribuție și vânzare la consumator	0 ,215 Euro-litru
– accize	0,360 Euro/litru
– TVA	0,246 Euro/litru
• Motorina Euro Diesel	1,279 Euro/litru din care:
– costuri țiței	0,449 Euro/litru
rafinare, transport depozitare, distribuție și vânzare la consumator	0,266 Euro/litru
– accize	0,316 Euro/litru
– TVA	0,248 Euro/litru

Majoritatea produselor rafinate în România de către PETROM sunt comercializate în țară, prin unitățile propri aparținând PETROM- OMV, iar cca 30% din stațiile de distribuție a carburanților sunt situate ăn țări vecine României

Evoluția stațiilor de distribuție produse petroliere OMV este dată în Tabelul nr. 10 din **Anexele** acestui capitol.

Vânzările de produse produse petroliere prin stațiile propri PETROM+OMV în perioada 2008–2010 se prezintă astfel:

- ANUL 2008: benzină: 1106 mii tone, motorină: 2292 mii tone; kerosen: 218 mii tone; păcură: 289 mii tone. Stații de distribuție 819;
- ANUL 2009: benzină: 1204 mii tone; motorină: 2267 mii tone kerosen: 211 mii tone; păcură: 460 mii tone. Stații de distribuție: 814
- ANUL 2010: benzină: 1036 mii tone, motorină: 2264 mii tone, kerosen: 214 mii tone, păcură 98 mii tone. Stații de distribuție 810.

În domeniul comercializării carburanților pe piața românească mai activează: ROMPETROL. LUK OIL, SHELL, MOLL, OMV; ș.a., dar care totalizează mai puțin de 30% din piața carburanților din România.

13. Comerțul Exterior și cooperarea internațională în domeniul petrolului și gazelor

De-a lungul timpului petrolul a constituit unul dintre principalele produse exportate sub forme diferite de către români. Astfel, potrivit unor vechi uzanțe, produsele extrase din subsolul suprafețelor deținute de către moșneni, boieri sau mânăstiri, din Țara Românească, erau repartizate de către domnitor (singurul proprietar al zăcămintelor – și al visteriei domnești), care le valorifica prin intermediul vămilor și al piețelor. Vămile (schelele – cum se numeau la acea vreme), menționate încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea, erau organizate la Câmpina și la Vălenii de Munte, prin care se exporta petrol către Transilvania. Antreprenorii vămilor-schilerii-încasau taxele vamale și aveau dreptul exclusiv de a cumpăra și vinde petrolul din Țara Românească. Raporturile dintre aceștia și vistierie erau statornicite în condicile și „ponturile“celor două vămi. Contractele de arendare, în mod obișnuit, se încheiau pe durata de un an, între arendașii vămilor și visteria țării. Păcureții predau săptămânal cantitățile de „păcură“ extrase, iar contravaloarea se încasa o dată la trei luni. Cele mai mari cantități de păcură se exportau către Turcia și Austria, pe corăbii, prin porturile dunărene. Negustorii păcureți „poposeau cu carele într-unul din punctele de trecere peste Dunăre:Turnu (Măgurele), Zimnicea, Călărași, Giurgiu ș.a. Pentru a-și găsi cumpărători păcureții, adesea, se deplasau singuri la Silistra sau în alte localități din Turcia și după ce-și găseau cumpăratori și se învoiau asupra prețului, reveneau și, pe baza unei „cărțulii“ de plata taxei vamale, transferau marfa „cumpărătorilor turci“. În anul 1788 s-au exportat la Constantinopol cantitatea de 20000 de ocale „păcură“, la prețul de 40 de aspri ocaua.

În Moldova, conform unui catastif al vămilor din anul 1765, printre alte produse exportate prin vămile de la Trotuș, Galați etc. figurează și petrolul, pentru care se încasa o taxă vamală, raportată la numărul de poloboace. După impunerea Regulamentului Organic, Moldova dezvoltă comerțul cu petrol, stabilind legături comerciale (și pentru petrol) cu Transilvania, prin vămile de la Câmpulung și Trotuș.

O dată cu aplicarea Regulamentului organic, are loc unificarea regimului petrolului din țara Românească și Moldova. Este desființat monpolul domnesc, iar zăcămintele de țiței trec în posesia proprietarilor suprafețelor. În virtutea acestei legiuiri, valabilă până în deceniul al 7-lea al secolului al XIX-lea, extracția țițeiului era asigurată de țăranii proprietari ai suprafețelor de teren și ai zăcămintelor.

Anul 1857, marchează anul nașterii industriei mondiale a petrolui prin raportarea în statisticile vremii a primei producții de petrol în țara Românească de 275 tone, ca urmare a contractului de iluminare a Bucureștiului cu petrol lampant, distilat în „fabrica de gaz“ (rafinărie) din mahalaua Sfântu Dimitrie din Ploiești, construită de frații Marin și Teodor Mehadințeanu (boieri de neam, stră-stră nepoți ai lui Lupu Mehedințeanu??). Iluminatul cu gaz (petrol lampant, mai întâi în București, apoi la Ploiești (1858), Iași (1858), Buzău (1860), se extinde cu repeziciune și în alte orașe ale României. Noi fabrici de gaz se construiesc la Ploiești – fabrica Madasch (1857), la Păcureți-Prahova (1860) -fabrica Gheorghe Chirciu, la Solonț (Moldova-fabrica Iohan Labandovschi, George Miller și Simion Isipovici (1858) etc.

Capitalul străin pătrunde în România după anul 1860. Prima permisiune de exploatare pe perimetrul Ocna, în dealul Cireșoaia, județul Bacău este acordată francezului Olivier Lalande, care a forat 25 de puțuri între 9 și 56 de metri, fără a obține petrol, astfel că în martie 1866 Lalande solicită Ministerului de Finanțe aprobarea de a transmite exploatarea lui Gabriel Solovy et companie. În Muntenia prima societate cu capital străin, englez, a fost înființat în anul 1864, sub denumirea de „Valachia Petroleum Company“. Conducătorul, Jackson Braun, fost director al Băncii Otomane din țara Românească, face primele foraje la Țintea, Beci și Moreni. În anul 1896 „Valachia Petroleum Company“, exploata pe moșiile statului din județul Prahova 22 de puțuri: în Țintea 15, Scorțeni 3 și Bordeni 4. La scurt timp

de la înfiinţare, în urma unor neînţelegeri între Jackson Braun şi bancherii pe care-i reprezenta, Valachia Petroleum Company se desfiinţează. În locul ei Jackson Braun a înfiinţat o nouă societate „Jackson Braun et Co“, cu un capital social de 7000000lei. Societatea a cumpărat terenuri la Băicoi, Ţintea, Doftana, Scorţeni, Buştenari etc. Jackson Braun lichidează şi această nouă societate, după un an de exploatare. Lalande şi Jackson Braun sunt primii care introduc forajul mecanic în România, la săparea puţurilor de petrol. Sondele săpate mecanic au fost în majoritate abandonate din cauza amplasării lor pe locaţii întâmplătoare, fără o cunoaştere geologică prealabilă.

Creşterea cererii de petrol pe piaţa europeană a accelerat pătrunderea capitalului străin în România, astfel; în 1865 doi ingineri francezi solicită sprijin pentru a face cercetări prin foraje pentru petrol în judeţul Prahova şi, în acelaşi an negustorul francez Felix Henry solicită exploatarea zăcămintelor de ţiţei de pe moşiile statului din judeţele Dâmboviţa şi Prahova; în anul 1879 compania „Suchard“ din Viena instalează 5 sonde la Colibaşi şi Moreni. În anul 1880 societatea germană „Hildenbrand“ face 7 foraje la Poseşti şi Matiţa Tot: în 1880 îşi face apariţia în România firma engleză „Thois Comp“, iar în anul 1887 se instalează în România „Offenheim Singer et co“, care cumpără prin contract producţia de ţiţei de pe moşia Câmpina şi producţia de la Sărata-Monteoru, după care a cumpărat şi moşia Hernea din Câmpina. În anul 1891 firma „Offenheim Singer et co“ s-a transformat în „Societatea anonimă pentru industria şi comerţul cu petrol“. În anul 1890 s-a constituit societatea anglo-română sub firma „Pielsticheret co“ care va exploata terenurile petrolifere de la Poiana Vărbilău şi Matiţa. În 1890 îsi fac apariţia: firma belgiană „Vanderchnerenet co“ care are în posesie exploatatorii de la Tega-Coculeşti-Buzău şi societatea „Compania generală anonimă de mine şi petrol din România“, cu sediul la Bruxelles.

O primă acţiune de promovare a petrolului românesc în Europa poate fi considerată participarea României la expoziţia universală din 1867 de la Paris, unde a fost expus ţiţeiul obţinut din schela Păcureţi.

În anul 1870, la expoziţia de la Viena, „bitumul valahic“ a obţinut diploma de onoare. În perioada următoare Austro-Ungaria ocupă primul loc în rândul ţărilor importatoare de petrol din România, urmată de Bulgaria, Italia, Turcia. În acelaşi timp în care creşte exportul de ţiţei scade exportul de lampant.

Petrolul produs în România s-a vândut pe piaţa externă, la Viena şi Constantinopol cu 1 franc vadra, iar în anul 1891 preţul era de numai de 60 de parale, egal cu preţul oferit în schelele de producţie.

Din deceniul al 7-lea al secolului al XIX-lea, pieţele Europei de vest încep să importe ţiţei din America, la concurenţă cu petrolul românesc. Petrolul românesc începe să fie concurat chiar şi pe piaţa internă de către petrolul rusesc. Pentru protecţia petrolului autohton guvernul introduce o taxa vamală asupra petrolului rusesc de 20 lei/kg care ulterior, în urma unei convenţii cu Rusia, a fost redusă la jumătate. Comerţul din a doua jumătate a secolului XIX a fost dominat de exportul de ţiţei brut. Între 1879 şi 1895, cantitatea de petrol exportată a crescut de la an la an. În anul 1893 s-au exportat 24767 t, cantitate de şapte ori mai mare decât în anul 1879. Cantităţile de ţiţei exportate până la anul 1900 depăşeau cantităţile consummate în ţară. Pentru situaţia exportului în perioada 1920– 1938, vezi **Tabelul nr. 11** din **Anexele** acestui capitol.

România, ca ţară petrolieră, a avut până la Cel de-al Doilea Război Mondial un loc de frunte între producătorii, prelucrătorii şi exportatorii de produse petroliere. Ritmul de creştere fără precedent al cererii de petrol şi noile zăcăminte descoperite pe plan mondial au îndepărtat România de pe poziţiile de prim rang deţinute în domreniul extracţiei de petrol, iar dezvoltarea industrială a României şi creşterea consumului intern au făcut ca să trecem în rândul ţărilor cu producţii mici. Aproximativ din anul 1970, odată cu creşterea capacităţilor de procesare petrochimică, România a început să importe ţiţei, în parte pentru satisfacerea consumului intern, şi, urmărind politica economică a unor importante ţări vest-europene, pentru a devin un însemnat exportator de produse petroliere şi petrochimice. În anii

1980 producția internă a Romîniei s-a redus de la 14,6 milioane tone în anul 1976 la cca. 10 milione tone în anul 1989, iar importul de țiței a oscilat între 15–20 milioane tone/an. Din totalul de peste 30 milioane tone țiței prelucrat peste jumătate era exportat sub formă de produse petroliere sau petrochimice, iar în unele perioade o parte din combinatele petrochimice făceau processing pentru terți.

Relațiile comerciale tradiționale cu produse petroliere, au fost întregite cu cooperarea științifică și tehnologică mult amplificată prin dezvoltarea potențialului tehnico-material al României. Această cooperare s-a manifestat în dublu sens: prin importul unor valori tehnologice, necesare progresului industriei petroliere românești și prin exportul românesc în multe țări ale lumii de inteligență, know/how, echipamente, materiale și cooperarea la construcția și dezvoltarea unor importante obiective petroliere pe aproape toate continentele.

Cooperarea internațională își are rădăcinile în începuturile industriei de petrol din România, când se sapă primele sonde, se construiește prima rafinărie și se trece la iluminatul cu „*gaz de lampă*“. Este cunoscut faptul ca Mehedințeanu, înainte de 1857, a făcut o călătorie de documentare în Franța și Germania și de la Hamburg își aduce echipamentul ce va fi instalat la bariera Râfov a Ploieștiului. România era în legătură cu marile centre științifice și tehnice europene; petrolul românesc se afla în concurență comercială cu cel din Galiția poloneză, epuizat de mult, și cu cel rusesc din zona Baku. Cercetările lui Poni și Costăchescu, ale lui Istrati și ale altor savanți ai vremii sunt comparabile cu cele ale școlii ruse de petrol, cu care exista un schimb de informații, așa cum exista cu cercetătorii din Germania, în frunte cu Engler, și cu cei din Anglia. Prezența României în Expoziția Universală de la Paris din 1900 este notabilă și aici vor expune panouri cu fotografii și mostre de la rafinăria „Steaua Română“ din Câmpina și fotografia machetei bazinului petrolier din Portul Constanța „*așa cum va fi când portul va fi isprăvit*“.

Congresul Internațional al Petrolului de la Paris, început în 16 august 1900, este bine mediatizat de tânăra revistă, ce-și făcuse debutul în aprilie 1900, „***Moniteur des Intérêts Pétrolières Roumains***“ ce va apărea în mod continuu până în 1948, revistă când trilunară, când bilunară, ce va fi oglinda și tribuna completă și competentă a tuturor evenimentelor petroliere din România și care va prezenta în detaliu mișcarea amplă a petrolului mondial. Revista a publicat pe coloane paralele, în română și franceză (limba de primă circulație mondială din acea vreme), articolele ce făceau cunoscute lumii preocupările și integrarea în lume a petroliștilor români. „***Monitorul Petrolului Român***“, timp de o jumătate de veac a fost citit, apreciat și elogiat de specialiștii din țară și de peste hotare.

După aproape 48 de ani de la încetarea apariției „*Monitorului Petrolului Român*“ aceasta și-a reluat locul în rândul periodicelor românești, din martie 2002, sub denumirea de „***Monitorul de Petrol și Gaze***“ editat de S.I.P.G. (Asociația „Societatea Inginerilor de Petrol și Gaze“).

România a fost un participant pretigios la Conferința Internațională a Petrolului de la Paris, de fapt primul congres mondial de petrol, fiind bine reprezentată cu comunicări ce au stârnit interes din partea savanților și inginerilor străini. Evenimentul se repetă la cea de-a doua Conferință Internațională a Petrolului, ținută în Belgia, la Liège, deschisă la 13/26 iunie 1905, unde în comisia reprezentanților pe țări sunt incluși oameni de știință și petroliști români: doctorii Lazăr Edeleanu și Ludovic Mrazec și inginerul C. Alimănișteanu. Este o participare de renume prin comunicările pe care le fac participanții români privind geologia, chimia, caracterizarea tehnologică și utilizarea rațională a produselor petroliere și prin „Pavilionul expozițional român“ bine primit și apreciat. Secțiune a doua a Conferinței internaționale alege Comisia pentru unificarea metodelor de analiză, încredințată lui Lazăr Edeleanu. Participarea românească a constituit un succes remarcabil, astfel încât viitorul congres internațional de petrol se va ține în România, în august 1907-devenit de-acum Congresul Mondial de Petrol, denumire ce și-o păstrează și în prezent. Congreul de la București, însoțit de Expoziția petrolieră de la Filaret (Parcul Libertății – Parcul „Carol I“) și urmat de vizite în unele zone petrolifere, în special în zona

Câmpina, aduce în țară personalitățile de frunte ale petrolului mondial, nume ce au intrat în istoria științei petrolului cu cercetări de referință. Savanții și inginerii români au fost gazde primitoare și participanți activi ce au asigurat succesul înaltei reuniuni tehnico-științifice. Evenimentul avea să se mai repete după trei sferturi de veac, în anul 1979, când la București se ține cel de-al zecelea Congres mondial al petrolului, o altă manifestare de prestigiu, mult apreciată de participanții sosiți din întreaga lume.

România a făcut un pas însemnat pentru încetățenirea și dezvoltarea științei petrolului, prin introducerea, în anul 1903, la Universitatea din Iași, a unor cursuri de petrol din inițiativa lui Petru Poni, cercetător recunoscut internațional în chimia petrolului, profesorul predând chiar cursul de fizico-chimia și originea petrolului. Trebuie remarcat termenul inovator de „*fizico-chimia petrolului*“ într-un domeniu aflat la început, în stadiu de constituire și care se va dezvolta uluitor. Profesorul I. Simionescu preda geologia petrolului și profesorul A. Obreja tehnologia petrolului. Era gândirea unui ciclu complet, început cu speranța manifest mărturisită că inițiativa de la Iași va fi urmată și la Universitatea din București, ceea ce de fapt, în curând, s-a întâmplat, urmând ca apoi astfel de cursuri și chiar o facultate de mine să apară la Școala Politehnică din București și la Școala Politehnică din Timișoara, ambele înființate prin Decret Regal, în anul 1920. Cursuri sistematice si catedre de specialitate pentru petrol, geologia și chimia petrolului au fost organizate în Școlile Politehnice precum și la universitățile de la București, Iași și Cluj. Se formau astfel inginerii și specialiști care urma să aibă un rol însemnat în afirmarea internațională a unei industrii de vârf. Eforturile universitare își vor afla corolarul în anul 1948, când se înființează Institutul de Petrol și Gaze în București – azi Universitatea de Petrol și Gaze din Ploiești – a cărei activitate de peste șaizeci de ani este unanim recunoscută pe plan mondial.

Comisia națională pentru unificarea metodelor de analiză a produselor petroliere, constituită în ianuarie 1909, parte a Comisiei internaționale constituite în același scop, își va aduce contribuția substanțială la definirea și omogenizarea unui domeniu fundamental al tehnicii și comerțului petrolier internațional. Studiile și punctele de vedere ale competenților membri români sunt apreciate și însușite. România va avea din 1912 caiete de sarcini pentru produsele petroliere utilizate în diferite scopuri, ceea ce arată preocuparea pentru calitate prin utilizarea metodelor de testare oficiale. Progresele realizate în România în această direcție sunt recunoscute internațional, astfel încât între 26 septembrie și 2 octombrie 1914, Comisia internațională își ține sesiunea la București.

Bine integrați în fluxul petrolier mondial, ocupând un loc de frunte, specialiștii români își dau seama de necesitatea unificării eforturilor de cercetare și cooperare științifică și tehnică în domeniu, propunând în mai 1913 înființarea la București a unui Institut Internațional al Petrolului. Propunerea făcută de N. Xenopol este susținută de către ceilalți savanți și specialiști români prin intervenții scrise ce dau o direcție acestei propuneri. Se dorea înființarea la București a unui institut inspirat de Institutul Internațional de Agricultură existent la Roma. Ideea, apărută în pragul Primului Război Mondial, nu a mai putut fi materializată. Problema este reluată în decembrie 1924 de către profesorul Dan Rădulescu de la Universitatea din Cluj, prin articolul publicat în Monitorul Petrolului Român, în care insistă pentru înființarea Institutului de Cercetări pentru Industria Petrolului. Inginerul M. Constantinescu va susține în decembrie 1930, în aceeași publicație, ideea necesității existenței unui Institut al Petrolului, iar în 1933, un entuziast absolvent al Școlii de Arhitectură din București elaborează o frumoasă machetă – proiect al viitorului institut. Dar toate acestea rămân numai deziderate și proiecte, deși în 1942 se reamintește ideea înființării Insitutului Național al Petrolului abandonându-se ideea unui Institut Internațional al Petrolului. Ideea a fost însă reluată după aproape 80 de ani, când prof. Dr. N. Antonescu, dr. ing. Ion Basgan, SIPG și alții au propus înființarea unui Institut European al Petrolului în România sub egida Uniunii Europene. Războiul ce începuse, bombardamentele, distrugerile suferite de către schele și rafinării au îndepărtat astfel de preocupări. Rafinăriile, în special cele mari, ca „Astra Română“, „Steaua Română“, „Creditul Minier“, „Vega“ aveau preocupări de cercetare coordonate cu

centrele din străinătate, planificând împreună studii și cercetări, cooperând pentru rezolvarea problemelor ridicate de practica industrială. Societățile petroliere dispuneau, cu mult înainte de Primul Război Mondial, de grupe sau centre de cercetări integrate sistemului de producție și prelucrare a țițeiului. Laboratoarele centrale de cercetări la nivelul de industrie, pe ramuri de activitate – geologie, foraj-extracție, transport, prelucrare – și institutele de cercetare se vor reconstitui și înființa în anii 1948–1951 și se vor dezvolta pentru a face față tuturor nevoilor industriei naționale de petrol, pentru a coopera internațional și a contribui la exportul de inteligență românească.

După 1948, se înființează prestigioase institute de cercetare și proiectare ce acoperă toate nevoile interne, de la concepție la punere în funcțiune a unor mari obiective și exportul de echipamente, utilajeși instalații în multe țări străine. Concomitent are loc cooperarea, importul de tehnologii și adaptarea acestora prin proiecte specifice, lucrându-se cu mari firme din domeniu, recunoscute pe plan mondial, ca Schlumberger, U.O.P., Comprimo, IFP, Uhde etc. Cercetarea, proiectarea și cooperarea internațională continuă cu succes și astăzi, în ciuda unor dificultăți, a unui flux și reflux al evenimentelor ce țin omul sub vremi.

De-a lundul timpului și specialiști români au adus contribuții de mare importanță în tehnica și tehnologia extracției și procesării petrolului.

În anul 1901, în schelele petroliere de pe Valea Prohovei se introduce sistemul american de foraj rotativ, în 1906 se aplică în județele Neamț și Prahova săparea sondelor prin sistemul hidraulic rotativ cu masă, experimentat în 1901 în Texas – S.U.A. și generalizat în România în anii 1925–1927; în 1909 începe extracția țițeiului prin pompaj etc. Inginerii români se înscriu în acest curent inovator prin realizări și invenții originale, premiere mondiale: de exemplu, inginerul A. A. Beldiman brevetează în 1906 sistemul de foraj cu motor la talpa sondei, experimentat la o sondă din Câmpina în anul1910, an în care profesorul Dragomir Hurmuzescu începe studiile asupra radioactivității petrolului; în 1912, inginerii Virgil Tacit și Valeriu Pușcariu inventează un ventil cu închidere hidraulică de la distanță pentru oprirea sondelor eruptive și stingerea eventualelor incendii de la gura sondei, în același an inginerul Cantili introduce un sistem propriu de foraj uscat. Inginerul Ion Basgan brevetează în anul 1937, în România și în S.U.A., invenția „Forajul rotativ percutant cu prăjini grele proproționale“, invenție ce avea să revoluționeze tehnica forajului – Brevet aplicat cu succes pentru forajele de mare adâncime. Invenția recunoscută și larg aplicată avea să aducă importante beneficii utilizatorilor. Rafinăriile din România aplică sistemele de rectificare și distilare continuă pentru îmbunătățirea calității fracțiunilor de petrol, rafinarea chimică a lampantului, neutralizarea motorinelor, fabricarea uleiurilor și parafinei, dar cea mai importantă personalitate a prelucrării țițeiului din prima jumătate a secolului al XX-lea rămâne doctorul Lazăr Edeleanu.

Lazăr Edeleanu, doctor în chimie, în 1887, la Universitatea din Berlin, din 1897 director al Laboratorului de Chimie al Serviciului Minelor și din 1906 numit concomitent șef al Laboratorului de chimie la Institutului Geologic al României și director al nou înființatei rafinării „Vega“, face studii aprofundate de caracterizare și evaluare a țițeiurilor românești și elaborează, în urma cercetărilor întreprinse la rafinăria pe care o conduce, *procedeul de rafinare a petrolurilor lampante prin extracție selectivă cu dioxid de sulf, prioritate mondială absolută*, procedeu fiind extins și pentru rafinarea altor fracții petroliere și industrializat în România. Franța, Rusia, Statele Unite, Indonezia și în alte țări.

Studiile și invențiile docorului Edeleanu constituie un act creator, un procedeu tehnologic de prim rang în tehnica mondială de prelucrare a petrolului. Studiile sale asupra țițeiului, spre deosebire de cercetările academice de indentificare a unor clase și compuși individuali, au valoare tehnologică ce permite alegerea celei mai bune scheme de prelucrare a unui țiței, valorificarea sa optimă. Cercetările întreprinse arată un spirit ingineresc modern prin transpunerea datelor de laborator în pilot și de aici într-o instalație industrială în sistem continuu, analizată critic și îmbunătățită. Se trecea de la extracția discontinuă la procesul în sistem continuu, apoi la extracția în contracurent. Analiza energetică a

instalației îi permite inventatorului să reducă costurile de investiție și operare. Procedeul deschide calea folosirii și a altor solvenți cu selectivitate și stabilitate sporită, unii încercați chiar de doctorul Edeleanu. Realizările sale, comunicate în numeroase publicații, acoperite de nenumărate patente, îl recomandă ca pe unul dintre cei mai prolifici savanți români, a cărui viață (1861–1941) coincide cu o epocă de mare prestigiu a industriei petrolifere din România.

Perioada interbelică, în care industria petroliferă din România ocupă locuri de frunte în Europa și în lume, este și cea a adâncirii cooperării internaționale prin aplicarea proceselor moderne de exploatare, precum carotajul electric, perforarea sondelor cu gloanțe, invenție românească experimentată inițial în S.U.A., sistemul de foraj „Basgan", *desalinarea electrică „Nicodimescu*", *pompajul de adâncime combinat cu gaz-liftul*, aplicat de profesorul Grigore Ioachim. Inginerii românii fac schimb de experiență, stagii de pregătire și lucrează în străinătate. În România aplică procedeele moderne ale timnpului, de dezbenzinare a gazelor de sondă și recuperare a gazolinei, folosirea gazelor drept combustibil industrial și casnic, introducerea sistemelor avansate de cracare și reformare termică, fabricarea izooctanului din gazele de cracare, aplicarea distilării atmosferice și în vid în instalații tubulare, încercările de valorificare chimică a unor produse petroliere etc. Prezența României la cel de-al doilea Congres Mondial al Petrolului, ținut la Paris în 1937, este notabilă. Întreaga perioadă este caracterizată de un flux permanent al cooperării între România și celelalte țări producătoare de petrol.

Anii următori celui de-al Doilea Război Mondial au însemnat alte coordonate ale vieții internaționale și ale economiei românești și implică o nouă fază și față a industriei petrolifere din România. Desigur, asupra acestor cooperări și-au spus cuvântul condițiile social-economice interne, comanda epocii și contextul internațional.

Cooperarea cu România ca receptor a însemnat, în aspectele ei cele mai importante, transferul de tehnologie, inginerie de bază și proiecte tehnice, vânzarea de echipamente și materiale inexistente în acel moment în țară, consultanță și asistență tehnică, formare de cadre superioare în învățământul superior și perfecționare prin burse internaționale de studii postuniversitare sau postdoctorale, instruirea personalului pentru noile tehnologii, documentații tehnice etc. Au fost folosite astfel căile normale și uzuale, de veche tradiție, aplicate în mod specific industriei petroliere.

Cooperarea cu România ca donator către diferitele țări ale lumii s-a făcut pe căi asemănătoare celor enumerate mai sus, astfel de colaborări fiind practicate pe tot globul. Prezentarea principalelor fapte constituie dovezi edificatoare ale întinsei cooperări internaționale a petroliștilor români.

13.1. Tehnologii importate

România, în diferite etape, a importat și utilizat metodele și aparatură de prospectare geologică și de urmărire tehnică a operațiilor de foraj-extracție, începând cu ceea ce oferea în deceniile cinci și șase ale secolului al XX-lea fosta U.R.S.S., dominantă în petrolul românesc, lărgind apoi importul din Germania de Est și apoi din statele Europei de Vest și din S.U.A. Rafinăriile românești au început prin transferul de tehnologie, proiecte și echipamente din Cehoslovacia pentru instalația de distilație în vid, construită și pusă în funcțiune în anul 1951. Conjunctura social-politică și economică a acelor ani ne impune orientarea către țările estice, către puterea dominantă în zonă – U.R.S.S. – care sub forma SOVROM-Petrol a tutelat întreaga industrie petrolieră românească între anii 1950 și 1955, sub conducerea căruia se înființează și se dezvoltă, din 1950, I.P.R.S. – Institutul de Proiectări Schele și Rafinării, divizat apoi în I.P.S. (PETROSTAR-astăzi) și I.P.R. (astăzi I.P.I.P.), două institute specializate în domeniile de foraj-extracție și transportul țițeiului, primul și cel de-al doilea în domeniul prelucrării țițeiului.

Anii 1954–1956 au fost anii construcției, după care au urmat cei ai pornirii instalațiilor din Blocul de ulei de la Teleajen, realizat cu proiecte și echipamente sovietice. Se introduceau astfel pe scară largă

în România procesele de fabricație a uleiurilor minerale prin solventare. Experiența antebelică de la Rafinăria „Photogen – Vacuum Oil“ de la Brașov era acum extinsă la scară industrială, completată și cu alte procese, unii specialişti formaţi acolo urmând să lucreze la punerea în funcţiune a noilor instalații.

Rafinăria Oneşti, pentru care au fost elaborate studii și proiecte de execuție, urmate de construcția acesteia, toate lucrările fiind făcute în anii 1952–1956, a fost pusă în funcțiune în anii 1956–1960 pe baza proiectelor de bază sovietice, adaptate la teren de către tehnicienii și constructorii români și a inclus instalații ce urmăreau producerea benzinelor superioare.

Rafinăria Ploiești (fosta „Astra Română“ comasată cu rafinăriile vecine – „Orion“, „Noris“, „Lumina“) a beneficiat de o instalație de desalinare electrică de 1.400.000 t/an și de o instație de cracare termică tip „Nefteproiect“, pusă în funcțiune în anul 1958, cu o capacitate de 350.000 t/an. O parte dintre utilajele acestor instalații au fost realizate în România, pe baza unor proiecte proprii.

Complexul de Reformare Catalitică al Rafinăriei Brazi, rezultatul unui studiu tehnic elaborat de I.P.I.P. – Institutul de Proiectări pentru Instalații Petroliere -, a beneficiat de proiectele firmei americane H.R.I. – Hydrocarbon Research Incorporated, pe baza cărora s-au construit și pus în funcțiune instalațiile pentru obținerea benzinelor octanice superioare (cifra octanică 90–95) și a hidrocarburilor aromatice de înaltă puritate și a unor hidrocarburi C_3-C_5 importante materii prime petrochimice. A fost o cooperare fructuoasă între personalul român și specialiștii străini ce au dat asistență tehnică pe timpul realizării și punerii în funcțiune a proiectului.

Procesele de reformare catalitică erau de tip Sinclair-Baker, utilizând catalizatori de platină pe alumină, extracția hidrocarburilor aromatice foloseau licență UDEX și separarea paraxilenului prin cristalizare utiliza procedeul Antar. Au fost astfel introduse în acea vreme procese de ultimă generație care au dat rezultate bune și au ridicat standardele rafinăriilor din România, deschizând larg poarta petrochimiei deja începute la Combinatul de Cauciuc Sintetic – azi CAROM – din Onești, unde din gazele de la cracarea catalitică și AFG din rafinărie și cu hidrocarburile aromatice din reformarea catalitică se vor produce diferite tipuri de cauciuc sintetic, stiren-polistiren, fenol-acetonă și alte produse petrochimice de mare tonaj transformate în final în bunuri industriale și de uz comun.

Procesele și instalațiile transferate în mod complex de hidrocarburi aromatice al Rafinăriei „Brazi“, MPX, au fost: cel de izomerizare – licență Octafining – pe catalizator de platină depusă pe alumină pentru conversia meta-xilenului (cu slabă valorificare) în para-xilen a cărui cerere, după cum s-a arătat, era ridicată. Separarea para-xilenului din izomerizat se făcea acum prin procedeul Krupp de cristalizare și purificare avansată, cu costuri energetice mai reduse pentru o producție suplimentară de 15.000 t/an para-xilen.

Procesul de izomerizare a meta-xilenului a fost modificat după 1985 prin utilizarea unui catalizator de izomerizare de tip zeolitic, fără metal prețios, mult mai ieftin și mai eficient, cercetat și elaborat de cercetători români de la I.C.I.T.P.R. – Ploiești și produs în Fabrica de Catalizatori de la Rafinăria „Vega“ – Ploiești. Din nou experiența de izomerizare a Rafinăriei „Brazi“ a fost extinsă, prin dreptul de reproducere, în celelalte mari rafinării românești „Brazi“, „Borzești“, „Midia“, „Pitești“.

Anul 1974 a schimbat complet tehnologia de separare prin cristalizare a para-xilenului cu noul proces de separare prin absorbție selectivă pe site moleculare de tip special introdus de firma U.O.P. – tehnologia PAREX. Se realiza la rifinăria Brazi, în 1974, a treia instalație Parex din lume și a doua din Europa, cu o producție de 18.000 t/an para-xilen de înaltă puritate și recuperare. Instalația era echipată cu cele mai multe utilaje fabricate în țară, importante fiind numai camerele de absorbție cu sită moleculară PAREX și ventilul rotativ cu sistemul automat ce comanda ciclurile de absorbție-desorbție.

Extinderea rafinăriilor, creșterea complexității de prelucrare a acestora au impus tratarea chimică și biologică a apelor reziduale rezultate. Asigurarea tratării apelor reziduale evacuate din rafinării s-a

făcut prin instalarea unor stații de tratare fizico-chimică și biochimică, utilizând procedee confirmate, așa cum ar fost licențele „De Gramont“ din Franța aplicate prin proiecte românești la rafinăriile „Brazi“, „Pitești“, „Midia“ etc.

Cooperări largi de înaltă tehnicitate, s-au realizat și în industria petrochimică cu mari firme europene dn Anglia, Germania, Belgia, Franța, Italia, Olanda și cu cele americane pentru realizarea produselor petrochimice de mare volum – cauciuc, halogenați, alcooli, fibre și fire sintetice etc.

13.2. Servicii exportate

Acordarea de către România de suport tehnico-material către diverse țări ale lumii a fost mai intensă și mai însemnată decât importul efectuat de către România. Cooperarea petrolieră internațională românească s-a materializat pe multiple planuri: învățământ, asistență tehnică, know-how, livrare de echipamente, construcția unor instalații și rafinării complexe, executarea de lucrări.

Învățământul a fost cu siguranță domeniul cel mai larg de cooperare internațională, prin care România a sprijinit dezvoltarea multor țări. Baza pregătirii specialiştilor în petrol, capabili să acopere toate fațetele domeniului – de la explorare la desfacerea produselor finite – a constituit-o Institutul de Petrol și Gaze din București (azi, Universitatea de Petrol și Gaze din Ploiești) unde, de-a lungul anilor, au studiat și și-au luat titlurile de inginer și doctor inginer sute de studenți și doctoranzi veniți din cele mai diverse țări din Europa, Asia, Africa, Orientul Mijlociu și America de Sud. Acestora li se mai adaugă sutele de ingineri școlarizați la cursurile postuniversitare UNESCO organizate de aceeași universitate. Alte sute de tineri străini au fost școlarizați în școlile de specialitate, ca tehnicieni pentru petrol și domeniile asociate. Cooperarea în domeniul formării de personal s-a realizat și prin specializarea a numeroși ingineri și tehnicieni prin Centrul UNESCO din București, pe cantracte bilaterale, pregătirea personalului de operare pentru rafinările realizate în străinătate. Pregătirea și specializarea personalului străin s-a făcut prin cursuri teoretice și practică în institutele de cercetare și proiectare, în special prin practica în producție în șantiere, uzine, rafinării și instalații petrochimice.

Activitățile de consultanță și asitență tehnică au constituit o altă fațetă a cooperării petroliştilor și specialiştilor români cu firme din diferite țări ale lumii. S-au întocmit studii, oferte, s-au acordat consultanță tehnică, s-au executat lucrări de prospectare și dezvoltare în țări ca Albania, Bulgaria, Rusia, Algeria, Nigeria, Libia, Egipt, Irak, Iordania, Siria, India, Malaiezia, Ceylon (Sri Lanka), Pakistan, Zimbabwe, Columbia, Sudan, Madagascar, Angola, Ecuador, Venezuela, Vietnam, Franța, S.U.A., Italia etc. O serie de tehnicieni și ingineri români au lucrat în S.U.A., Canada și în țările europene.

Activitatea cea mai importantă a fost însă livrarea de utilaje, echipamente petroliere și rafinării complexe în multe țări ale lumii. S-au exportat instalații de foraj – în Algeria, Grecia, în țările Americii de Sud, în Germania, Irak, Sudan, în țările fostei U.R.S.S., în India etc.

S-au făcut lucrări pentru conducte de transport țiței, de exemplu în Irak sau Turkmenistan. Depozite petroliere s-au construit în Iordania, Egipt, Siria, Kuweit, Abu-Dhabi, Irak, Albania, Iordania, Siria, Pakistan, Turcia, totalizând peste 420 rezervoare de diferite tipuri (capac fix, flotant, cu membrane), cu capacități individuale de la 100 la 135.000 m^3, însumând un volum total de depozitare de peste 6,5 milioane m^3. Acestora li se adaugă rezervoarele sferice, de 1.000–3.000 m^3 fiecare, pentru depozitarea gazelor petroliere lichefiate construite în Turcia, Iordania sau Siria.

Proiectarea, construcția și exportul de utilaje de înaltă tehnicitate pentru rafinării și uzine chimice și petrochimice au ocupat un loc important în cooperarea internațională.

Institutele de proiectare românești I.C.I.T.P.R. (azi I.P.I.P.- S.A.) IPROCHIM, I.C.P.P.G. (azi „Petrostar“), I.P.C.U.P. și altele au elaborat documentația unor echipamente complexe executate de uzinele din țară – U.Z.U.C. – Ploiești, GRIRO, I.M.U.C. – București, cele de la Buzău, Onești, Găești etc. Aceste echipamente au ajuns în Mexic, Rusia, Turkmenistan, Bangladesh, Arabia Saudită, China, Nigeria, Tailanda, Grecia, Kuweit, Ceylon etc., multe fiind comandate pentru execuție în România de anteprenorii generali, mari firme ca „Toyo Engineering Corporation“, „Mitsui Engineering and Shippbuilding Co“. Aceste echipamente se regăsesc funcționând în instalațiile din rafinăria „Salina Cruz & Caderta“ – Mexic, fabrica de îngrășăminte „Jamuna“ – Bangladesh, rafinăriile „Ras Tanura“ – Arabia Saudită, „Aspropirgos“ – Grecia, L.K.G.U. – Rusia, „Port Harcourt“ – Nigeria, „Mina al Ahmadi“ – Kuweit, în fabrici petrochimice din multe țări. Utilajele au fost de tipul coloane, reactoare, schimbătoare de căldură, vase de dimensiuni dintre cele mai diferite, pentru parametri înalți de lucru, multe construite din oțeluri și aliaje speciale. România, și în acest domeniu, s-a manifestat ca un partener calificat capabil să facă față celor mai aspre exigențe.

Marea experiență dobândită în cooperarea internațională de către rafinorii și constructorii români s-a materializat în realizarea unor rafinării „de la firul ierbii“ sau la dezvoltarea și modernizarea altora. Începutul a fost făcut în India, în anii 1957–1960, când s-a construit „de la firul ierbii“ Rafinăria Gauhati ce a inclus instalațiile:

– Distilația atmosferică 750.000 t/an
– Cocsare întârziată 300.000 t/an
– Extracția „Edeleanu“ cu SO_2 a petrolului lampant 230.000 t/an

La care s-au adăugat facilitățile necesare operării normale – depozite, case de pompe, clădiri, rampe, utilități etc., toate realizate cu proiecte și echipamente românești și sub conducerea, asistența tehnică și pregătirea de personal de către specialistii români.

Petrolul indian fiind foarte aromatic, pentru a îndeplini condițiile de calitate, rafinarea acestuia s-a putut face cel mai bine prin solventare selectivă – extracție „Edeleanu“ cu dioxid de sulf lichid, procedeu materializat în alte două instalații cu capacitatea individuală de 300.000 t/an, construite la rafinarea Barauni.

Au urmat alte și alte obiective, astfel:

– Rafinăria N.R.L. (Național Refinery Ltd.) din Karachi – Pakistan, ridicată tot „de la firul ierbii“, la care s-au construit toate facilitățile necesare funcționării normale, a fost realizată, utilizând licențele U.O.P., cu excepția instalației de distilație atmosferică bazată pe know-how românesc și a desalinării electrice cu licență Marsco. Partea română a elaborat ingineria de detaliu; a furnizat o serie de echipamente și materiale și a supervizat constructorul pachistanez.

– Rafinăria pancevo din Serbia (fosta Iugoslavie) s-a realizat cu furnizarea serviciilor de inginerie, procurement și furnizare de echipamente, materiale și supervizarea pentru construcție și punere în funcțiune.

– Rafinăria Zarqa – Iordania, aflată în al treilea stadiu de dezvoltare ce a fost dată în funcțiune în anul 1980.

– Rafinăria Banias – Siria a fost un alt mare proiect „de la firul ierbii“, cu realizarea tuturor facilităților necesare aprovizionării cu țiței, realizării și desfacerii produselor. Procesele ce nu se află sub licență s-au realizat cu know-how I.P.I.P., desalinizarea electrică a fost licență Marsco, recuperarea sulfului – licență „Comprimo“, iar cele de tratare catalitică și Merox – U.O.P.

– Rafinăria Kirkale din Anatolia Centrală – Turcia, aparținând lui „Turkish Petroleum Corporation“, a fost ridicată „de la firul ierbii“, cu toate facilitățile necesare operării și protecției mediului, pe baza proiectelor și cu echipamente, materiale, supervizare

și asitență tehnică din România. Proiectul, construit pe aceleași principii de cooperare privind utilizarea subconstructorilor locali.

– Societatea albaneză „Makinaimport“ din Tirana a solicitat construirea „de la firul ierbii“ a unei rafinării de uleiuri în localitatea Balsh, care să producă anual 30.000 t, uleiuri finite, comerciale. Proiectul, intrat în funcțiune în anul 1987, a fost o realizare complet românească; la care s-a valorificat experiența rafinăriilor românești, inclusiv în tratarea, amestecarea și compoundarea uleiurilor.

13.3. Întreprinderi românești de Comerț Exterior în domeniul petrolului

13.3.1. INDUSTRIAL IMPORT-EXPORT

A fost înființată în anul 1953, având ca obiectiv promovarea pe piața internațională a produselor industriei constructoare de mașini din România, Pornind de la tradiția industriei de petrol românești INDUSTRIAL IMPORT-EXPORT și-a orientat activitatea, în principal pe exportul de utilaje și echipamente petroliere. De-a lungul a aproape 60 de ani de existență neîntreruptă întreprinderea a livrat la export numeroase instalații de foraj, instalații pentru reparații și intervenții la sonde, agregate de cimentare-fisurare, unități de pompaj canadian, pompe pentru fluidele de foraj și lapte de ciment, prevenitoare și capete de erupție, capete de coloană, prăjini de foraj, țevi și tiji de extracție, ventile și robineți de înaltă presiune, sape de foraj, scule și dispozitive de foraj, etc.

Încă din anul 1953, INDUSTRIAL IMPORT-EXPORT a livrat la export unități complete de prelucrare a petrolului, instalații chimice și petrochimice; a fost principalul contractor pentru realizarea a peste 25 de proiecte industriale în domeniu, începând cu prima rafinărie construită de România în străinătate, în anul 1961, la Gauhati-India, cu o capacitate de 750000t/an și până la rafinăria de la Banias/Siria cu o capacitate de 6000000t/an. A realizat, în calitate de contractor general rafinăriile de la Baraoni/India, Karachi/Pakistan, Zarqa-Iordania, Anatolia Centrală-Turcia, uzinele de uleiuri minerale de la Karachi-Pakistan, și Balsh-Albania, Complexul de Triplusuperfosfați de la Homs/Siria, și au participat în calitate de parteneri la modernizarea unor instalații și complexuri alături de mari companii cum sunt Universal Oil Product (UOP)/SUA, Institute France de Petrol/Franța, BASF și Lurgi-Germania, Mitsuri și Mitsubisi-Japonia ș.a.

INDUSTRIAL IMPORT-EXPORT a exportat și mari cantități de utilaje, echipamente pentru industria minieră; a executat lucrări de construcții/montaj, a făcut exporturi și în alte domenii cum sunt: în industria lemnului, celulozei și hârtiei, cauciucului, și maselor plastice, conducte pentru transportul hidrocarburilor, al produselor vegetale și animale.

A avut ca parteneri interni institute de cercetări și proiectări prodigioase, cum sunt IPIP Ploiești, IPCUP. București/Ploiești, IPROCHIM București, Intreprinderea 1 Mai Ploiești, IUP Târgoviște, UZUC Ploiești, Grivița Roșie București, Intreprinderea Mecanică Câmpina, IMUT Buzău, TMUC București etc.

Dintre directorii și specialiștii care au avut contribuții importante la succesul activităților INDUSTRIAL IMPORT-EXPORT menționăm pe; George Constantin și Uleia Victor – directori generali, Paul Popescu și Cornel Popescu, Teodor Constantinescu, Mihai Pora – directori adjuncți, iar dintre specialiști: Petre Rață, Dumitru Anghel, Florin Bratu, Gustov Varga, Tatiana Papadat și numeroși alții.

În ultimii 20 de ani pe lângă continuarea activității în domeniul comerțului cu utilajre fabricate în România INDUSTRIAL IMPORT-EXPORT și-a extins activitatea în domeniiul exportului de servicii de construcții structuri metalice, producție de detergenți și construcții imobiliare.

13.3.2. ROMPETROL

Întreprinderea de Comerț Exterior și Cooperare Internațională (I.S.C.E.) ROMPETROL a fost înființată în anul 1974, cu capital integral de stat și subordonare dublă: la Ministerul Minelor Petrolului și Geologiei și la Ministerul Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale. În atribuțiile noii întreprinderi intrau activități de cercetare geologică și geofizică în domeniul petrolului, activități de explorare petroliferăeră prin foraje, asistență tehnică și execuție de lucrări în domeniu forajului, extracției, construcțiilor de suprafață (instalații de separare, rezervoare petroliere, conducte, operațiuni petroliere speciale ș.a.) studii de evaluare și inginerie de zăcământ etc.

Un prim contract negociat și semnat a fost cu „Syrian Petroleum Company“ privind forarea a două sonde cu adâncime de cca 5000m, în Bazinul Damascus. Pentru realizarea contractului au fost mobilizate două instalații de foraj românești F320-3DH. Au urmat numeroase alte contracte, din care enumerăm mai jos pe cele mai importante:

–1978: – realizarea a 43 km de conductă pentru țiței (Rafinăria Zarqa), partener: Jordan Petroleum refinery Co. Ltd.;
– forajul unor sonde de 4000 și 5000 m în zona East Baghdad cu instalația 3DH-250, partener: INOC.

–1979: – asistență tehnică cu 208 specialiști foraj, pentru Sonatrach/Algeria

–1980: – Rompetrol a semnat cu NOC (National Oil Corporation) din Libia un acord de Exploatare și Împărțire a Producției – EPSA pentru 25 de ani (până în 2005) în Bazinul Murzuk – Blocul NC 115. În cadrul acestui acord, efortul financiar era prevăzut să fie suportat astfel: 100% ROMPETROL (RP): faza de explorare;
50% ROMPETROL (RP) și 50% NOC: faza de dezvoltare;
85% NOC și 15% ROMPETROL (RP): faza de producție.

Rompetrol pe atunci companie de stat, a derulat Faza de explorare pe contul și riscul părții române, descoperind una dintre cele mai mari rezerve de petrol „on shore“ ale anilor 1980. În 1990 a început Faza de dezvoltare prevăzută în Acordul de Exploatare și Împărțire a Producției semnat cu NOC.

În martie 1993, Rompetrol a semnat Acordul de reglare și cesiune cu NOC Libia și a transferat toate drepturile și obligațiile prevăzute în Acordul de Exploatare și Împărțirea Producției – EPSA – companiei spaniole Repsol Exploracion S.A. Madrid.

În toată perioada cuprinsă între anii 1980 și 1993, Rompetrol a acționat în calitate de companie operatoare.

Păstrându-și continuitatea prezenței pe piața libiană, Rompetrol a înființat în anul 1990 o filială numită GOFSCO – Tripoli (Geomin Oilfield Services Company) activând astfel în calitate de contractor de servicii petroliere. La 13.12.1990 GOFSCO a semnat cu firma Repsol Oil Operations, companie operatoare pe concesiunea NC 115 contractul nr. 1/90 în cadrul căruia s-a derulat lucrări de foraj și reparații sonde „la cheie“.

Au fost forate 73 sonde de dezvoltare cu H = 1600 m cu o instalație F200 – 2DH și două instalații F125. S-au forat și 12 sonde pentru apă și s-au executat lucrări de punere în producție cu o instalație F100 și 2 instalații F125.

Dintre principalele lucrări executate de ROMPETROL, pe bază de contracte internaționale, în perioada 1982/1990 sunt de menționat:

– Din 1982: Lucrări de foraj și asistență tehnică de specialitate, cu 2 instalații F200 – 2DH pentru DEP- GREECE (Grecia).

– 1984–1990 Forajul unor sonde de explorare, exploatare cu adâncimi de 3000-5000m, în calitate de contractor cu NRA (Iordania);
asistență tehnică pentru întreținerea unităților de pompare și a echipamentelor de producție, partener NRA Jordan;
forajul a 180 sonde de petrol cu 10 instalații F320 – 3DH pentru partenerul „Sonatrache“ Algeria.

– 1985: Realizarea rezervoarelor LPG, la Port Sudan și extinderea facilităților de stocare Mogos la terminalul Shagara-Khartoum; partener: General Petroleum Corporation Khartoum-Sudan.

– 1982: Lucrări de explorare seismică, South Fields. Partener: INOC Baghdad.

– 1983: Lucrări de foraj cu 3DH – 250 sonde de 4000 și 5000 m pentru INOC.

– 1986: Forajul sondelor pentru petrol cu o instalație F100 pentru INOC/Iraq (zona North Iraq Qayare, sonde cu adâncimi de H = 400 și 800m.
În anul 1981 Rompetrol s-a unit cu Intreprinderea similară a Ministerului Minelor, Sub titulatura de Rompetrol-Geomin, sub care denumire a ființat până în anul 1990/1991.

– 1987–1991: I.C.E. Rompetrol – Geomin.

– 1987: realizarea diferitelor lucrări de facilități pentru produse petroliere și alte construcții asociate în Cana (Yemen, Hodeida, Taiz și Mocha pentru Yemen Petroleum Company).
Forarea a 22 sonde pentru petrol cu o instalație F36 – DH, la adâncimi de peste 3000 m, pentru General Petroleum Company/Egypt.

– 1988: Lucrări de foraj cu o instalație Continental EMSCO pentru Iraq National Oil Company/ Iraq.

– 1989: Asistență tehnică pentru operațiuni electrometrice și cimentări la sonde. Parteneri: NOC și SOC din Iraq.

– 1990: Lucrări de work-kower cu 2 instalații F100, ăn perimetrul South Fields. (Iraq), Partener: SOC Iraq. Contract suspendat din cauza embargoului;
lucrări de foraj cu 4 instalații F200 – 2DH, sonde de maxim 2500m pentru INOC Kirkuk Co. (Contract suspendat din cauza embargoului);
asistență tehnică pentru foraj cu o instalație IHE 4000. Partener. Petroecuador/Ecuador;
lucrări de foraj sonde geotermale. Parteneri: GEMEE S.A. Greece;
asistență tehnică pentru foraj,contractor Departamentul de Energie și Petrol (DEP)– Greece.

– 1991: Stingerea și captarea a 6 sonde incendiate și în erupție liberă în câmpul Burgocru. (Parteneri: Kuweit Oil Company/Ahmadi, Kuweit;) realizarea rezervoarelor de stocare pentru Rafinăria Assint și Rafinăria Suez. Partener: El Nasr Petroleum Company, Suez, Egypt;
lucrări de foraj și workower pentru NOC și SOC Basrah-Iraq;
lucrări foraj, 45 sonde cu 3 instalații (1xF320 și 23xF200) și asistență tehnică la operarea unei instalații IDECO pentru Natural Resources Authority Amman/Iordania.

– 1993: Forajul a 3 sonde cu F200-2DH pentru Petroleum Producțion & Utilization Porject Khartoum/Sudan.

– 1986–1987 Asistență tehnică lucrări foraj „on shore“ cu 30 specialiști în zona Bombay. Partener ONGC-India.

– 1991–1993 Asistență tehnică lucrări foraj „on shore“ cu 20 specialiști în zona Madras. Partener ONGC - India;

– 1994: Contractul cu Abu Dhabi Water & Electricity Authority (ADWEA) pentru Al Thaweelab „A“ Power & Desalination (Uzina electrică și desalinare);
rezervoare pentru stocare apă – stații de pomparea apei orașului pentru Plant-Water Starge Tancs & Town Water Pumps Lot „T“;
Dintre directorii și specialiștii care au marcat aceast important domeniu al activității de comerț exterior românesc menționăm pe ing. Constantin Popescu, dr.ing. Nelu Ionescu, ing. Stelian Tănăsescu, ing. Vitalian Danciu, ing. Guțilă Adrian, ing. Horia Ionescu, ing. Lucian Tamba, ing. Marcel Rizea, ing. Dragoș Stoian, dr.ing. Vasile Comșa și mulți, mulți alții.

În anul 1990, în conformitate cu noua legislație, ISCE ROMPETROL-GEOMIN este divizat și se reînființează S.C. ROMPETROL- S.A. Prin această divizare ROMPETROL a preluat de la vechea societate (ROMPETROL-GEOMIN) o participare de 291milioane lei, la care s-a adăugat suma de 268,1 milioane lei, aport la capitalul social din partea Ministerului Petrolului. În anul 1994, după demararea Programului de Privatizare, inițiat de guvernul Văcăroiu, acțiunile ROMPETROL au fost distribuite, în proporție de 70% către Fondul Proprietății de Stat (F.P.S) și 30% către Fondul Proprietății Private (F.P.P.). În același an (1994), societatea a fost privatizată prin metoda „Mebo“, participațiile FPS și FPP reducânsdu-se la 15, respectiv 5 procente, diferența fiind adjudecată de 222 salariați. După privatizare ROMPETROL a continuat să primească ratele scadente pentru lucrările anterioare și a mai executat câteva contracte de mai mica anvergură cum au fost:

– 1996:
– operațiuni mudlogging în Olanda cu o cabină DATALOG. Partener: Datalog National Workover;
– operațiuni mud logging cu o cabină DATALOG. Partener: National Workover & Drilling Co. Tripoli, Libya;
– lucrări foraj cu 2 instalații F320-3DH și work-cover, cu 2 instalații F100-DH pentru partener South Oil Co. Basrah/Iraq;
– asistență tehnică mud logging în Senegal. Partener: Dalialaj Technology Ltd. Ink;
– asistență tehnică mud logging în Republica Moldova.

– 1997:
– “The development of condensed natural gas field including the cleaning & processing gas plant at Sovetabad“ (Dezvoltarea câmpului de gaze naturale condensate incluzând uzina de procesare și purificare a gazelor) Partener: Turkmenjaz/Turkmenistan; asistență tehnică mud logging în u.k. pentru Datalog tehnology uk;
– asistență tehnică mud logging în Sudan;
– asistență tehnică lucrări foraj cu 325 specialiști pentru Sonatrach/Algeria

– 1998:
– asistență tehnică „mud logging“ în Armenia pentru Datalog technology Ltd/uk; –asistență tehnică mud logging în Kazahstan;
– Co. de asociere pentru executare lucrări workover cu 3 instalații wo în Ecuador. Partener: Geopetsa S.A. Quito/Ecuador

–2000:
– Co. pentru servicii foraj pentru repsol Oil Operations/Libya.

Un moment crucial în evoluția companiei ROMPETROL a avut loc în anul 1998, când firma S.C. „International“ SRL, deținută de deputatul arhitect Dinu Patriciu și Sorin Marin a cumpărat de la acționarii personae fizice 18% din acțiunile ROMPETROL pentru cca.350000$ și, la scurt timp, încă 11 % din acțiunile ROMPETROL deținute de Sorin Ovidiu Vântu, achiziționate de acesta de la acționarii personae fizice. Deținând 29% din acțiunile ROMPETROL, Dinu Patriciu a preluat funcția de președinte al Consiliului de Administrație al ROMPETROL-SA. Din poziția de președinte al CA,

Dinu Patriciu a modificat Statutul societății în vederea accesului la activele fiscale ale societății, evaluate la data respectivă, la 259 miloane $.

Noua conducere a diversificat activitățile companiei, în dorința de a transforma ROMPETROL într-o companie multinațională. În acest scop se înființează Grupul ROM-

PETROL NV cu sediul la Amsterdam condus de Dinu Patriciu, având ca principal acționar (unic??) ROMPETROL S.A România, cu filiale în România, Olanda (ROMPETROL BV Roter- dam) și în alte țări. Grupul este implicat în activități de rafinare, marketing și comerț. În pre- zent Grupul își desfășoară activitatea în 12 țări, cu majoritatea activelor în Franța, România, Spania și în alte țări din SUD-Estul Europei. Conform informațiilor din media românească, în luna octombrie a anului 2000, FPS România a vândut către ROMPETROL BV Rotterdam (deținut de Dinu Patriciu) 69,991% din acțiunile Rafinăriei PETROMIDIA, pentru suma de 50,517 milioane $. Valoarea tranzacției s-a ridicat la 615 milioane $, cumpărătorul anga- jându-se să învestească până în anul 2005 suma de 205 milioane $, pentru modernizarea rafi- nării și repornirea sectorului petrochimic, precum și 20 milioane $ pentru protecția mediu- lui. Totodată cumpărătorul s-a angajat să preia datoria Petromidia de la acel timp de 340 milioane $. Contractul a inflamat opinia publică și au fost inițiate o serie de acțiuni în instanță.

În anul 2007 firma olandeză (ROMPETROL BV ROTERDAM) a vândut către KAZMUNAI GAZ, din Kazahstan, rafinăria Petromidia, pentru suma de 1,7 miliarde $.

Managementul companiei începînd de la data vânzării este asigurat de către kazahi.

14. Transportul pe conducte al țițeiului și produselor petroliere

Pentru ajungerea țițeiului/păcurii de la locul de recoltare la rafinărie sau a lampantului la consumatori, în Principate, ca pretutindeni de altfel, se foloseau butoaiele de lemn transportate cu căruțe.

Punerea în funcțiune a primei linii de cale ferată din Remânia, la 1869, și dezvoltarea rapidă a unei rețele de căi ferate a impulsionat modernizarea țării într-un ritm nemaiîntâlnit. Numai între anii 1870–1878 s-a ajuns de la 173 de km cale ferată, la 1300 km cale ferată, iar în anul 1908 rețeaua de căi ferate însuma 3545km. Această dezvoltare a rețelei de transport mecanic a impulsionat creșterea generală a volumului comerțului, a deschis noi perspective extracției și rafinării petrolului. În anul 1882, România a achiziționat din străinătate primele 29 de cazane, pentru ca numărul lor să ajungă la 126 cisterne, zece ani mai târziu. În peisajul românesc au apărut vagoanele cisternă (cazane c.f.) cu o încărcătură medie de 13000kg compuse în trenuri, având în garnitură 33–36 vagoane. Numărul vagoanelor cisternă și volumul produselor petroliere transportate crește permanent: de la o capacitate de 306205 t volum de transport între 1901–1905 se ajunge la capacitatea de 600371 t, în perioada 1906–1907, iar numărul vagoanelor, în acceași perioadă ajunge la 1907. De regulă proprietarii cazanelor erau firmele petroliere sau societăți care se specializaseră în astfel de transporturi (CFR dispunea de un număr redus de cazane inchiriate) cazanele urmând să intre în proprietatea CFR după o durată de exploatare de 25 de ani.

Prima conductă pentru transportul la distanță al țițeiului s-a construit în anul 1891, în lungime de 9 kilometri așa cum afirma Mihail Pizanty, directorul prestigioasei publicații „Monitorul Petrolului Român“, cu toate că alți autori ai istoriei petrolului (Gh. Buliga, Constantin Zidaru, Lucian Stanciu, Nicolae Dumitrescu), plasează anul construcției primei conducte la 1880. Inițial tuburile pentru conducte ar fi putut fi din ceramică, dar la finele secoului XIX, grație presiunilor ridicate ce puteau să apară pe conductele de țiței (70–80) kg/cm^2, în România, ca și în Rusia și Galiția s-au impus tuburile din oțel, trase (fără lipire), tip Manesmann. Asamblarea tuburilor se făcea cu ajutorul unor manșoane

cu șurub biconic putând fi ușor reunite pe teren. Traseul conductelor era sinuos pentru a se putea prelua deformațiile din dilatare, iar pentru a pute fi protejate de îngheț, conductele se introduceau fie în canale betonate, fie erau îngropate. Pentru a putea fi destupate în cazul țițeiurilor vâscoase sau a aglomerării impurităților s-a conceput un dispozitiv (screiper) răzuitor care se introducea pe conductă, iar deplasarea lui era urmărită de un linior după zgomot, astfel că atunci când zgomotul înceta și răzuitorul se oprea manșonul de legătură era deșurubat și se proceda la destuparea conductei, se reînfileta manșonul și se relua pompare. Țițeiurile vâscoase erau transportate pe conducte de diametre mai mari și se încălzeau cu abur în schimbătoare de căldură – serpentine.

Un Raport al Consulului general al al Austro-Ungariei din anul 1901 se arată că în Prahova, unde era concentrată în majoritate producția de petrol din România, transportul petrolului între localitățile de producție și până la fabrici sau până la locul de încărcare în vagoane pentru transportul pe cale ferată, sunt enumerate ca existente conductele:

– din Buștenari la Doftana – două conducte;
– din Buștenari la Căpra;
– din Buștenari la Băicoi – două conducte;
– din Buștenari la Găgeni (Ploiești);
– din Buștenari la Plopeni.

În județul Dâmbovița funcționau:

– de la Gura Ocniței la Târgoviște;
– de la Colibași la Târgoviște;
– de la Glodeni la Doicești.

În județul Buzău:

– de la Sărata la Monteoru.

În județul Bacău:

– de la Solonț la Moinești.

Organizarea transportului țițeiului și a produselor petroliere în societăți specializate a început la finele ultimului deceniu al secolului XIX. și începutul secolului XX, astfel:

– La 25 iulie 1897, la Tribunalul Prahova, Secția II, s-a înființat societatea Noul Conduct, proprietatea lui G. G. Ionescu din Ploiești, cu un capital de 80000lei, prima societate specializată în transportul țițeiului.

– Cu același obiect de activitate se înființează societatea Primul Conduct Buștenari Plopeni, pentru o durată de 50 de ani, cu un capital social de 1000000lei și cu alte numeroase terenuri petrolifere, având ca administrator pe M. Ozinga, Spirea Protopopescu și alții.

– O altă societate, având ca obiect de activitate și transportul țițeiului pe conducte a fost „Conductul Național“ cu un capital social de 900000lei, cu sediul în Ploiești, „la casa de bancă MAX. I. Shapira, cunoscut bancher și petrolist din Ploiești“. În anul 1903 această societate fuzionează cu societatea Buștenari, continuându-și activitatea sub denumirea de BUȘTENARI, considerată strămoșul actualului CONPET.

În anul 1905 s-a înființat societatea Creditul Petrolifer pentru transportul și depozitarea petrolului.

La constituirea societății Astra Română, prin fuziunea din anul 1910 a societăților Regatul Român și Astra, în aportul adus de către societatea Regatul Român se menționează „drepturile de concesiune pentru construirea a două conducte: Moreni-Băicoi și o conductă Băicoi – Ploiești, cu ramificațiile lor, linia telefonică indispensabilă bunei funcționări a conductei, instalațiilor și rezervoarelor construite la Băicoi și Ploiești, toate în valoare de 16500.000lei.

Între anii 1900 -1915 producția de petrol se află într-o continuă creștere, iar numărul societăților de transport și depozitare a țițeiului sporește corespunzător.

Prin *Legea din 25 martie 1912*, pe baza unui raport întocmit de inginerul Anghel Saligny, după lungi discuții, s-a aprobat finanțarea și începerea execuției conductei Băicoi – Constanța pentru care s-au alocat 18 milioane lei, aceasta fiind prima conductă a statului.

În același an se înființează Comisia rafinăriilor pentru stabilirea cantităților de țiței și lampant ce trebuiau transportate. În lunile noiembrie și decembrie a anului 1912 s-au lansat caietele de sarcini pentru achiziția întregii cantități de țeavă, cu diametre de 9 și 10 inch pentru țiței și păcură și de 5 inch pentru lampant, respectiv pentru achiziția motoarelor și a pompelor din stațiile de pompare, de la Buzău și Hagieni. Primul Război Mondial a întrerupt lucrările de construcție a conductei, iar inamicul a provocat o serie de distrugeri și demontări de țeavă. Traseul conductei trecea prin localitățile Băicoi – Ploiești – Buzău – Făurei – Fetești – Constanța și însumau o lungime de 310 km pentru o capacitate de transport proiectată de 1800000 tone/an țiței și păcură și de 340000 tone/an lampant.

În anul 1913 România dispunea de o rețea de conducte pentru transportul țițeiului de 1282 kilometri.

Capacitatea de transport și înmagazinare din schele, rafinării în diferite puncte de încărcare și de export era, în anul 1915, de 148125 vagoane. din care, rezervoarele aflate pe linia conductelor de transport însumau o capacitate de 166200 mc (cca 135000 tone). Majoritatea rezervoarelor aveau o capacitate de 500 vagoane (5000 mc).

O etapă nouă în dezvoltarea Conductelor Statului, sub aspect organizatoric, a început în anul 1929, cand societatea a fost scoasă de sub administrația CFR și transformată în Regie publică „cheie de boltă în dezvoltarea și valorificarea celei mai de seamă bogății a țării". În anul 1934 Regiile Publice au fost desființate, astfel că societatea a fost reîncorporată în Regia Autonomă a Căilor Ferate.

În perioada 1934–1938 Regia Conductelor avea personalitate juridică cu gestiune anuală și patrimoniu separat în cadrul Ministerului Comunicațiilor. Consiliul de Administrație al Regiei era compus din 7 membri și anume: directorul general al Conductelor de petrol ale Statului, un funcționar superior din cadrul Ministerului de Finanțe, un delegat alș regiei C.F.R., un jurist consult, etc. Directorul General era numit de către Ministerul comunicațiilor prin Decret Regal, la propunerea Consiliului de Administrație.

La revenirea la C.F.R. a Direcției Conductelor și Porturilor Petrolifere, Direcția era condusă de un director ajutat de un subdirector, ambii de profesie ingineri. Noua direcțiune avea în organigramă: ***serviciul administrativ*** cu atribuții de secretariat, contabilitate, casierie și materiale, condus de un șef de serviciu având în subordine 6 birouri; ***serviciul de exploatare,*** cu atribuții de proiectare, lucrări de întreținerea conductelor și instalațiilor, materiale și exploatare, conducerea fiind asigurată de un șef de de serviciu ajutat de un subșef, ambii de profesie ingineri, având în subordine: secția masterialelor, secția exploatării și biroul de statistică și contracte.

În cadrul Direcțiunii funcționau și următoarele unități exterioare:

– Serviciul portului petrolifer Constanța;
– Secția I de exploatare Ploiești;
– Secția II de exploatare București;
– Secția III Buzău.

Prin legea promulgată de regele Carol al II-lea, publicată în Monitorul Oficial nr.185 din 12 august 1938 „toate instalațiunile pentru înmagazinarea și exportul petrolului din portul Constanța, care prin legea pentru Regia publică a Conductelor de petrol ale Statului au fost luate din patrimoniul Direcțiunii generale a porturilor și căilor de comunicație pe apă" au fost trecute, începând cu data de 1 iulie 1938, la Administrația comercială a porturilor și căilor de comunicație pe apă (P.C:A).

Organizarea Conductelor de petrol ale Statului a mai suferit modificări în anul 1942, etc.

În patrimoniul Conductelor Statului intrau, pe lângă conducte, rezervoarele de la Băicoi, Ploiești (Pod Beton), Teleajen, Buzău, Hagieni, Fetești, Cernavodă, Palas și Giurgiu cu o capacitate de 86200 mc, la acestea s-au mai adăugat, în anul 1925, alte 13 rezervoare la Giurgiu, cu o capacitate de

20800mc; stațiile de pompe de la Băicoi și Ploiești (Pod Beton), Teleajen, Palas, Giurgiu, iar stațiile de la Buzău și Hagieni erau considerate stații intermediare. Stația de la Teleajen, situată pe un teren în suprafață de 20 ha și-a mărit capacitatea și s-a modernizat, în anul 1930, devenind cel mai important nod de expediere al produselor petroliere ale regiunii. Rețeaua telefonică a Conductelor Statului, măsura la 1930 cca. 700 km pe traseul conductelor, și în plus dispunea de un laborator, la Ploiești, uzină proprie de reparații și confecții la Teleajen, echipe de pază, echipe de reparații și întreținere, Casă de Econmomii și Credit, etc. Conductele Statului înregistrau, la 1 ianuarie 1936, 464 de salariați permanenți, „fără a intra în socoteală zilierii".

Prin *Decretul-Lege* publicat în "Monitorul Oficial" nr.228 din 29 septembrie 1943 privind organizarea producerii, prelucrării, transportului și distribuției petrolului brut, a gazelor și derivatelor lor în timpul cât România se va afla în stare de război, orice societate care posedă instalații de transport este obligată de organele Ministerului Economiei „să țină instalațiile lor în stare de funcționare sau să facă reparațiunile necesare, dacă nu sunt în stare de funcționare".

După 23 augst 1944 transporturile prin conducte sunt orientate către URSS, pentru front și în contul despăgubirilor de război. Pentru aprovizionarea ritmică a trupelor sovietice s-a constituit Comisia Combustibililior Minerali pentru repartizarea, circulația și distribuirea produselor petrolifere și carbonifere necesare consumului intern.

În anul 1945 prin conductele petrolifere ale statului s-au transportat pentru export 599077 tone, produse petroliere (cu 5% mai puține față de 628103 tone, în anul 1938). Pentru prima dată, în anul 1945, conducta spre Constanța a fost utilizată și pentru benzină, transportându-se 218123 tone benzină și numai 108405 tone lampant.

Spre Giurgiu, conductele vechi ce transportau țiței au fost utilizate pentru a transporta în anul 1945: 40920 tone benzină, 53665 tone lampant, și 30843 tone motorină.

Pentru aprovizionarea Capitalei cu produse petroliere au fost destinate două conducte: una pentru transportul țițeiului (pe care s-au pompat 122100 tone în anul 1945) și o alta pentru produse, pe care, în 1945, s-au transaportat 5016 tone benzină, 53665 tone lampant, 14022 tone motorină, 108405 tone combustibil special.

Pentru aplicarea Decretului Lege, publicat în Monitorul Oficial nr.121 din 27 mai 1946, privind alimentarea cu gaze din Transilvania a orașului București, Valea Prahovei, și Regiunea Ploiești, este autorizată Administrașia CFR „să execute o conductă de 10 țoli între Sinaia și Cetatea de Baltă pe traseul Sinaia- Râșnov- Făgăraș- Cetatea de Baltă".

Finanțarea lucrărilor s-a făcut dintr-un credit extraordinar. Pentru conducta Sinaia Agnita s-a folosit țeava obținută prin demontarea conductei de 10 țoli Teleajen-Giurgiu. CFR și societatea Națională a gazului Metan au fost desemnate să execute o legătură la Sinaia între conducta de alimentare a Văii Prahova și conducta CFR.

În urma deciziei Comisiei interministeriale pentru redresarea economiei și stabilizarea monetară, publicată în Monitorul Oficial nr. 300 din 30 decembrie 1947, s-a înființat, la 1 ianuarie 1948, Direcțiunea generală tehnică de livrări f.o.b. și franco-frontieră a societăților petroliere, denumită prescurtat DLP., care era administratorul și manipulantul instalațiilor portuare și transmitea Conductei CFR ordine pentru efectuarea operațiunilor în legătură cu încărcarea vapoarelor. DLP asista și controla în laboratoarele Conductei C.F.R. la Constanța și Giurgiu efectuarea analizelor de recepție. Din componența DLP făceau parte reprezentanți ai societăților Astra Română, Româno-Americană, Concordia, Sovrompetrol și A.I.P.R.

Legea Naționalizării din 11 iunie 1948 a prevăzut trecerea în proprietatea statului a tuturor intreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transporturi, astfel că intreaga industrie petroliferă românească va fi supusă unei noi organizări. Prin Decretul nr. 126 din 8 iulie 1948 s-a decis înființarea Centralei Petrolifere Muntenia, în care, alături de cele 21 de intreprinderi au fost incluse și

conductele și stațiile de pompare CFR. Bunurile Conductelor CFR au fost preluate de către o comisie numită de către Ministerul Minelor și Petrolului.

Direcția nou înființată, Transport-Conducte, a fost inclusă în Departamentul Schelelor și avea următoarele sevicii:

– Serviciul instalații mecanice de foraj;
– Servicul instalații mecanice de producție;
– Serviciul proiectare și calculul instalațiilor;
– Serviciul montaj conducte;
– Serviciul montaj și exploatare cazane cu abur;
– Seviciul electric;
– Serviciul construcții;
– Serviciul conducte exterioare;
– Biroul tehnic.

La 20 august 1950, întreaga industrie de petrol din România se concentrează sub o singură conducere: SOVROMPETROL. În acest cadru transportul țițeiului se separă complet de cel al produselor petroliere și de celelalte activități de transport, prin înființarea a trei unități:

– Oficiul conducte țiței Ploiești;
– Oficiul conducte țiței Moinești;
– Oficiu conducte produse Ploiești.
– Oficiul conducte țiței Ploiești avea în subordine secțiile:

• Urlați, cu sediul în orașul Urlați, având în exploatare stațiile de pompare: Berca; Inotești; Urlați; Valea Orlei; Monteoru; Chițorani; Scăieni; Păcureți; Copăceni;

• Băicoi, cu sediul în orașul Băicoi, având în exploatare stațiile de pompare de la: Găgeni,; Țintea Pădure 1; Țintea Pădure 2; Țintea Concordia; Ciopâca; Băicoi Vest; Băicoi Centru; Mislișoara; Mislea; Runcu 1; Runcu 2; Recea; Valea Scorțeni; Bucea; Drăgăneasa; Aricești;

• Moreni, cu sediul în orașul Moreni, având în exploatare stațiile de pompare: Filipești, Mărgineni; Moreni Sud 1; Moreni Sud 2; Moreni Sud 3; Moreni Nord; Moreni Centru; Merișor; Ochiuri 10; Bucșani 1; Bucșani 2;

• Gura Ocniței ((Țigani) cu sediul în comuna Gura Ocniței, având în exploatare stațiile de la Pâscov; Țigănie; Țigani; Siliște; Teiș 1; Teiș 2;

– Oficiul conducte țiței Moinești avînd în exploatare 2 stații de pompare, respectiv la Zemeș și Moinești.

Oficiul conducte țiței Ploiești alimenta rafinăriile: Câmpina, Doicești; Ploiești: 1 (fostă Astra Română și Orion); 2 Vega ((fostă Concordia); 3 (fosta Româno-Americană); 5 (fostă Standard), 6 (fostă Columbia), 7 (fostă Creditul Minier).

Oficiul conducte țiței Moinești alimenta rafinăriile Moinești și Dărmănești, iar plusul de producție îl expediază la Ploiești pe calea ferată.

După anul 1950 au loc acțiuni de desființare a paralelismelor și stațiilor de pompare cu utilizare redusă, acțiuni de folosire în comun cu schelele a mijloacelor de depozitare și pompare, reducerea folosirii aburului la pompare prin electrificarea stațiilor. Deoarece Oficiilor de conducte țiței le revine și sarcina pregătirii țițeiului pentru rafinare, respectiv deshidratarea și desalinarea, se construiesc stații de desalinare la Berca, Scăieni; Moreni Sud; Țigani; Ochiuri; Siliște, etc, iar la Merișor, se experimentează cu succes o instalație de desalinare electrică pe baza proiectului inginerului Nicodimescu. Succesul obținut de proiectul Nicodimescu încurajează construirea de noi desalinări electrice la Siliște, Lucăcești, Țicleni și Scăieni.

În perioada 1950–1956, se construiesc conducte și depozite noi, în Moldova, Astfel: s-a construit un depozit nou la Zemeș pentru zăcământul Tazlău, împreună cu stația de pompare, stația de tratare și o conductă de transport care, trecând prin Moinești conduce țițeiul la noua rafinărie de la Dărmănești, și, în paralel cu această conductă, o alta cu diametrul de 150 mm.

Se construiește depozitul mare de la Albotești (Lucăcești), un altul la Vernești, o rampă de încărcare vagoane cisternă la Dofteana de 6000t/zi și se leagă noul depozit Lucăcești cu rampa Dofteana și cu nou construita rafinărie Onești.

Dezvoltarea producției de țiței în Oltenia a impus organizarea transportului țițeiului și, drept urmare, s-a construit stația de pompare Bâlteni, de unde printr-o conductă de diametru 150 mm țițeiul se pompează la depozitul, stația de tratare și rampa de încărcare în vagoane CFR„ nou construite, de la Bărbătești.

În anul 1952 se construiește o nouă conductă cu diametrul de 200mm pe traseul Bâlteni-Țicleni-Bărbătești și încep lucrările la rampa de încărcare țiței Bărbătești cu 70 de guri și o capacitate de 8000 tone/zi.

Creșterea producției de țiței din bazinul Olteniei a impus și crearea unei noi structuri: Oficiul conducte Tg. Jiu, care să preia organizarea primirii, depozitării, tratării și expedierii la rafinării a producției de țiței, din ce în ce mai mare.

Punerea în valoare a noi câmpuri petrolifere, specializarea și delimitarea strictă a activității de transport țiței, în cadrul activităților petroliere a impus înființarea „Intreprinderea de Transport Țiței prin Conducte“ (ITTC), în anul 1956, ca unitate economică de sine stătătoare, cu sediul în Ploiești, devenită, în scurt timp, de interes național.

După anul 1956 exploatarea de noi rezerve de țiței din județele: Prahova, Dâmbovița, Buzău, Bacău, Neamț Gorj, Dolj, Olt, Vâlcea, Argeș, Dâmbovița. Teleorman, Giurgiu, Ialomița, Brăila, Suceava, Bihor, Arad, Țimiș, etc a condus de construirea de noi rampe de încărcare în vagoane cistrernă pentru transportul pe calea ferată la Suplacu de Barcău, Episcopia Bihorului, Valcani, Biled, Pecica, Grindu, Independența, Cireșu și la construirea primelor conducte magistrale de transport țiței la rafinăriile Dărmănești, Onești și Ploiești. În anul 1960 s-a construit prima conductă magistrală pentru transportul gazolinei de la Țicleni la Ploiești, iar din anul 1968 a început activitatea de transport și a țițeiului din import pe traseul Constanța- Ploiești, inițial cu cazane cisternă CF, apoi prin conducta magistrală de 14 țoli pusă în funcțiune în anul 1969. În perioada 1970–1980 ITTC a efectuat și activitatea de tranzit a țițeiului pentru RSF Iugoslavia pe conductă între Constanța și Cernavodă și cu vase fluviale pe Dunăre, până la Pancevo.

În anul 1974 s-a pus în funcțiune cea de a doua conductă magistrală de transport a țițeiului de la Constanța la Pitești, cu diametru de 20 țoli, cu un racord spre Ploiești având diametrul de 12 țoli, iar în 1977 începe construcția celei de a treia conducte magistrale pentru transportul țițeiului de la Constanța la Onești și Ploieșt (diametrul de 28 toli-24 țoli – 20 țoli), reprezentând cea mai mare investiție din istoria intreprinderii.

În perioada 1979–1981 au mai fost puse în funcțiune încă două conducte magistrale pentru transportul gazolinei și etanului din Oltenia la Ploiești și respectiv Pitești.

Capacitatea de transport a sistemului național de transport țiței era în anul 1991:

Sistemul de conducte import	20.000 mii t/an
Sistemul de conducte țară	12.000 mii tone
Total Capacitate transport țară	32.000 mii tone
Capacitate transport gazolină	360 mii t/an
Etan	80.000 t/an
Capacitate totală de transport	32.440 mii tone.

Retrospectiv, cea mai mare cantitate de țiței din țară transportată de ITTC a fost de 14,6 milioane tone în anul 1976, 29,5 milioane tone total țiței din care 20,4 tone import, în anul 1989.

Capacitatea totală de depozitare existentă la întreprindere în anul 1991 era de 356.711 mc, din care 178.000 mc pe sistemul de import, 178.361 pe sistemul țară și 350 mc pentru gazolină.

În anul 1991 ITTC dispunea de o rețea de conducte magistrale și locale în lungime totală de peste 4500 km, cu diametre cuprinse între 2–28 țoli, 29 de stații de pompare (7 stații pentru țițeiul din import și 22 pentru sistemul țiței țară), rezervoare, rampe de încărcare-descărcare, vagoane cisternă C, locomotive dieselhidraulice, dotare care permitea transportului țițeiului, gazolinei și etanului din orice zonă petroliferă și din import în orice zonă a țării.

În condițiile începerii reformei economice prin descentralizarea economiei, în data de 22 ianuarie 1991, din fosta Întreprindere de Transport Țiței prin Conducte (ITTC) aparținătoare de Departamentul Petrolului din Ministerul Economiei Naționale, în conformitate cu Legea 15/1990, a luat ființă Societatea Comercială pe Acțiuni CONPET S.A.

La transformarea ITTC în societate comercială conductele și rezervoarele erau în mare parte îmbătrânite, cu frecvente spargeri și scoateri din funcțiune, lipseau în mare măsură mijloacele auto și de intervenție, urmare a lipsei fondurilor de investiții din ultimii 10 ani de socialism.

Noua societate comercială, avându-l ca director pe inginerul Constantin Zidaru, a fost supusă unui amplu proces de modernizare, prin sistematizarea înfrastructurii de transport și reorganizare managerială.

În anul 1994, cu contribuția Guvernului României, Societatea a obținut o linie de credit de la Banca Mondială destinată modernizării rețelelor naționale de conducte ce transportă țiței brut și gaze naturale. Acestă sursă de finanțare parțială a dat naștere proiectului de modernizare a sistemului de transport țiței prin conducte, prin introducerea de tehnologii moderne de supraveghere și control, instalarea unui sistem modern de telecomunicații SCADA. Proiectul s-a derulat în perioada 1997–1999. În final, a crescut nivelul de securitate in operarea sistemului, au fost reduse pierderile de produse din sistemul de transport, au fost optimizate consumurile energetice, au fost reduse costurile de operare și s-a redus impactul asupra mediului înconjurător.

Principalul benefeciar al CONPET, după privatizarea PETROM de la finele anului 2004 a rămas PETROM Grup OMV, precum și rafinăriile aparținătoare de Luk Oil, ROMPETROL RAFINARE-MIDIA, și alți beneficiari ocazionali.

Prin prevederile Legii nr 55/1995, privind „privatizarea în masă“, structura acționariatului s-a modificat astfel:

- Fondul proprietății de Stat 69,99%
- Societatea de investiții Financiare Muntenia 12,39%
- Acționari persoane fizice 17,62%

În conformitate cu prevederile Legii Petrolului nr 134/1995 și a LegiPetrolului 238/2004 Sistemul Național de Transport Țiței pe conducte intră în proprietatea statului reprezentat prin Agenția Națională pentru Resurse minerale, iar CONPET este operatorul sistemului.

14.1. Oil Terminal Constanța

Oil terminal SA Constanța este cela mai mare operator românesc pe mare, specializat în vehicularea țițeiului, produselor petroliere și petrochimice lichide și altor produse și materii prime în vederea import/exportului și tranzitului.

Societatea comercială Oil Terminal a fost înființată în anul 1889, când societatea petrolieră „Steaua Română“ a construit primele rezervoare la Constanța, în spatele actualei Gări Constanța. De-a lungul timpului majoritatea firmelor petroliere și-au construit aici rezervoare de țiței și/sau de produse petroliere, terminalul purtând denumirui diverse. După cel de al Doilea Război Mondial existau mai multe firme de comercializare a produselor petroliere care funcționau în Constanța, având depozite propri de rezervoare, rampe CF, instalații etc. Aceste firme, inițial private, ulterior naționalizate în anul 1948, au fost comasate în anul 1957, în așa zisă „BAZA 3 PETROL – Constanța, cu sediul în strada Caraiman nr.2, actualul sediu al SC Oil Terminal S:A.

În perioada 1957–1968, Baza 3 Petrol Constanța cunoaște o evoluție importantă odată cu importul de țiței și începerea construcției conductelor magistrale către rafinăriile din țară, astfel că s-au construit rezervoare noi constituindu-se Depozitul Nord,

În anul 1972 au început lucrările pentru construcția noului port petrolier între Dana 69–79, cu finalizare în anul 1975 (actualul Depozit Port).

În anii 1973–1974 s-a dat în exploatare depozitul de produse petroliere construit la Movila Sara (actualul Depozit Sud), având în incinta sa Depozitul de țiței Constanța Sud.

În prezent Oil Terminal are în structură 3 depozite: Depozitul Nord; Depozitul Sud; Depozitul Port.

Parcurile de rezervoare sunt subunități ale depozitelor și au capacități de înmagazinare produse lichide, cuprinse între 1500-50000mc. Rezervoarele sunt în construcție metalică, verticale, cilindrice, supraterane, cu capac fix sau flotant, unele prevăzute cu centuri de siguranță din beton sau cuve din pământ pentru retenție.

Terminalul are în exploatare 7 dane în portul Constanța, cu adâncimi de 13-17m, permițând operarea navelor cu o capacitate de până la 150000tdw. Danele sunt echipate cu instalații de cuplare la nave pentru încărcare/descărcare, acționate hidraulic anvând diametre de 12 inch, respectiv 16 inch.

În anul 1995, urmarea Ordonanței de Guvern nr 49/1994 s-a definitivat divizarea S.C. Oil Terminal S.A în două sociertăți, respectiv: S.C Oil Terminal S.A și S.C. NAVCXOM S.A Constanța.

În anul 2002, urmarea aplicării OUG s-a încheiat Acordul Petrolier între ASC Oil Terminal și Agenția Națională pentru Resurse Mineralee, privind darea în concesiune a conductelor, rezervoarelor și instalațiilor de pompare a produselor petroliere, precum și a celorlalte instalații și echipamente aferente acestora.

Activitate în S.C. Oil Terminal a avut următoarea dinamică:

2002 vehiculat 9.602 mii tone;

2003 vehiculat 9.521 tone

2007 vehiculat 11.884.207 tone

2008 vehiculat 11.479.124 tone;

Structura acționariatului S. C. Oil Terminal era, în anul 2004, următoarea:

Ministerul Economiei și Comerțului	69,62 %
Persoane fizice și juridice	30,378 %

Alte terminale cu profile asemănătoare, Oil Terminal, la Marea Neagră șă pe Dunăre sunt: Terminalul Petrolier din Port Midia, Terminalul petrolier din Galați.

14.2. Midia Marine Terminal

La finele primului deceniu al secolului XXI, în anul 2009, Rompetrol Rafinare a pus în funcțiune, la Marea Neagră un nou terminal petrolier: „Midia Marine Terminal“. Acest terminal, pe lângă aprovizionarea cu țiței și încărcarea în nave a produselor de la rafinăria PETROMIDIA este gândit să asigure tranzitul țițeiului și produselor petroliere din Bazinul Caspic spre Europa Centrală și de Vest.

Noul terminal este construit pe o lungime de 8,8 km în largul mării și are o capacitate anuală de 24 milioane tone țiței. Terminalul poate primi nave de până la 165000 tdw.

Operațiunile de descărcare/încărcare se desfășoară prin intermediul unui sistem plutitor de acostare care face legătura cu parcul de rezervoare țiței al rafinăriei printr-o conductă submarină și de uscat.

Midia Marine Terminal este proprietatea grupului ROMPETROL, societate cu capital privat.

14.3. UNICOM Oil Terminal – Port Bazinul Nou, Dana 54, Galați

Aparține societății Unicom – societate cu capital privat, autorizată pentru import/export de produse petroliere și chimice. Societatea deține două cheiuri de acostare în zona maritimă a Dunării. În infrastructură sunt cuprinse rampe de încărcare descărcare; instalații specifice de transvazare/transbordare din vagoane CSI în vagoane CFR, capacități de depozitare produse petroliere albe și negre. Terminalul este racordat flexibil de căile ferate europene, precum și de cele din Ucraina și din spațiul ex-sovietic.

14.4. Terminalul de Produse Petroliere Giurgiu

Una dintre cele mai vechi locații pentru exportul de produse petroliere a fost portul fluvial Giurgiu. Beneficiind de o poziție favorabilă din punct de vedere al posibilităților de navigație și al accesului pe șosea și pe calea ferată (prima linie ferată din România dată în funcțiune în anul 1869), portul Giurgiu a jucat un rol important în istoria modernă a României. Aprovizionarea rezervoarelor din port, de-a lungul timpului s-a făcut, mai ales, prin conducta petrolieră Băicoi-Giurgiu, dată în folosință în anul 1939.

Portul petrolier din insula Coroiu a fost dat în folosintă în anul 1940. Portului, amenajat pe malul fluviului, se adaugă canalul Sf. Gheorghe, navigabil pe 3,25 km., cu 600m cheu.

Terminalul petrolier Giurgiu are o lungime a cheului de 353 m, iar cheiul de așteptare este lung de 657 m; adâncimea de acostare este de -3,5 m, iar capacitatea maximă de încărcare a navei este de 2000 t. Terminalul petrolier de pe malul Românesc a aparținut Societății Naționale a Petrolului (S.N.P.) S.A., care dispunea de o dană de acostare lungă de 350m și o capacitatea de înmagazinare de 50000 tone.

15. Gazele naturale

15.1. Aspecte specifice

Pentru energetica mondială din ultimele decenii gazul metan/gazele naturale a devenit agentul energetic cel mai important datorită proprietăților sale fizico-chimice și de combustie: putere calorifică mare, cel mai puțin poluant dintre combustibli și cel mai ușor de utilizat, fiind singura formă de energie ce poate fi conservată.

În conformitate cu Legea Petrolului gazele naturale reprezintă un amestec de hidrocarburi ușoare (metan, etan, propan și vapori ai unor hidrocarburi mai grele) care la temperatura și presiunea normală se află în starea de agregare gazoasă. Gazele naturale se găsesc în scoarța terestră fie sub formă de zăcăminte independente (gazeifere), fie ca hidrocarburi ușoare dizolvate în țiței, formând zăcămintele de petrol, în acest caz purtând demumirea de gaze asociate sau gaze de sondă. Acestor surse de gaze naturale provenite din zăcăminte, în ultimii ani s-a adăugat o categorie nouă de gaze: „gazele neconvenționale“ impropriu denumite și „gaze de șist“ Cele mai bogate zăcăminte de gaze naturale (gazeifere) sunt localizate în Bazinul Transilvaniei. În mod obișnuit, compoziția amestecului de gaze diferă de la un zăcământ la altul. Gazele românești din Bazinul Transilvaniei sunt de cea mai bună

calitate: procentul de metan ajunge la 99,92 %, față de zăcămintele din Austria (procentul de metan 94,4–97,4.%), zăcămintele de la Lacq, din Franța – procent de metan 69,10 %, din Olanda procent de metan: 81,2–87,7%, din Rusia 89–98,6 %,etc.

Existența gazelor naturale pe tărâmul transilvan a fost semnalată cu aproape 250 de ani înainte de prima sondă având drept rezultat gazul metan. Astfel, într-un poem de la 1672, al lui Valentin Frank, se vorbește despre apa care arde și de oamenii care de pretu- tindeni se adună pentru a vedea „minunea apei arzătoare". În scrierile lui F. Masgili, care a călătorit prin Transilvania în perioada 1684–1699, acele ape arzătoare erau identificate în localitatea Galafta, situată între cele două Târnave, iar în lucrarea lui P.L. Berkenmayer se vorbește despre izvoarele de apă caldă de la Vața, Călan și Geoagiu. Preotul Daniel Graser povestește, la 1797, despre izvorul de apă sărată de la Bazna și de un izvor alăturat din care iese ceva asemănător unui „gaz inflamabil" .

Primele cercetări geologice în Bazinul Transilvaniei au fost efectuate începând cu a doua jumătate a secolului XIX sub conducerea Institutului geologic de la Viena. Este de menționat ampla monografie realizată de geologii vienezi F. Hauer și G. Stache, publicată în anul 1863, la Viena, lucrare în care sunt prezentate stratigrafia și tectonica Depresiunii Transilvane precum și a zonelor marginale învecinate. Bogățiile naturale erau prezentate pe baza unor principii genetice, fapt puțin obișnuit la acea vreme. Lucrarea a fost revizuită, completată și republicată în anul 1885. În anii 1867 și 1871 Fr. Posepny realizeză două lucrări cu privire la zăcămintele de sare gemă din Depresiunea Transilvaniei, zăcăminte cunoscute și exploatate de foarte multă vreme, unele chiar din timpul ocupației romane.

În anul 1880, A Koch și Ed. Suess emit ipoteza că în Bazinul Transilvaniei, înconjurat de masive de sare (la Turda, Cojocna, Ocna Mureș, Praid, Sovata, Ocna Dej, Ocna Sibiului, etc), trebuie să existe și săruri de potasiu, zăcăminte care, de obicei, însoțesc zăcămintele de sare gemă.

O lucrare geologică foarte importantă este monografia lui Koch (1894 și 1900), în care sunt studiate și delimitate (pe baza prezenței microfosilelor) formațiunile eocene, oligocene și pe care autorul le numește: strate de Coruș, Hilda și Zău de Câmpie (formațiuni ce conțin sare, gips, și anhidrit).

În urma cercetărilor efectuate, Institutul de la Budapesta, făcând și o paralelizare cu zăcămintele de sare din zona Strassfurth (Germania), care, în afara clorurii de sodiu conțineau și alte săruri delicvescente (KCl, carnalit, silvina, bischoffit etc.) cu utilizări în indstria chimică, a decis realizarea de lucrări de explorare în Depresiuniea Transilvaniei, la sugestia geologilor Iohan Boeckh și Carol Papp.

Pentru verificarea ipotezelor geologice s-a decis forarea a două sonde: Sonda nr.1 la Sărmaș (sonda a început forajul în anul 1906, dar a fost abandonată din lipsa formațiunilor de interes) și Sonda nr 2, la Sărmășel, pe un teren proprietate particulară a familiei Veszperemy, pus gratuit la dispoziția firmei de foraj THUMAN din Halle – Germania, care primise contractul de forare.

Sonda nr.2 Sărmășel, la adâncimile de 122, 228, 302 m, a înregistrat semne de de manifestări ciudate (problemele gazelor naturale nu erau cunoscute la acea vreme). Aceste manifestări s-au accentuat și, în ziua de 22 aprilie 1909 s-a produs o erupție violentă care a continuat câteva zile după care s-a oprit în urma dărâmării găurii de sondă de sub sabotul coloanei. Încercările de reluare a forajului au eșuat, sonda, continuând să se manifeste cu aceleași fenomene eruptive. Analizele din laboratoarele specializate din Germania și de la Budapesta au identificat natura gazului ca fiind metan (CH_4).

Cu anul 1909 și sonda nr 2 Sărmășel începe istoria industriei gazului metan din România și din Europa.

Guvernul ungar, prin Ministerul de Finanțe, a decis să valorifice această descoperire, iar pentru a putea să țină sub control erupția gazelor a apelat la firma OTTO SCHICK în vederea construirii unui

dispozitiv de închidere a spațiului de circulație (similar capului de erupție de mai târziu). Deși dispozitivul de închidere n-a putut obtura ieșirea gazelor (problema tehnologică a săparii, tubării coloanelor și cimentarea spațiului inelar au fost puse la punct mult mai târziu), săparea de noi sonde a continuat cu toate riscurile și accidentelor produse.

Așa se face că în anul 1913 s-a înregistrat prima producție de gaze din Depresiunea Transilvaniei de 113000 mc, cu utilizare în șantierul Sărmășel, reprezentând, în același timp primul consum de gaze naturale din teritoriile românești.

În anul 1912 s-a înființat societatea ERSTE SIEBENBURGISCHE ERDGAS AKTIENGE-SELLSCHAFT (ESEA) – societate cu unic acționar – statul ungar – care avea ca obiect de activitate transportul și distribuția gazului metan. ESEA reprezintă prima societate de gaze din Transilvania. În anul 1912, autoritatea maghiară a început construirea unei conducte de 6 țoli, în lungime de 55 kilometri de la Sărmășel la Turda. Conducta, finalizată în anul 1914, transporta și distribuia 33.000 mc/zi.

Succesul american în exploatare și utilizarea gazelor naturale a determinat înființarea, în anul 1915 a Societății Maghiare de Gaz Metan – UEG – în care acționarii erau Ministerul Finanțelor de la Budapesta și DEUTCHE BANK. UEG concesionează, încă de la început toate cele 6 câmpuri gazeifere cunoscute, respectiv: Sărmășel, Bazna, Deleni (Saroș), Copșa Mică, Șincai, Zău de Câmpie.

La 3 aprilie 1914 a fost finalizată prima conductă de transport gaze naturale din Europa, de la Sărmășel până la Turda, în lungime de 55km, cu diametru de 153mm. Ulte- rior conducta Sărmășel Turda a fost prelungită cu încă 22km, la același diametru, până la Uioara (Ona Mureș), pentru alimentare a fabricii de sodă, Solvay și a Salinei C. A.M. În anul 1916 ia ființă Societatea Anonimă pentru Distribuirea Gazului Metan (SAGAMET) Diciosânmartin (Târnăveni), societate anonimă pe acțiuni (acționarul principal fiind UEG), care avea ca obiect de activitate distribuirea gazelor consumatorilor casnici și industriali din localitatea Diciosânmartin.

În anul 1917 Turda devine primul oraș iluminat cu gaze naturale. Turda, în 1917, înregistrează prima explozie de gaze la consumatori, soldată cu moartea a 11 persoane. În același an are loc și marea erupție a sondei nr.3 Bazna, cu scufundarea întregii instalații de foraj și formarea unui lac sărat, de formă ovală având o circumferință de 112 m.

În luna februarie 1918 UEG finalizează construcția conductei Bazna-Mediaș, în lungime de 6,6 km (5 km x 6 inch și 1,6 km x 8 inch).

La finele anului 1918, SAGAPAM Turda este lichidată și se înființează o nouă socie- tate având capital privat: Societatea Anonimă pentru Instalarea Gazului Metan (SAIGM), cu sediul tot în Turda. În luna iunie, ca urmare a unirii Transilvaniei cu patria mumă, Consi- liu Dirigent obține instituirea unui sechestru asupra activității UEG., și numește, la data de 30 iunie 1919, ca Administrator de Sechestru pe inginerul Constantin Motaș, iar pe E. Roessler, în funcția de director tehnic al societății și curator al cauzei, averea UEG fiind pusă sub controlul justiției, la 8 august 1919.

În anul 1921 geologul Ion Popescu Voitești evaluează rezervele de gaze din Transilvania la 360 mldm^3.

În anul 1924 se abrogă *Legea minieră austriacă* din 1854 și *Legea VI-a ungară* din 1911, promulgându-se în loc, în România, la data de 4 iulie, *Legea minelor* precum și *Legea privitoare la comercializaea și controlul întreprinderilor economice ale statului*.

În anul 1925, la 6 martie, în baza legilor aflate în vigoare și la propunerea lui Constantin Motaș, tribunalul din Alba Iulia decide ca din Consiliul de Administrație al UEG să facă parte: academicianul geolog Ludovic Mrazec, Ioan Niculescu-rectorul Academiei Comerciale din București, Ion Lapedatu – directorul Băncii Sibiu și Victor Slăvescu – directorul Societății Creditul Industrial. Noul Consiliu

de Administrație hotărăște mutarea sediului societății sub sechestru de la București la Mediaș. În replică, UEG a solicitat Tribunalului arbitrar româno-ungar de la Paris conservarea averii societății până la judecarea procesului de fond, cerere aprobată la data de 4 iulie. La 22 noiembrie 1925 Ministerul de Finanțe aprobă desărcinarea din funcția de administrator delegat a lui C.I. Motaş și numirea în locul acestuia a lui C. Niculescu – consilier onorific la Inalta Curte de Casație și, menținerea sechestrului asupra societății.

La aceeași dată, 22 noiembrie 1925, Direcția Gazelor din Cluj (înființată în anul 1919 prin reorganizarea Serviciului de Stat pentru Exploatări miniere din Cluj) se transformă în Societatea Națională de Gaz Metan (SONAMETAN), sub tutela Ministerului Economiei Naționale, cu sediul la București, și având în componență două Direcții:

1. Direcția Generală – București;
2. Direcția Exploatări Tehnice – Cluj.

La 18 decembrie 1925, SONAMETAN preia bunurile Direcției gazelor din Cluj precum și acțiunile societății Conducta Sărmaş – Turda, care aproviziona zona cu cel mai mare consum de gaze, urmând să preia și prerogativele UEG după finalizarea acțiunii judecătorești.

Din punct de vedere tehnic, în anul 1925 au fost montate primele stații de reglare-măsurare-predare a gazelor naturale dotate cu contor diferențial Foxboro, în sistemele de distribuție din localitățile Mediaș și Turda.

În anul 1927 Liga Națiunilor respinge lichidarea UEG hotărâtă de Oficiul de lichidare de pe lângă Tribunalul Internațional de la Paris, în urma unei memorabile dispute juridice dintre Albert Apponyi și Nicolae Titulescu. Aponyi obține despăgubiri substanțiale pentru oligarhia maghiară deposedată de proprietăți. În acest context politicienii români, în frunte cu Vintilă Brătianu, hotărăsc cumpărarea acțiunilor UEG (85%) și renunțarea la lichidarea averilor germane, fapt care a determinat ridicarea sechestrului asupra societății UEG. În această perioadă Consiliul de Administrație al SONAMETAN decide mutarea direcției Exploatări Tehnice din Cluj la Mediaș, într-o construcție nouă, ridicată de către Administratorul de sechestru al UEG, lângă Gara Mediaș, existentă și în prezent. În anul 1929 s-a construit conducta Seuca – Tg. Mureş, în lungime de 32,3 km, cu diametru 10inch x 12,5 km și 14 inch x 19,8 km, și, s-a pus în exploatare structura Copșa Mică. În anul 1932 SONAMETAN a preluat de la UEG și ultimul pachet de acțiuni (15%), cu care ocazie sediul societății Erdgas – Gesellschaft AG se mută de la Budapesta la București și își schimbă numele în Societatea Română de Gaz (SRG).

În anul 1935, geologul D.T.Ciupagea a evaluat rezervele de gaze din Bazinul Transilvaniei la 400 mld mc., valoare ce se regăsește și în evaluarea făcută în anul 1938 de către D. Ștefănescu, care stabilește că rezervele de gaze sunt de 500 mld mc sigure și 100 mld mc probabile.

Un moment semnificativ în dezvoltarea industriei gazelor naturale din Transilvania îl reprezintă punerea în funcțiune la data de 18 decembrie 1947 a conductei Botorca – București, în lungime de 295 km cu diametre cuprinse între 10–20 inch. În urma naționalizării din 11 iunie 1948 SONAMETAN se desființează și ia ființă Centrala de Gaz Metan căreia îi sunt date și toate conductele de transport gaze (inclusiv gaze asociate) cu sediul în București și o Direcție a exploatare cu sediul în Mediaș. Tot atunci se înființează și SOVROM GAZ (Asociația SIPG – „*Un secol de industrie gazieră – oameni și fapte*; Ed, SIPG, 2010). În baza Decretului nr.46 din 5 februarie, 1949, Centrala de Gaz Metan devine Intreprinderea de Gaz Metan, cu sediul în București, având, în continuare la Mediaș Direcția de exploatare, dar și la București o Direcție de distribuțiea Gazelor. Prin hotărârea Consiliului de Miniștri din 30 septembrie 1949 activitatea de distribuție a gazelor a fost trecută în subordinea primăriilor orășenești, desființându-se Direcția de Distribuție a Gazelor. În 1950 Intreprinderea de Stat Gaz Metan este divizată in: intreprinderea Partizanul Păcii cu sediul în Mediaș și intreprinderea Flacăra Păcii cu

sediul la Brașov – aceasta din urmă doar cu o existență de numai câteva lunii (până în luna decembrie), după care este preluată de Partizanul Păcii. În perioada 1950 – 1967, continuă să aibă loc numeroase organizări și reorganizări: astfel că Direcția Exploatărilor din Mediaș se transformă în Intreprinderea „Partizanul Păcii“, care în anul 1954 preia de la SOVROMGAZ care se desființează și zăcămintele deținute de aceasta (Sărmășel, Bazna și Copșa Mică). Apoi, pe măsura dezvoltării și creșterii complexității și importanței industriei gaziere, au loc numeroase alte transformări: anul 1956, intreprinderea „Partizanul Păcii“ se transformă în „Trustul de Extracție a Gazului Metan Mediaș“, pentru ca în anul 1967 să se transforme în „Centrala Industrială a Gazului Metan Mediaș“, rămânând la statutul de Centrală industrială până în anul 1990, când întregul sistem economic este reorganizat în societăți comerciale, iar Centrala Gazului Metan devine Regia Autonomă a Gazului Metan.

Industria gazului metan s-a aflat într-o continuă evoluție. Pe plan național și internațînal a crescut consumul de gaze naturale atât în industria energetică cât și în industria chimică și petrochimică.

Creșterea consumului de gaze naturale a potențat cercetarea geologică pentru descoperirea de noi câmpuri gazeifere, dezvoltarea continuă a sistemului de conducte de transport și distribuție.

În perioada 1943–1953 au fost descoperite 33 structuri productive noi cu 52 de orizonturi petrolifere și gazeifere, iar în anul 1953 s-a reușit să se atingă nivelul de producție de țiței din anul 1936, după care s-au realizat creșteri spectaculoase, ajuncându-se în anul 1961 la un nivel de producție de 11.606 mii tone țiței. În același timp volumul rezervelor recuperabile de țiței s-a mărit de trei ori față de anul 1948, iar cel de gaz metan de 2,5 ori (Cf. Gh. Buliga și colaboratorii, *Evoluția managementului industriei gazeifere din România de la începuturi până în prezent*, Editura I, 2005.).

În cadrul Depresiunii Transilvaniei s-a acordat o atenție deosebită atât formațiunilor Miocenului superior, dovedit gazeifer cât și formațiunilor prebadeniene, care apăreau la zi pe marginile depresiunii și erau suspectate că în zona centrală ar putea conține zăcăminte de țiței și gaze.

Printre geologii Comitetului Geologic care au efectuat cercetări în această perioadă se numără: Gr. Răileanu, Emilia Caulea, T. Joja, G. Cernea, I. Gavăt, I. Dumitrescu, R. Ciocârdel, M. Paucă și alții.

În anul 1962 s-a construit Harta gravimetrică Bouguer a Depresiunii Transilvaniei, care ulterior, în anul 1967, a fost reactualizată de I. Gavăt.

Din hartă rezultă că Depresiunea Transilvaniei, în ansamblul ei, se prezintă ca un minim gravimetric, față de cele trei ramuri ale Carpaților.

Pe fundalul acestui minim gravimetric se deosebesc câteva anomalii locale orientate diferit.

S-au efectuat lucrări magnetometrice de către Ștefan Airinei, Tr. Cristescu, Al. Ștefănescu, D. Ciupagea, care au realizat, în anul 1968, Harta aeromagnetică a teritoriului României.

Cercetarea seismică efectuată în Bazinul Transilvaniei a avut la început un caracter regional, acoperind cu profile seismice întreaga depresiune. În zonele de interes, s-au efectuat lucrări de semidetaliu și detaliu, urmărindu-se trei repere de reflexie: tuful de Dej, suprafața sării și tuful de Hădăreni.

Pentru obținerea de informații privind fundamentul preneozoic s-a recurs la seismica de refracție, care a urmărit două repere: intrarea în mezozoic și intrarea în cristalin. Printre lucrările de sinteză elaborate în această perioadă se înscriu:

– Neogenul din Bazinul Transilvaniei – A. Vancea, 1960;

– Studiul geologic complex al depozitelor din Bazinul Transilvaniei – 1962;

– Studiul geologic complex al depozitelor din Bazinul Transilvaniei – 1968, în care T. Ichim, pe baza tuturor informațiilor geologice și geofizice existente la acea dată (informații deținute din cartarea geologică, sonde de cercetare și exploatare, prospecțiunea seismică, gavimetrică, magnetometrică etc., a construit harta structurală pentru Depresiunea Transilvaniei (Fig.3.);

– Geologia Depresiunii Transilvaniei – D. Ciupagea, M. Paucă, T. Ichim – 1970.

În anul 1952, între Guvernul român și Guvernul maghiar intervine o Convenție pri- vind construirea unei conducte cu diametru de 10 inch, la vest de Satu Mare, prin care România urma să livreze gaze Ungariei. Această Convenție este modificată în anul 1956, prelungindu-se data finalizării conductei până la 1 octombrie 1958 și stabilindu-se can- titatea de gaze de 200 milioane mc de gaze ce urma să fie livrată Ungariei timp de 25 de ani. Exportul de gaze în Ungaria a continuat până în anul 1980 când a fost sistat, urmare a creșterii consumului intern.

În anul 1954, în baza unui acord bilateral între guvernul român și guvernul sovietic se hotărăște desființarea SOVROM-urilor, inclusiv SOVROMGAZ Mediaș, iar cele trei zăcăminte deținute de acesta (Sărmășel, Bazna și Copșa Mică) sunt preluate de Intreprinderea Partizanul Păcii din Mediaș.

În anul 1956 se lichidează SOVROMPETROL. În același an, se înființează „Trustul de Extracție a Gazului Metan Mediaș“, care înlocuia Întreprindere Partizanul Păcii, și se ia decizia construirii unui Sistem Național de Transport Gaze, care să acopere arii mari ale țării. Arhitectura Sistemului prevedea dezvoltarea radială, pornind din Centrul Transilvaniei, a unei rețele de conducte magistrale. În baza acestui concept a început construcția conductelor magistrale Bazna-Arad, în diametru de 20 inch și conducta Sărmășel Baia Mare în diametru de 12 inch.

În anul 1957, zăcământul petrolifer de la Gura Șuții (Dâmbovița) capătă destinația de zăcământ tampon pentru preluarea vârfurilor de consum gaze ale capitalei, utilizându-se conducta Petrești-București, iar în anul următor se amenajează ca zăcământ tampon, primul depozit de înmagazinare a gazelor naturale din România, la Ilimbav, județul Sibiu.

Depozitul de la Ilimbav a inceput înmagazinarea gazelor în anul 1961. Anual se înmagazinau 45–50 milione metri cubi gaze direct din sistemul de transport, la o presiune de 22 bari, pentru acoperirea vârfurilor sezoniere și orare de consum ale municipiului Sibiu. Acest depozit a funcționat până în anul 1985 inclusiv, când, urmare a exfiltrațiilor gazelor din depozit și a sondelor vechi ce nu mai puteau fi reparate, depozitul a fost închis și a rămas, mai departe, neutilizat.

În anul 1962, Comitetul de Stat pentru Construcții Arhitectură și Sistematizare a aprobat „Normativul pentru distribuirea și utilizarea gazelor naturale“, revizuire a Normativului aprobat de același organism în anul 1960.

Acest Normativ va fi abrogat, în anul 1969, când este înlocuit de „Normativul pentru proiectarea și executarea rețelelor și instalațiilor de gaze naturale“ și de „Normativul pentru întreținerea și exploatarea rețelelor de distribuție și a instalațiilor de utilizare a gazelor naturale“.

În anul 1965 se construiește, la Bățanii Mari, prima stație de comprimare gaze din Europa, pe traseul unei conducte magistrale. Stația a fost echipată cu 2 turbine a câte 4000CP, tip Sulzer.

În baza unui Decret din anul 1967 Direcția Generală a Gazului Mertan se transformă în Centrala Industrială a Gazului Metan, cu sediul la Mediaș (care preia și activitatea Trustului de Extracție a Gazului Metan Mediaș).

În anul 1970, 29 noiembrie s-a semnat la Giurgiu Convenția dintre guvernul Republicii Socialiste România și Guvernul Republicii Populare Bulgaria, în vederea construirii pe teritoriul României a unei conducte, pe traseul Isaccea-Negru Vodă-Iovkovo, care să tranziteze gaze din Uniunea Sovietică spre R.P. Bulgaria.

La începutul deceniului al VII-lea al secolului XX, Intreprinderea de Extracție Gaz Metan Mediaș din cadrul Centralei industriale a Gazului Metan, deținea în exploatare 96 de structuri dovedite a avea rezerve de gaze, din care 59 în Transilvania (89,5% din totalul rezervelor de gaze din România) și 37 în Extracarpați.

Un moment important în istoria gazului metan din România îl reprezintă înființarea, prin Ordinul Ministrului Petrolului nr.497/1971, a „Centrului de Cercetări și Proiectări pentru Gaz Metan Mediaș“ (C.C.P.G.M.), în cadrul Centralei Industriale a Gazului Metan. Centrul și-a început activitatea în anul 1972 fiind structurat pe trei ateliere: atelierul de Proiectarea exploatării zăcămintelor și calculul resurselor și rezervelor de gaze naturale; atelierul de Proiectare tehnologică, echipamente, utilaje și instalații pentru industria de gaze; și atelierul de Proiectare tehnologică. Primul director al C.C.P.G.M. a fost numit inginerul Pantelimon Medar, după care au urmat. Ing. Neculai Pavlovschi, dr. ing. Ilie Lața. ing. Liviu Pintican. În cadrul Centrului s-au remarcat specialiști, care au obținut notorietate în intreaga lume. Dr. ing. Oltean Ionică, Pop Aurel Emil, Moisin Ioan, Medar Elena, Medar Pantelimon, Alexandrescu Ion, Alexandrescu Gheorghe, etc.

În același an, 1972, începe exploatarea zăcămintelor de gaze naturale utilizând agregate de comprimare, prin montarea a 3 agregate de comprimare tip SOLAR, cu putere de 810 kw, în câmpul de gaze de la Botorca.

Anul 1974 pune bazele construirii sistemului internațional de conducte magistrale pentru transportul gazelor, prin semnarea, la Sofia, a Convenției generale între guvernele Bulgariei, Ungariei, României, Cehoslovaciei, R.D. Germania și U.R.S.S., cu privire la colaborarea și valorificarea zăcământului de gaze condensate de la Orenburg și construirea conductei Orenburg- granița de vest a U.R.S.S. Doi ani mai târziu, în anul 1976, la Moscova s-a semnat Convenția Interguvernamentală România-U.R.S.S., privind valorificarea zăcământului de gaze de la Orenburg și livrările de gaze din U.R.S.S. către România, prin care se stabilea cota de participare a părții române la realizarea obiectivului și cantitatea de gaze ce urma să fie livrată României în contul acestei investiții. În luna august a anului 1974 a fost pusă în funcțiune și a început activitatea de transport gaze pe conducta de tranzit I către Bulgaria, Isaccea – Negru Vodă, în diametru de 1000 mm. Ulterior, acestei prime conducte se adaugă firul al 2-lea, cu același diametru (1000 mm), la care în anul 1978/1979 avea să se cupleze racordul de preluare a gazelor din import de către România pe conducta Isaccea – Năvodari, cu ramificația Siliștea-Brăila. În anul 1978 a început activitatea de înmagazinare a gazelor la Urziceni. Primul ciclu de înmagazinare a gazelor s-a realizat în meoțianul acestui zăcământ depletat, la adâncimea de 1100–1200 m, înmagazinarea realizându-se din conducta de diametru $20^{1}/_{2}$ inch, ce pornea de la Ghergheasa, cu ajutorul a 3 grupuri de compresoare C160 (fabricate la Uzinele 23 August București), cu o putere pe grup de 1100CP (810kw), prin intermediul a 27 sonde de înmagazinare și una de monitorizare (presiunea minimă de aspirație 25at, presiunea maximă de refulare 72–73 at).

În anul 1979, în baza unui Decret prezidențial, își începe activitatea Dispeceratul Național de Gaze București, pendinte de Centrala Gazului Metan Mediaș, având ca obiectiv major corelarea resurselor de gaze naturale din producția internă și din import cu necesitățile de consum ale economiei naționale și ale populației, stabilirea cotelor de gaze pe ministere, localități, etc., pentru asigurarea alimenării cu gaze a tuturor categoriilor de consumatori. În anul 1976 producția de gaze din cadrul Centralei Gazului Metan atinge un maxim absolut de 29,83 mld. m^3. În anul 1983 a început înmagazinarea gazelor în cel mai mare depozit din România, la Bilciurești, în formațiunea geologică meotică. Inițial, înmagazinarea s-a realizat prin 7 sonde la adâncimea de 2050 m, ulterior numărul sondelor a crescut la 57. Înmagazinarea a fost dotată cu 9 grupuri de compresoare în două trepte (presiunea de aspitație 12 at iar presiunea de refulare 80 at și cu 3 grupuride compresoare într-o singură treaptă (presiunea de aspirație 20 at și presiunea de refulare de 75at).

În anul 1985 s-a încheiat la Moscova o Convenție între guvernul R.S. Romania și guvernul U.R.S.S. privind tranzitul pe teritoriul R.S. Romania a gazelor din U.R.S.S. către Turcia, Grecia și alte țări din zona balcanică, care prevedea construirea de către partea română a unei conducte cu diametru dfe 48

inch, în lungime de 187 km, pentru o presiune de 55 at, conductă finalizată de partea română în anul 1989. În vedrea preluării gazelor din import s-a construit conducta de diametru 700 mm, Isaccea-Șendreni Prin H.G. nr 16/10.01.1991, în baza Legii 15/1990 s-a înființat Regia Autonomă a Gazelor Naturale ROMGAZ R.A. la Mediaș, prin preluarea atribuțiilor Centralei Gazului Metan Mediaș.

La scurt timp își începe activitatea firma elvețiană WINTERSHALL de comercializare a gazelor de proveniență rusă pa teritoriul României.

Anul 1992 marchează prima externalizare a unor activități (organizate în subunități fără personalitate juridică) din ROMGAZ R.A. care sunt transformate în societăți comerciale (S.C) astfel:

– Secția de cercetare-proiectare transport și distribuție gaze Brașov, din cadrul CCPGM Mediaș se transformă în societatea pe acțiuni „GAZPROIECT" S.A. Brașov.
– Baza de aprovizionare Mediaș devine S.C. APROV S.A. Mediaș;
– Baza de Ateliere și Transporturi Mediaș devine S. C. BAT S.A. Mediaș.

În același an se schimbă denumirea unor organizații din structura ROMGAZ S:A. și anume: Centrul de Cercetări și Proiectări pentru Gaz Metan Mediaș (CCPGM) devine „Centrul de Cercetare și Inginerie Tehnologică pentru Gaz Metan" Mediaș; Grupul Școlar Industrial pentru Gaz Metan Mediaș își schimbă dernumirea în „Școala Națională pentru Gaz Metan".

În anul 1993, firma WINTERSHALL realizează un joint-venture cu ROMGAZ- R.A. din care a rezultat firma WIROM S.R.L., cu sediul în București și cu participare egală la capital, de 50%. În anul 1994 are loc prima reorganizare a ROMGAZ R.A., prin desprinderea sucursalelor de foraj care se transformă în societăți pe acțiuni: Schela de Foraj, Probe de Producție și Reparații Sonde Mediaș S.A. și Schela de Foraj, Probe de Producție și Reparații Sonde Tg. Mureș,S.A. În anul 1995 a început înmagazinarea gazelor în primul depozit construit în Bazinul Transilvaniei la Sărmășel, în sarmațian VII-AB, la adâncimea de 600 m. Inițial înmagazinarea s-a făcut direct din sistemul de transport gaze, care colecta gazele din structurile Sărmășel și Grebeniș, precum și gazele comprimate în stația de compresoare de la Band (care primea gaze de la Crăiești, Sântimbru). În anul 1996, în stația de comprimare Band s-au defectuat investiții pentru a crește presiunea de refulare la compresoare de la 26 at la 45 at, stația de comprimare primind destinație exclusivă pentru deservirea depozitului de înmagazinare. În anul 1998 a început înmagazinarea gazelor pe structura Tg. Mureș.

La 25 octombrie 1996 s-a semnat la Moscova o Convenție interguvernamentală româno-rusă prin care s-a stabilit: construirea firului III de conductă cu diametru de 48 de inch, care să tranziteze teritoriul României în vederea suplimentării alimentării cu gaze a Turciei, Bulgariei, Greciei și Macedoniei.

În anul 1997 ROMGAZ, în numele guvernului României, semnează la Moscova Protocolul de preluare de la ROMPETROL a drepturilor de derulare a contractelor de import gaze-Orenburg și prestarea serviciilor de tranzit către Turcia încheiate anterior și – Construirea punctului de predare-primire gaze de la Medieșul Aurit (Satu Mare), precum și cantitatea de gaze ce urmează a fi preluată de către partea română prin acest punct.

În anul 1998, în baza HG Nr 491/1octombrie, Regia Autonomă ROMGAZ R.A. se reorganizează ca Societate Națională de Gaze Naturale, SN. ROMGAZ S.A – societate pe acțiuni, cu capital integral de stat. În același an s-a promulgat Legea nr 213/ 24 noienmbrie privind proprietatea publică și regimul juridic al acesteia, care prevedea: „conductele de transport ale gazelor naturale (toate conductele prin care se vehiculează gaze din activitatea de producție, transport, înmagazinare, tranzit gaze) fac parte din domeniul public național, iar rețelele de distribuție, din domeniul public local al comunelor, orașelor și municipiilor". Complementar, prin Legea 219 din același an se stabilește regimul concesiunilor.

În anul 1999 s-a înființat prima distribuție cu capital privat, la Constanța, CONGAZ.

În contextual reformelor radicale din domeniul structural și instituțional care au caracterizat economia românească după anul 1990, s-a procedat la descentralizarea serviciilor în vederea creșterii calității și eficienței acestora și a apărut necesitatea creării unui organism reglementativ pentru piața gazelor naturale, sub aspect legistlativ, în concordanță cu cerințele și reglementările din țările Uniunii Europene căreia România dorea să i se alăture în calitate de membru al Uniunii. Astfel, la începutul anului 2000 s-a înființat Agenția Națională de Reglementare în domeniul Gazelor Naturale (ANRGN), iar printr-un Ordin al Ministerului Industriei și Resurselor s-a înființat Operatorul de Piață, organizat în cadrul Dispeceratului Național de Gaze de la București. ANRGN a funcționat sub această denumire până în anul 2007 când a fuzionat cu Autoritatea de reglementare în domeniul Energiei Electrice, ambele continuându-și împreună activitatea sub denumirea de Autoritatea de Reglementare în domeniul Energiei. În perioada în care ANRGN a funcționat cu această denumire a reușit să elaboreze norme și reglementări care să asigure continuitatea și securitatea alimentării cu gaze a consumatorilor, precum și accesul nediscriminatoriu al terților la rețeau de transport și de distribuție, liberalizarea, în cea mai mare parte a pieții gazelor naturale.

În același an Societatea Națională a gazelor Naturale Mediaș a fost reorganizată în cinci Societăți comerciale:

– S.C TRANSGAZ S.A având ca obiect principal de activitate transportul gazelor pe conductele magistrale, mentenanța și dezvoltarea Sistemului Național de Transport

Gaze și a tranzitului internațional de gaze, cu sediul în Mediaș;

– S.C EXPROGAZ S.A cu sediul în Mediaș, având ca obiect principal de activitate explorarea și exploatarea zăcămintelor de gaze din Bazinul Transilvaniei;

– S.C. DEPOGAZ S.A cu sediul la Ploiești, cu obiect principal de activitate explorarea și exploatarea zăcămintelor de gaze din extra Carpați, exploatarea depozitelor subterane de gaze și creșterea capacităților de înmagazinare gaze;

– S.C.DISTRIGAZ NORD S.A., cu sediul la Tg. Mureș având ca obiect principal de activitate comercializarea gazelor, exploatarea și dezvoltarea rețelelor de distribuție a gazelor naturale din județele din partea de nord a țării și

– S:C DISTRIGAZ SUD S.A. cu sediul în București și obiect principal de activitate comercializarea gazelor, exploatarea și dezvoltarea rețelei de conducte de distribuție în județele din sudul țării și din municipiul București.

Noile societății constituite aveau capital integral de stat.

Ulterior, în anul 2005, S.C EXPROGAZ S.A și S.C. DEPOGAZ S.A., s-au unit într-o singură societate comercială, sub denumirea de Societatea Națională. ROMGAZ S.A., iar cele două societăți comerciale de distribuție a gazelor au fost privatizate prin achiziționarea pachetului majoritar de acțiuni de către Gas de France (Franța) – la DISTRIGAZ SUD și de către E.O.N. (Germania) – la DISTRIGAZ NORD. După anul 1990 ROMGAZ S.A. Mediaș a intrat într-un proces de dezvoltare și modernizare a infrastructurii, folosind utilaje, tehnici și tehnologii moderne. S-a început asocierea ROMGAZ – S.A. Mediaș cu firme străine pentru realizarea unor lucrări de prospecțiune și exploatare, în cadrul unor perimetre de cercetare: Transilvania Nord, Transilvania Centru, Transilvania Sud, Moldova Nord, Moldova Sud, Muntenia Nord-Est, Muntenia Centru și Oltenia Nord.

În perioada 1997–2004, prin lucrările de cercetare geologică, geofizică, geochimică și a forajelor de cercetare, s-au realizat:

– achiziția și procesarea a peste 8000 km profile seismice 2D;

– prospecțiuni geofizice detaliate privind cantitatea de substanță organică conținută în rocile considerate ca surse de hidrocarburi și compoziția apelor de zăcământ în Depresiunea Transilvaiei, Moldova și Muntenia;

– săprea a peste 2,2 milioane metri foraj de cercetare geologică;

– sporirea eforturilor de cercetare în domeniile ingineriei de zăcământ și ingineriei tehnologice;

– au fost descoperite 40 de structuri noi, din care 26 s-au dovedit productive, eforturile continuându-se pentru estimarea resurselor geologice și a rezervelor.

Tot în această perioadă ROMGAZ și-a sporit eforturile pentru înmagazinarea gazelor naturale în depozite subterane prin eforturi proprii, în cadrul a 5 zăcăminte (Sărmășel-Transilvania; Bilciurești, Bălăceanca, Urziceni și Ghercești, în zona extracarpatică) și prin asociere cu firmele Depomureș și Angaz în alte trei zăcăminte (Tg. Mureș, Cetatea de Baltă și Nadeș – în Transilvania).

Centrala Gazului Metan (C.G:M.) și, ulterior, Regia Autonomă a Gazului Metan a coordonat întreaga industrie gazieră din România, punând la dispoziția economiei nu numai gazele extrase din zăcamintele propri, dar prin Sistemul Național de Transport, Dispeceratul Național de Gaze și cele două Intreprinderi de Distribuție a Gazelor naturale (DISTRIGAZ-Nord; Tg Mureș și DISTRIGAZ Sud, București). C.G.M. a realizat politica guvernamentală în gospodărirea producției de gaze atât a celei propri, a gazelor asociate produse de schelele de producție petrolieră cât și a gazelor din import. A participat la elaborarea strategiei de dezvoltare energetică a țării și a răspuns de realizarea obiectivelor din domeniul său de competență. În continuare, societățile naționale S.N. TRANSGAZ și S.N ROMGAZ S.A constituie piloni de bază ai asigurării cu energie a ROMÂNIEI.

15.2. Producția de gaz-metan

Începută în anul 1909, producția de gaz metan din Bazinul Transilvaniei a cunoscut o istorie a dezvoltării continue pe măsura dezvoltării industriale și a creșterii consumului, cu salturi spectaculoase odată cu integrarea Transilvaniei la România, după Primul și al Doilea Război Mondial, atingând un maxim absolut în anul 1976, înregistrând o producție de 29,83 miliarde m^3, în principal din Bazinul Transilvaniei și din zăcămintele extracarpatice, după care producția a intrat în declin, cu toate eforturile investiționale în domeniul explorării pentru această substanță.

În **Tabelul nr. 12** din **Anexele** acestui capitol este prezentată producția anuală de la începuturile măsurării și înregistrării până în prezent.

16. S.N.G.N. ROMGAZ S.A.

16.1. Începutul istoric al exploatării zăcămintelor de gaze naturale din România

Istoria industriei extractive de gaze naturale din România își are începuturile încă din anul 1908 când a fost proiectată și s-au demarat lucrările de realizare la sonda 2 Sărmășel (jud. Mureș). Inițial, sonda avea ca obiectiv exploatarea sărurilor de potasiu, însă la atingerea adâncimii de 122 metri a avut loc o erupție de gaze.

Forajul a continuat până la adâncimea de 302 metri, adâncime de la care lucrările nu au mai putut continua din cauza unei permanente și puternice erupții de gaze naturale.

Acest eveniment s-a produs în data de 22 aprilie 1909 și este considerat ca fiind momentul descoperirii primului zăcământ comercial de gaz metan din România.

Specialiștii care au întreprins cercetări asupra fenomenului, au estimat presiunea gazului care erupea din adâncuri la 100 at și un debit ce depășea 900.000 mc/zi.

Comparativ cu debitul celorlalte sonde de gaze naturale cunoscute în acel timp, s-a constatat că sonda 2 Sărmășel era a patra în lume în ceea ce privește debitul de gaze în liber.

16.2. Locul S.N.G.N. ROMGAZ S.A. în sectorul gazeifer din România

Societatea Națională de Gaze Naturale Romgaz S.A. este o societate pe acțiuni, de interes național, la care statul, prin Ministerul Economiei și Finanțelor, este acționar majoritar.

SNGN Romgaz SA este cel mai important producător și furnizor de gaze naturale din România. Societatea este cea mai profitabilă companie de stat, una dintre cele mai valoroase companii din România și administratorul a peste jumătate din ceea ce reprezintă rezervele de gaze naturale pe plan național.

16.2.1. Organizare și infrastructură

– S.N.G.N. ROMGAZ S.A.;
– Sucursala de Producție Mediaș;
– Sucursala de Producție Tg. Mureș;
– Sucursala de Producție și Înmagazinare Subterană Gaze Naturale Ploiești;
– Sucursala de Intervenții, Reparații Capitale și Operații Speciale la Sonde Mediaș;
– Sucursala de Transport Tehnologic și Mentenanță Tg. Mureș;
– Sucursala de Servicii Balneare și Recuperare a Forței de Muncă Bazna;
– Sucursala Bratislava.
– Peste 3600 sonde productive din care 252 deservesc activitatea de înmagazinare subterană a gazelor naturale;
– 20 stații de comprimare cu o putere instalată de 160.000 kW;
– 6 depozite subterane de înmagazinare gaze naturale cu o capacitate actuală de lucru;
– de 2.565 mil. m3/ciclu și o capacitate totală cuprinzând și perna de gaze de 3840 milioane m^3;
– 37 stații de uscare a gazelor naturale pe producție și 8 stații de uscare la depozite;
– 1970 km conducte de aducție și 1497 km conducte colectoare;
– 460 grupuri tehnologice de sonde;
– 30 de stații de separare și injecție ape reziduale;
– 125 sonde de injecție ape reziduale.

16.2.2. Activități principale

– Cercetarea geologică pentru descoperirea hidrocarburilor;
– Producția și furnizarea gazelor naturale și a condensatului;
– Depozitarea subterană a gazelor naturale în zăcăminte depletate;
– Importul gazelor naturale;
– Comercializarea gazelor naturale;
– Servicii și operații speciale la sonde;
– Cercetare, inginerie de zăcământ și inginerie tehnologică.

16.2.3. Obiective strategice

– Consolidarea poziției deținută pe piața de gaze din România prin creșterea competitivității în condițiile concurențiale generate de diversificarea surselor de gaze naturale;
– Creșterea portofoliului de resurse și rezerve de gaze, prin intensificarea activității de cercetare geologică;
– Asigurarea siguranței, continuității și ritmicității în aprovizionarea cu gaze naturale prin dezvoltarea capacităților și diversificarea serviciilor de înmagazinare subterană;
– Reducerea impactului asupra mediului a activităților desfășurate;
– Creșterea satisfacției clienților prin îmbunătățirea calității produselor și serviciilor oferite.

16.2.4. Activitatea de producție gaze naturale și condensat

ROMGAZ administrează peste 150 de câmpuri gazeifere în producție, amplasate în bazinul Transilvaniei și în zona extracarpatică;
În anul 2007 S.N ROMGAZ a extras din zăcămintele pe care operează – 5.894 milioane Stmc. Cele trei sucursale de producție administrează: – 14 secții de producție gaze naturale;
– peste 3.300 sonde extracție gaze naturale;
– 463 grupuri tehnologice de sonde;
– 20 stații de comprimare cu o putere instalată de 160.000 kW.
– 7 compresoare de câmp
• Livrează gaze naturale către distribuitori autorizați și licențiați și către furnizori și consumatori eligibili
• Producția de condensat realizată în 2007- 2.464 tone

16.3. Înmagazinarea subterană a gazelor

Dat fiind faptul că, din rațiuni tehnice și economice, dimensionarea instalațiilor de transport gaze prin conducte se face la nivelul unor consumuri maximizate (consumul industrial și o cotă parte din consumul sezonier), sarcinile suplimentare pentru acoperirea vârfurilor de consum – specifice sezonului rece – urmează să fie preluate din diferite alte surse (zăcăminte din apropierea consumatorilor, combustibil lichid, gaze lichefiate etc.) dar, din punct de vedere tehnic și economic cele mai importante și mai adecvate surse rămân înmagazinările subterane de gaze.
Primele experimente de înmagazinare subterană a gazelor au fost experimentate de către inginerul Orest Muș (fost director al Societății petroliere româno-americane) și ing. Perichis Svoronos – șef serviciu tehnic la Întreprinderea de extracție a gazului metan Mediaș, sub auspiciile directorilor Ladislau Kiss și Dumitru Casieru din cadrul Direcției generale a Gazului Metan Mediaș.
Primul experiment s-a efectuat în anul 1959 la mai multe sonde pe zăcământul Boldești – pliocen superior, vizând acoperirea vârfurilor de consum gaze din zona Ploiești-București.
Experimentul a fost întrerupt datorită construcției neadecvate a sondelor de injecție, punându-se în evidență enamații de gaze prin spatele coloanelor.
Al doilea experiment, de acestă dată reușit a însemnat înmagazinarea subterană de la Ilimbov, din proximitatea Sibiului.
Zăcământul de gaze de la Ilimbov, fusese pus în producție în anul 1953 prin patru sonde, la care ulterior s-au adăugat alte 3 sonde care contribuiau la alimentarea cu gaze a orașului Sibiu, alături de gazele extrase din domurile de la Cetatea de Baltă, Copșa Mică și Ruși.
În perioada 1953–1961, din zăcământul de gaze de la Ilimbov s-au extras 426 milioane

m.c. (din cele 1000 milioane m.c. rezervă de gaze omologate) până la data începerii experimentului de înmagazinare.

S-au proiectat:

– ciclul de injecție din luna aprilie până în luna noiembrie;

– ciclul de extracție a gazelor pentru consum, din luna noiembrie până în luna martie inclusiv (circa 150 de zile).

Injecția de gaze în zăcământ s-a realizat direct din conducta de racord Cores-Ilimbov, cu presiunea controlată în punctul de plecare de la Noul Săsesc, prin șase sonde la complexele I+II și III, ulterior, în anul 1963 s-a adăugat încă o sondă la complexul geologic IV.

Debitele de injecție au variat între 30.000 și 150.000 Nm^3/zi și sondă, iar presiunea de injecție în punctul Ilimbov – între 20–23 at.

Următoarele depozite subterane de gaze s-au amenajat la Urziceni (1979), Bilciurești (1983), Bălăceanca (1992), Sărmășel (14.996).

Pentru a răspunde la vârfurile de consum generate de temperaturile foarte scăzute pe perioade de scurtă durată (de ordinul zilelor), la depozitele Bilciurești, Sărmășel și Urziceni au fost construite stocuri de gaze inactive (perne de gaze) care au determinat o creștere de cca. 20% a potențialului de furnizare (comparativ cu depozitele fără pernă de gaze).

În baza Legii gazelor 351/2004, operatorul Sistemului Național de Transport (SNT), respectiv TRASGAZ are obligația de a asigura deținerea în depozitele subterane a cantităților de gaze necesare asigurării permanente a echilibrului fizic al SNT, în condițiile unor reglementări specifice emise de ANRGN (ANRE).

Analog, operatorul sistemului de distribuție gaze naturale are obligația de a asigura echilibrul permanent al sistemului operat.

Din rațiuni tehnice inmagazinările subterane de gaze au fost atribuite în concesiune/ administrare ROMGAZ.

În prezent, Romgaz operează șase depozite subterane de gaze naturale proprii, localizate astfel:

- 2 în bazinul Transilvaniei – Sărmășel, Cetatea de Baltă
- 4 în zona extracarpatică – Bilciurești, Bălăceanca, Urziceni și Ghercești
- 2 depozite în asociere cu alte firme

– Tg. Mureș cu firma Depomureș

– Nadeș cu firma Amgaz

Potențialul maxim de extracție a gazelor din depozite, la începutul ciclului de extracție:
era de 22 mil. Stmc/zi, la nivelul anului 2008.

16.4. Comercializarea gazelor naturale și prestarea serviciilor de înmagazinare

Din totalul de aproximativ 16,400 mld. mc gaze naturale consumate în România în anul 2007, Romgaz a furnizat 40,87% din consum, respectiv cantitatea de 6,703 mld. mc (5,959 mil. mc gaze interne din producție proprie curentă și din depozite și 0,744 mld. mc gaze din import), în condițiile în care SC Petrom SA și alți mici producători au asigurat 34,39% (5,641 mld. mc). Diferența a fost acoperită prin gaze naturale din import (furnizate de către alți importatori decât Romgaz), în cantitate de 4,056 mld. mc.

În anul 2007, SNGN Romgaz SA a avut încheiate contracte de vânzare gaze naturale cu un număr de 21 de clienți (4 distribuitori, 8 furnizori și 9 consumatori eligibili), gazele naturale contractate fiind destinate atât pieței libere cât și celei reglementate.

De asemenea, pentru ciclul de înmagazinare 2007/2008, SNGN ROMGAZ SA a constituit, în depozite, un stoc de 620,1 mil. mc gaze naturale interne și din import și a încheiat contracte de înmagazinare subterană a gazelor naturale cu 8 beneficiari, pentru capacitatea de depozitare de 2.070,1 mil. mc, după cum urmează:

- SC Petrom SA 405,5 mil. mc;
- EON Gaz România 872,8 mil. mc;
- Distrigaz Sud 730,6 mil. mc;
- alții 61,2 mil. mc.

În conformitate cu Strategia Energetică a României, SNGN Romgaz SA are în vedere intensificarea lucrărilor de explorare geologică, prospecțiune și deschidere a zăcămintelor aflate în concesiunea societății precum și identificarea și concesionarea de noi zone de interes din punct de vedere al prezenței hidrocarburilor în România.

Obiectiv de interes pentru Romgaz este și executarea de lucrări petroliere în comun cu firme străine de specialitate, în cadrul unor contracte de explorare, dezvoltare, exploatare în zone de interes din țară și din afara României, astfel ca Romgaz să devină furnizor de gaze naturale pe piața europeană și prestator de servicii de înmagazinare pentru piața regională și europeană.

16.5. Politica de mediu

S.N.G.N. ROMGAZ S.A. Mediaș lider în România în domeniul explorării geologice, producției, furnizării și depozitării subterane a gazelor naturale, urmărește întărirea imaginii sale prin calitatea gazelor naturale oferite, în condițiile satisfacerii clienților și a generării unui minim impact asupra mediului înconjurător.

În acest context, S.N.G.N. „ROMGAZ“ S.A:

– desfășoară activitatea în deplină conformitate cu cerințele legale și cerințele tehnice și tehnologice care previn poluarea; Îndeplinirea acestor obiective se realizează prin:

– eliminarea poluării solului;

– reducerea poluării aerului înconjurător;

– reducerea poluării apelor de suprafață și subterane;

– optimizarea sistemului de gestiune a deșeurilor;

– reducerea poluării fonice;

– promovarea soluțiilor tehnice și tehnologiilor nepoluante;

– reducerea consumurilor tehnologice;

– îmbunătățirea continuă a Sistemului de Management de Mediu;

– instruirea și conștientizarea angajaților cu privire la cerințele Sistemului de Management de Mediu și problemelor de mediu;

– comunicarea deschisă și eficientă a politicii de mediu și a performanțelor de mediu, către furnizorii de produse, servicii, materiale, echipamente și clienți.

17. Gazele neconvenționale

În ultimii 20 de ani a intrat în circuitul economic din SU.A. o categorie nouă de gaze – gazele neconvenționale (shell gas). Această categorie de gaze se prefigurează ca o resursă energetică importantă în economia mondială. Exploatarea de astfel de gaze în Statele Unite a ajuns să acopere peste 23% din consumul propriu.

În România, Agenția de Resurse Minerale a concesionat firmei Chevron (S.U.A.) două perimetre pentru explorare (unul în Depresiunea Bârladului și altul în Sud Dobrogea) în care se presupune că există astfel de resurse ce ar putea fi exploatate commercial.

Gazele neconvenționale reprezintă acea categorie de gaze naturale (în principal, metan) conținute în formațiuni geologice de adâncime fără a forma acumulări de tipul zăcămintelor, necesitând metode și echipamente speciale pentru exploatare.

În această categorie sunt cuprinse următoarele tipuri de acumulări de gaze (1):

Tight gas (TG) – sunt gazele cantonate în roci compacte, gresii de permeabilitate foarte redusă.

Exploatarea acestor gaze necesită sonde orizontale, fracturări hidraulice masive, complexe și repetate, dezvoltate din aceste sonde;

Shale Gas (SG) – reprezintă gazele conținute în marne și argile (roci mamă de petrol), cu porozitate și permeabilitate extrem de redusă, în care gazul este adsorbit în matricea solidă. Pentru exploatarea acestei categorii de gaze sunt necesare fracturări hidraulice masive și complexe:

Gazele extrase provin atât din fisurile și mediul poros preexistente, precum și din fisurile nou create sau eliberate prin desorbția de pe granulele de rocă din matricea solidă, pe măsura reducerii presiunii după procesul de fracturare.

Coal bed methane (CBM) – este gazul adsorbit în formațiunile cărbunoase sau gazul aflat în intercalațiile steril dintre stratele de cărbuni.

Aceste categorii de gaze se pot întâlni în cadrul aceluiași areal sau în areale diferite. Pentru toate aceste categorii de gaze se folosește impropriu denumirea de gaz de șist. Prezența acestei categorii de gaze este pusă în legătură cu „sistemele petroliere" – „rocile mamă de petrol" și formațiunile geologice în care, în timpul maturării substanței organice, gazele au putut difuza sau au putut fi adsorbite de granulele de rocă în timpul migrației hidrocarburilor din rocile mamă spre zăcămintele convenționale de țiței/gaze.

Originea acestor gaze este atribuită proceselor de maturare a materiei organice, fenomenelor de migrare de toate tipurile, iar prezența lor este pusă în legătură cu configurația geologică structurală favorabilă formării „sistemelor petroliere".

În acest sens, dacă ne referim la Sisteme petroliere din România se constată că există o mare complexitate litologică și structurală atât a „rocilor mamă de petrol" (rocile sursă), care, spre exemplu:

În Bazinul Panonic sunt situate în formațiuni geologice de vârstă Triasic inferior, sau chiar în Paleozoic, și care, au atins „fereastra de petrol în Neogen, iar zăcămintele de petrol și gaze sunt localizate în Badenian (parțial Sarmațianul inferior) și în Panonian (echivalent cu Pontianul inferior. Fenomenele de migrare au avut loc atât în interiorul rocii sursă cât și în afara rocii în sens ascendent, lateral, descendent sau combinat au avut loc prin difuzie moleculară, fisuri, cap strat, falie, etc. similar în Estul Platformei Moesice etc

Tehnologia curent aplicată în cazul exploatării acestei categorii de gaze constă în forarea de sonde verticale din care se ramifică sonde (drene) orizontale. Deschiderea formațiunilor geologice în care sunt cantonate gazele de șist și punerea lor în comunicație cu gaura de sondă pentru a fi exploatate se face printr-o tehnologie de „fracturare hidraulică". Fracturarea (fisurarea) hidraulică constă în exercitarea de către un fluid special, pe bază de apă aditivat cu inhibitori sau cu un gaz inert lichefiat (azot) și avînd în suspensie un material solid, a unei suprapresiuni superioare presiunii litostatice astfel încât să se realizeze fisurarea rocilor ce conțin gazele de șist și punerea ăn mişcare a gazelor spre sondă.

Propagarea fisurilor se face preferențial către zonele de minimă rezistență, în general spre suprafață. Monitorizarea și conducerea în timp real a operației de fisurare, în plan vertical, se face prin intermediul unui foraj de monitorizare în care se instalează senzori seismici capabili să identifice înălțimea până la care s-au propagat fisuriPropagarea fisurilor prin masa de rocă supusă fracturării nu poate fi controlată direcțional din cauza marii anizotropii a stratului (teoretic fisurile se dezvoltă prin extinderea fisurilor preexistente și spre zonele de minimă rezistență).

Riscurile principale,legate de explorarea/exploatarea gazelor de șist se referă la mărimea resursei exploatabile care să asigure exploatarea comercială și la riscul poluării cu gaze și fluide de fisurare a acviferelor freatice și de adăncime sau chiar a apelor de suprafață și atmosferei.

Preîntîmpinarea acestor riscuri se poate face printr-o cunoaștere de detaliu a litologiei, stratigrafiei și tectonicii zonei.

18. Comercializarea gazelor naturale

Comercializarea Gazelor se face conform cu *Legea gazelor nr. 351/decembrie – 14 iulie 2004*, care poate fi văzută în Anexele acestui capitol.

Gaz de France a achiziționat din capitalul distribuitorului român de gaz – Distrigaz Sud – procentul majoritar de acțiuni și a concesionat astfel Societatea DISTR-GAZ SUD. În conformitate cu Legea gazelor, Gaz de France a divizat societatea în Gay de France – furnizare și Gaz de France Rețele. În același an Societatea a fuzionat cu Concernul Suez și a devenit SUEZ-Gas de France Romania.

EON România A intrat pe piața energiei din România în anul 2005 ca „Investitor major“ prin achiziția pachetului majoritar de acțiuni de la fostele companii Distrigaz Nord și Electrica Moldova, în urma unei „investiții“ de 400 milioane EURO !! Incepînd cu 1 ianuarie 2009 EON Energie AG și EON Ruhrgas International AG și-au unit activitățile lor din România în EON Romania.

Energy Holding își face apariția pe piața gazelor naturale obținând licența de funcționare a gazelor naturale. Energy Holding are ca acționar principal Société Bancaire Privea S.A.:– socitate bancară elvețiană, cu sediul la Geneva (95% din acțiuni) și Atell Investments Ltd, înregistrată în Cipru cu sediul la Limassol și este singura companie din România – membră a Furnizorului de Energie din Europa (European Federation of Energy). Evoluția consumului, producției și importurilor de gaze naturale în perioada 1987–2006 poate fi văzută în **Tabelul nr. 13** din **Anexele** acestui capitol, prețurile gazelor naturale din țară și din import în **Tabelul nr. 14**, iar prețurile gazelor naturale la consumator în **Tabelul nr. 15**.

Stabilirea prețului la producătorii de gaze naturale se negociază de către furnizor cu societatea producătoare, cu aprobarea Oficiului Concurenței, a Ministerului Economiei Comerțului și Mediului de Afaceri (MECMA) în colaborare cu Agenția Națională de Reglementare pentru Energie (ENRE). Prețul gazului de import este negociat de către firmele furnizoare/importatori cu exportatorii; prețul gazului din înmagazinările subterane este stabilit de către ANRE; tarifele de transport (pentru TRANSGAZ) și distribuție sunt stabilite de către ANRE astfel încât să fie posibilă recuperarea investițiilor și a costurilor de exploatare aferente menținerii în siguranță și exploatării rețelei.

Prețul la consumatorul final se stabilește prin contract de către furnizor cu consumatorul (din punct de vedere al furnizării gazelor, în România, piața este liberalizată, în sensul că orice consumator își poate alege furnizorul- autorizat de către ANRE.)

În final, prețul de furnizare este stabilit la „coș“, în care, furnizorii de gaze sunt obligați să- și asume și cota de gaze din import proporțională cu volumul gazului din import și cu volumul furnizat, cota de gaze extrase din depozit amendate cu tarifele de transport și de distribuție, la care se adaugă acciza percepută de stat și TVA (taxa pe valoarea adăugată).

Factura pe care o primește consumatorul cuprinde cantitatea de gaze consumată exprimată în unități de volum, citită la contorul consumatorului și în unități de energie „E“ în KWh, reprezentând puterea calorifică superioară a volumului gazelor consummate. Adică, energia consumată E calculată prin relația: $E=VxP_{cs}$ în care V reprezintă volumul de gaze consumate citite la contor exprimat în metri cubi (mc) P_{cs} reprezintă puterea calorifică superioară a gazului (valoarea medie a P_{csmed} este de 10490,079 kwh/1000mc) Acciza la gaze este de 0,17 Euro/1 GJ (Giga Joule) consumat; (1 GJ =278 kwh, iar TVA=24% din valoarea de furnizare, transport, distributie.)

18.1. Interconectări

Importul gazelor naturale se realizează în prezent prin stațiile de măsură de la Isaccea – sudul Tulcei – și Medieșul Aurit (Județ Satu Mare), iar prin stația Negru Vodă (Județul Constanța) sunt exportate gaze către Bulgaria, Turcia, Grecia Capacitatea de import este 8 mld m^3 (magistrale până la Negru Vodă are o capacitate de 28 mld mc/an, iar prin stația Medieșul Aurit capacitatea de import este de 4 mld mc/an.

În ce privește interconectarea cu țările vecine României dispune de o singură interconectare cu Ungaria prin conducta Arad – Szeged (inagurată în anul 2010) cu o capacitate de 4 mld mc/an.

18.1.1. Societatea Națională de Gaze Naturale ROMGAZ

A fost restructurată și reorganizată prin separarea completă a principalelor activități din lanțul gaze, în unități independente.

Anul 2000 a reprezentat un an de răscruce în evoluția industriei gaziere din România. În conformitate cu Hotărârea Guvernului nr.33/28.04.2000.???

Consumul total de gaze naturale în România, în anul 2006, a fost de 17 miliarde metri cubi, din care 70% de proveniență internă și 30% din import, astfel:

– Romgaz 35,89% (6,1 miliarde mc);
– Petrom și alții 34,11% (5,8 miliarde mc);
– importuri 30% (5,1 miliarde mc).

Gazele naturale asigură aproximativ 40% din consumul de energie al României.

Piața gazelor a depășit, în 2006, 4 miliarde de Euro.

Rezervele de gaz ale României sunt estimate la 185 miliarde mc.

Se consideră că România are rezerve importante de gaze neconvenționale.

Companiile petroliere, Chevron, Mol și Avere Energy au licențe pentru exploatarea gazelor neconvenționale în România, prima în Dobrogea, celelalte în vestul țării.

18.1.2. S.N.T.G.N. TRANSGAZ S.A.

Societatea Națională de Transport Gaze Naturale TRANSGAZ S.A., înființată în baza Hotărârii Guvernului nr. 334/28 aprilie 2000, este persoană juridică română având forma juridică de societate comercială pe acțiuni și își desfășoară activitatea în conformitate cu legile române și cu statutul său.

TRANSGAZ este societate pe acțiuni în care statul Român, prin Ministerul Economiei, deține 73,5% din capitalul social iar Fondul Proprietatea cca. 15%., și gestionează Siste- mul Național de Conducte magistrale (cu diametre de 4–24 inch și presiuni de 6–55 bari), având ca obiect de activitatev transportu gazelor naturale de la producător/furnizor la sociertățile de distribuție a gazelor naturale.

Lungimea totală a rețelei de conducte magistrale este de peste 12000 km.

Prin divizarea Regiei Autonome ROMGAZ, noua Societate Națională TRANSGAZ a căpătat un rol deosebit, în asigurarea alimentării consumatorilor de gaze în condiții de continuitate, securitate, fără discriminare și ale accesului terțului la rețea.

TRANSGAZ S.A. îndeplinește strategia națională pentru transportul, tranzitul internațional, dispecerizarea gazelor naturale și cercetarea proiectarea în domeniul transportului de gaze naturale prin efectuarea, cu respectarea legislației române, de acte de comerț corespunzătoare obiectului de activitate aprobat prin Actul Constitutiv.

TRANSGAZ S.A. poate desfășura complementar și alte activități conexe pentru susținerea obiectului principal de activitate, în conformitate cu legislația în vigoare și cu statutul propriu, dar nu poate achiziționa gaze din producția internă sau din import.

TRANSGAZ S.A. este operatorul tehnic al sistemului național de transport și răspunde de funcționarea acestuia în condiții de calitate, siguranță, eficiența economică și protecție a mediului înconjurător.

Societatea Națională de Transport Gaze Naturale TRANSGAZ S.A. este determinantă pentru evoluția industriei gaziere din România.

Evoluție indicatori:

Principalul obiectiv al companiei este creșterea veniturilor și reducerea costurilor.

La nivelul anului 2008, comparativ cu realizările anului 2007, principalii indicatori financiari sunt prezentați în tabelul de mai jos (mii lei):

Nr. crt.	Specificații	Realizări 2007	Program 2008	Diferențe
1	Venituri totale	1.064.237	1.222.011	157.774
2	Cheltuieli totale	794.907	917.423	122.516
3	Profit brut	269.330	304.588	35.258

Creșterea veniturilor are la bază în principal creșterea tarifului de transport ca urmare a realizării și punerii în funcțiune a unor obiective de investiții realizate în scopul dezvoltării și modernizării sistemului de transport gaze naturale (SNT), dar și creșterii cantităților de gaze naturale vehiculate prin SNT cu cca. 140 milioane mc.

Concomitent are loc și o creștere a cheltuielilor datorită majorării redevenței pe care Transgaz o plătește pentru concesionarea SNT, redevență care a crescut de la 5 la 10% din veniturile brute obținute din activitatea de transport și tranzit gaze, începând cu data de 8 octombrie 2007, creșterii volumului și valorii lucrărilor de reabilitare a SNT, precum și a altor cheltuieli de exploatare (consum tehnologic, cheltuieli materiale, cheltuieli cu personalul etc.).

S.N. TRANSGAZ S.A. continuă să dezvolte programe de reabilitare și modernizare a Sistemului Național de Conducte, fiind de menționat interconectările cu sistemele de transport gaz din Ucraina prin Stația de predare-preluare de la Medieșul Aurit: interconectarea cu Ungaria prin conducta Arad-Seghed.

În paralel, TRANSGAZ a modernizat stațiile de import gaze de la Medieșul Aurit, Isaccea și Negru Vodă.

Ținând seama că, în perspectivă, consumul de gaze naturale al României va crește, iar producția internă este în declin România s-a alăturat statelor din Europa Centrală și de Est în promovarea unor noi proiecte de transport și tranzit internațional de gaze. Astfel a fost inițiat proiectul Nabucco, proiectul South Stream, Proiectul AGRI. **Proiectul Nabucco** a fost conceput și lansat în scopul diversificării surselor de aprovizionare cu energie a U.E., care în mare parte este dependentă de gazele rusești. Proiectul pre- vede construcția unei conducte de diemetru 1200mm, în lungime de 3300 kilometri, cu 30 de stații de comprimare intermediare și o capacitate de transport de cca 36mld.mc. La

o primă evaluare costul proiectului era de 4,5 mld EURO, iar pe parcurs,ținând seama de creșterea drastică a prețului petrolului, costul s-a reevaluat la 8,5 mld EURO. Gazele naturale ar fi urmat să provină, în cea mai mare parte din Azerbaijan și Turkmenistan, dar și din Irak, și Kazahstan. Ăn scopul realizării proiectului s+a format un Consorțiu NABUCO din care fac parte, cu procente egale de acțiuni de 16,67%, firmele: OMV (Austria), MOL (Ungaria), Bulgargas (Bulgaria), Transgaz (Romania), Botas (Turcia),și RWE (Germania). Finanțarea proiectului urma să se facă în proporție de 1/3 de către firmele din Consorțiu și în proporție de 2/3 de către bănci internaționale. Proiectul ar urma să traverseze România prin cinci județe: Dolj, Mehedinți, Caraș- Severin, Timiș și Arad.

Proiectul ar fi trebuit să demareze în anul 2011 și să se finalizeze în anul 2014. Din păcate, activitățile de execuție nu au demarat nici în 2012. Pe parcurs proiectul a întâmpinat o serie de dificultăți de ordin geopolitic, insurmontabile în această perioadă, privind asigurarea necesarului de gaze de transportat, dar și de constituirea, finanțarea și managementul noii Societăți care ar fi trebuit să administreze afacerea. În replică, GAZPROM a inițiat proiectul SOUTH STREAM în care conducta submarină traversează Marea Neagră până în Bulgaria având punct terminus în Italia și ocolind România, astfel că oportunitatea proiectul Nabucco va trebui reevaluată.

Proiectul AGRI (Azerbaijan, Georgia, Romania Interconector) Proiectul ar fi trebuit să fie complementar proiectului Nabucco, în diversificarea surselor de aprovizionare și a rutelor de transport energie a țărilor din Europa Centrală și de Est, vizând aprovizionarea cu gaze naturale lichefiate provenite din Azerbaijan. Proiectul vizează construirea a două terminale de gaze lichefiate: unul în Georgia (terminal de lichefierea gazelor naturale și încărcarea în nave) și altul în România (pentru descărcarea navelor și regazeificare). Capacitatea maximă luată în calcul (în ideea participării la proiect și a Republicii Moldova, Ungariei și Ucrainei) este de 8mld mc, iar investiția este, într-o primă evaluare de 4,5 mld €. Proiectul este încă în faza de avizare a studiului de fezabilitate.

PARTEA A III-a

SEMNUL IDENTITAR

Sensuri regionale

După al Doilea Război Mondial, România și Moldova Sovietică au făcut parte din blocul socialist, care acoperea regiunea de est a Europei, dar avea extensii ideologice și apartenenți partinici pe tot continentul, ca și în alte părți ale lumii, în principal în Africa, unde toate țările se resimțeau de îndelunga noapte colonială, dar și în America de Sud. Dacă veacul al XIX-lea a fost o continuare a parametrilor veacului iluminist, cel puțin sub aspect identitar, iar popoarele Europei au atins marele vârf de înțelegere a propriei lor esențe, în secolul XX au apărut numeroase falii în registrul conceptelor, aduse de diver- sificarea ideologiilor și de faptul că actanți ai istoriei au devenit clasele sociale (iar nu statele în sine și guvernele lor în mod determinant). Pentru Sud-Estul continentului, unde se află așezate și statele românești, factorul regional a fost important, iar parcursul identității românești moderne și contemporane trebuie abordat sub reflectoarele regionale, care aduc accente și determinisme noi față de istoria profundă a conceptului.

1. Secolul al XIX-lea – parametri identitari

Aventura regonală a entității românești a început cu mult înainte de secolul XX și însemna, în principal, ca și pentru celelalte țări creștine din Balcani, lupta antiotomană, care a așezat sub același steag și, practic, a unit ortodoxia răsăriteană (de rit grecesc și slav) ca și pe toți care aveau aceeași identitate originară (chiar dacă era vorba de musulmanizări – dau pilda meglenoromânilor – ori catolicizări timpurii și forțate precum în Croația, Slovenia, Bohemia, Polonia). Cu toate că diferiții actanți puteau să nu fie conștienți de faptul că merg pe o linie normată de aceeași identitate originară, rezultatul a fost, privind în perspectivă, surprinzător de unitar pentru Balcani și Europa de Est. În toate chestiunile regionale ale Europei, Rusia a fost parte de la început, fiindcă otomanii lezau interesele ei la Marea Neagră, în Asia Mică, precum și pe acelea ale slavilor de sud. În plus, Imperiul Țarist încerca să-și creeze o bandă de protecție către Europa, la vest de Marea Barieră Continentală dintre Baltica și Marea Neagră. Din acest punct de vedere țările române erau o țintă clară atât pentru Rusia, cât și pentru forțele europene (Vaticanul se numără aici) aflate la vestul Marii Bariere Continentale. Marele Război Ruso-Turc al veacului al XVIII-lea s-a încheiat în 1774 cu Pacea de la Kuciuk Kainargi (numele turcesc pentru Cainargeaua Mică, toponim tracic la origni, Argeaua a fost o intrare medievală în București, iar astăzi mai există pe Bărăgan o Cocargeaua, după cum mai există și râul numit Argeș; o Argea există și în Lituania). Prudenți, otomanii au lăsat mai apoi caimacami în ambele țări române, cu precizarea că ei erau prin ascendent și identitate români sudici (Mavrocordat, Ipsilanti, Moruzzi) care au pendulat între cele două state românești până la Regulamentele Organice (contele Kiseleff), intrate în funcție după un alt război ruso-turc, încheiat în 1828 cu Pacea de la Adrianopole, cetate fortificată din Trakia. Independența Greciei a venit în 1829, după ce Eteria lui Alexandru Ipsilanti, fondată la Odesa, trecuse și prin Țările Române, încercînd să cupleze capacitarea lor armată la lupta antiotomană alături de Rusia. Ipsilanti (născut în Pont, Asia Mică) a intrat în Moldova dinspre Rusia și și-a unit forțele cu ale lui Tudor Vladimirescu în Țara Românească. Tot el l-a ucis însă pe Tudor Vladimirescu, fiindcă acesta a încercat să producă o mișcare populară românească, națională deci, de eliberare de otomani prin forțe proprii, mai curând după model grecesc decât cu sprijin rusesc. Regulamentele Organice, pe lângă faptul că au dat aceeași constituție și același regim legislativ Moldovei și Țării Românești, au asigurat și un interval de relativă liniște politică exact în perioada când în Rusia avea loc Mișcarea

Decembriştilor (1825), de aliniere a Rusiei la fenomenul european, de susținere a democratizării. Deși decembriştii au fost trimiși în Siberia, iar șerbia a încetat în Rusia abia din 1861, după toate revoluțiile europene de la 1848 (anul când s-a dat și Manifestul Comunist), mișcarea lor a rămas primul semn al marilor prefaceri europene ale veacului al XIX-lea, cu urmări regionale atât de importante pentru secolul XX.

După revoluțiile de la 1848 Gheorghe Bibescu – familie de olteni cu atestare din veacul al XIV-lea – se refugiază în Transilvania, iar la Iași se împământenește Costachi Caragiali, primul din neamul său, venit din Macedonia în 1839, semn al unei migrații masive dinspre sud, cu apartenenți la românitate care fugeau din calea musulmanizării și sperau să fortifice identitatea românească nord-dunăreană. Costache Cantacuzino (originar din Anatolia), Alexandru Ghica (originar din din Peninsula Istria) au fost și ei, la origini, români sudici, unii urmași de dinastii bizantine care promovaseră cuplarea identității românești la aceea grecească și un front comun de luptă pentru eliberarea de otomani. Pan-slavismul din această regiune a Europei era dublat de pan-grecism și, la rădăcini, de un nenumit, dar asumat, pan-tracism, care funcționa în tot arealul cândva inventariat de Herodot însuși. Acționau în numele identității lor originare, vizualizau ideea românității ca întreg și încercau s-o folosească pentru a pune o barieră avansului otomanilor spre Europa. Încercau să păstreze ideea de românitate ca acoperiș generic pentru fenomenul românesc (și valah) european în ansamblu. Mihai Sturza a făcut la Iași Academia Mihăileană (cu limba de predare greacă, fiindcă Valahia Mare fusese cândva Thessalia) și uniunea vamală cu Țara Românească. În Bucovina, care ținea, identitar, de valahii nordici (o fâșie din Ucraina – bolohovenii – și ajungea până în Silezia, zona goralilor) s-a născut, în 1850, Mihai Eminescu. Entitatea românească pendula între Europa (cu prioritate Franța) și Rusia, iar acesta a fost terenul pe care s-au pregătit pasele (în principal dintre români, Franța și Rusia) Micii Uniri din 1859.

Fundalul continentului era agitat din cauza Revoluțiilor de la 1848, care au însemnat și începutul organizării luptelor de clasă în Europa. Această mișcare excede ideii de națiune și, în perspectivă, ideii de Europă a Națiunilor. La 1847 s-a format Liga Comunistă, la Londra (Marx, Engels). Faptul e important pentru însuși actul de unire al românilor de la 1859, fiindcă, din această perspectivă a întregului, el apare ca un demers de asigurare a unui hinterland pentru Franța la răsărit și pentru Rusia la apus, mai exact la gurile Dunării, cel mai important ax comercial al continentului, pe fondul mișcărilor tectonice care agitau vestul Europei. În 1866 are loc la Geneva (orașul Protestantismului calvinist) Congresul de înființare a Internaționalei I, care cuprindea sindicatele muncitorești (apărute mai întâi în Marea Britanie, din 1813, din cauza revoluției industriale, fondator George Ogden (născut în fosta Dumnonia, țara briților, pe a cărei stemă se afla grifonul), socialiștii, comuniștii, anarhiștii. În același perimetru de timp România Mică își unifica adiministrația și alesese Bucureștiul drept capitală administrativă, iar Iașul drept capitală culturală. Deși Internaționala I a dispărut în 1876, la Congresul de la Berlin al Internaționalei a II-a (inițial socialiste) s-a hotărât reînființarea, cu foștii aderenți, a Asociației Internaționale a Oamenilor Muncii, care mai există și azi.

Războiul Crimeii (ruso-otoman) a pus în discuție posesiunea asupra fostului principat post-bizantin de Mangop, care înainte de asta, în antichitate, fusese regatul Spartakizilor). Războiul ruso-otoman s-a finalizat în 1856 cu Pacea de la Paris, cea care a adus pentru români primele forme parlamenare: Divanurile Ad Hoc. 1863 este și anul când au loc în Europa proteste care se aprind ici colo și indică iminența unor modificări profunde. De pildă, în 1863 izbucnesc mișcări muncitorești în Polonia (după acelea ale țesătorilor din 1847). Mișcarea narodnicilor ruși, care se considerau, ideologic, urmașii decembriștilor, se termină cu fuga lor în 1870, în principal la Geneva (dar și în spațiul românesc, unde ajunge Dobrogeanu Gherea, cunoștința lui Leon Troțki). E de observat că mișcarea muncitorească și comunistă și-au avut originea în Europa și n-a fost vorba, la începuturi, de soluții pe care Rusia să le fi propus Europei. Afară doar dacă nu considerăm că fuga narodnicilor în Europa, la 1870, plutind ca pulberea pe deasupra nisipurilor mișcătoare ale continentului, n-a grăbit Comuna din Paris (1871), revoltă de la care tot ceea ce a urmat ca mișcare muncitorească și organizare în jurul ei s-a numit comunism. Rusia s-a impus abia cu Internaționala a III-a, Kominternul, cu sediul la Moscova, aflată sub protecția serviciului secret CEKA, înființat în 1917 (în viitor NKVD, apoi KGB, azi FSK). Kominternul a însemnat și renunțarea la decizii luate de autorități secrete (francmasonii în primul rând, dar și reprezentanți ai Vaticanului). Dincolo de orice actanți identitari europeni, în internaționalismul

însuși apare astfel o falie care va căpăta valențe noi cu prilejul Războiului Civil din Spania și, într-un final, va reconfigura, după al Doilea Război Mondial, chiar harta continentului.

Comuna din Paris l-a înlăturat de la putere pe Napoleon al III-lea, vârful de lance al Francmasoneriei laice europene, cel care sprijinise Unirea Principatelor Române. În 1872 a avut loc Congresul de la Haga, de creare a Ligii (ca în antichitate!) Universale a Ridicării Materiale a Clasei Muncitoare la care a participat și tânărul Karl Marx, în vreme ce Mihail Bakunin, fondatorul anarhismului (născut lângă vechiul Novgorod), a fost expulzat. Această Ligă urma Lojii proscrișilor (francmasonă, fondatoare – deși nedeclarată – a Internaționalei I), care-i pusese împreună pe comunarzi. În intervalul 1877–1878, după ce dinastia de Hohenzolern (cu origini suabe) începuse să conducă (din 1866) România Mică, prim ministru fiind Ion Brătianu (liberal) și ministru de Externe Mihail Kogălniceanu (mare deținător de terenuri agricole, inclusiv în Moldova de dincolo de Prut), a fost Războiul de Independență, un nou război ruso-otoman (desfășurat pe două fronturi, în Europa și în Anatolia), la care armatele române au fost parte. În acel interval de timp s-a născut la Gori, spațiu georgian cu antecedente georgiene, armenești și hemshin, Stalin, al cărui tată avea un nume bizantin: Bessarion, la origini numele unui ascet creștin din veacul al V-lea provenit din tribul trac al bessilor. Stalin însuși a învățat limba rusă după vârsta de 8 ani. Tripla Alianță (Germania, Austro-Ungaria, Italia) și Antanta (Franța, Marea Britanie, Rusia) au apărut în 1882, cu scopul declarat de a ține în echilibru statele Europei și cu acela nedeclarat de a asigura permanentizarea sistemului social al unor imperii care simțeau, mereu mai clar, loviturile venite chiar din interiorul lor. Mediterana de Est rămâne în centrul atenției noilor alianțe. Ceea ce fusese în Europa iluministă mișcare de emancipare și despotism luminat, devenea, în fața creșterii numerice și organizatorice a clasei muncitoare, o luptă de clasă mereu mai implicantă și care se reclama (ca ținte și solicitări) de la Revoluția Franceză din 1789, cea care pusese capăt Iluminismului și avusese ecouri clare în Congresul de după războaiele napoleoniene, din 1815, de la Viena.

Mișcările internaționaliste ale veacului al XIX-lea continuă în secolul XX, care se anunță a fi mai ales un veac al luptei duse între, dar și dincolo de granițe, în numele alianțelor de clasă. Internaționalizarea conflictului a repus în discuție chestiunea statelor și, implicit, a identităților naționale.

2. Liniile de ghidaj în secolul XX și chestiunea identitară

Europa primei jumătăți de veac XX a avut de gestionat conflicte care anunțau schimbări majore ale raportului de forțe dintre state – moduri de abordare și de administrare a popoarelor și avuției continentului de către imperii care își urmaseră unele altora aproximativ un mileniu (cât cele antice). Conducătorii fiecărei națiuni au resimțit în profunzime mișcările tectonice și au reacționat la ele. Astfel, în 1905, revoluția de la Petersburg s-a sfârșit cu un masacru și cu deportări în Siberia, deoarece țarul și structurile imperiale în întregul lor încercau să-și apere prerogativele în fața „noului val“ al veacului. Atunci a avut loc prima acțiune explicită și partizană a lui Stalin, care era implicat în mișcarea muncitorească din Georgia. Deși fusese deportat în Siberia din 1903, a evadat în 1905 și s-a dus la Petersburg, apoi s-a dus acasă și a organizat o escadră de racheți încercând să țină la respect forțele musulmane din Baku, intrate și ele în acțiune pe fondul slăbirii puterilor statului. După moartea soției sale, Kato, născută la Boji, lângă Borțka (toponim a cărui rădăcină poate fi întâlnită în mai multe locuri ale Europei (Bor, Borsec, Borșa), nu departe de Gori, Stalin avea să pună punct oricăror demersuri simpatetice și să se dedice numai și numai cauzelor politice, vizînd ținte pe care le-a urmat apoi fără abatere toată viața. În 1907 a participat la Congresul de la Stuttgart (al VII-lea) al Internaționalei a II-a (1889– 1916), în 1908 s-a dus la Geneva pentru a-i cunoaște pe Lenin și Plehanov (cel care a introdus în Rusia ideologia comunismului european) și pentru a înțelege sensul de mișcare a Partidului Bolșevic cu puțin înainte de izbucnirea Primului Război Mondial. În 1909 a fost din nou exilat în Siberia, de unde a evadat și s-a dus la Petersburg. A fost iar prins și trimis în Siberia (1911). A fugit din nou și s-a dus la Praga, unde avea loc Conferința Partidului Bolșevic și unde s-a văzut cu Lenin și Zinoviev. Întors în țară, a fost din nou trimis în Siberia în 1912. A fugit iar, a trecut granița ilegal și l-a văzut pe Lenin la Krakovia. În 1913, la finalul Războaielor Bacanice, care anunțau modificări pe harta Europei de SE, a României Mici în orice caz, Stalin s-a dus la Viena spre a încerca să înțeleagă cum se punea

problema minorităților într-un imperiu multietnic și care fusese stabil, deși era atât de întins. La întoarcere a publicat în „Pravda“ un serial, *Marxismul și chestiunea națională*, care încerca să pună în acord ideologia internaționalismului proletar cu aceea a națiunii ca identitate și să asigure, din acest punct de vedere, liniștea internă a unui stat care acoperea cea mai mare parte a Asiei (continentul cel mai întins al planetei). A rămas toată viața un apărător al minoritarilor și popoarelor din URSS, a păstrat limbile lor naționale și a scris despre istoricitatea limbilor ca semne identitare (*Marxismul și lingvistica*). Internaționala a II-a a dispărut în 1916, în plin război, deoarece apartenenții ei partinici și-au dat seama că, dincolo de internaționalismul clasei muncitoare, au de apărat identitățile propriilor popoare. De altfel, Imperiul Rus însuși a clacat la frontiera Primului Război Mondial, când a izbucnit Revoluția Rusă. Acțiunea lui Stalin de modelare a societății ruse, întinsă pe o jumătate de veac și care a schimbat definitiv standardele țării, internaționalizînd capacitățile ei de acțiune, a mers în paralel cu evenimente europene pe care a încercat deopotrivă să le provoace și să le folosească. De asemenea, așa cum făcuse și Constantin cel Mare în Bizanț, care și-a ucis prima soție și toți cei patru fii, n-a precupețit nici un tip de acțiune, oricât de dură (inclusiv uciderí în masă), pentru a-și atinge țintele care priveau soarta internă a puterii și aceea interanțională a intereselor URSS. Internaționala a II-a, la origini socialistă, cuprindea (ca și prima) anarhiști și comuniști. S-a dizolvat în 1916, dar în 1920 s-a reorganizat pe baze sindicale, ca Asociația Internațională a Oamenilor Muncii și i se spunea Internaționala doi și jumătate. În 1917 Stalin s-a dus la Helsinki, la Congresul Partidului Bolșevic, dar și pentru a obține sprijinul social-democraților finlandezi. După Congres Lenin a plecat la Petrograd. Țarul Nicolae al II-lea a abdicat din cauza frontului revoluționar aflat în plină desfășurare, iar Rusia s-a retras din al Doilea Război Mondial. În 1918 a dispărut și Imperiul Austro-Ungar. Tot atunci s-a format România Mare (din România Mică plus Cadrilaterul, intrat în componența statului din 1913, după Războaiele Balcanice, iar Transilvania, Moldova, Bucovina de Nord intrate din 1918). În 1919 au avut loc revoluția lui Bela Kuhn în Ungaria, de tip comunist și greva spartakiștilor din Germania (nume dat după tracul Spartakos, în latină Spartacus), cea care a încercat să formeze Republica Sovietică Bavaria (Karl Liebnecht, Rosa Luxemburg). În același an armatele sârbe au părăsit Timișoara. În acel context a apărut Internaționala a III-a (Kominternul), cu sediul la Moscova, a cărui limbă oficială era germana și care a pus definitiv capăt secretomaniei masonice a fondatorilor mișcărilor internaționaliste din Europa.

Privind din perspectivă istorică toate aceste evenimente, putem considera că acțiunile din Rusia, ca și de jur împrejurul ei, anunță temele de fond ale luptei de clasă și formarea unui nou sistem social. În Rusia a urmat Războiul Civil (până în 1923), iar perioada de până la încheierea lui s-a numit a Comunismului de Război, la finalul căruia a apărut URSS. În acest interval de timp a avut loc un nou război ruso-polon (1920), s-a fondat Liga Națiunilor și a avut loc Criza Ruhrului, când armata Franței a intrat în zona minieră germană pentru că nu-și primea daunele de război. Și nu le primea deoarece Germania își devaloriza continuu moneda pentru a micșora valoarea plăților. Tot atunci a murit Lenin (1924), iar Stalin și-a adjudecat Partidul Bolșevic, ale cărui demersuri le urmărise atent încă de pe când Lenin fusese în emigrație. Nu s-a aliat cu Zinoviev și Kamenev (care aveau să fie ulterior uciși), ci cu aripa de dreapta a Partidului Bolșevic: Buharin.

În același prim sfert al veacului XX, Richard von Coudenhove Kalergi a publicat *Pan Europa Manifesto*, considerat actul de naștere al Uniunii Europene ca tip de entitate. Von Coudenhove Kalergi era japonez după mamă și avea multiplă identitate după tată, deoarece la origini strămoșii fuseseră din insula Creta, un amestec de venețieni și bizantini (dinastia bizantină Phocas era originară din Tarsus, în Cilicia, la origini hittitul Tarku, mai apoi parte a Armeniei Mici; venețienii sunt originari din Paphlagonia, un regat aflat între Bithynia și Pont, pe țărmul sudic al Mării Negre). Trebuie menționat că Robert Coudenhove Kalergi, pionierul integrării europene, avea pe stema lui doi grifoni, ca și castelul Trakošćan din Croația. De asemenea, avea rădăcini flamande (vikingi veniți din Danemarca) și trăise în Japonia, Austria, Bohemia și Franța. Trebuie că recunoscuse pretutindeni canalele profunde și încă active de comunicare identitară ale diverselor entități europene și dorise să conștinentizeze tuturor acest fapt. Coudenhove Kalergi, francmason din 1921, a fondat în 1922 Mișcarea Pan-Europeană, la care, însă, Masaryk (ceh) și Beneš (ungur) n-au cuplat, dar a avut succes la Hjalmar Schacht, președintele Reichsbank (sub Hitler, care însă, personal, a respins pan-europeismul fiindcă se

considera pe el însuși unificatorul continentului). În 1929 Kalergi a propus *Oda Bucuriei* a lui Beethoven ca *Imn al Europei*, devenit apoi, din 1955, *Imnul Uniunii Europene*.

Aceea a fost și perioada afirmării plenare a României Mari ca stat independent, s-au dezvoltat instituțiile, s-au reglementat administrația, învățământul și cultura. Toate au dat repere pe care le numim până astăzi clasice pentru spiritul românesc. S-au dezvoltat industriile și agricultura. România era numită grânarul Europei. Conștiința unității neamului în jurul limbii și civilizației românești – bazată pe dialectul daco-român – a fost un reper pe deplin câștigat și este funcțional până astăzi.

Al doilea sfert al veacului XX european s-a concentrat în jurul a două evenimente majore: Războiul Civil din Spania și al Doilea Război Mondial. Trebuie spus că, în pragul începerii Războilui Civil din Spania, în 1936, în URSS se terminaseră în linii mari industrializarea și colectivizarea agriculturii. Principalul obiectiv al industrializării a fost de mai multe ori simbolic: Magnitogorsk, în Urali, era o exploatare de minereu de fier deschisă încă de la jumătatea secolului al XVIII-lea și care făcea granița dintre Europa și Asia. Au fost aduși – demonstrativ – specialiști și mineri din diverse zone ale URSS, apoi din lagărul socialist, iar producția era urmărită și raportată ca un succes al însuși sistemului socialist. Fenomenul a avut loc, la scară mai mică, după al Doilea Război Mondial, și în România și Republica Moldova, unde s-au deschis șantiere ale tineretului (pentru stăvilare, baraje, poduri, dar și obiective industriale propriu-zise, cu deosebire în zonele defavorizate până atunci), iar munca era făcută voluntar. În ce privește colectivizarea agriculturii, ea n-a putut constitui pentru popoarele URSS un exemplu de același tip cu industrializarea, pentru că țara a traversat marea foamete (mai ales Ucraina, bogată în cernoziom) care a început din 1932. Trebuia găsit un vinovat și el a fost clasa mijlocie țărănească (kulacii), unde au fost asimilați învățătorii și preoții satelor, vinovații de serviciu pentru tot ceea ce nu reușise agricultura de tip colectivist (proces încheiat în 1934). Au fost invocate exploatarea țăranilor de către kulaci, tipul de contracte obicinuelnice (purcese la origini din Dreptul Valah) și faptul că la ei se raporta lumea satelor ca la un model uman. Au fost trimiși cu toții în Siberia, unde mulți au murit. Curățirea socială din 1936 a mai avut însă cel puțin două motivații: acela a fost anul când Japonia (la granița URSS) și Italia au încheiat un Pact Anticomunist (în condițiile în care fascismul se întărea în Europa, deoarece în Germania se afla la putere Hitler, iar în Italia Mussolini). Atunci când voci din partid s-au făcut auzite împotriva deportărilor masive, fiindcă era atins în profunzime chiar satul rus ca substanță identitară, a început marea curățire și în zona intelectualității, armatei și a partidului însuși, care a avut mai multe valuri, din 1936 până în 1938. Siberia a fost în principal destinația tuturor celor care aveau să populeze nordul și, după generații, să scoată la iveală marile sale bogății, care fac faima Rusiei până astăzi. Cei care n-au rezistat au murit. Biologic vorbind, fenomenul pentru care optaseră spartanii, ucigându-și pruncii debili și păstrându-i doar pe cei mai puternici, s-a petrecut și în epoca modernă, la nivel ontinental, în Rusia. Numai cei rezistenți și dotați cu instinct de supraviețuire și creativitate au rezistat. Stalin însuși fusese deportat în Siberia de patru ori.

Războiul Civil din Spania a fost, dincolo de desfășurarea obiectivelor spaniolilor înșiși, terenul unor însemnate jocuri secunde. Nu mă refer nici la entuziaștii de genul lui Orwell sau Hemingway, care s-au alăturat republicanilor (anarhiștilor), nici la forțele fasciste germane ori italiene care s-au alăturat franchiștilor, nici la Vaticanul care i-a sprijinit tot pe franchiști (coloneul Franco a intrat în Spania dinspre nordul Africii, pe ruta berberilor de odinioară – moors – care aduseseră ceea ce azi se numește civilizația arabă), ci la felul cum, sub cortina Brigăzilor Internaționale, unde se aflau comuniști și anarhiști deopotrivă (din Mexic, dar – mai ales – din URSS) s-a desfășurat în fapt procesul de eliminare a anarhiștilor din corpusul politic sovietic și internațional și, în cel mai bun caz, rămânerea lor în emigrație. Apariția Internaționalei troțkiste la Paris în 1939 și uciderea lui Troțki însuși un an mai târziu s-au întâmplat în perioada când cad Cataluña și Madridul (ultimele redute) în mâna franchiștilor, iar la Guernica, în Țara Bascilor, unde fusese un masacru în masă, se plantează un stejar pentru a veghea la Porțile Lumii de Dincolo. George Orwell a povestit cutremurat (în *Hommage to Catalonia*) că republicanii nu aveau o armată instruită, nu erau asigurate tactica și muniția, ci doar răspundeau punctual atacurilor. E limpede că pentru Brigăzile Internaționale Războiul Civil din Spania a fost o cauză de apărat, dar pentru Stalin n-a fost. Ținta lui nu era protejarea stângii internaționale, ci rămânea, în sens global, URSS, din care voia să constuiască o lance, un actant planetar menit să contracareze atât Occidentul, cât și SUA, urmărind (urmărindu-și) pas cu pas scopul. Ținta imediată a fost înlăturarea

anarhiştilor şi anarhismului din mişcarea muncitorească internaţională. Iar Războiul Civil din Spania a fost folosit în acest scop. După semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov în 1939, Troţki (anarhist care nu s-a mai putut întoarce în URSS după Războiul Civil Spaniol) a fondat o Internaţională la Paris şi l-a acuzat pe Stalin că a prilejuit venirea lui Hitler la putere. In nuce, bătălia dintre lumile vechi ale Asiei Mici, originare, şi noile puteri venite din Asia, proiectează în aria prezentului rezonanţele identitare ale începuturilor umanităţii din această regiune a planetei. În anul următor, 1940, pe când se pregătea uciderea lui Troţki (în Mexic), Rusia şi-a anexat Lituania, Letonia, Estonia şi Moldova (estul teritoriului istoric, Bucovina de Nord, Herţa, Transnistria, care avea alt contur decât fosta RASSM şi Bugeacul, cu judeţele Tighina, Ismail şi Cetatea Albă, avînd binecunoscutele cetăţi făcute de Ştefan cel Mare pentru apărarea ţărmului maritim al Moldovei şi unde vechimea de locuire atestată este din mileniul al IV-lea îH). Internaţionala fondată de Troţki a existat până în 2010, când a apărut Internaţionala a V-a, unde partide nu mari, dar multe, din Spania, Marea Britanie, Suedia ş.a. sunt parte.

În ce priveşte re-anexarea Moldovei în 1940 trebuie să precizăm că ea a fost făcută pe baza împărţirii sferelor de influenţă între Hitler şi Stalin prin Pactul Ribbentrop-Molotov din 1939. Trebuie observată atenţia deosebită a puterii sovietice pentru re-achiziţionarea acestui spaţiu. Astfel, după ce Moldova Sovietică şi Bucovina de Nord au intrat în componenţa României Mari, a fost inventată o Republică Moldova la est de Nistru (Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, 1924–1940, având capitala la Balta). Ea avea un fundament identitar românesc de tip istoric, deoarece aria făcuse parte din al doilea inel al românităţii aflate de jur împrejurul României (amintesc de Kortiţa, insulă la vărsarea Niprului în mare, care este astăzi în întregime un muzeu,cu civilizaţie pre-indo-euroeană atestată arheologic), spaţiul de până spre Odesa (arie cândva sarmato-tracă), sudul Crimeii, unde fusese regatul lui Spartakos, apoi Regatul de Mangop, ultima rezistenţă bizantină de după cuceririle otomane, locul de unde Ştefan cel Mare a adus-o pe doamna sa, Maria de Mangop. Dar niciodată românii de la est de Nistru, care aveau conştiinţa propriei identităţi şi se considerau moldoveni, nu s-au considerat şi fondatori ai vreunui stat românesc de sine stătător. Această idee le-a fost indusă. Ba chiar s-a găsit un lingvist, Leonid Madan, care a scris o *Gramaticî Moldovineascî*, pretinzând că avem de-a face cu o limbă diferită de limba română (situaţie extinsă după 1940 asupra întregii Moldove Sovietice). Şi Madan avea să fie trimis în Siberia când n-a mai fost de trebuinţă, unde a şi murit, fiind contabil, în 1939. Iar RASSM a fost folosită ca o undiţă, fiindcă ei i s-a realipit partea Moldovei care fusese anexată prima oară de Rusia după un Războiul Ruso-Otoman încheiat cu Pacea de la Bucureşti, din 1812 (deşi Moldova nu era o raia, ci era o ţară independentă, care doar plătea otomanilor tributul mic, pentru independenţă). Ea revenise la România în 1918 şi era luată din nou în 1940. Moldova sovietică a luptat îndelung pentru reintroducerea alfabetului latin, pentru revenirea la topica românească a frazelor şi pentru recuperarea multor cuvinte româneşti, deoarece existase, în procesul de industrializare a ţării, presiunea uriaşă a neologismelor ruseşti, în condiţiile în care, ca şi în celelalte spaţii de graniţă ale URSS, au fost aduşi specialişti ruşi pentru ridicarea obiectivelor industriale, în vreme ce populaţia românească a migrat pretutindeni în interiorul URSS pentru a câştiga mai bine. Mariajele mixte sunt şi ele, firesc, foarte numeroase. Uneori şi conducerea de partid a fost sovietică. La un moment dat, între 1950–1952, Leonid Brejnev a fost prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei. Fiecare instituţie a Moldovei avea una corespunzătoare la Moscova, care, de altfel, coordona politicile sectoriale ale tuturor instituţiilor republicane (considerate, în fapt, filiale ale centrului). Al Doilea Război Mondial a implicat, din partea sovieticilor – a lui Stalin în primul rând – mai multe probleme. Între 1942 şi 1945, chiar când pe front aveau loc lupte pentru împingerea fasciştilor în afara graniţelor URSS, în interior, pe măsură ce înainta frontul sovietic, s-a desfăşurat bătălia de lichidare a insurgenţilor. Marele Război de Apărare a Patriei a inclus şi acestă coordonată. O perie uriaşă a acţionat deasupra Europei de Est. Astfel, în Ucraina, armata para-militară şi anticomunistă bine organizată şi susţinută de fascişti, cu acoperire în toate zonele ţării (avea Secţiunea Nord, Secţiunea Vest, Secţiunea Sud şi Secţiunea Est), unde Bandera a reprezentat doar una dintre facţiuni, a fost activă până în 1947, dar ultimul ei comandant, Vasili Kuk (Cuc, origini valahe) a fost prins în 1954, cu ajutoarul lui Philby de la MI6 (formaţia Cambridge Five), dar n-a fost ucis, ci doar arestat. A murit în 2007, iar preşedintele Ucrainei, Iuşcenko, l-a declarat (în zilele noastre) fondator al statului independent Ucraina, care doreşte să adere la Uniunea Europeană (unde PPE, cel puţin în Spania, are, de asemenea, origini fasciste,

conform republicanilor catalani care au votat pentru separarea Cataluñei de Spania în 2017). Nici BREXIT, mișcarea Marii Britanii de separare de UE, nu este străină de conştiința tuturor acestor fapte. În contextul preluării Crimeii de la Ucraina, din ultimii ani, Federația Rusă, subiect de drept recunoscut ca urmaş al URSS în forurile internționale, a invocat lupta antifascistă ca scop al acțiunii, deoarece în Ucraina post-sovietică ar flutura din nou, liber, steagul fascist, în contextul în care Iuşcenko, preşedintele Ucrainei, a spus că Vasili Kuk poate fi consideraty fondator al Ucrainei contemporane.

În 1943, după Stalingrad, atunci când frontul s-a îndreptat către vest, Stalin a dizolvat Internaționala a III-a (Kominternul, care avusese drept limbă oficială germana) și, în fapt, s-a despărțit de mișcarea internaționalistă europeană. Anul 1943 (și nu finalul războiului, 1945) a fost și anul marii cotituri în politicile interne, dar mai ales externe ale URSS. Din 1945 până în 1963 Stalin a lichidat 53.000 de insurgenți anticomuniști – citește naționaliști – din Polonia (Armia Kraiova), iar procesul a fost similar pentru toate țările apartenente la sistemul socialist (în România insurgenții au încercat să se organizeze în munți, după modelul haiducilor, în Bulgaria s-au regrupat tot în zonele muntoase, Blagoevgrad și Sliven – odinioară zona sapaei, a triburilor descinse din Regatul Odrisiei – iar în Iugoslavia au fost lichidați ustașii croați). În 1946, la o conferință în Elveția, Churcill a prezis că se vor înființa Statele Unite ale Europei sub protecția SUA (ceea ce a amintit multora de perioada falanasterelor de tipul utopiei lui Fourier). Între altele, acesta a fost doar unul dintre motivele pentru care Marea Britanie s-a despărțit definitiv de Winston Churcill, acela care-i asigurase victoria în al Doilea Război Mondial. Mai ales că și președintele De Gaulle protestase public contra ingerințelor americane în politicile interne ale Franței.

Tot în 1946, Coudenhove-Kalergi a fondat Uniunea Pan-Europeană. Odată cu finalul Războiului Civil din Grecia se anunță și începutul Războiului Rece și se declanșează procesul de decolonizare a Africii. Anul 1947 a fost al alegerilor generale în toate țările socialiste. În Polonia și Ungaria au ieșit victorioase partidele muncitorești, în România și Bulgaria a fost înlocuită regalitatea cu republica, iar în Cehoslovacia a ieșit chiar Partidul Comunist. În locul Kominternului apare din 1945 Kominformul, care, din pricina diferendelor dintre Tito și Stalin, își mută sediul de la Belgrad la București (1945–1956), iar Iugoslavia este exclusă din 1948. Rolul Kominformului era de coordonare în toate planurile între țările sistemului socialist și de unitate de acțiune contra oricăror demersuri venite din afara sistemului. Acesta e în fapt chiar unul dintre sensurile denumirii de „lagăr" socialist. A fost o prefigurare atât a CAER, cât și a Pactului de la Varșovia. Astfel, în lungul Marii Bariere Continentale și la vest de ea, a apărut lagărul socialist, o nouă bandă de protecție a sistemului, dar și a Asiei. Stalin a cerut ca daunele de război către URSS, de după al Doilea Război Mondial, să fie plătite în natură, la valoarea prețurilor din 1937, corectând astfel efectele (pentru Franța în raport cu Germania) Crizei Ruhrului de după Primul Război Mondial. România s-a aflat în situația de a plăti în acest mod, deoarece fusese aliata Germaniei fasciste în prima parte a războiului.

Ca urmare a Planului Marshall (1948), pe baza căruia a început reînarmarea Germaniei Federale, sistemul socialist a adoptat hotărârea (la sugestia lui Gheorghiu-Dej) de înființare a Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (CAER, 1949), bazat pe rubla transferabilă și constînd în contribuția fiecăreia dintre țări cu o cotă parte la fondul comun de realizare a avansului economic al întregului. Stalin a publicat serialul (devenit broşură) *Falsificatorii istoriei*, cu referire la Pactul Ribbentrop-Molotov, dar, în fond, cu privire la îndreptățirea măsurilor care urmau să fie luate în întregul sistem socialist. Țările membre CAER au fost URSS, RDG (ceea ce a permis și reînarmarea Germaniei Democrate), Bulgaria, România, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, dar și Cuba, Argentina, Vietmamul de Nord. CAER avea o Bancă Internațională de Cooperare Europeană și o Bancă Internațională de Investiții, cu filiale în toate țările socialiste (totul dispărut după căderea URSS și, implicit, a CAER). În anul înființării CAER a apărut și NATO (Organizația Tratatului Atlanticului de Nord), care era începutul punerii în act a prezicerilor despre protecția Europei de către SUA, anunțate de Churcill (rădăcini identitare scoțiene) cu prilejul conferinței de la Zűrich (zona romanșă a Elveției, numele romanș e Turitg, adică Turnu), dar și un mod nou de a concepe acțiunea politico-economică în regimul planetar al bi-polarității sistemelor politice. Ca urmare a apariției NATO, a apărut Pactul de la Varșovia (Tratat de Prietenie, Cooperare și Asistență Mutuală, 1955), organizație militară interstatală a URSS și țărilor lagărului socialist.

În termeni istorici, într-o jumătate de veac, de la Rusia țaristă, care fusese partener de același rang al imperiilor europene, s-a ajuns la un imperiu continental bazat pe un alt sistem social (concomitent cu dispariția puterilor europene echivalente și mai ales pe fondul pierderii imperiilor coloniale) și la exprimarea lui în termeni globali. Nici unei alte țări din lume nu i s-a întâmplat acest lucru într-un interval de timp atât de scurt. Toate evenimentele au avut loc la granița României și Moldovei și cu implicarea lor profundă în acest proces. Ceea ce, identitar, a produs în cazul românilor o polarizare extremă: pe de o parte refuzul oripilat de a accepta acțiunile de forță la care era parte, pe de alta aderența totală la noul model. În cazul românilor sudici aderența la sistemul socialist, care era considerat urmaș și valorizator al Bizanțului creștin, a fost (și este) la o cotă mult mai ridicată decât în România și Moldova. Polarizarea identitară se exprimă și astăzi, deși sistemul socialist în întregul lui a dispărut de la finele mileniului al II-lea.

*
* *

A doua parte a secolului XX a fost – prin țintele ei și, ca urmare, prin efectul asupra tuturor identităților naționale – cu totul diferită de prima parte și ea a proiectat lumea în care trăim astăzi: aceea a primului sfert al mileniului al III-lea. Rădăcinile evenimentelor din a doua parte a veacului au fost prefigurate încă în prima parte. Astfel, a început punerea în pagină a prezicerilor lui Winston Churcill care ținuse conferința de la Zűrich anunțînd apariția Statelor Unite ale Europei sub protecția SUA.

În paranteză fie spus, inițial, acest tip de teorie a „statelor unite“ a fost formulat de Charles Fourier, născut în veacul al XVIII-lea și era o construcție de societate de tip utopic, organizată într-un falanster, cu o diviziune extrem de fixă a muncii și a produselor, cam ca în civilizația paleolitică de pe insula Orkney, dar cu beneficiile aduse de evoluția civilizației. Un astfel de falanster, o colonie utopică, a fost origanizat și la noi, între județele Prahova și Buzău, la Scăeni (1835–1836), de către Teodor Diamant și avea 53 de persoane. În cultura britanică (și europeană) utopiile descind de la Thomas Morus și apoi Tomaso Campanella (originar din Calabria), care-l invocă pe Erasmus. Sunt deci soluții de stat și de conviețuire colectivă (colectivistă) de tip umanist și care presimt Renașterea. Pentru a închide paranteza trebuie spus că chiar Statele Unite ale Americii (ca nume) au aceeași origine. Între Thomas Morus și Uniunea Europeană este o distanță cam de trei sferturi de mileniu. Este cu totul notabil pentru popoarele Europei și ale lumii că au păstrat ideea umaniștilor și au perfeționat-o pe măsura prezentului.

Winston Churcill s-a ocupat de *Carta Atlanticului* împreună cu Franklin Roosevelt, acționînd astfel el însuși în sensul conferinței pe care o ținuse la Zűrich. Carta Atlanticului a fost o înțelegere secretă (înțelegerea a avut un fundament identitar, deoarece a fost simbolic faptul că s-a făcut pe vasul Prince of Walles, aproape de coasta Americii, între Churcill, care – identitar vorbind – avea ascendent scoțian și Franklin Roosevelt, care avea ascendent viking, mai exact danez). Ea n-a fost semnată de nici una dintre părți, dar a avut efecte majore la nivel global pentru multe națiuni ale lumii. Înțelegerea a fost făcută în 1941 și a stat la baza fondării Organizației Națiunilor Unite în 1945, oranizație la care sunt parte astăzi 193 de state. Tot pe baza *Cartei Atlanticului* s-au încheiat acordurile comerciale GATT (Acordurile Generale pentru Tarife și Comerț) menite să asigure, în lumea postbelică, un mod de funcționare globală, în condițiile în care autodeterminarea coloniilor, libertatea de navigație (în apele internaționale), coborârea barierelor comerciale prevăzute în *Carta Atlanticului*, ar fi făcut din colonii țări libere, iar din imperiile coloniale o amintire. Conform aceleiași *Carte,* Rusia era lăsată să-i înfrângă pe fasciști, dar nu era considerată parte a acestei înțelegeri bilaterale din 1941, dintre britanici și americani. La rândul lui, Stalin spusese că, dacă în prezent (imediat după al Doilea Război Mondial) lagărul socialist este o insulă înconjurată de state imperialiste, bătălia trebuie dusă astfel încât situația să devină inversă. De altfel, *Carta Atlanticului* a stat și la baza fondării (1949) NATO (Organizația Tratatului Atlanticului de Nord), asociere militară unde SUA, Marea Britanie și Franța – în principal cu toții celți după originile identitare – sunt membri fondatori și permanenți cu drept de veto. În 1954 URSS și-a exprimat dorința de a intra în NATO pentru prezervarea păcii în Europa. Ea era membră a ONU (una din cei 4 „mari“ alături de SUA, Marea Britanie și China), dar n-a primit acces la NATO, al cărei ultim sens de existență era chiar lupta contra URSS. În același an 1954, Molotov a propus reunificarea Germaniei și alegerea unui guvern pan-german, având candidați din toate cele patru sectoare unde se aflau armate care țineau sub control teritoriul. Nici una dintre propunerile sovietice n-

a fost acceptată. În schimb, Germania Federală a fost admisă în NATO în 1955. În același an și ca urmare a acestui fapt a luat ființă Pactul de la Varșovia, organizație militară a sistemului socialist, formată din Albania (retrasă în 1961), Bulgaria, Cehoslovacia, RDG, Polonia, România, Ungaria și URSS. Din 1963 Mongolia a primit statulul de observator.

Așa cum era făcută, *Carta Atlanticului* n-a mulțumit nici măcar Imperiul Britanic (un alt motiv pentru care Churcill a fost debarcat de la putere a doua oară) și nici un imperiu colonial european, nici țările care sperau să obțină după război întregiri de teritorii (de pildă Polonia) și, evident, n-a mulțumit nici URSS. Ca urmare nici n-a fost recunoscută, deși a produs efecte majore mai ales în ce privește decolonizarea. Unul dintre efectele imediate a fost că SUA n-a recunoscut achizițiile de teritorii din 1940 ale URSS (Lituania, Letonia, Estonia, Moldova), dar nici n-a insistat prea mult, deoarece era vorba despre cel mai important beligerant contra fascismului.

Chestiunea coloniilor a fost importantă în principal pentru Europa, posesoarele de colonii erau Marea Britanie, Belgia, Danemarca, Franța, Japonia, Spania, Portugalia și Germania, care dețineau teritorii în principal în Africa, dar India (un subcontinent), ca și Asia de SE, Australia, Noua Zeelandă, Canada, Antarctica chiar, Polinezia aveau de asemenea statut colonial. La origini SUA, Canada și America de Sud au fost ele însele colonii franco-britanice (în principal celți după origine). Franța a oferit unora din coloniile sale standardul de teritorii franceze de peste mări, Gandhi i-a scris președintelui Roosevelt că dorește independența Indiei pentru a nu mai fi spoliată de bogățiile ei, popoarele Africii (unde erau cele mai numeroase colonii) au început lupta pentru independență, iar Marea Britanie și-a organizat coloniile într-un Commonwealth (acesta a fost și modelul propus de Gorbaciov după 1991 țărilor din componența fostei URSS la căderea sistemului, dar majoritatea au refuzat acest statut). Chestiunea coloniilor planetare era însă mai complicată decât atât, deoarece ele nu se raportau doar la faptul că depindeau de un stat în Europa care le administra și le folosea bogățiile, ci, în măsura în care (și din ce în ce mai mult după al Doilea Război Mondial) creștea gradul de protecție a țărilor europene de către SUA, coloniile își schimbau rangul de subordonare de la țări de nivelul al doilea în țări de nivelul al treilea.

În ultimii săi ani de viață, Stalin (m. 1953) a continuat să acționeze pentru a așeza URSS în prim-planul acțiunilor care priveau soarta planetei. Chestiunea coloniilor nu i-a fost străină. Pretutindeni în Africa au apărut partide muncitorești și comuniste care au luat în mâinile lor lupta de eliberare. Franța, și ea (mai ales sub de Gaulle și sub minsteriatul de la Cultură al lui André Malraux – care a și scris în *Antimemorii* despre Léopold Sedar Senghor – a definit conceptul de africanitate, încercând să obțină, pe această bază, o coeziune internă a Africii la nivel continental și o modalitate unică de răspuns în fața oricăror impulsuri venite din exterior, inclusiv o cale de a contracara tentația comunismului). Organizația Internațională a Francofoniei și-a avut debutul, ca mișcare internațională, tot în Africa, la Niamey (Niger, 1970), iar acesta a fost modul francez de a păstra contactul cu fostele colonii care nu intraseră în Dom Tom, ca și cu orice alte țări unde limba franceză putea deschide calea spre colaborare în orice plan. Până la jumătatea secolului XX erau libere Egiptul, Libya, Tunisia, Marocul, Etiopia, Liberia, Africa de Sud. Până în 1959 s-au mai eliberat Guineea și Ghana. Dar anul 1960 a fost pentru Africa ceea ce fusese pentru Europa 1848. Se întâmpla pe când în RDG tocmai se hotăra construirea Zidului Berlinului. Vântul de libertate a măturat partea de vest și centrală a Africii, astfel încât, doar în 1960, au devenit libere Mauritania, Mali, Burkina Fasso, Coasta de Fildeș, Togo, Benin, Nigeria, Niger, Chad, Camerun, Africa Centrală, Congo francez, Congo belgian, Somalia, Madagascar. În deceniul următor s-au mai eliberat Uganda, Kenya, Rwanda, Burundi, Tanzania, Malawi, Zambia, Botswana. Majoritatea au devenit republici, iar politicienii aparțineau mișcărilor muncitorești. Lupta pentru independență a coloniilor din Africa (dar nu numai) a fost și ea dominată de culorile Războiului Rece, care proiecta, pe cerul planetei, falia europeană a Cortinei de Fier, iar cele două sisteme politice apărute în Europa după Primul Război Mondial își dădeau măsura pretutindeni în lume. Africa a fost în centrul atenției atât pentru URSS, cât și pentru SUA în ce privește procesul de decolonizare. Dau doar exemplul lui Patrice Lumumba, născut în Congo Belgian și care a condus lupta de lichidare a colonialismului în țara lui și de instaurare a republicii. În URSS au apărut timbre cu chipul lui Lumumba, țările lagărului socialist au aflat nu doar despre Congo, ci și despre lupta altor țări ale Aficii contra colonialismului, studenți din țările africane au fost școliți în universitățile românești (ieșind de predilecție medici și

profesori), ba chiar s-a format o comunitate de africani în România și au avut loc căsătorii mixte. În perioada Nicolae Ceaușescu au avut loc schimburi comerciale și susținerea prin împrumuturi bancare a modernizării Africii, iar România intenționa să facă o Bancă internațională româno-africană pentru managementul acestor afaceri. Lumumba însă a fost executat încă în timpul dictaturii lui Mobutu, venit la putere mai apoi. Procesul decolonizării, în întregul lui, a fost cu mult mai complex, deoarece, pe lângă India, au devenit de asemenea independente și împărțite ca ideologie și opțiune sistemică între URSS și SUA, țările Asiei de Sud-Est (Vietnamul, Indochina, Coreea). Această falie sistemică a fost atât de rezistentă în timp, încât regăsim urmele ei până în prezent (iar aici se integrează parțial și reunificarea Republicii Moldova cu România). Deși nu era vorba despre colonii stricto sensu, țările Americii Latine (Cuba inclusiv) au parcurs și ele lungul drum al luptei de clasă. Biruiți și alungați din țările lor, mulți comuniști și-au găsit refugiu în țările lagărului socialist. În România de pildă au venit mulți chilieni (în contextul în care adepții lui Allende au fost vânați de CIA – 1970–1973 – pe ideea că, în apropierea granițelor SUA, riscă să se instaleze un regim de tip comunist). Refugiații chilieni s-au format de asemenea în școlile românești și, ulterior, au fost purtători ai mesajului cultural și identității românești în lume.

Cu URSS aflat în expansiune în Europa (sistemul sau lagărul socialist) presiunea asupra continetului se exercita din două părți și ele funcționau diferit, separate de Cortina de Fier, cum numise Churchill această falie sistemică. Era o presiune ideologică, de clasă și una pentru ținerea sub control a coloniilor, ca și a propriilor popoare. Aceasta a fost principala bătălie a celei de-a doua jumătăți a veacului XX.

Regional privind chestiunea, România și Moldova erau parte a unui braț de balanță care ținea de apartenența lor la sistemul socialist. Aceasta a fost pentru ambele entități dominanta Războiului Rece (termenul a fost mai întâi folosit tot de Churcill) și atmosfera în care a evoluat spiritul românesc, urmând căile conștientizării propriei sale esențe identitare.

Războiul Rece a început, în fapt, la finele primei jumătăți a veacului XX, imediat după al Doilea Război Mondial, odată cu apariția blocului țărilor socialiste, unde URSS exercita un control atent în paralel cu extinderea influenței în aria internațională, prin susținera decolonizării. O privire sintetică și care pune alături acțiunea în Europa și în lume a URSS, indică viteza de acțiune, capacitatea deosebită de a rezolva rapid chestiunile care prezentau abateri doctrinare (citește sistemice). Atunci când URSS a formulat cererea de admitere în NATO, speriat, Churcill a spus că „nu-l poți primi astfel în casă pe hoț". Ambele atitudini, a lui Stalin și a lui Churcill, poziționează linia nevăzută a frontului dintre cele două mari sisteme politice planetare, unde fiecare dintre ele a folosit toate resursele de care dispunea pentru a avansa pe calea sa proprie. O scurtă trecere în revistă a proiecției puterii indicată de situația bazelor militare ale țărilor europene, SUA și URSS ilustrează starea de fapt a Războiului Rece și legătura lui cu procesul de decolonizare din aceeași perioadă de timp. Astfel, în Europa, Germania deținea o brigadă lângă Strasbourg și o bază aeriană în SUA (New Mexico), iar una navală în Florida. Franța deținea baze în fostele ei colonii: Chad, Djibouti, Guiana, Polinezia, Martinica, Noua Caledonie, Réunion, Gabon, dar și în Germania (Műlheim), Coasta de Fildeș, Liban, Niger (la Niamey), Senegal, Emiratele Arabe Unite. În Emirate deținea unități și Italia, ca și în Djibouti și în SUA (o bază aeriană). Marea Britanie avea, ca și Franța, teritoriile de peste mare, adică apartenente la standardele și cetățenia britanică, iar acolo sunt plasate baze: Insula Ascension, Bahrein, Belize, Bermude, Gibraltar (care teritorial e pământ spaniol), insule din Oceanul Indian, Brunei, Canada (!), Insulele Falkland, Singapore, Qatar, Nepal, Kenya, dar și Forțele Britanice din Germania (de după al Doilea Război Mondial), din Montserrat (în Caraibe). SUA deține cele mai numeroase baze și capacități logistice aflate în afara propriei țări: în Afganistan, Australia, Bahrein, Belgia, Brazilia, zona britanică a insulelor din Oceanul Indian, Bulgaria, Cuba, Djibouti, Germania, Grecia, Honduras, Israel, Italia, Japonia, Kosovo, Kuweit, Olanda, Norvegia, Oman, Portugalia, Qatar, România (unde acum s-a mutat fosta bază de la Incirlik – oraș nou din vechea provincie Adana a Ciliciei, cu atestări arheologice la 6000 îH – din Turcia), Arabia Saudită, Singapore, Coreea de Sud, Spania, Emiratele Arabe Unite, Marea Britanie. URSS a avut în vedere în principal ținerea sub control a Euopei, dar deținea și baze și facilități menite să protejeeze de jur împrejur propriul său teritoriu: în Armenia, Belarus, Georgia, Kazahstan, Kirghistan, Moldova (Transnistria), Siria, Tadjikistan, Vietnamul de Nord, Egipt, Etiopia, Yemen, Libya, Tunisia, Croația, Muntenegru, Port Arthur (Manciuria în China), Polonia, Germania, Finlanda.

Armatele sovietice din Europa au avut două motivații principale: păstrarea statu quo-ului de după al Doilea Război Mondial (Grupul de Forțe Vest din RDG, care-şi avea corespondent în forțele armate ale SUA, Marii Britanii și Franței din RFG) și Grupurile de Forțe Nord, Centru și Sud, fiecare motivată de existența unor revolte în chiar țările lagărului socialist din zona respectivă a Europei. Nu putem să nu observăm faptul că numele atribuit acestor Grupuri de Forțe, după punctele geografice, corespunde numelui dat armatelor insurgente din Ucraina din perioada și imediat de după al Doliea Război Mondial, armate care acopereau tot teritoriul, și au acționat contra venirii comunismului la putere, fiind susținute de naziști.

Astfel, Grupul de Forțe Nord a staționat în Polonia între 1945 și 1993 în aria cuprinsă între Silezia de Jos (zona goralilor) și Marea Baltică, având baze în numeroase localități de pe această suprafață. Capcitățile militare comunicau cu Flota Baltică din URSS, cu Grupul de Forțe Vest (din RDG) și Grupul de Forțe Centru (iar acesta cu Grupul de Forțe Sud). Practic, armatele sovietice acopereau toată marginea de nord a Europei. În fapt ele acopereau și restul lagărului socialist cu forțe care apărau solul, cerul și apele lumii socialiste. În 1990 Grupul de Forțe Nord cuprindea următoarele efective: Divizionul 6 de Carabinieri de Gardă Motorizați (în care se cuprindeau Regimentele 16, 82, 252 de Carabinieri de Gardă Motorizați, Batalionul 669 Independent de rachete, Batalionul 71 Independent de Reparații și Reconstrucții; Regimentul 80 de Tancuri, Regimentul 193 de Artilerie autopro- pulsată de Gardă, Regimentul 1082 de Rachete Antirachetă, Batalionul Independent 669 de Rachete, Batalionul 90 Independent de Tancuri, Batalionul 465 Independent de Artilerie Anti-tanc, Batalionul 126 Independent de Recunoaștere și Radio, Batalionul 101 de Gardă Independent de Inginierie, Batalionul 71 Independent de Reparație și Reconstrucție, Bata- lionul independent de Apărare chimică, Batalionul 87 Independent Medical, Batalionul 1083 Independent de Suport Material, Cartierul General al Divizionului și cartierele Companiillor); Divizionul 20 de Tancuri (care cuprindea Regimentele 8 și 76 de Tancuri de Gardă, Regimentul 155 de Tancuri, Regimentul 144 de Carabinieri Motorizați, Regimentul 1052 de Artilerie Autopropulsată, Regimentul 459 Rachete, Batalionul 595 Independent de Rachete, Batalionul 96 Independent de Recunoaștere și Radio, Batalionul 710 Independent de Semnalizare, Batalionul 206 Independent de Inginerie, Batalionul 70 de Recunaștere și Reconstrucții, Batalionul de Apărare Chimică, Batalionul 219 Independent Medical și Bata- lionul 1072 Independent Suport Material; Cartierul General al Divizionului și Cartierele Generale ale Companiilor), apoi Batalionul 91 Independent de Securitate și Protecție, Brigada 83 de Asalt a Aerului, Regimentul 55 de Helicoptere de Gardă, Batalionul 635 Independent de Suport Tehnic pentru Aerodroame, Brigada 114 de Rachete SCUD-C, Batalioanele 21, 39 și 55 Independente de Rachete, Batalioanele 1020, 1022, 1060, 1066 Independente de Rachete Antiaeriene, Regimentul 325 de Rachete Antiaeriene, Batalionul 100 Independent de Inginerie, Regimentul 5 de Poduri de Pontoane, Bata- lioanele 902, 1308 Independente de Poduri de Pontoane, Brigada 3 Semnale, Brigada 134 Semnale, Batalionul 137 Independent Semnale, Batalionul 587 Independent Radio-Relee, Batalionul 86 Independent Radiotehnică, Batalionul 1955 Independent de Luptă Radioelectronică, Depozitul 748 Semnal, Batalionul 15 Căi Ferate, Batali- onul 650 Independent Reparații-Reconstrucții, Centrul 1003 de Instrucție. În plus, mai exista Brigada 83 de Asalt Aerian susținută de Armata a IV-a a Aerului. În mod similar și cu efective comparabile acopereau teritoriul Grupul de Forțe Centru (așezat în Cehoslovacia, după mișcarea de democratizare numită Primăvara de la Praga) și Grupul de Forțe Sud (din Ungaria, de după revolta din 1956). Și în România au existat forțe sovietice până în 1958, care țineau de Grupul de Forțe Sud. Plecarea lor s-a datorat faptului că România a reacționat puternic la revolta din Ungaria, iar aderenții posibili și vocali au fost arestați (dau doar exemplul lui Paul Goma, dar au fost și mici conflicte armate între România și Ungaria în lungul graniței comune). Foțele militare sovietice din Europa au fost dublate de serviciile secrete care acționau pe teritoriu străin (adică făceau spionaj). Totuși, la nivel de efective umane, forțele sovietice n-au fost superioare forțelor americane aflate în Europa. În 1973 situația statistică era următoarea: Blocul Socialist avea în țările Pactului de la Varșovia următoarele efective: 2.900.000 în URSS (în lungul Marii Bariere Continentale), 1.060.000 în RDG, Polonia și Cehoslovacia, 480.000 în Ungaria, România și Bulgaria. NATO avea 3000 în Islanda, 36.000 în Norvegia, 320.000 în Marea Britanie, 500.000 în Franța, 1.084.000 în RFG, 200.000 în Portugalia, 9.000 în Spania, 410.000 în Italia și 670.000 în Grecia și Turcia. Rezultă că efectivele NATO au fost

de două ori și jumătate mai numeroase decât ale Pactului de la Varșovia. În ultimii ani s-a descoperit că, pe lângă serviciile secrete abilitate oficial să obțină informații de orice fel pentru a deduce care sunt forțele adverse și spre ce obiective se îndreaptă, mai existau și formațiuni secrete nedeclarate. Una care a devenit cunoscută (și nici nu se știe dacă mai există ori nu) acționa în Bulgaria, firul a fost urmărit până în 1974, apoi pierdut, iar apartenenții ei nu comunicau cu serviciile secrete oficiale, ci le dublau din umbră și probabil raportau direct la un centru de comandă al Partidului Comunist. La rândul său, CIA a fondat canale media (Europa Liberă, Vocea Americii), dar a și construit rețele de agenți care au pătruns și acționat în unitățile de elită ale serviciilor secrete din țările socialiste. Mihai Pacepa în România este cel mai la îndemână exemplu. Practic, Războiul Rece a durat de la finalul celui de-al Doilea Război Mondial și până la căderea sistemului comunist, în 1991.

Perioada lui Mihail Gorbaciov trebuie evaluată fiincă acoperă ultima parte a existenței sistemului socialist (cu începere din 1985) și în ea se cuprind deopotrivă intențiile declarate și cele nedeclarate ale ambelor fronturi care erau încă separate de Cortina de Fier. Gorbaciov s-a născut într-o familie de țărani din ținutul Stavropol (Crimeea de Nord, nu prea departe de locul unde se născuse și Stalin) și era ucrainean după tată, migrat de la Cernigov (menționat în documente la începutul secolului X într-un tratat comercial între vikingi și Bizanț) din cauza foametei din 1932. De altfel, gorb- rădăcina cuvântului, a dat și la noi nume proprii (Gorban, Gârbea, chiar Holban sub influența pronunției ucrainene), dar și substantivul comun gârbaci. Gorbaciov a fost primul, dintr-un șir lung de primi secretari ai Partidului Comunist (și, ca urmare, președinți ai Sovietului Suprem) ai URSS (după Stalin, Hrușciov, Brejnev, Andropov, Cernenko) care a schimbat nu doar istoria țării, ci chiar calea ferată pe care alergau vagoanele ei. Primele sale tentative de a modifica destinul Rusiei și al popoarelor care făceau parte din URSS și din lagărul socialist, a început cu demersul de revigorare a economiei printr-un program de reforme. Două principii de înnoire au fost așezate la fundamentul acestui pro- iect: deschiderea (glasnost') și rerstructurarea (perestroika), adică exact ceea ce voise să facă Dubcek atunci când a declanșat Primăvara de la Praga, finalizată cu intrarea armatelor sovietice pe teritoriul Cehoslovaciei. Nu doar sistemul socialist în întregul lui a aderat la acest proiect, dar și țările de dincolo de Cortina de Fier au privit cu speranță această „cale de normalizare" a Europei. Primele tentative de reformă, adică limitarea consumului de alcool și restricționarea pieței negre, n-au fost însă privite cu ochi buni de mafiile din URSS (transnaționale, fiindcă rețelele se întindeau în tot Blocul de Est), care cotizau la mișcări subversive, inclusiv coordonate de CIA. Prin urmare, orice tentativă de trecere la economia de piață, bazată pe cerere și ofertă, a fost sortită eșecului, deoarece, paralel cu ceea ce statul voia să facă, exista deja o asemenea piață și ea era funcțională, activă și decisă să-și păstreze prioritățile. Vreme de decenii nimeni nu luase seama la această chestiune, fiindcă în centrul atenției se aflau lupta ideologică, controlul teritoriului și, din această cauză, înarmarea. Pe de o parte exista deci o lume paralelă cu aceea a instituțiilor și administrației pe care partidul credea că o controlează (dar n-o controla), iar pe de alta, majoritatea bugetelor (pentru URSS, dar și pentru țările lagărului socialist) avea în vedere susținerea efectivelor armate și perfecționarea lor. Era ca și cum țara și sistemul ar fi mers doar în această direcție tocmai pentru a li se putea reproșa acest lucru și pentru a lăsa liberă orice fel de cale paralelă. În mitologie a existat acest simbol, semn că nu se întâmpla pentru prima oară: Ouroboros, șarpele care-și înghite coada. Pe scurt, sistemul intrase în stagnare.

Ideea moștenirii bizantine și a apărării Marii Bariere Continentale trebuiau lăsate în trecut pentru ca popoarele URSS să se poată dezvolta în lumea contemporană, fiecare după aptitudini și capacități. Atunci când s-au organizat în Ucraina, de către diverse ONG-uri, cursuri de pregătire a insurgenților pentru răsturnarea sistemului, cu participanți din toate țările lagărului socialist, nimeni nu s-a mirat prea tare. Între festivismul conducătorilor, care l-au invitat, simbolic, în țară pe Saharov și chestiunea de fond a pierderii puterii, exista o falie pe care nimeni nu părea s-o vadă. Tentativa de a instaura cooperația în agricultura Blocului Socialist și de a iniția piața liberă, bazată pe cerere și ofertă, cu protecția proprietății private, după ce fuseseră atâtea și atâtea campanii de ucidere și deportare a celor cu inițiativă (kulacii începuseră să-și piardă viața din 1937) n-au fost luate în serios de lumea rusă (și socialistă), rămasă într-o espectativă prudentă. Neîncrederea marilor mase în conducătorii lor a fost chestiunea de fond a reformelor din perioada Gorbaciov. El a încercat și restructurarea industriei, care producea extrem de mult pentru întreținerea armatei. Astfel, s-a închis exploatarea minieră de la

Magnitogorsk, una care fusese percepută ca un simbol al sistemului socialist însuși, fusese o vitrină a Uralilor încă din veacul al XVIII-lea, așezată la hotarul dintre Europa și Asia, în lunul mnarii Bariere Continentale.

La alegerile din 1990 Gorbaciov a fost ales preşedinte al URSS. Apoi a retras toate grupurile de forțe sovietice staționate în Europa (printr-un anunț unilateral, nebazat pe vreun acord preliminar, făcut la ONU, ceea ce însemna retragerea sprijinului militar pentru toate statele europene care se aflau sub scutul sistemului socialist – aici se număra şi România) şi a propus Prezidiului Suprem ca URSS să devină un Commonwealth după model britanic. Deoarece n-a întrunit numărul de voturi, în primul rând din partea țărilor URSS care ar fi trebuit să aparțină în viitor acestui Commonwealth (aici se numără și Republica Moldova), s-a optat pentru soluția votată: URSS avea să fie o federație de state independente. În această situație, prin acordurile de la Belavezha din Bielorusia (azi Belarus) s-a hotărît fondarea CSI (cu Rusia, Belarus, Ucraina ca țări fondatoare). Nici în această formulă n-au fost de acord toate statele care se aflau în componența URSS. Drapelul sovietic a fost dat jos de pe Kremlin noaptea și, în locul lui, a fost ridicat drapelul tricolor al Rusiei, care fusese al flotei comerciale de dinainte de 1917. Berlarus și Rusia împreună formează Statul Unit, căruia i se adaugă celelalte state ale Federației Ruse. Ca urmare, comunitatea Statelor Independente (CSI) s-a format în 1991 cu Statul Unit (Rusia plus Belarus), Armenia, Azerbaidjan, Kazahstan, Kirghistan, Moldova, Turkmenistan, Tadjikistan, Uzbekistan, după doi ani a aderat și Georgia. Limba rusă este oficială doar în Rusia, Belarus, Kazahstan și Kirghistan, ca și în zonele Transnistria și Găgăuzia din Republica Moldova. Unele dintre țările CSI au încheiat și un Tratat de Cooperare muilitară: Rusia, Belarus, Kazahstan, Kirghistan, Tadjikistan, Uzbekistan și Armenia. În 1990 a căzut Zidul Berlinului și s-au unit cele două Germanii. În 1991 Gorbaciov a fost înlăturat de la putere de către aparatul de partid (Comitetul de Stat pentru Cazuri de Urgență), care l-a considerat trădător al națiunii și, în locul lui, a venit Boris Elțîn.

*
* *

Rând pe rând, fostele republici ale URSS au început să-și declare independența (Moldova pe 27 august 1991) și, ulterior, să se grupeze după interese în principal economice. Astfel, în 1991 Kazahstan, Kirghistan, Tadjikistan și Turkmenistan (țări islamice) au format Organizația Comunității Central-Asiatice, devenită în 1994 Uniunea Economică Central-Asiatică), la care s-a alăturat în 1995 Uzbekistanul. Întreaga orgnizație a aderat în 2006 la Comunitatea Economică Eurasiatică, unde Moldova, Georgia și Turcia au statut de observatori. Ea este diferită de Organizația pentru Cooperare Economică, fondată în 1992 de Turcia, Iran și Pakistan, la care au aderat Afganistanul, apoi Azerbaidjanul, Kazahstanul, Kirghistanul, Turkmenistanul și Uzbekistanul. Ca fond de acțiune, aceasta din urmă nu este doar o organizație economică, ci și una bazată pe identitatea religioasă. În 1996 s-a înființat grupul Shanghai Five, care grupa China, Rusia, Kazahstan, Kirghistan plus Uzbekistan, devenită în 2001 Organizația de Cooperare Shanghai, care a încheiat acorduri pe probleme de securitate colectivă pentru a lupta cu terorismul, pentru protecția frontierelor și pentru energie. Zonele aflate în conflict în principal etnic (identitar), dar și religios, au format Comunitatea pentru Democrație și Drepturile Națiunilor (Abhazia, Artsak, Osetia de Sud, Transnistria). În 2002 s-a fondat în CSI Organizația pentru Monitorizarea Alegerilor, pentru trimiterea de observatori în țările CSI. După alegerile din 2002 din Ucraina (revoluția portocalie) această organizație a sesizat OSCE (Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa) în legătură cu mai multe nereguli. Moldova, la alegerile din 2005, n-a acceptat pe reprezentanții ei. Unele din fostele state ale lagărului socialist s-au îndreptat către NATO și UE: Lituania, Letonia, Estonia și Moldova. Un alt grup de țări a format Organizația pentru Democrație și Dezvoltare Economică (GUAM) pentru a-și promova produsele proprii și nu pe acelea venite din CSI (Georgia, Ucraina, Azerbaidjan, Moldova). Din 2005, la sugestia Ucrainei și Georgiei, s-a format Comunitatea pentru o Alegere Democratică, din care fac parte Georgia, Ucraina, Lituania, Letonia, Estonia, Moldova, România, Slovenia, Macedonia –FYROM. Moldova a aderat și la CEFTA (Înțelegerea Central-Europeană pentru Comerț Liber), alături de alte țări foste socialiste care sunt deschise către Uniunea Europeană (Moldova însăși, în vederea aderării, are de rezolvat problema Transnistriei), precum Albania, Bosnia-Herțegovina, Polonia, Ungaria, Cehia, Slovacia, Bulgaria, Croația, Macedonia, Muntenegru, România, Serbia, Slovenia, Kosovo. Inițial acordurile CEFTA au

fost semnate de Grupul de la Vișegrad (Polonia, Ungaria, Cehia, Slovacia), asociere culturală și politică apărută în 1993 și formată din țări central-europene, foste socialiste, membre UE.

*

* *

Dominanta începutului de mileniu III în politicile internaționale este asocierea între țări, bazată pe interese de grup. Au fost demult depășite asocierile și interesele regionale, iar globalizarea îmbracă aspecte la care în prima jumătate de veac XX de pildă, nu ne-am fi putut gândi. Dacă asocierea în chestiuni comerciale centrată de pildă de parcursul Dunării, ori al altui bazin aferent altor ape curgătoare, sau asocierile centrate pe apartenența la țărmul unei mări (Caspica, Marea Neagră, Marea Nordului, Baltica) au rămas notorii nu doar în timpul vieții noastre, ci și de-a lungul istoriei, acum apartenenții la un ocean sau la o regiune a globului pământesc, nota bene, la o identitate originară, pun împreună interese de apărare, economice, culturale, nu o dată bazată pe criterii identitare (identitatea de fundament, identitatea religioasă, identitatea de rasă – ca în Asia de Sud Est de pildă, unde « tigrul asiatic » aparține aceleiași origini de rasă, aceleiași combinații originare – cu unele derogări – dintre Homo Erectus și Homo Sapiens). Dau doar câteva exemple: Forumul de Cooperare Economică Asia – Pacific (APEC) în care se cuprind Australia, Canada, Chile, Filipine, Hong-Kong, Indonezia, Japonia, Coreea de Nord, Mexic, Noua Zeelandă, Papua-Noua Guinee, Peru, Federația Rusă, Singapore, Taipei, Thailanda, SUA, Vietnam; și ASEAN (Asociația Națiunilor din Sud-Estul Asiei), fondată în 1967 (!) în care se cuprind: Burma, Cambodgia, Filipine, Indonezia, Laos, Malaezia, Myanmar, China (zona mandarină), India (zona Tamil Nadu), Vietnam. Cu toții au aceeași identitate originară (dacă ne-am referi la români, ar fi ca și cum ar apare o organizație pan-tracică!). Observatori sunt Timorul de Est și Papua-Noua Guinee. Această asociere acoperea în 2013 o suprafață de de 4.435.618 km^2 și însuma o populație de 639 milioane de locuitori. Pan-asianismul acestei Asociații (care depășește cu mult, prin anvergură, *Carta Atlanticului* a lui Winston Churcill și Franklin Roosevelt) se referă la economie, politică, educație, proiecte miltare, sportive, socio-cultrale. Ulteror ASEAN și-a adăugat noi membri, veniți doar pe bază de opțiune, de alegere, deși identitățile lor sunt diferite de ale grupului fondator. Astfel, a fost ASEAN+3, apoi ASEAN+6 (China, Japonia, Coreea de Sud, Australia, Noua Zeelandă, India). Asociația a devenit membru colectiv observator la ONU din 2006, cu o piață comună (AEC) din 2015 (bazată pe tarifele comerciale comune (AFTA) reglementate din 1992. ASEAN își susține proiectele prin Banca Asiatică de Dezvoltare (ca și CAER odinioară prin Banca Internațională de Dezvoltare). Numai comerțul bilateral dintre China și ASEAN+6 a fost în 2015 de 500 de miliarde de dolari. Acela a fost anul când la ASEAN+6 au aderat SUA și Rusia, iar ulterior a aderat și Uniunea Europeană. În prezent, în formulă lărgită, ASEAN este a VII-a economie a lumii și a III-a economie a Asiei. Semnul major al tuturor relațiilor de acest fel este unitatea în diversitate. Aceste apropieri identitare tind exponențial să unifice planeta după criterii care funcționează în afara paradigmelor politice, normativelor ideologice și ideii acum depășită de Europa Națiunilor.

Spațiul românesc – identitatea românească în întregul ei – ar trebui, în sfârșit, să vizualizeze locul unde se află, să analizeze ce i se întâmplă și să ia măsurile pe care este în drept să le ia, fiindcă dezinteresul și manipularea în favoarea altor interese decât ale ei sunt căi deschise și, de asemenea, permise. Toamna Națiunilor nu înseamnă că ideea de protejare a națiunii dispare, ci doar că națiunea, cu propria sa identitate și propriile interese, fundamentate pe valori reale (umane în primul rând) nu mai poate fi absentă din propria ei istorie, considerînd că altcineva, alte forțe – absconse sau sau vizibile – alte națiuni, cu alte interese, îi vor dărui ceva doar de dragul de a dărui, în vremea ce ea însăși doarme.

Evoluția administrației și împărțirilor teritoriale în România

1. Structuri administrative și politice autohtone în epoca marilor migrații

Satul, constituit într-o arie geografică favorabilă vieții, a fost, în ordinea temporală, cel mai vechi habitat. O comunitate de oameni înrudiți între ei au împărțit același orizont geografic și aceleași obiceiuri. Prima dimensiune, cea teritorială, a fixat și coordonatele identitare aale comunității respective în comparație cu altele. Totodată, caracterul teritorial a nominalizat dreptul de stăpâni primordiali asupra pământului, din care au decurs și responsabilitățile oamenilor față de ei și de colectivitate, precum și semnul profund al legăturii identitare dintre om și locuri. Odată pășiți în istorie, teritoriul a cumulat, pe lângăfuncția identitară, și funcții economice, sociale, care, la rândul lor, au presupus și necesitat reguli de conviețuire (morale și juridice), relații de muncă și de proprietate, protecție în fața pericolelor externe, au definit legile care guvernau comunitatea.

În extensiune, factorul teritorial a dat coeziune genezei statului ca forță publică instituționalizată peste o societate grupată și individualizată de limba vorbită. Astfel satul, din poziția de celulă socială și teritorială, a devenit elementul fundamental al organizării administrative, personalizat prin creație (producție de bunuri materiale) colectivă într-un mediu distinct. Cu timpul s-a numit moșie, singurul care a putut reține plusprodusele necesare întreținerii unor organisme de conducere sau de coerciție. Mai târziu a fost vorba despre țară, apoi despre statul modern.

Într-o fază de început a cristalizărilor social-politice, satul (lat. fossatum), ca grup uman teritorializat, omogen sau puțin diferențiat, a fost primul pas spre organizarea statală în condițiile migrației populațiilor de diferite etnii și staționării lor efemere în părțile mărginașe ale spațiului daco-roman, cu populație stabilă din Neolitic (la noi mileniul al VI-lea îH). Ca structură socială de oameni liberi, de condiție juridică romană începând cu secolul al III-lea, satul a devenit și expresia unui cadru de muncă special în care proprietatea devălmașă, comună și indiviză asupra pământului/moșiei, deosebită de proprietatea particulară din vatra așezării, a imprimat ritmul producției agricole sau pe cel al dezvoltării tehnicii în agricultură. Coordonarea lotizărilor și distribuirilor terenurilor a necesitat organe de administrație locală, nediferențiate inițial, de cele cu atribuții juridice, politice, spirituale și militare, cunoscute prin sintagma oameni buni și bătrâni. În zonele de margine ale stăpânirii romane au fost împroprietăriți foștii oșteni ai legiunilor, care, în schimbul pământului, aveau obligația să apere, în con tinare, hotarul imperiului. Ei erau în general chiar daci și au rămas pe loc (ei sau urmașii lor) după retragerea romană. Istoricii legislației și dreptului consideră că interesele publice ale comunității, legate de modalitățile de exploatare a pământului, reclamate în lipsa unor norme, reguli sau legi scrise – ca vechi cutume (*Dreptul Valah*, apoi dreptul obicinuelnic medieval) au format un adevărat drept administrativ rural. Aceasta a fost baza reglementărilor în lotizarea anuală a terenului arabil prin tragere la sorți și, ulterior, multe secole, în păstrarea proporției loturilor moștenite peste generații de urmașii stăpânilor „din vechime“ sau „din străvechime“, adică a străromânilor fondatori, aflați în trecut, de la părăsirea Daciei de către romani, până la momentul constituirii statelor medievale. Reglementări au trebuit să fie și în protejarea celorlalte proprietăți sau utilități comune, în protejarea, vegherea și apărarea hotarelor.

Toate aceste coordonate firești ale vieții unei comunități umane au determinat existența unor organe decizionale în autoreglarea și autoadministrarea acesteia într-un regim consimțit și fortificat de egalitatea de drepturi de proprietate și electorale. Democrația acestei lumi a începuturilor purcedea din aceea tribală, care funcționase și în Grecia antică (la Atena arheologii au descoperit chiar cărți de vot făcute din plăcuțe de ceramică) și fusese preluată de la triburile mai vechi, pelasgo-tracice.

Organele cu rosturi administrative au reprezentat autoritatea publică reală nu numai când statul încă nu-și fixase un contur, ci și mai apoi, chiar în secolele târzii ale feudalismului românesc, în paralel cu forța dreptului scris al statului. Ele sunt enumerate de istorici sub numirile de Adunarea Satului, Adunarea Megieșilor, Sfatul celor Buni și Bătrâni (la Veneția și la Novgorod era Sfatul celor 10 bătrâni

sau înțelepți; după modelul acestor „buni“ și-au luat mai târziu numele adepții bogomililor; numele voievodului Mircea cel Bătrân aavut și această semnificție de „primum inter pares, cel care deschidea Sfatul și punea întrebările) – fie prin personajele împuternicite cu funcții judecătorești (judele), militare, de investigare a încălcării hotarelor sau bunei conviețuiri și cu atribuții de supraveghere a ogoarelor, pădurilor, de apărare a hotarelor sau de veghe față de invadatorii străini.

Năvălirile migratorilor în valuri succesive au impus crearea unor organisme politico-militare pe grupe de sate mai mari sau mai mici, în funcție de caracteristicile fizico-geografice. Acestea, numite de istorici uniuni de obști sătești sau confederații de uniuni de obști sătești, cu reprezentativitate în conducere din partea fiecărui sat, au devenit, cu timpul, adevărate entități microstatale independente. Ele s-au format în chipul cel mai firesc, pentru integrarea intereselor unor comunități care locuiau pe același teritoriu. De aceea și-au păstrat până astăzi, peste milenii, numele și identitatea geografică. Ele s-au numit de la început țări (cu sensul de pământuri locuite de o comunitate cu aceleași interese față de ele). Locuitorul unei astfel dețări era, evidant, țăran (în română sufixul –an desemnează apartenența; se folosește în cazul numelor proprii exact în acest fel: Mureșan – de pe Mureș; Oltean – de pe Olt etc.).

Conducerea satelor, uniunilor de sate și confederațiilor de uniuni de sate avea, în chip firesc, pe lângă un organ de conducere colectiv ales, și o căpetenie cu atribuții primordiale militare în situații de confruntări cu năvălitorii migratori. Trebuie precizat că acest tip de organizare piramidală venea din străfundurile istoriei și au avut-o toate popoarele foarte vechi. În Sumer, o entitate sătească producătoare de bunuri se numea Ur; iar o grupare 4 de ur, care se raportau la o entitate de strângere și comercializare a bunurilor, se numea Urartu. Această structură extrem de rigidă a străbătut mileniile. Ciobanii aromâni de la sudul Dunării o păstrează și astăzi. Cei care produc nu sunt și cei care comercializează. Societatea studenților aromâni de la București a editat, în periioada interbelică, o lucrare dedicată acestui subiect.

De-a lungul timpului, dintre aleșii acestor organisme administrative, juridice, politico-militare s-au diferențiat (cf. izvoarelor scrise) așa zișii majores terrae sau potentes ac partibus, adică mai marii (liderii) sau cei mai puternici oameni ai unor zone (unități fizico-geografice clar identificabile), care au constituit, într-o realitate istorică a epocii prestatale, nuclee politice cu existență perpetuată în condițiile de cohabitare sau de relație tributară acceptată de autohtoni față de migratori. Mai marii pământului au cumulat și funcții politice, militare, juridice și administrative pentru care, spre a fi îndeplinite, au avut subalterni și ceată militară în jurul lor.

Cu timpul, în cadrul satului, funcțiile alese au devenit ereditare. În această fază, ansamblul de reguli obicinuielnice a căpătat valoarea unui drept administrativ local, pe el întemeindu-se legitimitatea și autoritatea conducerii reprezentative, capacitatea de autoreglare a relațiilor interumane de către organe ale puterii prin susținere fiscală colectivă. Căpeteniile locale ale satelor și uniunilor de sate și-au consolidat poziția de reprezentare și prin calitatea de intermediari pe lângă migratori sau de agenți ai migratorilor pe lângă autohtoni. Uzurpând treptat aceste duble atribute și acumulând averi în vatra satului, căpeteniile de comunități rurale au devenit cu timpul membrii unei clase sociale suprapuse, a boierilor. Dinspre o asemenea procesualitate istorică complexă pot fi explicate așa-zisele moșii de vatră ale boierilor, care, abia după mai multe secole, s-au statornicit în capitalele de județe sau ale statelor românești. În această fază (sfârșitul mileniului întâi), puterea politică locală a jupanilor a devenit baza viitoarei puteri statale din zona lor.

În secolele genezei poporului român, atât înainte de dispariția autorității imperiale romane, cât și după aceea, satele în totalitatea comunității lor au fost singurele stăpânitoare ale pământului locuit și muncit. În relația cu acesta din urmă, oamenii au fost beneficiari și legitimi apărători. Moștenirea pământului era în aceste condiții substanța juridică a relației colective de apărare a unui bun perpetuat din generație în generație. Reglementările juridice, transmise din dreptul anterior, dacic, apoi daco – roman, nu numai că erau păstrate prin principiile esențiale ale acestuia, dar erau totodată impuse de o organizare administrativă adecvată. De aceea, sistemul de drept românesc vechi, al juzilor, a interferat și evoluat într-o relație sui generis cu organizarea administrativă, fiscală și politico-militară.

Epoca istorică din care au făcut parte aceste realități a fost la începuturile Evului Mediu, pe când în tot spațiul carpato-dunărean putem alătura juzii cu jupanii (așa cum la daci regele și magul conduceau împreună), primii exprimând tendințele de auto-administrație și de autoguvernare ale colectivităților

sătești, iar ceilalți de acelea de structurare feudală a societății românești“ (cf. Radu Popa). Cnejii s-au reliefat, în postura lor administrativă ca elite sociale ale unor supraunități de sate, echivalând categoria/clasa socială a primilor boieri.

Nucleele incipiente de viață statală, superioare ca dimensiune teritorială satului, și-au perpetuat existența ca unități de sine stătătoare în lipsa unui împărat roman sau bizantin ce își diminuase autoritatea politico-militară în spațiul nord-dunărean în ultimele trei secole ale mileniului întâi. Odată cu revenirea patronajului politic al împăraților bizantini peste Dunăre, organismele statale de tipul jupanatelor, cnezatelor și voievodatelor și-au întărit puterile militare și statutul politic, recunoscându-și apartenența tradițională (prin faptul că se considera identitară, imperiul pusese împreună majoritatea fostelor entități traco-ilire) la Imperiul Bizantin.

De asemenea, observația marelui istoric N. Iorga cum că „nici un stat barbar neîntemeindu-se până la anul 400“, adică până la apariția Imperiului Bizantin, elimină orice presupusă „sinteză“ în cadrul politic imperial roman până la această dată. În consecință, structurile social-economice, politice, militare, cultural-spirituale – s-au consolidat după perioada romană și au rămas astfel sub cuceririle vremelnice ale migratorilor, numai că în această ultimă fază ideea de autoritate nu se mai exercita dinspre statul imperial, ea fiind locală/ „populară“. „Țara“ rămâne o ‚Romania' (ca și Romaniile sud-dunărene) și cine o locuiește poartă numele de român“… (cf. N. Iorga). Caracterul „popular“ al structurilor etno-sociale, „silite să se apere ele însele“ (cf. Ioan Aurel Pop), adică nevoite să reziste în fața pericolului extern prin unitatea forțelor umane, a dus la constituirea unor democrații populare în care primul, dar și permanentizatul act de viață publică a fost alegerea conducătorilor dintre oameni buni (de ispravă) și bătrâni (înțelepți) – „ boni homines et batrini“ –, a acelora care însumau prin acțiuni puterea judecătorească și calitatea militară de comandanți de oști. „Pretutindeni – scria N. Iorga în *Locul românilor în istoria universală* – funcția principală, determinată de nevoia elementară ce trebuia satisfăcută, este cea judiciară. Se ajunge a numi judices, în grecește kritai, pe toți demnitarii cu caracter civil care sunt alături de militia, exercitum, acestea nemaiavând foarte adesea legătură cu comandamentul trupelor imperiale. Pentru treburile zilnice din grupurile rurale și cele de rang mai înalt sunt boni homines, care sunt niște bătrâni, membrii unui <<senat>> popular. Pentru alte hotărâri se recurge la adunarea tuturor membrilor comunității, ceea ce la Veneția este <<Marele Consiliu>> (Consilium Maius, Consiglio Majore, al celor 10). Nu este nevoie de nimic mai mult până târziu, chiar și în Apus“. Comparațiile și asocierile făcute de N. Iorga, cât și studiile altor istorici despre formațiunile politico-teritoriale românești anterioare venirii ungurilor în Panonia îl îndreptățesc astăzi pe profesorul universitar Mihail M. Andreescu să conchidă că „organizarea românilor a avut de la început un caracter local, fiind determinată de cele mai diverse împrejurări“.

Două opinii istoriografice sintetizează, logic, istoria acestor structuri social-politice străromânești. Romaniile populare, uniuni de sate sau fosate (latinescul fossatum), conduse de juzi sau cnezi, și în caz de pericol de duci/voievozi, „mai mari sau mai mici, aveau în cadrul lor, in nuce, toate instituțiile care urmau să prezideze la alcătuirea statului propriu-zis de mai târziu: o conducere formată de juzi-cnezi, duci-voievozi, <<oameni buni și bătrâni>>, organe de ordine și de apărare, instanțe de judecată ce împărțeau dreptatea după rigorile acelui ius valachicum, și locașuri bisericești“.

Pe de altă parte, factorul extern, perceput de-a lungul timpului ca motivație a solidarității comunităților locale, începând cu secolul al IX-lea (momentul întemeierii unor state în vecinătatea spațiului românesc) a presat asupra românilor, în primul rând asupra conducătorilor acestora, ca să accepte o anumită dependență. „Era firesc, în asemenea condiții, ca puterea (imperium) acestor conducători să sporească și ei să-și lărgească stăpânirea, fie prin unirea cu unele formațiuni mai mici, fie prin înglobarea unor obști izolate, rămase în afara formațiunilor deja constituite. Acest proces a fost ușurat de politica religioasă, dusă de ierarhii sud-dunăreni la Dunărea de Jos, bazată pe unitatea lumii ortodoxe și pe tradițiile greco-romane. În acest context devin veridice știrile privind înființarea unor ducate româno-bulgare, în realitate româno-slave, ajunse ulterior sub influența bizantină. Pe șefii politico-militari ai acestor formațiuni, numiți cnezi, duci sau voievozi îi vor afla mai întâi ungurii la venirea lor în Câmpia Panoniei. După crearea regatului apostolic, cu ei se vor confrunta mai întâi în numele catolicismului, apoi cu ceilalți conducători izolați. Din aceste confruntări au luat naștere forme politice superioare, statele. În acest cadru complex vor fi create noi instituții și se va produce

transformarea comandanților militari în conducători politici: șefi de stat, voievozi".

La sfârșitul secolului al IX-lea și începutul secolului al X-lea, *Cronica Magistrului*, notarul regelui Bela al II-lea (1131–1141) sau al regelui Bela al III-lea (1172–1196), cunoscut de istorici ca Anonymus, și cronica lui Simon de Keza (1285, pe timpul regelui Ladislau Cumanul) amintesc mai multe ducate/principate în zona fostelor provincii romane Panonia și Dacia. Între Dunăre și Tisa, în Panonia, era ducatul condus de Salanus, acolo unde mai înainte fusese ducele Kean, venit din Bulgaria; iar la nord de acesta (și de Dunăre) se întindea ducatul „slavilor și boemilor", ce avea în frunte pe Zubur (stătuleț integrat cnezatului Moraviei Mari, în Slovacia de Vest, având capitala la Nitra și apoi la Mikulcice).

La răsărit de Tisa erau câteva ducate conduse de Menumorut, Glad, Gelu Românul și Laborcy (ultimul, cu nume slav, numit de locuitorii regiunii duca, în luptă cu ungurii conduși de Almos pentru cetatea Ung, pe locul numit Muncaci).

Voievodatul/cnezatul lui Menumorut era situat între Mureș, Someș, Tisa și Munții Apuseni, în zona Crișurilor. Avea ca reședință cetatea Bihor (14 km nord de municipiul Oradea).

Autorul cronicii Gesta Hungarorum relatează cum trimișii lui Arpad au pretins lui Menumorut să le cedeze o parte a țării de la Someș până la hotarul Nirului și Porțile Meseșului. Răspunsul ducelui român la pretențiile lui Arpad este o capodoperă de stilistică a relațiilor diplomatice, dar și de fixare a parametrilor de viață istorică de după acest moment pentru întregul neam românesc față de vecinii slavi, maghiari, cumani și tătari. Refuzul lui Menumorut cuprinde nu numai motivația personală, dar și responsabilitatea (care nu putea fi a unui conducător migrator) moștenită pentru orice deget din pământul țării sale de la un strămoș al lui contemporan cu Attila. Totodată, ducele bihorean a inclus în răspunsul său și un argument deosebit, acela care astăzi ar echivala cu un acord de garantare a integrității statale de către o superputere politică și militară. El considerând că „acum însă, grație stă-pânului meu, împăratul de la Constantinopol, nimeni nu poate să mi-o smulgă (despre țara sa era vorba – n.n.) din mâinile mele", el recunoștea o dominație și un patronaj imperial bizantin perpetuat nu atât din rațiuni politice, cât din unitatea de veacuri a latinității ori- entale. Pentru prima dată, în contextul în care populațiile barbare în migrație se sedenta- rizau în vecinătatea românilor și-și întemeiau entități politice, apare și ideea de anexiune teritorială din partea lor, iar din partea românilor nevoia apărării „moșiei"/pământului strămoșesc, fapte ce au devenit o constantă de viață istorică în tot mileniul doi.

Luptele dintre unguri și românii din țara condusă de Menumorut au avut două faze: o incursiune pe direcția cetăților Zotmar (Satu Mare), Zyloc (Zalău) până la Poarta Meseșului (unde căpeteniile ungurilor: Tuhutum, Horca, Zobolsu și Thosu „au ridicat porți de piatră și au făcut o îngrăditură mare de copaci" marcând „hotarul țării" lui Arpad), terminată cu înfrângerea de la Zeguholmu (Szeghalom) și retragerea peste Tisa pe la vadul Drugma (Dorogma); după o oarecare trecere de timp, circa 800 de unguri și 200 de secui (considerați de Anonymus ca fiind un popor vechi de pe vremea lui Attila) conduși de Usabuu și Veluc și-au concentrat atacul către cetatea Byhor[1] (Bihor), aici luptele durând 13 zile. Această luptă s-a încheiat cu un acord prin care Menumorut își păstra calitatea de conducător în condițiile în care se închina lui Arpad, iar fata lui se căsătorea cu Zulta, fiul celui din urmă.

Așadar, ducatul lui Menumorut (nepotul lui Morut), un stat incipient, aflat la același nivel de evoluție ca majoritatea alcătuirilor politico-militare din epocă și din regiune, numit terra sau regnum, a fost, până la urmă, „în ciuda rezistenței locuitorilor", supus, dar nu cucerit, așa că timp de peste un secol și jumătate după lupta de la Biharea nici-o informație nu mai pomenește despre prezența ungurilor sau secuilor în zonă, ci doar de „țara fiilor cneazului Bâlea" (1205) și de românii schismatici organizați, după tradiție, în mai multe cnezate și voievodate.

*
*   *

Cnezatul lui Glad se întindea între Mureș, Tisa, Dunăre și Carpați. Și acest teritoriu românesc a devenit obiectiv în expedițiile de pradă ale lui Arpad. Cetele ungurești conduse de Zuardu, Cadusa și Boyta au câștigat lupta de pe malurile Timișului în contra unei oștiri apreciabile, alcătuită din cumani (probabil pecenegi), bulgari și români. Apoi luptele au continuat în cetatea Keve (Cuvin), unde se retrăsese ducele (cneazul) Glad. Cel din urmă, după trei zile de asediu, a căzut la pace, supunându-se și făcând daruri. Cetele de unguri au cucerit – în continuare – cetatea Urscia (Orșova) și au revenit în

noi expediții până în 934. „Prin urmare – conchide academicianul Ioan Aurel Pop – în prima jumătate a secolului al X-lea, ducatul lui Glad a fost puternic lovit și prădat de cetele ungare și o parte din fortificațiile sale au fost distruse. Dar Glad a continuat să trăiască și, probabil, și-a refăcut în parte forțele.

E posibil ca ducatul să fi fost obligat să dea periodic atacatorilor un tribut și să permită libera trecere călăreților unguri spre zona balcanică, dar de o cucerire efectivă a sa nu poate fi vorba. Cert este că, în preajma anului 1000, un urmaș al lui Glad, anume Ahtum (Ohtum), ducea o politică fermă de independență și era adversar al regelui Ștefan I al Ungariei".

Timp de un secol, sub urmașii lui Glad, statul acesta s-a consolidat în structuri bizantine și s-a lățit până la Criş în nord, Tisa la vest, la Severin și Vidin pe Dunăre (zonă românească și atunci, și acum) și până în părțile Transilvaniei la est (circa 40.000 km p.). A ajuns un regnum (stat de sine stătător) sub conducerea lui Ahtum, principe care, bazându-se pe o oaste numeroasă și – probabil – pe calitatea sa de confederat sau vasal al împăratului bizantin Vasile al II-lea Bulgaroctonul, sfida pe regele ungar Ștefan I. Cel din urmă însă, folosindu-se de un transfug de la curtea lui Ahtum, nobilul Chanadin (citit Cianadin, probabil din Cenad) a organizat o expediție contra principelui bănățean în anul 1004 sau 1028. Ahtum a fost înfrânt și ucis în zona reședinței sale de pe Mureș (urbs Morisena). Totuși, descendenții lui Ahtum și-au salvat o parte din posesiuni, fapt remarcat de documentele secolelor 13–15. În Morisena (Cenad), din 1030, s-a înființat o episcopie catolică. Așadar, după 1028–1030 regatul maghiar a reușit să instaureze treptat, până în secolul al XIII-lea, controlul asupra regiunii fostei țări conduse de Glad și Ahtum, cunoscută astăzi sub numele de Banat, impunându-se structurile administrative (comitatele) și eclesiastice de tip catolic. Luptele au fost mai muklt decât etnice și identitare, au făcut parte din marele proiect al papalității de a cuceriri ortodoxia, devenit evident în peroada Cruciadelor catolice, care n-au ajutat Bizanțul creştin (răsăritean) să scape de musulmani, ci l-au desființat. Bizanțul ca cetate a fost luat în 1204 de cruciați, provocând marea migrație a acestora spre nord, (care a antrenat și khazari), până în Lituania de azi. Pe lângă comitatele Timiș, Cenad, Cuvin, Caraș, Zarand și altele, în cadrul lor, vechile formațiuni locale românești au dăinuit ca districte (35 la număr), fapt ce a făcut posibilă conservarea cadrelor de viață tradițională, codificarea vechilor libertăți sub formă de privilegii în opt dintre ele și păstrarea ideii de „țară românească", locuită numai de români și sârbi până în primele decenii ale secolului al XVIII-lea, adică s-a format un microclimat care a permis conservarea identitară. De aceea, un recensământ din 1743 nu consemna în tot Banatul un sat unguresc, ci doar 401 sate românești, 120 sârbești, 19 sate mixte româno-sârbe, 15 sate noi de șvabi (germani colonizați aici) și un sat sârbo-șvab.

*
* *

Cnezatul/voievodatul condus de Gelu Românul, sau Terra Ultrasilvana (Țara Codrilor), cu râuri bune, din al căror nisip se culegea aur și cu pământuri fertile, cu sare și alte bogății, dar și cu locuitori prea puțin înarmați, a atras repede pe una din căpeteniile de ceată ale lui Arpad, prezent în mai toate incursiunile de prăduire în primii ani ai secolului al X-lea. Acesta, pe numele lui Tuhutum, a pornit în contra ducelui Gelu (dux Blachorum) dinspre Porțile Meseșiului (Meseș - lanț muntos în Apuseni). Lupta principală s-a dat pe râul Almas (Almaş). Înfrânt, Gelu s-a retras spre cetatea sa de pe râul Someș, dar a fost prins și ucis lângă râul Copus (Căpuș), afluent al Someșului, probabil în localitatea de astăzi Gilău sau Gelău. Cronica menționează că Tuhutum, dorind să-și păstreze țara cucerită pentru el, a căzut la înțelegere cu localnicii, care l-au recunoscut ca domn al lor și i-au jurat loialitate într-un loc care de atunci s-a numit Esculeu (de la ungurescul esküdni – a jura). În acest mod, țara lui Gelu, Ultrasilvania, a rămas ca o entitate politică condusă de Tuhutum și urmașii lui timp de un secol, distinctă de statul arpadian. Ea a devenit, în a doua parte a secolului al XII-lea, voievodatul Transilvaniei, țară intrată sub control ungar, dar în care autoritatea o exercita voievodul. Acest voievodat întins în zona Someșelor, pe Mureș și pe Târnave nu atinsese Carpații Orientali și Meridionali. „Iar Tuhutum – scrie Anonymus Notarius – din ziua aceea a stăpânit țara în pace și fericire și urmașii lui au stăpânit-o până în timpul regelui Ștefan cel Sfânt". Urmașii lui Tuhutum au fost Horca, Geula[2] și Zubor și Geula cel Tânăr. Ultimul (la 1002 „domnea peste întreaga țară transilvană"), pierzând lupta cu regele Ștefan I, a fost ținut toată viața la închisoare, iar țara ultrasilvană a fost subjugată.

După moartea regelui Ștefan I (1038), fiii lui Geula cel Tânăr, Bua și Bucna, au inițiat o mișcare contra regelui de rit latin Petru și a ducelui Zoltan Ardeleanul, în 1046, pentru recuperarea moștenirii paterne. Răscoala s-a repetat între anii 1060–1063, fapt care a provocat o puternică criză. „În aceste condiții, Transilvania își recâștigă vechiul statut de țară separată“ (cf. I. A. Pop). Ulterior, după schisma bisericii creștine din 1054, la Alba Iulia (Bălgrad, Weissenburg, fosta așezare romană Apulum și dacică Apulon, adică dedicată zeului Apollo, cel cu origini tracice ca mitologie, ba chiar hittite - Aplu - în Asia Mică, fiind adoptat de mitologia grecească) s-a înființat și o episcopie catolică (primul episcop catolic, Simion, atestat documentar la 1111), ca efect al extinderii stăpânirii politice a regatului maghiar peste Transilvania.

Dacă în secolele 10–11 românii din interiorul arcului carpatic și de la vest de Carpații Occidentali sunt consemnați de mai multe izvoare istorice, acest lucru se datorează intersectării lor cu direcția de extindere a Bisericii Catolice și cu istoria așezării triburilor maghiare (de origine ugro-finică) în Câmpia Panoniei, nevoite să-și contureze un stat în dauna popoarelor originare pe aceste locuri (unde, de altfel, au și fost lăsați de pază secuii, veniți odată cu maghiarii, la trecători) și organizate în mici stătulețe (voievodate/cnezate) cu mult înainte de anul 896.

Ceilalți români (aflați între bulgari, sârbi, ruși și unguri) se găseau în ultimele secole ale mileniului întâi în același trend geopolitic, al constituirilor (întemeierilor) de organisme politico-militare necesare întâmpinării triburilor migratoare, totdeauna impresionante nu prin număr, ci prin violența cu care ucideau tot ce întâlneau în cale. Termenii din limba română achiziționați în epoca migrațiilor sunt relevanți: a cotropi (germ.; războaiele cu goții au fost în Dacia în perioada 376–382 dH), dușman și buzdugan (pecenego-cuman). Pe lângă acești termeni, românii, care aveau propria lor organizare socio-politică, pe criterii teritoriale și nu tribale, în continuitatea tradiției străbune, foloseau terminologia latină: domn – lat. dominus, jude sau judec – lat. judex, județ – lat. judicium, ținut – lat. tenetum, oaste – lat. hostis, cetate – lat. civitas, arc – lat. arcus, săgeată – lat. sagitta ș.a.

Stăpânirea unor părți din pământurile românilor de către ultimele valuri de migratori a constituit însă și un un factor de sinteză care a înmulțit clasa nobiliară, elitele sociale. În consecință, formațiunile politice locale au devenit mai puternice și integratoare, xcapabile să asimileze formațiunile tribale ale migratorilor din vecinătatea lor. În secolele 8–11 formele de organizare politico-militare – în sensul realităților menționate mai sus – se regăsesc în numele românești și cumane ale județelor Romanați, Teleorman, Vlașca și Ilfov.

Dacă în Romanitatea Occidentală sinteza cu migratorii cuceritori a însemnat ieșirea din criza de identitate a romanicilor, rezultată în procesul de disoluție a Imperiului Roman, în Romanitatea Orientală, în individualizarea etnică a valahilor, fundamentală a rămas prezența permanentă a acestora, concomitent cu așa zisele „fațade politice“ temporare, numite după clanurile conducătoare, în succesiunea: Gothia, Hunia, Gepidia, Avaria, Cumania[3]. Între „reziduurile etnice“ ale populațiilor migratoare și statele barbare mai temeinice și-au etalat ființa Valahiile, țări locuite de români. Restructurarea etnică în urma migrației din secolele 4–13 a fost dublată de una politică, ambele fărâmițând Romanitatea Orientală. Procesul istoric în dihotomia lui a fost cvasigeneral în spațiul Imperiului Roman. Prin el înțelegem pluralismul statal medieval. Izvoarele menționează în spațiul Romanității Orientale un șir de „țări“= Valahii cu nume grafiate în diferite variante, după tot atâtea limbi în care acestea au fost scrise: Vlahia Mare în Thessalia, Vlahia Mică în Etolia, Vlahia de Sus în Epir, Blaquie la Grande („o țară puternică, înconjurată din toate părțile de munți, inaccesibilă“ – după cronicarul francez Robert de Clari), Vlahia=Vlahorynchinoi din sudul Macedoniei și alte vlahii din sudul Dobrogei până la Anhialos și Marea Neagră, o Romanie în Bosnia, iar în nordul Dunării: Terra Blachorum, Codrul Vlăsiei, Wallachenland, Valahia Veche, Valahia Mică, Bolohovenii de pe pâmîntul azi al Ucrainei, Valahia Moravă din Cehia, Valahia din Carpații Albi, în Silezia de azi ș.a. Dintre toate, Valahia Veche dintre Carpați și Dunăre și-a păstrat puterea și întâietatea tocmai datoriă poziției centrale pe care a avut-o în spațiul Romanității Orientale, sub protecția Dunării și a Carpaților. De altfel, chiar rădăcina cuvântului Carpați are origini tracice (Mare Carpathicum era Marea Egee, insula Carpathos se află și azi în Dodecanez, carp- a dat nume de plante (carpen, caprifoi – prin metateză), toponime și nume proprii. De aceea, Țara Românească (Valahia Veche), nucleul întregului pământ „locuit etnograficește de români“ (N. Iorga), a păstrat la fundamentul său identitar sâmburele vechilor

Romanii, iar statul național modern a fost urmașul tuturor romaniilor de dinainte, adică România. Numele acesteia de Ungrovlahia, dat de bizantini, este un determinativ geografic (către Ungaria, unde existau de asemenea valahi - Pecs vine de la baci, cuvânt românesc), dar atestă și faptul că o bună parte a zonei acoperite pe vremea Bizanțului de unguri avea o esență identitară valahă la origini. Câștigându-și independența în 1330, Țara Românească „și-a asigurat o întâietate de prestigiu și putere“, conservând esența „etnică și politică“[4]. Pe lângă aceste Valahii, echivalentul „Romaniilor autohone“, (adică unități terito- rial-politice în care își desfășurau existența membrele dispersate ale Romanității Orientale, românii), cu adâncime în trecut până în secolul al VI-lea, înainte deci de de a ne numi români, izvoarele istorice mai consemnează și alte organisme având caracter politic în spațiul în care s-a format statul Țara Românească.

Două inscripții din secolul al X-lea, una de la Mircea Vodă și alta de la Murfatlar pomenesc pe doi posibili conducători locali, jupanul Dimitrie (în 943), respectiv jupanul Gheorghe[5].

După luptele din 971 de la Dorystolon (numele tracic, dar Durostorum pentru latini, azi Dristra, Silistra) dintre Sviatoslav, cneazul Kievului, și împăratul bizantin Ioan Tzimiskes, Bizanțul a creat o themă între Munții Balcani, Carpați și Dunăre, numită Paristrion sau Paradunavon. Existența ei a stimulat refacerea cetăților dacice, romane și bizantine de la Arrubium (Măcin), Noviodunum (Isaccea), Dinogeția (Bisericuța-Garvăn), Troesmis (Iglița), Beroe (Piatra Frecăței; și în Macedonia a existat Beroea, azi Veria, zonă aromânească), Carsium (Hârșova), Axiupolis (Hinog-Cernavodă), Capidava, Păcuiul lui Soare, Linocastro (Hârșova), ș.a.

Ana Comnena, pe la anul 1086, amintește pe trei șefi politici și militari la Dunăre și către Marea Neagră: Tatu, Sesthlav și Satzas, „unul dintre ei stăpânind Dristra, iar ceilalți Vicina și celelalte orașe“.

În anul 1148, relatează cronicarul bizantin Kynnamos, în luptele de la nord de Dunăre, dintre împăratul Manuel Comnenul[6] și cumani a murit unul din șefii populației locale, Lazăr, de religie creștină. Existența unor state mai mici sau mai mari între Dunăre și Carpați este surprinsă de Diploma cavalerilor Ioaniți din anul 1247, unele din ele cu o anterioritate în timp apreciabilă. În document apar detalii, cum sunt cele referitoare la biserici și la clădiri, existente sau care urmau să fie construite, mori, semănături, pășuni (și fânețe), pescării și iazuri, printre care cele de la Dunăre și de la Celei[7], circulația mone- tară, exploatarea și transportul sării, drepturile neatinse ale bisericilor, episcopilor și arhi-episcopilor. Indiscutabil, semnificația principală a documentului constă în faptul că dez- văluie realități din vechiul spațiu medieval românesc. Astfel, aflăm că ioaniții primeau de la regele Ungariei „întreaga țară a Severinului (terram de Zeurino), împreună cu cnezatele lui Ioan și Farcaș de până la râul Olt, cu o excepție: țara voievodului Litovoi“ (Terra kenezatus Lytovy waiwode), numită în alt loc „țara Litva“ (terra Lytva), care rămânea mai departe pe seama românilor, „așa cum au stăpânit-o aceștia și până acum“[8]. Printre condițiile și prin rânduielile Diplomei din 1247 impuse cavalerilor sau convenite cu regele, în vederea intrării în posesiune, actul enumera următoarele: jumătate din foloasele, veniturile și slujbele din Țara Severinului și din cele două cnezate menționate, ale lui Ioan și Farcaș, se cuveneau regelui, cealaltă jumătate revenind cavalerilor, cu precizarea că regele nu avea pretenții asupra veniturilor bisericilor clădite sau ce urmau să fie clădite acolo, în vreme ce ioaniții trebuiau să lase neatinse „cinstea și drepturile“ înaltului cler, ale arhiepiscopilor și episcopilor „pe care se știe că le au“; veniturile de la mori, în funcțiune sau care urmau a fi clădite, exceptându-le pe cele din terra Lytva, ca și diversele clădiri, semănături, fânețe și pășuni (pentru vite și oi), făcute cu cheltuiala cavalerilor, rămâneau acestora; se împarțeau, iarăși, pe din două veniturile din pescării și iazuri, ioaniții având, în plus, per- misiunea să strângă, pentru ei, jumătate din veniturile și din foloasele regale percepute de la românii din „țara Lytua“, exceptându-se „țara Hațegului cu cele ce țin de dânsa“.

Românilor din „țara Lytva“ li se impuneau obligații militare în folosul cavalerilor, așa cum și aceștia din urmă se îndatorau, cât le va fi stat în putință, să-i ajute pe români. Trebuie spus că Bizanțul a căzut în mâna Cruciaților în 1204, iar Cavalerii Ioaniți, aducătorii catolicismului, a cucerit acest teritoriu care fusese de graniță a lumii bizantine în aceeași jumătate de veac, miza fiind creștinarea în rit catolic a teritoriului, astfel încât spațiul să devină graniță a altei sfere de influență a începuturilor medievale ale Europei.

O mențiune specială – printre cele mai discutate în istoriografie – se referă la dreptul de judecată în caz de sentință pentru vărsarea de sânge, „mai marii țării“ (majores terrae), viitorii nobili aveau

posibilitatea de a apela la judecata curții regale, evident, în cazurile în care sentința locală ar părea neîndreptățită.

În condiții similare celor stabilite pentru Țara Severinului și Țara Litua, cavalerilor ioaniți li se conceda „toată Cumania (aici cu sensul de aria sacră a Comanelor vechi, adică Valahia Veche), de la râul Olt și munții Transilvaniei… în afară de țara lui Seneslau, voie- vodul românilor, pe care o lăsa acelora, așa cum au stăpânit-o și până acum“[9]. De reținut, de asemenea, că în clauza privind Cumania, documentul preciza că, după 25 de ani, timp în care ioaniții beneficiau exclusiv de venituri și de foloase, slujbașii regali urmau să vină acolo din cinci în cinci ani spre a le strânge, dar lăsând jumătate din ele pentru cavaleri.

În sfârșit, fapt semnificativ, țăranii (rustici) din regat, de orice stare și neam, erau împiedicați să pătrundă în noile posesiuni cavalerești – sarcina de a-i opri revenind chiar ioaniților. Doar sașii și „teutonii“ căpătau îngăduința de a se așeza la sud de Carpați.

O seamă de concluzii de ordin general istoric se desprind din acest document de la mijlocul secolului al XIII-lea. Se confirmă înainte de toate că teritoriul românesc dintre Carpați și Dunăre era împânzit de „țări“ ce dăinuiau acolo din vechime, cu generații întregi înainte de 1247. Diploma lui Bela al IV-lea al Ungariei, numită și a Cavalerilor Ioaniți, indică și un anume statut politico-juridic al acestor „țări“, prin cei doi termeni folosiți: „cnezat“ și „voievodat“ nominalizându-i chiar pe cei aflați în fruntea lor – cnezii Ioan și Farcaș, voievozii Litovoi și Seneslau, primii depinzând de Țara Severinului, iar ultimii păstrându-și autonomia politică, dar depinzând de regele Ungariei ca vasali ai acestuia.

În al doilea rând, strict geografic, se vădește că partea de la apus de Olt, aflată în orbita Țării Severinului, era mai fărâmițată teritorial, căci patru dintre formațiunile menționate în Diploma Ioaniților se localizează în Oltenia de azi (Valahia Veche). Important de reținut este faptul că stăpânirea lui Litovoi în Oltenia se află în legătură teritorială, organică, până dincolo de izvoarele Jiului, atingând Hațegul, menționat expres în document, în sensul că acest teritoriu intracarpatic nu făcea obiectul tranzacției în 1247. Altminteri, cât de departe ajungea stăpânirea voievodului Litovoi spre sud, pe Valea Jiului, nu se pot face decât presupuneri, neverificabile în teren și nici documentar.

Cât privește cele două cnezate, opinia curentă este că Farcaș ar putea fi localizat în Vâlcea, pe când Ioan cu cnezatul său ar fi putut să se situeze spre sud, eventual lipit de colțul Dunăre-Olt, sau, tot ca o presupunere, se admite și situarea cnezatului lui Ioan pe Motru.

Constatând că Ioan este menționat înaintea lui Farcaș, nu ar fi exclusă posibilitatea ca pământul său cnezial să fi fost situat la nord de gura Oltețului și poate că era vorba chiar de valea acestui important afluent al Oltului. Altminteri, mai putem admite că diploma din 1247 nu a înregistrat chiar toate formațiunile teritoriale din stânga și din dreapta Oltului. Într-adevăr, este de neînchipuit ca în jurul viitoarei Craiove (în Dolj, „Jiul de Jos“) și mai ales pe malul Dunării, în vatra anticei Sucidava, moștenită de Celeiul medieval ca așezare cu cetate datată de arheologi în secolul al XIII-lea și ca sat propriu-zis (în vreme ce pe Coasta Dalmată exista Principatul de Celje), să nu fi existat asemenea formațiuni teritoriale, cneziale înainte de toate. Așadar, documentul din 1247 a consemnat realități social-politice românești de mult constituite și consolidate. Erau atunci cel puțin două puteri locale, reprezentate de voievozii Litovoi și Seneslau, pe care regele arpadian le recunoștea ca vechi libertăți politice existente de mai înainte vreme la români.

Societatea românească de la est de Carpații Orientali avea propriile ei structuri teritorial-politice și militare atestate în scris din ultimele secole ale primului mileniu. Istoricii au remarcat forme superioare de organizare a obștilor, țările lungi (în lungul râurilor, unde trăgeau ciobanii cu oile la iernat), câmpurile, codrii, cobâlele, țările (depresiuni apărate natural) care s-au perpetuat până în secolele XVIII-XIX, unele până astăzi, deși nu ca structuri administrative. Despre trei dintre acestea, „un fel de republici“ (Câmpulung, Vrancea și Tigheciul din ținutul Fălciului) a făcut considerații chiar Dimitrie Cantemir în Descrierea Moldovei. Pe la anul 1070 românii de aici împreună cu rutenii și pecenegii participau la lupte în armata ducelui Viaceslav de Poloțk contra regelui polon Boleslav. După aceea, izvoarele amintesc tot mai des pe români fie la hotarele Galiției (1164), către Bug, Kiev și Halici (secolul XII – Bolohovenii, adică valahii care se conduceau după Dreptul Valah), fie în sud pe Dunăre (1205), totdeauna în ipostaze războinice (ceea ce amintește de cavaleria tracă a peltaștilor din armata lui Alexandru Macedon, ca și de cavalerul trac, înfățișat în basoreliefuri din Thessalia până în Istria,

Asia Mică, Alba Iulia și Tomis), chiar dacă pe la mijlocul secolului al XII-lea, la est de Carpați, se instalaseră cumanii.

Intențiile Papei Honoriu al III-lea de a extinde catolicismul la răsărit de Carpați cu ajutorul regilor apostolici maghiari, prin aducerea Cavalerilor Teutoni până în Țara Bârsei spre a-i împinge pe cumani spre est, sunt mărturisite în actele de danie ale regelui Andrei al II-lea din 1211 și 1222 și în confirmările Papei[10]. Cu acest prilej, Cavalerilor Teutoni li se dăruia și „cetatea Cruceburg….și ținutul de la capătul pământului Cruceburg, ce merge până la hotarele brodnicilor"… Prin urmare, la anul 1222 și apoi în 1227 este menționată o țară a brodnicilor (oamenii de la vaduri) diferită de a cumanilor (in Cumania et Brodnic terra illa vicina). În 1227 țările cumanilor și brodnicilor, cu toții convertiți la catolicism, erau arondate Episcopiei Cumanilor, instituție subordonată direct Scaunului Apostolic, înclinată mai degrabă spre raporturi cu negustorii venețieni și genovezi prezenți la Marea Neagră, decât cu Regatul Ungariei.

La scurt timp, o mare amenințare tătaro-mongolă dinspre est a determinat schimbări importante în zonă, încât, pe la 1250, popoarele Rusciei, Cumaniei, Brodnicilor și Bulga- riei luptau alături de tătari. În acel moment se pare că în sud-estul Moldovei și la Dunărea de Jos exista în regiunea brodnicilor statul românesc condus de Olaha, supus Hoardei de Aur[11]. Tot despre o „țară"/stat în aceeași zonă amintește călugărul italian Rogerius în cronica sa, *Cântec de jale*. Chiar Papa Nicolae al IV-lea, în momentele de criză ale Ungariei din timpul lui Ladislau al IV-lea Cumanul, încercând să-și păstreze influența în zona est-carpa- tică, menționa expres „țările" românilor de lângă cumani și tătari. „Mențiunea expresă a țărilor" lor echivalează cu o recunoaștere a existenței mai multor state românești de la sud și est de Carpați în secolul al XIII-lea, probabil cnezate, voievodate și „țări".

În nordul „țării brodnicilor" a existat o altă formațiune politică, cea a berladnicilor. Forța militară a acesteia, de circa 6000 de oameni, este menționată în 1159 alături de Ivanko Rostislavici în luptă cu cneazul Haliciului și în 1161 în atacul asupra portului Oleșa, de la gurile Niprului. În 1174, cneazul rus Bogoliubski exila pe David Rostislavici la Bârlad, probabil centrul Țării Berladnicilor[12].

În părțile nord-estice ale Carpaților, cronicile amintesc, prin secolele 12–13, pe bolo- hoveni (adică valahi), conduși de cnezi și voievozi, părtași la conflictele din 1231 din- tre regele Andrei al II-lea al Ungariei și Daniil Romanovici – principele Volhiniei, sau din 1235, dintre cneazul de Cerniagow și Volhînia. În timpul cneazului Daniil Romanovici (1245–1264), cnezatele bolohovenilor au fost încorporate statului slav al Haliciului[13].

În concluzie, structurile teritorial politice românești din ultimele secole ale mileniului întâi au evoluat către organisme statale de tipul țărilor, cnezatelor, voievodatelor în secolele 10 – 13, în orizonturi identitare clar exprimate de izvoarele istorice pentru tot spațiul locuit de români în Dacia, Panonia, Moesia și Carpații Albi.

Formațiunile statale românești, evidențiate identitar în contextul migrațiilor, s-au înscris într-un proces ascendent de cristalizări, coagulări și unificări, specific pentru toată Europa, mereu intercondiționat de obiectivele politice, economice și religioase ale puterilor imperiale și ale celor două mari centre ale lumii creștine – Bizanț și Roma.

Teritoriul voievodatelor, cnezatelor și țărilor românești, indiferent de întindere, a fost factorul primordial al asocierii forțelor autohtone în lupta pentru existență, păstrarea limbii românești și a independenței politice.

Asocierea, solidarizarea și lupta cu migratorii din secolele 9 – 13 au necesitat coagulări și unificări de atribute politico-administrative ale acelor căpetenii ce se evidențiaseră în evenimente. Astfel, aleșii unor organisme politico-militare cu reședințe administrative în cetăți fortificate au ales, la rândul lor, liderul, căpetenia unică pentru a conduce luptele de amploare contra năvălitorilor, adică au ales un voievod. Termenul folosit de români – însemnând conducător militar și politic peste o confederație de cnezate, așa cum ideea de confederație venea din antichitate, când tracii înșiși fuseseră o confederație de triburi.

Din această poziție, voievodul era înconjurat de un aparat de stat permanent, un sfat al bătrânilor, care coordona un aparat capabil să impună și să strângă dări și taxe ce formau visteria, uneori

impresionantă, după cum atestă izvoarele istorice în cazul voievodului Basarab (care a încercat – ca preț al păcii – să-l răsplătească pe Carol Robert de Anjou, pornit cu armata împotriva sa, cu o sumă mare de bani).

Structurile administrativ-politice au avut totodată un rol principal în apariția vieții urbane medievale. Funcțiile politico-administrative și militare ale reședințelor cnezatelor sau voievodatelor au polarizat, identitar forbind, forță, gravitare și convergență. În aceste așezări-cetăți, înconjurate de centuri de sate, s-au fixat și alte instituții: bisericești, economico-comerciale, religioase și culturale, încât ele au devenit centre de convergență umană pentru arii întinse, ce au definit, cu timpul, înmănunchind mai multe funcții, unitățile administrative locale.

Pe lângă aceste aspecte și alte argumente economice (cum ar fi securitatea marilor drumuri comerciale către gurile Dunării și Marea Neagră), polarizarea socială, fluxurile politice bizantine peste Dunăre, acumulările cultural–materiale în răstimpurile de pace, factorii primordiali ai coagulărilor – unificărilor teritorial–politice au fost cei externi, pericolul și presiunea permanentă din partea năvălitorilor așezați la marginea spațiului românesc, a ungurilor din Panonia și a pecenegilor și cumanilor din stepele nord-pontice sau din Câmpia Dunării, iar mai apoi a tătarilor (după 1241).

Între menționarea primelor formațiuni statale românești din secolul al X-lea, atât în interiorul cât și în exteriorul arcului carpatic, și prima jumătate a secolului al XIII-lea, spațiul locuit de poporul român s-a aflat sub extensia convergentă a dominației a trei mari puteri politico – militare: Imperiul Bizantin în revenire după 976 (cu o interpunere de o jumătate de secol a Statului romano – bulgar), Regatul Maghiar apostolic după 1000 și întinsa putere a pecenegilor și cumanilor, de la munții Caucaz spre vest până la Olt și Terra Blachorum et Bissenorum[14] (Țara Valahilor sau Bessilor).

Abia în secolul al XIII-lea se constată o viață românească de stat închegată în zone geografice de mărimea entităților politice occidentale. Inserarea unor cnezi ca Litovoi în armorialul lui Wiynbergen ne permite să înțelegem că exista și un statut internațional recunoscut.

La jumătatea secolului al XIII-lea toate forțele politice expansioniste din vecinătatea teritoriului locuit de poporul român s-au reașezat într-un echilibru nou și aveau o nouă țintă militară, către Hoarda de Aur, mai ales după devastatoarea invazie mongolă din 1241. Erau necesare rezistență militară și securitate într-un vast spațiu economic numit continentul Europa. Românii au devenit implicați într-o „misie" istorică fundamentală, cea de apărători ai marginii răsăritene a lumii creștine continentale, mai ales că ortodoxia fusese prima formă de creștinism a lumii, din care se desprinseseră toate celelalte.

Repetarea invaziei mongole în 1285 în Polonia și Ungaria a accelerat procesul de unificare statală în spațiul românesc. Sub impulsul factorilor politici și economici externi, în direcția unei politici cvasieuropene a Papei de la Roma, românii – aflați într-un echilibru precar între atâția factori – și-au găsit rosturile istoriei în constituiri etno-politice de mari dimensiuni (așa cum făcuse și Burebista, iar înainte de el Bessii), pe care istoricii le-au catalogat ca state românești, state feudale românești sau state medievale[15].

Ascendența istorică evidentă în spațiul românesc în secolul al XIII –lea a continuat și în secolul următor, în condițiile în care Europa occidentală, sufocată de repetate fenomene de foamete, ciumă și crize sociale, s-a revărsat spre răsărit prin colonizări, contribuind la o mai densă așezare de forțe de muncă într-o perioadă de mică densitate demografică și la o ancorare a intereselor acesteia prin așa – zisele „fațade maritime": baltică și pontică.

Secolul al XIV-lea a debutat cu o mare criză politică în Centrul Europei care marca limita liniei scăzânde a evoluției Occidentului, ca și a Papalității care a forșat trecerea slavilor de la ortodoxie la catolicism (prin rupturile de viață monarhică din Bohemia 1278, Polonia 1306–1310, Ungaria 1301–1308, apoi din nou Boemia – războiul lui Jan Hus, care a declanșat toate mișcările protestante ale continentului, contra marilor averi ale Bisericii Catolice obținute în principal prin vânzarea de indulgențe). Răgazul dat de perioada de instabilitate menționată a restrâns presiunea vestului spre

răsărit, fapt care a făcut posibile atât afirmarea Voievodatului Transilvaniei ca stat de sine stătător (terra regnum), cât și consolidarea Țării Românești (Transalpina) după așa-zisul „ descălecat“ din 1290.

Pe măsură ce catolicismul statornicea o autoritate centrală (a Vaticanului) peste Boemia, Polonia, Lituania și Ungaria, politica de extindere spre est și sud-vest, chiar dincolo de arcul carpatic, a fost reluată mai accentuat începând cu 1330 (după Cruciada a IV-a, 1204, cînd forțele occidentale ale Europei catolice au făcut ragate pe teritoriul Imperiului Bizantin) și înainte de căderea Bizanțului sub otomani, 1354, la care au contribuit din plin.

Într-un asemenea context internațional, de aproape o sută de ani (de la 1241 până la Ludovic I de Anjou, rege al Ungariei între 1342–1382), între Europa catolică și Hoarda de Aur, două opozante ce se atingeau în limitele de influență și dominație estice ale celei dintâi și vestică ale celeilalte pe Carpați, românii, ca și sârbii (sub Ștefan Dușan 1331 – 1355), lituanienii (sub ducii Gedyminas și Algirdas) și polonezii (sub Vladislav Lokietec, 1320) au înfăptuit adevărate unificări politice ce au completat un spațiu de frontieră al lumii creștine în proximitatea vecinătății cu ceea ce era atunci de departe cea mai mare putere în răsăritul continentului“[15].

Apărarea Europei creștine într-un nou spațiu de frontieră decât cel din Câmpia Panoniei de la începutul mileniului doi, a investit poporul român cu un rol fundamental în ansamblul popoarelor acestui continent. Din necesitate istorică, sub presiunea factorului extern, "la împlinirea vremii“, forțele politice românești și-au creat structurile necesare atât pentru stoparea pericolului tătar, cât și de rezistentă față de Regatul Maghiar (căruia i-a dăruit un rege, pe matei Corvin). Intervenția Papei de repoziționare a statului ungar (catolic) prin impunerea monarhiei de Anjou, pe direcția întregii dezvoltări a confruntării cu Imperiul Mongol din nordul Mării Negre, a întâlnit de această dată entitatea politică puternică con- dusă de Basarabi și un Voievodat al Transilvaniei, care nu puteu să nu-și asume rosturile paneuropene, din moment ce de aici începuse, cu mult înainte, chiar aventura populării Europei. Consecința unor asemenea intersectări de viață politică în marginea estică a Europei creștine a fost reluarea politicii de expansiune spre Dunărea de Jos a regelui Carol Robert de Anjou (1308–1342) și, implicit, campania războinică a acestuia din 1330 împotriva lui Basarab, voievodul Țării Românești, încheiată prin lupta de la Posada (1333).

Victoria lui Basarab în războiul împotriva lui Carol Robert, venit „cu mulțime de oști ca să-l supuie supt coroana ungurească“, a rămas expresia cea mai elocventă a puterii de mobilizare românească datorată unui sistem administrativ – politic bine articulat într-o epocă mai veche, a începuturilor identitare ale neamului însuși.

2. Domnia – autoritatea supremă administrativă a țării

Pe măsură ce statele medievale românești și-au consolidat pozițiile politice în plan internațional, evoluțiile lor interne au fost marcate de multiplicări instituționale, spiritu- ale, ecleziastice, militare sau politico-administrative. Factorul principal al consolidărilor statale a fost domnia centralizatoare, instituție monarhică organizată după structuri de esență bizantină. Domnia, prin recunoaștere generală din partea factorilor politici locali sau zonali, unifica și prelua funcții de coordonare administrativă în stat, lăsând celorlalți prerogative transmisibile din timpuri anterioare, dar conferite ca statuate beneficii numai prin raportare la un singur stăpânitor (samodârjeț). Cronicile sunt categorice în a exprima indestructibila relație între domnie și organizarea administrativ-judecătorească. Chiar și în epoca formațiunilor prestatale, în condițiile migrației populațiilor de origine asiatică, structurile politice și militare voievodale au implicat un aparat administrativ suficient pen- tru asigurarea ordinei sociale, mobilizărilor oștirii și încasării dărilor. Domnia, din poziția de instituție centrală în stat, a devenit autoritatea administrativă supremă, exprimată direct sau prin reprezentanți (slugi domnești). Ea a cumulat prerogativele instituționale ale tuturor celorlalte de pe teritoriul ce-l stăpânea, ca dominium eminens[1].

Domnitorul, fiind de departe deasupra autorității boierilor, conform parteneriatului politic din faza inițială a statului, și-a alcătuit treptat un aparat administrativ cât mai specializat, după model bizantin, pentru nevoile de extindere a autorității spre a cuprinde și controla întreaga țară.

Raporturile dintre domnie și boieri s-au bazat pe drepturi și obligații contractuale ale ambelor părți. În schimbul dreptului/obligației domniei de a oferi un beneficium (donație), boierii îi prestau o dreaptă și credincioasă slujbă (concilium et auxilium) domnitorului. Totodată, instituția domniei era și un contract de reciprocă recunoaştere a raportului dintre domnitor, conducător autocrat (un Augustus, reprezentantul și făptuitorul directivelor lui Dumnezeu pe pământ) și marii stăpâni de moșii moștenite (alodiale). Încălcarea omagiului depus la înscăunarea domnului atrăgea după sine culpabilizarea de trădare/hiclenie. Treptat, diferența dintre puterea politică a domnului și cea economică (și nu numai) a boierilor cu mari domenii funciare s-a diminuat pe măsură ce s-a creat domeniul domnesc sau tronul a fost preluat de mari stăpâni de pământuri. Raporturile derivate din aceste poziționări în societate au devenit de vasalitate, un fel de partaj contractual de Drept Privat al suveranității. Vasalii, în schimbul slujbei/vislujeniei, erau răsplătiți cu donații. Treptat, ei au constituit baza aparatului de stat specializat, mereu în subordinea domnitorului, care îndeplinea menținerea ordinei interne, a echilibrului social și instituțional, și umplerii vis- tieriei prin strângerea dărilor[2]. Pe măsură ce acest aparat de stat s-a diversificat, și puterea centrală s-a consolidat. S-au creat ierarhii specifice la nivel central[3] și între centru și terito- riul statului, iar dregătoriile și-au delimitat tot mai clar rolurile și atribuțiile publice.

Apariția dregătoriei de ban și a instituției băniei (care exista până pe Coasta Dalmată, adică pe toată linia limitei de influență a Imperiului Bizantin) a fost determinată tocmai de imperativul administrării întregului teritoriu al statului și de statornicirea prin timp a parteneriatului inițial doar politic dintre domnie și boierii care-și păstrau funcțiile în virtutea unui sistem dinastic electiv (ulterior a devenit mai restrictiv, electiv-ereditar). Distribuția funcțiilor administrative echivala nu numai cu statuări ierarhice controlabile, dar și cu eficiente și complete moduri de asigurare a unității de conducere. Domnitorul, ca șef al puterii executive, controla, prin Sfatul Domnesc – restâns, al Curții – întregul aparat de stat și impunea, în acest fel, ordinea statornicită prin unificarea cnezatelor ce au creat statul medieval românesc în întregul său. Prerogativele domnitorului erau distribuite, prin aparatul Curții, slugilor domnești din teritoriu, spre îndeplinire. Acestea, pe lângă rosturi administrative principale, mai îndeplineau funcții judecătorești, fiscale și militare.

Domnul judeca numai în ultimă instnță (el era un fel de Curte Supremă) în caz de nerezolvare a diferendelor dintre părți. Dreptul medieval românesc se numea obicinuelnic, deoarece legile (din veacul al XVI-lea scrise) veneau din adâncul timpului și se refereau la posesiuni de pământuri agricole și pășuni, la case și acareturi, la vite și alte bunuri mobile sau imobile. În faza de început a domniei, când s-au împărțit și funcțiile administrative de județi (împărțitori de dreptate socială și de drepturi economice promovate de stăpânul autocrat), s-au consolidat și generalizat relațiile de conviețuire, de muncă și proprietate. Un ansamblu social, într-un teritoriu mare, a impus organizarea și conducerea nemijlo- cită, o bună coordonare și un program dinastic clar definit și bine ancorat în cotidian. În evoluția internă a societății românești, instituția centrală a domniei în Țara Românească și Moldova, sau cea voievodală/princiară în Transilvania, din pozițiile și statutul lor juri-dic au stat într-un echilibrat sistem politico-instituțional cu factorii politici interni, mereu schimbători în funcție de poziția politică a celor trei state în plan internațional.

Așadar, procesualitatea organizării statale medievale la români a cuprins în sfera ei entitățile administrative cu ființă firească dintotdeauna, locale sau zonale. Organismele statale (voievodatele) sau stătulețele (cnezatele) din secolele 10–14 au perpetuat deci un ansamblu de instituții administrative conduse de boieri și suficiente colaborărilor dintre domn și țară, permisive la unificări teritoriale de mari dimensiuni, pe criterii identitare.

În secolul al XIV-lea statele medievale românești au atins întinderea fostelor triburi centrale ale dacilor, de la arcul intracarpatic la nord, la Câmpia Română la sud, înspre vest până la Tisa, spre est până la Nistru și Marea Neagră. În aceste arii geoistorice voievoda- tele românești se învecinau cu ungurii la vest și cu tătarii din zona pontică la est, cu sta- tele bulgar și sârb la sud. Fiecare voievodat avea un statut politico-juridic distinct și care s-a menținut până la jumătatea secolului al XVI-lea. Voievodatul Transilvaniei a beneficiat de atenția deosebită a lui Suleiman Magnificul (Legiuitorul), născut la Trapezunt și valah după mamă[4]. Impunerea de către Papalitate a lui Carol Robert de Anjou pe tronul arpadie- nilor și alungarea voievozilor din neamul lui Khan pot alcătui momentul decisiv pentru care Transilvania ca entitate politică a rămas în coordonatele voievodatului, structură politică

tradițională românească. Celelalte state medievale românești, Țara Românească (cunoscută în izvoarele scrise ale epocii după conotația dată de bizantini ca Unglovlahia) și Moldova și-au câștigat independența politică la anii 1330 și, respectiv, 1365, devenind, din punctul de vedere al formei de stat, monarhii reprezentative pe stări. În faza inițială, cunoscută după tradiția consemnată de cronici ca fiind a descălecatului, monarhul – domnul – și-a câștigat tronul prin alegerea făcută de cei ce reprezentau diferite autorități locale și sacralizare din partea bisericii, recunoscându-i-se autoritatea absolută derivată dintr-o înzestrare divină. Condițiile concrete ale întemeierii domniei ca instituție centrală în stat au creat acesteia posibilități și atribute militare, administrative și judecătorești, pe care le etala în virtutea continuării poziției cneziale – voievodale de judecător și conducător de oști. Ulterior, prin păstrarea tronului în familie (asocierea la domnie) și recunoașterea domniei prin indivizii unui anume neam, al Basarabilor și al Mușatinilor, puterea monarhică a domnilor s-a întărit.

O aură nouă au căpătat reprezentanții domniei prin căsătorii cu prințese din dinastii străine. Treptat, sistemul de accedere pe tronul țării s-a politizat, devenind electiv – ereditar. Procesul, similar în derulare cu cel din alte părți ale Europei, a condus la un anume raport între puterea politică centrală în stat și neamurile (grupările) boierești asociate la conducere în cadrul Sfatului domnesc.

Menținerea caracterului electiv al domniei, ca expresie a faptului de întemeiere, a creat, prin impunerea condiției ereditare, numeroase defecțiuni politice, tulburări interne și influențe externe, precum conflictele dintre Dănești și Drăculești în Țara Românească, sau cele din Moldova dintre anii 1431 – 1457. Foarte greu se pot desface rolurile în conducerea statului, cele autoritate ale unui domnitor singur stăpânitor de cele ale grupărilor boierești, ajunse, la scurt timp după întemeiere, la înrudiri și partizanate de interese. Totuși, odată statuate aceste raporturi, regimul politic domnesc, în care domnitorii aveau puteri nelimitate (absolute) pe toată întinderea teritorială a statului (de dominium eminens, conducător suprem militar, drept de patronat asupra Bisericii, sau de suzeran peste orice etaj social), a cunoscut modificări treptate, dar de cele mai multe ori neclare în anii când pe tron ajungeau personaje nesemnificative.

Dinspre aceste atribute, de multe ori împlinite în mod arbitrar, este dificil a face delimitări între prerogativele judecătorești, administrative și fiscale ale domnitorilor. Domnul fixa categoriile de birnici și sumele ce trebuiau încasate, iar prin organele sale administrative și de execuție controla modul de strângere a dărilor.

Delegarea unor boieri/dregători cu atribuții de putere ale domnitorului nu era absolută și nici permanentă. În Moldova, unde documentele sunt mai relevante decât în Țara Românească în exprimarea guvernării ca act comun al domnitorului, boierilor și bisericii, prerogativele domniei nu au scăzut și nici nu s-au diminuat.

În evoluția domniei, pe toată durata ei de consolidare și preponderență politică în stat, influențele externe – central-europene sau bizantine – au avut consecințe diferite. Abia odată cu cu Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun (singurii din istoria românilor cărora li s-au acordat aceste epitete) domnia ca instituție în jurul căreia pivota viața statală a atins apogeul în privința controlului centralizat al instituțiilor. După cele două lungi domnii, care au adoptat tot mai multe modele imperiale bizantine în organizarea de stat, puterea domnitorilor a descrescut lent până în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Din punct de vedere al atributelor administrației, domnul era șeful întregii administrații a țării. Termenul folosit în Evul Mediu românesc era acela de gospodar în Moldova sau gospodin în Țara Românească. Acest titlu îl plasa pe domn ca autoritate supremă a țării, peste toți locuitorii ei, cu responsabilitate pentru buna administrare. Domnul își forma un aparat administrativ prin numirea sau revocarea dregătorilor țării sau ai Curții, și pe care îl conducea prin porunci verbale ori scrise (cărți, hrisoave, pitace etc.). Tot domnii erau cei care întemeiau sate și târguri, dar mai cu seamă cei care aveau în târgurile sau orașele reședință de județe puterea deplină încredințată unui reprezentant, formând adevărate centre de putere locală (cf. P.P. Panaitescu – *Interpretări românești: Studii de istorie economică și socială*, Emil Cernea și Emil Molcuț, *Istoria dreptului românesc* și *** *Istoria Românilor*, vol. III-VI, 2003–2012).

Se poate spune că în Evul Mediu, când nu exista nici măcar ideea separației puterilor în stat,

„aplicarea legilor, sub îndoita formă a distribuirii justiției și a îndestulării serviciilor publice, era toată în mâinile Domnului“ (cf. *Enciclopedia României,* coord. Dimitrie Gusti).

2.1. Sfatul Domnesc

Instituția care seconda pe Domnitor a fost Sfatul (Svatul sau, în Moldova, uneori, după termenul similar polon, Rada) Domnesc sau Sfatul Țării, care, din 1580 în Țara Românească și din 1603 în Moldova, a devenit Divanul (influență otomană). În componența acestuia au intrat marii boieri (stăpâni de pământuri) și boierii cu dregătorii administrative, ziși dregători. Dată fiind activitatea dinamică a dregătorilor, importanța lor a crescut pe măsură ce atribuțiile în slujba domnului deveneau mai evidente și mai eficiente. Până în a doua jumătate a secolului al XV-lea, boierii erau preponderenți față de dregători. Lipsa unei slujbe permanente a făcut ca cei dintâi să aibă o prezență rară la Curte, fapt pentru care nu apar în toate documentele ca martori în Sfat. Cu timpul, pe măsură ce și aparatul de stat s-a specializat, Sfatul Domnesc a cuprins în mare majoritate dregătorii (curteni de frunte) și mai puțini boierii (cu moșii de veci). În această etapă istorică boieria a pierdut din condiționarea primară a stăpânirii de pământuri și a fost legată și de ocuparea unei dregătorii pe lângă domn.

În Țara Românească, cel dintâi hrisov care pomenește martori boierești la Curte datează din 4 septembrie 1389. Între aceștia sunt menționați trei clerici (popa Nicodim, popa Gavriil, ieromonahul Serapion), zece boieri (jupanii Bars, Roman, Mândricică, Truțea, Vlad, Dan, Oncea, Mogoş, Danciul, Cristian) și doar un dregător, Vladislav vornic (cf. Valentin Ciorbea). Boierii, „care au fost de neam mare“ înainte de constituirea statului, alcătuiau acea categorie a boierimii legată de marea stăpânire funciară, pe când o altă parte a boierimii a crescut prin dregătorii, concomitent cu perfecționarea organizării administrative a Curții Domneşti și răsplătirea cu danii de moșii pentru „slujbă dreaptă și credincioasă“ a marilor dregători. Poziția boierimii rămânea astfel raportată tot la stăpânirea de pământ. De asemenea, boierimea din Țara Românească și Moldova, care făcea corp comun cu domnitorul în alcătuirea structurilor militare, adăuga, pe lângă asistența ce era datoare domniei în administrarea țării și în împărțirea dreptății, ajutorul militar (oastea țărănească sau de țară). Începând cu a doua jumătate a secolului al XV-lea, structurile boierești se etajează, conform documentelor de Cancelarie Domnească, în boieri, slugi, cnezi și oameni săraci. Primia categorie, boierii care strângeau cete de ostași proprii, erau urmați de dregătorii care-l ajutau pe domn în activitățile administrative (tot boieri, deveniți astfel prin prestarea de servicii adminitrative și dăruiți cu moșii de către domn, fără ostași proprii). În a treia categorie veneau proprietarii de pământuri mai mici, moșneni și răzeși (țărani liberi înstăriți), dar care și ei participau, în anumite condiții (dădeau hrană oastei ori, cu familiile, se înrolau în cetele boierești), la alcătuirea oastei țării și implicit, la război. Spre sfârșitul secolului al XV-lea în Sfatul Domnesc boierii au o pondere tot mai mică față de dregătorii domniei. Acest sens de evoluție al Sfatului Domnesc s-a încheiat spre sfârșitul domniilor lui Ștefan cel Mare în Moldova și Radu cel Mare în Țara Românească, când această instituție a ajuns să fie formată numai din boieri care ocupau sau ocupaseseră dregătorii. Dacă în unele documente domnești de la începutul secolului al XVI-lea mai apar formulări cu enumerarea – în ordine – a boierilor, dregătorilor și curtenilor, acestea sunt doar obișnuințe de Cancelarie perpetuate și nicidecum o reflectare realității. Totuși, procesul istoric al creșterii boierimii cu dregătorii în raport cu boierimea străveche, zisă teritorială, s-a prelungit dincolo de secolul al XVI-lea, până când cea din urmă a părăsit moșiile de vatră optând pentru rezidență fie în capitală, fie în centrele de reședință administrativă zonală sau județeană.

În Sfatul Domnesc numărul membrilor a avut o mare fluctuație. Acesta a fost mai mic în Țara Românească decât în Moldova. De altfel, dregătoriile au apărut treptat. Din perioada când domnul se identifica cu statul, iar unii dregători participau prin prestarea de servicii personale domnului la realizarea administrației publice a statului, atestările datează din 9 ianuarie 1387, pentru pârcălab (în Moldova), 4 septembrie 1389 vornicul, 1391 banul, 27 decembrie 1391 logofătul, 8 ianuarie 1392 paharnicul (toți în Țara Românească), 11 februarie 1400 vistiernicul (în Moldova) ș.a.m.d. În secolul al XV-lea au mai apărut în documente stolnicul (cel ce avea în grijă masa pentru domn și aprovizionarea cu alimente de la Curtea Domnească), postelnicul (sau stratornicul, similar dregătoriei bizantine cubicularius, îngrijitorul cămării dormitorului – al patului – domnului, implici paza somnului

domnesc), spătarul (purtătorul sabiei și buzduganului domnului, dar și comandant al oștirii), paharnicul (degustătorul băuturilor pentru domn – pentru a-l feri de otrăviri – și administratorul viilor și pivnițelor domnești), comisul (îngrijitorul grajdurilor de la Curtea domnească, funcție extrem de importantă, ca și în Imperil Roman și cel Bizantin), postelnicul (coordonatorul primirilor la domn), clucerul (responsabilul cu magaziile și depozitele domnești de cereale), armașul (supraveghetorul temnițelor, cu sarcini militare-polițienești), slugerul (care se ocupa cu aprovizionarea Curții și a slujitorilor domniei), pitarul (care avea în grijă pâinea pentru Curtea domnească), portarul (după 5 iunie 1494, însărcinat cu primirea turcilor la Curte; era și o funcție militară, de apărare a integrității Curții în fața oricăror atacuri), șetrarul (intendentul responsabil pentru campamentul oștirii și corturile domnești), medelnicerul (care turna apă domnului să se apele înainte de masă) ș.a.

Toți acești dregători erau mari boieri, de aceea menționarea lor în Sfatul Domnesc s-a făcut cu atributul de marele.

Între dregătorii acestui organ administrativ câțiva au fost identificabili fie în Țara Românească fie în Moldova. Banul și marele ban din Țara Românească era un vice domn care exercita atribuții similare cu ale domnului peste cele cinci județe „de peste Olt", din partea de vest a statului, care, începând cu secolul al XVIII-lea, s-a numit Oltenia. Instituția băniei, reprezentată prin marii bani și banii din fruntea județelor a atins apogeul în perioada de la sfârșitul secolului al XV-lea și în primele decenii ale secolului al XVI-lea, când în fruntea ei s-a aflat marele și puternicul neam al boierilor (vlasteli) Craiovești (cf. Ștefan Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, ed. cit.).

În domnia lui Alexandru cel Bun apare documentar funcția de staroste, cea care în domniile lui Petru și Ștefan, predecesorii lui Alexandru Vodă, s-a numit căpitan. Era o funcție militară și administrativă originară din partea de nord a Moldovei (zisă Țara Șipenițului), din moment ce mai târziu pârcălabii de Hotin purtau și denumirea de staroste. S-a presupus că această dregătorie avea model vechile structuri ale valahilor nordici, din Silezia (deveniți parte a Poloniei) și Maramureșul de Nord, până la rutenii din Ucraina. Asemănător cu starostele a fost în Moldova posadnicul, cel ce avea în grijă construirea și întreținerea posadelor sau prisăcilor (întărituri din lemn și din pământ construite în pasurile montane(cf. Dan Floareș, Fortificațiile Țării Moldovei din secolele XIV-XVII, ed.cit.).

După atribuțiile avute, vornicul din Moldova deținea una din cele mai importante dregătorii, echivalentă, după expresia unui document în limba latină din 26 septembrie 1387, cu marescalcus. Începând cu Alexandru cel Bun existau, pe lângă cel mai important personaj cu această dregătorie, vornicul de Suceava și vornicii de la Curțile din țară, numiți vornici mici (vornicei), vornicii de gloată pentru pricinile de hotărnicii și vornicii de poartă (de hotărnicie, de încăierări între vecini), ce primeau plângerile jeluitorilor.

Dregătoria de mare vornic a existat și în Țara Românească, după model bizantin, similară cu megas domesticos. În ambele Principate, vornicul este cel mai vechi mare dregător menționat de documente.

Istoricii și juriștii istorici au deslușit în toată evoluția structurilor administrative autohtone din statele românești medievale de la răsărit și sud de Carpați, grefate pe forme social-administrative și politico-juridice străvechi, similitudini cu alte state medievale vecine sau mai depărtate unde valahii erau numeroși, dar în special cu modelul de la Curtea bizantină, care cobntinua să fie modelul suprem, preluat ca atare, mai întâi de Țara Românească și apoi de Moldova.

În evoluția sa, Sfatul Domnesc a rămas un organ consultativ al domnului, elementul fundamental al conducerii centrale a statului până în secolul al XVIII-lea.

În dreptul marilor dregători s-au creat și multiplicat dregătorii mai mici, cu același nume în teritoriu (ex: vtori, treti = al doilea, al treilea), dar subordonați într-o adevărată țesătură sistemică celor dintâi, cât și slujbașii ziși „aprozi" sau „ copii de casă". Dintr-o asemenea perspectivă am putea considera că marii dregători de la Curtea domnească au condus treburile administrației în țară ca șefi ai unor adevărate departamente ce se întâlnesc și în epoca modernă. În felul acesta putem apropia Sfatul Domnesc de instituția modernă numită Consiliul de miniștri, căruia aparatul administrativ statal îi era total ierarhizat și teritorializat.

3. Administrația veche, până la anul 1864

Statele românești au avut ab initio structuri fundamentale prin care s-au exprimat ca entități politice depline, atât față de țară, cât și în exterior, în politicile internaționale. Printre acestea înțelegem o conducere politico–administrativă centrală, cu o reședință centrală, capitala, prin care se etala și se impunea peste un teritoriu conturat între granițe. Existența unei puteri centrale a determinat existența unui aparat extins dincolo de capitală, pe tot teritoriul statului. Într-o primă fază, statul a reunit formațiunile teritoriale anterioare conduse de puternicii locului, ca imediat după consensul general de unificare și alegere a unui conducător suprem (… „cu toții …închinându-se să fie sub porunca lui și numai el să fie peste toți"…), în același stat s-a reîmpărțit puterea acelorași, dar într-o armonie socială bazată pe respectul ordinei vasale. Județele înființate concomitent cu alegerea domnului se reașezau ca bază teritorială a statului. În fruntea lor, județul cumula nu numai funcția administrativă, dar și alte atribuții judecătorești, militare. Diversele sarcini îndeplinite de acești dregători locali corespundeau situației dregătorilor de la Curtea domnească ce rezolvau de multă vreme solicitările ecobnomice și politice, uneori prin atribuții nediferențiate de la unul la altul.

Actul constituirii statului Țara Românească din 1290/1291, ca o singură și mare enti- tate politico-administrativă, potrivit istoriilor medievale, a fost o unire politică a două state zise țări, despărțite de apa Oltului. Mai târziu, dubla bază teritorială ce a stat la con- turarea marelui stat românesc din centrul Romanității Orientale, s-a regăsit fie în modul asocierii la domnie, când asociatului i se încredința Oltenia, fie în crearea primei mari unități administrative zonale, Bănia Craiovei[1].

Și Moldova, independentă după 1365, a avut două unități administrative, Țara de Sus și Țara de Jos, conduse de mari vornici, care – presupun istoricii – au fost reminiscențe din perioada anterioară constituirii statului, dar și părți de țară conduse între 1430 și 1442 de fiii lui Alexandru cel Bun, Iliaș și Ștefan, aliați la domnie cu tatăl lor. Mai mici decât aceste unități administrative au fost județele, ținuturile, orașele și satele. Mult mai târziu, la începutul secolului al XVIII-lea, au apărut subdiviziunile județelor și ținuturilor, zise plăși și plaiuri.

Județele din Țara Românească și ținuturile din Moldova au rămas, și după momentul întemeierii principatelor, individualizate atât geografic, cât și social-administrativ așa cuym fuseseră și înainte de acest motiv. De altfel, județ vine de la jude, acela care acopera un anumit teritoriu cu judecarea diferendelor dintre părți, în perioada în care strămoșii noștri, după actul imperial din 275, după retragerea aureliană din Dacia a legiunilor și funcționarilor Imperiului, și-au legat viața și în secolele următoare de statul roman sau romano-bizantin. Pe atunci – aprecia

marele istoric N. Iorga – locuitorii de la nord de Dunăre „se simțeau tot ai Imperiului"[2].

Dacă ne referim numai la acest aspect și suntem îndreptățiți a considera că, începând cu sfârșitul secolului al III-lea, în tot spațiul Romanității Orientale s-a prelungit folosirea sistemului de drept roman, cel ce își găsise generalizare și motivație încă de pe când toți locuitorii din Dacia au primit calitatea de cetățeni romani. În secolele de tranziție către structurile de tip feudal, istoricii, pe baza a nenumărate argumente, au reliefat cu obiectivitate câteva trăsături ale societății străromâne, precum existența incontestabilă a unei comunități romanice creștinate încă de la început, în strânsă relație cu răspândirea și oficializarea credinței creștine în Imperiul Roman, perpetuarea politicii imperiale a celor mai destoinici împărați romani și romano-bizantini pentru recuperarea spațiului carpato - danubiano - pontic, coabitarea autohtonilor cu populațiile migratoare ori acumulările lente în toate planurile vieții, în lipsa unei puteri centrale sau unei autorități imperiale.

Această realitate istorică, în primul rând socială, a funcționat ca o stare politică reglată juridic, legal și instituțional. Căci nimic nu poate fi mai adevărat decât faptul că orice temeiuri sociale au fost și sunt numai juridice, iar orice creație istorică este urmarea unei forme juridice deplină. Prefacerile în structura socială străromână din secolele al IV-lea – al VIII-lea, precum afirmarea proprietății individuale (inclusiv a celei funciare), diferențierea socială, individualizarea funcțiilor în societate, rolul factorului politic au delimitat o epocă identitar deosebită de cea precedentă. Acum, în prelungirea vieții sociale de esență romană și sub patronajul romano-bizantin, în obștea teritorială, formă de organizare socială complexă, a cărei prezență este consfințită din vremea împăratului bizantin Heraclius, s-a format și statornicit un ansamblu unitar de norme juridice numite legea țării sau legea

românească. Acest drept românesc (Jus Valachicum) – scria N. Iorga (cu referire la tot *Dreptul Valah*, care funcționa pe o arie mult mai largă decât țările române) – „s-a format, în această perioadă – în care nu mai era dominație romană și nu exista încă principele țării – adresându-se într-un fel sau altul dreptului roman bizantin. S-ar putea spune că din acest vechi trunchi s-a scurs seva juridică, astfel cum se scurge rășina dintr-un brad care, puțin câte puțin, a ajuns să capete forme stabile și tocmai de aceea acest drept popular n-a rămas niciodată fără perspective de noi dezvoltări".

Legea țării, alcătuită în epoca „statului fără stat" (cf. N. Iorga), a devenit legea tradițională românească, „obiceiul bun și bătrân", aplicabil „din bătrâni" de către „bătrâni și oameni buni". În chip firesc, ea a fost preluată ca sistem normativ de domniile feudale. Formațiunile politice din așa-zisa perioadă prestatală, în dimensiunea cărora s-a format și aplicat sistemul vechi de drept românesc, au devenit, odată cu statuarea domniei în poziție de instituție centrală a statului unificat, cadre administrative locale.

Așadar, poziția județelor s-a schimbat brusc odată cu domnia, factor centralizator în stat, trecând de la mici formațiuni de viață politică, administrativă și militară, la unități administrative teritoriale în cadrul unui organism statal. Aceste județe de întinderi teritoriale diferite, în majoritate pe văile unor râuri, continuatoare ale unor statornice habitate, s-au perpetuat prin timp până în zilele noastre.

Întemeierea domniei ca instituție centrală prin recunoașterea fatului de către boieri, a deschis calea conducerii politice în stat și, totodată, a necesitat intermedierea dintre domnitor și supușii săi printr-un aparat administrativ și o bună organizare administrativ-teritorială. Așezarea domniei centralizatoare pe baza legii țării, împrospătată și consolidată de domnitori, a format obiceiul juridic feudal. Acesta constituia un ansamblu de reguli privitoare la organizarea și conducerea comunităților rurale, proprietatea asupra pământului și a altor bunuri, conviețuirea socială, organizarea instanțelor și procedura de judecată etc. Concomitent cu feudalizarea societății, obiceiul juridic vechi a trebuit să răspundă noilor realități sociale. I s-au adăugat, treptat, alte dispoziții și practici impuse de sistemul proprietății, relațiile dintre stăpânul de pământ și țăranii dependenți, noua origine feudală laică și ecleziastică. Trecut în forme scrise, vechiul drept românesc a constituit cadrul tuturor evoluțiilor sociale și politice până către începutul secolului al XIX-lea, la Regulamentele Organice de la 1835; în forma codificărilor din 1780, 1817 și 1818, sau în perpetuările lui cuprinse de Regulamentele Organice va dăinui până la 1864–1866. În toată această lungă durată istorică, evoluția administrativă, concordantă cu dreptul vechi de esență feudală, a persistat până în anii reformelor cu profunde schimbări structurale și cu perspective modernizatoare din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza (Mica Unire de după revoluțiile de la 1848).

Din secolul al XIV-lea și până la *Regulamentele Organice* regimul politic din Țara Românească a evoluat ca o monarhie în care domnitorii primeau puterea „din mila lui Dumnezeu" și conduceau întocmai după formula „de sine stăpânitor" (samoderjavnâi). Tendința manifestă a domnitorului peste toată această perioadă de timp, de centralizare a puterii, și-a afirmat-o atât prin exercitarea dreptului superior asupra întregului teritoriu al țării, cât și prin prerogative neîngrădite sau prin instituirea unui control efectiv asupra teritoriului și societății. Domnul, în poziția imperială de autocrator, cu ajutorul unui aparat de stat adecvat, „nu numai domnea, dar și cârmuia efectiv. Era un fel de ministru al unui singur și mare departament în care se concentrau toate trebile politice, pe care le rezolva zilnic și personal. Primea direct plângeri de la locuitori; da ordine direct chiar funcționarilor subalterni din provincii; delega dregători de diverse trepte și categorii pentru cercetarea și rezolvarea afacerilor. Meșteșugul domnesc – conchidea istoricul- jurist I.C. Filitti (op.cit.) – nu era o sinecură". Același autor a sesizat faptul că în secolele Evului Mediu din istoria românilor noțiunea de administrație era „mult mai restrânsă", iar noi zicem mai vagă, căci sfera acesteia nu limita nici o acțiune în sensul împlinirii atributelor autorității domnitorului, apărării structurilor statale sau, după mijlocul secolului al XVI-lea, satisfacerii obligațiilor către Poarta Otomană suzerană.

Consolidarea puterii domnești – concomitent cu înființarea dregătoriilor subordonate, numirea exponenților dregătoriilor centrale în județe sau, pur și simplu, mărirea numărului dregătorilor – a depins tot timpul în relația domnitorului cu boierii. Un echilibru era menținut de domn prin controlul a doar câtorva dregători mari, de la Curtea domnească, deținători de atribuții administrative și judecătorești esențiale pentru bunul mers al ansamblului statal care totuși se degrada repetat, ceea ce

devenea evident la intervale de timp suficiente pentru a fi înțelese acumulările de noi energii politice interne. De altfel, până la jumătatea secolului al XVIII-lea, dregătorii din aparatul de stat central sau local nu erau retribuiți cu leafă, ci recompensați cu danii de către domnitor (de obicei moșii) sau cu daruri de la subalternii numiți în slujbe. Ei se bucurau de scutiri de dări către stat (domnie) sau se autorecompensau prin adaosurile impuse la dările percepute de la contribuabili. Astfel s-a încercat păstrarea unui echilibru eficient al Puterii.

Vechea organizare administrativă a acumulat însă numeroase abuzuri și vicii, mai cu seamă în domeniul fiscalității. După 1750 se impun în administrarea satelor românești reguli fundamentale în raport cu arbitrariul și abuzurile Imperiului Otoman și se militează pentru statute de tip constituțional. Reforma domnitorului Constantin Mavrocordat, pe lângă sferele socialului, fiscalității, justiției, a urmărit să instituie în plan administrativ un control eficient în viața publică, eliminând suprapunerile de atribuții ale reprezentanților instituțiilor centrale cu acelea locale și curmarea, în acest fel, a abuzurilor celor din urmă.

Introducerea lefurilor de către acest domnitor pentru slujbașii administrației nu a dus la desființarea havaeturilor, adică a veniturilor lăturalnice suplimentare obținute din exercițiul funcțiilor lor. S-a ajuns chiar la noi abuzuri prin păstrarea atât a havaeturilor, cât și a lefurilor. Sub domnitorii de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea s-au încercat și alte măsuri care să extindă sfera de competență a administrației.

Spiritul Revoluției Franceze din 1789 a creat un curent nou în societatea românească, reflectat atât în proiecte și memorii ale unor boieri, cât, mai cu deosebire, în programul revoluției lui Tudor Vladimirescu în anul 1821, inspirat și pus de acord cu acela al Eteriei grecești, care lupta pentru eliberarea Greciei de sub otomani. Reformele necesare și invocate decenii de-a rândul impuneau imperios curmarea haosului social „după un plan nou“ (conform sintagmei din 1832 a lui Barbu Dimitrie Știrbei), prin legi modernizatoare și restructurări profunde. Dar nici Regulamentul Organic din 1831, care a legiferat separarea puterilor în stat, nu a fost mai eficient în ceea ce privește administrația propriu-zisă, căci „ mai mult a îndreptat și dezvoltat instituții existente, decât a inovat“. La propunerea lui Barbu Dimitrie Știrbei, secretarul Comisiei pentru întocmirea Regulamentului Organic al Țării Românești, ispravnicii de județ (instituiți încă de Constantin Mavrocordat în 1746) se vor numi cârmuitori sau ocârmuitori. Aceștia erau numiți de domn pentru trei ani, cu atribuții numai administrative și de Cancelarie județeană compusă dintr-un sameș, un ajutor al sameșului și doi scriitori (copiști).

În epoca *Regulamentelor* județele continuau să nu aibă personalitate juridică. Ele au fost împărțite în plăși, conduse de subocârmuitori aleși dintre boieri, boiernași, mazili și neamuri.

În perioada Regulamentelor s-a înlocuit în parte sistemul organizării feudale și „s-a stabilit, după modelul constituțiilor burgheze, o organizare de stat întemeiată, formal, pe principiul separației puterilor“, prevăzându-se norme referitoare la puterea domnească (limitată într-o oarecare măsură), la Adunarea Obștească (predecesoarea Parlamentului), la organizarea administrativă și la cea judecătorească. Toate acestea, plus alte măsuri privind îmbunătățirea administrației prin stabilirea condiției juridice a funcționarilor publici ca salariați ai statului, îndreptățesc pe istorici să considere Regulamentele Organice un factor de progres și de modernizare, ele marcând, sub raportul organizării centralizate, un însemnat pas înainte în procesul de creare a statului român modern(cf. Istoriei dreptului românesc, ed. cit.).

În concluzie, vechea organizare administrativă, de până la domnia lui Alexandru Ioan Cuza, are, în linii generale, trăsături care o individualizează și o subsumează istoriei instituției domniei, element fundamental al perpetuării ființei statale în geografia spațiului sud-est și central european, greu încercat de ofensiva Imperiului Otoman.

Raportată la o evoluție lentă, specifică Evului Mediu, și la factorii de influență și de consonanță cu restul Europei, organizarea administrativă veche românească a cunoscut mai multe etape în evoluția sa, de la o manifestare restrânsă și puțin individualizată în ansamblul structurii statale față de fiscalitate, prerogativele (puterile) domnului de legiferare, execuție și militare, la parametrii necesari unui factor de integrare europeană și purtător de modernitate începând cu sfârșitul secolului al XVIII-lea. Întocmirea instituțiilor administrative, ca proces de plămădire și cristalizare în perioada prestatală, pe

fondul moștenirii romane și romano-bizantine și consolidarea acestora în formele derivate de ideea de stat, potrivit căreia domnitorii – precum împărații romani – nu erau nimic mai mult decât reprezentanți ai intereselor statului, s-au împlinit într-un proces neintrerupt, dar în forme și structuri centralizate, simple, esențiale (cf. Valentin Al. Georgescu, op. cit.).

Începând cu sfârșitul secolului al XVIII-lea, sub imperativul revoluțiilor naționale (valul de la 1830 și cel de la 1848, adică începuturile Europei Națiunilor, declanșate toate de marea Revoluție Franceză), administrația s-a transformat treptat, depărtându-se tot mai mult de la rosturile ei reduse la menținerea ordinii și la fiscalitatea din secolele anterioare. Timida încercare făcută de Alexandru Ipsilanti, voievod în 1775, de a separa administrația de justiție și-a găsit materializarea abia în epoca Regulamentului Organic.

Principiile administrației moderne, precum separarea acesteia de justiție și salarizarea funcționarilor săi dintr-un buget propriu, parțial atinse de dispozițiile unor domnitori și de Regulamentul Organic din 1831 au fost formulate la modul imperativ de revoluționari în Programul de la Izlaz din 9 iunie 1848. Cu alte cuvinte, realitatea din societatea românească găsea reforma administrației tot în faza deziderateLor, iar diviziunile administrativ-teritoriale (județele) lipsite de personalitate juridică.

*

* *

Modernizarea vechilor instituții și crearea celor noi – potrivit Regulamentului Organic – a adus după sine necesitatea obiectivă de reorganizare și modernizare a sistemului de lucru din Cancelariile acestora. Nevoia acestei reorganizări este consemnată în una din instrucțiuni prin următoarele constatări a stărilor de fapt: „Canțelariile unde se înscriu toate hârtiile, care, până la o vreme aflându-să în țara noastră într-o stare foarte neîngrijită și prin întunericul lucrărilor se înființa cotituri în care pururea se tăinuia mulțime de abuzuri, nu mai pot fi lăsate întru acea vătămătoare stare de mai înainte vreme“ (cf. Arhivele Naționale, *Vornicia Treburilor din Lăuntru*, dosarul cit.).

Măsurile de modernizare preconizate în această materie erau de fapt impuse de însăși dezvoltarea social-politică și economică a țării, de creșterea volumului actelor, de multiplele și variatele lor forme care impuneau o evidență clară și uniformă, precum și păstrarea lor în bune condiții.

Preocupați de micșorarea dimensiunilor aparatului funcționăresc și de eficientizarea administrației, autorii Regulamentelor Organice au redus atât dimensiunile aparatu- lui administrativ central, cât și atribuțiile acestuia. Reducerea dimensiunilor aparatului de stat s-a făcut prin eliminarea tuturor dregătoriilor inutile. Este vorba în principal de desființarea dregătoriilor care, încă din Evul Mediu, serveau doar gloriei ostentative a Curții și domnului și asigurau doar diverse sinecure pentru persoanele din anturajul domnesc. În consecință, au fost păstrate doar acele dregătorii care aveau atribuții concrete legate de exercitarea funcțiilor administrative asumate de statul regulamentar. Limitarea atribuțiilor s-a făcut prin eliminarea din competența tuturor categoriilor de funcționari a atribuțiilor judecătorești. În acest fel, activitatea funcționarilor a fost legată exclusiv de sfera puterii executive. Schimbările produse au transformat vechile dregătorii în adevărate ministere, iar pe titularii acestora în miniștri subordonați intereselor publice. Faptul a fost consacrat și la nivelul titulaturii oficiale, foștii dregători primind denumirea oficială de miniștri.

Numirea și revocarea miniștrilor revenea exclusiv Domnului și nu era condiționată de nimeni și de nimic. Totuși, potrivit tradiției, aceștia trebuiau să provină din rândurile marii boierimi. Miniștrii erau subordonați direct Domnului, în calitatea lui de șef al administrației, și răspundeau numai în fața acestuia, nefiind considerați răspunzători din punct de vedere politic în raport cu Adunarea Obștească. Aceasta din urmă avea doar puterea de a întocmi sesizări cu privire la activitatea necorespunzătoare, urmând ca Domnul să decidă dacă cei acuzați trebuiau să fie deferiți Justiției sau nu.

Miniștrii în funcție nu aveau dreptul să fie aleși în Adunarea Obștească; ei puteau participa totuși la ședințele acesteia, pentru a răspunde la interpelările deputaților, dar și pentru a relata Domnului despre ceea ce se petrecea în timpul dezbaterilor.

Fiecare ministru conducea un minister organizat ca serviciu public central. Acesta din urmă avea atribuții bine determinate și funcționa în mod permanent. Competența materială a ministerelor era specializată și exercita în raport cu întregul teritoriu al țării.

În alcătuirea structurii administrative centrale intrau șase ministere. Independent de ministere sau

subordonate unora dintre ele, funcționau și alte instituții, având caracter central: Controlul Obștesc, Comitetul Carantinelor, Eforia Endemnezației, Compensației și Pensiilor, Eforia Școalelor Naționale, Eforia Spitalelor Civile, Vornicia Temnițelor. Ministerele cele mai importante erau următoarele:

Departamentul Internelor sau al Treburilor din Lăuntru era condus de Ministrul de Interne (fostul mare vornic) și avea ca atribuții poliția generală, supravegherea municipalităților, luarea de măsuri pentru împiedicarea exploziei prețurilor și pentru asigurarea îndestulării publice, supravegherea agenților mijlocitori (intermediari) de tot felul, buna funcționare a carantinelor, agriculturii, stăvilirea furturilor din păduri, sta- rea drumurilor și construcțiilor publice, fixarea prețurilor pentru muncille câmpului, statistica, recensământul general, registrele stării civile, bunul mers al spitalelor, școlilor, caselor de binefacere, poștelor. Acest Departament era împărțit în trei secții: Secția I avea în grijă poliția, fixarea prețurilor, carantinele, măsurile sanitare, supravegherea măsu- rilor și greutăților; Secția a II-a: agricultura, întocmirea la fiecare 6 luni a tabelelor de starea semănăturilor, îmbunătățirea stării sătenilor și supravegherea muncilor agricole, fixarea prețului acestor munci; Secția a III-a: statistica generală, starea civilă, drumurile și podurile de lemn sau piatră, poștele, păstrarea pădurilor, corespondența cu toate comi- siile de profil: Direcția Școlilor și altor așezări publice (cf. Manuel Guțan, op. cit.). Pe lângă această secție își mai desfășura activitatea un serviciu al arhivelor, depozitate la mitropolie. Fiecare secție era împărțită în mese, cu câte un nacialnic, un ajutor și câțiva scriitori și avea un registrator „însărcinat cu primirea și darea tuturor hârtiilor ce vor privi…". Depar- tamentul Internelor era obligat să aibă o tipografie care să publice Buletinul Oficial „spre a înștiința publicul despre acturile guvernului, precum și înaintările și numirile la posturi și acelor a deosăbitelor Departamente ministeriale precum și hotărârile giudecătorilor".

În subordinea acestui Departament, care era organul administrativ central cu cele mai largi atribuții, se afla și Arhiva Statului, înființată la 1 mai 1831. În *Regulamentul Organic al Valahiei* se stabileau următoarele în acest sens: „Păstrarea Arhivelor Statului fiind un object care meritarisește toată luarea aminte a stăpânirii, va fi supt privegherea Ministerului din Lăuntru".

Una dintre formele principale de activitate ale Arhivei Statului, care o punea în mod deosebit în legătură cu organele centrale, consta în preluarea de materiale documentare de la aceste instituții și de la unitățile subordonate lor, arhivarea și păstrarea lor.

Un impediment în preluarea de materiale documentare l-a constituit însă, foarte curând, spațiul redus de depozitare de care dispunea Arhiva. De aceea, încă de la 31 martie 1838, Vornicia a poruncit tuturor ocârmuirilor, ca atât acestea, cât și instituțiile care le erau subordonate, „să înceteze cu trimiterea delelor săvârșite, păstrându-le în Canțelariile locale", deoarece „la încăperile Arhivii" nu mai era loc „a mai primi hârtii". Din același motiv, la 7 septembrie 1838, Arhiva a rugat Departamentul „să binevoiască a face punere la cale spre a să opri trimiterea delelor după la dregătoriile de aici, după cum să vede că au încetat asemenea trimiteri după la județe, atât administrative cât și judecătorești". La 12 septembrie, Vornicia se adresa în acest sens instituțiilor centrale (cf. Tudor Mateescu, op. cit.).

Departamentul Finanțelor, condus de ministrul de Finanțe, era împărțit în trei secții: Secția I – avea ca atribuții asigurarea corespondenței cu ispravnicii și sameșii județelor în materie financiară; Secția a II-a se ocupa de contabilitatea generală a statului, Secția a III-a avea ca sarcini alcătuirea tablourilor de import și export, serviciul vămilor, îmbunătățirea porturilor, culegerea prețurilor, întreținerea (doar în Moldova) a vămilor (cf. Manuel Guțan, op. cit.).

Secretarul Statului sau Marele Postelnic era șeful Cancelariei Domnești. Acesta avea sarcina de a coresponda cu autoritățile interne, cu agenții țării la Poartă, cu pașalele din fortărețele Dunării și cu agenții străini din Principate. El trebuia să asigure o bună comunicare între domnitor, celelalte Departamente și Adunarea Obștească. Avea obligația de a contrasemna mesajele Domnului pentru trimiterea proiectelor de legi în dezbaterea Adunării (cf. C. Filitti, *Principatele Române de la 1828 la 1834. Ocupația rusească și Regulamentul Organic*, București, Institutul de Arte Grafice Bucovina, I.E.Torouțiu, 1934, pp.110–112).

În exercitarea atribuțiilor sale domnitorul era ajutat de Sfatul Administrativ compus din ministru de Interne, de Finanțe și Secretarul Statului și funcționând sub președința Marelui Vornic sau Domnitorului. Acesta avea sarcina de a pregăti materialul lucrărilor Adunării Obștești Ordinare (art. 138 din *Regulamentul Organic al Moldovei* și art. 148 din *Regulamentul Organic al Valahiei,* cf. T.

Drăganu, op.cit., pp. 51–54; Manuel Guțan, op. cit., p. 139; James Caterly, *Românii*, Fălticeni, f.a, p. 97). Se întrunea, de regulă, de două ori pe săptămână, dar în împrejurări extraordinare putea fi convocat și mai des. Printre atribuțiile pe care le exercita se număra și supravegherea relațiilor dintre proprietari și arendași cu țăranii. Primul Sfat al Moldovei, instituit în decembrie 1831, a fost alcătuit din logofătul Grigoraș Sturdza-Președinte, logofătul Iordache Catargi-ministru de Interne, Mihail Sturdza-la Finanțe, N. Canta-Secretar de Stat (cf. Ecaterina Negruți-Munteanu, *Sfatul administrativ al Moldovei între anii 1831 și 1862*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A. D. Xenopol, VIII, 1971, Iași, p. 160).

Proiectele elaborate de Sfatul Administrativ erau discutate în Consiliu și apoi trimise Marelui Postelnic. În condițiile când proiectul era primit, Domnul îl trimitea Adunării prin pitac domnesc (art. 48 lit.e din Regulamentul Organic al Valahiei) sau țidulă domnească (art. 51 lit.1 din *Regulamentul Organic al Moldovei*). Proiectele de lege se votau în întregime sau cu modificări, Adunarea putând să respingă proiectul. Hotărârile Obișnuitei Obștești Adunări nu aveau însă putere de lege decât prin întărirea Domnului. Acesta le putea respinge fără arătare de motive (art. 48 și 49 din *Regulamentul Organic al Valahiei* și art. 51 și 58 din *Regulamentul Organic al Moldovei*) și le putea trimite la Adunare spre o nouă chibzuință. Pentru dezbaterea problemelor mai importante ale statului, Domnul convoca Sfatul Administrativ Extraordinar, cunoscut și sub numele de Marele Sfat al Miniștrilor, Sfatul Cârmuitor sau Consiliul Cârmuitor, compus din membrii Sfatului Administrativ și din șefii Departamentelor Dreptății, Credinței și Miliției (aceste funcții fuseseră create pe baza unui amendament prezentat de Barbu Știrbei în Adunarea de Revizie). Acest sfat s-a înființat numai în Valahia (art. 149 din *Regulamentul Organic al Valahiei* – cf. Manuel Guțan, op. cit. și Radu Carp, op.cit.). La început acest sfat a fost compus din banul Grigore Brâncoveanu-prezident, vornicul Iordache Filipescu-ministru de Interne, hatmanul Alexandru Vilara ministru de Finanțe, vornicul Iordache Golescu ministru al Dreptății, logofătul Ștefan Bălăceanu la Trebile Bisericești, vornicul Alexandru Ghica la Armată și vornicul Barbu Știrbei în calitate de Secretar (cf. Anastasie Iordache, op. cit.).

La scurt timp după preluarea domniei, Alexandru Dimitrie Ghica a încredințat cele mai importante departamente din guvern fraților săi. Astfel, la 17 ianuarie 1835, noul guvern era compus din banul Mihalache Ghica, „un boier cult pentru timpul său, dar din nenorocire foarte cheltuitor, la Departamentul din Lăuntru, marele vornic Alexandru Filipescu (zis Vulpe), la Departamentul Dreptății Scarlat Mihăilescu, la Logofeția Trebilor Bisericești marele hatman Alexandru Vilara, la Departamentul de Finanțe spătarul Costache Ghica, de o urbanitate excesivă, el are maniere alese, fără caracter, plin de prejudecăți, totdeauna mulțumit de el însuși – șef al Miliției, Gheorghe Bibescu la Secretariatul statului. Ultimul a fost înlocuit doar după câteva luni (24 aprilie) cu doctorul Apostol Arsache. Aceștia îi înlocuiseră pe foștii miniștri din guvernul numit de Kiseleff și anume: Iordache Filipescu de la Interne, Barbu Știrbei de la logofeția Trebilor Bisericești, Nenciulescu de la Finanțe. În anul 1837 are loc o remaniere a guvernului. Toți miniștrii din cabinetul din 1837 își păstraseră posturile cu excepția lui Scarlat Mihăilescu de la logofeția trebilor bisericești care a fost înlocuit cu marele vornic Mihalache Cornescu. Au mai fost numiți: prezident al Înaltului Divan – marele ban Grigorie Băleanu; șef al Controlului Obștesc – marele vornic Filip Lenș (cf. Almanahu' statului din Prințipatul a toată Țara Românească pe anul 1837 tipărit cu slobozenia Înaltei Stăpâniri, București, 1837, pp. 38–39).

În anul următor sunt înlocuiți marele vornic Alexandru Filipescu din funcția de ministru al Dreptății, marele vornic Mihalache Cornescu, șeful Departamentului Trebilor Bisericești, marele hatman Alexandru Vilara la Departamentul de Finanțe, doctorul Apostol Arsache de la Secretariatul Statului și marele vornic Filip Lenș șeful controlului obștesc, în locul lor fiind numiți marele logofăt Barbu Știrbei, marele hatman Costandin Bălăceanu, marele postelnic Alecu Ghica și marele logofăt Constandin Cantacuzino1. Noul cabinet instituit în ultimul an al domniei lui Alexandru Dimitrie Ghica a avut următoarea componență: marele ban Mihail Ghica la departamentul trebilor din lăuntru, marele logofăt Constantin Bălăceanu, la departamentu credinței, marele vornic Mihail Cornescu la departamentul dreptății, marele logofăt Constantin Herescu la departamentul de finanțe, marele logofăt Constantin Cantacuzino la secretariatul statului, marele logofăt Constantin D. Ghica șeful oștirii, marele ban beizadea Constantin Grigorie Ghica șef al Înaltului Divan (cf. Almanah al Curții și al statului din Prințipatul Valahii pentru anul 1838, București, 1838, pp. 6–9).

Succesorul lui Alexandru Dimitrie Ghica la tronul Țării Românești, Gheorghe Bibescu, s-a afirmat în timpul administrației lui Kiseleff, mai întâi în 1831, când a fost ales deputat al județului Dolj în Adunarea Obștească Extraordinară a Țării Românești, urmând apoi să ocupe importante funcții, până la acelea de Director al Departamentului Dreptății și Secretar al Statului.

Acesta, la urcarea sa pe tronul Țării Românești a păstrat pe miniștrii din ultimul an al domniei lui Alexandru Dimitrie Ghica. Abia la 29 iunie 1843 acesta a recurs la o remaniere totală a Sfatului Administrativ Extraordinar sau a Marelui Sfat al Miniștrilor, numind noi persoane în fruntea departamentelor. Au fost desemnați: Alexandru Vilara la Departamentul Dreptății, Barbu Știrbei la Departamentul din Lăuntru, Iancu Filipescu la Departamentul de Finanțe, Manoil Florescu logofăt al Credinței și Manoil Băleanu Secretar al Statului. Președinte al Sfatului Administrativ Extraordinar a fost desemnat Iordache Filipescu. Cu numai un an înainte de a abdica, domnitorul Gheorghe Bibescu a procedat la o nouă remaniere de guvern. Astfel, au fost desemnați: Alexandru Vilara la Departamentul din Lăuntru, Manoil Băleanu la Departamentul de Justiție, C. Cornescu la Departamentul Credinței, C. Herăscu la Departamentul de Finanțe, C. Filipescu la Secretariatul Statului.

3.1. Administrația Țării Românești și Moldovei după Revoluția de la 1848

În anul 1849 Țara Românească, aflată sub ocupația a două armate străine, era într-o situație critică, vlăguită de resurse materiale, cu finanțele ruinate și cu datorii considerabile. Starea de dezorganizare a tuturor instituțiilor statului nu putea fi redresată decât printr-o reașezare a sistemului administrativ. De aceea, reforma administrației în primii ani de domnie ai lui Barbu Știrbei a fost o intervenție binevenită și complexă dar, în același timp, limitată, având în vedere că obiectivul a fost reinstaurarea vechiului regim. Barbu Știrbei a considerat că metoda cea mai bună de guvernare, în acel moment, era să culeagă informații care să-l conducă spre măsuri adecvate și clarificări privind gradul de deteriorare al sistemului administrativ. Pentru toate câte a reușit în prima parte a domniei, ministrul de externe otoman, Reșid Pașa, l-a lăudat într-o dare de seamă intitulată Résumé de la situation administrative, finacière de la Valachie.

Convenția de la Balta Liman a păstrat Regulamentul Organic, numai că reglementările lui în domeniul organizării statale au fost modificate în mod consistent. Așa-zisul Comitet de Revizuire de la București, alcătuit din boieri, trebuia să găsească modificările cele mai potrivite pentru „a da administrației țării ordinea și caracterul de ansamblu care i-au lipsit adesea“. Boierii sprijiniți de ruși au făcut repede opoziție ca să nu-și piardă privilegiile. Abuzurile lor și dimensiunea corupției erau însă considerate cauzele mișcărilor revoluționare. Orice intenție de a schimba starea generală în stat a revenit mai mult Porții. Cei doi comisari rus și turc deveneau garanția corectitudinii și eficienței administrative, în fapt, a disponibilității acesteia de a preîntâmpina orice acțiune revoluționară. Sub povara și intimidarea unei armate de ocupație de 50–60.000 de oameni, noul domnitor devenea „înalt funcționar“ în țara controlată și supravegheată de reprezentanții Rusiei și Turciei, puterile protectoare și suzerane.

Chiar din primele zile ale guvernării sale Barbu Știrbei s-a delimitat de câteva personaje importante din viața lui, de fratele său Gheorghe Bibescu, de fostul ispravnic al județului Ilfov din 1826, Iancu Otetelеșanu, alături de care își începuse cariera politică, de fostul dom- nitor Alexandru Ghica sau de unii reprezentanți ai Ghiculeștilor și Cantacuzinilor. Au fost numiți, totuși, în aparatul administrativ Constantin Ghica (spătar al miliției), fratele domnului Grigorie al IV-lea Ghica; Alexandru Ghica-Barbă Roșie (ministru de Finanțe), nepot al lui Grigorie al IV-lea Ghica; Scarlat Ghica, fiul lui Grigorie al IV-lea Ghica și nepotul lui Alexandru Ghica; Dimitrie Ghica-beizadea Mitică (agă sau prefect de poliție). Ca expresie a unui compromis față de grupurile de mari boieri, cu atitudini conservatoare, el a cuprins în guvernul său pe Constantin Cantacuzino (ministru de Justiție), Constantin Suțu (ministru de Finanțe) sau Ion Filipescu[1]. Cu alte cuvinte, domnitorul a păstrat o parte dintre miniștrii fostului caimacam, boieri ultraconservatori, care nu renunțau la programul lor conservator. Totodată, Știrbey și-a impus în departamentele guvernamentale rudele, prietenii și chiar pe pașoptistul Nicolae Kretzulescu. În august 1850 o diversiune a diplomației țariste cu obiectivul prelungirii regimului de ocupație s-a soldat cu demonstrații împotriva domnito- rului. A fost momentul când Barbu Știrbei și-a

alcătuit un nou cabinet compus din „oameni de casă": Iancu Manu (secretar de stat), Constantin Arghiropulo (la Justiție), Constantin Herescu (la Finanțe), Emanuil Băleanu (la Interne), Alexandru Plagino, ginerele principe- lui (la prefectura capitalei), Ioan Bibescu, fratele domnului (la Culte) și Iordache Filipescu (președinte al guvernului – cf. Cornel Scafeş şi Vladimir Zodian, op. cit. pp. 78–79).

Un prim episod care a rupt echilibrul instituțional instituit de Regulamentul Organic a fost desființarea Adunării Obștești, locul coagulant al oricărei opoziții. Acestei instituții, ce a înfiripat un regim parlamentar înainte de 1848, i s-a luat în acest mod orice posibilitate de a trage la răspundere pe miniștri, care, de altfel, erau aleși în majoritate dintre rude și prieteni. Domnitorul își asuma, în lipsa oricărui control intern, un rol activ esențial în viața guvernamentală și legislativă. El propunea legile și tot el le adopta. Întregul registru reformator revenea domnitorului, „adeptul unor reforme, dar nu prin metode radicale, care să atingă bazele regimului absolutist, așa cum preconizaseră revoluționarii". Conform Regulamentului Organic (art. 376) domnitorul era șeful Executivului, având „puterea de sine stăpânitoare și săvârșitoare pentru ținerea bunei orânduieli și pentru răpaosul obștii". Înainte de desființarea Adunării Obștești, tot domnitorului îi revenea Legislativul, fiindcă Adunarea Obștescă era obligată să trimită toate hotărârile sale domnitorului prin anaforale, iar acesta le conferea putere de lege prin întărire sau le putea respinge (art. 49). Domnitorul mai avea dreptul de a întări hotărârile judecătorești ale Înaltului Divan, fapt ce contravenea chiar ideii de independență a justiției.

Poziția aceasta a domnului, de cumul al celor trei puteri în stat, stipulate în Regulamentul Organic ca fiind separate, „deschidea larg porțile absolutismului" (cf. Manuel Guțan, op. cit., p. 135).

În timpul domniei, Barbu Știrbei și-a asumat și mai mult atribuțiile executive, legislative și juridice, devenind factor activ în guvernare și în legislație.

Domnitorul a devenit pivotul central al administrației prin repetatele vizite prin țară. Practicarea unui anume absolutism nu a contribuit, cum ar fi fost logic, la un centralism exagerat. Mai mult, administrația locală conservând metode și procedee anterioare Regulamentului Organic sau prin ingerințele consulare în acordarea de protecții unor autohtoni, nu a promovat autoritatea administrativă a centrului, lăsând câmp larg abuzurilor și ilegalităților. S-a ajuns la o ruptură în sistemul administrației statului, încât domnitorul, inițiatorul reformelor, a ajuns să aibă opoziție chiar printre funcționarii lui. De aceea, paradoxal, domnul se ocupa cu protejarea locuitorilor față de abuzurile propriilor subordonați, așa cum se petrecuseră lucrurile și în domniile regulamentare anterioare ale lui Al. Ghica și Gh. Bibescu. Controlul exercitat de domnitor nu a reușit să elimine corupția din administrație (cf. Frédéric Damé, op. cit., p. 79). S-au păstrat licitațiile de formă, s-au promovat în funcții și în ranguri indivizi corupți și s-a continuat cu nepublicarea execuției bugetului statului (ca pe vremea lui Bibescu Vodă – cf. I. G. Valentineanu, op. cit., p. 11 și urm.). Măsurile pozitive luate de Știrbei Vodă au vizat delimitarea precisă a atribuțiilor funcționarilor și controlul periodic al acestora.

În ceea ce privește administrația publică locală, o *Lege din 1851* a modificat modul de recrutare a subadministratorilor, care de acum erau numiți de guvern dintre patru candidați aleși de către proprietarii plășii.

Prin *Legea agrară* din 1851, Barbu Știrbei a organizat Sfatul Sătesc[2], organ distinct, colegial, lipsit de atribuții deliberative, în interesul administrației sătești, dar pârghie executantă a legilor și instrucțiunilor trimise de organele superioare și cu atribuții judecătorești în pricinile mărunte dintre săteni și dintre proprietari și clăcași.

Barbu Știrbei a arătat un interes deosebit pentru sistematizarea satelor, acțiune cu efecte importante în perceperea birului, constituirea Casei Satului, delimitarea moșiei proprietarului de terenurile împrăștiate date clăcașilor, înscrisă în Regulamentul Organic (cf. I. Corfus, *Încercări de sistematizare a satului în Țara Românească sub Regulemntul Organic*, ed. cit., p. 195 și urm.).

Există o opinie istoriografică după care, în epoca regulamentară, deci și în timpul domniei lui Barbu Știrbei, s-au practicat pe scară largă cumpărarea de ranguri nobiliare și numirea în funcții pe criteriul rudeniei. Credem că Barbu Știrbei nu și-a schimbat atitudinile față de rude și prieteni, așa cum le probase și pe vremea când era secretar de stat. Mărturie stă scrisoarea din 13 iulie 1838 trimisă de Petrache Poenaru unchiului său, prin care îi comunica propunerile făcute de Barbu Știrbei pentru

funcțiile din Oltenia… „la Craiova, clucerul Coțofeanul în locul d-lui Filișanul; vărul Petrache Poenaru în locul serdarului Prisăceanul, care s-a mutat la alt județ, mi se pare la Gorj în locul lui Moangă. Unchiul Nicolae [Otetelișeanu] a rămas pe dinafară, nu-mi aduc aminte cine s-a orânduit în locu-i; stolnicul Zătreanu-Mireanu, prezident la Râmnic, în locul medelnicerului Măinescu; Costache frate-meu, procuror la Slatina. Îmi pare rău că n-am putut să dobândesc ceva și pentru cumnatul Tache, că înoată în neavere și ar fi destoinic să împlinească un post de cancelarie în stilul curent“ (cf. I. C. Filitti, *Corespondența lui Petrache Poenaru*, ed.cit., p. 383). Statisticile menționează pătrunderea în administrație a o mulțime de elemente sociale ridicate de la cea mai joasă treaptă până la cele dintâi ranguri de funcționari publici. Astfel, între 1837 și 1858, primele patru ranguri din administrație au revenit unui număr restrâns de mari familii boierești, pe când în celelalte funcții s-au semnalat 14 cazuri de avansare, de la grade mijlocii spre cele superioare (cf. Paul Cernovodeanu, Irina Gavrilă, *Considerații istorice pe marginea datelor statistice oferite de arhondologiile din Țara Românească,1837–1858,* ed. cit. pp. p. 683–698; Arhondologiile Țării Românești de la 1837, ed.cit.p. 7 și urm.; Dr. Mite Măneanu, Boierii din Oltenia în secolul al XIX-lea, ed. cit.). Punerea în aplicare a Regulamentului Organic a coincis cu sporirea numărului funcțiilor și demnităților publice. O remarcă statistică a cercetătorului Mite Măneanu pune în evidență un adevărat fenomen instituțional, ocuparea funcțiilor de către boierii de toate categoriile, inclusiv de boiernași. Numai în Oltenia, de la cele 70–80 dregătorii din vremea lui Grigorie al IV-lea Ghica, în perioada regulamentară numărul acestora a crescut la circa 175, iar familiile boierești, prin unul sau mai mulți membri, au ajuns să controleze viața publică. Nu numai boierii de rang inferior și boiernașii au fost atrași de noile dregătorii, ci chiar boierii de viță veche, cu antecesori până în epoca genezei statelor românești.

Alte funcții ocupate de reprezentanții acelorași boieri de frunte din Oltenia erau cele publice precum cele create, tot în perioada regulamentară, de directori de carantine, secretari financiari ai județelor, cinovnici de graniță, prezidenți ai sfaturilor orășenești (magistratelor), polițai ai orașelor, profesori, avocați cu „practică“ sau cu studii în Apus (N. Glogoveanu, C. N. Oteteleșanu, N. C. Zătreanu, D. Strâmbeanu, Em. Quinezu, Anastase Stolojan, M. Măldărescu ș.a.), hotarnici (Iordache Oteteleșanu, Nică B. Locusteanu, Gh. Coțofeanu, Petrache Poenaru ș.a).

În epoca regulamentară s-a constatat o tendință permanentă a boierilor de provincie de a accede în funcțiile și demnitățile politico-administrative din București (Gh. Bibescu, Barbu Știrbei, Iancu Bibescu – devenit, după 1849, șef al Departamentului Credinței, coloneii Ioan Solomon, Nicolae Bibescu și Ioan Gigârtu – aghiotanți în Stabul Domnesc al Oștirii, Petrache Poenaru – înălțat de domnitorul Barbu Știrbei la rangul de clucer și apoi de agă, director al Eforiei Școalelor, Ioan Iupceanu la Departamentul Credinței în 1853 și mulți alții (cf. M. Măneanu, op. cit., pp. 58–64).

Modul cum boierimea din Oltenia, exact în epoca regulamentară, s-a impus în posturile administrative, fiscale și judecătorești din Țara Românească reliefează o situație istorică despre care se scrie foarte puțin în istoriografie. Identitar vorbind, ei încercau să acopere suprafața întregului principat, în numele vechimii Valahiei vechi în ansamblul lumii românești. Acest adevărat „factor de trezire al spiritului național“a avut efectul unui gong de mare profunzime asupra lumii românești în ansamblul ei, fiindcă toate provinciile au ridicat deodată capul pe deasupra valurilor timpului și au început să dea seama despre starea nației și despre soluțiile care ar fi putut s-o pună împreună, pe făgașul care deschidea calea Marii Uniri a acestui popor. Este vorba de poziția marilor boieri din Oltenia, pierdută de aceștia în cadrul statului după 1739, anul revenirii acestei provincii între hotarele Țării Românești, după ce fusese stăpânită temporar, între anii 1718–1739, de austrieci. Revenirea boierimii din Oltenia la viața publică reprezentativă după aproape o sută de ani, a determinat, totodată, și o perioadă a restructurării social-politice. Imperiul Austro-Ungasr devenea, încet dar sigur, o țintă de lovit în drumul spe unitate al tuturor provinciilor românești. Aceste procese sociale și politice s-au derulat și prin prisma partizanatului conceput de frații Barbu Știrbei și Gheorghe Bibescu (nu în ultimul rând ca parte a românității sudice, a Valahiiolor sud-dunărene), la procesul de coagulare al spiritului unitții de neam în jurul fostei Dacii. Totul s-a întâmplat în anii de redactare și de aplicare a *Regulamentului Organic*

sau de consolidare a pozițiilor obținute de această pleiadă de aspiranți la poziții de demnitari sub domniile celor doi.

4. Unitățile administrative județene și sătești în Țara Românească și Moldova până la anul 1864.

În documentele păstrate până astăzi, județele apar începând cu 3 octombrie 1385. Cele mai vechi au fost Jaleș (1385), Vâlcea (1392), Jiului (1406), Motrului (1415), Județul de Baltă (1444)[1], toate la vest de Olt. Județul Jaleș a fost în bazinul pârâului eponim, afluent al Tismanei. S-a presupus că reședința lui a fost în satul Dăbăcești, azi dispărut și identificat cu probabilitate în mai multe părți. Județul de Baltă, menționat de două ori la 28 octombrie 1428 și într-o diplomă din 20 octombrie 1444 de la Iancu de Hunedoara, se întindea de-a lungul Dunării, de la râul Blahnița spre vest și balta Bistrețului pe râul Jiu și chiar sudul Romanaților spre est, până către nord, spre limitele vechilor cercuri administrative din partea muntoasă a Olteniei. O identificare asemănătoare a făcut și Constantin C. Giurescu punând numele Județului de Baltă în relație „cu bălțile întinse de la Dunăre, care se aflau în cuprinsul lui", aflate în perimetrul de mai târziu al județelor Mehedinți și Dolj.

Județul Motrului, amintit într-un hrisov de la Mircea cel Bătrân din 10 iunie 1415, a fost pe valea râului cu același nume. Aceste județe au dispărut ca nume, ca și un județ al Gilortului (1502).

Există opinia că acestea, ca și cele mai vechi structuri administrative din jurul capitalelor Țării Românești de la Câmpulung-Muscel și Curtea de Argeș (13 august 1437) ce nu au atributul de județe în documente, ar fi fost supuse unei reorganizări administrative în timpul domniei lui Vlad Călugărul (1481; 1482–1495), o epocă relativ lungă și oarecum prosperă.

Din anii de sfârșit ai secolului al XV-lea și din prima jumătate a secolului al XVI-lea sunt menționate majoritatea județelor dintre Carpați și Dunăre: Gorj (1497), Romanați (1496), Mehedinți (1483), Dolj (1534), Olt (1519), Teleorman (1507), Vlașca (1498), Pădureț (1498), Dâmbovița (1512), Prahova (1482), Săcuieni (sau Saac), Buzău (1481), Râmnicu Sărat sau Slam Râmnic (1481), Brăila (1481), Ialomița (după 1500) și Elhov (Ilfov, 1482).

Județele care sunt menționate în documentele secolului XVI-lea și-au perpetuat existența nominală și în secolele următoare, cu mici excepții. Gilortul a fost absorbit de Gorj, județul Pădureț de Muscel, iar la 1846 județul Brăila s-a contopit cu Slam Râmnic. Schimbarea rutelor comerciale în zona Văii Prahovei după 1789 a dus la creșterea importantă a orașului Ploiești ca nod rutier spre Transilvania și Moldova, ceea ce a determinat dispariția treptată a județului Săcuieni (Saac) și desființarea lui la 1 ianuarie 1845.

Reconstituirea listei județelor Țării Românești la sfârșitul secolului al XVII-lea se bazează pe condica vistieriei din timpul domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu zisă *Anatefter,* care amintește cele 17 județe ale țării, pe harta publicată de stolnicul Constantin Cantacuzino la Padova în anul 1700 *(Tabula geografică a prea înălțatei Domnii a Ungrovlahiei, împărțită în șaptesprezece județe, după descrierea și forma foarte exactă pe care a făcut-o preanobilul, preaînvățatul boier stolnicul Constantin Cantacuzino pentru documentarea preaeminentului medic filosof Ioan Comen…*) și pe hărțile copiate/prelucrate ulterior după aceasta. Județele erau Argeș, Buzău, Dâmbovița, Dolj, Gorj, Ialomița, Ilfov, Mehedinți, Muscel, Olt, Prahova, Slam Râmnic, Romanați, Săcuieni, Teleorman, Vâlcea și Vlașca. Aspectul administrativ teritorial derivat din istoria de început a secolului al XVIII-lea a fost, odată cu ocupația austriacă a Olteniei (1718–1739), fixarea Oltului ca hotar între Oltenia și Muntenia, ceea ce a presupus trecerea părții de vest a Țării Loviștei, bazinul Lotrului, de la județul Argeș la județul Vâlcea. Noua configurație administrativă a fost surprinsă de harta lui Fr. Schwantz din 1722 (*Tabula Valachia Cis-Alutanae*…). După revenirea Olteniei la Țara Românească, în tot secolul al XVIII-lea și până la 1864, statul a fost împărțit în 17 județe, cinci la vest de Olt (Romanați, Vâlcea, Dolj, Gorj, Mehedinți) și 12 la est de Olt (Argeș, Olt, Teleorman, Vlașca, Dâmbovița, Ilfov, Prahova, Saac (Săcuieni), Buzău, Ialomița și Slam Râmnic). În anul 1840 a dispărut județul Saac, numai că între timp a apărut județul Brăila, după revenirea raialei cu același nume la Țara Românească prin Pacea de la Adrianopol (1829). În acest fel, numărul județelor din Țara Românească a rămas constant 17. În anul 1858, pe matricea sigilară rotundă a Căimăcămiei Țării Românești sunt redate stemele tuturor județelor

după cum urmează Ilfov: doi sfinți (Constantin și Elena) susținând o biserică; Dâmbovița: un țap alergând spre stânga; Vlașca: trei stejari; Teleorman: trei oi; Muscel: o pasăre cu o ramură în cioc; Argeș: o pasăre heraldică (acvila); Olt: un turn de far cu o ramură în vârf; Romanați: un snop de grâu; Vâlcea: o căruță de poștă; Dolj: un pește înotând spre dreapta; Gorj: un cerb în profil spre stânga; Mehedinți: o albină; Slam Râmnic (Râmnicul Sărat): un cal galopând spre stânga; Brăila: o corabie cu trei catarge (triremă) și deasupra o balanță; Buzău: o biserică epicopală și o pasăre; Prahova: o capră în profil spre dreapta; Ialomița: un pește și un lan de grâu. Județele sau districtele din Țara Românească se împărțeau „în ocoale, din care cele dinspre câmpie se numeau plăși, iar cele dinspre munți plaiuri" (cf. Dionisie Fotino, lucr.cit., p. 544). Plășile erau conduse de zapcii (subocârmuitori) numiți de ispravnicii județului, iar plaiurile de vătafi orânduiți de vornici. Subdiviziunile județelor au fost create de austrieci pe când au stăpânit Oltenia, preluând o veche denumire românească, plasa, care reprezenta fie o circumscripție administrativă, fie o stăpânire financiară compactă, deci un teritoriu aflat sub administrarea unui boier. Administrația austriacă, așa cum se deslușește din conscripția virmondiană, a împărțit județul în patru plăși (Plasa de Sus, Plasa de Jos, Plasa de Mijloc, Plasa de Margine), fiecare dintre acestea fiind puse sub administrarea unui boier (ispravnic). Cum au fost fixate plășile după 1739 sau care a fost întinderea lor nu se poate descifra din hărțile secolului al XVIII-lea, pe acestea nefigurând aceste subdiviziuni administrative. Începând cu harta Țării Românești a lui Rigas Velestinli din 1797 apare subdiviziunea județelor de la munte, plaiul, corespunzătoare plășilor din zonele de deal și câmpie (cf. Ana Toșa Turdeanu, lucr. Cit., p. 545 și urm.). Există opinia că împărțirea județelor și ținuturilor în plăși sau ocoale ar data de la Constantin Mavrocordat, dar ea este cu certitudine după 1780, când domnitorul Alexandru Ipsilanti a acreditat prin lege funcția de zapciu de „plasă" sau „zapcii ispravnicilor ce-i orânduiesc prin plăși". La începutul secolului al XIX-lea" (cf. Ion Donat, Ion Pătroiu, Dinică Ciobotea, *Catagrafia obștească a Țării Românești din 1831*, Craiova, 2000) județele din Țara Românească aveau 10 plăși și un plai cu 144 de sate în Slam Râmnic, 3 plăși și 2 plaiuri în Buzău, 5 plăși și 2 plaiuri în Săcuieni, 5+1 în Prahova, 6+2 în Muscel, 8+2 în Dâmbovița, 8+2 în Argeș, 6 plăși în Ialomița, 12 în Ilfov, 9 în Vlașca, 10 în Teleorman, 8 în Olt, 9 în Romanați, 10 în Dolj.

Potrivit celui mai complet izvor statistic din prima jumătate a secolului al XIX-lea, *Catagrafia obștească a Țării Românești din anul 1831*, statul românesc dintre Carpați și Dunăre avea în compunere 18 județe, 161 de plăși și plaiuri și 3.679 de sate (cf. Donat, Ion, Ion Pătroiu, Dinică Ciobotea, *Catagrafia obștească a Țării Românești din 1831*, ed.cit.– vezi *Catagrafia*… în **Anexele** enciclopediei referitoare la acest capitol).

În 1861 erau înregistrate 7 plăși în Argeș, 6 în Buzău, 2 în Brăila, 7 în Dolj, 5 în Dâmbovița, 7 în Gorj, 4 în Ialomița, 6 în Ilfov, 7 în Mehedinți, 5 în Muscel, 4 în Olt, 7 în Prahova, 6 în Râmnicu Sărat, 5 în Romanați, 4 în Teleorman, 6 în Vâlcea și 4 în Vlașca

În Moldova, vechimea termenului de ținut ca formațiune teritorială anterioară statului și mai apoi ca unitate administrativă este dată de originea lui din latinescul tenetum. Atestarea documentară a ținuturilor după întemeierea domniei și câștigarea independenței este corelată cu procesul de extindere a autorității domnitorului peste toată întinderea statului, în limitele lui firești, de la munte până la mare. Numele ținuturilor din documentele slavo-române au fost derjava și volost. În faza instituirii ținuturilor ca unități administrative s-a ținut cont de existența unor centre de conducere locală mai vechi, de regulă târguri sau orașe. În aceste centre, domnii au conferit atribuții administrative unor boieri ai locului, numindu-i vornici sau sudiți. Sensul acestei evoluții este dat de documentul din 7 ianuarie 1403, când în târgul Roman este menționat vornicul Vlad. Astfel, unul din boierii locului, descendent din „puternicii acelor locuri" din secolele anterioare statului, ce etala forță militară la curtea sa și ținea o instanță judecătorească pentru o zonă din împrejurimi, devenea investit ca reprezentant al domniei. În consecință, la doar câțiva ani de la documentul menționat, la 16 septembrie 1408, apare și prima mențiune a unui ținut, tot cu centrul la Roman (… is toi voloști …cf. O.G. Lecca – *Dicționar istoric, arheologic și geografic al României,* ed. cit., lit. A, XIV, XV). Pe măsură ce reședințele ținuturilor s-au întărit ca puncte strategice prin construirea de cetăți, ele au exprimat atotputernicia domniei. Tocmai această fază a evoluției statului moldovenesc a determinat pe istorici să distingă o particularitate a organizării administrative a Moldovei față de a Țării Românești, ținutul fiind o unitate administrativă pendinte de o cetate/fortificație din centrul său, iar județul fiind o unitate care se raporta la geografia

fizică, de regulă la o vale. Și ținuturile din Moldova și-au conturat întinderea tot într-un perimetru bine individualizat din punct de vedere geografic: Vasluiul de la râul cu același nume, Tutova în „ținutul murelor“, Bacău de la valea de mijloc a Siretului până la râul Bistrița din ținutul Neamț, Covurlui în bazinul pârâului eponim, Hotin, Soroca pe malul drept al Nistrului, Trotuș, Tigheci, Putna ș.a. Potrivit documentelor ce s-au păstrat, consemnarea ținuturilor s-a făcut astfel: Roman la 16 septembrie 1408, Chilia, Vaslui, Tutova, Bârlad, Tecuci – toate la 1 septembrie 1435, Suceava din 11 iulie 1428, Tețina din Țara Șepinților la 18 octombrie 1435, Cernăuți – între ținuturile Țeținei în nord și Sucevei la sud – la 1457, Cârligăturii – între ținuturile Roman, Hârlău, Vaslui și Iași – la 1458, Trotușului în 1466, Horincei – în nordul ținutului Covurlui, la 8 aprilie 1528, Soroca la 1529, Lăpușnei în 1535, Dorohoi la 1546, Tigheci la 13 iunie 1436, Hârlău la 1548, Putna la 1555, Orheiul în domnia lui Ștefan cel Mare, Adjud în timpul domnitorului Ștefăniță (1517–1527) etc. O primă enumerare a ținuturilor Moldovei se face în Cronica moldo-polonă din anul 1566, sub titlul de powiati: Bârlad – Tutova, Tecuci, Tigheci, Lăpușna, Vaslui, Orhei, Soroca, Hotin, Cernăuți, Suceava, Hârlău, Dorohoi, Cârligătura, Iași, Fălciu, Covrului – Horincea, Puțua – Adjud, Trotuș – Bacău, Roman și Neamț (cf. *Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI* publicate de Ion Bogdan, ediție P. P. Panaitescu, ed. cit., p. 176). După cum sunt scrise rezultă un număr de 24 de ținuturi dacă nu reținem forma dubletelor, care au avut de mai multe ori o administrație comună sau au ajuns la contopire la sfârșitul secolului al XVI-lea. În catastihul de cislă din 20 februarie 1591, din timpul domniei lui Petru Șchiopul, deja sunt menționate 22 de ținuturi, socotindu-se o singură unitate Trotușul și Bacăul; Horincea și Covurluiul, dar menținându-se în forma dublă Tutova – Bârlad și Putna – Adjud. Cel din urmă, la începutul secolului al XVII-lea, a devenit ținutul Focșanilor. În 1661 apare încă ținutul Bacăului cu al Trotușului. Miron Costin, în 1684, a consemnat 19 ținuturi, întrucât, de-a lungul secolului al XVII-lea, dispăruseră ținuturile Trotuș la 1655, Bârlad – la 1642 și Tigheci (1644), toate trei prin contopire la Bacău, Tutova și, respectiv, Fălciu (Codru).

În cartografie, ținuturile Moldovei, cu forma și întinderea lor cunoscute prin semne de hotar, apar în harta lui Dimitrie Cantemir din 1716: 12 în Țara de Jos (Iași, Cârligătura, Roman, Vaslui, Tutova, Tecuci, Putna, Covurlui, Fălciu, Lăpușna, Orhei și Soroca), 7 în Țara de Sus (Hotin, Dorohoi, Hârlău, Cernăuți, Suceava, Neamț și Bacău).

La sfârșitul secolului al XVII-lea, câteva ținuturi au intrat sub stăpânirea Poloniei și abia după retrocederea cetății Camenița (1699) de către turci au fost restituite statului moldovean. Tot atunci, Antioh Cantemir a obținut ținuturile Orheiului și Lăpușnei, care fuseseră ocupate de hanul tătar. După cedarea cetății Camenița și înfrângerea armatelor lui Petru cel Mare al Rusiei și ale lui Dimitrie Cantemir la Stănilești pe Prut în 1711, Imperiul Otoman a constituit pentru răstimpul 1715–1740 raiaua de la Hotin ce se întindea peste tot „ținutul Hotinului de sub ascultarea domniei Moldovei, cu toți oamenii ce au fost într-acel ținut și cu toate bucatele lor“ (I. Neculce).

În secolul al XVIII-lea au apărut ținuturile Hotărniciei la 1769 (sau „Cele două ceasuri“, la nord de linia de hotar fixată în 1680 de turcul Halil Pașa (și cele ale Grecenilor și Codrului, încât în 1776 Moldova avea 20 de ținuturi. Apoi, prin Pacea de la Kuciuc-Kainargi (7 mai 1775), care încheia Războiul austro-turc dintre 1768–1774, partea de nord a Moldovei, numită de atunci încoace Bucovina (adică Țara Fagilor după toate etimologiile: germană, polonă, rusă), a fost luată de Austria, fapt care a dus la micșorarea întinderii ținuturilor Suceava, Cernăuți, Herța și Dorohoi și după 1790, la includerea teritoriului anexat la provincia Galiția.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, Moldova a cunoscut modificări teritoriale și, implicit, o restrângere numerică a ținuturilor. O situație sintetică a unităților administrative ale Moldovei, anteritoară domniei lui Alexandru Ioan Cuza, a alcătuit istoricul ieșean Georgeta Crăciun (op.cit., pp 6–7) pe baza catagrafiilor din anii 1803, 1816, 1832, 1845 și 1857 (vezi situația sintetică în **Anexele** dedicate acestui capitol).

Epoca Unirii Țării Românești cu Moldova, în care includem și anii de domnie ai lui Alexandru Ioan Cuza, a fost densă în fapte și reforme. Structurile tradiționale, de factură feudală, au fost lichidate. Domnitorul și oamenii politici ai vremii au decis fără șovăire un sens nou al mișcării istorice, considerat de atunci și până astăzi modern, deschis civilizației occidentale. Dacă generațiile Unirii materializau ideile moștenite din programul revoluției de la 1848 din necesitate, ulterior, alte generații au proslăvit

opera acestora sau au formulat – ca reacție la ncatingerea nivelului de civilizație preconizat – celebra teză a formelor fără fond, de nuanță contestatară. Nu au făcut excepție nici problemele administrației, factorul fundamental al implementării formelor civilizației occidentale" (cf. H. Lovinescu, Istoria civilizației române moderne ed.cit.; Paul Negulescu, *Tratat de drept administrativ român*, vol. II, partea I-a *Organizarea administrativă a României*, ed.cit., p. 29 și urm.).

Procesul modernizării administrației românești sub impulsul influenței apusene, pe albia ideii naționale, s-a desfășurat fără prea mari reticențe. În complexitatea fenomenelor de atunci, când dispărea o statuată stare socială (a boierilor în 1858, a clăcașilor în 1864, a robilor în deceniile 5 și 6 ale secolului al XIX-lea sau a diverselor privilegii etc.), economia se antrena în regimul liberului schimb, ideile liberale absorbeau conștiințele cele mai active ale societății, democratizarea – ca expresie nouă de viață istorică și de creație, adecvată idealurilor de unitate națională și de independență etalate în toate straturile societății – a fecundat inițiativele politice, făcându-le unitare, congruente și puternice.

Încă din 1857, în zilele convocărilor și lucrărilor Divanurilor Ad-Hoc s-a cerut desființarea privilegiilor și, implicit, egalitate în fața legilor și a sarcinilor publice, dreptul fiecărui individ de a ocupa funcții în stat.

În privința județelor, care nu aveau personalitate juridică, au fost formulate opinii de către mari personalități politice precum Mihail Kogălniceanu, Vasile Boerescu ș.a. Propunerile-proiect de organizare administrativă urmau modelul francez. În anul 1859, în Proiectul de Constituție elaborat de Comisia Centrală de la Focșani, s-a prevăzut înființarea de consilii ținutale, municipale și comunale, competente în problemele de interes local, sub supravegherea domnitorului și a Adunării, ca să nu se poată depăși atribuțiile încredințate și vătăma interesele generale. Noul climat din administrație trebuia să înlocuiască definitiv pe cel precedent. Această necesitate este receptată corect de către oamenii din jurul domnitorului atunci când în circularele către administratorii de districte se repetă sintagma despre intrarea „într-o epocă nouă, într-o viață constituțională", ca o înțelegere a noilor responsabilități ce reveneau tuturor. Sarcinile acelor ani presupuneau reformarea „unei administrații paralizate de învăluirile trecutului". Primele măsuri pentru „a seca abuzurile", „a combate corupția", „a scurta tânguirile" și „a restatornici respectul moral și executarea strictă a așezământurilor administrative" au vizat înlocuirea prefecților și funcționarilor „dovediți" ca nedestoinici și abuzivi (cf. Adrian Macovei, lucr.cit., pp. 483– 484). Apoi, administrația a intrat în amplul proccs de modernizare pe verticală și pe orizontală a întregii vieți statale susținut și impus de domnitorul Unirii.

În anii domniei lui Alexandru Ioan Cuza, pe fondul „războiului de uzură" dintre reprezentanții înnoirilor („tot românul se năștea boieribil, adică avea dreptul și datoria de a-și apăra patria, ce pe atunci se numea moșie și lege") și partizanii vechiului sistem (pentru „ierarhia" aristocratică din veacurile Evului Mediu), adică între boierimea pământeană și burghezia în ascensiune, proces în care pierzătorii istoriei aveau să fie boierii vechi. Era limpede existența unei voințe politice în direcția ruperii de trecut, „materializată în legi, instituții și reforme ce au trecut cu succes examenul timpului și au fost recunoscute ca atare. Continuate sub domnia lui Carol I, ele au alcătuit temeiul României moderne, înscrisă atunci în coordonatele continentului" (cf. Dinu C. Giurescu, op. cit.).

Cuza Vodă, în preocupările lui pentru administrația țării, a apelat atât la cadrele de valoare, în primul rând la tineretul „apt să urmeze ordinea dezordinei și regularitatea integră rutinei abuzive", cât și la specialiști francezi (inginerii de poduri și șosele Aristide Dumont și Bonnet pentru lucrările publice; specialistul în finanțe Michelet Tronson du Coudray; Dodun des Perrières pentru reformarea sistemului penitenciar; ofițerii militari maior Lamy, căpitanii Guerin și Lamy, intendentul Leclerc ș.a.) constituiți în adevărate misiuni civile și militare. Activitatea acestor două misiuni a contribuit – scria marele istoric Constantin C. Giurescu (op. cit., p. 331) – într-o bună măsură la reorganizarea administrației de stat românești după model francez. Au fost create instituții similare celor franceze și, prin traduceri și adaptarea unor regulamente, s-a introdus o întreagă terminologie instituțională și tehnică, abundentă în termeni de origine franceză, în armată, în justiție și barou, în administrația centrală și locală, în finanțe, în comunicații și lucrări publice, în învățământ, în toate sectoarele administrative.

Racordarea măsurilor de ameliorare a activității instituțiilor din administrația locală de stat la procesul general de reforme s-a regăsit în fixarea localităților de reședință ale județelor și plășilor (în special pe moșiile mănăstirești sau în incinta mănăstirilor), în înființarea postului de director al

prefecturii (în locul sameșului). S-a dat un îndreptar de funcționare, numit Instrucțiunile de drepturile și îndatoririle directorilor de prefecturi. El a fost prezentat de ministrul de Interne domnitorului la 16 iulie 1860. Directorul avea sarcina de a controla legalitatea deciziilor prefectului și chiar de a raporta direct ministerului comiterea unor abuzuri. Sameșul, fost șef al Cancelariei județului, a devenit, de această dată, casierul județului.

Directorul Prefecturii, ca adjunct al prefectului, avea datoria de aveghea la adoptarea regulamentului Consiliilor Comunale (sau a Sfaturilor Sătești), cu o existență mai mult nominală (cf. „Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Unite“, nr. 167, 31 iulie 1862, p. 705, unde stă scris: „Consiliul Comunal cuprinde reprezentanți din cele trei categorii de țărani – fruntași, mijlocași, codași – denumiți jurați sau deputați, un preot al satului, plus un perceptor (cu atribuții fiscale), doi sau patru vătășei și un notar.“).

Procedura devansa astfel *Legea comunală* votată la 10 martie 1864 și sancționată de domnitor la 31 martie același an (cf. „Monitorul Oficial“, nr. 75, 1/13 aprilie 1864. p. 341–346. Legea, în forma din 1864, reproducea, cu modificări, câteva prevederi despre comunele rurale cuprinse în *Legea rurală* din 11 iunie 1862, rămasă nesancționată de domnitor în „Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Unite“ din 1862). Legea comunală a atribuit comunelor urbane și rurale calitatea de persoană juridică, cea care le da dreptul de a reprezenta și a apăra interesele locuitorilor, de a avea un buget și a înființat funcția de primar. La scurtă vreme, printr-o *Ordonanță* din 31 octombrie 1864 a domnitorului (cf. „Monitorul oficial“ din 1864, nr. 267 din 29 noiembrie/11 decembrie, pp. 1261–1271), au luat ființă și comunele rurale, 2956 în toată țara, cuprinse în 163 de plăși și 33 de județe (cf. „Monitorul oficial“ nr. 76, din 2/14 aprilie 1864, pp. 349–353).

Concomitent cu dezbaterile și lucrările care au instaurat un climat de autonomie administrativă locală (comunală) s-a reașezat și județul într-o calitate nouă, de persoană juridică.

Legea înființării consiliilor județene, adoptată de Adunarea Legislativă și sancționată de Alexandru Ioan Cuza în aceleași zile cu legea comunală, a creat o instituție nouă la nivelul fiecărui județ atribuindu-i-se rolul de a reprezenta interesele colective și economice pe plan local.

Așadar, înființarea Consiliilor Comunale în 1862, a comunelor în 1864, a Consiliilor Județene și a Comitetelor lor permanente, a instituției primarului, pe de o parte, și atribu- irea calității de persoană juridică comunelor și județelor, pe de altă parte, sunt tot atâtea momente importante în stabilirea rolului autorității administrative și primenirea apara- tului de stat, adică în modernizarea țării, în acord cu celelalte state ale Europei. Toate acestea formează și urmează cadrul de acțiune și reformă al Masoneriei românești, parte a celei europene, program implementat la noi de Alexandru Ioan Cuza[2]. Legile de organizare locală din martie-aprilie 1864 au dus la o organizare administrativă modernă, supe- rioară celei fixate prin Regulamentele Organice. Prin ele delimităm administrația veche, medievală, cu trăsături specifice acelor epoci, de administrația nouă, perpetuată, adap- tată și actualizată din ultimii 150 de ani.

5. Organizarea administrativă a Voievodatului/ Principatului Transilvaniei, până la 1867

Unitatea existenței istorice a satelor care formau Romaniile nord-dunărene/Țările a fost dată de o tradițională structură administrativă susținută de vehicolul lingvistic – limba română – de sentimentul vechii apartenențe identitare la un mare întreg cu rădăcini în trecutul profund și de cvasigenerala spiritualitate creștină ortodoxă influentă deeopotrivă prin instituția vlădicilor, episcopilor, dar și a conducătorilor politici locali. La un moment dat, aceste atribute ale s-au diferențiat. Vlădica, în poziție de autoritate eclesiastică, a fost dublat de o putere juridico-administrativă-militară a juzilor sau cnezilor de sat ori de vale. Într-un asemenea proces evolutiv intuim crearea de structuri administrative ca județele, cnezatele, țările, ținuturile, plaiurile, ocoalele, districtele ș.a., care se recunosc prin timp tocmai dato- rită individualității lor teritoriale și semnului lor distinctiv lor de comunitate statornică. Funcția politică s-a născut în principal dintr-o triplă necesitate: administrativă, juridică și militară. Unitățile administrative ale românilor, populație de substrat european aflată în lungul Marii Bariere Continentale, însumau temelii sigure de viață așezată, într-o zonă de margine europeană, a contactului cu populațiile aflate într-o mișcare migratorie pe anumite căi, de regulă prin zonele de câmpie/stepă,

de la est spre vestul continentului. Ele strângeau prin timp energiile cumulate ale mediilor de viață statornică. Nimic n-a fost întâmplător în întemeierea statelor medievale românești, atunci când forțele politice din Transilvania (centrul Daciei Romane) au conștientizat posibilitatea susținerii și după 1301, a controlului politic asupra Panoniei (unde existau încă entități valahe originare), dar și asupra răsăritului și sudului Carpaților, la 1290 și 1359, unde se afla o mare parte a entității românești.

Acele structuri – zise și formațiuni politice prestatale – au devenit, după constituirea marilor state românești din epoca medievală, unități administrativ teritoriale, păstrându-și astfel elementarele componente ce le däduseră forță prin timp ca forme de viață publică (de conviețuire) și de rezistență la diverși factori externi. În secolele al XIII-lea-al XV-lea, nume- roase documente în limba latină pomenesc multe districte românești (peste 60, din care 33 în Banat, 5 în comitatul Hunedoarei). Dintre acestea menționăm districtul cetății Mediaș înainte de 1215), Hațeg la 1320 (fostă Țara – terra la 1247 și comitat – cnezat – în 1276), Maramureș pe vremea lui Carol Robert de Anjou[1] (fost Țara Maramureșului la 1299 și comitat în 1319), Cuhea (fost cnezat de vale) în 1444, Țara Oașului în 1406, Făgăraș (fostă Țara Românilor la 1222 sau Țara Oltului la 1454, și țară/ducat la 1368) la 1454, Cuiești/Kuesd la 1351, Tibru la 1352 (după numele unui deal din actualul județ Alba), districtul Țării Abrudului din 1366 (districtus terre Obrugh), districtul Între Timișuri (1372), Ilidia din Banat la 1374, Mehadia (1376), districtul râului Strei (1377), Deva (1371), Dobra (1387), Hunedoara (1380), Ardud (1387) ș.a. Pe lângă aceste unități teritoriale specifice și specificate în documentele latine ca românești au mai fost numite districte zonele aparținătoare cetăților regale (care proveneau din vechi formațiuni teritoriale românești) și părțile locuite de sași la Brașov și Bistrița.

Din partea celui mai autorizat cunoscător al geografiei istorice a Transilvaniei medievale, academicianul Ioan Aurel Pop, avem și cea mai clară apreciere istoriografică pentru dis- tricte: „Nu este mai puțin adevărat însă că numele de district apare cel mai des în legătură cu românii, atunci când este vorba despre români, despre moșiile lor, despre daniile lor, despre modul lor de stăpânire și de organizare. Majoritatea districtelor sunt în fapt vechi formațiuni românești – mai ales țări, dar și cnezate, voievodate – pe care oficialii, neștiind cum să le cheme, le-au numit de foarte multe ori districtus (dar, câteodată, și provincii, comitate, ducate). Denumirea de țară (terra) este cea mai generală și mai vagă, utilizarea sa arătând, de obicei, prezența unei entități locale pe care autoritățile nu o puteau încă defini sau încadra și nu o integraseră pe deplin modelului oficial" (cf. Ioan Aurel Pop, lucr.cit., p. 162). Nu este mai puțin adevărat că, etnografic, „țara" este o denumire aflată în acord cu istoria profundă a valahilor, fiindcă, inițial ea a însemnat fâșia cu iarbă verde până târziu, toamna, din lungul unei ape curgătore, unde veneau ciobanii cu oile la iernat (li se spuneau și „țări lungi").

În anul 1075, în primul document ce menționează numele de Transilvania (trans- și cis- erau termeni foarte des uzitați de romani pentru a defini entități geografice aflate într-un strâns raport una față de alta) și prezența unei administrații maghiare, după „dreptul ungurilor" (construcție care atesta paralela mentală cu vechiul *Drept Valah*), doar în jurul cetăților Bihor și Turda, restul Transilvaniei păstrându-și organizarea teritorial–administrativă şi legile strămoșești, așa cum s-a interpretat faptul că, la 1176, conducătorul ei a fost voievodul Leustachius (Leustachius Wayvoda Transilvaniae), iar nu un principe.

Multiplicarea structurilor administrative în Transilvania s-a produs în secolul al XII-lea, odată cu sosirea coloniștilor germani și secui, beneficiari de privilegii și libertăți feudale.

Comitatul devenea astfel forma de organizare tipică preluată de autorități ca etalon pentru întregul regat, impus, în același timp, de prezența comiților de la curtea regală, ce-și mențineau poziția și prin calitatea delegată de a organiza asemenea structuri administrative în stat. Pe când se instituiau și se organizau asemenea unități administrative în Transilvania, în secolul al XII-lea, documentele pomenesc comitatele Bihor (1113), Dăbâca și Crasna (1164), Solnoc (1166), Cluj, Alba și Timiș (1177), Satu Mare (1181), Cenad (1197) și Caraș (1200).

Un rol important în procesul de organizare administrativă din secolul al XII-lea și începutul secolului al XIII-lea, în esență vizând impunerea regimului de dominație ungar (dar, în esență, extinderea Habsburgilor spre est), l-au avut acești comiți regești și „oaspeții"/colonizații occidentali veniți, în special, în procesul de extindere al Bisericii Catolice spre răsărit, pe urma Cruciadelor Teutone. Cei din urmă au adus cu ei nu numai viață urbană de tipul burgurilor (civitates), dar și forme de organizare tipice regiunilor de baștină din care veneau. Sașii și secuii[2] au fost organizați administrativ în unități

zise scaune (sedes). Sașii au ajuns la jumătatea secolului al XIV-lea să aibă șapte scaune cu centrul la Odorhei. Ulterior, acestora li s-au adăugat alte două districte ale Brașovului și Bistriței și toate, spre sfârșitul secolului al XV-lea, au format o unitate administrativ-teritorială zonală zisă „universitate a sașilor“ (Universitas Saxonum), condusă de un comite săsesc (Comes Saxonum). Comitele era ales de Adunarea Generală a sașilor (Universitas Saxonum) și confirmat de rege. Adunări mai mici, la nivelul fiecărui scaun, alegeau juzii scăunali ce, apoi, erau confirmați de Universitas Saxonum și de comite. Autoritatea instituțiilor săsești nu se impunea asupra nobililor, conventurilor și capitlurilor, care depindeau de rege, voievod sau biserică.

Scaunele secuiești s-au organizat în partea de sud-est a Transilvaniei: scaunele Cuezd, Tylegd, Ciuc, Odorhei și Covasna, conduse de un comite ales de ei și confirmat de rege. Comitele secuilor era propus de Adunarea Scaunelor Secuiești și numit de rege, căruia se supunea. Adunarea secuilor era compusă din reprezentanții Scaunelor secuiești și ai nobililor secui și sași cu moșii în zonă. Se întrunea, de regulă anual, la Odorhei, Sfântu Gheorghe, Ciuc și, mai rar, la Târgu Mureș. Reprezentanții obștilor sătești și nobilii se întruneau de două ori pe an într-o Adunare Scăunală ce alegea doi–patru juzi de Scaun și un jude scăunal. La nivelul obștilor sătești erau adunări conduse de nobilii sau fruntașii locali (ziși căpitani, după modelul căpităniilor de plai românești).

În general, structurile administrative din Transilvania au primit forme depline în secolul al XIV-lea, după ce pe tronul regatului maghiar au ajuns, prin concursul Papei, regii de Anjou, monarhi ce au implementat modele occidentale. Și totuși, istoricii subliniază faptul că acești monarhi nu au putut realiza o „contopire“ a teritoriilor românești cu Ungaria și, în consecință, au menținut instituțiile mai vechi ale Voievodatului, la care au adăugat comitatul visteriei regale pentru Transilvania, cel de care depindeau toate comitatele, ținuturile, satele, târgurile și orașele. În anul 1336 Voievodatul avea șapte comitate (Alba, Hunedoara, Turda, Târnava Mare și Mică, Solnocul Dinăuntru, Dăbâca și Cluj). Celelalte teritorii românești din afara Voievodatului – scaunele săsești și secuiești, Maramureșul, Banatul (Timiș, Cenad, Caraș, Torontal, pe lângă cele cu existență efemeră (Horom, Cuvin sau Somlyo) și comitatele din Partium (Arad, Zarand, Bihor, Solnocul de Mijloc și Din afară, Crasna și Sătmar = Satu Mare) – își păstrau autonomiile și organizările proprii. În cadrul Voievodatului, voievozii exercitau prerogative asupra tuturor unităților administrative din Transilvania, cu excepția scaunelor și districtelor săsești, supuse direct regelui.

În forma ei deplină, instituția nobiliară a comitatelor era condusă de un comite numit de voievod, un vicecomite numit de comite, câte doi–patru juzi ai nobililor și câte șase– doisprezece asesori jurați aleși tot dintre nobili. Această organizare distinctă a comitatelor Transilvaniei și prevalența clară a puterii nobilimii în cadrul lor (după modelul Europei Centrale a vremii) sau specificul acestei nobilimi cu unele obiceiuri aparte – au creat bazele instituționale și teritoriale ale autonomiei nobiliare (cf. ***, *Istoria Transilvaniei*, vol. I, coord. Ioan Aurel Pop și Thomas Nagler, ed. cit., p.240).

După stabilirea printre români a secuilor în părțile de est ale Transilvaniei, aceștia s-au organizat în șapte scaune (sedes): Odorhei sau Telegd, Mureș, Ciuc, Arieș, Sepsi, Kezdi și Orbo. În documente mai apar scaune filiale precum Micloșoara și Cașin, desprinse din Sepsi și, respectiv, Ciuc. Sub jurisdicția comitelui secuilor (Comes Siculorum) intrau și ținuturile colonizate de sași (ținuturile Brașovului și Bistriței, scaunele Mediaș și Șeica). Pe timpul lui Iancu de Hunedoara, când voievodul Transilvaniei era și comite al secuilor, vicevoievodul țării era și vicecomite al secuilor.

Scaunele săsești, organizate după 1224 într-un comitat mare, întins de la Orăștie, spre vest, până la Baraolt, spre est, au fost menționate documentar în număr de șapte: Sibiu, Sebeș, Cincu, Rupea (Kozd sau Cohalm), Orăștie, Nocrich (Alțina) și Miercurea. Pe lângă acestea au mai fost Sighișoara, Mediaș și Șeica. Această structură administrativă a sașilor conduși de comitele Sibiului s-a modificat și împlinit în timpul lui Carol Robert de Anjou, care a pus în fruntea scaunelor săsești un jude regal (iudex regis), în subordinea căruia se aflau juzii scăunali (iudices sedium sau iudices terrestres) aleși de comunitatea fiecărui scaun. Mai târziu, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, cele Șapte Scaune și alte Două (Mediaș și Șeica) au format o organizație teritorial–administrativă zisă Zona Sașilor (Universitas Saxonum).

Menținerea Voievodatului Transilvaniei până în prima jumătate a secolului al XVI-lea a însemnat polarizarea tuturor compartimentelor de viață obștească înspre instituția voievodatului. Ulterior anului

1541, statul transilvan a evoluat ca principat sub suzeranitate otomană (până la 1688–1691) și sub stăpânire austriacă (din 1765, Mare Principat) până la 1867. Banatul, după eliberarea de turci în 1716 a devenit provincie militară depedentă direct de Viena. În 1778, Banatul timișan a încetat ca organizație administrativă prin înființarea comitatelor Timiș, Caraș și Torontal.

În secolele al XVI-lea-al XIX-lea, mai multe unități administrative menționate în epoca Voievodatului au cunoscut modificări teritoriale. Județul Bihor cuprindea, înainte de 1780, și ținutul Debreținului; în secolul al XV-lea, județul Aradului (din Partium, după 1733 la Ungaria) se întindea de-a lungul Mureșului, pe ambele părți, incluzând și părți din județele de după 1918 Timiș-Torontal și Severin; un județ românesc menționat în secolele al XIV-lea – al XV-lea, Zarandul, ce era între viitoarele județe de după 1918 Bihor, Bichiș, Cenad, Arad și Hunedoara, a scăzut treptat, până la desființarea din 1876.

Cea mai semnificativă reformă administrativ-teritorială din epoca stăpânirii habsburgice a Transilvaniei a fost făcută de împăratul Iosif al II-lea în anii 1783 și 1784. Atunci, Transilvania a fost împărțită în 10 comitate și apoi în 11 comitate, păstrându-și totuși organele de conducere administrativă din perioadele anterioare.

În anul 1850, Transilvania a fost împărțită în șase districte (Sibiu, Alba-Iulia, Cluj, Odorhei, Reteag și Făgăraș) cu subdiviziuni numite cercuri și subcercuri. În același timp, Banatul a fost organizat în districte (Lugoj, Timișoara, Becicherec, Neoplanta, Zombor) subdivizate în cercuri.

La anul 1854, așa-zisa Transilvanie istorică, avea 10 districte și 79 de plăși: Sibiul (cu 12 plăși), Odorheiul (6), Mureș Oșorhei (6), Bistrița (10), Dej (8), Sălaj-Simleu (6), Cluj (6), Alba Iulia (6) și Orăștie (9); la sfârșitul secolului al XIX-lea, anul 1896, Transilvania figura în statisticile ungare ale statului dualist austro-ungar cu 15 comitate (Odorhei, Brașov, Cluj, Sibiu, Trei-Scaune, Târnava Mare, Hunedoara, Bistrița-Năsăud, Mureș-Turda, Solnoc-Dăbâca, Alba Inferioară, Făgăraș, Turda-Arieș, Ciuc, Târnava Mică).

6. Administrația publică în România între anii 1864–1918.

6.1. Monarhia și guvernarea în România.

Carol de Hohenzollern-Sigmaringen a devenit domnitor al României în urma demersului elitei politice românești de a conecta căile programului de unitate națională la consensul general european de după anii 1856–1857[1].

Problema românească, odată ce a devenit europeană între anii 1855–1856, s-a detașat parțial pe fondul Chestiunii Orientale în ansamblu, care privea nu doar Imperiul Otoman, ci și deținerea conrolului asupra strâmtorilor (dintre Marea Mediterană, Marmara și Neagră (la începuturi controlate de traci). Superioritatea europeană/creștină făurită în marele proces revoluționar burghez declanșat în părțile Atlanticului (în Americi) a impus schimbări radicale în ordinea politică internațională. Concomitent cu interesele statelor multietnice create în Evul Mediu, dornice de a-și asuma standardele Europei Națiunilor care se făurea chiar atunci, omenirea și-a deslușit evoluția pe filonul consolidării identitare a națiunilor moderne.

Adunările Ad-Hoc din 1857 au înscris între căile de realizare a unității politice dintre Țara Românească și Moldova soluția unui Prinț străin după exemplul Belgiei și Greciei, care adoptaseră în 1831–1832 ca regi pe Leopold I de Saxa-Coburg și, respectiv, pe Otho I de Bavaria, sau ale Serbiei și Egiptului, care obținuseră și din partea Porții concesii în această direcție. Mica Unire s-a făcut totuși sub Alexandru Ioan Cuza și cu sprijinul Franței, dar exista o condiție: cele două țări ar fi rămas unite doar pe timpul vieții principelui Cuza. Soluția partidelor politice românești, în acord cu Puterile garante, a fost aducerea unei dinastii străine, ca și în alte țări din zonă. În acest fel, sperau puterile imeriale ale Europei catolice, s-ar fi putut permanentiza controlul asupra estului ortodox al continentului, anulându-se deopotrivă influența otomană, necreștină, ca și cea rusă, de rit creștin răsăritean.

În 1866, în fruntea României a fost adus Carol I, din dinastia Hohenzollern[2]. în titulatura monarhică de domn. În deceniul 1866–1876, perioadă „de tranziție“, cu nenumărate probleme legislative, politice,

economice şi administrative, contradicţii şi înverşunări sociale, tânărul stat naţional român căuta să se alinieze Europei de tip germanic. În acel răstimp s-au înregistrat noi paşi pe drumul modernizării şi integrării României ca o entitate europeană şi internaţională care tindea să joace un rol de sine stătător pe continent.

După cucerirea Independenţei de stat în 1877, cu sprijinul Rusiei căreia noul rege al României i se alăturase (în cadrul Războaielor ruso-otomane) a fost proclamat regatul România. Spiritele româneşti ale vremii, peronalităţile ei politice în primul rând, au reuşit să pună în acord, în sprijinul permanentizării identităţii româneşti între grniţele unei ţări proprii, atât vocile occidentului european al vremii, cât şi pe cele ale răsăritului. Substra- tul acestui acord, aflat dincolo de abilitatea de a naviga printre interese diverse, s-a bazat, nu în ultimul rând, pe faptul că undeva, în trecutul profund, la originile identitare, neamul nostru fusese deopotrivă actant şi parte a tuturor celorlalte identităţi moderne care acum, implicit, contribuiau la menţinerea romanităţii deasupra apelor Timpului şi timpurilor şi făceau din români o idenitate modernă şi păstrătoare a recipientului care putea evoca chiar originile popoarelor continentului.

La 11/23 februarie 1866 A. I. Cuza a fost obligat să abdice şi să plece în exil. În cadrul şedinţei extraordinare din 13/25 februarie 1866 se menţiona: „Măria Sa Alexandru Ioan I, fostul Domn al Principatelor Unite Române, a depus astăzi în mâinile noastre actul său de abdicare, pe care la rândul nostru avem onoarea a-l depune în original pe biroul Adunării“ (cf. „Monitorul. Jurnal Oficial al Principatelor Unite Române“, nr. 34 din 13/25 februarie 1866, p. 153). Adunarea Electivă şi Senatul, la propunerea Locotenenţei Domneşti, l-au ales în unanimitate domnitor pe contele Filip de Flandra, fratele regelui Leopold II al Belgiei (cf. Ioan Scurtu, lucr. cit., p. 34). După abdicarea lui A.I. Cuza (cf. D. Berindei, *Monarhia în istoria modernă a României. Domnia lui Carol I*, în în „Studii şi articole de istorie“, nr. cit.), interimatul până la încoronarea viitorului domnitor a fost asigurat de o Locotenenţă Domnească, compusă din: Dimitrie Sturdza, generalul Nicolae Golescu – reprezentant al radicalilor liberali şi colonelul Nicolae Haralambie – reprezentant al Armatei. Guvernul Provizoriu era alcătuit din: Ion Ghica – Preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministru al Afacerilor Străine, Dimitrie Ghica – ministru de Interne, Petre Mavrogheni – Finanţe, Ion C. Cantacuzino – ministrul Justiţiei, Constantin A. Rosetti – ministru al Cultelor şi Învăţământului Public, maior Dimitrie Lecca – ministru de Război, D. A. Sturdza – ministru al Lucrărilor Publice. Dar, la 14/26 februarie 1866, la Bucureşti sosea refuzul contelui de Flandra. În zilele următoare, numele mai multor principi germani a circulat în cercurile politice filoromâne apropiate împăratului Franţei. Favorit era însă principele Carol, graţie înrudirii sale cu familia lui Napoleon al III-lea (cf. Ion Mamina şi Ion Bulei, lucr. cit., p. 6).

La 18/30 martie 1866, în conformitate cu art. 17 al Convenţiei de la Paris din 7/19 august 1858, Adunarea Deputaţilor a fost dizolvată, iar Senatul a fost prorogat. Acest act de autoritate a determinat o accentuare a crizei politice a cercurilor conducătoare. Determinată de nesoluţionarea vacanţei tronului, criza s-a agravat ca urmare a contradicţiilor dintre radicali şi conservatori. Astfel, către sfârşitul lunii martie, situaţia internaţională şi internă a Principatelor Române se complicase, singura soluţie de rezolvare fiind numirea noului domnitor. În aceste împrejurări, I. Bălăceanu şi Ion C. Brătianu, prin intermediul telegramelor cifrate din Paris, au avansat candidatura principelui Carol de Hohenzolern (cf. Gr. Chiriţă, *România în 1866. Coordonate ale politicii interne şi internaţionale*, în „Revista de istorie“, nr. cit., p.203).

La reuniunea extraordinară din 29 martie/10 aprilie 1866, s-a hotărât ca între 3/15 – 8/20 aprilie 1866 să aibă loc plebiscitul privind voinţa naţiunii române în legătură cu înscă- unarea principelui Carol Ludovic de Hohenzollern pe tronul ţării, sub numele de Carol I (cf. D. A. Sturdza, *Autoritatea faptului îndeplinit executat în 1866 de cei îndreptăţiţi*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice“, nr.cit., p. 818). Rezultatul votului a fost: 685. 969 voturi pentru, 224 voturi contra şi 124. 837 abţineri (cf. Gr. Chiriţă, op. cit., p. 206).

La 10/22 mai 1866, Carol I depunea jurământul în faţa reprezentanţilor naţiunii române, Puterile europene fiind puse încă o dată în faţa faptului împlinit: „Jur a fi credincios legilor ţării, a păzi religiunea României, precum şi integritatea teritoriului ei şi a domni ca Domn constituţional“ (cf. „Monitorul Jurnal Oficial al Principatelor Unite Române“ nr. 105 din 14/26 mai 1866, p. 468).

Membrii Locotenenţei Domneşti şi ai Guvernului Provizoriu şi-au prezentat demisiile în aceeaşi

seară.

La 11/23 mai 1866 a fost alcătuit un guvern de coaliție, care era condus de conservatorul Lascăr Catargiu. Din noul guvern făceau parte: liberalul moderat Dimitrie Sturdza, radicalii Ion C. Brătianu și C. A. Rosetti, conservatorii Ioan C. Cantacuzino, Petre Mavrogheni, generalul Ioan Gr. Ghica (cf. „Monitorul Jurnal Oficial al Principatelor Unite Române" nr. 103 din 12/24 mai 1866, p. 455). La 13/25 mai 1866, L. Catargiu declara că Guvernul își va desfășura activitatea „pentru a asigura drepturile noastre și pentru a susține pe alesul nostru Carol I".

Frământările politice din această perioadă, determinate de eșuarea candidaturii prințului Filip de Flandra și acceptarea lui Carol I, au avut drept consecință impulsionarea desfășurării evenimentelor, acordând un sens de necesitate elaborării unei noi Constituții (cf. *Enciclopedia României*, ed. cit. vol. 1, art. M. Polihroniade, *Viața politică a României sub Carol*, pp. 863–883).

La 16/28 februarie 1866, Guvernul solicitase Consiliului de Stat să elaboreze un proiect de Constituție având drept fundament pe cel adoptat de către Comisia Centrală de la Focșani.

La 16 iunie 1866, dezbaterea articolelor proiectului de Constituție a început în plenul Adunării, în prezența a 78 deputați (cf. Alexandru Encovici, lucr. cit., p.18).

În ședința din 29 iunie 1866, a debutat dezbaterea finală generală a Proiectului de Constituție. În urma votului, Proiectul de Constituție, cu modificările propuse, a fost adoptat în unanimitatea celor 91 de voturi exprimate.

Constituția din 1866 a fost primul așezământ constituțional elaborat de reprezentanții legitimi ai națiunii române (cf. Ion Mamina, lucr.cit., p. 15) și a fost adoptată de domn la 1 iulie 1866.

Constituția din 1866, așezământul constituțional al României moderne, nu a fost „o simplă imitație a celei belgiene din 1831" (cf. Sorin Liviu Damean, lucr.cit., p. 63). Cu toate acestea, Constituția Belgiei a fost principalul izvor de inspirație, alături de dispozițiile actelor românești precedente, precum și Proiectul întocmit de Comisia Centrală de la Focșani (1859), Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris (1864) și Proiectul Consiliului de Stat (februarie 1866; cf. I.C. Filitti, Izvoarele Constituției de la 1866, ed. cit., pp. 3–23).

Această lege fundamentală cuprindea 133 de articole, care erau grupate în 8 titluri (cf. G. Vrabie, lucr.cit.; Apostol Stan, lucr.cit., pp. 40–66, Tudor Drăganu, lucr.cit., pp. 184– 359; Anastasie Iordache, *Instituirea monarhiei constituționale și a regimului parlamentar în România.* 1866–1871, ed.cit, pp. 56–93; Sorin Silviu Damean, *Carol I și Constituția română de la 1866*, în „Analele Universității din Craiova", nr.cit., pp. 149–159). Erau statuate o serie de principii: principiul suveranității naționale – puterile emană de la națiune; principiul guvernării reprezentative – națiunea guverna prin delegați; principiul separării puterilor în stat; principiul monarhiei ereditare; principiul irevocabilității monarhului; principiul responsabilității ministeriale; principiul eredității constituționale; principiul supremației Constituției asupra celorlalte legi. Totodată, erau proclamate drepturile publice și libertățile civile înscrise în *Declarațiunea drepturilor omului și cetățeanului*, din 26 august 1789 (cf. Paul Negulescu și Gh. Alexianu, lucr. cit., p. 223).

Potrivit Constituției din 1866 puterea executivă în stat (cf. D. A. Sturdza, *Puterea executivă în Constituțiunea României,* 1906, în *** *Publicistică* (1905–1909), ed. cit.) aparținea domnitorului, care o exercita prin intermediul miniștrilor, constituiți în Consiliu de Miniștri. Astfel, „nici un act al domnului nu poate avea tărie dacă nu va fi contrasemnat de un ministru".

Domnul se bucura de următoarele drepturi: sancționa și promulga legile, având posibilitatea să refuze sancționarea; numea și revoca miniștrii; avea drept de amnistie „în materie politică", de iertare și micșorare a pedepselor „în materii criminale". Dar nu putea interveni „prin nici un mod în administrația justiției". Nu avea dreptul de a crea o funcție publică decât în virtutea unei legi aprobate de Parlament. Întocmea Regulamentele prin intermediul miniștrilor săi, fără „să poată vreodată modifica sau suspenda legile", neavând dreptul de a „scuti" pe cineva „de executarea lor".

În opera de legiferare, domnitorul era asistat de către Consiliul de Stat, creat în februarie 1864, sub Cuza (cf. I. Stanomir, lucr.cit., p. 388). Astfel, conform art. 51 din *Legea pentru înființarea Consiliului de Stat*, acest organism putea acționa „contra hotărârilor miniștrilor, date cu exces de putere sau cu călcarea legilor și regulamentelor în ființă"(cf. Apostol Stan, lucr. cit., p.31 și Gh. Tănase Gheorghe, lucr. cit., p. 237). Acesta era alcătuit din: președinte; vicepreședinte; doi secretari și un secretar general;

nouă membri și nouă auditori. Președinte era domnitorul. Acest organism pregătea proiectele de legi, pe care domnul le prezenta Adunării Elective. În calitate de delegați ai domnului, membrii Consiliului de Stat luau parte le dezbaterile Adunărilor Legiuitoare în vederea susținerii proiectelor de legi.

Potrivit art. 100, „în nici un caz ordinul verbal sau scris al domnului nu poate apăra pe un ministru de răspundere“, domnitorul neputând ierta sau micșora pedepsele unor miniștri condamnați. Pentru punerea sub acuzare a miniștrilor în vederea judecării lor de către Curtea de Casație era necesar votul a două treimi al uneia dintre Camere. În această perioadă, cele mai importante ministere au fost:

Ministerul de Interne avea următoarele atribuții: asigura conducerea administrației generale a statului; controla și supraveghea autoritățile locale; asigura ordinea și siguranța statului; a organizării alegerilor, a solemnităților și serbărilor publice; conducea serviciile sanitar, telegrafo-poștal, al penitenciarului, al Monitorului Oficial și al Imprimeriei Naționale.

Ministerul de Externe executa tratatele internaționale la care România era parte; coordona agențiile diplomatice și consulare; rezolva toate problemele legate de frontiere; apăra interesele statului în exterior.

Ministerul Justiției supraveghea întregul corp de magistrați; propunea decrete de grațiere și amnistie; contrasemna decretele de promulgare alături de miniștrii responsabili; păstra exemplarele originale ale legilor promulgate, începând din 1899, și sigiliul statului care până atunci fusese dat în păstrare secretarului regelui (reprezenta organul administrativ al justiției).

Ministerul de Finanțe coordona strângerea fondurilor din venituri diverse; gestiona administrația vămilor și perceperea taxelor de timbru și înregistrare; elabora bugetul; administra monopolurile statului.

Ministerul Apărării Naționale sau Ministerul de Război asigura direcțiunea mișcării și întrebuințării trupelor, a instrucțiunii, a disciplinei, precum și a serviciului de intendență; răspundea de supravegherea fortificațiilor și a disciplinei și instrucției Jandarmeriei Locale.

Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor era autoritatea supremă a învățământului public și privat și reprezentantul statului în toate chestiunile legate de culte (cf. Mihai Ghițulescu, lucr. cit., p. 156).

În ianuarie 1878 a fost adoptată legea responsabilității ministeriale, care statua că stipulațiile penale ordinare referitoare la infracțiunile săvârșite de funcționarii publici în timpul exercitării atribuțiilor, cât și de particulari erau aplicate și miniștrilor. Totodată, erau stabilite sancțiuni aspre pentru ministrul care nu respecta drepturile și libertățile cetățenești, care punea în aplicare decizii și hotărâri anticonstituționale și împiedica exercitarea alegerilor libere (cf. Paraschiva Câncea, lucr.cit., pp. 62–63).

În ședința Adunării Deputaților din 14 martie 1881, liberalii au propus proclamarea Regatului. Astfel, a fost votată legea care prevedea:

„Art. I. România ia titlul de Regat. Domnul ei, Carol I, ia, pentru Sine și moștenitorii Săi, titlul de Rege al României“.

Art. II. Moștenitorul Tronului va purta titlul de Principe Regal“.

În martie 1881 s-a adoptat legea prin care președintele Consiliului de Miniștri nu mai era obligat să conducă un Departament. Era prevăzută posibilitatea ca șeful Guvernului să poată ocupa un portofoliu.

6.2. Legislația adminstrației locale

Opera constructivă a domnitorului Al. Ioan Cuza, de modernizare a statului național român, s-a exprimat prin crearea de noi structuri sociale, capbile să coordoneze efortul general al societății, și prin apariția de instituții specifice noului sens identitar exprimat de Europa Națiunilor. Al. I. Cuza și-a canalizat eforturile în direcția materializării reformelor modernizatorare prin cuplarea administrației la mecanismul statal ca factor primordial în garanatarea legilor.

În anul 1864, al marilor reforme, au fost promulgate și legile administrației locale, care deveneau instrumentul puterii executive în mențienrea ordinei publice, în asigurarea securității persoanelor și bunurilor, a drepturilor omului, în domnia legii asupra celor mai importante domenii de activitate. *Legea pentru Organizarea Comunelor Urbane și Rurale* și *Legea pentru Înființarea Consiliilor*

Județene au fost binevenite pentru cerințele numeroase de restructurare a statului. Principiile și stipulațiile lor au fost consacrate de Constituția din 1866 și de legile speciale ulterioare, care conțineau norme privitoare la activitatea executivă.

Principiul care stătuse la baza noilor legi ale administrației locale din 1864 fusese cel al descentralizării administrative. Acest principiu însă, după ce l-a consacrat Constituția din 1866, a suferit deformări prin legile organice adoptate ulterior, în sensul că el nu a fost aplicat consecvent, lăsându-se loc tot mai mult tendinței de accentuare a centralizării administrative în dauna intereselor locale atribuite instituțiilor județene și comunale (cf. *Istoria dreptului romînesc*, II/2, ed.cit., p. 78). Legile din 1/14 mai 1904, din 1908, 1910, 1912 au sporit doar sarcinile comunelor rurale, fără a le asigura sau mări mijloacele financiare necesare, și au întărit rolul reprezentanților autorităților centrale.

Legea de organizare a comunelor rurale din 31 martie/11 aprilie 1864, închegată mai întâi de Comisia Centrală de la Focșani la 11 iunie 1861, dar nepromulgată de Cuza pentru neconcordanța ei cu reforma agrară, a investit, pentru prima oară, comuna rurală cu personalitate juridică și i-a fixat o administrație deosebită de comuna urbană.

Fiecare comună rurală – se prevedea în lege – era datoare a avea o casă a comunei numită primărie, una sau mai multe școli de băieți și de fete, a îngriji biserica sau bisericile cultului/cultelor de care aparțineau locuitorii săi și de a plăti preoții și servitorii acestora, a îngriji orfanii și neputinicoșii. Cele care aveau mai mult de 500 de locuitori erau obligate să crească tauri, armăsari și berbeci de soi pentru îmbunătățirea speciilor.

Fiecărei comune urbane i se impunea să aibă un corp de pompieri, iar celor cu peste 6.000 de locuitori și un spital pentru bolnavi și scăpătați.

Potrivit acestei legi, conducerea comunelor urbane și rurale era asigurată de un Consiliu Comunal, compus din 5–17 membri aleși direct de către locuitorii comunei (art. 19–20), și de către primar (singurul însărcinat cu administrarea comunei) aflat sub autoritatea guvernului (art. 88). 5 membri sau consilieri erau aleși în comunele cu până la 1.500 de locuitori; 7 membri sau consilieri în comunele care aveau 1.500–3.000 de locuitori, 11 membri sau consilieri în cele de la 3.000 la 15.000 de locuitori; 13 membri sau consilieri la cele care aveau de la 15.000 la 30.000; 15 cele care aveau de la 30.000 la 50.000 și 17 cele care aveau peste 50.000. Prin *Legea Tocmelilor de Lucrări Agricole* din 1866, completată în 1872 și 1888 cu prevederi privind încredințarea acestora organelor administrative, primarul primea și atribuții jurisdicționale alături de cele administrative. În 1879, sub presiunea nemulțumii țăranilor, competența jurisdicțională a agenților administrativi locali a trecut în sarcina Judecătoriilor comunale compuse dintr-un juriu format din primar și doi săteni (cf. ***, *Istoria dreptului românesc*, II/2, ed. cit., pp. 81–82).

Condițiile pentru a alege erau cetățenia română sau obținerea „împământenirii“, vârsta legală, domiciliul în comună de cel puțin șase luni și o contribuție minimă către stat, variabilă în funcție de numărul de locuitori de la 48 de lei în comunele rurale; 80 de lei, în comunele urbane de 3.000–15.000 de locuitori și 110 lei în comunele de peste 15.000 de locuitori.

Un element de noutate l-a reprezentat acordarea dreptului de vot „israeliților pământeni“, care dovedeau „simțămintele și moravurile românești“ și îndeplineau una din cele patru condiții prevăzute de lege (gradul de subofițer în armata română; absolvirea unui colegiu sau a unei facultăți în România; diplomă de doctorat sau de licență obținută în străinătate și recunoscută de guvernul român; constituirea unei întreprinderi cu minim 50 de angajați). Erau scutiți de cens: preoții, profesorii, institutorii, medicii, inginerii, arhitecții, funcționarii civili pensionari și militarii în rezervă cu pensie de cel puțin 2.000 de lei pe an (cf. Mihai Ghițulescu, lucr.cit., pp. 232–233).

Consiliul Comunal lucra în ședințe ordinare, întrunindu-se cel puțin odată pe lună și în ședințe extraordinare ori de câte ori era necesar, fiind nevoie de convocarea prin circulară cu o zi înainte a primarului sau a unei treimi a consilierilor. Sedințele în care se discutau chestiuni bugetare, fiscale sau referitoare la tranzacții și lucruri publice erau întotdeauna publice, fiind prezidate de primar, de primul său ajutor sau de cel mai în vârstă consilier. Deciziile erau luate cu majoritate. Votul era deschis, cu excepția cazurilor cu implicații personale. Consilierilor le era interzis să participe la deliberările în care ei, rudele sau afinii lor aveau un interes direct și să se implice în vreo chestiune financiară a comunei.

Consiliului îi era interzis să delibereze asupra unor chestiuni care nu intrau în sfera atribuțiilor sale.

În situația în care ar fi fost adoptate acte presupus contrare interesului general, primarul avea datoria de a închide ședința și de a sesiza subprefectul, care la rândul său, îl sesiza pe prefect,. Dacă actul nu era anulat de domn, în termen de 60 de zile, suspendarea se considera ridicată, după acest termen nemaiputând fi anulat decât pe cale legislativă. Dacă acțiunile unui consiliu depășeau în mod repetat atribuțiile legale, domnul putea pronunța dizolvarea, urmând a se convoca alegeri în termen de două luni. În acest interval, administrația comunală era asigurată de o Comisie numită de Guvern din rândul celor care obținuseră cele mai multe voturi la ultimele alegeri.

Pe lângă Consiliul comunal funcționa scretarul. Acesta era numit și revocat de consiliu cu aprobarea Comitetului permanent. Avea obligația de a redacta procesele verbale și de a transcrie deliberările în registru.

Consiliul mai numea un perceptor care era însărcinat să efectueze „recetele comunale și să achite după mandate regulate cheltuielile ordonanțate".

Președinția Consiliului revenea de drept primarului sau înlocuitorului acestuia, când primarul nu era în localitate. În atribuțiile Consiliului intrau, pe lângă administrarea treburilor curente ale comunității, adoptarea regulamentelor de administrare interioară, numirea și revocarea funcționarilor comunali.

În legea din 1864 au fost menționate mai multe categorii de „obiecte" ale deliberărilor consiliului:

1. Chestiuni pe care le reglementa din proprie inițiativă și prin propriile „chibsuiri" și care deveneau executorii, dacă nu erau anulate de organul tutelar în termen de 30 de zile: administrarea cât mai eficientă a patrimoniului cultural; condițiile arendării și închirierii bunurilor comunale pe perioade de până la 3 ani; folosirea și împărțirea pășunilor și a produselor terenurilor comunale și modul de împărțire a pădurilor comunale.

În aceste cazuri, hotărârile trebuiau comunicate subprefectului, care sesiza Comitetul permanent. Dacă acesta nu anula hotărârea în termen de 30 de zile, ea devenea executorie.

2. Chestiuni pe care le putea reglementa numai pe bază de aprobare prealabilă a guvernului tutelar, de lege sau de ordonanță: bugetul cheltuielilor comunale și mijloacele de a le acoperi; sumele anuale ale veniturilor și cheltuielilor comunale; tranzacțiile privind bunurile imobile ale comunei; investirea fondurilor comunale; condițiile înstrăinării terenurilor comunale sau ale luării în posesie de către comună a unor terenuri, pe o durată mai mare de un an; stabilirea de noi contribuții și adoptarea regulamentelor referitoare la acestea; anumite proiecte de clădiri și drumuri; diverse taxe locale (poduri, bâlciuri); fixarea numărului, a împărțirii și a bugetelor parohiilor; primirea de donații și legături.

În aceste situații, deliberările consilierilor erau comunicate subprefectului (pentru cele rurale) sau prefectului (pentru cele urbane) care sesizau Comitetul permanent spre aprobare. Consiliile orașelor mari făceau excepție, adresându-se direct Ministerului de Interne.

Primarul era considerat delegat al puterii centrale, modalitatea de desemnare a acestuia variind în funcție de specificul comunei. În cadrul comunelor rurale primarul era ales prin vot direct, anual, de către locuitorii satului, ca și consilierii ce se înnoiau tot la un an, în vreme ce în cazul comunelor urbane primrul era numit de către domn din rândul consilierilor aleși, el având cele mai multe voturi. Pe lângă primar, guvernul numea din rândul consilierilor unul sau mai multe ajutoare de primar. Funcțiile de primar și ajutor de primar erau incompatibile cu atributul de funcționar de orice fel al statului, și cu aceea de „întreprinzător de venituri și lucrări publice ale comunei". În comunele de până la 3.000 de locuitori primarul și ajutorii puteau fi suspendați de către prefect, iar în cele mai mari, de către Ministrul de Interne. Revocarea se făcea în primul caz de către Ministerul de Interne, iar în celălalt, de către rege. Salariile erau stabilite din „cutia publică", cuantumul fiind stabilit de consiliu, dar putând fi modificat de către Consiliul Permanent.

Primarul, considerat a fi singurul însărcinat cu administrarea comunei, avea ca atribuții publicarea și executarea regulamentalor generale, executarea măsurilor de asigurare publică, poliția comunală a străzilor și piețelor publice, conservarea și administrarea proprietăților comunale, aprovizionarea comunei, colectarea veniturilor, supravegherea stabilimentelor publice și de contabilitate comunală, redactarea bugetului și întocmirea de rapoarte cu privire la cheltuieli, propunerea unor mijloace de realizare de noi venituri, aprobarea tranzacțiilor, încheierea contractelor și încredințarea lucrărilor publice în conformitate cu legislația în vigoare, reprezentarea intereselor comunale în justiție, cu posibilitatea delegării acestei prerogative unor specialiști, întocmirea listelor electorale, întocmirea

actelor de stare civilă (atribuție pe care o putea delega unui ajutor sau unui consilier), judecarea unor contravenții, în condițiile legii de instrucție specială, supravegherea, conservarea și întreținerea școlilor, bisericilor, ospiciilor, închisorilor, luarea măsurilor necesare pentru prevenirea incendiilor provocate de bolnavii psihici aflați în libertate, supravegherea caselor de toleranță și luarea tuturor măsurilor pentru asigurarea sănătății, a moralității și a liniștii publice; asigura poliția spectacolelor; verifica, personal sau prin delegarea unui ajutor, o dată pe lună casa comunală și întocmea un proces-verbal de verificare ce era prezentat consiliului; suspenda pe unii angajați comunali pe un termen de până la șase săptămâni, cu excepția scriitorului/secretarului și a perceptorului; supraveghea arhivele comunale, registrele de stare civilă și a alte documente, întocmind un inventar al acestora.

O categorie aparte de atribuții erau cele polițienești. Ele reveneau primarilor în comunele cu mai puțin de 3.000 de locuitori sau în cele mai mari, dar unde asigurarea ordinii publice nu fusese încredințată de domn unui agent special de poliție (prefect, cap sau comisar). În asemena condiții, dacă aveau loc răscoale sau alte amenințări grave la adresa ordinii publice, primarii puteau adopta regulamente sau ordonanțe polițienești ce trebuiau comunicate imediat prefectului, însoțite de o motivare și puteau fi suspendate de către acesta. În plus, ele trebuiau aprobate de Consiliu în cea dintâi întrunire, în caz contrar neproducând efecte.

Legile de după 1866 au avut câteva prevederi neîntâlnite în Legea inițială din 1864 sau alte articole au fost modificate.

Legile din 1874, 1887, 1904 privind comunele rurale și 1894 despre comunele urbane au stabilit alt număr de locuitori sau familii necesare alcătuirii unei comune, decât cele minime din 1864 (de 500 de locuitori sau cel puțin 100 de familii), au sporit numărul consilierilor comunali sau al funcționarilor.

Legea din 9/21 aprilie 1874 a dispus numirea primarului de către prefect. Acesta numea și revoca definitiv câte un delegat pentru fiecare secțiune de comună care se ocupau de paza holdelor, a hotarelor, a căilor de comunicație, a conservării puțurilor și fântânilor, a privegherii îndestulării. Acești delegați erau retribuiți și înscriși în bugetul votat de Consiliul Comunal. Tot acum comunele urbane au fost împărțite în trei categorii: cele opt orașe mari (București, Iași, Craiova, Galați, Ploiești, Botoșani, Brăila, Bârlad, Ismail), reședințe de județ și orașele nereședință.

Potrivit articolului 21 din această lege colegiile electorale pentru alegerile comunale erau împărțite astfel:

Cei care plăteau către stat un impozit funciar de minimum 120 de lei pentru proprietăți situate în aceeași comună formau colegiul I. Dreptul de a alege se exercita sau în persoană sau prin delegat în toate comunele unde alegătorii plăteau un impozit de minim 120 de lei.

Votul era censitar.

Colegiul al II-lea era compus din toți cei care plăteau către stat cel puțin impozitul personal și de șosele și care aveau în aceeași comună domiciliul de cel puțin doi ani.

Din 1882, prin Legea din 5/17 aprilie, s-a statornicit ca primarul să fie confirmat de către prefect, după prealabila alegere de către Consiliul Comunal.

Legea din 1904 pentru organizarea comunelor rurale și administrația plășilor a creat categoria comunelor rurale suburbane pentru acele comune rurale aflate la mai puțin de 3 km de marginea unei reședințe de județ sau în interiorul fortificațiilor cetății București (cf. Ioan Silviu Nistor, lucr. cit., pp. 38–39). Acestea nu se deosebeau de comunele rurale decât prin faptul că, pentru anumite acte, aveau nevoie de avizul primarului comunei urbane alăturate și/sau al prefectului (cf. Mihai Ghițulescu, lucr. cit., p. 212). Tot prin această lege a fost repus în funcție Sfatul Sătesc – dispărut în 1864 – (art. 17) pentru fiecare sat. Legile din 1904 și 1908 considerau că în România comune erau 1313 și 8.532 de sate cu cel puțin 100 de locuitori. Prin urmare se alegeau tot atâtea Sfaturi Sătești de câte 5 membri. Rămâneau în afara legii 938 de centre cu populație mai mică de o sută de suflete, numite cătune, care nu aveau organizare proprie, ci depindeau ce comune. A fost înființat postul de notar în fiecare comună, iar prin legea din 1904 s-a aprobat funcția de secretar al comunei. S-a schimbat numele celor din fruntea plășilor din subprefecți în administratori (numiți prin Decret Regal).

Cu unele modificări din 1908, neesențiale, Legea din 1904 preciza că la nivelul comunei se păstrau Consiliul Comunal și se înființa funcția de ajutor de primar; Consiliul Comunal și Sfatul Sătesc se mențineau ca organe reprezentative, dar și notarul și secretarul, iar la plasă, administratorul, ca

reprezentanți ai puterii executive.

Întreaga evoluție a legislației privind comuna ca unitate administrativă, cât și alte multe proiecte de lege au reliefat nu numai o gândire constructivă, specifică epocii, dar și puterea societății de a înțelege rostul administrației în echilibrul dintre interesele ei proprii și cele generale ale statului. Astfel, potrivit Proiectului de lege din 1871, comuna urma să se compună din cel puțin 200 de capi de familie. Numărul consilierilor comunali era de cel puțin 12 și creștea, în raport cu numărul contribuabililor, până la 60. Urma să se creeze Comitetul Executiv al comunei, format din primar și 4–14 membri aleși dintre ceilalți funcționari care lucrau cu el. Proiectul de lege din 1877 prevedea, în articolul 6, că o administrație proprie de comună nu se poate forma cu un număr mai mic de 300 de contribuabili. Tot acolo se stabilea și că dreptul de alegător nu era censitar. Consiliul Comunal pentru comunele rurale urma să fie alcătuit din 9 membri, formând trei grupuri. Acesta alegea din rândul său, în fiecare an, un primar și două ajutoare care formau Comitetul Comunal (art. 19). Consiliul comunal se întrunea în sesiune ordinară de două ori pe an; la 15 februarie și la 15 ocotombrie, durata fiind de 20 de zile. În caz de trebuință consiliul comunal putea prelungi sesiunea sa ordinară. Comitetul Comunal se întrunea în ședință, la convocarea primarului, de câte ori era nevoie. Acesta, din proprie inițiativă, sau în urma însărcinării de către Consiliul Comunal, pregătea proiecte de regulament ale poliției comunale sau orice alte măsuri relative la interesele comunei, care urmau a fi supuse deliberării Consiliului Comunal. Proiectul de lege mai stipula că primarul se alege din rândul consilierilor, dar numai pe o perioadă de un an. Proiectul de lege din 1886 stipula, în articolul 53, că fiecare comună urbană sau rurală era condusă de un magistrat numit de primarul comunei, recomandat de unul sau mai mulți consilieri care purtau numele de ajutori ai primarului. Proiectul de lege din 1888 iniția descărcarea comunei rurale de sarcinile delegate ei de stat, lăsându-i-le numai pe acelea ce intrau în atribuțiile ei naturale și erau de interes local precum: școala, biserica, întreținerea drumurilor, asistența publică, poliția holdelor, controlul măsurilor și a greutăților, poliția subsistențelor și actele stării civile; sarcinile de interes general care fuseseră delegate primarului comunei rurale – precum publicarea și executarea legilor, executarea măsurilor de poliție generală, atribuțiile de poliție judiciară, participarea la lucrările de recrutare, igiena și salubritatea publică – erau date Consiliilor de Ocol, care înlocuiau pe subprefecți. Proiectul de lege din 1890 nu mai fixa numărul contribuabililor sau locuitorilor fără de care nu se putea constitui o comună, ci se prevedea că, atunci când o comună – din cauza numărului mic al populației – n-ar putea purta singură toate sarcinile ce-i sunt impuse, are dreptul să se alipească altora. În Proiectul de lege din 1899 se prevedea că primarul comunei și ajutorul său se alegeau de către Consiliul Comunal fie dintre membrii săi, fie din cetățenii comunei cu știință de carte, în cazul când între consilieri nu era nici un știutor de carte.

Unitatea administrativ-teritorială intermediară între stat și comună a rămas județul, a cărui organizare s-a fixat odată cu Legea din 2/14 aprilie 1864, modificată la 31 martie 1872, 1 martie 1883, 12 aprilie 1886 și 1 noiembrie 1892. Legea din 1892 a introdus o împărțire a prefecturilor în două categorii, în funcție de importanța județului. Opt dintre cele 32 de județe au fost incluse în categoria I: Ilfov, lași, Dolj, Covurlui, Prahova, Buzău, Constanța și Mehedinți).

Organele administrative județene erau, începând cu anul 1864, deliberante și executive. Ele erau Consiliul județean (organ deliberant, compus din membri aleși), care reprezenta interesele economice colective ale județului, și prefectul.

Prefectul și subprefectul aveau rolul de a sigura înfăptuirea politicii Guvernului în județ (cf. Emil Bălan, Prefectul și prefectura în sistemul administrației publice, ed.cit., p. 37). Prefectul era numit printr-un Decret Domnesc (ulterior, Regal), la propunerea ministrului de Interne.

Instituția prefectului deținea largi prerogative de conducere politică și administrativă. Prefectul, ca reprezentant al puterii centrale, era investit cu îndrumarea și controlul de șef al poliției. Prin atribuțiile conferite de Legea de organizare a poliției generale a statului, prefectul era îndrituit să asigure ordinea publică, inclusiv prin punerea în mișcare a forțelor militare.

Legea din 1864, care punea la baza administrației locale principiul descentralizării, a fost modificată ulterior, mai ales în ce privește instituția prefectului, în sensul centralizării puterii în mâna șefului statului. Dacă în 1864 legea spunea că prefectul este președintele Comitetului Județean Permanent, în 1872 legea prevedea că președintele se numește de șeful statului după recomandarea ministrului de

Interne „dintre membrii aleși, pentru a forma Comitetul permanent".

Legea din 1883 a eliminat dreptul prefectului de a executa deciziile Consiliului Județean, trecând această atribuție Comitetului Permanent. În acest mod descentralizator i se da Comitetului Permanent un drept de control asupra autorității executive în județ (care era prefectul); „de aici necesitatea – după lege – ca prefectul să consulte totdeauna Comitetul Permanent. În fapt, Comitetul Permanent era dependent de prefect" (cf. Paul Negulescu, Romulus Boilă, Gheorghe Alexianu, Codul administrativ adnotat, ed.cit., pp. 508–510). În spiritul principiului descentralizării administrației a fost și Legea din 1886. Începând cu Legea din 31 mai 1894, însă, contrar articolului 107 din Constituție, legea județeană punea în evidență coordonatele unui regim de centralizare. Prin desființarea comitetului permanent și preluarea atribuțiilor acestuia de către prefect, cât și instituirea unei delegații județene cu rol echivalent unei comisii de conturi, prefectul devenea omniprezent în deciziile sale chiar dacă se încerca o echilibrare în raporturile lui față de consiliul județean atunci când, formal, era socotit executor al deciziilor acestuia. Situația era anormală din toate punctele de vedere.

Sistemul inaugurat prin *Legea din 1 martie 1892* îngrămădea asupra prefectului atribuții atât de multiple și variate, încât, cu toată obiectivitatea și capacitatea de muncă de care ar fi dat dovadă ca funcționar model, totuși se afla în imposibilitatea de a face față tuturor însărcinărilor ce apăsau asupra lui, atât ca reprezentant și agent al Guvernului central, cât și ca unic administrator al tuturor afacerilor și intereselor materiale și morale, așa de varii și numeroase.

Legea din 1892, cu referire la organizarea autorităților administrative dependente de Ministerul de Interne, acorda județelor și comunelor calitatea de persoane juridice, pe când plășile erau simple circumscripții administrative. Plășile, potrivit *Legii de Organizare Administrativă* din 1 aprilie 1864, erau conduse de subprefecți, care păstrau din legislația regulamentară competența în materie de contravențiuni polițienești comise pe raza plășilor; Legea din 25 aprilie 1867 le-a acordat subprefecților compenetența de a judeca pricini civile ce reveneau judecătorului de ocol sau de plasă; prin Legea din 9 martie 1879 (a judecătoriilor comunale și de ocoale) li se retrăgea dreptul de a judeca. Cea mai importantă lege privind organizarea plășilor a fost adoptată la 29 aprilie 1908 (modificată în fiecare an până la 1913). **Administratorul de plasă** era – după această lege – ofițer al poliției administrative comunale și rurale, ofițer de poliție judiciară și agent statistic al plășii sale. Pe lângă Ministerul de Interne apăreau doi inspectori generali administrativi care făceau anchete administartive și inspecții județene. În fiecare județ, administrația afacerilor generale ale statului era încredințată prefectului (art. 15–33), care mai avea pe lângă el un director de prefectură, un șef de birou, un arhivar, un registrator și copiști.

Câțiva ani de funcționare ai Legii din 1892 au fost suficienți pentru ca să impună necesitatea unei noi legi de organizare județeană, lucru realizat în dezbaterile Proiectelor din 1898 și 1909, dar neconcretizat prin adoptarea vreunuia până în 1925.

Pe lângă prefectul de județ a mai fost cunoscută și instituția prefectului de poliție, inițial existentă numai în București și Iași – în celelalte reședințe de județ, poliția era condusă de un polițai, subordonat direct prefecturii județului. Începând din anul 1900, prin legea bugetară, au primit titlul de prefect de poliție și polițaii orașelor Craiova și Galați, fapt consacrat prin *Legea poliției generale a statului* (Legea „Vasile Lascăr" din 1903). Asemănarea denumirilor nu trebuia să creeze confuzii: prefecții de poliție nu se substituiau prefecților de județ, ci se subordonau acestora din urmă, care, potrivit legii de organizare a autorităților exterioare ale Ministerului de Interne, erau responsabili de menținerea ordinii și a siguranței publice și puteau emite regulamente de poliție aplicabile, după aprobarea ministrului de Interne, pe teritoriul întregului județ. Prefecții de poliție, asemenea tuturor șefilor de poliție din alte localități, aveau obligația de a comunica, zilnic și direct, prefecților de județ informații cu privire la întâmplările din zona lor de activitate" (cf. Mihai Ghițulescu, lucr. cit., p. 230).

6.3. Legile privind Consiliile Județene

Aproape concomitent cu *Legea de Organizare a Comunelor* domnitorul Alexandru Ioan Cuza a promulgat *Legea de Creare a Consiliilor Județene.* Instituirea pentru întâia oară în administrația județeană a Consiliului Județean ca organ deliberativ a constituit împlinirea reformei de așezare

administrativă pe temeiuri noi a statului. În același timp, necesitatea consiliilor județene, afirmată la 1848 și 1857 și dezbătută în Comisia Centrală de la Focșani în 1859, deriva din principiul descentralizării administrative și din calitatea de persoană juridică atribuită județului. Prin Legea din 2/14 aprilie 1864 a Consiliilor Județene se reglementau pentru aceste organe administrative modul de alegere, constuire și funcționare, atribuțiile și raporturile lor cu prefectul, subprefecții, etc.

Noua instituție este numită în lege Consiliu Județean.

Articolul 1 din lege statornicea Consiliul Județean ca organ care reprezenta interesele locale, colective și economice ale județului (cf. Emil Bălan, lucr. cit., p. 37). El era alcătuit din câte doi membri aleși din fiecare plasă. Adunarea consiliului era periodică, în orașul de reședință al județului. Mandatul consiliului județean a fost stabilit la patru ani, cu posibilitatea de a păstra – dacă se alegeau – jumătate din membrii săi, stabiliți prin tragere la sorți, la fiecare doi ani.

Articolul 3 specifica faptul că președintele consiliului județean este ales de acesta dintre membrii săi. Printr-un Decret din 4 septembrie 1864, acest articol a fost modificat: „Președintele consiliului județean se numește de către guvern din cei trei consilieri care întrunesc cele mai multe voturi la alegeri“.

Activitatea consiliului județean se desfășura într-o sesiune ordinară de toamnă pe data de 15 octombrie, în reședința de județ, pe baza unei Ordonanțe Domnești de convocare și în sesiuni extraordinare.

Deschiderea sesiunii era oficiată, în numele Domnului, de către prefect, care prezida prima ședință, asistat de cei mai tineri doi consilieri, în calitate de secretari. Prima sarcină era verificarea titlurilor, urmată de depunerea jurământului și de alegerea biroului, format din președinte, vicepreședinte și doi secretari. Consiliul avea dreptul de a-și adopta propriul regulament de organizare și funcționare, cu respectarea prevederilor legii.

Ca regulă, ședințele erau secrete, excepția reprezentând-o dezbaterile pe teme fiscale și bugetare. Cvorumul necesar deliberărilor era de jumătate plus unu din totalul consilierilor, deciziile urmând a se lua cu majoritatea simplă a celor prezenți (egalitatea de voturi echivala cu respingerea). Votul era deschis, cu excepția situațiilor cu implicații personale. Deschiderea, conducerea, poliția și închiderea ședințelor era asigurată de președinte, care semna procesele verbale alături de secretarul de ședință. Procesele verbale trebuiau trimise Ministerului de Interne chiar a doua zi.

Durata normală a sesiunilor ordinare era de trei săptămâni, putându-se scurta în urma unor înțelegeri între consiliu și prefect și prelungi pe o durată de o săptămână, prin hotărârea Consiliului, iar dincolo de aceasta numai cu aprobarea Domnului, adresată prin intermediul prefectului; oricum, prelungirea nu putea depăși cinci săptămâni. Domnul dispunea de dreptul de a proroga cu trei luni sesiunile începute și chiar de a dizolva consiliile, cu obligația de a convoca noi alegeri în termen de trei luni.

Pe lângă sesiunile ordinare, exista și posibilitatea convocării de către Domn a unor sesiuni extraordinare. În acest caz, ca și în cel al prelungirilor, trebuiau precizate obiectele dezbaterilor și ordinea lor, obligatorii pentru consiliu.

Orice întrunire a consiliului care nu se încadra în prevederile legii era considerată ilegală și prefectul avea datoria de a interveni pentru încetarea ei. Participanții erau pasibili de pedeapsa cu închisoarea. În plus, consiliilor le era interzis să intre în contact unele cu altele în privința unor obiecte care, potrivit legii, nu intrau în atribuțiile lor.

Dintre atribuțiile consiliului județean cuprinse în capitolul II al legii (art. 30–70) reținem votarea bugetului anual ce urma. Acesta mai decidea înființarea și îmbunătățirea stabilimentelor publice județene, autoriza împrumuturile în folosul județului și inițierea proceselor legate de patrimoniul acestuia, hotăra asupra construcțiilor de poduri, șosele și alte lucrări publice și adopta proiectele, planurile și devizurile acestora. În cazul lucrărilor care implicau mai multe comune, consiliul județean avea dreptul de a stabili partea de contribuție a fiecăreia, după consultarea consiliilor comunale respective. Se pronunța asupra cererilor de modificare a zilelor de târg și aviza modificările hotarelor sale, ale circumscripțiilor incluse și stabilirea reședințelor de plasă. Consiliul județean avea dreptul de a adresa reclamații Ministerului de Interne, care era obligat ca, în termen de o lună, să înainteze Domnului un raport (cf. Mihai Ghițulescu, lucr. cit., p. 220).

În capitolul al III-lea din Legea din 1864 erau menționate și actele Consiliului Județan pentru care era nevoie de acordul domnitorului înainte de a fi puse în aplicare: bugetul de cheltuieli, mijloacele de

acoperire a acestora și împrumuturile care nu excedau 10% din venitul anual al județului (pentru cele mai mari de 10% era nevoie de aprobarea Parlamentului); crearea de stabilimente publice pe cheltuiala județului; tranzacțiile cu bunuri mobiliare cu valoare mai mare de 10% din venitul anual (pentru cele mai mici era suficientă aprobarea prefectului); imobiliare cu valoare mai mică de o treime din venitul anual (pentru cele cu valoare mai mare era nevoie de aprobarea Parlamentului); construcția de drumuri, șosele, poduri, canale, construcții, reparații de clădiri și alte lucrări având costuri mai mari de 20% din venitul județean (pentru cele mai mici era suficientă aprobarea prefectului); regulamentele referitoare la interesele speciale ale județului.

Domnul avea dreptul de a aproba sau de a respinge încheierile referitoare la obiectele de mai sus, neputând însă opera modificări. Totuși, dacă găsea necesar, putea trimite textul, însoțit de propunerile de revizuire spre rediscutare, amânându-și pronunțarea până după aceasta. Actele consiliului intrau de drept în vigoare dacă în termen de 40 de zile organul tutelar nu emitea o decizie contrară sau, cel puțin, o încheiere motivată cu precizarea unui nou termen.

Numeroase au fost modificările legislației privind Consiliile Județene în 1866, 1872, 1874, 1883, 1886, 1894, 1903 și 1905. Legea din 31 martie 1872 dispunea ca președintele Comitetului Permanent să fie numit de domnitor dintre membrii aleși ai Comitetului Permanent, după prealabila recomandare a ministrului de Interne. Prin Legea din 1 martie 1883 i se lua prefectului dreptul de a executa deciziile Consiliului Județean, această atribuție fiind trecută Comitetului Permanent.

Legea din 31 mai 1894 a modificat 70 de articole din *Legea Consiliilor Județene*. Prin Legea din 31 mai 1904, indiferent de numărul plășilor dintr-un județ, Consiliile Județene erau alcătuite din 17 membri.

Se propunea modificarea părții privitoare la alegerea consiliului județean prin înlocuirea scrutinului de listă cu votul plurinominal; se restrângeau atribuțiile consiliului județean în favoarea prefectului; se desființa comitetul permanent; se instituia delegația județeană compusă din 3 membri și 3 supleanți. Aceasta era prezidată de cel mai în vârstă dintre membrii săi. Ea își avea sediul în localul prefecturii și putea, cu aprobarea consiliului județean și sprijinul prefectului, să ia toate măsurile necesare pentru a asigura serviciul său. Delegația județeană se întrunea ori de câte ori o convoca prefectul.

Prefectul nu mai lua parte la exercitarea votului în consiliul județean, dar consiliul putea cere prezența prefectului la orice deliberare. El expedia și executa toate „încheierile", fie ale delegației județului, fie ale consiliului județean; trebuia, totodată, să dea seamă consiliului județean de administrarea interselor locale în intervalul în care această atribuție i-ar fi revenit (adică în situația dizolvării consiliului și delegației județene).

Modificările unor articole din *Legea Consiliilor Județene* din 31 mai 1894 deveniseră necesare pentru a include și a pune de acord legile și numeroasele schimbări intervenite în deceniile anterioare în multe domenii.

Cu modificările intervenite în anii 1872, 1894, 1904, Legea consiliilor județene a rămas în vigoare până la adoptarea *Legii pentru unificarea administrativă* din 14 iunie 1925, care, la rândul ei, a fost înlocuită prin *Legea pentru organizarea administrației* locale din 3 august 1929 și prin Legea administrativă din 1936.

Pentru perioada dintre sesiuni a consiliului județean a fost creat Comitetul Permanent, o autoritate administrativă inițiată de Legea din 1864 după model belgian (cf. Emil Bălan, lucr. cit., p. 37). Era compus din trei membri aleși din rândul consilierilor cu un mandat de patru ani și reînnoire parțială la fiecare doi ani și dintr-un președinte (prefectul). Comitetul supunea spre aprobare regulamentul său interior Consiliului Județean și apoi Domnitorului.

Articolul 88 preciza că acesta pregătea materialele și culegea lămuririle trebuitoare pentru chestiunile dezbătute de consiliu în adunarea următoare. În cazuri de urgență, Comitetul Permanent se putea pronunța și asupra chestiunilor mai speciale rezervate Consiliului Județean, cu îndatorirea de a le aduce la cunoștința acestuia la cea dintâi întrunire.

Comitetul, printr-un membru al său, verifica obligatoriu o dată pe an starea veniturilor și cheltuielilor județului sau de câte ori era necesar.

Executarea „încheierilor" consiliului sau comitetului permanent intra în sarcina prefectului (art. 106). Toate acțiunile în Justiție, privitoare la interesele speciale ale județului, se exercitau în numele

comitetului permanent prin stăruința și îngrijirea prefectului.

Comitetul permanent avea și atribuții executive și deliberative în materie comunală, unde juca un rol de tutelă în materie administrativă.

În cazul în care ar fi luat hotărâri în afara atribuțiilor sale sau împotriva interesului județului, prefectul era dator să facă recurs la guvern, în termen de 10 zile, notificând aceasta consiliului sau comitetului. Recursul era suspensiv de executare timp de 30 de zile de la data notificării iar, dacă guvernul nu se pronunța în acest termen, deliberarea devenea executorie.

În anul 1894 comitetul permanent a fost înlocuit cu delegația permenentă, formată din trei membri activi și trei supleanți și prezidată de cel mai în vârstă dintre ei. Aceasta avea atribuții destul de neînsemnate, reduse la contenciosul electoral și tutela, în materie fiscală și bugetară, asupra actelor consiliilor comunale. Atribuțiile deliberative al Comitetului desființat au fost transferate prefectului.

În perioada 1864–1872, pe lângă Consiliu și Comitet a funcționat Secretarul, având ca atribuții: redactarea proceselor verbale și a protocoalelor ambelor organisme, administrarea arhivei, conducerea activităților curente ale cancelariei și, din 1866, strângerea unor date statistice. Începând din 1872, atribuțiile sale au fost transferate directorului de prefectură, creat de Cuza prin decret în 1861. În 1894 a fost reînființată funcția de secretar al consiliului și al delegației (numit de Rege), directorul rămânând doar conducătorul cancelariei prefecturii (Manuel Guțan, lucr. cit., pp. 198–199).

Administrația publică și organizarea administrativ-teritorială (vezi în **Anexe** tabelele **Județele, comunele urbane și plășile României** (1872) apud D. Frunzescu, *Dicționaru topograficu și statisticu alu României, București*, 1872 și *Împărțirea județelor în plăși*, 1892) au fost probeleme care au precocupat întreaga elită politică din România[3].

7. Administrația în teritoriile românești Dobrogea, Transilvania, Bucovina și Basarabia, aflate în alte structuri de stat până la începutul secolului XX.

Teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră, fost sub Imperiul Bizantin Thema Paristrion (împărțire administrativă; însemna dincolo de Istros, adică dincolo de Dunăre), iar apoi cnezatul lui Dobrotici, rămas generic cu numele Dobrogea, integrat de Mircea cel Bătrân cu numele „Podunavia“ (partea de dincolo de Dunăre, în slavona bisericească, ceea ce traduce de fapt termenul dat de bizantini) la Țara Românească, a fost cucerit de Imperiul Otoman în prima jumătate a secolului al XV-lea și organizat din punct de vedere administrativ după model otoman, cu vilaiete, sangeacuri și kazale[1]. În secolul al XVIII-lea, Dobrogea a ajuns, precum pe vremea bizantinilor, o „provincie de margine“, Pașalâcul Silistrei fiind doar o parte a Pașalâcului Dunării (Tuna), condus de un vizir cu reședința la Rusciuc. El conducea două sangiacuri, Tulcea și Silistra. Ca subdiviziuni ale acestora, principalele kazale (Tulcea, Hârșova, Isaccea, Babadag, Carasu, azi Medgidia, Mangalia, Silistra și Küstendie azi Constanța) din Dobrogea s-au menținut până la revenirea parțială a acestui teritoriu la țara mamă în 1878 (după Războiul Ruso-Turc, la care românii au participat pentru a se elibera de otomani. Tratatul s-a încheiat într Imperiul Rus și Imperiul Otoman, iar România Mică a obținut independența. Dar ea a fost deplină după Războaiele Balcanice, în 1913, când România Mică a luptat cu Bulgaria, care deținea Cadrilaterul (județele Durostor și Caliacra), mărginit la sud de râul Lomul Alb. Vasile Pârvan menționa în mod special în Getica faptul că aceasta este cea mai veche arie străromână, formată direct în orizontul geto-tracic, cu mult înainte de romanizarea Daciei.

Dobrogea a fost organizată după 1878 prin *Legea din 9 martie 1880* în două județe: Tulcea cu plășile Babadag, Tulcea, Măcin și Silistra și toată Insula Șerpilor[2].

*
* *

Imperiul Habsburgic s-a fost condus după două Constituții: din octombrie 1860 și din februarie 1861, care aveau la bază principiul recunoașterii individualității istorice și poli- tice a națiunilor componente.

Transilvania a fost reorganizată teritorial-administrativ în aprilie 1861, când s-a revenit la vechile structuri: comitate (8), districte (2: Făgăraș și Năsăud), scaune săsești (9), districte săsești (2), scaune

secuiești (5), orașe libere regești (11), localități privilegiate (18) și comune.

Districtul Năsăud a fost creat în urma Hotărârii Curții de la Viena din 24 martie 1861, spre a permite românilor năsăudeni să se organizeze într-o structură cu organe administrative române (grănicerești). În fruntea districtului era numit un căpitan suprem, ajutat de un vicecăpitan primar și de un vicecăpitan onorar. Districtul era împărțit în șase Cercuri Administrative conduse de câte un jude de Cerc, ajutat de un adjunct.

Dintre acestea, rolul cel mai important îl aveau Congregațiile Comitatense (ale Comittelor, echivalentul european pentru cnezatele românești de dincoace de Carpați) și Scaunale, organizate conform unei reglementări a Dietei din 1791. Acestea trebuiau să aleagă și să supravegheze funcționarii administrativi și personalul judecătoresc, să stabilească limba oficială și repartiția dărilor (cf. ***, *Istoria dreptului românesc*, II/2, ed. cit., p. 83).

Această împărțire a Transilvaniei a durat până în 1864, când provincia a fost reorganizată. A fost împărțită în 9 jurisdicții: Dej, Cluj, Alba-Iulia, Deva, Sibiu, Făgăraș, Odorhei, Reghin și Năsăud.

După constituirea statului dualist Imperiul Austro-Ungar în1867, Transilvania a fost împărțită în comitate și comune, care au fost grupate în plăși.

Fiecare comitat era împărțit în mai multe cercuri, unități administrativ-teritoriale lipsite de personalitate juridică, conduse, fiecare, de câte un protopretor. Primpretorul era ales pe 6 luni și, prin tradiție, reales până la pensie. El exercita dreptul de supraveghere și control asupra administrației comunale și menținea ordinea publică. În subordinea lui se aflau unul sau mai mulți vicepretori (în funcție de mărimea Cercului), iar ca organe de specialitate, un revizor contabil, un medic cercual și un veterinar.

Organele de conducere ale comitatelor au fost:

a) ***Comitele*** – era organul de control și de supraveghere al puterii executive, însărcinat cu administrația atât a intereselor generale, cât și a celor locale. Era președintele de drept al tuturor organelor din comitat (al Congregației Comitatului, al Consiliului Orășenesc în cazul municipiilor, al Comitetului Administrativ), influența numirea sau alegerea funcționarilor, avea drept de control, supraveghere și disciplinare asupra tuturor funcționarilor comitatului și putea obține de la Guvern, în situații excepționale, puteri extraordinare.

b) ***Congregația*** (termen catolic) sau Comitetul Comitatului era compusă din funcționari și membri, primii numiți de guvern, iar ceilalți – al căror număr era diferit, în funcție de numărul populației comitatului (de la 120 la 600) – erau jumătate aleși de cetățenii cu drept de vot, iar cealaltă jumătate o constituiau viriliștii (cetățenii care plăteau un impozit dublu, de la un anumit venit în sus, aveau minimum 24 de ani și locuiau de cel puțin doi ani pe teritoriul comitatului).

c) ***Comisia Permanentă***, aleasă pe 5 ani din rândul membrilor Congregației Comitatului, avea sarcina de a pregăti lucrările Congregației.

d) ***Comitetul Administrativ*** era compus din funcționari de stat (6), în frunte cu un comite, din funcționari ai comitetului (5) și din 10 membri aleși de către Congregația Comitatului.
Ca principale atribuții, Comitetul avea armonizarea activității organelor administrative din comitat, ale statului și ale comitatului, aplanând conflictele dintre acestea, precum și rezolvarea unor chestiuni referitoare la impozitele stabilite de organele autonome, finanțe, actele stării civile, căile de comunicații, poștă, instrucție publică, salubritate. Hotărârile sale erau obligatorii pentru toate organele administrative din comitat.

e) ***Organele administrative*** din comitet, potrivit dispozițiilor Legii din 1886, erau: subprefectul „cap al întregii administrații județene", protonotarul și notarul, primjuristconsultul județean și jurisconsulții, președintele sedriei orfanale (Consiliul pentru Orfani, se ocupa de cei fără adăpost) și asesorii, casierul, controlorul, contabilul, arhivarul, registratorul și copiștii.

Protonotarul, referentul Comitetului, redacta procesele verbale ale sesiunilor acestuia. El ținea locul vicecomitelui în lipsă și repartiza atribuțiile vicenotarilor pe care îi avea în subordine.

Primjurisconsultul, consilierul pe probleme de drept, de supraveghere a respectării legilor, redacta contractele și toate documentele cu respectarea legilor.

Arhivarul era custodele și administratorul Arhivei comitatului.

Primcasierii și ajutoarele lor aveau atribuții financiare: aveau în grijă executarea bugetului aprobat

de Comitetul Administrativ.

Administrația Transilvaniei a fost reorganizată în anul 1886, când teritoriul său a fost împărțit în 22 de comitate, dintre care 15 în Ardeal, 2 în Banat, 4 în Crișana și 1 în Maramureș (cf. M. Guțan, lucr. cit., pp. 244–245).

În Transilvania, ca și în restul provinciilor românești ale epocii, comunele erau de două feluri: a) rurale (împărțite după puterea economică în mici și mari); b) urbane, care, la rândul lor, erau de două feluri: orașe (cu un Consiliu propriu) și municipii.

Orașele cu drept de municipiu, urmașe ale fostelor orașe regale medievale, au fost organizate în primă fază, prin prevederile Legii din 1870, iar mai apoi prin Legea XXI din 1886. Ele beneficiau de o Congregație proprie, aleasă și compusă în aceleași condiții și cu aceleași atribuții ca a Comitatului. Chestiunile supuse deliberărilor sale erau pregătite de un Consiliu Orășenesc. Ca organ executiv colegial, acesta era compus din primar, căpitanul de poliție, consilieri, primul notar și primul avocat și rezolva, în această calitate, atât chestiuni de interes general, cât și de interes local ce nu erau date în sarcina Congregației, în acest caz având drept de a emite Hotărâri valabile pentru orșul respectiv.

Orașele erau administrate de primar, care decidea asupra tuturor chestiunilor, cu excepția celor rezervate prin lege organelor speciale. În calitate de reprezentant al intereselor generale, el executa ordinele Ministerului de Interne și constituia o instanță de judecată pentru afacerile de poliție.

Comunele rurale:

a) Comunele mici trebuiau să se asocieze cu altele pentru a putea face față sarcinilor impuse de lege, printre care se număra și întreținerea unui notar, formând astfel un cerc notarial.

b) Comunele mari își puteau satisface interesele prin mijloace proprii și dispuneau de suficiente resurse financiare pentru a face față cheltuielilor organismului administrativ.

Ca organ deliberativ, fiecare comună avea o reprezentanță comunală și, ca organ executiv, o antistie.

Reprezentanța comunală era formată din membrii aleși și din viriliști, de naționalitate maghiară. Celor din urmă li se puteau adăuga femei cooptate, dar și persoane juridice având sediul social în comună. Reprezentanța era prezidată, în comunele mici și mari, de judecător și în orașele cu magistrat de primar sau ajutoarele sale. Atribuțiile sale vizau toate chestiunile privind interesele locale.

Antistia, executivul la nivel comunal, era un organ colectiv din care făceau parte, în comunele mici, judecătorul, doi jurați și medicul cercual, iar în comunele mari, judecătorul și supleantul său, cel puțin 4 jurați, casierul, notarul comunei, directorul orfelinatului, medicul cercual și medicul veterinar. În orașele cu magistrat, antistia se compunea din primar, polițai, consilierii magistratului, primul notar, notarii, primul avocat, șeful asistenței publice, casierul, contabilul, rectorul orfelinatului, doctorul, veterinarul, arhivarul etc. Antistia avea în atribuții executarea hotărârilor reprezentanței și ordinele autorităților superioare administrative și de a îndeplini toate legile și dispozițiile autorităților superioare impuse comunei, dacă nu erau rezervate reprezentanței sau altor organe.

Pe lângă antistie s-a înființat și un Senat, ca organ executiv colectiv format din primar, căpitanul de poliție, jurați, protonotarul, primul avocat și medicul comunei. El era însărcinat cu executarea deciziilor adunării comunale, căreia îi prezenta gestiunea comunei.

Primarul, viceprimarul și consilierii erau aleși de obștea alegătorilor (în comunele mari și tutorul public), notarul și medicul erau aleși de reprezentanță în orașele mari și de delegații comunelor asociate în comunele asociate. Reprezentanța alegea, de asemenea, pe toți ceilalți funcționari ai orașelor mici și mari și pe toți funcționarii orașelor cu magistrat. Primarul era ales pe 3 ani în comunele mari și mici și pe 6 ani în comunele cu magistrat.

Cel mai important organ la nivel comunal era era notarul, singurul funcționar cu activitate permanentă. Acesta era încasator de impozite în comunele mici, iar în cele mari controla strângerea acestora de către casier, ținea în evidență cadastrul impozitului funciar, era ofițer de stare civilă și redacta diverse acte pentru locuitorii comunei. Pentru a fi admis ca notar calificat, notarul trebuia să fi absolvit 8 clase, să fi făcut un an de stagiatură și să fi absolvit cursul de 10 luni pentru notari (cf. ***, *Istoria dreptului românesc*, II/2, ed. cit., pp. 85–86).

7.1. Bucovina

Zona de nord a Moldovei medievale, ajungând în 1775 în stăpânirea Habsburgilor sub numele de Bucovina[3] a cunoscut mai întâi o administrație militară până în 1786, iar apoi administrația Locotenenței Imperiale a Galiției[4] (un fel de guvern local), Mai târziu, prin Constituția austriacă din 4 martie 1849, Bucovina a fost despărțită de Galiția, devenind țară ereditară a Coroanei, numită ducat (din 1861), la fel cum era, de pildă, Trakai în Lituania.

Ducatul Bucovinei (stema era capul de bour, pe fond roșu/albastru, cu trei stele galbene) avea în frunte un guvernator imperial. În subordinea acestuia erau administrațiile județelor, conduse de câte un Prepozit Districtual.

Din punct de vedere administrativ-teritorial a fost organizată, prin Legea din 19 mai 1868, în districte și căpitănii împărțite la rândul lor în comune rurale și urbane (la fel ca și administrația românească a vremii). Comunele rurale erau divizate în comune locale – care dispuneau de resurse financiare proprii în vederea îndeplinirii atribuțiilor administrative – și comune asociate altora sau districtuale. Ca organ de conducere la nivelul comunei a funcționat, ca și în spațiul românesc, Comitetul Comunal. Comunele urbane aveau statut de orașe, fiind subordonate direct Guvernului Bucovinei.

Districtele erau conduse de un căpitan districtual, care avea în atribuții promovarea și realizarea intereselor puterii centrale în teritoriu, precum și menținerea liniștii, ordinii și siguranței publice.

7.2. Basarabia

În urma Tratatului de pace de la București din 16/28 mai 1812, semnat între Imperiul Țarist și Imperiul Otoman (țările beligerante)4, teritoriul Moldovei dintre Nistru și Prut (care se aflase sub suzeranitate otomană), cu cetățile Hotin, Bender, Cetatea-Albă, Chilia și Ismail a fost anexat de Rusia (cf. Ion Nistor, lucr. cit., p. 179).

În teritoriul anexat a început instituirea și implementarea treptată a modelului rusesc de administrație, care se va realiza în trei etape: etapa administrației provizorii (1812– 1818); etapa autonomiei administrative (1818–1828); etapa consolidării sistemului rusesc de administrație (1828–1917).

În perioada administrației provizorii, în Basarabia a fost menținută (Aurel Sâmboteanu, lucr. cit., pp. 9–11) vechea organizare administrativ-teritorială a ținuturilor. Ținuturile mai mari erau divizate în ocoale. Astfel, ținutul Orhei avea 12 ocoale, Hotin-8, Iași-6, Bender-3 ocoale etc. Unități administrativ-teritoriale primare erau satele în care administrația rămânea cea veche.

În anul 1816, pe când președinte al Consiliului General al provinciei era generalul Bachmetiev, teritoriul a fost reorganizat în opt județe: Hotin, Orhei, Soroca, Iași, Bender, Codreni, Ismail, Greceni.

Perioada autonomiei administrative a fost inițiată prin promulgarea pe 29 aprilie 1818, la Chișinău, de către țarul Rusiei, Alexandru I, a unui nou regulament prin care teritoriului anexat i s-a confirmat numele de regiunea Basarabia, cu reședința în orașul Chișinău. Așezământul din 1818 prevedea și unele modificări administrativ-teritoriale ale Basarabiei. În locul celor 9 ținuturi anterioare au fost formate șase ținuturi: Hotin, Iași (Bălți); Orhei, Bender, Akkerman, Ismail.

A treia etapă a transformării administrative a Basarabiei a început la 29 februarie 1828, o dată cu adoptarea „Așezămîntului pentru ocârmuirea oblastei Basarabiei". Cu toate că acestei provincii i se păstra formal titulatura de regiune, de fapt a fost instituit un regim administrativ de tip gubernial, adică Basarabia a devenit parte a statului rus și nu teritoriu cu o anume autonomie. Regiunea a fost inclusă în componența guvernămîntului general al Novorosiei, iar ținuturile transformate în județe. Legile românești de administrație au fost menținute până la 1850 (după înfrângerea revoluțiilor de la 1848 din toată Europa).

Ca urmare a prevederilor *Tratatului de Pace de la Paris*, din 18 martie 1856 (după Războiul Crimeii), județelul Ismail și o parte din județele Akkerman și Cahul au fost retrocedate de către Rusia Principatului Moldova (adică au reintrat sub suzeranitate otomană).

Alături de menținerea divizării administrativ-teritoriale în ținuturi, către anul 1870 în Basarabia a fost extins sistemul administrației de voloști[5] (cf. Aurel Sîmboteanu, lucr. cit., pp. 9–11). **Voloștea** ca unitate administrativ-teritorială întrunea câteva sate, cu sediul într-unul din ele. Administația voloștei

era alcătuită din: Adunarea voloștei, condusă de șeful de voloște. Ea avea o cârmuire de voloște și o judecătorie de voloște, ca și în țările române ale vremii, unde guvernarea locală folosea aceleași principii.

Uniformizarea deplină a instituțiilor administrative din Basarabia cu structurile Imperiului Rus s-a produs definitiv odată cu reforma zemstvelor din anii ’60–70 ai secolului al XIX-lea[6] a reformei orășenești și reformei judiciare. În anul 1873 Basarabia a fost transformată, prin decizia Consiliului de Stat al Rusiei, în gubernie, statut care a fost menținut pînă în 1917.

În anul 1889, în Basarabia s-a introdus instituția nacialinicilor care întruneau atribuțiile administrative și judecătorești. În condițiile ultimilor doi ani ai Primului Război Mondial, locuitorii Basarabiei și-au ales calea viitorului istoric, luptând pentru autonomia politică a țării, pentru independență și, la 27 martie 1918, pentru unirea cu țara originilor identitare, adică pentru înfăptuirea României Mari.

8. Administrația publică în România (1918–1948)

8.1. Administrația publică centrală și locală în perioada 1918–1938

La sfârșitul Primului Război Mondial, Europa Națiunilor, străbătută de un nou curent politic (principiul identității naționale) a dobândit o nouă configurație politică prin crearea unor state noi (Cehoslovacia, Finlanda), reconfigurarea altora (Regatul Serbiei și Croației) sau prin revenirea unor teritorii la patria-mamă (România). Acesta a fost contextul european în care, în cursul anului 1918, s-a realizat desăvârșirea unității statului național român. Unirea Transilvaniei, Bucovinei și Basarabiei cu România Mică, provincii românești care au evoluat în sisteme politico-administrative diferite, a ridicat în fața guvernării de la București sarcina dificilă și complexă a gestionării unitare a acestora, a articulării și armo- nizării vieții noului stat.

România Mare s-a înfăptuit prin intermediul votului plebiscitar. Hotărârile votate la Chișinău, Cernăuți și Alba-Iulia au statuat calea dezvoltării democratice a societății românești viitoare, prevăzându-se: egalitatea tuturor cetățenilor indiferent de etnie, limbă și religie; vot universal; reformă agrară.

Unirea Basarabiei cu România a fost hotărâtă de către Sfatul Țării la 27 martie/9 aprilie 1918 (cf. Ion I. Nistor, lucr.ccit.; N. Iorga, *Istoria Românilor,* ed.cit.; Onisifor Ghibu, lucr.cit.; E. Giurgea, lucr.cit.; Anastasie Iordache, *Ion I. C. Brătianu un corifeu al democrației și al liberalismului românesc*, ed.cit. p. 431). În *Declarația de Unire*, înmânată a doua zi regelui de către o delegație oficială a Sfatului Țării, se menționa: „În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară: Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum mai bine de o sută de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și al dreptului de neam, pe baza prin- cipiului că noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa, România“ (cf. ***, *Istoria Senatului României*, ed.cit., p. 243). Conform stipulațiilor acestei Declarații, Basarabia își menținea autonomia ca provincie, beneficiind de un Sfat ales pe baza votului universal. Totodată, se prevedea că drepturile minorităților, libertatea persoanei, a tiparului, a cuvântului, a credinței, a adunărilor erau garantate prin Constituție; alegerile pentru organele locale și pentru Parlament trebuiau organizate pe baza votului universal, egal, direct și secret, Basarabia urmând a fi reprezentată în forul legislativ al țării: „Basarabia va trimite în Parlamentul român un număr de reprezentanți proporțional cu populația, aleși pe baza votului universal, egal, direct și secret. Toate alegerile din Basarabia pentru voloste și sate, orașe, zemstve și Parlament, se vor face pe baza votului universal, egal, secret și direct“ (cf. Ion I. Nistor, lucr. cit., p. 283). Din Consiliul de Miniștri român urmau să facă parte și doi reprezentanți ai Basarabiei.

Prin ratificarea unui decret-lege, Ion Inculeț și Daniel Ciugureanu au intrat în Guvernul României, având funcția de miniștri de stat.

După cum a remarcat A. Boldur, „actul Unirii a fost acceptat în mod solemn. Tot ce se petrece în

urmă în Basarabia poate fi socotit ca o afacere internă a României întregite. Prin urmare, în cursul unui scurt interval de timp, vreo cinci luni, caleidoscopul evenimentelor oţeleşte sentimentul naţional şi voinţa naţională, transformând ideea slujirii poporului în ideea slujirii naţiunii" (cf. E. Boldur, lucr.cit., pp. 506–507).

Ion I. C. Brătianu, la 27 mai 1918, a trimis o telegramă lui Ion Inculeţ, preşedintele Sfatului Ţării, prin care îşi manifesta bucuria în legătură cu venirea acestuia în patria-mamă: „După o lungă despărţire, de când soarta nemiloasă, dar vremelnică, a armatelor făcuse din Prut graniţa între fraţi, vocea sângelui, legea firească a neamurilor, care singură clădeşte trainic, vă readuce pentru totdeauna între noi. În numele partidului naţional-liberal, vă zic: Bine aţi venit, fraţilor" (cf. I.I.C. Brătianu, *Discursuri,* vol.IV, ed.cit., p. 489).

La 15/28 noiembrie 1918, Congresul General al Bucovinei, de la Cernăuţi, a votat o *Declaraţie* în care se menţiona: „Unirea necondiţionată şi pentru vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare, până la Ceremuş, Colacin şi Nistru, cu Regatul României" (cf. ***, *Istoria Senatului,* ed. cit., p. 244). A doua zi, delegaţia de bucovineni a înmânat regelui Declaraţia de Unire. Totodată, la 18/31 decembrie 1918 erau ratificate Decretele-Lege care consfinţeau Unirea Bucovinei cu România şi numirea lui Ion Inculeţ şi Iancu Flondor ca miniştri de stat în Guvernul României.

În aceeaşi perioadă au început pregătirile privind Unirea Transilvaniei cu România. Un rol deosebit de important l-a avut Consiliului Naţional Român Central, care era format din şase membri ai Partidului Social-Democrat şi ai Partidului Naţional Român. La 1 decembrie 1918, cei 1.228 de deputaţi au votat în unanimitate Rezoluţia de Unire, rostită de Vasile Goldiş (cf. Ion Scurtu şi Gh. Buzatu, lucr. cit., p.20). Cu această ocazie, E. Lovinescu sublinia: „Un vaier de lanţuri a răsunat în întreaga Europă. Şi dintre ruine s-a auzit suspinul uşurat al românilor, polonilor, sârbilor, cehilor, slovacilor, italienilor (…). O nouă suflare de pace şi de înfrăţire democratică bate peste bătrâna Europă care gemea sub povara armelor" (cf. E. Lovinescu, *În cumpăna vremii. Note de război*, „Românul", 1918).

La pct. I al *Rezoluţiei de Unire de la Alba-Iulia*, se prevedea: „Adunarea Naţională a tuturor românilor din Transilvania, Banat şi Ţara Ungurească, adunaţi prin reprezentanţii lor îndreptăţiţi la Alba-Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918, decretează Unirea acelor români şi a tuturor teritoriilor locuite de dânşii cu România. Adunarea Naţională proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al naţiunii române la întreg Banatul, cuprins între râurile Mureş, Tisa şi Dunăre" (cf. Ion Scurtu, *Alba Iulia 1 Decembrie 1918,* ed. cit., p. 146).

La pct. II al aceleiaşi Rezoluţii se stabilea autonomia provizorie a teritoriilor menţionate, până la întrunirea Constituantei, aleasă pe baza votului universal.

La pct. III se statua: „deplina libertate naţională pentru toate popoarele conlocuitoare, înfăptuirea desăvârşită a unui regim curat democratic pe toate terenele vieţii publice. Votul obştesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporţional, pentru ambele sexe, în vârstă de 21 de ani, reprezentarea în comune, judeţe ori parlament"; libertatea presei, de asociere şi de întrunire; reforma agrară radicală; legislaţie modernă pentru muncitorime.

La pct. IV-IX se exprima năzuinţa ca la „Congresul de Pace să înfăptuiască comunitatea naţiunilor libere, în aşa chip ca dreptatea şi libertatea să fie asigurate pentru toate naţiunile mari şi mici deopotrivă, iar în viitor să se elimine războiul ca mijloc pentru regularea raporturilor internaţionale"; era salutată unirea Bucovinei cu ţara-mamă şi eliberarea naţiunilor subjugate din Austro-Ungaria; se constituia Marele Sfat Naţional Român care „va avea toată îndreptăţirea să reprezinte naţiunea română, oricând şi pretutindeni faţă de toate naţiunile lumii şi să ia toate dispoziţiunile pe care le va afla necesare în interesul naţiunii".

După ce *Rezoluţia de Unire de la Alba-Iulia* a fost votată în unanimitate, la propunerea lui Al. Vaida-Voevod, Adunarea a votat componenţa Marelui Sfat Naţional, organism legislativ, alcătuit din reprezentanţi ai diferitelor profesii şi categorii sociale din întreaga Românie Mare.

Unirea Transilvaniei cu România a fost consfinţită înainte ca Forumul internaţional de la Paris să-şi înceapă lucrările (cf. Gh. I. Florescu, *1 Decembrie 1918 în dezbaterile Parlamentului român (1919–1938),* art.cit., p. 245). Astfel că acest Forum a ratificat un act care se referea la o realitate. Modul de înfăptuire a idealului naţional – un ideal identitar legitim – prin afirmarea suveranitătăţii naţionale şi a dreptului de liberă autodeterminare, deschidea perspectiva desăvârşirii democratice a unităţii naţionale

(cf. Angela Banciu, lucr. cit., p. 26). Rezoluția privind Unirea Transilvaniei cu România conținea articole care prevedeau „așezarea pe baze noi, democratice“ a țării. Ea a fost considerată un autentic *Proiect de Constituție al României Mari* și a pus bazele programului de reorganizare democratică a întregii țări (cf. Discursul-expozeu rostit de dl Iuliu Maniu, președintele Partidului Național-Român la Congresul Partidului ținut la 24 aprilie 1920, Orăștie, 1929, p. 36).

Pentru consolidarea statului național unitar român se impuneau modificări în planul reglementărilor juridice, în sensul unificării legislative a tuturor provinciilor, pentru a se realiza acordul necesar între unitatea politică și cea juridică. Dacă edificarea României Mari s-a desăvârșit încă din anul 1920 (armatele sârbeștui s-au retras de la Timișoara abia în 1919, sperând să obțină tot Banatul în urma tratativelor de încheiere a păcii de după Primul Război Mondial), cel al unificării legislative a fost de mai lungă durată, prelungindu-se în unele domenii până în preajma celui de-al Doilea Război Mondial. După realizarea Marii Uniri s-a constatat că în toate ramurile dreptului existau reglementări paralele ce trebuiau eliminate. Înlăturarea acestor paralelisme se impunea cu necesitate, fiindcă frânau procesul de consolidare a noului stat. Ca o consecință firească, principala sarcină a legiuitorului a fost aceea de a asigura unitatea de reglementare în planul dreptului constituțional și în cel al dreptului administrativ, vizându-se în mod deosebit organizarea puterii și a administrației de stat.

În statul român nou creat, unificarea legislativă s-a realizat prin două metode. Prima metodă a constat în extinderea aplicării unor legi din vechiul Regat pe întreg cuprinsul României. Cea de-a doua s-a înfăptuit prin elaborarea unor acte normative unice prin care au fost înlăturate reglementările paralele anterioare. Prima metodă prezenta avantajul că asigura unificarea legislativă într-un ritm rapid, dar avea și dezavantajul că unele dintre dispozițiile extinse nu corespundeau întotdeauna condițiilor din noile provincii unite.

Unificarea sistemului de drept prin adoptarea de noi acte normative era superioară sub aspectul tehnicii legislative, precum și în ceea ce privește conținutul, dar avea dezavantajul că presupunea o perioadă de timp mai îndelungată. În domeniul dreptului administrativ, chiar mai mult decât în alte ramuri de drept, s-a pus problema unificării reglementării juridice, ceea ce echivala cu unificarea aparatului de stat la nivel central și la nivel local.

Imediat după desăvârșirea unității naționale, în statul unitar român au funcționat patru sisteme de organizare administrativă. În vechiul Regat exista sistemul ce avea la bază *Legea de organizare locală* din 1864, cu modificările ulterioare, precum și Constituția din 1866; în Transilvania, sistemul de organizare administrativă a fost cel ungar, în Bucovina cel austriac, iar în Basarabia cel rusesc. Transilvania era împărțită în 25 de comitate și comune (mici, mari și orașe care aveau Consiliu propriu) divizate în Cercuri administrative prin *Legea XXX* din 1876, completată în 1877 și 1886, Legea XXII din 1886, completată cu Decretele II și III ale Consiliului Dirigent. Bucovina, devenită din 1862 ducat (sub Imperiul Austro-Ungar), s-a integrat în România fiind organizată în 11 căpitănii fără personalitate juridică (comparabile cu plasele din vechiul regat, conduse de căpitani districtuali). Acesea aveau în componență comune locale, comune asociate, domenii și localități cu statut de orașe (cf. Legii din 28 august 1908 privind noul regulament comunal al imperiului). În Basarabia diviziunile administrative erau gubernia (provincia), uezd‟ (județul) și voloșt‟ (comuna). Cele 8 județe ale Basarabiei erau divizate în ocoale (plase), care grupau mai multe comune. România Mică era divizată în 37 de județe (33 după Legea privind înființarea Consiliilor Județene din 2/14 aprilie 1864, două județe după alipirea și reorganizarea Dobrogei prin Legea pentru Organizarea Dobrogei din 21 martie 1880 și două județe din partea de sud a Dobrogei – Cadrilaterul – alipite în urma Conferinței de Pace de la București din 16/29 iulie–28 iulie/10 august 1913, de după Războaiele Balcanice, care punea capăt celui de-al Doilea Război Balcanic).

La unire, Basarabia a avut o suprafață de 45.349 km^2, fiind împărțită în 9 județe: Hotin (3.841 km^2), Soroca (34.267 km2), Orhei (4.053 km2), Chișinău (3.501 km^2), Bender, fosta Tighina (3.891 km^2), Cahul (10.664 km2), Cetatea Albă (8.452 km^2), Isamil (3.841 km^2), (1.033 km^2), Bălți (5.786 km^2).

Bucovina, la unirea cu România, avea o suprafață de 5.726,8 km^2 și o populație de 794.942 locuitori (la recensământul din 1910). Ea era împărțită în 20 de districte: Cernăuți urban, Boian (atestări de locuire paleolitică), Sadagura, Coțmani, Zastavma, Văscăuți, Vinița, Stănești, Gura Putilei, Storojineț, Siret, Rădăuți, Seletin, Solca, Suceava, Gura Humorului, Stupicani, Câmpulung, Vatra Dornei.

Transilvania, care aparţinuse Imperiului Austro-Ungar, s-a unit cu România printr-o *Ordonanţă a Consiliului Dirigent din 2/15 ianuarie 1919*. În acel moment era împărţită în 23 de judeţe: Făgăraş, Sibiu, Hunedoara, Alba, Turda, Arieş, Bistriţa-Năsăud, Târnava Mare, Târnava Mică, Mureş-Turda, Cojocna, Solnoc-Dăbâca, Ciuc, Braşov, Trei Scaune, Sălaj, Sătmar, Bihor, Arad, Maramureş, Bichiş, Cernat, Timiş-Torontal (un Torontal e şi în Ungaria, la origini exista populaţie valahă de substrat), Orhei. În fruntea judeţelor au fost numiţi prefecţi. Această organizare s-a păstrat până în 1925.

O unificare a organizării administrative, fie prin extinderea pe întreg teritoriul ţării a sistemului din România Mică, fie printr-o nouă formă de organizare a administraţiei, era imperios necesară. Soluţia la care s-au oprit guvernele din acea epocă a fost extinderea sistemului de organizare din vechiul regat, cu modificări şi adaptări la noile împrejurări.

Activitatea de organizare administrativă a Transilvaniei s-a făcut, ca şi în celelalte provincii care s-au unit cu România, de către organe abilitate. Ea s-a desfăşurat în limitele dispoziţiilor *Decretului din 13 decembrie 1918.* Transilvania a avut organe de conducere proprii, în limitele legale amintite mai sus, în perioada 1918–1920: Marele Sfat Naţional, care juca rolul de Parlament local şi care, întrunindu-se la Sibiu la 29 iulie 1919, s-a pronunţat asupra a două proiecte de lege, primul fiind reforma agrară, care a devenit lege şi a fost în vigoare până la *Legea pentru reforma agrară din 1921* (dar al cărei dispoziţii nu s-au aplicat în Transilvania), iar cel de al doilea a fost *Proiectul de Lege electorală*, care a devenit lege şi a fost în vigoare până la *Constituţia din 1923*. Consiliul Dirigent, ca organ executiv, a fost compus din 15 membri având competenţă administrativă, în limitele prevederilor *Decretului din 13 decembrie 1918*. Consiliul Dirigent fost desfiinţat prin *Decretul-lege nr.1462 din 2 aprilie 1920*, atribuţiile lui trecând asupra organelor centrale ale statului român.

Pentru Bucovina *Decretul de organizare* din 19 decembrie 1918 a prevăzut, prin art. 3, ca unul din cei doi miniştri fără portofoliu ce o reprezentau în Consiliul de Miniştri de la Bucureşti, să fie delegatul acestui organ în vederea organizării administrative a provinciei.

Se instituia un serviciu administrativ, cuprinzând secretariatele pentru Interne, Justiţie, Finanţe, Instrucţie Publică, Lucrări Publice, Industrie, Comerţ, Culte, Ingrijire Socială, Agricultură, Domenii alimentare şi Salubritate Publică (cf. Dumitru V. Firoiu, lucr.cit., p. 253).

La 4 aprilie 1920, prin *Decretul-lege nr. 1462,* s-a pus capăt tuturor formelor regionale de conducere, toate atribuţiile acestora trecând asupra organelor centrale ale statului român (cf. Emil Cernea şi Emil Molcuţ, lucr.cit., p. 254). Prin *Decizia nr. 33.812 din 4 iunie 1920* a ministrului de Interne s-au stabilit raporturile de serviciu ale secretarilor generali ai Internelor din Cluj, Chişinău şi Cernăuţi faţă de autoritatea centrală a Ministerului de Interne şi faţă de prefecţii de judeţe din provinciile respective. Prin aceeaşi decizie s-au stabilit raporturile prefecţilor, ca reprezentanţi ai Guvernului central şi ca organe de execuţie ale Ministerului de Interne, cu celelalte organe ale administraţiei centrale şi locale.

Până la apariţia *Legii din 1925* au fost iniţiate mai multe proiecte de legi privind organizarea administraţiei, dintre care cel mai cunoscut este cel din anul 1921, avându-l ca autor pe Constantin Argetoianu. Acest proiect a încercat să promoveze o organizare administrativă pe baza descentralizării. Între altele se prevedea înfiinţarea unei funcţii noi, prefectul administrativ, ca reprezentant al intereselor judeţului, care urma să fie ales de cetăţeni. Potrivit aceluiaşi proiect, preşedintele delegaţiei judeţene, îndeplinind rolul unui organ al administraţiei locale, era numit administrator al judeţului cu atribuţia de aplica hotărârile Consiliului Judeţean şi pe cele ale Delegaţiei Judeţene.

Noile realităţi, în legătură cu formarea statului naţional unitar român, au impus adop- tărea în 1923 a unei noi Constituţii a României. Preluând multe din textele celei din 1866[1] şi pledând, în acelaşi timp, pentru consacrarea unui sistem mai avansat de drepturi şi libertăţi cetăţeneşti, noua Constituţie prevedea separarea puterilor în stat, introducerea controlului asupra constituţionalităţii legilor, controlul legalităţii actelor administrative, unele inovaţii privind sistemul electoral.

Constituţia din 1923[2] a cuprins câteva dispoziţii cu privire la organizarea şi funcţionarea administraţiei. În art. 39 preciza că regele deţine puterea executivă în stat şi o exercită „în mod regulat prin Constituţie“ (cf. Costică Voicu, Ion T. Amuza şi Bogdan Stanciu, lucr. cit., p. 360).

Atribuţiile regelui constau în numirea şi revocarea miniştrilor; convocarea Adunării Corpurilor Legiuitoare în sesiuni ordinare sau, cu avizul Consiliului de Miniştri, în sesiuni extraordinare; prezentarea unui Mesaj la deschiderea sesiunii; amânarea, pentru un timp de cel mult două luni, cu

avizul Consiliului de Miniştri, a sesiunilor ordinare; propunerea către Corpurile Legiuitoare, prin intermediul miniştrilor, a proiectelor de legi; sancţionarea legilor votate de către Corpurile Legiuitoare; promulgarea legilor; acordarea amnistiei pentru decizii politice; exercitarea puterii armate; conferirea de grade militare şi decoraţii (art. 88). Totodată, Regele era supremul reprezentant al statului în relaţiile internaţionale. El şi Consiliul de Miniştri, negociau împreună cu statele străine convenţiile pentru comerţ, navigaţie şi alte asemenea; aceste convenţii nu intrau în vigoare decât după aprobarea de către Corpurile Legiuitoare şi după împlinirea celorlalte forme prescrise pentru legi; încheia tratatele politice şi convenţiile militare; declara război şi ordona mobilizarea; aceste acte trebuiau aduse la cunoştinţa Corpurilor Legiuitoare la prima lor întrunire; încheia tratatele de pace, care însă nu intrau în vigoare decât după aprobarea Corpurilor Legiuitoare (art. 59).

În articolul 92 se stabilea că „guvernul exercită puterea executivă în numele regelui". În realitate organele administraţiei centrale au fost ministerele conduse de miniştri, exponenţi ai partidelor politice.

În Constituţie se stipula că miniştrii întruniţi alcătuiesc Consiliul de Miniştri, care este prezidat, cu titlul de Preşedinte al Consiliului de Miniştri, de acela care a fost însărcinat de rege cu formarea guvernului" (art. 93). Erau prevăzute interdicţiile care priveau persoana desemnată de rege pentru formarea guvernului: „Nu poate fi ministru decât cel care este român sau cel care a dobândit naturalizarea" (art. 94); „Nici un membru al familiei regale nu poate fi ministru" (art. 95).

În articolul 96 se preciza că regele şi ambele Adunări (Camere Parlamentare) aveau dreptul de a cere urmărirea unui ministru şi de-al trimite pe acesta Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, singura instanţă care avea dreptul de a-l judeca. Pentru a pune sub urmărire un ministru Corpurile Legiuitoare aveau nevoie de acordul a două treimi dintre membrii săi.

În ceea ce priveşte administraţia locală, constituţia din 1923 a împărţit teritoriul ţării în judeţe, oraşe şi comune (art. 104). În fruntea lor a aşezat consilii judeţene şi comunale şi a stabilit ca aceste instituţii să fie reglementate prin lege şi organizate pe baza principiului descentralizării administrative (art. 108).

Membrii Consiliilor Judeţene şi Comunale erau aleşi de cetăţenii români prin vot universal, egal, direct, secret, obligatoriu şi cu reprezentarea minorităţilor, după formele prevăzute de legea ordinară. La aceştia se puteau adăuga membrii de drept şi membrii cooptaţi, printre cei din urmă putând fi şi femeile majore.

Ulterior, legile care au reglementat organizarea şi funcţionarea administraţiei judeţene şi comunale au fost *Legea pentru unificare administrativă* din 14 iunie 1925, *Legea pentru administraţie locală* din 5 august 1929, care, în curs de şapte ani, cât a fost în vigoare, a suferit 14 modificări, şi *Legea administrativă* din 27 martie 1936. Aceste legi au prevăzut organizarea administraţiei ţării potrivit principiilor centralizării administrative, delegării de atribuţii administrativ-teritoriale şi de servicii.

În organizarea administrativă prevăzută de Legile din 1925, 1929 şi 1936, judeţul a avut o dublă calitate: reprezenta o unitate administrativă descentralizată, cu personalitate juridică, dar, în acelaşi timp, şi o circumscripţie teritorială unde funcţionau serviciile administrative ale unor ministere.

Ca circumscripţie teritorială, judeţul a fost împărţit în plăşi alcătuite din mai multe comune. A avut ca organe de conducere Consiliul Judeţean şi prefectul, care, pentru un scurt interval de timp, a fost şi preşedintele Delegaţiei Consiliului Judeţean. Conform legilor privind organizarea administrativă a ţării, menţionate mai sus, principala calitate a prefectului a fost aceea de a fi reprezentantul Guvernului în judeţ, din care motiv era numit sau revocat prin Decret Regal la propunerea ministrului de Interne în subordinea căruia se afla.

Legea unificării administrative din iulie 1925 s-a impus după Primul Război Mondial cu necesitate, dată fiind punerea împreună a cetăţenilor din vechiul regat şi din provinciile unite cu România, care erau trataţi diferit, după vechile legislaţii. Trebuia unită în principal administraţia, pentru a se realiza un regim comun de organizare, de drepturi, libertăţi şi datorii ale tuturor, regim menit să asigure ţării o unitate politică şi identitară (cf. ***, *Enciclopedia României,* coord. Dimitrie Gusti, vol. 1, ed. cit., p. 306).

În anul 1925 a fost elaborată şi promulgată Legea de unificare administrativă, intrată în vigoare la 1 ianuarie 1926, care a consacrat principiile din României Mici, adaptate la condiţiile României Mari. Legea, reprezentând mai mult o extindere a legislaţiei vechiului regat în provinciile unite cu România, nu a reuşit să răspundă în totalitate cerinţelor administraţiei complexe a provinciilor. Deşi în expunerea

de motive se arăta că principiile călăuzitoare ale proiectului legii erau ca județul și comuna să aibă inițiativa și decizia în toate problemele de interes local, autorității centrale revenindu-i numai rolul de a controla activitatea instituțiilor locale și de a coordona activitatea acestora cu cea a statului, în realitate acest deziderat nu a realizat. Legea a păstrat spiritul autoritar al puterii centrale față de autoritățile locale, a menținut confuziile de atribuții, pentru că prefectul reprezenta și interesele locale și pe cele generale, el fiind atât reprezentant al județului, cât și al statului. Legea a fost criticată de specialiși în dreptul administrativ ca Paul Negulescu, Gh. Alexianu, Romulus Boilă și alții, care au considerat-o o lege „polițistă", deoarece făcea ca „destinele comunei și județului să atârne de puterea, de bunul plac al schimbărilor politice". Se aprecia că județul, cu prefectul ca reprezentant al puterii centrale și președinte al Comisiei Permanente Județene, nu avea nici o libertate de acțiune, ci, dacă prefectul devenea agent al puterii centrale și funcționar politic, nu putea fi un bun reprezentant al intereselor județului pe care le sacrifica intereselor guvernului și ordinelor politice pe care le primea de la partid.

Legea unificării administrative din iulie 1925 organiza teritoriul României în **județe** și **comune**, care aveau personalitate juridică.

Județul era condus, potrivit Legii din 1925, de Consiliile Județene alcătuite din membri aleși și membri de drept. Cei din prima categorie, reprezentând 3/5 din numărul total al membrilor, erau aleși prin vot universal, egal, secret și obligatoriu de către cetățenii cu drept de vot din județ, cu excepția celor din orașul reședință de județ. Membrii de drept (2/5 din numărul total) erau primarul și cel mult doi consilieri din Consiliul orașului reședință de județ, revizorul școlar și reprezentanții cei mai vechi în grad ai învățământului profesional și secundar, reprezentanții Ministerelor Sănătății Publice și Ocrotirii Sociale și al Agriculturii și Domeniilor, ai altor servicii descentralizate ale ministerelor, ai Camerelor de Comerț și Industrie, de Agricultură și de Muncă. De asemenea, era consilier de drept protoiereul cultului religios cu cei mai mulți credincioși în județ (cf. Emil Cernea și Emil Molcuț, lucr. cit., p. 257).

Numărul consilierilor se stabilea în raport cu populația județului (fără orașul reședință de județ). Era de 36 în județele cu peste 400.000 de locuitori, de 30 în județele cu peste 200.000 de locuitori și de 24 în celelalte județe.

Membrii supleanți se alegeau în același moment ca și consilierii și erau în proporție de o treime față de numărul total al consilierilor.

După depunerea jurământului, Consiliul, prezidat de cel mai în vârstă dintre membrii săi, alegea, prin vot secret, Biroul Consiliului, pe o perioadă de patru ani. Acesta se compunea dintr-un președinte, doi vicepreședinți, doi secretari și doi chestori. După constituirea Biroului se alegeau cinci comisii, pe termen de patru ani, cu un număr de 5–8 membri:

a) Comisia Administrativă, Financiară și de Control care se ocupa în special de finanțele județului.

b) Comisia de Lucrări Publice în atribuția căreia intrau probleme referitoare la căile de comunicație, canalizări și construcții de orice fel.

c) Comisia Economică se ocupa cu probleme privind economia județului (agricultură, industrie și comerț) și de aprovizionare a populației.

d) Comisia Cultelor și a Învățământului.

e) Comisia Sanitară și de Asistență Socială având ca atribuții sănătatea publică și asistența socială, combaterea epidemiilor, întreținerea instituțiilor sanitare și de asistență socială.

Legea încredința Consiliilor Județene inițiativa și deciziile în toate chestiunile de interes județean privind învățământul primar, profesional și secundar; sănătatea publică și ocrotirea socială, respectiv construirea, întreținerea și supravegherea din punct de vedere administrativ a instituțiilor de sănătate și ocrotire socială; construirea și întreținerea căilor de comunicații și alte lucrări de interes public; agricultura și creșterea vitelor, administrarea islazurilor comunale, organizarea serviciului agricol județean în scopul încurajării agriculturii, pomiculturii, sericiculturii și viticulturii; măsuri pentru sprijinirea comerțului, industriei, meseriilor, a învățământului de specialitate. În acest scop Consiliile Județene colaborau cu Camerele de Agricultură, de Comerț și Industrie și Camerele de Muncă.

Consiliul Județean se întrunea în sesiune ordinară, în localul Prefecturii, la 1 martie și 1 octombrie ale fiecărui an. În sesiune extraordinară, Consiliul Județean se întrunea ori de câte ori era nevoie, la cererea prefectului sau a ministrului de Interne. Convocarea în sesiune extraordinară se făcea cu

aprobarea ministrului de Interne căruia i se raportau motivele convocării și programul lucrărilor. De regulă, convocarea în toate sesiunile se făcea de către președintele Consiliului, cu 10 zile înainte de ziua fixată și se publica în „Monitorul Județului". De asemenea, fiecare membru al consiliului era înștiințat în scris, individual, în legătură cu data și programul lucrărilor. Consiliul putea ține una sau mai multe ședințe pe zi, acestea fiind, cu unele excepții, publice. Ședințele secrete aveau loc numai la cererea președintelui, a prefectului sau a unei treimi din membrii prezenți. Indiferent de natura ședinței, Consiliul nu putea delibera decât în prezența cel puțin a majorității simple a membrilor.

Mandatul de Consilier Județean nu era retribuit, însă consilierii primeau o îndemnizație de transport și de întreținere pentru fiecare zi de lucru sau pentru însărcinări speciale. Totodată, legea stabilea că la ședințele Consiliului Județean asistau, obligatoriu, în calitate de reprezentanți al guvernului, prefectul județului sau subprefectul, care puteau să participe la discuții, dar nu aveau drept de vot. La ședințele Consiliului lua parte, totdeauna, secretarul Consiliului, care redacta procesul verbal al ședinței.

Consiliile județene puteau fi dizolvate prin Decret regal, pe baza avizului Consiliului Superior Administrativ, în următoarele situații: când numărul consilierilor aleși scădea sub 50% și nu se completa dintre consilierii supleanți; când Consiliul, ca organ constituit, lua hotărâri politice și comitea acte împotriva intereselor generale sau a ordinii de stat și când compromitea, cu rea credință, interesele administrației județului.

Prin decretul de dizolvare se stabilea data pentru alegerea unui nou consiliu și se numeau comisiile interimare. Numărul membrilor comisiilor interimare, alcătuite din membrii supleanți ai consiliului și în caz de absență a acestora din cetățeni cu cunoștințe în domeniul administrației sau funcționari ai statului, era de cel puțin 3 sau cel mult 11.

Delegația permanentă era formată din raportorii celor cinci comisii de specialitate și supleanții acestora. Președintele Delegației Permanente era prefectul, iar în lipsa acestuia ședințele erau prezidate de cel mai în vârstă dintre membrii prezenți. Delegația județeană lucra în permanență, membrii ei fiind retribuiți, și se pronunța asupra problemelor de competența consiliului județean, cu unele excepții, dar avea și atribuții proprii: supravegherea și îndrumarea administrației comunelor urbane și rurale afară de municipii, verificarea hotărârilor Consiliilor Comunale conform legii, supravegherea serviciilor județene, apărarea intereselor județului în justiție. Avea și rolul de organ consultativ al prefectului.

Serviciile administrației județene erau: Serviciul administrativ, Serviciul financiar și de contabilitate, Serviciul tehnic al drumurilor și construcțiilor, Serviciul sanitar și al ocrotirilor sociale, Serviciul veterinar și zootehnic, Serviciul învățământului, Serviciul cultului, Serviciul economic și Serviciul contencios. Organizarea și dimensiunile acestor servicii erau lăsate la latitudinea consiliului. Fiecare consiliu județean era obligat să elaboreze, conform legii, regulamente prin care se stabileau organizarea diferitelor servicii, atribuțiile acestora și retribuția personalului.

Secretarul Consiliului Județean avea obligația să asiste la ședințele Consiliului și ale Delegației Permanente să redacteze și să înregistreze procesele verbale ale ședințelor și să contrasemneze toate actele emise de Consiliul Județean și Delegația Permanentă. Avea de asemenea în grijă redactarea și publicarea „Monitorului Județean".

Legea din 1925, titlul IV, art. 156–202, stabilea modul de desfășurare a alegerilor comunale și județene. Aveau dreptul de alegători toți cetățenii români care, pe lângă condițiile pe care trebuia să le îndeplinească alegătorii pentru Adunarea Deputaților, aveau vârsta de 21 de ani și domiciliul real de cel puțin un an în comuna sau județul unde urma să-și exercite dreptul de vot. La alegerile județene nu participau locuitorii din capitala județului. Erau alegători și eligibili în Consiliul Județean, chiar dacă nu aveau domiciliul în județ, cetățenii români care exercitau activități economice, diverse profesiuni sau erau proprietari de imobile pe raza județului, în anumite condiții. Erau eligibili în Consiliile Comunale și Județene toți cetățenii români care, pe lângă îndeplinirea condițiilor pentru calitatea de alegător, aveau vârsta de 25 de ani împliniți, știau să scrie și să citească, inclusiv cei din capitala județului, precum și cei amintiți mai sus, care nu aveau domiciliul în județ. Nu puteau aspira la calitatea de consilieri județeni militarii activi, arendașii proprietăților județului, antreprenorii lucrărilor executate de județ în regie sau furnizori ai județului precum și funcționarii statului sau ai județului.

Din patru în patru ani se țineau așa numitele alegeri de preînnoire pentru înlocuirea unei treimi din consilieri, desemnați prin tragere la sorți.

În cazul când, în cursul perioadei de opt ani, numărul membrilor Consiliului Județean, inclusiv al supleanților, scădea, din diferite motive, cu o treime, aveau loc alegeri pentru completarea consiliului.

Mandatul de consilier odată acceptat, era obligatoriu și nu putea fi refuzat decât în caz de boală, fapt care nu-i permitea exercitarea atribuțiilor, schimbarea domiciliului sau numirea într-un serviciu public incompatibil cu funcția de consilier.

Legea prevedea, de asemenea, sancțiuni pentru consilierii care nu se prezentau sau refuzau să presteze jurământul, precum și pentru absențele repetate, fără motive întemeiate, la cinci ședințe consecutive sau o treime din numărul anual al ședințelor.

Potrivit *Legii unificării administrative* din anul 1925 au apărut două noi funcții, și anume cea de subprefect, denumire cu care mai înainte erau desemnați șefii de plăși și cea de pretor; acesta din urmă fiind acum conducător de plasă.

Fiind subordonat prefectului, cu atribuții de supraveghere a stării de spirit din comune, pretorul avea sarcina de a-l informa asupra evenimentelor din comune, putând lua măsurile considerate necesare pentru reprimarea activităților antistatale. El era ofițer de poliție judiciară și șeful poliției în cadrul plășii.

Comunele erau rurale si urbane, cele din urmă fiind împărțite în circumscripții numite sectoare. Aceste unități administrativ-teritoriale erau administrate de către consilii formate din consilieri aleși de drept și consilieri femei. În fruntea administrației comunale se afla primarul. Acesta a fost fie ales la comunele compuse dintr-un singur sat, fie desemnat de către consiliul comunal.

Consiliul comunal se compunea din: a) trei cincimi aleși de către toți alegătorii comunali, prin vot universal, egal, direct, secret, obligatoriu prin scrutin pe listă și reprezentarea minorității; b) până la două cincimi consilieri de drept; c) consilieri femei cooptate; numărul acestora era în raport de numărul populației din comunele urbane. Art. 18 stabilea numărul consilierilor aleși, care era tot în raport cu numărul populației.

În comunele rurale se alegeau 9 consilieri.

Art. 30 stabilea numărul membrilor Delegațiunii Permanente. În comunele urbane mai mari de 25.000 de locuitori se alegeau 4 membri și 3 supleanți, iar în cele mai mici de 25.000 de locuitori 3 membri și 2 supleanți. În comunele rurale erau aleși 2 membri și un supleant.

Un capitol al legii se referea la serviciile comunale și funcționarii comunali, precizându-se în art. 93 că fiecare comună va înființa serviciile de care avea nevoie în limita mijloacelor de care dispunea.

Comunele aveau, astfel, serviciile administrative, tehnice, economice, financiare, statistice, sanitare, contencios și oricare altele ar fi dictate de nevoile locale.

Fiecare comună avea cel puțin un secretar (art. 94).

Pe plan local mai exista o serie de alte organe ca: organele locale ale Poliției și Jandarmeriei și Garda Financiară.

Principiul care a stat la baza organizării administrativ-teritoriale a României a fost centralismul birocratic, concretizat în raporturile dintre organele administrației de stat prin tutela administrativă și controlul ierarhic, datorită cărora nici un act și nici o hotărâre a organelor administrației locale nu a scăpat controlului organelor superioare. Fiecare locuitor trebuia să aparțină unei comune și să participe la sarcinile ei. Cetățenii se puteau strămuta dintr-o comună în alta fără nici o învoire prealabilă, dar erau datori să anunțe autoritățile comunale atât de strămutarea, cât și de reașezarea lor (cf. Ion Scurtu și Gheorghe Buzatu, lucr. cit., p. 158).

Legea din 1925 a fost o lege de extindere a regimului administrativ din vechiul regat la provinciile ce s-au reunit cu țara în 1918. Din acest punct de vedere legea nu a putut satisface cerințele diferențiate ale provinciilor.

Multe din prevederile ei au rămas simple deziderate, sau în aplicarea lor s-au făcut multe abuzuri.

În intervalul 7 octombrie 1925–1929 s-au publicat în "Monitorul Oficial" o serie de Decrete-lege și Decizii ministeriale ale ministrului de Interne vizând unificarea administrativă. Prin dispozițiile noilor acte normative s-au schimbat și denumirile unor județe ori reședințe de județ. Județul Bistrița-Năsăud a fost redenumit Năsăud, județul Alba de Jos a devenit Alba, județul Solnoc-Dăbâca a devenit județul Someș, în loc de Mureș – Turda, județul Cojocna a devenit județul Cluj, Județul Chișinău a devenit județul Lăpușna. Județul Caraș-Severin s-a divizat în județele Caraș și Severin. Alba Iulia a devenit

reședința județului Alba în locul Aiudului, Baia Mare reședința județului Satu Mare în locul Careiului, Blajul reședința județului Târnava Mică în locul orașului Târnăveni. S-au modificat de asemenea numeroase denumiri de localități în mediul rural. În total s-au schimbat denumirile la 446 de localități, majoritatea rurale.

Prin *Decretul* din 7 octombrie 1925 s-a realizat o nouă unificare și organizare administrativă a României. Se păstrau, aproape neschimbate, funcțiile organelor administrative, teritoriul fiind împărțit astfel:

Nr. crt.	**Județul**	**Suprafața km²**	**Nr. comunelor**	
			urbane	**rurale**
1	Alba	2243	2	176
2	Argeș	4216	2	75
3	Bacău	4410	3	85
4	Bălți	5260	1	178
5	Bihor	7467	3	416
6	Botoșani	3077	2	73
7	Brăila	4286	1	99
8	Brașov	2605	1	48
9	Buzău	4396	2	102
10	Cahul	4482	2	67
11	Caliacra	4500	3	81
12	Câmpulung	2349	3	41
13	Cernăuți	1771	3	93
14	Cetatea Albă	7595	1	99
15	Ciuc	4993	2	254
16	Cluj	4813	2	2223
17	Constanța	6910	6	96
18	Covurului	2662	1	48
19	Dâmbovița	3440	2	171
20	Dolj	6538	4	393
21	Dorohoi	2846	5	191
22	Durostor	3226	3	102
23	Făgăraș	2432	1	75
24	Fălciu	2110	1	65
25	Fălticeni	3353	7	58
26	Gorj	4579	1	152
27	Hotin	3782	1	85
28	Hunedoara	7695	6	416
29	Ialomița	7095	3	138
30	Iași	3227	2	76
31	Ilfov	5176	2	133
32	Ismail	4212	5	55
33	Lăpușana	4181	2	79
34	Maramureș	3381	2	56
35	Mehedinți	5320	3	204
36	Mureș	4856	2	237
37	Muscel	3058	1	81
38	Năsăud	4326	2	61
39	Odorhei	2977	1	140
40	Olt	2863	1	108
41	Orhei	4246	1	126
42	Prahova	5040	7	149
43	Putna	3340	5	77
44	Rădăuți	2360	2	67
45	Rm.-Sărat	3324	1	104
46	Roman	1880	1	50
47	Romanați	3560	3	128
48	Sălaj	5191	3	267
49	Satu-Mare	4242	2	207
50	Sibiu	3531	1	87
51	Someș	3965	3	267
52	Soroca	4331	1	46
53	Storojineț	2653	3	67
54	Suceava	1309	1	60
55	Târnava Mare	2836	2	117
56	Târnava Mică	2081	3	135
57	Tecuci	2408	1	57
58	Teleorman	4577	3	141
59	Tighina	6333	2	81
60	Trei Scaune	3337	2	97
61	Tulcea	8626	6	73
62	Turda	3158	1	128
63	Tutova	2498	1	104
64	Vaslui	2260	1	102
65	Vâlcea	4081	3	128
66	Vlașca	4494	1	175

În baza altui *Decret,* nr. 2.465/1925, erau declarate municipii 17 comune urbane (Arad, Brașov, Brăila, București, Cernăuți, Cetatea Albă, Chișinău, Cluj, Constanța, Cra- iova, Galați, Iași, Oradea, Ploiești, Sibiu, Tg. Mureș, Timișoara). Apoi, erau schimbate capi- talele unor județe (Balcic în locul Bazargicului, pentru județul Caliacra, Alba Iulia în locul Aiudului, pentru județul Alba, Baia Mare în locul Careilor, pentru județul Satu-Mare, Blajul în locul Diciosânmartinului, pentru județul Târnava-Mică.

La 2 august 1929 a apărut *Legea pentru organizarea ministerelor*. În cadrul ministerelor erau miniștri cu portofoliu și fără portofoliu, care erau numiți și revocați de rege. Tot în cadrul ministerelor s-au creat subsecretariatele de stat. Guvernul era organizat în zece ministere: Ministerul de Interne (asigura

conducerea administrației generale, având sarcina de control și supraveghere asupra autorităților locale. O sarcină specifică era asigurarea ordinii și siguranței statului, rolul principal în îndeplinirea acesteia revenind Direcției Generale a Poliției, în mediul urban, și Jandarmeriei, în mediul rural), Ministerul de Externe (îi revenea sarcina de a întreține legăturile cu statele străine, de a negocia și a încheia tratate și convenții internaționale), Ministerul Justiției (reprezenta organul administrativ al justiției. Pe lângă acest minister au funcționat instituții precum Comisia centrală electorală, Comisia de naturalizare sau Consiliul superior al magistraturii, create în baza unor legi speciale) Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, Ministerul de Finanțe (avea drept sarcină generală administrarea finanțelor statului, îndrumarea și exercitarea controlului finanțelor generale, supravegherea politicii monetare și de credit a Băncii Naționale), Ministerul Apărării Naționale sau Ministerul de Război (organul administrativ al armatei), Ministerul Educației Naționale (avea în grijă administrarea și controlul învățământului public și confesional de toate gradele, a învățământului particular, iar uneori de administrarea și controlul cultelor și al artelor), Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Ministerul de Industriei și Comerțului, Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor, Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale.

În anul 1932 a fost înființat postul de Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. În anii următori s-a asistat la o redimensionare a activității ministerelor, prin scindarea unora și crearea altora noi, ca urmare a măsurilor adoptate începând cu 1934 din cauza creșterii tensiunilor politice pe plan internațional și intern. Astfel, au luat naștere ministere legate în special de zona Apărării, cum au fost cel al Armamentului (1934) sau cel al Aerului și al Marinei (1936), prin intermediul cărora statul român se pregătea pentru a face față unui potențial conflict regional.

Fiecare minister cuprindea un număr de direcții care erau compuse din mai multe servicii. Serviciile erau compuse din Secții, iar secțiile erau compuse din Birouri. Pentru fiecare minister existau Directorate ministeriale locale, care erau centre de administrație și inspecție locală. Directorul ministerial era șeful ierarhic și îi avea în subordine și pe prefecții din județele care compuneau Directoratul (cf. Emil Cernea și Emil Molcuț, op. cit., p. 255).

Legea pentru organizarea administrației publice locale a fost adoptată la 3 august 1929 și a fost publicată în “Monitorul Oficial“ nr. 170 din 3 august 1929. Elaborată de Partidul Național Țărănesc, legea urmărea realizarea descentralizării administrative în scopul asigurării unei mai mari autonomii în viața locală (cf. ***, *Enciclopedia României*, coord. Dimitrie Gusti, ed. cit., vol. 1, p. 306). Ea a fost apreciată ca un război hibrid al diferitelor concepții politice, fără să se constituie într-o doctrină unică. În consecință, a rezultat un sistem administrativ eterogen, complicat și greu de aplicat, ceea ce a dus la un număr mare de modificări într-o perioadă scurtă de timp. Încă din faza de proiect, legea a fost criticată în special pentru că ducea la creșterea enormă a aparatului administrației locale prin apariția unui număr imens de funcționari „care își împrumută, își încalcă și își încrucișează atribuțiile unii cu ceilalți“. Se aprecia că aplicarea acesteia va produce haos și dezordine în administrație și va împovăra, inutil, bugetul cu cheltuieli nejustificate. Potrivit acestei legi teritoriul țării a fost împărțit în comune și județe.

8.1.1. Comuna

Despre comuna rurală se stabilea (cf. G. Trașcă, lucr. cit., pp. 1–9) că populația totală a satelor care o formează trebuie să fie de cel puțin 10.000 de locuitori (art. 21). Administrarea acestora era încredințată unui Consiliu Comunal, ca organ deliberativ, primarului și Delegațiunii Consiliului Comunal, ca organe executive.

Noua lege făcea diferența în ce privește alegerea și constituirea organelor de conducere în comunele formate din mai multe sate și în cele constituite dintr-un singur sat. Astfel, Consiliul Comunal rural în comunele alcătuite din mai multe sate era alcătuit din consilierii aleși prin sufragiu universal, direct și secret, pe o perioadă de 5 ani. El se întrunea odată pe lună.

Numărul consilierilor aleși se stabilea în proporție de un consilier la o mie de locuitori.

Delegația Consiliului Comunal era constituită din primarul comunei și doi membri aleși de Consiliu. La lucrările ei erau obligatoriu invitați, să ia parte cu vot deliberativ și primarii sătești din cuprinsul comunei în toate chestiunile care priveau satele lor.

Legea stabilea că primarul este președintele Consiliului Comunal și al Delegației Permanente (art. 36).

În comunele rurale constituite dintr-un singur sat, consiliul comunal se alegea astfel: în satele cu o populație de până la 2.000 de locuitori se alegeau 8 consilieri; în cele cu o populație de peste 2.000 de locuitori 10; în cele cu 3.000 de locuitori 12; în cele cu până la 4.000 de locuitori 14; iar în celelalte comune rurale formate dintr-un singur sat, oricare ar fi numărul locuitorilor, se alegeau 16 consilieri.

Legea introducea un element nou și anume primarul sătesc, ales prin votul capilor de familie în satele unde funcționa o adunare sătească, iar în satele în care funcționa un consiliu sătesc prin sufragiul universal (art. 54). Primarul sătesc era organul executiv al Adunării Sătești. Era ajutat în îndeplinirea sarcinilor sale de un încasator și doi delegați. Toți aceștia se alegeau pe o perioadă de doi ani, prin vot secret cu bile.

Noua lege prevedea și organe pentru satele mari. Astfel, în satele cu o populație de peste 6000 de locuitori, constituirea unui Consiliu Sătesc ales ca organ deliberativ al administrației sătești era obligatoriu (art. 64). Acesta era format din toți primarii sătești din cuprinsul comunei sau înlocuitorii lor. Numărul consilierilor aleși era de unul la o mie de locuitori. Se alegeau pe cinci ani.

În satele mai mari erau prevăzute ca organe executive ale administrației sătești: primarul, ajutorul de primar, Delegația Consiliului Sătesc, încasatorul sătesc.

În comunele urbane n-au intervenit schimbări față de Legea din 1925. Noua lege stabilea că organele deliberative în orașe și municipii sunt: Consiliile Comunale Urbane și Consiliile Municipale. Iar organele executive erau: primarul, ajutorul de primar și Delegația Consiliului Comunal sau Municipal (art. 71).

Consiliile orășenești sau municipale se compunea din membri aleși și membri de drept (art. 73).

Alegerea membrilor consiliilor orășenești și municipale se efectua prin vot universal, egal, direct, secret, obligatoriu, cu scrutin pe listă, pe baza reprezentării proporționale, în conformitate cu dispozițiile legii de față. Numărul consilierilor se stabilea în proporție cu populația: 36 în municipiile cu o populație de peste 100.000 de locuitori; 32 în municipiile cu o populație de peste 50.000 de locuitori; 32 de consilieri în orașele reședință de județ care au cel puțin 12.000 de locuitori; 24 în orașele cu o populație de peste 25.000 de locuitori; 18 în orașele cu o populație de peste 10.000 de locuitori; 16 în celelalte comune urbane, oricare ar fi numărul locuitorilor.

Sunt membri de drept cu vot deliberativ în consiliile urbane: Rectorul universității sau conducătorul școlii de învățământ superior din localitate; un reprezentant al școlii statului din localitate, de învățământ primar, secundar (gimnazii, școli normale, profesionale, medii) și un reprezentant al școlilor secundare particulare cu drept de publicitate, care aparțin grupului minorității celei mai numeroase din localitate, desemnați prin vot de membrii corpului din care fac parte; un reprezentant al Bisericilor Ortodoxe și un reprezentant al Bisericii minoritare cu cel mai mare număr de credincioși din localitate, desemnați prin vot de membrii corpului din care fac parte; Președinții Camerelor de Industrie și Comerț și ai Camerelor de Agricultură din localitate; un membru ales de către industriașii și comercianții din localitate, care aveau drept de alegători pentru Camera de Comerț și Industrie respectivă.

8.1.2. Județul

Prin *Legea din 1929*, administrația județului, împărțit în sectoare, era încredințată Consiliului Județean ca organ deliberativ și delegației consiliului și președintelui acesteia ca organ executiv. Inovația adusă de lege constă în aceea că președintele delegației județene devenea organ executiv și se delimitau atribuțiile puterii centrale față de organele însărcinate cu administrația județeană (locală). Așa cum preciza expunerea de motive a Proiectului de lege, organul executiv al administrației județene era ales, acesta nemaifiind prefectul, ci președintele Delegației Consiliului Județean (cf. ***, *Codul administrativ*, ed. cit., pp. 519–520). Inovația a fost de scurtă durată. *Legea* din 15 iulie 1931 pentru modificarea unor dispoziții din *Legea administrativă* din 1929 a trecut din nou asupra reprezentantului

puterii executive din teritoriu atribuțiile de șef al administrației județene. Astfel, din 1931, prefectul a redobândit dubla sa calitate. În calitate de șef administrației județene, prefectul era organul de control și supraveghere a administrației din județ, exercitând tutela administrativă asupra actelor acesteia (cf. Emil Bălan, op. cit., pp. 39–40). El avea dreptul și obligația de a se îngriji de interesele județului împreună cu consiliul județean și cu delegația consiliului județean din care făcea parte. Prefectul conducea serviciile administrației județene, semna toate actele încheiate în numele județului și cele care emanau de la administrația județeană, prezida licitațiile publice, ordona sumele prevăzute în buget, reprezenta județul în justiție, personal sau printr-un mandatar. Putea intenta în numele județului acțiuni mobiliare sau imobiliare, opoziții, apeluri, recursuri, contestații, orice alte cereri pentru apărarea interesului județului. În calitate de șef al administrației județene, prefectul putea numi, înainta sau aplica pedepse disciplinare tuturor funcționarilor județeni, conform statutului funcționarilor publici și legilor speciale adoptate în acest sens. Este vorba de statutul funcționarilor publici din 19 iunie 1923 rămas în vigoare, cu mici modificări, până la 8 iunie 1940, când s-a promulgat codul funcționarilor publici.

Prefectul avea inclusiv dreptul de a-i amenda pe primari și viceprimari, de a-i suspenda pe aceștia și pe membrii delegației permanente, de a dizolva consiliile comunale.

Numărul consilierilor aleși stabiliți prin Legea din 1929 era de 42 în județele cu mai mult de 400.000 de locuitori, de 36 în județele cu populație mai mare de 200.000 de locuitori și de 30 în celelalte județe.

În același timp, în consiliu erau și membrii cu drept de vot deliberativ (primarul orașului reședință și președinții Camerelor de Agricultură și de Industrie și Comerț) și membrii de drept cu vot consultativ, numiți din rândul serviciilor publice descentralizate. Durata mandatului de consilieri aleși și de drept a fost stabilită la cinci ani.

Prevederile legii privind constituirea consiliului județean, modul de funcționare și atribuțiile acestuia erau, în general, aceleași ca și în legea din 1925. La fel stăteau lucrurile și în ceea ce privește delegația consiliului și serviciile componente ale serviciului județean. Cea mai importantă modificare era aceea că președintele delegației județene executa hotărârile Consiliului și devenea șeful administrației județene (art. 249 – cf. C. Hamangiu, lucr. cit. vol. 17, p. 963).

Președintele delegației era ales odată cu membrii acesteia, prin vot secret, cu majoritatea de voturi a membrilor consiliului. Putea să fie ales președinte al delegației numai un licențiat în Drept care avea cel puțin trei ani de practică administrativă sau judiciară sau cinci ani practică de avocat. Președintele delegației avea următoarele atribuții: conducea administrația pe teritoriul județului, dând directivele necesare pentru funcționarea serviciilor și a autorităților administrative din județ; semna actele oficiale și pe cele eliberate în numele județului; executa ordinele guvernului, regulamentele și hotărârile consiliului județean și ale delegației județene referitoare la administrația generală a județului; reprezenta județul în justiție; supraveghea lucrările județene în curs de executare; verifica situația veniturilor și cheltuielilor județului cel puțin odată pe trimestru; supraveghea administrația satelor și a comunelor din județ; inspecta căile județene, vicinale și comunale și lua măsuri de executare a lucrărilor de construcție și întreținere a drumurilor, podurilor și a altor lucrări ce intrau în competența județului; raporta consiliului și delegației situația administrației județului; prezida ședințele delegației și asista la ședințele consiliului județean; trimitea consilierilor programul lucrărilor sesiunilor, iar la deschiderea acestora prezenta consiliului o expunere a situației județului; conducea toate serviciile administrației județene, angaja personalul de serviciu al județului și supraveghea modul de administrare a instituțiilor de învățământ, sanitare și de asistență socială din județ.

Față de *Legea din 1925,* prin *Legea din 1929* s-au extins foarte mult atribuțiile președintelui delegației județene, acesta preluând multe din prerogativele prefectului.

Delegația județeană era un organ consultativ al președintelui, dar avea și atribuții pro- prii, precum supravegherea administrației serviciilor județene; supravegherea, controlul și îndrumarea administrației satelor și comunelor, afară de municipii; apărarea intereselor județului în justiție; pregătirea proiectului de buget al administrației județene, și a tuturor celorlalte lucrări care urmau să fie supuse dezbaterii consiliului; gira activitatea consiliu- lui județean de la expirarea mandatului acestuia până la constituirea unui nou consiliu.

În mod obligatoriu, fiecare consiliu județean numea un secretar general. Acesta trebuia să aibă un titlu universitar, de preferință, licențiat în drept, să fi ocupat timp de cel puțin trei ani gradul de șef de

serviciu și să fi trecut examenul de capacitate prevăzut de statutul funcționarilor publici.

Între atribuțiile acestuia amintim: supravegherea serviciilor județului; pregătirea lucrărilor supuse consiliului sau delegației județene; participarea la toate ședințele consiliului și delegației; încheierea proceselor verbale prevăzute de lege, contrasemnarea și transcrierea acestora în registre speciale; păstrarea arhivei și a documentelor județului.

8.1.3. Plășile

Noua lege stabilea că în fruntea lor va funcționa câte un prim pretor ca reprezentant al prefectului, ofițer de poliție administrativă și organ de supraveghere și control în ce privește administrația rurală (art. 285).

Un element nou pe care l-a adus *Legea din 1929* a fost înființarea a 7 centre de administrație și inspecție locală, numite directorate ministeriale locale: Moldova (cu centrul la Iași, avea 9 județe), Muntenia (cu centrul la București, 17 județe), Transilvania (cu centrul la Cluj, 18 județe), Basarabia (cu centrul la Chișinău, 9 județe), Bucovina (cu centrul la Cernăuți, 7 județe), Banatul (cu centrul la Timișoara, 5 județe) și Oltenia (cu centrul la Craiova; avea în componență județele Dolj, Gorj, Mehedinți, Romanați, Olt și Vâlcea – cf. Arhivele Statului Dolj, Directoratul V Ministerial Craiova, Dosar 13/1930, fila 4 și Costela Iordache, lucr. cit., p. 28). Cele 7 directorate ministeriale locale s-au organizat în marile centre provinciale: București, Cernăuți, Chișinău, Cluj, Craiova, Iași, Timișoara, de la data de 1 ianuarie 1930.

Din păcate, sub administrația lui Nicolae Iorga, care i-a succedat lui Iuliu Maniu, această structură a fost anulată, întrucât nu corespundea programului de guvernare.

Directoratele Ministeriale aveau la conducere câte un director ministerial local care avea rang de secretar de stat. La nivelul fiecărui Directorat Ministerial s-au înființat Servicii Ministeriale locale, acestea din urmă reprezentând la nivel local structura ministerelor centrale, fata de care se aflau în relație de directă subordonare. Rostul acestor servicii era acela de a pune în aplicare în județele aflate în zona de responsabilitate a politicilor și a deciziilor venite de la nivel central, din partea ministerelor.

Legea din 27 martie 1936 aducea cu sine o serie de modificări privitoare la atribuțiile unor instituții locale, precum și la procedurile de desemnare a titularilor unor astfel de instituții: a) prefectul beneficia de o lărgire a atribuțiilor sale, fiind abilitat să exercite dreptul de control asupra tuturor serviciilor publice din județ; b) se asigura continuitatea de funcționare a Consiliilor Județene și Comunale prin schimbarea din trei în trei ani a unei jumătăți din numărul consilierilor, fără a se proceda însă la schimbarea primarilor și a prefecților în funcție; c) se schimba modalitatea de desemnare a primarilor de stațiuni balneoclimaterice, aceștia urmând a fi numiți în funcție; d) se introducea obligativitatea pregătirii profesionale pentru viitorii funcționari administrativi.

Comunele rămâneau în continuare administrate de un consiliu comunal ca organ deliberativ și de primar și ajutorul de primar ca organ executiv.

Consiliul comunal era compus din membri aleși și membri de drept. În comunele rurale, numărul membrilor aleși era de 10; în orașele nereședință, numărul consilierilor aleși era de 18; în orașele reședință de 28, iar în municipii numărul lor era de 36 (art. 33). În ceea ce privește rolul consilierilor de drept se preciza că aceștia erau organe tehnice chemate să completeze prin specialitatea lor, competența consilierilor aleși.

În exercitarea atribuțiilor, consiliul comunal putea înființa comitete de cetățeni, care, sub conducerea unui delegat al primarului, susțineau administrația locală.

Municipiile erau administrate de un Consiliu Municipal ca organ deliberativ; de primar și ajutorii de primar, ca organ executiv; de o delegație a consiliului (art. 36) care exercita atribuțiile consiliului în intervalul dintre ședințe. Delegația consiliului municipal era alcătuită din primar și din trei membri aleși de către consiliul municipal.

În anumite cazuri limitate, consiliile locale puteau fi dizolvate prin decret regal la județe, municipii și comune urbane, pe baza raportului motivat al Ministrului de Interne, iar pentru comunele rurale, prin decizia Ministerului de Interne, pe baza raportului motivat al prefectului județului.

Capitala București, prin Legea din 1936, avea 4 sectoare: Galben, Negru, Albastru și Verde și

comunele suburbane: Băneasa, Colentina, Fundeni, Pantelimon, Principele Nicolae, Dudești, Cioplea, Popești-Leordeni, Șerban-Vodă, Militari, Regele Mihai, Grivița, Lupeasca.

Problemele generale ale Bucureştiului erau administrate de consiliul general, delegația acestuia și primarul Capitalei. Consiliul general era format din primarii şi consilierii aleşi ai sectoarelor, primarii comunelor suburbane și consilierii de drept, prevăzuți de legea administrativă;

Sectorul avea un consiliu al sectorului, o delegație și un primar. Consiliul era format din 20 de consilieri, iar delegația, din primar, ajutor de primar și trei consilieri aleși din consiliu.

Județul era administrat de Consiliul Județean, ca organ deliberativ, Delegația Județeană, ca organ deliberativ și organ executiv, și prefect (art. 73).

Legea administrativă din 27 martie 1936 a stabilit, în art. 89, că prefectul trebuia să poarte la ceremonii, ca semn distinctiv, o cingătoare tricoloră (roșu, galben, albastru) și, în mod obișnuit, o insignă a cărei grafică era stabilită prin decizia Ministerului de Interne. La art. 90, aceeași lege a subliniat că prefectul era obligat să convoace în conferințe educative, cel puțin o dată pe lună, pe toți funcționarii din orașul reședință de județ care își desfășurau activitatea în primărie sau în prefectură, cu scopul actualizării cunoștințelor lor profesionale și a îndrumării lor asupra modurilor de exercitare a atribuțiilor pe care le aveau.

Tot prin această lege au fost stabilite și atribuțiile prefectului: supraveghea toate serviciile și așezămintele particulare din județ, cu excepția celor ale apărării și justiției; era șeful poliției și jandarmeriei, cu dreptul de a lua toate măsurile pentru a asigura paza și liniștea publică; avea drepturi disciplinare asupra tuturor funcționarilor, primarilor și ajutorilor de primari, cu excepția primarului din orașul de reședință; convoca consiliul de prefectură.

Consiliul județean era alcătuit din membri aleși și membri de drept. Numărul consilierilor aleși se stabilea în proporție de populația județului, fără deosebire de sex și vârstă. În acest calcul nu intra populația municipiului și a orașelor reședință de județ.

Numărul consilierilor era de 24 pentru județele cu o populație de până la 200.000 de locuitori; de 30 pentru județele cu o populație de până la 400.000 de locuitori și de 36 pentru județele cu o populație ce trecea peste 400.000 de locuitori (art. 73).

Erau membri de drept în consiliul județean cu vot deliberativ: primarul (președintele comisiei interimare) orașului sau municipiului de reședință a județului și un reprezentant al Camerei de muncă și secțiunilor profesionale după recomandarea lor.

Legea administrativă din 1936 stabilea ca din membrii de drept să facă parte și ultimul prefect ieșit din funcție. Dacă acesta nu a administrat județul cel puțin 6 luni, locul său era ocupat de către acela din foștii prefecți, în ordinea ieșirii lor din funcție, care îndeplineau această condiție.

Consiliul județean se întrunea în sesiuni ordinare la 1 februarie și 1 iunie al fiecărui an, iar în sesiuni extraordinare de câte ori era nevoie. În prima sesiune ordinară, era aleși prin vot secret, biroul consiliului, format din președinte, doi vicepreședinți, doi secretari, doi chestori, membrii comisiilor instituite prin legi speciale. Erau alese, de asemenea, următoarele comisii în care era împărțit consiliul: Comisia administrativă, financiară și de control; Comisia de lucrări publice; Comisia economică; Comisia culte și învățământ; Comisia sanitară și de asistență socială.

Fiecare comisie alegea câte un raportor. Toți cei cinci raportori formau delegația județeană și aveau atribuții să înlocuiască consiliul județean în intervalul dintre sesiuni și să decidă în locul lui în limitele conferite de consiliu.

Un rol important a avut și consiliul de prefectură pus sub președinția prefectului. Era compus din șefii serviciilor legale și avea sarcina de a informa pe prefect asupra situației din județ și să supravegheze mersul și activitatea tuturor serviciilor. Se întrunea o dată pe lună si ori de câte ori prefectul găsea necesar acest lucru.

Această lege a reînființat funcția de subprefect, desființată prin legea administrativă din anul 1929, precizând că el este „un funcționar de stat, plătit din bugetul Ministerului de Interne“. Avea următoarele atribuții: exercita în numele prefectului supravegherea tuturor serviciilor județului, dădea directive, coordona și armoniza activitatea lor. Subprefectul controla primirea și repartizarea corespondenței tuturor serviciilor prefecturii, semna în numele prefectului certificatele și contrasemna corespondența prefecturii cu autorități și particulari, elibera copii legalizate de pe actele devenite publice, era membru

de drept în toate comisiile organizate, indiferent de domeniu, aprecia activitatea personalului dând calificative. Trebuia să răspundă oricăror altor solicitări date prin lege prefectului și pe care acesta i le delega printr-un mandat special. În lipsa prefectului, subprefectul îl înlocuia de drept. În cazul lipsei subprefectului, cel care îl înlocuia era secretarul general al prefecturii, numit prin decizie a prefectului.

Legea din 1936 definea și funcțiile generale ale administrației locale, organizând pentru întâia oară, după un plan rațional, serviciile menite a le satisface.

În administrația județeană funcționau în mod obligatoriu următoarele servicii și birouri: Biroul mobilizării și organizării națiunii și teritoriului (MONT), Contencios, Serviciul Administrativ, Serviciul Financiar și de Contabilitate, Serviciul Tehnic al Drumurilor, Serviciul Sanitar și de Ocrotire, Serviciul Veterinar.

În fruntea plășii era așezat un pretor. Atât el cât și notarul de la comună trebuiau să aibă diplomă universitară și diplomă de absolvire a cursurilor de pregătire profesională. Atât pretorii cât și notarii erau ofițeri de poliției judiciară.

8.2. Monarhul și responsabilitatea ministerială (1938–1940)

În România, nemulțumiri împotriva regimului democratic au apărut mai ales după Primul Război Mondial. Urmarea acestora a fost apariția unor partide care solicitau prin progra- mele lor schimbarea regimului și instaurarea altuia, mai restrictiv. Puternicele frământări din deceniul al IV-lea și-au găsit expresia în rezultatul alegerilor parlamentare din 20 decembrie 1937, când Partidul Național Liberal și Partidul Național Țărănesc n-au putut obține numărul necesar de voturi pentru a forma guvernul. În schimb, Partidul Totul pen- tru Țară (Garda de Fier), Arhanghelul Mihail și Partidul Național Creștin au obținut peste 25%. Deși numărul mare de voturi obținute de partidele extremiste a îngrijorat Partidul Național Liberal și Partidul Național Țărănesc, totuși acestea nu s-au putut uni și opune forțelor de extremă dreapta, adversare democrației[3].

În situația lipsei de unitate a forțelor democratice, regele Carol al II-lea a putut să treacă la înfăptuirea planurilor sale de a-și instaura puterea, însărcinând pe Octavian Goga (gogo-cuziștii erau un partid de factură extremistă, naționalistă) cu formarea guvernului, mizând pe nereușita acestuia. Prin chemarea lui Goga la putere, regele a atins mai multe obiective: a dat o satisfacție curentului de dreapta; a evitat aducerea la guvernare a legionarilor. Deoarece noul președinte al Consiliului de Miniștri era un adversar înverșunat al lui Iuliu Maniu, lupta împotriva țărăniștilor avea să continue la cote și mai ridicate. Includerea lui Armand Călinescu în guvern a produs o ruptură în rândurile Partidului Național Țărănesc, slăbindu-i pozițiile politice, iar pe de altă parte regele era sigur că în fruntea Ministerului de Interne se afla un om energic și ostil Mișcării Legionare. Acest guvern a rezistat doar patruzeci și patru de zile.

La 10 februarie 1938 Regele Carol al II-lea a pus capăt regimului de democratic parlamentar implementat prin actele constituționale din 1866 și 1923, introducând dictatura regală. Prin aceasta se urmărea corectarea neajunsurilor regimului parlamentar care adusese țara într-o prelungită criză politică. Neajunsurile identificate erau legate în mod covârșitor de sistemul politic, cel care oferea partidelor posibilitatea practicării jocurilor electorale lipsite de eficiență în actul de guvernare. În noul regim politic Regele apărea drept un „salvator al patriei aflate în pericol". Atingerea scopului pe care și 1-a propus monarhul a fost realizat în două etape, marcate fiecare de adoptarea unei măsuri legislative. Prima etapă a fost marcată de adoptarea unui noi constituții, care consacra din punct de vedere juridic existența noului regim și introducea o serie întreagă de reglementări menite să îi ofere „salvatorului" instrumentele necesare îndeplinirii misiunii sale. Constituția a fost aprobată la 24 februarie 1938, prin intermediul unui plebiscit organizat în condițiile stării de asediu introdusă în noaptea de 10/11 februarie, a votului uninominal. A fost promulgată la 27 februarie în cadrul unei ceremonii desfășurate la Palatul Regal în prezența tuturor membrilor guvernului Miron Cristea. Cele mai multe articole erau identice cu ale Constituției din 1923. s-a menținut principiul potrivit căruia toate puterile statului emană de la națiune, precum și cel privind separarea puterilor în stat. Regele a fost decretat unicul şef al executivului, persoana sa fiind declarată inviolabilă. Miniștrii erau

răspunzători numai față de rege. Pentru faptele și actele lor săvârșite în timpul funcției, aceștia urmau să răspundă civil și penal în fața secțiilor unite ale Înaltei Curți de Casație și Justiție, la sesizarea regelui sau a uneia dintre Camere. Pentru faptele și actele lor săvârșite în afara funcției, ei urmau să răspundă conform dreptului civil. Actele de stat ale regelui urmau să fie contrasemnate de un ministru care devenea răspunzător de ele. Se excepta numirea primului ministru, care nu era contrasemnată.

Parlamentul avea un rol strict decorativ, fiind lipsit de principalele sale atribuții.

A fost acordată o atenție sporită reorganizării aparatului represiv. Prin articolul 1 al *Decretului Lege* din 5 ianuarie 1938 s-a reorganizat Prefectura Poliției Capitalei și șeful ei a fost asimilat cu ministru subsecretar de stat. Decretul lege din 1939 a adus noi reglementări privitoare la organizarea, efectivul și componența jandarmeriei, importantă parte a aparatului represiv. Prin Decretul lege nr. 2370 din 12 iulie 1940 s-a contopit Direcția Generală a Poliției cu Corpul de jandarmi și cu Prefectura Poliției Municipiului București și s-a creat Direcțiunea Generală a Poliției și Siguranței Statului.

Ce-a de a doua etapă a fost marcată de *Decretul Lege* din 31 martie 1938, prin care erau dizolvate toate partidele, grupările și organizațiile politice, sub pretextul agitațiilor și violențelor pe care acestea din urmă le cauzaseră întrecutul recent. Golul lăsat pe scena politică de dispariția formațiunilor politice a fost umplut câteva luni mai târziu prin înființarea unui partid politic cu rol de monopol pe scena politică românească, Frontul Renașterii Naționale, redenumit ulterior ca Partidul Națiunii, condus de însuși regele Carol II, în care au fost constrânși să se înscrie toți funcționarii de stat.

Administrația publică centrală era condusă de rege. El avea dreptul de a desemna persoana care, în calitate de prim-ministru, era însărcinată să formeze guvernul. Aceasta era recrutată doar dintre acoliții sau persoanele agreate de rege și rămânea în funcție atâta vreme cât realiza politica regală.

Alte atribuții ale regelui erau inițiativa legilor, sancționarea și promulgarea lor, dreptul de a emite în orice domeniu „decrete cu putere de lege“, când parlamentul era dizolvat sau între sesiuni; dreptul de a numi senatori și miniștri; dreptul de a încheia tratate și convenții cu alte state, de a declara război și a încheia pacea, dreptul de a cere urmărirea miniștrilor și trimiterea lor în judecata Înaltei Curți de Casație și Justiție.

Deși devenea, prin Constituție, factorul decisiv al conducerii României, regele era exonerat de răspundere, persoana lui fiind declarată inviolabilă.

Miniștrii și subsecretarii de stat se întruneau în Consiliul de Miniștri prezidat de președintele Consiliului de Miniștri. Sub îndrumarea regelui și ca reprezentant al acestuia, acest Consiliu realiza atât activitatea de guvernare, cât și pe cea de administrare. Aici se stabileau principiile de conducere ale intereselor generale, politica generală a guvernului, cât și directivele generale pentru fiecare departament.

Însă titularii Departamentelor ministeriale erau recrutați de primul ministru nu dintre persoanele agreate de majoritatea parlamentară, ci dintre cele agreate de rege. Consiliul de Miniștri cuprindea un președinte, un vicepreședinte, 13 miniștri secretari de stat conducând 16 ministere (ministrul economiei naționale era și ministru ad-interim la alte trei ministere), un ministru de stat și 11 subsecretari de stat pentru diverse domenii.

Datorită intensificării intervenției statutului în viața economică au fost create noi ministere și organisme centrale, altele reorganizate. Astfel, a fost reorganizat Consiliul Superior Economic, lărgindu-i-se funcțiile prin sarcini legate de elaborarea planului general economic; Ministerul Industriei și Comerțului a fost reorganizat și transformat, în aprilie 1938, în Ministerul Economiei Naționale, sporindu-i-se atribuțiile legate de economia națională (îndrumarea și încurajarea organizării și dezvoltării forțelor de producție ale țării; organizarea internă a comerțului; organizarea învățământului industrial); au fost create Ministerul Înzestrării Armatei, Ministerele Propagandei Naționale, Ordinii Publice și Inventarului Avuțiilor Publice și o serie de Comisii Speciale, toate prin Decret Lege.

Administrația publică locală a fost urmarea reorganizării administrative a țării. La 14 august 1938 a fost decretată Reforma Administrativă, pe baza căreia, alături de vechile unități – comuna, plasa, județul, a fost introdusă una nouă: ținutul (cf. Emil Bălan, Instituții administrative, ed. cit., p. 40). Acesta funcționa atât ca unitate de desconcentrare administrativă, menită să satisfacă interesele generale ale statului aflate în strânsă legătură cu cele ale colectivităților locale, cât și ca unitate administrativ-teritorială de descentralizare administrativă. Au fost create zece ținuturi: Argeș (Bucegi)

cu reședința la București, cuprinzând fostele județe Argeș, Brașov, Buzău, Dâmbovița, Ilfov, Muscel, Prahova, Teleorman, Trei Scaune, Vlașca; Dunărea de Jos cu reședința la Galați, incluzând fostele județe Brăila, Cahul, Covurlui, Fălciu, Ismail, Putna, Râmnicul Sărat, Tecuci, Tulcea, Tutova; Olt cu reședința la Craiova, cuprindea fostele județe Dolj, Gorj, Mehedinți, Olt, Romanați, Vâlcea; Marea cu reședința la Constanța, având în componență fostele județe Caliacra, Constanța, Durostor și Ialomița; Mureș (Alba Iulia) cu reședința la Alba Iulia, cuprinzând fostele județe Alba, Ciuc, Făgăraș, Mureș, Năsăud, Odorhei, Sibiu, Târnava Mare, Târnava Mică, Turda; Nistru cu reședința la Chișinău incluzând fostele județe Cetatea Albă, Lăpușna, Orhei și Tighina; Prut cu reședința la Iași, compus din fostele județe Bacău, Baia, Bălți, Botoșani, Iași, Neamț, Roman, Soroca, Vaslui; Someș (Crișuri) cu reședința la Cluj, cuprinzând județele Bihor, Cluj, Maramureș, Satul Mare, Sălaj, Someș; Suceava cu reședința la Cernăuți, incluzând județele Câmpulung, Cernăuți, Dorohoi, Hotin, Rădăuți, Storojineț și Suceava; Timiș cu reședința la Timișoara, având în componență fostele județe Arad, Caraș, Hunedoara, Severin și Timiș-Torontal, în fruntea cărora se aflau rezidenți regali, numiți prin Decret Regal de către Carol al II-lea pe baza jurnalului Consiliului de Miniștri și la pro- punerea ministrului de Interne (art. 56), pe termen de șase ani. Aceștia se bucurau de largi împuterniciri, principala lor sarcină fiind aplicarea întocmai a hotărârilor guvernamentale, asigurarea ordinii și liniștii publice (cf. ***, *Istoria Românilor*, ed. cit., vol. VIII, p. 396).

Funcția lor era incompatibilă cu mandatul de parlamentar.

Consiliul ținutului se compunea, conform art. 71–72, din membri aleși pe o perioadă de șase ani și membri de drept, al căror mandat dura cât timp dura funcția pe baza căreia le-a fost conferit. Erau două categorii de membri aleși: de consiliile comunale din ținut, de consiliile de agricultură, comerț, industrie și muncă din ținut.

Membrii aleși ai consiliilor comunale din fiecare județ se întruneau într-un singur colegiu la reședința județului și alegeau din rândul lor doi membri pentru consiliul de ținut.

Mai erau membri de drept în consiliul ținutului șefii unor instituții ale ținutului, cu rol important în toate domeniile. Desemnarea lor se făcea de ministrul de Interne, pe baza propunerilor rezidentului regal.

Comuna – urbană, rurală și stațiunea balneoclimaterică – era condusă de primar și consiliul comunal (art. 3–52).

Primarul era numit pe șase ani de către prefectul județului pentru comunele rurale și urbane nereședință de județ, de către rezidentul regal pentru comune urbane reședințe din județ și prin decret, la propunerea ministrului de Interne, pentru stațiuni balneoclimaterice și municipii, cu îndeplinirea unor condiții de studii și vârstă. Pentru comunele rurale, primarul trebuia să fie cel puțin absolvent al învățământului primar și să aibă vârsta de cel puțin 30 de ani. Primarii de municipii, orașe reședință de județ și stațiuni balneoclimaterice trebuiau să posede un titlu academic sau să fie ofițeri cu gradul de cel puțin locotenent-colonel. Articolul 15 stabilea că primarul este șeful administrației comunale și președintele Consiliului Comunal. În comunele rurale și urbane era un ajutor de primar, iar în municipii doi ajutori de primar.

Delegatul satului, acolo unde satul era mai departe de reședință, era numit de pretor, la propunerea primarului, dintre fruntașii satului. El nu putea fi și membru al Consiliului Comunal (art. 21).

Consiliul Comunal era compus din membri aleși (trei în comunele rurale, cinci în comunele urbane nereședință de județ, șapte în comunele urbane reședință de județ și doisprezece în municipii) și membri de drept desemnați de prefect. Mandatul primilor era de șase ani, iar al celor de-al doilea pe durata funcției ce le conferea calitatea de consilieri de drept.

Acest consiliu avea drept de decizie în următoarele cazuri: crearea veniturilor de orice natură, asigurarea impozitelor, taxelor și cotizațiilor în limitele fixate de lege; votarea bugetului de venituri și cheltuieli și aprobarea conturilor anuale de gestiune; împrumuturi comunale; măsuri privitoare la orice modificări teritoriale ale comunei; înstrăinări, afectațiuni de imobile, cumpărări, schimburi, concesiuni și acceptări de donațiuni și legate, tranzacții, renunțări și recunoașteri de drepturi când valoarea lor depășește a 20-a parte din bugetul veniturilor ordinare; conferirea cetățeniei de onoare persoanelor care și-au câștigat merite deosebite prin donații, legate și servicii de seamă aduse comunei; face propuneri de folos obștesc, privitoare la comună; hotărăște în orice alte cazuri prevăzute de legi și regulamente

(art. 31).

Legea mai stabilea că în fiecare comună rurală funcționa un notar numit de rezidentul regal al ținutului și retribuit din bugetul Ministerului de Interne (art. 109).

Comuna rurală mai avea un secretar și un casier (art. 121), iar comuna urbană avea mai multe servicii (art. 122).

Legea mai menținea și plasa ca o subdiviziune administrativă și de control, condusă de un pretor (art.103 și 108).

În ceea ce privește județul, rolul său a scăzut considerabil. Instituția prefectului se afla în continuare la conducerea județului, numirea titularului făcându-se, ca și în trecut, prin Decret Regal. Acesta reprezenta Guvernul la nivelul județului, având în subordine întregul corp al funcționarilor Ministerului de Interne din județ.

În art. 98, *Legea administrativă din august 1938* a stabilit incompatibilitățile funcției de prefect, subliniind că: „Prefectul nu poate ocupa nici o altă funcțiune plătită de stat, ținut, comună sau stabiliment public. Prefectul nu poate exercita o profesiune liberă, nu poate face parte ca administrator, censor sau funcționar în societățile civile și comerciale, cooperative sau bănci populare; nu poate face comerț, arendășie; nu poate lua întreprinderi de lucrări; nu poate gira afacerile și averile celor care sunt în legătură cu funcțiunea ce îndeplinește". În calitate de sef ierarhic al funcționarilor din județ supraveghea activitatea acestora precum și a tuturor serviciilor pe care le avea în subordine; supraveghea și controla comunele din județ, nu însă și activitatea municipiilor; executa și controla lucrările de interes județean în baza delegației dată de guvernator; făcea parte de drept din consiliul județean; convoca lunar pe șefii serviciilor județene pentru a se consfătui în vederea coordonării activităților; îndruma, controla și răspundea de mobilizarea și organizarea populației și a teritoriului județului în caz de război, conform ordinelor autorităților superioare și în colaborare cu autoritățile militare de resort; supraveghea instituțiile de binefacere și asistență socială care depindeau de stat, ținut sau comună; controla administrațiile locale și activitatea funcționarilor; asista la ședințele consiliilor comunale oricând credea de cuviință; supraveghea și controla comunitățile religioase; supraveghea și controla activitatea tuturor persoanele juridice din județ (asociații, fundații). Prefectul avea dreptul să aplice pretorilor, primarilor, notarilor și celorlalți funcționari de la pretură, plasă, comună și prefectură, pedeapsa mustrării și a amenzii cu pierderea salariului pe cel mult zece zile. Prefectul lua măsuri pentru a preveni săvârșirea de infracțiuni și se îngrijea de menținerea ordinii și a siguranței publice, la nevoie putând da ordine poliției și jandarmeriei. În caz de răzvrătire, insurecție armată, împotrivire la executarea legilor, regulamentelor sau ordonanțelor legale, în cazul altor evenimente neprevăzute care ar fi amenințat ordinea publică, siguranța persoanelor și a proprietății, prefectul putea cere punerea în mișcare a forței militare a județului. În acest caz, însă, el trebuia să informeze rapid și în mod direct pe rezidentul regal, iar apoi Ministerul de Interne și Ministerul Apărării Naționale. Ofițerii comandanți aveau obligația să satisfacă imediat cererea scrisă a prefectului fără să mai aștepte alte aprobări.

Prefectul avea dreptul să ordone ofițerilor auxiliari ai poliței judiciare să întocmească actele necesare pentru constatarea crimelor și delictelor, conform legii, și să-i predea autorităților judiciare pe făptuitori. Rezidentul regal putea suspenda sau revoca deciziile prefectului în caz de violare a legii sau în caz de exces de putere. La sfârșitul fiecărui an prefectul avea obligația să prezinte rezidentului regal un raport amănunțit asupra stării generale, economice, financiare, culturale și administrative din județ și asupra stării opiniei publice în legătură cu măsurile luate de guvern.

Se recruta prin înaintare dintre pretorii care posedau diplomă universitară si diplomă a centrului de pregătire tehnică profesională administrativă, dintre persoanele care aveau o activitate de șase ani ca pretor sau subprefect îndeplinită „cu distincție" și care reușeau să fie admiși în urma concursului prevăzut în regulament. Cei reușiți trebuiau să apară într-un tablou al prefecților, în ordinea clasificării, obligatorie la numire, tabloul fiind valabil doi ani.

Pe lângă prefect funcționa un Consiliu de Prefectură, în componența căruia intrau conducătorii tuturor serviciilor județene. În subordinea prefectului se aflau și pretorii, aceștia din urmă reprezentând Guvernul la nivelul plaselor, unde dețineau poziția de șefi ai poliției locale. Sarcinile acestora erau, ca și în vechea legislație, aceea de exercitare a controlului asupra organelor administrative comunale.

Noua lege, pe lângă obligațiunile privitoare la întocmirea planurilor de situațiune și de sistematizare,

existente și în legile anterioare, a creat organe speciale menite să dea directive și să supravegheze modul și condițiile de întocmire a planurilor de sistematizare și condițiile de executare a lor. Aceste organe erau: Comisia superioară a planurilor de sistematizare, înfrumusețare și dezvoltare a orașelor, funcționând pe lângă Ministerul de Interne și comisiunile provinciale ale planurilor de sistematizare și dezvoltare a comune- lor. Aceste comisii se preconiza să fie compuse din specialiști în domeniul urbanismului și din personalități având această preocupare (vezi în Anexe tabelul Organizarea administrativă a României pe ținuturi și unități administrative în anul 1938).

Regimul antonescian instaurat în 1940 a venit odată cu pierderile teritoriale suferite în urma Ultimatumului sovietic și după demisia regelui carol al II-lea în favoarea regelui Mihai I (minor). Teritoriile însumau circa o treime din suprafața și populația României Mari. Mai mult de jumătate din populația teritoriilor cedate era românească. Astfel, în urma notelor ultimative sovietice din 26–28 iunie, România și-a evacuat administrația și armata din Basarabia, nordul Bucovinei (județele Cernăuți și Storojineț și partea de nord a județului Rădăuți), precum și colțul nord-vestic al județului Dorohoi (așa-numitul ținut al Herței), niciodată înstrăinat până atunci. Două luni mai târziu, la 30 august, la Viena, Germania hitleristă și Italia mussoliniană mediau între România și Ungaria horthystă un așa-zis arbitraj, care atribuia statului vecin o însemnată parte din nordul Transilvaniei (acoperind, în linii mari, județele Satul Mare, Maramureș, Sălaj, Someș, Năsăud, Mureș, Ciuc, Odorhei și Trei Scaune și părți din județele Bihor și Cluj). La 7 septembrie, la Craiova, a fost încheiat Tratatul prin care România ceda Bulgariei Cadrilaterul, cu județele sud-dobrogene Durostor și Caliacra (acest tratat fiind convenit în urma insistențelor lui Hitler, care condiționase garantarea frontierelor statului român de soluționarea diferendelor teritoriale cu toți vecinii, inclusiv cu Bulgaria, exact cum se va întâmpla mai tîrziu în cazul procedurilor de intrare în Uniunea Europeană). În aceste condiții, comunele din jurul orașului Ostrov (astăzi comună), care au aparținut în perioada interbelică județului Durostor, au fost reintegrate județului Constanța.

Cedările teritoriale din vara anului 1940 în favoarea Uniunii Sovietice, Ungariei și Bulgariei, au compromis definitiv sistemul politic introdus de regele Carol al II-lea. În fața acestei profunde crize monarhul a fost presat, atât de opinia publică, cât și de principalii reprezentanți ai clasei politice, să renunțe la putere. Dând curs acestor presiuni, acesta, la 4 septembrie 1940, prin Decretul Regal nr. 3051, l-a însărcinat cu formarea unui nou guvern pe generalul Ion Antonescu: „Dl. general Ion Antonescu este numit președinte al Consiliului nostru de Miniștri și se însărcinează cu formarea noului guvern“ (cf. C. Hamangiu, lucr. cit., vol. XXVIII, Partea a II-a, p. 1458.). La 5 septembrie 1940, Regele, printr-un nou decret, a suspendat Constituția promulgată la 27 februarie 1938 și a dizolvat Corpurile Legiuitoare (Parlamentul). Totodată, prin Decret Regal, generalul Ion Antonescu, în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri, era învestit cu puteri depline în conducerea statului. Consultările generalului cu principalii conducători ai partidelor politice, precum și cu reprezentanții Mișcării Legionare, au condus către concluzia că regele Carol al II-lea trebuia să abdice. În consecință, generalul Ion Antonescu a adresat monarhului o scrisoare prin care îi solicita acest lucru, regele acceptând să transmită prerogativele regale fiului său Mihai, la 6 septembrie 1940.

8.2.1. Administrația centrală

Rămas singur în fruntea statului, generalul Antonescu a emis *Decretul nr. 3064* din 6 septembrie 1940, prin care, invocând prevederile Constituțiilor din 1866 și 1923, s-a luat act de succesiunea la tronul României. În absența Reprezentanței Naționale dizolvate, Decretul a schimbat atât modalitatea, cât și textul jurământului pe care urma să îl presteze monar- hul la urcarea pe tron. În consecință, Mihai I, devenit rege pentru a doua oară, a depus jură- mântul în fața generalului Ion Antonescu, ca președinte al Consiliului de Miniștri, a patriar- hului Bisericii Ortodoxe Române, Nicodim și a prim-președintelui Înaltei Curți de Casație, D. G. Lupu. Prin intermediul acestor schimbări de procedură constituțională s-a produs un moment de cezură în evoluția juridică a regimului succesiunii la tron, așa cum fusese el reglementat prin Constituția din 1866, urcarea pe tron a regelui Mihai I făcându-se în baza unui act de voință al puterii executive și nu în virtutea constituției, așa cum ar fi fost firesc. Mai mult decât atât, personalitățile în fața cărora s-a depus jurământul nu reprezentau expresia voinței suverane a poporului,

ci reprezentau puterea executivă, puterea judecătorească și autoritatea Bisericii Ortodoxe Române. Prin Decretul Regal nr. 3067 din 6 septembrie 1940, noul rege l-a reinvestit pe generalul Ion Antonescu cu depline puteri pentru conducerea statului. Ulterior, printr-un nou Decret Regal, nr. 3072 din 8 septembrie 1940, au fost reglementate atribuțiile Regelui, care astfel au fost reduse la unele pur formale și de protocol: era conducătorul suprem al armatei; bătea monedă; conferea decorații; primea și acredita pe ambasadori și pe miniștrii plenipotențiari, numea pe primul ministru însărcinat cu puteri depline; acorda amnistia și grațierea.

Ion Antonescu, începând cu 9 septembrie 1940, s-a numit Conducătorul Statului, întrunind puterile legislativă și executivă, guvernând țara prin decrete lege, nesupuse promulgării Regelui. Pe lângă prerogativele legislative, Conducătorul Statului încheia convenții internaționale; numea și revoca miniștri; numea și confirma în funcții publice; conferea gradele militare; întocmea regulamente pentru aplicarea legilor; alcătuia prin decret-lege bugetul general al statului; supraveghea și controla prin agenții săi funcționarea serviciilor administrative centrale, regionale și locale; asigura menținerea ordinii publice, executarea legilor; alcătuirea prin decret-lege a bugetului general al statului pe anul bugetar urmă- tor și supravegherea executării acestuia și menținerea păcii sociale prin intermediul forței publice. În calitate de Președinte al Consiliului de Miniștri, precum și în virtutea dreptul de numire și revocare a membrilor Cabinetului, Conducătorul Statului a ajuns să repre- zinte singurul factor decizional în stabilirea direcției general de evoluție a țării, în vreme ce miniștrii săi și-au pierdut libertatea adoptării și implementării unor politici sectoriale proprii. În consecință, sistemul introdus de Ion Antonescu a condus la o centralizare fără precedent a activității guvernamentale, în măsura în care membrii Guvernului nu mai puteau avea inițiative fără aprobarea Conducătorului Statului sau în afara liniei politice stabilite de acesta. În acest fel, miniștrii spoliați de una dintre atribuțiile lor fundamentale, au ajuns să se concentreze exclusiv pe partea de administrare a domeniilor de care răspundeau.

În contextul unei centralizări atât de puternice a puterii și administrației apărea nevoia constituirii unor Consilii consultative care să aducă un aviz specializat nu numai în activitatea de administrare a ministerelor.

În calitatea sa de organ al administrației publice centrale, Consiliului i-au fost date noi atribuții: aproba noile construcții publice ce urmau a se face, avea dreptul să stabilească domiciliul forțat, înființa, modifica și suprima indemnitatea de scumpete acordată la 1943 pensionarilor.

Din 25 septembrie 1940 s-a înființat un Consiliu de miniștri restrâns sub titulatura de Consiliu de Cabinet. Era compus din vicepreședintele Consiliului de miniștri, ministrul apărării naționale, ministrul afacerilor interne, ministrul afacerilor străine, ministrul justiției, ministrul economiei naționale și ministrul de finanțe. El se întrunea sub președinția Conducătorului și avea în atribuții conducerea și rezolvarea afacerilor curente ale statului.

Întreaga construcție constituțional-politică creată prin intermediul Decretelor Regale din luna septembrie 1940 a dobândit ulterior consacrare fundamentală, la 2 mai 1941 fiind organizat un plebiscit care a confirmat schimbările introduse în ordinea constituțională.

8.2.2. Administrația locală

Principiile după care a funcționat administrația publică locală între anii 1940–1944 au fost cele stabilite de Conducătorul Statului, generalul Antonescu. Conform scopurilor urmărite de acesta, administrația publică trebuia să se caracterizeze prin eficiența actului administrativ, ceea ce a condus în mod implicit la necesitatea unei profesionalizări a lucrătorilor din sistem. În acest sens a fost elaborat un Cod al Funcționarilor Publici, promulgat la 8 iunie 1940, prin care se stabileau în mod riguros ierarhiile din administrația publică, condițiile de angajare, de stagiu, de promovare și salarizare, precum și situațiile de incompatibilitate. Codul a fost împărțit în două părți: prima reglementa condițiile de recrutare a funcționarilor publici, îndatoririle și răspunderile lor, incompatibilitățile, ocrotirea familiei, concediile, pensiile, asociațiile și casele de credit ale acestora. Partea a doua se aplica doar funcționarilor administrativi și celor de specialitate, fiind exceptate următoarele categorii de funcționari: corpul judecătoresc, corpul didactic, avocații, medicii, inginerii, preoții ce erau supuși în continuare regimului legilor lor speciale.

În ceea ce privește condițiile speciale, se punea accent deosebit pe vârstă, nefiind acceptați pentru funcțiile din ierarhia administrativă candidați cu vârsta de peste 30 de ani, iar în cazul funcțiilor de specialitate, peste 35 de ani. În lipsă, se puteau primi și candidați sub 21 de ani.

Printre incompatibilitățile cerute, cea mai importantă era incompatibilitatea calității de funcționar cu aceea de membru de partid. Pe lângă aceste condiții, toți candidații la o funcție publică, locală sau centrală, trebuiau să țină un concurs pentru funcția respectivă constând dintr-un examen constând dintr-o verificare a titlurilor și condițiilor de admisibilitate, printr-o probă orală și una scrisă. Numirea se făcea numai în gradul de impiegat și presupunea deschiderea unei perioade de stagiatură. Prin aceasta funcționarul era obligat să ocupe noi funcții doar prin avansare, odată cu dobândirea de vechime în funcțiile ocupate. În timpul stagiaturii era interzisă avansarea funcționarilor publici. Doar funcționarii publici de specialitate puteau fi numiți într-un grad superior, doar în funcție de specialitate și numai până la gradul de șef de serviciu inclusiv. Era considerat specialist cel care absolvise o școală de specialitate în legătură directă cu funcția și care avea lucrări sau o activitate de specialitate dedicată funcției vacante.

Statutul său de stagiar fiind provizoriu, funcționarul public putea fi oricând licențiat sau transferat. În schimb, funcționarii publici care deveneau definitivi se bucurau de stabilitate sau inamoviblitate.

Având în vedere faptul că numirea se putea face numai în gradul de impiegat, Codul reglementa cu multă atenție avansarea în funcție. Aceasta se putea face doar din grad în grad. Actualul cod înlocuia însă, în ceea ce privea funcționarii administrativi, clase cu grade, stabilind în interiorul fiecărui grad trei gradații distincte. Noua gradație fixată de cod cuprindea pe impiegat, subșef de birou, șef de birou, șef de secție, șef de serviciu, subdirector, director, subdirector general și director general. În interiorul fiecărui grad se putea avansa pe gradații din doi în doi ani de vechime. Înaintările în grad se făceau prin alegerea, la realizarea vechimii, și pe bază de examen. Funcționarul trebuia să îndeplinească, de asemenea, condițiile de studii cerute de lege și să fie înscris în tablourile de avansare.

Cel de-al doilea principiu era cel al conducerii unitare a administrației, principiu înțeles ca exercitarea de către puterea centrală a unui control strâns asupra administrației publice locale, precum și de preeminent în atribuții aferente organelor administrative unipersonale în raport cu cele deliberativ colective. Pentru preveni însă individualismul și deciziile arbitrare ale organelor unipersonale, pe lângă acestea din urmă au fost create, la nivelul fiecărei unități administrativ teritoriale, Consilii de colaborare, cu scopul de a asigura coordonarea și colaborarea dintre instituțiile administrației publice locale. În planul organizării administrativ-teritoriale, guvernarea generalului Ion Antonescu a renunțat la unitățile impuse prin Legea Administrativă din 1938, revenind la diviziunile teritoriale tradiționale: județul, plasa și comuna.

La 21 septembrie 1940 a avut loc o ședință a Consiliului de Cabinet condusă de generalul Ion Antonescu. Cu această ocazie s-au discutat și problema desființării rezidențelor regale și numirea prefecților și primarilor.

Cele mai multe discuții au fost în legătură cu rolul și atribuțiile prefectului. Ion Antonescu a insistat ca prefectului să i se dea „toată autoritatea și toată răspunderea“, să fie informat și ascultat și să-și spună părerea asupra tuturor problemelor care interesează județul. În proiectul de lege a rămas și funcția de subprefect.

De asemenea, a necesitat discuții și propunerea ca pe lângă prefect să funcționeze, ca organ consultativ, „un consiliu de prefectură“ care să lucreze, în grupuri de specialitate, la convocarea prefectului. În cele din urmă, Ion Antonescu a fost de acord să se instituie acest organism.

La 22 septembrie 1940 a fost publicat decretul lege nr. 3219 pentru desființarea rezidențelor regale și reorganizarea prefecturilor de județe. Prin acest decret-lege, ținuturile create în 1938 au fost desființate, iar județele, cu unele modificări, deveneau circumscripții teritoriale, redobândindu-și personalitatea juridică. Astfel, partea rămasă României din județul Cluj a fost alipită județului Turda, iar ceea ce mai rămăsese din județul Bihor a primit drept capitală, în locul orașului Oradea, ocupat de Ungaria, orașul Beiuș.

Prefectul, în județul său, era reprezentantul guvernului, al Ministrului Afacerilor Interne și șeful administrației locale. El era numit prin decret, în urma raportului Ministrului Afacerilor Interne. Salariul său se înscria în bugetul Ministerului Afacerilor Interne.

În ceea ce privește atribuțiile prefectului, în afară de cele prevăzute în legea administrativă din 1938 (art. 99–101), se mai stabileau: administrarea intereselor județului după normele stabilite de legi și regulamente; reprezenta personal sau prin mandatar județul, în justiție, semna actele încheiate în numele județului și întocmea orice acte necesare conservării oricărui drept; întocmea bugetul județului și aproba plățile necesare administrațiunii județului, în limita creditelor înscrise în buget, conformându-se legii contabilității publice; exercita controlul și tutela asupra comunelor rurale și urbane nereședință de județ; numește, înaintează, încadrează, acordă medalii și licențiază din serviciu pe funcționarii județului și pe notari și le aplică pedepsele disciplinare în condițiunile prevăzute de codul funcționarilor publici până la gradul de șef de serviciu inclusiv; până la noi dispozițiuni, atribuțiunile comisiilor disciplinare față de funcționarii din administrațiunea județului treceau asupra prefectului; are dreptul de a amenda pe primar și ajutorii de primar, cu excepția celor din orașele de reședință și municipii, amenda neputând trece de jumătate din salariul lor lunar; stă în legătură cu ministerele pentru chestiunile pendinte de acestea și are obligațiunea să inspecteze mersul serviciilor ce depind de ele făcând raport lunar și la cererea miniștrilor. Actul normativ excepta câteva servicii pendinte de unele ministere, instituții și regii.

Decretul stabilea că prefectul trebuia informat de orice anchetă care urma să se facă în județul său, de oricare dintre ministere sau servicii centrale, afară de cele exceptate.

Se mai stabilea că prefectul avea dreptul să dea ordonanțe pe baza legilor și regulamentelor de administrațiune generală și județeană; crea venituri de orice natură și dispunea asupra impozitelor, taxelor și cotizațiilor în limitele fixate de lege; încheia împrumuturi pentru județ și dispunea asupra înstrăinărilor, afectațiunilor de imobile cumpărate, schimbării, concesiunii, acceptării de donații și legate, tranzacțiuni, renunțări și recunoașteri de drepturi când valoarea lor nu depășea a XX-a parte din bugetul veniturilor ordinare; exercita orice îndatoriri date lui prin legi și regulamente.

Articolul 8 preciza că prefectul avea deplina inițiativă în cadrul atribuțiunilor sale și conducea județul cu deplină libertate de organizare, pe răspunderea sa, respectând legile în vigoare. Noul decret-lege menținea funcția de subprefect, stipulând la art. 10: la fiecare prefectură de județ avea să funcționeze un subprefect, funcționar de stat, numit și plătit din bugetul Ministerului Afacerilor Interne.

Prefectul mai avea și un organ consultativ, un consiliu de prefectură. Membrii acestuia erau șefii instituțiilor locale, ce funcționaseră și în legislațiile anterioare. Acest consiliu putea lucra ca organ consultativ, în grupuri convocate de prefect pe specialități.

Prin art. 23 se preciza că județele urmau să-și alcătuiască bugetele proprii pe perioada de la 10 octombrie 1940 la 31 martie 1941. Ele trebuiau întocmite în 20 de zile și supuse aprobării Ministerului Afacerilor Interne.

Decretul-lege aducea prin art. 25 un element nou: instituirea controlului preventiv al județului și comunelor urbane reședință. Controlul preventiv se exercita, potrivit legii, asupra contabilității publice și legii de organizare a Curții de Conturi.

Decretul-lege nu mai amintește de consiliul județean și comitetul permanent și nici de consiliile comunale, organe reprezentative.

Un regulament din 18 octombrie 1940 stabilea cum trebuiau organizate prefecturile. Acestea erau împărțite în două categorii. În prima categorie intrau prefecturile județelor Ilfov, Prahova, Timiș-Torontal, Arad, Brașov, Dolj, Hunedoara, Iași și Cluj-Turda considerate ca fiind mai mari și mai importante.

Articolul 1 din acest regulament stabilea următoarele servicii ale prefecturilor din cea de a doua categorie: Cabinetul prefectului; Serviciul administrativ; Serviciul financiar; Serviciul tehnic al drumurilor și construcțiilor; Registratura și arhiva generală.

Cabinetul prefectului era condus de un șef de cabinet care primea corespondența personală și confidențială adresată prefectului, executa cifrarea și descifrarea corespondenței secrete, trimitea ordinele de cabinet date de prefect, fixa ordinea audiențelor, urmărea presa și executa orice alte ordine de cabinet date de prefect.

De asemenea, prin art. 2 se stabileau organizarea și atribuțiile serviciilor prefecturii. Astfel, șeful serviciului administrativ „ține registrul deciziilor prefectului, semnează pentru conformitate în acest registru, este secretarul consiliului de prefectură și ține registrul de procese-verbale ale consiliului“.

Acest serviciu avea cinci birouri: biroul administrației de stat; oficiul statistic; biroul mobilizării și organizării națiunii și teritoriului pentru timp de război (M.O.N.T.); biroul administrației județene și comunale; biroul contencios. Articolele 5–9 precizau atribuțiile fiecărui birou.

Articolele 10–15 arătau organizarea și atribuțiile serviciului financiar și articolele 16–19 pe cele ale serviciului tehnic al drumurilor și construcțiilor.

Serviciul financiar era compus din Secția contabilității județene care avea trei birouri (Biroul contabilității județene, Biroul ordonanțării, Biroul economic și de licitații) și Secția contabilității comunale cu două birouri (Biroul contabilității comunale și Biroul verificării conturilor de gestiune comunale).

Serviciul tehnic al drumurilor și construcțiilor era compus dintr-un serviciu central și dintr-un serviciu exterior. Serviciul central avea în structură Biroul tehnic, Biroul de arhitectură, Biroul electrotehnic de mașini și telefoane, Biroul administrativ și de contabilitate, Biroul de prestații și inventar și Registratura și arhiva tehnică.

În art. 21 se stabilea că serviciile prefecturilor aveau să fie încadrate cu personal necesar la limita mijloacelor bugetare de care dispunea fiecare județ.

Cu unele modificări, schema de organizare a prefecturilor a rămas în vigoare până la 23 august 1944. După această dată, în noile condiții economice, politice și sociale au apărut și alte structuri: Biroul refugiaților, care s-a ocupat de evidența și plasarea în localitățile județului a populației refugiate din Basarabia și Bucovina, Biroul Armistițiului, Oficiul Economic Județean, Biroul Reformei Agrare.

Prefecturile județene au funcționat ca unități ale administrației locale până la 1 aprilie 1949, când au fost înlocuite de comitetele provizorii.

În ceea ce privește primarii, legea din 14 august 1938 a suferit modificări înainte de 6 septembrie 1940. Astfel, la 15 august 1940, în raportul către rege, ministrul de Interne arăta că „starea de mobilizare în care se afla țara reține sub arme cea mai mare parte dintre persoa- nele îndrituite după lege a ocupa funcțiunea de prefect de județ, primar sau ajutor de primar".

Având în vedere această situație, ministrul considera că este necesar să se creeze, în mod provizoriu, condiții speciale pentru recrutarea prefecților, primarilor și ajutorilor de primari, pentru ca prin derogarea de la dispozițiile legii administrative și ale codului funcționarului public să poată numi în aceste funcții și dintre pensionarii statului, ținuturilor, comunelor și ai oricăror instituții publice. Pentru acestea, propunea un proiect de Decret-lege pentru numirea în mod provizoriu a pensionarilor publici ca prefecți, primari și ajutori de primari, proiect ce s-a aprobat la 15 august 1940.

La 3 septembrie 1940, un nou Decret-lege completa dispozițiile art. 135 din legea administrativă cu noi fapte pentru care primarii și ajutorii de primari puteau fi înlocuiți din funcție: lipsă de control a organelor din subordine, gestiune neregulată și rea administrație; neexecutarea de ordine; nepricepere și lipsă de activitate; comiterea sau înlesnirea de contravențiuni la legile și regulamentele pe care sunt chemați să le apere.

La 29 octombrie 1940 un alt Decret-lege modifica art. 20 din Legea administrativă, în sensul că ajutorii de primari erau numiți de aceleași organe care numesc primarii, fără a li se cere însă condițiile de studii.

La 8 noiembrie 1940, se modifica art. 11 din *Legea administrativă*, stabilind că „primarul trebuie să aibă vârsta de cel puțin 25 de ani.

În condițiile supremației Germaniei în Europa, conducerea de stat a României din anii 1940–1944 a continuat totuși să exercite, nu fără dificultate, atributele suveranității naționale (de altfel, nepusă în discuție de jure niciodată) și, pe de altă parte, întrezărind înfrângerea Germaniei, reprezentanții vechilor partide au intrat în legătură cu puterile aliate și, întorcând armele împotriva Germaniei hitleriste, armata română a eliberat teritoriul de nord-vest a României de sub ocupație hortystă și a participat la victoria finală asupra Germaniei.

În plan administrativ-teritorial s-au produs următoarele mutații:

Bucovina de Nord și Basarabia au fost eliberate în iulie 1941 și au reintrat în componența statului român, prin *Decretul-lege privind organizarea Basarabiei și Bucovinei de Nord*, completat de *Legea 790/1941*, prin care respectivele teritorii „se constituie în două provincii fiecare cu administrația proprie, sub directa conducere și supraveghere a Conducătorului Statului". Acesta era reprezentat în

fiecare provincie de către un guvernator;

Legea organiza Bucovina în 6 județe (Câmpulung, Cernăuți, Hotin, Rădăuți, Storojineț și Suceava), cărora li s-a adăugat ulterior al șaptelea, Dorohoi, pentru zona Herța. În Basarabia se revenea la județele anterioare războiului, în aproximativ aceleași limite (Bălți, Cetatea Albă, Cahul, Chilia, Ismail, Lăpușna, Orhei, Soroca și Tighina).

Actul de la 23 august 1944, prin care a fost răsturnat de la putere mareșalul Ion Antonescu, iar România a continuat să lupte de partea Națiunilor Unite, a dus la eliberarea nordului Transilvanei. România ceda URSS, din nou, teritoriile răpite prin notele ultimative din iunie 1940. Uniunea Sovietică a condiționat, însă, reinstalarea administrației românești în județele nord-transilvănene de recunoașterea, de către Regele Mihai I, a unui guvern condus de dr. Petru Groza, de orientare comunistă. Regele a acceptat la 6 martie 1945. *Conferința de pace de la Paris* (1946–1947) a consfințit aceste modificări teritoriale: România recunoștea frontiera cu URSS de la 1 ianuarie 1941, dar reprimea nordul Transilvaniei, ocupat de Ungaria, în urma dictatului de la Viena (30 august 1940).

Venirea la putere, cu largul concurs sovietic, a unui guvern comunist a favorizat instaurarea unui regim totalitar în România, între anii 1945–1948.

Începând cu 30 decembrie 1947 se încheie perioada monarhică a României și începe perioada republicană. Este o perioadă a continuării tranziției spre modelul sovietic de administrație și, apoi, de fundamentare a noului sistem de drept, socialist.

8.2.3. Proiecte și experimente administrativ-teritoriale românești având caracter regional (1862–1938)

În perioada interbelică, precum, de altfel, și în perioada anterioară Primului Război Mondial, au existat o serie de preocupări referitoare la găsirea unei organizări administrativ-teritoriale care să faciliteze controlul autorităților asupra teritoriului statului și, în același timp, asigurarea unor condiții cât mai bune pentru dezvoltarea economică, socială și culturală a fiecărui decupaj teritorial existent (sat, comună, județ, provincie/ținut etc.). În aria acestor preocupări, ideea de regionalizare administrativă se regăsește atât în proiectele, cât și în experimentele administrative naționale care vizau crearea unor unități administrativ-teritoriale având caracter regional, organizate pe principiile descentralizării și al deconcentrării administrative. Aceste proiecte s-au racordat, în diverse perioade de timp, atât la dezbaterile și experiențele anterioare interne, cât și la reformele sau proiectele din unele țări europene, care ofereau modele mai mult sau mai puțin viabile de organizare administrativă, bazată pe decupaje teritoriale cu profil regional. Dacă până în anii '20 ai secolului al XX-lea, au predominat, în principal, modelul francez și cel belgian, după această dată, argumentarea românească privind necesitatea organizării administrative pe baze regionale s-a raportat și la modele administrative din Centrul și Sud Estul-Europei (cf. Paul Negulescu, Romul Boilă, Gheorghe Alexianu, lucr.cit., p. 573; Mihai Ghițulescu, lucr. cit., pp. 27–30; Vasile Surd, Ion Bold, Vasile Zotic, Carmen Chira, lucr.cit., p. 352).

Principalele proiecte de legi românești (cf. Ioan Silviu Nistor, lucr.cit., p. 123) care preconizau gruparea județelor în unități administrative regionale au fost următoarele: Proiectul Barbu Catargiu (1862, propunea denumirea de prefecturi generale), proiectul Theodor Rosetti (1888, căpitănii generale), proiectele P. P. Carp (1907, dregătorii; 1912, circumscripții regionale); proiectul Partidului Național Liberal (1918, regiuni); proiectul C. I. Negruzzi (1919, provincii); proiectul Comisiei Simion Mehedinți (1920, regiuni); proiectele Constantin Argetoianu (1921 și 1931, regiuni); proiectul Partidului Național Român (1922, provincii).

Prima inițiativă privind împărțirea statului în regiuni administrative aparține lui Barbu Catargiu care, prin proiectul din anul 1862, propunea crearea a patru prefecturi generale: Moldova de Sus și de Jos, Muntenia și Oltenia, conduse de câte un prefect general (cf. Paul Negulescu, Romul Boilă, Gh. Alexianu, Codul administrativ adnotat, ed. cit., pp. 575–576).

Proiectul P. P. Carp din 13 februarie 1912 preconiza înființarea a șase regiuni, iar ca organe de conducere: directorii regionali, consiliul regional și comitetul regional. În fiecare regiune, se preconiza descentralizarea, în anumite limite, a atribuțiilor următoarelor ministere: de Interne în privința

administrației județene și comunale; de Finanțe, exceptând primăria București, Craiova și Iași, în privința impozitelor directe și indirecte și a serviciilor dependente; de Instrucțiune Publică, în privința învățământului primar și profesional elementar; de Lucrări Publice, în privința construcției și întreținerii șoselelor.

În fiecare circumscripție regională erau prevăzuți câte patru directori regionali, răspunzători de cele patru departamente descentralizate. Directorul administrativ era prezidentul consiliului regional, care era format din câte doi membri aleși de fiecare colegiu al consiliilor județene. Din consiliu făceau parte și cei patru directori, având drept de vot deliberativ. Consiliul regional delibera asupra tuturor chestiunilor de interes regional. Comitetul regional era compus din câte un delegat al județelor, ales de consiliile județene respective. Între atribuțiile directorului administrativ, se înscriau și dizolvarea consiliilor comunale rurale și a sfaturilor sătești, precum și suspendarea deliberărilor consiliilor județene până la pronunțarea dizolvării.

Pentru autorul proiectului câteva elemente constituiau baza organizării administrației regionale și anume: libera desfășurare a inițiativei, ieșirea de sub tutela atrofiantă a puterii centrale, care se impunea ca o necesitate absolută, dezvoltarea regimului constituțional, în sensul eliminării dependenței alegătorilor de administrație.

Dacă ideea proiectului P. P. Carp era instaurarea unui regim de organizare administrativă regională pe baza principiului descentralizării, în schimb maniera preconizată pentru punerea în practică a acestei idei reprezenta de fapt un sistem contrar descentralizării administrative, tinzând în mare parte spre centralism. Tutela și controlul privind actele administrației locale importante erau încredințate agenților puterii centrale, directorii regionali. Se menținea dualitatea atribuțiilor în persoana prezidentului consiliului regional care era reprezentant al puterii centrale în teritoriu, dar și al intereselor administrației locale. Nu avea în vedere decât organizarea regională a serviciilor și atribuțiilor a doar 4 ministere. Pentru ministerele ale căror servicii și atribuții erau concentrate pe regiuni, „regiunile reprezintă în primul rând organe de deplasare tutelară de la centru la regiune și de îndepărtare a rezolvării chestiunilor locale de la centru județului la centrul regiunii“ (cf. Ion V. Gruia, lucr. cit.). De asemenea, directorii regionali nu erau răspunzători de actele lor, răspunderea administrativă și cea politică revenind doar miniștrilor pe care îi reprezentau. De altfel, chiar P. P. Carp aprecia că organizarea regiunii administrative avea valoarea unei încercări, cu atât mai mult cu cât regiunile nu erau de sine stătătoare și nu dispuneau de fonduri bugetare proprii.

Un alt proiect a fost cel întocmit de Cercul de studii al Partidului Național-Liberal în anul 1918. Acesta prevedea împărțirea țării în șapte regiuni, reprezentate de câte un consiliu compus din: prefecți, președinții consiliilor județene, câte un delegat al consiliilor județene și primarii capitalelor de județe, care făceau parte din regiunea respectivă (cf. Gavril Ursu, lucr. cit., p. 526).

O regiune era formată din mai multe județe care, din punct de vedere geografic sau al intereselor colective locale, aveau posibilitatea de a asigura dezvoltarea sub aspecte economice, culturale, sanitare, al lucrărilor publice etc. Cele șapte regiune preconizate în proiect erau următoarele: Oltenia cu reședința la Craiova, Muntenia – București, Moldova de Jos – Galați, Moldova de Sus – Iași, Dobrogea – Constanța, Basarabia de Sus – Chișinău și Basarabia de Jos – Ismail. Consiliul regiunii se putea pronunța asupra necesității asocierii tuturor județelor și orașelor din regiune sau numai a unei părți dintre acestea în vederea executării unor lucrări de interes comun (cf. Paul Negulescu, Romul Boilă, Gh. Alexianu, lucr. cit., pp. 578–579).

O importanță deosebită pentru istoria regiunii administrative românești prezintă *Proiectul Constantin Argetoianu* din anul 1921. Acesta împărțea România în 9 regiuni, ale căror interese urmau să fie reprezentate de câte un consiliu regional, compus din membrii delegați de către consiliile județene și municipale (câte unul de fiecare plasă și comună rurală din județ și câte unul de fiecare sector al unui municipiu) și membrii de drept (înalți funcționari reprezentanți ai ministerelor în regiune, câte un delegat al fiecărei instituții de stat cu personalitate juridică și sediul la reședința regiunii, recunoscută prin lege ca reprezentând interese culturale, agricole, comerciale, industriale, muncitorești). Fiecare regiune era condusă de un prezident, ca reprezentant al puterii centrale, cu atribuții de control și tutelă asupra județelor, municipiilor, plășilor și comunelor. Proiectul urmărea un regim tutelar regional de deconcentrare. El reducea numărul județelor, acestea fiind constituite astfel încât județele vechiului

Regat treceau Carpații în Ardeal și Prutul în Basarabia.

Potrivit proiectului scopul regiunii era „de a deconcentra unele atribuțiuni excercitate de puterea centrală și a înlesni aplicarea legilor, având de obiect serviciile administrative și serviciile de igienă, asistență și prevedere socială, precum și pentru a da o mai mare impulsiune și dezvoltare intereselor locale de ordin economic și cultural, interese care trec peste limitele teritoriale ale județelor“. Ideile proiectului au constituit, în mare parte, un reper pentru proiectul Stere, întocmit ulterior.

Cu toate acestea, deoarece proiectul urmărea un regim tutelar regional de deconcen- trare, doctrinarii au considerat că el „nu realizează ideea de descentralizare pe baze regio- nale. Departe de a răspunde unui atare sistem de organizare administrativă, el urmărește doar o descongestionare a centrului în folosul regiunii“ Tutela și controlul nu aveau o orga- nizare rațională, pe baza principiului descentralizării, la aceasta adăugându-se și confuzia dualității atribuțiilor prezidentului regional, ale prefectului și primarului, reprezentanți ai intereselor locale, dar și a celor centrale, reprezentate prin aceleași organisme.

Tot pe linia realizării unor unități administrative cu profil regional s-a înscris și constituirea asociațiilor administrative pentru anumite lucrări. Dreptul de asociere a mai multor administrații comunale, prevăzut în legea județeană din 1872 a fost menținut și în prevederile legislative ulterioare, din anii 1887, 1904, 1908, 1925, 1929 și 1936. Era recunoscut dreptul comunelor și județelor de a se asocia între ele sau cu statul, în scopul realizării unor anumite lucrări de ordin economic, sanitar sau cultural. Aceste asociații administrative erau dotate cu personalitate juridică și finanțau din venituri proprii lucrările care trebuiau efectuate (cf. ***, *Enciclopedia României*, ed. cit., vol. I, p. 309).

Aplicarea în practică a principiului descentralizării administrative a rămas pentru perioada 1866–1918 un deziderat. Deși a existat în elementele ei formal-constitutive, problema descentralizării s-a redus la teoria „descentralizării graduale“, care „a permis multora ca sub stindardul descentralizării administrative să practice un centralism agresiv“ (cf. Manuel Guțan, lucr. cit., p. 228 și Mihai Ghițulescu, lucr. cit., pp. 198–207).

Sugestiv pentru gradul de descentralizare administrativă la care se ajunsese în anii ’20, este discursul lui Constantin Argetoianu, care, la o conferință, făcea o pledoarie pentru aplicarea în practică a descentralizării totale în cadrul regiunii administrative. Considera că „regiunea este indispensabilă“ deoarece trebuia să coordoneze pe de o parte toate inițiativele locale privind construirea de căi ferate, șosele, lucrări sanitare (asanarea mlaștinilor, canalizări, construirea de spitale mai mari ș.a.) etc., iar pe de altă parte „să facă posibilă executarea lucrărilor hotărâte prin descentralizarea simultană a tuturor departamentelor. O descentralizare care nu are în vedere decât Ministerul de Interne și care se ocupă numai de alegeri comunale și județene este o parodie de descentralizare. O adevărată lege de descentralizare este aceea care descentralizează în acelaș[i] moment toate administrațiile de stat (subl. n.)“ (cf. Constntin Argetoianu, art. cit., p. 24). Așadar, interesele locale izolate privite ca un întreg deveneau importante pentru dezvoltarea statului însuși, coordonarea activităților în vederea satisfacerii acestor interese putând avea rezultate mult mai bune decât rezultatele unor acțiuni izolate.

*
* *

Dacă proiectele din perioada anterioară și imediat următoare terminării Primului Răz- boi Mondial aduceau argumente pentru crearea regiunii administrative, realizarea efectivă a unor unități administrativ-teritoriale de profil regional s-a făcut prin instituirea directoratelor ministeriale (1929–1931) și a ținuturilor (1938–1940).

8.2.4. Directoratele ministeriale (1929–1931)

Proiectul Constantin Stere a fost unul dintre cele mai controversate în epocă. În forma lui inițială, preconiza crearea regiunii ca unitate administrativă, purtând denumirea de provincie. Cele 7 unități administrative prevăzute în proiect corespundeau provinciilor istorice și trebuia să aibă o foarte largă descentralizare și deconcentrare. Stârnind numeroase critici ale opoziției, la inițiativa lui Iuliu Maniu, proiectul a suferit modificări, nemulțumindu-l pe Constantin Stere. Cu toate acestea, la 15 iulie 1929,

reprezentanții opoziției, Partidul Nalțional-Liberal și Partidul Poporului, pretextând că era pusă în pericol însăși unitatea statului român prin alimentarea tendințelor regionaliste, s-au retras din Parlament, refuzând să participe la dezbaterile referitoare la proiect (cf. Ioan Scurtu și Gh. Buzatu, lucr. cit., p. 197).

Cu toate că proiectul care a fost supus dezbaterii Corpurilor legiuitoare a suferit modificări esențiale față de ante-proiectul dat publicității, el nu se îndepărtase, totuși, foarte mult de economia și principiile fundamentale inițiale, dovadă fiind observațiile făcute de Consiliul legislativ în ședința din 1 iulie 1929. Crearea directoratelor ministeriale locale și a asociațiilor județene generale, a căror funcționare presupunea o strânsă interdependență, nu însemna altceva decât tot regiunea administrativă, prevăzută în ante-proiect. Evitarea denumirii de provincie sau regiune a reprezentat o soluție de compromis, în felul acesta nemaiputând fi invocată drept contraargument neconstituționalitatea ante-proiectului pe baza articolelor 4, 41 și 110 din Constituția de la 1923 (cf. Constantin Hamangiu, *Constituțiunea…*, broșura cit., pp. 1, 5, 12) care determinau, în principiu, structura administrativă a statului român și care nu permiteau crearea altor organe cu caracter politico-adminstrativ decât județul și comuna.

În expunerea de motive, se preciza că, în contextul în care Constituția stipula că la baza organizării administrative trebuia să stea descentralizarea, acest principiu implica și principiul autonomiei locale, „fiindcă tocmai această autonomie deosebește descentralizarea de o simplă desconcentrare de birouri" (cf. Paul Negulescu, Romul Boilă, Gh. Alexianu, lucr. cit., p. 188). Ori aceste principii puteau fi puse, în mod real, în practică prin crearea și funcționarea unor unități administrative superioare județelor. Asociația generală a județelor, grupată în jurul directoratului ministerial local, devenea cu atât mai necesară cu cât directoratul singur nu putea realiza descentralizarea, care presupunea colaborarea în administrația locală a organelor elective și, în același timp, coordonarea acestor organe într-un cadru mult mai vast decât cel izolat al comunelor sau județelor. În acest context, directorul ministerial local trebuia să devină puntea principală de legătură dintre puterea centrală și administrațiile autonome din resortul său.

Directoratul ministerial local nu constituia o subdiviziune teritorială nouă, în sensul interdicției (relative) stipulate de Constituția din 1923, ci doar o autoritate nouă – un nou organ al puterii centrale, care generaliza principiile aflate la baza altor autorități administrative constituite anterior, precum direcțiile și inspectoratelor regionale ale ministe- relor Instrucțiunii Publice, Sănătății, de Lucrări Publice, ale Adminstrațiunii Căilor Ferate etc. Interpretând articolul 4 din Constituția de la 1923[4], susținătorii înființării regiunii considerau că dispozițiile excludeau numai autonomia politică, nu și descentralizarea pur administrativă.

Proiectul de lege pentru organizarea administrației locale a fost votat de Adunarea Deputaților la 22 iulie 1929, de Senat la 25 iulie; legea a fost promulgată prin *Decret Regal* la 29 iulie și publicată în „Monitorul Oficial" nr. 170 din 3 august 1929.

Titlul I „Împărțirea administrativă a teritoriului", art. 1 stipula: „Teritoriul României se împarte, din punct de vedere administrativ, județe și județele în comune. (…) Județele, comunele și sectoarele comunale sunt persoane juridice. Asociațiunile mai multor județe sau comune sunt constiuite în condițiunile și după normele prescrise de această lege".

Titlul IV, intitulat „Directoratele ministeriale locale", articolele 292 – 299, consacra constituirea a șapte centre de administrație și inspecție locală, în reședințele provinciilor istorice, iar titlul V – „Asociațiile județene generale", articolele 300 – 322, consacra înființarea și normele de funcționare ale asociațiilor județene generale.

Referitor la directoratele ministeriale locale, articole cu conținut identic au fost incluse și în Legea pentru Organizarea Ministerelor, publicată în „Monitorul Oficial" la 3 august 1929, partea a doua a legii, intitulată Serviciile Exterioare, Titlul I – Directoratele ministeriale locale, articolele 168 – 175. Articolele 176 – 196 nu aveau corespondent în legea administrativă locală.

La nivelul întregii țări au fost create șapte astfel de instituții (cf. Ioan Silviu Nistor, op. cit., p. 124), cu sediile în principalele orașe: București (Directoratul ministerial I, Muntenia, format din 17 județe); Cernăuți (Directoratul ministerial II, Bucovina, 7 județe); Chișinău (Directoratul ministerial III, Basarabia, 9 județe); Cluj (Directoratul ministerial IV, Transilvania, 18 județe); Craiova (Directoratul ministerial V, Oltenia, 6 județe); Iași (Directoratul ministerial VI, Moldova, 9 județe); Timișoara

(Directoratul ministerial VII, Banat, 5 județe).

„Regulamentul pentru organizarea și funcționarea directoratelor ministeriale locale“, elaborat în concordanță cu legile din 2 și 3 august 1929, a fost publicat la 5 iunie 1930 în „Monitorul oficial“. El avea să constituie un reper pentru organizarea, în alt context istoric, a ținurilor de mai târziu.

Directorul ministerial local era reprezentantul Guvernului și avea rangul unui subsecretar de stat. El era numit, la propunerea Consiliului de Miniștri, prin decret regal; trebuia să dețină un titlu universitar, excepție făcând foștii miniștri și foștii subsecretari de stat. Era șeful ierarhic imediat al serviciilor ministeriale locale și, în același timp, avea în subordine pe toți prefecții din județele care compuneau directoratul și era șeful poliției din aceleași județe (cf. Arhivele Statului, Dolj, fond *Rezidența regală a Ținutului Olt,* Serviciul Administrativ, Dosar 91/1938, fila 109). De aici decurgeau drepturile și atribuțiile directorului ministerial local. El avea, împreună cu șefii serviciilor ministeriale locale din directoratul respectiv, dreptul de a controla și supraveghea întreaga administrație autonomă locală din circumscripția directoratului, putând oricând să sesizeze autoritățile competente pentru a cere anularea unor acte ilegale emante de administrație, precum și tragerea la răspundere a celor vinovați. De asemenea, se îngrija de asigurarea ordinii publice și a siguranței statului, calitatea de șef al poliției de pe întreg teritoriul directoratului dându-i dreptul de a cere organelor competente concursul forței armatei pentru paza ordinei și a liniștii publice.

Inițial fiecare directorat ministerial local era constituit din directorul ministerial și șefii serviciilor ministeriale locale (art. 170 din legea pentru organizarea ministerelor și art. 294 din legea pentru organizarea administrativă). După publicarea *Regulamentului de organizare și funcționare,* fiecare directorat ministerial local trebuia să funcționeze cu următoarele compartimente: cabinetul directorului ministerial local, secretariatul general al directoratului, serviciile ministeriale locale și corpul inspectorilor.

Serviciile ministeriale locale erau conduse de funcționari de carieră și erau organele de execuție ale guvernului, dar aflate în subordinea directorului ministerial local, care se afla într-o relație directă cu ministerele respective, acestea din urmă având dreptul de a recruta și numi personalul necesar. Directorul ministerial local putea să convoace pe șefii serviciilor ministeriale locale ori de câte ori considera necesar, iar în mod obligatoriu de cel puțin două ori pe an, înainte de sesiunile consiliilor județene generale. Obiectivul urmărit era următorul: „crearea unui organ de coordonare a activității tuturor serviciilor ministeriale locale, în vederea realizării unității de administrație și pentru a nu exista contradicție de măsuri între diferitele servicii ale Statului. (…) să stabilească o completă conlucrare între organele administrației locale și cele ale administrației centrale“.

Serviciile ministeriale locale reprezentau serviciile deconcentrate ale următoarelor ministere: Interne, Finanțe, Instrucțiunii Publice și Cultelor, Agriculturii și Domeniilor, Lucrărilor Publice și Comunicațiilor, Industriei și Comerțului, Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale. Așadar, rămâneau în afara razei de activitate a directoratelor ministeriale locale serviciile centrale ale următoarelor trei ministere: Apărării Naționale, Justiției și Afacerilor Externe.

Atribuțiile unui serviciu ministerial local erau următoarele: conducerea, supravegherea și controlul serviciilor din circumscripția lui care depindeau de ministerul respectiv și rezolvarea tuturor chestiunilor pentru care primea delegație specială de la ministru. Acestea erau exercitate sub autoritatea și controlul directorului ministerial și al ministrului respectiv. Modul de funcționare al serviciilor ministeriale locale, ca și al serviciilor județene și comunale ale ministerelor, era hotărât prin decret regal, dat pe baza Consiliului de Miniștri.

Potrivit articolului 50 din Regulament, pe lângă fiecare directorat ministerial local, funcționa câte un departament format din inspectori generali și inspectori sau controlori. Aceștia își exercitau atribuțiile în conformitate cu legile și regulamentele de organizare ale ministerelor din care făceau parte sau în urma delegației dată de directorul ministerial local, de secretarul general al directoratului ori de șeful serviciului ministerial local.

Potrivit articolului 300 din Legea pentru organizarea administrativă de la 3 august 1929, județele care compuneau un directorat se puteau grupa în asociații județene generale „pe termen limitat, pentru ca să creeze, să execute sau să întrețină lucrări sau instituțiuni de folos sanitar, economic, cultural sau de lucrări publice și pentru orice alt act, creare sau exploatare de servicii sau instituții care intră în

atribuțiunile și competența județelor“.

Legea din 3 august 1929 prevedea creșterea atribuțiilor organelor administrative locale, menținând totodată, funcția de control a Ministerului de Interne, care putea revizui hotărârile luate de consiliile comunale sau județene. Prin această lege se instituia funcția de președinte al delegației consiliului comunal și al celei județene, funcție paralelă cu cea de primar și cea de prefect.

Comparativ cu legile administrative de până atunci, din punct de vedere teoretic, *Legea din 1929* a realizat, sub numeroase aspecte, cel mai înalt grad de descentralizare administrativă, dovadă stând următoarele: electivitatea tuturor organelor administrative locale, înființarea funcției de prefect administrativ, schimbarea tutelei administrative din arbitrară în jurisdicțională prin înființarea Comitetelor de revizuire ca instanțe jurisdicționale speciale (pentru sat și comuna rurală: în primă instanță – Delegația Județeană, în a doua instanță Comitetul local de revizuire, atașat Directoratului; pentru comuna urbană și județe: în primă instanță – Comitetul Local de Revizuire, în a doua instanță – Comitetul Central de Revizuire), acordarea personalității juridice nu doar comunei, ci și fiecărui sat în parte etc.

Totuși, legea nu a reprezentat un model de descentralizare administrativă. Deși avea la bază principii fundamentale ale administrației, precum descentralizarea, autonomia locală și buna coordonare între administrația locală și organele puterii centrale, în realitate, experimentul administrativ a avut ca rezultat final contrariul principiilor stipulate în lege. A creat un aparat administrativ complicat și greoi, determinând în practică blocaje cauzate, într-o bună măsură, de incapacitatea organelor administrative locale de a face față competențelor crescute. De asemenea, între organele administrative locale, cu atribuții sporite, de la nivelul județului și autoritatea centrală s-a interpus o nouă autoritate, îngreunând și complicând administrația. Directoratele ministeriale, în calitatea lor de instituții de supraveghere și de control, au limitat tendințele de autonomie ale instituțiilor locale.

Necorelarea legii pentru organizarea administrativă cu celelalte legi care reglementau diverse sectoare de activitate a făcut ca, în practică, principiile legii să nu poată fi aplicate. Până la 27 martie 1936, *Legea din 3 august 1929* a suferit 11 modificări importante, care au vizat, între altele, simplificarea aparatului administrativ local, revenirea la prefectul politic cu dublă funcționalitate și redarea tutelei (asupra organelor administrațiilor teritoriale descentralizate) autorităților administrației de stat.

La 15 iulie 1931, prin legea pentru modificarea unor dispoziții din legea pentru organizarea administrației locale, guvernul Nicolae Iorga (care a preluat puterea după căderea guvernului național-țărănesc la 18 aprilie 1931), a renunțat la directoratele ministeriale locale. Acestea au fost înlocuite cu inspectoratele generale de îndrumare și control, organe externe ale Ministerului de Interne. Erau conduse de un funcționar superior al ministerului, delegat de ministru și ajutat de personalul necesar stabilit prin decizie ministerială. Inspectoratele generale administrative au funcționat în două etape: 1931–1934 și 1940–1949. Ele aveau atribuții de îndrumare și control a administrației averii, gestiunii și gospodăriilor fondurilor sătești, comunale, municipale și județene. Inspectorii administrativi generali aveau în subordine toate organele administrației locale, de la primării și până la prefecturi.

8.2.5. Ținuturile (1938–1940)

Cel de-al doilea „experiment“ administrativ cu profil regional – ținutul – a fost înființat pe baza *Legii din 14 august 1938*, în condițiile instaurării dictaturii regale a lui Carol al II-lea (10/11 februarie 1938 – 6 septembrie 1940).

Înainte de analizarea propriu-zisă a legii administrative carliste se impun câteva precizări referitoare la contextul politic european și la sursele de inspirație ale promotorilor proiectului reorganizării teritoriale. Astfel, din raportul prezentat regelui la 14 iulie, reiese faptul că autoritățile de la București s-au inspirat din legile de organizare administrativă ale câtorva state, precum: Italia, Iugoslavia, Ungaria, Polonia și Grecia, iar pentru principiile de organizare și dezvoltare ale comunelor, în special ale orașelor, au luat drept model legile referitoare la urbanism din state precum: Australia, Franța, Anglia, Italia și Germania (cf. „Monitorul Oficial“, din 14 august 1938, pp. 3812–3819 și 3824–3825).

În sistemul administrativ al statelor europene, existau o serie de similitudini, între care le menționăm

pe: constituirea decupajelor teritoriale (de la cel mai mic nivel până la cel mai mare) pe baza criteriului financiar; unitățile administrativ-teritoriale superioare comunelor sau județelor, purtând diverse denumiri (provincii, banovine, voievodate), în care activitatea se desfășura după un plan fixat pe un număr de ani; dualitatea funcțională; reducerea atribuțiilor consiliilor alese, acestea având, în majoritatea cazurilor, doar rol consultativ; tendința de separare a activității politice de cea administrativă și de creare a unei administrații tehnice, preocupată numai de problemele locale și de cele de interes general; deconcentrarea administrativă, la toate acestea adăugându-se „ideea de ordine, de autoritate, de ierarhie și de disciplină“ (ibidem, p. 3819).

În același timp, promotorii reformei administrative carliste plecau de la premisa că organizarea administrației locale trebuia să țină cont de realitățile interne: „Viața locală, creată din realitate și tradiție, trebuie să se integreze în condițiunile noi de viață ale Statului, păstrând ceea ce este realitate organică, înlăturând tot ceea ce este creațiune artificială, tot ceea ce este vestigiu al unei organizări politice pe care noua ordine constituțională a înlăturat-o“(ibidem, p. 3812.).

Modelele administrative oferite de statele din Centrul și Sud-Estul Europei, prezintă importanță pentru evoluția administrativă românească, în măsura în care ele au constituit ceea ce doctrinarii regimului carlist numeau „spiritul timpului“, sintagmă folosită în discursul oficial pentru a justifica diverse măsuri sau reforme adoptate de autoritățile carliste. În același sens, proiectele și experimentele naționale cu caracter regional reprezentau „legătura cu trecutul“. Însă, dincolo de justificările regimului carlist, cert este că în dezbaterile privind organizarea administrativă din perioada interbelică ideea creării regiunii administrative s-a situat în atenția doctrinarilor și a autorităților competente din statele europene.

Realizarea acestui deziderat a coincis, însă, în majoritatea statelor, cu instaurarea unor regimuri politice autoritare sau totalitare, în care „nevoia“ de control asupra teritoriului era acută, determinând îndepărtarea de ideea inițială a regiunii administrative, care presupunea o reală descentralizare, autonomie locală și deconcentrare administrativă. În majoritatea cazurilor, cele trei principii, deși erau înscrise în legislație, au rămas literă moartă, regionalizarea însemnând, în realitate, o centralizare excesivă, funcționari numiți de puterea centrală, scăderea rolului funcționarilor aleși, eliminarea politicului din administrație sau politizarea administrației în contextul existenței unui partid unic etc.

Diversele proiecte și reforme administrative au fost, în perioada interbelică, în strânsă interdependență cu regimul politic existent în statele europene. În primul deceniu interbelic au predominat preocupările pentru găsirea unor soluții de organizare administrativ-teritorială, care să corespundă spiritului democratic, ieșit victorios din primul război mondial. În majoritatea statelor europene administrația a fost organizată pe baza descentralizării, autonomiei locale, deconcentrării și controlului de tutelă, principii al căror grad de aplicabilitate a fost diferit de la stat la stat. În general, nu au fost aplicate în totalitate, ci s-a practicat principiul descentralizării și deconcentrării graduale.

Criza economică și declanșarea „contaminării și asedierii democrației“ (cf. Serge Berstein, Pierre Milza, lucr. cit., vol. V, pp. 105–119) în deceniul al treilea al secolului al XX-lea, cu modele politice autoritare sau dictatoriale (nazism, fascism, comunism cf. Aristotle A. Kallis, art.cit., pp. 78–99) au fost principalii factori care au favorizat, în majoritatea statelor europene, instabilitatea politică, degradarea practicilor democratice și creșterea intruziunii etatiste în diverse domenii (cf. Gh. Buzatu și Marusia Cîrstea, lucr. cit., p. 78 nși urm.). În Europa Centrală și de Sud-Est, instaurarea regimurilor autoritare sau totalitare a avut urmări și în planul organizării administrativ-teritoriale. În acest domeniu a avut loc o involuție, din cauza revenirii (în pofida faptului că decretele administrative enunțau, adesea, principii precum descentralizarea și autonomia locală) la centralismul excesiv și la scăderea sau eliminarea electivității reprezentanților locali în favoarea numirii acestora de către autoritatea centrală. Sistemul administrativ, reflectând noile tendințe ale politicului, a fost unul dintre mijloacele prin care se putea pune în practică viziunea autoritară sau totalitară, privind restructurarea societății.

Legea administrativă din 14 august 1938 În contextul existenței numeroaselor tendințe și încercări anterioare de creare a regiunilor administrative, apariția ținuturilor în anul 1938 a fost considerată de către promotori un punct final al proiectelor și experimentelor administrative avînd caracter regional în România interbelică (cf. Armand Călinescu, lucr. cit., pp. 376, 378).

Reforma administrativ-teritorială s-a aflat în atenția protagoniștilor regimului carlist încă din

perioada elaborării planului loviturii de stat, Armand Călinescu propunând, între altele, în timpul audienței la rege, din 7 februarie 1938, și constituirea unei comisii pentru legea administrativă. După 11 februarie, reorganizarea administrativă a fost și mai mult analizată, în vederea găsirii unei soluții care să permită asigurarea controlului asupra teritoriului. La 14 februarie, Armand Călinescu îi prezenta regelui Carol al II-lea un raport referitor la starea generală a țării și la măsurile care trebuiau luate. Din punct de vedere administrativ, el propunea împărțirea teritoriului în zece guvernăminte (viitoarele ținuturi), conduse de câte un guvernator, care să fie un „organ de centralizare al serviciilor ministeriale", să aibă tutela comunelor și județelor și să fie ajutat de un consiliu al funcționarilor din toate județele". La 11 aprilie îi prezenta regelui proiectul legii administrative, iar la 24 mai, în timpul audienței la rege, se analiza același proiect. La baza împărțirii regiunilor se afla criteriul jurisdicției corpurilor de armată, cu toate că acest criteriu nu corespundea perfect sub raport economic și geografic.

Un aspect important era găsirea oamenilor cei mai potriviți pentru funcția de guvernator (rezident regal): „Va fi nevoie să numim guvernatori. Trebuie să ne gândim de pe acum. Pentru succesul operei, trebuie să ne gândim serios: Mă gândesc la două criterii: 1. să nu fie om politic; 2. Să fie o figură reprezentativă cu autoritate. Poate fi și bătrân dacă i se dă un secretar general tânăr. (…) E de examinat din vreme".

La 30 mai, s-a pus problema denumirii regiunii[5] administrative preconizate, luându-se în calcul posibilitatea ca această nouă unitate administrativ-teritorială să se numească ținut, în cele din urmă această denumire fiind menținută, șefii ținuturilor urmând să poarte titlul de rezidenți regali. Denominațiile care se avuseseră în vedere erau următoarele: banat, provin- cie, regiune, dar se ajunsese la concluzia că niciuna dintre ele nu exprima concepția legiuito- rului. De asemenea, denumirea de rezident regal pentru conducătorul ținutului era conside- rată ca exprimând cel mai bine concepția guvernului despre noua funcție care se crea.

La începutul lunii mai, stadiul pregătirii reformei administrative era avansat, dovadă fiind conferința radiofonică, „Despre spiritul nou în gospodăria locală", din data 8 mai, a Ministrului de Interne, care avea menirea de a explica și populariza, în rândul populației reforma proiectată. Armand Călinescu justifica schimbările din administrație, introduse din 11 februarie 1938 (numirea în fruntea județelor a unor ofițeri superiori și în fruntea orașelor a unor magistrați), ca fiind rezultatul unei duble preocupări: revalorizarea funcției administrative și crearea unui spirit nou. Administrația era considerată de către Armand Călinescu „piatra de încredere" a noului regim, ale cărui prime semne trebuiau să fie prestigiul, onestitatea și munca, acestea putând fi asigurate doar prin oameni degajați de clientela politică.

Reforma administrativă care, la acea dată, se afla în atenția Ministerului de Interne, constituise, în trecut, problema cea mai dezbătută. Se considera că insuccesul încercărilor anterioare de reformare administrativă fusese cauzat, pe de o parte, de instabilitatea care decurgea din corelarea unui organ de administrație locală și o instituție politică de guvernământ (orice schimbare de guvern implica, inevitabil, schimbarea componenței consiliilor județene și comunale, iar guvernul, fiind dependent de corpul electoral, nu-și mai putea exercita eficient rolul de suvraghere și control), iar pe de altă parte, de politizarea administrației și de clientela politică. În acest context, noua reformă administrativă își propunea să corecteze toate greșelile trecutului și să deschidă, pentru prima oară, posibilitatea „înălțării administrației noastre la rangul de adevărată magistratură". În acest sens, noua reformă avea la bază trei idei directoare. Prima idee pleca de la premisa că toate legile anterioare dădeau importanță elementului reprezentativ, care avea mai mult un caracter formal, însă caracterul dominant al administrației devenea cel electoral. De aceea, deși s-a păstrat un consiliu restrâns, format, însă, din membri aleși prin scrutin uninominal, elementul principal în administrație devenea primarul, care era numit de puterea centrală și a cărui autoritate era lărgită, iar responsabilitatea acestuia mai bine definită.

A doua idee esențială era înființarea provinciei (ținutul). Județele, conduse de prefecți, urmau să fie menținute ca unități administrative de control, deoarece „județul, ca gospo- dărie nu mai prezintă nicio utilitate…, nu mai răspunde unei funcțiuni viabile. El devine în forma actuală o adevărată instituțiune parazitară", nedispunând de mijloacele financi- are necesare. De aceea se hotărâse crearea unei noi unități administrative, provincia, care să reunească mai multe județe: „Gruparea județelor se va face astfel încât provincia să se constituie ca o entitate geografică și economică bine definită. Ea trece peste vechile limite ale provinciilor istorice".

A treia idee principală consta în materializarea unui vechi deziderat: deconcentrarea serviciilor de stat. Guvernatorul provinciei (rezidentul regal al ținutului) urma să dispună de o deosebită autoritate și largi și precise competențe, care decurgeau din dubla calitate a acestuia, de conducător al administrației locale și de reprezentant al autorității centrale, aducând „o reală înlesnire locuitorilor din circumscripții și grăbind, totodată, soluționarea problemelor“.

Armand Călinescu își încheia discursul menționând că reforma „răspunde unor mari necesități și era de mult așteptată de opinia publică“, dar aceasta „nu-și poate da roadele decât într-o atmosferă de pacificare sufletească și de ordine absolută. Țara e doritoare de liniște și țara are astăzi liniște“. Popularizarea preconizatelor schimbări administrativ-teritoriale avea și menirea de a sonda opinia publică și de a o obișnui cu transformările care urmau să aibă loc. De asemenea, din sfârșitul conținutului conferinței se poate constata că susținătorii carliști foloseau orice prilej pentru a accentua ideea de liniște internă și de ordine.

Reorganizarea administrativă locală a fost una dintre primele probleme care au preocupat autoritățile de la București, deoarece era considerată „cea dintâi și cea mai importantă linie conducătoare a viitoarei înfățișări a Statului nostru“.

Pentru a lăsa libertate de acțiune în această direcție, constituantul de la 1938 nu a mai înscris în legea fundamentală unitățile administrativ-teritoriale în care era împărțit teritoriul României, spre deosebire de *Constituția de la 1923*, care statua în articolul 4 că teritoriul țării se împărțea în județe și comune. Acest articol crease numeroase controverse în timpul dezbaterilor, privind proiectul Constantin Stere din 1929, care, în forma inițială, prevedea înființarea a șapte regiuni administrative. De aceea, în Constituția din 1938 nu a mai fost inclusă decât o singură mențiune referitoare la instituțiile județene și comunale: „Instituțiile administrative sunt statornicite prin legi“ (cf. articolul 79 –Constituțiunea Regele Carol II, Promulgată prin Înalt Decret Regal Nr. 1045 din 27 Februarie 1938. Publi- cată în „Monitorul Oficial“ Nr. 48 din 27 Februarie 1938, editată exclusiv de Liga pentru Unitatea Culturală a tuturor Românilor, f. ed., 1938, p. 25). Această exprimare laconică a permis crearea regiunilor administrative sub forma ținuturilor.

Proiectul de lege administrativă a fost întocmit în colaborare cu Institutul Regal de Științe Administrative al României. La 13 iulie 1938 acesta era definitivat, primind avizul Consiliului Legislativ. La 14 iulie, Miron Cristea, președintele Consiliului de Miniștri, Armand Călinescu, ministrul de Interne, Victor Iamandi, ministrul de Justiție, D. (Mitiță) Constantinescu, ministrul de Finanțe ad interim, au semnat raportul privind reforma administrativă, avizat la 15 iulie de Consiliul de Miniștri (cf. „Monitorul Oficial“, partea I, nr. 187, 14 august 1938, p. 3772; Florinel Duță, lucr. cit., pp. 217–218). În condițiile producerii decesului reginei Maria, la 18 iulie, și a intrării familiei regale în doliu, regele Carol al II-lea a amânat promulgarea legii până la data de 13 august (cf. Carol al II-lea, lucr. cit., p. 289).

Potrivit raportului prezentat regelui la 14 iulie, reiese faptul că un principiu care a stat la baza elaborării legii admistrative a fost separarea politicii de administrație și „crearea unei științe și tehnici administrative care să nu aibă nimic de-a face cu electoralul și să nu fie în funcție de el“, ceea ce implica o altă inovație: crearea unor unități administrative mai mari decât județele – ținuturile – având „posibilități de viață și de realizare mai mari și mai complete, pentru ca să nu fie nevoie numai să vegeteze și să întrețină o clientelă politică, care nu putuse fi altfel satisfăcută“ în vechiul regim.

Alte principii importante care au stat la baza reformei, potrivit raportului menționat, au fost următoarele: descentralizarea și deconcentrarea administrativă; încredințarea atribuțiilor administrative unor organe numite de puterea centrală și ajutate, pentru administrația descentralizată, de consilii alese, iar pentru administrația deconcentrată, de consilii de funcționari; tehnicizarea administrației, bazată pe competență și ierarhie; preocuparea specială pentru edilitate și urbanism; organizarea serioasă a controlului și a tutelei administrative și vegherea de către justiția administrativă asupra respectării legalității. Descentralizarea administrativă trebuia să se realizeze prin două unități administrative: comuna și ținutul, dotate cu personalitate juridică, în timp ce deconcentrarea trebuia să se facă prin patru circumscripții teritoriale și de control: ținutul, județul, plasa și comuna, dintre acestea doar două (județul și plasa) fiind destinate exclusiv deconcentrării (cf. Manuel Guțan, lucr. cit., pp. 271–272).

Legea administrativă, înglobând aceste principii, a fost promulgată prin *Decret Regal* la 13 august

1938 și publicată în „Monitorul Oficial“ la 14 august în același an (cf. Ministe- rul de Interne, Legea administrativă. Promulgată prin Înaltul decret regal Nr. 2.919 din 13 August 1938 și publicată în Monitorul Oficial Nr. 187 partea I din 14 August 1938, București, 1938, p. 3). Aceasta prevedea crearea unei noi unități administrativ-teritoriale, ținutul, menținându-se și vechile unități: comuna, plasa și județul.

Cele 71 de județe ale României au fost grupate, potrivit articolului 53 din lege, într-un număr de zece ținuturi formate dintr-un număr variabil de județe, plăși, orașe (comune urbane) și sate (comune rurale). Pentru ultimele trei tipuri de unități administrativ-teritoriale datele de mai jos sunt cele din anul 1936, ținuturile fiind următoarele:

1. Ținutul Olt, cu reședința la Craiova, cuprinzând: șase județe (Dolj, Gorj, Mehedinți, Olt, Romanați și Vâlcea); 37 de plăși, 17 comune urbane și 2.421 de comune rurale.
2. Ținutul Bucegi, cu reședința la București, cuprinzând: zece județe (Ilfov, Teleorman, Argeș, Muscel, Dâmbovița, Vlașca, Prahova, Buzău, Brașov și Trei-Scaune); 67 de plăși, 26 de comune urbane și 2.957 de comune rurale.
3. Ținutul Mării cu reședința la Constanța, cuprinzând: patru județe (Constanța, Ialomița, Durostor și Caliacra), 24 de plăși, 18 comune urbane și 779 de comune rurale.
4. Ținutul Dunărea de Jos cu reședința la Galați, cuprinzând: zece județe (Covurlui, Brăila, Tulcea, Ismail, Cahul, Fălciu, Tutova, Tecuci, Putna și Râmnicu-Sărat); 46 de plăși, 24 de comune urbane și 1.842 de comune rurale.
5. Ținutul Nistru cu reședința la Chișinău, cuprinzând: patru județe (Lăpușna, Orhei, Tighina și Cetatea-Albă); 23 de plăși, 7 comune urbane și 795 de comune rurale.
6. Ținutul Prut cu reședința la Iași, cuprinzând: nouă județe (Iași, Bacău, Neamț, Baia, Botoșani, Bălți, Soroca, Vaslui și Roman); 46 de plăși, 19 comune urbane și 2.456 de comune rurale.
7. Ținutul Suceava cu reședința la Cernăuți, cuprinzând: șapte județe (Cernăuți, Hotin, Storojineț, Rădăuți, Câmpulung, Suceava și Dorohoi); 27 de plăși, 22 comune urbane și 784 de comune rurale.
8. Ținutul Mureș cu reședința la Alba Iulia, cuprinzând: nouă județe (Alba, Turda, Mureș, Ciuc, Odorhei, Făgăraș, Târnava-Mare, Târnava-Mică și Sibiu); 54 de plăși, 17 comune urbane și 1.135 de comune rurale.
9. Ținutul Someș cu reședința la Cluj, cuprinzând: șapte județe (Cluj, Bihor, Someș, Sălaj, Satul-Mare, Maramureș, Năsăud); 56 de plăși, 16 comune urbane și 1.575 de comune rurale.
10. Ținutul Timiș cu reședința la Timișoara, cuprinzând: cinci județe (Timiș-Torontal, Arad, Caraș, Severin și Hunedoara); 49 de plăși, 13 comune urbane și 1.237 de comune rurale.

De remarcat este faptul că, spre deosebire de cele șapte directorate ministeriale din 1929, care au respectat, în mare măsură, decupajul provincial tradițional, unele ținuturi au fost create astfel încât să reunească județe aflate anterior în două, trei sau chiar patru provincii istorice. Astfel, ținutul Suceava grupa județe din Bucovina, Basarabia și Moldova; ținutul Dunărea de Jos – județe din Moldova, Basarabia, Muntenia și Dobrogea; ținutul Timiș – județe din Banat, Crișana și Ardeal; ținutul Bucegi – județe din Muntenia și Ardeal; ținutul Olt – județe din Oltenia și Muntenia. De asemenea, noile decupaje administrative rupeau unitatea zonei maghiarofone din estul Transilvaniei: județele Mureș, Odorhei și Ciuc erau arondate ținutului Mureș, care mai avea în componența sa și județe cu majorități etnice românești sau/și cu importante grupuri etnice germane, iar județul Trei Scaune a fost alipit ținutului Bucegi. Pe același principiu, al echilibrării raportului între populația majoritară și cea minoritară, au fost grupate și județele din Cadrilater, Moldova și Basarabia.

Potrivit articolului 1 din *Legea administrativă de la 1938*, ținutul și comuna aveau personalitate juridică, reprezentând interesele locale ale puterii centrale, exercitând, în același timp, și atribuții de administrație generală. Plasa și județul erau considerate circumscripții de control și de deconcentrare a administrației generale. Deconcentrarea serviciilor ministerelor se făcea în circumscripții care să corespundă ținuturilor. Excep- tând Justiția, Armata, Afacerile Străine, stabilimentele de învățământ superior, regiile publice autonome și administrațiile comerciale, fiecare minister trebuia să aibă un servi- ciu exterior care să funcționeze la reședința ținutului.

Ținutul era o „unitate administrativă, cu atribuții economice, culturale și sociale“, iar administrația sa era încredințată rezidentului regal și consiliului său. Rezidentul regal era numit, pentru o perioadă

de 6 ani, prin decret regal, pe baza jurnalului Consiliului de Miniștri și a propunerii ministrului de Interne; avea rangul de subsecretar de stat și purta titlul de „Excelență“. Candidatul la funcția de rezident regal trebuia să îndeplinească, în afară de condițiile statuate de articolul 67 din Constituția de la 19386, încă două condiții: să aibă diplomă universitară sau să fie ofițer general și să aibă vârsta de cel puțin 35 de ani. De asemenea, rezidentul regal începea să-și exercite atribuțiile doar după ce depunea jurământul în fața regelui, a prim-ministrului, a ministrului de Interne și cu asistența unui preot. Acesta era ajutat de un secretar general, care avea rang echivalent unui secretar general de minister, era numit prin Decret regal și trebuia să fie funcționar de carieră, făcând parte din ierarhia administrativă. El putea să delege parte din atribuțiile sale secre- tarului general și prefecților.

Rezidentul regal se bucura de largi împuterniciri, cumulând atât calitatea de reprezentant al puterii centrale, cât și pe aceea de administrator al ținutului. Atribuțiile sale erau stabilite de articolele 63–70 din legea administrativă, principala lui sarcină fiind aplicarea întocmai a hotărârilor guvernamentale, asigurarea ordinii și liniștii publice în ținutul respectiv. Rezidentul regal putea controla și îndruma întreaga activitate publică, administrativă, economică și socială a ținutului (art. 63, lit. i).

Ca reprezentant al guvernului, era șeful ierarhic al tuturor funcționarilor exteriori din serviciile ministerelor deconcentrate, își îndeplinea îndatoririle potrivit normelor generale, fixate de guvern, și executa dispozițiile acestuia. În aceeași calitate, el era împuternicit să supravegheze activitatea funcționarilor, să controleze activitatea serviciilor, exercita acțiunea disciplinară, putând aplica pedeapsa mustrării și reținerea salariului pe 15 zile, dar pentru pedepse mai grave trebuia să facă propuneri ministerelor respective, acorda concedii. El rezolva toate lucrările de competența ministerelor de resort, în limita delegației date prin jurnal al Consiliului de Miniștri, iar serviciile exterioare ale ministerelor, de care depindeau lucrările, erau obligate să se supună rezidentului regal. Miniștrii puteau suspenda sau revoca hotărârile rezidentului regal în cazurile următoare: nerespectarea legii, exces de putere, nerespectarea instrucțiunilor și normelor fixate de ministere, în interesul finanțelor statului și al ordinii publice.

La sfârșitul anului și de câte ori era necesar, rezidentul regal trebuia să adreseze regelui și ministrului de Interne un raport amănunțit privind starea generală, financiară, economică, culturală, administrativă, opinia publică referitoare la diverse chestiuni și efectele măsurilor adoptate de guvern. De cel puțin două ori pe an, ministrul de Interne trebuia să-i convoace pe rezidenții regali în scopul de a se consfătui cu aceștia asupra vieții administrative locale, de a stabili directivele care trebuiau urmate și de a controla executarea programului de activitate.

În calitate de administrator al ținutului, rezidentul regal era șeful administrației provinciale și președintele consiliului. El administra interesele locale după normele stabilite de legi și regulamente, executa hotărârile consiliului, reprezenta, personal sau prin mandatar, ținutul în justiție, semna toate actele ținutale, dispunea ordonanțarea plăților necesare administrației ținutului, supraveghea și controla întreaga administrație locală, precum și asociațiile și stabilimentele publice și de utilitate publică din ținut. Exercita tutela asupra administrației locale în cazurile determinate de legi, precum și orice alte îndatoriri acordate acestuia prin legi și regulamente. Rezidentul regal reprezenta ținutul și guvernul la ceremonii.

În fiecare ținut trebuia să se stabilească un program de activitate în cadrul programului general al statului. În proiectul de lege se dădea exemplu un plan de lungă durată, pe 10 ani, și altul de scurtă durată, pe 2–3 ani. Pentru coordonarea activității și asigurarea unității de conducere, rezidentul trebuia să-i convoace pe șefii serviciilor exterioare de la reședința ținutului, cel puțin o dată pe lună.

Membrii Consiliului Ținutului erau de două categorii: aleși (de consiliile comunale și de Camerele de Agricultură, Comerț și Industrie și de cele de Muncă din ținut) și de drept (câte un reprezentant al fiecărei instituții și al celei mai vechi societăți din ținut). Desemnarea membrilor de drept se făcea de către Ministerul de Interne, pe baza propunerii rezidentului regal, mandatul acestora expirând odată cu încetarea funcției deținute. Mandatul membrilor aleși era de șase ani. În compunerea aceluiași consiliu nu puteau fi incluse persoane care erau înrudite. Atribuțiile Consiliului Ținuului erau deliberative sau consultative. Dreptul de decizie era limitat la chestiuni de ordin financiar (impozite, taxe, împrumuturi, înstrăinări etc.). În cazurile pentru care era consultat, consiliul dădea aviz rezidentului regal, putând face orice propuneri de folos obștesc.

Ținutul avea următoarele servicii obligatorii: administrativ, financiar, tehnic, agricol, zootehnic și veterinar, al învățământului, contencios, de mobilizarea națiunii și teritoriului pentru război. Ținutul putea crea, prin regulamente, și alte servicii. Unele servicii puteau funcționa fie la reședința ținutului, fie la reședința județelor, în funcție de necesități.

Spre deosebire de *Legea administrativă din 1936* (cf. C. Hamangiu, *Codul general al României* continuat de G. Alexianu și C. Șt. Stoicescu, vol. XXIV, 1937), județul își pierdea personalitatea juridică, fiind considerat, de către legiuitorul de la 1938, o unitate administrativă „artificială“, care își întreținea serviciile pe seama statului. Erau păstrate doar acele unități „capabile de a satisface interesele generale și locale, numai acele unități care prin natura și întinderea lor reprezintă o unitate morală, culturală, economică și financiară“. Drept urmare, județul a fost desființat ca personalitate juridică, rămânând o circumscripție de control și de desconcentrare a administrației generale.

Prefectul, care trebuia să fie funcționar de carieră, era numit prin Decret Regal. El era reprezentantul guvernului și al Ministerului de Interne și șeful ierarhic al tuturor funcționarilor exteriori ai Ministerului de Interne din județ, răspunzând de întreaga administrație din aria sa de competență teritorială și instituțională, precum și de asigurarea ordinii și siguranței publice, putând, în cazuri speciale, să ceară punerea în mișcare a forței armate. În cazul în care lipsea de la prefectură, prefectul putea să desemneze un înlocuitor dintre pretorii din județ. Avea la dispoziție o cancelarie formată dintr-un șef de serviciu și un număr de funcționari, după necesități. Legea nu mai prevedea existența consiliilor județene și a consiliilor de prefectură, acestea dispărând, practic, ca instituții ale administrației județene. De asemenea, funcția de subprefect era desființată.

Fiecare plasă, subdiviziune administrativă și de control, era condusă de câte un pretor, numit prin decizie ministerială. Pretorul era reprezentantul guvernului și șeful poliției din cuprinsul plășii, fiind răspunzător de prevenirea infracțiunilor și de menținerea ordinii și siguranței publice. Era ajutat de un notar, pentru lucrările de cancelarie, și mai mulți funcționari. În fiecare comună rurală funcționa un notar, numit de rezidentul regal al ținutului. Acesta era, potrivit legii, agentul guvernului în comuna rurală.

Potrivit legii, comuna avea, la fel ca și ținutul, personalitate juridică, fiind cea de-a doua unitate teritorial-administrativă prin care se exercita administrația locală. Comuna era considerată a fi „nucleul natural de societate omenească“. Comunele puteau fi de două feluri: rurale și urbane. La rândul lor, comunele urbane erau împărțite în trei categorii: orașe reședințe de județ, orașe nereședințe de județ și municipii.

Puteau fi municipii localitățile de reședință ale ținuturilor și orașele care aveau o populație de peste 50.000 de locuitori. Municipiile erau dependente de rezidentul regal al ținutului, excepție făcând Bucureștiul, care depindea de Ministerul de Interne. Comunele se îngrijeau de nevoile lor locale, dar executau și măsurile de interes general, ordonate de autoritățile centrale. Administrația comunei era încredințată primarului și consiliului comunal, iar în satele aflate la o distanță mare de reședința comunei, autoritatea comunală era reprezentată prin delegatul satului.

În privința comunelor urbane, principalele modificări, introduse prin legea administrativă din anul 1938, se referă la modul de recrutare a organelor de conducere și la activitatea acestora din domeniul urbanistic.

Orașele continuau să fie conduse de primari, ajutori de primari și consilii comunale, dar atribuțiile celor din urmă erau diminuate în favoarea celui dintâi. Elementul principal, în administrația orașului, devenea primarul. Dacă legea administrativă din 27 martie 1936 stipula că primarul era ales de către consiliul comunal dintre consilierii aleși, legea din 1938 a înlocuit principiul eligibilității primarilor prin acela al numirii lor pe o perioadă de șase ani, putând rămâne în funcție pentru un nou mandat. Numirea era făcută de prefectul județului, pentru orașele nereședințe de județ, de rezidentul regal, pentru orașele reședințe de județ, și prin decret regal, la propunerea ministrului de Interne, pentru localitățile balneo-climatice și pentru municipii. Primarii din municipii, orașe reședințe de județ și localități balneo-climatice trebuiau să aibă un titlu academic sau să fie ofițeri cu gradul de cel puțin locotenent-colonel. În orașele nereședințe, primarul trebuia să fie cel puțin absolvent de liceu sau al unei școli echivalente, iar în comunele rurale, absolvent al învățământului primar. Vârsta minimă, pe care trebuia să o aibă primarul, era de 30 de ani. Preoții, învățătorii și monahii diferitelor culte nu puteau

fi numiți primar.

Primarul, ajutorul de primar și membrii consiliului comunal, ca de altfel și celelalte organe de conducere din administrația locală, înainte de începerea efectivă a mandatului, erau obligați să depună jurământ de credință regelui Carol al II-lea și țării, în prezența organelor de control și a unui preot. Conținutul acestuia era aproape identic cu jurământul depus de rezidenții regali.

Primarul putea delega unele dintre atribuțiile sale ajutorului de primar, care făcea parte din consiliu și era numit în aceleași condiții ca și primarul. În orașele reședință și în cele nereședință de județ era numit câte un ajutor de primar, iar în municipii câte doi ajutori de primar. Șef al administrației comunale și președinte al consiliului comunal, primarul a preluat cea mai mare parte din atribuțiile deținute în trecut de către consiliile comunale. Acestea din urmă aveau, în principal, un rol consultativ, legea prevăzând câteva situații limitative, când avea drept deliberativ, în general, în materie financiară (impozite, buget, împrumuturi etc.) sau în cazuri de: modificări teritoriale, conferirea cetățeniei de onoare unor persoane. De asemenea, consiliul putea să facă propuneri de folos obștesc, referitoare la comună.

Consiliile comunale urbane continuau să fie formate din membri aleși și membri de drept, dar numărul celor aleși a fost redus simțitor. Astfel, dacă legea administrativă din anul 1936 prevedea 18 consilieri aleși pentru orașele nereședință de județ, 28 pentru orașele de reședință și 36 pentru municipii, cea decretată în anul 1938 stipula un număr de 5 consilieri aleși pentru orașele nereședință de județ, 7 pentru orașele de reședință și 12 pentru municipii. Durata mandatului membrilor aleși ai consiliului era de 6 ani.

Noua lege a adus modificări și în privința alegerilor administrative. Acestea erau următoarele: fiecare alegător, indiferent de sex, trebuia să aibă vârsta minimă de 30 de ani și să se ocupe cu îndeletniciri care să se încadreze în una dintre cele trei categorii profesionale recunoscute: agricultura și munca manuală, comerțul și industria și ocupații intelectuale; referitor la femeile căsătorite, se preciza faptul că acestea erau scutite de obligația de a fi contribuit cel puțin un an la sarcinile comunei, dacă soții lor au plătit impozitele comunale în acea perioadă. Celelalte criterii, necesare obținerii calității de alegător pentru alegerile administrative (cetățeni români care să nu fie în nici unul din cazurile de incapacitate sau nedemnitate prevăzute de legea electorală), se regăsesc și în legea din anul 1936. Alegerile pentru consiliile comunale și cele ținutale se făceau prin scrutin uninominal, secret și obligatoriu. Până la alcătuirea noilor consilii comunale sau ținutale, atribuțiile acestora trebuiau să fie exercitate de primari și de rezidenții regali (articolul 194, alineatul 2).

Toate comunele urbane (municipiile, orașe reședință și nereședință de județ) aveau, potrivit legii din anul 1938, următoarele servicii obligatorii: un serviciu administrativ, un serviciu de contabilitate și de casierie, un serviciu de stare civilă, un serviciu tehnic și de edilitate, un birou de mobilizare și de organizare a națiunii și teritoriului pentru război, un serviciu de salubritate, un serviciu sanitar și un serviciu de pompieri. În caz de necesitate, legea prevedea și posibilitatea înființării, prin regulamente, a unui serviciu de contencios, precum și alte servicii.

Legea administrativă din 1938 cuprinde o serie de dispoziții privitoare la organizarea și studierea modului de dezvoltare și extindere a orașelor, precum și la reglementarea raporturilor dintre puterea publică a administrației locale și dreptul de proprietate al particularilor, „în scopul de a crea proprietății un regim politic, menit să o apere și să înlăture arbirarul administrației“.

Comparativ cu *Legea din 1936*, care cuprindea prevederi obligatorii doar pentru întocmirea planurilor de situație și sistematizare, cea din anul 1938 conține și prevederi pentru înființarea unor organe speciale, menite să dea directive și să supravegheze modul de întocmire a planurilor de sistematizare, precum și executarea acestora. Astfel, se stipula înființarea, pe lângă Ministerul de Interne (!), a unei Comisii Superioare a planurilor de sistematizare, înfrumusețare și dezvoltare a orașelor, precum și înființarea, pe lângă fiecare ținut, a câte unei Comisii a planurilor de sistematizare, înfrumusețare și dezvoltare a comunelor. Această din urmă comisie era formată din: primarul municipiului (reședința ținutului respectiv), doi arhitecți urbaniști, doi ingineri urbaniști și un delegat al Ministerului Aerului și Marinei, numiți prin decret regal, la propunerea ministrului de Interne, pe baza avizului favorabil al Comisiei superioare, pentru o perioadă de cinci ani, cu posibilitate de prelungire. Comisiile înființate pe lângă ținuturi erau cele care, în baza atribuțiilor conferite de lege,

dădeau aviz rezidentului regal asupra tuturor chestiunilor de urbanism.

Pentru prima dată în legislația administrativă se introducea o concepție de ansamblu referitoare la condițiile de organizare și dezvoltare edilitară a comunelor. Protagoniștii aveau credința că: „Acest cadru nou va stabili începutul de evoluție a vieții comunale spre o îndreptare reală, care va face din comună, dacă se va lucra cu sârguință, un nucleu civilizat de viață colectivă".

În *Legea administrativă din 1938* se introduc prevederi precise, referitoare la ierarhia administrativă locală, inexistente în cea din 1936. Funcționarii erau de două feluri: administrativi și tehnici. Ierarhia administrativă este succesiunea tuturor autorităților unei administrații publice, considerate în ordinea lor de succesiune. Nici un funcționar, deși ar fi în limitele competențelor sale, nu poate lucra decât sub supravegherea și controlul superiorilor săi ierarhici. Funcționarii inferiori sunt obligați, chiar dacă au o părere diferită, să execute ordinele primite; sunt reprezentanții direcți ai superiorilor, pe răspunderea cărora lucrează (cf. Gavril Ursu, lucr. cit., pp. 185, 301). La rândul lor, cei din prima categorie se împărțeau în: funcționari administrativi, care făceau parte din ierarhia administrativă specială, și funcționari, care nu erau incluși în ierarhie. Potrivit articolului 125, gradele în ierarhia administrativă locală se succedau după cum urmează: notar, pretor, prefect, inspector general administrativ, secretar general de ținut. Fiecare grad avea câte două clase, exceptând gradul de inspector general administrativ și cel de secretar general de ținut. Pentru ceilalți funcționari administrativi, gradele și clasele erau prevăzute în Statutul funcționarilor publici.

De asemenea, se statua, ca o condiție obligatorie pentru numirea în funcția de notar, pretor, prefect, deținerea diplomei de absolvire a Centrului de pregătire tehnică profesională administrativă, pregătire pe care, de altfel, trebuia s-o aibă orice funcționar public central sau local. Principiuyl este în vigoare și astăzi. Se reglementau prin lege și condițiile de înaintare în clasele și în gradele din ierarhia administrativă. Trecerea la o altă clasă a unui grad se putea face după efectuarea unui stagiu de minim 3 ani în fiecare clasă, iar înaintarea în grad, după minim 6 ani și pe baza susținerii unui concurs, în limita locurilor vacante. Prefectul, după un an de la definitivare, putea fi înaintat în gradul de inspector general administrativ sau putea să ocupe posturi echivalente în administrația centrală a statului sau a ținutului.

În contextul în care *Statutul funcționarilor publici* și legile de organizare administrativă permiteau pătrunderea în administrația locală a unor funcționari care nu aveau pregătirea necesară, încă din anul 1936, vechea Școală de documentare și de științe administrative, care funcționa pe lângă Institutul Regal de Științe Administrative al României (înființat în anul 1925), a fost transformată într-un Centru al Ministerului de Interne (!), pentru pregătirea tehnică profesională a funcționarilor, incluzându-se condiția obligatorie ca nimeni să nu poată fi numit funcționar public administrativ dacă nu are pregătirea tehnică profesională.

Legiuitorul din 1938, considerând că dispozițiile din 1936 erau insuficiente pentru promovarea noii concepții administrative și pentru transformările pe care noua lege administrativă trebuia să le înfăptuiască, a creat o ierarhie proprie administrației locale, bazată pe competență.

Argumentele aduse în raportul din 15 iulie 1938, adresat regelui, erau următoarele: „Atribuțiunile funcționarilor din administrația locală sunt dintre cele mai grele și mai complicate, …, rolul lor în viața administrativă și națională a țării este din cele mai importante. Nu se mai poate admite, ca interese administrative și naționale atât de importante să fie încredințate unor funcționari recrutați de cele mai multe ori la întâmplare, fără studii și fără o pregătire serioasă pentru cariera administrativă. (…) Administratorii, și în special cei din administrația locală, sunt îndatorați, …, să lucreze în mod serios cu elementul uman pe care-l au la dispoziție pentru a colabora împreună cu dânsul la asigurarea ordinii, bunei conviețuiri a oamenilor și la împlinirea misiunii administrației. Administrația devine din ce în ce mai mult o adevărată tehnică și o acțiune socială, ea este sortită să joace un rol covârșitor în viața Statului".

Rezidentul regal era superiorul ierarhic al tuturor funcționarilor de stat din ținut, asupra cărora exercita puterea ierarhică, aceasta din urmă descompunându-se în următoarele elemente: dreptul de îndrumare al activității subordonaților, prin instrucțiuni sau circulare, putând să dispună întrebuințarea unui funcționar după nevoile serviciului; controlul ierarhic asupra actelor îndeplinite de funcționari; puterea disciplinară asupra subordonaților, prin punerea în mișcare a acțiunii disciplinare.

Controlul asupra administrației locale era atribuit: ministrului de Interne, rezidentului regal, prefectului și pretorului. Organele de tutelă pentru administrația locală erau: ministrul de Interne, pentru ținuturi și municipiul București; rezidentul regal, pentru municipii, orașele reședință de județ și stațiunile balneo-climatice; prefectul, pentru restul comunelor rurale și urbane.

Pentru ca legea să-și producă efectele, articolul 194, alineatul 1, stipula că legea pentru organizarea administrației locale, „cea dintâi lege organică în noua așezare constituțională a Țării", intra în vigoare din momentul promulgării și nu putea fi modificată înainte de doi ani de aplicare.

La 13 august 1938, după ce promulgase, într-un cadru festiv, Legea administrativă, regele Carol al II-lea nota, cu satisfacție, în jurnalul său: „Cred că legea este bună. (…) Ideea aceasta a descentralizării era de mult în aer. (…) Legea actuală este cea mai bună dintre cele ce s-au alcătuit până astăzi în această direcție și multe dintre principiile ei sunt gândite și formulate de mine. Unul din marile progrese este că s-a rezolvat, destul de serios, problema finanțelor locale, fără de care orice descentralizare nu poate avea viață".

Deși protagoniștii legii administrative au susținut că obiectivul principal al legii era asigurarea unei reale descentralizări și repararea tuturor erorilor din legile pentru organizarea administrației locale anterioare, ei nu au înțeles faptul că „descentralizarea administrativă avea două fațete: una funcțională și alta organizațională. Dacă până la 1938 s-a realizat mai mult fațeta organizatorică, cea funcțională având de suferit, e adevărat din cauza partidelor politice, după 1938, deși s-a realizat fațeta funcțională, cea organizatorică s-a neglijat".

Prin introducerea unor noi instituții și reformarea celor deja existente, legea administrativă din 1938 a reușit, într-o oarecare măsură, să rezolve, cel puțin teoretic, disfuncționalitățile existente în administrația locală în perioada anterioară. Beneficiind de experiența legislativă precedentă, de colaborarea cu Institutul Regal de Științe Administrative, precum și de o doctrină administrativă mai elaborată, legea avea înscrise aproape toate principiile și „criteriile de realizare a unei administrații moderne și eficiente", iar formularea era, de cele mai multe ori, „de o simplitate nemaiîntâlnită până în acel moment în legislația de profil".

Pentru prima dată în legislația administrativă românească se folosea în mod expres conceptul de deconcentrare administrativă pentru a desemna atât serviciile exterioare ale ministerelor, cât și reprezentanții guvernului la nivel local. De asemenea, legea statua o ierarhie proprie în administrația locală, recrutarea funcționarilor pe bază de competență, o concepție de ansamblu privind edilitatea și urbanismul, o organizare administrativă rudimentară în satele mici (delegatul satului) etc. Tot pentru prima dată se realiza, sub forma ținutului, regiunea administrativă învestită cu personalitate juridică.

Cu toate acestea, prevederile *Legii administrative* din 14 august reflectau fidel regimul dictatorial, unde descentralizarea reală, de care vorbea principalul promotor al legii, regele Carol al II-lea, era incompatibilă cu rcontrolul carlist însuși. Reflectând principiul constituțional al preeminenței executivului în defavoarea legislativului și al impunerii puterii de sus în jos, Legea administrativă din 14 august 1938 statua, în realitate, un grad redus de descentralizare și o reducere a autonomiei locale, atât la nivel de comună, cât și la nivel de ținut, primarul și rezidentul regal, organe numite de puterea centrală, aflându-se într-o poziție supraordonată față de organele administrației deliberative.

Principala modificare s-a produs în raportul executiv – deliberativ, prin proclamarea supremației administrației active în defavoarea administrației pasive: consiliile comunale și ținutale, având drept deliberativ restrâns, în general, la chestiuni de ordin financiar, se situau pe o poziție inferioară, principalele organe de decizie, în privința nevoilor locale, devenind rezidentul regal și primarul. Mai mult decât atât, prevederile legii referitoare la consiliile comunale și ținutale au rămas fără aplicabilitate practică, din cauza faptului că alegerile pentru alcătuirea acestor organisme nu au mai avut loc, în contextul evoluției evenimentelor interne și externe, atribuțiile lor fiind exercitate de primari și de rezidenții regali. Pe de altă parte, modul de recrutare a funcționarilor cu rol de conducere, neavând la bază principii democratice, a creat posibilitatea accesului la funcțiile administrative a unor oameni supuși regimului carlist, care puteau fi înlocuiți cu ușurință în situația în care deveneau incontrolabili.

Prin prevederile sale, *Legea pentru organizarea administrației locale* din 14 august 1938 i-a asigurat guvernului un control deplin asupra colectivităților locale: „… această epocă a marcat începutul decăderii și în final al eliminării sistemului administrației publice locale introduse la 1864. Chiar dacă

se vehicula și acum ideea de descentralizare administrativă, condițiile noului regim au determinat o alterare a vechiului deziderat. Renunțarea la sistemul alegerii organelor unipersonale și transformarea lor în organe primordiale în realizarea intereselor locale au consacrat un centralism administrativ fără precedent“.

Așadar, în timp ce susținătorii reformei administrative propagau principiul descentralizării administrative ca fiind cel care a stat la baza elaborării legii, în fapt, administrația locală a fost organizată după normele sistemului administrativ centralizat, specific perioadelor de criză sau regimurilor autoritare/totalitare.

Experimentul administrativ specific regimului de autoritate monarhică a regelui Carol al II-lea a luat sfârșit în contextul prăbușirii regimului carlist și al instaurării regimul antonesciano-legionar. Principiile *Legii administrative de la 14 august 1938* nu se mai potriveau cu principiile politice ale statului național-legionar, cu atât mai mult cu cât noile autorități apreciau că legea, în decursul celor doi ani de aplicare, prezentase numeroase și importante lacune. Primul pas spre reforma totală a legii administrative în spiritul ordinei politice național-legionare a fost Decretul-lege nr. 3219 din 22 septembrie 1940, pentru desființarea rezidențelor regale și reorganizarea prefecturilor de județ, județele redevenind principalele unități administrativ-teritoriale prin redobândirea personalității juridice.

Proiectele administrative având caracter regional, din perioada analizată, materializate sau nu în practică, atestă preocuparea constantă de a se găsi o structură administrativ-teritorială care să permită o cât mai bună funcționare și, implicit, o cât mai bună dezvoltare a fiecărui decupaj teritorial în parte. De asemenea, în contextul în care ideea împărțirii teritoriului statului în unități administrative de profil regional continuă să fie de actualitate, experiențele naționale anterioare dobândesc importanță, ele putând fi luate în considerare de autoritățile competente pentru a evita greșelile trecutului.

9. Organizarea administrativă 1948–1968

Proclamarea Republicii Populare Române la 30 decembrie 1947, votarea Constituției la 13 aprilie 1948, naționalizarea întreprinderilor industriale, miniere, bancare, de asigurări de la 11 iunie 1948 au fost urmate la 15 ianuarie 1949 de *Legea asupra Consiliilor Populare*, care aveau menirea să conducă aparatul administrativ local în contextul noii organizării administrativ teritoriale a României ca organe locale ale puterii de stat, marcate de apartenența țării la alt sistem politic, economic, social și cultural.

Reforma administrativă a fost anunțată încă la Congresul Partidului Comunist Român din februarie 1948 ca o reformă foarte importantă, stabilindu-se astfel sarcini clare pentru organizarea administrației ce urma să fie subordonată organismelor locale ale puterii de stat. Constituția Republicii din aprilie 1948 prevedea la articolul 76 următoarele: Organele locale ale puterii de stat sunt Consiliile Populare, iar *Legea nr 17/1949* asupra Consiliilor Populare, prin articolul 18, atribuia acestor noi structuri următoarele responsabilități:

a) realizarea în viața locală a principiilor orânduirii socialiste

b) asigurarea participării maselor populare la conducerea treburilor obștești;

c) apărarea și sporirea bunurilor comune ale poporului;

d) executarea planului local și participarea la realizarea planului economic de stat;

e) întărirea prieteniei între cei ce muncesc, fără deosebire de naționalitate, limbă și religie;

f) ridicarea nivelului politic, cultural și civic al masele populare prin înființarea și dezvoltarea de instituții de cultură, lichidarea analfabetismului, stimularea și ajutorarea elementelor talentate;

g) protecția sănătății publice, grija pentru bătrâni, invalizi și cei inapți pentru muncă și organizarea încadrării celor apți pentru muncă în activități productive;

h) organizarea aprovizionării populației muncitoare cu cele necesare traiului și combaterea speculei și a sabotajului economic;

i) promovarea egalității în drepturi dintre femei și bărbați, protecția mamei și a copilului prin înființarea de maternități și combaterea speculei și a sabotajului;

j) grija de cetățeni în a-și executa toate îndatoririle legale.

Se preciza în această legislație că până la organizarea primelor alegeri, pentru sfaturile populare, atribuțiile acestora erau îndeplinite de comitetele provizorii. În acest context au fost desființate

prefecturile, preturile și primăriile și până la alegerile din 5 aprilie 1949 au fost numite comitete provizorii.

După terminarea războiului și instaurarea regimului socialist, România pierde împărțirea din perioada interbelică, adică dispar cele 10 ținuturi, 58 de județe rămase după cedarea Basarabiei, Bucovinei și Cadrilaterului, cu tot cu cele 424 de plăși și 6.276 de comune rurale și urbane, fiind înlocuite cu 28 de regiuni compuse din 177 de raioane, 148 de orașe și 4.052 de comune. Tipul de împărțire teritorială era ca și în URSS și anunța o integrare a României într-un sistem global care avea să fie supranumit Lagărul Socialist.

Procesul restrângerii și lichidării treptate a regimurilor parlamentar-constituționale în România, început prin dictatura regală, apoi antonesciană, continuată după abolirea monarhiei și proclamarea republicii se intensifică prin adoptarea Constituției din anul 1948, care reprezintă produsul tipic al aplicării în viața politică românească a doctrinei și ideologiei comuniste, al cărui principiu fundamental era dominația clasei muncitoare și a țărănimii muncitoare asupra restului societății (intelectualii nu erau o clasă, ci o pătură socială) după ideologia marxist-leninistă, care da direcția în URSS. Titlul I, intitulat Republica Populară Română, consființește că „Republica Populară Română este stat popular, independent și suveran“. Art.1: „Republica Populară Română a luat ființă prin lupta dusă de popor, în frunte cu clasa muncitoare, împotriva fascismului, reacțiunii și imperialismului; art.2: „În Republica Populară Română întreaga putere de stat emană de la popor și aparține poporului“. Deși se instituie ca formă de guvernământ republica și se reglementează caracterul independent și unitar al statului român, acesta nu mai este numit indivizibil, iar teritoriul său inalienabil. De asemenea, în ciuda consacrării constituționale a principiului conform căruia puterea de stat emană de la popor și aparține poporului, exercitandu-se prin intermediul organelor reprezentative, acesta va rămâne pur formal, nefiind niciodată aplicat în practica vieții parlamentare din perioada totalitarismului. Pentru prima dată în istoria vieții politice și parlamentare din România, prin actul constituțional din 1948 este înlăturat principiul separației puterilor în stat, organ suprem al puterii de stat devenind Marea Adunare Națională, față de care răspun- deau toate celelalte organe ale statului[1]. Constituția din 1948 a marcat trecerea spre un regim guvernamental întemeiat pe monopartidism și autoritarism statal, precum și spre o econo- mie centralizată și dirijată politic. De asemenea, această Constituție pune bazele desființării proprietății private mari, iar articolele 8 și 9 prevedeau că „Proprietatea particulară și dreptul de moștenire sunt recunoscute și garantate de lege“ și că „pământul aparține celor care îl mun- cesc“. Fundamentând bazele structurii social-economice de tip social, Constituția din anul 1948, deși recunoștea existența a trei tipuri de proprietate (proprietatea de stat, cooperatistă și participativă), proclama principiul supremației proprietății de stat și cooperatiste față de pro- prietatea particulară, precum și protecția specială a proprietății de stat. Referitor la dreptu- rile și libertățile fundamentale ale individului, deși acestea erau recunoscute și garantate prin Constituția din anul 1948, erau introduse numeroase restricții și interdicții în privința exercitării lor, creându-se o discrepanță vizibilă între principiile și realitățile politice și juridice.

După cel de al Doilea Război Mondial, se adoptă *Legea nr. 5 din 8 septembrie 1950*, după modelul sovietic, care consfințește ca forme principale administrativ-teritoriale regiunea, orașul, raionul și comuna. În același an s-a trecut la o nouă organizare administrativ-teritorială, cu regiuni și raioane, fără vreun criteriu socio-uman (adică etnografic sau istoric), ci doar unul economic, înlocuindu-se vechiul sistem administrativ în vigoare de peste o sută de ani și care aniunța viitoare industrializare forțată a tuturor sectoarelor vieții românești, adică modernizarea țării într-un registru de apartenență la un sistem global și bine controlat, care era sistemul socialist[2]. Astfel au fost desființate cele 58 de județe ca și cele 424 plăși și 6.276 de comune rurale și urbane, fiind înlocuite cu 28 de regiuni compuse din 177 de raioane, 148 de orașe și 4.052 de comune și anume:

REGIUNEA ARAD, cu reședința la Arad, având în componență raioane: Arad, Criș, Gurahonț, Ineu, Lipova.

REGIUNEA ARGEȘ, Reședința Pitești, Raioane: Costești, Curtea de Argeș, Găești, Muscel, Pitești, Slatina, Topoloveni, Vedea.

REGIUNEA BACĂU, Reședința Bacău, Raioane: Bacău, Buhuși, Ceahlău, Moinești, Piatra Neamț,

Român, Târgu Neamț, Târgu Ocna.

REGIUNEA BAIA MARE, Reşedința Baia Mare, aioane: Baia Mare, Carei, Cehul Silvaniei, Lăpuş, Oaş, Satu Mare, Sighet.

REGIUNEA BÂRLAD, Reşedința Bârlad, Raioane: Bârlad, Huşi, Murgeni, Vaslui, Zeletin.

REGIUNEA BIHOR, Reşedința Oradea, Raioane: Aleşd, Beiuş, Marghita, Oradea, Salonta, Săcuieni, Şimleu.

REGIUNEA BOTOŞANI, Reşedința Botoşani, Raioane: Botoşani, Darabani, Dorohoi, Săveni, Truşeşti.

REGIUNEA BUZĂU, Reşedința Buzău, Raioane: Buzău, Cârpiniştea, Cislău, Mizil, Pogoanele, Râmnicu Sărat.

REGIUNEA CLUJ, Reşedința Cluj, Raioane: Aiud, Câmpeni, Cluj, Dej, Gherla, Huedin, Jibou, Turda.

REGIUNEA CONSTANȚA, Reşedința Constanța, Raioane: Adamclisi, Constanța, Hârşova, Istria, Medgidia.

REGIUNEA DOLJ, Reşedința Craiova, Raioane: Balş, Băileşti, Brabova, Calafat, Caracal, Corabia, Craiova, Plenița, Sadova.

REGIUNEA GALAȚI, Reşedința Galați, Raioane: Brăila, Bujoru, Călmățui, Făurei, Galați, Măcin, Tulcea.

REGIUNEA GORJ, Reşedința Târgu Jiu, Raioane: Baia de Aramă, Filiaşi, Gilort, Hurezani, Strehaia, Târgu Jiu, Turnu Severin, Vânju Mare.

REGIUNEA HUNEDOARA, Reşedința Deva, Raioane: Alba, Brad, Deva, Hațeg, Hunedoara, Orăştie, Petroşani.

REGIUNEA IALOMIȚA, Reşedința Călăraşi, Raioane: Călăraşi, Feteşti, Lehliu, Slobozia, Urziceni.

REGIUNEA IAŞI, Reşedința Iaşi, Raioane: Codăieşti, Hârlău, Iaşi, Negreşti, Paşcani, Târgu Frumos.

REGIUNEA MUREŞ, Reşedința Târgu Mureş, Raioane: Gheorgheni, Luduş, Reghin, Sângeorgiu de Pădure, Târnăveni, Târgu Mureş.

REGIUNEA PRAHOVA, Reşedința Ploieşti

Raioane: Câmpina, Cricov, Ploieşti, Pucioasa, Sinaia, Târgovişte, Teleajen.

REGIUNEA PUTNA, Reşedința Focşani, Raioane: Adjud, Focşani, Măicăneşti, Panciu, Tecuci, Vrancea.

REGIUNEA RODNA, Reşedința Bistrița, Raioane: Beclean, Bistrița, Năsăud, Vişeu.

REGIUNEA SEVERIN, Reşedința Caransebeş, Raioane: Caransebeş, Almaş, Moldova Nouă, Oravița, Reşița.

REGIUNEA SIBIU, Reşedința Sibiu, Raioane: Agnita, Făgăraş, Mediaş, Sebeş, Sibiu, Sighişoara.

REGIUNEA STALIN, Reşedința Stalin, Raioane: Ciuc, Odorhei, Racoş, Sfântu Gheorghe, Stalin, Târgu Secuiesc.

REGIUNEA SUCEAVA, Reşedința Suceava, Raioane: Câmpulung, Fălticeni, Gura Humorului, Rădăuți, Suceava, Vatra Dornei.

REGIUNEA TELEORMAN, Reşedința Roşiorii de Vede, Raioane: Alexandria, Drăgăneşti, Roşiorii de Vede, Turnu Măgurele, Vârtoapele, Videle, Zimnicea.

REGIUNEA TIMIŞOARA, Reşedința Timişoara, Raioane: Deta, Lugoj, Sânicolaul Mare, Timişoara.

REGIUNEA VÂLCEA, Reşedința Râmnicu Vâlcea, Raioane: Bălceşti, Drăgăşani, Hurezu, Lădeşti, Lovištea, Râmnicu Vâlcea.

REGIUNEA BUCUREŞTI, Reşedința Giurgiu, Raioane: Brăneşti, Crevedia, Giurgiu, Mihăileşti, Oltenița, Răcari, Snagov, Vidra.

CAPITALA – Bucureşti, Raioane: Stalin, 1 Mai, 23 August, Tudor Vladimirescu, Nicolae Bălcescu, Lenin, Gheorghiu- Dej, Grivița Roşie.

Se pun în evidență 28 de regiuni şi 177 de raioane. Oraşele erau împărțite în: oraşe de subordonare republicană, oraşe de subordonare regională şi oraşe de subordonare raională.

9.1. Administrația Republicii Populare Române din 1952

Noile organe locale ale puterii de stat pe teritoriul noilor unități administrativ-economice s-au constituit după primele alegeri de deputați în sfaturi populare (comunale, orășenești, raionale și regionale), ținute la 3 decembrie 1950. În urma alegerilor, la 11 decembrie 1950, Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române a emis *Decretul nr. 259/1950*, prin care s-au reglementat structura, atribuțiile și sarcinile sfaturilor populare. Potrivit acestui decret, Sfaturile Populare (corespondent al Consiliilor interbelice) au fost organizate ca organe locale ale puterii de stat, exercitând, pe teritoriul unităților administrativ economice pentru care erau alese, puterea de stat potrivit Constituției și a legilor țării. Acestea aveau menirea să organizeze participarea activă a oamenilor muncii la conducerea treburilor obștești și la opera de construire a socialismului. Această participare se realiza prin deputații Sfaturilor Populare, aleși de oamenii muncii de pe teritoriul fiecărei unități administrativ-teritoriale locale, pe termen de patru ani. Deputații aleși erau răspunzători de întreaga lor activitate în fața alegătorilor, erau obligați să facă dări de seamă în fața acestora și puteau fi revocați de alegători.

Sfaturile populare aveau inițial – corespunzător etapei de dezvoltare în care au luat ființă – următoarele sarcini:

a) Să asigure respectarea legilor și înfăptuirea directivelor și hotărârilor organelor superioare;

b) Să contribuie la întărirea puterii de apărare a țării;

c) Să participe la realizarea planului de stat, a bugetului general al Republicii Populare Române, să întocmească și să execute planul și bugetul local;

d) Să conducă activitatea organelor întreprinderilor și instituțiilor economice și culturale subordonate lor;

e) Să ia măsuri în vederea înfăptuirii politicii de industrializare socialistă și de electrificare a țării;

f) Să ia măsuri pentru întărirea gospodăriilor agricole colective existente și pentru organizarea de noi gospodării agricole colective;

g) Să asigure ridicarea nivelului cultural și politic al maselor, lichidarea analfabetismului, dezvoltarea învățământului elementar obligatoriu, să înființeze instituții de cultură și de învățământ și să asigure dezvoltarea lor;

h) Să asigure respectarea drepturilor cetățenești;

i) Să asigure ocrotirea sănătății publice;

j) Să asigure protecția mamei și a copilului prin înființarea de maternități, leagăne, cămine și grădinițe de copii;

k) Să ia măsuri pentru dezvoltarea sportului de masă, supraveghind activitatea Comitetului de Cultură Fizică și Sport;

l) Să ia măsuri pentru a asigura conviețuirea frățească, bazată pe egalitatea în drepturi, între poporul român și naționalitățile conlocuitoare;

m) Să asigure apărarea și sporirea bunurilor comune ale poporului ;

n) Să ia măsuri în vederea pregătirii cadrelor pentru nevoile industriei, agriculturii și ale aparatului de stat; și

o) Să facă propuneri organelor superioare pe baza experienței și inițiativei locale.

Sfaturile populare exercitau deci în toate sectoarele vieții puterea de stat ce le-a fost încredințată pe plan local.

Sfaturile populare lucrau în sesiuni ordinare și extraordinare. Sesiunile ordinare se convocau – în cazul sfaturilor populare regionale, raionale și ale orașelor de subordonare republicană și regională – de patru ori pe an, iar în cazul orașelor de subordonare raională și ale comunelor o dată pe lună. Sesiunile extraordinare puteau fi convocate de câte ori era nevoie de către comitetele executive sau de majoritatea deputaților sfaturilor populare. Pe timpul sesiunilor sfaturile populare alegeau un președinte și un secretar pentru conducerea ședințelor sesiunii respective.

În *Constituția din 1952*, conform articolelor 18 și 19, România era împărțită din punct de vedere administrativ astfel: Regiunile: Arad, Bacău, Baia Mare, Bârlad, București, Cluj, Constanța, Craiova,

Galați, Hunedoara, Iași, Oradea, Pitești, Ploiești, Stalin, Suceava, Timişoara, formate din raioane și comune, precum și Regiunea Autonomă Maghiară (formată din raioanele: Ciuc, Gheorgheni, Odorhei, Reghin, Sângeorgiu de Pădure, Sf. Gheorghe, Târgu-Mureș- centru administrativ, Târgu-Secuesc, Toplița).

Regiunea se compunea din raioane și orașe de subordonare regională, fiind înființate 28 de regiuni.

Constituția din 1952 definea mult mai precis baza politică a statului democrat-popular, fundamentată pe dictatura proletariatului, stipulând expres căror clase sociale le aparține puterea de stat și indicând modalitatea de exercitare a acestei puteri prin „realizarea alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, în care rolul conducător îl deține clasa muncitoare". Principiile fundamentale ale acestei Constituții erau suveranitatea poporului, unitatea puterii de stat și exercitarea acesteia prin organe reprezentative, centralismul democratic, planificarea națională, legalitatea populară, activismul social și politic al cetățenilor. Statul român era definit ca un stat democrat-popular unitar, suveran și independent, dar nefăcându-se nici o referire la caracterul său indivizibil sau inalienabil. În **Capitolul I, Orânduirea socială**, erau cuprinse următoarele reglementări: „Republica Populară Română este stat al oamenilor muncii de la orașe și de la sate" (art.1); „Baza puterii în Republica Populară Română este alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare, în care rolul conducător aparține clasei muncitoare" (art.2); „Republica Populară Română s-a născut și s-a întărit ca rezultat al eliberării țării de către fortele armate ale Republicilor Socialiste de sub jugul fascismului și de sub dominația imperialismului, ca rezultat al doborârii puterii moșierilor și capitaliștilor de către masele populare de la orașe și de la sate în frunte cu clasa muncitoare, sub conducerea Partidului Comunist Român" (art.3). Constituția din anul 1952 consacra fără echivoc rolul conducător al partidului comunist în orânduirea socială și de stat a României, reprezentată de regimul „democratiei populare" ce reflecta „puterea oamenilor muncii". Forma politică prin care se exercita această putere era reprezentată de organele statului, sistem ce avea o construcție piramidală, ierarhizată și centralizată, în vârful acesteia situându-se Marea Adunare Națională ca organ suprem al puterii de stat. Dispozițiile constituționale referitoare la orânduirea de stat a României consacrau tranformarea statului socialist în principalul instrument de realizare a dictaturii proletariatului, prin conferirea unor largi atribuții în toate domeniile vieții economice, sociale și culturale.

Articolul 6 exprima esența orânduirii social-economice astfel: „Fundamentul formațiunii social-economice socialiste este proprietatea socialistă asupra mijloacelor de pro- ducție, care are fie forma proprietății de stat (bun comun al poporului), fie forma proprietății cooperatist-colectiviste (proprietatea gospodăriilor colective sau a organizațiilor colectiviste)", proclamându-se rolul conducător în economia națională a țării al proprietății socialiste. Aceste prevederi marchează trecerea de la economia liberă, de piață la economia socialistă planificată. În ceea ce privește reglementarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor, aceasta sunt stipulate în capitolul al VIII-lea. În cadrul acestui capitol sunt prevăzute și garantate drepturi precum dreptul la muncă, dreptul la odihnă, dreptul la asigurare materială de bătrânețe, în caz de boală sau incapacitate de muncă, dreptul la învățătură, egalitatea în drepturi a cetățenilor în toate domeniile vieții economice, politice și culturale, drepturi pentru minoritățtile naționale, egalitatea în drepturi între bărbați și femei, libertatea de conștiință, libertatea cuvântului, a presei, a întrunirilor și mitingurilor, a cortegiilor și demonstrațiilor de stradă, dreptul la asociere, inviolabilitatea persoanei și a domiciliului. Un aspect important este definirea R.P.R. ca „democrație populară". Din analiza acestor texte constituționale se remarca inversarea raportului firesc între individ şi stat. Aceasta rezulta din modalitatea de exprimare și garantare a drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățeanului. Astfel, dacă în Constituțiile interbelice, și inclusiv în Constituția din anul 1948, aceste drepturi și libertăți erau prevăzute în primele capitole, după articolele referitoare la teritoriul național, în Constituția din anul 1952 ele sunt denumite „Drepturi și datorii fundamentale", fiind plasate în Capitolul VIII. Constituția R. P. Române din 1952, Cap. III, art.18 precizează că în Republica Populară Română împărțirea administrativ-teritorială cuprindea 18 regiuni: Arad, Bacău, Baia Mare, Bârlad, București, Cluj, Constanța, Craiova, Galați, Hunedoara, Iași, Oradea, Pitești, Ploiești, Stalin, Suceava, Timișoara și Regiunea Autonomă Maghiară.

Articolul 19 din *Constituție* arată că Regiunea Autonomă Maghiară a R. P. Române (cu raioanele: Ciuc, Gheorgheni, Odorhei, Reghin, Sângeorgiu de Pădure, Sfântu Gheorghe, Târgu Mureș, Târgu

Secuiesc, Toplița și centrul administrativ în orașul Târgu Mureș) are conducere administrativă autonomă, aleasă de populația Regiunii Autonome Maghiare. Autonomia se referea la puterea de decizie limitată a administrației locale, după modelul regiunilor autonome din Spania de pildă (în regimul franchist, care era de extremă dreapta, nu de extremă stânga), dar însemna mai puțin decât în cadrul regiunilor autonome di URSS sau al autonomiei republicilor URSS și s-a făcut pentru maghiarii și secuii din România în condițiile în care Ungaria aparținea și ea, ca stat, sistemului socialist postbelic.

Articolul 20 menționa că legile R. P. R., hotărârile și dispozițiile organelor centrale ale statului sunt obligatorii și pe teritoriul Regiunii Autonome Maghiare, iar articolul 21 sublinia faptul că regulamentul Regiunii Autonome Maghiare este elaborat de Sfatul Popular al acesteia și supus spre aprobare Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, ăn virtutea centralismului democratic care guvera țara. În septembrie 1952 a fost aprobat Decretul 331 prin care s-a modificat legea raionării, fiind reorganizate unele raioane, iar numărul lor mărindu-se.

Prin *Decretul nr. 12* cu privire la modificarea *Legii nr. 5/1950* pentru raionarea administrativ - economică a teritoriului RPR. Buletinul Oficial al R.P.R., nr. 1, 10 ianuarie 1956 s-au desființat regiunile Arad și Bârlad și s-au înființat unele raioane cum ar fi Gura Jiului, Potcoava. Între 1956–1960 a fost o perioada intermediară în care singurele modificări au fost dispariția regiunilor Arad (unită cu Timișoara în Regiunea Banat) și Bîrlad (impărțită între Bacău, Iași și Galați). În 1960, se reduce iarăși numărul de regiuni la 16, iar Regiunea Autonomă Maghiară devine Regiunea Mureș-Autonomă Maghiară.

Prin *Decretul din 14 aprilie 1964* s-a modificat Anexa la *Legea nr. 3/1960* privind îmbunătățirea împărțirii administrative a teritoriului Republicii Populare Române. Momentul fundamental în plan legislativ a fost consacrat de adoptarea unei noi constituții în anul 1965.

Spre deosebire de constituțiile socialiste anterioare, Constituția din 1965 fundamenta cel mai pregnant monopolul politic al Partidului Comunist Român, în condițiile în care regimul lui Gheorghiu-Dej se schimba cu acela al lui Nicolae Ceaușescu chiar în anul respectiv. Suveranitatea natională era percepută ca a orecuperare a căilor naționalismului românesc, iar acesta ca o parte a sistemului politic de conducere a țării. Prin acestă Constituție, România era proclamată Republică Socialistă, considerandu-se că dispune de o economie socialistă generalizată și de relații de producție socialiste dominante, în toate domeniile vieții sociale, orânduirea socialistă reușind să se impună în mod deplin și definitiv. Acest lucru asigura, în viziunea Constituției din 1965, „suveranitatea, independența și unitatea“ statului român, al cărui teritoriu devenea „inalienabil și indivizibil“ (art.1). Spre deosebire de Constituția anterioară, această lege fundamentală consacră și fundamentează cel mai pregnant monopolul unei singure formațiuni politice – PCR – „cea mai înaltă formă de organizare a clasei muncitoare“, care însă avea să devină monopolul persoanelor care conduceau partidul, în buna tradiție identitară pe care românii o moșteniseră prin vremuri, de la daci, apoi de la domnii români și de la regii României. Nicolae Ceaușescu chiar a inițiat o formă de prezentare pentru public, cu un sceptru în mână, ceea ce nu era în nici un caz o imagine de sorginte comunistă (conducătorul fiind, după ideologia țării, apartenent al clasei muncitoare, forța conducătoare). Principalul instrument de transpunere și realizare în practică a politicii partidului comunist este statul socialist, care, conform dispozitiilor constituționale, „organizează, planifică și conduce economia națională, apară și dezvoltă proprietatea socialistă, asigură condițiile de dezvoltare a învățământului, științei și culturii, apară legalitatea societății și ordinea de drept, organizarea apărării țării și dezvoltarea forțelor armate“ (art.13). Principiul separației puterilor în stat nu figura în actul fundamental din 1965, iar România nu a încorporat nici una dintre tradițiile constituționale românești antebelice în materie de legislație și de aplicare a acesteia de către organele și instituțiile îndrituite să o facă. Activitatea de elaborare a legilor a fost preluată de către Consiliul de Stat, „organ suprem al puterii de stat, cu activitate permanentă“. Art. 42 definea Marea Adunare Națională ca fiind „unicul organ legiuitor al Republicii Socialiste România“.

În anul 1968, pe fondul schimbărilor structurale din economia națională, cu trecerea industriei, sub aspect valoric, în prim plan și creșterea explozivă a populației urbane, cu precădere pe seama exodului rural, se trece la o nouă organizare administrativ-teritorială, în care se regăsesc elemente ale structurilor teritorial-administrative din perioada interbelică. Astfel că în 1968 a fost vehiculat proiectul celor 35 de județe, însă, în final, s-a adoptat o variantă a proiectului cu 39 de județe, conform art. 9 din Legea

nr. 2 din 16 februarie 1968 privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România, publicată în "B. Of. Nr." 17 din 17 februarie 1968.

Prin această lege se adoptau ca unități administrative de bază județul, comuna și orașul. Motivația esențială a creării noilor structuri teritorial-administrative a constat în a genera o mai echitabilă și echilibrată distribuție a forțelor de producție în teritoriu. Județelor cu tradiție industrială și cu grad ridicat de urbanizare (Prahova, Brașov, Timiş, Cluj) li se opuneau altele nou înființate, cu grad ridicat de ruralism și slabe infrastructuri industriale (Sălaj, Bistrița-Năsăud, Vaslui, Ialomița, Teleorman ş.a.). Acestea din urmă au fost susținute puternic de la bugetul centralizat al statului pentru a se dezvolta sub aspect industrial și urbanistic.

Concomitent a fost adoptată și *Legea nr. 3* din 16 februarie 1968 privind asigurarea conducerii locale de stat în unitățile administrativ-teritoriale până la alegerea consiliilor populare. Ulterior acestei legislații, la 1 august 1968, se publicau în "Buletinul Oficial" nr. 105–107, Hotărâri ale Consiliului de Miniștri cu privire la delimitarea administrativ-teritorială a municipiului București și a județelor țării, conform noii organizări, astfel:

– Municipiul București, capitala Republicii Socialiste România, era împărțit în opt sectoare, 12 comune suburbane și 23 sate (cf. Anexa la HCM nr. 1127/1968, publicată în Buletinul Oficial al Republicii Socialiste Române"", partea I, nr. 105–107, pp. 861–865);

– Județul Alba, cu reședința în municipiul Alba Iulia, avea în componența sa 8 orașe, 58 localități componente ale municipiului și orașelor, 67 comune, din care suburbane 1 și 658 sate din care aparținând orașelor 29;

Conchidem: 39 județe și municipiul București însumau 236 orașe, dintre care 47 de municipii și 2706 comune având în componență 13.149 de sate (cf. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Scurtă istorie a românilor*, București, 1977, ed. cit., p. 368)

Împărțirea a fost valabilă între 1968–1981, după care județul Ilfov a fost redimensionat și i s-a dat numele de,Sectorul Agricol Ilfov. Au apărut județele

În expunerea de motive, la elaborarea legii (*Legea nr.2* din 17 februarie 1968) s-a avut în vedere necesitatea punerii de acord a organizării administrativ-teritoriale cu schimbările calitative intervenite în dezvoltarea economiei pe întreg teritoriul țării, precum și cu modificările care au avut loc în structura populației, profilul, întinderea și condițiile de viață ale orașelor și comunelor. În privința denumirii județelor, s-au avut în vedere tradițiile istorice și importanța actuală a unor zone geografice sau orașe.

Articolul 1 al legii menționează că teritoriul R. S. România este organizat în următoarele unități administrativ-teritoriale: județul, orașul și comuna. În continuare se arată că județul este alcătuit din orașe și comune. Municipiul București, capitala țării, se organizează pe 8 sectoare. Legea a stabilit orașele cu rang de municipiu, în număr de 45.

10. Organizarea administrativ-teritorială a României (1968–2011)

Actuala organizare administrativ-teritorială a României este statuată prin *Legea nr. 2/1968*, republicată în anul 1981 (cf. Radu Săgeată, art. cit.). După republicare, această lege a suferit unele modificări, valabile până în luna aprilie 1989, când a fost înlocuită cu o altă lege, *Legea nr. 2/1989*, care a abrogat *Legea nr. 2/1968*, republicată în 1981. De subliniat este faptul că, până în decembrie 1989, organizarea administrativă a teritoriului statului a constituit, pentru statul socialist, un instrument important pe care l-a folosit pentru o administrare în sistem centralizat. Astfel, au fost desființate mai multe sate, comune și județe cu începere din 1968, multe dintre ele cu atestări documentare de secole (ceea ce a dus la proteste în toate zonele). După decembrie 1989 un număr important de autorități locale și cetățeni au solicitat reînființarea unora dintre unitățile administrativ-teritoriale. În acest scop, s-a constituit ***Liga județelor abuziv desființate***, ca organizație neguvernamentală, care a întreprins în perioada ce a urmat o serie de acțiuni menite să reînființeze județele istorice pierdute prin organizarea administrativă din 1968, dar și pierdute din perioada interbelică (de pildă județul Râmnicu Sărat). Printre primele măsuri luate de către Consiliul Frontului Salvării Naționale, încă din ianuarie 1990, a

fost și aceea de adoptare a *Decretului-lege nr. 38/1990* privind abrogarea *Legii nr. 2/1989,* referitoare la organizarea administrativă a teritoriului țării. În preambulul acestui act normativ se preciza că „prin *Legea nr.2/1989*, adoptată în timpul fostului regim dictatorial, au fost desființate în mod nejustificat și abuziv, ignorându-se voința cetățenilor, peste 300 de comune și un mare număr de sate cu adâncă tradiție în istoria țării, aducându-se grave prejudicii desfășurării vieții și muncii cetățenilor. Având în vedere caracterul dăunător al acestor măsuri și ținând seama de dorința exprimată de locuitorii din aceste localități, precum și de către consiliile teritoriale ale Frontului Salvării Naționale, în baza măsurilor stabilite de Consiliul Frontului Salvării Naționale în sesiunea din 17 ianuarie 1990, până la elaborarea unei noi legi de organizare administrativă a teritoriului României, în temeiul art. 2 din *Decretul-lege nr. 2/1989* privind constituirea, organizarea și funcționarea Frontului Salvării Naționale și a consiliilor teritoriale ale Frontului Salvării Naționale, Consiliul Frontului Salvării Naționale decretează". Două au fost măsurile de fond stabilite prin acest act normativ, și anume: a) abrogarea prevederilor *Legii nr. 2/1968*, cu excepția dispozițiilor referitoare la înființarea unor noi comune în județul Constanța, precum și a celor privind trecerea a 23 comune în categoria orașelor; b) repunerea în vigoare a prevederilor *Legii nr. 2/1968* privind organizarea administrativă a teritoriului României, cu modificările ulterioare, cu excepția prevederilor art. 6 alin. (2) privitoare la comunele suburbane, care s-au abrogat, și a celor referitoare la orașele ce aparțineau de municipiile Constanța și Petroșani, care nu se mai aplică. Nu s-a făcut nimic în privința modificărilor administrative din perioada antebelică, rămase astfel și în socialism. S-a apreciat că *Legea nr. 2/1968*, republicată în anul 1981, corespundea mai bine condițiilor politice, economice și sociale ale României, în această primă etapă postrevoluționară. Aceste reglementări postrevoluționare au fost integrate în Constituția din 1991, preluate și de Constituția republicată în anul 2003, care, în alin. (3) al art.3, prevede că „Teritoriul este organizat, sub aspect administrativ, în comune, orașe și județe. În condițiile legii, unele orașe sunt declarate municipii". În același sens, dispozițiile art. 22 din *Legea nr. 215/2001* privind administrația publică locală, republicată, precizează că „delimitarea teritorială a comunelor, orașelor, municipiilor și județelor se stabilește prin lege. Orice modificare a limitelor teritoriale ale acestora se poate efectua numai prin lege și numai după consultarea prealabilă a cetățenilor din unitățile administrativ-teritoriale respective prin referendum, care se organizează potrivit legii". Aceeași lege mai precizează, la art. 20 alin. (2), „comunele pot fi formate din unul sau mai multe sate", iar la alin. (4) că „în municipii se pot crea subdiviziuni administrativ-teritoriale, ale căror delimitare și organizare se fac potrivit legii". *Legea nr. 2/1968*, republicată, definea comuna ca unitate administrativ-teritorială care cuprinde populația rurală unită prin comunitate de interese, tradiții, fiind alcătuită din unul sau mai multe sate, în funcție de condițiile economice, social-culturale, geografice și demografice. Satele în care își are sediul consiliul local al comunei sunt sate reședință. În prezent, în România există un număr de 2.859 de comune, care cuprind 12.961 de sate. Orașul este centrul de populație mai dezvoltat din punct de vedere economic, social-cultural și edilitar-gospodăresc. În prezent sunt organizate un număr de 297 de orașe. Municipiul este localitatea urbană cu un număr mai mare de locuitori, o însemnătate deosebită în viața economică, social-politică și cultural-științifică a țării. **Municipiile** în care își au sediile autoritățile publice ale județului sunt municipii-reședință. Există, în prezent, un număr de 103 municipii. Referitor la dispozițiile art. 3 alin. (3) din Constituție și ale *Legii nr.215/2001* privind administrația publică locală potrivit căreia „unele orașe pot fi declarate municipii, în condițiile legii" și „în municipii se pot crea subdiviziuni administrativ-teritoriale a căror delimitare și organizare se fac potrivit legi" este de menționat că numai municipiul București este organizat în subdiviziuni administrativ-teritoriale numite sectoare, numerotate de la I-VI. Legea nr. 2/1968 privind organizarea administrativă a teritoriului României, republicată, mai prevede că orașele și comunele din iminenta apropiere a municipiilor și a orașelor mai importante pot aparține de acestea ca unități administrativ-teritoriale distincte. De asemenea, se prevede că orașele și comunele care, datorită condițiilor climaterice, hidrologice sau așezării lor, prezintă importanță pentru ocrotirea sănătății și asigurarea odihnei cetățenilor, sunt organizate ca stațiuni balneoclimaterice. Referitor la județ ca unitate administrativ-teritorială, legea prevede că acesta este alcătuit din orașe și comune, în funcție de condițiile geografice, economice și social-politice, etnice și de legăturile culturale și tradiționale ale populației.

În prezent, sunt organizate 41 de județe.

Fiecare unitate administrativ-teritorială, precum şi localităţile componente sau aparţinătoare, precum şi staţiunile balneoclimaterice, poartă o denumire. Potrivit reglementărilor în vigoare, atribuirea sau schimbarea denumirilor, judeţelor, municipiilor, oraşelor, comunelor, satelor, localităţilor componente ale municipiilor şi oraşelor şi staţiunile balneo-climaterice se fac de către Parlament, la propunerea Guvernului.

*
* *

Alte forme de organizare administrativă a teritoriului. Administrarea treburilor publice ale statului este adesea mai nuanțată și mai diversificată pe plan organizatoric și funcțional, cunoscându-se, în practică, şi alte modalităţi şi forme, fiecare dintre ele apropiindu-se mai mult sau mai puţin de formele „clasice" ale organizării administrative a teritoriului statului. Pe teritoriul unor localități și județe sunt instituite, în condițiile legii, așa-numitele **zone libere**. Acestea nu sunt unități administrativ-teritoriale. Potrivit prevederilor *Legii nr.84/1992* privind regimul zonelor libere acestea fac parte integrantă din teritoriul statului român şi li se aplică legislaţia naţională. Ele se instituie în porturile maritime și fluviale, în lungul Canalului Dunăre-Marea Neagră, al altor canale naviga- bile și în teritoriul din apropierea punctelor de trecere a frontierei de stat a României. Zonele libere sunt suprafeţe din teritoriul ţării, precis delimitate şi împrejmuite, în care orice persoană fizică sau juridică, română sau străină, poate desfăşura o serie de activităţi economice, pentru care sunt scutite de plata taxei pe valoarea adăugată, a accizelor şi a impozitului pe profit. Scopul pentru care se instituie zonele libere are în vedere promo- varea schimburilor internaționale și atragerea de capital străin pentru creșterea eficienței resurselor economice naționale și folosirea forței de muncă autohtone. Înființarea și delimitarea zonelor libere, precum şi aprobarea regulamentului de organizare şi funcţionare a acestora se fac prin hotărâre a Guvernului. Administrarea zonelor libere se face de regii autonome, anume înființate. Pe planul organizării administrative a teritoriului sunt create și unele „servicii publice zonale (regionale)", specializate în diverse domenii de activitate, a căror rază teritorială poate cuprinde una sau mai multe unități adminis- trativ-teritoriale (mai multe comune și orașe sau mai multe județe). Cu titlu de exemplu amintim: ocoalele silvice, Administrația rezervației biosferei „Delta Dunării" și altele. Aceste structuri teritoriale nu sunt unități administrativ-teritoriale, dar organizarea lor răspunde unor nevoi specifice, motiv pentru care statul nu numai că le recunoaște ca atare, dar le și reglementează prin acte administrative de autoritate și le pune la dispoziție teritoriu, mijloace materiale și financiare și specialiști care să gireze problemele ce con- stituie obiectul special al activității lor. Alteori, statul creează nu numai unități adminis- trativ-teritoriale și, așa cum am văzut mai sus, „servicii specializate" ori „zone libere", ci și subdiviziuni administrativ-teritoriale ale unor unități, cu regim juridic apropiat, dar diferit[1]. Este cazul așa-numitelor „subdiviziuni administrativ-teritoriale ale municipiilor", la care se referă dispozițiile art.121 alin. (3) din Constituție și art. 1 alin. 2, lit.h din legea administrației publice locale, astfel cum aceasta a fost modificată și completată prin Legea nr.286/2006, care funcționează aproape ca orice unitate administrativ-teritorială, având autorități publice care le reprezintă – consiliile locale alese și primari aleși – cu atribuțiile corespunzătoare. Rațiunea creării unor subdiviziuni administrativ-teritoriale rezidă tocmai într-o bună, eficientă și operativă administrare a numeroaselor probleme economico - sociale din municipiile în care sunt create.

O menţiune specială se cuvine a fi făcută şi cu privire la aşa-numitele „regiuni de dezvoltare", instituționalizate mai întâi prin Legea nr. 151/1998 privind dezvoltarea regională în România și apoi prin *Legea nr. 315/2004* care a abrogat *Legea nr. 151/1998* și a reglementat într-o nouă manieră această problemă.

Regiunile de dezvoltare, deși nu sunt unități administrativ-teritoriale distincte de actualele comune, orașe și județe, sunt create de consiliile județene (nu de stat) cu acordul consiliilor locale interesate și au drept scop diminuarea dezechilibrelor regionale existente, dezvoltarea cooperării interregionale, interne și internaționale, în vederea pregătirii cadrului instituțional de integrare în structurile Uniunii Europene. Prin atribuțiile conferite de lege structurilor teritoriale instituționalizate – consilii pentru dezvoltarea regională – precum și celor naționale – Consiliul Național pentru Dezvoltare Regională, Agenția Națională pentru Dezvoltare Regională – și mai ales, prin raporturile acestora cu structurile guvernamentale care, în esență sunt raporturi de colaborare, inclusiv prin finanțarea programelor de

dezvoltare dintr-un fond anume constituit, în principal din suma alocată anume din bugetul de stat, se poate aprecia că cregiunile de dezvoltare reprezintă un autentic cadru de descentralizare administrativă, care corespunde în totul principiilor de organizare și funcționare ale administrației publice locale și asigură autonomia de care aceasta are nevoie într-un stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil, cum este și România. În prezent sunt organizate 8 regiuni de dezvoltare, fiecăreia fiindu-i arondate un număr de județe. Regiunile de dezvoltare sunt următoarele: Nord-Est, Sud-Est, Sud-Muntenia, Sud-Vest Oltenia, Vest, Nord-Est, Centru, București-Ilfov.

Organizarea administrativă a teritoriului statului nu este creată pentru totdeauna, nici ca soluție practică și nici ca un concept imuabil. Ea trebuie să se adapteze în permanență nevoilor etapei date și tocmai din acest motiv este folosită de stat ca un instrument prin care își realizează rolul și funcțiile sale, care să asigure și satisfacerea cerințelor specifice diverselor colectivități locale[2]. În acest sens, reamintim că în preambulul Decretului-lege nr.38/1990 privind abrogarea *Legii nr.2/1989* referitoare la organizarea administrativă a teritoriului țării se preciza că măsura este luată doar „până la elaborarea unei noi legi de organizare administrativă a teritoriului României". Pornind de la această teză, remarcăm că în perioada care a urmat, toate guvernele și parlamentele au pus această problemă printre prioritățile înfăptuirii reformelor postrevoluționare. În perioada de început, preocuparea factorilor politici și a celor de decizie s-a axat mai mult pe pregătirea condițiilor, îndeosebi a celor de natură organizatorică și a celor care nu necesitau cheltuieli cărora bugetele de austeritate ale statului nu le puteau face față. Măsurile care au fost luate s-au axat mai mult pe creșterea numărului localităților urbane, prin declararea ca municipii a unor orașe și prin organizarea, ca orașe a unor comune, precum și pe schimbarea denumirii unor localități.

Reprezentanții Guvernului s-au întâlnit în mai multe rânduri cu cei ai Ligii Județelor Abuziv Desființate și au analizat posibilitățile concrete de realizare ale acestui obiectiv înscris în Programele de guvernare. S-au făcut calcule și estimări ale costurilor pe care le implică o asemenea acțiune, s-au luat chiar în discuție mai multe variante avansate de Ligă și de alți factori politici – grupuri de deputați și senatori, de reprezentanți ai unor partide politice – toate însă priveau, în exclusivitate, problema îmbunătățirii organizării administrative a teritoriului numai la nivelul județelor, nu și al celorlalte unități administrativ-teritoriale – comune, orașe, municipii. Până în prezent, măsurile convenite nu au îmbrăcat însă haina juridică necesară. Dacă am încerca o evaluare, chiar și numai în linii generale, a ceea ce s-a întreprins în realizarea acestui obiectiv, am putea desprinde următoarele concluzii:

a) toate guvernele și parlamentele de după 1989 au abordat această problemă în elementele ei nesemnificative, limitându-se, în principal, la declararea unor orașe ca municipii, a unor comune ca orașe, la înființarea de noi comune, ori la schimbarea denumirii unor localități. Chiar și aceste acțiuni au fost în majoritatea cazurilor rezultatul doar al unor propuneri legislative, al unor acte singulare ale unor deputați și senatori care aveau în vedere numai județul pe care îl reprezentau. Astfel, din 1990 până în prezent au fost adoptate un număr de 184 de acte normative prin care a fost modificată Legea cadru în materie, respectiv *Legea nr. 2/1981*, republicată.

b) Până în anul 2000, când a fost adoptată *Legea nr. 3/2000* privind organizarea și desfășurarea referendumului, în cazul propunerilor care priveau organizarea de noi unități administrativ-teritoriale nu s-au respectat, în toate cazurile, prevederile legale, deoarece în nici unul dintre cazuri nu s-a consultat, în prealabil, populația din localitățile respective, prin referendum, așa cum cereau dispozițiile din *Legea administrației publice locale*.

c) Nici una dintre guvernări nu și-a definit o strategie clară și un program concret asupra costurilor efective pe care le presupune această acțiune, în ansamblul ei și în fiecare dintre elementele sale, pentru a ști dacă și când poate susține aceste costuri. Conotații politice și electorale, dar mai cu seamă problemele legate de procesul de integrare a României în structurile UE sunt astăzi repere ale unor discuții și analize în vederea reformării organizării administartive a teritoriului statului român.

Înființarea sau reînființarea unor comune sau orașe, a unor unități administrativ-teritoriale în general, nu este și nu poate fi o acțiune arbitrară. Prin efectele ei deosebite pe planul vieții economice și sociale, al organizării și funcționării statului și societății, în ansamblul său, organizarea administrativă a teritoriului, trebuie să se bazeze întotdeauna pe elemente și factori obiectivi, pe criterii științifice și să răspundă nu doar unor cerințe prezente, ci și de perspectivă. Din acest punct de vedere, este de

menționat faptul că a fost adoptată *Legea nr. 351/2001* privind aprobarea *Planului de amenajare a teritoriului național – Secțiunea a IV-a – Rețeaua de localități.* Fără să reprezinte o lege care să vizeze, în esență și în toate elementele sale, structura administrativă a teritoriului, înființarea sau desființarea de unități administrativ-teritoriale, această reglementare instituie o serie de reguli care privesc clasificarea localităților pe ranguri (prevăzându-se șase ranguri), se stabilesc condițiile de trecere a localităților de la un rang la altul și se precizează principalii indicatori pentru ierarhizarea localităților urbane și rurale. Potrivit acestei reglementări, ierarhizarea localităților pe ranguri este următoarea: a) rangul 0 – Capitala României, municipiu de importanță europeană; b) rangul I – municipii de importanță națională, cu influență la nivel european; c) rangul II – municipii de importanță interjudețeană, județeană sau cu rol de echilibru în rețeaua de localități; d) rangul III – orașe; e) rangul IV – sate reședință de comună; f) rangul V – sate componente ale comunelor și sate aparținând municipiilor și orașelor. Trecerea localităților de la un rang la altul se face numai prin lege, la propunerea Consiliilor locale și consultarea populației prin referendum, în condițiile legii, cu respectarea principalilor indicatori cantitativi și calitativi minimali prevăzuți de lege.

Prin urmare, prin normă cu putere de lege sunt stabiliți acei indicatori minimali pe care trebuie să-i îndeplinească, obligatoriu, fiecare localitate urbană sau rurală pentru a dobândi un anumit rang. Pentru localitățile urbane, care ocupă primele 4 ranguri (0-III), legea precizează un număr de 16 indicatori cantitativi și calitativi minimali pe baza cărora sunt definite și ierarhizate aceste localități, în mod diferențiat pentru municipii și orașe. Pe primul loc între indicatori se află populația care, în cazul municipiului trebuie să fie de cel puțin 25.000 locuitori, iar a orașului, de 5000 locuitori. Urmează ceilalți indicatori, cum sunt: populația ocupată în activități neagricole (85% și, respectiv 75%), dotarea locuințelor cu instalații de alimentare cu apă (80% și, respectiv 70%), cu baie și WC în locuință (75% și, respectiv 55%) ș.a. Dacă ne referim la localitățile rurale, care sunt ierarhizate, așa cum am precizat mai sus, pe două ranguri (rangul IV și V), legea prevede, diferențiat, care trebuie să fie elementele și nivelul lor de dotare, astfel: – în cazul celor de rangul IV, se prevede cu prioritate: sediu de primărie, grădiniță, școală primară și gimnazială; dispensar medical și farmacie; poștă, servicii telefonice; sediu de poliție și jandarmerie; cămin cultural cu bibliotecă; teren sport; parohie; cimitir ș.a.; – în cazul celor de rangul V, dacă satele au peste 200 de locuitori, se prevede: școală primară, punct sanitar, magazin pentru comerț alimentar și nealimentar. De precizat că legea prevede că aceste dotări sunt necesare și pentru satele care au sub 200 de locuitori, dacă acestea sunt izolate sau la o distanță mai mare de 3–5 km de localitatea care dispune de asemenea dotări. Important de subliniat este faptul că legea conține dispoziții speciale cu privire la înființarea de noi comune. Se prevede că organizarea de noi comune se face prin lege, la propunerea Consiliului Local, în urma consultării prin referendum local atât a populației din unitatea administrativ-teritorială de la care se preiau localitățile rurale, cât și a populației din unitățile administrativ-teritoriale care preiau localitățile în cauză. În plus, pentru înființarea de comune, legea prevede îndeplinirea și a altor condiții și anume: a) populația minimă de 1.500 de locuitori; b) potențial economic care să asigure echilibrul bugetar al comunei; c) legături pe drumuri sau calea ferată între satul reședință al comunei și celelalte sate componente; d) reducerea distanței dintre satul reședință de comună și celelalte sate componente; e) existența de spații construite: primărie, școala primară și gimnazială; dispensar uman și farmacie; post de poliție; stație/ haltă de cale ferată sau stație de transport auto. Rezultă din cele de mai sus că organizarea de noi unități administrativ teritoriale – comune, orașe, municipii și chiar județe – trebuie să se facă, în exclusivitate numai pe baza unor criterii obiective, științific determinate, măsurabile și cuantificabile, care să elimine aprecierile subiective, intervențiile sau alți factori perturbatori. În acest context, rezultă că nu se pot crea unități administrativ-teritoriale pe criterii etnice, lingvistice sau altele asemenea, criteriile trebuind să fie generale și comune pentru toate unitățile administrativ-teritoriale de același rang sau de același nivel. Admiterea unor asemenea criterii ar însemna instituirea unei discriminări între cetățenii aceleiași țări, în funcție de apartenența unei anumite limbi materne. Aceste criterii pot și trebuie însă să fie avute în vedere în ansamblul celorlalte criterii expres prevăzute de lege, care au rolul determinant, corelându-se și armonizându-se cu acestea și configurând, în final, specificitatea unității administrativ-teritoriale în cauză. Complexitatea acțiunii de îmbunătățire a organizării administrative a teritoriului țării presupune luarea în considerare și a altor criterii și cerințe care, în ansamblul lor, asigură viabilitatea și

eficiența măsurilor pe timp mai îndelungat, răspunzând atât unor nevoi prezente, cât și de perspectivă. Această acțiune este, în primul rând, o problemă de interes național, nu de interes local, motiv pentru care decizia juridică nu poate să aparțină decât autorităților publice statale abilitate, nicidecum vreunei autorități locale, oricare ar fi aceasta. Acestea pot și trebuie să fie însă consultate, în formele prevăzute de lege, așa cum este consultată și populația din unitățile administrativ-teritoriale în cauză. Decizia însă este întotdeauna a Parlamentului.

10.1. Evoluția administrativ-teritorială a României din 1968 până astăzi. O succintă prezentare

Pe linia distanțării regimului de la București de orientarea Moscovei (în fond de redimensionare identitară și care se raporta la o suprafață mult mai mică în comparație cu a URSS, unde era vorba de aproape toată Asia, de la Pacific la Oceanul Înghețat de Nord, Marea Neagră și linia Marii Bariere Continentale, până în Europa de Est) se înscrie și reforma administrativă adoptată în anul 1968. Prin Legea nr. 2 din 16 februarie se revenea la organizarea administrativă românească tradițională, având la bază județul și comuna. Pe lângă dispariția „influențelor din sistemul socialist“ în plan administrativ – regiunea și raionul – era desființată și orice formă de autonomie administrativă pe criterii etnice. Reînființarea județelor nu a însemnat, însă, revenirea la configurația administrativă anterioară anului 1950. Un număr de 19 de județe – Baia, Câmpulung, Dorohoi, Făgăraș, Fălciu, Muscel, Odorhei, Rădăuți, Râmnicu Sărat, Roman, Romanați, Severin, Someș, Târnava Mare, Târnava Mică, Tecuci, Turda, Tutova, Vlașca – nu se mai regăseau în acest decupaj. Unele județe aveau numele schimbat fie parțial (Bistrița-Năsăud, în loc de Năsăud; Caraș-Severin – și ca o recunoaștere a înglobării la fostul județ Caraș a mai mult de jumătate din vechiul județ Severin; Timiș în loc de Timiș-Torontal), fie complet (Covasna în loc de Trei Scaune, Vrancea în loc de Putna, Galați în loc de Covurlui, Harghita în loc de Ciuc). Prin rolul de centru de regiune dobândit în cei 18 ani anteriori, Baia Mare a fost declarată reședință a unui județ, Maramureș, care-și extindea, astfel, numele dincolo de limitele istorice ale județului interbelic omonim, în detrimentul orașului Sighetul Marmației.

De asemenea, deși reședința județului Teleorman fusese anterior la Turnu Măgurele, Alexandria devenea centrul administrativ al județului reînființat. Același statut l-a dobândit Slobozia pentru județul Ialomița, în dauna vechii reședințe, Călărași.

Un număr de 49 de așezări urbane erau declarate municipii (inclusiv Capitala, organizată în 8 sectoare și având 14 comune suburbane). Între acestea se regăseau și orașe nereședință de județ – Călărași, Gheorghe Gheorghiu-Dej (astăzi Onești), Sighișoara, Turnu Măgurele, Bârlad etc – în timp ce unele centre județene aveau doar statut de oraș: Slobozia, Alexandria, Slatina, Miercurea-Ciuc, Zalău, Vaslui ș. a. În total, prin legea menționată, numărul așezărilor urbane era de 189, dintre care 49 erau nou-înființate. În anii comunismului s-au produs schimbări și în toponimia regiunilor și orașelor, precum și în numărul acestora. Viitorul oraș de pe Valea Trotușului se va numi Gheorghe Gheorghiu-Dej, cel de pe valea Crișului se va numi Doctor Petru Groza, la poalele Făgărașului va fi construit orașul Victoria, citadela metalurgică de pe valea Bistrei va lua numele de Oțelu-Roșu, iar noul oraș minier, ridicat din temelie în bazinul carbonifer al Olteniei, va împrumuta numele râului: Motru. Numărul de raioane a scăzut la 142, crescând în schimb numărul orașelor de subordonare regională (de la 14 în 1950 la 46 în 1961). Scăderea numărului de raioane și comune după 1960 avea să anunțe, însă, o centralizare devenită deplină până în 1989. Cu Legea nr. 2/1968 România cunoștea o nouă organizare, foarte asemănătoare celei tradiționale, interbelice: 39 de județe, 2706 comune, 49 de municipii și 189 de orașe.

Numărul comunelor a fost redus la 2706, dintre care 135 aveau statut de comune suburbane, aparținând unor municipii sau orașe. Prin *Decretul nr. 15 din 15 ianuarie 1981*, județele Ilfov și Ialomița au fost reorganizate. Au apărut județele Călărași și Giurgiu (cu reședințe în orașele omonime), iar restul județului Ilfov a fost declarat sector agricol, sub- ordonat Capitalei. Ultima modificare care ar fi urmat să aibă efecte în plan administrativ în timpul regimului comunist a survenit prin adoptarea *Legii nr. 2,* din 18 aprilie 1989[1], privind îmbunătățirea organizării administrative a teritoriului Republicii Socialiste România. Potrivit acesteia, urmau să dispară 380 de comune, prin așa-numita

politică de „sistemati- zare rurală“. Acest act legislativ abroga Legea nr. 2 din 1968. Pe de altă parte, unele comune au fost declarate așezări urbane (Aninoasa, Geoagiu, Avrig, Tălmaciu, Iernut, Teiuș, Făget, Tășnad, Valea-lui-Mihai, Seini, Basarabi, Negru-Vodă, Ovidiu, Lehliu-Gară, Budești, Fundulea, Mihăilești, Bolintin-Vale, Otopeni, Pogoanele, Pătârlagele, Nehoiu, Colibași, Piatra-Olt, Bumbești-Jiu, Comănești, Dărmănești, Berești, Târgu-Bujor, Bucecea, Vlăhița).

10.2. Organizarea administrativă a României în 1989

Decretul nr. 51/1981 reorganiza județele Ilfov și Ialomița, înființând totodată județele Călărași și Giurgiu După căderea regimului, *Constituția din 1991* și *Legea administrației publice locale nr. 69/1991* au stabilit ca unități administrative de bază județele, municipiile, orașele și comunele. Din 1996, odată cu recunoașterea statutului de județ pentru fostul sector agricol Ilfov, numărul județelor este de 41. Căderea, după câteva luni, a regimului totalitar, a dus la abrogarea acestei ultime legi prin *Decretul-Lege nr. 38* din 1990. Cadrul legislativ post-decembrist a fost completat în urma adoptării *Constituției din 1991* și a *Legii administrației publice locale nr 69*, din 26 noiembrie 1991. Potrivit acestora, unitățile administrative de bază ale României sunt județele, municipiile, orașele și comunele. Numărul județelor țării este în prezent de 41, în urma promulgării *Legii nr. 24 din 12 aprilie 1996* (care acordă acest statut și pentru fostul sector agricol Ilfov). Regim asemănător județului are și Capitala țării. Numeroase acte normative au dus la declararea în ultimii 18 ani a numeroase noi municipii, orașe și comune. Astfel numărul municipiilor a ajuns la 107 (la cele 56 s-au adăugat: Aiud, Blaj, Sebeș (jud. Alba), Câmpulung, Curtea-deArgeș (jud. Argeș), Moinești (jud. Bacău), Beiuș, Marghita, Salonta (jud. Bihor), Dorohoi (jud. Botoșani), Codlea, Săcele (jud. Brașov), Râmnicu - Sărat (jud. Buzău), Oltenița (jud. Călărași), Caransebeș (jud. Caraș - Severin), Câmpia-Turzii, Gherla (jud. Cluj), Târgu - Secuiesc (jud. Covasna), Moreni (jud. Dâmbovița), Băilești, Calafat (jud. Dolj), Motru (jud. Gorj), Odorheiu-Secuiesc, Gheorgheni, Toplița (jud. Harghita), Lupeni, Vulcan, Brad, Orăștie (jud. Hunedoara), Fetești, Urziceni (jud. Ialomița), Pașcani (jud. Iași), Orșova (jud. Mehedinți), Reghin, Târnăveni (jud. Mureș), Caracal (jud. Olt), Câmpina (jud. Prahova), Carei (jud. Satu - Mare), Câmpulung - Moldovenesc, Rădăuți, Fălticeni, Vatra - Dornei (jud. Suceava), Roșiorii - de - Vede (jud. Teleorman), Huși (jud. Vaslui), Adjud (jud. Vrancea), Drăgășani (jud. Vâlcea), al orașelor de 216, în timp ce numărul comunelor a ajuns la 2854. Așadar, au apărut pe harta țării noile orașe (deseori, catalogate, drept „postdecembriste“): Pecica - Arad, Sântana - Arad, Ștefănești - Argeș, Săcuieni - Bihor, Ștefănești - Botoșani, Băneasa - Constanța, Murfatlar- Constanța, Răcari-Dâmbovița, Bechet-Dolj, Dăbuleni- Dolj, Amara-Ialomița, Căzănești - Ialomița, Firbinți - Târg - Ialomița, Tismana - Gorj, Turceni - Gorj, Podu - Iloaiei - Iași, Bragadiru - Ilfov, Măgurele - Ilfov, Pantelimon - Ilfov, Voluntari - Ilfov, Tăuții - Măgherăuș Maramureș, Dragomirești - Maramureș, Săliștea - de - Sus - Maramureș, Șomcuta - Mare Maramureș, Ulmeni - Maramureș, Miercurea - Nirajului - Mureș, Sângiorgiu - de - Pădure - Mureș, Ungheni - Mureș, Sărmașu - Mureș, Roznov - Neamț, Potcoava - Olt, Ardud - Satu-Mare, Livada - Satu - Mare, Miercurea - Sibiului - Sibiu, Tălmaciu - Sibiu, Săliște - Sibiu, Salcea - Suceava, Milișăuți - Suceava, Cajvana - Suceava, Dolhasca - Suceava, Broșteni - Suceava, Frasin - Suceava, Liteni - Suceava, Vicovu - de - Sus - Suceava, Ciacova - Timiș, Gătaia - Timiș, Recaș - Timiș, Murgeni - Vaslui, Băbeni - Vâlcea, Bălcești - Vâlcea și Berbești - Vâlcea.

Apropierea momentului aderării țării la Uniunea Europeană a dus la promulgarea *Legii nr. 151* din 15 iulie 1998, în urma căreia au fost înființate regiunile de dezvoltare. Acest fapt înseamnă și reluarea preocupărilor vizând organizarea administrativ-teritorială la nivel regional a României, cu inițiative datând de mai bine de un secol și cu materializare sporadică în perioada interbelică (directoratele ministeriale între anii 1929–1931 și ținuturile între anii 1938–1940). Regiunile de dezvoltare, în număr de 8, sunt următoarele:

Regiunea de Nord-Est (suprafața previzionată: 30.949 km^2), cu reședința la Piatra-Neamț, include județele:

– Bacău (suprafața: 6.621 km^2; reședința: Bacău; municipii: Bacău, Onești-fost Gheorghe - Gheorghiu - Dej, Moinești; orașe: Buhuși, Comănești, Dărmănești, Slănic-Moldova, Tg. Ocna; comune: 85);

– Botoșani (suprafața: 4.986 km²; reședința: Botoșani; municipii: Botoșani, Dorohoi; orașe: Bucecea, Darabani, Flămânzi, Săveni, Ștefănești; comune: 71);

– Iași (suprafața: 5.476 km²; reședința: Iași; municipii: Iași, Pașcani; orașe: Hârlău, Podu-Iloaiei, Târgu-Frumos; comune: 93);

– Neamț (suprafața: 5.896 km²; reședința: Piatra-Neamț; municipii: Piatra-Neamț, Roman; orașe: Bicaz, Roznov, Târgu-Neamț; comune: 78);

– Suceava (suprafața: 8.553 km²; reședința: Suceava; municipii: Suceava, Câmpulung-Moldovenesc, Fălticeni, Rădăuți, Vatra-Dornei; orașe: Broșteni, Cajvana, Dolhasca, Frasin, Gura-Humorului, Liteni, Milișăuți, Salcea, Siret, Solca, Vicovu-de-

Sus; comune: 97) și

– Vaslui (suprafața: 5.318 km²; reședința: Vaslui; municipii: Vaslui, Bârlad; orașe: Huși, Murgeni, Negrești; comune: 80);

Regiunea de Sud-Est (suprafața previzionată: 35.770 km2), cu reședința la Brăila, compusă din județele:

– Brăila (suprafața: 4.766 km²; reședința: Brăila; municipii: Brăila; orașe: Făurei, Ianca, Însurăței; comune: 40);

– Buzău (suprafața: 6.103 km²; reședința: Buzău; municipii: Buzău, Râmnicu-Sărat; orașe: Nehoiu, Pătârlagele, Pogoanele; comune: 82);

– Constanța (suprafața: 7.071 km²; reședința: Constanța; municipii: Constanța, Mangalia, Medgidia; orașe: Băneasa, Cernavodă, Eforie, Hârșova, Murfatlar, Năvodari, Negru-Vodă, Ovidu, Techirghiol; comune: 58);

– Galați (suprafața: 4.466 km²; reședința: Galați; municipii: Galați, Tecuci; orașe: Berești, Târgu-Bujor; comune: 61);

– Tulcea (suprafața: 8.499 km²; reședința: Tulcea; municipii: Tulcea; orașe: Babadag, Isaccea, Măcin, Sulina; comune: 46) și

– Vrancea (suprafața: 4.857 km²; reședința: Focșani; municipii: Focșani, Adjud; orașe: Mărășești, Odobești, Panciu; comune: 68);

Regiunea Sud Muntenia (suprafața previzionată: 34.450 km2), cu reședința la Călărași, cuprinde județele:

– Argeș (suprafața: 6.862 km²; reședința: Pitești; municipii: Pitești, Câmpulung, Curtea-deArgeș; orașe: Costești, Mioveni, fost Colibași, Ștefănești, Topoloveni; comune: 95);

– Călărași (suprafața: 5.088 km²; reședința: Călărași; municipii: Călărași, Oltenișa; orașe: Budești, Fundulea, Lehliu-Gară; comune: 50);

– Dâmbovița (suprafața: 4.054 km²; reședința: Târgoviște; municipii: Târgoviște, Moreni; orașe: Fieni, Găești, Pucioasa, Răcari, Titu; comune: 82);

– Giurgiu (suprafața: 3.526 km²; reședința: Giurgiu; municipii: Giurgiu; orașe: Bolintin-Vale, Mihăilești; comune: 51);

– Ialomița (suprafața: 4.453 km²; reședința: Slobozia; municipii: Slobozia, Fetești, Urziceni; orașe: Amara,, Căzănești, Firbinți-Târg, Țăndărei; comune: 59);

– Prahova (suprafața: 4.716 km²; reședința: Ploiești; municipii: Ploiești, Câmpina; orașe: Azuga, Băicoi, Boldești-Scăeni, Breaza, Bușteni, Comarnic, Mizil, Plopeni, Sinaia, Slănic, Urlați, Văleni-de-Munte; comune: 93) și

– Teleorman (suprafața: 5.790 km²; reședința: Alexandria; municipii: Alexandria, Turnu-Măgurele, Roșiori-de-Vede; orașe: Videle, Zimnicea; comune: 92);

Regiunea Sud-Vest Oltenia (suprafața previzionată: 31.211 km2), cu reședința la Craiova, include județele:

– Dolj (suprafața: 7.414 km²; reședința: Craiova; municipii: Craiova, Băilești, Calafat; orașe: Bechet, Dăbuleni, Filiași, Șegarcea; comune: 104);

– Gorj (suprafața: 5.602 km²; reședința: Târgu-Jiu; municipii: Târgu-Jiu, Motru; orașe: Bumbești-Jiu, Novaci, Rovinari, Târgu-Cărbunești, Tismana, Turceni, Țicleni; comune: 61);

– Mehedinți (suprafața: 4.933 km²; reședința: Drobeta - Turnu - Severin; municipii: Drobeta - Turnu-Severin, Orșova; orașe: Baia-de-Aramă, Strehaia, Vânju-Mare; comune: 61);

– Olt (suprafața: 5.498 km²; reședința: Slatina; municipii: Slatina, Caracal; orașe: Balș, Corabia, Drăgănești-Olt, Piatra-Olt, Potcoava, Scornicești; comune: 102) și

– Vâlcea (suprafața: 5.765 km²; reședința: Râmnicu-Vâlcea; municipii: Râmnicu-Vâlcea, Drăgășani; orașe: Băbeni, Băile-Govora, Băile-Olănești, Bălcești, Berbești, Brezoi, Călimănești, Horezu, Ocnele-Mari; comune: 78);

Regiunea de Vest (suprafața previzionată: 32.034 km²), cu reședința la Timișoara, cuprinde județele:

– Arad (suprafața: 7.754 km²; reședința: Arad; municipii: Arad; orașe: Chișineu-Criș, Curtici, Ineu, Lipova, Nădlac, Pâncota, Pecica, Sântana, Sebiș; comune: 68);

– Caraș-Severin (suprafața: 8.514 km²; reședința: Reșița; municipii: Reșița, Caransebeș; orașe: Anina, Băile-Herculane, Bocșa, Moldova-Nouă, Oravița, Oțelu-Roșu; comune: 69);

– Hunedoara (suprafața: 7.063 km²; reședința: Deva; municipii: Deva, Hunedoara, Petroșani, Lupeni, Vulcan, Orăștie, Brad; orașe: Aninoasa, Călan, Geoagiu, Hațeg, Simeria, Uricani; comune: 55) și

– Timiș (suprafața: 8.697 km²; reședința: Timișoara; municipii: Timișoara, Lugoj; orașe: Buziaș, Ciacova, Deta, Făget, Gătaia, Jimbolia, Recaș, Sânnicolau-Mare; comune: 89);

Regiunea de Nord-Vest (suprafața previzionată: 34.159 km2), cu reședința la Cluj-Napoca, compusă din județele:

– Bihor (suprafața: 7.544 km²; reședința: Oradea; municipii: Oradea, Beiuș, Marghita, Salonta; orașe: Aleșd, Nucet, Săcuieni, Ștei-fost Doctor Petru Groza, Vașcău, Valea-lui-Mihai; comune: 91);

– Bistrița-Năsăud (suprafața: 5.355 km²; reședința: Bistrița; municipii: Bistrița; orașe: Beclean, Năsăud, Sângiorz-Băi; comune: 58);

– Cluj (suprafața: 6.674 km²; reședința: Cluj-Napoca; municipii: Cluj-Napoca, Turda, Dej, Câmpia-Turzii, Gherla; orașe: Huedin; comune: 76);

– Maramureș (suprafața: 6.304 km²; reședința: Baia-Mare; municipii: Baia-Mare, Sighetu-Marmației; orașe: Baia-Sprie, Borșa, Cavnic, Dragomirești, Săliștea-deSus, Seini, Șomcuta-Mare, Tăuții-Măgherăuș, Tărgu-Lăpuș, Ulmeni, Vișeu-de-Sus; comune: 63);

– Satu-Mare (suprafața: 4.418 km; reședința: Satu-Mare; municipii: Satu-Mare, Carei; orașe: Ardud, Livada, Negrești-Oaș, Tășnad; comune: 59) și

– Sălaj (suprafața: 3.864 km²; reședința: Zalău; municipii: Zalău; orașe: Cehu-Silvaniei, Jibou, Șimleu-Silvaniei; comune: 57);

Regiunea Centru (suprafața previzionată: 34.100 km²), cu reședința la Alba Iulia, având în componență județele:

– Alba (suprafața: 6.242 km²; reședința: Alba-Iulia; municipii: Alba-Iulia, Sebeș, Blaj, Aiud; orașe: Abrud, Baia-de-Arieș, Câmpeni, Cugir, Ocna-de-Mureș, Teiuș, Zlatna; comune: 67);

– Brașov (suprafața: 5.363 km²; reședința: Brașov; municipii: Brașov, Făgăraș, Săcele, Codlea; orașe: Ghimbav, Predeal, Râșnov, Rupea, Victoria, Zărnești; comune: 48);

– Covasna (suprafața: 3.710 km²; reședința: Sfântu-Gheorghe; municipii: Sfântu-Gheorghe, Târgu-Secuiesc; orașe: Baraolt, Covasna, Întorsura-Buzăului; comune: 40);

– Harghita (suprafața: 6.639 km²; reședința: Miercurea-Ciuc; municipii: Miercurea-Ciuc, Odorheiu-Secuiesc, Gheorgheni, Toplița; orașe: Băile-Tușnad, Bălan, Borsec, Cristuru-Secuiesc, Vlăhița; comune: 58);

– Mureș (suprafața: 6.714 km²; reședința: Târgu-Mureș; municipii: Târgu-Mureș, Sighișoara, Reghin, Târnăveni; orașe: Iernut, Luduș, Miecurea-Nirajului, Sărmașu, Sângiorgiu-de-Pădure, Sovata, Ungheni; comune: 91) și

– Sibiu (suprafața: 5.432 km²; reședința: Sibiu; municipii: Sibiu, Mediaș; orașe: Agnita, Avrig, Cisnădie, Copșa-Mică, Dumbrăveni, Miecurea-Sibiului, Ocna-Sibiului, Săliște, Tălmaciu; comune: 53);

Regiunea București-Ilfov (suprafața previzionată: 1.821 km2), cu reședința la București, include:

– Municipiul București (suprafața: 228 km2) și

– județul Ilfov (suprafața: 1.583 km²; reședința: București; municipii: – ; orașe: Buftea, Bragadiru, Chitila, Măgurele, Otopeni, Pantelimon, Popești-Leordeni, Voluntari; comune: 32).

În conformitate cu *Legea nr. 351/2001* privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național

– Secțiunea a IV-a Rețeaua de localități în organizarea administrativ-teri- torială se propune un nou concept, cel de municipii de rangul 0 și I, definite ca centre de dezvoltare, care au un număr însemnat de locuitori (de regulă, peste 200 mii), o puternică infrastructură economico-socială și cu mari influiențe pe un areal ce depășește raza de 30 de km, asupra lucalităților rurale și urbane înconjurătoare cu care are un sistem vioi de relații de colaborare și schimb. În baza acestora pot forma arii metropolitane, așa cum în literatura de specialitate, sunt prefigurate ariile metropolitane: București (suprafața metropolitană: 238 km^2), Constanța (suprafața metropolitană previzionată: 2121 km^2), Brașov (suprafața metropolitană previzionată: 1369 km^2), Timișoara (suprafața metropolitană previzionată: 1070 km^2), Cluj-Napoca (suprafața metropolitană previzionată: 783 km^2), Iași (suprafața metropolitană previzionată: 788 km^2) Oradea (suprafața metropoli- tană previzionată: 792 km^2) și Craiova (suprafața metropolitană previzionată: 551 km^2), iar în viitorul apropiat, se pot adăuga Galați, Brăila, Ploiești, Bacău, Sibiu.

Considerații privind administrația publică. După adoptarea *Constituției României* în anul 1991 și aprobarea sa prin referendum, au avut loc transformări majore și în planul administrației publice în general, și al organizării și funcționării sale, în special (cf. Corneliu Manda, lucr. cit., p. 15). Astfel, se poate vorbi, de o nouă structură a organelor (autorităților) statului, dar și de reformularea, sau chiar inserarea unor noi principii care să le guverneze.

Potrivit celor afirmate de către Antonie Iorgovan, „administrația publică de azi nu se mai limitează numai la clasicul „executiv“, deoarece „fenomenul executiv“ este schimbat“(luc. cit., p. 80). În consecință, susține același autor, administrația publică este o activitate ce constă, în principal, în organizarea și executarea nemijlocită a prevederilor Constituției, a actelor normative și a celorlalte acte juridice adoptate sau emise de autoritățile statului de drept, activitate îndeplinită de către autoritățile administrației publice.

Această definiție ne permite, pe de o parte, să constatăm locul deținut de către administrația publică în cadrul celorlalte activități ale autorităților statale ori ale colectivităților locale, iar pe de altă parte să observăm proiectarea celor două elemente componente ale administrației publice: elementul structural-organic și cel funcțional. Astfel, în conformitate cu accepțiunea formal-organică, întâlnim următoarele autorități publice: Președintele României; Guvernul; ministerele și alte organe subordonate direct Guvernului; organe centrale de specialitate autonome; instituții subordonate ministerelor și conduse de prefect; organe autonome locale (consiliul județean, consiliul local, primarul) și instituțiile subordonate acestora.

În sens material-funcțional, sfera administrației publice cuprinde actele juridice și operațiunile materiale prin care se execută legea: prin emiterea de norme subsecvente sau prin organizarea, ori, după caz, prestarea directă de servicii publice.

Administrația publică este așadar o activitate a autorităților publice ce întrebuințează, atunci când este necesar, prerogativele de putere publică în vederea satisfacerii nevoilor de interes public.

După cum s-a remarcat: „Administrația publică se deosebește de celelalte forme de realizare a puterii de stat, deoarece ca putere executivă are de îndeplinit prerogative consacrate direct din Constituție, ceea ce a făcut uneori în literatura juridică să se vorbească nu despre o putere executivă, ci despre o putere guvernamentală“ (cf. Jean Rivero, lucr. cit., p. 13).

Totodată, articolele prevăzute în Titlul III al *Constituției*, precum și cele din capitolul V, demonstrează intenția legiutorului constituant de a separa executivul de administrativ, adică de a delimita „zona preponderent politică a executivului și zona tehnică, administrativă, a acestuia“. Astfel, executivul realizează și atribuții administrative, dar acest fapt nu ne poate conduce la a-l confunda cu administrația publică însăși și nici la a-l limita numai la conducerea acestuia.

Administrația publică este reglementată separat în *Constituție*, în **Capitolul V al Titlului III**, drept totalitatea unor autorități publice desfășurând exclusiv o activitate de natură administrativă.

Astfel, conform prevederilor constituționale, administrația publică devine un corp profesional destinat realizării permanente a serviciilor și ordinii publice aflat sub autoritatea puterii executive, în mod special a Guvernului.

Din analiza dispozițiilor constituționale referitoare la organizarea și funcționarea statului român se poate observa că, puterea de voință și de comandament, suveranitatea se înfăptuiesc prin exercitarea

funcțiilor legislative, executive și judecătorești, în mod corespunzător, de autoritățile publice abilitate.

Dacă funcția legislativă a statului este îndeplinită, potrivit art. 61.1 din Constituție, de către Parlament ca unică autoritate legiuitoare a țării care edictează norme juridice obli- gatorii pentru executiv, iar în caz de litigii pentru puterea jurisdicțională(cf. Mihail Constantinescu și Ioan Muraru, lucr. cit., p. 137), funcția executivă, conform art. 108(2) din Constituție, este exercitată de către Guvern (alături de Președintele României, ca parte com- ponentă a bicefalismului autorității executive), iar funcția judecătorească este îndeplinită, conform art. 124.1 din *Constituție*, de către instanțele judecătorești, atunci administrația publică din România nu este proprie nici uneia dintre autoritățile publice menționate.

Antonie Iorgovan precizează că sfera administrației publice este mai mare decât cea a autorităților publice, reglementate în capitolul V al Titlului III, deoarece prima cuprinde Guvernul și celelalte organe ale administrației publice, precum și Președintele României, în calitate sa de autoritate a administrației publice(de stat). Totodată, același autor, o delimitează însă de „activitatea administrativă", ori de „actele administrative" ale celorlalte autorități publice, cum ar fi: Parlamentul, instanțele judecătorești, Curtea Constituțională, Avocatul Poporului. În sens larg, sfera administrației publice include, referitor la structură și activitate, Guvernul - în calitate de organ al administrației publice, și celelalte organe ale administrației publice, Președintele României - în calitatea sa de autoritate a administrației publice de stat, precum și autoritățile administrației publice reglementate în capitolul V al Titlului III al Constituției.

Drept urmare, pentru prima dată în România, prin dispoziții constituționale, sunt reglementate atât administrația publică de stat, cât și administrația publică locală, care creează, o structură sistemică multipolară cu regimuri juridice diferite și în raporturi de natură administrativă, în mod corespunzător modificate.

În mod firesc, dispozițiile constituționale sunt cele care reglementează locul și rolul administrației publice, structurile și metodele sale. Este vorba de cele două secțiuni ce alcătuiesc, de fapt, două subsisteme. În prima secțiune sunt înscrise normele referitoare la organizarea și funcționarea autorităților administrative statale, iar în cea de-a doua normele ce privesc organizarea administrației publice locale, precum și principiile care le guvernează.

Prin această împărțire, legiuitorul constituant a stabilit aria administrației publice, determinând atât autoritățile administrative centrale de specialitate, numite, cât și pe cele locale, alese, și pe care doctrina le desemnează în sfera, în sens restrâns, a administrației publice. Astfel, conform celor menționate de către Antonie Iorgovan, acestea sunt: ministerele, alte organe centrale de specialitate, prefectul, organele locale de specialitate subordonate ministerelor, consiliul județean, consiliul local, primarul. Același autor le consideră singurele autorități ale administrașiei publice, a căror sferă de activitate coincide cu sfera de activitate a autorităților respective.

Conform normelor constituționale, administrația publică centrală cuprinde: autorități ale „puterii" executive, Președintele României și Guvernul, dacă acestea exercită atribuții administrative; administrația publică centrală de specialitate, respectiv ministerele, celelalte organe centrale de specialitate și autoritățile administrative autonome. Edificatoare sunt, în acest sens, atât dispozițiile art. 102.1 din Constituție, care arată cum Guvernul asigură realizarea politicii interne și externe a țării, și conducerea generală a administrației publice, precum și prevederile constituționale ale art. 111.1, conform cărora „Guvernul și celelalte organe ale administrașiei publice, în cadrul controlului parlamentar al activității lor, sunt obligate să prezinte informațiile și documentele cerute de Camera Deputaților, de Senat sau Comisiile parlamentare, prin intermediul președinților acestora". Totodată, Președintelui României îi sunt atribuite unele competențe necesare conducerii unor servicii publice admi- nistrative de interes național, precum: apărarea țării și asigurarea ordinii publice, asigu- rarea reprezentării diplomatice pe plan extern, numiri în funcții publice (conform art. 87, 91 și 94 din Constituție), ceea ce îl pune, alături de calitatea sa de șef al statului și șef al executivului, și ca autoritate a administrației publice, mai precis a administrației de stat. În scopul îndeplinirii, în principal, a unor atribuții într-un domeniu de activitate sau altul al guvernării pe lângă minister, cu titularul său ministrul, subordonat Guvernului, și considerat organul de specialitate al executivului, întâlnim și organe de specialitate(comitete, consilii, departamente, agenții) subordonate fie ministerelor, fie Guvernului.

Se poate observa, din cele enunțate mai sus, că miniștrii, precum și ceilalți conducători ai organelor centrale de specialitate îndeplinesc atât sarcini având caracter administrativ, dar și funcții de ordin politic, asigurând realizarea politicii interne și externe a țării, con- form art. 101.1 și 101.3 din Constituție.

Așadar**, administrația publică centrală de specialitate este strâns legată de puterea politică**, răspunzând la cerințele și îndemnurile acesteia și acționând conform cu liniile generale ce îi sunt trasate (cf. Pierre Pactet, lucr. cit., p.23). Potrivit art. 120 din *Constituție*, pe lângă aceste autorități ale administrației publice centrale care au competență teritorială generală, realizată la nivelul întregii țări, administrația centrală de stat se organizează și la nivelul unităților administrativ-teritoriale prin servicii publice descentralizate ale ministerelor și ale celorlalte organe centrale. În literatura de specialitate a fost exprimată opinia conform căreia aceste servicii publice sunt, de fapt, servicii desconcentrate și nu descentralizate (cf. André de Laubadère, J. C. Venezia, Y. Gaudement, lucr. cit., p. 111). Astfel, potrivit normelor constituționale, serviciilor publice desconcentrate sunt alcătuite din toate serviciile exterioare, respectiv extensiile teritoriale ale autorităților administrației centrale de specialitate, inclusiv ale Guvernului, prefectul, ca reprezentant al său în teritoriu. După cum s-a remarcat „Sarcinile deosebit de complexe ale statului democratic modern nu pot fi înfăptuite doar de autoritățile administrației centrale. Pentru acest considerent au fost constituite, pe plan local, unități administrativ-teritoriale înzestrate cu personalitate juridică" (cf. Liviu Giurgiu, Aurel Segărceanu, Costin Horia Rogoveanu, lucr. cit., p. 32).

România, ca „stat unitar și indivizibil", se caracterizează „prin existența unei formațiuni statale unice și prin existența unui singur rând de organe centrale de stat (un singur organ legiuitor, un singur guvern, un singur organ judecătoresc suprem" – cf. Ioan Muraru, lucr. cit., p. 133).

Așadar, structurile autorităților publice se regăsesc în capitală (cele centrale) și în unitățile administrativ-teritoriale, serviciile descentralizate ale ministerelor și ale celorlalte organe centrale, concomitent cu autoritățile autonome ale administrației publice locale.

Sfera administrației publice românești este alcătuită din cele două structuri: administrația publică de stat și administrația publică locală. Este vorba despre structuri administrative autonome ce administrează interesele cetățenilor din unitățile administrativ-teritoriale, chiar și în cazul în care, unele dintre ele, realizează atribuții statale, delegate (cf. André Hauriou, lucr. cit., p. 90).

*
* *

Administrația publică centrală Decembrie 1989 a constituit un punct de plecare pe calea reorganizării și restructurării administrației publice centrale și locale din România. La 22 decembrie 1989, prin Proclamația către țară, puterea de stat a fost concentrată în mâinile Consiliului F.S.N. În această perioadă, Guvernul a fost constituit și organizat prin Decretul-lege nr. 10 din 31 decembrie 1989 privind constituirea, organizarea și funcționarea Guvernului României-publicat în „M. O." nr. 9/31.12. 1989. Ulterior a fost adoptată Legea nr. 37/1990 privind organizarea și funcționarea Guvernului, publicată în „M.O." nr. 137/7.12.1990, care, cu modificările implicite impuse de adoptarea Constituției din decembrie 1991, și-a produs efecte până la abrogarea ei la 2 aprilie 2001, când a fost adoptată Legea nr. 90/2001 privind organizarea și funcționarea Guvernului României și a ministerelor, publicată în „M.O." nr. 164/02.04. 2001.

Cu privire la organizarea administrației publice centrale, perioada din 1989 până în prezent se caracterizează prin: menținerea acelorași organe centrale, cu alcătuirea de departamente sau alte componente funcționale, dar fără a se schimba numărul ministerelor inițial aprobate (între 1990–1996); reorganizarea ministerelor prin hotărâre de guvern sau ordonanță de guvern; prin revizuirea Constituției din 2003 s-au adus modificări structurale la nivelul administrației centrale, ceea ce a determinat reorganizarea atât a Guvernului, cât și a ministerelor; prin Hotărârea nr. 5/2004 a Parlamentului României pentru aprobarea modificării structurii și componenței Guvernului-publicată în „M.O." nr. 212/2004 s-au adus noi modificări cu privire la structura și componența Guvernului, iar prin Hotărârea Parlamentului nr. 24/2005 s-a procedat la o nouă organizare a acestora.

Statul unitar se caracterizează, pe de o parte, printr-o autoritate legislativă, un guvern, un for judecătoresc suprem, iar pe de altă parte, prin funcționarea unor autorități publice organizate în unitățile administrativ-teritoriale, care să fie subordonate uniform față de cele centrale. Pe plan politic, statul

unitar este un stat centralizat. Dar, din punct de vedere administrativ, întâlnim mai multe regimuri juridice în relațiile dintre centru și teritoriu: un regim de centralizare administrativă, un regim de deconcentrare administrativă și un regim de descentralizare administrativă (de autonomie locală).

Conform principiilor care caracterizează statul unitar, soluționarea problemelor administrației, pe întreg teritoriul, este dependentă de existența unei administrații centrale și locale, organizate în toate unitățile administrativ teritoriale. Gradul de dependență dintre cele două tipuri de administrație, reprezintă criteriul care delimitează sistemele centralizate de cele descentralizate.

Principii de organizare a administrației publice centrale Principiile care stau la baza organizării și funcționării administrației publice centrale și locale trebuie să fie în deplină concordanță cu normele și principiile constituționale, ele constituind regulile general-obligatorii, prin care se stabilesc direcțiile fundamentale privind organizarea și funcționarea administrației publice, raporturile dintre autorități, și implicit, controlul statului asupra activității acestora.

Principiile de organizare a administrației publice centrale sunt: principiul legalității; principiul subsidiarității; colaborarea în rezolvarea problemelor de interes general; consultarea cetățenilor prin referendum; principiul proporționalității; criteriul competenței teritoriale; principiul specialității competenței materiale; organizarea și funcționarea unor autorități autonome prin lege organică; principiul înființării, prin lege, a autorităților centrale; principiul numirii Guvernului și a membrilor săi.

Principiul legalității. Odată cu revizuirea Constituției, a fost consolidat principiul legali- tății în accepțiunea sa largă, ce constituie fundamentul teoriei actelor administrative și care presupune, de fapt, supunerea administrației Constituției și legii, în același mod în care este supusă indivizilor și reprezintă garanția cetățenilor împotriva arbitrarului, incoerenței și eficienței acțiunii autorității (cf. Rozalia Ana Lazăr, lucr. cit., p. 52). Înscrierea principiului legalității ca principiu fundamental al organizării administrației publice centrale și locale este demonstrată de art. 1.3 din Constituție, care prevede că: „România este stat de drept democratic și social în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic, reprezintă valori supreme în spiritul tradițiilor democratice ale poporului român și idealurilor României din decem- brie 1989 și sunt garantate“, precum și de art. 1.5 din Constituție, unde se menționează că: „respectarea Constituției, a supremației sale și a legilor este obligatorie“.

În acțiunea de executare a legilor, administrația poate emite norme juridice. Dar această emitere trebuie realizată pe baza și în executarea legii, precum și cu respectarea drepturilor și libertăților cetățenești. Drept urmare, administrația trebuie să aibă în vedere dispozițiile legii. Căci așa cum sublinia Paul Negulescu în perioada interbelică (lucr. cit.), statul de drept este acel stat guvernat de lege, „unde nimic nu e născut la întâmplare, arbitrar: legea e un factor de forță, de mișcare, de transformare socială“.

Cu privire la administrația centrală, consacrarea la rang de principiu constituțional a principiului legalității administrației publice este prevăzută în art. 102.1 din Constituție, conform căruia „Guvernul execută conducerea generală a administrației publice“, în art. 108.2 din Constituție, „hotărârile se emit pentru organizarea executării legilor“, corobo- rat cu art. 108.3 „ordonanțele se emit în temeiul unei legi speciale de abilitare în limitele și condițiile prevăzute de aceasta“. Totodată, în art. 73(3) lit. o din Constituție se menționează „organizarea administrației publice locale, a teritoriului și regimul general privind autonomia locală“, precum și în prevederea privind înființarea prin lege a ministe- relor (administrația centrală de specialitate) și a autorităților administrative autonome (art. 117 din Constituție). Drept urmare, „Obligativitatea legii, principiul legalității, asigură ordinea de drept. Ca și principiul supremației Constituției, legalitatea este de esența cerințelor statului de drept, adică a preeminenței legii, în reglementarea relațiilor sociale“ (cf. Mihai Constantinescu, Antonie Iorgovan, Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, lucr. cit., p. 3).

Principiul subsidiarității. Este acel principiu de organizare instituțională aplicabil raporturilor individ-societate și instituție, în vederea repartizării competențelor. Așadar subsidiaritatea combate excesul statului, dar el nu înseamnă lipsirea cât mai mult posibil a statului central de preogativele sale, care nu pot să dispară. Dimpotrivă, subsidiaritatea duce la întărirea puterii statului care asigură concentrarea lui numai pe aspectele esențiale.

Colaborarea în rezolvarea problemelor de interes general. Conform acestui principiu, între

autoritățile administrației publice există raporturi de cooperare, colaborare, coordonare în scopul realizării unui interes general. În dreptul românesc este consacrat, la nivel constituțional, principiul colaborării în administrație, fiind prevăzut în art. 102.1 din Constituție („Guvernul exercită conducerea generală a administrației publice"), pre- cum și în alin. 2 al aceluiași articol („în îndeplinirea atribuțiilor sale Guvernul cooperează cu organismele sociale interesate").

Potrivit acestui principiu, art. 86 din Constituție prevede posibilitatea consultării Guvernului de către Președinte, iar art. 87 menționează posibilitatea participării Președintelui României la ședințele Guvernului. În consecință, consultarea are ca scop informarea reciprocă și o mai temeinică pregătire a deciziei, iar participarea din proprie inițiativă a Președintelui la ședințele Guvernului se referă la probleme de interes național privind politica externă, apărarea țării sau la cererea primului ministru pentru alte situații. Totodată, „acest principiu nu se materializează doar în forma instituționalizată a unor organisme neguvernamentale, de legătură cu autoritățile centrale, ci și prin relația de prestări servicii sau chiar directe cu cetățenii. Aceste relații, pe de o parte, între autoritățile administrației publice, între acestea și cetățeni sau cu celelalte autorități ale puterii legislative și judecătorești, sunt o reflectare a principiului constituțional al „echilibrului" celor trei puteri, în realizarea obiectivului general, al asigurării drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățeanului și a satisfacerii nevoilor sale generale".

Consultarea cetățenilor prin referendum. Prima reglementare a fost *Decretul-Lege nr. 29/1990* privind instituirea referendumului național, înlocuită de *Legea nr. 3/2000*, care prevede și forme ale referendumului local, ca o reflectare a prevederilor constituționale și legale. Constituția României, în art. 73(3) lit. d, prevede în domeniile rezervate legii organizarea și desfășurarea referendumului ca o dezvoltare a principiului general, iar în art. 2.1 din Constituție se stipulează că: „Suveranitatea națională aparține poporu- lui, care o exercită prin organele sale reprezentative, constituite prin alegeri libere, periodice și corecte, precum și prin referendum". Totodată, art. 90 din Constituție prevede că „Președintele României, după consultarea Parlamentului, poate cere poporului să-și exprime, prin referendum, voința cu privire la probleme de interes național", iar în art. 95 din Constituție se precizează „Dacă propunerea de suspendare din funcție este aprobată, în cel mult 30 de zile se organizează un referendum pentru demiterea Președintelui".

Principiul proporționalității. Reprezintă expresia oportunității actelor administrative ca principală formă de manifestare a administrației publice. Cu privire la restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți, potrivit art. 53.2 din Constituție „măsura trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o, să fie aplicatîă în mod nedis- criminatoriu și fără a aduce atingere existenței dreptului sau a libertății".

Criteriul competenței teritoriale. Potrivit art. 116.1 din Constituție „ministerele se organizează numai în subordinea Guvernului". Din categoria autorității centrale mai fac parte, pe lângă ministere, și alte organe de specialitate înființate în subordinea Guvernului, a ministerelor sau a autorităților administrative autonome, cu avizul Curții de Conturi, în condițiile legii, potivit prevederilor art. 116.2 și respectiv art. 117 din Constituție. Precizarea constituțională din art. 117.2 „numai dacă legea le recunoaște această competență" pentru Guvern și ministere, presupune ca aceste organe centrale de specialitate să nu poată fi înființate decât prin lege și condiționate de existența avizului conform al Curții de Conturi.

Principiul specialității competenței materiale a autorităților centrale. Se referă la reglementarea domeniului lor de activitate, pentru o anumită ramură sau domeniu. Ministerele îndeplinesc pe de o parte, atribuții generale ce derivă din calitatea lor de subordonate ale Guvernului în realizarea programului de guvernare, iar, pe de altă parte, atribuții proprii, potrivit actului de organizare și funcționare. Ceea ce determină specificitatea unui minister sau autorități de specialitate centrale este chiar sfera atribuțiilor, competențelor conferite prin lege cu ocazia organizării acestora.

Organizarea și funcționarea unor autorități autonome prin lege organică. Chiar dacă sunt prevăzute în Cap. V din *Constituție*, secțiunea *Administrație publică centrală de specialitate*, autoritățile administrative autonome au trăsături proprii față de celelalte categorii de autorități centrale, cum ar fi ministerele și alte organe de specialitate, din subordinea Guvernului ori a ministerelor(art. 116.2 din Constituție).

Autonomia acestor organe față de alte autorități administrative nu exclude existența controlului judecătoresc asupra actelor administrative pe care le emit, iar pentru unele, și a unui control parlamentar specific nu mai puțin față de rolul Guvernului de a exercita conducerea generală a administrației publice, consacrat de art. 102(1) din Constituție. Hotărârile Guvernului sunt obligatorii și pentru autoritățile administrative autonome" (cf. Mihai Constantinescu, Antonie Iorgovan, Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, op. cit., p. 233). Astfel, în Constituție sunt enumerate: Consiliul Suprem de Apărare a Țării, Serviciile de Informații, Serviciile Publice de Radio, Televiziune. Față de revizuirea din 2003, din aceată categorie nu mai fac parte, Curtea Constituțională și Avocatul Poporului, în timp ce Consiliul Legislativ este un organ consultativ de specialitate al Parlamentului, iar Consiliul Economic și Social este tot un organ consultativ al Parlamentului și Guvernului.

Înființarea, prin lege, a autorităților centrale. Astfel, în art. 117 din Constituție se menționează că ministerele se înființează, organizează și funcționează potrivit legii, iar autoritățile administrative autonome se pot înființa prin lege organică.

Principiul numirii Guvernului și a membrilor săi. Conform art. 85.1 din Constituție „Președintele României numește Guvernul pe baza votului de încredere acordat de Parla- ment". Aceasta se face prin decret prezidențial, prin depunerea jurământului de către Guvern, în ansamblul său, și de fiecare dintre membrii săi, marcând momentul începerii mandatului de ministru. Această procedură de investitură, urmată de numire, se referă doar la miniștri.

Un alt principiu specific organizării și funcționării administrației centrale este și acela al structurii sale în sistem, sub conducerea generală a Guvernului pe criteriul subordonării ierarhice.

Examinarea actelor normative de organizare și funcționare a ministerelor sau altor autorități centrale de specialitate permite depistarea elementelor definitorii ale organizării acestora în subordinea Guvernului sau a ministerelor.

Organizarea și funcționarea administrației publice centrale. Dispoziții referitoare la administrația centrală de specialtate regăsim în Secțiunea 1 a Cap. V din Titlul III al legii fundamentale: „Administrația publică centrală de specialitate". Totodată, dispoziții în materie mai regăsim și în Secțiunea a II-a din același capitol al Constituției, care, în art. 123(2) prevede rolul prefectului, de conducător al serviciilor publice deconcentrate ale ministerelor și ale celorlalte organe centrale din unitățile administrativ-teritoriale sau dispozițiile privitoare la membrii Guvernului, respectiv miniștri, deci conducătorii diferitelor autorități centrale de specialitate cu statut de ministere.

În art. 116 din Constituție intitulat *Structura*, sunt enumerate organele care constituie, în actualul sistem constituțional, acest tip de administrație (cf. Rodica Narcisa Petrescu, lucr. cit., pp. 129–130):

a. ministerele, care se organizează numai în subordinea Guvernului;

b. alte organe de specialitate, care se pot organiza: în subordinea Guvernului, a ministerelor și ca autorități centrale autonome.

În art. 117 din Constituție sunt enumerate modurile de înființare a organelor centrale de specialitate:

a. înființarea, potrivit legii, a ministerelor. Potrivit art. 34 din Legea nr. 90/2001, ministerele sunt organe de specialitate ale administrației publice centrale, care realizează politica guvernamentală în domeniile de activitate ale acestora. Totodată, conform art. 36 al aceleiași legi, Parlamentul este cel care aprobă ministerele și miniștrii, prin exprimarea votului de încredere asupra Programului de guvernare și asupra întregii liste a Guvernului, la Învestitură.

b. înființarea prin lege organică a autorităților centrale autonome;

c. prin acte ale Guvernului și ministerelor, cărora le este recunoscută competența de a înființa organe de specialitate în subordinea lor, în condițiile recunoașterii expres de lege a unei asemenea competențe și obținerii avizului Curții de Conturi.

Guvernul Precum preciza Antonie Iorgovan „Guvernul, ca organ de sine stătător, este o creație a vremurilor moderne, el a apărut odată cu primele Constituții, implicit cu dreptul administrativ propriu-zis" (cf. Antonie Iorgovan, lucr. cit., p. 338).

În sistemul executiv românesc, Președintele României și Guvernul sunt cele două autorități centrale având caracter suprem. Cu privire la sarcini, Guvernul este în drept de a face, iar Președintele intervine prin excepție, doar în acele domenii rezervate expres de Constituție"(cf. Virginia Verdinaș, lucr. cit., p. 293). Totodată, dacă Președintele este o autoritate publică unipersonală, Guvernul este un organ

colegial. Statutul constituțional al Guvernului este prevăzut în Titlul III „Autorităţi publice“, cap. III „Guvernul“ şi dezvoltat în cap. IV „Raporturile Parlamentului cu Guvernul“.

Referitor la Guvern, în Constituţie sunt prevăzute dispoziţii referitoare la: structură, competenţă, investitură, incompatibilităţi, încetarea funcţiei de membru al Guvernului, actele Guvernului, răspunderea membrilor Guvernului, încetarea mandatului.

În art. 102.1 din Constituţie este subliniat dublul rol, politic şi administrativ, al Guver- nului în cadrul sitemului românesc. Guvernul potrivit programului său de guvernare acceptat de Parlament, asigură realizarea politicii interne şi externe a ţării şi exercită con- ducerea generală a administraţiei publice. Formularea „exercită conducerea generală a administraţiei publice“ are menirea de a sublinia faptul că orice structură a administraţiei publice, fie centrală sau locală, numită sau aleasă de cetăţeni, este supusă „veghei guvernamentale“. Astfel, se nasc raporturi de subordonare (faţă de ministere, prefecţi), raporturi de colaborare faţă de autorităţile centrale de specialitate autonome şi raporturi de tutelă administrativă(faţă de autorităţile locale alese).

Guvernul, pentru realizarea politicii generale şi în vederea conducerii administraţiei publice, colaborează cu organismele societăţii civile. Referitor la rolul Guvernului, art. 148.5 din Constituţie prevede că „Guvernul transmite celor două camere ale Parlamen- tului proiectele actelor cu caracter obligatoriu, înainte ca acestea să fie supuse aprobării instituţiilor Uniunii Europene“. Procedura aceasta prevăzută în Constituţie „permite exprimarea punctului de vedere al Parlamentului, având în vedere şi prioritatea dreptului comunitar şi necesitatea armonizării legislaţiei interne cu aceasta“.

Cu privire la structura Guvernului, art. 102 .3 din Constituţie prevede că Guvernul este alcătuit din prim-ministru, miniştri şi alţi membri stabiliţi prin lege organică.

Modificarea *Legii nr. 90/2001*, prin *Legea nr. 23/2004* (art.3 alin. 2) a reintrodus funcţia de ministru de stat şi ministru delegat. Deşi atacată la Curtea Constituţională, inclusiv pentru acest motiv, excepţia de neconstituţionalitate a fost respinsă prin Deciziile nr. 88/2004 şi nr. 89/2004 (cf. Deciziilor Curţii Constituţionale nr. 88/2004 şi 89/2004, publicate în „M.O.“ nr. 226/2004).

Potrivit dispoziţiilor din *Legea nr. 90/2001*, modificată prin *Legea 13/2004*, conform cărora „din Guvern pot face parte şi miniştrii de stat, precum şi miniştrii delegaţi cu însărcinări speciale pe lângă Primul Ministru, prevăzuţi în lista Guvernului prezentată Parlamentului pentru acordarea votului de încredere“, coroborat art. 37 alin. 2 din *Hotărârea nr. 24* din 28 decembrie 2004, pentru acordarea încrederii Guvernului, s-a aprobat lista Guvernului Tăriceanu, din care făceau parte, pe lângă primul-ministru, cinci miniştri de stat pentru coordonarea unor activităţi economice, din domeniul culturii, învăţământului şi integrării europene şi din domeniul mediului de afaceri şi întreprinderilor mici şi mijlocii; cinsprezece miniştri pe domenii; şase miniştri delegaţi pentru diferite domenii de activitate.

Guvernul, în calitate de conducător al administraţiei publice, intră în anumite raporturi cu celelalte autorităţi ale administraţiei publice: de subordonare, când este organ ierarhic superior faţă de ministere, organe centrale din subordine sau faţă de Prefect; de colaborare, coordonare cu autorităţile centrale autonome; de tutelă administrativă faţă de autorităţile administraţiei publice locale.

Atribuțiile Guvernului. În Constituţie sunt reglementate expres următoarele atribuţii: iniţiativa legislativă; negocierea tratatelor internaţionale; propune Preşedintelui acreditarea şi rechemarea reprezentanţilor României în alte state; prezintă Parlamentului informaţiile şi documentele solicitate de Camera Deputaţilor, de Senat sau de comisiile parlamentare prin intermediul preşedinţilor acestora; participă la lucrările Parlamentului; sesizează Curtea Constituţională; delegarea legislativă; numeşte Prefectul; ia măsuri pentru organizarea alegerilor în termen de 3 luni de la intervenirea vacanţei funcţiei de Preşedinte; poate înfiinţa, cu avizul Curţii de Conturi, organe de specialitate în subordinea sa, numai dacă legea le recunoaşte această competenţă.

Investitura Guvernului. Conform dispoziţiilor constituţionale ale art. 103 din Constituţie, investitura Guvernului presupune:

– desemnarea candidatului la funcţia de prim-ministru de către Preşedintele României, „în urma consultării partidului care are majoritatea absolută în Parlament ori, dacă nu există o asemenea majoritate, a partidelor reprezentate în Parlament“;

– întocmirea listei Guvernului şi a programului de guvernare, în termen de 10 zile de la desemnare, de către prim-ministrul desemnat;

– acordarea votului de investitură de către Parlament, în ședința comună asupra programului și a listei Guvernului;

– numirea Guvernului de către Președintele României, ca un „act pur protocolar“, fără consecințe juridice în privința raporturilor dintre Președintele României, pe de o parte și Guvern, pe de altă parte. Depunerea jurământului, etapă prinsă în faza numirii, reprezintă data de la care Guvernul în întregul său, și fiecare ministru în parte, începe să exercite mandatul.

Durata mandatului. Conform art. 110.1 din Constituție, „Guvernul își exercită man- datul până la data validării alegerilor parlamentare generale“. Mandatul Guvernului poate înceta înainte de data prevăzută, ca urmare a demiterii. Potrivit art. 110.2 din Constituție, Guvernul este demis în două situații: în urma adoptării unei moțiuni de cen- zură sau dacă „primul-ministru se află în una dintre situațiile prevăzute la art. 106, cu excepția revocării, ori este în imposibilitatea de a-și exercita atribuțiile mai mult de 45 de zile“. Revocarea unui membru al Guvernului, cu excepția primului-ministru, este un atribut al Președintelui, la propunerea primului-ministru.

Incompatibilități ale funcției de membru al Guvernului. Incompatibilitățile funcției de membru al Guvernului sunt prevăzute atât în legea fundamentală, cât și în alte legi organice. Astfel, în art. 105.1 din Constituție, sunt enumerate 2 asemenea cazuri:

– „exercitatea altei funcții publice de autoritate, cu excepția celei de deputat sau senator;

– exercitarea unei funcții de reprezentare profesională salarizate în cadrul organizațiilor cu scop comercial“.

Totodată, potrivit dispozițiilor art. 84 alin. 1 al ***Legii nr. 161/2003*** (publicată în „M. O.„ nr. 279 din 21 aprilie 2003) privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției, „funcția de membru al Guvernului este incompatibilă cu:

– orice altă funcție publică de autoritate, cu excepția celei de deputat sau de senator, ori a altor situații prevăzute de Constituție;

– o funcție de reprezentare profesională salarizată în cadrul organizațiilor cu scop comercial;

– funcția de președinte, vicepreședinte, director general, director, administrator, membru al consiliului de administrație sau cenzor la societățile comerciale, inclusiv băncile sau alte instituții de credit, societățile de asigurare și cele financiare, precum și instituțiile publice;

– funcția de președinte sau de secretar al adunărilor generale ale acționarilor sau asociaților la societățile comerciale prevăzute la lit. c;

– funcția de reprezentant al statului în adunările generale ale societăților comerciale prevăzute la c.;

– funcția de manager sau membru al consiliilor de administrație ale regiilor autonome, companiilor și societăților naționale;

– calitatea de comerciant persoană fizică;

– calitatea de membru al unui grup de interes economic;

– o funcție publică încredințată de un stat străin, cu excepția acelor funcții prevăzute în acordurile și convențiile la care România este parte“.

În mod excepțional, Guvernul poate aproba participarea membrilor săi, în calitate de reprezentanți ai statului, în consiliile de administrație la societăți comerciale de interes național, instituții de credit, bănci, iar conform art. 84 din Legea 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției (publicată în „M.O.“ nr. 179/2003), aceștia pot exercita funcții sau activități în domeniul didactic, al cercetării științifice și al creației literar artistice.

Încetarea funcției de membru al Guvernului Conform dispozițiilor art. 106 din Constituție, funcția de ministru încetează „în urma demisiei, a revocării, a pierderii drepturilor electorale, a stării de incompatibilitate, a decesului, precum și în alte cazuri prevăzute de lege“. Cu privire la revocare, aceasta apare, într-o situație normală, în caz de remaniere guvernamentală, potrivit art. 85(2) din Constituție, iar suspendarea are loc într-o situație anormală, când s-a cerut urmări- rea penală a respectivului membru al Guvernului [art. 109.2 din Constituție]. În aceste cazuri, competența aparține Președintelui României.

Cu ocazia revizuirii Constituției, reformularea art. 107.3 din Constituție referitoare la desemnarea de către Președinte a unui membru al Guvernului ca prim-ministru interimar, când primul-ministru este în imposibilitatea de a-și exercita atribuțiile (cu excepția revocării), a înlăturat orice interpretare ambiguă legată de măsura revocării. În cazul demisiei, în Legea nr. 90/2001 se prevede ca aceasta să se prezinte în scris primului-ministru și devine irevocabilă din momentul în care s-a luat act de depunerea sa, dar nu mai târziu de 15 zile de la data depunerii. Revocarea, la propunerea primului- ministru, se dispune de către Președinte, prin decret. În celelalte situații de încetare a mandatului, Președintele, la propunerea primului-ministru, ia act de aceasta și emite decret de demitere.

Actele Guvernului. În legea fundamentală întâlnim și reglementarea actelor Guvernului, astfel: - hotărâri emise pentru organizarea executării legilor, deci sunt acte „praeter legem" și „secundum legem" (deci în baza și în limitele acesteia, neputând lua decât măsuri de punere în executare). Hotărârile pot fi atât normative, cât și individuale.

– acte exclusiv politice;

– ordonanțe în temeiul normei constituționale (delegarea legislativă art. 115 din Constituție). „Parlamentul poate adopta o lege specială de abilitare a Guvernului în scopul emiterii de ordonanțe în domenii care nu fac obiectul legii organice". Aceste ordonanțe numite și obișnuite sau propriu-zise, pot fi sau nu supuse, în condițiile legii de abilitare, aprobării Parlamentului (cf. Mihai Constantinescu, art. cit., pp. 30–35). O altă categorie de ordonanțe o reprezintă ordonanțele de urgență (art. 115.4 din Constituție), care intervin în „situații extraordinare, a căror reglemen- tare nu poate fi amânată".

Cu privire la natura juridică a acestor ordonanțe, aceasta este dublă: sunt acte administrative în raport cu autoritatea care le adoptă și acte cu putere de lege în raport cu forța lor juridică (cf. Antonie Iorgovan și Dana Apostol Tofan, art. cit., pp. 62–77). Potrivit art. 108 din Constituție, „hotărârile se emit pentru organizarea executării legilor", deci „actul administrativ al Guvernului", prin care se realizează „competența originară" a Guvernului, și sunt supuse condiției de formă a semnării lor de către primul-ministru și contrasemnate de miniștri, care au obligația de a le pune în executare și de a le da spre publicare în „Monitorul Oficial", sub sancțiunea inexistenței sale. Așadar, ordonanțele sunt expresia competenței delegate în materie legislativă de către Parlament, Guvernului. Conform prevederilor art. 115 din Constituție, ordonanțele sunt de două feluri:

– ordonanțe în temeiul unei legi de abilitare, emise cu respectarea strictă a obiectului acesteia, supuse sau nu, în condițiile legii de abilitare, aprobării ulterioare a Parlamentului și a datei până la care se pot emite. Regula este că, aceste ordonanțe, nu se supun aprobării Parlamentului decât dacă este prevăzută expres. Această categorie de ordonanțe nu poate face obiectul unor domenii rezervate legilor organice. De asemenea, potrivit art. 146 lit. d. din Constituție, fiind un act administrativ emis în executarea raporturilor dintre Guvern și Parlament, ele nu pot fi atacate în contencios administrativ. Controlul constituționalității sale se poate înfăptui pe calea excepției de constituționalitate de competența Curții Constituționale.

– ordonanțe de urgență emise în cazuri excepționale, când nu este necesară delegarea legislativă.

Potrivit art. 115.4 din Constituție „Guvernul poate adopta ordonanțe de urgență numai în situații extraordinare a căror reglementare nu poate fi amânată având obligația de a motiva urgența în cuprinsul acestora". Prin această modificare a art. 115 din Constituție s-a urmărit înlăturarea arbitrariului și a practicii neconstituționale a Guvernului, care adoptă, modifică sau abrogă ordonanța de urgență, fără respectarea procedurii constituționale.

Legiutorul constituant enumeră, în art. 115.6 din Constituție, domeniile ce nu pot fi reglementate prin ordonanță de urgență, alcătuind sfera „finelor de neprimire": domeniul legilor constituționale; regimul instituțiilor fundamentale ale statului; drepturile și îndatoririle prevăzute de Constituție, drepturile electorale și măsurile de trecere silită a unor bunuri în proprietate publică.

Răspunderea Guvernului. În articolele 111–113 ale Constituției sunt prevăzute dispoziții referitoare la controlul parlamentar, și anume: obligația Guvernului și a celorlalte organe ale administrației publice de a prezenta informațiile și documentele cerute de Camera Deputaților, de Senat, sau de comisiile parlamentare; obligația Guvernului de a informa cu privire la orice inițiativă legislativă privind modificarea prevederilor bugetului de stat sau a bugetului asigurărilor sociale de stat; participarea

obligatorie a membrilor Guvernului, când se solicită prezența acestora de către Parlament; obligația Guvernului și a membrilor săi de a răspunde la întrebările sau interpelările formulate de deputați sau de senatori, în condițiile prevăzute de regulamentele celor două Camere ale Parlamentului.

În cazul nerespectării de către Guvern și a membriilor săi a obligațiilor mai sus enumerate, intervine răspunderea politică a acestuia. Tot în legătură cu răspunderea Guvernului și a membrilor săi, legea fundamentală stabilește următoarele forme ale acesteia: răspunderea politică față de Parlament a Guvernului și a fiecăruia dintre membrii săi; răspunderea penală a membrilor Guvernului; răspunderea administrativ-disciplinară, sub forma suspendării din funcție, în cazul în care a început urmărirea penală sau a fost trimis în judecată unul din membri; răspunderea administrativ-patrimonială, întemeiată pe prevederile art. 51 și art. 52 din Constituție, coroborate cu prevederile Legii nr. 554/2004 privind contenciosul administrativ.

Statutul constituțional al primului-ministru. Conform art 107.2 din Constituție, primul-ministru nu poate fi revocat de către Președintele României. Această revocare poate fi realizată numai de către Parlament, prin moțiune de cenzură. În legea fundamen- tală sunt stipulate principalele sarcini ale primului ministru: conducerea Guvernului și coordonarea activității membrilor acestuia; poate prezenta, celor două Camere ale Parla- mentului, rapoarte și declarații privind politica Guvernului, care se dezbat cu prioritate; propune Președintelui României revocarea și numirea unor membri ai Guvernului; poate cere Președintelui României să participe la anumite ședințe ale Guvernului; contrasem- nează cea mai mare parte din decretele prezidențiale; semnează ordonanțele și hotărârile adoptate de Guvern; reprezentarea Guvernului în relațiile cu celelalte autorități publice, cu partidele, sindicatele, organizațiile neguvernamentale și în relațiile internaționale.

În art. 107.3 din Constituție este reglementat interimatul funcției, pe perioada în care primul-ministru se află în imposibilitatea de a-și exercita atribuțiile. Potrivit art. 110.2 al legii fundamentale, dacă interimatul este mai mare de 45 de zile, Guvernul este demis.

*

* *

Administrația publică locală cuprinde organele care au competență generală sau specială, constituite în vederea satisfacerii intereselor generale ale unităților locuitorilor unei unități administrativ-teritoriale – județul sau comuna.

Administrația publică locală este organizată și funcționează în unități administra- tiv-teritoriale, deoarece conform art. 3.3 din Constituție, teritoriul României este orga- nizat, sub aspect administrativ, în comune, orașe și județe. În condițiile legii, unele orașe sunt declarate municipii.

Administrația publică locală se înfăptuiește, în comune și orașe, prin Consiliile Locale și primarii aleși în condițiile legii, care alcătuiesc autoritățile administrației publice locale. Prin ele se realizează autonomia locală în comune și orașe. La nivelul județului, autoritatea administrației publice locale este Consiliul Județean.

Referitor la organizarea administrației publice locale, perioada din 1989-până în prezent poate fi împărțită în 4 etape și se caracterizează prin menținerea acelorași reglementări și principii legale și constituționale asupra unităților administrativ-teritoriale: județ, oraș, comună.

– prima etapă (decembrie 1989-iulie 1990), prin Comunicatului către Țară al Consiliului FSN din 22 decembrie 1989, a Decretului Lege nr. 2/1989 privind constituirea, organizarea și funcționarea Consiliului FSN și a consiliilor teritoriale ale FSN (publicat în „M.O." nr. 4 din 27 decembrie 1989) și a Decretului Lege nr. 8/1990 privind organizarea și funcționarea organelor locale ale administrației de stat în unitățile administrativ-teritoriale (publicat în „M.O." nr. 15/1990) își desfășurau activitatea, ca organe ale puterii locale, consillii ale FSN, subordonate ierarhic Consiliului FSN și ca organe ale administrației de stat, primării conduse de primar, dublu subordonate față de Consiliul FSN și organelor administrației de stat ierarhic superioare și Guvernului. „Prin noua structură administrativă se urmărea, de fapt, realizarea obiectivelor cuprinse în Programul Consiliului Frontului Salvării Naționale și hotărârilor Consiliilor Teritoriale ale Frontului, asigurând aplicarea tuturor prevederilor legale în vigoare" (cf. Nicolae Băbălău, Dinică Ciobotea, Ion Zarzără, lucr. cit., p. 176).

– a doua etapă (iulie 1990 - decembrie 1991), când este adoptată Legea nr. 5/1990 privind administrarea județelor, municipiilor, orașelor și comunelor. Conform art. 1 al acestei legi, Consiliile

de Uniune Națională constituite provizoriu la nivelul unităților administrativ-teritoriale și-au încetat activitatea, iar potrivit prevederilor art. 2 al aceleiași legi, până la formarea viitoarelor organe locale, ca rezultat al alegerilor, administrația județelor, respectiv a municipiului București, municipiilor, orașelor și comunelor se realiza de către prefecturi și primării, organe locale ale administrației de stat având competență generală. Potrivit art. 4 al aceleiași legi, la nivelul județelor au fost organizate prefecturile (formate din: un prefect, doi subprefecți, un secretar și șapte membri) și primăriile (compuse din: un primar (primar general al municipiului București), unul până la trei viceprimari, un secretar, trei până la opt membri).

– cea de-a treia etapă debutează cu adoptarea *Constituției României din 1991,* care înscrie printre principiile organizării teritoriale descentralizarea administrativă și autonomia locală. Acest principiu era înscris în Titlul III, cap. V, art. 120–121, privind „Administrația publică locală“, care trata autonomia locală, prevederi dezvoltate, ulterior, în *Legea nr. 69/1991*(publicată în „M.O.“ nr. 79/18.04.1996) privind organizarea și funcționarea administrației publice locale, modificată și completată prin Legea nr. 24/1996 publicată în „M.O.“ nr. 76/13.04/1996) și *Ordonanța de urgență a Guvernului* nr. 22/1997 (publicată în „M.O.“ nr. 105/29. 05.1997), ultima declarată neconstituțională prin Decizia nr. 83/1998 a Curții Constituționale (publicată în „M.O.“ nr. 211/08. 06.1998) și respectiv *Legea nr. 215/2001* privind administrația publică locală (publicată în „M.O.“ nr. 204/23.04.2001), modificată și completată cu *Legea nr. 286/2006* (publicată în „M.O.“ nr. 621/18.07.2006 și republicată în „M.O.“ nr. 123/20.02.2007). În literatura de specialitate a fost emisă opinia potrivit căreia „Modificarea prin ordonanță de urgență a legii organice privind administrația publică locală a fost cea mai evidentă dovadă a încălcării prevederilor constituționale ale art. 114 din Constituția României nerevizuită, prin delegarea legislativă, sancționată ca atare de Curtea Constituțională, care, prin Decizia nr. 83/1998, judecând excepția de neconstituționalitate a acesteia, a stabilit neconstituționalitatea sa ca urmare a neîndeplinirii condițiilor cerute de Constituție pentru adoptarea sa, respectiv urgența și caracterul excepțional. Pe cale de consecință, prevederile Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 22/1997 în integralitatea sa și-au încetat aplicarea. Totodată, trebuie reținut că adoptarea Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 22/1997 reprezintă o dovadă clară a excesului de putere al Guvernului.

– a patra etapă privește *Legea nr. 429/2003* privind aprobarea Ordonanței Guvernului nr. 62/2002 pentru modificarea Ordonanței Guvernului nr. 70/1997 privind controlul fiscal (publicată în „M.O.“ nr. 758/29.10. 2003) și este una de revizuire a Constituției. Cu această ocazie a fost elaborat un alt principiu fundamental, și anume cel al desconcentrării serviciilor publice, care a fost înscris în art. 120 din Constituție. „Această completare era necesară pentru că administrația publică locală, de vreme ce se realizează la nivel județean și la nivelul localităților, presupune, la rândul său, o așezare în teritoriu, spre localități a organismelor specializate, deci o descentralizare a serviciilor, care, în prezent, funcționează numai în „capitala“ județului respectiv, în cadrul localităților, spre cartiere sau după caz, spre sate“.

Principiile administrației publice locale. În Legea nr. 69/1991 sunt înscrise principiile pe baza cărora se organizează și funcționează administrația publică locală românească, ulterior denunțării regimului totalitar (cf. Diana-Camelia Iancu, lucr. cit., p. 112):

Principiul autonomiei locale și descentralizării. Autonomia locală utilă, dar și necesară în același timp pentru administrația de la nivelul unităților administrativ-teritoriale, privește atât organizarea și funcționarea administrației, cât și gestionarea, sub responsabilitatea proprie, a autorităților locale, a intereselor colectivităților locale pe care le reprezintă (art. 1(3)). Autonomia este exercitată la nivelul comunelor și orașelor de către consiliile locale, ca autorități deliberative și primării, ca autorități executive (art. 5(1)). Aplicarea acestui principiu nu aduce atingere caracterului național unitar al statului român, după cum este precizat în art. 1(4). Autoritățile administrației publice sunt obligate, conform acestui principiu, să elaboreze și să aprobe bugetele de venituri și cheltuieli, să instituie și să perceapă impozite și taxe locale (art. 9 coroborat cu art. 20(2.f), 25(3), 28(3), 44(1.h).

Principiul deschiderii și transparenței. Potrivit acestui principiu, administrația publică în unitățile administrativ-teritoriale se întemeiază pe consultarea cetățenilor în proble- mele locale de interes deosebit (art. 1(1) și 10). Totodată, „primarul este obligat să pună la dispoziția consilierilor, la cererea acestora, conform regulamentului de funcționare a Consiliului Local, în termen de cel mult 15 zile,

informațiile necesare îndeplinirii manda- tului“ (art. 22). Dacă „ședințele consiliului local sunt publice, cu excepția cazurilor în care consilierii decid cu majoritate de voturi ca acestea să se desfășoare cu ușile închise“ (art. 25.1, „ordinea de zi a acestora se aduce la cunoștința locuitorilor comunei sau orașului prin presa locală ori prin alt mijloc de publicitate. În unitățile administrativ-teritoriale în care minoritățile naționale au pondere însemnată, ordinea de zi se aduce la cunoștința cetățenilor și în limba acestora“ (art. 23.6.

În doctrina administrativă românească privitoare la consultarea cetățenilor în problemele locale și legalitatea acțiunii administrative așa-zisele principii nu au un rol coordonator, esențial în organizarea și funcționarea administrației publice locale cf. Eugen Popa, lucr. cit., p. 205).

Principiul parteneriatului și cooperării. Conform acestui principiu, consiliile locale pot stabili: înființarea de instituții și agenți economici de interes local; concesionarea sau închirierea de bunuri sau de servicii publice de interes local; participarea, prin capital sau cu bunuri, la societăți comerciale pentru realizarea de lucrări și servicii de interes public local, în condițiile legii (art. 20.2.h.); asocierea cu alte autorități ale administrației publice locale sau județene pentru realizarea unor lucrări și servicii de interes public, precum și colaborarea cu agenți economici din țară sau din străinătate, în scopul realizării unor acțiuni sau lucrări de interes comun (art. 20.2.v); stabilirea de legături de colaborare, cooperare și înfrățire cu localități din străinătate (art. 20.2.x).

Principiul nediscriminării. Acest principiu poate fi regăsit în următoarele prevederi: în unitățile administrativ-teritoriale îunde minoritățile naționale au o pondere însemnată, hotărârile se aduc la cunoștință cetățenilor și în limba acestora (art.29[4]), deși lucrările Consiliului Local se desfășoară în limba oficială a statului (art. 25[2]); cetățenii aparținând minorităților naționale se pot adresa autorităților administrației publice locale și servici- ilor acesteia, oral sau în scris, în limba maternă (art. 58[(2]), dar numai dacă cererile și actele prezentate sunt însoțite de traducerea autentificată în limba română (art. 58[3]); în cazul în care reprezentantul autorității publice sau funcționarul acesteia nu cunoște limba minorității respective, se va folosi un interpret (art. 58.4).

Principiul responabilității. Acest principiu este menționat în art. 1.1, unde este prevă- zută eligibilitatea autorităților publice. Se poate regăsi în cuprinsul următoarelor preve- deri: prefectul este reprezentantul Guvernului pe plan local și conduce serviciile publice descentralizate ale ministerelor și ale celorlalte organe centrale ale administrației publice, organizate în unitățile administrativ-teritoriale (art. 11.2); conform art. 12 prefectul poate ataca, în fața instanței de contencios administrativ, actele autorităților administrației publice locale considerate ilegale; potrivit art. 42, primarul este șeful administrației publice locale și răspunde pentru buna sa funcționare; primarii și viceprimarii, primarul general al municipiului București, președinții consiliilor județene, consilierii și funcționarii din serviciile consiliilor locale și județene răspund, după caz, material, civil, administrativ sau penal pentru faptele săvârșite în exercitarea atribuțiilor care le revin (art. 124).

Principiul eficienței și eficacității. În *Legea 69/1991* este prevăzută obligația de organi- zare a serviciilor publice în condiții de operativitate și eficiență (art. 20[2.o]), precum și buna funcționare a serviciilor de gospodărie comunală, transport local și rețele edilitare (art. 20[2.1]), precum și a instituțiilor locale de învățământ, sanitare, de cultură și de tine- ret, aflate sub autoritatea Consiliului Local (art. 20.2.n).

Principiul statului de drept. Garantând prin prezența sa dependența acțiunii administrative locale de voturi și alte forme de manifestare a preferințelor cetățenești, el răspunde astfel exigențelor de organizare minimal democratică a administrației publice situate la nivelul unităților administrativ-teritoriale.

Consiliile Locale sunt autoritățile aministrației publice, prin care se înfăptuiește, în comune și orașe, unități administrativ-teritoriale, autonomia locală.

Potrivit dispozițiilor stipulate în *Legea privind alegerile locale nr. 70/1991* (publicată în „M.O.“ nr. 239/28.11.1991), modificată și completată prin *Legea nr. 25/1996* (republicată în „M.O“, partea I, nr. 79/1996) și *Legea nr. 67/2004* (publicată în „M.O“ nr. 271/29.03.2004), Consiliile Locale sunt formate din consilieri aleși prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. După închiderea votării, numărarea voturilor și repartizarea mandatelor, se stabilesc consilierii aleși, iar comisia electorală de circumscripție eliberează certificatul doveditor al alegerii consilierilor. Consilierii aleși participă la

ședința de constituire a consiliului local. Dintre membrii săi, consiliul alege, pe durata mandatului, comisii pentru anumite domenii de specialitate. Atribuțiile acestor comisii sunt stabilite prin regulamente, iar potrivit art. 36 alin. 2 din *Legea nr. 69/1991*, din cadrul acestora nu fac parte primarii și viceprimarii.

Conform art. 18 din *Regulamentul-cadru orientativ privind funcționarea Consiliilor Locale*, aprobat prin *Hotărârea Guvernului nr. 103/1992*, Comisiile pe domenii de specialitate ale Consiliilor Locale se organizează în funcție de specificul local și de nevoile activității sale, în următoarele domenii: buget și finanțe; drepturile omului, culte și probleme ale minorităților; ecologie și protecția mediului; administrație publică locală; amenajarea teri- toriului și urbanism; sănătate; cultură și învățământ; muncă și protecție socială; juridic; relații cu cetățenii (cf. Valentin I. Prisăcaru, lucr. cit., p. 484). Acestea avizează proiectele de hotărâri ale consiliilor locale, efectuează anchete, hotărăsc asupra altor probleme trimise de consiliu spre avizare și întocmesc rapoarte pe care le înaintează consiliului cu cel puțin trei zile înainte de data stabilită pentru dezbaterea proiectului de hotărâre în ședința consiliului.

Consilierii locali sunt persoane fizice de cetățenie română și domiciliul în localitatea unde au candidat. Excepție fac consilierii pentru Consiliile Locale ale sectoarelor municipiului București, care, conform alin. 3 al art. 4 din Legea nr. 70/1991, pot candida indiferent de sector la alegerile locale fiind validați în ședința de constituire a Consiliului Local al Capitalei.

Numărul membrilor fiecărui Consiliu Local se stabilește în raport cu populația existentă la data de 1 ianuarie a anului când au loc alegerile sau, după caz, la data de 1 iulie a anului care precede alegerile.

Conform dispozițiilor art. 15.1 din *Legea nr. 69/1991*, calitatea de consilier este incom- patibilă cu funcția de prefect și subprefect; calitatea de funcționar în aparatul propriu al Consiliilor Comunale, Orășenești și Județene respective și al Prefecturilor, precum și de conducător al regiilor autonome de interes local sau județean și al serviciului public de specialitate al Consiliului Local sau Județean; funcția de primar; calitatea de deputat, sena- tor, consilier al Președintelui României sau membru al Guvernului. În art. 19 din *Legea nr. 69/1991* se arată că mandatul de consilier încetează înainte de termen în următoarele cazuri: deces; demisie; incompatibilitate; schimbarea domiciliului în altă unitate adminis- trativ-teritorială; lipsă nemotivată de la mai mult de 3 ședințe ordinare consecutive ale con- siliului; imposibilitatea de a fi exercitat pe o perioadă mai mare de 6 luni, în cazul în care s-a constatat, prin hotărâre judecătorească rămasă definitivă, după validarea mandatelor, că alegerea s-a făcut prin fraudă electorală sau prin orice altă încălcare a Legii privind ale- gerile locale; în caz de condamnare prin hotărâre judecătorească definitivă la o pedeapsă privativă de libertate; în caz de punere sub interdicție pentru debilitate sau alienare min- tală ori în cazul pierderii drepturilor electorale. În Legea nr. 69/1991 mai sunt prevăzute și alte cazuri de încetare a mandatului de consilier înainte de termen: dizolvarea, în condițiile prevederilor art. 24.3 și art. 33.1, a consiliului local. Astfel, conform dispozițiilor art. 24.3, „Dacă consiliul nu se întrunește timp de 3 luni consecutiv sau nu a adoptat în trei ședințe consecutive nici o hotărâre, precum și în situația în care numărul consilierilor se reduce sub jumătate plus unul și nu se poate completa cu supleanți, acesta se dizolvă de drept". Potrivit prevederilor art. 33.1, Consiliul Local poate fi dizolvat, dacă a adoptat hotărâri repetate, care au fost anulate irevocabil de către instanța de judecată, întrucât au contravenit intereselor generale ale statului sau au încălcat Constituția și legile țării.

Atribuțiile consiliilor locale. Consiliile locale îndeplinesc, în condițiile legii, următoarele atribuții principale: „alege, din rândul consilierilor, pe viceprimar sau, după caz pe viceprimari; aprobă statutul comunei sau al orașului și regulamentul de funcționare a consiliului, pe baza statutului și regulamentului-cadru orientative, elaborate de Guvern; aprobă studii, prognoze orientative și programe de dezvoltare economico-socială, de organizare și amenajare a teritoriului; aprobă, la propunerea primarului, organigrama, numărul de personal al consiliului, precum și regulamentul de organizare și funcționare a acestuia; aprobă bugetul local, formarea, administrarea și executarea acestuia; aprobă virările de credite și modul de utilizare a rezervei bugetare; aprobă împrumuturile și contul de încheiere a exercițiului bugetar; stabilește impozite și taxe locale, precum și taxe speciale, pe timp limitat, în condițiile legii; administrează domeniul public și privat al comunei ori al orașului și exercită drepturile prevăzute de lege cu privire la regiile autonome pe care le-a înființat; înființează instituții și agenți economici de interes local; hotărăște asupra concesionării sau închirierii de bunuri ori de servicii

publice de interes local, precum și asupra participării, prin capital sau bunuri, la societăți comerciale, pentru realizarea de lucrări și servicii de interes public local, în condițiile legii; numește și eliberează din funcție, în condițiile legii, pe conducătorii agenților economici și ai instituțiilor publice de interes local, care se află sub autoritatea sa; urmărește, controlează și analizează activitatea agenților economici și a instituțiilor publice aflate sub autoritatea sa; instituie norme specifice pentru instituțiile publice și agenții economici de interes local, de sub autoritatea sa, cu respectarea criteriilor generale stabilite prin lege; organizează servicii publice de gospodărie comunală, transport local, rețele edilitar și altele, în condiții de eficiență și operativitate și asigură buna funcționare a acestora; aprobă, în condițiile legii, planurile de organizare și dezvoltare urbanistică a localităților din componența unităților administrativ-teritoriale, precum și de amenajare a teritoriului și măsurile necesare realizării acestora; aprobă, potrivit competențelor legale, documentațiile tehnico-economice pentru lucrările de investiții de interes local și asigură condițiile necesare realizării lor, la termen și de bună calitate; asigură, în cadrul competențelor sale, parametrii necesari bunei funcționări a instituțiilor de învățământ, sănătate, de cultură, de tineret și sport, potrivit legii; ia măsuri pentru crearea condițiilor necesare petrecerii timpului liber al cetățenilor și asigură desfășurarea activităților științifice, artistice, sportive și de agrement; acționează pentru refacerea și protecția mediului înconjurător în scopul creșterii calităților vieții; contribuie la protecția și conservarea monumentelor istorice și de arhitectură, a parcurilor și rezervațiilor naturale; contribuie la realizarea măsurilor de protecție și asistență socială; asigură libertatea comerțului și a concurenței loiale și încurajează libera inițiativă, în condițiile legii; înființează și asigură funcționarea unor instituții de binefacere de interes local; asigură apărarea ordinii publice, respectarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale cetățenilor; organizează târguri, piețe, oboare, locuri și parcuri de distracții și asigură buna funcționare a acestora; conferă peroanelor fizice române sau străine, cu merite deosebite, titlu de cetățean de onoare al comunei sau orașului; hotărăște, în condițiile legii, asocierea cu alte autorități ale administrației publice locale sau județene pentru realizarea unor lucrări de interes public, precum și colaborarea cu agenții economici din țară sau din străinătate, în scopul realizării unor acțiuni sau lucrări de interes comun; hotărăște stabilirea legăturilor de colaborare, cooperare și înfrățire cu localități din străinătate; sprijină activitatea cultelor religioase, în condițiile legii.

Prevederi importante sunt cuprinse și în capitolul referitor la funcționarea Consiliilor Locale Astfel, se arată că: mandatul consiliilor locale este de 4 ani; se întrunește lunar în ședință ordinară la convocarea primarului, dar se poate întruni și în ședințe extraordinare în caz de necesitate; convocarea Consiliului Local se face cu cel puțin 5 zile înaintea ședinței ordinare sau cel puțin 3 zile înaintea ședințelor extraordinare; ședințele consiliului local sunt publice, dar există și excepții; este necesară prezența majorității consilierilor în funcție pentru ca ședințele să fie legal constituite; dacă nu se întrunește timp de 3 luni consecutiv sau nu a adoptat în 3 ședințe consecutive nici o hotărâre, precum și în situația în care numărul consilierilor se reduce sub jumătate plus unu și nu se poate completa cu supleanți, consiliul se dizolvă de drept; consiliul alege, pe durata unei ședințe, cu majoritatea simplă de voturi, un președinte care are printre atribuțiile sale, și pe aceea de a semna hotărârile adoptate de consiliu; lucrările se desfășoară în limba oficială a statului; la lucrările consiliului pot participa, fără drept de vot, prefectul, președintele consiliului județean, reprezentanții acestora, parlamentari, precum și alte persoane invitate de consiliul local, a căror prezență este considerată utilă; pentru îndeplinirea sarcinilor ce-i revin, consiliul local adoptă hotărâri, care se iau cu votul a cel puțin jumătate plus unu din numărul membrilor prezenți, în afară de cazurile în care legea sau regulamentul privind funcționarea consiliului cer o altă majoritate, iar în caz de paritate de voturi, hotărârea nu se adoptă și se reiau dezbaterile în ședința următoare; hotărârile referitoare la administrarea domeniului public și privat al comunei sau orașului, organizarea și dezvoltarea urbanistică a localităților, amenajarea teritoriului și asocierea cu alte consilii, instituții publice sau agenți economici din țară și din străinătate se adoptă cu votul a cel puțin două treimi din numărul consilierilor în funcție. Potrivit art. 88(1) din Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției, „funcția de consilier local sau consilier județean este incompatibilă cu:

a. funcția de primar sau viceprimar;

b. funcţia de prefect sau subprefect;

c. calitatea de funcţionar public sau angajat cu contract individual de muncă în aparatul propriu al consiliului local respectiv sau în aparatul propriu al consiliului judeţean ori al prefecturii din judeţul respectiv;

d. functia de preşedinte, vicepreşedinte, director general, director, manager, asociat, administrator, membru al consiliului de administraţie sau cenzor la regiile autonome si societăţile comerciale de interes local infiinţate sau aflate sub autoritatea consiliului local ori a consiliului judeţean respectiv sau la regiile autonome şi societăţile comerciale de interes naţional care îşi au sediul sau care deţin filiale în unitatea administrativ-teritorială respectivă;

e. funcţia de preşedinte sau de secretar al adunărilor generale ale acţionarilor la o societate comercială de interes local ori la o societate comercială de interes naţional care îşi are sediul sau care deţine filiale în unitatea administrativ-teritorială respectivă;

f. funcţia de reprezentant al statului la o societate comercială care îşi are sediul ori care deţine filiale în unitatea administrativ-teritorială respectivă;

g. calitatea de deputat sau senator;

h. funcţia de ministru, secretar de stat, subsecretar de stat şi funcţiile asimilate acestora".

Primarul Comunele, oraşele şi municipiile au câte un primar, conform prevederilor art. 37(1) din Legea 69/1991, iar municipiul Bucureşti are un primar general şi şase primari de sector aleşi, fiecare, în condiţiile legii. Potrivit art. 42.1 din aceeaşi lege, „Primarul şi primarul general al Capitalei, sunt şefii administraţiei publice locale şi răspund în faţa consiliului de buna funcţionare a acesteia". Potrivit art. 1 alin. 1 din *Legea nr. 70/1991* privind alegerile locale, desemnarea primarului se face prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat, pe baza scrutinului uninominal pe circumscripţii electorale comunale şi orăşeneşti, precum şi în municipiul Bucureşti şi în sectoarele municipiului Bucureşti.

În art. 44.1 din *Legea nr. 69/1991* sunt stipulate principalele atribuţii ale primarului: asigură respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor, a prevederilor Constituţiei şi a legilor ţării, a Decretelor Preşedintelui României, a Hotărârilor Guver- nului, a actelor emise de ministere şi alte autorităţi ale administraţiei publice centrale, a hotărârilor Consiliului Judeţean; asigură executarea hotărârilor Consiliului Local; poate propune Consiliului Local consultarea poulaţiei prin referendum, cu privire la problemele locale de interes deosebit; prezintă consiliului, anual sau ori de câte ori este necesar, rapoarte privind starea economică şi socială a comunei sau a oraşului; întocmeşte pro- iectul bugetului local şi contul de încheiere a exerciţiului bugetar şi le supune aprobării consiliului; exercită drepturile şi asigură îndeplinirea obligaţiilor ce revin comunei sau oraşului în calitate de persoană juridic civilă; exercită funcţia de ordonator principal de credite; verifică, din oficiu sau la cerere, încasarea şi cheltuirea sumelor din bugetul local şi comunică de îndată consiliului cele constatate; ia măsuri pentru prevenirea şi limitarea urmărilor calamităţilor, catastrofelor, incendiilor, epidemiilor sau epizootiilor, împreună cu organele specializate ale statului; asigură ordinea publică şi liniştea locuitorilor, prin intermediul gardienilor publici şi cu ajutorul jandarmeriei, poliţiei, pompierilor şi apărării civile, care au obligaţia să răspundă solicitărilor sale, în condiţiile legii; îndrumă şi supraveghează activitatea gardienilor publici, conform angajamentelor contractuale; ia măsurile prevăzute de lege cu privire la desfăşurarea adunărilor publice; ia măsuri de interzicere sau suspendare a spectacolelor, reprezentaţiilor sau a altor manifestări publice care contravin ordinii de drept ori atentează la bunele moravuri, la ordinea şi liniştea publică; controlează igiena şi salubritatea localurilor publice şi a produselor alimentare puse în vânzare pentru populaţie, cu sprijinul organelor de specialitate; ia măsuri pentru prevenirea şi combaterea pericolelor provocate de animale; asigură elaborarea regulamentului local de urbanism şi a documentaţiilor de urbanism şi amenajare a teritoriului şi le supune aprobării consiliului local, cu respectarea prevederilor legii; asigură întreţinerea drumurilor publice din comune sau din oraş, implantarea semnelor de circulaţie, desfăşurarea normală a traficului rutier şi pietonal; supraveghează târgurile, pieţele, oboarele, locurile şi parcurile de distracţii şi ia măsuri operative pentru buna funcţionare a acestora; conduce serviciile publice locale; asigură funcţionarea serviciilor de stare civilă şi de autoritate tutelară; supraveghează realizarea măsurilor de asistenţă şi ajutor social; îndeplineşte funcţia de ofiţer de stare civilă; emite avizele, acordurile şi

autorizațiile prevăzute de lege; elaborează proiectul de statut al personalului, propune structura organizatorică, numărul de personal și salarizarea acestuia și le supune spre aprobare consiliului local; numește și eliberează din funcție personalul din aparatul propriu al consiliului local, cu excepția secretariatului; propune consiliului local eliberarea din funcție a conducătorilor agenților economici și ai instituțiilor publice de interes local, care se află sub autoritatea consiliului local respectiv; controlează activitatea agenților economici și ai instituțiilor publice de interes local, care se află sub autoritatea consiliului local respectiv; controlează activitatea personalului din aparatul propriu al consiliului local; supraveghează inventarierea și administrarea bunurilor ce aparțin comunei sau orașului".

Primarul, în exercitarea atribuțiilor ce-i revin, emite acte administrative de autoritate, dar încheie, pe baza aprobării Consiliului Local, și acte administrative de gestiune, de concesionare, închirieri, executarea de lucrări publice, achiziții publice și alte asemenea.

Cu privire la încetarea mandatului primarului, art. 40.1 din *Legea nr. 69/1991* precizează că „Mandatul primarului este de 4 ani și se exercită până la depunerea jurământului de către primarul nou-ales. Mandatul primarului poate fi prelungit, prin lege organică, pe timp de război sau catastrofă". Mandatul primarului poate înceta înainte de termen în următoarele cazuri: deces; demisie; incompatibilitate; schimbare a domiciliului într-o altă unitate administrativ-teritorială; imposibilitatea de a-l fi exercitat pe o perioadă mai mare de 6 luni; dacă s-a constatat, prin hotărâre judecătorească rămasă definitivă după valida- rea mandatelor, că alegerea s-a făcut prin fraudă electorală sau prin orice încălcare a Legii privind alegerile locale; punerea sub interdicție pentru debilitate sau alienare mintală ori în cazul pierderii drepturilor electorale. Pe lângă situațiile de încetare a mandatului pri- marului, enunțate mai sus, mandatul primarului poate să înceteze și prin demitere. Astfel, conform alin. 1 al art. 41 din aceeași lege „Primarul poate fi demis din funcție pentru motivele prevăzute la art. 33(1), care se aplică în mod corespunzător, dacă actele acestuia au fost emise cu rea-credință". Demiterea primarului se face prin hotărâre a Guvernului, la propunerea motivată a prefectului.

Dacă primarul a fost trimis în judecată pentru săvârșirea, cu intenție, a unei fapte penale, precum și în situația în care s-a pus în mișcare acțiunea penală, dacă s-a luat împo- triva lui măsura arestării preventive, prefectul poate dispune, prin ordin, suspendarea din funcție a acestuia. Această suspendare durează până la „soluționarea definitivă a cauzei, în afară de cazul în care Parchetul sau instanța de judecată a solicitat ridicarea acestei măsuri mai înainte"(art. 49.4). Pe perioada suspendării, atribuțiile primarului vor fi exer- citate, de drept, de către viceprimar.

Potrivit art. 87(1) din ***Legea nr. 161/2003*** privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției, „funcția de primar și viceprimar, primar general și viceprimar al municipiului București, președinte și vicepreședinte al consiliului județean este incompatibilă cu:

a. funcția de consilier local;
b. funcția de prefect sau subprefect;
c. calitatea de funcționar public sau angajat cu contract individual de muncă, indiferent de durata acestuia;
d. funcția de președinte, vicepreședinte, director general, director, manager, administrator, membru al consiliului de administrație ori cenzor sau orice funcție de conducere ori de execuție la societățile comerciale, inclusiv băncile sau alte instituții de credit, societățile de asigurare și cele financiare, la regiile autonome de interes național sau local, la companiile și societățile naționale, precum și la instituțiile publice;
e. funcția de președinte sau de secretar al adunărilor generale ale acționarilor sau asociaților la o societate comercială;
f. funcția de reprezentant al unității administrativ-teritoriale în adunările generale ale societăților comerciale de interes local sau de reprezentant al statului în adunarea generală a unei societăți comerciale de interes national;
g. calitatea de comerciant persoană fizică;
h. calitatea de membru al unui grup de interes economic;
i. calitatea de deputat sau senator;
j. funcția de ministru, secretar de stat, subsecretar de stat sau o altă funcție asimilată acestora;

k. orice alte funcții publice sau activități remunerate, în țară sau în străinătate, cu excepția funcției de cadru didactic sau a funcțiilor în cadrul unor asociații, fundații sau alte organizații neguvernamentale.

Totodată, potrivit alin. 2 al aceluiași articol, „primarii si viceprimarii, primarul general si viceprimarii municipiului București nu pot deține, pe durata exercitarii mandatului, funcția de consilier județean".

Conform art. 87.3 al aceleiași legi, „primarii și viceprimarii, primarul general și vice- primarii municipiului București pot exercita funcții sau activități în domeniul didactic, al cercetării științifice și al creației literar-artistice".

Viceprimarul. Dacă avem în vedere organizarea administrativă a țării noastre, putem observa că numărul viceprimarilor este superior celui al primarilor, deoarece fiecare unitate administrativ - teritorială are câte un viceprimar, iar municipiile reședință de județ și municipiul București, câte doi viceprimari. Cu toate acestea, normele juridice referitoare la viceprimari sunt puține, în comparație cu cele privesc primarii. Potrivit art. 5 din *Decretul-lege nr. 8/1990* privind organizarea și funcționarea organelor locale ale administrației de stat (publicat în „M.O." nr. 4 din 8 ianuarie 1990.) se instituia funcția de viceprimar numai la nivelul municipiilor, al sectoarelor municipiului București și al județelor, nu și la nivelul orașelor și al comunelor (art. 4). Ulterior, prin art. 5 din Legea nr. 5/1990 privind administrarea județelor, municipiilor, orașelor și comunelor până la organizarea de alegeri locale (publicată în „M.O". nr. 92 din 20 iulie 1990) este adăugată funcția de viceprimar la orașe și la comunele cu peste 5000 de locuitori. Cu privire la modalitatea de alegere, alin. 1 al art. 47 din Legea nr. 69/1991 precizează că viceprimarul este ales cu votul secret al majorității consilierilor în funcție. El își păstrează calitatea de consilier.

Referitor la atribuții, alin. 1 al art. 46 din aceeași lege prevede că „primarul deleagă viceprimarului, prin dispoziția emisă în termen de 30 de zile de la validare, exercitarea unora dintre atribuțiile ce-i revin potrivit art. 44, cu precădere pe cele prevăzute la lit. k, n, r, s și y, cu excepția celor prevăzute la lit. a, g, i, j, l, m și t". „Atribuțiile de ofițer de stare civilă pot fi delegate viceprimarului, secretarului sau altor funcționari cu competențe în acest domeniu" (art. 46[2]).

Conform dispozițiilor alin. 1 al art. 124, pentru faptele săvârșite în exercitarea atribuțiilor ce le revin, viceprimarii răspund, după caz, material, civil, administrativ sau penal.

Potrivit art. 2 din *Hotărârea Guvernului nr. 59/1992,* mandatul viceprimarului expira odată cu cel al primarului. Mandatul viceprimarului încetează înainte de termen în cazurile prevăzute pentru primar la alin. 2 al art. 40 din *Legea 69/1991* și cu aplicarea, în mod corespunzător, a dispozițiilor cuprinse în alin. 3 al art. 40 din aceeași lege, potrivit cărora, în situațiile prevăzute la alin. 2, consiliul local adoptă o hotărâre prin care se ia act de încetarea mandatului viceprimarului și declară vacantă funcția acestuia. Fiind membru al consiliului local, mandatul viceprimarului poate înceta și în cazul dizolvării, potrivit legii-art. 24 și art. 33 din *Legea 69/1991* a Consiliului Local. Mandatul poate înceta și prin demiterea viceprimarului din funcție de către consiliul local, prin hotărâre adoptată cu votul a două treimi din numărul consilierilor în funcție. Suspendarea viceprimarilor este dispusă de consiliul local prin hotărâre adoptată cu majoritatea consilierilor în funcție. Dacă, primarul și viceprimarul sunt suspendați din funcție în același timp, atribuțiile lor vor fi îndeplinite de către un consilier, delegat de către Consiliul Local.

Legea nr. 215/2001 instituie în mod expres funcția de viceprimar și poziția acestuia în ierarhia locală (art. 57), precizând că acesta face parte dintr-o „structură funcțională cu activitate permanentă, denumită primărie" (art. 77). Potrivit art. 2 alin. 1 din *Legea nr. 393/2004* privind Statutul aleșilor locali (publicată în „M.O." nr. 912 din 7 octombrie 2004), viceprimarul are statutul de ales local, aflat într-un raport de subordonare față de primar. Este vorba despre o subordonare cu o anumită specificitate, adică despre subordonarea unui membru al unei autorități deliberative față de o autoritate executivă, raportul stabilindu-se între un ales local și o altă autoritate publică. Primarul este ales prin vot direct de către locuitorii unității administrativ-teritoriale, iar viceprimarul este ales în mod indirect, prin intermediul consilierilor locali. Alegerea viceprimarului nu este facultativă, ci obligatorie (cf. A. Basarabiuc, art. cit., p. 57). Pe de altă parte, primarul pune în executare actele autorității deliberative din care face parte și viceprimarul, în calitate de consilier local. Suntem în prezența, de această dată, a

unei relații între două autorități publice.

Deoarece responsabilitatea pentru îndeplinirea atribuțiilor executive ale administrației locale aparține primarului, conform relației de subordonare, acesta poate restrânge, oricând justificat, din atribuțiile delegate viceprimarului, pe motiv de lipsă de preocupare, de pricepere sau rea-voință (cf. I. Corbeanu, lucr. cit., p. 332).

Fiind ales local, viceprimarului îi este garantată libertatea de opinie și de acțiune, iar alegerea în funcția de viceprimar poate fi interpretată ca o „promovare" (cf. Ov. Podaru, lucr. cit., p. 177). Totodată, trebuie clarificată întinderea libertății de acțiune a viceprimarului, deoarece potrivit relației de subordonare se stabilește un raport de putere între primar și viceprimar, acesta din urmă luând parte la punerea în executare atât a hotărârilor consiliului local, cât și a dispozițiilor primarului. Cu privire la menționarea legislativă expresă a subordonării viceprimarului, reținem faptul că nu este vorba despre o reală subordonare, deoarece viceprimarul este ales de Consiliul Local și nu de primar (cf. Virginia Verdinaș, lucr. cit., p. 427).

Prin *Legea administrației publice locale nr. 215/2001* a fost reglementată o diferențiere a numărului viceprimarilor la nivelul municipiilor reședință de județ și a municipiului București, față de celelalte unități administrativ-teritoriale. Aceasta se datorează criteriului funcțional de structurare a sistemului administrației publice, care are în vedere „felul activităților desfășurate" pentru organizarea executării și a executării în concret a legii (cf. E. Bălan, lucr. citt., p. 65).

Prin lege nu sunt prevăzute anumite atribuții ale viceprimarului. Deși în exercitarea atribuțiilor sale primarul are nevoie de „un ajutor", totuși aspectele esențiale ale activității executivului local pot fi delegate altor persoane decât viceprimarului (cf. Iulian-Marcel Andraș, art. cit., p. 10). Cu privire la acest aspect, conform *Legii administrației publice locale nr. 215/2001,* primarul era obligat ca în termen de 30 de zile de la validare, să delege în mod obligatoriu unele atribuții către viceprimar, expres determinate, în timp ce altele nu puteau face obiectul delegării. Ulterior s-a revenit la forma pe care o regăsim inițial în cuprinsul art. 44 din Legea administrației publice locale nr. 69/1991. Astfel, primarul nu mai este obligat să delege din atribuții către viceprimar, folosindu-se exprimarea primarul îi poate delega atribuțiile. În consecință, singurele atribuții pe care le poate exercita sunt cele pe care i le delegă primarul, motiv pentru care putem vorbi despre o prezumție de funcționalitate cât privește activitatea viceprimarului.

Cu privire la răspunderea viceprimarului, acesta răspunde numai față de consiliul local, nu și față de primar. Viceprimarul răspunde, în calitate de ales local, potrivit art. 55 din Legea nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali, administrativ, civil sau penal pentru fapte săvârșite în exercitarea atribuțiilor.

Una dintre sancțiunile posibil aplicate viceprimarului este cea prevăzută în art. 69.4 din *Legea nr. 393/2004*, și anume eliberarea din funcție. Hotărârea se adoptă cu votul secret a cel puțin două treimi din numărul consilierilor în funcție și nu poate fi aplicată decât dacă se face dovada că viceprimarul a încălcat Constituția, celelalte legi ale țării sau a prejudiciat interesele țării, ale unității administrativ - teritoriale sau ale locui- torilor din unitatea administrativ-teritorială respectivă. Legea organică a administrației publice locale nr. 215/2001 nu condiționează schimbarea din funcție a unui viceprimar de existența vreunui motiv anume, libertatea de apreciere a consilierilor locali fiind absolută din acest punct de vedere. În cazul eliberării din funcție a unui viceprimar potrivit Legii nr. 393/2004, dreptul de apreciere al consilierilor depinde de un motiv anume: existența unor abateri grave și repetate prin care se încalcă Constituția, legile ori se prejudiciază interesele unității administrativ-teritoriale sau ale locuitorilor. Cu privire la modalitatea de contestare a legalității actului administrativ prin care mandatul de viceprimar înce- tează înainte de termen, art. 70 din Legea nr. 393/2004 dispune că, în situația aplicării sancțiunii eliberării din funcție, procedura prealabilă nu este obligatorie, fiind deci posi- bilă o acțiune directă în contencios administrativ.

Consiliile județene. În răstimpul 27 decembrie 1989 – februarie 1992, organizarea administrației publice județene a fost reglementată prin: *Decretul-Lege nr. 2/1989* privind constituirea, organizarea și funcționarea Consiliului Frontului Salvării Naționale și consiliilor teritoriale ale Frontului Salvării Naționale; *Decretul-Lege nr. 8/1990* privind organizarea și funcționarea organelor locale ale administrației de stat; *Decretul-Lege nr. 81/1990* privind Consiliul Provizoriu de Uniune Națională și *Legea nr. 5/1990* privind administrarea județelor, municipiilor, orașelor și comunelor până la

organizarea de alegeri locale. Administrația județelor a fost exercitată de către consiliile județene ale Frontului Salvării Naționale, cu modificările aduse prin *Decretul-Lege nr. 81/1990* privind Consiliul Provizoriu de Uniune Națională și de către prefecturi.

Componența și constituirea consiliilor județene. Consiliul județean este o autoritate administrativă stabilită de legiuitor prin normă constituțională și are la baza funcționării două principii fundamentale: autonomia locală și descentralizarea serviciilor publice. Conform dispozițiilor art. 1 al *Legii nr. 70/1991*, consiliile județene se aleg prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. *Legea nr. 70/1991* a fost modificată prin *Legea nr. 25/1996*, renunțându-se cu această ocazie la alegerea indirectă a consiliilor județene, potrivit căreia alegerea membrilor consiliilor județene se realiza, în termen de 30 de zile de la constituirea consiliilor locale din județ, prin vot indirect, de către un grup de electori.

Potrivit art. 61 din *Legea nr. 69/1991*, numărul consilierilor fiecărui consiliu județean, se stabilește prin ordin al prefectului, în raport cu populația județului, raportată de către Comisia Națională pentru Statistică, existentă la 1 ianuarie a anului în care au loc alegerile, sau după caz, la data de 1 iulie a anului care precede alegerile, astfel: în județele cu o populație de până la 350.000 locuitori, se aleg 37 consilieri; în județele cu o populație între 350.001 și 500.000 locuitori se aleg 39 de consilieri; în județele cu o populație între 500.001 și 650.000 locuitori, se aleg 41 consilieri, iar în județele cu o populație de peste 650.000 locuitori se aleg 45 consilieri.

Atribuțiile consiliului județean. În art. 63.1 din *Legea nr. 69/1991* sunt prevăzute principalele atribuții ale consiliilor județene: coordonează activitatea consiliilor locale în vederea realizării serviciilor publice de interes județean; organizează și conduce servici- ile publice județene și aprobă regulamentele de funcționare ale acestora; acordă consilii- lor locale și aparatului propriu al acestora, precum și serviciilor publice ale comunelor și orașelor sprijin și asistență tehnică, juridică și de orice natură, la cererea acestora; analizează propunerile făcute de comune și orașe, în vederea elaborării de prognoze economice sau pentru refacerea și protecția mediului înconjurător; adoptă programe și prognoze de dezvoltare economico-socială a județului și urmărește realizarea acestora; adoptă buge-tul propriu județului și contul de încheiere a exercițiului bugetar; stabilește orientările generale privind organizarea și dezvoltarea urbanistică a localităților, precum și amenaja- rea teritoriului; administrează domeniul public și privat al județului; asigură construirea, întreținerea și modernizarea drumurilor de interes județean, precum și a drumurilor de legătură cu județele vecine; alege, dintre consilieri, și eliberează din funcție, în condițiile legii, pe președintele, vicepreședinții și delegația permanentă; adoptă propriul regulament de funcționare; aprobă, în limitele normelor legale, organigrama și numărul de per- sonal din aparatul propriu; stabilește impozite și taxe județene, precum și taxe speciale pe timp limitat, în condițiile legii; hotărăște, în condițiile legii, înființarea de instituții și agenți economici de interes județean, dobândirea, concesionarea sau închirierea de bunuri din domeniul privat și de servicii publice de interes județean, precum și participa- rea cu bunuri și capital la societățile comerciale, pentru realizarea de lucrări și servicii de interes județean; numește și eliberează din funcție pe conducătorii agenților economici de sub autoritatea sa și ai instituțiilor publice de interes județean; urmărește și controlează activitatea lor, analizând trimestrial rapoarte ale acestora; instituie norme orien- tative pentru regiile autonome sau pentru societățile comerciale pe care le înființează; înființează instituții social-culturale și sanitare și asigură buna lor funcționare; asigură condiții pentru organizarea și desfășurarea activității științifice, cultural-artistice, sportive și de tineret; atribuie, în condițiile legii, la propunerea consiliilor locale, denumiri de străzi, de piețe și obiective de interes local; hotărăște, în condițiile legii, asocierea cu alte autorități ale administrației publice locale sau județene pentru realizarea unor lucrări și servicii de interes public, precum și colaborarea cu agenții economici din țară sau din străinătate, în scopul realizării unor acțiuni sau lucrări de interes comun

Funcționarea consiliului județean. Mandatul consiliului județean este de 4 ani și se poate prelungi, prin lege organică, în caz de război sau de catastrofă. Se întrunește în ședințe ordinare, o dată la două luni, dar se poate întruni și în ședințele extraordinare ori de câte ori este necesar, la cererea președintelui acestuia, a cel puțin o treime din numărul membrilor consiliului sau a delegației permanente.

Mandatul poate înceta potrivit cazurilor reglementate de art. 33.1 precum și de art. 74.2 din Legea nr. 69/1991. Astfel, consiliul județean se dizolvă de drept dacă nu se întrunește, timp de 6 luni consecutiv, precum și în situația în care numărul consilierilor s-a redus sub jumătate plus unul și nu se

poate completa prin supleanți.

În răstimpul în care consiliul județean este dizolvat sau nu s-a putut constitui, potrivit legii, problemele curente, aflate în competența acestuia, se rezovă de către un împuternicit numit de Guvern, având calitatea de funcționar public. În exercitarea atribuțiilor ce-i revin, consiliul județean adoptă hotărâri cu votul a două treimi sau cu votul majorității consilierilor în funcție. Astfel, hotărârile referitoare la administrarea domeniului public și privat al comunei sau orașului se iau cu votul a cel puțin două tre- imi din numărul consilierilor în funcție, iar hotărârile privind bugetul local se adoptă cu votul majorității consilierilor în funcție. Hotărârile adoptate de către consiliile județene se semnează de către președintele consiliului județean sau de către vicepreședintele care a condus ședința și se contrasemnează de către secretarul județului. Aceste hotărâri sunt acte administrative de autoritate și pot fi normative sau individuale. Deși în lege nu sunt prevăzute dispoziții potrivit cărora hotărârile normative devin obligatorii de la data adu- cerii lor la cunoștința publică, iar cele individuale, de la data comunicării, se consideră că în temeiul art. 74.1 din *Legea nr. 69/1991*, potrivit căruia, dispozițiile prezentei legi privitoare la organizarea și funcționarea consiliilor locale, precum și cele cu privire la primar, cu excepția celor referitoare la atribuții, se aplică în mod corespunzător și consi- liului județean și președintelui acestuia.

Conducerea operativă a treburilor administrației publice județene este asigurată de către delegația permanenă, care este un organ cu activitate permanentă.

Consiliul județean alege, conform art. 67.1 din *Legea nr. 69/1991*, dintre membrii săi, pe durata mandatului, pe președinte și 2 vicepreședinți ai consiliului, 4 sau 6 consilieri (respectându-se configurația politică a acestuia), care, împreună, constituie delegația permanentă. Președintele și vicepreședinții consiliului județean sunt și președinte și vicepreședinți ai delegației permanente, iar secretarul județului este, potrivit prevederilor alin. 4 al art. 68 din Legea nr. 69/1991, secretarul delegației permanente. În art. 68.1 al aceleiași legi sunt stipulate principalele atribuții ale delegației permanente: întocmește proiectul ordinii de zi a ședinței consiliului; analizează proiectele de hotărâri care vor fi supuse consiliului spre dezbatere și adoptare și asigură fundamentarea acestora; pregătește desfășurarea în bune condiții a lucrărilor ședințelor consiliului, asigurând întocmirea în mod corespunzător a tuturor documentelor supuse dezbaterii; propune președintelui convocarea ședințelor extraordinare; supune aprobării consiliului regulamentul de funcționare a acestuia; stabilește măsurile necesare pentru aducerea la îndeplinire a hotă- rârilor consiliului județean și analizează, periodic, stadiul îndeplinirii acestora. Cu privire la modul de organizare și funcționare a delegației permanente, acesta se stabilește prin regulamentul de funcționare a consiliului județean. La ședințele delegației permanente poate asista și prefectul sau reprezentantul acestuia. În concepția legiutorului din 1996, care a modificat și completat prin *Legea nr. 24/1996, Legea nr. 69/1991*, delegația permanentă a consiliului județean nu mai este organul care realiza conducerea operativă a treburilor administrației publice județene, cum era în reglementarea art. 64 din *Legea nr. 69/1991*, în forma nemodificată, care aducea la îndeplinire hotărârile consiliului județean și exercita atribuțiile acestuia, cu excepția celor prevăzute în art. 59 alin 1 lit. d, e, f, i și j și care, în exercitarea atribuțiilor sale, emitea decizii. Din analiza dispozițiilor *Legii nr. 69/1991*, se poate constata că aceasta nu reglementează, sub toate aspectele, calitatea de membru al delegației permanente, așa cum făceau reglementările legale, în materie, adoptate înainte de anul 1949.

Președintele consiliului județean este o autoritate administrativă-executivă distinctă, înființată de către legiuitorul constituant, care are atât atribuții de conducere a consiliului județean și a delegației permanente, cât și atribuții proprii, enumerate în *Legea nr. 69/1991.* Președintelui consiliului județean i se subordonează întregul aparat propriu al consiliului județean. Răspunde de buna funcționare a compartimentelor de specialitate din aparatul propriu al consiliului județean și a agenților economici de sub autoritatea consiliului.

Referitor la modalitatea alegerii, legea dispune că acesta se alege din rândul consili- erilor județeni, cu votul majorității consilierilor în funcție. Potrivit dispozițiilor alin. 4 al art. 67 din Legea nr. 69/1991, „eliberarea din funcție a președintelui și a vicepreședinților se poate face de către consiliul județean, la propunerea a cel puțin o treime din numărul consilierilor, dacă sunt întrunite cerințele prevăzute de lege pentru demiterea primarului și numai cu votul a două treimi din numărul consilierilor în funcție".În art.

71.1 din *Legea nr. 69/1991* sunt prevăzute principalele atribuții ale președintelui consiliului județean: conduce ședințele consiliului județean și ale delegației permanente; asigură executarea hotărârilor consiliului județean; sprijină activitatea instituțiilor și a regiilor autonome de interes județean; exercită atribuțiile care revin județului în calitate de persoană juridică; exercită funcția de ordonator principal de credite; întocmește proiectul bugetului propriu al județului și contul de încheiere a exercițiului bugetar și le supune spre aprobare consiliului; numește, sancționează și eliberează din funcție personalul din apa- ratul propriu al consiliului județean, în condițiile legii; prezintă consiliului, anual sau ori de câte ori este necesar, rapoarte cu privire la starea și activitatea administrației județului, precum și cu privire la starea economică și socială a județului".

În vederea exercitării acestor atribuții, președintele consiliului județean emite dispoziții cu caracter individual, care devin executorii după ce au fost aduse la cunoștiința peroane- lor interesate. Deciziile emise de președinții consiliilor județene sunt acte administrative de autoritate. Totodată, încheie, pe baza hotărârii consiliului județean, acte administra- tive de gestiune: contracte de concesionare de bunuri și servicii publice, de închiriere, de achiziții publice ori contractarea de lucrări publice. Întocmește și acte administrative pregătitoare care, deși nu produc prin ele însele efecte juridice, fără realizarea lor nu ar putea fi adoptate unele acte administrative de autoritate, cum ar fi: întocmirea proiectului de buget propriu al județului și a contului de încheiere a exercițiului bugetar.

Potrivit art. 67(1) din *Legea nr. 69/1991*, Consiliul Județean alege dintre membrii săi, pe durata mandatului, 2 vicepreședinți ai Consiliului. Conform prevederilor alin 2. al aceluiași articol, vicepreședinții Consiliului Județean sunt și vicepreședinții Delegației permanente.

Prefectul. În art. 4 din *Legea nr. 5 din 19 iulie 1990* privind administratrea județelor, municipiilor, orașelor și comunelor, până la organizarea de alegeri locale, se prevedea: prefecturile se organizează la nivelul județelor și sunt compuse din: 1 prefect, 2 subprefecți, 1 secretar și 7 membri. Potrivit art. 3 din aceeași lege, prefecții aveau drept atribuții principale: rezolvarea problemelor privind dezvoltarea economico-socială, asigurarea gestionării bugetelor locale, asigurarea menținerii ordinii publice, apărarea drepturilor și libertăților cetățenești prin organele de ordine publică legal constituite. La propunerea Direcției administrației locale din cadrul Secretariatului General al Guvernului, potrivit art. 6 din aceeași lege, primul-ministru era cel care numea și elibera din funcția de primar.

Prin adoptarea *Legii nr. 69/1991*, prefectul devine autoritate a administrației publice locale. Conform dispozițiilor alin. 1 al art. 106 din *Legea nr. 69/1991*, Guvernul numește câte un prefect, ca reprezentant al său, în fiecare județ și în municipiul București. Așadar, Guvernul numește, prin hotărâre, pe prefect și, din proprie inițiativă, chiar dacă, contrar Constituției, hotărârile Guvernului sunt contrasemnate de șeful Departamentului pentru Administrația Publică Locală. Precizăm „contrar Constituției", deoarece conform preve- derilor art. 108.4 din Constituție, hotărârile Guvernului se contrasemnează de miniștri, care au obligația punerii lor în executare, dar șeful Departamentului pentru Administrația Publică Locală nu este ministru.

Conform dispozițiilor art. 106.4 din *Legea nr. 69/1991*, pentru a fi prefect sunt nece- sare studii superioare și vârsta de cel puțin 30 de ani. Cu privire la incompatibilități, con- form dispozițiilor art. 107 din aceeași lege, „Prefecții nu pot fi deputați sau senatori, mem- bri în consiliul județean și în consiliile locale sau primari și nu pot îndeplini o funcție de reprezentare profesională având caracter național, o altă funcție publică sau o funcție ori activitate profesională salarizată în cadrul regiilor autonome, societăților comerciale sau oricăror organizații ori unități cu scop lucrativ".

Tot referitor la incompatibilități, art. 85.1 din *Legea nr. 161/2003* privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției, prevede că „funcția de prefect și subprefect este incompatibilă cu:

a. calitatea de deputat sau senator;
b. funcția de primar și viceprimar, primar general și viceprimar al municipiului București;
c. funcția de consilier local sau consilier județean;
d. o funcție de reprezentare profesională salarizată în cadrul organizațiilor cu scop comercial;
e. funcția de președinte, vicepreședinte, director general, director, administrator, membru al consiliului de administrație sau cenzor la societățile comerciale, inclusiv băncile sau alte instituții de credit, societățile de asigurare și cele financiare, precum și la instituțiile publice;

f. funcția de președinte sau de secretar al adunărilor generale ale acționarilor sau asociaților la societățile comerciale prevăzute la lit.e.;
g. funcția de reprezentant al statului în adunările generale ale societăților comerciale prevăzute la e.;
h. funcția de manager sau membru al consiliilor de administrație ale regiilor autonome, companiilor și societăților naționale;
i. calitatea de comerciant persoană fizică;
j. calitatea de membru al unui grup de interes economic;
k. o funcție publică încredințată de un străin, cu excepția acelor funcții prevăzute în acordurile și convențiile la care România este parte".

Totodată, potrivit alin. 2 al aceleiași legi, „prefecții si subprefecții pot exercita funcții sau activități în domeniul didactic, al cercetării științifice și al creației literar-artistice".

În art. 110 din *Legea nr. 69/1991* sunt stipulate principalele atribuții ale consiliilor județene: asigură realizarea intereselor naționale, respectarea legilor și a ordinii publice; exercită controlul cu privire la legalitatea actelor administrative ale autorităților publice locale și județene; avizează numirea sau eliberarea din funcție a conducătorilor serviciilor publice descentralizate ale ministerelor și ale celorlalte organe centrale din unitățile administrativ-teritoriale; dispune luarea măsurilor corespunzătoare pentru prevenirea infracțiunilor și apărarea drepturilor cetățenilor, prin organele legal constituite; răspunde, în condițiile stabilite prin lege, de pregătirea și aducerea la îndeplinire a măsurilor de apărare care nu au un caracter militar; autoritățile militare și organele Ministerului de Interne, au obligația să informeze pe prefect asupra oricărei probleme care poate avea importanță pentru județ; prezintă, anual, Guvernului un raport asupra stării generale economice, sociale, culturale și administrative a județului, inclusiv realizarea programului de guvernare.

În exercitarea atribuțiilor ce-i revin, prefectul emite acte administrative de autoritate, care pot fi normative sau individuale. „Ordinul prefectului devine executoriu numai după ce a fost adus la cunoștința publică, prin afișare și publicare când conține dispoziții normative, sau de la data comunicării, în alte cazuri" (art. 114 din *Legea nr. 69/1991*). Potrivit alin. 2 al art. 113 al aceleiași legi, „Ordinele care stabilesc măsuri cu caracter tehnic și de specialitate sunt emise după consultarea organelor sau serviciilor de specialitate și sunt contrasemnate de conducătorii acestora". Ordinele prefecților pot fi atacate, la instanțele judecătorești de contencios administrativ, de particulari (persoane fizice sau juridice), care se consideră vătămate într-un drept al lor recunoscut de lege.

Prin *Legea nr. 215/2001* a fost redefinit cadrul de manifestare a instituției prefectului. Astfel, potrivit art. 130 din această lege, prefectul este numit de către Guvern, ca reprezentant al său, în fiecare județ și în municipiul București. Pentru a fi numit în funcție, prefectul trebuie să aibă studii superioare de lungă durată. În desfășurarea sarcinilor ce-i revin, prefectul este ajutat, conform aceluiași articol, de către un subprefect, iar în București este ajutat de către 2 subprefecți.

Referitor la subprefecți, se prevede că numirea și eliberarea din funcție a acestora se realizează prin decizie a primului-ministru, la propunerea prefectului și a Ministerului Administrației Publice.

În art. 132, 133 și 134 din *Legea nr. 215/2001*, sunt stabilite atribuțiile prefectului: fiind reprezentant al Guvernului, prefectul veghează ca activitatea consiliilor locale și a primarilor, a consiliilor județene și a președinților consiliilor județene să se desfășoare în conformitate cu prevederile legii; conduce activitatea serviciilor publice descentralizate ale ministerelor și ale celorlalte autorități ale administrației publice centrale de specialitate, organizate la nivelul unităților administrativ-teritoriale; numirea și eliberarea din funcție a conducătorilor serviciilor publice descentralizate ale ministerelor se fac cu avizul consultativ al prefectului, în condițiile legii; asigură realizarea intereselor naționale, aplicarea și respectarea Constituției, a legilor, a hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, a celorlalte acte normative, precum și a ordinii publice; exercită controlul cu privire la legalitatea actelor administrative adoptate sau emise de autoritățile administrației publice locale sau județene, precum și ale președintelui consiliului județean, cu excepția actelor de gestiune curentă; dispune măsurile corespunzătoare pentru prevenirea infracțiunilor și apărarea drepturilor cetățenilor, prin organele legal abilitate; asigură împreună cu autoritățile și organele abilitate, pregătirea și aducerea la îndeplinire, în condițiile stabilite prin lege, a măsurilor de apărare care nu au caracter militar, precum și a celor de protecție civilă;

prezintă anual Guvernului un raport asupra stadiului realizării sarcinilor ce îi revin potrivit programului de guvernare, precum şi în legătură cu controlul exercitat asupra legalităţii actelor administraţiei publice locale. Totodată, prefectul îndeplineşte şi alte atribuţii prevăzute de lege şi de celelalte acte normative, precum şi însărcinările date de Guvern.

În vederea îndeplinirii acestor atribuţii, prefectul, potrivit acestei legi, emite ordine având caracter normativ sau individual, în condiţiile legii. Potrivit noului cadru juridic generat de revizuirea Constituţiei din anul 2003, a fost adoptată o nouă reglementare juridică, şi anume, *Legea nr. 340/2004* (publicată în „M. O." nr. 658 din 21 iulie 2004). Conform art. 1 alin. 2 al acestei legi, „Guvernul la propunerea Ministerului Administraţiei şi Internelor, numeşte câte un prefect în fiecare judeţ şi în municipiul Bucureşti". Prefectul, potrivit art. 3, conduce serviciile publice deconcentrate ale ministerelor şi ale celorlalte organe ale administraţiei publice centrale din unităţile administrativ - teritoriale. Întreaga activitate depusă de către prefect se întemeiază pe principiile enunţate în art. 4 al acestei legi: legalităţii, imparţialităţii, obiectivităţii, transparenţei, eficienţei, responsa-bilităţii, orientării către cetăţean. Conform art. 7 din Legea nr. 340/2004, prefectul, ordonator de credite, propune şi proiectele bugetelor serviciilor publice deconcentrate ale ministerelor şi ale celorlalte organe ale administraţiei publice centrale stabilite prin lege.

Pentru a candida la funcţia de prefect, trebuie îndeplinite condiţiile prevăzute în art. 9 din aceeaşi lege: vârsta de cel puţin 30 de ani, studii superioare de lungă durată, vechime în specialitatea absolvită de 5 ani, absolvirea unor programe de formare şi perfecţionare în administraţia publică, organizate de Institutul Naţional de Administraţie sau alte instituţii specializate (ori titlul ştiinţific de doctor în ştiinţe juridice sau administrativ/sau exercitarea a cel puţin a unui mandat complet de parlamentar). Atribuţiile principale ale prefectului erau prevăzute în capitolul IV din *Legea nr. 340/2004*:

a) „asigură, la nivelul judeţului sau, după caz, al municipiului Bucureşti, realizarea intereselor naţionale, aplicarea şi respectarea Constituţiei, a legilor, a ordonanţelor şi hotărârilor Guvernului, a celorlalte acte normative, precum şi a ordinii publice;

b) acţionează pentru realizarea în judeţ, respectiv în municipiul Bucureşti, a obiectivelor cuprinse în Programul de guvernare şi dispune măsurile necesare pentru îndeplinirea lor, în conformitate cu competenţele şi atribuţiile ce îi revin, potrivit legii;

c) conduce, prin compartimentele proprii de specialitate, activitatea serviciilor publice deconcentrate ale ministerelor şi ale celorlalte organe ale administraţiei publice centrale din unităţile administrativ-teritoriale;

d) acţionează pentru asigurarea climatului de pace socială, menţinerea unui contact continuu cu toate nivelurile instituţionale şi sociale, acordând o atenţie constantă prevenirii tensiunilor sociale;

e) stabileşte, împreună cu autorităţile administraţiei publice locale şi judeţene, priorităţile de dezvoltare teritorială;

f) verifică legalitatea actelor administrative adoptate sau emise de autorităţile administraţiei publice locale şi judeţene, cu excepţia actelor de gestiune;

g) asigură, împreună cu autorităţile şi organele abilitate, pregătirea şi aducerea la în deplinire, în condiţiile stabilite prin lege, a măsurilor de apărare care nu au caracter militar, precum şi a celor de protecţie civilă;

h) dispune, în calitate de preşedinte al Comitetului judeţean pentru situaţii de urgenţă, măsurile care se impun pentru prevenirea şi gestionarea acestora şi foloseşte în acest sens sumele special prevăzute în bugetul propriu cu această destinaţie;

i) utilizează, în calitate de şef al protecţiei civile, fondurile special alocate de la bugetul de stat şi baza logistică de intervenţie în situaţii de criză, în scopul desfăşurării în bune condiţii a acestei activităţi;

j) dispune măsurile corespunzătoare pentru prevenirea infracţiunilor şi apărarea drepturilor şi a siguranţei cetăţenilor, prin organele legal abilitate;

k) asigură realizarea planului de măsuri pentru integrare europeană şi intensificarea relaţiilor externe;

l) dispune măsuri de aplicare a politicilor naţionale hotărâte de Guvern şi a politicilor de integrare europeană;

m) hotărăşte, în condiţiile legii, cooperarea sau asocierea cu instituţii similare din ţară şi din străinătate, în vederea promovării intereselor comune".

Totodată, prefectul îndeplineşte şi alte atribuţii prevăzute de lege şi de celelalte acte normative, precum şi însărcinările stabilite de Guvern.

Conform art. 25 din aceeaşi lege, „La propunerea prefectului se face şi numirea ori eliberarea din funcție a conducătorilor serviciilor publice deconcentrate ale ministerelor și ale celorlalte organe ale administrației publice centrale din unitățile administrative-teritoriale".

Această lege a fost modificată prin *Ordonanța de Urgență* nr. 179 din 14 decembrie 2005 pentru modificarea și completarea Legii nr. 340/2004 privind instituția prefectului (publicată în „M. O." nr. 1142 din 16 decembrie 2005). Una dintre prevederile importante ale Legii 69/1991, se referă la organizarea, pe lângă prefecturi, a unei comisii administrative în vederea realizării principiului autonomiei locale și al descentralizării serviciilor publice, precum și în scopul coordonării activității acestora. Comisia administrativă este formată din: prefect – ca președinte, președintele consiliului județean sau, după caz, primarul general al municipiului București, primarul municipiului reședință de județ și conducătorii serviciilor publice descentralizate ale ministerelor și ale celorlalte organe centrale organizate la nivelul județului și al municipiului București, precum și directorii sucursalelor regiilor autonome de interes național din județele respective.

Conform prevederilor art. 118 din *Legea nr. 69/1991*, comisia administrativă elaborează anual, pe baza programului de guvernare, propriul program al județului sau al municipiului București, pe care îl comunică serviciilor publice descentralizate ale ministerelor și ale celorlalte organe centrale din unitățile administrativ-teritoriale, regiilor autonome de interes național și/sau sucursalelor acestora din județul respectiv, precum și, spre informare, autorităților administrației publice locale și județene. Totodată, sprijină serviciile publice descentralizate ale ministerelor și ale celorlalte organe centrale organizate la nivelul județului, activitatea regiilor autonome de interes național sau a sucursalelor acestora cu acvtivități pe teritoriul județului, precum și pe cele ale administrației publice județene. Comisia administrativă adoptă acte administrative care sunt obligatorii numai pentru Serviciile publice ale ministerelor și ale celorlalte autorități ale administrației publice centrale organizate în județe și în municipiul București.

Întrucât comisia administrativă nu este un organ cu activitate permanentă, lucrările acesteia, necesare desfășurării ședințelor, elaborării programelor și adoptării hotărârilor trebuie asigurate de un aparat tehnic de specialitate.

În toamna anului 2011 a fost finalizat proiectul *Un cadru legislativ mai coerent pentru o administrație publică mai eficientă*, ce are ca principal rezultat elaborarea proiectului Codului Administrativ al Romaniei. Derulat pe parcursul a doi ani de catre Unitatea Centrală pentru Reforma Administrației Publice din cadrul Ministerului Administrației și Internelor, proiectul a implicat peste 100 de instituții din administrația publică centrală si locală, mediul universitar și organizații non-guvernamentale.

Codul Administrativ, odată adoptat, va reglementa o serie de domenii precum: administrația publică centrală, administrația publică locală, personalul din administrația publică, proprietatea publică și privată a statului și a unităților administrativ-teritoriale și serviciile publice. Se urmărește înlăturarea normelor identice regăsite în cadrul a două legi, dar și reducerea cantității de acte normative existente, permițând asigurarea clarității, coerenței, eficienței și eficacității legislative în domeniu.

11. Concluzii

Organizarea administrativă, totdeauna act de organizare statală, a fost în relație directă cu legea fundamentală: constituția. În paralel, a folosit structurilor de viață religioasă, diviziunile administrative fiind și unități ale organizării Bisericii Ortodoxe Române. Dualitățile acestea, ca realități distincte, concomitente și neantagonice s-au impus de-a lungul timpului ca necesare oricărei ordini sociale și politice.

În istoria românilor, organizările administrative străvechi, din epoca etnogenezei, s-au restatutat odată cu apariția statelor românești medievale ca microstructuri politice ale unui organism mult mai

dimensionat teritorial și recunoscut în formă monarhică.

Domnul (domnitorul), care nu numai că domnea, dar și cârmuia efectiv, exercita – aproape în exclusivitate – atribuțiile judecătorești, legislative și administrative. Târziu, spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, în contextul prefacerilor economice și sociale declanșate în plan european de „revoluția atlantică“, domnitorii au făcut primii pași în detașarea atribuțiilor executiv printr-o lărgire structurală a administrației, creînd un sistem distinct de cel al justiției și legislativului.

Odată cu adoptarea principiului separației puterilor în stat, prin Constituția Organică din 1831, s-a reformat administrația veche, medievală, printr-o organizație care mai mult a îndreptat și dezvoltat instituții existente, decât a inovat (cf. I. C. Filitti, *Izvoarele Constituției de la 1866. Originile democrației române*, ed. cit.)

Dincoace de această veche organizare administrativă, începe modernizarea, proces continuu, cu reformări structurale repetate sau periodice în raport de ritmurile de dezvoltare economică, socială, demografică și politică din ultimele două secole. Întregul proces, integrat epocii Constituțiilor, a primit forța dreptului și a dat statului esența coeziunii.

După anii 1859–1864, sistemul administrativ român a etalat calitățile de modernitate întâlnite în epocă, căci a fost funcțional, riguros ierarhizat și organizat pe baza unor principii împrumutate din modelele occidentale, dar, în același timp, a fost și imperfect deoarece, în practică, acesta s-a confruntat cu lipsa de experiență și cu starea socială și economică a țării ce a reprezentat un obstacol al transpunerii în realitate a ideilor moderne.

După evenimentele din decembrie 1989, au avut loc transformări în organizarea și funcționarea administrației publice românești. În prezența unui stat de drept, a unui stat democratic, nevoia reglementării la nivel constituțional și legal a organizării și funcționării administrației publice centrale și locale se naște chiar din natura obiectului acestei activități[2].

Astfel, actuala noastră organizare administrativă derivă din forme și modele instituționale administrative tradiționale, sincronizate – în ideea de modernizare – cu factorii de influență și de contact sau prin adoptări cu sensuri recuperative în atingerea unui nivel istoric atractiv și benefic.

Evoluția administrației și împărțirilor teritoriale în Basarabia (1812–1917)

Introducere

Reactualizarea valorilor autentice ale istoriei administrației publice, elucidarea proceselor principale din cadrul istoriei constituirii și evoluției formelor de administrare anterioare au o importanță deosebită în contextul transformărilor care au loc în societate.

Importanța practică a istoriei administrației publice rezidă în acumularea și sistematizarea cunoștințelor referitor la domeniul administrativ, care ajută la identificarea și soluționarea problemelor contemporane. Neglijarea tradițiilor și a experienței acumulate în domeniu are drept consecință abordarea subiectivă a problemelor legate de crearea unui sistem administrativ eficient.

Pe parcursul evoluției istorice s-au succedat diverse sisteme și instituții administrative autohtone și străine. Cu toate schimbările survenite, anumite elemente s-au transmis de la o perioadă la alta, ceea ce a dat sistemului administrativ național o identitate specifică. De aceea, studierea problemei evoluției sistemelor de administrare sub aspect istoric, adică a succesiunii complexelor de forme și metode administrative constituite în trecut are o mare importanță.

Istoria administrației publice din Basarabia reprezintă o sinteză proprie determinată de experiențele sale acumulate sub diferite influențe străine. Odată cu cu sistemul național de administrare au fost implementate și regimuri administrative străine, dintre care, cea mai puternică influență a avut-o sistemul țarist de administrare. Acest sistem a pregătit terenul pentru concentrarea totalitară a puterii, ale cărui repercusiuni se resimt până în prezent. Studierea minuțioasă a acesui fenomen ar explica multe procese și tendințe ce se manifestă în cadrul sistemului administrativ contemporan; ar permite depășirea situațiilor conflictuale și eludarea unor evoluții imprevizibile.

Diverse aspecte ale organizării administrative a Basarabiei sub stăpânirea țaristă au devenit obiect de studiu încă din secolul al XIX-lea. Cercetătorii care au abordat în mod special sau tangențial unele probleme referitoare la procesul de administrare a Basarabiei, respectând principiul cronologic, pot fi, convențional, divizați în câteva grupuri:

– În primul grup includem cercetătorii, oficialii și memorialiștii din secolul al XIX-lea – începutul secolului XX. Primele date fragmentare referitoare la modul de administrare a Basarabiei au fost expuse de P. Kunițki[1], care a caracterizat succint sistemul administrativ provizoriu instaurat de autoritățile militare ruse în regiune.

Din categoria primelor referiri apărute imediat după consumarea evenimentelor se pot menționa rapoartele oficiale ale funcționarilor ruși N. Baikov și P. Sviniin, în care sunt analizate diferite aspecte ale activității administrației din Basarabia[2]. Ambii au fost trimiși în Basarabia cu misiunea de a studia sistemul administrativ existent. Spre deosebire de N. Baikov, care insista asupra introducerii imediate a sistemului rusesc de administrare în Basarabia, P. Sviniin e mai loial față de regimul administrativ moldovenesc, studiul său reflectând atitudinea autorităților ruse față de Basarabia în primii ani după anexare.

Unele fenomene caracteristice administrației din Basarabia au fost elucidate în memoriile funcționarilor care au servit în instituțiile administrative ale Basarabiei. Memoriile lui Vighel sunt scrise în perioada când în politica autorităților rusești față de Basarabia intervin unele modificări și se reliefează clar tendințele centraliste ale oficialilor ruși în problema organizării administrative a Basarabiei[3]. Guvernatorul S.D. Urusov a descris în memoriile sale administrația Basarabiei de la începutul secolului XX și a reliefat fenome- nele negative caracteristice acelei perioade[4].

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului XX apar câteva lucrări semnificative, care cuprind un bogat material documentar și care au ca obiect de studiu diverse aspecte referitoare la tema examinată. Una dintre primele monografii consacrate Basarabiei și în care sunt caracterizate instituțiile administrative ale regiunii aparține ofițerului rus A. Zașciuc[5]. În lucrarea sa autorul a folosit vaste date statistice, economice și istorice, sistematizându-le și interpretându-le în mod critic.

Activitatea administrației civile rusești în anii războiului ruso-turc și a administrației din Basarabia în perioada 1812–1828 a constituit obiectul de studiu al istoricului A. Nacco (român, un Nacu a existat și în România). În studiul său referitor la administrația civilă rusească în Principate autorul a apreciat sistemul administrativ moldovenesc existent în regiune până la anexare și a cercetat diferite aspecte legate de activitatea administrației rusești în teritoriile românești cotropite[6]. În cel de-al doilea studiu, autorul, folosind documente ine- dite și publicații oficiale, a analizat instaurarea regimului administrativ rusesc în Basarabia. A. Nacco (român, și în România exista un Nacu) a publicat în studiul său un șir de documente importante pentru cercetarea fenomenului administrativ din Basarabia. Scrise de pe poziții filoruse, studiile rămân valoroase prin materialul factologic și documentele publicate[7].

Planurile expansioniste ale Imperiului rus referitoare la Principate au fost conturate de L. Casso[8]. Răpirea jumătății de Est a Moldovei, în viziunea autorului, se integra firesc în tradiția rusească de expansiune spre Dunăre și strâmtori. În lucrare a fost analizat modul de implementare și consolidare a administrației rusești în Basarabia și au fost apreciate unele consecințe ale activității sale. Cu toate că a fost scrisă la comandă, în legătură cu centenarul anexării Basarabiei, și exprima poziția oficială a regimului țarist, lucrarea e prețioasă datorită faptului că autorul a folosit un spectru larg de izvoare istorice nepubli- cate până atunci. O altă preocupare a lui L. Casso a fost studierea dreptului local din Basa- rabia, care era totalmente neglijat de oficialii ruși[9]. În acest context menționăm că diverse aspecte legate de legislația locală a Basarabiei au mai fost cercetate de juriștii V. Linovski, A. Egunov, M. Șimanovski, O. Pergament[10].

Un bogat material factologic expune în lucrarea sa I. Halippa. Odată cu cu cercetarea activității guvernatorilor basarabeni și a vizitelor țarilor ruși în Basarabia sunt descrise și unele momente legate de istoria administrativă a provinciei[11]. Informații utile referitoare la sistemul de administrare a

Basarabiei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea sunt furnizate de Z. Arbure în lucrarea Basarabia în secolul XIX[12].

Rolul Mitropolitului G.Bănulescu-Bodoni în organizarea administrativă a Basarabiei în primii ani ai

stăpânirii țariste a fost elucidat de către A. Stadnițki, care a publicat și unele documente referitoare la acea perioadă. Aceeași problemă a fost tratată și de către I. Par- homovici și D. Șceglov[13].

Diferite informații despre instituțiile administrative ale Basarabiei au fost furnizate de autorii ruși P. Batiușkov, Crușevan, Skalikovski, N. Lașkov, L Golovko[14].

În linii generale, acest grup de autori, care a acumulat și a introdus în circuitul științific un vast material documentar și informativ a abordat problemele administrării Basarabiei de pe pozițiile exigențelor instituționalizate de regimul autocrat existent în Imperiul Rus. S-a acreditat ideea superiorității sistemului rusesc de administrare comparativ cu cel național; a fost acceptată și susținută necesitatea unificării administrative în cadrul Imperiului Rus și necesitatea lichidării particularităților naționale (identitare) în administrarea teritoriilor anexate.

– Un alt grup de cercetători o constituie autorii români din perioada interbelică. În această perioadă au fost publicate multe lucrări valoroase în care au fost studiate diferite aspecte ale perioadei de referință și a fost argumentat fenomenul continuității românești și a permanenței conștiinței naționale în Basarabia.

Au fost examinate diferite componente ale sistemului rusesc de administrare și impactul acestui sistem asupra procesului de rusificare forțată a populației. S-a argumentat discrepanța dintre modul rusesc de administrare și formele vieții locale, întemeiate pe legile și tradiiile autohtone (legislația obicinuelnică) precum și neacceptarea de către românii din Basarabia a legilor și a regimului de administrare impuse de autoritățile rusești.

În lucrările sale N. Iorga a dat o apreciere politico-juridică actului anexării și a anali- zat efectele cauzate de administrația rusească în Basarabia[15]. O contribuție importantă la studierea procesului administrativ din Basarabia în perioada examinată și-au adus autorii basarabeni Șt. Ciobanu, P. Cazacu și I. Nistor. Șt. Ciobanu editează la Chișinău, monogra- fia Basarabia, care cuprindea și informații despre administrarea regiunii[16]. O constantă preocupare a sa a fost problema dezvoltării culturii basarabene. În lucrările lui Șt. Ciobanu s-a ocupat și de eforturile de unificare administrativă după model ruswesc a Basarabiei și a demonstrat conștiința identitară și rezistența culturii naționale în Basarabia[17].

O contribuție valoroasă la studierea istoriei administrative a Basarabiei o consti- tuie lucrările istorice ale lui P. Cazacu. Un paragraf special a consacrat și studierii administrației rusești implementate în Basarabia. Explorând un bogat material documen- tar și statistic, studiind literatura istorică rusă, autorul a pus sub ochii cititorilor un tablou veridic al instaurării și funcționării sistemului de administrare[18]. Un alt studiu al său este consacrat zemstvelor. În această lucrare a fost definită etimologia istorică a conceptului de zemstvă; a fost examinat mecanismul alegerilor în zemstve și modul de organizare a instituțiilor zemstvelor. Autorul a evidențiat postulatele tendențioase despre autonomia și posibilitățile zemstvelor și a demonstrat că ele nu au fost decât niște instituții complementare în angrenajul birocratic al Imperiului Rus ca întreg[19].

Divizarea teritorial-administrativă a Basarabiei și etapele implementării sistemului rusesc de administrare au fost studiate de istoricul I. Nistor[20].

Un aport deosebit în studierea trecutului administrativ al Basarabiei l-a avut profesorul A. Boldur. În lucrarea sa, consacrată perioadei autonomiei administrative a Basarabiei în cadrul Imperiului Rus, a fost analizat suportul juridic al regimului administrativ implementat în regiune, activitatea Consiliului Suprem, suprimarea particularităților naționale în cadrul sistemului administrativ al Basarabiei[21]. Realizarea reformelor sociale de la mij- locul secolului al XIX-lea și multiple aspecte ale administrării Basarabiei au fost studiate în Istoria Basarabiei și Basarabia Românească[22]. O preocupare a lui A. Boldur a fost și stu- dierea legilor locale ale Basarabiei[23].

Vicisitudinile regimului administrativ instituit de autoritățile rusești după anexarea Basarabiei, cât și etapele colonizării regiunii au constituit subiectele abordate de Gh.I. Brătianu[24]. Organizarea administrativă a Basarabiei a fost cercetată și de V. Ionescu-Darzeu, funcționar în administrația basarabeană. El și-a concentrat atenția asupra cercetării struc- turii și funcțiilor instituțiilor administrative ale Basarabiei la începutul secolului XX[25]. Diverse aspecte referitoare la instituția zemstvei în sistemul administrativ al Basarabiei au fost supuse unei profunde analize de către P. Gore[26].

După Marea Unire, la ordinea zilei era sarcina unificării administrative a provinciilor alipite României. Problema menținerii sau a lichidării zemstvelor a focalizat atenția funcționarilor din administrație, cât și a teoreticienilor din domeniul dreptului administrativ și a științei administrației. Consemnăm, în acest context, apariția mai multor publicații consacrate istoriei și activității zemstvelor, în care autorii s-au exprimat pro sau contra menținerii zemstvelor în Basarabia[27].

Diverse materiale referitoare la situația și participarea nobilimii basarabene la proce- sul administrativ în primii ani de ocupație rusească au fost publicate de Gh.Bezviconi în revistele „Din trecutul nostru“ și „Viața Basarabiei“[28].

– Următorul grup de autori reprezintă istoriografia sovietică. Scrierile istorice apărutela Chișinău în perioada postbelică au plătit tribut regimului totalitar, istoria fiind pusă în serviciul intereselor și obiectivelor avînd caracter politic.

Diverse aspecte ale modului de administrare a Basarabiei sub regimul țarist au fost abordate în unele lucrări de sinteză[29], cât și în lucrările speciale, consacrate diferitor probleme cu privire la administrarea Basarabiei. A. Surilov a cercetat organizarea administrativă a Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea[30], I. Anțupov și V.Jukov au studiat reformele administrative din Basarabia realizate în perioada 1812–1828[31]. În lucrarea lui Gh. Feodorov, consacrată standardelor administrative și dreptului local din Basarabia, un capitol aparte este consacrat descrierii organizării administrative a regiunii[32]. Diferite date provenind din arhivele rusești se conțin în lucrările autorilor I.

Iovva, L. Oganean, B. Trubețkoi, V. Zelenciuk[33].

Lucrările istoricilor Ia. Grosul și I. Budac[34] prezintă un mare interes datorită faptului că autorii au folosit un vast material și informații documentare valoroase provenite din mai multe arhive rusești, dar abordarea problemelor de ordin administrativ de pe pozițiile tradiționale ale istoriografiei sovietice a diminuat valoarea lor științifică. Fenomenul administrativ a fost abordat incidental, mai mult sub aspect politic și nu oferă o imagine amplă și obiectivă a proceselor ce au avut loc în perioada cercetată.

– În ultimul grup pot fi incluse studiile apărute în România și Republica Moldova,după căderea regimurilor comuniste. În ultimii ani în Republica Moldova au fost publi- cate multe studii și materiale referitoare la istoria Basarabiei, în care sunt elucidate și dife- rite aspecte ale istoriei administrative. O contribuție importantă la reconstituirea istoriei evoluției administrației publice din Republica Moldova și-au adus autorii studiului Istoria administrației publice din Moldova, apărut sub egida Academiei de Administrare Publică[35].

A. Roman a cercetat evoluția sistemelor de administrare naționale și universale[36]. D. Grama a studiat evoluția statutului juridic al Basarabiei și lupta basarabenilor pentru menținerea legilor locale[37]. O succintă caracterizare a administrației din Basarabia este prezentată de E. Aramă în *Istoria dreptului românesc*[38]. Organizarea administrativă a Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea a fost descrisă de A. Niculiță[39].

Politica de deznaționalizare a administrației, promovată de regimul țarist în Basarabia, a fost reflectată de către D. Poștarencu[40]. Unele aspecte ale problemei cercetate au fost tangențial abordate și de cercetătorii A. Agachi, I. Chirtoagă, V. Mischevca, I. Varta[41].

În istoriografia română post-comunistă au fost abordate și unele aspecte ale administră- rii Basarabiei sub regimul țarist. Autorii N. Ciachir și C. Aldea, referindu-se la istoria Basarabiei sub stăpânirea țaristă, au descris și sistemul de administrare a regiunii implementat de autoritățile ruse[42]. Unele aspecte legate de participarea Sturzeștilor la procesul de administrare a Basarabiei au fost studiate de P. Cernovodeanu, Șt. Gorovei și C. Opaschi[43].

Analiza nivelului de cercetare a temei propuse ne permite să constatăm că problema implementării și a evoluției sistemului rusesc de administrare a Basarabiei în intervalul 1812–1917 nu a fost o preocupare specială în istoriografie. Autorii au abordat fenomenul administrativ prin prisma politicului sau ca activitate curentă. Analiza evoluției sistemului administrativ, organizarea, funcționalitatea, aspectele tehnice ale sistemului de administrare nu au constituit obiectul unui studiu special.

*
* *

Cadrul cronologic al lucrării cuprinde perioada anilor 1812 – februarie 1917. Drept punct inițial al

acestei limite cronologice a servit sfârșitul războiului ruso-turc din anii 1806–1812 și anexarea de către Imperiul Rus a ținuturilor de Est ale Moldovei. Această perioadă, abundentă în evenimente politice și militare, a influențat atitudinea și politicile administrative aplicate de oficialitățile ruse în Basarabia. Odată cu prăbușirea țarismului, Imperiul rus intră într-o altă fază a evoluției sale istorice, cu alte rigori în domeniul administrativ. De aceea am considerat drept reper cronologic-limită acest eveniment care încheie o perioadă distinctă a istoriei procesului administrativ din Basarabia.

Studierea regimului administrativ țarist în scopul înțelegerii fenomenului administrativ contemporan și identificării soluțiilor pentru rezolvarea problemelor curente ale administrației publice a necesitat o abordare multidimensională a obiectului de studiu. Încercînd o reflectare obiectivă a evoluției sistemului de administrare a Basarabiei sub ocupația rusească, am renunțat la stereotipurile dogmatismului comunist.

În lucrare, pentru a ne susține raționamentele enunțate, recurgem la citarea diferitor surse istorice, în speranța că autorii și sursele citate pot constitui argumente incontestabile în definirea problemelor examinate. Realizarea obiectivelor propuse a necesitat valorificarea a diferite surse istorice: documentele conținute în fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova: *Fondul 1* (al „Senatorilor“); *Fondul 2* (Cancelaria guvernatorului); *Fondul 3* (Consiliul regional); *Fondul 4* (Comitetul provizoriu); *Fondul 5* (Guvernul regional); *Fondul 17* (Namesnicul plenipotențiar al Basarabiei); *Fondul 22* (Departamentul ministerului Justiției); *Fondul 88* (Adunarea Deputaților nobilimii); *Fondul 89* (Mareșalul gubernial al nobilimii); *Fondul 305* (Biroul basarabean al coloniștilor străini). În fondurile enumerate se află un vast și prețios material, foarte util pentru studierea istoriei administrative a Basarabiei sub stăpânirea țaristă: copii ale ukazurilor țarilor ruși; decizii și dispoziții ale instituțiilor centrale rusești cu privire la Basarabia; ordine și dispoziții ale guvernatorilor și namesnicilor plenipotențiari; deciziile diverselor instituții administrative de nivel local și regional; corespondența de serviciu din cadrul sistemului administrativ basarabean.

Foarte utile pentru elaborarea lucrării s-au dovedit a fi colecțiile de documente și materi- ale publicate din secolul al XIX-lea până în prezent. Documente importante pentru studierea implementării administrației rusești în regiune se conțin în publicațiile Comitetului statistic al Basarabiei44. Informații prețioase referitoare la modul de administrare a coloniștilor trans- danubieni stabiliți în Basarabia conțin și documentele publicate în culegerea „Устройство задунайских переселенцев в Бессарабии и деятельность А. П. Юшневского“[45].

De un real folos este colecția actelor în limba română tipărite în Basarabia de P. Mihail și Z. Mihail[46]. Diverse documente referitoare la istoria instituțională a Basarabiei au fost tra- duse de D. Poștarencu[47]. Informații folositoare se conțin și în alte publicații de documente[48].

Lucrările având caracter statistic referitoare la Basarabia[49] au permis abordarea mai amplă și detaliată a problemei evoluției sistemului de administrare a Basarabiei.

În lucrare este reconstituit tabloul integral al evoluției sistemului de administrare a Basarabiei în perioada vizată, care cuprinde diverse instituții ce prezintă particularități de organizare, de realizare a competențelor, de natură juridică și de denumire.

S-a determinat și analizat suportul juridic în baza căruia s-a constituit și a funcționat acest sistem. Tratâînd administrația ca un factor important de realizare a obiectivelor politice ale statului, au fost elucidate legăturile directe dintre evoluția modului de administrare a Basarabiei și scopurile politice ale Imperiului Rus; au fost elucidate cauzele modificării politicii administrative în anumite perioade.

Fără a prezenta exhaustiv problematica în cauză, am stăruit asupra unei imagini sintetice a evoluțiilor și tendințelor manifestate în sistemul de administrare a Basarabiei în perioada examinată, care și-a pus amprenta asupra contemporaneității.

Sperăm că materialul prezentat și concluziile vor folosi drept mijloc de documentare și informare în domeniul studierii evoluției formelor de administrare a Republicii Moldova. Restituirea adevărului cu privire la fenomenul administrativ din Basarabia în parametrii apărării identității conferă premisele abordării lucide a realităților de azi, a descifrării și deslușirii corecte a logicii proceselor ce se derulează în prezent.

1. Dimensiunile anexării și implementării sistemului administrativ provizoriu (1812 – 1818) în Basarabia

1.1. Instituirea, caracteristica și funcționalitatea sistemului de administrare provizorie a Basarabiei

În primii ani de ocupație, oficialitățile ruse, pentru asigurarea unei tranziții temperate de la un sistem de administrare la altul, au instituit în Basarabia un regim administrativ provizoriu, care avea multe afinități cu cel al Moldovei de dinainte de 1812. Menținerea, până la o anumită limită, a similitudinii cu sistemul administrativ moldovenesc era un procedeu ce se înscria perfect în albia politicii administrative promovate tradițional de autoritățile ruse în provinciile anexate.

Principalul scop politic al administrației provizorii, impus de oficialitățile rusești, era de a convinge populația creștină aflată sub dominația otomană de avantajele stăpânirii pravoslavnice rusești, simpatia popoarelor vecine trebuind să faciliteze expansiunea Imperiului Rus în Balcani. Sistemul administrativ constituit în regiune, conceput pentru un timp limitat și care era o copie rusificată a modelului administrativ moldovenesc, s-a dovedit a fi inoperant.

Cercetarea procesului de implementare și a funcționalității sistemului administrativ provizoriu presupune elucidarea următoarelor aspecte: caracterizarea succintă a sistemelor administrative existente în regiune până la ocupația rusă; studierea și caracterizarea suportului juridic în baza căruia a fost implementat acest sistem; elucidarea obiectivelor politicii administrative promovate în regiune de autoritățile ruse; explicarea cauzelor care au determinat autoritățile rusești să ia o atitudine specială față de organizarea administrativă a Basarabiei; relevarea instituțiilor și structurilor administrative instituite în regiune; cercetarea modului de constituire a instituțiilor administrative, a atribuțiilor și competențelor pe care au fost abilitate să le exercite; analiza succintă a funcționalității regimului de administrare și elucidarea carențelor ce au influențat viabilitatea acestui sistem.

Tratatul de pace de la București, iscălit la 16/28 mai 1812, a stabilit noul hotar dintre Principatul Moldova și Imperiul Rus pe râul Prut[1]. Motivele expansiunii ruse în Principate erau diverse. În primul rând, menționăm că expansiunea teritorială era direcția generală a politicii externe a Imperiului Rus; în al doilea rând, anexarea Principatelor ar fi asigurat Imperiului Rus controlul bazinului dunărean; în al treilea rând, teritoriile cotropite tre- buiau să demonstreze țărilor din Balcani avantajele guvernării rusești, contribuind astfel la creșterea prestigiului internațional al Imperiului; în al patrulea rând, înainte de 1812, țăranii ruși obișnuiau să fugă aici pentru a scăpa de șerbie; în sfârșit, anexarea ar fi garan- tat siguranța portului Odesa, o deschidere nu doar la Marea Neagră, ci și spre Peninsula Crimeea, odinioară Regatul de Mangop și spre strâmtori[2].

Actul din 1812 a constituit un gest arbitrar de expansiune și cotropire. Turcia, sfidând normele dreptului internațional, a cedat (la sugestia aliaților austrieci) teritoriul unui stat cu care se afla în relații de suzeranitate și care, de fapt, nu-i aparținea. Conform concepțiilor dreptului musulman lumea se diviza în trei categorii:

– „țara islamului" („dar al-islam"), teritoriile administrate de guvernanți musulmani în baza dreptului musulman;

– „țara războiului" („dar al hard"), țările populate de „necredincioși" sau de musulmani aflați sub suzeranitatea „necredincioșilor" și împotriva cărora trebuia declanșat „războiul sfânt" (djihad, gazavat);

– țara păcii"(„dar al-ahd"), tributarii Porții Otomane din categoria cărora făceau parte și Principatele Române. Fiind vasală a Porții Otomane, Moldova (care plătea doar tributul mic, pentru protecție, nu cel mare, ca spațiu cucerit) nu și-a pierdut calitatea de stat suveran, menținându-și statalul național, sistemele politic, economic, juridic, administrativ, fiscal și religia[3].

Imperiul Rus, fără nici un drept istoric, etnic sau politic a „rupt "[4] jumătate din teritoriul Moldovei. Iar „complicitatea Rusiei la violarea unui contract de drept internațional – menționa N.Titulescu – nu poate crea dreptul[5]. Prin iscălirea *Tratatului de la București* nu și-au respectat obligațiile față de Moldova nici puterea „suzerană", nici cea „protectoare".

Schimbul actelor de ratificare a avut loc la București în ziua de 14 iulie 1812[6]. Teritoriul anexat avea o suprafață cu 7400 km^2 mai mult decât rămânea Moldovei7 și aducea Imperiului Rus importante avantaje. În Manifestul său din 5 august 1812, țarul Alexandru I afirma: „Această pace care ne-a fost dată de Dumnezeu, a adus foloase strălucite Imperiului Rus, cuprinzând în hotarele lui suprafața pământului bine populată și fertilă care are întinderea de la Akkerman până la gurile râului Prut, aflate la o distanță de 9 verste de la Iași și de la gurile aces- teia până la frontiera țaristă și de acolo înspre Nistrul de Jos, în total aproape 1000 verste, cuprinzând în ea cele mai vestite cetăți: Hotin, Bender, Chilia, Ismail, Akkerman și multe alte orașe comerciale“[8]. Dacă luăm în considerație și raptul teritorial din 1775 (Bucovina de Nord), raportul dintre teritoriile rămase Moldovei și cele răpite era următorul: Bucovina – 10.442 km^2 (11%); Basarabia – 45.630 km^2 (48%); Moldova – 38.230 km^2 (41%). Boierimea Moldovei, la 26 octombrie 1812, a alcătuit un protest scris contra răpirii Basarabiei, care a fost înmânat de Domnitorul S. Calimach Porții. El însă a refuzat să prezinte un protest similar Congresului de la Viena (1815), temându-se să nu aibă neplă- ceri din partea Rusiei. Indignat de lașitatea Domnului, mitropolitul Veniamin Costachi a exclamat: „pentru Bucovina, Vodă-Ghica și-a jertfit viața, iar noi pentru Basarabia nu facem măcar un protest“[10]. În protestul boierilor moldoveni se arăta că teritoriul cedat Rusiei avea o pondere deosebită în economia țării: „Din cele 200.000 kile de grâu ce se trimiteau anual Turciei, 120.000 proveneau din provincia cedată, 140.000 ocale de unt din 300.000; 120.000 de vite față de 40.000 din restul provinciilor; 62.5000 mii lei din birul țării de 1.695.000 lei“, iar „din cei 120.000 birnici cît erau în toată țara 80.000 locuiau în partea cedată“. „Pierderea pășunelor din Bugeac va aduce mari prejudicii creșterii vitelor, exportul vitelor aducând Moldovei un venit de trei milioane lei anual“[11].

În momentul invaziei trupelor rusești, întoamna anului 1806, spațiul pruto-nistrean prezenta trei regiuni cu regimuri administrative diferite: Ținuturile moldovenești, Bugeacul stăpânit de tătari și raialele turcești[12]. În cele ce urmează vom face o succintă caracterizare a acestor regimuri de administrare.

În perioada dominației otomane, Moldova a suferit grele pierderi teritoriale. Teritoriile răpite au fost transformate în raiale turcești și incluse în componența pașalâcului Silistra[13]. Între anii 1538–1541, din teritoriile moldovenești ocupate de turci, au fost formate două unități administrative distincte (sangiacuri) – Akkerman și Bender, conduse de sangiacbei[14]. Sangiacbeiul din Bender era abilitat să supravegheze activitatea Domnului Moldovei și să soluționeze litigiile teritoriale moldo-otomane[15]. Satele moldovenești aflate în componența raialelor erau administrate de subași, numiți de administrația turcă. Sarcina lor principală era colectarea de la populație a produselor și a haraciului[16]. Litigiile dintre musulmani și creștini erau examinate de cadiu[17], după principiul discriminării populației native[18].

În afară de turci, o parte din teritoriul Moldovei era populat de tătari, care erau vasali ai Imperiului Otoman din 1475. Satele moldovenești situate în Bugeac erau administrate de „voievodul satelor creștine“, numit de Han și care își avea reședința la Căușeni – centrul administrativ al tătarilor.

Ținuturile Greceni, Codru, Hotărniceni, Orhei, Soroca, Iași, rămase sub jurisdicția Moldovei, erau administrate ca și restul ținuturilor moldovenești[19].

Instituția principală a statului feudal moldovenesc era Domnia – instituție originară și autohtonă. Referitor la calitatea de suveran al Domnului în literatura de specialitate nu s-a stabilit un consens. Unii autori, printre care și A. Boldur, consideră că „rolul de autocrat nu corespundea“ instituției domnești, mai ales că situația externă a Principatelor îi obliga să jure credință regilor Poloniei și Ungariei, iar odată cu instaurarea dominației turce au fost privați și de prerogative în domeniul politicii externe[20]. Alți autori, în deosebi Mihai T. Oroveanu, consideră că Domnii erau pe deplin suverani și declarațiile lor de vasalitate, care – de altfel – erau un lucru firesc al acelor timpuri, nu le îngrădeau prerogativele în materie de politică externă, vasalitatea fiind numai nominală și nu reală[21]. Analiza surselor istorice și a literaturii de specialitate ne permite să considerăm că Domnul era pe deplin independent în administrarea internă a țării, iar în ceea ce privește exercitarea atribuțiilor externe, ele au fost limitate odată cu intensificarea dominației otomane. Considerăm însă că limitarea anumitor prerogative nu este echivalentă cu pierderea lor.

În Moldova, Domnul s-a situat, chiar de la începuturi, în postura de exponent al entității statale[22]. El

avea largi prerogative în următoarele domenii: legislativ, judecăto- resc, politică externă, militar, financiar, bisericesc. Domnia era secondată de două tipuri de instituții complementare: a) corpuri consultative pentru luarea deciziilor și b) agenți de execuție a hotărârilor luate[23]. Corpurile consultative ale domniei erau Sfatul Domnesc, și Marea Adunare a țării. În rezolvarea treburilor publice Domnii, inițial, erau ajutați de curtenii lor. Ei, realizând și activități publice, au evoluat în timp ca slujitori ai statului – dregători, care sunt atestați în documentele istorice din secolele XIV-XV[24]. După natura atribuțiilor realizate, dregătoriile pot fi divizate în două categorii: dregătorii publice și dregătorii private. Marii dregători erau ajutați în exercitarea atribuțiilor de funcționari care purtau aceleași titluri ca și superiorii lor cu adăugirea unor „vtori“, „treti“ (al doilea, al treilea). În subordinea lor se aflau o altă categorie de funcționari („slugi“) care purtau aceeași titulatură ca marii dregători, dar în formă diminutivă[25].

C. Mavrocordat a stabilit regula: boier poate fi doar titularul slujbei domnești, neac- ceptând boieria fără dregătorie (model rusesc de înnobilare). Până la realizarea acestei reforme, criteriul boieriei era stăpânirea pământului (model românesc de înnobilare)[26].

Sistemul administrativ medieval moldovenesc era caracterizat de următoarele particu- larități: nu exista o delimitare strictă a competențelor și o specializare a atribuțiilor; pen- tru funcțiile îndeplinite dregătorii nu erau remunerați, ci răsplătiți[27]; exista o ierarhie strictă a funcțiilor: dregătorii erau numiți și revocați de Domn, ei fiind atât în serviciul statului, cât și slugile personale ale Domnului.

Teritoriul țării era divizat în ținuturi administrate de pârcălabi și sudeți. În 1741 ei au fost înlocuiți de către C. Mavrocordat cu ispravnici abilitați să exercite funcții administra- tive și judecătorești[28].

Subdiviziunile administrative ale ținuturilor erau ocoalele. Ocoalele erau adminis- trate de ocolași numiți de ispravnic și erau abilitați să exercite atribuții administrative și polițienești[29]. Satele erau administrte de un organ colectiv – „oamenii buni și bătrâni“, care aveau atribuții fiscale și judiciare[30]. În fiecare sat exista un vataman și un vornicel. Vatamanii îndeplineau funcții administrative și polițienești. Vornicii se ocupau de problemele fiscale. În satele boierești ei colectau veniturile în folosul proprietarului, repartizau țăranilor prestațiile și urmăreau îndeplinirea lor; tot ei judecau în numele proprietarilor litigiile și conflictele neînsemnate. Vatamanul era ales de către obștea sătească, iar vorni- celul era reprezentantul proprietarului. Această stare de dualitate s-a menținut până în secolul al XVII-lea și s-a terminat în favoarea ultimului[31].

Administrarea orașelor era înfăptuită de funcționari numiți de domnie și de reprezentanții autoadministrației orășenești, în componența unui șoltuz și a 12 pârgari. Acest sistem s-a menținut până în secolul al XVIII-lea, când vechea organizare este înlocu- ită, treptat, cu o nouă instituție administrativă orășenească – epitropia[32].

În anul 1807, teritoriile ocupate de otomani au fost trecute în administrarea Moldovei[33], fiind formate trei ținuturi noi: Bender, Tomarovo și Akkerman, care în anii războiu- lui au fost administrate de ispravnici numiți de Divanul Moldovei[34].

După ocuparea Principatelor, în toamna anului 1806, autoritățile rusești instaurează propriul lor sistem de administrare, domnia lui C. Ipsilanti fiind mai mult nominală. La 17 februarie 1808, Alexandru I îl înlătură definitiv pe C. Ipsilanti de la domnie și la 24 februarie îl numește pe senatorul S. Kușnikov președinte al Divanurilor. În ajutorul lui S. Kușnikov a fost creată o cancelarie și s-a instituit un corp de revizori, funcționarii aces- tor instituții fiind recrutați în Rusia. În afară de funcționarii menționați au fost numiți și reprezentanți speciali ai Divanurilor, care participau la anchetele și cercetările efectuate de revizori la fața locului și îndeplineau diferite misiuni având caracter administrativ. S. Kușnikov era abilitat să coordoneze și să supravegheze activitatea Divanurilor, să confirme persoanele numite în diferite funcții de către Divane și înșiși membrii Divanurilor. Princi- pala sa obligație, însă, consta în a impune Divanelor să execute ordinele autorităților mili- tare ruse. Astfel că sarcina principală a Divanului a fost redusă la stabilirea și încasarea impozitelor, la asigurarea diverselor necesități ale armatei[35].

Structurile administrative ținutale și locale în perioada ocupației ruse n-au suferit modificări esențiale. În 1809, pentru a asigura executarea de către populație a prestațiilor și contribuțiilor mereu crescânde, pe lângă ispravnic a fost instituită funcția de comisar militar. În martie 1810 S. Kușnikov e

înlocuit cu senatorul V.I. Krasno-Miloșevici, care, epuizând toate procedeele de stoarcere a banilor de la populație, a introdus practica vin- derii funcțiilor publice[36].

Populația a suportat staționarea armatei ruse, al cărei efectiv era în permanentă creștere: 30–40 mii la începutul războiului, 80 de mii în 1807 și peste 140 mii în 1808.37 Starea poporului, conform relatărilor generalului A. de Langeron, nobil francez aflat în serviciul Rusiei, era: „copleșit de corvezi și transporturi, chinuit și jefuit de slujbașii guvernului“[38]. Această stare de lucruri a generat o atitudine de ostilitate față de autoritățile ruse, sau – cum afirma L.Casso: „populația a pierdut încrederea în posibilitatea administrației noastre de a-i micșora suferințele“[39]. Oficialitățile ruse recunoșteau la 1813, că „această țară … jefuită și pustiită de operațiile militare din anii 1806–1810 prezintă un pustiu vast și nepopulat“[40]. Chiar și țarul Alexandru I a fost nevoit să recunoască: „Excesele trupelor noastre în Moldova și Țara Românească au exasperat pe locuitori…“[41].

Introducerea administrației civile rusești în Principate, după considerațiunile noastre, a avut drept scop asigurarea aprovizionării trupelor militare și pregătirea condițiilor pentru anexarea Principatelor. Autoritățile de la Petersburg, preconizând să anexeze Principatele Române, erau preocupate de problema elaborării unei variante profitabile de admi- nistrare a acestor teritorii. La Petersburg, în februarie 1812, chiar a fost creat și un comitet special, pentru elaborarea unui regulament de administrare a noilor provincii[42].

G. Bănulescu-Bodoni, în demersul său către M.M. Cantacuzino Speranski din 8 februa- rie 1812, a propus crearea unei comisii pe lângă guvernator, alcătuită din reprezentanții nobilimii locale, abilitată să exercite funcții administrative. Se insista și asupra separarării autorităților civile de cele militare[43].

După încheierea Păcii de la București, administrația civilă rusă din Principate și-a sus- pendat activitatea. La Chișinău, ales de către G. Bănulescu - Bodoni și V.I. Krasnîi - Miloșevici în calitate de oraș-reședință a provinciei anexate, au fost transferați funcționarii cancelariei civile a comandamentului armatei dunărene.

Misiunea de a primi teritoriul anexat i-a fost încredințată amiralului P.V. Ciceagov, noul comandant al armatei dunărene[44]. Ciceagov a venit la fața locului însoțit de Scarlat și Alexandru Sturdza, fiindcă întreținea cu ei relații de prietenie și fuseseră numiți consultanți[45]. S. Sturdza, rudă prin soția sa cu familia Moruzzi, fost vornic și vistiernic al Moldovei în 1792, și-a vândut moșiile și s-a stabilit la început în Bielorusia, iar apoi în Rusia[46]. Odată cu P.V. Ciceagov, în calitate de șef al Cancelariei diplomatice a armatei dunărene a venit în regiune I. Capodistria[47], care a avut o mare influență asupra organizării administrative a Basarabiei. P.V. Ciceagov a fost abilitat de autoritățile rusești să organizeze administrația civilă a Basarabiei[48]. După iscălirea doccumentelor Păcii de la București, el i-a ordonat lui I. Capodistria să elaboreze Regulamentul de administrare provizorie a Basarabiei[49.] Suportul juridic al sistemului de administrare implementat în Basarabia în primii ani de ocupație rusească l-au constituit următoarele acte normative: Constituirea administrației provizorii în Basarabia, Instrucțiunile amiralului P.V.Ciceagov către S. Sturdza și Legea din 2 februarie 1813. Despre instituirea a două departamente și a adunării lor comune. La 23 iulie 1812 P.V. Ciceagov semnează proiectul *Regulamentului administrării provizorii a Basarabiei* alcătuit de contele I. Capodistria și îl trimite spre aprobare la Petersburg. Regulamentul a fost elaborat ținându-se cont de modul anterior de administrare a Basarabiei, fiind menținute, în mare măsură, particularitățile și instituțiile administrative locale.

Autoritățile centrale rusești, care pregăteau terenul pentru noi intervenții în Balcani, au încuviințat o astfel de abordare a problemei. În *Memoriul* său către amiralul P.V. Ciceagov, Alexandru I menționa: „Organizarea pe care ați acordat-o Basarabiei este excelentă și eu nu voi modifica absolut nimic“. La 2 august 1812, proiectul este semnat de către țar[50] și e pus în aplicare cu titlul Constituirea administrației provizorii în Basarabia. Legea avea următoarea structură: preambulul, în care a fost determinată structura teritorial- administrativă a noii provincii; prima parte, care conținea cinci articole ce reglementau situația autorităților militare; a doua parte, cu cele șaisprezece articole ale sale, care se refereau la administrația civilă a regiunii; a treia parte conținea, în două articole, „privilegiile regiunii Basarabia“[51].

Astfel, teritoriul cuprins între râurile Prut și Nistru a fost numit de autoritățile rusești Basarabia, extinzîndu-se, în mod intenționat, numele istoric propriu doar părții de Sud-Est a Moldovei[52]. „Se lua

sub numele unui ținut tătăresc teritoriul de trei ori mai mare, al ținuturilor românești de peste Prut" – constata N.Iorga[53]. E necesar de remarcat faptul, că în textul Tratatului de la București nu apare toponimul „Basarabia" pentru teritoriul răpit de la Moldova, el fiind definit doar prin limitele care trebuiau să-l separe de Moldova. „Basarabia", înainte de 1812, desemna doar partea de sud a Moldovei răsăritene, situație confirmată și de D. Cantemir[54].

Motivul care a determinat extinderea toponimului „Basarabia" asupra teritoriului anexat este de natură politică. Rusia a încercat să acrediteze ideea existenței unei țări distincte – Basarabia, deosebită de Moldova propriu-zisă. Pretinzând că a luat Basarabia de la Imperiul Otoman, autocrația rusă încerca să creeze o motivare ideologică pentru raptul teritorial săvârșit pe seama Moldovei.

Autoritățile provinciale au fost divizate în civile și militare. Autoritățile și instituțiile civile erau conduse de guvernatorul civil, iar trupele militare și garnizoanele cetăților se aflau în subordinea comandantului militar al Basarabiei. Particularitatea principală a noii organizări administrative consta în faptul că guvernatorul civil și comandantul militar al regiunii se aflau în subordinea directă a comandantului armatei dunărene, care era reprezentantul administrației centrale în regiune și prin intermediul căruia se lua legătura cu guvernul central și cu țarul[55]. De fapt, situația aceasta s-a menținut până la începutul anului 1813, când amiralul P.V. Ciceagov a fost pus în disponibilitate și obligațiile sale referitoare la Basarabia, provizoriu și mai mult formal, au trecut asupra lui M.I. Kutuzov. În noiembrie 1812, această misiune i-a fost încredințată lui S.C. Veazmitinov, ministrul Poliției, iar la 31 mai 1813, conform unui decret imperial, guvernatorul civil al Basarabiei a fost subordonat autorităților centrale rusești, el trebuind să se adreseze „în privința problemelor ce necesită rezolvare, pe baza dreptului pe care îl au toți guvernatorii, astfel ca în forma actuală de administrare a Basarabiei să nu intervină nici o schimbare până la emiterea unui decret"[56]. În aceeași zi de 23 iulie 1812, P.V. Ciceagov semnează ordinul de numire a lui Scarlat Sturdza în funcția de guvernator civil al Basarabiei, act confirmat oficial la 7 august 1812. S. Sturdza a intrat în exercițiul funcțiunii în octombrie 1812[57]. Numirea lui S. Sturdza în funcția de guvernator civil n-a fost incidentală. Numind un localnic în această funcție importantă se creea iluzia perpetuării în regiune a formelor vieții locale. S-a mizat și pe faptul că pilda lui S. Sturdza îi va influența și pe ceilalți boieri moldoveni să nu părăsească regiunea și să colaboreze cu noile autorități. Doleanțele noilor autorități au fost intuite de Mitropolitul Gavriil, care într-o pastorală a sa afirma: „Vă știe nu numai limba, ci și pravilele și obiceiurile pământului și pentru aceea întru toate este gata a vă ajuta și a vă mângâia"[58]. Numirea unui boier localnic în cea mai înaltă funcție administrativă a provinciei, după aranjamentele guvernanților ruși, trebuia să atenueze nemulțumirea populației băștinașe, generate de starea de incerti- tudine în care ajunsese după dezmembrarea Moldovei. Guvernatorul civil se situa în fruntea administrației provinciale. În exercitarea atribuțiilor era ajutat de cancelaria sa. Șef al can- celariei guvernatorului civil a fost numit funcționarul P. Somov, iar funcția de secretar era exercitată de către A. Iușnevski[59]. Guvernatorul civil avea prerogativa de a selecta și numi consilierii în Cancelaria administrației civile și funcționarii cancelariei sale. Tot el numea ispravnicii în ținuturi. Ispravnici puteau fi numiți numai moldovenii care juraseră credință Rusiei sau rușii. Persoanele stabilite în regiune și care nu aduseseră cu dânșii nici o propri- etate erau considerați străini. Industria, știința și arta, capitalurile bănești, creșterea vitelor și alte activități social – utile permiteau dobândirea cetățeniei ruse. Obținerea cetățeniei se confirma prin jurământul de credință față de Rusia. De competența sa ținea și eliberarea pașapoartelor și documentelor de călătorie.

Învățământul public, de asemenai, trebuia să constituie obiectul atenției sale[60]. Comandantul militar era obligat, la cererea guvernatorului civil, să-i pună la dispoziție unități militare pentru necesitățile administrării regiunii și în caz de situații excepționale. Pentru asigurarea ordinii publice în orașul său de reședință, guvernatorul civil putea forma, provizoriu, detașamente ale străjii populare. În chestiunile referitoare la administrarea Basarabiei el putea stabili legătura directă cu guvernatorii guberniilor vecine și cu Domnitorii Principatelor. Se prevedea ca guvernatorul civil să elaboreze și să prezinte proiectele de constituire a instituțiilor judecătorești și administrative în regiune și să determine ce înlesniri pot fi acordate locuitorilor regiunii. Atât guvernatorul civil, cât și funcționarii din administrația provincială erau remunerați din contul veniturilor regiunii[61].

Comandant militar al regiunii a fost numit general-maiorul I.M. Harting, comandantul cetății

Hotin[62]. Autoritățile rusești considerau că I.M. Harting, fiind în relații de rudenie cu boierimea locală, s-ar bucura de sprijinul acesteia. E necesar de menționat că Harting a fost căsătorit cu Elena Sturdza (1785- 1831), fiica marelui logofăt Grigore și a Mariei, născută Callimachi, soră și mamă a ultimilor domnitori ai Moldovei[63]. Cu atribuții executive a fost investită Cancelaria administrației civile, care era alcătuită din două departamente. Primul departament se ocupa de problemele de legislație, judecătorești, poliție și învățământ. Al doilea – de statistică, populație, venituri, vămi, comerț și industrie[64].

S-a declarat menținerea în Basarabia a legilor locale și a „limbii moldovenești," care putea fi folosită în administrație și justiție lături de rusă. Referitor la menținerea limbii române în circuitul administrativ și juridic e necesară o remarcă. Limba localnicilor era admisă, dar în paralel cu cea rus, nu în locul ei. În condițiile în care la organizarea administrativă a Basarabiei au participat mulți funcționari ruși, care serviseră în administrația civilă a comandamentului armatei dunărene, iar mai tărziu au venit și alții din guberniile centrale, limba română a fost pusă în condiții de inferioritate față de cea rusă. Fiind proverbială ignoranța birocrației ruse, lucru confirmat și de numeroase surse istorice, afirmăm cu certitudine că funcționarii ruși veniți aici n-au manifestat nici cea mai mică dorință de a vorbi românește. Astfel, pretinsa menținere a „limbii moldovenești" nu a fost decât un bluf.

În scopul creării unei imagini favorabile, „noua stăpânire" a acordat locuitorilor provinciei unele înlesniri. Toți locuitorii, „stabiliți deja în regiune, precum și cei ce se vor stabili" erau scutiți pe timp de trei ani de plata impozitelor către stat și erau eliberați de satisfacerea serviciului militar[65].

Obiectivele noii administrații au fost expuse în instrucțiunile amiralului P.V. Ciceagov către S. Sturdza. Chiar în primul punct al acestei instrucțiuni, fără echivoc, era definit principalul scop politic al administrației regionale: de a transforma Basarabia într-un loc de atracție pentru popoarele vecine; de a menține atașamentul lor față de Rusia și de a le îngrădi de influența dușmanilor, consolidând astfel pozițiile Rusiei în Balcani. Pentru realizarea acestui scop erau recomandate două mijloace:

a) asigurarea unei prosperități veritabile pentru locuitorii regiunii și
b) stăruința de a atrage popoarele vecine spre acestă prosperitate.

Orice act de administrare trebuia realizat în așa mod, încât să aibă rezonanță externă. Guvernatorul era obligat să asigure coloniștilor străini stabiliți în regiune condiții decente de trai, pentru ca ei să-și găsească aici o „a doua patrie". Pentru început se recomanda examinarea situației existente în regiune și anume:

a) situația reală a populației;
b) starea și numărul proprietăților funciare;
c) stabilirea terenurilor agricole ce ar putea trece în proprietatea statului.

Era necesară organizarea finanțelor și justiției. Ulterior se prevedea elaborarea unui Cod de legi locale, care ar fi cuprins următoarele domenii:

a) drepturile politice ale locuitorilor; asigurarea dreptului nobilimii locale de a participa la administrarea regiunii prin accesul liber la funcții administrative;
b) obținerea cetățeniei și stabilirea în regiune;
c) drepturile civile și penale;
d) finanțele, straja populară și executarea sentințelor.

Pentru protejarea și încurajarea comerțului, care trebuia să ocupe un loc important în preocupările guvernatorului civil, se recomanda atragerea investitorilor străini din marile centre comerciale europene. În același timp, „reieșind din împrejurările războiului actual și ale consecințelor previzibile, provincia putea deveni o rezervă de alimente și executoare a altor necesități militare"[66]. Iată deci care era adevăratul scop al,grijii manifestate de autoritățile rusești – de a transforma Basarabia într-un avanpost al politicii sale în Balcani. Prin aceasta se și explică „grija părintească" a guvernanților ruși față de administrarea provinciei cotropite.

La 2 februarie 1813 intră în vigoare un nou act normativ referitor la administrarea Basarabiei, conform căruia Cancelaria administrației civile a fost reorganizată în Guvernul regional al Basarabiei[67].

Guvernul era alcătuit din două departamente și din Adunarea lor comună. În adunarea comună a departamentelor erau convocați toți consilierii din ambele departamente. Preşedinte al Adunării comune a departamentelor era guvernatorul civil. Adunarea comună a departamentelor avea

următoarele competențe:

a) examina și adopta deciziile definitive în chestiunile venite în apel de la departamente;

b) examina chestiunile propuse de guvernatorul civil. Deciziile în cadrul Adunării comune a departamentului erau adoptate cu o majoritate simplă de voturi[68].

Primul departament era alcătuit din trei direcții: prima – pentru examinarea litigiilor civile; a doua – pentru cazurile penale și anchetă; a treia -pentru supravegherea poliției.

În cadrul primului departament activau următorii funcționari: în prima direcție – patru consilieri numiți dintre boierii locali, un expeditor, un traducător, un șef de birou și patru grefieri; în a doua direcție – trei consilieri moldoveni, un consilier – ofițer superior rus, un expeditor, un traducător și trei grefieri; în a treia direcție – un consilier rus, un expeditor și doi grefieri. În afară de funcționarii numiți în statele de personal al departa- mentului mai erau: un secretar, un vagmistru și patru paznici[69].

În calitate de consilieri ai departamentului au fost numiți următorii funcționari: în prima direcție: D. Râșcanu, I. Carp, P. Catargi, M. Râșcanu; în direcția a doua: T. Bașotă, N. Catargi, Milactache, F. Bukin; în a treia direcție doar un singur funcționar: P. Leibin[70]. Se confirma păstrarea legilor locale. Dosarele judiciare, inclusiv și cele penale, trebuiau examinate conform legilor și obiceiurilor locale (legislației obicinuelnice).

Direcțiile nu erau abilitate să adopte decizii definitive. Ele efectuau lucrările de pre- gătire, iar deciziile erau primite de adunarea departamentului cu o majoritate de voturi. Dacă un membru al uneia din direcții avea o opinie deosebită de cea adoptată, ea se anexa la dosarul respectiv[71].

Primul departament avea în subordinea sa isprăvniciile și organele de poliție[72]. Direcțiile aveau dreptul de a cere de la ispravnici, șefii de poliție, precum și de la ceilalți funcționari din administrația ținutală îndeplinirea deciziilor departamentului și a dispozițiilor guver- natorului civil. Dacă funcționarii din instituțiile administrative ținutale și locale nu se con- formau dispozițiilor primite, cazurile erau aduse la cunoștința guvernatorului civil[73].

De competența primului departament era și examinarea și investirea cu titlu executoriu a actelor de vânzare și de schimb încheiate între proprietarii de moșii[74]. În cazurile civile, dacă părțile erau satisfăcute de decizia luată de departament, trebuiau să confirme acest fapt prin iscăliturile lor și decizia se îndeplinea. Iar dacă nu erau de acord, aveau dreptul de a o apela la adunarea comună a departamentelor[75].

Al doilea departament, ca și primul, se diviza în trei direcții:

- Prima direcție – se ocupa de statistică și era obligată să „cerceteze adevărata stare a populației, starea proprietății funciare, a terenurilor ce pot trece în proprietatea statului și a altor proprietăți ale statului, să acumuleze informații despre foloasele ce le poate aduce regiunea statului și de asemenea să se ocupe de descrierea istorică, geografică și topogra- fică a regiunii“;
- A doua direcție – gestiona finanțele regiunii, de resortul său fiind colectarea impozitelor, evaluarea veniturilor și cheltuielilor regiunii, concesiunile, lucrările de antrepriză, stațiile de poștă, prestațiile locuitorilor față de stat. Trimestrial era prezentat Adunării comune a departamentului un raport despre veniturile și cheltuielile regiunii;
- A treia direcție supraveghea dezvoltarea industriei și a comerțului[76].

Fiecare direcție era condusă de un ofițer rus ori de boieri moldoveni, desemnați de guvernatorul civil. În cel de-al doilea departament erau prevăzute următoarele funcții: în prima direcție – un consilier, un expeditor și doi grefieri; în a doua direcție – un consilier, un contabil, un vistier, cinci grefieri și un traducător; în a treia direcție – un consilier, un expeditor și doi grefieri. În cadrul acestui departament mai activau: un secretar, un vagmistru și doi paznici[77]. Mecanismul adoptării deciziilor era analogic celui din primul departament. Decizia adoptată era iscălită de membrii departamentului și trimisă spre aprobare guvernatorului. Lucrările din ambele departamente erau realizate în două limbi: rusă și română, fiecare departament având două cancelarii.

Sistemul administrativ constituit de autoritățile ruse prin structura sa, continua să aibă o anumită similitudine cu instituțiile administrative ale Moldovei. A fost asigurată și predominarea numerică a boierimii locale în instituțiile administrative. În adunarea comună a departamentelor raportul dintre funcționarii locali și cei ruși era de șapte la cinci, dar cele mai importante posturi aparțineau, totuși,

funcționarilor ruși[78].

Au fost menținute instituțiile administrative de nivel local și vechea divizare administrativ-teritorială în ținuturi, care, inițial, erau în număr de 12. Au fost păstrate și vechile denumiri ale ținuturilor[79], cu toate că ținutul Iași, de exemplu, reprezenta doar o parte din vechiul ținut, a cărui reședință rămase dincolo de Prut.

Pe parcursul anului 1813 divizarea administrativ-teritorială a Basarabiei a suferit modificări. Numărul ținuturilor a fost redus la nouă: 1) Orhei, 2) Hotin, 3) Soroca, 4) Iași, 5) Bender, 6) Hotărniceni, 7) Codru, 8) Greceni, 9) Tomarov[80].

Ținuturile continuau să fie administrate de către ispravnici. În octombrie 1812, guvernatorul S. Sturdza a numit în ținuturi ispravnici noi, din rândul boierilor rămași în Basarabia[81]. Ispravnicii, conform legilor locale, erau numiți pe un termen de un an și îndeplineau atribuții fiscale, administrative, judecătorești și polițienești. În activitatea lor se condu- ceau după legile și obiceiurile locale. Toate problemele și litigiile civile erau examinate de ispravnic personal și, de regulă, răspundea verbal[82].

În materie penală, competența de judecată a ispravnicilor era redusă la fapte de importanță minoră; ei nu puteau judeca omorurile, tâlhăriile, furturile. În cazurile enu- merate ispravnicii făceau doar primele investigații. Beneficiile provenite din judecăți erau încasate de ispravnici. De resortul ispravnicilor erau și problemele de hotărnicie83.

În ținuturile Orhei și Hotin s-a menținut vechea titulatură: de serdar și pârcălab. Titu- latura acestor funcții s-a menținut și după modificările operate sistemului administrativ basarabean în 1816[84], fiind desființate în 1818[85].

Către sfârșitul anului 1815 administrația ținutală avea următoarea structură:

- Ținutul Orhei – administrat de doi serdari ce aveau reședința la Chișinău. În cadrul isprăvniciei mai activau: un sameș, care efectua lucrările de secretariat și ținea evidența contabilă, un traducător și câțiva copiști;
- Ținutul Hotin – administrat de doi pârcălabi, unul rus și unul moldovean. Pârcălabul rus era secondat de un secretar și doi copiști, iar cel moldovean de un sameș și doi funcționari dintre boierii moldoveni;
- Ținutul Soroca – administrat de doi ispravnici, dintre care unul era rus. Ispravnicul moldo- vean îndeplinea și funcțiile de sameș și secretar;
- Ținutul Iași – administrat de doi ispravnici (unul rus). La isprăvnicie erau angajați: cinci logofeți moldoveni, un secretar rus, șase funcționari de cancelarie, un traducător, doi revizori și supraveghetori ai detașamentelor de călărași;
- Ținutul Bender – administrat de doi ispravnici (unul rus). În administrația ținutală – un sameș, un secretar rus, un silvicultor și câtiva funcționari de cancelarie;
- Ținutul Tomarov – administrat de un ispravnic rus, un sameș și un secretar;
- Ținutul Greceni – administrat de un ispravnic rus. Era ajutat de un sameș și câțiva copiști, întreținuți din contul ispravnicului;
- Ținutul Codru – administrat de un ispravnic rus și câțiva funcționari, conform statelor de personal stabilite;
- Ținutul Hotărniceni – administrat de un ispravnic moldovean, un sameș și cinci funcționari de cancelarie plătiți din contul ispravnicului[86].

În ținuturile Bender și Tomarov au fost numiți și reprezentanți ai ispravnicilor (vechili): de la isprăvnicia Bender în Akkerman și Chilia, iar de la cea din Tomarov – în Ismail.Ținuturile se divizau în ocoale. Ținutul Orhei se diviza în douăsprezece ocoale, ținutul[87] Hotin în opt, ținutul Bender în trei. Ținuturile Tomarov, Greceni, Codru și Hotărniceni, având în componența sa un număr mic de localități, nu se divizau în ocoale. Ocoalele erau administrate de ocolași. Administrația satelor, practic, a fost menținută intactă.

În orașul Chișinău și în suburbiile cetăților Hotin, Bender, Akkerman și Chilia au fost instituite organe de poliție de tip rusesc[88]. Organele de poliție aveau menirea să țină sub un control strict viața orașelor, începând cu curățenia străzilor și până la concepțiile poli- tice ale locuitorilor[89]. În activitatea lor, aceste organe în care lucra doar personal rus, se conduceau după prevederile legislației ruse și

regulamentele speciale elaborate de minis- terul rus al Poliției. Ele se aflau în subordinea guvernatorului civil și a primului departa- ment, iar la nivel local se subordonau comandanților cetăților sus- numite[90].

Astfel se prezenta, în linii generale, sistemul administrativ constituit în regiune de autoritățile ruse în primii ani după anexare. În continuare vom elucida problema funcționalității acestui sistem, care, credem că a fost deosebit de importantă pentru studierea etapei inițiale de implementare a modelului rusesc de administrare în Basarabia. Ne propunem să facem o analiză a modalidăţii de constituire a instituțiilor administrative, a modului de exercitare de către ele a competențelor, precum și o elucidare a deficiențelor în activitatea acestor instituții.

Administrația Basarabiei depindea foarte mult de guvernatorul civil al regiunii. Guvernatorul civil însă, în perioada inițială, se afla în subordinea strictă a amiralului P.V. Ciceagov, care s-a străduit în noua provincie să concentreze în mânile sale toată puterea și a insistat ca și problemele Bisericii să fie trecute în competența primului departament al guvernului regional[91], dar această idee n-a fost realizată. Administrarea eparhiei „Chișinăului și Hotinului", creată la 21 august 1813, a fost încredințată mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni[92].

S. Sturdza, guvernatorul civil al regiunii, datorită vârstei înaintate[93] era permanent în imposibilitatea de a-și exercita obligațiile de serviciu. Documentele și actele oficiale erau semnate în numele lui de către mitropolitul G. Bănulescu-Bodoni și comandantul mili- tar Harting[94]. În aceste condiții, inexistența în Basarabia a funcției de vice-guvernator a influențat malefic constituirea și funcționarea sistemului administrativ al regiunii.

În ceea ce privește activitatea Adunării comune a departamentelor, trebuie menționat faptul că aria competențelor sale era foarte limitată. Adunarea comună se ocupa, de facto, doar de examinarea plângerilor și apelurilor primite de guvernatorul civil. Adunarea comună a departamentelor era convocată doar conform dispoziției guvernatorului civil și erau examinate, în exclusivitate, problemele indicate de el. Consilierii, fiind numiți în funcții de către guvernatorul civil erau în dependență totală față de el. În concluzie, constatăm că Adunarea comună a departamentelor era o instituție administrativă având competențe foarte limitate și era dependentă totalmente de voința guvernatorul civil al regiunii. Menționăm și faptul că deciziile Adunării comune a departamentelor erau definitive și nu puteau fi supuse procedurii de apel.

Era departe de a fi perfectă organizarea și activitatea departamentelor. Analizând modul de constituire, structura și activitatea departamentelor pot fi relevate următoarele carențe:

a) nu exista funcția de șef al departamentului, care s-ar fi ocupat de organizarea, coordonarea și controlul activității departamentului;

b) lipsa oricăror forme de control administrativ în cadrul departamentelor;

c) dreptul de a lua o decizie îl avea departamentul în întregime, direcțiile se ocupau doar de pregătirea chestitunilor și dosarelor pentru examinarea lor la ședința comună a departamentului, astfel birocratizându-se, la cea mai înaltă cotă, procesul de examinare și soluționare a problemelor;

d) nu era elaborat și nu exista un mecanism strict de punere în aplicare a deciziilor adoptate;

e) n-a fost stabilită o procedură eficientă de conlucrare cu autoritățile administrative ținutale (se adoptau decizii și se dădeau dispoziții care se excludeau reciproc);

f) era sub orice nivel pregătirea profesio- nală a funcționarilor angajați în funcții administrative;

g) existența, în cadrul departamentelor, a două cancelarii paralele încetinea circuitul administrativ;

h) de resortul primului departament era examinarea atât a cazurilor civile, cât și a celor penale, inexistența unei delimitări stricte în materie de justiție provoca haos în activitatea acestui departament;

i) nu se ținea o evidență strictă a dosarelor și a chestiunilor examinate;

j) erau frecvente cazu- rile luării de mită și de abuz administrativ;

k) nu erau completate toate posturile potrivit cu ștatele de personal stabilite;

l) în cel de-al doilea departament, mai mult de un an de zile, a activat doar un singur consilier în direcția a doua; acest consilier supraveghea și activitatea organelor de poliție, având în subordinea sa și direcția a treia a primului departament[95].

Administrația la nivelul ținuturilor era acaparată total de către ispravnici, care datorită atribuțiilor lor administrative, polițienești și judecătorești ce le-au fost atribuite erau stăpâni deplini ai ținuturilor încredințate. Funcționarul rus P. Somov constata că ispravnicul în Basarabia substituia un șir de

instituții ale sistemului administrativ local rus, cum ar fi: mareșalul județan al nobilimii; judecătoriile județene; organele de poliție; primarul în orașe; magistratura orășenească; dumele orășenești; judecătoria verbală (словесный суд)[96].

Nu exista un act normativ ce ar fi reglementat obligațiile ispravnicilor. Ei exercitau funcțiile încredințate doar conform cutumelor și uzanțelor locale, care erau tălmăcite, în special, de funcționarii ruși numiți în aceste funcții după bunul lor plac. Fiind numiți pe un termen de un an și plătind de la 20 până la 30 mii de ruble pentru postul obținut[97], ispravnicii erau preocupați mai mult de realizarea scopurilor personale, decât de situația și bunăstarea locuitorilor. În această ordine de idei este semnificativ cazul pârcălabului de Hotin Somov[98], care fusese numit în funcție în mod arbitrar de către consilierul primului departament, Leibin și care a neglijat în cel mai brutal mod uzanțele locale și regulamen- tele în vigoare. El nu numai că l-a înlăturat de la exercitarea obligațiilor pe pârcălabul moldovean, dar l-a și agresat în modul cel mai brutal[99].

Cu toate că s-a declarat scutirea populației de impozite pe un timp de trei ani, ispravnicii le-au încasat permanent. În afară de impozitele și taxele existente, ispravnicii au introdus, în mod arbitrar, altele noi, cum ar fi, de pildă, unele taxe vamale și taxa pentru vinul fiert. Ispravnicii își atribuiau și a zecea parte din orice sumă de bani judecată în litigiile civile, așa numita „împlineală“. Perceperea impozitelor a fost concesionată și persoanelor particulare[100].

Orice audiență la ispravnic nu putea să aibă loc decât dacă solicitantul prezenta un anumit plocon. Erau aplicate pe larg de către ispravnici și pedepsele corporale față de locuitorii ținutului. Ispravnicii impuneau în mod abuziv populația la diferite prestații în folosul lor, cum ar fi construcția caselor de locuit, îndeplinirea diferitor munci agricole pe moșiile lor și altele[101]. Ordinele și dispozițiile erau date de către ispravnici verbal, lipsind astfel orice posibilitate de verificare a legalității lor.

Funcționarii ruși, printre care și menționatul deja P. Somov, au depreciat instituția isprăvniciei. Trebuie însă menționat faptul că majoritatea posturilor de ispravnic erau deținute de funcționari ruși. Și aici apare o întrebare firească – e vicioasă instituția ca atare, sau funcționarii care-o formau, care nu cunoșteau și nici nu vroiau să cunoască legile și limba localnicilor și care veniseră în Basarabia animați de o singură idee: de a-și ameliora situația materială.

Situația economică a Basarabiei în primii ani după anexare continua să rămână precară. În urma războiului și a relațiilor nefavorabile ale Rusiei cu otomanii, Basarabia și-a pierdut tradiționalele piețe de desfacere. Epidemiile și foametea au făcut ravagii în regiune. Activitatea defectuoasă a noii administrații și dezastrul economic în care s-a pomenit regiunea după cei șase ani de război au generat un fenomen care a creat dificultăți autorităților ruse: emigrarea în masă a populației din Basarabia în Moldova românească. Fuga locuitorilor peste Prut, sub stăpânirea turcească, este o probă convingătoare a realizărilor administrației rusești în regiune. Fenomenul emigrării în masă a locuitorilor peste Prut a fost amplificat și de repulsia țăranilor basarabeni față de regimul de șerbie existent în Rusia. În momentul anexării Basarabiei statutul juridic al țăranilor moldoveni era cu mult mai favorabil decât al țăranilor ruși. Țăranii moldoveni erau liberi să se strămute de pe o moșie pe alta după ce își îndeplineau obligațiile față de moșier. Obligațiile lor principale față de moșier constau în îndeplinirea clăcii, care era de 12 zile pe an și achitarea dijmei. „Țăranii moldoveni – afirma Ion Pelivan – …s-au înspăimântat de groaza sclaviei și cu miile au căutat să fugă peste Prut, în Moldova“[102]. Se cunosc cazuri când sate întregi din ținuturile Hotin, Codru și Soroca s-au refugiat înapoi, peste Prut (numai în anul 1814 s-au refugiat trei mii de locuitori)[103].

Nici boierimea nu era entuziasmată de perspectivele rămânerii în Basarabia. Puțini boieri de viță nobilă au trecut la 1812 în supunerea Rusiei. Dar și dintre ei, mulți au rămas datorită faptului că n-au putut șă-și vândă în termenul stabilit[104] proprietățile și Poarta le-a pus o condiție ultimativă – ori își vând averea, ori se strămută în noua provincie rusească[105]. Exodul populației a dejucat planurile autorităților ruse de a transforma Basarabia într-o „provincie înfloritoare“. Intenția de a oferi un model de bună administrare popoarelor vecine cu scopul de a le atrage de partea Rusiei n-a fost realizat. Îngrijorate de situația creată, autoritățile ruse trimit în Basarabia pe funcționarul N. Baikov, pentru a efectua o anchetă asupra situ- aiei din regiune. În urma investigațiilor efectuate, el a întocmit un raport către ministrul de Interne, cneazul Kurakin[106]. Acesta, luând cunoștință de raport, l-a expediat ministrului Poliției, S.C. Veazmitinov, însoțit de o scrisoare explicativă, în care constata: „Într-adevăr,

va fi un lucru cu totul regretabil dacă această regiune, Basarabia, care până acum a fost așa de populată și fertilă și a cărei achiziție a costat atât de scump statul, va fi, în fine, pusti- ită“[107]. Aprecierile lui N.Baikov, vădit tendențioase, redau starea de spirit a funcționarilor și a oficialităților ruse angajate în procesul de administrare a Basarabiei. De asemenea, el constata că în fruntea administrației din Basarabia, „care avea privilegiul de a-și menține legile și tradițiile locale“, se afla un guvernator „ramolit, lipsit de experiență, blând din fire și un guvern delăsător“. Administrația basarabeană se conducea după obiceiurile locale, dar ele constau în „dreptul celui mai puternic și a celui ce dă mai mult“. Poate oare să prospere o regiune, se întreba retoric N. Baikov, care se administrează conform obiceiurilor bazate pe fărădelegi nepedepsite și, în afară de aceasta, toată puterea să rămână în mânile unui om care până acum n-a condus niciodată nimic, ba mai mult, el fiind condus de obiceiurile locale, în virtutea cărora e permis să acționeze doar în interesul personal, procedând ca un arendator“. Totalizând aprecierile sale (mai corect ar fi acuzele sale referitoare la sistemul administrativ, legile și funcționarii moldoveni), el menționa categoric că „nu este cazul de a inventa noi forme de administrare, care pot fi fără de folos sau chiar dăunătoare“ și „ar fi bine dacă în Basarabia s-ar proceda așa cum s-a procedat în gubernia Taurida și în Georgia, adică să fie introduse instituțiile administrative și judiciare rusești“[108].

E lesne de observat, analizând raportul lui N.Baikov, că unica problemă care-l preocupa pe autor era problema obținerii a cât mai multe avantaje și venituri din Basarabia, a cărei achziții a costat „ șuvoaie de sânge rusesc și multe milioane de ruble“. De aceea el și insista asupra a două momente ce ar fi permis obținerea unor mari venituri în vistieria statului:

1) lichidarea oricăror particularități locale și introducerea în Basarabia a sistemului de administrare rusesc;
2) lărgirea și consolidarea bazei de impozitare în regiune.

După 1812 Basarabia a fost deci invadată de numeroși funcționari ruși care nu cunoșteau nici limba, nici legile și nici tradițiile și obiceiurile locale. Funcționarii ruși, de diferite ranguri și niveluri, atribuiau starea deplorabilă a administrației din Basarabia exclusiv legilor, instituțiilor și funcționarilor moldoveni. Incontestabil, era evident faptul că boierimea locală fusese contaminată de flagelul fanariotismului. Domnitorii fanarioți au adus cu ei o nouă mentalitate politică. Termenul de domnie era scurt, iar scaunul domnesc nu se putea obține sau menține decât cu bani. Între 1711 și 1812 în Moldova au dom- nit treizeci și cinci de domnitori. Constantin Mavrocordat, din familia Marelui Dragoman al Porții Otomane, dar din Thessalia ca origini ale neamului, a domnit de șase ori în Țara Românească și de patru ori în Moldova. În perioada dintre penultima și ultima domnie a lui Constantin Mavrocordat în Moldova s-au schimbat șapte domnitori[109].

A administra, pentru fanarioți, era echivalent cu a te îmbogăți. Semnificativă pentru acest fenomen este evoluția cuvântului grecesc „chiverneo“, care însemna a administra, dar care în românește a devenit chiverniseală, adunare de avere. Fenomenul acesta a cuprins întregul aparat administrativ. Principala funcție a statului a devenit cea fiscală, „întregul aparat de stat de la Vodă la cel mai mărunt slujbaș fiind preocupat de ideea de a stoarce cât mai mulți bani de la populație“[110].

Amestecul permanent al Porții în treburile interne ale țării a violat principiul continuității în administrație și a contribuit la neacceptarea unei administrări în baza unor norme strict reglementate și a unor tehnologii administrative raționale și eficiente. Dar analiza surse- lor istorice ne convinge de culpabilitatea funcționarilor ruși în administrarea defectuoasă a Basarabiei. „Era greu de apreciat, afirma L. Casso, care categorie de funcționari era mai periculoasă pentru interesele țării: moldovenii localnici, care ocupau un șir de funcții în

Basarabia sau funcționarii veniți din guberniile rusești“[111]. Demnitarii ruși care veneau în Basarabia erau însoțiți de,o adevărată armată de „oameni de încredere“ sau mai exact de vânători de slujbe și, mai cu seamă, de pescuitori în ape tulburi, pe care ei se socoteau datori să-i plaseze în posturi cât mai avantajoase“[112]. Era și firesc faptul că acești funcționari, numiți chiar de Alexandru I – funcționari nesatisfăcători, nedoriți, recrutați după nevoile timpului, cu mare grabă[113], și care nu cunoșteau legile, limba și tradițiile locale – aveau o atitudine ostilă față de sistemul administrativ moldovenesc. E foarte clar că Imperiul Rus nu putea da vina pentru situația creată în Basarabia pe instituțiile administrative și funcționarii săi. Obiectivele de ordin politic ale Rusiei impuneau discreditarea instituțiilor și a

practicilor administrative locale cu scopul înlocuirii lor treptate cu cele rusești.
Considerăm că sistemul de administrare a Basarabiei, implementat în regiune în primii ani de ocupație rusească, era caracterizat de următoarele particularități:

- a fost constituit ținându-se cont de particularitățile locale; a fost declarată menținerea în administrație a limbii, obiceiurilor și a legilor locale;
- modul deosebit de subordonare al administrației basarabene față de autoritățile centrale rusești (în Basarabia instituțiile administrative regionale erau subordonate guvernatorului);
- purta un caracter provizoriu, fapt ce a generat anumite probleme și dificultăți în activitatea practică a instituțiilor administrative. În concluzie, constatăm următoarele:

– Până la anexare, în interfluviul Pruto-Nistrean, numit ulterior Basarabia, funcționa un sistem administrativ eficient constituit în baza legilor și a uzanțelor administrative moldovenești.

– Imediat după anexare, autoritățile rusești promovează în Basarabia o politică administrativă specifică. Sunt menținute cu titlu provizoriu structurile administrative de nivel local, iar la constituirea instituțiilor administrative regionale se ține cont de structura, componența și competențele Divanului moldovenesc.

– Caracterul provizoriu al organizării administrative implementate în Basarabia era impus de situația în care se afla Rusia în acel moment. Incontestabil, implantarea, în mod abuziv, a sistemului de administrare rusesc într-un teritoriu cu o populație majoritar română, care avea tradiții administrative și juridice seculare și o clasă nobiliară dispusă să mențină identitatea poporului său, era o sarcină foarte complicată. E evident că în aceste condiții s-a ținut cont de starea de spirit antirusă a populației, mai ales a nobilimii, care a fost foarte mult afectată de dezmembrarea Moldovei. Țarismul rus, fiind constrâns de aceste realități, a fost nevoit să-și modifice politica administrativă tradițională și să tolereze în teritoriul ocupat un sistem administrativ asemănător, măcar formal, cu cel existent anterior.

– Organizarea administrativă a Basarabiei, în prima etapă, a fost determinată și de faptul că Rusia nu era sigură de posibilitatea menținerii teritoriului anexat în condițiile dificile în care se pomenise după încheierea Tratatului de pace de la București. Ulterior, războiul cu Napoleon și campaniile militare europene au sustras atenția Rusiei de la regiunea anexată. Problemele basarabene au revenit în atenția autoritțăilor ruse în a doua jumătate a anului 1815.

– Menținerea unor similitudini cu sistemul administrativ moldovenesc era dictată de un alt deziderat al politicii expansioniste rusești. Având drept scop imediat dominația în Balcani, Rusia preconiza ca prin demonstrarea avantajelor stăpînirii rusești să atragă simpatia popoarelor vecine de partea sa.

– Caracterul provizoriu al sistemului administrativ implementat în Basarabia a influențat substanțial funcționalitatea sa. Acest sistem, care prin însăși natura lui era unul temporar, era departe de perfecțiune și aplicarea în practică a scos la iveală foarte multe deficiențe și imperfecțiuni. Starea de provizorat a administrației, care presupunea o existență limitată în timp a provocat animozități între boierimea locală și protipendada rusă în problema administrării ulterioare a Basarabiei.

1.2. Redimensionarea structurii administrative a regiunii între anii 1816–1818

Caracterul provizoriu al sistemului administrativ implementat în Basarabia a declanșat polemici referitoare la administrarea ulterioară a regiunii. Acest sistem a fost calificat atât de nobilimea locală, cât și de funcționărimea rusă ca o etapă tranzitorie spre un sistem de administrare mai bun. Deosebirea consta în faptul că fiecare din părți interpreta lucrurile în felul său. Autoritățile rusești insistau asupra lichidării particularităților locale și a uniformizării administrației din Basarabia cu cea din guberniile rusești. Nobilimea locală opta pentru menținerea structurilor și instituțiilor administrative constituite pe principiile administrative locale și pentru folosirea legilor moldovenești și a limbii române în toate domeniile de activitate. De fapt, menționăm că nobilimea din Basarabia nu era omogenă; după aspirațiile sale, ea se diviza în două tabere: tabăra națională și tabăra rusofilă, susținută de administrația rusă. Politica antinațională promovată de administrația Harting a generat o mișcare de rezistență a boierimii basarabene pentru apărarea legilor, structurilor administrative, a limbii și tradițiilor naționale.

Ca urmare a administrării inoperante a regiunii s-a produs exodul masiv al populației peste Prut. Starea tensionată creată în regiune, rezultatele inspecțiilor efectuate la fața locului, aprecierile oficialilor ruși, date administrației Harting, au determinat oficialitățile ruse să reorganizeze sistemul administrativ al Basarabiei atât la nivel regional, cât şi la cel local. Ca urmare sistemul administrativ al regiunii a fost completat cu instituții și funcții noi. Aceste aspecte vor constitui în continuare subiectul cercetării noastre.

O problemă controversată continuă să fie în literatura de specialitate momentul demiterii guvernatorului S. Sturdza. De aceea, referindu-ne la acest eveniment care s-a produs la mai puțin de un an de la numirea sa în funcție, e necesar să concretizăm unele detalii. Unii istorici consideră că S. Sturdza a fost demis conform ucazului emis de Alexandru I la 17 iunie 1813[1]. Cercetătorul Iurie Colesnic consideră raportul lui N. Baikov drept principala cauză a punerii în disponibilitat a guvernatorului Sturdza[2]. Alți cercetători insistă asupra versiunii că Hartingh ar fi fost numit guvernator civil al Basarabiei în urma decesului lui Sturza în 1813[3]. Studierea documentelor de arhivă (în mod special, *Fondul 5,* inv.2, doc.1) ne-a permis să constatăm că cea mai veridică este versiunea ce aparține lui Gh.Bezviconi, care menționa: „El n-a fost înlocuit, ci a predat conducerea Basarabiei generalului Har- ting…" și „Bătrânețea l-a silit să cedeze administrația regiunii generalului Harting, soțul nepoatei sale de frate"[4]. După cum rezultă din decizia guvernului regional al Basarabiei din 20 mai 1813, guvernatorul S. Sturdza, în aceeaşi lună, din cauza bolii ce-l împiedica să-și îndeplinească obligațiile de serviciu[5], printr-o ordonanță oficială a predat atribuțiile funcției lui Harting, până la însănătoșirea sa[6]. Deci S. Sturdza n-a fost concediat, el a delegat exercitarea atribuțiilor de serviciu guvernatorului militar al regiunii. Lucrul acesta e confirmat și de conținutul ucazului țarului din 17 iunie 1813. În acest ucaz se afirma: „conform rapoartelor parvenite de la guvernatorul civil Sturdza și de la inginerul general-maior Harting, s-a constatat că primul fiind grav bolnav și aflându-se în imposibilitatea exercitării obligațiilor de serviciu, atribuțiile funcției au fost preluate de ultimul. …Găsesc necesar ca, până la numirea guvernatorului în Regiunea Basarabia această funcție să fie exercitată de Harting, cumulând puterea de șef militar și civil"[7]. La momentul emiterii ucazului, I.M. Harting exercita deja și funcția de guvernator civil, documentul în cauză doar a confirmat realitățile existente în acel moment.

Demiterea lui Sturdza s-ar fi produs indubitabil, deoarece aceasta era o continuare logică a politicii coloniale promovate de autoritățile rusești în teritoriile cotropite. Faptul că, după S. Sturdza, care a fost unicul boier român în postul de guvernator civil al Basarabiei, la această funcție au avut acces doar funcționari ruși sau rusificați este cel mai convingător argument.

Menționăm că pentru funcția de guvernator civil a fost propus de către nobilimea locală general-maiorul Ilie Catargi[8], moldovean de origine[9], care în acel moment exercita funcția de comisar al trupelor de grăniceri. Dar această doleanță n-a fost luată în considerație de guvernanții ruși.

Numirea lui I.M. Harting în funcția de guvernator a fost un moment semnificativ în procesul de organizare administrativă a Basarabiei. La numai un an de la proclamarea solemnă a menținerii particularităților locale în administrație, guvernator devine o per- soană care cunoștea prea puțin legile, tradițiile și administrația locală. „Numirea unui om care era departe de boierii moldoveni, explica L. Casso, a fost provocată nu numai de dorința guvernului de a avea un reprezentant mai energic la Chișinău, dar și de evidenta tendință de a apropia administrația Basarabiei de structura statului rus"[10] Aceasta, de fapt, a fost nu numai sarcina lui Harting, dar și a succesorilor săi. Eforturile rusificatoare ale guvernatorului I.M. Harting au provocat nemulțumiri în rândurile boierimii locale. De aceea, pentru a îngrădi abuzurile guvernatorului, i-au adresat, pe 7 octombrie 1813, un demers în care cereau instituirea postului de procuror gubernial drept garant al respectării situației instituționalizate în Basarabia. Demersul a fost iscălit de consilierii D. Râșcanu, F. Bașotă, I. Rusu, M. Donici, Filactachi și de alți boieri. Pe 12 octombrie 1813 Harting e nevoit să aducă la cunoștința ministrului Justiției conținutul demersului boierilor basarabeni[11]. În ianuarie 1814, în scrisoarea sa către ministrul Justiției, mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni susține demersul boierilor mol- doveni. La 13 martie 1814, ministrul justiției I. Dmitriev i-a comunicat mitropolitului că a primit scrisoarea sa și îi va comunica ulterior despre decizia care va fi adoptată[12]. Ca urmare problema n-a mai fost soluționată. Funcția de procuror a fost instituită în Basarabia în 1818, când e pus în vigoare un nou regulament administrativ.

I.M. Harting, sprijinit de forțele pro-imperiale, trimite câteva rapoarte autorităților centrale, în care,

ponegrind legile și instituțiile administrative locale, optează pentru lichi- darea formelor locale de administrare și insistă asupra introducerii legilor și a instituțiilor administrative rusești. Aceste rapoarte au fost publicate13 în literatura de specialitate și conținutul lor e cunoscut. Vom aborda doar la chestiunile ce se referă nemijlocit la proble- mele administrative ale Basarabiei.

La 10 decembrie 1813 I.M. Harting a adresat un demers directorului general al ministerului justiției Bolotnicov, în care cerea permisiunea de a judeca funcționarii moldoveni după legile rusești. El insista asupra reorganizării administrației după exemplul guberni- ilor centrale, motivând situația prin inexistența legilor locale. La organizarea administra- tivă a Basarabiei nu se poate împrumuta nimic din sistemul administrativ moldovenesc și nici boierii locali nu pot fi angajați fiindcă „pentru ei nu există nimic sfânt în afară de interesul lor“. Și după părerea sa, urmează o concluzie firească: Basarabia nu poate fi administrată decât după modelul celorlalte gubernii rusești și în exclusivitate după legile rusești: „…această regiune, care nu are legile sale și care a devenit o parte a imperiu- lui, conducându-se după legile rusești, întărite de înțeleapta și blajina cârmuire a țarului Alexandru Pavlovici va beneficia de bunăstare ca și ceilalți supuși ai majestății sale“[14]. Demersul era însoțit de un proiect al noii organizări administrative a Basarabiei, elaborat de șeful cancelariei guvernatorului P. Somov după modelul administrativ rus[15].

Referitor la sistemul de administrare a guberniilor rusești asupra introducerii căruia insistau funcționarii ruși, trebuie menționat faptul că în momentul anexării Basarabiei, se menținea în Rusia sistemul administrativ instituit între anii 1775 – 1778. Administrația era constituită în baza principiului „liniar“ sau departamental – toate instituțiile și funcționarii locali se subordonau ministerelor centrale corespunzătoare. În fruntea administrației guberniale era guvernatorul, subordonat Ministerului de Interne. Obligația sa principală era de a supraveghea ca toate instituțiile și funcționarii din gubernia încredințată să exe- cute prevederile legilor și să-și îndeplinească obligațiile de serviciu. El administra guber- nia cu ajutorul următoarelor instituții: cancelaria guvernatorului, cârmuirea gubernială și un șir de comisii, comitete și oficii ce realizau diferite activități cu caracter adminis- trativ-gospodăresc. Administrația județeană era alcătuită din ispravnic și judecătoria de pace, abilitată să exercite funcții administrative și polițienești. Canceleria judecătoriei de pace, condusă de un secretar, avea două secții: executivă și de anchetă[16].

Proiectul conținea o descriere a sistemului administrativ existent, fiind enumerate foarte multe deficiențe. Adunarea comună a departamentelor era imperfectă, după părerea sa, deoarece nu era prevăzută o procedură de apelare a hotărârilor sale. În esență, se insista subtil asupra limitării prerogativelor adunării comune și a consolidării puterii guvernatorului.

Din cei nouă funcționari ai primului departament, șapte erau moldoveni și numai doi ruși, ceea ce constituia, după părerea sa, o „inegalitate enormă“. Ei, „având cancelarie moldovenească, privează consilierii ruși de posibilitatea de a participa la deliberări în dosarele civile, penale, cât și în cele executive“. Referitor la această afirmație trebuie menționat că analiza obiectivă a izvoarelor istorice ne demonstrează că nu consilierii moldoveni îi lipseau pe cei ruși de posibilitatea de a activa, ci funcționarii ruși nu doreau să pătrundă în esența normelor de drept și a tradițiilor administrative locale.

Referindu-se la instituțiile administrative locale, Somov menționa că ispravnicii lucrează doar în interesul personal. De la locuitori au fost percepute impozite, cu toate că ei fuseseră scutiți pe un termen de trei ani[17]. În încheiere, după enumerarea viciilor administrației basarabene, care, de altfel, în mare parte corespundeau adevărului, se ajunge la concluzia că e necesară reorganizarea administrației basarabene, optând, practic, pentru lichidarea statutului special al Basarabiei.

La 30 ianuarie 1814, I.M. Harting înaintează un demers către ministrul Poliției S.C. Veazmitinov, în care cere permisiunea de a înlocui consilierii moldoveni din primul depar- tament ai guvernului regional, pe care i-a etichetat de incapabili să-și exercite obligațiile de serviciu și cerea limitarea termenului de exercitare a funcțiilor acestora sau înlocuirea lor cu funcționari ruși. În martie 1814, I.M. Harting îi prezintă și proiectul noii organi- zări administrative a Basarabiei. La 23 decembrie 1814, I.M. Harting se adresează din nou ministrului Poliției referitor la consilierii primului departament[18].

Generalizând cele expuse mai sus, menționăm că eforturile de discreditare a instituțiilor și funcționarilor locali deveniseră o preocupare permanentă a funcționarilor ruși, indiferent de funcție și grad. La început se insista asupra deficiențelor instituțiilor administrative, apoi se constata lipsa totală

a legilor în provincie. După aceea, funcționarii locali erau calificați ca inculți, amorali și lipsiți de aptitudinile necesare pentru exercitarea funcțiilor administrative.

Boierii moldoveni erau foarte incomozi pentru generalul I.M. Harting, de altfel așa cum au fost și pentru ceilalți guvernatori care l-au succedat. Nu numai pentru faptul că doreau să-și mențină privilegiile și poziția lor în societate, dar și pentru că insistau ca legile, obiceiurile și limba să le fie respectate. În 1814, Harting a acuzat neîntemeiat câțiva boieri moldoveni de faptul că ar fi trecut marfă de contrabandă peste Prut și că ar fi comandat o pecete a nobilimii basarabene cu stema Moldovei și inscripții moldovenești. Câțiva boieri, la insistența guvernatorului, au fost expulzați în Rusia[19]. Probabil că ura lui I.M. Harting față de boierii moldoveni era rezultatul unor comlexe de inferioritate, pe care generalul le avea în prezența și în contactele cu nobilii basarabeni, care erau mai apropiați de civilizația și cultura occidentală decât nobilimea rusă[20]. În afară de perfidia guvernatorului Harting, o explicație cât de cât rezonabilă a afirmațiilor sale e greu de găsit. De altfel, istoricul Gh. Bezviconi susținea că la baza conflictului lui Harting cu boierimea locală ar fi fost o ceartă în familie cu soția sa: el îndepărtându-se de soție, a intrat în conflict cu întrega boierime[21].

Ducele de Richelieu, care din 1803 se afla în serviciul Rusiei, remarcase următoarele despre boierii moldoveni: „mi s-au părut a fi foarte departe de starea de prostie pe care o pretind rușii – cu siguranță pentru a justifica aroganța și tratamentul mizerabil la care-i supun și pe care aceștia nu par deloc să-l merite“[22].

Considerăm că insinuările autoritățilorlor administrative rusești la adresa funcționarilor locali sunt o dovadă indubitabilă a faptului că administrația rusă a depus eforturi să se transforme într-o castă privilegiată, separată de populația locală și închisă pentru reprezentanții ei.

În ianuarie 1815, I.M. Harting se adresează ministrului Justiției D.P. Troșcinski cu aceeași propunere de a reorganiza administrația basarabeană după modelul guberniilor rusești[23]. În același timp, el insista permanent asupra imposibilității de a face ordine în Basarabia din cauză că nu existau norme de drept locale. Afirmațiile demnitarilor ruși de diferite ranguri despre inexistența legilor moldovenești sunt lipsite de orice logică și aveau un pronunțat substrat politic. Combătând afirmațiile funcționarilor ruși, mitropolitul G. Bănulescu- Bodoni, în scrisoarea sa către procurorul Sinodului, cneazul Golițîn, menționa: „Divanul moldovenesc se conduce și în prezent după legile lui Justinian și, în afară de ele, după pra- vile ale Domnitorilor moldoveni alcătuite în comun de fețele bisericești și boierimea locală și dacă au fost comise uneori abuzuri și unii din boieri, după circumstanțele acelor timpuri depășeau dispozițiile acestor legi nu poate fi un argument că Moldova n-a avut legile sale“[24]. Referindu-ne la sistemul legislativ moldovenesc e necesar să evidențiem faptul că o mare importanță în funcționarea acestui sistem avea dreptul cutumiar, nescris[25]. Problemele sociale fundamentale ale societății moldovenești erau soluționate, în cele mai dese cazuri, pe baza dreptului cutumiar. Chiar și când încep să fie aplicate normele dreptului bizantin scris, dreptul consuetudinar nu-și pierde importanța. În Principate, dreptul consuetudinar a rămas precumpănitor asupra altor forme de drept până la sfârșitul epocii feudale[26]. Această situație constituia o particularitate a Principatelor și nu însemna nicidecum lipsa cu desăvârșire a unui sistem legislativ. C. Mavrocordat crease instituția judecătorilor de pro- fesie, anticipându-se astfel separarea funcțiilor judecătorești de cele executive. În justiție a fost introdusă procedura scrisă[27]. Deci, la 1812 în Moldova exista un sistem juridic destul de bine organizat și care se conducea în activitatea sa după normele dreptului scris și ale celui obicinuelnic. Afirmațiile despre inexistența legilor moldovenești sunt lipsite de orice suport logic. Ulterior, funcționarii și oamenii de știință ruși care au vizitat Basarabia, s-au convins de existența și viabilitatea normelor dreptului local. La sfârșitul secplului al XIX-lea – începutul secolului XX au văzut lumina tiparului mai multe lucrări consacrate legilor locale ale Basarabiei, ceea ce este o dovadă în plus a inconsistenței afirmațiilor funcționarilor ruși despre legile moldovenești. Enumerăm unele din aceste lucrări: Арменопуло К. *Местные законы Бессарабии*, Odesa,1908; Донич А. - *Краткое содержание законов, извлеченных из царских книг,* Odesa, 1831. (Traducerea lucrării apărută la Iași în 1814); Егунов А. - *Местные и гражданские законы Бессарабии*. Сп-б, 1881 și *** - *Сборник местных в Бессарабии узаконений по предметам гражданского права,* Сп-б, 1882; Кассо Л. - *Византийское право в Бессарабии,* М. 1907; Линовский В. - *О местных Бессарабских законах*, Odesa, 1842; Пергамент О. - *Спорные вопросы Бессарабского права*, Сп- б, 1905 și *О применении*

местных законов Арменопула и Донича, Сп-б, 1911; Шимановский М. - *О местных законах Бессарабии*, Odesa, 1887-1888.

Anticipând puțin evenimentele, menționăm că la la toate intervențiile și demersurile sale, guvernatorul I.M. Harting a primit un singur răspuns: „până la noi dispoziții, în Basa- rabia rămân în vigoare condițiile anunțate fostului guvernator civil Sturdza în anul 1813“ [28]

Suntem departe de ideea considerării eforturilor lui I.M. Harting drept o manifestare a particularităților și a aspirațiilor lui personale. El era exponentul forțelor guvernante de la Petersburg, care reclamau o mai mare integrare a teritoriilor acaparate. O altă grupare o formau I. Capodistria, M.Cantacuzino-Speranski, A. Czartoryski (primul era istroromân la origini și a devenit primul președinte al Greciei după eliberarea de otomani, al doilea ținea de aripa rusă a dinastiei bizantine a Cantacuzinilor, al treila era rutean, avea origini valahe – toți reprezentau o tentativă de a atașa aria românității – a valahilor în sens larg, ca fundament identitar, de cea rusă, considerată moștenitoare a Bizanțului). Această grupare, ținând cont de sarcinile strategice ale politicii externe rusești, opta pentru o atitudine mai liberală față de periferiile românității. În acel moment, raportul de forțe sud-est european fiind în favoarea ultimilor, s-a considerat de către autoritățile centrale rusești inoportună lichidarea particularităților locale în administrarea Basarabiei.

Insistența cu care reprezentanții autorităților rusești în regiune atentau la sistemul de administrare instituit în Basarabia a îngrijorat nobilimea locală. Starea conflictuală a fost alimentată și de răspândirea zvonului despre insistența lui Harting de a obține permisiu- nea autorităților centrale pentru supunerea boierilor basarabeni pedepselor corporale[29].

Divergențe și conflicte între funcționarii ruși și cei locali au avut loc și la nivel de administrație ținutală. Între pârcălabii de Hotin au avut loc, în 1814, grave neînțelegeri. Locuitorii Chișinăului se aflau în conflict cu șeful Poliției din localitate, care sfida normele de drept locale și avea o atitudine ostilă față de locuitori[30].

Boierimea locală a reclamat activitatea guvernatorului la Comitetul miniștrilor al Rusiei și a adresat o scrisoare țarului, unde a insistat asupra următoarelor cerințe

a) să fie menținute legile locale;

b) Mitropolitul, conform legilor moldovenești, să fie și șeful primului departament al guvernului regional;

c) să fie numit guvernator un localnic, care ar cunoaște familiile boierești, obiceiurile și legile locale[31].

Boierii basarabeni au adresat o scrisoare mitropolitului G. Bănulescu- Bodoni rugându-l să le fie reprezentant plenipotențiar. Lui i-au fost înmânate trei cereri spre a fi expediate la Petersburg țarului Alexandru I, Consiliului miniștrilor și Consiliului de stat[32]. Un demers aparte era destinat președintelui Consiliului de stat, contelui Saltîkov. Mitropolitul G. Bănulescu-Bodoni a trimis cererile boierilor oberprocurorului Sinodului, cneazul Golițîn. În cererea lor către țar boierii cereau să le fie lăsate legile lor, „ca mitropolitul să fie mem- bru al guvernului regional și să fie dat un guvernator dintre locuitorii regiunii“[33].

În scrisoarea către Consiliul de stat boierii scriau: „Expiră a șasesprezecea lună de când această provincie, dată arbitrariului guvernatorilor lacomi, geme sub povara abuzurilor și a influenței vătămătoare a unor funcționari ai guvernului provinciei“[34].

La 5 iulie 1814 e alcătuită o nouă scrisoare către țar, ea fiind semnată de 54 de boieri și încuviințată de mitropolitul G. Bănulescu-Bodoni. În această scrisoare boierii au înain- tat următoarele cerințe administrative:

a) crearea unui comitet ce ar sistematiza legile și obiceiurile locale;

b) menținerea limbii române în administrație;

c) administrarea regiunii să fie înfăptuită „după toată închipuirea pravilelor și a obiceiurilor pământului“;

d) respectarea privilegiilor boierimii și egalarea în drepturi cu dvorenimea rusă; e) accesul liber al boierilor basarabeni la serviciul civil și militar; f) mitropolitul Basarabiei să fie membru al guvernului regional[35].

Cu toate că I. Catargi n-a mai fost numit guvernator al Basarabiei, iar Mitropolitului G. Bănulescu-

Bodoni i-a fost refuzată preşedinţia în primul departament al guvernului regi- onal pe care el o acceptase[36], petiţiile boierilor au fost, totuşi, auzite la Petersburg. Situaţia creată în Basarabia a fost discutată în şedinţa Comitetului miniştrilor din 15 iunie 1815, care a luat decizia de a trimite la faţa locului pe funcţionarul Ministerului rus de Externe, consilierul de stat P.P. Sviniin[37]. Trebuie menţionat faptul că un an mai înainte, în mai 1814, o anchetă despre situaţia în Basarabia a fost făcută de generalul Gais[38].

Înaintea venirii sale în Basarabia, P. Sviniin a primit instrucţiuni în care i se indica să afle în ce constau normele de drept locale. El trebuia să mai concretizeze ce religie au localnicii; ce feluri de impozite se percep şi în ce mod; din ce se constituie veniturile şi chel- tuielile regiunii[39]. Analiza instrucţiunilor primite de P. Sviniin ne permite să conchidem că demnitarii ruşi, inclusiv aceia de cel mai înalt rang, aveau închipuiri foarte vagi despre provincia anexată. Trezeşte uimire faptul că trebuia să se afle ce religie au basarabenii, ştiindu-se că anexarea Basarabiei a fost motivată şi de necesitatea salvării creştinilor de sub jugul Imperiului Otoman. Prin urmare nu grija faţă de creştinătatea înrobită era cauza expansiunii în Balcani, ci dorinţa de noi cotropirii şi de dominare a regiunii.

Faptul că regiunea urma să fie inspectată de un funcţionar al administraţiei centrale ruseşti a incitat protipendada locală, care s-a adunat la Chişinău pentru consultări[40]. La venirea sa în Basarabia, P.P. Sviniin a fost asaltat de numeroşi petiţionari, care au reclamat fărădelegile şi abuzurile comise de administraţia locală[41]. Sviniin s-a prezentat drept revizor şi chiar a ordonat convocarea la Chişinău a tuturor boierilor basarabeni cu actele ce le-ar certifica averea[42]. El s-a aflat în Basarabia aproape şapte luni, din septembrie 1815 până în martie 1816. În calitate de ajutor al lui P.P. Sviniin a fost desemnat de către I.M. Harting, la 15 octombrie 1815, scriitorul C. Stamati, funcţionar al primului departament[43]. A fost numit şi un ajutor din partea boierimii locale, consilierul titular Săndulachi, iar pentru acumularea şi selectarea operativă a actelor legislative a fost constituit un comitet special din boierii locali[44].

În urma investigaţiilor efectuate, P.P. Sviniin a alcătuit un raport în care a descris orga- nizarea administrativă a Basarabiei şi a caracterizat instituţiile administrative ale regiunii, evidenţiind lacunele în activitatea lor. Pentru redresarea situaţiei sunt propuse măsuri concrete:

a) înlocuirea consilierilor moldoveni cu alţii mai destoinici, precum spătarii Cazimir şi Bucşenescu, căminarul Pruncul, paharnicul Stamati, căminarul Simforachi şi alţii;

b) de asemnarea a unui preşedinte al departamentului întîi;

c) numirea unui procuror şi a doi inspectori judiciari: unul pentru cazurile civile, celălalt pentru dosare penale;

d) direcţiei a treia să-i fie reconfirmate competenţele, deoarece funcţiile cei, practic, le îndeplineea cel de-al doilea departament, transformat de guvernator în propria sa cancelarie. Dezordinile în cadrul celui de-al doilea departament erau cauzate de amestecul abuziv al guvernatorului.

P.P. Sviniin constata că în posturile de ispravnici au fost numiţi funcţionari ruşi „care nu se conduceau după principii stricte şi norme morale“, „nu cunoşteau „limba moldovenească“, ceea ce îngreuia contactul lor cu localnicii“, mai ales că „puterea ispravnicilor nu avea nici un fel de limite“.

Referitor la sistemul legislativ moldovenesc, P.P. Sviniin conchidea că atât în Moldova, cât şi în Basarabia este aplicat nu numai dreptul cutumiar, dar şi legile scrise: Codul lui Justinian, Bazilicalele, Exabiblul lui Armenopol, Pravila lui Vasile Lupu (care copia Pravila de la Govora în tentativa de a unifica pentru voievodatele române codul legislativ) şi diferite hrisoave emise de Domnitorii Moldovei[45].

Raportul lui P.P. Sviniin a dejucat planurile guvernatorului I.M. Harting şi a susţinătorilor săi. Incontestabil, dreptul cutumiar a dominat în Moldova, dar nu a fost unica sursă de drept. Afirmaţiile sterile ale funcţionărimii ruse au fost contestate de un alt funcţionar rus care a încercat să pătrundă în esenţa problemei. Primii, în dorinţa de a rusifica administraţia Basarabiei, au recurs la cele mai diverse mijloace: falsul, interpretarea tendenţioasă a realităţilor locale, denaturarea faptelor ş. a. Pentru a constata inexistenţa legilor moldoveneşti era necesară o cât de superficială documentare. Te puteai documenta în cazul când cunoşteai cât de cât realităţile şi limba locală. Dacă nu le cunoşteai şi nici nu vreeai să le cunoşti, calea cea mai simplă era să afirmi că nu există ceea ce nu doreşti să existe. Numai

astfel, după părerea noastră, se pot explica aprecierile iresponsabile ale funcționărimii ruse despre sistemul legislativ moldovenesc.

O consecință a administrării nefaste a regiunii, considera P.P.Sviniin, era fuga locuitorilor peste Prut. El a constatat că din Basarabia au fugit 3000 de familii[46].

Starea deplorabilă a regiunii a fost confirmată și de P. Kiselev, care comunica țarului Alexandru I: „Ca să Vă dovedesc cât de nefastă este administrarea de azi din Basarabia, aş dori ca M. V. să dea ordin pentru a face calcule din care să se vadă câți locuitori au fost la încheierea păcii, câți bulgari au trecut atunci la noi, câți au rămas mai apoi și câți dintre ei au plecat înapoi, preferând guvernarea turcească în locul guvernării noastre“ [47].

O altă mărturie elocventă referitoare la primii ani de activitate ai administrației ruse în Basarabia este scrisoarea lui Manuc Bei Mîrzoian către contele I. Capodistria. Manuc Bei, personalitate cunoscută a acelor vremuri, care s-a impus prin „frumusețea, deșteptăciunea de diplomat și cunoștințele sale largi“[48], a oferit anumite servicii Rusiei în timpul războiului din 1806–1812 și, ca recompensă, țarul Alexandru I i-a acordat cetățenia rusă. În anul 1815 el se stabilește în Basarabia. I-a fost acordat gradul de consilier de stat și posibilitatea de a comunica direct cu țarul și ministrul de Externe, pentru a-i informa despre situația din Principate, Turcia și Basarabia[49]. Importanța scrisorii sale constă în veridicitatea și imparțialitatea cu care autorul reflectă starea de lucruri din Basarabia la trei ani după anexare.Exodul populației se explică prin „modul de administrație. Harting „nu este în stare să conducă asemenea treburi. Necunoscând nici organizarea interioară a guvernului său, nici buna manieră de a se comporta cu lumea…“. El insista asupra menținerii în regiune a tradițiilor și obiceiurilor locale, recomandînd ca în fruntea celor două departamente ale guvernământului local să fie numiți doi boieri localnici și anume: Bocșănescu și Bașotă, care sunt oameni competenți și onești[50].

A apreciat foarte dur activitatea administriei Harting și contele I. Capodistria, în scri- soarea sa către A.N. Bahmetiev din 4 iunie 1816, care constata că tot ce s-a făcut până în acel moment în administrarea Basarabiei e imperfect și vicios, iar mai târziu îi recomanda revocarea funcționarilor care au servit sub Harting[51]. „În loc să atragă oamenii, constata I. Capodistria, administrația i-a făcut să emigreze și pelocalnici“[52]. Chiar și țarul Alexandru I, a recunoscut: „Spre cea mai adâncă durere sunt informat, în mod absolut sigur, că toate intențiile mele nu sunt realizate și că dezordinea, de la un timp încoace, a ajuns la apogeu“[53].

Starea de tensiune între nobilimea locală și funcționărimea rusă, abuzrile și haosul ce domneau în activitatea administrației, situația deplorabilă a locuitorilor care, nemaiputând suporta ororile noii stăpâniri, emigrau peste Prut, au provocat neliniște autorităților centrale. Informațiile primite din Basarabia, precum și raportul lui P.P. Sviniin au confirmat starea destul de complicată ce se crease în Basarabia.

După încheierea lucrărilor Congresului de la Viena (1815, după războaiele napoleoni- ene), Alexandru I revine în Rusia și se implică personal în rezolvarea problemelor basa- rabene. Un rol aparte în organizarea administrativă a Basarabiei, în acea perioadă, l-a jucat I. Capodistria – promotor al politicii liberale și unul dintre cei mai aprigi susținători ai orientării constituționale. Țarul i-a cerut să-l informeze în problemele Basarabiei și a ordonat ca, din ianuarie 1816, toate documentele referitoare la Basarabia să-i fie adresate, de asemeni, lui I.Capodistria[54]. Până în august 1822 toate problemele referitoare la administrarea Basarabiei se rezolvau prin intermediul și cu participarea lui I. Capodistria, pe lângă care activa și o cancelarie specială. Tot el era persoana prin intermediul căreia, mai târziu, namesnicul plenipotențiar al Basarabiei se adresa țarului[55].

În februarie 1815 a fost creat un comitet pentru alcătuirea de noi reguli de adminis- trare a Basarabiei[56], subordonat contelui I. Capodistria. Analizând situația creată în Basa- rabia, el ajunge la concluzia că situația poate fi ameliorată numai prin numirea în regiune a unui funcționar de rang superior, împuternicit cu largi competențe și care s-ar bucura de încrederea țarului. În rapoartele sale către țar a insistat asupra instituirii funcției de namesnic plenipotențiar ca remediu contra abuzurilor frecvent practicate în Basarabia.

Situația creată în Basarabia a fost examinată de Consiliul miniștrilor al Rusiei, care, în ședința sa din 15 ianuarie 1816 a decis:

1) să trimită în Basarabia un funcționar de rang înalt pentru a administra regiunea conform actelor

normative în vigoare și să elaborareze noi reguli de administrare a provinciei;

2) să instituie un comitet special în ajutorul înaltului funcționar ce va fi trimis în Basarabia;

3) să constituie un comitet în cadrul Consiliului miniștrilor spre a se ocupa de problemele Basarabiei.

La 22 februarie Consiliul miniștrilor a hotărât ca până la aprobarea de către țar a deciziei din 15 ianuarie să trimită în Basarabia o persoană de încredere cu scopul prevenirii de noi fărădelegi[57]. Ultima decizie a fost sancționată de țar și, astfel, I.M. Harting a fost conce- diat[58], iar în locul său e numit guvernatorul guberniei Ekaterinoslav, I.H. Calagheorghi[59].

Demiterea lui Hartingh nu a însermnat respectarea și menținerea de către autoritățile centrale rusești a vechii organizări administrative și a legilor locale, ci o neînsemnată modificare de ordin tactic. Numirea lui I.H. Calagheorghi în această funcție urmărea scopul de a reabilita imaginea autorităților administrative ruse, deteriorată grav de administrația Harting și ameliorarea relațiilor cu boierimea locală.

Pe 21 mai 1816, namesnic plenipotențiar al Basarabiei a fost numit general-locotenentul A.N. Bahmetiev, care deținea și funcția de guvernator general al Podoliei[60]. Ukazul țarului de numire în funcție a lui A.N. Bahmetiev a fost însoțit de o instrucțiune în care au fost concretizate sarcinile ce trebuiau îndeplinite de namesnicul plenipotențiar al Basarabiei. Cele mai importante erau: restabilirea administrației basarabene în baza regulamen- telor existente; elaborarea unui nou regulament de administrare a regiunii; reglementarea modului de colectare a impozitelor; organizarea pazei frontierei; deschiderea hotarelor pentru exportul de vite; reconstruirea porturilor dunărene; asigurarea condițiilor pentru dezvoltarea viticulturii[61].

Namesnicul plenipotențiar era investit cu putere nelimitată. Toate autoritățile și instituțiile administrative ale regiunii erau subordonate namesnicului, inclusiv cetățile care anterior se aflaseră în subordinea autorităților militare. Introducerea instituției namesnicului plenipotențiar și investirea lui cu puteri nelimitate a diminuat substanțial rolul și influența guvernatorului în administrarea regiunii.

Namesnicul plenipotențiar se afla în subordine directă față de țar și nu depindea de ministerele centrale. Au fost concretizate cazurile de conlucrare a namesnicului cu Minis- terul de Interne în problema coloniștilor. Toată corespondența referitoare la Basarabia aflată în diferite ministere a fost transmisă namesnicului plenipotențiar[62].

În scrisoarea sa către A.N.Bahmetiev din 4 iunie 1816, I. Capodistria îl atenționa asu- pra interesului manifestat de țar în instaurarea ordinii în Basarabia și că „e necesar de a asigura prosperarea noii provincii, bunăstarea căreia poate contribui la consolidarea relațiilor de pace cu Turcia. Trebuie de demonstrat prin fapte concrete că, păstrând carac- terul distinct național a acestei provincii, o putem face utilă imperiului din punct de vedere politic, al finanțelor, populației și al comerțului“. Pentru realizarea cu succes a acestor sar- cini era necesară disponibilizarea funcționarilor care s-au compromis[63].

A.N. Bahmetiev își începe activitatea în Basarabia prin înlocuirea funcționarilor locali cu cei aduși de dânsul de la Kameneț-Podolsk[64]. La nivel local, lucrul acesta s-a realizat mai subtil, menținându-se, un timp, funcționarii locali. La 24 iunie 1816, Bahmetiev i-a confirmat în funcții pe căminarul Z. Ralet – serdar de Orhei, Iamandi – pârcălab de Hotin, paharnicul N. Done – ispravnic de Bender, Vasilache – ispravnic de Iași, Leonard – ispravnic de Soroca, Costachi Russu – ispravnic de Codreni[65]. Ținutul Hotărniceni a fost desființat, numărul ținuturilor reducându-se la opt[66].

Pentru a restabili ordinea și a administra mai eficient regiunea a fost constituit un Comitet provizoriu, care și-a început activitatea la 4 iulie 1816. Membri ai Comitetului au fost numiți boierii moldoveni P. Catargi, A. Ghica, Gh. Millo, I. Bucșenescu, P. Cazimir, I. Sturza, M. Râșcanu, I. Pruncul și funcționarii M.E. Krupenski și A.P. Iușnevski. Președinte a fost numit guvernatorul I.H. Calagheorghi, iar șeful cancelariei Comitetului

A.P. Iușnevski[67]. Comitetul se subordona namesnicului plenipotențiar al Basarabiei și era ierarhic superior guvernului regional. Obiectivele strategice ale Comitetului, după cum rezultă din raportul lui A.N. Bahmetiev către țar din 7 iulie 1816, erau: de a face ordine în administrația regiunii și de a elabora un nou regulament de administrare a Basarabiei în concordanță cu tradițiile locale[68].

În discursul său către Comitetul provizoriu, A.N. Bahmetiev a specificat chestiunile principale ce trebuiau soluționate de Comitet:

a) reorganizarea administrației regionale;

b) restabilirea ordinii în satele și orașele regiunii;

c) revizuirea conturilor referitoare la veniturile statului;

d) examinarea plângerilor referitoare la abuzurile funcționarilor angajați în administrația regională și locală;

e) crearea rețelei poștale și instituirea comunicației prin stațiile poștale;

f) stabilirea unui volum strict al prestațiilor îndeplinite de locuitori;

g) crearea detașamentelor de călărași pentru asigurarea pazei frontierilor[69].

Prin dispoziția sa din 22 august 1816, A.N. Bahmetiev a indicat sarcinile ce trebuiau îndeplinite de Comitet pentru a asigura stabilitatea și funcționalitatea administrației:

1) perfecționarea sistemului de colectare a impozitelor;

2) crearea condițiilor pentru dezvoltarea comerțului intern și extern;

3) acumularea și prelucrarea datelor statistice;

4) divizarea în tagme sociale a populației și întocmirea listei familiilor nobile din Basarabia;

5) reorganizarea guvernului regional;

6) crearea condițiilor pentru stabilirea în regiune a coloniștilor;

7) asigurarea ordinii publice și a pazei frontierei[70].

Conformându-se indicațiilor namesnicului plenipotențiar, Comitetul provizoriu a operat unele modificări în structurile administrative ale regiunii. Au fost concretizate și delimitate funcțiile și competențele guvernului regional. Primul departament al guvernului regional (executiv) era condus de vice- guvernator, funcție nouă în sistemul administrativ basarabean și avea în competența sa problemele administrative, iar al doilea departament (judiciar) – examinarea dosarelor civile și penale.

A fost menținută divizarea primului departament în trei direcții: prima direcție – se ocupa de problemele executive, organizarea internă și menținerea ordinii publice în regiune; a doua – de statistică, comerț și administrarea proprietății de stat; a treia gestiona veniturile statului.

Al doilea departament se diviza în două direcții:

a) direcția penală, care se conducea după legile rusești pentru examinarea cazurilor și era alcătuită din doi consilieri ruși;

b) direcția civilă; se conducea după legile și dreptul cutumiar moldovenesc și era alcătuită dintr-un președinte și patru consilieri moldoveni[71].

A fost reorganizată și administrația ținutală. În ținuturi a fost instituită funcția de revi- zor, administrația ținutală fiind alcătuită din următorii funcționari: ispravnicul, revizorul și funcționarul ținutal (sameșul)[72].

Revizorul era numit în funcție „din partea coroanei". Conform instrucțiunilor după care trebuia să se conducă în activitatea sa, revizorul avea următoarele competențe și obligații:

- Să supravegheze organele de poliție; dacă depista anumite încălcări era obligat să înștiințeze ispravnicul, exprimându-și și părerea sa, iar în cazul când nu erau luate măsuri raporta direct namesnicului plenipotențiar;
- Era abilitat să primească petiții de la populație; petițiile primite erau expediate namesnicului plenipotențiar spre a fi soluționate;
- Supraveghea paza frontierei; modalitatea de îndeplinire a prestației; felul cum se efectuează paza; dacă numărul străjerilor corespunde normelor stabilite; dacă pichetele sunt amplasate la distanțele prevăzute;
- Supraveghea toate sursele de venit ale caznalei[73].

În ținuturi au fost numiți în iulie 1816 următorii revizori: Ivinski (Hotin), Stepanov (Soroca), Popovski (Orhei), Ghembici (Bender), Lugovoi (Iași), Volîșcin (Codru), Macovski (Greceni), Pizani (Ismail)[74].

Instituirea funcției de revizor și numirea în aceste funcții doar a funcționarilor ruși, în situația în care și ceilalți funcționari ai administrației ținutale erau tot funcționari ruși, au limitat substanțial accesul basarabenilor la administrația ținutală și au redus aria de aplicare a legilor și uzanțelor locale în

administrarea regiunii.
Un rol important în funcționarea administrației ținutale îl avea sameșul, care era abilitat să exercite următoarele funcții și obligații:

- Conducea activitatea cancelariei isprăvniciei și, cu toate că se afla în subordinea ispravnicului, era abilitat să urmărească îndeplinirea de către ispravnic, ocolași și ceilalți funcționari și instituții din teritoriu a instrucțiunilor și ordonanțelor primite;
- Era dator să cunoască situația reală din satele ținutului, precum și numărul locuitorilor din fiecare sat pentru repartizarea echitabilă a prestațiilor impuse de autoritățile regionale;
- Dacă sameșul depista anumite nereguli era dator să ceară corectarea lor și să informeze departamentul corespunzător al guvernului regional în caz de neîndeplinire;
- Nu trebuia să admită supunerea locuitorilor la prestații, clăci sau alte lucrări în afară de cele prevăzute legal.

Regulamentul referitor la activitatea sameșului prevedea că, dacă sameșul „depășea împuternicirile sale ori nu respecta instrucțiunile primite“, era concediat fără ca guvernul să-i ofere altă funcșie și era obligat să restituie pagubele materiale rezultate din activitatea sa[75].

Administrația ținutală în componența celor trei funcționari se convoca în ședințe în prima săptămână a fiecărei luni. O dată pe lună fiecare funcționar era obligat să prezinte un raport de activitate. În cadrul ședințelor se examinau și litigiile între locuitorii ținutului. Dacă decizia era adoptată unanim – era executorie. Iar dacă nu era adoptată unanim, ea se pronunța, dar părțile aveau dreptul de a o apela în primul departament al guvernului. Deciziile, referitor la introducerea unei noi prestații sau impozit, trebuiau adoptate una- nim de cei trei funcționari. La aceste ședințe se discuta și îndeplinirea sarcinilor primite de la instanțele superioare[76].

Administrația locală n-a suferit modificări, ocoalele erau administrate de ocolași, iar satele de staroști (starșini)[77].

Conform dispoziției namesnicului plenipotențiar din 13 ianuarie 1817, Comitetul provizoriu a format, la 15 ianuarie, o comisie pentru sistematizarea legilor locale în următoarea componență: I. Bașotă, T. Bașotă, A. Balli[78]. Mai tîrziu, în activitatea acestei comisii au fost cooptați Cantacuzino, Gafencu și Leonard, iar la sfârșitul anului 1820 și doctorul în drept P. Manega[79]. Anticipând evenimentele, menționăm că în martie 1822 comisia a finalizat opera de codificare a dreptului local. Dar proiectul codului, din cauza că nu era elaborat în baza principiilor dreptului rusesc, n-a fost aprobat de autoritățile ruse[80].

La 2 august 1817, la Chișinău se înființează Duma orășenească[81]. Duma era un organ electiv, care se ocupa de treburile administrative și gospodărești ale orașului: comerțul, meșteșugurile și industria, concesionările, terenurile agricole orășenești, amenajarea și salu- britatea orașului. E necesar de precizat că până la instituirea Dumei din Chișinău orașul era administrat de organele de poliție orășenești, aflate în subordinea guvernatorului și a primu- lui departament al guvernului. În Consiliul Dumei au fost aleși cinci consilieri dintre negusto- rii locali, în baza principiului apartenenței etnice[82]. Primul primar al Chișinăului a fost ales A. Nour[83]. Bugetul orașului era alcătuit de Dumă și aprobat de guvernator. Veniturile orășenești proveneau din: a) taxele colectate de la intreprinderile industriale și comerciale; b) taxe pe vii și livezi; c) taxe percepute de la negustori; d) taxele de la cârciumi. Majoritatea acestor venituri erau folosite pentru întreținerea instituțiilor orășenești și a organelor de poliție[84].

În 1819, pentru rezolvarea problemelor administrative și judecătorești ale negustorilor stabiliți în Chișinău se instituie Magistratul, care a existat până în 1866. Magistratul era condus de un burgmaistru și doi ratmani. Primul burgmaistru a fost Stavru Dinu[85]. Pentru administrarea meșteșugarilor a fost instituit Consiliul de breaslă, alcătuit din starosta orașului și starostii breslelor. Consiliul ținea evidența tuturor meșteșugarilor și ucenicilor stabiliți în oraș, rezolva litigiile dintre meșteșugari, urmărea respectarea Statutului breslelor, aproba crearea de noi bresle[86].

Un regim special de administrare a fost instituit de autoritățile rusești pentru străinii stabiliți în Basarabia. Autoritățile militare s-au preocupat de problemele noilor veniți între anii 1812–1815. Ofițerul D.Vatikioti fusese numit încă de către M. Kutuzov ca responsabil pentru problemele

coloniştilor[87]. La sfârşitul anului 1815 autorităţile ruse se preocu- pau mai insistent de problema plasării coloniştilor. Iniţial, luând în consideraţie cerinţele coloniştilor, se preconiza crearea, în baza comunităţilor bulgăreşti (găgăuze), a unei Armate Bulgare după modelul trupelor de cazaci. În martie 1812 fusese creată o unitate militară de emigranţi sud-dunăreni, dar a existat doar până în luna mai a aceluiaşi an[88].

La 31 decembrie 1815, ministrul rus de Interne, O.P. Kozodavlev, i-a poruncit lui I.M. Harting să acumuleze informaţii despre coloniştii stabiliţi în Basarabia şi să clarifice următoarele chestiuni:

a) dacă sunt adevărate declaraţiile făcute de către Kutuzov coloniştilor; în baza căror dispoziţii oficiale sunt administraţi;

b) care este numărul lor total şi pe care terenuri s-au stabilit;

c) de concretizat numărul celora ce vor să se mute de la sud de Dunăre şi ce condiţii le-ar fi prielnice transferului;

d) câţi colonişti sau stabilit pe terenuri particulare şi în ce constau prestaţiile lor faţă de proprietari[89]. Analiza informaţiilor solicitate de ministrul rus de Interne ne permite să constatăm faptul că autorităţile ruse aveau cele mai vagi închipuiri despre starea reală ce se crease în Basarabia în primii ani de stăpânire rusească. Pentru acumularea informaţiilor despre colonişti, în martie 1816 a fost creată o comisie specială, cu reşedinţa în oraşul Reni. În această comisie au fost numiţi: maiorul în retragere Miletici, ispravnicul ţinutului Codru Marcenko, ofiţerii Iuşnevski şi Vatikioti[90].

La 29 aprilie 1816, Comitetul Miniştrilor al Rusiei a examinat problema coloniştilor din Basarabia şi a decis să fie numit un funcţionar rus abilitat să tuteleze şi să administreze, împreună cu staroştii aleşi, coloniştii stabiliţi în Basarabia[91]. Instituirea acestei funcţii cu titlu provizoriu, a fost dictată de necesitatea de a ţine sub control procesele de colonizare din sudul Basarabiei. Iniţial, au fost numiţi doi curatori ai coloniştilor din Basarabia: D. P. Vatikioti şi A.P. Iuşnevski[92].

Odată cu instituirea în Basarabia a instituţiei namesnicului plenipotenţiar, sarcina administrării coloniştilor şi a elaborării unui regulament ce ar determina situaţia lor în regiune, după cum s-a menţionat deja, a fost trecută în competenţa sa. În raportul său către ţar din 3 iulie 1816, Bahmetiev constată că din punct de vedere economic nu este rentabil pentru Rusia de a constitui o oaste bulgară din coloniştii stabiliţi în Basarabia, deoarece, ei, în calitate de agricultori, pot aduce mai multe foloase imperiului[93].

La 10 iulie 1816, după transferul lui A.P. Iuşnevski în Comitetul Provizoriu al Basarabiei[94], Bahmetiev îl numeşte pe D.P. Vatikioti în funcţia de „curator pentru administra- rea provizorie a coloniştilor transdanubieni“. Curatorul avea sarcina de a supraveghea îndeplinirea de către colonişti a prestaţiilor stabilite legal şi de a-i apăra de abuzurile administraţiei ţinutale. El era obligat, de trei ori pe an să inspecteze personal localităţile populate de colonişti. Dacă depista abuzuri din partea staroştilor avea dreptul să-i înlocu- iască. Despre abuzurile comise de administraţia ţinutală era obligat să raporteze names- nicului plenipotenţiar. Curatorul era abilitat să exercite şi funcţii judecătoreşti. El, judeca în mod verbal, conflictele mărunte între colonişti. Urmărea ca în localităţile populate de colonişti să nu se stabilească persoane străine, dezertori sau ţărani fugari din guberniile centrale. Toate dosarele şi petiţiile coloniştilor, aflate în primul departamant al guvernu- lui regional, au fost transmise lui D.P. Vatikioti, care a fost abilitat să le soluţioneze[95].

Reşedinţa curatorului coloniştilor a fost stabilită la Reni. El era ajutat de un secre- tar – funcţionarul rus Maleavin.96 Competenţa curatorului se extindea asupra administră- rii interne a coloniştilor şi nu substituia autorităţile ţinutale[97]. Administrarea generală a ţinuturilor era realizată de isprăvnicii, dar în problemele ce afectau coloniştii era necesară colaborarea cu curatorul coloniştilor. Ispravnicul nu putea lua sub strajă sau să pedep- sească coloniştii fără permisiunea curatorului, exceptând cazurile urgente şi cele penale[98].

D.P. Vatikioti, în îndeplinirea obligaţiilor sale de serviciu, era ajutat de staroşti aleşi de comunităţile coloniştilor[99]. Ei aveau următoarele atribuţii şi competenţe: coordonau realizarea prestaţiilor şi achitarea plăţilor de către colonişti; rezolvau conflictele şi litigiile neînsemnate; urmăreau ca printre colonişti să nu se stabilească persoane ce nu aparţin comunităţii; eliberau permise de călătorie; lunar, prezentau rapoarte curatorului despre situaţia din localitate; erau obligaţi să informeze curatorul

coloniştilor despre cazurile excepţionale întâmplate în localitate[100].

În decembrie 1816, tutelarea coloniştilor străini e pusă şi pe seama revizorilor ţinutali din ţinuturile în care aceştea se stabiliseră. Sarcina lor era de a ocroti coloniştii de abuzu- rile autorităţilor ţinutale.101

În aprilie 1817 a fost instituită funcţia de staroste ţinutal. Ei erau aleşi de comunităţile coloniştilor cu acordul curatorului. Au fost confirmaţi de către primul departament următorii staroşti ţinutali: I. Mingler, D. Cutir, I. Vatikioti, C. Coicio, V. Ruban. Staroştii ţinutali executau şi organizau executarea dispoziţiilor guvernamentale. Erau mijlocitori în relaţiile isprăv- niciilor cu comunităţile coloniştilor şi urmăreau ca coloniştii să nu realizeze prestaţii suplimentare. Ei urmăreau respectarea echităţii la repartizarea prestaţiilor printre colonişti[102].

Analiza procedeelor de administrare a coloniştilor străini, stabiliţi în Basarabia în primii ani de ocupaţie, ne permite să constatăm că autorităţile ruse promovau politici administrative diferenţiate în unul şi acelaşi teritoriu.

Politica liberală faţă de colonişti reieşea din sarcinile strategice urmărite de ţarism în Balcani şi de aici atitudinea specială faţă de colonişti, care au fost puşi în condiţii mai avantajoase decât populaţia băştinaşă.

La 30 decembrie 1817, guvernator civil al Basarabiei e numit C.A. Catacazi 103, care a exercitat această funcţie până în august 1825[104] .

După cum s-a menţionat, una din sarcinile principale a Comitetului provizoriu era elaborarea unui nou regulament de administrare a Basarabiei. Boierii moldoveni membri ai Comitetului, chiar de la bun început au adoptat o atitudine pasivă faţă de această sarcină şi cu orice prilej căutau să se eschiveze de la acest lucru. Acest fenomen se explică, după convingerea noastră, prin suspiciunile boierilor că noul regulament ar putea să lichideze particularităţile locale în administraţie şi să priveze nobilii locali de drepturile şi privile- giile lor. Poziţia boierilor moldoveni a fost clar exprimată în scrisoarea boierului M. Krupenski către contele I.Capodistria din 18 iunie 1817, în care se insista asupra păstrării „limbii moldoveneşti“ în instituţiile administrative ale Basarabiei[105]. Boierii basarabeni erau convinşi că dacă va fi menţinută limba română în administraţia regională, vor fi res- pectate şi legile şi tradiţiile locale. Menţinerea limbii române în instituţiile administrative era o garanţie a accesului nobililor basarabeni la diferite funcţii în sistemul administrativ al regiunii şi a posibilităţii de a influenţa procesul de administrare a regiunii.

Deoarece elaborarea noului regulament de administrare a Basarabiei decurgea foarte anevoios, sarcina aceasta a fost transmisă adunării comune a departamentelor. Pentru a accelera pregătirea proiectului, A.N. Bahmetiev a elaborat un regim special de activitate a adunării comune a departamentelor: de la ora 1.600 până la ora 2.000, în afară de marţi şi sâmbătă. Dar şi aici lucrurile n-au mers mai bine şi proiectul, în final, a fost elaborat de şeful cancelariei namesnicului P. Kriniţki. Proiectul noului regulament administrativ a fost discutat de guvernul regional şi cu unele modificări a fost aprobat[106].

La începutul anului 1818, varianta în limba rusă a proiectului a fost semnată de namesnic, guvernator şi consilierii ruşi, iar varianta în română de către consilierii moldoveni şi e trimis spre aprobare la Petersburg[107].

O altă problemă legată de introducerea noului regulament administrativ era stabilirea apartenenţei locuitorilor regiunii la diferite tagme sociale. Comitetul provizoriu n-a putut realiza această sarcină şi în octombrie 1817.

A.N. Bahmetiev a creat o comisie specială pentru alcătuirea listei familiilor nobile din Basarabia[108].

Analiza efectivă a aspectelor abordate permite să facem următoarele concluzii:

– În primii ani ai ocupaţiei ruseşti nobilimea basarabeană constituia o forţă relativ unită, aptă să se ridice în apărarea valorilor naţionale. Deoarece în secolul al XIX-lea, privilegiul de a servi în instituţiile administrative îl aveau doar reprezentanţii nobilimii, acest fapt era semnificativ pentru menţinerea în regiune a tradiţiilor administrative moldoveneşti.

– Oficialităţile ruseşti, pentru care Basarabia nu era un scop, ci un mijloc de realizare a planurilor expansioniste în Balcani au ţinut cont de situaţia creată şi au luat în consideraţie doleanţele nobilimii de a menţine structurile administrative naţionale. Basarabia, care conform planurilor ruseşti trebuia să devină un loc de atracţie pentru popoarele vecine a fost transformată, în primii ani de stăpânire rusească,

într-o zonă dominată de samovolnicie și fărădelegi. Situația creată contravenea intereselor de politică externă ale Rusiei și nu contribuia deloc la crearea unei mai bune imagini a Rusiei ca ocrotitoare a creștinității. De aceea, volens nolens, se impunea luarea unor măsuri ce ar fi redresat situația.

– Prin instituirea în Basarabia a funcției de namesnic plenipotențiar autoritățile rusești au urmărit să țină sub un control efectiv regiunea. Namesnicul era abilitat să supravegheze și să influențeze direct activitatea instituțiilor administrative de toate nivelurile.

– Ca rezultat al reorganizării sistemului administrativ provizoriu s-a realizat o mai mare centralizare a puterii în regiune și tot odată a fost deschis accesul în Basarabia a legislației, instituțiilor și a practicii administrative rusești.

– În această perioadă, sub pretextul luptei cu dezordinea și corupția, a fost declanșat un masiv proces de deznaționalizare a administrației basarabene. O parte din boierii locali au fost eliberați din funcțiile deținute, ei fiind înlocuiți cu funcționari ruși. În instituțiile și funcțiile de sorginte ruseaecă implementate la această etapă în regiune, de asemeni, au fost promovați doar funcționari ruși.

Reorganizarea structurilor administrative regionale și locale au pregătit terenul pentru introducerea în 1818 a unui nou regulament de administrare a Basarabiei.

2. Organizarea administrativă a Basarabiei în etapa autonomiei administrative

2.1. Ponderea Consiliului Suprem în sistemul instituțiilor administrative din Basarabia

Perioada anilor 1818–1828 reprezintă o etapă deosebită în procesul organizării administrative a Basarabiei. În istoriografie această etapă e definită ca perioada autonomiei Basarabiei. Referitor la noțiunea de autonomie a Basarabiei în cadrul Imperiului rus, considerăm că ea nu reflectă adecvat esența acelei perioade și e puțin exagerată. Această perioadă poate fi definită ca o autonomie administrativă limitată și provizorie. Cercetarea structurii și funcționalității sistemului administrativ introdus în regiune în 1818 ne permite să constatăm că deosebirea sa principală față de cele aplicate în guberniile centrale consta în instituirea Consiliului Suprem abilitat să exercite puterea deplină administrativă și judecătorească în regiune. Ne vom referi în continuare la unele aspecte legate de activitatea acestui organ și anume: divizarea în tagme sociale a populației; problema convocării primelor adunări nobiliare în Basarabia; modul de constituire și competențele realizate de Consiliul Suprem; elucidarea cauzelor ce au determinat activitatea ineficientă a Consiliului; analiza factorilor ce au determinat autoritățile să instituie în regiune regimul autonomiei administrative.

La 29 aprilie 1818, țarul Alexandru I a promulgat la Chișinău un nou regulament de administrare a Basarabiei cu titlul Așezămânul obrazovaniei oblastei Basarabiei: „…Basa- rabia își păstrează specificul său național – se afirma în rescriptul țarului – și, ca urmare, primește o formă deosebită de administrare“[1].

„Așezământul“ a instituit o nouă structură administrativă a Basarabiei. Au fost delimitate strict competențele instituțiilor administrative și judecătorești ale provinciei, precum și atribuțiile și obligațiile funcționarilor angajați în administrația locală și regională. S-a concretizat situația păturilor sociale basarabene și a fost determinat cuantumul prestațiilor ce trebuiau îndeplinite de locuitori. A fost reglementată activitatea Oficiilor cadastrale, a vămilor și a carantinelor[2].

A fost elaborată o procedură deosebită de conlucrare a instituțiilor administrative din Basarabia cu cele centrale. Pornind de la faptul că „Așezământul“ fusese promulgat cu titlu provizoriu[3], autoritățile centrale rusești au dispus ca toate instituțiile și funcționarii aflați în raporturi de serviciu cu organele centrale de stat să se adreseze acestor instituții prin intermediul secretarului de stat I. Capodistria[4].

Basarabiei i s-a confirmat oficial denumirea de „Regiunea Basarabia“, iar limba română a fost admisă formal în instituțiile regiunii. A fost modificată structura teritorial-adminis- trativă, numărul ținuturilor micșorându-se până la șase. Apropierea de frontieră, numărul mare de cetăți existente aici, precum și „un șir de alți factori importanți“ au determinat autoritățile ruse să subordoneze administrația

civilă a Basarabiei administrației militare. De aceea, în fruntea administrației civile a regiunii a fost pus guvernatorul general mili- tar al Podoliei, care, concomitent, era și namesnicul plenipotențiar al Basarabiei[5]. El, după necesități, putea să-și stabilească reședința în orașele Chișinău ori Kameneț - Podolsk, fără a acorda prioritate vreunuia din ele[6]. Menționăm că numirea în teritoriile ocupate a guvernatorilor militari era o practică frecventă a politicii coloniale promovate de autoritățile rusești.

Cu toate că instituțiile administrative regionale și mitropolia se aflau în acel moment în Chișinău, unii funcționari ruși erau contra amplasării aici a reședinței regionale. Ei optau pentru orașul Bender, aflat în posesia statului și care, fiind situat pe malul Nistrului, era mai aproape de orașele portuare Odesa și Akerman[7]. Problema a fost rezolvată defi- nitiv odată cu promulgarea Așezământului care a determinat ca oraș reședință a provin- ciei să fie Chișinăul[8]. Oficialii ruși au acceptat acest oraș datorită insistenței manifestate de mitropolitul G.Bănulescu-Bodoni, afluxului de nobili și comercianți locali și străini în oraș, așezării sale în centrul geografic al regiunii și la intersecția căilor comerciale. Conform înțelegerii prealabile a autorităților cu mănăstirea Galata, Chișinăul a fost transmis în mod gratuit în posesia statului rus (în mod obișnuit statul primea taxe)[9].

În Imperiul Rus exista, în acel moment, o delimitare strictă a populației în tagme sociale și, de aceea, locuitorii regiunii au fost divizați și ei în nouă stări sociale: clerul, nobilimea, boiernașii, mazilii, ruptașii, negustorii, țăranii, evreii și țiganii.

Clerul se bucura de toate privilegiile și drepturile obținute conform hrisoavelor domnești sau după ucazurile țarului. Averile bisericilor și mănăstirilor rămâneau pe veci în posesia lor și erau protejate ca și averea statului, cu toate că în Rusia, încă de pe timpul Ecaterinei a II-a, pământurile mănăstirești fuseseră secularizate[10].

Nobilimea și-a păstrat privilegiile și a fost considerată egală în drepturi cu cea rusă. În sistemul de administrare instituit în Basarabia rolul principal îi revenea nobilimii locale. Majoritatea funcțiilor administrative erau ocupate de nobilii basarabeni în baza principiu- lui eligibilității. În acest context, menționăm faptul că în Rusia instituțiile administrative, sub diferite forme și aspecte, au fost dominate de nobilime până la începutul secolului XX[11]. Boiernașilor le erau respectate drepturile personale, dar urmașii lor erau transferați în tagma mazililor. Mazilii și ruptașii plăteau statului un impozit numit dajdie și efectuau prestații conform obiceiurilor locale. Au fost confirmate și drepturile răzeșilor. Negustorii basarabeni au fost egalați în drepturi cu cei ruși. Țăranii și-au păstrat libertatea perso- nală, dar și formele de dependență economică față de proprietarii pământurilor. Ei erau obligați să plătească statului impozit și să îndeplinească diferite corvezi. Țiganii statului plăteau la stat dajdie, iar țiganii proprietarilor particulari nu plăteau nimic și nu prestau nici o muncă de interes public. Evreii puteau face parte din tagma negustorilor sau cea a țăranilor. Evreii și țiganii nu aveau dreptul de a se angaja în serviciul de stat[12].

Caracterul specific al sistemului administrativ al Basarabiei în perioada examinată era determinat de instituirea Consiliul Suprem – organul suprem executiv, administrativ și jude- cătoresc al regiunii. De competența sa erau „toate de obște pricinile obștii, adică: cele de punire la cale, împlinitoare, a haznelii și iconomicești; așijderea pricinile de apelație criminalicești și de cercetări, precum și acele de giudecăți politicești pentru orișice avere mișcătoare și nemișcătoare și pentru hotărâturi de moșii“[13]. Astfel, potrivit competențelor ce i-au fost atri- buite, Consiliul Suprem deținea puterea supremă administrativă și judecătorească în regiune și era abilitat să exercite funcții organizatorice, administrative, economice și judecătorești.

Consiliul Suprem era alcătuit din unsprezece membri: cinci membri numiți și șase membri aleși. Erau numiți: namesnicul, guvernatorul, viceguvernatorul, președinții judecătoriilor penale și civile. Ceilalți membri erau aleși de nobilimea locală pe un termen de trei ani, cu confirmarea namesnicului. În numărul acestora era inclus în mod obligatoriu mareșalul regional al nobilimii. Calitatea de președinte al Consiliului o deținea „cârmuitorul principal al regiunii“ – guvernatorul general militar al Podoliei, care era și namesnicul Basarabiei. Votul său nu era hotărâtor, astfel asigurându-se majoritatea reprezentanților nobilimii locale. Cvorumul necesar de adoptare a deciziilor în cadrul Consiliului Suprem era de șase persoane. Deciziile se adoptau cu o majoritate simplă de voturi și erau definitive. Persoanelor nemulțumite de hotărârile Consiliului le-a fost oferită posibilitatea de a le ataca în Consiliul de Stat, prin intermediul Ministerului Justiției sau a procurorului general.

Problemele importante ale regiunii sau cele care necesitau elaborarea de noi acte nor- mative ori modificarea celor existente, erau examinate la ședințele în plen ale Consiliu- lui și doar la propunerea namesnicului (sau a guvernatorului civil în cazul absenței sale). Decizia adoptată, însoțită de o notă explicativă a președintelui Consiliului, prin interme- diul procurorului general, era expediată spre aprobare Consiliului de Stat. Președintele Consiliului Suprem putea să nu participe la ședințe, dacă problemele discutate erau de importanță minoră. În asemenea cazuri, sau dacă el lipsea din orașul de reședință, președinția era preluată de membrul Consiliului ce deținea cea mai înaltă funcție în ierar- hia administrativă a Basarabiei[14].

Consiliul Suprem nu era subordonat organelor centrale rusești. El se afla în subordinea directă a țarului. Legătura dintre țar și Consiliul Suprem era realizată prin intermediul secretarului de stat, responsabil pentru problemele Basarabiei în Consiliul de Stat[15].

Toate chestiunile din cadrul Consiliului Suprem erau examinate în două limbi: rusă și română. Cazurile referitoare la veniturile vistieriei, cele penale și de anchetare penală se examinau în două limbi, ținând cont de legislația rusă și respectând legile și obiceiurile locale. Dosarele civile și litigiile de departajare a terenurilor erau examinate doar în „singură limba moldovenească și giudecățile să vor face pe temeiul legiuirilor și a obiceiurilor Moldaviei“[16]. Nobilimea locală, fiind egalată în drepturi cu cea rusă, a obținut dreptul de a convoca Adunarea nobilimii, în cadrul căreia se alegeau funcționari în instituțiile admi- nistrative ale regiunii și Mareșalul regional al nobilimii[17].

Mareșalii nobilimii basarabene erau confirmați în funcție de namesnic, iar din 1836 de către țar[18]. Mareșalul nobilimii ocupa o poziție specifică în sistemul administrativ basara- bean. Pe de o parte, el era ales de nobilimea locală ca exponent al intereselor lor, iar pe de altă parte, lui i se atribuia calitatea de funcționar al statului și era obligat să depună jură- mânt de credință față de statul rus, procedură obligatorie pentru orice funcționar angajat în sistemul de stat. Astfel, el îndeplinea funcții incompatibile. Considerăm că prin acest procedeu autoritățile ruse au căutat să supravegheze nobilimea locală și să-i direcționeze aspirațiile în albia dorită.

În momentul realizării prevederilor *Așezământului* lista nobililor nu era încă acceptată și înscrisă în cartea nobiliară. Boierimea basarabeană a fost anunțată să se prezinte pe 10 iunie 1818 la Chișinău pentru a prezenta actele doveditoare ale originilor lor. Pen- tru a urgenta alcătuirea listelor, guvernatorul C.A. Catacazi a format o comisie specială alcătuită din nobili basarabeni. Lista familiilor nobile din Basarabia a fost alcătuită pe parcursul a două săptămâni[19].

Dreptul de a participa la alegeri în cadrul Adunării nobilimii îl aveau nobilii care posedau moșii mai mari de 300 desetine și feciorii lor de la vârsta de 22 ani în sus. Funcționarii aflați în serviciul statului puteau fi aleși în funcții, dar nu puteau participa la alegeri[20]. Adunarea nobililor alegea funcționari atât în administrația regională, cât și în cea ținutală. La fiecare funcție trebuiau propuși nu mai puțin de doi candidați. Persoanele alese se confirmau de către namesnic. Alegerile nobilimii erau convocate o dată la trei ani, în orașul Chișinău[21].

Adunarea a votat pe Mareșalul regional al nobilimii – Dumitru Râșcanu, cinci deputați în Consiliul Suprem, un consilier și un asesor în departamentul executiv și un consilier în departamentul economic al Guvernului regional, doi consilieri și un asesor în judecătoria penală, trei consilieri în judecătoria civilă, președintele și patru membri ai Oficiului cadastral regional, trei vistieri ținutali, câte un ispravnic și patru asesori în fiecare ținut. Toți cei aleși au fost confirmați în funcții de către A.N. Bahmetiev la 28 iulie 1818[22].

Boierii aleși în funcții, cu mici excepții, nu erau nobili de prim rang; ei, după cum afirma A. Boldur, erau „boieri de mâna a doua“[23]. Menționăm că după 1812 în Basarabia au rămas numai boieri de la a zecea treaptă boierească în jos[24]. Funcționarul rus F. Vighel constata că „persoanele din familii bune și cu studii se eschivează de la slujbă“[25].

Pe 6 iulie1818, sub președinția guvernatorului civil C.A. Catacazi, și-a început activitatea Consiliul Suprem al Basarabiei în următoarea componență: guvernatorul general militar al Podoliei A.N. Bahmetiev, guvernatorul civil C.A. Catacazi, viceguvernatorul M.E. Krupenski, președintele Judecătoriei penale P.V. Curic, președintele Judecătoriei civile F.I. Nedoba și deputații aleși de nobilime: mareșalul regional al nobilimii D. Râșcanu, consilierul de clasa a VII-a I. Pruncul, asesorul

de colegiu Z. Ralli, spătarul V. Ruset; comisul Șt. Râșcanu, asesorul de colegiu S. Feodosiev.

Ulterior, componența Consiliului Suprem a fost reînnoită doar de două ori: în perioada 1822 – 1825 au activat deputații: I. Donici, I. Pruncul, P. Catargi, D. Dinu-Russo și P. Cazi- mir; între anii 1825 – 1828: I. Donici, N. Cerchez, I. Ianov și A. Stamo[26]. Deputații I. Ianov, A. Stamo, C. Stamati, I. Canano și C. Botezatu, aleși în 1828, au fost privați de posibilitatea de a-și exercita mandatele, Consiliul Suprem fiind suprimat.

La 29 iulie 1818 a fost convocată ultima ședință a Comitetul provizoriu. Documentele sale, conform listei întocmite, au fost transmise Consiliului Suprem[27]. Una din primele acțiuni intreprinse de Consiliul Suprem, în calitatea sa de organ de dispoziție, a fost examinarea, în septembrie 1818, a interpelării Judecătoriei civile referitoare la aplicarea legilor și obiceiurilor locale în examinarea cazurilor civile. Conducându-se după prevederile noului Așezământ, Consiliul Suprem a permis Judecătoriei civile ca, la examinarea litigiilor civile, să se călăuzească după normele dreptului local și obiceiurile pământului, iar în cazurile în care legile și obiceiurile locale erau insuficiente pentru examinarea anumitor litigii s-a prescris să fie aplicate normele corespunzătoare din *Bazilicale* și *Exabiblul* lui Armenopol[28].

În anul următor, Consiliul Suprem a examinat problema detașamentelor de călărași. Problema aceasta fusese examinată și mai înainte de administrația basarabeană. Prin dispoziția sa din 7 decembrie 1816, A.N. Bahmetiev ordona primului departament al guvernului regional să stabilească numărul total al călărașilor din regiune la trei sute de persoane. În ținutul Orhei – 60, în ținutul Hotin – 50, în ținutul Bender – 40, în ținutul Iași – 40, în ținutul Soroca – 40, în ținutul Codru – 20, în ținutul Greceni – 20 călărași[29].

La începutul anului 1819, A.N. Bahmetiev revine la această problemă. Consiliul Suprem, conformându-se dispoziției namesnicului, a elaborat un nou regulament cu privire la detașamentele de călărași. Sarcinile principale ale acestor detașamente erau: organizarea serviciului de carantină la frontieră; contracararea importului ilegal de mărfuri; menținerea ordinii publice în ținuturi. Au fost constituite 27 detașamente de călărași a câte o sută de oameni, vârsta de încorporare fiind de la 17 la 50 de ani. Fiecare detașament era condus de un ofițer ales din rândurile nobilimii locale și cinci subofițeri. Nouă detașamente alcătuiau o cohortă. Serviciul călărașilor dura patru luni pe an, rânduindu-se câte trei detașamente[30].

O altă problemă importantă ce a focalizat atenția Consiliului Suprem a fost elaborarea unui regulament referitor la obligațiile reciproce ale proprietarilor de moșii și ale țăranilor, adoptat în ședința sa din 16 mai 1819[31]. În august 1819 regulamentul a fost publicat în limbile română și rusă[32]. Capitolul VII al Regulamentului a determinat structura și sarcinile administrației sătești. În afară de vornic, care era numit de isprăvnicie, locuitorii își alegeau un staroste (șoltuz) și un consiliu sătesc alcătuit din trei membri, aleși dintre bătrânii satului[33]. Sarcina principală a administrației sătești se reducea la constrângerea locuitorilor să îndeplinească prestațiile față de moșier și obligațiile fiscale către stat. Având suspiciuni că aplicarea regulamentului ar putea provoca nemulțumirea țăranilor,

A.N. Bahmetiev a suspendat punerea sa în aplicare[34].

La începutul anului 1819 Consiliul Suprem, urmărind scopul să sistematizeze documen- tele folosite și să faciliteze circuitul administrativ, a luat decizia de a aplica în instanțele judecătorești și în administrație formulare și documente tipizate[35].

În afară de problemele enumerate, Consiliul a examinat o mulțime de alte probleme referitoare la administrarea regiunii, fapt confirmat și de dosarele fondului Consiliului Suprem aflate la Arhiva Națională. Analiza cantitativă și sistematizarea tematică a dosarelor acestui fond a fost realizată de A. Boldur[36].

Analiza cantitativă nu poate înlocui analiza conținutului, dar cuantificarea, în cazul dat, este totuși un instrument util pentru studierea activității Consiliului Suprem. Având ca bază de referință rezultatele cercetărilor profesorului A. Boldur, prezentăm analiza cantitativă a activității Consiliului Suprem în următorul tabel:

DOSARE ADMINISTRATIV ECONOMICE	
– Dosare administrative	34,7 %
– Dosare referitoare la drepturile populației	19,2 %
– Dosare fiscale și cele referitoare la averea vistieriri	18,6 %

– Dosare economico-financiare 27,5 %

DOSARE JUDICIARE
– Dosare corecționale 76,7 %
– Dosare civile 22,4 %
– Litigii și hotărnicii 0,9 %

În numărul total al dosarelor administrative predomină dosarele referitoare la numiri în funcții și dispoziții adresate diferitor instituții administrative ale regiunii. Cele referitoare la drepturile populației sunt predominate de solicitări cu privire la recunoașterea apartenenței la diferite stări sociale

În subgrupa următoare predomină dosarele referitoare la micșorarea sau scutirea diferitelor persoane de dări și impozite și cele fiscale. Tot aici au fost încadrate și dosarele referitoare la concesiuni. Dosare referitoare la închirierea localurilor pentru necesitățile a diferite instituții administrative și gestionarea finanțelor publice constituie majoritatea în subgrupa dosarelor economico- financiare.

Fiind instanța judecătorească supremă a regiunii, Consiliul Suprem examina diverse dosare având caracter judiciar (1/3 din numărul total). Categoria dosarelor corecționale este dominată de cazurile de infracțiuni săvârșite de funcționari. În subgrupa dosarelor civile predomină cazurile referitoare la drepturile de proprietate, litigii de departajare a averii și cele succesorale.

Prerogativa Consiliului Suprem de a examina posibilitatea modificării sau elaborarea de noi acte normative referitoare la problemele importante ale regiunii a fost interpretată de unii cercetători ca drept de inițiativă legislativă al Consiliului[37]. Consiliul Suprem examina problemele mai sus pomenite doar la sesizarea guvernatorului general militar al Podoliei[38]. Mecanismul adoptării deciziei de către Consiliul Suprem, stipulat în Așezământ, era următorul: Consiliul, la solicitarea președintelui său, delibera asupra problemei propuse. Decizia Consiliului Suprem, în formă de propunere și însoțită de o notă explicativă a președintelui, era trimisă procurorului general, care o prezenta spre aprobare Consiliului de Stat. Posibili- tatea deliberării asupra unor probleme de mare importanță pentru regiune nu trebuie confundată cu dreptul de inițiativă legislativă. Consiliul Suprem poate fi calificat deci ca organ cu atribuții consultative în domeniul legislativ. Interpretarea anumitor prevederi ale legilor (de exemplu, prevederile Așezământului din 1818)[39], de asemenia, nu poate fi apreciată ca activitate legislativă. În literatura de specialitate, indiferent de orientarea ideologică a autorilor, s-a cristalizat opinia despre activitatea ineficientă a Consiliului Suprem. Fiind de acord cu această opinie, insistăm asupra faptului că una dintre cele mai mari dificultăți puse în fața Consiliului a fost problema preezenței membrilor săi la ședințe. Neasigurarea cvorumului necesar pentru adoptarea deciziilor ducea la o permanentă stare de inactivi- tate a Consiliului. Din această cauză, dosarele și problemele examinate se rezolvau foarte anevoios. Nu exista o procedură strictă de elaborare și adoptare a deciziilor și nu era orga- nizată o evidență strictă a dosarelor primite, astfel fiind foarte dificil de urmărit circuitul documentelor în cadrul Consiliului Suprem. După unele surse, către anul 1823, în Consiliul Suprem se acumulaseră peste 6.000 de dosare neexaminate, anual numărul lor sporind cu 200–400[40]. În iulie 1821 a fost introdus un nou regulament de activitate a Consiliului Suprem. Două zile în săptămână (marțea și vinerea) erau examinate problemele financiare și administrative în componența celor cinci deputați și a celor doi reprezentanți ai Coroa- nei. În celelalte zile erau examinate cazurile civile. În aceste zile prezența membrilor din partea Coroanei nu era obligatorie[41]. Deputații puteau lipsi de la ședințe numai în caz de boală, certificată de medic. Dacă boala era de durată deputatul respectiv era înlocuit de unul din consilierii instituțiilor administrative de nivel regional. Ședințele începeau la ora 10.00 și durau „după necesitate“[42]. Dar nici acest regulament n-a ameliorat cu mult situația. În iulie 1827 Consiliul Suprem a fost obligat de către namesnic să-i prezinte în fiecare săp- tămână un raport de activitate însoțit de lista de prezență a membrilor Consiliului[43].

Randamentul scăzut al activității Consiliului Suprem a fost determinat de mai multe cauze:

În primul rând, menționăm că cinci din cei unsprezece membri ai Consiliului Suprem ocupau funcții înalte în administrația basarabeană. Exercitându-și funcțiile pe care le dețineau, ei erau mai puțin preocupați de problemele Consiliului Suprem și participarea lor la ședințe lăsa mult de dorit.

În al doilea rând, datorită finanțării insuficiente și a atitudinii ostile a funcționarilor superiori ruși din administrația Basarabiei, Cancelaria Consiliului Suprem nu era asigurată cu un număr suficient de

funcționari capabili să îndeplinească lucrările de secretariat și de pregătire a ședințelor Consiliului. Pentru finanțarea Cancelariei Consiliului Suprem (remunerarea funcționarilor, paznicilor și pentru cheltuielile cancelariei) era alocată suma de 3.950 ruble pe an. Pentru comparație, menționăm că aparatului namesnicului plenipotențiar i se alocau 5.250 ruble, iar pentru cârmuirea regională – 15.560 ruble[44].

Având intenția de a submina autoritatea Consiliului, guvernatorul general și cei din anturajul său promovau în Cancelaria Consiliului funcționari incompetenți și cu o reputație nu prea bună, iar cei angajați aici erau privați de orice posibilitate de avansare, serviciul în cadrul Consiliului Suprem nefiind atractiv pentru funcționarii de carieră[45].

În al treilea rând, deputații din partea nobilimii locale nu cunoșteau legislația, teh- nica administrativă și limba rusă, iar membrii numiți ai Consiliului nu cunoșteau legile, tradiția administrativă și limba localnicilor. În domeniul dreptului public se aplicau pre- vederile legislației ruse, necunoscute de consilierii moldoveni, iar litigiile civile erau exa- minate în limba română, conform legilor locale necunoscute de funcționarii ruși[46]. Starea aceasta de lucruri – coabitarea a două legislații diferite, în două limbi diferite, în condițiile în care fiecare parte cunoștea doar legile și limba sa – a generat o stare de intoleranță între funcționarii locali și cei ruși.

Chiar de la constituirea Consiliului Suprem, funcționarii ruși urmăreau să diminu- eze rolul lui în sistemul instituțiilor administrative și judiciare ale Basarabiei. Atitudinea funcționarilor ruși față de Consiliul Suprem a fost exprimată de F. Vighel, fost viceguverna- tor al Basarabiei, care afirma: „moldovenii hâtri l-au amăgit pe generalul Bahmetiev, asigu- rându-l că el va avea influență hotărîtoare în Consiliu“ și: „E dureros pentru un suflet slav să vadă un general rus sub tutela acesor barbari“[47]. Nobilii locali, membri ai Consiliului, din contra, optau pentru independența Consiliului față de autoritățile centrale rusești și pentru consolidarea pozițiilor lui ca instituție administrativ – judecătorească supremă a regiunii. Antagonismul dintre membrii aleși și cei numiți, diferența de scopuri și intenții nu contribuia la crearea unui climat de conlucrare în cadrul Consiliului Suprem. Indiferența manifestată de deputații moldoveni față de activitatea Consiliului Suprem a fost o formă de rezistență pasivă față de eforturile administrației rusești de a limita accesul nobili- lor locali în instituțiile administrative și de a reduce puterea și prerogativele Consiliului Suprem în administrarea regiunii[48].

Formal, membrii aleși ai Consiliului Suprem aveau largi posibilități de a influența activitatea și deciziile adoptate. Dar, în realitate, aceste prerogative puteau fi realizate în strictă dependență de felul cum interpreta namesnicul plenipotențiar al Basarabiei sau guvernatorul civil înfăptuirea lor.

Ulterior, la începutul secolului XX, s-a revenit la problema autonomiei Basarabiei. În anii revoluției ruse din 1905–1907, ziarul „Basarabia“ a reactualizat ideea autonomiei acordate în 1818. Se constata cu regret că basarabenii au fost privați pentru zeci de ani de drepturile avute la 1818. În paginile aceluiași ziar, I. Inculeț demonstra importanța auto- nomiei pentru Basarabia, al cărei element principal trebuia să fie un organ legislativ, asemănat de autor cu vechiul Consiliu Suprem[49]. După căderea țarismului, în februarie 1917, mișcarea de eliberare națională în Basarabia ia amploare și în aprilie 1917 se constituie Partidul Național Moldovenesc, al cărui scop a fost autonomia Basarabiei și înființarea organului de guvernământ numit Sfatul Țării[50], predecesorul Parlamentului.

„Basarabia nu își capătă autonomia pentru prima dată; ea a avut-o încă în timpul autocrației rusești“, se afirma în Manifestul către toți basarabenii al Comitetului PNM din Bolgrad (Cetatea Albă)[51]. Pornind de la dreptul de a avea un organ suprem aseme- nea Consiliului Suprem suprimat de autocrație, basarabenii revendică dreptul la autono- mie, năzuință ce se va realiza prin convocarea, la 21 noiembrie, a Sfatului Țării, care la 2 decembrie 1917 proclama Republica Democratică Moldovenească.

Prin menținerea unor particularități locale și instituirea Consiliului Suprem – instituția supremă administrativ-judecătorească a regiunii, Basarabiei i-a fost acordat statutul de autonomie administrativă în cadrul Imperiului Rus.

Autoritățile ruse, reieșind din condițiile concret-istorice ale acelei perioade au conștientizat faptul că exercitarea politicii coloniale față de popoarele anexate necesită aplicarea unor metode mai subtile, diferite de cele aplicate în celelalte regiuni ale Imperiului.

În scopul atragerii de partea sa a nobilimii locale și urmărind interese de ordin politic, autocrația rusă

admite acordarea dreptului de autoadministrare limitată Basarabiei. Această deviere de la linia generală promovată de țarism era concepută ca o măsură provizorie, ca o tranziție de scurtă durată spre legislația și modelul administrativ rus.

Analizând cauzele ce au determinat țarismul să facă anumite cedări în organizarea administrativă a Basarabiei, constatăm că un rol important l-au avut interesele de ordin extern ale țarismului.

Din cele mai vechi timpuri, expansiunea a fost elementul esențial al politicii externe a Rusiei. De-a lungul secolelor, această tendință expansionistă a fost camuflată cu diverse motivări ideologice: la început se insista asupra ideii mesianismului creştin, apoi a fost conceput planul restabilirii imperiului grec (Grecia Magna creştină) legitimat de un guvern rus (urmaş al Bizanțului), transformat mai târziu în planul creării unui stat dac (Dacia Magna, cuprinzînd ceea ce Herodot numise "tracii, al doilea popor ca mărime al lumii după indieni", după care a urmat proiectul creării de state noi la hotarul Turciei, sub protectoratul rus (ceea ce s-a întîmplat după Războaiele Balcanice și Primul Război Mondial.

Basarabia ocupa o poziție geopolitică deosebită (în lungul Marii Bariere Continentale dintre Baltica şi Marea Neagră), fiind considerată de Rusia un factor important de consolidare a pozițiilor sale în Balcani. Rusia urmărea să atragă de partea sa popoarele din Sud-Estul Europei aflate sub dominație turcă şi să folosească mişcarea de eliberare națională din aceste țări pentru realizarea propriilor interese. Țarismul se străduia să demonstreze, cu orice ocazie, că susține lupta de eliberare a popoarelor balcanice.

Imperiul Rus cucerise un teritoriu populat de creştini care se aflaseră sub dominația Porții şi, conform planurilor strategice ale autocrației ruse, Basarabia trebuia să devină o „momeală" pentru popoarele balcanice, lor acordându-li-se și posibilitatea de a se muta în Basarabia. Autoritățile ruse voiau să impună popoarelor din Balcani ideea că numai sub stăpânire rusă e posibilă o dezvoltare durabilă. De aceea, inițial, locuitorilor Basarabiei le-au fost acordate unele înlesniri și au fost menținute anumite particularități în administrație.

Basarabia, situată la confluența a trei imperii, avea o mare însemnătate strategică în calitate de spate sigur în cazul eventualelor conflagrații militare în Balcani. De aceea țarismul era interesat de asigurarea stabilității în regiune, evitându-se schimbarea bruscă a realităților existente.

Organizarea administrativă a Basarabiei fost influențată și de un alt factor extern: după revoluția franceză, ideile constituționalismului capătă o largă răspândire, fapt ce contribuie la amplificarea disensiunilor între autocrațiile feudale și statele burgeze. Sub influența acestor curente ideologice, diplomația rusă încearcă să-și mențină pozițiile, elaborând conceptul „diplomației constituționale"[52]. Politicile constituționale promovate de oficialitățile ruse au fost o armă ideologică foarte eicientă în lupta contra lui Napoleon[53]. Unii demnitari ruși au intuit că „diplomația constituționalistă" poate fi un instrument de consolidare a influenței rusești în Europa. Susținînd instaurarea regimurilor monarhice în țările Europei de Vest, diplomația rusă spera că va crea o majoritate capabilă să anihileze alianța diplomatică englezo-austriacă. Această strategie ar fi fost lipsită de sens dacă n-ar fi fost susținută de măsuri concrete în plan intern[54]. Prin aceasta credem că poate fi explicată atitudinea specială a autocrației ruse față de periferii, mai ales față de cele din Apus, cum ar fi Finlanda, Polonia, Lituania și Basarabia. În anii 20 ai secolului al XIX-lea, politica constituționalistă nu mai aducea dividentele politice de odinioară și oficialătățile ruse n-au mai utilizat-o, faptul având impactul corespunzător asupra atitudinii guvernanților ruși față de zonele în chestiune.

Erau și cauze de ordin intern. În anii războiului populația Basarabiei a suferit foarte mult în urma staționării trupelor ruse[55], fapt ce a contribuit la crearea unei atitudini ostile față de armata și autoritățile ruse. În primii ani de administrație rusească situația economică a regiunii și nivelul de trai al locuitorilor nu s-a ameliorat, iar consecințele războiului persistau[56]. Ruina economică și administrația incompetentă, abuzivă și coruptă au contri- buit la declanșarea unui fenomen care a deteriorat iremediabil imaginea Imperiului Rus – fuga țăranilor din Basarabia înapoi, peste Prut, în Moldova vestică.

Nici nobilimea locală nu avea temei să fie mulțumită de activitatea administrației ruse în primii ani după anexare. Opoziția boierilor față de tendințele rusificatoare manifestate mai ales de către guvernatorul I.M. Harting și insistența de a apăra legile și obiceiurile locale au determinat autoritățile centrale rusești să promoveze în Basarabia o politică mai liberală, cu cedări de moment și cu menținerea

unor particularități și structuri adminis- trative locale. Fermitatea boierior moldoveni în a-și apăra legile și tradițiile locale – pe scurt de a-și apăra identitatea – au temperat eforturile rusificatoare ale autorităților centrale ale Imperiului și le-au determinat să fie mai prudente cu nobilimea locală. În anul 1817 în Basarabia se aflau 45 de boieri din cei atestați în Moldova de până la 1812 și 93 de persoane înscrise în tagma nobiliară sub stăpânirea rusească (adică înnobilate pentru că serviseră țara)[57]. Autoritățile ruse nu numai că au respectat titlurile de noblețe acordate anterior, dar au și triplat numărul lor într-o perioadă relativ scurtă. O altă metodă de atra- gere a nobilimii era acordarea diferitelor funcții, titluri și ranguri în ierahia administra- tivă a imperiului. Astfel, prin ukazul țarului din 29 aprilie 1818, „pentru munca deosebită depusă pentru administrarea regiunii“, au fost conferite următoarele titluri: consilier de curte (3 persoane), asesor colegial (4), consilier titular (6), secretar colegial (5), secretar gubernial (6), registrator colegial (2)[58].

Introducerea forțată a sistemului administrativ rus ar fi avut efecte nedorite pentru imperiu: țarismul s-ar fi lipsit de principalul său sprijin social – nobilimea. Menționăm și faptul că boierimea locală, care a fost foarte mult afectată de dezmembrarea Moldovei, se orienta mai mult spre capitalele europene, decât spre civilizația rusă. Este evident faptul că, în aceste condiții, autoritățile ruse n-au vrut să complice și mai mult situația prin schimbări radicale în administrația regiunii.

Situația Basarabiei în componența Rusiei a fost determinată și de procesele ce aveau loc, în acea perioadă, în interiorul imperiului. La începutul secolului al XIX-lea autocrația rusă deviază de la cursul său tradițional și pornește pe calea promisiunilor, a cedărilor neesențiale și a reformelor care ăi fragilizează autoritatea (concentrarea puterii). Procesul de adaptare a sistemului administrativ rus la noile condiții a început cu reformarea instituțiilor centrale. Conform manifestului țarului din 8 septembrie 1802, colegiile înființate de Petru I au fost transformate în ministere. Principiul colegialității a fost înlocuit cu cel al conducerii unipersonale. E necesară următoarea remarcă: în știința administrativă organele administrației publice, după natura lor, se împart în colegiale și unipersonale. Organul colegial adoptă decizii în urma deliberării de către un colectiv stabilit de funcționari a cărui competență este stabilită legal. În cel de-al doilea caz, deciziile sunt produsul manifestării de voință a unei singure persoane.

Pentru coordonarea activității ministerelor a fost creat Comitetul miniștrilor. În 1809 au fost promulgate două ucazuri care reglementau statutul funcționarului în Rusia. Obținerea titlurilor și a rangurilor e pusă în dependență de exercitarea anumitor funcții în administrația civilă sau serviciul militar. La 1 ianuarie 1810 și-a început activitatea Consiliul de stat în noua sa calitate de organ legislativ-consultativ. Tendințele reformatoare, caracteristice societății ruse la acea perioadă, au influențat și procesul organizării administrative a provinciilor anexate.

Fenomenul acordării autonomiei administrative Basarabiei trebuie tratat în contextul politicii promovate de țarism față de periferiile imperiului din acea perioadă. Realizarea politicii de exploatare colonială a popoarelor cotropite necesita aplicarea altor metode de administrare, deosebite de cele folosite în guberniile centrale și de aceea se impuneau și altfel de structuri și instituții administrative. În prima jumătate a secolului al XIX-lea politica țarismului față de periferii se caracteriza prin crearea de unități administrativ-teritoriale deosebite și prin menținerea diferitor particularități specifice doar acelor regiuni.

Specificul administrării periferiilor naționale era determinat de sarcinile țarismului rus în regiunea respectivă. Sarcinile locale ale autocrației necesitau acordarea unei anu- mite independențe în activitate și o autonomie relativă autorităților rusești din provinciile care constituiau entități naționale specifice în raport cu autoritățile centrale. Finlanda mai beneficia de statut de autonomie în cadrul statului rus. Și ea avea propriul organ legislativ și guvernul său, în fruntea căruia se afla un guvernator general rus și o administrație locală alcătuită în baza principiilor autonomiei locale. În 1815 în componența Rusiei a fost proclamat regatul Poloniei, țarul rus fiind și rege al Poloniei. El guverna prin intermediul unui namesnic. Exista un organ legislativ și un consiliu care aveau funcții administrative[59]. Diferite forme de administrare erau aplicate și în Caucaz.

Considerațiunile enumerate ne permit să constatăm că acordarea de autonomie administrativă Basarabiei a fost la unison cu politica administrativă promovată de autoritățile ruse față de entitățile naționale puternic definite, în primii ani de după anexarea lor.

Asupra organizării administrative a Basarabiei au influențat și unii factori de ordin subiectiv. Ne referim, în primul rând, la manifestările aparent liberale, caracteristice pri- mei perioade de domnie a lui Alexandru I, care în condițiile dificile de la începutul secolu- lui al XIX-lea, manevrând abil, făcând unele abateri de la politica tradițională promovată de autocrația rusă, a reușit, totuși, să-și mențină autoritatea.

E cunoscută apropierea lui Alexandru I de anumite personalități ale epocii sale care promovau în continuare ideea că Rusia este continuatarea liniei Bizanțului și apărătoarea creştinătăţii orientale (M.M. Cantacuzino-Speranski, A.A. Aracceev, I.A. Capodistria) și influența pe care au avut-o asupra lui[60]. Ideile politice ale lui Alexandru I și înrâurirea anumitor persoane din anturajul său, de asemenea, au influențat crearea modelului admi- nistrativ implementat și în Basarabia.

Un rol aparte în constituirea sistemului administrativ basarabean, în prima etapă, l-a avut contele I.A. Capodistria (1776 – 1831), un susținător fidel al ideii de eliberare națională a popoarelor din Balcani și crearea statelor creştine sub protectoratul Rusiei[61]. E ştiut faptul că el întreținea legături cu familii nobile din Basarabia și în deosebi cu S.Sturdza și copiii săi Alexandru și Roxandra[62], cu care a întreținut o vastă corespondență. Astfel, la 22 octombrie 1817, I.A.Capodistrias îi comunica Roxandrei Sturdza (Edling): „łarul dorește să fiu lângă domnia sa. De ce? Pentru a se folosi de mine în realizarea marilor reforme în imperiul său[63].“ Alexandru, care cunoştea perfect cinci limbi[64], la vârsta de numai optsprezece ani a fost angajat în serviciu la Ministerul de Externe al Rusiei, unde a făcut cunoştinţă cu I. Capodistria, care îi devine bun prieten[65]. El, fiind în subordinea lui I. Capodistria, care era secretar de stat, secretar de stat pentru problemele Basarabiei, a participat la examinarea chestiunilor referitoare la Basarabia și a avut o anumită influență asupra deciziilor adoptate[66]. Un alt factor ce a influențat organizarea administrativă a Basarabiei, în opinia noastră, a fost și starea de ignoranță a demnitarilor ruși, pentru care Basarabia era o „terra incognita“. În primii ani de după anexare, chiar și funcționarii ruși de cel mai înalt rang aveau foarte vagi închipuiri despre provincia anexată: unii credeau că Basarabia e în Asia, iar alții o confundau cu Georgia[67].

În aceste condiții s-au evitat schimbările radicale în organizarea și funcionarea siste- mului administrativ și au fost luate în considerație structurile administrative existente, legile și obiceiurile locale. „Suprimarea, deodată, a tuturor formelor de viață locale – menționa P. Cazacu – ar fi fost egală cu suprimarea însăși a vieții și aceasta nu convenea“. Acestea, considerăm, au fost cauzele ce au determinat autocrația rusă să acorde în 1818 Basarabiei[68] o formă deosebită de administrare: autonomia administrativă.

Cercetarea aspectelor referitoare la rolul și poziția Consiliului Suprem în cadrul sistemului de administrare al Basarabiei permite să enunțăm următoarele concluzii:

– Autonomia administrativă a Basarabiei în cadrul Imperiului Rus a fost definită de instituirea în regiune a unui organ suprem, abilitat să exercite funcții administrativ-judiciare.

– Inițial Consiliul Suprem s-a impus în viața administrativă și judiciară, implicându-se în soluționarea diferitor probleme legate de situația internă a regiunii, deciziile și sentințele Consiliului fiind definitive.

– Consiliul Suprem, datorită atitudinii ostile a autorităților ruse, nu și-a realizat pe deplin competențele care i-au fost atribuite. Oficialitățile ruse regionale și centrale au depus eforturi considerabile, chiar de la constituirea Consiliului, de a-i minimaliza rolul în procesul de administrare a Basarabiei. Treptat, un urma diferitor intervenții a autorităților centrale și cu sprijinul funcționărimii ruse din regiune, Consiliul Suprem a fost transformat într-un organ consultativ.

– Realizarea competențelor ce i-au fost atribuite Consiliului a fost substanțial diminuată și de însăși modalitatea de constituire a acestei instituții și de practicile administrative utilizate.

2.1.1. Implantarea în regiune a instituțiilor și a structurilor administrative de sorginte rusească

Noua lege de administrare a Basarabiei a fixat schimbările produse în administrația regiunii până în acel moment și a menținut principiul recunoașterii particularităților naționale în administrație. În același timp a fost deschis accesul liber în regiune pentru instituțiile și funcțiile administrative caracteristice

sistemului administrativ rusesc. Au fost instituționalizate în regiune subdiviziuni și servicii detașate ale ministerelor centrale. S-a declarat menținerea caracterului național al administrației, dar – în realitate – a fost copiat regimul administrativ al guberniilor europene ale Imperiului Rus.

În acest paragraf ne propunem realizarea următoarelor obiective:

– reliefarea structurii administrației constituite conform *Așezământului din 1818*;
– relevarea instituțiilor administrative și judiciare provinciale și ținutale;
– analiza modului de constituire, a competențelor și atribuțiilor acestor instituții;
– implementarea și funcționarea în regiune a instituțiilor și funcțiilor administrative rusești;
– evoluția regimului special de administrare a coloniștilor străini stabiliți în regiune.

Cârmuitorul regiunii Basarabia era guvernatorul civil. El se afla în subordinea directă a namesnicului și era responsabil de starea generală a regiunii. „Gubernatorul politicescu nu este giudecătoriu, – se meniona în Așezământul…- ci este păzitoriu celor date legiuiri și așezământuri, atingători de oblasti, este ocrotitoriu dreptăților și a pronomiilor tuturor stărilor ei; stăruitoriu pentru folosu obștescŭ, apărătoriu asupriților și deșteptătoriu prici- nilor fără glas. El se îndatorește ca întru îndeletnicirile sale să arăte bunăvoință și împreună pătimiri de durerile norodului''[1].

Guvernatorului i se atribuia un spectru larg de competențe și obligații:

• era președintele guvernului regional și șeful direct al primului departament al acestui guvern; avea dreptul de a propune namesnicului, iar în cazul absenței lui direct Consiliului Suprem, spre a fi discutate, problemele legate de administrarea și starea financiară a regiunii; supraveghea finanțele regiunii, economia și comerțul; era responsabil de starea stațiilor de poștă, a drumurilor și a podurilor;

• putea contacta guvernatorii regiunilor vecine, Curțile regale ale statelor vecine și misiunile diplomatice ale Rusiei peste hotare; în cazurile de forță majoră, când era nevoie de intervenția poliției și atunci când executa dispozițiile instanțelor ierarhic superioare, guvernatorul putea acționa personal; avea dreptul de a da dispoziții trupelor militare în cazurile prevăzute de lege;

• aproba sentințele judecătoriei penale; coordona și controla activitatea instituțiilor administrative, a organelor de poliție; asigura protecția coloniștilor străini stabiliți în regiune; era responsabil de menținerea ordinii publice și a stării sanitare a regiunii[2].

În cazurile care nu erau prevăzute în *Așezământ*, guvernatorul se conducea după legile rusești ce reglementau activitatea guvernatorilor.

Analiza competențelor și a atribuțiilor guvernatorului ne permite să constatăm că el ocupa un rol foarte important în sistemul administrativ al Basarabiei. Fiind abilitat să coordoneze și să supravegheze activitatea tuturor instituțiilor regiunii, era un factor ce determina funcționalitatea structurilor administrative în ansamblu.

Autoritățile civile ale regiunii au fost divizate în executive și judecătorești[3]. Luând în considerare experiența nereușită a amestecului chestiunilor judecătorești și administrative, practicată anterior, considerăm că separarea autorităților judecătorești de cele civile a fost oportună.

Pentru exercitarea funcțiilor executive a fost instituit guvernul regional (Cârmuirea oblastii Bassarabiei). Conformându-se prevederilor *Așezământului*, vechiul guvern, în ședința sa din 20 iunie 1818, a luat decizia de a reorganiza primul său departament drept guvern regional al Basarabiei. Cel de-al doilea departament a fost desființat, instituindu-se judecătoriile civilă și penală[4]. Prin ordonanța sa din 10 august 1818 guvernul regional a adus la cunoștința instituțiilor administrative ținutale schimbările produse în administrația regională[5].

Guvernul era alcătuit din două departamente: executiv și economic. Primul, condus de guvernator și în componența căruia erau doi consilieri și doi asesori, se ocupa de problemele adminis- trativ-organizatorice. Acest departament se conducea în activitatea sa după dispozițiile prevăzute pentru cârmuirile guberniale de regulamentul referitor la administrarea guberniilor rusești și de legile ulterioare. Cei doi asesori ai primului departament aveau sarcina de a supraveghea instituțiile administrative ale regiunii. Ei cercetau activitatea instituțiilor administrative la fața locului și erau autorizați să intervină pentru a redresa situația.

Al doilea departament era alcătuit din doi consilieri și vistierul regional. El se ocupa de problemele economico-fiscale (perceperea impozitelor, activitatea vămilor, gestionarea averii statului, monopolurile și concesionările, revizuirea conturilor, drepturile haznalei și recensământurile) și activa

conform regulamentelor referitoare la palatele haznalei (trezoreriei) din Rusia. În componența acestui departament era și controlorul regional6. În fruntea acestui departament era viceguvernatorul, care era obligat să supravegheze funcționarii departamentului pentru ca ei să-și îndeplinească întocmai obligațiile de ser- viciu. Viceguvernatorul ținea evidența strictă a documentelor primite și era responsabil de examinarea și soluționarea lor la timp. La inițiativa lui se convoca ședința comună a departamentelor Guvernului regional[7].

Problemele de domeniul asistenței sociale se rezolvau conform legislației rusești și erau, de asemenea, în competența celui de-al doilea departament al guvernului regional, fără a se crea o instituție specializată[8]. Regiunea și-a păstrat drepturile în domeniul colectării impozitelor și a taxelor locale9. Guvernatorul și viceguvernatorul erau numiți în funcții cu aprobarea țarului, iar consilierii, asesorii și vistierul regional cu acordul names- nicului. Nobilimea locală alegea în primul departament un consilier și un asesor, iar în cel de-al doilea un consilier. Membri ai guvernului regional au fost aleși următorii boieri moldoveni: N. Cerchez, D. Balasachi, P. Lazo (1818–1821); C. Botezat și C. Millo (1822– 1825); P. Lazo și I. Barbu (1825–1828)[10]. Departamentele investigau, hotărau și executau problemele de importanță minoră. Problemele mai importante erau discutate în aduna- rea comună a departamentelor, deciziile fiind adoptate cu o majoritate de voturi. În mod obligatoriu, adunarea comună a celor două departamente ale guvernului regional trebuia să examineze următoarele chestiuni: lucrările executate în interesul vistieriei statului; pretențiile persoanelor particulare asupra proprietății statului; problemele impunerii fis- cale și a prestațiilor în folosul statului. Reclamațiile referitoare la activitatea guvernului regional puteau fi adresate Consiliului Supem.

Toate chestiunile din cadrul guvernului regional se examinau în limbile rusă și „moldovenească,“ „în funcție de necesitate’’. Toate deciziile și dispozițiile emise de guvernul regional, de asemenea, trebuiau alcătuite în două limbi[11].

Pe 12 august 1822 a fost deschisă Adunarea deputaților nobilimii din Basarabia[12], în componența căreia erau, din oficiu, mareșalii ținutali și cel regional ai nobilimii și deputații aleși. De competența acestei instituții ținea examinarea documentelor pretendenților la titlul de noblețe și numirea tutorilor la moșiile respective[13].

În conformitate cu Așezământul, în Basarabia au fost instituite funcții noi: de procuror regional și procuror ținutal. Spre deosebire de restul Rusiei, în Basarabia, procurorul regi- onal era numit în funcție nu de Senat[14], ci direct de țar și se afla în subordinea namesnicului Basarabiei. Procurorii ținutali, de asemenea erau numiți de către autoritățile ruse, însă erau propuși de procurorul regional avînd confirmarea Consiliului Suprem[15].

Procurorul regional supraveghea respectarea de către toate instituțiile a legilor și a regulamentelor în vigoare. Despre încălcările și neregulile depistate era dator să informeze guvernatorul general militar al Podoliei. Era obligat să-l informeze asupra următoarelor cazuri concrete:

a) despre cazurile de nerespectare de către instanțele de judecată a legislației în vigoare;

b) despre cazurile de nesupunere a autorităților și de de încălcare a ordinii publice;

c) despre nerespectarea termenelor de îndeplinire a dispozițiilor primite de la instituțiile ierarhic superioare și despre funcționarii care nu-și onorează obligațiile de serviciu;

d) despre cazurile de birocratism, formalism și de încălcare a jurământului de către funcționari;

e) despre nerespectarea regulamentelor comerciale;

f) despre pagubele materiale pricinuite vistieriei statului[16]. Procurorul supraveghea ca instituțiile administrative să activeze în limitele competențelor atribuite. Dacă într-o anumită instituție erau depistate anumite încălcări, procurorul avertiza verbal instituția respectivă. Când nu se luau măsuri de redresare a situației cazul era prezentat guvernatorului general. Procurorul avea dreptul să inspecteze orice instituție administrativă a regiunii și observațiile făcute de el în timpul inspectării trebuiau îndeplinite în mod obligatoriu. Dacă în vreo instituție administrativă sau instanță de judecată apăreau probleme de interpretare a legislației în vigoare, erau obligați să trimită un demers procurorului regional pentru a primi explicații referitoare la aplicarea legii respective. Părerea procurorului în asemenea cazuri era decisivă.

Procurorul nu putea influența activitatea instanțelor judecătorești în cazurile civile. În aceste cazuri el urmărea doar respectarea regulilor de procedură. În litigiile dintre vistieria statului și persoane

particulare procurorul acționa în interesul vistieriei.

Procurorul regional avea în subordinea sa procurorii ținutali, care erau datori să-i prezinte rapoarte despre încălcările și neregulile depistate de ei în ținuturi.

Toate atribuțiile procurorului regional cu privire la supravegherea instituțiilor regiu- nii, după cum s-a menționat deja, nu se refereau și la Consiliul Suprem[17].

A fost creată direcția sanitară regională în componența căreia activau: un inspector, un operator, un acușer, o moașă, „doi ucinici doftorești", un felcer și un secretar. În fiecare ținut a fost angajat un medic („lecari") cu un ajutor.

Activitatea lor era reglementată de regulamentele sanitare rusești. Personalul din instituâiile medicale ale regiunii era angajat de departamentul sanitar al Ministerului Poliției.

Pe 28 mai 1823 a fost instituită Direcția vamală de circumscripție a Basarabiei, la conducerea căreia a fost numit șeful vămii Sculeni, consilierul Ianovski[18]. Vămile și posturile de carantină se aflau în subordinea namesnicului plenipotențiar și a șefilor de circumscripție. În activitatea lor aceste instituții se conduceau după legile și regulamen- tele rusești. Vămile erau amplasate în următoarele localități: Noua-Suliță, Reni, Ismail, Leovo, Sculeni, Lipcani, Akkerman. Posturi de carantină se aflau în Reni, Ismail, Leovo, Sculeni, Lipcani, Akkerman și în Valea Bazarciuc (lângă localitatea Vîlcov[19]).

În orașul Chișinău a fost instituit Oficiul poștal regional, iar în orașele-reședință de ținut – oficii de expediții poștale. Ele funcționau în baza legilor rusești și foloseau doar limba rusă. Angajații instituțiilor poștale erau desemnați în funcții de Guvernul regional cu aprobarea guvernatorului general militar al Podoliei. Veniturile provenite din activita- tea poștei erau vărsate în bugetul regional[20].

A fost instituită funcția de arhitect regional. El era secundat de un locțiitor. Arhitectul era numit în funcție de Guvernul regional având confirmarea guvernatorului general militar al Podoliei, iar locțiitorul său de Consiliul Suprem. În activitatea lui arhitectul regional se conducea după legile și regulamentele rusești referitoare la acest domeniu.

Supravegherea fondului forestier al provinciei era realizată de către silvicultorul regi- onal, secundat de doi colaboratori[21].

În 1818 au fost puse bazele juridice ale creării Arhivei regionale, care la început repre- zenta un depozit de păstrare a documentelor departamentale, a actelor din localurile bise- ricilor și mănăstirilor, din colecțiile personale ale familiilor boierești[22].

A doua componentă a administrației civile a Basarabiei o constituiau instituțiile judecătorești care se divzau în trei trepte:

I. Consiliul Suprem, care era instanța supremă;

II. Judecătoriile regionale (penală și civilă);

III Judecătoriile ținutale.

Așa cum funcțiile judecătorești ale Consiliului Suprem au fost analizate în paragraful precedent, ne vom referi succint la judecătoriile regionale penală și civilă. Judecătoria penală examina dosarele penale și cele de anchetă penală venite în apel de la judecătoriile ținutale. În componența sa activau: un președinte, trei consilieri și un asesor. Judecătoria civilă examina litigiile civile, precum și pretențiile statului față de persoanele particu- lare și cele ale persoanelor particulare către stat. Era alcătuită din patru consilieri și un președinte. Infracțiunile comise de nobilime și funcționari nu erau de competența jude- cătoriilor regionale, ele fiind examinate de Consiliul Suprem[23]. În litigiile fiscale judecă- toria civilă nu decidea în ultimă instanță. Ea își exprima părerea reieșind din prevederile legislației ruse și o trimitea guvernului regional.

Președinții judecătoriilor erau numiți de guvernatorul general militar al Podoliei și confirmați de țar. Doi consilieri, câte unul pentru fiecare judecătorie, se numeau de către autoritățile rusești. Ceilalți cinci consilieri și un asesor se alegeau de către nobilimea locală, cu aprobarea namesnicului, pe un termen de trei ani.

Judecătoria penală examina dosarele conform legislației ruse. Sentințele judecătoriei nu puteau fi executate fără a fi aprobate de guvernator. Dacă el, din motive legale, nu era de acord cu hotărârea judecății, putea transmite dosarul, în original, Consiliului Suprem pentru examinarea și soluționarea lui definitivă. Lucrările de anchetare și de examinare a dosarelor în judecătoria penală erau efectuate în două limbi și anume: interogarea băștinașilor se efectua în limba română, iar protocoalele se întocmeau

și în rusă; sentința era dată acuzatului în limba română; membrii judecătoriei penale care nu posedau limba rusă aveau dreptul de a se exprima în limba română.

În cazurile care afectau interesele statului se aplicau legile de procedură rusești și hotărâ- rea judecății era dublată și în limba rusă. Judecătoria civilă trebuia să se conducă în activitatea sa de „dreptățile și obiceiurile moldovenești și să lucreze…în aceeași moldovenească limbă“[24].

În aprilie 1819 a fost emis ukazul țarului despre instituirea în orașul Reni a judecătoriei comerciale, abilitată să examineze litigiile comerciale din întrega Basarabie. Președinte al judecătoriei a fost numit funcționarul Persiani25. Mai târziu, în 1825, judecătoria comerci- ală a fost transferată în orașul Ismail[26].

În afară de instituțiile judecătorești menționate mai funcționa o jurisdicție specială pentru hotărnicii – Oficiul cadastral regional („cantora hotărniciilor“), care și-a început activitatea pe 10 martie 1819[27]. În componența sa activau următorii funcționari: un președinte, patru membri și inginerul agrimensor al regiunii. Cvorumul la ședințele oficiu- lui era de trei persoane. Președintele și membrii oficiului erau aleși de nobilimea locală, cu aprobarea Consiliului Suprem, iar inginerul agrimensor era numit de autoritățile centrale rusești și confirmat de namesnic. În primul complet de funcționari al acestei instituții au fost aleși: Iordachi Donici (președinte), Enachi Cristian, Ionaș Sechiraș și boierul Ghica[28]. În statele de personal ale Oficiului cadastral erau incluși inginerii agrimensori ținutali, arbitrii de hotărnicii și un secretar.

Funcționarii oficiului cadastral și ai comisiilor cadastrale nu aveau voie să lipsească de la serviciu decât cu permisiunea namesnicului sau aguvernatorului civil, dacă primul era absent din localitate. Singura cauză plauzibilă a absenței de la serviciu era din motive de boală, stare ce trebuia confirmată prin adeverința medicului, vizată de șeful poliției din localitatea respectivă.

Activitatea Oficiului cadastral regional se extindea, inițial, doar asupra a trei ținuturi: Orhei, Iași și Hotin. În celelalte ținuturi în care predominau terenurile aflate în posesia statului, lucrările de cadastru se executau de către funcționari numiți de guvern[29]. Toate problemele și litigiile de hotărnicii erau examinate de către Comisiile cadastrale instituite în ținuturi. Deciziile acestor comisii puteau fi reclamate la Oficiul cadastral regionalal. La examinarea litigiilor dintre particulari se aplicau legile și uzanțele locale, iar în litigiile referitoare la terenurile aflate în proprietatea statului și Bisericii se aplicau legile și regulamentele rusești. În astfel de litigii decizia definitivă era pronunțată de Consiliul Suprem[30].

A suferit modificări și structura administrativ-teritorială a regiunii. În *Așezământ* se prevedea micșorarea numărului ținuturilor până la șase. Pe 19 octombrie 1818, A.N. Bahmetiev, conformându-se dispozițiilor noului regulament, poruncește Guvernului regional să reorganizeze structura administrativ-teritorială a regiunii[31]. Pe 30 octombrie 1818 Guvernul regional aprobă noua divizare administrativ-teritorială a regiunii în șase ținuturi: Hotin, Iași, Orhei, Bender, Akkerman și Ismail. Ținuturile Codru, Greceni și Soroca au intrat în componența celorlalte ținuturi, pierzându-și astfel entitatea. Centre ale ținuturilor au fost desemnate următoarele orașe: Chișinău (ținutul Orhei); Hotin (Hotin); Bălți (Iași); Bender (Bender); Akkerman (Akkerman); Ismail (Ismail)[32].

În ținuturi s-au menținut isprăvniciile, în componența cărora activau un ispravnic și patru asesori (comisari). Ei erau aleși de nobilime și confirmați de către namesnic. Inițial, dreptul de a alege funcționari în instituțiile administrative a fost acordat doar nobililor din ținuturile Hotin, Iași și Orhei, unde numărul nobililor era mai mare ca în ținuturile din sudul regiunii. Conform ucazului țarului din 1 aprilie 1819, această posibilitate a fost extinsă și asupra ținuturilor Bender, Akkerman și Ismail, unde numărul nobililor era mic[33].

La primele alegeri ale nobilimii locale au devenit ispravnici următorii: Iamandi (Orhei), Ciuhureanu (Hotin), Bodescu (Iași), Cazimir (Bender), Pruncul (Akkerman), Popovski (Ismail)[34].

Ispravnicul și-a menținut poziția-cheie în administrația ținutală și avea următoarele atribuții și obligații:

• trebuia să-și exercite funcțiile conform legislației în vigoare și să îndeplinească întocmai dispozițiile instituțiilor ierarhic superioare; fiind dator să supravegheze respectarea de către toți locuitorii a îndatoririlor lor; el era obligat să informeze instanțele superioare despre toate încălcările ce aveau loc în ținut și să ia măsuri eficiente pentru a le corecta;

• în caz de izbucnire în ținut a vreunei epidemii, ispravnicul era dator, fără întârziere, să examineze bolnavii împreună cu medicul ținutului; dacă medicul confirma contaminarea locuitorilor, ispravnicul trebuia să intreprindă măsuri urgente de izolare a bolnavilor și de prevenire a răspândiirii epidemiei sau de localizare a ei; în caz de epizootie, ispravnicul lua măsuri de izolare a vitelor bolnave de cele sănătoase și schimba căile de acces spre localitatea contaminată;

• lui i se încredința supravegherea ordinii publice și era abilitat să examineze litigiile civile mărunte, cazurile fiind cercetate și soluționate la fața locului; decizia se lua după audierea părților și a martorilor demni de încredere și era comunicată namesnicului și Guvernului regional; dacă pe teritoriul ținutului apăreau persoane suspecte sau fără acte de identitate, ispravnicul era dator să intreprindă acțiuni de reținere a lor și să descopere pe locuitorii care le-au dat ajutor ori i-au adăpostit pe cei suspecți; era dator să contracareze trecerea ilegală peste hotare;

• era dator să supravegheze ca titularii contractelor de concesiune să respecte taxele stipulate în contract și să nu admită majorarea lor;

• asigura staționarea trupelor militare în ținut și era responsabil de încartiruirea soldaților, de asigurarea lor cu mijloace pentru transportarea bolnavilor; punea la dispoziție imașuri pentru caii armatei;

• era dator să mențină în stare funcțională podurile și drumurile în ținutul încredințat; era responsabil și de protecția contra incendiilor în ținutul încredințat, fiind dator să ia măsuri de prevenire a incendiilor; iar în caz de incendiu trebuia să intreprindă acțiuni rapide și eficiente pentru a-l stinge;

• era obligat să prezinte Guvernului regional, către data de 1 noiembrie a fiecărui an, date referitoare la cantitatea de grâu și fân colectate de locuitorii ținutului cu mențiunea că aceste cantități sunt suficiente sau nu pentru acoperirea necesităților lor; dacă era an neroditor, el trebuia să prevină Guvernul regional cu scopul de a preîntâmpina foametea în ținut; trebuia să cunoască prețurile la grâu și la alte produse alimentare, fiind dator să prezinte în fiecare lună Guvernului regional informații despre evoluția prețurilor la produsele agricole în ținut[35].

În exercitarea obligațiilor de serviciu ispravnicii trebuiau să respecte anumite restricții, menite să îngrădească samovolnicia și abuzul de putere. Ispravnicului i se interzicea: să ceară plată pentru activitățile prestate, el trebuind „să se îndestuleze cu leafa ce i s-a rânduit de la hazna"; exercitarea funcțiilor judecătorești (exceptând cazul menționat mai sus); impunerea populației la munci sau prestații în afară de cele prevăzute legal; să lege tovărășii cu locuitorii din ținutul în care își desfășura activitatea. Puterea ispravnicilor se limita la hotarele ținuturilor ce le-au fost încredințate. Lor le-a fost menținut și dreptul de a aplica pedepse corporale în cazurile când locuitorii ținutului se eschivau de la înde- plinirea prestațiilor cu caracter de urgență[36]. Administrația ținutală a fost completată cu instituții și funcții noi, inexistente până în 1818: judecătoria ținutală, vistieria ținutală, serviciul medical, expediția poștală, procurorul ținutal, inginerul agrimensor.

Pentru deschiderea oficială a noilor instituții în ținuturi au fost trimiși președinții jude- cătoriilor regionale Kuric și Nedoba. Kuric, președintele judecătoriei penale, a fost trimis în ținuturile Bender, Akkerman și Ismail, iar Nedoba, președintele judecătoriei civile, în ținuturile Orhei, Iași și Hotin[37]. În ținuturi au fost trimise copii ale Așezământului însoțite de instrucțiuni referitoare la aplicarea lui[38].

Pe parcursul lunii decembrie 1818 au fost deschise judecătoriile ținutale: pe 22 în Orhei, 24 – la Bender, 26 – la Akkerman, 27 – la Bălți, 30 – la Hotin, 31 – la Ismail[39]. Judecătoriile ținutale erau instituții judiciare de primă instanță. Procesele de judecată se țineau de trei ori pe an: de la 20 februarie la 20 martie; de la 15 mai la 1 iulie și de la 1 noiembrie la 20 decembrie. Plângerile trebuiau adresate în primele patru zile ale celor trei termene[40]. În cazurile când suma litigiului nu depășea o mie de ruble, judecătoriile ținutale pronunțau sentința definitivă. Sentințele judecătorești, în cazurile când suma litigiului era mai mare de o mie de ruble, puteau fi reclamate în judecătoria regională. E important de menționat faptul că judecătoriile ținutale erau independente de ispravnici.

Judecătoria ținutală avea în componența sa următorii funcționari: un judecător, doi membri și un secretar. Cei doi membri erau aleși de nobilimea locală și confirmați de către guvernatorul general militar al Podoliei. Membrii judecătoriilor ținutale nu aveau voie să ceară recompense în bani sau obiecte de la cei care se judecau, ei „mulțămindu-să cu leafa, ci li s-au hotărât de la hazne[a]oa împărătească"[41]. Ei nu puteau fi eliberați din funcții pentru încălcări sau infracțiuni de serviciu fără

hotărârea judecății care constata vinovăția lor.

Procurorul ținutal era numit în funcție de către procurorul regional, cu aprobarea Consiliului Suprem. El era subordonat direct procurorului regional și avea următoarele atribuții și competențe: urmărea respectarea de către instituțiile administrative din ținut a legilor și regulamentelor în vigoare; supraveghea respectarea drepturilor locuitorilor ținutului și nu trebuia să admită ca vreo persoană să fie pedepsită ilegal; era obligat să informeze procurorul regional despre toate încălcările și fraudele depistate de el în ținutul în care își desfășura activitatea; supraveghea respectarea de către judecătoria ținutală a legislației și a procedurilor judiciare; asista la examinarea cazurilor în judecată urmărind respectarea drepturilor ambelor părți aflate în proces; urmărea îndeplinirea sentințelor pronunțate de judecătoria ținutală[42].

Inginerul agrimensor ținutal se numea în funcție de către Consiliul Suprem. În activitatea sa se conducea după regulamentele rusești, iar în problemele succesorale se aplicau legile și obiceiurile locale. Aceste cazuri erau examinate în limba română.

În orașele-reședință de ținut au fost instituite expediții poștale la care erau angajați un expeditor, loctiitorul expeditorului și patru factori poștali. Ei erau numiți în funcții de Guvernul regional, având confirmarea namesnicului.

În fiecare ținut a fost instituită vistieria ținutală care era împuternicită să colecteze impozitele și alte venituri ale statului[43]. În componența ei activau următorii funcționari: vistierul ținutal, un contabil și doi colaboratori.

Vistierul ținutal se afla în subordinea directă a Guvernului regional. El se alegea de către nobilime și era confirmat de Consiliul Suprem. Sarcina sa principală era „să adune dările haznelii și havalelile pământești cât vor fi în bani, cum și celelalte venituri împărătești ce vin de la ținut“[44]. El nu putea impune populației impozite sau prestații în afară de cele stabilite legal sau să folosească sumele colectate pentru acoperirea cheltuielilor visteriei ținutale (deturnare de fonduri).

Suma plăților anuale către stat era împărțită în două părți egale și trebuia achitată în lunile februarie și septembrie. Vistierul ținutal, în lunile stabilite pentru colectarea impozi- telor, avea următorul program de activitate: de la răsăritul soarelui până la ora 12.00; de la 12.00 la 14.00 – pauza de prânz; de la 14.00 până la apusul soarelui. După apusul soarelui vistieria ținutală se închidea până a doua zi, noaptea fiind interzis de a primi și a da bani[45].

S-a menținut divizarea ținuturilor în ocoale. Ele erau administrate de ocolași care erau datori „să se poarte cu locuitorii ocolului amabil și cuviincios, apărându-i de persecuții“[46]. Ocolașul avea următoarele atribuții și competențe:

- își stabilea reședința în centrul ocolului și era dator să primească și să execute dispozițiile instanțelor ierarhic superioare; era obligat să cunoască situația existentă și informa isprăvnicia despre toate cazurile deosebite (moarte premeditată, tâlhării, incendii, epidemie, epizootie) și evenimentele ce s-au produs în teritoriul ocolului încredințat;
- era responsabil de asigurarea ordinii publice în teritoriul ocolului și era abilitat să examineze litigiile neînsemnate între locuitorii ocolului; litigiile erau examinate în mod verbal și dacă părțile erau nemulțumite de verdictul enunțat se adresau instanțelor conform legislației în vigoare; urmărea ca locuitorii ocolului să nu-și schimbe ilegal locul de trai și să preîntâmpine strămutarea nesancționată a locuitorului;
- era responsabil de încartiruirea trupelor militare pe teritoriul ocolului;
- era obligat să depisteze cazurile de îmbolnăvire a vitelor și să intreprindă măsuri de prevenire a epizootiei;
- în cazurile când acționa în interesul visteriei statului era dator să îndeplinească întocmai indicațiile primite, ocolașul fiind responsabil de pierderile produse din cauza sa; cu permisiunea specială a isprăvniciei putea percepe de la populație anu- mite plăți; era dator să ducă evidența celor care părăsesc temporar teritoriul ocolului și celora care au revenit cu scopul ca ei să-și îndeplinească obligațiile fiscale[47];

În sate funcțiile administrative și polițienești erau îndeplinite de „dvornici“. Ei erau numiți de ispravnic „cu primirea obștiilor și din însuși locuitorii ce vor fi statorniciți și vor avea în ținut averea lor“ [48].

La 30 iunie 1826 e sancționată de țar decizia Comitetului de miniștri referitor la implemen- tarea în satele aflate în posesia statului din Basarabia a administațiilor de voloste[49]. O voloste cuprindea de la 500 la 1000 de familii. Fiecare 10 familii alegeau un „deseatskii“, iar localitatea un staroste. Volostea era administrată de cârmuirea volostei, în componența căreia erau conducătorul volostei, doi asesori și un copist. Conducătorul era ales odată la trei ani de către capii familiilor cuprinse în voloste. Cârmuirea volostei era subordonată isprăvniciei ținutale, iar în domeniul financiar se subordona departamentului economic al guvernului regional[50].

Orașele-reședințe de ținut erau administrate de dume orășenești și consilii de breaslă, instituții ce funcționau conform regulamentelor rusești. Pe 22 august 1818 s-a deschis duma din orașul Bender, pe 5 noiembrie duma din Akkerman, pe 6 noiembrie duma din Bălți[51]. În total, la diferite funcții în administrațiile orășenești din orașele Ismail, Hotin, Akkerman, Bender și Bălți au fost alese 53 persoane[52].

Duma orășenească avea următoarea componență: un burgmaistru, doi ratmani și un copist. Burgmaistrul și ratmanii erau aleși de locuitorii orașelor și activau fără a fi remunerați. În cadrul consiliul de breaslă activau: burgomistrul, primarul târgului și staroștii breslelor. Funcțiile lor erau elective și activau fără a fi remunerați.

Orașele ce aparțineau vistieriei statului se administrau ca și celelalte orașe ale Imperiului Rrus. Bugetele acestor orașe erau completate din impozitele colectate de la locuitorii lor. Dacă suma colectată era insuficientă pentru a acoperi cheltuielile, se alocau bani de la vistierie din veniturile provenite din concesionarea băuturilor. Cheltuielile orășenești, în orașele Chișinău și Bălți erau de asemenea suportate de locuitori și de comercianții ce-și desfășurau activitatea în aceste orașe.

Funcțiile de asigurare a ordinii publice erau îndeplinite de polițiile ținutale. Prin alcătuire și numărul colaboratorilor săi, se evidenția poliția Chișinăului, care avea în componență o subdiviziune de pompieri cu un efectiv de 13 persoane și comisia de îmcartiruire, în componența căreia erau doi funcționari. În statele de personal ale poliției chișinăuene erau prevăzute următoarele funcții: șef al poliției orășenești (1), comisar de poliție (4), supraveghetor de cartier (8), copist (1), traducător (1), supraveghetor al pieței (1), deseatnici (40), gardist de post (12)[53].

Celalte cinci instituții polițienești activau în următoarea componență: șeful poliției, doi comisari, patru supraveghetori de cartier, un copist și doisprezece gardiști de post. Menționăm că în dependență de starea concretă a fiecărui oraș, namesnicul putea modifica statele de personal ale polițiilor orășenești. Tot lui îi aparținea prerogativa de a numi funcționarii în instituțiile polițienești.

În februarie 1819, la propunerea guvernatorului civil, care – inspectând regiunea – a constatat că în târguri lipsesc funcționari cu funcții polițienești, a fost restabilită funcția ed căpitan de târg[54], care se alegea ca și ceilalți funcționari ținutali. Ei erau responsabili de combaterea furturilor și a altor delicte, protecția antiincendiară, convoierea arestaților; asigurarea condițiilor pentru staționarea și trecerea prin localitate a trupelor militare[55].

Și în această perioadă a fost menținut regimul special de administrare a emigranților străini stabiliți în ținuturile din sudul Basarabiei. Emigranții stabiliți în teritoriile de sud ale Rusiei până la 1818 erau administrați și se subordonau guvernatorului general al Novoro- siei. În urma repetatelor și insistentelor demersuri ale noilor veniți, la 22 martie 1818 a fost aprobat Regulamentul cu privire la administrarea eemigranților din sudul Rusiei[56]. Conform prevederilor acestui regulament a fost creată o instituție specială de tutelă a coloniștilor – Comitetul de tutelă a emigranților din sudul Rusiei – în fruntea căruia a fost numit generalul I.N. Inzov – „curatorul principal și președintele Comitetului de tutelă a emigranților din sudul Rusiei“[57]. În subordinea acestui Comitet au trecut coloniile până la Nistru, astfel că coloniștii stabiliți în Basarabia n-au fost incluși în aria de activitate a acestui comitet[58].

În timpul aflării țarului Alexandru I la Chișinău generalul I.N. Inzov a insistat ca Regu- lamentul din 22 martie să fie aplicat și în Basarabia[59]. Extinderea acțiunii regulamentului asupra Basarabiei a fost precedată de o nouă campanie de colectare a informațiilor despre coloniștii străini, campanie ce s-a finalizat în martie 1819[60]. În octombrie 1819 Comitetul de Miniștri al Rusiei a examinat problema coloniștilor din Basarabia și a decis să le acorde aceleași drepturi și privilegii ca și coloniștilor stabiliți în sudul Rusiei[61]. Pe 29 decembrie 1819 este promulgat ucazul țarului despre echivalarea drepturilor

coloniştilor transda- nubieni stabiliţi în Basarabia cu cei din sudul Rusiei, ucaz care la 20 ianuarie e trimis lui Bahmetiev spre executare[62]. Dispoziţiile acestui act au fost completate de circulara Ministerului de Interne din 12 martie 1820[63].

Deci situaţia noilor veniţi în Basarabia a fost determinată de stipulările prevăzute în documentele menţionate. A fost instituit Biroul basarabean al coloniştilor străini, alcătuit din trei funcţionari. În acest Birou se alegeau şi doi reprezentanţi ai coloniştilor pentru soluţionarea litigiilor între colonişti.

Membrii Biroului era numiţi în funcţie de către ministrul de Interne. Şeful Biroului era propus de Comitetul de Miniştri al Rusiei, iar ceilalţi membri erau propuşi de Comitetul de tutelă al coloniştilor din sudul Rusiei. La sfârşitul anului 1820 acest Comitet a fost trans- ferat la Chişinău[64].

De competenţa Biroului ţinea examinarea şi soluţionarea chestiunilor referitoare la colonişti. În realizarea atribuţiilor sale Biroul conlucra cu instituţiile administrative şi judiciare regionale şi ţinutale. Membrii Biroului puteau asista la examinarea în primă instanţă a litigiilor între emigranţi şi localnici65. Teritoriul populat de colonişti a fost divizat în 4 districte:

1. Prut (14 localităţi);
2. Cahul (10 localităţi);
3. Ismail (14 localităţi);
4. Bugeac (19 localităţi).

Centrul administrativ al coloniştilor a fost stabilit în localitatea Tabac (Bolgrad, fosta Cetatea Albă)[66].

Pentru a le ţine sub un control permanent, autorităţile ruse au numit în zonele coloni- zate supraveghetori. Ei realizau supravegherea generală a coloniilor şi erau obligaţi să infor- meze instanţele superioare despre toate cazurile de forţă majoră şi evenimentele petrecute. Erau responsabili de menţinerea ordinii publice şi asigurau convoierea arestaţilor prin teritoriile încredinţate. De asemenea, trebuiau să asigure trecerea şi staţionarea trupelor militare. Tot de competenţa lor ţinea şi supravegherea activităţilor economice şi comerciale[67].

La începutul anului 1824, în aşezările de emigrnţi care aveau doi supraveghetori a fost lichidată funcţia de supraveghetor secund[68]. Regimul de administrare al coloniştilor era deosebit de cel instaurat în restul regiunii, fapt ce se datora intereselor politice ale Rusiei. Prin promovarea unei politici administrative loiale faţă de noii veniţi autorităţile ruseşti sperau să faciliteze procesul de deznaţionalizare a populaţiei băştinaşe şi să cucerească simpatiile popoarelor vecine.

Astfel arăta, în linii generale, sistemul instituţiilor regionale şi ţinutale al Basarabiei, constituit după 1818. Această situaţie s-a menţinut până în 1828, când se introduce un nou regulament de administrare a Basarabiei.

Generalizând prezentarea structurii administrative provinciale şi ţinutale în perioada autonomiei administrative evidenţiem următoarele particularităţi:

– Oficialităţile ruse, conducându-se după scopurile sale de politică externă şi conformându-se normelor tradiţional aplicate în provinciile cucerite, au menţinut unele particularităţi locale în administraţie şi au admis existenţa limbii române în instituţiile administrative şi judiciare ale regiunii.

– Nobilimii locale i-au fost recunoscute aceleaşi drepturi ca şi nobilimii ruse şi i-a fost acordată posibilitatea de a-şi alege reprezentanţi în instituţiile administrative şi judecătoreşti la nivel local şi regional.

– Au fost menţinute legile locale, dar – în acelaşi timp – a fost admisă şi favorizată şi aplicarea normelor de drept ruseşti, asigurându-se supremaţia ultimelor.

– Au fost implementate în regiune instituţii şi funcţii administrative specifice sistemului rusesc de administrare. Toate instituţiile administrative constituite în 1818, în afară de Consiliul Suprem, aveau analogii în sistemul gubernial rusesc de administrare. Astfel, sistemul administrativ constituit în această perioadă şi care era, în aparenţă, unul al autonomiei administrative, în realitate fusese împrumutat din guberniile centrale şi ajustat la realităţile Basarabiei.

– Au fost promovate politici şi practici administrative preferenţiale faţă de emigranţii transdanubieni, cărora le era atribuit un rol important în politicile coloniale promovate de autorităţile ruseşti în Basarabia, ca şi în schimbarea raportului de forţe dintre populaţia nativă şi totalul populaţiei, ceea ce avea intenţia să ducă la importante modificări identitare în regiune.

2.1.2. Deznaționalizarea administrației basarabene și lichidarea treptată a autonomiei administrative

Implementarea noilor instituții administrative n-a schimbat starea de lucruri existentă în Basarabia. Analiza politicii administrative promovate de țarism în această etapă și funcționalitatea structurilor administrative implementate vor constitui subiectele la care ne vom referi în continuare.

Pentru a elucida temele propuse e necesar să punem în lumină chestiunile referitoare la capacitățile funcționale ale instituțiilor și funcționarilor din administrația Basarabiei și să desluşim eforturile intreprinse de autorități pentru lichidarea particularităților caracteristice administrației din Basarabia.

Noile instituții, fiind copiate după cele din guberniile rusești, au preluat fidel și viciile caracteristice modelului rusesc de administrare. Abuzul administrativ, formalismul în abordarea problemelor, nerespectarea legilor și regulamentelor administrative, delapida- rea banilor publici erau fenomene frecvente în instituțiile administrative ale provinciei. Nu respectau legile nici aceia care, în virtutea obligațiilor de serviciu, erau datori să asigure respectarea lor: organele de poliție și judecătoriile. Toate completele judecătoriilor ținutale formate în 1818 au fost deferite justiției pentru încălcări grave ale legislației[1]. Foarte grav era afectată de corupție și fărădelegi administrația ținutală.

Numai în a doua jumătate a anului 1823 doi ispravnici și câțiva asesori au fost destituiți din funcții de către Consiliul Suprem pentru comiterea infracțiunilor de serviciu. În aceeași perioadă ispravnicul din Ismail era antreprenorul poștei de cai din ținutul încredințat; ispravnicul din Bender era persoana de încredere a moșierului Balș și era preocupat doar de problemele acestuia; ispravnicii din Hotin și Akkerman au impus populației să înde- plinească prestații în mod ilegal; ispravnicii din ținuturile Iași și Orhei au fost acuzați de săvârșirea infracțiunilor de serviciu și delapidarea banilor publici[2].

O sursă sigură de venit a ispravnicilor erau detașamentele de călărași. Ei numeau călărași dintre slugile lor într-un număr exagerat de mare. Pentru întreținerea unui călăraș se solicita o sumă de la 500 la 1000 de lei anual, cheltuielile reale fiind de 200 – 300 lei. În serviciu erau menținuți doar jumătate din cei recrutați, iar folosiți efectiv doar o treime. În afară de contribuțiile bănești populația era obligată să predea produse alimentare pentru întreținerea călărașilor și fân pentru cai, care, de altfel, tot de la locuitori erau luați[3].

Ocolașii, care după obiceiul moldovenesc trebuiau aleși, se numeau în mod arbitrar de către ispravnic, lucru pentru care plăteau ispravnicului o anumită sumă de bani. Ocolașii erau, concomitent și reprezentanții concesionarilor, așa că funcția fiscală era una din principalele funcții îndeplinite de ei[4].

Călătorii ruși care au vizitat Basarabia la sfârșitul anilor douăzeci și care fuseseră aici anterior menționau că nu au observat schimbări în bine; unii afirmau că situația în Basara- bia era mai bună în timpul domnitorilor fanarioți, decât în cinsprezece ani de administrație rusească[5]. Astfel, A. Storojenco, care a vizitat regiunea la sfârșitul anilor douăzeci, relata: „Șefimea Chișinăului, de altfel ca și întreaga conducere a Basarabiei, trăiesc doar pen- tru dânșii. …E suficient doar să intri în oraș ca să-ți faci o impresie despre activitatea deficitară a poliției și să intri în orice instituție administrativă ca să observi dezordinea totală ce domnește în administrarea regiunii. Nu-i nici judecată, nici dreptate. …Chesti- unilor rămase fără rezolvare li s-a pierdut numărul, ca de altfel și sumelor de bani publici cheltuite.“[6] „Am fost în Basarabia acum unsprezece ani, relata istoricul rus A.I. Mihailov- ski-Danilevski, dar de atunci și până în prezent n-am observat nici o schimbare spre bine.“[7] „Aici este o regiune barbară, unde oamenii fără vină sunt înăbușiți în închisori, prădați, bătuți și arși“ – constata generalul Longhinov în 1824[8].

Reducerea rolului și influenței funcționarilor moldoveni în cadrul instituțiilor admi- nistrative ale regiunii, obiediența lor față de autoritățile ruse a constituit obiectul grijii permanente a funcționarilor ruși, inclusiv și a generalului A.N. Bahmetiev[9], care chiar de la constituirea Consiliului Suprem a încercat să-l supună voinței sale. Prin dispoziția din 28 iunie 1818 el informa Consiliul că în legătură cu plecarea sa din regiune i-a poruncit pro- curorului regional să supravegheze activitatea Consiliului[10]. Această dispoziție contrave- nea *Așezământului,* care prevedea următoarele:

a) în cazul absenței guvernatorului general militar al Podoliei președinția Consiliului Suprem era

preluată de guvernatorul civil;

b) prerogativele procurorului regional nu se extindeau și asupra Consiliului Suprem[11].

Nerespectarea normelor legale de către A.N. Bahmetiev care, conform funcției ce o deținea, era dator să supravegheze și să asigure îndeplinirea legilor în regiunea ce-i fusese încredințată, a alertat nobilimea locală. În raportul său către A.N. Bahmetiev, membrul Consiliului Suprem I. Pruncul menționa că procurorul a încălcat prevederile punctului 17 al paragrafului din Așezământ referitoare la competențele și atribuțiile procurorului regional și, datorită faptului că el nu era membru al Consiliului Suprem, nu putea participa la ședințele sale[12]. Boierii moldoveni au militat principial pentru respectarea dispozițiilor Așezământului și s-au pronunțat categoric contra încercării de a submina poziția și importanța Consiliului în administrația Basarabiei[13]. Procurorului i s-a indicat să-și desfășoare activitatea în limi- tele competențelor atribuite și „să nu se amestece în treburile Consiliului Suprem". Poziția fermă a boierilor l-a determinat pe A.N. Bahmetiev să cedeze și pentru a dezamorsa situația l-a sancționat pe procurorul regional pentru depășirea abuzivă a competențelor sale[14].

Ulterior, namesnicul A.N. Bahmetiev a insistat permanent asupra necesității suprave- gherii activității Consiliului Suprem și a schimbării raportului de forțe în cadrul Consi- liului. În raportul său din 30 septembrie 1819 și ulterior, în două scrisori particulare, el a propus contelelui I. Capodistria reorganizarea Consiliului Suprem în scopul facilitării situației membrilor numiți ai Consiliului și în același timp mărirea influenței lor asupra activității acestei instituții[15].

Ca urmare a acestor insistente demersuri, la numai doi ani de la punerea în aplicare a noilor reguli de administrare a Basarabiei, e promulgat ukazul Despre Consiliul Suprem al Basarabiei din 16 martie 1820, care modifica prevederile Așezământului din 1818 referi- tor la Consiliul Suprem. Conform acestui ukaz, în componența Consiliului Suprem au fost incluși încă doi membri permanenți, numiți de namesnic, asigurându-se astfel predomi- narea numerică a funcționarilor ruși[16]. Această schimbare permitea funcționarilor ruși să obțină o majoritate de voturi chiar și în cazurile când erau adoptate decizii neacceptate de boierii moldoveni, membri ai Consiliului. În iulie 1820 au fost numiți membri permanenți ai Consiliului Suprem consilierul militar Loghinov și consilierul Guvernului regional Cerchez.

Toate chestiunile examinate de Consiliul Suprem se divizau în două grupuri: admi- nistrativ-economice și judiciare. De aceea și ședințele Consiliului trebuiau să se împartă în ședințe administrativ-consultative și ședințe judiciare, determinându-se anumite zile pentru respectivele ședințe[17].

Votul președintelui Consiliului a devenit hotărâtor. Mai mult decât atât, el a obținut dreptul de veto asupra deciziilor Consiliului Suprem, cu excepția celor cu un caracter judiciar. Unii autori consideră că dreptul de veto i-a fost acordat „locțiitorului guvernatorului ce îndeplinea funcția de președinte al Consiliului Suprem[18]. Ne rezervăm dreptul de a nu fi de acord cu această opinie și menționăm următoarele: președinte al Consiliului Suprem era, din oficiu, namesnicul plenipotențiar al Basarabiei[19] și chiar lui i-a fost acordat dreptul de a „suspenda acțiunea deciziilor Consiliului Suprem până la primirea unei dispoziții imperiale[20]. Deci, în cazurile când namesnicul nu era de acord cu decizia Consiliului, avea dreptul de a o suspenda și de a o trimite, însoțită de explicația sa, țarului, spre rezolvare [21].

Cvorumul de adoptare a deciziilor a rămas același – de șase persoane. A fost admisă posibilitatea de a supune procedurii de apel deciziile Consiliului Suprem prin subdiviziu- nea Ministerului de Interne, care informa țarul în problemele Basarabiei[22].

Un alt moment ce caracterizează adevăratele intenții ale autorităților rusești este cazul cu alegerea vistierilor ținutali. La alegerile nobilimii au fost aleși vistiernici ținutali doar în ținuturile Orhei, Hotin și Iași. În ținuturile de Sud, datorită numărului insuficient de nobili, n-au fost aleși vistiernici ținutali. A.N. Bahmetiev a poruncit Consiliului Suprem să numească funcționari în visteriile ținutale ale acestor ținuturi. La această intenție de nerespectare a ordinii stabilite de Așezământ, Consiliul Suprem a dat un răspuns promt: aceste funcții sunt elective și alegerea vistierilor ținutali în cele trei ținuturi este preroga- tiva nobilimii locale[23]. Pentru respectarea strictă a stipulărilor prevăzute în Așezământ optau și membrii guvernului regional. La cererea ispravnicului din Akkerman de a elibera din funcții ocolașii care s-au compromis și de a numi alții, guvernul a adoptat o decizie în care se menționa clar că ocolașii se aleg

de către locuitori și nu se numesc[24].

Activitatea lui A.N. Bahmetiev a provocat nemulțumiri în rândurile nobililor și funcționarilor basarabeni. Funcționarii superiori ruși, din contra, îl învinuiau că a acordat prea multă libertate nobilimii locale și în iunie 1820 el a fost concediat.

După constatarea lui L. Casso, persoanele numite în funcții de către Bahmetiev au provocat nu mai puține reproșuri ca cele cu privire la Harting, neînțelegerile dintre funcționarii locali și cei veniți în Basarabia nu contribuiau la ameliorarea situației[25]. Loghinov, trimis de Voronțov în Basarabia să studieze situația la fața locului, relata: „Basarabia a fost o provincie nenorocită, lăsată pradă jafului întregii bande oribile aduse de Bahmetiev din Camenița, adevăratele lepădături din Podolia“[26].

Politica de suprimare a cvasiautonomiei acordate Basarabiei la 1818 a fost promovată și de succesorii lui Bahmetiev: I.N. Inzov și M.S. Voronțov[27].

Așezământul, după cum s-a menționat, a fost promulgat de Alexandru I cu titlul de lege provizorie, urmând ca pe parcursul aplicării lui în practică să fie operate modificări și com- pletări conforme realităților existente în regiune.28 Acest fapt a fost tratat de funcționarii ruși de diferite ranguri și niveluri ca o posibilitate permanentă de atentare la autonomia Basarabiei, de omitere a elementului local din administrație.

Pe 27 iunie 1820 A.N. Bahmetiev aduce la cunoștința Consiliului Suprem că „a predat conducerea regiunii lui I.N. Inzov, sosit la fața locului“[29]. Preluând conducerea Basarabiei, I.N. Inzov a fost informat de către I. Capodistria că boierii locali nu au un comportament cores- punzător așteptărilor țarului și că Basarabia, în cel mai scurt timp, va trece în subordinea autorităților centrale, la fel cu celelalte gubernii[30]. Astfel, I.N. Inzov, pentru a îngrădi accesul boierilor locali la funcții în sistemul instituțiilor administrative din regiune, a cerut aproba- rea țarului de a institui o nouă comisie pentru examinarea obârșiei nobililor basarabeni. În consecință, o treime din nobilii basarabeni și-au pierdut drepturile și privilegiile de dvoreni, în lista familiilor nobile ale Basarabiei fiind incluse doar 170 de familii[31]. Pentru alegerile dvorenimii de la sfârșitul anului 1821 a fost întocmită lista nobililor cu drept de vot: ținutul Orhei -102, ținutul Iași -38, ținutul Hotin -19, ținutul Bender -4, ținutul Ismail -1[32].

Adunarea nobilimii a ales funcționari în instituțiile regionale și ținutale, precum și mareșalul regional al nobilimii în persoana boierului Sturza, confirmat de către namesnic la 4 ianuarie 182233. O lună mai târziu au fost confirmați în funcții și ceilalți funcționari aleși[34]. La alegeri, I.N. Inzov a făcut tot posibilul ca membrii Consiliului Suprem, neloiali autorităților ruse, să nu fie realeși. Ca urmare Z. Ralli, V. Ruset, Șt. Râșcanu și S. Feodosiev – foști membri ai Consiliului, n-au fost realeși. „În general, constata A. Naco, guvernarea lui Inzov n-a adus nimic folositor regiunii Din contra, a favorizat o mai mare răspândire a abuzurilor“[35]. Adunarea deputaților nobilimii și-a început activitatea doar în luna octom- brie 182336. La începutul anului 1824 nobilimii locale din ținuturile Orhei, Iași și Hotin i-a fost acordat dreptul de a- și alege mareșali ținutali ai nobilimii și epitropii nobiliare[37].

În august 1822 cancelaria pentru problemele administrării Basarabiei a fost lichidată38. Toate chestiunile referitoare la Basarabia au fost devenit de resortul ministrului de Interne, contele V.P. Cociubei, numit prin rescriptul imperial din 13 iulie 1822 responsabil pentru problemele Basarabiei[39]. Transmiterea administrării Basarabiei în competența Ministerului de Interne era motivată prin necesitatea de a asigura o mai strânsă legătură între administrația Basarabiei și sistemul instituțiilor administrative rusești. Încă pe 17 martie 1822, în raportul său către țar, I. Capodistria insista asupra asigurării unei legături permanente între administrația regiunii și sistemul general administrativ al statului[40]. De fapt, această modifi- care în conducerea treburilor Basarabiei, a însemnat un nou pas în direcția suprimării auto- nomiei administrative și apropierea sistemului administrativ din Basarabia de cel rusesc.

Începând cu luna iunie 1823, conform deciziei Senatului, asupra proceselor judiciare din Basarabia a fost extins termenul de prescripție de zece ani, aplicat în Rusia[41]. Lucrul acesta a fost făcut cu scopul „de a pune capăt interminabilelor procese generate de neclaritățile legilor locale“[42]. A câta oară, în spatele unor intenții, aparent nobile, se ascun- dea o intenție perfidă – omiterea din instanțele de judecată ale Basarabiei a legislației locale „neclare“ și introducerea în practica judiciară a legislației rusești.

În august 1823, V. Cociubei a fost înlocuit cu Kampanhauzen, care era adeptul intensificării controlului asupra Consiliului Suprem. El a propus ca problemele Basarabiei să fie examinate de Comitetul de Miniștri. Țarul a încuviințat propunerea sa, cu mențiunea ca în cazurile extraordinare să i se raporteze direct lui. Astfel, Consiliul Suprem a devenit dependent de instituțiile centrale rusești, neglijându-se încă un punct al Așezământului, care declara independența Consiliului Suprem față de administrația centrală.

Cu un an mai înainte, la 16 martie 1822, la Petersburg fusese instituit un comitet spe- cial, în care puteau fi apelate deciziile Consiliului Suprem[43]. Toate petițiile referitoare la activitatea și deciziile Consiliului, primite de către Ministerul Afacerilor Interne, precum și cele ce urmau să fie primite în viitor, până la instituirea în Senat a unei subdiviziuni spe- cializate în problemele Basarabiei, trebuiau transmise spre soluționare comitetului creat[44]. Pentru apelarea deciziilor Consiliului Suprem au fost stabilite termene de un an șide o jumătate de an, termene de apel practicate în Rusia. Aceste modificări au fost sancționate de țar la 13 august 1823[45]. Prin înființarea acestui comitet Consiliul Suprem al Basarabiei a fost lipsit de calitatea sa de instanță judiciară supremă a regiunii, fapt ce a subminat și mai mult poziția ocupată de el în ierarhia instituțională a regiunii.

În 1825 acest comitet a fost desființat[46], atribuțiile sale preluându-le departamentul al doilea al Senatului, care era abilitat să examineze apelurile la sentințele pronunțate de judecătoria civilă regională în cazurile civile. Aceste cazuri erau examinate conform „legilor și obiceiurilor din Basarabia“. De aceea judecătoria regională era obligată să trimită Senatului originalul și traducerile dosarului, a cererii și a legilor locale, după care trebuia să se conducă la examinarea cazului[47].

Consiliului Suprem i-au fost lăsate doar funcțiile de dispoziție și cele economice[48]. În ședința sa din 13 octombrie 1825, Consiliul Suprem, conformându-se noilor dispoziții, a luat decizia de a suspenda primirea cererilor de apel[49]. Doi ani mai târziu urmează ukazul Senatului din 30 iulie 1827, care confirmă precedentele dispoziții referitoare la procedura de apel[50]. Aceste măsuri au redus substanțial rolul Consiliului Suprem în viața Basarabiei. Consiliul își pierde calitatea sa de instituție supremă administrativ–judecătorească a regiunii, transformându-se, de fapt, într-un organ consultativ.

Funcțiile sale au fost acaparate de namesni, care „a devenit asemenea unui satrap oriental, atotștiutor și omnipotent, iar Basarabia s-a transformat definitiv într-o provincie rusească“[51].

La sfârșitul lunii iunie 1823, M.S. Voronțov intră în exercițiul funcțiunii. El era un adept ferm al concepției lichidării particularităților locale și al introducerii în Basara- bia a instituțiilor și structurilor administrative ruse. Chiar în timpul primei sale vizite la Chișinău (august 1823), M.S. Voronțov a supus unui control riguros instituțiile admi- nistrative și judiciare. În urma controlului efectuat, M. Voronțov a depistat foarte multe deficiențe și, după părerea sa, cele mai grave erau următoarele:

a) în judecăți s-au acumulat multe dosare nerezolvate;

b) datorită activității ineficiente a departamentului economic al guvernului au fost acumulate mari restanțe la colectarea impozitelor;

c) dezordine și încălcări în activitatea organelor de poliție;

d) instituțiile administrative ale regiunii înde- plinesc foarte rău ordinele și dispozițiile instanțelor ierarhic superioare. Prin dispoziția sa din 8 august 1823, M.S. Voronțov a cerut Consiliului Suprem să ia măsuri pentru lichi- darea deficiențelor depistate[52]. Înainte de plecarea la Odesa, el a constituit un comitet de revizie sub președinția sa cu scopul de a supune reviziei conturile administrației prece- dente. În septembrie 1823 M.S. Voronțov îl demite – în mod abuziv – pe secretarul Consiliului Suprem Bașotă pentru faptul că a insultat un nobil rus. Deși Consiliul Suprem s-a opus[53], funcționarul basarabean a fost destituit și în locul lui a fost numit funcționarul rus F. Vighel[54], care ulterior a devenit viceguvernator al Basarabiei și s-a făcut cunoscut prin atitudinea sa ostilă față de boierii și funcționarii locali[55]. El însuși a recunoscut mai târziu că boierii moldoveni, din cauza activității sale șovine, l-au declarat dușman și nu-l salutau. Dacă oameni cu situații ca aceea a lui Harting sau acea a lui Vighel, menționa A. Crihan, își permiteau ieșiri … împotriva moldovenilor, își poate închipui oricine de ce erau în stare să facă și mai cu seamă să spună ceilalți, adică cei mai mici în grad ca ei și, deci, fără să aibă răspunderile lor. Or cei mai mulți dintre rușii aceștia, de la mare la mic, erau îndeobște extrem de abuzivi, hrăpăreți și lipsiți de cea mai elementară omenie, ba unii dintre ei erau chiar niște hoți

ordinari“[56]. În octombrie 1823 M.S. Voronțov a destituit din funcții doi consilieri ai departamentului economic și vistiernicul regional, iar conducător al acestui departament și viceguvernator a fost numit funcționarul rus Petrulin[57].

Pentru a asigura predominanțaa funcționarilor ruși în Basarabia au fost operate modi- ficări în sistemul de administrare a Basarabiei. În a doua jumătate a anului 1824 au fost supuse controlului și modificate statele de personal ale Consiliului Suprem, Cancelariei guvernatorului civil, Guvernului regional și organelor de poliție din Chișinău și Ismail[58].

Cu scopul urgentării procesului de examinare a dosarelor acumulate la Judecătoria penală a fost instituită Judecătoria penală provizorie. Comitetul de revizie, constituit pro- vizoriu în septembrie 1823, a căpătat statut de instituție permanentă și era condus de un președinte special. În 1825 în această funcție a fost numit funcționarul rus Golubțov. În componența sa activau doi membri și câțiva funcționari din Cancelaria Comitetului[59].

Au fost făcute unele modificări și în cadrul departamentului economic. Conform noi- lor prevederi, prerogativa nobilimii locale de a alege un consilier în acest departament a fost anulată. Departamentul economic a fost reorganizat și era alcătuit din șase direcții: economică, a sării, a vinului, a vistieriei, de control și secția specială. În resortul departa- mentului se afla și direcția pădurilor statului condusă de un „forștmeister“[60].

O altă măsură menită să lichideze particularitățile locale în administrația Basarabiei a fost anularea dreptului nobilimii locale de a alege ispravnicii și asesorii în administrarea ținuturilor, privilegiu acordat nobilimii în baza prevederilor Așezământului din 1818. În demersul său înaintat Comitetului de Miniștri, M.S. Voronțov îi acuza pe ispravnicii și asesorii aleși de nobilime că nu sunt onești și nu cunosc limba rusă. Funcționarii aleși sunt etichetați ca nefiind de încredere, incapabili de a-și îndeplini obligațiile de serviciu. Prin- cipiul eligibilității funcționarilor, după părerea sa, nu este convenabil, fiindcă funcționarii destituiți din funcții sunt înlocuiți cu alții care nu sunt mai demni. M.S. Voronțov considera trecerea la numirea funcționarilor în administrația ținutală drept început al procesu- lui de anulare a prevederilor Așezământului din1818[61].

Comitetul de Miniștri al Rusiei, constatând că „nobilimea locală, alcătuită în mare parte din boieri neînsemnați, dintre care mulți nu și-au demonstrat proviniența lor nobilă și care nu posedă cunoștințele și deprinderile necesare pentru angajarea în serviciul de stat“, a luat decizia „de a permite în regiunea Basarabia numirea ispravnicilor și a asesori- lor ținutali … din partea coroanei, cu aprobarea namesnicului plenipotențiar „. Pe 2 septembrie 1824 decizia a fost sancționată de țar[62]. Aceste măsuri au îngrădit accesul nobili- mii locale la funcții administrative și au redus mult posibilitățile localnicilor de a participa la administrarea Basarabiei.

După cum constatasem anterior, faptul că Așezământul din 1818 fusese introdus ca un regulament provizoriu, îi incita permanent pe funcționarii superiori ai Basarabiei să inițieze acțiuni de revizuire a lui. În mai 1824 a fost creat un Comitet provizoriu pentru modificarea Așezământului. În componența sa au fost incluși: guvernatorul, viceguvernatorul, mareșalul regional al nobilimii, președintele Judecătoriei penale, procurorul regional și funcționarul F. Vighel[63].

Eforturile rusificatoare ale funcționarilor ruși din provincie erau susținute de instituțiile administrative centrale. În ședința Comitetului de Miniștri din 12 august 1824, la care a fost examinată problema administrării Basarabiei, s-a ajuns la concluzia că administrarea acestei regiuni trebuie înfăptuită la fel ca în celelalte gubernii ale Rusiei, cu subordonarea directă a instituțiilor administrative și judiciare ale regiunii ministerelor centrale și Senatului[64].

Către începutul anului 1825 a fost elaborat proiectul unui nou Regulament de adminis- trare a Basarabiei. La 22 mai 1825 Comitetul Miniștrilor a discutat problema modificării regimului de administrare a Basarabiei. S-a constatat că Basarabia s-a administrat până în acel moment în baza unei legi provizorii și sistemul ei administrativ nu corespunde celui aplicat în restul Rusiei. Comitetul Miniștrilor a decis că e necesar ca, după 12 ani de la încorporarea Basarabiei, să fie administrată ca și celelalte gubernii centrale ale Rusiei. Comitetul a susținut proiectul lui M. Voronțov, care prevedea lichidarea autonomiei Basa- rabiei și instituirea administrației de tip gubernial[65].

După moartea lui Alexandru I, tronul Imperiului Rus ea fost ocupat de Nicolae I, care considera că absolutismul este unica formă posibilă de guvernământ și, fiind un reacționar convins, nu tolera

manifestările liberale. Dacă luăm în considerație rolul și poziția țarului în Rusia, e clar că ideile sale au determinat direcțiile generale ale politicii autorităților ruse față de periferiile naționale. Dezvoltarea sistemului administrativ rus în această perioadă e caracterizat de o birocratizare și centralizare excesivă.

La 16 martie 1826 ministrul Afacerilor Interne V. Lanskoi aducea la cunoştinţa lui M.S. Voronţov că în mai 1825, dânsul a propus spre examinare Comitetului de Miniştri proiec- tul noii organizări administrative a Basarabiei, iar după 23 februarie 1826 a fost transmis Consiliului de Stat[66].

M. Voronţov, care „s-a hotărât să termine pentru totdeauna cu sistemul de autoadmi- nistrare, în perioada când era la Petersburg, din noiembrie 1826 până în martie 1828, a avut suficient timp pentru a convinge persoanele din anturajul ţarului de necesitatea schimbării modului de administrare a Basarabiei“[67].

Întorcându-se la Odesa în martie 1828, M. Voronţov a adus cu sine şi un nou regulament de administrare a Basarabiei, semnat de ţar la 29 februarie 1828.

În concluzie, menţionăm următoarele:

– Perioada anilor 1818 – 1828, dominată de dispoziţiile conţinute în Aşezământul din 1818, a fost pentru sistemul administrativ al Basarabiei un „cal troian“ amplasat în regiune de autorităţile ruseşti. În această perioadă procesul de implementare în Basarabia a instituţiilor şi legislaţiei publice ruseşti s-a amplificat. Pentru a camufla această diversiune s-a recurs la crearea unor aparenţe de autonomie.

– Perioada aşa-numitei autonomii a Basarabiei în componenţa Rusiei poate fi divizată, convenţional, în două perioade:

• prima perioadă cuprinde anii 1818–1820 şi este perioada de constituire a noului sistem administrativ, prevăzut de *Aşezământul* din 1818;

• a doua perioadă cuprinde anii 1820–1828 şi se caracterizează prin lichidarea treptată a particularităţilor identitare în administraţia regiunii.

– Autonomia administrativă a Basarabiei era definită de următoarele particularităţi:

• Existenţa Consiliului Suprem ca instituţie care, conform competenţelor atribuite, nu avea analogii în guberniile ruseşti;

• Nobilimea locală participa direct la administrarea Basarabiei având dreptul să aleagă funcţionari în instituţiile administrative şi judiciare;

• Menţinerea, în anumite limite, a limbii şi legilor locale.

– Dincolo de elementele enumerate au fost instituţiile, legile şi practica administrativă existente în guberniile ruseşti. Dacă între anii 1812–1813, când a fost implementat sistemul administrativ provizoriu, s-au păstrat intacte structurile administrative proprii principatului Moldova, atunci *Aşezământul* din 1818 a continuat procesul de extindere în Basarabia a instituţiilor şi a procedeelor administrative ruseşti.

– În acelaşi timp, în perioada examinată s-a permis accesul nobilimii locale la anumite funcţii în instituţiile administrative şi judiciare, iar în Consiliul Suprem, iniţial, le-a fost asigurată majoritatea localnicilor. Elementul local în administraţie n-a fost reprezentat de instituţii de sorginte moldovenească precum în perioada precedentă. Exponentul elementului local a fost nobilimea basarabeană, care, profitând de faptul că accesul la anumite funcţii se realiza pe baza principiului electiv, a avut posibilitatea să participe la administrarea regiunii.

– Menţinerea particularităţilor naţionale în administraţie a deranjat necontenit oficialii ruşi şi ei, permanent şi foarte insistent, cu orice prilej, au căutat să omită din instituţiile administrative ale Basarabiei tot ceea ce era local: funcţionarii „neloiali şi incompetenţi“, legile „neclare“, limba „neînţeleasă“.

3. Consolidarea sistemului rusesc de administrare în Basarabia (1828–1917)

3.1. Impactul instaurarării modelului gubernial de administrare în regiune

Pregătirile Imperiului Rus pentru viitoarele campanii militare în Balcani reclamau instaurarea în Basarabia a unei administraţii centralizate, cu un system strict de subordonare, previzibilă şi executorie

pentru a face față eventualelor eforturi militare. În aceste condiții autonomia administrativă a Basarabiei nu avea nici o șansă să supraviețuiască. La numai zece ani de la proclamarea solemnă a autonomiei Basarabiei, autoritățile rusești adoptă o nouă lege de organizare adeministrativă a regiunii.

Spre a cercetaa sistemul de administrare instituit în 1828 ne propunem să parcurgem următorii pași:

– analiza suportului juridic al administrației de tip regional implementată în regiune;

– relevarea structurilor și a instituțiilor de nivel regional și județean care au funcționat în această perioadă; -studierea procesului de implementare a administrațiilor orășenești;

– evoluția regimului special de administrare a migranților transdanubieni;

– reliefarea cauzelor slăbirii opoziției nobilimii basarabene față de eforturile rusificatoare ale autorităților țariste.

Lichidarea particularităților locale în administrarea Basarabiei a fost o preocupare constantă a funcționarilor și autorităților administrative ruse de la toate nivelurile. Prin promulgarea, pe 29 februarie 1828, a Așezământului pentru ocârmuirea oblastei Bessa- rabiei asupra regiunii au fost extinse prevederile legislației ruse referitoare la gubernii[1]. Deci, cu toate că, formal, Basarabiei i-a fost menținută titulatura de regiune, aici a fost instaurat un regim administrativ de tip gubernial. Spre deosebire de Așezământul din 1818, care fusese introdus cu titlu provizoriu, noul Așezământ, după cum se menționa în preambula sa, constituia decizia finală a autorităților centrale rusești[2].

Schimbarea atitudinii puterii centrale față de Basarabia a fost determinată și de influența țarului Nicolae I, a cărui domnie s-a bazat pe ideea că, pentru a fi un bun admi- nistrator, e necesar să strângi mai tare hățurile cârmuirii[3]. În timpul domniei lui Nicolae I, nobilimea (numită astfel în imperiu și care provenea atât din boierimea moldoveană proprieară de moșii și cu atestate de vechime a stirpei, cât și din cei care, pe pământ rusesc fiind, aduseseră servicii statului) – forța dominantă în administrația gubernială, a fost transformată într-o componentă complementară a administrației țariste. Domnia sa a fost propice dezvoltării birocrației ruse, care a atins dimensiuni enorme. *Noul Așezământ* a schimbat principiile însele de constituire a administrației. Principiul eligibilității a fost înlocuit cu principiul numirii funcționarilor în posturi, iar cel al colegialității în cadrul instituțiilor administrative e înlocuit cu principiul centralismului administrativ.

Despre schimbarea accentelor în politica față de Basarabia ne vorbește și următorul fapt: pentru a promulga Așezământul din 1818 țarul Alexandru I venise personal la Chișinău; *Așezământul din 1828* a fost trimis fără mare publicitate.

Conform ukazului Senatului din 15 martie 1828 a fost instituită, potrivit cu prevede- rile Așezământului din 29 februarie 1828, administrația regională a Basarabiei[4]. Trebuie menționat faptul că realizarea practică a prevederilor noii legi administrative a avut loc în condițiile stării de război decretate în aprilie 1828, în legătură cu începutul conflagrației militare cu Turcia (război încheiat cu Pacea de la Adrianopole, în Trakia)[5].

Instituția namesnicului plenipotențiar al Basarabiei era pusă între paranteze, iar Basarabia era inclusă în componența guvernământului general al Novorosiei (cuprindea Kerson, Taurida, Ekaterinoslav) și Basarabiei. Guvernământul general era o unitate administrativ-teritorială alcătuită din una sau mai multe gubernii. La începutul secolului al XIX-lea în Rusia erau trei guvernăminte generale (includeau opt gubernii), iar către mijlocul secolului al XIX-lea erau deja zece guvernăminte generale în componența cărora erau două- sprezece gubernii. Tendința generală de reformare a sistemului administrativ în al doilea pătrar al secolului al XIX-lea era militarizarea aparatului de stat. Către mijlocul secolului al XIX-lea 41 de gubernii din totalul de 53 erau „cârmuite“ de guvernatori militari[6].

Guvernatorii generali se conduceau în activitatea lor după dispozițiile *Așezământului* despre gubernii din anul 1775, care lăsa la aprecierea lor limita puterii pe care doreau să o exercite. Având în supravegherea sa de la una la câteva gubernii, guvernatorul general, reprezenta țarul și autoritățile centrale în teritoriu. El realiza în teritoriu voința puterii centrale, fiind obligat să execute și să aducă la cunoștința publică dispozițiile autorităților superioare. Guvernatorul general putea raporta direct țarului în toate chestiunile referi- toare la guberniile încredințate. El supraveghea activitatea tuturor instituțiilor guberniale și era responsabil de respectarea legislației și a ordinii publice în gubernii[7].

Primul guvernator general al Basarabiei a fost M.S. Voronțov. El s-a aflat în exercițiul funcției cu sediul la Odesa până în anul 1844, când a fost numit namesnic al Caucazului. Din 1846 și până în 1854

funcția de guvernator general al Basarabiei a fost îndeplinită de P. Feodorov, care era subordonat lui M.S. Vorontov[8].

Pe lângă guvernatorul general al Basarabiei a fost instituită o cancelarie prin intermediul căreia se realiza legătura cu instituțiile administrative ale regiunii și în componența căreia activau un șef al cancelariei și cinci funcționari, printre care și un traducător pentru corespondența în limbile română și turcă.

Sistemul administrativ al Basarabiei includea următoarele componente: administrația regională, județeană și orășenească.

Administrația regională era alcătuită din următoarele instituții: Consiliul regional, Cârmuirea regională, Palatul haznalei (Trezoreria), Judecătoria penală, Judecătoria civilă, Judecătoria de conștiință.

Consiliul regional era format din opt membri. Președinte al Consiliului era guvernatorul general.

Calitatea de membri o aveau: guvernatorul, mareșalul regional al nobilimii, viceguvernatorul, președinții judecătoriilor regionale și doi membri permanenți numiți de Senat (în timpul dintre ședințele Consiliului ei se aflau la dispoziția guvernatorului general).

Consiliului regional i-au fost atribuite următoarele sarcini și competențe:

- alcătuirea devizului de cheltuieli a regiunii;
- gestionarea finanțelor regiunii;
- stabilirea prestațiilor ce trebuiau îndeplinite de locuitorii regiunii;
- dobândirea mijloacelor pentru ameliorarea bunăstării poporului, industriei și a agriculturii;
- construcția drumurilor noi și repararea celor existente;
- construcția clădirilor în orașe;
- prevenirea abuzurilor ce ar putea avea loc în regiune;
- stabilirea prestațiilor pentru întreținerea drumurilor;
- supravegherea veniturilor și a cheltuielilor orașelor regiunii;
- asigurarea aprovizionării orașelor în caz de secetă[9].

Consiliul regional nu avea prerogative judecătorești (spre deosebire de Consiliul Suprem, care era instanța judecătorească supremă a regiunii) și nici dreptul de inițiativă. Erau examinate doar chestiunile propuse de guvernatorul general, guvernator, cârmuirea regională și mareșalul regional al nobilimii. Deciziile în cadrul Consiliului erau adoptate cu majoritate simplă de voturi. Votul președintelui Consiliului era hotărâtor. Deciziile care nu necesitau aprobarea instanțelor superioare și erau încuviințate de guvernatorul general erau executorii. Guvernatorul general avea dreptul să anuleze deciziile Consiliului. În cazul când anula o decizie a Consiliului, el trebuia să prezinte ministerului de resortul căruia era problema o motivare a hotărârii sale, însoțită de decizia anulată, pentru soluționarea ei definitivă. Deciziile primite în completarea reglementărilor existente trebuiau prezentate ministerului corespunzător pentru aprobare.

Consiliul se convoca de două ori pe an: în lunile mai și noiembrie; dar putea fi convocat și extraordinar, în caz de necesitate, la cererea guvernatorului general sau a guvernatoru- lui (în cazul absenței guvernatorului general). Problemele urgente trebuiau soluționate în decurs de o lună[10]. În cazurile nestipulate în Așezământul din 1828 se prevedea aplicarea normelor legislației ruse referitoare la gubernii[11].

Pentru a defini mai clar poziția, atribuțiile și rolul Consiliului regional în sistemul administrativ din Basarabia, credem că e necesară o comparație cu predecesorul său – Consiliul Suprem:

– Consiliul suprem era instanța supremă executivă, administrativă și judecătorească a regiunii; Consiliul regional – instituție admistrativ-economică, care, practic, nu avea putere reală să realizeze nici acele competențe limitate, era abilitat să le exercite.

– În Consiliul Suprem, cel puțin în etapa inițială, predominau funcționarii aleși de nobilimea locală; în Cosiliul regional era doar un singur membru ales – mareșalul regional al nobilimii.

– Consiliul Suprem nu era subordonat instituțiilor centrale rusești; Consiliul regional se afla în subordinea ministerelor centrale rusești.

– Consiliul Suprem avea prerogativa de a iniția modificarea actelor normative și a regulamentelor existente sau de a elabora noi acte normative referitoare la administrarea regiunii; Consiliul regional

era privat de această posibilitate.

– Votul președintelui Consiliului Suprem, inițial, era egal cu votul celorlalți membri; președintele Consiliului regional avea vot hotărâtor.

– Activitatea Consiliului regional era supravegheată de procurorul regional; Consiliul Suprem era în afara sferei de influență a procurorului regional.

Consiliul regional a fost definit de A. Boldur ca „…o inerție lipsită de suflet, conserva- rea unui organ care și-a pierdut conținutul intern pentru crearea aparenței că trecerea la noua ordine nu este prea bruscă“[12].

Organul executiv al regiunii era **Cârmuirea regională**, subordonată Senatului și Ministerului de Interne. Cârmuirea regională era condusă de guvernator, care era numit în funcție de către țar. Guvernatorul înlocuia președintele Consiliului regional în cazul absenței sale, fiind obligat să-i prezinte un raport de activitate pe perioada suplinirii funcției[13]. În îndeplinirea obligațiilor sale guvernatorul era secondat de o cancelarie alcă- tuită din unsprezece funcționari.

În componența Cârmuirii regionale activau patru consilieri și un asesor. Consilierii și asesorii se numeau în funcții de către Senat la propunerea guvernatorului general. În cadrul Cârmuirii regionale mai activau executori, expeditori, secretari, în număr total de paisprezece angajați[14].

Pe lângă Cârmuirea regională mai funcționau următoarele instituții:

• Serviciul asistenței sociale, care era format și activa asemenea serviciilor similare din celelalte gubernii rusești;

• Adunarea deputaților nobilimii, alcătuită din mareșalul regional al nobilimii și din deputații fiecărui județ, aleși de nobilime pe un termen de trei ani;

• Direcția sanitară, alcătuită din: inspector, operator, acușer, moașă și un secretar;

• Serviciul arhitectural în componența căruia activau un arhitect și doi ajutori, numiți de guvernatorul general;

• Procurorul regional și doi ajutori ai săi, unul pentru cazurile civile și altul pentru cazurile penale, numiți de Ministerul Justiției[15].

În afară de instituțiile menționate, în regiune activau și servicii detașate în teritoriu ale ministerelor centrale:

• Oficiul poștal regional, care era alcătuit și funcționa conform regulamentelor rusești și era subordonat Direcției imperiale a poștei;

• Direcția carantinelor, care activa sub supravegherea Ministerului de Interne și era subordonată nemijlocit guvernatorului general. Șeful Direcției carantinelor și șefii carantinelor se numeau în funcții de către țar, ceilalți funcționari de către guvernatorul general, având confirmarea Ministerului de Interne.

• Direcția vămilor, care era o structură a Ministerului de Finanțe.

• Direcția lacurilor sărate, subordonată, de asemenea, Ministerului de Finanțe[16].

Palatul haznalei gestiona finanțele regiunii. Nouă zecimi din veniturile regiunii erau vărsate în bugetul imperial, iar o zecime erau destinate pentru necesitățile regiunii. Această sumă se transfera în bugetul regional fără acordul Ministerului de Finanțe. Tran- sferul se efectua pe baza cererii guvernatorului general sau a Consiliului regional. Era strict interzis împrumutul banilor din suma destinată visteriei imperiale. În 1830 linia vamală de pe Nistru a fost suspendată[17], iar veniturile vămilor din regiune au fost transfe- rate în contul celor 10% de venituri destinate regiunii. În 1832 au fost instituite puncte de carantină pe Dunăre și pe țărmul Mării Negre.

Palatul haznalei era alcătuit din următorii funcționari: viceguvernatorul, trei consilieri, vistiernicul regional, controlorul regional și un asesor[18]. Viceguvernatorul era numit în funcție de către țar, ceilalți funcționari – de Senat, la propunerea Ministetrului de Finanțe. Viceguvernatorul ocupa locul guvernatorului în cazul absenței ultimului..

Palatul haznalei îndeplinea funcții economico-financiare (îndeplinite anterior de cel de-al doilea departament al guvernului regional)[19] și se diviza în șase secții:

• Secția economică, în care activau un consilier, șeful biroului de revizori, șeful biroului de concesionări, doi loctiitori ai șefilor de birou și cinci copiști;

• Secția lacurilor de sare, condusă de un consilier și în cadrul căreia activau un șef de birou,

locțiitorul său și doi copiști;

- Secția concesiunii de rachiu, compusă din un consilier, un șef de birou, locțiitorul său și trei copiști;
- Visteria regională, condusă de administratorul financiar al regiunii și care activa în componența următoare: un șef de birou, un controlor și un contabil, fiecare având câte un locțiitor și șase copiști;
- Secția de control, care era alcătuită din controlorul regional, doi controlori, fiecare cu câte un locțiitor și patru copiști;
- Secția generală, alcătuită dintr-un asesor, un secretar, un protocolist, un funcționar - responsabil de registre, doi jurați și șase copiști[20].

Pe lângă Palatul haznalei se aflau următoarele instituții:

- Serviciul cadastral al regiunii, în cadrul căruia activau agrimensorul regional și locțiitorul său;
- Direcția silvică, subordonată guvernatorului general[21].

În 1841 a fost creată garda forestieră cu scopul de a contracara distrugerea pădurilor din Basarabia[22].

În regiune activa și Biroul țiganilor coroanei, care administra țiganii statului și cei ai coroanei stabiliți în Basarabia. De resortul acestei instituții era colectarea plăților față de stat și soluționarea litigiilor care apăreau între țigani[23].

La nivel regional instanțele judecătorești erau reprezentate de Judecătoria civilă și Judecătoria penală. Judecătoriile regionale erau alcătuite, fiecare, din: un președinte, doi consilieri, doi asesori din partea nobilimii și doi asesori din partea tagmei negustorilor. Președinții judecătoriilor erau numiți în funcții de țar, iar consilierii de Senat, la propune- rea guvernatorului general.

În regiune mai activa și o instanță specială – judecătoria de conștiință, care avea urmă- toarea componență: un judecător, doi asesori din partea nobilimii și doi asesori din par- tea negustorilor și țăranilor. Judecătorul era ales în felul următor: nobilimea alegea cinci candidați și-i propunea guvernatorului general, care numea în funcție pe unul din ei[24].

În 1828, odată cu suprimarea autonomiei administrative a Basarabiei, sistemul juridic tradițional, cât și legislația locală, practic, au fost scoase din uz. „De la această dată, con- stata P. Cazacu, s-au introdus și organizația, și legislația, și limba rusească în justiție, păs- trându-se româna numai numai pentru unele legi civile. Astfel, marea masă a fost lipsită, prin lege și organizare, de o justiție pe înțeles, prin introducerea alteia criptate, nu numai prin faptul că se făcea într-o limbă neînțeleasă, dar și prin organizare și legislație, care nu erau mai bune decît cele moldovenești“[25].

S-a menținut folosirea legilor locale în cazurile civile. Dar se specifica faptul că, acolo unde aceste legi sunt insuficiente pentru examinarea cazurilor, să se aplice legile rusești. Legile locale nu erau folosite în județele Ismail și Akkerman „fiindcă într-însele nu sunt moldoveni“[26].

Afirmația era falsă, deoarece în aceste județe moldovenii constituiau cel puțin 30% din numărul total al populației[27]. Aproape de momentul introducerii Așezământului din 1828 în județul Akkerman locuiau peste 12.000, iar în județul Ismail mai mult de 16.000 moldoveni[28]. Trebuie menționat faptul că în pofida tuturor eforturilor intreprinse de administrația rusă de a elimina dreptul local din instanțele judecătorești ale regiunii, unele norme ale dreptului moldovenesc au fost aplicate pe parcursul întregii perioade de stăpânire țaristă[29].

Cetățile situate în regiune erau subordonate unui comandant militar[30].

În 1830, conform ucazului țarului din 26 septembrie, „luând în considerație importanța amplasării orașului Ismail, a fost instituită o formă deosebită de administrare – cârmuirea orășenească (градоначальство) Ismail[31]. În componența noii unități administrative au fost incluse orașele Ismail, Chilia, Reni, târgul Vilcovo și cinsprezece localități rurale din împre- jurimile acestor orașe și care antetrior făcuseră parte din județele Akkerman și Ismail[32].

Noua entitate administrativă era condusă de cârmuitorul orașului Ismail (градоначальник). El nu se subordona autorităților regionale, dar era obligat să întrețină raporturi de colaborare cu instituțiile administrative ale regiunii. Pe lângă dânsul a fost instituită o Cancelarie în care activau: șeful acestei Cancelarii, doi șefi de birou și câțiva funcționari. Cârmuitorul orașului stabilea prestațiile pe care trebuiau să le îndeplinească locuitorii[33] și gestiona veniturile orășenești. Toate actele și deciziile referitoare la administrarea cârmuirii orășenești trebuiau, în mod obligatoriu, să fie aprobate de

cârmuitorul orașului Ismail. Lui i se subordonau comandanții cetăților Ismail și Chilia, flotila fluvială de pe Dunăre, organele de poliție din teritoriu, paza de frontieră și serviciul de carantină; fapt pentru care, conform ucazului țarului, această funcție trebuia să fie încredințată unui militar cu grad de general[34]. În funcția de cârmuitor orășenesc a fost numit general-locotenentul Tucikov, care și-a început activitatea în ianuarie 1831[35].

Vama din orașul Ismail, spre deosebire de celelalte cârmuiri orășenești din Rusia[36], n-a fost subordonată cârmuirii orășenești Ismail, continuând să activeze în condiții similare cu celelalte vămi din Basarabia.

Procurorul judecătoriei comerciale Ismail a fost abilitat să supravegheze instituțiile cârmuirii orășenești, noua unitate administrativă fiind astfel în afara influenței procurorului regional[37].

La 28 august 1834 guvernator civil al Basarabiei a fost numit general- maiorul P.I. Feodorov. Lui, în 1836, după concedierea generalului Tucikov, i-a fost încredințată și cârmuirea orășenească Ismail[38]. Începînd cu acest an, guvernatorului civil al Basarabiei îi este schimbată titulatura în guvernator militar[39].

În 1838 se instituie Palatul proprietăților de stat care administra moșiile statului și terenurile destinate colonizării. Lui îi erau subordonate trei birouri județene: Akkerman, Bender și Hotin. În 1840 șefului acestei instituții i-a fost atribuită calitatea de membru al Consiliului regional[40].

În anul 1840 a fost înființată Comisia de încartiruire. Comisia reglementa normele de cazare a soldaților ruși pentru locuitorii regiunii și se ocupa de căutarea locurilor potrivite pentru construirea cazărmilor.

În 1849 se instituie Comisia pentru construcții publice și drumuri[41]. Referitor la administrația locală, constatăm că în această perioadă ținuturilor le este schimbată titulatura în județe. Administrații județene se aflau în următoarele orașe – reședințe de județ: Hotin, Bălți (județul Iași), Chișinău (județul Orhei), Bender, Akkerman, Ismail[42].

În 1830, în legătură cu crearea cârmuirii orășenești Ismail, județul Ismail și-a schimbat denumirea în Leova, cu transferarea reședinței de județ în localitatea Leova. Aici au fost transferate instanțele de judecată județene, vistiernicul județean, procurorul și agrimen- sorul județean. La Leova a fost instituită magistratura și poliția orășenească în următoarea componență: șeful poliției, un comisar, un copist și opt polițiști[43]. În decembrie 1835, din părți ale județelor Hotin, Iași și Orhei au fost formate încă două județe: Chișinău și Soroca, iar administrația județului Leova e transferată în localitatea Frumoasa, redenumită Cahul[44]. În 1857, după delimitarea noului hotar, din localitățile județului Cahul rămase la Rusia, a fost format județul Comrat, care în anul următor a fost desființat, localitățile trecând în componența județelor Bender și Akkerman. Administrația județeană era alcătuită din: Isprăvnicia județului și Judecătoria județeană. Isprăvnicia activa în următoarea componență: un ispravnic și patru asesori (comisari) numiți în funcții de către guvernatorul general. Judecătoria județeană era alcătuită din judecător, un asesor numit de guvernatorul general, doi asesori din partea nobilimii și doi asesori din partea mazililor, ruptașilor și țăranilor. Judecătorul județean era numit în funcție de Senat, la propunerea guvernatorului general. În octombrie 1830 Comitetul miniștrilor al Rusiei a adoptat o decizie care permitea ca în județele Orhei, Iași și Hotin judecătorii județeni să fie aleși de nobilime. Procedura alegerii era foarte originală: se alegeau câte trei candidați la fiecare funcție, dintre care guvernatorul general, indiferent de voturile acumulate, numea un judecător[45]. Pe lângă judecătoria județeană mai activau: epitropia dvorenească, în componența căreia erau asesorii judecătoriei județene aleși de către nobilime și mareșalul județean al nobili- mii (președinte); agrimensorul județean, numit de guvernatorul general.

În județele Bender, Akkerman și Ismail, datorită numărului mic de nobili ce locuiau în aceste județe, n-a fost instituită funcția de mareșal județean al nobilimii. Atribuțiile acestei funcții erau exercitate de către judecătorul județean. Situația aceasta a continuat până în anul 1869, când nobilimii din aceste două județe i-a fost acordată posibilitatea de a-și alege un mareșal al nobilimii pentru ambele județe[46].

În județe funcționau visteriile județene, conduse de vistiernicii județeni. În activitatea sa această instituție se conducea după legislația rusă referitoare la instituțiile similare din guberniile centrale.

În fiecare județ mai activau câte un procuror, numit de Cârmuirea regională și confirmat în post de

guvernatorul general și un doctor cu două ajutoare numite, de asemenea, de către guvernatorul general.

Administrații orășenești au fost instituite în orașele Chișinău, Bender, Ismail, Bălți, Hotin, Akkerman, Chilia și Reni[47].

Chișinăul și-a păstrat statutul de oraș-reședință a administrației regionale. Administrația orășenească avea trei domenii principale de activitate: justiția, gospodăria orășenească, poliția.

Instituția judiciară a orașului era magistratura, alcătuită din burgmaistru și patru ratmani, reprezentanți ai tagmelor sociale ce locuiau în oraș. Pe lângă magistratură activau următoarele instituții: judecătoria verbală pentru pricini mici (словесный суд, care se făcea între părți cu pronunțare pe loc, verbal, a verdictului), în componența căreia erau aleși judecători și staroști de către tagmele sociale; judecătoria tutelară (сиротский суд), alcătuită din primarul orașului (președinte), doi membri ai magistraturii și un staroste orășenesc.

De problemele gospodăriei orășenești și administrarea orașelor se ocupau duma orășenească, consiliul orășenesc și consiliul breslelor.

Duma orășenească era alcătuită din primar și cinci consilieri din partea tagmelor sociale orășenești. În orașele Chilia și Reni, în loc de magistraturi și dume, au fost instituite ratușe (primării – cuvântul vine în rusă din polona veche) cu funcții judecătorești și admi- nistrative. Ratușa era alcătuită dintr-un burgmaistru, patru ratmani și un secretar48.

Consiliul orășenesc, prezidat de șeful poliției orășenești, avea în componența sa un comisar de poliție și un ratman de la magistratură. În orașele în care nu exista comisar de poliție, în consiliu erau doi ratmani (funcționari de primărie). Angajații organelor de poliție erau numiți în funcții de către guvernatorul general. În cadrul consiliului orășenesc mai activau: echipa de pompieri și comisia de închirieri.

Consiliul breslelor era alcătuit dintr-un burgmaistru, starostele orașului și conducăto- rii breslelor existente în oraș[49].

Considerăm că merită să relatăm pe scurt istoria dumei orășenești din orașul Bălți, care a avut o evoluție mai deosebită. După cum s-a menționat anterior, orașul Bălți era situat pe teren privat. În 1824, proprietarul orașului, Petrache Catargi, a adresat namesnicului plenipotențiar al Basarabiei un demers în care afirma că duma și consiliul breslelor sunt o povară pentru locuitorii orașului, care trebuiau să întrețină aceste instituții, precum și localurile în care ele își desfășurau activitatea. El susținea că aceste instituții, datorită activității lor defectuoase, împiedică dezvoltarea industriei și a comerțului în oraș și de aceea trebuie desființate. Acest demers a fost examinat și aprobat de către Consi- liul Suprem și a fost prezentat namesnicului M. Vorontov, care l-a aprobat și l-a expediat șefului serviciului administrativ al Ministerului de Interne, Lanskoi. Problema a fost examinată de Comitetul Miniștrilor, care, prin decizia sa din 10 decembrie 1827, a decis să desființeze duma și consiliul breslelor din orașul Bălți, funcțiile îndeplinite de ele fiind atribuite poliției orășenești sub supravegherea procurorului județean. Pe 3 ianuarie 1828 decizia Comitetului Miniștrilor a fost aprobată de țar. Drept consecință a deciziilor sus-pomenite duma și consiliul breslelor din Bălți au fost desființate[50].

Dar în anul 1828, odată cu aplicarea prevederilor *Așezământului* din 29 februarie, duma și consiliul breslelor au fost restabilite. Proprietarul Catargi s-a adresat iarăși Cârmuirii regionale cu aceeași cerere – de a desființa duma și consiliul breslelor. Cârmuirea regională i-a adresat lui M. Vorontov cererea, fiindcă soluționarea problemei nu ținea de competența sa. În același timp, Cârmuirea regională a propus ca în cazul desființării dumei și consiliului de breaslă din Bălți atribuțiile lor să fie exercitate de magistratura orășenească, condusă de un staroste ales de locuitorii orașului. M. Vorontov aprobă cererea lui P. Catargi și, prin intermediul Ministerului de Interne, cererea e trimisă la Senat spre soluționare[51]. În septembrie 1828 Iordache Catargi, fiul lui P. Catargi a reactualizat cererea tatălui său. La 3 februarie 1831 țarul a aprobat decizia Comitetului Miniștrilor de a lichida duma și consiliul breslelor din orașul Bălți și transmiterea atribuțiilor lor magistraturii orășenești în frunte cu un staroste ales de locuitorii orașului[52]. Așezământul din 1828 a stabilit strict modalitatea de subordonare a instituțiilor administrative basarabene autorităților centrale. După cum s-a menționat, guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei era subordonat Senatului. Instituțiile executive erau subordonate Senatului, ministerelor și guvernatorului general. Instituțiile economice se subordonau ministerelor de resortul cărora ținea activitatea rea- lizată. Judecătoriile regionale se aflau în subordinea Senatului.

Supravegherea tuturor instituțiilor regiunii o înfăptuia guvernatorul general. Au fost delimitate strict raporturile dintre instituțiile administrative, economice și judecătorești ale regiunii[53].

Conform paragrafului 62 al *Așezământului din 1828* limba română a fost eliminată din instituțiile basarabene. Numai în caz de necesitate se prevedeau de traduceri din rusă în română[54]. Astfel, limba rusă a devenit limbă obligatorie în administraie, fapt ce a contribuit la accelerarea procesului de deznaționalizare a instituțiilor și a populației din regiune.

Introducerea noului regulament de administrare a Basarabiei în anul 1828 a provocat nemulțumiri în rândurile boierilor locali. Guvernatorul civil interimar al Basarabiei, P. Curic, în raportul său din 25 mai 1828 către M.S. Vorontov, îi comunica că nobilii basarabeni sunt deprimați de faptul introducerii noului regulament administrativ și aveau intenția să trimită o delegație la țarul Nicolae I[55].

În aceași perioadă, în Basarabia nu se mai produc manifestări active în apărarea instituțiilor administrative, a legilor și tradițiilor locale. Între anii 1828–1830 o bună parte din nobilii basarabeni, care anterior participaseră la administrarea Basarabiei s-au refugiat în Moldova, printre ei fiind și mareșalul regional al nobilimii, Bașotă[56]. În 1847 vechile tagme sociale privilegiate moldovenești au fost suprimate[57]. O bună parte din nobilimea basarabeană a fost atrasă de către autorități prin atribuirea a diferite privilegii și titluri, moșii, rusificându-se treptat.

Una din metodele de atragere a nobilimii locale de partea Rusiei era acordarea posibilității, pentru nobilii locali, de a se angaja în serviciul de stat. În Rusia, la funcțiile de stat aveau acces, în primul rând, dvorenii și copii lor. Vârsta minimă de angajare în serviciu era de 16 ani. La primirea în serviciul de stat se ținea cont de următoarele criterii: provinienţa socială, vârsta și studiile. Erau angajaâi doar tinerii care absolviseră instituții de învățământ ruse ori au primiseră educație pro-rusă în familie. Nobilii străini puteau fi angajați în serviciul de stat doar dacă prezentau acte ce ar fi confirmat descendența lor nobilă și primirea cetățeniei ruse. Ei erau angajați prin decizii speciale ale Senatului. Procedura menționată nu se referea la oamenii de știință ce posedau titluri științifice și la medici.

Analizând urmările *Așezământului din 1828* pentru Basarabia, I.G. Pelivan afirma: „De acum înainte totul se face după modelul rusesc.Toți funcționarii ruși, începând cu guvernatorul, continuând cu prelații, prefecții, judecătorii, jandarmii etc… și terminînd cu comisarii de poliție, se pun cu aprindere la lucru. Scopul lor e deznaționalizarea popo- rului moldovenesc și introducerea în Basarabia a spiritului rusesc. Pentru a atinge această țintă guvernul rus nu cruța nici un mijloc“[58].

Generalizând materialul prezentat formulăm următoarele concluzii:

– Imperiul Rus, fiind preocupat de interesele sale politice în Balcani a recurs la consolidarea și centralizarea sistemului de administrare a Basarabiei. Stabilitatea politică, în accepția autorităților ruse, putea fi menținută doar pe calea suprimării oricăror manifestări naționale și a introducerii aici a instituțiilor administrative rusești, așa cum s-a procedat și în alte periferii naționale ale Imperiului Rus.

– Sistemul instituțiilor administrative prevăzut de *Așezământ* s-a constituit definitiv către mijlocul anilor '30 și s-a menținut până la realizarea reformelor în anii '60-'70 ai secolului al XIX-lea. Perioada examinată este caracterizată de o centralizare și birocratizare excesivă a sistemului administrativ al regiunii. A fost determinat strict modul de subordonare a instituțiilor basarabene autorităților centrale rusești.

– Spre deosebire de etapa precedent, o mai mare atenție a fost acordată administrației județene.

Au fost realizate modificări structurale, fiind implementate instituții și funcții caracteristice modelului rusesc de administrare. Prin regulamente și decizii oficiale au fost stabilite strict competențele instituțiilor și funcționarilor județeni.

– A fost menținut și instituționalizat modul specific de administrare a emigranților transdanubieni, cărora le era atribuit rolul de sprijin social al țarismului în regiune.

– Nobilimea locală și-a pierdut privilegiul de a participa și a influența procesul de administrare a Basarabiei. După 1828 funcționarii instituțiilor administrative și judiciare erau selectați și numiți în funcții de autoritățile ruse. Principiul eligibilității personalului administrativ e omis, de altfel, ca și limba română și legile și tradițiile locale din administrație și justițe.

Rezistența nobilimii basarabene față de politica de rusificare promovată de autoritățile ruse centrale se reduce substanțial.

– Basarabia își pierde calitatea de entitate administrativă distinctă în cadrul Imperiului Rus, fiind

inclusă în componenţa guvernământului general al Novorosiei şi Basarabiei.

3.2. Uniformizarea instituţiilor administrative regionale şi locale cu structurile administrative ale Imperiului Rus

A doua jumătate a secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX constituie o perioadă caracterizată de o evoluţie mai lentă a procesului administrativ în Basarabia. Regiunea încetase de a mai fi un instrument de influenţă în politica externă a Imperiului Rus. Acest moment a şi influenţat atitudinea oficialilor ruşi faţă de problema administrării regiunii. Basarabia, jucându-şi rolul ce i-a fost atribuit de regizorii politicii externe ruseşti, a fost transformată într-o gubernie rusească obişnuită, cu sistemul administrativ respectiv. În literatura de specialitate, fiind deja elucidate unele aspecte legate de această perioadă, vom insista asupra următoarelor obiective: caracteristica succintă a sistemului gubernial de administrare şi evidenţierea rolului guvernatorului în acest sistem; elucidarea structurii de administrare a zemstvelor; relevarea sistemului de administrare a oraşelor; instituirea în Basarabia a instituţiei nacealnicului local (земский начяльник). Categoric, urmările Războiului Crimeii (1853 – 1856) au pus autocraţia rusă în situaţia de a găsi modalităţi ce i-ar asigura supravețuirea. Guvernul ţarist a conştientizat faptul că, pentru a menţine puterea politică sunt necesare unele cedări de a acomodaare ale vechiului edificiu al autocraţiei la noile condiţii de după războaiele napoleoniene şi în pragul revoluţiilor de la 1848. Aceasta, considerăm, este explicaţia de fond a politicii de reformare realizată de autocraţia rusă. Prin actul de la 19 februarie 1861 este desfiinţată şerbia. Schimbarea temeliei pe care se baza construcţia statală a Rusiei a necesitat ajustarea suprastructurii la noile condiţii, fiind realizate reforme în administraţie, justiţie, finanţe, învăţământ, în presă şi în armată. Menţionăm faptul că Basarabia şi-a menţinut aparenţele neînsemnatelor particularităţi locale în administraţie până la realizarea acestor reforme în anii ‘60-‘70 ai secolului al XIX-lea. În această perioadă se desăvârşeşte procesul de lichidare a particularităţilor locale şi de uniformizare a administraţiei basarabeane cu administraţia guberniilor centrale ale Rusiei. Considerăm afirmaţia autorului V. Zelenciuc despre faptul că guvernul ţarist a lichidat particularităţile locale în administraţia Basarabiei tocmai la sfârşitul secolului al XIX-lea[1] puţin exagerată şi insistăm asupra faptului că acest lucru s-a realizat odată cu aplicarea reformelor menţionate. „Din a doua jumătate a secolului trecut Basarabia nu mai constituia un obiect de griji deosebite pentru Imperiul Rusesc“- constata P. Cazacu[2].

Pe 22 noiembrie 1873 Senatul a examinat raportul ministrului de Interne despre transformarea Basarabiei în gubernie şi despre lichidarea Consiliului regional. Această propunere a obţinut avizul favorabil al Consiliul de stat al Rusiei şi a fost aprobată de Alexandru al II-lea pe 7 decembrie 1873[3]. Această decizie a fost doar o constatare juridică a realităţilor existente la acel moment.

Deci, după aplicarea reformelor, în Basarabia a fost instaurat un sistem de administrare tipic rusesc. În fruntea ierarhiei administrative guberniale se situa guvernatorul, care era declarat oficial „stăpânul guberniei“. Anual, el era obligat să inspecteze gubernia încredinţată şi să întocmească un raport despre situaţia guberniei către ţar. Constatăm că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, spre deosebire de perioada anterioară, lucrul acesta era înfăptuit cu o mai mare regularitate.

Guvernatorul prezida un şir de instituţii şi diverse comitete guberniale menite să contribuie la buna administrare a regiunii. De fapt, prin intermediul acestor comitete guvernato- rul supraveghea activitatea instituţiilor administrative ale guberniei, inclusiv a celor apărute în urma reformelor. Enumerăm comitetele mai sus pomenite: Comitetul statistic, Comitetul pentru recrutări[4], Instituţia zemstvelor şi a oraşelor, Comitetul pentru controlul treburilor guberniale, Comitetul pentru societăţi, Comitetul pentru comerţ, Comitetul pentru impozite industriale, Comitetul pentru credit mărunt, Comitetul pentru industrii şi mine, Comitetul pentru închisori, Instituţia asigurărilor muncitoreşti, Comitetul pentru evaluări, Comitetul agrar, Comitetul pentru ocrotirea pădurilor, Comitetul pentru băuturile alcoolice[5].

Conducerea acestor instituţii, cu diverse domenii de activitate, făcea obiectul muncii guvernatorului ineficient. Conform calculelor lui A. Zaşciuc, guvernatorul, în 1080 ore de activitate anuală, trebuia să soluţioneze 7.000 de cazuri şi să semneze 80.000 de adrese, astfel că într-o oră trebuia să soluţioneze

7 cazuri și să semneze 80 de acte[6].

După atentatul asupra țarului din aprilie 1866, în Rusia se începe o perioadă de reacțiune. Pe 22 iulie 1866 Comitetul Miniștrilor a adoptat o hotărâre despre consolida- rea puterii guvernatorilor. Lor le-a fost acordat dreptul de a controla activitatea tuturor instituțiilor civile ale regiunilor încredințate, indiferent de subordonarea lor departamentală. Astfel, judecătorii, care se considerau independenți după reformarea sistemului judi- ciar, acum erau supravegheați și influențați de guvernator. Guvernatorul putea suspenda activitatea societăților și a cluburilor particulare în cazul când observa în activitatea lor lucruri contrare ordinii de stat, securității publice și moralei[7]. În anii '80 guvernatorul a căpătat dreptul de a controla totalmente activitatea instituțiilor judecătorești: el aproba listele persoanelor ce aveau dreptul să fie alese judecători de pace și listele juraților. Din 1904 guvernatorul e numit președinte al Consfătuirii speciale alcătuită din șeful jandarmeriei guberniale și procurorul gubernial. De competența acestui organ era cercetarea infracțiunilor contra statului.

Guvernatorul conducea Cârmuirea gubernială, care se transformase în această peri- oadă într-un simplu organ executiv pe lângă guvernator. Cârmuirea gubernială avea în componența sa următoarele secții: administrativă, poliție, justiție, contabilitate, evrei și străini, sanitară, veterinară, construcții, hotărnicii[8]. În schimb, crește rolul cancelariei guvernatorului. Cancelaria guvernatorului avea următoarele competențe: inspecția guberniei; alcătuirea rapoartelor către împărat; chestiunile confidențiale; chestiunile zemstvei; alegerile nobilimii; pașapoartele pentru străinătate; întrebuințarea armatei în cazurile necesare; chestiunile cu caracter de urgență[9].

Evoluția sistemului administrativ al Basarabiei în această etapă a fost marcată de introducerea în regiune a noilor instituții administrative – zemstvele. Instituția zemstvei a apărut în condițiile crizei social-economice și politice existente în Rusia, din necesitatea de a adapta absolutismul la noile exigențe ale dezvoltării capitaliste. Erau necesare noi principii de constituire a administrației locale și un nou mecanism de administrare. Astfel, îca rezultat al luptei diferitelor grupări în interiorul cercurilor guvernante ale Rusiei și sub presiunea crizei social-politice, a apărut o nouă structură în sistemul administrativ rus – zemstva.

La 1 ianuarie 1864, după discutarea în Consiliul de Stat al Rusiei, a fost aprobat de către țarul Alexandru al II-lea Regulamentul despre instituțiile zemstvei guberniale și județene. Acest regulament a fost aplicat doar în 34 gubernii.

Reforma zemstvei n-a fost realizată în Siberia, guberniile Astrahan, Arhanghelsk și Orenburg, unde numărul de nobili era redus. Zemstva n-a fost instituită nici la periferiile naționale ale Rusiei: Polonia, Lituania, Caucaz, Kazahstan și Asia Mijlocie. Dar nici în cele 34 de gubernii menționate mai sus, instituțiile zemstvei nu au fost introduse concomitent. Către începutul anului 1866 existau zemstve în 19 gubernii, în 1867 în încă în 9 gubernii, iar între 1868–1879 zemstvele au fost extinse și asupra celorlalte 6 gubernii[10].

Zemstvele au fost introduse în Basarabia în anul 1869. Procesul introducerii zemstvelor în Basarabia s-a extins în timp datorită nehotărârii manifestate atât de autorită/ile provinciale, cât și de cele centrale rusești.

Autoritățile provinciale presupuneau că între zemstve – exponente al interesului local și autoritățile administrative – exponente ale puterii centrale rusești vor apărea disensiuni. Erau îngrijorate și de faptul că în condițiile Basarabiei zemstvele puteau evolua în centre de promovare a ideilor naționale. În același timp, autoritățile centrale, cât și cele locale vedeau în zemstve un instrument de atragere a nobilimii locale de partea autorităților ruse.

Factorul extern a influențat și el asupra introducerii zemstvelor în Basarabia; introducerea în regiune a instittiilor zemstvei era deopotrivă un act politic și propagandistic: Rusia ar fi demonstrat, prin exemplul Basarabiei, că este un stat care promovează reforme burgheze și că posedă un sistem de administrare superior celor existente în statele vecine.

Introducerea zemstvelor în Basarabia s-a reținut și din cauză că autoritățile rusești erau de părere că până la rezolvarea problemei țărănești în Basarabia e prematur să introduci aici noile structuri ale administrației locale. În anul 1867 guvernatorul P.A. Antonovici – în memoriul său referitor la administrarea regiunii – relata: „Una dintre cele mai impor- tante probleme în administrarea Basarabiei o constituie relațiile funciare între moșieri și țărani; …moșierii folosesc orice prilej de a izgoni de pe

terenurile lor cât mai mulți țărani și astfel se eschivează de la împroprietărirea lor cu pământ ; iar țăranii, la rândul, lor refuză să îndeplinească prestații în folosul moșierilor …“[11].

Regulamentul din 19 februarie 1861 n-a afectat Basarabia din cauza inexistenței în regiune a țăranilor șerbi[12]. De aceea introducerea zemstvei a fost condiționată de rezol- varea problemei țărănești. La 14 iulie 1868 a fost publicat Regulamentul de organizare a țăranilor basarabeni, iar la 15 noiembrie 1868 – ukazul despre aplicarea în Basarabia a Regulamentului din 1864[13].

Acest regulament a fost extins asupra Basarabiei cu următoarele modificări:

- A fost stabilită mărimea terenurilor ai căror proprietari puteau participa la alegerile zemstvelor în cadrul colegiului electoral al proprietarilor funciari. În județele Chișinău, Orhei, Hotin – 200 deseatine, Bălți și Soroca– 250 deseatine, Bender și Akkerman – 300 deseatine.
- Răzeșii au fost repartizați la colegiul comunităților sătești, însă aceia care posedau terenuri în limitele arătate mai sus – șineau de colegiul electoral al proprietarilor funciari.
- Adunările zemstvei guberniale se convocau nu mai târziu de luna decembrie, iar cele județene nu mai târziu de luna octombrie.
- A fost stabilit numărul de consilieri în adunările de zemstvă județene la 320, iar în cea gubernială – 53 de membri[14].

Reforma zemstvei n-a fost aplicată în județul Ismail, format din ținuturile Ismail și Cahul retrocedate Rusiei în 1878, aici menținându-se instituțiile administrative românești[15].

Instituțiile zemstvei erau organizate pe două niveluri: județean și gubernial. Pentru ambele niveluri erau prevăzute două tipuri de instituții: organe de dispoziție – adunările de zemstvă județene și gubernială și organe executive – Consiliile de zemstvă (județe și gubernie).

Să examinăm modul de constituire a instituțiilor zemstvei. Ele erau formate în baza principiului electiv, consilierii în instituțiile suspomenite fiind aleși pe o perioadă de trei ani. Dreptul de a participa la alegeri în zemstvă îl aveau cetățenii ruși, cu excepția urmă- toarelor categorii de persoane: femeile și bărbații sub 25 de ani; persoanele condamnate; persoanele destituite din funcții; cei excluși din tagmele lor sociale; persoanele falite; cetățenii străini; evreii[16]. La baza sistemului electoral al zemstvei erau două criterii: cenzul de avere și apartenența socială.

Veriga principală în sistemul de organizare a zemstvei era **zemstva județeană**. Zemstva județeană era abilitată să cumpere, să vindă și să moștenească averi, să încheie contracte și să facă parte din justiție[17]. Alegerile în adunarea de zemstvă a județului aveau loc în cadrul a trei colegii electorale:

I. Colegiul proprietarilor funciari care includea nobilii locali și răzeșii ce posedau terenuri între 200 și 300 deseatine de pământ.

II. Colegiul orășenesc, alcătuit din negustori de toate ghildiile, proprietarii intreprinderilor comerciale și industriale cu o cifră de afaceri mi mare de 6.000 ruble, precum și proprietarii bunurilor imobiliare cu o valoare minimală de 500 ruble. Președinte al acestui colegiu electoral era primarul localității.

III. Colegiul sătesc din care făceau parte țăranii. Dar a fost admisă posibilitatea de a candida în colegiul nobilimii locale ca reprezentanți ai comunităților sătești. Alegerile în cadrul acestui colegiu se petreceau în mai multe etape:

1) adunarea satului, la care aveau dreptul să participe toți locuitorii colectivităților săteșt ce alegea reprezentanți în adunarea volostei;
2) adunarea volostei, la care erau aleși delegați pentru adunarea județeană;
3) adunarea județeană, prezidată de un judecător de pace, care alegea consilieri în adunarea de zemstvă județeană[18].

În Basarabia foștii mazili și ruptași, fiind în afara colectivităților sătești, nu luau parte la alegeri în instituțiile zemstvei[19].

Listele alegătorilor erau alcătuite de către serviciile corespunzătoare a fiecărei zemstve județene. Contestațiile referitoare la modul și corectitudinea alcătuirii listelor puteau fi adresate zemstvei guberniale. Listele candidaților nominalizați pentru alegerile în adunarea zemstvei trebuiau să conțină cel puțin 2/3 din numărul total de mandate. Lista persoanelor alese se înainta în termen de două zile spre aprobare guvernatorului.

Consilierii aleși în adunarea zemstvei, erau obligați să participe la ședințe. Erau admise doar patru cazuri de absență motivată:

a) lipsa căilor de comunicare,
b) cazul de boală,
c) decesul unei rude apropiate,
d) îndeplinirea unor activități speciale.

În caz de absență nemotivată, consilierul vinovat putea fi pedepsit cu votul a 2/3 din numărul membrilor Adunării zemstvei.

În Adunarea zemstvei județene erau și membri numiți: din partea statului (dacă statul avea proprietăți funciare în circumscripția zemstvei date); șefii administrației agriculturii și a ave- rilor statului; un delegat din partea Bisericii[20]. Adunarea zemstvei județene era convocată o dată în an, nu mai târziu de luna octombrie. Se puteau convoca și ședințe extraordinare, dar cu aprobarea Ministerului de Interne. Durata ședințelor adunării zemstvei era de 10 zile.

Membrii Adunării zemstvei județene își exercitau mandatele numai după ce depuneau jurământul în fața președintelui adunării. Președinte al adunării zemstvei judeșene era, din oficiu, mareșalul județean al nobilimii. Dintre membriii adunării era ales un secretar. Consilierii zemstvei nu erau remunerați pentru activitatea prestată. Deciziile zemstvei județene erau adoptate cu majoritate simplă de voturi, votul președintelui fiind decisiv.

Pentru ca deciziile zemstvei să fie legale trebuiau îndeplinite următoarele condiții:

– participarea a cel puțin 1/3 din numărul total al membrilor; dacă nu se întrunea numărul necesar de consilieri, ședința repetată putea fi convocată doar dacă erau prezenți nu mai puțin de 10 membri;

– pentru alegerea judecătorilor de pace era necesar un cvorum de minimum 12 membri[21].

După cum s-a menționat, organul executiv al zemstvei județene era consiliul zemstvei (Уездная земская управа), care avea următoarea componență: un președinte, un vicepreședinte și doi membri. Președintele consiliului era confirmat în funcție de către guvernator. Numărul membrilor consiliului zemstvei putea fi majorat cu aprobarea Ministerului de Interne. Durata mandatului membrilor consiliului județean al zemstvei era de trei ani. Membrii consiliului erau remunerați pentru activitatea prestată. Mărimea indemnizațiilor lor era stabilită de adunarea zemstvei județene. În activitatea sa consiliul era ajutat de cancelaria consiliului.

Aria activității zemstvelor a fost restrânsă la problemele administrative și gospodărești de importanță locală. De competența zemstvei județene șineau următoarele chestiuni: impozitele speciale în bani și în în natură; proprietățile și capitalurile zemstvei; drumurile și pădurile; poșta și telefoanele; instituțiile medicale și de caritate; asigurările mutuale; aprovizionarea; ajutor pentru săraci, orfani și handicapți; serviciul veterinar; învățămîntul public; sprijinirea agriculturii, industriei și a comerțului[22].

Nivelul următor în structura instituțiilor zemstvei era zemstvea gubernială, care era constituită în felul următor: fiecare zemstvă județeană alegea consilieri în Adunarea zem- stvei guberniale. Numărul consilierilor aleși de către zemstvele județene se stabilea prin metoda împărțirii numărului total al consilierilor județeni la 6; numărul obținut arăta câți consilieri trebuia să aleagă zemstva respectivă[23]. Numărul total al consilierilor aleși de zemstvele județene era de 36 persoane. Zemstva județului Chișinău alegea 6 persoane, Hotin – 6, Bender – 5, Bălți – 5, Orhei – 5, Soroca – 5, Akkerman – 4[24]. În afară de con- silierii aleși erau și consilieri numiți din partea statului: mareșalii județeni ai nobilimii; președinții consiliilor zemstvelor județene(azi am zice consiliile locale ale județelor); șefii serviciilor agriculturii, domeniilor statului și al coroanei[25]. Competențele zemstvei guber- niale erau aceleași ca și ale zemstvei județene, extinse la nivelul întregii gubernii.

Președinte al adunării zemstvei guberniale era numit, din oficiu, mareșalul gubernial al nobilimii basarabene. Zemstva gubernială era convocată în ședințe o dată pe an, după încheierea ședințelor zemstvelor județene, dar nu mai târziu de luna decembrie. Durata sesiunii nu putea depăși 20 de zile. Pentru ca ședințele să-și poată desfășura legal lucrările a fost stabilit cvorumul de cel puțin o treime din numărul total al consilierilor. Pentru alegerea judecătorilor era stabilit cvorumul de minimum 12 consilieri.

Deciziile erau adoptate prin majoritate simplă de voturi. Dacă voturile pentru și cotra erau în număr egal, votul președintelui era decisiv. Consilierii, pentru activitatea desfășurată în cadrul adunării zemstvei guberniale nu erau remunerați. E necesar de menționat următorul fapt: cu toate că, formal, s-a asigurat participarea diferitelor stări sociale la activitatea zemstvelor, numărul consilierilor aleși de

primul colegiu electoral era egal cu numărul consilierilor aleși de celelalte două colegii. Autoritățile ruse, pe lângă fap- tul că au admis participarea altor tagme sociale la administrarea locală, și-au concentrat eforturile asupra menținerii situației favorabile a nobilimii, care anterior domina categoric în structurile administrative de nivel județean și gubernial. Sistemul electoral al zemstvei, având la bază principiile cenzului de avere și al apartenenței sociale, a permis țarismului rus să asigure în zemstve predominarea „primei clase a imperiului" – nobilimea[26].

Reforma zemstvei, constata A. Boldur, „a fost realizată pentru a satisface pretențiile nobi- limii, care voia să fie compensată pentru pierderea drepturilor asupra țăranilor (desființarea șerbiei) printr-o reformă constituțională influențată de interesele nobilimii. Nu i s-a dat un parlament, ci numai o posibilitate de a influența, în limite restrânse, mersul vieții locale"[27].

Basarabia era o regiune în care predomina marea proprietate funciară. Către anul 1861(cu excepția județelor din sudul Basarabiei), nobilimea și clerul, care constituiau 3,3% din populație, dețineau 72% din pământul productiv al regiunii. În județele Hotin, Soroca, Orhei 94% din pământuri aparțineau moșierilor. Din 288.000 deseatine de pădure nobilimii și clerului le reveneau 268.000[28].

Zemstva a fost tratată de nobilimea locală ca un mijloc de satisfacere a propriilor interese, mai ales a celor economice. Chiar de la constituirea zemstvelor nobilimea a depus eforturi pentru a-și asigura prezența masivă în noile structuri administrative. În scopul obținerii majorității în instituțiile zemstvei, moșierii își înaintau candidaturile lor în cadrul celorlalte colegii electorale, tendință susținută și de autoritățile centrale rusești. Conform Regulamentului cu privire la instituțiile zemstvei, colectivităților sătești le era acordată posibilitatea de a-și alege drept consilieri reprezentanți ai altor tagme sociale. Nobilii basarabeni au profitat de această posibilitate. Folosind diferite procedee legale și mai puțin legale, au căutat permanent să-și asigure predominarea în zemstvele județene și în cea gubernială.

Primele alegeri în adunările zemstvelor au avut loc în anul 1869. Între anii 1869–1872, în adunările zemstvelor județene, nobilii constituiau 44,7% din numărul total de consi- lieri, între 1873–1875 erau 48,5%, iar între 1876–1878 deja 50%. În Adunarea zemstvei guberniale predominau categoric. În consiliile zemstvelor județene, de asemenea, pre- domina nobilimea: între 1869–1872 costituiau 64,5%, între 1891–1893 erau 72%, între 1894–1896 erau 74%, între 1897–1899 erau 77,8%. Cât privește consiliul zemstvei guber- niale, el era alcătuit în exclusivitate din reprezentanții nobilimii[29].

Deci, chiar de la constituire instituțiile zemstvei din Basarabia au fost dominate de nobi- lime, care, acționând prin prisma intereselor lor corporatiste, le-au transformat în mijloace de realizare a scopurilor proprii. O mare pondere în viața socială a Basarabiei o aveau câteva familii nobile, care și influenațu în mare măsură componența organelor zemstvei. Astfel, din cei 52 de consilieri aleși în Adunarea zemstvei guberniale pentru perioada 1881–1884, 18 consilieri erau rude și purtau aceleași nume de familie: patru frați Semigradov, doi Krupenski, doi Sinadino și alții. Aceași situație era și la nivelul zemstvelor județene[30]. Datorită componenței și activității sale zemstva din Basarabia era una din cele mai reacționare zemstve ale Rusiei, fiind caracterizată de contemporani ca o pată neagră pe fundalul zemstvei[31].

Zemstvele nu erau finanțate de către stat. Pentru a-și acoperi cheltuielile, zemstva a fost abilitată să colecteze taxe și impozite locale. Veniturile zemstvei erau formate din impozitarea veniturilor intreprinderilor industriale și comerciale precum și din taxele per- cepute pentru averea mobilă și imobilă[32].

Practic, majoritatea cheltuielilor zemstvei erau suportate de țărani, al căror pământ era împovărat cu plăți în folosul zemstvei de două ori mai mari ca moșiile nobilimii. Principalele articole de cheltueli erau întreținerea instituțiilor zemstvei, întreținerea diferitor instituții de stat, asistența socială, învățământul, asistența medicală și veterinară[33].

În grija zemstvelor au fost transmise chestiunile ce necesitau cheltuieli materiale și eforturi din partea birocrației, care, profitând de această ocazie și-a ușurat substanțial existența. Multe din atribuțiile zemstvei nu aveau nimic comun cu necesitățile locale (întreținerea încăperilor pentru arestați; asigurarea de locuințe pentru funcționarii organelor de poliție; convoierea arestaților; construirea și întreținerea drumurilor; asigurarea transportului pentru deplasarea funcționarilor de stat și altele), dar – datorită faptului că ele țineau de interesul statului – erau îndeplinite în mod obligatoriu de zemstve.

Zemstva a trezit, chiar de la crearea ei, suspiciuni pentru birocrația țaristă. Ținerea sub control strict

a activității instituțiilor zemstvei, limitarea competențelor și subordonarea ei administrației țariste a fost o grijă permanentă a autorităților imperiale.

Menționăm faptul că în momentul introducerii zemstvelor în Basarabia, statutul zemstvei fusese supus deja unor modificări în direcția limitării posibilităților și competențelor lor, pe care le enumerăm:
a) prin hotărârea Comitetului de Miniștri din 22 iulie 1866 instituțiile zemstvei au fost puse în subordinea directă a guvernatorilor;
b) conform unor circulare și a legii din 21 noiembrie 1866 zemstvelor le-a fost redusă baza de impozitare, ele fiind lipsite de dreptul de supune impozitării veniturile intreprinderilor comerciale și industriale;
c) în 1867 zemstvele au fost lipsite de posibilitatea de a comunica între ele și de a-și publica rapoartele de activitate fără permisiunea guvernatorului[34].

Zemstvele erau lipsite de orice atribute politice. Sfera de activitate a zemstvelor a fost foarte strict delimitată, reducându-se la „nevoile și foloasele locale". Cu toate că zemstva, formal, avea calitatea de organ al autoadministrării locale, în practică, ea nu fusese investită cu putere de constrângere. Pentru a obține îndeplinirea deciziilor adoptate, instituțiile zemstvei apelau la organele de poliție. Zemstvele se aflau sub tutela și controlul total al funcționarilor și instituțiilor de stat, începând cu acelea de nivel local și până la ministrul de Interne, sub a cărui strictă supraveghere se aflau zemstvele. Lucrările adunării zemstvei guberniale erau deschise și închise, în mod obligatoriu, de către guvernator. El și ministrul de Interne puteau anula orice decizie a zemstvei dacă ea, după părerea lor, contravenea intereselor statului. Deciziile zemstvei erau irealizabile fără avizul favorabil al guvernatorului sau a ministrului de Interne. La 12 iunie 1890 a fost aprobat un nou regulament despre zemstve. Formal, au fost menținute principiul reprezentativ și modul electiv de constituire a zemstvelor, dar au fost substanțial diminuate.

Colegiul proprietarilor de pământ a fost transformat în colegiul nobilimii, cenzul de avere fiind micșorat de două ori, iar numărul consilierilor aleși de acest colegiu a fost majorat pe contul celorlalte două colegii. Țăranii au fost privați de posibilitatea de a-și alege reprezentanții direct în zemstve. Conform noului regulament ei alegeau doar candidați pentru consilieri. Din rândul acestor candidați, Congresul județean al nacealnicilor locali (земские начальники – șefii locali) numea consilieri care erau confirmați de guvernator.

Aceste modificări au asigurat dominarea deplină a nobilimii în zemstvă.

A fost constituită o nouă verigă intermediară între zemstve și guvernator – instituția gubernială pentru problemele zemstvei, care era abilitată să supravegheze activitatea zemstvelor și supunea procedurii de cenzură deciziile adoptate de acestea.

Ca rezultat al modificărilor operate, zemstva a căpătat un conținut corporativ-nobiliar, având competențe și posibilități limitate și foarte strict supravegheate de instituțiile de stat. Guvernatorul controla pe deplin orice formă de activitate a zemstvei, având următoarele prerogative: confirma președintele consiliului zemstvei guberniale; aproba bugetele zemstvei județene și a celei guberniale; supraveghea alegerile pentru zemstve; aproba deciziile adunărilor zemstvelor; putea suspenda deciziile zemstvelor care contraveneau intereselor statului.

Analizând structura, modul de constituire, activitatea și raporturile cu instituțiile de stat, constatăm că zemstva, intitulată pompos organ al autoadministrării locale, nu a fost altceva decât un instrument de realizare de către autocrația rusă a politicii și a intereselor sale.

Calitatea zemstvei de organ reprezentativ al autoconducerii locale era diminuată de un șir de factori care subminau temelia însăși pe care zemstva fusese edificată. La originea tuturor imperfecțiunilor zemstvei, constata P. Gore, era falsitatea teoriei sociale de autoadministrare pusă la baza ideii de zemstvă[35]. Susținem această afirmație și menționăm că între ceea ce sa declarat și ceea ce s-a realizat a fost o mare deosebire. Zemstva, reprezentativă și electivă, era în realitateun mod de organizare administrativă de castă, constituită în baza principiului cenzitar. Baza socială a zemstvei era foarte redusă; între masele țărănești care constituiau majoritatea populației și instituțiile zemstvei nu existau conexiuni. Zemstva, reprezentată în mare parte de nobili – proprietari ai terenurilor agricole, în activitatea ei nu ținea cont de necesitățile țărănimii – dependentă de acești proprietari. Neacceptarea de către populație a zemstvei era accentuată și de faptul că marea majoritate a funcționarilor zemstvei o

con- stituiau rușii sau străinii pro-ruși (80 – 90%)[36]. La implementarea instituțiilor zemstvei în Basarabia nu s-a ținut cont de particularitățile locale, ele fiind tratate de locuitori ca elemente eterogene, străine tradițiilor naționale. Chiar de la înființare zemstvele au fost puse sub controlul strict al statului, acreditându-se ideea că ele sunt instituții improprii autocrației ruse. În același timp autoritățile se distanțau de necesitățile locale, trecându-le pe seama zemstve- lor. Fiind lipsită de putere executorie și limitată în ce privește resursele financiare, zemstva a fost transformată după organizare ca o componentă complementară a administrației de stat. Deși consilierii consiliilor de zemstvă erau aleși, ei erau responsabili în fața autorităților (și nu a alegătorilor) ca și funcționarii instituțiilor de stat (numiți de stat).

Studierea activitatății zemstvelor în Basarabia denotă că ele au fost un mijloc de rusificare, mai ales a nobilimii basarabene, care, pentru a se încadra în activitatea zemstvei, avea nevoie de „cultură rusească, trebuiau diplome rusești, trebuia să lucrezi cu guvernul conform ideilor guvernului, la stârpirea limbii și a obiceiurilor strămoșești, la rusificarea neamului tău“[37]. Cu toate meritele sale în domeniul activității gospodărești locale, zemstva a fost, totuși, o unealtă docilă, folosită abil de autoritățile ruse cu scopul realizării politicilor sale în regiune.

Pe 16 iunie 1870 țarul Alexandru II a aprobat un nou *Regulament de administrare a orașelor*. Pe 22 august la Chișinău s-a constituit Instituția regională pentru chestiunile orășenești, în sarcina căreia a și fost pusă realizarea reformei orășenești în Basarabia. Noul Regulament de administrare a orașelor a fost aplicat în orașele Chișinău, Akkerman, Bender, Hotin, Soroca și în trei târguri: Păpușoi, Turlaci, Șabo[38].

La începutul anului 1871 au avut loc alegerile în duma din Chișinău, care și-a început activitatea pe 22 martie[39]. Orașele Bălți și Orhei, situate pe terenuri private, erau admi- nistrate, începînd cu anul 1877, de o administrație simplificată, alcătuită din staroste și doi ajutori. Ulterior, practica folosirii administrațiilor simplificate pentru orașele mici a fost legalizată de prevederile Regulamentului pentru administrarea orășenească din 1892, care prevedea următorul mecanism de constituire a administrației în orașele mici: adunarea proprietarilor de case alegea un grup de 12–16 împuterniciți care alegeau starostele orașului și unu sau doi ajutori ai săi. Administrația orășenească era alcătuită din duma orășenească – organ de dispoziție și din Consiliul orășenesc – organ executiv. Aceste organe erau constituite pe baza principiului electiv, fiind alese de către contribuabilii stabiliți în oraș. Alegătorii erau divizați în trei categorii, după mărimea impozitelor plătite (o treime fiecare categorie): prima categorie includea pe cei mai mari contribuabili; a II-a categorie – contribuabilii mijlocii; a III-a categorie, cea mai numeroasă, a plătitorilor de sume mici. Fiecare colegiu electoral alegea un număr egal de consilieri. Sistemul electoral al dumei orășeneti asigura predominarea numerică a nobilimii și a negustorilor stabiliți în orașe. Candidații în consilieri ai dumei orășenești trebuiau să corespundă următoarelor condiții: să aibă cetățenie rusă; să aibă vârsta de 25 ani împliniți; să corespundă unui cenz de avere prestabilit; să nu aibă datorii sau imobile ipotecate.

Duma alegea consiliul orășenesc compus din primar (городской голова) și membrii Consiliului. Primarul conducea și coordona activitatea ambelor organe. Primarii orașelor reședință de județ erau confirmați în funcții de către guvernator, iar primarul Chișinăului de către ministrul de Interne. Consiliul avea o cancelarie cu vreo câteva secții, fiecare secție fiind responsabilă de un domeniu concret de activitate. Activitatea dumelor și a consiiliilor orășenești era strict supravegheată de Instituția regională pentru chestiunile orășenești[40].

Contrareforma din 11 iunie 1892 a modificat sistemul electoral al administrației orășenești, introducând pentru electori cenzul de avere. Dreptul de a alege îl aveau doar orășenii care posedau avere imobilă în valoare de 1.000–1.500 ruble în orașele de subordonare gubernială și 300 ruble în orașele de subordonare județeană.

Ca urmare a acestei reforme s-a redus considerabil numărul alegătorilor și în același timp s-a majorat numărul nobililor aleși în organele administrative orășenești. Astfel, în 1871, când au fost constituite dumele orășenești, nobilii constituiau 19,4 %, iar în 1894 – 70,2 % din numărul total al consilierior aleși în dumele orășenești[41].

Competențele dumelor orășenești se reduceau la rezolvarea problemelor gospodărești de nivel local cum ar fi amenajarea orașelor, problemele gospodărești ale instituțiilor medicale și de învățământ,

susținerea comerțului și a industriei locale, asigurarea măsurilor de protecție antiincendiară și altele. Dumele erau obligate să întrețină poliția orășenească, echipa de pompieri, închisorile și cazărmile situate pe teritoriul orașului (50–60% din cheltuielile dumei). Aceste cheltuieli erau obligatorii. Ceea ce rămânea era cheltuit pentru necesitățile orașului.

Izvorul principal de venituri ale dumei orășenești era impozitarea proprietăților imobiliare, veniturile intreprinderilor comerciale și industriale. Duma a fost abilitată să colecteze impozite, însă mărimea lor a fost stabilită prin lege și nu putea depăși 1% din costul proprietății imobiliare sau a venitului. Încă o sursă de venit a dumei erau terenurile, întreprinderile și edificiile aflate în proprietatea orașului. Ca și zemstvele, organele administrării orășenești n-au fost investite cu putere executorie. Orice decizie a dumei orășenești era executorie doar în cazul când era aprobată de administrația gubernială. Activitatea organelor autoadministrării orășenești se afla sub controlul strict al instituțiilor și funcționarilor de stat, fiind transformate în organe complementare cu menirea de a întreține instituțiile de stat și pentru soluționarea problemelor locale având caracter gospodăresc.

În aprilie 1869, Consiliul de Stat al Rusiei a decis realizarea în Basarabia a reformei judiciare. Au fost instituite judecătoria de circumscripție și judecătoriile județene, care și-au început activitatea în decembrie 1869[42].

La nivel local s-a menținut divizarea administrativ-teritorială în județe. În fruntea sistemului instituțiilor administrative județene se situa ispravnicul, care și în a doua jumătate a secolului al XIX –lea și-a menținut prerogativele și posibilitatea de a influența activitatea tuturor instituțiilor situate pe teritoriul județului încredințat.

Prin anul 1870 în Basarabia a fost extins sistemul administrației de voloste (plasă) asupra tuturor localităților rurale din regiune[43]. Trebuie să menționăm faptul că, până la această dată, satele basarabene sau fost administrate, în general, conform tradițiilor administrative moldovenești44. În județul Hotin au fost instituite 10 voloste; în Chișinău – 13; Orhei – 13; Bălți – 9; Soroca – 12; Bender – 4; Akkerman -144. Ulterior, în unele județe divizarea administrativă în voloste a fost modificată și, în anul 1890, se prezenta în felul următor: județul Hotin – 12, Bender – 11, Akkerman – 28, Bălți – 10, Orhei – 15[45].

Volostea întrunea câteva sate cu un număr de locuitori de la 300 la 2.000. Reședința volostei se stabilea în satele care aveau biserici ori se situau mai în centrul volostei. Administrația volostei era alcătuită din adunarea volostei; şeful de voloste; cârmuirea volostei; judecătoria de voloste. Adunarea volostei era alcătuită din cârmuirea volostei, administrația satelor și din reprezentanți aleși de la fiecare 10 curți țărănești. Adunarea volostei avea următoa- rele atribuții: alegea șeful de voloste și judecătorii de voloste; alegea reprezentanți pentru adunarea de desemnare a candidaților în Adunarea zemstvei județene; numea și revoca funcționarii volostei și le stabilea salariul; aproba sentințele pronunțate de adunările satelor; supraveghea activitatea de colectare a impozitelor; aproba devizul de cheltueli al volostei; asigura întreținerea școlilor, depozitelor alimentare și a serviciilor de asistență socială; elabora măsuri de asigurare a averii locuitorilor contra calamităților naturale și a incendiilor[46].

Șeful de voloste era ales pe un termen de trei ani și era abilitat să exercite funcții cavțnd caracter administrativ și polișienesc pe teritoriul volostei. În subordinea sa erau staroștii sătești și cârmuirea volostei care era alcătuită din starostii satelor, perceptori, unu – doi consilieri și un secretar. Sarcina principală a acestei instituții era colectarea impozitelor de la locuitorii volostei. Un rol important i se atribuia secretarului, de competența sa fiind ținerea registrelor de impozitare a volostei, lucrările de secretariat și corespondența cu organele ierarhic superioare.

În afară de această divizare, județul mai era împărțit în circumscripții polțienești con- duse de pristavi și circumscripții administrativ-judecătorești în frunte cu nacealnicii locali.

Fiecare județ a fost divizat în patru asemenea circumscripții[47]. Ulterior numărul lor a fost modificat și la începutul secolului XX exista următoarea situație: în județul Chișinău – 5 circumscripții; Orhei – 7; Bălți – 5; Soroca – 5; Hotin – 8; Bender – 5; Akkerman – 8[48].

Introducerea instituției nacealnicilor locali conform Regulamentului cu privire la nacealnicii locali de circumscripție din 12 iulie 1889 a fost una din cele mai reacționare contrareforme ale anilor '80 – '90 ai secolului al XIX-lea, urmărindu-se restabilirea puterea moșierilor asupra țărănimii, pierdută parțial după reforma din 1861. Odată cu instituirea funcției de nacealnic local au fost desființate instituțiile județene pentru problemele țărănești, instituite în 1874 și judecătoriile de pace introduse

conform reformei judiciare din 1864. Funcțiile îndeplinite de aceste instituții au fost transferate nacealnicilor locali. În județe a fost instituit congresul județean al nacealnicilor locali, care era alcătuit din două componente: administrativă și judiciară. Nacealnicul local era numit în funcție de ministrul de Interne la propunerea guvernatorului şi a mareşalului regional al nobilimii. El îndeplinea funcții administrative, judiciare și polițienești; supraveghea și controla activitatea instituțiilor sătești și de voloste. La aceste funcții puteau accede doar nobilii. Candidatul la această funcție trebuia să întrunească următoarele condiții: a) cenzul de avere (200 desetine de pământ sau proprietate imobiliară în valoare de 7.500 de ruble); b) studii superioare; c) stagiu minimal de trei ani de exercitare a uneia din următoarele funcții: judecător de pace, mijlocitor de pace, membru al instituției guberniale pentru problemele țărănimii. În lipsa candidaturilor ce ar fi întrunit condițiile enumerate, se admitea numirea oricăror nobili aflați în serviciul administrativ sau militar, indiferent de stagiu și studii, dar pentru această categorie cenzul de avere se dubla. Ministrul de Interne, putea numi, „în cazuri deosebite", pe oricare din nobilii locali. Mai târziu, în 1904, condițiile enumerate, necesare pentru ocuparea funcției de nacealnic local au fost anulate.

La nivelul satelor se convocau Adunările satelor, care aveau următoarele prerogative: alegea și revocarea conducerii satului; administrarea pământurilor satului; supravegherea stăreii sanitare a satului; stabilirea cuantumului cheltuielilor colectivității sătești; sta- bilirea cotei de impozitare pentru locuitori; asigurarea campaniei de recrutare; măsuri de aprovizionare a locuitorilor; alegerea de candidați pentru funcția de judecător de voloste; numirea de tutori pentru minori și persoane handicapate; excluderea din colectivitate a celor ce s-au compromis[49].

Satul era administrat de un staroste, doi ajutori, un sutaş – comandantul poliției sătești – și un secretar. Starostele era ales de Adunarea satului și avea următoarele competențe și atribuții: convoca, conducea și putea dizolva Adunările sătești; executa hotărârile Adunărilor sătești și ale instanțelor superioare; era responsabil de starea patrimoniului sătesc; supraveghea achitarea la timp de către locuitori a impozitelor; era responsabil pentru menținerea ordinii publice în sat.

Starostele era investit cu putere de constrângere; pentru săvârșirea de către locuitori a delictelor mărunte putea aplica următoarele pedepse: lucrări obștești până la trei zile, amendă de până la o rublă, arest de până la două zile.

Un regim administrativ deosebit a fost menținut în sudul Basarabiei. Pe o perioadă de 22 ani (1856–1878) porțiuni ale județelor Chișinău, Cahul, Akkerman și cârmuirea orășenească Ismail s-au aflat în componența statului român. Aici s-a revenit la structura administrativă moldovenească. Au fost formate două ținuturi (Cahul și Ismail) împărțite în ocoale. Coloniștilor le-au fost menținute privilegiile declarate de autoritățile rusești. Așezările coloniștilor și satele aflate pe domeniul statului (practic, întreg ținutul Ismail) au fost trecute sub jurisdicția departamentului de finanțe.

În 1864 se realizează reforma administrativă, în stânga Prutului fiind create trei județe: județul Cahul alcătuit din trei plase cu 46 de comune rurale; județul Bolgrad, care avea în componența sa coloniile și domeniile statului; județul Ismail, care cuprindea doar comunele urbane Ismail, Chilia, Reni, Vâlcov și comunele rurale Nicolaevka și Tuzla.

Județul era o subdiviziune administrativă de tip românesc, investită cu putere publică și personalitate juridică și avea drepturi patrimoniale. Era condus de un consiliu, format din câte doi membri aleși din fiecare plasă, care se convoca o dată pe an. Consiliul alegea un Comitet permanent format din trei membri permanenți și trei supleanți pe un termen de patru ani. Comitetul era prezidat de prefect – reprezentantul guvernului în teritoriu. Fiecare plasă era administrată de un subprefect. Comunele erau conduse de consiliul comunal și de primar, instituții alese de locuitorii comunei.

După anexarea acestor județe la Imperiul Rus, au fost menținute aici până în anul 1899 formele existente de administrare și divizarea administrativ- teritorială în comune urbane și rurale[50].

Astfel se prezenta sistemul administrativ al Basarabiei la hotarul dintre secolele al XIXlea și al – al XX-lea. Organizarea și funcționarea sistemului administrativ implementat în Basarabia nu se deosebea de cel ce funcționa în restul Imperiului. Acest sistem s-a menținut până la căderea țarismului în februarie 1917.

Generalizând cele expuse anterior, conchidem:

– În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, odată cu modificarea situației geopolitice a

Imperiului Rus, se corectează și obiectivele de politică externă. Basarabiei îi este retras privilegiul de a fi o vitrină pentru popoarele balcanice și provincia e omisă din agenda preocupărilor speciale ale guvernanților ruși.

– Evoluția sistemului administrativ în etapa examinată a fost marcată de implementarea în regiune a zemstvelor. Zemstva ca unitate administrativă a fost instituită din nevoia de a adapta Imperiul Rus la noile exigențe ale dezvoltării capitaliste și a fost un instrument folosit de autocrația rusă pentru realizarea politicii sale coloniale.

– Sfera de activitate a zemstvelor a fost foarte strict delimitată, reducându-se la „nevoile și foloasele locale". Zemstvele erau lipsite de funcții politice și se aflau sub controlul total al instituțiilor de stat.

– Cu toate că era strict „tutelată" de autorități, zemstva își alegea, totuși, organele sale de conducere, își determina propria structură și principalele direcții de activitate, ce reieșeau din sursele financiare disponibile.

– Perioada realizării reformelor administrative de la hotarul anilor '60-'70 ai secolului al XIX-lea reprezintă etapa finală a procesului de implementare a sistemului rusesc de administrare în Basarabia. Sunt lichidate orice manifestări naționale în toate sferele vieții sociale și regiunea e transformată în gubernie. Astfel se încheie controversatul proces de implementare a regimului țarist de administrare în Basarabia, sistem ce se menține până la revoluția din 1917, cu un an înaintea Marii Uniri a Basarabiei cu România.

Încheiere

Politica administrativă promovată în Basarabia în primii ani de ocupație era impusă de necesitatea consolidării succeselor militare ale Imperiului Rus. Autoritățile ruse, având drept scop imediat dominația în Balcani, preconizau ca – prin demonstrarea avantajelor stăpânirii rusești în Basarabia – să atragă simpatia popoarelor vecine de partea lor. De aceea, inițial, a fost instituit un sistem provizoriu de administrare, care avea similitudini cu acela existent în Moldova, acreditându-se ideea unei oarecare continuități a administrațieicu aceea romătnească.

Caracterul provizoriu al sistemului administrativ implementat în Basarabia a influențat substanțial funcționalitatea sa. Acest sistem, care prin însăși natura sa, era unul tranzitoriu, s-a dovedit a fi departe de perfecțiune. Aplicarea lui în practică a scos la iveală foarte multe deficiențe și imperfecțiuni. Starea de provizorat a administrației, care presupunea o existență limitată în timp și înlocuirea cu o altă formă de administrare, mai stabilă, a provocat animozități între boierimea locală și protipendada rusă în problema administrării ulterioare a Basarabiei.

Chiar din primii ani de stăpânire rusească, Basarabia a fost transformată într-o zonă dominată de samovolnicie și fărădelegi. Situația creată contravenea intereselor de politică externă ale Rusiei și nu contribuia deloc la crearea unei mai bune imagini a Rusiei ca ocrotitoare a popoarelor creștine. De aceea, autoritățile ruse au intreprins măsuri pentru redresarea situației.

În viziunea oficialilor ruși, situația putea fi ameliorată doar prin trimiterea la fața locului a unui funcționar de rang superior, abilitat să exercite puterea deplină în regiune. Prin instituirea în Basarabia a funcției de namesnic plenipotențiar, autoritățile ruse au urmărit supravegherea strictă a regiunii anexate și a modificarea regimului administrativ existent, cu scopul apropierii lui de structurile administrative existente în guberniile centrale ale Imperuiului Rus, de legile și practicile administrative rusești.

Modificările aduse sistemului administrativ al regiunii au pregătit terenul pentru introducerea în 1818 a unui nou regulament de administrare a Basarabiei, numit Așezământul obrazovaniei oblastei Bassarabiei. A instituit o nouă structură administrativă a Basarabie, bazată pe principiile menținerii particularităților naționale și a eligibilității funcționarilor în funcțile administrative. Basarabiei i s-a confirmat oficial denumirea de Regiunea Basarabia, iar limba română a fost admisă în instituțiile administrative și judiciare ale regiunii.

Autonomia administrativă a Basarabiei în cadrul Imperiului Rus a fost determinată de instituirea în regiune a unui organ suprem, abilitat cu funcții administrativ-judiciare. Inițial, Consiliul Suprem s-a

impus în viața administrativă și judiciară, implicându-se în soluționarea a diferite probleme legate de situația internă a regiunii. Deciziile și sentințele Consiliului erau definitive.

Consiliul Suprem, datorită atitudinii ostile a autorităților ruse, nu și-a realizat obiectivele atribuite. Oficialitățile ruse au depus eforturi considerabile, chiar de la constituirea Consiliului, pentru a-i minimaliza rolul în procesul de administrare a Basarabiei. Treptat, un urma diferitor intervenții din partea autorităților centrale și cu sprijinul funcționărimii ruse din regiune, Consiliul Suprem a fost transformat într-un organ consultativ.

Realizarea competențelor ce i-au fost atribuite Consiliului a fost substanțial diminuată de însăși modalitatea de constituire a acestei instituții și de practicile administrative utilizate. Nobilimea locală a fost egalată în drepturi cu cea rusă și a obținut accesul la anumite funcții în instituțiile administrative și judiciare la nivel local și provincial, iar în Consiliul Suprem, inițial, localnicilor le-a fost asigurată majoritatea. Elementul local în administrație n-a fost reprezentat de instituții de sorginte moldovenească precum în perioada precedentă. Exponentul elementului local a fost nobilimea basarabeană, care, profitând de faptul că accesul la anumite funcții se obținea îdatorită principiului electiv, a avut posibilitatea să participe la administrarea regiunii.

Au fost menținute legile locale, dar în același timp a fost admisă și favorizată aplicarea normelor de drept rusești, asigurându-se supremația ultimelor.

Au fost implementate în regiune instituții și funcții administrative specifice sistemului rusesc de administrare. Toate instituțiile administrative constituite în 1818, în afară de Consiliul Suprem, aveau analogii în sistemul gubernial rusesc de administrare. Astfel că sistemul administrativ constituit în această perioadă și care, în aparenșă, era unul al autonomiei administrative, în realitate fusese împrumutat din guberniile centrale și acomodat la realitățile Basarabiei. Dacă între anii 1812–1813, când a fost implementat sistemul administrativ provizoriu, s-au păstrat intacte structurile administrative moldovenești, atunci Așezământul din 1818 a continuat procesul – început de Bahmetiev în 1816 – de extindere în Basarabia a instituțiilor și uzanțelor administrative rusești. Pentru a camufla această diversiune s-a recurs la crearea unor aparențe de autonomie.

Noul regulament administrativ din 1828 a fost urmarea unei evoluții firești a politicii promovate de țarism în domeniul organizării administrative a Basarabiei. Sistemul instituțiilor administrative prevăzut de Așezământ (1828) s-a constituit definitiv către mijlocul anilor treizeci și s-a menținut până la realizarea reformelor din deceniile șase-șapte ale secolului al XIX-lea. Anii '30-'40 ai secolului al XIX-lea se caracterizează printr-o centralizare și birocratizare excesivă a aparatului de stat, a administrațiilor regionale și județene. Pregătirile Imperiului Rus pentru noi campanii militare în Balcani au influențat și atitudinea cercurilor guvernante față de administrarea Basarabiei. Preconizatele operații militare cereau instaurarea în regiune a unei administrații centralizate, cu un sistem strict de subordonare, previzibilă și executorie pentru a face față eventualelor eforturi militare.

În aceste condiții, autonomia administrativă a Basarabiei nu avea nici o șansă să supravețuiască. Nobilimea locală și-a pierdut privilegiul de a participa și de a influența procesul de administrare a Basarabiei. După 1828 funcționarii instituțiilor administrative și judiciare erau selectați și numiți în funcții de autoritățile ruse. Principiul eligibilității personalului administrativ era omis, ca, de altfel, și limba română, legile și tradițiile locale din administrație și justiție. Pe măsura constituirii administrației ca sistem prevăzut așa cum e prevăzut în Așezământul… din 1828, Basarabia își pierde, treptat, calitatea de entitate administrativă distinctă în cadrul Imperiului Rus.

Perioada reformelor sociale din anii '60-'70 ai secolului al XIX-lea poate fi considerată etapa finală a procesului de implementare a sistemului rusesc de administrare în Basarabia. Reformele liberale din anii '60-'70 ai secolului al XIX-lea, care au avut pentru Rusia o mare semnificație și reprezentau un progres decisiv, au avut pentru Basarabia rezultate cu totul diferite: ele au contribuit la lichidarea statutului de autonomie al Basarabiei și la asimilarea regiunii și a locuitorilor de către Imperiul Rus. Au fost lichidate orice manifestări naționale în toate sferele vieții sociale și regiunea a fost transformată într-o gubernie rusească obișnuită, situație ce se menține până la căderețarismului în anul 1917.

Generalizând rezultatele cercetărilor efectuate expunem principalele concluzii referitoare la evoluția sistemului de administrare a Basarabiei între anii 1812 – 1917:

– În 1812, fără nici un drept istoric, juridic, național sau de altă natură, Imperiul Rus a anexat

Moldova de Est, teritoriu numit ulterior Basarabia și transformat în colonie a Imperiului Rus. Politica administrativă promovată de autoritățile rusești în Basarabia era strâns legată de evoluțiile și tendințele din politica externă a Imperiului Rus. În dependență de interesele politice ale Imperiului a evoluat și procesul organizării administrative a Basarabiei: de la acordarea statutului de autonomie (clamată, dar nu și faptică) până la transformarea într-o simplă gubernie rusească.

– Procesul implementării și consolidării sistemului rusesc de administrare a Basarabiei între anii 1812–1917 poate fi divizat în trei perioade distincte: I. Perioada administrației provizorii (1812–1818); II. Perioada autonomiei administrative (1818–1828); III. Perioada administrației de tip gubernial (1828–1917).

– În primele decenii ale secolului al XIX-lea nobilimea locală s-a opus politicii de deznaționalizare promovate de autoritățile rusești. Ulterior, oficialitățile ruse au întreprins măsuri energice de rusificare a nobilimii basarabene, fapt ce a contribuit la slăbirea rezistenței antirusești a boierimii din regiune.

– Pe parcursul întregii perioade examinate nu a existat o conexiune între administrație și cei administrați. Administrația rusească a fost o castă închisă și străină, impusă cu forța și menținută cu forța.

– Sistemul administrativ de sorginte rusească implementat în Basarabia a preluat fidel și viciile caracteristice acelui sistem. Abuzurile administrative, malversațiunile financiare, birocratizarea excesivă a circuitului administrativ au influențat substanțial funcționalitatea instituțiilor administrative, făcându-le ineficiente.

– Administrația Basarabiei a fost un instrument docil de realizare a politicii rusești de modificare a componențeim etnice a zonei în principal prin colonizări. Deznaționalizarea și discreditarea sistemului românesc de administrare, ignorarea instituțiilor și practicilor administrative locale, defăimarea normelor de drept moldovenești a fost o preocupare constantă a autorităților administrative rusești.

– Politica administrativă a autorităților rusești în regiune a fost bazată pe principiul aplicării standartelor duble în unul și același teritoriu. Un regim administrativ preferențial era aplicat față de coloniștii transdanubieni stabiliți în regiune, cărora le era atribuit rolul de sprijin social al absolutismului rusesc în Basarabia și alt regim era aplicat localnicilor, care-și pierdeau priogresiv dreptul de participare la administrarea propriei lor regiuni.

Un studiu de caz: Informatica în România și Republica Moldova

1. Introducere

Domeniul multidisciplinar al științei și tehnologiei care stă la baza societății informaționale, într-o definire mai generală, cuprinde următoarele opt componente:

1. Suportul fizic al informației, ca hardware, bazat pe circuite și dispozitive electronice (clasice, integrate, larg și foarte larg integrate, inclusiv microprocesoare și sisteme de memorare electronică etc), pe structuri de tip firmware (software încorporat în hardware), alte tipuri de elemente și dispozitive speciale (unele de tip electro-mecanic, altele, în perspectivă, de natură organică).

2. Telecomunicațiile și teoria semnalelor, cu suport electronic și software integrat, care se regăsesc în sistemele moderne de comunicații realizate prin cablu, fibră optică sau prin unde electromagnetice.

3. Software-ul, ca produse program, sisteme de operare și utilitare, baze de date, limbaje de programare (compilatoarele, translatoarele, asambloarele), tehnologia limbajului natural și multimedia, realitatea virtuală, inteligența artificială etc.

4. Sistemele informatice și informaționale, ca produse ale ingineriei software, cu etape specifice ale ciclului de viață etc.

5. Informatica teoretică, teoria informatiei, a calculabilitatii și algoritmilor, a raționamentelor în prelucrarea și acumularea cunoașterii etc.

6. Internetul si tehnologiile specifice: web, e-commerce, grid și cloud computing etc.

7. Teoria sistemelor automate și a complexității, sisteme în timp-real, informatica industrială și robotica.

8. Aplicațiile realizate în cele mai diferite domenii (economie, industrie, educație, medicină, cercetare-proiectare, apărare, entertainement etc).

Coform unor discuții și dezbateri în mediul academic, s-a considerat că cele opt componente prezentate, constituind domeniul multidisciplinar al științei și tehnologiei care stă la baza societății informaționale, cu prescurtarea TIC (tehnologiile informaționale și de comunicații), aparțin:

- Informaticii: Componentele 3, 4, 5, 6 (IT-Information Technology, în engleză)
- Ingineriei electrice-electronice: Componentele 1, 2, 7 (EE &CS- Electrical Engineering & Computer Sciences, în engleză)
- Informaticii aplicate în diferite domenii: Componenta 8 (ApI-Applied Informatics, în engleză)

Calculatorul modern, folosit chiar în aplicațiile cele mai simple, cu acces la Internet, cuprinde, într-o măsură mai mică sau mai mare, toate cele opt componente.

Alți autori se referă la un sector al informației în economie, alături de agricultură, industrie și servicii, pus in evidență în 1972 de Fritz Machlup, dezvoltat în 1976 de Marc Porat, care a fost denumit industria informatiei, în care se rezolvă proble- mele achiziției, înmagazinării/memorării, prelucrării, transmiterii și regăsirii datelor/informației, precum și ale producerii de informație, legată de cercetarea științifică și cultură, care generează informație, reprezentând în formă sintetică și originală, cunoaștere. Autorii consideră că economia este interesată de trei aspecte majore:

1. informația productivă, reprezentată de programul informatic;
2. utilizarea informației de către om, prin intermediul unui dispozitiv de acces la calculator sau într-o rețea de calculatoare;
3. generarea informației, deosebită de producerea de informație, cuprinzând generarea de cunoștințe, de know-how tehnologic, de proiecte inginerești, de opere în artă, de literatură, muzică, idei și concepte etc.

În această abordare se pune în primul rând în evidență recunoașterea unui sector bazat pe informație (și cunoaștere) ca un sector economic distinct, informația și cunoașterea devenind o resursă strategică pentru întreprinderi și state, o avuție natională.

Tinând seama de aceste considerații și de baza documentară avută la dispozitie, lucrarea a fost structurată în două părți:

- Partea I-a, referitoare la **România**
- Partea a II-a**,** referitoare la **Republica Moldova** (RM)

Partea I-a, referitoare la România, este prezentată în 5 capitole:

– În Capitolul 1 s-a făcut o prezentare sintetică pe plan mondial și național a evoluției domeniului, în anii ’50 si ’60, cu inițiativele, activitățile și realizările de pionierat din România.

– În Capitolul 2 s-a făcut o prezentare a fabricației calculatoarelor electronice și echipamentelor auxiliare (sau periferice), inclusiv a cercetării-dezvoltării, ca hardware și software de bază, în sprijinul fabricației, în principalele întreprinderi și instituții înființate și puse în funcțiune în anii ’70.

– În Capitolul 3 s-a făcut o prezentare a utilizării calculatoarelor electronice prin instituții și domenii reprezentative în realizarea programelor aplicative și sistemelor informatice, prin centre de

instruire si pregătire intensivă a specialiştilor, prin centre de calcul teritoriale şi departamentale / ministeriale / instituționale.

– În Capitolul 4 se prezintă inițiative și acțiuni legate de realizarea unor proiecte reprezentative în domeniul informaticii, cu un mare impact la nivel național sau al unei ramuri economice, rezultate din activități de cercetare-dezvoltare sau proiecte de pionierat, reprezentative, în anumite domenii, ale unor firme și consorții străine si româneşti.

– În Capitolul 5 se prezintă cadrul general al dezvoltării domeniului ICT, strategii și politici înainte și după 1990, principalele coordonate ale cooperarii internaționale care au permis dezvoltarea domeniului, precum și unele stagnări sau regrese, inclu- siv după 1990, privind integrarea în UE, cu date statistice privind industria ICT.

Partea a II-a, referitoare la Republica Moldova, este prezentată în 6 capitole, mai reduse ca volum, din cauza bazei documentare mai sumare:

– În Capitolul 1 (Introducere) și Capitolul 2 (Istoric) se prezintă specificul și definirea noțiunilor de bază așa cum sunt prezentate în literatura de specialitate din RM, cu un scurt istoric al evoluției domeniului informaticii, telecomunicațiilor și tehnologiei informaționale.

– În Capitolul 3 și Capitolul 4 se prezintă domeniul cercetării-dezvoltării în informa- tică și în cel al tehnologiilor folosite la elaborarea produselor program și a sisteme- lor informatice

– În Capitolul 5 se prezintă dezvoltarea telecomunicațiilor și tehnologiilor informa- ționale în perioada postbelică, când RM făcea parte din structura URSS (până la 1990)

– În Capitolul 6 se prezintă dezvoltarea telecomunicațiilor și tehnologiilor informa- ționale în perioada de după 1990.

În cadrul fiecărui capitol sunt prezentate inițiative, acțiuni, realizări, personalități, care prezintă interes pentru domeniu, raportat la o anumită perioadă a evoluției lui. Pe această bază se pot trage unele concluzii asupra rolului unor personalități și instituții în dezvoltarea sau stagnarea domeniului, din perspectivă istorică, cu reținerea unor învățăminte utile pentru inițiative și acțiuni viitoare.

Spre deosebire de alte domenii, din prezentarea strategiilor și politicilor care au marcat evoluția acestui domeniu în România și Republica Moldova, se poate deduce că acestea s-au elaborat și s-au aplicat, chiar dacă, parțial în anumite situații, cu consecințe favorabile pentru fiecare țară:

• În anii ’70 și ’80, dezvoltarea unui sector industrial într-un domeniu cu tehnologii înalte, pentru producția de componente active cu siliciu, de calculatoare de generația a III-a și a utilizării acestora pe baza produselor program preluate prin licență și realizate sau dezvoltate în principal în țară. De asemenea, au mai fost realizate:

– Pregătirea de informatică la nivel preuniversitar (licee si clase de informatică), la nivel universitar (facultăți și secții de specializare în calculatoare și informatică) și în sistem intensiv, postliceal și postuniversitar, pentru mii de programatori, analiști, ingineri de sistem și personal ajutător cu studii medii (operatori, ajutor-programatori si analiști etc)

– Un sistem de realizare și difuzare a produselor program aplicative, în sistem industrial, în România, prin Biblioteca Natională de Programe (BNP) din cadrul ICI, după modelul EPL (European Program Library) al firmei IBM.

– Finanțarea unor programe de cercetare-dezvoltare, menite să dezvolte produsele preluate prin licențe în România și să aducă contribuții noi, practicând strategia de urmărire a liderului în domeniu. Cu resurse reduse și importuri foarte mici, s-au realizat proiecte, teme și produse deosebite, competitive (cel puțin în cadrul CAER-SUMEC), unele exportate. În anii ’90 s-au alocat și realizat investiții pentru crearea unei infrastructuri moderne de comunicații, prin magistrale de fibră optică și centrale telefonice de ultimă generație în cadrul unor societăți mixte cu firme de renume (1992–1996). De

asemenea, s-au inițiat și implementat unele măsuri de dezvoltare a domeniului, pentru atragerea de investiții străine:

– Crearea unor stimulente în sistemul de taxe-impozitare pentru domeniul software (1996), în România

– Susținerea sistemului de învățământ în domeniu (continuare si extindere, atât la nivel preuniversitar cât și universitar)

– Promovarea sistemelor de comunicații fără fir, pe baze competitive și de concurență (1996)

În aceste condiții, după cum se vede din studiul statistic al domeniului ICT, prezentat în Capitolul 5 pentru România și Capitolul 6 pentru Republica Moldova, au reprezentat și reprezintă o atracție pentru marile corporații internaționale, care au înființat filiale, ca centre de servicii și dezvoltare cu caracter regional, continental și global, în care își desfașoară activitatea mii de specialiști.Chiar dacă fabricația de echipamente este mai redusă, a crescut foarte mult sectorul de software și servicii, în care este valorificată resursa umană cu pregatire superioară.

Se poate spune, în concluzie, că există premizele ca tânăra generație să preia și să dezvolte moștenirea trecutului, încercând să aducă indicatorii specifici societații informaționale, ca societate bazată pe cunoaștere, la nivelul țărilor dezvoltate din UE și din lume.

2. Dezvoltarea informaticii în România

2.1. Calculatoare-Hardware * Programare-Software * Tehnologii informaționale * Telecomunicații – Rețele de calculatoare

2.1.1. Contextul internațional și național al dezvoltării calculatoarelor și Informaticii în anii ’50 și ’60

2.1.1.1. Evoluția pe plan internațional și pe plan național a domeniului informaticii

Informatica, într-o definiție larg acceptată, reprezintă știința care se ocupă cu studiul prelucrării automate a datelor/informațiilor, folosind sistemele de calcul, cuprinzând toate domeniile legate de conceperea, proiectarea, realizarea și utilizarea sistemelor de calcul și de transmisie a datelor, cu scopul creșterii eficienței și productivității activităților umane. Denumirea provine de la cuvintele informatics (engleză) și informatique (franceză). În engleză se mai folosesc denumirile information science, computer science, information processing, sau data processing, depinzând de contextul de folosire al termenului. În prezent, ținând seama de evoluțiile tehnologice, se folosește exprimarea de Tehnologia Informațiilor și Comunicațiilor (TIC), sau Information and Commununication Tehnology (ICT), în engleză. Această exprimare se referă la integrarea în timp a domeniilor Componente, Calculatoare si Comunicații electronice (cei 3C), incluzând suportul Software, cu o evoluție la fel de spectaculosă și necesară. O detaliere a denumirilor prezentate, se face în Introducere, cu o fundamentare a originii și utilizării lor.

Pentru comoditatea exprimării și a obișnuinței în comunicarea orală și scrisă din limba română, în lucrare vom folosi pentru domeniul abordat denumirile de informatica și TIC

Scopul prezentării unei evoluții a informaticii este acela de a expune pentru generațiile viitoare de profesioniști și beneficiari ai acestui domeniu, povestea și contribuțiile românilor la progresul acestui domeniu al dezvoltării societății, plasând aceste contribuții în contextul lor istoric, național și

internaţional. Prin înţelegerea obiectivă a trecutului, putem fi capabili să asigurăm, cu contribuţia fiecăruia, dezvoltarea unuia dintre cele mai spectaculoase domenii ale ştiinţei, tehnicii şi tehnologiei, care a marcat începutul unei noi etape în evoluţia societăţii, bazată pe informaţie, cunoştere şi inovare, având ca suport tehnologiile informaţionale şi de comunicaţii.

În prezentarea evoluţiei calculatoarelor se obişnuieşte folosirea noţiunii de generaţie de calculatoare, pentru a crea o perspectivă în dezvoltarea lor, având la bază tehnologia de implementare (ca circuite electronice de bază, reprezentând componenta hardware) şi modul de utilizare (ca modalitate de a pregăti aplicaţiile şi a le face implementabile pe o anumită tehnologie, reprezentând componenta software). Având la bază aceste componente-criterii se prezintă, în **Tabelul 1** (vezi **Anexele** capitolului la finalul volumului), evoluţia pe plan internaţional, cuprinzând: generaţia, cu perioada acoperită, cu tehnologiile caracteristice (ca hardware si software), cu produsele specifice, care au avut succes şi recunoaştere pe piaţă.

Succesul microprocesorului (tehnologia VLSI-Very Large Scale Integration) a extins generaţia a 4-a la o perioadă mai mare decât a primelor trei generaţii, succes obţinut prin îmbunătăţiri rapide şi evolutive (la fiecare ≈18 luni) şi a integrării calculatoarelor şi comunicaţiilor în reţele locale (LAN - Local Area Network) şi reţele de arie largă (WAN-Wide Area Network). Fără o tehnologie (hardware) revoluţionară la bază, ca orizont, care să înlocuiască pe cea a siliciului, nu se poate spune acum, când va apărea urmatoarea generaţie de calculatoare (a cincea).

Pentru fiecare generaţie de calculatoare există precursori sau pionieri în realizarea şi dezvoltarea domeniului, atât pe plan internaţional cât şi în România (cu un anumit decalaj). Pe plan internaţional, o prezentare obiectivă a perspectivei istorice şi documentaţia de referinţă sub aspectul conceperii primelor calculatoare din lume, ca model şi prototipuri realizate în serie mică, precum şi primele calculatoare comerciale de succes.

2.1.1.1.1. Evoluţia pe plan internaţional

1. Primul calculator electronic universal operaţional din lume, în cea mai largă acceptare, a fost ENIAC (Electronic Numerical Integrator and Calculator), realizat la Şcoala Moore a Universităţii Pennsylvania de către Presper Eckert şi John Mauchly. Calculatorul, sponsorizat de Departamentul Apărării (DoD), a devenit operaţional în al 2-lea Război Mondial, iar existenţa lui a fost dezvăluită public în 1946. ENIAC a fost un calculator universal, utilizat la calcularea tabelelor pentru ţintele de artilerie. Avea dimensiunile: 2400cm x 255cm x 90cm, cu cel puţin două ordine de mărime mai mari decât ale calculatoarelor actuale, folosind 18.000 tuburi electronice, însă cu cel puţin patru ordine de mărime mai lent, realizând 1900 adunări, în cod binar, pe secundă. Era un calculator programabil (manual, în cod binar-octal) cu introducerea datelor pe cartele perforate. Programarea pentru probleme tipice de calcul numeric, dura de la câteva ore până la 12–24 ore. Limitarea majoră era impusă de capacitatea mică a memoriei şi de programarea laborioasă (în limbaj maşină).

Inaintea celui de al Doilea Razboi Mondial, au mai realizat calculatoare digitale John V. Atanasoff, matematician la Iowa State University si Clifford Berry, inginer, un calculator cunoscut ca Atanasoff-Berry-Computer (ABC), în anii 1937–1939, precum şi inginerul german Konrad Zuse, calculatorul digital binar mecanic Z1 şi apoi Z3, folosit de industria aviaţei în război.

În 1944, John von Neumann a fost cooptat în colectivul proiectului ENIAC, pentru a ajuta la îmbunătăţirea introducerii programelor (altfel decât de la panou, prin fişe şi comutatoare) şi a modului de memorare a programelor cu numere. Rezultatul colaborării a fost un memoriu (raport tehnic), în care se propunea un calculator cu program memorat (stored-program) numit EDVAC (Electronic Discrete Variable Automatic Computer). Memoriul a fost diseminat de către Herman Goldstine numai cu numele lui Neumann, fără a fi amintiţi cei doi ingineri realizatori ai calculatorului de bază ENIAC (Eckert şi Mauchly). Acest memoriu este folosit ca bază pentru exprimarea „Maşină von Neumann" ceeace în prezent se consideră a fi o exagerare şi prea mult credit acordat unor idei, în raport cu meritul celor care au realizat calculatorul în sine şi cerinţele pentru un calculator cu program memorat

În 1946, Maurice Wilkes (Universitatea Cambridge) a vizitat Şcoala Moore, unde a prezentat unele prelegeri despre progresele în realizarea calculatoarelor electronice. După revenirea la Cambridge, a

hotărât realizarea unui calculator cu program memorat, numit EDSAC (Electronic Delay Storage Automatic Calculator), devenit operațional în 1949, ca prim calculator în lume cu program memorat. Calculatorul EDVAC a fost realizat cu întârziere, în 1952, deoarece Eckert a plecat de la Școala Moore, urmare a unei dispute privind paternitatea patentului pentru ENIAC și EDVAC.Herman Goldstine s-a alăturat lui John von Neumann la Institutul de Științe Avansate (IAS) al Universității Princeton și, împreună cu Arthur Burks au realizat un raport [6], în care expun conceptele arhitecturale care stau la baza calculatoarelor moderne. Acest raport a condus la realizarea de către Julian Bigelow a calculatorului IAS (Institute for Advanced Studies), cu o memorie de 1024 cuvinte de 40 biți, de cca 10 ori mai rapid decât primul calculator operational din lume, ENIAC.

2. Primul calculator electronic comercial de succes a fost UNIVAC I (Universal Automatic Computer), lansat în iunie 1951, de către firma Remington-Rand, la care se aflau Eckert și Mauchly. Aceștia au mai realizat un calculator prezentat în 1949, de către firma Northrop, care a fost fabricat în 48 de exemplare și a costat 1 mil. dolari USA, un exemplar fiind expus la Computer Museum în Boston, MA.

Firma IBM, care fabrica echipamente de prelucrare a datelor pe cartele perforate și echipamente de automatizare a activtății de birou, a construit un calculator propriu în 1950, pus în funcțiune în 1952 (IBM 701), din care a vândut 19 exemplare. După o investiție la risc, foarte mare (5 miliarde dolari USA), IBM a lansat în 1964, familia calculatoarelor IBM System/360, de generatia a 3-a, cu șase modele (30, 40, 50, 60, 70, 80), variate ca preț și performanță, cu un raport de 1:25. IBM System/360 și succesorii săi au dominat piața calculatoarelor timp de mai multe decenii, până în anii ’90.

3. În 1965, firma DEC (Digital Equipment Corporation) a expus primul minicalculator comercial din lume, PDP8, care a revoluționat utilizarea calculatoarelor, prin prețul scăzut al calculatorului (sub 20.000 dolari USA). Minicalculatorul a fost precursorul microprocesului, un calculator programabil, realizat pe un circuit integrat, inventat de Intel în 1969–1971 (Ted Hoff), cu prezentarea primului exemplar comercial (Intel 4004), care avea doar 2300 tranzistoare și dimensiunea 0,3 x 0,4 cm(ca support de siliciu).

În 1963 a fost anunțat primul supercalculator, realizat de Seymour Cray, care a condus proiectul în cadrul firmei CDC, realizând mai multe modele: CDC 3300, CDC 6600, CDC 76000, care aveau o arhitectură multi-procesor, atât pentru unitatea centrală cât și pentru canalele de intrare/ieșire. În 1976, S. Cray a anunțat calculatorul Cray-1, cel mai rapid și scump din lume, cu cel mai bun raport cost/performanță.

În 1977 s-a prezentat prima utilizare a microprocesorului într-un calculator ieftin, cu o capacitate de prelucrare mare și siguranță în funcționare de asemenea mare, pentru a satisface cerințele unui utilizator mediu, rezultând ceeace s-a numit calculator personal (PC). În 1977, Steve Jobs și Steve Wozniak au realizat Apple II, care a fixat un standard de preț scăzut, accesibil unui mare număr de utilizatori. Calculatorul IBM-PC, realizat și anunțat în 1981, a devenit însă cel mai cunoscut și bine vândut calculator de orice tip din lume, conferind firmei Intel cel mai popular microprocesor și firmei Microsoft cel mai popular sistem de operare (MS-DOS, urmat de Windows).

Remarcăm faptul că procesoarele încorporate în alte produse decât calculatoarele, sunt din ce in ce mai numeroase, dând valoare produselor care le încorporează, fără ca utilizatorii acestor produse să conștientizeze acest fapt. Se realizează produse în cadrul unui concept nou, embedded system, în care hardware-ul și software-ul din structurile de calcul încorporate, asigură funcții și calități extinse produselor celor mai diverse.

4. Utilizarea calculatoarelor, bazată pe tehnologiile prezentate (ca hardware și software), a avut o evoluție foarte rapidă, parcurgând următoarele etape:

- În anii ’50 și începutul anilor ’60 se foloseau numai calculatoare mono-utilizator (mono-user), cu scrierea programelor în limbaj binar sau octal și rudimente de limbaje simbolice (viitoarele limbaje de asamblare). Introducerea datelor se realiza pe bandă perforată (cod telegrafic) sau cartelă perforată (cod Hollerith), cu prezentarea rezultatelor în formă numerică.
- În anii ’60, odată cu apariția calculatoarelor de generația a 2-a și a 3-a, se puteau executa mai mul-te programe pe un calculator în sistem multiuser, în două moduri:

obținerea rezultatului sau a mesajelor de control a execuției chiar la terminal;

• introducerea programelor și obținerea rezultatelor prelucrării folosind terminale inteligente, de tipul introducere de la distanță a programelor (RJE – Remote Jobe Entry) și prelucrarea lor în paralel pentru mai mulți utilizatori, cu sisteme de operare care aveau facilități de multiprogramare;
• partajarea resurselor de calcul între mai mulți utilizatori amplasați local sau la distanță, în ceea ce reprezintă sistemele de teleprelucrare, cu divizarea timpului (time-sharing), în care fiecărui utilizator i se oferea acces la resursele de calcul pe o durată limitată de timp, la intervale bine definite (de la zeci de msec., la cel mult cîteva secunde).

Sistemele de teleprelucrare, cu time-sharing, au fost cele care au marcat, la sfârșitul anilor ’60, începutul integrării calculatoarelor și comunicațiilor în ceeace se cunoaște în prezent ca fiind rețelele de calculatoare (Rețele de arie largă – WAN, Rețele locale – LAN). Ca referințe istorice în realizarea rețelelor de calculatoare se consideră a fi Proiectul ARPA (USA, sfârșitul anilor ‘60) și Cyclades (Franța, începutul anilor ‘70). S-a ajuns în acest mod la convergența sistemelor de calcul și de comunicații, cunoscut ca fenomenul Internet, care pune la dispoziția a milioane de utilizatori un spațiu virtual, de utilizare a unui calculator planetar, folosind noi tehnologii, cu o perspectivă deosebită: grid, semantic web, cloud computing, virtualizare, care permit partajarea rațională a resurselor de calcul între milioane de utilizatori globali (vezi **Tabelul nr. 2**).

2.1.1.1.2. Evoluția pe plan național

În România, dezvoltarea calculatoarelor și a utilizării lor, se poate prezenta printr-o paralelă cu evoluția în timp a domeniului pe plan internațional, în câteva perioade semnificative:

1. **Perioada anterioară anului 1957**, când nu existau în țară calculatoare electronice, însă se desfășurau inițiative și preocupări ale unor matematicieni și ingineri la București (în coordonarea prof. Grigore Moisil la Universitatea București și la Institutul de Fizică Atomică sau Institutul Politehnic București, in coordonarea prof. Tudor Tănăsescu) și la Institutul de Calcul din Cluj (în coordonarea Acad. Tiberiu Popoviciu) în domenii ca Analiză numerică, Logica și teoria demonstrației, Studiul automatelor cu contacte și relee, folosind algebrele lui Boole, realizarea de dispozitive si echipamente electronice, cerute de realizarea unor experimente în fizică, a unor calcule inginerești de mare complexitate, care impuneau prelucrarea automată a datelor. În 1956, într-o statistică internațională, școala de la București, condusă de Acad. G. Moisil, era a treia în lume (după URSS și USA), școală care a făcut posibilă utilizarea logicii matematice în tehnică, în particular, în realizarea calculatoarelor electronice numerice (digitale).
2. **Perioada 1957–1968**, în care s-au construit primele calculatoare numerice românești din generația I-a și a II-a. Primul calculator, în 1957, la Institutul de Fizică Atomică (IFA) sub coordonarea ing. Victor Toma (CIFA-1, Calculatorul IFA), apoi, la Institutul de Calcul din Cluj – ICC (MARICA-Mașina Aritmetică a Institutului de Calcul al Academiei și DACICC-1, Dispozitiv Automat de Calcul al ICC) în cadrul unui colectiv (Gh. Farkas, Mircea Bocu etc) și, mai târziu, la Institutul Politehnic Timișoara – IPT (MECIPT-1 – Mașina Electronică de calcul a IPT, după 1960, cu tambur magnetic de import, sub coordonarea mat. Iosif Kaufman și ing. Wiliam Lowenfeld). La sfârșitul anilor ’50, la Institutul de Energetică al Academiei, în coordonarea ing. V. M. Popov s-a construit primul calculator electronic analogic, cu 32 amplificatoare operaționale, MECAN (Mașină electronică de calcul Analogic), folosit la studiul stabilității sistemelor automate.

În anii ’60, în România, s-au dezvoltat calculatoarele numerice amintite în versiuni transistorizate (generația a 2-a), cu primele rudimente de sisteme de operare și limbaje de programare simbolice, fie ca unicate, fie în serie mică, folosind tehnologii depășite pe plan international, unde se realizau în producția de serie mare, calculatoare de generația a III-a, care foloseau circuite electronice integrate, sisteme de operare și limbaje de programare evoluate.Amănunte despre școlile, inițiativele și realizările de pionierat din România (București, Cluj, Timișoara, Iași).

Perioada 1969 – 1989, dominată de opțiunea strategică a României, în anii 1967–1969, de a cumpăra o licență pentru producția de serie a unui calculator de generația a III-a, cu licența de realizare a circuitelor electronice active bazate pe Si, ca tehnologie avansată, superioară celei bazate pe Ge. Un rol deosebit în negocierea ofertelor (IBM, ICL, CII) și luarea deciziei de fabricație a calculatoarelor de

generația a III-a, bazate pe o tehnologie avansată, l-a avut Comisia Guvernamentală, condusă de prof. Mihai Drăgănescu.

După analiza ofertelor, opțiunea a fost pentru calculatorul IRIS 50, în versiunea românească Felix C 256, fabricat în Franța, în cadrul unei familii, de către firma CII (Compania Internațională de Informatică), care a realizat calculatorul după un model american, al firmei SDS (Scientific Data System), constitutită, se pare, de către o parte a realizatorilor familiei de calculatoare IBM System/360, în anii ’60. Firma IBM nu a făcut o ofertă pentru calculator de generația a III-a (atunci, din familia IBM System/360), ci pentru unul de generația a II-a, iar firma ICL și-a retras oferta pentru calculatorul Elliot (generația a III-a), după evenimentele de la Praga din 1968. Firma CII și Franța, cu sprijinul Președintelui De Gaule, după vizita efectuată în România (1968), ne-au oferit o tehnologie avansată, interzisă în acea vreme la comercializare pentru țările foste socialiste. Aceste țări au inițiat în aceeași perioadă, realizarea unei familii de calculatoare (SUMEC-Sistem Unitar de Masini Electronice de Calcul, denumită și cu apelativul RIAD, in limba rusă, cu intelesul de Rând/ Șir in limba română), similară și compatibilă cu familia de mare success în acel timp, IBM System/360 (aveau același set de instrucțiuni).

Pe baza licenței, în țara noastră s-au pus bazele dezvoltării industriale a calculatorelor și a utilizării lor:

A. S-au contruit și pus în funcțiune mai multe fabrici și instituții:

– ICE Felix, pentru unități centrale și integrare sisteme

– IEPER, pentru echipamente periferice

– Întreprinderea de memorii – Timișoara, pentru fabricarea memoriei interne/operative (la început pe ferite, apoi pe circuite integrate)

– Întreprinderea IPRS Băneasa și Microelectronica, pentru producția de componente electronice active, Intreprinderea de componente Curtea de Arges, pentru componente electronice pasive

– Societatea mixtă Rom Control – Data (RCD), pentru producția de echipamente periferice performante (sub licența Control Data Corporation, USA), singura de acest tip în fostele țări socialiste

– Întreprinderea de Întreținere și Reparații pentru Utilaje de Calcul (IIRUC)

– Institutul pentru Tehnică de Calcul (ITC), cu filiale la Cluj si Timisoara, pentru cercetare și dezvoltare a părții de hardware și software de bază a calculatorului Felix C-256

– Institutul de Cercetări in Informatică (ICI), pentru cercetarea și dezvoltarea de software aplicativ, aplicații și sisteme informatice, dezvoltarea utilizarii sistemelor de calcul si a cerințelor pentru noi echipamente și sisteme, inclusiv pregătirea utilizatorilor și instruirea în informatică. ICI a avut, in timp si rolul de coordonare a dotării și utilizării calculatoarelor la nivel național, fiind titular în Planul de stat pentru acest domeniu.

B. Pe baza licențelor amintite și cadrului instituțional prezentat, s-au realizat o serie de dezvoltări, atât în domeniul fabricației cât și al utilizării calculatoarelor, pe baza unei strategii de «urmărire a liderului“:

• Fabricația calculatoarelor medii, Felix C512 și Felix C1024, cu memorie pe CI și unele îmbunătățiri ale sistemului de operare și utilitarelor (ICE Felix și ITC)

• Fabricația de calculatoare de capacitate mică și de minicalculatoare: Felix C32, în cadrul familiei Felix și I 100, CORAL, compatibile ca set de instrucțiuni cu familia de minicalcularoare PDP-11 a firmei DEC/Digital-USA, cu sistemele de operare adecvate (ICE Felix și ITC)

• Fabricarea de periferice, în special cititoare de cartele, imprimante, plotere, terminale de diferite tipuri, unități de bandă magnetică, discuri magnetice de masă (RCD, FEPER);

• Fabricarea de microcalculatoare și calculatoare persoanale, bazate pe microprocesoare: MC18, MC118, HC, Felix PC etc (ICE Felix, ITC, UPB)

• Realizarea proiectelor de rețele de calculatoare (ICI):

– Rețele de arie largă (Proiectul RENAC/RENOD, 1971–1983)

– Rețele locale (Proiectul CAMELEON, 1984–1986)

• Constitutirea Bibliotecii Naționale de Programme (BNP), după modelul EPL (IBM), în cadrul ICI, ca unitate cu autonomie financiară, care implementa conceptul de industrializare a produselor program.

• Constituirea Centrului de Perfecționare în Informatică (CPI) în cadrul ICI, cu filiale la Centrele

Teritoriale de Calcul Electronic (CTCE), din subordinea ICI, pentru instruirea și perfecționarea utilizatorilor de calculatoare.

• Constituirea și dezvoltarea CEPECA, cu asistenta ONU/ILO, pentru pregatirea cadrelor în domeniul managementului, folosind calculatorul electronic, cu proiecte pilot de sisteme informatice la intreprinderi industriale reprezentative.

• Constituirea liceelor de informatică și a unor clase de informatică în cadrul celor mai reprezentative licee din țară, cu dotări privind utilizarea tehnicii de calcul

• Constituirea specializării de informatică în instituții de învățământ superior și a centrelor de calcul necesare instruirii in aceste instituții, în plus față de specializarea de calculatoare electronice, existentă in institutele tehnice de învățământ superior din marile centre universitare.

C. Coordonarea activității de informatică la nivel național s-a făcut în diferite formule organizatorice, care se prezintă într-un capitol separat. ICI a fost permanent implicat în această activitate, pe parcursul multor ani, pâna în 1985, când a fost subordonat unei centrale industriale (CIETC), fuzionând cu Centrul de cercetare științifică, inginerie tehnologică și producție industrială pentru tehnica de calcul (ITC), din subordinea Centralei Industriale pentru Electronică și Tehnică de Calcul (CIETC), căpătând denumirea de ICSIT – TCI (Institutul de Cercetare Științifică și Inginerie Tehnologică pentru Tehnică de Calcul și Informatică), ca institut de cercetare-dezvoltare în componența Institutului central pentru construcția de mașini.

Ținând seama de specificul epocii, unele elemente inedite, necunoscute public în acea vreme, se prezintă în capitole separate, deoarece scot în evidență eforturile și dificultățile întâmpinate de către cei care au avut inițiative și realizări în acest domeniu, în sistemul economic planificat, supercentralizat.

*

* *

Grupul rămas la IFA, compus din inginerii Meltz George, Cărbunar Octavian, căruia i s-au alăturat ceva mai târziu ing. Manu Valentin și ing. Constantinescu Șerban, matematicienii Zamfirescu Ioan, Moldovan Nicolae, Ciupitu Eugen, Barbu Cîrstoiu, a dus la bun sfârșit construcția calculatorului IFAC-1, începută în 1963. Conceptul și performanțele fiind de avangardă, dat fiind riscurile de încredere, proiectul s-a desfăsurat sub titulatura Analizor Numeric Diferențial, avînd acordul și sprijinul directorului științific, Prof. Florin Ciorascu. Acest calculator, a cărui constructie s-a terminat in 1968/70 (executa 100000 operații/sec și utiliza micro-programarea, în patru partiții, o tehnică cu totul nouă în acea perioadă), a reprezentat ultima realizare din IFA în construcția de calculatoare electronice.

Specialiștii care au avut contribuții remarcabile la realizările din IFA, așa cum sunt prezentați de V. Toma în comunicarea din [1], în forma facută de acesta, sunt: „In diferite faze ale lucrărilor prezentate au avut contribuții remarcabile un mare numar de tineri, care s-au specializat în acest domeniu, prea mulți ca să poata fi menționați. Astfel:

– În calculatoare de tip paralel: A. Segal, M. Ionescu, D. Scărlătescu, O. Cărbunaru, N. Boca

– În calculatoare de tip serie: A. Segal, E. Ciobanu, V. Manu, V. Hurduc

– În software: I. Zamfirescu, D. Vaida, N. Moldovan, G. Martin, B. Cârstoiu, P. Macarie, M. Mocică, W. Schatz, I. Căruțașu, E. Ciupitu, F. Ceaușu, T. Tinu

– În dezvoltări de echipamente: A. Dumitrescu, N. Constantin, E. Banică, Gr. Popescu, A. Stoica, S. Constantinescu, un mare număr de tehnicieni electroniști, mecanici, operatoare''.

În 1970 s-a achiziționat calculatorul IBM System 370/135, fapt care a schimbat complet soarta informaticii în IFA, peocupările legate de proiectarea și construcția calculatoarelor fiind înlocuite de cele legate de întreținerea, operarea echipamentelor din noua generație de calculatoare și de dezvoltare a software-ului de aplicații necesar cercetărilor în fizică. După 1990, la IFA au avut loc o serie de premiere în utilizarea calculatoarelor în domeniul cercetărilor de fizică nucleară (tehnologii web și grid), cu o dotare legată și de colaborarea cu CERN-Geneva, unde se desfașoară cercetări competitive la nivel internațional[1].

Materialele bibliografice și mărturiile folosite în această prezentare, au fost obținute prin amabilitatea Ing. Valentin Iosifescu Manu, Cercetător științific principal și a dr. ing. Octavian Cărbunar, de la IFIN – Horia Hulubei, București.

2.1.2.2. Inițiative și realizări la Universitatea București[2]

Se consideră ca una din cele mai veridice și complete mărturii pentru ceeace a constituit activitate de pionierat în informatică la nivel național, până la începutul anilor ’60, se prezintă în articolul *Activitatea Centrului de Calcul al Universiății din București* (AMC, 13– 14, pag. 9–20, 1970), scris de acad. Gr. C. Moisil, cu o structură originală, cuprinzând 24 teme și două anexe, referitoare la cursurile organizate în cadrul Centrului de calcul al Universității București. Acest capitol se bazează pe materialele scrise și măarturiile acad. Gr. C. Moisil, profesorilor Dragoş Vaida, Ion Văduva și Stelian Niculescu, care au marcat și trăit etapa de pionierat a informaticii la Universitatea București și nu numai. Prima temă, care se referă la perioada ce a precedat crearea Centrului, însă care a făcut să apară Centrul de calcul, merită sa fie prezentată cu citate din articolul amintit, în forma utilizată de autor: „Știința calculatoarelor în țara noastră își are originea în anume preocupări ale matema- ticienilor…. La București, Centrul de calcul al Universității s-a fondat pe cercetători ce lucrau la Seminarul de Teoria algebrică a mecanismelor automate ; aceste cercetări duceau mai departe…cercetarea anterioară, dezvoltată în țara noastră în domeniul logicii matematice…

În anul școlar 1933–1934 am început să țin, la Universitatea din Iași, primul curs *de Logica și teoria demonstrației*. Pe atunci nu-mi închipuiam nici eu, nici alții în lume, că algebrele lui Boole și logica matematică ar putea avea alt rost decât să permită o analiză mai adâncă a raționamentului deductiv….

Din 1949, când am aflat de la ing. Leon Livovschi că algebrele lui Boole sunt întrebuințate de V. I. Șestacov și M. A. Gavrilov ca instrument matematic al studiului automatelor cu contacte și relee, lucrurile s-au schimbat. Entuziaști, L. Livovschi și cu mine am început prin a ține trei conferinte, la București (primavara 1949), la Cluj (iunie 1949) și Iași (octombrie 1949), în care anunțam marea noutate: logica matematică este o disciplină care se aplică în inginerie.

S-au ținut împreună cu Livovschi cicluri de lecții și un seminar la COȘ (Casa Oamenilor de Știință), iar în 1953, în organizarea unui institut (ICET-Institutul de Cercetări Electrotehnice), cu participarea ing. Gh. Ioanin și a trei tineri matematicieni, care erau și ingineri electroniști: Mariana Coroi, Paul Constantinescu și Constantin Popovici.

În toamna 1954 am început să țin la Facultatea de Matematică și Fizică un șir de ședinte asupra teoriei algebrice a mecanismelor automate, care au durat tot anul școlar 1954–1955, având următoarea structură:

1. O conferință ținută de un inginer de la ICET cu scheme întâlnite în practică, de circuite cu contacte și relee.
2. O lecție de teoria algebrică a schemelor cu contacte și relee.
3. O ședință de seminar cu exemple și exerciții (Atât lecția cât și seminarul le făceam eu).
4. Comunicări, discuții, referate.

Lucrărilor inițiate în URSS de catre V. I. Șestakov și M. A. Gavrilov, în SUA de Claude Shannon, cercetătorii din București, grupați în acest colectiv mixt al Institutului de Mate- matici al Academiei și al Facultății de matematici a Universității din București, au știut să le dea o continuare. La un moment dat, într-o statistică facută de alții se vedea că,școala din București era a treia din lume în acest domeniu de cercetare, imediat după URSS și SUA.

Această evoluție a fost posibilă grație cunostintelor de logică matematică ce au putut fi puse la dispoziția utilizării pentru tehnică. Matematicienii din țara noastră au înțeles că dintre diferitele tipuri de automate finite, calculatoarele sunt, fără îndoială, cele mai importante.

La 22–27 noiembrie 1955 am luat parte la un colocviu internațional asupra tehnicii de calcul, tinut la Dresda și am prezentat o expunere a ing. V. Toma asupra calculatorului pe care îl construia(la IFA). În primăvara 1956 am luat parte, împreună cu Toma, la o consfătuire ce se ținea la Moscova asupra calculatoarelor. In primavara 1957, când calculatorul CIFA-1 mai avea o jumatate de an până când să fie gata, am organizat la Facultatea de matematici un ciclu de lecții ținute de V. Toma și de Edmond Nicolau asupra calculatoarelor numerice si analogice.

Plecând de la teorie, de la logica pură, Centrul de calcul poate azi să fie folositor industriei. Aceasta

e calea.

În martie 1957, în România nu exista nici un calculator electronic în funcțiune, abia în toamna lui 1957 fiind terminat calculatorul CIFA-1, de către colectivul condus de ing. V. Toma, la Institutul de Fizică Atomică. In această perioadă, un grup de trei matematicieni (M. Moldovanu, Dragoş Vaida şi I. Zamfirescu) au fost numiți în calitate de matematicieni-programatori în cadrul colectivului care realizase CIFA-1, la IFA.

Construcția calculatoarelor nu a intrat niciodată in preocupările Facultății de matematică și fizică (FMF), sau ale Centrului de calcul al Universității Bucureşti. Secția de matematici a FMF începe sa fie conștientă de rolul matematicianului în legătură cu calculatoarele în toamna anului 1957, când prof. GR. C. Moisil informează că a auzit prima dată despre o „matematică calculatorie'', cu ocazia participării la o consfătuire a algebraiștilor din URSS, unde s-a anunțat constituirea acestui capitol nou al matematicilor. Ca urmare, prof. Octav Onicescu (care condusese Institutul de statistică și calcul), a propus Consiliului FMF să comande pentru facultate un calculator CIFA, având susținerea Rectoratului și Ministerului.

Centrul de calcul al Universității din București a fost creat în februarie 1962, sub conducerea prof. Gr. C. Moisil, fiind conceput de la început cu orientare didactică şi ştiinţifică, privind utilizarea calculatoarelor.În timp, Centrul a fost dotat cu mai multe calculatoare:

– În 1964, cu un calculator analogic MEDA.

– În 1963, cu calculatorul electronic numeric CIFA-3, de generația a doua, realizat cu tuburi electronice, instalat în 1964 în localul din strada Ștefan Furtună (azi Mircea Vulcănescu).

2.1.2.2.1. Calculatorul CIFA-3 la Centrul de calcul al Universității din București

– În 1966–1967, calculatorul electronic numeric ODRA, de generația a doua, realizat în Polonia, sub licența firmei engleze Elliot (ICL), care permitea programarea într-un limbaj evoluat, nu în limbaj mașină (ca la CIFA-3).

– În 1967/68, calculatorul electronic numeric IBM System 360/30, de generația a treia (modelul cel mai mic dintr-o famile de calculatoare din cele mai performante în lume atunci), care a reprezentat o șansă pentru formarea unui mare numar de specialiști în programare, folosind limbje de înalt nivel (Fortran, Cobol, Algol), în operarea unor sisteme de calcul avansate (folosind sisteme de operare DOS, programe utilitare), în realizarea de aplicații folosind pachete de programe aplicative (LPC- programare lini- ară, RPG-generator de rapoarte, SSP-calcul și analiza datelor statistice etc).

La cursurile organizate au participat specialiști din mai multe unități de informatică și instituții de învățământ superior.Primii instructori formați la IBM (Sindelfingen-RFG) au fost mat. Stelian Niculescu de la Univeritatea din Bucureşti şi ing. Florian Moraru de la Institutul Politehnic Bucureşti.

Contribuțiile esențiale ale Facultății de matematică și ale Centrului de calcul al Universității din București au fost, cu persoanele citate, conform:

• Teoria algebrică a mecanismelor automate, denumită ulterior teoria comutației sau teoria automatelor concrete, pentru care România a ocupat locul trei în lume, în funcție de numărul lucrărilor publicate, după URSS și SUA: Gr. C. Moisil, Gh. Ioanin, L. Livovschi, M. Coroi, P. Constantinescu, C. Popovici, S. Rudeanu.

• Gramatici, automate finite și lingvistică matematică – S. Marcus, Gr. C. Moisil, Al. Rosetti, E. Petrovici, A. Roceric, E. Vasiliu.

• Teoria algoritmilor, Mașini Turing, Calculabilitate și Recursivitate – C. Popovici, L. Livovschi.

• Aplicații ale matematicii în economie și programarea pseudo-booleană, citată ca o mândrie a Facultății de matematică – P. Ivănescu și S. Rudeanu.

• Activitate de instruire si formare în domeniul programării:

– În cod mașină – V. Căzănescu, Șt. Niculescu, D. Vaida

– În limbaj de asamblare (ASSEMLER) – M. Lovin, Șt. Niculescu

– În limbjul ALGOL – M. Chirică, P. Constantinescu, D. Vaida.

– În limbajul FORTRAN - M. Bogdan, M. Chirică, L. Dinulescu, I. Drăghici, M. Drăghici, R. Eftimie, M. Lovin, C. Lulea, Șt. Niculescu, P. Preoteasa.
– În limbajul COBOL - M. Drăghici
– În limbajul PL/I - H. Georgescu, D. Vaida.

Prof. Gr. C. Moisil, la înființarea Facultății de Automatică din Institutul Politehnic București (1965/66), era prevăzut să țină cursul Teoria algebrică a sistemelor automate (TASA), care însă a fost preluat și ținut pe parcursul mai multor ani de către dr. ing. Marius Guran pentru specializarea Automatică, iar pentru specializarea Calculatoare, cursul Bazele logice ale calculatoarelor numerice. Cele două cursuri, adaptate elementelor logice și componentelor folosite în calculatoarele de generația a treia, apărute pe piață în anii ’60 (circuite integrate pe scară mică și medie), au fost cuprinse în volumul *Proiectarea logică a sistemelor automate discrete*, propus spre editare la Ed. Didactică, în 1970.

Prof. Gr. C. Moisil a stimulat cercetări privind aplicațiile calculatoarelor în cele mai diverse domenii, cum ar fi medicina și biologia, traducerea automată, compoziția muzicală, istorie și arheologie etc. Centrul de calcul a organizat o serie de cursuri, în perioada 1963–1969, de început a informaticii în țara noastră, în diverse instituții interesate în utilizarea tehnicii de calcul, din cadrul principalelor ministere economice, sau a unor instituții de învățământ superior.

În 1969, ca urmare a unor neînțelegeri cu forurile guvernamentale care coordonau informatica, cu direcția Facultății de Matematică, privind managementul unităților de informatică, prof. Moisil a decis să se retragă fără echivoc de la conducerea CCUB, care a fost preluată în februarie 1970, cu funcția de director adjunct, de mat. Ion Văduva, care obținuse diploma de MS în Automatic Computation în Anglia (1969) și care a beneficiat de sfaturile generoase ale prof. Moisil, ca fost student și colaborator al acestuia.

Centrul capătă o dezvoltare rapidă, ajungând la sfârșitul anului 1970 la peste 75 persoane, din care 41 cu studii superioare. Dupa 1970 CCUB a continuat în linii mari direcțiile lansate de Gr. Moisil în anii ’60, fiind antrenați mult mai mulți cercetători, atât pe direcțiile fundamentale (limbaje formale și programare, calculabilitate și recursivitate), cât și aplicative (modelare stochastică și simulare). În perioada 1970–1986, s-au realizat:

• Sistemul de programe numit PLUB (Programming Language of the University of Bucharest) pentru calculatorul românesc Felix C-256/512/1024, conceput ca un metalimbaj pentru automatizarea scrierii de compilatoare.
• Limbajele de simulare SIMUB pentru calculatoare medii-mari și GASP – SIMPATIC pentru minicalculatoare.

Din 1971 CCUB a fost obligat să treacă pe gestiune economică proprie, de aceea activita- tea a fost orientată pe realizarea aplicațiilor pentru diverși beneficiari din economie, pe bază de contracte. S-a continuat tradiția de organizare a cursurilor pentru pregătirea specialiștilor în informatică, în special a profesorilor de liceu pentru specialitatea informatică. Intre cursurile organizate, se remarcă cele sponsorizate de UNESCO (sub directoratul Acad. N. Teodorescu, care era frecvent invitat la proiectele UNESCO): International Postgraduate Course in Informatics and Mathematics for Research, ținute în perioada octombrie – septembrie, din anii 1973 – 1974……1981 – 1982, pentru tineri din țările în curs de dezvoltare, precum și pentru specialiști români, interesați în utilizarea calculatoarelor.

În 1972/73 au fost înființate Secțiile de informatică de la Facultățile de Matematică din București, Cluj, Timișoara și Craiova, iar la Iași, Secția a devenit Facultatea de informatică, cu un plan de învățământ elaborat la inițiativa Prof. Mircea Malița (ministrul Invățământului) de către un colectiv compus din Prof. Dragoș Vaida (Director în minister) și alți specialiști care se specializaseră și în străinătate, fiind organizați la ICI (Institutul Central de Informatică) în Centrul de perfecționare în

Informatică (CPI), cu mulți foști specialiști ai CCUB (Stelian Niculescu, Margareta Drăghici, Alex. Teodorescu, Petre Preoteasa etc). Ca un vizionar, privind impactul informaticii în societate, Prof. Gr. C. Moisil a prevăzut evoluțiile prezentate mai sus într-un Raport cu propuneri privind învățământul informaticii, înaintat conducerii Facultății de Matematică a Universității din București în februarie 1971, având anumite discuții divergente cu conducerea facultății, care l-au determinat să-și transfere activitatea didactică la altă facultate a Universității din București, unde a predat un curs de logică.

În anul 1993 CCUB a fost desființat de Rectorat, din motive de autofinanțare, mentinându-se printr-un Colectiv de cercetare în informatică, cu 4 salariați, pe lângă Catedra de informatică, colectiv care s-a autodesființat în timp.

2.1.2.3. Inițiative și realizări de pionierat în domeniul calculatoarelor și comunicațiilor – Universitatea Politehnica București

La Universitatea Politehnica București (UPB), inițiativele și realizările de pionierat în domeniul calculatoarelor electronice s-au petrecut într-un context deosebit, față de alte centre universitare din țară, în particular Timișoara și oarecum similar cu situația de la Cluj. Profesorii și tinerii cercetători sau cadre didactice, aveau atracții în domeniul cer- cetării în afara cadrului universitar, în institutele de cercetare subordonate Academiei, institutelor și întreprinderilor din subordinea ministerelor sau altor foruri, cum a fost IFA (Institutul de Fizică Atomică), subordonat CSEN (Comitetutului de Stat pentru Energia Nucleară), menit să realizeze programul nuclear național, sau Institutul de calcul din Cluj, subordonat Academiei. În acest fel, se explică câteva realizări de pionierat în domeniul calculatoarelor și rețelelor de calculatoare inițiate și realizate de tinere cadre didactice și cercetători proveniți din UPB, care au fost transferați în alte instituții:

Dr. ing. Victor Toma a absolvit Institutul Politehnic București, Secția de radiocomunicații a Facultății de Electromecanică, în anul 1945, unde a funcționat ca asistent, cu prof. Tudor Tănăsescu, între anii 1946–1948. Între anii 1948–1950 a lucrat, pentru o specializare, la laboratorul de cercetări al concernului Tesla din Praga - Cehoslovacia, după care s-a încadrat inginer electronist și cercetător la Institutul de Fizică Atomică din București, unde Prof. Tudor Tănăsescu organizase o Secție de producție de aparatură electronică, îndeplinind funcția de director adjunct științific (1949–1957). V. Toma și Tudor Tănăsescu sunt coautori la prima comunicare externă privind viitorul calculator CIFA (care se va realiza prima dată în țară la IFA, de către colectivul condus de V. Toma), la Konferenz fuer Messtecknik und Instrumentation (Budapest, Apr. 1956). Prof. T. Tănăsescu conducea în acelasi timp și Catedra de Electronică în cadrul secției de Electronică și înaltă frecvență a Facultății de Electrotehnică, din care s-a desprins Facultatea de Electronică și telecomunicații în 1953/54 (HCM 2628/53 si 2727/53 si Ord. Min. învățământului nr.5108/1953) [1].

Dr. ing. V.M. Popov, absolvent al Secției de Electronică din Institutul Politehnic Bucuresti în 1950, este încadrat ca asistent până în 1954, la disciplinele Automatizări și control electric, Electrotehnică și energetică industrială, la Catedra condusă de Tudor Tănăsescu. S-a transferat la Institutul de Energetică al Academiei, condus de prof. Remus Răduleț, unde a realizat calculatorul analogic MECAN-32, cu 32 amplificatoare operaționale, care i-a permis verificarea experimentală a cercetărilor privind stabilitatea sistemelor dinamice neliniare cu reacție inversă, fundamentând criteriul de stabilitate care-i poartă numele (Criteriul V. M. Popov), precum și noțiunea de hiperstabilitate ca generalizare a stabilității absolute (Volumul: Hiperstabilitatea sistemelor dinamice, 1966).

Dr. ing. Marius Guran, absolvent al Facultății de Electronică și Telecomunicații a Institutului Politehnic București, în 1960, a fost încadrat ca preparator, asistent și șef de lucrări la Catedra de Circuite și dispozitive electronie (1960–1965) și apoi la Catedra de calculatoare. După terminarea doctoratului în Tehnică de calcul la Moscova, a inițiat primele cercetări în rețele de calculatoare, în anii 1968–1971, după un stagiu de specializare ca bursier Fulbright la Univ. of California – Berkeley si Massachusetts Insitute of Technology (1968–1969). Transferat la ICI (Institutul Central de Informatică, nou înfiintat in 1970), în cadrul Proiectului RENAC/ RENOD (REțea NAțională de Calculatoare/REțea NODală de Comunicații), a finalizat, în cadrul unui colectiv, după 12 ani, prototipul primei rețele

naționale de calculatoare de arie largă, denumit UNIREA, cu trei noduri, instalate în Centralele telefonice interurbane din Bucuresti, Cluj și Bacău, interconectate cu calculatoare FelixC-512 din aceste orase, ca resurse de calcul, folosind tehnologia comutației de pachete, implementată pe minicalcu- latoare Digital 11/44, folosite ca noduri, având cuploare de comunicații realizate în țară la ICE Felix [2].Denumirea de UNIREA a fost inspirată de interconectarea electronică a celor trei provincii istorice ale României (Țara Românească, Moldova și Transilvania). Proiectul a primit premiul Traian Vuia al Academiei Române în 1985.

Asist. ing. Dan Tonceanu, în cadrul unui colectiv de studenți și tinere cadre didactice (Mihuț I., Dumitrescu/Maican Sanda, Miclea Lucia, Mihalache Adrian, Ștefan Gh., Șabac Gh.), la Facultatea Electronică și Telecomunicații, a realizat prototipul unui minicalcula- tor, la începutul anilor ’70. D. Tonceanu a fost transferat la ICE Felix (vezi Cap. 6), unde a realizat, în cadrul unui colectiv de tineri ingineri, prototipul industrial și familia de minicalculatoare CORAL, compatibile cu minicalculatoarele PDP 11 ale firmei Digital, cele mai răspândite în lume în acel timp. Având acceptul firmei pentru a folosi setul de instrucțiuni, care era patentat(™), s-a realizat o productie de serie, până în 1990, când firma Digital a retras acceptul, propunând importul plăcii de bază, pentru continuarea fabricației de minicalculatoare românești (vezi Cap. 2 și Cap. 6). După transferul lui Dan Tonceanu la ICE Felix, asist. ing. Gh. Ștefan a inițiat realizarea unui dispozitiv de procesare pentru limbajul LISP, folosit în aplicații de inteligență artificială, denumit DIALISP (Dispozitiv de Inteligență Artificială pentru limbajul LISP), ca model experimental și lucrare de laborator.

În UPB s-a realizat, în 1954, la Facultatea de Electronică și Tc., un Calculator analogic pentru rezolvarea de sisteme de ecuații liniare, ca proiect de diplomă, de către A. Segal (bursier IFA în ultimii doi ani de facultate), precum și un calculator analogic, MAC-1, la Fac. Energetică, Secția Automatică, finalizat în 1966, într-un singur exemplar, folosit pentru lucrări de laborator, având 12 amplificatoare operaționale și mai multe elemente neliniare specializate (Autori: dr.ing. Adrian Petrescu, ing. Ivan Sipoș, dr.ing. Marius Guran și ing. Petre Dimo). In 1967 s-a inițiat realizarea unui calculator numeric de generația a II-a, cu tranzistoare, cu memoria auxiliară pe tambur magnetic, similar calculatoarelor CIFA, nefinalizat, din cauza lipsei de resurse și a avansului tehnologic realizat în domeniu, odată cu apariția calculatoarelor de generatia a III-a în acea perioadă.

În anul 1960, după revenirea prof. Tudor Tănăsescu de la Centrul de Cercetări Nucleare Dubna, unde a fost director științific doi ani (ca reprezentant al României, din partea IFA), acesta a constatat, în cadrul unei analize în Catedra de Electronică (Facultatea de Electronică și Telecomunicații), că nu se realizase grupa de specializare în calculatoare electronice (sarcina ce revenea prof. Edmond Nicolau, care suplinise funcția de șef de catedră în cei doi ani). În anul universitar 1959/60, se aprobase specializarea „Electronică și Automatică’’, în cadrul căreia trebuiau introduse cursuri de specialitate, începand cu anul III, privind circuitele electronice, calculatoarele numerice precum și cele analogice, care mai aveau o largă utilizare. În anul universitar 1960/61 nu se predau cursuri de calculatoare (analogice sau digitale), chiar dacă în afara Politehnicii se făcea popularizarea calculatoarelor, în special analogice, prin prof. Edmond Nicolau. În aceste condiții, s-au inițiat trei stagii de doctorat, cu frecvență, pentru trei ani, începând cu anii 1960, 1961 și 1962,, la finele cărora cei selectionați urmau să susțină cursurile de bază privind:

- Circuitele electronice, asistent Mircea Petrescu, începand cu anul universitar 1963/64, după stagiul de doctorat în circuite electronice.
- Calculatoarele analogice, șef de laborator Adrian Petrescu, începând cu anul universitar 1964/65, după stagiul de doctorat în calculatoare analogice.
- Calculatoarele numerice, șef de laborator Marius Guran, începând cu anul universitar 1965 / 66, după stagiul de doctorat în calculatoare numerice.

În anul 1962, după decesul prematur al prof. T. Tănăsescu (1901 – 1961), specializarea Electronică și Automatică (250 locuri), de la Fac. Electronică și Tc., care trebuia să includă și pe cea de calculatoare electronice, la nivelul unei grupe, s-a scindat în două specializări (HCM 778/1962):

- Electronică industrială (100 locuri), ca specializare la Fac. Electronică și Tc.
- Automatică (150 locuri), cu o grupă de calculatoare, ca specializare, la Fac. Energetică.

În aceste condiții, inițiativa prof. T. Tănăsescu a fost preluată de prof. C. Penescu (Prorector în acel

timp) și conf. Simion Florea (Secretar-şef la Rectorat), care aparţineau Facultătii de Energetică, în condiţiile în care conducerea Fac. de Electronică şi Tc. s-a dovedit neputincioasă în realizarea proiectului, cu cel puţin o grupă de specializare în calculatoare electronice. În acest fel, cadrele didactice, studenţii care erau deja în anul I şi doctoranzii de la Fac. Electronică şi Tc., au fost transferaţi la Fac. Energetică în anul universitar 1963/1964, in cadrul Secţiei de specializare Automatică, incluzând și calculatoarele, care a fost transformată după aceea în Facultatea de Automatică (HCM 1619/1967), cu două specializări:

- Automatică (150 locuri)
- Calculatoare (60 locuri)

Facultatea și-a schimbat denumirea în Facultatea de Automatică și Calculatoare numai după 1990, chiar dacă timp de peste 20 ani ponderea studenților de la cele două specializări devenise aceeași, cu o orientare dominantă spre noile tehnologii digitale și software, care aveau un progres foarte rapid. Propunerea formală de înființare a Catedrei de calculatoare a fost facută abia în februarie 1969, în cadrul Facultății de Automatică, la doi ani după înființarea facultății, ținând seama de lipsa inițiativei ‘și îndrăznelii manifestate de conducerea facultății (Decan, prof. Călin Sergiu, cu profil de automatist, prodecan A. Petrescu, cu specializare și doctorat în calculatoare analogice). Colectivul fondator al Catedrei de calculatoare a fost format din electroniști (dr. ing. Mircea Petrescu, dr. ing. Adrian Petrescu, dr. ing. Marius Guran, ing. Mariana Necula, ing. Florian Moraru, ing. Valeriu Iorga, ing. Dumitru Petrică, ing. Theodor Danilă, ing. Nicolae Cupcea, ing. Ivan Sipoș,) și un energitician (ing. Petre Dimo), având ca şef de catedră pe conf. dr. ing. M. Petrescu. Noua catedră a început să funcționeze din anul universitar 1968/69, incluzând și primii absolvenți ai Facultății de Automatică, specializarea Calculatoare (ing. Valentin Cristea, ing. Cristian Giumale, ing. Marian Dobre) și doi absolvenți ai Fac. Elecronică și Tc. (ing. Șerban Petrescu și ing. Dan Ciocan). Primul examen de admitere pentru specializarea Calculatoare a fost organizat în 1967, iar din prima generatie de absolvenți în această specializare au completat colectivul Catedrei: ing. Eugenia Kalisz și ing. Nicolae Țepuș. Planul de învățământ a mai suferit modificări în 1977 (separarea în specializări software și hardware), în 1990 cu o nouă formă de specializare (Știința și ingineria calculatoarelor, cu patru direcții de aprofundare) și în 2005, odată cu trecerea la sistemul Bologna, cu două specializări distincte: Calculatoare (cu patru direcții de aprofundare) și Tehnologia informației.

În anii 1968–1969 s-a introdus specializarea Echipamente periferice (120 locuri), pentru calculatoare electronice, la inițiativa prof. C. Demian și șef de lucrări Tudor Dumitru, la Catedra de Mecanică fină, folosind cadre didactice și de la Fac.Electronică și Tc. și Fac. Automatică, în asigurarea unor cursuri de specialitate în calculatoare, circuite electronice și tehnologii electronice (prin Marius Guran, Alexandru Popovici si Ovidiu Iancu), începând cu anul universitar 1969/1970.Această specializare există ca profil în cadrul Catedrei de Mecanică fină și mecatronică a Facultății de inginerie mecanică și mecatronică, care a asimilat și profilul de mecatronică (ca integrare a profilelor de electronică industrială, mecanică fină, calculatoare), după 1990 (la inițiativa prof. C. Demian, prof. D. Tudor, prof. N. Alexandrescu, prof. Marius Guran), când a fost înfiintat și Centrul de cercetare dezvoltare în Mecatronică, pe lângă Catedra de Mecanică fină.

Incepând cu anul universitar 1967/1968, la toate facultățile din UPB au fost introduse cursuri de Calculatoare și programare, care cuprindeau prezentarea bazelor modelării și calcului numeric (8 ore), modelare și calculatoare analogice (8 ore), calculatoare numerice – CEN și programarea CEN (12 ore). Se observă dominanta orientarii dată de con- ducerea Fac. Automatică spre calculul analogic și automatizări, chiar dacă calculatoarele numerice și software-ul erau în plină expansiune, cum se vede din capitolul introductiv.

În cadrul Universității Politehnica, după construcția noului local, în anii 1966–1970, au fost elaborate specificațiile pentru realizarea proiectului unui Centru de calcul, care să satifacă toate cerințele de practică în utilizarea calculatoarelor numerice, în sistem batch-processing, pentru studenții din toate facultățile care aveau cursuri de „Calcula- toare și programare’’, în cadrul cărora aveau de realizat exerciții și aplicații de însușire a unor limbaje de programare (Fortran, Pascal, la început). În realizarea Centrului de calcul a fost implicat colectivul fondator al Catedrei de calculatoare, sub supravegherea și cu sprijinul direct al Rectorului C. Dinculescu, ctitorul noului local al Politehnicii. Centrul de calcul a

avut ca dotare de bază calculatorul Felix C256, echipamente de pregătire a datelor (perforatoare de cartele, introducere date pe suport magnetic etc) precum și unele echipamente „second hand''(IBM, de generația a treia), obținute în cadrul unei cooperari cu Universitatea tehnică din Darmstadt, operate și întreținute de ing. Radu Irimescu, ing. Nicolae Popovici, ing. Traian Sava și ing. Doru Tacu, în coordonarea conf. dr.ing. Mircea Petrescu. Centrul de calcul a funcționat neîntrerupt până în anii '90.

În cadrul pregătirii fundamentale a studenților la specializările de automatică și calculatoare s-au ținut cursuri inspirate de cercetările românești ale școlii prof. Gr. Moisil în domeniul „Teoriei algebrice a sistemelor automate cu contacte și relee'', de către șef de lucrări dr.ing. Marius Guran, din anul universitar 1964/65:

- Pentru automatiști, cursul „Teoria algebrică a sistemelor automate''(TASA)
- Pentru calculatoriști, cursul „Bazele logice ale calculatoarelor electronice''(BLC)

Aceste cursuri au fost acoperite de lucrarea *Proiectarea logică a sistemelor automate discrete*, propusă spre publicare la Ed. Didactică și Pedagogică, susținută și aprobată în colectivul de catedră (1970), propusă ulterior și la Ed. Tehnică (1971).

În perioada 1966 – 1970, cadrele didactice din catedra de calculatoare au fost cuprinse în acțiuni de specializare, de un real folos, în țară și țări avansate în domeniu:

- Cunoașterea și utilizarea calculatoarelor de generația a treia (IBM System 360/30), instalat la Centrul de calcul al Universității București, în str. Stefan Furtună, în 1967, prin dr.ing. Marius Guran, asist.ing. Florian Moraru, asist. Ing. Petre Dimo, asist.ing. Dumitru Petrică, asist. Ing.Valeriu Iorga.
- Specializare în Sisteme de calcul time-sharing și timp real, la University of California – Berkeley (Proiectul Genie) și Massachusetts Institute of Technology (Proiectul MAC – Multi Access Computer), în anul universitar 1968/1969, prin dr.ing. Marius Guran, ca visiting scholar și research associate (Bursier Fulbright).

Ca urmare a specializărilor, în UPB s-au ținut expuneri și cursuri speciale, bazate pe experiența din marile universități și centrele de cercetare din țări avansate. În acest sens se pot aminti cele susținute de dr. ing. Marius Guran, ca urmare a specializării făcute în SUA:

A. Ciclu de expuneri cu temele:

– *Organizarea învățământului și cercetării în unele universități americane*, 1969 [Text publicat și în „Viața studențească'', nr.18/1970].
– Centrele de calcul în universități americane: structură, organizare, exploatare, 1969.
– Structura sistemelor de calcul time-sharing, 1969.
– Operarea si utilizarea sistemelor time-sharing, la 1969. – Rețele de calculatoare, 1970.

B. Ciclu de expuneri pe tema „Organizarea și structura sistemelor de calcul cu resurse partajabile în timp'' (1970):

– Arhitectura sistemelor de calcul
– Memoria operativĂ și conceptul de memorie virtuală
– Memoria auxiliară în sistemele time-sharing
– Intercomunicațiile în sistemele de calcul (sistemul de magistrale)
– Protecția și accesul în sistemele de calcul
– Concepte privind partajarea resurselor
– Rețele de calculatoare

C. Cursul Sisteme de calcul, ținut de Marius Guran și asist. Cristian Giumale, cu seminar și proiect bazat pe subsistemele specifice sistemelor time-sharing, realizat în echipă, de mai mulți studenți, fiecare având responsabilitatea unui subsistem (Danale, Negrilă, Olteanu, Popa, Simescu, Racz, Teodorescu), în Sem. II/1970, la prima grupă cu specializarea în calculatoare electronice.

D. Prezentarea unor materiale documentare privind cercetările în domeniul inteligenței artificiale, prelucrării simbolurilor și listelor, desfășurate la Stanford Artificial Inteligence Center din Palo Alto, California, precum și în alte domenii, care s-au prezentat în ciclurile de expuneri enumerate mai sus.

După 1965, odată cu înființarea CNȘT (Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie), s-a pus problema dezvoltării electronicii și calculatoarelor ca ramuri de bază, purtătoare de progres tehnic, ale economiei naționale. În această acțiune au fost antrenate personalități de seamă din învățământul superior, între care prof. Mihai Drăgănescu (Facultatea Electronică și Tc.), prof. Gr. C. Moisil și prof.

N. Teodorescu (Facultatea de Matematică a Univ. București), prof. Tiberiu Popoviciu (Institutul de calcul Cluj) etc. Prin inițiativele guverna- mentale prezentate în Introducere, s-au creat situații de colaborare și contacte la nivelul unor organizații internationale (ONU, UNESCO, PNUD) și a unor mari centre de cercetare și universități din țări avansate.În această perioadă au fost invitate în România o serie de personalități, care au facilitat desfășurarea unor stagii de specializare și burse pentru multe cadre didactice tinere, asa cum au fost profesorii Anghelakos, Zadeh, Pollak, de la Univ. California – Berkeley, Departamentul de Inginerie Electrică, unde au fost admisi studenți și invitate cadre didactice din Politehnica (M. Guran, C. Bulucea, M. Petrescu etc). Specializă- rile și modul de valorificare au reprezentat un aport deosebit la dezvoltarea învățământului și a unor instituții de cercetare-dezvoltare din România (Inst. Politehnic București, Insti- tutul Central de Informatică, Institutul de Cercetări pentru Componente Electronice de la Băneasa etc). Un rol deosebit în modernizarea și dezvoltarea specializării de calculatoare l-a avut un proiect internațional finanțat printr-un program PNUD – UNESCO, care a inclus: stagii de specializare, organizarea unor vizite ale unor specialiști străini, dotarea cu minicalculatoare realizate în tehnologii avansate (HP 2116B și IBM 1130).

La sfârșitul anilor ’60, odată cu apariția și devoltarea sistemelor interactive de calcul (vezi *Introducerea*), a început integrarea sistemelor de comunicații clasice, de telefonie-telegrafie, cu calculatoarele de capacitate medie-mare amplasate fie local, fie la distanțe mari, prin utilizarea terminalelor (la început de tip TTY). În Institutul Politehnic București, în această perioadă, era inființată Facultatea de Electronică și Telecomunicații încă din 1953 (HCM nr. 5108), singura din țară în acel timp, care avea trei secții de specializare: Electronică și Radiotehnică industrială, Radiocomunicații și Comunicații telefono-telegrafice, care continuau tradiția învățământului superior în domeniul comunicațiilor, în cadrul a două catedre: Electronică, cu 13 posturi, avand șef de catedră pe profesorul Tudor Tănăsescu, respectiv Electrocomunicații, cu 14 posturi, având șef de catedră pe profesorul Gheorghe Cartianu. In 1974, odata cu introducerea direcțiilor de aprofundare în cadrul profilului Electronică și Telecomunicații, apar câteva grupuri de discipline care veneau în întâmpinarea noii tendințe de integrare a calculatoarelor și comunicațiilor:

– Radiorecepție, Electroacustică, Radioemisie, Antene și propagare, pentru direcția de aprofundare Radiotehnică
– Sisteme de comutație telefonică, Linii și sisteme de transmisiuni telefonice, Telegrafie și Transmisiuni de date, pentru direcția de aprofundare Telefonie-Telegrafie.

În 1990 se înființează, alături de Facultatea de Electronică și Telecomunicații din București, singura existentă in țară până atunci, facultăți similare și în institutele tehnice de învățământ superior din alte centre universitare: Cluj-Napoca, Iași și Timișoara, în asociere cu specializările în calculatoare și tehnologia informației.

În dezvoltarea învățământului superior de comunicații se remarcă contribuțiile de pionierat și inițiativa rectorului Nicolae Vasilescu-Karpen, la începutul secolului XX, care, receptiv la ce începuseră să însemne comunicațiile pe suport electric, are inițiativa de a aduce în Școala Politehnică din București primul curs de comunicații. Așa cum telegraful a deschis era comunicațiilor, acest curs, ținut de viitorul profesor Ion (Iancu) Constantinescu, marchează începutul învățământului superior de Comunicații.

Urmărind evoluția acestui invățămant, se remarcă aportul unor cadre didactice precum: Ion Constantinescu, Tudor Tănăsescu, Gheorghe Cartianu, Sergiu Condrea, Matei Marinescu, Mihai Manjineanu, Cristofor Vazaca, Paul Postelnicu, Cristofor Vasiliu, Edmond Nicolau, Alexandru Spătaru, Mugur Săvescu, Nicolae Marinescu, Adelaida Mateescu, Stanomir Dumitru, Mircea Șerb, Victor Croitoru, Șt. Bănică ș.a., care au avut contribuții remarcabile în domeniu.

2.1.2.4. Inițiative și realizări în cadrul ASE[3]

În cadrul ASE, preocupările privind informatica și cibernetica economică datează încă din 1949, odată cu promovarea tehnicii de calcul mecanografice, continuând cu preocupări în domeniul calculului economic și statistic, al modelării și promovării conceptului de cibernetică economică.

În 1949 s-a înființat în cadrul ISPE (Institutul de Studii Economice si Planificare) Catedra de

statistică, iar în anul 1951se introduc primele forme ale învățământului de informatică economică, prin înființarea de laboratoare de mecanizarea calculului statistic pe mașini mecanografice.

Din anul 1956 aceste laboratoare s-au dezvoltat în cadrul Facultății de statistică, înființată în ISPE. Din anul 1958 se trece la modernizarea cursurilor și lucrărilor practice, prin introducerea unor metode cibernetico-matematice de analiză a proceselor economice.

În anul 1963, în cadrul Catedrei de calcul economic şi statistic s-a constituit, ca unitate de cercetare Centrul de calcul economic și cibernetică economică, din Facultatea de economie generală a ASE, având ca obiective:

- Modernizarea procesului de învățământ superior economic
- Promovarea ciberneticii economice
- Promovarea informaticii economice

În cadrul Centrului erau instalate în vechiul local, echipamentele de mecanizare și un calculator electronic CIFA-2, de generația I-a, realizat la IFA-Bucuresti. Odată cu construirea noului local, Centrul a fost dotat în 1969, cu un calculator modern, IBM 360/40, cel mai puternic din rețeaua învățământului superior, dipunând de cca 40 specialiști (matematicieni, ingineri, economiști) și personal de operare și întreținere.

Centrul de calcul economic și cibernetică economică a fost organizat pe nouă colective de studii și cercetări privind:

- Calcul economic
- Cibernetică economică
- Planometrie
- Organizarea producției și a muncii
- Sisteme informaționale economice
- Econometrie
- Cercetări operaționale cu aplicații în economie
- Sociologie economicăa
- Conjuctură economic

În anul 1964 s-a înființat **Colectivul de mecanizarea și automatizarea calculului economic și statistic**, cu preocupări în domeniul prelucrării electronice automate a datelor, s-au elaborat cursuri și tratate universitare de profil: Calcul economic (1964), Mecanizarea calcului statistic (1966).

În anul universitar 1967/1968, în cadrul ASE s-a înființat **Facultatea de calcul economic și cibernetică economică,** cu trei secții de specializare:

- Cibernetică economică
- Mecanizarea și automatizarea calcului economic
- Statistică economică

În anul 1967 a luat ființă Catedra de cibernetică economică, condusă de prof. Manea Mănescu, iar Centrul de calcul economic și cibernetică economică a fost reorganizat, ca unitate subordonată Ministerului Invățământului, Academiei Române, Direcției Centrale de Statistică (DCS), cu profil de cercetare, învățământ și laborator cu aplicații pentru nevoile învățământului și economiei (ca directori de început, pe perioade scurte, au fost profesorii Racoveanu Nicolae si Nicolau Edmond, iar dintre specialiștii IT pot fi remarcați ing. I. Șatran și ing. V. Dumitrescu, care au fost implicați și în dezvoltarea minicalculatoarelor românesti, compatibile PDP, la ICE Felix).

În anii '60 si după, la Catedra de statistică și apoi la Catedra de cibernetică economică, s-au organizat stagii de doctorat și elaborat teze de doctorat în domeniul informaticii economice si al ciberneticii economice sub îndrumarea unor profesori care au avut o contribuție deosebită în dezvoltarea domeniului: Manea Mănescu, Constantin Ionescu, Ludovic Tovissi, Mircea Bulgaru, Moisă Altăr s.a.

În cadrul ASE s-a extins la toate facultățile predarea unor cursuri moderne, cum a fost cel de Calcul economic, precum și discipline specifice domeniului IT, managementului și marketingului: programarea calculatoarelor electronice moderne, informatica economică, management, marketing etc. Facultatea de finanțe și contabilitate a trecut la dezvoltarea procupărilor pentru limbaje de programare, cu preluarea sarcinilor de predare a cursurilor de limbaje și la facultățile de comerț și economia

producției.În cadrul Facultății de finanțe și contabilitate s-a înființat un Oficiu de calcul care deservea aplicațiile în însușirea limbajelor de programare.

În anul 1973, în cadrul Catedrei de cibernetică economică, s-a constituit Colectivul de prognoză economico-socială, care a susținut introducerea cursurilor de prognoză economică, bazate pe metode și tehnici cibernetice, precum și desfășurarea unor cercetări privind modele pentru dezvoltarea complexa a unor zone geografice din România, sau pe arii geografice mari, inclusiv la nivel global.In cadrul Catedrei s-au format grupe și colective cu preocupări și în alte domenii avansate ale ciberneticii economice: teoria sistemelor cibernetice, logistica economică și economia cuantică, cibernetica întreprinderii, cibernetica sistemelor teritoriale, teleprelucrare, baze de date, analiza și proiectarea sistemelor informatice economice, pachete de programe aplicative etc. S-au elaborat tratate noi privind *Avuția națională* (Manea Mănescu, M. Altăr, et al.), *Creștere economică și demografie* (Mircea Bulgaru), *Calculatoare electronice* (Gh. Dodescu), *Cercetări operaționale* (Gh. Boldur-Lățescu, Eugen Țigănescu), *Aplicații ale metodelor matematice în probleme de repartiție* (M. Altăr, M. Rădulescu, D. Th. Rădulescu) etc.

În anul 1975, Centrul de calcul al ASE devine centru de bază al Ministerului Educației si Invățământului (MEI), fiind dotat până în 1980 cu două calculatoare: Felix C-256 și Felix C-512. In această postură, Centrul a fost antrenat de MEI în realizarea unui sistem modular necesar conducerii activității acestui minister, intitulat Sistem Informatic pentru Conducerea Activităților de Bază în învățământ (SICAB).

În acest context, Centrul de calcul, devine centru coordonator al MEI, primind și sarcina realizării, în colaborare cu ICI și CTCE-urile subordonate acestuia, din toate judetele, Proiectul Baza de date a învățământului, pentru gestiunea întregului personal didactic de toate gradele, inclusiv pentru cei cu funcții de cercetare ce aparțineau de MEI. Din partea Centrului, a răspuns de proiect mat. Gabriel Diaconescu (ca analist) și Dumitrescu Vladimir, Paiu Octavian și Somnea Dan, ca ingineri de sistem și programatori, în coordonarea directorilor Bilciu C-tin și Pescaru Valeriu, veniți de la CCE al DCS. La sfârșitul anului 1980 s-au realizat primele rapoarte, pe terminale de tip display, amplasate la MEI și în alte locații din țară, însă cu dificultăți de implementare și generalizare. In prezent, Facultatea de Cibernetică, Statistică și Informatică Economică (CSIE), înființată în 1967, care și-a câștigat un prestigiu în timp, pregătește studenți la toate formele de învățământ, în urmatoarele domenii:

- Informatică economică
- Metode și tehnici de analiză a sistemelor
- Analiza statistică micro și macroeconomică
- Utilizarea modelării matematice și simulare.

Facultatea CSIE are colaborări pe termen mediu-lung cu firme de prestigiu (Microsoft și ORACLE), dispune de o bază materială modernă proprie și, în cadrul ASE, de o bibliotecă digitală cu facilități de documentare deosebite.

La această dezvoltare a informaticii în ASE, o contribuție deosebită a avut-o conducerea, reprezentată de rectorii M. A. Lupu, Gh. Dolgu, Ilie Văduva (înainte de 1990), Paul Bran (după 1990) și, mai ales în ultimii ani, Ion Gh. Roșca.

2.1.2.5. Inițiative și realizări de pionierat în informatică la Cluj – Institutul de Calcul[4]

Activitatea de pionierat în domeniul informaticii la Cluj a fost determinată, în primul rând de existența unor premize favorabile legate de existența unei școli de matematică serioase, încă din anii ’50, întemeiată de Acad. Tiberiu Popoviciu, împreuna cu alți străluciți matematicieni, unii cunoscuți din perioada interbelică. Domeniul analizei numerice și teoriei aproximării, abordat cu prioritate în cadrul acestei școli a făcut să fie simțită nevoia unor calcule complexe, cerute de evoluția științei, tehnicii și economiei, care presupuneau existența unor dispozitive de calcul avansate, despre care se știa că apăruseră chiar pe timpul celui de al Doilea Război Mondial, în primul rând în SUA.

Această bază a permis inițierea și înființarea la Cluj a Institutului de Calcul, în 1957, în subordinea Academiei și a Secției de Mașini de Calcul, în 1961, în cadrul Facultății de Matematică, care au avut

un rol determinant în dezvoltarea informaticii clujene.

Institutul de calcul (IC) a creat un cadru științific care a permis obținerea unor rezultate deosebite în teoria și practica calculului, în tehnica de calcul, prin înființarea, de la început a două secții:

– Teoria aproximării și a calculului
– Mașini de calcul

Majoritatea angajaților erau cadre didactice universitare, cu o parte din normă la IC, precum și tineri cercetători. În structura IC s-a urmărit formarea unor colective de cercetare interdisciplinară, cuprinzând în principal specialiști din diverse domenii ale matematicii, tehnicii și economiei, atrași de obiectivele urmărite de IC. Primul dispozitiv de calcul, realizat în 1959, a fost un model experimental de calculator care folosea relee, numit MARICA (Mașina ARitmetică a Institutului de Calcul al Academiei).

În perioada 1959–1963 a fost conceput și realizat un calculator electronic numeric, folosind tuburi electronice, tranzistoare pentru partea de logica și ferite, în special pentru memoria internă, care a fost denumit DACICC-1 (Dispozitiv Automat Cifric al Institutului de Calcul Cluj), având ca realizatori de bază pe Bocu Mircea, Bruno Azzola, Farkas Gheorghe, Juhasz Iolanda, si Rosmann Manfred. Calculatorul era de tip serie, cu virgulă fixă, cuvântul de 36 biți, frecvența de tact 100 kHz, viteza de lucru 2000 operații de tip adunare pe secundă.Introducerea și extragerea datelor și programelor se făcea pe bandă perforată, tipărirea rezultatelor pe bandă de hârtie. Memoria internă era realizată cu ferite, având capacitatea de 1024 celule, iar memoria externă pe tambur magnetic cu o capacitate de 2048 celule.Partea de software a fost asigurată de matematicienii Emil Munteanu, Liviu Negrescu și Teodor Rus, pentru programe aplicative scrise în limbaj mașină (cod octal), privind: rezolvarea sistemelor de ecuații liniare, probleme de transport, de programare liniară, de croire optimală etc.

Ca urmare a succesului obținut cu calculatorul DACICC-1, în perioada 1963–1965, tinerii ingineri și matematicieni din cadrul IC au trect la realizarea celui de al doilea calculator, denumit DACICC-200, în două exemplare: unul pentru IC și altul pentru Institutul Central de Cercetări Agricole din București (la cererea lui C. Răuță, director general), care a funcționat cu succes până în 1973.

Noul calculator, cu caracteristicile calculatoarelor de generația a II-a, avea lun- gimea cuvântului de 24 biți, lucra cu un set lărgit de instrucțiuni (78), în virgulă fixă și virgulă mobilă, memoria internă era realizată modular, cu ferite (patru module de 4096 celule fiecare, cu posibilitatea de extindere la opt module).Calculatorul avea unele para- lelisme în execuția instrucțiunilor (în adresarea modulelor de memorie, în pregatirea și execuția instrucțiunilor, în lucrul cu perifericele), oferea facilitatea de multiprogramare, ceeace reprezenta o noutate în țară, comparativ cu alte calculatoare realizate la IFA sau I.P. Timișoara.

Partea de hardware a fost concepută și realizată de inginerii: Bocu Mircea, Farkaș Gheorghe, Juhasz Iolanda, Mureșan Tudor, Beloiu Daniel, Mușteanu Mihai și Pătru Mircea.

Partea de software, cu contribuții și noutăți deosebite în acel timp în țară, a fost concepută și realizată de: Munteanu Emil și Nițchi Ștefan (monitorul), Teodor Rus și Stein Hannes (asamblorul PAS), Werner Schuster (supervizorul de intrări/ieșiri și programele de test), Negrescu Liviu (compilatorul pentru limbajul FORTRAN, adaptat calculatorului DACICC, denumit FORTRAN-2), cu contribuția și a altor cercetători: Viorel Costea, Mitrov Mircu, Stela Lastău-Popescu.

Utilizarea calculatorului se realiza prin programe scrise în limbaj de asamblare sau în FORTRAN-2, introduse în calculator pe bandă perforată, iar rezultatele și erorile de operare se obțineau la mașina de scris, ca imprimantă, sau pe bandă perforată.

Începând cu anul 1968–1969, în Cluj apar o serie de instituții, urmare a unor măsuri de dezvoltare a domeniului informaticii, ca ramură a economiei naționale. Intre aceste instituții, cele mai reprezentative, sunt:

1. Filiala din Cluj a ICPUEC, viitorul ITC, în 1968, care a fost condusă de la început, mulți ani, de dr. mat. Munteanu Emil.
2. Centrul Teritorial de Calcul Electronic (CTCE), în 1969, condus de la început, mulți ani, de dr. mat. Peteanu Vasile.
3. Liceul de informatica, în 1971, care a devenit unul din cele mai bune licee din Cluj și din țară.
4. Sectiile de informatică, la Facultatea de Matematică si cea de calculatoare si automatică la

Universtatea Tehnică.

5. Filiala Transilvania Nord a IIRUC, în 1969, care coordona activitatea de intreținere și reparații a utilajelor de calcul din 7 județe.

În noua configurare instituțională, în Cluj s-au obținut unele rezultate semnificative privind echipamentele de calcul și produsele program, care au fost asimilate și utilizate în producția industrială autohtonă:

- Calculatorul personal PRAE-M, care avea un program monitor, un interpretor pentru limbajul BASIC și limbajul de asamblare al microprocesorului Z80 (care se fabrica în țară la Microelectronica), asimilat în fabricație la Fabrica de memorii din Timisoara. • Compilatoare pentru limbajul FORTRAN: FORTRAN-FLAG (Fortran Lload And Go), FORTRAN conversațional pentru calculatoarele din familia Felix.
- Compilatoare pentru limbajul COBOL și pentru mediul de programare cu extensii a doua limbaje: PASCAL și MODULA.
- Sistem de gestiune a bazelor de date pentru minicalculatoare, sub sistemul de operare AMS, inspirat din produsul similar obținut prin licență la familia Felix/ IRIS (SOCRATE).

In domeniul echipamentelor periferice:

- terminalul CRT denumit DAF-1000 și plotter-ul MD-10 asimilate la FEPER, digitizorul PD și tableta grafica GT-30 PC, asimilate la Fabrica de Memorii Timișoara.
- calculatorul CE-400 (CESAR-Calculator electronic specializat pentru Artilerie Regimentală) în tehnologie augat, cu periferice speciale, compatibil cu minicalculatoarele din familia PDP-11 a firmei DEC.

În realizarea acestor echipamente și produse program s-a folosit experiența specialiștilor amintiți, la care s-au adaugat tineri specialiști formați în mediul universitar, sau care au fost atrași de realizările și tradiția domeniului, cultivate în timp la Cluj. Institul de calcul, în perioada 1975–1990, a fost subordonat Facultății de Matematică, sub tutela Ministerului Educației

În această perioadă, pregătirea de informatică, ca specializare, se face la Cluj-Napoca în cadrul Facultății de Matematică și Informatică a Universității Babeș-Bolyai, înființată în 1994, iar pregătirea practică s-a făcut în perioada 1975 – 1998 la Centrul de Calcul, iar în prezent în laboratoare specializate.

Ca decani sau directori ai Centrului de calcul, și-au adus o contribuție deosebită la promovarea informaticii și pregătirea specialiștilor, profesorii: Leon Țâmbulea (decan si director), Petru Blaga (decan), Bazil Pârv și Grigor Moldovan (directori).

Pregătirea de inginerie, în domeniul informaticii, se face la Cluj-Napoca în cadrul Facultății de Automatică și calculatoare, ca specializare separată, începând din anul 1977. Facultatea de Automatică și calculatoare este una dintre cele opt facultăti ale Universității Tehnice din Cluj-Napoca.

Sub această denumire, facultatea funcționează din 1990, când fosta Facultate de Inginerie Electrică s-a divizat în trei facultăți: Facultatea de Automatică și Calculatoare, Facultatea de Inginerie Electrică și Facultatea de Electronică și Telecomunicații, pregătind numeroase generații de ingineri, foarte bine cotați.

Cronologia dezvoltării pregătirii de inginerie în domeniul calculatoarelor, informaticii și automaticii este, în sinteză următoarea:

1965: Înființarea Facultății de Electromecanică la Institutul Politehnic Cluj, cu predarea cursurilor de Arhitectura calculatoarelor și Programarea în FORTRAN de către prof. Ioan Dancea cu asistenții Kalman Pusztai, Ioan Alfred Leția, Olimpiu Negru și Iosif Ignat.

1970: Înființarea Laboratorului de calculatoare, condus de prof. Marius Hăngănuț, dotat cu calculatoare de capacitate mică, de generatia a III-a, din import (Olivetti-101 și HP 9230A). În cadrul laboratorului s-au organizat cursuri postuniversitare de programare în colaborare cu CTCE Cluj (din subordinea ICI).

1977: Înființarea specializării de „Automatica și calculatoare'', la Facultatea de Electro- tehnică, în coordonarea prof. Ioan Dancea, cu o programă analitică modernă, cuprinzând următoarele module: Bazele logice, Circuite de comutație, Programarea calculatoarelor, Structuri de date și tehnici de programare, Calculatoare numerice, Sisteme de operare, Baze de date, Echipamente periferice, Limbaje de programare și compilatoare. Primelor cadrelor didactice amintite, li s-au alaturat Alexandru Leluțiu,

Emil Munteanu, Liviu Negrescu și Tudor Mureșan.

1982: Constituirea Catedrei de calculatoare (Computer Science), în coordonarea prof. Ioan Alfred Leția, cu includerea a noi cadre didactice, pe lângă cele amintite: Sergiu Nedevschi, Ioan Salomie, Dorian Gorgan și Vasile Dardalat.

1989: Constituirea Facultatii de Automatică și Calculatoare, coordonată de prof. Gheorghe Lazea (1990–1996) și prof. Kalman Pusztai (1997–2004) ca decani, cu două catedre de specialitate: Calculatoare și Automatică.

După 1990, s-a înființat o grupă cu predarea în limba engleză și s-a organizat pregăti- rea de doctorat, cu șapte profesori, dintr-un colectiv de peste 40 cadre didactice, cu drept de conducere a doctoratului (Ioan Alfred Leția, Olimpiu Negru și Iosif Ignat, Sergiu Nedevschi, Ioan Salomie, Dorian Gorgan, Vasile Dardalat și Rodica Potolea).

2.1.2.6. Inițiative și realizări de pionierat la Institutul Politehnic Timișoara[5]

Ținând seama de multitudinea mărturiilor și subiectivismul multor persoane care au fost implicate în realizarea primelor calculatoare numerice la Politehnica din Timișoara, care se găsesc învolum, precum și în alte multe publicații și site-uri, realizate fără o documentare obiectivă, se consideră necesară prezentarea mărturiilor unor personalități care pot fi credibile:

Acad. Prof. dr. ing. Toma Dordea, absolvent al Politehnicii din 1946, care a trăit „fenomenul MECIPT''(Mașina Electronică de Calcul a Institutului Politehnic Timișoara), a făcut următoarea mărturisire:

„Cu câțiva ani înainte de 1960 s-a răspândit în cadrul Facultății de Electrotehnică din Timișoara vestea că o echipă condusă din punct de vedere științific de către d-l doctor în matematici Iosif Kaufmann a reușit să realizeze un circuit bistabil bazat pe tuburi electronice, element de baza al calculatoarelor electronice în acea perioadă… Rolul hotărâtor în promovarea, gestionarea, înlăturarea diferitelor piedici care apăreau.l-a avut ing. Wiliam Lowenfeld, văr de-al doilea cu Kaufmann, care a îndeplinit, în această perioadă, rolul de „mâna dreaptă'' a „creierului'' acțiunii. Ne-a surprins pe toți când am auzit că Wili a plecat la Moscova și de acolo a venit încărcat cu multe pachete cu materiale necesare construcției unui calculator… O altă veste s-a răspândit că Wili aduce o memorie electronică pe tambur (n.a. din Ungaria, importată din URSS….) și așa a fost. Extrem de dinamicul nostru manager, cu metodele-i caracteristice, a făcut ca în 1961 MECIPT-1 să poata fi echipat cu tot ce era necesar ca să functioneze. Colectivul de matematicieni Kaufmann, Iliu, Mărușter ș.a. prin strădanii demne de luat exemplu, a trecut la delicata, dar extrem de importanta sarcină a elaborării software-ului, care este „sufletul'' oricărei unități de calcul. Echipat cu dispozitivele de introducere a datelor și ieșire a rezultatelor, prima unitate de calcul electronic din Timișoara și printre primele din țară și-a făcut intrarea in istoria tehnicii de calcul românești''.

Dr. mat. Dan D. Farcaș, absolvent al Facultătii de Matematică și Fizică din 1960, angajat la Centrul de calcul al Istitutului Politehnic Timișoara ca programator la MECIPT-1 și cadru didactic, îndeplinind și funcția de secretar al Centrului, până în 1967, când se transferă la CEPECA, în București, a prezentat un material documentar amplu. În material sunt descrise taberele care se concurau în realizarea de calculatoare electronice…

În cadrul Facultății de electrotehnică existau două colective angrenate în realizarea de calculatoare electronice: unul era cel al mat. Kaufmann și ing. Löwenfeld, care construise MECIPT-1 și acum se gândea la MECIPT-2, iar celălalt colectiv era cel al profesorului Alexandru Rogojan, în cadrul Catedrei de electronică. Profesorul dorea să realizeze un calculator mult mai performant, numit CETA (Calculator Electronic Tranzistorizat Automat), argumentând că MECIPT-1 era un calculator de generația 1, cu tuburi electronice și cu o memorie operativă pe tambur magnetic, de import, în timp ce calculatorul CETA, pe care Rogojan spera atunci să-l termine până la sfârșitul anului 1963, urma să fie tranzistorizat și cu memoria pe inele de ferită, deci un calculator de generația a doua, mult mai fiabil și cam de o sută de ori mai rapid.In acelasi timp, colectivul care realizase MECIPT-1 avea planificată realizarea unui calculator tranzistorizat, de generatia a doua, cu ferite ca suport pentru memoria

centrala, denumit MECIPT-2.

Cum colectivele din cele doua tabere nu arătau nici cea mai vagă intenție că ar dori să coopereze, Conducerea Institutului Politehnic a hotărât înființarea unui Centru de calcul, care să înglobeze ambele tabere. Centrul era subordonat Facultății de electrotehnică, dar în unele privințe Rectoratului, prin numirea unui prorector la conducerea centrului. În afara celor două colective, la Centrul de Calcul IPT se mai afiliaseră și cadre didactice din alte locuri, interesate de cercetările de profil, cazul cel mai tipic fiind cel al profesorului Geier, interesat în realizarea unor programe pe MECIPT-1, dar mai ales în predarea programării, deocamdată la cursuri interne, pentru cadre didactice, dar pe viitor și la studenți. De Centrul de Calcul mai țineau, nemijlocit, și inginerii, matematicienii, tehnicienii etc. care asigurau exploatarea calculatorului MECIPT-1, colectiv coordonat, în mod firesc, de W. Löwenfeld. Până la crearea Centrului de calcul, colectivul care a ralizat MECIPT-1 a fost încadrat la Catedra de Electrotehnică, condusă de prof. Plautius Andronescu, cel care a sprijinit efectiv realizarea calculatorului.

MECIPT-1 era un calculator de generatia I-a, realizat ca model experimental, cu o tehnologie depășită pentru acel timp, cu mare consum de energie (cca 10 Kw).Calculatorul executa 50 operații de adunare pe secundă (în doi pași: adunare bit cu bit și adunarea transferului).La panou se afișau registrele cu 31 de cifre binare, care puteau conține fie două instrucțiuni a 15 biți (5 pentru codul operației și 10 pentru adresă), fie șase litere a cinci biți, fie un număr de 30 de biți plus o cifră de semn. Prin construcție, numerele erau subunitare, dar conversiile se făceau simplu, iar atunci când se tipăreau rezultatele, ele aveau forma dorită, cu virgula la locul potrivit. Pentru operații de înmulțire și împărțire se adăuga automat și un al doilea registru, numerele căpătând lungime dublă. Prin butoanele de la pupitrul de comandă se puteau introduce, cu mâna, în locațiile potrivite de memorie, instrucțiuni sau numere.

Introducerea programelor și a datelor în memorie, tipărirea rezultatelor, ca și conversia zecimalbinară și invers, se făceau cu ajutorul unui rudiment de sistem de operare. Tot ce trebuia introdus în memoria calculatorului se perfora pe o bandă de hârtie folosită la telex, de la telex provenind și dispozitivul de citire, ca și cel de perforare a benzilor cu rezultate. Rezultatele problemelor rezolvate de calculator erau imprimate, un rând după celălalt, cu ajutorul unei mașini electrice obișnuite, de scris. Desigur, soluțiile de mai sus fuseseră dictate nu doar de nivelul de dezvoltare al tehnicii de calcul din acei ani, de precaritatea fondurilor pe care Politehnica le putea pune la dispoziția constructorilor, dar și de imposibilitatea de a importa piese și materiale adecvate din țări mai avansate.

Calculatorul MECIPT-1 avea un singur tip de memorie – cea operativă, numai că această memorie se găsea pe un tambur magnetic, precursorul discului de azi. În 1960, în cadrul colaborării dintre academiile de știință din România și Ungaria, vizând înființarea unor centre de calcul, academicianul Grigore C. Moisil a menționat lui Aczél István, directorul Institutului de Cercetări în Cibernetică din Ungaria, faptul că, la un calculator care se construiește la Timișoara, nu s-a găsit încă soluția pentru un dispozitiv de memorare adecvat. Löwenfeld a obținut promisiunea ca ungurii, care dispuneau în acel moment de mai multe memorii pe tambur magnetic, fabricate pe baza de licență (de la calculatorul sovietic M-3), să livreze unul pentru MECIPT, cu titlu de colaborare gratuită. Memoria pe tambur putea înmagazina 1024 de „cuvinte“ a câte 31 de biți. Faptul că memoria pe tambur a fost adusă din Ungaria, cu titlu gratuit, a făcut ulterior ca partea ungară să vorbească și să scrie despre o primă colaborare internațională reușită între țările noastre în domeniul calculatoarelor. Ca o consecință bizară târzie, grație acestui fapt, în acel timp, istoria calculatorului MECIPT-1 era mult mai detaliat mediatizată în literatura de limbă maghiară decât în cea de limba română, în special datorită scrierilor lui Kovács Gyözö. În 2001, când a făcut o vizită la Timișoara, acesta a insistat pe lângă Prof. Ștefan Holban, decanul facultății de Automatică și Calculatoare, ca MECIPT-1 să fie expus într-un spațiu muzeal adecvat, ceea ce s-a și realizat la scurt timp după aceea, în bună măsură și prin meritul lui Dan Bedros și Horia Gligor.

Cu toate dificultătile de programare și a fiabilității scăzute, MECIPT-1 a fost utilizat la rezolvarea unor probleme tehnico-inginerești de mare complexitate privind calculele de rezistență la cupola Pvilionului Romexpo, la Barajul de la Vidraru de pe Argeș, la sistemele de alimentare cu apă din mari orașe, pentru aparatura rețelelor și transformatoarele electrice de mare tensiune la Electro-Putere Craiova etc.

Calculatorul **MECIPT-2** s-a realizat ca o versiune îmbunătățită, după finalizarea primului calculator, având unele caracteristici ale calculatoarelor de generatia a II-a, folosind tranzistoare pentru elementele de bază și ferite pentru memorie, cu un sistem de programare având la dispoziție un cuvânt calculator de 40 biți, cu 21 biți pentru codul operatiei. La mijlocul anului 1963, conducerea Centrului nu a reușit finanțarea proiectului, de aceea s-a găsit o sursă de finanțare la DSAPC Banat (Direcția de Sistematizare, Arhitectură și Proiectare a Construcțiilor), pe bază de contract, DSPAC urmând a deveni beneficiarul noului calculator, pentru aplicații realizate pe MECIPT-1, prin inginerii Ion Mihaescu si Andrei Weisz. Calculatorul MECIPT-2 a fost finalizat la sfârșitul anului 1965, de către colectivul ce realizase primul calculator, extins cu tineri absolvenți, între care și ing. V. Baltac, condus de mat. Kaufman, iar în primăvara următoare funcționa din plin, având ca suport pentru aplicații un grup experimentat de programatori: Andrei Weisz, Eva Gavrilescu, Toma Gaşpar.Pentru noul calculator s-a pus problema realizării unui limbaj de programare superior celui de asamblare și a unui translator, care să facă mai facilă programarea aplicațiilor. In acest sens, au fost antrenati Andrei Weisz, Gavrila Gavrilescu, Minerva Bocsa și Dan Farcas, inspirându-se din descifrarea translatorului pentru autocodul MARK-3 al calculatorului ELLIOTT-803B, instalat la vremea aceea la Combinatul Siderurgic Hunedoara. Odată cu terminarea acestui proiect, s-a încheiat activitatea de realizare sistematică a calculatoarelor la Politehnica din Timișoara.

În cadrul Catedrei de Calculatoare electronice, Prof. Alexandru Rogojan a inițiat și realizat o serie de dispozitive necesare pentru lucrările de laborator (Dispozitiv de însumare de tip serie, Memorie experimentală cu ferite), precum și un calculator denumit **CETA** (Calculator Electronic Tranzistorizat Automat) cu o arhitectură de tip minicalculator, finalizat în 1973, cu contribuția cadrelor didactice din catedră (Eugen Pop, Aurel Soceneanțu, Crişan Strugaru, Vasile Pop).Tot în cadrul catedrei s-a realizat un calculator analogic având amplificatoarele operationale realizate cu tranzistoare cu germaniu, denumit CANT (Calculator Analogic Tranzistorizat) de către studenți, la proiectele de diplomă, sub îndrumarea s.l. Josef Hoffmann.

Școala de informatică la Politehnica din Timișoara a avut un rol de pionierat, în paralel cu preocupările Centrului de calcul în conceperea și realizarea de calculatoare electronice.

Calculatorul MECIPT-1 era, în 1963, singurul din rețeaua institutiilor de învățământ superior din România, la care au făcut practica și studenți din alte centre universitare (Bucuresti, Cluj, Iasi).

Kaufmann, Löwenfeld, Baltac, Dan Farcaș au ținut, în iarna 1963–64 apoi în 1965, cursuri despre MECIPT1, mai ales pentru cadrele didactice, iar prof. Rogojan a predat, pentru studenți, un curs de calculatoare, care avea și un capitol de programare, începând din anul 1962–63. Ca urmare a demersurilor prof. Rogojan la forurile competente, în toamna anului 1964, s-a înființat, la anul IV, Secția electromecanică, o grupă de specializare în calculatoare electronice. În 1966, Ministerul a aprobat ca, din toamnă, grupa de specializare să fie transformată în Secție (tot cu efectiv de o grupă), cu specia- lizarea calculatoare electronice, în cadrul Facultății de Electrotehnică și ca urmare a prestigiului – căpătat prin MECIPT – al Politehnicii timișorene. În anul universitar care a urmat, 1967/68, atât cursurile de programare, cât și seminariile și lucrările de laborator au fost încredințate lui Iosif Kaufmann, reabilitat în sfârșit și repus în drepturile sale firești de cadru didactic universitar. În vara anului 1966, prof. Rogojan obținuse și dreptul de a conduce doctorate în calculatoare.

Școala de calculatoare de la Timișoara a fost marcată in timp de „concurența colegială' între cele două colective (Centru și Catedră), cu toate încercările făcute de conducerea IPT pentru unificarea resurselor și eforturilor care se depuneau în promovarea domeniului. Este interesant că această situație a fost susținută de Rectorat (Prof. Plauțius Andro- nescu, profil de electrotehnician), care a preluat în subordine Centrul de calcul, apre- ciind perspectiva domeniului, fapt ce trebuie menționat.

În concluzie, ca priorități naționale ale UPT, în învățământul superior de calculatoare, prof. Vladimir Ioan Crețu, conducător al Departamentului de calculatoare din UPT, menționează în volumul *Emblemele Politehnicii*:

– Punerea în funcțiune, în 1961, a calculatorului cu tuburi electronice și memoria operativă pe tambur magnetic (de import) denumit MECIPT, de către Iosif Kaufmann și Wiliam Lowenfeld, considerat primul calculator proiectat și realizat într-o instituție de învățământ superior românesc.

– Profesorul Alexandru Rogojan formează, în 1960, un colectiv de cadre didactice care să

predea studenților cunoștinte din domeniul calculatoarelor, inițiind și unele realizări de referință în domeniu.

Pregătirea inginerilor s-a făcut în decursul anilor la Facultatea de Electrotehnică apărută în anul 1948, cu secțiile de specializare: Electrotehnică, Electrificarea industriei, agriculturii și transporturilor, Mecanoenergetică (devenită ulterior secția de Electromecanică) și Electroenergetică – înființată ulterior, în anul 1959.

În anul universitar 1964 – 1965 se crează, în cadrul secției de Electromecanică, o grupă de specializare în calculatoare electronice, grupă care a fost precursoarea viitoarei secții de Automatizări și Calculatoare, unde, din anul 1990, funcționează ca facultate distinctă.

În februarie 1990 Facultatea de Electrotehnică se scindează în trei facultăți distincte: Facultatea de Electrotehnică, Facultatea de Electronică și telecomunicații și Faculta- tea de Automatizări și Calculatoare, în care se realizează studii universitare de licență, masterat și doctorat.

Pregatirea de matematică și informatică se face la Universitatea de Vest, înființată în 1962, iar în 1968, având un prestigios personal academic, devine universitate autonomă, trecând printr-o perioada dificilă, însă după 1989 s-a reformat esențial, devenind o universitate internațională prin excelență.

2.1.2.7. Inițiative și realizări la Iași

Inceputurile domeniului informaticii la Iași, ținând seama de cuprinderea acestui domeniu, prezentată în introducere, se regăsesc în cele două universități reprezentative:

– Universitatea Alexandru Ioan Cuza, prin Facultatea de Matematică și înființarea ulterioară, în 1992, a Facultății de Informatică, prin desprindere de Facultatea de Matematică, situație unicat în România, unde specializarea de informatică s-a dezvoltat împreună cu cea de matematică.
– Universitatea Tehnică Gheorghe Asachi, prin înființarea Școlii de electricitate în 1911 și evoluția ei ulterioară, prin desprinderea de Universitatea Alexandru Ioan Cuza, după înființarea, în anul 1937, a Institutului Politehnic Iași, cu dezvoltarea a trei direcții de specializare care se regăsesc în prezent în cadrul a trei facultăți:
– Automatică și calculatoare
– Electronică, telecomunicații și tehnologia informației
– Inginerie electrică, energetică și informatică aplicată

Principalele inițiative și realizări, unele de pionierat la nivel național, asociate instituțiilor amintite, așa cum apar pe site-urile de prezentare și pe baza unor mărturii ale personalităților care conduc aceste instituții și care au avut amabilitatea să răspundă solicitărilor autorului sunt:

Facultatea de Informatică (Computer Science)[6]

În 1977, ca rezultat al dezvoltării, s-a organizat un program academic distinct în domeniul automaticii și calculatoarelor.

În 1985, s-a înființat filiala Iași a ITCI, cu denumirea Institutul pentru tehnică de calcul, la inițiativa prof. Dan Galea și prof. Al Valachi, devenit în 1990 Institutul de Informatică Teoretică (IIT) și cu aportul prof. Horia Nicolai Teodorescu, fiind subordonat Filialei Iași a Academiei Române.

În 1990, grupul de profesori specializați în domeniile Automatică și Calculatoare din cadrul Facultății de Electrotehnică, au înființat Facultatea de Automatică și Calculatoare. La conducerea facultății s-au aflat, în calitate de decani, profesorii Corneliu Huțanu, Mihail Voicu și Dan Gâlea. Facultatea de Automatică și Calculatoare are două catedre de specialitate, care gestionează, fiecare, câte un domeniu de studiu:

– Catedra de Automatică și Informatică Aplicată cu domeniul Ingineria sistemelor.
– Catedra de Calculatoare cu domeniul Calculatoare și tehnologia informației.

Din septembrie 1998, Facultatea de Automatică și Calculatoare își are sediul într-o clădire nouă și dispune de o infrastructură modernă, la nivelul standardelor europene: 2 amfiteatre și 7 săli de curs și seminar dotate cu echipamente tehnice de învățare, predare și comunicare; 30 de laboratoare a căror bază materială asigură desfășurarea la un nivel competitiv a activității didactice și de cercetare; o bibliotecă cu sală de lectură ce oferă acces la cărți și reviste de specialitate precum și la principalele baze de date științifice.

Interesul pentru informatică la Universitatea Alexandru Ioan Cuza, s-a manifestat în anii 1958–1960, când prof. Adolf Haimovici a inițiat o serie de conferințe privind „Matematicile aplicate și informatică'' și a ținut un curs „Elemente de informatică''. In 1961, prof. Costică Cazacu a introdus în cursul său „Complemente de matematici'', elemente de teoria programării și teoria jocurilor. În 1962, cursul „Mașini de calcul'' a fost introdus în programa Facultății de Matematică, iar în 1968 a fost editat volumul *Calculatoare universale și teoria programării*.

În 1972 se constitue Catedra de informatică în cadrul Facultatii de Matematică, condusă de prof. Adolf Haimovici, iar în 1975 se înfiintează Centrul de calcul specializat în cercetare științifică și elaborare de proiecte, inclusiv pentru practica studenților.

În 1990 Catedra de informatică se divizează în două catedre: Informatică teoretică şi Informatică aplicată. În 1992 se înființează Facultatea de Informatică cu studii aprofundate (1995), programe de masterat (Distributed Computing, Computational Linguistics, Combinatorial Optimization, Software Engineering) și de doctorat (Informatică). Din 2009 s-a introdus un program de master în Information Security.

Desprinderea de Facultatea de Matematică a pus noi probleme și a provocat numeroase discuții, privind planurile de învățământ. Prof. Călin Ignat a avut un deosebit rol de moderator și elaborator de soluții corecte, realizabile în acel context, inclusiv în conducerea Centrului de calcul, care a constituit o adevarată pepinieră unde s-au format tineri pasionați, entuziaști și dotați și de unde s-au selectat actualii dascăli ai facultății.

Facultatea de Automatică și Calculatoare Primele cursuri de Automatică (1959) și de Calculatoare (1963) au fost introduse în cadrul programului de învățământ al Facultății de Electrotehnică. Printre primii care au predat cursuri pentru studentii calculatoriști au fost prof. Nina Poeată (Calculatoare și programare) și prof. Nicolae Reus (Bazele logice și proiectarea calculatoarelor digitale).

În 1977, ca rezultat al dezvoltării acestor ramuri noi ale ştiinţei şi al acumulării experienţei în aceste domenii de către personalul didactic, s-a organizat un program academic distinct în domeniul automaticii şi calculatoarelor.

In 1985, s-a înfiinţat filiala Iaşi a ITCI, cu denumirea ,''Institutul pentru tehnică de calcul'', la iniţiativa prof. Dan Galea şi prof. Al Valachi, devenit în 1990 Institutul de Informatică Teoretică (IIT) şi cu aportul prof. Horia- Nicolai Teodorescu, fiind subordonat Filialei Iaşi a Academiei Române.

În 1977, ca rezultat al dezvoltării acestor ramuri noi ale ştiinţei şi al acumulării experienţei în aceste domenii de către personalul didactic, s-a organizat un program academic distinct în domeniul automaticii şi calculatoarelor.

In 1985, s-a înfiinţat filiala Iaşi a ITCI, cu denumirea ,''Institutul pentru tehnică de calcul'', la iniţiativa prof. Dan Galea şi prof. Al Valachi, devenit în 1990 Institutul de Informatică Teoretică (IIT) şi cu aportul prof. Horia-Nicolai Teodorescu, fiind subordonat Filialei Iaşi a Academiei Române.

Facultatea de Electronică, telecomunicații și tehnologia Informației Educația în domeniul electronicii a început la Iași prin organizarea, în anul 1911, a Școlii de electricitate la Universitatea Al. I. Cuza. Primele noțiuni de electronică aplicată și radiocomunicații au fost predate la cursurile de Fizică industrială și Telefonie-telegrafie. După înființarea în anul 1937 a Institutului Politehnic Iași, noțiuni de electronică au fost predate ca parte a cursurilor de Radiotehnică, Tehnica curenților slabi și Electronică industrială.

În anul academic 1971–1972 a apărut secția de Electronică în cadrul Facultății de Electrotehnică, iar în 1975 s-a format Catedra de Electronică. Specializările inițiale au fost Electronică aplicată, Radiotehnică și Telefonie-telegrafie.

Facultatea de Electronică și Telecomunicații a fost înființată în anul academic 1990– 1991. Facultatea cuprinde catedrele: Bazele electronicii, Electronică aplicată și sisteme inteligente, Telecomunicații, Matematică. Corpul profesoral cuprinde 150 membri, iar în facultate activează circa 1000 de studenți și doctoranzi. Din toamna anului 2008 denumirea oficială devine Facultatea de Electronică, Telecomunicații și Tehnologia Informației.

Facultatea de Inginerie Electrică, Energetică și Informatică Aplicată În noiembrie 1910, în cadrul Facultății de Științe a Universității Iași, se înființa Școala de Electricitate Industrială, prima de acest gen din România. Conducătorul acestei instituții a fost profesorul Dragomir Hurmuzescu. Nu după

mult timp de la înființare, școala se transformă în Institutul de Inginerie Electrică, prima instituție de formare a specialiștilor în domeniul ingineriei electrice din România.

Un pas important în dezvoltarea educației în inginerie electrică îl reprezintă înființarea în anul 1938 a Facultății de Electrotehnică, în cadrul Școlii Politehnice Gh. Asachi din Iași. În 1942 aceasta devine Facultate de Electromecanică, incluzând două specializări: Inginerie electrică și Inginerie mecanică. Din anul 1948, datorită înființării Facultății de Mecanică, facultatea a revenit la titulatura ei mai veche, Facultatea de Electrotehnică. Din anul 1957 a fost creată și specializarea de Inginerie electromecanică, transformată în anul 1974 în specializarea Inginerie electrică.

Un alt moment important este constituit de înființarea în anul 1960 a specializării Energetică. În structura sa actuală, pe lângă domeniile de Inginerie electrică și Inginerie energetică, facultatea formează, începând cu anul 1995, specialiști în Inginerie economică pentru energetică și electrotehnică și în Informatică industrială, specializare înființată în anul 2003.

Specializarea Electrical Engineering and Computers (Inginerie Electrică și Calculatoare), cu studii de licență în limba engleză, este în proces de autorizare. Din anul 2008, prin Hotărâre de Guvern, centenara Facultate de Electrotehnică devine Facultatea de Inginerie Electrică, Energetică și Informatică Aplicată (IEEI). Evoluția facultății a fost marcată în timp de anvergura națională și internațională a unor mari personaliăți științifice: academicienii Dragomir Hurmuzescu și Ștefan Procopiu.

2.2. Inițiative de pionierat și evoluția la nivel național în domeniul comunicațiilor și rețelelor de calculatoare

La sfârșitul anilor ’60, odată cu apariția și devoltarea sistemelor interactive de calcul (vezi **Introducere**), a început integrarea sistemelor de comunicații clasice, de telefonie-telegrafie și radiocomunicații, cu calculatoarele de capacitate medie-mare amplasate fie local, fie la distanțe mari, prin utilizarea terminalelor (la inceput de tip TTY). Din această cauză, la începutul anilor ’70 s-a trecut la perioada integrării calculatoarelor și comunicațiilor prin proiectele de sisteme time-sharing și apoi a proiectelor de rețele de calculatoare (de arie largă, WAN și locale, LAN). În aceste condiții, este firesc să prezentăm și evoluția domeniului comunicațiilor, pentru a întelege mai bine contribuția specialiștilor din toate domeniile care marchează azi evoluția societății moderne.

Ținând seama de faptul că pentru domeniul comunicațiilor s-a editat un volum de comunicări care acoperă documentat activitățile de pionierat și evoluțiile în acest dome- niu, cele mai reprezentative comunicări sunt prezentate integral în **Anexa 1.1**. În acest paragraf se prezintă, în rezumat, comunicarea Acad. M. Drăgănescu, care a expus cel mai bine evoluțiile în domeniu, atât pe plan național, cât și mondial. Istoria mondială a telecomunicațiilor se inscrie pe o linie istorică începând cu telegraful și extinzându-se până la Internet, astfel (cu anii apariției și anii introducerii în România, ca întârziere):

- Telegrafia (1832 – 1844), cu 9 ani
- Telefonia (1876), cu un an
- Radioul (1895), cu 6 ani
- Televiziunea (1884–1923), cu 14 ani
- Internetul (1982), cu 9 ani

Un rol deosebit pentru dezvoltarea telegrafiei în România l-a avut Dimitrie Brătescu, un însuflețit susținător al construcției Palatului Telegrafelor și Poștelor, participând la proiectul construcției, cu talent și pasiune. În 1900 toate serviciile și instalațiile telegrafice au fost montate în noul palat. Tot aici se montează în 1901 și o centrală telefonică cu baterie centrală, o noutate tehnică din 1898 a firmei Western Electric din SUA. Era in acea vreme cel mai perfecționat multiplu telefonic din Europa. Este interesant de remarcat faptul că Aurel Avramescu, devenit mai târziu primul academician român în domeniul electrotehnicii curenților slabi, a avut un rol în domeniul telegrafiei în țara noastră.

- 1907. Augustin Maior a fost primul care a realizat experimental comunicații simultane pe un număr de 5 căi pe o singură linie de transmisie (15 km). Augustin Maior are prioritate internațională în realizarea telefoniei multiple precum și in privința soluțiilor tehnice.România are, prin Augustin Maior,

un pionier de frunte în domeniul comunicaţiilor şi electronicii, ale cărui rezultate se înscriu, ca valoare, alături de cele ale lui Vlaicu şi Vuia în domeniul aviaţiei.

– Vasilescu Karpen, în 1909, expune intr-o comunicare la Academia de Ştiinţe din Paris consideraţiile şi propunerile sale privind introducerea telefoniei multiple pe linii de telecomunicaţii pornind de la experienţa existentă in domeniul telegrafiei fără fir.

– Ion (Iancu) Constantinescu, profesor la Institutul Politehnic Bucureşti (IPB), înfiinţează în anul 1924 subsecţia de electrocomunicaţii (telegrafie şi telefonie), organizând primul laborator de telecomunicaţii din învăţământul superior românesc.

– Sergiu Condrea, timp de mulţi ani şeful Catedrei de telefonie-telegrafie a IPB, a avut de asemenea o contribuţie importantă la dezvoltarea telecomunicaţiilor şi a învăţământului în acest domeniu. Este autorul unui brevet privind bazele multiplexării cu diviziune în timp (Paris,1928) şi altul referitor la un sistem de televiziune (Bucureşti, 1935).

– Iniţiatorul introducerii radioului în România a fost Dragomir Hurmuzescu. El repetă şi realizează la Iaşi, in anul 1901, experimentele de comunicaţie prin radio ale lui Marconi, Popov şi ale altora din perioada 1895–1901. Intr-o conferinţă publică (4 noiembrie 1901) a prezentat o staţie transmiţătoare şi o staţie receptoare.

– Vasilescu Karpen a fost preocupat de calitatea nesatisfacătoare a coerorilor şi a receptorilor magnetici pentru recepţia semnalelor telegrafiei fără fir şi a căutat să construiască un nou tip de receptor, care „să măsoare energia transmisă“ cu ajutorul unui circuit rezonant.

– Emil Giurgea a avut un rol deosebit în dezvoltarea radiotelegrafiei în România, efectuând cercetări în domeniul telegrafiei fără fir, contribuind la introducerea şi dezvoltarea radiotelegrafiei în ţara noastră. În anul 1914 a 'improvizat' construcţia unui post de radiotelegrafie de 8 kW înlocuit în 1915 de un post de 150 kW cu antenă orizontală suportată de 8 piloni a 100 m. înălţime.

– Dragomir Hurmuzescu realizează in anul 1925 la Institutul Electrotehnic, un radioreceptor. Tot aici, sub conducerea sa se realizează primele posturi experimentale de radiodifuziune pe unde medii (1927) şi scurte (1928). După aceea se construiesc posturile naţionale de radiodifuziune de la Băneasa şi Bod. Este primul preşedinte al 'Societăţii de difuziune radiotelefonică din Romania (anul 1928), astăzi 'Societatea Română de Radiodifuziune'.

– Un alt pionier al radiocomunicaţiilor, dar şi al electronicii, în ţara noastră a fost profesorul Emil Petraşcu, care în anii 1920 a predat şi a editat un curs de telegrafie fără fir.

– Tudor Tănăsescu, fondatorul şcolii româneşti de electronică, şi-a dedicat o mare parte din viaţa sa domeniului telecomunicaţiilor şi al radiocomunicaţiilor. Pe lângă activitatea sa ştiinţifică şi didactică strălucită, a ocupat diferite funcţii de conducere tehnică în domeniul radiocomunicaţiilor.

– In perioada interbelică, mai mulţi specialişti români au obţinut brevete în domeniul electrocomunicaţiilor: Emil Geleş este autorul a două brevete de invenţii, achiziţionate de firma engleză Marconi: „Aparat receptor pentru eliminarea perturbaţiilor atmosferice“ şi „Ameliorări asupra antenelor de transmisie şi recepţie a undelor electromagnetice“, iar Mihail Konteschweller, inginer şi inventator, a fost unul din pionierii telemecanicii, realizând primele experimentări de telecomandă a unui vaporaş, in 1911, la Berlin şi pe lacul din Parcul Libertăţii din Bucureşti. În 1937 publică lucrarea „Telemecanica“, una din primele lucrări ale domeniului pe plan mondial, care 1-a consacrat pe Konteschweller ca promotorul unei ştiinţe de avangardă in ţara noastră. Lucrarea a primit premiul Academiei Romane în 1937.

– Gheorghe Cartianu, profesor la IPB, m.c. al Academiei Române, a realizat primele instalaţii româneşti de emisie cu modulaţie de frecvenţă, de concepţie proprie, cu care s-au efectuat primele emisii experimentale FM, pe unde metrice, în România. Autor a numeroase cercetări şi lucrări în domeniul modulaţiei de frecvenţă şi al radiocomunicatiilor.

– Au adus de asemenea contribuţii importante, Matei Marinescu (electrocomunicaţii, electroacustică), Anton Necşulea (electroacustică), Edmond Nicolau (antene şi propagarea undelor electromagnetice), Vasile Cătuneanu (antene, aparatură radio, fiabilitate), Adelaida Mateescu, Dumitru Stanomir, George Rulea ş.a.

– George D. Cristescu (n.1902), publică prima lucrare de televiziune in România ('Problema televiziunii', Bucureşti, 1928, în care propune un sistem nou de explorare mecanică). In 1928 el face

și primele încercări de transmitere a imaginilor la distanță, iar în 1937 și 1939 face câteva demonstrații publice.

– Alexandru Spătaru a condus cercetările pentru realizarea primelor instalații romanești experimentale de televiziune (1953–1955): in alb-negru și apoi in culori. In anul 1955 incep primele emisiuni de televiziune alb-negru cu caracter regulat, iar in culori in anul 1964. Profesor la UPB, publică lucrări în domeniul transmisiunii informației: 'Teoria transmisiunii informației' (1966–1971), tradusă în limba franceză.

– Nicolae Stanciu, specialist in domeniul televiziunii, a contribuit la lansarea Televiziunii Române și a condus timp de mulți ani Televiziunea Romană din punct de vedere tehnic. A publicat volume precum 'Tehnica televiziunii in alb-negru' (1965), 'Televiziunea – baze teoretice' (Berlin, 1972). Mulți alți specialiști au adus contribuții la dezvoltarea televiziunii în România, precum Mircea Șerb, I. Gh. Mitrofan ș.a.

În România, principalele evenimente legate de introducerea transmisiilor de date și a Internetului au fost următoarele:

– 1970/1971 Demararea la IPB și ICI, de către Marius Guran, a primelor studii și cercetări în România privind rețelele de calculatoare de arie largă.

– 1975 Fabricarea primelor modemuri românești (IPA) și testarea liniilor de telecomunicații din România pentru transmisia de date (ICI și MTTc-ICPTc)

– 1979 La Institutul Central de Informatică s-a demarat realizarea unei rețele locale (LAN) pentru interconectarea calculatoarelor în rețele pe zone restrânse, cu cercetări conduse inițial de Marius Guran, finalizată în cadrul proiectului CAMELEON (Florin Păunescu, Dan Goleșteanu, Popa Iulian, ș.a.).Au fost realizate componentele hardware și software necesare interconectării locale a micro și minicalculatoarelor.

– 1984. Este pusă în funcțiune de către ICI (în colaborare cu MTTc), rețeaua RENAC-RENOD, sub denumirea UNIREA, cu 3 noduri, amplasate în Palatul telefoanelor-București, stațiile de telecomunicații interurbane Bacău și Cluj, interconectând principalele provincii istorice ale României.

– 1985. Realizarea primei rețele naționale de calculatoare electronice, prin proiectul RENAC/RENOD, denumit UNIREA în etapa finală, a condus la acordarea premiului Traian Vuia al Academiei Romane în anul 1985. A fost un proiect mare, de durată, realizat pe parcursul a aprope 12 ani, Marius Guran conducând în acest scop, la început un colectiv, apoi un laborator de cercetare, extins la o secție de cercetare. În acest proiect s-a reușit interconectarea la trei noduri, folosind comutația de pachete de date, a unor calculatoare medii-mari (main-frames), microcalculatoare și minicalculatoare. Prin proiectul RENAC-RENOD, România a fost prima țară dintre țările CAER care a reușit un asemenea proiect, în care s-a realizat și prima aplicație de de poștă electronică, denumită CORA (CORespondența Automată). De remarcat și importanța acestui proiect la formarea a zeci de specialiști, care după anul 1990 au avut un rol deosebit în constituirea noilor rețele de calculatoare: RTNS, RAR, RNC, RoEduNet, LogicNet ș.a. din țara noastră.

– 1992. Primul nod românesc care realizează legătura internațională cu EARN (European Academic Research Network) prin Universitatea din Viena, devine operațional la ICI. La acest nod se leagă curând IFA, UPB, UTTI, CEPES și IMAR.

– 1993. Nodul asigură conectivitate completă la Internet, ICI fiind prima entitate din România conectată la Internet. La 26 februarie 1993 are loc cuplarea oficială a României la Internet, domeniul.ro fiind recunoscut la nivel internațional de către Internet Asignement Numbers Authority. -1996. Prima carte româneasca pe Internet este editată de Institutul de cercetări pentru Inteligență Artificială al Academiei Române (Mihai Drăgănescu, L'Universalite ontologique de l'information).

– 2001. Se înființează Asociația Națională a Internet Service Providerilor (ANISP), cu o infrastructură națională pentru interconectarea rețelelor de acces ale principalilor furnizori de servicii de Internet din Romania – RoNIX (Romanian Network for Internete Xchange).

– 2001. Academia Romană elaborează o strategie privind societatea informațională-societatea cunoașterii, definind vectorii tehnologici și vectorii funcționali ai societății cunoașterii, indicatorii specifici noii societăți. Primul vector tehnologic este Internetul, în special Internetul de bandă largă, pentru societatea cunoașterii.

În sinteză, evoluția domeniului ICT în lume și în România, prezentată în acest capitol, este: O serie de proiecte de pionierat, realizate înainte și după 1990, sunt prezentate mai jos ca realizări deosebite ale unor instituții de cercetare-dezvoltare, firme sau consorții reprezentative (românești și străine) din domeniul informaticii.

2.3. Dezvoltarea şi fabricaţia calculatoarelor electronice în România

2.3.1. Calculatoarele electronice de generaţia 1-a şi a 2-a, în anii '60.

În Capit. 2.2. s-au prezentat iniţiativele şi activităţile de pionierat privind realizarea calculatoarelor electronice numerice, care aveau şansa să permită organizarea fabricaţiei unuia dintre modelele sau prototipurile realizate în ţară, fără a dispune de tehnologiile necesare realizării unui asemenea obiectiv.

Ca o concluzie, în prima jumătate a anilor '60, în România existau realizate ca modele de laborator, sau în microproducţie, următoarele calculatoare de generaţia I-a, unele tranzistorizate (fără caracteristicile complete ale generaţiei a II-a, care se realiza pe plan mondial în producţie de serie):

1. La IFA, pe baza experienţei realizării în regim de microproducţie a seriei CIFA-1, CIFA-2, CIFA-3 şi a seriei CIFA-101 şi CIFA-102, reprodus în cinci exemplare, s-au realizat calculatoarele CET-500 şi CET-501, tranzistorizate, cu memorii pe ferită, având ca periferice unităţi de bandă magnetică şi imprimante rapide, precum şi IFAC-1, de generaţia a II-a (Vezi Cap. 1).
2. La Centrul de calcul al Inst. Politehnic Timişoara, pe baza experienţei în realizarea unui exemplar din calculatorul de generaţia I-a, MECIPT-1, cu componente de bază din import (Memoria pe tambur), s-a realizat calculatorul MECIPT-2, ca o versiune imbunătățită, având unele caracteristici ale calculatoarelor de generaţia a II-a (folosind tranzistoare pentru elementele de bază şi ferite pentru memorie). Acest calculator a fost realizat într-un exemplar, în anul 1965, pentru DSPAC Banat (Direcţia de Sistematizare, Arhitectură şi Proiectare a Construcţiilor), utilizat pe baza aplicaţiilor realizate pe MECIPT-1 (Vezi Cap. 1).
3. La Institutul de calcul (IC) din Cluj, ca urmare a succesului obţinut cu calculatorul DACICC-1, în perioada 1963-1965 s-a trecut la realizarea celui de al doilea calculator, cu caracteristici de generaţia a doua, denumit DACICC-200, unul dintre cele mai avansate din ţară, în două exemplare, unul pentru IC şi altul pentru Institutul Central de Cercetări Agricole din Bucureşti (vezi cap. 2.2.).

In afara realizării de calculatoare, în ţară exista şi o experienţă a utilizării calculatoarelor din generaţia I-a, a II-a şi a III-a în câteva instituţii:

- Direcţia Centrală de Statistică, unde s-au importat echipamente electronice de calcul, pentru modernizarea staţiilor mecanografice, inclusiv un calculator ICT 1903, pentru desfăşurarea recensământului populaţiei din 1967 (Vezi Cap. 3, Informatică statistică)
- CEPECA, unde, în cadrul unui Program PNUD-BIM, s-a construit un Centru de calcul modern, dotat cu un calculator electronic IBM 360/30, cel mai performant din ţară în acel timp (vezi CEPECA)
- Centrul de calcul al CFR, care avea în dotare un calculator Siemens, de generaţia a III-a (Vezi Centre de calcul departamentale)
- Centrul de calcul al Universităţii Bucureşti, cu experienţă de utilizare a calculatoarelor de diferite generaţii (I, II), inclusiv un calculator IBM 360/30, în configuraţie minimă (vezi Universitatea Bucureşti)
- Centre de calcul ale unor institute de proiectare-cercetare, dotate cu calculatoare de tip CIFA-102, sau calculatoare de import, precum şi centre de calcul ale unor ministere şi mari întreprinderi sau combinate industriale, cu dotări heterogene, dependente de cerinţele specifice (vezi cap. 2.4.)
- Instituţii de învăţământ superior, care dispuneau de specialişti cu specializări şi doctorate, unele realizate în străinătate, care aveau experienţa utilizării unor calculatoare avansate în acea perioadă (Vezi „*Iniţiative şi realizări de pionierat în România*).

In aceste condiţii, în care nu exista o experienţă în realizarea industrială a unui calculator electronic, atât din generaţia I-a, cât şi din generaţia a II-a, absenţa unei industrii de orizontală pentru componente specifice calculatoarelor moderne (componente electronice active şi pasive, componente de mecanică

fină, maşini şi utilaje etc), precum şi o experienţă limitată în utilizarea calculatoarelor din generaţia a II-a şi a III-a, în câteva centre de calcul din ţară, s-a pus problema realizării unui Program naţional pentru dezvoltarea informaticii în România, începând cu anul 1967.

Acest program era impus de perspectivele evoluţiei domeniului şi de impactul acestei evoluţtii asupra dezvoltării economice, tehnologice şi sociale a ţării. În jurul realizării acestui program s-au purtat discuţii, uneori contradictorii, la nivelul conducerii ţării şi în sfera academică-profesională, care sunt prezentate în paragraful următor .

2.3.2. Fabricaţia calculatoarelor electronice din generaţia a III-a. Istoria unor licenţe de fabricaţie

În contextul prezentat, privind fabricaţia de calculatoare şi demersurile care au condus la decizia achiziţiei unei licenţe de fabricaţie pentru calculatoare de generaţia a 3-a, pe baza analizei ofertelor celor mai importanţi producători din ţările dezvoltate, s-a trecut la selectarea ofertelor făcute de IBM (SUA), ICL(Anglia), English Electric (Anglia), Siemens (RFG) şi Companie Internationale pour l'Informatique - CII (Franţa).

Firma IBM a declarat în mod ferm că nu va acorda în nici un fel de condiţii licenţe de fabricaţie pentru seria IBM-System/360, de generaţia a 3-a, însăşi livrarea acestora cu titlul de import pentru România fiind problematică (invocarea embargo-ului impus de COCOM). IBM a oferit ca soluţie livrarea, este drept, la preţuri teoretic mai reduse, calculatoare din generaţia a II-a, rezultând din reciclarea leasing-ului acestor calculatoare din SUA. În aceste condiţii, au fost reţinute în competiţie 4 firme:

- ICL – Anglia – care oferea licenţă pentru calculatorul ICL-1903, care nu avea o compatibilitate software cu cea a calculatoarelor de generaţia a III-a tip IBM-360 (un calculator ICL-1903 se afla în exploatare la Direcţia Centrală de Statistică şi fusese utilizat cu rezultate bune la recensământul populaţiei din anul 1965)
- English Electric – Anglia – care oferea licenţă pentru fabricaţia calculatorului electronic English Electric-4, echivalent cu IBM-360, fabricat în licenţa firmei RCA-SUA, asigurând partea română că va depăşi restricţionările impuse de COCOM.
- Siemens – RFG – care oferea licenţă pentru fabricaţia calculatorului electronic Siemens-S4, echivalent cu IBM-360, fabricat în licenţa firmei RCA-SUA (un calculator de acest tip se afla în dotarea Centrului de Calcul al CFR, ca urmare a unui import). În privinţa COCOM se declarau aceleaşi garanţii ca şi English Electric.
- Companie Internationale pour l'Informatique – CII – Franţa – care oferea licenţă pentru fabricţia calculatorului IRIS-50, primul model în cadrul unei familii de patru sisteme, concepută similar cu structura familiei IBM-System 360.

Tratativele s-au purtat cu toate aceste firme în paralel, cu menţiunea că în cazul firmei CII, guvernul francez s-a implicat activ prin intermediul Delegatului pentru Informatică Robert Galley, care a efectuat şi o vizită în România, fiind primit de Primul Ministru român şi purtând discuţii detaliate cu Secretarul Permanent al Comisiei Guvernamentale. În cursul acestor discuţii a fost abordată şi posibilitatea achiziţionării unei licenţe de fabricaţie a circuitelor integrate bazate pe Si, care reprezentau baza tehnologică primară pentru fabricaţia calculatoarelor electronice de generaţia a III-a. Deşi tehnologia circuitelor integrate se afla sub strictul embargou impus de COCOM, partea franceză nu a reacţionat negativ la cererea exprimată de partea română.

În momentul acestui stadiu avansat al tratativelor cu toate firmele selectate, a avut loc înăbuşirea „Primăverii de la Praga" prin invadarea Cehoslovaciei de către trupele statelor membre ale Tratatului de la Varşovia.

România nu a participat la această acţiune de forţă, marcând şi începutul unei politici mai independente în cadrul CAER. Singura consecinţă semnificativă pentru negocieri a acestui eveniment politic major, pentru România, în relaţia cu ţările vestice, a fost că firmele engleze şi cea germană şi-au retras ofertele, fără a preciza un termen de reactualizare a lor.

În raport cu situaţia creată, s-a luat decizia începerii unor negocieri urgente cu Franţa, respectiv cu firma CII, susţinută direct de Delegaţia pentru Informatică, ca reprezentant autorizat al guvernului

francez. Argumentele care au pledat în favoarea acestei decizii erau:

1. Din punct de vedere tehico-economic oferta franceză era, practic, cea mai avantajoasă, partea română având în plus dreptul de a participa activ la lucrările de elaborare hardware – software pentru calculatorul IRIS-50, cu obligaţia ca părţile să-şi transmită reciproc perfecţionările care ar fi fost realizate de acestea pe întreaga durată a contractului.

2. Acordul şi angajamentul părţii franceze, în speţă firma Thomson-CSF, lider în domeniu, să transafere pe bază de licenţă, în condiţii de strictă confidenţialitate şi eludând restricţiile COCOM, tehnologia de fabricaţie a circuitelor integrate, bazate pe Si, ceea ce asigura României un substanţial avans tehnologic în domeniul microelectronicii, în raport cu toate celelalte ţări membre CAER, inclusiv URSS.

3. Accesul personalului calificat român în instituţiile de invăţământ superior şi de cercetare – dezvoltare (de ex. INRIA, CNRS, laboratoarele de cercetare în domeniul circuitelor integrate de la Grenoble etc) şi în capacităţile de producţie a mijloacelor de tehnică de calcul cu scopul creării în România a bazei de forţă de muncă calificată şi de cercetare ştiinţifică şi dezvoltare tehnologică, capabilă să contribuie la dezvoltarea informaticii pe plan naţional.

Se impune precizarea că operaţiunea de cooperare internaţională în domeniul informaticii, cu Franţa, s-a înscris într-un cadru mai larg, în care au fost încluse şi licenţele de fabricaţie a autoturismelor Dacia/Renault şi a helicopterelor Allouette, ceea ce a permis reducerea decalajelor tehnologice dintre România şi ţările dezvoltate industrial, în domenii de vârf. Nu poate fi trecut cu vederea rolul determinant pe care l-a avut generalul Charles de Gaulle în sprijinirea şi finalizarea negocierilor, cu ocazia vizitei la Bucureşti în anul 1968, în cea mai importantă operaţiune de cooperare din istoria României (ca valoare şi ca implicaţii în dezvoltarea industrială a ţării).

Executarea prevederilor contractelor de licenţă încheiate cu firmele franceze, coordonată de Secretariatul Permanent al Comisiei Guvernamentale, a prilejuit un permanent şi consistent schimb de specialişti români şi francezi care au participat la construcţia şi punerea în funcţiune a Fabricii de Calculatoare Electronice (FCE) – Bucureşti, a Institutului de Tehnică de Calcul (ITC), a Institutului de Cercetări în Informatică (ICI), a Fabricii Microelectronica – Băneasa, a Fabricii de Memorii – Timişoara, a IIRUC. Partea română şi-a format specialişti în fabricaţia de tehnică de calcul, în dezvoltarea de software de sistem şi de aplicaţii, în întreţinerea şi operarea calculatoarelor de generaţia a III-a, în managementul organizaţiilor specifice domeniului informaticii, în instruirea şi formarea intensivaă a specialiştilor cu studii superioare şi medii, în regim postuniversitar şi postliceal.

Colaboratea româno-franceză s-a reflectat şi în manifestări tehnico- ştiinţifice, cum au fost Conferinţele internaţionale ale utilizatorilor calculatoarelor Felix 256 şi IRIS-50”, care au avut loc la Timişoara (1971) şi Chârtres (1973). Relaţiile de colaborare româno-franceză au continuat şi după aceste conferinţe internaţionale, rezumându-se, în principal, la prevederile contractelor de licenţă până la data expirării lor, în cadrul Comitetului Mixt de Colaborare Romano-Francez în Informatică, inclusiv cu participarea României la Programul UNIDATA (Proiect de cooperare a celor mai reprezentative firme europene în domeniul informaticii). La diminuarea în timp a acestei relaţii au contribuit şi modificările structurilor organizatorice în domeniul informaticii în ambele ţări, dar şi evoluţiile tehnologice în domeniu.

O realizare însemnată în domeniul fabricaţiei, o constituie înfiinţarea societăţii mixte româno-americane ROMCONTROL DATA SRL, care a avut ca obiect de activitate fabricarea echipamentelor periferice pentru calculatoare electronice (imprimante rapide, cititoare de cartele, unităţi de memorie cu discuri şi benzi magnetice), utilizându-se tehologia firmei americane CDC (Control Data Corporation). Fabricaţia acestor echipamente periferice pentru calculatoare electronice şi situarea lor la nivelul tehologic vest-european al momentului, a permis:

1. Realizarea unor progrese importante în industria orizontală de mecanică fină, inclusiv prin trecerea dimensională a componentelor constructive ale acestor echipamente din sistemul anglo-saxon (în ţoli) la sistemul metric european, impus de standardele româneşti.

2. Dotarea economiei naţionale cu echipamente periferice destinate calculatoarelor electronice performante, care puteau fi exportate.

3. Exportul acestor echipamente în unele ţări CAER (în dolari USA), fiind preferate faţă de cele

produse în cadrul SUMEC, precum şi în alte ţări din lumea a treia, în special în R. P. Chineză.
Elemente inedite şi documente oficiale privind cooperarea în fabricaţia calculatoarelor electronice în România se prezintă în cap. final şi anexele aferente acestui capitol.

2.3.3. Întreprinderea de calculatoare electronice ICE Felix

Întreprinderea de calculatoare electronice Felix (ICE Felix) a fost infiinţată în 1968/69, ca urmare a prevederilor contractului de licenţă semnat cu CII (Franţa), fiind o reproducere a construcţiei fabricii similare din Toulouse a firmei licenţiatoare, mai puţin corpul administrativ, care nu a fost aprobat ca investiţie, considerându-se neproductiv.

Colectivul de specialişti care a răspuns de relizarea investiţiei, la început, a fost format din: ing. Mircea Barbulescu, care provenea de la întreprinderea Electromagnetica (profil de fabricaţie, electronică şi telecomunicaţiile), ing. Alexandru Segal, care provenea de la întreprinderea Electrotehnica (profil de fabricaţie, aparatură electrotehnică de joasă tensiune) şi ing. Radu Dordea, care provenea de la întreprinderea FEA (Fabrica de elemente pentru automatizare, realizată sub licenţa firmei japoneze Hokushin).

La punerea în funcţiune şi realizarea în producţia de serie a calculatorului licenţiat Felix C-256 au contribuit tineri absolvenţi ai facultăţilor de Automatică şi calculatoare şi de Electronică şi Tc. din Institutul Politehnic Bucureşti, inginerii Tudorel Domocos, Traian Mihu, Dan Gheorghiu, Calin Spiride etc. Ulterior, acestora li s-a alăturat ing. Constantin Paşcanu, pentru fabricaţia circuitelor imprimate şi ing. Florea Tanase, ca director general, transferat de la FEA, când asimilarea licenţelor era terminată. La asimilarea licenţei şi diversificarea gamei de echipamente şi-au adus o deosebită contribuţie şi un mare grup de tineri specialişti, alături de cei amintiţi (şi cu funcţii de conducere): Bogdan Cocora, Olteanu Gh., Guiman Sorin, Andrei Gayraud, Gherman Mihai etc.De asemenea, au contribuit o serie de specialişti, cercetători, cadre didactice, în asimilarea de echipamente şi realizarea de software, din cadrul unor institute de cercetare şi de învăţământ superior (ITC, CCAB, ICI, IPB).

ICE Felix, ca profil de fabricaţie, a început cu asimilarea a două licenţe:

- Pentru un calculator electronic universal de capacitate medie, IRIS 50, preluat cu licenţă de la firma franceză CII, sub denumirea Felix C-256, 256 reprezentând capacitatea maximă a memoriei, în KB, realizată cu o tehnologie bazată pe componente de ferită.
- Pentru un calculator electronic de birou şi o maşină electronică de facturat şi contabilizat, preluate cu licenţă de la firma Frieden, Divizia Singer, realizate sub denumirea de Felix-CE şi Felix-FC.
- După asimilarea calculatorului de bază, s-a trecut la diversificarea producţiei de calculatoare electronice, în colaborare cu ITC (hardare şi software de bază), ICI (software de aplicaţii, instruire beneficiari) şi IIRUC (service):
- Calculator de capacitate mică, Felix C-32 şi Felix C-64M (pentru aplicaţii militare)
- Calculator de capacitate mare Felix C-512 şi Felix C-1024, Felix C-5000, în care s-au introdus memoriile semiconductoare în locul celor cu ferite, cu funcţii extinse de microprogramare, care permiteau realizarea emulatoarelor pentru setul de instrucţiuni IBM System 360.
- Minicalculatoare: familia Independent-100 (I-100, I-102, I-106), în colaborare cu ITC şi familia Coral (Coral 2000, 4000 si 5000)
- Microcalculatoare cu microprocesoare Intel şi Zilog: MC-3, MC-8, MC-80, M18, M118, M216 si HC-2000
- Calculatoare personale şi de birou: Felix PC, CUBZ.

În cadrul ICE Felix s-au realizat şi alte produse, de serie mică, pentru conducerea proceselor tehnologice, pentru aplicaţii speciale, la temă, precum şi calculatoare de tip desk-top, în cadrul unei colaborări cu firma IBM, după 1990, când fabricaţia calculatoarelor enumerate a încetat ca producţie de serie, menţinându-se fabricaţia de componente cerute de întreţinerea parcului de calculatoare instalat în toată ţara şi pentru obligaţiile de export.

Cel mai important proiect a fost cel privind Evidenţa populaţiei, proiect în care ICE Felix, în calitatea

sa de furnizor al unui sistem integrat, a folosit, din raţiuni de complexitate, produse hardware şi software de bază şi de dezvoltare de la un singur fabricant, şi anume IBM. Aplicaţia propriu-zisă de evidenţa populaţiei, a fost integral realizată de ICE Felix, în colaborare cu MI, ca beneficiar al sistemului. La realizarea acestui proiect si-au adus contribuţia, din ICE Felix, ing. Traian Mihu, ing. Andrei Gayraud, ing. Dan Gheorghiu, ing. Tudorel Domocoş, ing. Valentin Haiduc, ing. Mihai Gherman, ing. Radu Deaconu, ing. Mihai Martinovici, ş.a. Prezentarea proiectului se face amănunţit în penultimulcapitol dedicat informaticii românești.

2.3.4. Fabrica de echipamente periferice SC FEPER SA

Fabrica de echipamente periferice (FEPER) a fost înfiinţată în anul 1975 cu două obiective majore:

1. de a dota economia naţională cu echipamente periferice şi memorii externe pentru mijloacele tehnicii de calcul
2. ca principal furnizor de confecţii metalice pentru echipamentele periferice realizate de Societatea mixtă ROM CONTROL DATA SRL, înfiinţată pe baza unui acord între firma Control Data Corporation (CDC) şi Centrala industrială de electronică şi tehnică de calcul (CIETC).

Iniţial produsele fabricii erau gândite să fie rodul unor licenţe străine; politica valutară a statului din acea vreme nu a permis aceasta, iar FEPER a fost nevoită să-şi creeze singură produsele, în perioada anilor 1976-1980 în baza proiectelor şi a colaborării în proiectare cu institutele de profil din ţară – ITC, IPB, ICIT, CCAB, IFA – şi cu ROM CONTROL DATA SRL, iar în perioada 1981-1989 în majoritate prin concepţie proprie.

Gama de produse FEPER a fost dezvoltată sub forma a cinci familii:

- terminale inteligente, microcalculatoare şi sisteme grafice: sisteme de introducere a datelor pe suport magnetic, menite să înlocuiască echipamentele de perforat cartele, sisteme de introducere date SIDM, SIV 2400 (în colaborare cu ITC); terminale de introducere date TPD, TPCD; terminal cu disc flexibil TDF; calculatoare pe 16 biţi Junior, Junior XT şi Junior 80, calculatoare personale pe 32 biţi Junior 86 şi Junior AT; sistem grafic color DIAGRAM 2030 (colaborare cu Institutul Politehnic Bucureşti);

-terminale alfanumerice şi grafice cu tub catodic: display alfanumeric DAF1001 (în colaborare cu ITC Cluj Napoca), display grafic DAF2010, display grafic color DAF2020, display grafic compatibil PC ALFAGRAF (concepţie proprie);

- periferice şi memorii pe bandă şi disc magnetic: tastaturi operative TO, tastaturi alfanumerice TAN503, perforatoare de bandă P15, P16 (colaborare cu FCE), P50, cititoare de bandă perforată: LB50, LB300, unităţi de bandă magnetică UBM75, UBM37,5, (licenţă PERTEC - SUA) imprimantă matricială ISM150 (colaborare cu RCD), imprimantă grafică IGRAF PC, unităţi de disc flexibil UDF100, UDF101, UDF102, UDF301;

- echipamente grafice de tip plotter: plotter cu tambur ICT800 (colaborare cu ITC), plotter plan MD10, familia de plottere inteligente cu fricţiune PIF01 – PIF04 cu până la 6 culori, plotter plan format A3 Picasso;

- case de marcat electronice şi alte terminale specializate, inclusiv cele cu aplicaţii militare: terminale CA100, CT221, CA401 (colaborare cu ICIT), imprimantă termică CP100.

În dezvoltarea FEPER un rol important l-au avut Gheorghe Voicilă (primul director) în perioada anilor 1975 – 1979, Traian Mihu – director între anii 1979 şi 1981, Eugen Preotu – director între anii 1981 şi 1984 şi Ion Miu – director între anii 1984 şi 1990.

După 1990, FEPER a intrat într-un proces de restructurare, devenind societate comercială pe acţiuni, cu două tipuri de activităţi:

- FEPER Centru de producţie
- FEPER Centru de afaceri

După o perioadă de căutări în anii 1991-1995, întrucât produsele de tehnică de calcul nu puteau face concurenţă importurilor mult mai competitive, producţia FEPER s-a orientat spre segmentul de

confecţii metalice fine, având în vedere experinţa colectivului de salariaţi, dotarea cu utilaje şi cerinţele pieţei, îndeosebi pentru export.

Ca urmare a privatizării societăţii, în 1998, punându-se un accent deosebit pe proiectare, tehnologizare, execuţie şi prin dotarea cu utilaje moderne, competitive (centre de prelucrare cu calculator pentru ştanţare şi îndoire, debitare cu laser, echipamente moderne de sudare, instalaţie de vopsire în câmp electrostatic) s-au obţinut produse competitive, grupate astfel:

- cabinete şi accesorii în sistem 19” şi 21” pentru echipamente electronice, de tehnică de calcul, echipamente de telecomunicaţii şi automatizări. În grupă intră dulapuri şi rack-uri modulare, dulapuri şi rack-uri demontabile, panouri simplă şi dublă ramă, accesorii metalice şi electrice;
- subrack-uri şi accesorii, destinate montării în cadre metalice, pe suprafeţe plane sau în sisteme compatibile cu şasiu şi sertar, patch-panel-uri;
- dulapuri de comandă, automatizare, service şi accesorii;
- cutii de distribuţie, cutii terminale, console metalice, carcase, tablouri, pupitre şi accesorii din oţel inox sau aliaje de aluminiu.

În prezent SC FEPER SA are peste 50 furnizori şi clienţi, cu o cifră de afaceri de peste 2,550 mil.euro în 2010 cu trend de creştere, cu un procent mare rezultat din livrări intracomunitare, în ţările UE. După 1990, un rol deosebit în restructurarea FEPER şi aducerea ei la starea de profit l-au avut ing. Mielu Dobrin, ca preşedinte-director general şi ing. Gheorghe Turbatu, ca director tehnic, ambii provenind din colectivul care se află în fabrică încă de la înfiinţarea acesteia.

2.3.5. Fabrica de Memorii Electronice şi Componente pentru Tehnica de Calcul (FMECTC)[7]

Fabrica de Memorii Electronice şi Componente pentru Tehnica de Calcul începe activitatea de producţie ca o secţie în cadrul filialei ITC din Timişoara, în 1972, devenind autonomă, în cadrul CIETC, în 1976.

Înfiinţarea unităţii de producţie s-a făcut pentru a fabrica memoriile calculatoarelor electronice Felix C-256, preluate prin licenţă de la firma franceză CII, la FCE Bucureşti. Produsul principal a fost modulul memoriei cu ferite, cu o capacitate de 16 KB, pentru calculatoarele FELIX C-256, pentru care nu se cumpărase licenţa de la firma CII, partea română angajându-se să dezvolte tehnologia de fabricaţie prin filiala ITC Timişoara, ţinând seama de cercetările care se realizau la Institutul Politehnic, privind memoriile cu ferite, inclusiv partea de testoare pentru acest tip de memorii. Tot în profilul fabricii au fost asimilate memoriile pentru familia de maşini de facturat, fabricate tot la FCE. Tehnologia de fabricaţie s-a dezvoltat în fabrică, pe baza importului inelelor de ferită din RDG, deoarece cercetarea începută la IP Timişoara în colectivul MECIPT şi continuataă la Catedra de Calculatoare, nu a dat satisfacţie pentru nivelul tehnologic cerut de fabricaţia şi testarea a milioane de inele de ferită.

Fabrica de Memorii Electronice şi Componente pentru Tehnica de Calcul a fost singura fabrică specializată pe producţia de memorii din fostele ţări socialiste, incluse în sistemul de cooperare CAER/SUMEC (Vezi Cap. 5). Modulele de memorii s-au exportat în RDG şi URSS.

Produsele şi tehnologia de fabricaţie s-au dezvoltat în cele două laboratoare de cercetare de la Filiala ITC Timişoara (Laboratorul de Memorii şi Laboratorul de Tehnologie). Datorită acestei structurări şi înaltei calificări a cercetătorilor precum şi a inginerilor din fabrică, producţia a fost foarte bine pusă la punct, fiecare fază de producţie fiind asigurată cu testoarele necesare. Din acest punct de vedere, a fost cea mai tehnologizată fabricaţie din ţară în domeniul electronicii.

In anii ’70 s-au dezvoltat şi memoriile pe bază de circuite semiconductoare, fiind asimilate in fabricaţie, în paralel, atât modulele de memorie cu inele de ferită cât şi modulele cu circuite integrate semiconductoare.

În fabricaţia memoriilor cu ferite, începând cu 1976, s-au asimilat în fabricaţie blocurile de memorii cu module de capacităţi diferite: 16 KB, 32 KB şi 64 KB, pe bază de know-how preluat de la firma AMPEX, lideră în domeniu pe plan mondial, însă fără a cumpăra licenţa de fabricaţie. În cadrul FMECTC s-au dezvoltat cu eforturi proprii, pe lângă tehnologia de fabricaţie şi echipamentele de

testare pentru matricile, modulele şi blocurile de memorie. În acest mod, a fost posibilă asimilarea acestor produse competitive din punct de vedere tehnic, într-o perioadă în care nu s-a mai asigurat fondul valutar necesar dezvoltării tehnologiilor de fabricaţie.

FMECTC a parcurs două etape importante de dezvoltare prin investiţii:

I. În anii 1981-82 s-a asimilat în fabricaţie, bazat pe prototipul dezvoltat de INEUM Moscova, un bloc de memorie de 128 KB cu semiconductori pentru minicalculatoarele SM4, din care s-au exportat în URSS 1250 buc. Fabricaţia nu a continuat datorită restricţiilor de import de produse electronice din România impuse de sovietici, din motive politice.

II. De la începutul anilor 80 a început diversificarea producţiei şi pe lângă memorii, s-au fabricat calculatoare şi alte echipamente de tehnică de calcul:

- MS 100, un minicalculator pentru aplicaţii în cele mai diferite domenii ştiinţifice, tehnice şi economice
- Microcalculatoarele AMIC, rezultat în urma unei colaborări cu IPB şi PRAE, rezultatul asimilării în fabricaţie a prototipului dezvoltat de Filiala ITC Cluj.
- Microcalculatorul TIM S, care, datorită avantajului compatibilităţii cu modelul Sinclair, realizat în Anglia, s-a introdus în fabricaţia de serie, realizându-se peste 5000 exemplare, fiind de mare folos în familiarizarea şi pregătirea tineretului în domeniul calculatoarelor.
- Staţie grafică, constând dintr-un digitizor pentru formate A0, asimilat în fabricaţie în baza prototipului dezvoltat de ITC Cluj şi un calculator personal (PC 286 SX).

In ambele etape, amortizarea investiţiilor s-a realizat în mai puţin de un an, ceeace a constituit un succes pentru acea perioadă. Diversificarea producţiei a fost o preocupare comună a FMECTC şi a laboratoarelor de cercetare de la Filiala ITC Timişoara, rezultând o gamă de peste 20 de produse în fabricaţia de serie. Trebuie menţionate diverse terminale şi dispozitive de comandă pentru roboţi, livrate pentru Electromotor, unde se asimilaseră în fabricaţie roboţi de manipulare şi pentru Electrotimiş, unde se asimilaseră în fabricaţie roboţi de vopsire.

FMECTC şi Filiala ITC Timişoara au avut un rol important în pregătirea specialiştilor în domeniul electronicii şi tehnicii de calcul, iar dezvoltarea ulterioară a domeniului în zonă, după 1990, a fost posibilă în primul rând datorită existenţei acestei tradiţii. ALCATEL Timişoara, la pornire, s-a bazat, în principal, pe structura FMECTC-Filiala ITC şi pe specialiştii existenţi în Timişoara în domeniul electronicii şi tehnicii de calcul.

2.3.6. Societatea mixtă româno-americană Rom-Control Data RCD

În aprilie 1973 a fost semnat contractul de constituire a Societăţii mixte Rom-Control Data, care avea ca profil de fabricaţie realizarea de echipamente periferice pentru calculatoarele electronice realizate în România şi în cadrul SUMEC, în perspectiva participării României ca partener al MPK (Comisia interguvernamentală de cooperare pentru tehnică de calcul din cadrul CAER).

RomCD era total dependentă de tehnologia deţinută de CDC (Control Data Corporation), fapt care a ridicat de la început o serie de probleme în dezvoltarea societăţii:

- Restricţiile de export de tehnologii avansate pentru fabricaţia produselor din domeniul de cooperare (unităţi de disc magnetic, imprimante, cititoare de cartele, unităţi de banda magnetică, terminale de diferite tipuri)
- Costurile ridicate privind transferul de echipamente necesare fabricaţiei, a componentelor şi persoanelor din SUA
- Timpul considerabil necesar obţinerii aprobărilor guvernamentale din ambele ţări, fapt ce întârzia intrarea pe piaţă a produselor în raport cu competitorii pentru aceleaşi tipuri de produse
- Necesitatea extinderii pieţei româneşti, prea mică pentru produsele societăţii, cel puţin la nivelul ţărilor din cadrul SUMEC
- Aceste probleme puteau fi rezolvate dacă se îndeplineau două obiective majore:
- Dezvoltarea în România a tehnologiilor necesare fabricaţiei, pentru a reduce dependenţa de CDC

- Intrarea pe piaţa SUMEC cu produsele RomCD
- Ca profil de producţie se avea în vedere fabricaţia următoarelor produse:
- O gamă completă de unităţi de memorie pe discuri magnetice, cu capacitatea de memorare până la 100MB
- Unităţi de bandă magnetică cu densităţi de până la 1600 bpi şi cu viteze mici-medii de deplasare a benzii (sub 3m/sec)
- O familie de imprimante cu performanţa de 300 – 1200 linii/minut
- Un cititor de cartele din producţia curentă a CDC
- Terminale RJE (Remote Job Entry), formate din display, cititor de cartele şi imprimantă cu performanţe mici-medii.

Partea română trebuia sa asigure interfeţele şi controlerele necesare conectării perifericelor amintite la sistemele de calcul din fabricaţia curentă a ICE Felix şi din nomenclatorul curent şi de perspectivă al SUMEC, inclusiv pentru minicalculatoarele compatibile PDP-11, care se fabricau în ţară şi în cadrul SMC (parte a SUMEC). La tipul de echipamente amintite, de mare performanţă şi la controlerele de orice tip, existau restricţii din partea SUA şi a COCOM, la exportul în fostele ţări socialiste. Din această cauză, în România trebuia alocată o capacitate de cercetare-dezvoltare pentru asigurarea interfeţelor şi controlerelor, care aveau cerinţe deosebite atât pentru hardware (circuite integrate şi imprimate performante), cât şi pentru software (drivere integrate în sistemele de operare ale sistemelor la care trebuiau conectate perifericele). Produsele care urmau să fie realizate de către partea română, trebuiau să respecte standardele de performanţă ale CDC, fapt ce reprezenta o mare dificultate, dar şi o şansă de a asimila un know-how de care nu dispuneam în ţară.

Deoarece RomCD avea probleme în compensarea valutei care se consuma pentru produsele utilizate la echipamentele din fabricaţia curentă a ICE Felix, precum şi pentru realizarea obiectivelor de cercetare presupuse de adaptarea perifericelor, inclusiv la calculatoarele SUMEC/SMC, tot timpul s-a pus problema extinderii cooperaării cu firma CDC, pentru a face posibilă acumularea de valută, mai ales prin export pe pieţele cu valută convertibilă. În acest fel s-a ajuns să fie discutate şi convenite realizarea următoarelor acţiuni (aprilie 1980):

Programul CYBER (The Romanian CYBER Program) - RCP

Societatea mixtă ''Centru de date'' (The Romanian Joint Venture DATA CENTER), inclusiv Proiectul PLATO - JVDC

Societatea mixtă pentru marketing (-JVMK Joint Venture Marketing Company)

În cadrul RCP se urmărea asimilarea calculatoarelor de mare capacitate CYBER, Seria 170, cu limitare la modelele 720 şi 730 (inclusiv ca biprocesor), furnizate de CDC pe bază de OEM, inclusiv alte echipamente asociate. Acest program era prevazut pe termen lung, cu o perioadă iniţială de 10 ani, cu obligaţia CDC de a livra şi sistemele succesoare celor convenite, fără a restricţiona exportul şi întreţinerea de către partea română a sistemelor asimilate în ţări unde CDC are exportate sisteme din această familie.

În cadrul JVDC se urmărea realizarea de software, care să substitue importurile şi să permită compensarea importurilor de substituţie pentru realizarea sistemelor în cadrul RCP. JVDC urma să fie conectat în reţeaua mondială CYBERNET, oferind şi servicii de tip e-learning în cadrul sistemului PLATO, cu posibilitatea părţii române de a realiza şi exploata conţinut cerut de utilizatorii reţelei, cu obţinerea unor beneficii de tip royality, pentru produsele software realizate.

În cadrul JVMC se urmărea identificarea produselor cu valoare de piaţă mare, de origine românească, care să fie vândute pe piaţa SUA sau pe alte pieţe, pentru a compensa efortul valutar cerut de realizarea RCP şi JVDC. În acest sens a fost stabilită o listă orientativă a produselor şi a organizaţiilor de comerţ exterior responsabile: instalaţii de foraj şi echipamente de pompare a apei, motoare şi generatoare electrice, componente pentru calea ferată, maşini unelte de mari dimensiuni, instalaţii industriale şi linii tehnologice, maşini agricole şi tractoare, componente pentru industria auto şi vehicule, produse din material plastic etc.

După decesul prematur al dir. General Călin Spiride, conducerea RomCD a fost preluată de ing. Alexandru Steriu, în condiţii foarte grele de asigurare a dezvoltărilor prevăzute, mai ales din cauza partenerului american, ceea ce a dus la o perioadă de declin, datorată evoluţiilor tehnologice,

ajungându-se până aproape de dizolvarea societăţii, după 1990.

2.3.7. Institutul de cercetări proiectări pentru automatizări -IPA- Centrala industrială pentru echipamente de telecomunicaţii şi automatizare – CIETA

În 1960 se înfiinţează firma Automatica, din care provine IPA, având un triplu obiectiv: producţia, cercetarea-proiectarea şi respectiv montajul de echipamente şi instalaţii de automatizare. Colectivului nou infiinţat li se adaugă, prin transfer, tinerii ingineri: Gunther Weinrich, Dorel Landau şi Silviu Anastasiu, de la Institutul de Cercetari Electrotehnice (ICET, înfiinţat în 1955, viitorul ICPE), iar ca sediu fusese stabilit, până la construcţia unui nou sediu, "Depozitul Sanitar" al Armatei, din Bul. I.V. Miciurin (Mareşal Averescu în prezent).

În anul 1961 se hotărăşte înglobarea firmei Termotehnica, ca unitate de producţie, asociată institutului, cu denumirea de "Automatica".

În anul 1962, pe fondul concentrării întreprinderilor de profil în grupuri industriale, ia fiinţă GUAEIA (Grupul de Uzine pentru Aparataj Electrotehnic şi Instalaţii de Automatizare, cuprinzând mai multe întreprinderi: Electrotehnica, Electromagnetica, Electroaparataj, precum şi Automatica, ceeace fusese Termotehnica, inclusiv IPA (Institutul de Cercetare şi Proiectare pentru Automatizări), care devine institutul de concepţie al grupului industrial.

Conducerea IPA era formată din Gheorghe Tunsoiu-Director şi Marcel Sârbu - Ing. Şef, iar ca sediu a devenit noua contrucţie de pe Bd.Kalinin 18 (Mircea Eliade, după 1990).

In această formă, IPA continuă să crească permanent şi consistent, atât prin angajări de specialişti din economie, cât şi prin încadrarea de absolvenţi, în principal, ai Facultăţilor de Electrotehnică, Electronică, Energetică şi, din 1966, ai Facultăţii de Automatică (cu secţiile Automatică şi Calculatoare), desprinsă din Facultatea de Energetică, unde funcţiona ca secţie. Între 1970 şi 1990 a avut loc o dezvoltare specifică vremurilor, cu centralizări şi descentralizări, dar – în esenţă - corelată cu necesităţile economiei naţionale şi de export. În primul rând se evidenţiază unirea în 1970, pentru doi ani, a IPET-ului (cel care mai târziu se va chema Electrouzinproiect) cu IPA, iar în 1979 cu ITC (Institutul pentru tehnica de calcul) şi Centrul de cercetări proiectări pentru Telecomunicaţii, IPA ajungând institut central, sub numele de IPA TCT. Această organizare a durat până în 1984 (desprinderea ITC) şi 1986 (desprinderea Centrului de cercetări proiectări pentru Telecomunicaţii).

Odată cu noua formă de organizare, conducerea IPA este formată din: Aristide Predoi-director (1979-1989), Marcel Sârbu- director ştiinţific (1979-1989), Constantin Matei (1974-1986) cu Traian Sachelarie (1982-1987), directori tehnici şi Radu Dordea-ing. şef/ director adj.. Începe şi o dezvoltare fără precedent, a relaţiilor cu mediul universitar şi cu fabricile, prin constituirea de colective şi în teritoriu, impuse de cererea de automatizare din ce în ce mai mare, care a transformat şi generat aceste colective în filiale IPA în numeroase oraşe din ţară: Cluj Napoca, în 1976, Craiova, în 1980, Iaşi, în 1980, Bârlad, în 1978, Alexandria, în 1978, Timişoara, în 1985, Oradea, în 1984, Paşcani, în 1980, Buzău, în 1980, Braşov, în 1982, Bacău, în 1982, Arad, în 1982, Constanţa, în 1983, Galaţi, în 1979, Botoşani, în 1979.

In 1991 IPA este înregistrată ca societate comercială, având o conducere formată din Ioan Sandu Lazar, ca director general şi Stelian Toader, Emanoil Dumitriu, Ştefan Frustok, Vâlcov Alexandru, Ion Apostol, Florian Udrescu, Gheorghe Petre şi Alexandru Botu, ca directori executivi. Un nou sistem de management se introduce din 1998, având ca director general pe Florian Udrescu şi o echipă executivă, cu director economic Ion Apostol, director tehnic Alexandru Botu (din 1999), directori departamentali Apolodor Gheorghiu şi funcţia de director ştiinţific Gabriel Spiridon. În prezent mai funcţionează trei filiale: Cluj Napoca, director Ioan Stoian, Craiova, director Gabriel Vladuţ şi la Galaţi, director Vasile Apostol, precum şi unele puncte de lucru în fostele filiale.

Între realizările de prestigiu şi de pionierat în România, se pot aminti, pe etape, următoarele:

- Perioada 1960-1965. Încep sa fie proiectate primele aplicaţii de instalaţii de automatizare.

Predominant în această perioadă la elaborarea proiectelor se foloseau scheme cu relee, contactoare şi amplificatoare magnetice. S-au desfăşurat cercetările la Sistemul UNILOG cu tranzistoare cu germaniu, care s-a introdus în fabricaţie la FEA din anul 1965.

- Perioada 1966-1970. Au fost elaborate: prima generaţie de echipamente pentru maşini – unelte, sistemul electronic de comutaţie statică USILOG. În această perioadă a fost finalizată preluarea de către FEA a licenţei HOKUSHIN privind sistemul unificat de elemente de automatizare cu tranzistoare cu germaniu. IPA a realizat trecerea pe tehnologia bazată pe Si, a aparatelor şi echipamentelor din sistemul HOKUSHIN. Acestea au permis concepţia, realizarea şi punerea în funcţiune cu mijloace proprii a unor instalaţii de automatizare pentru obiective importante din ţară şi la export.
- Perioada 1971-1975. În această perioadă au fost finalizate: sistemul electronic de reglare unificat cu circuite integrate liniare SEROM, introdus în fabricaţie la FEA, sistemul unificat de reglare pneumatic, după licenţă KENT – EGHI introdus în fabricaţie la IEPAM Bârlad, primele echipamente NUMEROM pentru comandă numerică a maşinilor unelte, primele regulatoare electrohidraulice pentru turbine hidro mari, după licenţă Neyrpic – Franţa.
- Perioada 1976-1980. Aceasta perioadă se caracterizează prin dezvoltarea unor noi mijloace de automatizare pe baza microelectronicii numerice larg integrate (microprocesoare, memorii semiconductoare ca CI etc.). Realizări mai importante:

• Echipamente de calcul pentru conducerea proceselor ECAROM – 800 (din care s-au livrat peste 300 de sisteme, dintre care la OLTCIT - Craiova – 23 echipamente. S-au mai livrat şi la export în R.P China şi Pakistan).
• Familie de echipamente de dozare şi cântărire automată;
• Automate programabile AP 101 şi AP 117 dintre care s-au livrat şi pus în funcţiune în ţară şi la export peste 1000 de sisteme – la export menţionăm: India, Irak.

- Perioada 1981-1985. În această perioadă, s-a elaborat şi introdus în fabricaţie la AUTOMATICA primul sistem distribuit de conducere automată a proceselor SDC – 2050 pe bază de microcalculatoare de proces (pus în funcţiune la întreprinderea de Cinescoape Bucureşti, Combinatul Petrochimic Rm. Vâlcea şi Combinatul Chimic Drobeta Tr. Severin), s-au elaborat echipamente pentru comanda roboţilor industriali, seria SICOR (prima generaţie). A fost proiectat şi asimilat în fabricaţie în concepţie proprie regulatorul electrohidraulic pentru turbine hidro REH – 76M.

Perioada 1986-1989. În această perioadă se remarcă elaborarea şi introducerea în fabricaţie a unui sistem tipizat de module hardware şi software, folosind tehnologia microprocesoarelor, MULTIPROM, blocuri de comandă specializate (cu aplicaţii la maşini de rectificat, maşini de prelucrat prin electroeroziune şi altele), sistemul de conducere distribuit DISTRIPROM, sistemul de conducere cu calculator de tip PC - regulatoare SDM – 90, familia de testoare automate pentru module electronice, THETAROM, exportate în RDG şi China, sau livrate în industria electronică şi de automatizări din ţară.

După 1990, în condiţiile adaptării la economia de piaţă, activitatea a fost orientată către realiyarea de aparate, echipamentele şi sisteme, din care mai semnificative sunt:

-Famile de regulatoare numerice
-Familie de automate programabile,
-Familie de echipamente pentru automatizare

Continuarea implicării, din 2000, în realizarea de proiecte finanţate prin programele naţionale de cercetare-dezvoltare-inovare, IPA şi-a concentrat atenţia numai pe acelea care - fiind cofinanţate - aveau cerere de piaţă, nivelul finanţării reducându-se şi mai mult, ajungând la cca.15% din cifra de afaceri. Până în prezent, numărul de proiecte selectate la finanţare a depăşit 100, fără a lua în calcul şi participarea în consorţii (cu SIAT, din 2001, în Programul AMTRANS), sau în proiecte europene, unele cu valori de cca 300-500 mii de euro. Contractele directe, cu valori notabile, pentru modernizarea unor obiective complexe, precum fabrici de ciment, platformele de foraj, termocentrale, combinate chimice, au fost secondate de foarte multe contracte de obiectiv, cu valori mai reduse, inclusiv din domeniul automatizărilor şi serviciilor IT pentru sectorul public, astfel că se poate considera depăşită perioada de reconsolidare a poziţiei pe piaţă, funcţionându-se în regimul de parteneriat tradiţional, competitiv.

Acest lucru a fost posibil şi ca urmare a acreditării sistemului de management al calităţii şi calificării ca furnizor pentru beneficiari importanţi şi cu cerinţe speciale.

IPA a devenit membru fondator ori membru activ al multor organizaţii şi organisme profesionale şi stiinţifice, naţionale şi internaţionale, manifestându-se ca un institut modern, competitiv, dinamic, activ.

2.3.8. ITC cu filialele Cluj, Timişoara şi CCAB. Dezvoltări hardware şi software de bază, legate de asimilarea în fabricaţie a calculatoarelor

La sfârşitul anilor ’60, s-a înfiinţat un institut care avea ca obiectiv asimilarea şi fabricaţia unui calculator electronic de generaţia a III-a, prin reunirea unor colective de specialişti cu experienţă în domeniul calculatoarelor şi realizării echipamentelor electronice de la alte instituţii: IFA (din colectivul CIFA), IPA (specialişti în calculatoare de process şi tehnologii de fabricaţie), Inst. Politehnic Timişoara (din colectivul MECIPT), Academia tehnică militară (din colectivul CENA) etc. Institutul, înfiinţat în 1967/68, a fost denumit ICPUEC – Institutul de cercetare-proiectare pentru utilaje şi echipamente de calcul, care şi-a început activitatea în clădirea FEA, având ca director pe col. ing. Florin Munteanu, care provenea de la academia tehnică militară, din colectivul condus de col. Ing. Dinu Buznea, ce realizase un calculator tranzistorizat de generaţia a doua (vezi *Informatica militară*), având ca director ştiinţific pe dr. ing. Victor Toma, realizatorul calculatorului CIFA-1, transferat de la IFA (vezi în Cap.1, despre IFA) impreună cu un numeros colectiv de specialişti.

Institutul a trecut prin două reorganizari, ca IETC (Institutul de electronică şi tehnică de calcul), până în 1972, apoi prin separare, ca ITC şi ICE, care aveau corpuri de clădiri separate, vecine, apoi ca IPA-TCT (Institutul de cercetare-proiectare pentru automatizare, tehnică de calcul şi telecomunicaţii), când se desparte, ca ITC, din care se desprinde Centrul de cercetări pentru aplicaţii militare Bucureşti (CCAB). În această perioadă conducerea a fost formată din col. ing. Dinu Buznea, ca director, col. ing. Florin Munteanu, ing. V. Baltac, ing. Emil Tudor, ca directori adjuncţi. Ca şefi de compartimente şi proiecte de dezvoltare se pot aminti: dr. ing. Victor Toma, dr.ing. Francisc Momeo, dr.ing. Dan Roman, dr. ing.Grigore Popescu, ing. Armand Segal, ing. Mihai Roşu, ing.Gabriel Martin, ing. Cornel Masek, ing. Nicolae Manea, precum şi specialişti din filialele de la Cluj (mat. Emil Munteanu, mat. Teodor Rus, ing. Liviu Negrescu etc) şi Timişoara (ing. Tiberiu Ilin, ing. Dan Bedros, mat. Gavril Gavrilescu etc), care vor avea un rol deosebit în dezvoltarea ITC.

CCAB se desprinde de ITC în 1979, cu misiunea realizării calculatoarelor şi echipamentelor destinate utilizărilor militare. Ca strategie s-au urmărit două direcţii, cu realizări mai semnificative privind:

1.Valorificarea licenţei calculatoarelor Felix, prin realizarea unor calculatoare de capacitate mică, destinate nevoilor militare (Calculatorul Felix C 64M, cu dotări şi condiţii de utilizare speciale)

La început s-a prelucrat documentaţia de licenţă, apoi s-a trecut la proiectarea calculatorului Felix C32, în coordonarea lui Tudor Emil (Lupu Nicolae, Cergan Petre, Neguţ Eugen, Gubandru Victor, Dogaru Anton, Stroie Ioan, Mitrea Cornel) şi realizarea în tehnologie IRIS, după care produsul a fost transferat la ICE Felix, folosit la realizarea calculatorului Felix C64M.

2. Realizarea unor minicalculatoare, din familia Coral, asimilată la FCE Felix, însă cu două tipuri de tehnologii diferite, în funcţie de destinaţia lor în domeniul militar: pentru aplicaţii de artilerie şi pentru aplicaţii de bord (CEBEX)

În 1976 s-a achiziţionat din Anglia un minicalculator PDP 11/34 de la firma DEC/Digital (coordonator Cergan Petre), cu documentaţia care a permis începerea proiectării de minicalculatoare, activitate preluată şi pentru realizarea minicalculatorului Independent 100 (coordonator Roşu Mihai), în cadrul ITC. La CCAB s-a trecut la realizarea de minicalculatoare pentru armată, în tehnologie Augat, cu microprocesoare bit-slice Intel 3000, compatibile cu PDP 11/34, folosind sistemul de operare RSX 11 al firmei Digital. Au fost realizate cca 7 sisteme CP-103 pentru armată, iar următoarele sisteme mini au fost realizate tot în tehnologie Augat, folosind însă microprocesoare AMD-2900 pentru sistemele militare C 752, C 802, C 751, C 801. Ultima generaţie de mini, cca 10 sisteme, a fost realizată cu circuite imprimate multistrat şi microprocesoare AMD 2900, sub denumirea de CESAR 16, ofertate şi

la export (URSS, China). Colectivul care a contribuit la realizarea acestor sisteme mini a fost compus din Tudor Emil (la început) şi Cergan Petre, coordonatori, Vlădescu Florin, Prodan Mihai, Drăgănoiu Adrian, Gubandru Victor şi alţii, cca 30 ingineri.

3. Realizarea unui simulator pentru conducerea tancurilor (în coordonarea ing. Ioan Tutoveanu), un echipament de mare complexitate, cu valoare adăugată mare, care constituia o atracţie la exportul tancurilor. Simulatorul integra atât partea de comandă şi automatizare pentru activitatea echipajului aflat în cabină (conducerea tancului şi operaţiunile de luptă propriu-zisă), sincronizat cu imaginile captate de camerele de luat vederi după două machete (una pentru simularea conducerii tancului şi una pentru tragere) afişate în cabina tancului pe display-uri. În realizarea simulatorului au fost implicate cca 14 intreprinderi care au construit diferite componente: sistemul de deplasări al cabinei cu acţionari hidraulice şi şase grade de libertate pentru simularea mişcării în teren, ansamblul traductorilor şi al sistemelor video, machetele de teren şi, foarte important, sistemul multimicroprocesor de comandă şi control, cu software-ul dedicat aplicaţiei de simulare, realizat în CCAB.

Conducerea CCAB a fost asigurată în timp de Florin Munteanu, Stoica Adrian, Tudor Emil, Dogaru Anton, precum şi de responsabilii proiectelor de dezvoltare amintite, între care Tutoveanu Ioan, Cergan Petre, Lupu Cristian, Macarie Petru etc, care au colaborat cu colective din ITC si ICE Felix. Conducerea şi specialiştii CCAB aveau şi subordonare pe linie militară (MApN).

In 1985, ITC şi CCAB, ca centre de cercetări subordonate CIETC (Centralei industriale pentru electronică şi tehnică de calcul), sunt comasate cu ICI (Institutul central pentru conducere şi informatica) sub denumirea ICSIT-TCI (Institutul pentru cercetare ştiinţifică şi inginerie tehnologică pentru tehnică de calcul şi informatică) şi subordonate aceleeaşi centrale industriale, fără rolul de institut central şi de coordonare a informaticii la nivel naţional, pe care îl avea ICI (vezi Cap. 2, 3, 4 si 5).Această formă de organizare, de supravieţuire, a existat până în 1990, când ICI se desprinde din ICSIT-TCI, iar ITC se divide în mai multe societăţi comerciale, a căror activitate şi rol ulterior se diminuează în timp, devenind, prin privatizare, firme cu o pondere şi semnificaţie mică la nivel naţional. ITC a fost cumpărat şi înglobat în Grupul feroviar român (GFR), care nu a avut şi nu are o prezenţă activă pe piaţa ICT din România.

Principalele proiecte, iniţiative şi realizări ale ITC, care avea misiunea dezvoltării componentei hardware şi a software-ului de bază pentru calculatoarele fabricate în cadrul CIETC, au fost:

- Asimilarea licenţei pentru fabricaţia calculatorului Felix C-
- 256/IRIS-50, în colaborare cu ICE Felix şi asigurarea dezvoltării licenţei prin fabricaţia a noi modele, cu tehnologii imbunătăţite. Activitatea s-a desfăşurat la început la FEA şi apoi la ICE Felix, fiind coordonată de dr.ing. Fr. Momeo, care a condus şi dezvoltarea calculatorului, prin fabricarea modelelor Felix C-512 şi Felix C-1024, având sprijinul unui colectiv numeros de specialişti cu experienţă (Eugen Ciobanu, Lucian Nica, Anca Lazăr, Mihaela Ionescu), precum şi aportul unor tineri ingineri, absolvenţi ai Politehnicii (Samoilă Gheorghe, Mincă Ion, Călin Sandovici, Dan Marinescu, Mona Grigorescu, Constantin Donciu, Bălan Marius, Gologan Traian, Ciocârlie Valeriu, Doru Mardare etc).
- Diversificarea gamei de calculatoare Felix prin calculatoare de capacitate mică (Felix C-32 şi Felix C-64M), în coordonarea lui Emil Tudor (hardware), în colaborare cu ICE Felix.
- Realizarea software-ului de bază pentru calculatoarele din fabricaţia de serie:
- Sistemele de operare pentru calculatoarele Felix C-512 şi Felix C-1024 (HELIOS), în coordonarea lui Cornel Masek şi cu contribuţia unor tineri ingineri: St. Diaconescu, N. Martinovici, Sorana Rabinovici etc
- Sistemele de operare pentru calculatoarele Felix C-32 şi Felix C-64M (DOS-32 şi DOS-64M), în coordonarea lui Gabriel Martin şi Macarie Petru
- Sistemele de operare pentru minicalculatoare: AMS, în coordonarea lui Aurel Becea si MINOS, în coordonarea lui Nicolae Manea
- Compilatoare şi sisteme utilitare, pentru toate tipurile de calculatoare, la filialele din Cluj (în coordonarea mat. Emil Munteanu, mat. Teodor Rus, ing. Liviu Negrescu etc) şi din Timişoara (în coordonarea ing. Tiberiu Ilin şi mat. Gavril Gavrilescu etc)
- Dezvoltarea minicalculatorului Independent-100 (I-100), în 1977, compatibil cu familia PDP

a firmei DEC/Digital, care domină piaţa mondială în anii ’60 şi ‘70/’80, în coordonarea ing. Mihai Rosu şi cu colaborarea ICE Felix. În cadrul ICE Felix era constituit un colectiv mixt, format din Bogdan Cocora, Traian Mihu s.a., incluzând şi cadre didactice de la Inst. Politehnic, care a elaborat un model cu o tehnologie mai avansată, compatibil PDP, denumit Coral 4000, în coordonarea asist. ing. Dan Tonceanu. Colectivul IPB realizase un model de minicalculator la începutul anilor ’70, folosind tranzistoare, apoi circuite integrate TTL în cadrul unui colectiv (Sanda Maican, Lucia Miclea, Gh. Ştefan şi GH. Şabac), condus de către Dan Tonceanu, la Facultatea de Electronică şi Telecomunicaţii din IPB. Minicalculatorul I-100 a fost omologat în cadrul SUMEC/SMC-4 (Cap. 5)

- Dezvoltarea altor tipuri de sisteme şi echipamente, între care:
- Sistemul de introducere a datelor pe bandă magnetică (SID-BM), care înlocuia tehnologia cartelelor perforate, în coordonarea dr.ing. Victor Toma.
- Sistem de asistare a proiectării cu calculatorul compus din minicalculator, masă automată de desenat, consolă interactivă şi periferice specifice (digitizor, disc magnetic, bandă magnetică, imprimantă, lector/perforator de bandă de hârtie), în colaborare cu firma ARISTO-WERKE, în coordonarea dr.ing. Dan Roman.
- Calculatorul Felix C-8010, ca sistem de generaţia 3,5-4, folosind propria tehnologie, care de fapt nu exista şi trebuia creată, cu scheme si concepte avansate, în cadrul unui colectiv format din: Eugen Ciobanu, Călin Sandovici, Ion Mincă, Valerie Ciocârlie, Gheorghe Samoilă, cu noii veniţi (Nicu Gedö, Andrei Obrea), coordonaţi la început de Francisc Momeo, apoi de Ştefan Diaconescu şi, în final, de Gheorghe Olteanu, un specialist deosebit (unul din realizatorii lui I-106), sub care s-a abandonat proiectul.

Detalii privind modul în care s-a ajuns la realizarea minicalculatoarelor româneşti Coral şi I-100 se prezintă în Cap. 6 (Colaborarea cu firma DEC/Digital - SUA: realizarea minicalculatorelor româneşti, compatibile cu familia PDP-11, Documente oficiale) şi anexele la acest capitol.

În cadrul ITC, de la infiinţare şi până în 1990, s-au format şi evidenţiat un mare număr de specialişti, profesionişti, în conceperea, proiectarea, experimentarea şi asimilarea în fabricaţie a echipamentelor de tehnică de calcul, aducându-şi contribuţia la dezvoltarea acestui domeniu în România şi, după 1990, o parte dintre ei în ţări avansate, la firme de prestigiu. Din păcate, autorul nu a dispus de documente sau aportul unor personalităţi din fostul ITC, în nominalizarea şi evidenţierea acestor specialişti şi profesionişti, care ar fi meritat, în acest context.

2.3.9. Întreprinderea pentru intreţinerea şi repararea utilajelor de calcul (IIRUC)

Întreprinderea pentru întreţinerea şi repararea utilajelor de calcul (IIRUC) s-a înfiinţat prin HG 733/martie 1968, în subordinea Comisiei guvernamentale, cu rolul de a prelua sarcina de întreţinere şi reparare a utilajelor de calcul fabricate în ţară sau importate. Această misiune se baza pe o experienţă a unui colectiv din cadrul întreprinderii AMIT şi a unui colectiv similar din cadrul întreprinderii Ciclop, care erau subordonate Ministerului industriei uşoare (MIU).

În cadrul IIRUC a fost înfiinţată o secţie nouă, ”Calculatoare electronice”, care s-a constituit din specialişti formaţi în cadrul preluării licenţei pentru calculatoarele care urmau să se fabrice la ICE Felix. În cadrul acestei secţii, s-au creat condiţii de întretţinere şi reparare pentru beneficiarii din toată ţara, inclusiv prin filiale amplasate în toate judeţele şi oraşele care aveau o densitate mai mare de calculatoare instalate. Între timp, IIRUC a preluat şi obligaţiile de întreţinere şi reparaţii pentru toata gama de echipamente de calcul şi periferice fabricate în ţară sau importate: calculatoare medii-mari, minicalculatoare, calculatoare electronice de birou, maşini de facturat-contabilizat, echipamente de introducere a datelor pe diferiţi suporti (cartele, bandă perforataă, bandă magnetică etc), terminale, echipamente auxiliare prelucrarii automate a datelor etc.

Prin dezvoltarea fabricaţiei de echipamente de automatizare a maşinilor şi liniilor de fabricaţie, pentru diferite ramuri industriale, în cadrul IIRUC s-a înfiinţat o secţie nouă, denumită ”Maşini unelte cu comandă numerică”, în care erau avute în vedere nu numai comenzile numerice, dar şi automatele programabile, calculatoarele de proces şi alte echipamente care erau în profilul de fabricaţie al

întreprinderilor din cadrul CIETA.

În dezvoltarea sa, IIRUC a mai înfiinţat două secţii foarte importante:

- Secţia de fabricaţie a pieselor de schimb, cu profil de prelucrări de mecanică fină, pentru a reduce importurile mai ales.

- Secţia de testoare, în care se realizau instrumentele de testare pentru diferite echipamente, în vederea diagnosticării şi creşterii productivităţii muncii personalului de întreţinere, în coordonarea Inginerilor Dan Ionescu şi Radu Draghici.

IIRUC a avut şi obligaţia întreţinerii şi reaparaţiei echipamentelor de calcul exportate, atât în ţările din sistemul CAER, cât şi în alte ţări (R.P.China, R. Cuba, India, ţările arabe etc).

IIRUC-ul a fost o pepinieră de creştere şi formare a unor ingineri şi tehnicieni cu abilităţi deosebite în cunoaşterea unei game largi de echipamente de calcul şi a unor tehnologii avansate, inclusiv în problematica ingineriei şi managementului industrial, în contact cu o mare diversitate de beneficiari, interni şi externi, din diferite domenii de activitate. În acest sens se poate menţiona rolul deosebit al celor care au adus o contribuţie deosebită la dezvoltarea IIRUC, ca specialişti şi manageri: Cornel Moldovan, Mircea Epure, Gheorghe Stoica, Ion Măirean, Ion Miu ş.a.

2.4. Dezvoltarea utilizării calculatoarelor electronice în România

2.4.1. Instituţii şi domenii reprezentative în realizarea programelor aplicative şi a sistemelor informatice

În utilizarea calculatoarelor electronice s-a considerat a fi reprezentative câteva tipuri de instituţii şi domenii, care au avut un mare impact asupra dezvoltării informaticii în România:

- ICI ca instituţie coordonatoare a domeniului şi principală unitate de cercetare-dezvoltare în domeniul utilizării calculatoarelor electronice (realizării de programe aplicative şi proiecte de utilizare)
- Centrul de calcul electronic al domeniului statisticii
- Domeniile informaticii medicale şi informaticii militare
- CEPECA şi CPI ca principale instituţii de formare şi pregătire intensivă a specialiştilor în informatică si a managerilor, ca utilizatori ai informaticii
- Centrele teritoriale de calcul electronic, înfiinţate în aproape toate capitalele de judeţ, subordonate direct ICI.
- Centrele departamentale de calcul electronic, înfiinţate la nivelul ministerelor şi altor organisme similare, subordonate indirect ICI.

În acest sens, în continuare, se vor prezenta aceste instituţii şi domenii, pentru care s-au găsit documente şi persoane cu diponibilitatea de a scrie mărturii asupra activităţilor desfăşurate în decursul anilor.

2.4.1.1. ICI în activitatea de cercetare-dezvoltare-proiectare şi utilizare a echipamentelor de calcul

In existenţa sa, ICI a trecut prin diferite etape de organizare, funcţionare şi subordonare instituţională, îndeplinind două categorii de obiective:

Obiective legate de coordonarea activităţii de informatică la nivel naţional, cu rol efectiv de ''minister al informaticii'', motiv pentru care directorul general avea totdeauna, în perioada 1970-1985, o încadrare asimilată cu cea de ministru adjunct.Această misiune este prezentată in Cap. 5, paragr. 5.2 (Coordonarea activităţii de informatică la nivel naţional şi cooperarea internaţională în perioada 1967 – 1990)

Obiective legate de cercetarea-dezvoltarea-proiectarea şi utilizarea echipamentelor de calcul (CPDUEC), prin realizarea de produse-program (software) şi aplicaţii sau sisteme informatice necesare punerii în valoare a producţiei de tehnică de calcul, pentru beneficiarii interni şi externi.Această misiune este prezentată pe scurt în paragrafele următoare.

In sinteză, diferitele forme de organizare în evoluţia ICI au fost:

Institutul Central de Informatică (ICI) înfiinţat în 1970, cu atribuţii exclusiv profesionale în

dezvoltarea informaticii la nivel naţional, a fost reorganizat, după 16 luni, odată cu desfiinţarea Comisiei Guvernamentale.

Institutul Central pentru Sisteme de Conducere cu Mijloace de Automizare (ICSCMA), este înfiinţat în subordinea CNST (Consiliul Naţional pentru Ştiinta şi Tehnologie), care se reorganizează, preluând şi funcţia de coordonare la nivel naţional a activităţii de informatică, prin Decretul Consiliului de Stat 378/1971 şi HCM 1481.11.1971, Comisia Guvernamentală fiind desfiinţată.

Institutul Central pentru Conducere şi Informatică (ICCI), cu o nouă structură, extinsă, în subordinea COES (Consiliul Organizării Econimico-Sociale), ca organism mixt, de partid şi de stat, nou înfiinţat, prin Decretul Consiliului de Stat 499/1973, cu atribuţii în coordonarea informaticii şi în managementul structurilor de stat, al unităţilor industriale, economice şi sociale. COES era subordonat direct conducerii superioare de partid, fiind amplasat în sediul CC, cu o direcţie executivă (Direcţia pentru sisteme de conducere), formată din experţi şi consilieri, inclusă în cadrul schemei noului institut, care a preluat şi atribuţiile CNST în coordonarea informaticii printr-o direcţie nouă (Directia pentru dotarea cu tehnica de calcul).

Institutul de Cercetare Ştiinţifică şi Inginerie Tehnologică pentru Tehnică de Calcul şi Informatică (ICSIT – TCI), prin fuziunea Institutului Central pentru Conducere şi Informatică şi a Centrului de cercetare ştiinţifică , inginerie tehnologică şi producţie industrială pentru tehnică de calcul (ITC) şi a Centrului de cercetări şi automatizări Bucuresti (CCAB), din subordinea Centralei Industriale pentru Electronică şi Tehnică de Calcul (CIETC), în baza Decretului Cosiliului de Stat 111/aprilie 1985, privind unele măsuri pentru îmbunătăţirea organizării activitţii de cercetare ştiintifică, inginerie tehnologică şi de proiectare în unităţile Ministerului Industriei Construcţiilor de Maşini.

Institutul de Cercetari în Informatică (ICI), înfiinţat prin HG 49/08.01.1990, cu atribuţii completate prin Ordinul nr. 1/10.01.1990, al Comisiei Naţionale de Informatică, nou înfiinţată, ca for tutelar, în subordinea directă a Guvernului.

Institutul Naţional de Cercetare – Dezvoltare în Informatică (ICI), înfiintat prin HG 936/29.12.1998, în subordinea Comisiei Naţionale de Informatică, iar cu dublă subordonare, la Autoritatea Naţională pentru Ştiinţă şi Tehnologie. ICI este reorganizat în 2004 prin HG 126/23.01.2004 şi trecut în subordinea Ministerului Comunicaţiilor şi Tehnologiei Informaţiei, în prezent Ministerul Comunicaţiilor şi Societăţii Informaţionale.

Între anii 1970 şi 1985, obiectivele legate de cercetarea-dezvoltarea-proiectarea şi utilizarea echipamentelor de calcul (CPDUEC) au fost cuprinse în programe de cercetare privind perioada 1971 – 1975, 1976 – 1980 şi perspectiva anilor ’80. In ICI, activitatea de CDPUEC a fost avută în vedere şi în legătură cu organizarea şi dezvoltarea informaticii la nivel naţional. Orientările tematice, formarea unui stil de muncă în cercetarea pentru informatică, alcătuirea unei baze materiale, asigurarea unei strânse colaborări cu învăţământul superior şi cu unităţile de producţie, au constitutit orientări şi realizări la care ICI şi-a adus un aport deosebit, prin colectivele şi personalităţile care au asigurat conducerea institutului şi compartimentelor profesionale.

În această perioadă, în jurul unor obiective şi teme de cercetare, s-au format şi consolidat colective constituite din absolvenţi performanţi ai specializărilor calculatoare, automatică, informatică-matematică, cibernetică economică, precum şi din alte specializări specifice ramurilor importante ale economiei: industrie, transporturi, chimie, siderurgie-metalurgie, energetică etc, îndrumaţi să devină viitori analişti în aceste domenii ale economiei.Realizările mai importante în cercetare-dezvoltare şi specialiştii formaţi în cadrul diferitelor teme au fost:

1 Cercetări sistematice privind sistemele de calcul, elaborarea de specificaţii şi de calcule de dimensionare a configuraţiilor de calcul si altor echipamente, care să conducă pe de o parte la cerinţe privind fabricaţia, iar pe de altă parte să asigure o dotare structurală optimă, pentru a satisface în condiţii de eficienţă necesităţile economiei naţionale, urmărind un permanent echilibru între evoluţia tehnologică a echipamentelor de calcul şi evoluţia cerinţelor utilizatorilor. Pe baza acestor cercetări, concepute, orientate tematic şi conduse de specialişti ai ICI, atât din domeniul hardware cât şi din domeniul software (Guran Marius, Florin Păunescu, Eugen Haiduc, Iulian Popa, Gavril Gavrilescu, Filip Florin, Constantin Petrescu, Radu Rusu, Stăicuţ Eugenie, Dumitraşcu Ion, Papadopol Vasile, Parfenie Radu, Orăşanu Laurenţiu, Vlad Virgil, Pietreanu Cristian etc), s-au fundamentat toate

programele de fabricaţie a calculatoarelor şi de dotare a economiei naţionale din perioada 1970 – 1985.

2. Cercetări şi dezvoltări în domeniul reţelelor de calculatoare de arie larga(WAN) si locale (LAN) iniţiate, orientate tematic şi realizate in cadrul colectivului DUEC (Dezvoltare Utilizare Echipamente de Calcul).Aceste cercetări urmăreau să integreze într-un sistem unitar distribuţia echilibrată geografic a puterii de calcul şi partajarea acesteea între beneficiarii distribuiţi geografic, valorificând la un nivel superior conceptul de centru teritorial de calcul (ca centru de utilizare colectiva a calculatorului). La realizarea acestor cercetări au contribuit: Marius Guran, Luidgard Roşu, Florin Păunescu, Eugenie Stăicuţ, Vasile Papadopol, Silviu Coman, Lucia Coculescu, Marcel Grozăvescu, Ion Dumitraşcu, Popa Iulian, Tudor Vasile, Tomescu Viorel, Ioana Borgovan, Botezatu Liliana, Vlas Liana, Turcuş Alexandru, Golesteanu Petre, Mircea Adrian, Carmen Friptu, Borozan Maria, Borozan Alex., Trifănescu Dana, Panait Ştefan ş.a.

3. Cercetări privind elaborarea şi utilizarea unor sisteme de gestiune a bazelor de date (SGBD), iniţiate în cadrul unui colectiv compus la inceput din: Margareta Drăghici, Aurora Butoi, Remus Tudorică, Cristina Orăşanu şi Donca Sitaru, ş.a.. Cercetările au fost concretizate într-un SGBD utilizat atât în ţară cât şi livrat la export, precum si prin elaborarea unui nou sistem de gestiune a bazelor de date, compatibil cu specificaţiile CODASYL, inclusiv pentru minicalculatoare (ARGUS) si sisteme distribuite (LAMBDA).

4. Cercetări privind elaborarea unui sistem de proiectare asistată de calculator a sistemelor informatice, iniţiate in cadrul unui colectiv format din Petre Vasilescu, Ileana Trandafir, Margareta Draghici, Adrian Leu, Cecilia Târâcă, Aurelian Cojocaru, Mihaela Vătui şi Emilia Gheorghiu.

5. Cercetări privind generarea automată a compilatoarelor de limbaje , concretizate într-un produs-program, cu contribuţia lui Adrian Leu, Cornel Sitaru, Sanda Ionescu şi Dan Mânduţianu.

6. Cercetări privind proiectarea tehnică şi tehnologică asistată de calculator (iniţiate de Marius Guran, susţinute de CNST, prin Vicepreşedintele Prof. Emilian Dobrescu, în cadrul Programului CPAC), care s-au desfăşurat pe două direcţii de bază:

- proiectarea asistată de calculator a sistemelor pentru conducerea proceselor tehnologice, concretizată prin sistemul denumit SIPAC, operaţional pe toate calculatoarele şi microcalculatoarele de producţie românească, cercetare la care şi-au adus contribuţia Adrian Davidoviciu, Dan Mihalca, Constantin Vasiliu, Vasile Sima, Theodor Popescu, Andraş Varga, Daniel Pestroiu.
- Crearea unui limbaj extensibil de proiectare asistată de calculator, prin a cărui implementare în diferite domenii de specialitate să se obţină o varietate de sisteme orientate pe discipline de proiectare, prioritare în economie, prin cercetări concretizate in compilatoare operaţionale pe toate tipurile de calculatoare şi minicalculatoare româneşti, iniţiate de Ioan Georgescu şi Cornel Sitaru, continuate apoi de Manolescu Gorun.

7. Cercetări privind modelarea dinamică a proceselor de producţie şi dezvoltarea teoriei mulţimilor vagi şi aplicarea acesteia în modelarea sistemelor mari, iniţiate în cadrul unui colectiv format din Constantin Virgil Negoiţă, Petre Fomin, Gheorghe Avrămiţă, Alexandra Comănescu, Ion Rădoi, Florin Stănciulescu, Neculai Andrei, Constantin Răsturnoiu, Ovidiu Gheorghiu, Dan Drafta, Dorin Radulescu ş.a.

8. Cercetări privind realzarea unui sistem automat de avertizare hidrologică şi meteorologică (SAHIM), elaborate în cadrul colectivului DUEC (Ion Dumitraşcu, Silviu Coman, Vasile Papadopol, Florin Păunescu, Virgil Vlad, Guran Marius), în colaborare cu INMH, în cadrul unui grant acordat de OMM.

9. Cercetări privind realizarea sistemelor pentru conducerea ierarhizată în timp real a proceselor de producţie, iniţiate de Marius Guran şi continuate de Florin Filip, Marin Tudorache, Constantin Petrescu, Alexandru Donciulescu, Laurenţiu Orăşanu, Gabriel Neagu, care au dezvoltat si domeniul Sistemelor suport pentru decizie (DSS), în cadrul Proiectului DISPECER.

10. Cercetări de inteligenţă artificială, iniţiate de Mihai Drăgănescu, au fost abordate pe mai multe direcţii prioritare. Dintre acestea se menţionează, cercetările privind calculatoarele non-von-Neuman iniţiate de Ioan Georgescu, cercetările privind concepţia sistemelor cognitive şi limbajul inteligenţei artificiale de catre Dan Tufis, Gheorghe Tecuci s.a.

11. Cercetările privind asigurarea calităţii produselor – program, materializate într-o primă etapă prin

sistemul interactiv de testare/depanare INTERTEST, operaţional pe minicalculatoare CORAL 4011, efectuate de Mircea Râureanu şi Radu Dan Bercaru.

12. Cercetările destinate utilizării calculatoarelor electronice în conducerea proceselor tehnologice au avut ca obiective mai importante elaborarea unor sisteme de programe generale pentru conducerea proceselor tehnologice cu mini şi microcalculatoare româneşti (sistem operaţional denumit PROCES MINI/MICRO, Proiectarea şi simularea de procese, Conducerea triajelor de cale ferată, comanda roboţilor industriali etc), în cadrul Colectivului de procese tehnologice: Adrian Davidoviciu, Andrei Romulus, Adrian Moangă, Dan Mihalca, Ladislau Szilagyi, Romeo Ilie, Florin Hărţescu, Radu Magda, Adrian Domide, Iulia Tufiş, Mitică Dumitru, Grigore Florescu, Dan Manduţianu, M. Drăghicescu, Daniel Pestroiu s.a.

13. Cercetări legate de constituirea Bibliotecii Naţionale de Programe, după modelul EPL (European Program Library) al IBM, un proiect de mare amploare, care a presupus elaborarea unei metodolgii de evaluare şi testare a produselor program elaborate în toată ţara, cu trei niveluri de acceptare şi valorificare, prin difuzarea către beneficiarii interesaţi. O contribuţie deosebită la iniţierea şi realizarea proiectului şi-au adus: Ioan Georgescu, Marius Guran, Mihaela Dedeoglu, Hrin Mircea, Marinuş Radu, Prodan Dumitru ş.a. Această activitate a marcat trecerea cu adevărat la o nouă perioadă în realizarea şi valorificarea software-ului după metode industriale, care a fost denumită perioada realizării industriale a programelor (Vezi Cap. 4, Sistemul Bibliotecii Naţionale de Programe).

Proiectarea sistemelor informatice la nivel microeconomic, a reprezentat un obiectiv de seamă în dezvoltarea informaticii româneşti. Abordată prima data în cadrul Programului de perfectionare a sistemului informaţional economico-social, de introducere a sistemelor de conducere cu mijloace de prelucrare automată a datelor şi dotare a economiei naţionale cu tehnică de calcul pentru perioada 1971 – 1980, proiectarea de sisteme informatice s-a dezvoltat în perioada 1970 – 1980 prin contribuţia a numeroşi specialişti din cadrul ICI, din cadrul Centrelor de calcul electronice departamen-tale(CCED) şi ale marilor întreprinderi şi combinate, al Centrelor teritoriale de calcul electronic(CTCE), din cadrul CEPECA etc.

În cadrul ICI s-a urmărit însuşirea unor metodologii avansate de proiectare, în cadrul unor contracte de asistenţă tehnică cu firme cunoscute din ţările vestice (Franta, Olanda, SUA) care aveau în vedere întreprinderi reprezentative din principalele ramuri industriale: construcţii de maşini, siderurgie-metalurgie, petrochimie, confecţii-textile, construcţii navale etc.

Primul proiect important a fost realizat de ICI la Electroputere Craiova, cu asistenţă străină (Berenchot-Bosboom – Olanda) pentru un sistem de gestiune a producţiei, cu toate aplicaţiile aferente (planificare, programare, aprovizionare şi gestiunea materialelor, personal-salarii etc). Experienţa a fost cuprinsă în materiale metodologice, denumite atunci ''TRUSA pentru proiectarea SIC (Sisteme Informatice pentru Conducere)''. Suportul tehnic al acestei metodologii consta într-o serie de produse program preluate prin licenţă, asimilate şi dezvoltate în ICI:

- ORACLE, pentru lansarea şi programarea producţiei
- OPALINE şi PERT, pentru modelare
- SOCRATE, pentru gestiunea bazelor de date
- GESTOC, pentru gestiunea stocurilor
- STRATEGE, pentru aplicaţii de prelucrare la distanţă (teleprelucrare)
- MISTRAL, pentru aplicaţii de informare-documentare

Colectivul implicat în acest prim-proiect a fost alcătuit din: Paul Constantinescu, Petre Vasilescu, Guran Marius, Melenciuc Florin, Lepădatu Cornel, Dunca Victor, Trandafir Ileana, Bădulescu Grigore, Bădulescu Revişoara s.a.

Cu experienţa acumulată, ICI a fost implicat în realizarea de SIC la alte întreprinderi importante din diferite domenii: Electroaparataj Bucureşti, FEA, Electrotehnica, Electronică industrială, Republica, Maşini electrice Piteşti, Automatica, IPRS, Stofe de mobilă Bucureşti, Şantierul Naval Galaţi, Combinatele petrochimice Brazi şi Piteşti, Combinatul minier Rovinari, Centrala industrială de automatizări, Timpuri noi etc.

În proiectarea sistemelor informatice la nivel macroeconomic, s-au realizat cercetări şi experimentări în colaborare cu Centre de calcul coordonatoare din instituţii centrale , ministere şi cu CTCE-uri din

teritoriu:

- S-au făcut studii şi elaborat unele aplicaţii pentru realizarea Sistemului Naţional de Informatică pentru Conducere (SNIC), împreună cu instituţiile centrale de sinteză (CSP, MF, MATM, MCE, Bănci etc), pentru proiectarea sistemului informaţional, cu aplicaţiile prioritare şi a infrastructurii informaţionale şi de comunicaţii, în cadrul Proiectului RENAC/RENOD (Reţea Naţională de Calculatoare/Reţea Nodală de Comunicaţii).

- S-au realizat studii şi aplicaţii pentru Sistemul Informatic Teritorial (SIT), cu proiecte pilot în Prahova, prin CTCE Ploieşti (coordonator Ene Marin), în colaborare cu ICI, precum şi în alte judeţe.

Orientări şi activităţi CPDUEC în anii '80 Principalele preocupări privind CPDUEC în anii '80 s-au concentrat pe următoarele direcţii, impuse de cerinţele dezvoltării economice-sociale, în condiţiile reducerii importurilor de echipamente şi asistenţă tehnică din ţările dezvoltate şi de cooperarea în cadrul SUMEC sau de exportul de echipamente şi sisteme :

1.Realizarea sistemelor informatice (SI)

În acest domeniu s-a abordat realizarea SI, cu prioritate pentru domeniile:

- Conducerii întreprinderilor şi centralelor industriale
- Conducerii proceselor tehnologice
- Asigurării funcţiilor generale şi a unor activităţi la nivel macroeconomic: planificare, statistică, finanţe-bănci, aprovizionare tehnico-materială, comerţ exterior etc)
- Conducererii în profil teritorial, la nivelul judeţelor şi municipiilor

La începutul anului 1980 existau în economie peste 370 calculatoare electronice de capacitate medie (peste 170) şi capacitate mică (peste 200), cca 40 minicalculatoare, peste 7000 echipamente pentru pregatirea primară a datelor, peste 10.000 maşini de facturat şi contabilizat, cca 900 terminale destinate teleprelucrării. La nivel naţional existau peste 1200 unităţi de informatică (100 centre de calcul, 734 oficii de calcul şi 425 staţii de calcul), încadrate cu cca 40.000 persoane, din care cca 10.00 cu studii superioare.

Realizarea SI era marcată de câteva direcţii impuse de progresul ştiinţific şi tehnologic la nivel mondial:

- Descentralizare şi/sau ierarhizarea în realizarea funcţiilor de bază ale unităţilor economice, cu abordarea prioritară a obiectivelor privind producţia şi procesele tehnologice, prin aplicaţii în timp real
- Generalizarea utilizării bazelor de date şi a conceptului de baze de date distribuite prin structuri de tip reţea de calculatoare de arie largă
- Tipologizarea aplicaţiilor, prin realizarea de pachete de programe şi utilizarea de instrumente specifice, care să crească productivitatea în realizarea sistemelor şi aplicaţiilor de mare complexitate

2. Realizarea sistemelor de conducere automată, cu cercetări care se refereau în special la patru domenii importante:

- Conducerea optimală şi adaptivă a proceselor tehnologice folosind mini şi micro calculatoare în structuri distribuite, ierarhizate
- Conducerea multi-nivel a sistemelor complexe, de mari dimensiuni
- Conducerea automată integrată a sistemelor de producţie, cu extindere de la procesele cu caracter continuu la cele cu caracter discret, de tipul CIM (Computer Integreted Manufacturing)
- Robotica industrială, prin generalizarea unui element de execuţie nou, manipulatorul, ca un periferic special al unui ansamblu complex de automatizare

3. Realizarea de programe informatice şi de gestiune a bazelor de

date, prin care se urmărea creşterea productivităţii în domeniu şi trecerea la dezvoltarea şi generalizarea tehnicilor şi conceptelor de inginerie a programării, care permiteau trecerea la o activitate cu adevărat industrială de realizare a programelor.

4. Dezvoltarea informaticii distribuite şi a reţelelor de calculatoare, pe baza integrării tehnologiei calculatoarelor şi a comunicaţiilor, a dezvoltării microelectronicii. În acest fel se marca începutul unui nou stadiu în utilizarea calculatoarelor, caracterizat prin:

- Trecerea de la informatica pentru conducere la informatica pentru societate, cu o bază socială mult mai largă

- Trecerea de la informatica pentru dezvoltare şi crestere economică, la informatica orientată spre cerinţele omului în cele mai diferite domenii de activitate, inclusiv în viaţa privată şi petrecerea timpului liber, prin extinderea şi generalizarea teleprelucrării şi a reţelelor de calculatoare

În acest context s-au devoltat cercetările privind realizarea unei reţele naţionale de calculatoare (Proiectul RENAC/RENOD), care permitea realizarea mai multor obiective:

- Utilizarea capacitatilor de calcul conectate în reţea de către utilizatori individuali, de la un treminal, amplasat oriunde se putea realiza o conexiune printr-un canal de comunicaţie
- Utilizarea unor baze de date distribuite geografic, exploatate pe diferite calculatoare conectate în reţea
- Utilizarea unor resurse de calcul unicat, conectate în reţea, care puteau fi partajate de către utilizatori plasaţi la distanţă, oriunde în ţară
- Utilizarea unor baze de date specializate, pentru diferite domenii de activitate: informare-documentare, medicină, meteorologie etc

5. Dezvoltarea utilizării informaticii în domeniul proiectării tehnice şi tehnologice, prin cercetări şi activităţi specifice:

- Elaborarea de limbaje şi interfeţe uşor de asimilat şi utilizat de către proiectanţii şi inginerii din diferite domenii
- Elaborarea produselor program care să permită utilizarea terminalelor si staţiilor grafice, a scanerelor şi ploterelor, în domeniul proiectării asistate de calculator
- Elaborarea concepţiei şi constituirea de biblioteci de programe şi baze de date specifice diferitelor domenii şi ramuri de activitate, promovând tehnologia ca sistem la nivel naţional

6. Dezvoltarea de cercetări şi activităti în domeniul inteligenţei artificiale(IA), prin definirea unor opţiuni privind limbajele formale în care se realizau programe de IA, precum şi cercetări multidisciplinare în domeniul limbajului natural. Cercetările în IA urmau să abordeze şi alte mari capitole ale domeniului:

- Reprezentarea realităţii şi rezolvarea de probleme în raport cu realitatea reprezentată
- Constituirea bazelor de date şi de programe care formează modelul realităţii reprezentate sau modelul lumii, în terminologia IA
- Vederea artificială şi întelegerea vorbirii, în conexiune cu domeniul roboticii
- Elaborarea de programe de IA pentru roboţii de generaţie superioară (roboţii inteligenţi)

În anii ’80 s-a pus şi problema unor cercetări fundamentale, care să se bazeze pe rezultatele orientărilor prezentate, în vederea fundamentării conceptelor care stau la baza dezvoltării societăţii post-industriale, ca societate informaţională bazată pe cunoaştere şi inovaţie.

Orientări şi activităţi CPDUEC în anii ’90 Incepând cu anii ’90 ICI a trecut la o altă etapă, în care şi-a pierdut rolul coordonator, fiind obligat să se adapteze condiţiilor impuse de economia de piaţă. În aceşti ani s-a urmărit stimularea şi asigurarea dezvoltării extensive şi coerente a Societăţii informaţionale în România, în cadrul tendinţei generale de evoluţie către Societatea bazată pe cunoaştere, în corelare cu Strategia naţională de dezvoltare economică a României pe termen mediu, cu Strategia naţională de informatizare şi cu prevederile documentelor UE privind “e-Europe”. S-a urmărit, de asemenea, atingerea unor obiective strategice în dezvoltarea ştiinţei şi a tehnologiilor de vârf din domeniul TIC.

În acest scop a fost promovat Programul INFOSOC, care a permis participarea tuturor unităţilor cu profil TIC din România, pentru crearea premiselor favorabile colaborării în domeniul tehnologiei informaţiei şi comunicaţiilor, inclusiv pe plan internaţional, şi în special în spaţiul de cercetare European (ERA). Grupurile ţintă au fost reprezentate de următoarele categorii de participanţi la Program:

- Agenţi economici din sectorul public sau privat, care au prevazută activitatea de cercetare-dezvoltare în obiectul de activitate şi care asigură valorificarea în scop inovativ a rezultatelor activităţilor de cercetare-dezvoltare.
- Unităţi de cercetare-dezvoltare din sectorul public (institute, centre, laboratoare de cercetare, universităţi etc).
- Societăţi comerciale cu profil de cercetare-dezvoltare din sectorul public sau privat.

• Unităţi sau compartimente de cercetare-dezvoltare din cadrul societăţilor comerciale sau al regiilor autonome, precum şi unităţi de cercetare-dezvoltare aflate în subordinea acestora.

Programul INFOSOC a fost condus de un consorţiu format din Institutul National de Cercetare-Dezvoltare în Informatică (coordonator), Universitatea Bucureşti, Academia de Studii Economice Bucureşti şi Centrul de Pregătire în Informatică, CPI S.A. Bucureşti. Coordonatorul de program a instituit comisii de audit tehnico-ştiinţific, care au realizat periodic evaluări ale rezultatelor intermediare şi au decis asupra oportunităţii continuării finanţării cercetărilor, în funcţie de rezultatele obţinute.În cadrul Programului INFOSOC au fost furnizate următoarele servicii:

• Asigurarea coordonării ştiinţifice a programului
• Asigurarea conducerii programului, respectiv: planificarea şi programarea activităţilor din program, organizarea şi desfăşurarea competiţiilor de selectare a proiectelor, contractarea şi finanţarea proiectelor selectate, monitorizarea şi evaluarea activităţilor desfăşurate în cadrul proiectelor selectate, raportarea activităţilor.
• Asigurarea personalului şi a suportului administrativ şi logistic necesar coordonării ştiinţifice şi realizării conducerii programului.

Transparenţa datelor referitoare la Programul INFOSOC a fost asigurată prin accesul liber la cele mai importante informaţii despre Program, prin publicarea lor în cadrul diferitelor pagini Web ale site-ului Programului.

Obiectivele Programului INFOSOC au fost:

- realizarea şi consolidarea condiţiilor necesare pentru dezvoltarea Societăţii Informaţionale în România;
- dezvoltarea suportului ştiinţific şi tehnologic, necesar realizării structurilor şi serviciilor specifice Societăţii Informaţionale;
- creşterea gradului de utilizare şi a impactului structurilor şi serviciilor specifice Societăţii Informaţionale asupra sectoarelor economiei, ca şi asupra societăţii în general, inclusiv la nivelul cetăţeanului.
- Aceste obiective au fost cuprinse în cadrul a trei subprograme:
- INFOSOC 1, STRATEGIC, subprogram cu rol de pregătire a societăţii pentru Societatea Informaţională;
- INFOSOC 2, TEHNOLOGII, subprogram axat pe tehnologii ale Societăţii Informaţionale;
- INFOSOC 3, SISTEME, subprogram referitor la sisteme şi aplicaţii pentru Societatea Informaţională.

Societatea Informaţională a fost abordată în cadrul Programului INFOSOC ca o componentă esenţială a societăţii contemporane, care, plecând de la tehnologiile informaţionale şi de comunicaţii să determine mutaţii profunde în toate sectoarele de activitate. Se poate aprecia că prin rezultatele obţinute în cadrul Programului INFOSOC, acesta a avut o contribuţie esenţială la transpunerea în practică a strategiei de edificare a Societăţii Informaţionale în România, precum şi în pregătirea aquis-ul comunitar de aderare a României la Uniunea Europeană în domeniul TIC.

După 1990, ICI s-a adaptat noilor condiţii, impuse de tranziţia la economia de piaţă, orientându-se în principal pe activităţi de cercetare-dezvoltare-inovare, de proiectare şi implementare a unor aplicaţii şi sisteme complexe, având ca beneficiari, institutii ale administratiei publice centrale şi teritoriale, întreprinderi autohtone, colaborări cu firme şi parteneri străini din diferite domenii de activitate. Institutul s-a implicat în consorţii de cercetare-dezvoltare pentru realizarea unor proiecte la nivelul UE şi la nivel naţional, având şi atribuţii de coordonare a Programului naţional privind Societatea Informaţionala (INFOSOC – Societatea Informaţională), în consorţiu cu Universitatea Bucureşti şi Academia de Studii Economice Bucureşti, pentru perioada 2001 – 2005.

In evaluările realizate la nivel naţional şi al tărilor din Europa Centrală şi de Est, ICI a fost plasat pe un loc fruntaş între primele zece institute de C-D-I (Raportul PWC şi Studiu al CE), fiind considerat şi unicul centru de excelenţa în domeniul IT din România (Studiul Universităţii Manchester).

Prin rezultatele obţinute şi implicarea lui în dezvoltarea domeniului informaticii la nivel naţional, în formarea de specialişti cu un rol deosebit în dezvoltarea unităţilor de informatică din toată ţara, în realizarea prognozelor, planurilor şi programelor de dezvoltare a cercetării în informatică, ICI şi-a

câştigat un prestigiu naţional şi internaţional, a devenit un brand, respectat în ţară şi străinătate. În ICI s-a dezvoltat o cultură a societăţii informaţionale, s-a promovat conceptul de societate informaţională ca societate a cunoaşterii şi inovării, susţinută de noile tehnologii informaţionale şi de comunicaţii. Şcoala culturii societăţii informaţionale începută la ICI de mulţi specialişti şi profesionişti ai domeniului informaticii, se regăseşte şi în dezvoltarea pe care o are acest domeniu în ţara noastră în prezent.Amănunte privind acticitatea ICI sunt prezentate în volumul aniversar ICI-40.

2.4.2. Centrul de calcul electronic pentru informaţia statistică

Prelucrarea electronică a informaţiei statistice a parcurs multe etape, în funcţie de tehnologiile disponibile în acest scop, în special pentru aplicaţii de tip ''recensământ''. Pe plan mondial, primul recensământ prelucrat electronic a fost cel al SUA, din 1950. În ţara noastră, după etapa mecanografiei, prelucrarea electronică a datelor statistice a parcurs câteva etape importante:

1.Etapa iniţială a început în 1962, din iniţiativă lui Petru Năvodaru, când DCS a achiziţionat un set mecanografic Bull, având şi un calculator electronic Gama 3 cu cartele perforate, angajând şi primii ingineri pentru operare şi întreţinere (Virgil Sarion, Radu Zamfirescu) şi doi economişti pentru programarea aplicaţiilor (Gheorghe Ioan şi Gheorghe Nistorescu).Aceste echipamente au funcţionat până în 1993. La începutul anului 1965 s-a luat iniţiativa utilizării calculatorului electronic pentru accelerarea obţinerii rezultatelor recensământului populaţiei şi locuinţelor din martie 1966, fiind elaborat un studiu tehnico-economic care a fundamentat un caiet de sarcini pentru importul unui ansamblu format din 64 maşini de perforat şi 40 maşini de verificat, o maşină de interpretat cartele, un calculator electronic permiţând multiprogramarea, cu două cititoare de cartele, două imprimante şi memorie externă pe banda magnetica (discurile erau supuse embargoului), cu bibliotecă de programe necesare aplicaţiilor preconizate în perspectivă.Din zece oferte analizate, s-a optat pentru calculatorul de generatia a 3-a, ICT 1905, oferit de firma engleză care livrase în 1964 un calculator de generatia a doua (Elliot 803/609) cu interfaţa de proces, care functiona la Combinatul Siderurgic Hunedoara.

In 1966-1967 s-a realizat organizarea şi punerea in funcţiune a Centrului de calcul, după normele ţărilor avansate în domeniu, unic în România la acea dată.Cu această ocazie s-a format un colectiv de specialişti la firma ICT care au avut un rol important în difuzarea cunoştinţelor privind exploatarea calculatoarelor de generaţia a 3-a: Radu Zamfirescu, Nicolae Costake, Ion Filotti etc (Analiză şi programare),Vasile Biţă, Adrian Damachi, Grigore Grama, Valeriu Pescaru, Adrian Davidoviciu, Dan Şchiopulescu, Dimitrie Caragea, Mircea Ivan etc (Exploatare), Eugen Stănescu, Constantin Bilciu (Intreţinere). Pentru aplicaţii s-au folosit limbajele de programare PLAN, FORTRAN, COBOL, ALGOL, pentru care se făcuse instruirea necesară.

2. Etapa 1967-1970 a avut un singur obiectiv important: recensământul, cu exploatarea în trei schimburi, 7 zile pe săptămână, o bună performanţă pe plan european. În această etapă, sectorul de analiză-programare a cunoscut o importantă creştere, prin specialiştii Virgil Chichernea, Doina Apostol (Teodor), Constantin şi Cristina Georgescu, Alexandru Brodeală. În cadrul centrului s-au făcut o serie de dezvoltări în prelucrarea datelor: prima versiune a programului standard de imprimare a tabelelor (PSID), multiprogramarea dinamică, cu glisarea programelor în memorie, prelucrarea electronică a datelor demografice, a bugetelor de familie şi noi recensăminte (recensământul cadrelor de specialitate, recensământul agricol etc).

3. Etapa 1970-1983, a început cu o reorganizare a D.C.S., una din măsurile luate fiind comasarea entităţilor de prelucrare automată într-o singură unitate, subordonată D.C.S.: "Centrul de calcul electronic şi prelucrare mecanografică a informaţiei statistice" (pe scurt CC-D.C.S.) având un număr de cca 750 salariaţi, structură menţinută pâna în 1990. În această etapă s-au făcut o serie de dezvoltări privind:

- Infrastructura IT şi exploatarea:

-Dezvoltarea treptată a configuraţiei ICL (firma rezultată prin achizitionarea de către ICT a firmei English Electric)

-Instalarea unui calculator Felix C1024 şi a unui minicalculator I 100

-Reducerea duratei de introducere a datelor şi cresterea corectitudinii prin eliminarea cartelei perforate, prin trecerea la introducerea datelor de la terminale pe suport magnetic, cu validarea on-line

a datelor

-Conectarea on-line a direcţiilor teritoriale de statistică

- Concepţia sistemului informatic statistic:

-Adoptarea unei viziuni generale de dezvoltare bazată pe patru tipuri de prelucrări:prelucrări tip recensământ (tip lot), prelucrări operative, prelucrări folosind baze de date statistice, prelucrări folosind modele statistice

-Standardizarea prelucrării, pentru reducerea duratei de elaborare şi fiabilitatea rezultatelor.

-Completarea prelucrării în loturi cu prelucrare on line în sensul teleprelucrării (cel mai reprezentativ exemplu: prelucrarea datelor operative de raportare lunară a producţiei industriale)

-Realizarea de soluţii generale, prietenoase, pentru utilizatorii prelucrărilor opera-tive, pentru care cerinţele puteau fi formulate pe loc.

- Pregătirea trecerii la etapa 4 prin realizarea primelor registre electronice (SIRUTA şi SIRUES), cu actualizarea lor permanenta
- Îmbunătăţirea permanentă a colaborării cu statisticienii, prin promovarea de soluţii noi.

4. Etapa 1984-1989, în care guvernarea României a devenit bipersonală, iar realizările economiei naţionale declarate în presă au devenit, în parte, consemnarea unor dorinţe. Centrul de calcul a fost dotat cu încă un calculator FELIX-C512, minicalculatoare CORAL şi echipamente periferice produse de FEPER.

La începutul anilor ’80, C.C.E - D.C.S. a fost desemnat pentru prelucrarea rezultatelor alegerilor la toate nivelurile, acţiune care a devenit în timp o activitate permanentă a sistemului statistic şi care, în prezent, este o sarcină curentă, prevăzută prin lege, realizată de sistemul informatic statistic.

Centrul de calcul al DCS a avut un rol de pionierat în prelucrarea electronică a datelor, prin dotările în premieră, prin dezvoltări specifice domeniului şi creşterii eficienţei utilizării calculatoarelor din dotare şi, mai ales, prin formarea de specialişti în operarea unui centru de calcul modern şi în elaborarea de sisteme şi aplicaţii complexe.

Rolul acestui centru în dezvoltarea statisticii oficiale din România, după 1990, se poate exprima, sintetic, prin mărturisirile unui beneficiar, Gabriel Jifcu, Secretar general al Institutului Naţional de Statistică, precum şi cu detalii, în lucrarea [32]:

Conceput iniţial ca o unitate auxiliară, după rigorile vremii, Centrul de Calcul trebuia să elibereze statisticianul de activitatea brută, manuală, de centralizare şi prezentare a rezultatelor activităţii de colectare a datelor, dar, de ce nu, şi de reducere a cheltuielilor şi a personalului implicat în cercetările statistice oficiale (poate de aceea, a existat şi parcă mai persistă un aer de frondă, între “statisticienii” şi “informaticienii” generaţiilor contemporane cu Centrul Naţional şi Direcţia Centrală de Statistică).

Orientarea impusă de conducerea Centrului de Calcul, în a doua jumătate a deceniului opt, spre informatizarea statisticii teritoriale permite, datorită experienţei şi a cunoştinţelor acumulate, elaborarea şi implementarea în practica statistică a tehnicilor şi metodelor moderne de prelucrare şi validare date, crearea de instrumente noi de analiză şi prezentare a rezultatelor, iar implicarea activă în proiectarea instrumentarului statistic a evidenţiat pregnant rolul de integrator şi dezvoltator al statisticii oficiale asumat de Centrul de Calcul, manifestat atât prin creşterea capacităţii statisticii oficiale de a surprinde şi caracteriza modificările cantitative şi calitative în evoluţia economiei şi societăţii româneşti dar şi prin creşterea calităţii, coerenţei şi completitudinii informaţiei statistice oficiale.

Din păcate, datorită vicisitudinilor vremii, aceste realizări nu au adăugat valenţe noi statisticii oficiale, manifestate prin transparenţă sau acces nediscriminatoriu la informaţii a tuturor categoriilor de utilizatori de date, ştiut fiind faptul că, Oficiul Naţional de Statistică din România nu avea voie să aibă un sistem propriu de publicaţii, iar “independenţa profesională” se manifesta “mai ales” printr-o metodologie subordonată unei concepţii economice excesiv centralizate care omitea, ades cu bună ştiinţă, aspectele vieţii sociale din România.

Această “zestre acumulată” a putut fi valorificată, în adevăratul sens al cuvântului, abia după 1989, şi mai ales odată cu integrarea Centrului de Calcul în structura Comisiei Naţionale de Statistică când implementarea unei statistici de tip nou, compatibile cu cele din statele Uniunii Europene şi realităţile economice şi sociale din România, impuneau, de exemplu, trecerea de la cercetările statistice bazate pe înregistrări exhaustive, la cele bazate pe eşantioane reprezentative, situaţie ce solicita implementarea

de noi instrumente de lucru (de ex. registre statistice) imposibil de creat şi exploatat fără un sistem informatic performant.

Reuniţi sub un singur deziderat, şi la propriu şi la figurat, experţii din Centrul de Calcul şi cei din aparatul statistic au reuşit să asimileze, într-un ritm alert, aquis-ul comunitar de specialitate şi au impus în practica statistică principiile fundamentale specifice statisticii într-un stat democratic, consfinţind prin lege: independenţa profesională, accesul nediscriminatoriu la informaţia statistică oficială, transparenţa, deziderate a căror realizare poate fi atribuită în egală măsură reprezentanţilor aflaţi vremelnic pe statele de plată a unei instituţii sau alta, dar în mod sigur angajaţi în sistemul statistic oficial din România.

2.4.3. Informatica militară[8]

Informatica a pătruns în domeniul militar sub denumirea ''automatizarea conducerii trupelor'', la începutul anilor '60, trebuindu-i aproape zece ani pentru a ajunge la o anumită maturitate, cu un suport material minim.

Iniţiative şi activităţi de pionierat, în anii '60, au existat în cadrul a două instituţii militare:

1. Academia Tehnică Militară, orientată pe pregătirea inginerilor, care au avut realizări în acest sens (calculatorul CENA/CAU-1), având şi cadre didactice competente (Dinu Buznea, Florin Munteanu, mai tinerii Emil Tudor, N. Dogaru şi alţii), care au fost transferate în timp la institute de cercetare civile în domeniu (ICPUEC, IETC, ITC, ICE).
2. Academia Militară, care pregătea comandanţi şi ofiţeri de stat major, unde personalităţi ştiinţifice ca gl. Titus Lupescu şi col. ing. Virgil Dobrin, au iniţiat cursuri de pregătire în cercetarea operaţională pentru toate cadrele didactice, cursuri de ofiţeri analişti de stat major, inclusiv în instituţiile de învăţământ civile cu profil de informatică.

Pentru a crea un cadru organizat activităţii de informatică , aproape simultan, s-au înfiinţat în cadrul MApN Direcţia de Cercetare Ştiinţifică (condusă de gl. Titus Lupescu, având în compunere un Centru de cercetări pentru automatizarea conducerii trupelor, condus de col. Petru Morariu), iar la Academia Militară, Catedra de automatizarea conducerii trupelor, condusă de col. ing. Virgil Dobrin. Ulterior, direcţia menţionată s-a transformat în Institutul tehnic de cercetare şi proiectare al armatei (ITCPA).

Conducerea la nivel central a informaticii militare s-a realizat în anii 1971-1973, la iniţiativa şi prin eforturile col. Constantin Ispas şi Iordan Vlăsceanu, prin crearea Direcţiei de Mecanizare şi Automatizarea Conducerii Trupelor (DMACT), ca organ de concepţie şi conducere a informaticii militare, subordonat Şefului Marelui Stat Major, având ca şefi pe gl. Virgil Dobrin şi locţiitor pe col. dr. ing. Constantin Alexandrescu, urmaţi de gl. Ing. Vasile Zincă (după 1985).Ca obiectiv principal, s-a urmărit realizarea simbiozei dintre echipamentele tehnicii de calcul, software şi bazele de date.

Informatica a fost diversificată pentru conducerea la pace şi la război. Structurile teritoriale ale armatei şi cele cu dispunere permanentă au fost dotate cu calculatoare electronice staţionare de tip Felix C-256/512, cu memorii externe mari care permiteau organizarea bazelor de date şi utilizarea bibliotecilor de programe la centrele şi oficiile de calcul ale MapN, CAAT, CMM, precum şi la comandamentele teritoriale.

Pe baza studiilor efectuate de DMACT, împreună cu specialişti din academiile militare (Catedra de calculatoare electronice-dr.ing.Gh. Ciobanu, Catedra ACT-col. ing. A, Iatan) şi de la comandamente, în perioada 1975-1978 a fost elaborată o concepţie unitară de informatizare a Armatei Române. Prin această concepţie s-au definitivat planurile de cercetare şi de producţie a tehnicii mobile de automatizarea conducerii trupelor, precum şi a software-ului, atât pentru activitatea la pace cât şi la război.În acest efort de cercetare au fost antrenate institute civile (ITC-Cluj, CCAB, ICI, CEPECA) şi militare (ICITA), cât şi specialiştii din centrele de calcul ale armatei, în special cele ale MapN, CAAT şi CMM.Ca exemplu de profesionalism, perseverenţă şi dăruire în cercetare pot fi amintiţi coloneii: N. Lazăr, N. Irimie, Codin Băcanu, N. Dogaru, O. Teodorescu, Traian Torsan, Pavel Pătraşcoiu, Anatolie Croitoru, Dumitru Dinu, Grigore Ciurusniuc, Iuliu Lorinczi, ş.a. Se remarcă o neîntelegere a impactului şi necesităţii informaticii la Comandamentul trupelor de transmisiuni, singurul care nu a avut compartiment de informatică.

In perioada 1976-1980 s-a reuşit extinderea structurilor de informatică la comandamentele centrale ale armatei, la DTM, la comandamentele teritoriale, divizii şi la centrele militare.În această evoluţie un rol deosebit l-a avut Centrul de calcul al MapN, condus succesiv de col.ing. N. Popescu şi Traian Torsan.

Se poate aminti realizarea calculatoarelor mobile C-100, C-400, a transmisiei datelor cu echipamentele CT-121, CT-122, integrate cu aparatura de secretizare automată în linie CS-150.Au fost date în exploatare sistemele automatizate de conducere a focului divizionului de artilerie C-400, precum şi calculatorul pentru navele marinei militare C-600. S-a realizat un simulator pentru instruirea operării tancurilor, în colaborare cu CCAB (şef de proiect I. Tutoveanu).

La CAAT s-a realizat o automatizare importantă a proceselor informaţionale şi de decizie privind apărarea antiaeriană a teritoriului, prin sistemul VOZDUH. În acelaşi timp s-au realizat aplicaţii de mare complexitate: planificarea simultană a marşului prin masive muntoase şi peste cursuri de apă, cu evaluarea efectelor combinate a folosirii armei nucleare, precum şi alte aplicaţii, în cadrul Centrului de calcul al MapN.

După 1990, prin înfiinţarea Direcţiei de Comunicaţii şi Informatică, s-au creat condiţii optime pentru realizarea simbiozei între transmisiuni şi informatică, inclusiv prin includerea acestora în sistemele moderne de conducere a trupelor: Sistemul informatic integrat al MapN – SIIMAN, având ca suport o reţea privată de transmisie a datelor – INTRAMAN.

Sistemul SIIMAN este alcătuit din şase componente interconectate, cu funcţiuni distincte: Sistemul informatic asistat, Sistemul informatic pentru gestiunea resurselor, Sistemul informatic pentru asistarea conducerii militare, Sistemul informatic pentru asistarea instruirii, Sistemul de securitate pentru sistemele informatice şi Sistemul de automatizare a tehnicii de luptă.

Direcţia de Comunicaţii şi Informatică urmăreşte implementarea planului NATO de introducere a CIS (Sistemul de comunicaţii şi informatică) în Armata României, precum şi ratificarea standardelor recomandate, în cadrul reuniunilor unui subcomitet special, conform obligaţiilor asumate de România.

2.4.4. Informatica medicală[9]

Tradiţia informaticii medicale româneşti este veche şi bogată, oferind multe repere de reflexie celor implicaţi azi în extraordinara deschidere a tehnicii de calcul spre domeniile ocrotirii sănătăţii. Primele lucrări medicale rulate pe calculator în România au avut caracter de cercetare.

Astfel, începând din 1964, la calculatorul MECIPT-1 al Institutului politehnic din Timişoara s-au realizat simulări de reţele neuronale de un tip original si pe modele de diviziune celulară, publicate în străinătate în 1966-67 (Dan Farcaş, Zeno Simon). Această activitate a fost sprijinită de personalităţi precum Eduard Pamfil, şeful şcolii de neuro-psihiatrie din Timişoara, Grigore C. Moisil, Victor Săhleanu, Edmond Nicolau, Constantin Bălăceanu-Stolnici etc., care au rămas şi ulterior apropiaţi de acest domeniu.

La puţin timp după aceasta au apărut mai multe programe de utilitate clinică: asistarea prin calculator a diagnosticului pentru 311 boli, realizat în 1970 la spitalul Tractorul din Braşov de Adrian Restian şi P. Iacob, sistemul MODARD pentru boli gastroduodenale, realizat de un colectiv de la Arad în 1970 şi prezentat public în 1972, diagnosticul automat al unor afecţiuni pe baza gesticii şi a mersului, realizat în 1972 de Virgil Enătescu la Satu Mare.

În vederea introducerii informaticii în administraţia şi managementul sanitar, la Centrul pentru perfecţionarea cadrelor (CEPECA), din subordinea Ministerului Muncii, s-a organizat, în perioada 5-10 mai 1969, un curs dedicat directorilor din structura Ministerului Sănătăţii şi a unor unităţi subordonate. Printre participanţi au fost şi Dr. Dan Enăchescu şi Dr. Petru Mureşan. Ca urmare, în aprilie 1970, Dr. Enăchescu, devenit ministru al sănătăţii, îl va numi pe Dr. Mureşan director al proaspăt înfiinţatului Centru de Calcul şi Statistică Sanitară (CCSS) al Ministerului Sănătăţii, primul organism naţional dedicat informatizării în sectorul sanitar, rezultat prin reorganizarea direcţiei de statistică a ministerului.

La început, CCSS a folosit calculatorul IBM-360/40 instalat la CEPECA, urmărindu-se realizarea unor componente ale viitorului sistem informatic de conducere al sănătăţii (Dan Farcaş, şef de proiect),

pe bază de contract de durată (1971-1977). Prin acest contract s-au realizat numeroase aplicaţii, între ele cea mai importantă a fost evidenţa personalului superior medical din România, complet operaţională în 1974. Implementarea ei a impus o serie de schimbări în sistemul de evidenţă existent: modalitatea de identificare unică a medicilor, printr-un cod numeric de şase cifre care să fie specificat pe cartea de muncă în momentul primei angajări (codificare valabilă şi azi, utilizată pe parafa medicilor), modalitatea de distribuire a acestor coduri la judeţe, codificarea unităţilor sanitare etc. Fişierul personalului medico-sanitar superior (medici, farmacişti, chimişti, fizicieni etc.), pus la punct la nivelul întregii ţări, conţinea inclusiv traiectoria profesională şi specializările periodice ale fiecărui specialist, dar mai ales ale fiecărui medic. Aplicaţia producea state de funcţiuni (posturi ocupate), anuarul medicilor, ca şi numeroase statistici, cu un program parametrizat. Aceeaşi aplicaţie putea determina şi necesarul de specialişti sau prioritatea trimiterii medicilor la forme de instruire periodică pe domenii de specialitate, la nivel de judeţ.

Într-un mod asemănător s-au realizat, prelucrările pe calculator pentru ancheta fertilităţii populaţiei feminine (1970, 1974, Maria Bilegan), evidenţa unităţilor sanitare (1972, cu Gheorghe Marchiş), evidenţa donatorilor de sânge (1973, Ileana Paraschivescu), evidenţa bolnavilor de silicoză, urmată de registre naţionale similare pentru alte boli cronice (1974, Doina Iancu, Ecaterina Scorţan), evidenţa aparaturii medicale (1977, Gheorghe Marchiş) etc.

Din anii 70, informatica medicală din România a beneficiat de secţii proprii la diverse reuniuni ştiinţifice, în primul rând la simpozioanele organizate de ICI, ASE sau de Centrul teritorial de calcul electronic din Cluj. Din acestea din urmă s-au desprins, în 1977, la iniţiativa Dr. Virgil Enătescu, conferinţele de informatică medicală - MEDINF, primele manifestări ştiinţifice de anvergură naţională dedicate exclusiv domeniului. Cu o periodicitate anuală, coferinţele MEDINF au avut un caracter itinerant, fiind realizate succesiv la Satu Mare (1977, 1983, 1992, 1997), Oradea (1978), Călimăneşti (1979), Hunedoara (1980), Baia Mare (1981), Timişoara (1984, 1993, 2002, 2006), Cluj-Napoca (1985, 1996), Iaşi (1986, 1994, 2000, 2008), Târgu Mureş (1987, 2004), Craiova (1988, 2003), Constanţa (1989), Sibiu (1990, 1999, 2007), Braşov (1991), Bucureşti (1995, 2001), ceea ce a dus, în timp, la o bună cuprindere a celor interesaţi de pe tot cuprinsul ţării. În perioada 1985-1989, CCSS a organizat în paralel mese rotunde, anual, pe domenii de mare interes, ale informaticii medicale. După 1990, conferinţele MEDINF (denumite din 2006 RO-MEDINF, pentru a le deosebi pe plan european) au căpătat tot mai mult un caracter internaţional cu o participare românească prin tot mai multe lucrări.

În decembrie 1976, la CCSS s-a instalat un calculator electronic "Felix C-256", considerat atunci de capacitate medie, primul care se afla in sectorul sanitar. Cu această ocazie s a renunţat la prelucrările mecanografice, folosite aici încă din 1948. Calculatorul a preluat aplicatiile mentionate si a mai fost utilizat şi pentru numeroase lucrări de prognoza, simulări, evaluări ale eficienţei economice etc, mai ales în sănătate publică, demografie şi gestiunea resurselor. În aceeaşi perioadă, CCSS a realizat (Alexandra Pavel-Dumitriu) prelucrări de date privind igiena mediului, pentru Institutul de Igienă şi Sănătate Publică (IISP), precum si pentru alte instituţii din reţeaua sanitară care nu aveau calculator propriu, dar dispuneau de programatori.

Din 1978 la CCSS, printr-un contract cu Institutul de cercetare în informatică (ICI), a demarat un proiect pentru Sistemul informatic al ramurii ocrotirii sănătăţii (SIROS), gândit să aibă trei niveluri: central, judeţean şi al unităţilor sanitare. Din păcate, din lipsă de fonduri, din întregul proiect s-au realizat doar unele componente ale nivelului central, în primul rând o bază de date cu indicatori de sănătate şi alta pentru unităţi, personal, aparatură etc. Aceste componente au preluat aplicaţiile existente în CCSS, fiind operaţionale în anii optzeci şi, cu adaptările pe noile tipuri de echipamente, sunt operaţionale în parte şi azi.

Printr-un ordin al Ministrului Sănătăţii, în noiembrie 1977, CCSS a fost desemnat "centru de calcul coordonator, cu atribuţii de organizare, îndrumare şi control ale activităţilor de informatică în domeniul sanitar" la nivel naţional, între atribuţii fiind menţionat faptul că CCSS "avizează aplicaţiile de informatică în domeniul sanitar, recomandând măsuri şi soluţii în vederea introducerii şi generalizării în exploatare a acestora, pentru realizarea de sisteme informatice unitare". Această atribuţie afost exercitată în special pe parcursul anilor optzeci, graţie în bună măsură Dr. Ovidiu Popescu, director adjunct al CCSS.

În perioada 1985-1989, prin Ordine ale Ministrului Sănătăţii, CCSS a fost nominalizat pe primul loc în cadrul programului special privind cercetarea asistată de calculator în ramura ocrotirii sănătăţii, CCSS asigurând şi secretariatul colectivului de coordonare a acestui program. În plus, pentru a asigura coerenţa viitorului sistem informatic naţional sanitar, în aceşti ani proiectele de informatizare în sănătate din România, finanţate din bani publici, nu se puteau realiza decât cu avizul CCSS.

În anii optzeci am asistat, în toată ţara, la o extraordinară proliferare a aplicaţiilor de informatică în sănătate, comunicate de cele mai multe ori la conferinţele MEDINF. O broşură publicată în acest sens de CCSS în 1984, menţiona circa 300 de lucrări, cu autorii lor şi locul de aplicare. Această evidenţă a fost, timp de câţiva ani, reactualizată şi difuzată celor interesaţi. În 1988 a apărut monografia Informatica medicală, sub redacţia Dr.Ovidiu Popescu (CCSS), având coautori pe Virgil Enătescu (Satu Mare), Dan Farcaş (CCSS), Gheorghe Mihalaş (Timişoara), Octavian Petrescu (Iaşi), Stelian Popa (CCSS). În această monografie, distinsă cu premiul "Gh.Marinescu" al Academiei Române, a fost inclusă între altele o listă a aplicaţiilor de informatică medicală, cunoscute, din România. Numărul acestor aplicaţii, ca şi domeniile abordate sunt edificatoare pentru nivelul atins la acel moment: baze de date, indicatori, resurse materiale şi umane, statistici, eficienţă, prognoză (120), sănătate publică, epidemiologie, anchete, noxe (75), registre de bolnavi cronici (16), activităţi profilactice (22), dispensarizare bolnavi, asistenţă ambulatorie (30), evidenţa pacienţilor din spital (16), laborator, explorări, investigaţii, imagistică, analiză semnale (72), asistarea diagnosticului (35), asistarea tratamentului (37), monitorizare on-line (5), cercetare medicală (39).

O direcţie importantă în informatica medicală a fost, de la început, informatizarea prelucrării datelor din spital. Primele prelucrări statistice ale unor date din foi de observaţie de spital s-au realizat în baza unui contract încheiat în mai 1971 între Institutul de Ftiziologie (Dr. Gheorghe Bungetzianu şi Dr. Dan Plopeanu) şi CEPECA (Dan Farcaş). Prima evidenţă informatizată sistematică a unor foi de observaţie, a fost realizată, în perioada 1977-1980, la clinica de ortopedie a Spitalului de Urgenţă Floreasca, la cererea Prof.Andrei Firică şi cu sprijinul CCSS (Alexandra Pavel-Dumitriu). În 1983, la iniţiativa Dr. Traian Ionescu, directorul de atunci al CCSS şi sub conducerea lui Dan Farcaş, s-a început un proiect pentru sisteme informatice de spital, cu aplicaţii pilot în mai multe clinici ale spitalului Fundeni, utilizând pentru început calculatorul aflat la CCSS. În anii următori mai multe spitale au demarat proiecte asemănătoare. În 1985, CCSS a organizat un grup de lucru, cu reprezentanţii colectivelor de dezvoltatori, pentru a defini principiile de bază ale unui sistem informatic de spital, structura pe subsisteme, conţinutul minimal al foii de observaţie, standarde etc. pe care să le recomande celor ce urmau să realizeze sisteme informatice de spital. Concluziile au fost sintetizate într-un ghid metodologic redactat, multiplicat şi difuzat de CCSS în 1986. De recomandările din acest material s-a ţinut cont şi la primul sistem informatic integrat (la nivelul de atunci, pe baza unui minicalculator central), sistem realizat în 1988 de un colectiv de la Institutul de cercetare în informatică (ICI), condus de Alexandru Trică, la spitalul de recuperare din Borşa (jud. Maramureş, director Dr. Daniel Barcan).

După 1990 numărul spitalelor informatizate a crescut continuu. O anchetă efectuată în 2008 de CNOASIIDS (cum a fost redenumit între timp CCSS) arăta că practic nu mai exista nici un spital public fără un anumit grad de informatizare, iar 8 spitale dispuneau de peste 200 de calculatoare fiecare. Un neajuns a fost, mai ales la început, destructurarea sistemelor informatice în multe PC-uri nelegate între ele şi având, fiecare, „proprietari" ai datelor. Ulterior situaţia s-a ameliorat prin legarea calculatoarelor în reţele interne, în jurul unor servere. Câteva firme de informatică şi-au propus realizarea unor sisteme informatice de spital reutilizabile. Printre cele de succes a fost la începutul anilor nouăzeci Sintec din Baia Mare. La ora actuală cele mai multe implementări (55 după ancheta din 2008) le are firma InfoWorld, cu aplicaţia Hospital Manager, urmată de Romanian Soft Company cu aplicaţia Hipocrate.

Institutul de Medicină Timişoara (actuala UMF Victor Babeş) a fost prima instituţie de învăţământ superior din ţară care a introdus disciplina de informatică medicală (1984, Prof. Gheorghe Mihalaş), la început sub formă de curs facultativ. Exemplul a fost urmat, pe rând, şi de celelalte centre universitare. În 1991 şi 1992 disciplina a devenit obligatorie la toate facultăţile cu profil medical din ţară. Tot în 1992 s-a introdus, cu sprijinul acad. Ştefan Milcu şi acad. Nicolae Cajal, pregătirea prin doctorat în informatica medicală.

În timp, conferinţele MEDINF au devenit şi principalul for de întâlnire şi dezbatere al titularilor

disciplinei de informatică medicală din ţară. Aceste conferinţe, ca şi celelalte manifestări conexe, au permis închegarea unui grup de specialişti. Aceştia au constituit în 1989 Comisia de informatică medicală a Academiei Române, condusă de Acad. Ştefan Milcu, Prof.Valeriu Neştianu (Craiova) şi Ioana Moisil, apoi în 1990 Societatea Română de Informatică Medicală (SRIM – prim preşedinte Dr.Viorel Moga, urmat de Dr.Virgil Enătescu, actualul preşedinte fiind Prof. Gheorghe Mihalaş) şi în 1992 Comisia de informatică a Academiei de Ştiinţe Medicale (preşedinte Dan Farcaş). Prin strădaniile membrilor săi, dar în special ale Prof. Gheorghe Mihalaş (Timişoara), Societatea Română de Informatică Medicală a fost admisă în 1993 ca membru plin al IMIA (International Medical Informatics Association), iar în 1994 a devenit membru şi al EFMI (European Federation for Medical Informatics), cele mai importante foruri internaţionale în acest sector.

După 1990, organizarea conferinţelor MEDINF a fost asumată de Societatea Română de Informatică Medicală, sprijinită un timp şi de Comisiile de informatică medicală ale Academiei Române şi ale Academiei de Ştiinţe Medicale. În toate aceste organizaţii, CCSS era reprezentat la nivel de conducere.

Alte manifestări ştiinţifice de informatică medicală, cu accent pe aspectele tehnice, a organizat, începând din 1991, şi Societatea Română de Inginerie Clinică şi Medicină Computerizată, condusă de Dr.Constantin Ionescu-Târgovişte şi ing. Simion Prună, iar după 2000, astfel de manifestări au fost organizate cu o oarecare regularitate, şi de trustul de presă IDG, de Tarus Media sau de alte organizaţii.

După 1991, prin generalizarea utilizarii calculatoarelor "personale" (PC-uri), baza de date statistice de la CCSS – cât de cât centralizată până în acel moment – s-a disipat în mai multe calculatoare mici, iar un mare număr de programe (aproape toate scrise în limbajul COBOL) nu au mai fost traduse pe noile echipamente. În felul acesta, s-au pierdut numeroase aplicaţii. Situaţia a fost similară şi în alte instituţii care dispuneau de calculatoare din anii 70 sau 80. Prin Ordinul MS 1200 din 26 august 1991, se reafirma că CCSS este "Centrul coordonator, la nivel naţional, al activităţilor de informatică medicală". Şi legea 100/1998 nominaliza CCSS ca responsabil cu sistemul informaţional sanitar din România. Aceste prevederi au rămas în vigoare în anii care au urmat, devenind însă tot mai greu de pus în practică. După 1995, prin privatizarea asistenţei medicale ambulatorii, ca şi a altor servicii de sănătate, prin înfiinţarea Caselor de Asigurări de Sănătate, ca şi prin apariţia unor jucători importanţi, cum ar fi firmele de medicamente, dar şi prin consolidarea unor firme de software orientate spre informatica de sănătate, rolul de "centru coordonator" al CCSS s-a diminuat drastic.

În 1991, s-a constituit în CCSS, Grupul de Cercetare în Informatica Medicală, îndrumat metodologic de Academia de Ştiinţe Medicale. Acest grup a devenit în 1995 Serviciul de Cercetare în Informatică Medicală, având ca obiective: definirea unor criterii de eficienţă în informatica medicală, aplicarea de noi metode matematice în sănătate, strategii de informatizare etc. La începutul anilor nouăzeci acest serviciu a realizat un sistem informatic pentru Academia de Ştiinţe Medicale, iar după anul 2000 a asigurat un timp şi administrarea site-ului acestei instituţii. În 1995 serviciul a realizat un produs program pentru judeţele pilot în vederea introducerii asigurărilor de sănătate. Un alt proiect, realizat de acest serviciu, în anii 2001-2003, în cadrul programului VIASAN, a fost cel intitulat "Studiu privind standardizarea produselor de informatică în domeniul managementului, cercetării şi practicii medicale", condus de Gheorghe Mihalaş (în 2001 director al CCSS) şi apoi de Dan Farcaş.

CCSS a participat şi la mai multe alte proiecte, de exemplu, din 1993, la introducerea DRG în spitale din România, proiect finanţat iniţial de USAID, sau, în perioada 1996-2001, la mai multe proiecte europene de cercetare în informatica de sănătate. Menţionăm aici, în colaborare cu OMS: baza de date HSI la nivel european şi judeţean, proiectul EUPHIN EAST destinat unei reţele informatice publice cu date de sănătate, activităţile pentru elaborarea noului sistem de indicatori HFA pentru secolul 21, standardizarea anchetelor prin chestionare, proiectul Highlights In Health pentru ţările central şi est-europene candidate la aderarea în UE etc. Alte proiecte finanţate de Uniunea europeană la care a participat CCSS au fost HANSA EST pentru sisteme de informaţii medicale şi ERA pentru cunoaşterea strategiilor eHealth a ţărilor europene. În 2006-2008 un specialist CNOASIIDS (Dan Farcaş) a făcut parte din grupul de lucru de la Comisia Europeană pentru interoperabilitatea sistemelor informatice de sănătate.

În 1992, prin CCSS, s-a demarat "Proiectul director al informatizării sănătăţii în România", urmat în anii următori, până în 2010, de strategii succesive de informatizare în sectorul ocrotirii sănătăţii,

majoritatea având ca responsabil pe Dan Farcaş. Din păcate, după 1995, deşi permanent actualizate şi utilizate, inclusiv în relaţiile cu Ministerul Comunicaţiilor şi Societăţii Informaţionale, aceste strategii nu au fost niciodată adoptate de conducerea Ministerului Sănătăţii ca acte normative obligatorii la demararea unor noi proiecte de informatizare.

După 1995, prin CCSS s-au derulat mai multe proiecte de informatizare în sistemul sanitar, în special în minister, direcţiile de sănătate publică şi spitale, cu finanţare prin Banca Mondială sau de la bugetul de stat, prin care s-a îmbunătăţit dotarea cu echipamente şi programe, s-a realizat conectarea la reţeaua Internet şi la facilităţile oferite de aplicatiile e-mail. În 2000-2001 s-au construit site-urile Internet ale Ministerului Sănătăţii şi CCSS, conţinând informaţii de interes şi date de statistică de sănătate. S-a constituit o bază centrală de date a sănătăţii, care să conţină indicatori demografici, de morbiditate, ai activităţii sanitare şi prognoze. Primul administrator al acestei baze de date a fost Dr. Liviu Botezat.

După 1998, la nivel naţional, accentul s-a pus pe un mare proiect de informatizare a sistemului asigurărilor de sănătate. Din păcate, acest proiect nu a ţinut cont de existenţa fluxurilor informaţionale şi a unor standarde existente deja în informatizarea sectorului sanitar şi, deşi parţial implementat, nici la ora actuală nu şi-a atins obiectivele fixate iniţial.

După 2006 Ministerul Sănătăţii a întreprins unele acţiuni pentru a prelua iniţiativa informatizării în sănătate şi ca urmare a apariţiei unor fonduri europene în acest sens. S-au lansat astfel mai multe proiecte de informatizare: DRG, sistem informatic pentru spital, prescripţia electronică, dosarul electronic al pacientului, sistem informatic integrat al sănătăţii şi chiar unele încercări de definire a unei strategii. CCSS, redenumit între timp CNOASIIDS, a fost de regulă solicitat să îşi dea avizul sau să participe la unele faze ale acestor proiecte, iar in 2008 s-a înfiinţat aici chiar un birou pentru strategii şi proiecte de informatizare. Din păcate nici în această perioadă nu a existat o viziune clară de ansamblu şi nu au fost implicaţi în decizii marii actori. Prin urmare, unele proiecte reluau domenii în care exista deja o informatizare acceptabilă sau chiar dublau circuite de date, altele reinventau standarde, existând pericolul imposibilităţii de a le integra într-un sistem informatic unitar.

În iulie 2010 CNOASIIDS a fost desfiinţat şi înglobat în Institutul de Sănătate Publică, fără veleităţi în informatizare şi fără atribuţii care ar putea focaliza stakeholderii în activităţi de realizare şi monitorizare a unei strategii privind informatizarea în noile condiţii, apărute şi după integrarea în UE.

2.5. Centre de instruire şi pregătire intensivă a specialiştilor (analişti, programatori, ingineri de sistem, manageri)

La mijlocul anilor '60, în România nu exista un sistem de pregătire a specialiştilor ceruţi de operarea şi utilizarea calculatoarelor de generaţia a 3-a, cu unele excepţii prezentate în Capit. 1, din marile centre universitare şi unele institute de proiectare, sau mari întreprinderi industriale, dotate în general cu calculatoare de generaţia a 2-a.În aceste condiţii s-a impus promovarea unor iniţiative şi proiecte cu asistenţă tehnică străină (cazul CEPECA), sau în cadrul Programului promovat de Comisia guvernamentală prin ICI (vezi Capit. 1), în care a fost înfiinţat Centrul de pregătire în informatică (CPI), care vor fi prezentate în acest paragraf.

2.5.1. Centrul pentru perfecţionarea cadrelor de conducere din întreprinderi

Centrul pentru perfecţionarea cadrelor de conducere din întreprinderi (CEPECA), a fost înfiinţat pe baza unor negocieri începute în 1966 cu ONU, care au dus la un acord tripartid între Guvernul României şi două agenţii specializate ale ONU: PNUD (Programul Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare, prin Paul-Marc Henry, Administrator) şi BIM (Biroul Internaţional al Muncii, prin David Morse, Director). Acordul a fost semnat la Geneva în mai 1967 şi cu sprijinul prof. M. Maliţa, care lucra atunci în cadrul Misiunii române la ONU-Geneva şi care era un apropiat al domeniului informaticii. Crearea CEPECA era condiţionată de elaborarea unei Hotarâri a Consiliului de Miniştri (HCM), care a fost emisă în ianuarie 1967, permiţând începerea activităţii în aprilie 1967, odată cu numirea conducerii CEPECA:

ca director ing. Ion Niculescu, iar ca directori adjuncţi ing. Vlad Necsulescu şi dr. ing. Paul Constantinescu, în subordinea Comitetului de Stat pentru Muncă şi Salarii (CSMS), transformat în Ministerul Muncii ulterior.

Prin HCM se prevedea constituirea unui corp de specialişti – experţi, cu obligaţia principalelor ministere economice de a pune la dispoziţia CEPECA un număr de cadre de conducere cu bogată experienţă în domeniul organizării şi conducerii întreprinderilor, inclusiv specialişti în domeniul informaticii, cadre care erau la curent cu problemele şi situaţia din întreprinderi, inclusiv cu posibilităţile existente de rezolvare a acestora.

Experţii CEPECA pentru domeniul informaticii au fost recrutaţi dintre specialiştii recomandaţi prin realizările lor practice în utilizarea calculatoarelor electronice pentru cercetarea ştiinţifică, proiectarea obiectivelor industriale şi a aplicaţiilor tehnice sau economice în întreprinderi.

Experţii implicaţi în activitatea didactică urmau să fie instruiţi pentru folosirea unor metode didactice adecvate scopului Proiectului CEPECA („perfecţionarea adulţilor" - metode participative, discuţii de grup, studii de caz, tehnici şi mijloace audio-vizuale etc.) şi iniţiaţi în noile metode de organizare a producţiei, a muncii şi a conducerii întreprinderilor, prin intermediul experţilor internaţionali, a viitoarelor vizite de studii şi stagiilor de perfecţionare în străinătate, oferite de ONU în cadrul acordului. Cunoaşterea unei limbi străine - franceza sau engleza, de preferat ambele – era considerată esenţială pentru o mai bună cooperare a expertului român cu omologul său, expert internaţional.Pentru elaborarea şi adaptarea la necesităţile cadrelor din întreprinderi a programelor de perfecţionare, Centrul a fost obligat să-şi pregătească un corp didactic propriu, specific acestor programe de perfecţionare.

Conform prevederilor acordului privind programele de specialitate ale Centrului şi recrutarea experţilor internaţionali şi a omologilor lor români, au fost stabilite următoarele discipline si colective de experţi în conducerea şi organizarea întreprinderilor, care îşi desfăşurau activitatea sub coordonarea directorului adjunct Vlad Necşulescu:

1.Colectivul pentru ''Conducerea generală a întreprinderilor'', condus de Ion Tomescu
2.Colectivul pentru ''Organizarea producţiei'', condus de Petre Orănescu
3.Colectivul pentru ''Studiul muncii'', condus de Ion Unguru
4.Colectivul pentru ''Organizarea gestiunii financiar-contabile'', condus de Dan Oniceanu
5.Colectivul pentru ''Organizarea comercială'' (Marketing), condus de Virgil Pascu
6.Colectivul ''Cercetare-formare consultanți'', condus de Eugen Ivan

In domeniul informaticii şi prelucrarii automate a datelor au fost organizate următoarele colective de experţi în Informatică, care îşi desfăşurau activitatea în cadrul Centrului de calcul, sub coordonarea directorului adjunct Paul Constantinescu:

1.Colectivul pentru ''Instruire şi programare în Limbajul Assembler 360 şi în Sistemul de Operare IBM-DOS'', condus de ing. Ioan Georgescu, expert instructor principal
2.Colectivele pentru instruire şi programare în limbajul FORTRAN, condus de mat. Dan Farcas si limbajul COBOL, condus de mat. Virgil Chichernea, ambii experţi în limbajele FORTRAN şi COBOL
3.Colectivul pentru instruirea analiştilor de sistem, condus de ing. Ion Stăncioiu şi colectivul de analiză pentru aplicaţii, condus de mat. Eugen Năstaşel
4.Colectivul programatorilor de sistem, condus de mat. Nicolae Damian-Iordache şi colectivul de programare aplicaţii PAD, condus de ing. Nicolae Zaharia
5. Colectivele pentru exploatarea, operarea şi întreţinerea echipamentelor din Centrul de calcul, conduse de ing. Ştefan Pană-Marinescu, ing. Victor Popescu, ing. Adrian Nica, experţi instructori, Iulian Niţescu si Dan Iliescu, ingineri principali.

Prin colectivul de Cercetare şi formare consultanţi s-a trecut la dezvoltarea activităţii de Consultanţă în Management, pentru prima dată în România, în cadrul a cinci intreprinderi pilot din Bucureşti: Fabrica de Maşini Unelte, Uzinele Semănătoarea, Întreprinderea Policolor, Fabrica de Mobilă Pipera şi Fabrica de Confecţii Bucureşti.

Asistenţa ONU a încetat la 31 mai 1972, iar CEPECA a fost preluată de Academia Ştefan Gheorghiu, care nu a mai obţinut prelungirea asistenţei. Denumirea şi orientarea CEPECA au fost alterate, devenind „Centru de Perfecţionare a cadrelor din Administraţia de Stat", sub aceeasi siglă. Majoritatea experţilor au fost dispersaţi şi transferaţi, rămânând în funcţiune numai Centrul de calcul, cu atribuţii

în formarea specialiştilor în informatică (analişti, programatori, ingineri de sistem, manageri de unităţi de informatică), în coordonarea ing. Valerie Marinescu şi ing. Adrian Nica.Complexul – campus CEPECA, unul din cele mai reuşite din ţară, realizat în cadrul acordului iniţial, a început să decadă, iar după 1990, cu o încercare de a reveni la obiectivele iniţiale, prin crearea Institutului Român de Management (IROMA), sub conducerea lui Mihai Dumitrescu, a fost transferat în alte spaţii, împreună cu SNSPA (Şcoala Naţională pentru Ştiinţe Politice şi Administrative), în care a şi dispărut.

*

* *

Activităţile CEPECA au făcut ca încă din primii ani de la creare să fie apreciate atât de conducerea guvernului, cât mai ales de către ONU, care, după aprecierile PNUD şi BIM, au considerat proiectul CEPECA ca unul dintre cele mai reuşite ale timpului. Acordul si proiectul tripartit Guvern/PNUD/BIM a permis crearea primei Şcoli de management modern din România, folosind metodele şi tehnicile moderne de management, practicate şi experimentate în marile instituţii universitare şi private din ţările vest europene şi Statele Unite. CEPECA a permis într-un timp relativ scurt pregătirea unui corp de experţi români experimentaţi, care, asistaţi de experţii internaţionali au adaptat la specificul sistemului economic românesc metode eficiente, care să contribuie la îmbunătăţirea performanţelor tehnico-economice şi productivităţii în întreprinderi.

Dotarea din cadrul Centrului de calcul cu unul dintre cele mai moderne şi performante calculatoare electronice existente pe plan internaţional în acel moment (IBM System 360/40), a permis desfăşurarea unor cursuri post-universitare destinate formării specialiştilor din întreprinderi în următoarele domenii specifice: analiza de sisteme informatice, elaborarea programelor pentru calculatoarele electronice, administrarea şi actualizarea sistemelor de operare (programatorii de sistem), organizarea şi conducerea serviciilor de exploatare şi de întreţinere a echipamentelor din centrele de calcul. Majoritatea absolvenţilor acestor cursuri au devenit, în anii următori, în care tehnica de calcul s-a răspândit în România, directori tehnici sau şefi de servicii în centrele de calcul, şefi de proiecte, cercetători.

Condiţiile oferite în regim rezidenţial, de cazare, studiu şi de deservire a participanţilor (hotel, restaurant, bibliotecă, săli de studiu etc), au permis acestora să-si însuşească noile metode şi tehnici de conducere şi organizare a întreprinderilor şi să le aplice cu rezultate eficiente în întreprinderile de unde proveneau. Programele de perfecţionare nu conţineau nici un modul de îndoctrinare politică, condiţie ce a fost acceptată de partea română la perfectarea acordului cu ONU. Participanţii aveau create condiţii pentru a se informa reciproc şi a-şi împărtăşi propriile experienţe profesionale.

Rezultatele pozitive din primii doi ani de activitate ai CEPECA şi aprecierile unanime ale foştilor cursanţi au permis generalizarea procesului de perfecţionare a conducerii şi organizării întreprinderilor, prin crearea unei reţele de Centre departamentale de perfecţionare a întreprinderilor, după modelul CEPECA, (unic în experienţa proiectelor de asistenţă ONU), permiţând generalizarea şi extinderea procesului de perfecţionare la toate nivelele ierarhice.

Cererile, mereu crescânde ale întreprinderilor, de a fi asistate în implementarea diverselor proiecte de reorganizare a producţiei şi a muncii, au făcut ca CEPECA să-şi creeze un colectiv de experţi care să acorde consultanţă în management şi să extindă aceste consultaţii de la întreprinderile-pilot la alte întreprinderi. Specialitatea de consultant în management a fost acceptată oficial şi CEPECA a trecut la organizarea primului program de Pregătire a Consultanţilor în Management.

De la 6 septembrie 1967 şi până la 1 octombrie 1971, (data transferului CEPECA la Academia Ştefan Gheorghiu), au urmat Programele de formare (Conducere generală, gestiune financiar-contabilă, organizare comercială sau marketing, personal şi studiul muncii, organizarea producţiei), peste 2.000 directori şi şefi de servicii din întreprinderi şi peste 2500 specialişti în informatică (Analişti de sistem, programatori şi sefi de proiecte de specialitate), 20 consultanţi în management. La seminariile cu participare internaţională, au luat parte peste 60 participanţi din străinătate şi peste 100 români.

Meritele conducerii Centrului şi specialiştilor români au fost recompensate de ONU, PNUD şi BIM prin invitarea acestora la seminarii şi colocvii internaţionale şi acordarea de responsabilităţi în misiunile acestora de asistenţă.In acest mod, s-a reuşit o completare a pregătirii specialiştilor cu studii superioare, complementară celei oferite de învăţământul superior românesc din ţară, în cadrul centrelor universitare şi şcolilor tradiţionale, sau a unor centre de calcul reprezentative, prezentate în Cap. 1 şi Cap. 3, chiar

înainte de înfiinţarea CEPECA.

2.5.2. Centrul de pregătire în informatică – Coordonarea pregătirii în informatică la nivel naţional

In domeniul educaţiei şi instruirii în informatică, Institutul Central de Informatică (ICI) a avut un rol deosebit începând chiar din anul 1970, când au fost încadraţi în institut specialiştii instruiţi în cadrul programului de licenţă şi cooperare cu Franţa în acest domeniu. Această instruire a specialiştilor români s-a realizat în Franţa, în cadrul firmei de stat CII, la CEPIA (Centrul de Studii Practice în Informatică şi Automatică) , la firma de consultanţă SEMA, la INRIA (Institutul Naţional de Cercetări în Informatică şi Automatică) şi la alte firme, care au furnizat produse software şi echipamente în cadrul licenţei. Aceşti specialişti au constituit nucleul de bază al viitorului Cenntru de pregătire în informatică (CPI) din ICI, aducându-şi o contribuţie fundamentală la realizarea sistemului de pregătire a specialiştilor în informatică din România.

La începutul anilor ’70, în România, erau nuclee şi iniţiative disparate ale unor specialişti care au avut ocazia să lucreze cu calculatoare electronice, în ţară sau străinătate, fără a reuşi să se coreleze în acţiuni care să ducă la un sistem de educaţie şi instruire, aşa cum exista în ţările dezvoltate. În cadrul Ministerului Educaţiei şi Învăţământului nu au existat iniţiative deosebite, exceptând obtinerea unor burse pentru stagii de specializare şi doctorat în ţări dezvoltate în domeniu (SUA, Franta, UK, URSS etc), ţinând seama şi de faptul că în Romania în acel timp nu existau decât 2-3 calculatoare de import din generaţia a 3-a (IBM, ICL, BULL) şi câteva calculatoare din generatia 1-a şi a 2-a (cca opt de tip CIFA, două modele realizate la I.P.Timisoara -MECIPT şi trei realizate la Institutul de Calcul din Cluj-DACICC). Aceste activităţi de pionierat şi început sunt prezentate în Cap 1, din ele alimentându-se, ca experienţă, acţiunile la nivel naţional ce au condus la realizarea unui sistem de pregătire, care nu exista atunci în ţară, însă care trebuia să se bazeze pe:

Formarea specialiştilor de nivel mediu şi superior, în cadrul organizat de Ministerul Educaţiei şi Învăţământului (MEI).

Formarea specialiştilor prin forme intensive, de scurtă durată, în sistem post-liceal şi post-universitar, cu o atestare care să le permită încadrarea în unităţile de informatică ce urmau să se înfiinţeze.

Formarea şi atestarea instructorilor sau cadrelor didactice implicate în sistemul de formare la nivel mediu şi superior, în elaborarea programelor analitice, a suportului pentru cursuri, a manualelor etc.

Asigurarea bazei materiale şi a echipamentelor necesare pregătirii practice şi testării acumulării de cunoştinţe şi formării deprinderilor profesionale specifice domeniului, atât pe plan central, cât şi în teritoriu sau la marii utilizatori de tehnică de calcul.

În aceste condiţii, Comisia guvernamentală a trebuit să realizeze o acţiune de mare amploare, pe mai multe planuri, în condiţiile existenţei unor adversităţi şi orgolii, mai ales în mediul universitar, împotriva iniţiativelor de introducere a informaticii în programele de învăţământ la nivel liceal şi universitar, sau a formării unor centre de instruire intensivă, în afara sistemului MEI, pentru un număr mare de specialişti care erau ceruţi de introducerea masivă de calculatoare în economie şi alte domenii. Un exemplu de referinţă pentru acea perioadă era CEPECA, un proiect finanţat de ONU/PNUD/BIM, prin Ministerul Muncii, pentru realizarea unui centru de pregătire a cadrelor în managementul întreprinderilor folosind şi tehnica de calcul modernă, început în 1967 şi finalizat în1972.

Pentru a rezolva aceste probleme, s-au desfăşurat iniţiative şi activităţi de mare amploare prin care s-a urmărit obţinerea de date pentru fundamentarea deciziilor care urmau a se lua în domeniu:

1. Estimarea numărului de specialişti necesari, pe categorii de studii şi ani.
2. Elaborarea unui studiu privind pregătirea specialiştilor şi a formatorilor, sau instructorilor, mai ales pentru sistemul post-liceal şi post-universitar.
3. Organizarea sistemului de pregătire şi asigurarea lui cu resurse, atât la formele de învatamant liceale, universitare, cât şi la cele intensive, de scurtă durată, post-liceale sau post-universitare, în Bucureşti, în alte centre universitare şi mari oraşe industriale sau capitale de judeţ.

În aceste condiţii, primii specialişti pregătiţi în Franţa, în cadrul programului de licenţă pentru calculatoarele IRIS50/FelixC256, urmau sa devină instructori pentru formarea şi instruirea cadrelor din viitoarele centre de pregătire şi perfecţionare a specialiştilor în informatică. Aceşti specialişti recrutaţi

înainte de specializare din diferite unităţi de informatică, din învăţământul superior, la care s-au adăugat specialiştii din ICI (în special din Centrul de calcul), au constituit nucleul a ceeace a devenit mai târziu CPI (Centrul de Pregătire în Informatică).

Unul din obiectivele prioritare ale ICI, de la înfiintare, a fost pregătirea cadrelor la toate nivelurile, la nivel naţional, urmărindu-se înfiinţarea unor secţii de specializare în învăţământul superior universitar, pe lânga cele care existau în învăţământul superior tehnic, a unor licee sau clase de informatică, precum şi a unor centre de instruire, în sistem intensiv, pentru specializări cerute de utilizarea calculatoarelor (analişti, programatori, ingineri de sistem). În cadrul ICI s-au organizat primele cursuri de specializare şi perfecţionare în informatică, începând cu anul 1971. De organizarea acţiunii a răspuns Mihai Varia (care era încadrat consilier la Comisia guvernamentală, apoi şef de sector la ICI), iar printre specialiştii care şi-au adus o contribuţie de pionierat se numără: Stelian Niculescu, Margareta Drăghici, Alexandru Teodorescu, Cezara Fotescu, Sorin Marinescu, Ileana Stefan, Anca Georgescu, Ileana Trandafir, Adela Constantinescu, Mioara Tripşa, Călin Vasiliu, Sanda Ionescu – Mânduţianu, Cornel Sitaru, Jitaru Mihai, Macarie Cazimir, Dumitrescu Mihai, Dragomir Constanţa, Median Silvia etc. pentru cursurile de programare-analiză-proiectare; Bădulescu Grigore, Bădulescu Revişoara, Ioan Georgescu, Eugen Haiduc, Mircea Hrin, Marius Guran, Eugenie Stăicuţ, Ioana Borgovan, Florin Păunescu, Iulian Popa, Elian Ştefan etc. pentru colaborări la suporturile de curs amintite şi pentru cursurile de exploatare şi ingineri de sistem, pentru practică la Centrul de calcul din ICI.

Pentru perioada 1971-1975 trebuiau pregătiţi 5800 specialişti cu studii superioare (ingineri de sistem, programatori, analişti) şi 14400 cu studii medii (operatori calculator, operatori pregătire date, programatori şi analişti ajutori). Pentru perioada următoare de cinci ani (1976-1980), se estima un necesar dublu de specialişti, tinând seama de ritmul dotării economiei cu tehnică de calcul şi echipamente auxiliare prelucrării automate a datelor. Această situaţie a condus la măsuri şi hotărâri de urgenţă în orientarea învăţământului superior şi liceal spre introducerea unor programe de pregătire a viitorilor specialişti, completate cu programe speciale pentru o pregătire intensivă, post liceală şi postuniversitară.Au fost organizate cursuri speciale pentru pregătirea a sute de cadre didactice necesare acestor programe în principalele centre universitare, prin colaborarea instituţiilor de învăţământ superior cu centre de calcul la care se putea face şi o practică de utilizare şi cunoaştere a tehnicii de calcul: la Cluj-Napoca (Universitate, filiala ITC şi CTCE Cluj), la Timişoara (Universitate şi CTCE Timisoara), la Bucureşti (Inst. de Construcţii, Universitate, ICI), la Iasi etc.

Începând cu anul 1971, s-au înfiinţat, prin iniţiativa şi îndrumarea metodologică a ICI, primele secţii cu specializare de informatică la Universităţile din Bucureşti, Cluj-Napoca, Iaşi, Timişoara, Braşov, Craiova şi tot în anul 1971 s-au înfiinţat primele licee de informatică, în Bucureşti, sub patronajul ICI, iar după aceea licee sau clase de informatică şi în alte oraşe (Cluj-Napoca, Iaşi, Timişoara, Braşov, Petroşani, inclusiv clase de informatica la doua licee in Bucuresti etc).Un rol deosebit în pregătirea specialiştilor în tehnică de calcul, comunicaţii şi utilizarea calculatoarelor l-au avut instituţiile de învăţământ superior care aveau specializări cerute de domeniu înainte de 1970: Universitatea Bucureşti, Institutul Politehnic Bucureşti, ASE Bucureşti, Institutul Politehnic Timişoara, Universitatea Babeş-Bolyai şi Institutul Tehnic din Cluj-Napoca, Institutul Politehnic Iaşi. În cadrul acestor instituţii, prin ICI, s-a asigurat înfiinţarea de Centre de calcul şi dotările necesare, din fonduri centralizate, pentru pregătirea viitorilor absolvenţi.

După 1979, cursurile de pregătire şi perfecţionare s-au ţinut într-o nouă formă de organizare, prin Centrul de pregătire şi perfecţionare în informatică (CPI), cu şapte filiale, în cadrul centrelor teritoriale de calcul electronic: Ploieşti, Timişoara, Cluj-Napoca, Constanţa, Iaşi, Sibiu, Tg. Mureş, Braşov, Craiova, precum şi, mai tarziu, la filiala CPI din Vatra Dornei. În cadrul CPI şi în filialele sale, toţi absolvenţii primeau certificate recunoscute de MEI, care permiteau încadrarea lor în unităţile de informatică din toată ţara.

După 1990, Centrul de Pregătire în Informatică, ca societate pe acţiuni (CPI – S.A.), s-a desprins de ICI, continuându-şi activitatea şi păstrând atribuţiile şi continuând procesului de instruire la nivel naţional, realizat în cadrul ICI. Din 2003, CPI – S.A. este societate comercială cu capital integral privat, centru de instruire cu acreditare naţională (CNFPA) pe anumite programe, dar este şi centru de instruire

cu acreditare internaţională pentru Microsoft, Autodesk, ECDL şi de evaluare şi certificare naţională şi internaţională a competenţelor în domeniul IT.

In cca 20 ani, CPI a avut peste 90000 absolvenţi. Activităţile curente ale CPI – SA sunt, în principal, următoarele:

- Formarea specialiştilor în domeniul IT: ingineri de sistem, programatori, analişti, şefi de proiecte, programatori asistenţi, ingineri sisteme software, integratori hardware/software, operatori
- Pregătirea specialiştilor în proiectare asistată de calculator (cu certificare internaţională)
- Pregătirea specialiştilor în administrarea, proiectarea, ingineria reţelelor de calculatoare (cu certificare internaţională)
- Pregătirea specialiştilor de dezvoltare software şi integratori de sisteme complexe (cu certificare internaţională)
- Pregătirea specialiştilor în securitatea reţelelor de calculatoare şi a sistemelor informatice
- Evaluarea şi certificarea internaţională a competenţelor în domeniul IT pentru nouă ocupaţii
- Evaluarea şi certificarea cu recunoaştere naţională a competenţelor profesionale pentru 9 ocupaţii din domeniul IT, pregătirea şi certificarea utilizatorilor de tehnologii informatice conform standardului ECDL
- Formare formatori IT, cu certificare CNFPA pentru formatori
- Proiectarea şi realizarea de sisteme informatice
- Activităţi de cercetare privind formarea continuă a adulţilor
- Consultanţa în domeniul IT şi al formării profesionale
- Dezvoltarea standardelor ocupaţionale în domeniul IT

Câteva proiecte şi activităţi reprezentative, care ilustrează capacitatea managerială şi competentele de piaţă, concurenţiale, pentru CPI – SA în prezent, sunt:

- Managementul activităţilor metodologice ale unei reţele naţionale de instruire a adulţilor în domeniul IT (peste 130 de centre)
- Participarea împreună cu firme din Bulgaria, Turcia, Grecia, Germania, Spania în consorţiul de realizare a proiectului european TrainIT (IST-2000-28181)
- Managementul proiectelor cu finanţare nerambursabilă PHARE
- Elaborarea de lucrări de cercetare legate de procesul de instruire şi de conţinutul unor tematici în domeniu, de realizarea, testarea si utilizarea unor seturi de instrumente de evaluare a competenţelor profesionale pentru 7 ocupaţii din IT
- Managementul centrului de evaluare ECDL şi pentru managementul centrului de evaluare şi acreditare internaţională
- Implicarea în proiecte finanţate din Fondul Social European (5 proiecte FSE ca beneficiar sau ca partener)
- Activităţi de susţinere a procesului de informatizare a societăţii româneşti, ca membru fondator al Asociaţiei Naţionale a Experţilor Formatori în Informatică (ANEFI), al Asociaţiei FORTI a centrelor de formare în domeniul IT, organizaţii profesionale nonguvernamentale, ale căror obiective sunt concentrate pe încurajarea şi sprijinirea procesului de informatizare a societăţii româneşti.

In adaptarea şi dezvoltarea CPI, în conditiile economiei de piaţă, o contribuţie deosebită au avut: Tudorică Remus, Maftei Eugen, Târâcă Cecilia, Alexandru Teodorescu, Mihai Dumitrescu, Cazimir Macarie, Boldur Barbat, Adela Constantinescu, Ana-Maria Preda, Mihaela Dulipovici, Teodora Vasiliu, Constanţa Dragomir, Sofia Cristodulo, Ana Oftez(ca director economic), Carmen Dimofte, Eugenia Alexandra Aldica, Mihaela Tudose,Veronica Iuga ş.a.

2.6. Utilizarea calculatoarelor în Centre de calcul electronic

În România, odată cu asimilarea în fabricţie a calculatoarelor Felix C 256, s-a trecut la pregătirea şi organizarea unitară a unităţilor de informatică, care urmau să aibă anumite tipuri de dotări, conform

cadrului metodologic realizat de ICI, expus în Capit. 4.Între unităţile de informatică cu un rol deosebit în dezvoltarea utilizării calculatoarelor, au fost centrele de calcul electronic organizate în capitalele de judeţe, ca centre teritoriale şi cele înfiinţate la nivelul ministerelor şi altor organisme ale administraţiei centrale, ca centre departamentale.Acest tip de centre de calcul, cu rol coordonator şi metodologic, care partajau resursele de calcul cu unităţi subordonate teritorial sau departamental, a reprezentat un concept de utilizare benefic şi eficient al calculatoarelor.

2.6.1. Centrele teritoriale de calcul electronic

Centrele teritoriale de calcul electronic (CTCE) au fost înfiinţate în condiţiile în care, după cum s-a prezentat în Cap.1, în România, calculatorul era o raritate ca dotare şi utilizare. In anii ’60 şi ’70, utilizarea batch-processing a calculatoarelor medii-mari din generaţia a 3-a domina piaţa mondială, chiar şi în ţările dezvoltate tehnologic, calculatorele personale, teleprelucrarea şi reţelele de calculatoare căpătând o răspândire deosebită abia la sfârşitul anilor ’70.

In aceste condiţii, în România s-a promovat conceptul de centru de calcul multiutilizator, de utilitate publică, menit să presteze, în principal, servicii de prelucrare automata a datelor pentru beneficiari dintr-un teritoriu dat, în cazul tarii noastre, un judeţ. Aceste centre funcţionau în regim de gestiune economică proprie, pe baza de contracte de prestări de servicii pentru beneficiarii arondaţi teritorial.Dotarea, investiţiile iniţiale şi de dezvoltare se făceau prin note de fundamentare, de la bugetul de stat, prin fonduri centralizate, în cadrul planurilor de stat anuale şi cincinale.Fundamentarea dotării cu calculator şi a investiţiei iniţiale, se făcea în condiţiile în care se asigura încărcarea la nivelul unui schimb a capacităţii de prelucrare a calculatorului, prin aplicaţii pentru beneficiarii din teritoriu, prin exploatarea acelor aplicaţii pe calculatoare similare din dotarea altor unităţi de informatică, planificate, ca acces, în acest sens.

Din această cauză, primele CTCE-uri s-au înfiinţat în Timişoara şi Cluj, unde existau calculatoare şi o experientă de utilizare, mai ales în calcule tehnico-inginereşti, în institutele de cercetare-proiectare, sau de învăţământ superior. Pentru aceste centre existau proiecte tip pentru partea de construcţie, compusă dintr-un corp central de 4-5 etaje şi o anexă, cu parter şi subsol, pentru sala calculatorului, a echipamentelor auxiliare de pregătire a datelor, pentru instalaţia de climatizare şi grupul motor-generator, folosit în caz de întrerupere accidentală a alimentarii cu energie electrică (Fig.1, pentru CTCE Cluj-Napoca). Configuraţia standard a calculatorului electronic, pentru dotarea iniţială, era:

- Unitate centrală/procesor
- Memorie operativă (256/512/1024 KB)
- Canale de intrare/ieşire (2)
- Consola cu imprimantă proprie
- Cititor de cartele
- Imprimantă
- Cuplor pentru 4-6 discuri magnetice
- Cuploare pentru benzi magnetice (1-2 X 4)

Această configuraţie era completată cu un set de 8-12 perforatoare de cartele, cu o instalaţie de climatizare pentru sala calculatorului, bandotecă şi discotecă, pentru suporţii magnetici şi un grup motor generator, cu un volant inerţial, care asigura alimentarea continuă a calculatorului în caz de întreruperi accidentale de scurtă durată. .

Odată cu diversificarea şi modernizarea dotării, în configuraţia standard erau cuprinse extinderi şi echipamente de teleprelucrare, un minicalculator etc.

Un rol deosebit al CTCE-urilor a constat în pregătirea specialiştilor în regim intensiv, postuniversitar şi postliceal, cu atestarea specializării, recunoscută la încadrarea pe funcţii specifice unităţilor de informatică.Prin această pregatire se făcea şi o diseminare a unei culturi legată de utilizarea calculatorului în toate domeniile de activitate.

Primele CTCE-uri, realizate după proiecte tip, în marile oraşe, la Timişoara, Cluj-Napoca, Iaşi, Ploieşti, Piteşti, Constanţa, Craiova etc, au avut un rol în dezvoltarea celorlalte, arondate regional acestora.În final, la 15 ani de la primele centre înfiinţate, la Timişoara şi Cluj (1969-1970), s-a ajuns la un număr de 31 CTCE-uri în 1984.

Ţinând seama de rolul avut în dezvoltarea informaticii în Transilvania şi de densitatea manifestărilor profesionale organizate la nivel naţional în domeniul informaticii la Cluj-Napoca, este interesant să prezentăm un CTCE prin ''modelul Cluj''(director fondator şi promotor al informaticii in Transilvania, dr. mat. Vasile Peteanu), toate celelalte având activităţi şi contribuţii similare în teritoriul arondat lor.

CTCE – Cluj s-a instalat în noul sediu şi a fost dotat cu calculator în anul 1971, având ca obiective în activitatea sa:

- Analiza de sisteme în vederea utilizării calculatorului electronic
- Elaborarea de algoritmi, modele şi programe pentru aplicaţii cu prelucrarea automată a datelor
- Pregătirea specialiştilor în informatică în sistem post-universitar şi post-liceal
- Coordonarea metodologică, îndrumarea şi controlul la unităţile de informatică din teritoriul arondat (la început, judeţele Sibiu, Oradea, Tg. Mureş, Baia Mare, Bistriţa, Zalău şi Alba)
- Arondarea judeţelor transilvane la CTCE Cluj.

Principalele domenii în care şi-a desfăşurat activitatea CTCE-Cluj:

1. Cercetare-proiectare-programare, plecând de la rezolvarea unor probleme simple de gestiune economică, la probleme de optimizare, modelare, simulare, la probleme de cercetare complexe, la rezolvarea unor probleme specifice, cerute de mari beneficiari din economie.
2. Informatică industrială, pentru conducerea unor procese tehnologice şi a fabricaţiei.
3. Baze de date şi teleinformatică, atât la nivel teritorial cât şi naţional, prin colaborare cu ICI, la Proiectul primei retele de calculatoare din ţară (RENAC/RENOD), care a avut unul din noduri la Cluj, conectat la CTCE, ca resursă de calcul.
4. Servicii de prelucrare a datelor şi operare/exploatare a capacităţilor de calcul pentru beneficiari din teritoriu.
5. Pregătirea specialiştilor în informatică, depăşind 15000, din care peste 3000 cu studii superioare, în cca 25 ani de existenţă.
6. Organizarea de manifestări ştiinţifice la nivel naţional (Informatică şi conducere), sau pentru anumite domenii (Informatică medicală, Informatică în minerit şi metalurgie), precum şi activităti speciale pentru popularizarea şi diseminarea rezultatelor obţinute (Laboratorul judeţean de informatică, în colaborare cu CNIT).

În timp, datorită perfecţionării, extinderii şi diversificării dotărilor cu echipamente de calcul şi software, printr-o colaborare cu compartimentele de cercetare-dezvoltare din ICI, CTCE-urile au început să-şi extindă atribuţiile prin specializări pe anumite domenii, în funcţie de condiţiile din teritoriu şi de cerinţele beneficiarilor.

Intre domeniile avute în vedere pentru specializare erau:

1. Sisteme pentru conducerea producţiei
2. Informatică industrială
3. Elaborarea programelor aplicative de uz general
4. Elaborarea programelor de tip CAD/CAM/CAE
5. Dezvoltarea sistemelor informatice bazate pe SGBD-uri
6. Dezvoltarea aplicaţiilor de teleprelucrare şi a reţelelor locale
7. Sisteme informatice teritoriale
8. Elaborarea şi experimentarea de metodologii de realizare a sistemelor informatice
9. Pregătirea şi perfectionarea cadrelor în informatică şi introducerea informaticii în şcoli generale şi pentru preşcolari

CTCE-urile care ajunseseră în stadiul de a trece la specializări, la nivelul anului 1984, pe baza experienţei acumulate, erau cele din (ordine alfabetică) : Arad, Alba Iulia, Bacau, Baia Mare, Brasov, Braila, Botosani, Buzau, Constanta, Cluj-Napoca, Craiova, Deva, Drobeta-Turnu Severin, Galati, Iasi, Oradea, Slatina, Piatra Neamt, Pitesti, Ploiesti, Sibiu, Satu Mare, Suceava, Resita, Targu Mures, Timisoara, Targu Jiu. În celelalte judeţe erau înfiinţate OTCE-uri (Oficii teritoriale de calcul electronic): Alexandria, Bistriţa, Botoşani, Focşani, Ilfov, Miercurea Ciuc, Râmnicu Vâlcea, Sf. Gheorghe, Slobozia, Târgovişte, Tulcea, Vaslui, Zalău. Aceste oficii teritoriale erau arondate CTCE-urilor din zonă, în partajarea resurselor de calcul şi în realizarea unor obiective similare.

Reţeaua CTCE-urilor şi ICI dispuneau, în 1984, de următoarele echipamente necesare prelucrării

automate a datelor:
- 85 calculatoare electronice de capacitate medie
- 119 mini si micro calculatoare electronice
- 103 maşini electronice de facturat-contabilizat
- 1308 echipamente de pregătire a datelor
- 334 terminale simple şi de tip RJE pentru teleprelucrare

Cea mai mare parte a capacitatii de calcul (80%) era folosită pentru satisfacerea cerinţelor beneficiarilor din economie, pe bază contractuală.Această dotare (ICI şi CTCE-uri) avea ponderea cea mai mare, raportată la alte ministere şi instituţii centrale, la nivel naţional, unde erau instalate, în 1984, cca 560 calculatoare, 731 mini şi micro calculatoare şi 11442 maşini de facturat-contabilizat.

Reţeaua de CTCE-uri şi ICI, aveau în 1984 cca 8100 salariaţi, din care cca 3600 cu studii superioare de specialitate (dintre aceştia cca 2600 analişti-programatori), cca 4100 muncitori şi personal operativ de deservire şi cca 400 personal de administraţie.

După reorganizarea din 1985, această reţea nu s-a mai dezvoltat, iar după 1990, CTCE-urile s-au privatizat, devenind societăti comerciale prestatoare de servicii în informatică, însă în sistemul economiei de piaţă, în care numai o mică parte dintre ele au rezistat concurenţei. Un exemplu fericit este Fostul CTCE-Sibiu, devenit o societate comercială care elaborează şi implementează aplicatii şi servicii software.

In cadrul retelei de CTCE-uri s-au remarcat ca fondatori sau personalităţi care au asigurat dezvoltarea lor profesională: Lowenfeld W., Mihaescu I. şi Dima D. (Timişoara), V. Peteanu şi Z. Balint (Cluj), I. Adumitresei şi I. Ichim (Iaşi), Fr. Feldman şi M. Ene (Ploieşti), Şt. Florea şi Alex. Sotir (Constanţa), D. Poenaru(Craiova), Dan Dumitrescu (Piteşti), I. Grecu şi Dan Cişmaşiu (Sibiu), Cr. Colonati şi M. Stanciu (Brăila), M. Tudor şi Lupşa Candid (Braşov), Viorel Danciu şi P. Pepelea (Tg. Mureş), Damian Popescu (Suceava), I. Ursu si N. Iacob (Buzău) etc .

ICI a trecut prin mai multe etape de reorganizare, fiind in prezent singurul institut national de cercetare-dezvoltare din domeniul informaticii.

2.6.2. Centre de calcul electronic departamentale, de ramură, mari întreprinderi, centrale industiale şi combinate

1. Centrul de calcul electronic al ramurii transporturi În ramura transporturilor, primele începuturi ale prelucrării datelor au fost făcute în 1936, prin aducerea la CFR a unor staţii mecanografice de tip Hollerith, iar în 1960 a unor maşini electronice Bull, utilizate în aplicaţii de statistică specifice.

In 1965 s-a iniţiat realizarea primului centru de calcul în ramura transporturi, dotat cu calculator de generaţia a 3-a (Siemens 4004/45), primul de acest tip în ţară, la care şi-au adus contribuţia Marius Mareş, M. Mănciulescu, I. Săndulescu, Mihai Mihăiţă, care au avut şi funcţii de conducere în cadrul centrului. În 1972 s-a făcut o dotare, în premieră pe ţară, cu un sistem de introducere a datelor pe suport magnetic, înlocuind astfel cartelele din circuitul prelucrării datelor.

După cutremurul din 1977, când Centrul şi calculatorul au avut de suferit pagube mari, s-a importat un calculator UNIVAC 1106 cu calculator frontal destinat gestionării terminalelor de teleprelucrare conectate în regionalele CFR la sisteme de tip minicalculator, precum şi cu calculatoare de producţie internă Felix C-512 şi minicalculatoare Coral.Centrul avea legături cu institutele de proiectare, centralele din domeniu (Construcţii Căi ferate, Transporturi auto, Canal Dunare-Marea Neagră), dotate cu calculatoare din familia Felix.

Având ca suport tehnic infrastructura amintită, una dintre cele mai extinse şi performante dintre ramurile economice, s-au realizat o serie de sisteme şi aplicaţii complexe, cu forţele proprii centrului şi prin colaborări cu institute de specialitate din ţară (ICI, ITC, IPA etc):

- Sistemul informatic pentru urmarirea in timp real a traficului de mărfuri (SITRAM), experimentat pe doua regionale (Galaţi, Iaşi) şi extins apoi la nivel naţional, inclusiv pentru urmărirea

intrării/ieşirii vagoanelor de marfă prin punctele de frontieră (SIFRONT) şi portul Constanţa

- Sistemul informatic pentru urmărirea şi optimizarea în timp real a dirijării containerelor pe calea ferată şi transportul auto
- Gestiunea economică în cadrul unor aplicaţii complexe privind: planificarea şi pregatirea tehnică a transporturilor, aprovizionarea şi stocurile, balanţa energetică, veniturile şi cheltuelile
- Sistem informatic pentru conducerea în timp real a procesului de formare a trenurilor în triaje, pentru cel puţin două la început (Bucureşti-Videle, Ploieşti), cu extindere şi la alte triaje importante.

În prezent, fostul Centru de calcul, printre puţinele dintre cele de ramură, dezvoltate după 1990, funcţionează ca S.A. cu sigla ''Informatica feroviară S.A.'', oferind servicii bazate pe tehnologii avansate, de tip infrastructura IT (Data center şi Servicii desktop) şi aplicaţii privind vânzarea electronică a legitimaţiilor de călătorie şi rezervarea automată a locurilor.

Centrul de calcul electronic al industriei chimice (CCE – Ch.) a fost înfiinţat în mai 1973, ca unitate cu gestiune economică proprie şi personalitate juridică, având ca obiect de activitate:

- Realizarea sistemelor informatice pentru centralele industriale din industria chimică
- Fundamentarea, pe baza prelucrării datelor primare, a deciziilor privind operaţiunile de import-export, conducerea operativă a unităţilor industriale din industria chimică, politica de investiţii, aprovizionarea şi desfacerea , reparaţiile şi reviziile periodice ale instalaţiilor industriale
- Elaborarea modelelor matematice pentru regimurile statice şi dinamice, necesare dimensionării, simulării şi optimizării funcţionării instalaţiilor chimice
- Colaborarea cu institutele de proiectare şi cercetare pentru asigurarea dezvoltării produselor, proceselor şi tehnologiilor din industria chimică
- Colaborarea cu unităţile industriale la realizarea studiilor de fezabilitate, de marketing şi a prognozelor, pentru produse, procedee şi instalaţii
- Elaborare proiectelor şi documentaţiilor unitare privind utilizarea calculatoarelor în ramura chimiei
- Asigurarea documentării şi informării tehnico-ştiinţifice operative pe ansamblul industriei chimice
- Pregătirea cadrelor de specialitate necesare realizării şi operării sistemului informatic din industria chimică

O contribuţie deosebită la organizarea şi dezvoltarea CCE-Ch şi-a adus, ca director si director tehnic, ing. Marin Neguţ şi ec. Eugeniu Niculescu Mizil.În cadrul unor colaborări pe termen mediu-lung ale CCE-Ch cu ICI, s-au realizat proiecte inovative în conducerea proceselor tehnologice continu şi semicontinui prin promovarea conceptelor de sistem expert şi sisteme suport pentru decizii bazate pe modele şi programe în cadrul sistemului denumit generic Dispecer, cu aportul unor tineri informaticieni-automatişti: Filip Florin, Donciulescu Alex., Neagu Gabriel, Socol Irina, din ICI si Pârvan Cristian, Gruescu Mircea, Laiber Victor din ramura chimiei.

În cadrul ramurii chimiei, marile combinate şi întreprinderi aveau centre de calcul mai vechi şi puternice decât cel de ramură, care au avut o contribuţie definitorie la implementarea cercetărilor şi realizărilor amintite: Policolor Bucureşti, Brazi şi Teleajen Ploieşti, Midia Năvodari, Săvineşti, Fibre sintetice Iaşi etc.

2. Centrul de calcul electronic al ramurii siderurgice-metalurgice Ramura siderurgiei-metalurgiei fiind foarte dezvoltată, cu câteva platforme industriale importante (Galaţi, Hunedoara, Reşiţa, Câmpia Turzii, Bucureşti, Târgovişte, Slatina), cu pondere mare în balanţa de import-export a României, a fost considerată prioritară în introducerea tehnicii de calcul, atât pentru conducerea proceselor de elaborare a oţelului, fontei, aluminiului şi altor metale neferoase, cât şi în gestiunea stocurilor de materii prime, materiale şi produse.

Din această cauză, marile combinate şi-au dezvoltat centre de calcul înaintea ministerului de resort, cum a fost cel de la Hunedoara, primul din mediul industril, dotat cu un calculator modern de import înca din 1967 (Elliot 803, de generaţia a doua).

In domeniul siderurgiei-metalurgiei au fost înfiinţate cca 30 unităţi de informatică, având ca centru coordonator pe cel creat la nivel de minister având ca iniţiatori, manageri şi specialişti (analişti sau programatori pe inginerii Laurenţiu Petrescu, Mihai Cristescu, Marian Cornel, Adrian Noveanu etc,

care au avut colaborări privind dezvoltarea sistemelor şi aplicaţiilor informatice un grup de specialişti de la ICI (Filip Florin, Donciulescu Alex., Neagu Gabriel, Marin Tudorache, Constantin Petrescu, Alex. Sencovici, Petre Cherciu, Marius Guran, Iulian Popa, Paul Nicula etc), precum si de la ICEM prin Adrian Toia, care a initiat, în colaborare cu specialisti din ICI (Ileana Trandafir, Margareta Drăghici, Aurelian Cojocaru, Gorun Manolescu , Cornelia Lepădatu etc) realizarea Sistemului informatic de ramură, pentru ştiinţă şi tehnologie în industria metalurgică-SISTIM, care cuprindea mai multe subsisteme, elaborate în timp:

- Modele, pachete de programe si sisteme informatice pentru conducerea producţiei industriale şi proceselor tehnologice (1980-1981)
- Baza de date a ramurei pentru producţie şi cercetare-proiectare (1981-1982)
- Prognoză, cu modele, aplicaţii şi BD necesare
- Cercetare-proiectare asistată de calculator(1980/91)

În cadrul ramurii siderurgie-metalurgie s-au făcut primele cercetări, experimentări şi dimensionări pentru infrastructura suport a sistemelor informatice complexe, ierarhizate, în timp real, prin teme de cercetare şi proiecte pilot iniţiate şi concepute la ICI, prin colectivele amintite mai sus, pentru mari combinate şi întreprinderi din ramură.

3. Centre de calcul pentru ramura construcţii civile şi industriale Ramura construcţiilor civile şi industriale a fost una în care calculatorul electronic a fost folosit cu prioritate, în special pentru calcule tehnico-inginereşti, încă din anii ’60, la Institul de proiectari în construcţii Proiect Bucureşti, dotat cu calculator CIFA-102.

La nivel de ramură, a fost înfiinţat Centrul de organizare şi cibernetică în construcţii (COCC), în 1971, într-o construcţie impozantă, pe Calea Griviţei, în vecinatatea Institutului de matematică al Academiei.În cadrul acestui centru s-a desfăşurat o activitate susţinută de realizare a unui sistem integrat pentru conducerea ramurii construcţiilor (SICOP), ierarhizat pe nivelurile specifice ramurii: puncte de lucru, loturi, şantiere, grupuri de şantiere, trusturi de construcţii (întreprinderi), minister şi ramură (incluzând activitatea din domeniu în alte ministere, care era subordonată metodologic COCC). Printre aplicaţiile realizate progresiv, modular, în cadrul SICOP, mai importante erau: gestiunea materialelor, a forţei de muncă şi mijloacelor fixe, aplicaţiile de planificare, programare operativă şi lansare a producţiei în expresie fizică şi valorică, aplicaţii de fundamentare şi analiză a eficienţei, ca rentabilitate, productivitate etc.În cadrul COCC s-au remarcat de la înfiinţare şi în dezvoltarea lui, ing. Hercule Mănescu şi ing. Nicolae Tutos, precum şi alţi specialişti, ingineri, analişti, programatori, ingineri de sistem etc.

In domeniul proiectării asistate de calculator (CAD), în această ramură s-a aplicat o metodologie unitară specifică construcţiilor civile şi industriale, prin care se validau centralizat calculele şi algoritmii, indicatorii şi parametrii de proiectare care, anual, în cadrul unui simpozion şi sesiuni de comunicări erau diseminate tuturor centrelor de proiectare din ţară. De obicei, aceste simpozioane se ţineau la Sibiu, unde erau folosite serviciile Centrului teritorial de calcul electronic pentru realizarea copiilor autorizate, pe benzi magnetice, care erau preluate de responsabilii colectivelor de proiectare. În această amplă acţiune s-au remarcat contribuţiile Institutului de proiectări pentru construcţii tip (Dan Căpăţână, George Cristea, Dan Cocora), Institutului de încercări pentru construcţii-INCERC (Horia Sandi) şi COCC (Lucian Dogaru).

La nivel de ramură, în special pentru activităţi de tip CAD, se pot evidenţia centrele şi oficiile de calcul din instituţiile de învăţământ superior din Iaşi, Timişoara, Cluj-Napoca, din Centrele de proiectare judeţene, care aveau o contribuţie activă la manifestările amintite la nivel naţional.

5.Centre de calcul din ramura construcţiei de maşini În cadrul acestei ramuri, una dintre cele mai importante ale economiei naţionale, cu întreprinderi şi centrale industriale foarte mari, cu resurse deosebite, Centrul de calcul la nivel de ramură nu a avut decât un rol mai mult metodologic, fiind marcat şi de activitatea conducerii lui, fără iniţiative deosebite. Chiar dacă centrul a fost înfiintat la începutul anilor ’70, el nu s-a dezvoltat prea mult în timp, rămânând în cladirea MICM din Calea Victoriei, care a suferit avarii la structură, la cutremurul din 1977,corectate superficial, temporar.

Cea mai importantă acţiune întreprinsă prin Centrul de calcul a fost realizarea Sistemului informatic integrat al Societăţii mixte OLTCIT din Craiova (dotat cu un supercalculator, Honeyell-Bull 8000/66),

cu asistenţă tehnică franceză şi colaborarea unor institute de cercetare-proiectare (IPA, ITC, ICI), care a presupus:

- Realizarea unei infrastructuri uzinale ierarhizate a sistemului informatic integrat, având un supercalculator la vârf, minicalculatoare româneşti la nivel de fabrici şi secţii de producţie, calculatoare de proces pentru controlul calităţii pe liniile de fabricaţie
- Realizarea aplicaţiilor pentru toate subsistemele de gestiune a producţiei, cu asistenţă şi training din partea unor firme franceze
- Pregătirea tuturor specialiştilor necesari operării şi întreţinerii sistemului, în cadrul firmei Citroyene, în Franţa şi în centre din ţară (ICI-CPI, CTCE Craiova etc).
- Acest sistem a fost poate cel mai complex şi avansat din ţară la începutul anilor ’80, însă, din păcate, nu a apucat sa fie utilizat din plin, datorită dificultăţilor întâmpinate de firmă în asimilarea de componente în industria orizontală din ţară, fapt care a dus la întârzieri în realizarea modelului Oltcit (Axel), model depăşit de concurenţă pe piaţa Vest, de unde trebuia recuperată valuta consumată la realizarea şi punerea în funcţiune a fabricii.Modelul Oltcit s-a fabricat şi vândut mai mulţi ani, în ţară şi unele ţări foste socialiste, permiţând fabricii şi centrului de calcul să supravieţuiască.
- În cadrul ramurii au existat centre de calcul mari, cu realizări deosebite, în cadrul unor mari întreprinderi (sau centre de cercetare-proiectare de ramură), pe unele fiind grefate şi centralele industriale de profil. Intre acestea se pot aminti:
- Centrul de calcul Tractorul Braşov (dotat cu IBM 360/30 şi alte tipuri de echipamente de import)
- Centrul de calcul IMUAB Bucureşti
- Centrul de calcul 23 August Bucureşti
- Centrul de calcul Electro Putere Craiova
- Centrul de calcul Uzinele Mecanice Reşiţa
- Centre de calcul la CUG-uri: Iaşi, Cluj, Craiova
- Centrul de calcul Electromotor Timişoara
- Centrul de calcul ICEPRONAV Galaţi
- Centrul de calcul Autocamioane Braşov
- Centrul de calcul IPRS Băneasa
- Centrul de calcul al Grupului Aeronautic Bucuresti-GAB, din cadrul IMFCA (Inst. pentru Mecanica Fluidelor şi Construcţii Aerospaţiale, din Bucuresti-Platforma Turbomecanica, dotat cu un super-calculator CDC/3500 şi alte echipamente de import)
- Centrul de calcul ICPE (Institutul de cercetări-proiectări electrotehnice),dotat cu ICL-1902, Felix C-512, RIAD, Wang
- Alte centre din mari întreprinderi: Dacia Piteşti, ElectroTimiş, Şantiere navale etc.
- În unele din aceste centre de calcul s-au desfăşurat activităţi de pionierat în realizarea sistemelor informatice pentru conducere şi calcule tehnico-inginereşti de mare complexitate: la Tractorul Braşov (cu ICI şi CEPECA), la IMUAB (cu CEPECA), la Electro-Putere Craiova (cu ICI), la ICEPRONAV Galaţi (cu ICI, în activităţi de CAD/CAM, împreună cu Şantierul Naval), la GAB pentru fabricile din Braşov, Bacău, Craiova şi Băneasa (cu ICI, folosind terminale RJE la fiecare fabrică).La ICPE, în Centrul condus mulţi ani de Racoviţă Mircea Cehan, s-au realizat tezaure şi vocabulare pentru CEI (Comitetul Electrotehnic Internaţional), în coordonarea acad. Remus Răduleţ, Al. Timotin şi Florin Tănăsescu.

6. Centre de calcul din ramura agriculturii şi industriei alimentare In aceasta ramură au fost înfiinţate două centre de calcul: în cadrul ministerului, Centrul informaţional şi de calcul (CIC) şi un alt centru în cadrul Departamentului industriei alimentare (CCE-DIA).Aceste centre au avut colaborări eficiente cu ICI si CTCE-urile din capitalele de judeţ, cu centrele de cercetare ale ramurii. O activitate de pionierat în utilizarea calculatoarelor electronice s-a desfăsurat în cadrul Centrului de calcul afiliat Institutului central de cercetări agricole şi Academiei de ştiinte agricole şi silvice, unde a fost achiziţionat şi pus în funcţiune calculatorul DACICC-200, în anul 1967/68, prin iniţiativa ing. C. Răuţă şi ing.S. Hatia, din conducerea institutului.

În cadrul unităţilor de informatică din ramură s-au realizat lucrări complexe:

- Banca de date pentru fondul funciar naţional
- Banca de date a fondului geodezic naţional
- Aplicaţii pentru exploatarea sistemelor de irigaţii, planificarea şi execuţia lucrărilor agricole
- Aplicaţii privind planificarea aprovizionării şi repartiţiei pieselor de schimb pentru tractoare, maşini agricole şi utilaje pentru industria alimentară
- Sisteme informatice tip, pentru gestiunea activităţilor de bază din unităţile agricole
- Aplicaţii privind elaborarea tehnologiilor pentru producţia vegetală, utilizarea optimă a rsurselor în incinte irigate
- Sistem informatic privind selecţia biologică la taurine, porcine, ovine, păsări
- Aplicaţii privind zonarea producţiei agricole, zonarea ecologică a culturilor legumicole
- Printre promotorii informaticii în aceasta ramură se pot aminti: N. Ştefan, S. Constantinescu, I. Ceauşescu, V. Damian, D. Dumitru, Em. Joiţa, D. Teaci, P. Otimanu, B. Mănescu etc.

7. Centre de calcul din ramura energiei electrice În această ramură s-au folosit calculatoarele electronice încă din anii ’60, când a fost achizitionat un calculator CIFA-102, la Centrul de calcul ISPE, pentru calcule tehnico-inginereşti necesare sistemului energetic naţional, la iniţiativa lui Bogdan Ungureanu şi a lui Nicolae Chirculescu, care au condus acest centru mulţi ani, contribuind la dezvoltarea lui cu alte calculatoare din noile generaţii.

Un alt Centru de calcul cu activităti de pionierat a fost cel al Dispecerului energetic naţional (DEN), care avea şi are atribuţii în gestiunea şi conducerea în timp real a sistemului energetic şi a conexiunilor lui cu marii producători şi consumatori de energie din ţară şi cu sistemele energetice ale ţărilor vecine. Acest centru a fost prioritar, la nivel naţional, în dotarea cu calculatoare şi echipamente speciale, necesare misiunii lui (2 calculatoare Siemens 330). In evoluţia şi dezvoltarea acestui centru, un rol deosebit l-a avut dr. ing. Victor Romert, ca specialist şi director pe parcursul multor ani.

La iniţiativa centrelor de calcul din ISPE, ISPH, DEN, s-au desfăşurat cercetări privind automatizarea proceselor de producere şi distribuţie a energiei electrice, a interconectării producătorilor şi consumatorilor în sistemul energetic naţional prin colaborări cu ICI, folosind proiecte pilot în cadrul unor regionale de electricitate, cum a fost cea din partea de nord a Moldovei, la Suceava, la mari staţii de transformare şi mari producători şi consumatori de electricitate din zonă.De asemenea, s-au făcut calcule laborioase privind amenajarea cursurilor de apă şi a construcţiei barajelor de pe Bistriţa, Dunăre, Argeş, Olt, Prut, Râul Mare etc, inclusiv a sistemelor de protecţie în exploatare.

8. Centre de calcul din ramura petrol-gaze, geologie şi mine În cadrul acestei ramuri au fost create în timp mai multe centre de calcul care aveau diferite destinaţii:

Centrul de calcul pentru petrol si gaze (situat în Piaţa Amzei), a provenit dintr-o staţie de calcul a firmelor americane care aveau concesiuni în extractia şi rafinarea petrolului între cele două razboaie mondiale. Acest centru a fost dotat în anii ’60 cu un calculator Bull de generatia a 2-a, extinzându-se dupa aceea cu o dotare corespunzătoare unui centru coordonator de ramură, cu responsabilitatea unor mari proiecte.

Centrul de calcul pentru prospecţiuni geologice şi geofizice (situat în Bucureştii noi), care avea una dintre cele mai performante ifrastructuri de prelucrare a datelor, care se obţineau din prospecţiunile seismice şi alte observaţii (aeriene, satelitare), având ca rezultat al prelucrării determinarea contururilor zăcămintelor de petrol, gaze şi alte substanţe utile care aveau o concentraţie detectabilă.Centrul dispunea de un calculator de mare capacitate CDC/3500 şi un cluster, format din patru calculatoare ce foloseau o periferie comună, fiind incluse într-o linie tehnologică specială care obţinea în final, pe plotere, hărţile zăcămintelor.

Centrele de calcul ale centralelor miniere pentru cărbune (Petroşani) şi neferoase (Cluj-Napoca)

Printre proiectele semnificative se pot aminti : Proiectul pentru descoperirea zăcămintelor de petrol şi gaze din Delta Dunării şi de la Marea Neagră (Ex. zăcământul denumit Lebăda), Proiectul pentru urmărirea operativă a exploatării câmpurilor de sonde pentru petrol şi gaze (în colaborare cu ICI) şi Proiectul pentru gestiunea resurelor de cărbune şi de metale neferoase (în colaborare cu institutele de proiectare pentru cărbune şi neferoase din Craiova, Petroşani şi Cluj).În această ramură se pot aminti

contribuţiile deosebite din partea lui Vasile Chişcan şi a lui Teodor Boru, cu funcţii de conducere mulţi ani.

9. Centre de calcul din ramura comerţ In domeniul comerţului au existat două centre cu atribuţii de centre coordonatoare:

• Centrul de calcul pentru comerţul interior, care provenea dintr-o staţie mecanografică (IMEB-Intreprinderea de mecanizare a evidenţei), dotat în timp cu tehnica de calcul la nivelul unui centru de calcul coordonator, cu calculatoare si echipamente auxiliare din generatia a 3-a, prin devoţiunea celor care l-au condus mulţi ani:V. Aroneanu, S. Năstase

• Centrul de calcul pentru comerţ exterior, care a avut un rol important în rationalizarea şi standardizarea sistemului informaţional, conform cu normele internaţionale EDIFACT, prin contribuţia celor care au condus centrul mulţi ani:I. Alexandrescu, P. Mustaţă, Gh. Dima, D. Gheţea.

În cadrul acestei ramuri s-au realizat aplicaţii şi sisteme informatice, inclusiv modele privind:

- Prognozele anuale, cincinale, pe termen lung privind vânzările de mărfuri cu amănuntul, stocurile de mărfuri, consumurile de produse alimentare şi nealimentare, dotarea populaţiei cu bunuri de folosinţă îndelungată etc

- Studii de piaţă, modele şi sisteme informatice privind

organizarea şi conducerea activităţii de comert exterior şi a cooperării internaţionale, perfecţionarea sistemelor informaţionale, inclusiv a celor privind trecerea frontierei şi vămuirea.

10. Centre de calcul ale organismelor de sinteză La nivelul organismelor de sinteză, cele mai reprezentative unităţi de informatică au fost:

• Centrul de calcul al Comitetului de stat al planificării (CSP), care era utilizat în asigurarea aplicaţiilor specifice unei economii centralizate: realizarea planurilor anuale şi cincinale privind dezvoltarea economică şi socială, asigurarea cu resurse necesare (în lei şi valută convertibilă). Acest centru colabora direct cu Institutul de cercetări din cadrul CSP la implementarea modelelor de planificare şi de legături între ramuri, care stăteau la baza elaborării planurilor. Centrul avea o dotare deosebită, devenind, după 1989, baza înfiinţării a două organizaţii: IMI (Întreprinderea pentru management şi informatică) şi REGISCO, care a preluat banca de date a CSP pentru a o valorifica în cadrul gestiunii acţiunilor ce aparţin cetăţenilor în cadrul FPP-urilor.

• Centrul de calcul al Ministerului aprovizionării tehnico-materiale şi gospodăririi fondurilor fixe (MATMGF), care avea sarcina elaborării sistemului de stocuri materiale la nivel naţional, cu baze de date la nivel central şi judeţean, unde existau baze de aprovizionare cu produse industriale, care distribuiau aceste produse unităţilor prevăzute în planurile de aprovizionare. Centrul mai avea şi atribuţia asigurării codificării unitare a nomenclatorului de produse, materii prime, materiale, la nivel naţional, în colaborare cu CSP şi ministerele economice.

• Centrul de calcul al Ministerului Finanţelor, care avea responsabilitatea informatizării activităţilor specifice ministerului, unităţilor teritoriale (circumscripţii financiare, trezorerii, vămi etc), precum şi elaborarea bugetelor anuale.Acest centru există şi în prezent ca unitate în cadrul Ministerului finanţelor.

• Consiliul National pentru Ştiinţă şi Tehnologie, ca organism de sinteză pe domeniul ştiinţei, dispunea de un oficiu de calcul care a urmărit realizarea Sistemului informatic al Ştiinţei şi tehnologiei (SISTEH) prin alte instituţii specializate în informatică (CEPECA, ICI).In cadrul acestui sistem se elaborau şi se urmăreau planurile anuale şi cincinale, în domeniul cercetării ştiinţifice, pe domenii ale cercetării, pe teme şi executanţi.

În prezent, atribuţiile acestor organisme s-au estompat, ţinând seama de specificul economiei de piaţă, de cerinţele integrării în UE, menţinându-se numai o parte din ele, privind prognozele economice şi balanţa legăturilor între ramuri, folosite la elaborarea bugetelor anuale, în cadrul Ministerului finanţelor publice, precum şi cele privind cercetarea-dezvoltarea şi inovarea, în cadrul ANCS (Agenţiei naţionale pentru cercetare ştiinţifică).

11. Centre de calcul din ramura industriei uşoare În cadrul acestei ramuri s-au creat în timp mai multe centre de calcul în cadrul celor mai mari întreprinderi, pe care erau grefate şi centralele

industriale de resort, cum au fost cele din industria confecţiilor, încălţămintei, covoarelor, stofei şi filaturilor etc.În această ramură exista un Institut de proiectări pentru industria uşoară (IPIU), condus de dr. ing. G. Cojocaru ani, cu un puternic centru de calcul (dotat cu IBM 360/40).IPIU avea vocaţia proiectării structurilor informaţionale şi de management, inclusiv de logistică industrială, pentru toată ramura.

In această ramură au existat două centre de calcul de excelenţă, inovative:

- Centrul de calcul al FCTB (Fabrica de confecţii şi tricotaje Bucureşti), care avea un sistem informatic orientat pe producţie, inclusiv cu proiectarea şi croirea asistate de calculator
- Centrul de calcul al magazinului Cocor, subordonat ministerului, care a introdus primul sistem informatic cu case de marcat în sistem centralizat din ţară, în anii ’70.

O contribuţie de pionierat, cu mare pasiune şi dăruire pentru aceasta ramură, şi-au adus Gr. Grama, ca responsabil cu informatica în minister şi N. Zaharia, ca specialist şi director la Centrul de calcul al FCTB.

12. Centrul de calcul din ramura turismului În cadrul acestui Centru de calcul, ca centru coordonator pe ramura turismului, s-a realizat o dotare deosebită, cu un supercalculator UNIVAC 90/60, două calculatoare de capacitate medie Felix C-1024 şi patru minicalculatoare. Centrul avea în subordine alte unităti de informatică (oficii, staţii), amplasate în principalele zone turistice ale ţării.

Centrul, amplasat în complexul hotelier Parc, unde exista şi Centrul de perfecţionare a cadrelor din turism, avea ca obiectiv central realizarea sistemului informatic pentru rezervarea locurilor în hoteluri şi staţiunile de odihnă, care aparţineau statului. Acest sistem a fost realizat, la început, cu două subsiteme pilot, pentru zonele turistice Valea Prohovei şi Litoral (Mamaia, Eeforie Nord, Mangalia cu staţiunile Venus, Jupiter, Cap Aurora, Saturn).

Un rol deosebit în realizarea centrului l-a avut primul director, ing. C. Barna, decedat la cutremurul din 1977, apoi ing. Eugen Haiduc, ca director tehnic şi director, care coordonează centrul şi ca societate comercială, sub numele de InfoTurism.

13. Centre de calcul din ramura industriei lemnului şi materialelor de construcţii În această ramură s-au creat centre de calcul în cadrul Combinatelor de prelucrare a lemnului, pentru materiale de construcţii şi ciment, precum şi la nivelul ministerului.

În introducerea informaticii s-a pus un accent deosebit pe sistemele informatice pentru conducerea proceselor, în cadrul unor proiecte pilot:

În fabricaţia hârtiei, la Combinatul de hârtie Suceava

În fabricaţia de plăci melaminate şi mobilei la Combinatul de industrializarea lemnului Pipera

În fabricaţia cimentului şi a materialelor ceramice, la mai multe fabrici şi combinate.

La Centrul de calcul din str. Făgăraş, ca Centru coordonator în ramura industriei lemnului şi materialelor de construcţii, s-a construit în 1980 o Platformă pilot pentru modelarea şi simularea sistemelor CAD/CAM/CIM necesare ramurei, folosind minicalculatoare cu interfeţe de proces (I-100, Coral, Spot, Ecarom, robot pentru emailare etc), precum si echipamente necesare proiectării asistate de calculator: minicalculatoare cu periferice speciale (plotere, digitizoare), staţii grafice etc. de producţie românească sau de import.

Prin colaborări cu alte institutii din domeniul informaticii (ICI, IPA, ITC cu filialele din Cluj şi Timisoara, CTCE-urile din Cluj, Suceava, Piteşti, Intreprinderile Automatica, FEPER, ICE Felix etc), s-au realizat aplicaţii de conducere a proceselor şi de gestiune economică de mare complexitate, la o serie de întreprinderi şi combinate din ramură: la liniile de fabricaţie a cimentului de 3000 t/zi de la CLA Fieni, la fabricarea varului la CLA Câmpulung, la uscarea cherestelei pentru mobilă la CPL Piteşti, la arderea obiectelor sanitare şi a placajelor ceramice la SANEX Cluj, la fabricarea porţelanului de menaj la Întreprinderea din Dorohoi, la optimizarea arderii porţelanului la Alba Iulia, la robotizarea emailării obiectelor sanitare la IUPS Suceava etc. S-au proiectat şi implementat Sistemul informatic de ramură, pentru centralele industriale şi la peste 100 întreprinderi aparţinând de MILMC.Centrul de calcul a avut colaborări şi responsabilităţi în cadrul CAER, în domeniul controlului operativ al proceselor de fabricaţie la combinatele de locuinţe.

La dezvoltarea informaticii în ramura industriei lemnului şi materialelor de construcţii şi-au adus contribuţia, în timp, câteva personalităţi reprezentative ale ramurii: ing. Ion Cernescu, ing. Marian

Constantinescu, ing. Virgil Georgescu, ing. M. Niţescu, ing. I. Opriş, dr.ing. Mariana Mureşan ş.a.

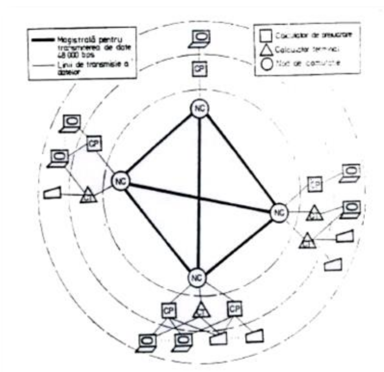
2.7. Proiecte şi iniţiative privind dezvoltarea utilizării calculatoarelor în România

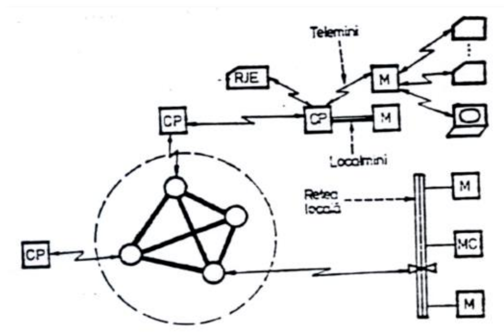
2.7.1. Dezvoltarea utilizării calculatoarelor în sisteme de teleprelucrare şi în reţele de calculatoare. Proiectul RENAC/RENOD al primei reţele de calculatoare din România

Se consideră interesantă prezentarea modului în care a fost iniţiat şi s-a realizat, pe parcursul a peste 12 ani, proiectul primei reţele de calculatoare de arie largă (WAN) în România, începând cu anii 1970/1971. Acest proiect a fost numit RENAC (Reţeaua naţională de calculatoare)/ RENOD (Naţională Nodală de Comunicaţii)şi a fost iniţat la ICI (Institutul de Cercetări în Informatica), extinzându-se cu antrenarea a zeci de specialişti şi din alte instituţii, în special din cele cu preocupări în domeniul realizării şi exploatării echipamentelor de telecomunicaţii. Proiectul s-a finalizat cu un prototip realizat la nivel naţional, în 1982/83, cu trei noduri de comunicaţii, amplasate în cadrul centralelor urbane de telecomunicaţii din Bucureşti, Bacău şi Cluj-Napoca, urmărindu-se şi semnificaţia reunirii electronice a principalelor provincii istorice ale României. Datorită acestui fapt, prototipul şi experimentarea lui au fost denumite generic UNIREA, fiind prima realizare a unei reţele de calculatoare cu comutaţie de pachete în cadrul fostelor ţări membre CAER.

Pentru cele două structuri, RENAC/RENOD, în faza de experimentare, s-a avut în vedere şi dezvoltarea, prin conectarea mini (M) şi microcalculatoarelor (MC), denumite ulterior calculatoare personale, în două moduri de utilizare:

- prin conectarea de minicalculatoare cu terminale sau a microcalculatoarelor, la capacităţile de calcul(CP) din reţea (TELEMINI şi LOCALMINI);
- prin conectarea mini şi microcalculatoarelor în reţea locală realizată pe cablu coaxial şi conectarea acesteia la un nod de comutaţie-NC (Proiectul CAMELEON-Reţea locală de tip magistrală, finalizat în 1986).

Structura fizică a RENAC/RENOD cu diferite moduri de interconectare, într-o configuraţie de teleprelucrare extinsă, folosind minicalculatoare (M), microcalculatoare (MC), cu diferite tipuri de terminale şi interconectări (TELEMINI, LOCALMINI, REŢEA LOCALĂ), prezentată în 1984.

Specialiştii formaţi în cadrul proiectului şi experienţa acumulată au permis în 1990/91, după o stagnare de 3-4 ani, derularea realizării primelor reţele de calculatoare în România: ROEARN, RNC, RoEduNet, pentru cercetare - învăţământ şi RTNS/Rompac, ca reţea comercială de uz general, prin

cooperarea RomTelecom şi Transpac (France Telecom), în cadrul Societăţii mixte RTNS (România n Telecoms Network Services).În acest domeniu, se consideră cuprinzătoare şi documentată comunicarea prezentată la Conferinţa „Calculatoare şi reţele de calculatoare în România" (1953-1985), ţinută în Aula Academiei Române în noiembrie 2001 de către Guran Marius: Realizarea primei reţele de calculatoare în România-Proiectul RENAC / RENOD.

În anii 1990/91, în cadrul principalelor instituţii implicate în realizarea RENAC/RENOD s-a iniţiat, cu o altă deschidere, realizarea a două infrastructuri de tip reţea de calculatoare care să acopere cerinţa utilizării calculatoarelor în ţară:

• La ICI, în 1990/1991, prin colaborarea Comisiei Naţionale de Informatică (CNI), Ministerul Invăţământului şi Ştiinţei şi Academiei Române, s-a demarat proiectul de conectare la Reţeaua Europeană Academică de Cercetare (EARN), denumit ROEARN, cu o conexiune la Viena, care permitea utilizarea EARN şi Internet în România.

• La Romtelecom, prin colaborarea CNI şi Ministerul Comunicaţiilor, cu asistenţa tehnică a ICI, s-a demarat înfiinţarea unei societăţi mixte cu Transpac (France-Telecom), sub denumirea comercială de RTNS (Romanian Telecoms Network Services) care a înlocuit pe cea de proiect, Rompac.

Vinton Cerf, părintele Internet (centru), Preşedintele ICAAN (Internet Corporation for Asşigned Names and Numbers), în vizita la ICI, cu ocazia Conferinţei internaţionale ICAAN, organizată la Bucureşti (Iunie, 2002)

În 1992, ROEARN a devenit Reţeaua Academică Română pentru transmisia şi prelucrarea datelor (RAR), pentru cerinţele de cercetare, învăţământ şi conectare la reţele similare internaţionale (EUNET, BITNET-EARN, IXI, INTERNET etc). În mai 1992, ICI a demarat formele de înregistrare a domeniului de reţea la RIPE (Reseaux IP Europeens) şi IANA (Internet Aşignemet Number Authority) din SUA, obţinând dreptul de gestiune al domeniului .ro la 26.02.93, care a cunoscut o dezvoltare explozivă în anii următori. România a fost prima ţară din Europa Centrală şi de Est în care s-a organizat Conferinţa ICANN, în 2002, ca dovadă a priorităţii în domeniu.

Structura fizică a RENAC/RENOD[10] cu diferite moduri de interconectare, într-o configuraţie de teleprelucrare extinsă, folosind minicalculatoare (M), microcalculatoare (MC), cu diferite tipuri de terminale şi interconectări (TELEMINI, LOCALMINI, REŢEA LOCALĂ), prezentată în1984.

2.7.2. Sistemul Bibliotecii Naţionale de Programe şi producţia de software

Biblioteca Naţională de Programe (BNP) a fost gândită, la începutul anilor '70, ca o formă de organizare a profesionalizării elaborării de produse program (PP), după principiile şi metodologiile specifice ingineriei software, ca abordare sistemică a producţiei de programe, pe tot ciclul de viaţă al acestora: elaborarea cerinţelor şi specificaţiilor software, proiectarea şi elaborarea specificaţiilor pentru realizarea programelor, codificarea (cu reutilizarea unor programe şi folosirea unor instrumente de generare a codului), testarea şi integrarea, implementarea şi elaborarea documentării, omologarea, diseminarea.

Pe măsura acumulării de experienţă, s-au propus o serie de măsuri de îmbunătăţire a activităţii de elaborare a PP la nivel naţional, inclusiv a unui Decret privind realizarea pe baze industriale a PP. BNP, organizată în ICI, avea filiale în toate Centrele teritoriale de calcul electronic (CTCE), precum şi în principalele Centre de calcul electronic departamentale (de ramură), Activitatea de programare se desfăşura în peste 300 unităţi de informatică (centre de calcul şi oficii de calcul), antrenând peste 5000 programatori (specialişti cu studii superioare). În primii zece ani de dezvoltare a informaticii s-au elaborat peste 400 programe pentru cele mai diverse sectoare ale economiei naţionale, inclusiv o serie de PP de uz general (APROVDES, CONTAB, PERSORET, GESTOC etc). S-a urmărit definirea şi legiferarea regimului economic al elaborării, difuzării (desfacerii), întreţinerii şi dezvoltării PP, inclusiv a dreptului de autor în elaborarea acestor produse. BNP a editat buletine trimestriale cu PP elaborate în ţară, cu fişe tehnice de prezentare şi adrese de contact. La cererea beneficiarilor se organiza instruirea pentru utilizarea şi operarea PP, cu transmiterea de documentaţie şi copii pe bandă magnetică a PP.

Pentru o serie de iniţiative şi proiecte reprezentative privind dezvoltarea utilizării calculatoarelor, se

recomandă volumul *Monografia informaticii din România*, în care se prezintă amănunţit:

1.Iniţiative şi proiecte reprezentative pentru dezvoltarea utilizării calculatoarelor în conducerea proceselor tehnologice, în sisteme de tip tranzacţional şi timp-real.

2.Programul naţional „Cercetare Proiectare Asistată de Calculator" – CPAC.

3.Sistemul informatic al Preşedinţiei României.

4.Proiectul RoGRID – Strategia privind dezvoltarea GRID în România.

5.Sisteme flexibile de fabricaţie şi sisteme de fabricaţie integrate pe bază de calculator (CIM). Proiectul SFF-001.

6.Sistemul informatic pentru ştiinţă-tehnologie.

7.Sistemul informatic al patrimoniului cultural naţional. Institutul de Memorie Culturală – CIMEC.

8.Reţeaua Academică Română de transmisie şi prelucrare automată a datelor–RAR (1992), RoEdu şi RNC (2002). Domeniul .ro şi prima conexiune Internet în România (1992).

9.Învăţământul de informatică. Programul naţional de informatizare a educaţiei preuniversitare – SEI.

Problema realizării unui sistem educational bazat pe tehnologiile informaţionale şi de comunicaţii s-a pus la începutul anului 2001, lansându-se atunci un Proiect cu denumirea SEI – Sistem Educaţional Informatizat, în cadrul Ministerului Educaţiei şi Cercetării, pentru a sprijini reforma învăţământului, în spiritul Planului de acţiune european, e-Europe 2005.

Învăţământul universitar de informatică are două orientări:

- Învăţământul de informatică, asociat cu facultăţile de matematică (neexistent, explicit, în anii '50 şi '60), disputat încă, privind ponderea disciplinelor de matematică şi de informatică. În timp, s-au înfiinţat Facultăţi de matematică şi informatică sau Facultăţi de informatică, în cadrul universităţilor cu profil neingineresc.
- Învăţământul de calculatoare, asociat cu facultăţile din universităţile tehnice, cu profil de inginerie electrică-electronică (existent în anii '50 şi '60), cu orientare preponderentă pe componentele hardware şi software de bază ale calculatoarelor electronice:

-Electronică şi Telecomunicaţii, Automatică, la UP Bucureşti
-Electrotehnică , la IP Timişoara
-Electrotehnică , la IP Cluj Napoca
-Electrotehnică , la IP Iaşi

În timp, s-au înfiinţat, în cadrul universităţilor cu profil ingineresc, facultăţi cu diferite profiluri, asociate profilului de calculatoare, comunicaţii şi tehnologia informaţiei (vezi Cap. 1):

-Facultatea de Electronică Telecomunicaţii şi Tehnologia Informaţiei, la UPBucureşti
-Facultatea de Automatică şi calculatoare, la UPBucureşti
-Facultati de Automatică şi calculatoare, sau/şi de Electronică şi Telecomunicaţii la mai multe universităţi Tehnice (Timişoara, Cluj-Napoca, Iaşi, Craiova, Braşov, Galaţi, Sibiu, Constanţa, Oradea, Suceava, Arad, Piteşti, Bacău etc)

În cadrul facultăţilor cu profil economic din universităţi există secţii sau facultăţi orientate pe utilizarea calculatoarelor şi tehnologiei informaţionale în domenii specifice, cu profil economic, financiar –contabil – bancar etc. O situaţie particulară, ţinând seama de tradiţie şi evoluţia sa, se află la ASE Bucureşti, prezentată în Cap.1.

10.Sistemul de inteligenţă artificială IURES, un proiect de pionierat în România[11]

11.Proiectul DISPECER. Sisteme suport pentru decizie (SSD) în conducerea operativă a producţiei.

12.Proiectul Sistemului Informatic Naţional, în anii '80.

Proiecte reprezentative, de pionierat, realizate după 1990, de consorţii şi firme reprezentative, româneşti sau străine Descrierea acestor proiecte se face în [34], în cadrul paragr. 4.15, în ordinea prezentată mai jos (ca denumire, cu firma sau consorţiul de firme care au contribuit la realizarea lor):

1. Proiectul „Sistemul Naţional Informatic de Evidenţă a Populaţiei" (ICE Felix, IBM, MI – IGP
2. Proiectul primului sistem de rezervare a locurilor şi vânzare electronică a biletelor pentru calatoria pe calea ferată (Hewlett-Packard, Informatică Feroviara SA, Intrarom SA
3. Proiectul Sistemului Informatic Unic Integrat (SIUI) pentru Casa Naţională de Asigurări de Sănătate (Hewlett-Packard, Siveco, Oracle, STS, CNAS

4. Proiectul „Sistemului Informatic Integrat de retail pentru Bancpost”(Unisys, Romsys, Bancpost)
5. Proiectul „Extinderea Infrastructurii de Chei Publice (PKI) la Nivelul Sistemelor Informatice Sectoriale din Cadrul MAI” (Grupul UTI)
6. Sistemul informatic integrat al Companiei Naţionale de Electricitate ELECTRICA SA (Computer Sharing Bucureşti, IBM, SAP)
7. Sistemul Electronic de Achiziţii Publice (Microsoft, TotalSoft, Grupul UTI, Hewlett-Packard)
8. Sistemul Informatic al Bancii Comerciale Române (ORACLE, BCR, IBM)
9. Proiectul RAV – GECAD
10. Proiectul RUSAL – Sistem integrat de management al Resurselor Umane şi SALarizării (PROSOFT++)
11. Proiecte privind realizarea infrastructurii informaţionale şi de comunicaţii pentru Parlamentul României şi Forumuri internaţionale organizate în România (COMPUTERLAND ROMÂNIA)
12. Proiecte în prelucrarea limbajului natural şi biometrie (Softwin).

2.7.3. Strategii şi politici în dezvoltarea informaticii. Cadrul instituţional. Cooperarea internaţională. Evoluţii după 1990.

2.7.3.1. Cadrul general al dezvoltării domeniului ICT

În capitolele anterioare s-a făcut o prezentare a etapei dezvoltării informaticii ca politică de stat, înainte de 1990 şi cu o deschidere numai a perioadei care a urmat. Pentru a înţelege mai bine ceeace s-a întreprins înainte de 1990 şi ceeace a urmat după 1990, mai ales pentru tânăra generaţie, trebuie să ne raportăm la repere şi abordări care se practică în lume [44], definind **capabilitățile tehnologice** în general şi dezvoltările tehnologice ca o creştere şi o evoluţie a acestor capabilităţi definite pe un domeniu particular, cum este al informaticii (ICT), aşa cum a fost definit la începutul lucrării. Prin capabilitate se întelege însumarea îndemânării/priceperii unor indivizi (*workers*) care lucrează într-un domeniu, frecvent consideraţi resursă critică pentru tehnologiile informaţionale şi de comunicaţii (ICT). Dezvoltarea tehnologică se poate defini prin acumularea în timp a unor specialişti cu capabilităţi din ce în ce mai ridicate în domeniu. O scară a acestor capabilităţi se poate prezenta, în general, pe şapte niveluri:

1. Capabilităţi operaţionale non-productive, în:
1.1. Utilizarea tehnologiei
1.2. Alegerea unei tehnologii
1.3. Instruirea altora în folosirea tehnologiei
2. Capabilităţi tehnice non-productive, în:
2.1. Instalarea şi întreţinerea tehnologiei
3. Capabilităţi de adaptare, fără a produce, privind:
3.1. Modificarea produsului pentru a răspunde cerinţei unui client
4. Capabilităţi privind producţia de bază, referitoare la:
4.1. Tehnologia copierii
4.2. Tehnologia asamblarii
4.3. Realizarea producţiei folosind produsele şi procesele existente
5. Capabilităţi de modificare minore ale producţiei, privind:
5.1- Modificarea produsului în timpul producţiei
5.2 Modificarea procesului de producţie
6. Capabilităţi de reproiectare a producţiei (reengineering), privind:
6.1. Reproiectarea produsului şi a proceselor de producţie pentru cerinţe locale
6.2 Reproiectarea produsului şi a proceselor de producţie pentru cerinţe regionale/globale
7. Capabilităţi de inovare în producţie, privind:
7.1. Dezvoltarea de produse noi, pentru cerinţe locale
7.2. Dezvoltarea de produse noi, pentru cerinţe regionale/globale
7.3. Dezvoltarea de procese de producţie noi

7.4. Transferul proceselor de producţie la alţi producatori

În condiţiile României, înainte de '90, aceste capabilităţi s-au realizat în situaţii diferite de cele ale economiei de piaţă, cu unele restricţii greu de imaginat în prezent. Ţinând seama de realizările prezentate în capitolele precedente şi de scara capabilităţilor, pentru domeniul ICT, se pot trage următoarele concluzii pentru cazul României:

– **Nivelurile 1, 2 şi 3** erau asigurate cu capabilităţi, însă în locuri oarecum izolate, fără o cuprindere de masă, la scara întregii ţări, până la începutul anilor '70, marcat de decizii importante privind dezvoltarea industrială a domeniului, prin preluarea licenţei calculatorului de generaţia a III-a şi a tehnologiei de Si pentru componente electronice, prin infiinţarea societăţii mixte RomCD (vezi Cap.2) şi a altor instituţii destinate producţiei, cercetării, educaţiei-instruirii, service-ului.

– **Nivelul 4** a fost asigurat odată cu asimilarea licenţei în fabricaţie şi trecerea la dezvoltări proprii privind:

- Reproducerea unor produse similare competitive pe piaţa externă, fie pe bază de copiere, fie prin asamblare de componente, realizate parţial în ţară, pe baza tehnologiilor existente (licenţiate)
- Realizarea de adaptări şi dezvoltări proprii ale unor pachete de programe complexe, obţinute prin licenţă, asimilate ca tehnologii de realizare, în instituţiile de cercetare-dezvoltare nou create
- Intensificarea formării de specialişti în învăţământul superior ingineresc, economic şi universitar (de matematică/informatică) şi prin cursuri intensive de scurtă durată pentru analişti, programatori, ingineri de sistem, atât pe plan central (ICI, CEPECA, CCE departamentale) în Bucuresti, cât şi în teritoriu, mai ales prin CTCE-uri

– **Nivelul 5** a fost asigurat prin trecerea la realizarea de produse proprii, atât echipamente (dezvoltare a noi modele de calculatoare) cât şi de produse program şi aplicaţii sau sisteme informatice (mai ales prin prototipizare). Aplicaţiile şi sistemele foloseau baze de date şi interfeţe utilizator, programe utilitare proprii, inclusiv procese de customizare şi adaptare complexe ale unor produse de import (în ICI, ITC, IPA, CEPECA, CCE-DCS, CCE din instituţiile de învăţământ superior şi din departamente şi mari întreprinderi şi combinate).

– **Nivelul 6** s-a asigurat prin capabilităţi de reproiectare a unor programe complexe, în conceptul de revers-engineering, inclusiv prin asimilarea şi dezvoltarea unor procese noi de realizare a programelor. Aceast nivel a permis trecerea la o cooperare internaţionalş în cadrul SUMEC (cu fostele ţări socialiste) şi la export de produse şi servicii, separat, sau în cadrul unor exporturi complexe de fabrici, combinate etc (în ind. petro-chimică, a cimentului, siderurgie-metalurgie etc). În acest fel s-a trecut la satisfacerea unor cerinţe regionale şi chiar globale (Orientul Mijlociu, China, Cuba, India, Egipt, Algeria etc).

– **Nivelul 7 s-a atins în anii '80**, mai ales când s-au redus alocaţiile de la buget pentru importurile din ţările avansate. În acest fel, s-a trecut la realizarea de produse proprii noi, unele inovative, cu un anumit decalaj tehnologic, aplicându-se strategia de urmărire a liderului, în cercetarea-dezvoltarea de produse noi, mai ales pentru aplicaţii în domeniul tehnico-ingineresc (CAD/CAM/CAE/CIM), **însă pe scară redusă**, numai în instituţiile unde se mai făceau unele importuri de completare, care erau supuse embargoului (vezi Cap.1, Cap.2 şi Cap.6, COCOM). În această perioadă s-au elaborat sisteme de operare pentru mini- şi microcalculatoare, pachete de programe pentru multe domenii de aplicaţii, cu modele şi algoritmi proprii, software şi echipamente necesare pentru teleprelucrare (IPA, ITC, FEA, FCE Felix etc), reţele locale (ICI – CAMELEON) şi de arie largă (ICI – UNIREA – Proiectul RENAC/RENOD), conducerea proceselor tehnologice (ICI-PROCESMINI, DISPECER) etc.

În aceste condiţii, după 1990, România avea un nivel ştiinţific, educaţional şi tehnic-tehnologic adaptat unei tranziţii fără mari probleme la asimilarea tehnologiilor din ţările dezvoltate, ceeace s-a şi întâmplat. Greutăţi mult mai mari au fost în tranziţia economică şi mentală, cu deviaţiile şi exagerările specifice, care au dus practic la pierderi materiale şi umane foarte mari la nivel naţional.

După 1990 s-a trecut de la o economie de stat, planificată centralizat, la o economie orientată pe piaţă, printr-o reformare profundă a sistemului economic şi social-politic, care a afectat domenii importante:

- **Comerţul**: reducerea barierelor pentru importuri, devalorizarea şi convertibilitatea monedei naţionale
- **Controlul de stat:** declinul planificării centralizate, control minim asupra producţiei, stimularea investiţiilor străine, liberalizarea preţurilor
- **Proprietatea:** trecerea de la proprietatea şi investiţia publică, la proprietatea şi investiţia particulară, prin privatizare
- **Investiţiile străine:** atragerea acestor investiţii cu reducerea barierelor de reglementări pentru astfel de investiţii

Această situaţie a condus la deteriorarea indicatorilor de bază: PIB/locuitor, deficitul comercial, inflaţia, şomajul, economia subterană şi munca nedeclarată (la negru...) etc. În aceste condiţii sectorul ICT a avut şi are o importanţă deosebită în dezvoltarea social-economică, ca tehnologii de bază pentru aceasta dezvoltare în secolul XXI.

2.7.4. Coordonarea activităţii de informatică la nivel naţional şi cooperarea internaţională în perioada 1967 – 1990

2.7.4.1. Institutul Central de Informatică (ICI) ca instituţie de coordonare la nivel naţional.Cadrul legal şi normativ al coordonării activităţii

Constituirea şi evoluţia ICI. Diferite formule organizatorice Începând cu 1965, într-o perioadă de deschidere spre lume a României, a discuţiilor privind revoluţia tehnico-ştiinţifică, cu impactul ei asupra dezvoltării industiale, economice şi sociale, s-a pus problema dezvoltării industriei electronice profesionale şi a calculatoarelor, a învăţământului superior tehnic şi economic care să asigure asimilarea noilor tehnologii. În aceste condiţii s-a luat iniţiativa realizării *Programului pentru dotarea economiei naţionale cu echipamente moderne de calcul şi automatizarea prelucrării datelor*, aprobat de Comitetul Executiv al CC al PCR în 1967, care prevedea, în princial:

- Fabricarea componentelor necesare dezvoltării industriei electronice profesionale
- Organizarea fabricaţiei calculatoarelor electronice de generaţia a 3-a
- Dezvoltarea informaticii, care să asigure o utilizare largă şi eficientă, unitară, a calculatoarelor, inclusiv prin devoltarea învăţământului de toate gradele în acest domeniu.

Etapa 1970 – 1973. Începutul şi consolidarea Programul a fost elaborat cu contribuţia unui colectiv mare de specialişti şi a unor studii comparative privind dezvoltarea domeniului în ţările dezvoltate şi ţările membre CAER (Consiliul de Ajutor Economic Reciproc, al fostelor ţări socialiste), în coordonarea Comisiei Guvernamentale pentru dotarea cu echipamente moderne de calcul şi automatizarea prelucrării datelor (CGDEMCAPD**)**, organismul central menit să aplice politica de stat în domeniul informaticii, care avea în componenţa sa reprezentanţi ai diferitelor organisme centrale din conducerea statului (Ministere, CSP, DCS), din instituţii de învăţământ superior, Academie etc şi din partea conducerii de partid (Consiliul economic al CC). Comisia dispunea de un grup de consilieri şi experţi în diferite domenii, Secretariatul permanent, ca organism executiv, condus de Prof. Mihai Drăgănescu, care s-a ocupat, la început şi de înfiinţarea ICI. Institutul Central de Informatica (ICI) s-a înfiinţat în 1970, în subordinea CGDEMCAPD, prin HCM 1041/15.07.1970. Rolul de coordonare a acţiunilor presupuse de realizarea Programului a revenit Comisiei guvernamentale şi Institutului Central de Informatică, infiinţat după multe dezbateri, controverse şi amânări, datorită tensiunilor care apăruseră în exercitarea puterii între ”gruparea guvernamentalo-industrială” (reprezentată de Comisia guvernamentală şi ICI) şi cea ’’politico-statistică’’ (reprezentată de Consiliul economic al CC, CSP şi DCS-Direcţia Centrală de Statistică). În acest sens, sunt interesante materialele apărute în presa vremii şi notele cu circulaţie confidenţială, realizate cu scopul definirii rolului informaticii şi al ICI:

- Nota adresată lui N. Ceauşescu, Secretar general al PCR, de către Prof. M. Drăgănescu, Secretar permanent al Comisiei guvernamentale, privind necesitatea şi urgenţa infiinţării ICI, pentru realizarea obiectivelor Programului, la 17.06.70
- Notele privind definirea informaticii şi a orientării domeniului către prioritaţile dezvoltării în deceniul ’75 – ’85, la cererea CNST, de către Prof. M. Drăgănescu şi Directorul ICI (Dr.ing. Marius

Guran)

- Nota privind eficienţa utilizării informaticii în economie, la cererea CC al PCR (prin COES), elaborată de către ICI.

Etapa 1967 – 1970 a fost marcată, conform sistemului, de o întâlnire a lui N. Ceauşescu cu specialişti din domeniul tehnicii de calcul şi informaticii economice, la 17 septembrie 1970, dupa înfiinţarea ICI, când s-a lansat ideea elaborării unei concepţii privind realizarea Sistemului naţional de informatică (e-guvernarea de astăzi), care răspundea cerinţelor sistemului economic cu planificare centralizată şi necesităţii unui Program de perfecţionare a sistemului informaţional economico-social, de introducere a sistemelor de conducere cu mijloace de prelucrare automată a datelor şi dotare a economiei naţionale cu tehnică de calcul pentru perioada 1971 – 1980. Acest program a fost adoptat de Comitetul Executiv al CC în octombrie 1971, odată cu aprobarea HCM privind desfiinţarea Comisiei guvernamentale, inclusă ca Direcţie, cu trei Sectoare (CTCE, Dotare, Formare-perfecţionare cadre), în cadrul ICI şi subordonarea acestuia CNST, sub denumirea ICSCMA (Institutul Central pentru Sisteme de Conducere cu Mijloace de Automatizare). Acest Program a fost analizat şi aprobat prin Hotărârea Plenarei CC al PCR din aprilie 1972, care a precizat şi răspunderea ICSCMA referitoare la cercetarea, proiectarea şi introducerea de sisteme informatice pentru conducerea activităţii şi proceselor tehnologice la nivelul economiei naţionale, la coordonarea directă a Centrelor teritoriale de calcul electronic (CTCE) şi la coordonarea metodologică a Centrelor de calcul electronic departamentale (CCED), care aveau rolul de coordonare a unităţilor de informatică din subordinea ministerelor şi altor unităţi ale administraţiei centrale [Anexa 2.5].

Este interesant de parcurs conţinutul acestui Program, structurat pe 7 capitole mari, care a marcat dezvoltarea informaticii pentru cel puţin o decadă:

1.*Orientări de bază privind introducerea sistemelor de conducere cu mijloace de prelucrare automată a datelor*:

- sisteme funcţionale generale (planificare, statistic-contabil, financiar-bancar, documentări ştiinţifice, tehnice şi economice)
- sisteme funcţionale pentru conducerea operativă a unor ramuri şi activităţi la nivel naţional (energie electrică, aprovizionare tehnico-materială, comerţ exterior şi cooperare economică internaţională)
- aprovizionarea populaţiei (comerţ interior)
- transporturi şi telecomunicaţii
- asigurări sociale şi pensii
- sisteme funcţionale speciale (apărare, interne, securitate naţională etc).

2.Priorităţi şi etape în introducerea sistemelor de conducere cu mijloace de prelucrare automată a datelor:

- etapa 1971 – 1975: asigurarea pregătirii economiei pentru introducerea sistemelor de conducere cu mijloace de prelucrarare automată a datelor
- etapa 1976 – 1980: introducerea sistemelor de conducere cu mijloace de prelucrare automată a datelor şi integrarea acestora
- după anul 1980, realizarea etapizată a sistemului naţional de conducere cu mijloace de prelucrare automată a datelor.

3.Dotarea economiei cu tehnică de calcul în perioada 1971 – 1975:

- dotarea cu calculatoare electronice (cca 180 calculatoare de capacitate medie)
- dotarea cu echipamente de calcul de mică şi medie mecanizare (cca 34000 maşini de birou şi de facturat contabilizat)
- înfiinţarea de centre de calcul şi dotarea lor cu calculatoare electronice (cca 83, din care 23 teritoriale)

4.Măsuri şi acţiuni pentru perfecţionarea sistemului informaţional economico-social şi introducerea sistemelor de conducere cu mijloace de prelucrare automată a datelor în perioada 1971-1975:

- perfecţionarea sistemului informaţional economico-social actual
- cercetarea în domeniul utilizării tehnicii de calcul

- proiectarea şi introducerea sistemelor de conducere cu mijloace de prelucrare automată a datelor (cca 360 întreprinderi şi centrale industriale)
- pregătirea cadrelor necesare utilizării tehnicii de calcul (cca 20200, din care 5800 cu studii superioare, 8000 cu studii medii de specialitate şi 6400 cu studii liceale sau şcoală generală).

5. Fodurile prevăzute în perioada 1971 – 1975 pentru introducerea în economie a sistemelor de conducere cu mijloace de prelucrare automată a datelor şi dotarea cu tehnică de calcul:

- fonduri de investiţii (cca 5 042 000 lei din care 537 000 lei construcţii-montaj)
- fonduri pentru importuri necesare producţiei interne, materialelor consumabile, pentru cercetare, crearea capacităţilor de producţie etc (cca 737 000 lei valută, din care 622 000 lei valută Vest).

6. Cu privire la introducerea în continuare a sistemelor de conducere cu mijloace de prelucrare automată a datelor în perioada 1976 – 1980:

- accelerarea introducerii sistemelor, inclusiv a celor pentru procese tehnologice
- crearea băncilor de date centrale, la nivel naţional
- crearea unei reţele de transmisie a datelor pentru interconectarea centrelor de calcul la nivel naţional.

7. Măsuri organizatorice pentru realizarea Programului de perfecţionare a sistemului informaţional economico-social, de introducere a sistemelor de conducere cu mijloace de prelucrare automată a datelor şi dotare a economiei naţionale cu tehnică de calcul

– **Etapa 1973 – 1985.** ***Stabilitate şi dezvoltare ca instituţie centrală în coordonarea domeniului informaticii la nivel naţional*** In martie 1973 este înfiinţat Consiliul Organizării Economico-Sociale (Legea 3/1973), ca organ de partid şi de stat, sub conducerea directă a CC al PCR şi a Cosiliului de Stat, cu motivarea "cerinţei dezvoltării economico-sociale a ţării, care impunea promovarea formelor şi metodelor ştiinţifice de organizare şi conducere a tuturor domeniilor de activitate, în funcţie de schimbările ce intervin în viaţa societăţii, de experienţa dobândită …". Apariţia COES a fost un prilej de a opera o reorganizare a ICSMA, la care este adaugată o Direcţie pentru sisteme de conducere economică, care avea în subordine Cabinetele teritoriale pentru probleme de organizare (judeţene, municipale, orăşeneşti). În acest mod apare noua formă de organizare: **Institutul Central pentru Conducere şi Informatică (ICCI)**, care va funcţiona timp de 12 ani pe baza Decretului Consiliului de Stat 499/1973 referitor la organizarea unitară a activităţii de informatică şi unele măsuri pentru îmbunătăţirea elaborării

Decretul preia principalele concepte, acţiuni şi măsuri prevăzute în Programul prezentat, iar prin HCM se reglementează statutul ICI, cu următoarele prevederi mai importante:

- ICI se finanţează conform prevederilor pentru centrale industriale
- Cheltuelile pentru activităţile de cercetare şi funcţionare se acoperă de la bugetul de stat
- Unităţile subordonate ICI sunt:

- Centrele teritoriale de calcul electronic (18, înfiinţate până atunci în principalele judeţe) şi cabinetele teritoriale de organizare
- Liceele de informatică (Bucureşti, Timiş, Cluj, Iaşi, Braşov)

In dublă subordonare, faţă de forul tutelar şi faţă de ICI:

- Centrele de calcul ale ministerelor, celorlalte organe centrale sau locale şi ale unităţilor economice şi social-culturale
- Oficiile şi staţiile de calcul ale unităţilor economice şi social- culturale
- Liceele, secţiile, facultăţile, şi catedrele pentru pregătirea specialiştilor în domeniul informaticii

- ICI este titular direct al planului de stat în domeniul tehnicii de calcul pentru indicatorii de investiţii şi import corespunzători dotării cu utilaje de calcul a economiei naţionale, inclusiv indicatorii aferenţi activităţii proprii în acest domeniu.

În această etapă a evoluţiei sale, ICI şi-a consolidat poziţia în cadrul structurilor de partid şi de stat, având o dublă subordonare:

- Pe linie de partid şi de stat, faţă de COES
- Pe linie guvernamentală şi ştiinţifică, faţă de CNST, ca institut central de cercetare şi dezvoltare pentru ramura informaticii.

Atât COES, cât şi CNST, ca organisme coordonatoare ale ICI, au avut la vârf "personalităţi" care nu s-au apropiat niciodată de problematica informaticii, neavând "predispoziţie" pentru acest domeniu (Gh. Pană, N. Dăscălescu, Emil Bobu, Elena Ceauşescu), însă adjuncţii acestora s-au apropiat şi au sprijinit, uneori "pe ascuns" ICI (N. Grindeanu şi Gh. Turcu la COES, I. Ursu şi Emilian Dobrescu la CNST). În noua formulă organizatorică, ICCI, cadrele numite în funcţii de conducere, aveau formaţie de economişti statisticieni (I. Românu, ca director general şi V. Biţă, ca director general adjunct, A. Damache, director la Centrul de calcul), formaţi în cadrul Direcţiei Centrale de Statistică, care avea misiunea prelucrării statistice a datelor, inclusiv la nivel teritorial, deci un subdomeniu al ceeace se definise ca Sistem Informatic Naţional (SIN). Ca director general, I. Românu a venit dintr-o funcţie mult mai importantă, aceea de şef al grupului de consilieri ai lui N. Ceauşescu, care răspundea de domeniul investiţiilor în economie, noua funcţie nefiindu-i comodă, fiindcă nu cunoştea domeniul ca profesionist, fiind obligat să lucreze prin delegare de competenţă. În această organizare, ICI a reuşit să-şi asigure fonduri de investiţii, an de an, în condiţii dificile, construind şi amenajând baza materială în 3-4 ani, până în 1976. După 1976, odată cu numirea prof. Mihai Drăgănescu ca director general şi dr.ing. Marius Guran, director ştiinţific şi apoi director general adjunct, ICI a intrat într-un "con de umbră la vârful conducerii de partid şi de stat", crescând şi consolidându-se însă pe linie profesională şi ştiinţifică atât în Bucureşti, cât şi în teritoriu, prin CTCE-uri, sau pe plan internaţional.

– **Etapa 1985 – 1990. Pierderea funcţiei de coordonare la nivel naţional** În 1985, ICI a fost restructurat de "colegii" din industrie, prin emiterea Decretului Cosiliului de Stat 111/aprilie 1985, privind unele măsuri pentru Îmbunătăţirea organizării activităţii de cercetare ştiinţifică, inginerie tehnologică şi de proiectare în unităţile Ministerului Industriei Construcţiilor de Maşini. În noua formulă de organizare, Institutul Central pentru Conducere şi Informatică fuzionează cu Centrul de cercetare ştiinţifică, inginerie tehnologică şi producţie industrială pentru tehnică de calcul (ITC) şi CCAB, din subordinea Centralei Industriale pentru Electronică şi Tehnică de Calcul (CIETC), căpătând denumirea de ICSIT - TCI (Institutul de Cercetare Ştiinţifică şi Inginerie Tehnologică pentru Tehnică de Calcul şi Informatică), în subordonarea CIETC şi în componenţa Institutului central pentru construcţia de maşini, având ca obiect de activitate (*Anexa 3* la *Decretul 111/1985*):

"Cercetează şi execută lucrări de inginerie tehnologică şi proiectează calculatoare electronice, mini şi macro calculatoare (!!), calculatoare de proces, echipamente periferice, utilaje specifice tehnicii de calcul, programe informatice de bază şi aplicative, sisteme informatice pentru diferite domenii de utilizare, metode şi tehnici de folosire eficientă a calculatoarelor. Organizează biblioteca naţională de programe, elaborează sistemul informatic naţional. Elaborează şi implementează tehnologii noi."

Prin reorganizare, din ICI a fost luat Centrul de calcul din corpul C şi alte facilităţi necesare consolidării Centrului de calcul al MICM, ca nou for tutelar. Este regretabil ca noua formulă organizatorică, prin care s-a abrogat Decretul 499/1973, creind confuzii organizatorice şi funcţionale pe linia coordonării informaticii la nivel naţional, inclusiv a dotării economiei cu tehnică de calcul, a fost susţinută şi de personalităţi din CIETC (I. Batrana, Director general) şi MICM (V. Baltac, Ministru adjunct), cu poziţii importante în ierarhia de partid (membri supleanţi în CC al PCR), care au fost în timp alături de ICI, fiind susţinuti de prof. M. Drăgănescu prin relaţiile de care dispunea. În noua reorganizare i s-a făcut o mare nedreptate prof. M. Drăgănescu, care a plecat din ICI la Facultatea de Electronică şi Tc. din Institutul Politehnic Bucureşti, pe baza unei cereri, aprobată de fostul Dir. General adjunct Marius Guran, nu se ştie dacă şi legal în acel moment (fiind încadrat în noul institut ca cercetător ştiinţific principal gr. I, şef de secţie), fiindcă nimeni de la forurile tutelare vechi sau noi (COES, CNST, CIETC, MICM) nu l-a chemat pe fostul Director general să-i spună ceva în legătură cu ceeace urma să facă în viitor. Formula ICSIT-TCI a rezistat câtiva ani într-o confuzie managerială, rezulată din faptul că un institut subordonat unei centrale industriale avea atribuţii de coordonare la nivel naţional, inclusiv în interiorul centralei, atribuţii care nu mai existau, de fapt, odată cu abrogarea Decretului 499/1973.

Fostul ICI, în cadrul ICSIT-TCI, a funcţionat însă, ca Direcţie de informatică, în coordonarea ec. Nicolae Badea, păstrându-şi în mare compartimentele profesionale din fosta structură de cercetare – proiectare, precum şi secţia de exploatare şi atelierul de proiectare al Centrului de calcul din corpul A, conduse de Liana Dogaru şi Petre Preoteasa. La sfârşitul anului 1989 această direcţie avea 662 angajaţi,

din care 491 cadre cu studii superioare, desfăşurând, în principal, următoarele activităţi:

- asigurarea cercetărilor şi proiectelor - pilot, iniţiate în etapa anterioară;
- dezvoltarea unor noi domenii de cercetare:
- reţele locale, arhitecturi de sisteme distribuite;
- limbaj natural, lingvistică computaţională;
- ingineria cunoştinţelor, învăţare automată;
- tehnologii birotice;
- sisteme de stocare - regăsire documentară, bănci de date;
- asigurarea calităţii software-ului şi a sistemelor informatice;
- medii de programare avansate, reutilizarea software-ului;
- sisteme flexibile de fabricaţie;
- diversificarea aplicaţiilor realizate pentru industrie (cercetare – proiectare asistate de calculator, conducerea proceselor tehnologice şi de producţie, sisteme în timp real) şi deschiderea unor noi domenii de aplicaţii în instruirea asistată de calculator, medicină, agricultură, protecţia mediului s.a.; participarea activă la Programul de cooperare tehnico - ştiinţifică a ţărilor membre CAER şi de cooperare interacademică, în domeniile electronizării şi automatizării economiei naţionale; editarea revistei "Studies and Researches în Computers and Informatics".

2.7.4.2. ICI ca structură de coordonare: obiective, activităţi şi realizări

Institul Central pentru conducere şi informatică (ICI) reorganizat prin Decretul 499/1973, a funcţionat cu o stabilitate de peste 12 ani ca o instituţie centrală, la nivel naţional, în subordonare administrativă directă în cadrul COES şi în dublă subordonare în cadrul CNST, ca institut central de cercetare-dezvoltare pentru domeniul informaticii. În 1985, când a pierdut acest rol, prin unirea cu ITC şi subarordonarea unei centrale industriale (CIETC), aşa cum s-a prezentat mai sus, s-a realizat un material de sinteză privind activitatea desfăşurată de ICI, cu următoarea structură:

- Principalele obiective ale ICI
- Unităţile componente, subordonate direct
- Realizări economico-financiare
- Unităţi din componenta ICI, în dublă subordonare:

Datorită faptului ca acest material este ultima prezentare, înainte de 1989, la nivel naţional, a principalelor elemente care ilustrează o parte semnificativă a activităţii ICI, la nivel naţional, se consideră necesară includerea lui în acest volum.

Principalele obiective ale ICI Conform Decretului 499/1973, ICI avea următoarele obiective principale în activitatea sa:

- **Coordonarea activităţii de informatică** în întreaga economie naţională prin:
  - Elaborarea de tarife, norme, normative, metodologii şi atribuţii unitare în domeniul informaticii
  - Elaborarea de programe şi programe speciale pentru dezvoltarea informaticii
  - Elaborarea şi urmărirea realizării planurilor de stat şi departamentale, privind realizarea şi introducerea sistemelor şi aplicaţiilor informatice în economie
  - Avizarea importurilor şi a dotării cu tehnică de calcul şi urmărirea utilizării acesteia în economie
  - Avizarea organizării unităţilor de informatică şi controlul utilizării eficiente a personalului de specialitate
  - Avizarea proiectelor de prognoză şi a planurilor anuale şi cincinale privind cercetarea, proiectarea şi fabricarea echipamentelor de calcul
  - Avizarea, potrivit normelor, a studiilor de oportunitate şi tehnico-economice privind dotarea cu tehnică de calcul
- **Proiectarea şi introducerea de sisteme şi aplicaţii informatice**:
  - Coordonarea relizării sistemului informatic naţional
  - Proiectarea de sisteme şi aplicaţii informatice pentru conducerea producţiei la centrale industriale, combinate, intreprinderi şi alte unităţi economico-sociale
  - Proiectarea de sisteme şi aplicaţii informatice pentru asistarea cercetării şi proiectării

constructive şi tehnologice, pentru conducerea producţiei şi robotizarea liniilor de fabricaţie, pentru conducerea proceselor tehnologice

- **Cercetarea ştiinţifică în domeniul informaticii**:

- Elaborarea de studii şi cercetări pentru perfecţionarea sistemelor informatice, intocmirea de norme, metodologii, standarde şi elemente tipizate pentru realizarea acestora
- Elaborarea de procedee şi tehnici de utilizare a echipamentelor de calcul precum şi a specificaţiilor privind elaborarea de noi echipamente necesare economiei naţionale
- Elaborarea programelor de inteligenţă artificială şi pentru roboţi industriali
- Prestarea de servicii de prelucrarea automată a datelor, prin centrele de calcul electronic
- Realizarea de centre de calcul cu multiacces pe întreg teritoriul ţării, care să satisfacă cerinţele de prelucrare automată a datelor pentru beneficiarii care nu dispun de echipamentele necesare
- Coordonarea modului de utilizare a capacităţilor de calcul din economie

- **Elaborarea de studii de organizare şi sisteme de conducere economică:**

- La nivel micro şi macroeconomic
- Perfecţionarea sistemelor informaţionale şi adaptarea lor la PAD
- Organizarea şi conducerea producţiei

- **Formarea şi perfecţionarea cadrelor pentru informatică**:

- Perfecţionarea cadrelor de specialitate în Centrul de perfecţionare în informatica din cadrul ICI-Bucuresti şi a filialelor sale din teritoriu
- Formarea cadrelor cu studii medii în liceele de informatică
- Îndrumarea metodologică a învăţământului de informatică îin licee şi secţiile de specialitate din instituţiile de învăţămâant superior

- **Organizarea Bibliotecii Naţionale de programe (BNP):**

- Constituirea BNP prin preluarea**,** omologarea, întreţinerea şi dezvoltarea produselor program elaborate de ICI sau de unităţile de informatică autorizate pentru proiectarea şi elaborare de produse program (PP)
- Difuzarea PP existente în BNP la beneficiari din economie pe bază de abonament (peste 400 în prezent) şi acordare de asistenţă tehnicpentru introducerea lor în cadrul unităţilor, pe tipurile de echipamente de către dispun acele unităţi.

Unităţi informatice componente, subordonate nemijlocit ICI:

ICI avea în componenţa sa următoarele unităţi:

- Unitatea din Bucureşti în structura căreia intra:
  - Direcţia tehnică de calcul
  - Direcţia de proiectare
  - Direcţia de cercetare
  - Direcţia sisteme de conducere
  - Centrul de calcul electronic şi Centrul de calcul nr. 1
  - Centrul de perfecţionare a cadrelor în informatică (CPI) cu filialele din şase judeţe (Bucureşti, Cluj, Iaşi, Braşov, Petroşani, Timişoara)
  - Biblioteca Naţională de Programe
- 31 Centre teritoriale de calcul electronic cu oficiile orăşăneşti şi municipale subordonate lor (18)
- 9 Oficii teritoriale de calcul electronic
- 5 Licee de informatică (Bucureşti, Cluj, Iaşi, Braşov, Timişoara)

Unităţile din structura ICI aveau în dotare 84 calculatoare electronice medii, 123 mini- şi microcalculatoare, fiind încadrate cu **8612 persoane, din care 3261 cu studii superioare.**

Unităţi de informatică din componenţa ICI, ca unităţi în dublă subordonare În afara unităţilor subordonate nemijlocit, ICI avea în componenţa sa şi celelalte unităţi de informatică din economie, care funcţionau autonom, în dublă subordonare, faţă de ICI şi faţă de forul lor tutelar, inclusiv facultăţile, secţiile de specialitate şi catedrele pentru pregătirea specialiştilor în informatică.

La sfârşitul anului 1984 existau în economie 1644 unităţi de informatică, din care 92 centre de calcul electronic, 1169 oficii de calcul 383 staţii de calcul. Aceste unităţi dispuneau de 517 calculatoare

electronice, 614 mini- şi microcalculatoare, fiind încadrate cu 47.023 persoane, din care 15.285 cu studii superioare[34].

Centrele de calcul din subordinea ministerelor şi celorlalte organe centrale şi locale de stat, erau unităţi organizate pe principiul gestiunii economice, unele cu personalitate juridică. Activitatea acestor unităţi se reflecta în indicatori economici specifici activităţii de informatică şi în indicatori proprii unităţilor economice pe care le deserveau.Detalii despre aceste unităţi se prezintă în [34].

Realizări economico-financiare ICI Bucureşti şi centrele teritoriale de calcul electronic erau unităţi economice cu gestiune proprie, care şi-au realizat beneficiile planificate, în condiţiile scăderii costului orei-calculator de la 4800 lei în 1970, la 2400 lei în 1975 şi la 952 lei în prezent (1985). Rezultatele obţinute în 1984, conform bilanţului contabil erau:

- Volumul activităţii de informatică……………………1.059.467.000 lei
- Beneficiu………………………………………………. 236.077 lei
- Cheltueli la 1000 lei producţie……………………………………775 lei
- Productivitatea muncii (lei/persoana)…………………………....132,915
- Valoarea producţiei încasate la 1000 lei fonduri fixe……………..442 lei
- Beneficii la 1000 lei fonduri fixe………………………………… 99 lei
- Rentabilitatea……………………………………………………28,7 %

Realizarea acestor indicatori pe unităţi de informatică se prezintă în original in Anexa 2.5 din [34], dovedind eficienţa de ansamblu a activităţii de informatică la nivel naţional.

2.8.3. Cooperarea internaţională

În cadrul cooperării internaţionale, sunt prezentate câteva relaţii care au oferit acces României la tehnologii avansate în domeniul IT, precum şi deschideri de colaborare cu organizaţii internaţionale sau cu mediul academic de cercetare-dezvoltare şi formare a specialiştilor. Nu au fost incluse relaţiile de export si asistenţa tehnică, inclusiv formarea de specialişti cu R.P.China sau cu India, precum şi cu alte ţări, în special din ţările în curs de dezvoltare, deoarece au avut mai mult un caracter comercial, fiind derulate prin fabricantul de echipamente.

2.8.3.1. Cooperarea cu Franţa

Cooperarea cu Franţa în domeniul informaticii (fabricaţie, utilizare şi instruire) a început în condiţiile deciziei strategice a României de a realiza în ţară, sub licenţă, un calculator de generaţia a 3-a, la nivelul tehnologic al perioadei 1965-1970, dominată de apariţia familiei de calculatoare IBM System 360, care avea să domine piaţa mondială (cca 67%) timp de două decade. În Franţa, sub de Gaulle, se luase hotărârea demarării unui program pentru realizarea unei familii de calculatoare de generaţia a 3-a, IRIS, cu trei modele de bază: IRIS 50, IRIS 60 şi IRIS 80.

IRIS50 s-a realizat după licenţa calculatorului SDS940, care avea caracteristicile de performanţă şi arhitectura similare modelului IBM360/30, primul model din familia IBM System 360, la realizarea căruia a participat colectivul care a fondat firma SDS. Franţa, fiind refuzată la importul unor calculatoare de mare capacitate necesare aplicaţiilor din domeniile spaţial şi nuclear, considerate strategice şi pentru dezvoltarea altor domenii ale economiei (aviaţie, automobile etc) a luat hotărârea să-şi dezvolte propriile sisteme de calcul, în cadrul **Planului Calcul**. Urmare a refuzului amintit şi a altor considerente privind interesul naţional, Franţa a hotărât retragerea din comandatul NATO şi a impus mutarea cartierului general NATO din apropierea Parisului (Domeniul Rocquencourt) în Belgia, iar facilităţile acestuia (clădiri, infrastructură) le-a oferit companiei nou înfiinţate, **CII (Compagnie International pour l'Informatique)**, care avea misiunea realizării Planului Calcul.

În acest context internaţional, România a primit oferte din partea a patru firme, cele mai cunoscute, din ţările dezvoltate, care au supuse unui proces decizional, prezentat în Cap. 6, paragr. 6.1 (Adevărul despre licenţa de fabricaţie a calculatorului din generaţia a 3-a).

În epocă, fără să se ştie conţinutul ofertelor şi opţiunea pentru oferta CII, s-au exprimat critici la

adresa Comisiei Guvernamentale şi a celor care susţineau orientarea spre industrializare. În realitate, firma IBM nu a oferit un calculator de generaţia a 3-a, iar firma ICL şi-a retras oferta în 1968, pe timpul evenimentelor din Cehoslovacia, bănuind o perioadă de instabilitate şi regres în ţările pactului de la Varşovia. În aceste condiţii, urmare a vizitei de stat a Generalului de Gaulle în România (iunie 1968), Franţa a oferit o licenţă care se abătea de la regulile stabilite de NATO în relaţiile comerciale cu ţările Pactului de la Varşovia (prin organismul denumit COCOM – Coordination Committee), favorizând România în raport cu celelalte ţări din cadrul CAER, care iniţiaseră realizarea unei familii de calculatoare compatibile IBM System 360, cu resurse proprii, cu riscuri mari în asigurarea unei fabricaţii si tehnologii moderne.

Contractul de licenţă prevedea crearea unui **Comitet mixt de cooperare,** a cărui activitate s-a desfăşurat în întâlniri bianuale, în Franţa şi România, având menirea să urmărească asimilarea licenţei şi dezvoltarea produselor preluate prin licenţă (ca hardware, software, instruire). În acest sens, prezentăm câteva materiale interesante, unele cu caracter confidenţial în acel timp, pentru a ilustra evoluţia cooperării:

1. **Proiect de cooperare**, propus de CII în 1974, pentru realizarea unui calculator evoluat în România, preconizat a fi fabricat în cadrul consorţiului pan-european **UNIDATA** (CII, Siemens, ICL, Olivetti), pentru a face faţă concurenţei firmelor americane în domeniul sistemelor de calcul. Partea română a fost informată de partea franceză, care a facilitat includerea României în consorţiu, cu ocazia unei reuniuni a Comitetului mixt de cooperare. Acest proiect cuprindea:

- Prezentarea obiectivelor proiectului şi a mijloaceleor necesare realizării lui.
- Planificarea activităţilor şi operaţiilor presupuse de realizarea proiectului.
- Definirea produsului avut în vedere:
  - Caracteristici şi performaţe generale
  - Descrierea sistemului de calcul
  - Descrierea procesorului, denumit R2
  - Descrierea software-ului avut în vedere

Se avea în vedere realizarea, începând cu 1975-1976, a minimum cca 40 sisteme anual, în funcţie de cerinţele pieţei. Sistemul urma să asigure compatibilitatea cu familia IRIS/Felix şi să ofere facilitatea unui emulator integrat (set de instrucţiuni-cod, denumit X) pentru compatibilitatea IBM System 370 (dezvoltarea familiei IBM System 360). Sistemul de operare SIRIS 3R era o dezvoltare a sistemului SIRIS 2/3 care opera cu familia IRIS, iar software-ul aplicativ extins (GESTODIS, ORACLE, MISTRAL, CORAIL, OPALINE, APT, COBRA3, MATLIB etc).

2. Comunicatul Ministerului Industriei şi Cercetării din Franţa, ca expresie a dorinţei Guvernului de a dezvolta informatica, alocând mijloacele necesare, pentru:

- Preluarea controlului asupra firmei Howywell-Bull, şi construirea prin fuziune a unei noi companii, **CII – Howywell-Bull**, (**CII-HB**), care devenea cea mai puternică în domeniul din Europa.
- Realizarea unei Convenţii de sprijin din partea statului, degresiv, în dezvoltarea unei industrii naţionale franceze de calculatoare competitive pe piaţa internaţională.
- Studiul modalităţilor de cooperare cu partenerii CII din consorţiul UNIDATA pentru a contribui la constituirea în Europa a unei industrii majore în domeniul informaticii.
- Dezvoltarea unei industrii franceze de dimensiuni internaţionale în domeniul perifericelor şi informaticii pentru aplicaţii speciale (militare, conducerea proceselor etc.).

3. **Programul delegaţiei tehnice române**, în vederea analizei Proiectului de cooperare R2 şi a cunoaşterii facilităţilor oferite de industria franceză (iunie 1975):

- Prezentarea Sistemului R2 şi a organizării elaborării prototipului ca hardware (CII – Roquencourt şi CII – Clayes sous Bois)
- Prezentarea facilităţilor de fabricaţie la Toulouse (CII - Toulouse)
- Prezentarea software-ului şi a problemei compatibilităţii. (CII Roquencourt);
- Prezentarea tehnologiei pentru componentele active (Thomson - CSF);
- Discuţii privind aspectele economice (CII - Roquencourt).

4. **Notă privind discuţiile tehnice** cu reprezentanţii CII (Decembrie 1975) şi informarea părţii franceze asupra ultimelor evoluţii în constituirea noii firme CII – HB şi a consorţiului UNIDATA. Cu această ocazie s-a prezentat anunţul de omologare cu succes a calculatorului UNIDATA 7740, denumit iniţial R2, de generaţia 3,5 (similar cu IBM 370/135), ce constituia obiectul cooperării viitoare cu România. La discuţii au participat M. Bărbulescu (ICE Felix), Emil Tudor (ITC) şi Marius Guran (ICI), care au făcut parte din delegaţia deplasată în Franţa în iunie 1975.

5. Punct de vedere al părţii române referitor la discuţiile cu reprezentanţii firmei CII – HB privind cooperarea în fabricaţia calculatorului UNIDATA 7740, ca dezvoltare a calculatorului Felix C256 fabricat sub licenţa CII. Discuţiile au avut loc pe grupe de lucru: sisteme de calcul la ITC, Periferice la ICE Felix şi RCD, Reţele de calculatoare la ICI, iar aspectele economico – financiare la ICE Electronum. Partea română a avut ca bază a discuţiilor tehnice comparaţia calculatoarelor Felix C256 şi UNIDATA 7740 cu IBM 370/145, IBM 370/158 şi Riad 1045 (fabricat în RDG, în cadrul SUMEC) şi caracteristicile de bază ale generaţiei 3,5-4, care erau avute în vedere pentru o eventuală cooperare cu firma CDC în cadrul RCD.

Aspectele tehnice-tehnologice ale cooperării şi includerea României în consorţiul UNIDATA au fost definitivate, însă negocierile privind partea economică – financiară care trebuia să includă compensarea efortului valutar al României prin exporturi în Franţa sau alte ţări dezvoltate au fost de durată (cca 1,5 ani). Acestei situaţii i s-au adăugat dificultăţile în realizarea familiei UNIDATA, în care, practic, numai firma Siemens a reuşit să realizeze o familie de calculatoare, preluând licenţe de la firma Fujtsu şi GE (în special sistemul de operare GECOS – General Electric Comprehensibil OS, unul din cele mai avansate în lume pentru sisteme de mare capacitate, în anii 70/80).

Începând cu anul 1980, după stagnarea Proiectului UNIDATA, România s-a orientat către o cooperare cu firma CDC (USA) în cadrul societăţii mixte RCD, privind asimilarea în fabricaţie a familiei de calculatoare CDC Cyber 700.

După anul 1990, cooperarea cu Franţa s-a realizat în cadrul unei asistenţe tehnice pentru realizarea obiectivelor HG nr. 490/1991, cu privire la "**Concepţia generală a informatizării societăţii româneşti",** prin care Guvernul României a decis elaborarea **Proiectului Director al Informatizării în România"** (denumit prescurtat **PDIR** în diferite documente). Comisiei naţionale de informatică (CNI) i-a revenit răspunderea elaborării acestui proiect în colaborare cu ministerele şi celelalte organe centrale, repartizate în şase grupe de utilizatori, care au definit cerinţele informatizării administraţiei publice din România. Totodată CNI a constituit un colectiv de proiectare cu specialişti din **ICI.**

Guvernul Franţei a aprobat finanţarea asistenţei metodologice şi tehnice prin firma de consultanţă şi cercetare-dezvoltare a sistemelor informatice, **SEMA Group**. Guvernul Danemarcei a aprobat finanţarea asistenţei tehnice prin firma **Data Centralen** care realizase concepţia şi implementarea sistemelor informatice integrate ale administraţiei publice daneze. Activităţile celor două grupe de consultanţi au fost complementare în timp şi conţinut, realizându-se o colaborare foarte eficientă cu specialiştii români.

Asistenţa tehnică din partea SEMA Group (1990-1991) a constat din:

- participarea experţilor francezi la grupele de lucru de analiză a situaţiei existente şi definirea concepţiei generale de informatizare a administraţiei publice din România;
- participarea la redactarea efectivă a proiectului director şi a Cărţii albe a informatizării din România;
- vizite de lucru documentare pentru cunoaşterea soluţiilor de informatizare a administraţiei publice din Franţa (domeniul finanaciar, asistenţă socială, achiziţii publice);
- furnizarea de documentaţie de specialitate (metodologii, standarde, proiecte de referinţă).

Asistenţa tehnică din partea specialiştilor Data Centralen (1991-1994) s-a desfăşurat sub aceleaşi forme, dar a pus un accent deosebit pe aspectele tehnice.

PDIR, dezvoltat succesiv în perioada 1991-1997, a urmărit trei obiective:

- facilitarea tranziţiei României către economia de piaţă;
- modernizarea şi reabilitarea aparatului de stat român; identificarea sistemelor informaţionale critice pentru modernizarea administraţiei;
- instituirea unui context favorabil pentru dezvoltarea tehnologiilor informaţionale şi de

comunicaţii în România.

Ca orientări strategice pentru administraţia publică, rezultat al colaborării, s-au promovat următoarele principii:

- principiul utilizării în comun a informaţiilor şi resurselor informatice;
- simplificarea relaţiilor între stat şi agenţii economici (conceptul de "ghişeu unic");
- realizarea cadrului juridic privind utilizarea tehnologiei informaţiilor;
- promovarea la nivel naţional a opţiunilor tehnice şi organizatorice pentru tehnologiile informaţionale şi de comunicaţii.

Cu Franţa, în 1990, ţinând seama de existenţa proiectului RENAC/RENOD, implementat în România cu trei noduri (Bucureşti, Bacău, Cluj), a început cooperarea în realizarea unei reţele de servicii informatice şi transmisii de date, prin constituirea **Societăţii mixte RTNS (Romania Telecoms Network Services),** cu participarea TRANSPAC (grupul France Telecom cu 51%) şi Romtelecom (49%), prima reţea profesională din România pentru servicii on-line, realizate prin:

- **ROMPAC,** reţeaua publică de transmisie a datelor, care folosea tehnologia comutaţiei de pachete, folosită şi în RENOD
- **Servicii de dezvoltare** şi găzduire de baze de date şi aplicaţii, care erau oferite într-o formă redusă şi prin RENAC

În acest fel, a fost utilizat grupul de specialişti (ingineri de sistem, operatori) formaţi în cadrul Proiectului RENAC/RENOD, promovat de ICI, în cooperare cu Romtelecom.

2.8.3.2. Cooperarea în cadrul CAER

În cadrul cooperarii fostelor ţări socialiste, calculatoarelor şi utilizării lor li s-a dat o atenţie deosebită, înfiinţându-se în acest sens două organisme speciale, care funcţionau în cadrul CAER (Consiliul de Ajutor Economic Reciproc), cu sediul central la Moscova:

1. Comisia Interguvernamentală pentru tehnică de calcul (MPK–VT– Mej- Pravitelsvenaia Komisia po Vâcislitelnoi Tehniki)

2. Centrul Coordonator (Koordinaţionâi Ţentr)

3. Comisia interguvernamentală (MPK-VT) În cadrul MPK – VT a fost adoptată o strategie comună a ţărilor participante, pentru realizarea şi utilizarea calculatoarelor electronice din generaţia a 3-a, denumită la noi SUMEC (Seria Unică a Maşinilor Electronice de Calcul). În cadrul SUMEC au fost adoptate două direcţii, care trebuiau să urmeze dezvoltarea calculatoarelor de către cele mai avansate firme occidentale:

- Pentru calculatoare medii-mari, familia IBM System 360, care se fabrica în serie începând cu anii 1967-1968.
- Pentru minicalculatoare, familia PDP a firmei DEC (Digital Equipment Corporation), care se fabrica în serie, începând cu anii 1971-1972.

Deoarece în cadrul CAER nu exista tehnologia de realizare pentru calculatoare de generaţia a 3-a şi fiindcă România dorea să nu se lege în acest domeniu de vârf de rămânerea în urmă a ţărilor membre CAER, acestea având interdicţie din partea COCOM la importul de tehnologii avansate (în cadrul politicii NATO faţă de URSS....), s-a trecut la asimilarea licenţei CII pentru calculatoare medii-mari (Vezi Anexa 2.1, Cooperarea cu Franţa...). Pentru minicalculatoare s-a adoptat orientarea CAER, România realizând primele minicalculatoare cu tehnologii de fabricaţie avansate (Coral şi I100), pe care le asimilase din licenţele CII şi din cooperarea cu CDC.

Obiectivul MPK-BT a constat în crearea cadrului de dezvoltare în comun, pentru ţările CAER, a unor serii unitare de calculatoare electronice pe trei direcţii, care urmăreau clonarea celor mai avansate calculatoare occidentale:

- Pentru calculatoare mari: IBM 360 sub sigla ES EVM
- Pentru minicalculatoare: DEC PDP11, sub sigla ES SM EVM
- Pentru calculatoare personale: IBM PC sub sigla ES PEVM

Scopul clonării calculatoarelor "model" era de a putea utiliza programele de bază, programele utilitare şi programele aplicative ale acestora fără licenţă de utilizare. Clonarea era acceptată tacit de

proprietarii mărcilor, care aveau avantaje prin creşterea exporturilor pentru calculatoare de referinţă care intrau în dotarea dezvoltatorilor. Etapele dezvoltării seriei unitare de calculatoare au fost:

1. În prima etapă, începând cu anul 1970, s-a trecut la dezvoltarea **S**eriei **U**nitare a **M**aşinilor **E**lectronice de **C**alcul (SUMEC, sau ES EVM în limba rusă), cunoscute şi cu acronimul RIAD,destinate ţărilor participante la cooperare, dar în special URSS, în condiţiile standardizării echipamentelor, codurilor, software-ului, interfeţelor, protocoalelor etc. Compatibilitatea între ele şi cu cea a modelelor clonate, IBM 360, s-a realizat în trei etape: RIAD 1, 2, 3, cu referinţă în special la sistemele de operare DOS şi OS în diferite variante şi versiuni. S-au acceptat la început şi câteva calculatoare incompatibile ca de exemplu ES 1010 –Mitra15 (Ungaria) şi ES-1020A- Siemens 4004 (Cehoslovacia).

2. Dezvoltarea Seriei unitare a minicalculatoarelor, denumite ES-SM (Seria Unitară a Sistemelor de Minicalculatoare), începând cu anul 1975, când au intrat în producţie clone ale minicalculatoarelor DEC PDP-11/40, denumite SM-4, apoi a succesorului acestuia PDP 11/34, denumit ES SM 1420.

3. Dezvoltarea seriei unitare a calculatoarelor personale, la jumătatea anilor ’80, s-a realizat cu sistemele de operare DOS/IBM şi versiunile iniţiale ale WINDOWS.

România a participat la obiectivele MPK prin dezvoltările din cadrul minicalculatoarelor ES-SM-4, cu minicalculatoare din seria INDEPENDENT, compatibile cu DEC, PDP 11/40 şi ulterior prin livrarea de calculatoare personale şi minicalculatoare, legate în reţea locală, realizată la ICI (Proiectul CAMELEON). De asemenea, România realiza export pe valută convertibilă, pentru echipamentele realizate în cadrul Societăţii mixte Rom-Control-Data (RCD), însă cu avizul de export al partenerului american (Control Data Corporation, una dintre primele cinci companii americane şi mondiale în domeniu).

Celelalte ţări participante la cooperare, mai puţin Cuba, au profitatat de colaborarea în cadrul MPK pentru dezvoltarea industriei proprii de tehnică de calcul, încadrul unei specializări, pe unităţi centrale, pe unităţi de discuri, pe unităţi de bandă magnetică, pe imprimante, sau cititoare de cartele.

Centrul coordonator era impropriu numit astfel deoarece, prin atribuţiile sale, era de fapt secretariatul Comisiei MPK (înfiinţată în 1969 de către URSS, RDG, Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, Ungaria şi la care s-au adăugat Cuba şi România) şi a organelor sale permanente de lucru Centrul coordonator a fost conceput după modelul secretariatului CAER.

Structura MPK deservită de centru era:

- Consiliile constructorilor şefi: cu doi constructori şefi pentru ES EVM şi SM EVM din partea URSS directorii institutelor NITEVT (ES EVM) şi INEUM (SM EVM) şi constructori şefi din partea ţărilor participante la elaborarile comune
- Consiliul economic
- Consiliul utilizatorilor (apărut mai târziu, după ce a intrat în producţie prima serie de maşini ES EVM - RIAD 1)
- Consiliul pentru service (apărut şi mai târziu).

Toate consiliile enumerate mai sus aveau *Grupe de lucru temporare* sau *Grupe de lucru permanente*, pentru domeniile lor de activitate.

Bugetul pentru cooperare în cadrul MPK-VT se regăsea doar la nivelul centrulului, fiindcă dezvoltările propriu-zise se făceau cu resursele fiecărei ţări, neexistând un buget comun.Ţinta ţărilor era cea a exporturilor, cu un volum cât mai mare, în general orientat către URSS, care avea o capacitate de absorbţie imensă.

Ca organizare, Centrul era orientat pe structura MPK, având în perioada participării României următoarea componenţă:

- conducere: director, directori adjuncţi prin rotaţie;
- departament tehnic care corespundea Consiliilor constructorilor şefi ES EVM şi SM EVM;
- departament economic;
- departament ASU (software) care corespundea Consiliului de utilizare a tehnicii de calcul;
- servicii funcţionale;
- centru de calcul (calculator ES 1010/Mitra 15 -Ungaria).

Deciziile importante în cadrul Centrului erau luate de către Preşedintele MPK, care era şi vicepreşedinte al GOSPLAN (Comitetul de Stat al Planificării) al URSS. Fiecare departament, în

medie, era compus din 10-12 persoane, din care un şef de departament. Fiecare ţară avea un reprezentant în fiecare departament, exclusiv şeful, iar URSS avea 2 persoane în fiecare departament, inclusiv şeful.

Departamentul ASU (Sisteme Automatizate de Conducere), avea în aria sa de cuprindere sisteme de programe orientate pe probleme pentru calculatoarele ES EVM, programe pentru procese tehnologice (ASU TP) pentru minicalculatoare ES SM. De asemenea, tot aici se regăsea şi software-ul pentru automatizarea proiectării, denumit SAPR, destinat sistemelor CAD/CAM, reţelele de calculatoare pentru prelucrarea datelor în centrele regionale ale reţelei naţionale (OGAS), în responsabilitatea Institutului de Cibernetică din Kiev.

Lucratorii centrului aparţineau celor 8 state semnatare şi aveau statut de funcţionari internaţionali pentru o perioadă de 4 ani. România a avut 2 funcţionari începând cu 1977 în departamentele tehnic şi software –ASU, provenind de la ICI si ITC, ulterior au fost trimişi reprezentanţi numai din partea ITC.

Atribuţiile principale ale Centrului erau:

- Pregătirea materialelor pentru şedinţele MPK şi ale Consiliilor de specialişti
- Participarea la şedintele grupelor de lucru pentru asistenţă metodologică şsi asigurarea îndeplinirii hotărârilor
- Participarea la testele de omologare şi recepţie pentru calculatoare şi software

Detalii asupra elaborărilor din cadrul MPK se găsesc pe site-ul:
http://www.computer-museum.ru/histussr/es_hist.htm

2.8.3.3. Colaborarea cu UNESCO – Conferinţa SPIN

În anii 1977 – 1981, ICI a avut o serie de contribuţii la dezvoltarea relaţiilor cu UNESCO, în domeniul informaticii, în condiţiile în care în alte domenii (ştiinţă, educaţie, cultură) erau aproape inexistente în activitatea acestei organizaţii, cu participarea specialiştilor din România. Această situaţie s-a datorat, iniţial, faptului că anumite personalităţi care aveau un prestigiu recunoscut în cercurile UNESCO (Acad. N. Teodorescu, Ambasadorii Pompiliu Macovei şi N. Lipati), fiind la curent cu ceeace se realiza în România în domeniul informaticii, au folosit anumite iniţiative favorabile. Aceste iniţiative şi acţiuni în cadrul UNESCO, au fost:

- Crearea unei reţele de centre de cercetare europene, cu o infrastructură informatică bazată pe o reţea de calculatoare, reţea ce avea să anticipeze cerinţa pentru viitoarea infrastructură Internet în Europa (ENS-European Network in Science).
- Pregătirea unei Conferinţe internaţionale privind **S**trategiile şi **P**oliticile în **IN**formatică (**SPIN**), pe linie ONU-**UNESCO**, cu contribuţia unei organizaţii nonguvernamentale, **IBI** (International Bureau of Informatics).

În România, prin ICI, s-a participat la mai multe reuniuni UNESCO şi s-au organizat două manifestări internaţionale, cu finanţarea UNESCO, la Bucureşti şi Braşov, privind definirea cerinţelor pentru realizarea reţelei de centre de cercetare, care să folosească o infrastructură informaţională de tip reţea de calculatoare de arie largă, care să se conecteze la alte reţele externe (EIN - European Informatics Network, experimentală, EURONET, planificată, Cyclades, ARPANET etc)**:**

- Working Group on Informatics and Applied Mathematics **(**Brasov, Romania, 16-19 July 1974)
- Groupe de travail sur l’étude de faisabilité d’un reseau d’ordinateurs dans le cadre de la cooperation regionale europeenne (Bucharest, 14-16 Novembre 1977).

Responsabilitatea organizării, din partea ICI, a revenit Direcţiei de cercetare (Marius Guran) şi Laboratorului dezvoltare-utilizare echipamente (DUEC), care avea ca principal obiectiv de cercetare interconectarea echipamentelor de calcul şi reţelele de calculatoare. Cu aceaste ocazii, invitaţii străini şi reprezentanţii UNESCO au apreciat preocupările româneşti, invitându-ne să participăm la pregătirea Conferinţei SPIN, în cadrul unui **grup de experţi în informatică** (**AGI-**Advisory Group in Informatics), fapt care s-a realizat cu mari dificultăţi, privind acordarea vizelor pentru a participa la reuniunile care se ţineau la sediul UNESCO din Paris.

Obiectivele Conferinţei SPIN erau:

1. Prezentarea experienţei acumulate în diferite ţări privind strategiile şi politicile în informatică, în particular dedicate dezvoltării capacităţilor endogene şi utilizării optimale a resurselor
2. Definirea căilor şi mijloacelor prin care informatica poate contribui la dezvoltarea economică, socială şi culturală, ţinând seama de resursele ţărilor în curs de dezvoltare
3. Definirea condiţiilor prealabile necesare elaborării strategiilor şi politicilor la nivel naţional
4. Stabilirea unui program de acţiuni în favoarea cooperării şi intrajutorării internaţionale în domeniul informaticii:

Participarea la Coferinţa SPIN (29 august – 6 septembrie 1978, Torremolinos, Spania), din păcate cu o delegaţie foarte restransă (M. Guran din partea ICI şi Consilierul cultural de la Ambasada din Madrid), a permis stabilirea unor contacte si cunoaşterea unor personalităţi care s-au arătat interesate de experienţa României, expusă în cadrul pregătirii şi dezbaterilor conferinţei. Cu această ocazie au fost stabilite contacte de cunoaştere reciprocă cu personalităţi marcante din cadrul UNESCO şi IBI:

- Amadou-Mahtar M'Bow, Director general UNESCO
- Fermin Bernasconi, Director al IBI
- G. Passman si Federico Mayor, Directori generali adjuncti ai UNESCO
- Augusto Forti şi Jose Jaz, şefi de birou la UNESCO, Paris

Ca urmare a interesului arătat pentru realizările României, participarea la manifestările prezentate a avut urmări favorabile pentru cooperarea ţării noastre şi a ICI cu UNESCO:

- Vizita Directorului general Amadou-Mahtar M'Bow în România pentru a cunoaşte în special organizarea învăţământului pre-universitar de informatică şi a cercetărilor în domeniul sistemelor de teleinformatică pentru învăţământ, cu vizitarea ICI şi a două licee de informatică.
- Incheierea unui contract privind realizarea Studiului asupra introducerii informaticii în învăţământul preuniversitar.
- Incheierea unui contract privind realizarea proiectului "Dimensionarea dotării cu tehnică de calcul la nivel naţional pentru cerinţele privind cercetarea, educaţia, cultura".
- Solicitarea unui consultant în informatică, pe bază contractuală (dr.ing. Marius Guran), pentru realizarea unui studiu de implementare a informaticii într-o ţară africană în curs de dezvoltare, împreună cu doi consultanţi străini (Franţa şi UK), pe timp de o lună, la sediul UNESCO şi în ţara beneficiară a asistenţei (Gabon).

Din pacate, banii obţinuţi de ICI, din partea UNESCO, prin cele trei contracte, au ajuns la BRCE, care a convertit valuta în lei (la un curs derizoriu, practicat in acel timp), din care nu s-a reuşit să se achiziţioneze echipamentele de calcul moderne pentru liceele de informatică, aşa cum se preconiza. Banii s-au dat pentru importuri Vest destinate fabricaţiei, la ICE Felix, care a evaluat echipamentele la cursul comercial, reducând şi mai mult valoarea obţinută iniţial, în valută, de la UNESCO.

2.8.3.4. Cooperarea cu firma Control Data Corporation – Proiectele CYBERNET ŞI PLATO –

La începutul anilor 80, după experienţa acumulată în iplementarea unor aplicaţii şi sisteme informatice pe baza calculatoarelor din familia Felix, s-a simţit nevoia unor dotări cu echipamente de calcul de o generaţie superioară (denumită 3,5 - 4), cu caracteristici care să facă faţă unor cerinţe strict necesare care veneau din domenii de bază ale dezvoltării economiei:

- Cercetare – proiectare şi educaţie, pentru sisteme CAD şi de instruire asistată de calculator.
- Conducerea producţiei şi proceselor, prin sisteme integrate CAD/CAM/CIM.
- Gestiunea unor mari combinate, cantrale industriale (corporate enterprises) sau domenii, pe baza sistemelor de tip reţea.

Deoarece cooperarea cu Franţa şi în Europa nu avea o perspectivă certă (reorganizările firmei CII : CII-Bull, Honeywell-Bull, proiectul UNIDATA al marilor firme de calculatoare europene: CII, ICL, Siemens, Olivetti), s-a căutat o extindere a cooperării cu firma Control Data Corporation (CDC) din USA, prin extinderea profilului **societăţii mixte .**

Rom Control Data (RCD) la asimilarea de sisteme de calcul de mare performanţă din familia CYBER, seria 700 şi a unor pachete de programare aplicative în domeniul CAD/CAM (produsul AD 2000) sau în educaţie/instruire asistată de calculator (Sistemul PLATO).

Pe baza cerinţelor ICI privind noua orientare, s-au făcut propuneri de dezvoltare a RCD, prin asamblarea de sisteme, care să acopere cerinţele utilizatorilor privind sisteme din seria CYBER (modelul CYBER 720):

- 15 sisteme pentru cercetare – proiectare – educaţie;
- 20 sisteme pentru gestiunea marilor întreprinderi şi centrale, centre teritoriale de calcul cu cerinţe de SGBD performante;
- 5 sisteme pentru aplicaţii şi sisteme complexe cu distribuţie geografică mare şi prelucrarea datelor în timp real, conversaţionale (Dispecerul energetic naţional, Căile Ferate Române, TAROM, Turism etc.).

În prima parte a anului 1981, s-a făcut fundamentarea tehnico – economică a extinderii RCD, cu aprobări pe toată ierarhia presupusă de sistem (Centrală, Minister, Ministerul comerţului exterior, Partid), iar în ultima parte a anului s-a constituit o delegaţie tehnică (Dr. ing. Marius Guran – dir. general adj. – ICI, ing. V. Megheşanu, ing. C. Mashek – şefi de laborator – ITC şi N. Iancu – Manager – RCD), care s-a deplasat în USA, la sediul central CDC şi Mineapolis, pentru evaluarea aspectelor tehnice – tehnologice privind transferul fabricaţiei pentru unităţi centrale CYBER 720, a unor periferice performante (în special pachete cu 21 discuri de mare capacitate) şi construirea unui Centru CYBERNET pentru servicii CAD/CAM (cu AD 2000) şi de instruire asistată (cu PLATO). Delegaţia a fost primită şi de Robert D. Schmidt, vicepreşedinte executiv al CDC.

Detalii privind cooperarea cu CDC şi cerinţele exprimate prin ICI de extindere a RCD se află în materialele:

1. Caracteristici de bază pentru un sistem de calcul de generaţia 3,5 – 4, prezentate de ICI către CIETC începând cu 1976.
2. Propuneri privind dezvoltarea RCD (Aprilie 1981).
3. Agenda vizitei delegaţiei române la CDC (Decembrie 1981).
4. Prospect cu produse reprezentative CDC (Electronics, May, 1980).

În cursul anului 1982, s-au făcut pregătiri de începere a extinderii RCD, însă condiţiile economico – financiare vitrege (hotărârea de lichidare a datoriei externe faţă de FMI şi BM), nu au constituit mediul necesar realizării acestui proiect.Proiectul ar fi permis dezvoltarea exportului de sisteme CYBER 720 în URSS şi lumea a treia (în special ţări cu resurse de petrol şi gaze, care aveau cerinţe pentru sisteme mari, utilizate în prelucrarea datelor rezultate din prospecţiuni), precum şi a serviciilor realizate de specialişti români în toată lumea unde erau instalate sisteme CYBER.

În România urma să se realizeze, la ICI, un Centru de servicii pentru proiectare şi instruire asistate de calculator, folosind produsele AD 2000 şi PLATO, care se puteau dezvolta prin contribuţiile cercetătorilor, proiectanţilor şi cadrelor didactice sau instructorilor români, obţinând cote – parte din valorificarea lor în cadrul reţelei de instruire asistată de calculator, CYBERNET, care avea o întindere globală, cu centre în toate regiunile reprezentative din USA, Europa, Asia, America Latină, Africa şi Australia.Pentru documentare, vezi anexele din [34].

2.8.3.5. Cooperarea cu firma DIGITAL (DEC- Digital Equipment Corporation) în domeniul minicalculatoarelor

La începutul deceniului '70, imediat după asimilarea licenţei pentru un calculator universal de capacitate medie, IRIS 50/Felix C256, a început dezvoltarea lui în cadrul ITC, ICI şi a ICE (Întreprinderii de Calculatoare Electronice) Felix pe mai multe direcţii:

- Trecerea la tehnologia de CI pentru memoria centrală, de la tehnologia pe ferite, asimilată la Fabrica de memorii Timişoara, simultan cu creşterea capacităţii de memorare de la 256 Kb la 512 Kb şi 1024 Kb
- Dezvoltarea unităţii centrale pentru performanţe superioare, cu noul tip de memorie şi cu unitate de control microprogramată

- Cercetarea asigurării compatibilităţii familiei Felix C 256 cu familia de calculatoare Riad/SUMEC, compatibilă IBM, prin realizarea unui emulator integrat, pentru asigurarea utilizării programelor aplicative realizate în proporţie de 80% pe piaţa mondială pentru familia IBM System/360, prin cooperarea ITC, ICI şi ICE Felix.

Când s-a pus problema dezvoltării unui minicalculator românesc, au existat două opţiuni:

1. Realizarea unui calculator de capacitate mică, pe baza tehnologiei obţinute prin licenţă pentru calculatorul Felix C 256, în cadrul ITC şi al ICE Felix, fapt care a dus la realizarea calculatorului Felix C32, cu 32 Kb capacitatea memoriei centrale, dezvoltat apoi şi pentru aplicaţii de conducere a proceselor tehnologice (Felix C 32P) şi aplicaţii militare în conducerea operativă a trupelor, pe o platformă mobilă (Felix C64M), în coordonarea lui Emil Tudor, Gabriel Martin etc.

2. Realizarea unui minicalculator cu o structură diferită de cea a calculatoarelor medii – mari, de tip „mini-frame", pe baza unor realizări existente atunci. În acest fel s-a ajuns la antrenarea colectivului condus de asist. ing. Dan Tonceanu, de la Fac. Electronică şi Tc., care realizase un model de minicalculator într-o concepţie originală, în curs de brevetare şi omologare ca prototip în cadrul Institutului Politehnic Bucureşti. În aceste condiţii, ICI şi prin prof. M. Drăgănescu, a luat iniţiativa, solicitând acordul colectivului condus de Dan Tonceanu (cu Gh. Ştefan, Sanda Dumitrescu, Adrian Mihalache, Lucia Miclea), de a accepta orientarea pentru realizarea unei familii de minicalculatoare compatibile cu familia PDP 11 a firmei Digital/DEC (Digital Equipment Corporation) din USA, care domina piaţa mondială de minicalculatoare cu cca 40% din piaţă, urmată de HP cu cca 12%.

În cadrul ICI s-au purtat discuţii aprinse cu Dan Tonceanu, doctorand al prof. M. Drăgănescu şi în prezenţa lui Marius Guran, care reprezenta colectivul DUEC (Dezvoltare – utilizare – echipamente) din ICI, responsabil cu elaborarea specificaţiilor pentru noile tipuri de echipamente de calcul ce urmau să intre în dotarea economiei (prin fabricaţie proprie sau prin import). Până la urmă, s-a acceptat realizarea unui minicalculator, compatibil cu PDP 11/34 al firmei Digital, în cadrul ICE Felix, care s-a implicat în fabricaţia lui, denumindu-l **Coral**, cu intenţia de a se dezvolta uşor la o familie de minicalculatoare, similară celei realizate de firma Digital. O parte din colectivul D. Tonceanu a fost transferat de la IPB la ICE Felix, adăugându-li-se Bogdan Cocora, D. Tatomir şi Traian Mihu, care au asigurat fabricaţia primului minicalculator, Coral 4001 (similar ca performanţă cu PDP 11/34), dezvoltat apoi cu alte modele (4004, 4011şi 5000, similar cu Vax 11/793).

În 1976 s-a achiziţionat din Anglia un minicalculator PDP 11/34 de la firma DEC/Digital (coordonator Cergan Petre, din cadrul CCAB-ITC), cu documentaţia care a permis începerea proiectării de minicalculatoare, activitate preluată şi pentru realizarea minicalculatorului Independent 100, în coordonarea lui Roşu Mihai, din ITC, la CCAB urmărindu-se realizarea de minicalculatoare pentru armată.În cadrul unui colectiv format din Mihai Roşu, N. Manea, Gh. Olteanu, N. Stoica, C. Tutoveanu, s-a realizat minicalculatorul Independent 100 (I 100) denumit astfel în cinstea aniversării Centenarului independenţei de stat a României, în 1977. Modelul I 100 a fost asimilat la ICE Felix cu o tehnologie adoptată în cadrul SUMEC pentru minicalculatoare (SUMEC-SMC), omologat internaţional în cadrul

Problema fabricaţiei celor două familii de minicalculatoare, Coral şi I 100, a impus purtarea unor convorbiri şi tratative cu firma DEC care să permită valorificarea minicalculatoarelor fabricate, la intern şi export, deci oficializarea producţiei de minicalculatoare compatibile DEC (eventual ca „sursă secundară"), evitându-se încălcarea unor bariere protecţioniste (patente, drepturi de autor) ale firmei DEC.

În acest context, este interesant de văzut conţinutul scrisorilor schimbate între Helmuth Coqui, General Manager al firmei Digital pentru Europa cu M. Drăgănescu (Director general ICI) şi F. Tănase (Director ICE Felix), în 1979 [Anexa 2.3]. În final, fabricaţia de minicalculatoare compatibile DEC în România s-a realizat, atât pentru nevoile interne, cât şi la export (inclusiv în ţările din afara CAER).

În 1990, în luna februarie, firma Digital, a făcut propunerea de a folosi plăcile de bază PDP 11 sau Vax, ca importuri, pentru continuarea producţiei de minicalculatoare compatibile DEC în România. Cum acest lucru nu s-a înfăptuit, iar producţia de calculatoare scăzând vertiginos, până aproape de dispariţie, înţelegerea tacită cu firma Digital, care a durat peste un deceniu, a încetat după 1990, beneficiarii români preferând să importe echipamente originale Digital, fabricate în UK sau Irlanda, fără restricţiile impuse în trecut importurilor de acest tip (reglementarea COCOM se anulase). Pentru

documentare, vezi anexele din [34].

În concluzie, privind dezvoltarea domeniului ICT **în perioada 1967-1990**, se poate spune că în România **s-a creat o bază pentru capabilităţile tehnologice ce corespund celor şapte niveluri ale dezvoltării**, începând cu capabilităţile operaţionale non-productive şi terminând cu capabilităţile de reproiectare (reengineering, revers-engineering) sau de inovare, pentru tot domeniul ICT. Capabilităţile de reproiectare, proiectare şi inovare erau concentrate însă în câteva unităţi de cercetare-dezvoltare sau în colective de cercetare din învăţământul superior, de unde erau transferate prin sistemul de instruire intensivă sau educaţie, în condiţiile restrictive specifice sistemului:

- izolaţionismul politic, mai ales din anii '80;
- fonduri insuficiente pentru cercetare-dezvoltare, mai ales in valută convertibilă;
- absenţa unei industrii-suport competitive autohtone, mai ales pentru sisteme de calcul evoluate şi alte produse, supuse embargoului comercial;
- o piaţă internă planificată, care nu funcţiona pe baze competitive şi pe bază de cerere-ofertă;
- embargoul ţărilor dezvoltate şi controlul exportului acestora prin COCOM, pentru orice produs de înaltă tehnologie livrat fostelor ţări socialiste.

Plecând de la această situaţie, în 1990 a început o nouă etapă în dezvoltarea domeniului ICT, în condiţiile economiei de piaţă şi a cerinţelor de integrare în Uniunea Europeană, cu cea mai competitivă piaţă internă din lume, supusă presiunii şi competiţiei fenomenului de globalizare.

2.8.3.6. Evoluţia domeniului ICT după 1990

Această perioadă a fost marcată de relizarea tranziţiei de la economia planificată la economia de piaţă, asociată cu îndeplinirea condiţiilor de aderare la Uniunea Europeană, simultan cu parcurgerea etapei de tranziţie, cca zece ani, urmaţi de o creştere economică continuă, până la integrare (2007) şi după integrare, cca doi ani de creştere susţinută, cu un declin al ultimilor doi ani.

8.2.3.7. Politici şi strategii de tranziţie. Integrarea în UE

În 1990 a fost infiinţată Comisia Naţională de Informatică (CNI), ca instituţie guvernamentală responsabilă cu coordonarea domeniului IT la nivel naţional, preluând rolul avut de ICI până în 1986 (şi parţial, până în 1990, în formula organizatorică ITCI, care se afla în subordinea unei centrale industriale-CIETC). În asigurarea coordonării domeniului, a strategiei şi politicilor, CNI a colaborat cu:

1. MCT (Ministerul Cercetării şi Tehnologiei) în elaborarea programelor naţionale de cercetare-dezvoltare in IT
2. MC (Ministerul Comunicaţiilor) în realizarea reţelei publice de calculatoare şi a conectării la reţelele internaţionale de calculatoare

Începând cu 1990, s-a produs o schimbare profundă a politicii în domeniul IT prin măsurile de liberalizare, descentralizare şi prin crearea de societăţi comerciale care aveau autonomie şi un minimum de intervenţie din partea statului. CNI a coordonat (prin ICI) colaborări bilaterale, cu asistenţă tehnică din partea UE, pentru realizarea obiectivelor HG nr.490/1991, cu privire la "**Concepţia generală a informatizării societăţii românesti",** prin care Guvernul României a decis elaborarea **Proiectului Director al Informatizării în România"** (denumit **PDIR** în diferite documente):

- Cu **SEMA Group**, o firmă franceză de consultanţă şi CDI, privind domeniul informaticii
- Cu **Data Centralen,** o firmă daneză de consultanţă, privind concepţia şi implementarea sistemelor informatice pentru administraţia publică .

Colaborarea s-a concretizat în elaborarea proiectului **PDIR,** în cadrul strategiei naţionale de pregătire a aderării României la UE, realizată în iunie 1995 şi aprobată prin consens politic de către toate partidele

parlamentare, prin „Declaraţia de la Snagov”.

Schimbări fundamentale s-au produs în domenii esenţiale ale economiei, prin asimilarea conceptelor economiei de piaţă pentru IT:

- In comerţ, s-au redus taxele la import pentru echipamente şi software, permiţând accesul utilizatorilor la tehnologie avansată (fără restricţiile impuse în trecut de COCOM), însă reducând până la dispariţie producţia internă şi exportul autohton.
- Controlul statului şi investiţiile centralizate s-au redus, până la dispariţie, facilitându-se investiţiile străine şi creindu-se facilităţi speciale pentru profesioniştii din domeniul IT (reducerea impozitelor pe salarii, din 1996).
- Transferul de proprietate de la stat către societaţile comerciale nou infiinţate prin diferite metode de privatizare (fostele CTCE-uri, CCE departamentale, Departamente din ICI, ITC etc).
- Dreptul de proprietate/autor asupra software-ului, prin elaborarea unei legi şi înfiinţarea unei instituţii speciale pentru controlul implementării, pentru reducerea pirateriei în domeniu (in 1996).

CNI a trecut prin faza de agenţie guvernamentală, contopindu-se apoi cu Ministerul Comunicaţiilor şi Tehnologiei Informaţiei (**MCTI**). Pentru domeniul ICT s-au elaborat o serie de materiale, menite să orienteze şi să consolideze dezvoltarea lui, la iniţiativa şi în coordonarea Preşedinţiei şi Guvernului. Din aceste materiale şi din iniţiative pe linia Academiei Române, s-au pus **bazele definirii şi realizării unei strategii privind societatea informaţională ca societate bazată pe cunoaştere.**

Pentru activitatea de cercetare–dezvoltare în IT s-a realizat o finanţare minimă de la buget, de supravieţuire, care a permis menţinerea unor instituţii din trecut, prezentate în Cap. 2 şi Cap. 3, care se referă la fabricaţie şi utilizarea ICT.

În acţiunea de aderare la UE, s-au obţinut fonduri PHARE, în principal pentru valorificarea rezultatelor şi pentru participarea în echipe mixte de cercetare, cu parteneri din UE. În acest domeniu s-a promovat un program special de cercetare-dezvoltare, INFOSOC, în coordonarea unui consorţiu universitar-academic, destinat promovării societăţii informaţionale, precum şi cercetări specifice domeniului ICT, ORIZONT 2000, care au permis realizarea unei strategii în coordonarea MCTI. Ca infrastructură pentru cercetare-dezvoltare s-a realizat, ca o continuare a preocupărilor în domeniul reţelelor de calculatoare (la ICI-Proiectul RENAC/RENOD), **Reţeaua Naţională pentru Cercetare (RNC),** în responsabilitatea ICI.Prin ICI, pe baza preocupărilor trecute, s-a făcut acreditarea internaţională pentru gestionarea domeniului de utilizare **.ro**, realizând şi primele conexiuni Internet în România, în 1991/1992, în cadrul unei cooperări cu organizaţii similare din UE (EARN-European Academic Research Network, în cadrul proiectului **RO-EARN**). În domeniul cercetării-dezvoltării şi inovării, înainte şi după aderarea la UE, s-a trecut la reformarea sistemului, care în prezent corespunde cerinţelor de integrare în Aria Comună a Cercetării Europene (**ERA – European Research Area)**.

În domeniul resursei umane dedicate domeniului IT, s-a continuat pregătirea în cadrul învăţământului preuniversitar şi universitar, precum şi prin programe intensive de scurtă durată, prin instituţiile prezentate, folosind însă adaptările necesare unor dotări orientate mai ales pe utilizarea calculatoarelor personale, serverelor si teleprelucrării extinse, bazată pe echipamente de import. A fost realizată **reţeaua naţională dedicată sistemului educaţional (RoEduNet), interconectată cu RNC** şi cu reţeaua europeană de mare viteză GEANT, în coordonarea MEI, în condiţiile realizării unui program special de dotare a tuturor liceelor din ţară cu reţele locale, având cel puţin 24 staţii de lucru, un server şi facilităţi de conectare la RoEduNet.

A fost creat un sistem informatic al sistemului educaţional, folosit pentru realizarea şi difuzarea de conţinut şi pentru managementul unor activităţi la nivel naţional (admitere, bacalaureat etc). Învăţământul intensiv de scurtă durată, postliceal şi postuniversitar, s-a dezvoltat prin iniţiativă privată, prin societăţi dedicate, cu avizul de certificare din partea MEI şi al firmelor ale căror produse făceau obiectul pregătirii (vezi prezentarea CPI, CTCE-uri etc). În domeniul educaţiei s-a trecut la sistemul Bologna, acceptat şi recomandat de UE, care reformează vechiul sistem, atât preuniversitar cât şi universitar, marcând şi introducerea pregătirii continue pe tot parcursul vieţii (LLL – Long Life Learning), printr-o nouă lege.

În domeniul telecomunicaţiilor, s-a trecut foarte repede, începând din **1990,** la **modernizarea** Companiei naţionale **Romtelecom,** prin **importante investiţii în fibră optică şi în sisteme moderne**

de comutaţie, inclusiv prin constituirea unor societăţi de producţie pentru centrale telefonice electronice de mare capacitate (Alcatel, Siemens) şi de capacitate mică pentru diferite organizaţii, cu zeci şi sute de abonaţi. S-a constituit, în 1993, prima societate mixtă pentru servicii profesionale, RTNS (Romanian Telecom Network Services, între Romtelecom şi France Telecom – TTRANSPAC). În 1966 se face **privatizarea parţială a Romtelecom** şi se trece la **realizarea** primelor două sisteme de comunicaţii fără fir, pe baza unor investiţii străine directe, actualele **Vodafone** şi **Orange,** precum şi la crearea cadrului legal, specific economiei de piaţă concurenţiale pentru domeniul comunicaţiilor.

- **În dezvoltarea societăţii informaţionale statul şi-a îndeplinit un triplu rol:**
- **Cel de catalizator /stimulator** pentru mediul de afaceri care trebuie conştientizat, ca şi cetăţenii, de importanţă şi oportunităţile oferite de valorificarea tehnologiilor informaţionale şi de comunicaţii
- **Cel de reglementare**, prin realizarea de reforme legislative şi instituţionale, prin asigurarea respectării normelor legale stabilite şi dezvoltarea economică-socială
- **Cel de actor major pe piaţă**, prin investiţii de modernizare, inclusiv a propriilor activităţi şi de imbunătăţire a relaţiilor cu cetăţenii şi mediul privat, asigurând servicii publice moderne

În perioada de preaderare, România a participat activ la o serie de manifestări organizate prin UE sau ONU, între care trei au avut un impact major asupra evidenţierii capacităţii ţării noastre în domeniul ICT:

– Acţiunea **Information Day,** prin care s-a urmărit organizarea unei dezbateri pe tema **impactului noilor tehnologii informaţionale şi de comunicaţii asupra dezvoltării societăţii moderne.** Ţara noastră a fost aleasă dintre ţările CEE să organizeze la Bucureşti o participare la dezbaterea interactivă, în cadrul unui grup de tineri studenţi olimpici şi a Preşedintelui Academiei Române (Prof. V.N. Constantinescu), amplasaţi într-o locaţie amenajată şi dotată tehnic de către ICI şi INCC la Palatul Telefoanelor. Centrul acestei dezbateri a fost amplasat la Praga (Palatul Hradchany), în prezenţa Preşedintelui Vaclav Havel, printr-o conexiune cu alte capitale ale ţărilor membre ale UE, în care erau grupuri similare de tineri şi o personalitate reprezentativă a lumii academice. Cu această ocazie s-a lansat **Programul de cercetare-dezvoltare privind societatea informaţională**, ca tema prioritară a UE, în cadrul Programului Cadru 6 (FP6).

– Conferinţa internaţională **''UNCTAD-UNECE High-Level Regional Conference for Transition Economies: ICT&E-Commerce Strategies for Developement'', Palais des Nations, Geneva, 20-21 Oct. 2003.** La această conferinţă România a participat ca reprezentant al statelor SEE, prin Prof. Marius Guran, Consilier prezidenţial, cu conferinţa: ***National Policies and International Cooperation in South Eastern Europe on the Way to Information Society***.

– Organizarea Conferinţelor internaţionale anuale **Information and Communication Technology in Public Administration (ICTPA):** 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002. Fiecare conferinţă era asociată şi cu alte evenimente, cum a fost **BINARY Software Exibition and Contest.**

– Organizarea, la Bucureşti, de către Guvernul României, cu suportul Uniunii Internaţionale de Telecomunicaţii şi al Comisiei Economice pentru Europa a ONU, a **Conferinţei Regionale Ministeriale Pan-Europene**, pregătitoare a **Summitului Mondial pentru Societatea Informaţională,** găzduită de Palatul Parlamentului la 7-9 noiembrie 2002. La conferinţa au participat 1500 delegaţi, reprezentând 57 guverne, organizaţii internaţionale, reprezentanţi ai unor firme importante din domeniul ICT, ai unor organizaţii reprezentând societatea civilă şi mass-media.

Conferinţa s-a încheiat cu adoptarea **Declaraţiei de la Bucureşti,** în care s-au definit principiile de bază ale politicilor ***Societăţii Informaţionale,*** pentru regiunea europeană, prezentată ca document al **Summitului Mondial pentru Societatea Informaţională (World Summit on the Information Society - WSIS),** care s-a desfăşurat la Geneva, în decembrie 2003, în organizarea Uniunii Internaţionale pentru Telecomunicaţii şi sub patronajul Secretarului General al ONU, Koffi ANNAN, având ca **principal obiectiv reducerea decalajului (Digital Divide) în utilizarea noilor tehnologii specifice *Societăţii Informaţionale* şi întărirea cooperării internaţionale,** astfel ca beneficiile noii societăţi să fie accesibile tuturor ţărilor lumii. Participarea la acest Summit a prilejuit reprezentarea României la nivelul cel mai înalt (Preşedintele Ion Iliescu) şi prezentarea unei alocuţiuni cu ocazia deschiderii plenare, precum şi participarea la secţiuni de lucru, cu dezbateri pe diferite teme. În acest

context au fost susţinute următoarele **teze mai semnificative privind *Societatea Informaţională,*** reprezentând **poziţia României:**

- În societatea informaţională nu este posibilă abordarea problemelor dezvoltării şi ale creşterii economice utilizând termenii şi instrumentele specifice societăţii industriale. Capitalul social, resursele umane, inepuizabile din punct de vedere intelectual, pe care le avem la dispoziţie, vor avea un rol determinant. Această evoluţie schimbă priorităţile politicilor publice în domeniul educaţiei şi al utilizării forţei de muncă, crescând importanţa parteneriatelor public-private. În România dăm o importanţă majoră dotării tuturor şcolilor cu calculatoare şi industriei de software, pe care o considerăm un motor al susţinerii creşterii economice.
- Globalizarea, prin promovarea s*ocietăţii informaţionale pentru toţi,* nu înseamnă diminuarea diversităţii şi vigorii culturilor locale, ci din contra, susţinerea dezvoltării lor prin *noile tehnologii*, care se impune a fi centrate pe interesul cetăţenilor (*people-centred*), printr-un cadru de reglementări şi prin mecanisme instituţionale funcţionale la nivel global, capabile să asigure îmbinarea eficienţei economice cu justiţia socială şi egalitatea de şanse.
- Epoca în care trăim nu este numai aceea a accesului facil la informaţie şi cunoaştere, dar şi a căutării permanente a unui echilibru între imperativele economice şi nevoile societăţii. Acest lucru se poate realiza prin eforturile noastre comune ghidate de *cuvinte cheie* precum: *affordability, universal access, transparency, sustainability and connectivity.*
- WSIS reprezintă o continuitate logică a eforturilor ONU şi a ţărilor membre de a identifica mijloacele cele mai bune pentru a reduce decalajele în dezvoltare, polarizarea socială, prapastia care separă pe bogaţi de săraci, la care se adaugă acum ceeace se numeşte "digital divide", care poate accentua procesele de pauperizare dacă nu se iau măsuri de contacarare a evoluţiei în sens negativ. În acest sens, *Societatea Informaţională* trebuie să ofere mijloacele şi instrumentele unei dezvoltări durabile la nivel global, facilitând o bună guvernare cu scopul fundamental de a reduce marile decalaje economice şi sociale existente în lumea de azi.

In mai 2003, a fost lansat un proiect de importanţă naţională majoră (Sala Unirii, Palatul Cotroceni), care să definească cerinţele de dezvoltare pe termen mediu-lung ale ţării noastre, intitulat **Strategia dezvoltării durabile a României – ORIZONT 2025,** în care s-a introdus un **capitol special privind *Societatea Informaţională,*** cu următoarea structură:

- **Implementarea societăţii informaţionale în România şi Uniunea Europeană**
  – Aspecte generale privind Societatea Informaţională
  – Iniţiativele Uniunii Europene privind dezvoltarea Societăţii Informaţionale
- **Societatea Informaţională în România**.Viziunea generală
  – Dezvoltarea infrastructurii informaţionale şi de comunicaţii
  – Proiecte, aplicaţii şi sisteme informatice
  – Programele naţionale de Cercetare Dezvoltare (CD) şi Inovare în sprijinul dezvoltării Societăţii Informaţionale în România
  – Concluzii privind starea Societăţii Informaţionale în România (pe baza analizei SWOT)
- **Domeniul tehnologiei informaţiei şi comunicaţiilor, ca ramură economică în România**
  – Firmele şi producţia din domeniul Tehnologiei Informaţiei şi Comunicaţiilor
  – Piaţa în domeniul Tehnologiei Informaţiei şi a Comunicaţiilor
  – Estimarea evoluţiei pieţei Tehnologiei Informaţiei şi Comunicaţiilor din România
  – Capitalul uman în domeniul TIC
- **Orientări şi opţiuni strategice în dezvoltarea tehnologiei informaţiei şi de comunicaţii în România**
  – Obiective globale şi priorităţi
  – Opţiuni strategice pentru dezvoltarea domeniului Tehnologiei Informaţiei şi Comunicaţiilor
  – Opţiuni în domeniul hardware
  – Opţiuni în domeniul software
  – Scenarii privind dezvoltarea domeniului Tehnologiei Informaţiei şi Comunicaţiilor
- **Cadrul legislativ**
  – Legi , Hotărâri de Guvern, Acte normative elaborate şi necesare

- **Obiective prioritare şi direcţii de acţiune**
- – Consolidarea infrastructurii informaţionale şi a industriei
- – Asigurarea accesului pe scară largă la serviciile Internet
- – Educarea şi pregătirea resurselor umane pentru Societatea Informaţională
- – Stimularea realizării şi utilizării serviciilor specifice Societăţii Informaţionale
- – Securizarea reţelelor, antifrauda în cadrul TIC şi promovarea cartelelor inteligente informaţionale se prezintă în în cadrul "Strategiei româneşti de integrare europeană".

2.8.3.8. Sistemul Informatic al Preşedinţiei României (1996)

Sistemul Informatic al Preşedinţiei României (SIPR) s-a realizat pe parcursul a trei ani, până în 1996, având ca obiectiv principal modernizarea muncii în cadrul Preşedinţiei şi a schimbului de informaţii cu instituţiile centrale ale Statului, în special Parlamentul şi Guvernul, precum şi cu organizaţii internaţionale de interes pentru relaţiile externe ale României. Prin acest proiect s-a început o colaborare între responsabilii celor trei instituţii pentru realizarea sistemelor informatice, în cadrul unei sincronizări a definirii lor şi a realizării infrastructurii necesare. SIPR a fost iniţiat şi realizat de către Departamentul pentru ştiinţă, învăţământ şi cultură, prin Colectivul de informatică care a fost iniţiat, creat şi dezvoltat în cadrul acestui epartament, în coordonarea prof. dr. ing. Marius Guran, consilier prezidenţial, care avea responsabilitatea proiectului.

Proiectul a fost predat ca documentaţie şi infrastructură, în decembrie 1996, d-nei Zoe Petre, cu ocazia transferului de putere, în prezenţa preşedinţilor I. Iliescu şi E. Constantinescu, la Palatul Cotroceni.

■ Obiectivele generale ale sistemului informatic au fost definite în cadrul Proiectului Director al Preşedinţiei României, după ce s-a realizat o analiză a funcţiilor şi cerinţelor diferitelor compartimente, odată cu definitivarea şi stabilizarea atribuţiilor acestora şi pe baza unei documentări a modului în care erau organizate şi alte instituţii similare din ţări cu experienţă democratică. Aceste obiective erau:

1. Automatizarea lucrărilor de birotică: procesarea textelor, agenda electronică zilnică şi pe diferite perioade, cu semnalarea evenimentelor preventiv, arhivarea, clasificarea şi regăsirea documentelor fişate, asigurarea comunicaţiei prin documente de tip fax şi evidenţă sau semnalarea lor.

2. Constituirea şi operarea bazelor de date care se realizau pe baza analizelor şi sintezelor elaborate în cadrul compartimentelor, care puteau fi accesate prin parole de către alte compartimente conform atribuţiilor.

3. Asigurarea suportului de conlucrare între compartimente, cu transferul de documente şi înregistrarea circuitului fiecărui tip de document.

4. Culegerea şi transmiterea datelor şi informaţiilor, ca intrări/ieşiri, în raport cu alte instituţii, baze de date etc.

5. Asistarea procesului decizional, prin instrumente de modelare şi simulare a proceselor şi fenomenelor sociale, economice sau de altă natură.

■ Aplicaţiile specifice Preşedinţiei:

1. Aplicaţiile comune tuturor compartimentelor din structură privind:
– activităţile de secretariat;
– activităţile de arhivare şi clasificare, de urmărire a fluxului documentelor;
– activităţi specifice utilizării internetului.

2. Aplicaţii specifice diferitelor compartimente:
– Cancelarie şi purtător de cuvânt;
– politică externă;
– politică internă;
– ştiinţă, învăţământ, cultură, culte;
– apărare, siguranţă naţională, ordine publică, CSAT;
– strategie economică şi reformă;
– mass-media şi documentare-bibliotecă;
– legislaţie, juridic;

– financiar, tehnic-administrativ şi personal.
■ Infrastructura sistemului informatic definită prin:
1. Reţeaua locală de calculatoare, care a presupus definirea şi dimensionarea traseelor cablurilor necesare interconectării, respectând condiţiile de protecţie a fluxurilor informaţionale şi a arhitecturii interioare a Palatului Cotroceni.
2. Conectare cu mediul extern, prin Internet şi prin canale de comunicaţii rezervate, cu instituţii de interes naţional, conform atribuţiilor Preşedintelui.
3. Echipamente de calcul reprezentate de: servere, staţii de lucru, terminale, calculatoare personale desk-top, calculatoare personale portabile, echipamente periferice şi de comunicaţii.
4. Programe de bază, utilitare şi de aplicaţii standard, sau specifice: sisteme de operare, sisteme de gestiune a bazelor de date, sisteme de birotică, software de gestiune pentru reţea, software realizat pentru adaptarea celui standard sau pentru aplicaţiile specifice prezentate anterior. În condiţiile realizării sistemului informatic al Preşedinţiei, se urmărea începerea valorificării, prin experimentare şi implementare, pe baza unor contracte de asistenţă tehnică, a temelor de cercetare privind integrarea fluxurilor informaţionale privind Parlamentul, Guvernul, Preşedinţia, precum şi alte instituţii centrale.

2.8.3.9. Proiectul ROGRID – strategia privind dezvoltarea GRID în România (2003)

Conceptul de GRID a fost introdus la mijlocul anilor ’90 pentru a semnala posibilitatea utilizării capacităţilor de calcul distribuite geografic şi instituţional în cadrul unor sisteme virtuale, care fac posibilă utilizarea eficientă a acestor resurse, prin delocalizarea utilizatorilor acestor capacităţi. Reprezentând o tehnologie cu mare potenţial de extindere de la cooperarea ştiinţifică la o gamă largă de aplicaţii, în numeroase ţări s-au definit strategii de cercetare şi utilizare a GRID, în condiţiile evoluţiilor care se preconizează într-o societate informaţională, ca societate a cunoaşterii.
Obiectivul general al strategiei GRID pentru România îl constituie organizarea, realizarea, punerea în funcţiune şi operarea unei infrastructuri, ca suport pentru utilizarea noii tehnologii în vederea creşterii accesibilităţii, fiabilităţii, scalabilităţii, securităţii şi eficienţei utilizării capacităţilor de calcul în aplicaţii şi sisteme complexe şi în alte domenii decât cel ştiinţific. Strategia GRID a fost elaborată de Consorţiul RoGRID, constituit ca un sistem deschis, alcătuit din instituţii din mediul academic şi universitar, din cercetare fundamentală şi aplicativă, precum şi din mediul de afaceri, având şi contribuţia unui grup de specialişti din UE şi SUA.
Cuprinsul acestei strategii este:
1. Contextul elaborării strategiei
1.1. Necesitatea unei abordări strategice a domeniului
1.2. Acţiuni desfăşurate în 2002
4. Proiecte şi iniţiative privind dezvoltarea informaticii şi utilizarea calculatoarelor 191
1.3. Constituirea consorţiului RoGRID
2. Definirea strategiei
2.1. Obiectivul general
2.2. Obiective specifice
2.3. Principii
2.4. Direcţii de acţiune
2.5. Propuneri
3. Programul naţional RoGRID
3.1. Proiectul Programului naţional RoGRID
Structura programului
– Calendarul desfăşurării acţiunilor
– Resurse financiare
– Resurse estimate
– Perspective
3.2. Specificaţii de implementare a infrastructurii RoGRID

– Obiectivele implementării
– Elemente de dinamică a dezvoltării infrastructurii RoGRID
– Studiu de caz: Reţeaua Metropolitana Bucureşti

4. Concluzii
5. Bibliografie

Elaborarea strategiei a fost precedată de o intensificare a prezenţei româneşti în domeniul ICT, prin contacte internaţionale şi organizarea unor manifestări internaţionale de prestigiu la Bucureşti:

– Seminarul internaţional „Potenţialul României privind activităţile GRID şide calcul distribuit". Bucureşti, Palatul Parlamentului, aprilie 2002.

– Conferinţa internaţională „Information Society Technologies for Broadband Communications". Bucureşti, octombrie, 2002

– Conferinţa regională paneuropeană ONU: „Forumul mondial privind Societatea Informaţională". Bucureşti, Palatul Parlamentului, noiembrie, 2002.

– Realizarea unor platforme de calcul distribuit (testbeds), în instituţii de cercetare şi universităţi conectate la reţele internaţionale, de tip GRID (CERN – Geneva, FZJ – Germania, Caltech – SUA).

Consorţiul RoGRID s-a constituit, în mai 2002, pe baza unui acord, fiind format pentru început din:

– ICI Bucureşti
– Universitatea Politehnică Bucureşti
– Universitatea Bucureşti
– IFIN Horia Hulubei Bucureşti
– INCAS Bucureşti
– Institutul de cercetări nucleare Piteşti
– Compania SIVECO

Consorţiul s-a constituit ca sistem deschis pentru alte colective din instituţii de cercetare, învăţământul superior şi industria ICT. În susţinerea proiectului a fost rezentată o notă de fundamentare la MEC, cu trei anexe:

– Proiect de HG privind organizarea şi funcţionarea reţelei naţionale de calculatoare pentru educaţie, cercetare şi cultură.

– Studiu privind dezvoltarea infrastructurii informaţionale şi de comunicaţii pentru educaţie, cercetare şi cultură.

– Strategia privind dezvoltarea tehnologiei GRID în România (Proiectul RoGRID).

Textul de mai sus a fost cuprins într-o notă prezentată Ministerului Educaţiei şi Cercetării (semnată M. Guran), la 10 noiembrie 2003 și avea rolul să susţină dezvoltarea şi finanţarea prevăzute în strategia RoGRID, ca urmare a Studiului realizat prin Ordin al MEC.

8.2.3.10. Evoluţii în industria ICT. Date statistice.

Datele prezentate în acest paragraf se bazează pe studiul realizat de Mircea Vuici: ***Industria TIC în România (2008-2009),*** apărut în ianuarie 2010, precum şi pe alte informaţii din domeniu. Industria asociată tehnologiilor informaţionale şi de comunicaţii (TIC) este privită ca un ansamblu al sectoarelor Software şi Servicii IT (CAEN 582, 620, 631, 951), Telecomunicaţii (CAEN 61) şi Hardware (CAEN 261-264). Analizele TIC sunt bazate, în special, pe prelucrarea datelor de bilanţ ale celor peste 21.000 de firme TIC, dar şi pe informaţiile comunicate de companii sau furnizate de instituţii publice ca INS, BNR, Direcţia Vămilor etc. Datele şi informaţiile statistice se referă la industria TIC structurată astfel>

- **Industria prelucrătoare TIC Hardware şi electronică**
  – Fabricarea componentelor electronice – CAEN 261
  – Fabricarea calculatoarelor şi a echipamentelor periferice – CAEN 262
  – Fabricarea echipamentelor de comunicaţii – CAEN 263
- **Serviciile TIC**
  – Telecomunicaţii (CAEN 61)
- **Software şi Servicii TI**
  – Editarea produselor software (CAEN 582)

– Servicii în tehnologia informaţiei (CAEN 620)
– Portaluri web, prelucrarea datelor, administrarea paginilor web şi
– activităţi conexe (CAEN 631),
– Repararea calculatoarelor şi a echipamentelor de comunicaţii (CAEN 951).

Această structură este conformă cu noua clasificare CAEN/NACE Rev.2 şi cu clasificarea internaţională ISIC Rev. 4 şi corespunde definiţiei sectoriale OECD a activităţilor TIC. Noua structură este echivalentă cu cea din vechea clasificare CAEN: Hardware IT (CAEN 30), Hardware Telecom (CAEN 32), Telecomunicaţii (CAEN 642) şi Software şi servicii (CAEN 72).

În anul 2008 s-a încheiat o perioadă de opt ani de extindere continuă şi puternică a industriei TIC, în toate cele trei sectoare: Software şi servicii IT, Telecomunicaţii, Hardware şi electronică. Cifra de afaceri totală a industriei a depăşit 9,3 mld. euro, în creştere cu 13 % faţă de anul precedent, producţia / serviciile vândute au atins 7,9 mld. euro (+17 %), iar efectivul total de angajaţi a ajuns la 130500 (+6 %). O mărire şi mai puternică (+50 %) au înregistrat exporturile TIC care au atins pragul de 3 mld. euro.

Ansamblul sectoarelor TIC a beneficiat în primele trei trimestre ale anului 2008 de complexul de factori favorabili care au alimentat dezvoltarea şi în anii precedenţi: extinderea pieţei interne şi a contractelor externe, abundenţa finanţării şi un flux susţinut al investiţiilor străine. Deşi creşterea cifrei de afaceri a fost inferioară ratelor din anii precedenţi, care s-au situat între +20 % şi +30 %, trebuie ţinut cont că această atenuare se datorează şi deprecierii monedei naţionale în 2008, la care s-au adăugat şi efecte indirecte ale redefinirii sectoarelor TIC în urma schimbării clasificării CAEN. Dacă variaţia se exprimă în lei curenţi sau deflataţi, creşterile din 2008 se situează deasupra celor din anii anteriori.

Criza declanşată în ultimul trimestru al anului 2008, a influenţat destul de puţin indicatorii pe întreg anul 2008, dar a fost resimţită cu putere în 2009 când cifra de afaceri pe întreaga industrie TIC a coborât la 8,28 mld. euro (-12 %), ceea ce înseamnă un regres cu doi ani, la nivelul din 2007. Producţia totală a scăzut cu 12 %, la 7 mld. euro, iar valoarea adăugată brută (contribuţia la PIB) s-a redus cu 14 %, la 3,63 mld.euro, sub valoarea din 2007. Cifrele de ansamblu ale industriei TIC integrează diferenţe mari în evoluţia sectoarelor şi a grupelor sub-sectoriale, care au reacţionat diferit în condiţiile economice adverse. Ca o caracterizare generală, se poate spune că serviciile TIC au fost afectate de recesiune mai sever decât fabricaţia de hardware şi electronică şi că firmele orientate exclusiv pe piaţa internă au simţit mai puternic impactul crizei decât cele care au exportat. O evoluţie a industriei TIC în anii 2007 – 2009 se prezintă în **Tabelul 3** din anexele dedicate informaticii în România.

Sectorul telecomunicaţii Cea mai mare parte din volumul de activitate al industriei TI&C este concentrată în sectorul servicii telecom (CAEN 61) care realizează 55 % din cifra de afaceri, 60 % din producţie şi 64 % din valoarea adăugată brută. Doar primii trei mari operatori de telefonie (Orange, Vodafone şi Romtelecom) acumulează peste 40 % din producţia şi valoarea adăugată a întregii industrii TI&C. Sectorul a continuat să se extindă în 2007 şi 2008, dar cu o tendinţă de reducere a ratelor de creştere impusă de maturizarea pieţei, începutul de saturare în telefonie, accentuarea concurenţei şi reducerea continuă a tarifelor.

În 2008 cifra de afaceri a sectorului a totalizat cca 5,13 mld. euro, iar producţia de servicii a atins 4,73 mld. euro, valoare apropiată de cea a pieţei calculate de ANCOM pentru furnizorii autorizaţi de reţele şi servicii de comunicaţii. În aceste totaluri ponderea cea mai mare (60 %) o au telecomunicaţiile mobile (CAEN 6120) care au acumulat o cifră de afaceri de 3,04 mld. euro şi o producţie de 2,84 mld. euro. In contextul schimbării clasificării CAEN în 2008, peste 780 de firme a căror activitate principală nu corespundea în întregime definiţiei sectorului telecomunicaţii s-au înregistrat în alte sectoare. Creşterile cu +8 % sunt calculate faţă de totalurile din 2007 ale firmelor care şi-au păstrat înregistrarea în sector (CAEN 61) în 2008.

Sectorul software şi servicii TI Deşi are o pondere mai mică, sectorul software şi servicii TI (CAEN 72 în vechea variantă a clasificării), a reprezentat în anii de după 2000 cel mai dinamic segment al industriei TIC, cu creşteri anuale de 30 – 40 % în euro şi 40 – 50 % în dolari. După ce, în 2007, cifra de afaceri totală a depăşit pragul de 2 mld. euro, în creştere cu 30 %, dezvoltarea sectorului a continuat în 2008, când s-au atins 2,54 mld. euro pentru cifra de afaceri şi 1,86 mld. euro pentru producţie. Ratele de creştere în euro, 22 % şi, respectiv, 27 %, s-au atenuat ca efect al devalorizării leului în 2008, dar

exprimate în lei constanţi sau curenţi s-au menţinut şi chiar au depăşit nivelul din anii anteriori. Pe de altă parte, dacă se ia în considerare efectul reînregistrării CAEN din 2008, creşterea corectată (în euro) a fost de 34 % la cifra de afaceri şi 32 % la producţie, de asemenea superioară ratelor din anii anteriori.

Numărul total de firme de software şi servicii a depăşit 16800, din care 315 au realizat venituri de peste un milion de euro, iar personalul sectorului s-a mărit cu încă 5000 (9600 faţă de totalul corectat) totalizând aproape 59000 de angajaţi. Ponderea sectorului software şi servicii în totalurile industriei TIC a ajuns la 27 %, în urcare faţă de anii anteriori şi de aproape 3 ori mai mare faţă de 2000. Ca şi în anul precedent, creşterile din 2008 au fost susţinute de evoluţiile pozitive de pe piaţa IT locală, de contractele externe, de intrările de capital străin şi de o relativă ecranare faţă de criza financiară internaţională, chiar dacă acţiunea acestor factori favorizanţi s-a menţinut doar până în al treilea trimestru al anului.

Dinamismul sectorului este ilustrat de evoluţia in 2008 a foarte multe companii atât locale cât şi filiale ale multinaţionalelor. Campioanele creşterilor cu trei cifre au fost mai ales firmele locale: UTI Systems (+113 %, la 55,7 mil. euro), Asesoft (+124 %, 38 mil. euro), Power Net Consulting (+377 %, 27,5 mil.euro), BitDefender (+166 %, 17,6 mil. euro), MB Telecom (+577 %, 16,2 mil. euro), SDC (+106 %, 7,7 mil.euro). Rate de creştere remarcabile, peste media sectorului, au înregistrat Continental Automotive (+67 %), care a ajuns aproape de nivelul de 100 mil.euro, Siveco (+31 %), Ness Romania (+51 %), Novensys (+46 %), Total Soft (+40 %), Star Storage (+71 %) sau Nokia Siemens Networks (+72 %).

In ceea ce priveşte structura pe activităţi, majoritatea companiilor (peste 10000) au activat în grupa Servicii în tehnologia informaţiei (CAEN 620 în noua clasificare) care a acumulat 1,89 mld. euro ca cifră de afaceri (74 % din total) şi 39270 de angajaţi (67 % din total). În schimb, în grupa Editare de produse software (582) s-a înregistrat un volum de doar 287 mil. euro, ponderea neaşteptat de mică (11 %) putând fi explicată prin faptul că realizarea de produse software proprii este prezentă ca linie de business şi la multe alte firme ale sectorului. O pondere redusă are şi grupa 631 – Portaluri web, prelucrarea datelor şi activităţi conexe, unde s-a realizat o cifră de afaceri de 184 mil. euro şi unde sunt înregistrate peste 2000 de firme cu activităţi legate de procesarea on-line a datelor, hosting,

Performanţele deosebite din 2008 ale sectorului software şi servicii au fost urmate în 2009 de un declin care s-a dovedit mai sever decât se anticipa. Sectorul a intrat în criză cu o întârziere de câteva luni faţă de alte zone ale economiei. In ultimul trimestru 2008 creşterile au continuat, iar multe filiale ale multinaţionalelor şi companii locale au anunţat planuri de recrutare a sute de noi angajaţi. Această “ecranare” temporară la criză, se explică atât prin inerţia proiectelor în desfăşurare, cât şi prin veniturile generate de contractele externe şi repetă parţial un ciclu prin care au trecut şi marile companii IT internaţionale. Dificultăţile au început să fie resimţite cu putere in primele luni ale lui 2009 pe fondul restrângerii severe a consumul intern de servicii IT atât în sectorul privat cât şi public. Dimensiunea declinului din 2009 poate fi apreciată dacă se urmăresc statisticile operative lunare privind cifra de afaceri. Astfel, pentru “Servicii în tehnologia informaţiei” (CAEN 620), care, aşa cum s-a arătat mai sus, dau trei sferturi din veniturile totale din software şi servicii, s-au consemnat scăderi anuale cuprinse între 20 % şi 35 % (în lei). Pentru perioada ianuarie-noiembrie reducerea cifrei de afaceri faţă de aceeaşi perioadă a anului precedent a fost de -24 % exprimată în lei şi -34 % dacă se transformă în euro. In acelaşi timp, majoritatea centrelor de dezvoltare sau de servicii ale companiilor străine au fost mai puţin afectate de recesiune. In aceste condiţii, contracţia sectorului software şi servicii pentru întreg anul este estimată la -25 % (în euro) cu o coborâre a cifrei de afaceri totale la cca 1,9 mld. euro, sub nivelul din 2007.

Sectorul Hardware După o evoluţie fluctuantă în anii anteriori, fabricaţia de hardware şi electronică a înregistrat un avans spectaculos în 2007-2008 şi este singurul sector TI&C care a continuat să se extindă şi în 2009. Cifra de afaceri totală s-a ridicat în 2008 la 1,7 mld. euro în creştere cu 55 % faţă de anul anterior, iar producţia vândută de întregul sector a avansat cu 70 % depăşind 1,3 mld. euro. Exporturile au înregistrat, de asemenea, o creştere record, cu 125 %, la o valoare de 1,58 mld. euro. Cu astfel de rate de creştere, fabricaţia de hardware a devenit unul dintre cele mai dinamice sectoare ale economiei româneşti, devansând din acest punct de vedere sectoare "vedetă" cum au fost construcţiile sau industria auto.

Expansiunea sectorului hardware în 2008 s-a datorat mai ales centrelor de producţie ale companiilor străine şi, doar în mică măsură, firmelor locale.Aproape

trei sferturi din creşterea înregistrată a provenit de la platforma Nokia inaugurată la începutul anului, care a adăugat cca 450 mil. euro la cifra de afaceri şi producţia sectorului. Printre filialele companiilor străine s-a remarcat şi Intrarom cu un avans de 139 % al cifrei de afaceri, care a ajuns la 135 mil. euro ca urmare a relocalizării producţiei Intracom, dar şi datorită unor contracte publice. 2008 a fost un de creştere pentru majoritatea unităţilor companiilor străine care lucrează pe baza comenzilor externe. S-au înregistrat măriri atât la centrele marilor furnizori EMS (Electronic Manufacturing Services) cum ar fi Benchmark Electronics (+11 %), Elcoteq (+9 %) sau Flextronics (+4 %), cât şi la multitudinea de producători mid-tier de componente şi subansambluri electronice (+817 % la Hanil Electronics, +22 % la Connectronics, +11 % la Kathrein, +57 % la Hella Electronics, +10 % la Systronics, etc).

Producţia de hardware locală, al cărei nucleu e format din distribuitorii şi retailerii TI care asamblează calculatoare, a avut o evoluţie mai slabă în 2008. Extinderea pieţei PC în primele trei trimestre din 2008 a făcut ca majoritatea acestor firme să înregistreze creşteri în această perioadă, urmate însă de reduceri puternice în trimestrul 4. Pe întreg anul 2008 cifra de afaceri a stagnat la 48,2 mil. euro la CNDPI-Romsoft, a scăzut uşor (-8 %) la 68,6 mil. euro la K Tech şi s-a mărit la Flamingo Computers, CES/Altex, ETA-2U, Maguay sau Net Brinel. Peste jumătate din volumul de activitate a sectorului hardware s-a concentrat în fabricaţia de echipamente de telecomunicaţii (grupa CAEN 263) unde 125 de firme (14 % din total) au realizat 51 % din cifra de afaceri (870 mil. euro) şi 58 % din producţie (787 mil. euro). In acestă grupă activează Nokia, dar şi filialele Alcatel, Intrarom, Kathrein, precum şi companii româneşti ca Topex şi Felix Telecom.

Fabricaţia de componente electronice (CAEN 261) a acumulat o cifră de afaceri de 431 mil. euro (25 % din totalul sectorului) şi o producţie de 421 mil. euro (31 %). Si această grupă este dominată de unităţile companiilor străine, în primul rînd ale marilor furnizori EMS (Flextronics, Celestica, Elcoteq), dar şi ale unor producători mid-tier ca Systronics, Connectronics, Wenglor Sensoric, etc.

In grupa calculatoare şi echipamente periferice (CAEN 262) s-a realizat o cifră de afaceri de 346 mil. euro (20 % din total) şi o producţie de doar 126 mil. euro (9 % din total), diferenţa fiind explicabilă prin activităţile de comerţ care predomină la distribuitorii şi retailerii-asamblatori prezenţi în această grupă. Ponderea în totalurile sectorului este mică şi are tendinţa de a se reduce în continuare.

Criza financiară şi înrăutăţirea situaţiei economice din ultimele luni ale lui 2008 şi din 2009 au condus la amplificarea decalajului între evoluţia producătorilor locali şi cea a filialelor companiilor străine, cu o accentuare a dominaţiei acestora din urmă. Primele manifestări ale crizei în toamna lui 2008 au prins pe picior greşit pe foarte mulţi asamblatori/retaileri locali, care aveau în derulare programe ambiţioase de extindere. Piaţa de PC-uri a înregistrat prima cădere în ultimul trimestru 2008, iar în 2009 reducerea s-a accentuat, depăşind -60 % în fiecare din primele trei trimestre. O prăbuşire asemănătoare a fost consemnată şi în retailul de echipamente TIC. În aceste condiţii, reducerile de venituri la nivelul primului semestru au fost dramatice la toţi retailerii-asamblatori: -40 % la CNDPI-Romsoft, -55 % la Flamingo International, -55 % la CES/Altex, peste -50 % la K Tech şi au fost însoţite, în majoritatea cazurilor, de pierderi consistente şi acumularea de datorii. Companiile au recurs la măsuri drastice de restructurare, printre care se numără închiderea a zeci de magazine, disponibilizarea a sute de angajaţi, întreruperea producţiei şi vânzarea de active.

În contrast cu declinul producătorilor locali de calculatoare, activitatea unităţilor de producţie ale companiilor străine a fost influenţată în mai mică măsură de recesiune, fluxul de comenzi s-a menţinut pozitiv în multe cazuri, iar extinderea producţiei la Nokia a determinat creşteri ale cifrei de afaceri şi exporturilor sectorului hardware. Datele lunare privind cifra de afaceri indică pentru primele trei trimestre din 2009 o creştere anuală cu 41 % în lei, echivalentă cu 22 % în euro. Se remarcă însă şi o tendinţă de atenuare a creşterilor de-a lungul anului, iar în septembrie, octombrie şi noiembrie s-au înregistrat chiar uşoare scăderi în euro faţă de aceleaşi luni ale anului anterior. Situaţia se datorează nivelului ridicat atins la sfârşitul lui 2008 în urma creşterilor de la Nokia şi constituie un indiciu asupra gradului în care producţia filialei companiei finlandeze influenţează evoluţia întregului sector. Şi în ceea ce priveşte exporturile s-a facut simţită o încetinire a creşterii, dar dinamica s-a menţinut pozitivă

Pentru întreg anul 2009 estimăm o creştere cu 18 % a cifrei de afaceri la 2,01 mld. euro şi cu 20 % a

producţiei la 1,63 mld. euro, valori aproape duble faţă de nivelul din 2007.

Demografia firmelor TIC Populaţia de firme TIC a continuat să se mărească, depăşind 20000 în 2007 şi 21200 în 2008. Raportate la întreaga economie, firmele TIC reprezintă ca număr peste 3 % din totalul firmelor la nivel naţional, această pondere avand tendinţa să crească, rata apariţiei de noi firme în TIC fiind constant mai mare decât media pe economie.

Indicele cifrei de afaceri pentru "Fabricarea calculatoarelor şi produselor electronice şi optice" (diviziunea CAEN 26), **sectorul hardware şi electronică (CAEN 261 – 264) are o pondere de cca 80 %.** După integrarea în UE, în 2007 şi 2008, numărul IMM-urilor IT a crescut, abia în 2009, prin înrăutaţirea mediului economic şi financiar a dus la dispariţia unor firme mici şi mijlocii, şi a pus în dificultate câteva companii mai mari. Insolvenţa, falimentul, absorbţia de către alte firme sau fuziunile au făcut ca numărul de firme active să scadă, stopându-se tendinţa de creştere numerică din ultimii zece ani.

Din totalul firmelor TIC, peste trei sferturi aparţin sectorului **software şi servicii IT**, care a continuat să fie unul din cele mai dinamice din punctul de vedere al iniţiativei antreprenoriale şi în care IMM-urile au o pondere importantă. **In 2007 au depus bilanţul 15171 de firme de software şi servicii**, cu 1580 mai multe faţă de anul anterior, iar în 2008 numărul a ajuns la peste 16800. La nivelul întregii Uniuni Europene sunt înregistrate peste 550000 de firme de software şi servicii, densitatea medie (raportată la populaţie) fiind superioară celei din România. In Marea Britanie există peste

100.000 de astfel de firme, iar în ţări est-europene cu populaţie mai mică, cum ar fi R. Cehă sau Ungaria, numărul depăşeşte 20000. Pe de altă parte, dinamica a fost mult mai accentuată în România, cu o creştere de 4 ori faţă de anul 2000, in timp ce în majoritatea ţărilor europene, creşterea a fost mai mica, de 1,5 – 2 ori.

Sectorul serviciilor telecom a numărat 3930 de societăţi în 2007 (+234) şi doar 3576 (-354) în 2008, după reînregistrarea CAEN. Raportat însă la anul 2000, numărul firmelor de telecomunicaţii s-a mărit de cca 5 ori (mai mult ca în software şi servicii), evoluţia datorându-se atât liberalizării pieţei de telefonie şi apariţiei operatorilor alternativi, cât şi înmulţirii furnizorilor de acces Internet şi de transmisiuni de date.

Sectorul hardware este mai puţin populat, activităţile de producţie fiind mai puţin potrivite pentru microfirmele de 1-2 persoane care s-au înmulţit în sectoarele de servicii. In **2007 erau active 928 de firme**, pentru ca în 2008 numărul să scadă uşor la 890. Reducerea din 2008 a numărului de firme din hardware şi din telecomunicaţii trebuie înţeleasă ca un efect statistic al înregistrării diferite a multor societăţi o dată cu intrarea în vigoare a noii clasificări CAEN. O scădere reală a populaţiei de firme a survenit, aşa cum am arătat mai sus, deabia în 2009.

Marile companii şi gradul de concentrare Câteva din marile firme TIC, mai ales cele de telecomunicaţii, se numără printre cele mai puternice companii ale României. In primul rând este vorba de cei doi mari operatori telecom (Orange şi Vodafone) care fac parte din primele 10 companii în ordinea cifrei de afaceri şi care, în 2008, s-au situat pe locurile 8 şi 10. Romtelecom a coborât pe locul 17, Nokia, cu noua unitate de producţie, a ocupat locul 33, iar RCS/RDS, Altex (cu unitatea de producţie PC-uri CES), Cosmote şi Flamingo Internaţional s-au înscris în grupul primelor 100 de companii. Se poate spune că, faţă de anii anteriori, marile companii TIC au înregistrat o uşoară pierdere de teren în astfel de top-uri, fiind devansate de companiile din domeniile energetic, utilităţi şi retail. Numărul **firmelor TIC "milionare" în euro (cu cifra de afaceri de peste un milion de euro) a ajuns în 2008 la 522.** Din acestea, 69 au depăşit 10 milioane de euro, iar 10 au trecut de 100 de milioane. Cele mai multe firme "milionare" activau, aşa cum era de aşteptat, în servicii: 315 în software şi servicii IT şi 139 în servicii telecom, în timp ce în ambele sectoare hardware numărul era de doar 68. Din cele 10 companii care au depăşit 100 de milioane de euro, 7 aparţin sectorului telecom (Orange, Vodafone, Romtelecom, RCS/RDS, UPC, Cosmote şi Ericsson Telecommunications), iar celelalte trei vin din sectoarele hardware (Nokia, Alcatel-Lucent şi Celestica). In software şi servicii IT doar Continental Automotive s-a apropiat de nivelul de 100 de milioane. In sfârşit, reamintim că Orange şi Vodafone au trecut pragul de un miliard de euro încă din 2006. Întărirea continuă a marilor companii sugerează o posibilă accentuare a concentrării, dar tendinţa pieţei este mai degrabă contrară.

Cel mai înalt grad de concentrare se menţine în sectorul serviciilor Telecom. În 2008 cota de

piaţă a liderului (Orange) a fost 25 %, primii trei operatori de telefonie au acumulat împreună 64 % din cifra de afaceri a sectorului, iar primele 10 societăţi 85 %. Ponderile au fost cu 1-2 puncte procentuale mai mari faţă de anul anterior, dar, dacă extindem comparaţia la întrega perioadă de după 2000, constatăm o reducere serioasă a gradului de dominare a primelor firme. In 2000 cota liderului (Romtelecom) era de peste două ori mai mare (56 %), primii trei operatori deţineau 95 %, iar primii 10 reprezentau practic întrega piaţă (98,5 %). Evoluţia se datorează liberalizării, extinderii telefoniei mobile în defavoarea celei fixe, consolidării operatorilor de cablu şi formării unei pieţe puternic concurenţiale. Putem nota că, în ultimii cinci ani, cota de piaţă s-a redus fără întrerupere pentru lider şi primele 3 companii, dar a rămas relativ constantă, în jurul nivelului de 84 %, pentru primele 10 firme (între care se numără şi principalii concurenţi ai primelor 3).

În contrast cu serviciile telecom, **sectorul software şi servicii se caracterizează printr-o repartiţie mult mai uniformă a cotelor de piaţă**. In 2008 liderul (Continental Automotive) a deţinut doar 3,7 % din cifra de afaceri totală, primele trei societăţi (Continental Automotive, Siveco şi S&T) au acumulat 9 %, iar primele 10 doar 20 %. Eforturile de consolidare şi valul de achiziţii şi fuziuni ale firmelor de software şi servicii care au început în 2005 şi au continuat până în 2007-2008 nu sunt încă reflectate de cifrele sectorului. Din contra, comparaţia cu anii anteriori indică un uşor regres

al concentrării. In 2000 procentele deţinute de lider, primele 3 şi primele 10 companii erau ceva mai ridicate: 5 %, 13 %, şi 24 %. Diferenţa nu este mare, dar indică o tendinţă de scădere şi nu de creştere a gradului de concentrare aşa cum se prognoza, explicaţia trebuind căutată atât în insuficienta consolidare în zona marilor societăţi, cât şi în prezenţa unui număr extrem de mare de firme medii şi mici care acumulează un volum de activitate important.

In sectoarele hardware se menţine o concentrare ridicată, apropiată de cea din serviciile de telecomunicaţii. Astfel, Nokia a realizat 27 % din totalul cifrei de afaceri, primele trei societăţi (Nokia, Alcatel-Lucent şi Celestica) au realizat 47 %, iar primele 10 au acumulat 72 %. Concentrarea din hardware este dată de prezenţa filialelor multinaţionalelor şi a marilor asamblatori/distribuitori locali care depăşesc cu mult ca volum de activitate segmentul producătorilor mid-tier locali şi străini. Gradul de concentrare s-a păstrat relativ constant până în 2007 pentru a se mări substanţial în 2008 şi 2009 după intrarea în funcţiune a platformei Nokia.

Pentru comparaţie, notăm că în UE-15 concentrarea industriei IT măsurată prin cota de piaţă a primelor 10 companii variază între 30 % şi 60 % cu valori maxime în Germania şi minime în Franţa şi cu o tendinţă de creştere uşoară în toate ţările. Trebuie notat şi faptul că gradul de concentrare prezentat mai sus şi calculat prin raportare la cifra de afaceri totală a sectorului reflectă poziţia firmelor în cadrul industriei respective, dar nu este întotdeauna relevant pentru poziţionarea pe piaţa. In cazul serviciilor telecom, unde firmele acţionează aproape exclusiv local, cifra de afaceri a sectorului este apropiată de valoarea pieţei interne de telecomunicaţii, iar gradul de concentrare oferă o imagine a situaţiei de pe piaţă. La sectorul software şi servicii IT insă cifra de afaceri totală cuprinde şi veniturile din exporturi sau din vânzările de produse hardware ale unor integratori şi distribuitori, astfel încât ponderea indicată mai sus a primelor companii nu coincide cu poziţia pe piaţa internă. Acest lucru este valabil şi pentru sectoarele hardware unde companii ca Celestica, Flextronics şi, din 2008, Nokia, produc exclusiv pe baza comenzilor externe şi sunt total decuplate de la piaţa internă. Pentru a aprecia cote de piaţă şi eventuale situaţii de poziţie dominantă, trebuie identificate pieţele relevante la care să fie raportate firmele. Un exemplu îl constituie poziţia pe care o deţin Orange şi Vodafone pe piaţa de telefonie mobilă. Pe piaţa de software şi servicii există segmente specializate, cum ar fi aplicaţiile ERP sau diferitele categorii de servicii IT, unde cotele deţinute de lideri şi de primii 3 furnizori depăşesc 25 % şi, respectiv, 60 %.

Intreprinderile mici-mijlocii (IMM) Dacă ne raportăm la clasificarea europeană a întreprinderilor după mărime, constatăm că industria TIC are doar 52 de societăţi mari (cu mai mult de 250 de angajaţi) care activează în special în servicii (18 în sectorul telecomunicaţii, 20 în sectorul software şi servicii TI şi 14 în producţia de hardware). Din acestea, 13 societăţi trebuie considerate "foarte mari", cu peste 1000 de angajaţi (din care 8 în telecomunicaţii).

Firmele mari reprezintă ca număr doar 0,24 % din cele peste 21200 de firme TIC şi acest fapt atrage atenţia asupra rolului pe care îl au restul firmelor, adică IMM-urile. Reprezentativ din acest punct de

vedere este sectorul software şi servicii care numără 159 de societăţi mijlocii (50 - 249 angajaţi), 540 de societăţi mici (10 – 49 angajaţi) şi cca 15900 de microîntreprinderi (sub 10 angajaţi).

Analizând structura sistemului de firme se observa că IMM-urile domină sectorul nu numai ca număr ci şi ca volum de activitate. Ansamblul firmelor micro, mici şi mijlocii acumulează 81 % din personalul sectorului şi realizează 78 % din cifra de afaceri. Ponderea in cifra de afaceri este repartizată relativ uniform pe cele trei categorii de IMM-uri (medii – 28 %, mici – 24 % şi micro – 26 %). Se pot nota şi diferenţe destul de importante de productivitate între diferitele categorii de societăţi (59200 euro/angajat ca cifra de afaceri la societăţile mijlocii, faţă de 33520 euro/angajat la microîntreprinderi), în paralel cu decalaje mari de salariu (de 4 ori mai mic la microîntreprinderi faţă de societăţile mari).

Mai mult de jumătate din microîntreprinderi, sunt nesemnificative pentru dezvoltarea sectorului. Circa 10000 din ele nu au avut personal angajat sau au înregistrat un singur angajat, iar aproape 3000 nu au avut venituri (cifra de afaceri zero). Multe din aceste microîntreprinderi au o existenţă conjuncturală, iar o parte din ele au fost înfiinţate de angajaţii din societăţile mai mari pentru plata salariilor cu evitarea fiscalităţii. În acelaşi timp însă, un număr important de firme mici reuşesc să-şi dezvolte competenţe specifice de nişă, să se focalizeze pe domenii tehnologice cu potenţial de creştere şi să dovedească iniţiativă antreprenorială. Unele din firmele acestea acumulează caracteristici tipice de start-up inovativ, cu şanse de creştere rapidă şi constituie elemente indispensabile pentru evoluţia în viitor a industriei TIC locale.

Comasări, achiziţii (M&A) şi consolidare Mişcarea de consolidare a continuat în 2008 şi 2009, dar cu mai puţine tranzacţii spectaculoase în comparaţie cu anii anteriori. Sectorul software şi servicii a rămas activ şi interesant din acest punct de vedere, deşi tranzacţiile au avut valori mai mici şi, cu două excepţii notabile, au avut ca obiectiv firme (încă disponibile) de mărime medie-mică, cu cifre de afaceri de câteva milioane de euro.

La capitolul achiziţiilor strategice, care au vizat competenţele specializate ale firmelor preluate şi, în unele cazuri, piaţa pe care o deţin, trebuiesc menţionate:

- Asseco (Polonia) – preluare 70 % din Fiba Software şi Net Consulting (2007)
- Brinel Cluj- achiziţie Promedia Sibiu (2007)
- Materna GmbH – preluare 75 % din Best IT Solutions (2007)
- One1 Software (Israel) – preluare 50 % din Wizrom Software (2007)
- ACP (Austria) –cumpărare 51 % din filiala locală a Online Datensystem (2007)
- Wind River (USA) achiziţia partenerului său Comsys Galati (2007); ulterior Wind River a fost cumpărată de Intel (iunie 2009)
- Grupul austriac New Frontier Holdings– achiziţie integrală a Romsys (2007)
- Grupul TSS- Total Specific Solution (Olanda) preluare firma româno-olandeză Nethrom (în prezent Yonder) din Cluj (2007)
- Raiffeisen Informatik - preluarea integrală a IIRUC Service (2008)
- Enea (Suedia) - preluare IPDevel de la Adecco (2008)
- Neogen – achiziţie Inspire Development din Iaşi (2008)
- Luxoft (grupul IBC, Rusia) achiziţie 90% din ITCNetworks (2008)
- Asseco SEE - achiziie integrală Probass, cash şi schimb de acţiuni (2009),
- Soitron (Slovacia) achiziţie 51 % din Datanet Systems (2010)

Trebuie remarcată prezenţa tot mai activă pe piaţa M&A a companiilor est-europene (Asseco, Luxoft) şi a grupurilor care îşi consolidează reţele regionale de servicii IT.

In sectorul servicii telecom (CAEN 642/61) tranzacţiile cele mai importante ale perioadei 2007-2009 au fost:

- Investiţia AIG Capital Partners în Digital Cable Systems sub forma unei majorări de capital de 45 mil. euro (2007)
- Achiziţia de către fondul Livermore Investments a 15 % din DTH Television Group (BoomTV) (2007)
- Preluarea de către RCS&RDS a 97,5 % din acţiunile NetPoint (2007)
- Preluarea unor părţi din reţelele New Com de către NextGen Communications (controlat de Romtelecom) şi RCS&RDS (2009)

- Cea mai mare achiziţie a ultimilor trei ani în telecomunicaţii a survenit în iulie 2009, fiind vorba de preluarea Zapp de către Cosmote cu o sumă ce depăşea 200 mil. euro. Prin această achiziţie Cosmote a căpătat acces la clienţii şi infrastructura Zapp, dar, mai ales, preluând licenţa 3G.

A continuat, de asemenea, seria de tranzacţii vizând retailul de echipamente de telecomunicaţii, iniţiată în 2006 de achiziţia Germanos de către Cosmote. Printre tranzacţiile efectuate în ultimii doi ani se numără investiţiile GED Easter Fund II în reţeaua PlusGSM, Citigroup în MCS Communications şi preluarea de către Vodafone a retailerilor Proton şi Vegastel. Politica de dezvoltare a magazinelor proprii şi de absorbţie a reţelelor independente de către marii operatori telecom, a condus la dominaţia acestora în retailul de telefoane mobile, în defavoarea retailerilor TIC "generalişti".

In sectoarele hardware. trebuie consemnată în primul rând operaţiunea internaţională cea mai importantă a acestei perioade în industria serviciilor de fabricaţie electronică (EMS) - achiziţia companiei americane Solectron de către Flextronics (Singapore) care a devenit astfel al doilea producător EMS din lume, la concurenţă pentru primul loc cu Hon-Hai/Foxconn. În România, fabrica de la Timişoara a fost preluată de noul proprietar în octombrie 2007.

Alte tranzacţii din această perioadă au vizat în special zona distribuitorilor şi retailerilor TIC, cu implicaţii indirecte în producţia de PC-uri a acestora. Astfel se pot enumera:

-Achiziţia de către CD Media (Grecia) a 40 % din Best Distribution / RTC

-Preluarea de către fondul Equest Investments Balkans a 75 % din Domo pentru 62,5 mil. euro (2007)

-Achiziţia de către fondul QVT a unei participaţii minoritare în Flamingo Internaţional, majorată ulterior, ajungând la mijlocul anului 2009 la 22 %

-Preluarea de către Alliance-Royal Computers a grupului Caro (2008)

-Achiziţia de către Asesoft Distribution a 50 % din Combox Delivery (2008)

- Preluarea de către Asesoft a pachetului de control al eMag (2009)

- Preluarea diviziei de distributie a Flamingo Int.de către Asesoft (2009)

- Unificarea operaţiunilor distribuitorilor Tornado şi RHS (oct.2009)

- Achiziţia de către compania media Naspers a retailerului Autovit.ro (2009)

La nivelul întregii economii, România a atras în primul semestru 2008 cel mai ridicat volum de investiţii de tip private equity din Europa Centrala şi de Est (200 mil. euro), valoarea fiind însă deja mai mică faţă de anul anterior. Schimbarea radicală a survenit în toamna lui 2008 când, în contextul crizei financiare internaţionale, apetitul investitorilor străini şi resursele pe care aceştia au fost dispuşi să le plaseze în România s-au diminuat. Multe tranzacţii au fost abandonate sau amânate. Chiar dacă valoarea activelor a intrat pe un trend descrescător iar piaţa nu a mai fost dictată de vânzători, majoritatea investitorilor au adoptat o atitudine de expectativă care s-a menţinut în 2009.

În urma achiziţiilor din ultimii ani, sectorul software şi servicii nu mai cuprinde în segmentul firmelor cu venituri de peste 10 mil.euro decât trei societăţi în care se păstrează capitalul integral românesc. În schimb, în lista celor aproape 300 de firme cu cifre de afaceri între 1 şi 10 milioane de euro, mai există multe companii al căror profil şi performanţe pot fi atrăgătoare în perioada care urmează, mai ales pentru investitorii strategici.

Investiţiile străine directe - România offshore Fluxul de investiţii străine directe (ISD) în TIC a continuat în 2007 şi 2008, odată cu accentuarea interesului pentru România ca locaţie offshore şi near-shore atât pentru producţia cât şi pentru serviciile TI. Au contribuit la aceasta şi aderarea la UE, progresele la nivel macroeconomic, creşterile record ale economiei în cei doi ani, alături de o îmbunătăţire rezonabilă a mediului de afaceri. Nivelul ISD în economia românească s-a menţinut în jumătatea a doua a lui 2008, în perioada critică a crizei financiare mondiale şi a început să scadă puternic abia în 2009, dar fără ca investiţiile în TIC să fie stopate în întregime.

Atractivitatea sporită a României este consemnată de seria de clasamente şi rapoarte specializate publicate în ultimii doi ani. Astfel, în 2008 raportul Gartner include pentru prima dată Romania printre "top 30 leading offshore locations", alături de ţări europene ca R.Cehă, Ungaria, Polonia, şi Slovacia. Tot în 2008, topul Pricewaterhouse Coopers al "celor mai atractive economii emergente pentru investitorii străini" plasează România pe locul 7, înainte de Polonia, dar după Bulgaria şi Serbia. În acelaşi raport, la capitolul atractivitate pentru firmele de servicii, România ocupă poziţia 4, în faţa unor ţări ca Bulgaria, Slovacia, Serbia şi, chiar India sau China. Mai recent, în 2009, România a avansat

puternic în ultima ediţie a clasamentului A.T. Kearney "Global Services Location Index", ajungând pe locul 3 în Europa şi 19 în lume, în urcare cu 14 poziţii faţă de ediţia anterioară. În raport România este denumită "new offshoring star in Europe" şi este plasată după Bulgaria, dar cu mult înaintea Poloniei, Ungariei şi Cehiei care pierd teren datorită creşterii costurilor. România ocupă un loc special şi în analizele dedicate tendinţelor din producţia europeană de hardware şi electronică. În raportul Frost & Sullivan "EMS Provider Regional Migration Opportunities" din 2009, România este indicată ca una din destinaţiile preferate pentru relocalizarea near-shore a producţiei EMS.

Ca şi în clasamentele offshore din anii anteriori, atractivitatea României este dată de indicatorii de cost (mult mai buni decât ai ţărilor Vişegrad, dar mai slabi decât ai Bulgariei) şi de calitatea resurselor umane. Scoringul tinde să se deterioreze la capitolul disponibiltate a forţei de muncă, rămâne scăzut la infrastructură, şi are o tendinţă de îmbunătăţire la mediu de afaceri şi cadru legislativ. Pe de altă parte, poziţionarea se menţine foarte bună la indicatorii de proximitate geografică, culturală şi lingvistică.

In sectorul software şi servicii, seria de de investiţii străine s-a materializat atât prin deschiderea de noi centre R&D şi de servicii, cât şi prin extinderea celor existente. Printre noile centre înfiinţate în 2007 şi 2008 se numără:

- Microsoft (centrul de suport tehnic, inaugurat în februarie 2007)
- SAP (centrul global de consultanţă, Bucureşti, 2007)
- CapGemini (servicii BPO, la Iaşi, 2007)
- Ericsson (Global Service Delivery Centre, Bucureşti)
- Raiffeisen Informatik (centru de servicii IT, 2007)
- Enea (servicii de externalizare, la Bucureşti)
- WNS (BPO, la Bucureşti, 2008)
- Assystem (dezv.software, Sibiu, 2007)
- Betfair (dezv.software, Cluj, 2007)
- Macadamian (dezv.software, Cluj, 2007)
- Ubisoft (al doilea studio, la Craiova, 2008)
- Electronic Arts (studio dezvoltare la Bucureşti, 2008)
- Kaspersky (redeschiderea centrului de la Bucureşti, 2008)
- Extinderea activităţii centrelor existente (IBM, Oracle, HP, Genpact, Siemens/Forte, Accenture,

Deşi nu există cifre oficiale, se apreciază că cel puţin trei dintre filialele locale ale companiilor amintite numără în prezent între 1500 şi 2500 de angajaţi. Trebuie amintit şi faptul că în 2009, deşi au slăbit în intensitate, recrutările în centrele multinaţionalelor au continuat.

În sectoarele hardware şi electronică cea mai importantă investiţie a perioadei a fost fabrica Nokia de la Jucu/Cluj unde a fost transferată producţia de la Bochum (Germania). Platforma de la Jucu poate fi considerată cea mai mare investiţie greenfield TIC din România, cel puţin la nivelul declaraţiilor de intenţii şi obiectivelor de viitor (investiţie totală de peste 200 mil. euro, 15000 de locuri de muncă (împreună cu furnizorii), producţie de peste un miliard de euro, etc). Investiţia iniţială, de cca 60 mil. euro, s-a derulat în jumătatea a doua a anului 2007, fabricaţia a început în februarie 2008 şi, în următoarele 8 luni au fost produse primele 10 milioane de telefoane. Efectele producţiei la unitatea Nokia sunt vizibile, aşa cum am arătat şi în capitolele anterioare, în cifrele pe 2008 şi 2009 ale sectorului hardware prin creşterea puternică a cifrei de afaceri totale şi dublarea exportului.

Seria de investiţii din 2007-2009 în electronică şi hardware mai cuprinde:

- Emerson (electronică industrială, prima fabrică din Cluj finalizată în 2007)
- Zollner Electronik (componente şi echipamente electronice, noua fabrică de la Satu Mare, 2007)
- Hanil Electronics (ecrane LCD, la Oradea, 2007)
- Connectronics România (noua unitate de producţie la Borş, 2007)
- Benchmark Electronics (EMS, relocarea producţiei în Parcul Industrial Braşov, 2008)
- Emerson (a doua şi a treia unitate de producţie în parcul Tetarom II Cluj în 2008 şi 2009)

Pe de altă parte, sunt încă aşteptate investiţiile anunţate în urmă cu aproape doi ani de posibili

furnizori ai Nokia şi care întârzie să se materializeze (Chi Mei Optoelectronics, BYD Electronics, UPS, ACE, MPS Alba, Monat şi, mai ales, Foxconn/Hon Hai, cel mai mare producător EMS din lume, care mai deţine o fabrică alături, la Comarom în Ungaria).

Fluxul anual net şi **stocul ISD**, în milioane de euro, au fost :

1. Fluxul: în 2003: 1946, în 2005: 5213, în 2007: 7250, în 2008: 9496
2. Stocul: în 2003: 10160, în 2005: 21885, în 2007: 42770, 2008: 48798

Ponderea, în stocul total, pentru sectorul TIC, din datele prezentate, este: 18,6 % în 2003, 14,2 % în 2005, 9,9 % în 2007, 8,1 % în 2008.

Este de remarcat şi faptul că acumularea accelerată în ultimii ani a investiţiilor străine directe a condus la dominaţia în multe sectoare a companiilor ISD (aşa numitele "întreprinderi ISD", în care investitorul străin deţine cel puţin 10 % din capitalul social subscris sau din voturi). La scara întregii economii întreprinderile ISD contribuie cu peste 50 % la cifra de afaceri totală a companiilor rezidente in Romania, acest procent fiind mai mare în industria prelucrătoare (peste 60 %) şi mai mic în servicii (40 %). **In sectoarele TIC ponderea întreprinderilor ISD este cu mult mai ridicată decât media pe economie.**

Astfel, în **telecomunicaţii** procentul în cifra de afaceri şi valoarea adăugată totală a sectorului depăşeşte 80 %. Opt din primele zece companii telecom intră în categoria ISD şi realizează 90 % din cifra de afaceri Top10.

În sectoarele hardware întreprinderile ISD acumulau în 2007 cca 65 % din cifra de afaceri, 80 % din producţie şi 65 % din valoarea adăugată (procent ceva mai mic datorat pierderilor declarate de câteva din unităţile multinaţionalelor). În 2008, deschiderea noilor fabrici şi mai ales a platformei Nokia, a ridicat ponderea companiilor ISD la peste 75 % din cifra de afaceri totală.

În sectorul software şi servicii, caracterizat printr-un număr mare de IMM-uri şi un grad de concentrare relativ scăzut, ponderea ISD este mai redusă. Întreprinderile ISD dau cca 40 % din cifra de afaceri şi valoarea adăugată totală a sectorului. Dacă însă se iau ca referinţă cele mai mari 100 de companii, procentul acumulat de intreprinderile ISD se apropie de 75 %.

Comerţul exterior în sectorul TIC Exporturile sectoarelor TIC au atins 2 miliarde de euro în 2007 şi au crescut puternic (+53 %) în 2008 depăşind 3 miliarde de euro, cu contribuţii relativ egale ale hardware-ului (1,57 mld. euro) şi serviciilor (1,43 mld. euro). Raportate la totalul exporturilor de bunuri şi servicii ale României, exporturile TIC au reprezentat 7 % în 2008, un procent destul de mic, dar în urcare, faţă de 5,5 % în 2007 sau 5 % în 2005.

Deşi exporturile, în special cele de servicii, **au crescut continuu în ultimii ani, importurile masive de hardware şi electronică** au condus la menţinerea unui **sold puternic negativ**, care s-a accentuat de la an la an, ajungând **la -2,2 mld. euro în 2007, în creştere cu 45 % faţă de anul anterior.** Această tendinţă s-a inversat abia în 2008, când deficitul extern TIC s-a redus semnificativ la 1,88 mld. euro datorită evoluţiei pozitive din sectoarele hardware. Tot hardware-ul a fost şi în 2009 sursa unor noi măriri ale exporturilor care aproape au egalat importurile, micşorând deficitul estimat la doar 0,6 mld. euro.

Exportul, importul şi soldul sectoarelor TIC, în 2007, 2008 si 2009 (în milioane euro), a fost:

În 2007:

-Export: Hardware (702), Software şi servicii (505), Servicii Telecom (800)
-Import: Hardware (3449), Software şi servicii (340), Servicii Telecom (424)
-Sold: Hardware (-2747), Software şi servicii (165), Servicii Telecom (376)

În 2008:

-Export: Hardware (1578), Software şi servicii (640), Servicii Telecom (790)
- Import: Hardware(3996), Software şi servicii (400), Servicii Telecom (500)
-Sold: Hardware (-2418), Software şi servicii (240), Servicii Telecom (290)

În 2009:

-Export: Hardware (2050), Software şi servicii (620), Servicii Telecom (660)
- Import: Hardware (3200), Software şi servicii (320), Servicii Telecom (420)
-Sold: Hardware (-1150), Software şi servicii (300), Servicii Telecom (240)

Dezechilibrul servicii /fabricaţie Disproporţia dintre serviciile TIC şi industria prelucrătoare TIC

s-a menţinut în 2007, o tendinţă de reducere devenind vizibilă în 2008 şi 2009. Pe întrega perioadă, între 2000 şi 2007, cele două sectoare de servicii (telecomunicaţii şi software şi servicii IT) au acumulat peste 80 % din totalul cifrei de afaceri TIC şi peste 85 % din valoarea adăugată brută. Raportul dintre servicii şi producţia de hardware s-a situat în jurul valorii de 4,5 la cifra de afaceri si 7 la valoarea adăugată, de peste două ori mai mare decât media europeană.

Aşa cum s-a arătat şi în analiza precedentă, o **asemenea disproporţie** este unică în Europa (cu excepţia Bulgariei) şi **se datorează** nu atât evoluţiei pozitive a serviciilor, cât **subdezvoltării sectoarelor prelucrătoare**. În UE ponderea serviciilor s-a ridicat in 2007-2008 la 65 % iar raportul servicii/fabricaţie TIC nu a depăşit valoarea 2 ca medie UE27. In statele vest-europene volumul producţiei de hardware s-a redus continuu (exceptând Germania şi Finlanda) in paralel cu dezvoltarea serviciilor, în timp ce în ţările est europene tendinţa a fost de extindere mai puternică a sectorului hardware şi electronică pe fondul relocalizării producţiei transferate din statele dezvoltate. În România, investiţiile străine în centre de producţie s-au menţinut la un nivel mult mai scăzut şi s-au accelerat abia după 2004, astfel încât în prezent cifra de afaceri a sectorului hardware rămâne de 10 ori mai mică decât în Ungaria. La prima vedere, s-ar putea spune că dominaţia serviciilor în România este un fapt pozitiv şi indică o aliniere la tendinţele din economiile avansate.

In realitate, insuficienta dezvoltare a sectoarelor hardware[12] şi electronică a condus la un dezechilibru structural cu efecte economice negative prin mărirea continuă a decalajului dintre importuri şi exporturi şi agravarea balanţei comerciale negative a României. În acest context, anul 2008 a adus o modificare categorică de dinamică şi structură. Decelerarea creşterii din telecomunicaţii în paralel cu creşterea puternică a sectorului hardware (ca rezultat al investiţiilor străine recente, din 2005-2007) a condus la majorarea ponderii acestora în totalurile TIC la 22 % faţă de 18 % din anii anteriori. Raportul servicii/fabricaţie a înregistrat în 2008 prima scădere notabilă de după 2000 (la 3,6). Această tendinţă s-a accentuat în condiţiile crizei din 2009, când ponderea producţiei de hardware a crescut la 28 % iar raportul servicii/fabricaţie a coborât la 2,6, valoare destul de apropiată de media europeană.

Personalul industriei TIC a ajuns la 123.730 de angajaţi în 2007, în creştere cu 13.730 (+12 %) faţă de anul anterior şi a depăşit 130550 în 2008, creşterea limitându-se la 6800 (+6 %). Raportat la întreaga economie, personalul sectoarelor TIC a reprezentat în 2008 cca 2,7 % din total. În 2009 numărul de angajaţi a coborât uşor la 130230, scăderea cu cca 300 (-0,2 %) fiind neînsemnată în comparaţie cu reducerea puternică la nivelul întregii economii (-10 %).

Cea mai mare parte a personalului TIC lucrează în servicii (108730 angajaţi), în timp ce **sectorul hardware utilizează mai puţin de 21830 de angajaţi. In sectorul software şi servicii** 2008 a fost ultimul an de creştere puternică, la limita resurselor disponibile pe piaţa forţei de muncă. **Personalul sectorului a atins în 2008 nivelul de 59000 de angajaţi**, cu peste 5000 mai mulţi decât în firmele CAEN 72 din 2007. Dacă însă comparaţia se face cu totalul corectat din 2007 (al firmelor care şi-au menţinut înregistrarea în software şi servicii), numărul de noi angajaţi depăşeşte 9000, **iar 2008 devine al şaselea an consecutiv de mărire cu peste 7000 a efectivului de angajaţi (număr apropiat de totalul absolvenţilor TI produşi anual de învăţământul superior).**

Creşteri importante ale personalului s-au înregistrat la Continental Automotive (+443, ajungându-se la un total de peste 2200 de angajaţi), Siveco (+162), IBM (+126), Ubisoft (+118), dar şi la Electronic Arts, Oracle, HP, Microsoft, EOS KSI, MGI Metro Group IT etc.

Deşi câteva firme au recurs la disponibilizări în 2009, **marea majoritate a companiilor de software** au făcut eforturi pentru a păstra personalul calificat recrutat cu dificultate în anii anteriori. Pe de altă parte, la multe din filialele multinaţionalelor şi la unele companii locale, angajările au continuat pe parcursul anului, dar la un nivel mai scăzut. Raportul de forţe pe piaţa muncii s-a modificat radical şi se consideră ca acesta este un revers pozitiv al crizei. S-a oprit escaladarea salariilor, piaţa e controlată de angajatori care pot face recrutări mai selective şi au un acces mai uşor la specialişti de valoare. Conform datelor lunare de la INS, în domeniul "Servicii TI şi informatice" numărul mediu de angajaţi pe perioada ianuarie – octombrie 2009, s-a mărit cu cca 2000 faţă de aceeaşi perioadă a anului anterior, cu o creştere mai pronunţată în primele luni şi o tendinţă de reducere in restul anului. Pentru întreg anul 2009 numărul mediu de angajaţi este estimat la 59970, în creştere cu 1000 (+1,7 %).

In sectorul telecomunicaţii efectivul de angajaţi a ajuns la peste **53000 în 2007**, în urcare cu cca

3800 şi **a coborât la 49760 în 2008**, scăderea datorându-se, şi în acest caz, reînregistrării CAEN. În ultimii zece ani personalul sectorului telecomunicaţii a fluctuat cu variaţii anuale de câteva puncte procentuale în plus sau minus, menţinîndu-se în apropierea nivelului de 50000 care a fost depăşit doar în 2007. Repartizarea pe companii a suferit însă modificări radicale. In **2000, Romtelecom utiliza cca 42100 de angajaţi, reprezentînd 87 % din efectivul total al sectorului**, pentru ca **în 2008 numărul să scadă la 11240 (doar 23 % din total)**, ca urmare a programelor succesive de disponibilizări. Reducerile de la Romtelecom au fost compensate de creşterile de la ceilalţi mari operatori.

În ultimii doi ani s-au detaşat prin volumul de recrutări RCS&RDS (1780 noi angajaţi cumulat în 2007 şi 2008), Orange (+715), Vodafone (+550), Cosmote (+487), dar şi operatori intraţi mai recent pe piaţă ca Digital Cable Systems (+500), New Com Telecomunicaţii (+419) sau MCS Communications. Creşterile de la aceste companii au depăşit contracţia acumulată în aceşti doi ani de Romtelecom (-1640), UPC (-738) şi S.N.Radiocomunicaţii.(-370). Pe linia tendinţelor din anul precedent, în 2009 au continuat reducerile de la Romtelecom (10200 de angajaţi la mijlocul anului), Telemobil sau UPC. În acelaşi timp, la majoritatea celorlalţi operatori s-au făcut angajări punctuale şi selective pentru ocuparea posturilor vacante, recrutările de volum fiind rare. Datele lunare INS indică aceleaşi tendinţe ca şi în sectorul software şi servicii: scădere de la lună la lună pe parcursul anului (peste 2000 angajaţi în minus în octombrie faţă de ianuarie), dar creştere a numărului mediu din primele 10 luni 2009 faţă de perioada similară a anului trecut.

În sectorul hardware creşterea volumului de activitate în 2007 şi 2008 a fost însoţită şi de o mărire semnificativă a efectivului de angajaţi. După scăderile din anii anteriori, **personalul sectorului a crescut cu 2760 de noi angajaţi (+20 %) în 2007 şi cu 5120 (+31 %) în 2008, ajungând la un total de peste 21800**. Criza de pe piaţa forţei de muncă a afectat mai puţin sectorul hardware în care predomină personalul de execuţie din unităţile de producţie. Cu toate acestea, o serie de companii cu departamente puternice de proiectare şi cercetare-dezvoltare au fost confruntate cu dificultăţile tipice de recrutare şi reţinere a angajaţilor cu studii superioare TIC, exemplul Alcatel-Timişoara fiind relevant din acest punct de vedere. Spre deosebire de sectoarele de servicii, după declanşarea crizei, reducerile de personal în hardware au fost mai accentuate, şi au început mai devreme, în a doua jumătate a lui 2008. Contracţia de personal s-a datorat în primul rând producătorilor locali de calculatoare dar şi unor unităţi de producţie ale companiilor străine. Conform datelor INS, numărul mediu de angajaţi în sectorul "Fabricarea calculatoarelor şi produselor electronice şi optice" s-a redus cu peste 3000 în primele 10 luni din 2009 faţă de aceeaşi perioadă a anului anterior, iar tendinţa de scădere secvenţială, de la lună la lună, este şi mai evidentă.

Salarii şi productivitate Salariul brut mediu anual TIC s-a ridicat în 2008 la 8722 euro, în creştere cu 8 % faţă de valoarea din 2007 (8112 euro) şi cu diferenţe destul de mari între sectoare. Nivelul a depăşit de cca 1,6 ori salariul mediu brut pe economie, dar rata de creştere a fost cu două puncte procentuale mai mică. Se poate de asemenea remarca o încetinire semnificativă a creşterii din 2008 în comparaţie cu anii anteriori. Pentru 2009 se estimează o reducere cu 7 % la 8146 euro.

Venitul salarial brut cel mai ridicat s-a înregistrat în sectorul telecomunicaţii: 9660 euro în 2007 şi 10550 euro în 2008, fiind determinat mai ales de nivelul înalt de salarizare practicat de principalii operatori de telefonie. Ratele de creştere anuală s-au limitat la +17 % şi, respectiv +9 %, dat fiind valorile deja mari din anii precedenţi. În cadrul sectorului se detaşează grupa "telecomunicaţiilor fără cablu", unde media salariului brut s-a ridicat în 2008 la 15590 euro şi a depăşit 20000 euro la unii operatori de telefonie mobilă. Nivelul înalt al salariilor din telecomunicaţii este susţinut de o productivitate medie deosebit de ridicată: 50200 euro, valoare adăugată pe angajat, de cca 3 ori mai mare decât în celelalte două sectoare TIC. Cu toate acestea, în ultimii 3 ani tendinţa de creştere a salariului peste creşterea de productivitate s-a manifestat şi aici. De exemplu, în 2008, avansul cu 9 % a salariului mediu a fost însoţită de o mărire cu doar 4 % a productivităţii. Pentru 2009, estimarea bazată pe datele lunare INS indică o reducere cu cca 7 % în euro (echivalentă cu o creştere cu 8 % în lei).

Sectorul software şi servicii a fost în ultimii ani unul din cele mai afectate de deficitul de forţă de muncă şi de presiunile salariale. Trei ani consecutiv, între 2005 şi 2007, sectorul a înregistrat creşteri anuale ale salariilor cu peste 30 %, în paralel cu măriri ale productivităţii cu doar 10 %-20 %.

Companiile au făcut faţă fenomenului sacrificând profiturile, iar profitabilitatea consolidată a sectorului s-a redus substanţial în această perioadă. **In 2008** tendinţa de escaladare s-a temperat, iar **salariul mediu brut anual a atins nivelul de 8182 euro, în creştere cu doar 13 % faţă de media de 7225 euro din 2007.** Pe de altă parte, atenuarea ratei de creştere în euro se datorează şi devalorizării monedei naţionale şi, exprimată în lei, creşterea din 2008 a fost de 25 %, asemănătoare celei din anii precedenţi. Media pe întreg sectorul a fost substanţial depăşită in grupele 6202 (consultanţă în tehnologia informaţiei) unde salariul brut anual a atins 10594 euro şi 6201 (dezvoltare software la comandă) unde media a fost 9743 euro. Aceste valori sunt medii statistice pe toate societăţile care compun sectorul sau grupele respective şi sunt distorsionate de miile de firme foarte mici care declară salarii simbolice, sau sunt utilizate pentru plata salariilor cu evitarea fiscalităţii. Valoarea medie a sectorului este depăşită de cel puţin două ori în cele mai multe din societăţile medii şi mari. **La primele 10 societăţi media în 2008 a fost de 17400 euro,** iar în majoritatea filialelor multinaţionalelor salariul mediu brut anual a urcat la peste 30000 euro. Situaţia s-a ameliorat uşor în 2008 şi în ceea ce priveşte decalajul dintre creşterile de salarii şi cele de productivitate. **Valoarea adăugată pe angajat a ajuns la 17937 euro**, creşterea fiind de 11 %, cu doar două puncte procentuale sub mărirea salariului mediu.

Anul 2009 a adus o schimbare radicală în evoluţia salarilor, fiind primul an cu scăderi (în euro). Conform datelor INS, media pe primele 11 luni ale anului în "Servicii TI şi informatice" a crescut cu doar 8 % în lei, ceea ce corespunde unei reduceri cu 7 % în euro. În sectorul hardware, după o mărire ieşită din comun în 2007 (+26 %), în 2008 salariul brut mediu a stagnat (-1 %) la nivelul de 6.010 euro. Situaţia se datorează atât creşterilor din anii anteriori, cât şi extinderii activităţilor de producţie/ asamblare, care a determinat o mărire a ponderii muncitorilor cu calificare medie şi scăzută. Nivelul mediu de salarizare s-a menţinut mult mai ridicat în grupa "Echipamente de comunicaţii" (CAEN 263), unde a atins 9886 euro, de două ori mai mult decât în celelalte grupe ale sectorului şi unde s-a obţinut şi o productivitate mult mai mare (valoare adăugată pe angajat de 31225 euro). La nivel de companii, cele mai ridicate salarii sunt înregistrate, aşa cum era de aşteptat, la filialele multinaţionalelor, iar Alcatel se plasează pe primul loc din acest punct de vedere, datorită activităţilor R&D şi ponderii foarte mari a personalului înalt calificat. De regulă, in centrele de producţie ale companiilor străine, salariul mediu anual se înscrie în gama 4000 – 7000 euro, iar la retailerii-asamblatori locali, valoarea medie este mai redusă datorită personalului comercial şi de distribuţie mai puţin calificat. Deşi, ca medie pe întregul sector, cifra de afaceri pe angajat a crescut considerabil, la 78000 de euro, productivitea, măsurată ca valoare adăugată pe angajat, a cunoscut în 2008 o reducere cu 12 % la 15990 euro faţă de 18200 euro în anul anterior. Este prima scădere a productivităţii consolidate a sectorului hardware din ultimii cinci ani.

Trebuie notat şi că, scăderea productivităţii a fost mult mai puternică decât cea a salariului. Situaţia s-a inversat în 2009, cand se estimează o reducere în euro a salariului mediu anual cu 8 %, mai accentuată decât în celelalte sectoare TIC, în paralel cu o creştere a productivităţii medii determinată de diminuarea semnificativă a numărului de angajaţi.

Profiturile totale realizate în industria TI&C au înregistrat o tendinţă de reducere în ultimii trei ani. În 2008, deşi profitul operaţional (din exploatare) a crescut uşor, profitul brut s-a diminuat cu 14 %, la 834 mil. euro, faţă de 972 mil. euro în anul anterior. Este, de asemenea, evidentă o scădere a profitabilităţii consolidate pe întreaga industrie. Rata profitului brut, care era de 19 % în perioada 2005-2006, a coborât la 12 % în 2007 şi la 9 % în 2008. Evoluţia aceasta este caracteristică tuturor celor trei sectoare, dar factorii care au determinat-o diferă.

Sectorul telecomunicaţii s-a detaşat categoric prin profitabilitatea deosebit de ridicată din ultimii ani. Profiturile sectorului au crescut continuu după anul 2000, atingând **un maxim în 2006 când profitul brut total a depăşit un miliard de euro.** În următorii doi ani profitabilitatea s-a înscris pe o pantă descendentă în condiţiile unui început de saturare pe piaţa de telefonie, ale presiunilor cadrului reglementativ şi, mai ales, ale accentuării competiţiei şi campaniilor agresive de promovare iniţiate de Cosmote şi RCS&RDS care au antrenat reduceri generale ale tarifelor. În 2008 reducerea anuală a fost de 21 %, volumul profitului brut pe întregul sector limitându-se la 538 mil. euro, adică jumătate din valoarea anului 2006. Scăderea este şi mai vizibilă la nivelul profitabilităţii medii care a coborât la 10,3 % în 2008, după ce în 2005 şi 2006 depăşea 24 %.

În sectorul software şi servicii, profiturile sectorului s-au menţinut continuu pe o pantă ascendentă după 2000, dar cu o tendinţă de încetinire în ultimii ani. Şi în acest sector s-a înregistrat o deteriorare semnificativă a profitabilităţii, cu o scădere a ratei profitului brut de la peste 14 % in 2004-2005 la 10 % în 2007 şi 9 % în 2008. Reducerea profitabilităţii se datorează escaladării salariilor din ultimii 4 ani şi a decalajului faţă de productivitate, care indică incapacitatea companiilor de a compensa în întregime creşterile costurilor de personal cu creşteri corespunzătoare ale veniturilor sau cu eventuale reduceri la alte costuri. **În 2008, volumului total al profiturilor a crescut la 272 mil. euro** (+18 %) **pentru profitul operaţional** şi la **189 mil.euro (+10 %) pentru profitul net.** Creşterile au fost cu puţin mai mari faţă de anul anterior, dar s-au situat din nou sub creşterea cifrei de afaceri, iar rata profitului a coborât cu încă un punct procentual.

Evoluţia companiilor a fost diferită, fără însă să se înregistreze discrepanţe cu amploarea celor din telecomunicaţii. Un număr de **38 de firme au obținut un profit brut de peste un milion de euro.** Dintre acestea se remarcă filiale de multinaţionale (Microsoft, IBM, Capgemini), câteva din companiile locale preluate de capitalul străin (Siveco, Ness, Romsys, Total Soft, ITC Networks,), dar şi unele firme româneşti (MB Telecom, Asesoft) La multe din acestea se poate nota o rată a profitului depăşind cu mult media sectorului (MB Telecom, Iquest Technologies, Azure Software, etc). De asemenea, la firmele cu peste un milion de euro profit brut, se poate remarca o rată medie a profitului dublă (15 %) faţă de media sectorului. In condiţiile contracţiei puternice a veniturilor din 2009, se estimează că profitul consolidat în software şi servicii a inregistrat o scadere cu cca 60 %, mai dură decât în celelalte două sectoare TI&C.

În sectorul hardware se poate consemna o evoluţie descendentă în 2008. Rezultatul total din exploatare (operare) a stagnat **în 2008 la nivelul de 95 mil. euro,** dar **profitul brut (64 mil. euro) şi net (51 mil. euro)** au înregistrat scăderi cu cca 20 %. Peste trei sferturi din profitul total a fost dat de Nokia şi Alcatel, în timp ce unele din filialele multinaţionalelor şi din companiile locale au raportat pierderi. Rata profitului net consolidat a coborât la 3 % faţă de 5,7 % în anul precedent, fiind cu mult inferioară celei din celelalte sectoare TIC. Pentru 2009 se estimează menţinerea sau chiar creşterea uşoară a nivelului profitului în condiţiile măririi cifrei de afaceri şi reducerii de personal.

Distribuţia teritorială a industriei TIC Bucureştiul îşi menţine rolul de pol absolut al industriei TIC, **acumulând trei sferturi din volumul activităţilor**. În capitală se realizează o **cifră de afaceri de peste 6,8 mld. euro (75 % din totalul TI&C), se generează o contribuţie la PIB de peste 3 mld. euro (80 % din total) şi lucrează peste 74000 de angajaţi TI&C (59 % din total).** Trebuie însă menţionat că aceste cifre sunt uşor exagerate de faptul că în capitală sunt înregistrate filialele multinaţionalelor IT şi sunt amplasate sediile centrale ale marilor companii de telecomunicaţii, la care, de regulă, o parte din activităţi sunt distribuite în teritoriu. Pe de altă parte, **analiza pe sectoare scoate în evidenţă că această concentrare în Bucureşti este dată exclusiv de servicii, în timp ce producţia de hardware este localizată preponderent în zona de vest a ţării.**

În sectorul software şi servicii, capitala acumulează 6240 de firme cu cca 29600 de angajaţi (jumătate din totalul sectorului) şi înregistrează o cifră de afaceri de 1,58 mld. euro (62 % din total). In Bucureşti sunt amplasate 25 din primele 30 de companii ale sectorului. Ponderea capitalei este de aproape 10 ori mai mare decât a următoarelor judeţe.

În Timişoara se realizează 6,9 % din cifra de afaceri (176 mil. euro) şi lucrează 9,3 % din personal (5470 angajaţi). Procentajul deţinut de Timişoara s-a mărit faţă de anii anteriori, un rol important având Continental Automotive care dă mai mult de jumătate din producţia judeţului şi care a devenit în 2008 cea mai mare companie a sectorului. Daca s-ar lua în considerare şi activităţile R&D de la Alcatel-Lucent, ponderea judeţului ar depăşi 10 %.

În ordinea cifrei de afaceri urmează **Cluj,** cu 160 mil. euro (6,3 %) şi 4600 de angajaţi (7,8 %), **Iaşi**, cu 85 mil. euro (3,3 %), **Prahova** cu 80 mil. euro (3,1 %) şi **Braşov** cu 74 mil. euro (2,9 %).

În sectorul serviciilor telecom, concentrarea în capitală este şi mai accentuată, datorită, aşa cum am menţionat, amplasării aici a tuturor marilor operatori de telefonie şi cablu. In Bucureşti se înregistrează 94,5 % din cifra de afaceri a sectorului (4,85 mld. euro) şi lucrează 80 % din personal (39940 angajaţi). Cifrele Bucureştiului sunt astfel de cca 100 de ori mai mari decât ale judeţelor care urmează în ordinea volumului de activitate (Timiş, Iaşi, Constanţa, Covasna).

În sectorul hardware, Bucureştiul şi-a păstrat până in 2007 locul întâi la cifra de afaceri (389 mil. euro, 35 % din total, în 2007) datorită distribuitorilor-asamblatori de PC-uri la care sunt caracteristice cifre de afaceri mari la un nivel al producţiei relativ redus. În ceea ce priveşte producţia, pe primele locuri se plasau Timiş (39 % din total în 2007) şi Bihor (24 % din total), urmate de Bucureşti (23 %). Situaţia s-a schimbat radical în 2008, în primul rând ca urmare a deschiderii platformei Nokia de lângă Cluj, dar şi datorită reînregistrării CAEN a unor producători de electronică importanţi. **Judeţul Cluj se află acum pe primul loc** cu o producţie de 505 mil. euro (din care 455 mil. realizate la Nokia) reprezentând 37 % din total şi cu 2320 de angajaţi (doar 10 % din total). **In Timiş, care a trecut pe locul doi,** se acumulează 345 mil. euro (25 %) şi 7300 de angajaţi (33 %) La Timişoara sunt localizaţi Alcatel, care dă peste jumătate (192 mil. euro) din producţia judeţului, Flextronics (74 mil. euro), dar şi fabricile Kathrein, Hella Electronics etc. **În Bucureşti** se înregistrează o producţie de 253 mil. euro (18 %) şi o cifră de afaceri de 440 mil. euro cu un personal de 4520 (20 %) şi activează, pe lângă cei mai importanţi asamblatori de calculatoare şi producători de echipamente de telecomunicaţii cum ar fi Intrarom (filiala Intracom), Felix Telecom sau Topex. **Judeţul Bihor** dă o producţie de cel puţin 230 mil. euro (16 %) din care peste două treimi provine de la Celestica. Datele corespund bilanţului pe 2007 ale unităţii Celestica de la Borş, cifrele pe 2008 nefiind publicate şi este posibil ca, în funcţie de acestea, Bihorul să aibă o pondere mai mare şi să depăşească chiar Capitala. În judeţele care ocupă locurile următoare, **Braşov şi Arad,** se realizează producţii cu circa un ordin de mărime mai mici, ponderea în totalurile hardware nedepăşind 2,1 %.

În ceea priveşte **distribuţia pe regiunile de dezvoltare**, producţia de software şi servicii se acumulează, după **Bucureşti (62 %),** în regiunile **Vest şi Nord-Vest cu 8 % fiecare, după care urmează Centru şi Sud cu câte 6 %,** în timp ce **sectorul hardware este concentrat în Vest şi Nord-Vest (care deţin împreună 80 % din producţie şi 66 % din cifră de afaceri), după care urmează Bucureştiul.**

Pe ansamblul industriei TIC (inclusiv serviciile telecom), repartizarea pe regiuni a cifrei de afaceri din 2008 indică dominaţia absolută a Capitalei (75 %) şi o **concentrare mai puternică în regiun ile Nord-Vest (10 %) şi Vest (6,4 %),** după care **urmează regiunile Centru şi Sud** cu ponderi mai reduse (2,6 % şi 2,3 %). În comparaţie cu anii anteriori, se poate observa o uşoară scădere a procentului pentru Bucureşti (de la 78 % la 75 %) şi pentru regiunea Vest, în paralel cu o **urcare semnificativă în Nord-Vest (de la 5,3 % la 10 %).**

Accentuarea deficitului de forţă de muncă în locaţiile tradiţionale tot mai aglomerate a determinat o escaladare mai puternică a salariilor în aceste zone. Faţă de media pe întreaga ţară, salariul brut mediu este cu 33 % mai ridicat la Timişoara şi cu 26 % la Bucureşti. În acelaşi timp, la Cluj şi Braşov nivelul se situează sub medie, iar în judeţe ca Prahova sau Constanţa nu depăşeşte jumătate din media pe sector. Şi în hardware, Timişoara se detaşează prin salarii de cca 1,5 ori mari decât media pe ţară. Oraşul este recunoscut ca un loc în care extinderea colectivelor şi recrutarea de noi specialişti deveniseră foarte dificle înainte de 2009.

Situaţia a determinat companiile TI&C şi noii investitori să-şi îndrepte atenţia şi spre alte zone ale ţării. In software şi servicii alternativa la Bucureşti şi Timişoara este căutată la Cluj, Iaşi, Braşov, Sibiu, Galaţi şi Craiova unde în ultimii ani au fost deschise centre de servicii şi de dezvoltare ale multinaţionalelor, dar şi filiale ale unora din firmele de software mai mari din capitală. In hardware mişcarea pare a fi dinspre localităţile apropiate graniţei de vest spre Transilvania (Cluj, Braşov, Sibiu), exemplul cel mai relevant fiind alegerea Jucu/Cluj de catre Nokia. Bine cunoscuta situaţie a infrastructurii de transport a constituit însă un element determinant în reticenţa marilor producători de hardware şi electronică de a se îndepărta prea mult de zona de vest, eventual spre localităţi din Moldova sau Muntenia.

Contribuţia la PIB a sectoarelor TIC a fost de 3,15 % în 2008, în scădere faţă de anul anterior şi a urcat uşor la 3,20 % în 2009. Aceasta este ponderea pe care Valoarea Adăugată Brută (VAB) creată în cele patru sectoare o are în totalul VAB pe economie. Aportul cel mai important l-au avut şi în 2009 **serviciile telecom cu peste 2 %, în timp ce contribuţia sectorului software a fost de 0,8 %, iar a sectoarelor hardware nu a depăşit 0,4 %.** Contrar tendinţelor din perioada 2000-2005, în ultimii patru ani dinamica aportului TIC la PIB a fost mai degrabă negativă. După un maxim de 3,91 % în

2005, procentul a scăzut la 3,46 % în 2007 şi 3,15 % în 2008. Semnificaţia acestei evoluţii, care ar trebui să dea de gândit, este că valoarea adăugată creată în industria TIC a continuat să crească în perioada 2005-2008, dar nu a mai ţinut pasul cu majorarea PIB-ului care a înregistrat rate de creştere superioare. De fapt, tendinţa este imprimată exclusiv de serviciile telecom care au avut o dinamică spectaculoasă în perioada de după 2000, dar care apoi au cunoscut o încetinire, o dată cu saturarea pieţei şi limitarea profiturilor. În acest fel, contribuţia la PIB a sectorului telecomunicaţii, care era de 2,91 % În 2000 şi 3 % în 2005, s-a redus treptat până la 2,02 % în 2008.

In sectorul software şi servicii creşterea valorii adăugate a fost continuă şi puternică până la declanşarea crizei, astfel încât contribuţia la PIB a ajuns în 2008 de cca 3,5 ori mai mare decât în 2000 (0,85 % faţă de 0,25 %). În hardware valoarea adăugată a revenit la creştere după 2006, iar ponderea în PIB a atins 0,28 în 2008. Evoluţia cu adevărat remarcabilă este cea din 2009 când procentul a urcat la 0,38 %, hardware-ul fiind unul din puţinele sectoare cu creştere a valorii adăugate, în condiţiile în care PIB-ul s-a redus cu aproape 14 % (în euro). Se poate remarca faptul că sectorul hardware a compensat în 2009 scăderea din software şi servicii. Este de aşteptat ca în următorii doi ani, contribuţia industriei TIC la PIB să înregistreze o uşoară mărire, apropiindu-se de 3,5 %, dat fiind perspectivele ceva mai bune faţă de alte sectoare în perioada de relansare a economiei.

În ceea ce priveşte poziţionarea României din acest punct de vedere faţă de alte ţări, amintim că în statele cu economii dezvoltate contribuţia sectoarelor TI&C la PIB se situează între 5 % şi 9 %, media UE-25 fiind 5,3 % (conform Eurostat). Procentul este mai ridicat în câteva ţări cunoscute pentru dezvoltarea deosebită a acestor sectoare, de exemplu 10 % în Finlanda, sau 13 % în Coreea. Un alt element caracteristic industriei TI&C nord americane şi europene este contribuţia echilibrată, aproximativ egală a sectoarelor IT (software şi hardware) pe de o parte şi a serviciilor telecom pe de altă parte.

Din acest punct de vedere, România s-a caracterizat în anii anteriori printr-un dezechilibru accentuat în favoarea telecomunicaţiilor, dar evoluţiile la care ne-am referit mai sus par să acţioneze în sensul unei echilibrări prin mărirea ponderii sectoarelor software şi hardware.

Viitorul domeniului ICT în România:

1. **În sectorul hardware** există limitări serioase, mai ales în fabricarea componentelor de bază, ca urmare a unor cercetări-dezvoltări-inovări proprii, de aceea trebuie promovate şi susţinute aranjamente cu multinaţionalele existente, care trebuiesc cointeresate în valorificarea capabilităţilor tehnologice naţionale:

- Asamblarea unor componente de bază şi echipamente periferice, care se valorifică pe piaţa locală sau care intră într-un circuit specific economiei globalizate.
- Realizarea unei fabricaţii de nişă, pentru pieţe şi cerinţe speciale.

În aceste condiţii, trebuiesc menţinute şi dezvoltate capabilităţile tehnologice, prin educaţia inginerească şi dezvoltarea de produs, în proiecte de cercetare – dezvoltare – inovare, finanţate de la buget sau din fonduri UE. Această opţiune este impusă şi de faptul ca sectorul hardware este de obicei capital-intensiv în realizarea capacităţilor de fabricaţie, care se pot face însă numai în condiţii de joint-venture, cu parteneri străini, capabili să participe cu capital şi tehnologii avansate, competitive.

2. **În sectorul software** sunt condiţii mult mai avantajoase, deoarece există capabilităţi tehnologice mai extinse în realizarea de software, iar dezvoltarea unor capacităţi noi de producţie este mult mai facilă, ca investiţii, utilizând aproape exclusiv forţa de muncă intensiv-intelectuală, cu o rată de degradare mai lentă în timp, în cadrul unei economii de scară mai largă, ţinând seama de pătrunderea ICT în toate domeniile social-economice. În acest sector se pot adopta următoarele opţiuni, ca dezvoltare, în funcţie de caracteristicile pieţei (externă, internă) şi cerinţele beneficiarilor (software la cerere, sau software standard) :

- Realizarea de software **pentru export**, cu două variante:

1. software pentru servicii, în aplicaţii şi sisteme cerute de beneficiari (pe bază de specificaţii, în sistem out-sourcing)

2. software standard (packages), pentru aplicaţii complexe tipizate, cerute în diferite domenii de aplicare

- Realizarea de software **pentru cerinţele pieţei interne**, în două variante:

1. software pentru servicii, în aplicaţii şi sisteme cerute de beneficiari (pe bază de specificaţii, în sistem out-sourcing)

2. software standard (packages), pentru aplicaţii complexe tipizate, cerute în diferite domenii de aplicare

Pentru a deveni un furnizor important pentru export trebuiesc depăşite anumite bariere privind:

-absenţa unei infrastructuri adecvate;
-absenţa informaţiilor privind piaţa;
-limitele pieţei interne;
-mediul de afaceri nestimulativ;
-depăşirea dezavantajului apariţiei pe piaţă mai târziu.

Pentru a fi un competitor major pe piaţa internă, mai ales pentru realizarea de programe tipizate, la nivelul standardelor internaţionale, trebuiesc depăşite anumite bariere:

-costurile de dezvoltare foarte mari;
-preferinţa pentru produsele străine, realizate de firme cunoscute;
-piaţa internă redusă şi posibilitatea de a pirata software;
-dificultatea realizării unor studii de piaţă pentru plan de afaceri privind un produs nou.

În aceste condiţii, dezvoltarea se poate face, cel puţin la început, pentru piaţa internă, cu produse la cererea beneficiarilor (ca servicii), sau cu activităţi de customizare a produselor standard străine, care trebuiesc interfaţate şi adaptate unor cerinţe specifice domeniului de aplicare. După parcurgerea acestei faze se poate trece la opţiunile prezentate, privind exportul şi realizarea de produse tipizate.

Pentru politica guvernamentală există mai multe opţiuni de susţinere şi dezvoltare a industriei ICT, în raport cu firmele private:

- I -Facilitarea trecerii firmelor de stat în proprietate privată, cu susţinerea acestora, cel puţin în faza de consolidare.
- II -Inlocuirea firmelor de stat cu cele private cu o interferenţă minimă sau cu absenţa statului în activitatea firmei („laisser fair”).
- III – Menţinerea rolului numai de promotor/stimulator, pentru stat, într-un mediu privat („the promotional state”).

Între aceste opţiuni, **calea trecerii de la I la II şi apoi la III**, este lungă şi riscantă, chiar dacă unii consideră că este de preferat intervenţia minimă a statului. De aceea se recomandă **calea trecerii de la I la III,** aplicată şi de SUA în anii ’50 şi ’60, chiar şi în prezent prin finanţarea unor programe de CDI de cel puţin un ordin de mărime superior celor finanţate de UE. Rolul promoţional al statului se poate exprima prin:

- Finanţarea cercetării-dezvoltării şi inovării.
- Asigurarea educaţiei şi instruirii resursei umane.
- Stimularea şi finanţarea directă a unor firme inovative.
- Protecţia drepturilor asupra proprietaţii intelectuale.
- Susţinerea şi asigurarea informaţiilor necesare în marketing.
- Asigurarea unei infrastructuri moderne de transport şi comunicaţii.
- Asigurarea finanţării unor proiecte informatice complexe cu achiziţii substanţiale în hardware şi software.
- Facilitarea diseminării celor mai bune practici în realizarea de produse ICT.

În România, după 1990, s-a promovat, în principal, calea „statului promoţional”, precum şi o conlucrare între stat şi piaţă pentru a obţine maximum de beneficii în dezvoltarea domeniului ICT. În sectorul hardware, trecându-se pe calea I – II – III, cu întreprinderi care nu s-au adaptat la noile condiţii, impuse de economia de piaţă, s-a ajuns aproape la dispariţia lor şi la apariţia unor firme noi, conform cu conceptele prezentate în acest capitol.

2.9. Învățământul de informatică. Programul național de informatizare a educației preuniversitare (SEI)

La sfârşitul anilor ’60 existau puţine instituţii şi centre de calcul în care se formaseră specialişti în realizarea şi construcţia calculatoarelor electronice, aşa cum rezultă din prezentarea făcută mai sus, la *Evoluţii de pionierat la nivel naţional în anii ’50 şi ’60* – o paralelă cu evoluţia pe plan internaţional), inclusiv prin specializări şi doctorate în mari universităţi şi centre de cercetare din străinătate, care erau dotate cu calculatoare de generaţia a doua şi a treia. În aceste condiţii, odată cu lansarea Programului guvernamental de dotare a economiei cu tehnică de calcul şi cu semnarea acordului de cumpărare a licenţei de fabricaţie a unui calculator de generaţia a treia s-a impus după:

■ Estimarea necesarului de specialişti cu pregătire medie şi superioară, care să permită utilizarea calculatoarelor ce urmau să se fabrice începând cu 1970 şi care erau prevăzute să fie repartizate în economie.

■ Estimarea necesarului de instructori şi cadre didactice care urmau să pregătească elevii, studenţii şi specialişti ai beneficiarilor de calculatoare în vederea utilizării acestora.

Cum era vorba de mii de specialişti necesari şi sute de instructori şi cadre didactice pentru învăţământul preuniversitar şi universitar, s-a procedat la un sistem de pregătire intensivă, în primul rând pentru instructori şi viitori profesori, o parte în străinătate (la firma licenţiatoare a calculatorului IRIS 50) şi altă parte în ţară, apelând la specialişti români din centrele de calcul existente, completaţi cu instructori străini. În acest fel a început Pregătirea programatorilor, analiştilor şi inginerilor de sistem, folosind facilităţile oferite, ca spaţii pentru cursuri, de unităţi de învăţământ, CTCE-uri, institute de cercetare-proiectare etc., iar practica la calculatoare din străinătate (Franţa) şi din ţară, în centrele care erau dotate cu calculatoare de generaţia a treia. Primele cursuri s-au ţinut la Cluj (CTCE şi ITC – Cluj), Timişoara (CTCE şi Universitate), Bucureşti (ICI, Inst. de construcţii, Inst. de matematică, Centrele de calcul departamentale şi ale unor institute de proiectare etc.). Primele cursuri de analişti s-au ţinut la Cluj (CTCE şi Universitatea BB) şi la Bucureşti (ICI şi CEPECA).

Odată cu promovarea sistemului de pregătire intensivă, s-a trecut şi la sistemul de pregătire prin reţeaua Ministerului Educaţiei şi Învăţământului (MEI) prin înfiinţarea şi alocarea resurselor necesare pentru:

● Licee şi clase speciale, cu profil de informatică;

● Secţii şi facultăţi cu profil de informatică.

Ţinând seama de faptul că universităţile tehnice din marile centre universitar aveau deja grupe de specializare în domeniul calculatoarelor şi al utilizării lor pri cel puţin un limbaj de programare (FORTRAN, COBOL, BASIC), problem deosebite s-au pus la introducerea profilului de informatică în universităţi, und facultăţile de matematică se considerau îndreptăţite să asimileze acest profil. Cursuril şi activităţile specifice, cerute de însuşirea informaticii, conform cu sistemul practica în ţările avansate, şi-au făcut cu greu loc în programele profilului de matematică, di motive cunoscute în mediul universitar Primele licee de informatică au fost înfiinţate cu denumirea „Licee d prelucrare automată a datelor“ (Licee PAD), în anii 1970/71, cu primii absolvenţi î anii 1975–76, astfel:

► În Bucureşti: Colegiul naţional de informatică Tudor Vianu (cu directori de început Burcescu Teodor şi Ilie Grigore)

► În Cluj-Napoca: Liceul de informatică Tiberiu Popoviciu (director de început mat. Aurel Clamba)

► În Timişoara: Liceul de informatică Gr. Moisil (directori şi profesor mat. Pigli şi mat. Ion Mureşan)

► În Iaşi: Liceul de informatică Gr. Moisil (director de început, mat. Octavia Lefter)

► În Braşov: Colegiul naţional de informatică Gr. Moisil, înfiinţat în anul 1972

Liceele aveau în dotarea iniţială:

– Calculator Felix C-256, în configuraţie standard (cititor cartele, imprimantă, consolă operare, 4

unităţi de bandă magnetică şi 4 unităţi de discuri magnetice);

– Echipamente de pregătire a datelor (4 perforatoare de cartele);

– Minicalculator cu terminale de tip display (CRT).

Liceele care nu erau dotate cu calculatoare aveau asigurat accesul la un centru de calcul pentru orele de programare şi practică cerute prin programa analitică. În

anii ’70, au fost înfiinţate şi clase de informatică, în cadrul liceelor teoretice sau al grupurilor industriale. Primele manuale au fost elaborate începând cu anul 1971. Primul manual a

fost intitulat: *Noţiuni de informatică*, autor mat. Stelian Niculescu, Edit. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1971, pentru şcoli profesionale, şcoli de maiştri, licee industriale, cu sprijinul prof. Gr. Moisil. Primele manuale pentru limbaje de programare au fost:

– *Iniţiere în FORTRAN* (Stelian Niculescu, Edit. Tehnică, 1972);

– *Iniţiere în COBOL* (Margareta Drăghici în 1973, Ileana Trandafir şi Stelian Niculescu în 1974, Edit. Tehnică).

Organizarea primei olimpiade naţionale de informatică a fost în 1975, iar prima participare la Olimpiada internaţională de informatică a fost în 1990, în coordonarea mat. Stelian Niculescu, vechi colaborator al prof. Gr. Moisil, un pasionat de pregătirea elevilor, cu un aport deosebit în cadrul coordonării liceelor de informatică din ţară şi a Centrului de pregătire în informatică (CPI) din cadrul ICI.

Învăţământul universitar de informatică are două orientări:

1. Învăţământul de informatică, asociat cu facultăţile de matematică (neexistent, explicit, în anii ’50 şi ’60), disputat încă, privind ponderea disciplinelor de matematică şi de informatică. În timp, s-au înfiinţat Facultăţi de matematica şi informatică sau Facultăţi de informatică, în cadrul universităţilor cu profil neingineresc.

2. Învăţământul de calculatoare, asociat cu facultăţile din universităţile tehnice, cu profil de inginerie electrică (existent în anii ’50 şi ’60, cu orientare preponderentă pe componenta hardware a calculatoarelor):

– Electronică şi Telecomunicaţii, Automatică, la UP Bucureşti;

– Electrotehnică, la IP Timişoara;

– Electrotehnică, la IP Cluj-Napoca;

– Electrotehnică, la IP Iaşi.

În timp, s-au înfiinţat, în cadrul universităţilor cu profil ingineresc, facultăţi cu diferite profiluri asociate profilului de calculatoare, comunicaţii şi tehnologia informaţiei:

– Facultatea de Electronică Telecomunicaţii şi Tehnologia Informaţiei, la UP

Bucureşti;

– Facultatea de Automatică şi calculatoare, la UP Bucureşti;

– Facultăţi de Automatică şi calculatoare, sau/şi de Electronică şi Tele -

comunicaţii la mai multe universităţi tehnice (Timişoara, Cluj-Napoca, Iaşi, Craiova, Braşov, Galaţi, Sibiu, Constanţa, Oradea, Suceava, Arad, Piteşti, Bacău etc.).

În cadrul facultăţilor cu profil economic din universităţi există secţii sau facultăţi orientate pe utilizarea calculatoarelor şi tehnologiei informaţionale în domenii specifice, cu profil economic, financiar-contabil-bancar etc. O situaţie particulară, ţinând seama de tradiţie şi evoluţia sa, se află la ASE Bucureşti, prezentată în prima parte a acestei contribuţii.

Programul naţional de informatizare a educaţiei preuniversitare (SEI) Realizarea unui sistem educaţional bazat pe tehnologiile informaţionale şi de comunicaţii s-a pus la începutul anului 2001, lansându-se atunci un Proiect cu denumirea SEI – Sistem Educaţional Informatizat, în cadrul Ministerului Educaţiei şi Cercetării, pentru a sprijini reforma învăţământului, în spiritul Planului de

acţiune european, e-Europe 2005, având ca proiectant general şi executant firma SIVECO.

În anul 2001, în România existau, statistic, 3 calculatoare (tip PC) instalate pentru 100 elevi în învăţământul gimnazial şi 5 calculatoare (tip PC) la 100 elevi în învăţământul liceal. În medie, erau 3,5 calculatoare la 100 elevi conectate la Internet. În aceste condiţii s-a considerat prioritară educaţia la standarde europene, asigurând fiecărui elev şi profesor accesul la noile tehnologii folosite în educaţie. În acest sens, în cadrul Proiectului SEI s-au definit următoarele obiective:

■ Dotarea şcolilor generale şi liceelor cu mijloace care să permită utilizarea tehnologiilor ICT în procesul educaţional;

■ Asigurarea realizării de conţinut (manuale) în forma digitală şi difuzarea lui largă, în toate şcolile;

■ Asigurarea informatizării examinărilor la nivel naţional: pentru admiterea în licee, pentru bacalaureat, pentru evaluarea pregătirii profesorilor etc.;

■ Realizarea unei baze de date la nivel naţional pentru sistemul educaţional, utilă în realizarea unor analize complexe şi ca suport în procesele decizionale;

■ Asigurarea comunicaţiei interne facile în sistemul educaţiei şi accesul publicului la serviciile specifice oferite de sistem;

■ Asigurarea accesului în utilizarea noilor TIC, inclusiv a tehnologiilor internet, tuturor participanţilor în sistemul educaţional;

■ Crearea unei mase critice de cunoaştere în utilizarea noilor tehnologii de către absolvenţii de liceu şi profesori.

Considerând liceele destul de mature şi capabile să asimileze noile tehnologii cu efecte maxime, s-a definit o platformă educaţională pentru predarea matematicii, fizicii, chimiei, biologiei, limbii române, istoriei, geografiei etc., compusă din:

● Calculatoare personale şi un server, conectate într-o reţea locală;

● Echipamente partajabile comune (imprimantă, ploter, scaner etc.);

● Conţinut educaţional de tip multimedia (manuale în formă digitală) şi metodologii de predare şi instruire pentru profesori;

● Accesul la Internet prin reţeaua naţională dedicată educaţiei şi cercetării. Proiectul SEI s-a derulat în mai multe etape, fiecare cu obiective proprii:

Etapa I, ca etapă pilot, s-a desfăşurat în anii 2001–2002, cu obiectivele:

■ Instalarea a 120 platforme, ca laboratoare de informatică în licee;

■ Asigurarea cu software educaţional, pentru aplicaţii specifice;

■ Asigurarea aplicaţiilor pentru admiterea în licee şi şcoli profesionale în anii 2001 şi 2002;

■ Evaluarea elaborării de manuale prin licitaţie electronică în 2002;

■ Realizarea şi administrarea portalului pentru SEI: http://portal.edu.ro;

Etapa II, desfăşurată în anul 2003, cu obiectivele:

■ Instalarea a încă 1100 platforme în licee;

■ Asigurarea cu software şi conţinut educaţional multimedia pentru 80 lecţii şi 30.000 întrebări de test;

■ Pregătirea a 2–4 specialişti ca administratori de platforme, pentru fiecare locaţie;

■ Instruirea a cca 15.000 profesori, cu minimum 6 pentru fiecare locaţie;

■ Asigurarea aplicaţiei pentru admiterea din 2003.

Etapa III, desfăşurată în 2004, a urmărit finalizarea dotării liceelor cu în 290 platforme, cu software şi conţinut multimedia, instruirea a cca 5.000 profesori şi administratori de platforme, admiterea şi bacalaureatul în 2004.

Etapa IV, începută în 2005, a prevăzut implementarea unor plaforme pentr învăţământul preuniversitar cu obiective similare, adecvate programelor de pregătire pentru acest nivel.

Sistemul SEI a fost selecţionat şi apreciat prin premiul eEurope Awards, al Comisiei Europene, şi cu „The World Summit Award – The best în e-Content&Creativity“ pentru produsul AeL, care a rezultat în cadrul SEI, ca sistem de management pentru educare/instruire şi elaborare de conţinut educaţional (AeL este marcă înregistrată SIVECO).

În anul 2001, cu ocazia lansării Proiectului SEI, s-a pus şi problema asigurării unei infrastructuri informaţionale şi de comunicaţii comune pentru domeniul educaţiei, ştiinţei şi culturii, cu scopul

utilizării mai eficiente a fondurilor bugetare destinate accesării resurselor de prelucrare automată a datelor din ţară şi străinătate. Ca urmare a unei întâlniri organizate sub patronajul Guvernului la Liceul Sf. Sava din Bucureşti, reprezentanţii la vârf ai celor mai reprezentative instituţii din ţară (Parlament, Preşedinţie, Guvern, Academie, Banca Naţională, unele ministere interesate în acţiune, ONG-uri etc.) au recomandat realizarea unui program suport, de informatizare pentru educaţie, ştiinţă, cultură, care să asigure dotarea minimă necesară a instituţiilor din aceste domenii şi conectarea la o infrastructură naţională viabilă. În acest sens a fost demarată acţiunea de realizare a unui studiu de fundamentare tehnică, economică şi ca management, cu propuneri de restructurare a reţelelor care deserveau domeniul cercetării (RNC) şi educaţiei (RoEduNet).

2.10. Sistemul de inteligenţă artificială IURES, un proiect de pionierat în România[13]

Unul dintre primele sisteme operaţionale de inteligenţă artificială realizate în România a fost IURES (de la exprimarea în limba engleza: I Understood and RESpond), un mediu de dezvoltare pentru sisteme de întrebare-răspuns în limbaj natural (Tufiş et al., 1983), (Tufiş & Cristea, 1985). Implementat în TC-LISP pe minicalculatoare de tip PDP11 (CORAL, INDEPENDENT), IURES a constituit fără îndoială o realizare de referinţă a informaticii româneşti cu puternic impact în ţară şi în străinătate.

Sistemul IURES a fost omologat internaţional în 1988 şi a constituit primul produs românesc de inteligenţă artificială exportat, fiind menţionat printre altele în enciclopedia de lingvistică computaţională şi în „The Survey of the Current Status Research and Future Trends în Machine Translation and Natural Language Processing" realizat în 1992 de JEIDA (Japan Electronic Industry Development Association). Odată cu apariţia în România a calculatoarelor personale, IURES a fost rescris în GodenCommonLisp într-o versiune nouă (IURES-PC) care avea să stea la baza unor noi cercetări ale colectivului condus de Dan Tufiş (Tufiş et al., 1994), (Estival et al., 2004), (Tufiş, 1995) etc.

IURES era un mediu de dezvoltare independent de limba de interacţiune sau de domeniul de discurs. El constă din două componente mari, cvasi-independente:

1. Procesorul de limbaj natural (PLN);
2. Sistemul de proiectare şi populare/încărcare a bazei de cunoştinţe (SPBC).

Bază de cunoştinţe folosea o reprezentare de tip reţea semantică cu moştenire multiplă. Crearea unei baze de cunoştinţe se făcea manual – dar asistat de calculator, de către un expert al domeniului de discurs. Prima etapă a construcţiei unei baze de cunoştinţe era definirea conceptelor relevante pentru un anumit univers de discurs şi a relaţiilor dintre ele, precum şi a cuvintelor care corespundeau acestor concepte şi relaţii.

Mediul de dezvoltare IURES şi un sistem de întrebare-răspuns de tip IURES presupune:

- Preluarea cunoştinţelor nestructurate printr-un editor al bazei de cunoştinţe care introduce cunoştinţe structurate în SPBC;
- Adresarea de întrebări procesorului lingvistic (PLN), care interoghează baza de cunoştinţe, de unde preia cunoştinţe pe care le furnizează ca răspuns utilizatorului.

Tripletele < % concept-sursă % relaţie % concept-ţintă > reprezentau atât elemente constitutive ale reţelei semantice conceptuale, cât şi structuri ale gramaticii semantice aferente universului de discurs. În prima etapă, proiectantul bazei de cunoştinţe definea sinonime şi parafraze pentru toate conceptele şi relaţiile reţelei semantice. În a două etapă, baza de cunoştinţe conceptuale era instanţiată cu enunţuri faptice referitoare la conceptele definite anterior. Odată finalizată construcţia bazei de cunoştinţe, procesorul lingvistic putea răspunde la întrebări referitoare la fondul faptic explicit sau implicit al bazei de cunoştinţe, aşa cum s-a explicat în prezentarea mediului de dezvoltare IURES şi a sistemului de tip de întrebare-răspuns.

Întrebările înţelese de sistem erau transformate în conjuncţii de expresii logice de predicate binare, reprezentând probleme de rezolvat în vederea emiterii răspunsurilor corespunzătoare. Procesul de înţelegere a întrebărilor se făcea contextual, luînd în considerare istoria dialogului, astfel că sistemul

era capabil să răspundă la întrebări anaforice şi/sau eliptice, rezolvarea acestor fenomene lingvistice făcându-se inferenţial (Tufiş, 1981). O altă caracteristică deosebit de interesantă a sistemelor de întrebare-răspuns construite cu IURES era abilitatea acestora de a furniza răspunsuri cooperante, corectând presupoziţii greşite folosite în întrebare.

Î1) Unde a fost implementat IURES?

R1) PROGRAMUL IURES A FOST IMPLEMENTAT LA ICSIT-TCI

Î2) Care este adresa acestuia?

R2) ICSIT-TCI ARE URMĂTOAREA ADRESĂ: BULEVARDUL MICIURIN, NUMĂRUL 8-10, SECTOR 1, BUCUREŞTI

Î3) Şi în ce limbaj a fost scris?

R3) PROGRAMUL IURES A FOST IMPLEMENTAT ÎN TC-LISP

I4) Ce tipuri de ecuaţii diferenţiale poate rezolva?

R4) PROGRAMUL IURES NU REZOLVĂ ECUAŢII DIFERENŢIALE, CI PERMITE CONSTRUIREA DE SISTEME DE ÎNTREBARE-RĂSPUNS ÎN LIMBAJ NATURAL

Răspunsul R2 ilustrează rezolvarea corectă a anaforei: referentul prenumelui demonstrativ acestuia (candidaţi potenţiali IURES şi ICSIT-TCI) este identificat în răspunsul R1 la prima întrebare, în virtutea faptului că o instituţie este caracterizată de o anumită adresă, lucru care nu este valid pentru un produs-program. Răspunsul R3 arată că întrebarea eliptică Î3 a fost interpretată corect (referinţa este un produs-program, concept caracterizat de un anumit limbaj de programare în care este implementat) şi, în plus, faptul că interpretarea inferenţială a întrebărilor se făcea într-un context mai larg decât cel furnizat de întrebarea imediat precedentă (entitatea referită în întrebarea Î3 este programul menţionat în întrebarea Î1). În sfârşit, răspunsul R4 demonstrează şi caracterul cooperativ al sistemului de întrebare-răspuns. Un răspuns ne-cooperant la întrebarea Î4 ar fi fost NICI UNUL, dar sistemul corectează presupoziţia greşită (conform căreia IURES ar fi un sistem de rezolvare de ecuaţii diferenţiale), comunicând utilizatorului funcţia corectă a programului IURES (identificat din nou în mod corect ca referent al întrebării.

IURES a constituit nu numai o premieră naţională, dar în multe privinţe prezenta soluţii inedite pe plan mondial. Astfel, schema de reprezentare a cunoştinţelor realiza o îmbinare a metodelor de reprezentare declarative cu cele procedurale.

A fost extins conceptul de reţea semantică prin introducerea noţiunii de concept sensibil la context, modelată ca nod al reţelei, având ataşată o procedură activabilă automat la traversarea nodului de către orice proces de căutare (Tufiş, 1987). De asemenea, a fost extins conceptul de gramatică semantică prin introducerea (şi implementarea) noţiunii de operator logico-lingvistic (Tufiş & Cristea, 1985), au fost dezvoltate metode originale de inferenţă (Tufiş, 1981) şi navigare într-o reţea semantică cu moştenire multiplă (Tufiş & Popescu, 1992, 1994).

Sistemul IURES a fost folosit pentru construirea mai multor aplicaţii reale (sistem de interogare al catalogului de programe al Bibliotecii Naţionale de Programe, interfaţă la baza de date de personal a întreprinderii FLARO-Sibiu, sistem de asistenţă în elaborarea prognozelor tehnico-ştiinţifice etc.), limbile de dialog fiind română şi rusă.

2.11. Proiectul DISPECER. Sisteme suport pentru decizie (SSD) în conducerea operativă a producției

Proiectul DISPECER s-a desfăşurat pe o perioadă de cca 10 ani, în cadrul ICI, Laboratorul DUEC, fiind inspirat de cerinţele exprimate de numeroase combinate şi mari unităţi industriale, unde procesele tehnologice aveau caracter continuu sau semicontinuu (petrochimie, siderurgie). Colectivul implicat în acest proiect, constituit în principal din absolvenţi ai Facultăţii de Automatică şi Calculatoare din UPB, a realizat calcule de dimensionare pentru dotarea cu calculatoare (de gestiune şi de proces) în anii ’70,

necesare motivării cerinţelor impuse de instalarea acestor echipamente, prin sistemul de planificare, la nivel naţional. Asimilând specificul proceselor tehnologice, în cadrul colectivului, începând cu anii ’80, au fost propuse şi finanţate mai multe teme de cercetare, care au avut ca rezultat realizarea unei serii de produse program, încadrate în categoria Sistemelor Suport pentru Decizie (SSD), care au fost denumite generic DISPECER, des tinate sprijinirii decidentului uman în elaborarea programelor operative de producţie. Linia de produse program DISPECER, destinată proceselor din industria prelucrătoare cu caracter continuu, a avut o continuă evoluţie funcţională, care a urmărit dezvoltarea teh nologică rapidă a platformelor hardware şi software disponibile în acea perioadă în economie, inspirate de evoluţiile pe plan mondial, pe baza unor importuri de referinţă şi a specializării unor membri ai colectivului la firme de top şi în universităţi de prestigiu din ţările dezvoltate tehnologic.

Tipul de probleme de optimizare abordat în linia de produse program DISPECER este de extremizare a unei funcţii pătratice, pentru un model dinamic liniar, în care do meniul restricţiilor este liniar convex, atât pentru comenzi, cât şi pentru stări. Rezolvarea acestui tip de pro bleme se face cu o metodă originală [Filip, Donciulescu; 1981-1], [Guran, Filip; 1986], derivată dintr-un algoritm de optimizare prin calcul ierarhizat la trei niveluri, datorat lui Tamura. Problema de optimizare este determinarea programului de producţie (PP), constituit din ansamblul mărimilor de comandă care sunt ataşate regimurilor de operare a proceselor ce definesc sistemul de producţie. Orizontul de comandă începe de regulă la momentul de timp curent şi are o durată relativ scurtă. Esenţială este determinarea comenzilor imediat aplicabile proceselor, dar raţiuni practice impun considerarea dinamicii sistemului şi o decizie pe mai multe intervale de timp în avans. Pro gra mul de producţie foloseşte ca support de calcul un model care reflectă, pe de o parte, realitatea din sistem, iar pe de altă parte obiectivele şi restricţiile de producţie. Programul de producţie trebuie calculat în condiţiile respectării cu rigurozitate a restricţiilor provenite de la alte niveluri şi satisfacerii în cât mai mare măsură a unor obiective locale. Restricţiile se referă la realizarea unor valori privitoare la circulaţia de materiale dinspre (aprovizionări) şi către (livrări) mediul exterior sistemului. În situaţia când domeniul acestor restricţii este vid, trebuie facilitată analizarea posibilităţilor de relaxare a acestui cadru. Programul de producţie rezultă în urma unui proces iterativ care presupune îmbunătăţirea lui succesivă prin parti cipa rea directă a decidentului, inclusiv în formularea modelului. Prin natura sa, în procesele inteligente omul nu este un optimizator, el mulţumindu-se mai de gra bă cu soluţii satisfăcătoare. Un sistem productiv este însă consumator de resurse şi, de aceea, funcţionarea sa satisfăcătoare nu este convenabilă. Baza de plecare a programului de producţie va fi deci propusă de sistemul de programe, prin inter mediul unei funcţii de calcul automat, favorabilă determinării unui optim. Partici pa rea activă a decidentului apare apoi în majoritatea etapelor, începând cu definirea modelului (a problemei), continuând cu reformularea condiţiilor în cazul când nu există soluţii, şi terminând cu interpretarea rezultatelor şi testarea de alter na tive la varianta calculată automat.

Procedura tipică implementată în cadrul produselor program din linia DISPECER este următoarea:

- se defineşte sistemul de producţie (SDP) în care se ia decizia;
- se defineşte problema de decizie (PD);
- se introduc datele curente ale PD parti cu larizate pentru SDP;
- se determină prin calcul automat o primă variantă a programului de producţie (PP);
- se vizualizează PP în diferite forme, în scopul interpretării de către decident;
- se construiesc de către decident, asistat, variante ale PP, alegându-se variantă preferată.

Evoluţia tehnologică a produselor program din linia DISPECER a constat în creşterea gradului de suport asigurat pentru decident, în diferitele faze de definire a problemei de decizie şi de interpretare a rezultatelor. În principal, s-au urmărit cerinţele şi evoluţia funcţională pentru:

- Funcţiile de asigurare a modelului;
- Asigurarea stărilor iniţiale;
- Asigurarea datelor pentru aprovizionări şi livrări;
- Calculul automat al programului de producţie;
- Prezentarea programului de producţie;
- Analizarea de variante ale programului de producţie.

Linia de produse program DISPECER s-a realizat pe parcursul a 15 ani, timp în care s-au cristalizat

o serie de concepte şi instrumente originale, care au constituit nucleul de calcul necesar abordării informatice a unor sisteme din categoria SSD. Evoluţia în timp a acestor instrumente, în cadrul lucrărilor de cercetare abordate de colectiv, a făcut posibilă perfecţionarea continuă a suportului acor dat decidentului în rezolvarea unor probleme mereu mai com plexe. Sistemele de programe au fost proiectate de re gu lă ca generatoare de SSD, destinate unei clase relativ ex tin se de aplicaţii şi care permit un efort substanţial redus pen tru implemen tarea în cazuri concrete. Proiectarea sistemelor de programe a urmărit funcţionarea pe plat formele hardware şi software disponibile în economia românească, cu unele importuri de referinţă, şi a ex ploatat cele mai noi tehnologii software, constituind în majoritatea cazurilor modele pentru realizări similare ale altor colective din ţară.

Cele mai reprezentative produse program ale liniei DISPECER au fost: DICOTR-C (1983–85). Primul produs, realizat efectiv în ju rul unui program de optimizare, testat cu succes la rafinăria Midia-Năvodari.

DISPECER-M (1986). Folosind ca platformă tot minical culatoarele de 16 biţi, DICOTR-C a fost per- fecţionat, în special, prin proiectarea unor funcţii pentru interfaţarea ope ratorului cu modelul matematic. Erau exploatate facilităţile semigrafice ale terminalelor alfanumerice DAF 2020. Produsul a fost omo lo gat internaţional. A demonstrat impor tan ţa de o se bită a interfeţelor operate într-un produs informatic destinat explo atării în mediul industrial operativ.

MIDIS (1985). Replică a DISPECER-M, realizat pentru microcalculatoare de 8 biţi [RC-Costache, Donciulescu; 1985].

DISPECER-H (1985). Implementare a DISPE CER-M destinată exploatării resurselor de apă din sistemele hidrografice (Di rec ţia Apelor Argeş-Vedea, Piteşti). Integrează funcţii noi, cum ar fi ex tra polarea evoluţiei aportului de apă în acumulări printr-o metodă de analiză a seriilor de timp [Donciulescu ş.a.; 1985-1]. Alte adaptări particulare pentru diferite clase de do menii aplicative au fost realizate pentru rafi nării (DISPECER-R, [Filip, Don ciulescu;1985-2]) şi industria celulozei şi hârtiei.

DISPECER-PC (1987). Prima versiune din linia DISPECER pentru calculatoare personale. Realizat pentru o comandă de export. Platforma software insuficientă a necesitat realizarea în premieră a unor funcţii grafice [Donciulescu, Socol; 1990-2], asam blate apoi ca utilitar separat, exportat.

S-DISPECER (1987–88). Produsul de vârf pentru minicalculatoare de 16 biţi, cu numeroase perfecţionări. Mai multe implementări în sisteme industriale concrete (1986–90): Combinatul de Celuloză şi Hârtie Suceava, Uzina Petrochi mică Midia Năvodari, Sectoarele Rafinărie şi ulterior Petrochimie de la Combinatul Petrochimic Brazi, Combinatul de Fire şi Fibre Sintetice Săvineşti, Combinatul Solventul Timişoara.

PRODIS (1991–92) [ICI; 1992]. Dispunând de software de bază profesional, a deschis efectiv seria implementărilor pentru calculatoare personale PC. Numeroase funcţii noi, în special pentru simplificarea procedurilor de introducere a datelor iniţiale şi pentru afişarea programului de producţie în diferite forme.

– **EX-PROD (1994)** [ICI; 1995]. Dezvoltă baza PRODIS cu numeroase funcţii noi pentru: simplificarea generării automate a modelului intern;

– rezolvarea dualităţii dintre fluxurile de comandă şi cele fixate, respectiv negocierea şi fixarea comenzilor;

– operarea cu variante ale programului de producţie;
– preluarea parametrilor variabili în modelul extern;
– urmărirea comenzilor de aprovizionare şi livrare;
– implementarea operaţiilor de undo;
– asigurarea suportului unui sistem expert, pentru expertizarea instrumentelor;
– asistarea operării cu mesaje de help senzitiv la context.

– Din punctul de vedere al funcţiilor disponibile, EX-PROD este cel mai evoluat membru al liniei DISPECER. El implementează de aseme nea suportul de simulare pentru considerarea proceselor de amestec [Filip, Donciulescu, Neagu; 1998], pentru care a fost construită şi o versiune dedicată (numită BLEND, în care func ţia de optimizare şi întregul ei context nu sunt disponibile). O versiune particulară (PRODIX) a fost realizată pentru cuplarea cu un sistem de calcul al planului de producţie (PROMIX, realizat de acelaşi colectiv), pentru preluarea automată a valorii aprovizio nărilor şi

livrărilor.

PRODIS/W (1996) [ICI; 1997]. Cel mai reprezentativ produs al liniei DISPECER pentru sisteme de operare MS Windows (3.xx, Windows 95), realizat în MS Visual C++. Aliniat la tehnologiile de interfaţare Windows. Implementează o procedură nouă pentru definirea unui sistem de produc ţie, care presupune încărcarea cu reţete a capacităţilor de producţie, care sunt considerate iniţial ca un potenţial în aşteptarea activării.

O prezentare detaliată a funcţionalităţilor produselor din linia DISPECER ar identifica 44 grupe de funcţii, grupate pe ca te go rii de servicii: declararea sistemului de producţie, definirea problemei de decizie, preluarea datelor, determinarea prin optimizare a unei so luţii, prezentarea programului de producţie, construirea şi analizarea de variante ale programului de producţie, cum se prezintă în figura alăturată.

Produsele program din linia DISPECER au impus rezolvarea preponderent originală a majorităţii aspectelor tehnice şi tehnologice, urmărin du-se cu prioritate latura aplicativă imediată. Esenţială pentru formularea problemei de decizie a fost construirea unui model tipologic al conducerii operative a pro duc ţiei, care reprezintă una dintre realizările importante ale colectivului de cercetare.

O altă contribuţie, teoretică, a fost delimitarea clară a conţinutului clasei SSD, insuficient prezentată în lite ra tu ra de specialitate. Abordarea prin SSD a problemei de conducere ope rativă a producţiei a fost evaluată în diferite contexte cu opţiunea pentru Sistemele Expert (SE), conclu zionându-se că, la limită, este utilă integrarea în SSD a suportului unor SE, în special ca ghid pentru folosirea setului de instrumente. Această evaluare comparativă şi mai ales focalizarea analizei pe un domeniu particular cum este cel al con ducerii operative a producţiei, a permis evidenţierea unor carac te ristici definitorii pentru clasa SSD şi a ajutat la ilustrarea opţiunii colectivului asupra acestui concept, opţiune referită uneori ca şcoala ICI de SSD. Din cadrul colectivului implicat în proiectul DISPECER s-au susţinut mai multe teze de doctorat (Filip F. Gh., Donciulescu A. D., Neagu G.) şi s-au realizat comunicări, articole, carţi, la manifestări /publicaţii/edituri de prestigiu, în ţară şi străinătate, prezentate în sinteza la

În mod deosebit se pot evidenţia pentru aportul adus la realizările prezentate următorii membri ai colectivului: Acad. dr. ing. Filip Gheorghe Florin (coordonator), dr. ing. Donciulescu Alexandru, dr. ing. Neagu Gabriel, ing. Oraşanu Laurenţiu, ing. Predoiu Dumitru, ing. Muratcea Melia, ing. Socol Irina, ing. Istrati Ion, ing. Sauer C., ing. Radulescu Tudor, ec. Gaşpar Rodica, ing. Petrescu Constantin, prof. dr. ing. Guran Marius (pentru perioada de început a proiectului) ş.a.[14]

2.12. Proiectul sistemului informatic național în anii ’80 (similar siteului e-guvernare din prezent)

Sistemul Informatic Naţional (SIN) se definea ca infrastructura informatică a economiei şi societăţii, în sistemul economiei planificate, care urmărea integrarea, pe un suport conceptual, tehnic, metodologic şi informaţional unitar, activităţilor de conducere şi/sau execuţie din economie şi societate (în prezent, această abordare este cunoscută ca e-guvernare, în cadrul economiei de piaţă şi a altui sistem de guvernare).

Pornind de la această definiţie, cercetările din ICI au urmarit, în principal, concretizarea elementelor de integrare a diferitelor clase de sisteme informatice ale SIN (conform Proiectului director SIN), în concordanţă cu politica de fabricaţie şi dotare a economiei naţionale cu echipamente de tehnică de calcul şi cu evoluţia cerinţelor de informatizare a unităţilor economice şi organismelor funcţionale centrale, de ramură economică şi teritoriale. Suportul tehnic de integrare a componentelor SIN avea în vedere:

■ Crearea şi dezvoltarea reţelei naţionale de calculatoare prin utilizarea primelor trei noduri de comunicaţie (Bucureşti, Cluj, Bacău) şi realizarea planului de investiţii pe anul 1985 pentru următoarele două noduri (Constanţa, Braşov), precum şi posibilitatea de a oferi utilizatorilor servicii de tip reţea cât mai diversificate.

■ Elaborarea de metode, tehnici şi produse-program cu caracter general destinate interconectării componentelor SIN prin intermediul reţelei naţionale, folosind un sistem integrator bazat pe tehnica

metainformaţiilor, în cursul anului 1986.

■ Crearea şi dezvoltarea sistemului de baze şi bănci de date ale SIN, centrale sau distribuite geografic, bazate pe infrastructura informatică a reţelei naţionale de calculatoare, plecând de la SGBD-urile tradiţionale sau specializate (SOCRATE, FOCUS, ARGUS, LEDA etc).

■ Elaborarea de metode, tehnici şi produse-program destinate optimizării flexibile, în cadrul sistemelor suport pentru decizie, bazate pe incertitudine şi imprecizie, specifice sistemelor de mare complexitate, plecând de la programele destinate optimizării de tip fuzzy, experimentate în diverse domenii ale activităţii economico-sociale.

■ Interconectarea reţelelor teleinformatice departamentale şi/sau specializate (informare-documentare, transporturi, hidro-meteo etc.) şi cu reţelele cu caracter internaţional în cadrul CAER sau ale altor organisme internaţionale (ONU, UNESCO, OECD, ISO etc.).

■ Crearea suportului metodologic şi a cadrului normativ de exprimare a elementelor conceptuale şi tehnice pentru realizarea unui sistem unitar de clasificari, nomenclatoare şi codificări, cerute de schimbul de date şi informaţii între diferite categorii de sisteme informatice.

■ Creşterea gradului de adaptare la prelucrarea automată a datelor a formularisticii, în cadrul Comisiei guvernamentale de raţionalizare a sistemului de evidenţă (plecând de la 25 % în 1985, până la minimum 40 % în viitorul apropiat).

Sistemele propuse a fi realizate în cadrul Proiectului pilot SIN, pe baza proiectului director realizat în acest sens, care se presupunea că sunt intercondiţionate ca schimb de informaţii, erau realizate ierarhic astfel:

● Sisteme informatice macroeconomice, funcţionale, asociate organismelor guvernamentale de sinteză.

● Sisteme informatice macroeconomice de ramură, asociate ministerelor economice.

● Sisteme informatice teritoriale, asociate organismelor de conducere la nivel de judeţ.

● Sisteme informatice ale centralelor industriale şi ale activităţilor asimilate acestora (ca grupuri industriale cu o anumită omogenitate a produselor şi serviciilor).

● Sisteme informatice ale intreprinderilor industriale, unităţilor agricole, institutelor de cercetare şi proiectare etc.

Obiectivul integrării sistemelor componente ale SIN pe direcţiile menţionate mai sus (conceptuală, tehnică, metodologică şi informaţională) era fezabil prin realizarea a trei categorii de aplicaţii, care presupuneau funcţionarea interconectată a două sau mai multor sisteme dintre cele prezentate, astfel:

■ Aplicaţii de informare, bazate pe existenţa bazelor şi băncilor de date utilizate în comun de către sistemele componente ale SIN.

■ Aplicaţii de comandă şi raportare, bazate pe schimbul de mesaje între sistemele componente ale SIN.

■ Aplicaţii de asistare a deciziilor, pentru nivelurile superioare ale SIN, bazate pe optimizarea flexibilă, folosind ca mediu de integrare unul dintre cele două tipuri de aplicaţii de mai sus, în anumite cazuri – ambele tipuri.

Structura aplicaţiilor era plasată în două grupe, după modul în care acestea erau orientate pe:

– Utilizarea unei/unor baze de date şi în care activitatea se concentra asupra creării, întreţinerii, administrării, interogării şi prelucrării datelor şi informaţiilor.

– Schimbul de mesaje, în care activitatea se concentra asupra recepţionării, interpretării, prelucrării de mesaje şi pregătirii, elaborării, furnizării de răspunsuri la mesaje.

Stucturile tipice, bazate pe utilizarea bazelor de date, cuprindeau trei categorii:

1. Baze de date centrale, care erau: publice sau ale unor organizaţii;
2. Baze de date federalizate/integrate, asociate unei metabaze de date, care le descrie conţinutul;
3. Baze de date distribuite şi/sau replicate, pe mai multe noduri ale unei reţele publice.

Structurile tipice, orientate pe schimb de mesaje, cuprindeau două categorii:

1. Transfer de mesaje;
2. Comunicaţie de mesaje, ca un ciclu complet de schimb de mesaje, care rezolva o problemă de

comunicare.

În cadrul proiectului s-au abordat cerinţele de standardizare considerând protocoalele de interconectare a sistemelor deschise (ISO/OSI-RM), larg acceptate pe plan internaţional. De asemenea, s-a prevăzut reglementarea legală a schimbului de informaţii între aplicaţiile SIN, prin constituirea unei organizaţii specializate în acest sens. Proiectarea aplicaţiilor era prevăzută a se face pe baza livrării suportului software necesar, a standardelor adoptate la nivel naţional şi a interfeţelor definite în cadrul suportului software.

2.13. Proiecte reprezentative, de pionierat, realizate după 1990, de consorții și firme românești sau străine

2.13.1. Proiectul Sistemul Național Informatic de Evidență a Populației (ICE FELIX, IBM, MI – IGP)

Acest proiect, în anul 1990, s-a impus ca o necesitate a modernizării evidenţei persoanelor. În conformitate cu HG Nr. 548/1990 a fost reglementată eliberarea Cărţilor de Identitate şi s-a realizat, prin preluarea în sistem informatizat a datelor existente în fişele de evidenţă locală, realizate manual, implementarea Registrului Naţional de Evidenţă a Persoanelor (RNEP) ca principală componentă a Sistemului Naţional Informatic de Evidenţă a Populaţiei (SNIEP).

În anul 1992, Ministerul de Interne, prin Inspectoratul General al Poliţiei (IGP), urmare a unor studii tehnice şi documentări, a organizat o licitaţie care a fost câştigată de un consorţiu format din Întreprinderea de Calculatoare Electronice Felix Bucureşti (contractant principal şi integrator al sistemului), o firmă din Israel (cu expertiză în evidenţa populaţiei, datorită condiţiilor istorice, pentru echipamente de producere a cărţilor de identitate) şi firma IBM (pentru echipamentele de calcul şi software-ul de bază). Acest proiect, prin complexitate şi valoare (cca. 32 mil. USD), a reprezentat cel mai mare proiect de sistem informatic realizat până la acea dată în România. Sistemul Naţional Informatic de Evidenţă a Populaţiei a fost structurat pe trei niveluri:

1. Sistemul Informatic Central, pentru administrarea Registrului Permanent de Evidenţă a Populaţiei, controlul emiterii cărţii de identitate şi cărţii de alegător şi furnizarea datelor de identificare a persoanei către instituţiile centrale ale administraţiei de stat şi agenţii economici. Acest sistem a fost amplasat în Municipiul Bucureşti.

Infrastructura-suport ca hardware şi software de bază era compusă din: servere mainframe IBM, unităţi de memorare pe discuri şi pe casete optice şi cu benzi magnetice de mare capacitate, servere de comunicaţii, staţii de lucru, reţele locale, programe pentru gestiunea bazei de date (IBM DB2), gestiunea comunicaţiilor, arhivare, securitate etc.

2. Sistemele Informatice Judeţene, instalate în toate reşedinţele de judeţ (total, 41), cu aceleaşi funcţii de bază, adaptate condiţiilor locale. Echipamentele utilizate: servere IBM PC/OS2, unităţi de stocare pe discuri şi casete benzi magnetice, staţii de lucru, reţele locale, imprimante, staţii de producere a cărţilor de identitate, programe utilitare pentru gestiunea bazelor de date, gestiunea comunicaţiilor, arhivare, securitate etc.

3. Sistemele Informatice Locale, în localităţile de tip municipiu, oraş, comună cu localităţile arondate (total, 319 în fază iniţială), cu aceleaşi funcţii, adaptate cerinţelor locale. Echipamentele utilizate: staţii de lucru, echipamente pentru preluarea datelor biometrice, programe utilitare. De la darea în exploatare a sistemului (1995) şi până în 1998, în paralel cu eliberarea de cărţi de identitate noi, SNIEP a preluat în formă digitală întreaga bază de date manuală (pe fişe de carton). Această perioadă, care a presupus dezvoltarea de proceduri adecvate în întreg sistemul, a fost numită perioadă de tranziţie. Sistemul s-a dovedit deosebit de fiabil şi performant, funcţionând şi azi în condiţiile cele

mai bune: în orice moment sunt accesibile datele publice ale oricărui cetăţean al României. Desigur, în anii care au urmat, SNIEP a fost upgradat şi dezvoltat conform evoluţiei legislaţiei şi unor cerinţe noi de funcţionalitate.

O contribuţie deosebită la iniţierea şi realizarea proiectului a avut-o colectivul constituit la ICE Felix, condus de ing. Mihu Traian (Andrei Gayraud, Dan Gheorghiu, Mihai Gherman, Radu Deaconu, Mihai Martinovici, Haiduc Valentin etc.), general Tibacu Maria, col. N. Popa şi col. N. Tudor din partea MI (IGP), Adrian Davidoviciu (IBM).

2.13.2. Proiectul primului sistem de rezervare a locuințelor și vânzare electronică a biletelor pentru călătoria pe calea ferată (Hewlett-Packard, informatică feroviară SA, Intrarom SA)

Acest sistem a fost implementat până în 1993, ca sistem pilot, în staţia Bucureşti Nord, prin:

- Hewlett-Packard pentru infrastructură şi integrare;
- Informatică Feroviara SA pentru platforma de aplicaţii şi servicii aferente;
- Intrarom SA pentru servicii de dezvoltare în teritoriu, mentenanţă şi echipamente specifice.

Sistemul a fost realizat pe baza unei arhitecturi centralizate, fiabile, de înaltă disponibilitate şi securitate.

Staţiile de lucru erau folosite ca puncete de vânzare şi rezervare, întreţinere a bazei de date, interogare şi şcolarizare.

Sistemul a fost conceput cu o capacitate de management şi monitorizare avansată, cu facilităţi de helpdesk, cu posibilitatea de extindere etapizată la nivelul întregii reţele feroviare din ţară.

2.13.3. Proiectul Sistemului Informatic Unic Integrat (SIUI) pentru Casa Națională de Asigurări de Sănătate (Hewlett-Packard, SIVECO, ORACLE, STS, CNAS)

Obiectivul principal al SIUI îl reprezintă implementarea fluxurilor complete de lucru pentru desfăşurarea activităţilor specifice CNAS şi CJAS privind evaluarea, contractarea, raportarea, decontarea şi plata serviciilor medicale şi a medicamentelor din sistemul public de asigurări de sănătate. Sistemul SIUI a startat în anul 2006, în cadrul unui proiect pilot (prototip), extins apoi la trei piloţi şi implementat la nivel naţional în 2008. Sistemul s-a realizat şi se dezvolta în cadrul unui parteneriat de lungă durată, între Hewlett-Packard şi CNAS, până în 2021.

SIUI este 100% operaţional şi funcţionează la toate cele 41 de Case Judeţene de Asigurări de Sănătate, la Casa de Asigurări de Sănătate a Municipiului Bucureşti şi la Casa Naţională de Asigurări de Sănătate. SIUI asigură gestiunea completă a informaţiilor privind serviciile medicale şi farmaceutice care sunt decontate din Fondul Naţional Unic al Asigurărilor Sociale de Sănătate (FNUASS). Plăţile din FNUASS ale tuturor serviciilor de sănătate se realizează exclusiv din SIUI.

SIUI a impus respectarea în totalitate a legislaţiei în vigoare privind executarea unitară în întreaga ţară a serviciilor medicale şi farmaceutice decontate de CNAS din FNUASS. Pentru aceasta, SIUI gestionează în totalitate procesele de contractare, raportare de către furnizori a serviciilor, validare faţă de norme a serviciilor raportate, decontare, facturare, ordonantare şi plată a serviciilor. SIUI întreţine baza de date a tuturor persoanelor din România şi a celor care au primit ocazional servicii de sănătate în România. SIUI actualizează automat calităţile de asigurat ale persoanelor, pe baza raportărilor primite de la toate instituţiile care au în evidenţă persoanele respective: angajatori, Case de Pensii,

Evidenţa Populaţiei, Ministerul de Finanţe, primării, asociaţii etc.

SIUI acumulează în fiecare zi informaţii privind consultaţiile efectuate, reţetele prescrise, medicamentele eliberate, concediile medicale, biletele de trimitere, internările în spitale şi sanatorii, pacienţii care au beneficiat de Programele Naţionale de Sănătate, tratamente speciale, dispozitive medicale, îngrijiri la domiciliu etc.

Acest volum imens de date, în prezent de peste 5,6 TB, permite în acelaşi timp utilizarea de instrumente de Business Intelligence pentru efectuarea de analize complexe privind o mai bună utilizare a FNUASS (Fondul Naţional Unic al Asigurărilor Sociale de Sănătate).

În decembrie 2010, SIUI a fost actualizat tehnologic şi i s-au adăugat funcţionalităţi avansate:

- raportare centralizată cu semnătură digitală;
- accesul on-line la calitatea de asigurat;
- pre-validarea serviciilor medicale. În cadrul strategiei e-Sănătate, sunt prevăzute extinderi ale sistemului SIUI pentru asigurarea unor funcţionalităţi avansate, compatibile cu cele mai noi tehnologii în domeniu:
  - utilizarea cardul electronic de asigurări de sănătate;
  - prescripţia electronică a beneficiarilor de servicii;
  - dosarul electronic de sănătate pentru toţi beneficiarii sistemului.

Sistemul a fost realizat pe o platformă de calcul de ultimă generaţie de către Hewlett-Packard, ca antrepenor general (furnizorul platformei hardware şi software de bază, integratorul soluţiei de sistem), în colaborare cu specialiştii CNAS, cu participarea firmei SIVECO (proiectarea, dezvoltarea şi implementarea pentru programele aplicative), a firmei ORACLE (pentru sistemul de gestiune a bazei de date) şi a STS, pentru sistemul de comunicaţii.

2.13.4. Proiectul Sistemului Informatic Integrat de Retail pentru BANCPOST (UNISYS, ROMSYS, BANCPOST)

În perioada 1993–1996, Bancpost a pus în funcţiune un Sistem Informatic Integrat de Retail pentru cele peste 100 de sucursale naţionale, primul de acest fel din România. Sistemul a fost achiziţionat de la compania Unisys şi a fost implementat de o echipă mixtă de specialişti de la Unisys şi Romsys, în colaborare cu specialişti ai băncii.

Soluţia software implementată a fost OCTAGON, ca soluţie bancară de retail, cu o viziune sistemică integrată a afacerii şi a cerinţelor clienţilor, care permitea accesul la informaţiile aferente fiecărui client, oriunde şi pe orice canal ar fi contactat banca.

Proiectul a constat din livrarea de software, servicii complete (integrare de sistem, management de proiect, dezvoltare şi implementare de software, localizare, instalare, service, training) şi hardware, compus din: două mainframe Unisys (A16 şi A14), peste 1000 de staţii de lucru, peste 120 de servere şi peste 300 de imprimante (cu integrarea echipamentelor achiziţionate anterior de bancă).

Bancpost a fost înfiinţată, în 1991, ca bancă universală, comercială şi de economii, cu capital de stat, devenind în noiembrie 2002 prima bancă privatizată integral din sistemul bancar românesc.

2.13.5. Proiectul Extinderea Infrastructurii de Chei Publice (PKI) la nivelul sistemelor informatice sectoriale din cadrul MAI (GRUPUL UTI)

În vederea pregătirii pentru admiterea în spaţiul Schengen, în cadrul Ministerului Administraţiei şi Internelor, beneficiarul proiectului, a fost realizat accesul la Sistemul Informaţional Schengen (SIS), care asigură controlul frontierelor UE şi accesul instituţiilor care aplică legea la informaţiile comune

privind criminalitatea transfrontalieră.

Proiectul „Extinderea Infrastructurii de Chei Publice (PKI) la Nivelul Sistemelor Informatice Sectoriale din Cadrul MAI a fost iniţiat de către Ministerul Administraţiei şi Internelor pentru sporirea nivelului de protecţie a informaţiilor procesate, stocate şi transmise de structurile din cadrul MAI, precum şi pentru asigurarea cadrului de interoperabilitate pentru schimbul protejat de informaţii cu instituţii externe. Acest schimb de informaţii este necesar în principal pentru îndeplinirea aquis-ului Schengen şi, în plan secundar, pentru buna desfăşurare a altor proiecte de cooperare în spaţiul Schengen.

Proiectul asigură un control riguros al identităţii persoanelor care accesează informaţiile SIS şi al drepturilor de acces. În acest sens, s-a implementat Public Key Infrastructure (PKI), soluţii de control al accesului la sistemul informatic, folosirea semnăturii digitale, a software-ului de criptare pentru datele şi informaţiile transmise, politici de lucru organizaţionale şi programe de instruire a personalului. Infrastructura suport a sistemului cuprinde resursele hardware, soluţiile tehnice privind centrul de date pentru fiecare dintre instituţiile implicate care implementează PKI, şi un centru de recuperare în caz de dezastru. Fiecare centru de date a fost prevăzut cu o componentă de securitate fizică şi protecţie TEMPEST (protecţia împotriva interceptării emisiilor electromagnetice ale echipamentelor de calcul). Arhitectura PKI a fost implementată în noile structuri de bază ale MAI, care răspund de supravegherea graniţei, controlul la frontieră, problemele de imigraţie şi de aplicare a legii în respectarea acestor reglementări. Fiecare structură implicată în proiect, în cadrul căreia s-a implementat o arhitectură PKI, a fost dotată cu un centru de date propriu.

PKI-urile structurilor MAI sunt utilizate la eliberarea certificatelor digitale pentru utilizatori, echipamente de comunicaţii şi servere. Un certificat digital reprezintă, practic, identitatea electronică a unei entităţi, corectitudinea datelor din certificat fiind garantată de o Autoritate de Certificare (AC). De obicei, infrastructurile de chei publice (PKI) sunt implementate în arhitecturi ierarhice. O astfel de ierarhie de AC-uri are un punct unic de încredere, Root CA, care semnează certificatele digitale ale AC-urilor subordonate, iar AC semnează certificatele utilizatorilor finali.

Fiecare implementare PKI din cadrul proiectului este independentă, având propriul Root CA. Pentru asigurarea cadrului de interoperabilitate, în vederea schimbului de informaţii atât între structurile Ministerului, cât şi cu alte instituţii, a fost necesară implementarea la nivelul MAI a unui Bridge CA (Autoritate de Certificare de Tranzit). Aceasta permite stabilirea unui nivel de securitate comun între PKI-urile interconectate.

În acest sens, MAI Bridge CA execută două mecanisme principale de asigurare a interconectării PKI:

- Certificarea încrucişată, realizată între fiecare PKI şi Bridge CA. Acesta stabileşte relaţii de încredere 1 la 1 prin croscertificare cu fiecare infrastructură PKI, funcţionând ca punct de încredere comun în momentul schimbului de informaţii între organizaţii care deţin PKI independente, certificate încrucişate cu Bridge CA.

- Lista certificatelor de încredere, cuprinzând certificatele AC-urilor din arhitecturi PKI diferite, semnate electronic de AC şi recunoscute de toţi actorii din sistem. La nivel central, Bridge CA oferă mecanisme pentru validarea stării certificatelor emise de diverse PKI-uri interconectate în sistem on-line. În acest scop, este utilizat OCSP (On-line Certificate Status Protocol) împreună cu mecanisme proxy OCSP.

Arhitectura sistemului a fost concepută astfel încât să realizeze, pe lângă accesul la resursele Schengen, şi cadrul de interoperativitate pentru implementarea Directivei Serviciilor de la nivelul Uniunii Europene. Cum infrastructura sistemului este considerată una critică pentru Administraţia română, aplicaţiile implementate au fost alese astfel încât să posede certificări de securitate care să le permită să protejeze informaţiile clasificate.

Proiectul deserveşte aproximativ 49.000 de utilizatori, asigurând protecţia informaţiilor stocate, procesate sau transmise de aceştia. În afară de PKI, au fost furnizate aplicaţii pentru managementul

accesului la resurse, utilizând certificatele digitale, aplicaţii pentru semnarea digitală şi criptarea fişierelor, e-mail-urilor şi partiţiilor, servicii securizate de e-mail, un sistem de management al documentelor, aplicaţii de e-learning pentru utilizatori pe întreg ciclul de viaţă al sistemului, o aplicaţie pentru inventarierea resurselor cu scopul urmăririi tuturor componentelor hardware şi software din cele 11 centre de date ale sistemului etc. Timpul de realizare a sistemului a fost de 12 luni (noiembrie 2009 – noiembrie 2010), interval în care a fost auditat cu succes pentru cerinţele Schengen şi pentru componentele de securitate informaţională.

Proiectant general al sistemului şi al software-ului aplicativ a fost Grupul UTI. Implementarea sistemului, inclusiv a PKI, a fost realizată cu aplicaţii software dezvoltate în România de UTI Systems, utilizându-se, de asemenea, cele mai noi tehnologii de la furnizori de renume, cum ar fi: IBM, Oracle, Microsoft.

2.32.6. Sistemul Informatic Integrat al Companiei Naționale de Electricitate ELECTRICA S.A. (Computer Sharing București, IBM, SAP)

Proiectul a fost realizat de un grup de firme româneşti sub coordonarea firmei IBM România. Din acest grup a făcut parte şi firma Computer Sharing Bucureşti (CSB), având următoarele responsabilităţi: coordonarea şi implementarea completă a sistemului informatic integrat la Electrica Muntenia Sud, cea mai mare dintre cele opt entităţi regionale Electrica SA, precum şi implementarea sub coordonarea IBM România a sistemului informatic integrat în entităţile regionale Oltenia şi Muntenia.

Proiectul a urmărit să susţină îmbunătăţirea calităţii funcţionale a acestor entităţi administrative, în perspectiva privatizării lor. Cerinţele principale care au stat la baza realizării proiectului au fost:

- Implementarea, bazată pe metodologia standard a SAP, structurată în 5 etape:
  - pregătire proiect,
  - specificaţia tehnică,
  - realizare,
  - pregătire finală,
  - punerea în funcţiune şi
  - asistenţă la operare.
- Principalele arii funcţionale acoperite de proiect erau:
  - aprovizionare-gestiune
  - stocuri,
  - desfacere (integrat cu sistemul specializat de facturare a consumului de energie electrică pentru consumatori persoane fizice/juridice, existent în acel moment şi care a fost menţinut),
  - gestiunea mijloacelor fixe,
  - întreţinere-reparaţii,
  - calcul de costuri, financiar-contabilitate,
  - managementul documentelor.

În cursul implementării, a fost constituit în cadrul Electrica Muntenia Sud un nucleu de specialişti numiţi în metodologia de implementare a SAP utilizatori cheie, care au format ulterior compartimentul de coordonare şi suport al funcţionării sistemului informatic integrat SAP. Firma CSB a furnizat suport operaţional post-implementare, participând la realizarea modelului de analiză managerială SAP Business Intelligence şi la implementarea soluţiei specializate pentru utilităţi SAP ISU.

Prezentarea proiectului a fost realizată cu sprijinul partenerilor români care au fondat firma Computer Sharing Bucureşti SRL, în anul 1994: Radu Magda, Andrei Romulus, foşti cercetători ştiinţifici la Institutul de Cercetări în Informatică (ICI), şi Ştefan Frustok, fost cercetător ştiinţific la Institutul de Proiectări în Automatizări (IPA).

2.13.7. Sistemul eletronic de achiziții publice (Microsoft, Totalsoft, Grupul UTI, Hewlett-Packard)

În cadrul mai general al e-Europe, Comisia Europeană a promovat, ca o cerinţă de bază, promovarea achiziţionării electronice (e-procurement) a bunurilor şi serviciilor pentru ţările candidate la aderare în UE, lansând o Declaraţie Ministerială prin care toate administraţiile publice europene erau chemate să implementeze acest sistem până în 2010.

Sistemul Electronic de Achiziţii Publice (SEAP) a fost realizat în responsabilitatea Centrului Naţional de Management pentru Societatea Informaţională (C.N.M.S.I.), care este operator de date cu caracter personal (nr. 9794), înregistrat la autoritatea centrală abilitată cu astfel de atribuţii de control, Autoritatea Naţională de Supraveghere a Prelucrării Datelor cu Caracter Personal (ANSPDCP), care îşi exercită competenţa în baza Legii 677/2001, în condiţii de independenţă faţă de orice autoritate publică sau entitate de drept privat. Prelucrarea datelor cu caracter personal ale persoanelor fizice, reprezentanţilor/împuterniciţilor societăţilor comerciale se face în conformitate cu cerinţele dictate de *Ordinul nr. 52/2002*. Transmiterea de către un solicitant a unei cereri de înregistrare/reînnoire a unui certificat digital în scopul implementării şi operării sistemelor informatice şi de comunicaţii ce furnizează servicii destinate guvernării prin mijloace electronice, constituie totodată şi acceptul acestuia, implicit în vederea furnizării de date cu caracter personal. Refuzul cu privire la furnizarea de date cu caracter personal trebuie să fie expres şi va avea drept consecinţă neprocesarea cererii. Drepturile de acces, de intervenţie şi de opoziţie în condiţiile *Legii nr. 677/2001* se pot exprima printr-o cerere scrisă, semnată şi datată, trimisă pe adresa agenţiei. Prin *Legea nr. 677/2001* pentru protecţia persoanelor cu privire la prelucrarea datelor cu caracter personal şi libera circulaţie a acestor date, a fost transpus acquis-ul comunitar reprezentat de *Directiva 95/46/EC*, care reglementează cadrul juridic general al protecţiei datelor personale la nivelul Uniunii Europene.

SEAP a fost proiectat să folosească sistemul de operare Windows Server® 2003, cu Microsoft® SQL Server™ 2000 pentru gestiunea bazei de date şi cu Microsoft Internet Information Services (IIS) 6.0, ca server pentru aplicaţiile web. TotalSoft, Microsoft Certified Partner, a elaborat o soluţie folosind Microsoft NET Framework, o componentă a sistemului de operare Windows®. Grupul UTI a fost integratorul de sistem şi realizatorul infrastructurii de securitate, bazat pe chei publice (PKI). Furnizorul infrastructurii hardware de bază a fost Hewlett-Packard.

SEAP a fost destinat iniţial, ca proiect pilot, în 2002, pentru cumpărarea a 10 categorii de produse standard, la care criteriul de achiziţie era bazat pe preţ (produse de papetărie, unele medicamente, alimente pentru spitale etc.). Accesul, în prezent, se face în cadrul sistemului prin Internet, folosind portalul (www.e-licitatie.ro), pentru mai mult de 140 categorii de produse.

SEAP are înregistraţi, ca utilizatori, peste 1000 agenţii guvernamentale şi mai mult de 10.000 furnizori de produse şi servicii. Sistemul se dezvoltă continuu, pornind de la 500.000 achiziţii finalizate în 2005, cu sute de licitaţii lansate zilnic, fiind prevazut să preia, în final, mii de licitaţii publice, zilnic.

2.13.8. Sistemul informatic al Băncii Comerciale Române (ORACLE, BCR, IBM)

Banca Comercială Română (BCR), cea mai mare bancă comercială din România, încă din 1990 şi-a definit viziunea şi misiunea, prin obiective ale mediului IT, exprimate prin:

- Furnizarea de servicii integrate, inovatoare, flexibile, online şi real-time, pentru clienţi;
- Crearea unui sistem informatic omogen şi centralizat care să acopere 100% din activităţile

bancare;

■ Implementarea soluţiilor software pentru a susţine iniţiativele de business.

Până în 2005, sistemele BCR erau în totalitate distribuite, fiecare unitate teritorială comportându-se ca o bancă de sine statătoare din punctul de vedere al mediului IT şi al procesării informaţiilor, sistemul în exploatare fiind intitulat SIBCOR V1.

Pentru a-şi atinge obiectivele menţionate mai sus, BCR a demarat un program de transformare a mediului IT, care îşi propunea să centralizeze, automatizeze şi să consolideze prelucrarea datelor şi informaţiilor produse în sistem. Proiectul ce urma să fie dezvoltat s-a intitulat SIBCOR V2, cu următoarele funcţiuni de bază:

● Standardizarea funcţiilor de vânzări şi servicii în toată reţeua BCR;

● Gestionarea relaţiilor cu clientul pe două segmente: de retail şi corporate, prin întărirea funcţiilor de vânzări şi servicii;

● Administrarea clienţilor pe baza conceptului de „client unic";

● Procesarea tranzacţiilor pe principiul centralizării, printr-un transfer semnificativ al funcţiilor de back office, de la sucursale şi agenţii, către sucursalele judeţene şi Centrala băncii;

● Implementarea unei arhitecturi de tip „hub and spoke", prin care unităţile teritoriale devin centre de vânzări, arondate la o sucursală judeţeană;

● Realizarea unei infrastructuri informatice cu o bază de date unică, actualizată şi accesată de toate unităţile teritoriale în timp real;

● Implementarea unei arhitecturi IT integrate, care să susţină cerinţele de afaceri pentru clienţi şi bancă;

● Asigurarea unui mediu de control îmbunătăţit, pentru a reduce profilul de risc al bancii;

● Eficientizarea activităţilor băncii, prin obţinerea unor economii de scară. SIBCOR V2 are 20 de module care cuprind toate activităţile de „core-banking" la nivel de sucursală şi o parte din activităţile din centrală: conturi curente (inclusiv categoria loro/nostro), decontări interne şi externe (Instrumente de debit/Instrumente de credit), garanţii şi avaluri, analiză internă, linii şi programe de finanţare, risc şi provizioane, tezaur şi casierie, depozite şi certificate de depozit, credite şi CRB, scrisori de garanţie.

Toate activităţile „non-core-banking" sunt gestionate de aplicaţii specializate, integrate cu SIBCOR V2. Informaţiile legate de situaţia financiară a băncii se generează atât în SIBCOR V2, cât şi în aplicaţiile specializate, şi se vor colecta în partea de „general ledger" a sistemului SIBCOR V2. Informaţiile privind situaţia financiară a băncii, precum şi alte metrici şi măsurători centralizate în SIBCOR V2, se analizează folosind concepte utilizate în „management information systems".

Arhitectura sistemului cuprinde un nucleu constituit de un motor de procesare a comenzilor/orderelor şi modulele de domeniu, construite pe fiecare zonă de produse.

Platforma Oracle Apps asigură mediul IT atât pentru nucleu, cât şi pentru modulele de domeniu, folosind structuri comune de date cu alte sisteme implementate în BCR: HRMS (utilizatori, angajaţi), Payroll (salarii), General Ledger (structuri contabile), HRMS (Structuri organizaţionale). Asigură, de asemenea, biblioteci standard pentru modulele de domeniu şi pentru proiectarea şi dezvoltarea rapoartelor.

Arhitectura hardware cuprinde o platformă centrală cu echipamente dispuse simetric în două site-uri. Fiecare site conţine 2 servere HighEnd IBM pSeries 595, un sistem de stocare de tip Enterprise IBM şi o bibliotecă de benzi magnetice IBM, pentru salvări de date.

Serverele sunt partiţionate logic în 4 noduri, pe fiecare dintre ele alocarea resurselor realizându-se dinamic. Nivelul serverelor de aplicaţie este compus din 4 noduri dispuse pe 2 servere, fizic distincte, asigurându-se fiabilitatea, acelaşi mecanism fiind utilizat şi pentru bazele de date.

Echilibrarea sarcinii la nivel de aplicaţie se realizează prin mecanisme load balancer, iar la nivel de baze de date nodurile sunt utilizate prin tehnologia Oracle, Real Application Cluster (RAC). Între cele 2 site-uri, replicarea şi consistenţa datelor este realizată sincron şi on-line prin mecanismul Oracle Data Guard. Cu această configuraţie se asigură o înaltă disponibilitate la nivel de business (24 ore × 7 zile), cât şi pentru activităţile de mentenanţă.

Integrarea cu alte sisteme se realizează în trei moduri:

1. Integrare nativă: structuri comune de date, integrare prin mecanisme standard, utilizând acelaşi

framework. Se referă la modulele ERP (General Ledger, Human Resources, Payroll etc.) şi sistemul de

2. Integrare prin Hub (utilizând IBM Websphere Business Integration Technology) pentru sisteme eterogene cu procesare de tranzacţii în timp real: module de trezorerie, modul Trade Finance, Swift, carduri.

3. Integrare directă: transferuri off-line cu volume mari de date de tip managerial (OFSA, DW, Business Inteligence).

Punerea în funcţiune a sistemului a început în luna noiembrie 2005 şi a durat 6 luni, la fiecare sfârşit de săptămână fiind activate câte 20–30 de filiale. Sistemul are 8.100 utilizatori activi, 4.300.000 clienţi, gestionează 19.000.000 conturi, cu 800.000 tranzacţii procesate zilnic.

Realizat în cadrul unui parteneriat de succes între Oracle România şi Banca Comercială Română, proiectul SIBCOR V2 a fost distins cu premiul „Cel mai bun produs software al anului 2006" în cadrul unui concurs naţional în domeniul ICT.

2.13.9. Proiectul RAV – GECAD

Firma GECAD a fost fondată în 1992 de către Radu Georgescu, ca firmă producătoare de software pentru domeniul proiectării asistate de calculator (CAD). În timp, firma şi-a orientat preocupările, de la software pentru CAD, la software de securitate. Astfel, în 1994, a început dezvoltarea tehnologiei antivirus RAV – Reliable Antivirus. Până în anul 2003, RAV a ajuns să fie plasat, prin intermediul unei reţele de distribuţie globale, în peste 60 de ţări, fiind implementat la mai mult de 10 milioane de utilizatori de calculatoare.

În 2003, RAV era un software antivirus independent de platformă, capabil să lucreze pe orice sistem de operare şi pe orice tip de arhitectură hardware, remarcându-se printre cele mai bune tehnologii din lume, extrem de apreciată la nivel mondial, mai ales de către utilizatorii din segmentul enterprise. În aceste condiţii, în iunie 2003 a apărut următorul anunţ: „GECAD Software anunţă acordul final cu Microsoft Corp – Redmond, Washington, USA, prin care Microsoft va achiziţiona tehnologia antivirus GECAD.

Microsoft şi-a declarat intenţia de a integra tehnologia GECAD în produse şi servicii care vor asigura securitatea clienţilor. Oportunitatea de a integra tehnologia GECAD în viitoarele proiecte antivirus Microsoft este un pas mare nu numai pentru noi, ci pentru întreaga industrie IT românească."

Într-un comunicat de presă s-a anunţat tranzacţia cu Microsoft: „Alegerea de către Microsoft a unei tehnologii româneşti confirmă potenţialul imens al ţării noastre în ceea ce priveşte dezvoltarea de software." În anii care au urmat, tehnologia românească a fost integrată într-o serie de produse software de succes ale Microsoft, iar specialiştii români care au lucrat la RAV sunt activ implicaţi în dezvoltarea tehnologiilor de securitate înglobate în produsele acestei firme de mare prestigiu, chiar şi în anul 2011. După vânzarea RAV către Microsoft, bazându-se pe aceleaşi valori, echipa de la GECAD a început să pună bazele altor tehnologii inovatoare, care au marcat industria IT românească:

■ e-Payment, prima platformă integrată de plăţi online, cumpărată în 2010 de către gigantul mondial Naspers, al doilea jucător în e-Commerce după Google.

■ Avangate, printre primii 5 dezvoltatori mondiali de soluţii de e-Commerce şi management al partenerilor pentru companiile de software şi SaaS.

■ Axigen, primul server de email românesc.

■ Phoenix, o tehnologie de stocare în cloud, singura din lume ce poate concura tehnologia similară a Amazon.

2.13.10. Proectul RUSAL – Sistem Integrat de Management al Resurselor Umane și Salarizării (PROSOFT++)

Obiectivul proiectului RUSAL îl constituie modelarea unui domeniu complex, cu peste două mii de variabile şi peste 1500 reguli, cu o dinamică deosebită. Gradul de generalizare al RUSAL este foarte

mare, prin suportul tehnic pentru cele 16 modele de salarizare ale administraţiei publice, pentru centrele de cost, pentru proiectele europene. Beneficiarii potenţiali sunt instituţiile publice, regiile autonome, ONG-urile, societăţile comerciale.

Caracterul integrat al produsului permite, având la bază modelul proceselor informaţionale ale instituţiei, gestionarea interacţiunilor dintre domeniile resurselor umane şi salarizării şi asigură:

– gestionarea unitară a informaţiilor personale, de personal şi de salarii;

– culegerea informaţiilor o singură dată, la locul de producere sau de intrare în sistem;

– partajarea informaţiilor între departamentele interesate (resurse umane, salarii, financiar-contabil etc.), pe baza drepturilor de utilizare acordate de administratorii aplicaţiei (cu respectarea regulilor de confidenţialitate).

Principalele module/funcţiuni ale produsului sunt: Resurse umane, Salarii, Rapoarte, Administrare. Produsul RUSAL poate fi implementat pentru clienţii care posedă sistemul de operare Windows, indiferent de versiune, pe o platformă MS SQL Server, în mai multe versiuni: Express pentru maximum 100 de angajaţi, Workgroup pentru maximum 500 de angajaţi, Standard pentru maximum 2000 angajaţi şi Enterprise/Datacenter, pentru peste 2000 angajaţi.

Avantajele utilizării RUSAL au determinat implementarea lui la peste 100 instituţii publice, regii autonome, ONG-uri, societăţi comerciale, în toată ţară.

Proiectul RUSAL a fost conceput şi realizat în cadrul firmei Prosoft++, înfiinţată în 2001, de către mat. Gheorghe Răuţ (fost cercetător ştiinţific principal la ICI), în cadrul unei echipe (Costel Ungureanu, Ion Istrate, Ştefan Boboc, George Iordache, Călin Sitaru, Mariana Dumitrescu ş.a.).

2.13.11. Proiecte privind realizarea infrastructurii informaționale și de comunicații pentru Parlamentul României și Forumuri internaționale organizate în România (Cmputerland România)[15]

Firma MBL Computers-ComputerLand România a realizat câteva proiecte reprezentative, la începutul anilor ’90 şi ’2000, pentru asigurarea unei infrastructuri informaţionale şi de comunicaţii în Palatul Parlamentului, folosit deseori ca centru
pentru organizarea unor reuniuni deosebite, de nivel înalt, naţional şi internaţional.

În acest sens se pot aminti:

■ Sistemul informaţional pentru managementul unei conferinţe [Conference Management Information System] (1994);

■ Forumul CRANS MONTANA (1994);

■ Infrastructura informaţională şi de comunicaţii a Parlamentului României, în cadrul programului FROST (1996);

■ Reuniunea „Organizaţiei de Securitate şi Cooperare în Europa“ [OSCE Summit] (2001).

Toate proiectele au avut ca activităţi comune: realizarea studiilor de fezabilitate, proiectarea şi implementarea configuraţiilor hardware şi software, a aplicaţiilor specifice, cu asigurarea managementului de proiect, pe ansamblul activităţilor şi relaţiilor cu beneficiarii proiectelor.

Pentru proiectele privind conferinţele, s-au realizat, în principal, următoarele obiective:

- Asigurarea informaţiilor legate de Conferinţă.
- Asigurarea informaţiilor legate de expoziţii.
- Asigurarea informaţiilor privind petrecerea timpului liber şi folosirea programului cultural.
- Prezentarea informaţiilor generale despre Conferinţă şi diseminarea lor.
- Asigurarea serviciului de e-mail şi a canalelor de comunicaţii cu străinătatea.
- Prezentarea interactivă a locaţiei conferinţei.
- Asigurarea echipamentelor automate de birou necesare: faxuri, imprimante, copiatoare etc.

Infrastructura tehnică a fost constituită din reţele locale, având în configuraţie cel puţin două servere (unul de tip HP/Compaq pentru date şi informaţii, altul Telmat cu aplicaţie Crystal pentru managementul documentelor electronice). S-a folosit un sistem de operare de tip UNIX, un SGBD de tip ORACLE şi un monitor de tranzacţii Tuxedo, care asigură lucrul în sistem multi-client şi multi-

server. Metodologia şi instrumentarul de proiectare au fost MERISE şi AMC*Designer, iar pentru managementul proiectelor s-au folosit SDM/S, COCOMO şi Point Method.

În urma unui program internaţional de dotare cu tehnică de calcul a Parlamentelor din ţările Europei Centrale şi de Est (programul FROST) iniţiat de Library of Congress din SUA, în luna februarie 1996 s-a organizat o licitaţie pentru înzestrarea cu tehnică de calcul a Parlamentului României. Au fost distribuite 59 de caiete de sarcini unor firme de profil, atât din România, cât şi din străinătate. La licitaţie au participat cele mai importante firme IT din România, oferindu-se soluţii bazate pe calculatoare „brand-name“ precum IBM, HP, Compaq, Digital. S-au solicitat servere de reţea (up-gradabile la 4 procesoare), în configuraţii complexe, cu arii de discuri (RAID 5) şi plăci de reţea la 100 Mbs, pe standardul Fast Ethernet, staţii de lucru, notebook-uri, imprimante stand-alone şi de reţea, precum şi produse software atât pentru comunicarea pe Internet, cât şi pentru dezvoltarea de programe aplicative. După evaluarea ofertelor prezentate, de către o Comisie alcătuită din specialişti americani, a fost desemnată câştigătoare firma MBL Computers-ComputerLand România. Astfel, în urma semnării contractului, s-au livrat Parlamentului României servere, staţii de lucru şi notebook-uri, imprimante stand-alone şi de reţea (de tip IBM, HP), precum şi produse software de la cele mai importante case de soft precum Microsoft, Novell, Adobe, Symantec, Corel Draw. S-a asigurat service, întreţinere, instruire şi suport tehnic pentru operarea întregului sistem.

2.13.12. Proiecte în prelucrarea limbajului natural și biometrie (SOFTWIN)[16]

SOFTWIN este cunoscută pe piaţa IT pentru produsul software antivirus BitDefender, pentru proiecte şi soluţii de conţinut electronic, în procesul de predare şi de învăţare. Ţinând seama de faptul că în cadrul firmei există un Departament de Cercetare şi Dezvoltare, cu o activitate de susţinere a realizării de produse noi, inovative, vom prezenta realizările obţinute în două domenii de mare interes şi actualitate: prelucrarea limbajului natural (NPL – Natural Language Processing)
şi biometrie.

Prelucrarea limbajului natural. Activităţile de cercetare în domeniul prelucrării limbajului natural desfăşurate în SOFTWIN au ca scop obţinerea unui set de cunoştinţe, unelte, resurse şi aplicaţii multilingvistice ce oferă soluţii pentru următoarele probleme: promovarea diversităţii lingvistice în societatea informaţională, învăţarea unei limbi, îmbogăţirea volumului de producţie într-un mediu multicultural şi multilingvistic, consolidarea infrastructurii lingvistice şi dezvoltarea conţinutului digital al pieţei. Limba principală în acest cadru multilingvistic este limba română, limbă ce va permite consolidarea comunicării bidirecţionale între limba română şi alte limbi. Instrumentele şi aplicaţiile dezvoltate sunt însă funcţionale pentru orice altă limbă naturală pentru care se completează bazele de cunoştinţe lingvistice în mod corespunzător.

Principalele obiective ale cercetării SOFTWIN în acest domeniu sunt:

- Definirea proceselor şi structurilor ce pot fi folosite drept bază pentru resursele de cunoştinţe multilingvistice;
- Dezvoltarea unor unelte NLP ce permit crearea, mentenanţa şi utilizarea resurselor de cunoştinţe multilingvistice;
- Crearea unor baze de cunoştinţe lingvistice pentru limba română, engleză, dar şi alte limbi;
- Aplicaţii de procesare a limbajului natural pentru limba română, precum şi pentru corespondenţa între limba română şi alte limbi (inclusiv MT – Machine Translation – traduceri automate).

În cadrul Departamentului R&D, s-a dezvoltat un set de instrumente de verificare pentru limba română, care se refera la aplicaţii lingvistice:

- Romanian Grammar Checker (Corector gramatical pentru limba română)
- Romanian Spelling Checker (Corector ortografic pentru limba română)
- Romanian Thesaurus (Dicţionar-tezaur pentru limba română)
- Romanian Hyphenator (Silabisitor pentru limba română)
- Romanian Lemmatizer (Lematizor pentru limba română)
- Romanian Phonetizer (Aplicaţie de fonetizare pentru limba română)

- ■ Romanian Diacritical Checker (Corector de diacritice pentru limba română)
- ■ Romanian Inflection Tool (Instrument de flexiune pentru limba română)
- ■ Romanian Indexing & Searching (Intrument de indexare/căutare pentru limba română)
- ■ Romanian Morphological Annotator (Adnotator morfologic pentru limba română)

Folosindu-se instrumentele lingvistice dezvoltate s-au realizat o serie de baze de cunoştinţe pentru limba română şi s-a început dezvoltarea unor baze de cunoştinţe pentru limba engleză. Toate aplicaţiile prezentate pot fi utilizate şi pentru alte limbi, atâta timp cât datele lingvistice corespund structurii GRAALAN (Grammar Abstract Language), realizată de lingvişti. Tehnologia SOFTWIN NLP implică, de obicei, următorii paşi:

- – Descrierea limbii sursă prin intermediul limbajului GRAALAN;
- – Convertirea descrierii-sursă în baze de cunoştinţe în format XML;
- – Bazele de cunoştinţe lingvistice sunt dezvoltate cu ajutorul instrumentelor lingvistice şi procedurilor manuale şi automate;
- – Bazele de cunoştinţe sunt utilizate în conceperea de aplicaţii lingvistice, fiecare dintre aceste aplicaţii folosind un format specific.

Biometrie. Cercetările din domeniul biometriei efectuate în cadrul SOFTWIN vizează concepţia, realizarea şi implementarea unui sistem de identificare şi autentificare a persoanei, bazat pe caracteristicile biometrice ale semnăturii olografe, achiziţionată prin intermediul unui dispozitiv special (pix electronic), conceput şi realizat de SOFTWIN. Acest dispozitiv achiziţionează caracteristicile dinamice ale semnăturii: viteza, acceleraţia, presiunea şi succesiunea efectuării elementelor unei semnături. Sistemul oferă o soluţie la una dintre cele mai stringente probleme de securitate, şi anume autentificarea eficientă şi neintruzivă a persoanei. Sistemele biometrice sunt din ce în ce mai des folosite în autentificarea şi identificarea persoanei, o gamă largă de proiecte naţionale şi internaţionale fiind în prezent dezvoltate în acest domeniu.

Principalele obiective ale cercetării sunt următoarele:

- ● Elaborarea şi implementarea unor algoritmi de recunoaştere de forme ce vor fi utilizaţi în recunoaşterea semnăturilor biometrice;
- ● Realizarea unor sisteme informatice pilot de autentificare/identificare, şi anume un sistem hardware-software integrat compus din: dispozitiv de achiziţie a datelor, driver software de achiziţie date şi algoritmi de autentificare-identificare;
- ● Efectuarea unor teste pentru loturi medii-mari de subiecţi cu scopul de a determina gradul de acurateţe al procesului de autentificare/identificare efectuat de către sistem şi întocmirea unei baze de date cu semnături biometrice pentru teste ulterioare.
- ● Principalele componente ale pixului electronic folosit sunt:

- – Ca hardware: accelerometrii MEMS (Micro Electro-Mechanical System), sistem optic de navigaţie, procesor de achiziţie, conexiune USB.
- – Ca software: driver de achiziţie, modul de stocare semnături, verificator semnătură olografă.

Sistemul determină dacă o persoană care dă o semnătură este sau nu aceeaşi cu persoana care a dat anterior nişte semnături specimen.

Principalele aplicaţii de autentificare ce au la bază semnătura dinamică obţinută cu pixul electronic realizat de SOFTWIN sunt:

- ● Sistem de autentificare în plăţile cu cardul pe INTERNET.
- ● Sistem de autentificare în cadrul băncilor sau alte servicii publice.
- ● Sistem de autentificare în accesarea informaţiilor private pe site-urile publice pe INTERNET.
- ● Sistem de autentificare în accesarea unui calculator sau a unui calculator conectat într-o reţea.
- ● Set de module de autentificare a semnăturii dinamice API (Application Program Interface),

conform standardului BioApi 2.0 – ISO/IEC 19784-1, utilizat în dezvoltarea unor aplicaţii de autentificare.

Cercetările privind pixul electronic ale SOFTWIN sunt confirmate prin brevet înregistrate în mai multe ţări din Europa, America, Australia şi Asia, primind medalia de argint la Salonul de inventică INNOVA de la Bruxelles (2009), pecum şi medalia de aur la Salonul de inventică de la Geneva (2010).

3. Dezvoltarea informaticii, telecomunicațiilor și tehnologiilor informaționale în Republica Moldova

3.1. Prefață

Datorită specificului diferit al evoluției istorice și înțelesului care se dă diferitelor noțiuni și concepte de bază folosite în domeniu, în Republica Moldova, această parte dedicată informaticii este structurată diferit față de partea dedicată României, influențată fiind și de baza documentară folosită și disponibilă, consemnată în **Bibliografie**.

Autorul exprimă mulțumiri dr. h. Svetlana Cojocaru, dr.h. Constantin Gaindric, dr.h. Ion Bolun, dr. h. Igor Cojocaru și dr. Gh. Căpățână, pentru documentele și informațiile transmise, care stau la baza acestui studiu.

3.2. Istoric

În Republica Moldova cercetările științifice în domeniul informaticii au fost inițiate în anul 1961 de un grup de specialiști sub conducerea doctorului în științe fizico-matematice M. Bușko-Juk. La mijlocul anilor '60 încep primele lucrări de aplicare a calculatoarelor electronice în activitățile economico-sociale. Primul calculator electronic universal (BESM-2M) este instalat în 1963, iar prima promoție universitară de specialiști în domeniu a absolvit în 1966. În anul 1964 a fost înființat Institutul de Matematică dotat cu un Centru de calcul propriu, al AȘM, institut denumit mai târziu Institutul de Matematică și Informatică – IMI, care a avut o contributie substanțială la dezvoltarea domeniului informaticii. Concomitent, cercetări în informatică sunt inițiate și dezvoltate în cadrul Facultății de Economie a Institutului Politehnic (1965), aria lor fiind extinsă apoi la Universitatea de Stat a Moldovei, iar din 1991 și în cadrul Academiei de Studii Economice a Moldovei (ASEM).

În domeniul TTI, prima legătură telegrafică este realizată în 1862.În perioada 1925– 1928, în RASSM s-au construit linii telefonice între orașele fostei republici autonome și orașele Moscova, Harcov, Kiev ș.a. Prima emisiune radio în RM a avut loc în octombrie 1930, folosind emițătorul radio de 4 KW instalat în acest scop în capitala RASSM – Tiraspol. Acest emițător, pe lângă emisiunile proprii, retransmitea unele emisiuni din Moscova. Spre sfârșitul anilor '30 se organizează comunicații poștale și telefonice între toate localitățile din RASSM: funcționau peste 160 de secții și agenții de telecomunicații, 20 de oficii pentru convorbiri interurbane și 84 de oficii telegrafice.

A. Informatica

A.1. Cercetarea-dezvoltarea în informatică

A.1.1. Probleme actuale ale dezvoltării societății informaționale

Evoluția noțiunii de informatizare spre noțiunea de Societate Informațională Globală (SIG) necesită stabilirea unor noi paradigme ale societății. Pentru a asigura trecerea la SIG, orice societate, inclusiv și cea din Republica Moldova, cere atât o pregătire specială, cât și implementarea masivă a tehnologiilor și sistemelor informatice performante. Aspectele metodologice privind impactul edificării SIG asupra

cetățeanului, unităților economice, economiei naționale în ansamblu necesită o studiere aprofundată.

Problemele edificării SIG sunt permanent în atenția Consiliului Europei, una din ultimele recomandări ale căruia fiind „i2010 eGovernment Action Plan – Accelerating eGovernment in Europe for the Benefit of All – (25/04/2006)“, în care se încearcă sincronizarea eforturilor țărilor europene în guvernarea electronică, educație, păstrarea și protejarea multilingvismului. Fiecare țară are specificul său, ce impune căutarea căilor proprii de trecere spre SIG, rezultând din potențialul său economic, cultural, din tradițiile poporului etc. Cercetătorii de la IMI, ASEM, în cercetările lor, au examinat diverse aspecte ale acestor probleme, privind trecerea la SIG.

Cartea Considerente asupra edificării societății informaționale în Moldova (dr.h. S.Cojocaru, dr.h. C.Gaindric) a fost prima lucrare din Moldova în care este prezentată o abordare complexă a problemei SIG. În alte lucrări au fost examinate problemele evalu- ării gradului de integrare în SIG, propunându-se un set de indicatori ai integrării, care evidențiază specificul RM. O atenție deosebită a fost acordată problemei inegalității digi- tale (digital divide), fiind efectuate studii asupra manifestării acestui fenomen atît în plan mondial, cît și aspectele specifice Republicii Moldova (dr.h. C.Gaindric, dr.h. S.Cojocaru, dr. L.Burțeva, dr.G.Magariu, c.s. T.Verlan). Au fost cercetate problemele dezvoltării comerțului electronic în Republica Moldova (dr.h. I.Bolun, D.Lupan), care și-au găsit aplicare la elaborarea Legii privind comerțul electronic.

Managementul cunoștințelor a devenit o direcție importantă a dezvoltării societății informaționale și a cunoașterii. A fost formulată o metodologie de abordare sistemică în domeniul informatizării unităților social-economice la diferite niveluri, având în vedere crearea unui spațiu informațional integrat al societății (dr.h. I. Costaș).

Unele propuneri bazate pe rezultatele cercetărilor din acest domeniu au fost incluse în Strategia Națională de edificare a societății informaționale („Moldova electronică“) și în Planul de acțiuni, aprobate prin HG (Nr. 255/09.03.2006).

A.1.2. Bazele teoretice ale informaticii

Cercetările în domeniul bazelor teoretice ale sistemelor informaționale și a modelelor formale de calcul sunt efectuate în două direcții: dispozitive de calcul, construite în baza principiilor mecanice/lingvistice (automate și gramatici, mașini Turing, mașini cu registre, sisteme de eliminare și inserție) și dispozitive construite în baza principiilor biologice (automate celulare, sisteme cu membrane, rețele de procesoare evolutive). Ambele direcții contribuie la fundamentarea teoretică a elaborării sistemelor informatice de uz special sau general cu cerințe deosebite față de viteza de calcul, fiabilitate și dimensiuni.

În cadrul primei direcții au fost cercetate posibilitățile construirii mașinilor Turing, care asigură universalitatea calculelor operând cu un număr pe cât se poate de mic de stări și simboluri. Rezultatele obținute în domeniul mașinilor universale minimale Turing (dr.h. I. Rogojin) au fost incluse în mai multe monografii și manuale. Variante echivalente ale mașinilor Turing sunt gramaticile Chomsky de tipul 0 și sistemele cu eliminare și inserție.

De cercetarea lor s-au ocupat dr.h. I. Rogojin și dr. S.Verlan.

În cadrul IMI pe parcursul mai multor ani s-au efectuat cercetări în domeniul gramaticilor și limbajelor formale, foarte utile la elaborarea celor mai diverse aplicații. S-a propus o clasă de gramatici formale cu context dispersat, orientate la procesarea paralelă și consecutivă și algoritmi efectivi de analiză sintactică pentru aceste gramatici (dr.h. S. Cojocaru). Aceste rezultate și-au găsit aplicarea atât pentru limbaje formale, cât și pentru procesare celor naturale.

Studiind gramaticile atributive – extensiuni ale gramaticilor independente de context, au fost elaborați, bazându-se pe construirea unui graf caracteristic al gramaticii, algoritmi efectivi de testare a corectitudinii gramaticilor atributive, demonstrată posibilitatea reducerii problemelor legate de analiza fluxului gramatical la probleme clasice din teoria firelor de așteptare, acest rezultat fiind aplicat ulterior la elaborarea unor algoritmi originali de alocare optimală a memoriei și de generare a codului optimal (dr. C. Ciubotaru).

Dezvoltarea vertiginoasă a cerințelor față de tehnologiile informatice se confruntă cu epuizarea

posibilităților calculatoarelor tradiționale. De aceea în ultimii ani au început cercetări spre a găsi posibilități de mărire a performanțelor calculatoarelor aplicând abordări noi, netradiționale (bazate pe principii cuantice, biologice etc.) Începând cu anul 1994 s-a conturat domeniul calculelor biologice, în cadrul căruia contribuția cercetătorilor din Moldova s-a manifestat în două direcții: cea a cercetării modelelor formale de calcul și cea a elaborării algoritmilor de soluționare a problemelor dificile din punct de vedere computațional prin aplicarea modelelor de calcul biologic.

Inițial calculul natural (biologic) avea ambiții mari: construirea dispozitivelor de calcul din componente biologice (molecule, ADN, neuroni, celule etc.) Astfel de biocalculatoare ar avea dimensiuni foarte mici, ar fi foarte rapide având și un consum redus de energie.

Experimentele de laborator au arătat că prototipurile unor astfel de biodispozitive sunt în stare să rezolve multe probleme rapid și efectiv datorită paralelismului masiv. Calculele biologice au o mulțime de aplicații: tratarea cancerului, crearea medicamentelor „inteligente", crearea nano-roboților, care localizează organele bolnave, prognozare etc.) Cercetarea acestor principii de calcul în prezent este foarte actuală, ea poate fi comparată cu rolul enorm al cercetărilor savanților Gödel, Kleene, Turing, Post și von Neumann, care au condus la apariția calculatoarelor moderne.

Paradigma „viața este un calcul" a fost introdusă în speranța că experiența în informatică și matematică, obținută în urma investigațiilor sistemelor paralele, ne va ajuta să înțelegem complexitatea proceselor, ce se desfășoară în celulele vii, contribuind la descoperirea legităților sistemelor biologice, care altfel ar fi dificil sau chiar imposibil de observat. Scopul acestor cercetări este de a înțelege modul de lucru al celulelor sau al organismelor, condițiile de adaptare și de supraviețuire în mediile dinamice, exprimând totul prin calcule.

Cercetătorii din Republica Moldova printre primii în lume s-au antrenat în investigarea acestui domeniu nou:

– În primul rând au fost studiate sistemele H – abstractizarea reacțiilor splicing (efectuate în biologie de enzime ADN-ligaza). Au fost îmbunătățite rezultatele altor autori, obținându-se o serie de rezultate neașteptate. S-a demonstrat că H sistemele variate în timp de gradul I sunt dispozitive de computabilitate completă.

– În al doilea rând s-au studiat sistemele cu membrane, supranumite și P sisteme, care reprezintă o consecutivitate de regiuni, separate prin membrane. Lucrările ce țin de acest domeniu au fost efectuate de către dr.h. I. Rogojin, doctorii A. Alhazov, S.Verlan și pot fi cuprinse în 7 grupări:

1. Puterea de calcul a P sistemelor evolutiv-comunicative
2. Puterea de calcul a P sistemelor comunicative
3. Eficacitatea P sistemelor cu membrane active
4. Puterea de calcul a P sistemelor cu membrane active
5. Alte variante ale P sistemelor
6. Alte modele de biocalcul: prin observare, autoasamblare, sau rețele de procesoare evolutive.
7. Aplicații bazate pe modele formale de calcul biologic.

Constituind un mecanism cu paralelism vast, modelele formale de calcul biologic pot fi aplicate pentru elaborarea diverselor aplicații, care, de regulă necesită o procesare exhaustivă prin metodele tradiționale. Un astfel de domeniu, unde calculul biologic ar putea oferi soluții rapide, este cel al algebrei computaționale. Aici un interes deosebit îl prezintă cazul necomutativ, pentru care au fost studiate posibilitățile aplicării calculelor moleculare pentru prezentarea unor operații importante (primitive de calcul), necesare la implementarea algoritmului de calcul al bazei Groebner. Este propus algoritmul de determinare a finititudinii dimensiunii algebrei, bazat pe operații moleculare (dr.h. S.Cojocaru), elaborat algoritmul de calcul al permanentului unei matrice, aplicînd formalismul sistemelor cu membrane active (dr. A. Alhazov, dr. L. Burțeva, dr.h. S. Cojocaru, dr.h. I. Rogojin).

Au fost modelate și simulate pe calculator mecanismele moleculare de autoreglare a sistemului genetic a ‟f-agului, a rețelei de gene lexA recA, a reglării fenomenului de dominare într-un sistem de gene allele. A fost elaborat modelul biosenzorului celular ce descrie răspunsul SOS al celulei E. coli la acțiunea factorilor de mediu (radiația UV, concentrația moleculelor de mutageni, temperatură etc.). Utilizând conceptul de sistem cu mem- brane, au fost create modelele diviziunii meiotice, procesului de recombinare genetică (crossing-over), a mecanismelor genetice ce stau la baza legilor lui Mendel

pentru F1 (dr.E. Boian, dr. E. Guțuleac, dr. A. Profir).

A.1.3. Procesarea limbajului natural

Comunicarea om-calculator în limbaj natural este o problemă de anvergură, a cărei rezolvare presupune încă eforturi și o perioadă îndelungată de cercetări. O preocupare substanțială în cercetările informaticienilor moldoveni o constituie dezvoltarea tehnologiei procesării limbajului natural, cu rezultate ce pot fi grupate în trei domenii:

1. ***Instrumentar lingvistic***. S-au elaborat codificări și convertoare de informație textuală și grafică, programe de flexionare automată a cuvintelor, programe pentru împărțirea cuvintelor în silabe, facilități pentru gestionarea resurselor lingvistice, pentru crearea dicționarelor electronice polifuncționale, pentru verificarea corectitudinii și integrității resurselor lingvistice, motoare de vizualizare, interfețe, suport pentru elaborarea cursurilor adaptabile de instruire asistată de calculator.
2. ***Resurse lingvistice.*** S-au creat resurse lingvistice reutilizabile (http://imi201.math. md/elrr) pentru limbaj natural care includ un corpus adnotat pentru toate părțile de vor- bire și un nucleu cu circa 70000 cuvinte–leme (intrări) însoțite de informație sintactică și morfologică. Acest nucleu derivează un lexicon computațional, livrează lista tuturor fle- xiunilor pentru cuvântul de bază, efectuează traducerea în limba rusă și în limba engleză, afișează lista sinonimelor. Numărul total de forme flexionate generate în baza lexiconului constituie aproximativ 700 mii cuvinte.
3. ***Aplicații lingvistice***. S-a elaborat corectorul ortografic RomSP integrat în editorul de text MS Word cu posibilități de depistare și corectare a cuvintelor eronate, de livrare a sugestiilor, de completare a bazei personale cu implicarea instrumentarului de flexionare automată. În colaborare cu grupul editorial LITERA s-a editat discul compact cu corectorul ortografic RomSP modernizat, cu o bază lingvistică de circa 1 000 000 de cuvinte. Includerea posibilităților de flexionare automată, precum și alte aspecte, au făcut corectorul ortografic, dezvoltat de către cercetătorii din Moldova, să fie considerat de către specialiști cu mult mai bun decât cel încorporat în prezent în pachetul Office al companiei Microsoft.

În baza resurselor lingvistice elaborate s-au construit dicționare electronice de sinonime, de traduceri român-rus, român-englez și un sistem adaptabil de instruire asistată de calculator. Elaborarea lexiconului computațional, acumularea de resurse lingvistice în format electronic a constituit un pas înainte în implementarea limbajului natural, în realizarea interfețelor pentru sistemele informatice în scopul asigurării unui mod prietenos de lucru pentru utilizator (dr.h. S. Cojocaru, doctorii E. Boian, C. Ciubotaru, A. Colesnicov, G. Magariu, cercetătorii V. Demidova, L. Malahova, T. Verlan).

Interacțiunea „om-calculator“ poate fi realizată și prin semnale vocale. Cercetătorii din Moldova și-au adus aportul la dezvoltarea acestui domeniu efectuând o clasificare a proprietăților semnalelor sonore la nivel fonetic pentru elaborarea sistemelor de recunoaștere a comenzilor pronunțate de utilizator și algoritmi de recunoaștere și procesare a semnalelor sonore digitale. A fost creată o bază de date vocale, metode și algoritmi de dezvoltare, construire și adaptare a sistemelor de recunoaștere a comenzilor rostite la un nou vocabular și un nou vorbitor (dr. N. Objelean).

Metode bazate pe procesarea limbajului natural au fost aplicate la elaborarea sistemului de indexare a textelor tehnico-științifice, cercetarea și elaborarea limbajului de comunicare „om-calculator“ pentru sistemele de gestiune a bazelor de date, elaborarea sistemului de căutate a informației factografice (dr.h. A. Popescu).

A.1.4. Sisteme de simulare și modelare matematică

Cercetările în acest domeniu au condus la elaborarea unui mediu integrat de simulare, care include posibilități de vizualizare și analiză a rezultatelor experimentelor. Au fost elaborate metode efective de implementare a limbajelor de simulare discretă, de vizualizare a derulării experimentului aplicând metode de simulare (dr. G. Magariu). Doctorii G. Magariu și L. Burțeva au elaborat metode de analiză a rezultatelor experimentelor, de automatizare a proiectării și o tehnologie pentru construirea automată a sistemelor de simulare orientate pe domenii de aplicare.

O altă posibilitate de studiere a sistemelor și fenomenelor complexe, pentru care experimentul real este imposibil, constă în construirea modelelor lor matematice și efectuarea experimentelor asupra acestor modele. Această direcția a fost dezvoltată de către dr.h. B.Rîbachin, care a elaborat modele matematice pentru descrierea proceselor interacțiunii undelor de șoc formate la explozii nucleare cu medii elastoplastice, precum și în cazul proceselor ce au loc la explozii în sol la adâncimi considerabile. A fost elaborat modelul matematic și produsele program necesare pentru soluționarea problemei interacțiunii unui micrometeorit cu învelișul unei navete spațiale.

În soluționarea problemelor ecologiceun aport deosebit l-au adus lucrările cercetătorilor din IMI, referitoare la modelarea matematică a proceselor de purificare a gazelor cu fracțiuni corpusculare. A fost propus modelul matematic pentru fluxul multifazic al gazului în instalații de purificare, modelul matematic al proceselor fizice și biochimice de descompunere a deșeurilor solide (dr.h. B.Rîbachin). Aceste modele au fost dotate cu medii de analiză a rezultatelor experimentelor, care permit să se găsească legități în comportamentul sistemului cercetat și să se interpreteze corect rezultatele obținute (dr.h. B. Rîbachin, dr. L. Burțeva, dr. G. Magariu, cercetător T. Verlan). Deoarece calculele în baza acestor modele necesită resurse considerabile, în scopul eficientizării lor, au fost elaborați algoritmi paraleli și programe pentru sisteme de tip multiprocesor (dr.h. B. Rîbachin).

A.1.5. Algebra computațională

Sistemele de calcul simbolic (SCS) sunt instrumente bazate pe tehnologii informatice, utilizate în cercetare, instruire, inginerie. Ele conțin implementarea unei game largi de algoritmi, ce operează cu diverse categorii de obiecte simbolice: din limbaje formale, algebră, geometrie etc.În acest domeniu, cercetările specialiștilor moldoveni s-au axat pe două direcții: extinderea capacităților de calcul ale SCS și crearea interfețelor inteligente:

1. Ca rezultat, obținut în cooperare cu colegi de la două universități din Suedia, afost dezvoltat un sistem de calcul simbolic denumit Bergman, care oferă posibilități de calcul atât în inelele comutative, cât și în cele necomutative, dând dovadă de anumite performanțe apreciabile (dr.h. S.Cojocaru, dr. A.Colesnicov, dr. V.Ufnarovski, L.Malahova). Sistemul efectuează calculul bazei Groebner, al rezoluției Anick, al seriilor Hilbert pentru algebre și module. Dat fiind faptul că în cazul inelelor necomutative rezultatele calculelor pot fi infinite, a fost elaborat un algoritm care prezice comportamentul mulțimii infinite de obstrucții în baza unei părți finite a ei (dr. V.Ufnarovski).
2. Au fost elaborate principiile arhitecturale de construire a interfețelor inteligente pentru SCS, aplicarea cărora facilitează interacțiunea „om-calculator“ și permite extinderea cercului de utilizatori. Astfel de interfețe posedă capacități de adaptare la necesitățile utilizatorului, de învățare, ele pot prelua inițiativa în comunicarea cu utilizatorul (ea efec- tuându-se în limbaj natural sau într-o submulțime a lui), ghidându-l pentru a-i facilita atingerea obiectivelor sale într-un mod cât mai rapid și confortabil. O parte din aceste principii au fost implementate la realizarea interfeței sistemului Bergman (http://www. math.su.se/bergman), asigurându-se preluarea problemei de la utilizator, adaptarea la preferințele sale (efectuată în trei modalități: apriori, la inițiativa utilizatorului sau de către sistem), prevenirea erorilor, crearea mediului de calcul – toate acestea, în ultima instanță, contribuind la crearea pentru fiecare utilizator în parte a unui anturaj personali- zat, orientat spre clasa de probleme, ce constituie preocupările sale.

A.1.6. Inteligența artificială

Cercetările în acest domeniu au fost inițiate printr-un ciclu de lucrări ce țin de studierea și elaborarea metodelor de recunoaștere a formelor și de clasificare a obiectelor în baza unei abordări logico-combinatorice și a aplicării euristicilor. Aceste lucrări aparțin doctorilor Iu. Pecerschi, G. Beleavschi și cercetătorului I. Pecerschi. Puțin mai târziu Iu. Pecerschi a elaborat o serie de algoritmi pentru determinarea tipologiilor funcțiilor booleene în baza arborilor binari de recunoaștere. În baza acestor rezultate a fost elaborat și implementat un set de algoritmi pentru recunoașterea fiabilă a codurilor poștale (dr. F. Frolov).

Au fost elaborate metode originale de formalizare și prelucrare a cunoștințelor (inclusiv fuzzy) și mijloace instrumentale destinate creării sistemelor expert. În particular a fost elaborată metoda sistemelor simple alternative (dr. h. S. Soloviev, doctorii Iu. Pecerschi și G. Solovieva). În scopul implementării efective a sistemelor expert bazate pe sisteme simple de alternative a fost propus un algoritm original de depistare a conflictelor și erorilor care apar pe parcursul completării bazei de cunoștințe (dr. V. Sârbu).

A fost propusă metoda matricelor fuzzy secționate pentru prezentarea și procesarea cunoștințelor, preponderent pentru soluționarea problemelor de diagnosticare (doctorii V.Levcenco și A.Savinov).

Codificarea cunoștințelor printr-un formalism bazat pe metoda matricelor repertoriale a fost propusă de către doctorii Gh. Andrienko și N. Andrienko.

Bazându-se pe o abordare ludică se propune o metodă de achiziționare a cunoștințelor posedate de expert și de gestionare a bazei de cunoștințe (dr. Gh. Ghincul).

Sistemele inteligente își găsesc aplicarea în diverse domenii. Un exemplu poate servi sistemul destinat estimării calităților biologice ale materialului ameliorativ (polimorfismul genetic, puritatea liniilor parentale, gradul de sterilitate a liniilor materne, gradul de hibridare etc.) în evaluarea creșterii vigorii hibride (dr. A. Căpătână, dr. Gh. Căpătână, dr.h. M. Duca, V. Podduchin, dr. A. Levițchi).

În societatea bazată pe cunoaștere un instrument informatic extrem de solicitat de către factorii de decizie de orice rang devin sistemele suport pentru decizii (SSD). În monografia „Luarea deciziilor. Metode și tehnologii“ (dr.h. C. Gaindric) sunt expuse noi abordări ale procesului de luare a deciziilor, bazate pe tehnologii informatice. În scopul elaborării metodelor și sistemelor de luare a deciziilor au fost propuse tehnologii hibride de expertiză colectivă a obiectelor complexe (doctorii Iu. Pecerschi, V. Arnăut, V. Levcenco) și au fost elaborate metode originale de analiză clusterială a datelor (dr. V. Burdaev). O serie de lucrări au fost dedicate cercetărilor și elaborării unor SSD utilizate în transportul auto. O problemă actuală pentru orice societate este repartiția de fonduri, întotdeauna limitate, către un set de activități și proiecte, astfel ca să se obțină o eficiență maximă. Rezultatele cercetărilor în acest domeniu au condus la elaborarea unui SSD pentru repartiția optimală a fondurilor (dr.h. C.Gaindric, doctorii D. Zaporojan, M. Ungureanu și cercetătorul A. Șpac).

Asistența medicală, fiind unul din primele subiecte de implementare a SSD, prezintă în continuare un domeniu de perspectivă pentru astfel de aplicații, prin ridicarea nivelului diagnosticării și tratamentului adecvat, abordat în cadrul IMI (dr.h.C. Gaindric, dr.h.S. Cojocaru, doctorii E. Boian, L. Burțeva, G. Magariu, V. Țurcanu, cercetătorii E. Jantuan, V. Papanaga, O. Popcova, S. Puiu, I. Secrieru, D. Sologub, T. Verlan).

B. Tehnologii în elaborarea produselor program și a Sistemelor Informatice

B.1. Tehnologia elaborării produselor. Automatizarea programării

Cercetarea, proiectarea și elaborarea produselor program a fost inițiată în anul 1961. Primele elaborări au fost consacrate construirii compilatoarelor limbajelor de programare pentru tipuri concrete de calculatoare existente în perioada respectivă. Primul compilator elaborat și implementat în mai multe instituții a fost cel al limbajului cu adresare simbolică pentru calculatoarele „Ural-2“ și „Ural-4“ (doctorii M. Bușko-Juk, M. Gonța, A. Danilcenco, V. Fesenko).

Această direcție de cercetare a fost continuată pe parcursul a mai multor ani, fiind elaborate o serie de compilatoare pentru diverse limbaje și arhitecturi ale calculatoarelor. În baza gramaticilor dirijate de context au fost elaborate metode de construire a compilatoarelor multilingve (parametrice), de către doctorii M. Gonța, G. Magariu, G. Bostan, M. Mariciuc. S-a elaborat o tehnologie de construire a sistemelor portabile de programare, bazată pe utilizarea limbajelor intermediare de nivel înalt (dr.h. S. Cojocaru, doctorii E. Boian, C. Ciubotaru, A. Colesnicov, V. Ufnarovski, cercetătorii L. Malahova, V. Demidova, T. Verlan).

S-a elaborat un sistem de automatizare a construirii sistemelor de programare (compilatoarelor) bazat pe aplicarea gramaticilor atributive (dr. C. Ciubotaru). Cercetând metodele moderne de proiectare și implementare a mediilor interactive au fost propuse metode originale de sincronizare a fluxurilor de mesaje și de compoziție a mesajelor, de soluționare a problemei interdependenței obiectelor, evidențiind un nou tip de dependență, numit asociere, ce diferă de cel de moștenire și subordonare (dr. A. Colesnicov.)

O serie de cercetări au fost dedicate posibilităților de utilizare a calculatoarelor paralele. Au fost propuse metode efective de paralelizare a programelor secvențiale. Inițial programele secvențiale sunt transformate în programe funcționale echivalente, care apoi printr-un mecanism special se transformă în programe paralel-secvențiale (dr E. Boian).

A fost elaborată o arhitectură originală a unui sistem interactiv și adaptabil, bazată pe limbajul de dialog APL, precum și o metodă nouă de realizare a acestui limbaj. Utilizând sistemele de diagrame de tranziție a fost elaborată o metodă de specificare a proiectului dinamic al unei aplicații complexe. A fost elaborată o arhitectură avansată de sistem iCASE pentru automatizarea elaborării produselor program orientate pe obiect (OO) complexe. În baza tehnologiilor OO a fost elaborat prototipul Sistemului Informatic Geografic *Atlasul Electronic al RM*. A fost propus un mod de accelerare a procesului de dezvoltare a aplicațiilor complexe bazat pe reutilizarea artefactelor elaborate în procesele de dezvoltare a altor aplicații (dr. N. Magariu).

Au fost propuse metode originale de elaborare a sistemelor informatice orientate pe probleme și orientate pe utilizator, în baza cărora au fost construite și implementate aplicații concrete (dr. Gh. Căpățână).

B.2. Sisteme informatice

O contribuție deosebită în informatizarea societății a avut Institutul de Cercetări Științifice pentru Planificare (ICȘP, director acad. P. Soltan), care în perioada 1972–1990 a fost instituția coordonatoare a lucrărilor de creare a Sistemului Informatic Național (SIN) al RSSM și, de asemenea, instituția de creare și menținere a celui mai complex sistem infor- matic interramuri – Sistemul informatic pentru planificarea economiei naționale (SIPEN).

În cadrul ICȘP a fost elaborată metodologia și create mai multe versiuni ale SIPEN.

Rezultatele metodologice majore privind informatizarea societății în republică sunt sistematizate în monografia „Crearea SIN al Republicii Moldova“ (P. Soltan, S. Cornea, I. Bolun, V. Nedelciuc). Sunt cercetate și estimate experimental caracteristicile canalelor de transfer date, create în baza canalelor de comunicație ale Rețelei telefonice publice a RM (dr.h. I. Bolun, B. Ursu).

Pentru conceperea și dimensionarea infrastructurii informaționale și de comunicații se evidențiază cercetările realizate de A. Kaufmann, dr.h. I. Bolun și V. Martin. În dezvoltarea acestor lucrări sunt obținute soluții analitice pentru cazuri particulare, elaborați algoritmi și aplicația ConfigServ de configurare fizică a seturilor de servere pentru rețelele de calculatoare (dr.h. I.Bolun, A.Ciumac).Se evidențiază de asemenea:

– Formularea problemelor, elaborarea algoritmilor și aplicația informatică AISCPA, cercetarea rezultatelor macrosintezei sistemelor de calcul centralizate de structură ierarhică cu două sau trei nivele în baza distribuirii raționale a cererilor utilizatorilor între stațiile abonaților și servere, urmărind minimizarea cheltuielilor echivalente (dr.h. I. Bolun, F. Ciuperca). Aplicațiile AISRA și AISCPA sunt folosite la determinarea configurației sistemelor de calcul ale mai multor instituții, ministere și departamente.

– Îmbunătățirea rezultatelor cercetării problemei M´n Bellman-Johnson de ordonare a lucrărilor în sistemele secvențiale, inclusiv este obținută condiția necesară de optim în formă analitică și un șir de rezultate referitoare la ordonarea parțială a lucrărilor (dr.h.I. Bolun); sunt soluționate, de asemenea, unele cazuri particulare ale problemei. Este elaborat un algoritm de soluționare cvasioptimă a problemei M´n, folosind „metoda ferestrei glisante“; calculele efectuate au confirmat superioritatea acestuia față de alți algoritmi cunoscuți (dr.h. I. Bolun, B. Ursu).

– Elaborarea principiilor de construire a modelelor compoziționale, celor de simulare animată,

verificare și evaluare a performanțelor proceselor sistemelor de calcul prin rețele Petri stocastice descriptiv-restructurabile (dr. E. Guțuleac).

– Definirea metodologiei, cu elaborareae și implementarea în Franța și România a trei sisteme informatice de indexare automatizată şi gestiune a bazei de date a tuturor întreprinderilor franceze, de indexare automatizată a anunțurilor privind cererea de ofertă a instituțiilor publice franceze şi de gestiune comercială la centrele de apel franceze cu conectarea la PABX + WellX (dr. I.Amarfii).

– Elaborarea sistemului informațional analitic „Potențialul științific al Moldovei“, dotat cu posibilități de gestionare și analiză a informației despre cercetătorii și centrele științifice din țară (dr.h. C.Gaindric, dr.h. S.Cojocaru, dr. L.Burțeva, dr. C.Ciubotaru, dr. G.Magariu, cercetător T.Verlan).

– Elaborarea metodelor de restabilire a imaginilor defectate ale scenei în baza unui modelul cognitiv. Aplicarea acestei metode permite restabilirea imaginii în limitele corespondenței compoziționale și de sens cu imaginea reală a scenei (dr. I. Mardare).

Tabelele sintetice cu privire la dezvoltarea informaticii din România și Republica Moldova se află la final, în capitolul **Anexe** referitor la acest subiect.

C. Telecomunicațiile și tehnologiile informaționale în Republica Moldova

C.1. Dezvoltarea telecomunicațiilor și tehnologiilor Informaționale în perioada postbelică (până la 1990)

C.1.1. Domeniul telecomunicațiilor, televiziunii și radioului

În perioada postbelică, în RSSM au fost dezvoltate rețelele de comunicații poștale, telefonice, telegrafice, radio și de televiziune (TV), s-au introdus mijloacele de prelucrare automată a datelor în economia națională.

În 1945, Școala de Meserii nr. 1 din Chișinău a fost transformată în Școala Profesională de Telecomunicații, iar prima stație de radio de mare putere (100 kW) este pusă în funcțiune în octombrie 1948 (lângă or. Grigoriopol), cu trei programe republicane. Din 1959 se publică „Programul TV și radio“. În 1974 este lansată difuzarea radio în sistem stereo. În 1978 în RSSM funcționau 460 de noduri radio, toate localitățile erau asigurate cu radiodifuziune prin fir, iar populația dispunea de cca. 991 mii de aparate de radio și 924 mii de difuzoare.

Prima emisiune TV în RSSM a avut loc la 30 aprilie 1958, odată cu lansarea în funcțiune a Centrului de televiziune din Chișinău. Din 1963 se emit două, iar din 1978 – patru programe TV. Din 1967 în RSSM se efectuează recepția și retransmisia emisiunilor TV centrale în culori, iar din 1974 – studioul din Moldova a început transmisia emisiunilor proprii în culori. Rețeaua TV includea, în 1978, Stația TV din Chișinău, 6 retranslatoare de mare putere și un șir de retranslatoare de mică putere, care asigurau recepționarea unui program TV pe întreg teritoriul republicii, iar a două programe – pe 80 % din el. Extinderea rețelei în 1980 a asigurat recepționarea a două programe TV pe întreg teritoriul RSSM. Populația dispunea de 1073 mii aparate de radio și 796 mii televizoare în 1980 și de 1480 mii de aparate de radio și 1265 mii de televizoare în 1990.În iunie 1971 este deschis Colegiul de Telecomunicații din Chișinău.

În 1974 este lansată Centrala telefonică automată interurbană din Chișinău, care permitea convorbiri interurbane pentru aproape toate orașele și centrele raionale din republică și, de asemenea, convorbiri internaționale pentru multe orașe din afara ei. S-au instalat linii de comunicație pe fibre optice. În 1978, cca. 40 % din abonații rețelelor telefonice orășenești aveau acces la rețeaua telefonică automată din republică, funcționau, de asemenea, 293 de taxofoane interurbane.

Prima centrală telefonică electronică a fost instalată în Chișinău în 1987 (20 mii de numere). Aceasta a contribuit semnificativ la acumularea experienței necesare modernizării ulterioare a telefoniei fixe din republică.

Numărul centralelor telefonice crește de la 345 în 1970 la 678 în 1980 și la 938 în 1990. Numărul abonaților telefoniei fixe era în 1990 de 538,7 mii, din care în localitățile rurale – 125,1 mii. Rata penetrării telefoniei fixe (numărul de posturi telefonice la 100 locuitori) era de 10,8%. Structura pieței telecomunicațiilor, în 1990, după volumul vânzărilor, era: comunicațiile poștale – 27,9%; telegrafia – 5,8%; telefonia – 48,5%; radiodifuziunea prin fir – 4,1%; difuziunea radio și TV – 13,7%.

C.1.2. Domeniul utilizării calculatoarelor electronice

La mijlocul anilor ’60, în republică demarează primele lucrări de aplicare a calculatoarelor electronice în activitățile economico-sociale. Primul calculator universal (BESM-2M) este instalat în 1963, iar prima promoție universitară de specialiști în domeniu a avut loc în 1966.Prin HG nr. 454/16.12.1964, Institutului de Matematică cu Centrul de Calcul, al AȘM îi sunt atribuite responsabilitățile de coordonare științifico-metodică a lucrărilor privind folosirea tehnicii de calcul.

În 1967 este înființat Centrul de Calcul al Comitetului de Stat pentru Statistică, iar în 1968 – Centrul de Calcul al Comitetului de Stat pentru Planificare, reorganizat în 1972 în Institutul de Cercetări Științifice pentru Planificare (ICȘP).În 1969 se înființează Biroul Special de Proiectare a Sistemelor Informatice „SI-MoldAlimProm“ (proiectarea sistemelor informatice pentru sectorul agroalimentar), în 1973 – Biroul Special de Proiectare a Sistemelor Informatice din Chișinău (proiectarea unei game largi de sisteme informatice: pentru ministere, organe executive locale, întreprinderi etc), iar în 1975 – Centrul Regional Chișinău „ZapadEVMcomplex“ (utilizarea și reparația centralizată a tehnicii de calcul, realizarea aplicațiilor informatice). Pe parcurs au fost formate mai multe centre de calcul, birouri, secții informatice pe lângă ministere și în cadrul unităților economice. Prin hotărâri guvernamentale, ordine ministeriale și ale administrației întreprinderilor, sunt numiți responsabilii de informatizare la toate nivelurile de administrare în economia națională: republică (din 1971), ministere (din 1971) și întreprinderi (director sau vice-director, subordonați ministerelor).

Primele sisteme informatice pentru întreprinderi sunt implementate în anii 1970–1971. În prima jumătate a anilor 1970 în republică era deja instalat un parc semnificativ de tehnică de calcul. O contribuție deosebită în informatizarea societății a avut ICȘP (director m.c. AȘM P. Soltan), care în perioada 1972–1990 a fost instituția coordonatoare a lucrărilor de creare a Sistemului Informatic Național al RSSM și, de asemenea, instituția de proiectare, implementare și menținere a celui mai complex sistem informatic inter-ramuri – Sistemul informatic pentru planificarea economiei naționale. În 1974 au fost elaborate primele proiecte de sisteme informatice integrate la nivel național.

Primul sistem informatic ce ține de e-guvernare „Circulația și controlul executării documentelor în cadrul Cancelariei Guvernului“ a fost implementat de către ICȘP în 1975.

La formarea specialiștilor de înaltă calificare în domeniu a contribuit substanțial și amplasarea în republică, începând cu anii 1960’, a unor întreprinderi de subordonare unională pentru fabricația echipamentelor electronice (circuite integrate, calculatoare analogice și analogo-numerice, echipamente de telecomunicație și automatică, televizoare): Signal, Vibropribor, Electrotocipribor, Sciotmaș, Microprovod, Mezon, Topaz, Alfa ș.a.

Împreună cu aplicații informatice pentru diferite domenii (evidență contabilă, gestiune personal, evidență resurse materiale, asistarea proiectării și evidența în construcții, evidența mijloacelor de transport auto, controlul executării deciziilor etc.), folosite în cadrul diverselor întreprinderi și instituții, inclusiv administrația publică, către 1980 au fost implementate 50 sisteme informatice integrate ale unităților economice, în perioada 1981/85, 58 asemenea sisteme, iar în perioada 1986/88, încă 85 sisteme. Sistemele informatice integrate se implementau, de regulă, în cadrul întreprinderilor relativ mari, la celelalte întreprinderi implementându-se aplicații informatice specializate. Din numărul total de aproape 11 mii de întreprinderi în 1980, aplicațiile informatice se foloseau la 1014 întreprinderi (cca 10 %) din republică. Resursele calculatoarelor universale se foloseau, deseori, în comun de mai multe

întreprinderi.

În anii 1989–1990 în cadrul ICȘP sunt elaborate documente strategice privind informatizarea: Propuneri la Programul de informatizare a societății sovietice (pentru R. Moldova, 1989); Concepția și Programul de informatizare a societății (1990).

În 1989 în republică funcționau: 135 de calculatoare universale, 150 de minicalculatoare și 2500 de microcalculatoare, inclusiv calculatoare personale; erau implicați în elaborarea-proiectarea aplicațiilor informatice și exploatarea tehnicii de calcul cca 12.500 specialiști.

Atât întreprinderile, cât și persoanele fizice nu aveau, în 1990, acces la Internet. În republică nu funcționa o rețea de transfer date care ar fi acoperit întreg teritoriul. Transferul de date se folosea doar episodic, în cadrul unor întreprinderi mari ce aveau filiale în mai multe localități, dar fără, practic, schimbul de date între întreprinderi.

D. Dezvoltarea Telecomunicațiilor și Tehnologiilor Informaționale după 1990

Odată cu modernizarea tehnologiilor informaționale și de comunicații, se realizează o tot mai mare integrare a lor, de aceea, după 1990, domeniile „telecomunicațiilor, televiziunii și radioului'' și „utilizării calculatoarelor electronice'' se vor prezenta împreună.

În 1990, întreprinderile de telecomunicații din subordinea MIIT au fost reorganizate în întreprinderi de informatică și telecomunicații. În același an, este creat Centrul Republican de Informații și Centrul de Cercetări în Informatică, prin comasarea cărora în 1993 este format Centrul Republican de Informatică (CRI), redenumit în 2001 ÎS MoldData cu modificarea parțială a funcțiilor acestuia.

În 1990 demarează migrarea de la calculatoarele mainframe la calculatoare personale (PC) și servere pe bază de minicalculatoare, interconectate în rețele locale. Aceasta a condus la reorganizarea radicală a centrelor de calcul ale ministerelor și departamentelor și a subdiviziunilor de informatică din cadrul întreprinderilor și organizațiilor. Din ce în ce mai larg se folosesc aplicațiile de birotică cu interfață grafică ușor de însușit. În 1991 a fost lansată rețeaua de calculatoare a întreprinderilor din subordinea MIIT: aceasta realiza schimbul de date între serverele celor 41 de întreprinderi de telecomunicație și informatică, amplasate în municipiile și centrele raionale ale republicii. În 1992 CRI lansează prima tranșă a Sistemului informatic „Legislația Republicii Moldova", care la 1 iulie 2008 conținea toate actele juridice cu caracter normativ-public începând cu a.1989 și, de asemenea, codurile și multe alte acte importante adoptate până la 1989. În 1992 CRI lansează prima fază a Sistemului informatic „Legislația Republicii Moldova", care la 1 iulie 2008 conținea toate actele juridice cu caracter normativ-public începând cu 1989 și, de asemenea, codurile și multe alte acte importante adoptate până în 1989.La CRI a fost instalat un nod al rețelei RELCOM (1991) și un nod al rețelei EARN/BITNET (1993) cu un canal de transfer de date internațional (prin Institutul de Cercetări în Informatică, București), asigurând accesul la Internet. Începând cu 1992, în Chișinău sunt instalate stații VSAT, sunt dezvoltate rețele de calculatoare în sistemul bancar, diferite întreprinderi, departamentul vamal, ministere.

În aprilie 1992 în Chișinău este lansată prima, iar în iulie a aceluiași an a doua stație terestră de comunicații prin satelit. Astfel, pe lângă cele 4 canale internaționale în funcțiune prin Moscova, se lansează mai multe canale internaționale directe către America de Nord și Europa de Vest, îmbunătățind considerabil comunicațiile telefonice internaționale. Se extind semnificativ liniile de comunicație prin fibre optice. A doua centrală telefonică electronică (10 mii numere) este lansată în 1993, dinamizând digitizarea telefoniei fixe în republică.

În toiul reformelor economice, sunt aprobate Concepția de informatizare a societății (1993) și Proiectul director de informatizare a societății (1995) – documente strategice privind informatizarea la scară națională. Ca un prim pas spre liberalizarea pieței telecomunicațiilor, în 1993, pe baza întreprinderilor de informatică și telecomunicații din subordinea MIIT, au fost create două întreprinderi de stat: Poșta Moldovei și Moldtelecom, ultima transformată, în 1998, în societate pe acțiuni.

Treptat, pe piața TTI apar și operatori privați, inclusiv cu capital străin. În 1993 compania SunCommunications lansează primul serviciu de TV prin cablu. Din februarie 1996, compania Moldpac prestează servicii de transfer date pe baza tehnologiilor X25 și, ulterior, TCP/IP cu acces la Internet, ÎS Poșta Moldovei lansează serviciul de poșta rapidă EMS Moldova, iar în aprilie 1996 este creată rețeaua interuniversitară Moldnet cu un canal internațional de conectare la Internet de 64 Kbps.

În martie 1995 se realizează ÎS Registru care permite realizarea unor aplicații pentru populație: buletine de identitate, certificate de înmatriculare a mijloacelor de transport, permise de conducere ș.a.). Prin eforturile Băncii Naționale a Moldovei, în 1996 sistemul bancar din RM este conectat la sistemul informatic bancar internațional SWIFT, iar în 1997–1998 se asigură cadrul normativ pentru folosirea sistemelor de plăți electronice în baza cartelelor bancare. Către 31 decembrie 2000, la unitățile economice de comercializare erau instalate aproape 200 de terminale POS; funcționa, de asemenea, o rețea din 14 bancomate. Această rețea s-a extins considerabil către 2007, iar folosirea cartelelor bancare a devenit ceva obișnuit pentru o bună parte din populație. Dacă numărul de cartele raportat la 100 locuitori constituia 1,5% în 2001, acesta era de 4,4% în 2002, de 10% în 2004, de 12,7% în 2005 și de 19,3% (692 mii cartele) la 30 martie 2008. Valoarea operațiunilor cu cartele în trimestrul I 2008 a constituit peste 2,4 mlrd lei. În ansamblu, sistemul bancar se caracterizează printr-un grad înalt de informatizare al activităților de bază, inclusiv privind informarea populației.

Un aport considerabil la crearea condițiilor pentru instruirea în informatică a elevilor l-a adus dotarea, în 1997–1998, a 821 instituții preuniversitare din republică cu clase de calculatoare. O contribuție majoră privind îmbunătățirea accesului elevilor la informații, aparține SA Moldtelecom care, în cadrul Programului SALT, finalizează în septembrie 2005 conectarea la Internet a tuturor celor 1729 instituții de învățământ preuniversitar din RM.

Mediul academic se caracterizează printr-un grad relativ înalt de informatizare. De exemplu, la ASEM doar în 1995 au fost instalate 215 PC-uri, iar la 1 iulie 2008 funcționau peste 1100 calculatoare, majoritatea din care conectate în rețea cu acces la Internet prin două canale ADSL cu capacitatea de peste 12 Mbps. Este foarte important suportul informatic la AȘM, USM, UTM ș.a. În 1999 este fondată rețeaua academică de transfer date RENAM (dir. gen. acad. A. Andrieș), cu prestări de servicii de acces la Internet mediului informațional academic al sferei de cercetare, învățământ superior și medicină. În 2003 rețeaua RENAM este conectată la rețeaua transeuropeană GEANT, inițial printr-un canal de 4 Mbps, iar din dec. 2007 – de 155 Mbps. Este facilitat considerabil accesul la informații, în baza cataloagelor electronice ale diverselor biblioteci, îndeosebi ale celor academice.

Serviciul de telefonie mobilă pentru populație este oferit în RM din 1998 în standardul GSM (compania Voxtel). În aprilie 2000 este lansată rețeaua de telefonie mobilă, în standardul GSM, a SA Moldcell, în martie 2007 are loc lansarea serviciului de telefonie mobilă Unite în standardul CDMA 2000 banda de frecvențe 450 MHz, iar în decembrie 2007 – a serviciului de telefonie mobilă Eventis în standardul GSM. Dinamica serviciului de telefonie mobilă până în 2007 este pronunțat ascendentă (în mai puțin de șapte ani de la lansare, acesta a egalat, după numărul de utilizatori, telefonia fixă.

În scopul separării funcțiilor de reglementare de cele de politică și strategie, în 2000 a fost creată Agenția Națională pentru Reglementări în Telecomunicații și Informatică (ANRTI), din 14 martie 2008 – Agenția Națională pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației (ANRCETI). Liberalizarea serviciilor de telecomunicații demarează în 2001 cu serviciile de telefonie locală, inclusiv prin linii închiriate, și serviciile de teleradiodifuziune, cu excepția operării canalelor companiei Teleradio Moldova și se încheie la 1 ianuarie 2004.

SA Moldtelecom lansează o gamă largă de servicii noi: Internet Public – puncte de prezență Internet în oficiile publice Moldetlecom (1998); Internet Dedicat – acces Internet prin linii dedicate (1998); ISDN (1999); Crossnet – rețea suprapusă de circuite numerice Nx64 Kbps pentru serviciile de linii închiriate (2000); Internet Total – acces Internet prin rețeaua telefonică comutată (2001); vIPcall – telefonie IP (2001); Videotelefonie (2001); Videoconferință Publică (2001); Free Phone – apel cu suportarea cheltuielilor de către apelat (2003); MaxDSL – transfer date în bandă largă (2004); cartele Tete@Tete – servicii telefonice preplătite (2004); VPN – rețea privată virtuală bazată pe tehnologia ADSL (2005); telefonie mobilă în standardul CDMA (2007); MaxFiber – serviciu hi-tech de acces Internet (2008). Aceste servicii asigură în mare măsură necesitățile utilizatorilor în servicii de transfer

date și comunicare la distanță în timp real.

Are loc înlocuirea intensă a comunicațiilor analogice cu cele numerice (Tab. 2). În 2001 sunt date în exploatare rețeaua națională de transmisiuni numerice pe suport de fibre optice de tehnologie SDH și centrale telefonice numerice în 106 localități. Astfel, la sfârșitul lui 2004 gradul de numerizare a comunicațiilor electronice a atins 59%, depășind de peste 10 ori valoarea acestui indicator în 1993, și toate canalele telefonice interurbane și internaționale sunt pe fibre optice. În 2002 capacitatea circuitului internațional de acces Internet, deținut de SA Moldtelecom, este extins de la 12 Mbps la 34 Mbps, în mai 2004 – la 155 Mbps (STM-1), în mai 2007 – la 777 Mbps (STM-1 și STM-4), în noiembrie 2007 – la 1,36 Gbps (STM-1 și 2 canale STM-4); la 1 iulie 2008 capacitatea sumară a canalelor de acces la Internet era de 4,4 Gbps. Aceasta a condus la creșterea considerabilă a capacităților comunicațiilor electronice și îmbunătățirea calității serviciilor. Din 2004 SA Moldtelecom rutează trafic telefonic spre toate țările lumii. Ponderea capacităților electronice ale centralelor telefonice în sectorul rural în 2007 este de 90,1%, depășind-o semnificativ pe cea în sectorul urban, care este de 68,6% (vezi **Tabelui 1** în **Anexe**). În 2001–2003 au fost instalate 19 retranslatoare TV de mică putere, care au îmbunătățit condițiile de recepție în 23 localități. În 2003 a demarat proiectul-pilot de implementare a televiziunii numerice. Este lansată stația terestră de comunicații prin satelit, ceea ce a înlesnit difuzarea programelor stereo de televiziune și de radiodifuziune, asigurând condițiile pentru recepționarea programelor televiziunii și radioului național pe teritoriul țărilor europene (2007). Au fost coordonate internațional 37 canale MMDS pentru or. Bălți, 13 canale MMDS pentru Nisporeni și câte 24 canale MMDS pentru Ungheni, Edineț, Comrat și Soroca.

În perioada 2000–2004, ANRTI a autorizat să presteze servicii în domeniul telecomunicațiilor și informaticii 646 de companii, inclusiv: 22 companii pentru furnizarea serviciilor publice de telefonie fixă, dintre care doar trei au activat în realitate: Moldtelecom – cu o pondere de 99,5%, Calea ferată a Moldovei și Riscom; 121 de companii pentru furnizarea serviciilor de transport date; 71 de companii pentru furnizarea serviciilor internaționale de telefonie IP, dintre care operaționale – 15.

La 3 septembrie 2002 a fost lansat primul magazin electronic (www.produse.md), urmat de alte câteva magazine, dar domeniul se dezvoltă relativ lent. Primul sistem de plăți prin Internet în RM eMoney (www.emoney.md) este lansat în decembrie 2006. Acesta oferă posibilitatea achitării prin Internet a serviciilor comunale, Internet, TV prin cablu, telefoniei IP, procurarea unei game largi de mărfuri ș.a. În noiembrie 2007 este lansată rețeaua Moldpay de recepție a plăților pentru servicii (telefonie mobilă, acces Internet, TV prin cablu, servicii comunale, impozite etc.) prin intermediul unor terminale specializate.

Numărul conexiunilor de acces la Internet în bandă largă a crescut în 2004 de 4,75 ori, atingând cifra de 2791 conexiuni, din care 1084 erau conexiuni prin fire torsadate, 738 – prin cablu coaxial și 372 – prin canale radio. Creșterea considerabilă a numărului de conexiuni prin fire torsadate se datorează extinderii accesului xDSL, în special ADSL, cea a conexiunilor prin cablu coaxial a fost determinată de lansarea serviciilor de acces la Internet a companiei Sun Communications, iar cea a conexiunilor prin canale radio – de implementarea tehnologiei Wi-Fi de către compania StarNet.

În 2003 s-au relansat lucrările privind documentele strategice de edificare a societății informaționale, în martie 2004 este semnat Decretul Președintelui RM «Privind edificarea societății informaționale în Republica Moldova», în care edificarea societății informaționale este declarată una din prioritățile naționale, în martie 2005 a fost aprobată Strategia națională de edificare a societății informaționale – „Moldova electronică“, iar în iunie 2006 – Concepția guvernării electronice. Agenților economici ce activează în domeniul informatizării le sunt acordate facilități fiscale din dec. 2004, ceea ce motivează semnificativ dezvoltarea domeniului. În baza Centrului Resurse și Rețele Informaționale al Academiei de Științe a Moldovei, la 30 iunie 2008 a fost creat ÎS „Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale“.

Se dezvoltă sistemele informatice ale ministerelor și departamentelor, inclusiv: Sistemul informatic al Biroului Național de Statistică (2003–2004), Sistemul informatic al Serviciului Standardizare și Metrologie al Republicii Moldova (2004–2005) ș.a. Se lansează noi locații Web. La 20 iulie 2006 funcționau 36 de locații Web ale administrației publice a RM, inclusiv: administrația publică centrală – 33 instituții (78,6 %); administrația publică municipală și raională – 3 instituții (6,7 %); administrația

publică a orașelor și comunelor – 2 instituții (0,2 %). La 24 ianuarie 2008 aveau locații Web toate autoritățile administrației publice centrale, primăriile din Chișinău și Bălți și 9 consilii raionale. Se intensifică lucrările de creare a sistemelor informatice pentru ministerele și departamentele RM. În 2005–2006 este implementat sistemul informatic vamal ASICUDA World (UNCTAD), înlesnind și îmbunătățind considerabil activitatea atât a vămilor, cât și a Departamentului Vamal în ansamblu. La 5 ianuarie 2006 este creat Centrul de certificare a cheilor publice ale autorităților administrației publice.

În octombrie 2005 a fost inaugurat Centrul de prelucrare a apelurilor al SA Moldtelecom (serviciul Allodin), destinat procesării apelurilor abonaților privind diverse informații; din 2006 serviciile acestui centru sunt disponibile pe întreg teritoriul RM. În decembrie 2005 are loc lansarea rețelei CDMA 2000 1X în banda de frecvență 450 MHz, destinată prestării serviciilor de telefonie fixă fără fir și de transport date cu viteza de până la 2,4 Mbps, și a serviciului Amplus – o nouă fază în sporirea calității serviciilor telefonice; aria de acoperire a rețelei CDMA este extinsă, în 2006, până la 90% din teritoriul RM cu implementarea serviciilor de transfer date în bandă largă EV-DO.

De la 1 ianuarie 2006 cinci operatori prestau servicii de telefonie fixă locală, deși SA Moldtelecom deținea încă 99,58% din valoarea acestei piețe. Un ritm susținut de dezvoltare a înregistrat telefonia IP internațională, atingând în 2005 17,08% din volumul total al traficului internațional de voce. De asemenea, un ritm înalt de creștere este caracteristic pentru numărul de conexiuni de la puncte fixe la Internet. Dacă în 2003 erau 26,5 mii asemenea conexiuni, atunci în 2005 erau deja 61,1 mii, iar în 2007 – 110,2 mii conexiuni. Numărul utilizatorilor de servicii TV prin cablu a atins în 2005 cifra de 202,3 mii, dintre care 33,2 mii erau utilizatori din sectorul rural.

În noiembrie 2006 SA Moldtelecom finalizează crearea infrastructurii rețelei multifuncționale IP MPLS, ceea ce a permis organizarea canalelor de transfer date de până la 1 Gbps între Nodul Central Internet și centrele de telecomunicații raionale, asigurând prestarea către populație a serviciului ADSL la viteza de până la 1 Mbps. Totodată, capacitatea rețelei de acces la banda largă este extinsă până la 26440 porturi.

Numărul companiilor operaționale în sectorul TI s-a ridicat, în 2006, la 880, ceea ce constituie 0,7% din numărul total al agenților economici din RM. Majoritatea dintre aceste companii activează în sectorul informaticii, printre care 61 sunt întreprinderi mixte și întreprinderi cu capital străin. Pe piața serviciilor de telefonie fixă locală au activat 9 companii: SA Moldtelecom (97,45 % din piață), Riscom, Arax-Impex, Sicres, Telecom Technologies, StarNet, Telemedia Group ș.a. Au furnizat servicii de telefonie internațională IP 24 de companii.

Pe piața serviciilor de transfer date și acces Internet în 2006 au activat 41 companii. Primele trei, după volumul afacerilor la 31 decembrie 2006, au fost companiile: Moldtelecom (43,93%), Telemedia Group (20,69%) și StarNet (9,33%). Pe piața serviciilor de elaborare a aplicațiilor și sistemelor informatice s-au evidențiat așa companii ca: Endava Chișinău, MoldData, ÎS Registru, Accent Electronic; Dekart; RitLAbs, Deeplace, DAAC System, S&T Moldova, Q Systems, Allied Testing ș.a. De exemplu, de la lansarea pe piață în 2000 cu șase angajați, compania Compudava, în prezent Oficiul din Chișinău al Endava, a înregistrat o creștere semnificativă de personal – 215 angajați.

În 2006 au activat 166 companii-titulare de licențe tehnice pentru construirea și/sau întreținerea, exploatarea, precum și crearea posturilor de televiziune prin cablu și/sau eter, din care: 134 au furnizat servicii TV prin cablu, 27 – prin eter și cinci – în standardul MMDS. Din cele 166 companii, 111 au furnizat servicii de retransmitere a programelor TV în localități urbane, iar 55 – în localități rurale. Cota de piață a acestui segment a alcătuit, în 2006, circa 2%. Cele mai importante cote de piață în acest segment le-au deținut, în 2006, companiile Sun Communications (44%) și NIT (43%); companiilor AMT și TeleDixi le-a revenit 5 și, respectiv, 4 la sută din această piață. Numărul utilizatorilor serviciilor de TV prin cablu și/sau eter a depășit, în 2006, 132,9 mii; cea mai mare parte din aceștia locuiesc în localitățile urbane. Numărul de stații de televiziune a sporit de la 47 în 2000 la 76 în 2005 și la 94 în 2007, iar al celor de radiodifuziune – de la 36 în 2005 la 45 în 2006 și la 55 în 2007.

În mai 2005 Poşta Moldovei a implementat sistemul informatic IFS-STEFI, destinat schimbului de mandate internaționale prin poşta electronică, iar în 2007 a inaugurat Centrul de Instruire a lucrătorilor întreprinderii.

În perioada 1990–2007 s-a modificat considerabil, după volumul vânzărilor, ponderea unor servicii

TI (**Tabelul 3**): a scăzut mai mult de 9 ori ponderea comunicațiilor poștale, de aproape 6 ori – cea a difuzării radio și TV și de sute de ori – cea a comunicațiilor telegrafice. Totodată, au apărut servicii noi ca telefonia mobilă, transportul de date și TV prin cablu (vezi Tabelul 2 Anexe). Ritmul dezvoltării sectorului TI în perioada 2001–2005 depășește semnificativ media pe RM. În patru ani ponderea acestui sector în produsul intern brut (PIB) al RM crește de peste 1,8 ori: de la 5,8% în 2001 până la 10,5% în 2005 (**Tabelul 4, Anexe**).

Indicatorii economici de bază la 1 iulie 2008. Sunt autorizați să presteze servicii în domeniul telecomunicațiilor și informaticii 1214 agenți economici, din care 61 sunt întreprinderi mixte și întreprinderi cu capital străin. Din numărul total de 1325 licențe eliberate, 914 licențe sunt pentru prestarea serviciilor în domeniul informaticii. În 2007 comunicațiile electronice și serviciile informatice s-au menținut în topul celor mai dinamice sectoare ale economiei naționale. Volumul total al vânzărilor pe piața serviciilor de comunicații electronice a depășit, în 2007, cifra de 5,4 miliarde lei, ceea ce constituie 10,1% din valoarea PIB. Structura pieței era: telefonia mobilă – 44,01%, telefonia fixă – 43,43%, transportul de date – 4,19%, serviciile audiovizuale – 2,84% și alte servicii – 5,53% (**Tabelul 5, Anexe**). Astfel, telefonia mobilă în mai puțin de 9 ani de la lansare a ieșit, după volumul vânzărilor, pe primul loc.

Este prestată o gamă largă de servicii de telefonie mobilă, telefonie fixă fără fir, transport date, acces Internet, telefonie IP, videoconferință IP, VPN, TV prin cablu, inclusiv numerică, ș.a. La 1 ianuarie 2008 telefonia mobilă acoperă peste 96,75% din teritoriul republicii, rețelele de difuzare TV prin eter – până la 99,9% și rețelele de difuzare radio prin eter – până la 100%. Mai multe companii oferă servicii comerciale de difuzare TV prin cablu și prin eter. Se dezvoltă infrastructura comunicațiilor electronice cu extinderea folosirii liniilor pe fibră optică, este creată rețeaua multifuncțională IP MPLS, continuă migrarea spre tehnologii de comunicație bazate pe IP, mai eficiente.

Sectorul de telefonie fixă. În 2007 pe piața serviciilor de telefonie fixă locală au activat 14 companii, inclusiv: Moldtelecom, Calea ferată din Moldova, Riscom, Arax-Impex, Sicres, Telcom Technologies, StarNet și Transneogrup. În total funcționează 1076 centrale telefonice; numărul de linii telefonice locale a constituit 1068 mii la un grad de numerizare de 78,05%. Toate canalele telefonice interurbane și internaționale sunt pe fibră optică. Rețelele pe fibră optică se extind, treptat, către zonele rurale.

Volumul total al vânzărilor în 2007 a constituit 2346 mln lei, din care circa 49,8% au revenit veniturilor obținute din apelurile internaționale, 17,3% – veniturilor provenite din apelurile spre rețelele mobile și 7,5% – veniturilor obținute din apelurile interurbane.

Numărul abonaților la serviciile de telefonie fixă a depășit 1081 mii. Cei mai mulți abonați au avut, în 2007: Moldtelecom (97,9%), Arax-Impex (0,62%) și Sicres (0,58%). Rata de penetrare a serviciilor de telefonie fixă, raportată la o sută de locuitori, a constituit 30,3%. Traficul total în rețelele de telefonie fixă a constituit 5253 mln minute.

În perspectivă, rețeaua PSTN a Moldtelecom va migra spre rețeaua de tip NGN, bazată exclusiv pe protocolul IP. Această migrare este determinată de eficiența economică a soluțiilor bazate pe IP în raport cu TDM și creșterea oportunităților de majorare a veniturilor provenite din serviciile de acces la Internet în bandă largă.

Sectorul de telefonie mobilă. Pe piața serviciilor de telefonie mobilă activează patru companii: Orange Moldova (fosta Voxtel, 1998), Moldcell (2000), Unite (2007) și Eventis Mobile (2007). Rețelele de telefonie mobilă ale Orange Moldova, Moldcell și Eventis Mobile sunt în standardul GSM, iar rețeaua Unite – în standardul CDMA 2000 banda de frecvențe 450 MHz. La 1 ianuarie 2008 rețeaua Orange Moldova avea o acoperire de 96,75% din teritoriul republicii, ceea ce corespunde cu 97,98% din populația țării, rețeaua Moldcell – 94,72% și, respectiv, 94,77%, Unite – 95,0% și, respectiv, 78,4%, iar Eventis – 30,0% și, respectiv, 40,0%. Numărul utilizatorilor serviciilor de telefonie mobilă a depășit, în 2007, 1882,8 mii, iar rata de penetrare s-a ridicat la 52,7%, depășind-o cu mult pe cea a telefoniei fixe (30,3%). Mai mult ca atât, în 2007 telefonia mobilă a depășit (cu 41,5 mln lei) telefonia fixă și după volumul vânzărilor, care a constituit 2377,2 mln lei. Traficul total de voce în rețelele publice mobile a fost de 1491 mln minute. Se așteaptă o dezvoltare în continuare a acestui sector.

Comunicațiile telegrafice. Principalul avantaj al telegrafiei, față de alte servicii de transmisie a informațiilor, constă în îmbinarea folosirii rețelei telegrafice, pentru transmiterea operativă de mesaje

scurte la distanță, și a curierilor poștali – pentru înmânarea la adresa concretă a informațiilor respective. Totuși, odată cu dezvoltarea rețelelor de calculatoare și implementarea poștei electronice, ultima înlocuiește treptat, începând cu anii 1970', sistemele telex, din cauza vitezei joase de transmitere a informațiilor a acestora. Astfel, volumul serviciului telegrafic, în totalul serviciilor de telecomunicație a scăzut considerabil (tab. 3). Dacă în 1980 au fost transmise 4,4 mln telegrame și în 1990 – 3,8 mln, atunci în 2000 – 0,26 mln, iar în 2007 – doar 83 mii telegrame (**Tabelul 1** în **Anexe**).

Comunicațiile poștale sunt efectuate de către ÎS Poșta Moldovei atât pe întreg teritoriul Moldovei, cât și între Moldova și alte țări ale lumii. La 1 iulie 2008, compania Poșta Moldovei gestiona o rețea de 1148 oficii poștale, inclusiv 1006 oficii teritoriale, prin intermediul a 35 de filiale, prestând servicii poștale cetățenilor în 1533 de localități. Serviciile prestate de ÎS Poșta Moldovei sunt: expedierea corespondenței prin intermediul trimiterilor poștale, inclusiv prin poșta rapidă EMS Moldova; difuzarea ziarelor și revistelor prin abonare în orice colț al lumii; distribuirea materialelor publicitare conform solicitărilor clienților – Direct-Mail; transferuri bănești prin mandate poștale și electronice, sistemele Western Union, Anelik, Money Exchange, Contact, IFS; încasarea plăților pentru diferite servicii; comercializarea plicurilor, felicitărilor și a produselor filatelice; transmiterea și recepționarea mesajelor prin fax și poșta electronică ș.a.

Dacă sectorul comunicațiilor electronice este foarte dinamic, atunci cel al comunicațiilor poștale este mult mai stabil. În perioada 1993–2007, ÎS Poșta Moldovei a emis 586 de mărci poștale cu un tiraj de 206 mln ex., 97 de plicuri cu marcă fixă cu tirajul de 6,2 mln ex., 69 cărți poștale cu marcă fixă cu tirajul de 520 mii ex., 3 aerograme cu tirajul de 120 mii ex. și 431 ștampile cu obliterare specială și ocazională.

Sectorul de difuzare radio și TV. În 2007 au activat 251 de companii-titulare de licențe tehnice pentru construirea, întreținerea, exploatarea și crearea posturilor de televiziune sau radio. Dintre acestea, 166 companii au furnizat servicii TV prin cablu, 35 – TV prin eter, 8 – în standardul MMDS, 41 – servicii radio prin eter și una – servicii radio prin cablu.

Difuzarea TV și radio prin eter din RM reprezintă o rețea de stații de emisie radio pe unde lungi, medii, scurte și ultrascurte. Operatorul național de difuzare a programelor de radio și televiziune în RM este ÎS Radiocomunicații, care oferă asemenea servicii pe întreg teritoriul republicii, având în administrare trei rețele publice de televiziune și două rețele de radiodifuziune cu acoperire națională. În dotare tehnică, compania Radiocomunicații are 93 de emițătoare TV de mare putere, putere medie și putere mică. Difuzarea programelor radio este realizată cu ajutorul a 35 de emițătoare și retranslatoare radio în benzile de unde 66–73 MHz, 87,5–108 MHz și unde medii. Din 2007 compania Radiocomunicații prestează servicii de telecomunicații, bazate pe tehnologia Wi-MAX. La începutul a. 2007 a fost lansat programul internațional de televiziune a Moldovei în regim numeric prin satelit. Este realizată prima etapă de lansare a programului național de televiziune a Moldovei în regim numeric terestru – transportarea programului național de televiziune a Moldovei în format numeric prin linii de radioreleu. Aria de acoperire asigurată de rețelele de difuzare TV și radio prin eter: rețeaua publică I TV – 99,9%; rețeaua publică II TV – 89,2%; rețeaua publică III TV – 95,9%; rețeaua publică I radio (în banda UM+FM) – 100%; rețeaua publică II radio – 90,2%.

Volumul de afaceri înregistrat de furnizorii serviciilor de difuzare și retransmisie a programelor de radio și TV prin cablu/eter a constituit 153,24 mln lei. Cea mai mare cifră de afaceri a fost înregistrată în sectorul servicii TV prin cablu – 73,8 mln lei. Veniturile, provenite din furnizarea serviciilor TV prin eter, au constituit circa 54,2 mln lei, iar cele obținute din serviciile radio prin eter – 25,3 mln lei. În funcție de cifra de afaceri, cele mai mari cote de piață sunt deținute, în 2007, de următorii furnizori de servicii TV prin cablu: Sun Communications – 49,56%, AMT – 12,66%, CTC ALFA – 4,32%, Vertamar – 2,98%, Electronservice – 2,64%, Tele-Luci – 2,26%, TSV-com – 1,91%.

Numărul utilizatorilor de servicii TV prin cablu sau eter codificat a depășit 175 mii, rata de penetrare constituind 5,12%. Din numărul total de utilizatori, circa un sfert locuiește în zonele rurale ale republicii. Cea mai mare cotă în structura utilizatorilor de servicii TV a fost deținută de abonații serviciilor oferite prin rețele de cablu – 94,7%. Abonaților la serviciile de TV prin eter codificat (în baza tehnologiei MMDS) le-a revenit o cotă de 5,3%. Din decembrie 2007 SunCommunications perstează, în m. Chișinău, serviciul de TV numerică „SunTV Digital".

În perspectivă va spori numărul operatorilor care vor furniza servicii de televiziune numerică. Accentul va fi pus pe utilizarea sistemelor DVB-C, DVB-S, DVB-T și IP TV. Sistemele DVB-C și DVB-T vor servi, în mare parte, pentru migrarea de la rețelele analogice CATV (DVB-C) și rețelele de televiziune analogică terestră (DVB-T). În același timp, sistemele de IP TV vor fi utilizate de furnizorii serviciilor de acces la Internet în bandă largă, care vor lansa oferte de tipul multiple-play (servicii voce, video și Internet într-un singur pachet).

În perioada 2008–2015 s-a efectuat tranziția completă de la televiziunea analogică la televiziunea numerică. Recepționarea programelor de difuziune numerică la televizoarele de recepție analogică este posibilă, după 15 iulie 2015, numai prin utilizarea unui adaptor de abonat special. Se preconizează crearea infrastructurii pentru cel puțin 28 de programe TV numerice cu acoperire masivă.

Sectorul produselor și serviciilor informatice. La 1 ianuarie 2008 erau autorizate să activeze în sectorul produselor și serviciilor informatice 914 companii, inclusiv: 325 – transport date, dintre care 25 companii au furnizat servicii de acces la Internet; 505 – servicii Internet în localuri publice, dintre care 214 companii au activat în localități rurale și centre raionale. Se înregistrează o înviorare a investițiilor în domeniu, inclusiv a celor din afara republicii. Agenții economici au suportat, în 2007, cheltuieli în domeniu de 717,5 mln lei, din care: cu elaborarea/proiectarea – 38,5 mln lei, cu procurarea tehnicii de calcul – 248,2 mln lei și cu procurarea produselor program – 158,5 mln lei (**Tabelul 6 Anexe**).

Servicii informatice au fost prestate, în 2007, în volum de 459,2 mln lei. Comercializarea produselor informatice a alcătuit 506,5 mln lei, iar volumul afacerilor privind serviciile de transport date – 226,3 mln lei. Cel mai mare volum de afaceri pe piața de transport date au înregistrat companiile: Moldtelecom (49% din piață), Telemedia Group (10,7%) și StarNet (9,6%).

Numărul abonaților serviciilor de acces la Internet la puncte fixe a crescut, în 2007 față de 2006, cu 33,2% și a atins cifra de 110,2 mii. Dintre aceștia circa 63 mii au fost abonați la serviciile de acces Internet prin dial-up, iar aproape 47,2 mii – în bandă largă. Segmentul serviciilor de acces la Internet în bandă largă a cunoscut, în 2007, o creștere semnificativă. Astfel, numărul de abonați la aceste servicii a crescut cu 116,4%: de la 36 mii, în 2006, la circa 47,2 mii, în 2007. După tipul tehnologiilor utilizate la furnizarea serviciilor de acces Internet în bandă largă, cea mai răspândită formă de acces, în 2007, a fost tehnologia ADSL – 78,1% din totalul de conexiuni, urmată de FTTH/LAN – 15,9% și cea prin cablu TV – 6,0%.

La 1 iulie 2008 în republică funcționau aproape 4500 locații Web. Numărul utilizatorilor Internet a constituit, la 1 ianuarie 2008, circa 700 mii sau 18,45 utilizatori la 100 locuitori, înregistrând o creștere semnificativă față de a. 2005, respectiv, 550 mii și 13,08%. Se așteaptă o creștere semnificativă a acestui indicator în continuare.

În loc de concluzie.
Literatura – o perspectivă identitară

Analiza efectului identității asupra unui domeniu – am ales literatura – îl poate face pe cititor să înțeleagă mai limpede importanța ei modelatoare. Așa cum este literatura modelată în timp de baza identitară, de afinitățile și conținutul identitar al unui moment ori altul al parcursului istoric – care se constituie într-un fir continuu, tot astfel este modelat fiecare domeniu pe care civilizația unui popor îl formulează. Din acest punct de vedere, orice fel de suprastructuri la care poporul respectiv este parte, nu pot fi măsurabile ca entități propriu-zise din punctul de vedere al popoarelor, ci ca o mulțime de identități bazate pe apropierea de interese. De pildă ONU, UNESCO, Uniunea Europeană, OSCE, NATO, URSS, Olimpiadele etc. Inclusiv ideea de identitate continentală este lipsită de substanță. Putem spune european, american, australian, asiatic pentru a numi apartenentul la un continent, pentru a-l localiza, dar nu ca fond identitar. Nimic dincolo de coeziunea internă a națiunilor nu exprimă

identitatea lor și orice fel de suprastructură dispare odată cu interesele care au ținut împreună mai multe astfel de identități ale poparelor. Coeziunea unui popor – a fiecărui popor – vine din tiparul formativ al originilor, din afinitățile bazate pe el, ca și din afinitățile rezultate prin structurarea și restructurarea continuă, în funcție de impulsurile de orice tip, pe care națiunea le primește în timp din cauze care țin de locul geo-politic, de mediu, de evenimentele pe care le traversează în atingere cu alte identități. Societatea umană ca fundament este o societate a popoarelor, în versiunea contemporană organizate mai ales în state. De aceea, statele sunt cele care exprimă coordonatele identitare. Pe măsura consolidării și conștientizării parametrilor unui stat, identitatea lui devine mai limpede pentru apartenenți, fie majoritari, fie minoritari (și care au, cel mai adesea, dublă identitate, uneori multiplă) în acel stat. Așa cum este statul, este idenitatea lui, reflectată în toate ramurile civilizației și culturii. În consecință, orice fel de agresiune la adresa unui stat sau unui popor, oricât de peersuasivă sau manipulatorie ar fi, este resimțită ca un atac asupra fundamentului său identitar. Deci identitatea trebuie conștinetizată și conservată, fiindcă forța ei modelează mai cu temei și mai profund atunci când apartenenții înțeleg ce li se întâmplă și de ce li se întâmplă. Există diferențe specifice de la un popor la altul în privința civilizației, a cultivării mai mari a unor valori față de altele, lucruri care trebuie corectate prin educație în registrele deficitare, iar ceea ce numim continental și universal nu este o sumă, ci o generalizare care pierde din vedere exact specificul în favoarea liniilor de forță ale unui domeniu sau fenomen. Dar nimeni nu acceptă un astfel de schematism care înseamnă chiar sărăcirea, poate pierderea identității proprii. Istoria stă mărturie dispariției nu doar a unor state, ci și a unor popoare care nu și-au gestionat conținutul identitar: regatele neohittite, marile imperii ale veacurilor trecute. Număr aici inclusiv mari imperii europene (Imperiul Roman, Bizantin, Habsburgic, Hispanic, Napoleonian). Alte popoare în schimb, deși mai mici numeric, au străbătut timpul și afirmă astăzi coordonate care se impun în fiecare dintre manifestările lor (de pildă Irlanda). Ca să folosim exemplul literaturii, romantismul a avut valențe diferite în Marea Britanie față de Italia, fiindcă fondul idenitar trimite impulsuri diferite pentru organizarea formelor. Dar nici un popor n-ar renunța la calitatea valorilor lui spre a păstra doar ceea ce este asemănător valorilor altor popoare (de dragul universalității) ori n-ar lucra, conștient și determinat, pentru a-și măsura propria sa entitate cu măsurile alteia.

1. Civilizația și literatura

Literatura română, ca domeniu conștient definit, ține de însăși nașterea poporului român ca entitate în această parte a Europei. Orientul cetăților antice (din China, Persia, Mesopotamia, Imperiul Hittit, Egipt, Macedonia, Creta, Cyclade, Hellada, Imperiul Roman și apoi Bizantin) au produs opere literare (conștient alcătuite astfel, nu mă refer la începuturile istoriei, ale geografiei) cu mult înainte ca românii să se fi născut ca popor. De aceea, pe lângă creația populară (în versuri, proză și teatrul popular), care atestă chiar momentele de fundament ale nașterii poporului român, ale felului cum a ajuns el la conștiința de sine, dau seamă și de receptarea marilor literaturi din trecut, de dinainte de apariția sa. Orientul a fost prima și cea mai temeinică referință literară pentru români, semn de apartenență identitară, de așezare a lui printe popoarele Europei. Chiar atunci când au început să circule texte venite din Occidentul Europei, mai ales pe filiera Italiei (fostul Imperiu Roman de Apus), apoi a Bizanțului (fostul Imperiu Roman de Răsărit), a cetății Veneției, ele erau produse în Orient, împământenite în Occident și retransmise la noi. Mediterana, cu toate insulele ei, dar – în principal – Cycladele din Marea Egee, Ciprul, Creta și Sicilia, apoi cetatea maritimă Veneția, au fost marea cutie de rezonanță a începuturilor literaturii europene ca fenomen de ansamblu. Diversificarea literaturii după popoarele care-o foloseau drept hrană spirituală, ca și producerea de opere noi, de modele literarare noi n-a fost mai târzie la români decât la celelalte popoare ale Europei. Continentul a păstrat marele sincronism care atesta chiar semnul forței și capacității sale de a se înscrie ca o siglă, ca un semn generic de model pentru celelalte continente. Europa a devenit astfel lumea veche și solidă, modelul de raportare al Lumilor noi, ale celorlalte continente, la existența planetară și la spiritul omenesc, calea de definire a propriei lor identități viitoare. În acest întreg al literaturilor europene, literatura română este parte. Dar ea este, de asemenea, parte a întregului civilizației românești, pe care o însoțește pas cu pas și treaptă cu treaptă în anevoiosul urcuș al românilor de la lumea veche la aceea modernă și contemporană. Din

veacul al XIV-lea și al XV-lea au rămas vizibile, pentru noi, cei de astăzi, de la începutul veacului al XXI-lea, urmele pașilor și semnele efortului depus de sufletul românesc pentru a se înscrie pe marea orbită a Timpului ca popor capabil să creeze valori identitar distincte.

1.1. Întregul și partea

Cu multă vreme în urmă, pe când poporul român însuși abia se forma, din neamuri vechi și amestecate care ajunseseră pe aceste locuri, dar mai ales din triburile de daci cu greu cucerite de armatele venite tocmai de la Roma, pe atunci deci, adică acum o mie și șapte-opt sute de ani, creația frumosului mergea împreună cu viața de zi cu zi și împreună clădeau un fel de a fi al omului, adică ceea ce numim astăzi o identitatea specifică. Ea se construise cu mii de ani în urmă în jurul artelor populare: stilul casei și al așezărilor, obiceiurile, portul, cântecele, dansurile și poveștile, toate cu origini magice și valențe de transmitere a informației identitare (educației) de bază. Iar dacă toate s-au mai schimbat cu timpul, portul popular a rămas același, de la începuturile neamului și până astăzi. Este absolut semnificativ, din punct de vedere identitar, faptul că întâlnim, pe vasele antice grecești costumele tracilor, asemănătoare și azi, de la populația setu din Estonia și până în Portugalia, din Polonia, Portugalia, până în Dodecanez, la femei iia și fota, la bărbați ițarii, brâul, ciorapii albi trei-sferturi și opincile. Arhitectura populară s-a păstrat și ea intactă pretutindeni în Europa, cu predilecția pentru folosirea lemnului cu tot (și ea importantă în sens magic), de la începuturi până azi, mărturisind nu doar despre influențe, ci și – mai ales – despre originea comună: podurile solide sub formă de arc de cerc, casele cu pridvor, arta meșteșugită a prelucrării lemnului (pentru care, cândva, Frigia a fost cap de serie – acolo apar prima oară stâlpii făcuți în genul unor șerpi împletiți), neapărat cu motivul solar, ca o floare stilizată cu șase petale (motivul e și astăzi în uz), totul e astfel așezat, în chip recognoscibil și asemănător, de la Poarta de Fier a Asiei, în Caucaz, până în Grecia, Polonia, Lituania, Spania, Irlanda și Franța, Italia. Oriunde pe Pământ trăiesc aceste neamuri cu rădăcini comune, se află o ladă tăinuită cu iia și fota femeii, cu ițarii, cămeșa și bundița bărbatului. Iar pentru români acesta este, alături de limba română, cel mai vechi și mai puternic semn identitar și cea mai directă cale de a percepe globalizarea.

Dintre aceia care știu și au în sufletul lor acest port, cei mai talentați au folosit limba pentru a face literatură. Arcul de boltă al artelor – aici evidențiem doar partea lui literară – este acela sub care se așează și se comunică în chipul cel mai nemijlocit valorile identitare din România, Moldova, Voivodina, toate cercurile românității proiectate de jur împrejurul acestor spații de apartenenții identitari originari. Weigand și Jireček au observat asemănarea dintre umorul românesc și acela din zona Slivenului și au definit astfel o arie existentă chiar înainte de străromână: aceea a foștilor apartenenți la cel mai mare regat al tracilor, Odrisia. Îi număr în această serie pe Anton Pann și Elin Pelin. Ar mai fi de observat spiritul atât de asemănător al scrierilor medievale din Provence cu folclorul românesc: Gargantua și Pantagruel (apăruți ca personaje mai întâi în povești orale despre uriași cu mult înainte de Rabelais) sunt doi Flămânzilă (uriași și ei). Tipul de creativitate permanent „deschisă“ îi pune alături pe Michel Serres (provensal, dar Serres a fost și o cetate macedoneană), pe Umberto Eco, pe James Joyce (probabil nu este deloc întâmplător că a scris o carte numită Ulysses) și pe istroromânul Fulvio Tomizza. Difuz, dar încă perceptibil, acest apetit al operei deschise este identificabil și în literatura română a veacului XX (unul din modelele ei a fost Balzac, și el occitan), care s-a folosit și de ingrediente ale mitemelor folclorice. Câmpia Română cu satele suspendate într-o lume nedefinită și etern prezentă (există o Palilula în Oltenia, dar și una la sud de Dunăre, o Albota la noi, dar și Albena în Bulgaria, Albița în Moldova, Albona în Istria, Albi în Provence, Alba Longa era în Italia, Albion este Britania etc, etc), ca și aceea a zonelor de deal ori de munte (unde cursurile de apă, ca și izvoarele montane păstrează toponime extrem de vechi și indică asemănări clare între locuitorii originari. Curenți subterani de mare putere circulă între poparele Europei la nivelul fundamentului identitar și păstrează pentru totdeauna și pe deplin conștientizat, mereu valorificat, semnul major al identității originilor. Chiar mitul originar al Istrosului, după care o gură de vărsare ar fi fost la Adriatica și alta la Pontul Euxin (de unde și legătura dintre Istria și Histria), este unul care cuprinde, în aria sa de referință, spațiul de formare și de trai al unei identități pe care o numim azi valahă.

În ce privește literatura propriu-zisă, ea vine și din marele trecut al traiului românilor în munții Peninsulei Balcanice și în Carpați (din Banat până în Carpații Albi), ca și în lungul cursului Dunării Mijlocii și de Jos. *Alexăndria* istorisește campaniile lui Alexandru Macedon întâmplate în veacul al IV-lea îH și care au ajuns până la Dunăre (macedonenii originari n-au fost greci, ci epiroți, proveniți din triburile thesproților, chaonienilor și molossienilor, care erau iliro-traci, după cum ne spun Herodot, Homer și Strabo). Pe ambele maluri ale Dunării de Mijloc și de Jos, adică pe pământul regatului dacic (dacii și geții din Dobrogea de azi erau cele mai numeroase triburi de traci), a venit apoi Imperiul Roman. El a cucerit, de la sud spre nord, triburile tracilor care trăiau începînd de pe țărmul Asiei Mici, unde fuseseră Bithynia și Troia (Theodor Burada a făcut investigații de teren, a ridicat hărți și a restabilit adevăruri istorice în acest sens), în toată Peninsula Balcanică, de jur împrejurul Dunării, pe cursurile de apă și la trecători, din Munții Pindului până la capătul de nord al Carpaților și de la Marea de Marmara până în Mediterana de Vest. Limba vechilor locuitori (Pârvan spune pelasgică), împreună cu aceea a noilor veniți, romanii, s-au amestecat în plasma limbii vorbite pe aceste locuri. Romanii fuseseră – după Homer – refugiații din Troia care au ajuns în Peninsula Italică - și ea colonizată mai înainte de iliro-traci. Homer descrie înfrângerea Troiei (cetate aflată în Misia, între Bithynia și Phrigia) de către greci prin înșelăciune, în epopeea *Iliada*, una dintre cele mai mari și mai cunoscute opere literare ale lumii, tradusă în zeci de limbi și după care s-au făcut numeroase filme. Grecii s-au condus atunci după regula: *orice e permis pentru protejarea identității proprii*, regulă valabilă, de altfel, pe tot parcursul istoriei lor ulterioare. Atunci, în războiul grecilor contra Troiei, tracii au fost aliații troienilor, după cum scrie Homer, peonii le-au furnizat arme și corăbii, au luptat alături de ei. Homer o numește pe Hecuba "troiana". Vergilius, scriitorul latin, povestește și el, în epopeea *Eneida*, despre întemeierea poporului și Imperiului Roman din fugarii de la Troia. Romulus și Remus, doi prunci găsiți într-un coș (legenda are origini hittite) pe apa Tibrului, fluviul care trece prin Roma de azi, aveau să devină fondatorii cetății romane. Lupoaica – mama lor adoptivă – era, în sens simbolic, perpetuarea vechiului stindard cu capul de lup al triburilor de traci, deoarece Roma fusese la originile istoriceetruscă, nuele eise pronunța Rum... Statuia lupoaicei cu pruncii poate fi întâlnită pretutindeni în orașele Italiei și ale tuturor ținuturilor romanizate ca un semn identitar al originii comune a trburilor de substrat. Păstrăm până astăzi simbolul acestei unități identitare de fundament. Vechiul steag de luptă al dacilor înfățișa de asemenea un lup, simbol și el foarte vechi, care a existat de dinainte de războiul troian. Prin cuceririle lor romanii am mers mereu către răsărit, spre locul originar, iar dacii i-au reîntâlnit astel pe foștii lor aliați de la Troia și împreună au fondat o nouă lume și o nouă identitate: cea românească.

Așa s-a născut limba română, în secolele I î.H.-IV d.H., cu cele patru mari dialecte ale ei: dacoromân la nord de Dunăre, istroromîn, meglenoromân și aromân la sudul Dunării. Pretutindeni, odată cu ciobanii, au circulat aceleași legende ale nașterii neamului. Tot cam atunci, pe aceste locuri a ajuns Sfântul Andrei, propovăduitorul creștinismului. Astfel, pe marele drum antic al chihlimbarului, de la varegi (vikingi) la greci, care trecea în lungul Moldovei, pe malul Prutului și al Siretului, prin Scythia Minor (adică Dobrogea, unde se păstrează și azi semnele acelor treceri în Bisericuțele de Cretă de la Murfatlar), ca și pe celelalte mari drumuri comerciale care uneau Marea Egee cu Marea Adriatică (Via Egnatia în principal), ori treceau prin munți, din Corint și Salonic până în Europa Centrală, călătorii și-au schimbat credințele vechi cu religia mai nouă, creștină. Ea, această credință, a unit odată mai mult triburile și oamenii, fiindcă era alcătuită pe măsura înglobării vechilor tradiții și religii precreștine. Spiritul românesc mărturisește până astăzi vechimea teatrului popular cu teme creștine (ex. *Vicleimul*), la noi ca și în Sappado (Austria), în Elveția (zona romanșă), Slovenia, Croația, nordul Italiei (Liguria, Veneto, Friuli), sudul Franței (Occitania: bechu-ber) ori Irlanda (călușarii). Textele manuscrise și miniatura de carte meșteșugit făcute de vechii călugări s-au păstrat din secolele XIV-XV (textele din Maramureș, ca și *Scrisoarea lui Neacșu* din Câmpulung către Johannes Benkner, judele Brașovului, prima mărturie scrisă a limbii române, datată 1521). Circulația culturii populare o făceau ciobanii care umblau cu oile. Iar a celei culte, religioase, o făceau călugării. Amintim aici pe Grigore Țamblac, valah născut la Târnovo, fosta capitală a regatului fraților Petru și Asan, care a trăit la finele veacului al XIV-lea și începutul veacului al XV-lea. Parcursul lui a fost tipic pentru fenomenul difuzării mesajului cultural, religios și identitar în lumea foștilor traci. Astfel, după războaiele bulgaro-otomane (bulgarii erau la origini neamuri turcice, venite în Balcani după debutul erei creștine și așezați peste pătura

valahă), Țamblac a plecat la Constantinopol, cândva Bizantionul trac, apoi a fost presbiter al Bisericilor din Țara Românească și Moldova. De acolo s-a dus călugăr la Dečani (azi în Bosnia), unde erau de asemenea nativi valahi și, în final, a ajuns la Kiev, la vărul lui, mitropolitul Ciprian, devenind el însuși mitropolit. A luat parte la Conciliul de la Constance (1414) de condamnare a lui Jan Hus (prima formă de protestantism a Europei) şi de înțelegere cu papalitatea, în tentativa de a păstra coeziunea creştină a Europei. Aria pe care a acoperit-o cu viața şi cu mesajul lui creştin punea împreună păstrătorii identitari valahi din partea de est a Europei, aflați în lungul Marii Bariere Continentale și conștienți de menirea lor în lume.

Prima tipăritură în limba română datează de la jumătatea secolului al XVI-lea (în oraşul Sibiu, fostul Hermanstadt, colonizat de saxonii veniți de pe Dunărea de Sus, aducători ai protestantismului, a cărui primă formă afusese chiar mişcarea lui Jan Hus din Bohemia). Circulă în continuare cărțile populare: Alexăndria, Esopia etc. (a căror sursă primară este Orientul, ceea ce denotă mai mult decât o bună comunicare culturală în spațiu între lumile vechi, denotă un areal comun, legat de rădăcinile indo-europene ale neamului). Se formează şcoli de copişti şi miniaturişti pe lângă mânăstiri, iar Athosul din fosta Trakia conservă modelul întregii creştinătăți orientale, ca şi al celei occidentale, consolidată mai târziu, abia după Cruciade. În secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea se scriu cele mai importante cronici: Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, Constantin Cantacuzino Stolnicul, Dimitrie Cantemir (domnul Moldovei, membru al Academiei din Berlin, acela care a făcut trecerea, în cultura română, de la calitatea de cronicar la cea de istoric, fiindcă se ocupă de cauzele, desfăşurarea şi urmările evenimentelor). Tot în secolul al XVIII-lea se afirmă poezia lirică de influență alexandrină: poeții Văcăreşti, Costache Conachi. În preajma revoluției de la 1848 se trezeşte conştiința națională, iar lumea românească se conectează la aceea europeană. Apar publicații importante: „Albina românească“ (Iaşi, 1829), „Curierul românesc“ (Bucureşti, 1829), „Gazeta de Transilvania“ (Braşov, 1838), „Dacia literară“ (Iaşi, 1840) şi se fac cunoscute personalități complexe, a căror deschidere europeană a rămas notabilă până astăzi: Gh. Asachi, Ion Heliade Rădulescu, Mihail Kogălniceanu, Nicolae Bălcescu, Vasile Alecsandri, Alecu Russo. În ce-l priveşte pe Costache Negruzzi, el era nepotul acelui Negruzzi trăitor în Thessalia şi care a dat Greciei – devenită independentă față de otomani prin eforturi proprii, mai ales grație mişcării armatolilor (în principal valahi sudici, organizați după metode haiduceşti) – prima constituție (pe vremea lui Capodistria, primul preşedinte al țării, dintr-o familie la origini istriotă, ca şi aceea a lui Ghica). Lor li se datorează în mare parte Revoluția de la 1848 (când revoluționarii, înfrânți, s-au pribegit, iar Ghica s-a dus în insula Samos, una dintre insulele sacre ale foştilor traci, unde a devenit bei; Samothrace, altă insulă aflată lângă țărmurile Trakiei şi descrisă pe larg de Homer, era, în fapt, Samosul tracic). Se defineşte limba română literară, bazată pe dialectul dacoromân şi astfel apar mai pregnant graiurile, bazate pe existența comunităților provinciale: bănățean, bucovinean, moldovean, muntean, ardelean, dobrogean, transnistrean, al goralilor, al valahilor moravi. Se păstrează însă, în lungul cursurilor de apă, pe văi, vechile „țări“ ciobăneşti (adică pajişti aflate în lungu râurilor, cu iarbă verde până târziu, spre iarnă): a Hațegului (unde trăiesc şi astăzi gugulanii, în vreme ce momârlanii trăiesc pe Valea Jiului), Țara Bârselor, a Şipenițului (Munții Spietz din Carpații Albi, în Maramureşul de Nord – de unde ar fi venit în Moldova primii descălecători), țara de piatră a Apusenilor. Românii erau parte a unei românități mai largi decât granițele provinciilor care făcuseră parte din Dacia Magna.

Sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui de-al XX-lea este marcat de dezvoltarea specializată a artelor şi ştiințelor: Nicolae Filimon (întâiul romancier), A. D. Xenopol, D. Onciul (istorici), B. P. Hasdeu (istoric şi filolog), T. Cipariu, Al. Philippide (filologi), Al. Odobescu (arheolog şi prozator). În Transilvania fenomenul cultural cel mai puternic este marcat de existența Şcolii Ardelene, de esență iluministă, care identifică în originea latină a limbii române – cu exagerări provenite din intenția de a păstra identitatea românească pe fundalul Imperiului Austro-Ungar – chiar esența românității, calea de unire a tuturor provinciilor. Deliberat şi supraevaluat, conținutul latin al limbii e făcut să prevaleze – ca unic ax identitar – față de toate celelalte repere, mult mai vechi, mai pline de conținut şi care, în fapt, uneau lumea românească în sens larg prin mult mai mult decât latinitatea. Iluminiştii de marcă – Samuil Micu-Klein, Gh. Şincai (istorici), I. Budai-Deleanu (scriitor care se resimte de puternice influențe sud-dunărene şi al cărui umor aminteşte de Odrisia) au fost educați în principal în stil catolic, mulți erau

greco-catolici și, istoric privind chestiunea Școlii Ardelene, deși ea a fost aceea care a dat culturii române marile instituții (inclusiv Academia), a exprimat o linie de rezistență identitară (inclusiv prin acceptarea greco-catolicismului în schimbul dreptului de a susține școli românești) mai mult decât un conținut care să fi investigat în mod real identitatea nației pentru a o transmite viitorului.

Viața literaturii ca parte a întregului culturii române a mers împreună cu restul vieții omenești de pe aceste locuri: oamenii de știință țin adesea condeiul în mână ca să scrie ver- suri ori proză, așa cum, în lumea veche, precreștină, filosofia, științele și artele fuseseră un singur bloc. La fel fac mulți preoți, artiști plastici, muzicieni. Principala sursă de inspirație și păstrătoarea valorilor perene ale identității românești continuă să fie folclorul, actant și mesager al obiceiurilor și tradițiilor din fiecare loc, din fiecare provincie românească, dar și martor al unei unități fundamentale a felului de a privi, de a înțelege și de a răspunde cerințelor lumii reale, vieții de zi cu zi, care este specific românesc. Numim astăzi festiva- luri de folclor (în aromânește sutzata di folclor) marile întâlniri anuale (care, la origini, au fost marile întâlniri ciobănești de tunsul oilor) ale artelor populare: dansul, muzica instru- mentală și vocală, poeziile și poveștile populare, teatrul popular. Hora, taraful și doina pot fi întâlnite, ca și portul popular, pretutindeni unde există urmași ai populației de sub- strat a acestui continent. Este de la sine înțeles că literatura, martorul scris al creativității românești, nu lipsește ca demers din această lume plină de evenimente. Formele ei de organizare instituțională, începute în veacul al XIX-lea, se diversifică: societăți, fundații de binefacere, academii, învățământul religios, apoi laic, cu școli publice și învățământ superior. Cea mai nou inventariată formă de exprimare literară este a copiilor: se publică texte ale cântecelor și jocurilor de copii, se scrie literatură dedicată educației și formării minții copiilor. Astfel, nația în întregul ei este pregătită să se unească nu doar spiritual, ci și în fapt într-un stat național, dar și să păstrezxe coarda lungă a identității sale de funda- ment. Ambele căi sunt parte a pregătirii pentru păstrarea integralității sufletului romă- nesc ca permanență continentală venită din trecut și orientată spre viitor.

Se înființează publicații noi: „Sămănătorul“ (1901), „Viața românească“ (1906), „Sburătorul“ (1919) cu cenaclurile aferente, care concentrează principalele direcții ale vieții literare concepută identitar: sămănătoristă, poporanistă, modernistă. Apar primele case de editură (care au încorporate și librării) și primul sistem din țară de catalogare a cărților. Una dintre cele mai vechi colecții de literatură din Europa este Biblioteca Pentru Toți (BPT). Ea a apărut în 1895 la București, fiind editată de Tipografia și Librăria Alcalay. Catalogarea cărților colecției se făcea la finalul volumelor, care aveau un număr fix de pagini (100), format de buzunar și un preț de 5 bani. Este singura colecție de literatură din Europa care nu și-a întrerupt aparițiile niciodată, nici chiar în timpul războaielor mondiale. În perioada socialistă nu s-a mai respectat limitarea volumelor la 100 de pagini și au apărut câte un autor (chiar când lucrarea avea mai multe volume) pe săptămână, plus reeditările, fiecare carte în tiraje de peste un milion de exmplare (proza) și un sfert de milion (versurile). S-au tradus și publicat cărți ale tuturor literaturilor lumii și toți scriitorii clasici și cei mai buni dintre contemporanii literaturii române, ca și din domeniie conexe (filoso- fie, estetică, critică literară, istorie, drept ș.a.). Principala problemă în dezbatere a perioadei socialiste a fost aceea a specificului național și a raporturilor lui cu universalul. Se delimitează genuri, școli, stiluri și curente literare și artistice. Spiritul critic capătă o pondere deosebită.

Secolul XX (interbelic, al României Mari) este perioada când G. Ibrăileanu și E. Lovinescu fac critică literară, Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Mircea Eliade, Eugen Lovinescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu și Cezar Petrescu scriu proză, iar Tudor Arghezi, Lucian Blaga scriu poezie.

După al Doilea Război Mondial literatura și artele nu pierd momentele importante de organizare instituțională a societății românești. Apar uniunile de creație: a scriitorilor (1949), cu șase asociații (devenite mai multe după 1990), a compozitorilor (1950), a artiștilor plastici (1950), a arhitecților (1953), Consiliul Ziariștilor, inclus în 1976 în Comitetul Uniunii Sindicatelor din Presă, Poligrafie și Edituri. După 1989 toate aceste uniuni se unesc într-o Federație a Uniunilor de Creație.

Sporesc conexiunile literaturii române cu cele europene și cu literatura universală în sens global. În perioada socialistă s-au afirmat în mod deosebit: Iorgu Iordan, Al. Rosetti, Al. Graur, Ion Coteanu (lingvistică), G. Călinescu, Ș. Cioculescu, Nicolae Manolescu, Eugen Simion (critică literară), Zaharia Stancu, Petru Dumitriu, Marin Preda, Eugen Barbu, D. R. Popescu, Constantin Țoiu, Nicolae Breban,

Augustin Buzura ş.a. (roman), Geo Bogza, Nichita Stănescu, Adrian Păunescu, Mircea Dinescu (poezie), Paul Everac, Aurel Baranga, Matei Vişniec (teatru) etc.

După 1989 minimalizarea și victimizarea valorilor perioadei socialiste a țării, în absența unor noi repere valorice, românești ori universale, care să permită ridicarea de noi valori ale locului și timpului românesc (adică valori identitare), capabile deopotrivă să asigure continuitatea registrelor culturii române ca și dialogul cu alte culturi ale lumii, au dus la două decenii de stagnare și de pierdere a reperelor identitare ale civilizației românești, dar și la recuperarea a ceea ce fusese considerată în socialism literatura de extremă dreapta. Apare un curent literar nou, numit fracturism. Nu putem să nu remarcăm cât de dramatic a fost veacul XX pentru cultura română, care a pierdut valori și repere odată cu instaurarea socialismului, recuperându-le greu și pe bucăți vreme de decenii în perioada socialistă, tot așa cum acum, după 1989, a pierdut valori din a doua parte a veacului XX, pe care n-a început încă să le redescopere. La începutul mileniului al III-lea, abia integrată în Uniunea Europeană, România – și în interiorul ei literatura română ca parte a ansamblului culturii, își descoperă sie însăși faliile veacului XX, pe care încearcă, în sfârșit, să le conștientizeze și să le acopere cu noi valorizări. Căile de fundamentare ale acestei coeziuni urmăresc deopotrivă perspectiva fiecăruia dintre anoi asupra întregului, cât și reevaluarea cronolşogică a parcursului identitar ca reper de fundament.

1.2. Fiecare dintre noi

Atunci când se află la începutul unui drum lung, cum ar fi acela al propriei sale vieți, fiecare dintre noi ar trebui să se întrebe cum îl va face, de ce trebuie să-l facă într-un fel sau altul, folosind ce instrumente anume și ce căi de transport identitar, de unde, din trecut, vine drumul pe care o apucă el la un moment dat și unde poate ajunge dacă merge – sau dacă nu merge – pe el. Şi cu cât mai devreme își pune aceste întrebări, după cât de timpuriu caută și află răspunsuri la ele, putem evalua capacitatea ființei omenești de a se înscrie într-una din categoriile civilizației și culturii poporului său, ale identității căreia apaține și ale lumii în care se înscrie aceasta. Aparținem cu toții, din naştere și de la origini, unui mare întreg, fiindcă oricare dintre părți se rotește pe aceeași orbită de civilizație. Trebuie să ne gândim din capul locului unde este locul nostru, cum îl putem face vizibil față de întreg și care ar fi contribuția decisivă a fiecăruia – a fiecărei culturi în sens larg și a fiecărei literaturi în sens restrâns – la valorile spiritului omenesc. Prima și cea mai importantă condiție spre a împlini acest scop este să cunoști dublul univers la care te raportezi: al culturii și al domeniului propriu în care te miști, exemplul nostru este literatura; al valorilor poporului tău și – măcar pe larg – universul valorilor universale. Adică să înveți, fiindcă fără știința lucrurilor nu este posibil nimic. Pe baza cunoașterii poți să-ți dai seama ce este bine spus, ce poate fi adăugat, cum poți contribui la dechiderile viitoare ale civilizației și ale culturii neamului tău. Nu e deloc puțin lucru, iar fiecare dintre noi va să-și cântărească bine pașii chiar de la început, de când s-a decis să apuce pe un drum sau altul, fiindcă Timpul, ca și viața (care este o bucată de Timp), au sens unic. Nu te mai poți întoarce din drumul pe care ai apucat… Astfel deci ne așezăm la linia de start a acestui drum, arătând pașii posibili ai fiecăruia dintre noi prin descrierea maii anverguri de început al literaturii române, un pas uriaș dacă privim cu atenție în urmă, pentru că el a însemnat nu doar formarea și semnificația identitară a unui domeniu nou al civilizației românești – literatura – dar și, odată cu ea, formarea unei concepții clare despre cine este poporul român, de unde vine el din timp și din spațiu, când anume și de ce a apărut și continuă să existe, neabătut, în această parte a lumii și a continentului european. Paginile care urmează sunt asemenea unei porți vechi care ni se deschide în față cu un zgomot uriaș, ca să putem intra, privi și înțelege unde ne aflăm și ce avem de făcut după întrarea în acest univers.

1.3. Literatura română – primii pași

Povestea noastră despre literatură începe în vremurile când lumea trăia mult mai simplu decât astăzi. Unii cultivau pământul, ori erau pescari. Mereu în plină mișcare din cauza transhumanței, oamenii comunicau în principal pe cale orală, prin povești, pilde și versuri, un set de norme de conviețuire, de modele de urmat, de educație în sens larg. Astfel, chiar izolați de comunitățile mari, se puteau ține în

rând cu lumea, păstrau memoria trecutului și puteau spune urmașilor cine sunt ei, cum pot viețui, cum își pot apăra identitatea. Deși nu există mărturii scrise ale parcursului literar din perioada străromână, de după retragerea Imperiului Roman din Peninsula Balcanică și de la nord de Dunăre, coeziunea formidabilă, vizibilă mai târziu, cam din veacul al IX-lea, a lumii românești atestă căi nescrise de folosire a unor modele de viață și de comportament care vin din trecutul îndepărtat, adesea de dincolo de formarea poporului român. Primele cărți populare atestate în spațiul românesc au drept origine Orientul precreștin, începând cu India (în special cu *Vedanta*), continuând cu Asia Mică (Mesopotamia, Pontul, hittiții) și Egiptul, apoi cu Epirul, Macedonia și Grecia (inclusiv insulele din Mare Carpathicum, azi Marea Egee). Venite mai târziu pe calea latinității, din spațiul german ori francez, ele atestă o mutare a centrului de greutate, de raportare la lume și viață al entității românești în întregul ei, un mare viraj european, o recunoaștere a apartenenței lumii românești la aceea a Europei. Este momentul când lumea veche și solidă care-i formase ca neam pe români, devine aptă pentru modernizare și pentru așezareîn noul flux al continentului, el însuși ieșit din marea bătălie medievală prin forța nebănuită a umanismului Renașterii.

1.3.1. Modele literare originare

Prima formă de literatură atestată în spațiul românesc au constituit-o poveștile și versurile populare transmise din om în om, apoi păstrate în scris. Nu le inventau chiar povestitorii, ei doar mai adăugau câte ceva la vechile izvoade (un sbenghi – ce cuvânt străromân!), ca să fie pe înțelesul tuturor. Cărțile populare care au circulat în spațiul românesc în veacul al XV-lea, al XVI-lea și mai târziu, indică surse surprinzătoare de conectare a lumii românești la marile modele ale trecutului. *Archirie și Anadam* provine din Babilon, de pe vremea regelui Sennacherib (cel care a atacat Ierusalimul în 701 î.H.) și personajul Ahikar a fost real, era chiar consilierul lui. Dar singura tăbliță cu povestea scrisă în cuneiforme akkadiene (limba Asiriei vechi) a fost găsită în Egipt, la Elefantina, și datează din secolul al II-lea î.H. Primii exportatori ai poveștii trebuie să fi fost chiar evreii ieșiți din robia babiloniană, ori chiar egiptenii care navigau pe calea de apă a Marelui Rift de la ei până în Trakia. Modelul pe care-l transmite acest foarte vechi text literar receptorilor săi români este unul referitor la omul care poate învinge Răul prin înțelepciunea lui. Archirie, adică Ahikar, sfetnicul lui Sennacherib, l-a recomandat pe nepotul său, Anadam, pentru a-i lua locul (An-Adam – în limbile semitice rădăcina -dm desemnează sângele, culoarea roșie, legătura de rudenie; vezi Adam, primul om de după Potop, ai cărui urmași suntem cu toții; în limbile vechi vocalele nu se scriau; vezi și Insulele Andaman din Golful Bengal, acelea de unde a ajuns în Asia prima formă de scriere, în plin Neolitic). Totuși nepotul a uneltit să-l ucidă pe unchi. Ascuns de slujitori devotați, Ahikar a fost trimis la faraonul Egiptului, care căuta un înțelept spre a-i dezlega mai multele enigme ale Sfinxului. Astfel, deși trebuia să fie ucis, Ahikar a făcut faima cetății sale, Babilonul. Timotei Cipariu, umanist al Școlii Ardelene, menționează (în *Principii de limbă*) manuscrisul romanului ca existând în Transilvania din veacul al XVII-lea. Dar pentru ca să fi ajuns în acel veac românesc, trebuie să fi străbătut timpul și spațiul Mediteranei și al Peninsulei Balcanice spre a le indica românilor ceva despre originile lor pre-indo-europene. *Esopia* este cartea de pilde scrisă de tracul Esop, cel despre care Aristotel (el însuși născut la Stagira, în Trakia, în Peninsula Chalcidică) scria că s-a născut pe țărmul Mării Negre, iar poetul antic Callimachos era și mai precis, îl considera din Phrygia. Sclavul Esop a inventat fabula ca gen, iar *Esopia* a străbătut și ea timpul și spațiul și a fost cunoscută de românii multor veacuri. Modelul ei de comportament uman, de răspuns la provocările celor puternici și bogați, indică foarte multe despre condiția de început a neamului tracilor, despre ceea ce va venera aceast neam (până la Ștefan cel Mare inclusiv, care se sfătuia cu Daniil Sihastrul cel trăitor în peșteră), despre tipul lor de mentalitate și de opțiune de viață, adică despre un standard identitar. Este un model extrem de puteric, ca și acela al protestatarului, fie el pirat sau hoț de codru, venerat pentru opțiunea luptei contra asupririi. Amintesc aici doar faptul că numele modeștilor cărvunari valahi din Dalmația a fost preluat de carbonarii din Italia, mișcare ofensivă, revoluționară, o „francmasonerie a lemnului“ menită să-i pună din nou împreună pe urmașii fostului Imperiu Roman. Românii le-au spus tuturor acestor revoltați haiduci, în vreme ce în Grecia ei se numeau armatoli. Primele traduceri ale fabulelor lui Esop au fost făcute de anticii greci și de latini,

fiindcă el a trăit în secolul VII-VI î.H., cam pe când Miletul, cetatea ioniană din Asia Mică, a construit coloniile de la Marea Neagră (Histria, Tomis, Callatis) pentru a proteja dinspre Europa chiar cetățile din Phrygia, confruntate cu năvala perșilor. Nu erau vremuri ușoare pentru viața omului de rând și, ori de câte ori oamenii trec prin clipe grele, își amintesc învățătura fabulelor lui Esop și își hrănesc sufletul cu pildele lui. Traducerea românească făcută în Șcheii Brașovului de Costea Diacul în veacul al XVI-lea, ca și cea tipărită la Buda, în 1812, datorată Școlii Ardelene, indică faptul că *Esopia* a făcut parte din plasma formativă a identității românești, iar spiritul de început al triburilor cimmeriano-sarmato-trace a continuat să viețuiască în lumea care se pregătea pentru era premodernă. Trebuie conchis deci că Renașterea prin cultură și fixarea reperelor identitare au avut la la români valențe proprii, care vin și din istoria multimilenară a neamului. Istoria Troadei a fost o altă carte populară care a circulat la începuturile litera- turii române, din aceeași categorie dedicată păstrării fondului identitar. Ea vine din vremuri mai vechi decât *Iliada* lui Homer și nu prezintă versiunea grecească a războiului troian, ci pe aceea a troienilor (aliați cu tracii), a învinșilor. Momentul războiului Troiei, spre sfârșitul mileniului al II-lea î.H., a fost crucial pentru istoria Mediteranei de Est și a umanității. *Istoria Troadei* aflată în circulație în spațiul latinității, apoi în cel românesc, e scrisă de un frigian (deci trac), Dares Phrygius și de un cretan, Dictys Cretensis. Traduce- rea latină a fost făcută de Nepos, sub titlul *Daretis Phrygii de excidio Trojae Historia* și a fost dedicată lui Sallustius. Căderea Troiei a închis o pagină a istoriei lumilor vechi, pre-grecești, când Popoarele Mării navigau pe coridorul de apă al Marelui Rift, pe Mare Carpathicum, cum se numea atunci Marea Egee. Marea de Marmara însăși apăruse abia în mileniul al V-lea îH și strâmtoarea care o leagă de Mediterana fusese numită Dardanele după marele trib al dardanilor traci (la noi se dă și azi numele Darda, mai ales în Câmpia Română). Pe țărmul ei exista o colonie feniciană, numită Abydos. Foclorul nostru păstrează o versiune românească și multiplă a *Epopeii lui Ghilgamesh* (are inclusiv legenda Potopului) care a circulat și continuă să circule, fiindcă face parte chiar din piatra de construcție identitară a ființei și a societății omenești, a românilor cu siguranță, deoarece provin, ca vechime, din spațiul aflat la izvoarele Halysului (Râul Roșu), nu departe de ale Eufratului, acolo unde au venit, din mileniul al XI-lea îH, puținii salvați, prin navigație de cabotaj, din marele cataclism al dispariției continentului Laurasia, în Pacificul de SE. Păstrarea folclorică a semnelor nașterii Lumii Noi ne spune mai mult decât atât: deveniți împărat și împărăteasă, Făt Frumos și Ileana Cosânzeana nu vor trece în pământ după moarte, ci se vor duce în Cer, vor fi corpuri cosmice. Așa s-a întâmplat și în mitologia Indiei (*Vedanta* a avut povestea Pomului Vieții, care lega Cerul de Pământ și de Lumea de Dincolo), în cea greacă și apoi în mitologiile europene. Partea omului, ca ființă trăitoare pe aceste meleaguri, a fost atent și pentru vecie cântărită ca parte a întregului format din toate vietățile pământene. Și trebuie ținut seama că acela a rămas datul neamului românesc, coloana vertebrală a identității lui, ramificată în drumuri multe, făcute din experiența de viață a unor oameni simpli, dar pe care nimic nu-i putea clinti ori înșela după ce-și așezaseră știința pe experiența traiului în aceste locuri cu munți, cu dealuri, cu văi umbroase și ape pline de pești până la Dunăre și Marea cea Mare. N-a fost ușor și nici simplu pentru românii de dinaintea apariției statului național să țină hotarele acestor locuri râvnite de atâția trecători. Și poate tocmai de aceea, primele povești au fost istorii despre înaintașii care le lăsaseră lor, urmașii povestitori, ținuturile, adică „țările" locuite de ei. Dintre cărțile populare ale începuturilor literaturii române tre- buie menționată Alexăndria, despre viața și faptele lui Alexandru Macedon, acela care reușise ceea ce nu putuse să facă Miletul, deși construise atâtea colonii la Marea Neagră și nu putuseră face nici grecii, aceia care biruiseră Troia. Trebuie spus că era fiul regelui Philip al Macedoniei și al Olimpiei, fiica regelui Epirului, Neoptolemos. Avea un frate care se numea Troas, adică Troianul ("bădița Troian") și un unchi care se numea Phyrrus (Roșcovanul), rege al Epirului. Ea însăși era închinată Zeiței Șerpilor. Șarpele era simbol peren al vechilor civilizații ieșite după Marele Potop din valuri pe pământul ferm, versiunea «de uscat» ca și grifonul, a Dragonului de Apă stăpânit de Okeanos (drapelul dacilor a păstrat de asemenea acest simbol). Muzeul de Arheologie din Constanța păstrează și el statuia din marmoră a acestui simbol (Glykon), ridicat la rangul de zeu al unei religii noi de către Abonoteichos. Alexandru Macedon, care a trăit în veacul al IV-lea î.H. și se născuse la Pella, printre traci, a pus capăt Imperiului Persan – spaima Asiei Mici și Mediteranei de Est – în mai puțin de trei ani. Numele este ca și al troianului Alaxanduș, cel care a adus pieirea Troiei, deoarece Paris era doar o poreclă (Ușuraticul). Alianța tracilor cu

Alexandru Macedon a fost deplină și atestată de numeroase izvoare istorice. Tracii constituiau unitățile de elită ale peltaștilor (cavaleria ușoară) care apărau și susțineau din flancuri atacul frontal al falangei macedonene asupra perșilor. Atunci s-a consolidat faima cavalerului trac, figurat apoi pe toate frizele spațiului tracic, de la Sarmisegetusa la Pontul Euxin, Munții Pindului și Marea Adriatică. Circulația *Alexăndriei* în spațiul românesc, la sud ca și la nord de Dunăre, va fi traversat perioada când scrierea nu era încă folosită pentru stocarea istoriei, deoarece nu se inventase suportul pe care să poată fi scrise texte lungi și care să reziste în timp. Primul text românesc păstrat este din 1521, *Scrisoarea lui Neacșu* din Câmpulung către judele Brașovului, și lungimea ei era de o jumătate de pagină. Dar e surprinzător să observăm că prima versiune românească a *Alexăndriei* care a ajuns până la noi este reluarea unei traduceri. Textul a fost copiat de popa Petru la 1622, în Țara Românească (*Codex Neagoensis*), spre a rămâne pe veci în mintea urmașilor. Pe vremea lui Constantin Brâncoveanu, în 1713, s-a tipărit, dar nu se păstrează exemplare. Istoria bătăliilor lui Macedon vorbește despre felul cum un neam mic și puțin însemnat (dar venit în linie dreaptă din neamul Titanilor) poate birui un mare imperiu și o armată bine organizată. Elogiul inteligenței (Aristotel a fost sfetnicul lui Macedon), dincolo de elogiul forței, este învățătura cea mai însemnată a *Alexăndriei*. După moartea timpurie în Babilon a lui Alexandru, pe când Imperiul Macedonean atinsese limita Indiei, a începuturilor migrației tuturor neamurilor indo-europene, urmașii lui, generalii macedoneni din dinastia Ptolemeilor, au împărțit în două imperiul. Iar în partea lui de vest, care cuprindea și Egiptul, ultimul faraon a fost o femeie macedoneancă: frumoasa Cleopatra. A fost așezată în sarcofag și pictată pe capacul lui îmbrăcată în costum macedonean. Pentru că în lumile vechi nu exista nici o diferență între un bărbat și o femeie în ce privește capacitatea de a conduce și de a atinge culmile gloriei. Numai după stăpânirea romană și musulmană a intervenit printre români (și printre creștini) această diferență între acordarea de drepturi unora și altora. Faptul că Imperiul Macedonean a pus din nou împreună fărâmițatele regate ale Asiei Mici și Mediteranei de Răsărit este ultimul mare act prin care lumea veche încearcă să refacă unitatea ei primordială, de după Potop. Dar oamenii se înmulțiseră și apucaseră pe căi identitare diferite. Dincolo de legăturile începuturilor, așa cum se prefigurează chiar aceea dintre traci și macedoneni, ei răspundeau prezent unor impulssuri culturale și de civilizație, de viețuire și de reacție la nedreptate ce țineau de comunitățile în care se mișcau. Substanța comună a lumilor vechi continuă să asigure zonei balcanice elemente comune de port, de obiceiuri, de ocupație care indică porțiuni comune de parcurs ale marelui traseu al Timpului. Dar, în Spațiu, diferențele devin mereu mai mari, mai ales după perioadele hellenizării, romanizării, slavizării, catolicizării și otomanizării, astfel încât putem spune că toate acestea au creat condițiile și au prefigurat formarea sentimentului național la popoarele din sud-estul Europei și din Peninsula Balcanică, precum și la restul fostei arii de substrat a popoarelor Europei. Formarea și evoluția limbii române, cu dialectele ei, apariția statelor medievale românești, cu structuri de administrație (la origini romano-bizantine), armată, comerț au dat armătura necesară înfloririi artelor.

Literatura română a țâșnit pur și simplu din acest nucleu formativ spațio-temporal folosind toate elementele pe care le-a avut la dispoziție. *Alexăndria*, ca și toate celelalte cărți populare care au circulat veacuri la rând, conțin evenimente, pilde și personaje posterioare vieții lui Alexandru Macedon. Acest lucru face din ele literatură și nu istorie. Folclorul și cărțile populare sunt elemente de fundament, iar primele expresii scrise ale spiritului românesc nu sunt cele literare, ci cronicile care vin în continuarea cărților populare cu subiect eroic, țin drept în fluxul timpului sentimentul de apartenență la o tradiție și la o entitate care trebuie continuată. Precum din *Alexăndria*, aflăm din cronici că un neam mic poate birui, folosindu-și mintea, armate mai mari decât a lui. Trebuie pomenite *Analele moldovenești*, numite astfel de istoricii târzii, dar scrise pe vremea Marelui Ștefan, domnul Moldovei, despre chiar întemeietorii veniți din Maramureșul de Nord, iar alături de istorie trebuie amintite baladele de vitejie și cântecele bătrânești (ca Toma Alimoș, Pintea Viteazul, Miorița), ținute minte și povestite în versuri de oierii de demult, deoarece cultivau modelul peren al protestatarului, numit la noi haiduc sau hoț de codru. Tot iarna, lângă vetrele mari și calde, copiii și tinerii, cu măști (ca și în zona ladină, sappadină, occitană sau friulană a Europei) ori fără, se jucau între ei făcând rolurile celor mari. Așa s-a continuat teatrul, promovat mai întâi în regatele neo-hittite ale Asiei Mici, apoi de traci și de grecii antici, iar povestitorii, văzându-i, au adus acolo, lângă focul viu și rolurile altor copii, ale altor oameni, mai de departe ori mai de aproape. Au circulat la noi *Bertoldo și Bertoldino*, venită de pe meleagurile Italiei

de Nord – Liguria este un cuvânt pelasgic – dar originară din India veche), *Albinușa*, culegere de pilde strânse de Tomaso Gozzadini, Viețile regilor sârbi, care a circulat la sudul și nordul Dunării, peste axul marelui fluviu și al Porților lui de Fier ce vegheau de departe chiar întâmplările imperiilor care se perindau de jur împrejul Mediteranei și, nu în ultimul rând, *Fiziologul*, carte populară ajunsă la români din Egipt, probabil prin intermediar bizantin. Acolo sunt puse în circulație pentru prima oară entități fantastice, animale inexistente, precum Struțocămila și Inorogul, care vor deveni și capăt de înce- put al literaturii culte românești, fiind folosite de tânărul Dimitrie Cantemir pentru a scrie Istoria ieroglifică, unde cronica evenimentelor anului 1703 se amestecă în chip savant cu firea mitologică a personajelor. Alegerea lui Cantemir a fost încă de la începuturile lui scriitoricești una cărturărească, amintind faptul că era elevul insularului grec Cacavelas, școlit la Oxford. Trebuie să adăugăm că, în acest fel, literatura a făcut în mentalul colectiv al românilor marea trecere de la grifonii traci ai credințelor din lumile vechi, la istoria faptelor reale. Pentru totdeauna balaurii, dragonii, inorogii, grifonii, lupii și urșii se vor muta în spațiul literar și vor crea în mintea omului loc liber pentru înțelegerea și modificarea lumii reale, a timpului dat, când trăia. Trecutul mitologic și al poveștilor rămâne apanajul memoriei, iar acțiunea se mută în prezent și e făptuită pentru viitor. Dar, în același timp, mitologia și istoria vor fi păstrate ca simboluri ale DESCHIDERII spre alte Lumi (cea de Dincolo, Cerul, popoarele învecinate), ceea ce rămâne, până astăzi, pentru toți cei proveniți din aceleași rădăcini ca și noi, românii, calea regală a creației din orice domeniu și a orică- ror conexiuni posibile pentru apariția unor noi ramuri ale marelui copac numit civilizație.

Aceasta e povestea noastră despre cum începe literatura. Când începe literatura, este altă parte a istorisirii. Fiindcă oamenii povesteau și în lumile vechi, de dinainte de apariția românilor pe meleagurile de dincolo și de dincoace de Dunăre, până la Marea cea Mare, de dincolo și de dincoace de Munții Carpați. În India, în Armenia, în Asiria, în Frigia și Caria, regate vechi din Asia Mică (neo-hittite), în Egipt și la grecii antici au fost povestitori iscusiți. Și ei au umblat pe Pământ ca, mai târziu, ciobanii noștri, și au răspândit povești. Și ei trăiau în locuri frumoase și râvnite de alții, și ei au purtat bătălii. Nimic din ce era important pentru știința urmașilor nu s-a pierdut. Bătăliile perșilor, ale macedonenilor, ale grecilor, ale romanilor, împărțirea în două a marelui Imperiu Roman, toate au ajuns până la noi încă de pe vremea poveștilor și a povestitorilor.

Mai ales că românii de la sudul Dunării, aceia pe care-i numim până azi aromâni sau români macedoneni, ca și meglenoromânii și istroromânii trăiseră mult mai aproape de centrul marelui cutremur care se terminase prin înlocuirea Imperiului Bizantin cu Imperiul Otoman. Migraseră și ei, din teama de a fi trecuți cu forța la islamism, către frații lor de la nord de Dunăre, așa cum, odinioară, în lumile vechi, se migra către Dacia. Astfel a început a doua parte a veacului al cinsprezecilea. Oamenii nu confundau poveștile frumoase venite din Orientul depărtat (*O mie și una de nopți*) cu Islamul cuceritor, nici pe cei mulți și simpli cu boieria în creștere. Țineau dreapta măsură și se bucurau să fie liberi, cu obiceiurile și traiul lor de ciobani, de țărani și de meșteșugari. De atunci datează ideea de adunare la necaz ca și la bucurie, cel mai de preț lucru care a format și a susținut coeziunea nației în vremurile de restriște ale istoriei. Așa aflăm și răspunsul la întrebarea: de ce începe și rezistă până astăzi literatura? Pentru că ea a exprimat, încă de la începuturi, și continuă s-o facă, chiar identitatea de fundament, adică marea linie de ghidaj a pașilor fiecăruia dintre noi, ori de câte ori ne aflăm față în față cu provocările zilnice sau de temelie ale vieții. Folclorul, cu toate formele lui de exprimare (dansul, muzica, cioplitul meșteșugit în lemn, țesutul velințelor în război, pielăria, arhitectura casei și așezarea satelor, cu toate câte fac viața frumoasă), nevoia de a se uni și de a se ajuta la bine și la rău au fost păstrate și transmise de marea răspândire a poveștilor, adică a literaturii orale. Prin asta spiritul românesc și-a asigurat chiar permanența în timp, în sensul că oamenii au aflat, au învățat și au transmis mai departe, în forme de creație, propria lor esență și au lăsat viitorimii mesajul lor de comportament, mereu util pentru păstrarea perenității neamului. Înainte de a încheia povestea marelui „de ce" al literaturii, se cuvine să mai spunem cititorului două lucruri: că odată înțelese rosturile adânci ale poveștilor, ele au devenit o parte a învățăturii neamului, alături de cealaltă parte, religia, care făcea din Biblia însăși o poveste a existenței și rezistenței spirituale a românilor (*Faptele Apstolilor, Întrebarea creștinească, Mărgăritarele Sfântului Ioan Gură de Aur, Minunile Maicii Domnului, Varlaam și Ioasaf, Viața Sfântului Vasile cel Nou*) și că, alături de poveștile transcrise de călugării și copiștii

meșteri de prin mânăstiri, *Vechiul* și *Noul Testament, Viețile Sfinților* au fost povestite și înțelese ca parte a lumii reale. Și *Biblia* a fost la începuturile literaturii române carte populară și teatru popular (ex. *Vicleimul* – adică Betlehemul). Ar fi de amintit faptul că, acela care a fondat creștinismul, Constantin cel Mare, fiul lui Constantius Chlorus, era de neam trac și, odată ajuns împărat, s-a gândit să cconsolideze coeziunea marelui Imperiu Bizantin dându-i o religie monoteistă în locul numeroșilor zei care divizau puterea de reacție în fața amenințării migrațiilor răsăritene. Semiții erau singurii monoteiști ai lumii și își apăraseră prin religie chiar identitatea de neam. Așadar Constantin a refăcut Templul de la Ierusalim și a încercat să impună creștinismul. Trebuie spus că demersul lui n-a fost deplin, ultimul din dinastia constantiniană, Iulian Apostatul, s-a întors la zeii greci și la libertatea de alegere pe care aceștia o ofereau omului. Dar, în perspectiva timpului, alegerea lui Constntin cel Mare, din prima parte a veacului al IV-lea dH., s-a dovedit a fi corectă. Deși și-a ucis soția și cei patru fii, este venerat astăzi ca sfânt al întregii creștinătăți. La aproape un veac și ujumătate după el, Justinian, și el cu origini tracice, avea să dăruiască Templului din Ierusalim marea frescă a magilor, figurați ca trei frigieni care-l recunosc pe pruncul Iisus. Astfel, istoriile religioase s-au așezat alături de faptele eroice ale marilor modele ale trecutului, au fost toate chiar memoria vie pe baza căreia s-au construit literatura, dar și omul ca întreg, cu speranțe, visuri, acțiuni, adică a fost o parte a identității noastre. Athosul nu este decât exprimarea „în teren" a acestui mod de a vedea și de a înțelege lumea.

Apariția tiparului a ajutat la răspândirea rapidă a tuturor scrierilor – nu doar a celor care circulaseră printre români, ci și a celor venite de la alte popoare, din Apusul Europei – astfel încât a apărut, pentru prima oară, raftul de cărți: biblioteca. Coresi avea 12 cărți, dar, ținând seama de faptul că o carte costa cât o pereche de boi, înseamnă mult. El a fondat astfel prima bibliotecă românească. Mai există până astăzi la Alba Iulia, la Biblioteca Batthyaneum, *Palia de la Orăștie* tipărită în 1581, cu desene absolut uimitoare, arabescuri foarte fine și greu de reprodus cu forme de lemn. Mai ales că lucrul acesta se întâmpla cu aproape patru sute de ani înainte de tipografiile veacului XX… Și pe o hârtie pregătită și ea manual, în morile de hârtie din Transilvania, mai precis la Sibiu, hârtie care sugea și întindea cerneala (făcută din funingine de lemn).

Acum, mai la urmă, în chip de concluzie, trebuie să tragem linie sub întrebările și răspunsurile despre temeiurile, rostul și valoarea de început a literaturii și să spunem răspicat: ea face parte din alcătuirea omului ca om, îi modelează sufletul și mintea, îl așează pe cursul repede curgător al Timpului, astfel încât să poată înțelege cine este el, ce are de făcut cu viața lui și pe cine poate avea alături în rostuirea sa și a urmașilor săi. Aceasta este identitatea lui. Nu e puțin lucru. Merită să mergem mai departe cu înțelegerea și cuprinderea pe care literatura le-a căpătat în perioada veacurilor al XVI-lea – al XVII-lea.

Separarea rațiunii de irațional atunci a început, prin apariția normelor de comporta- ment, ale codurilor de legi scrise, care moșteneau vechiul drept obicinuielnic valah, practicat așijderea din Thessalia până în Silezia și numit chiar Dreptul Valah. Tema subconștientului a fost și ea redescoperită de literaturile europene după vechi modele orientale abia târziu, în secolul al XIX-lea. Circulația textelor paremiologice în tot spațiul Mediteranei (textele pre-biblice, apoi literatura latină) indică vocația unui echilibru de comportament între rațional și irațional, dar și difuzarea motivelor pe o mare suprafață geografică. Ceea ce atestă asemănări între toate lumile vechi, printre care trebuie inclusă zona dintre Dunăre, Nistru și Tisa, dintre Pontul Euxin și Adriatica. Ideea că Moldova – în speță Bucovina de Nord și Maramureșul de Nord (dacii liberi din trecutul îndepărtat) – trezesc invidia celorlalți (din Transilvania și Muntenia) prin bogăția și știința oieritului, plasează textul *Mioriței*, care circulă în peste 1500 de variante, în zona incontrolabilului minții omenești, a subconștientului, vizibil și în Archirie și Anadam. Fiindcă impulsul și nu acțiunea rațională îi împing la omor pe baciul ungurean și cu cel muntean. Dar cuprinsul baladei nu se referă la omor ca ritual de preluare a puterii, fapta nu are loc, ea e doar comentată de viitoarea victimă și de oaia lui năzdrăvană, Miorița, căreia îi transmite mesajul lui către lume. Cio- banul acceptă ideea morții ca pe o cufundare în marele tot planetar, o trecere în Lumea de Dincolo (ca parte a axei vieții, a Pomului Vieții). Susținătorii lui sunt chiar Soarele și Luna (tatăl și mama cosmică în accepția religiilor vechi, pre-creștine, dar și a românilor, la care au rămas până astăzi, pe toate porțile țărănești și toare cusăturile, iar pe stema veche a Moldovei în chip deosebit). Ciobanul se va întoarce în Universul din care venise. *Miorița* este modelul cosmogoniei populare românești, care

a ghidat veacuri la rând comunitățile de păstori și le-a păstrat sentimentul apartenenței la unul și același mare întreg. Inițial sem- nalată drept colindă de Crăciun, apărută în spațiul de nord, intra-carpatic, al românității, are versiuni în părțile sudice, extra-carpatice și sud-dunărene, ca baladă sau cântec bătrânesc. Este o producție folclorică exclusivă a spațiului străromân. Ea ilustrează, în primul rând, dincolo de universul pastoral și de evenimentul ciclic al transhumanței, conştiinţa unităţii tuturor provinciilor unde trăiau valahi. Cei trei ciobani aparţin, fiecare, uneia din cele trei mari provincii româneşti: Muntenia, Moldova și Transilvania.

Miorița înseamnă, în registrul identitar, chiar atestarea apariției poporului român ca fenomen distinct printre celelalte popoare. Privim cu ochii de azi o lume de ciobani, a drumurilor anuale de la munte la șes și de la șes (pe văile numite „ţări“, ale râurilor) înapoi la munte, o lume care va fi fost prima cale de construire a sufletului românesc. Încă un lucru mai trebuie menționat în legătură cu Miorița: ea este o punere în act, o interiorizare a experienței morale de tipul Archirie și Anadam. Nu sentințe, ci sentimente îi sunt transmise ascultătorului. Liricul și epicul se îmbină, versul permite memorarea uşoară a întregului. Un mod direct de comunicare de la povestitor la ascultător, participarea lui directă este fundamentul construcției *Mioriței* și a rămas chiar unul din fundamentele literaturii române de mai târziu. Lumea provinciilor românești de la data apariției *Mioriței* era una care-și cunoștea și își acceptase apartenența la marele bazin cultural al originilor, ba chiar găsise această cale (literară) de a-l face cunoscut și de a-l transmite neamului mai departe, în viitor.

1.3.2. Proiectul identitar la români

Veacul al XVII-lea a început în zona românească prin mișcarea fulgerătoare a olteanului Mihai Viteazul care, la 1600, a încercat – și aproape a reușit – să unească între aceleași granițe toate provinciile românești ale vechii Dacii. Lumea românească în întregul ei punea astfel în act – versiunea oltenească (a Valahiei Vechi) de coeziune identitară, exprimând unitatea sa profundă, ca entitate lingvistică, de civilizație și de cultură. Ea era însă aparte- nentă la un spațiu cu mult mai cuprinzător: Lumea ca univers uman și ca univers cosmic. Ceea ce literatura atestă din plin. *Cronograful de începutul lumiei de-ntâiu*, dat la iveală în 1620 de Mihail Moxa, călugăr oltean și el, de la mânăstirea Bistrița, prezentând evenimente de la Facerea Lumii (celei noi, de după Potop), adică legate de asirieni, egipteni, fenicieni, traci, semiți, greci, perși, dar și de locul românilor printre toți aceștia, ca și al neamurilor învecinate cu ei și așezate pe același vechi substrat (sârbi, bulgari, turci) duce povestea istoriei până la final de veac cinsprezece, adică la evenimente legate de marii corifei ai neamului: Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare și Iancu de Hunedoara. O soliditate de granit, un bloc unitar de civilizație, deși neunit între aceleși granițe, este ceea ce răzbate dincolo de paginile migălite frumos, cu desene măiestre, de călugărul care se gândea la neamul lui așa cum făceau și călugării de la Athos, pe locul sacru al Trakiei vechi. Iar dovada cea mai clară a faptului că el, Mihail Moxa de la Bistrița, încerca să vadă întregul nației în oglina originilor și s-o ajute să răzbată deasupra nevoilor momentului, este faptul că a copiat și *Pravila de la Govora* (1640–1641), bucată a *Codului lui Justinian* al Bizanțului, unde s-au adunat laolaltă (la sugestia lui Udriște Năsturel) și legile cele de obște după care se făcuse dreptatea veacuri la rând, un exemplar pentru Țara Românească, altul pentru Transilvania, astfel ca toată Ungrovlahia (tot neamul) să urmeze aceleiași legi. El refăcea astfel vechiul Drept Valah, care fusese legea de obște, a pământului, pentru toți ciobanii români de oriunde ar fi fost ei. Mihail Moxa (Moxalie) a suprapus astfel unei entități religioase una laică, legislativă și ne-a trimis prin timp semnul conștiinței sale despre chiar unitatea identitară a neamului. Nu este fără însemnătate să pomenim că la Govora lucra, exact în anii aceia, Meletie Macedoneanul de la muntele Athos, aromân adus de Matei Basarab, la sugestia lui Petru Movilă (moldovean, ajuns mitropolit al Kievului).

Nu putem iarăși ignora faptul că Matei Basarab, înțeleptul domn, era cumnat cu marele învățat Udriște Năsturel (soția lui, Elina, era sora lui Udriște), născut la Fierăști (Herăști în graiul muntean, dar fier e un vechi cuvânt traco-ilir, în Albania există până azi localita- tea Fier), nu departe de Giurgiu. Năsturel a edificat în locul său de baștină un complex în stilul Renașterii italiene (palat și biserică), admirat de călătorul sirian Paul din Alep, care l-a numit „nemaivăzut“. Jumătate romanic (după modelul edificiilor lui Galerius (împă- rat roman originar din Dacia), puțin bizantin și inspirat deopotrivă de

casele țărănești de la noi, a definit astfel nu doar stilul umanismului Țării Românești, ci chiar amprenta sa formativă, care asimila ambele latinități: cea occidentală, prin filtrul Renașterii și cea orientală, bizantină. Deasupra ușilor de la intrare se aflã simbolul solar, cel foarte vechi, sarmat, de la întemeierea neamului, vegheat de acvilele Bizanțului creștin.

Mitropolitul Varlaam al Moldovei a dat la iveală *Carte românească de învățătură la dumenecele de preste an (Cazania)*, 1643, trimisă și în Șcheii Brașovului, folosind cuvântul „românesc" în titlul său, în condițiile în care Romania era moștenirea numelui fostelor stăpâniri bizantine din toată zona balcanică, preluată de otomani. Varlaam personali- zează astfel Romania atribuindu-i valențele zonei românești, exprimând astfel faptul că românii sunt esența întregii Romanii. Este expresia clară a conștiinței identitare asupra originilor românești. Varlaam a contribuit astfel la răspândirea limbii române unitare în întreg spațiul fostei Dacii. Vasile Lupu (venit din Albania, pe numele real Coci, adică Roșu, cel mai răspândit nume al Europei - după harta onomastică din cadrul proietului european de restituire a patrimoniului mobil al umanității), promotor al Renașterii cu influențe bizantine, a prefațat eel însuși Cazania cu textul numit semnificativ Cuvânt împreună cătră toată semenția românească (1643). Este important de observat că, la o jumătate de veac după gestul fulgurant al lui Mihai Viteazul, de înfăptuire a primei unități statale românești, începeau să se vadă efectele ei culturale.

1.3.2.1. Tradiții și filiații de cultură

În paralel cu ansamblul pe care l-am putea numi al formării identității românești, s-a desfășurat acela al păstrării marilor tradiții și filiații de cultură și civilizație care legau lumea românească de originile ei îndepărtate. În același an, 1620, în care Moxa a dat la iveală *Cronograful* său, Ioan Românul, călugăr din Sânpetru, Hunedoara (în aria fostei Sarmisegetuza dacice, fiindcă Sarmisegetuza Regia, cea latină, este – evident – ulterioară), a pus laolaltă textele de literatură care circulaseră pe tot pământul fostei Dacii, venind din India, Asiria, Egipt… Le păstrăm azi sub numele *Codex Neagoensis*, după numele lui Neagoe Basarab (Vodă Negru din legende), fondator al Țării Românești, pe vremea căruia se traduseseră mai întâi în românește și începuseră să circule de la un povestitor la altul (*Codexul* a fost descoperit în Țara Românească).

1.3.2.2. Cultura, istoria și literatura

Al treilea bloc cultural al primei jumătăți a veacului al XVII-lea românesc s-a exprimat prin continuarea demersurilor culturale – în principal cronicărești – ale veacului precedent, astfel cum îl definiseră chiar tipografii și autorii români ai secolului trecut. Grigore Ureche în primul rând, a personalizat analele și cronicile fără autor care circulaseră înaintea lui și a scris, în nume propriu, ca moldovean și mare boier pământean ce se afla, *Letopisețul Țării Moldovei*. Deși ajuns până la prima tipărire, din 1858, a lui Mihail Kogălniceanu, cu interpolările a doi copiști, Simion Dascălul și Misail Călugărul, nu putem să nu remarcăm chiar simbolul scrierii acestei cărți la început de veac: era o sinteză a demersurilor veacului precedent pe pământul românesc și semnul încă firav al conștiinței de sine a unei personalități anume, care semna cu numele său în calitate de scriitor al acestui neam. Cu aceste mari proiecte culturale, care fac hotar și pentru literatura veacului, se termină în spațiul românesc prima jumătate a secolului al XVII-lea și este de așteptat ca, în cea de-a doua parte, spiritele locului să fi beneficiat din plin de sinteza culturală precedentă pentru a produce valori noi și pe de-a-ntregul literare.

2. Primele texte literare

Lumea românească n-a rămas deloc străină marelui impuls renascentist europen. Mai ales că Renașterea italiană însăși țâșnise din adâncurile identitare ale unui orizont pe care învățații refugiați din Bizanț, în veacul al XIV-lea și al XV-lea, o împinseseră către suprafața conștiințelor, metodic și aplicat, inclusiv aducând de la Athos manuscrisele marilor filosofi antici, cu precădere ale lui Aristotel

cel născut la Stagira, în Trakia, nu departe de Athos, profesorul de temelie al lui Alexandru Macedon. Ele, toate acele demersuri, au refertilizat pământul vechii Etrurii (Toscana de azi, ai cărei locuitori povin, la origini, dintr-o migrație din insula Lemnos - triburile tusci, și ea una din insulele sacre ale tracilor), ca și al Veneției și s-au împrăștiat apoi în toată lumea medievală a Europei (cu adevărat o peninsulă a Asiei), pe filoanele active încă ale lumilor vechi, amintitoare, toate, de neamul pelasgic și de cel mai răspândit neam al Europei după Herodot, traco-sarmații. S-a întâmplat odată cu extinderea religiilor protestante. La jumătatea veacului al XVII-lea, în spațiul românesc a apărut primul mare poet, fondatorul poeziei culte românești. Se născuse la Suceava (Dimitrie Borilă era numele lui), fusese elevul mitropolitului Varlaam Moțoc la Trei Ierarhi, la Academia Vasiliană din Iași și a devenit el însuși mitropolit al Moldovei sub numele Dosoftei.

A așezat în română, în versuri meșteșugite, întreaga psaltire (*Psaltirea pre versuri tocmită*). A făcut mai mult decât atât: n-a folosit metrica antică latină ori grecească, ci a căutat un ritm pe potriva firii limbii române, după o cercetare atentă a specificului fondului lingvistic românesc așa cum era folosit în folclor. Ideea a fost absolut revoluționară pentru istoria poeticii românești. Trebuie amintit faptul că, în lumile vechi, pe când nu rămâneau decât episoade scrise întâmplător, cunoștințele se transmiteau pe lângă temple, apoi în biserici, prin memorarea faptelor în versuri. Philip al II-lea al Macedoniei, tatăl lui Alexandru Macedon, a introdus obligativitatea memorării istoriei macedonene în acest fel. Homer, toate epopeile vechi, – epopeea însăși ca gen – au această sursă. Dosoftei a actualizat această metodologie și a făcut-o pe potriva firii românești din epoca lui, a personalizat-o în stil folcloric. Dar *Paltirea* n-a fost singura contribuție majoră a lui Dosoftei ca fondator de literatură și de cultură identitară: a tradus în română o parte din *Istoriile* lui Herodot, fondatorul istoriei ca disciplină. Herodot era născut la Halicarnas, în Caria, un regat de pe coasta Asiei Mici cu deschidere spre Marea Egee. Capitala lui sacră a fost Kaunas (ca și în Lituania, unde tot un Kaunas a fost prima capitală; poate nu întâmplător lituanienii se consideră tracii de nord și ne spun nouă urmașii tracilor de sud). Caria, care apăruse după căderea Troiei, pe la 1185 î.H., fiind colonizată în principal de minoici, dispărea de pe harta lumii chiar atunci, pe când Herodot se forma ca om, în secolul al V-lea î.H. De aceea a fost el atât de interesat să descifreze cauzele marilor evenimente, încrengătura lor ascunsă privirilor omului de rând, care naște ori face să dispară țări întregi. A studiat cu temei bătăliile desfășurate în toată zona, de la Pontul Euxin (Marea Neagră) până pe țărmul Africii de Nord, de la Poarta de Fier a Asiei (aflată între Caucaz și Marea Caspică, locul de trecere al tuturor marilor migrații), până în îndepărtata Britanie. Foarte numeroșii traci (despre care scrie că erau cel mai numeros neam al lumii după indieni) l-au interesat în mod deosebit și urma lor poate fi găsită pretutindeni în textul *Istoriilor*. De altfel, contemporanul lui, Thucidide, pe numele real Oloros, a fost el însuși trac, proprietar de mine de aur în Trakia (iar numele său real chiar evocă acest lucru).

Așa stând lucrurile, nu este deloc întâmplător faptul că Dosoftei a ales tocmai aceste *Istorii* pentru a le da neamului său, și el încercat de numeroase evenimente potrivnice și care-i amenințau ființa. Dar miza lui pentru unitatea creștină l-a făcut să încline balanța spre catolicism. A fost excomunicat de Patriarhul ortodox al Constantinopolului și a murit pe pământ polonez. A plecat acolo cu arhivele Moldovei (starea proprietăților boierești asupra pământurilor, danii către Biserică, stabilite după Dreptul Obicinuelnic, cum se numea în Evul Mediu, în fapt vechiul Dreptul Valah, care atesta că proprietatea pământului Moldovei este a moldovenilor). În prezent aceste documente se află inventariate la Biblioteca Saltâkov-Scedrin din Petersburg sub numele *Opisul Arhivelor Polone* și n-au fost investigate de cercetătorii români. Urmașul lui întru concepție identitară valahă, Miron Costin (și el cu înclinații catolice, ca și mulți din dinastia Movileștilor, căsătoriți cu domnițe de neam polon), a scris și prima istorie integrată a neamului, în polonă, pentru uzul Europei, intitulată *Cronica Moldovei și a Munteniei*, 1677 și apoi, pe românește, *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor* (1686–1691). Ambele lucrări sunt semnul evident al cunoașterii textului lui Herodot și dincolo de ele putem intui preocuparea neliniștită pentru chiar destinul neamului românesc. În veacul al XVII-lea Cantacuzinii, dinastie bizantină la origini (ca și Duca, Paleolog), fugită în Valahia Veche după căderea Bizanțului, a introdus în biserici slujba în limba română în locul slavonei ori al limbii grecești. *Biblia* în limba română (1688), numită a lui Șerban (ajuns domn, fiul stolnicului Cantacuzino, cel școlit la Padova) a fost marele proiect cultural și identitar al Țării Românești, adică al spațiului valah protejat

de Dunăre și Carpați și menit să păstreze viu spiritul ortodox (în sensul pan-tracic al Athosului) și identitar al fostului Bizanț. Astfel și de atunci începând, limba tuturor românilor, adică fundamentul limbii române literare normată mai târziu, s-a decis să fie după modelul Țării Românești. Semnințele aruncate pe pământul roditor al minților omenești de Dosoftei, Miron Costin și Cantacuzino Stolnicul aveau să rodească neîntârziat, iar spre final de veac avea să răsară floarea uriașă a unei culturi fără seamăn. Fresca din Biserica Domnească de la Târgoviște înfățișează o nuntă domnească dintre copiii unui domn moldovean (Duca) și ai unuia muntean (Cantacuzino). Este *Cina cea de taină*. Ceva magic, secret, răzbate din atitudinea mirilor, fiecare continuator al câte unei dinstii bizantine. Legătura lor nu este doar una pământeană, vremelnică, ci una identitară, neștirbită de la începuturile neamului. Acesta și este semnul profund al unirii la români, de până la Marea Unire și dincoace de ea. Faptul că limba română s-a format în jurul dialectului daco-român iarăși nu este o întâmplare. Dacia fusese dintotdeauna marele spațiu de refugiu pentru toți oropsiții neamului, de oriunde ar fi venit ei. În sursele antice chineze Massageții dintre Tian Shan și Bazinul Tarim au un trib sacru, de profeți, numit Dahae, (grecii au spus Dacoi, Dacos), ajuns până în insula Samothrace, Samosul tracic, cu celebra statuie a zeiței Nike, locul de unde Okeanos privește lupta dintre greci și troieni. Pe fosta insulă sacră a tracilor se află până astăzi Sanctuarul Marilor Zei, unde, în incinte rotunde de piatră, se îngropau Eroii, cei meniți să devină chiar zei ai neamului trac, așa cum și în creștinismul de mai târziu sfinții se aleg dintre oameni, pentru faptele lor). Dacia a fost centrul Romaniei post-bizantine. Dau un exemplu doar despre funcționarea acestui reper identitar de fundament. După Marea Unire, atunci când Moldova (Bararabia) a intrat în componența României Mari, puterea sovietică a inventat o nouă Moldovă, RASSM, în Transnistria. Faptul nu era întâmplător nici în plan istoric, existau și acolo vorbitori de română, valahi de la origini și ei, din arealul care unea fostul regat de Mangop cu Volînia, Podolia și, mai departe, cu Munții Beskizi, al căror nume vine de la tribul tracic al bessilor (al doilea inel al românității). Acolo, în Transnistria, un lingvist numit L. A. Madan a încercat edificarea linghii moldovinești“ ca diferită de română, a încercat o mutație identitară pe baza căreaia URSS să recupereze de la România (numită imperialistă) Moldova de Est. *Gramatica* lui Madan, apărută în plin Război Civil, în 1924, a lăsat urme de tip izolaționit până târziu, după al Doilea Război Mondial, când Moldova de Est redevenise sovietică. Dar Madan a fost negat de proprii săi concetățeni din Moldova, care știau că sunt români și că limba pe care-o vorbesc își are fundamentul în fosta Dacie. De altfel, Stalin însuși, care era un minoritar în Țara Sovietelor și ținea la păstrarea identității neamurilor apartenente, l-a trimis pe Madan în Siberia (în 1933), unde a și murit, chiar cu puțin înainte de al Doilea Război Mondial (în 1938).

Ceea ce definește finalul de secol XVII românesc este deplina racordare a vocilor spiritului la mișcarea europeană, Corsi e Ricorsi, așa cum scrisese chiar atunci contemporanul lor născut la Napoli, Gianbattista Vico. Printr-o uriașă respirație de flux și reflux, mișcarea reperelor culturale avea să primenească toate apele stătute ale gâlcevilor înțelepților Lumilor vechi cu Lumea Nouă (renăscută după căderea marilor imperii) și avea să primenească salutar atmosfera în care vor crește valorile veacului următor. Aveau să vină pe pământul țării un georgian și un sârb: Antim Ivireanul și Gheorghe Brancovici, care au definit fiecare raportul dintre tradiția locului și originile ei pe de o parte, vecinătățile ei pe de alta. Antim se născuse, cel mai probabil, printre hemshinii din Alpii Pontici, spre Georgia – la origini o migrație venită din Munții Hemus, vechiul nume al Balcanilor (hemshinii au stat – pentru a rămâne creștini într-o lume otomană – tot timpul alăturați armenilor sau georgienilor, iar un autoportret îl înfățișează pe Antim ca pe un călugăr mai degrabă armean, decât georgian). A fost adus de Cantacuzini în țară, era știutor de română și a înființat, pe lângă tipografiile de la Târgoviște și Govora, încă trei: la București, Snagov și Râmnicu Vâlcea. A fost primul autor de dicționare: grecesc-român și grecesc-arab. A practicat astfel o deschidere a publicului către marele Orient al originilor identitare. Lor le-a adăugat, pentru prima oară, publicarea poveștilor și legendelor biblice, textele apocrife transmise de povestitorii orali. Iar acestor legende le-a pus o bogată ilustrație, cu foiță de aur și culori vii, miniaturi, portrete și chenare florale de invidiat până astăzi. Nu doar arta tiparului, ci și noțiunea de text literar s-au schimbat odată cu ilustrația și definirea cărții ca obiect, identic într-un perimetru atât de larg în spațiu și atât de îndepărtat în timp. Practic, odată cu lucrările tipărite de Antim Ivireanul, a apărut în mintea celor care se pregăteau să scrie literatură, ideea că ea respiră într-un univers distinct și care îl transcende pe cel real, că mintea creatorului poate fi producătoare de lumi noi și posibile. De

asemenea, nu poate fi ignorată conştientizarea rădăcinilor formative şi identitare ale culturii, a unui mare spaţiu de apartenenţă istorică, unde se cuprindeau Orientul Apropiat şi Mijlociu deopotrivă. Întrebarea care plutea în aer era: cine suntem noi, dincolo de faptul că suntem urmaşi ai dacilor şi romanilor? De unde sunt originari cei datorită cărora existăm? Semnul Troiei (aflată în Misia, care avea componente sarmate, cimmeriene şi minoice), locul de plecare către Peninsula Balcanică marilor migraţii neolitice, ca şi locul de plecare spre Peninsula Italică al viitorilor romani, toate rotunjind hotarul umbrit al neamului pelasgic, atunci şi-au făcut pentru prima oară apariţia în cultura română şi literatura istorică avea să se hrănească veacuri la rând cu simbolistica acelor lumi dispărute… Dar Antim Ivireanul, ajuns mitropolit al Ţării Româneşti, a mai făcut ceva: a tipărit *Mărturisirea ortodoxă* a lui Petru Movilă, reafirmând astfel credinţa în unitatea întregii creştinătăţii valahe şi răsăritene, deopotrivă în faţa Islamului, ca şi a catolicismului occidental. Avea să plătească şi el cu viaţa această cutezanţă. Rechemat la Constantinopol, a fost ucis pe drum, înainte de a apuca să treacă Dunărea.

Odată cu Miron Costin literatura română înregistrează şi prima meditaţie cosmogonică şi filosofică, de aşezare a fiinţei umane în parametrii săi planetari: *Viaţa Lumii*, 1688–1691, în polonă, în versuri inspirate de Ovidiu şi Horaţiu, folosind metrica latină, iar *Ecleziastul* drept model literar. Dincolo de scopul pe care şi-l fixa autorul acestui poem, trebuie să observăm că el se înscrie, de departe, dar cu precizie, în zona clasicismului literar al vremii, aşa cum îl definise Boileau. Acest acroşaj european al literaturii române, printr-o voce timpurie, ca aceea a lui Miron Costin, indică prezenţa unei opţiuni de fundament cultural a naţiunii care se forma în minunatul veac al şaptesprezecelea: aceea pentru unitatea Europei, am spune astăzi. Ca şi Dosoftei, Miron Costin a fost sancţionat drastic: chiar domnitorul său, Constantin Cantemir, el însuşi fost oştean în oastea polonă, tatăl lui Dimitrie, viitorul mare savant, a poruncit să fie ucis… La nici 18 ani, înainte de a pleca el însuşi ostatic la otomani pentru 22 de ani, Dimitrie Cantemir avea să asiste la uciderea învăţatului ale cărui scrieri l-au urmărit apoi toată viaţa.

În aceeaşi linie de acţiune trebuie menţionată şi o altă faţă bisericească venită de dincolo de Dunăre în complexul spaţiu românesc: Gheorghe Brancovič. Se născuse la Ineu, lângă Arad, era român bănăţean după mamă şi sârb după tată, creştin ortodox în esenţă şi a acţionat în consecinţă. A fost interpretul (dragomanul) principelui Transilvaniei, Mihai Apafi, pe lângă Poarta Otomană. A venit apoi la Curtea lui Şerban Cantacuzino şi l-a ajutat pe Constantin Cantacuzino Stolnicul la tipărirea *Bibliei* (1688). A văzut importanţa religioasă a acestui gest cultural, pentru că, odată ajuns mitropolit al Ungrovlahiei, a scris *Hronica slovenilor, iliricului, Misii cei de Sus şi cei de Jos Misii*, 1687, o tentativă de conştientizare a unităţii valahe sub flamura ortodoxiei de pe ambele maluri ale Dunării în lupta anti-otomană, totul în virtutea apartenenţei la vechiul spaţiu iliro-tracic şi al Misiilor (de Sus şi de Jos, adică Valahia Albă din lungul malului drept al fluviului), Daciei, Dalmaţiei, Istriei. Argumente atât de intelectuale pentru a determina o acţiune imediată şi de masă nu mai fuseseră folosite de cronicarii, tipografii şi scriitorii români ai vremii, care invocau mai mult latinitatea, decât substratul naţiei de dinaintea ei. E semnificativ deci că, chiar şi în mediile atât de ferm păstrătoare ale tradiţiilor, cum erau cele bisericeşti, veacul aducea nevoia strângerii rândurilor cu argumetele lui Herodot, mai mult decât cu ale religiei. Faptul că Brancovici a străbătut mai multe provincii româneşti şi a acţionat deopotrivă în numele celor aşezaţi la nordul şi la sudul Porţilor de Fier, porţi de control continental, indică dramatismul situaţiei creştinătăţii popoarelor aşezate în jurul acestei porţi continentale care semnalizează, în fond, unitatea de origini umane şi de civilizaţie cu Mediterana de Est. Prin similitudine cu ea, Cantemir a numit trecerea dintre Munţii Caucaz şi Marea Caspică, locul de formare al tuturor popoarelor indo-europene, Poarta de Fier a Asiei. Marele vânt care mişca de colo-colo seminţele cunoaşterii de sine ale neamului, înainte de a le aşeza pe pământ, nu sfârşeşte însă cu Antim Ivireanul şi Gheorghe Brancovič.

3. Mesagerii spiritului

Aşa cum polenul, uşor, dar aducător de fructe, este împrăştiat de vânturi potrivnice la mari distanţe, dar reuşeşte totuşi să găsească floarea unde-şi va depune fructul, finalul de veac şaptesprezece a dus departe două voci ale spiritului românesc al căror timbru a găsit totuşi calea de a ajunge înapoi, până la noi. Cei doi s-au numit Mihail Halici şi Nicolae Milescu Spătarul. Primul se născuse la Caransebeş

și a fost rectorul Liceului Reformat din Orăștie. Vorbea latina ca pe o limbă vie, a scris ode în limba română cu metrică latină. Este un precursor al Școlii Latiniste din Transilvania. Lui îi aparține *Dictionarium valachico-latinum*, cunoscut de cercetători și drept *Anonymus Caransebiensis*, primul dicționar de acest fel din cultura română, scris de autor spre a demonstra asemănarea dintre latină și română. Poate mai interesantă decât scrierile, i-a fost viața. La un moment dat Halici a părăsit școala unde era profesor și a plecat în lume. Este primul călător din spațiul românesc care a optat pentru cunoașterea altor civilizații, mai mult decât pentru sedentarism. Nici nu se știe pe unde a pierit… Nouă ne-a lăsat această timpurie poezie făcută în limba română, pentru prima oară în istoria civilizației românești cu alfabet latin (dacă exceptăm harta lui Dimitrie Cantemir), scrisă neîndoielnic de un om cultivat, un umanist al timpului său, un fel de Dosoftei bănățean, odă care atestă drumurile lui europene: *Cânt sănătate, sărind la voi, Rumanus Apollo,/ La toți, câți svânta-n Împărăție ședeți! /De unde cunoștințe așteptăm și știință: ferice/ De Amstelodam, prin hărți este-n omenie tipar./ Lege dreaptă au dat frumoasa cetate Geneva:/ Eată vine Franciscus, cetăți Leyda, Paris!/ Prindeți mâni surori, cu cest nou oaspe: nainte/ Frați, fârtați, Nimfele iasă curând/ Domni buni, mari doctori, Dascăle și bunule Doamne/ Cu pace să fiți, cu pâne și sare, rugăm*. Ce înțelegem: știa că, la origini, Apollo fusese un zeu trac preluat apoi de grecii antici, fiindcă îl numește Rumanus Apollo (românescul Apollo!); în legătură cu Amsterdamul, marele port al Ligii Hanseatice, aluzia este la marele *Atlas* al lui Abraham Ortelius în care Johannes Honterus publicase harta Transilvaniei făcută de el însuși; se referă la protestantismul de tip calvinist de la Geneva, unde un Theodore Beza fusese sfetnicul lui Jean Calvin; îi invită pe români să se prindă în hora (!) popoarelor din stirpea cărora făcea parte. În fine, pomenește de Ordinul Franciscanilor.

Dar un călător mult mai interesant decât acesta a fost Nicolae Milescu Spătarul, plecat în lume de undeva, de pe lângă Vaslui (Podul Înalt, unde luptase Ștefan cel Mare). După ce a absolvit Academia Patriarhiei de la Constantinopol, aceeași unde studiase Dimitrie Cantemir, după metode și cu profesori formați la Padova, s-a întors la Iași – era pe vremea lui Vasile Lupu – ca spătar, adică șeful armatei și al poliției Moldovei. Avea să rămână astfel pe vremea lui Gheorghe Ștefan și a lui Grigore Ghica, dar nu și mai tîrziu. Vârful nasului și vârful urechilor i-au fost tăiate, după metoda otomană – și islamică în sens larg – pentru faptul de a se fi pus împotriva noului domn, cu armată cu tot. S-a pribegit deci. A devenit unul dintre cei mai importanți militanți pentru ecumenism, pentru alianța tuturor creștinilor în lupta anti-otomană și anti-musulmană. După căderea lui Ghica îl aflăm la Berlin, la Curtea electorului Frederic Wilhelm, unde aveau să-l opereze în chip meșteșugit pentru refacerea nasului. De acolo merge la Stettin (Polonia, atunci ținea de Hamburg), unde se întâlnește cu fostul său domn, Gheorghe Ștefan, care îl trimite cu misiuni diplomatice la Stockholm și Paris spre a organiza o campanie antiotomană. În acest interval a tradus în română *Tratatul despre rațiunea dominantă* al lui Josephus Flavius, cu titlul *Despre singurul, țiitorul gând,* 1664 (limbajul filosofic era inexistent, el l-a creat pentru prima oară), ca și *Vechiul Testament*, 1661–1664, după *Septuaginta* publicată de protestanți la Frankfurt în 1701 (textul fundamental al Reformei protestante; traducerea fusese a lui Luther). Ca un adevărat umanist aflat în linia lui Erasmus, a scris în latină *Enchiridion sive Stella Orientalis Occidentali splendens, id est sensus Ecclesiae Orientalis, scilicet Graece de transsubstantione Corporis Domini, aliisque controversial…*

(Manual sau Steaua Răsăritului strălucind în Apus, adică părerea Bisericii Răsăritene Ortodoxe sau Grecești despre prefacerea Trupului Domnului și despre alte controverse…). Lucrarea a fost publicată în versiune latină de Antoine Arnauld și Pierre Nicole (janseniști, aquitani ca origine, celebri pentru lucrările de gramatică, mai ales primul, parte a școlii logicie de la Port Royal) în volumul lor intitulat *La perpetuité de la foi de I'Eglise catholique touchant I'Eucharistie*, 1669. Opțiunea pentru ecumenism, care-l făcuse celebru în Europa, l-a făcut pe Patriarhul Dositei al Ierusalimului să-l trimită în misiune în Rusia, la țarul Alexei Mihailovici, pentru a încerca să-l convingă de nevoia de a alinia cele două ortodoxii, slavă și grecească, în lupta anti-otomană. Dar acțiunea principală a rușilor nu era îndreptată, în acel moment, contra otomanilor și nici nu se gândeau la contopirea ortodoxiei slave cu cea grecească. Ei aveau de susținut granița spre necunoscutul și marele Extrem Orient. Nicolae Milescu a fost deci trimis de țar într-o misiune secretă, spre a descoperi punctele slabe ale potențialului inamic chinez. S-a întors cu un *Jurnal* al misiunii, bogat ilustrat. Unele dintre aceste ilustrații au ajuns în arhiva

marelui călător rus Anatol Demidov și, la publicarea arhivelor sale de către urmași, la Nisa, nu cu mulți ani în urmă, au ieșit la iveală. Trebuie spus că Demidov și-a documentat călătoria pe vremea *Regulamentelor Organice* în țările române cu scrierile lui Milescu Spătarul. Anatol Demidov era însoțit de pictorul francez Auguste Raffet, care a lăsat desene superbe despre viața din Basarabia, despre Iași, București, Galați ș.a. Nicolae Milescu a adus din China un rubin uriaș, astăzi este al doilea ca mărime din lume, care a fost montat și se află pe coroana imperială a împărătesei Ecaterina a II-a, cea mai scumpă coroană din lume. In continuare avea să scrie în jur de 30 de cărți diferite, neinvestigate de cercetătorii români, dar despre care a scris urmașul lui Demidov, istoricul contemporan Mihail Demidov. Cărțile lui Milescu se află la Arhivele pentru Acte Vechi ale Ministerului Rus de Externe: *Aritmologhion, Povestirea despre Sibile, Cartea aleasă pe scurt despre nouă muze și despre șapte arte liberale, Hrismologhion sau cartea celor patru monarhii* (subiect aflat în aria filosofiei europene a epocii, Dimitrie Cantemir a scris *Monarchiarum Phisica Examinatio*, adică Despre examinarea fizică a monarhiilor), *Povestirea despre zidirea bisericii Sfânta Sofia de la Constantinopol, Genealogia țarilor ruși, Alegerea ca țar a lui Mihail Fiodorovici*. Avea să rămână pe pământul Rusiei până la capăt, fără a împlini însă misiunea precisă pentru care fusese trimis.

*
*   *

Mintea omenească nu funcționează exact după normele necesităților politice și nici măcar după imperativele momentului… Nu funcționa așa nici în veacul al XVII-lea, când, de multe ori, învățații au apucat-o înaintea vremii lor. După ei abia a venit acțiunea de masă, adică trezirea nației la viața spiritului. La finalul secolului, în 1694, Constantin Brâncoveanu a făcut la București, după modelul Renașterii italiene, mai exact al Universității din Padova, unde studiase unchiul său, Constantin Cantacuzino Stolnicul, Academia care avea să școlească speranțele intelectuale ale țării până în 1818… Identitar vorbind, putem spune că, până la sfârșitul veacului al XVII-lea, românii se definiseră în raport cu Estul și Vestul Europei și luaseră turnanta europeană. Viitorul mai avea să decidă doar – în ce privește literatura, obiectul atenției noastre – în ce fel se va finaliza acest lucru.

4. Primăvara Europei Națiunilor în versiune românească

Veacul al XVIII-lea a fost, pentru cultura și literatura română, acela al marilor hotărâri care aveau să proiecteze întreg viitorul nației, de până în clipa de față. Sub aspect cultural, după perioada umaniștilor și a Renașterii, a venit aceea a Iluminismului, când rațiunea umană și individul ca entitate s-au așezat pe console proprii. Înțelegerea faptului că omul, cu rațiunea lui, e singurul capabil să-și hotărască, să-și proiecteze și să-și împlinească destinul a fost un pas uriaș pentru întreaga civilizație. Intelectualii veacului al XVIII-lea au făcut să se ivească din apele Timpului conturul încă încețoșat al națiunilor, noi entități pe scara istoriei, corăbii așezate pe linia de plutire abia în secolul al XIX-lea, prin laicizarea învățământului și apariția școlilor publice. Au dispărut pentru totdeauna arderile pe rug ale necredincioșilor, iar pedepsele pentru liber-cugetători ale Bisericii au fost contracarate de forța marilor mase anonime de oameni, care pricepuseră că ei constituie substanța popoarelor, că ei sunt auto- rii – și ar trebui să fie și beneficiarii – destinelor acestora. Ei sunt principalii purtători iden- titari și ei, mai ales, ar trebui să aibă dreptul la prosperitate. Revoluția Franceză, care a încheiat tumultuosul veac XVIII (1789) a fost doar concluzia acestei înțelegeri fundamen- tale, dovada și începutul unei noi Europe și al unei noi lumi planetare.

Tot ceea ce se întâmplase de-a lungul istoriei a început să fie rejudecat, evaluat în para- metri noi. Merită deci să vedem în ce fel vocile culturii române s-au racordat la vocile euro- pene, au înțeles semnul marilor schimbări și le-au făcut pentru propriul lor popor. Veacul a XVIII-lea a fost ultimul în care românii sud-dunăreni (aromânii în principal) și-au putut face auzită vocea proprie. La Moscopole (în Epirul albanez de azi) a apărut o universitate unde se vorbea aromânește, s-au creat gramatici și manuale tipărite chiar acolo. A venit apoi rândul românilor nord-dunăreni să afirme o limbă română literară unitară și o administrație unitară, instituții asemănătoare în toate marile provincii istorice de la nord de Dunăre, pregătind asftel hotărârile veacului următor, acelea care au dus la apariția statului

național numit România. Urmează să parcurgem calea culturii și literaturii veacului al XVIII-lea privind cum s-au apropiat intelectualii și scriitorii noștri de dezideratele majore ale neamului și au luminat pasajele de dincolo de oglinda clipei, ale lumii europene și ale lumii în sens larg.

4.1. Dincolo de oglindă

Dacă admitem că oglinda apei este suprafața netedă și plină de lumină a prezentului, atunci în apele sale strălucitoare putem privi fie așezați pe mal, în fața ei, la ceea ce e dincolo de ea, să vedem în apele ei umbrite de timp ceea ce a fost departe, în trecut, fie să ne cufundăm în spatele oglinzii și, uitându-ne către uscat, să distingem tulpinile care trec dincolo de oglinda apei, spre viitor. Fiindcă locul unde stă privitorul este la fel de important ca și ceea ce înțelege el din peisajul la care se uită, ceea ce poate interpreta punând alături cu mintea sa imagine lângă imagine, pentru a obține un întreg al axei Timpului în registrul culturii.

Astfel deci, să ne imaginăm că ne aflăm în secolul al XVIII-lea pe pământul românesc, iar acest veac e oglinda noastră cu ape schimbătoare, de care ne apropiem pentru a privi. Ce putem vedea legat de trecut și de viitor? Așezați dincoace de oglindă, vedem trecutul din care vine veacul al XVIII-lea, putem ghici liniile frânte (refractate, după cum ne învață fizica) ale demersului celor vechi, care se adună în geometrii variabile, dar compun, fără îndoială, o bună parte a desenului culturii române ieșită la lumina noului veac, cel iluminist. Personalitățile care și-au continuat viața și au scris deopotrivă la finele veacului al XVII-lea, ca și la începutul celui de-al XVIII-lea, au transmis cu propria lor ființă un mesaj complex. În primul rând trebuie amintit cronicarul Ion Neculce, doar cu un an mai mare decât Dimitrie Cantemir (soția lui Neculce era soră cu mama lui Cantemir), care avea firea mai îngăduitoare și spiritul mai dornic de povești decât savantul său prieten. Prin urmare și-a încununat cronica așezând la început poveștile despre marii oameni din trecut. *O samă de cuvinte*, așa le-a spus acestor povești pline de duh și de învățăminte. Prin ele este considerat părintele prozei românești. Doi mari scriitori, Ion Creangă și Mihail Sadoveanu, s-au considerat elevii lui într-ale povestitului – îndeletnicire altminteri mai mult decât tradițională la români – și cu toții au dus mai departe un stil cultural: cartea ca învățătură de comportament în împrejurări diferite. Nu Ion Neculce inventase acest stil. El doar a pus împreună, în fața oglinzii mișcătoare a veacului, pentru toți românii, un mod de a povesti venit din profunzimile timpului și ale Orientului. Astfel, *Floarea Darurilor* sau *Albinușa,* de origine arameică, *Bertoldo,* de origine indiană, brahmană (dar intrată la noi prin filtrul Renașterii italiene – tradusă în 1775 în Moldova și în 1779 la Sibiu) erau cărți care perpetuau un model de comportament și ilustrau parametrii de educare ai omului, fiind, deopotrivă, modelul literaturii paremiologice (sintetizată în proverbe) și al fabulei inventată de Esop. Pentru Ion Neculce însă, toate aceste învățăminte se aplicau direct la întâmplările traversate de neamul lui, fiindcă, pare să ne spună cronica sa, oamenii locului fac istoria locului. A folosit vorbirea populară, pe înțelesul tuturor. Iar acest fapt avea să fie ținut minte de urmași până târziu, la structurarea limbii române unitare și literare, când Titu Maiorescu avea să părăsească Academia Română în chip de protest față de ignorarea acestui fundament al coeziunii nației. Procedând astfel cu limba română, Ion Neculce își schimbase locul de privitor și se uita, neîndoielnic, de dincolo de oglinda veacului său, gândind la chipurile viitorului și la căile identității românești, printre care limba română îi părea cea mai importantă. Acțiunea sa n-a fost singulară. Contemporanul său, născut la Rădăuți, Iacov Putneanul, ajuns mitropolit al Moldovei, a militat pentru învățământul în limba română și pentru reducerea impozitelor luate țăranilor. Nereușind să pună în act acest proiect, a renunțat la funcția de mitropolit și s-a făcut tipograf. A tipărit numeroase lucrări religioase, dar și un Bucvar (adică abecedar!), 1755, reeditat mai complet la Viena, 1771. A scris *Alfavita sufletească spre folosul de obște*, o carte de învățătură și ea, 1756 și un *Sinopsis, adică Adunare de multe învățături*, 1757, mergând exact pe calea lui Neculce, dar și a modelului cultural și literar anonim, venit din trecut, pe filiera orientală. Iar Ienăchiță Văcărescu, de fel din Târgoviște, dar fiu al unei nepoate a lui Ion Neculce, avea să continue pilda predecesorilor săi scriind *Observații sau băgări de seamă asupra regulelor și orânduielilor gramaticii românești,* 1787 și o istorie după modelul lui Herodot, numită *Istorie a preaputernicilor și marilor împărați otomani*, 1788–1793, fiind astfel urmaș direct al lui Cantemir, care scrisese în latină, între 1714–1715, *Istoria Creșterii și Descreșterii Curții Otomane* (Gianbattista Vico

ar fi spus Corsi e Ricorsi). Față de înaintașii săi, sinteza lui Ienăchiță Văcărescu este însă cu mult mai compexă: el se înscrie în linia dezvoltării poeziei românești, urmând lui Dosoftei, nu doar pentru cunoscuta poezie *Limba română*, ci și pentru că a fost primul în istoria literaturii noastre care a făcut acordul între mișcarea literelor românești și curentele stilistice europene. Este considerat poet anacreontic. Or, poetul antic grec Anacreon scria o lirică înflorită şi săltăreaţă (metrica iambică şi numeroase epitete ori comparații care însoțeau fiecare substantiv), fiind considerat cel mai baroc poet al antichității greco-latine. Era finalul unei epoci a literaturilor vechi, cu sorgintea în lumile de dinaintea marilor migrații, lumi așezate cultural pe o linie care vine mai degrabă din Orient, locul de unde sosiseră la origini triburile, decât din Occident, locul lor de destinație. Surprinzător însă, deși Ienăchiță Văcărescu a procedat aşa în virtutea faptului că lumea creştină românească optase pentru versiunea grecească a ortodoxiei, iar şcoala începuse la noi prin a se face în greceşte, după modelul vechilor academii antice, totuși acțiunea lui a coincis cu barocul european propriu-zis.

Modelul european iluminist avea să cuprindă societatea românească, dar cu un cert accent identitar, venit din conștiința apartenenței la o civilizație veche și unitară. Născut în veacul precedent, ca și Neculce, Dimitrie Cantemir beneficiase de o educație foarte solidă, aflată în acord cu proiecția Occidentului și Orientului deopotrivă, deoarece își începuse viața de învățăcel ca elev al cretanului Ieremia Cacavelas (educat la Oxford) și continuase la Academia Ecumenică a Patriarhiei din Constantinopol, unde studiase cu profesori școliți mai ales la Veneția: științele naturale, fizica, geografia (cu Meletie de Arta), considerându-se un continuator, în spațiul fostei Dacii, al lui Francis Bacon și al olandezului Van Helmont, autor al unei *Fizici.* A scris el însuși în latină, ca și ceilalți umaniști europeni, o *Fizică* (dedicată lui Van Helmont) și o *Metafizică* de tip aristotelician (dedicată lui Cacavelas), primele modele de gândire ale unui român în legătură cu aceste domenii. A făcut acest lucru chiar la încrucișarea veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea, proiectând în apele timpului nu doar „imaginea de nezugrăvit a științei sacre" (în spiritul lui Aristotel), ci chiar marea poartă deschisă către iluminiștii viitori ai neamului său (pentru care scrierile lui au și fost un fundament de așezare pe axa Timpului a identității românești). Toți corifeii Școlii Ardelene, marele curent iluminist al românilor, au plecat de la scrierile lui Cantemir atunci când și-au dezvoltat gândirea despre lume și despre viața societății românești. Ceea ce nu e puțin lucru. De altfel, considerat principalul responsabil pentru acest substrat identitar al iluminismului, episcopul greco-catolic Ioan Inochentie Micu-Klein a fost exilat de Papă la Roma până la sfârșitul vieții. El se făcuse vinovat că mutase episcopia greco-catolică de la Făgăraş la Blaj, lângă Alba Iulia, fostul Apulon dacic, în centrul Transilvaniei, spre a cuprinde întreg fenomenul românesc al provinciei intracar- patice, pusese în biblioteca episcopală *Hronicul a vechimei româno-molddo-vlahilor* scris de Cantemir, exemplar cumpărat și adus de el de la Viena și trimisese la studii o pleiadă de români transilvăneni, deveniți apoi cu toții corifei ai Școlii Ardelene, de tip iluminist. Cel puțin încă două mari procese pregătitoare au dus însă la evoluția cunoscută a iluminismului românesc: unul s-a exprimat prin continuarea cărturărismului veacurilor precedente, acelea care, identitar vorbind, avuseseră doi poli principali: referința la istoria nației ca un continuum spațiu-timp și fundamentarea ei lingvistică – limba română ca parte a noii latinități, adică parte a Europei. Petru Aaron, călugărit sub numele Pavel, episcop greco-catolic, originar din familia domnitoare a Mușatinilor din Moldova (care erau, prin doamna Mușata, Basarabi la origini), școlit de copil cu dascăli francezi, o raritate absolută în epocă, absolvent apoi al Colegiului De Propaganda Fide de la Roma, a considerat o datorie de conștiință să organizeze școlile românești de la Blaj (şcoala de obşte, şcoala secundară, seminarul de preoți), acesta devenind astfel un nou Apulon (numele dacic al lui Apollo, zeul artelor și luminii, evocare a hittitului Aplu), important centru cultural al Transilvaniei. A înființat tipografii unde a tipărit în română și latină cărți de cult: *Floarea adevărului*, 1750, apărută și în latină, la Viena, cu titlul *Flosculus veritatis*; *Bucoavnă*, 1759 (un abecedar); *Adevărata mângâiere în vremi de lipsă* (1761). A folosit izvoare grecești, latine și române. Este considerat astăzi unul dintre fondatorii latinismului ardelean, ceea ce i-a adus replici din partea ortodoxiei, dar, în același timp, unul dintre aceia care a conștientizat neamului românesc unitatea latinității, apartenența românilor la acest mare bazin. El punea astfel în umbră, pentru cel puțin două veacuri, una din cele două rădăcini profunde ale unității romanității de la nord și de la sud de Dunăre: originile tracice.

Fiindcă, fără traci, romanii n-ar fi avut cui transmite, pe toată această suprafață de pământ, limba

latină, adică n-ar fi avut ceea ce întermeni structuraliști se cheamă substanța conținutului. Amfilohie Hotiniul, născut în Basarabia, episcop de Hotin, a scris o aritmetică, *Elementi aritmetice arătate firești*, 1784, o geografie, *De obște gheografie,* a prelucrat un tratat italian de științele naturii, *Gramatica fizicii*, 1790, unde abordează chestiunea absenței din limba română a terminologiei științifice. Urmaș și el al lui Dimitrie Cantemir, a fost unul dintre primii interesați de acordul cultural al spațiului românesc cu restul Europei. În același sens, dar cu motivații care țin de condiția dialectului aromânesc în Balcani, Theodor Cavalioti din Moscopole a scris un *Tratat de logică, fizică și metafizică*, ms., 1755 (la o jumătate de veac după *Logica* lui Dimitrie Cantemir); o *Introducere în gramatica aromânească*, 1760, Moscopole și 1770, Veneția; *Prima învățătură (Protopiria)*, 1770, Veneția (o carte de citire); *Vocabularul*, prima mărturie scrisă a dialectului aromân, Leipzig, 1774, iar elevul său, Daniil Moscopoleanul, i-a continuat lucrarea scriind *Învățături introducătoare,* unde erau prezentate elemente de matematică, fizică, dar și un lexicon (*Tetragloson*) în patru limbi: aromână, greacă, albaneză și bulgară, Veneția, 1770. Nu putem să nu remarcăm, ca pe un fapt cu totul semnificativ, orientarea către Veneția a intelectualilor aromâni ai epocii, în virtutea unității originare a neamurilor. De altfel, în aromână a tipărit, la Veneția, încă Aldo Manutius (Manuzio), prietenul lui Pico della Mirandola, în zorii veacului al XVI-lea, pe când Renașterea grecească a refugiaților din Bizanț pregătea marea Renaștere a Florenței de pe pământul Toscanei (fosta Etruria). Nu altfel a procedat brașoveanul Dimitrie Eustatievici (al cărui nume a fost slavizat la Academia Patriarhiei din Kiev – movileană – unde a studiat), director al școlilor ortodoxe din Transilvania (1786–1796), care și-a început cariera la biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului, acolo unde tipărise cărți Coresi, adus de la Târgoviște de Honterus și unde se închinase Mihai Viteazul la 1600, venit pentru a face unirea provinciilor. Contribuția cea mai importantă la consolidarea standardelor identitare de către Eustatievici a fost *Gramatica românească* (1755–1757). Ea avea ca model *Elementa Gramaticae Latinae* (1556) a lui Gregorius Molnar, modelul slavon al lui Meletie Smotrițki, cel grecesc al lui Constantin Laskaris (Laskarizii fuseseră o dinastie de împărați bizantini) și cel italian al lui Antonio Catiforo (autor și al unei biografii a lui Petru I tipărită la Veneția), aceia care promovaseră învățământul pan-ortodox în Marea Egee, Balcani, Mediterana de Est, sudul Dunării și fosta Dacie, marea linie de apărare a Mediteranei însăși, străjuită de departe de Porțile de Fier ale Europei. Eustatievici a fost sursa lui F. J. Sulzer pentru redactarea *Gramaticii* sale. Alte lucrări au completat imaginea lui de învățat care-și folosește rațiunea pentru a ajuta nația să progreseze: *Ducere de mână sau povățuire cătră aritmetică sau socoteală*, 1789; *Scurt izvod pentru lucruri de obște în scrisori de multe chipuri,* 1792. Dezvoltarea spiritului științific și fundamentarea științifică a limbii române (gramatici, dicționare bi- sau multi-lingve, manuale legate de domeniile științelor) preced și însoțesc demersul iluminiștilor, care înglobează identitar aceste trasee, dar nu se rezumă, nici pe departe, la ele.

4.2. Școala și limba română – unități de măsură ale culturii române

Cea de-a doua parte a veacului al XVIII-lea acoperă doar activitatea primului val al corifeilor Școlii Ardelene, aceia care aveau să dea seamă despre identitatea și conștiința națională a românilor din Transilvania, locul de unde migraseră cândva către Europa celții și, ca urmare, să pună o acoladă asupra conștiinței naționale a românilor în sens larg. Majoritatea greco-catolici, educați la Colegiul De Propaganda Fide din Roma, iluminiștii au privit deopotrivă către Viena, capitala imperiului sub jurisdicția căruia se afla pământul transilvan. Prima și cea mai importantă grijă a lor, în raport cu aceste forțe, a fost întemeierea de școli românești. Aceasta a fost principala cale de susținere pentru cultivarea sentimentului identitar al românilor, proiecție absolut realistă asupra viitorului nației a unor oameni dincolo de marea oglindă a veacului al XVIII-lea. Astfel, deși călugăr greco-catolic și episcop, Grigore Maior a organizat învățământul de masă în satele românești, susținând laicizarea lui. A instituit ajutorul de hrană, în principal pâine, pentru copiii săraci, ajutor rămas în vigoare, prin fundația care i-a purtat numele, până în 1948, la schimbarea de regim politic (și sprijinită înclusiv de Slavici, în perioada când

s-a ocupat de urmașa acestei fundații, numită Casa Școalelor). Gheorghe Șincai a sprijinit această acțiune și a mai înființat 376 de școli sătești. Clujul și Blajul aveau învățământ normal (școli de învățători) și seminare teologice în limba română. Cei doi aveau să plă- tească fiecare în felul lui acțiunea de trezire identitară a neamului. Grigore Maior, aflat în legătură cu moții din Apuseni și amestecat în răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan din 1784 (cu doar cinci ani înainte de a izbucni Revoluția Franceză), a fost silit să părăsească episcopia și s-a prăpădit după un an. Iar profesorul de la Blaj, Gheorghe Șincai, a părăsit țara pentru Viena, unde a continuat să ajute la tipărirea cărților care aveau să lumineze neamul: *ABC sau Alphavit pentru folosul și procopseala școalelor celor normălești a neamului românesc,* 1773; *Îndreptare către aritmetică,* întâia parte, *alcătuită și întocmită pentru folosul și procopsala tuturor școalelor normălești a neamului românesc*, 1775; *Povățuire către economia de câmp, pentru folosul școalelor românești celor din Țara Ungurească și din părțile ei împreunate*, 1775 (se referea la minoritatea românească din Ungaria, și ea populație de substrat a acelor locuri, unde Pecs vine de la baci; de altfel, mult mai târziu, sentimentul de recunoaștere a românilor s-a manifestat prin substanțiala danie financiară a aromânului Emanoil Gojdu către românii din Transilvania și cei din Ungaria). Șincai, împreună cu Samuil Micu și Petru Maior, a lucrat la impresionantul dicționar în patru limbi, *Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum,* cunoscut sub numele de *Lexiconul de la Buda*, după tipografia unde a apărut, abia în primul sfert al veacului următor (în perioada când Basarabia devenea pământ rusesc). De altfel, acest prim val de savanți ai Școlii Ardelene a și făcut marea traversare a spiritului românesc de la încrucișarea celor două veacuri, al XVIII-lea și al XIX-lea, pregătind actul fundamental al instituționalăzării școlii și culturii românești în Transilvania, dar și dincoace de munți. Gheorghe Șincai, promotor al originii latine a limbii române, al scrierii ei cu alfabet latin, ca și al folosirii etimologismului, a mai lăsat *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (Elementele limbii daco-romane ori valahe), 1780, precum și o istorie științific scrisă, în descendența lui Cantemir, despre români văzuți cronologic și în conexiune cu neamurile învecinate. Conștiința existenței unei națiuni române în Transilvania, nevoia obținerii de drepturi naționale și cetățenești în contextul existenței sale în marele Imperiu Habsburgic, l-au făcut pe Samuil Micu să scrie celebra cerere către împărat: *Supplex Libellus Valachorum Transilvaniae* (Cerere referitoare la libertățile valahilor din Transilvania). Era un semn al acelui veac european spre sfârșitul căruia se anunțau schimbări drastice de regim: înlăturarea imperiilor în favoarea republicilor. Revoluția Franceză, apoi valul revoluționar de la începutul veacului următor (1830), după Congresul de la Viena, care fusese în 1815, după căderea lui Napoleon și pentru revenirea la drepturile feudale de dinainta Revoluției Franceze au fost doar începutul unor schimbări de substanță. Revoluțiile de la 1830 și 1848 aveau să arunce în aer Europa feudalismului, a cărei existență era bazată pe inegalitatea în drepturi între stăpâni și servitori și să pună în acțiune deschisă și transnațională francmasoneria laică, devenită extrem de activă la începutul veacului al XIX-lea… Nu putem încheia această scurtă trecere în revistă a veacului în care românii se descoperă, se definesc și își desemnează prioritățile ca națiune europeană, fără a spune că tot atunci, la final de veac, a avut loc și conștientizarea faptului că literatura, ca parte a vieții spirituale a nației, era și parte a unui univers mai larg decât românitatea. Vasile Aaron a fost acela care a desfășurat primul proiect de anvergură al sincronizării literelor românești de la nord și de la sud de Dunăre cu literaturile Europei. A fost și un sincronizator al culturii române cu valorile europene, fiindcă a continuat să traducă și să prelucreze marile modele ale antichității latine (*Metamorfozele* lui Ovidiu, *Bucolicele* și *Eneida* lui Virgiliu), a făcut compilații și a imitat toate marile teme ale literaturilor europene ale veacului: Goethe (curentul Sturm und Drang, care anunța romantismul!), Milton (*Paradisul pierdut*), Tasso (*Ierusalimul liberat*), Klopstock (*Der Messias*). De altfel vorbea latina, germana, maghiara, italiana și, evident, româna. Tot Vasile Aaron a fost acela care l-a cunoscut pe

Veniamin Costache de la Iași, au corespondat și au încercat să pună de acord cultura română a celor două mari provincii: Transilvania și Moldova. L-a cunoscut grație prietenului său, Ion Budai Deleanu, autorul primei epopei eroi-comice a culturii române, *Țiganiada* (ca mental Budai-Deleanu era un adevărat urmaș al tipului de umor sud-dunărean, sapaei, de pe locurile unde fusese cândva marele Regat al Odrisiei). Personajul altei scrieri de-a lui Budai-Deleanu, Becicherek Iştok de Uram Haza, era chiar sud-dunărean. Acestea toate le vedem dacă ne considerăm pe noi înșine așezați când în fața, când în spatele marii oglinzi a veacului al XVIII-lea. Și poate că, dincolo de marele desen închipuit în rândurile de mai sus, să fie și altele, picturi de fundal, sugestii trasate cu pensule fine, abia bănuite, dar care se vor face mai clare și vor căpăta culori cu mult mai vii în veacul următor, numit al clasicilor literaturii române. Fiindcă polenul florilor spiritului românesc, odată ridicat de vânturile istoriei, va să se așeze acolo unde se vor zămisli pomii destinați fructelor viitoare.

5. Trunchiul și ramurile

Secolul al XIX-lea este vara plenară a literaturii române. În marea grădină a civilizației românești, semințele aruncate începând din veacul al XIV-lea dădeau roade. Odată cu iluminiștii, polenul spiritului se împrăștie pe deasupra întregii romanități. Copacul apărut în mijlocul acestei grădini imaginare s-a numit înțelegerea fundamentului identitar ca mijloc de edificare a națiunii. Constructorii de țară, de instituții, de civilizație, de științe, de arte și de literatură au sprijinit creșterea aceluiași arbore în mijlocul grădinii lor: cu rădăcini înfipte în trecutul cel mai adânc, cu trunchiul format din alăturarea tuturor entităților care se configuraseră în timp și în spațiu, iar cu ramurile întinse spre cerul întregului continent. În veacul al XIX-lea, oricât de depărtate, de pline de muguri, de flori și de fructe, nenumăratele ramuri au primit apa vie din același pământ. Astfel, fiecare după puterea sa, a dat strălucire întregului. Două au fost însă momentele de izbucnire a sevelor care hrăneau coroana spațiului românesc: unul indică maturizarea liniilor de forță care veneau din trecut, altul formarea unor ramuri noi, grație deschiderii spre modernitate a întregii Europe, la care România a fost parte. Urmașii Școlii Ardelene au fondat Academia Română. Temeiul acestui foarte însemnat act cultural a fost unul de două ori identitar: în secolul al XVIII-lea o parte a românilor de rit ortodox din Transilvania au devenit, la sugestia Vaticanului și a împăratului de la Viena, greco-catolici, o religie inventată pentru ținerea sub capac, în întinsul Imperiu Austro-Ungar, a forțelor venite chiar din substratul identitar al popoarelor imperiului și care continuau să clocotească. Acordul de trecere a românilor la această nouă religie (care a fost echivalentul premodern al vechilor Cruciade Teutone inițiate de Vatican, de creștinare catolică forțată a ortodocșilor răsăriteni – cehi, poloni, lituanieni) a fost obținut în schimbul recunoașterii identitare (dreptul la educație în limba proprie, folosirea limbii române în Biserică, proprietatea asupra pământului, ascensiunea social-politică a românilor în condiții de egalitate cu celelalte neamuri din Transilvania – care fuseseră, toate, formulate în *Supplex Libellus Valachorum*). Deși românii au respectat acordul, cealaltă parte nu l-a respectat. Minciuna ca apanaj al Bisericii Catolice a fost concluzia românilor transilvăneni. Astfel, greco-catolicii s-au hotărât să compenseze marile pierderi identitare și să întemeieze o cale nouă spre unitate, atât pentru Transilvania și perimetrul Ucrainei de azi (al vechilor valahi deveniți și ei greco-catolici), cât și pentru celelalte provincii românești, fondând la București Societatea Academică Română (1867), devenită în 1879 Academia Română, shimbând deci tentativa de dezbinare (începând cu religia) într-o nouă cale spre unitate a întregului neam, așa cum fusese dintru începuturi. Orice om, din orice provincie putea deveni membru al Academiei dacă înfăptuirile lui ajutaseră la propășirea întregului neam. Acest fapt trebuie nu doar recunoscut, ci trebuie venerat pentru sacrificiul de sine al acelora care și-au pus mai presus decât religia proprie, credința în destinul neamului. Niciodată, de la aparția greco-catolicismului printre români, aceștia n-au întreprins nici un gest care să fi lovit statul român. Al doilea impuls de creștere a spiritualității românești a fost inițiat de un urmaș al Școlii Ardelene: Titu Maiorescu, care venea din stirpea lui Petru Maior. Spirit lucid, francmason laic, format în Germania și Franța, a înțeles nevoia tinerei națiuni de a-și înfige rădăcinile în solul viitorului. Curentul junimist pe care l-a inițiat a adus națiunii limba română literară

și unitară, scrierea fonetică, folosirea alfabetului latin, școala publică și laică, independența țării față de otomani, adică i-a adus întreaga armătură de protecție necesară formării și dezvoltării creativității proprii. Toate căile literaturii (și nu doar ale literaturii, ci și ale științelor și artelor) deveneau astfel libere pentru punerea în act a sensului propriu și necesar înfloririi identitare românești printre națiunile Europei.

5.1. Secolul al XIX-lea și exprimarea valorilor culturii

În secolul al XIX-lea procesul identitar atinge parametri planetari. A și fost numit Secolul Națiunilor. Privind în urmă, putem spune chiar că a fost chiar Primăvara Națiunilor. Deși aflată încă sub jugul Imperiului Otoman (al Islamului, zicem azi), Europa de Sud-Est, printre care și românii, reacționează intens – dincolo de orice fel de tentative de manipulare, inclusiv identitară – la semnalele schimbărilor continentale. Sunt reinstaurate domniile pământene, privilegiu pierdut de țările române din primul sfert al veacului al XVIII-lea. Revoluția lui Tudor Vladimirescu, de la 1821 (alături de Ipsilanti, familie origiară din Pont, identitari valahi, s-au pus în mișcare cu sprijin rusesc, fondînd Eteria la Odesa). Mișcarea lui Tudor a început în același timp cu Eteria grecească, dar a avut un sens identitar limpede: încerca obținerea independenței cu forțe românești, fără sprijin ruso-grecesc. După uciderea lui Tudor Vladimirescu a urmat perioada *Regulamentelor Organice*, prima constituție a țărilor române, făcută după model rusesc (în acest context a venit în Țările Române Anatol Demidov, celebrul călător rus, care se documentase asupra românilor folosind scrierile lui Milescu Spătarul). Transilvania a rămas sub ocupație habsburgică din 1848 pînă în 1851.

5.2. Opțiuni românești la provocările veacului

Starea de lucruri conflictuală din Mediterana de Est și din Balcani, din cauza luptei pentru eliberarea creștinătății de Islam, cerea reacții pe măsură, capabile să apere nația română însăși de dispariție prin nerecunoașterea identității sale ca neam. Răspunsul a fost Unirea Principatelor Române din 1859 și întemeierea României Mici, sâmburele identitar al neamului, din păcate recunoscută de Puterile Garante doar pentru perioada conducerii lor de către Al. I. Cuza. Constituția, parlamentarismul, laicizarea școlilor, apariția partidelor politice, a scrierii cu alfabet latin (1860) atestă existența unei intelectualități românești gata să preia sarcina conducerii noului stat. Aducerea unei dinastii străine (1866) a rezolvat greaua problemă a permanentizării lui în Europa și a permis dezvoltarea structurilor instituționale (de învățământ și cultură, legislative, economice, militare și social-politice) capabile să-l susțină în viitor.

Societatea românească a veacului al XIX-lea a înfăptuit cel mai profund și mai hotărât viraj din întregul parcurs al istoriei sale. Distincția între oamenii de știință și creatorii din domeniul artelor, prefigurată încă din veacul precedent, se diversifică și capătă demarcații noi.

Pe parcursul unui veac, Școala de Poduri și Șosele, Mine și Arhitectură (1864), devine Școala Politehnică. În primul sfert al veacului XX ea are secțiile: Construcții, Electromecanică, Mine și Metalurgie, Chimie Industrială. La 1860 ia ființă Grădina Botanică din București, la 1870 apare Școala de Agricultură și Silvicultură de la Herăstrău, Școala Națională de Medicină și Farmacie se înființează din 1857, Societatea Română de Geografie din 1875, iar cea de Medicină Veterinară din 1883. Școliți în Franța, Germania, Austria sau Rusia (era veacul lui Timiriazev, Mendeleev, Lobacevski), apar primii specialiști de marcă în domeniul matematicii, fizicii, chimiei, geologiei, agriculturii, tehnicii și medicinei. Trebuie să remarcăm ca pe un lucru unic pentru spațiul european, paleta foarte largă de școlire a specialiștilor români la ora astrală a fundamentării națiunii înseși. În domeniul artelor și literaturii apare Societatea Literară (1827) înființată de Ion Heliade Rădulescu, facultăți la Universitatea din Iași (înființată în 1860) și cea din București (înființată în 1864), Conservatorul de Muzică și Declamație din București (1864) și Filarmonica Română (1866), Societatea Academică (1866), devenită Academia Română (1867), Ateneul Român (1888), Societatea Arhitecților din România (1891) cu Institutul Societății (1892), numit apoi Școala Superioară de Arhitectură (funcționează separat din 1897). În nici o altă țară europeană spiritele nației n-au cunoscut, înțeles și promovat

domenii ale cunoașterii (științifice ori artistice) pe baza unui evantai atât de larg. Capacitatea de a înțelege deopotrivă modul de gândire și valorile științifice ale unor lumi atât de diferite, așezate între Moscova și Londra, Hamburg și Atena, pentru a le putea aplica la necesitățile spiritului românesc, a fost de la începuturi un principiu formativ chiar al identității noastre ca neam.

Literatura română a produs în veacul al XIX-lea cele mai mari valori la care ne putem raporta până astăzi, la începutul mileniului al III-lea. De aceea scriitorii acestei perioade sunt numiți clasici ai literaturii române, deși, din punctul de vedere al stilului folosit, ei pot fi romantici sau realiști. Poate ar trebui menționat, înainte de a ne lăsa învăluiți de polenul florilor acestei veri plenare a culturii române, că ne aflăm într-o grădină cu mai multe cărări, care se împletesc, se separă una de alta și se reunesc iar, pentru a desena arabescul complicat al valorilor literare românești. Iar între aceste alei virtuale cresc florile culturii, care-și trag seva întinzându-și rădăcinile departe și ținând între firele lor nevăzute chiar pământul întreg al acestei țări, cu substratul ei identitar. Aleile acestui parc uriaș ne indică felul în care scriitorii au înțeles să se apropie de viața naturii și a semenilor, pentru a ne lăsa nouă mesajul cel mai de preț: cărțile lor. Aleea cea mai mare și mai plină de flori se numește Romantismul. Mihai Eminescu a fost un romantic, e considerat cel mai mare scriitor pe care-l avem, n-a putut fi folosit ori manipulat de nimeni – adică, identitar vorbind, ceea ce a scris exprimă exact concluzia lui proprie asupra standardelor identitare ale nației.

Acest mod de a privi lumea face parte nu doar din identitatea literaturii, ci exprimă chiar o parte însemnată a standardelor identitare ale națiunii române. Și reversul este valabil, iar pedeapsa aplicată de mulțime cuiva pentru trădarea liniilor de forță identitare unanim acceptate ale neamului, atrage după sine pedepse asupra cărora nu se mi revine și se permanentizează onomastic: Surdu, Șchiopu, Mutu....

O altă alee largă a grădinilor culturii veacului al XIX-lea se numește Realismul. Acest curent apare cam de la jumătatea veacului, după Revoluțiile de la 1848, ca urmare a nevoii oamenilor de a evalua clar ce se întâmplase până la Mica Unire, ce opțiuni de viață le oferă viitorul, în lungul cărui drum trebuie să clădească o coeziune a nației. În spațiul literaturii române vocile cele mai pertinente ale secolului au fost Nicolae Filimon, Ioan Slavici, I. L. Caragiale, Anton Bacalbașa, Constantin Mille. Între aceste două căi mari ale literelor secolului al XIX-lea se țes o mulțime de cărări mai mici, absolut fiecare scriitor combină după firea și voia sa modalitățile de a face literatură. Inventatorii unor modele noi apar tot spre sfârșitul acestui veac. Specializarea scriitorilor a devenit atât de mare, sincronizarea cu lumea europeană atât de vie, încât inovația merge spre contextualizarea artelor. Scriitorii sunt cei care, privind tablourile pictorilor impresioniști, se gândesc să scrie așa cum se picta, în tușe suprapuse (impresionist, cum picta Nicolae Grigorescu) astfel încât personajele se compun nu de la început și definitiv, ci se dezvăluie pe măsura lecturii, continuu și adesea contradictoriu. Abia veacul XX va duce la strălucire impresionismul românesc. Tot așa parnasianismul, simbolismul și diverse alte modernisme, inclusiv avangarda.

5.3. Trecutul și viitorul la frontiera prezentului

Ceea ce trebuie să observăm, înainte de a încheia acest scurt excurs asupra determinărilor culturii secolului al XIX-lea, este chiar povârnișul abrupt, panta amețitoare pe care veacul așează grădina noastră literară. El începe cu iluminismul, dar spiritele nației folosesc toate colțurile inteligenței omenești pentru a urca pieptiș spre luminișul de sus, unde creația românească se va alătura celei universale. Baza de susținere, piatra dură a muntelui care permite acest urcuș, o formează în continuare etnografia și folclorul. Când n-au fost în mod expres culegători de folclor (ca Petre Ispirescu, Athanasie Marian Marienescu, Simion Florea Marian, Teodor Burada, Ion Pop Reteganul, Iuliu Alexandru Zanne, Andrei Bârseanu, Elena Didia Odorica) sau teoreticieni ai relației strânse dintre folclor și literatura română cultă (Alexandru Lambrior, Dan Dimitrie, Enea Hodoş), scriitorii l-au folosit ca pe o substanță a mesajului lor literar (Anton Pann, român venit de la Sliven, din sudul Dunării, Pantaleon pe numele real, Vasile Alecsandri). Subtextual, deși neexprimat în formulările teoretice ale vremii, acest lucru înseamnă totuși o raportare mereu prezentă la identitatea celor mulți, consumatorii potențiali de literatură cultă, ei, care erau în același timp, cum fuseseră întotdeauna, creatorii poveștilor și poeziilor populare. Acestui demers de păstrare a identității i se alătură un altul, și el prezent de la începuturile

formării intelectualității românești: studiul limbii române. Filologii care-și continuă activitatea din veacul trecut, ori o încep chiar în acest veac, folosesc instrumentul lingvistic pentru a produce nației întregi declicul de conștiință, înțelegerea faptului că, prin chiar acest fapt, românii constituie un singur popor. Samuil Vulcan, Diaconovici-Loga, Iordache Golescu, George Ioanid, Theodor Aaron, Heliade Rădulescu, Timotei Cipariu, Aaron Florian, Teoctist Blajevici, August Treboniu Laurian, Aron Pumnul (profesorul lui Eminescu la Cernăuți), Vincențiu Babeș (susținătorul lui Traian Vuia), Alexandru Cihac (fiu al unui valah morav la origini), Ion C. Massim, B. P. Hasdeu, Alexandru Lambrior, Ion Budai-Deleanu, Nicolae Densusianu, Ioan Nădejde, Al. I. Philippide, Ion Bogdan, Sextil Pușcariu sunt toate voci ale provinciilor românești care se aud în aceeași mare grădină a culturii române. Împletite, vocile lor ne îndeamnă să întredeschidem poarta spre o acțiune care, deși strict cărturărească, are scopul de a fi pus împreună toate esențele și toată știința pe care nația o acumulase până în acel moment. Este chiar semnul că mesajul atâtor voci fusese înțeles și intelectualii români dădeau seamă despre nivelul și standardele identitare ale culturii. Toate aceste acțiuni, care sunt în principal urmarea iluminismului veacului precedent, dar și a rădăcinilor multi-seculare ale culturii române însăși, au avut drept urmare tentativa de răspândire în proporție de masă a tuturor formelor de cunoaștere și de acțiune asupra naturii și mediului socio-uman.

Ion Creangă, țăran după origini, cel care a renunțat la preoție spre a deveni învățător și scriitor, elevul lui Titu Maiorescu, a fost primul alcătuitor al unui abecedar și al unei aritmetici scrise cu alfabet latin pe pământul românesc. Cultura în sens larg și literatura ca parte a ei, în sens restrâns, se instituționalizează. Apare Societatea Literară Română (fondatori Gh. Asachi, Heliade Rădulescu, Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu), prefigurând și pregătind, prin conștiința apartenenței Moldovei și Țării Românești la aceeași arie de cultură, Mica Unire de la 1859. O puzderie de societăți apar în provinciile românești, strângând între firele dese ale plaselor lor pământul și semințele rodului viitor: ASTRA (fondatori Timotei Cipariu, George Barițiu, Andrei Bârseanu), Junimea (fondatori Titu Maiorescu, P.P. Carp, Th. Rosetti, Vasile Pogor, Iacob Negruzzi), Societatea Transilvania (fondator Andrei Șaguna), Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (fondator Artemie Berariu-Ieremievici), Societatea Filologică Română (fondator Alexandru Hâjdău), Orientul (fondator Zamfir Rally Arbore), Liga pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor (fondator Ioan Slavici). Saltul către așezarea instituțională la nivel de stat unitar, deși format doar din două provincii istorice, Moldova și Țara Românească, se produce în același secol al XIX-lea: Societatea Academică, devenită Academia Română, Societatea Filarmonică, Ateneul Român (1888). Scriitorii sunt aerte a temeliei statului român, iar acest lucru avea să capete semnificații majore în veacul viitor. Astfel, putem spune despre literatura secolului al XIX-lea că a parcurs aproape ca o săgeată drumul de la baza muntelui până în vârf. Condeierii ei au alergat pe toate aleile grădinii veacului, purtând făclia aceleiași speranțe: înscrierea lor, a neamului și țării lor, pe orbita europeană. Nici o altă parte a culturii române n-a contribuit atât de mult ca arta (în sens larg) la desăvârșirea acestui proces. Toate diversificările și specializările noi care apar și în aria literaturii atestă acest fapt. Este parcurs și drumul pentru satisfacerea culturii de masă, de la for- mula editură (cu mai multe colecții bine definite)-tipografie-librărie (George Ioanid, Heliade Rădulescu, Dimitrie Iarcu, V. Socec, Leon Alcalay, Nerva Hodoș) la coordonarea programelor susținute de traduceri din literatura universală (Ioan Barac, Iordache Golescu, Moise Nicoară, Iancu Văcărescu, Ionică Tăutu, George Barițiu, Vasile Alecsandri, Dora d'Istria, Iosif Vulcan, Constanța Dunca-Șchiau, Grigore N. Lazu, Biblioteca Pentru Toți, Eugeniu Carada, Aron Densusianu, Pompiliu Miron, D. C. Ollănescu-Ascanio, George Coșbuc, Frédéric Damé) la apariția, fundamentarea programatică și diversificarea presei: „Foaia duminicii" (Ioan Barac), „Albina românească" (Gh. Asachi), „Foaie pentru minte, inimă și literatură" (Th. Aaron), „Curierul românesc" (Heliade Rădulescu), „Organul luminărei" (Timotei Cipariu), „România" (Aaron Florian), „Propășirea" (Costache Negruzzi), „Magazin istoric pentru Dacia" (Aug. Treboniu Laurian, Nicolae Bălcescu), „Gazeta de Transilvania" (George Barițiu), „Arhiva românească" (Mihail Kogălniceanu), „Revista Carpaților" (Gh. Sion), „Convorbiri literare" (Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi), „Bucovina" (Gh. și Alecu Hurmuzaki), „Deșteptarea" (Constantin Morariu), „Basarabia" (Ioan Nădejde), „Contemporanul", „Revista socialistă", „Critica socială", „Lumea nouă" (la ultimele patru reviste Ioan Nădejde și C-tin Mille), „Școala și familia" (Andrei Bârseanu), „Literatură și știință" (C.Dobrogeanu

Gherea), „Transilvania“ (publicație a ASTRA), „Adevărul“ și „Dimineața“ (C-tin Mille), „Adevărul“ (Al. Beldiman, Anton Bacalbașa, Traian Demetrescu, C-tin Mille), „Moftul Român“ (I. L. Caragiale, Anton Bacalbașa), „Vatra“ (G. Coșbuc, I.L. Caragiale, I. Slavici), „Sămănătorul“ (G. Coșbuc, Al. Vlahuță), „Viața literară“ (G. Coșbuc), „Revista bibliografică“ (Nerva Hodoș), „Archivu pentru filologie și istorie“ (Timotei Cipariu), „Glasul Bucovinei“ (Sextil Pușcariu), „Cimpoiul“ (Frédéric Damé), „Amicul copiilor“ (Zamfir C. Arbore și Victor Crăsescu, apoi B. P. Hasdeu). Ultimul și cel mai important proces întâmplat în literatura română a veacului al XIX-lea a fost diversificarea genurilor literare. Apar basmul cult (Ioan Barac, Miron Pompiliu, Mihai Eminescu), romanul (Nicolae Filimon, Dim. Bolintineanu, C. Stamati Ciurea, Constanța Dunca Șchiau, Ioan Slavici, Duiliu Zamfirescu, C-tin Mille), schița (I. L. Caragiale, Anton Bacalbașa), nuvela (Gh. Asachi, Iraclie Porumbescu, C. Stamati Ciurea, Nicolae Gane, Ioan Slavici, D. C. Ollănescu-Ascanio, I. L. Caragiale, B. Șt. Delavrancea), teatrul (comedia, drama, feeria: Gh. Asachi, Nicolae Filimon, Alecu Russo, Vasile Alecsandri, C. Stamati Ciurea, B. P. Hasdeu, Iosif Vulcan, I. L. Caragiale, B. Șt. Delavrancea), critica literară (Alecu Russo, Vincențiu Babeș, Al. Odobescu, Titu Maiorescu, C. Dobrogeanu-Gherea, Raicu Ionescu-Rion), eseul (Al. Odobescu, Nicolae Xenopol). Se definește cultura română ca o cultură europeană altoită pe trunchiul unor vechi tradiții, o literatură capabilă, alături de învățământ, să formeze tânăra națiune pentru a produce noi valori, capabile s-o susțină în viitor.

6. Jocul de oglinzi

Veacul XX începe cu toate prerogativele unui mare întreg, ale unei globalizări în act. Mișcarea fiecărei părți produce rezonanțe și distorsiuni asupra întregului. În comparație cu veacul al XIX-lea, oglinda secolului XX pare fragmentată nu doar pe orizontala drumurilor de alergare ale popoarelor, ci și pe verticala raportării la propria lor continuitate identitară. În ce-i privește pe români, suportă și ei cele două mari crize economice: din deceniul al III-lea, care s-a finalizat cu al Doilea Război Mondial și de la finalul secolului, care a anunțat sfârșitul sistemului socialist. De asemenea, România este parte la marea segmentare ideologică prin care Europa și planeta s-au împărțit în blocuri care au traversat Războiul Rece. Fiecare dintre cioburile acestor realități dă astăzi iluzia că este chiar întregul la care s-ar raporta creația. Războiul Civil din Spania a împărțit în două Europa, care credea că-și aflase liniștea după Pacea de la Trianon (1919). În ce-i privește pe români, dialectele sudice au fost private de recunoașterea dreptului la cultivarea identității și la folosirea în școală a limbii române ori a dialectului propriu. Limba română de dincolo de Prut s-a scris cu alfabet rusesc. În Bucovina de Nord n-au fost școli românești. Nici în Timoc, Bulgaria, Balcani. Dar creația literară din România (aceea care folosește limba română literară) a continuat să circule și să producă efecte în registrul mental pentru toți cititorii. Abia în a doua parte a veacului s-au făcut auzite mai bine vocile divergente, iar ele au fost recunoscute drept valori identitare fără nici o analiză a „bucăților de oglindă“ de la care se reclamau (naționalismul, legionarismul, dogmatismul comunist). Instituțiile și mijloacele mass media au primit șocul acestor mari modificări care schimbau chiar fundamentul de existență a statelor. Primăvara Națiunilor devenea o Toamnă a Națiunilor. Dispariția socialismului – o moarte anunțată – n-a produs însă atât de sperata recunoaștere și recalibrare în vederea unității (în diversitate) a tuturor țintelor de civilizație continentală. Marile diferențe de percepție și de priorități ale civilizației, economiei, culturii, ideologiilor, standar- delor de viață, ca și rezistența la nou și la vechi deopotrivă, totul cu sens identitar, țin la limita de jos capacitățile și valorile unui continent care a fost, veacuri la rând, model planetar. Falia dintre model și marile mase de oameni – între care creatorii de literatură sunt doar o categorie – continuă să împartă în cioburi mereu mai mărunte marea oglindă a finalului de veac XX, ca și începutul veacului următor, adică al mileniului al III-lea al erei noastre.

6.1. Sens multiplu

Ca și veacul anterior, acela al apariției și structurării Europei Națiunilor, veacul XX a adus o creștere semnificativă a populației continentului. Ea a fost consolidată prin descoperiri și invenții menite să satisfacă necesarul de consum al marilor mulțimi, nu doar al celor puțini și aleși.

Întreaga avalanșă de schimbări care modifică chiar percepția individului despre el însuși ca entitate și despre el ca apartenent la un grup (de profesie, educație, ideologie, regiune, etnie, familie, națiune etc.) trebuie corelată cu marile modificări ale registrelor social-economice și politice ale veacului XX. Dacă punem între paranteze ceea ce a însemnat continuare și dezvoltare a parametrilor culturali ai veacului precedent (de pildă, în zona literaturii, dezvoltarea romanului ca gen, continuarea unor curente precum parnasianismul, simbolismul ș.a.), trebuie să observăm că aceste modificări de registru socio-economic și politic țin de la Primul Război Mondial și până la mișcările care au dus la dispariția lagărului socialist. Adică proiectează în ochii noștri „un veac mai scurt" decât o sută de ani, așa cum a observat Hobsbaum, a cărui analiză se referă la ansambluri mult mai largi. Acest perimetru „mai scurt" de timp e definit prin asemănări care duc drumurile și sensurile lui de mers spre o coeziune vizibilă la analiză, ca și când o lovitură de gong primită pe un sens de mers și-ar împrăștia ecoul pretutindeni, pe toate celelalte sensuri și ar produce modificări de structură. O întâmplare sau un accident de parcurs se repercutează asupra întregului. Tot veacul vibrează consonant, în toate civilizațiile națiunilor, la exploziile izbucnite undeva, pe un drum lăturalnic. Umanitatea, civilizația și cultura veacului XX au caracteristicile unui întreg, chiar dacă uriaș și greu de identificat. Dar care sunt parametrii acestui întreg?

6.2. Cel mai scurt secol

Primul și poate cel mai însemnat parametru, deși nu tocmai vizibil fără ocheanul puternic al analizei de fond, pare să fie modificarea principiului după care funcționează relațiile dintre state. Dacă principiul echilibrului de forțe, afirmat de Franța și impus în Europa încă din veacul al XVIII-lea, mai ales legat de conflictul continental al creștinilor cu Imperiul Otoman, dar și de stăpânirea punctelor de control ale planetei (porți, trecători, pasuri montane) a generat apariția imperiilor coloniale (Franța, Rusia, Olanda, Belgia, Spania, Portugalia, Italia, Germania), nu înseamnă că el mai este acceptat în aceleași coordonate în veacul XX. Țările, popoarele (din Africa, Extremul Orient, Australia, India) incluse în aceste imperii se trezesc la conștiința de sine și-și realizează starea de subordonare (economică, politică, dar și culturală – adică identitară). Pe scurt, în raport cu presiunea „de la centru" a forțelor coloniale (Puterile Europei dominau o treime din suprafața planetei), apare lupta de independență „de la margini" a acestor popoare, în principal pentru apărarea identității de neam, dar și a folosirii chiar de către respectivele popoare a resurselor naturale din respectivele spații, precum și a produselor rezultate din ele. Drumul cu sens unic, care ducea de la centru spre margine, se aprinde de flăcări numeroase. Marginalii vor și ei să atingă centrul. Marile migrații au fost expresii firave ale circulației umane planetare în comparație cu ceea ce s-a întâmplat în secolul XX. Și asta pe fondul unor conflicte cu mare putere de generalizare, care fac din acest secol perioada cea mai dramatică a omenirii și cu pierderile de vieți omenești cele mai numeroase din toată istoria umanității.

Controlul societății după metodele veacului trecut este un scop pe care politicienii și ideologii îl împlinesc inclusiv grație radioului, presei și televiziunilor, care încearcă astfel, folosindu-i adesea pe oamenii de cultură drept vedete, să manipuleze marile mulțimi, devenite incontrolabile din cauza numărului mare de căi posibile pe care le oferă contextul socio-economic și blocurile sistemice ale formulelor de stat (de administrare a societății). La orizontul veacului se ridică un val uriaș de nemulțumiri cu privire la tentativele de control încercate asupra mulțimilor prin manipulare ideatică, dar și folosind pârghii economice. Două războie mondiale, revoluții, războaie civile, două sisteme sociale, ca să nu mai numărăm organizarea guerilelor indică tensiuni de care n-au avut parte veacurile precedente.

În registrul spiritual hard rockul a dus la apariția a ceea ce s-a numit în SUA New Wave, iar în Franța La Nouvelle Vague, noul val, resimțit în muzică, apoi în cinematografie, artele plastice și, în final, în literatură ca o cuprindere a subculturii (cultura de underground, de club de noapte, adică în principal a nemulțumiților de orice fel, a marginalilor) în grădina culturii și civilizației omenești. Aceia care fuseseră veșnic respinși de la accesul la marile drumuri ale civilizației încercau astfel, în deceniul 7–8 al veacului, să-și ia revanșa. Dar Lumea pierduse iremediabil polenul marilor grădini, parfumul indicibil al florilor răsărite din amestecul de voci și culturi, pierduse dreptul de a circula liber pe planeta

Pământ. Țările socialiste chiar numeau „lagăr" încercuirea în care trăiau. Organizația Națiunilor Unite, ca și Comunitatea Cărbunelui și Oțelului au fost primele tentative postbelice de cartelare pentru recâștigarea sensului multiplu, a căilor democrației, în Europa postbelică. Toate acestea nu erau în sine identitare, dar indicau mari constrângeri asupra tuturor identităților încorsetate de rigori pe care nu voiau să le accepte.

6.3. Două schimbări de regim

Cultura română a veacului XX a urmat câteva linii majore, care i-au asigurat, pe de o parte, continuarea drumurilor veacului precedent, păstrarea sentimentului identitar, al unității spirituale a nației prin apelul la marele bazin al culturii populare, iar pe de alta prin inovare, în acord cu celelalte civilizații și culturi ale lumii (în principal europene). Diferențele de ritm și de parcurs ale „călătorilor" români de pe toate aceste trasee sunt datorate unor factori adesea extra-culturali. Marile evenimente ale secolului XX, care tindeau să scoată de pe calea ei chiar bătrâna Europă ca model planetar, să schimbe, cu alte cuvinte, raporturile dintre Centrul european și periferiile planetare (periferii doar din perspectiva europeană), nu sunt de ignorat nici pentru spiritul românesc. În primul rând, tot ceea ce făcuse farmecul și gloria culturii clasice a veacurilor trecute, este perceput ca valoare elitistă și, ca urmare, este negat cu putere. În locul clasicismului, romantismului, realismului, ba chiar impresionismului, simbolismului, apare literatura absurdului, însoțită de cortegiul multipu al unor curente care au în comun tendința de spargere a canoanelor și de eliberare a unei forțe care nu fusese considerată până atunci, după judecata rațiunii umane, parte sau expresie a întregului spiritual al omului: subconștientul (cel individual, analizat de Freud și cel colectiv, analizat de Carl Jung). Astfel apar suprarealismul, dadaismul, abstracționismul, avangarda cu toate valurile ei, care o împing mereu mai către stânga ideologică, futurismul, ermetismul. Ceea ce au în comun aceste curente este ideea de destructurare, anularea efectelor mentale ale culturii de tip „vechi", reformarea (în termenii PC chiar reformatarea) unei tipologii umane mai complete, mai întregi (conștient+subconștient, adică rațiune+intuiție), mai capabile să ofere răspunsuri viabile marilor provocări ale veacului. Urmuz, Tzara, Șt. Roll, Sașa Pană au rămas în istoria noastră literară ca exponenți ai acestei tendințe. Opțiunea de dreapta, chiar extremistă, a avut însă exprimări la fel de clare. Naționalismul de tip A. C. Cuza a fost continuat și întregit de ortodoxismul lui Nichifor Crainic, de autohtonism și gândirism. În siajul acestui complex de împrejurări navighează și se organizează forțe care încearcă un alt mod de destructurare și reorganizare a Puterii (deci și a identităților) în Europa. Punem în prim plan extremismul fascist (inițiat de lumea germană care se simte complexată în absența unui imperiu colonial pe care-l credea potrivit și necesar pentru ascendentul său identitar). Acest impuls a provocat reorganizarea ideologiilor de stânga, ajunse și ele mai apoi la extremism, lagăre și deportări. Pentru români e semnificativ faptul că s-a numit ortodoxist Zelea Codreanu, care era ucrainean după mamă și german după tată, născut catolic. Și că în istoria românilor a rămas el ca unul dintre corifeii legionarismului. La jumătatea veacului XX forțe culturale (și literare) notabile se raliază celor două părți: Mircea Vulcănescu, Mircea Eliade, Emil Cioran se alătură extremismului de dreapta, iar Mihail Sadoveanu, Tudor Vianu, George Călinescu, Petru Dumitriu celui de stânga. Totuși, forța unei națiuni reunite și echilibrul adus de înțelegerea valențelor continuității în afirmarea identității de neam, au dus la apariția unor instituții capabile să se implice în proiecte de anvergură. Fundațiile Regale în primul rând au susținut toată armătura culturii române prin programe de reevaluare a trecutului și de afirmare a noilor valori, inclusiv prin instituții de cultură noi și prin burse acordate celor merituoși, chiar dacă proveneau din familiile simple, de la țară. Muzeul Satului, ca și mișcarea de investigare socială a lui Dimitrie Gusti, fortificarea învățământului superior românesc, nu doar umanist, cât mai ales tehnic și științific, au contribuit în plus la imaginea unei țări rotunde, dezvoltate de jur împrejurul unui ideal care făcea din România parte egală celorlalte țări ale Europei Națiunilor. De pildă afirmarea unui mare industriaș ca Mociornița, copil de țăran, n-ar fi fost posibilă în feudalism și până în secolul al XIX-lea. Chiar și ideologic, situația culturii române nu diferă de întâmplările din Europa primei jumătăți de veac XX: stânga și dreapta devin fiecare mai puternică, mai ancorată în susținerea diferențelor dintre cele două părți. Dar a existat și o tentativă, exclusiv românească, de acroșaj explicit al sentimentului național la stânga ideologică. El s-a numit

poporanism, rădăcinile lui vin de la sfârșitul veacului al XIX-lea.

Continuă linia identitară a creației românești bazată pe promovarea fervență a trecutului, chiar dacă în detrimentul adepților sincronismului cultural (postmoderniștii pro-europeni, dar și pro-americani). Astfel, spiritul românesc a suportat, în același veac, de două ori întreruperea majorității drumurilor identitare, aruncând pe marile sensuri de mers ale viitorului generații noi de alergători, mereu mai grăbite și cu respirația mereu mai scurtă, fiindcă nu se puteau raporta la bazinul cultural al propriului lor veac, nici la al înaintașilor lor conaționali mai de la începuturi, așa cum fusese pus în pagină de fondatorii de țară, ci respirau doar aerul intervalului de alergat, adus de vânturi poate nu întâmplătoare, dar incontrolabile. Fundalul cultural ne spune însă că, la nivel instituțional, registrele s-au îmbogățit cu mult în secolul XX față de secolul al XIX-lea, ceea ce indică nevoia permanentă de limpezire a atmosferei, de restructurare a întregului spiritual al nației. În 1905 a apărut la Sibiu Muzeul ASTRA, cu biblioteca marilor săi corifei, în principal ai Școlii Ardelene. Mihail Dragomirescu, elevul lui Titu Maiorescu, a fondat Seminarul de Literatură (1906), devenit apoi Institutul de Literatură de la București. Societatea Filologică Română a fost fondată în 1907 de Ov. Densusianu și I. A. Candrea. Pan Halippa a înființat la Chișinău, în 1917, Universitatea Populară, în vreme ce I. E. Torouțiu tipărea la București Biblioteca Bucovina. Sextil Pușcariu și Vasile Bogrea au înființat la Cluj, în 1919, Muzeul Limbii Române (după modelul lui Gustav Weigand, care făcuse la Leipzig Institutul Limbii Române), iar monseniorul Ion Bârlea (greco-catolic), în 1920, la Sighet, Liga Culturală Maramureș (și, după plecarea la Vatican, a avut în grijă de comunitățile românești din vestul Europei, de racordarea lor la fundamentul identitar al nației și a fondat la Roma Societatea Academică Română, iar în SUA Academia Româno-Americană). Petre Ștefănucă, elevul lui Dimitrie Gusti, a înființat Institutul Social din Basarabia (1920). În deceniul al patrulea al veacului Nicolae Georgescu-Tistu a înființat Biblioteca Centrală Universitară și toată rețeaua de biblioteci ale facultăților Universității din București. Sever Zotta a fondat la Chișinău Societatea de Genealogie, Heraldică și Arhivistică. Perioada de după al Doilea Război Mondial a însemnat afirmarea unei însemnate elite românești în emigrație, cu deosebire în Europa și SUA (Mircea Eliade, Emil Cioran). Alături de continuatorii din țară ai demersurilor culturale care marcaseră prima parte a veacului XX, ei încearcă, pe căi diferite, în parametri ideologici diferiți, să păstreze și să afirme valorile identitare românești. Apar astfel Uniuni ale Românilor inițiate în principal de scriitori și gazetari. Aron Cotruș este fondatorul Uniunii Românilor din Spania (1945), Asociația Românilor din Australia datează din 1951, tot în 1951 Sever Pop a înființat la Louvain-la-Neuve, Belgia, Le Centre International de Dialectologie Générale, Emil Turdeanu a înființat la Paris, în 1953, Institutul Universitar Carol I, pe care-l considera moștenitor al fostelor Fundații Regale, iar în 1980 a apărut în Israel chiar și Asociația Culturală Mondială a Evreilor Originari din România, ceea ce indică opțiunea și recunoașterea de către identitari diferiți unui tip formativ românesc… În țară, controlul politic sever în registrul culturii, reinstaurat odată cu schimbarea de regim, permite aproape numai opțiunile partinice afirmat de stânga, dar – ca și în cazul Războiului Civil din Spania – întregite uneori cu opțiuni naționaliste. Armătura identitară a fost susținută de valorile sigure ale limbii române. Iorgu Iordan a fost director al Institutului de Filologie din Iași, al celui de Lingvistică din București, membru fondator și președinte al Societății Române de Romanistică, președinte al Comisiei Naționale UNESCO. Mihail Sadoveanu a fost șeful francmasoneriei în linia franceză laică – Liga Orientului), a fost președinte fondator al noii Uniuni a Scriitorilor și a avut relații strânse cu Viktor Vinogradov, lingvist, elev al lui Charles Bally, amicul formaliștilor ruși și director al Institutului de Lingvistică din Moscova, acela care a susținut că în Basarabia nu se vorbește limba moldovenească, ci limba română. D. Panaitescu-Perpessicius a înființat Muzeul Literaturii Române din București (1957), George Călinescu a fondat Institutul de Teorie Literară, Ion Mușlea Arhiva de Folclor din Cluj, Emil Petrovici Asociația Slaviștilor din România și Institutul de Lingvistică și Teorie Literară din Cluj, Iosif C. Vartician a fondat Institutul de Limbă și Literatură din Moldova, Gligor Popi și Radu Flora au inițiat Societatea de Limba Română din Voivodina (Banatul Sârbesc, 1962), Vasile Levițchi – Societatea de Cultură Românească Mihai Eminescu din Cernăuți (1989). Emigrația românească își dă și ea măsura în spațiul culturii, inițiind asociații și instituții menite să afirme continuitatea valorilor românești interbelice, rezistența prin cultură (în principal a adepților dreptei ideologice). De altfel, chiar această perifrază cu privire la „rezistența prin cultură“ aparține în exclusivitate veacului XX. Trebuie semnalat

că ideea însăși de instituție se internaționalizează, ea nu mai semnifică o valență a statului menită să administreze ori chiar să țină sub control un domeniu, ci controlul este deținut doar de apartenenții (proprietarii) instituției respective. De altfel, această cale de refacere identitară a dreptului obicinuelnic în defavoarea legislației legale a țării, a fost și calea regală de prăbușire a sistemului social-politic însuși. După 1989, această linie a promotorilor fostei rezistențe din anii Războiului Rece se mută în țară, unde ei se pot exprima liber, în vreme ce mulți dintre adepții perioadei socialiste pleacă din țară și formează o nouă emigrație, în aceleași țări de adopție ca și emigrația postbelică, ceea ce a dus, nu o dată, la conflicte în interiorul acelorași comunități din diaspora. Dau un singur exemplu: Petru Dumitriu, care a fugit în Germania Federală, fiind la Paris, la Editura Gallimard, pentru un contract editorial, a fost „reperat"de vigilenții imigranți care părăsiseră țara odată cu instaurarea socialismului. De aceea, Monica Lovinescu s-a dus la Mircea Eliade și l-a sfătuit să se ducă la Gallimard însuși spre a-i spune că Petru Dumitriu urma să se implanteze la Paris, ca om de stânga, pentru a distruge emigrația românească de dreapta. Gallimard a replicat că, în discuția lui cu Petru Dumitriu, acesta vorbise frumos despre români și că el avea deja cetățenie germană. Dar a promis să verifice. La doi ani după aceată discuție, chiar Serviciile franceze i-au spus lui Mircea Eliade că greșise. În consecință el a părăsit Franța pentru SUA. Incidentul a fost povestit de soția lui Mircea Eliade scriitorului Ion Caraion (el însuși emigrat în Elveția), care a povestit faptele în volumul său de memorii, *Caietul albastru*. În țările de adopție vechii emigranți vor întâlni deci pe aceia fugiți chiar în perioada socialistă și de socialism, adică vor internaționaliza și ei un tip de conflict care aparținuse celor două sisteme sociale și care acoperise prima parte a veacului XX nu doar în Europa, ci în întreaga lume. Octavian Paler, Ana Blandiana și Gabriel Liiceanu fondează la București Grupul pentru Dialog Social (1990), Andrei Bantaș înființează în 1992 Uniunea Profesională a Interpreților și Traducătorilor. Preocuparea pentru identitatea culturii române prin susținerea limbii române rămâne, evident, activă. Emanuel Vasiliu înființează în 1990 la București Institutul de Fonetică și Dialectologie, Valeriu Rusu fondează în 2000 la Chișinău Centrul Academic Internațional Mihai Eminescu, Victor Crăciun devine președinte fondator al Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni, Costa Roșu este director fondator al Fundației de Etnografie și Folclor și Muzeului Satului Românesc din Voivodina, Pavel Gătăianțu – primul președinte al noii Comunități a Românilor din Serbia, Vasile Barbu fondează la Pancevo, în 1990, Societatea Literar-Artistică Tibiscum, iar Maria Berényi inițiază Centrul de Cercetări al Românilor din Ungaria. A doua și a treia emigrație română, aceea din anii socialismului și de după această perioadă, inițiază și ea programe proprii de susținere a valorilor identitare. Constantin Stoiciu a înființat în 1985 la Montréal editura și revista Humanitas, Cicerone Poghirc a reorganizat în 1980 Centrul Român de Cercetări din Paris etc.

Cu ei drumurile culturii române se ramifică și descriu volute noi. Toate aceste demersuri țin între marginile lor filigranate solul fertil al sentimentului identitar și-l fac capabil să producă valorile pe care le moștenim până astăzi, inclusiv în domeniul literaturii.

6.4. Meseria de scriitor

La începutul secolului XX își dau încă măsura scriitorii care se afirmaseră la sfârșitul veacului precedent. Ei păstrează o continuitate culturală. Alexandru Vlahuță, Ion Bianu, Alexics György (Gheorghe Alexici), Arthur Gorovei, Mihail Dragomirescu, David Voniga (din Gyula), Demostene Russo, Pompiliu Eliade, Alexie Mateevici (din Basarabia), Mihail Dragomirescu și alții continuă linia filologică și de valorificare a culturii populare în tradiția marilor clasici ai literaturii române și, dincolo de ei, a corifeilor Școlii Ardelene. Odată cu generația lui Tudor Arghezi, Mihail Sadoveanu, Gala Galaction, Ion Minulescu și Octavian Goga își face apariția, și în literatura română, problematica veacului XX. Proza se dezvoltă, inclusiv în roman, pe câteva linii: evocarea satului românesc și a problematicii țărănești ca substrat, fundament și speranță de regenerare a societății înseși. Era după 1907… Mihail Sadoveanu evocă trecutul îndepărtat, când armonia dintre oameni nu dispăruse, indiferent de apartenența lor la un strat social ori altul. Gala Galaction și mai apoi Liviu Rebreanu desenează în tușe groase și întunecate disperarea marii societăți românești, în principal țărănească. Romanul *Răscoala* vorbește, în 1932, tot despre 1907, fiindcă aceea a fost, pentru români, chiar marca

începutului de veac XX, un semn al destinului întregului veac… Subiectele dedicate târgurilor mici de provincie, unde foştii ţărani continuau să lâncezească în noua lor calitate de orăşeni de mahala, se dezvoltă urmînd linia lui I. L. Caragiale, dar și prin conexiune cu literatura europeană a vremii. Romanul psihologic apare acum pentru prima oară (Hortensia Papadat-Bengescu) ca atestare a întregului ființei umane pe care l-a ilustrat veacul XX în toate literaturile europene: aceea dintre rațiune și intuiție. Camil Petrescu (absolvent de filosofie, chiar adept al fenomenologiei) a dus la strălucire inegalată la noi până astăzi această tematică a profunzimilor omenești și a deschis, practic, calea secundară, dar largă, a problematicii intelectualului în literatura română (pe care au urmat-o, prin vocație, Alexandru Ivasiuc și, pentru că era actuală, Marin Preda). Cezar Petrescu este singurul scriitor al perioadei interbelice care-şi propune explicit o panoramă completă a identităţii româneşti făcută pe calea romanului. Modelul lui a fost, fără îndoială, Honoré de Balzac (nota bene, Balzac era occitan din Tarn – cuvânt deloc franțuzesc, iar numele real era Balssa, rădăcină onomastică extrem de veche, care la noi a dat Balş, aşa cum Tarn a dat Târnoveanu). Poezia română din prima jumătate a veacului XX este cel puțin la fel de interesantă ca și proza prin deschiderile și înțelegerile pe care le afirmă scriitorii români față de veacul în care trăiau. Tudor Arghezi (familie de olteni din Gorj la origini) este cel mai important poet al acestui secol, pentru că înțelege locul unde se plasează – ori unde ar trebui să ajungă – spiritul nației pentru a putea parcurge, alături de celelalte, și nu în urma lor, marile șosele ale culturii. Abordează ideea de modernism cu decență și bun gust, fără a pierde din vedere apartenența lui la o tradiție veche, nemodernă, ci clasicistă, dar care trebuia și ea adusă în prezent, ca parte a întregului identitar. El a simțit polarizarea dintre noile -isme și linia tradițională și a încercat, pe cont propriu, o așezare mediană, care să poată reuni tradiționalismele de orice fel cu nevoia de nou și de schimbare. Alți poeți au optat pentru o soluție sau alta. Octavian Goga, Lucian Blaga parcurg căile tradiționalismului, în vreme ce Ion Minulescu, Nicolae Davidescu, George Topârceanu, George Bacovia, Tristan Tzara evoluează cu pași rapizi și volute personalizate românește pe gheața subțire a marelui patinoar citadin european. Pentru prima oară explicit, cu linii sigure, apare discursul secund despre literatură. E. Lovinescu, apoi George Călinescu scriu nu literatură, ci despre literatură și fac o evaluare necesară a întregului din perspectiva schimbării de regim politic și de construcție de țară, așa cum se profilau limpede la jumătatea veacului XX. În aerul momentului plutea încă norul uriaș al celui de-al Doilea Război Mondial. Spiritul identitar își exprima, neliniștit și precipitat, considerațiile asupra a ceea ce reușise să impună de la începuturi și până în pragul schimbării de regim politic al țării. Fie că aveau sentimentul unei încheieri de parcurs, ori acela al unui nou început de drum, intelectualii români din zona literaturii semnalizează clar marea cotitură a veacului. Născuți în același an 1907, anul marii răscoale țărănești și dispăruți amândoi la finalul secolului, Mircea Eliade și Mihai Beniuc proiectează astăzi, pentru noi, distanța dinte „vocile" care aveau ambiția și considerau că au și calitatea să exprime identitatea poporului lor. Situația ireconciliabilă dintre ei transcrie registrul românesc al marii falii ideologice a secolului XX. În plus, apartenența spațiului românesc la zona sovietică a Tratatului de la Varșovia, externalizează dizidenții și păstrează în țară doar vocile adaptate regimului. Acest fapt ar fi putut dezechilibra balanța internă, dacă ea n-ar fi căutat din nou în universul țărănesc, ca la începuturi, izvoarele permanenței identitare. Petru Dumitriu a fost singurul dintre noii scriitori care a intuit, încă de la jumătatea veacului, marea problematică a continuităților și inovațiilor în registrul literaturii de după al Doilea Război Mondial. Proiectul lui literar, adus pe masa veacului XX românesc în plin Război Rece, a fost de fapt un proiect de țară, un concept despre rolul literaturii în păstrarea identității de neam și a coeziunii interne a spiritului românesc. Chestiunea țărănimii, a devenirii claselor sociale de după dispariția marilor latifundii (apariția și evoluția muncitorimii, organizarea ei, dispariția clasei medii a burgheziei industriale și intelectuale) sunt privite de Petru Dumnitriu ca subiect identitar al marii literaturi. Opera lui manevrează mai bine de 200 de personaje și mai mult de un secol de viață românească. Și el era oltean dinspre tată și secui (triburi de pe Don la origini, aduse de huni ca sut de protecție în fața propriilor oști) după mamă. Linia lui Rebreanu, dar și a lui Cezar Petrescu (dincolo de care trebuie să vedem modelul balzacian) sunt păstrate astfel active în marele proiect literar al perioadei socialiste.

Pentru analiștii fenomenului românesc este vizibil astăzi faptul că toată literatura postbelică de bună calitate se dezvoltă din aceste coordonate prin Marin Preda, Ion Druță, Nicolae Breban, Augustin

Buzura, Dinu Săraru. Ei accesează în scrierile lor părți ale acestui întreg identitar pe care Petru Dumitriu l-a abordat într-o manieră balzaciană, ambiționînd imaginea întregului și a raportului dintre clasele sociale în evoluția lor. Sadoveanu cultivă popoanismul și lumea satului ca fundament identitar. Diversele tradiționalisme își au și ele continuatori: Fănuș Neagu, Ștefan Bănulescu, Slavco Almăjan ș.a. Literatura realismului socialist, curent numit astfel după modelul sovietic, izvorâtă uneori direct din documentele de partid cu privire la mersul economiei și formarea omului nou, atestă, o dată în plus, gradul până la care ajunsese – în a doua parte a secolului – controlul și manipularea intelectualilor (a scriitorilor în cazul nostru). Ea își produce propriile aderențe și contestări, menite să împingă spre viitor noi generații de scriitori, bazate pe noile opțiuni. Noii moderniști (postmodernii), ca și noii tradiționaliști (protocronicii) vor fi aceia care fac, la 1989, traversarea literaturii române dincolo de bariera de regim politic.

Dar în spațiul spiritualității românești, care ar avea atât de multă nevoie de limpeziri menite să-i permită înțelegera drumurilor de urmat, încă nu zărim bine alergătorii. Ei sunt doar siluete în ceața densă a primului sfert de veac XXI, nu ne-au spus încotro merg și nici dacă la capătul cursei ne vor arăta sau nu marea grădină a identității românești, ori grădinile suspendate ale vreunui alt univers.

7. Pragul de traversare

Ideea însăși de identitate a suferit modificări la începutul mileniului al III-lea. Internetul a dat lovituri fundamentale fragmentării cunoașterii asupra oricărui subiect, inclusiv asupra studiului națiunilor. Din cauza bazelor de date care circulă liber on line, ele nu mai sunt entități limitate la granițele geo-politic stabilite prin acorduri și tratate, iar cunoașterea limitată nu mai poate fi o cale de manipulare a marilor mulțimi. Fiecare individ poate accesa informații despre grupul căruia aparține, ca și despre oricare altele, despre orice posibile conjuncturi între ele. Metropolitan Museum desfășoară un proiect de așezare pe axa Timpului a tuturor civilizațiilor omenești despre care există mărturii arheologice sau de orice alt tip, ceea ce permite studierea devenirii lor globale. Muzeul Ermitaj desfășoară același tip de proiect centrat asupra Asiei, continentul de unde au început toate marile migrații planetare. Studiul ADNmc (in situri arheologice) și baza de date planetară a ADN-ului uman descoperă paliere noi de cercetare și re-fundamentare identitară în perspectva unei globalizări planetare. Trebuie să menționăm Universitatea din Padova (odinioară contraponderea Bibliotecii din Alexandria și civilizației lăsate de Alexandru Macedon). Împreună cu Politehnica din Lausanne ea desfășoară un proiect de digitalizare a traseelor trecutului venețian (hărți, călătorii, cărți antice) pentru a releva rolul și ponderea cetății în istoria umanității, a civilizațiilor mediteraneene și felul cum acest complex de civilizație al umanității trebuie apărat. Un alt proiect se referă la originile veneților, fondatori ai cetății care a reunit și armonizat populații slave, dar și din regatele Asiei Mici (în principal Paphlagonia, aflată între Bithynia și Pont) sau din arhipelagurile Mării Carpathicum, azi numită Egee: Dodecanezul, Sporadele), calea regală a Marelui Rift African, aceea pe care navigu odinioară, ca Popoare ale Mării, triburile tracilor dardani legând Fenicia și Egiptul de Trakia și de regatul Spartakizilor (Taurida). Un al treilea proiect se referă la Veneția și China, mai exact la felul cum cele două entități au intrat fiecare în plasma formativă a celeilalte (v. Marco Polo, dar și călărori care-l preced în timp, din coloniile feniciene aflate pe coasta Adriatică a Italiei, cum ar fi Ancona). De pildă, împăratul Traian a cucerit regatul Nabateea (Asia Mică) pentru a captura baza lui de date, fiindcă nabateenii circulau de mult spre China. În sfârșit, se desfășoară proiecția și implementarea pe canale de educație a realității poli-sociale în care trăim (PoSR), stabilirea traseelor de comunicare digitală între indivizi, de formare a lor în același sens. Identitățile au de trecut acest prag uriaș al poli-realității noului mileniu. Unde se află pe această pânză a destinului entitatea românească în întregul ei? Aparținem cu toții unui mare întreg, iar creatorii sunt primii care trebuie să vadă acest lucru și să treacă acest nou prag, chiar cu riscul de a-și pierde calitatea de manipulatori locali ai destinului identitar al nației lor.

7.1. Sămânța și rodul

Întâmplările numeroase și ample ale veacului al XX-lea au produs urmări și reacții la începutul secolului XXI, primul din mileniul al III-lea al acestui ciclu al civilizației omenești. Este ca și când

toate întâmplările ar fi fost semințe puse în pământul grădinilor străbătute de numeroșii participanți identitari la traficul valorilor spiritului de pe marile drumuri ale veacului precedent. Opriți o clipă spre a lăsa astfel viitorului un semn al trecereii lor, au semănat în grabă, ori mai cu grijă, semințele din care au răsărit în lumina crudă a dimineților noastre literare lujere noi. Întrebarea este următoarea: recunoaștem în mlădițele ieșite pe laturile marilor căi ale culturii și civilizației rodul acelor semințe sau nu? Au ieșit toate ori numai o parte?

7.2. De la cauze la efecte

Secolul XXI a început abrupt, cu atacul asupra turnurilor gemene din New York, chiar în primul an al veacului (şi al mileniului): 2001. Astfel, după dispariția URSS la finalul secolului precedent (1991), este pusă în discuție și supremația planetară a SUA. Cultura română – și literatura ca parte a ei – au resimțit toate aceste șocuri uriașe. Scriitorii care-şi începuseră cariera în a doua parte a veacului XX au continuat să scrie, încercând, fiecare pe cont propriu, o înțelegere, o interpretare și o soluție la marile chestiuni ale prezentului. În plan instituțional (uniuni de creație, învățământ, institute și academii) s-a încercat alcătuirea unui corpus, a unui inventar al valorilor trecutului pentru ca, pe baza lor, să se poată prezuma viitorul, căile de urmat. Aceste acțiuni și căutări au fost și sunt adesea tarate de tentativa de a manipula, adică de a modifica în substanță registrul valoric, inclusiv al trecutului, mai cu deosebire cu privire la perioada socialistă a țării (după ce, în socialism, fuseseră modificate exact în același fel registrele valorice ale primei jumătăți de veac XX), deoarece spațiul românesc a suportat și el două războaie mondiale și două schimbări de regim. Ceea ce, în fapt, împinge înapoi recunoașterea oricărui fel de valoare, la situația de dinainte de socialism, mai exact înainte de deceniul patru al veacului XX, când stânga și dreapta ideologică erau foarte active și cu implicații culturale pe teritoriul românesc. Ne aflăm adică, în prezent, cu așezarea valorică la situația de acum trei sferturi de veac. Aceste tentative de modi- ficare prin sărăcire a registrelor valorice este vizibilă inclusiv la nivel instituțional, cel mai palpabil rezultat în plan real fiind separarea mereu mai accentuată a creatorilor de instituțiile care ar trebui să-i reprezinte. Tinerii condeieri au în vedere faptul că raportarea la toate aceste instrumente de lucru este din ce în ce mai greoaie și mai profund mijlocită de interpuneri, suprapuneri de cioburi de realitate, tentative de manipulare bănuite ori plauzibile, de fragmente de baze de date divers analizate, ducând la concluzii cât se poate de diferite. Slăbiciunea instituțională este doar semnul slăbiciunii ideii de stat generată în plină Toamnă a Europei Națiunilor. Astfel încât pentru fiecare creator intrat acum în aria literaturii, ele nu constituie solul solid de ancorare a valorilor, pe care să poți călca pentru a avansa pe un drum sau altul deschis în fața ta. Între inventarele nefuncționale și pline de goluri ale trecutului și chestiunea arzătoare a căutării răspunsului la întrebarea cine suntem și ce avem de facut, creatorii caută, fiecare pe cont propriu ori încercând să se grupeze în noi curente spre a oferi soluții în acord cu marele întreg abia bănuit la orizontul cunoașterii.

Cultura română în sens larg și literatura română contemporană ca parte a ei resimt din plin efectele globalizării. Uniformizarea accesului la bazele de date aproape de orice fel și aproape de oriunde, crează un complex cultural unic în istoria umanității: influențe inclusiv din zona de underground, inovații, reflexe, imaginar, oniric, fantastic, chiar științifico-fantastic, sunt doar o parte a sugestiilor care produc urmări literare (și culturale sau de civilizație). Arta ca mijloc de manipulare este o propoziție la ordinea zilei și la îndemâna oricui, atât în presa scrisă, cât și în cea audio-video. Fiecare om știe, ori poate afla dacă vrea, on line, ce se întâmplă (ori ce s-a întâmplat) oriunde, oricând, gata interpretat. Trecutul se aplatizează după conturul și accentele căutărilor prezentului. Chestiunea fundamentală este, în acest uriaș hățiș de informații, discernământul între realitate și imaginile despre ea. Istoria culturii devine un complex universal, în interiorul căruia fiecare cultură națională – și fiecare literatură ca expresie a identității unui popor – sunt mereu mai greu de definit, de separat, de distins. Cu referire la linia identitară a culturii trebuie înțeleasă calitatea ei de parte a întregului (definită ca opțiune anume în multitudinea divergentă de linii care intră sau nu în rezonanță cu oricare altele, care acceptă sau nu globalizarea tuturor reperelor). Factorul identitar trebuie raportat, mereu și mereu, la originile când întregul era ușor de surprins și de definit, atât pentru fiecare civilizație, cât și pentru fiecare cultură și literatură în parte. În acest fel divergent trebuie privit, retrospectiv, ansamblul

literaturii române a veacului XX. Distingem încă, firește, traseele care vin din veacurile precedente ale lumii românești, liniile de forță care au definit națiunea însăși, ca și standardele ei identitare. Dar vedem și liniile frânte ale numeroaselor jocuri de oglinzi care tind, mereu mai mult, să-l separe pe om de bazinul său identitar, de semenii lui și, de foarte multe ori, de el însuși.

7.3. Cine suntem și ce devenim

E greu de spus, atât de curând de la începutul mileniului al III-lea, care este impactul tuturor acestor registre globale asupra sufletului și minții omești, ca urmare asupra civilizației și culturii, mai ales asupra celei române la care ne referim. Dar totul se reflectă, indubitabil, în profunzimea ființei umane, modifică structurile ei: căile de abordare a realității, a celorlalți, a lumii, relația omului cu sinele, cu națiunea, cu lumea. Cel mai vizibil efect este superficialitatea. Mesajul artelor, al literaturii ca parte a lor, se construiește după reguli noi, care nu se raportează la curente sau stiluri literare decât în subsidiar, fiindcă au un alt mare imperativ: să mențină anasamblul atât de greu obținut și recunoscut acum mai bine de două veacuri, dintre spirit și suflet, calitatea de apartenent a individului la un standard identitar (în principal la o națiune) și el greu definit astăzi, fiind cucerit departe, în trecut. Ca urmare, textul și contextul literaturii române sunt cu totul altele. Ar trebui să fie, dacă nu vrem să ne retragem din propria noastră lume (și să rămânem doar parte a unui întreg prezent și global)…

Criza Europei Națiunilor, izvorâtă din necesitatea (economică și comercială) a asocierii statelor într-o Uniune care răpește din prerogativele (din independența) fiecăruia, proiectează, pe fundalul unor blocuri de alianțe de interese în principal economice), înțelegerea unui adevăr cu desăvârșire nou: orientarea identitară nu mai aparține fiecărei țări, ci fiecărei alianțe de state. Câtă libertate de afirmare ori câtă libertate de renunțare este dilema culturilor naționale. Conștientizarea acestui fapt plasează dimensiunea spirituală a omului în plin dramatism opțional. Creatorii sunt primii care înțeleg, resimt și reacționează în fața acestei bariere a dilemelor. Nu este de mirare deci că mase mari de oameni umblă pe nisipurile mișcătoare chiar odată cu pornirea fiecăruia în cursa vieții: nesiguranța locului de muncă, proiecția familiei într-un spațiu fără ecouri favorabile pentru urmași. Nu este de mirare că, dintre toate curentele artistice ale veacului precedent, și-au găsit continuatori și s-au împrăștiat pe întregul pământ al culturii acestui început de mileniu acelea care reprezentau subcultura sau cultura de underground. New Wave sau La Nouvelle Vague, valul născut din hard rock și care a dus la un nou neorealism al cinematografiei, la nesfârșitele clădiri cu ziduri pictate și cu litere scrise inițeligibil, ca niște mesaje imperative, dar indescifrabile. Grădina începutului de mileniu III a fost inundată de –isme noi: textualismul, formalismul, fugitivismul, deprimismul, fracturismul. Mulți dintre creatorii noului val se numesc pe ei înșiși „noii barbari“ și nu se raportează la trecutul culturilor din țările lor, nu funcționează după acul de busolă al sensului identitar, ci funcționează „globish“, după logica unui limbaj comun tuturor, de desprindere de orice fel de trecut, oricare ar fi fost el, de orice culoare, orientare, sens cultural, dar un limbaj rezumativ, fără profunzimile care au făcut, veacuri la rând, farmecul consumatorilor de cultură, diferită de la o țară la alta, însă alcătuind, împreună, marele peisaj al lumii civilizate. În ce fel se va sfârși această inundație grăbită, nu știm. Dar este neîndoielnic faptul că soliditatea culturii omenești de până acum impune o ieșire la lumină din torentele mâloase ale începutului de mileniu a tuturor mlădițelor ce pot deveni pomi fructiferi cu rodul bogat.

8. Fondul și formele

Contextul spațio-temporal în care se mișcă literatura română, ca și cultura și civilizația românească la începutul mileniului al III-lea merită o scurtă trecere din revistă, pentru a lăsa oricărui cititor libertatea – deschiderea, care formează opțiunea de fond a întregului nostru demers – de a se evalua pe sine însuși, locul lui în comunitatea de care se simte legat (profesională, de idei etc.) și, mai departe, locul lui ca apartenent la o identitate, la un popor și la o țară. Fiindcă orice om, orice cultură, orice demers este parte a unui întreg aflat dincolo de țintele de atins ale tuturor acestor actanți.

În prezent este reevaluat principiul fundamental al relațiilor inter-state, acela care a guvernat veacuri la rând relațiile internaționale: principiul echilibrului de forțe. Cei doi mari actanți ai veacului XX, care

tindeau să înlocuiască modelul european cu un model sistemic format din două brațe ca de balanță, capitalism/comunism, încearcă să-și refacă, în alți parametri, oferta de civilizație și opțiunile de viață. Europa încearcă și ea o re-echilibrare a situației, păstrarea idealului de Europă a Națiunilor (deși integrate economic) sub forma Uniunii Europene. Țările europene devin membre ale Uniunii, născută din Comunitatea Oțelului și Cărbunelui (apărută în plin război rece, 1957). Această Uniune este tentativa de răspuns la dezagregarea unor state (Iugoslavia, fostul URSS) prin asamblarea lor într-o nouă uni- tate: Polonia, Slovenia, Ungaria, Letonia, Estonia, Lituania, Cehia, Slovacia (devenite membre UE toate în 2004), România și Bulgaria (2007) își proiectează însă noi condiții de securitate sub egida NATO, principal factor SUA, adică se proiectează în afara continentului, astfel încât ideea globalizării depășește cu mult conturul Europei și devine vizibilă la scară planetară. România a devenit membră NATO în 2004. Toate armatele naționale ale Europei se reduc drastic, o armată europeană nu există. SUA încearcă și ea să-și păstreze supremația pe calea armelor: în 2001 invadează Afganistanul, în 2003 Irakul. Controlul Mediteranei de Est este una dintre ținte. La origini, ambele sunt pământul unor foarte vechi civilizații planetare, origini identitare în sens absolut, supuse unor mari distrugeri, deși sensul declarat, real și imediat al conflictelor ține de reîmpărțirea, între noii mari actanți ai lumii, a surselor economice și strategice, culturile și civilizațiile fiind victime colaterale. Pe pământul afganilor de azi au fost Margiana și Sogdiana, cetăți aflate pe marele drum antic al mătăsii, acolo și-au avut originea mezii și parții, neamurile iranice care au dat o componentă triburilor de traci. Perșii au fondat cel mai mare și mai cunoscut imperiu eurasiatic; țara lor de astăzi este Iranul. Irakul este pământul fostei Mesopotamii. Cetățile Ur și Urartu au fost primele despre care mărturisește vechea civilizație a Asiei Mici. Destabilizarea și fragmentarea culturilor merge mereu mai în profunzime și mereu mai către origini. Timorul de Est se separă de Indonezia în 2002. Insulele Indoneziei sunt doar bucățile de pământ rămase deasupra apelor planetare după marele cataclism de pe centura de foc a Pacificului care a cufundat un continent (Laurasia) cu 11.000 îH și a născut, pentru toate civilizațiile de azi al lumii, Legenda Potopului. Fondatorii Mesopotamiei au fost și ei supraviețuitori ai cataclismului, după cum mărturisește povestea lui Enkidu din *Epopeea lui Gilgamesh*, scrisă în cuneiforme pe tăblițe de lut acum trei mii de ani (texte despre origini preluate din temple de istoricul fenician Sunchaniathon, tradus în greacă de Flavius Josephus). Transcrierea actuală a acestui conflict în parametrii creștinism/islamism indică doar aparent cauzele lui profunde. În fond, este un conflict între lumile și civilizațiile vechi, ale Orientului, și cele mai noi, ale Occidentului (număr Americile printre cele mai mari și mai puternice colonizări ale Europei, apoi, în ordine, Australia și America de Sud). Puterea financiară, rezultată din concentrarea puterii economice, nu se mai referă la state, adică la entități, ci la asocieri suprastatale: APEC (Cooperarea Economică Asia – Pacific, ASEAN – Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est (astăzi ASEAN+6: China, Japonia, Coreea de Sud, Australia, Noua Zeelandă, India, cu o Piață Comună numită AEC și o Bancă Asiatică de Dezvoltare), CSTO – Organizația Tratatului de Securitate Colectivă (Federația Rusă, China, Uzbekistan), BRICST – Brazlia, Rusia, India, China, Africa de Sud, Turcia (organizație de ajutor economic reciproc). Chiar în interiorul Uniunii Europene există Grupul de la Vișehrad (Cehia, Slovacia, Polonia, Ungaria), o alianță culturală și de ajutor econmic reciproc în domeniul agriculturii, BIOEAST (Bulgaria, Croația, România, Slovenia). Remodelarea planetară începută cu dispariția URSS și a sistemului statelor socialiste, la care România a fost parte și contributor economic la organizațiile sistemului socialist (CAER, Pactul de la Varșovia), a însemnat, vorbind strict financiar, pierderi imense. Astfel, în 1983 Pactul avea 1.714.000 de oameni în Forțele Terestre; 85 de divizii; 25.490 tancuri de luptă; 1787 lansatoare anti-tanc; 190 submarine; 183 submarine anti-submarin; 206 nave de linie; 607 nave de luptă; 8512 avioane de luptă; 6737 tunuri anti-aeriene și rachete sol-aer. Erau forțe absolut paralele ca efective cu ale NATO în Europa. În plus, Tratatul avea Grupul de Forțe de Nord, Grupul de Forțe de Centru, Grupul de Fgorțe de Sud și Grupul de Forțe din Germania de Est (care erau forțe militare sovietice). România, Bulgaria și Iugoslavia erau sub acoperirea Grupului de Forțe Sud, care aveau unități în toate aceste țări (finanțatoare, alături de URSS, care se ocupa de instruirea și înarmarea lor). Acest grup a apărut după al Doilea Război Mondial, a fost întărit după revoluția din Ungaria din 1956 și cuprindea Divizia Mecanizată de Gardă Cherson, Divizia a XVII-a Mecanizată de Gardă Dunăre, două divizii ale Districului Militar Carpați, ca și mai multe divizii pe teritoriul Ungariei (inclusiv din Armata Aerului).

Retragerea tuturor trupelor Grupului de Forțe Sud spre URSS a început în 1989 (cu excepția României, de unde retragerea s-a produs în 1958, în schimbul pedepsirii aspre, cu închisoarea, a celor care vorbiseră în termeni pozitivi despre revouluția ungară) și a luat sfârșit în 1991, paralel cu retragerea tuturor forțelor din celelalte grupuri. În 2009 a început organizarea și dotarea unei baze NATO în România (la Deveselu), mai exact un scut antirachetă orientat către Marea Neagră (dar ale cărui capacități de răspuns la eventuale atacuri cu rachete este deja depășit, deoarece transferă la noi capacitățile bazei aflate în Turcia, unde baza este închisă), astfel încât chestiunea controlului Mediteranei de Est (inclusiv prin controlul Porților de Fier ale Dunării) se arată a fi extrem de activă. Este un scut de apărare și nu de atac (cu extensii asupra Africii de Nord), conform legislației ONU (încălcată cu prilejul tuturor conflictelor mondiale) ceea ce oricum implică pentru statul român costuri foarte mari. Primul deceniu al acestui mileniu indică, pe de o parte, continuarea mișcărilor de fragmentare a unor țări, așa cum începuse fenomenul încă de la finalul veacului al XX-lea (vezi, de pildă, Iugoslavia), pe de altă parte este vizibilă tentativa Uniunii Europene de a oferi un nou braț de balanță în politicile internaționale, de a uni țările continentului astfel încât ele să poată păstra activ în lumea contemporană principiul echilibrului de forțe, ca și identitățile proprii, deși, în întregul său, nu deține instrumentele necesare transpunerii în fapt a acestor intenții. În sfârșit, nu trebuie ignorat că marile puteri, SUA, Rusia, China își afirmă linii proprii de acțiune în contextul evenimentelor acestui început de veac și de mileniu, astfel încât să-și păstreze șansele de actanți ai civilizației planetare.

România încearcă să țină pasul cu provocările începutului de mileniu. Ea a trimis spre Lună prima rachetă proprie în 2010. Ca stat membru al UE și NATO participă la edificarea politicilor de securitate și apărare (menținerea păcii în Kosovo, Afganistan, Irak). Trebuie să observăm la începutul acestui mileniu extensia sensului identitar la o mulțime colectivă care depășește aria fiecărui stat național. Lumea funcționează încă pe baza unor tratate internaționale încheiate între state naționale, dar și pe baza acordurilor între entități suprastatale, în principal bănci și companii care produc bunuri diverse, ca și asocieri de state care funcționează ca niște grupuri unitare prin intenții. Dacă perioada colonială însemna controlul unei țări asupra mai multora, acum principiul controlului suferă modificări, deși nostalgia trecutului colonial rămâne prezentă în stabilirea interdependențelor dintre țări, în principal economice. Lumea, în întregul ei, pare să continue un proces mai profund de schimbare la față. Muntenegrul și Kosovo au devenit independente (2006, 2008) față de Iugoslavia, statul în componența căruia se aflaseră inițial și care nu s-a mai numit Iugoslavia. În 2003 China a trimis în spațiu prima navă cu echipaj uman, iar în 2006 Coreea de Nord a efectuat primele teste nucleare. Aproape fiecare eveniment din registrul politic este dublat de evenimente din zona care s-ar putea numi a cataclismelor naturale, atât de dese și cu implicații atât de mari în acest prim deceniu al mileniului III: în 2003 un uriaș val de căldură a ucis în Europa (Franța, Italia ș.a.) 50.000 de oameni, în vreme ce un cutremur pe pământul Iranului a ucis alți 26.000 de oameni. Un vulcan activ, însoțit de cutremur și tsunami, în 2004, a ucis 310.000 de oameni în toată zona numită Centura de Foc a Pacificului (aceea unde exista cândva continentul Laurasia). În 2005 a fost un cutremur uriaș în Kashmir și Pakistan (87.350 de morți), căruia i-a corespuns uraganul Katrina, acela care a înecat cea mai mare parte a orașului New Orleans din SUA. Ciclon urmat de cutremur dezastruos are loc din nou, în 2008, în Myanmar (Birmania) și China. În același an se prăbușește Bursa din New York și începpe prima mare criză economică a mileniului. Tot în 2008 India a fost a patra națiune a lumii care a ajuns pe Lună. În 2010 cutremurele din Haiti și Chile, ca și erupția vulcanului Eyjafjallajökull din Islanda păstrează vie în memoria colectivă ideea că trăim pe o planetă ale cărei plăci tectonice se mișcă sub noi. În 2011, în Japonia, are loc cel mai devastator cutremur planetar de când a început înregistrarea acestui fenomen (gradul 9 pe scara Richter). România încearcă să țină pasul cu provocările începutului de mileniu, inclusiv cu schimbările climatice. Trebuie să observăm faptul că tăim în perioada când se încearcă extensia sensului identitar la o mulțime colectivă care depășește aria fiecărui stat național. Marea Britanie, deși a fondat și susține Commonwealth-ul, refuză integrarea în acest proces de extensie a ideii de identitate.

Acesta este conturul global în care se mișcă identitatea românească (fondul) și absolut toate coordonatele ei (formele) se resimt de efectele noului peisaj global. O înțelegere cât mai rapidă, mai clară și mobilizarea identitară în întregului ar fi benefice pentru generațiile care au de formulat soluții corecte în toate domeniile existenței vieții românești. Inclusiv în domeniul culturii.

Note și comentarii

Prefață

(note și comentarii de Ecaterina Țarălungă)

1. **Louis Hjelmslev** (1899–1965) a fost fiul unui matematician cunoscut. Modul de conceptualizare lingvistică pe care-l folosește se resimte de educația din familie în aceeași măsură în care se resimte de învățătura primită de la Ferdinand de Saussure. În vremuri extrem de grele (Războiul Civil din Spania, marea criză economică, al Doilea Război Mondial) a reușit, folosind aceste date formative, să transmită nu doar un mesaj despre sine, să construiască o școală științifică fondată pe un mare grad de conceptualizare logică, ci și, am putea spune, să prefigureze lingvistica matematică și informatica în sens larg, ca teorie a limbajelor. Lucrarea lui capitală, de sub o sută de pagini, a apărut în daneză, în 1943, și evocă, încă din prefață, „însingurarea“ individului, necesitatea de „a face ceva“ care să-i lege în profunzime pe oameni. A construit teoria sa structuralistă încercând să găsescă liniile de forță lingvistice (dincolo de specificul fiecărei limbi), capabile să ofere imaginea coeziunii de adâncime a umanității. În acest sens, demersul său putem spune că ne prefigurează și pe noi, cei care încercăm să așezăm sub semnul coeziunii identitare grupuri de oameni și umanitatea mereu mai dispersată. Deoarece Hjelmslev însuși își începea celebrul studiu, *Prolegomene la o teorie a limbajului*, cu această aserțiune: „Limbajul nu este un însoțitor exterior. El leagă în profunzime, în mintea omului, o bogăție de amintiri moștenite de acelea obținute de conștiința vigilentă din viața proprie și din istoria tribului, formând în tot o marcă distinctivă a personalității, la bine și la rău, marca distinctă a omului și a națiunii, patentul de noblețe al speciei umane.“ Cuvintele lui nu definesc nimic altceva decât identitatea individului, a națiunii și a speciei umane.

2. **Ferdinand de Saussure (**1857–1913) a fost profesorul lui Hjelmslev. S-a născut la Geneva, în Elveția, zonă romanșă (ei spun rumanci), locul unde se născuse protestantismul de tip calvinist și avea un alt background decât Hjelmslav. Tatăl fusese mineralog și ontomolog, membru al Societății de Geografie din Geneva din 1858 și călătorise mult: în Indiile de Vest (colonie daneză), Mexic, SUA. Ca urmare, fiul său, Ferdinand, avea fondul aperceptiv necesar pentru a înțelege pluralitatea lumilor trecute și prezente și pentru a căuta punctele nodale și traseele de legătură între ele. Aceasta a fost calea pe care a ajuns la lingvistică și, folosind baza de date a vremii lui, dată de filosofie, psihologie, sociologie, antropologie, a reușit să formuleze o teorie generală a semnului – semiotica – și s-o aplice la fenomenul lingvistic. Perioada sa plenară a fost după revoluțiile din 1848, în plină expansiune a ideii de Europa Națiunilor, când entitățile contemporane lui stabileau granițe de stat, iar clasele sociale se organizau, partidele politice și economiile se aflau în creștere. Orizontul privitorului obișnuit risca să-și piardă conturul în multitudinea de întâmplări care pregăteau debutul veacului XX și Primul Război Mondial, cu dispariția unor mari imperii. Semiotica lui Saussure oferea deci un grad de abstractizare care să permită judecarea marilor ansambluri de date pe baza unor coordonate clare și logice, unificatoare exponențial, care să nu piardă din vedere specificul și detaliul. Aceasta a fost calea pe care a mers pentru a ajunge la lingvistică, adică la limbaje și teoria limbajelor. Împreună, Saussure și Hjelmlev acoperă mai bine de un veac de civilizație europeană, cu referiri la rădăcinile ei cele mai profunde (proto-indo-europene, adică inclusiv la traci). Principala lucrare a lui Saussure a fost *Curs de lingvistică generală*, apărut postum, în 1916.

3. **Algirdas Greimas** (1917–1992) s-a născut în Suvalkija, Lituania. A studiat la Kaunas, prima capitală a Lituaniei istorice, un loc sacru, al cărui nume amintește de cetatea sacră Kaunas din Caria, regatul unde s-a născut Herodot. A traversat al Doilea Război Mondial și împărțirea Europei în două blocuri politice folosindu-și backgroundul pentru a putea acoperi falia identitară pe care o trăia. Trebuie spus că lituanienii, în întregul lor, se consideră urma ;i ai tracilor de nord, noi fiind urmași ai tracilor de sud. Nenumărate studii lingvistice și paralelisme cu limba română, din zona semanticii, a toponimelor și onomasticii sunt folosite drept argumente. În sens istoric, lituanienii au stabilit că sunt proveniți dintr-o migrație ajunsă la Baltica, în lungul Marii Bariere Continentale – atunci marele Drum viking al Chihlimbarului – dinspre Bizanț, după căderea acestuia în mâna cruciaților în 1204 (eveniment descris și de Umberto Eco în romanul *Baudolino*). Kaunas, prima capitală a lituanienilor, fusese, în Evul Mediu timpuriu, locul în jurul căruia s-a definit

entitatea lituaniană, strâns legată de cea polonă (Commonwealthul polono-lituanian a avut granițele nu departe de Moldova, iar Ștefan cel Mare a luptat cu regii poloni). Mai mult: lithos în greacă însemna piatră. Litua (Lituania) a fost hotarul nordic al influenței bizantine, așa cum voievodatul lui Litovoi a fost hotarul lui vestic și nord-dunărean. Tatăl lui Greimas a fost inspector școlar și și-a trimis fiul să studieze în Franța, la Sorbona, unde și-a luat doctoratul cu o teză despre dialectele franco-provensale (occitana, cu origini celto-tracice, locul în apropierea căruia se născuseră Saussure și Umberto Eco). Tatăl lui Greimas fost deportat în Siberia sub Soviete. Algirdas Greimas a fost acela care a desprins din întregul semioticii module semio-narative (pătrate semiotice) care fac sens canonic și arhetipal și pot fi abordate în sens actanțial. A evoluat către o analiză figurativă folosind textul (și nu limba) ca modul semiotic. Principala lui lucrare a fost *Despre sens*, apărută în 1970, pe când apele se separaseră complet de uscat, în sensul că în Europa existau două blocuri politice și cel puțin două ideologii majore, adică două unități de măsură pentru stabilirea valorilor. Greimas și Roland Barthes (1915–1980) au făcut parte din aceeași școală lingvistică. Barthes s-a născut la Cherbourg, în Franța, un port aflat în lungul marii rute vikinge din veacul al IX-lea (apoi hanseatice), care făcea legătura între Danemarca și Norvegia pe de o parte și Mediterana pe de alta. Tatăl lui Barthes a fost ofițer de marină și a murit în Primul Război Mondial în Marea Nordului. Roland Barthes însuși n-a fost doar lingvist, ci și filosof, teoretician literar, semiotician. El a folosit prima oară termenul de mitem (unitate de analiză a mitologiei). De altfel, principalele lui lucrări au fost *Gradul zero al scriiturii*, 1953 și *Mythologies*, 1957. Greimas și Barthes, împreună, au construit linia semioticii franceze de până la Philippe Sollers, proiectând o altă opțiune, viziune și imagine culturală decât existențialismul și avangarda.

4. **Umberto Eco** (1932–2016) s-a născut la Alessandria, în Piemont (cândva Liguria, a cărei populație provenea, la origini, dintr-o migrație traco-ilíră de Neolitic) și, pe când tatăl era pe front, a trăit la țară, într-un sat de munte din Alpi, primind o educație catolică. Trebuie spus că și astăzi portul popular al muntenilor piemontezi este cămașa albă purtată pe dinafară, încinsă cu brâu de lână, ițarii albi, ciorapii albi trei sferturi și opincile. Iar femeile poartă fotă și șorț, salbă. Piemontul este o zonă de legătură între Liguria propriu-zisă de azi, Occitania franceză și Elveția romanșă. A studiat la Torino filosofia și a lucrat la Televiziunea Italiană, apoi la universitate. A scris literatură, eseuri filosofice, tratate de semiotică, a făcut critică literară. A avut o bibliotecă de 30.000 de cărți și a fost, el însuși, o enciclopedie vie. Aportul lui cel mai însemnat la evoluția culturii veacului XX a fost stabilirea de conexiuni arhetipale și cognitive între diversele domenii umaniste: artele vizuale, artele plastice, literatura. A fost extrem de interesat de prezența acestor relații în istoria civilizațiiilor europene, începând cu Bizanțul, trecând prin perioadele de strălucire ale Bisericii Catolice (el însuși s-a despărțit de Biserică din 1954). Cele mai cunoscute lucrări ale sale sunt *Numele trandafirului* (roman, 1983), *Opera deschisă* (semiotică), 1962, *Tratatul de semiotică generală*, 1975, *Insula zilei de ieri*, (literatură), 1994, *Kant și ornitorincul* (eseu filosofic), 1997. Ultima lucrare menționată merită repertoriată mai atent, fiindcă ilustrează pe deplin punctul în care a ajuns semiotica europeană și felul cum, la finele veacului XX, este percepută întreaga istorie mentală a Europei Națiunilor ca parte unui concept mult mai larg, global, de evoluție a civilizațiilor umanității. Reproduc mai jos o recenzie a lucrării, pe care am scris-o la puțin timp după apariția cărții, dar n-am auvut unde s-o public, deși Marin Mincu a tradus cartea în românește la puțină vreme după apariție și a prezentat-o entuziast. Articolul poate explica în ce fel se racordează – cel puțin ca intenție – prezenta enciclopedie la problemele spiritului de la sfârșitul mileniului al doilea și începutul celui de-al treilea. Iată textul recenziei:

*
* *

Noua carte a cunoscutului scriitor și semiotician italian Umberto Eco se ocupă, în tradiția întregii sale semiotici – *Structura absentă*, 1968; *Tratatul de semiotică generală*, 1975; *Semiotica și filosofia limbajului*, 1984; *Limitele interpretării*, 1990; *Căutarea limbii perfecte*, 1993 – de construcția conținutului semnului, în principal lingvistic, dar și vizual ori sonor. Acest tip de cercetare, care moștenește structuralismul de la Hjielmslev la Greimas, încearcă însă, odată cu această carte, o „globalizare" a problematicii abordate. Ea aduce în discuție filosofia limbajelor de la Aristotel la Kant și apoi la fenomenologi (Husserl, Heidegger) ca moștenire europeană, iar ansamblul cercetărilor americane este evaluat în principal prin prisma lui Charles Peirce, ale cărui lucrări se întind între 1935–1993. Acesta s-a ocupat în principal de rolul logicii și metodologiei în aria semioticii.

Cartea *Kant și ornitorincul* este una de eseuri, fiecare cu privire la un subiect anume și care nu se constituie în capitole ale unui întreg, ci doar indică, semnalizează posibilele căi de acces de la o problemă la alta.

Primul eseu, *Despre ființă*, pune față în față punctul de vedere al lui Peirce – ființa este nucleul teoriei sale semiotice – și linia Aristotel-Hjielmslev-Heidegger, constituită într-o teorie a logosului (noțiunea) ca

semeiōn (semn) în segmentarea continuum-ului care este lumea. Segmentarea aparține spiritului, deci ființei. În raport cu neantul, ființa este, pentru americanul Pierce, ca și pentru europeni, pozitivă. Nu ei îi aparțin, în dichotomia sartriană Ființă/Neant, limitele, ci dorința Ființei de a pătrunde în tainele continuum-ului este producătoare de limite.

De ce totuși intervine referința la ornitorinc? O aflăm din al doilea eseu al cărții, *Kant, Peirce și ornitorincul*. Problema capitolului este capacitatea conceptelor de a unifica diversitatea impresiilor sensibile. Ornitorincul, compus din părți ce par să aparțină unor alte întreguri, diferite, îi permite lui Eco o abordare inedită a cunoașterii în sens kantian, adică – în conformitate cu *Criticile* sale – o cunoaștere lingvistică, schematică și nu una semiosică, așa cum ar fi procedat Peirce. Comparația Kant-Peirce în problema ornitorincului, adică a definirii unei categorii din pre-categorii, îl situează pe Eco alături de Kant. Astfel, deși pentru Kant conceptul de ornitorinc ar fi fost exploziv, *Criticile* neputând ajunge la esența lui (conceptul fiind la Kant un postulat al rațiunii și nu o ipoteză), totuși nici părerea lui Peirce n-ar fi de acceptat. Acesta considera că fiecare cunoaștere înglobată într-un concept reiese dintr-o cunoaștere anterioară, intuiția n-are nici un rol. Eco nu poate decât să conchidă că schemele kantiene nu exclud intuiția și, dacă nu preexistă în natură, sunt totuși motivate de natură. Iar ideea motivației însăși se revelă numai în continuum-ul lumii.

Problema raportului dintre ființă și concepte se pune în al treilea eseu, *Tipuri cognitive și conținut nucleic*, unde Eco analizează Ființa sub raportul percepției și conținutului cultural, care ambele sunt repere ale cunoașterii. Astfel, conținutul nucleic al unei categorii cuprinde instrucțiuni pentru identificarea perceptivă a ceea ce nu există în experiența individului care-l folosește. În legătură cu acest fapt Eco își extinde analiza la limbajele vizuale și sonore, stabilind raporturile limbaj-lume și în interiorul acestor arii de semnificare. Astfel, cel care a primit conținutul nucleic al categoriei de ornitorinc, va ști să recunoască orice ornitorinc pe care-l vede, deși îl vede pentru prima dată.

Al patrulea eseu, *Ornitorincul între dicționar și enciclopedie*, se ocupă de primitivele semiosice pre-categoriale. Dacă o categorie cuprinde, cum se afirmă în eseul precedent, instrucțiuni de identificare perceptivă a ceea ce nu există în experiența lui proprie, atunci într-o pre-categorie se recunosc sisteme de convenții gramaticale obținute prin negocieri la nivel textual. De pildă semnul categoriei este bazat pe un ansamblu textual care negociază regulile de comportament și de existență ale insectelor. Categoria „țânțar" este obținută prin înglobarea pre-categoriei insectă, dar și prin cunoașterea și interpretarea unor fapte din afara acestei pre-categorii. Categoria este deci cognitivo-interpretativă. Tot astfel este cazul categoriei „ornitorinc" în raport cu pre-categoriile „mamifer" ori „reptilă". Opțiunea lui Eco merge, de această dată, în linia școlii americane a lui Peirce-Putnam.

Al cincilea eseu, *Note despre referențialitate ca un contract*, este cel mai deschis globalizant dintre toate demersurile cărții, deși începe cu o excludere. Eco își corectează studiile precedente propunând ca semiotica să scoată în afara granițelor ei referentul și referențilitatea spre a le trata separat și global. Altfel spus, unghiul de admitere a globalizării pentru semiotică e conceput ca unul care tinde spre aria ei, dar nu-i este interior. Dacă ornitorincul în calitate de semnificant este rezultatul unui contract negociat, atunci desemnarea lui – este sensul restâns în care Eco folosește termenul de referențialitate – desemnarea lui deci cuprinde nu categoria de ornitorinc, ci un ornitorinc anume. Dar semnul acestui semnificant fiind același în cazul categoriei, ca și în cazul desemnării, adică ornitorinc, atunci cum deosebim categoria de referință? Aici Eco distinge din nou între structuralismul european și semiotica de tip Peirce. Concluzia lui se îndreaptă într-o direcție neașteptată: adresa fiind fundamentul denominației, al referențialității, atunci e-mailul, care este o adresă, este modelul Spiritului Divin însuși, în ambele cazuri, al e-mailului și al Divinității, desemnarea fiind absolut rigidă. Individul ca adresant și Divinitatea se situează – din punctul de vedere al referențialității – în același plan. Evident, ontologia și gnoseologia amuțesc în acest plan. Sau, mai exact, sunt împinse, împreună, într-un unghi mort.

Al șaselea eseu, *Iconism și hipoiconie*, se ocupă de entitățile vizuale, mai exact de semnele mentale ale imaginilor. Evident, este reafirmată componenta culturală în constituirea simbolului iconic. Acesta are calitatea de amprentă, calitate pe care o pierde în cazul reflectării în oglindă (speculară), adică al hipoicoanei. Televiziunea este – crede Eco – un exemplu tipic de hipoicoană, deoarece reflectă semne vizuale mentale. Ca tip de demers televizunea ar fi deci lipsită de amprenta de semn a conținutului. Semnul ei e dincolo de ea. Dacă e.

În sfârșit, eseul *Despre denotație*, termen folosit în opoziție cu acela de conotație de către semiologi, lingviști și filosofi deopotrivă, se ocupă de ceea ce reprezintă denotația în raport cu semnificantul, cu referentul și cu referențialitatea. Eco definește denotația ca fiind lucrul numit, fie că lucrul acela e un termen particular, fie că e o frază nominală ori o descriere. Trecerea în revistă a felului cum s-a pus în timp problema

denotației – de la Aristotel, Boetius la Thomas d'Acquino, Bacon, Duns Scot, Ockham, Hobbes și Mill, îl duce la concluzia că, până la Bacon, tendința analizelor semantice era cognitivă. Ele se alăturau analizelor psihologice și ontologice ale limbajului. De la Bacon însă, istoria denotației devine istoria unei dialectici fără sfârșit între o soluție cognitivă și una condițională.

Cartea rămâne astfel deschisă, fără o concluzie rotunjitoare și ne permite să asemănăm tipul de demers al lui Umberto Eco (de altfel el este și autorul *Operei deschise*) din aria semioticii cu alte tipuri contemporane de demers globalizant, cum ar fi – de pildă – acela din aria teoriei literare. În 1935 Basil Munteanu publica studiul *Episodes kantiens en Suisse et en France sous Directoire* și înregistra astfel, în același perimetru de timp ca și Peirce în semiotica americană, importanța lui Kant în evoluția ideilor. Aria comparatismului, proiectată odată cu primul congres, din 1948, de către Paul Hazard - Fernand Baldensperger - Paul van Tieghem și nu în ultimul rând Basil Munteanu, elevul lui Hazard, arăta ca o continuare a demersurilor retoricii antice preluată de stilistica franceză medievală și mai nouă. Studiul mentalităților și contextelor culturale nu prezintă decât una dintre similitudinile care alătură cercetările semioticii și teoriei literare din perioada interbelică și până astăzi. Tendința mai generală de abordare a filosofiei fiecărui domeniu, de stabilire a resorturilor umane ultime care produc mișcarea de valorizare în cele două domenii este o altă similitudine. Și ambele merg în direcția înțelegerii dialectice și globale a demersului uman, fie că e vorba de un continet sau altul, de un domeniu sau altul. Comparatiștii, semioticienii, filosofii, teoreticienii din zona umanistă – nu mai spun din zona științelor – au înțeles de decenii bune că, dincolo de specificul fiecărui domeniu, există ceva comun tuturor. Kant a fost doar unul din pilonii originari ai acestui proces. Ornitorincul, împrăștiat în bucăți prin toate ariile deosebite ale interesului omenesc de cunoaștere, este un altul. El încearcă să se reconstituie acum ca entitate unică. Omenirea se află în pragul descoperirii ornitorincului categorial. Un prag definitoriu pentru capacitățile ei însumate și dincolo de care, încă, nu se știe ce se poate afla. Chestiunea „deschisă" la finalul lecturii pentru noi toți este aceasta: ce se întâmplă în cercetarea semiotică din Europa nu face decât să evidențieze în ce punct ne aflăm și noi, civilizația română și ce avataruri traversăm. Cât de mult mai rămâne de asamblat până la obținerea unui ornitorinc categorial. Cât de puțin ne interesează să participăm la mișcarea intelectuală a lumii ca parte integrantă a ei și cât de mult să ne blamăm și ne interzicem unii pe alții în toate planurile posibile. Ce timp prețios pierdem, câte generații pierdute numărăm pentru valorile spiritului văzând doar trecutul și deloc viitorul. Pe de altă parte, într-un sens mai profund, faptul că am întâlnit o asemenea carte, e ca și când ar fi fost confirmat propriul meu drum și propria mea căutare, e semnul (în sensul semioticii) că, dincolo de tot, un om poate găsi unitatea profundă a sinelui cu lumea. Ceea ce nu e puțin lucru. Ba chiar, mi se pare, e începutul oricărei noi construcții omenești. O vorbă populară românească spune că, în viață, îi întâlnești exact pe cei pe care trebuie să-i întâlnești. Mi se pre adevărat…

Partea a II-a.
Definirea conceptului de identitate

Individualizarea geografică a României

(note și comentarii de Ecaterina Țarălungă)

1. Fluviul Dunărea este axul Europei, cel mai lung fluviu al continentului (2800 km). Este format din trei părți: Dunărea de Sus (izvoarele ei se numesc Brigach și Breg, se află în Munții Pădurea Neagră din Germania, dar numele nici unuia dintre izvoare nu este german), Dunărea de Mijloc și de Jos. Pe teritoriul României curge o parte din Dunărea de Mijloc (care începe la Viena) și toată Dunărea de Jos (unde se cuprinde Dunărea maritimă, care începe la Galați). Ambele porțiuni sunt navigabile (căi comerciale) și au fost parte a construcției identitare de fundament a românității. Țările riverane sunt: Germania, Austria, Slovacia, Croația, Ungaria, Serbia, Bulgaria, România, Moldova, Ucraina, iar bazinele de drenaj (apele care se varsă în Dunăre) extind acest perimetru cu Polonia, Cehia, Slovenia, Italia, Bosnia-Herțegovina, Muntenegru, Elveția, Albania, Macedonia. Primul mit fondator datează de dinainte de antichitate și spune că Istrosul (numele tracic preluat de grecii antici) ar fi avut două guri de vărsare, una la Pontul Euxin (Marea Neagră, la origini Okeanos, apoi Pontos Euxinos) și alta în Marea Adriatică, lângă Peninsula Istria. În veacul al VII-lea îH, atunci când a edificat colonii la Dunărea de Jos și Pontul Euxin, Miletul a numit Histria principala sa colonie, spre a păstra ideea de areal comun (de apărat) dintre cele două mări, Adriatica și Marea

Neagră, marele areal al lumii traco-sarmate care-l preceda în timp. Calea fluvială era, în această accepție, o cale alternativă de legătură între toate triburile de traci, alta, de uscat, fiind Via Egnatia (continuare a Drumului Mătăsii și care unea, prin munți, Asia Mică de Peninsula Italică, fiind controlată de asemenea de traci, după cum o atestă toponimele și locuitorii, în general români sudici), iar o a treia cale era cea maritimă, forjată încă de Popoarele Mării, care urmaseră Mare Carpathicum (Egee), Mediterana de Est, Marea Ionică și Adriatica. Numele Dunărea are aceeași rădăcină lingvistică pe care o au și alte repere fluviale: Don, Daugava (Letonia), daina în lituaniană (au origini sarmate, se consideră urmași ai tracilor de nord) înseamnă chiar apă. Cuvântul s-a păstrat și la noi, în folclor: „daină, daină…“ În perioada Imperiului Austro-Ungar toată legislația Dunării și a navigației fluviale a fost făcută la Viena și Budapesta. Dimitrie Șt. Nenițescu, în lucrarea sa *Dunărea în Dreptul Internațional Public*, apărută în 1903, inventaria această legislație și măsura pierderile pe care entitatea românească le-a avrut din cauză că plata circulației navelor comerciale se făcea la Budapesta, chiar când se desfășura în arealul românesc. În *Anexele* cărții sale, Șt. Nenițescu publică cele cinci regulamente de reglementare a circulației fluviale, care merită să fie pomenite pentru deturnarea identitară a folosirii căii de apă unde fuseseră, cu mult înainte de orice fel de imperii, așezări stabile și modele de civilizație a Neoliticu- lui: Vinča, așezările din dreptul Turnului Severin (50.000 de ani vechime) Peștera cu Oase (unde trăiseră în paleolitic Neanderthalieni), cetatea bizantină de veac XI de pe Insula Banului, aflată în fața orașului Turnu Severin. Cele cinci regulamente publicate de Nenițescu sunt: 1. De percepere a taxelor pe lungimea Dunării dintre Moldova Nouă și Turnu Severin (Porțile de Fier); 2. De ținere a evidenței navigației pe Dunărea de Jos (pilotaj, remorcaj); 3. De organizare a Autorității de Navigație pe Dunărea de Jos (cu sediul la Orșova, locul unde s-a născut scriitorul Petru Dumitriu, care a tratat in extenso chestiunea Dunării, la nivelul timpului său, adică atunci când Gherghiu-Dej și Tito au semnat acordul de construire a ecluzelor de la Porțile de Fier; 4. Dispoziții speciale pentru Oficiul unguresc de supreveghere a navigației de la Orșova; 5. Reglementări pentru trecerea navelor prin catara tele Dunării (Porțile de Fier). Înființarea Comisiunii Dunării, ca și parcursul ei în timp, a însemnat o continuă bătălie de recuperare de către statele riverne a apei care trecea prin dreptul lor. Acesta este sensul construirii și exploatării ecluzelor de la Porțile de Fier (care sunt porți de control continental cu țintă către Mediterana de Est), ca și diversele încercări de a globaliza controlul asupra lor și asupra Dunării (CAER, apoi UE, care intenționează unirea Mării Nordului, pe căi de apă, cu parcursul Dunării, adică a liniilor comerciale hanseatice cu ale sud-estului european).

Partea a III-a.
Semnul identitar

Evoluția administrației și împărțirilor teritoriale. România
(note de prof. dr. Dinică Ciobotea, comentarii de dr. Ecaterina Țarălungă)

1. Structuri administrative și politice autohtone în epoca Marilor Migrații

1. Întinsă pe 17.250 m^2, cu valuri de pământ groase de până la 33 m și șanțuri late de până la 20 m, de factură bizantină, este considerată printre „cele mai mari cetăți din acea vreme de pe teritoriul României“, comparabilă cu acelea de la Dăbâca și Morești – vezi S. Dumitrescu, *Descoperiri arheologice din anul 1979 de la Biharea, datând din secolele VI- X*, în „Sargeția“, XV, 1981 și Ioan Aurel Pop, *Românii și puterea în Regatul Ungariei medievale (secolele XIII-XIV)*, Editura Litera, București, 2011., p. 103. Byhor (Bihor) se afla în euroregiunea de azi Biharia, compusă din județul Bihor românesc și județul Hajdú-Bihar din Ungaria. Cuvântul Bihor, în sine, evocă Bihar, regiune aflată în nord-estul Indiei, al cărei nume își are originea în sanskrita vedică și înseamnă sălaș, locuire.

2. Geula cel Bătrân sau Maior a primit titlul de Patricius, devenind astfel federat sau vasal al imperiului. Noua relație cu Bizanțul s-a consolidat prin trimiterea episcopului Hierotheus de către Constantin Porfirogenetul și întemeierea unei episcopii de rit răsăritean la Alba Iulia.

3. L. Musset, *Les invasions. Les vaques germaniques*, Paris, P.U.F., 1969, p. 63; Stelian Brezeanu, *Daco-Romaanian continuity: science and politics*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 40.

4. Șerban Papacostea, *Geneza statului în Evul Mediu românesc*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, București, 1988

5. I. Barnea și Șt. Ștefănescu, *Enciclopedia Arheologiei și istoriei vechi a României*, vol III- *Din istoria*

Dobrogei, București, Editura Enciclopedică, 1971, pp. 64, 69, 112, 114, 212.

6. Numele Comnenilor vine de la Komana, loc sacru numit astfel încă în Imperiul Hittit – toponimul există în Turcia până astăzi, ca și în zona balcanică. Comnenii, inițial osteni, au primit de la împărații Bizanțului o moșie în Pont, căreia i-au dat numele Comana. Se afla la nord de Komana hittită. Dar originea Comnenilor este balcanică și tracică. Toponimul, ca și numele propriu, există și la nord de Dunăre.

7. Celei este un toponim extrem de vechi, a funcționat în toate Valahiile (Mircea cel Bătân a luat de soție pe fiica Voievodului de Celje, de pe Coasta Dalmată). Aceasta este versiunea latină a cuvântului, cea greacă fiind Kilia (care a dat și ea toponime românești: Chilia, un braț în delta Dunării). Există și substantive comune: chiler, chilie, celulă. Aceată rădăcină de cuvânt este până astăzi activă printre urmașii traco-ilirilor din Italia (Messapia, apoi Apulia (de la Apolo, la nord de Dunăre a dat Apulon) azi Pulia.

8. În greaca bizantină (și cea de azi) lithos înseamnă piatră, desemna hotarul. *Lito*-voi e posibil să fie numele zonei de graniță a influenței bizantine ori al voievodului care stăpânea această margine. Și numele Lituaniei are aceeași origine, până acolo au ajuns refugiații din Bizanț după Cruciada a IV-a, care s-a soldat cu luarea capitalei imperiului de către cruciați. Cuvântul vechi, tracic, al pietrei de hotar era bana, bană. A rămas până astăzi funcțional, mai ales în onomastică. Ștefan Banah, matematicianul, care era goral, a păstrat acest nume, fiind născut în zona graniței nordice a fostei lumi cu origini și identitate tracică (dacii liberi din Carpații Albi). În latina medievală a existat alternanța u-v, astfel încât Litua (zona de hotar) să fi vedenit Litva.

9. La est de Argeș, Câmpia Română.

10. Cavalerii Teutoni ajunși în Țara Bârselor n-au fost decât o parte, un terminal al acțiunii Cruciadelor Teutone (germanice) asupra creștinismului răsăritean împământenit în Polonia și țările slave. Cruciadele Teutone, mai ales contra polonilor, au avut un putenic dramatism, multe familii polone nobile, cu origini gorale (dacii din Beskizi – numele munților vine de la tribul Bessilor – care păstrau pe flamura lor simbolul grifonului) or rutene s-au deștărat, fugind în Rusia. Se mai conservă până astăzi vechi biserici creștine ortodoxe, mai ales în zonele muntoase ale Poloniei. Polonii consideră că, la origini, având aceleași dinastii conducătoare ca și lituanienii (Uniunea Lituano-Polonă), au și aceleași origini etnice, fiind un amestec de traco-sarmați și slavi. Din acest motiv s-au considerat urmașii și apărătorii creștinismului bizantin (după cădera Bizanțului din 1453) și, subtextual, au intrat în conflict cu Rusia, care și ea se considera continuatoarea Bizanțului. Fiecare dintre războaiele ruso-polone a avut în temeiul lui și acest semn identitar venit din trecut.

11. Gheorghe Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, ediție de Valeriu Râpeanu, București, Editura Eminescu, 1980, p. 163.

12. Sergiu Columbeanu, *Cnezate și voievodate românești*, București, Editura Albatros, 1973, pp. 125–126.

13. În zona cnezatelor bolohovenilor (sudul statului Haliciului) au supraviețuit sute de sate românești. Ele au păstrat legea veche românească (*Dreptul Valah* pentru hotărnicie și ciobănit) chiar în cadrul statului polonez extins și aici în veacurile următoare (Spinei, Ibidem, pp. 124–125).

14. Bissenorum desemna tribul odinioară cel mai întins al tracilor, Bessii. Ulterior, au fost numiți de greci sappaei și li se recunoștea în principal așezarea în Munții Hemus (Balcani). De acolo a migrat spre Asia Mică populația azi protejată din Alpii Pontici (Turcia) numită hemshin. K. J. Jireček, lingvistul ceh care a stabilit linia de demarcație dintre influența grecească și cea latină în Peninsula Balcanică (Linia Jireček), a investigat și fosta arie tracică (sapaei) din Bulgaria, numită, în epoca modernă, a shopilor. El a remarcat umorul cu totul special (și nu intenționat) al shopilor și chiar a alcătuit o culegere mică de ziceri. Anton Pann (Pantaleon) și Elin Pelin erau amândoi shopi și aveau același gen de umor. În prezent în Bulgaria există euroregiunea Shop.

15. Prin balansul continuu al forțelor între apărarea propriei identități și apărarea continentului, la care s-a referit și Ștefan cel Mare în scrisorile către venețieni, românii au aparținut mai degrabă Liniei de Substrat a continentului, fondului său identitar, decât marginilor despre care vorbeau unii cronicari al Europei medievale, considerând că Occidentul unde trăiau chiar ei ar fi și miezul identitar al continentului.

2. Domnia – autoritatea supremă administrativă a țării

1. Prin acest exces de centralizare, coordonatele democrației care venise din antichi-tatea grecească erau, în fapt, înlocuite cu o conducere autocrată, în linuia vechilor impe- rii și regate care guvernaseră Mediterana de Est (Hittit, Egipt Odrisia, Dacia). Procesul a fost identic cu acela din Peninsula Italică, unde latinii au început ca o republică și au devenit apoi un imperiu. Fantoma imperială a cutreierat Europa pînă la Imperiul Austro-Ungar, au urmat imperiile coloniale, iar astăzi încă ies la iveală tendințe centralizatoare care amintesc de trecut (Commonwealthul, Francofonia, unele proiecte inte- gratoare care nu sunt bazate pe relații inter-

state, ci pe un suprastat european, ale cărui structuri sunt, in-nuce, centraliste).

2. Deși numele funcțiilor domnești erau slavone (și acest lucru a făcut parte din uriașul proces – subteran-conflictual – de influențare a zonei valahe de către Biserica Grcească și Biserica Rusă: Kiril Lukaris/Petru Movilă), ansamblul lor amintea deopotrivă de începuturile Sfatului Domnesc, în linia venită din istoria profundă a neamului (ca și Consiliul celor 10 de la Veneția ori Novgorod), dar și de amplitudinea și somptuozitatea Curții Bizantine, deoarece Țările Române se considerau, în linie directă, atât prin începuturi (fiindcă 40 de împărați bizantini avuseseră origini tracice), cât și prin refugiații de marcă ai Bizanțului (Comneni, Cantacuzini, Paleologi, Duca etc.), urmașe și apărătoare ale Barierei Continentale a continentului.

3. Cei zece principali sfetnici (dregători) domnești:

În Țara Românească	**În Moldova**	**Atribuții**
Banul Olteniei	Portarul Sucevei	locțiitori ai domnitorilor
Vornicul	Vornicul Țării de Jos (1357) Vornicul Țării de Sus	șeful Curții domnești
Logofătul (1390)	Logofătul (1403)	șeful Cancelariei domnești
Spătarul (1415)		
Hatmanul (1541)	Spătarul (1434)	șeful oștirii (în Moldova șeful cavaleriei)
Paharnicul (1392)	Paharnicul (sec. XVI-lea)	șeful Pivnițelor domnești
Vistiernicul (1392)	Vistiernicul (1400)	șeful Vistieriei Domnești
Comisul (1415)	Comisul (1435)	șeful grajdurilor domnești
Postelnicul (1437)	Postelnicul (1467)	șeful palatului domnesc (locuința)
Stolnicul (1392)	Stolnicul (1393)	șeful meselor domnești
Clucerul (1460)	Clucerul (1425)	șeful cămărilor domnești
Slugerul (1480)	Slugerul (1456)	șeful aprovizionării Curții domnești cu carne
Vel Pitarul (1409)	Vel Pitarul (1476)	procura grânele și coordona facerea pâini (pita)

4. În ce privește dinastia otomană care a cucerit Bizanțul și apoi a condus noul imperiu, trebuie precizat aportul pe care l-au avut sultanele validé (mamele sultanilor) pentru că, deși nu duscutăm despre matriarhat, totuși rolul lor a fost substanțial în formarea și evoluția fiilor odată deveniți sultani, deci în evoluía imperiului. Astfel, Orhan, primul sultan otoman, având capitala la Brusa, a avut de soție favorită și mamă a fiilor lui pe Holofira, de neam trac, femeie extrem de cultivată (filosofie greacă, matematici, logică). A a fondat prima universitate și l-a educat pe fiul său Mahomed I trimițîndu-l la Amasya (Magnesia ad Sypilum în antichitate, de lângă Muntele Sypilum, locul unde Niobe, mama zeilor traci Apollo și Artemis, avea să piară). Prin tradiție, mai apoi, toți viitorii sultani otomani și-au făcut educația ori și-au început cariera la Amasya (care apare menționată prima oară în arhivele hittite de la Hattusha, din veacul al XIII-lea îH, ca fiind o entitate luwită). A fost o cetate a viitorului regat neohittit al Lydiei, care a dat mai întâi o migrație spre insulele Mării Egee (insulele sacre ale tracilor) și, de acolo, spre Peninsula Italică (etruscii). Strabo era născut la Amasya, Aristotel în Peninsula Chalcidică, nu departe de Athosul de astăzi, Herodot în Caria, nu departe de insulele Mării Egee. Mahomed I, împreună cu Emine Hatun, la origini creștină din Armenia, l-au avut pe Murad I. Și el a avut o soție favorită de neam creștin (grecoaică din Thessalia), care și-a schimbat numele prin trecerea la islamism în Gűlçiçek Hatun. Ea l-a născut pe Murad al II-lea. Și el a avut o soție favorită, pe Hűma Valide Hatun, de neam trac, născută la Devrekani, Kastamonou, în Trakia. Hűma Valide Hatun l-a născut la Adrianopole, în Trakia, pe Mahomed al II-lea, Cuceritorul Constantinopolului, care s–a proclamat Caesar al Imperiului Roman de Răsărit (Bizanțul) și nu sultan otoman. El a cucerit de asemenea Trapezuntul, Serbia (la asediul Belgradului a luat parte și Iancu de Hunedoara), Moreea, Corintul (unde a distrus celebrul zid de apă- rare bizantin, Hexamillion). A luptat cu Vlad Țepeș pentru a cuceri Valahia Veche, dar n-a reușit. Cu acel prilej a inventat Țepeș țepele care l-au făcut celebru și pentru pedepsirea cu moartea a otomanilor care trecuseră Dunărea. Mohamed al II-lea însuși a fost capturat de Țepeș în 1462 la Târgoviște și eliberat doar

spre a părăsi definitiv Valahia. În toate acțiunile sale, Vlad Țepeș (fondatorul capitalei țării la București), a fost sprijinit de Ștefan cel Mare al Moldovei. În Muzeul de Istorie din Alba Iulia este expusă scrisoarea prin care Ștefan cădea de acord, împreună cu Iancu de Hunedoara, să-l sprijine pe Vlad la domnie. De altfel, Mahomed al II-lea a atacat și Moldova, dar n-a cucerit-o. Soția favorită a lui Mohamed al II-lea era tot creștină la origini și se numise Cornelia, înainte de a deveni Gülbahar Hatun. Ea l-a născut pe viitorul sultan, Baiazid al II-lea Fulgerul, acela cu care domnii români aveau să poarte bătălii. Și el a avut o soție favorită, albaneză (din Epir), Gűlbahar Hatun, mama viitorului sultan, Selim al II-lea. Linia feminină a Imperiului Otoman și-a păstrat în continuare ascendentul asupra sultanilor, mai ales în situația în care sultana valide era aceea care-i alegea fiului ei soțiile. Astfel încât soția favorită a lui Selim I, Hafsa Sultan, era la origini tot de neam trac. Ea a fost mama viitorului sultan, Suleiman Magnificul, supranumit de otomani Legiuitorul (Kanuni), fiindcă, după modelul lui Justinian, a dat *Codul de legi* al Imperiului și modalitățile de administrare a teritoriilor. Imperiul său a avut 25.000.000 de locuitori, foarte mult pentru densitatea de atunci a populației. Suleiman a crescut împreună cu Ibrahim Pargali, un albanez din Epir (din Parga – și în română există pârgă, pârgui, pârguit), luat prizonier de mic de otomani (de precizat că spahiii erau armate formate numai din foști prizonieri, care primeau la palat educație militară otomană). Suleiman, educat, evident, la Amasya, în spiritul culturii grecești, a dat maximum de strălucire și de întindere imperiului, pe care-l considera urmașul de drept al Bizanțului, ba chiar al Imperiului Roman în întregul său. Arhitectul lui cel mai cunoscut, Mimar Sinan, grec la origine, a edificat numeroase structuri imperiale, între care moscheea Suleymanie. Dimitrie Cantemir o descrie atent în *Istoria Imperiului Otoman* și precizează că la intrare se aflau coloanele de porfir cu nervură centrală luate de la Palatul imperial bizantin. Trebuie spus că porfirul este extrem de dur, nu se putea prelucra decât cu o daltă călită în sânge de capră (după Vitruvius). Mimar Sinan este și cel care a construit Taj Mahal în India. Suleiman a făcut din prietenul său Pargali epirotul Mare Vizir. Ținta lor erau Europa și Mediterana, adică integritatea teritorială a fostului Imperiu Roman (de Răsărit și de Apus). În cadrul conflicelor cu ungurii, pentru că Suleyman se pregătea să atace Viena, a sprijinit fenomenul românesc din Transilvania, apariția unui voievodat independent și, de asemenea, l-a sprijinit pe Ioan Zapolya, a cărui istorie se leagă și de Polonia. Nu este lipsit de importanță să pomenim faptul că soția favorită a lui Suleiman a fost Roxelana, de neam rusyn (Eminescu îi considera traci slavizați), numită, după islamizare, Hűrem Sultan, un motiv în plus pentru ca ochii lui să privească și către Carpații nordici. Această bază de date impresionantă a fost scoasă din arhivele otomane în principal de istoricul Halil Inalcik, pe care turcii înșiși îl numesc «un Nicolae Iorga al Turciei», probabil că deloc întâmplător.

3. Administrația veche, până la anul 1864

1. Acest mod de funcționare a administrației țării era ca în Grecia antică, în Dacia, apoi în Imperiul Roman și în Bizanț, unde cei doi co-împărați (sau șeful laic împreună cu cel religios în structurile tribale) foloseau același fel de împărțire: Augustus era șeful suprem, reprezentantul zeilor pe pământ, iar Caesar traducea în fapt directivele lui Augustus (implicit ale zeilor), fiind conducător militar și administrând o parte a teritoriului. De altfel, ruperea în două a Imperiului Roman și apariția Imperiului Roman de Răsărit de sine stătător la 395 d.H. (Bizanțul) a fost urmarea acestui fel de a pune în act conducerea administrativă a teritoriului. Mai mult decât atât: după căderea Constantinopolului și dispariția Bizanțului, fugarii lui, care au investit Moscova cu puterea „celei de-a treia Rome“, au transferat conducătorului rus doar titlul de Caesar (țar), nu și pe acela de Augustus, care rămânea, deși nenumit, împăratul Bizanțului.

2. Înainte de a fi împărat, Aurelian, născut iliro-trac, fusese conducătorul legiunilor romane din Dacia. Dat fiind faptul că împărații ajungeau în fruntea imperiului prin susținerea legiunilor pe care le conduceau, Aurelian a ajuns împărat prin susținerea legiunilor din Dacia, formate, în mare parte, chiar din osteni daci. Nu există mărturii scrise ale negocierilor dintre Aurelian și osteni, dacă ele au cuprins sau nu faptul că, odată ajuns împărat, va elibera Dacia. Dar este sigur că, numai la doi ani după 275 dH, Aurelian a fiost ucis la Cenophurion, capitala tracilor din zona pontică (la est de Bithynia).

3.1. Administrația Țării Românești și Moldovei după Revoluția de la 1848

1. Trebuie observat că, atât Știrbei (aromân în linie maternă), cât și miniștrii săi, proveneau, identitar vorbind, din românii de la sud de Dunăre (Ghica erau istroromâni, Cantacuzinii erau originari din Pont, Suțu venea din Epir, așa cum venise și Vasile Lupu, al cărui nume real era Coci – cel mai răspândit nume al Europei după harta onomastică, înseamnă roșu, definea apartenența la un trunchi identitar cu origini extrem de vechi). Doar Ion Filipescu era român nord-dunărean. El fusese implicat în Complotul Filipescu (la care a participat și Nicolae Bălcescu) din 1840, ceea ce este, în perspectivă istorică, o prefață (de tip mason) a Revoluției de la 1848 din Țara Românească.

2. Sfatul Sătesc era compus din pârcălab, un reprezentant al proprietarului de moșie, doi (în satele cu mai puțin de 100 locuitori) sau patru (în satele cu peste 100 locuitori) deputați aleși de toți cei care plăteau capitația; se alegeau o dată pe an (cf. M. Lugomirescu, *Legiuirile comunale. Scurtă cercetare retrospectivă de la 1832–1887,* ed.cit., p. 14; ***, *Istoria dreptului românesc,* vol. II, partea I, ed.cit., pp. 154–158 (autor P. Strihan).

4. Unitățile administrative județene și sătești în Țara Românească și Moldova până la anul 1864.

1. Balta e un toponim extrem de răspândit, de la Istanbul la Nistru și până în România. *Tratatul de la Balta Liman* din 1838, între otomani și englezi, a fost la Balta Limani lângă Istanbul, iar Convenția de la Balta Liman, din 1849, între otomani și Rusia, unde s-a convenit asupra Principatelor dunărene Moldova și Țara Românească, a fost în limanul Nistrului. Balta, Baltica, Bălți sunt toponime care există în lungul barierei continentale până în Polonia. Ar mai fi bălțile Dunării care se află între Dobrogea și Țara Românească, pe care Mircea cel Bătrân le trecuse spre a cuceri teritoriul Dobrogei de până la „Marea cea Mare“, unde făcuse chiar o flotă pe pânzare (exact în același perimetru de timp când apare și Județul de Baltă). Mircea intenționa să refacă un întreg identitar originar încă în plin Bizanț, pe când marele imperiu începea să piardă teren în fața marilor migrații dinspre Asia (turcii selgiucizi se și aflau în Asia Mică), precum și a atacurilor venite dinspre vest, din partea Cruciadelor creștine (în 1204 luaseră Constantinopolul). Dat fiind că substanța tuturor acestor demersuri administrative românești se înscrie în perimetrul mai larg al înțelegerii de sine a românității înseși ca standarde identitare, atunci fiecare eveniment limitat la un loc, o provincie, trebuie asamblat în întregul evenimentelor momentului istoric respectiv, fiindcă integrarea ca idee europeană și planetară a zilelor noastre a existat, în fapt, dintotdeauna, cu alți parametri. Basarabii, din dinastia cărora a făcut parte și Mircea cel Bătrân, au lăsat numele lor părții sud-estice a teritoriului țării de atunci: Basarabia, nume devenit mai târziu, prin generalizare, al întregului areal răsăritean, de până în Bucovina. Nici acest lucru nu este întâmplător: doamna Mușata era din neamul Basarab al Țării Românești (Mușat în româna sud-dunăreană însemna frumos). Ajunsă în Moldova prin căsătorie, ea a dat numele dinastiei Mușatinilor din Moldova, al cărei apartenent strălucit a fost Ștefan cel Mare, unul din cei mai însemnați apărători identitari ai nației în întregul ei. În 1444, când e consemnat Județul de Baltă, Iancu de Hunedoara a luat Nișul și Sofia (ambele teritorii tracice la origini) de la otomani, iar în același an, la Varna, a murit regele Ungariei și Poloniei Vladislav I, luptând de asemenea cu otomanii. Era vorba, în fapt, despre controlul asupra parcursului navigabil al fluviului.

2. Francmasoneria românească a apărut ca organizație proprie, Marele Orient al României, în 1879, după Războiul de Independență (inițial a apărut în Scoția, în veacul al XVI-lea, iar în Franța în secolul următor, ca mod de luptă pentru apărarea hughenoților, entitate religioasă dizidentă în cadrul Protestantismului, dar și entitate identitar diferită din sud-vestul Franței – zona bascilor, a occitanilor din Gasconia și Languedoc – uciși de Biserica Catolică, la fel ca și înaintașii lor albigensi). De la 1848 au existat masoni români care făceau parte din Loja Marele Orient al Franței, ca și din lojile altor țări (ex. pictorul Rosenthal, care venise din Austria). Ei au fost principalii actanți nu doar ai mișcărilor de la 1840, 1848 (Ion Heliade Rădulescu, Nicolae Bălcescu, Alecu Russo, Ion Ghica, Christian Tell au fost masoni), ci și ai Micii Uniri a Principatelor din 1859. Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu, Titu Maiorescu și mișcarea junimistă în întregul ei de pildă sunt exemple ilustre ale francmasoneriei românești. Și Marea Unire de la 1918 a beneficiat de suportul

francmasoneriei române și europene, în principal franceze, dar și britanice. Nicolae Titulescu a fost francmason. În momentul critic al trecerii României la un nou sistem social, după al Doilea Război Mondial, francmasoneria, care fusese în adormire în timpul războiului și avea să rămână astfel toată perioada socialismului (când era chiar interzis să-i pomenești numele), a existat totuși o acțiune de profunzime a organizației, cu scopul de a păstra unitatea culturală și de civilzație a nației, iar Mihail Sadoveanu a fost șeful filialei din România a Marii Loji a Orientului (e interesant de observat că, deși se afla centrată în Occidentul Europei, această lojă se numea a Orientului), care a făcut această traversare sistemică. Francmasoneria europeană a redevenit activă în România după 1989, iar în Europa și în lume se ilustrează în principal prin acțiunile Ligii Drepturilor Omului, organizație de esență declarat masonică. Personaje celebre ale masoneriei au fost: George Washington, Frederic II, Simon Bolivar, Goethe, Voltaire, Theodore Roosevelt, Edward IV și V, Leon Gambetta, Joseph Napoleon (fratele lui Napoleon I), Napoleon III, Vuk Stefanović Karadzić ș.a.

5. Organizarea administrativă a Voievodatului/Principatului Transilvaniei, până la 1867

1. **Carol Robert de Anjou**, regele Ungariei, era din Napoli după tată și Habsburg după mamă. El a mutat capitala Regatului Ungariei la Timișoara (1316–1323), cu intenția de a catoliciza zona, ceea ce n-a reușit. A făcut Clujul independent de Episcopia Catolică de Alba Iulia, dându-i standard de cetate, după vechiul model imperial latin. Basarab I al Țării Românești a obținut de la el Banatul de Severin. Era o captatio benevolentiae, scopul ultim fiind catolicizarea întregii arii a Țării Românești, care ar fi recunoscut astfel Vaticanul, dar și suzeranitatea ungară (câștigul teoretic a fost pierdut de Carol Robert de Anjou trei ani mai târziu, prin înfrângerea ungurilor în Bătălia de la Posada, în 1333).
2. Sașii sunt la origine saxoni de pe Dunărea de Sus (în vecinătatea sorbilor – care au dat și ei o migrație în spațiul nostru, fiind numiți șvabi) și au fost colonizați la Dunărea de Jos și în Transilvania în condițiile răspândirii protestantismului de tip lutheran și ale necesității de a limita extinderea catolicismului în Europa după Cruciadele Teutone. Johannes Honterus a venit la Brașov în acest context. Demersul său a fost pozitiv, în sensul standardelor culturale și de civilizație pe care le-a aplicat. Honterus l-a chemat la Brașov pe Coresi spre a tipări cărți românești și tot el a cartografiat întreaga Transilvanie, iar hărțile sale au fost publicate în *Alasul* lui Ortelius. Secuii sunt, la origini, țărani de pe Volga, luați de ungurii (triburi turcice) care migrau spre apus și așezați în fața cavaleriei spre a o proteja în cursul atacurilor. Migrația ungurilor a durat sute de ani, timp în care, izolați de bazinul lor lingvistic, viitorii secui au folosit limba maghiară, dar și-au păstrat toate celelalte semne identitare: casele lor sunt în întregime din lemn pictat, ca și jugul boilor, găleata de la fântână etc (la Muzeul Național Secuiesc din Sf. Gheorghe este vizibil parcursul istoric al acestei etnii pe pământul Transilvaniei, organizarea administrativă în scaune, portul, obiceiurile etc.). Deoarece ungurii nu s-au oprit la Carpați, ci au avansat spre apusul continentului (până în Franța de azi), secuii au fost lăsați de pază la trecătorile Carpților spre a le apăra de năvala tătarilor. În schimbul loialității au devenit cetățeni liberi.

6.1.3. Administrația publică în România între anii 1864–1918

1. În 1856 a luat sfârșit Războiul Crimeii, dintre Rusia pe de o parte și Imperiul Otoman pe de alta, aliat cu Marea Britanie, Franța (Napoleon al III-lea), Sardinia. Sub amenințarea că Austria va intra și ea în război de partea otomanilor, Rusia, care ocupase teritoriul Țărilor Române în 1853, le-a eliberat în 1854, când în spațiul românesc au intrat trupele austriece. Moldova și Țara Românească, state vasale ale Imperiului Otoman, formau un tampon de siguranță între cele două imperii, rus și otoman. Chesiunea de fond a războiului a fost controlul teritoriilor deținute de Imperiul Otoman cu începere din veacul al XVI-lea, în speță Peninsula Crimeii (Taurida), cheie de control asupra Mării Negre, Mării de Azov și liniei pontice unde se afla capătul Marii Bariere Continentale dintre Asia și Europa, teritoriu stăpânit cândva de traco-sarmați și zonă de formare a limbilor și popoarelor indo-europene. Ca întotdeauna, obiectivul conflictului a fost centrat, din 1854, începutul conflictului, asupra Sevastopolului. În plus, rușii, care sunt formați (ca toți slavii) la origini din sciți și vikingi, au tratat totdeauna cu mare atenție spațiul valah, care avea și el, identitar vorbind, o componentă sarmată, înrudită cu cea scită și, în plus, se afla pe linia Marii Bariere Continentale. După încheierea războiului, însoțit de conflicte la celălalt capăt al Marii Bariere Continentale, în Baltica, administrația țărilor române a fost reformată și pusă în acord cu noile condiții geo-strategice. Prin *Tratatul de la Paris* din 1857 Rusiei i se interzisese să dețină flotă în Marea Neagră. Dar acela a fost și începutul

modernizării țării. S-au introdus telegraful, calea ferată. Țările Române au câștigat o mai mare independență față de otomani.

2. Alegerea dinasiei de Hohenzollern pentru România a fost făcută cu mare grijă, la origini dinastia era suabă (adică un amestec de populație de substrat sarmat, de slavi și de germanici) și putea miza pe coloniștii șvabi (suabi) veniți la Dunărea de Jos și în Transilvania încă de la începuturile Protestantismului. În plus, ea avea experiența existenței în Sfântul Imperiu Romano-Germanic, din care făcuse parte margraviatul de Hohenzollern. Dar cum, întotdeauna, într-un proces istoric, trebuie căutat mai degrabă avantajul propunătorului, decât al primitorului, trebuie spus că, prin acest demers, Germania – și germanicii în sens larg – încercau, ca și prin toate dinastiile impuse în Balcani, să-și extindă influența continentală, să obțină un consens balcanic la nivel de șefi de stat și sprijin în acțiunile viitoare, fiindcă suferise pierderi majore în urma războaielor napoleoniene și nu avea nici imperiu colonial.

3. Procesul de edificare al administrației românești, de la Mica Unire (făcută sub efectul Francmasoneriei europene de tip liberal și laic, bazată pe descentralizare și drepturile omului), a străbătut, până la începutul veacului XX, în pragul Marii Uniri, o cale a recentralizării, în virtutea vechiului spirit identitar valah și bizantin. Drepturile Domnului (apoi ale regelui) au crescut în defavoarea entităților locale. În acest fel, spațiul românesc se poziționa, față de mesajul vestului continental (perceput drept catolic și cuceritor), în lumea estului, căreia aparținea prin rădăcinile identitare.

7.1.2. Administrația în teritoriile românești Dobrogea, Transilvania, Bucovina și Basarabia, aflate în structuri de stat imperiale până la începutul secolului XX

1. Vilaietul însemna provincie; nu avea o conotație administrativă, ci geo-stategică. Sangeacul însemna, la origini, district militar și era format din daniile sultanului către foști oșteni, în schimbul pazei pe care aceștia o asigurau granițelor imperiului. Rezultă că sangeacurile erau, la origini, ca și în Imperiul Roman sau Bizantin, care inspiraseră împărțirea administrativă otomană, zone de margine. Kaza era sub-districtul și corespundea unei unități administrative care avea și drepturi judecătorești asupra celor din teritoriul său.

2. Despre județele Dobrogei, Tulcea și Constanța, ar trebui menționat că Insula Șerpilor (plasă în jud. Tulcea) este un nume provenit din condiția ei originară (Ophiusa, adică apartenentă la tribul de substrat al celor ce se închinau Șarpelui ca simbol al Dragonului de Apă, ieșit la iveală după Marele Potop; mama lui Alexandru Macedon, Olympia, era preoteasă a Șerpilor, de unde numele Serapion dat Bibliotecii publice din Alexandria, ridicată de Ptolemei în cinstea ei; a existat chiar o religie dedicată Șarpelui Glykon). Celelalte plăși ale jud. Tulcea sunt Babadag, Tulcea, Măcin, Silistra. Județul Constanța (avea plășile Constanța, Mangalia, Hârșova, Medgidia și Silistra Nouă), ambele conduse de prefecți. În anul 1913, prin pacea care a încheiat al Doilea Război Balcanic, statele din zonă (România, Grecia, Muntenegru, Serbia și Bulgaria) au convenit ca partea din sudul Dobrogei zisă Cadrilater să revină României până la linia Turk-Smil-Ekrené (linie formată de Lomul Alb, mai există un Lom pe Dunăre și unul în Polonia, numele este și el extrem de vechi și aparține substratului lingvistic). Cadrilaterul era compus din județele Durostor – reședința la Silistra – și Caliacra – reședința la Bazargic. Trebuie evocate, pentru rezonanța lor identitară, toponimele Cavarna (există unul și în Peninsula Istria) și Balcic, cuvânt a cărui rădăcină (ca și pentru Balcani, Balc, Bălcescu, Balsh în Albania, Balssa în Occitania și Balș la noi) este Balkch, numele turcic al Bactrianei, zonă indo-iranică din care provine, la origini, migrația agatârșilor și, mai târziu, a celor care au schimbat numele Munților Hemus în Balcani și au fondat, în vestul Bizanțului, Țaratele Româno-Bulgare.

3. Bucovina este traducerea slavonă a numelui valah de origine: Țara Fagilor. Ea este o „țară“ valahă ca toate celelalte: a Loviștei, a Crișurilor, a Munteniei, a Moldovei, a Șipenițului etc. Toponimul are și alte reprezentări în România: Bucovăț, Bucov. Rădăcina cuvântului e folosită și în Muntenegru.

4. Galiția (azi în Ucraina), ca și Galați la noi, ca și Galicia în Spania, ca și Galata dinTurcia, sunt nume folosite încă din secolul al VI-lea dH, după numele galilor, în principal tribul celtic al boiilor (care au luptat cu dacii inclusiv). Istoricul german Venemann consideră că, inițial, deplasarea celților s-a făcut din interiorul arcului carpatic spre exteriorul lui, cu toate extinderile ulterioare. Unul dintre argumentele folosite este că pe Columna lui Traian sunt înfățișați celți purtând capul de lup. Capul grifonului și semnul spiralei Vieții apar ca imagini la celți ca și la daci. În Transilvania, Oltenia, Albania (foștii iliri), pe Coasta Dalmată, apar urmele civilizației celte.

5. Procedura ținea de poziția geostrategică a Basarabiei, cu o bună deschidere la Marea Neagră, cu cetăți bine întărite încă de Ștefan cel Mare, atât la granița de nord, cât și la cea de sud. Teritoriul se află așezat în

lungul Marii Bariere Continentale dintre Marea Baltică și Marea Neagră și a făcut obiectul, de-a lungul istoriei, al atacurilor tuturor acelora care se considerau apărătorii acestei bariere, de la Commonwealthul Polono-Lituanian la Rusia, ca și al celor care au vrut s-o percuteze. Cum însă toate popoarele Europei se reclamă, identitar, cu origini parțial asiatice, conflictele de tot felul, de la cele diplomatice la cele comerciale (linia se află în lungul vechiului Drum al Chihlimbarului dintre varegi și greci) și teritoriale au făcut obiectul intervențiilor fie directe (războaie), fie indirecte (alianțe cu una din părțile beligerante), fie intervenții la încheierea tratatelor de orice fel, în numele unor organizații internaționale sau ale unor state.

6. Voloșt' (volostea) era echivalentul administrației ruse pentru cnezat, iar uezd´ era echivalentul pentru district. După abolirea șerbiei din 1861 de către țarul Alexandru al II-lea (francmason), districtele au devenit, din punct de vedere administrativ, teritorii autoguvernate (de către obștile locale). Dar voloștile au rămas până în 1923, când au fost abolite de regimul sovietic.

7. Zemstvo era o instituție a autoguvernării locale, un Consiliu decizional introdus de țarul Alexandru I în 1861, în cadrul reformelor de sincronizare a Rusiei cu restul țărilor Europei. Sistemul a fost desființat sub Soviete, care au numit zemstvele chiar Consilii ale muncitorilor și țăranilor. Tot prin acele reforme administraive, Rusia era împărțită în 34 de gubernii (guvernorate), dintre care Basarabia a fost unul. Guberniile erau unitățile administrative mari ale aceleiași țări și se conduceau în sistem centralizat.

8. Administrația publică în România (1918–1948)

8.1.2. Administrația publică centrală și locală în perioada 1918–1938

1. *Constituția din anul 1923* cuprindea 138 articole, în comparație cu cea din anul 1866 care avea 128 articole. Au fost revizuite 21 articole, au fost excluse 20 articole și s-au inserat 24 articole noi; 87 articole au rămas neschimbate sau nesemnificativ modificate.

2. *Constituția din 1923* fost publicată în „Monitorul Oficial“ din 29 martie 1923. Reglementa elementele constitutive ale statului : teritoriu, cetățenie, suveranitate, principiile de bază ale dreptului electoral, alcătuirea camerelor, regele, miniștrii, Consiliul Legislativ, puterea judecătorească. A fost valabilă toată perioada interbelică, până în apropierea instaurării dictaturii antonesciene care anunța al Doilea Război Mondial. A fost deci abrogată pe 27 februarie 1938, o dată cu intrarea în vigoare a a noii Constituții din acel an.

3. În istoria României *perioadă interbelică* este numit intrevalul dintre Primul și al Doilea Război Mondial (1919–1939), adică perioada de creștere a României Mari, de percepere în masă a fondului identitar al nației și de identificare a căilor solidarității spiritelor românești din toate provinciile. Stabilitatea a fost dată de creșterea economică, dezvoltarea culturală, bunăstarea socială. Dinastia regală a reușit să permanentizeze standardul identitar al statului român dincolo de momentul Unirii Principatelor, când Puterile Garante acceptaseră Unirea Principatelor Dunărene doar pentru perioada vieții lui Al. I. Cuza. După Primul Război Mondial, când au dispărut Imperiul Austro-Ungar, Otoman și Imperiul Rus, România, care avusese 138.000 km^2, a devenit o țară europeană de mărime medie, de 295.049 km^2, iar populația, care fusese de aproape opt milioane de locuitori în 1924, a atins 20 de milioane în 1939. Edificarea sistemului de educație, fortificarea breslelor muncitorești, mecanizarea agriculturii, sistemul de căi ferate ne spun până astăzi ce înseamnă o țară conștientă de suveranitatea ei și care dorește să-și afirme identitatea în mod creator. Unificarea calendarelor, a monedei, a țintelor politice, legislația pentru organizarea guvernamentală (a ministerelor), pentru unificarea judecătorească a României Mari au făcut ca numeroși români din afara granițelor să vină în țară (numesc aici și aromânii și meglenoromânii, fiindcă nu mai puțin de 30.000 s-au stabilit în România, cu prioritate în Dobrogea și Oltenia. Mulți dintre meglenoromâni fuseseră musulmanizați, se numeau torbeși, dar nu-și pierduseră busola identitară, deși noi le spunem turci celor din Dobrogea care au această proveniență). Procesul de armonizare a menalităților, religiilor, opțiunilor politice au fost, pentru prima oară în istoria nației, fermentul creator de valențe identitare pe care le numim până astăzi clasicismul românesc. Raportarea fenomenului românesc la cel european din același interval de timp indică în mod clar conștiința de sine a neamului și conștiința apartenenței românilor la un trecut fabulos și la un întreg continental. Pentru toate imperiile Europei da la începutul secolului XX mitul fundamental și modelul ultim de raportare, inclusiv administrativ și legislativ, continua să fie Imperiul Roman. Dar această țintă era permanent atacată de realitățile complexe ale națiunilor continentului, care loveau de jos în sus planul rarefiat al înălțimilor imperiale. Acolo, în magma nemulțumirilor, s-au născut mișcări de rezistență, deopotrivă de extremă stânga (comuniștii) și dreapta (fasciștii). În plin război, în 1917, în Rusia (imperiul care moștenea mesajul

Bizanțului) a izbucnit revoluția. Un fel de cartelare ideologică a străbătut Europa de la începutul secolului XX: Puterile Centrale (Austro-Ungaria, Germania, Imperiul Otoman) pe de o parte, Imperiul Britanic, Franța, Rusia (Antanta) pe de alta. Merită să fie evocată în acest context cartea scriitorului catalan Javier Cercas, *Soldados de Salamina*, apărută în primul an al mileniului al III-lea, care evocă anii interbelici ai Războiului Civil Spaniol, când stânga și dreapta ideologică au atins maximum de încrâncenare în plan european. Voluntari din toată Europa, ca și de peste ocean, au participat la lupte în mod nemijlocit. Concluzia autorului este că de ambele părți a fost vorba despre manipulări de masă, iar luptători izolați au înțeles, chiar de pe atunci, că pierderile umane (și identitare) arată ca și cum umanitatea în întregul ei s-ar autodevora. Poate vechiul mit al șarpelui care-și înghite coada, Ouroboros, chiar este mesajul venit spre noi de la antici despre această condiție identitară a umanității înseși ca specie: existența întru adversitate a tuturor într-o unică cetate planetară, numită simbolic, de Cercas, Stockton. Efectul imediat al confruntării celor două ideologii majore a fost exacerbarea sentimentelor naționale, adică identitare. Primul Război Mondial costase Europa 338 de miliarde de dolari, distrugerea a 80% din infrastructura continentului și pierderi umane de zeci de milioane de oameni. A fost principiul după care bătrânul continent a intrat în Minunata Lume Nouă (cum scria nu fără temei de ironie, Aldous Huxley). La *Conferința de Pace de la Paris* (1920) a fost adoptat criteriul națiunilor pentru reîmpărțirea postbelică a statelor. Au apărut state noi (Polonia, Austria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Finlanda, Lituania, Letonia, Estonia), iar altele s-au văzut întregite cu teritorii care aparțineau identității originare a nației, precum România și Italia. Tot în urma *Conferinței de Pace* a apărut Societatea Națiunilor, după criteriile francmasoneriei de la finalul veacului trecut, cu sediul la Geneva (sâmbure al Protestantismului calvinist). Habsburgii, care conduseseră veacuri la rând Europa, din Spania până în Bohemia și din Germania până în Italia, au plecat în exil. România, alături de Cehoslovacia și Iugoslavia, a făcut parte dintr-o alianță tripartită cu numele Mica Înțelgere (1921). Respirația a fost de scurtă durată. În 1929 crahul Bursei din New York a schimbat peisajul planetar, iar criza economică a cuprins și Europa din 1931. Deceniul care a urmat, inclusiv pentru România, a fost unul al tentativelor de echilibrare a societății de către regimurile democratice, de tip parlamentar. România a încheiat o nouă serie de alianțe: în 1926 *Pactul de neagresiune* cu Franța, iar în 1934 alianța cvadripartită alături de Grecia, Iugoslavia și Turcia, numită Înțelegerea Balcanică. Nicolae Titulescu (oltean, francmason) aflat în fruntea Ligii Națiunilor din 1932, a stabilit, în această calitate, *Convenția Ligii pentru stabilirea agresorului și agresiunii* și a încercat, în 1934, să încheie relații diplomatice între România și URSS, purtând discuții cu Litvinov. Totuși democrația avea respirația mereu mai scurtă și a sfârșit prin dictatura regală. Războiul Civil din Spania (1936), cu instaurarea fascismului de tip franchist (extrema dreaptă, de tip fascist) și revolta separatistă a catalanilor și bascilor, care erau de stânga (comuniștii), refuzul Franței și Marii Britanii de a încheia tratate de neagresiune cu URSS (dar nu și al Germaniei, care a încheiat Pactul Ribbentrop-Molotov) n-au putut ține pe loc procesele de sfărâmare a chiar principiilor politice de conducere democratică a statelor. Ultimele iluzii ale celor care numiseră civilizația Europei ca fiind formată pe baza și deasupra democrației antice grecești se spulberau în fața realităților continentului ajuns în era Europei Națiunilor. În Marea Britanie Partidul Comunist a apărut în 1920, iar Uniunea Britanică a Fasciștilor în 1931. În 1928 se semnase (inclusiv de către URSS și Turcia) *Pactul de renunțare generală la război*. Germania aderase la Societatea Națiunilor în 1926 și a părăsit-o în 1933. Echilibrul între ideologii și clase sociale devenea mereu mai fragil. Acesta e terenul continental pe care se înscrie evoluția interbelică a României. Ea a moștenit partidele de dinainte de Primul Război Mondial, Partidul Conservator (din 1922 împărțit în Partidul Conservator Progresist și Partidul Conservstor Democrat al lui Take Ionescu) și cel Liberal (al cărui cap de afiș a fost, în perioada interbelică, I.I.C. Brătianu – 1909-1927), dar au apărut și numeroase partide noi: Partidul Democrat al Unirii (în Bucovina), Liga (Partidul) Poporului (a lui Averescu), activ între 1919–1920, devenit apoi Partidul Național Agrar (Goga), Partidul Țărănesc din Basarabia și Partidul Țărănesc al lui Stere (1928), fracturat apoi în Partidul Național Țărănesc și Partidul Radical Țărănesc (al lui Grigore Iunian), Partidul Național Țărănesc (țărăniștii lui Iuliu Maniu, șef în perioadele 1926, 1933, 1937–1947), Partidul Naționalist Democrat, Partidul Social Democrat, devenit Partidul Socialist, Partidul Național Român (din Transilvania). Anul 1923 (al marii crize financiare germane și doar la un an după încoronarea regelui Ferdinand al României la Alba Iulia) a fost unul de reașezare politică. Vechile partide unioniste ale provinciilor care intraseră în componența României Mari s-au unit cu partide din vechiul regat și, în plus, au apărut partide ale minoritarilor: Partidul German, Partidul Maghiar, Uniunea Evreilor Pământeni, interfețe de contact și, deopotrivă, de armonizare a existenței tuturor entităților etnice în interiorul aceleiași țări. În deceniile trei și patru ale veacului apar și în România partidele de extremă dreapta (Liga Apărării Național Creștine a lui A.C. Cuza, 1923–1935), Liga Arhanghelul Mihail de factură legionară (1927–1938), Partidul Național Socialist German, Partidul Totul

pentru Țară (legionari) și de extremă stânga (Partidul Comunist Român, 1921, parte a Internaționalei Comuniste). Pe măsură ce se accentua lupta ideologică, regimul parlamentar nu mai reușea să echilibreze societatea, mereu mai divizată, adică, în termeni politici, să țină între limite care ar fi permis viața democratică forțele aflate în opoziție unele față de altele. După o serie de remanieri guvernamentale (odată cu ele a luat sfârșit și cariera lui Nicolae Titulescu), mulțimea vocilor a sfârșit prin dictatura regală a lui Carol al II-lea și dizolvarea tuturor partidelor, concepute – în perimetrul conflictual românesc, dar și continental, mai curând ca parte a vocilor europene aflate în conflict, decât ca o parte a demersului unitar (ca aspirație finală) românesc de păstrare a identității și a teritoriului. În 1938, pe fondul mișcărilor europene de reîmpărțire a sferelor de influență ale continetului, a fost introdusă starea de asediu, iar în 1939 (anul izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial) s-a dat *Decretul de Reformă Electorală*. Acela a fost anul când politicianul român Take Ionescu (aromân după mamă) a avut, fulgerător și aproape inexplicabil pentru condițiile vremii, imaginea fundamentală a apartenenței României la Marea Barieră Continentală. El nu a numit-o astfel, așa cum o numesc autorii acestei enciclopedii, dar i-a spus Linia dintre Marea Baltică și Marea Egee, aceea din cauza controlului căreia se declanșase conflictul mondial. În plus, o cauză deloc secundară a războiului era chestiunea marilor imperii coloniale, a căror problemă nu s-a pus doar în interiorul Europei, ci a fost motivul internaționalizării războiului. În urma celui de-al Doilea Război Mondial URSS și SUA au devenit liderii majori ai lumii. Europa, cu vocațiile ei care țineau de democrația Antichității grecești și de splendor Caesarii a Imperiului Roman (factori de unitate identitară cum erau socotiți), a pierdut trendul și puterea de a fi actant planetar. După al Doilea Război Modial România avea să piardă o parte din teritoriile obținute după Primul Răzoi Mondial: Bucovina de Nord, Basarabia, Cadrilaterul, iar în perioada socialistă avea să-și redimensioneze nu doar administrația și legislația, ci și întregul conținut al relațiilor interne și internaționale la nivel de stat și la nivel uman, adică identitar.

4. Articolul 4 din *Constituția de la 1923* avea următorul conținut: „Teritoriul României, din punct de vedere administrativ, se împarte în județe, județele în comune. Numărul, întinderea și subdiviziunile lor teritoriale se vor stabili după formele prevăzute în legile de organizare administrativă".

5. Regionalizarea țărilor membre ale Uniunii Europene este în prezent o directivă europeană. Ca urmare, România desfășoară proiecte de regionalizare care nu cuprind doar teritoriul țării, ci și regiuni adiacente cu minorități românești. O astfel de acțiune a fost finalizată de Macedonia, unde există o regiune Trakia, așezată împreună, pe aceleași principii identitare și culturale cu Trakia grecească și Trakia turcească.

6. Constituțiunea Regele Carol [al] II [lea], articolul 67, preciza: „Nu poate fi Ministru decât cel care este român de cel puțin trei generații. Se exceptează acei care au fost miniștri până acum". Acesta este un principiu de segregare care excludea minoritarii de la accederea la funcții guvernamentale. România a fost printre ultimele țări europene care a renunțat la acest principiu de tip fascisto-religios, la sugestia Marii Britanii. În *Legea administrativă din 1938* conținutul jurământului era următorul: „În numele lui Dumnezeu Atotputernicul, jur credință Maiestății Sale Regelui Carol al II-lea, jur să respect Constituțiunea și legile țării, să-mi îndeplinesc cu onoare și conștiință funcțiunea ce-mi este încredințată și să păstrez secretele serviciului. Așa să-mi ajute Dumnezeu". Principiul *Constituției din 1938*, ca și al Legii administrative din același an, excludea liber-cugetătorii și ne-creștinii de la accesul la funcții guvernamentale. Vizată era în principal francmasoneria. Acest principiu al depunerii jurământului pe *Biblie* există până astăzi, în cazul funcțiilor politice ca și în justiție, prevăzut de *Constituția* actuală a României.

9. Organizarea administrativă 1948–1968

1. În primii ani după instaurare, până la perioada preluării depline a prerogativelor (prin modificări legislative), statul socialist român a trecut printr-o perioadă de tranziție de la administrația și economia interbelică la cea socialistă propriu-zisă. Astfel, Marea Adunare Națională se voia un echivalent al Parlamentului, unde hotărârile se luau prin votul membrilor săi. Ei erau aleși, la rândul lor, prin vot direct, din unitățile administrative locale. In ce fel s-a controlat votul prin organele partidului unic, este o chestiune sistemică. Ea reflectă în oglindă și urmează atât tarele dictaturii din România din perioada războiului (când Ministerul de Interne și regele controlau entități pe care n-ar fi trebuit, democratic vorbind, să le controleze), cât și tipul de control prin care toate țările Europei (și nu doar ale Europei) încercau să-și manipuleze (citește controleze) atât pe cetățenii lor proprii, cât și imperiile coloniale sau zonele de influență. În fond, după al Doilea Război Mondial apăruse sistemul socialist european, cu extensii în toată lumea, dar, în principal, în Africa, unde partidele comuniste și-au dat din plin măsura, ceea ce, în mentalul politicienilor europeni și americani era perceput ca apariția unui nou imperiu colonial, al stângii ideologice, care ar fi urmărit să le

reducă influența planetară celor mai vechi. Ideea însăși de republică, menită să evoce pentru români originea și continuitatea statului în democrația gereceească antică și cu modernizările similare democrațiileor europene contemporane, era, în bună parte, tarată de controlul excesiv de strâns exercitat de stat (citește partid), prin organele sale de represiune (miliția, securitatea) asupra tuturor (cetățeni, instituții, relații instituționale interne și externe, economie, comerț, diplomație etc.). Faptul că, de la originile sale, sistemul socialist însuși, ca alternativă ideologică la sistemul capitalist, n-a fost așezat pe temeiuri proprii și inovatoare, ci doar a făcut corecții de parcurs modelului capitalist în ce privește relațiile dintre clasele sociale, dintre statele aceluiași sistem, a fost una din cauzele de fond care avea să-i aducă, în final, prăbușirea.

2. Alegătorii se grupau conform locurilor lor de muncă (iar munca era obligatorie, fiind singura sursă de trai, inclusiv femeile munceau, deoarece o familie nu putea trăi cu un singur salariu) în tot atâtea organizații de partid, unde toate problemele erau discutate deschis, inclusiv cele care decurgeau din activitatea Sfaturilor Populare. Chiar dacă membrii de partid nu erau majoritari, totuși, fiind cei mai buni dintre cei mai buni (conform criteriilor de intrare în partidul comunist), aveau puterea de decizie. Partidul era cel care dădea linia și direcția societății. Astfel încât justiția însăși putea fi înfăptuită prin procese unde cei acuzați a-și fi încălcat atribuțiuile (nu doar din Sfaturile Piopulare, ci din orice loc de muncă) erau judecați în piețele publice, iar condamnările rămâneau modele pentru sistemul de justiție însuși.

10. Organizarea administrativ-teritorială a României (1968–2011)

1. Trebuie reținut regimul special al insulelor Dunării din perimetrul șenalului românesc. Cea mai importantă a fost Ada Kaleh, aflată în zona Porților de Fier, exclavă turcească până în 1923 și care a fost scufundată în 1970, datorită construirii de către România și Iugoslavia a sistemului de ecluze (barajul) care reglează trecerea navelor, dar asigură și un important potențial energetic României și Serbiei. De altfel, Orșova însăși a fost scufundată și a rămas în istorie cu numele Orșova Veche, iar alături s-a edificat un nou oraș, Orșova. Insula Ada Kaleh avea 0, 7 km^2 și o populație de o mie de locuitori, care produceau, în principal, fructe (dulcețuri) și tutun. Erau mai ales turci rămași din perioada când Imperiul Otoman avea raia la Timișoara și considera că Porțile de Fier (porți de control continental) trebuie apărate de garnizoane permanente. Pe insulă se afla o importantă fortificație de tip Vauban, construită de Eugeniu de Savoia în perioada războaielor dintre creștini și otomani (Iancu de Hunedoara și Mircea cel Bătrân au cunoscut deopotrivă acel loc) și rămasă până astăzi, ca și aceea de la Petrovaradin în Serbia. Fortificația a fost mutată, la scufundarea insulei Ada Kaleh, pe insula Șimian, aflată tot pe Dunăre, în dreptul orașului Turnu Severin. Pe Insula Banului, o altă insulă dunăreană care aparține României, se află și cea mai vestică fortificație bizantină, din veacul al XI-lea, construită de împăratul Vasile Bulgaroctonul pentru a apăra fruntariile imperiului de diverse migrații (în principal slavii de sud, ungurii, dar mai apoi și de cruciații creștini). O serie de insule dunărene, apărute prin aglomerare de mâl și plante – pe Balta Ialomiței (la vărsarea Ialomiței în Dunăre, 831 km^2), la Ciocănești, Copanița (5 km^2), în Delta Dunării (2500 km^2) – sunt folosite ca teren agricol și pentru pășunatul oilor; în trecut (până în perioada interbelică) existau în deltă cai sălbatici și porci mistreți), Insula Mare a Brăilei (710 km^2, 5000 de locuitori), aflată pe locul unde Dunărea fluvială devine Dunărea maritimă, Ostrovul Calnovăț, Ostrovul Mare, insula Sf. Gheorghe și altele mult mai mici, abia ieșite din condiția de plaur, unele fără nume. Un loc aparte prin fundamentul identitar, prin istoria și poziția ei strategică (definește limita românească a apelor maritime) ocupă Insula Șerpilor. Are 0,17 km^2 și o înălțime de 41 m deasupra apelor mării. La începuturile ei a fost o insulă tracică aflată în mare, la gurile Dunării (aproape de Sulina), ca și Kortitza de la gurile Niprului. Era un loc sacru, pe ea se afla un templu al lui Apollo, și el zeu tracic la origini (Apulon), preluat de greci, provenit din zeul hittit Aplu. Numele ei era Leuke, Insula Albă, culoarea lui Apollo (cf. lui Strabo, Ovidiu, Ptolemeu). Homer situa pe Leuke mormântul lui Achile și al tovarășului său Patrocle, morți în războiul Troiei. Thetis însăși (și ea, ca și Okeanos, titani) ar fi adus pe insulă trupul fiului ei Achile (mirmnidon din Asia Mică și nu grec) spre a veghea la integritatea locurilor stăpânite de traco-sarmați (așa cum, mult mai târziu, călugării au dus trupul lui Constantin Brâncoveanu pe Prokonesos, insulă din mijlocul Mării de Marmara, în arhipelagul Insulelor Roșii, pentru a veghea de asemenea țărmurile care fuseseră, la origini, toate ale tracilor). Până în vremurile contemporane pe insulă veneau pirați, meserie a tuturor protestatarilor lumii, tracii au excelat în ea. Etruscii, originari din Lemnos, ca și locuitorii timpurii ai Coastei Dalmate, păzitori ai Viei Egnatia, fuseseră deopotrivă pirați. Trebuie amintită, în acest context al numelor Alba și Apollo cetatea dacică Apulon, din Munții Apuseni, (azi Alba Iulia, inima romănității) ca și toate cetățile ori toponimele numite de la origini Alba pe întreg continentul

european, cu mult înainte de ajungerea latinilor în Peninsula Italică: Albi, Alba Longa, Albion etc., etc. La origini, pe insulă exista un far (el își are originile în perioada anticei Leuke. Iason, în căutarea Lânii de Aur, s-a călăuzit după lumina lui. O construcție de acest fel a existat în toate perioadele istoriei, ultimul far a fost distrus în al Doilea Război Mondial. Până prin 1950 pe Insula Șerpilor exista o colonie de foci de Mediterana. Imperiul Otoman a dat insula românilor după Războiul ruso-turc pe care noi îl numim Războiul de Independență (1877–1878) la schimb cu Basarabia, care revenea Imperiului Țarist. Tipul de schimb atestă, o dată în plus, faptul că insulei i s-a atribuit o importanță identitară deosebită, echivalentă cu a Basarabiei. Ea a fost luată de URSS după al Doilea Război Mondiaal, mai exact după 1948, deși n-a făcut obiectul *Tratatului de Pace de la Paris*, deoarece adăpostise o bază a Puterilor Axei. După 1990 insula a rămas în posesia Ucrainei, care a stabilit acolo, în 2003, o stațiune de cercetări marine a Universității din Odesa. Abia în 1961, printr-un tratat bilateral, România a recunoscut că insula aparține URSS. În 2003, printr-un nou tratat de bună vecinătate între România și Ucraina, semnat ca o condiție a aderării României la UE, a reconsfințit apartenența insulei la Ucraina. Abia în 2009, în urma unui proces la Curtea Penală Internațională de la Haga, dintre România și Ucraina, României i s-a recunoscut stăpânirea a 79,34% din suprafața insulei. În total, pe insulă locuiau, la începutul mileniului al III-lea (2004), cam o sută de oameni. Ucrainenii sunt cei care i-au spus insulei Insula Zmeilor . Ambele nume au aceeași veche conotație identitară, fiindcă nu se referă la șerpii propriu-ziși, ci la semnificația mitologică a Zmeului cu aripi și la simbolul Dragonului de Apă (care e șapele; Thetis și Okeanos, tatăl ei, sunt înfățișați plutind pe ape așezați pe spinarea unor Dragoni de Apă), ambele sensuri fiind ale originilor identitare ale neamului.

10.1. Evoluția administrativ-teritorială a României din 1968 până astăzi. O succintă prezentare

1. *Legea 2/1989*, ultima lege administrativ-teritorială a sistemului socialist de administrare a țării, merită să fie repertoriată pentru că atestă în ce fel toponimia românească și-a păstrat de-a lungul timpului (timpurilor) forma de atestare a identității românești. O reproducem în continuare. În **Anexe** se poate vedea tabloul complet al toponimelor României conform Legii votate în 18 aprilie 1989 de către Marea Adunare Națională, *Legea nr. 2/1989* privind îmbunătățirea organizării administrative a teritoriului Republicii Socialiste România. Ea a fost publicată în M.Of. al României, în vigoare de la 25 aprilie 1989 până la 22 ianuarie 1990, înlocuind *Legea 2/1968*. "În temeiul articolului 57 din *Constituția* Republicii Socialiste România semnăm și dispunem să fie publicată în Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România *Legea nr. 2 din 18 aprilie 1989* privind îmbunătățirea organizării administrative a teritoriului Republicii Socialiste România.

NICOLAE CEAUȘESCU
PREȘEDINTELE REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
București, 25 aprilie 1989.

Înfăptuirea politicii partidului și statului de amplasare rațională a forțelor de producție pe întreg cuprinsul patriei, elaborată și fundamentată după Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, asigură dezvoltarea armonioasă, echilibrată, a tuturor zonelor și localităților urbane și rurale, pe baza principiilor moderne și de largă perspectivă ale sistematizării teritoriului țării, ale autoconducerii și autoaprovizionării, autogestiunii economico-financiare și autofinanțării, în scopul creșterii bunăstării generale a întregului popor.

Profundele transformări care au avut loc în viața tuturor localităților patriei în perioada care a trecut de la adoptarea *Legii nr. 2/1968* privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România, cerințele dezvoltării în continuare a județelor, orașelor și comunelor, hotărîrile adoptate de organele locale ale puterii de stat în luna ianuarie 1989, impun îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale a țării, corespunzător stadiului actual de dezvoltare economico-socială a României socialiste.

Îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale va asigura dezvoltarea în continuare a industriei, agriculturii, a prestărilor de servicii, a activităților social-culturale și edilitar-gospodărești, în conformitate cu prevederile planului, ale programelor de dezvoltare economico-socială a tuturor comunelor, orașelor și județelor – ca parte integrantă a programului general de dezvoltare a țării - va adînci procesul de apropiere a condițiilor de muncă, de viață și cultură de la sate de cele de la orașe, ridicarea nivelului de trai material și spiritual al întregului popor.

În vederea îmbunătățirii cadrului juridic de organizare a tuturor localităților patriei, Marea Adunare Națională a Republicii Socialiste România adoptă prezenta lege.

CAPITOLUL I. Dispoziții generale

Art. 1. -
Îmbunătățirea organizării administrative a teritoriului Republicii Socialiste România, amplasarea rațională a forțelor de producție pe întreg cuprinsul țării, dezvoltarea armonioasă și echilibrată, economică, socială, culturală și edilitar-gospodărească a tuturor zonelor și localităților urbane și rurale asigură ridicarea permanentă a nivelului de civilizație, a calității vieții și a muncii tuturor cetățenilor patriei.
Art. 2. -
Fiecare unitate administrativ-teritorială își desfășoară activitatea pe baza planului și programelor de dezvoltare economico-socială în profil teritorial, a bugetului local de venituri și cheltuieli, în strictă concordanță cu planul național unic de dezvoltare economico-socială și programul general de dezvoltare a țării.
Art. 3. -
În unitățile administrativ-teritoriale întreaga activitate economică, social-culturală și edilitar-gospodărească se desfășoară potrivit principiilor autoconducerii, autoaprovizionării, autogestiunii economico-financiare și autofinanțării, cu participarea largă a tuturor cetățenilor la conducerea și rezolvarea nemijlocită a problemelor economice, sociale și edilitare ale localităților în care trăiesc și muncesc.
CAPITOLUL II. Unitățile administrativ-teritoriale

Art. 4. -
Teritoriul Republicii Socialiste România este organizat în unități administrativ-teritoriale: județul, municipiul, orașul și comuna.
Art. 5. -
Capitala Republicii Socialiste România este municipiul București, care este organizat pe sectoare.
Sectorul agricol Ilfov este subordonat municipiului București.
Delimitarea sectoarelor municipiului București, inclusiv a Sectorului agricol Ilfov, se face prin decret al Consiliului de Stat.
Art. 6. -
Județul este unitatea administrativ-teritorială alcătuită din municipii, orașe și comune – unități de bază ale organizării administrativ-teritoriale a țării.
Organizarea județelor se face în funcție de condițiile geografice, economice și social-politice.
Județul asigură dezvoltarea armonioasă din punct de vedere economic, social-cultural și edilitar-gospodăresc a municipiilor, orașelor și comunelor.
Art. 7. -
Municipiul este localitatea urbană care are un număr de cel puțin 40.000 locuitori, o industrie puternic dezvoltată, o însemnătate deosebită în viața economică, social-politică și cultural-științifică a a țării, un important fond de locuințe și dotări edilitar-gospodărești, o rețea complexă de unități de învățămînt, sănătate și cultură.
În funcție de numărul locuitorilor, municipiile se împart în următoarele categorii:
I - pînă la 60.000 locuitori;
II - între 60.001–100.000 locuitori;
III - între 100.001–150.000 locuitori;
IV - între 150.001–250.000 locuitori;
V - peste 250.000 locuitori.
Municipiile în care își au sediul organele de conducere ale județului sînt municipii-reședință.
Art. 8. -
Orașul este centrul de populație mai dezvoltat din punct de vedere economic, social-cultural și edililar-gospodăresc.
În funcție de numărul locuitorilor, orașele se împart în următoarele categorii:
I – pînă la 10.000 locuitori;
II – între 10.001–20.000 locuitori;
III – peste 20.000 locuitori.
Localitățile cu activități agricole și industriale complexe, cu dotări edilitar-gospodărești corespunzătoare

se pot organiza ca orașe agro-industriale.

Art. 9. -

Comuna este unitatea administrativ-teritorială alcătuită din unu sau mai multe sate care cuprind populația rurală, fiind organizată în funcție de condițiile economice, social-culturale și geografice.

Prin organizarea comunei se asigură dezvoltarea puternică și modernizarea agriculturii, extinderea unor activități industriale și de prestări servicii, a rețelei sanitare, de învățămînt și cultură, creîndu-se astfel locuitorilor condiții de muncă și viață cît mai apropiate de cele ale populației din orașe.

Satele în care își au sediul organele de conducere ale comunei sînt reședință de comună.

Art. 10. -

Orașele și comunele care, datorită condițiilor climaterice, hidrologice, așezării și înzestrării lor edilitar-gospodărești, prezintă importanță pentru ocrotirea sănătății și asigurarea odihnei cetățenilor, sînt organizate ca stațiuni balneoclimaterice.

Art. 11. -

Județele Republicii Socialiste România și municipiile de reședință ale acestora sînt următoarele:

ANEXA Nr. 1

JUDEȚUL ALBA

cu reședința în municipiul Alba Iulia

A. MUNICIPII

Denumirea municipiului

1. ALBA IULIA

B. ORAȘE

Denumirea orașului

1. ABRUD
2. AIUD
3. BLAJ
4. CÎMPENI
5. CUGIR
6. OCNA MUREȘ
7. SEBEȘ
8. ZLATNA

C. COMUNE

Denumirea comunei

1. Albac
2. Almașu Mare
3. Arieșeni
4. Avram Iancu
5. Baia de Arieș
6. Berghin
7. Bistra
8. Blandiana
9. Bucium
10. Cenade
11. Cergău
12. Cetatea de Baltă
13. Ciugud
14. Ciuruleasa
15. Cîlnic
16. Cricău
17. Crăciunelu de Jos
18. Daia Română
19. Drașov
20. Fărău
21. Galda de Jos
22. Gîrbova
23. Gîrda de Sus
24. Horea
25. Ighiu
26. Intregalde
27. Jidvei
28. Livezile
29. Lopadea Nouă
30. Lunca Mureșului
31. Lupșa
32. Meteș
33. Mihalț
34. Mirăslău
35. Mogoș
36. Noșlac
37. Ocoliș
38. Pianu
39. Poiana Vadului
40. Ponor
41. Poșaga
42. Rădești
43. Rimetea
44. Rîmeț
45. Roșia Montană
46. Roșia de Secaș
47. Sălciua
48. Săliștea
49. Săsciori
50. Scărișoara
51. Sîncel
52. Sîntimbru
53. Sohodol
54. Stremț
55. Șibot
56. Șona
57. Șugag
58. Teiuș
59. Unirea
60. Vadu Moților
61. Valea Lungă
62. Vidra
63. Vințu de Jos

ANEXA Nr. 2

JUDEȚUL ARAD

cu reședința în municipiul Arad

A. MUNICIPII

Denumirea municipiului

1. ARAD

B. ORAȘE

Denumirea orașului

1. CHIȘINEU-CRIȘ
2. CURTICI
3. INEU
4. LIPOVA
5. NĂDLAC
6. PÎNCOTA
7. SEBIȘ

C. COMUNE

Denumirea comunei

1. Almaș
2. Apateu
3. Archiș
4. Bata
5. Beliu
6. Birchiș
7. Bîrsa
8. Bîrzava
9. Bocsig
10. Buteni
11. Cărand
12. Cermei
13. Conop
14. Covăsinț
15. Craiva
16. Dezna
17. Dieci
18. Felnac
19. Fîntînele
20. Ghioroc
21. Grăniceri
22. Gurahonț
23. Hălmagiu

24. Hășmaș
25. Iratoșu
26. Livada
27. Macea
28. Mișca
29. Moneasa
30. Păuliș
31. Pecica
32. Peregu Mare
33. Petriș
34. Pilu
35. Pleșcuța
36. Săvîrșin
37. Secusigiu
38. Seleuș
39. Semlac
40. Sintea Mare
41. Sîntana
42. Socodor
43. Șagu
44. Șeitin
45. Șepreuș
46. Șicula
47. Șimand
48. Șiria
49. Șofronea
50. Tauț-Șilindia
51. Tîrnova
52. Ususău
53. Vărădia de Mureș
54. Vinga
55. Vîrfurile
56. Vladimirescu
57. Zăbrani
58. Zărand
59. Zerind
60. Zimandu Nou

ANEXA Nr. 3

JUDEȚUL ARGEȘ
cu reședința în municipiul Pitești

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. PITEȘTI

B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. CÎMPULUNG
2. COLIBAȘI
3. COSTEȘTI
4. CURTEA DE ARGEȘ
5. TOPOLOVENI

C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Albeștii de Argeș
2. Albeștii de Muscel
3. Albota
4. Aninoasa
5. Aref
6. Bascov
7. Băbana
8. Băiculești
9. Bălilești
10. Berevoești
11. Bîrla
12. Bogați
13. Boteni
14. Bradu
15. Brăduleț
16. Budeasa
17. Buzoești
18. Căldăraru
19. Călinești
20. Căteasca
21. Cetățeni
22. Ciofrîngeni-Poienari
23. Cocu
24. Corbeni
25. Corbi-Nucșoara
26. Coșești
27. Cotmeana
28. Cuca-Ciomăgești
29. Davidești
30. Dîrmănești
31. Dobrești
32. Domnești
33. Dragoslavele
34. Drăganu
35. Godeni
36. Hîrsești
37. Hîrtiești
38. Izvoru
39. Leordeni
40. Lerești
41. Lunca Corbului
42. Mălureni
43. Mărăcineni-Micești
44. Merișani
45. Mihăești
46. Mioarele
47. Miroși
48. Morărești
49. Moșoaia
50. Mozăceni
51. Mușătești
52. Negrași
53. Oarja
54. Pietroșani
55. Poienarii de Muscel
56. Poiana Lacului
57. Popești
58. Priboieni
59. Rătești
60. Recea
61. Rociu
62. Rucăr-Dîmbovicioara
63. Schitu Golești
64. Slobozia
65. Stîlpeni
66. Stoenești
67. Stolnici
68. Suseni
69. Ștefan cel Mare
70. Ștefănești
71. Șuici-Sălătrucu
72. Teiu
73. Tigveni-Cepari
74. Țițești
75. Uda
76. Ungheni
77. Valea Danului
78. Valea Iașului
79. Valea Mare-Pravăț
80. Vedea
81. Vlădești

ANEXA Nr. 4

JUDEȚUL BACĂU
cu reședința în municipiul Bacău

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. BACĂU
2. GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ

B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. BUHUȘI
2. COMĂNEȘTI
3. DĂRMĂNEȘTI
4. MOINEȘTI
5. SLĂNIC-MOLDOVA
6. TÎRGU OCNA

C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Agăș
2. Ardeoani-Solonț
3. Asău
4. Balcani
5. Berești-Bistrița
6. Berești-Tazlău
7. Berzunți
8. Bîrsănești
9. Blăgești
10. Bogdănești
11. Brusturoasa
12. Buhoci

13. Cașin
14. Căiuți
15. Cleja
16. Colonești
17. Corbasca
18. Coțofănești
19. Dămienești
20. Dealu Morii
21. Dofteana
22. Faraoani
23. Filipeni
24. Filipești
25. Găiceana
26. Ghimeș-Făget
27. Gîrleni
28. Glăvănești
29. Gura Văii
30. Helegiu
31. Hemeiuș
32. Horgești
33. Huruiești
34. Izvoru Berheciului
35. Letea Veche
36. Lipova
37. Livezi
38. Luizi-Călugăra
39. Măgirești
40. Măgura
41. Mănăstirea Cașin
42. Mărgineni
43. Motoșeni
44. Negri
45. Nicolae Bălcescu
46. Oituz
47. Oncești
48. Orbeni
49. Palanca
50. Parava
51. Parincea
52. Pîncești
53. Pîrgărești
54. Pîrjol
55. Plopana
56. Podu Turcului
57. Poduri
58. Racova
59. Răcăciuni
60. Răchitoasa
61. Sascut
62. Sănduleni
63. Săucești
64. Scorțeni
65. Secuieni
66. Stănișesti
67. Strugari
68. Ștefan cel Mare
69. Tamași
70. Tătărăști
71. Tîrgu Trotuș
72. Traian
73. Ungureni
74. Urechești
75. Valea Seacă
76. Vultureni
77. Zemeș

ANEXA Nr. 5

JUDEȚUL BIHOR
cu reședința în municipiul Oradea

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. ORADEA

B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. ALEȘD
2. BEIUȘ
3. MARGHITA
4. NUCET
5. PETRU GROZA
6. SALONTA
7. VALEA LUI MIHAI
8. VAȘCĂU

C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Abram
2. Abrămuț
3. Aștileu
4. Aușeu
5. Avram Iancu
6. Batăr
7. Biharia
8. Borod
9. Borș
10. Bratca
11. Brusturi
12. Budureasa
13. Bulz
14. Buntești
15. Căbești
16. Câpîlna
17. Cărpinet-Criștior
18. Cefa
19. Ceica
20. Cetariu
21. Cherechiu
22. Chișlaz
23. Ciumeghiu
24. Cociuba Mare
25. Curățele
26. Curtuișeni
27. Derna-Spinuș
28. Diosig
29. Dobrești
30. Drăgănești
31. Drăgești
32. Finiș
33. Girișu de Criș
34. Hidișelu de Sus
35. Holod
36. Husasău de Tinea
37. Lăzăreni
38. Lugașu de Jos
39. Lunca-Cîmpani
40. Mădăras
41. Măgești
42. Nojorid
43. Olcea
44. Oșorhei
45. Pietroasa
46. Popești
47. Răbăgani-Pomezeu
48. Remetea
49. Rieni-Lazuri
50. Roșia
51. Săcădat-Ineu
52. Săcueni
53. Sălacea-Buduslău
54. Sălard
55. Sîmbăta
56. Sînmartin
57. Sîntandrei
58. Sîrbi
59. Suplacu de Barcău-Balc
60. Șimian
61. Șinteu
62. Șoimi
63. Șuncuiuș
64. Tarcea
65. Tărcaia
66. Tăuteu
67. Tileagd
68. Tinca
69. Tulea
70. Țețchea
71. Uileac-Pocola
72. Vadu Crișului
73. Viișoara-Boian
74. Vîrciorog

ANEXA Nr. 6

JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSAUD
cu reședința în municipiul Bistrița

A. MUNICIPII

Denumirea municipiului
1. BISTRIȚA
B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. BECLEAN
2. NĂSĂUD
3. SÎNGEORZ-BĂI
C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Bistrița Bîrgăului
2. Braniștea
3. Budacu de Jos
4. Budești
5. Căian
6. Cetate
7. Ciceu-Giurgești
8. Chiochiș
9. Chiuza
10. Coșbuc
11. Dumitra
12. Feldru
13. Galații Bistriței
14. Ilva Mare
15. Ilva Mică
16. Josenii Bîrgăului
17. Lechința
18. Leșu
19. Livezile
20. Liviu Rebreanu
21. Maieru
22. Matei
23. Măgura Ilvei
24. Micești-Sînmihaiu de Cîmpie
25. Milaș
26. Monor
27. Nimigea
28. Nușeni
29. Parva
30. Petru Rareș
31. Prundu Bîrgăului
32. Rebra
33. Rebrișoara
34. Rodna
35. Salva
36. Șieu-Măgheruș
37. Șieu-Mărișelu
38. Șieu-Odorhei
39. Șieuț
40. Șintereag
41. Teaca
42. Telciu-Romuli
43. Tiha Bîrgăului
44. Uriu
45. Urmeniș-Silivaș
46. Viișoara
47. Zagra

ANEXA Nr. 7

JUDEȚUL BOTOȘANI
cu reședința în municipiul Botoșani
A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. BOTOȘANI
B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. DARABANI
2. DOROHOI
3. SĂVENI
C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Albești
2. Avrămeni
3. Bălușeni
4. Broscăuți
5. Bucecea
6. Călărași
7. Copălău
8. Corlăteni
9. Corni
10. Coțușca
11. Cristești
12. Cristinești
13. Curtești
14. Dersca
15. Dîngeni
16. Drăgușeni
17. Durnești
18. Flămînzi
19. Frumușica
20. George Enescu
21. Gorbănești
22. Havîrna
23. Hilișeu-Horia
24. Hlipiceni
25. Hudești
26. Ibănești
27. Leorda
28. Liveni
29. Lunca
30. Mihai Eminescu
31. Mihăileni
32. Mileanca
33. Păltiniș
34. Pomîrla
35. Prăjeni
36. Răchiți
37. Rădăuți-Prut
38. Ripiceni
39. Roma
40. Stăuceni
41. Suharău
42. Sulița
43. Șendriceni
44. Ștefănești
45. Știubieni
46. Todireni
47. Trușești
48. Tudora
49. Ungureni
50. Văculești
51. Vîrfu Cîmpului
52. Vlădeni
53. Vlăsinești
54. Vorniceni
55. Vorona

ANEXA Nr. 8

JUDEȚUL BRAȘOV
cu reședința în municipiul Brașov
A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. BRAȘOV
2. FĂGĂRAȘ
B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. CODLEA
2. PREDEAL
3. RÎȘOV
4. RUPEA
5. SĂCELE
6. VICTORIA
7. ZĂRNEȘTI
C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Apața-Ormeniș
2. Beclean
3. Bod
4. Bran
5. Bunești
6. Cața
7. Cincu
8. Comana
9. Cristian
10. Dumbrăvița
11. Feldioara
12. Fundata
13. Ghimbav
14. Hălchiu
15. Hărman
16. Hîrseni
17. Hoghiz
18. Homorod
19. Jibert
20. Lisa

21. Mîndra
22. Moieciu
23. Părău
24. Poiana Mărului
25. Prejmer
26. Racoș
27. Recea
28. Sînpetru
29. Șercaia
30. Șinca
31. Șoarș
32. Țărlungeni
33. Teliu-Budila
34. Ticușu
35. Ucea
36. Ungra
37. Vama Buzăului
38. Viștea
39. Voila
40. Vulcan

ANEXA Nr. 9

JUDEȚUL BRĂILA

Cu reședința în municipiul Brăila

A. MUNICIPII

Denumirea municipiului

1. BRĂILA

B. ORAȘE

Denumirea orașului

1. FĂUREI
2. IANCA
3. ÎNSURĂȚEI

C. COMUNE

Denumirea comunei

1. Bărăganul
2. Berteștii de Jos
3. Bordei Verde
4. Chiscani
5. Ciocile
6. Cireșu
7. Dudești
8. Frecăței
9. Galbenu
10. Gemenele
11. Grădiștea-Racovița
12. Gropeni
13. Jirlău
14. Mărașu
15. Măxineni
16. Mircea Vodă
17. Movila Miresii
18. Rîmnicelu
19. Romanu
20. Roșiori
21. Salcia Tudor
22. Scorțaru Nou
23. Siliștea
24. Stăncuța
25. Surdila-Găiseanca
26. Surdila-Greci
27. Șuțești
28. Tichilești
29. Traian
30. Tudor Vladimirescu
31. Tufești
32. Ulmu
33. Unirea
34. Vădeni
35. Victoria
36. Vișani
37. Viziru
38. Zăvoaia

ANEXA Nr. 10

JUDEȚUL BUZĂU

cu reședința în municipiul Buzău

A. MUNICIPII

Denumirea municipiului

1. BUZĂU

B. ORAȘE

Denumirea orașului

1. NEHOIU
2. POGOANELE
3. RÎMNICU SĂRAT

C. COMUNE

Denumirea comunei

1. Amara
2. Balta Albă
3. Beceni
4. Berca
5. Bisoca
6. Blăjani
7. Boldu
8. Bozioru
9. Brădeanu
10. Brăiești
11. Breaza
12. Buda
13. Calvini
14.C.A. Rosetti
15. Cănești-Chilii
16. Cătina
17. Cernătești
18. Chiojdu
19. Cislău
20. Cochirleanca
21. Colți
22. Costești
23. Cozieni
24. Gălbinași
25. Gherăseni
26. Glodeanu Sărat
27. Glodeanu-Siliștea
28. Grebănu
29. Gura Teghii
30. Lopătari
31. Luciu
32. Măgura
33. Mărăcineni
34. Mărgăritești
35. Mihăilești
36. Mînzălești
37. Năieni
38. Odăile
39. Padina
40. Pănătău
41. Pătîrlagele
42. Pietroasa
43. Pîrscov
44. Podgoria
45. Poșta Cîlnău
46. Puiești
47. Racovițeni
48. Rîmnicelu
49. Robeasca-Găvănești
50. Rușețu
51. Săgeata
52. Săhăteni
53. Săpoca
54. Sărata-Monteoru
55. Sărulești
56. Scorțoasa
57. Scutelnici
58. Siriu
59. Smeeni
60. Tisău
61. Topliceni
62. Țintești
63. Ulmeni
64. Vadu Pașii
65. Valea Rîmnicului
66. Valea Sălciei
67. Vernești
68. Vintilă Vodă
69. Viperești
70. Zărnești
71. Ziduri

ANEXA Nr. 11

JUDEȚUL CARAȘ-SEVERIN

cu reședința în municipiul Reșița

A. MUNICIPII

Denumirea municipiului

1. REȘIȚA

B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. ANINA
2. BĂILE HERCULANE
3. BOCȘA
4. CARANSEBEȘ
5. MOLDOVA NOUĂ
6. ORAVIȚA
7. OȚELU ROȘU
COMUNE
Denumirea comunei
1. Armeniș
2. Băuțar
3. Berliște
4. Berzasca
5. Berzovia
6. Bozovici
7. Brebu Nou
8. Brebu-Zorlențu Mare
9. Buchin
10. Bucoșnița
11. Carașova
12. Ciclova Română
13. Ciudanovița
14. Constantin Daicoviciu
15. Copăcele
16. Cornea
17. Cornereva
18. Dalboșeț
19. Doclin
20. Dognecea
21. Domașnea
22. Fîrliug
23. Gîrnic
24. Glimboca
25. Grădinari
26. Iablanița
27. Lăpușnicel
28. Luncavița-Mehadica
29. Lupac
30. Marga
31. Măureni
32. Mehadia
33. Obreja
34. Păltiniș
35. Pojejena
36. Prigor
37. Ramna
38. Răcășdia
39. Rusca Montană
40. Sasca Montană
41. Sichevița
42. Slatina-Timiș
43. Șopotu Nou
44. Teregova
45. Ticvaniu Mare
46. Tîrnova
47. Topleț
48. Turnu Ruieni
49. Văliug
50. Vărădia-Vrani
51. Vermeș
52. Zăvoi
53. Zlatița

ANEXA Nr. 12

JUDEȚUL CĂLĂRAȘI
cu reședința în municipiul Călărași

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. CĂLĂRAȘI

B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. BUDEȘTI
2. FUNDULEA
3. LEHLIU-GARĂ
4. OLTENIȚA

C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Borcea
2. Chirnogi
3. Chiselet
4. Ciocănești
5. Curcani
6. Cuza Vodă
7. Dichiseai
8. Dor Mărunt
9. Dorobanțu
10. Dragalina
11. Dragoș Vodă
12. Frăsinet
13. Frumușani
14. Fundeni
15. Grădiștea
16. Gurbănești
17. Ileana
18. Independența
19. Jegălia
20. Lehliu
21. Luica
22. Lupșanu
23. Mitreni
24. Mînăstirea
25. Modelu
26. Nicolae Bălcescu
27. Perișoru
28. Plătărești
29. Radovanu
30. Roseți
31. Sărulești
32. Sohatu
33. Spanțov
34. Șoldanu
35. Ștefan Vodă
36. Tămădău Mare
37. Ulmeni
38. Ulmu
39. Unirea
40. Valea Argovei
41. Vasilați
42. Vîlcelele
43. Vlad Țepeș

ANEXA Nr. 13

JUDEȚUL CLUJ
cu reședința în municipiul Cluj-Napoca

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. CLUJ-NAPOCA
2. DEJ
3. TURDA

B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. CÎMPIA TURZII
2. GHERLA
3. HUEDIN

C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Aghireșu
2. Apahida
3. Așchileu-Vultureni
4. Baciu
5. Băișoara
6. Beliș
7. Bobîlna
8. Bonțida
9. Borșa
10. Căianu
11. Călărași
12. Călățele
13. Cămărașu
14. Căpușu Mare
15. Cășeiu
16. Cătina
17. Ceanu Mare
18. Chinteni
19. Chiuiești
20. Ciucea
21. Ciurila
22. Cîțcău
23. Cojocna
24. Cornești
25. Cuzdrioara
26. Dăbîca
27. Feleacu

28. Florești
29. Frata
30. Geaca
31. Gilău
32. Gîrbău
33. Iara
34. Iclod
35. Izvoru Crișului
36. Jichișu de Jos
37. Jucu
38. Luna
39. Măguri-Răcătău
40. Mănăstireni
41. Mărgău
42. Mărișel
43. Mica
44. Mihai Viteazu
45. Mintiu Gherlii
46. Mociu
47. Moldovenești
48. Panticeu
49. Petreștii de Jos
50. Poieni
51. Rișca
52. Săcuieu
53. Săndulești
54. Săvădisla
55. Sic
56. Sîncraiu
57. Sînmărtin
58. Sînpaul
59. Suatu
60. Triteni
61. Tureni
62. Țaga
63. Unguraș
64. Vad
65. Valea Ierii
66. Viișoara

ANEXA Nr. 14

JUDEȚUL CONSTANȚA
cu reședința în municipiul Constanța

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. CONSTANȚA

B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. BASARABI
2. CERNAVODĂ
3. EFORIE
4. HÎRȘOVA
5. MANGALIA
6. MEDGIDIA
7. NĂVODARI
8. NEGRU VODĂ
9. OVIDIU
10. TECHIRGHIOL

C. COMUNE
1. Adamclisi
2. Agigea
3. Albești
4. Aliman
5. Amzacea
6. Băneasa
7. Castelu
8. Cerchezu
9. Chirnogeni
10. Ciobanu
11. Ciocîrlia
12. Cobadin
13. Cogealac
14. Coman
15. Corbu
16. Crucea
17. Cumpăna
18. Deleni
19. Dobromir
20. Dumbrăveni
21. Gîrliciu
22. Horia
23. Independența
24. Ion Corvin
25. Istria
26. Limanu
27. Lipnița
28. Lumina
29. Mereni
30. Mihail Kogălniceanu
31. Mihai Viteazu
32. Mircea Vodă
33. Nicolae Bălcescu
34. Oltina
35. Ostrov
36. Pantelimon
37. Pecineaga
38. Peștera
39. Poarta Albă
40. Rasova
41. Saraiu
42. Săcele
43. Siliștea-Seimeni
44. Tîrgușor
45. Topalu
46. Topraisar
47. Tortoman
48. Tuzla
49. Valu lui Traian
50. Vulturu
51. 23 August

ANEXA Nr. 15

JUDEȚUL COVASNA
cu reședința în municipiul Sfîntu Gheorghe

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. SFÎNTU GHEORGHE

B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. BARAOLT
2. COVASNA
3. ÎNTORSURA BUZĂULUI
4. TÎRGU SECUIESC

C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Aita Mare
2. Barcani
3. Bățani
4. Belin
5. Bodoc
6. Boroșneu Mare
7. Brateș
8. Brăduț
9. Brețcu
10. Cătălina
11. Cernat
12. Chichiș
13. Comandău
14. Dobîrlău
15. Ghelința
16. Ghidfalău
17. Hăghig
18. Ilieni
19. Lemnia
20. Micfalău
21. Moacșa
22. Ojdula
23. Ozun
24. Poian
25. Reci
26. Sînzieni
27. Sita Buzăului
28. Turia
29. Valea Crișului
30. Vîlcele
31. Vîrghiș
32. Zagon
33. Zăbala

ANEXA Nr. 16

JUDEȚUL DÎMBOVIȚA
cu reședința în municipiul Tîrgoviște

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. TÎRGOVIȘTE
B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. FIENI
2. GĂEȘTI
3. MORENI
4. PUCIOASA
5. TITU
C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Băleni
2. Bărbulețu
3. Bezdead
4. Bilciurești
5. Braniștea
6. Brănești
7. Brezoaele
8. Buciumeni
9. Bucșani
10. Butimanu
11. Ciocănești
12. Cobia
13. Comișani
14. Conțești
15. Corbii Mari
16. Cornățelu
17. Cernești
18. Crevedia
19. Crîngurile
20. Dărmănești
21. Dobra
22. Doicești
23. Dragodana
24. Dragomirești
25. Finta
26. Glodeni
27. Gura Ocniței
28. Gura Șuții
29. Iedera
30.I.L. Caragiale
31. Lucieni
32. Ludești
33. Lungulețu
34. Malu cu Flori
35. Mănești
36. Mătăsaru
37. Moroeni
38. Morteni
39. Nucet
40. Ocnița
41. Odobești
42. Petrești
43. Pietroșița
44. Poiana
45. Potlogi
46. Produlești
47. Pucheni
48. Răcari
49. Răzvad
50. Runcu
51. Șelaru
52. Șotînga
53. Tărtășești
54. Tătărani
55. Uliești
56. Ulmi
57. Valea Vișineștilor
58. Văile Unite
59. Văcărești
60. Văleni-Dîmbovița
61. Vișina
62. Vîrfuri
63. Voinești
64. Vulcana-Băi

ANEXA Nr. 17
JUDEȚUL DOLJ
cu reședința în municipiul Craiova
A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. CRAIOVA
B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. BĂILEȘTI
2. CALAFAT
3. FILIAȘI
4. SEGARCEA
C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Afumați
2. Amărăștii de Jos
3. Amărăștii de Sus
4. Argetoaia
5. Bechet
6. Bistreț
7. Bîrca
8. Botoșești
9. Brabova
10. Brădești
11. Braloștița
12. Bratovoești
13. Breasta
14. Bucovăț
15. Bulzești
16. Calopăr
17. Caraula
18. Carpen
19. Castranova
20. Călărași
21. Celaru
22. Cerăt
23. Cernătești
24. Cetate
25. Ciupercenii Noi
26. Coșoveni
27. Coțofeni
28. Daneți
29. Dăbuleni
30. Desa
31. Dioști
32. Drăgotești
33. Drănic
34. Fărcaș
35. Galicea Mare
36. Gighera
37. Giubega-Perișor
38. Giurgița
39. Gîngiova
40. Goicea
41. Goiești
42. Grecești
43. Ișalnița
44. Leu
45. Lipov
46. Măceșu
47. Maglavit
48. Malu Mare
49. Melinești
50. Mischii
51. Mîrșani
52. Moțăței
53. Murgași
54. Negoi
55. Orodel
56. Ostroveni
57. Pielești
58. Piscu
59. Plenița
60. Podari
61. Poiana Mare
62. Predești
63. Radovan
64. Rast
65. Robănești
66. Sadova
67. Sâlcuța
68. Scăești
69. Siliștea
70. Sopot
71. Șimnic
72. Teasc
73. Terpezița
74. Teslui

75. Unirea
76. Valea Stanciului
77. Vela
78. Vîrtop
79. Vîrvor

ANEXA Nr. 18

JUDEȚUL GALAȚI
cu reședința în municipiul Galați

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. GALAȚI
2. TECUCI

B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. BEREȘTI
2. TÎRGU BUJOR

C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Barcea
2. Bălăbănești
3. Bălășești
4. Băleni
5. Băneasa
6. Brăhășești
7. Buciumeni
8. Cavadinești
9. Cerțești
10. Corod
11. Cosmești
12. Costache Negri
13. Cuca
14. Cudalbi
15. Drăgănești
16. Dragușeni
17. Fîrțănești
18. Foliești
19. Frumușița
20. Ghidigeni
21. Gohor-Țepu
22. Hanu Conachi
23. Independența
24. Ivești
25. Liești
26. Matca
27. Măstăcani
28. Munteni
29. Nămoloasa
30. Nicorești
31. Oancea
32. Pechea
33. Piscu
34. Rediu
35. Scînteiești
36. Schela-Smîrdan
37. Slivna
38. Slobozia Conachi
39. Smulți
40. Suceveni
41. Șendreni
42. Tudor Vladimirescu
43. Tulucești
44. Umbrărești
45. Valea Mărului
46. Vîrlezi

ANEXA Nr. 19

JUDEȚUL GIURGIU
cu reședința în municipiul Giurgiu

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. GIURGIU

B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. BOLINTIN-VALE
2. MIHĂILEȘTI

C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Adunații-Copăceni
2. Băneasa
3. Bolintin-Deal
4. Bucșani
5. Bulbucata
6. Buturugeni
7. Călugăreni
8. Clejani
9. Colibași
10. Comana
11. Crevedia Mare
12. Daia
13. Florești-Stoenești
14. Frățești
15. Găiseni
16. Găujani
17. Ghimpați
18. Gogoșari
19. Gostinu
20. Gostinari
21. Grădinari
22. Greaca
23. Hotarele
24. Iepurești
25. Izvoarele
26. Joița
27. Letca Nouă
28. Mihai Bravu
29. Mîrșa
30. Ogrezeni
31. Oinacu
32. Prundu
33. Putineiu
34. Răsuceni
35. Roata de Jos
36. Schitu
37. Singureni
38. Slobozia
39. Stănești
40. Stoenești
41. Toporu
42. Ulmi
43. Valea Dragului
44. Vărăști
45. Vedea
46. Vînătorii Mici

ANEXA Nr. 20

JUDEȚUL GORJ
cu reședința în municipiul Tîrgu Jiu

A. MUNICIPII
1. TÎRGU JIU

B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. BUMBEȘTI-JIU
2. MOTRU
3. NOVACI
4. ROVINARI
5. TÎRGU CĂRBUNEȘTI
6. ȚICLENI

C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Albeni-Prigoria
2. Alimpești
3. Aninoasa
4. Arcani
5. Baia de Fier
6. Bălănești
7. Bălești
8. Bărbătești
9. Bengești-Ciocadia
10. Berlești
11. Bîlteni
12. Borăscu-Bolboși
13. Bumbești-Pițic
14. Bustuchin
15. Căpreni-Hurezani
16. Ciuperceni
17. Cîlnic-Telești
18. Crasna
19. Crușeț
20. Dănciulești
21. Dănești
22. Drăguțești
23. Glogova
24. Lelești
25. Licurici

26. Logrești
27. Mătăsari
28. Negomir
29. Padeș
30. Peștișani
31. Plopșoru
32. Polovragi
33. Roșia de Amaradia
34. Runcu
35. Săcelu
36. Săulești
37. Scoarța
38. Schela-Turcinești
39. Slivilești
40. Stănești
41. Stejari
42. Stoina
43. Tismana
44. Turburea
45. Turceni
46. Țînțăreni
47. Urdari-Fărcășești
48. Văgiulești
49. Vladimir

ANEXA Nr. 21

JUDEȚUL HARGHITA
cu reședința în municipiul Miercurea-Ciuc

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. MIERCUREA-CIUC
2. OBORHEI

B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. BĂILE TUȘNAD
2. BĂLAN
3. BORSEC
4. CRISTUR
5. GHEORGHENI
6. TOPLIȚA
7. VLĂHIȚA

C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Atid
2. Avrămeșii
3. Bilbor
4. Brădești
5. Căpîlnița
6. Ciucsîngeorgiu
7. Ciumani
8. Cîrța
9. Corund
10. Dănești
11. Dealu
12. Ditrău
13. Feliceni
14. Frumoasa
15. Gălăuțaș
16. Joseni
17. Lăzarea
18. Lueta-Merești
19. Lunca de Jos
20. Lunca de Sus
21. Lupeni
22. Mărtiniș
23. Mihăileni
24. Mugeni
25. Plăieșii de Jos
26. Praid
27. Remetea
28. Sărmaș
29. Secuieni-Săcel
30. Sîculeni
31. Sîncrăieni
32. Sîndominic
33. Sînmartin
34. Sînsimion
35. Subcetate
36. Suseni
37. Șimonești
38. Tulgheș-Corbu
39. Tușnad
40. Ulieș-Dîrjiu
41. Vărșag
42. Voșlobeni
43. Zetea

ANEXA Nr. 22

JUDEȚUL HUNEDOARA
cu reședința în municipiul Deva

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. DEVA
2. HUNEDOARA
3. PETROȘANI

B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. ANINOASA
2. BRAD
3. CĂLAN
4. HAȚEG
5. LUPENI*)
6. ORĂȘTIE
7. PETRILA*)
8. SIMERIA
9. URICANI*)
10. VULCAN*)

*) Aparțin de municipiul Petroșani.

C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Baia de Criș
2. Balșa
3. Baru
4. Băcia
5. Băița
6. Beriu
7. Blăjeni
8. Boșorod
9. Brănișca
10. Bretea Română
11. Buceș
12. Bucureșci
13. Cerbăl
14. Certej
15. Cîrjiți
16. Crișcior
17. Decebal
18. Deleni
19. Densuș
20. Dobra
21. Germisara
22. Ghelari
23. Gurasada
24. Hărău
25. Ilia
26. Lăpugiu
27. Lelese
28. Lunca Cernii
29. Mărtinești
30. Micia
31. Peștiș
32. Pui
33. Rapolt
34. Răchitova
35. Rîbiț
36. Rîu de Mori
37. Romo
38. Sarmizegetusa
39. Sălaș
40. Sîntandrei
41. Sîntămăria-Orlea
42. Stejaru
43. Strei
44. Șoimuș
45. Teliuc
46. Traian
47. Turdaș
48. Vața
49. Vorța

ANEXA Nr. 23

JUDEȚUL IALOMIȚA
cu reședința în municipiul Slobozia

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. SLOBOZIA
B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. FETEȘTI
2. ȚĂNDĂREI
3. URZICENI
C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Adîncata
2. Albești
3. Alexeni
4. Amara
5. Armășești
6. Axintele
7. Balaciu
8. Bărcănești
9. Bordușani
10. Brazii
11. Bucu
12. Căzănești
13. Ciochina
14. Ciulnița
15. Cocora
16. Cosîmbești
17. Coșereni
18. Dridu
19. Făcăeni
20. Fierbinți-Tîrg
21. Gheorghe Doja
22. Gheorghe Lazăr
23. Giurgeni
24. Gîrbovi
25. Grindu
26. Grivița-Miloșești
27. Jilavele
28. Manasia
29. Mihail Kogălniceanu
30. Movila
31. Movilița
32. Munteni-Buzău
33. Perieți
34. Reviga
35. Roșiori-Drăgoiești
36. Sălcioara
37. Săveni
38. Scînteia
39. Sinești
40. Smirna
41. Sudiți
42. Vlădeni

ANEXA Nr. 24
JUDEȚUL IAȘI
cu reședința în municipiul Iași

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. IAȘI
B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. HÎRLĂU
2. PAȘCANI
3. TÎRGU FRUMOS
C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Alexandru Ioan Cuza
2. Andrieșeni
3. Aroneanu
4. Bălțați
5. Belcești
6. Bivolari
7. Bîrnova-Ciurea
8. Brăești
9. Butea
10. Ceplenița
11. Ciortești
12. Coarnele Caprei
13. Comarna
14. Costuleni
15. Cotnari
16. Cristești
17. Cucuteni
18. Deleni
19. Dobrovăț
20. Dolhești
21. Dumești
22. Erbiceni
23. Focuri
24. Golăiești
25. Gorban
26. Gropnița
27. Grozești
28. Hălăucești
29. Holboca
30. Lespezi
31. Lețcani
32. Lungani
33. Mihail Kogălniceanu
34. Mircești
35. Mironeasa
36. Miroslava
37. Miroslovești
38. Mogosești
39. Mogoșești-Siret
40. Moșna-Cozmești
41. Moțca
42. Movileni
43. Oțeleni
44. Plugari
45. Podu Iloaiei
46. Popesti-Mădîrjac
47. Popricani
48. Prisăcani
49. Probot
50. Răducăneni
51. Rediu
52. Ruginoasa
53. Schitu Duca
54. Scînteia
55. Scobinți
56. Sculeni
57. Sinești
58. Sirețel
59. Stolniceni-Prăjescu
60. Strunga
61. Șcheia
62. Șipote
63. Tansa-Dagîța
64. Tătăruși
65. Todirești
66. Tomești
67. Trifești
68. Țibana
69. Țibănești
70. Țuțora
71. Ungheni
72. Valea Seacă
73. Vînători
74. Vlădeni
75. Voinești

ANEXA Nr. 25
JUDEȚUL MARAMUREȘ
cu reședința în municipiul Baia Mare

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. BAIA MARE
2. SIGHETU MARMAȚIEI
B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. BAIA SPRIE
2. BORȘA
3. CAVNIC
4. SEINI
5. TÎRGU LĂPUȘ
6. VIȘEU DE SUS
C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Ardusat
2. Ariniș
3. Băiuț
4. Băsești

5. Bistra
6. Bîrsana
7. Bocicoiu Mare
8. Bogdan Vodă
9. Boiu Mare
10. Botiza
11. Budești
12. Călinești
13. Cernești
14. Cicîrlău
15. Cîmpulung la Tisa
16. Copalnic-Mănăștur
17. Cupșeni
18. Desești
19. Dragomirești
20. Dumbrăvița
21. Fărcașa
22. Giulești
23. Groși
24. Ieud
25. Lăpuș
26. Leordina
27. Mireșu Mare
28. Moisei
29. Oarța de Jos
30. Ocna Maramureșului
31. Petrova
32. Poienile de sub Munte
33. Recea
34. Remetea Chioarului
35. Remeți
36. Repedea
37. Rona de Jos
38. Rona de Sus
39. Rozavlea
40. Ruscova
41. Sarasău
42. Satulung
43. Săcălășeni
44. Săcel
45. Săliștea de Sus
46. Săpînța
47. Strîmtura
48. Suciu de Sus
49. Șișești
50. Șomcuța Mare
51. Tăuții-Măgherăuș
52. Ulmeni
53. Vadu Izei
54. Valea Chioarului
55. Vălenii Lăpușului
56. Vișeu de Jos

ANEXA Nr. 26

JUDEȚUL MEHEDINȚI
cu reședința în municipiul Drobeta-Turnu Severin

A. MUNICIPII

Denumirea municipiului
1. DROBETA-TURNU SEVERIN

B. ORAȘE

Denumirea orașului
1. BAIA DE ARAMĂ
2. ORȘOVA
3. STREHAIA
4. VÎNJU MARE

C. COMUNE

Denumirea comunei
1. Bala
2. Balta
3. Bălăcița
4. Bîcleș
5. Bîlvăneșli-Godeanu
6. Breznița-Greci
7. Breznița-Ocol
8. Broșteni
9. Burila Mare
10. Butoiești
11. Căzănești
12. Corcova
13. Cujmir
14. Devesel
15. Dîrvari
16. Dumbrava
17. Florești
18. Gîrla Mare
19. Gogoșu
20. Grozești
21. Gruia
22. Hinova
23. Husnicioara
24. Ieșelnița
25. Ilovița-Cireșu
26. Isverna
27. Izvoru Bîrzii
28. Jiana
29. Livezile-Poroina
30. Malovăț
31. Obîrșia de Cîmp
32. Obîrșia-Cloșani
33. Oprișor
34. Pădina-Corlățel
35. Pătulele
36. Podeni
37. Ponoarele
38. Prunișor
39. Punghina
40. Rogova-Vînjuleț
41. Salcia
42. Svinița
43. Șimian
44. Șișești
45. Șovarna
46. Tîmna
47. Vînători
48. Vlădaia
49. Voloiac

ANEXA Nr. 27

JUDEȚUL MUREȘ
cu reședința în municipiul Tîrgu Mureș

A. MUNICIPII

Denumirea municipiului
1. TÎRGU MUREȘ
2. SIGHIȘOARA

B. ORAȘE

Denumirea orașului
1. IERNUT
2. LUDUȘ
3. REGHIN
4. SOVATA
5. TÎRNĂVENI

C. COMUNE

Denumirea comunei
1. Acățari
2. Adămuș
3. Albești
4. Alexandru Papiu Ilarian
5. Aluniș
6. Apold
7. Ațintiș
8. Bahnea
9. Band
10. Batoș
11. Băgaciu
12. Băla
13. Bălăușeri
14. Beica de Jos
15. Bichiș
16. Bogata
17. Breaza
18. Brîncovenești
19. Ceuașu de Cîmpie
20. Chețani
21. Chiheru de Jos
22. Coroisînmărtin
23. Crăciunești
24. Crăiești-Fărăgău
25. Cristești
26. Cucerdea
27. Cuci
28. Daneș
29. Deda
30. Eremitu

31. Ernei
32. Fîntînele
33. Gălești
34. Gănești
35. Gheorghe Doja
36. Gheorghe Șincai
37. Ghindari
38. Glodeni
39. Gornești
40. Grebeniș-Șăulia
41. Gurghiu
42. Hodac
43. Ibănești
44. Iclănzel
45. Ideciu de Jos
46. Livezeni
47. Lunca
48. Lunca Bradului-Stînceni
49. Măgherani
50. Mica
51. Miercurea Nirajului
52. Miheșu de Cîmpie
53. Nadeș
54. Ogra
55. Pănet
56. Petelea
57. Pogăceaua
58. Răstolița
59. Rușii-Munți
60. Saschiz
61. Sărmașu
62. Sîncraiu de Mureș
63. Sîngeorgiu de Mureș
64. Sîngeorgiu de Pădure
65. Sînpaul
66. Sînpetru de Cîmpie
67. Sîntana de Mureș
68. Solovăstru
69. Suplac
70. Suseni
71. Ungheni
72. Valea Largă
73. Vărgata
74. Vătava
75. Vînători
76. Voivodeni
77. Zagăr
78. Zau de Cîmpie

ANEXA Nr. 28

JUDEȚUL NEAMȚ
cu reședința în municipiul Piatra-Neamț

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. PIATRA-NEAMȚ
2. ROMAN

B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. BICAZ
2. TÎRGU-NEAMȚ

C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Agapia
2. Bahna
3. Bălțătești
4. Bicaz-Chei
5. Bicazu Ardelean
6. Bîra
7. Bîrgăuani
8. Bodești
9. Borca
10. Borlești
11. Boțești
12. Bozieni
13. Brusturi-Drăgănești
14. Ceahlău
15. Cordun
16. Costișa
17. Crăcăoani
18. Dămuc
19. Dobreni
20. Doljești
21. Dulcești
22. Farcașa
23. Făurei
24. Gherăești
25. Girov
26. Gîrcina
27. Grințieș
28. Grumăzești
29. Hangu
30. Horia
31. Icușești
32. Ion Creangă
33. Mărgineni
34. Moldoveni
35. Oniceni
36. Păstrăveni-Urecheni
37. Petricani
38. Piatra Șoimului
39. Pipirig
40. Pîngărați
41. Podoleni
42. Poienari
43. Poiana Teiului
44. Răucești
45. Războieni-Dragomirești
46. Rediu-Cîndești
47. Români
48. Roznov
49. Sagna
50. Săbaoani
51. Săvinești-Dumbrava Roșie
52. Secuieni
53. Stănița
54. Ștefan cel Mare
55. Tarcău
56. Tașca
57. Tazlău
58. Tămășeni
59. Timișești
60. Trifești
61. Tupilați
62. Țibucani
63. Valea Ursului
64. Viișoara
65. Vînători-Neamț
66. Zănești

ANEXA Nr. 29

JUDEȚUL OLT
cu reședința în municipiul Slatina

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. SLATINA

B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. BALȘ
2. CARACAL
3. CORABIA
4. DRĂGĂNEȘTI-OLT
5. PIATRA-OLT
6. SCORNICEȘTI

C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Baldovinești
2. Bărăști
3. Bobicești
4. Brastavățu
5. Brebeni
6. Brîncoveni
7. Cezieni
8. Cilieni
9. Cîrlogani
10. Colonești
11. Corbu
12. Coteana
13. Curtișoara
14. Cungrea
15. Dăneasa
16. Deveselu
17. Dobroteasa

18. Dobrun
19. Drăghiceni
20. Fălcoiu
21. Farcașele
22. Găneasa
23. Giuvărăști
24. Gostavățu
25. Grojdibodu
26. Ianca
27. Iancu Jianu
28. Izbiceni
29. Izvoarele
30. Leleasca
31. Mărunței
32. Mihăești
33. Morunglav
34. Movileni
35. Nicolae Titulescu
36. Obîrșia
37. Oboga
38. Oporelu
39. Optași-Măgura
40. Orlea
41. Osica de Sus
42. Perieți
43. Pîrșcoveni
44. Pleșoiu
45. Poboru
46. Potcoava
47. Priseaca
48. Radomirești
49. Redea
50. Romula
51. Rusănești-Scărișoara
52. Schitu
53. Seaca
54. Sîmburești
55. Spineni
56. Sprîncenata
57. Stoicănești
58. Strejești
59. Studina
60. Șerbănești
61. Tătulești
62. Topana-Făgețelu
63. Tufeni
64. Valea Mare
65. Vădastra
66. Vădăstrița
67. Văleni
68. Verguleasa
69. Vitomirești
70. Vîlcele
71. Vlădila
72. Voineasa
73. Vulpeni
74. Vulturești

ANEXA Nr. 30

JUDEȚUL PRAHOVA
cu reședința în municipiul Ploiești

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. PLOIEȘTI

B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. AZUGA
2. BĂICOI
3. BOLDEȘTI-SCĂENI
4. BREAZA
5. BUȘTENI
6. CÎMPINA
7. COMARNIC
8. MIZIL
9. PLOPENI
10. SINAIA
11. SLĂNIC
12. URLAȚI
13. VĂLENII DE MUNTE

C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Adunați
2. Albești-Paleologu
3. Aluniș-Ștefești
4. Apostolache-Chiojdeanca
5. Aricești Rahtivani
6. Baba Ana
7. Balta Doamnei
8. Bălțești
9. Bănești
10. Bărcănești
11. Berceni
12. Bertea
13. Blejoi
14. Boldești-Gradiștea
15. Brazi
16. Brebu
17. Bucov
18. Cărbunești
19. Ceptura
20. Cerașu
21. Ciorani
22. Cocorăștii Mislii
23. Colceag
24. Cornu
25. Drajna
26. Drăgănești
27. Dumbrava
28. Dumbrăvești
29. Filipeștii de Pădure
30. Filipeștii de Tîrg
31. Fîntînele
32. Florești
33. Fulga
34. Gherghița
35. Gorgota
36. Gornet
37. Gornet-Cricov
38. Gura Vadului
39. Gura Vitioarei
40. Iordăcheanu
41. Izvoarele
42. Lipănești
43. Măgurele
44. Măgureni
45. Măneciu
46. Mănești
47. Păulești
48. Plopu
49. Podenii Noi
50. Poienarii Burchii
51. Posești
52. Predeal-Sărari
53. Provița de Jos
54. Provița de Sus
55. Puchenii Mari
56. Rîfov
57. Sălciile
58. Scorțeni
59. Sîngeru-Lapoș
60. Starchiojd
61. Surani-Aricești
62. Șirna-Tinosu
63. Șoimari
64. Șotrile
65. Talea
66. Teișani
67. Telega
68. Tîrgșoru Vechi
69. Tomșani
70. Valea Călugărească
71. Valea Doftanei
72. Vărbilău
73. Vîlcănești-Cosminele

ANEXA Nr. 31

JUDEȚUL SATU MARE
cu reședința în municipiul Satu Mare

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. SATU MARE

B. ORAȘE

Denumirea orașului
1. CAREI
2. NEGREȘTI-OAȘ
3. TĂȘNAD
C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Acîș
2. Andrid
3. Apa
4. Ardud
5. Bătarci
6. Beltiug
7. Berveni
8. Bixad
9. Bogdand
10. Botiz
11. Călinești-Oaș
12. Cămărzana
13. Căpleni
14. Căuaș
15. Cehal
16. Certeze
17. Craidorolț
18. Culciu
19. Doba
20. Dorolț
21. Gelu
22. Gherța Mică
23. Halmeu
24. Hodod
25. Homoroade
26. Lazuri
27. Livada
28. Medieșu Aurit
29. Micula
30. Moftin
31. Odoreu
32. Orașu Nou
33. Păulești
34. Petrești-Pișcolt
35. Pir
36. Poiana Codrului
37. Pomi
38. Sanislău
39. Santău
40. Săcășeni
41. Socond
42. Supur
43. Tarna Mare
44. Tiream
45. Tîrșolț
46. Turț
47. Turulung
48. Urziceni-Foieni
49. Valea Vinului
50. Vama
51. Vetiș
52. Viile Satu Mare

ANEXA Nr. 32
JUDEȚUL SĂLAJ
cu reședința în municipiul Zalău
A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. ZALĂU
B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. CEHU SILVANIEI
2. JIBOU
3. ȘIMLEU SILVANIEI
C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Almașu
2. Băbeni
3. Bălan
4. Bănișor
5. Benesat
6. Bobota
7. Bocșa
8. Buciumi
9. Camăr
10. Chieșd
11. Cizer
12. Crasna
13. Creaca
14. Cistolț
15. Crișeni-Dobrin
16. Cuzăplac
17. Fildu de Jos
18. Gîlgău-Poiana Blenchii
19. Gîrbou
20. Halmășd
21. Hida-Dragu
22. Horoatu Crasnei
23. Ileanda
24. Ip
25. Letca
26. Lozna
27. Marca
28. Măeriște
29. Meseșenii de Jos
30. Mihai Viteazu
31. Mirșid
32. Năpradea
33. Nușfalău
34. Pericei
35. Plopiș
36. Românași
37. Rus
38. Sălățig
39. Sîg
40. Sînmihaiu Almașului
41. Someș-Odorhei
42. Surduc
43. Șărmășag
44. Treznea-Agrij
45. Valcău de Jos
46. Vîrșolț
47. Zalha
48. Zimbor

ANEXA Nr. 33
JUDEȚUL SIBIU
cu reședința în municipiul Sibiu
A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. SIBIU
2. MEDIAȘ
B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. AGNITA
2. AVRIG
3. CISNĂDIE
4. COPȘA MICĂ
5. DUMBRĂVENI
6. OCNA SIBIULUI
7. TĂLMACIU
C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Alțîna
2. Apold-Ludoș
3. Arpașu de Jos
4. Ațel
5. Axente Sever
6. Bazna
7. Biertan
8. Bîrghiș
9. Blăjel
10. Brateiu
11. Brădeni
12. Bruiu
13. Chirpăr
14. Cîrța
15. Cîrțișoara
16. Cristian
17. Dîrlos
18. Gura Rîului
19. Hoghilag
20. Iacobeni
21. Jina
22. Laslea
23. Loamneș
24. Miercurea Sibiului
25. Merghindeal

26. Micăsasa
27. Mihăileni
28. Moșna
29. Nocrich
30. Orlat
31. Păuca
32. Poiana Sibiului
33. Porumbacu de Jos
34. Poplaca
35. Racovița
36. Roșia
37. Rășinari
38. Sadu
39. Săliște
40. Slimnic
41. Șeica Mare
42. Șeica Mică
43. Șelimbăr
44. Șura Mare
45. Șura Mică
46. Tilișca
47. Turnu Roșu
48. Tîrnava
49. Valea Viilor
50. Vurpăr

ANEXA Nr. 34

JUDEȚUL SUCEAVA
cu reședința în municipiul Suceava

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. SUCEAVA

B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. CÎMPULUNG MOLDOVENESC
2. FĂLTICENI
3. GURA HUMORULUI
4. RĂDĂUȚI
5. SIRET
6. SOLCA
7. VATRA DORNEI

C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Adîncata
2. Arbore
3. Baia
4. Bălcăuți
5. Bogdănești
6. Boroaia
7. Bosanci
8. Botoșana
9. Breaza
10. Brodina
11. Broșteni
12. Bunești
13. Cacica
14. Calafindești
15. Cajvana
16. Ciprian Porumbescu
17. Cîrlibaba
18. Cornu Luncii
19. Crucea
20. Dărmănești
21. Dolhasca
22. Dolhești
23. Dorna-Arini
24. Dorna Candrenilor
25. Dornești
26. Drăgoiești
27. Drăgușeni-Oniceni
28. Dumbrăveni
29. Emil Bodnaraș
30. Fîntînele
31. Frasin
32. Frătăuții Noi
33. Frătăuții Vechi
34. Frumosu
35. Fundu Moldovei
36. Gălănești-Bilca
37. Grămești
38. Grănicești
39. Horodnic
40. Horodniceni
41. Iacobeni
42. Ipotești
43. Izvoarele Sucevei
44. Liteni
45. Marginea
46. Mălini
47. Mănăstirea Humorului
48. Mitocu Dragomirnei
49. Moara
50. Moldovița
51. Mușenița
52. Ostra
53. Panaci
54. Păltinoasa
55. Pîrteștii de Jos
56. Pătrăuți
57. Poiana Stampei
58. Pojorîta-Sadova
59. Preutești
60. Putna
61. Rădășeni
62. Rîșca
63. Salcea
64. Slatina
65. Straja
66. Stroiești
67. Stulpicani
68. Sucevița
69. Șaru Dornei
70. Șcheia
71. Todirești
72. Udești
73. Vadu Moldovei
74. Valea Moldovei
75. Vama
76. Vatra Moldoviței
77. Verești
78. Vicovu de Jos
79. Vicovu de Sus
80. Volovăț
81. Vulturești
82. Zamostea
83. Zvoriștea

ANEXA Nr. 35

JUDEȚUL TELEORMAN
cu reședința în municipiul Alexandria

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. ALEXANDRIA
2. TURNU MĂGURELE

B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. ROȘIORI DE VEDE
2. VIDELE
3. ZIMNICEA

C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Balaci
2. Băbăița
3. Beuca
4. Blejești
5. Bogdana
6. Botoroaga
7. Bragadiru
8. Brînceni
9. Buzescu
10. Călinești
11. Călmățuiu
12. Călmățuiu de Sus
13. Ciolănești
14. Conțești
15. Cosmești
16. Crîngeni
17. Crîngu
18. Dobrotești
19. Drăgănești-Vlașca
20. Furculești
21. Frumoasa
22. Gălăteni

23. Gratia
24. Islaz
25. Lisa
26. Lița
27. Lunca
28. Mavrodin
29. Măgura
30. Măldăeni
31. Mereni
32. Mîrzănești
33. Nanov
34. Năsturelu
35. Necșești
36. Olteni
37. Orbeasca
38. Peretu
39. Piatra
40. Pietroșani
41. Plosca
42. Plopii-Slăvitești
43. Poeni
44. Poroschia
45. Purani
46. Putineiu
47. Rădoiești
48. Salcia
49. Săceni
50. Scrioaștea
51. Scurtu
52. Seaca
53. Segarcea-Vale
54. Siliștea
55. Siliștea Nouă
56. Slobozia Mîndra
57. Smîrdioasa
58. Stejaru
59. Suhaia
60. Ștorobăneasa
61. Talpa
62. Tătărăștii de Jos
63. Tătărăștii de Sus
64. Traian
65. Trivalea-Moșteni
66. Troianul
67. Țigănești
68. Vedea
69. Vîrtoape
70. Zîmbreasca

ANEXA Nr. 36

JUDEȚUL TIMIȘ
cu reședința în municipiul Timișoara

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. TIMIȘOARA
2. LUGOJ

B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. BUZIAȘ
2. DETA
3. JIMBOLIA
4. SÎNNICOLAU MARE

C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Balinț
2. Banloc
3. Beba Veche
4. Becicherecu Mic
5. Belinț
6. Bethausen
7. Biled
8. Bîrna
9. Boldur
10. Cărpiniș
11. Cenad
12. Cenei
13. Chevereșu Mare
14. Ciacova
15. Comloșu Mare
16. Coșteiu
17. Darova
18. Denta
19. Dudeștii Vechi
20. Făget
21. Fîrdea
22. Foeni
23. Gavojdia
24. Gătaia
25. Ghizela
26. Ghiroda
27. Giarmata
28. Giroc
29. Giulvăz
30. Jamu Mare
31. Jebel
32. Lenauheim
33. Liebling
34. Lovrin
35. Margina
36. Mașloc
37. Mănăștiur
38. Moravița
39. Moșnița
40. Nădrag
41. Ohaba Lungă
42. Orțișoara
43. Peciu Nou
44. Periam
45. Pietroasa
46. Pișchia
47. Racovița
48. Recaș
49. Remetea Mare
50. Sacoșu Turcesc
51. Satchinez
52. Săcălaz
53. Sînandrei
54. Sînmihaiu Român
55. Sînpetru Mare
56. Șag
57. Știuca
58. Teremia Mare
59. Tomești
60. Topolovăț
61. Tormac
62. Traian Vuia
63. Uivar
64. Variaș
65. Victor Vlad Delamarina
66. Voiteg

ANEXA Nr. 37

JUDEȚUL TULCEA
cu reședința în municipiul Tulcea

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. TULCEA

B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. BABADAG
2. ISACCEA
3. MĂCIN
4. SULINA

B. COMUNE
Denumirea comunei
1. Baia
2. Beidaud
3.C.A. Rosetti
4. Carcaliu
5. Casimcea
6. Ceatalchioi
7. Ceamurlia de Jos
8. Cerna
9. Chilia Veche
10. Ciucurova
11. Crișan
12. Dăeni
13. Dorobanțu
14. Frecăței
15. Greci
16. Horia
17. Independența
18. Izvoarele
19. Jijila

20. Luncavița
21. Mahmudia
22. Maliuc
23. Mihai Bravu
24. Mihail Kogălniceanu
25. Nalbant
26. Niculițel
27. Nufăru
28. Ostrov
29. Peceneaga
30. Sarichioi
31. Sfîntu Gheorghe
32. Slava Cercheză
33. Somova
34. Stejaru
35. Topolog
36. Turcoaia
37. Unirea
38. Valea Nucarilor
39. 1 Mai
40. 23 August-Grindu

ANEXA Nr. 38

JUDEȚUL VASLUI

cu reședința în municipiul Vaslui

A. MUNICIPIUL

Denumirea municipiului

1. VASLUI
2. BÎRLAD

B. ORAȘE

Denumirea orașului

1. HUȘI
2. NEGREȘTI

C. COMUNE

Denumirea comunei

1. Albești
2. Alexandru Vlahuță
3. Banca
4. Băcani-Bogdănița
5. Băcești-Dumești
6. Berezeni
7. Blăgești
8. Bogdănești
9. Bunesti-Averești
10. Codăești
11. Coroiesti
12. Costești-Deleni
13. Dănești
14. Delești-Bălteni
15. Dimitrie Cantemir
16. Dragomirești
17. Duda-Epureni
18. Fălciu
19. Găgești
20. Gherghești
21. Ghermănești-Arsura
22. Grivița
23. Hoceni
24. Iana-Pogana
25. Ivănești
26. Ivești
27. Laza-Poienești
28. Lipovăț-Bogdana
29. Lunca Banului
30. Mălușteni
31. Muntenii de Jos
32. Murgeni
33. Oltenești-Crețești
34. Oșești
35. Pădureni
36. Perieni
37. Puiești
38. Pungești-Gîrceni
39. Rebricea
40. Roșiești
41. Solești-Miclești
42. Stănilești
43. Ștefan cel Mare
44. Șuletea-Epureni
45. Tanacu
46. Tăcuta
47. Tătărăni-Boțești
48. Todirești
49. Tutova
50. Văleni
51. Vetrișoaia
52. Viișoara
53. Vinderei
54. Voinești
55. Vulturești
56. Vutcani
57. Zăpodeni
58. Zorleni

ANEXA Nr. 39

JUDEȚUL VÎLCEA

cu reședința în municipiul Rîmnicu Vîlcea

A. MUNICIPII

Denumirea municipiului

1. RÎMNICU VÎLCEA

B. ORAȘE

Denumirea orașului

1. BĂILE GOVORA
2. BĂILE OLĂNEȘTI
3. BREZOI
4. CALIMĂNEȘTI
5. DRĂGĂȘANI
6. HOREZU
7. OCNELE MARI

C. COMUNE

Denumirea comunei

1. Alunu
2. Amărăști
3. Băbeni
4. Bălcești
5. Bărbătești
6. Berbești
7. Berislăvești
8. Boișoara
9. Budești
10. Bujoreni
11. Bunești
12. Cernișoara
13. Cîineni
14. Copăceni
15. Costești
16. Crețeni
17. Dăești
18. Dănicei
19. Drăgoești
20. Făurești
21. Fîrtățești
22. Frîncești
23. Galicea
24. Ghioroiu
25. Glăvile-Pesceana
26. Golești
27. Grădiștea
28. Ionești
29. Laloșu
30. Lădești
31. Lăpușata
32. Livezi
33. Lungești
34. Malaia
35. Mateești
36. Măciuca
37. Mădulari
38. Măldărești
39. Mihăești
40. Muereasca
41. Nicolae Bălcescu
42. Olanu
43. Orlești
44. Păușești
45. Păușești-Măglași
46. Perișani
47. Pietrari
48. Popești
49. Prundeni
50. Racovița
51. Roșiile
52. Scundu
53. Slătioara
54. Stoenești

55. Stoilești
56. Stroești
57. Sutești
58. Șirineasa
59. Ștefănești
60. Șușani
61. Tetoiu
62. Tomșani
63. Vaideeni
64. Valea Mare
65. Voineasa
66. Zătreni

ANEXA Nr. 40

JUDEȚUL VRANCEA
cu reședința în municipiul Focșani

A. MUNICIPII
Denumirea municipiului
1. FOCȘANI

B. ORAȘE
Denumirea orașului
1. ADJUD
2. MĂRĂȘEȘTI
3. ODOBEȘTI
4. PANCIU

C. COMUNE
Denumirea comunei
1. Andreiașu
2. Bălești
3. Bîrsești
4. Boghești
5. Bolotești
6. Chiojdeni
7. Ciorăști
8. Cîrligele
9. Cotești
10. Dumbrăveni
11. Dumitrești
12. Fitionești
13. Garoafa
14. Gologanu
15. Gugești
16. Gura Caliței
17. Homocea
18. Jariștea
19. Jitia
20. Măicănești
21. Mărăști
22. Mera
23. Milcovul
24. Moș Ion Roată
25. Movilița
26. Năruja
27. Nereju
28. Nistorești
29. Paltin
30. Păunești
31. Poiana Cristei
32. Pufești
33. Ruginești
34. Sihlea
35. Soveja
36. Străoane
37. Suraia
38. Șerbănești
39. Șindrilari
40. Tănăsoaia
41. Tătăranu
42. Tîmboești
43. Tulnici
44. Țifești
45. Urechești
46. Vidra
47. Vintileasca
48. Vizantea
49. Vînători
50. Vîrteșcoiu
51. Vrîncioaia
52. Vulturu

2. În administrația Republicii Moldova au intervenit de asemenea modificări după obținerea independenței de stat. Situația prezentă a împărțirii administrative a Moldovei este expusă în tabelul de mai jos:

Nr.crt..	Tipul	Denumire	Municipii	Comune subordonate municipiilor	Orașe	Sate subordonate orașelor	Comune	Sate subordonate comunelor	Total
1	municipiu	Chișinău	1	-	6	2	12	14	35
2	municipiu	Bălți	1	2	-	-	-	-	3
3	municipiu	Bender	1	1	-	-	-	-	2
4	regiune autonomă	Găgăuzia	1	-	2	1	23	5	32
5	regiune cu statut disputat	Transnistria	1	-	9	2	69	66	147
6	raion	Anenii Noi	-	-	1	5	25	14	45
7	raion	Basarabeasca	-	-	1	-	6	3	10
8	raion	Briceni	-	-	2	-	26	11	39
9	raion	Cahul	-	-	1	1	36	17	55
10	raion	Cantemir	-	-	1	-	26	24	51
11	raion	Călărași	-	-	1	1	27	15	44
12	raion	Căușeni	-	-	2	1	28	17	48
13	raion	Cimișlia	-	-	1	3	22	13	39

14	raion	Criuleni	-	-	1	2	24	16	43
15	raion	Dondușeni	-	-	1	-	21	8	30
16	raion	Drochia	-	-	1	-	27	12	40
17	raion	Dubăsari	-	-	-	-	11	4	15
18	raion	Edineț	-	-	2	4	30	13	49
19	raion	Fălești	-	-	1	-	32	43	76
20	raion	Florești	-	-	3	-	37	34	74
21	raion	Glodeni	-	-	1	1	18	15	35
22	raion	Hîncești	-	-	1	-	38	24	63
23	raion	Ialoveni	-	-	1	-	24	9	34
24	raion	Leova	-	-	2	1	23	13	39
25	raion	Nisporeni	-	-	1	-	22	16	39
26	raion	Ocnița	-	-	3	-	18	12	33
27	raion	Orhei	-	-	1	-	37	37	75
28	raion	Rezina	-	-	1	3	24	13	41
29	raion	Rîșcani	-	-	2	6	26	21	55
30	raion	Sîngerei	-	-	2	1	24	43	70
31	raion	Soroca	-	-	1	-	34	33	68
32	raion	Strășeni	-	-	2	2	25	10	39
33	raion	Șoldănești	-	-	1	-	22	10	33
34	raion	Ștefan-Vodă	-	-	1	-	22	3	26
35	raion	Taraclia	-	-	1	-	14	11	26
36	raion	Telenești	-	-	1	2	30	21	54
37	raion	Ungheni	-	-	2	1	31	40	74
Total			5	3	60	39	914	660	1681

Evoluția administrației și împărțirilor teritoriale în Basarabia (1812–1917)

(Note de Sergiu Cornea, comentarii de Ecaterina Țarălungă)

Introducere

1. Куницкий, П. – Краткое статистическое описание Заднестровской области, присоединенной к России по мирному трактату, заключенному с Портою Оттоманскую в Бухаресте 1812 года. СПб,1813.
2. Свиньин, П. -Описание Бессарабской области //Записки императорского Одесского общества истории и древностей,Т.6, Одесса,1867; Raportul lui Baikov a fost publicat ulterior în: Записки императорского Одесского общества истории идревностей,Т.22, Одесса,1900, pp.119–122. (în continuare: ЗООИД).
3. Вигель, Ф. -Замечания на нынешнее состояние Бессарабии, Москва,1892.
4. Урусов, С. – Очерки прошлого, Т.I. Записки губернатора. Кишинев, 1907.
5. Защук, А- Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Бессарабская область.Ч.I-II. СПб,1862.
6. Накко, А. – Очерк Гражданского Управления в Бессарабии, Молдавии и Валахии вовремя русско – турецкой войны 1806–1812 года года // ЗООИД,Т.11, Одесса, 1879.
7. Idem. Очерк гражданского устройства Бессарабской области с 1812–1828 // ЗООИД. Т.22, Одесса, 1900.
8. Кассо, Л. – Россия на Дунае и образование Бессарабской области. М., 1913.
9. Idem. Византийское право в Бессарабии. М., 1907; Idem. Петр Манега – забытый кодификатор

Бессарабского права, СПб, 1914.
10. Линовский, В. – О местных Бессарабских законах. Одесса, 1842; Егунов, А. Местные и гражданские законы Бессарабии, Сп-б, 1881; Idem. Сборник местных в Бессарабии узаконений по предметам гражданского права, Сп-б, 1882; Шимановский, М.- О местных законах Бессарабии, Одесса, 1887–88; Пергамент, О.- Спорные вопросы Бессарабского права, Сп-б, 1905; IdemО применении местных законов Арменопула и Донича, Сп-б, 1911.
11. Халипа, И.- Основные исторические данные о Бессарабии // Труды Бессарабской губернской архивной комиссии. Т.2, Кишинев,1902.
12. Arbure, Z. – Basarabia în secolul XIX, București,1898.
13. Стадницкий, А. – Гавриил Банулеско-Бодони, экзарх молдо-валахийский (1808- 1812), Митрополит Кишиневский 1813–1821, Кишинев, 1894; Пархомович, И. – Краткий очерк жизни и деятельности Высоко-преосвященного ГавриилаБанулеско-Бодони, Экзарха Священного Синода, Митрополита Кишиневского и Хотинского (1813–1821 г.) // Труды Бессарабского Церковного Историко- Археологического Общества, Выпуск, V, Кишинев, 1910; Щеглов, Д. – Участие Митрополита Гавриила в гражданском устройстве Бессарабии // ″Кишиневскиеепархиальные ведомости″, 17/1902.
14. *** -Бессарабия. Под редакцией Крушевана, Кишинев, 1903; Батюшков. П. – Бессарабия. Историческое описание, Сп-Б., 1892; Историческое введение в статистическое описание Бессарабской области (сост. Скальковский,. СПб, 1846; Лашков Н.В. – Бессарабия к столетию присоединения к России. 1812– 1912, Кишинев, 1912; Головко, Л.В. -Краткая история Бессарабии к 100-летнему юбилею присоединения к России, Бельцы, 1912.
15. Iorga, N.- Adevărul asupra trecutului și prezentului Basarabiei, București,1940; Idem -Basarabia noastră, Chișinău, 1993.
16. Ciobanu, Șt. – Basarabia, Chișinău, 1993.
17. Ciobanu, Șt. – Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă, Chișinău, 1992; Idem,La continuité Roumaine dans la Bessarabie anexée en 1812 par la Russie,Bucarest, 1920; Idem – La Bessarabie. Sa population, son passé, sa culture, Bucarest, 1941; Idem -Unirea Basarabiei, Chișinău, 1993.
18. Cazacu, P.- Moldova dintre Prut și Nistru,. 1812–1918, Chișinău, 1992.
19. Idem – Instituția publică numită „Zemstva“ în cadrul statului absolutist rusesc și în cadrul statului român din timpurile noastre, Iași,1921.
20. Nistor, I. – Istoria Basarabiei, Chișinău, 1991
21. Boldur, A. – Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească în 1812–1828, Chișinău, 1929.
22. Idem, Istoria Basarabiei, 1992; Idem -Basarabia românească, București, 1943.
23. Idem. Dreptul local al Basarabiei. Schiță de istorie. Chișinău, 1932.
24. Brătianu, Gh. – La Bessarabie. Droits nationaux et historiques, Bucarest, 1943.
25. Ionescu-Darzeu V. – Organizarea administrativă a Basarabiei, Chișinău, 1920; Idem -Trei feluri de administrație // „ „România administrativă „, XI/1921 – I/1922.
26. Gore, P – Autoadministrarea și Zemstvoul, Chișinău, 1920.
27. Menționăm unele din aceste publicații, care, după părerea noastră, prezintă un mare interes pentru studierea problemelor zemstvei în Basarabia: *** – Instituțiile zemstvei. După legile din 1864, 1890 și 1917. Activitatea și situația lor actuală în Basarabia,Chișinău,1920; Ionescu-Darzeu V. – Trei feluri de administrație // ″România administrativă», noiembrie1921/ianuarie 1922; *** – Zemstva în Basarabia. Regulamente, Chișinău, 1920; *** – Istoricul și activitatea zemstvelor în Basarabia, Chișinău, 1920; Pamfil,A.- Trebuiesc zemstvele sfărâmate //″România administrativă», mai-iunie, 1920; Cazacu,P. – Instituția publică numită Zemstva în cadrul statului absolutist rusesc și în cadrul statului român din timpurile noastre, Iași, 1921; Expunerea de motive la proiectul de lege asupra instituțiilor zemstvei pentru Basarabia, Chișinău,1921; Guldinski, G. – Zemstvele în Basarabia. Rolul și importanța.// ″România administrativă″, aprilie-iunie 1922.
28. Bezviconi, Gh. – Profiluri de ieri și azi // Fapte trecute și basarabeni uitați, Chișinău, 1992; Boierii Sturdza șiBasarabia // «Arhivele Basarabiei″, № 1/1934; Eteria // ″Din trecutul nostru″, № 25- 27/1935; Manuc-bei // «Din trecutul nostru″, № 3–4/1934; Contribuții la istoria boierimii basarabene // ″Din trecutul nostru», № 17–20/1935.
29. ***,.История МССР, Т.I., Кишинев, 1965; *** – История Кишинева,. Кишинев, 1966; *** – Istoria RSS Moldovenești, Chișinău, 1984.
30. Сурилов, А.В. – К вопросу об общественном устройстве Молдавии в первой половине XIX в. //

*** – Сборник юридического факультета Одесского университета, Т.2; Idem – Верховный Совет Бессарабской области по „Уставу образования 1818г. // Ученные записки КГУ, Т.52, Кишине,1960.
31. Анцупов И., Жуков В.- Реформы в управлении Бессарабией с 1812 по1828 гг // Ученные записки КГУ, Т.26, 1957.
32. Федоров, Г.К. – Государственно-административное устройство и местное право Бессарабии (1812–1917), Кишинев„ 1974;
33. Иовва, И. – Бессарабия и греческое национально-освободительное движение, Кишинев, 1974; Передовая Россия и общественно-политическое движение в молдавии (I пол. XIX в.), Кишинев, 1986; Политика царской России в Бессарабии// «Политика", 3/1991; Оганян, Л.Н. – Общественное движение в Бессарабии впервой четверти XIX века, Ч.I-II, Кишинев,1974; Трубецкой, Б. -Пушкин в Молдавии, Кишинев, 1963 și П.П.Свиньин в Бессарабии // Ученые записки КГУ,Т. 36, 1959.
34. Гросул, Я.С. – Автономия Бессарабии в составе России 1812–1828 // *** – Труды по истории Молдавии. Кишинев, 1982; Будак И.Г. – Буржуазные реформы 60–70 гг в Бессарабии, Кишинев,1961.
35. Platon M., Roșca S., Roman A., Popesu T. – Istoria administrației publice din Moldova, Chișinău,1999.
36. Roman, A. – Jaloanele principale ale administrației publice în Moldova // „Administrare publică", № 2/1996 ; Idem Evoluția universală a sistemelor de administrare publică,Chișinău, 1998.
37. Grama, D. – Evoluția statutului juridic al Basarabiei în anii 1812–1818. // "Revista de istorie a Moldovei», № 2/1994; Idem,Lupta românilor de la răsărit de Prut pentru apărarea legilor Moldovei în primele decenii ale secolului al XIX-lea. // «Destin românesc", № 1/1994;
38. Aramă, E.- Istoria dreptului românesc, Chișinău, 1998.
39. Niculiță. A.- Organizarea administrativă a Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea. // ""Administrarea publică", № 2/1995.
40. Poștarencu, D. -Politica țaristă de deznaționalizare a administrației Basarabiei // "Destin românesc», № 4/1994.
41. Agachi A.- Organizarea administrativă a Moldovei și Munteniei sub ocupația militară rusă din anii 1806–1812 (I) //»Destin românesc", № 3/1997; Idem -Contribuția impusă Moldovei și Țării Românești pentru aprovizionarea armatei ruse de ocupație în anii1806-1810 // "Destin românesc», № 1/1994; Chirtoagă I. – Din istoria Moldovei de Sud- Est până în anii 30 ai sec. al XIX-lea, Chișinău, 1999; Idem- Evoluția semnificației teritoriale a noțiunii Basarabia. // „Revista de istorie a Moldovei", № 2, 1994; Mischevca, V.- Moldova în raporturile internaționale la începutul secolului al XIX-lea(1802–1812).Teza…,Chișinău, 1997; Idem – 1812:geneza problemei basarabene // "Cugetul", № 2–3/1994; Varta, I. – Manuc-Bei despre situația Basarabiei la 1815 // "Patrimoniu", № 3, 1991.
42. Aldea, C.- O istorie zbuciumată. Basarabia pînă în anul 1920, București, 1933; Ciachir, N.- Basarabia sub stăpânire țaristă (1812–1917), București, 1992;
43. Cernovodeanu, Paul – Românii și rușii.Politică și încuscriri // "Magazin istoric", № 4/1996; Gorovei Șt. – Sturdzeștii. // "Magazin istoric", № 3/1994; Opaschi, C. – Prințesa Roxandra: o descendentă a Sturdzeștilor la Curțile europene // "Magazin istoric", № 10/1999.
44. *** – Бессарабский статистический комитет. Записки.Т.3, Кишинев, 1868.
45. *** – История Молдавии. Документы и материалы. Том II. Кишинев, 1957.
46. Mihail P., Mihail Z. – Acte în limba română tipărite în Basarabia, I(1812– 1830),București, 1993.
47. Poștarencu, D. – O istorie a Basarabiei în date și documente (1812–1940), Chișinău,1998.
48. *** – Moldova în contextul relațiilor politice internaționale. 1387–1858. Tratate, Chișinău, 1992; *** – Basarabia și basarabenii./ Alcătuire, studii și comentarii de M.Adauge și Al.Furtună, Chișinău, 1991; *** – Полное собрание законов Российской империи (Volumele № 33,36,39); *** – Екатерина II Учреждения для управления губерний всеросіиския имперіи. б/м, б/г; *** – Россия и освободительная борьба молдавского народа против османского ига (1769–1812), Сб. док. К., 1984.
49. *** – Статистическое описание Бессарабии собственно так называемой или Буджака с приложением генерального плана сего края…(1822–1829), Аккерман, 1899; Штукенберг, И.Ф. – Статистические труды, I-ый т., статья 28; *** – Описание Бессарабской области, СП-Б, 1859; *** – Памятная книжка Бессарабской области на 1862 г., Кишинев, 1862; ***, Обзор Бессарабской губернии за 1895 год, б/м, б/г; *** – Статистика Российской Империи. Волости и гмины 1890 года. III.Бессарабская губерния. С-П.,1890.

1. Dimensiunile anexării și implementării sistemului administrativ provizoriu (1812–1818) în Basarabia

1.1 Instituirea, caracteristica și funcționalitatea sistemului de administrare provizorie a Basarabiei

1. Мискевка,В.И.;Ткач,В.И. – *Русско-турецкиймирныйдоговор 1812 г.* // ″Revistă de istorie a Moldovei», 1/1990, pp.39–40;
2. Van Meurs W.P. – *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*, Chișinău, 1996, pp. 65–66 3.
4. Grama, D. -*Evoluția statutului juridic al Basarabiei în anii 1812–1818.* // «Revista de istorie a Moldovei″, 2/1994, p.62; Idem -*Principatul Moldova – stat suveran sub protecție* // ″Revista de filosofie și drept», 2–3/1998, pp.43–46.
5. Astfel a calificat actul din 1812 M. Kogălniceanu, tălmăcind atitudinea sa de neacceptare a evenimentului. Cf. Bodea, C. – *Bucovina: momente din drumul ei spre 1918* // „Academica“, 26/1992, p.1.
6. Titulescu, N. – *Documente confidențiale*, București, 1992, p.83.
7. Jarcuțchi, I.; Mischevca, V. -*Pacea de la București*, Chișinău, 1993, p.192.
8. Nistor I. – *Istoria Basarabiei*, Chișinău, 1991, p.179.
9. Cf. Gore, P. – *Anexarea Basarabiei*, Chișinău, 1992, pp.14–15.
10. Mischevca, V. – *Moldova în raporturile internaționale la începutul secolului al XIX-lea (1802–1812),* Teza…, Chișinău,1997, p.127.
11. Cf.: Georgescu-Vrancea, C. – *Boierimea basarabeană și Pacea de la București din anul 1812* //»Arhivele Basarabiei″, 2/1934, pp.179–180.
12. Cf. Cernovodeanu, P. – *Basarabia. Drama unei provincii istorice românești în context politic internațional (1806–1920)*, București,1993, pp.50–51.
13. Popescu, I. – *Basarabia. Studiu istoric, politic, etnografic*, București, 1932, pp.92–93.
14. Pașalâc – o provincie sau regiune (vilaet) în Imperiul Otoman, guvernată de un pașă. Cf. Zavadschi, Iu. – *Dicționar de istorie medie a Moldovei*, Chișinău, 1995, p.126.
15. Sangeac – diviziune teritorială în Imperiul Otoman, subîmpărțire a unui pașalâc.
Sangiacbei – conducător al diviziunii teritoriale, reprezentant al autorităților centrale turcești în regiune.
16. Gonța, G. – *Regimul dominației osmane în Țara Moldovei* // ″Cugetul», 3/ 1991, p.11.
17. Nistor, I. – Istoria Basarabiei, Chișinău, 1991, p.68.
18. Cadiu – judecător islamic (religios) pentru pricinile turcilor pe teritoriul Moldovei. A se vedea: Zavadschi, Iu. – *Dicționar de istorie medie a Moldovei*, Chișinău, 1995, p.31.
19. Chirtoagă, I. – *Populația din Sud-Estul interfluviului Nistru-Prut sub dominația otomană (1484–1595)* // «Revista de istorie a Moldovei″, 4/1992, p.19.
20. Popescu, I. – lucr cit., pp.92–93.
21. Boldur, A. – *Istoria Basarabiei*, București, 1992, p.208.
22. Oroveanu, Mihai T. – *Istoria dreptului românesc și evoluția instituțiilor constituționale,* București, 1992, pp.103–104.
23. Filitti, Ioan C. – *Despre vechea organizare administrativă a Principatelor Române*, București, 1935, p.8.
24. Roman, A. – *Jaloanele principale ale administrației publice în Moldova* //„Administrare publică“, 2/1996, pp.22–23;
25. Preda, M; Voinescu, C. -Drept administrativ. Partea generală, București, 1992, p.218.
26. Filitti, Ioan C. – lucr. cit., p.15–16.
27. Oroveanu, Mihai T. – lucr. cit., p.185.
28. Sistemul de salarizare a funcționarilor aflați în serviciul statului a fost introdus în Moldova de către Domnitorul C. Mavrocordat. Această reformă a limitat abuzurile caracteristice dregătorilor domnești. Până la această reformă, dregătorii erau răsplătiți pentru activitatea depusă în felul următor: daniile de la sate sau ocine din partea Domniei; scutiri de dări; daruri de la subalterni (la numirea în funcție și pe toată durata exercitării ei) sau de la oaspeții străini; concedarea unor venituri domnești dintr-un ținut; veniturile provenite din amenzile ce le pronunțau; procente din veniturile domnești colectate de ei; taxele de la judecăți.

29. Neculce, Ion – *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija-Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat*, Chișinău, 1990, p.469
30. Aramă, E. – *Din istoricul administrației publice în Moldova medievală (III)* // "Administrarea publică", 1/1995, p.35.
31. Galben, A. – *Organele judiciare locale din Moldova feudală (sec. XVIII- începutul sec. XIX)* // „Revista de istorie a Moldovei", № 3, 1990, p.7–8.
32. Oroveanu, Mihai T. – lucr. cit., p.152; Aramă, E.- *Istoria dreptului românesc*, Chișinău, 1998, p.72.
33. Cernea, E. ; Molcuț, E. – *Istoria statului și dreptului românesc*, București, 1999, p.147. Cocîrlă, P. – *Târgurile sau orașele Moldovei în epoca feudală. Sec. XV-XVIII*, Chișinău, 1991, pp.145–154.
34. În august 1808, boierii moldoveni, drept recunoștință pentru moșiile recăpătate, au oferit veniturile obținute statului rus. Cf. Boga, T. -*Teritoriile raialelor Hotinului și Brăilei redate stăpânitorilor români în 1818* // «Arhivele Basarabiei", 4/1932, p.250.
35. *Sava, A – Ispravnicii din Moldova și Valahia sub ocupația rusă (1808–1812).* //„Arhivele Basarabiei", 1/1934, pp.111–112; *** – *Россия и освободительная борьба молдавского норода против османского ига (1769–1812)*, Сб. док., Кишинев, 1984, pp.220–221.
36. Agachi, A. – *Organizarea administrativă a Moldovei și Munteniei sub ocupația militară rusă din anii 1806–1812 (I)* // "Destin românesc", 3/1997, p. 49
37. Накко, А. – *Очерк Гражданского Управленияв Бессарабии, Молдавиии Валахиивовремярусско – турецкойвойны 1806–1812 года* // ЗООИД,Т.11, Одесса, 1879,с.285, 304.
38. Agachi, A. – *Contribuția impusă Moldovei și Țării Românești pentru aprovizionarea armatei ruse de ocupație în anii 1806–1810* // «Destin românesc", 1/1994, p.68.
39. Penelea, G. – *Țările Române în timpul războiului din 1806–1812 văzute de ofițerii superiori ruși A. de Langeron și P.V. Ciceagov*. //»…Revista de istorie", tom. 41, 7/1988, p.679. 40. Кассо, Л. – Указ, Соч, p.203.
41. Tomuleț, V. – *Reflecții generale privind dezvoltarea social-economică a Basarabiei (1812–1868)* // "Cugetul", 2/1992, p.11.
42. Cf. Iorga, N. – lucr. cit., p.128.
43. Кассо, Л. – *Россия на Дунаеиобразование Бессарабской области, Москва*, 1913, p. 199.
44. Оганян, Л.Н. – *Общественное движениев Бессарабии в первой четверти XIX века,* Часть I, Кишинев,1974, p.31.
45. Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare: ANRM), *Fond.1, inv.1, d.3995*, f.11-11v.
46. Opaschi, C. – *Prințesa Roxandra: o descendentă a Sturdzeștilor la Curțile europene* // «Magazin istoric", 10, 1999, p.76; Cernovodeanu, P. – *Românii și rușii. Politică și încuscriri* // "Magazin istoric", 4/1996, p.66.
47. Iorga, N. – *Basarabia noastră*, Chișinău, 1993, p.128; Gorovei, Șt. – *Sturdzeștii* //„Magazin istoric", 3/1994, p.25; Bezviconi, Gh. – *Profiluri de ieri și de azi. Fapte trecute și basarabeni uitați*, Chișinău, 1992, p.4.
48. Сироткин, В.Г. – *Борьба влагереконсервативного русского дворянства по вопросам внешней по литики после войны 1812 г. Иотставка И. Каподистрияв 1822 г. Проблемы международных отношений и освободительых движений*, Москва, 1975, p.6.
49. Ioannis Capodistria, născut în Corfu, cu studii la Padova, ca și Cantacuzino Stolnicul, secretar de stat pentru probemele Basarabiei, apoi ministrul de Externe al Rusiei, avea să devină, în ciuda opoziției Imperiului Britanic, primul președinte al Greciei independente. A participat la Revoluția Franceză și, când Napoleon a luat Insulele Ioniene, a migrat în Rusia. S-a ocupat de Eteria. A plecat la Geneva în 1827 și s-a ocupat de Războiul Grec de Independență față de otomani. A ajuns în 1828 la Aegina (civilizație de substrat, numele ei însemna Cetatea Caprei, iar pe frontispiciul templului său se aflau luptători având căciuli frigiene; peste acest substrat s-a ațezat civilizația minoică, apoi cea dorică; în antichitate a fost rivala Atenei). Originea lui Capodistria este istroromână (dialect românesc provenit din triburile de iliro-traci) – orașul Capodistria, azi Koper, Slovenia. Universiatea din Atena poartă numele lui.
50. ANRM, Fond.1, inv.1, d. 3662, f.18.
51. Bezviconi, Gh. – Boierii Sturdza și Basarabia //„Arhivele Basarabiei", 1/1934, p.37
52. Кассо, Л. – Указ, Соч, p.198.
53. ANRM, Fond.1, inv.1, d.3995, f. 11–14.
54. Chirtoagă, I. – *Evoluția semnificației teritoriale a noțiunii Basarabia*// „Revista de istorie a Moldovei", 2/1994, pp. 9–12.

55. Iorga, N. – lucr cit., p.131.
55. Cantemir, D. – *Descrierea Moldovei*, Chișinău,1982, pp.31. 55 și ANRM, Fond.1, inv.1, d.3995, f.11v-12, f.14.
56. Кассо, Л. – Указ. Соч, p.198; Poştarencu, D. – *O istorie a Basarabiei în date şi documente (1812–1940)*, Chișinău, 1998, pp.70–71; ANRM, Fond.1, inv.1, d.3995, f.10, 22–23; Накко, А.- *Очерк гражданского устройства Бессарабской области с 1812–1828* // ЗООИД.Т.22,Одесса, 1900, p.111.
57. Cf. Buzilă, B. – *Din istoria vieţii bisericeşti din Basarabia*, București-Chișinău, 1996, p. 41.
58. ANRM, *Fond.1, inv.1*, d.3995, f. 10, 22–23; Накко, А. – *Очерк гражданского устройства Бессарабской области с 1812–1828* // ЗООИД.Т.22, Одесса, 1900, p.111; ANRM, Fond.5, inv.3, d.2, f.16.
59. ANRM, *Fond.5, inv.3*, d.2, f.16.
60. ANRM, *Fond.1, inv.1,* d.3995, f.12v-13.
61. Ibidem, f.12-13v.
62. ANRM, *Fond.5, inv.1,* d.1, f.3.
63. Cernovodeanu, P. – *Românii şi ruşii. Politică şi încuscriri* // "Magazin istoric», 4/1996, p.67.
64. ANRM, *Fond.1, inv.1,* d.3995, f.13.
65. Ibidem, f.14.
66. *** – *Бессарабский статистический комитет.Записки*,Т.3, К-в, 1868, pp.110– 113.
67. ANRM, *Fond.5, inv.3*, d.1, f.1.
68. *** – *Бессарабский статистический комитет. Записки*. Т.3, Кишинев, 1868, c.114.
69. ANRM, *Fond.5, inv.3,* d.1, f.2.
70. Ibidem, f.4,16.
71. *** – *Бессарабский статистический комитет.Записки*, Т.3,К-в,1868, pp.114–115
72. ANRM, *Fond.5, inv.3,* d.2, f.2.
73. *** – *Бессарабский статистический комитет. Записки,* Т.3, К-в,1868, p.115.
74. Georgescu-Vrancea, C. – *Boierimea basarabeană şi Pacea de la Bucureşti din anul 1812* // «Arhivele Basarabiei", 2/1934, p.177.
75. *** – *Бессарабскийстатистическийкомитет.Записки,* Т.3, К-в,1868, pp.114–115.
76. ANRM, *Fond.5, inv.3,* d.33, f.1.
77. ANRM, *Fond.5, inv.3,* d.1, f.2 verso.
78. ANRM, *Fond.2, inv.1,* d.75, f.5.
79. ANRM, *Fond.1, inv.1,* d.3995, f.11-11v.
80. *** – *Бессарабский статистический комитет.Записки,* Т.3, К-в, 1868, pp.120. 81; ANRM, *Fond.2, inv. 1,* d.145,f. 52.
82. *** – Бессарабский статистический комитет. Записки. Т.3, К-в, 1868, p.121.
83. Oroveanu, Mihai T. – lucr. cit., p.185.
84. La 24 iunie 1816 A.N. Bahmetiev a confirmat în funcția de sérdar de Orhei pe căminarul Zamfirache Ralli, iar pîrcălab de Hotin – consilierul titular Iamandi. A se vedea: ANRM, *Fond.5, inv.2*, doc.289, f.1.
85. Mihail, P.; Mihail, Z. – *Acte în limba română tipărite în Basarabia.* Partea I. (18121830), București,1993, p.34.
86. Свиньин, П. – *Описание Бессарабской области* // ЗООИД Т.6, Одесса, 1867,
c.268, 272, 280, 287, 292, 296, 309, 316, 318, 320.
87. Накко, А.- *Очерк гражданского устройства Бессарабской области с 1812–1828* // ЗООИД Т.22, Одесса, 1900, pp.113. 88.;
88. ANRM, *Fond.2, inv.1,* d.3,f.11–12.
89. Оганян, Л.Н. - *Общественно движениев Бессарабии в первой четверти XIX века*.Часть I, Кишинев,1974, p.33.
90. *** – *Бессарабский статистический комитет. Записки*,Т.3, К-в,1868, pp.121, 134. 91. Ibidem, p.114
92. *** – *Историческое введение в статистическое описание Бессарабской области (сост.Скальковский)*, СП-Б, 1846, p.423.
93. În momentul exercitării funcției de guvernator civil al Basarabiei, S. Sturdza era octogenar.
94. Кассо Л. – *Указ*, Соч., c.200.
95. *** – *Бессарабский статистический комитет. Записки*. Т.3, Кишинев, 1868,
c.131–132; ANRM, Fond.2, inv.1, d.54, f.4.

96. *** – *Бессарабский статистический комитет.Записки*, Т.3, Кишинев, 1868, с.135.
97. *** – *Basarabia și basarabenii./ Alcătuire, studii și comentarii* M. Adauge și Al. Furtună, Chișinău, 1991, p.160.
98. A nu-l confunda cu P. Somov, care în acea perioadă exercita funcția de șef al Cancelariei guvernatorului
99. Sava A. – *Crâmpeie din viața Basarabiei sub ruși (1812–1830)*. //» Viața Basarabiei», 11/1933, pp.8–13.
100. Adauge M. – *Istoria și faptele*. // «Nistru»,4/1989, p.113; Tomuleț V. - *Unele probleme de controversă privind dezvoltarea social-economică a Basarabiei (1812–1868) în istoriografia sovietică moldovenescă* // «Probleme actuale ale istoriei naționale și universale», Chișinău, 1992, p.185.
101. *** – *Бессарабский статистический комитет. Записки*. Т.3, К-в, 1868, p.138.
102. Pelivan I. – *Basarabia de sub oblăduirea rusească*. // Moldova, 10/1990, p.8.
103. Tomescu, C. – *Diferite știri din Arhiva Consiliului eparhial Chișinău.* // ″Arhivele Basarabiei», 2/1935, p.117; Grama, D. – *Lupta românilor de la răsărit de Prut pentru apărarea legilor Moldovei în primele decenii ale secolului al XIX-lea*. // «Destin românesc″, 1/1994, pp. 86–96; Chirtoagă, I. – *Din istoria Moldovei de Sud-Est până în anii 30 ai sec. al XIX-lea*, Chișinău, 1999, p.129.
104. Cf. articolului VII al *Tratatului de pace de la București* se acorda un termen de 18 luni din ziua ratificării tratatului pentru ca locuitorii să aibă vreme să-și vândă proprietățile. A se vedea:: Мискевка, В.И.; Ткач, В.И. – *Русско-турецкий мирный договор 1812 г.* // ″Revista de istorie a Moldovei», 1/1990, p.41 105. Iorga, N. – lucr. cit., pp.135–136.
106. ANRM, *Fond.5, inv.1,* d.54, f.3–10.
107. *** – *Basarabia și basarabenii*./ Alcătuire, studii și comentarii de M. Adauge și Al. Furtună, Chișinău, 1991, p.161.
108. ANRM, *Fond.2, inv.1,* d.54, f.8–10.
109. Berindei, D. – *Românii și Europa. Istorie, societate, cultură,* vol. I.- Secolele XVIII-XIX, București, 1991, pp.7–8; 2. Hitchins, K. – *Românii, 1774–1866*. București, 1998, pp. 25; 3. Халиппа, П. Н. + *Бессарабия до присоединения к России*, Кишинев, 1914, с.28, 34. În ce privește Taurida, trebuie precizat că numele regiunii vine direct din antichitate, când zona era locuită de tribul tracic al taurilor (era parte a confederației dardanilor, care a dat și numele Strîmtorii Dardanele; dintre tauri făcea parte împăratul bizantin Justinian, invocat de boierii basarabeni pentru descendența legislației obicinuielnice a Moldovei direct din *Codul Justinian*). Mai înainte (sec.I îH) în Taurida a fost regatul lui Spartakos, apoi, în a doua parte a secolului al XV-lea dH, doar într-o parte a Peninsulei Crimeea, Regatul de Mangop (condus de dinastia Gavras, de unde Ștefan cel Mare și-a luat o soție- pe Maria de Mangop - chiar în perioada când Imperiul Bizantin cădea în mâna otomanilor).
110. Georgescu V. – *Istoria românilor de la origini pînă în zilele noastre*, București, 1992, pp.89–91.
111. Кассо Л. – Указ, Соч., с.221.
112. Crihan A. – *Drepturile românilor asupra Basarabiei după unele surse rusești* // Basarabia, 10/1991, p.124.
113. *** – *Basarabia și basarabenii*./ Alcătuire, studii și comentarii M. Adauge și Al. Furtună. Chișinău, 1991, p.163.

1.2. Redimensionarea structurii administrative a regiunii între anii 1816–1818

1. Халипа, И. – *Основные исторические данные о Бессарабии* // Труды Бессарабской губернской архивной комиссии, Т.2, Кишине, 1902, p.35; Кассо, Л. – Указ, Соч, p.206; Накко, А. – Указ, Соч, p.117 ș.a.
2. Colesnic, Iu. – *Basarabia necunoscută*, Chișinău, 1997, p.14.
3. Aramă, E. – *Istoria dreptului românesc*, Chișinău, 1998, p.92; Cernovodeanu, P. – *Românii și rușii. Politică și încuscriri* // „Magazin istoric″, 4/1996, pp.66–67. Ciachir, N. – *Basarabia sub stăpânire țaristă (1812–1917),* București, 1992, p.27. (E necesar de menționat că S. Sturdza a decedat la 3 aprilie 1816).
4. Bezviconi, Gh. – *Viața boierilor Stamati // Din trecutul nostru*, 6/1934, p.8; Idem – *Din viața oficialităților basarabene din secolul trecut (1823–1833)* // „Viața Basarabiei“, pp. 5–6, p.137;
5. Scarlat Sturdza a fost lovit de hemiplegie (DEX, p.451: paralizie a unei jumătăți a corpului, datorită lezării unei părți a căii nervoase motorii). A se vedea: Gorovei, Șt. - *Sturdzeștii* // ″Magazin istoric“, 3/1994, pp. 25. 6 ANRM, *Fond.5, inv.2,* d.1, f.1–2.
7. ANRM, *Fond.2, inv.2*, d.36, f.1–3.

8. *** – Пархомович, И. – *Краткий очер кжизнии деятельности Высоко преосвященного Гавриила Банулеско-Бодони, Экзарха Священного Синода, Митрополита Кишиневского и Хотинского (1813–1821 г.* // Труды Бессарабского Церковного Историко-Археологического Общества, Выпуск V, Кишинев, 1910, p.48.
9. Hatmanul moldovean Ilie Catargi, în noiembrie 1792 s-a refugiat în Rusia, unde i-a fost acordat gradul de general. A se vedea: Iorga, N. – lucr. cit., p.119.
10. Кассо, Л. – *Указ*, Соч., p.206.
11. ANRM, *Fond.2, inv.2,* d.6, f.5.
12. ANRM, *Fond.22, inv.1,* d.4, f.1,3.
13. *** – *Бессарабский статистический комитет. Записки*.Т.3, Кишинев, 1868, pp.114–146; ЗООИДТ.22, Одесса, 1900, с.122–131.
14. Накко, А. – *Указ,* Соч., с.122, 124–125.
15. Кассо, Л.- *Указ*, Соч., с.207.
16. *** – *Екатерина II Учреждения для управления губерний все росiиския имперiи, б/м, б/г*, pp. 1–9, 12, 19, 38,57,76,83–95.
17. *** – *Бессарабский статистический комитет. Записки*, Т.3, К., 1868, pp.122–137.
18. Ibidem – p.116–118.
19. Gore, P. – *Anexarea Basarabiei,* Chișinău, 1992, p.26.
20. Aldea, C. – *Pagini dintr-o istorie zbuciumată: Basarabia pînă în anul 1920,* București, 1993, p.48
21. Bezviconi, Gh. – Viața boierilor Stamati // Din trecutul nostru, 6/1934, p.9; Idem, Din viața oficialităților basarabene din secolul trecut (1823–1833) // "Viața Basarabiei", nr.5–6, p.139.
22. Citat după Brătianu, Gh. – *Basarabia: Drepturi naționale și istorice,* București, 1995, p.28.
23. Накко, А. – *Указ,* Соч, с.127.
24. Стадницкий, А. – *Гавриил Банулеско-Бодони, экзархмолдо-валахийский (1808-1812), Митрополит Кишиневский 1813–1821*. К., 1894, p.287. Mitropolitul, invocând *Codul lui Justinian* și pravilele creștine care legau ortodoxia Moldovei direct de Athos, se referea, în fond, la vechimea și soliditatea legislativă a spațiului românesc, moștenitor al Bizanțului și, înanite de el, al legilor nescrise (obicinuelnice) care guvernaseră, suplu, dar ferm, toată viața valahilor, din Carpații Albi până în Thessalia și ale căror origini erau extrem de vechi. De altfel, Athosul însuși se afla în Trakia, pe locul unde odinioară se adunau Magii. Chestiunea are un fundament identitar clar.
25. Cutuma este definită ca o regulă de conduită nescrisă care s-a format prin repetarea unei practici, pe o lungă durată în credința că se respectă o regulă de drept. A se vedea: Ciobanu, D. – *Introducere în studiul dreptului,* București, 1992, p.18.
26. Georgescu, V.- Lucr. cit., p.50.
27. Neculce, Ion – *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija-Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat* // Chișinău, 1990, p.469.
28. Анцупов, И. ; Жуков, В. – *Реформы в управлении Бессарабией с 1812 по 1828 гг* // Ученные записки КГУ, Т.26, 1957, p.151.
29. Boldur, A. – Lucr. cit., p.327.
30. Sava, A.- *Crâmpeie din viața Basarabiei sub ruși.(1812–1830)* // "Viața Basarabiei», nr. 11, pp.1–16.
31. Щеглов, Д. – *Участие Митрополита Гавриила в гражданском устройстве Бессарабии* // «Кишиневские епархиальные ведомости", 17/1902,pp. 368–9.
32. Стадницкий, А. – *Указ*, Соч, pp.281–285.
33. ЗООИД. Т.22, Одесса, 1900, с.128.
34. *** – *Basarabia și basarabenii*./ Alcătuire, studii și comentarii de M. Adauge și Al. Furtună, Chișinău, 1991, p.159; ANRM, Fond.2, inv.1, d.368, f.2
35. Casso, L. – *Dreptul Bizantin în Basarabia*, Chișinău, 1923, p.13.
36. ANRM, *Fond.88, inv.1,* d.5, f.2. 38 Iorga, N. – Op. cit., p.137.
37. Кассо, Л. – *Указ,* Соч., с.209–210.
38. ANRM, *Fond.88, inv.1,* d.5,f.6–7.
39. Накко, А. – *Указ*, Соч., с.133.
40. ANRM, *Fond. 88, inv. 1*, d. 5,f. 25–43.
41. Ibidem, f. 13.
42. Grama, D. – *Lupta românilor de la răsărit de Prut pentru apărarea legilor Moldovei în primele decenii ale secolului al XIX-lea.*//" Destin românesc", 1/1994, p.91.

43. Свиньин, П. – *Описание Бессарабской области* // ЗООИД, Т.6, Одесса,1867, pp. 223–234.
44. Ibidem, p.211.
45. *** – *Basarabia și basarabenii*/ Alcătuire, studii și comentarii de M. Adauge și Al. Furtună, Chișinău, 1991, p.160.
46. Bezviconi, Gh. – *Manuc-bei* // „Din trecutul nostru", 3–4/1934, p.50. Manuc, cel care a făcut la București Hanul care-i poartă numele până astăzi, era aromân.
47. Varta, I. – *Manuc-Bei despre situația Basarabiei la 1815* // "Patrimoniu", 3/1991, p.7.
48. Manuc Bei Mîrzoian – *Observații asupra stării actuale a Basarabiei* // «Patrimoniu", 3/1991, pp. 9–14.
49. *** – *История Молдавии. Документы и материалы*, Том II. Кишинев, 1957, p.205; Кассо, Л. – Указ, Соч, p. 211.
50. ANRM, *Fond. 5, inv. 2*, doc. 1, f. 1–3.
51. ANRM, *Fond.5, inv.2,* d.308, f.178.
52. *** – *История Молдавии. Документыиматериалы*, Том II. К., 1957, c.205. Activitatea viitorului șef al statului grec, Ioannis Capodistria, în Rusia, înainte de evenimentele care au adus pe scena politică Eteria, lupta armatolilor greci și Războiul Grec de Independență, este acum pusă în evidență cu acte de arhivă. Acțiunea Rusiei în Balcani, Europa de SE și Anatolia, pentru a contracara Imperiul Otoman a fost extrem de determinată și a pus alături munca diplomatică, pregatirea efectivelor de luptă, ca și a participării popoarelor creștine din întreaga arie pentru susținerea a ceea ce Imperiul Rus considera moștenirea lăsată lui de Bizanț. Practic, întregul veac al XIX-lea este ilustrarea acestei politici unitare și susținute. Între Eteria, Războiul de Independență al românilor, IMARO din Macedonia și Războaiele Balcanice firul este continuu și vizibil la distanța pe care ne-o permite nouă, celor de azi, timpul trecut. În acest interval Rusia a devenit o mare putere pe care, practic, războaiele mondiale și balcanice, perioada interbelică și socialistă au consolidat-o.
53. Трубецкой, Б. – *Пушкинв Молдавии*, Кишинев,1963, c.35.
54. ANRM, *Fond.2, inv.1,* d.386,.9–10.
55. Накко, А.- *Указ*, Соч., c.134.
56. După demiterea sa, I.M. Harting s-a stabilit pe moșia soției sale din ținutul Orhei, unde a mai trăit cincisprezece ani în permanent conflict cu rudele soției sale. A se vedea: Халипа, И. – *Основные исторические данные о Бессарабии // *** – Труды Бессарабской губернской архивной комиссии*, Т.2, Кишинев,1902, c.36.
57. Кассо, Л. – *Указ*, Соч., c.212.
58. ANRM, *Fond.17, inv.1*, d.15, f.7.
59. ПСЗРИ, Т.33,c.665; Гросул Я.С. - *Автономия Бессарабии в составе России 1812-1828 // Труды по истории Молдавии*. К.,1982, c.163–164.
60. ПСЗРИ,Т.33, c.867.
61. *** - История Молдавии. Документы и материалы. Том. II. К, 1957, c.205.
62. Кассо Л. *Указ*, Соч., c.215.
63. ANRM, *Fond.5, inv.2,* d.289, f.1-1verso.
64. Зеленчук В.С., *Население - Бессарабии и поднестровья в XIX в,* К., 1979, c.88.
65. ANRM, Fond.4, inv.1, d.48, f.29.
66. *** - *История Молдавии. Документы и материалы.* Том. II. К, 1957, c.233.
67. ANRM, *Fond.4, inv.1,* d.48, f.3-5v.
68. Ibidem, f. 15–23.
69. ANRM, *Fond.5, inv.3,* d.104, f.4-7v.
70. ANRM, *Fond.4, inv.1,* d.48, f.1-1v.
71. ANRM, *Fond.4, inv.2,* d.4, f.12–13.
72. Ibidem, f.1.
73. ANRM, *Fond.5, inv.2,* d.289, f.12, 12v, 13.
74. ANRM, *Fond.4, inv.2,* d.4, f.10–11.
75. ANRM, *Fond.5, inv.2,* d.281, f.1v.
76. ANRM, *Fond.4, inv.1,* d.80, f.1-1v.
77. Кассо, Л. - *Петр Манега – забытый кодификатор Бессарабского права*, СП-Б, 1914, c.10.
78. Grama, D.; Slutu C. - *Petru Manega – codificator al dreptului moldovenesc din Basarabia* // "Cugetul", 2/1991, pp.37–38.
79. ANRM, *Fond.4, inv.1,* d.84, f.1.
80. Bezviconi, Gh. – *Profiluri de ieri și de azi // Fapte trecute și basarabeni uitați*, Chișinău, 1992, p.69.

81. ANRM, *Fond.4, inv.1,* d.84, f.1.
82. *** – *История Кишинева*, Кишинев, 1966, p.53.
83. Bezviconi, Gh. – lucr. cit.
84. *** – *История Кишинева,* Кишинев, 1966, p.53–54.
85. *** – *История Молдавии. Документы и материалы*, Том. II. К, 1957, p.182.
86. Chirtoagă I. – *Din istoria Moldovei de sud-est,* Chișinău, 1999, pp.162, 89.
87. ANRM, *Fond.2, inv.1,* d.521, f.2–3.
88. ANRM, *Fond.2, inv.1*, d.521, f.19, 21.
89. Ibidem
90. ANRM, *Fond.17, inv.1*, d.17, f.25–26.
91. ANRM, *Fond.2, inv.1*, d.521, f.86–88.
92. ANRM, *Fond.4, inv.1,* d.48, f.9.
93. ANRM, *Fond.2, inv.1*, d.521, f.97,101, 102, 112.
94. Ibidem, f.101, 104.
95. ANRM, *Fond.17, inv.1*, d.17, f.113.
96. ANRM, *Fond.2, inv.1,* d.521, f.101–102.
97. ANRM, *Fond.2, inv.1*, d.214, f.35; Fond.17, inv.1, d.17, f.76.
98. ANRM, Fond.2, inv.1, d.214, f.32–33; Fond.2, inv.1, d.521, f.101.
99. ANRM, *Fond.2, inv.1*, d.214, f.34–35.
100. Ibidem, f.130–131, 133–134.
101. C.A.Catacazi era ginerele lui Constantin Ipsilanti. A se vedea: Bezviconi, Gh.- *Eteria* // ″Din trecutul nostru″, 25–27/1935, p.2.
102. ANRM, *Fond.4, inv.1*, d.22, f.7; Халипа И. Указ. Соч., с.36.
103. Кассо, Л. - *Указ.* Соч., с.216.
104. Накко, А. – *Указ,* Соч, pp.156–158; Вигель, Ф. – *Замечания нанынешнее состояние Бессарабии,* Москва,1892, p.4.
105. Кассо,Л. – *Указ,* Соч., с.216–217.
106. Накко,А. – *Указ,* Соч, с.157.

2. Organizarea administrativă a Basarabiei în etapa autonomiei administrative

2.1. Ponderea Consiliului Suprem în sistemul instituțiilor administrative din Basarabia

1. Mihail P., Mihail Z. op. cit., p.27.
2. Ibidem, P.28–100
3. ANRM, *Fond.3, inv.1*, d.491, f.3.
4. ПСЗРИ, Т.39, с.256.
5. ANRM, *Fond.5, inv.3,* d.117, f.1–2.
6. Mihail P., Mihail Z. Op. cit., p.28–29.
7. *** – *Бессарабский статистический комитет. Записки*.Т.3, Кишинев, 1868, с.146.
8. Mihail P., Mihail Z. – lucr. cit., p.29.
9. *** – *История Кишинева*, Кишинев, 1966, с.51.
10. Aramă E. – *Istoria dreptului românesc*, Chișinău,1998, p.88.
11. Зайончковский П.А. – *Правительственный аппарат самодержавной России в XIX в*., Москва, 1978, с.20.
12. Mihail P., Mihail Z. – lucr. cit., p.35–39.
13. Ibidem, p.29.
14. Ibidem
15. Сурилов А.В. – *Верховный Совет Бессарабской области по „Уставу образования“ 1818 г.* // Ученные записки КГУ, Т.52, Кишинев.1960, с.110.
16. Mihail P.,Mihail Z. Op. cit., 30.
17. Ibidem, p.40.

18. Крупенский, А. – *Полный список лиц избранных бессарабским дворянством на областные, губернские должности со времени присоединения Бессарабии к Российской империи по 1912 г.* Сп-Б, 1912, с.11; Накко А. – *Указ,* Соч., с.179.
19. Накко А. – *Указ,* Соч., с.176.
20. Mihail P., Mihail Z. – lucr. cit., 40.
21. Ibidem
22. Крупенский, А. – *Указ*, Соч., с.20,22; Накко, А. – Указ, Соч., с.179.
23. Boldur, A. – lucr. cit., p. 331–332.
24. Teodorescu, C-tin – *Moldova şi Basarabia,1807–1817. Boierii, treptele boiereştişi slujbele îndeplinite* // „Viața Basarabiei“, 11/1933, p.35.
25. Вигель, Ф. – *Замечания на нынешнее состояние Бессарабии*. М., 1892, с.10.
26. ANRM, *Fond.3, inv.1*,d.305, f.3; Крупенский А. – Указ, Соч, Приложение, с.3.
27. ANRM, *Fond. 5, inv*. 3, d. 178; Fond. 3, inv. 1, d. 29, f. 6–46, la paginile indicate se conține lista dosarelor transmise Consiliului Suprem;
28. ANRM, *Fond. 3, inv. 1*, d. 48, f. 5–9.
29. ANRM, *Fond. 5, inv. 3,* d. 134, f. 2-2 verso.
30. Накко А. – *Указ*, Соч., с.181.
31. ANRM, *Fond.3, inv.1,* d.90.
32. David, A. – *Tipăriturile românești în Basarabia sub stăpânirea rusă (1812–1918)*, Chișinău, 1993, p.49.
33. Mihail P., Mihail Z. – lucr. cit., p.166–167.
34. ANRM, *Fond.5, inv.1,* d.90, f.1-1v. Chestiunea conducerii colective a bătrânilor este extrem de veche la români și s-a configurt încă în Evul Mediu timpuriu. Veneția avea un Consiliu al Bătrânilor, Novgorodul (el se numea chiar Veche), satele românilor nord-dunăreni, ca și comunitățile ciobănești în veșnică mișcare ale românilor sud-dunăreni.
35. ANRM, *Fond. 5, inv. 2,* d. 323, Partea I, f. 54.
36. Boldur, A. – *Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească în 1812–1828,* Chișinău, 1929, pp.64–80.
37. Сурилов А. В. – *Верховный Совет Бессарабской области по „Уставуо бразования“ 1818 г.*// Ученные записки КГУ, Т.52, Кишинев, 1960, с.110; Федоров, Г.К. – *Государственно административное устройствои местное право Бессарабии (1812–1917)*, Кишинев,1974, с.54.
38. Mihail P., Mihail Z., op. cit., p.29.
39. ANRM, *Fond 3, inv. 1*, d. 48 și d. 542, p.1–2 (În ședința sa din 5.12.1824, Consiliul Suprem a interpretat prevederile, *Așezământului* referitoare la problema suplinirii funcției de președinte al Consiliului în cazul absenței ultimului)
40. Вигель, Ф. – *Указ,* Соч., с.10.
41. ANRM, *Fond 88, inv. 1*, d. 50, p. 3v-8v.
42. Ibidem, p.10 v.
43. ANRM, *Fond 3, inv.1,* d.769, p.1–10.
44. Mihail P., Mihail Z. – lucr. cit., p.101–102.
45. Вигель, Ф. – *Указ,* Соч., с.10.
46. Boldur A. – lucr. cit., p.71–72.
47. Вигель Ф. – *Указ*, Соч., с.7.
48. Гросул, Я.С. – *Указ,* Соч., с.188.
49. Varta, I. – *Sfatul Țării – o opțiune seculară a românilor* //″ Literatura și arta″, 6 noiembrie/1997,, p.2.
50. Bobeică A. – *Sfatul Țării – stindard al renașterii naționale,* Chișinău, 1993; p.17; Halipa P., Moraru A. – Testament pentru urmași, Chișinău,1991, p.31.
51. Ciobanu Șt. – *Unirea Basarabiei*, Chișinău, 1993, p.117.
52. Гросул, В.Я. – *О конституционалистско й политике России* //»Балканах // Вопросыистории», 8/1969, с.47.
53. Минаева Н.В. – П*равительственный конституционализм и передовое общественное мнение*

России в н.XIX в., Москва, 1982, с.159.
54. Сироткин, В.Г. – *Борьба в лагере консервативного русского дворянства по вопросам внешней политики после войны 1812 г. Иотставка И. Каподистрияв 1822 г.* // Проблемы международных отношений и освободительных движений, Москва, 1975, с.46.
55. Ciobanu, Șt.- *Cultura românească sub stăpânirea rusă,* Chișinău, 1992, pp.8–9.
56. Гросул, Я.С.- *Указ,* Соч., с.190.
57. Teodorescu, C-tin. – *Moldova și Basarabia, 1807–1817. Boierii, treptele boiereștiși slujbele îndeplinite* // „Viața Basarabiei“, 11/1933, p.27.
58. ANRM, *Fond 88, inv.1,* d.40, p.2-2v.
59. Минаева, Н.В. – *Указ.* Соч., с.132–144.
60. Ключевский, В.О. – *Сочинения,* Т.5, Москва, 1989, с.415.
61. *** – *Дипломатический словарь,*Т.2, Москва,1985, с.14. Lumea veche a creștinismului oriental din Mediterana de Est se apăra și astfel, prin apropiera de Rusia a celor mai luminate spirite ale Mediteranei de Est, de presiunea uriașă pe care o reprezenta Vaticanul asura popoarelor răsăritene și asupra Marii Bariere. Tot acest ansamblu de fenomene venea în continuarea Renașterii Grecești adusă la lumină de învățații de la Athos până în inima Italiei odată cu prăbușirea Constantinopolului în mâna cruciaților după 1204 (Cruciada a IV-a), când apăruseră regatele catolice în centrul lumii răsăritene. Fenomenul de separare a apelor de pământ a continuat în perioada post-napoleoniană și apoi cu ocazia războaielor mondiale.
62. Bezviconi, Gh. – lucr. cit., p.37.
63. Сироткин, В.Г. – *Указ,* Соч., с.7.
64. Iorga, N. – lucr. cit., p.131.
65. Babii, A.; Vrabie, E. - *Alexandru Scarlat Sturza (1791–1854)* // «Revista de istorie a Moldovei»,4/1992, p.64; Гросул, В.Я. – Указ. Соч., с.47.
66. Boldur, A. – lucr. cit., p.319–320.
67. Кассо,Л. – *Указ,* Соч., с.228.
68. Cazacu, P. – *Moldova dintre Prut și Nistru (1812–1918),* Chișinău, 1992, p.98.

2.1.1. Implantarea în regiune a instituțiilor și structurilor administrative de sorginte rusească

1. Mihail P., Mihail Z. – lucr. cit., p.42.
2. Ibidem, p. 41–45.
3. ANRM, *Fond. 5, inv. 2,* d. 419, f. 1–2.
4. ANRM, *Fond. 5, inv. 2,* d. 404, f. 45-46v.
5. ANRM, *Fond. 5, inv. 2,* d. 419, f. 16–21.
6. *** – *Статистическое описание Бессарабии собственно так называемой или Буджака с приложением генерального плана сего края…(1822–1829),* Аккерман, 1899, с.49.
7 Mihail P., Mihail Z. – lucr. cit., p.52–53.
8. *** – *Статистическое описание Бессарабии собственно так называемой …*, с.49.
9. Suma provenită din impozite aveau o dublă întrebuințare: o parte intra în veniturile visteriei statului, alta era afectată necesităților locale ale provinciei. Administrația regională, după ce achita cheltuielile prevăzute pentru regiune, dispunea de restul veniturilor în felul următor: nouă zecimi mergeau tot la veniturile visteriei statului și numai cea de-a zecea parte era destinată necesităților locale. Dacă ulterior apărea necesitatea de noi mijloace financiare, ele puteau fi primite doar cu aprobarea Ministerului de Finanțe.
10. Крупенский, А. – *Указ,* Соч., Приложение, с.3.
11. Mihail P., Mihail Z. -lucr. cit., p.31.
12. Poștarencu, D. – *O istorie a Basarabiei în date și documente (1812–1940),* Chișinău, 1998, p.11.
13. *** – *Статистическое описание Бессарабии собственно так называемой…*, с.52.
14. *** – *Екатерина II Учреждения для управления губерний все росиская империі,* б/м, б/г, с.17.

15. Mihail P., Mihail Z. – lucr. cit., p.33.
16. Ibidem, p.53.
17. Ibidem, p.54–56
18. Poştarencu, D. – lucr. cit., p.11.
19. *** – *Статистическое описание Бессарабии собственно так назыв. ...*, c.52, 54–59.
20. Mihail P., Mihail Z. – lucr. cit., p.34.
21. *** – Статистическое описание Бессарабии собственно так называемой…, c.50.
22. Roman, A. – *Din istoria arhivelor Republicii Moldova* //"Cugetul", 2/1992, p.56.
23. Aramă,E. – lucr. cit., p.93.
24. Mihail P., Mihail Z. – lucr. cit., p. 32–33.
25. Poştarencu, D. – lucr. cit., p.9.
26. *** – Статистическое описание Бессарабии собственно так называемой…, c.52.
27. ANRM, *Fond.2, inv.1*, d.547, f.41.
28. ANRM, *Fond.88, inv.1*, d.41, f.3.
29. În *Așezământ* se stipula că, pe măsură ce terenurile aflate în proprietatea statului vor fi date proprietarilor particulari, comisiile cadastrale ținutale își vor extinde aria de activitate şi asupra acestor terenuri.
30. Mihail P., Mihail Z. – lucr. cit., p.90.
31. ANRM, *Fond. 5, inv. 2*, d. 420, f. 4.
32. Ibidem, f. 4–5.
33. ПСЗРИ, Т. 39, c. 10.
34. ANRM, *Fond. 5, inv. 2*, d. 420, f. 2,5.
35. Mihail P., Mihail Z. – lucr. cit., p.57–59.
36. Ibidem, p.60.
37. ANRM, *Fond.2, inv.1*, d.547, f.2,3,7,8–10,20,21,41; Fond.5,inv.3, d.189, f.1–27.
38. ANRM, *Fond.5, inv.1*, d.634, f.2–5.
39. ANRM, *Fond.5, inv.3*, d.189, f.26–27; Fond.5, inv.2, d.323, Partea I, f.15–17.
40. Georgescu-Vrancea C. *Legislația* // Ciobanu Șt. - *Basarabia.* Chișinău, 1993, p.214.
41. Mihail P., Mihail Z. – lucr. cit., p.78.
42. Ibidem, p.56–57.
43. ANRM, Fond.3, inv.1,d.45, f.1.
44. Mihail P., Mihail Z. – lucr. cit., p.79.
45. Ibidem
46. ANRM, Fond.5, inv.2, d.487, f.50v.
47. Ibidem, p.48–53.
48. Mihail P., Mihail Z. – lucr. cit., p.34–35.
49. ANRM, Fond.3, inv.1,d.765, f.3.
50. Ibidem, pp. 4–8.
51. Fiind în drum spre Chișinău, Alexandru I a înnoptat la Bălți, unde a primit vestea despre naşterea nepotului său, Alexandru. Cu această ocazie el a dispus ca localității să-i fie acordat statutul de oraș. A se vedea Головко, Л.В. – *Краткая история Бессарабиик 100-летнему юбилею присоединения к России,* Бельцы, 1912, c.13.
52. ANRM, *Fond.5, inv.2*, d.450, f.30–49.
53. Mihail P., Mihail Z. – lucr. cit., pp.104–105.
54. Funcția de căpitan de târg fusese desființată de către A.N. Bahmetiev în 1816.
55. ANRM, *Fond.3, inv.1*, d.45, f.1.
56. ANRM, *Fond.17, inv.1*, d.70, f.144–146.
57. Ibidem, p.112–113, 144–145.

58. Накко, А. – *Указ*, Соч., с.181.
59. Мещерюк,И.И. – Болгарские и гагаузкие поселения Бессарабии в 20-х гг. XIX столетия. // Ученные записки КГУ, Т. II, 1950, с.78–79.
60. *** – История Молдавии. Документы и материалы. Том. II. К., 1957, с.533–534.
61. Ibidem, p.537–538.
62. Ibidem, p.544–545.
63. Мещерюк, И.И. – *Социально–экономическое развитие болгарских и гагаузких сел в южной Бессарабии (1808 – 1856*, Кишинев, 1971, с.32.
64. *** – *Историческое введение в статистическое описание Бессарабской области (сост. Скальковский)*, СП-Б, 1846, с.437.
65. *** – *История Молдавии. Документы и материалы*, Том. II. К., 1957, с.502.
66. ПСЗРИ, Т. 36, с.519–520.
67. ANRM, Fond.305, inv.1, d.16, f.3-15v.
68. ANRM, Fond.305, inv.1, d.54, f.3-3v.

2.1.2. Deznaționalizarea administrației basarabene și lichidarea treptată a autonomiei administrative

1. Гросул, Я.С. – *Указ*, Соч., с. 180.
2. ПСЗРИ. Т.39, с.511.
3. Вигель, Ф. – *Замечания на нынешнее состояние Бессарабии*, MockBa, 1892, с.28.
4. Ibidem, p.29.
5. Кассо, Л. – *Указ,* Соч., с.220–221; *** - *Basarabia și basarabenii*, Ch., 1991, p.162.
6. Cf. Халипа И. – *Основные исторические данные о Бессарабии // Труды Бессарабско й архивной комиссии*. Т.2, Кишинев, 1902, с.41.
7. *** – *Basarabia și basarabenii*, Chișinău,1991, p.162.
8. Ibidem, p.160.
9. Вигель, Ф. – *Указ,* Соч., с. 10.
10. ANRM, *Fond. 3, inv.1*, d.89, f.6.
11. Mihail P., Mihail Z. – lucr. cit., pp. 41,56.
12. ANRM, *Fond.3, inv.1,* d.89, f.11v-12v.
13. S-a ajuns până acolo, încât, la insistența boierilor V. Ruset și I. Pruncul, scaunul procurorului regional a fost scos din sala de ședințe (Ibidem,p.3).
14. Ibidem, p. 26–27.
15. Гросул Я.С. – *Указ,* Соч., с. 230.
16. După această modificare, raportul dintre consilierii numiți și cei aleși a devenit de șapte la șase.
17. ANRM, *Fond.5, inv*.2, d.516, f.7-7v.
18. *** – *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998,* București, 1998, pp.42–43.
19. Mihail P., Mihail Z. – lucr. cit., p.29.
20. ANRM, *Fond.5, inv.2,* d.516, f.8.
21. Ibidem, p.8.
22. Ibidem, p.9.
23. ANRM, *Fond.3, inv.1*, d.45, f.1–5.
24. ANRM, *Fond.3, inv.1*, d.1280, f.1–2.
25. Кассо, Л. – *Указ,* Соч., с.220.
26. Din scrisoarea consilierului militar Loghinov de la 7 iunie 1823 către contele Voronțov // *Basarabia și basarabenii*, Chișinău,1991, p.160.
27. La 25 iulie 1820 A.N. Bahmetiev a fost înlocuit cu general-locotenentul I.N. Inzov. În mai 1823, prin decret imperial, I.N. Inzov a fost eliberat din funcție și în locul său a fost numit guvernatorul general al Novorosiei, contele M.S. Voronțov.

28. ПСЗРИ. Т.39, с.510.
29. ANRM, *Fond.3, inv.1*,d.160, f.2-2v.
30. Оганян, Л.Н. – *Общественное движение в Бессарабии в первой четверти XIX в.*, Часть 1, Кишинев,1974, с.42.
31. Вигель, Ф. – *Указ.* Соч., с.14.
32. ANRM, *Fond.3, inv.1*, d.305, f.9–12.
33. Ibidem, f.1.
34. ANRM, *Fond.88, inv.1*, d.58, f.2-3v.
35. Накко, А. – *Указ*. Соч., с.194.
36. ANRM, *Fond.88, inv.1*, d.58, f.15.
37. ANRM, *Fond.88, inv.1*, d.77, f.43-44v.
38. Трубецкой, Б. – П*ушкин в Молдавии,* Кишинев,1963, с.32.
39. Grama, D.,; Slutu, Cl. – *Petru Manega – codificator al dreptului moldovenesc din Basarabia* // «Cugetul“, 2/1991, pp.38–39.
40. Гросул Я.С. *Указ*. Соч., с.231.
41. Conform acestei dispoziții era socotită nevalabilă orice pretenție asupra proprietății aflate în folosință străină, dacă în termen de zece ani nu s-a intentat un proces asupra acestui fapt.
42. ANRM, *Fond.22*, *inv.1*, d.53, f.1-1v.
43. ANRM, *Fond.3, inv.1*, d.1310, f.1–2.
44. ANRM, *Fond.3, inv.1*, d.361, f.1–4.
45. Boldur A., *op. cit*., p.85.
46. ANRM, *Fond.3, inv.1*, d.491, f.10. 47. Ibidem
48. ANRM, *Fond.22*, *inv.1*, d.113, f.9-9v.
49. Boldur, A. – lucr. cit., p.86.
50. ANRM, Fond.305, inv.1, d.112, f.1.
51. Сурилов, А.В. – *Верховный Совет Бессарабской области по „Уставу образования“ 1818 г.* // Ученные записки КГУ, Т.52, Кишинев.1960, с.113.
52. ANRM, *Fond.3, inv.1*, d.316, f.1–4.
53. ANRM, *Fond.3, inv.1*, d.731, f.1-1V, 3–7, 12V.
54. Накко, А. – *Указ.* Соч., с.196.
55. Вигель, Ф. – *Указ.* Соч., с.7,10,16,23,30,31.
56. Crihan, A. – *Drepturile românilor asupra Basarabiei după unele surse rusești* // „Basarabia“, 11/1991, p.125–126.
57. Накко А. *Указ. Соч.*, с.196,198.
58. ANRM, *Fond.3, inv.1*, d.533.
59. Накко А. *Указ.* Соч., с.199.
60. Ibidem
61. ПСЗРИ. Т.39, с.510–512.
62. Ibidem, p.510.
63. ANRM, *Fond.2, inv.1*, d.906, f.1-1v.
64. Оганян Л.Н. *Указ*. Соч., с.44–45.
65. Иовва, И. – *Политика царской России в Бессарабии* //»Политика», 3/1991, с.60–61.
66. Гросул, Я.С. / Указ. Соч., с.232–233.
67. Накко, А. / Указ. Соч., с.220.

3. Consolidarea sistemului rusesc de administrare în Basarabia (1828–1917)

3.1. Impactul instaurarării forțate a modelului gubernial de administrare în regiune

1. ANRM, Fond.2, inv.1, d.1194, f.4.
2. Ibidem, f.5.
3. Ключевский В.О. *Сочинения*. T.V, Москва, 1989, c.432;
4. Халипа И. Указ. Соч., c.33.
5. Ibidem, p.42.
6. Ерошкин Н.П. *История государственных учреждений дореволюционной России*. Москва, 1983, c.173.
7. *Екатерина II Учреждения для управления губерний всеросіиския имперіи*.б/м, б/г, c.19-23.
8. Boldur A. *Istoria Basarabiei*.Bucuresti,1992, p323.
9. ANRM, Fond.2, inv.1, d.1194, f.8.
10. Ibidem, f.8verso-9.
11. Ibidem, f.8.
12. Boldur A. *Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească în 1812-1828*. Chișinău,1929, p.93.
13. ANRM, Fond.2, inv.1, d.1194, f.5v, 8v-9.
14. Ibidem, f.10.
15. Ibidem, f.6.
16. ANRM, Fond.2, inv.1, d.1194, f.6v.
17. Халипа И. Указ. Соч., c.47.
18. ANRM, Fond.2, inv.1, d.1194, f.9. 115
19. Mihail P., Mihail Z. Op. cit., p.30.
20. ANRM, Fond.2, inv.1, d.1194, f.12.
21. Ibidem, f.6.
22. Халипа И. Указ. Соч., c.52.
23. Федоров Г.К. Указ. Соч., c.62.
24. ANRM, Fond.2, inv.1, d.1194, f.6.
25. Cazacu P. *Moldova dintre Prut și Nistru.1812 – 1918*.Chișinău, 1992, p.142.
26. ANRM, Fond.2, inv.1, d.1194, f.8.
27. Гросул Я.С. Указ. Соч., c.202.
28. Кабузан В.М. *Народонаселение Бессарабской области и левобережных районов Приднестровья.* Кишинев, 1974, c.92-100.
29. Grama D. *Lupta românilor de la răsărit de Prut pentru apărarea legilor łării Moldovei în primele decenii ale secolului al XIX-lea* // „Destin românesc”, № 1, 1994, p.94.
30. Федоров Г.К. Указ. Соч., c.63.
31. ANRM, Fond.22, inv.1, d.187, f.6.
32. Зеленчук В.С. *Население Бессарабии и Поднестровья в XIXв.* Кишинев, 1979, c.93.
33. ANRM, Fond.22, inv.1, d.187, f.7.
34. Ibidem, p.6.
35. Ibidem, p.2.
36. ANRM, Fond.22, inv.1, d.184, f.4.
37. ANRM, Fond.22, inv.1, d.187, f.9v.
38. Лашков Н.В. Бессарабия к столетию присоединения к России. 1812-1912.
Кишинев, 1912, c.6.
39. *Историческое введение в статистическое описание Бессарабской области* (сост.

Скальковский). СП-Б, 1846, с.443.
40. Boldur A. *Istoria Basarabiei*. București,1992, p.350.
41. Ionescu-Darzeu V. *Organizarea administrativă a Basarabiei*. Ch., 1920, p.5.
42. ANRM, Fond.2, inv.1, d.1194, f.5.
43. ANRM, Fond.22, inv.1, d.187, f.6-6v.
44. Postarencu D. Op. cit, p.17.
45. ANRM, Fond.88, inv.1, d.8, f.124.
46. *О предоставлении дворянству Бессарабской области права избирать уезд-ного предводителя для Бендерского и Аккерманского уездов*. Б/м, Б/г, с.1.
47. ANRM, Fond.2, inv.1, d.1194, f.5-5v.
48. Ibidem, p.19.
49. Ibidem, p.7v.
50. ANRM, Fond.22, inv.1, d.113, f.5-7, 16.
51. Ibidem, p.16v.
52. Ibidem, p.21v., 29.
53. ANRM, Fond.2, inv.1, d.1194, f.9verso.
54. Ibidem, p.8.
55. Иовва И.Ф. Передовая *Россия и общественно-политическое движение в молдавии* (Iпол. XIX в.), Кишинев, 1986, с.35.
56. Halipa P., Moraru A. *Testament pentru urmași*, Chișinău,1991, p.19.
57. *La Russie et les peuples allogenes* par Inorodetz // Limba română, № 9, 1999, p.116.
58. Citat după: Crihan A. *Drepturile românilor asupra Basarabiei după unele surse rusești* // № 11, 1991

3.2. Uniformizarea instituțiilor administrative regionale și locale cu structurile administrative ale Imperiului Rus

1. Зеленчук, В.С.- Указ, Соч., с.95–96.
2. Cazacu, P. – lucr. cit., p.132.
3. Иовва, И. – *Политика царской России в Бессарабии* // «Политика», 3/1991, с.61.
4. Primele două comitete au fost create anterior perioadei de reforme.
5. Cazacu, P. – lucr. cit., pp.138–139.
6. Защук, Ф. – *Материалы для географии и статистики Росии, собранные офицерами генерального штаба. Бессарабская область*,Ч.II, СПб,1862, с.54.
7. *** – *История СССР, Т.V*, Москва, 1968, с.107.
8. Cazacu, P. – lucr. cit., p.138.
9. Boldur, A. – *Istoria Basarabiei*, București, 1992, p.398.
10. *** – *История СССР. XIX- н.XX в.*, Москва, 1981, с.141.
11. Cf. Халипа, И. – *Основные истори ческиеданные о Бессарабии // Труды Бессарабской архивной комиссии,* Т.2, Кишинев, 1902, с.65.
12. În Basarabia șerbi erau doar țiganii, care constituiau un procent infim din numărul total al locuitorilor.
13. Будак, И.Г. – *Буржуазные реформы 60–70-хгодов XIX векав Бессарабии*, Кишинев, 1961, с.33.
14. Ibidem, p.34.

15. Boldur A. Op. cit., p.400; Берг Л.С. – *Бессарабия*. Кишинев, 1993, с.73.
16. Ionescu-Darzeu V. – *Organizarea administrativă a Basarabiei*, Chișinău, 1920, p.11–12.
17. Cazacu P. – *Instituția publică numită „Zemstvo" în cadrul statului absolutist rusesc și în cadrul statului român din timpurile noastre*, Iași, 1921, p.7.
18. Ерошкин, Н.П. – *Указ. Соч*., с.231.
19. Boldur A. – lucr. cit., p. 400.
20. Cazacu P. – lucr. cit., p. 6.
21. *** – *Zemstva în Basarabia. Regulamente, Chișinău, 1920*, pp.9–16.
22. *** – *Istoricul și activitatea Zemstvelor în Basarabia în decurs de 50 de ani (1869– 1919),* Chișinău, 1920, p.3–6.
23. Ключевский, В.О. – *Сочинения,* T.V, Москва, 1989, с.279.
24. Ionescu-Darzeu V. – lucr. cit., p.8.
25. Cazacu P. – lucr. cit., p.7.
26. Герасименко Г.А. – *Земское самоуправление в России*, Москва, 1990, с.9.
27. Boldur A. – lucr. cit., p.358.
28. Ciachir, N. – *Basarabia sub stăpânire țaristă (1812–1917)*, București, 1992, p.39.
29. *** – *История МССР,* Кишинев, 1965, с.478; Гросул, Я.С; Будак, И.Г. – *Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1861–1905),* Кишинев, 1961, с.98–99; Будак, И.Г. – *Указ. Соч.,* с.37–39.
30. Веселовский, Б. – *История земства за сорок лет*, T.IV, СПб, 1911, с.240–241.
31. Ibidem, p.246.
32. *** – *Istoricul și activitatea zemstvelor în Basarabia în decurs de 50 de ani (1869–1919),* Chișinău, 1920, p. 19–21.
33. Ibidem, p.15–19.
34. *** – *История СССР,* T.V. Москва, 1968, с.107–108.
35. Gore, P. – *Autoadministrarea și Zemstvo-ul*, Chișinău, 1920, p.28.
36. Aldea, C. – *Pagini dintr-o istorie zbuciumată*, București,1993, p.48; Cazacu P. Op. cit., p.13.
37. Moruzi D.C. – *Rușii și românii* // Basarabia, 12/1992, p.35.
38. *** – *История МССР*, Кишинев, 1965, с.481.
39. *** – *Бессарабские областные ведомости*, 24-III-1871.
40. Această instituție a existat până în anul 1892, când a fost reorganizată în Instituția gubernială pentru chestiunile zemstvei și a orașelor.
41. *** – *История Кишинева*, Кишинев, 1966, с.105.
42. Чебан, А.Т. – *Политико-правовая мысль Молдавии второй пол.XIX-нач.XXв.*, Кишинев, 1980, с.9.
43. Aldea, C. – lucr.cit., p.55.
44. Arbure, Z. – lucr.cit., pp.34–36; Защук, А. – *Военное обозрение Бессарабской области*, Сп-Б, 1863, с.32.
45. *** – *Статистика Российской Империи. Волости и гмины 1890 года*. III. *Бессарабская губерния*, С-П.,1890, с. 1–10.
46. Ionescu-Darzeu V. – lucr. cit., p.38–39.
47. Arbure, Z. – lucr.cit., p.33.
48. *** – *Бессарабия. Под редакцией Крушевана*, Кишинев,1903, с.507.
49. Ionescu-Darzeu V. – lucr. cit., pp.41–42.
50. Jalea, I. – *Basarabia,* Chișinău, 1991, p.12; *** – *Записка по вопросу об устройствево з*

соединенного края Бессарабии, б/м, б/г, с.23.

Studiu de caz: informatica în România și Republica Moldova

(note de Marius Guran)

1. Autorul exprimă mulțumiri pentru documentele și imaginile furnizate, utilizate în redactarea acestui material, prof. Radu Stroe si Valentin Burcea. Materialele bibliografice și mărturiile folosite în această prezentare au fost obținute prin amabilitatea ing. Valentin Iosifescu Manu, cercetător științific principal și a dr. ing. Octavian Cărbunar, de la IFIN – Horia Hulubei, Bucureşti

2. Acest capitol se bazează pe materialele scrise şi marturiile acad. Gr. C. Moisil, profesorilor Dragos Vaida, Ion Vaduva şi Stelian Niculescu, care au marcat si trăit etapa de pionierat a informaticii la Universitatea Bucureşti şi nu numai. Informaţii şi referinţe esenţiale se găsesc în articolul (de fapt un raport de activitate, cum este numit de autor): Gr. C. Moisil: ***Activitatea Centrului de Calcul al Universităţii din Bucureşti (***AMC, nr. 13-14, paginile 9-20, 1970).

3. Autorul exprimă mulțumiri pentru documentele si imaginile furnizate, utilizate în redactarea acestui material, prof. Radu Stroe si Valentin Burcea.

4. Detalii privind informatica clujeană se pot găsi în volumele:

- Vasile Rus - *Fondarea informaticii clujene*, Editura Albastră, Cluj-Napoca, 1997.
- Ioan A. Rus, Emil Muntean - *Matematica şi Informatica*, Edit. PROMEDIA-PLUS, Cluj-Napoca, 1998.

5. Se recomandă, pentru detalii, rezultate din mărturii, note biografice, documente, volumul: ***** -** *Emblemele Politehnicii – Inceputurile științei și ingineriei calculatoarelor la Politehnica din Timişoara*, Editura Politehnica, Timişoara, 2006.

6. Autorul exprimă mulţumiri prof. Dan Cristea, pentru transmiterea unor materiale-mărturii, care au stat la baza acestei prezentări.

7. Autorul multumşte d-lor ing. Decsov Eduard şi ing. Dan Bedros pentru informaţiile furnizate, ca pionieri şi contributori la înfiinţarea şi dezvoltarea FMECTC, Filialei ITC şi DataTIM/ALCATEL.

8. Ca documentare de bază, s-au folosit intervenţiile unor personalităţi şi specialişti din MApN, cu ocazia sărbătoririi a 25 ani de informatică militară (1963-2008).

9. Ca documentare de bază, s-au folosit intervenţiile unor personalităţi şi specialişti din MApN, cu ocazia sărbătoririi a 25 ani de informatică militară (1963-2008).

10. Vezi secţiunea rezervată proiectului Renac/Renod, la *Bibliografia generală*

11. Vezi secţiunea rezervată proiectului, la *Bibliografia generală*.

12. In Hardware este inclus şi sectorul CAEN 33 (aparatură şi instumente medicale, de precizie, optice şi fotografice) considerat, până în 2007, ca sector ITC manufacturing în documente CE şi Eurostat.

13. Material realizat prin amabilitatea dr. ing. Dan Tufiş, directorul Institutului de Inteligenţă Artificială al Academiei Române (RACAI).

14. Autorul exprimă mulţumiri dr. ing. Donciulescu Alexandru, pentru disponibilitatea de a-i oferi un ajutor deosebit în documentarea asupra Proiectului DISPECER, analiza şi construirea de variante pentru un program de producţie.

15. Autorul exprimă mulţumiri d-lor Badea Nicolae, Manager general, şi Dan Goleşteanu, Manager executiv, care i-au furnizat informaţiile necesare pentru prezentarea proiectelor.

16. Autorul exprimă mulţumiri d-lor Florin Talpeş, Manager general şi Ştefan Diaconescu, Manager al Depart. R&D, care i-au furnizat informaţiile necesare prezentării acestor date.

Anexe

Partea a II-a
Definirea conceptului de identitate -

Individualizarea geografică a României -
Regionarea unităților naturale din România

REGIONAREA UNITĂȚILOR NATURALE DIN ROMÂNIA

I.CARPAŢII ORIENTALI
A.Carpaţii Maramureşului şi Bucovinei
a.Munţii Vulcanici de Nord (Oaş-Ţibleş)
1. Munţii Oaşului
2. Depresiunea Oaşului
3. Masivul Igniş
4. Masivul Gutin
5. Munţii Lăpuşului
6. MunţiiŢibleş
b.Munţii Rodnei şi Maramureşului
1.Munţii Maramureşului
1.1. Munţii Ruscovei
1.1.1.Culmea Pop Ivan
1.1.2.Munţii Fărcău
1.2. Culmea Pietrosul Maramureşului (Bardăului)
1.3. Munţii Toroioaga–Jupania
1.3.1.CulmeaToroioaga
1.3.2.Culmea Cearcănu–Zimbroslăviile
1.3.3.Obcina Ţapului
2.Masivul Rodna (Munţii Rodnei)
3.Munţii Suhard
c.Obcinele Bucovinei
1.Obcina Mestecănişului
1.1. Culmea Tătărcii
1.2.ObcinaLucina-Muncel
1.3. Depresiunea Lucina-Fundul Moldovei
1.4.Culoarul Moldovei-Sadova
1.5. Depresiunea Câmpulung Moldovenesc
2.Obcina Feredeului
3.Obcina Mare
3.1. Culoarul Moldoviţei
3.1.1.ObcineleCurmăturii
3.1.2.Depresiunea Moldoviţei
3.1.3.Depresiunea Vama
3.2. Obcina Scoruşetului
3. 3.Obcina Putnei
3. 4.Obcina Humorului
3.5. Depresiunea Humorului
4. Obcinele Brodinei
4.1.Obcina Bucovineşti
4.2.Obcina Lupcinei
4.3.Obcina Săcăşti-Cornud.
d.Depresiunea Maramureşului
1. Dealurile Maramureşului
2. Piemontul Maramureşului
3. Culoarul Izei
4. Culoarul Vişeului
e.Culoarul Bârgău-Dorna
1.Munţii Bârgăului
2.Depresiunea Dornelor
2.1.Depresiunea Vatra Dornei
2.2. DepresiuneaŞarul Dornei
2.3. Depresiunea Candreni
B.Carpaţii Moldo-Transilvani
a.Munţii Vulcanici de Sud (Căliman-Harghita)
1.Munţii Căliman
2.Munţii Gurghiu
2.1. Muntele Fâncel
2.2. Muntele Saca
2.3.Muntele Şumuleu
3.Munţii Harghita
3.1. Muntele Mădăraş
3.2. Muntele Cucu
3.3.Muntele Ciomatu (Puciosu) (M. Bodoc)
b.Depresiunile Gheorgheni-Ciuc
1.Depresiunea Gheorgheni (Depresiunea Giurgeului)
2.Depresiunea Ciucurilor
2.1. Depresiunea Ciucului de Sus
2.1.1. Depresiunea Sândominic
2.1.2.Depresiunea Ciceu
2.2. Depresiunea Ciucului de Jos (Tuşnad)
c.Munţii Bistriţei
1.Munţii Rarău-Giumalău

1.1. Masivul Giumalău
1.2. Masivul Rarău
2.Munţii Bistricioarei
2.1. Masivul Pietrosu
2.2. Masivul Bârnaru
2.3.Masivul Grinţieşul Mic
2.4. Masivul Budacu
2.5. Masivul Grinţieşul Mare
2.0.6.Masivul Călimănel
2.0.7.Masivul Omu
2.8. Culoarul Bistricioarei
2.8.1.Depresiunea Drăgoiasa (Depresiunea Glodului)
2.8.2.Depresiunea Bilbor
2.8.3.Depresiunea Borsec
2.8.4.Munţii Mezoveşti
2.8.5.Depresiunea Tulgheş
3.Munţii Stânişoarei
3.1. Munţii Suhei
3.2. Munţii Sabasei
3.3. Munţii Neamţului
d.Munţii Bicazului
1.Munţii Ceahlău
1.1. Masivul Ceahlău
1.2.Depresiunea Bicazului
2.Munţii Curmăturii
2.1. Munţii Licaş
2.2. Masivul Hăşmaş
2.3.Culmea Racului
2.4.Muntele Frumos
3.MunţiiGiurgeului
3.1. Munţii Corbului
3.2. Munţii Prisaca
3.3. Muntele Negrue.
e.Munţii Trotuşului
1.Munţii Tarcăului
2.Munţii Goşmanu
3. CulmeaBerzunţ(la Curbur ă?)
4.Culoarul Trotuşului
4.1. Depresiunea Lunca
4.2. Depresiunea Ghimeş-Palanca
4.3. Depresiunea Agăş (Brusturoasa)
4.4.Depresiunea Dărmăneşti (la Curbură?)
5.Munţii Ciucului
5.1.CulmeaViscolului
5.2.ObcinaRotundă
5.3.Culmea Cărunta
5.4.Culmea Gura Muntelui
5.5.Culmea Gruiul Mare
5.6. Depresiunea Plăieşi

II.CARPAŢII DE CURBURĂ

a.Obcinele Braşovului
1.Munţii Nemirei
1.1. Podişul Bobişca
1.2. Culmea Nemira
1.3. Plaiurile Slănicului
2.Munţii Perşani
2.1. Munţii Vârghişului (Perşanii de Nord)
2.2. Perşanii de Mijloc (Munţii Cetăţii)
2.3. Munţii Codlei (Perşanii de Sud)
2.4. Depresiunea Şinca
3.Munţii Baraolt
3.1. Depresiunea Aita
3.2.Depresiunea Baraolt
4.Munţii Bodoc
4.1. Depresiunea Bixad
b.Depresiunea Braşovului
1.Depresiunea Bârsei
1.1.Culoarul Râşnov
1.1.1.Golful Zărneşti
1.2. Câmpia Bârsei
2.Depresiunea Prejmer
2.1. Piemontul Săcele
2.2. Câmpia Câlnicului
2.3. Câmpul Frumos
3.Depresiunea Târgu Secuiesc (Râului Negru)
3.1. Piemontul Turia
3.2. Câmpia Covasnei
4.Depresiunea Vlădeni
c.Munţii Vrancei
1.Culmea Lăcăuţi
2.Muntele Coza
3.Muntele Zboina Frumoasă
4. Clăbucetele Breţcului
5. Măgura Caşinului
6. Muntele Zboina Verde (Neagră)
7. Muntele Furud
d.Munţii Buzăului
1.Munţii Penteleu
2.Munţii Podul Calului
3.Munţii Siriului
3.1. Culmea Tătarului
3.2.Muntele Mălâia
3.3.Culmea Monteoru
4. Culmea Ivăneţul
5.Clăbucetele Întorsurii Buzăului
5.1. Depresiunea Întorsurii Buzăului
5.2. Depresiunea Comandău
e.Munţii Teleajenului
1.Masivul Ciucaş
2.Munţii Grohotişu
3.Munţii Baiului (Gârbovei)
f.Munţii Bucegi – Piatra Craiului
1.Munţii Bucegi
1.1. Masivul Bucegi
1.1.Muntele Gurguiatu
2.MunţiiLeaota
3.Culoarul Bran-Rucăr

4.Culmea Piatra Craiului
5.MunţiiTimişului
5.1.Clăbucetele Predealului
5.2.Masivul Postăvaru
5. 3.Masivul Piatra Mare
5. 4. Depresiunea Timişului superior
III.CARPAŢII MERIDIONALI
a.Masivul Făgăraş-Iezer
1.Masivul Făgăraş
2.Masivul Iezer
0.3.Masivul Loviştei
0.4.MunţiiŢaga
5.Masivele Cozia-Ghiţu
5. 1.Masivul Cozia
5.2.Muntele Poiana Spinului
5.3.Muntele Frunţi (Munticelu)
5.4.Muntele Ghiţu
6.Depresiunea Loviştei
6.1. Depresiunea Titeşti
6.2. Depresiunea Brezoi
b.Munţii Parâng-Cindrel
1.Masivul Parâng
2.Munţii Căpăţânii
2.1. Culmea Ursului
2.2. Munţii Sturului
2.3.Masivul Buila (Vânturariţa-Buila)
3. Munţii Latoriţei
4.Munţii Lotrului
5.Munţii Cindrel
6.MunţiiŞurean
6.1. Culmea lui Pătru
6.2. PodişulDacic
6.3.CulmeaStrungari
c.Munţii Retezat-Godeanu
1.Munţii Retezatului
1.1. Masivul Retezat
1.2.Munţii Tulişa
1.3.Masivul Piule
2.Munţii Godeanu
3.MunţiiŢarcu
3.1. Masivul Ţarcu
3.2. Muntele Mic
4.Munţii Cernei
4.1. Culmea Vlaşcului
4.2.MunţiiCornerevei (Culmea Cerna Vârf)
5.Munţii Mehedinţi
5.1.Masivele Domogled – Vârful lui Stan
5.2. Culmea Cernei
5.3.PiatraClşani
6.Munţii Vâlcan
6.1.Masivul Oslea
6.2. Culmea Vâlcan
7.Depresiunea Petroşani
d.Depresiunea Haţeg-Orăştie
1.Depresiunea Haţegului
2.Depresiunea Hunedoarei
2.1. Dealurile Silvaşului
2.2. Depresiunea Cerna-Strei (Simeriei)
2.2.1. Depresiunea Cernei
2.2.2. Depresiunea Strei
2.2.3.Culoarul Deva
3.Culoarul Orăştiei
3.1. Dealurile Cugirului
3.2. Culoarul Vinţului
IV.CARPAŢII BANATULUI
a.Munţii Semenic-Almăj
1.Munţii Almăjului
1.1. Munţii Ravenscăi
1.2. Culmea Svinecea Mare
2.Munţii Semenic
2.1. Munţii Goznei
2.2. Munţii Nemanului
2.2.1. Depresiunea Gărâna
2.2.2.Masivul Neman
3.Depresiunea Bozovici
4. DealurileŢârovei
b.Munţii Caraşului
1.Munţii Locvei
1.1. Munţii Radimnei
1.2. Podişul Cărbunari
2.Munţii Aninei
2.1. Munţii Leordiş
2.2.Munţii Iabalcei
2.3.Munţii Gârliştei
2.4.Culmea Certej-Puşcaşul Mare
2.5. Depresiunea Aninei
3.Munţii Dognecei
3.1. Culmea Mare
3.2.Munţii Arenişului
4. Culoarul Reşiţei(Caraşova-Reşiţa)
4.1. Dealurile Ezerişului
4.2. Depresiunea Reşiţei – Câlnic
4.3. Dealurile Bucitu
4.4. Depresiunea Lupac
c.Depresiunea Bistra-Timiş-Cerna
1. Culoarul Bistrei
2.Culoarul Timiş-Cerna
2.1. Depresiunea Caransebeş
2.2.Depresiunea Mehadica
2.3.Culoarul Cernei
d.Defileul Dunării
1. Depresiunea Moldova Nouă
2. Defileul Pescari-Alibeg
3.Depresiunea Liubcova
4. Depresiunea Berzasca-Greben
5. Depresiunea Greben-Plavişeviţa
6.Cazanele (şi Dubova)
7. Depresiunea Orşova
e.Munţii Poiana Ruscăi

V.CARPAŢII APUSENI
a.Munţii Arieşului (Masivul Central Apusean)
1.Munţii Vlădesei
1.1. Munţii Iadei
1.2. Masivul Vlădeasa
1.3. Culmea Henţului
2.Munţii Gilău – Muntele Mare
2.1. Munţii Gilăului
2.2. Muntele Mare
3.Munţii Bihorului
3.1. Podişul Padiş
3.2. Masivul Bihor (Culmea Bihariei)
3.3. Muntele Găina
3.4. Depresiunile Arieşului
3.4.1. Depresiunea Ocoliş(Ocoliş-Poşaga)
3.4.2. Depresiunea Sălciua
3.4.3. Depresiunea Lupşei
3.4.4. Depresiunea Câmpeni
3.4.5. Depresiunea Albac
3.4.6. Depresiunea Abrud
4.Depresiunea Brad-Hălmagiu
4.1. Depresiunea Brad
4.2. Depresiunea Hălmagiu
b.Munţii Mureşului
1.Munţii Zarandului
1.1. Masivul Highiş
1.2.Masivul Drocea
1.2.1. Depresiunea Gurahonţ
1.2.2. Dealurile Mădrigeşti
2.Munţii Metaliferi
2.1. Munţii Husului
2.2. Munţii Măgureaua
2.3. Munţii Săcărâmbului
2.3.1. Depresiunea Băiţa
2.3.2. Depresiunea Almaş-Balşa
2.4.Munţii Ampoiului
2.5. Munţii Detunatelor
2.6. Depresiunea Ampoiului
2.6.1. Depresiunea Zlatna
2.6.2. Depresiunea Meteş
3.MunţiiTrascăului
3.1. Culmea Bedeleului
3.0.2.Colţii Trascăului
3.0.3.Culmea Hăjdate
3.0.4. Depresiunea Trascăului
c.Munţii Osteanei
1.Munţii Meseş
2.Munţii Plopiş (Muntele Șes)
3. Înşeuarea Osteana
d.Munţii Pădurea Craiului
e.Munţii Codru-Moma
1. Munţii Codru
2. Masivul Moma
3. Munţii Miseşului
3.1. Depresiunea Pleşcuţa

VI. DEPRESIUNEA COLINARĂ A TRANSILVANIEI
A.Podişul Someşan
1. Culmea Prisnel
2. Podişul Boiului
3. Depresiunea Jibou(Guruslău)
4.Dealurile Ciceului
5.Dealurile Bobâlnei
5.1. Dealurile Gârboului
5.2. Dealurile Dejeului
6.Depresiunea Almaş-Agrij
7.Dealurile Clujului
8.Podişul Huedinului (Huedin-Păniceni)
8.1. Depresiunea Huedin
8.2. Podişul Pănicen
8.3. Dealurile Căpuşului
9.Dealurile Feleacului
9.1. Dealul Feleac
9.2. Depresiunea Vlaha-Hăjdate
9.0.3. Dealurile Agrişului
9.4. Depresiunea Iarei
9.5.Culoarul Gilău –Cluj
10.Culoarul Someşului Mic
B.Câmpia Transilvaniei
1.Câmpia Fizeşului
1.1. Dealurile Sicului
1.2.Dealurile Jimborului
1.3. Dealurile Lechinţei
2.Câmpia Sărmaşului
2.1. Colinele Luduşului
2.2. Colinele Comlodului
2.3. Colinele Mădăraşului
3.Culoarele Someşelor (Mic şi Mare)
4. Culoarul Mureşului
C.Podişul Târnavelor
1.Dealurile Târnavei Mici
1.1. Podişul Lopadei
1.2. Podişul Târnăveni
1.3. Dealurile Nirajului
1.4. Culoarul Târnavei Mici
1.5. Podişul Blajului
1.6. Podişul Dumbrăveni
1.7. Culoarul Târnavei Mari
2.Podişul Hârtibaciului
2.1. Podişul Vurpărului
2.2. Podişul Mediaşului
2.3. Podişul Gherghelеu (Vânătorilor)
2.4. Podişul Ticuşului
2.5. Podişul Rotbavului
2.6. Podişul Cincului
2.7.Culmea Făgetului
8. Podişul Amnaşului
8.1.Culoarul Visei
8.2. Podişul Amnaş

4.Podişul Secaşelor
4. 1. Podişul Cergăului
4.2. Podişul Întresecaşe
4.3. Depresiunea Secaşului Mic
4.4. Depresiunea Apoldului (Secaşul Mare)
4.0.5. Dealurile Gârbovei
5.Depresiunea Făgăraşului
6. DepresiuneaSibiului
7. Depresiunea Săliştei
8.Depresiunea Alba Iulia-Turda
8.1. Dealurile Aiudului
8.2. Depresiunea Câmpia Turzii
8.3. Culoarul Aiudului
8.4.Dealul Bilag
D.Subcarpaţii Transilvaniei
1.Subcarpaţii Lăpuşului
1.1. Depresiunea Lăpuşului
1.2. Culmea Breaza
2.Muscelele Năsăudului
3.Dealurile Bistriţei
4.Dealurile Mureşului
5.Subcarpaţii Târnavelor
5.1. Depresiunea Sovata (Sovata-Praid)
6.Subcarpaţii Homoroadelor

VII.DEALURILE CRIŞANEI

a.Dealurile Băii Mari-Chioar
1.Depresiunea Baia Mare
2.Dealurile Chioarului
2.1. Depresiunea Copalnicului
2.2. Dealurile Bârsăului
2.3. Masivul Preluca
2.4. Dealul Prisaca (Ţicău)
b.Podişul Silvaniei
1.Dealurile Codrului
1.1. Culmea Codrului (Făgetului)
1.2. Colinele Codrului
1.3. Dealurile Asuajului
1.4. Dealurile Sălajului
2.Dealurile Crasnei
2.1. Dealurile Coşeiului
2.2. Culmea Şimleului
2.3.Dealurile Vulturului
2.4. Dealurile Viişoarei
3.Depresiunea Silvaniei
3.1.Colinele Meseşului
3.2. Piemontul Şimleului
3.3.Colinele Halmăşdului
3.4. Depresiunea Barcăului
3.5. DepresiuneaŞimleului
3.6. Depresiunea Zalăului
c.Dealurile Oradei
1.Dealurile Plopişului
1.1. Dealurile Barcăului
1.2. Dealurile Fertişagului
1.3. Dealurile Lugaşului
2. Depresiunea Oradea-Borod
2.1. Depresiunea Oradea-Vad
2.2. Depresiunea Borod (la Apuseni ?)
2.3. Podişul Besnei(la Apuseni?)
d. Dealurile Beiuşului
1. Dealurile Pădurii Craiului
1.1. Dealurile Tăşadului
1.2. Dealurile Hidişelului
1.3. Dealurile Dobreştilor
1.3.1. Dealurile Răbăgani
2.Depresiunea Crişului Negru (Beiuş)
2.1. Depresiunea Beiuşului
2.2. Dealurile Buduresei
2.3. Dealurile Nucetului
2.4. Dealurile Tărcăiţei
e.Dealurile Zarandului şi Momei
1. Dealurile Codru-Moma
1.1. Dealurile Mărăuşului
1.2. Dealurile Teuzului
1.3. Dealurile Momei
2.Dealurile Cigherului
2.1.Dealurile Cuedului
2.2. Dealurile Agrijului

VIII.DEALURILE BANATULUI

a.Dealurile Begăi
1.Podişul Lipovei (Piemontul Lipovei)
2. Dealurile Bulzei
3. Dealurile Lăpugiului (Holdea)
4. Dealurile Lugojului
5. Depresiunea Făgetului
6.Culoarul Mureşului
6.1. Depresiunea Conop
6.2. Depresiunea Vărădia
6.3.Depresiunea Ilia
b.Dealurile Caraş-Pogăniş
1.Dealurile Pogănişului
1.1. Dealurile Poienii
1.2. Dealurile Buziaşului
1.3. Dealurile Zorlenţului
1.4.Depresiunea Brebu
1.5. Depresiunea Ezeriş
2.Dealurile Dognecei
2.1.Dealurile Tirolului
2.2.Dealurile Arenişului
3.Dealurile Oraviţei
3.1.Dealurile Ciudanoviţei
3.2. Dealurile Ciclovei
3.3. Dealurile Nerei
4.Depresiunea(Câmpia) Caraşului

IX.SUBCARPAŢII

A.Subcarpaţii Getici
a.Subcarpaţii Olteniei
1.Subcarpaţii Gorjului
1.1. Dealurile Sporești-Bălani

1.1.1.Dealul Sporeşti
1.1.2. Dealul Rasovei
1.1.3. Dealul Brediceni
1.1.4. Dealul Târgului
1.2. Dealurile Săcelului
1.2.1. Dealurile Copăcioasei
1.2.2. Dealurile Ciocadiei
1.3. Dealul Bran
1.3.1. Depresiunea Cioianei
1.4. Depresiunea Tismana-Stăneşti
1.5. Depresiunea Bumbeşti-Novaci
1.6. Depresiunea Târgu Jiu
1.7.Depresiunea Cărbuneşti(Câmpul Mare)
2.Subcarpaţii Olteţului
2.1. Dealurile Călnicului
2.1.1. Dealurile Cârligei
2.1.2. Dealurile Sârbeşti
2.1.3. Depresiunea Prigoriei
2.2. Dealurile Slătioarei
2.2.1.Măgura Slătioarei
2.2.2.Culmea Mateeşti
2.2.3. Dealul Cernişoarei
2.2.4. Depresiunea Sineşti
2.3. Depresiunea Polovragi-Hurez
2.3.1.Depresiunea Polovragi
2.3.2. Depresiunea Hurez
3.Subcarpaţii Vâlcii
3.1. Dealurile Olăneştiului
3.2. Dealurile Govorei
3.3. Depresiunea Jiblea
3.4. Depresiunea Băbeni
b.Muscelele Argeşului
1. Culmea Runcului
2. Culmea Tămaşului
3. Culmea Chiciurii
4. Depresiunea Arefului
5.Culmea Teaca
6. Culmea Pletica
7.Culmea Râuşorului
8. Dealul Ciocanu
9. Dealul Măţău
10.Culmea Groapa Oii
11. Depresiunea Câmpulung
B.Subcarpaţii de Curbură
a.Subcarpaţii Prahovei
1.Subcarpaţii Ialomiţei
1.1. Dealurile Bărbuleţului
1.2. Dealurile Vulcanei
1.2.1. Dealurile Stânei
1.2.2. Depresiunea Vulcanei
1.2.3. Plaiul Ciutei
1.3. Dealurile Ocniţei
1.4. Dealurile Bezdeadului
1.4.1.Culmea Runcu-Bezdead
1.4.2. Depresiunea Bezdead
1.0.5. Dealurile Fusaru
1.6. Dealurile Sultanu-Teişu
1.7. Depresiunea Valea Lungă
1.8. Dealurile Talei
1.9. Depresiunea Proviţei
1.10.Culmea Gurga
2.Subcarpaţii Teleajenului
2.1. Dealurile Doftanei
2.1.1. Dealurile Câmpiniţei
2.1.2. Depresiunea Brebu
2.1.3. Depresiunea Comarnic-Breaza
2.2. Dealurile Cosminele
2.3. Dealurile Vărbilăului
2.3.1. Depresiunea Bertei
2.3.2. Plaiul Bughei
2.4.Culoarul Văleni
2.5. Depresiunea Măgurele
2.5.1. Depresiunea Mislea
2.5.2. Depresiunea Podeni
2.6. Dealul Bucovel
2.7.Măgurile Ţintei
b.Subcarpaţii Buzăului
1.Dealurile Priporului
1.1. Dealurile Lazului
1.2. Dealul Pripor
1.3. Dealurile Cornetului
1.4. Depresiunea Drajna
1.5. Dealurile Salciei
1.6. Depresiunea Cricovului Sărat
2.Dealurile Nişcovului
2.1. Dealurile Istriţei
2.1.1.Dealul Ciortea
2.1.2. Dealurile Cepturei
2.1.3. Dealul Mare
2.1.4.Culmea Istriţa
2.2. Culmea Ciolanu
2.3. Depresiunea Nişcovului
3.Dealurile Dâlma - Blidişel
3.1. Dealurile Blidişelului
3.2. Dealurile Dâlmei
3.3. Dealurile Pâclelor
3.4. Dealurile Bălănesei
3.5. Depresiunea Sărăţelului
3.6. Dealul Bocu
3.7. Dealurile Lopătari
4. Culoarul Buzăului
4.1. Depresiunea Pătârlage
4.2. Depresiunea Cislău
4.3. Depresiunea Pârscov
c.Subcarpaţii Vrancei
1.Dealurile Câlnăului
1.1. Dealurile Bisocăi
1.2. Culmea Blăjani
1.3. Culmea Budei

1.4. Depresiunea Jitia
2.Dealurile Milcovului
2.1. Dealul Gârbova
2.2. Dealul Cheia
2.3. Dealul Răiuţi
2.4.Culmea Căpăţânii
2.5. Depresiunea Dumitrești
2.6. Depresiunea Mera
2.7. Culmea Deleanu
2.8. Măgura Odobeşti
2.9.Depresiunea Nereju
2.10. Depresiunea Vrancei
2.10.1. Depresiunea Năruja
2.10.2. Depresiunea Soveja
3.Dealurile Suşiţei
3.1. Dealurile Ouşorului
3.2. Dealurile Zăbrăuţului (Piemontul)
3.3. Depresiunea Răcoasa
3.4. Dealul Momâia
3.5. Depresiunea Vizantea
3.6. Depresiunea Vidra
3.7. Dealul Ghergheleu
C.Subcarpaţii Moldovei
a.Subcarpaţii Tazlăului
1.Depresiunea Tazlău-Caşin
1.1. Depresiunea Tazlăului
1.2. Depresiunea Cașinului
1.3. Dealurile Berzunţului
1.4 Dealurile Solonţului
1.5. Dealul Comanac
2.Culmea Pietricica
2.1. Chicera Mare
2.2. Dealul Căpăţâna
2.3.Dealul Cărunta
2.4. Dealul Bobeica
2.5. Depresiunea Trebiş
2.6. Glacisul Orbeni
b.Subcarpaţii Neamţului
1.Depresiunea Cracău-Bistriţa
2. Depresiunea Neamţului (Ozanei)
2.1.Dealul Olaru
2.2.Depresiunea Topoliţa
3.Culmea Pleşului
3.1. Dealul Pleşu
3.2. Dealul Budaru
3.3. Depresiunea Mălini
3.4. Depresiunea Râşca
3.5. Dealurile Bodești
3.6. Dealurile Chicerii
3.7. Dealurile Bahnei
3.8. Depresiunea Budești
3.9.Glacisul Moldoveni
4. Culoarul Moldovei
5. Culoarul Roman-Adjud(Siretul Mijlociu)

X.PODIŞUL MEHEDINŢI
1.Dealurile Mehedinţiului
1.1. Dealurile Paharnicului (Izvernei)
1.2. Dealurile Bahnei
2. Depresiunea Bahna
3.Culoarul Cireşu – Baia de Aramă
3.1. Depresiunea Baia de Aramă
3.2. Depresiunea Ponoare
3.3. Depresiunea Zăton
3.4. Depresiunea Izverna-Nadanova-Cerna Vârf
3.5. Depresiunea Balta (Gornoviţa)
3.6. Depresiunea Ponorel
3.7. Depresiunea Cusacu
3.8. Depresiunea Ponorăţ (Jupâneşti)
3.9. Depresiunea Cireşu
4.Podișul Cornetelor
4.1. Podişul Dâlma
4.2. Podişul Nevăţ
4.3. Podişul Chiciora
XI.PIEMONTUL GETIC
1.Piemontul Motrului (Podişul)
1.1. Dealurile Coşutei
1.2. Dealurile Jilţului
1.3.Culoarul Severin-Bala
2.Piemontul Bălăciţei
3. Gruiurile Jiului
4. Culoarul Jiului
5. Piemontul Olteţului
5.1. Dealurile Amaradiei
5.2. Dealurile Cernei
5.3. Podişul Tesluiului
5.4. Podişul Beicăi
6.Piemontul Cotmenei
6.1.Dealul Negru
7. Culoarul Oltului
8.Gruiurile Argeşului
9.Piemontul Cândești
XII.PODIŞUL MOLDOVEI
A.Podişul Sucevei
1.Podişul Dragomirnei
1.1. Podişul Mitocului
1.2. Podişul Bălcăuţi
1.3. Podişul Siminicei
1.4.Culoarul Sucevei
2. Depresiunea Rădăuţi
3. Podişul Solcăi
3.1. Podişul Volovăţ
3.2. Podişul Botoşani
3.3. Dealurile Ilişești
3.4. Dealul (Poiana) Ciungilor
3.5. Depresiunea Iaslovăţ
3.6. Depresiunea Cacica
3.7. Depresiunea Soloneţ
4.Podişul Fălticeni

4.1. Podişul Şomuzului
4.1.1. Podişul Vultureşti
4.1.2. Podişul Pleşului
4.2.Podişul Tătăruşului
4.3. Podişul Mirceştilor
4.4. Podişul (Depresiunea) Liteni
5.Culoarul Siretului
6.Culmea Siretului (Dealul Mare-Bour)
6.1. Dealurile Bour-Ibăneşti
6.2.Dealurile Hăpăi
6.3. Colinele Bucecea-Vorona
6.4. Dealurile Holm-Dealul Mare
6.5.Colinele Ruginoasa-Strunga
6.6.Colinele Bârei
B.Câmpia Moldovei
1.Câmpia Jijiei Superioare (Başeului)
1.1. Colinele Başeului
1.1.1.Colinele Volovăţului
1.1.2.Colinele Ibănesei
1.2. Colinele Sitnei
1.2.1. Dealurile Cozancea
1.2.2.Culmea Vulturului
1.2.3. Podişul Sitnei
1.2.4. Dealurile Copălăului
1.2.5. Depresiunea Botoşanilor
1.2.6. Depresiunea Dorohoiului
2.Câmpia Jijiei Inferioare(Bahluiului)
2.1. Colinele Pădureni-Căueşti
2.2. Colinele Miletinului
2.3.Culoarul Jijiei Inferioare
2.4.Colinele Bahluiului
2.4.1.Colinele Gloduri-Coada Stâncii
2.4.2.Colinele Sârca
2.4.3.Colinele Dumeştiului
2.4.4.Culoarul Bahluiului
2.4.5. Depresiunea Hârlău
3. Culoarul Prutului
C.Podişul Bârladului
a.Podişul Central Moldovenesc
1.Podişul Sacovăţului
2. Podişul Vasluiului
2.1. Podişul Repedea-Z ăpodeni
2.2. Dealurile Cetăţuia-Mireni
3. Podişul Racovei
4. Dealurile Bourului
5.Colinele Bălăuşeşti
6. Depresiunea Negreşti
7. Depresiunea Huşului
b.Colinele Tutovei
1. Colinele Similei
2. Colinele Zeletinului
2.1.Culmea Huţanului
2.2.Culmea Doroşanu
3. Colinele Răcătăului
3.1.Culmea Cucueţi
3.2.Depresiunea Parincei
3.3.Culmea Vârlăneşti
4.Culoarul Bârladului
c.Colinele Fălciului
1. Colinele Viişoarei
2.Dealurile Măluşteniului
3. Depresiunea Elanului
4.Colinele Pădureni
d.Podişul Covurluiului
1. Colinele Chinejei
2. Colinele Bălăbăneştiului
e.Culoarul Prutului
2.4.3.Colinele Dumeştiului
2.4.4.Culoarul Bahluiului
2.4.5. Depresiunea Hârlău
3. Culoarul Prutului
C.Podişul Bârladului
a.Podişul Central Moldovenesc
1. Podişul Sacovăţului
2.Podişul Vasluiului
2.1. Podişul Repedea-Zăpodeni
2.2 Dealurile Cetăţuia-Mireni
2.3.Culmea Crasnei
3. Podişul Racovei
4. Dealurile Bourului
5.Colinele Bălăuşeşti
6. Depresiunea Negreşti
7.Depresiunea Huşului
b.Colinele Tutovei
1. Colinele Similei
2. Colinele Zeletinului
2.1.Culmea Huţanului
2.2.Culmea Doroşanu
3. Colinele Răcătăului
3.1.Culmea Cucueţi
3.2. Depresiunea Parincei
3.3.Culmea Vârlăneşti
4.Culoarul Bârladului
c.Colinele Fălciului
1. Colinele Viişoarei
2. Dealurile Măluşteniului
3. Depresiunea Elanului
4.Colinele Pădureni
d.Podişul Covurluiului
1. Colinele Chinejei
2. Colinele Bălăbăneştiului
e.Culoarul Prutului

XIII.CÂMPIA BANATO-CRIŞANĂ
(Câmpia de Vest a României)
A.Câmpia Someşului
1.Câmpia înaltă a Someşului(de glacis şi podiş)
1.1. Câmpia Ardudului
1.2. Câmpia Tăşnadului
1.3. Câmpia Buduslăului

2.Câmpia joasă a Someşului
2.1.Câmpia Livada
2.2.Câmpia Micula
2.3.Câmpia Ecedea
2.4.Câmpia Crasna-Homorod
3.Câmpia Ierului
3.1.Câmpia Cigului
4.Câmpia Careiului (piemontană)
4.1. Câmpia Valea lui Mihai
4.1.1.Câmpia Trei Maluri
4.2. Câmpia Pişcoltului
B.Câmpia Crişurilor
1.Câmpia înaltă a Crişurilor (de glacis)
1.1. Câmpia Barcăului
1.1.1.Lunca Barcăului
1.1.2.Glacisul Barcăului
1.2. Câmpia Bihariei
1.2.1.Câmpia Parhidei
1.2.2.Câmpia Biharea-Paleu
1.2.3.Câmpia Borşului
1.3. Câmpia Miersigului
1.3.1.Câmpia Miersig
1.3.2.Câmpia Ghepișului (Gepiului)
1.4. Câmpia Cermeiului
1.4.1.Câmpia Craivei
1.4.2.Câmpia Cermei
1.4.3.Golful Holodului
2.Câmpia joasă a Crişurilor
2.1. Câmpia Salontei
2.2. Câmpia Crişului Negru
2.3. Câmpia Crişului Alb
2.3.1.Golful Sebiş
2.3.2.Câmpia Bocsigului
3.Câmpia Tauţului (Cigherului)
C.Câmpia Banatului
1.Câmpiile Mureşului
1.1. Câmpia Aradului
1.1.1.Câmpia Șiriei
1.1.2.Câmpia Curticiului
1.1.3.Câmpia Livadei
1.1.4.Câmpia Ierului
1.1.5. Lunca Mureşului
1.2. Câmpia Nădlacului
1.3. Câmpia Arancăi
1.4. Câmpia Jimboliei
1.4.1.Câmpia Galaţca
1.4.2.Câmpia Grabaţului
1.5. Câmpia Vingăi
2.Câmpia Timişului
2.1. CâmpiaTimişoarei
2.2.Câmpia Beregsăului (Bega Veche)
2.3. Câmpia Bega Mică
2.4. Câmpia Birdei
3.Câmpia Lugojului
3.1.Câmpia Timişanei
3.2.Câmpia Glaviţei
3.3.Câmpia Honoriciului (Sinersigului)
3.4.Câmpia Ţipariului
3.5.Câmpia Lucareţului
4.Câmpia Bârzavei
4.1.Câmpia Buziaşului
4.2.Câmpia Tormacului
4.3.Câmpia Gătaiei
4.3.1. Şumiga
4.3.2.Câmpia Clopodiei
4.3.3.Câmpia Moraviţei

XIV.CÂMPIA ROMÂNĂ

A.Câmpia Olteniei
1.Câmpia Blahniţei
1.1.Câmpia Jianei
1.2.Câmpia Punghinei
2.Câmpia Desnăţuiului
2.1. Câmpia Băileştiului
2.2. Câmpia Şegarcei
2.2.1.Câmpul Sălcuţei
2.2.2.Câmpul Nedeii
3.Câmpia Romanaţilor
3.1. Câmpul Leu-Rotunda
3.2. Câmpia Caracalului
3.3.Câmpul Dăbulenilor
3.4. Lunca Jiu-Jieţ
3.5. Lunca Olt-Sâi
B.Câmpia Teleormanului
1.Câmpia Piteştiului
2.Câmpia Boianu
2.1. Câmpia Iminogului
2.2. Câmpia Urluiului
3.Câmpia Găvanu-Burdea
3.1. Câmpia Burdea
3.2. Câmpia Găvanu
3.3. Câmpia Câlniştei
4.Câmpia Burnas
4.1. Burnasul de Vest
4.2. Burnasul de Est
C.Câmpia Bărăganului
1.Bărganul Mostiştei (de Sud)

1.1. Câmpia Mostiştei
1.1.1.Câmpul Nan
1.1.2.Câmpul Argovei
1.2. Câmpia Lehliului
1.2.1.Câmpul Copuzeanca
1.3. Câmpia Mărculeştilor
1.3.1.Câmpul Călăraşiului
1.3.2.Câmpul Ștefan Vodă
1.3.3.Câmpul Ciulniţei
1.3.4.Câmpul Hagieni
1.3.5.Câmpul Făcăeni
2.Bărăganul Ialomiţei (de Mijloc)
2.1.Câmpia Padinei
2.1.1.Câmpul Urziceniului
2.1.2.Câmpul Pogoanele
2.2. Câmpia Strachinei
2.2.1.Câmpul Mohreanu
2.2.2.Câmpul Roşiori
2.2.3.Câmpul Amara
2.3. Lunca Ialomiţei
3.Câmpia Brăilei
3.1. Câmpul Viziru (Terasa Brăilei)
3.2.Câmpia Iancăi
3.2.1.Câmpul Gemenele
3.2.2.Câmpul Mircea Vodă
3.2.3.Valea Ianca
3.2.4.Câmpul Ianca
3.3. Lunca Călmăţuiului de Est
D.Câmpia Ialomiţei
1.Câmpia Piemontană a Prahovei (C. Târgovişte-Ploieşti)
1.1.Câmpia Târgoviştei
1.2. Câmpia Cricovului
1.3. Câmpia Ploieştiului
2.Glacisul Istriţei
2.1.Glacisul Valea Călugărească
2.2.Glacisul Pietroasele
3.Câmpia Titu-Sărata
3.1. Câmpia Titului
3.2. Câmpia Puchenilor
3.3. Câmpia Săratei
4.Câmpia Vlăsiei
4.1. Câmpia Bucureştiului
4.1.1.Câmpul Cotroceni (Ciorogârlei)
4.1.2.Câmpul Colentinei
4.1.3.Câmpul Otopeni (Otopeni-Cernica)
4.1.4.Câmpia Ilfovului
4.2. Câmpia Snagovului
4.3. Câmpia Moviliţei
4.4. Câmpul Câlnăului
4.5.Câmpul Maia
4.6. Lunca Argeş-Sabar
E.Câmpia Buzău-Siret
1.Câmpia (Piemontană a) Râmnicului
1.1. Glacisul Râmnicului (Câmpia Înaltă a Râmnicului)
1. Câmpia Joasă a Râmnicului
2. Câmpia Buzăului (Buzău-Călmățui)
2.1. Lunca Buzăului
2.2.Conul (Câmpul) Buzăului
2.3. Lunca Călmăţuiului de Vest
3.Câmpia Siretului
4.Câmpia Galaţiului
4.1. Câmpia Tecuciului
4.1.1.Câmpia Tecuciului de Vest
4.1.2.Câmpia Tecuciului de Est
4.1.3.Lunca Bârladului
4.2. Câmpia Covurluiului
4.2.1Câmpia Cuca
4.2.2.Câmpia Lozovei
4.2.3. Lunca Brateşului
F.Lunca Dunării
a.Lunca Drobeta-Turnu-Severin-Călăraşi
1. Lunca și Ostrovu-Corbului
2. Lunca Gogoșu-Ostrovu-Mare-Gruia-Gârla-Mare-Vrata
3.Lunca Salcia-Calafat
3.Lunca Bistreţului
4. Lunca Potelului
5. Lunca Suhaiei
6. Lunca Pasărea
7. Lunca Greaca
8.Lunca Călăraşului
b.Bălţile Dunării (Lunca Călărași-Tulcea)
1.Balta Borcei (Ialomiţei)
2.BaltaBrăilei
0.3.Balta Isaccei

XV.PODIŞUL DOBROGEI

A.Podişul Dobrogei de Nord
1.Munţii Măcinului
2.Glacisul Măcinului
2.1. Depresiunea Greci
2.2. Depresiunea Cernei
2.3. Depresiunea Mircea Vodă
3.Podişul Niculiţel
3.1. Podişul Isaccei

3.2. Podişul Trestenic
3.2.1. Depresiunea Morilor
3.2.2.Depresiunea Cilic
3.2.3. Depresiunea Alba
3.3. Podişul Coşlugea
3.3.1.Depresiunea Stupari
3.4. Depresiunile Taiţei
3.4.1. Depresiunea Nifon
3.4.2. Depresiunea Horia
3.4.3. Depresiunea Iulia
4.Depresiunea Nalbant
5.Colinele Tulcei
5.1. DealurileUzum-Malcoci
5.2. Colinele Beştepe
5.3. Colinele Murighiol (Dunavăţ)
5.4.Dealurile Pietrosul (Agighiol-Ortabair)
6.Câmpia Nucarilor (Pedimentul Agighiol)
7.Glacisul Nord-Dobrogean
7.1. Glacisul Nufărului
7.2. Dealurile Somovei
7.3. Glacisul Isaccei
7.4.Glacisul (Depresiunea) Luncaviţei
7.5. Glacisul (Depresiunea) Jijilei
8.Podişul Babadag
8.1. Muchia Cernei
8.2. Depresiunea Dorobanţu
8.3. Dealurile Carierei
8.4. Dealurile Atmagea
8.5. Podişul Slavelor
8.6. Depresiunea Slavelor
8.7. Dealurile Ciucurovei
8.8. Podişul Visternei
8.9. Dealurile Camenei
8.10.Glacisul Babadagului
9.Câmpia (Pedimentul) Ciamurliei
B.Podişul Dobrogei Centrale
1.Podişul Casimcei
1.1. Depresiunea Horia
1.2. Depresiunea Stupina
1.3. Depresiunea Crucea
1.4. Depresiunea Gălbiori
1.5. Depresiunea Dorobanţu
1.6. Depresiunea Nicolae Bălcescu
1.7. Depresiunea Mihail Kogălniceanu
2. Podişul Istriei
3. Podişul Gârliciului
C.Podişul Dobrogei de Sud
1.Podişul Carasu
1.1. Podişul Cernavodei
1.2. Podişul Medgidiei
2.Podişul Oltinei
3.Podişul Cobadinului (Negru Vodă)
4. Podişul Mangaliei

XVI.CÂMPIA DELTAICĂ ŞI LAGUNARĂ A DOBROGEI

a.Delta Dunării
1. Depresiunea Câmpul Sireasa
2. Depresiunea Pardina
3. Grindul Stipoc
4. Depresiunea Șontea-Furtuna
5. Grindul Chilia
6. Depresiunea Matiţa-Sahale
7. Grindul Letea
8. Depresiunea Popina
9. Depresiunea Rusca (Litcovul de vest)
10. Depresiunea Gorgova (Litcovul de est)
11. Grindul Caraorman
12. Depresiunea Sulinei
13. Depresiunea Dunavăţ
14. Grindurile Ivancea-Săr ăturile
15. Complexul Zătoanele

b. Complexul lagunar Razelm
1. Lacul Razelm
2. Lacul Goloviţa
3. Lacul Zmeica
4. Lacul Sinoie
5. Grindul Lupilor
6. Grindul Chituc

XVII. PLATFORMA CONTINENTALĂ ROMÂNEASCĂ A MĂRII NEGRE – 23.700 km^2 (echivalentul cu circa 1/10 din suprafaţa ţării

XVIII. INSULA ȘERPILOR - formațiune stâncoasă din Marea Neagră, la 45 km de țărmul românesc și tot atât de cel ucrainean, având 40 m deasupra nivelului mării. România deține 79, 34% din suprfața de 17 ha, restul fiind deținut de Ucraina

.

Fundamentul geologic. Tabele
1.1. Zăcăminte de substanțe minerale din România

Natura substanței minerale utile			**Denumirea exploatării sau a zăcământului, amplasamentul (județul)**
Combustibili minerali	Grafit	Grafit	Seria de Olteț-Cătălinul, Piscul Boierului și Râbari – Baia de Fier – Polovragi (Gorj)
	Cărbune	Antracit	Schela Vezuroiu (Gorj)
		Huilă	Anina (C.S.); Câmpul lui Neag, Valea de Brazi, Uricani, Lupeni, Vulcan, Aninoasa, Petroșani, Lonea, Petrila (H.D.– bazinul Valea Jiului)
		Cărbune brun	Comănești, Asău, Leorda, Lapoș, Vernești (BC); Mehadia (CS)
		Lignit	Pescăreasca, Godeni, Boteni, Cotești, Aninoasa (Ag); Doicești, Șotânga, Mărgineanca (Db); Filipeștii de Pădure, Ceptura (PH); Rovinari, Motru, Jilț (Gj); Berbești-Alunu (VL); Husnicioara (MH); Căpeni (HG); Țebeș (HD); Borod-Borozel, Sărmășag, Chiejd, Bobota (BH); Comănești etc.
		Turbă	Dresca-Lozna (BT); Poiana Stampei, Neagra Șarului (SV)
	Nisipuri și șisturi	Nisip bituminos	Dorna Tătăruș, Suplacu de Barcău (BH)
		Șisturi bituminoase	Anina, Doman (CS)

Minereuri metalifere	**Minereuri feroase**	**Minereu de fier**	**Teliuc, Ghelar (HD); Ocna de Fier, Rușchița, Dognecea (CS); Căpuș (Cj); Lueta, Vlăhița (HG).**
		Minereu de mangan	Vatra Dornei, Iacobeni, Argestru, Dadu-Cârlibaba (SV).
	Minereuri neferoase	Minereu complex Cu, Pb, Zn ș.a.	Muncelu Mic, Boița Hațeg (HD); Baia de Arieș (AB); Rușchița (CS); Baia Sprie, Cavnic, Băiuț, Ilba, Nistru, Baia Borșa (MM); Leșu Ursului (SV), Moldova Nouă (CS).
		Minereuri aurifere	Barza, Certej (HD); Roșia Montană, Zlatna, Baia de Arieș (AB); Șuior, Săsar (MM)
		Minereuri de mercur (Hg)	Sântimbru (HG); Izvorul Ampoiului (AB)

Subastanțe nemetalifere	Sare (NaCl)	Ocnele Mari (VL); Slănic (PH), Tg. Ocna (BC); Ocna Mureșului, Ocna Dejului (CJ); Praid (Hg); Cacica (SV).
	Săruri de potasiu	Tazlău (BC)
	barită	Somova (TL); Ostra (SV).
	Bauxită	Aleșd, Pădurea Craiului (BH).
	Nisip caolinos și caolin	Harghita (HR); Aghireș (Cj).
	Argile refractare	Șuncuiuș (BH); Anina (CS)
	Cretă	Basarabi (CT)
	Disten	Negovanu (SB)
	Calcită	Căzănești (HD)
	bentonită	Tufări (MH); Valea Chioarului, Răzoare (MM); Gura Sada (HD)
	Feldspat	Muntele Rece (Cj), Armeniș, teregova (CS).
	Muscovit	Voineasa (VL); Băutar (CS).
	Talc	Lelese-Cerișor-Zhaști (AD); Marga (CS)
	Sulf	Negoiul Românesc, Călimani (HG)
	Marmura	Ruschița (HD), Moneasa, Căprioara, Alun (HD)
	Gips	Mihai Viteazu – Copăceni, Dumbrava Arghireșu (Cj)
	Azbest	Iuți, Eibental, Tisovița, Plavișevița (CS)

Organizarea activității de cercetare, prospecțiune și explorare geologică pe teritoriul românesc

Nr crt.	Instituții - Ministere	Subunități	Perioada	Atribuții-competențe-obiective	Personalități	Obs
0	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	6

1	Universitatea din Iași	Catedră în cadrul facultății de Științe: - mineralogie - geologie - paleontologie	1862 - 1950	- Prima catedră de geologie și paleontologie; - Prima lucrare geologică publicată „calcarul de la Răpidea” . Grigore Cobălcescu; - Cercetări geologice de teren și petrografice de laborator, colecții și laboratoare cu eșantioane de roci și minerale sau fosile.	Gr. Cobălcescu, V. Buțureanu, I. Simionescu, D. Cădere, M. Savul, V. Ianovici, O. Nichita, I. Atanasiu, R. Dumitrescu, L. Ionesi, V. Erhan	
2 **3** **4**	Universitatea din București Institutul de geologie și Tehnică Minieră Institutul de Petrol Gaze și Geologie	Catedră de: - mineralogie; - geologie; - paleontologie în cadrul facultății de Științe - Facultatea de Geologie și Geografie - Facultatea de Geologie și Geofizică	1864-1950 1950 – 1974 1974 – prezent 1948-1960 1948-1974	- Primele lucrări publicate sunt ale lui Gregoriu Ștefănescu (1864, 1873, 1879, 1941) - Primele cercetări petrografice: L. Mrazec. - După primul război mondial apar Studii monografice, studii de Sinteză. - Pregătirea de geologi, geofizicieni, geochimiști pentru activitatea de teren-prospecțiuni, explorare, exploatare sau cercetare. - catedra de: mineralogie, geologie generală, petrografie, stratigrafie, paleontologie, geologia României, zăcăminte minerale solide și hidrocarburi, hidrologie, geofizică etc.	- Gr. Ștefănescu, Sabba Ștefănescu, sava Athanasiu, I. Simionescu, L. Mrazec, Gh. Munteanu-Murgoci, I. Popescu-Voitești, M. Drăghiceanu, S. Ștefănescu, Gh. Macovei etc. - A. Streckeizen, N. Gherasi, Gh. Manolescu, G. Paliuc, St. Ghika-Budești, L. Pavelescu, Al. Codarcea, N. Petrulian, I. Dumitrescu, Th. Joja, I. Gavăt, Sabba Ștefănescu, C. Calotă, P. Georgescu, L. Constantinescu - V. Ianovici, D.Giușcă, Gh. Murgeanu, Emilia Saulea, M. Filipescu, N. Grigoraș, Gr. Răileanu, V. Patriciu, M. Socolescu, N. Oncescu, R. Botezatu, D. Rădulescu, Gr. Cioflica, S. Pauliuc, Th. Neagu, N. Anastasiu, Gh. Popescu, L. Matei, M. Șeclăman, L. Grădinaru, A. Neguț, Fl Zamfirescu, V. Lăzărescu, P.	

					Bomboe, Al. Gheorghe, M. Florea	
5	Universitatea Cluj Universitatea Babeş Bolyai	- Catedra de minerologie, geologie, paleontologie - catedra de geologie - Catedra de mineralogie, petrografie - Facultatea de Geografie, Geologie	1872 –1918 1948 –1950 1950 prezent	- Cercetări petrografice şi paleontologie - Lucrări de paleogeografie, paleontologie, stratigrafie, tectonică pe teritoriul României - Pregătire de specialişti în domeniul geologiei aplicate şi cercetare	- A. Kock - I.Popescu-Voiteşti, Gh. Murgoci, V. Stanciu, E. Stoicovici, I.. Maxim, V. Luca, R. Givulescu etc. - N. Mezaroş, N. Suraru, I. Mârza, I. Mureşan, I. Balintoni, S.Vlad	
6	Biroul Geologic din Bucureşti	–	1882 - 1899	- Lucrările de teren se dezvoltă, având rolul de a întocmi harta geologică a României, sub conducerea profesorului Gregoriu Ştefănescu	- Gr. Ştefănescu, S. Ştefănescu, Gh. Bota, Pilide	
7	Serviciul de Mine şi Geologie	–	1896 - 1906	- În anul 1896 se înfiinţează un „Laborator de Geologie" şi unul de chimie ataşat Serviciului Minelor din Ministerul de Domenii (P.P. Corp Minister) - În aceeaşi perioadă (1898) se concretizează o hartă geologică sc. 1:200.000	- Gr. Ştefănescu, V. Popovici-Haţeg, L. Mrazec, Teisseyre	
8	Comisia de Petrol	–	1901 - 1906	- Deoarece Laboratorul de Geologie nu putea face faţă problemelor ridicate de geologia zăcămintelor de petrol şi sare, s-a apelat la geologi din afara laboratorului geologic, înfiinţându-se „Comisia de Petrol" (1901)	- prof. L. Mrazec şi prof. Teisseyre	
9	Institutul geologic al României	–	1906 - 1950	- IGR este înfiinţat la 19 iunie 1906 prin decret regal, având obiectiv dezvoltarea unei activităţi de cercetare a bogăţiei minerale a teritoriului naţional, la care s-au adăugat succesiv cele de agrogeologie, geofizică, geochimie, geologie inginerească etc. - În perioada 1925-1950 IGR a fost preocupat şi de probleme stratigrafice, tectonice,	- În această etapă a avut ca directori pe: Ludovic Mrazec, 1906-1930, Ion Popescu-Voiteşti,1930-1931, Gheorghe Macovei, 1931-1950, AL. Codarcea, Gr. Răileanu, D. Rădulescu - Contribuţii deosebite au mai avut: M. Drăghiceanu, V. Popovici-Haţeg, S.	

				genetice şi control structural	Athanasiu, D. Preda, H. Grozescu, St. Cantuniari, I. Athanasiu, Gh. Murgeanu, I. Gavat, M. Ilie, N. Onceascu, M. Socolescu, R. Botezatu ş.a.	
10	Administraţia comercială pt. prospecţiuni şi Explorări Miniere (ACEX)	–	1939 - 1949	- Funcţionează în cadrul ministerului Economiei Naţionale. Prin înfiinţarea Comitetului Geologic, ACEX se desfiinţează şi se transformă în Divizia de Explorări a C. G., până la 26 iulie 1950.	- Gh. Macovei, Al. Codarcea, V. Ianovici	
11	Comitetul Geologic C.G.		1949 –1970	- C.G. este înfiinţat la 6 august 1949, având ca obiectiv cercetarea şi explorarea bogăţiilor subsolului. - Prin desfinţarea IGR se organizează „Diviziunea de cartări a CG." Iar prin reorganizarea ACEX apare „Diviziunea de Explorări a C.G."	- Conducerea C.G.: Gh. Macovei – preşedinte, Al. Codarcea, V. Ianovici, S. Ştefănescu, Gh. Murgeanu– vicepreşedinte.	
		– Întreprinderea de Prospec-ţiuni şi Laboratoare I.PL – Întreprinderea de Stat pentru Explorări Miniere - ISEM – Întreprinderea Geologică pentru Explorări - IGEX	1950 –1970 1950 –1966 1960 - 1970	- Este unitate operativă a C.G., cu sarcini de cercetare a solului şi subsolului ţării, elaborare de hărţi geologice, pedagocice şi lucrări de laborator. Servicii: - prospecţiuni geofizice, geodezie-topografie, Prospecţiuni Geologice, Geologie Tehnică, Hidrologie, Geologie; - Laboratoare, precum şi Servicii administrative. - ISEM şi IGEX au avut obiectiv executarea de lucrări geologice, prospecţiuni prin foraje şi lucrări miniere pe întreg teritoriul ţării, punând în evidenţă şi conturând zăcăminte de s.m.u., multe intrând în circuitul economic	- N. Oncescu (primul director), O. Niţulescu, R. Botezatu, Fl. Tănăsescu, T. Iorgulescu, M. Chiriac, R. Ciocârdel, M. Socolescu, D. Rădulescu, R. Dimitrescu, M. Bleahu, M. Săndulescu şi alţii (M. Trifulescu) - R. Cădere, V. Ianovici, T. Bărbat, Gh. Boţoman, A. Hesselman, V. Brana, Gh. Vasilescu, M. Isac, D. Cârâc, D. Dumitrescu, Mihai şi Mircea Popa, I. Slabu, E. Rarinca, E. Ghenoiu, G.Pitulea, C. Todros, I. Creţu,	

					V. Bacalu, Lucia Predica	
12	Institutul geologic al României	–	1960 - prezent	- La 20 februarie 1960 se hotărește reînființarea IGR având ca obiectiv efectuarea cercetărilor științifice în domeniul geologiei și editarea hărților de specialitate. - În anul 1958 a fost terminată harta geologică sc. 1:500.000. În anii '60 s-a decis elaborarea și imprimarea „Atlasului geologic al României" sc.1:1.000.000. - Pe lângă realizarea unor hărți geologice la diferite scări, IGR a fost antrenat la participare internațională a României în diferite organisme internaționale.	- La conducerea IGR: M. Filipescu, Gr. Răileanu, D. Rădulescu, M. Bleahu, H Savu, I. Bercia, I. Rădulescu, Gh. Udubașa S. Velicu, I. Robu, Șt. Marincea, Șt. Grigorescu - Alte personalități: I. Băncilă, Gh. Cernea, I. Dumitrescu, N. Grigoraș, Th. Joja, I. Pătruț, M. Săndulescu, Gr. Popescu - M. Borcoș, M. Lupu, N. Robu, Șt. Marincea, Șt. Grigorescu	
13	Institutul de Geodinamică Sabba S. Ștefănescu	Observatoare în poligoanele: Căldărușani-Tulnici; Crăciu-nești-Deva; Sarmisegetuza-Regia; Podiș Gorj; Delta Dunării-Mangalia.	1990 - prezent	- „Cercetări complexe în zone geodinamice active, cu privire specială asupra Zonei seismologice Vrancea". - În mod particular se ocupă de studii și monitorizări privind crusta terestră. Institutul dispune de observatori și puncte de observație, cel mai important fiind cel de la Căldărușani-Tulnici; colaborări cu institute din țară și străinătate.	Dorel Zugrăvescu, Crișan Demetrescu, Dumitru Enescu	
14	Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Geologie și Geoecologie Marină	–	1993 - prezent	- Domenii principale de activitate: geologie, geofizică, resurse minerale, protecția mediului, știința de bază (geonomie). - Activitate de cercetare științifică are două departamente: Mare și Financiar contabil și	N. Panin, M. Traian Gomoiu, Gh. Oaie	
	INCD – GEOECOMAR	–		administrativ. - La București și Constanța funcționează mai multe laboratoare de cercetare geologică și geoecologică a Bazinului Mării Negre, zone de coastă precum		

				şi a Dunării şi Deltei Dunării.		
15	Institutul Naţional de Dezvoltare-cercetare pentru Fizica Pământului	Este succesorul Secţiei de Seismologie şi a Laboratorelor de Seismologie al Observa-torului Astronomic Bucureşti - 1902	1961 –1970 1970 –1974 1974 –1977 1977 –1996 1996 - prezent	- Centrul de Cercetari Geofizice (CCG) al Academiei - Institutul de Geofizică Aplicată - Institutul de Geologie-Geofizică - Institutul Naţional de Fizica Pământului - Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizica Pământului	Gh. Mărmureanu, C. Enescu	
16	Expediţia Geologică (EG) MIMCM	Intreprindere de Explorare (IE) în Bucureşti, Alba Iulia, Baia Mare, Câmpulung Moldovenesc, Bistriţa	1950 - 1954	- Odată cu înfiinţarea sovromurilor se organizează Expediţia Geologică (EG) - Obiectul expediţiei: revizia tuturor zăcămintelor în exploatare; localizarea de perimetre pentru prospecţiuni şi explorare în funcţie de studiul lucrărilor şi a intepretărilor din revizii. - În cadrul expediţiei sunt aduşi consilieri sovietici, geologi şi tehnicieni geologi.	Aron Popa, V. Patriciu, V. Uzunov, E. Ciucurel, G. Iancu, A. Brânzan, I. Bădescu, Z. Vlaicu, I. Popa, R. Filipovici.	
17	Trustul de Prospecţiuni, Explorări şi Deschideri de Mine Noi – TPEDMN; MIMCM; MM-MMPG	Întreprinderile de Esplorări (IE) devnite Întreprinderi de Explorări Miniere (IEM) după 1965	1954 - 1965	- Obiectiv: descoperirea şi conturarea de zăcăminte de minerale solide, în zone noi, iar în plus „Deschiderea de Mine Noi”. - Rezultate deosebite: C. Orientali (feroase, neferoase, cărbuni, nemetalifere şi roci utile)	M. Socolescu, V. Scripăţ, E. Ciucurel, I. Bădescu, A. Brânzan, G. Iancu, Z. Vlaicu, R. Filipovici, I. Grigore, I. Popa, St. Diţă, S. Iordache, T.P. Ghiţulescu, Superceanu, Maieru	
18	M.M. Direcţia Generală de Peospecţiuni şi Explorări Miniere DGPEM	Întreprinderea de Pors-pecţiuni şi Laboratoare IPL (QPL) şi IEM-urile	1965 - 1970	- Activitatea geologică după 1965 s-a desfăşurat în mare măsură în continuarea celei din perioada TPEDMN, prin lucrări de prospecţiuni şi explorare geologică, geofizică, hidrogeologice şi geochimice. - La solicitarea unor unităţi miniere au început a fi elaborate studii şi sinteze geologice.	I. Vlad, I. Folea, P. Zămârcă, Al. Dabija, I. Ţucra, C. Radu, Gh. Govaci, Z. Vlaicu, Teodorina Stănescu, Marcela Ionescu, A. Zbierea, I. Gherasie, O. Iliescu	

19	Ministerul Industrei Miniere şi Geologiei M.I.M.G.	Întreprinderea Geologică de Prospecţiuni pentru Substanţe Minerale Solide – IGPSMS	1970 - 1980	- La 1 aprilie 1966, IPL devine IGP în subordinea CSG, iar la de la 1 aprilie 1970 IGP preia OPL (fost TPEDMN) - La 1 aprilie 1976 IGP devine Întreprinderea Geol. de Prosp. pt. substanţe minerale solide IGPSMS. Activitatea geol. geofizică, geochimică, geol. tehnică şi hidrologică a fost reorganizată, serviciile devenind secţii şi în cadrul acestora grupe. Au fost înfiinţate sectoare teritoriale.	Fl. Tănăsescu, M. Croitoru, M. Chiriac, I. Focşa, D. Istocescu, I. Teodoru, Teodorina Stănescu, M. Kusko, A. Zbierea, V. Nicolăescu, G. Popescu, O. Iliescu, I. Gerasie, T, Rusu, I. Huică, M. Diaconu, N. Dragomir.	
20	Ministerul Petrolului	Întreprinderea de Prospec-ţiuni Geologice – Geofizice IPGG Întreprinderea de Prospec-ţiuni Geologice – Geofizice pentru Hidrocarburi IPGGH	1956 - 1980	- După 1948 activitatea de prospecţiuni pentru hidrocarburi s-a desfăşurat în cadrul IGR; în anul 1949 se înfiinţează Oficiul Geofizic în cadrul TEG, iar în anul 1950 devine Oficiul de Prospecţiuni Geologice şi Geofizice în subordinea Sovrompetrol. - În anul 1956 prin desfiinţarea Sovrompetrol oficiul trece în subordinea TEG din Ministerul Petrolului sub denumirea IPGG. -Începând din anul 1960 se trece la sistemul de înregistrare analogică pe bandă magnetică, iar din anul 1962 s-a înfiinţat un serviciu de interpretare şi sinteză şi Centrul de prelucrarea a datelor seismice. - Încă din perioada anilor 50-60 s-au decsoperit primele zăcăminte de hidrocarburi în platforma Moesică, încât în anul 1976 s-a ajuns în total pe teritoriul României la o extracţie de 14,7 mil. tone petrol. -Cercetările geologice geofizice şi geologice dar în special prospecţiunea seismică,	N. Grigoraş, J. Gherman, I. Pătruţi, I. Băncilă, Gh. Voicu, O. Dicea, V. Varodin, V. Cişcan, D. Ciupagea, C. Rădulescu, D. Solomon, A. Damian, V. Cucu, G. Pârvu, M. Tonescu, F. Slănină, R. Blum, N. Ionescu. Gh. Popa, V. Baldovin, M. Popescu, I. Leafu, L. Tomescu, P. Duţescu, T. Ichim. M. Solcan	

				au condus la descoperirea de zăcăminte de petrol sau gaze în multe depresiuni şi platforme.		
21	Ministerul Minelor Petrolului şi geologiei MMPG	Întreprinderea de Prospecţiuni Geologice-Geofizice Înstitutul de cercetări pentru Petrol şi Gaze	1981 - 1991 1956 – prezent	- În anul 1981, IPGGH se uneşte cu IGPSMS, devenind IPGG (vechea denumire). Obiectivele sunt aceleaşi, separat pentru substanţe minerale solide, separat pentru hidrocarburi. - La substanţe minerale solide, activitatea de teren şi prelucrarea a datelor s-a desfăşurat în Carpaţii Orientali (cărbuni inferiori); Carpaţii Meridionali (cărbuni superiori, inferiori); Munţii Apuseni (cărbuni superiori şi inferiori) minereuri de aluminiu, sulfuri polimetalice - Hidrocarburi: activitatea de cercetare se dezvoltă în Platforma Moesică, Depresiunea Bârladului, Platforma moldovenească, Depresiunea Pannonică, Depresiunea getică (o parte), Depresiunea Transilvaniei şi flişul Carpaţilor Orientali - Înfiinţat odată cu IPGGca laborator în cadrul acestuia pentru analize micropaleonbtologice – paleontologice, petrografice. A devenit principalul organism de valorificare prin proiecte de sondă a rezultatelor lucrărilor de prospectare şi explorare. - Institutul a fost mutat în ultimul an la Câmpina	- La conducerea întreprinderii: V. Coman, şi M. Ianăş, D. Bădoiu, C. Vasile, I. Berbeleac, O. Dicea, V. Varodin, V. Chişcan; Specialişti: V. Nicolaescu, T. Brustur, F, Ciupu, G. Oaie, M. Kusko, V. Matei - Cei mai mulţi specialişti geologi sunt cei din perioada IPGGH, plus cei de la Trusturile de Foraj-extracţie (TFE):A. Bucur, la Bolentin, N. Constantinescu, la Piteşti, V. Calu, la Tg. Jiu, Gh. Olteanu şi I. sârbu la Ploieşti etc. - La Institul de cercetare foraj-extracţie Câmpina au funcţionat Gh. Aldea şi Tr. Mocuţa - D.N.Preda, M.Popescu, D. Ciupagea, I. Pătruţ, I. Băncilă. E. Hristescu, Th. Iorgulescu, I. Costea, N. Balteş, V. Coman, A, Munţiu, Th. Dăneţ, Rodica Negoiţă, P. Zaharescu, G. Popa, Gogu Pârvu, C. Voiculescu, L. Micşa.	
22		S.C. Prospecţiuni S.A.	1991 – prezent	- Continuatoare a IPGG, fiind abilitată să execute studii şi lucrări de prospecţiune pentru toate resursele subsolului (petrol, gaze naturale, cărbuni, minereuri, substanţe nemetalifere, roci utile,	Se includ toate personalităţile enumerate în cadrul unităţilor prezentate, IPL, TPEDMM, IGPSMS,	

				ape subterane. Societatea este specializată în executarea de lucrări de prospecţiuni geologice, geofizice (seismice, magnetometrice, gravimetrice, măsurători geofizice în sonde), geochimice, hidrogeologice, geotehnice, lucrări de foraj, lucrări de geodezie, topografie, analize de laborator, studii şi sinteze geologice. - Anul înfiinţării S.C. Prospecţiuni S.A. poate fi considerat anul 1950, în circuitul ei intrând: IPL, TPEDMN, IGPSMS, IPGG-IPGGH, IPGG.	IPGG-IPGGH şi IPGG	
23	Ministerul Industriei, Minelor şi Geologiei M.I.M.G.	Întreprinderea de Foraj şi Lucrări Geologice speciale I.F.L.G.S.	1970 - 1990	- De la înfiinţare a pierudt peste 80% din aria de activitate pentru substanţe minerale solide, cercetările urmând a se executa prin foraje pe mare, uscat şi prin lucrări miniere. Lignitul din Oltenia a constituit unul din obiectivele de bază. Sintagma „Lucrări geologice speciale" a fost generată de realizarea unor instalaţii de foraj cu care s-au realizat suitori şi puţuri de la suprafaţă şi în subteran, cu diametre mari. - IFLGS a fost desemnată să execute foraje de mare adâncime pentru hidrocarburi, printre care săparea primelor sonde pe Platforma Continentală a Mării Negre. - Prin anii 80 şi începutul anilor 90 IFLGS a realizat construcţii şi echipamente de sondă pentru cercetare hidrogeologică, în perimetre cu condiţii foarte grele de adâncime	- I. Zahiu, C. Ispas, I. Creţu, T. Bărbat, I. Florea, G. Găvan, Viorica Popovici, Maria Isac, Gh. Vasilescu, Gh. Vanvu, T.L. Ionescu, C, Georgescu, G. Pitulea, V. Bacalu, G. Marin, S. Iordache, M. Smărăndescu, G. teulea, Şt. Muşeţeanu, Şt. Cohut, J. Dragomir, Gh. Mirică, I. Bacâru, I. Mereu, Gr. Defta	

				(Baraolt). De asemenea, unele lucrări minioere s-au executat în condiţii de mare dificultate (Iulia-Dobrogea). - În perioada 1970-1990 IFGLS a pus în evidenţă şi predate exploatării zăcăminte de petrol, lignit, cupru, sare gemă ş.a. Începând din 1968 IFLGS a executat lucrări în Algeria, Zambia, Germania, Peru, Libia, Iraq, Yemen etc.		
24	S.C. Foradex S.A.	–	1991 – prezent	- La sfârşitul anului 1990 IFLGS se transformă în Societate Comercială pe acţiuni, sub denumirea de FORADEX. - Obiective: lucrări de cercetare geologică cu foraje şi lucrări speciale, activitate de ecologizarea mediului, îmbunătăţiri funciare ş.a. - FORADEX desfăşoară şi execută diverse serviocii şi activităţi comerciale. În anul 2007 a fost privatizată.	M. Smărăndescu, D. Nica, S. Ionescu, D. Bordeianu, Gh. Marin	
25	M.M.P.G. Miniestrul Minelor, Petrolului şi Geologiei Ministerul Economiei şi Fiannaţelor	Întreprinderea Prospecţiuni şi Explărări Gologice – IPEG Societatea Comercială pe Acţiuni – IPEG	1970 –1990 1990 – prezent	- Prin contopirea MM şi CSG (1970), IEM-iemurile devin IPEG-uri cu profil complet de cercetare geologică – prospecţiune – explorare, cu organizare şi personal propriu (geologi, geofizicieni, geochimişti) - IPEG-urileau benefiuciat de transferul unor specialişti şi utilaje de la IGEX-TPEDMN, IFLGS. - Cele 6 IPEG-uri au fucţionat la: Baia Mare, caransebeş, Deva, Câmpulung Moldovenesc, Miercurea Ciuc. Acestora li s-a adăugat OPL Bucureşti iar după 1980 IPEG Oltenia (Craiova) şi IPEG Argeş (Piteşti). - După 1990 denumirile IPEG-urilor s-au schimbat: IPEG Maramureş şi IPG Cuarţ	M. Răduţ, Fl. Resnic, C. Todros, M. Stancu, V. Ignat, E. Peter, E. Constantinciuc, A. Stancu, C. Marinescu	

				(Baia Mare), Trans GEX Oradea (Cluj, Geo Moll, Câmpu Lung Moldovenesc, Geo-Lex, Miercurea Ciuc, Minexfor-Deva, Formin-Caransebeş, Geasol-Craiova, Geopec-Piteşti. - Înainte şi după 1990 activitatea IPEG-urilor consta în lucrări de cercetare geologică propriuzisă, cu lucrări miniere şi foraje, pentru substanţe minerale solide, ape minerale geotermale, deschiderea şi pregătirea în vederea exploatării.		
26	Ministerul Industriei Cărbunelui, Minelor şi Petrolului	Sovrom-Kvarţit Departamentul de Metale rare Trustul metalelor rare S.C. Radioactiv-Mineral	1949 –1990 1991 – prezent	- cercetările geologice de indentificare a unor zăcăminte de Uraniu în România au început la sfârşitul celui de al doilea război mondial de specialişti germani. Lucrările executate de Expediţia Geologică au păus în evidenţă zăcământul de la Băiţa Stei. Cercetările au durat până 1952 când zăcământul a fost pus în exploatare de SOVROM-KVARŢIT. Zăcământul avea un conţinut ridicat de metal în minereu (până la 60%). - Odată cu înfiinţarea SOVROM-KVARŢIT, apare Departamentul de Metale Rare din partea română. - Tot în timpul Expediţiei lucrările de cercetare din Banat au pus în evidenţă zăcămintele de uraniu de la Frumoasa, Maidan şi Ciudanoviţa, preluate de Sovrom-Kuarţit. - În 1953 au început cercetările geologice în Carpaţii Orientali, iar în anul 1962 au fost preluate de Trustul de Metalelor Rare Bucureşti, la Crucea, Botuşana, Leşu şi Hodja	A. Popa, D. Mănescu, A. Anghelache, C. Bejenaru, I. Catilina, Gh. Aelenei, G. Pop, G. Nitu, S. Adamovici, Fl. Baciu, V. Georgescu, A. Lungu. I. Goga, G. Martiniuc, I. Socolov, I. Anton, N. Cârstoiu, Gh. Dumitrăchescu, I. Ilie, D. Lubenescu, M. Gradin, V. Mărcuşan, Anişoara Andronescu, Caliopi Lefter, Valentina Simescu, Marcela Duţu, Maria Drăgilă, valentina Vlaicu, Magdalena Gradin	

				- Zăcământul Tulgheş-Grinţeşti a fost indentificat în anul 1963.		
			În anul 1959 se desfinţează	Departamentul de Metale Rare separându-se în zonele miniere: Bihor, Banat, Crucea. - Din 1962 se înfiinţează Trustul de Metale Rare cu sediul în Bucureşti. - În 1991 activitatea pentru metale radioactive este preluată de SC RADIOACTIV-MINERAL-Măgurele.		

3. Lista apelor minerale naturale recunoscute în România

Nr. crt.	Denumirea comercială	Denumirea sursei	Locul de exploatare
1	Alpina Borșa	Valea Vinișorului	Baia Borșa (Județul Maramureș)
2	Amfiteatru	Izvorul 3 Copou	Iași (județul Iași)
3	Apa Craiului	Izvorul 5 Galgoaie	Dâmbovicioara (județul Argeș)
4	Aquatique	Izvorul Bușteni	Bușteni (județul Prahova)
5	Aqua Carpatica	Izvorul Băjenaru	Păltiniș (județul Suceava)
6	Aqua Carpatica	F2 Păltiniș	Păltiniș (județul Suceava)
7	Aqua Sara	F4750 Boholt	Boholt (județul Hunedoara)
8	Aqua Vital	Sacoșu Mare	Sacoșu Mare (județul Timiș)
9	Băile Lipova	F11 Lipova	Lipova (județul Arad)
10	Biborțeni	Biborțeni F8	Biborțeni (județul Covasna)
11	Biborțeni	Biborțeni F9	Biborțeni (județul Covasna)
12	Bilbor	F1 SNAM	Bilbor (județul Harghita)
13	Bilbor	Q1	Bilbor (județul Harghita)
14	Bodoc	Bodoc	Bodoc (județul Covasna)
15	Borsec	Borsec	Borsec (județul Harghita)
16	Borsec	Făget Borsec	Borsec (județul Harghita)
17	Bucovina	C7 Secu	Dorna candrenilor (județul Suceava)
18	Bucovina	Roșu	Vatra Dornei (județul Suceava)
19	Buziaș	FII bis Buziaș	Buziaș (județul Timiș)
20	Carpatina	Tosorog	Tosorog (județil Neamț)
21	Certeze	Certeze	Certeze (județul Satu Mare)
22	Cezara	Bacaia	Bacaia (județul Hunedoara)

23	Cheile Bicazului	Bicazul Ardelean (foraj FH1)	Bicazul Ardelean (județul Neamț)
24	Cristalina	FI	Sâncrăieni (județul Harghita)
25	Cristalul munților	Izvorul Pârâul Rece	Vama Buzaului (județul Brașov)
26	Dealul cetății	FH1	Miercurea-Ciuc (județul Harghita)
27	Dorna	Dorna Candrenilor	Dorna Candrenilor (județul Suceava)
28	Dorna	Poiana Vinului	Poiana Vinului/Dealul Floreni (județul Suceava)
29	Hera	Hera	Budureasa (județul Bihor)
30	Herculane	Domogled	Băile Herculane (județul Caraș-Severin)
31	Izvorul Alb	Izvorul Alb	Dorna Candrenilor (județul Suceava)
32	Izvorul minunilor	Izvorul minunilor – Stâna de Vale	Stâna de Vale (județul Bihor)
33	Izvorul tămăduirii	Sonda F1	Stoiceni Târgu Lăpuș (județul Maramureș)
34	Cheia	Izvorul Zăganului	Ciucaș (județul Prahova)
35	Lipova	Lipova	Lipova (județul Arad)
36	Lithinia	FH2 Parhida	Parhida (județul Bihor)
37	Malnaș Maria	Izvorul Maria	Malnaș (județul Covasna)
38	Miracol	FH2 Chimidia	Chimidia (județul Hunedoara)
39	Oaș	Certeze Negrești	Negrești (județul Satu Mare)
40	Odyseus	F1 bis	Malnaș-Băi (județul Covasna)
41	Perenna premier	Calina	Dognecea (județul Caraș-Severin)
42	Perla Covasnei	F1	Târgu Secuiesc (județul Covasna)
43	Perla Harghitei	F1, F2	Sâncrăieni (județul Harghita)
44	Perla Harghitei	FH2	Sântimbru (județul Harghita)
45	Poiana Negri	Poiana Negri	Poiana Negri (județul Suceava)
46	Rarăul	Puț Lebeș, FH1	Fundul Moldovei (județul Suceava)
47	Rioba	F6 Boholt	Boholt (județul Hunedoara)
48	Roua Munților	S1, S2 Covasna	Covasna (județul Covasna)
49	Saguaro	F3	Târgu Secuiesc (județul Covasna)
50	Sestina	Sestina	Valea salardului (județul Mureș)
51	Spring Harghita	FH2M	Miercurea-Ciuc (județul Harghita)
52	Stânceni	Stânceni	Stânceni (județul Mureș)
53	Tiva Harghita	F8	Sâncrăieni (județul Harghita)
54	Tușnad	Tușnad	Tușnad (județul Harghita)

55	Tușnad Nou	Tușnad Nou	Tușnad (județul Harghita)
56	Valea Brazilor	Biborțeni F7	Biborțeni (județul Covasna)
57	Vâlcele	Elisabeta	Vâlcele (județul Covasna)
58	Zizin	F1 bis, F4	Zizin (județul Brașov)
59	7 izvoare	Șapte izvoare	Dobrești (județul Dâmbovița)

Mineritul ca exploatare a resurselor geologice
Dicționar minimal de termeni specifici

Abataj – are următoarele sensuri:
a) Operația de detașare (desprindere) a unei părți de rocă sau substanță minerală utilă din masiv sau zăcământul din care face parte.
b) Spațiul în care se efectuează operațiile de exploatare a unui zăcământ. Dimensiunile abatajelor depind de grosimea compușilor de substanță minerală utilă care se exploatează, de tehnologia de exploatare și de gradul de mecanizare a procesului de excavare. Partea spațiului de abataj în care se efectuează operația de abataj și care avansează odată cu executarea lucrărilor se numește front de abataj.
c) În funcție de lungimea frontului, la exploatarea în subteran, se deosebesc: abataj cu front scurt, abataj cu front lung (abataj frontal). Spațiul de abataj în formă de cameră, cu front de tăiere scurt se numește abataj de cameră.
Abataj cameră – Denumire atribuită spațiului de agataj sub formă de cameră cu front de tăiere scurt (4–12 m)
Abataj frontal Denumire atribuită abatajului cu front lung
Acoperiș Totalitatea stratelor situate deasupra unui zăcământ de substanțe minerale utile.
Acumulare Depunerea materialului erodat și transportat de agenți externi acolo unde încetează acționarea acestora.
Adâncimea carierei Distanța pe verticală, de la nivelul suprafeței până la vatra carierei, sau de la conturul superior al carierei la cel inferior.
Aerul de mină Aerul atmosferic din subteranul unei mine, care se deosebește de aerul proaspăt de la suprafață prin compoziție, temperatură, umiditate, presiune, în urma transformărilor pe care le suferă în timpul circulației sale prin lucrările miniere.
Aeraj Totalitatea operațiilor și amenajărilor care au drept scop menținerea în mină sau într-o lucrare minieră a unei atmosfere corespunzătoare din punct de vedere al compoziției, al temperaturii și umidității, asigurând condiții normale de lucru pentru om.
Afluență de apă Cantitatea orară maximă de apă provenită din lucrările miniere, pe baza căruia se determină debitul pompelor de evacuare a apelor dintr-o mină sau dintr-o lucrare minieră.
Aglomerare Operația de reunire a bucăților mari a minereului mărunt sau formă de pulberi, cu ajutorul căldurii.
Agregate minerale Asociație de cristale de aceeași specie minerală sau de specii minerale diferite, concrescute în urma cristalizării sau solidificării sau solidificării unei soluții sau a unei topituri magmatice.
Aluvionare Procedeu de concentrare a mineralelor grele (aur, platină, wolframit, ilaunit, zirconiu etc) din aluviuni, care se bazează pe depunerea acestora în ordinea greutății lor specifice, sub acțiunea unui curent de apă continuu.
Amalgamare Procedeu de extragere a aurului, argintului și platinei din minereuri, bazat pe proprietatea mercurului ca la temperatura obișnuită să se alieze cu aceste metale, formând amalgamul respectiv.
Apa de mină Apă subterană care provine din infiltrațiile de apă ce au loc în lucrările subterane prin porii și fisurile rocilor, prin falii traversate sau din vechile lucrări inundate, surpături, construcții de drenaje, etc. La acestea se mai adaugă și apele de infiltrație care pătrund de la suprafață în lucrările miniere.

Asecare Complexul de măsuri menit să asigure captarea și evacuarea apelor din masele de roci și substanțe minerale utile în scopul exploatării acestora în condiții normale de lucru.
Balastieră Exploatare la zi pentru extragerea rocilor detritice (nisipuri, pietrișuri, grohotișuri) folosite ca materiale la lucrările de construcții, drumuri, căi ferate, etc)
Bentonit Varietate de argilă montmorillonitică constituită din particule foarte fine, în cea ai mare parte coloidale. Provine din descompunerea cenușilor vulcanice.
Borchiș Nisipuri fine, cu un conținut de particule poroase și argiloase în stare afânată și saturate cu apă sub presiune care la deschidere prin lucrări miniere, devine o masă fluidă vâscoasă, lipsită de consistență care năvălește în lucrarea respectivă și nu poate fi stăvilită prin mijloace obișnuite.
Caolin Argilă cu grad mare de puritate, constituită aproape în exclusivitate din caolinit (silicat bazic de aluminiu).
Carieră Complexul de lucrări miniere prin care se realizează exploatarea la zi a unui zăcământ de substanțe minerale sau de roci utile.
Câmpul carierei Extinderea în suprafață a zăcământului sau a unei porțiuni din acesta, care constituie obiectul exploatării prin lucrări la zi.
Ciocan de abataj Mașină unealtă acționată pneumatic sau electric, folosită pentru abatajul mecanic al rocilor sau substantelor minerale utile de tărie mică sau cel mult medie.
Cofraj glisant Cofraj metalic, folosit pentru betonarea puțurilor de mină, în cadrulmetodei de săpare numite cu cofraj glisant.
Coptură Bucată de rocă sau de substanță minerală utilă desprinsă incomplet din tavanul sau pereții lucrărilor miniere, în special după împușcare și care amenință să cadă.
Copturire Operația de desprindere și înlăturare a copturilor.
Deschiderea zăcământului Totalitatea lucrărilor miniere care se execută în vederea stabilirii legăturii între suprafață și un zăcământ sau o parte a acestuia.
Decopertarea zăcământului Operația de îndepărtare a rocilor sterile care acoperă un zăcământ de substanțe minerale sau roci utile ce urmează a fi exploatat prin lucrări la zi (în carieră).
Diluție Amestecul minereului cu rocă sterilă sau cu rocă slab mineralizată, în timpul procesului de exploatare. Efectul diluției minereului se caracterizează prin reducerea conținutului în componenți utili a minereului extras.
Etaj Porțiune a câmpului minier delimitat pe înclinare prin galerii principale (galeria de abataj și galeria de transport), care se sapă pe direcție până la limitele câmpului minier.
Făgaș Scobitură executată de obicei în culcușul stratelor de cărbune sau masivelor de sare, cu scopul de a crea o a doua suprafață liberă în frontul de abataj, ușurând astfel extragerea blocului devenit liber pe două fețe, prin împușcare.
Flotație Metodă de concentrare a substanțelor minerale utile pe cale umedă, bazată pe diferența dintre proprietățile superficiale ale diferitelor minerale care intră în alcătuirea unui minereu. Se deosebesc: flotație cu uleiuri, flotație peliculară și flotație cu spumă.
Galerie de coastă Lucrare minieră orizontală sau puțin înclinată (panta de 0 – 7‰) cu secțiunea utilă până la 20 m2 cu ieșire directă la suprafață. Este destinată deservirii activității miniere desfășurate în subteran săpându – se în regiuni cu teren accidentat și servește în general pentru deschiderea zăcământului.
Gangă Totalitatea mineralelor sterile care însoțesc o substanță utilă într-un zăcământ metalifer. În procesul de prelucrare și de concentrare a mineralelor utile, ganga, inutilizabilă, se înlătură. În anumite condiții, însă, mineralele de gangă, pot constitui un produs minier secundar utilizabil.
Grizu Amestec de gaze constituit în principal din metan (uneori 99,9%), puțin etan și etilenă, bioxid de carbon, hidrogen, azot, etc, inclus în porii rocilor sau al substanțelor minerale utile, ale unor zăcăminte, din care se degajă în cursul executării lucrărilor miniere.
Grizumetrie Tehnica folosită pentru determinarea prin diferite procedee a concentrației metanului în procente de volum dintr-un amestec de metan, aer, vapori de apă, bioxid de carbon și alte gaze în concentrații foarte mici, existent în subteran. Procedeele respective trebuie să asigure o precizie în determinare de circa ± 0,1% într-un timp de analiză de câteva secunde.
Haveză Mașină minieră destinată realizării făgașelor prin havare.

Havare Operația de execuție a făgașelor în masivul de rocă sau sau de substanță minerală utilă din frontul de lucru (galerie, abataj, etc.) cu ajutorul havezei, în scopul creării unor suprafețe libere suplimentare care ușurează abatarea mai departe a masivului.
Hidromecanizare Mecanizarea complexă a lucrărilor miniere în care exploatarea, transportul substantei minerale utile și al sterilului, precum și depozitarea acestora în halde se realizează cu ajutorul unui curent de apă.
Mineral Substanță naturală, în general solidă, mai mult sau mai puțin omogenă, anorganică din punct de vedere chimic, cu compoziția bine definită, și cu proprietăți chimice și fizice constante. Mineralele sunt cristalizate sau amorfe. Mineralele au numeroase întrebuințări: în metalurgie (fierul, metale neferoase și metale rare), în diferite industrii chimice (pirita, sulf, fluorina, săruri de potasiu și sodiu), în electrotehnică (cuprul, aluminiu) și exemplele pot continua. S-a încetățenit expresia și se folosește „mineral util" sau „substanță minerală utilă" – gândindu-ne la ce vom folosi produsul minier.
Minereu Asociația de minerale metalifere cu minerale nemetalifere sau de gangă din care se extrag în mod economic și în cantități industriale unul sau mai multe metale, metaloizi sau minerale nemetalifere.
Nivel hidrostatic Suprafața liberă de echilibru stabil până la care se ridică apele subterane în lucrările miniere, în puțuri sau în găurile de sondă măsurată față de un plan
convențional (nivelul mării, suprafața terestră, patul impermeabil, etc.) **Pânză acviferă** Strat acvifer, pătură de apă, pânză de apă.
Pierderi de exploatare Pierderi de substanță minerală utilă produsă în cursul exploatării, reprezentând cantități neextrase din rezervele de bilanț ale zăcământului. Pierderile pot fi cantitative și calitative. Ambele categorii de pierderi se calculează și se evidențiază în bilanțurile exploatării.
Rambleiere Operația de umplere cu material steril de granulație și proveniență diferită, a golurilor rămase în urma excavării substanței minerale din zăcământ sau a anumitor lucrări miniere în subteran care nu se mai folosesc.
Reologie Disciplină al cărui obiect de studiu îl constituie curgerea lentă și deformarea în timp a rocilor sub acțiunea unor eforturi normale sau tangențiale constante, executate asupra lor.
Supergen Calitatea unui mineral de a fi format într-o rocă după formarea rocii respective.
Stock Formă de zăcământ a unui corp de roci magmatice intrusive, cu aspect izometric neregulat și de dimensiuni relativ mici.
Strat acvifer Strat de roci permeabile, aflat deasupra unui strat impermeabil, în porii sau în fisurile căruia se acumulează apă sau circulă un curent de apă subterană.
Suitoare Lucrare minieră verticală sau înclinată care face legătura între două orizonturi diferite sau între un orizont subteran și suprafață având întrebuințări multiple, aeraj, circulația personalului, evacuarea substanței minerale utile sau a sterilului, transportul materialelor, etc.
Șteamp Utilaj pentru sfărâmarea minereului. Sfărâmarea minereului în șteampuri este realizată cu ajutorul a 3–5 săgeți care sunt ridicate și lăsate să cadă într-o anumită ordine peste minereul care trece pe nicovalele așezate pe fundul unei piue de fontă.
Telegrizumetrie Sistem tehnic constituit din elemente de control de la distanță a concentrațiilor de metan și a parametrilor atmosferei de la locurile de muncă din subteran, prin transmitera valorilor înregistrate la punctul de dispecerizare sau la cel de comandă.
Zăcământ Acumulare sau concentrație naturală de minerale, formate în scoarța pământului ca urmare a unor procese geologice și care pot fi exploatate în condiții economice favorabile ca materie primă pentru industrie.
Zețaj Metodă de concentrare a substanțelor minerale utile bazată pe diferența de greutate specifică a acestora folosind un curent alternativ (ascendent și descendent) de apă sau de aer.

*
* *

CONSTITUȚIA României din 1923 – prima după Marea Unire – consființește principiul proprietății de stat asupra subsolului pentru toate substanțele, inclusiv petrolul, iar prin *Legea Minelor din anul 1924* – și ea prima după Marea Unire – se iau unele măsuri de protecție a zăcămintelor față de capitalul străin, iar din anul 1929 se revine la noua lege a minelor, în care se practică din nou politica *porților deschise*, pentru capitalul străin.

În majoritatea țărilor din lume proprietarul de drept al resurselor minerale este statul, dreptul legal asupra terenului fiind diferit de dreptul legal asupra resurselor subsolului. De la această regulă fac excepție însă SUA și Africa de Sud.

Articolul 1 din *Legea Minelor nr. 85/2003* stipulează că: „*Resursele miniere situate pe teritoriul și în subsolul țării și al Platoului Continental în zona economică a României din Marea Neagră, delimitate conform principiului dreptului internațional și reglementărilor din convențiile internaționale la care România este parte, fac obiectul exclusiv al proprietății publice și aparțin Statului român*".

Deși nu sunt exceptate de la art.1, conform art. 29 din *Legea minelor nr. 85/2003* „*Rocile utilizabile în construcții, turba și apele minerale, situate pe suprafețe de teren aflate în proprietatea persoanelor fizice, pot fi folosite de către proprietarul suprafeței, numai dacă nu fac obiectul unei concesiuni existente și numai pentru nevoile proprii, fără drept de comercializare*".

Folosirea este scutită de la plata taxelor și a redevențelor legale, cu condiția încunoștiințării autorităților competente, prin organele sale teritoriale.

De aceste prevederi beneficiază și căminele de copii și casele de bătrâni situate pe suprafețe de teren aflate în proprietatea lor".

Legea Minelor nr. 85/2003 prevede următoarele titluri privind drepturile miniere:

– permis de prospecțiune (neexclusiv);
– licența de explorare (exclusivă);
– permis de exploatare (exclusiv).

Conform *Legii Minelor nr.85/2003*, perioadele de valabilitate sunt următoarele:

– permis de prospecțiune – maximum 3 ani, fără drept de prelungire;
– licență de explorare – maximum 5 ani, cu drept de prelungire pe maximum 3 ani;
– licență de exploatare – 20 de ani, cu drept de prelungire pe perioade succesive de 5 ani;
– permis de exploatare – 1 an.

Conform *Legii Minelor nr. 61/1998*, titularul licenței de explorare era obligat să renunțe la 50% din suprafața licenței după 2 ani și la încă 25% după 4 ani. Aceste prevederi au fost eliminate din *Legea Minelor nr. 85/2003*.

Conform *Legii Minelor nr. 85/2003*, licența de explorare se acordă în urma unui concurs public de oferte, organizat la inițiativa ANRM (Agențiua Națională a Resurselor Minerale), sau a persoanelor juridice române sau străine.

Conform normelor de aplicare a Legii Minelor criteriile de evaluare a ofertelor țin de capacitatea tehnică și financiară a ofertantului. Volumele fizice și valorice ale lucrărilor de explorare și eșalonarea lor pe ani țin de determinările calitative pentru caracterizarea resursei minerale, durata programului de explorare, lucrările necesare pentru protecția și refacerea/reabilitarea mediului, fondurile alocate acestor lucrări, corelarea programului de explorare propus. În cazul în care, anterior, ofertantul a desfășurat în perimetru lucrări de cercetare în baza unui permis de prospecțiune, el primește un punctaj suplimentar rezultat din evaluarea volumelor fizice și valorice ale lucrărilor, determinările calitative pentru caracterizarea resursei minerale și rezultatele activității de prospecțiuni.

Conform *Legii Minelor nr. 85/2003* licența de exploatare se acordă direct titularului licenței de explorare, la solicitarea acestuia. Pentru acordarea licenței se solicită depunerea următoarelor documente:

– studiul de fezabilitate;
– planul de dezvoltare a exploatării;
– studiul de impact asupra mediului și, după caz, bilanțul de mediu, planul de refacere a mediului și proiectul tehnic.

În cazul în care titularul renunță la acest drept, ANRM poate organiza un concurs public de oferte.

În cazul zăcămintelor explorate de către fostele companii de stat, care nu fac obiectul unor licențe în vigoare, licența de exploatare se acordă în urma unui concurs public de oferte, organizat de ANRM sau a persoanelor juridice române sau străine.

Conform *Legii Minelor nr. 85/2003* titular al unui permis sau licențe poate fi orice persoană juridică română sau străină, cu mențiunea că în termen de 90 de zile de la intrarea în vigoare a licenței persoanele juridice străine sunt obligate să înființeze o filială în România, pe care să o mențină pe toată durata activității.

În România suprafața perimetrelor de prospecțiune, explorare și exploatare nu este limitată, ca în alte țări.

În România, concesionarea activităților miniere (prospecțiune, explorare, exploatare) este certificată printr-un contract unde se specifică termenii negociați ai permisului/ licenței, în limitele legislației miniere în vigoare.

Legea Minelor nr. 85/2003 asigură securitatea dreptului de posesiune: titularul unei licențe de explorare sau exploatare are dreptul de exclusivitate privind desfășurarea de lucrări în perimetru, titularului unei licențe de explorare i se acordă direct licența de exploatare dacă o solicită, prevederile legale existente la data intrării în vigoare a licenței rămân valabile pe toată durata acestuia, cu excepția unor eventuale dispoziții legale ulterioare favorabile titularului.

Rememorăm în continuare începutul constituțional și legislativ al mineritului românesc, acela care a dat curs, dincolo de toate volutele istoriei, avansului economiei românești prin timp, evocând articolele celor două legi de început ale României Mari în acest domeniu profund identitar care este, pentru români, mineritul: *Constituția din 1923* și *Legea Minelor din 1924*.

CONSTITUȚIA României din 1923
(Text publicat în „Monitorul Oficial" nr. 282/29 martie 1923)

TITLUL I
DESPRE TERITORIUL ROMÂNIEI

Art. 1. – Regatul României este un Stat național unitar și indivizibil.

Art. 2. – Teritoriul României este nealienabil.

Hotarele Statului nu pot fi schimbate sau rectificate decât în virtutea unei legi.

Art. 3. – Teritoriul României nu se poate coloniza cu populaîiuni de gintă străină.

Art. 4. – Teritoriul României din punct de vedere administrativ se împarte în județe, județele în comune.

Numaărul, întinderea și subdiviziunile lor teritoriale se vor stabili după formele prevăzute în legile de organizare administrativă.

TITLUL II DESPRE DREPTURILE ROMÂNILOR

Art. 5. – Românii, fără deosebire de origina etnică, de limbă sau de religie, se bucură de libertatea conștiinței, de libertatea învățământului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociație și de toate libertățile și drepturile stabilite prin legi.

Art. 6. – Constituțiunea de față și celelalte legi relative la drepturile politice determină cari sunt, osebit de calitatea de Român, condițiunile necesare pentru exercitarea acestor drepturi.

Legi speciale, votate cu majoritate de două treimi, vor determina condițiunile sub cari femeile pot avea exercițiul drepturilor politice. Drepturile civile ale femeilor se vor stabili pe baza deplinei egalități a celor două sexe.

Art. 7. – Deosebirea de credințe religioase și confesiuni, de origine etnică și de limbă, nu constitue în Romaânia o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita.

Numai naturalizarea aseamănă pe străin cu Românul pentru exercitarea drepturilor politice.

Naturalizarea se acordă în mod individual de Consiliul de Miniștri, în urma constatării unei comisiuni, compusă din: primul-președinte și președinții Curții de Apel din Capitala Țării, că solicitantul îndeplinește condițiunile legale.

O lege specială va determina condițiunile și procedura prin care străinii dobândesc naturalizarea. Naturalizarea nu are efect retroactiv. Soția și copiii minori profită, în condițiunile prevăzute de lege, de naturalizarea sotțului sau tatălui.

Art. 8. – Nu se admite în Stat nici o deosebire de naștere sau de clase sociale. Toți Românii, fără deosebire de originea etnică de limbă sau de religie, sunt egali înaintea legii și datori a contribui fără osebire la dările și sarcinile publice.

Numai ei sunt admisibili în funcțiunile și demnitățile publice, civile și militare. Legi speciale vor determina *Statutul funcționarilor publici*.

Străinii nu pot fi admiși în funcțiunile publice decât în cazuri excepționale și anume statornicite de legi.

Art. 9. – Toți străinii aflători pe pământul României se bucură de protecțiunea dată de legi persoanelor și averilor în genere.

Art. 10. – Toate privilegiile de orice natură, scutirile și monopolurile de clasă sunt oprite pentru totdeauna în Statul Român.

Titlurile de noblețe sunt și rămân neadmise în Statul Român. Decorațiunile străine se vor purta de Români numai cu autorizarea Regelui.

Art. 11. – Libertatea individuală este garantată.

Nimeni nu poate fi urmărit sau perchiziționat, decât în cazurile și după formele prevăzute în legi.

Nimeni nu poate fi deținut sau arestat, decât în puterea unui mandat judecătoresc motivat, care trebuie să-i fie comunicat în momentul arestării sau cel mai târziu în 24 ore după deținere sau arestare.

În caz de vină vădită, deținerea sau arestarea se poate face imediat, iar mandatul se va emite în 24 ore și i se va comunica conform aliniatului precedent.

Art. 12. – Nimeni nu poate fi sustras în contra voinței sale dela judecătorii ce-i dă legea. **Art. 13.** – Domiciliul este neviolabil.

Nici o vizitare a domiciliului nu se poate face decât de autoritățile competinte, ân cazurile anume prevăzute de lege și potrivit formelor de ea prescrise.

Art. 14. – Nici o pedeapsă nu poate fi înființată, nici aplicată, decât în puterea unei legi.

Art. 15. – Nici o lege nu poate înființa pedeapsa confiscării averilor.

Art. 16. – Pedeapsa cu moarte nu se va putea reînființa, afară de cazurile prevăzute în *Codul Penal Militar* în timp de răsboi.

Art. 17. – Proprietatea de orice natură, precum și creanțele asupra Statului sunt garantate.

Autoritatea publică, pe baza unei legi, este în drept a se folosi, în scop de lucrări de interes obștesc, de subsolul oricărei proprietăți imobiliare, cu obligațiunea de a desdăuna pagubele aduse suprafeței, clădirilor și lucrărilor existente. In lipsa de invoială, despăgubirea se va fixa de justiție.

Nimeni nu poate fi expropriat decât pentru cauză de utilitate publică și după o dreaptă și prealabilă despăgubire stabilită de justiție.

O lege specială va determina cazurile de utilitate publică, procedura și modul exproprierii.

În afară de expropriere pentru căile da comunicație, salubritate publică, apărarea țării și lucrări de interes militar, cultural și acele impuse de interesele generale directe ale Statului și administrațiilor publice, celelalte cazuri de utilitate publică vor trebui să fie stabilite prin legi votate cu majoritate de două treimi.

Legile existente privitoare la alinierea și lărgirea stradelor de prin comune precum și la malurile apelor ce curg prin sau pe lângă ele, rămân în vigoare în tot cuprinsul Regatului.

Art. 18. – Numai Românii și cei naturalizați români pot dobândi cu orice titlu și deține imobile rurale în România. Străinii vor avea drept numai la valoarea acestor imobile.

Art. 19. – Zăcămintele miniere precum și bogățiile de orice natură ale subsolului sunt proprietatea Statului. Se exceptează masele de roci comune, carierele de materiale de construcție și depozitele de turbă, fără prejudiciul drepturilor dobândite de Stat pe baza legilor anterioare.

O Lege specială a minelor va determina normele și condițiunile de punere în valuare a acestor bunuri, va fixa redevența proprietarului suprafeței și va arăta tot de odată putința și măsura în care aceștia vor participa la exploatarea acestor bogății.

Se va ține seama de drepturile câștigate, întrucat ele corespund unei valorificari a subsolului și după distincțiunile ce se vor face în legea specială.

Concesiunile miniere de exploatare, instituite sau date, conform legilor azi în vigoare, se vor respecta pe durata pentru care s-au acordat, iar exploatările miniere existente făcute de proprietar numai cât timp le vor exploata. Nu se vor putea face concesiuni perpetue.

Toate concesiunile și exploatările prevazute în aliniatul precedent vor trebui însă să se conformeze regulelor ce se vor stabili prin lege, care vor prevedea ca maximum de durată ale acelor concesiuni și exploatări și care nu vor trece de cincizeci ani dela promulgarea acestei Constituțiuni.

Art. 20. – Căile de comunicație, spațiul atmosferic si apele navigabile și flotabile sunt de domeniul public.

Sunt bunuri publice apele ce pot produce forță motrice și acele ce pot fi folosite în interes obștesc.

Drepturile câstigate se vor respecta sau se vor răscumpara prin expropriere pentru caz de utilitate publică, după o dreaptă și prealabilă despăgubire.

Legi speciale vor determina limita în care toate drepturile de mai sus vor putea fi lăsate în folosința proprietarilor, modalitățile exploatării, precum și despăgubirile cuvenite pentru utilizarea suprafeței și pentru instalația în ființă.

Art. 21. – Toți factorii producțiunii se bucură de o egală ocrotire.

Statul poate interveni, prin legi, în raporturile dintre acești factori pentru a preveni conflicte economice sau sociale.

Libertatea muncii va fi apărată.

Legea va regula asigurarea socială a muncitorilor în caz de boală, accidente și altele.

Art. 22. – Libertatea conștiinței este absolută.

Statul garantează tuturor cultelor o deopotrivă libertate și protecțiune întrucat exercițiul lor nu aduce atingere ordinei publice, bunelor moravuri și legilor de organizare ale Statului.

Biserica Creștina Ortodoxă și cea Greco-Catolică sunt biserici romțnești.

Biserica Ortodoxă Română fiind religia marei majorități a Românilor, este Biserica dominantă în Statul român, iar cea Greco-Catolică are întaielatea față de celelalte culte.

Biserica Ortodoxă Română este și rămâne neatârnată de orice chiriarchie străină, păstrându-și însa unitatea cu Biserica Ecumenică a Răsăritului în privința dogmelor.

În tot regatul României Biserica Crestină Ortodoxă va avea o organizație unitară, cu participarea tuturor elementelor ei constitutive, clerici și mireni.

O lege specială va statornici principiile fundamentale ale acestei organizații unitare, precum și modalitatea după care Biserica îsi va regulamenta, conduce și administra, prin organele sale proprii și sub controlul Statului, chestiunile sale religioase, culturale, fundaționale și epitropești.

Chestiunile spirituale și canonice ale Bisericei Ortodoxe Române se vor regula de o singură autoritate sinodală centrală.

Mitropolitii și episcopii Bisericei Ortodoxe Romăne se vor alege potrivit unei singure legi speciale.

Raporturile dintre diferitele culte și Stat se vor stabili prin lege.

Art. 23. – Actele stării civile sunt de atribuția legii civile.

Intocmirea acestor acte va trebui să preceadă totdeauna binecuvântarea religioasă.

Art. 24. – Invățămantul este liber în condițiunile stabilite prin legile speciale și întrucât nu va fi contrar bunelor moravuri și ordinei publice.

Invățămantul primar este obligator. In școlile Statului acest învățămant se va da gratuit.

Statul, judelele și comunele vor da ajutoare și înlesniri elevilor lipsiți de mijloace, în toate gradele învățămantului, în măsura și modalitățile prevăzute de lege.

Art. 25. – Constituțiunea garantează tuturor libertatea de a comunica și publica ideile și opiniunile lor prin grai, prin scris și prin presă, fiecare fiind răspunzator de abuzul acestor libertăți în cazurile determinate prin Codicele Penal, care nici intr-un caz nu va putea restrânge dreptul în sine.

Nici o lege excepțională nu se va putea înființa în această materie.

Nici cenzura, nici o alta masură preventivă pentru aparițiunea, vinderea sau distribuțiunea oricărei publicațiuni nu se va putea înființa.

Nu este nevoe de autorizațiunea prealabilă a nici unei autorități pentru aparițiunea oricărei publicațiuni.

Nici o cauțiune nu se va cere dela ziariști, scriitori, editori, tipografi și litografi.

Presa nu va fi pusă niciodată sub regimul avertismentelor. Nici un ziar sau publicațiune nu va putea fi suspendată sau suprimată.

Orice publicațiune periodică de orice natură va trebui să aibă un director răspunzator, iar în absența acestuia, un redactor răspunzător. Directorul sau redactorul vor trebui să se bucure de drepturile civile și politice. Numele directorului și numele redactorului vor figura vizibil și permanent în fruntea publicațiunii.

Inainte de aparițiunea publicațiunii periodice, proprietarul ei e obligat a declara și înscrie numele său la Tribunalul de Comerț.

Sancțiunile acestor dispozițiuni se vor prevedea prin legi speciale.

Art. 26. – In ce privește publicațiunile neperiodice, răspunzător de scrierile sale este autorul, în lipsa acestuia editorul; patronul tipografiei răspunde când autorul și editorul nu au fost descoperiți.

La publicațiunile periodice responsabilitatea o au: autorul, directorul sau redactorul în ordinea enumerării.

Proprietarul este solidar răspunzator în toate cazurile de plata despăgubirilor civile.

Delictele de presă se judecă de jurați, afară de cazurile aci statornicite, cari se vor judeca de tribunalele ordinare, potrivit dreptului comun:

a) Delictele ce s-ar comite împotriva suveranilor țării, principelui moștenitor, membrilor familiei regale și dinastiei, șefilor statelor străine și reprezentanților lor;

b) îndemnurile directe la omor și rebeliune, în cazurile când nu au fost urmate de execuțiune;

c) Calomniile, injuriile, difamațiile aduse particularilor sau funcționarilor publici oricari ar fi, atinși în vieața lor particulară sau în cinstea lor personală.

Arestul preventiv în materie de presă este interzis.

Art. 27. – Secretul scrisorilor, telegramelor și al convorbirilor telefonice este neviolabil.

O lege specială va stabili cazurile în cari justiția, în interesul instrucțiunii penale, va putea face excepțiune la dispozițiunea de față.

Aceeași lege va determina responsabilitatea agenților Statului și a particularilor pentru violarea secretului scrisorilor, telegramelor și convorbirilor telefonice.

Art. 28. – Românii, fără deosebire de originea etnică, de limbă sau de religie, au dreptul de a se aduna pașnici și fără arme, conformându-se legilor cari reguleaza exercitarea acestui drept, pentru a trata tot felul de chestiuni; întru aceasta nu este trebuință de autorizare prealabilă.

Intrunirile sub cerul liber sunt permise, afară de piețele și căile publice.

Intrunirile, procesiunile și manifestațiile pe căile și în pietele publice sunt supuse legilor polițienesti.

Art. 29. – Românii, fără deosebire de originea etnică, de limbă sau de religie, au dreptul a se asocia, conformându-se legilor cari reguleaza exercițiul acestui drept.

Dreptul de liberă asociațiune nu implică în sine dreptul de a crea persoane juridice.

Condițiunile în cari se acordă personalitatea juridică se vor stabili prin o lege specială.

Art. 30. – Fiecare are dreptul de a se adresa la autoritățile publice prin petițiuni subscrise de către una sau mai multe persoane, neputând însă petiționa decât în numele subscrișilor.

Numai autoritățile constituite au dreptul de a adresa petițiuni în nume colectiv.

Art. 31. – Nici o autorizare prealabilă nu este necesară pentru a se exercita urmăriri contra funcționarilor publici pentru faptele administrațiunii lor de părțile vătămate, rămânînd însă neatinse regulile speciale statornicite în privința miniștrilor.

Cazurile și modul urmăririi se vor regula prin anume lege.

Dispozițiuni speciale în Codicele Penal vor determina penalitățile prepuitorilor.

Art. 32. – Nici un Român, fără autorizarea guvernului, nu poate intra in serviciul unui Stat străin, fără ca insuși prin aceasta să-și piardă cetățenia.

Extrădarea refugiaților politici este oprită.

TITLUL III

DESPRE PUTERILE STATULUI

Art. 33. – Toate puterile Statului emană dela națiune, care nu le poate exercita decât numai prin delegațiune și după principiile și regulile așezate în Constituțiunea de față.

Art. 34. – Puterea legislativă se exercită colectiv de către rege și reprezentațiunea națională.

Reprezentațiunea națională se împarte în doua Adunări:

Senatul și Adunarea Deputaților.

Orice lege cere învoirea a câtor trele ramuri ale Puterii Legiuitoare.

Nici o lege nu poate fi supusă sancțiunii regale decât după ce se va fi discutat și votat liber de majoritatea ambelor Adunari.

Art. 35. – Inițiativa legilor este dată fiecăreia din cele trei ramuri ale Puterii Legislative.

Totuși orice lege relativă la veniturile și cheltuelile Statului sau la contingentul Armatei trebuie să fie votată mai întâiu de Adunarea Deputaților.

Art. 36. – Interpretațiunea legilor cu drept de autoritate se face numai de Puterea Legiuitoare.

Art. 37. – Promulgarea legilor, votate de ambele Adunări, se va face prin îngrijirea Ministerului Justiției, care va păstra unul din originalele legilor votate, iar al doilea original se păstrează de Arhivele Statului.

Ministrul Justiției este și păstrătorul Marelui Sigiliu al Statului.

În fiecare an Ministerul Justiției va publica colecțiunea legilor și regulamentelor, în care legile vor fi inserate purtând numărul de ordine după data promulgării.

Art. 38. – Nici o lege, nici un regulament de administrațiune generală, județeană sau comunală nu pot fi îndatoritoare decât după ce se publică în chipul hotărât de lege.

Art. 39. – Puterea Executivă este încredințată regelui, care o exercită în modul regulat prin Constituțiune.

Art. 40. – Puterea Judecatorească se exercita de organele ei.

Hotărârile lor se pronunță în virtutea legii și se execută în numele regelui.

Art. 41. – Interesele exclusiv județene sau comunale se regulează de către consiliile județene sau comunale după principiile așezate prin Constituțiune și prin legi speciale.

CAPITOLUL I

Despre reprezentarea națională

Art. 42. – Membrii Adunărilor reprezintă națiunea.

Art. 43. – Ședințele Adunărilor sunt publice. Regulamentele lor fixează cazurile și modul în cari aceste ședințe pot fi declarate secrete.

Art. 44. – Fiecare din Adunări verifică titlurile membrilor săi și judecă contestațiunile ce se ridică în această privință.

Nici o alegere nu poate fi invalidată decât cu două treimi din numărul membrilor prezenți.

Art. 45. – Nimeni nu poate fi totdeodata membru al uneia și al celeilalte Adunări.

Art. 46. – Deputatii și senatorii numiți de Puterea Executivă intr-o funcțiune salariată, pe care o primesc, pierd deplin drept mandatul lor de reprezentanți ai națiunii.

Această dispozițiune nu se aplică miniștrilor și subsecretarilor de Stat. Legea Electorală determină incompatibilitățile.

Art. 47. – La începutul fiecărei legislaturi și a fiecărei sesiuni ordinare, Adunarea Deputaților și Senatul aleg din sânul lor pe președintele, vicepreședinții și membrii Biurourilor, potrivit regulamentelor interioare.

Art. 48. – Orice hotărâre se ia cu majoritate absolută a voturilor, afară de cazurile când prin Constituțiune, legi sau regulamentele Corpurilor Legiuitoare se cere un număr superior de voturi.

În caz de paritate a voturilor, propunerea în deliberare este respinsă. Adunările țin ședințe cu jumătate plus unul din numărul membrilor înscrisi în apelul nominal.

Art. 49. – Voturile se dau prin ridicare și ședere, prin viu grai sau prin scrutin secret.

Un proiect de lege nu poate fi adoptat decât după ce s-a votat articol cu articol.

Art. 50. – Fiecare din Adunări are dreptul de ancheta.

Art. 51. – Adunările au dreptul de a amenda și de a despărți în mai multe părți articolele și amendamentele propuse.

Art. 52. – Fiecare membru al Adunărilor are dreptul a adresa miniștrilor interpelări, la care aceștia sunt obligați a răspunde în termenul prevăzut de regulament.

Art. 53. – Oricine are dreptul a adresa petițiuni Adunărilor prin mijlocirea Biuroului sau a unuia din membrii săi.

Fiecare din Adunări are dreptul de a trimite miniștrilor petițiunile ce-i sunt adresate. Miniștrii sunt datori a da explicațiuni asupra cuprinderii lor ori de căte ori Adunarea o cere.

Art. 54. – Nici unul din membrii uneia sau celeilalte Adunări nu poate fi urmărit sau prigonit pentru opiniunile și voturile emise de dânsul în cursul exercițiului mandatului său.

Art. 55. – Nici un membru al uneia sau celeilalte Adunări nu poate, în timpul sesiunii, să fie nici urmărit, nici arestat în materie de represiune, decât cu autorizarea Adunării din care face parte, afară de cazul de flagrant delict.

Dacă a fost arestat preventiv sau urmărit în timpul când sesiunea era închisă, urmărirea sau arestarea trebuiesc supuse aprobării Adunării din care face parte, îndată după deschiderea sesiunii Corpurilor Legiuitoare.

Detențiunea sau urmărirea unui membru al uneia sau celeilalte Adunări este suspendată în tot timpul sesiunii, dacă Adunarea o cere.

Art. 56. – Fiecare Adunare determină, prin regulamentul său, modul după care ea își exercită atribuțiunile.

Art. 57. – Fiecare din Adunări deliberează și ia hotărâri separat, afară de cazurile anume specificate în Constituțiunea de față.

Art. 58. – Orice întrunire a unuia din Corpurile Legiuitoare în afară de timpul sesiunii celuilalt este nulă de drept.

Art. 59. – Fiecare din ambele Adunari are dreptul exclusiv de a exercita propria sa poliție prin președintele ei, care singur, după încuviințarea Adunării, poate da ordin gardei de serviciu.

Art. 60. – Nici o putere armată nu se poate pune la ușile sau în jurul uneia sau alteia din Adunări fără învoirea ei.

Art. 61. – Legea Electorală stabilește toate condițiunile cerute pentru a fi alegător la Adunarea Deputaților și la Senat, incapacitățile și nedemnitățile precum și procedura electorală.

Art. 62. – Membrii ambelor Corpuri Legiuitoare sunt aleși pentru patru ani. **Art. 63.** – Diurnele deputaților și senatorilor se stabilesc prin lege.

SECȚIUNEA I

Despre Adunarea Deputaților

Art. 64 – Adunarea Deputaților se compune din deputați aleși de cetățenii Români majori, prin vot universal, egal, direct, obligator și secret, pe baza reprezentării minorității.

Art. 65. – Alegerea deputaților se face pe circumscripții electorale. Circumscripția electorală nu poate fi mai mare decât un județ.

Legea electorală stabilește numărul deputaților de ales în fiecare circumscripție proporțional cu populația.

Art. 66. – Spre a fi eligibil la Adunarea Deputaților se cere:

a) A fi cetățean român;

b) A avea exercițiul drepturilor civile și politice;

c) A avea vârsta de douăzeci și cinci ani împliniți;

d) A avea domiciliul în România. Legea Electorală va determina incapacitățile.

SECȚIUNEA II

Despre Senat

Art. 67. – Senatul se compune din senatori aleși și din senatori de drept.

Art. 68. – Toti cetățenii Români de la vârsta de 40 ani împliniți aleg, pe circumscripții electorale cari nu pot fi mai mari decât județul, prin vot obligator, egal, direct și secret, un număr de senatori.

Numărul senatorilor de ales în fiecare circumscripție, care nu poate fi mai mare decât un județ, se stabilește de Legea Electorală, proporțional cu populația.

Art. 69. – Membrii aleși în consiliile județene și membrii aleși în consiliile comunale urbane și rurale, întruniți într-un singur colegiu, aleg, prin vot obligator, egal, direct și secret, căte un senator de fiecare județ.

Art. 70. – Membrii Camerelor de Comerț, de Industrie, de Muncă și de Agricultură, întruniți în colegii separate, aleg din sânul lor câte un senator de fiecare categorie și pentru fiecare circumscripție electorală. Aceste circumscripții electorale speciale se fixează de legea electorală, numărul lor neputînd fi mai mare de șase.

Art. 71. – Fiecare universitate alege, din sânul său, prin votul profesorilor săi, câte un senator.

Art. 72. – Sunt de drept membri ai Senatului, în virtutea Inaltei lor situațiuni în Stat și Biserică:

a) Moștenitorul Tronului de la vârsta de 18 ani împliniți; el însă nu va avea vot deliberativ decât la vârsta de 25 ani împliniți;

b) Mitropoliții țării;

c) Episcopii eparhioți ai Bisericilor Ortodoxe Române și Greco-Catolice, întrucât vor fi aleși conform legilor țării;

d) Capii confesiunilor recunoscute de Stat, cțte unul de fiecare confesiune, întrucât sunt aleși sau numiți conform legilor țării și reprezintă un număr de peste 200.000 credincioși; precum și reprezentantul superior religios al musulmanilor din regat;

e) Președintele Academiei Române. Mandatul acestor senatori încetează odată cu calitatea sau demnitatea care le atribue dreptul.

Art. 73. – Devin senatori de drept:

a) Foștii Președinți de Consiliu, întrucât vor avea o vechime de patru ani ca Presedinți de Consiliu titulari si foștii miniștri având o vechime de cel putin șase ani intr-una sau mai multe guvernări;

b) Foștii președinti ai Corpurilor Legiuitoare cari vor fi exercitat această demnitate cel puțin în cursul a opt sesiuni ordinare;

c) Foștii senatori și deputați aleși în cel puțin zece legislaturi, independent de durata lor;

d) Foștii primi-președinti ai Inaltei Curți de Casație și Justiție care au ocupat această funcțiune sau pe aceea de președinte la Casație cinci ani;

e) Generalii de rezervă și în retragere:

1. Cari vor fi exercitat comanda unei Armate în fața inamicului, ca titulari, cel puțin 3 luni.
2. Cari au îndeplinit funcțiunea de șef al Marelui Stat-Major sau de inspector general de Armată (comandant de Armată), în timp de pace, cel puțin patru ani.

Numărul celor din categoria a doua nu va fi mai mare de patru, luați în ordinea vechimei, la vacante existente;

f) Foștii președinți ai Adunărilor Naționale din Chișinău, Cernăuți și Alba-Iulia, cari au declarat Unirea.

Art. 74. – Verificarea îndeplinirii condițiunilor senatorilor de drept se face de o comisiune compusă din președintii secțiunilor Inaltei Curți de Casație și Justiție, sub președintia Primului-Președinte al acestei Inalte Curți.

Constatarea se face din oficiu, la cererea președintelui Senatului sau a acelora cari au dreptul.

Președintele Senatului înscrie senatorii de drept pe baza încheierii Comisiunii. Senatul poate discuta și semnala Comisiunii, spre rectificare, erorile constatate în stabilirea drepturilor.

Art. 75. – Spre a fi eligibil la Senat se cere: a) A fi cetățean român;

b) A avea exercițiul drepturilor civile și politice;

c) A avea vârsta de 40 ani împliniți;

d) A avea domiciliul în România.

Aceste condițiuni, afară de vârstă, se cer și senatorilor de drept.

SECȚIUNEA III

Despre Consiliul Legislativ

Art. 76. – Se înființează un Consiliu Legislativ, a cărui menire este să ajute în mod consultativ la facerea și coordonarea legilor, emanând fie de la Puterea Executivă, fie din inițiativa parlamentară, cât și la întocmirea regulamentelor generale de aplicare a legilor.

Consultarea Consiliului legislativ este obligatorie pentru toate proiectele de legi, afară de cele cari privesc creditele bugetare; dacă însă, într-un termen fixat de lege, Consiliul Legislativ nu-și dă avizul său, Adunările pot proceda la discutarea și aprobarea proiectelor. O lege specială va determina organizarea și modul de funcționare al Consiliului Legislativ.

CAPITOLUL II

Despre rege și miniștri

SECȚIUNEA I

Despre rege

Art. 77. – Puterile constituționale ale regelui sunt creditate în linie coborâtoare directă și legitimă a Maiestății Sale Regelui Carol I de Hohenzollern Sigmaringen, din bărbat în bărbat, prin ordinul de primogenitură și cu exclusiunea perpetuă a femeilor și coborâtorilor lor.

Coborâtorii Maiestății Sale vor fi crescuți în religiunea ortodoxă a Răsăritului.

Art. 78. – In lipsă de coborâtori în linie bărbătească ai Maiestății Sale Regelui Carol I de Hohenzollern Sigmaringen, succesiunea Tronului se va cuveni celui mai în vârsta dintre frații săi sau coborâtorilor acestora, după regulele statornicite în articolul precedent.

Dacă nici unul dintre frații sau coborâtorii lor nu s-ar mai găsi în vieață sau ar declara mai dinainte că nu primesc Tronul, atunci regele va putea indica succesorul sau dintr-o dinastie suverană din Europa, cu primirea acordului Reprezentațiunii Naționale, dată în forma prescrisă de art. 79.

Dacă nici una, nici alta nu va avea loc, Tronul este vacant.

Art. 79. – La caz de vacanță a Tronului, ambele Adunări se întrunesc de îndată într-o singură Adunare, chiar fără convocare, și cel mai târziu până în opt zile de la întrunirea lor aleg un rege dintr-o dinastie suverană din Europa occidentală.

Prezența a trei pătrimi din membrii cari compun fiecare din ambele Adunări și majoritatea de două treimi a membrilor prezenți sunt necesare pentru a se putea proceda la această alegere.

La caz când Adunarea nu se va fi făcut în termenul mai sus prescris, atunci în a noua zi, la amiazi, Adunările întrunite vor păți la alegere oricare ar fi numărul membrilor prezenți și cu majoritatea absolută a voturilor.

Dacă Adunările s-ar afla dizolvate în momentul vacanței Tronului, se va urma după modul prescris la articolul următor.

În timpul vacanței Tronului, Adunările întrunite vor numi o locotenență regală, compusă din trei persoane, care va exercita puterile regale până la suirea regelui pe Tron.

În toate cazurile mai sus arătate votul va fi secret.

Art. 80. – La moartea regelui, Adunările se întrunesc, chiar fără convocare, cel mai târziu zece zile după declararea morții.

Dacă din întamplare ele au fost dizolvate mai înainte și convocarea lor a fost hotarâtă în actul de dizolvare pentru o epoca în urma celor zece zile, atunci Adunările cele vechi se adună până la întrunirea acelora cari au a le înlocui.

Art. 81. – De la data morții regelui și pînă la depunerea jurământului a succesorului său la Tron, puterile constituționale ale regelui sunt exercitate, în numele poporului român, de miniștri, întruniți în Consiliu și sub a lor responsabilitate.

Art. 82. – Regele este major la vărsta de optsprezece ani împliniți.

La suirea sa pe Tron, el va depune mai întâiu în sânul Adunărilor întrunite următorul jurământ: *«Jur a păzi Constituțiunea și legile poporului romîn, a menține drepturile lui naționale și integritatea teritoriului»*.

Art. 83. – Regele, în vieață fiind, poate numi o Regență, compusă din trei persoane, care, după moartea regelui, să exercite puterile regale în timpul minorității succesorului Tronului. Această numire se va face cu primirea acordului Reprezentatiunii Nationale, dată în formă prescrisă la art. 79 din Constituțiunea de față.

Regența va exercita totdeodată și tutela succesorului Tronului în timpul minorității lui.

Dacă la moartea regelui Regența nu s-ar găsi numită și succesorul Tronului ar fi minor, ambele Adunări întrunite vor numi o Regență, procedînd după formele prescrise la art. 79 din Constituțiunea de față.

Membrii Regenței nu intră in funcțiune decât după ce vor fi depus solemn, înaintea ambelor Adunări întrunite, jurământul prescris prin art. 82 din Constituțiunea de față.

Art. 84. – Dacă regele se află în imposibilitate de a domni, miniștrii, după ce au constatat legalmente această imposibilitate, convoacă îndată Adunările.

Acestea aleg Regența, care va forma și tutela.

Art. 85. – Nici o modificare nu se poate face Constituțiunii în timpul Regenței.

Art. 86. – Regele nu va putea fi totdeodată și șeful unui alt Stat fără consimțământul Adunărilor.

Nici una din Adunări nu poate delibera asupra acestui obiect dacă nu vor fi prezenți cel puțin două treimi din membrii cari le compun și hotărârea nu se poate lua decât cu două treimi din voturile membrilor de față.

Art. 87. – Persoana regelui este inviolabilă. Miniștrii lui sunt răspunzători.

Nici un act al regelui nu poate avea tărie dacă nu va fi contrasemnat de un ministru, care prin aceasta chiar devine răspunzator de acel act.

Art. 88. – Regele numește și revoacă pe miniștrii săi.

El sancționează și promulgă legile.

El poate refuza sancțiunea sa.

El are dreptul de amnistie în materie politică.

Are dreptul de a ierta sau micșora pedepsele în materii criminale, afară de ceea ce se statornicește în privința miniștrilor.

El nu poate suspenda cursul urmăririi sau al judecății, nici a interveni prin nici un mod în administrația justiției.

El numește sau confirmș în funcțiunile publice potrivit legilor.

El nu poate crea o noua funcțiune fără o lege specială.

El face regulamente necesare pentru executarea legilor, fără să poată vreodată modifica sau suspenda legile și nu poate scuti pe nimeni de executarea lor.

El este capul puterii armate.

El conferă gradele militare în conformitate cu legea.

El va conferi decorațiunile române conform unei anume legi.

El are dreptul de a bate monedă conform unei legi speciale.

El încheie cu Statele străine convențiunile necesare pentru comerț, navigațiune și alte asemenea; însă pentru ca aceste acte să aibă autoritate îndatoritoare, trebuie mai intâiu a fi supuse Puterii Legislative și aprobate de ea.

Art. 89. – Legea fixează lista civilă pentru durata fiecărei Domnii.

Art. 90. – La 15 Octomvrie a fiecărui an, Adunarea Deputaților și Senatul se întrunesc fără convocare, dacă Regele nu le-a convocat mai înainte.

Durata fiecărei sesiuni este de cinci luni.

Regele deschide sesiunea prin un Mesaj, la care Adunările fac răspunsurile lor.

Regele pronunță închiderea sesiunii.

El are dreptul de a convoca în sesiune extraordinară Adunările.

El are dreptul de a dizolva ambele Adunări deodată sau numai una din ele. Actul de dizolvare trebuie să conțină convocarea alegătorilor până în două luni de zile și a Adunărilor până în trei luni.

Regele poate amâna Adunările; oricum, amânarea nu poate depăși termenul de o lună, nici a fi reînnoită în aceeași sesiune fără consimțămaâtul Adunărilor.

Art. 91. – Regele nu are alte puteri decât acele date lui prin Constituțiune.

CAPITOLUL III Despre miniștri

Art. 92. – Guvernul exercită puterea executivă în numele regelui, în modul stabilit prin Constituțiune.

Art. 93. – Miniștrii intruniți alcătuesc Consiliul de Miniștri, care este prezidat, cu titlul de Președinte al Consiliului de Miniștri, de acela care a fost însărcinat de rege cu formarea guvernului.

Departamentele ministeriale și subsecretariatele de Stat nu se pot înființa și desființa decât prin lege.

Art. 94. – Nu poate fi ministru decât cel care este român sau cel care a dobândit naturalizarea.

Art. 95. – Nici un membru al familiei regale nu poate fi ministru.

Art. 96. – Dacă miniștrii nu ar fi membri ai Adunărilor, ei pot lua parte la desbaterea legilor, fără a avea însă și dreptul de a vota.

La desbaterile Adunărilor prezența cel putin a unui ministru e necesară.

Adunările pot exige prezența miniștrilor la deliberațiunile lor.

Art. 97. – In nici un caz ordinul verbal sau în scris al regelui nu poate apăra pe ministru de răspundere.

Art. 98. – Fiecare din ambele Adunări, precum și regele au dreptul de a cere urmărirea miniștrilor și a-i trimite înaintea Inaltei Curți de Casație și Justiție, care singură, în secțiuni unite, este în drept a-i judeca, afară de cele ce se vor statornici prin legi în ceea ce privește exercițiul părții vătamate și în ceea ce privește crimele sși delictele comise de miniștri afară de exercițiul funcțiunii lor.

Punerea sub urmărire a miniștrilor de către Corpurile Legiuitoare nu se poate rosti decât prin majoritate de două treimi a membrilor de față.

Instrucțiunea se va face de o comisiune a Înaltei Curți de Casație, compusă din cinci membri trași la sorți în secțiuni unite. Această comisiune are și puterea de a califica faptele și de a decide sau nu urmărirea.

Acuzarea, înaintea Înaltei Curti de Casatie și Justiție, se va susține prin ministerul public.

Legea responsabilității ministeriale determină cazurile de răspundere și pedepsele aplicabile miniștrilor.

Art. 99. – Orice parte vătămată de un decret sau o dispozițiune semnată sau contrasemnată de un ministru care violează un text expres al Constituțiunii sau al unei legi, poate cere Statului, în conformitate cu dreptul comun, despăgubiri bănești pentru prejudiciul cauzat.

Fie în cursul judecății, fie după pronunțarea hotărârii, ministrul poate fi chemat, după cererea Statului, în urma votului unuia din Corpurile legiuitoare, înaintea instanțelor ordinare, la răspundere civilă pentru dauna pretinsă sau suferită de Stat.

Actul ilegal al ministrului nu descarcă de răspundere solidară pe funcționarul care a contrasemnat, decât în cazul când acesta a atras atenția ministrului, în scris.

Art. 100. – Se vor putea înființa Subsecretariate de Stat.

Subsecretarii de Stat vor putea lua parte la desbaterile Corpurilor Legiuitoare sub responsabilitatea miniștrilor.

CAPITOLUL IV

Despre puterea judecătorească

Art. 101. – Nici o jurisdicțiune nu se poate înființa decât numai în puterea unei anume legi.

Comisiuni și tribunale extraordinare nu se pot crea sub nici un fel de numire și sub nici un fel de cuvânt în vederea unor anume procese, fie civile, fie penale, sau în vederea judecării unor anume persoane.

Art. 102. – Pentru întregul Stat român este o singură Curte de Casație și Justiție.

Art. 103. – Numai Curtea de Casație în secțiuni unite are dreptul de a judeca constituționalitatea legilor și a declara inaplicabile pe acelea cari sunt contrarii Constituțiunii.

Judecata asupra inconstituționalității legilor se mărginește numai la cazul judecat.

Curtea de Casație se va rosti ca și la trecut asupra conflictelor de atribuțiuni.

Dreptul de recurs în casare este de ordin constituțional.

Art. 104. – Judecătorii sunt inamovibili în condițiunile speciale pe cari legea le va fixa.

Art. 105. – Juriul este statornicit în toate materiile criminale și pentru delictele politice și de presă, afară de cazurile statornicite prin Constituțiunea de față.

Acțiunea pentru daune-interese rezultînd din fapte și delicte de presă nu se poate intenta decât înaintea aceleeași jurisdicțiuni de competința căreia este delictul.

Art. 106. – Justiția militară se organizează prin osebită lege.

Art. 107. – Autorități speciale de orice fel, cu atribuțiuni de contencios administrativ, nu se pot înființa.

Contenciosul administrativ este în căderea puterii judecătorești, potrivit legii speciale.

Cel vătămat în drepturile sale, fie printr-un act administrativ de autoritate, fie printr-un act de gestiune făcut cu călcarea legilor și a regulamentelor, fie prin rea voință a autorităților administrative de a rezolva cererea privitoare la un drept, poate face cerere la instanțele judecătorești pentru recunoașterea dreptului său.

Organele puterii judiciare judecă dacă actul este ilegal, il pot anula sau pot pronunța daune civile până la data restabilirii dreptului vătămat, avînd și căderea de a judeca și cererea de despăgubire, fie contra autorității administrative chemate în judecată, fie contra funcționarului vinovat.

Puterea judecătorească nu are căădere de a judeca actele de guvernământ, precum și acele de comandament cu caracter militar.

CAPITOLUL V Despre instituțiunile județene și comunale

Art. 108. – Instituțiunile județene și comunale sunt regulate de legi.

Aceste legi vor avea de bază descentralizarea administrativă.

Membrii consiliilor județene și consiliilor comunale sunt aleși de către cetățenii români prin votul universal, egal, direct, secret, obligatoriu și cu reprezentarea minorității, după formele prevăzute de lege. La aceștia se vor putea adăuga prin lege și membrii de drept și membrii cooptați. Intre membrii cooptați pot fi și femei majore.

TITLUL IV

DESPRE FINANȚE

Art. 109. – Nici un impozit de orice natură nu se poate stabili și percepe decât pe baza unei legi.

Art. 110. – Prin lege se pot crea impozite numai în folosul Statului, județelor, comunelor și instituțiunilor publice cari îndeplinesc servicii de stat.

Art. 111. – Orice sarcină sau impozit județean sau comunal nu se poate aseza decât cu învoirea consiliilor județene sau comunale în limitele stabilite de lege.

Art. 112. – Nu se pot statornici privilegiuri în materii de impozite.

Nici o excepțiune sau micșorare de impozit nu se poate statornici decât prin o lege.

Monopoluri nu se pot constitui decât numai prin lege și exclusiv în folosul Statului, județelor și comunelor.

Art. 113. – Nici un fond pentru pensiuni sau gratificațiuni în sarcina tezaurului public nu se poate acorda decât în virtutea unei legi.

Art. 114. – In fiecare an Adunarea Deputaților încheie socotelile și votează bugetul.

Toate veniturile sau cheltuelile Statului trebuiesc trecute în buget și în socoteli.

Dacă bugetul nu se votează în timp util, puterea executivă va îndestula serviciile publice după bugetul anului precedent, fără a putea merge cu acel buget mai mult de un an peste anul pentru care a fost votat.

Art. 115. – Controlul preventiv și cel de gestiune a tuturor veniturilor și cheltuelilor Statului se va exercita de Curtea de Conturi, care supune în fiecare an Adunării Deputaților raportul general rezumînd conturile de gestiune ale bugetului trecut, semnalînd totdeodată neregulile săvârșite de miniștri în aplicarea bugetului.

Regularea definitivă a socotelilor trebuie să fie prezentată Adunarii Deputaților cel mai târziu în termen de doi ani de la încheierea fiecărui exercițiu.

Art. 116. – Pentru toată România este o singură Curte de Conturi.

Art. 117. – Toate fondurile provenite din Case speciale și de cari guvernul dispune sub diferite titluri, trebuie să fie cuprinse în bugetul general al veniturilor Statului.

Art. 118. – Legile financiare se publică în „Monitorul Oficial“, ca și celelalte legi și regulamente de administrațiune publică.

TITLUL V

DESPRE PUTEREA ARMATĂ

Art. 119. – Tot românul, fără deosebire de originea etnică, de limbă sau de religie, face parte din unul din elementele puterii armate, conform legilor speciale.

Puterea armată se compune din: armata activă cu cadrele ei permanente, rezerva ei și milițiile.

Art. 120. – Gradele, decorațiunile și pensiunile militarilor nu se pot lua decât numai în virtutea unei sentințe judecătorești și în cazurile determinate de legi.

Art. 121. – Contingentul armatei se votează pentru fiecare an de ambele Corpuri Legiuitoare.

Art. 122. – Se va înființa un Consiliu Superior al Apărării țării, care va îngriji, în mod permanent, de măsurile necesare pentru organizarea apărării naționale.

Art. 123. – Nici o trupă armată străină nu poate fi admisă în serviciul Statului, nici nu poate intra sau trece pe teritoriul României decât în puterea unei anume legi.

TITLUL VI

DISPOZIȚIUNI GENERALE

Art. 124. – Culorile drapelului României sunt: albastru, galben și roșu, așezate vertical.

Art. 125. – Reședința guvernului este în capitala țării.

Art. 126. – Limba romanească este limba oficială a Statului român.

Art. 127. – Nici un jurământ nu se poate impune cuiva decât în puterea unei legi, care hotărăște și formula lui.

Art. 128. – Constituțiunea de față nu poate fi suspendată nici în total, nici în parte. In caz de pericol de stat se poate prin lege institui starea de asediu generală sau parțială.

TITLUL VII

DESPRE REVIZUIREA CONSTITUȚIUNII

Art. 129. – Constituțiunea poate fi revizuită în total sau în parte din inițiativa regelui sau oricăreia din Adunările Legiuitoare.

În urma acestei inițiative ambele Adunări, întrunite separat, se vor rosti cu majoritate absolută, dacă este locul ca dispozițiunile constituționale să fie revizuite.

Indată ce necesitatea revizuirii a fost admisă, ambele Corpuri Legiuitoare aleg din sânul lor o comisiune mixtă, care va propune textele din Constituțiune ce urmează a fi supuse revizuirii.

După ce raportul acestei comisiuni va fi citit în fiecare Adunare, de două ori în interval de cincisprezece zile, ambele Adunări întrunite la un loc, sub președinția celui mai în vârstă dintre președinți, în prezența a cel puțin două treimi din totalitatea membrilor ce le compun, cu majoritate de două treimi, stabilesc în mod definitiv cari anume articole vor fi supuse revizuirii.

În urma acestui vot Adunările sunt de drept dizolvate și se va convoca corpul electoral în termenul prescris de Constituțiune.

Art. 130. – Adunările cele noui proced în acord cu regele la modificarea punctelor supuse revizuirii.

În acest caz Adunările nu pot delibera dacă cel puțin două treimi a membrilor din cari se compun nu sunt prezenți și nici o schimbare nu se poate adopta dacă nu va întruni cel puțin douăă treimi ale voturilor.

Adunările alese pentru revizuirea Constituțiunii au o durată constituțională obișnuită și, și, în afară de modificarea Constituțiunii, ele funcționează și ca Adunări legiuitoare ordinare.

Dacă Adunările de revizuire nu-și pot îndeplini misiunea, nouile Adunări vor avea acelaşi caracter.

TITLUL VIII

DISPOZIȚIUNI TRANSITORII ȘI SUPLIMENTARE

Art. 131. – Sunt și rămân cu caracter constituțional dispozitiunile din legile agrare privitoare la pământurile cultivabile, pădurile și bălțile expropriabile în total sau în parte, la starea lor juridică, la subsol, la prețuire, la modul de plată etc., așa precum sunt formulate în articolele de mai jos ale fiecăreia din legile agrare și cari articole, în intregul lor, fac parte integrantă din prezenta Constituțiune și ca atare nu se pot modifica decât cu formele prevăzute pentru revizuirea Constituțiunii și anume:

a) Art. 1 (unu) alin. II, art. 2 (doi), 3 (trei) alin. I, art. 4 (patru), 6 (șase), 7 (șapte), 8 (opt), 9 (nouă), 10 (zece), 13 (treisprezece), 14 (patrusprezece), 16 (șasesprezece), 18 (optsprezece), 21 (douăzeci și unu), 23 (douăzeci și trei), 32 (treizeci și doi), 36 (treizeci și șase) și 69 (șasezeci și nouă) din *Legea pentru reforma agrară din Oltenia, Muntenia, Moldova și Dobrogea* (vechiul regat) din 17 iulie 1921;

b) Art. 2 (doi), 4 (patru), 5 (cinci), 6 (șase), 7 (șapte), 8 (opt), 9 (nouă), 10 (zece), 11 (unusprezece), 12 (doisprezece), 13 (treisprezece), 16 (șasesprezece), 45 (patruzeci și cinci), 46 (patruzeci și șase), 47 (patruzeci și șapte), 48 (patruzeci și opt), 49 (patruzeci și nouă), 50 (cincizeci) si 53 (cincizeci și trei) din *Legea pentru Reforma Agrară din Basarabia* din 13 martie 1920;

c) Art. 3 (trei), 4 (patru), 5 (cinci), 6 (șase), 7 (șapte), 8 (opt), 9 (nouă), 10 (zece), 11 (unusprezece), 12 (doisprezece), 13 (treisprezece), 14 (patrusprezece), 16 (șasesprezece), 18 (optsprezece), 22 (douăzeci și doi), 24 (douăzeci și patru), 32 (treizeci și doi), 50 (cincizeci) și 85 (optzeci și cinci) din *Legea pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana si Maramureș* din 30 iulie 1921;

d) Art. 2 (doi), 3 (trei), 4 (patru), 5 (cinci) punctul a alin. I, art. 6 (șase), 7 (șapte), 9 (nouă), 10 (zece), 12 (doisprezece), 13 (treisprezece), 29 (douăzeci și nouă), 31 (treizeci și unu) și 55 (cincizeci și cinci) din *Legea pentru Reforma Agrară din Bucovina* din 30 iulie 1921.

Art. 132. – In scop de a se satisface trebuințele normale de lemne de foc și de construcție ale populației rurale din vechiul regat, Basarabia și Bucovina, Statul e dator ca din pădurile sale din cămpie, deal sau munte să destine suprafețele necesare în acest scop.

În vechiul regat și în Bucovina, acolo unde Statul nu ar avea păduri, într-o rază de douăzeci kilometri de centrul comunei, pentru satisfacerea trebuințelor mai sus arătate, el prin derogare de la art. 7 lit. c și art. 8 lit. a, b și c din *Legea pentru Reforma Agrară din Oltenia, Muntenia, Moldova și Dobrogea* din 17 iulie 1921 și de la art. 5, punctul a, alin. IV și de la art. 6 și 7 din *Legea pentru Reforma Agrara din Bucovina* din 30 Iulie 1921, va putea expropria din pădurile persoanelor juridice fie publice, fie private, cari s-ar afla în această rază și numai în lipsa acestora va expropria proporțional din pădurile tuturor proprietarilor particulari, aflate în această rază, însă numai în limita acestor trebuințe și în toate cazurile cu respectul unei suprafețe intangibile de una sută hectare de fiecare proprietate.

Nu sunt expropriabile, oricare ar fi proprietarul, pădurile replantate sau în curs de replantare.

Contractele de vânzare spre exploatare a pădurilor expropriabile cari vor fi în vigoare în momentul exproprierii, se vor respecta.

Pădurile astfel expropriate rămân în proprietatea Statului și se vor administra și exploata de dțnsul spre a satisface potrivit legii și în prima linie nevoile de mai sus.

Exproprierea acestor păduri se va face cu dreapta și prealabila despăgubire fixată de justiție.

Modul de expropriere va fi regulat prin lege specială.

Art. 133. – Se ratifică *Decretele-Legi: No. 3.902* din 29 Decemvrie 1918, publicat în „Monitorul Oficial“ *No. 223* din 30 Decemvrie 1918, privitor la acordarea drepturilor cetățenești; *No. 2.085* din 22 Mai 1919, publicat în „Monitorul Oficial“ *No. 33* din 28 Mai 1919, și *No. 3.464* din 12 August 1919, publicat în „Monitorul Oficial“ *No. 93* din 13 August 1919, privitoare la încetățenirea evreilor cari locuiau în vechiul regat.

De asemenea se ratifică și toate decretele-legi de încetățenire individuală, cari s-au făcut înaintea decretelor specificate mai sus.

Evreii, locuitori din vechiul regat, cari nu-și vor fi regulat încetățenirea în termenul prevăzut de *Decretul-Lege No. 3.464* din 12 August 1919, vor putea face declarațiunile de încetățenire conform *Decretului-Lege No. 2.085* din 22 Mai 1919, în termen de trei luni de la promulgarea acestei Constituțiuni.

Art. 134. – Până la facerea unei legi de organizare a Consiliului Legislativ prevăzut în această Constituțiune, prezentarea proiectelor de legi înaintea Corpurilor Legiuitoare va continua să se facă în conformitate cu legile și regulamentele azi în vigoare.

Art. 135. – Până la promulgarea legii speciale bazată pe principiile din prezenta Constituțiune, legile relative la organizarea și judecarea contenciosului administrativ rǎman în vigoare.

Art. 136. – O lege specială va fixa lista civilă a întâiului rege al României întregite.

Art. 137. – Se vor revizui toate codicile și legile existente în diferitele părți ale Statului român spre a se pune în armonie cu Constituțiunea de față și asigura unitatea legislativă.

Până atunci ele rămân în vigoare.

Din ziua promulgării Constituțiunii, sunt însă desființate acele dispozițiuni din legi, decrete, regulamente și orice alte acte contrarii celor înscrise în prezenta Constituțiune.

Art. 138. – Actualele Adunări Naționale după promulgarea prezentei Constituțiuni pot funcționa până la expirarea mandatului lor legal.

În acest timp ele vor trebui să facă, pe baza principiilor din această Constituțiune, Legea Electorală.

Până la facerea acestei legi, decretele-legi electorale rămân în vigoare.

DECRET nr. 2.294 din 3 iulie 1924 privind Legea Minelor

EMITENT: Parlamentul României
PUBLICAT ÎN: „Monitorul Oficial“ nr. 143 din 4 iulie 1924

PARTEA ÎNTÂIA
TITLUL PRELIMINAR
Dispozițiuni generale

ART. 1 Sunt și rămân ale Statului în toată dezvoltarea lor, de la suprafață până la orice adâncime, zăcămintele substanțelor minerale din care se pot extrage metale, metaloide sau combinațiuni ale acestora, precum și zăcămintele combustibililor minerali, bituminele, apele mineralizate în genere și gazele naturale de orice fel, precum și bogățiile de orice natură ale subsolului.

Rămân la dispozițiunea proprietarului suprafeței: masele de roce comune, carierele de materiale de construcție și depozitele de turbăa, fără prejudiciul drepturilor dobândite de Stat în baza legilor anterioare.

Izvoarele minerale și apele subterane mineralizate sau apele curative în genere, urmează regimul special prevăzut în aceasta lege.

ART. 2 Din punct de vedere al naturii drepturilor și al condițiunilor în care aceste drep- turi vor fi acordate și exercitate, substanțele care formează obiectul prezentei legi se gru- pează în următoarele clase naturale: I. Combustibili minerali:

a) Cărbuni: antracit, huilă, cărbune brun, lignit;

b) Bitumine:

1. Solide: Substanțe asfaltoase naturale, ozocherită, șisturi bituminoase de orice fel;

2. Lichide: petrol brut (țiței) cu gazele sale de zăcământ și derivatele sale naturale, precum și orice alt bitum lichid;

3. Gazeiforme: hidrocarburi gazoase care formează zăcăminte proprii.

II. Minereuri metalifere și alte minerale și roci, cât și apele lor de cimentare, conținând:

a) Platină, aur, argint, uraniu, radium și elementele radioactive în genere, molibden și elementele lor conexe;

b) Plumb, zinc, cupru, bismut, antimoniu, nikel, cobalt, staniu, titan, selen, telur, cadmiu, sulf, tungsten, mercur și metalele lor înrudite;
c) Fier, mangan, crom.
III. Minereuri de aluminiu și în genere silicați aluminoși, magnezieni și cu alte baze, minerale fluorifere, minerale cu bariu și stronțiu, ca: bauxit, alunite, corindon comun, mică, feldspați, caolin, magnezit, talc, azbest, fluorină, baritină.
IV. Grafit și roce grafitoase.
V. Fosfați în genere: fosfarite, apatite.
VI. Minerale cu toriu și pământuri rare: monazită, torită, cerită și alte minerale cu elemente rare.
VII. Pietre prețioase și seminobile, ca: diamant, smaragd, corindoni, beryl, topaz, grenate, opal nobil, turmaline, agate, cristalul de rocă și varietatile sale colorate, succin (chilimbar) și alte resine minerale.
VIII. Săruri și ape sărate: sare gemă, săruri de potasiu și alte săruri, fie asociate cu sarea gemă în același zăcământ, fie formând zăcăminte distincte; izvoare sărate și ape sărate de zăcământ cu iod și brom; sarea de mare, de lacuri și lagune; nitrații, horații și sărurile asociate.
IX. Gaze naturale, altele decât hidrocarburile gazoase ca: bioxidul de carbon, gazele nobile și orice alte gaze și emanațiuni.
X. Izvoare minerale și ape subterane mineralizate sau ape curative în genere; lacuri și lagune mineralizate, nămoluri.
XI. Turbă.
XII. Mase de roce comune compacate sau formând depozite mobile, precum: calcare, gips, gresii, conglomerate, nisipuri, pietrișuri, marne, argile și orice materiale utilizate la construcții sau ca ornament, precum și la fabricarea materialelor industriale comune.

Dacă în cuprinsul țării se va constata existența unor substanțe minerale nearătate în clasificarea de mai sus, ele vor fi repartizate printr-o decizie a ministrului Industriei și Comerțului în clasa de zăcăminte cărora aparțin sau cu care s-ar inrudi. Această deciziune va fi luată în baza avizului conform al Consiliului Superior de Mine și va fi publicată în ″Monitorul Oficial″.

Asupra determinării substanțelor lăsate la dispozițiunea proprietarului suprafeței decide ministrul, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine.

ART. 3 Punerea în valoare a substanțelor miniere se va face după normele prevăzute în legea de față.

În acest scop se deosebesc două regimuri:

Regimul substanțelor care aparțin Statului;

Regimul substanțelor rămase la dispoziția proprietarului suprafeței.

TITLUL I

Regimul de punere în valoare a substanțelor minerale care aparțin Statului

CAP. 1

ART. 4 Dreptul de a valorifica substanțele minerale care aparțin Statului se exercită de el, fie direct, fie transmițându-l particularilor, după normele și în condițiunile prezentei legi.

Concesiunile se acordă numai în regiuni declarate în prealabil proprietate minieră concesionabilă, pe baza prospecțiunilor urmate de lucrări de explorare, prin care s-a dovedit neîndoios existența unui zăcământ exploatabil.

Regiunile petrolifere și gazeifere aflate în vecinătatea imediată a regiunilor în exploatare și în care continuitatea zăcământului poate fi considerată ca suficient dovedită, vor putea fi declarate proprietate minieră concesionabilă, după normele legii de față, fără a se mai face lucrări de explorare.

Limitele acestor regiuni vor fi fixate pe baza rezultatelor căpătate prin lucrările de exploatare învecinate.

În regiuni necunoscute, lucrările premergătoare declarării proprietății miniere concesionabile și instituirii concesiunii constau în:
a) Prospecțiuni;
b) Explorări prin permis exclusiv în limitele unui perimetru rezervat. Prospectiunea

Permis de prospectiune

ART. 5 Prospecțiunea urmărește cercetarea generală la suprafață a unei regiuni, fie prin studii geologice, fie prin măsurari fizice bazate pe proprietățile magnetice, electrice sau pe alte constante fizice ale substanțelor minerale, precum și prin mici lucrări la suprafață, în scop de a determina punctele unde existența unui zăcământ este probabilă.

Pentru acest fel de cercetări și lucrări, Ministerul Industriei și Comerțului poate acorda o permisiune de prospecțiune pe termen de un an persoanelor sau întreprinderilor care dovedesc capacitate tehnică pentru asemenea cercetări.

Permisiunea de prospecțiune poate fi reînnoită din an în an.

Din această permisiune nu decurge vreun drept la acordarea explorării sau exploatării. Ea se poate acorda pentru aceeași regiune la mai multe persoane sau întreprinderi.

Toate prospecțiunile întreprinse de stat vor fi făcute prin Institutul Geologic al României, pe lângă care se va înființa un serviciu special. Acest serviciu va urmări și rezultatele prospecțiunilor și explorărilor acordate particularilor.

Permisele de prospecțiune precum și însărcinările date de către minister spre a face prospecțiuni și studii de teren, fără a produce degradări suprafeței, îndreptățesc pe titularii acestor acte să treacă prin orice proprietate.

Proprietarii suprafeței nu pot împiedica asemenea studii de interes obștesc.

Autoritățile administrative sunt obligate a da la nevoie tot concursul.

Taxa anuală pentru permisul de prospecțiune va fi de 1.000 lei. Prospecțiunile întreprinse de stat sunt scutite de această taxă.

CAP. 2

Explorarea

ART. 6 Explorarea cuprinde lucrări miniere mai importante, care constau în puțuri sau sondaje adânci, galerii pe întinderi mari, efectuate în punctele alese pe baza lucrărilor de prospecțiune.

Ea urmărește să constate efectiv existența și dezvoltarea unui zăcământ exploatabil.

Permis exclusiv

Pentru acest fel de lucrări și cercetări se acordă un permis exclusiv pe termen limitat pentru explorarea regiunii în limitele unui perimetru rezervat.

Acordarea permisului exclusiv constituie un drept la obținerea ulterioară a concesiunii, în limitele și condițiunile arătate mai jos.

Exploratorul este ales de stat; la alegere se va avea în vedere capacitatea sa tehnică și financiară.

Statul va putea întreprinde însuși lucrări de explorare, fie singur, fie în asociație cu alții și, pe cât posibil, sindicalizând interesele proprietarilor suprafeței și ale producătorilor existenți. Lucrările vor fi executate după normele prevăzute în legea pentru exploatarea și controlul întreprinderilor de stat cu caracter economic și cu observarea prescripțiunilor din legea de față.

ART. 7 Regiunile necunoscute, care urmează a fi explorate prin permis exclusiv, vor fi fixate de Ministerul Industriei și Comerțului prin deciziune ministerială dată după ce se va lua și avizul Consiliului Superior de Mine. Deciziunea va fi publicată în "Monitorul Oficial".

Perimetrul rezervat pentru explorare va avea forma pătrată sau dreptunghiulară, cu laturile orientate nord-sud și est-vest.

La perimetrele de formă dreptunghiulară, raportul între latura scurtă și cea lungă va respecta proporția minimă stabilită la clasa respectivă de zăcăminte.

Suprafața perimetrului rezervat pentru explorare nu poate fi mai mică decât suprafața minimă, asupra căreia se poate institui o concesiune în clasa respectivă de zăcăminte.

La zăcămintele în aluviuni, forma perimetrului rezervat nu este supusă cerinței de mai sus, ci urmează în genere sinuozitatea depunerii aluvionare.

Forme pentru explorare prin permis exclusiv

ART. 8 Permisul exclusiv se acordă prin Decret Regal după propunerea ministrului Industriei și Comerțului, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine.

Întreprinderea sau persoana căreia i s-a acordat permis exclusiv de explorare va plăti în timpul valabilității permisului exclusiv o taxă anuală de la 2.000 lei până la 10.000 lei, după normele stabilite prin regulament. Această taxă se va achita în prima lună a fiecărui an.

ART. 9 Cererea pentru permis exclusiv va fi făcută în patru exemplare, cu formele pre- văzute în regulamentul de aplicare a legii.

La această cerere se va anexa:

1. Un memoriu de prospectiune asupra regiunii unde se află situat perimetrul solicitat, însoțit de o hartă la scara 1:20.000 până la 1:100.000 a regiunii care cuprinde perimetrul solicitat.

În memoriu se va arăta programul de lucrări pe care petiționarul înțelege a-l executa.

2. Planul cotat la scara 1:5.000 sau 1:10.000 al perimetrului solicitat și în raport cu perimetrele invecintate. Planul va fi depus în șase exemplare executate pe pânză de calc și va fi însoțit de o listă a proprietarilor suprafeței înglobate în perimetru, omiterea unora dintre proprietari neputând împiedica acordarea permisului.
3. Actele, prin care se justifica aptitudinea financiară și tehnica a solicitatorului, de a întreprinde și conduce lucrări de explorare pentru substantele solicitate și de a satisface obligațiunile de plata, pentru lucrări și indemnizari pentru ocuparea suprafeței și orice taxe.
4. Actele pentru justificarea naționalității petiționarului, dacă este o întreprindere individuală, sau a membrilor Consiliului de Administrație și a personalului care are semnătura socială, dacă este societate.
5. Dacă cererea este facută în numele unei societăți, se va anexa un exemplar al statutelor, un exemplar din actul de constituire al societății și împuternicirea persoanei care prezintă cererea.

ART. 10 Cererea va fi înregistrată la Autoritatea minieră regională și se va trece într-un registru special.

Autoritatea minieră regională va remite în același timp solicitatorului o copie a cererii și planului cu data și numărul de înregistrare, semnată de șeful Autorității miniere regionale.

Această Autoritate, examinând cererea și actele, transmite Ministerului Industriei și Comerțului, în termen de 10 zile de la înregistrare, dosarul cu actele ce-l însoțesc și cu propunerile sale motivate.

Ministerul, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine, hotărăște în ultimă instanță prin deciziune motivată dacă e locul de a se da curs cererii.

ART. 11 Dacă ministerul a dat curs cererii, dosarul este înapoiat Autorității miniere regionale, iar aceasta transmite primăriilor comunelor pe al căror teritoriu se găsește perimetrul, o copie a cererii, a planului și a listei proprietarilor suprafeței cuprinse în perimetru.

Primarul afișează cererea și tine aceste acte la dispozițiunea proprietarilor suprafeței timp de 10 zile de la primirea lor. În acest interval va reuni pe locuitori, prin bătaie de tobă sau prin alte mijloace, într-o duminică sau sărbătoare, și le va aduce la cunostință obiectul cererii, încheind despre acesta procesul-verbal.

Proprietarii suprafeței înglobate în perimetru și oricine ar pretinde vreun drept asupra sau în legatură cu acest perimetru, vor prezenta în scris primăriei locale observațiunile ce ar avea de făcut, în termen de 10 zile de la expirarea termenului de afișare.

În 3 zile cel mult după acest termen, primăria înapoiază Autorității miniere regionale dosarul respectiv împreună cu toate actele doveditoare de afișarea cererilor, de încunoștiințarea proprietarilor suprafeței și de observațiunile ce s-ar fi făcut.

Autoritatea minieră regională este obligată de a vizita regiunea, în termen de 10 zile de la primirea dosarului, după care își va da avizul motivat asupra cererii de explorare. Dosarul cu avizul motivat este înaintat în termen de 10 zile de la data vizitării regiunii Ministerului Industriei și Comerțului, care hotărăște asupra cererii.

Un caiet de sarcini acceptat și semnat de exploratorul ales de Stat va fixa obligațiunile de lucru.

Caietul de sarcini va prevedea obligațiunea pentru explorator ca, în primele douăsprezece luni de la data punerii în posesie, să înceapă și să continue fără întrerupere lucrările de explorare, în toată durata permisului.

ART. 12 Decretul regal prin care se acordă explorarea, împreună cu caietul de sarcini privitor la obligațiunile ce incumbă exploratorului vor fi publicate în ″Monitorul Oficial″; în același timp Decretul va fi trimis în copie la Autoritatea minieră regională spre a fi afișat la sediul Autorității și la primăria comunei unde se află situat perimetrul.

Publicarea și afișarea se fac pe cheltuiala exploratorului.

Permisele exclusive vor fi trecute în Cartea minieră.

Permisul exclusiv este indivizibil.

Transmiterea permisului se poate face, sub sancțiunea nulității, numai cu autorizarea Ministerului Industriei și Comerțului, dată cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine. Lucrări prin permis exclusiv

ART. 13 Punerea în posesie se face de Autoritatea minieră regională, prin încheiere de proces-verbal, în termen de 15 zile de la data publicării Decretului în ″Monitorul Oficial″ .Chel- tuielile de punere în posesie sunt în sarcina exploratorului și vor fi fixate prin regulament.

Mențiunea despre această punere în posesie se va face în Cartea minieră.

ART. 14 Titularul permisului exclusiv nu poate ocupa terenul și începe executarea lucrărilor de explorare înainte de a fi plătit proprietarului suprafeței ocupate despăgubirea cuvenită conform legii.

La fixarea acestor despăgubiri se vor urma aceleași reguli ca și la ocuparea suprafețelor de către concesionarii minelor.

ART. 15 Lucrările de explorare nu trebuie să se transforme în exploatare.

Substanțele dobândite în lucrările de explorare vor putea fi lăsate, în anumite condițiuni, la dispozițiunea exploratorului, cu autorizarea Ministerului Industriei și Comerțului.

Titularul permisului este dator să îndeplinească, sub sancțiunea retragerii, toate obligațiunile înscrise în lege, în decret și în caietul de sarcini.

În fiecare lună exploratorul va trimite autorității miniere regionale rapoarte lunare asupra mersului lucrărilor și rezultatelor obținute.

La expirarea permisului, sau în momentul când explorările au dat rezultat favorabil, va remite un memoriu general asupra regiunii explorate cu lucrările efectuate și rezultatele dobândite.

ART. 16 Într-o regiune necunoscută se pot acorda aceleiași întreprinderi două sau mai multe permise exclusive pe perimetre alăturate sau izolate, sau chiar pe ținuturi miniere a căror întindere se va fixa de ministru, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine, bazat pe raportul Institutului Geologic al României. Pentru fiecare perimetru sau ținut se vor stabili obligațiunile corespunzătoare de lucru.

Nu se poate acorda la persoane sau întreprinderi diferite permis exclusiv de explorare pe perimetre care se suprapun total sau parțial, chiar când s-ar cere pentru substanțe diferite.

Se poate acorda permis exclusiv de explorare în interiorul unui perimetru care a fost dat pentru exploatarea unor anumite substanțe minerale, însă numai pentru substanțe diferite de acelea cuprinse în concesiunea acordată. Această acordare se va face cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine, dându-se preferință concesionarului.

Concesionarul minei instituite poate cere, în acest caz, de la noul explorator o cauțiune prealabilă pentru daunele ce i s-ar cauza prin explorări.

Cauțiunea se fixează de Ministerul Industriei și Comerțului, cu avizul Consiliului Superior de Mine.

Partea nemulțumităcu suma fixată drept cauțiune se va putea adresa justiției; prin aceasta nu se vor împiedica ori suspenda lucrările de explorare.

Când permisul exclusiv se acordă altuia decât concesionarului minei, ministerul va fixa de asemenea condițiunile în care trebuie să facă lucrările de căutare, spre a nu se aduce prejudicii lucrărilor de exploatare ale minei.

ART. 17 Durata permisului exclusiv pentru explorarea oricărei substanțe minerale în limitele unui perimetru rezervat este de trei ani.

Durata permisului exclusiv de explorare se calculează de la punerea în posesie asupra terenului.

Permisul exclusiv poate fi prelungit pe o nouă perioadă, până la trei ani, dacă exploratorul și-a îndeplinit obligațiunile de lucru în timpul primei perioade, deși n-a atins zăcământul. Această nouă prelungire se va da cu avizul conform al Institutului Geologic.

În acest caz permisul exclusiv se prelungește din an în an, peste perioada primilor trei ani, până la împlinirea celui de al șaselea an, socotit de la data când începe durata permisului.

Prelungirea se acordă sub condițiunea ca exploratorul să fi satisfăcut, la fiecare cerere de prelungire anuală, obligațiunile de lucru stabilite de Autoritatea minieră, conform prevederilor legii de față și caietului de sarcini.

Încetarea dreptului de explorare prin permis exclusiv

ART. 18 Drepturile de explorare prin permis exclusiv, precum și alte drepturi mini- ere obținute în baza permisului exclusiv, încetează de la sine, fără a mai fi nevoie de o dispozițiune specială sau formalitate, în următoarele cazuri:

a) Prin expirarea termenului pentru care a fost dat permisul;

b) Prin renunțarea exploratorului;

c) Prin retragerea permisului exclusiv.

ART. 19 Permisul exclusiv se poate retrage de către Ministerul Industriei și Comerțului:

a) Pentru neglijența repetată de a comunica Autorității miniere rezultatele lucrărilor de explorare și alte date cerute;

b) În cazul prevăzut la **Art. 12**, alineatul ultim;

c) Când lucrările nu au fost începute în termen sau când au fost suspendate mai mult de 30 de zile fără motiv temeinic sau când nu sunt continuate cu intensitatea prescrisă de Autoritatea miniera;

d) În caz de executare nerațională a lucrărilor, având ca urmare degradarea zăcământului;

e) Pentru abateri grave de la obligațiunile prevăzute în caietul de sarcini sau în această lege.

Retragerea permisului se hotărăște de Consiliul Superior de Mine, după chemarea părților.

Retragerea permisului se publică prin ″Monitorul Oficial″, declarîndu-se liber perimetrul respectiv.

ART. 20 Controlul explorărilor se exercită de Autoritatea minieră, care este îndreptățită nu numai să urmărească lucrările, ci să și aibă un reprezentant al său la aceste lucrări.

CAP. 3

Concesiunea

Declararea proprietății miniere concesionabile

ART. 21 O regiune va fi declarată proprietate minieră concesionabilă numai după ce prin lucrările de explorare efectuate prin permis exclusiv sau prin lucrările de exploatare învecinate s-a dovedit, neîndoios, existența unui zăcământ exploatabil.

Declararea unei regiuni ca proprietate minieră concesionabilă se va face printr-un Jurnal al Consiliului de Miniștri, după propunerea ministrului Industriei și Comerțului, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine și după distincțiunile arătate în această lege.

Din momentul declarației unei regiuni ca proprietate minieră concesionabilă, încetează valabilitatea permisului exclusiv pentru porțiunile de perimetru cuprinse în limitele regiunii declarate cunoscute, așa cum se arată la **Art. 23** alin. II.

Zăcăminte de orice substanțe minerale, altele decât cele prevăzute la **Art. 2** în clasele: I b, 2 și 3; VIII, IX și X.

ART. 22 La zăcămintele de orice substanțe minerale, altele decât cele prevăzute la **Art. 2**, în clasele: I b, 2 și 3; VIII, IX și X, pentru a declara ca proprietate minieră concesionabilă o parte din suprafața perimetrului rezervat, trebuie să fie explorate cu rezultat favorabil cel puțin două puncte ale aceluiași zăcământ situate în interiorul perimetrului rezervat.

Această parte va fi cuprinsă în limitele unui perimetru de formă patrată sau dreptunghiulară, cu laturile orientate nord-sud și est-vest și de întinderea prevăzută în Partea a doua a legii, la clasa respectivă de zăcământ.

Pentru mărirea suprafeței perimetrului concesionabil până la maximum prevăzut la clasa respectivă de zăcăminte, se cer cel puțin trei puncte explorate cu rezultat favorabil și situate în mod potrivit cu extensiunea zăcământului.

La alte zăcăminte decât cele stratiforme, autoritatea minieră va hotărî, după lucrările executate și rezultatele obținute, dacă se poate declara proprietate minieră concesionabilă.

Un punct explorat cu rezultat favorabil presupune ca zăcământul a fost atins în acel punct și urmărit, fie în direcțiune, fie în adancime, pe distanțe suficiente spre a constata puterea sau dezvoltarea sa, natura și calitatea substanțelor minerale. Aceste elemente vor fi luate în considerare spre a aprecia dacă, față cu progresele tehnice sau metalurgice la acea epocă, un atare zăcământ poate fi considerat exploatabil, presupunînd că-și conservă în direcțiune și în adăncime dezvoltarea constatată în punctul explorat.

Hidrocarburi lichide (petrol) cu gazele lor și hidrocarburi gazoase, formând zăcăminte proprii

ART. 23 La hidrocaburile lichide (petrol) cu gazele lor și la hidrocarburile gazoase formând zăcăminte proprii, un punct explorat cu rezultat favorabil, îndreptățește a declara ca proprietate minieră concesionabilă o regiune formată în jurul punctului explorat și cuprinsă între limitele determinate după avizul Consiliului Superior de Mine și al Institutului Geologic al României.

a) În regiuni explorate prin permis exclusiv când rezultatele studiilor și lucrărilor sunt apreciate ca suficiente pentru a recunoaște existența și continuitatea zăcământului afară din limitele perimetrului rezervat, regiunea ce urmează a fi declarată proprietate minieră concesionabilă poate fi extinsă afară din limitele acestui perimetru. Această extindere poate avea loc și în perimetrul rezervat altui explorator; în acest din urmă caz însă numai până la jumătatea distanței de la hotarul dintre perimetrele adiacente și cea mai apropiată lucrare de explorare începută efectiv și aflată în curs de executare.

ART. 24 Odată cu formarea regiunii considerată ca proprietate minieră concesionabilă, ministerul va proceda la împărțirea regiunii în perimetre de concesiune. Aceste perimetre vor fi reunite în trei grupe, în vederea concesionarii lor, după normele și distincțiunile arătate în partea a doua a legii.

La zăcămintele de petrol și la cele de hidrocarburi gazoase care formează zăcăminte proprii, un punct explorat cu rezultat favorabil se apreciază după distincțiunile arătate la clasa respectivă de zăcăminte.

b) În regiuni neexplorate prin permise exclusive, însă care pot fi considerate și decla-

rate cunoscute pe baza lucrărilor de exploatare învecinate.

ART. 25 Regiunile petrolifere sau gazeifere neexplorate, însă imediat învecinate cu lucrări în curs de exploatare, care dovedesc existenta și continuitatea zăcământului, vor putea fi declarate proprietate minieră concesionabilă fără a se mai acorda permise exclusive.

Limitele regiunii declarate proprietate minieră concesionabilă vor fi determinate de Ministerul Industriei și Comerțului, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine, bazat pe raportul Institutului Geologic al României.

În mod analog, ca și la regiunile explorate prin permis exclusiv, se va proceda la împărțirea regiunii în perimetre de concesiune și la reuniunea acestor perimetre în grupe.

Decret pentru declarare

ART. 26 Jurnalul pentru declararea proprietății miniere concesionabile va cuprinde:

a) Limitele și suprafața regiunii declarate cunoscute; lucrările de explorare efectuate și rezultatele lor;

b) Clasa substanțelor minerale care vor face obiectul concesiunii;

c) La zăcămintele de petrol se va arăta împărțirea regiunii în perimetre, numărul lor, suprafața fiecărui perimetru, reuniunea lor în grupe în vederea concesionării, precum și grupa de perimetre care formează rezerva statului.

Jurnalul va fi publicat în "Monitorul Oficial". El va fi afișat la Autoritatea minieră respectivă și la primăriile pe al căror teritoriu se întinde regiunea declarată proprietate minieră concesionabilă.

În același timp vor fi depuse la Ministerul Industriei și Comerțului și la Autoritatea minieră regională, spre consultare:

a) Planul regiunii;

b) Condițiunile generale de concesiune, care vor fi stabilite de Ministerul Industriei și Comerțului, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine și care vor servi de bază pentru întocmirea unui caiet de sarcini.

Pentru orice clasă de zăcăminte, jurnalul va fi însoțit de planul regiunii cu pozițiunea lucrărilor de explorare și cu rezultatele obținute.

La zăcămintele de bitumine lichide, planul ce însoțește jurnalul va indica diviziunea regiunii în perimetre de concesiune, cu suprafața fiecăruia și reuniunea acestora în grupe.

Perimetrele de concesiune și grupele formate vor fi individualizate pe plan prin litere sau numere, precum și prin puncte topografice, localități, văi, râuri sau orice alte semne distinctive.

Izvoare minerale

ART. 27 Izvoarele minerale și apele subterane mineralizate sau ape curative în genere, lagunele mineralizate sunt supuse la două regimuri distincte:

a) Regimul simplei autorizări;

b) Regimul declarării de utilitate publică

Declararea unei substanțe din această clasă ca fiind supusă unuia din regimurile menționate mai sus, impune proprietăților învecinate o servitute prin formarea unor perimetre de protecțiune.

CAP. 5

Instituirea concesiunilor de exploatare

ART. 28 Instituirea concesiunilor de exploatare este supusă regimului fixat în dispozițiunile generale de mai jos, aplicabile la toate clasele de zăcăminte, precum și regimului special prevăzut la fiecare clasă de zăcăminte.

Dispozițiunile acestei legi se aplică și statului, dacă singur și-ar pune în valoare bogățiile sale minerale.

Dispozițiuni generale.

ART. 29 Concesiunile pot fi instituite numai în cuprinsul regiunilor declarate proprietate minieră concesionabilă, conform **Art. 21** și următoarele.

O distincțiune se face pentru zăcămintele aluvionare, în ce privește forma perimetrului de concesiune. La aceste zăcăminte perimetrul poate urma, în sensul lungimii, sinuozitățile râului sau ale sedimentului aluvionar, iar la capetele sale el va fi limitat prin hotare duse perpendicular pe direcția cursului apei sau a terasei de aluviuni.

ART. 30 Suprafața perimetrului de concesiune se va fixa în raport cu numărul punctelor explorate cu rezultat favorabil. O distincțiune se face pentru zăcămintele de petrol și de hidrocarburi gazoase, pentru gaze naturale afară de hidrocarburi, pentru izvoarele minerale și ape mineralizate în genere. În aceste clase de zăcăminte formarea perimetrului de concesiune urmează regimul special prevăzut în partea a doua a legii.

Se pot reuni concesiuni adiacente, când o atare reuniune este reclamată de cerințele economiei miniere, însă numai cu autorizarea Ministerului Industriei și Comerțului și cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine.

ART. 31 Durata concesiunii se va stabili în raport cu întinderea perimetrului în limitele prevăzute la fiecare clasă de zăcământ, avîndu-se în vedere condițiunile de zăcământ, precum și cele de exploatare.

Termenul de valabilitate va fi calculat cu începere de la 1 ianuarie al anului care urmează publicării în ″Monitorul Oficial″ a Decretului Regal de instituire a concesiunii.

ART. 32 Concesiunile se acordă numai întreprinderilor constituite ca societăți ano- nime miniere române, după prevederile Codului comercial și care satisfac în același timp dispozițiunile prevăzute în legea de față precum și cooperativelor miniere.

Societățile anonime române care îndeplinesc condițiunile prevăzute în legea de față și în ale căror statute se prevede de a face și exploatări miniere se vor bucura de aceleași drepturi la acordarea concesiunilor ca și Societățile anonime miniere române.

Când exploratorul este nu o întreprindere, ci o persoană, i se va acorda un termen de un an pentru a constituit o societate în condițiunile legii.

Dacă în acest termen exploratorul nu va putea constitui o asemenea societate, statul rămâne liber a acorda concesiunea unei societăți miniere, rezervând exploratorului drepturile prevăzute în lege.

Concesiunile pot fi acordate și persoanelor morale de drept public.

Capitalul societății va trebui să fie suficient pentru exploatarea concesiunii, iar personalul tehnic va trebui sa aibă experiența necesară în organizarea și conducerea exploatărilor miniere și în valorificarea produselor din clasa respectivă de zăcăminte.

ART. 33 La constituirea societăților anonime miniere române, statutele vor trebui să respecte următoarele principii:

a) Acțiunile vor fi nominative și de valoare nominală maximă de 500 lei; ele nu vor putea fi transmise decât cu autorizarea Consiliului de administrație. Între români această autorizare nu e necesară.

b) Numărul voturilor fiecărui acționar va fi limitat;

c) La sporiri de capital, numai 70% din spor se va da vechilor acționari; echivalentul salariului pe un an, însă cel mult până la 10% se va rezerva funcționarilor și lucrătorilor întreprinderii în aceleași condițiuni ca și vechilor acționari; restul va fi distribuit la acționarii noi, dându-se preferință subscriitorilor cu sume mici.

Subscripțiunile vor fi publice;

d) Capitalul deținut de cetățenii romani în societate trebuie să reprezinte cel puțin 60% din capitalul social. Pentru întreprinderile existente, care în decurs de 10 ani de la promulgarea legii se obligă a se naționaliza, procentul capitalului romanesc se reduce la 55%;

e) Două treimi dintre membrii Consiliului de administrație, ai Comitetului de direcție și dintre cenzori, precum și președintele Consiliului de administrație, vor fi cetățeni români:

Societățile anonime actuale care nu îndeplinesc aceste condițiuni vor putea beneficia de avantajele societăților anonime miniere române, dacă în primii zece ani de la promulgarea legii de față se transformă după normele arătate mai sus și cu condițiunea ca de la început majoritatea membrilor Consiliului de administrație, Comitetului de direcție, precum și președintele să fie români. În caz de neconformare din vina societății, în acest termen, concesiunea va fi retrasă.

ART. 34 Întreprinderea din care face parte exploratorul are drept asupra unui perime- tru format în jurul punctelor explorate cu rezultat favorabil, în condițiunile legii. Regimul concesiunilor

ART. 35 Concesiunea minieră se va institui și acorda de stat prin una din următoarele forme:

a) Pe bază de redevență către stat;

b) Sub forma unei asociațiuni între stat și întreprinderea concesionară;

c) Sub forma unei combinațiuni a sistemelor de mai sus.

Regimul concesiunilor redevențiare

ART. 36 Când concesiunea este instituită pe bază de redevență către stat, această redevență va fi luată din produsul extracțiunii dacă este negociabil sau dacă poate fi predat uzinelor fără a fi transformat; ea va fi luată numai din produsul concentrat prin operațiuni consecutive și anexe exploatării, dacă produsul brut urmează a fi supus la operațiuni de concentrare, spre a putea fi negociabil ori predat uzinelor metalurgice.

Redevența cuvenită statului va fi percepută după normele prevăzute de lege pentru fiecare clasă de zăcăminte.

Regimul concesiunilor prin asociațiune cu statul

ART. 37 Asociațiunea între stat și capitalul particular va fi constituită atât pentru exploatare cât și, dacă va fi cazul, pentru operațiunile industriale și comerciale consecutive și anexe exploatării.

Pentru aportul său, statul are dreptul la o participare progresivă din beneficii, conform normelor generale prevăzute în legea pentru comercializarea întreprinderilor de stat cu caracter economic. Consiliul Miniștrilor va stabili, în fiecare caz aparte, scara progresivității participării la beneficii, care va fi proporțională cu aportul statului.

Regimul mixt de concesionare

ART. 38 Când concesiunea se instituie sub forma unei asociațiuni între stat și capitalul particular, statul va lua, în natură sau numerar, numai o parte din redevența ce i se cuvine, iar pentru rest va primi titluri de ale întreprinderii concesionare.

Participarea proprietarilor suprafeței la capitalul întreprinderii și la redevență

ART. 39 Oricare ar fi regimul concesiunilor, participarea la redevență a proprietarilor suprafețelor cuprinsă în perimetrul concesionat, când o atare participare este prevăzută, se reglează după regimul fixat în partea a doua a legii de față.

Acest drept la redevență se recunoaște numai pentru zăcămintele care după legile în vigoare la promulgarea Constituției erau lăsate la libera și exclusiva dispoziție a proprietarilor suprafeței.

Redevența atribuită proprietarilor suprafeței prin această lege va fi stabilită după cota prevăzută la clasa respectivă de zăcăminte. Aceasta redevență se va împărți între toți proprietarii, proporțional cu suprafața fiecărei proprietăți cuprinse în perimetru.

Statul poate lua această redevență în natură, achitand-o proprietarilor suprafeței cu preț de învoială.

Constatarea și fixarea prețului redevenței se va face după regulile prevăzute la **Art. 128** până la **131**.

ART. 40 La instituirea concesiunii de exploatare pe un perimetru, statul atribuie pro- prietarului suprafeței dreptul de a participa, în anume condițiuni, la capitalul întreprin- derii concesionare.

Cota rezervată proprietarilor suprafeței cuprinse în perimetru, la capitalul întreprinderii concesionare, va fi fixată de Ministerul Industriei și Comerțului, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine, până la 10% din capitalul afectat la exploatarea acestui perimetru. Ea va fi rezervată din capitalul particular. Proprietarii vor fi obligați să depună vărsămintele în condițiunile emisiunii titlurilor.

Suma stabilită se va repartiza între proprietarii suprafeței, proporțional cu suprafata fiecărei proprietăți cuprinse în perimetru.

Acțiunile eliberate proprietarilor suprafeței vor fi nominative și pot fi transmise numai cetățenilor români.

Când proprietarii suprafeței nu-şi exercită dreptul acordat de stat la participarea capitalului sau îl exercita parțial, ministerul, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine, este în drept a dispune asupra sumei rămase disponibile.

Participarea exploratorului la întreprinderea concesionară

ART. 41 La instituirea concesiunii se va recunoaște exploratorului, pe durata conce- siunii, dreptul la valoarea unei redevențe anuale din producțiunea bruta extrasă de pe perimetrul explorat de el. Redevența atribuită exploratorului va fi prelevată din redevența sau partea cuvenită statului. Ea va fi fixată pentru fiecare clasă de zăcăminte la cotele prevăzute de lege.

Constatarea redevenței, stabilirea valorii, regimul de vânzare și exercitarea dreptului de preferință al statului asupra acestor redevențe sunt supuse la aceleași norme ca și redevențele atribuite proprietarilor suprafețelor.

ART. 42 Când concesionarul ales de stat pe perimetrul exploatat este altul decât explo- ratorul, se va recunoaște acestuia, pe lângă dreptul la redevență arătat mai sus la **Art. 41**, și următoarele drepturi:

a) De a participa la capitalul afectat exploatării perimetrului explorat cu numerar până la 30%, proporția capitalului deținut de cetățenii români rămânând cea prevăzută de lege.

Pentru suma vărsată i se vor elibera titluri echivalente de ale întreprinderii concesionare.

Dacă exploratorul nu-și exercită acest drept sau îl exercită parțial, Ministerul Industriei și Comerțului, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine este în drept a hotărî asupra sumei rămase disponibile;

b) De a fi despăgubit de către întreprinderea concesionară de costul real al lucrărilor de explorare executate în perimetrul concesionat, stabilit de minister, plus o dobândă egală cu scontul Băncii Naționale mărit cu 2%. Această dobândă se va socoti pe un timp egal cu jumătatea duratei de la data permisului exclusiv de explorare, până la data decretului de instituire a concesiunii miniere. Exploratorul nemulțumit de costul stabilit se poate adresa justiției.

Prelevări din beneficiu în favoarea funcționarilor și lucrătorilor întreprinderii miniere

ART. 43 Întreprinderile miniere și stabilimentele industriale sau metalurgice în strânsă legatură cu exploatarea sunt obligate să prevadă în statute și să preleveze din beneficiul realizat anual o cotă-parte spre a institui un fond pentru instalațiuni și instituțiuni de folos general sau participări la beneficii în favoarea funcționarilor și lucrătorilor întreprinderii, în vederea usurării condițiunilor de viață și înălțării nivelului cultural.

Cota-parte prelevată din beneficiu pentru alimentarea regulată a acestui fond va reprezenta minimum 15% din beneficiul net al anului respectiv, după ce s-a prelevat un prim dividend de 5% actionarilor și cotele pentru fondul de rezervă și pentru amortizările investițiunilor.

Cota prelevată din beneficiul anual va fi socotită în sumele la care ar fi obligate, în acelaşi scop, întreprinderile prin legislația muncii.

Un statut aprobat de Ministerul Industriei și Comerțului va fixa modul de administrare al acestui fond, putându-se totaliza fondurile de la diferite întreprinderi.

Formele pentru instituirea concesiunii

ART. 44 Cererile pentru dobândirea unei concesiuni trebuie prezentate la Ministerul Industriei și Comerțului în termenul hotărât de acest departament.

Cererea pentru concesiune va fi făcută după formele prevăzute în regulament.

Cererea va fi însoțită de:

a) Un plan cotat în scara 1:5.000 al perimetrului cerut;

b) Datele prin care se justifică capacitatea tehnică și financiară a solicitatorului de a întreprinde, organiza și conduce exploatări miniere de natura celei cerute, precum și de a satisface obligațiunile de plată pentru lucrări și instalațiuni de exploatare, îndemnizări pentru ocuparea suprafeței și pentru orice alte operațiuni industriale sau comerciale în legatură strânsă cu exploatarea;

c) Actele pentru dovedirea naționalității și pentru compunerea capitalului după origine;

d) Un exemplar al statutelor, al actului de constituire al societății, precum și împuternicirea persoanei ce prezintă cererea;

e) Un memoriu prin care să se arate programul de lucru, condițiunile de realizare, precum și orice alte propuneri.

ART. 45 Cererea de concesiune adresată Ministerului Industriei și Comerțului este înregistrată și se va trece într-un registru special.

În același timp, Ministerul remite solicitatorului o copie a cererii și a planului, prevăzute cu data și numărul de înregistrare și semnate de cel în drept în numele ministrului. ART. 46

În timp de 10 zile de la data expirării termenului de prezentare a cererilor de concesiune se va afișa un tablou al acestor cereri la Ministerul Industriei și Comerțului, la autoritatea minieră regională și la primăria comunei unde este situat perimetrul.

Tabloul va rămâne afișat timp de 20 de zile, iar autoritățile respective vor constata aceasta printr-un proces-verbal.

În acest timp tabloul va fi publicat de două ori, în ″Monitorul Oficial″ și într-unul din ziarele cotidiane din București.

Cheltuielile de afișare și de inserțiune sunt în sarcina solicitatorilor; sumele vor fi depuse odată cu cererea.

În timpul afișării cererile de concesiune și anexele lor rămân depuse la minister, unde cei interesați pot să ia cunostință de ele.

În același interval de timp, precum și în cele 15 zile următoare, cei interesați pot să-și prezinte observațiunile lor sub formă de opunere adresată ministerului.

Opunerile prezentate după expirarea acestui termen nu mai sunt luate în considerare.

Aceste opuneri nu ating întru nimic dreptul statului la alegerea concesionarului.

ART. 47 După expirarea termenului pentru prezentarea opunerilor, Direcțiunea Generală a Minelor prezintă ministrului raportul motivat în care va opina asupra cererilor de concesiune. Totodată va întocmi proiectul caietului de sarcini.

Ministrul va inainta toate lucrările Consiliului Superior de Mine spre a-și da avizul.

ART. 48 Ministrul, pe baza avizului conform al Consiliului Ssuperior de Mine întemeiat pe raportul Institutului Geologic și după ce caietul de sarcini a fost acceptat și semnat de solicitatorul ales, propune Consiliului de Miniștri, printr-un raport motivat, concesionarea perimetrului asupra acestui solicitator.

La acordarea concesiunii se va plăti o taxa de la 5.000 până la 100.000 lei, o dată pentru totdeauna, după normele din regulament.

ART. 49 Decretul de concesiune arată numele și domiciliul concesionarului, natura, situațiunea și limitele proprietății concesionate, precum și forma sub care se acordă concesiunea.

Decretul fixează drepturile cuvenite statului pentru acordarea concesiunii, redevența atribuită proprietarilor suprafeței și exploratorului.

Decretul și câte un exemplar al planului concesiunii și al caietului de sarcini, în original, vor fi păstrate în arhiva Ministerului Industriei și Comerțului.

Al doilea exemplar original al planului și caietului de sarcini vor fi înaintate instanței judecătorești de unde ține Cartea minieră.

Caietul de sarcini

ART. 50 Caietul de sarcini va trebui sa conțină între altele:

a) Obligațiunile generale ale concesionarului;

b) Durata concesiunii, expirarea, renunțarea sau retragerea concesiunii;

c) Clauzele referitoare la repartizarea beneficiilor prevăzute de lege;

d) Condițiuni particulare ale concesiunii și diverse clauze potrivit naturii concesiunii.

Decretul și caietul de sarcini vor fi publicate în ″Monitorul Oficial″.

Copii certificate de pe aceste acte și o copie a planului vor fi predate autorității miniere regionale și concesionarului.

O copie a decretului și a planului vor fi trimise la Autoritatea minieră regională, primăriei comunei pe al cărei teritoriu se găsește perimetrul concesionat.

Primăria este obligată a afișa decretul.

ART. 51 Limitele perimetrului concesionat vor fi trase pe teren prin semne fixate pe hotar, luîndu-se ca bază planul anexat la Decretul de concesiune.

La această operațiune vor fi chemați concesionarii învecinați și proprietarii suprafeței, printr-o înștiințare colectivă care se va afișa la primăria respectivă cu cel puțin 15 zile înainte de începerea lucrărilor; afișarea va fi constatată prin proces-verbal încheiat de primar.

Fixarea perimetrului pe teren se face de către ingineri, pe cheltuiala concesionarului.

Lucrarea va fi verificată pe teren de către șeful Autorității miniere regionale sau de delegatul său.

Dacă lucrarea este bine executată, acesta va încheia un proces-verbal semnat și de concesionar și pe care îl va depune în copie la primărie pentru afișare, conform alineatului al doilea.

Cei nemultumiți pot să-și prezinte Autorității miniere regionale întâmpinările lor în timpul lucrării, cât și în termen de 15 zile de la afișarea arătatului proces-verbal.

Aceste întâmpinări vor fi înaintate în termen de 5 zile – de la expirarea celor 15 zile de afișarea procesului-verbal – Ministerului Industriei și Comerțului, care va hotărî cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine.

Dacă nu s-au ivit întâmpinări, sau dacă ele au fost respinse, se va proceda la punerea în posesie a concesiunii de către Autoritatea minieră regională, constâtindu-se aceasta printr-un proces-verbal.

Caracterele generale ale proprietății miniere.

ART. 52 De la data publicării decretului de concesiune mina este o proprietate distinctă de aceea a suprafeței.

Mina este o proprietate imobiliară.

Asupra ei se pot constitui ipoteci și privilegii.

Clădirile, mașinile, puțurile, sondele și alte lucrări anexe instalate la suprafață sau subterane sunt imobile.

Aparatele, uneltele și caii servind la exploatare sunt imobile prin destinațiune.

Dreptul de a exploata o mină este un drept real imobiliar. Acest drept, când este dobândit de la stat, se poate transmite numai cu autorizarea Consiliului de Miniștri dată după propunerea ministrului Industriei și Comerțului cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine.

CAP. 5

Drepturi și obligațiuni în legatură cu concesiunea minieră

Secțiunea I

ART. 53 În limitele perimetrului concesionat și mărginit prin planurile verticale duse prin hotarele perimetrului, concesionarul are dreptul să exploateze și să valorifice acele substanțe minerale ce i-au fost concesionate. El este îndreptățit în condițiunile legii de față:

a) A deschide galerii, a face puțuri, sondaje și alte lucrări subterane sau la suprafață, în scop de a urmări dezvoltarea zăcămantului în adâncime și la suprafață și de a exploata substanțele minerale ce i-au fost concesionate;

b) A efectua lucrări de pregătire, instalațiuni de mașini și ateliere de orice fel pentru extragerea, transportul, prelucrarea și valorificarea substanțelor minerale, lucrări pentru aeraj și pentru evacuarea apelor din mină;

c) A instala conducte, diguri, iazuri necesare exploatării, a construi drumuri, poduri și căi ferate, precum și de a amenaja locuri pentru depozitarea, atât a substanțelor minerale utile, cât și a substanțelor sterile extrase;

d) A executa orice fel de clădiri necesare lucrărilor miniere sau pentru adapostul lucrătorilor și personalului.

Orice construcție sau instalațiune fixă trebuie să fie autorizată de Autoritatea minieră regională.

O atare autorizație este necesară și pentru instalarea în mină a mașinilor acționate în mod mecanic.

Când Autoritatea minieră regională refuză autorizația, se va putea reclama la Consiliul de Mine.

ART. 54 Dacă se întâlnesc în cursul exploatării alte substanțe decât cele concesionate, asociate însă cu acestea în așa fel în același zăcământ, încât exploatarea unora din substanțe atrage după sine în mod necesar și exploatarea celorlalte, concesiunea dată asupra uneia din substanțe se va extinde, la cererea concesionarului, și asupra celorlalte substanțe conexe, urmând fiecare regimul special prevăzut la clasa respectivă de zăcăminte.

ART. 55 Dacă în cursul exploatării zăcământului de substanțe concesionate, concesi- onarul întalnește mase de roci comune din categoria celor care după această lege rămân la dispoziția proprietarului suprafeței, concesionarul este liber să utilizeze asemenea pro- duse, fără nici o despăgubire, numai întrucât are nevoie de ele la exploatarea minieră, precum și la uzine, stabilimente și lucrări care constituie dependințe imediate ale minei.

Când concesionarul întrebuințează asemenea substanțe comune, lăsate la dispoziția proprietarului suprafeței, pentru industrii anexe sau le comercializează, proprietarul solului are drept la o despăgubire.

Dacă proprietarul are nevoie de aceste substanțe, el le va putea lua, însă numai în cantitățile strict necesare gospodăriei sale.

Proprietarul suprafeței poate fi autorizat de autoritatea minieră sa extragă din mină substanțele minerale ce i-au fost lăsate prin legea de față la dispoziția sa, însă numai în cazul când printr-o asemenea extragere nu s-ar împiedica sau stânjeni exploatarea minieră.

Concesionarul are însă dreptul să aleagă, fie să exploateze și să transporte el însuși acele minerale, urmând a fi despăgubit de proprietarul suprafeței pentru cheltuielile făcute, fie să permită proprietarului suprafeței întrebuințarea exploatării sale miniere și a mijloacelor de transport, în schimbul unei despăgubiri corespunzătoare.

Dacă extragerea substanțelor minerale lăsate la dispoziția proprietarului suprafeței s-ar putea efectua prin lucrări la suprafață și dacă acest proprietar este nevoit a renunța la astfel de lucrări din cauza exploatării miniere, el va primi despăgubirea fixată după normele prevăzute pentru cedarea suprafeței.

Neînțelegerile între părți în această materie, afară de despăgubiri, vor fi rezolvate de Autoritatea minieră regională, printr-o încheiere supusă apelului la Consiliul Superior de Mine în termen de 20 de zile de la comunicare.

Drepturi în legatură cu utilizarea apelor din mine.

ART. 56 Concesionarul are dreptul să dispună de apele din mine captate de el, putându-le utiliza însă numai pentru nevoile exploatării miniere sau ale instalațiunilor și uzinelor în strânsă legatură cu exploatarea.

Această utilizare poate avea loc chiar în cazul când apele ar fi lăsate sa curgă din mină.

Dacă aceste ape care se scurg din mină ar fi cerute și de alte persoane, Autoritatea minieră va invita concesionarul din a cărui mină provin apele, ca într-un timp de trei luni să declare dacă va utiliza acele ape pentru exploatarea minieră în cursul celor doi ani următori.

Dacă exploatatorul nu răspunde la această invitațiune în termen, sau dacă în decursul celor doi ani concesionarul minei nu face uz de drepturile rezervate, atunci apele pot fi concesionate și altora.

Dacă concesionarul minei din care provin apele a plătit proprietarului suprafeței pe terenul căruia se scurg apele drept despăgubire, fie o sumă globală o dată pentru totdeauna, fie o plată anuală, concesionarul este îndreptățit a pretinde de la acela care utilizează apele, pe tot timpul acestei utilizări, în primul caz, procentele legale la capitalul dat ca despăgubire, iar în al doilea caz, contravaloarea dărilor anuale.

Concesionarul minei nu este responsabil de variațiunile debitului apelor provenite din exploatare.

Raporturile exploratorului și concesionarului cu proprietarii suprafeței și cu minele învecinate

ART. 57 Exploratorul și concesionarul pot fi autorizați să ocupe, atât în interiorul, cât și în exteriorul perimetrului, suprafețele necesare pentru executarea lucrărilor de orice fel în legatură cu explorarea, exploatarea zăcământului, transportul și valorificarea substanțelor extrase.

Pentru explorari ocupatiunea se poate face sub forma de arendare sau luare în folosinta obligatorie sau constituire de servituți.

Durata ocupatiunii nu poate fi mai lungă decât a permisului exclusiv.

Pentru concesiuni, ocupațiunea se poate face sub formă de arendare sau luare în folosință obligatorie, servituți sau exproprieri.

ART. 58 Arendarea obligatorie se instituie asupra suprafețelor destinate pentru utilizări de scurtă durată.

Arendarea nu va depăși cinci ani; ea va putea fi reînnoită.

Servituțile se instituie asupra suprafețelor destinate pentru utilizări, care vor dura tot timpul cât durează explorarea sau exploatarea.

Exproprierea se va declara pentru suprafețele destinate căilor de comunicație de orice fel și instalațiunilor cu caracter de durată îndelungată și care ar putea servi eventual și la alte destinațiuni în caz de încetarea exploatării, de asemenea și pentru utilizările din urma cărora solul devine inproductiv.

Se pot evacua sau expropria și orice fel de clădiri sau locuințe fie în interiorul, fie în afara terenului concesionat, dacă aceste măsuri sunt absolut indispensabile pentru exploatare.

ART. 59 Arendările obligatorii, servituțile și exproprierile se fac exclusiv în interesul explorării sau exploatării zăcământului și valorificării substanțelor extrase; ele fac parte integrantă din patrimoniul explorării sau exploatării.

La încetarea unei concesiuni din orice cauză, suprafețele expropriate, cu instalatiunile aflate pe ele, revin de drept statului, fără despăgubire, afară de cazul când pentru instalațiunile din ultimii ani ai concesiunii s-ar fi convenit altfel.

Dacă statul ar vinde bunurile expropriate, foștii proprietari vor fi preferați, la condițiuni egale. În acest scop, aceștia sau urmașii lor vor fi înștiințați, pe cale administrativă sau prin publicitate, despre condițiunile vânzării,

Dacă ei nu vor răspunde în termen de 30 de zile de la data înștiințării sau publicării, statul poate vinde oricui aceste bunuri.

ART. 60 Necesitatea arendărilor obligatorii, constituirilor de servituți și exproprierilor va fi stabilită în chip definitiv de către Ministerul Industriei și Comerțului, printr-o decizie motivată, dată în baza cercetărilor făcute prin organele sale și după avizul conform al Consiliului Superior de Mine.

ART. 61 Cererea pentru arendări obligatorii, servituți sau expropriere va fi adresată Autorității miniere regionale. Ea trebuie să cuprindă: locul, natura și suprafața imobilului, numele proprietarului și felul lucrării care justifică ocuparea sau exproprierea.

Această cerere va fi prezentată în atâtea exemplare câți sunt stăpânitorii aparenți ai acestor imobile. La ea se va alătura un plan în dublu exemplar, cotat la scara 1:2500 și pe care vor fi arătate lucrările, clădirile și orice alte instalațiuni existente pe acel perimetru sau în afară de el.

ART. 62 Autoritatea minieră regională e obligată să comunice această cerere primăriei locale precum și părților interesate prin notarul comunei, care va lua dovada sau va încheia procesul-verbal.

Primarul va afișa cererea la ușa primăriei și va îndeplini toate formele de publicitate prevăzute la alin. 2, 3 și 4 al **Art. 11** din această lege.

Proprietarii suprafeței și orice persoană interesată pot să prezinte autorității miniere regionale observațiunile lor, în termen de 10 zile de la data îndeplinirii formalităților de mai sus. Șeful Autorității miniere regionale, după ce va face cercetări, va înainta de urgență ministerului un raport motivat. caz, pe baza constatării făcute de Autoritatea minieră cu privire la situațiunea și la starea acestor imobile, va fixa – în chip provizoriu – și despăgubirea, obligând pe concesionar s-o consemneze la Casa de Depuneri și recipisa la tribunalul respectiv.

ART. 68 Despăgubirile pentru orice alte pagube de orice natură, cauzate prin explorări sau exploatări, dacă este neînțelegere între părți, se fixează de instanțele judecătorești după regulile dreptului comun.

ART. 69 Ocuparea, sub orice formă, a suprafeței, nu ridică proprietarului respectiv foloasele ce i s-au rezervat prin lege cu privire la redevență și la participare în exploatare.

ART. 70 Pe terenuri pe care se află monumente istorice, biserici, cimitire, izvoare de ape minerale, drumuri publice, căi ferate, diguri și alte lucrări publice, Autoritatea mini- eră regională, în interesul conservării acestor lucrări, va stabili, cu aprobarea Ministerului Industriei și Comerțului, luîndu-se avizul autorității în drept, o zonă de protecțiune în interiorul căreia nu poate fi admisă ocuparea suprafeței sau executarea de lucrări miniere.

Instalațiuni pentru transport. Stabilimente industriale miniere.

ART. 71 Înființarea oricăror instalațiuni pentru transportul produselor miniere lichide sau gazoase, afară din limitele perimetrului concesiunii, este subordonată unei autorizări a Ministerului Industriei și Comerțului cu observarea dispozițiunilor din această lege.

Ministerul va examina măsura în care asemenea instalațiuni pot rămâne dependința exclusivă ale unei singur mine sau trebuie să fie date în domeniul public; în acest caz exploatarea unor atari instalațiuni va putea rămâne rezervată statului.

Pentru linii ferate de orice categorie, autorizarea va putea fi dată numai după o prealabilă aprobare a Ministerului Comunicațiilor, care va putea exercita și controlul exploatării acelei linii ferate.

ART. 72 Cererea de autorizare, însoțită de planul regiunii, al perimetrului, al instalatiunii și arătând natura acesteia, utilitatea ei, condițiunile de funcționare și de exploatare, va fi înaintată Ministerului Industriei și Comerțului, prin autoritatea miniera respectiva.

Autorizarea se va da prin deciziune ministerială luată în baza avizului conform al consiliului superior de mine.

ART. 73 Este de asemenea necesară autorizarea Ministerului Industriei și Comerțului, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine pentru înființarea și funcționarea întreprinderilor și stabilimentelor de orice fel, bazate pe concentrarea sau transformarea produselor miniere brute în produse negociabile, prin procedee de preparare mecanică, metalurgice sau de alte procedee industriale.

Autorizarea va fi condiționată de posibilitatea existenței și procurării materiei prime în cantități corespunzătoare cu puterea de lucru a instalațiunii și de condițiunile generale economice în vederea celei mai bune valorificări a substanțelor din clasa respectivă de zăcământ.

Cererea de autorizare va fi înaintată Ministerului Industriei și Comerțului însoțită de planurile de situațiune a instalațiunii și arătând felul și utilitatea ei, puterea de lucru, putința pentru aprovizionarea normală a materiei prime, condițiunile de funcționare, de exploatare și acele pentru desfacerea produselor obținute în stabilimentul respectiv.

Ministerul se va pronunța în 30 de zile, prin decizie motivată, asupra cererilor de autorizare prevăzute la **Art. 71–73**; dacă ministerul nu se va pronunța în acest termen, autorizația se consideră acordată.

ART. 74 Pentru instalațiunile de transport și stabilimentele care interesează siguranța publică și apărarea națională, caietul de sarcini va prevedea cazurile de abatere, când autorizarea va putea fi retrasă titularului în culpă, cu avizul conform al Consiliului de Mine, după o prealabilă somațiune, prin care i s-a dat un termen pentru conformare.

Secțiunea II

Personalul minier, metalurgic sau industrial.

ART. 75 Orice explorare minieră, precum și orice stabiliment metalurgic sau industrial în strânsă legatură cu exploatarea minieră, sunt obligate să comunice autorității miniere regionale:

a) Forma și numirea întreprinderii;

b) Numele conducătorului, precum și al personalului de conducere care are împuternicire din partea întreprinderii;

c) Împuternicirea dată conducătorului și celorlalte persoane din direcțiune, însoțită de o copie a actelor.

ART. 76 Orice exploatare minieră, precum și orice întreprindere metalurgică sau indus- trială în strânsă legatură cu exploatarea minieră, trebuie să aibă la punctul lucrării un director tehnic sau șef de șantier, ori șef de secție sau conducător tehnic, după întinderea sau importanța exploatării sau întreprinderii. Aceștia vor fi ajutați de personal tehnic de conducere, de supraveghere și execuție în număr corespunzător cu întinderea exploatării și cu varietatea instalațiunilor miniere, metalurgice sau industriale.

Pentru exploatările mici și simple Autoritatea minieră apreciază asupra necesității unui director tehnic putând aproba ca lucrările să fie executate sub directa conducere a micului exploatator sau a unei persoane destoinice.

ART. 77 Întreg personalul tehnic trebuie sa aibă o autorizațiune din partea Ministerului Industriei și Comerțului.

Autorizarea de a funcționa la exploatări miniere sau la stabilimente metalurgice ori industriale din țară în calitate de director tehnic, inspector tehnic, șef de șantier, șef de secție sau conducător tehnic al unei exploatări sau al unei întreprinderi se acordă de minister prin brevete de șef de exploatare pe specialități, după normele prevăzute de această lege.

Ca măsură tranzitorie personalul în serviciu va continua a rămîne în funcțiune cu atribuțiunile ce are la promulgarea legii.

ART. 78 Pot obține acest brevet de șef de exploatare absolvenții cu diplomă ai unei școli superioare din țară sau din străinătate, de specialitatea corespunzătoare exploatării sau serviciului unde urmează a funcționa și care au cel puțin un an de activitate practică efectivă în specialitatea respectivă.

Absolvenții școlilor tehnice speciale care prin organizarea și programul lor de studiu nu pot fi echivalate cu școlile tehnice superioare din țară, pot fi autorizați să funcționeze în calitate de ajutoare, legal responsabile, ale conducătorului tehnic al unei exploatări sau al unei secțiuni a exploatării, în specialitatea indicată de studiile urmate, dacă dovedesc o activitate practică efectivă în acea specialitate de cel puțin patru ani.

După 10 ani de practică, persoanele în această categorie, pot dobândi brevetul de șef de exploatare, în urma unui examen cu rezultat favorabil, depus la Ministerul Industriei și Comerțului, un profesor de la Școala Politehnică din București, delegat de Consiliul profesoral al acesteia, un delegat inginer al Asociațiunii Inginerilor și Tehnicienilor din Industria Minieră, sub președinția directorului general al minelor sau a înlocuitorului său legal. Această comisiune va fi numită, pe această cale, pe termen de 5 ani.

Șefii de exploatare posedînd autorizarea provizorie a ministerului la promulgarea legii păstrează drepturile dobândite fără îndeplinirea nici unei alte formalități.

ART. 79 Ministerul Industriei și Comerțului va hotărî asupra echivalării oricărei diplome cu avizul conform al Consiliului profesoral al Școlii Politehnice.

Condițiunile de capacitate și experiența pentru restul personalului tehnic vor fi fixate prin regulament, făcîndu-se distincțiuni după actele de studii și după timpul de practică în ramura respectivă.

Cunoașterea limbii române, a legilor și regulamentelor miniere și industriale pentru orice categorie de personal este obligatorie în măsura reclamată de calitatea în care urmează a fi autorizată să funcționeze. Brevetul se va libera în urma unui examen.

ART. 80 Ministerul Industriei și Comerțului va fixa, prin regulamente și deciziuni, categoriile de funcțiuni, în fiecare categorie personalul trebuind să fie format din cel puțin 75% români.

Se poate deroga de la normele de mai sus în primii șapte ani de la promulgarea legii de față, în cazurile de lipsă de personal calificat, cu autorizarea ministerului, pe baza raportului direcțiunii generale a minelor.

Exploatările miniere și întreprinderile industriale și metalurgice au obligațiunea de a primi cu plată și la cerere practicanți dintre elevii școlilor speciale din țară care după absolvire sunt susceptibili de a putea deveni șefi de exploatare sau conducători tehnici, potrivit cu normele ce se vor fixa prin regulament.

ART. 81 Este interzis a întrebuința copii sub 18 ani sau femei ca lucrători de lucrări miniere subterane. Această interzicere nu se întinde la lucrările la zi.

ART. 82 Concesionarul este obligat sa înceapă lucrările în vederea exploatării cel mai târziu în timp de un an de la punerea în stăpânire.

Lucrările începute trebuie să fie continuate regulat, fără întrerupere.

Orice lucrare minieră sau instalațiune, care atinge unul din obiectivele asupra cărora Autoritatea minieră este imputernicită să exercite supraveghere și control, trebuie să fie anunțată Autorității miniere sau organului local de control, iar executarea ei nu poate începe decât după ce va fi autorizată.

De asemenea, înainte de a se începe exploatarea unui câmp de extracțiune, exploatatorul trebuie să supună Autorității miniere metoda de exploatare pe care o va urma.

Dacă lucrarea anunțată satisface prescripțiile legii și regulamentelor, autoritatea minieră autorizează începerea ei, iar dacă e cazul, notifică odată cu autorizarea observațiunile sale și măsurile necesare pentru a evita neajunsurile semnalate.

Dacă exploatatorul nu ia măsurile prescrise, executarea lucrărilor va fi oprită, total sau parțial.

În contra măsurilor luate de Autoritatea miniera locală concesionarul va putea apela la Ministerul Industriei și Comerțului, Consiliul Superior de Mine.

ART. 83 Suspendarea sau părăsirea unei lucrări miniere sau a unui câmp de extracțiune trebuie să fie anunțată Autorității miniere.

Autoritatea minieră, după vizitarea lucrărilor, ia act de declarația de părăsire sau suspendare și poate prescrie eventuale măsuri sau lucrări de siguranță, afară de cele prescrise în regulamente.

ART. 84 Orice exploatare este obligată să țină la zi:

1. Un plan exact al suprafeței indicând limitele și punctele topografice care definesc perimetrul, ivirile la suprafață și toate instalațiunile aflate pe ea.
2. Planuri exacte în proiecțiune orizontală ale lucrărilor subterane pe etaje sau orizonturi, cu arătarea porțiunilor exploatate în fiecare an și a celor în curs de exploatare.

Ridicările topografice trebuie să fie racordate cu cele de la suprafață, iar planurile respective trebuie să se poată suprapune.

3. Planuri care să arate vederea de față și diferite secțiuni prin mină și zăcământ susceptibile de a defini extinderea zăcământului și a lucrărilor miniere, natura și compoziția substanțelor minerale utile întâlnite.

4. La exploatările de petrol și de gaze naturale, pe lângă planul de suprafață se vor întocmi profile cu privire la natura și succesiunea straturilor străbătute prin galerii, puțuri și sonde și se vor comunica toate datele științifice și tehnice care rezultă din lucrările executate.

5. Registrele comerciale în care să se arate producțiunea obținută, atât în starea brută, cât și sub formă de produse separate sau concentrate în atelierele de preparare mecanică.

6. Orice alte registre, planuri, acte care se vor prevedea prin regulamente sau prin deciziuni ministeriale.

ART. 85 Când, în cursul exploatării, lucrările subterane se apropie până la o distanță de 80 m de un pod, de o cale de comunicație, de hotarele concesiunii, sau când ajung în apropierea edificiilor sau regiunilor locuite la o distanță de 50 m de ele, exploatatorul este obligat să înștiințeze din vreme Autoritatea minieră, înainte ca aceste distanțe să fi fost atinse. Autoritatea minieră, după ce vizitează lucrările, fixează măsurile de protecțiune.

Obligația de aprovizionare a țării

ART. 86 Atât întreprinderile miniere, cat și organizațiunile pentru desfacerea produ- selor miniere brute sau transformate, sunt obligate ca în limitele productiunii sa asigure regulată și normală aprovizionare a tarii, neputând-o restrânge sau suspenda, fără motive legitime și fără învoirea expresă a Ministerului Industriei și Comerțului.

Ele vor fi obligate, la cererea Ministerului, de a crea, pentru nevoile apărării naționale, o rezerva care va fi fixată după normele înscrise în regulament.

ART. 87 Exploatatorii de platină și aur sunt obligați să predea statului, prin oficiul respectiv de cumpărare, tot metalul obținut.

Nimeni, afară de stat, n-are dreptul să cumpere sau să-și apropieze în nici un mod aceste metale obținute din exploatare.

Prețul de cumpărare este prețul mondial corespunzător calității aurului.

În categoria acestor metale vor putea fi înscrise prin deciziune ministerială și alte metale cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine.

Ajutoare.

ART. 88 Orice mină trebuie să aibă la punctul lucrării toate aparatele respiratorii, instrumentele și materialele de salvare, medicamente și mijloacele de ajutor, de felul și în numărul sau cantitatea prevăzută de regulamente sau în deciziunile speciale. De asemenea orice întreprindere este obligată sa se îngrijească, de acord cu autoritățile sanitare, de buna stare a sănătății lucrătorilor și funcționarilor minei.

Hotare în mine.

ART. 89 În lucrările miniere subterane, exploatatorii învecinași sunt obligați să determine printr-un inginer minier, autorizat de Ministerul Industriei și Comerțului, hotarele subterane între concesiuni și să fixeze punctele de hotar prin semne potrivite și bine consolidate.

În caz de neînțelegere între exploatatori, Autoritatea minieră, la cererea uneia din părți, va numi un inginer minier care, sub depunerea de jurământ, va fixa hotarul subteran și va comunica rezultatul măsurii atât Autorității miniere, cât și părților interesate.

Până la fixarea hotarului, fiecare parte va opri lucrul în regiunea contestată, fiind obligat a întreține galeria sau lucrarea minieră în stare bună și circulantă.

Obligațiuni în caz de inundare.

ART. 90 Când mina sau zăcământul sunt amenințate cu o inundațiune care ar compromite siguranța publică sau conservarea minei ori a zăcământului, autoritatea minieră este împuternicită să ia măsurile necesare pentru prevenirea și combaterea pericolului. Aceste măsuri pot fi locale sau regionale, după extensiunea pericolului de inundare.

În acest scop, autoritatea minieră poate să oblige pe concesionarii diferitelor mine atinse sau amenințate de o inundațiune, să execute în comun, pe cheltuiala lor, lucrările necesare fie pentru a scoate apa din minele inundate, fie pentru a opri progresul inundației.

ART. 91 Ministerul Industriei și Comerțului poate să declare, printr-o deciziune, reunirea exploatatorilor din regiunea amenințată într-un sindicat, reglementînd compunerea lui și modul de repartițiune a cheltuielilor între cei obligați. O atare reuniune a exploatatorilor dintr-o regiune într-un sindicat poate fi hotărâtă de minister pentru luarea măsurilor și împlinirea oricăror nevoi de interes general.

Exploatatorii vor fi convocați spre a desemna o comisiune însarcinată sa studieze și să aducă la îndeplinire măsurile pentru apărarea intereselor comune ale exploatărilor amenințate.

Cheltuielile făcute sunt verificate de Autoritatea minieră și trecute în roluri întocmite în acest scop.

Aceste roluri, semnate de reprezentanții sindicatului și de autoritatea minieră, sunt executorii, iar sumele se vor incasa în același mod ca și contribuțiunile directe.

ART. 92 Dacă exploatatorii, în urma convocării ce li s-a făcut, nu se unesc pentru a organiza sindicatul, Ministerul Industriei și Comerțului numește o comisiune de trei sau cinci persoane, cu însărcinarea de a lua toate măsurile pentru executarea lucrărilor necesare în contul exploatatorilor.

Dacă un exploatator nu achită în termen de 30 de zile suma ce-i revine pentru executarea lucrărilor, ministerul poate să ceară Consiliului de Mine să pronunțe retragerea concesiunii.

Pagube aduse suprafeței sau minelor.

ART. 93 Concesionarul este obligat să repare toate pagubele cauzate suprafeței, clădirilor și instalațiunilor aflate pe ea prin exploatarea minei.

Responsabilitatea concesionarului este absolută. El datorește proprietarului solului despăgubire ori de câte ori se stabilește o legatură de cauză și efect între lucrările de exploatare și prejudiciul cauzat.

Concesionarul este obligat să repare prejudiciul pe care exploatarea sa l-ar cauza proprietarilor suprafeței, chiar în cazul când proprietatea prejudiciată nu este situată deasupra lucrărilor minei.

Concesionarul nu se va putea sustrage de la această obligațiune pe motiv că exploatarea s-a făcut rațional și lucrările au fost conduse cu toate precauțiunile necesare.

Instanțele judecătorești sunt îndreptățite sa hotărască asupra pagubelor, dar nu pot să ordone nici o măsură relativă la explorare sau exploatare, aceasta fiind de competența exclusivă a Autorității miniere.

ART. 94 Responsabilitatea concesionarului este usurata când s-ar constata ca instalatiunile proprietarului suprafeței nu ar fi fost executate cu prodenta și cu măsurile de consolidare cerute de regulile artei constructive.

Când mina a avut mai mulți concesionari succesivi, răspunderea o suporta concesionarul actual.

ART. 95 Repararea prejudiciului cauzat unei mine de către proprietarul solului se va face după dreptul comun.

ART. 96 Fiecare concesionar este răspunzător de pagubele pe care exploatarea sa le cauzează concesionarului învecinat.

Responsabilitatea exploatatorului ale cărui lucrări au depășit limitele concesiunii sale, este ușurată sau chiar va putea să nu fie angajată când poate produce dovada evidentă că a fost de bună credință și nu a comis încălcarea în scop de a-și însuși bunul altuia. Despăgubirea este independentă de sancțiunile prevăzute de lege.

CAP. 6

Încetarea concesiunii

ART. 97 Dreptul de exploatare încetează:

A) Prin trecerea timpului pentru care a fost acordată concesiunea sau pentru care este recunoscut valabil actul de concesiune după normele prevăzute de această lege, precum și prin istovirea zăcământului;

B) Prin renunțare;

C) Prin retragerea concesiunii

ART. 98 La expirarea termenului concesiunii, mina, cu toate dependintele și anexele ei, trece în proprietatea statului fără vreo despăgubire și liberă de orice sarcini sau obligațiuni de orice natură.

La încetarea concesiunii din orice cauze, concesionarul este obligat să predea statului toate planurile minei împreună cu carnetele de măsuri geodezice, registrele de producțiune și de personal, fondurile Casei de ajutor și registrele pentru veniturile ei, precum și orice alte registre, acte sau documente în legatură cu exploatarea și valorificarea produselor miniere.

ART. 99 În cursul celui de al X-lea an, pentru petrol în cursul celui de al cincilea an care precede sfârșitul concesiunii, Ministerul Industriei și Comerțului, din propria sa inițiativă, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine și ascultând pe concesionar sau provocat de acesta, va fixa sau aproba pe de o parte programul de lucrări ce concesionarul este obligat să execute în perioada ultimilor 10, respectiv 5 ani, în scopul de a asigura continuitatea exploatării, iar pe de altă parte va fixa condițiunile și normele pentru repartiția între stat și concesionar a cheltuielilor făcute cu aceste lucrări.

Concesiunea poate fi sau exploatată de stat după normele legii comercializării, sau reînnoită asupra vechiului concesionar, sau poate fi transmisă asupra altei întreprinderi; în ultimele două cazuri însă, numai după normele prevăzute de legea de față și în condițiunile ce se vor stabili în noul caiet de sarcini, care va trebui sa țină seama de inventar și de instalatiunile existente date în folosință în noua perioadă de concesiune.

Dacă ministerul găsește că este în interesul general de a reînnoi concesiunea asupra vechiului concesionar, el va trebui să înștiințeze despre aceasta pe concesionar în cursul celui de al X-lea an, iar la petrol în cursul celui de al cincilea an care precede sfârșitul concesiunii.

Concesiunile care vor expira se vor reînnoi, la cerere, cu doi ani înainte de expirare, asupra vechilor concesionari, în condițiunile legii și cu respectarea dispozițiunilor noului caiet de sarcini, dacă și-au îndeplinit obligațiunile în perioada expirată.

ART. 100 Când concesionarul nu a fost înștiințat cu privire la reînnoirea concesiunii, în termenul arătat mai sus, Ministerul Industriei și Comerțului, în cursul celui de al patrulea an care precede sfârșitul concesiunii, va lua măsuri pentru transmiterea ei după normele acestei legi. În caietul de sarcini se va prevedea și programul de lucrări ce urmează a fi executate în ultimii 3 ani pe socoteala noului concesionar, în scop de a asigura continuarea exploatării în viitor.

Concesionarul este obligat să execute aceste lucrări în perioada ultimilor 3 ani ai concesiunii pe socoteala noului concesionar și sub supravegherea acestuia și a autorității miniere.

În acest scop concesionarul cel nou va trebui sa depună garanția corespunzătoare fixată de minister în caietul de sarcini.

Când o înțelegere poate fi stabilită între vechiul concesionar și cel nou, lucrările vor putea fi executate de acesta din urmă direct sau prin altă întreprindere, avîndu-se în vedere a nu se impiedica mersul normal al exploatării.

Concesiuni libere prin renunțare.

ART. 101 Concesionarul unei mine poate renunța la concesiunea ce i-a fost acordată când s-ar dovedi că nu mai există nici un zăcământ exploatabil de substanțe minerale care au făcut obiectul concesiunii, sau când zăcământul concesionat nu mai poate fi exploatat în mod industrial.

Cererea de renunțare trebuie adresată Autorității miniere regionale, arătându-se și motivele renunțării.

Această cerere va fi notificată de concesionarea tuturor creditorilor ipotecari înscriși în cartea minieră.

La cerere se vor alătura:

a) Inventarul complet al minei cu arătarea cantităților de materiale și produse de orice fel aflate în depozitele minei;

b) Planurile perimetrului și ale minei;

c) O situațiune asupra sarcinilor care grevează mina;

d) Dovada notificării acestei cereri către creditorii ipotecari;

e) Ultimul bilanț;

f) Un memoriu însoțit de o situațiune asupra mersului exploatării și producțiunii pe ultimii 3 ani care preced cererea de renunțare.

ART. 102 Autoritatea minieră regională, examinând cererea, verifică situațiunea și înaintează dosarul împreună cu avizul său Ministerului Industriei și Comerțului.

Acesta dispune publicarea cererii în extras în ″Monitorul Oficial″, pe cheltuiala solicitatorului.

Terții interesați vor putea adresa opozițiuni la cererea de renunțare, la minister, în termen de 30 de zile de la data publicării extrasului în ″Monitorul Oficial″.

ART. 103 Consiliul Superior de Mine va hotărî asupra cererii de renunțare.

El va stabili condițiunile în care renunțarea poate fi admisă și va fixa termenele în care solicitatorul va trebui:

1. Să execute toate lucrările de siguranță prescrise, conform legilor și regulamentelor în vigoare;
2. Să obțină radierea tuturor inscripțiunilor care există asupra minei.

În cazuri excepționale, la cererea solicitatorului, aceste termene vor putea fi prelungite de către Consiliul Superior de Mine.

ART. 104 La expirarea termenelor fixate pentru împlinirea obligațiunilor, solicitatorul va depune la minister acte prin care să se constate dacă mina este sau nu liberă de sarcini ipotecare.

De asemenea, Ministerul Industriei și Comerțului va cere Autorității miniere regionale să-și dea avizul asupra îndeplinirii obligațiunilor în ce privește executarea lucrărilor de siguranță impuse.

După depunerea actelor privitoare la îndeplinirea obligațiunilor impuse solicitatorului, cererea este supusă deliberării Consiliului Superior de Mine, care va hotărî după ce va chema pe cei interesați.

Hotărârea prin care se încuviințează renunțarea va fi publicată în ″Monitorul Oficial″.

ART. 105 Renunțarea își produce efectele ei din ziua publicării hotărârii.

Concesionarul rămâne însă responsabil față de cei interesați pentru pagubele cauzate prin lucrările sale de exploatare.

Impozitele și orice dări către stat referitoare la exploatare sunt datorate de concesionar pe întreg anul în care a fost admisă cererea de renunțare.

ART. 106 Societățile miniere nu vor putea încheia lichidarea mai înainte de reintrarea concesiunii în patrimoniul statului, ca urmare a admiterii renunțării.

Concesiuni libere prin retragere.

ART. 107 Concesiunea și autorizarea de exploatare va fi retrasă în cazurile și cu formele prevăzute mai jos, socotindu-se ca desființată de drept și fără îndeplinirea altor formalități: 1. Când exploatatorul nu a satisfăcut dispozițiunile **Art. 83** și **93**;

2. Când, fără motive legitime și fără vreo învoire sau păsuire din partea Autorității miniere, exploatarea este restrânsă sau suspendată în așa fel că atinge trebuințele consumatorilor, siguranța publică sau apărarea națională;

3. Când lucrările de exploatare se efectuează și în contra regulilor artei miniere, încât posibilitatea exploatării viitoare a substanțelor minerale ar fi periclitată;

4. Când exploatatorul cu vădită rea voință nu satisface prescripțiunile relative la măsurile de siguranță a personalului și de conservare a zăcământului;

5. În caz de părăsire a minei prin încetarea oricărei activități fără o autorizare din partea ministerului, timp de un an de la somațiunea ce s-a făcut.

ART. 108 Retragerea concesiunii și autorizațiunii de exploatare se hotărăște de Consiliul Superior de Mine, care va chema pe exploatator, iar dacă va crede necesar și pe creditorii ipotecari.

Retragerea concesiunii va fi publicată în ″Monitorul Oficial″.

ART. 109 Statul poate transmite concesiunea asupra altei întreprinderi după normele legii de față și în condițiunile ce se vor stabili în noul caiet de sarcini.

Vechiul concesionar rămâne răspunzător față de cei interesați de pagubele cauzate prin lucrările de exploatare.

De asemenea el rămâne răspunzător pentru actele de administrație făcute până la instituirea unei administrații de către Ministerul Industriei și Comerțului.

O deciziune ministerială dată pe baza avizului conform al Consiliului Superior de Mine va hotărî asupra situațiunii în care trebuie repusă concesiunea, oricare ar fi modul ei de întrebuințare.

TITLUL II

Regimul de punere în valoare a substanțelor minerale lăsate la dispozițiunea proprietarului suprafeței

ART. 110 Substanțele minerale lăsate proprietarului suprafeței pot fi exploatate de el însuși sau de alții.

Orice exploatare de asemenea substanțe trebuie precedată de o cerere introdusă la autoritatea minieră regională. Ea va fi însoțită de un plan în care să se arate poziția terenului față cu locurile învecinate, instalațiunile ce urmează a fi executate, precum și acele ce ar exista în apropiere.

Exploatarea se poate începe numai pe baza unei autorizări care se va da de autoritatea minieră, dacă sunt îndeplinite prescripțiunile de poliție minieră prevăzute în legi sau în regulamente.

Această exploatare este supusă prevederilor legii de față și rămâne sub controlul superior al autorității miniere în ce privește:

a) Conservarea și exploatarea economică a maselor de asemenea substanțe;
b) Protecțiunea suprafeței și a instalațiunilor, clădirilor aflate pe ea;
c) Siguranța personalului și a lucrărilor;
d) Asigurarea nevoilor consumației interne.

Un regulament de administrațiune publică, întocmit pe baza avizului Consiliului Superior de Mine, va determina măsurile de politică minieră pentru exercitarea dreptului de exploatare.

ART. 111 Dreptul de a exploata substanțele minerale lăsate la dispoziția proprietarilor suprafeței este un drept real imobiliar.

Toate drepturile și sarcinile în legatură cu această exploatare vor fi trecute în Cartea minieră.

ART. 112 Raporturile între exploatările învecinate, precum și raporturile între exploatare și proprietatea suprafeței în ce privește pagubele cauzate prin lucrările de exploatare, sunt supuse dreptului comun.

TITLUL III

CAP. 1

Comasarea și ținuturi miniere

ART. 113 În interesul protecțiunii zăcământului și al exploatării sale raționale, în orice regiune minieră unde există proprietăți de întindere mică, concesionate sau nu, se va stabili o suprafață minimă sub care o exploatare nu poate fi începută și efectuată.

În acest scop proprietățile de întindere mică, spre a putea fi exploatate, pot fi reunite din inițiativa statului sau după cererea unuia din cei interesați într-un perimetru de comasare care să aibă suprafața minimă stabilită pentru clasa respectivă de zăcăminte.

Perimetrele de comasare a parcelelor de întindere mică nu sunt supuse, în ce privește forma lor, la cerințele legii de față, ci ele pot avea și o alta formă decât acea pătrată sau dreptunghiulară, cu condițiunea ca lucrările ce s-ar executa pe acel perimetru să respecte distanțele minime prevăzute de lege și regulamente.

Perimetrul de comasare trebuie să aibă suprafața minimă prevăzută în această lege la clasa respectivă de zăcăminte. Acolo unde o atare suprafață minimă nu este indicată, ea va fi stabilită de Ministerul Industriei și Comerțului cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine, printr-o deciziune publicată în ″Monitorul Oficial″ și afișată la Autoritățile miniere regionale respective.

Suprafața maximă a unui perimetru comasat nu va depăși suprafața maximă fixată pentru un perimetru de concesiune la clasa respectivă de zăcăminte.

ART. 114 Când părțile nu se înțeleg asupra comasării, Ministerul Industriei și Comerțului, în urma cererii unora din părțile interesate care dovedesc capacitatea tehnică și financiară pentru exploatare, va putea hotărî comasarea, formând perimetrul după normele legii.

Cererea de comasare va fi adresată Ministerului sau Autorității miniere regionale respective. La cerere se vor alătura: planul perimetrului în două exemplare, actele care stabilesc înțelegerea între părți și actele care dovedesc capacitatea tehnică și financiară pentru exploatare.

O copie a cererii și a planului va fi înaintată pentru afișare și consultare la primăria comunei respective. Ea va fi afișată de către notarul comunei cel puțin 10 zile, încheindu-se proces-verbal.

Cei interesați pot adresa întâmpinări motivate și însoțite de acte Ministerului Industriei și Comerțului sau Autorității miniere regionale.

Pentru rezolvarea cererii se va face cercetare de către Autoritatea minieră regională care își va da părerea sa motivată.

Toate actele și lucrările vor fi înaintate Consiliului Superior de Mine, care va pronunța deciziunea de comasare după citarea proprietarului terenului ce se comasează.

Aceasta deciziune va fi publicată în ″Monitorul Oficial″ și afișată la primăria comunei. Ea va arăta: situațiunea perimetrului, limitele și suprafața lui și a proprietăților comasate, clădirile, sădirile, instalațiunile aflate pe ele, numele proprietarilor sau posesorilor suprafeței și ale celor care au cerut comasarea în vederea exploatării, precum și durata.

ART. 115 Din momentul publicării deciziunii, comasarea este obligatorie pentru toți cei cuprinși în perimetru.

Perimetrul comasat va fi desemnat pe teren prin semne de hotare sub îngrijirea Autorității miniere regionale care va încheiea proces-verbal.

De la publicarea deciziunii pot fi autorizate lucrări miniere pe perimetrul comasat.

Comasarea este facultativă pentru proprietățile pe care la data promulgării acestei legi se află o exploatare normală înscrisă la Autoritatea minieră regională. Noile lucrări vor trebui să respecte însă distanțele și măsurile prescrise de lege și regulamente.

ART. 116 Drepturile părților care nu au căzut de acord asupra comasării vor fi stabilite prin justiție.

Dacă în timp de 15 zile de la publicarea deciziunii de comasare nu s-a stabilit un acord între toate părțile care au proprietăți în perimetrul comasat, chestiunea va fi supusă judecații unei comisiuni de arbitri.

Comisiunea va fi formată din prim-președintele tribunalului sau președinte ori înlocuitorul lui și doi arbitri aleși de părți.

Cei cuprinși în perimetrul supus comasării aleg pe cei doi arbitri prin majoritate, cu vot secret. Alegerea se va face în localul Primăriei comunei respective și va fi prezidată de judecătorul ocolului în care se află perimetrul. Data alegerii va fi fixată după cererea Autorității miniere regionale sau a celor interesați și va fi anunțată prin afișare la primăria comunei cu cel puțin 10 zile înainte. Dacă alegerea nu se poate face, judecătorul va desemna, printr-o încheiere definitivă, în termen de cel mult 10 zile, doi arbitri dintre specialiști sau cunoscători ai situației locale.

Comisiunea prezidată de magistrat și asistat de un grefier sau ajutor de grefă va judeca de urgență, citând părțile și Ministerul Industriei și Comerțului la tribunalul de județ. Ea va stabili drepturile părților asupra parcelelor comasate și modul de exercitare al acestor drepturi. Hotărârea comisiunii este supusă numai apelului la Curtea de apel în termen de 15 zile de la comunicare. Apelul poate fi depus și la grefa tribunalului.

Curtea de apel va judeca de urgență și cu precădere. Deciziunea dată fără opoziție este supusă recursului în termen de 20 zile de la comunicare pentru cei absenți. Deciziunea Casației se dă fără drept de opoziție.

Indemnizația comisiunii de arbitri este în sarcina părții care a cerut comasarea și ea trebuie depusă odată cu cererea de comasare a terenului.

Președintele comisiunii va primi o diurnă care va fi fixată de Ministerul de Justiție, iar îndemnizația arbitrilor va fi stabilită de președintele comisiunii.

ART. 117 Perimetrul comasat constituie un bun minier distinct, indivizibil pe durata valabilității și va fi trecut în Cartea minieră cu toate drepturile și sarcinile lui.

ART. 118 Proprietățile comasate intră în patrimoniul minier al statului la data când expiră durata concesiunii sau drepturile proprietarului; ele continuă însă a face parte din perimetrul comasat.

La expirarea tuturor concesiunilor reunite în perimetrul comasat, acesta reintră în patrimoniul minier al statului, cu toate instalațiunile aflate pe el, fără despăgubire și liber de orice sarcini sau obligațiuni; dacă proprietarul suprafeței are vreun drept asupra instalațiilor, statul le poate reține acordînd despăgubirile stabilite conform **Art. 66** și următoarele. Perimetrul va fi pus sub regimul prevăzut de această lege pentru clasa respectivă de zăcământ.

Ținuturi miniere.

ART. 119 În vederea exploatării economice a zăcămintelor de minereuri complexe sau de substanțe minerale utile a căror localizare în zăcăminte este împrăștiată sau neregulată, precum și în vederea celei mai bune valorificări a oricăror produse miniere, se vor putea forma și declara de Ministerul Industriei și Comerțului, fie din propria sa inițiativă, fie provocat de alții, ținuturi miniere potrivit cu cerințele economiei miniere și economiei naționale.

Aceste ținuturi vor forma unități, în genere suficient determinate prin limite naturale, în interiorul cărora existența acestor clase de zăcăminte este probabilă.

Formarea acestor ținuturi miniere, precum și modificarea sau completarea lor, se face prin deciziune ministerială, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine.

Deciziunea va fi publicată în ″Monitorul Oficial″.

Fiecare din aceste ținuturi miniere, potrivit cu clasa de zăcăminte ce conține, va fi pus sub un regim special de explorare, de exploatare și de valorificare, spre a concentra operațiunile de preparare mecanică, precum și tratamentul metalurgic sau industrial al produselor miniere, în ateliere centrale, uzine sau stabilimente industriale în legatură strânsă cu exploatarea zăcămintelor din asemenea ținuturi miniere.

Statute pentru fiecare ținut minier întărite prin Decret Regal dat după pronunțarea ministrului Industriei și Comerțului, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine, vor fixa regimul special pentru concentrarea operațiunilor miniere, metalurgice și industriale în legatură strânsă cu exploatarea.

CAP. 2

Accidente miniere

ART. 120 Orice accident minier trebuie să fie anunțat Autorității miniere cel mai târziu în termen de 24 de ore de la producerea lui.

Accidentele de persoane vor fi anunțate de exploatator în același timp Parchetului și primăriei locale.

Autoritatea minieră este obligată și singura competentă să ancheteze accidentele de natură a compromite siguranța lucrărilor miniere, a suprafeței, a clădirilor și instalațiunilor sau aprovizionarea țării.

De asemenea, ea este obligată și competentă sa ancheteze, în vederea aplicării sancțiunilor din această lege, accidentele mortale sau care au provocat răniri grave.

Procesul-verbal de anchetă și concluziunile Autorității miniere sau ale inginerului de control care a cercetat cazul, vor fi înaintate Ministerului Industriei și Comerțului, iar în cazuri de accidente mortale sau care au provocat răniri grave, un exemplar va fi trimis și Parchetului.

În cazuri de pericol Autoritatea minieră are drept să ia măsurile pe care va crede necesar să le aducă la îndeplinire cu ajutorul personalului întreprinderii, care este obligat să execute ordinele acestei autorități.

ART. 121 Operațiunile de limitare a accidentului și de salvare încep imediat sub direcțiunea personalului de conducere al minei.

Dacă victimele accidentului n-au fost încă retrase în momentul când reprezentantul Autorității miniere sosește la fața locului, direcțiunea operațiunilor de salvare o ia acesta cu concursul exploatatorului și al inginerilor minei.

El va face rechizițiunile necesare de oameni, instrumente și orice mijloace de salvare în comunele și la exploatatorii învecinați.

Autoritățile administrative de orice fel sunt datoare să dea autorității miniere, în cazuri de accidente, tot concursul.

Întreprinderile miniere vor fi prevăzute cu toate aparatele moderne pentru prevenirea accidentelor muncii.

CAP. 3

Taxe, impozite și redevențe

ART. 122 Independent de orice alte dări fixate prin legi financiare sau prin alte dispo- zițiuni din această lege, toate exploatările de substanțe minerale de orice natură sunt supuse la următoarele taxe și impozite miniere:

O taxă fixă pe suprafața delimitată în concesiune;

Un impozit proporțional socotit la o cotă din produsul obținut.

Această cotă se va aplica la produsul brut extras la mină, în cazul când substanța minieră are puritatea și concentrațiunea suficientă spre a fi negociabilă sau predată direct uzinelor, fără a mai fi transformată prin operațiuni consecutive și accesorii exploatării.

Când suprafața minieră nu se prezintă în condițiunile de mai sus și trebuie transformată, spre a putea fi negociabilă, cota se va aplica la produsul concentrat, care rezultă după transformare.

Pentru platină și aur impozitul proporțional se va socoti la o cotă din metalul obținut, iar la produsele concentrate aurifere sau platinifere (slih) acest impozit se va socoti la conținutul în metal prețios constatat prin analiza făcută în laboratorul oficial. Taxa fixă pe suprafață.

ART. 123 Taxa fixă se aplică anual la totalul suprafeței concesionate sub orice formă pentru exploatarea unei substanțe minerale și se fixează la:

Lei 60 de hectar concesionat pentru exploatare de petrol;

Lei 20 de hectar concesionat pentru exploatările de orice alte substanțe minerale.

ART. 124 Taxa proporțională este de:

– 1 % din produsul obținut pentru cărbuni și bitumene solide;

– 2 % din produsele obținute pentru bitumin lichid (țiței) și produsele asociate cu el în același zăcământ. La gazele obținute odată cu petrolul, impozitul se va percepe în numerar la valoarea socotită pe prețul mediu de vânzare la schelă. La petrolul brut (țiței) și la produsele separate din gaze, impozitul va fi perceput după

cererea Ministrului Industriei și Comerțului, fie în numerar, socotindu-se valoarea pe prețul mediu la rezervorul din schelă, fie în natură. În acest caz țițeiul va fi de aceeași calitate cu restul producțiunii și va fi predat la rezervoarele de înmagazinare, la originea conductei care leagă schela cu o rafinărie sau cu o stațiune de cale ferată;

– 2% din produsul brut pentru hidrocarburile gazeiforme care formează zăcăminte proprii. Impozitul va fi perceput în numerar și socotit la valoarea prețului de vânzare la originea conductei;
– 0,25% din metalul pur pentru platină și aur;
– 1% din produsul obținut pentru restul substanțelor metalifere și minerale sau roce de orice fel;
– 1% asupra sumei încasate pentru băile servite și vânzările efectuate, la ape minerale, nămoluri și gaze, altele decât hidrocarburile gazoase.

ART. 125 Constatarea și stabilirea impozitelor miniere se face în primele luni ale anului pentru anul expirat, de către o comisiune pe fiecare județ, compusă din: șeful regiunii miniere sau un alt delegat al Ministerului de Finanțe, un reprezentant al întreprinderilor miniere din județ, tras la sorți de președintele sau prim-președintele tribunalului la tribunalele cu mai multe secțiuni, cu cel puțin 20 de zile înainte de 1 ianuarie dacă întreprinderile n-au desemnat înainte de acest termen pe altcineva din sânul lor. În acest scop autoritatea minieră va înainta tribunalului, până la 1 noiembrie, o listă a acestor întreprinderi.

Comisiunea va avea și un secretar desemnat de Administrația financiară.

Comisiunea va putea funcționa cu doi membri.

Ea este îndreptățită ca, după citarea părților, să cerceteze registrele și să facă orice fel de cercetări la fața locului sau la sediul întreprinderii.

Impozitul va fi stabilit printr-un proces-verbal care va fi comunicat părților în comunele rurale de către notar, iar în cele urbane de către poliție.

Hotărârea comisiunii este fără opoziție și supusă apelului la comisiunea de apel de pe lângă Ministerul Industriei și Comerțului, în termen de 20 zile de la comunicarea procesului-verbal.

ART. 126 Comisiunea de apel se compune din:

– Doi consilieri de la Curtea de apel din București.
– Un delegat al Ministerului de Finanțe.
– Un delegat al Ministerului Industriei și Comerțului, din serviciul de supraveghere și control al drepturilor miniere;
– Un reprezentant al întreprinderilor miniere.

Magistrații vor fi aleși în fiecare an în adunarea generală a instanței.

Delegații ministerelor vor fi desemnați prin decizie ministerială. Reprezentantul întreprinderilor va fi desemnat de Consiliul Superior de Mine.

Comisiunea va fi prezidată de cel mai vechi în grad dintre magistrați. Ea poate lucra cu 3 membri, dintre care cel puțin un magistrat. Pe lângă comisiune vor fi doi secretari, dintre care unul cel puțin va fi un grefier sau ajutor de grefier de la Curtea de apel sau tribunal. Ea va funcționa la Ministerul Industriei și Comerțului.

ART. 127 Apelul va fi motivat și însoțit de toate actele doveditoare. El poate fi introdus și la administrația financiară sau la autoritatea miniera regionala care sunt datoare sa-l înainteze de urgenta comisiunii de apel. Părțile vor fi citate. Statul va fi chemat prin Ministerul Industriei și Comerțului.

Hotărârea comisiunii de apel se va pronunța în ședință publică, ea este fără opoziție și supusă recursului în termen de 20 zile de la comunicare.

După stabilirea definitivă a impozitelor ele vor fi înscrise în roluri și date spre încasare.

Constatarea și evaluarea redevenței.

ART. 128 Controlul redevenței se face de către Ministerul Industriei și Comerțului prin organele sale, după normele ce se vor fixa și dezvolta prin legea de organizare a Ministerului și prin regulament.

ART. 129 Exploatatorii sunt datori să declare în scris autorității miniere regionale, la termenele ce se vor fixa prin regulament, cuantumul producțiunii extrase.

Autoritatea minieră va controla și stabili la fiecare exploatare producția și redevența datorată.

Când statul ia redevența în natură, ridicarea se va face, trimestrial sau la alte termene, în modul prevăzut în caietul de sarcini. Ea va fi constatată în mod provizoriu și luată în primire de un delegat al serviciului de control al drepturilor miniere din Ministerul Industriei, în prezența Autorității miniere.

ART. 130 Constatarea redevențelor și evaluarea lor se va face de către comisiunea pen- tru taxe miniere prevăzută la **Art. 126** și după aceleași norme, printr-o încheiere separată.

Această încheiere va fi comunicată părților interesate.

Încheierea comisiunii este supusă apelului în termen de 20 zile de la comunicare, la comisiunea de apel prevăzută de art. 127, care va avea în atribuțiuni și constatarea și fixarea prețului redevențelor.

ART. 131 Modul de plată a redevențelor către exploratori și proprietari se va stabili prin regulament. Dacă există neînțelegeri între cei interesați cu privire la drepturile prevăzute prin această lege, sau există motive serioase de incertitudine asupra valabilității acelor drepturi, plata redevenței se va face prin consemnare la Casa de Depuneri și Consemnațiuni, iar recipisa se va depune la judecătoria în circumscripția căreia este întreprinderea. Statul sau exploatatorul este liberat din momentul depunerii recipisei la judecătorie.

CAP. 4

Sancțiuni

ART. 132 Sancțiunile se pot aplica atât întreprinderii, cât și persoanei care s-a făcut culpabilă de abatere.

Explorări.

ART. 133 Pentru abateri prevăzute la Art. 19 a) se va aplica prima dată o amendă de 100–2.000 lei, somându-se exploratorul ca, în termen de maximum 20 zile, să se conformeze legii. În caz contrariu, permisul poate fi retras.

Pentru abaterile arătate în **Art. 19 c)** și **d)** se va aplica prima dată o amendă de la 500 până la 5.000 lei și se va da un termen de 30 zile pentru îndeplinirea obligațiunilor.

Dacă nu se conformează, amenda se poate urca până la 10.000 lei, acordându-se un nou termen de 30 zile.

Dacă exploratorul nu-și îndeplinește obligațiunile nici în acest termen, permisul poate fi retras.

Afară de acestea sunt aplicabile și exploratorilor sancțiunile prevăzute de această lege la exploatări.

Utilizare neautorizată a substanțelor minerale.

ART. 134 Exploratorii sau exploatatorii care dispun, fără o autorizare prealabilă a Autorității miniere, de substanțele minerale extrase care nu le-au fost concesionate, vor plăti valoarea substanțelor minerale și o amendă de la 1.000 până la 50.000 lei. Pe lângă aceasta, se va putea retrage dreptul de explorare sau exploatare.

Personal.

ART. 135 Pentru abaterile privitoare la condițiunile de capacitate și la naționalitatea personalului, se va aplica întreprinderii o amendă de la 500 – 5.000 lei și se va da un termen până la trei luni spre a se conforma.

Pentru abateri repetate în cursul celor doi ani de la prima sancțiune aplicată, amenzile se pot urca până la 10.000 lei pentru fiecare caz.

Dacă o întreprindere nu-și angajează conducători tehnici care să întrunească condițiunile legii, după care amenda va fi dublată și aplicată din 6 în 6 luni până la executarea dispozițiunilor legii.

Planuri profile, rapoarte, date statistice.

ART. 136 Pentru neglijenț, în ce privește ridicarea și ținerea planurilor miniere și profilelor de sonde, pentru netrimiterea lor, a rapoartelor și a datelor statistice autorităților desemnate în această lege și în regulamentele ei, se aplică întreprinderii o amendă de la 1.000 până la 10.000 lei, iar conducătorului tehnic responsabil o amendă de la 500 până la 2.000 lei.

Pentru abateri repetate în cursul celor doi ani de la prima sancțiune, amenzile se pot mări până la îndoitul celor de mai sus.

În afară de aceasta, se va putea agrava sancțiunea pentru conducătorul tehnic responsabil prin suspendarea sau retragerea brevetului de funcționare în țară.

Maximul sancțiunilor se aplică atunci când se înfățișează sau se comunică, voluntar, lucrări și date inexacte.

Lucrări în exteriorul concesiunii

ART. 137 Pentru abaterile de la dispozițiunile **Art. 90** și **97** se aplică întreprinderii amenzi de la 500 – 10.000 lei, iar conducătorului tehnic sau persoanei responsabile de la 200–2.000 lei.

Pentru abateri repetate în cursul celor doi ani de la prima sancțiune aplicată, amenzile se pot îndoi.

Femei și copii în mine.

ART. 138 Întrebuințarea copiilor sub 18 ani, precum și a femeilor ca lucrători la lucrări miniere subterane atrage după sine sancțiunile următoare:

La prima abatere se va aplica o amendă de 5.000–10.000 lei pentru întreprindere și de 1.000–5.000 lei pentru conducătorul tehnic sau persoana responsabilă. În caz de repetare, amenda se poate îndoi.

Prin regulament special se vor hotărî toate dispozițiunile cu privire la ocrotirea muncii.

Neglijarea anunțării accidentelor.

ART. 139 Pentru neglijență în anunțarea accidentelor ori faptelor care ar putea periclita siguranța persoanelor și minelor, se vor aplica întreprinderii și conducătorului sancțiunile din articolul precedent. În cazuri grave se poate suspenda sau retrage brevetul persoanei responsabile.

Nepredarea platinei și aurului.

ART. 140 Nepredarea platinei și aurului obținute în țară sau înstrăinarea lor altora decât statului se consideră furt și se pedepsește cu închisoare de la 3 la 5 ani și cu amendă cel puțin egală cu valoarea metalului sustras.

În orice caz metalul va fi confiscat.

Aceeași pedeapsă se aplica și aceluia care și le-a însușit în orice mod.

Obligațiuni de aprovizionare.

ART. 141 În caz de abateri care produc perturbațiuni în funcționarea serviciilor publice și în economia generală a țării, autoritatea minieră va aplica atât întreprinderii, cât și conducătorului ei, sancțiunile următoare:

La prima abatere o amendă de la 50.000 până la 100.000 lei pentru întreprindere și de la 20.000–50.000 lei pentru conducătorul întreprinderii.

Pentru abateri repetate, amenzile se măresc la îndoitul amenzii precedente, iar Ministerul Industriei și Comerțului va putea însarcina un alt conducător.

Sancțiuni care preced retragerea concesiunii.

ART. 142 Sancțiunile care preced pronunțarea hotărârii de retragere variază după gravitatea abaterilor prevăzute de **Art. 108** și după continuitatea sau repetarea lor, anume:

Pentru abaterile de sub No. 1 se va aplica concesionarului, prima dată, o amendă de la 1.000–10.000 lei și i se va adresa o somațiune prin care i se fixează un termen până la maximum 3 luni pentru a-și îndeplini obligațiunile.

Dacă în urma somațiunii abaterea continuă sau se repetă, i se va aplica o amendă îndoită și i se va da un termen de maximum 90 de zile spre a se conforma.

Dacă și această somațiune va rămâne fără rezultat, se va retrage concesiunea.

Pentru abaterile de sub No. 2 se va aplica prima dată o amendă de la 10.000–50.000 lei și i se va adresa o somațiune spre a se conforma în termenul cel mai scurt și care va fi fixat de Ministerul Industriei și Comerțului potrivit situațiunii.

Dacă abaterea continua sau dacă ea se repetă, se va aplica o amendă până la 100.000 lei și se va adresa exploatatorului o nouă somațiune spre a se conforma în termenul cel mai scurt posibil.

Dacă și în urma acestei somațiuni intervenția Autorității miniere rămâne fără rezultat, se va retrage concesiunea și autorizarea de exploatare.

Până la pronunțarea retragerii și luarea în primire a minei, instalațiunii sau organizațiunilor de desfacere a produselor, ministerul va institui un administrator pe socoteala exploatatorului și pe care-l va împuternici să facă toate lucrările și să ia toate măsurile necesare.

Pentru abaterile de sub No. 3 sunt aplicabile aceleași sancțiuni ca pentru abaterile de sub No. 1.

În același timp, exploatatorul va fi somat să înceteze abaterea constatată într-un termen ce i se va fixa, iar conducătorului tehnic responsabil al exploatării i se va da avertisment.

În caz de repetare exploatatorul va fi din nou somat, aplicându-i-se o amendă îndoită, iar conducătorului responsabil al exploatării i se va aplica o amendă de 1.000–5.000 lei.

Dacă însă abaterea a provocat pericole de o întindere mai mare, care provin dintr-o mare neglijență, Ministerul Industriei și Comerțului va putea sa hotărască retragerea concesiunii și a autorizării de exploatare,

iar conducătorului în culpă i se poate retrage autorizația de a funcționa în țară, în acea calitate, pe termen limitat sau pentru totdeauna.

Până la pronunțarea retragerii concesiunii, ministerul va numi un administrator împuternicit să facă toate lucrările și să ia toate măsurile necesare, cheltuielile privind pe exploatator.

Pentru abaterile de sub No. 5 și 6 sunt aplicabile aceleași sancțiuni ca pentru No. 1.

Diverse abateri.

ART. 143 Pentru abateri de la orice alte dispozițiuni prevăzute în lege, în regulamente sau deciziuni date de autoritatea minieră în exercitarea dreptului ei de control asupra exploatărilor miniere, metalurgice sau industriale ori comerciale în strânsă legatură cu exploatarea minieră, se vor aplica sancțiunile prevăzute la

Constatarea abaterilor și aplicarea sancțiunilor.

ART. 144 Abaterile de la prescripțiunile cuprinse în legea de față, în regulamente și deciziuni privitoare la minerit, precum și la opereațiuni conexe, vor fi constatate de Autoritatea minieră regională, de organele ei, precum și de orice alt delegat împuternicit de Ministerul Industriei și Comerțului.

Sancțiunile din legea de față privitoare la amenzi și la suspendarea sau retragerea dreptului de a funcționa al personalului tehnic se aplică de Autoritatea minieră după normele următoare:

Autoritatea minieră regională aplică amenda la prima abatere și are dreptul de a suspenda temporar autorizarea de funcționare, în mină sau în țară, a personalului tehnic inferior.

Cei nemulțumiti de sancțiunile Autorității miniere regionale se pot adresa Direcțiunii Generale a Minelor.

Această direcțiune aplică amenzile pentru abateri repetate și are dreptul de a suspenda sau retrage brevetul de funcționare al personalului tehnic superior.

Sancțiunile aplicate de Direcțiunea Generală a Minelor sunt supuse apelului la Consiliul Superior de Mine în termen de 15 zile de la comunicare. Aceste din urmă sancțiuni devin executorii numai după rezolvarea apelului.

În cazuri urgente, Direcțiunea Generală a Minelor poate dispune ca sancțiunile să fie aplicate provizoriu chiar înainte de rezolvarea apelului.

Penalitatea prevăzută de **Art. 141** este de competența organelor de drept comun. Confiscarea metalului se va face de Autoritatea minieră.

ART. 145 Amenzile prevăzute în articolele precedente, afară de **Art. 141**, sunt cu caracter civil.

Toate amenzile pronunțate în virtutea acestei legi se vor încasa ca și contribuțiunile directe și vor fi vărsate jumătate la Casa de Ajutor a lucrătorilor minieri și a funcționarilor din regiunea respectivă, iar cealaltă jumătate la Casa Generală de Pensiuni.

Sancțiunile din această lege sunt aplicabile, fără excepție sau distincțiune, tuturor exploatărilor miniere, stabilimentelor metalurgice sau industriale pentru transformarea produselor miniere și care sunt în strânsă legatură cu exploatarea minieră, precum și organizațiunile de transport sau de desfacere a produselor.

Aceste sancțiuni nu exclud penalitățile prevăzute de alte legi și regulamente.

CAP. 5

Autoritatea minieră

Secțiunea I

ART. 146 Autoritatea însarcinată cu aplicarea legii de față este Ministerul Industriei și Comerțului prin serviciile sale speciale.

Această autoritate este singura competentă de a hotărî asupra măsurilor de luat cu privire la minerit, precum și la industriile și organizațiunile conexe, afară de cazurile unde legea de față prevede altfel.

În exercitarea drepturilor sale, ministrul este ajutat de Consiliul Superior de Mine și de Institutul Geologic al României.

El are ca organ principal, pentru aplicarea acestei legi, Direcțiunea Generală a Minelor. Această direcțiune se compune dintr-un serviciu central și serviciul exterior.

Serviciul exterior se împarte în regiuni miniere care se compun din circumscripții miniere.

Aceste servicii sunt conduse de inginerii din corpul minier al statului.

Direcțiunea Generală a Minelor are conducerea tuturor serviciilor pentru executarea legii și regulamentelor miniere.

În cazuri de pericol iminent sau de accidente, ea poate lua orice deciziuni sub rezerva aprobării ulterioare a ministrului.

Pe lângă Direcțiunea Generală a Minelor se va institui un serviciu special de supraveghere și control al drepturilor și veniturilor miniere ale statului.

Autoritatea miniera regionala este un organ de supraveghere și control a cărui competență este fixată prin lege.

Determinarea în mod amănunțit a atribuțiunilor acestor organe se va face prin legea de organizare a ministerului și prin regulamente.

ART. 147 Autoritatea minieră supraveghează întreaga activitate minieră și operațiunile industriale și de desfacere, în cazurile prevăzute de această lege.

Ea are drept să intervină în toate cazurile prevăzute în legea de față și îndeosebi cu privire la:

a) Conservarea bogățiilor miniere, exploatarea lor economică și la industrializarea lor; b) Protecțiunea suprafeței;

c) Protecțiunea personalului ocupat în lucrări și pregătirea profesională a acestuia în școli corespunzătoare;

d) Asigurarea nevoilor interne și a celor impuse de apărarea țării.

În acest scop toate cercetările necesare se vor face din oficiu; organele miniere de control și de supraveghere sunt obligate să inspecteze toate întreprinderile care cad sub imperiul legii din cuprinsul regiunii respective, raportînd regulat asupra celor constatate și luînd măsurile necesare pentru îndeplinirea prescripțiunilor legii.

Consiliul Superior de Mine

ART. 148 Consiliul Superior de Mine se compune din 17 membri, cetățeni români, și anume:

– Doi magistrați dintre care unul de la Înalta Curte de Casație, iar celălalt de la Curtea de Apel din București.
– Directorul Institutului Geologic al României.
– Doi membri ai Parlamentului, un deputat și un senator, aleși de fiecare adunare pe toată durata legislaturii.
– Un delegat al Consiliului Superior de control și îndrumarea întreprinderilor comercializate ale statului.
– Un inginer delegat de Consiliul Superior al Energiei.
– Un membru din Consiliul Societății Naționale de Credit Industrial, delegat de acest consiliu;
– Un inginer de mine și patru juriști numiți de ministru.
– Patru ingineri specialiști din principalele categorii ale industriei miniere și industriilor conexe, câte unul pentru:

a) cărbuni;
b) petrol și gaze;
c) mine metalifere, cariere și ape minerale;
d) siderurgia și metalurgia în genere.

Consiliul alege în fiecare an, din sânul saău, un președinte și un vicepreședinte; în lipsa acestora ședințele vor fi prezidate de cel mai în vârstă consilier.

ART. 149 Magistrații vor fi desemnați de Consiliul de Miniștri.

Cei patru specialiști din industria minieră și industriile conexe vor fi aleși de către Consiliul Superior de Mine format din ceilalți membri.

În acest scop, în urma înștiințării făcute de Ministerul Industriei și Comerțului prin ″Monitorul Oficial″, exploatările și întreprinderile din categoriile arătate mai sus vor prezenta, într-un anumit termen, liste de opt specialiști, câte doi de fiecare categorie, specialiști din care Consiliul Superior de Mine va face alegerea.

ART. 150 Afară de membrii titulari vor fi numiți ca supleanți:

– Doi membri, unul de la Curtea de Casație și unul de la Curtea de Apel din București.
– Un membru al Institutului Geologic al României;
– Patru ingineri specialiști;

Magistrații supleanți vor fi desemnați în același mod ca și titularii; membrul Institutului Geologic va fi desemnat de directorul acestui institut.

Membrii titulari și supleanți vor fi numiți prin Decret Regal pe termen de 5 ani și nu vor putea fi revocați decât pentru abateri grave de la datorii constatate de ConsiliulSuperior de Mine. Revocarea se face prin Decret Regal, în urma unui raport întemeiat pe avizul conform al Consiliului.

ART. 151 Atribuțiunile Consiliului Superior de Mine sunt:

a) De a-și da avizul asupra acordării și retragerii concesiunilor și în genere asupra acordării exploatărilor și condițiunilor explorărilor, exploatărilor, asupra caietelor de sarcini, asupra chestiunilor privitoare la desfacerea produselor miniere brute sau transformate, asupra tuturor chestiunilor unde e necesar acest aviz după prevederile acestei legi sau ale altor legi și regulamente cu privire la exploatările miniere și la stabilimente metalurgice sau industriale în legatură strânsă cu exploatarea minieră; în aceste cazuri avizul este obligatoriu.

b) De a-și da aviz consultativ în orice alte chestiuni i s-ar cere de către Ministerul

Industriei și Comerțului;

c) De a judeca în cazurile prevăzute în legea de față sau în altele ori în regulamente.

ART. 152 Consiliul Superior de Mine va putea lucra în mod valabil cu nouă membri și va funcționa la Ministerul Industriei și Comerțului.

La toate lucrările Consiliului, directorul general al minelor sau alt delegat al său va asista pentru a da lămuriri.

Hotărârile vor fi date cu majoritate de voturi.

Ori de câte ori Consiliul va exercita atribuțiuni de judecată sau va hotărî asupra acordării, retragerii sau condițiunilor concesiunii lor, va lucra cel puțin cu 9 membri.

În celelalte cazuri, poate lucra în secțiuni formate din cel puțin 5 membri și constituite, după nevoie, de către plenul Consiliului.

Președintele va prezida oricare din secțiuni.

Când Consiliul lucrează în secțiuni, trebuie sa fie prezenți cel puțin 4 membri; hotărârea nu se poate lua decât cu majoritate de 3 voturi. În caz de divergență afacerea este trimisă Consiliului în întregime.

În cazuri de judecată părțile vor fi chemate; ele vor putea depune memorii scrise.

Hotărârile în aceste cazuri vor fi pronunțate în ședință publică. Ele sunt definitive și executorii și nu mai pot fi atacate decât prin recurs la Înalta Curte de Casație, în termen de 20 zile de la comunicare. Recursul va fi judecat fără opoziție, de urgență și cu precădere. Dacă hotărârea este casată, afacerea este trimisă Consiliului Superior de Mine, care se va conforma hotărârii Casației în ce privește punctele de drept.

Dacă este casată a doua oară, indiferent de motive, chestiunea este judecată în chip definitiv de Curtea de Casație, pe baza actelor și dovezilor prezentate înaintea Consiliului Superior de Mine.

ART. 153 Membrii Consiliului Superior de Mine pot fi recuzați în aceleași cazuri și cu aceleași forme ca și magistrații.

ART. 154 Consiliul Superior de Mine va avea un secretariat general compus dintr-un secretar general, secretar și personalul de care va fi nevoie. Cel puțin unul din secretari va fi doctor sau licențiat în drept.

Ei vor fi aleși de ministru, din o listă de câte două persoane propuse de Consiliu.

Organizarea secretariatului și arhivei se vor face printr-un regulament întocmit de Consiliu.

Exercitarea atribuțiunilor.

ART. 155 Consiliul poate face orice fel de cercetări, expertize, comisiuni rogatorii la instanțele judecătorești, anchete, poate numi comisiuni de specialiști, poate în fine ordona orice măsură pe care ar socoti-o necesară pentru rezolvarea chestiunilor ce-i sunt supuse.

Pentru chestiuni care privesc punerea în valoare a substanțelor formând obiectul prezentei legi, precum și industrializarea lor, Consiliul va lua și avizul Institutului Geologic.

CAP. 6

Cărți miniere

ART. 156 Pentru publicitatea drepturilor și sarcinilor de orice fel asupra proprietății miniere se instituie Cărți miniere. Ele vor fi ținute la tribunale și la Autoritățile miniere regionale.

Exemplarul care stabilește situația drepturilor și sarcinilor din punct de vedere juridic este cel ținut la tribunal.

ART. 157 În cărțile miniere vor fi trecute toate actele juridice de orice natură privitoare la o proprietate minieră sau în legatură cu ea, toate datele referitoare la situația ei topografică și juridică, la situația proprietarilor suprafeței, la explorare, exploatare, concesiuni și toate drepturile și sarcinile anexe.

Galeriile regionale sau alte lucrări ori instalații de interes regional, concesionate de stat vor fi trecute la proprietatea concesionarului respectiv. Obligațiunile luate de alți concesionari de mine din aceă regiune, față de acest concesionar, vor fi trecute ca sarcini asupra concesiunilor respective.

Drepturile, sarcinile și toate actele juridice neînscrise în Cărțile miniere nu sunt opozabile terților.

ART. 158 Cărțile miniere vor fi compuse din: a) Un registru în care se vor înscrie toate elementele de mai sus; b) planuri și acte; c) un registru în care să se treacă în ordinea intrării diferitele cereri de înscrieri sau mențiuni; d) un registru în care să se înscrie în ordine alfabetică numele proprietarilor minei și ai proprietarilor suprafeței, pentru înles- nirea cercetărilor. La Autoritatea minieră regională se va ține numai primul registru și copii de planuri.

Înscrierea trebuie făcută în mod identic, atât în registrul de la tribunal, cât și în cel de la Autoritatea minieră regională. În acest scop, o copie legalizată de pe hotărârea de înscriere va fi înaintată și Autorității miniere regionale care o va trece de urgență în Cartea minieră.

ART. 159 Pentru fiecare teren ori perimetru în explorare, exploatare sau concesiune se vor rezerva, în genere, în primul registru, cel puțin 4 pagini. Prima pagină va cuprinde descrierea terenului ori perimetrului, arătându-se numărul planului sau al cadastrului dacă există, comuna, localitatea, punctul, vecinătățile și orice alte indicațiuni de acest fel.

A doua pagină a proprietății va cuprinde numele proprietarului sau al titularului dreptului, natura și originea dreptului lor, transmisiunile, restrângerile, dezmembrările, redevența sau orice alte drepturi și orice date asupra situației juridice a acestor persoane.

A treia pagină va fi rezervată ipotecilor, privilegiilor sau oricăror sarcini.

A patra este destinată proprietarilor sau, dacă drepturile acestora nu sunt certe, posesorilor suprafeței sau chiar deținătorilor când nu s-ar putea stabili nici existenta posesiei. Dacă sunt neînțelegeri asupra drepturilor cu privire la suprafață și dacă ele nu pot fi rezolvate urgent, se va trece, în mod provizoriu, în Cartea minieră, numele acelora care au pretențiuni asupra terenului sau perimetrului în chestiune.

Cetele de moșneni și răzeși vor fi înscrise pe numele cetei.

În această pagină a Cărții miniere se va arăta numele fiecărui proprietar, suprafața parcelei cu arătarea situației ei din plin, natura și originea drepturilor, transmisiuni, drepturi, sarcini asupra imobilului și date asupra situației juridice a persoanelor.

Pe marginea registrelor se pot face diverse mențiuni și adnotări privitoare la actele înscrise.

Ordinea de prioritate între drepturile și sarcinile de aceeași natură se stabilește după data înscrierii în registru.

ART. 160 Pentru întocmirea Cărților miniere vor fi delegați de Ministerul Justiției la fiecare tribunal unul sau mai mulți judecători. Cererile vor fi cercetate în ordinea intrării arătată în registrul prevăzut de **Art. 159, lit. c**. Înscrierile se vor face în baza unei ordonanțe judecătorești dată pentru fiecare perimetru, teren sau grup de terenuri. Cei nemulțumiti vor apela la completul tribunalului în termen de 15 zile de la afișarea ordonanței la tribunal și la primăria comunei respective. După ce ordonanța a rămas definitivă, se va opera înscrierea în registre de către grefier sub supravegherea judecătorului delegat. La tribunalele unde sunt secțiuni speciale de notariat, cărțile miniere vor fi ținute la aceste secții.

ART. 161 În ținuturile unde se găsesc actualmente Cărți miniere ele vor fi trecute de la Autoritatea care le ține la tribunalele de județ, într-un termen ce se va fixa prin regulament în acord cu dispozițiile legii.

ART. 162 Până la întocmirea Cărților miniere, în ținuturile unde asemenea cărți nu există actualmente, diferitele acte juridice privitoare la proprietatea minieră și anexele ei vor fi trecute în registrele de mutațiuni de proprietate conform legilor în vigoare.

În afară de înscrierile prevăzute în articolele precedente, se vor inființa la tribunale și la Autoritatea minieră regională următoarele opise alfabetice:

– Pentru permise exclusive de explorare.
– Pentru concesiuni de exploatare și lucrări conexe.
– Pentru industrii și instalațiuni care cad sub prevederile acestei legi.

– Pentru drepturile validate.

Opisele privitoare la explorări și la concesiuni vor fi grupate în registre pentru mine, pentru cariere și pentru ape minerale.

Modul întocmirii Cărților miniere și al conservării lor se va determina printr-un regulament.

În vederea întocmirii acestor cărți, statul va lua măsuri pentru ridicarea în plan a regiunilor miniere. Proprietarii, concesionarii, exploatatorii, deținătorii terenurilor vor fi obligați să contribuie la jumătate din cheltuieli, după normele ce se vor prevedea în regulament.

CAP. 7

Dispozițiuni diverse

ART. 163 Exploatările miniere și orice alte întreprinderi de industrializare sau comercializare a substanțelor sau produselor miniere de orice fel, care vor avea ființa la promulgarea legii de față, sunt supuse în totul prevederilor ei.

Drepturile dobândite de stat în materie minieră nu sunt prejudiciate prin dispozițiunile prezentei legi.

ART. 164 Pe lângă fiecare mină mare sau pe lângă mai multe mine mici, asociate în acest scop, vor funcționa Case de Ajutor pentru lucrători și personalul inferior, alimentate din fondul prevăzut la **Art. 43**.

De asemenea, se va inființa o Casă Generală de Pensiuni pentru lucrătorii mineri și personalul inferior din țară.

Organizarea acestor case va fi pusă în concordanță cu legislația muncii.

ART. 165 În zona de frontieră a țării, orice lucrare minieră, la suprafață sau subterană, va trebui să aibă o autorizare specială dată de Ministerul Industriei și Comerțului, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine după ce se va lua în prealabil avizul autorităților militare, administrative și vamale.

Planuri.

ART. 166 Planurile de mine trebuie să fie ridicate de ingineri de mine sau topografi minieri care posedă o autorizațiune specială din partea Ministerului Industriei și Comerțului. Prin regulament se vor fixa condițiunile pentru obținerea autorizațiunii.

Planurile trebuie să fie întocmite prin reducere la orizont și să fie orientate după meridianul astronomic, având nordul îndreptat înspre partea de sus a foaiei și paralel cu marginea verticală a planului.

În planurile de perimetre se vor arata: vârfurile perimetrului, hotarele sale și ale comunelor pe care el se întinde, punctele geografice și orice date care definesc perimetrul.

Când în limitele perimetrului solicitat sau în vecinătatea lui imediată sunt masive de sare sau izvoare de apă sarată, acestea vor fi arătate în plan. În acest caz un exemplar al planului va fi remis Regiei Monopolurilor Statului.

Planurile prevăzute de Legea consolidarilor petrolifere vor putea fi ridicate și de persoanele prevăzute în acea lege.

ART. 167 În toate cazurile prevăzute prin această lege sau în alte cazuri ivite prin dife- rite împrejurări relative la mine sau la operațiuni consecutive și anexe exploatării, care vor da loc la expertize, experții vor fi aleși dintre specialiști calificați, conform regulamentului.

Orice date asupra explorărilor și exploatărilor se vor cere numai prin Autoritatea minieră regională sau prin **Direcțiunea Generală a Minelor.**

ART. 168 Nu se poate inființa nici o măsură asigurătoare sau de executare asupra unei părți de mină sau asupra uneia din anexele ei.

Orice măsură contrară este nulă de drept.

Când o mină va fi scoasă la vânzare adjudecarea va fi definitivă numai după aprobarea Ministerului Industriei și Comerțului, dată pe baza avizului conform al Consiliului Superior de Mine dacă adjudecătorul îndeplinește condițiunile generale ale acestei legi.

Nu se va emite ordonanța de adjudecare fără această aprobare.

ART. 169 Administrația unei mine este datoare și imputernicită să exercite o acțiune de supraveghere asupra producțiunii extrase, precum și de îndrumare și control asupra întregului personal, inclusiv lucrătorii.

Un regulament va fixa, pe clase de zăcăminte, modalitatea și normele de control și de supraveghere a producțiunii și personalului.

ART. 170 Se va crea de îndată un fond pentru prospecțiuni și explorări miniere întreprinse de stat; acest fond va fi alimentat din:

a) Taxele prevăzute la **Art. 5, 8, 48**, precum și taxele de validare de la **Art. 265**;

b) Jumătatea impozitelor miniere prevăzute în legea de față.

PARTEA A DOUA

1. Combustibili minerali

Cărbuni

ART. 171 Suprafața perimetrului rezervat pentru explorare prin permis exclusiv va fi de 100 hectare până la 1.000 hectare.

Pentru două puncte explorate cu rezultat favorabil, în interiorul perimetrului rezervat, se poate institui o concesiune minieră până la 500 hectare. Când forma perimetrului este dreptunghiulară, latura scurtă trebuie să reprezinte cel puțin 1/2 din latura lungă.

O unitate de concesiune nu poate depăși suprafața de 1.000 hectare.

La acordarea concesiunii se va lua și avizul Consiliului Superior al Energiei.

Durata concesiunii este de la 30 ani până la cel mult 50 ani.

ART. 172 Concesiunea se acordă pe bază de redevență la exploatări mici, cu caracter local. Ea se poate institui sub forma unei asociațiuni între stat și întreprinderea respectivă, conform normelor din partea I a legii de față, în cazul exploatărilor mari sau la cărbunii ce vor fi industrializați sub formă de brichete, cocs sau altfel.

La concesiunile redevențiare concesionarul este obligat la o redevență către stat de 5% pe toată durata concesiunii.

Redevența se va achita în natură sau în numerar, după cererea Ministerului Industriei și Comerțului. Valoarea redevenței se va socoti pe prețul mediu de vânzare la mină, la depozitul de încărcare sau la uzină.

Statul cedează din redevență ce i se cuvine:

– 15 % proprietarilor suprafeței înglobate în perimetru, potrivit dispozițiunilor art. 40. Această redevență se va împărți între proprietari proporțional cu suprafața fiecărei parcele;

– 10% exploratorului.

ART. 173

Când concesiunea se acordă sub forma unei asociațiuni între stat și întreprindere, concesionarul este dator să achite anual, și în tot timpul cât durează concesiunea, o redevență din brut de:

– 1% global pentru toți proprietarii suprafeței înglobate în perimetru;

– 1% pentru explorator.

Bitumine solide

ART. 174 Suprafața perimetrului rezervat pentru explorare prin permis exclusiv va fi de 50 până la 100 hectare.

Pentru două puncte explorate cu rezultat favorabil în interiorul perimetrului rezervat se poate institui o concesiune minieră până la 50 hectare. Când forma perimetrului este dreptunghiulară, latura scurtă trebuie să reprezinte cel puțin 1/2 din latura lungă.

O unitate de concesiune nu poate depăși suprafața de 100 hectare.

Durata concesiunii este de 25 ani până la cel mult 50 ani.

ART. 175 Concesiunea se acordă după normele prevăzute în partea I a legii.

Toate dispozițiunile înscrise în clasa combustibililor solizi, cu privire la redevența datorată statului și la acele atribuite proprietarilor suprafeței și exploratorului, sunt aplicabile și acestei clase de zăcăminte.

Bitumine lichide

ART. 176 Suprafața perimetrului rezervat pentru explorare prin permis exclusiv va fi de 100 până la 400 hectare.

Mărimea perimetrului în limitele de mai sus se alege avîndu-se în vedere condițiunile geologice generale, capacitatea tehnică și financiară a întreprinderii exploratoare și programul de lucrări.

ART. 177 În regiuni explorate prin permis exclusiv declararea proprietății miniere con- cesionabile și formarea perimetrelor de concesiune urmează normele generale fixate în partea I a legii de față.

ART. 178 Un zăcământ de petrol este explorat cu rezultat favorabil când el a fost atins sau străbătut prin sondă, puț sau altă lucrare minieră și a dat în cursul unei luni de extracțiune o producțiune socotită suficientă pentru a considera zăcământul exploatabil. Producțiunea va fi constatată de Autoritatea minieră prin încheiere de proces-verbal.

ART. 179 Concesiunea pe primul perimetru format în jurul punctului explorat cu rezultat favorabil va avea o suprafață de 50 hectare.

Exploratorul va avea drept la încă un perimetru de 30 pînă la 50 hectare pe terenul explorat de el dacă îndeplinește condițiunile de societate anonimă minieră română.

Acest prim perimetru nu poate fi mai mic decât orice alt perimetru din regiunea declarată cunoscută pe baza lucrărilor făcute pe acest prim perimetru.

Restul regiunii declarate cunoscută și concesionabilă va fi împărțit în perimetre de aceeași formă și orientare ca și primul perimetru și de întindere de la 10 hectare până la 40 hectare.

Perimetrele formate în jurul primului perimetru vor fi reunite în trei grupe, pe cât posibil egale între ele ca suprafață și în fiecare grupă se va forma același număr de loturi, pe cât posibil de aceeași suprafață.

ART. 180 Concesiunea perimetrelor din fiecare grupă se face după normele următoare: a) Prima grupă aleasă de stat constituie rezerva statului.

Aceasta rezervă va putea fi exploatată de stat după propunerea ministrului Industriei și Comerțului și cu autorizarea Consiliului de Miniștri dată în urma avizului Consiliului Superior al Minelor.

Exploatarea se va face după normele legii pentru comercializarea întreprinderilor de stat.

Concesionarea către particulari a perimetrelor formând rezerva statului se poate face numai pe baza unei autorizări dată prin lege specială;

Perimetrele din grupa a II-a și a III-a vor putea fi concesionate numai întreprinderilor, constituite ca societăți anonime miniere române conform legii de față.

În mod tranzitoriu, în primii zece ani de la promulgarea legii de față, perimetrele din grupa a III-a, din regiuni explorate prin permis exclusiv, vor putea fi concesionate la orice întreprindere de petrol având capacitatea tehnică și financiară, numai dacă acea întreprindere a explorat cu rezultat favorabil o regiune indicată de stat, dacă de la început îndeplinește condițiunile **Art. 33, alin. e)** și în termen de 10 ani de la acordarea concesiunii se obligă să se transforme în societate anonima minieră română. Concesiunea asupra primului perimetru explorat cu rezultat favorabil se acordă exploratorului fără a-l obliga să constituie o societate minieră specială.

ART. 181 O întreprindere nu poate dobândi în concesiune, într-o grupă, decât două perimetre cel mult.

Dacă însă în urma publicării făcute pentru acordarea concesiunilor nu se prezintă solicitatori în număr suficient față cu numărul perimetrelor, o întreprindere care îndeplinește condițiunile legii poate dobândi un al treilea perimetru.

Acest perimetru se va acorda însă numai cu obligațiunea de a explora o regiune necunoscută, hotărâtă de stat. Caietul de sarcini va prevedea condițiunile explorării.

Dacă se prezintă solicitatori în număr suficient, însă numai o parte din perimetre sunt atribuite, în acest caz perimetrele rămase libere vor fi publicate din nou spre concesionare.

Pentru dobândirea acestor perimetre pot să se prezinte și întreprinderile care posedă un singur perimetru concesionar în grupa respectivă.

Societățile miniere române de mare importanță, constituite conform dispozițiunilor legii de față sau care îndeplinesc acele condițiuni, societățile în care lucrătorii minieri participă cu cel puțin 25%, precum și societățile existente cu capital însemnat ce au cel puțin 25% capital românesc și care vor îndeplini cerințele **Art. 33, alin. e)**, vor putea dobândi, după cererea acționarilor români, deținători a celor 25% din capital, câte un perimetru în plus, atât din terenurile prevăzute la **Art. 179**, cat și din cele prevăzute la **Art. 183**.

Mărimea perimetrelor acordate va fi în raport cu importanța întreprinderilor ce le solicită și cu participarea sau interesul ce statul dorește a dobândi în acele întreprinderi. Se va da preferință societăților în care capitalul și personalul românesc participă într-o măsură mai mare.

ART. 182 În regiuni declarate proprietate minieră concesionată, pe baza lucrărilor invecinate de exploatare, se vor urma normele din articolele precedente, afară de acele cuprinse în alineatul al doilea de sub **punctul b)** al **Art. 180**.

ART. 183 În termen de opt luni de la promulgarea prezentei legi, Ministerul Industriei și Comerțului, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine, bazat pe raportul Institutului Geologic al României, va delimita în continuarea actualelor regiuni petrolifere în exploatare suprafețe cunoscute, care vor fi declarate proprietate mineră concesionabilă.

Toate aceste suprafețe la un loc nu vor depăși 500 hectare.

În aceste regiuni se vor forma perimetre de întindere de la 10 hectare până la 30 hectare de formă pătrată sau dreptunghiulară, acolo unde aceste forme sunt posibile.

Perimetrele formate în fiecare regiune vor fi reunite în două grupe pe cât posibil egale între ele ca suprafață.

ART. 184 Perimetrele din grupa I vor putea fi concesionate numai întreprinderilor constituite în momentul acordării concesiunii ca societăți anonime miniere române.

Perimetrele din grupa II pot fi concesionate oricărei întreprinderi de petrol existentă la promulgarea legii de față.

Dacă întreprinderea nu ar fi constituită ca societate anonimă minieră română, concesiunea se va putea acorda numai cu obligațiunea ca în termen de 10 ani de la acordarea concesiunii să se transforme după normele arătate în această lege.

ART. 185 Durata concesiunii va fi de 20 ani pentru perimetre până la 10 hectare, iar peste această suprafață durata va fi de 30 de ani.

Redevența.

ART. 186 La concesiunile redevențiare, redevența se va stabili trimestrial după normele următoare:

În fiecare trimestru sondele și puțurile productive vor fi grupate după media zilnică a fiecăruia pe trimestrul respectiv în două grupe și anume:

a) Grupa cuprinzând sonde sau puțuri, fiecare cu o producție medie pe zi până la 10 tone inclusiv;

b) Grupa cuprinzând sonde sau puțuri, fiecare cu o producție medie pe zi peste 10 tone.

Media zilnică a unei sonde sau puț în cursul unui trimestru se stabilește împărțind producția sondei sau puțului în trimestrul respectiv prin numărul zilelor din acel trimestru.

În urmaă se va calcula pentru fiecare grupă producția medie pe sondă sau puț și zi.

Redevența din producția trimestrială a primei grupe de sonde și puțuri va fi de 8%.

Redevența din producția trimestrială a celei de-a doua grupe de sonde și puțuri se stabilește după importanța producției prin raport la numărul sondelor și puțurilor productive din această grupă și după următoarea scară progresivă:

– 11% din producție când media pe sondă și zi nu întrece 20 t

– 12% din producție când media pe sondă și zi nu întrece 30 t

– 14% din producție când media pe sondă și zi nu întrece 40 t 16% din producție când media pe sondă și zi nu întrece 50 t

– 18% din producție când media pe sondă și zi nu întrece 60 t

– 21% din producție când media pe sondă și zi nu întrece 70 t

– 22% din producție când media pe sondă și zi nu întrece 80 t 23% din producție când media pe sondă și zi nu întrece 90 t

– 24% din producție când media pe sondă și zi nu întrece 100 t 25% din producție când media pe sondă și zi nu întrece 110 t

– 30% din producție când media pe sondă și zi nu întrece 150 t

– 35% din producție când media pe sondă și depășește 150 t

– Când media pe sondă și zi, începând de la 10 tone în sus, e cuprinsă între cifrele arătate în acest tablou, redevențele se vor calcula prin interpolație liniară.

La exploatările prin galerii sau prin sonde cu producțiune scăzută în urma unei extracțiuni indelungate și care, combinată în grup, ar fi repusă în producție prin injectarea unui curent de aer, redevența va fi de 8% din produsul brut.

ART. 187 Redevența din gazele asociate cu petrolul în același zăcământ va fi de 15% din gazele captate. În acest caz de separare a gazolinei redevența va fi de 5 % din derivatele separate și de 10% din restul gazelor după separarea gazolinei.

ART. 188 Din redevența cuvenită statului la petrolul brut se va atribui:

– proprietarilor suprafeței – în ținuturile unde până la promulgarea Constituției petrolul era lăsat la libera și exclusiva dispoziție a proprietarilor suprafeței – o cotă de 20% din redevența ce se cuvine statului în perioada respectivă și pe toată durata concesiunii.

– exploratorului o cotă de 10% din redevența cuvenită statului la producțiunea extrasă de pe perimetrul concesionat pe care se găsesc lucrările de explorare și pe durata concesiunii.

ART. 189 Când concesiunea se instituie sub forma unei asociațiuni între stat și întreprindere se vor da proprietarului suprafeței și exploratorului următoarele redevențe din petrolul brut extras anual:

– 1,5% proprietarilor suprafeței, în ținuturile unde până la promulgarea Constituției petrolul era lăsat la libera și exclusiva lor dispoziție.

– 1,0% exploratorului din petrolul brut extras de pe perimetrul explorat cu rezultat favorabil și pe durata concesiunii.

ART. 190 În regiunile petrolifere perimetrul de comasare trebuie să aibă o suprafață de cel puțin 3 ha și o formă astfel ca sondele ce s-ar instala să păstreze de la hotarul cel mai apropiat al perimetrului o distanță de cel puțin 30 metri.

Perimetrul de comasat nu va depăși suprafața de 50 ha.

Parcelele izolate, neexploatate, dar aflate în vecinătatea unor exploatări existente, vor putea fi alipite uneia din aceste exploatări, cu care vor forma un perimetru unic de exploatare.

Pentru parcelele pe care se găsesc sonde în foraj sau în exploatare normală, la promulgarea legii de față, comasarea cu alte parcele neexploatate și care aparțin altor concesionări sau proprietari este facultativă.

Dacă parcela în exploatare are hotare comune cu parcele care aparțin aceluiași concesionar, comasarea acestor parcele este obligatorie.

Lucrările noi întreprinse pe parcele supuse comasării sunt supuse dispozițiunilor prevăzute în această lege și în regulamente.

Instalarea sondelor la distanțe de hotar mai reduse decât cele prevăzute mai sus la petrol și la gaze rămâne subordonată unei autorizări speciale a ministrului Industriei și Comerțului, cu avizul conform al Institutului Geologic.

Dispozițiuni speciale.

ART. 191 Pentru protecțiunea zăcămintelor în contra inundării, orice întreprindere este obligată ca înainte de a ajunge în stratul de petrol să izoleze orice ape întâlnite prin sonde sau puțuri. Apele de suprafață și cele freatice vor fi izolate separat de apele de zăcământ.

Pentru fiecare regiune de zăcăminte, Direcțiunea Generală a Minelor va stabili cu avizul conform al Institutului Geologic al României, un program de izolare a apelor în sondele sau puțurile din regiunea respectivă.

Pentru abaterile de la dispozițiunile referitoare la izolarea apelor, autoritatea minieră va aplica întreprinderii o amendă de la 50.000 până la 200.000 lei, iar conducătorului tehnic în culpă o amendă de la 5.000 până la 20.000 lei, iar în cazuri grave se va aplica retragerea pe termen limitat sau pentru totdeauna a brevetului de a funcționa în atare calitate la exploatările din țară.

ART. 192 Pentru protecțiunea zăcământului și a drepturilor concesionarilor la hotarele perimetrelor adiacente, sondele sau puțurile vor păstra de la hotarul cel mai apropiat o distanță de cel puțin 30 metri, măsurați pe perpendiculara dusă din punctul de deschidere al sondei sau puțului pe hotar.

Un regulament special va fixa distanțele între lucrările din interiorul perimetrului și măsurile de poliție tehnică și administrativă pentru protecția zăcământului, a lucrărilor și a personalului.

ART. 193 Captarea gazelor și separarea derivatelor din gaze, unde va fi cazul, este obligatorie.

Pentru exploatarea gazelor naturale asociate cu petrolul brut în același zăcământ, Ministerul Industriei și Comerțului, fie din inițiativa sa, fie după cererea exploatatorilor interesați, va forma sindicate regionale pentru captarea și industrializarea gazelor.

Un statut special, aprobat de minister, va fixa organizarea și modul de funcționare al sindicatului.

ART. 194 Este interzisă întrebuințarea țițeiului pentru ars la cazane. Regulamentul va fixa cazurile când țițeiul poate fi întrebuințat în acest scop.

Transport, rafinării de petrol, înmagazinare și desfacerea produselor

ART. 195 Înființarea și exploatarea de conducte pentru orice fel de produse de petrol, lichide sau gazeiforme, de la rafinarii la stațiunile de export, sunt rezervate statului. Acesta le poate exploata direct sau în asociație cu alții și îndeosebi cu întreprinderi de petrol.

Statul poate cu avizul conform al Consiliului superior de mine expropria cu o justa și prealabilă despăgubire, fixată de justiție, conductele existente de la schele la stațiunile de inmagazinare sau la rafinarii, atunci când aceste conducte pot servi mai multor productori sau mai multor exploatări, fără a impiedica bunul mers al transportului produselor întreprinderii expropriate.

ART. 196 Înființarea de rafinării de petrol sau mărirea oricărei rafinării sau instalațiuni conexe sunt subordonate unei autorizări a Ministerului Industriei și Comerțului. Această autorizare se va putea da numai cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine și nu se va putea refuza unei întreprinderi, societate anonimă română, care este ea însăși producătoare și lipsită de rafinărie proprie.

Toată producțiunea de țiței trebuie să fie prelucrată în rafinăriile de petrol din țară. Un regulament special va fixa calitatea produselor de petrol necesare consumului intern.

ART. 197 Înființarea instalațiunilor pentru înmagazinarea produselor de petrol rămâne rezervată unei autorizări de către Ministerul Industriei și Comerțulu, care le va examina din punct de vedere al siguranței publice; înființarea de rezervoare în porturi și în stațiunile de cale ferată se va putea face numai cu autorizarea statului, pe baza unui caiet de sarcini care va stabili condițiunile de exploatare.

Pentru asigurarea nevoilor interne ale țării, capacitatea de înmagazinare a acestor instalațiuni trebuie să corespundă consumațiunii normale și unei rezerve care se va fixa de minister. Această cerință trebuie sa fie îndeplinită atât de organizațiunile de desfacere a produselor de petrol, cît și de întreprinderile de stat sau particulare consumatoare de produse de petrol.

Un regulament va stabili condițiunile de autorizare și de funcționare. **ART. 198**

Consumațiunea internă din fiecare fel de produs trebuie să fie complet satisfacută și cu intâietate.

Desfacerea produselor de petrol pentru consumațiune interioară se va face pe baza principiului contingentării la rafinării, printr-o organizațiune comună, sub supravegherea statului, și la care vor participa rafinăriile, producătorii, consumatorii și statul.

O lege specială va fixa amănuntele acestei organizări de desfacere a produselor de petrol.

Prețurile de desfacere în interior, la locul de consumațiune ale produselor de petrol, nu trebuie să intreacă prețurile de export la punctele de export.

Hidrocarburi gazoase care formează zăcăminte proprii

ART. 199 Explorarea și exploatarea gazelor nu se poate face decât direct de stat sau prin asociație cu capitalul particular, după normele legii comercializării întreprinderilor și ale legii energiei.

ART. 200 Suprafața perimetrului rezervat pentru explorare va fi de 1.000 până la 2.000 hectare. Când forma este dreptunghiulară, latura scurtă va fi cel puțin 1/2 din latura lungă.

Criteriul de apreciere, în ce privește punctul explorat cu rezultat favorabil, rămâne rezervat Autorității miniere, care va ține seama de debitul și de tensiunea inițială a gazelor în raport cu structura zăcămintelor și de constanta acestor elemente după anumite intervale de timp.

Suprafața maximă a unui perimetru de exploatare este de 2.000 hectare. Când forma perimetrului este dreptunghiulară, raportul între laturi va fi cel din alineatul întâi.

În regiunile unde, până la promulgarea Constituției, gazele erau lăsate la libera și exclusiva dispozițiune a proprietarilor suprafeței, se va da acestora o redevență de 1,5% din producția gazului, socotit pe prețul de vânzare la schelă.

Durata concesiunii se va fixa în raport cu întinderea perimetrului, între 30 și 40 ani.

ART. 201 Înființarea de conducte pentru transportul gazului la centrele de consumațiune, precum și exploatarea acestor conducte constituie un drept exclusiv al statului sau a întreprinderilor înființate de stat pe baza legii comercializării sau a energiei.

ART. 202 În regiunile gazeifere perimetrul de comasare trebuie sa aibă o suprafață de cel puțin 300 hectare, fără a trece de 2.000 hectare. Sondele trebuie să păstreze o distanță de cel puțin 200 metri de la hotarul cel mai apropiat.

Dispozițiunile prevăzute la **Art. 191** cu privire la izolarea apelor, se aplică și la gaze.

Exploratorul sau exploatatorul care, în perimetrele sale, date pentru alte substanțe sau dacă cineva în cursul altor lucrări, descoperă zăcăminte de hidrocarburi gazoase, este obligat să anunțe în timp de 3 zile Autoritatea minieră regională, oprind lucrările. În caz de abateri, se aplică sancțiunile prevăzute în legea de față la **Art. 19**.

Dacă lucrările respective sunt utilizabile pentru exploatarea hidrocarburilor gazoase, statul poate să continue lucrările pe seama sa, despăgubind pe cei în drept de cheltuielile făcute. Dacă în interval de 15 zile statul nu declară că face uz de acest drept, întreprinzătorul poate continua lucrările, străbătînd straturile de hidrocarburi gazoase fără a putea dispune de ele, însă izolîndu-le.

Statul poate explora și exploata zacamintele de hidrocarburi gazoase chiar și în perimetrele concesionate altora, dacă acele perimetre erau concesionate pentru alte substanțe.

II. Minereuri metalifere și alte minerale din clasa II, art. 2

ART. 203 Suprafața perimetrului rezervat pentru explorare prin permis exclusiv va fi de la 50 hectare până la 100 hectare.

Când forma perimetrului este dreptunghiulară, latura scurtă trebuie să fie cel puțin o pătrime din latura lungă.

Criteriul de adoptat pentru a aprecia rezultatele explorării în această clasa de zăcăminte rezidă în:

a) Calitatea minereurilor definită prin conținutul lor în metal sau alte elemente utile și de importanță economică;

b) Posibilitatea utilizării minereului găsit față cu procedeele cunoscute în metalurgie și în industrie în genere;

c) Existența, în punctul explorat, a unui zăcământ din a cărui formă, condițiuni de geneză și de zăcământ să se poată aprecia extensiunea probabilă din adâncime la suprafață.

ART. 204 Pentru două puncte explorate cu rezultat favorabil, suprafața ce se poate considera cunoscută și declara proprietate minieră concesionabila va fi de maximum 50 hectare. Când perimetrul are formă dreptunghiulară, latura scurtă trebuie să reprezinte cel puțin o pătrime din latura lungă.

Pentru fiecare punct în plus, explorat cu rezultat favorabil, concesiunea se poate mări progresiv, astfel ca la o concesiune de întindere maximă egala cu 100 hectare să existe cel puțin patru puncte explorate cu rezultat favorabil.

Durata concesiunii se va fixa în raport cu întinderea perimetrului, între 40 și 50 ani.

ART. 205 Concesiunea se acordă pe bază de redevență.

Exceptând platina și aurul, la toate celelalte substanțe metalifere din această clasă de zăcăminte redevența se va stabili la o cotă din produsul negociabil, adus prin operațiuni auxiliare la concentrațiunea cerută pentru nevoile industriei metalurgice și ale industriei în genere.

Această redevențăa se fixează pentru toată durata concesiunii la 4% din produsul concentrat, socotit la prețul de la mină.

Pentru platină și aur redevența se fixează la 2% din conținutul în aur sau platină, constatat la analiza în laboratoarele oficiale indicate de Ministerul Industriei și Comerțului.

Redevența se va lua în natură, fie ca metal pur, fie ca produs concentrat (slih).

Din redevența ce i se cuvine, statul cedează exploratorului 10% în numerar, pe durata concesiunii instituite în perimetrul explorat de el.

Fier, Crom, Mangan

ART. 206 Perimetrul rezervat pentru explorare va avea o suprafață de la 100 până la 1.000 hectare. La forma dreptunghiulară, latura scurta va fi cel puțin jumătate din latura lungă.

În interesul cercetării zăcământului se pot acorda permise exclusive pe ținuturi miniere bine definite, a căror întindere se va fixa cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine. Concesiunea se acordă pe o durată de până la 50 ani.

O unitate de concesiune nu va depăși suprafața de 1.000 hectare. Când forma perimetrului este dreptunghiulară, latura scurtă va fi de cel puțin jumătate din latura lungă.

La concesiunile redevențiare, redevența către stat pe durata concesiunii va fi de cel puțin 4% din produsul negociabil, adus prin operațiuni auxiliare la concentrațiunea cerută pentru nevoile industriei metalurgice și ale industriei în genere.

Se pot reuni concesiuni adiacente, în scop de a forma ținuturi miniere, a căror întindere se va fixa cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine.

Drepturile exploratorului la redevență se regulează după aceleași norme ca la **Art. 205** alineatul ultim.

III. Minereuri de aluminiu și în genere silicații aluminoși, magnezieni și cu alte baze

ART. 207 Zăcămintele de minereuri de aluminiu urmează regimul special al clasei zăcămintelor de fier, crom și mangan.

ART. 208 Pentru silicații aluminoși, magnezieni și alte minerale din această clasă de zăcăminte, suprafața perimetrului rezervat pentru explorare prin permis exclusiv va fi de la 40 până la 100 hectare. Când forma perimetrului este dreptunghiulară, latura scurtă va fi cel puțin 1/2 din latura lungă.

Două puncte explorate cu rezultat favorabil și indicând o dezvoltare a zăcământului suficientă pentru o exploatare continuă, dau dreptul la instituirea concesiunii de exploatare pe un perimetru în suprafață de la 10 până la 100 hectare. La forma dreptunghiulară, latura scurtă va fi cel puțin o pătrime din latura lungă.

ART. 209 Regimul și condițiunile de concesiune față de stat și explorator, atât la această clasă de zăcăminte, cât și la clasele a IV-a, V-a, VI-a și a VII-a, vor fi fixate de Ministerul Industriei și Comerțului cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine.

IV. Grafit și rocile grafitoase

ART. 210 Grafitul și rocile grafitoase urmează regimul special al cărbunilor în ce privește forma și suprafața perimetrului de explorare, de exploatare și durata concesiunii.

V. Fosfații în genere

ART. 211 Fosfații urmează regimul prevăzut pentru fier, crom și mangan, în ce privește forma și suprafața perimetrului de explorare, de exploatare, precum și durata concesiunii.

În regiunile unde existența acestor substanțe minerale este probabilă, se vor putea acorda permise exclusive pentru explorare pe ținuturi miniere bine definite.

VI. Minerale cu toriu și pământuri rare și

VII. Pietre prețioase și semi-nobile

ART. 212 Explorarea și concesionarea mineralelor din aceste două clase de zăcăminte urmează regimul substanțelor miniere din clasa II, ținându-se seama mai ales de natura și forma zăcământului.

VIII. Sarea comună (clorura de sodiu), sărurile de potasiu și alte săruri înrudite, fie formând zăcăminte proprii, fie asociate cu sarea comună în același zăcământ

ART. 213 Exploatarea sării, fie din mine de sare prin lucrări subterane sau prin disolu- țiune și pompare, fie prin izvoare sărate sau din alte soluțiuni naturale (ape subterane, lacuri, apa de mare), precum și exploatarea sărurilor de potasiu și altor săruri, fie că formează zăcăminte proprii, fie că sunt asociate cu sarea comună și găzduite în același zăcă- mânt, formează obiectul unui monopol de stat.

Acest drept se exercită prin Regia Monopolurilor Statului.

ART. 214 Dreptul de industrializare superioară a sării comune și a sărurilor de potasiu și altor săruri înrudite cu ele aparține statului și se exercită prin Ministerul Industriei și Comerțului.

Acest drept poate fi transmis unei întreprinderi cu capacitate tehnică și financiară sub forma unei asociațiuni cu statul.

Un caiet de sarcini va fixa condițiunile asociațiunii, durata, compunerea capitalului și a personalului, drepturile statului, desfacerea produselor pentru nevoile interne și pentru export.

Transmiterea acestui drept de industrializare se face prin Decret Regal, după propunerea ministrului Industriei și Comerțului și a ministrului de Finanțe, cu avizul Regiei Monopolurilor Statului și cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine.

ART. 215 Exploratorul sau exploatatorul care în perimetrele sale, date pentru alte substanțe, ar intalni, sare, săruri de potasiu sau ape sarate de o concentratiune mai mare, este obligat sa anunțe aceasta autorității miniere regionale, cel mai târziu în termen de 3 zile.

În caz de abatere, se aplică sancțiunile prevăzute în legea de fata la **Art. 19**.

Dacă pentru a exploata o substanta minerala ce a fost concesionata este nevoie a strabate sarea, exploratorul sau exploatatorul va face aceasta lucrare sub controlul autorității miniere. Materialul extras din aceste lucrări va fi predat Regiei Monopolurilor Statului.

ART. 216 Extracțiunea iodului, bromului și altor elemente accesorii din săruri și ape sărate poate fi concesionată de Ministerul Industriei și Comerțului în condițiuni ce vor fi fixate după normele legii de față, luîndu-se și avizul Regiei Monopolurilor Statului.

ART. 217 Izvoarele și apele sărate, utilizate ca ape de băi în stațiunile balneare, sunt supuse regimului special al izvoarelor minerale și apelor curative în genere.

Ele nu pot fi însă utilizate pentru extragerea sării de consumațiune.

ART. 218 Supravegherea minieră a exploatărilor de sare și industriilor în strânsă legatură cu exploatarea și în genere controlul măsurilor de poliție tehnică minieră intră în competența Ministerului Industriei și Comerțului; controlul în ce privește constatarea și reprimarea fraudelor se exercită de Regia Monopolurilor Statului.

IX. Gaze naturale, altele decât hidrocarburi gazoase

ART. 219 Permisul exclusiv pentru căutarea și captarea gazelor se acordă pe o suprafață de până la 100 hectare; la forma dreptunghiulară, latura scurtă va fi cel puțin jumătate din latura lungă.

Concesiunea se acordă exploratorului pe o suprafață de până la 10 hectare. Durata concesiunii se va fixa în raport cu întinderea perimetrului între 30 și 40 ani.

Pentru conservarea izvoarelor de asemenea gaze se va institui un perimetru de protecțiune a cărui formă și întindere se va fixa de minister cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine, bazat pe avizul Institutului Geologic al României.

X. Izvoarele minerale și apele mineralizate subterane sau curative în genere

ART. 220 Pentru explorarea unei regiuni în scop de a descoperi și capta ape din această clasă, Ministerul Industriei și Comerțului acordă un permis exclusiv de explorare. Perimetrul de explorare va cuprinde o regiune bine definită prin constitutiunea și structura ei geologică.

Captarea izvoarelor este obligatorie și se va face după un plan aprobat de minister.

Instituirea de perimetre de protecțiune.

ART. 221 Pentru protecțiunea și conservarea izvoarelor și apelor minerale din această clasă, ministerul, fie din propria sa inițiativă, fie după cererea celor interesați, va institui, prin Decret Regal, perimetre de protecțiune în interiorul cărora nici o lucrare legată de sol sau subsol nu poate fi începută și executată, decât în urma autorizării date de Autoritatea minieră sau de Ministerul Industriei și Comerțului, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine și pe baza unei anchete speciale.

Nu vor fi autorizate lucrări sau instalațiuni ce ar avea o influență dăunătoare asupra regimului apelor sau asupra salubrității apelor și stațiunii.

Lucrările, chiar dacă au fost autorizate, pot fi oprite în cursul executării lor dacă s-ar dovedi că ar avea o influență dăunătoare asupra regimului izvoarelor.

La stabilirea perimetrelor de protecție vor fi ascultați proprietarii suprafețelor înglobate în perimetru; ei își vor putea prezenta, în scris sau oral, observațiunile ce ar avea de făcut.

Instituirea perimetrelor de protecțiune se va face de minister, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine, bazat pe avizul Institutului Geologic al României. Această instituire va fi efectuată după distincțiunile următoare:

a) Apele care cad sub regimul autorizării de stat vor avea un singur perimetru de protecțiune;

b) Apele declarate de utilitate publică sunt apărate de două perimetre: unul intern și altul extern.

Regimul autorizării de stat.

ART. 222 Captarea și exploatarea izvoarelor minerale cu emergență naturală se poate face de proprietarul suprafeței pe care se găsește punctul de emergență al izvorului sau de alții sub forma unei concesiuni date de Ministerul Industriei și Comerțului, cu avizul conform al Ministerului Sănătății publice și al Consiliului Superior de Mine.

Concesiunea se acordă prin Decret Regal pe o durată de la 30 până la 50 ani.

La expirare, ea va putea fi reînnoită în condițiuni de exploatare ce urmează a fi fixate de minister.

Regimul declarării de utilitate publică

ART. 223 Izvoarele minerale, fie cu emergență naturală, fie descoperite prin lucrări de explorare, lacurile și lagunele mineralizate cu nămolurile lor, precum și apele curative în genere, care – prin proprietățile lor –

prezintă un deosebit interes pentru sănătatea publică și pentru economia țării, pot fi declarate de utilitate publică.

Declararea de utilitate publică se face din inițiativa statului sau provocat de alții, prin Decret Regal, după propunerea ministrului de Industrie și Comerț, cu avizul Ministerului Sănătății Publice și al Consiliului Superior de Mine și pe baza unui studiu amănunțit și al raportului unei Comisiuni speciale de anchetă.

Apele și nămolurile concesionate sub regimul autorizării pot fi declarate de utilitate publică dacă întrunesc condițiunile de mai sus.

ART. 224 Exploatarea apelor se face printr-o societate anonimă minieră română, constituită de stat, după normele legii de față.

Proprietarii suprafeței pe care se găsesc izvoarele și complexul lucrărilor de captare și exploatare a apei minerale, precum și proprietarii cuprinși în perimetrul intern de protecțiune, au drept de a participa cu numerar, fiecare categorie cu câte 5 % din capitalul social. Repartizarea participării în fiecare categorie se va face proporțional cu suprafețele cuprinse în perimetru.

ART. 225 Concesiunea se acordă prin Decret Regal, pe o durată de 50 de ani și pe baza unui caiet de sarcini, urmîndu-se normele acestei legi.

Caietul de sarcini va prevedea, între altele, obligațiunea ca societatea să execute, într-un termen dat, programul de lucrări pentru captarea apelor și înzestrarea stațiunii cu toate instalațiunile și stabilimentele necesare. Asemenea, el va prevedea obligațiunea de a face observațiuni asupra climei și regimului apelor.

În primii 10 ani societatea va fi obligată să execute lucrările principale de punere în valoare a apei și a stațiunii.

ART. 226 Statul va participa la beneficiile întreprinderii după expirarea primilor 10 ani ai concesiunii și după ce se va fi atribuit capitalului un prim dividend de 8 %.

Participarea progresivă, după importanța suprabeneficiului, va fi stabilită în caietul de sarcini.

Proprietarii suprafeței pe care se găsesc izvoarele și lucrările de captare vor primi 15 % din partea ce revine statului ca beneficiu, iar exploratorul, dacă va fi, va primi 10 %.

ART. 227 În limitele perimetrului intern de protecțiune sau în exteriorul lui societatea va putea ocupa, în condițiunile generale ale legii, suprafețele necesare pentru așezarea instalațiunilor și stabilimentelor de orice fel, în strânsă legatură cu exploatarea apei și a stațiunii (băi, sanatorii, hoteluri, instalațiuni edilitare, parcuri, instalațiuni distractive).

Constituie un drept exclusiv al societății concesionare:

a) Exploatarea apelor minerale și curative și a stabilimentelor de băi pentru care s-a dat concesiunea;

b) Înființarea și exploatarea de sanatorii și alte instalațiuni medicale de orice fel, hoteluri și restaurante, în limitele perimetrului intern de protecțiune;

c) Exploatarea de întreprinderi distractive de orice fel în toată stațiunea balneară.

Exploatarea apelor și băilor se va face direct de societatea concesionară.

Drepturile cuprinse sub b) și c) pot fi exercitate de societate în asociație cu alții sau pot fi arendate cu autorizarea Ministerului Industriei și Comerțului.

ART. 228 Utilizarea gazelor sau altor emanațiuni – libere sau din ape – pentru alte scopuri decât cele balneare locale, extracțiunea sărurilor din ape, vânzarea nămolului în afară de stațiune, formează obiectul unei concesiuni distincte, care se va da după normele legii de față, însă numai după aprobarea Ministerului Sănătății.

Concesiunea aceasta se va acorda de preferință societății concesionare; dacă ea nu acceptă, concesiunea poate fi transmisă asupra altei întreprinderi alese de stat.

XI. Turba

ART. 229 Exploatarea turbei se poate face numai cu autorizarea Ministerului Industriei și Comerțului. Autorizarea va fixa regimul de lucru în ce privește grosimea ce poate fi extrasă, direcțiunea generală a lucrărilor de extracție, a rigolelor de desecare și alte dispozițiuni tehnice potrivit situațiunii locului.

Pe proprietățile statului dreptul de exploatare a turbei poate fi acordat, cu avizul conform al Consiliului de Mine, sub formă de concesiune pe termen de la 5 pânaă la 20 ani, după întinderea turbăriei și pe baza unui caiet de sarcini care va prevedea între altele o redevență de 5 % din brut.

XII. Masele de roci comune, compacte sau care formează depozite mobile

ART. 230 Exploatarea rocilor comune care sunt lăsate la dispoziția proprietarului suprafeței rămâne supusă dispozițiunilor acestei legi și regulamentelor întocmite pe baza ei.

Punerea în valoare a maselor de roci comune aflate pe proprietățile statului se va face potrivit cu importanța masivului și natura materialului, prin unul din următoarele sisteme:

a) Concesionarea pe baza explorării prin permis exclusiv;

b) Concesionare directă, în regiuni cunoscute, unde rocile formează masive la zi;

c) Arendare pe termen scurt;

d) Exploatare prin permise de extracțiune pentru cantități reduse și pe termen scurt.

Ministerul Industriei și Comerțului va stabili situațiunea în care trebuie pusă exploatarea masei de roci comune.

Concesionarea pe baza explorării prin permis exclusiv.

ART. 231 În regiuni necunoscute se pot acorda concesiuni numai după ce s-a dovedit prin explorări existența de roci utile, care pot forma obiectul unei exploatări continue.

Permisul exclusiv se acordă pe durata de doi ani cu o singură prelungire pe un an, dacă au fost îndeplinite condițiunile prevăzute în partea generală a legii.

Suprafața perimetrului de explorare nu va depăși maximum de 50 hectare.

Concesiunea se acordă exploratorului pe un perimetru de până la maximum 50 hectare. Când forma este dreptunghiulară, latura scurtă va fi cel puțin 1/2 din latura lungă. Durata concesiunii va fi de cel mult 30 ani.

Întinderea perimetrului de concesiune ca și durata concesiunii vor fi stabilite de minister, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine și în raport cu rezultatele explorărilor, cu natura materialului de carieră și cu posibilitatea de industrializare a acestui material.

Concesiunea se va acorda pentru exploatarea materialului brut și prelucrarea lui în condițiunile ce se vor prevedea în caietul de sarcini.

Concesionarea directă în regiuni cunoscute.

ART. 232 În regiunile unde rocile formează masive la zi sau unde exist- cariere deschise, exploatarea masivă a acestora se va face prin concesiune acordată unei întreprinderi alese de Ministerul Industriei și Comerțului și pe baza unui caiet de sarcini, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine.

Concesiunile de exploatare și industrializare, în orice regiune s-ar afla, se acordă mai ales pentru roci care, prin felul materialului, rolul lor industrial și economic prezintă o importanță deosebită (granit, marmoră, serpentină, aragonită, pietre de construcție și de pavaje, pământuri industriale și altele).

Arendare pe termen scurt.

ART. 233 Masele sau depozitele de roci comune cu întrebuințare locală sau regională și care nu pot forma obiectul unei industrializari, vor fi exploatate prin arendare pe termen de 5 până la 10 ani, pe cale de licitație publică și pe baza unui caiet de sarcini.

Licitația se va ține la Autoritatea minieră regională.

Exploatare prin permis de extracțiune.

ART. 234 Masele de roci comune și depozitele mobile de importanță locală (pietriș, grohotiș, nisip și alte roci analoage), întrucât nu sunt ocupate prin arendare, pot fi exploatate prin permise de extracție eliberate de Autoritatea minieră regională, pentru cantități reduse și pe termen limitat, conform prețurilor ce vor fi fixate prin regulament.

Permisul se liberează pe baza recipisei de depunere a sumei la Casa Statului pentru cantitatea aprobată.

PARTEA A TREIA

Recunoașterea și validarea drepturilor câștigate

CAP. 1

Dispozițiuni generale

ART. 235 Drepturile de orice natură care intră în prevederile acestei legi și care sunt dobândite în diferitele ținuturi ale României înainte de promulgarea *Constitutiunii din 28 martie 1923*, în orice mod și prin orice act cu dată certă, vor fi recunoscute și validate după normele legii de față și sub următoarele condițiuni:

a) Drepturile să fie dobândite cu respectul legilor, decretelor-legi, regulamentelor și oricăror altor dispoziții de acest fel care erau în vigoare la data dobândirii lor;

b) Drepturile reclamate să nu vatăme drepturile pe care statul le are prin legea pentru lichidarea bunurilor supușilor străini, foști inamici, din 13 iunie 1923, precum și prin alte legi, decrete-legi, regulamente, ordonanțe sau prin acte internaționale;

c) Să corespundă unei valorificări a subsolului după distincțiunile de mai jos.

Toate drepturile care nu vor fi validate rămân desființate.

Sunt scutite de obligațiunea recunoașterii și validării drepturile asupra terenurilor petrolifere care îndeplinesc condițiunile de sub b) și care sunt consolidate sau în curs de consolidare conform legii de consolidare, până la promulgarea acestei legi.

ART. 236 Oricine a dobândit un drept de orice natură care intră în prevederile acestei legi, în baza oricărui titlu, înainte de promulgarea Constituției, este obligat să ceară, în timp de un an de la promulgarea prezentei legi, recunoașterea și validarea drepturilor sale.

Vor trebui prezentate la validare și orice contracte sau concesiuni pentru drepturi dobândite de la stat sau particulari, cu privire atât la utilizarea produselor miniere brute sau transformate, precum și a produselor secundare rezultate din procedee de industrializare minieră sau de altă natură, cât și la transportul, desfacerea și punerea în valoare a produselor miniere care cad sub prevederile acestei legi.

În termenul de mai sus, solicitatorul este obligat să prezinte comisiunii de validare, odată cu cererea, decretul sau actele în baza cărora cere recunoașterea acelor drepturi, planurile perimetrelor sau terenurilor asupra cărora exista drepturile, precum și orice alte acte care justifică exercitarea lor.

Cererea de validare va cuprinde numai drepturile dobândite de la același proprietar sau de la mai mulți proprietari, dacă sunt cuprinși în același act.

Cererea motivată, însoțită de un memoriu în care se vor enumera și toate actele, va fi prezentată în dublu exemplar.

Comisiunea va înainta de urgență unul din aceste exemplare Autorității miniere regionale.

Întreprinderile care cad sub prevederile legii din 13 iunie 1923 sunt obligate să depună și un certificat din partea comisiunii instituite prin acea lege sau a tribunalului, prin care să se arate că situațiunea lor, față de stat, a fost definitiv lămurită.

Sunt scutiți de obligațiunea de a cere validarea în termen de un an de la promulgarea acestei legi proprietarii sau posesorii de terenuri asupra cărora pot fi validate drepturi miniere. Ei sunt obligați sa ceară validarea acestor drepturi numai dacă și când voiesc să execute lucrări miniere pentru valorificarea terenurilor lor.

ART. 237 Pentru recunoașterea și validarea drepturilor miniere se instituie, unde va fi nevoie, pe lângă fiecare tribunal, o comisie de validare care va judeca în primă instanță toate chestiunile referitoare la recunoașterea și validarea drepturilor arătate mai sus.

Comisiunea va fi formată din prim-președintele tribunalului sau președinte, la tribunalele cu o secțiune, ori înlocuitorul lor, un judecător al tribunalului tras la sorți și un inginer de mine din serviciul statului sau alt delegat al Ministerului Industriei și Comerțului.

Comisiunea va lucra la sediul tribunalului și va fi prezidată de magistrat, asistată de un grefier sau ajutor de grefă; ea va putea funcționa cu doi membri.

În caz de necesitate, justificată prin numărul cererilor, se vor putea inființa prin Decret Regal, după propunerea ministrului Justiției, mai multe comisiuni de validare pe lângă un tribunal, alcătuite după regulile de mai sus.

ART. 238 Cererile de validare vor fi publicate în extract în ″Monitorul Oficial″, ară- tându-se numele solicitatorului, al concedenților, obiectul acestor cereri și temeiurile lor. Ele vor fi afișate în sala tribunalului și la primăria comunei în care sunt situate terenurile, întreprinderile sau stabilimentele industriale. Această publicare și afișare trebuie făcută cel puțin cu 15 zile libere înainte de primul termen de judecată.

În comunele rurale notarul va aduce publicațiunea la cunoștinta generală într-o zi de sărbătoare, prin bataie de tobă sau alt mijloc, încheind proces-verbal.

La validare, afară de reclamant și de concedenți, statul va fi citat prin Ministerul Industriei și Comerțului. Când statul nu va fi reprezentat, ministerul public va pune concluziuni în numele său.

Comisiunea are dreptul sa facă cercetări de orice fel, să facă comisiuni rogatorii la instanțele judecătorești, sa facă și să ordone orice măsuri pe care le socotește necesare pentru rezolvarea cauzelor ce-i sunt supuse.

Hotărârea se dă, după dezbateri sumare, fără opoziție. Ea este supusă numai apelului, în termen de 20 de zile de la comunicare, la comisiunea de apel pentru validare.

Când pentru unul și același teren se vor prezenta mai multe cereri de validare sau contestațiuni, comisiunea – după ce va constata că există drepturi care pot fi validate potrivit acestei legi, dar care sunt contestate – va amâna validarea pînă ce părțile își vor fi stabilit în chip definitiv drepturile.

ART. 239 Comisiunea de apel pentru validare se compune din două secțiuni, formate fiecare din câte 5 membri și anume:

– Trei consilieri de la Curtea de apel din Capitală, aleși de adunarea generală a instanței;

– Un inginer de mine din serviciul statului, reprezentant al Ministerului Industriei și Comerțului, desemnat de Consiliul Superior de Mine;

– Un reprezentant al exploratorilor, exploatatorilor și proprietarilor suprafeței, desemnat de Consiliul Superior de Mine dintre aceștia.

Membrii vor fi numiți prin Decret Regal pe termen de doi ani.

Afară de aceștia vor fi numiți ca supleanți pentru fiecare secție câte doi consilieri de la aceeași Curte, desemnați tot prin alegere și care vor înlocui pe magistrații titulari în caz de lipsă sau împiedicare.

Cel mai vechi în grad dintre magistrați va fi numit președinte al comisiunii. El va face parte din secția I. Repartizarea celorlalți membri între cele două secțiuni se va face prin tragere la sorți de către președinte, observându-se ca fiecare comisiune sa aibă alcătuirea de mai sus.

Comisiunea va putea judeca cu trei membri, dintre care doi magistrați.

Pentru conducerea lucrărilor grefei se vor delega pentru fiecare secțiune câte un grefier și un ajutor de la Curtea de apel din București sau de la tribunalul Ilfov. Delegarea se va face de primul-președinte al Curții de apel, la cererea președintelui comisiunii.

În caz de necesitate justificată prin numărul lucrărilor, se vor putea înființa prin Decret Regal și alte secțiuni ale comisiei, alcătuite în același mod.

ART. 240 Comisiunea de apel va lucra în București la Palatul Justiției în orele ce se vor fixa de Ministerul Justiției. Ea este indreptățită sa facă orice cercetări necesare pentru judecarea cauzelor.

Apelurile vor fi însoțite de toate actele doveditoare și de memorii scrise, sub sancțiunea de a nu fi ținute în seamă. Ele vor fi repartizate deopotrivă între secțiuni și vor fi judecate în ordinea înregistrării lor.

Hotărârea se dă după dezbateri sumare; ea este fără opoziție și supusă numai recursului înaintea Înaltei Curți de Casație, în termen de 20 zile de la comunicare.

În caz de casare, afacerea va fi trimisă comisiunii, care o va judeca în secțiuni unite.

Dacă intervine o nouă casare, indiferent de motive, chestiunea va fi judecată definitiv de Curtea de Casație, după actele și dovezile prezentate comisiunii de apel. Dacă va fi nevoie de întregirea dovezilor, aceasta se va face prin comisiunea de apel sau prin instanta judecătorească în circumscripția căreia este terenul, întreprinderea sau stabilimentul.

Drepturile validate vor fi trecute în Cărți miniere speciale ținute la tribunal și la Autoritatea minieră regională. Cererea de înscriere însoțită de hotărârea definitivă va fi depusă de partea interesată la tribunal în dublu exemplar, din care unul va fi înaintat, prin grefă, Autorități miniere regionale.

Drepturile consolidate sunt supuse obligațiunii de înscriere prevăzută mai sus, în termenul prevăzut de **Art. 236**.

Președintele tribunalului sau secțiunii la care se țin registrele va hotărî asupra cererii de înscriere prin o ordonanță.

CAP. 2

Norme pentru validari

Secțiunea I Explorări

ART. 241 Permisele acordate pentru explorare de substanțe minerale, în limitele unui perimetru rezervat, vor putea fi recunoscute și validate pe durata pentru care sunt acordate, fără a mai putea fi reînnoite sau preschimbate, decât în condițiunile și cu respectarea normelor prevăzute în prezenta lege.

Permisele de explorare acordate pe perimetre de o așa formă și întindere încât în interiorul fiecăruia nu se poate institui după prevederile prezentei legi o concesiune pentru exploatarea rațională și economică a zăcământului, vor putea fi repuse în situațiunea creată de această lege. În acest scop se va forma un perimetru de întinderea prevăzută la clasa respectivă de zăcăminte, fie din reunirea mai multor perimetre iînvecinate, fie prin extinderea vechiului perimetru de explorare în teritoriul liber.

Permisul de explorare se va acorda după normele și cu obligațiunile prevăzute în lege, fie unuia dintre exploratorii recunoscuți și al cărui perimetru se găsește înglobat în perimetrul nou de explorare, fie unei întreprinderi constituite cu o parte sau cu toți exploratorii cuprinși în noul perimetru de explorare.

Dacă unul dintre exploratorii cuprinși în noul perimetru nu participă la explorarea viitoare, el va fi despăgubit de costul lucrărilor ce ar fi făcut pe perimetrul său și i se va recunoaște un drept de participare la instituirea concesiunii, în conformitate cu dispozițiunile legii de față.

Despăgubirea pentru costul lucrărilor se va stabili conform **Art. 66** și următoarele din această lege.

ART. 242 Permisele liberate pe perimetre de explorare care înconjoară o concesiune în exploatare normală și care sunt deținute de concesionarul respectiv ca o acoperire a exploatării sale, sunt valabile pe termen de un an de la data recunoașterii permisului. În acest interval concesionarul titular al permiselor poate să-și formeze din vechile perimetre de explorare unul sau mai multe perimetre de forma, întinderea și orientarea prevăzută în legea de față și să facă cererea cuvenită pentru obținerea permisului exclusiv.

Acest permis i se va putea acorda numai în condițiunile legii de față.

Acolo unde proprietarul suprafeței avea folosință subsolului pentru substanțele minerale ce erau lăsate la libera și exclusiva sa dispoziție și unde exploatează singur zăcământul respectiv, el va avea un drept de preferință la acordarea permisului exclusiv pe proprietatea sa. Dreptul de preferință i se acordă în intervalul de un an de la validarea dreptului său de exploatare.

Secțiunea II

Exploatări. Concesiuni.

ART. 243 Concesiunile miniere de exploatare care întrunesc condițiunile **Art. 235** și care erau în exploatare normală la promulgarea Constituției vor fi recunoscute și validate în condițiunile și pe durata pentru care s-au acordat, fără a putea trece de 50 ani de la promulgarea Constituției.

ART. 244 Pentru concesiunile miniere – afară de acele referitoare la bitumine – care nu au fost puse în exploatare până la data promulgării legii de față se acordă un termen de cinci ani pentru a pune mina în exploatare normală.

Pentru concesiunile la care exploatarea, la promulgarea prezentei legi, este oprită, se acordă în același scop un termen de doi ani pentru a pune mina în exploatare normală.

În ambele cazuri termenul se socotește de la promulgarea acestei legi.

Aceste termene se pot prelungi de Ministerul Industriei și Comerțului cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine.

Drepturile care rezultă din concesiunile cărora li se poate acorda acest termen vor fi admise în principiu la validare, numai după ce se va stabili că îndeplinesc condițiunile **Art. 235.**

Dacă în termenul acordat se va face o exploatare normală, aceste drepturi vor fi validate definitiv pe toată durata contractului, fără a întrece 50 de ani de la promulgarea Constituției.

Proprietari.

ART. 245 Drepturile privitoare la exploatările miniere existente la promulgarea Constituției și care erau făcute de proprietarii suprafeței se respectă pe durata prevăzută în lege pentru clasa respectivă de zăcămaânt.

Proprietarul suprafeței, dacă se găsește în condițiunile

Art. 246, are de asemenea dreptul de a dispune de mină când concesiunea expiră înainte de termenul prevăzut de lege pentru clasa respectivă de zăcământ. În acest caz dreptul său va dura până la expirarea acelui termen.

Proprietarii terenurilor neconcesionate și neexploatate la promulgarea Constituției și care sunt situate într-o comuna pe teritoriul căreia la 1 august 1916 sau de atunci până la promulgarea acestei legi a fost o exploatare normală și pentru aceeași substanță minerală ca aceea din subsolul proprietății lor, au dreptul să dispună de terenurile lor pe durata prevăzută de lege pentru clasa respectivă de zăcământ.

Dacă exploatarea este în apropierea hotarului comunei, vor beneficia de dispozițiunile alineatului precedent și proprietarii terenurilor situate în comuna vecină, în cuprinsul unui cerc cu raza de 1.000 metri socotiți în linie dreaptă de la lucrarea subterană cea mai apropiată de hotar.

ART. 246 Drepturile prevăzute pentru proprietari în această parte a legii vor fi recunoscute și validate numai dacă după legile în vigoare la promulgarea Constituției zăcământul era lăsat la libera și exclusiva dispoziție a proprietarului suprafeței.

Dispozițiuni diverse.

ART. 247 Neîndeplinirea obligațiunii de a exploata atrage după sine desființarea dreptului recunoscut concesionarilor. Această desființare se hotărăște de justiție. Chemarea în judecată va fi precedată de o somațiune făcută cu șase luni înainte.

ART. 248 În ținuturile unde, până la promulgarea Constituției, cărbunii erau considerați ca o dependență a suprafeței și unde la acea dată se afla o mină în exploatare normală, proprietarul exploatator sau întreprinderea sunt obligați, în cazul când perimetrul n-a fost delimitat, să-și formeze în jurul minei, cu respectarea normelor acestei legi, un perimetru în care înțelege să-și exercite drepturile de exploatare.

ART. 249 Constatarea rezultatelor lucrărilor efectuate, care dau drept la validare, se va face de către Autoritatea minieră regională prin proces-verbal. Asupra acestor constatări Institutul Geologic al României va fi chemat să-și dea avizul. Hotărârea comisiunii de validare sau a comisiunii de apel se va întemeia pe avizul Institutului Geologic în ce privește rezultatele lucrărilor.

ART. 250 Toate terenurile devenite libere prin expirarea termenului pentru care au fost validate drepturile, împreună cu instalațiunile aflate pe ele, intră în patrimoniul minier al statului, libere de orice sarcină și orice obligațiune, fără despăgubire, în condițiunile și după normele fixate în legea de față. Dacă proprietarul suprafeței are vreun drept asupra instalațiunilor, statul le poate reține, acordînd despăgubirile cuvenite, iar în caz de neînțelegere despăgubirile se vor fixa conform **Art. 66** și următoarele.

Prin regulament se vor fixa obiectele ce pot fi ridicate fără a împiedica continuarea exploatării.

Secțiunea III

Dispozițiuni speciale pentru bitumine. Concesiuni.

ART. 251 Concesiunile care întrunesc condițiunile **Art. 235** și care la promulgarea Constituției erau în exploatare normală, vor fi recunoscute și validate pe durata contractului, fără a putea depăși termenul de 50 ani de la promulgarea Constituției.

Concesiunile în exploatare aflate la promulgarea Constituției în perioada prelungirii contractului sau în prima perioadă de concesiune și la care dreptul de prelungire s-a exercitat după legile în vigoare, vor fi validate și pentru perioada de prelungire a contractului.

Concesiunile în exploatare aflate la promulgarea Constituției în prima lor perioadă și la care prelungirea a fost cerută, dar n-a fost încă obținută, vor fi validate și pentru perioada de prelungire sub regimul clauzelor din contract, însă cu obligațiunea de a plăti statului o taxă proporțională de 4% din producțiunea brută obținută în perioada de prelungire.

Această taxă va fi suportată de exploatator și de redevențiari în proporția drepturilor lor din contracte.

Partea ce revine proprietarului suprafeței rămâne în sarcina exploatatorului.

Dispozițiunile din alineatele precedente se aplică în total și concesiunilor care erau în exploatare normală la 15 august 1916 sau în urma acestei date.

ART. 252 Drepturile concesionarului exploatator vor fi recunoscute și validate în condițiunile de mai sus, pentru toate terenurile ce are în concesiune și care sunt situate în comuna unde se găsește exploatarea sa. Aceste drepturi vor putea fi de asemenea validate pe durata prevăzută în contracte, fără a putea trece de 50 ani de la promulgarea Constituției.

ART. 253 Concesiunile privitoare la terenuri care nu sunt puse în exploatare și care sunt situate în comune unde concesionarul nu are o exploatare normală vor fi recunoscute și validate după normele următoare:

Dacă întrunesc condițiunile prevăzute de **Art. 235**, cererile de validare vor fi declarate admisibile. În urma acestei declarări concesionarii vor avea un termen în care sunt obligați să execute lucrările necesare pentru punerea în valoare a subsolului.

Acest termen va fi durata contractului, fără a fi mai lung de 10 ani de la promulgarea acestei legi.

Dintre concesiunile prevăzute în aceste articole nu pot fi admise la validare acelea care cad sub prevederile **Art. 19** al legii din 1904 pentru regularea și consolidarea drepturilor de a exploata petrol și ozocherită pe proprietățile particulare (**Art. 79** al legii din 1913), afară de cazul când concesionarul nu declară în instanță că vrea să-și exercite obligația de plată a redevenței.

ART. 254 Validarea definitivă a concesiunilor declarate admisibile se va face numai dacă în termenul acordat concesionarul va avea pe acele terenuri o exploatare normală.

Dacă această obligațiune este îndeplinită, vor putea fi validate drepturile concesionarului și asupra celorlalte terenuri pe care el le-ar avea în aceeași comună.

Concesiunile din această categorie vor plăti redevența de 4% prevăzută la **Art. 251**.

Proprietari.

ART. 255 Drepturile proprietarilor de terenuri care aveau la promulgarea Constituției exploatări proprii de petrol sau alte bitumine vor fi recunoscute și validate pe durata maximă prevăzută în lege la această clasă de zăcăminte.

Drepturile proprietarului care exploatează terenul său vor fi recunoscute și validate în condițiunile de mai sus pentru toate terenurile ce mai posedă în comuna unde se găsește exploatarea sa.

Dispozițiunile din alineatele precedente se aplică în totul și proprietarilor care aveau o exploatare normală la 15 august 1916 sau în urma acestei date.

Proprietarul suprafeței dacă se găsește în condițiunile **Art. 246** are dreptul de a dispune de terenurile sale pe timpul ce mai rămâne de la încetarea din orice motiv a concesiunii, până la expirarea termenului fixat de lege ca durată maximă a concesiunii pentru clasa de zăcământ.

ART. 256 Proprietarii terenurilor care nu erau concesionate și nu erau în exploatare la promulgarea Constituției, dar care sunt situate într-o comună pe teritoriul căreia, la 1 august 1914, sau în urma acestei date, a fost o exploatare normală, au drept sa dispună de petrolul și alte bitumene din terenurile lor pînă la expirarea termenului prevăzut de lege ca durată maximă pentru această clasă de zăcăminte.

Dacă exploatarea este în apropierea hotarului comunei, vor beneficia de dispozițiunile alineatului precedent și proprietarii terenurilor situate în comuna vecină în cuprinsul unui cerc cu raza de 1.000 metri socotiți în linie dreaptă de la ultima sondă sau puț în exploatare.

De aceleași drepturi se vor bucura și proprietarii terenurilor pe care au fost exploatări prin puțuri, dacă au fost înscrise la Autoritatea minieraă sau dacă n-au trecut mai mult de 10 ani de la încetarea lucrărilor de exploatare.

Concesiunile și terenurile considerate drepturi câștigate conform cu dispozițiunile cuprinse în **Cap. I** și **Cap. II** de sub **Partea a III-a** a prezentei legi rămân sub regimul liberei tranzacțiuni până la expirarea termenului prevăzut pentru clasa respectivă de zăcământ.

ART. 257 Dispozițiunile **Art. 247** și următoarele, **Secțiunea II**, se aplică și la bitumine.

CAP. III

Dispozițiuni diverse

ART. 258 Asociațiunile de exploatare minieră în care participarea la averea asociațiunii este constituită prin părți sunt obligate – pentru a li se putea recunoaște și valida drepturile – să se transforme, în termen de trei ani de la promulgarea acestei legi, în societăți anonime miniere române, constituite după regulile Codului Comercial Român și ale legii de față.

În caz de neîndeplinire, Ministerul Industriei și Comerțului, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine, va lua, prin o deciziune, dispozițiuni pentru lichidarea asociațiunii și constituirea unei societăți miniere în conformitate cu legea.

Persoanele morale care au exploatări supuse acestei legi sunt obligate ca în termen de doi ani să se conformeze în totul dispozițiunilor ei.

Fac excepție asociațiunile făcute de săteni atât timp cât ei nu cedează drepturile lor decât la săteni și întrucât excepția va fi aprobată de Consiliul Superior de Mine.

În ce privește micile exploatări miniere (aur, argint, cupru, plumb etc.), făcute de muncitorii și sătenii din Munții Apuseni și din regiunea Baia Mare, se va întocmi un regulament special, prin care, menținîndu-se actualul regim de exploatare, se vor prevedea și condițiunile și modalitățile necesare pentru o mai bună valorificare a produselor exploatării lor.

ART. 259 Drepturile obținute de la stat prin contracte speciale pentru valorificarea bunurilor lui miniere și care nu au forma și caracterul unei concesiuni instituite în baza legilor și regulamentelor în vigoare la data obținerii acestor drepturi, se pun în situațiunea concesiunilor acordate, conform legii de față.

O deciziune ministerială va determina perimetrele, redevența și termenul.

ART. 260 Actele sau formalitățile de orice fel, privitoare la drepturi miniere dobândite de la particulari și care sunt contrarii dispozițiunilor Constituției și legii în vigoare la data încheierii sau efectuării lor, sunt izbite de nulitate. Ministerul Public va cere să se constate nulitatea lor.

ART. 261 Reprezentanții incapabililor vor fi abilitați pentru orice fel de acte referitoare la drepturile miniere ale acestora de către judecătorul de ocol al domiciliului lor.

ART. 262 Validarea are de obiect numai fixarea drepturilor prevăzute la **Art. 235** pe care le au concesionarii și proprietarii terenurilor în raporturile lor cu statul, față de dispozițiunile **Art. 19** din Constituție.

Raporturile dintre concesionari, proprietari sau alte persoane rămân supuse dreptului comun.

Concesiunile neconsolidate sunt supuse legii de consolidare, care rămân în vigoare în tot ce nu e contrariu acestei legi. Aceste concesiuni sunt însă supuse obligațiunii de a cere validarea în termenul fixat de lege.

Termenul de un an, prevăzut de **Art. 236**, va putea fi prelungit în caz de necesitate de către Ministerul Industriei și Comerțului, cu avizul conform al Consiliului Superior de Mine.

Prelungirea nu va putea fi dată decât cel mult pentru un an.

Dreptul de a exploata petrolul și ozocherita pe proprietățile particulare rămâne drept real mobiliar, potrivit legii de consolidare, până la reintrarea terenului în patrimoniul statului. El este supus publicității prevăzute de legea de consolidare.

ART. 263 Înștiințările, chemările, citațiile, procedura în genere la autoritățile sau instanțele prevăzute de această lege, se vor face pe cale administrativă. Procedura la comisiunile de validare și la Curtea de Casație se vor face prin portărei.

Cererile de validare vor fi însoțite de recipisa pentru plata unei taxe de 1.000 lei.

ART. 264 În cazul când registrele de transcriere prevăzute de legea de consolidare au pierit sau au fost distruse și dacă nu există nici actele ce au fost transcrise, data transcrierii se va stabili în modul următor:

a) Pentru actele autentice și actele sub semnatură privată cu dată certă, va fi socotită ca dată de transcriere data autentificării sau data certă a actului;

b) Pentru actele sub semnatură privată, fără dată certă, data transcrierii va fi stabilită de tribunale după chemarea părților și cu ajutorul elementelor procurate de ele. Cererea în acest sens va fi publicată în ″Monitorul Oficial″ și în un ziar din localitate și va fi afișată și la primăria respectivă.

Cei interesați sunt în drept a face contestație ori să-și prezinte întâmpinările lor la ziua fixată pentru rezolvarea cererii.

Hotărârea tribunalului e supusă numai apelului în termen de 15 zile de la comunicare. Apelul poate fi depus la grefa tribunalului. Curtea de apel va judeca de urgență și fără opoziție, cu recurs în 15 zile de la comunicare.

ART. 265 Toate contractele miniere (petrolifere) care au obținut aprobarea cerută de Decretul Lege No. 2.447 și care se vor libera după promulgarea acestei legi, vor trebui transcrise în registre speciale de petrol, în termen de trei luni de la promulgare.

Transcrierea facută înăuntrul acestui termen va avea prioritate asupra oricărei alte transcrieri în contracte posterioare legii de față și privitoare la aceeași concesiune.

Dacă au fost depuse la minister spre aprobare mai multe contracte relative la aceeași concesiune, prioritatea între ele se va regula după data introducerii lor la minister, dacă ele vor fi transcrise în termenul de mai sus.

ART. 266 Consiliul Superior de Mine și comisiunile instituite prin prezenta lege pot lucra și în vacanțe.

ART. 267 Deciziunile Curții de Casație date în aplicarea acestei legi sunt fără opoziție.

ART. 268 Pentru salubritate și diverse îmbunătățiri în regiunile miniere se va constitui un fond alimentat de stat și din contribuțiunile întreprinderilor.

Un regulament va fixa normele de alimentare și de întrebuințare a acestui fond.

ART. 269 Mașinile, uneltele și orice aparate și materiale necesare la explorarea și exploatarea minelor și la prelucrarea produselor miniere vor fi scutite de orice drept de vamă, întrucât ele se introduc de exploatator pentru trebuințele minei sale și dacă acele mașini, unelte, etc. nu se fabrică în țară, pe temeiul avizului comisiunii industriale.

ART. 270 Pentru aplicarea diferitelor părți ale acestei legi se vor întocmi de către Ministerul Industriei și Comerțului regulamente care vor dezvolta și vor lămuri în amănunt principiile și dispozițiunile ei.

Ministerul și toate autoritățile miniere sunt datoare a se pronunța în cel mult 30 zile – dacă alt termen nu s-a prevăzut – asupra oricăror cereri ce li se vor fi adresat, cu privire la chestiunile cuprinse în legea minelor.

Ministerul Industriei și Comerțului, pentru înlesnirea și celeritatea formalităților, poate dispune ca inserarea diferitelor publicațiuni ordonate de legea de față să se facă, la necesitate și în alt organ de publicitate, care să înlocuiască ″Monitorul Oficial″. Ministrul va stabili aceasta prin decizie publicată în ″Monitorul Oficial″.

Toate taxele și amenzile prevăzute în corpul legii vor putea fi modificate, potrivit cu schimbările valutare, prin o decizie a Ministerului Industriei și Comerțului, dată cu avizul conform al Cconsiliului Superior de Mine.

ART. 271 Toate legile, decretele-legi, regulamentele, ordonanțele, deciziunile sau orice alte dispozițiuni în vigoare pe teritoriul României, care sunt contrare acestei legi, sunt desființate.

Declinare de răspundere: Textele actelor normative publicate la această rubrică a Enciclopediei nu au caracter oficial.

*

* *

Tabele

Tabelul 1.1. Producția de cărbune brut în perioada anilor 1938 –1948

			Anul			
Specificație	1938	1944	1945	1946	1947	1948
mii t %	2826 100	2954 104	2296 81	2525 89	2849 101	2946 104

Tabelul 2.1. Fondurile consumate pentru lucrări geologice, rezerve de bilanț puse în evidență și producția realizată în perioada anilor 1951 – 1980

Specificație	Perioade cincinale					
	1951-1955	1956-1960	1961-1965	1966-1970	1971-1975	1976-1980

1	2	3	4	5	6	7
CĂRBUNE						
Fonduri consumate	100	117	460	400	613	1363
Rezerve puse în evidență						
– huilă	100	373	625	147	154	–
– cărbune brun	100	122	125	81	63	21,3
– lignit	100	218	84	41	14	–
Producția realizată						
– huilă	100	75	130	181	200	198,6
– cărbune brun	100	66	101	145	116	997
– lignit	100	108	189	553	778	
MINEREURI FEROASE (fier)						
Fonduri consumate	100	110	359	234	352	793
Rezerve puse în evidență	100	30	231	27	63	22
Producția realizată	100	88	314	441	440	409,46
MINEREURI NEFEROASE (polimetalice, cuprifere, bauxită)						
Fonduri consumate	100	113	494	759	1646	2196
Rezerve puse în evidență						
– neferoase	100	382	626	383	7481	718
– bauxită	100	199	255	172	600	70,23
Producția realizată						
– neferoase	100	101	339	798	683	1243
– bauxită	–	100	173	1052	1050	926
MINEREURI AURO-ARGENTIFERE						
Fonduri consumate	100	216	1119	754	1074	1061
Rezerve puse în evidență	100	220	237	237	142	232
Producția realizată	100	97	197	269	203	203

NEMETALIFERE ȘI ROCI UTILE Fonduri consumate Rezerve puse în evidență: –argilă refractară –caolin –rocă cu feldspat –nisip silicios –talc –grafit –sulf Producția realizată –argilă refractară –caolin –rocă cu feldspat –nisip silicios –talc –grafit –sulf	100 – – – – – 100 – – – – – – – – –	188 100 100 100 – – – – 7 100 100 100 100 100 100 –	846 100 537 2256 2271 100 100 – 7816 159 300 818 425 100 381 –	2179 25 93 2833 444 30 455 – 3790 397 424 1635 1664 11 405 –	2583 – 96 45 13580 530 19 – 483 4342 201 698 2259 2666 142 429	3691 5,47 412 1940 – 7965 277 – 850 109 – – – – – – –
DIVERSE (săruri, metale rare proiectare Fonduri consumate	100	113	598	676	563	995

Tabelul 2.2. Repartizarea zăcămintelor de substanțe nemetalifere și roci utile din România, după stadiul de valorificare

Grupa de substanțe Stadiul de valorificare	Total zăcăminte	Observații
1. Săruri haloide –în exploatare –în cercetare –cu activitate sistată	28 8 3 17	Sare gemă Săruri de potasiu

2. Substanțe nemetalifere −în exploatare −în cercetare −cu activitate sistată	84 25 19 40	Grafit, sulf, ghips, alabastru, celestină, baritină, aragonit, disten, wolastonit, mică, azbest, feldspat, cuarț, etc
3. Roci utile −în exploatare −în cercetare −cu activitate sistată	846 468 71 307	Bazalt, scorii bazaltice, diabaz, andezit, dacit, porfir, perlit, granit, granodiorit, diorit, amfibolit, serpentinit, serpentine magneziene, șisturi verzi, micașist, gnais, cuarțit, marmură și calcar ornamental, calcar, cretă, travertin, dolomită, marnă, argilă comună, argilă refractară, etc
Total 1+2+3, din care: − în exploatare − în cercetare − cu activitate sistată	958 501 93 364	

Tabelul 2.3. Nivelul producțiilor maxime realizabile în România la principalele substanțe nemetalifere și roci utile (extras brut) [mii t]

Nr. crt.	Substanța	Producția realizabilă	Obs.	Nr. crt.	Substanța	Producția realizabilă	Obs.
A	Săruri haloide			10	Diorit	100	
1	Sare gemă	4500		11	Amfibolit	45	
2	Săruri de potasiu	100	informativ	12	Serpentinit	25	
B	Substanțe nemetalifere			13	Roci magnezitice, serpentine magneziene	500	informativ
1	Rocă de grafit	80		14	Șisturi verzi	450	
2	Rocă de sulf	3300	informativ	15	Gnais	250	
3	Ghips			16	Cuarțit	300	
4	Alabastru	2		17	Marmură și calcar ornamental	200	mii m^3
5	Celestină	5	informativ	18	Calcar	52000	
6	Baritină	230		19	Cretă	400	

7	Aragonit	5		20	Travertin	100	mii m^3
8	Wolastonit	2		21	Dolomită	2650	
9	Mică (pegmatit)	95	mii m3	22	Marnă	6000	
10	Rocă cu talc	120		23	Argilă comună	9200	
11	Rocă cu azbest	10		24	Argilă refractară	750	
12	Feldspat (pegmatite cu feldspat)	300		25	Roci caolinizate	450	
13	Cuarț	10		26	Argilă caolinoasă	250	
C	Roci utile			27	Argilă caolinoasă nisipoasă	-	
1	Bazalt	1500		28	Nisip caolinos	1300	
2	Scorii bazaltice	180		29	Nisip silicios pentru industria sticlei și metalurgie	4750	
3	Diabaz	350		30	Nisip materiale de construcții	650	
4	Andezit	5800		31	Nisip și pietriș	30000	mii m^3
5	Dacit	2840		32	Gresie	490	
6	Porfir	360		33	Tufuri	100	
7	Perlit	20		34	Bentonită	475	
8	Granit	1850		35	Diatomită	800	
9	Granodiorit	600		36	Pământuri rare	1	

Tabelul 2.4. Volumul și structura investițiilor în industria carboniferă în perioada anilor 1961–1980

Specificație	Perioade cincinale			
	1961–1965	1966–1970	1971–1975	1976–1980
Total investiții, mil. lei	3857,7	6136,4	9226,5	26517**
Structura, %	62,9	53,1	36,5	37,5

Construcții și montaj din care:				
– lucrări miniere	26,5	23,4	12,0	13,0
– construcții industriale la suprafața minelor	17,9	24,3	18,3	18,4
– construcții social-culturale	18,5	5,4*	6,2*	6,1*
Utilaje	25,1	31,8	59,1	59,6
Explorări	7,1	10,9	3,2	1,8
Diverse	3,9	4,2	1,2	1,1

* Pentru construcțiile social-culturale au fost alocate fonduri și prin consiliile populare

** În prețuri 1977

Tabelul 2.5. Volumul și structura investițiilor din sectorul de minereuri în perioada anilor 1951–1980

Specificație			Perioade cincinale			
	1951-1955	1956-1960	1961-1965	1966-1970	1971-1975	1976-1980
Total investiții, mil. lei, din care:	1 175	1 372	4 235,1	4 935,1	5 162,3	9867,7**
– minereuri de fier	200	252	813,8	48,0	459,3	1310,4
– minereuri neferoase	875	1 012	3 256,5	3 543,9	3 790,1	6733,7
– minereuri nemetalifere	100	108	164,8	843,2	912,9	1923,6
Structura,%						
Construcții și montaje, din care: – lucrări miniere – construcții industriale la suprafața minelor – construcții social-culturale Utilaje Lucrări geologice Diverse	53 14 34 5 22 23 2	44 13 24,7 18 32 6	45,7 17,0 21,0 7,7 50,2 2,1 2,0*	48,9 18,3 22,3 8,3 47,1 2,1 1,9	44,5 16,0 19,0 9,5 51,1 2,1 2,0	42,5 16,2 17,0 9,3 53,0 2,52

* Fonduri alocate și de la buget

** În prețuri 1977

Tabelul 2.6. Ritmuri medii anuale de creștere a producției de cărbune, %

Specificație		Perioade cincinale			
	1956-1960	1961-1965	1966-1970	1971-1975	1976-1980
Total cărbune brut, din care:	6,0	8,2	13,6	5,2	5,2
huilă (include antracit) din care:	5,9	6,1	5,0	1,7	2,0
cocsificabilă	9,4	5,8	11,8	1,7	5,1
cărbune brun	3,2	2,2	3,3	1,3	0,6
lignit	6,5	11,7	20,8	7,3	6,6

Tabelul 2.7. Dezvoltarea producţiei de materii prime minerale în perioada anilor 1938-1980

Denumire	Cărbune brut extras	Minereuri neferoase	Minereuri feroase	Minereuri de mangan	Sare	Plumb	Zinc	Cupru
UM	Mii t	Mii t	Mii t	Mii t	Mii t	Mii t	Mii t	**Mii t**
An								
1938	2826	-	150	60	367	-	-	**-**
1950	3892	293	394	73	433	7	6	**1**
1960	8163	1373	1254	168	1045	20	21	**7**
1965	12094	3729	2479	125	2016	32	40	**15**
1966	13451	4433	2681	111	2045	32	44	**19**
1967	15019	4786	2796	147	2058	32	46	**22**
1968	17020	5074	2746	113	2367	34	50	**25**
1969	19152	5611	2999	126	2725	34	52	**26**
1970	22835	6330	3206	101	2862	37	56	**30**
1971	22951	7069	3466	95	2947	33	58	**32**
1972	25271	7493	2360	107	3146	33	55	**33**
1973	26663	8310	3233	107	3295	33	56	**34**
1974	29206	9569	3264	100	3922	37	63	**36**
1975	29385	9620	3065	127	3831	32	59	**37**
1976	28115	9665	2834	146	4210	32	54	**36**
1977	29143	10709	2467	136	4535	31	51	**38**
1978	31782	13479	2511	207	4739	30	52	**40**
1979	35076	13271	2523	220	4721	34	54	**39**
1980	**37966**	**13285**	**2333**	**239**	**5056**	**31**	**52**	**40**

Tabelul 2.8 Producţia principalelor produse nemetalifere între anii 1950-1980

Produsul	UM	Anul 1950	1959	1963	1970	1975	1980
Caolin spălat	t	2055	11651	19079	54657	93341	130651
	%	100	567	14 ori	27 ori	46 ori	64 ori
Talc	t	5100	11400	62000	56728	57657	65499
	%	100	220	12 ori	11 ori	11 ori	13 ori
Bentonită	t	3000	18000	38000	78453	91651	176517
	%	100	600	12 ori	26 ori	31 ori	59 ori
Feldspat măcinat	t	3000	12300	17975	35608	71101	83630
	%	100	410	598	12 ori	24 ori	28 ori
Cretă măcinată	t	-	19915	48189	114236	239821	270620
	%	-	100	242	6 ori	12 ori	14 ori
Barită brută	t	-	84000	128000	301700	281800	273233
	%	-	100	152	359	335	328
Argile refractare	t	80000	181000	296000	419177	387472	473252
	%	100	100	370	5 ori	5 ori	5 ori

Tabel 2.9 Dinamica producţiei pentru principalele materii prime minerale in perioada 1981 – 1990

Denumire	UM	GRANITA Anul 1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	Declin (-%)	TOTAL 1981-1990
Cărbune , din care:	Mil. t	39,56	41.43	48,75	47,79	49,81	51,43	55,69	62,91	66,46	40,84	-38,6	504,67
- lignit	Mil. t	29,01	31,06	37,35	36,37	38,51	39,40	43,10	50,43	53,98	34,22	-36,6	393,43
- huilă	Mil. t	9,82	9,65	10,62	10,65	10,47	11,17	11,69	11,56	11,58	5,95	-48,62	103,16

- cărbune brun	Mil. t	0,72	0,71	0,77	0,83	0,83	0,85	0,89	0,89	0,89	0,67	-24,72	8,08
Cu	Mii t	39,45	38,50	40,21	39,79	39,87	40,97	37,97	38,69	39,39	28,32	-28,11	383,16
Pb	Mii t	40,66	42,89	31,90	29,43	30,07	34,40	28,24	27,20	24,90	12,54	-49,64	302,23
Zn	Mii t	45,21	39,85	42,02	38,17	35,42	46,41	45,96	39,63	29,84	11,46	-61,60	373,97
Sare	Mil. t	5,03	4,75	4,59	4,87	5,01	5,35	5,39	5,35	5,03	4,26	-15,31	49,63

Revista Minelor nr.12/2003

Tabelul 3. Zăcăminte de substanţe minerale utile solide din România aflate în exploatare la sfârşitul mileniului II şi începutul mileniului III

Natura substanțelor minerale utile			**Denumirea exploatării sau a zăcământului, amplasamentul acestuia (județ)**
1	**2**	**3**	**4**
Combustibili	**Cărbune**	Antracit	Schela-Vezuroiu (Gorj)
		Huilă	Anina (Caraș-Severin), Câmpu lui Neag, Valea de Brazi, Uricani, Lupeni, Vulcan, Aninoasa, Petroșani, Lonea, Petrila (Hunedoara, bazinul Valea Jiului)
		Cărbune brun	Comănești, Asău, Leorda, Lapoș, Vermești (Bacău); Mehadia (Caraș-Severin)
		Lignit	Pescăreasca, Gondeni, Boteni, Cotești, Aninoasa (Argeș); Doicești, Șotânga, Mărgineanca (Dâmbovița); Filipeștii de Pădure (Prahova); Rovinari, Motru Jilț (Gorj); Bebești-Alunu (Vâlcea); Husnicioara (Mehedinți); Căpeni (Harghita); Țebea

			(Hunedoara); Borod-Borozel, șărmășag, Chiejd, Bobota (Bihor)
		Turbă	Dresca-Lozna (Botoșani), Poiana Stampei, Neagra sarului (Suceava)
	Nisipuri și șisturi	Nisip bituminos	Derna, Tătăruș, suplacu de Barcău (Bihor)
		Șisturi bituminoase	Anina, Doman (Caraș-Severin)
Minereuri metalifere	Minereuri feroase	Minereu de fier	Teliuc, Ghelar (Hunedoara); Ocna de Fier, Rușchița, Dognecea (Caraș-Severin), Căpuș (Cluj), Lueta, Vlăhița (Harghita)
		Minereu de mangan	Vatra Dornei, Icobeni, Argestruțu, Dadu-Cârlibaba (Suceava)
	Minereuri neferoase	Minereu cuprifer	Deva (Hunedoara), Bălan (Harghita), Leșu Ursului (Suceava), Baia Borșa (Maramureș), Roșia Poieni (Alba), Mildova Nouă (Caraș-Severin), Altân Tepe (Tulcea)
		Minereu complex Cu, Pb, Zn, Py	Muncelu Mic, Boița Hațeg (Hunedoara); Baia de Arieș (Alba); Rușchița (Carș-Severin); Baia Sprie, Cavnic, Băiuț, Ilba, Nistru, Baia Borșa (Maramureș); Leșu Ursului (Suceava)
		Minereuri aurifere	Barza, Certej (Hunedoara); Roșia Montană; Zlatna, Baia de Arieș (Alba); Șuior, Săsar (Maramureș)
		Minereuri de mercur	Sântimbru (Harghita); Izvorul Ampoiului (Alba)
		Minereuri de uraniu	Ștei (Bihor); Ciudanovița (Caraș-Severin); Tulgheș (Harghita)
		Minereuri de Mo, Bi	Băița Bihorului (Bihor)
Minereuri	Săruri haloide	Sare (NaCl)	Ocnele Mari (Vâlcea); Slănic (Prahova); Tg. Ocna (Bacău); Ocna Mureș (Alba); Ocna Dej (Cluj); Praid (Harghita); Cacica (Suceava)
		Săruri de potasiu	Tazlău (Bacău)
	Substanțe nemetalifere	Barită	Somova (Tulcea); Ostra (Suceava)
		Bauxită	Aleșd, Pădurea Craiului (Bihor)
		Nisip caolinos și caolin	Harghita, Aghireș (Cluj)
		Argile refractare	Șuncuiuș (Bihor); Anina (Caraș-Severin)
		Cretă	Basarabi (Constanța)
		Disten	Negoveanu (Sibiu)
		Calcită	Vața și Căzănești (Hunedoara)
		Bentonită	Tufari (Mehedinți); Valea Chioarului, Răzoare (Maramureș); Gurasada (Hunedoara)
		Feldspat	Muntele Rece (Cluj); Armeniș, Teregova (Caraș-Severin)

		Mică	Brezoi (Vâlcea); Băuțari (Caraș-Severin)
		Talc	Lelese, Cerișor-Zlaști (Hunedoara); Marga (Caraș-Severin)
		Sulf	Negoiul Românesc, Călimani (Suceava)
		Azbest	Eibenthal (Mehedinți); Agadici (Caraș-Severin)

Tabelul 3.1.a. – Evoluția producției fizice pentru diverse minerale utile în perioada 1991–1999

Substanța minerală utilă	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Lignit(10^6t)	28,6	34,3	35,5	35,7	36,2	36,5	29,1	23,0	20,1
Huilă (10^6t)	3,8	4,1	4,2	4,8	4,9	5,3	4,3	3,2	2,75
Pb (10^3t)	16,2	17,0	17,1	21,0	20,4	18,8	17,1	15,1	17,4
Zn (10^3t)	26,7	26,1	28,1	34,4	35,1	31,3	29,4	25,7	26,5
Cu (10^3t)	25,6	25,6	25,4	26,2	24,3	24,5	23,6	19,6	17,2
Sare (10^6t)	3,2	2,5	2,2	2,2	2,5	2,6	2,6	2,2	2,2

Tabelul 3.1.b. – Evoluția producției fizice pentru diverse minerale utile – perioada 2000–2004

	U.M.	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**
Fier	(t)	81768	62626	80000	108266	99776
Mangan	(t)	7368	13550	12000	15305	16617
Bauxită	(t)	135000	134000	132000	130000	150000
Cupru	(t)	11850	15935	13453	15606	15639
Plumb	(t)	13338	18180	19000	14059	11863
Zinc	(t)	48024	58285	50000	21260	16318
Aur	(kg)	2000	2500	3000	3200	3300
Argint	(kg)	17500	17300	15000	18000	19000
Baritină	(t)	4266	2849	1000	208	73
Bentonită	(t)	35789	23779	15402	17637	18161
Diatomită	(t)	9712	6517	20128	31298	14192
Feldspat	(t)	38361	43047	50864	71717	60636
Grafit	(t)	1251	1176	1001	1014	395
Caolin	(t)	20188	21979	22514	21724	22337
Sare	(t)	2307482	2224890	2200000	2415274	2398607
Sulf	(t)	40000	20099	20000	18464	17836
Talc	(t)	7850	7237	7292	10082	9725

Cărbune energetic	(t)	3037344	3525921	3000000	3020909	2675737
Lignit	(t)	26043100	29754222	30189000	30029987	30410351
Uraniu	(t)	115	115	110	106	100

Tabelul 3.1.c. – Evoluția producției fizice pentru diverse minerale utile – perioada 2005–2010

	U.M.	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**
Fier	(t)	48500	46700	10922	0	0	
Mangan	(t)	18000	13673	10511	8904	8000	
Bauxită	(t)	243600	258300	286300	289700	229000	
Cupru	(t)	16300	12100	2213	900	1000	5127
Plumb	(t)	11610	6300	784	0	0	0
Zinc	(t)	13784	8052	849	8	0	0
Aur	(kg)	500	500	500	500	500	
Argint	(kg)	18000	18000	18000	18000	18000	
Baritină	(t)	60	21	6	0	0	
Bentonită	(t)	18190	14600	14713	14604	13694	21962
Diatomită	(t)	1402	1719	15	50	0	462111
Feldspat	(t)	74927	55300	44897	22995	20000	6049
Grafit	(t)	486	350	0	0	0	6633
Caolin	(t)	26772	22500	6879	3060	1000	326
Sare	(t)	2550000	2612749	2475324	2524795	2500000	2411747
Sulf	(t)	16000	8437	270	0	0	0
Talc	(t)	6760	10745	1513	1943	2000	311
Cărbune energetic	(t)	3000000	2841024	2463430	2801000	2000000	2056799
Lignit	(t)	31122000	32600000	32965362	32300000	34734000	28665968
Uraniu	(t)	106	106	91	91	88	

Tabel 3.2. Subvenții acordate ramurii miniere în perioada 1990–2005

Anul	Valoarea subvenției ($)
1990	528.400.000
1991	295.500.000
1992	489.900.000
1993	386.900.000
1994	331.500.000

1995	402.500.000
1996	384.900.000
1997	145.500.000
1998	118.900.000
1999	100.000.000
2000	91.800.000
2001	161.900.000
2002	152.300.000
2003	138.600.000
2004	127.300.000
2005	109.900.000

Tabelul 3.3. Susţinerea sectorului minier de către stat în perioada 1990–1996

Natura cheltuielilor	Valoarea ($)
Subvenţii de exploatare	2.819.600.000
Alocaţii de capital	1.428.700.000
Transferuri sociale	75.000.000
Pierderi de exploatare acoperite	666.100.000

Tabelul 3.4. Susţinerea sectorului minier de către stat în perioada 1997–2005

Natura cheltuielilor	1997–2000	2000–2005
Subvenţii de exploatare, $	456.200.000	690.600.000
Alocaţii de capital, $	135.700.000	111.000.000
Transferuri sociale, $	131.500.000	102.400.000
Pierderi de exploatare acoperite, $	337.100.000	544.100.000

Tabelul 3.5. Evoluţia personalului minier

La începutul anului	**Sector cărbune, din care:**						**Sector minereuri, din care:**				**Total sector minier**
	CNH Petroşani	CNLO Tg. Jiu	SNC Ploieşti	SC Banat Anina	Total sector	CNMINVEST Deva	CNRMIN Baia Mare	CNU Bucureşti	SNS Bucureşti	Total sector	
1997	45141	51044	16184	-*	112369	25633	27500	5805 72	45	65310	175879

1998	23240	23140	10201	-*	56581	15379	13172	4086 35 94	36231	92812
1999	20735	21000	9323	-*	51058	14247	12650	3070 34 78	33445	84503
2000	19615	20030	7656	1302	47301	12600	11355	2312 31 86	29453	76754
2001	17943	20495	6514	1302	46254	12169	10677	2086 28 74	27806	74060
2002	17671	20423	6584	1302	45980	12526	10643	2022 28 74	28650	74045
2003	16805	20020	6019	1322	42844	12123	11680	2543 27 00	29046	71890
2004	16048	19000	5881	1340	42269	11462	11710	2542 26 00	28314	70583

* A funcționat în cadrul C.N.H. Petroșani

Tabelul 3.6. Situația lucrărilor de închidere a minelor și refacere a mediului la nivelul Ministerului Economiei și Comerțului

Nr. crt.	**Compania / Societatea**		**Mine și cariere, sectoare miniere și șantiere de explorare cu lucrările de închidere contractate**, din care:**				
		Mine și cariere, sectoare miniere și șantiere de explorare prevăzute pentru închidere, aprobate prin HG-uri	Mine și cariere, sectoare miniere și șantiere de explorare cu lucrări de închidere contractate	Mine și cariere, sectoare miniere și șantiere de explorare cu lucrări de închidere executate și recepționate	Mine și cariere, sectoare miniere și șantiere de explorare cu contracte în derulare		Mine și cariere, sectoare miniere și șantiere de explorare cu lucrări de închidere neatacate
					S.C COVERSM SA ****	Alte societăți	
	TOTAL, din care	344*	162**	89***	37	36	182
1	CNH Petroșani	36	21	7	11	3	15
2	CNLO Tg.Jiu	34	23	9	4	10	11
3	SNC Ploiești	57	27	19	1	7	30

4	REMIN Baia Mare	43	36	20	7	9	7
5	CNU București	15	1	1	0	0	14
6	MINVEST deva	23	14	7	5	2	9
7	SNS București	6	5	2	1	2	1
8	S.C. BANAT Anina	13	7	5	2	0	6
9	Alte societăți	117	28	19	6	3	89

*Sunt incluse și cele 29 de mine cuprinse în programul finanțat de Banca Mondială.
** Sunt incluse și cele 29 de mine cuprinse în programul finanțat de Banca Mondială (G1, G2, G3, contractate la data actuală.
*** Sunt incluse și cele 7 mine cuprinse în programul finanțat de Banca Mondială, finalizate și recepționate
**** Execută numai lucrări pentru închidere subterană
1Sunt cuprinse: Societățile de Explorare: SC DOBROMIN SA Constanța, SC BENTO-CALCAR SA Deva, SC BAUXITMIN SA Dobrești

Petrolul și gazele naturale – studii de caz. Tabele

Tabelul 1. Societăți care au activat în România în perioada 1856/1900

Societatea	**Anul fondării**	**Capitalul (lei)**	**Localitatea**
Th. Mehedinți	1857	2.000.000	Matița, Apostolache etc.
Valachian Co. LTD	1868	7.000.000	Țintea etc.
Suchard & Co.	1879	2.000.000	Colibași
Hernea	1880	2.000.000	Câmpina
Thoitz & Co.	1880	1.500.000	Doftănești
Știrbei	1883	500.000	Voila
G. Gr. Cantacuzino	1885	800.000	Drăgăneasa
Hildebrand	1886	1.250.000	Popești-Matița
I. Grigorescu	1886	–	Glodeni-Colibași
Soc. Rom. pt. ind. petrol	1889	4.000.000	Solonț Moinești
Soc. Pilstiker & Co.	1890	1.500.000	Glodeni, Poiana Vărbilău
Wanderschneren	1891	2.500.000	Tega, Coculești
C. Costa Foru	1891	800.000	Berca
N. Oziga & Co.	1895	1.600.000	Pârșani și Doftăneț
Kraus & Co.	1896	1.000.000	Câmpina
I. Howart & Co.	1896	500.000	Băicoi
Steaua Română	1896	1.000.000	Câmpina, Buștenari etc.

Nederlandische Maat	1897	2.000.000	Băicoi
Olandezo- Română	1898	1.500.000	Băicoi, Țintea
Amsterdam	1898	1.500.000	Câmpina
Pecici. Blacovschi & Co.	1898	2.000.000	Câmpina, Buștenari
Hagianov & Câmpeanu	1898	1.500.000	Câmpina, Poiana
European Petrol & Co	1898	1.000.000	Buștenari, Cosmina
G. Popp	1898	500.000	Câmpina
Berca Petroleum & Co	1899	3.250.000	Berca, Pâclele
Arnhemsche Petroleum Maat.	1899	1.500.000	Recea, Buștenari
Les Pétroles de Prahova	1899	1.240.000	Gua Ocniței, Buștenari
Romanian United Petr.	1899	1.000.000	Câmpina, Băicoi
Speranța	1899	1.500.000	Păcureți, Arbănași etc.
Câmpeni, Pârjol	1900	1.400.000	Câmpeni, Pârjol
Poiana – Oil Co Ltd.	1900	500.000	Poiana Vărbilău
Franco – Română	1900	300.000	Colibași
H. D. Economos	1900	2.000.000	Câmpina, Vrăjitoarea
Telega Oil	1900	3.750.000	Buștenari
Buștenari	1900	1.820.000	Buștenari
Isvorul	1900	200.000	Buștenari

Tabelul 2. Structura Ministerului Petrolului în perioada 1988 – 1990

Nr. crt.	**Denumirea întreprinderii**	**Întreprinderi subordinate**	**Observații**
0	1	2	3
1	Centrala Industrială a Gazului Metan (CGM) Mediaș	– Schela de Foraj Mediaș – Schela de Foraj Tg. Mureș – Schela de foraj Mediaș – Schela de Extracție Mediaș – Schela de Extracție Tg. Mureș – Schela de Extracție Ploiești • Întreprinderea de Transport Gaze- Mediaș Întreprinderea Mecanică pentru Gaz Metan Mediaș (ARMAX) – Intreprinderea Mecanică pentru Petrol Găești – Întreprinderea de Construcții conducte magistrale Brașov – Dispeceratul național de gaze București	–Având în subordine și înmagazinările de gaze de la Urziceni, Butimanu și Bilciurești – Având în structură un număr de Regionale de distribuție – fără personalitate juridică – făcând parte și din structura ICPT Câmpina, fără personalitate

		– Întreprinderea de Distribuție a gazelor Naturale – DISTRIGAZ-NORD- Tg. Mureș – Întreprinderea de Distribuție a Gazelor Naturale – DISTRIGAZ SUD – București – Centrul de Cercetări și Proiectări pentru Gaz Metan (CCGM) – Mediaș	juridică, cu subordonare dublă
		– Baza de aprovizionare Tehnico materială Daneș – Baza tubulară Daneș – Grupul școlar de gaze – Mediaș	– Subordonare dublă (CCGM_M: Învățământului)
2.	TRUSTUL DE FORAJ EXTRAȚIE ARAD	– Schela de Foraj Oradea – Schela de Foraj Zădăreni – Schela de Extracție Suplacu de Barcău – Schela de Extracție Marghita – Schela de Extracție Pecica – Schela de Extracție Timișoara – Baza industrială Arad – Șantier de Construcții Montaj	
3.	TRUSTUL DE FORAJ EXTRAȚIE BOLDEȘTI	– Schela de Foraj Scăieni, Liliești – Schela de Foraj Moreni – Schela de Extracție Boldești – Schela de Extracție Băicoi – Schela de Extracție Moreni – Schela de Extracție Târgoviște – Schela de Foraj-Extracție Berca – Ateliere și Bază Tubulară Scăieni – Șantiere de Construcții Montaj	–BAT Viforâta – Fără personalitate juridică
4.	TRUSTUL DE FORAJ EXTRACȚIE TG. MUREȘ	Schela de Foraj Craiova Schela de Foraj Cărbunești Schela de Foraj Stoina Schela de Extracție Țicleni Schela de Extracție Stoina Schela de Extracție Craiova Schela de Gaze Turburea Bază Tubulară și de Ateliere Tg. Jiu și Cărbunești Șantierul de Construcții Montaj Tg. Jiu	
5.	TRUSTUL DE FORAJ EXTRACȚIE PITEȘTI	– Schela de Foraj Bascov – Schela de Foraj Rm. Vâlcea – Schela de Extracție Drăgășani – Schela de Extracție Ciurești	
		– Schela de Extracție Găești – Schela de Extracție Poiana Lacului – Baza Tubulară și Ateliere Bascov	

6.	TRUSTUL DE FORAJ EXTRACȚIE BOLINTIN	– Schela de Foraj Chitila – Schela de Foraj Ianca – Schela de Foraj Videle – Schela de Extracție Roata (Cartojani) – Schela de Extracție Videle – Schela de Extracție Poieni – Schela de Extracție Brăila – Schela de Extracție Titu – Șantierul de Construcții Montaj	– Fără personalitate juridică
7.	TRUSTUL DE FORAJ EXTRACȚIE MOINEȘTI	– Schela de Foraj Comănești – Schela de Foraj Zemeș – Schela de Foraj Tg. Ocna – Schela de Foraj Ghelința – Schela de Extracție Zemeș – Schela de Extracție Modârzău – Schela de Extracție Comănești	
8.	PETROMAR CONSTANȚA	Întreprindere de foraj-extracție	
9.	Întreprinderea de Comerț și Cooperare Economică Interna-țională ROMPETROL – GEOMIN		
10.	TRUSTUL DE CONSTRUCȚII și INSTALAȚII pentru PETROL – PLOIEȘTI (TCIP)	– Grupurile de Șantiere	– Fără personalitate juridică
11.	Institutul de Cercetări și Proiectări Câmpina	– Institutulde Proiectări pentru Foraj-Extracție Ploiești – Institutul de Cercetări Câmpina – Centrul de Cercetări și Prospectări pentru Gaz Metan Mediaș – Grup Secții Cercetare Geologică București – Grupe de Monotorizare și Inginerie de Zăcământ pe lângă Trusturile de foraj-extracție	
12.	Întreprinderea de Carotaj și Perforări Ploiești		
13.	Întreprinderea de Fluide de Foraj și Operațiuni Speciale pentru Petrol Ploiești (IFOSSP)		
14.	Întreprinderea de Utilaj și Reparații Poiana Câmpina		

15.	Întreprinderea de Utilaj Petrolier Teleajen		
16.	Întreprinderea de Reparații Utilaje Electrice (IRUEA) Câmpina		
17.	– Baza de Aprovizionare tehnico-materială Băicoi-Florești – Baza Leordeni – Baza Bolintin – Baza Tg. Jiu – Baza Arad – Dărmănești	– Depozite Florești – Depozite Leordeni – Depozite București – Depozite Tg. Jiu – Depozite Arad – Depozite Pielești – Depozite Dărmănești	
18.	Baza de Aprovizionare cu Piese de Schimb pentru petrol BAPS – Câmpina		
19.	CCLA (PETROSOFT) Centrul de Calcul și Lucrări Auxiliare București		

Tabelul 3. Volumul și structura forajului

Anul	**Metrii forați**	**Scopul forajului**	**Anul**	**Metrii forați**
1921	50900 [1]		1928	240000 [2]
1922	204407 [2]/88500 [1]		1921	50900 [1]
1923	123300 [1]		1922	204407 [2]/88500 [1]
1924	167000 [1]		1923	123300 [1]
1925	204400 [1]		1924	167000 [1]
1926	267500 [1]		1925	204400 [1]
1927	247000 [1]		1926	267500 [1]
1927	247000 [1]		1970	
1928	240000 [2]		1971	
1929			1972	
1930	284044 [1]		1973	
1931	139190 [2]		1974	
1932	208369 [2]		1975	
1933	253209 [2]		1976	
1934	376950 [2]		1977	
1935	312500 [2]		1978	

1936	329000 [2]		1979	
1937	394000 [2]		1980	
1938	288000 [2]		1981	
1939	256000 [2]		1982	
1940	255000 [2]		1983	
1941			1984	
1942			1985	
1943			1986	
1944			1987	
1945	160000 [1]		1988	
1946	135000 [1]		1989	
1947	164000 [1]		1990	
1948			1991	
1949			1992	
1950	657000 [**]		1993	
1951			1994	
1952			1995	
1953	965300		1996	
1954			1997	
1955	870000 [**]		1998	
1956	897000 [**]		1999	
1957	934900 [*]		2000	
1958	935000 [*]		2001	
1959	935500		2002	
1960	1061100		2003	
1961	1211000		2004	
1962	1418700		2005	
1963			2006	
1964			2007	
1965			2008	
1966			2009	
1967			2010	
1968			2011	

Sursa datelor:
1 Elisabeta Bociu – *Petrolul așa cum a fost*, Editua PETROSOFT, București, 2004
2 Gh.Calcan – *Industria petrolieră din România*, Editura Tehnică, 1997
* Gh Buliga – *Evaluări volume de foraj*; (lucrare nepublicată)
** Gh. Ivănuş, Ion St. Ștefănescu, Ștefan Traian Mocuța, Nicolae Napoleon Antonescu, Mihai Pascu Coloja- *Industria de petrol şi gaze din România*, București, Editura AGIR, 2008

Tabelul 4. Producțiile anuale extrase din zăcămintele din România de-a lungul celor peste 150 de ani de existență a extracției românești de petrol

Anul	Producția anuală	Producția cumulată
1857	275	275
‘58	495	770
‘59	605	1375
1860	1188	2563
‘61	2403	4966
‘62	3226	8192
‘63	3886	12078
‘64	4591	16669
‘65	5426	22095
‘66	5915	28010
‘67	7070	35080
‘68	7700	42780
‘69	8130	50910
1870	11649	62559
‘71	12517	75076
‘72	12690	87766
‘73	14468	102234
‘74	14350	116584
‘75	15100	131684
‘76	15480	147180
‘77	16100	163264
‘78	15200	178464
‘79	15300	193764
1880	15900	209664
‘81	16900	226564
‘82	19000	245564
‘83	19400	264964
‘84	29300	294264
‘85	26900	321164
‘86	23450	344614
‘87	25300	369914
‘88	30400	400314
‘89	41400	495214
1890	53500	570114
‘91	74900	652614
‘92	82500	727114
‘93	74500	795664
‘94	68550	875624
‘95	79960	957194
‘96	81570	1062244
‘97	105050	1242244
‘98	180000	1467901
‘99	225657	1715388
1900	247487	2012953
‘01	297565	2337688
‘02	324735	2750076
‘03	412388	3280611
‘04	530535	3962108
‘05	681497	4933127
‘06	971019	6080610
‘07	1147483	7219878
‘08	1139268	8575745
‘09	1355867	9902240
1910	1326495	11527359
‘11	1625119	13425904
‘12	1898545	15273779
‘13	1847875	17083949
‘14	1810170	18672279
‘15	1588330	19571273
‘16	898994	20295503
‘17	724230	21264114
‘18	968611	22119656
‘19	855542	2322858
1920	1108924	24396994
‘21	1168414	25724899
‘22	1327905	27237201
‘23	1512302	29097672
‘24	1860471	31414650
‘25	2316978	34659065
‘26	3244415	38328419
‘27	3669354	42610796
‘28	4282377	4744770
‘29	4836974	53240081
1930	5792311	59996135
‘31	6756054	67344456
‘32	7348321	74721060
‘33	7376604	83187265
‘34	8466205	91563282
‘35	8376017	100266779
‘36	8703497	107416420
‘37	7149641	114026420
‘38	6610000	120266420
‘39	6240000	125276420
1940	5010000	130729599
‘41	5453179	136394599
‘42	5665000	3325000
‘43	5273432	4640000
‘44	4257000	
‘45	3837851	141668031
‘46	4149335	145193031
‘47	4537915	149833031
‘48	5047043	154090031
‘49	6210634	157927882
1950	8062415	162077217
‘51	9057603	166615132
‘52	9741091	171662175
‘53	10555491	177872809
‘54	10920467	185935224
‘55	11180290	194992827
‘56	11336307	204733918
‘57	11437835	215289490
‘58	11500356	226209876
‘59	11582029	237390166
1960	11863663	248726473
‘61	12232830	260164308
‘62	12395420	271664664
‘63	12571130	283246693
‘64	12825409	295110356
‘68	13205654	307343186
‘66	13285300	319738606
‘67	13245506	332309736
‘68	13376799	345135145
‘69	13792939	358340799
1970	14127942	371626099
‘71	14287037	384871602

‘72	14486092	398248401	‘96	64150001
‘73	14590274	412041340	‘97	62440001
‘74	14700012	426169828	‘98	61570001
‘75	14649550	440456319	‘99	61050001
‘76	13723691	454942411	2000	5810000
‘77	12323000	469532685	‘01	5650000
‘78	11511000	484232697	‘92	5461000
‘79	11644000	498882247	‘03	5214000
1980	11742000	512605938	‘04	4782000
‘81	11594000	524928938	‘05	secretizat
‘82	11452945	536439938	‘06	
‘83	10717714	548083938	‘07	
‘84	10125016	559825938	‘08	
‘85	9504348	571419938	‘09	
‘86	9388760	secretizat	‘10	
‘87	9173211		‘11	
‘88	7928944			
‘89	6782676			
1990	6607068			
‘91	6669768			
‘92	7000000			
‘93	7000000			
‘94	6900000			
‘95	6800000			

[1]Date conforme cu „Anuarul statistic al României“ 2002 Datele nu includ gazolina și etanul din schelele de extracție

Tabelul 5. Rafinăriile din România aflate în funcțiune în decembrie 1920

Nr. crt.	Rafinăria	Județul	Nr. crt.	Rafinăria	Județul
1	Steaua Română	Prahova	27	Mărgieni Stat	Bacău
2	Vega	Prahova	28	Soc. Rom. Onești	Bacău
3	Standard	Prahova	29	I. Haimann, Ulmi	Dâmbovița
4	Lumina	Prahova	30	Ana Z. Panțu	Dâmbovița
5	Astra Română	Prahova	31	Axenfeld, Helios	Dâmbovița
6	Orion	Prahova	32	Victoria	Dâmbovița
7	Noris	Prahova	33	I. Haimann, Doicești	Dâmbovița
8	Cometa	Prahova	34	I. Grigorescu	Dâmbovița
9	A. Niculescu	Prahova	35	Gr. Gravilescu	Dâmbovița
10	N. V. Ciocârdel	Prahova	36	Colombia, C. Vodă	Constanța
11	Frăția	Prahova	37	Dep. Steaua Română	Constanța
12	Luceafărul	Prahova	38	Dep. Aquila Fr. Română	Constanța
13	Uranus	Prahova	39	Depozitul Statului	Constanța
14	B. Blum	Prahova	40	Coroana	Buzău
15	M. Idel	Bacău	41	Saturn	Buzău
16	M. Solomon	Bacău	42	S. L. Goldenstein	Buzău
17	B. Solomon	Bacău	43	Z. Chaimson	Neamț

18	Avram Leibu	Bacău	44	I. B. Blum	Neamț
19	H. Berenstein	Bacău	45	D. Ploenaru	Covurlui
20	Alik Leibu	Bacău	46	Nicolina	Iași
21	B. S. Șefler	Bacău	47	Băneasa	Ilfov
22	M. Haimsohn	Bacău	48	Leon A. Leibu	Putna
23	N. Silberman	Bacău	49	Venus	R. Sărat
24	S. Meșelsohn	Bacău	50	Dep. Credit Petrolifer	Brăila
25	M. Littman	Bacău	51	Depozitul Steaua Română	Vlașca
26	Alter Schwartz	Bacău			

Tabelul 6. Randamentele produselor petroliere pe anii 1932–1940

Produse/Ani	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
Benzină ușoară și medie (%)	16,56	17,33	15,73	18,99	19,79	19,75	20,43	22,82	22,80
Benzină grea (%)	6,54	4,78	6,37	3,79	4,10	4,12	4,16	4,03	4,02
White spirit (%)	1,90	1,56	3,72	2,79	2,99	3,66	3,91	3,94	3,94
Petrol lampant (%)	15,24	14,28	13,11	14,01	13,05	13,06	13,51	12,65	12,65
Motorină (%)	15,09	15,96	15,50	15,07	15,92	14,92	13,81	13,20	13,20
Păcură (%)	32,88	33,61	34,89	34,84	34,69	35,02	34,14	33,48	33,48
Uleiuri minerale (%)	1,03	1,01	0,94	1,01	0,78	0,73	1,05	1,08	1,09
Parafină (%)	0,10	0,11	0,09	0,10	0,10	0,13	0,14	0,16	0,15
Bitum (asfalt) (%)	0,55	0,81	1,05	0,84	1,02	0,96	1,07	0,96	0,97
Cocs și brichete (%)	0,28	0,30	0,39	0,42	0,48	0,30	0,29	0,30	0,30
Alte produse (%)	0,01	0,25	0,16	0,39	0,46	0,51	0,96	0,09	0,10
Produse comerciale (%)	90,18	90,0	91,95	92,25	93,38	93,16	93,47	92,71	92,70
Păcură arsă în rafinărie (%)	6,68	6,90	5,18	4,92	4,03	4,04	3,91	4,82	4,82
Total produse (%)	96,84	96,90	97,13	91,17	97,41	97,20	97,38	97,53	97,52
Pierderi (%)	3,14	3,10	2,87	2,83	2,59	2,80	2,65	2,47	2,48

Tabelul 7. Datele de producție și volumele de produse petroliere exportate către țările beligerante

Anul	Producția de țiței (t)	Export total de produse petroliere (t)	Germania	Italia		URSS

1940	5810000	3492957	1552033	305636		–
1941	5453179	4072306	2960706	76167		–
1942	5665357	3373542	2211385	862391		–
1943	5273432	3159168	2545006	391436		–
1944	3525000	2115711	1288611	3312		–
Total:	25726988	16213664	10557734	2324442		–

Tabelul nr. 8. Capacitățile de rafinare existente în România, în anul 1990

Rafinării	**Capacitate mii t/an**		
	Totală	**Țițeiintern**	**Țiței din import**
Brazi	7500	4000	3500
Onești	5250	1750	3500
Teleajen	4700	1200	3500
Pitești	6500	–	6500
Midia	3500	–	3500
Astra	1800	1800	–
Vega	800	800	–
Steaua Română	400	400	–
Dărmănești	1500	1500	–
Crișana – Suplacu de Barcău	400	400	–

Tabelul 9. Rafinarea și procesarea petrochimică a țițeiului și gazelor naturale

Țiței procesat în România în perioada 2008–2010 (mil tone)	**2008**	**2009**	**2010**
ARPECHIM	3078	2170	749
PETROBRAZI	3043	2991	3153
TOTAL:	6121	5161	3902
Produse rafinate în perioada 2008–2010 (mii tone)	2008	2009	2010
Benzină	1654	1518	1183
Motorină	2006	1662	1178
Kerosen	224	212	204

Păcură	752	593	473
GPL total	252	269	220
Bitum	192	118	42
Cocs de petrol	195	177	177

Tabelul 10. Evoluția stațiilor de distribuție produse petroliere OMV

Numărul de stații de distribuție în țară, în perioada: 2008–2010	**2008**	**2009**	**2010**
Romania	550	546	546
Republica Moldova	115	113	102
Bulgaria	95	96	94
Serbia	59	59	59
Total:	819	814	801

Tabel 11. Exportul de produse petroliere – 1920–1938

Gh. Buliga, prelucrare după *Enciclopedia României*, D. Gusti, *Comerțul exterior*

Anul	**Cantități exportate [mii tone]**	**Procente valorice față de totalul exportului [%]**	**Observații**
1920	249,1	19,1	
1921	377,3	22,5	
1922	435,5	18,5	
1923	416,0	13,1	
1924	437,9	11,9	
1925	790,2	19,8	
1926	1499,2	24,8	
1927	1953,4	19,7	
1928	2387,0	30,1	
1929	2881,0	33,2	
1930	3905,4	36,6	
1931	4697,0	30,8	
1932	5184,2	43,1	Legea din 22 aprilie 1932 permite după anumite norme exportul țițeiului neprelucrat
1933	5885,6	55,3	
1934	6547,4	52,8	
1935	6613,1	51,7	

1936	6885,1	41,3	Au fost exportate 626000 t țiței brut
1937	5668,9	40,5	
1938	4496,5	43,3	Au fost exportate 335000 t țiței brut

Tabelul 12. Producția de gaz metan din Transilvania și din câmpurile gazeifere din extra-Carpați

Anul	Prod. anuală	Prod. cumulată		Anul	Prod. anuală	Prod. cumulată
1	2	3		1	2	3
1913	113	113		1961	7,424,177	67,150,425
1914	19,368	19,481		1962	9,091,015	76,241,440
1915	28,519	48,000		1963	10,387,699	86,629,139
1916	44,164	92,164		1964	11,672,013	98,301,152
1917	59,498	151,662		1965	13,038,288	111,339,440
1918	73,089	224,751		1966	14,251,597	125,591,037
1919	74,503	299,254		1967	16,035,575	141,626,612
1920	106,408	405,662		1968	17,225,971	158,852,583
1921	97,803	503,465		1969	19,066,401	177,918,984
1922	164,719	668,184		1970	19,970,754	197,889,738
1923	198,121	866,305		1971	21,365,302	219,255,040
1924	230,471	1,096,776		1972	22,287,345	241,542,385
1925	238,969	1,335,745		1973	23,638,789	265,181,174
1926	258,369	1,594,114		1974	24,216,562	289,397,736
1927	266,361	1,860,475		1975	27,001,259	316,398,995
1928	291,464	2,151,939		1976	29,834,027	346,233,022
1929	289,277	2,441,216		1977	28,755,085	374,988,107
1930	225,184	2,666,400		1978	28,973,330	403,961,437
1931	179,330	2,845,730		1979	27,188,654	431,150,091
1932	159,680	3,005,410		1980	28,155,851	459,305,942
1933	171,559	3,176,969		1981	29,262,470	488,568,412
1934	180,262	3,357,231		1982	28,620,322	517,188,734
1935	194,170	3,551,401		1983	27,718,574	544,907,308
1936	214,251	3,765,652		1984	28,082,981	572,990,289
1937	256,490	4,022,142		1985	27,195,623	600,185,912
1938	311,378	4,333,520		1986	26,762,814	626,948,726
1939	358,483	4,692,003		1987	25,301,541	652,250,267

1940	334,745	5,026,748		1988	25,194,978	677,445,245
1941	362,026	5,388,774		1989	22,222,001	699,667,246
1942	470,811	5,859,585		1990	19,153,546	718,820,792
1943	607,959	6,467,544		1991	17,251,569	736,072,361
1944	474,250	6,941,794		1992	15,061,016	751,133,377
1945	537,567	7,479,361		1993	14,723,279	765,856,656
1946	642,253	8,121,614		1994	13,372,427	779,229,083
1947	981,417	9,103,031		1995	12,778,132	792,007,215
1948	1,312,863	10,415,894		1996	11,772,531	803,779,746
1949	1,742,086	12,157,980		1997	10,009,133	813,788,879
1950	2,056,720	14,214,700		1998	9,134,121	822,923,000
1951	2,656,334	16,871,034		1999	8,786,330	831,709,330
1952	3,086,219	19,957,253		2000	8,434,103	840,143,433
1953	3,605,662	23,562,915		2001	8,001,076	848,144,509
1954	3,757,160	27,320,075		2002	7,304,112	855,448,621
1955	4,110,005	31,430,080		2003	6,986,947	862,435,568
1956	4,534,152	35,964,232		2004	6,648,718	869,084,286
1957	4,795,814	40,760,046		2005		
1958	5,268,763	46,028,809		2006		
1959	6,990,662	53,019,471		2007		
1960	6,706,777	59,726,248		2008		
				2009		
				2010		

Tabelul 13. Evoluția consumului, producției și importurilor de gaze naturale în perioada 1987–2006

An	Romgaz	Petrom	Import	Total		An	Romgaz	Petrom	Import	Total
1987	25,3	7,2	3,2	35,7		1997	9,5	5,7	5,0	20,2
1988	25,1	9,0	3,9	38		1998	9,2	5,2	4,7	19,1
1989	22,2	7,9	7,3	37,4		1999	8,2	4,6	3,2	16
1990	19,1	9,1	7,2	35,4		2000	8,4	5,3	3,3	17
1991	17,2	7,7	5,2	30,1		2001	8,1	4,9	2,9	15,9
1992	15,0	6,4	4,4	25,8		2002	7,1	5,0	3,5	15,6
1993	14,7	6,6	4,5	25,8		2003	7,1	5,4	5,4	17,9

1994	13,3	6,2	4,4	23,9		2004	6,4	6,1	5,8	18,3
1995	12,8	6,1	6,0	24,9		2005	6,2	6,0	5,1	17,3
1996	11,2	6,2	7,0	24,4		2006	6,1	6,0	5,5	17,7

Tabelul 14. Prețurile gazelor naturale din țară și din import $/1000mc

An	Preț țară	Preț import		An	Preț țară	Preț import
2004	60	150		2008	160	420
2005	110	218		2009		
2006	110	285		2010	165	
2007	170	310		2011	165	500

Tabelul 15. Prețurile gazelor naturale la consumator

An	Preț		An	Preț
2001	43 – 86		2006	300
2002	100		2007	315
2004	140		2008	
2005	180		2012	

Volumul Comerțului Exterior al României cu produse și echipamente petroliere - Exportul de produse și utilaje petroliere în perioada 1950–1990. Anexe

Anexa 1. Volumul Comerțului Exterior al RPR/ R.S.R. în perioada 1948–1980

Anul	Total	Export	Import
1948	1648	896	752
1950	2735	1274	1461
1955	5301	2530	2771
1957	5416	2465	2951
1960	8189	4302	3887
1964	13009	6000	7009
1966	14396	7117	7279
1970	22866	11105	11761

1972	28838	14373	14465
1973	35994	18576	17418
1975	53095	26547	26548
1977	69563	34684	34879
1979	92259	43467	48792
1980	112896	53890	59006

Exportul de poduse petroliere
(Milioane lei valută)

	1950	1955	1960	1965	1969
Produse petroliere	383,4	911,8	1045,4	834,8	712,5

Dinamica comerțului exterior în anii 1955–1965, în procente față de anul 1950:

Anul	1955 (%)	1959 (%)	1960 (%)	1961 (%)	1962 (%)	1963 (%)	1964 (%)	1965 (%)
Total: comerț exterior	194	225	299	353	386	425	476	478
export	199	246	338	373	385	431	471	519
import	190	206	266	335	387	420	480	442

Anexa 2. Structura exportului românesc de utilaje, echipamente și produse petroliere, în perioada 1960–1969

Nr. crt.	Produse exportate			Anul de export				
		U.M.	1960	1965	1966	1967	1968	1969
1	Utilaj pentru industria extractivă petrolieră	mii tone	88,1	237,6	238,1	248,6	294,8	262,5
2	Benzine (inclusiv white spirt și petroluri speciale)	mii tone	2465,8	1444,1	1181,3	957,3	988,7	852,6
3	Petroluri	mii tone	675,7	280,1	276,9	215,4	180,2	201,5
4	Motorină	mii tone	1286,3	1979,1	1949,7	2091,2	2288,5	2159,5
5	Păcură	mii tone	1229,4	1638,6	1959,7	1790,3	1677,6	1400,4
6	Uleiuri minerale	mii tone	211,4	293,8	274,1	371,3	357,7	379,7

7	Bitum de petrol și natural	mii tone	81,2	106,2	69,4	57,5	37,7	35,5
8	Cocs de petrol	mii tone	13,7	51,5	36,9	45,5	41,3	53,9
9	Gaz metan	mil. mc.	203,7	200,0	200,0	200,0	227,9	200,0
10	Ngru de fum	mii tone	16,6	17,3	17,7	24,6	31,9	29,4
11	Rășini sintetice	mii tone	345	1,9	1,7	2,2	2,4	2,4
12	Cauciuc sintetic	tone	1100 din anul 1963	11287	13506	21615	27641	28613
13	Fibre sintetice	tone	40 din anul 1963	349	1635	2246	1536	2799
14	Utilaj pentru rafinării de țiței	mil.lei	69,5	90,9	12,5	6,6	30,4	18,8

Anexa 3.

Nr. crt.	Produse exportate	U.M.		Anul de export				
			1970	1971	1972	1973	1974	1975
1	Mașini, utilaje și instalații foraj și exploatare sonde TOTAL din care:	mil.lei valută	268,3	373,5	410,4	400,7	502,9	712,9
	– instalații de foraj complete (inclusiv pentru foraj geologic și structural)	buc	35	59	79	72	127	198
	– agregate de cimentare	buc	82	88	75	88	69	72
	– unități de pompaj	buc	67	406	592	610	708	846
2	Utilaje pentru industria chimică	mil.lei valută	49,0	60,9	69,7	60,8	80,6	195,7
3	Produse petroliere TOTAL din care:	mii tone	5370,0	5368,2	5095,8	4938,1	6501,9	6175,7
	– benzine	mii tone	647,3	588,1	577,9	610,3	1105,5	1463,8
	– petroluri (inclusiv white spirt)	mii tone	144,0	68,6	66,5	7,7	16,5	4,4
	– motorină	mii tone	2548,2	2620,3	2374,3	2195,2	2377,9	2024,3

	– păcură	mii tone	1531,7	1540,6	1614,6	1714,8	2656,4	2257,9
	– uleiuri minerale	mii tone	349,1	358,4	354,6	314,3	307,6	307,0
	– bitum de petrol și natural	mii tone	45,4	46,5	91,3	8,9	5,4	9,7
4	Parafină	mii tone	19,1	16,3	13,5	10,5	9,5	7,2
5	Cocs de petrol	mii tone	67,4	110,1	47,7	64,5	19,1	96,9
6	Gaz metan	mil. mc	200,1	200,0	200,0	194,7	205,3	194,3
7	Fenol	mii tone	30,1	40,9	30,9	30,9	29,4	30,1
8	Metanol	mii tone	36,9	40,9	24,1	9,3	0,1	3,4
9	Toluen	mii tone	46,9	72,8	55,0	30,5	21,2	49,1
10	Rășini sintetice	mii tone	43,9	77,0	93,8	76,9	40,1	59,2
11	Negru de fum	mii tone	34,8	36,3	38,1	32,9	25,7	30,3
12	Cauciuc sintetic	mii tone	24,6	28,7	32,2	33,4	31,9	39,0
13	Fibre sintetice	mii tone	5,2	13,9	14,6	15,5	19,8	23,6
14	Uree granule	mii tone	91,0 (primul an de export)	168,7	209,4	399,8	449,7	626,8

Anexa 4. Comerțul Exterior pe grupe de mărfuri; perioada 1976–1980

Nr. crt.	Produse exportate	U.M.	Anul de export				
			1976	1977	1978	1979	1980
1	Mașini, utilaje și instalații pentru explorare geologică, pentru forajul și exploatarea sondelor TOTAL din care:	mil.lei valută	846,6	1049,3	1494,9		1852,2
	– instalații de foraj complete (inclusiv foraj geologic și structural)	buc	103	103 169		142	120
	– agregate de cimentare	buc	114	53	161	95	123
	– unități de pompaj	buc	735	536	658	555	678
2	Utilaj pentru industria chimică	mil.lei valută	279,8	329,5 342,8		222,6	482,5
3	Produse petroliere TOTAL din care:	mii tone	7842,2	6741,9 7558, 8		7395,8	9174,5

	– benzine	mii tone	1565,9	1786,3	2412,3		2379,5	2692,5
	– motorină	mii tone	2295,6	2025,2	2414,7		2023,0	2640,8
	– păcură	mii tone	3621,5	2801,8	2285,4		2553,8	3418,6
	– uleiuri minerale	mii tone	274,9	338,9	327,0		373,5	309,2
	– bitum de petrol și natural	mii tone	11,0		13,0	8,4	6,2	3,9
4	Parafină	mii tone	7,9		6,1	3,3	3,9	1,8
5	Cocs de petrol	mii tone	58,6		62,7	104,5	53,7	106,4
6	Gaz metan	mil. mc	200,3	202,8	200,0		200,0	200,6
7	Fenol	mii tone	20,4		25,8	15,7	2,9	2,4
8	Metanol	mii tone	2,3		22,4	20,7	29,0	16,3
9	Toluen	mii tone	15,6		40,1	41,8	36,8	39,1
10	Materiale plastice și rășini sintetice, produse prelucrate	mii tone	142,6	173,9	183,9		124,1	148,6
11	Negru de fum	mii tone	36,7		46,4	45,4	30,2	29,3
12	Cauciuc sintetic	mii tone	41,3		52,3	68,5	67,4	67,5
	din care cauciuc poliizoprenic	mii tone	0,1	15,5		34,0	34,5	33,2
13	Fibre și fire sintetice	mii tone	47,2		27,1	44,0	35,9	27,1
14	Uree granule	mii tone	802,6	919,6	1043,1		1023,1	1263,4

Volumul Comerțului Exterior al României (milioane lei)

Anul	Total	Export	Import	
1981	332373	167702	164671	+3031
1983	303694	173324	130370	+37455
1984	388939	228123	120616	+45189
1985	340657	192295	148362	+31008
1986		163989	135781	+28208
1988		182258	122263	+59995
1989		167780	134982	+32798
1990		135191	209912	(-7472)

1991		323693	400103	(-76410)

Volumul Comerțului Exterior al României în perioada 1985–1991 (milioane lei valută)

Nr. crt.	Produse exportate	U.M.	Anul de export		
			1985	1989	1990
1	Mașini, utilaje și instalații pentru exploatarea geologică, pentru forajul și exploatarea sondelor TOTAL din care:	mil.lei valută	6110,2	7115,3	Scimbatsistemulderaportarestatistică
	– instalații de foraj complete (inclusiv foraj geologic și structural)	buc	29	44	
	– agregate de cimentare	buc	127	147	
	– unități de pompaj	buc	883	1598	
2	Utilaj pentru industria chimică	mil.lei valută	903,6	1266,3	
3	Produse petroliere TOTAL din care:	mii tone	9690,3	13375,0	
	– benzine	mii tone	3900,0	4640,0	
	– motorină	mii tone	2770,6	4681,1	
	– păcură	mii tone	2565,4	3708,4	
	– uleiuri minerale	mii tone	217,5	111,8	
4	Parafină	mii tone	2,0	14,3	
5	Cocs de petrol	mii tone	181,9	161,9	
6	Gaz metan	mil. mc	–	–	
7	Fenol	mii tone	18,8	13,3	
8	Metanol	mii tone	56,7	18,5	
9	Toluen	mii tone	49,6	28,0	
10	Materiale plastice, rășini sintetice și produse prelucrate	mii tone	209,8	211,3	
11	Negru de fum	mii tone	21,0	8,1	
12	Cauciuc sintetic	mii tone	34,3	24,8	
13	Fibre și fire sintetice	mii tone	58,7	38,3	
14	Uree granule	mii tone	1346,8	1462,7	

Anexa 5. Exporturi/importuri conform sistemului armonizat de descriere și codificare a mărfurilor (SH)

	Secțiunea	Total	

Cod SH		1990	1991
V	Produse minerale Export	26161,2	46365,0
VI	Produse ale industriei chimice și industriile conexe	6940,0	22308,3
VII	Materiale plastice și articole din material plastic, cauciuc și articole din cauciuc	2450,9	4247,7

Cursul de revenire lei/dolari SUA în perioada 1981–1991

An	Cursul de revenire
1981	15,0
1982	15,0
1983	17,3
1984	20,84
1985	17,50
1986	16,80
1987	16,0
1988	16,0
1989	16,0
1990	23,03
1991	80,08

Volumul Comerțului Exterior al României
(milioane lei - Cf. *„Anuarul statistic al României“*, 2005)

Nr. crt.	Produse exportate	EXPORT FOB (milioane euro)			IMPORT CIF		
		2002	2003	2004	2002	2003	2004
1	Petrol, produse petroliere și produse înrudite	1019	926	1159	1402	1306	1893
2	Gaz și produse industriale obținute din gaz	35	27	39	447	724	631
3	Produse chimice organice (?)	151	142	234	197	194	240
4	Materiale plastice sub forme primare	159	169	274	240	302	383
5	Materiale plastice prelucrare	21	30	43	247	281	353

DECRET nr. 2.294 din 3 iulie 1924 privind *Legea Minelor* – referiri la petrol șin gaze

Art. 1. – Stabilește legal necesarul pentru desfășurarea activităților specifice sectorului gazelor naturale, în condiții de competivitate și transparență.
Politica energetică a statului în domeniul gazelor naturale trebuie să asigure satisfacerea cererii de gaze naturale pentru toate categoriile de consumatori, în condiții de creștere a eficienței energetice și prin constituirea unui cadru instituțional corespunzător. *Art.2.* – Fixează ca obiective ale legii:
– siguranța și continuitatea în alimentarea cu gaze naturale a consumatorilor;
– protecția intereselor legitime ale consumatorilor;
– protecția mediului;
– transparența prețurilor și tarifelor reglementate ale gazelor naturale;
– asigurarea accesului nediscriminatoriu la sursele de gaze naturale;
– interconectarea Sistemului național de transport al gazelor naturale la sistemele europene;
– asigurarea condițiilor necesare pentru liberalizarea pieții gazelor naturale și a accesului ne discriminatoriu al terților la conductele din amonte, depozitele de înmagazinare, sistemele de transport și de distribuție a gazelor naturale;
– operarea instalațiilor tehnologice de suprafață din câmpurile de producție, a depozitelor de înmagazinare, a sistemelor de transport și de distribuție a gazelor naturale, în condiții de siguranță și eficiență;
– realizarea acestor obiective revine Ministerului Economiei și Comerțului, Autorității Naționale de Reglementare în Domeniul Gazelor Naturale și persoanelor juridice din sectorul gazelor naturale, potrivit statutului, competențelor și atribuțiilor acestora. Legea este structurată pe 15 capitole.
Cap.I – *Dispoziții generale* – precizează scopul, obiectivele și principiile legii.
Cap.II. – se referă la politicile în domeniu, în care se arată că acestea au la bază Programul de guvernare, acceptat de Parlament, cu consultarea organismelor guvernamentale cu atribuții în domeniu a societății civile, avându-se în vedere evoluțiile probabile pe termen lung, în principal, privind:
– asiugurarea securității aprovizionării cu gaze naturale;
– prognozarea importurilor și exporturilor de gaze;
– elaborarea programelor de dezvoltare în sectorul gazelor naturale cu asigurarea protecției mediului;
– dezvoltarea cooperărării internaționale;
În art. 5 sunt precizate atribuțiile Ministerului Economiei și Comerțului – privind implementarea politicii energetice a guvernului, asigurarea de studii de fundamentare privind prioritățile de investiții în domeniul gazelor naturale, elaborarea de proiecte, de acte normative pentru sectorul gazelor naturale; exercită calitatea de concendent pentru serviciul de distribuție a gazelor naturale; asigură armonizarea cu standardele și reglementările Uniunii Europene și creează mecanismele necesare aplicării acestora.
Cap.III. se referă al Autoritatea de Reglementare (ANRGN) căreia îi revine, în principal, următoarele atribuții:
– elaborează, aplică și monitorizează sistemul de reglementări obligatorii la nivel național, pentru funcționarea sectorului și a pieței gazelor naturale, în condiții de eficiență, siguranță, concurență, transparență și tratament nediscriminatoriu al participanților la piața de gaze naturale și de protecție a consumatorilor și a mediului;
– Autoritatea elaborează și propune spre aprobare guvernului Regulamentul privind acordarea de autorizații și licențe;
– stabilește condițiile de valabilitate pentru autoriozații și licențele acordate;
– elaborează și aprobă regulamentele pentru autorizarea personalului și a agenților economici care desfășoară activități de proiectare, execuție și exploatare și stabilește valabilitatea autorizațiilor;
– elaborează și aprobă reglementări și norme tehnice la nivel național care stabilesc criteriile de siguranță tehnică, cerințele minime de proiectare, execuție și exploatare, necesare pentru fucționarea în condiții de eficiență și siguranță a obiectivelor din domeniu;
– participă la elaborarea și aplicarea regulamentelor pentru atestarea verificatorilor de proiecte;
– *elaborează și aprobă regulamente pentru atestarea experților în domeniul gazelor naturale*;

– elaborează și propune spre aprobare Guvernului regulamentele privind accesul terților la conductele din amonte, conductele de tranzit, la depozitele de înmagazinare, la sistemele de transport și de distribuție a gazelor naturale;
– aprobă regulamentele de programare, funcționare și dispecerizare a SNT și a depozitelor de înmagazinare a gazelor naturale, la propunerea operatorilor din sector;
– elaborează, aprobă și aplică criterii și metode pentru aprobarea prețurilor și pentru stabilirea tarifelor în sectorul gazier;
– elaborează și aprobă contractele-cadru pentru furnizarea gazelor naturale, contractele cadru pentru prestarea serviciilor de înmagazinare, de transport și de distribuție, precum și contractele cadru pentru activitățile conexe desfășurate în baza unor tarife reglementate.
● Autoritatea monitorizează:
– piață internă a gazelor naturale, respectarea reglementărilor și a modului de funcționare a pieții gazelor naturale;
– respectarea reglementărilor privind accesul la conductele din amonte, la depozitele de înmagazinare, la sistemele de transport și distribuție; a criteriilor și metodelor de stabilire a prețurilor și a tarifelor reglementate; aplicarea regulilor de gestionare și alocare a capacităților de interconectare, împreună cu statele interconectate;
– separarea eficientă a conturilor pentru activitățile de înmagazinare, transport, distribuție și furnizare a gazelor naturale și gaz natural lichefiat (GNL), gaz petrolier lichefiat (GPL), gaz natural comprimat pentru vehicule (GNCV), pentru evitarea subvențiilor între acestea; mediază neînțelegerile precontractuale; elaborează și aplică Regulamentul de constatare, notificare și sancționare a abaterilor de la reglementările din domeniu etc.

Cap.IV. cuprinde prevederi generale privind producția, transportul, tranzitul, distribuția, înmagazinarea subterană și furnizarea gazelor naturale.
Cap.V. – Autorizații și licențe – precizează activitățile și instalațiile supuse autorizării/ licențierile, condițiile de emitere și obligațiile autorizațiilor/licențiaților.
Cap.VI. – tratează atestarea echipamentelor, instalațiilor, aparatelor și produsele utilizate în domeniul gazelor naturale.
Cap.VII. – tratează condițiile de acces ale terților din amonte și situațiile în care accesul poate fi refuzat.
Cap.VIII. – se referă la condițiile în care consumatorii pot solicita Autorității (ANRGN) aprobarea pentru construirea unei magistrale directe.
Cap.IX. – cuprinde obligațiile titularilor de licențe din prestarea unui serviciu public de înmagazinare, transport, distribuție și furnizare a gazelor naturale.
Cap.X. – se referă la reglementările tehnice pentru GPL, GNL, GNCV.
Cap. XI. – concesionarea și regimul drepturilor altuia.
Cap.XII. – Interdicții
Cap.XIII. – Prețuri și tarife
Cap. XIV. – Infracțiuni și contradicții
Cap.XV. – Dispoziții tranzitorii și finale. *

*Vezi *Legea Minelor* in extenso în Anexele dedicate capitolului despre minerit.

Partea a III-a. Semnul identitar

Evoluția administrației și împărțirilor teritoriale România. Tabele

Catagrafia obștească a Țării Românești din 1831

Nr. crt.	Județul	Plasa/Plaiul	Nr. sate
1	2	3	4
1.	Mehedinți	Câmpului de Sus	22
		Câmpului de Jos	24

		Dumbrăvii de Sus	33
		Dumbrăvii de Jos	31
		Jilțului de Sus	24
		Jilțului de Jos	14
		Ocolu de Sus	31
		Ocolu de Jos	25
		Blahnița de Sus	20
		Blahnița de Jos	22
		Motrului	28
		Baia	40
		Cloșani	27
	Total	13	342
2.	Gorj	Jiul de Sus	23
		Jiul de Jos	26
		Gilortul de Jos	28
		Gilortul de Sus	26
		Amărăzii de Sus	25
		Amărăzii de Jos	28
		Tismana de Sus	22
		Tismana de Jos	16
		Vâlcanului	37
		Novaci	27
	Total	10	258
3.	Vâlcea	Otăsăul de Sus	10
		Otăsăul de jos	11
		Cerna de Sus	12
		Cerna de Jos	15
		Olteţul de Sus	20
		Olteţul de Jos	27
		Horezului	31
		Coziei	20
		Oltul de Sus	16
		Oltul de Jos	20
		Râmnic	13
	Total	11	195
4.	Dolj	Câmpului	35
		Jiului de Sus	27
		Jiului de Jos	25
		Dumbrava de Sus	18
		Dumbrava de Jos	23

		Balta de Sus	17
		Balta de Jos	12
		Amărăzii de Sus	38
		Amărăzii de Jos	43
		Gilortului	21
	Total	10	259
5.	Romanați	Balta de Sus	10
		Balta de Jos	16
		Oltul de Sus	16
		Oltul de Jos	25
		Oltețul de Sus	30
		Oltețul de Jos	20
		Teslui	25
		Câmpului	17
		Mijlocului	16
	Total	9	175
6.	Olt	Marginii	19
		Mijlocului	25
		Plăpcii	23
		Șerbănești	24
		Vezii	30
		Călmățuiului	12
		Oltul de Sus	21
		Oltul de Jos	21
	Total	8	175
7.	Argeș	Piteștilor	27
		Oltului de Sus	19
		Oltului de Jos	23
		Cremenarilor	15
		Vâlsanului	16
		Săpata	25
		Gălеșești	22
		Topologului	23
		Argeșului	12
		Plaiul Loviștei	21
		Plaiul Arefului	20
	Total	11	223
8.	Muscel	Argeșului de Sus	10
		Argeșului de Jos	15
		Doamnei	22
		Dealului	10

		Cârcinovului	20
		Bratia-Bughea	23
		Plaiul Dâmboviței	17
		Plaiul Nucșoarei	14
	Total	8	131
9.	Dâmbovița	Dealului de Sus	14
		Dealului de Jos	15
		Mijlocului	14
		Cornățelului	22
		Cârcionoavelor	13
		Cobia	17
		Văcăreștilor	24
		Bolintinului	31
		Dâmbovița	15
		Ialomița	33
		Plaiul Ialomiței	15
		Plaiul Dâmboviței	14
	Total	12	227
10.	Prahova	Câmpului	20
		Filipeștilor	35
		Prahova	27
		Râfovului	23
		Târșor	21
		Teleaga	20
	Total	6	146
11.	Saac	Câmpului	27
		Tohani	21
		Cricov	28
		Podgoriei	19
		Scăenilor	25
		Plaiul Teleajenului	50
		Plaiul despre Buzău	69
	Total	7	245
12.	Buzău	Câmpului	37
		Sărății	22
		Slănic	26
		Plasa de peste Buzău	32
		Pârscovului	32
	Total	5	149
13.	Slam Râmnic	Mijlocului	16
		Râmnicului de Sus	20

		Râmnicului de Jos	29
		Bălții	24
		Măxineni	18
		Belciugata	13
		Grădiștea	21
		Muntele	22
		Râmnic	17
		Milcovului	15
		Plaiul Râmnic	10
	Total	11	205
14.	Teleorman	Târgului	24
		Cotmeana	22
		Vezii	15
		Marginea de Sus	17
		Marginea de Jos	23
		Mijlocului de Sus	16
		Mijlocului de Jos	14
		Teleormanul de Sus	19
		Teleormanul de Jos	18
		Teleorman	19
	Total	10	187
15.	Vlașca	Izvorului	18
		Greci	28
		Ogrăzeni	31
		Câlniștea	33
		Frăsinetului	18
		Hodivoii	17
		Bălții	30
		Marginii	18
	Total	8	193
16.	Ilfov	Sabaru de Sus	53
		Sabaru de Jos	35
		Ciocăneștilor	18
		Snagov	38
		Dâmboviței de Sus	22
		Dâmboviței de Jos	33
		Gherghiței de Sus	55
		Gherghiței de Jos	23
		Mostiștea	32
		Obileștilor	27
		Negoeștilor	21

		Oltenița	18
	Total	12	375
17.	Ialomița	Lionirești	18
		Stelnica	22
		Hagieni	13
		Orașului	20
		Slobozia	25
		Gârbovi	21
		Jilava	10
		Dridu	26
	Total	8	155
18.	Brăila	Vădenilor	21
		Bălții	18
	Total	2	39
Total Țara Românească	18	161	3.679

Situație sintetică a unităților administrative ale Moldovei pe baza catagrafiilor dintre 1803–1857

Ținutul	**1803**	**1816**	**1832**	**1845**	**1857**
Dorohoi	Târgului	Târgului	Bașăului	Bașăului	Bașău
	Ocolul de Sus	Bașăului	Cașulii	Coșula	Coșula
	Bașeului	Cașulii	Prutului	Prutul de Sus	Prutul de Sus
	Coșului	Prutului	Berhametului	Berhometele	Berhometele
				Prutului de Gios	Prutului de Gios
				Herța	Herța
Botoșani	Târgului	Târgului	Târgului	Târgului	Târgului
	Câmpului	Câmpului	Siret	Siret	Siret
	Siretului	Siretului	Siretului	Meletinul	Meletinul
				Jijia	Jijia
				Coșula	Coșula
				Ștefănești	Ștefănești
Suceava	Berhometile	Berhometele	Berhometele	Siretul	Siretul
	Siretului de Sus	Siretului de Sus	Siretului de Sus	Moldova	Moldova

	Siretului de Jos	Siretului de Jos	Siretului de Jos	Șomuz	Șomuz
	Moldovei	Moldovei	Moldavii	Munte	Munte
	Șomuzului	Șomuzului	Șomuzului		
	Muntelui	Muntelui	Muntelui		
Roman	Ocolul de Sus	Ocolul de Sus	Ocolul de Sus	Siretul de Sus	Siretul de Sus
	Ocolul de Jos	Ocolul de Jos	Ocolul de Jos	Siretul de Jos	Siretul de Jos
	Mijlocului	Mijlocului	Mijlocului	Moldovei	Moldovei
				Fundul	Fundul
Neamț	Muntele	Muntele	Muntele	Munte	Muntele
	Pietrei	Pietrei	Pietrei	Pietrii	Pietra
	Ocolul de Sus	Ocolul de Sus	Ocolul de Sus	Mijlocul	Ocolul de Sus
	Mijlocului	Mijlocului	Mijlocului	Bistriței	Mijlocul
	Bistriței	Bistriței	Bistriței		Bistriței
	Siretului	Siretului	Siretului		
Bacău	Bistrița de Jos	Bistrița de Jos	Bistrița de Jos	Bistrița de Jos	Bistrița de Gios
	Bistrița de Sus	Bistrița de Sus	Bistrița de Sus	Bistrița de Sus	Bistrița de Sus
	Tazlăului de Sus	Tazlăului de Sus	Tazlăului de Sus	Tazlăului de Sus	Tazlăului de Sus
	Tazlăului Sărat	Tazlăului Sărat	Tazlăului Sărat	Tazlăului Sărat	Tazlăului Sărat
	Tazlăul de Jos	Tazlăul de Gios	Tazlăul de Jos	Tazlăul de Jos	Tazlăul de Gios
	Trotuș	Trotușului	Trotușul	Trotuș	Trotuș
Putna	Răcăciuni	Răcăciunii	Răcăciuni	Răcăciuni	Răcăciuni
	Luncii	Luncii	Lunca	Zăbrăuți	Zăbrăuți
	Zăbrăuțului	Zăbrăuțu	Zăbrăuți	Vrancea	Vrancea
	Vrancii	Vrancii	Vrancea	Gârlilor	Gârlilor
	Gârlilor	Gârlilor	Gârlile		
	Milcovul de Sus	Milcovul de Sus	Milcovul de Sus		
Tecuci	Ghilieștilor				
	Palacinului	Palacinului	Palacinului		
	Berheciului	Berheciului	Berheciului	Berheci	Berheci
	Zăletinului	Zăletinului	Zăletinului	Zeletin	Zeletin
	Nicoreștilor	Nicoreștilor	Nicoreștilor	Nicorești	Nicorești

	Bârladului	Bârladului	Bârladului	Bârladului	Bârladului
	Târgului	Târgului	Târgului		
Covurlui	Siretului	Siretului	Siretului	Siret	Siretului
	Mijlocului	Mijlocului	Mijlocului		
	Harincii	Harincii	Harincea	Prut	Harincii
Tutova	Prutului	Prutului	Prutului		Prutului
	Carodului	Carodului	Carodului	Carod	Carodului
	Pereschivului	Pereschivului	Pereschivului	Pereschivului	Pereschivului
	Tutovii	Tutovii	Tutova		Tutovii
	Similii	Similii	Similei		Sămilii
Vaslui	Racovii		Racovii		Racova
		Târgului	Târgului		Târgului
	Crasna	Crasna	Crasna		Crasna
	Mijlocului	Mijlocului	Mijlocului		Mijloc
	Fundul de Jos	Fundul de Jos	Fundul de Jos		Funduri
	Fundul de Sus	Fundul de Sus	Fundul de Sus		
	Stemnicului	Stemnicului	Stemnicului	Stemnic	Stemnic
Fălciu	Podolenii	Podolenilor	Podoleni	Podoleni	Podolenii
	Crasnii	Crasnii	Crasna	Crasna	Crasna
	Mijlocului	Mijlocului	Mijlocului	Mijloc	Mijlocului
	Roșiecii	Roșiecii	Roșiecii		
	Prutului	Prutului	Prutului	Prutului	Prutului
Iași	Ciuhuru de Sus				
	Ciuhuru de Gios				
	Ocolul peste Prut				
	Turiei	Turiei	Turiei	Turia	Turia
	Braniștei	Braniștii	Braniștei	Braniște	Braniște
	Copoului	Copoului	Copoului	Copou	Copou
	Codrului	Codrului	Codrului	Codru	Codru
		Prutului	Prutului	Cârligătura	Cârligătura
				Stavnic	Stavnic
				Bahlui	Bahlui
Greceni	Satele				

Codru	Satele		
Hotărniceni	Satele		
Orheiu	Cogălnicului		
	Batnii		
	Bâcovățului		
	Fața Bâcului		
	Ichelului		
	Răutului de Jos		
	Culii		
	Răutului de Sus		
	Măetenilor		
	Câmpului		
	Nistrului de Sus		
	Nistrului de Jos		
Soroca	*Mijlocului*		
	Nistrului de Jos		
	Răutului		
	Ocolul peste Răut		
	Câmpului de Sus Nistrului de Sus		
Herța	Satele		
Hârlău	Bahluiului	Bahluiului	Bahluiului
	Miletinului	Miletinului	Miletinului
	Jijiei	Jijiei	Jijiei
	Prutului		
	Coșulei	Coșulii	
Cârligătura	Ocolul de Sus	Ocolul de Sus	Ocolul de Sus
	Ocolul de Jos	Ocolul de Jos	Ocolul de Jos

Județele, comunele urbane și plășile României (1872) apud D. Frunzescu, *Dicționaru topograficu și statisticu alu României*, București, 1872.

Județul	**Reședința**	**Alte comune urbane**	**Plăși**
1	2	3	4
Argeș	Pitești	Argeș	Loviște, Topologu, Argeș, Olt, Pitești, Cotmeana, Gălășeșci
Bacău	Bacău	Ocna	Trotuș, Tazlăul de Jos, Tazlăul de Sus, Bistrița de Sus, Bistrița de Jos
Bolgrad	Bolgrad	-	Cahulo-Prut, Cara-Mahmediu, Ismail
Botoșani	Botoșani	Hârlău	Siretu, Târgu, Miletinu, Jijie, Ștefănești, Coșula
Brăila	Brăila	-	Vădeni, Balta
Buzău	Buzău	Mizil	Buzău, Pârșcov, Slănic, Sărata, Tohani
Cahul	Cahul	-	Cotul Morii, Tigheci, Costangalia
Covurlui	Galați	-	Horince, Siret, Prut
Dâmbovița	Târgul Vesta	Găești, Potlogi	Dâmbovița, Ialomița, Dealu, Cobia, Bolintin, Ialomița
Dolj	Craiova	Calafat	Amaradia, Jiul de Sus, Jiul de Jos, Balta, Dumbrava, Ocolu, Câmp
Dorohoi	Dorohoi	Mihăileni, Herța	Herța, Prutul de Jos, Prutul de Sus, Bașău, Coșula, Berhomete
Fălciu	Huși	-	Podoleni, Crasna, Mijloc, Prut
Gorj	Târgu Jiu	-	Novaci, Vulcan, Ocol, Amaradia, Jiu, Gilort
Ialomița	Știrbei	-	Câmp, Ialomița, Balta, Borce
Iași	Iași	Târgu Frumos	Bahlui, Turie, Copou, Braniște, Codru, Stavnicu, Cârligătura
Ilfov	București	Oltenița	Snagov, Mostiște, Dâmbovița, Sabar, Oltenița, Negoiești
Ismail	Ismail	Reni, Chilia, Vâlcov	-
Mehedinți	Severin	Cerneți, Baia de Aramă	Cloșani, Motrul de Sus, Motrul de Jos, Dumbrava, Blahnița, Câmp
Muscel	Câmpulung	-	Dâmbovița, Nucșoara, Râuri, Argeșel, Podgoria

Neamț	Piatra	Neamț	Munte, De Sus, Mijloc, Piatra, Bistrița
Olt	Slatina	-	Olt, Vede, Mijloc, Șerbănești
Prahova	Ploiești	Slănic, Văleni, Urlați, Câmpina, Filipești	Prahova, Teleajăn, Podgorie, Filipești, Târgușor, Câmp, Cricov
Putna	Focșani	Odobești, Panciu	Răcăciuni, Zăbăruți, Vrancea, Gârlea, Biliești
Râmnicu Sărat	Râmnic	-	Râmnic, Marginea de Sus, Marginea de Jos, Râmnicul de Sus, Râmnicul de Jos
Roman	Roman	-	Moldova, Siretul de Sus, Siretul de Jos, Fund
Romanați	Caracal	-	Olteț, Ocol, Oltu de Sus, Oltu de Jos, Balta
Suceava	Fălticeni	-	Munte, Șomuz, Moldova, Siret
Tecuci	Tecuci	-	Berbeci, Zeletin, Necoresci, Bârlad
Teleorman	Turnu Măgurele	Alexandria, Roșii de Vede, Zimnicea	Teleorman, Târg, Călmățui, Margine
Tutova	Bârlad	-	Tutova, Semila, Târg, Petreschiv, Corod
Vâlcea	Râmnic	Ocna, Drăgășani	Cozia, Horez, Ocol, Otăsău, Oltețul de Jos, Oltețul de Sus, Olt
Vaslui	Vaslui	-	Funduri, Mijloc, Stemnic, Racova, Crasna
Vlașca	Giurgiu	-	Neajlov, Glavacioc, Câlniște, Margine

Împărțirea județelor în plăși (1892)

Județul	Plăși		Județul	Plăși
Argeș	10		Neamț	6
Bacău	8		Olt	8
Botoșani	6		Prahova	10
Brăila	4		Putna	6
Buzău	8		Râmnicu Sărat	7
Constanța	6		Roman	5
Covurlui	4		Romanați	7
Dâmbovița	8		Suceava	6
Dolj	10		Tecuci	5
Dorohoi	5		Teleorman	8

Fălciu	5		Tulcea	6
Gorj	10		Tutova	6
Ialomița	7		Vâlcea	10
Iași	7		Vaslui	5
Ilfov	10		Vlașca	8
Mehedinți	10		Total	227
Muscel	6			

Împărțirea județelor în plăși (1908) apud *Tablouri de comunele rurale cu satele și cătunele ce le compun și de plășile din țară, pe județe*, București, 1908

Județul	Plăși		Județul	Plăși
Argeș	15		Neamț	9
Bacău	12		Olt	10
Botoșani	8		Prahova	18
Brăila	9		Putna	13
Buzău	12		Râmnicu Sărat	10
Constanța	5		Roman	6
Covurlui	8		Romanați	17
Dâmbovița	15		Suceava	12
Dolj	18		Tecuci	8
Dorohoi	9		Teleorman	8
Fălciu	10		Tulcea	5
Gorj	17		Tutova	10
Ialomița	12		Vâlcea	18
Iași	12		Vaslui	10
Ilfov	15		Vlașca	15
Mehedinți	16		Total	372
Muscel	11			

Împărțirea administrativă a Românieiîn anul 1912 apud *Dicționarul statistic al României* întocmit pe baza rezultatelor *Recensământului general al populațiunii din 19 decembrie 1912*, vol. I-II, București, 1914.

Județul	Numărul orașelor	Numărul comunelor rurale	Sate	Cătune
		Moldova		
Bacău	2	76	380	72
Botoșani	2	42	220	17
Covurlui	1	39	96	9
Dorohoi	3	43	206	14
Fălciu	1	41	137	31
Iași	2	47	247	23
Neamț	2	49	245	23
Putna	3	79	209	11
Roman	1	48	195	28
Suceava	1	46	193	9
Tecuci	1	47	221	26
Tutova	1	63	201	33
Vaslui	1	53	222	28
		Muntenia Mare		
Argeș	2	126	502	55
Brăila	1	52	115	13
Buzău	2	97	490	79
Dâmbovița	2	109	352	18
Ilfov	2	110	426	42
Ialomița	3	90	188	3
Muscel	1	61	201	11
Olt	1	83	290	9
Prahova	7	134	391	16
Râmnicu Sărat	1	73	219	12
Teleorman	4	122	201	3
Vlașca	1	107	247	6
		Oltenia		
Dolj	2	141	400	23
Gorj	1	120	398	24
Mehedinți	2	168	444	27

Romanați	2	115	246	9
Vâlcea	3	105	414	29
		Dobrogea		
Constanța	7	74	212	19
Tulcea	7	60	13	141

Organizarea administrativă a României pe ținuturi și unități administrative în anul 1938)

Ținuturi	Reședința	Județe	Plăși	Orașe	Sate
Olt	Craiova	6	37	17	2.421
Argeș	București	10	67	26	2.957
Mării	Constanța	4	24	18	779
Dunărea	Galați	10	46	24	1.842
Nistru	Chișinău	4	23	7	795
Prut	Iași	6	46	19	2.456
Suceava	Cernăuți	7	27	22	784
Alba Iulia	Alba Iulia	9	54	17	1.135
Crișuri	Cluj	7	56	16	1.575
Timiș	Timișoara	5	49	13	1.237

Un studiu de caz: informatica în România și Republica Moldova România. Tabele

Tabelul 1 Generațiile de calculatoare românești

Generația	Perioada	Tehnologia de realizare (hardware)	Tehnologia de utilizare (software)	Produsul
1	1950–1959	Tuburi electronice	Programe în limbaj mașină (cod binar-octal)	Calculator electronic comercial
2	1960–1965	Tranzistoare și primele circuite integrate (SSI)	Programe în limbaj simbolic sau universal și primele sisteme de operare pe bandă (TOS)	Calculatoare mai ieftine și miniaturizate
3	1965–1970	Circuite integrate pe scară medie și largă	Limbaje de programare universale, medii de programare, sisteme de operare pe disc (DOS) Separarea software-	Mini-calculatoare și micro-calcu-latoare Sisteme time-sharing

			ului de hardware (unbundling policy)	
4	1971-	Circuite integrate pe scară largă și foarte largă (LSI, VLSI) și microprocesoare	Medii de programare evoluate, sisteme de operare mono și multiuser, software de integrare în rețele de calculatoare	Stații de lucru(WS) și calculatoare personale(PC) conectate în rețele locale si de arie largă (LAN, WAN)

Tabelul 2. Evoluţia domeniului ICT în lume şi în România

Anul	Evoluția în lume	Evoluția în România
1943–1946	ENIAC (Electronic Numerical Integrator and Computer) – SUA	
1952	UNIVAC I (Universal Automatic Computer) – SUA	Cercetări de bază, teoretice și realizări practice de dispozitive specifice calculatoarelor electronice.
1957	Folosirea limbajului FORTRAN (FORmula TRANslator) – SUA	Calculatorul de generația I, CIFA 1.
1958	Aparitia tranzistorului – SUA	
1960	Folosirea limbajului COBOL (COmmon Business Oriented Language) – SUA	
1964	IBM System/360 –Primele calculatoare comerciale de generatia a III-a (realizate cu circuite integrate)- SUA	Calculatoarele de generația a II-a, cu componente software de generația a III-a (CET 500, DACICC -200)- 1964–1967
1965	– Primul minicalculator – PDP 8 – Limbajul BASIC – SUA	Asimilarea în fabricație a tehnologiei circuitelor pe bază de Si, cu licență.
1969/70	– Primul microprocessor Intel-4004 – SUA – Separarea pretului software-ului de hardware (politica de *unbundling*)-SUA	Asimilarea în fabricația de serie a familiei de calculatoare de generatia a III-a FELIX C -256 (cu licența firmei franceze CII) și dezvoltarea lor fără licență (Felix C-512/1024) în anii ’70 și ’80.

1972	Altair 8800/MITS Inc. – Primul microcalculator commercial – SUA	
1976	Primul calculator personal – Apple – SUA	Fabricația de serie a minicalculatoarelor (Coral, Independent-100).
1980/81	Primul sistem de operare destinat primului calculator personal de succes – MS-DOS (Microsoft) si IBM PC – SUA	Fabricația de serie a microcalculatoarelor și calculatoarelor personale, cu microprocesoare de import.
Anii ’70 și ’80	– Integrarea calculatoarelor și comunicațiilor.Primele rețele de arie largă (WAN) și retele locale (LAN) – ARPA si XEROX **(**anii ’70**).** – Aparitia Internet-ului (anii ’80) – SUA	Realizarea primei rețele de arie largă în România (Proiectul RENAC/RENOD)- 1971–1983, a primei rețele locale (CAMELEON**)-**1981–1985. Primele conexiuni Internet și înregistrarea domeniului.ro -1991, 1993.

Tabelul 3

	2007	2008	2009(e)	2007/06(%)	2008/07(%)	2009/2008(%)
Cifra de afaceri, CA, mil. euro	8279	9381	8282	24	13	-12
Producţie vândută, mil. euro	6809	7937	7009	27	17	-12
Valoare adaugată, VA, mil. euro	3733	3902	3368	23	5	-14
Export, mil. euro	2008	3008	3410	4	50	13
Personal	123733	130555	130230	12	6	-1

Anul 2008 a fost primul an în care leul s-a depreciat faţă de euro cu 10,3 % în condiţiile unei inflaţii anuale de 7,8 %, după trei ani de apreciere repetată (10,6 % în 2005, 2,7 % în 2006 şi 5,3 % în 2007

Moldova. Tabele

Tabelul 1. Structura capacităților centralelor telefonice(%)

	2001	2003	2005	2007
Capacități electronice	38,5	52,4	65,0	78,0
Capacități cvasielectronice	12,9	12,4	10,2	7,0
Capacități crossbar	46,2	33,3	23,7	14,3
Capacități pas-cu-pas	2,4	1,9	1,1	1,0

Tabelul 2. Evoluția ponderii unor servicii TI, după volumul vânzărilor, %

	1990	2007
Comunicațiile poștale	27,9	3,04
Telegrafia	5,8	0,01
Telefonia fixă	48,5	44,57
Telefonia mobilă	0	45,17
Transport date	0,0	4,30
Radio și difuzare TV	17,8	2,91

Tabelul 3. Evoluția ponderii sectorului TI în PIB în perioada 2001–2007

	2001	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**
Volumul total al vânzărilor, mln lei	1102	1421	1982	2394	3639	4495	5401
ponderea în produsul intern brut, %	5,8	6,3	7,2	7,5	10,5	10,2	10,1

Tabelul 4. Indicatorii de bază ai dezvoltării comunicațiilor electronice în RM

	1990	1993	1995	19981*	20001*	20031*	20051*	20071*
Numărul liniilor telefonice locale, mii	525,6	599,4	662,8	589,8	645,0	830,4	950,7	1068,0
Gradul numerizării telefoniei fixe, %	3,8	5,0	…	25,8	34,6	52,4	65,0	78,05
Numărul abonaților telefoniei fixe, mii	538,7	595,8	628,7	576,6	603,6	791,1	942,2	1081,4
din care în localitățile rurale	125,1	135,2	142,4	145,4	158,3	271,1	380,3	476,9
Numărul utilizatorilor telefoniei mobile, mii	0	0	0	8,5	109,6	463,5	1089,8	1882,8
Numărul abonaților transport date, mii	0	0,0	0,0	3,3	47,3	71,0	…	…

Numărul abonaților de TV cablu/ eter, mii	0	…	…	…	…	…	108,5	175,3
Rata penetrării telefoniei fixe, %	10,8	11,7	12,6	14,6	16,6	21,9	26,3	30,3
din care: în localitățile urbane	17,3	19,6	20,7	25,6	29,7	34,8	37,8	41,0
în localitățile rurale	5,[1]	5,4	5,7	6,7	7,4	12,8	18,1	22,7
Rata penetrării telefoniei mobile, %	0	0,0	0,0	0,2	3,0	13,2	30,4	52,7
Volumul vânzărilor, mln lei	…	…	115,0	…	…	1982	3639	5401
din care: telefonia fixă	…	…	115,0	273,4	625	1188,5	1876,1	2346,0
telefonia mobilă	0	0	0	…	162	545	1362,2	2377,2
transport date	0	0,0	0,0	…	…	91,5	130,5	226,3
TV prin cablu/eter, mln lei	0	…	…	…	…	…	62,4	128

*Fără localitățile din partea stângă a Nistrului și Municipiul Bender.

Tabelul 5. Indicatori privind informatizarea RM (în prețuri curente)

	1992	1995	1998	2000	2003	2005	2007
Cheltuieli persoane juridice pentru informatizare, mln lei	19,08	54,94	58,81	…	561,62	407,59	715,7
din care: elaborare/proiectare	…	0,96	7,95	…	9,82	3,67	38,5
procurare tehnică de calcul	…	22,22	69,02	…	163,25	267,42	348,2
procurare produse program	…	2,21	16,29	56,37	44,00	76,85	158,5
Numărul total de calculatoare, mii	…	…	…	64	85	134,1	…
din care la persoane juridice	6,85	10,29	25,23	28,98	50,07	81,16	103,38
Numărul de calculatoare la 100 locuitori, %	…	…	…	1,45	2,36	3,77	…
Prestări servicii informatice, mln lei	…	8,22	22,54	…	301,74	239,46	459,22

Comercializarea produselor informatice, mln lei	…	…	144,61	…	…	242,15	506,5
Numărul abonaților Internet, mii	…	…	…	12,7	16,5	61,1	110,2
Numărul abonaților Internet la 100 loc., %	…	…	…	0,3	0,39	1,45	2,90
din care în bandă largă	…	…	…	0,0	0,014	0,25	1,24
Numărul utilizatorilor Internet, mii	…	…	…	52,6	288	550	700
Numărul utilizatorilor Internet la 100 locuitori, %	…	…	…	1,23	6,81	13,08	18,45

Bibliografie

Prefață

Eco, Umberto – *Baudolino*, Polirom, Iași, 2013
Eco, Umberto – *Kant et l'Ornithorinque*, Editions Grasset, Paris, 1999
Eco, Umberto – *Trattato di semiologia generale*, Bompiani, Milano, 1975 Eco, Umberto- *Opera Aperta*, Bompiani, Milano, 1978
Hjelmslev, Louis – *Prolegomena to a Theory of Language*, The Univesity of Wisconsin Press, Madison, Milwaukee, 1969.
Munteanu, Basil – *Episodes kantiens en Suisse et en France sous Directoire*, Impr. Firmin Didot et C-nie, Paris, 1935

Partea I

Repere și relații identitare

* * * – *Austria. A Country Study*, Federal Research Library of Congress, Washington, 1993
* * * – *Archaeology and Language II: correlating archaeological and linguistic hypotheses*, R.M. Blench, & M.Spriggs editori, Routledge, Londra,1998
* * * – *Belarus and Moldova Country Studies*, Federal Research Library of Congress, Washington, 1995
* * * – *Encyclopædia Britannica*, Encyclopædia Britannica Inc., „London, 2007
* * * – *A Concise History of Ceylon: From the Earliest Times to the Arrival of the Portuguese in 1505*, editor Cyril Wace Nicholas, Senarat Paranavitana, 1961
* * * – *Albania. A Country Study*, Federal Research Library of Congress, II-nd edition, Washington, 1994
* * * – *Atti e memorie del secondo congresso internazionale di micenologia*, Roma-Napoli, 14-20 ottobre 1991, editor A. Sacconi, Roma, 1996
* * * – *Australian Languages: Classification and the comparative method*, Claire și Harold Koch editori, John Benjamin's Publishing House, Sydney, 2004
* * * – *Bulgaria. A Country Study*, Federal Research Library of Congress, Washington, 1992
* * * – *Catholic Encyclopedia*, Robert Appleton Company, New York, 1913
* * * – *Dicționar de istorie veche a României*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976
* * * – Estonia, Latvia and Lithuania Country Studies, Federal Research Library of Congress, Washington, 1996
* * * – *Ethnologue: Languages of the worl*d, Editor Barbara F. Grimes, Dallas, TX: SIL International, 2000
* * * – *Greece. A contry Study*, Federal Research Library of Congress, Washington, 1994
* * * – *History of Civilizations of Central Asia*, 6 vol., UNESCO Educational Publishing, 1992- 2005
* * * – *Hungary. A Country Study*, Federal Research Library of Congress, Washington, 1984 * * * – *Iran. A Country Study*, Federal Research Library of Congress, Washington, 2008
* * * – Kazahstan, *Kyrgystan, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan Country Studies*, Federal Research Library of Congress, Washington, 1996
* * * – *The Celts*, edited by Venceslas Kurta, O.H. Frey, B. Raferty, Thames and Hudson, London, 1991
* * * – *Past Worlds: The Times Atlas of Archaeology*, editor Christopher Scarre, Londra,

Times Books, 1988
* * * – *Poland. A County Study*, Federal Research Library of Congress, Washington, 1992 * * * – *Romania. A Country Study*, Federal Research Library of Congress, Washington, 1989 * * * – *Russia. A country Study*, Federal Research Library of Congress, Washington, 1986
* * * – *Scotland After the Ice Age: Environment. Archaeology and History, 8000 BC – AD 1000*, editori Kevin J. Edwards & Ian B.M., Edinburgh University Press, 2003
* * * – *Sicily and the Sea*, editors Diederik Burgersdijk, Richard Calis, Jorrit Kelder, Alexandra Sofroniew, Sebastiano Tusa, René van Beek, Allard Pierson Museum, Amsterdam, 2014
* * * – *Soviet Union. A Country Study*, Federal Research Library of Congress, Washington, 1989
* * * – *Spain. A Country Study*, Federal Research Library of Congress, Washington, 1988
* * * – *The Kurgan Culture and the Indo-Europeanization of Europe: Selected Articles From 1952 to 199*3, editori
* * * – *The Abash common historical culture. Genesis, Development, Heritage*, Rusia, Ceboksarî, 2003
** * – A.R. Dexter și K. Jones-Bley, Institute for the Study of Man, Washingdon DC, 1997
** * – *The Luwians*, ediția Craig H. Melchert, Brill Academic Publishers, Boston, 2003
** * – *The Nibelungenlied: The Lay of the Nibelungs,* Oxford University Press, 2010
** * – *Turkey. A Country Study*, Federal Research Library of Congress, Washington, 1995
** * – *Vierzehnter Jahresbericht des Instituts fűr Rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig* von dem letter des Instituts Prof. Dr. Gustav Weigand, Johann Ambrosius Barth, 1908
** * – *Yugoslavia. A Country Study*, Federal Research Library of Congress, Washington, 1990
** * *Prehistory of North Alaska* în „Handbook of North American Indians, vol. 5, Arctic, editor David Damas, Smithsonian Institut, Washington DC, 1984
* * * *The Cambridge Ancient History*, vol. 4 din 24/11/1988, Cambridge University Press – N. Hammond, G. L. și M. Ostwald – Persia, Greece and the Western Mediterranean A.R. Brown, M.A. – *The Andaman Islanders.A Study of Social Anthropology*, Cambridge
University Press, 1922
Aikio, Ante; Angela Marcantonio – *The Uralic Language Family: Facts, Myths and Statistics* în „Word Journal of the International Linguistic Association“ 3/2003
Acworth, Robert Jones – *The Crusades: a brief History (1095–1291)*, Cambridge University Press, 2004
Alibert, Loïs – *Gramatica Occitana*, 2 vol., Societat d’Estudios Occitans, Toulouse, 2009
Almagro-Gorbea, Martin – *Antigua. Historia e Arqueologia de las Civilizaciones*, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, Alicante, 2004
Anthony, David W. – *The Horse, the Wheel and Language: how Bronze Age Riders from the Eurasian Steppes shaped the Modern World*, Princetown University Press, New Jersey, 2007
Armstrong, Karen – Islam – A short History, A Modern Library Chronicles Book,• The Modern Library, New York, 2002
Arnott MacCullogh, Canon John – The Mythology of all Races, 12 vol., Cooper Square Publishers, Inc., 1964, New York
Bachrach, Bernard S. – *A History of the Alans in the West, from their first appearance in the sources of classical antiquity through the early middle ages*, University of Minnesota Press, Bailey, Douglass W., – *The Lost World of Old Europe. The Danube Valey-5000–3500 BC,*
Institute for the Study of the Ancient World, New York, 2010
Balaci, Anca – Mic *dicționar de mitologie greacă și romană*, București, Editura Mondero, 1992
Baumer, Christopf – *The Traces in the Desert. Journeys of Discovery across Centrlal Asia*, London-New York, 2008
Băieșu, Nicolae – Observații privind cultura populară a românilor de la est de Nistru, de Bug, din nordul Caucazuluui, „ Akademos“, 2/2009, Chișinău
Beekes, R.S.P. – *The Origin of Etruscans*, Koninklije Nederlandse Akademie van Wettenschappen, Amsterdam, 2003
Bell, John – *New Pantheon or Historical Dictionary of the Gods, demi-Gods, Heroes and*

fabulous Personnages of Antiqity; also of the Images and Idols adores in the pagan World; together with their Temples, Priests, Altars, Oracles, Fasts, Festivals, Games etc., 2 vol., British Library Strand, 1790, Wales

Bendella, Theophil – *Die Bukovina im Konigreiche Galizien*, L. F. Műller's Kunsthandlung, Viena, 1845

Berciu-Drăghicescu, Alina – *Aromânii din Albania* – prezervarea patrimoniului lor imaterial, Editura Biblioteca Bucureştilor, 2010

Bernard, Lewis – *Istanbul and the Civilization of the Ottoman Empire*, University of Oklahoma Press, 1963

Bezikoğlu, Metin – *The Deterioration of Ottoman Administration in the Light of the Ottoman-Russian War of 1768–1774*, teză de doctorat, Bilkent University, 2001

Bilgin, Rasit – *Back to the Suture: The Distribution of Intraspecific Genetic Diversity in and around Anatolia*, în „International Journaal of Molecular Scincces", 12/2011

Bird, Isabella L. – *Journeys in Persia and Kurdistan,* John Murray Editor, 1891, Londra

Bloch, Raymond – *Les Étrusques*, Paris, Presses Universitaires de France (PUF) colecția Que sais-je? Nr. 645

Boardman F.B.A., John – *The Cambridge Ancient History*, II-nd ed., vol.III, Part I – *The Prehistory of the balkans and the Middle East and the Aegean World, tenth to eeight Centuries BC*, vol 3, Part III – *The Expansion of the |Grek World, Eght to Sixth Centuries BC*, Cambridge |Univerity Press, 2008

Bossu, Jean – *Une loge de proscrits a Londres sous le Second Empire et après la Commune*, în „L'idéé libre", Seine et Oise, ian.-oct./1958

Brent, Peter – *The Mongol Empire: Genghis Khan. His Triumph and his Legacy*, Book Club Associates, London. 1976

Brentjes, B. – *The History of Elam and Achaemenid Persia. An Overview,* în J. M. Sasson – Civilizations of the Ancient Near East, Scribner, 1995

Breuer, E. – *Chronological Studies to Early-Medieval Findings at the Danube Region. An Introduction to Byzantine Art at Barbaric Cemeteries*, Tettnang – Baden Wűrtenberg, 2005

Broome, R. – *Aboriginal Australians*, Allen & Unwin, 2001

Brown-Radcliffe, Alfred – *The Andaman Islanders. A Study in Social Anthropology*, Cambridge University Press, 1922

Bryant, Edwin – *The Quest for the Origins of Vedic Culture. The Indo-Aryan Migration Debate,* Oxford University Press, 2001

Bucuța, Emanoil – *Românii dintre Vidin și Timoc*, Cartea Românească, București, 1923 Burada, Teodor T. – *Obiceiurile la naşterea copiilor poporului român din Macedonia*, în „Convorbiri literare", tom XXVI, nr. 1/1892, București

Burada, Teodor T. – *O călătorie în satele românești din Istria,* Tipografia Națională, 1896, Iași

Burada, Teodor T. – *O colonie de vlahi în Arabia*, Atelierele Grafice Socec, 1915, București

Burada, Teodor T. – O *călătorie la românii din Moravia* în „Arhiva" nr. 5 și 6/1894, Iași,

Burada, Teodor T. – *O călătorie la românii din Bithinia – Asia Mică Tiopgrafia Națională,* 1893, Iași

Burada, Teodor T. – *Opere*,. 4 vol., Editura Muzicală, 1974–1980, București

Burroughs, William J. – *Climate Change in Prehistory – The end of the age of chaos*, Cambridge University Press, 2008

Cantemir, Dimitrie – *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman* în Dimitrie Cantemir, *Operele Principelui Demetrii Cantemirii*, ediția Gr. Tocilescu, Societatea Academică Română, Bucure;ti, 1878–1888

Capidan, Theodor – *Meglenoromânii*, vol. 1 – *Istoria și graiul lor*, Cultura Naționaală, București, 1925

Cârciumaru, Marian – *Le Paléolithique en Roumanie* în „Collection l'homme des origines", série „Préhistoire de l'Europe" N° 7, Editions Jérome Million, Grenoble, 1999

Cassius, Dio – *Roaman History*, în * * * – Loeb Classical Library, vol. VIII, 1925, The Project Gutenberg Literary Archive Foundation, http://pglaf.org

Chadwick, H. M. – *Early Scotland: the Picts, the Scots and the Welsh of Southern Scotland*, Cambridge U.P., 1949

Chahin, M. – *The Kingdom of Armenia*, Dorset Press, New York, 1991

Cheynet, Jean-Claude – *Pouvoir and contestations à Byzance (963–1210)*, Publications de Sorbonne, Paris, 1990

Childe, Gordon V. – *The Dawn of European Civilization*, Afred & A. Knopf, New York, 1958

Childe, Gordon V. – *The Most Ancient East. The Oeriental Prelude to European Prehistory*, Alfred Knopf, 1929, New York

Chulev, Basil – *Ancient Macedonia. Paionia*, ed. Macedonia, Skopje, 2014

Chungxiang Li and others – *Evidence that a West-East admixed Population lived in the Tarim Basin as ealy as the early Bronze Age*, în „BMC. Biology“, 2010Cooper, Jerrold S. – *The Curse of Agade*, Johns Hopkins University Press, 1983

Clogg, Richard – *Historians as Nation-Builders: Central and South-East Europe,* Mac-Millan Press&School of Slavonic and East European Studies of London University, 1988 Cox, Eugene – *The New Cambridge Medieval History: Volume 5, C.1198-c.1300 în * * * – The kingdom of Burgundy, the land of the house of Savoy and adjacent territories*, ed. Rosamond McKitterick, David Abulafia, Cambridge University Press, 1999

Cramer D.D, J. A. – *Geographical and Historical Description of Asia Minor*, 2 vol., Oxford University Press, 1832

Curta, Florin – *Southeastern Europe in the Middle Ages 500–1250*, Cambridge University Press, 2006

Curta, Florin – *The Making of the Slavs. History and Archeology of the Lower Danube Region c. 500–700*, Cambridge University Press, 2004

Curta, Florin – *Ethnic Identity and Archaeology*, curs la University of Florida, Gainesville, 2010

Dahl, O. C. – *Migration from Kalimantan to Madagascar*, Norwegian University Press / The Institute for Comparative Research in Human Culture, 1991

Denbigh, Kenneth – *Three Concepts of Time*, Springer Verlag, Berlin, 1981

Diez, Friedrich – *An Etymological Dictinary of the Romance Languages*, Williams and Norgate, Edinburgh, 1864

Dimitz, August – *The History of Carniola from Primeval Times to the Death of Emperor Frederick III (1493)*, The Slovenian Genealogy Society International Inc., 2013 Dlugosz, Jan – *The Annals*, Charlton Mill, Charlton, Chichester, West Sussex, 1997

Dobzhansky, T. – *Genetics of the Evolutionary Process*, Columbia University Press, New York, 1970

Drews, Robert – *The End of the Bronze Age: Changes in Warfare and the Catastrophe CA. 1200 B.C.*, Princeton University Press, 1993

Dunn, Ross E. – *The Adventures of Ibn Battuta*, University of California Press, 2005

Duridanov, Ivan – Die thrakisch – und dakisch-baltischen Sprachbezi e hungen, în „Linguistique Balkanique“, Sofia, 2011

Duțu, Alexandru – *Dimensiunea umană a istoriei – direcții în istoria mentalităților*, Editura Meridiane București, 1986

Egro, Dritan – *Balkan Historians as State Builders* in Richard Clogg – *Historians as Nation Builders: Central and South-East Europe*, MacMillan Press & School of Slavonic and East European Studies of London University, 1988

Ellis, Walter M. – *Alcibiades*, Routledge, Londra și New York, 1989

Ferrandi, Maurizio – *Ettore Tolomei: l'Uomo che inventó l'Alto Adige.* Publilux, Trento, 1986

Findley, Carter Vaughin – *The Turks in World History*, Oxford University Press, 2005

Fine, John Van Antwerp – *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest,* The University of Michigan Press, 1994 Fine, John V.A. – *When Ethnicity did not matter in the Balkans. A Study of Identity in Pre-Nationalist Croatia, Dalmatia*

and Slavonia in the Medieval and Early-Modern Periods, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 2006

Fleming, D. – *Baal and Dagan in Ancient Syria* în „Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie“ nr. 83/1993

Foltz, Richard C. – *Religions of the Silk Road: Overland Trade and Cultural Exchange from Antiquity to the Fifteenth Century*, St. Martin's Griffin, New York, 1999

Forsyth, K. – Abstract: *The Three Writing Systems of the Picts în Black et all Celtic Connections: Proceedings of the Tenth International Congress of Celtic Studies*, Tuckwell Press, East Linton, 1999

Fothi, Erzsébeth – *Anthropological Conclusions of the Study of Roman and Migration Periods*, în“Acta Biologica Szegediensis“, vol 44 (1–4), 2000

Friedman, Victor A. – *Balkan Slavic Dialectology and Blkan Linguistics: Periphery as Center*, în „Slavica“, vol. 1, Ohrid, 2008

Gérard Huet – *Héritage du Sanskrit. Dictionnaire sanskrit-français*, 2013, http:// sanskrit.inria.fr

Gergel, Tania – *Alexander the Great*, The Penguin Group, Londra, 2004

Gernot, Wilhelm – *The Hurrians*, Aris & Philips, Warminster, 1989

Ghirshman, R. – *L'Iran et la migration des Indo-Aryens et des Iraniens în Akten des VII. Internationalen Kongresses für Iranische Kunst und Archäologie, München*, 7.-10. septembrie/1976

Gieseler, dr. John C. I. – *A Text Book of Church History*, vol. 1–4, Harper & Brothers Publications, New York, 1857–1863

Gimbutas, Marija Alseikaite – *The prehistory of eastern Europe*, Massachusets, Peabody Museum, Cambridge, 1956

Gimbutas, Maria – *Proto-Indo-European Culture: The Kurgan Culture during the Fifth, Fourth, and Third Millennia B.C.*, în * * *, *Indo-European and Indo-Europeans. Papers Presented at the Third Indo-European Conference at the University of Pennsylvania*, ed. George Cardona, Henry M. Hoenigswald & Alfred Senn, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1970

Gimbutas, Maria – *Old Europe in the Fifth Millennium B.C.: The European Situation on the Arrival of Indo-Europeans*, în *The Indo-Europeans in the Fourth and Third Millennia BC*, ed. Edgar C. Polomé, Karoma Publishers, 1982, Ann Arbor

Gokhale, Govind Balkrishna – *Asoka Maurya*, Irvington Pub Library, Newark, 1966

Gordon Childe, V. – *The Most Ancient East. The Oriental Prelude to European Prehistory*, Routhledge, 1929

Graninger, C.D. – *Apollo, Ennodia and fourth Century Thessaly*, în „Kernos“22/2009

Griffis, William Ellis – *Dutch Fairy Tales for Young Folks*, Thomas Y. Crowell Co., New York, 1919

Grimm, Jacob – *Teutonic Mythology*, 4 vol., George Bell and Sons, London, 1882–1888

H. Daicoviciu – *Dacii*, Editura Enciclopedică, București, 1971

Herodot – *Istorii*, 2 vol., ESPLA, București, 1964

Holst, Sanford – *Phoenicians: Lebanon's Epic Heritage, Cambridge and Boston Press*, Los Angeles, 2005

Hooker, J. T.; C. B. F. Walker; W. V. Davies; John Chadwick; John F. Healey; B. F. Cook și Bonfante, Larissa – *Reading the Past: Ancient Writing from Cuneiform to the Alphabet*, University of California Press, Berkeley, 1990.

Huyghe, Patrick – *Columbus was Last: A Heretical History of who was First*, Hyperion, New York, 1992

Iconomu, C. *Cercetările arheologice din cetatea hallstattiană de la Pocreaca* – „Arheologia Moldovei“, Iași, 19/1996

Imber, Colin -*The Ottoman Empire. 1300–1650. The Structure of Power*, Palgrave Macmillan, 2002

Inalcik, Halil – *The Ottoman Empire 1300–1600*, Phoenix Press, London, 2000

Inalcik, Halil – *The Ottoman Empire: Conquest, Organization and Economy*, Variorum Reprints, London, 1978

Inalcik, Halil; Cemal Kafadar – *Sűleymân the Second and his Time*, The Isis Press, Istanbul, 1993
Ivanov, Viacheslav V. și Thomas Gamkrelidze – *The Early History of Indo-European Languages*, în „Scientific American“ nr. 262/3, (1990)
Jordanes – *Romana et Getica*, edited by Theodor Mommsen, Berolini, 1882, Weimar
Josephus, Flavius – *Istoria războiului iudeilor contra romanilor*, Editura Hasefer, București, 1995
Kalman, Bobbie – *India: The Culture*, Crabtree Publishing Co., Toronto, 1990
Karakasidou, Anastasia – *Politicizing Culture: Negating Ethnic Identity in Greek Macedonia*, în „Journal of Modern Greek Studies“, Atena, 11/1993
Katz, J. – *How to be a Dragon in Indo-European. Hittite illuyankas and its Linguistic and Cultural Congeners in Latin, Greek, and Germanic în Mír Curad*, Studies in Honor of Calvert Watkins, ediția Jasanoff, Melchert, Oliver, Innsbruck 1998
Kayser, Brauer; S. Weiss; G. Underhill; P. A. Roewer; L. W., Schiefenhšfel și M. Stoneking (2000) – *Melanesian Origin of Polynesian Y Chromosomes* în „Current Biology“, 10/2000
Kazhdan, Alexander – *Oxford Dictionary of Byzantium*, 3 vol., Oxford University Press, 1991
Kedrenos, Gheorghios – *Compendium Historiarum* în Michael Psellos – *Opera quae reperiri potuerunt omnia*, ed. J.-P. Migne, Garnier, 1889, Paris
Keen, A.G. – *A Political History of the Lycians and their Relations with Foreign Powers*, Leida, 1988
Kelder, Jorrit M- *Mycenaeans in Westwern Anatolia* în „Talanta“, Dutch ArchaeologicaL AND Historical Society, XXXVI-XXXVII/2004–2005
Kenoyer, Jonathan – *Ancient Cities of the Indus Valley Civilization*, Oxford University Press,1998
Kerrigan, Michael – *Ancient Rome and the Roman Empire*, Dorling Kindersley, Londra, 2001
Kienzle, Beverly Mayne – *Cistercians, heresy and Crusade in Occitania, 1145–1229,* York Medieval Press, 2001
Kohl, Philiip – *The Making of Bronze Age Eurasia*, Cambridge University Press, 2005
Kradin, Nikolay N. – *Nomadism, Evolution and World-Systems: Pastoral Societies in Theories of Historical Development*, „Journal of world-systems research“, Department of Mediaeval Archaeology Institute of History, Archaeology and Ethnography Far East Branch of the Russian Academy of Sciences Vladivostok, VIII, III/2002
Lazarovici, M. C. – *Pre-signs of writing on Neo-Eneolithic altars*, Early Symbolic System for Communication in Southeast Europe, BAR International Series 1139, Vol. I, Oxford University Press, 2003
Lebedinski, Iaroslav – *Les Scythes. La civilisation nomade des steppes, VIIe-IIIe av. J.-C.*, Errance, Paris, 2003
Limona, Răzvan – *Populația Dobrogei în perioada interbelică*, Sămănătorul –Editură On Line, 2009
Lozovan, Eugen – *Dacia Sacră*, Editura Saeculum, București, 2005
Lukić, Tamara; Gordana Jovanović, Milka Bubalo Živković, Milan Lalić, Bojan Đerčan – *Montenegrins in Vojvodina Province, Serbia* în « Human Geographes. Journal of Studies and research in Human Geography“, Novi Sad, mai 2014
Luchkanin, Sergiy – *Filologia română la Kiev: trecut și prezent*, în „Philologica Jassyensia“, an II, nr. 2/2006
Mac Brain, Alexander – *An Etymological Dictionary of the Gaelic Language*, Gairm Publications, Glasgow, 1982
Macrea, Mihail, Octavian Floca, Nicolae Lupu, Ion Berciu – *Cetăți dacice din sudul Transilvaniei*, Editura Meridiane, București, 1966
Magocsi, Paul Robert – *Galicia: A Historical Survey and Bibliographic Guide*, University iof Toronto, 1983
McMahon, Gregory; Sharon R Steadman – *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia 10.000–323 BCE*, Oxford Universty Press, 2011

Mellaart, James – *Čatal Hüyük: A Neolithic Town in Anatolia*, McGraw-Hill, New York, 1967
Menendez Pidal, Ramon – *En torno de la lengua basca*, Espasa-Calpe Argentina SA, Buenos Aires, 1962
Milanich, Gerald T. – *Florida Indians and the Invasion from Europe*, Gainesville, Florida, 1995
Miller, William – *The Balkans: Roumania, Bulgaria, Servia and Montenegro*, G.P. Putnam's Sons, 1896, Londra
Mistral, Frédéric – *Lou Tresor dou Felibrige ou Dictionnaire Provençal-Français,* 3 vol., Avignon, Librairie Roumainville, f.a.
Naveh, Joseph – *Early History of the Alphabet: an Introduction to West Semitic Epigraphy and Palaeography*, Magnes Press — Hebrew University, Ierusalim, 1982
Nègre, Ernest – *Les Noms des Lieux en France*, Armand Collin, Paris, 1963
Nenițescu, Ioan – *De la românii din Turcia Europeană*, Institutul de Arte Grafice Carol Gőbl, 1895, București
Nenițescu, Ștefan – *Dunărea în Dreptul internațional public*, Tipografia Lucrătorilor AsociațiMarinescu & Șerban, București, 1903
Nestorescu, Virgil *Românii timoceni din Bulgaria. Grai. Folclor. Etnografie*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996, București
Nistor, Ion I. – *Cehoslovacii și Românii. Expunere istorică*, Cernăuți, 1930
Nistor, Ion I. – *Bucovina sub dominațiunea românească la 20 de ani de la Unire*, Tiparul Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1938
Olariu, A. E. Alexandrescu, G. Skog, R. Hellborg, K. Stenström, M. Faarinen și P. Persson – *Dating of two Paleolithic human fossil bones from Romania by accelerator mass spectrometry*, NIPNE Scientific Reports, 2001–2002
P. V. Kirch – *The Lapita Peoples: Ancestors of the Oceanic World*, Blackwell Publishers, Oxford, 1997
Pálóczi-Horváth, A. – *Pechenegs, Cumans, Iasians: Steppe peoples in medieval Hungary,* în „Kultúra“, Hereditas, Budapesta, 1989
Papahagi, Tache – *Aromânii- Grai, Folclor, Etnografie*, curs universitar, 1932
Paul, Robert Stephen and van Beek, Lucien – *Etymological dictionary of Greek*, Brill, Leida, 2010
Pârvan, Vasile – *Getica, o protoistorie a Daciei*, Editura Enciclopedică, București, 1982
Pârvan, Vasile – *Dacia. Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-dunărene*, traducere de Radu Vulpe din franceză, Asociația Academică Vasile Pârvan, 1937, București
Piggott, Stuart – *Scotland Before History,* Edinburgh University Press, 1982
Pingle, Urmila și Christoph von Fürer-Haimendorf – Gonds *and Their Neighbours: A Study in Genetic Diversity*, Ethnographic & Folk Culture Society of India, Lucknow, 1987 Polian, Pavel – *Against their Will. The History and Geography of Forced Migrations in the USSR*, Central European University Press, Budapest-New York, 2004
Polomé, Edgar C. – *Reconstructing Languages and Cultures* în „Studies and Monographs“, 58/1992, la Monton de Gruyter, London-New York
Pop, Ioan Aurel – *Istoria, adevărul și miturile. Note de lectură.* Ed. Enciclopedică, București, 2002
Potts, D. T. – *The Archaeology of Elam: Formation and Transformation of an Ancient Iranian State*, Cambridge University Press, 2004
Quiles, Carlos; López-Menchero, Fernando – *Language and Culture. Writing System and Phonology * Morphology * Syntax * exts and Dictionary * Etymology*, II-nd Edition,, Indo-European Language Association, Asociatión Cultural DNGHU, Imcrea Diseño Editorial, 2009
Renfrew, C. – *Archeology and language: The Puzzle of Indo-European Origins*, Jonathan Cape, Londra, 1987
Riasanovsky, Nicholas – Russian Identitties: A Historical Survey, Oxford \University Press, 2005
Robert Wauchope – *Lost Tribes & Sunken Continents*, University of Chicago Press,1962

Robinson, Andrew – *The story of writing*, Thames & Hudson, Londra,1995.
Rostovtzeff, M – *Caravan Cities*, Clarendon Press, Oxford, 1932
Rostovtzeff. M – *Iranians & Greeks in South Russia*, Clarendon Press, Oxford, 1922 Russu, Ion – *Limba traco-dacilor*, Editura Științífică, București, 1969
Schliemann, dr. Henry – *Illios, the City and Country of the Trojans*, Harper & Brothers Publications, New York, 1881
Šatava, Leoš – *The Ethnolinguistic Situation of the Aromanians (Vlachs) in Macedonia: Young People in Kruševo as Indicators of Ethnic Identity and Attitude to the Language*, „Treatises and Documents – Journal of the Ethnic Studies“, 71 / 2013
Shaw, Stanford – în * * * – *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, vol I, Cambridge University Press, 1976
Sir Thomas Heath – *Aristarchus of Samos, the ancient Copernicus; a history of Greek astronomy to Aristarchus, together with Aristarchus's Treatise on the sizes and distances of the sun and moon,* a new Greek text with translation and notes, Oxford University Press, London, 1913
Skylitzes, Ioannis – A Synopsis of Byzantne History, 811–1057, Cambridge University Press, 20110
Sloane, William M –*The Balkans. A Laboratory of History*, The Abington Press, New York-Cincinnati, 1920
Smedley, Audrey – *Race and the Construction of Human Identity*, în „American Anthropologist“, 3/1998, Richmond
Smith, William – *Dictionary of Greek and Roman Geography*, 2 vol., Little Brown& Company, Boston, 1857
Smochină, N. P. – *Les Moldaves de Russie Soviétique,* în „Moldova Noastră“, nr. 1/1935, Chișinău
Soucek, Svat – *A History of Inner Asia*, Cambridge University Press, 1997
Stephenson, Paul – *Btzantium's Balkan Frontier. A Political Study of the Northern Balkans, 900–1204,* Cambridge University Opress2000
Swearer, Donald – *Buddhism and Society in Southeast Asia,* Anima Books, Chambersburg, Pennsylvania, 1981
Strabo – *The Geography*, G.P. Putnam's Sons, New York, 1907
Sulimirski, T. – *The Sarmatians,* Praweger Publishers, New York, 1970
Theodorescu, Răzvan – *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X-XIV)*, Editura Academiei RSR, București, 1974
Thom, Alexander; Archibald Stevenson Thom – *Megalithic remains in Britain and Brittany*, Oxford University Press, 1978.
Thompson, E. A. – *A History of Attila and the Huns*, Oxford University Press, Londra, 1948
Țârcomnicu, Emil – *Obiceiuri și credințe macedoromâne. Dicționar,* Eitura Biblioteca Bucureștilor, 2009
Țîrcomnicu, Emil *Românii din nordul Bulgariei – considerente istorice, sociologice și etnografice* în „Philologica Jassyensia“, An VI, Nr. 2 (12), 2010
Ustinova, Yulia – The supreme gods of the Bosporan Kingdom: Celestial Aphrodite and the Most High God (Religions in the Graeco-Roman World), Brill, Boston, 1999
Vacalopoulos, Apostolos – *Origins of the Greek Nation: the Byzantine Period, 1204–1461*, Rutgers University Press, New Brunswick, 1970
Vacalopoulos, Apostolos – *History of Thessaloniki,* Institute for Balkan Studies, Thessaloniki, 1993
Vaux, Bert – *The Armenian dialect of Khodorjur* (hemshin), University of Cambridge, 2012
Venemann, Theo – *The Linguistic Roots of Europe*, Museum Tusculanum Press, Copenhaga, 2015
Vennemann, Theo – *Europa Vasconica – Europa Semitica*, Mouton de Gruyter, Berlin, 2003
Verstandig, André – *Histoire de l'Empire parthe (- 250 – 227),* Le Cri Histoire édition,

Bruxelles, 2001
Waddell, J., -*The Prehistoric Archaeology of Ireland*, Galway, Irlanda, 1998
Weigand, Gustav – *Die Aromunen,* 2 vol., Johann Ambrosius Barth, 1894 Weigand, Gustav – *Die Rumänen in Serbien*, în „Globus“, 17/1900
Weigand, Gustav – *Die Sprache der Olympo-Walachen,* Johann Ambrosius Barth, 1888
Weigand, Gustav – *Gramatica practică a limbii române,* Johann Ambrosius Barth, Leipzig, 1908
Weigand, Gustav – *Vlacho-Meglen,* Johann Ambrosius Barth, 1892
Wilkinson, Stiebing, Sir J. Gardner – *Dalmatia and Montenegro with a Journey to Mostar in Hertzegovina,* 2 vol., John Murray Publishing House, 1848
William Jr, H. – *Ancient Near Eastern History And Culture,* Longman, New York, 2003
Wiseman, Donald J. 1953 – *The Alalakh Tablets, London,* British Institute of Archaeology at Ankara; reviewed by Joan Lines in American Journal of Archaeology 59.4 (octombrie 1955)
Woodard, Roger D. – *The Ancient Languages of Asia Minor,* Cambridge University Press, 2008
Zbuchea, Gheorghe – *Românii din afara hotarelor țării, Biblioteca Culturii Aromâne, Avdela Project*, Editura Enciclopedică, București, 2003

Partea a II-a

Individualizarea geografică a României

Barbu, N., *Geografia solurilor României,* Centrul de multiplicare al Universității Al.I.Cuza, Iași, 1987.
Berindei, I., *Posibilitățile de folosire a reliefului în Depresiunea Crișului Negru,* Lucrări Științifice, I, Inst. Pedagogic Oradea, 1968.
Berindei, I. O., *Contribuții la stabilirea genezei teraselor inferioare din depresiunile-golf ale Munților Apuseni,* SCGGG, „Geografie“ XV, 2, Edit. Academiei, București, 1968.
Berindei, I. O., Pop, Gr. (1972, *Județele Patriei. Județul Bihor,* Edit. Academiei, București, 1968.
Berindei, I. O., *Subdiviziunile geomorfologice ale Câmpiei Tisei pe teritoriul României,* Lucrări Științifice, Seria A, „Geografie“, Institutul Pedagogic, Oradea, 1974.
Berindei, I. O., Țara Beiușului, în vol. *Câmpia Crișurilor, Crișul Repede, Țara Beiușului, Cercetări în Geografia României* (pp. 295–367), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977.
Blidaru, V.; Georgescu, I.; Gheorghiu, M. I.; Vlădescu, D., *Hidroameliorațiile în R.P.R. Monografie,* Editura Agrosilvică, București, 1962.
Cocean, P., *Chei și defilee din Munții Apuseni,* Editura Academiei, București, 1998.
***, *Geografia Romaniei, I, Geografia Fizică,* Editura Academiei, București,1983.
***, *Potentialul turistic al bazinului hidrografic al Crisului Repede,* Edit. Universitatii din Oradea, 1992.
Coteț, P., *Depresiunea Zarandului. Observații geomorfologice*, în *Probleme de Geografie*, vol. IV, Edit.ura Academiei, București, 1957.
Coteț, Petre – *Câmpia Olteniei: Studiu geomorfologic (cu privire specială asupra cuaternarului)*, Editura Științifică, București, 1957
Coteț, Petre – *Geomorfologia României*, Editura Tehnică, București, 1973
Dumescu, Fl., *Despre apa plată, cu referiri la o nouă sursă în Munții Codru-Moma,* SCGGG, „Geografie“, tom. XXXV, Editura Academiei, București, 1988.
Dumitrașcu, S.; Lucăcel, V., *Cetatea dacică de la Marcă (jud. Sălaj),* Muzeul de Istorie și Artă Zalău, Intreprinderea Poligrafică, Cluj, 1974.
Edroiu, N., *Formațiuni statale pe teritoriul României,* Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1999.
Ficheux, R., *Les Monts Apuseni (Bihor) Vallées et aplanissements,* Editura Academiei Române,

București, 1996.
Florea, N., *Degradarea, protecția și ameliorarea solurilor și terenurilor,* Societatea Națională Română de Știința Solului (S. N. R. S. S.), București, 2003.
Florea, N., Munteanu, I., *Sistemul Român de Taxonomie a Solurilor (SRTS),* Editura Estfalia, București, 2003.
Iacob, Gh., *Evoluția utilizării și populării terenurilor nisipoase din nord-vestul României,* „Analele Șt. Ale Univ. Al. I. Cuza", Iași, GG, XXX, 1984.
Ianos, Gh., *Pedogeografie,* Editura MIRTON, Timișoara, 1999.
Ielenicz, M., *Dealurile și Podișurile României,* Edit. Fundației România de Mâine, București, 1999.
Ielenicz, M., *Dealurile de Vest – caracteristici fizico-geografice,* „Terra", nr. 1–2, București, 1992.
Ielenicz, Mihai; Laura Tîrlă – *The Carpathian River System in Romania – Genesis and Evolution*, în „Revue Roumanie de Géographie/Romanian Journal of Geography" 56(1) pp. 21–31, București, 2012
Ielenicz Mihai, Mioara Clius – *Changes in the landscape of the Carpathians and Subcarpatians in Upper Pleistocene and Quaternary*, în „Revista de Geomorfologie", pp. 25–31, vol 12, București, 2010
Ielenicz Mihai; Laura Comănescu – *Geografie fizică generală,* Editura Universitară, București, 2003
Ilie, Al., *Etnie, confesiune si comportament electoral in Crisana si Maramures,* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1998.
Josan, N.; Linc, Ribana, *Dealurile sau C\mpia Marghitei,* Analele Univ. din Oradea, seria „Geografie", tom. II, Oradea, 1992.
Mac, I.; Tudoran, P., *Geneza reliefului din latura vestică a Munților Zarand (Munceii Șiriei),* „Studii și Cercetări de Geologie, Geomorfologie, Geografie", Seria Geografie, 2, XVIII, Editura Academiei, București, 1971.
Manciulea, Șt., *Sate și sălașuri din Câmpia Tisei,* BSRRG, tom. I, București, 1931.
Manciulea, Șt., *Granița de Vest a României,* Tipografia Seminarului, Blaj, 1936.
Manciulea, Șt., *Așezările românești din Ungaria și Transilvania în secolele XIV-XV,* Ediție, studiu introductiv și note de Nicolae Edroiu, Editura Sarmis, Cluj-Napoca, 2002.
Mahară, Gh., *Câmpia Crișurilor,* în vol. *Câmpia Crișurilor: Crișul Repede, Țara Beiușului. Cercetări în Geografia României* (pp. 1–101), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977.
Mahară, Gh., *Dealurile Banatului și Crișanei – Aspecte geografice,* „Analele Universității din Oradea", Seria „Geografie", tom. VI, Oradea, 1996.
Mahară, Gh., *Unitățile și subunitățile geografice ale Dealurilor Banatului și Crișanei,* „Analele Universității din Oradea", Seria „Geografie", tom. VI, Oradea, 2003.
Mihăilescu, V., *Dealurile și Câmpiile României. Studiu de Geografie a Reliefului,* Editura Științifică, București, 1966.
Mociornița, C. și colab., *Monografia hidrologică a bazinului hidrografic Crișuri,* „Studii de Hidrologie", *XXIV,* București, 1968.
Mutihac, V., *Structura Geologică a Teritoriului României,* Editura Tehnică, București, 1990.
Mutihac, V.; Ionesi, L., *Geologia României,* Editura Tehnică, București, 1974.
Opreanu, S. (1946), *Așezările românești de tip adunat din Țara Crișurilor și din Banat,* „Revista Geografică", anul II, fasc. I-IV, ICGR, București, 1946.
Orghidan, N., *Văile transversale din România,* Edit. Academiei, București, 1969.
Pauca, M., *Le bassin de Beius,* „Anuarul Institutului Geologic al României", XVII, București, 1936.
Pauca, M., *Neogenul din bazinele externe ale Munților Apuseni,* „Anuarul Comitetului Geologic", XXVII, București, 1954.
Petrea, Rodica, *Dimensiunea geomorfologică în dezvoltarea și estetica urbană a orașelor mici din Dealurile de Vest,* Editura Universității din Oradea, Oradea, 1998.

Pop, Gr., *România. Geografie Economică. Partea I (1972), Partea a II-a (1974),* Institutul Pedagogic – Facultatea de Istorie-Geografie, Oradea, 1972, 1974.

Pop, Gr., *Probleme geografico-economice în Câmpia Crişurilor,* în vol. *Câmpia Crişurilor, Crişul Repede, Ţara Beiuşului. Cercetări în Geografia României* (pp. 103–180), Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977.

Pop, Gr., *Probleme privind repartizarea fondului forestier pe teritoriul României,* SCGGG, Geografie, 2, tomul XXVII, Editura Academiei, Bucureşti, 1980.

Pop, Gr., *România. Geografie Economică, Ediţia a II-a, Partea I (1986), Partea a II-a (1988),* Facultatea de Biologie, Geografie şi Geologie, Universitatea Cluj-Napoca, 1986, 1988.

Pop, Gr.; Maier, A., *Fenomenul urban în nord-vestul României,* „Acta Musei Porolissensis“, XII, Zalău, 1988.

Pop, Gr., *Crişul Alb in the Plain Zone. Relations between the Natural snd Abthropic Environment,* „West Sussex Geography“, School of Geography, Chichester Institute of Higher Education, Great Britain, 1997.

Pop, Gr., *Funcțiile și dimensiunile urbanului în România,* „Studii și Cercetări de Geografie“, tom. XLIV, Editura Academiei, București, 1997.

Pop, Gr., *Satele foarte mari din România,* Studia UBB, Geographia, XLIII, 2, Cluj-Napoca, 1998.

Pop, Gr., *Carpații și Subcarpații României,* Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000.

Pop, Gr., *Infrastructura și transporturile aeriene din Regiunea de Dezvoltare Nord-Vest a României,* Studia UBB, Geographia, XLIX, 1, Cluj-Napoca, 2004.

Pop, Gr., *Definirea, limitele și regionarea Dealurilor de Vest și a Câmpiei de Vest,* Studia UBB, Geographia, L, 1, Cluj-Napoca, 2005.

Pop, I., *Flora și vegetația Câmpiei Crișurilor*, Editura Academiei, București, 1968.

Posea, Aurora, *Bazinul Crișului Repede,* în vol. *Câmpia Crișurilor, Crișul Repede, Țara Beiușului, Cercetări în Geografia României* (pp. 183–292), Editura Științifică și Editura Științifică, I, Institutul Pedagogic, Oradea, 1977.

Posea, Gr., *Caracterele generale și etapele de evoluție ale rețelei de văi din România,* „Probleme de Geomorfologia României“, vol. I, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1969.

Posea, Gr., *Evoluția principalelor văi carpatice,* „Probleme de Geomorfologia României“, vol. I, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1969.

Posea, Gr.; Popescu, N.; Ielenicz, M., *Relieful României,* Editura Științifică, București, 1974.

Posea, Gr., *Câmpia de Vest a României (Câmpia Banato-Crișană),* Editra. Fundației România de Măine, București, 1997.

Roșu, Al., *Geografia fizică a Romaniei,* Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980.

Savu, Al., *Raionarea fizico-geografică a Campiei Tisei,* Studia UBB, Geologie-Geografie, nr. 1, Cluj, 1958.

Tudoran, P., *Terasele Crișului Alb,* Studia UBB, Geografie, XVII, 1, Cluj-Napoca, 1972.

Tudoran, P., *Relieful vulcanic din Culoarul Crișului Alb,* Studia UBB, Geologia-Geographia, 2, Cluj-Napoca, 1977.

Tudoran, P., *Tara Zarandului. Studiu Geoecologic,* Editura Academiei, București, 1983.

Tufescu, V., *Modelarea naturală a reliefului și eroziunea accelerată,* Editura Academiei, București, 1966.

Tenu, A., *Zăcămintele de ape hipertermale din nord-vestul României,* Editura Academiei, București, 1981.

Ujvári, I., *Geografia apelor României,* Editura. Științifică, București, 1972.

Ungureanu, Al., *Geografia Podișurilor și Câmpiilor României*, Editura Universității Al. I. Cuza, Iași, 1994.

Fundamentul geologic

* * *, *Monografia mineritului*, Universitatea din Petroșani –Ed. INFOMIN, Deva, 2004.

***, „Anuarul Institutului Geologic la României“, vol.69, partea I.

***, *Enciclopedia marilor personalități din Istoria științei și cultura românească de-a lungul timpului*, 1999, vol. I, A-G, vol.II, G-O, vol.III, P-J, 2001, vol.IV, 2003.

Airinei Șt., Berciai Florea N., Gurău A., Mamulea A., Pricăjan A. – *Practica geologică*, 3 vol., Ed. Tehnică, București, 1961.

Alexandru Gh., Rădulescu C. – *Aportul hidrologiei românești la rezolvarea științifică și tehnică a hidrologiei românești* – A.H.R. 24 – 26 mai, 2000.

Almășan B. – *Prefață la Istoria Petrolului (Rene Sedillot)*, Ed. Politică, 1979.

Bacalu V. – *Istoria inedită a nașterii și dezvoltării industriei miniere din Dobrogea de Nord* (manuscris), 1998.

Băncilă I. – *Geologia Carpaților Orientali*, Ed. Științifică, București, 1958.

Băncilă I. ș.a. – *Geologie inginerea*scă, Ed. Tehnică, București, 1980.

Berbeleac I. – *Zăcăminte de aur*, Ed. Tehnică, București, 1958. Bleahu M. – *Dincolo de peisaj*, Ed. Pleiada, 2007.

Bleahu M. – *Muzeul Național de Biologie*, I.G.R., vol. 69, 1996.

Bleahu M. – *Tectonica globală*, vol. I și II, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1983–1989.

Brana V. – *Zăcăminte metalifere ale subsolului românesc*, Ed. Științifică, București, 1958. Brana V., Lupei N. – *Zestrea minerală a lumii*, Ed. Științifică, București, 1971.

Bucur C. I. – *Pagini din istoria geologică a României. Evoluția cunoașterii; Contribuții,;Oameni; Fapte; Întâmplări*, Ed. Petrom S.A., București, 1998.

Buliga Gh. – *Repere istorice ale industriei românești de petrol, 1857–2007*, Ed. Asociației Inginerilor de Petrol și Gaze, București, 2007.

Buliga Gh. – Țițeiul și gazele naturale, resurse minerale importante pentru *România*, „Monitorul de Petrol și Gaze“, Nr.10 (oct. 2006), pp-18–22.

Buliga Gh., Balteș N. – *Sisteme petrolifere în Domeniul Getic (Depresiunea Getică), Platforma Moesică, Depresiunea Pannonică*, articole, serial în „Monitorul de Petrol și Gaze“ (2005–2008).

Buliga Gh., Dumitru Fodor, Stelian Diță – *Enciclopedia economiei resurselor minerale din România*, Editura AGIR și Editura Asociației Inginerilor de Petrol și Gaze, București, 2014.

Buracu O. – *Prospecțiunea geochimică a zăcămintelor de minereuri*, Ed. Tehnică, București, 1978.

Buzatu Gh. – *O istorie a petrolului românesc*, 1998.

Cioflica Gr., Grigoraș N. – *Prospecțiunea și explorarea geologică*, Ed. Didactică, 1963.

Constantinescu E. – *Mineralogeneza Skarnelor de la Sasca Montană*, Ed. Academiei, București, 1980.

Damian A. – *Măsurători de sonde ale vitezei de propagare a undelor elastice prin formațiunile geologice*, „Buletinul Tehnic Științific, Prospecțiuni S.A.“

David B., Olteanu M. – *Analize de laborator în practica geologică*, 1968.

Diță, Șt. – *Cercetări Geologice, Prospecțiuni și Explorări pe Teritoriul României*, Ed. AGIR, București, 2009.

Dicea O. – *Al doilea Simpozion național de geologie economică la aniversarea a 50 de ani de activitate a S.C. Prospecțiuni S.A.,* 20–21 Octombrie 2000, București.

Dordea D., Gridan T:, Stoica I., Dragomir N. – *Tradiții și provocări ale mileniului III în prospecțiunile pentru substanțe minerale solide*, București, octombrie 2000, al doilea Simpozian național de geologice și aniversarea a 50 de ani de activitate a S.C. Prospecțiuni S.A.

F odor D., Vedinaș I. Călin – *Exploatarea zăcămintelor aurifere din România*, AGIR, „Univers ingineresc“, Anul XXIII, nr.20 (522), octombrie 2012, pp. 16–31.

Feru A., Simion G. – *Scurt istoric al cercetărilor apelor minerale din România*, 24–26 mai 2000, Asociația Hidrogeologică din România.

Gavăt I., Botezatu R., Visarion M. – *Interpretarea geologică a prospecțiunilor geofizice*, Ed. Academiei Române, București, 1973.

Ghițulescu T. P., Mihailovici N., Folea I., Rebreanu P. – *Economia geologică minieră*, Ed. Tehnică, București, 1971.

Giușcă D. – *Petrologia rocilor endogene*, Ed. Tehnică, București, 1974.

Gridan T. – *Pietre și metale prețioase*, Ed. Enciclopedică, București, 1996.
Grigoraș N. – *Geologia zăcămintelor de petrol și gaze din R.P.R.*, Ed. Tehnică, 1961.
Haiduc, I., – *1940. Industria aurului din România*, Imprimeriile „Adeverul“ S.A. București
Ianovici V., Borcos M., Bleahu M., Patrulius D., Lupu M., Dimitrescu R., Savu H. – *Geologia Munților Apuseni*, Ed. Academiei R.S.R., 1976.
Ilie M. – *Figuri de geologi români*, Ed. Științifică, vol.I, 1957, vol.II, 1958
Ivănuș Gh., Ștefănescu I., Mocuța Tr., Surinim Șt. M., Paloja M. – *Istoria Petrolului în România*, Ed. AGIR, 2004.
Jude, R. – *Metalogeneza asociată vulcanismului neogen din Nordul Munților Oaș*, Ed. Academiei, 1986.
Kraűtner A., Mureșan M., Kraűtner Florentina, Pavelescu L., Maier O. – *Structura și ortografia șisturilor cristaline din regiunea Rușchița (Poiana Ruscă)*, „Anuarul Comitetului Geologic“, 1964.
Lăzărescu I., Brana V. – *Aurul și Argintul*, Ed. Tehnică, București, 1972.
Lupeei N. – *Geologia în prezent și viitor*, Ed. Tehnică, București, 1975.
Lupei N., Brana V. – *Zestrea minerală a lumii*, Ed. Științifică, București, 1971.
Macovei Gh. – *Evoluția geologică a României*, București, 1939, #Institutul de Energie“, nr.201.
Maieru Cornelia, Orășeanu I., Paller M. – *50 de ani de hidrologie la S.C. Prospecțiuni S.A.*, 2000, Asociația Hidrologilor din România, 100 de ani de hidrologie modernă în România (24–26 mai 2000).
Marinescu M., Bogatu L. – *Istoricul exploatării substanțelor minerale din România, I (Comuna primitivă și Antichitatea),* „Revista Minelor“ Nr.3 (165), Deva, 2005, pp.13–17.
Marinescu M., Bogatu L., Petrea C. – *Istoricul exploatării substanțelor minerale din România II (Evul Mediu),* „Revista Minelor“ Nr.3 (177), 2006, pp.25–30.
Mateescu I. – *Geologia zăcămintelor de cărbuni*, 1962.
Mutihac V., Stratulat Maria Iuliana, Fechet Roxana Magdalena – *Geologia României*, Ed. Didactică și Pedagocică R.A., 2004.
Muzeul Aurului Brad – www.brad.ro/muzee.php
Muzeul de Mineralogie Baia Mare – www.muzeuminbm.ro
Muzeul de Mineralogie, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, bioge.ubbcluj.ro / muzeumin.html.ro/colecții
Muzeul Național al Petrolului – www.petrom.ro Muzeul Naționalde Geologie – www.gwology.ro
Neguț A. – *Geofizica de sondă,* I.P.G.G., București, 1972
Neguț A., Negoiță V., Ionescu T.L., Dragomir J. – *Etapele principale ale dezvoltării geofizice de sondă în România*, „Buletinul Tehnico-Științific“, 1944.
Olteanu M. – *Colectarea, prelucrarea și conservarea probelor de substanțe minerale utile*, Oficiul de Documentare și Publicații Tehnice, București, 1974, M.M.P.G.
Orășanu I. – *Considerații privind cercetarea hidrologică a arealului carstic din România*, Simpozionul național 100 de ani de hidrologie modernă în România, 26 mai 2000.
Papiuc V. – *Petrografia rocilor sedimentare*, Ed. Științifică, 1963.
Petrulian N. – *Zăcăminte de minerale utile*, Ed. Tehnică, București, 1973.
Pizanty M. – *Le Pétrole en Roumanie et à l'étranger,* Ed. Cartea Românească, 1934.
Popa A. – *Mineritul aurifer din Munții Apuseni*, Ed. INFOMIN, Deva, 2000.
Popa A., Dinescu I., Vasile C., Iuhas T. – *Uraniul – sursă de energie și poluare*, Brașov, 2002.
Popa A., Olosu P. – *Plumbul și zincul*, Ed. Tehnică, București, 1975.
Popescu Gh – *Relația dintre geologie și minerit*, Ed. Universitară, Petroșani, 2002.
Popescu Gh, Tamaș-Bădescu S., Tamaș-Bădeascu G., Bogatu L., Neacșu A. – *Geologia economică a aurului*, Ed. AETERNITAS, Alba Iulia, 2007.
Preda I., Iordache S., Andronovici Anca – *Geologia zăcămintelor de cărbuni*, Ed. Universității, București, 1994.
Pricăjan A. – *Apele minerale și termale din România,* Ed. Tehnică, București, 1972.
Rădulescu D. – *100 de ani de la înființarea I.G.R.*, vol. 69/II, București, 2006.
Răileanu Gr., Grigoraș N., Oncescu N., Plisca T. – *Zăcăminte de cărbuni,* 1963.

Rusu O. – *Membrii Academiei Române 1866–2003, Dicționar*, Ediția a III-a revizuită și adăugată.
Sandu D., Bădulescu I., Răduț M., Neguț A. – *Probarea zăcămintelor de substanțe minerale solide*, Ed. Tehnică, București, 1978.
Săndulescu M. – *Geotectonica României*, Ed. Tehnică, București, 1984.
Săndulescu M. – *Istoria dezvoltării hărților tematice în geoștiințe la I.G.R*., „Anuarul I.G.R.“, vol.69/1996.
Sedillot R. – *Istoria Petrolului,* ed. Cartea Românească, 1934, reeditare Ed. Politică (prefața Almăjan Bujor).
Socolescu., Hânculov A., Cădere R., Marinescu C. – *Explorarea geologică*, Ed. Tehnică, București, 1970.
Ștefănescu S., Murgeanu G., Mihăilescu V. – *Istoria Științelor în România (Geologia, Geofizica, Geodezia, Geografia),* Ed. Academiei, București, 1977.
Stoica C., Gherasie I. – *Sinteza lucrărilor geologice privind acumulările de săruri de potasiu din România*, Ed. Tehnică, 1981.
Stoicescu M., Russo Săndulescu Doina – *90 de ani de la înființarea I.G.R.*, „Anuarul I.G.R.“, vol.69/1996, București.
Țicleanu M. – *Geneza, repartiția stratigrafică și răspândirea zăcămintelor de sare pe glob*, referat Universitatea București, 1973.
Țicleanu M. – *Geologia formațiunilor de sare din Romă*nia, referat Universitatea București, 1970.
Trifulescu M. – *Monografia mondială a grafitului*, Ed. Vergiliu, 2005.
Udubașa Gh. – *Prefață* la „Anuarul I.G.R“., vol.69/3, Partea I, București, 1996.
Udubașa Gh. – *Raport de activitate al I.G.R. pe anii 1994–1995, 12–19 iunie 1996*, Anuarul I.G.R., vol.69/I, București, 1996.
Udubașa Gh., Duda Ș., Kvasmytsya V., Koszlowska Ewa, Novak M. – *Minerals of the Carpathians Granit*, Prague, 2007.
Varodin V. – *Istoricul activității de prospecțiuni geologice și geofizice pentru hidrocarburi*, „Caleidoscopul geologilor I.P.G.G.“, 1988, pp.4–12.
Vinogradov C., Pârvu G., Bomboe P., Negoiță V. – *Roci utile*, Ed. Academiei, București, 1976.
Visarion M. – *Istoria geofizicii românești*, vol.I, Ed. Vergiliu, 2004.
Visarion M., Roșca V. – *Contribuții geofizice la cunoașterea geologiei românești*, „Anuarul I.G.R“., pp. 462–476, 1996.
Zamfirescu Eliza – *Contribuții la studiul banatitelor din România*, I.G.R., 1931.
Zamfirescu Fl. – *Un secol de hidrologie în România*, Asociația Hidrologilor din România, 24–26 mai, 2000.
Petrolul și gazele naturale – studii de caz
***, *Almanah SIPG 2009, 2011 Primul cus despre zăcămintele de petrol – 2011, Ludovic Mrazec*“ de Mihai Olteneanu
***, *Anuarul Statistic al României* 1970 (Perioada 1960–1969)
***, *Anuarul Statistic al României* 1976 (Perioada 1970–1975); ***, *Anuarul Statistic al României* 1981 (Perioada 1976–1980);
***, *Anuarul Statistic al României* 1986;
***, *Anuarul Statistic al României* 1991 (Perioada 1985–1991);
***, *Anuarul Statistic al României* 1991: Exporturi/importuri conform sistemului armonizat de descriere și codificare a mărfurilor (SH); Volumul comerțului exterior al României 1990–1991; Cursul de revenire lei/dolar SUA în perioada 1981–1991
***, *Anuarul Statistic al României* 2002, Institutul Național de statistică; Produse exportate – 2002–2004;
***, *Anuarul Statistic al României* 2005: Produse importate – 2002–2004
***, *Curs de perfecționare și specializare a cadrelor cu pregătire superioară din industria de foraj și extracție a petrolului*, Partea *Ministerul Industriei Petrolului și Chimiei, Extracția țițeiului*

și a gazelor, Sectorul Publicațiilor Tehnice, București, 1964
***, *Enciclopedia României*, coordonator Dimitrie Gusti, vol.III, Cap. VIII – *Industria extractivă*: *Petrolul* de Teodor Fieșinescu, pp. 617–650; C. I. Motaș – „*Zăcămintele de gaz metan*“, pp. 651–673 și *Harta zăcămintelor de gaz metan*, p.656, Asociația Științifică pentru Enciclopedia României (ASPER), București, 1940
***, *Enciclopedia României*, vol. IV, Cap. XII – *Capacitatea economică a României: Venitul național, Industria – Producția minieră și ecxtractivă – 1926–1938* de D. Iordan și Mitiță Georgescu p. 954, Asociația Științifică pentru Enciclopedia României (ASPER), București, 1944
***, *Manualul Inginerului Petrolist*, vol. 41, 42, 43, 45, Editura Tehnică, București, 1957
***, *Ministerul Industriei Petrolului și Industriei Cărbunelui*, Editura Tehnică, București, 1951
Avram, Lazăr – *Memoria inimii*, Editura Semne, București, 2010
Bociu, Elisabeta – *Petrolul așa cum a fost*, Editura Petrosoft, București, 2000
Bonciu, Constantin M. – *Contribuții la istoria petrolului românesc*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971
Buliga Gheorghe dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Sistemul petrolier. Roca rezervor*, 11(33) noiembrie 2004
Buliga, Gheorghe – *Repere istorice ale industriei românești de petrol* – 1857–2007, Editura SIPG, București, 2007
Buliga, Gheorghe dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Megastructura Moreni, model de sistem petrolier diapiric salin–exagerat*, 02(48) februarie 2006
Buliga, Gheorghe dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Modele de sisteme petroliere. Forlandul Carpaților Orientali,* 8(42) august 2005
Buliga, Gheorghe dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Potențialul petrogazeifer din zona Cutelor Diapire din Muntenia*, 10(44) octombrie 2005
Buliga, Gheorghe dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Potențialul petro-gazeifer din zona Cutelor Diapire din Muntenia. Sisteme petroliere – Studii de caz*, 12(46), decembrie 2005, 1(47) ianuarie 2006
Buliga, Gheorghe dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Sisteme petoliere în România. Modele în Flișul Carpaților Orientali*, 4(38) aprilie 2005, 5(39) mai 2005
Buliga, Gheorghe dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Sisteme petoliere în Forlandul estic. Caractere generale*, 6(39) iunie 2005
Buliga, Gheorghe dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Sisteme petroliere în Domeniul Getic (Depresiunea Getică). Repere Geo-Structurale*, 03(49) martie 2006, 04(50) aprilie 2006 Buliga, Gheorghe dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Sisteme petroliere în Domeniul Getic (Depresiunea Getică). Structuri de avanfosă internă cutată*. (urmare din nr. trecut), 05(51) mai 2006
Buliga, Gheorghe dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Sisteme petroliere în Domeniul Getic (Depresiunea Getică). Structuri de avanfosă externă Epi-Platformică*, 06(52) iunie 2006 Buliga, Gheorghe dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Sisteme petroliere în Domeniul Getic (Depresiunea Getică). Tipuri caracteristice,* 07(53) iulie 2006
Buliga, Gheorghe dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Sisteme petroliere în Platforma Moesică (La vest de râul Argeș)*, 09(55) septembrie 2006, 11(57) noiembrie 2006, 12(58) decembrie 2006
Buliga, Gheorghe dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Sisteme petroliere în Platforma Moesică (sectorul estic),* 02(60) februarie 2007
Buliga, Gheorghe dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Sisteme petroliere în Platforma Moesică de Est – Migrarea hidrocarburilor*, 3(61) martie 2007
Buliga, Gheorghe dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Sisteme petroliere în Platforma Moesică de Vest – Tipuri reprezentative*, 4(62) aprilie 2007
Buliga, Gheorghe dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Sisteme petroliere în Depresiunea Panonică din România: Repere structurale și stratigrafice; Roci; Migrația și formarea zăcămintelor (I); Migrația și formarea zăcămintelor (II); Aria Central Sudică (III)*, 6(64) iunie 2007, 7(65) iulie 2007, 8(66) august 20079, (67) septembrie 2007,10(68) octombrie 2007 și 11(69) noiembrie 2007
Buliga, Gheorghe dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Sisteme petroliere în România. Concluzii –*

Prespective, 1–4/2008

Buliga, Gheorghe Dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Sistemul Petrolier. Roca sursă*, 6(28) iunie 2004

Buliga, Gheorghe dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Sistemul petrolier. Metodă eficientă de evaluare a resurselor de hidrocarburi*, 2(36) febuarie 2005, 3(37) martie 2005

Buliga, Gheorghe dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Sistemul petrolier. Migrația secundară (I)*, 10(32) octombrie 2004

Buliga, Gheorghe dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Sistemul petrolier. Capcana structurală*. 12(34) decembrie 2004

Buliga, Gheorghe dr.ing.; geolog Nicolae Balteș – *Sistemul petrolier. Capcana nestructurală*, 1(35) ianuarie 2005

Buliga, Gheorghe ș.a. – *Evoluția managementului industriei gazeifere din România de la începuturi până în prezent. Studiu*, București, SIPG, 2005

Buliga, Gheorghe; Dumitru Tocan, Aurelia Panaitescu, Violeta Dumitriu, Octavian Lungu, Constantin Badea – *Elemente de Istorie a învățământului superior de petrol și gaze din România*, Editura S(ocietății) I(nginerilor în) P(etrol și) G(aze), București, 2004, 2008

Calcan, Gheorghe – *Industria petrolieră din România în perioada interbelică*, Editura Tehnică, București, 1997

Călin, Paul dr.ing.; ing. Gicu Boroși – *Stadiul explorării și exploatării Platoului Continental Românesc al Mării Negre*, 8(90) august 2009

Gheorghe, Radu; Valentin Sandu – *Rolul depozitelor subterane în viitoarea „epocă de aur" a gazelor naturale*, 10(octombrie) 2011

Ivănuș, Gheorghe; Ion Șt. Ștefănescu;, Niculae Napoleon Antonescu; Ștefan-Traian Mocuța; Mihai Pascu Coloja – *Industria de petrol și gaze din România*, Editura AGIR, București, 2008

Legea Gazelor nr.351/2004

Legea Minelor nr.2294/1924

Legea Petrolului nr 238/2004

Legea Petrolului nr134/1995

Medar, Elena; Gheorghe Buliga – *Un secol de industrie gazieră. Oameni și fapte*, Editura SIPG și Editura AGIR, București, 2009

Mihalache – *Prahova leagănul industriei autohtone de petrol*", Editura SIPG, București, 2008

Mihalache, Ioan M. – *Evoluția industriei extractive de petrol și artizanii ei*, Editura SIPG, București, 2005

Mihalache, Ioan M.– *O clipă de 150 de ani*, Editura SIPG, București, 2007

Mihalache, Ion – *Caleidoscop petrolist*, Editura C2 Desiga, Brașov, 2008

Mocuța, Traian Ștefan – *Petroleum basins and fields on Earth,* Editura Integral, București, 2017

Panaitescu, Aurelia dr.ing; dr.ing.Gheorghe Buliga, dr.ing.Monica Ruxandra Drumeanu – *(1)Tipuri de capcane întâlnite în zona centrală a Platformei Moesice și momentul formării lor* și *(2) Sistemul petrolier. Migrația primară* (continuare din nr. trecut), 9(31) septembrie 2004

Pavel, Traian – *Petrolul* românesc (contribuții istorice – documentar), Editura Prahova, Ploiești, 2002

Rizea, Marian; Eugenia Rizea – *Petrol, Dezvoltare și (In) Securitate*, Ediția I/2007, Ediția II/2008, Editura SIPG, București

Sisteme petroliere în Platforma Moesică de Vest – Modele de sisteme petroliere, 5(63) mai 2007

Stănescu, Eugen; Gavril Preda; Iulia Stănescu – *Războiul petrolului la Ploiești*, Editura PRINTEURO, Ploiești, 2003

Suciu, Gheorghe – *Petrochimie, energie, petrol*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980

Tocan, Ion – *Extracția petrolului – Pregătirea sondelor pentru exploatare și punerea în*

producție, Editura Tehnică, București, 1998

Zidaru, Constantin; Lucian Stanciu, Nicolae Dumitrescu – *Din istoria transportului țițeiului prin conducte în România*, vol. I, II, Editura SILEX, București, 1998

Mineritul ca exploatare a resurselor geologice

* * *, *Anuarele statistice ale României*, 1990 – 2010

Almășan, Bujor – *Cărbunele în conjunctura crizei energetice*, „Revista Mine, Petrol și Gaze“, nr.3/1981

Almășan, Bujor – *Exploatarea zăcămintelor minerale din România*, vol. I și II, Editura Tehnică, București, 1984

Almășan, Bujor – *Industria minieră a României*, Editura Meridiane București, 1968

Almășan, Bujor – *Industria minieră* în volumul *Industria României 1944 ÷1964* – Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1964

Covaci, Ștefan – *Exploatarea zăcămintelor de substanțe minerale utile în subteran*, Vol. I și II, Editura Tehnică, București, 1972

Florea, Neagu – *Aniversarea a 60 de ani de la înființarea IPROMIN*- discurs rostit cu ocazia Adunării Festive ținută la Muzeul Militar Central, București, mai 2011.

Fodor, Dumitru – *Exploatarea zăcămintelor de minerale și roci utile prin lucrări la zi*, Vol. I și II, Editura Tehnică București, 1995

Fodor, Dumitru – *Pagini din istoria mineritului*, Editura Infomin, Deva, 2005

Fodor, Dumitru și Baican Gavril – *Impactul industriei miniere asupra mediului*, Editura Infomin, Deva, 2001

Lăzărescu Ion – *Protecția mediului înconjurător și industria minieră*, Editura Scrisul Românesc Craiova, 1983

Maghiar, Nicolae ș.a. – *Din istoria mineritului în România*, Editura Stiințifică, București 1970

Mangu, Sorin Iuliu – *Costuri relevante în fundamentarea deciziilor de utilizare a factorilor de producție, capital și zăcământ în perimetrele miniere existente* – Teză de doctorat, Universitatea din Petroșani, 2008

Popa, Aron, coordonator – *Manualul Inginerului de Mine Vol. I, II, III, IV, V, VI* – Editura Tehnică București, 1984

Partea a III-a

Semnul identitar

***, *The Encyclopedia of World History*, VI-th Edition, edited by Peter Stearns, Houghton Mifflin, New York, 2001

***, *Albania – A Country Study*, Federal Research Division, Library of Congress, Headquarters Departament of the Army, Washington, 1994

***, *Armenia, Azerbaidjan and Georgia Country Studies*, Federal Research Division, Library of Congress, Headquarters Departament of the Army, Washington, 1994

***, *Austria – A Country Study*, Federal Research Division, Library of Congress, Headquarters Departament of the Army, Washington, 1993

***, *Belarus and Moldova Country Studies*, Federal Research Division, Library of Congress, Headquarters Departament of the Army, Washington, 1995

***, *Bulgaria – A Country Study*, Federal Research Division, Library of Congress, Headquarters Departament of the Army, Washington, 1992

***, *Czechoslovakia – A Country Study*, Federal Research Division, Library of Congress, Headquarters Departament of the Army, Washington, 1987

***, Egypt – A Country Study, Federal Research Division, Library of Congress, Headquarters Departament of the Army, Washington, 1990

***, *Estonia, Latvia and Lithuania Country Studies*, Federal Research Division, Library of Congress, Headquarters Departament of the Army, Washington, 1995

***, *Greece – A County Study*, Federal Research Division, Library of Congress, Headquarters Departament of the Army, Washington, 1994

***, *Hungary – A Country Study*, Federal Research Division, Library of Congress, Headquarters Departament of the Army, Washington, 1989
***, *Iran – A Country Study*, Federal Research Division, Library of Congress, Headquarters Departament of the Army, Washington, 2008
***, *Kazahstan, Kyrgystan, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan Country Studies*, Federal Research Division, Library of Congress, Headquarters Departament of the Army, Washington, 1996
***, *Poland – A Contry Study*, Federal Research Division, Library of Congress, Headquarters Departament of the Army, Washington, 1992
***, *Romania – A Country Study*, Federal Research Division, Library of Congress, Headquarters Departament of the Army, Washington, 1989
***, *Rusia – A Country Study*, Federal Research Division, Library of Congress, Headquarters Departament of the Army, Washington, 1996
***, *Soviet Union – A County Study*, Federal Research Division, Library of Congress, Headquarters Departament of the Army, Washington, 1989
***, Spain – *A Country Study*, Federal Research Division, Library of Congress, Headquarters Departament of the Army, Washington, 1988
***, *Yugoslavia – A Country Study*, Federal Research Division, Library of Congress, Headquarters Departament of the Army, Washington, 1990
***, *Turkey – A Country Study*, Federal Research Division, Library of Congress, Headquarters Departament of the Army, Washington, 1995
Bentley, Jerry H and al., *Traditions & Encounters – A Brief Global History*, Peking University Press, 2008
Bossu, Jean – *Une loge de proscrits a Londres sous le Second Empire et après la Commune*, în „L'idéé libre“, Seine et Oise, ian.-oct./1958
Fraser, Carry, *Decolonization and the Cold War, Oxford Handbook of the* Cold War, Oxford, 2013
Hopkins, A.G., *Global Historry: Interactions between the Universal and the Local*, vol I, Baskingstoke-Palgrave Macmillan, 2006
Malraux, André, *Antimémoires*, Gallimard, Paris, 1967
Orwell, George – *Homage to Catalonia*, Secker and Warburg, London, 1952
Ponting, Clive, *World History – A New Perspective*, Pimlico, London, 2000

Evoluția administrației și împărțirilor teritoriale

România

***, Arhivele Naționale, Sala SANIC, fond *Vornicia Treburilor din Lăuntru*, dosar 1901/1832
***, *Arhondologiile Țării Românești de la 1837*, Editura Istros, Brăila, 2002
*** *Bibliografia istorică a României*, coordonatori Ștefan Pascu, Gheorghe Hristodol, Gheorghe Iancu, Editura Academiei, 10 vol., 1970–2005
*** *Bibliografia românească modernă*, coordonator Gabriel Ștrempel, 4 vol., Eitura Științifică și Enciclopedică, 1984–1996
***, *Codul administrativ*, Editura Socec, București, 1930
***, *Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI publicate de Ion Bogdan*, ediție P. P. Panaitescu, Editura Academiei, București, 1959
***, *Dobrogea 1878–2008. orizonturi deschise de mandatul european*, coord. Valentin Ciorbea, Editura Ex Ponto, Constanța, 2008.
***, *Enciclopedia istoriografiei românești*, coord. Ștefan Ștefănescu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978

***, *Enciclopedia României*, coordonator Dimitrie Gusti, vol. I-IV, Imprimeria Națională, București, 1938–1943.

***, *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, București, 1988.

***, *Istoria dreptului românesc*, vol. I, II/1–2, Editura Academiei, București, 1980, 1984.

***, *Istoria României în date* Idem, coord. Dinu C. Giurescu, București, 2003.

***, *Istoria Românilor*, vol. III-IX, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001- 2009

***, *Istoria Senatului României*, Editura Regiei Monitorul Oficial, București, 2004

***, *Istoria Transilvaniei vol. I (până la 1541)*, coordonatori Ioan Aurel Pop, Thomas Nagler, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2003. ***, *Județele României Socialiste*, București, 1972.

***, „Monitorul oficial“, Partea I, nr. 121/5 iunie 1930

***, „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice“, s. II, t. XXXIV (1911–1912), București, 1912

***, „Analele Universității din Craiova“, Istorie, anul XIII, nr. 2(14)/2008

***, „Monitorul oficial“ din 29 noiembrie/11 decembrie 1864, nr. 267

***, „Monitorul oficial“ nr. 76, din 2/14 aprilie 1864

***, „Monitorul Oficial“, nr. 75, 1/13 aprilie 1864

***, „Monitorul Oficial“, Partea I, nr. 187/14 august 1938

***, „Monitorul. Jurnal oficial al Principatelor Unite“, nr. 167, 31 iulie 1862; nr. 103 din 12/24 mai 1866

*** *Publicistică (1905–1909)*, vol. II, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2012

***, *Raportul putere centrală-factori politici interni: reflex al statutului juridic al Principatelor Române (sec. XVII-XVIII)*, volum coordonat de Veniamin Ciobanu, Iași, 2006

***, „Studii și articole de istorie“, LIX, 1992

***, „Revista de istorie“, tom 31, nr. 12/1978

Andraș, Iulian-Marcel, *Unele considerații prvind statutul viceprimarului*, în „Revista Transilvană de Științe Administrative“, nr. 3(27)/2010

Andreescu Mihail M., *Instituții medievale în statele românești. Voievodatul și Principatul*, Editura Mega, Cluj Napoca, 2008.

Apostol Stan, *Putere politică și democrație în România.1859–1918*, Eitura Albatros, București, 1995

Argetoianu, C.I., *Marea noastră proprietate și exproprierea, contribuțiune la studiul reformelor agrare*. – Craiova: Istitutul de Arte Grafice Samitca, 1914

Argetoianu, Constantin, *Descentralizare administrativă și regionalism*, în „Revista de Drept Public“, nr.1, 1926

Băbălău Nicolae, Ciobotea Dinică, Zarzără Ion, *Din istoria instituțiilor administrative ale județului Dolj*, SITECH, Craiova, 2004.

Bălan Emil, *Instituții administrative*, Editura C. H. Beck, București, 2008.

Bălan, Emil, *Prefectul și prefectura în sistemul administrației publice*, Editura Fundației «România de Mâine», București, 1997

Banciu, Angela, *Rolul Constituției din 1923 în consolidarea unității naționale. Evoluția problemei constituționale în România interbelică,* Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988

Basarab Șinc, A., *Cu privire la statutul viceprimarului*, în „Dreptul“, nr. 7/1993

Berstein, Serge și Pierre Milza, *Istoria Europei*, vol. 5, *Secolul XX (din 1919 până în zilele noastre)*, Institutul European, Iași, 1998

Boldur A., *Istoria Basarabiei*, Editura Victor Frunză, București, 1992.

Brătianu, Ion. I. C., *Discursuri*, vol. IV, ediție de George Fotino, Editura Cartea Românească, București, 1940

Buzatu, Gheorghe și Marusia Cîrstea, *Europa în balanța forțelor 1919–1939*, Editura Mica Valahie, București, 2007

Călinescu, Armand, Însemnări politice 1916–1939, Editura Humanitas, București, 1990

Câncea, Paraschiva, *Viața politică din România în primul deceniu al independenței de stat*, Editura Științifică, București, 1974

Cantenir Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, Editura Minerva, București, 1973.

Carol al II-lea, Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice, vol. I, *(1904 – 1939)*, Ediția a II-a revăzută și completată, Editura Curtea Veche, București, 2003

Carp, Radu, *Responsabilitatea ministerială*, Editura All-Beck, București, 2003

Cernea Emil, Molcuț Emil, *Istoria statutului și dreptului românesc*, Casa de Presă și Editură Șansa, București, 1998.

Cernovodeanu Dan, Mănescu Ioan N., *Noile steme ale județelor și municipiilor din Republica Socialistă România*, în „Revista Arhivelor“, 1974, nr. 1–2.

Cernovodeanu, Paul și Irina Gavrilă, *Considerații istorice pe marginea datelor statistice oferite de arhondologiile din Țara Românească (1837–1858)*, în „Revista istorică“, seria nouă, VI, 1995, nr. 7–8

Ceterchi, Ioan, *Istoria dreptului românesc,* 3 vol., Editura Academiei, 1987

Ciurea D., *Organizarea administrativă a statului feudal Moldova (sec. XIV-XVIII)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A. D. Xenopol“, Iași, t. II/1965.

Cojocaru Cristina, Cojocaru Dumitru, *Constituțiile și alte acte constituționale din istoria statului român*, Craiova, 2010

Constantinescu, Mihai și Ioan Muraru, *Drept parlamentar*, Editura Gramar, București, 1994

Constantinescu, Mihai, *Conținutul ordonanței de urgență a Guvernului*, în „Dreptul“, nr. 8/1998

Constantinescu, Mihai; Antonie Iorgovan; Ioan Muraru; Elena Simina Tănăsescu,

Constituția revizuită, comentarii și explicații, Editura All Beck, București, 2004 Corbeanu I., *Drept administrativ*, ediția a II-a, Editura Kullusys, București, 2010

Corbescu G. M., *Comuna rurală și autonomia ei. Introducere la chestiunea descentralizării administrative*, București, 1912.

Corfus, I., Încercări de sistematizare a satului în Țara Românească sub Regulemntul

Organic, în „Revista Arhivelor“, 1967, nr. 2

Costin Miron, *Opere*, Ediție critică… de P. P. Panaitescu, ESPLA, București, 1958.

Crăciun, Georgeta, *Moldova în vremea domniei lui Grigore Alex. Ghica 1849–1856. Structuri economice și structuri sociale*, Editura Noel, Iași, 1996

Damé, Frédéric, *Historie de la Roumaine contemporaine depuis l'avènement des princes indigènes jusqu'a nos jours (1822–1900)*, F. Alcan, Paris, 1900

Damean, Sorin Silviu, *Carol I al României*, vol.I *1866–1881*, Editura Paideia, București, 2000

Dogaru Maria, *Sigiliile măturii ale trecutului istoric. Album sigilografic*, București, 1976.

Donat, Ion; Ion Pătroiu; Dinică Ciobotea, *Catagrafia obștească a Țării Românești din 1831*, Editura Helios, Craiova, 1999

Drăganu, T., Începuturile și dezvoltarea regimului parlamentar în România până la 1916, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1991

Duță, Florinel, *Un precedent istoric al euroregiunii „Dunărea de Jos“ (1938–1940)*, în

„Acta Bacoviensis. Anuarul Arhivelor Naționale Bacău“, IV, Onești, 2009 E. Lovinescu, În cumpăna vremii. Note de război, rubrici în „Românul“, 1918

Filitti, I. C., *Izvoarele Constituției de la 1866 (Originile democrației române*), Editura Universul, București, 1934

Filitti, I. C., *Corespondența lui Petrache Poenaru*, în „Arhivele Olteniei“, an XIII, 1934, nr. 74–76.

Filitti, Ioan C., *Despre vechea organizare administrativă a Principatelor Române*, Imprimeriile E. Marvan, București, 1935.

Firoiu, V. Dumitru, *Istoria statului și dreptului românesc*, 2 vol, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 1998

Floareș, Dan, *Fortificațiile Țării Moldovei din secolele XIV-XVII*, Editura Universității Al. I. Cuza, Iași, 2005

Florescu, Gh. I., *1 Decembrie 1918 în dezbaterile parlamentului român (1919–1938),* în

„Anuarul Institutului de istorie și arheologie A. D. Xenopol, XVII, Iași, 1980
Focșăneanu, Eleodor, *Istoria constituțională a României,1859–1991*, ed. a II-a, Editura Humanitas, București, 1992
Fotino, Dionisie, *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țării Muntenești și a Moldovei*, traducere din grecește de George Sion, Editura Valahia University Press, Târgoviște, 2008
Georgescu, Valentin Al., *Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Editura Academiei, București, 1980
Ghibu, Onisifor, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, f.ed., Cluj, 1926
Ghițulescu Mihai, *Organizarea administrativă a statului român modern: 1859–1918*, Editura Aius, Craiova, 2011.
Giurescu Dinu C.,Țara Românească în secolele XIV-XV, București, 1973.
Giurescu, Constantin C. și Dinu C. Giurescu, *Scurtă istorie a românilor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977
Giurescu, Constantin C., *Viața și opera lui Cuza Vodă,* Editura Curtea Veche, București, 2000
Giurgea, E., *Din trecutul și prezentul Basarabiei*, Tip. Bucovina I.E.Torouțiu, București, 1928
Giurgiu, Liviu; Aurel Segărceanu; Costin Horia Rogoveanu, *Drept administrativ*, Ed. Sylvi, București, ediția a II-a, 2001
Grigoraș N., *Instituțiile feudale în Moldova* I. *Organizarea de stat până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, București, 1971.
Gruia, Ion V., *Necesitatea regiunii în organizarea administrativă*, în „Revista de Drept Public“, an IV, nr. 2
Guțan Manuel, *Istoria administrației publice românești*, Ediția a II-a revăzută și revizuită, București, Editura Hamangiu, 2006.
Hamangiu, Constantin, *Codul General al României*, 18 vol., Imprimeria Națională, București, 1907–1942
Hamangiu, Constantin, *Constituțiunea nouă din 29 martie. Adnotată cu trimiteri la art[icolele] Constituției din 1866 și la art[icolele] din textul belgian*, broșură, București, f. ed., f. a., București
Hauriou, André, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, 2-me éd., Montchrestien, Paris, 1967
Iancu, Diana-Camelia, *Uniunea Europeană și administrația publică*, Editura Polirom, Iași, 2010
Iordache, Anastasie, *Instituirea monarhiei constituționale și a regimului parlamentar în România. 1866–1871*, Editura Majadahonda, București, 1997
Iordache, Anastasie, *Ion I. C. Brătianu un corifeu al democrației și al liberalismului românesc*, ediția a II-a, Editura Albatros, București, 2007
Iordache, Anastasie, *Principatele române în epoca modernă. Administrația regulamentară și tranziția la statul de drept (1831–1859)*, Editura Albatros, București, 1998
Iordache, Costela, *Geografia populației și așezărilor umane din România*, Editura Universitaria, Craiova, 2010
Iorga, Nicolae *Locul românilor în istoria universală*, ediție de Radu Constantinescu, București, Editura Academiei, 1985
Iorga, Nicolae, *Istoria Românilor*, vol. X, Partea I și Partea a II-a, Editura Enciclopedică, 2011
Iorga, Nicolae, *Les origines et l'originalité du droit roumain*, în „Bulletin de la Section Historique“, tome XIX, Bucharest, 1935
Iorgovan Antonie, *Tratat de drept administrativ*, vol. I, ediția a IV-a, Editura All Beck, București, 2005.
Iorgovan, Antonie și Dana Apostol Tofan, *Delegarea legislativă în România. Analiză comparativă în raport cu statele occidentale*, în „Revista de drept public“, nr. 1/2001
Jinga, Victor, *Probleme fundamentale ale Transilvaniei*, Ediția a II-a, Brașov, 1995.
Kallis, Aristotle A., *The 'Regime-Model' Fascism: A Typology*, în „European History Quarterly“, vol. 30, nr.1, 2000
Laubadère, André de; J. C. Venezia; Y. Gaudement, *Manuel de Droit administratif*, L.G.D.J.,

tome 2, 11-me éd., Paris, 1998

Lazăr, Gheorghe, *Funcția Divanului ca instituție administrativ-judecătorească în Țara Românească și componnența acestuia (1654–1688*), în vol.omagial Demény Lajos Emlékkönyv *Historia manet*, Editura Kriterion, București, 2001

Lazăr, Rozalia Ana *Legalitatea actului administrativ*, Editura All Beck, București, 2004151

Lecca, O G, *Dicționar istoric, arheologic și geografic al României*, Editura Universul SA, București, 1947

Lovinescu, *E., Istoria civilizației române moderne, e*diție și studiu introductiv de Z. Ornea, Editura Minerva, București, 1997

Lugomirescu, M., *Legiuirile comunale. Scurtă cercetare retrospectivă de la 1832–1887*, f. ed., București, 1892

Macovei, Adrian, *Organizarea administrativ-teritorială a Moldovei între anii 1832 și 1862* (IV), în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie A.D. Xenopol", Iași, XXII, 1985 Mamina, Ion, Ion Bulei, *Guverne și guvernanți (1866–1916)*, Editura Silex, București, 1994.

Manda, Corneliu, *Drept administrativ*, Editura Lumina Lex, București, 2000

Măneanu, Prof. Dr. Mite, *Boierimea din Oltenia în secolul al XIX-lea,* comunicare la Simpozionul Episcopiei Severinului și Strehiei cu tema Mărturisire, cinstire și recunoștință, Drobeta Turnu Severin, iunie 2013

Marinoiu Vasile, Pânișoară Titu, Roibu Gheorghe, *Gorjul administrativ-teritorial*, Târgu jiu, 2004.

Mateescu, Tudor, *Aspecte ale relațiilor Arhivei Statului din Țara Românească cu instituțiile centrale până la 1862*, în „Revista Arhivelor", vol. XXXV, nr. 2/1973

Muraru, Ioan, *Drept constituțional și instituții politice*, Universul Juridic, București, 1997

Muzet, Alphonse, *Le Monde balkanique*, Paris: Ernest Flammarion, Editeur, 1917

Negulescu, Paul și Gh. Alexianu, *Tratat de drept public*, vol I, Tipo Molova, Iași, 2013

Negulescu, Paul, *Tratat de drept administrativ român, 3 vol,* ediția a III-a, Tipografiile Române Unite, București. 1930

Negulescu, Paul; Romulus Boilă; Gheorghe Alexianu, *Codul administrativ adnotat*, București, f.ed., 1930

Nistor Ioan Silviu, *Comuna și județul. Factori ai civilizației românești unitare. Evoluția istorică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000.

Nistor Ion I., *Istoria Basarabiei*, Editura Humanitas, București, 1991.

Nouzille, J. *Transilvania: zonă de contacte și conflicte* (traducere de Șerban Velescu), Editura Enciclopedică, București, 1995

Pactet, Pierre, *Institutions Politiques. Droit constitutionnel*, Armand Colin, Paris, 1997

Panaitescu, P.P., *Interpretări românești: studii de istorie economică și socială*, Editura Enciclopedică, București, 1994

Pănoiu, Andrei, *Arhitectura și sistematizarea teritoriului în județul Mehedinți (secolele XVIII-XIX)*, MNIR, București, 1983

Papacostea Șerban, *Oltenia sub stăpânirea austriacă (1718–1739)*, București, 1971.

Pascu Ștefan, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I-IV, Cluj-Napoca, 1972–1989.

Pencovici, Alexandru, *Desbaterile Adunarei Constituante din anul 1866 asupra Constituțiunei și legei electorale* din România, Editura Tipografia Statului, București, 1883

Petrescu, Rodica Narcisa, *Drept administrativ*, Editura Accent, Cluj, 2004

Podaru, Ov., *Legea administrației publice locale nr. 215/2001 comentată*, Editura Sfera Juridică, Cluj-Napoca, 2004

Pop Ioan Aurel, *Românii și puterea în Regatul Ungariei medievale (secolele XIII-XIV)*, Editura Litera, București, 2011.

Popa, Eugen, *Autonomia locală în România*, All Beck, București, 1999

Popa, Radu I – *Păcuiul lui Soare-I-Cetatea bizantină*, Eitura Academiei, București, 1972

Popa, Radu I. – Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea, Editura Academiei, București, 1970

Popa-Lisseanu, George *Faptele ungurilor, de secretarul anonim al regelui Bela*, în *Izvoarele*

istoriei românilor, Editura Saeculum, București, 1934

Predescu, Lucian, *Enciclopedia României*, Editura Cugetarea – ediție anastatică la Editura Saeculum I.O-Vestala, București, 1999

Prisăcaru, Valentin I., *Tratat de drept administrativ român. Partea generală*, ediția a II-a, All Beck, București

Rădulescu Adrian, Bitoleanu Ion, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare-Dobrogea*, București, 1979.

Rădulescu, Andrei, *Publicarea izvoarelor dreptului românesc scris din Țara Românească și Moldova până la 1865*, în „Buletinul Științific al Academiei R.P.R.", Științe istorice, filozofice, I(1948–1949), Nr.3–4

Rivero, Jean, *Droit* administratif, Dalloz, Paris, 1973

Săgeată Radu, *Organizarea administrativ-teritorială din 1968…*, în vol. *Soluții de optimizare a organizării administrativ-teritoriale a României în perspectiva aderării la Uniunea Europeană*, Editura Ars Docendi, București, 2004.

Sălăgean Tudor, *Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Afirmarea regimului congregațional*, Cluj-Napoca, 2003.

Sâmboteanu, Aurel, *Probleme ale organizării teritoriului în procesul de instituționalizare și evoluție statală a Moldovei*, în „Moldoscopie (Probleme de analiză politică)", nr. 4 (XLIII), 2008

Scafeș, Cornel și Vladimir Zodian, *Barbu Știrbei (1849–1856)*; Editura Militară, București, 1981

Scurtu, I., *Alba Iulia 1 Decembrie 1918*, Editura Sport-Turism, București, 1988

Scurtu, Ioan, *Contribuții privind viața politică din România. Evoluția formei de guvernământ în istoria modernă și contemporană*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988

Scurtu, Ion și Gh. Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918–1948)*, Editura Paideia, București, 1999

Spinei Victor, *Moldova în secolele XI-XIV*, București, Editura Științificăși Enciclopedică, 1982.

Stan, Apostol, *Putere politică și democrație în România*, Editura Albatros, 1995

Stanomir, I, *Nașterea Constituției. Limbaj și drept în Principate până la 1866*, Editura Arthur, București, 2002

Ștefănescu Ștefan, *Bănia în Țara Românească*, București, Editura Științifică, 1965

Ștefănescu Ștefan, *Enciclopedia istoriografiei românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978

Stoicescu Nicolae, *Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova: secolele XIV-XVII*, București, 1968.

Surd, Vasile, ion Bold, Vasile Zotic, Carmen Chira, *Amenajarea teritoriului și infrastructuri tehnice*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2005

Tănase, Gheorghe Gh., *Separația puterilor* în stat, Editura Științifică, București, 1994

Toșa Turdeanu, Ana, *Oltenia – geografie istorică în hărțile secolului XVIII*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1975

Trașcă, G., *Reforma administrativă. Noi creații bugetare. Reforma morală*, în „Economia", anul I, nr. 2–3/1929

Ursu, Gavril, *Dicționar enciclopedic administrativ A – Z*, Edițiunea I-a, Editura Tipografia Cartea Românească, Cluj, 1935

Valentineanu, I. G. *Despre administratziea Guvernului de la Balta Limanŭ*, Bucuresci, f.ed., 1859

Vedinaș, Virginia, *Drept administrativ*, ediția a V-a, Editura Nemira, București, 2009

Voicu, Costică, Ion T. Amuza și Bogdan Stanciu, *Istoria statului și dreptului românesc*, Editura Universul Juridic, București, 2001

Vrabie, G, *Drept Constituțional și Instituții politice contemporane*, partea I, Ed. Chemarea, Iași, 1992

Evoluția administrației și împărțirilor teritoriale în

Basarabia (1812–1917)

*** – *Aniversarea a 50 ani a Zemstvei județului Chișinău (1869–1919)*, Chișinău, 1919.
*** – *Basarabia și basarabenii.*/ Alcătuire, studii și comentarii M. Adauge și Al. Furtună. Chișinău, 1991.
*** – *La Russie et les peuples allogenes par Inorodetz* //● Limba română●, 9/1999.
*** – *Moldova în contextul relațiilor politice internaționale. 1387–1858. Tratate*, Chișinău, 1992.
*** – *Zemstva în Basarabia.Regulamente*, Chișinău, 1920.
Agachi A. – *Contribuția impusă Moldovei și Țării Românești pentru aprovizionarea armatei ruse de ocupație în anii 1806–1810* // ●Destin românesc●, 1/1994
Agachi A. – *Organizarea administrativă a Moldovei și Munteniei sub ocupația militară rusă din anii 1806–1812 (I)* //● Destin românesc●, 3/1997.
Aldea C. – *O istorie zbuciumată.Basarabia până în anul 1920*, București, 1933.
Aramă E. – *Din istoria administrației publice în Moldova medievală* // ●Administrarea publică●, 3, 4/1994 și 1/1995.
Arbure Z. – *Basarabia în secolul XIX*, București, 1898.
Babii A.,Vrabie E. – *Alexandru Scarlat Sturza (1791–1854)* // ●Revista de istorie a Moldovei●, 4/1992.
Bezveconnâi Gh. – *Boierii Sturdza și Basarabia* //●Arhivele Basarabiei●, 1/1934.
Bezveconnâi Gh. – *Contribuții la istoria boierimii basarabene* // ●Din trecutul nostru●, 17–20/1935.
Bezveconnâi Gh. – *Eteria* //● Din trecutul nostru●, 25–27/1935.
Bezveconnâi Gh. – Manuc-bei // ●Din trecutul nostru●, 3–4/1934.
Bezviconi Gh. – *Profiluri de ieri și azi* // în *Fapte trecute și basarabeni uitați*, Chișinău, 1992.
Bezviconi Gh.- *Din viața oficialităților basarabene din secolul trecut (1823- 1833)* // ●Viața Basarabiei●, 5–6.
Bezviconi Gh. – *Viața boierilor Stamati* // ●Din trecutul nostru●, 6/1934.
Boga T. – *Teritoriile raialelor Hotinului și Brăilei redate stăpânitorilor români în 1818* // ●Arhivele Basarabiei●, 4/1932.
Boldur A. – *Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească în 1812–1828*, Chișinău,1929.
Boldur A. – *Basarabia Românească*, București, 1943.
Boldur A.- *Dreptul local al Basarabiei.Schiță de istorie*, Chișinău, 1932.
Boldur A.- *Istoria Basarabiei*, București,1992.
Brătianu Gh.- *La Bessarabie. Droits nationaux et historiques,* Bucarest, 1943.
Bruhis M. – *Rusia, România și Basarabia: (1812,1918,1924,1940)*, Chișinău, 1992.
Bulat T.- *Contribuțiuni la viața judecătorească și administrativă a Moldovei supt ocupațiunea rusească din 1806–1812* //●Arhivele Basarabiei●, 1/1930.
Buzilă B. – *Din istoria vieții bisericești din Basarabia,* București-Chișinău, 1996.
Casso L. – *Dreptul bizantin în Basarabia*, Chișinău,1923.
Cazacu P. – *Instituția publică numită „Zemstva“ în cadrul statului absolutist rusesc și în cadrul statului român din timpurile noastre*, Iași,1921.
Cazacu P. – *Moldova dintre Prut și Nistru. 1812–1918,* Chișinău, 1992.
Chirtoagă I. – *Evoluția semnificației teritoriale a noțiunii Basarabia*. // „Revista de istorie a Moldovei“, 2/1994.
Chirtoagă I. – *Din istoria Moldovei de Sud-Est până în anii ‛30 ai sec. al XIX- lea*, Chișinău, 1999.
Ciachir N. – *Basarabia sub stăpânire țaristă (1812–1917*), București, 1992.
Ciobanu Șt.- *Basarabia,* Chișinău, 1993.
Ciobanu Șt. – *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă.* Chișinău, 1992; Ciobanu Șt. – *La Bessarabie. Sa population, son passe, sa culture*. Bucharest, 1941; Ciobanu Șt.- *La continité Roumaine dans la Bessarabie anexée en 1812 par la Russie*.

Bucharest, 1920;

Ciobanu Șt. – *Unirea Basarabiei*, Chișinău, 1993.

Cocîrlă P. – *Târgurile sau orașele Moldovei în epoca feudală. Sec. XV-XVIII*. Chișinău, 1991.

Crihan A.- *Drepturile românilor asupra Basarabiei după unele surse rusești* // ●Basarabia●, 10–11/1991.

David A. – *Tipăriturile românești în Basarabia sub stăpânirea rusă (1812- 1918*), Chișinău, 1993.

Filitti I. – *Principatele române de la 1828 la 1834: ocupația rusească și Regulamentul Organic.* București, f/a.

Georgescu-Vrancea C. *Boierimea basarabeană și pacea de la București din anul 1812* // ●Arhivele Basarabiei●, 2/1934.

Gore P. – *Anexarea Basarabiei*, Chișinău, 1992.

Gore P.- *Autoadministrarea și Zemstvoul,* Chișinău, 1920; Gorovei Șt. – *S. Sturdzeștii*. //● Magazin istoric●, 3/1994.

Grama D. – *Anul 1812: Aspecte juridice (I*I) //● Revista de filosofie și drept●, 3/1993.

Grama D. – *Evoluția statutului juridic al Basarabiei în anii 1812–1818*. //● Revista de istorie a Moldovei●, 2/1994.

Grama D. – *Lupta românilor de la răsărit de Prut pentru apărarea legilor Moldovei în primele decenii ale secolului al XIX-lea*. //● Destin românesc●, 1/1994.

Grama D. – *Principatul Moldova – stat suveran sub protecție* // ●Revista de filosofie și drept●, 2–3/1998.

Grama D. – *Tendințele evoluției doctrinelor juridice în Moldova (1774–1859)*, București, 2000.

*** – *Instituțiile zemstvei. După legile din 1864, 1890, și 1917. Activitatea și situația lor actuală în Basarabia,* Chișinău, 1920.

Ionescu-Darzeu V. – *Organizarea administrativă a Basarabiei*, Chișinău, 1920.

Ionescu-Darzeu V. – *Trei feluri de administrație* // ●România administrativă●, noiembrie1921-ianuarie 1922.

Iorga N. – *Basarabia noastră*, Chișinău, 1993.

Iorga N.. – *Adevărul asupra trecutului și prezentului Basarabiei*, București, 1940.

*** – *Istoricul și activitatea Zemstvelor în Basarabia în decurs de 50 de ani (1869- 1919),* Chișinău, 1920.

Jarcuțchi I., Mischevca V. – *Pacea de la București*, Chișinău, 1993.

Mihail P., Mihail Z. – *Acte în limba română tipărite în Basarabia. Partea I.(1812–1830),* București,1993.

Moruzi D. – *Rușii și românii* //● Basarabia●, 10–12/1992.

Nistor I. -*Istoria Basarabiei*, Chișinău,1991.

Pelivan I. – *Din suferințele Basarabiei sub stăpînire rusească* // în *Suferințele Basarabiei și răpirile rusești*, București, 1996.

Pelivan I. – *Basarabia de sub oblăduirea rusească* //● Moldova●, 10–11/1990.

Penelea G. -Țările Române în timpul războiului din 1806–1812 văzute de ofițerii superiori ruși A.de Langeron și P.V.Ciceagov. // ●Revista de istorie●, tom.41, 7/1988.

Platon M., Roșca S., Roman A., Popesu T. – *Istoria administrației publice din Moldova,* Chișinău,1999.

Pop If. – *Basarabia din nou la răscruce.* Editura Demiurg, București, 1995.

Popescu I. – *Basarabia. Studiu istoric, politic, etnografic*, București, 1932.

Poștarencu D. – *O istorie a Basarabiei în date și documente (1812–1940)*, Chișinău, 1998; Poștarencu D. – *Politica țaristă de deznaționalizare a administrației Basarabiei* //● Destin românesc●, 4/1994.

Roman A. – *Evoluția universală a sistemelor de administrare publică*, Chișinău, 1998.

Roman A. – *Din istoria arhivelor Republicii Moldova* // ●Cugetul●, № 2,1992.

Roman A. – *Jaloanele principale ale administrației publice în Moldova* // „Administrare publică“, 2/1996.

Sava A. – *Ispravnicii din Moldova și Valahia sub ocupația rusă (1808–1812)* // „Arhivele Basarabiei“, 1/1934.

Teodorescu Constantin – *Moldova și Basarabia.1807–1817. Treptele boierești și slujbele îndeplinite* //● Viața Basarabiei●, 11/1933.

Tomescu C. – *Diferite știri din Arhiva Consiliului eparhial Chișinău.* //● Arhivele Basarabiei●, 2/1935.

Van Meurs Wilhelmus P. – *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*, Chişinău, 1996.

Varta I. – *Manuc-Bei despre situația Basarabiei la 1815* // ● Patrimoniu●, 3/1991.

*** – Адрес-календарь Бессарабской губернии на 1912 год. Кишинев, 1911.

*** – Бессарабия. Под редакцией Крушевана. Кишинев, 1903.

*** – Бессарабский статистический комитет. Записки.Т.3, Кишинев, 1868;

*** – Екатерина *II* Учреждения для управления губерний всеросіиския имперіи.б/м, б/г;

*** – Записка Н.Байкова // ЗООИД,Т.22, Одесса,1900, с.119–122

*** – Илюстрированный адрес-календарь Бессарабской губернии на 1914 год. К., 1913.

*** – Историческое введение в статистическое описание Бессарабской области (сост.Скальковский). СП-Б, 1846;

*** – История Кишинева. Кишинев,1966.

*** – История Молдавии. Документы и материалы. Том. II. Кишинев, 1957.

*** – О предоставлении дворянству Бессарабской области права избирать уездного предводителя для Бендерского и Аккерманского уездов. б/м, б/г;

*** – Обзор Бессарабской губернии за 1895 год. б/м, б/г;

*** – Памятная книжка Бессарабской области на 1862 г. Кишинев, 1862;

*** – *Полное собрание законов Российской империи (ПСЗРИ)*, Т. 33, 36, 39;

*** – Россия и освободительная борьба молдавского *нар*ода против османского ига (1769–1812). Сб. док. Кишинев, 1984;

*** – Статистика Российской Империи. Волости и гмины 1890 года.

*** – Статистическое описание Бессарабии собственно так называемой или Буджака с приложением генерального плана сего края…(1822–1829). Аккерман, 1899;

*** – Записка по вопросу об устройстве возсоединенного края Бессарабии. б/м, б/г.

Анцупов И., Жуков В.- Реформы в управлении Бессарабией с 1812 по 1828гг // Ученные записки КГУ, Т.26, 1957.

Батюшков П. – Бессарабия. Историческое описание. Сп-Б., 1892.

Берг Л.С. – Бессарабия. Кишинев, 1993.

Будак И.Г.- Буржуазные реформы 60–70-х годов *XIX* века в Бессарабии. Кишинев, 1961.

Веселовский Б. – История земства за сорок лет.Т.IV. Сп-Б, 1911.

Вигель Ф. – Замечания на нынешнее состояние Бессарабии. Москва,1892.

Герасименко Г.А. – Земское самоуправление в России. Москва, 1990.

Головко Л.В. – Краткая история Бессарабии к 100-летнему юбилею присоединения к России. Бельцы, 1912.

Гросул Я.С. – Автономия Бессарабии в составе России 1812–1828 // Труды по истории Молдавии. Кишинев, 1982.

Защук А. – Материалы для военной географии и военной статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Военное обозрение Бессарабской области. СП-Б, 1863.

Зеленчук В.С. – Население Бессарабии и поднестровья в *XIX в.*, Кишинев. 1979.

Кабузан В.М. Народонаселение Бессарабской области и левобережных районов Приднестровья. Кишинев, 1974.

Кассо Л. – Россия на Дунае и образование Бессарабской области. Москва, 1913.

Крупенский А. – Полный список лиц избранных бессарабским дворянством на областные, губернские должности со времени присоединения Бессарабии к Российской империи по 1912 г. Сп-Б, 1912.

Лашков Н.В. – Бессарабия к столетию присоединения к России. 1812- 1912. Кишинев, 1912.

Мещерюк И.И. – Социально – экономическое развитие болгарских и гагаузких сел в южной Бессарабии (1808 – 1856). К., 1971.

Накко А. – Очерк Гражданского Управления в Бессарабии, Молдавии и Валахии во время русско – турецкой войны 1806–1812 года // ЗООИД,Т.11, Одесса, 1879.

Накко А. – Очерк гражданского устройства Бессарабской области с 1812- 1828 // ЗООИД. Т.22, Одесса, 1900.

Одарченко К. – Организация и задачи земского самоуправления. Москва,1900.

Пархомович И. – Краткий очерк жизни и деятельности Высоко – преосвященного Гавриила Банулеско-Бодони, Экзарха Священного Синода, Митрополита Кишиневского и Хотинского (1813–1821 г.) // Труды Бессарабского Церковного Историко-Археологического Общества. Выпуск V, Кишинев, 1910.

Свиньин П. – Описание Бессарабской области // ЗООИД, Т.6, 1867;

Стадницкий А. – Гавриил Банулеско-Бодони, экзарх молдо-валахийский (1808– 1812), Митрополит Кишиневский 1813–1821. Кишинев, 1894.

Сурилов А.В. – Верховный Совет Бессарабской области по „Уставу образования“ 1818 г. // Ученные записки КГУ, Т.52, Кишинев.1960.

Трубецкой Б. – П.*П.* Свиньин в Бессарабии // Ученые записки КГУ, Т. 36, 1959.

Урусов С. – Очерки прошлого.Т.*I. Записки губернатора*. Кишинев, 1907;

Федоров Г.К. – Государственно-административное устройство и местное право Бессарабии (1812–1917), Кишинев,1974.

Халипа И. – Основные исторические данные о Бессарабии // Труды Бессарабской губернской архивной комиссии. Т.2, Кишинев,1902.

Штукенберг И.Ф. – Статистические труды. *I-ый т., статья 28. Описание Бессарабской области*, СП-Б, 1859;

Щеглов – Д. Участие Митрополита Гавриила в гражданском устройстве Бессарабии // ●Кишиневские епархиальные ведомости●, 17/1902.

Studiu de caz. Informatica în România și Republica Moldova

Dezvoltarea informaticii în România

Dezvoltarea informaticii, telecomunicațiilor și tehnologiilor informaționale în Republica Moldova

* * *, Anuare statistice ITU, 2000–2007.

* * *, Anuare ale Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, 1984, 1990–2007.

* ***,** *Calculatoare 40. Volum comemorativ*.Universitatea Politehnica București, Catedra de Calculatoare,Bucuresti, mai 2009.

* * *, *Emblemele Politehnicii – Inceputurile științei și ingineriei calculatoarelor la Politehnica din Timișoara*, Editura Politehnica, Timițoara, 2006.

* * *, *Raport anual Poșta Moldovei*, 2007.

* * *, *Rapoarte anuale Moldtelecom*, 2001–2007.

* * *, *Rapoarte anuale ANRTI*, 2002–2007.

* * *, *Anuare ale Biroului Național de Statistică*, 1984, 1990–2007.

* * *, *Anuare statistice ITU*, 2000–2007.

* * *, *Rapoarte anuale ANRTI*, 2002–2007.

* * *, *Rapoarte anuale Moldtelecom*, 2001–2007.

* * *, *Raport anual Poșta Moldovei*, 2007.

Bogatencov P.; Cacean A.; Cojocaru I.; Costașco Iu.; Tiutiun S.; *Dezvoltarea rețelei pentru asigurarea suportului informațional a cercetărilor în domeniul ecologiei și biologiei*, în: ***, *Proceedings of the International Conference „Information and Communication Technologies –* 2009, I-st Edition, 18–21 May 2009, Chișinău**,** 2009.

Bolun I., Cojocaru I., *Telecomunicațiile și tehnologiile informaționale* în Republica Moldova în

***, Enciclopedia Moldovei, AȘM, Chișinău, 2009

Bolun, Ion Igor Cojocaru, Telecomunicațiile și tehnologiile informaționaleîn Republica Moldova, iulie 2008.

Bolun, Ion; Victor Andronatiev, *Internet și Intranet,* Academia de Studii Economice din Moldova, Institutul Dezvoltării Societății Informaționale, Chișinău, 2014

Cojocaru I., Evaluarea științei moderne: c umetrii vechi și/sau noi? In: Akademos, 2013, nr. 1(28), p. 25–38.

Cojocaru I.; Cuciureanu Gh., *Riscuri ce intervin în procesul de realizare a proiectelor de cercetare-dezvoltare în Republica Moldova: analiza opiniei cercetătorilor (directorilor de proiecte),* Chișinău, ●Intellectus●, 2012, nr. 3.

Cojocaru I., *Alfabetizarea și incluziunea digitală a cercetătorilor din Republica Moldova*, ●Intellectus●, 2013, nr. 1.

Cojocaru I., De *la proiecte prin rapoarte către indicatori: dezvoltarea sistemelor informatice în sfera cercetare-dezvoltare din Republica Moldova* în ***, *Materialele Simpozionului Științific al Tinerilor Cercetători ASEM-2011*, 14–15 aprilie, 2011, ASEM, Chișinău. Cojocaru I., *Knowledge Networking – A Promising Tool for Developing Moldova's R&D*

Potential, în ***, *International Conference on Intelligent Information Systems*, Chisinău, 2013

Cojocaru I., *Potențialul științific al Republicii Moldova – sistem informațional de perspectivă al sferei științei și inovării*, în. * * *, Conferința *Internațională Tehnologii informaționale*, Chișinău, 2008.

Cojocaru I., *Sistemul informațional de evaluare și selecție a proiectelor de cercetare științifică în Republica Moldova: de la „creion și hârtie" la tehnologia asistată de calculator*", ●Intellectus●, 2010, nr. 4.

Cojocaru I., *Suportul informațional al evaluării competențelor echipei de proiect în sfera științei și inovării*, în ***, *Materialele Conferinței Științifice Internaționale „Republica Moldova: 20 ani de reforme economice*", Chișinău, 2011.

Cojocaru I., Tiutiun S., Moraru O., Gornostali I., Voicov C., Mihalachi S., Zamșa E., Caraman A., Sitari A., Ungureanu C., *ationalSistemul informatic de expertizare on-line a a programelor și proiectelor din sfera științei și inovări,* în ***, *Proceedings of the Intern Conference Information and Communication Technologies*, I-st Edition, Chișinău, 2009.

Cojocaru I., Ungureanu E., *Crearea instrumentelor de memorie digitală pentru evaluarea științei: imperative și impedimente*, în ●Intellectus●, 2012, nr. 1.

Cojocaru I., *Utilizarea TIC în procesul de evaluare a cercetării științifice în Republica Moldova*, ●Analele Academiei de Studii Economice a Moldovei●, nr. 2 (11), 2013.

Cojocaru I.; Cuciureanu G.; Moraru O, *Instrumentul Bibliometric Național – sistem informatic performant, deschis, flexibil, scalabil*, Chișinău, ●Intellectus●, 2010, nr. 2.

Cojocaru I.; Cuciureanu Gh. *– Prezența actuală a cercetării din Republica Moldova în știința mondială*, Chișinău, în ●Intellectus●, 2013, nr. 2.

Cojocaru, Igor *– Suportul informațional al evaluării cercetării științifice în Republica Moldova,* teză de doctorat, Academia de Studii Economice a Moldovei, Chișinău, 2014 Cojocaru, Igor; Irina Cojocaru, *Informatizarea sferei Cercetare-Dezvoltare-Inovare din Republica Moldova în perioada 2009–2013,* Administrarea Publică, Chișinău, 2014

Croitoru Victor *– Reflecții asupra evoluției învățămîntului românesc de comunicații* în vol. Telecomunicatiile in Romania *– Pagini de istorie,* Editura Academiei Romane, Bucuresti, 2003.

Cujba R.,Cojocaru I.,Cojocaru Ir., *Extinderea Cooperării pentru Cercetare în domeniul TIC între UE, Europa de Est și Caucazul de Sud (ianuarie 2009- iunie 2011),* în ●Akademos● Chișinău, 2012, nr. 1(24)

Drăgănescu Mihai: *Din istoria telecomunicațiilor in Romania*. În volumul ***, Telecomunicațiile în România, Editura Academiei Române, București, 2003.

Drăgănescu Mihai, Realizarea de calculatoare și rețele de calculatoare în România (1953 – 1985). Comunicare la Conferința „Realizarea de calculatoare și rețele de calcula- toare în România'', organizată de Academia Română, noiembrie 2001.

Drăgănescu Mihai, Din istoria telecomunicațiilor în România. Volumul ***, Telecomu- nicațiile în Roamânia, Editura Academiei Române, București, 2003.

Filip F.G., Cojocaru I., *Economy of Culture in the Information Society based on Knowledge Science and Education Policies in Central and Eastern Europe, Balkans, Caucasus and Baltic countries,* UNESCO BRESCE, 2010.

Guran M., Pană L., Rusan M., Stăicuț E.: Transmisia de date, teleprelucrarea și rețelele de calculatoare în România, vol. ***, Telecomunicațiile în România – Pagini de istorie,

Edit. Academiei Române, București, 2003

Guran Marius, *Realizarea primei rețele de calculatoare în România – Proiectul RENAC/ RENOD (1970 – 1983*). Comunicare la Conferința „Realizarea de calculatoare și rețele de calculatoare în România'', organizată de Academia Română, noiembrie 2001.

Guran, Marius – Basic *knowledge on computers, programming and introduction to automatic data processing; Special topics in computer programming and various computer application*s – Cursuri tinute in colaborare cu specialiști ai CCUB în cadrul Programului de formare pentru studenți masteranzi din țările în curs de dezvoltare, sponsorizat de UNESCO: International Postgraduate Course in Informatics and Mathematics for Research (1973– 1974, 1974–1975).

Melnic B., Căpățână Gh., Cojocaru I., Miroliubov T., Sitar A., *Conceptul sistemului suport pentru expertiza proiectelor*, în ●Studia Universitatis●, nr. 8/2007, Chișinău

Moisil Gr. C., *Propuneri privind învățământul informaticii la Facultatea de matematică a Universității din București*. Raport alcătuit de Gr. C. Moisil, înregistrat la Facultatea de Matematică și Fizică a Universității din București (11.02.1971).

Moisil Grigore C., Activitatea Centrului de Calcul al Universității din București, volu- mul AMC, Ed. Tehnică, București, 1970,

Munteanu, Andrian – *Sistemul informațional în Republica Moldova: modernizarea acestuia în urma integrării europene a țării, în "*Studia Universitatis Moldaviae. Științe sociale●, Nr 8 (78)/2014, an. 8„ Chișinău

Petrescu, A.; Sipos, I.; Guran, M.; Dimo, P. – *Calculatorul electronic analogic MAC-1*. În „Automatica si Electronica“, Vol. 10 (nr. 4 (iulie-august) 1966)

Rus,Ioan A., Emil Muntean – *Matematica și Informatica,* Editura PROMEDIA-PLUS, Cluj-Napoca, 1998.

Rus, Vasile, *Fondarea informaticii clujene*. Editura Albastră, Cluj-Napoca, 1997.

Rusanovschi, Vitalie, Vladimir Duca; Veaceslav Onișoru, *Utilizarea serviciului electronic e-AGEPI, în "*Intellectus●, 201, nr 2, Chișinău.

Ștefăniță, Anastasia, *Information Society Development: Poland and Republic of Moldova,* teză de doctorat, Academia de Științe Economice a Moldovei, 2014.

Toma, Victor: Inceputurile informaticii românești la Institutul de Fizică Atomică (par- tea I și partea a II-a), în „Revista Academică“, ianuarie-februarie 2002.

Văduva, Ion, *Centrul de Calcul al Universității din București, creație a lui Grigore C. Moisil,* în volumul ***, Grigore C. Moisil si continuatorii sai''.Ed. Academiei, 2007.

Vaida, Dragos: Profesorul GR. C. Moisil – Pionierul informaticii in Romania. În ***,

Grigore C. Moisil și continuatorii săi, Ed. Academiei Române, 2007

Voinea, Radu Dumitru Voiculescu**,** *Pagini din trecutul învățământului tehnic superior din București (1818–1981)*. București, 2004.

În loc de concluzie - Identitatea ca modelator uman: cazul literaturii

* * * – *A Concise History of Ceylon: From the Earliest Times to the Arrival of the Portuguese in 1505,* editor Cyril Wace Nicholas, Senarat Paranavitana, 1961

* * * – *Across the Anatolian Plateau: Readings in the Archaeology of Ancient Turkey,*

David Hopkins editor, American Schools of Oriental Research, 2001

* * * – *Archaeology and Language II: correlating archaeological and linguistic hypotheses,* R.M. Blench, & M.Spriggs editori, Routledge, Londra,1998

* * * – *Atti e memorie del secondo congressointernazionale di micenologia, Roma-Napoli, 14-20 ottobre 1991*, editor A. Sacconi, Roma, 1996

* * * – *Bibliografia românească modernă (1831–1918)*, coordonator Gabriel Ștrempel, 4 vol., București, Editura Academiei, 1986–1994

* * * – Bowern, *Australian Languages: Classification and the comparative method*. Claire și Harold Koch editori, John Benjamin's Publishing House, Sydney, 2004

* * * – *Cambridge History of Africa, 2* vol., Cambridge University Press, 1978

* * * – *Catholic Encyclopedia*, Robert Appleton Company, New York, 1913

* * * – *Culorile avangardei. Arta în România. 1910–1950,* Erwin Kessler editor, Editura Institutului Cultural

* * * – *Cultura, știința și arta în județul Galați. Dicționar biobibliografic,* Galați, Biblioteca V. A. Urechia, 1973

* * * – *Dicționar de istorie veche a României*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976

* * * – *Dicționar enciclopedic Britannica*, Chișinău-București, Litera Internațional, 2008

* * * – *Dicționar enciclopedic român*, Editura Politică, 4 vol., București, 1962–1966

* * * – *Dicționar enciclopedic*, Editura Enciclopedică, 7 vol., 1993 – 2009

* * * – *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, Editura Academiei, 1979

* * * – *Eblaitica: Essays on the Ebla Archives and Eblaite Language* (Publications of the Center for Ebla Research at New York University / Eisenbrauns, Editori Cyrus Gordon și Gary Rendsburg, 4 vol. 1987, 1990, 1992, 2002

* * * – *Enciclopedia civilizației române*, Dumitru Tudor coordonator, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982

* * * – *Enciclopedia marilor personalități din istoria, știința și cultura românească de-a lungul timpului*, 2 vol.,

* * * – *Enciclopedia Sovietică Moldovenească*, 8 vol., Ivan Ivanovici Bodiul coordonator, Chișinău, Redacția Enciclopediei, 1970–1981

* * * – *Enciclopedia valorilor perimate. Războiul împotriva culturii române (1944–1999),* Bădescu N. Și Ungheanu, Mihai coordonatori, vol. I, București, Editura Pro Humanitate, 2000

* * * – *Encyclopædia Britannica*, 36 vol., Encyclopædia Britannica Inc., 2007

* * * – *Ethnologue: Languages of the world*, Editor Barbara F. Grimes, Dallas, TX: SIL International, 2000

* * * – *History of Tibet,* editor Alex. McKay în „Curzon in Association With Iias",

* * * – *Istoria învățământului din România*, Ștefan Pascu coordonator, București, Editura Didactică și Pedagogică 1971

* * * – *Les Scythes* – „Dossiers d'Archeologie", nr. 194/01.06.1994

* * * – *Maeștri ai teatrului românesc*, 2 vol., București, UATC, Editura Punct, 2001

* * * – *Mic dicționar enciclopedic*, Editura Enciclopedică română, 1972

* * * – *Past Worlds: The Times Atlas of Archaeology*, editor Christopher Scarre, Londra, Times Books, 1988

* * * – *Prehistory of North Alaska* în *Handbook of North American Indians*, vol. 5, *Arctic*, editor David Damas, Smithsonian Institut, Washington DC, 1984

* * * – *Români majoritari/români minoritari: interferențe și coabitări lingvistice, literare și etnologice*, Iași,

* * * – *Scotland After the Ice Age: Environment. Archaeology and History, 8000 BC – AD 1000.,* editori Kevin J. Edwards & Ian B.M., Edinburgh University Press, 2003

* * * – *The Aztec Empire*, îngrijirea ediției Felipe Solís, Guggenheim Museum, New York, 2004

* * * – *The Kurgan Culture and the Indo- Europeanization of Europe: Selected Articles From 1952 to 1993*, editori A.R. Dexter și K. Jones-Bley, Institute for the Study of Man, Washingdon DC, 1997

* * * – *The Luwians*, ediția Craig H. Melchert, Brill Academic Publishers, Boston, 2003

* * * – *Universitatea din Cernăuți în perioada interbelică,* Suceava, Editura Ion Grămadă, 2005
Aboe Asger – *Episodes from the Early History of Astronomy*, Springer, New York, 2001
Academică Română, 1878–1888
Aikio Ante; Angela Marcantonio – *The Uralic Language Family: Facts, Myths and Statistics* în „Word Journal of the International Linguistic
Allen J. – *The pre-Austronesian settlement of island Melanesia: Implications for Lapita*
Anthropology“, Annual Reviews Inc, Palo Alto, CA, 26/1997
archaeology, în „Transactions of the American Philosophical Society“, 86(5)/1996
Argue D.; D. Donlon; C. P. Groves; R. Wright – *Homo Floresiensis*: *microcephalic, pygmoid, Australopithecus*, or *Homo*? „Journal of Human Evolution“, 2006
Association“ 3/2003
Bachrach Bernard S. – *A History of the Alans inthe West, from their first appearance in the sources of classical antiquity through the early middle ages,* University of Minnesota
Press, 1973
Bakker Robert – *The Dinosaur Heresies*, Longman, 1986
Balacciu Jana – *Dicționar de lingviști și filologi români*, Editura Albatros, 1978
Balaci Anca – *Mic dicționar de mitologie greacă și romană*, București, Editura Mondero, 1992
Balotă Nicolae – *Caietul albastru*, 2 vol., Editura Ideea Europeană, 2007
Barnard Alan – *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology,* Routledge, Londra, 2002
Bhacker Redha și Bernadette Bhacker – *Dilmun. Digging in the Land of Magan*, vol. 50, nr. 3/1997
Bilde Per – *Flavius Josephus between Jerusalem and Rome: his Life, his Works and their Importance*. Sheffield, 1998
Blench Roger – *Archaeology, Language, and the African Past*, 2006., AltaMira Press, 2006.
Bloch Raymond – *Les Étrusques*, Paris, Presses Universitaires de France (PUF) colecția Que sais-je? Nr. 645, 1954
Blust R. – *The prehistory of the Austronesianspeaking peoples: The view from language* în „Journal of World Prehistory“ nr. 9/1995
Boardman John, I. E. S. Edwards, E. Sollberger and N. G. L. Hammond – *The Assyrian and Babylonian Empires and Other States of the Near East, from the Eighth to the Sixth Centuries BC* în * * * – *The Cambridge Ancient History*, vol. 3, partea a II.a, Hardcover, 1992
Boldan Emil – Dicționar de terminologie literară, Editura Științifică, 1970
Boltz William G. – *Early Chinese Writing* în „World Archaeology“, vol. 17, Nr. 3 (februarie 1986 – *Early Writing Systems*)
Brent Peter – *The Mongol Empire: Genghis Khan. His Triumph and his Legacy*, Book Club Associates, London. 1976
Brentjes B. – *The History of Elam and Achaemenid Persia. An Overview*, în J. M. Sasson – *Civilizations of the Ancient Near East*, Scribner, 1995
Breuer E. – *Chronological Studies to Early- Medieval Findings at the Danube Region. An Introduction to Byzantine Art at Barbaric Cemeteries*, Tettnang, 2005
Broome R. – *Aboriginal Australians*, Allen & Unwin, 2001 Alain de Libera – *Averroès et l'averroïsme*, PUF, 1991
Brown S. – *Aboriginal archeological resources in south eastTasmania: an owerview of the nature and management of Aboriginal sites*, National Parks & Wildlife Service, Hobart, 1986
Bryant Edwin – *The Quest for the Origins of Vedic Culture*. *The Indo-Aryan Migration Debate*, Oxford University Press, 2001
Bucur Marin – *Istoriografia literară românească*, București, Editura Minerva, 1973
Burroughs William J., *Climate Change in Prehistory – The end of the age of chaos*, Cambridge University Press, 2008
Busuioc N. – *Scriitori și publiciști ieșeni contemporani. Dicționar (1945–2002)*, Iași, Editura Vasiliana, 2002
Călinescu G. – *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Fundația

Regală
Callender G. – *The Minoans and the Mycenaeans: Aegean Society in the Bronze*
Cameron A. A. – *Notes on the Palaung of the Kodaung Hill tracts of Mong Mit State*,
Cantemir Dimitrie – *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otomaan* în Dimitrie Cantemir, *Operele Principelui Demetrii Cantemirii*, ediția Gr. Tocilescu, Societatea
Cartojan, Nicolae – *Istoria literaturii române vechi*, București, Editura Minerva, 1980.
Cattermole Peter John – *Building Planet Earth: Five Billion Years of Earth History,* Cambridge University Press, 2000
Cattermole Peter John – *Building Planet Earth: Five Billion Years of Earth History,* Cambridge University Press, 2000
Chadwick H. M.– *Early Scotland: the Picts, the Scots and the Welsh of Southern Scotland*, Cambridge U.P., 1949
Chahin M. – *The Kingdom of Armenia*, Dorset Press, New York, 1991
Charles Segal – *Orpheus: The Myth of the Poet,* Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1989
Chițimia C., Al. Dima – *Dicționar cronologic. Literatura română*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979
Christol M., N. Nony – *Rome et son Empire*, Hachette, Paris, 2003
Cimpoi Mihai – *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Editura Arc, 1997
Cipariu, Timotei – *Principia de Limba și de Scriptura*, Tiparul Seminariului, Blaj, 1866
Coe D. Michael – *Angkor and the Khmer Civilization*, Thames & Hudson, 2003
Colesnic Iurie – *Femei din Moldova. Enciclopedie,* Chișinău, Editura Museum, 2000
Colesnic, Iurie – *Femei din Moldova. Enciclopedie,* Chișinău, Editura Museum, 2000
Connections: Proceedings of the Tenth International Congress of Celtic Studies, Tuckwell Press, East Linton, 1999
Constantin Ilie – *Poeți români/Poètes roumains* (1951–1973), Editura Fundației Culturale Române, 1995
Cooper Jerrold S. – *The Curse of Agade,* Johns Hopkins University Press, 1983
Cowgill George – *State and Society at Teotihuacan, Mexico* în „Annual Review of
Cox & Richard – *A formal model for the geologic time scale and global stratotype section and point, compatible with geospatial information*
Crohmălniceanu Ov. S. – *Literatura română între cele două războaie mondiale*, 3 vol., Editura Minerva,
Curad. Studies in Honor of Calvert Watkins, ediția Jasanoff, Melchert, Oliver, Innsbruck 1998
Dahl O. C. – *Migration from Kalimantan to Madagascar*, Norwegian University Press / The Institute for Comparative Research in Human Culture, 1991 Daicoviciu H. – *Dacii,* Editura Enciclopedică, București, 1971
Dalley Stephanie M. – *Myths From Mesopotamia*, Oxford University Press, 1989
Däniken Erich von – *Gods from Outer Space*, Putnam, New York, 1968
Datcu Iordan – *Dicționarul etnologilor români*, 2 vol., București, Editura Saeculum I.O., 1998
Datcu Iordan – *Dicționarul folcloriștilor. Folclor muzical, coregrafic și literar românesc*, București, Editura
Desborough V. R. – *The Last Mycenaeans and Their Successors,* Oxford University Press, 1964
Dimitz, August – *History of Carniola from Ancient Times to the Year 1813* * vol. IV – *From the Asscension of Leopold I (1657) to the end of French Rule in Illyria (1813*), The Slovenian Genelogy Society Interbnational. Inc., Ljubljana, 2013
Dobzhansky T. – *Genetics of the Evolutionary Process,* Columbia University Press, New York, 1970
Dothan Trude Krakauer și Moshe Dothan – *People of the Sea: The Search for the*
Drews Robert – *The End of the Bronze Age: Changes in Warfare and the Catastrophe CA. 1200 B.C.*, Princeton University Press, 1993

Dunn Ross E. – *The Adventures of Ibn Battuta,* University of California Press, 2005
Editura Alfa, 2007
Edzard Dietz Otto – *Gudea and His Dynasty,* University of Toronto Press Incorporated. Toronto, 1997
Ellis Walter M. – *Alcibiades*, Routledge, Londra și New York, 1989
Feachem Richard – *Guide to Prehistoric Scotland,* Simon & Schuster, 1977
Findley Carter Vaughin – *The Turks in World History*, Oxford University Press, 2005
Finkel I.L, M.J. Seymour – Babylon, Oxford University Press, 2009
Finley M.I. – *The Ancient Greeks*, Penguin Books, Markham, Ontario, 1963
Flemin D. g – *Baal and Dagan in Ancient Syria* în „Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie" nr. 83/1993
Foltz Richard C. – *Religions of the Silk Road: Overland Trade and Cultural Exchange from Antiquity to the Fifteenth Century,* St. Martin's
Fornade Dan – *Who's Who – Românii din America, 500 de personalități din S.U.A. și Canada*, Montréal, Editura Danway Publications, 2000
Forsyth K. – *Abstract: The Three Writing Systems of the Picts* în *Black et all Celtic*
Fowler Jeanine D. – *An Introduction to the philosophy and religion of taoism: pathways to immortality*, Sussex Academic Press, 2005
Garbini Giovanni – *The question of the alphabet* în * * * – *The Phoenicians,* la Sabatino Moscati. și I. B. Tauris, 2001
Gauthier Henri – *Dictionnaire des noms géographiques contenus dans les textes hieroglyphiques*. Vol 7 vol., Imprimerie de l'Institut français d'archéologie orientale du Caire, 1925–1931.
genus Homo în „American Scientist" nr. 84/1996
Georgescu Haralambie – *Dicționarul enciclopedic militar*, 2 vol., București, Editura Academiei de Inalte Studii Militare, 1996–1997
Gergel Tania – *Alexander the Great*, The Penguin Group, Londra, 2004
Gernot Wilhelm – *The Hurrians*, Aris & Philips, Warminster, 1989
Gherman Ion – *Românii din jurul României*, București, Editura Vremea, 2003
Ghirshman R. – *L'Iran et la migration des Indo- Aryens et des Iraniens* în *Akten des VII. Internationalen Kongresses für Iranische Kunst und Archäologie*, München, 7.-10. septembrie/1976
Gimbutas Marija Alseikaite – *The prehistory of eastern Europe*, Mass, Peabody Museum, Cambridge, 1956
Gokhale Govind; Balkrishna – *Asoka Maurya,* Irvington Pub, 1966
GoodJack y – *The Logic of Writing and the Organization of Society*, Cambridge University Press, 1986
Gourhan, A. Leroi – *Dictionnaire de la Préhistoire*, PUF, Paris, 1988
Governamental Printer, Rangoon, 1912
Greene Kevin – *Technological Innovation and Economic Progress in the Ancient World: M.I.Finley Re-Considered*, în „The Economic History Review", serie nouă, Vol. 53, nr. 1/ februarie 2000
Griffin, New York, 1999
Grousset Réné – The empire of the Steppes, Rutgers University Press, 1989
Gutenberg David M. – *The Curse of Ham: Race and Slavery in Early Judaism, Christianity, and Islam*. Princeton University Press, 2003
Hall K.R. – *Maritime Trade and State Development in Early South East Asia*, University of Hawaii Press, Honolulu, 1985
Hambis Louis – *Asie Centrale. Histoire et civilisation*, Imprimérie Nationale, Paris, 1977
Hammond L. și M. Ostwald – *Persia, Greece and the Western Mediterranean*
Hanganu Ion – *Dicționarul presei românești (1790–1982)*, Editura Fundației Culturale Române, 1996
Hangiu I. – *Dicționar al presei literare românești (1790–1982)* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987

Heath Sir Thomas – *Aristarchus of Samos, the ancient Copernicus; a history of Greek astronomy to Aristarchus, together with Aristarchus's Treatise on the sizes and distances of the sun and moon: a new Greek text with translation and notes*, Oxford University Press,

Londra, 1913

Herodot – *Istorii*, 2 vol., ESPLA, București, 1964

Hobsbaum, Eric – *The Age of Extremes. The Short Twentieh Century, 1914–1991*, Vintage Books-Random House, New York, 1994

Hooker, J. T.; C. B. F. Walker; W. V. Davies; John Chadwick; John F. Healey; B. F. Cook și Larissa Bonfante – *Reading the Past: Ancient Writing from Cuneiform to the Alphabet*, University of California Press, Berkeley, 1990.

Huyghe Patrick – *Columbus was Last: A Heretical History of who was First*, Hyperion, New York, 1992

I. M. Diakonoff – *The Pre-History of the Armenian People*, Caravan Books, New York, 1984 * * * – *The Cambridge Ancient History,* vol. 4 din 24/11/1988, Cambridge University Press – N. G.

I.O., Vestala, 1999

Imber Colin -*The Ottoman Empire. 1300–1650. The Structure of Power*, Palgrave Macmillan, 2002

Ioannițiu Nicolae Th. – *Istoria editurii românești*, Editura Cartea Românească, 1943

Ionescu Șerban N. – *Who Was Who in Twentieth-Century Romania*, New York, East

European Monographs, Boulder Publishing House, 1994

Ivanov Viacheslav V. și Thomas Gamkrelidze – *The Early History of Indo-European Languages*, în „Scientific American“ nr. 262/3, (1990)

Jianu Ionel– *Artiști români în Occident*, București, Editura Logos și Institutul Național pentru MemoriaExilului Românesc, 2005.

Johan Reinhard, – *Machu Picchu: The Sacred Center*, Instituto Machu Picchu, Lima, 2002

Johnson Paul – *A History of the Jews*, Harper Collins, Londra, 1988

Kalman Bobbie – *India: The Culture*, Crabtree Publishing Co., Toronto, 1990

Katz J. – *How to be a Dragon in Indo-European. Hittite illuyankas and its Linguistic and Cultural Congeners in Latin, Greek, and Germanic* în *Mír*

Kayser Brauer; S. Weiss; G. Underhill; P. A. Roewer; L. W., Schiefenhšfel și M. Stoneking (2000). *Melanesian Origin of Polynesian Y Chromosomes* în „Current Biology“, 10/2000 Keen A. G. – *A Political History of the Lycians and their Relations with Foreign Powers*,

Leida, 1998

Kenoyer Jonathan – *Ancient Cities of the Indus Valley Civilization*, Oxford University Press,1998

Kernbach Victor – *Dicționar de mitologie generală*, Editura Științifică și Enciclopedică,

București, 1989

Kerrigan Michael – *Ancient Rome and the Roman Empire*, Dorling Kindersley, Londra, 2001

Khoury Philip S, Joseph Kostiner -*Tribes and State Formation in the Middle East*, University of California Press,1991

Kirch P. V. – *The Lapita Peoples: Ancestors of the Oceanic World*, Blackwell Publishers,

Oxford, 1997

Kitchen Kenneth – *Punt and how to get there*, în „Orientalia“ nr. 40/1971

Larick R., R.L. Ciochon – *The African emergence and early Asian dispersals of the*

Lazarovici M. C. – *Pre-signs of writing on Neo- Eneolithic altars, Early Symbolic System for Communication in Southeast Europe*, BAR International Series 1139, Vol. I, Oxford University Press, 2003

LebedinskIaroslav i – *Les Scythes. La civilisation nomade des steppes, VIIe-IIIe av. J.-C.*, Errance, Paris, 2003

Leendert van der Waerden Bartel – *The Heliocentric System in Greek, Persian and Hindu Astronomy* în „Annals of the New York Academy of Sciences“, 500/1987

Lencek, Rado – *To Honor Jernej Kopitar 1780–1980*, în „Papers in Slavic Phililogy“, Ann

Arbor, 1982

Lozovan Eugen – *Dacia Sacră*, Editura Saeculum, București, 2005
Luce T.J. – *The Greek Historians*, Londra, Routledge, 1997
Macrea Mihail, Octavian Floca, Nicolae Lupu, Ion Berciu – *Cetăți dacice din sudul*
Manolescu Florin – *Enciclopedia exilului literar românesc (1945–1989: scriitori, reviste, instituții, organizații)*,
Marshall Lang David – *The Georgians*, New York, 1966
Martínez Cruzado, C. Juan – *The Use of Mitochondrial DNA to Discover Pre-Columbian Migrations to the Caribbean:Results for Puerto Rico and Expectations for the Dominican Republic* în „KACIKE: The Journal of Caribbean Amerindian History and Anthropology", ediție specială, Lynne Guitar, 2002
McCluskey S. C. – *Astronomies and Cultures in Early Medieval Europe*, Cambridge University Press, 1998
Medlicott H. B. și W.T. Blandford – *A Manual of the Geology of India*, Geologic Survey, Calcutta, 1879
Mellaart, James – *"atal Hüyük: A Neolithic Town in Anatolia*, McGraw-Hill, 1967
Milanich Jerald T. – *Florida Indians and the Invasion from Europe*, Gainesville, Florida, 1995
Mojzis S – *Evidence for Life on Earth before 3800 million years ago*, în „Nature", 384/1996)
Moraru Anatol – *Literatura română postbelică (Integrări, valorificări, reconsiderări)*, Chișinău, Firma editorial-poligrafică Tipografia centrală, 1998.
Morris Ronald – *The Prehistoric Rock Art of Galloway and The Isle of Man*, Blandford Press, 1979
Munoz Paul Michel – *Early Kingdoms of the Indonesian Archipelago and the Malay*
Nicolescu N. – *Șefii de stat și de guvern ai României. 1850–2003. Mică Enciclopedie*, București, Editura Meronia, 2003
Naveh Joseph – *Early History of the Alphabet: an Introduction to West Semitic Epigraphy and Palaeography*, Magnes Press — Hebrew University, Ierusalim, 1982
Newcomb K. R., W. R. McCann – *Seismic history and seismotectonics of the Sunda Arc*, în „Journal of Geophysical Research", 1987
North J. – *Stonehenge: Ritual Origins and Astronomy*, Harper Collins, 1997
O'Connor David – *Ancient Nubia: Egypt's Rival in Africa*, University of Pennsylvania Press, 1994
O'Connor J. J. and E F Robertson – *Eratosthenes of Cyrene*, în „MacTutor School of Mathematics and Statistics", University of St Andrews, Scoția, ianuarie/1999 Olariu A., E. Alexandrescu, G. Skog, R. Hellborg, K. Stenström, M. Faarinen și P. Opermann M. – *Tracii între Arcul Carpatic și Marea Egee*, Editura Militară, București, 1988
Păcurariu Dimitrie – *Dicționar de literatură română. Scriitori, reviste, curente*, Editura Univers, 1979
Păcurariu Mircea – *Sfinți daco-romani și români*, Iași, Editura Mitropoliei Moldovei
Păcurariu Mircea– *Dicționarul teologilor români*, Editura Univers Enciclopedic, 1996
Pálóczi-Horváth A. – *Pechenegs, Cumans, Iasians: Steppe peoples in medieval Hungary*, în „Kultúra", Hereditas, Budapesta, 1989
Pârvan Vasile – *Getica, o protoistorie a Daciei*, Editura Enciclopedică, București, 1982
Petre, Dan *Asociații, cluburi, ligi, societăți. Dicționar cronologic*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983
Pettinato Giovanni – *The Archives of Ebla* și I. J.Gelb – *Thoughts about Ibla: A Preliminary Evaluation* în „Monographic Journals of the Near East, Syro-Mesopotamian Studies" 1/1 (mai 1977)
Piggott Stuart – *Scotland Before History*, Edinburgh University Press, 1982
Pingle Urmila și Christoph von Fürer-Haimendorf – *Gonds and Their Neighbours: A Study in Genetic Diversity*, Ethnographic & Folk Culture Society of India, Lucknow, 1987
Polian, Pavel – *Against their Will. The History and Geography of Forced Migrations in the USSR*, Central European University Press, Budapesta, 2004

Popa Marian – *Dicționar de literatură română contemporană*, Editura Albatros, 1977
Popescu Eugen – *Antologia personalităților culturale din exil 1940–1990*, California, San Diego, Davis Publishing House, 1992
Potts D. T. – *The Archaeology of Elam: Formation and Transformation of an Ancient Iranian State*, Cambridge University Press, 2004
Predescu Lucian – *Enciclopedia României* (Cugetarea), ediție Anastatică, București, Saeculum
Pritchard J. – *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, Princeton *publiciștilor români*, Editura Minerva, 1973.
Rene Grousset – *The Empire of the Steppes*, Rutgers University Press, 1988
Renfrew C. – *Archeology and language: The Puzzle of Indo-European Origins*, Jonathan Cape, Londra, 1987
Robert Wauchope – *Lost Tribes & Sunken Continents*, University of Chicago Press,1962
Roșu Costa – *Lexiconul jurnalisticii românești din Iugoslavia*, Editura Libertatea, Novi Sad, 1989
Roșu Costa – *Personalități din Voivodina*, Pancevo, Editura Libertatea, 2004
Routledge Curzon, nr 9/2003
Rusu Dorina – *Istoria Academiei Române. Repere cronologice*, Editura Academiei, 1992
Sanchidrián Torti J. L. – *Arte Paleolítico de la zona meridional de la Península Ibérica*, în Publicaciones del Departamento de Prehistoria de la Universidad Complutense de Madrid, „Complutum“ nr. 5/1994
Sanford Holst – *Phoenicians, Lebanon's Epic Heritage*, Cambridge and Boston Press, Los Angeles, 2005
Sanford Holst – *Phoenicians, Lebanon's Epic Heritage*, Cambridge and Boston Press, Los Angeles, 2005
Sanford Holst – *Phoenicians: Lebanon's Epic Heritage*, Cambridge and Boston Press, Los Angeles, 2005
Sanford Holst – *Phoenicians: Lebanon's Epic Heritage,* Los Angeles, Cambridge and Boston Press, 2005
Sangvichien Sood – *A knowledge of the beginning of prehistory of Thailand during the establishing of National Museum*, în „Silpakorn Gazette“, vol. 30, nr. 6/1987
Sassu Aurel – *Dicționarul biografic al literaturii române*, București, Editura Paralela 45, 2005- 2006
Satco Emil – *Enciclopedia Bucovinei*, Iași, Editura Princeps Edit, 2004
Schaefer B. E. – *Epoch of the Constellations on the Farnese Atlas and their Origin in Hipparchus's Lost Catalog*, „Journal for the History of Astronomy*“*, mai 2005
Shaw Stanford – *Empire of Gazis: The Rise and Decline of the Ottoman Empire 1290–1808* în * * * – *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey,* vol I, Cambridge University Press, 1976
Shostak Marjorie – *Nisa: The Life and Words of a Kung Woman*, Vintage Books, New York, 1983 și Bucovinei, 1994
Simion Eugen – *Scriitori români de azi*, 4 vol., Editura Cartea Românească, 1984–1989
Soucek Svat – *A History of Inner Asia*, Cambridge University Press, 1997
Spence Lewis – *Atlantis in America*, Sun Publishing Co., Santa Fe, New Mexico, 1981
Stiebing Jr William H. – *Ancient Near Eastern History And Culture*, Longman, New York, 2003
Storey Alice A. – *Radiocarbon and DNA evidence for a pre-Columbian introduction of Polynesian chickens to Chile*, PNAS, 2007/19 iunie
Straje Mihai – *Dicționar de pseudonime, alonime, anagrame, asteronime, criptonime ale scriitorilor și*
Sturdza, Mihai Dimitrie coordonator, București, Editura Simetria, 2004
Svatopluk Soucek – *A History of Inner Asia*, Cambridge University Press, 2000
Swearer Donald – *Buddhism and Society in Southeast Asia* (Anima Books, Chambersburg,

Pennsylvania, 1981

Tănase, Ion Constantin – *Enciclopedia elevului*, București, Editura Oscar Print, 2004 Țarălungă, Ecaterina – *Dicționar ilustrat al scriitorilor români*, Editura Litera Interna- țional, București-Chișinău, 2005

Taylor Jean Gelman – *Indonesia: Peoples and Histories*, Yale University Press, New Haven și Londra, 2003

Tebes Juan Manuel – *Centro y periferia en el mundo antiguo. El Negev y sus interacciones con Egipto, Asiria, y el Levante en la Edad del Hierro (1200–586 a.C.)*, CEHAO Monograph Series Vol. 1/2007

Tebes Juan Manuel – *You Shall Not Abhor an Edomite, for He is Your Brother. The Tradition of Esau and the Edomite Genealogies from an Anthropological Perspective*, „Journal of Hebrew Scriptures“, 6/2006

Temple, Robert K. G. – *The Sirius Mystery*, St. Martin's Press New York, 1976

Thiollet Jean-Pierre – *Je m'appelle Byblos*, H & D, Paris, 2005

Thompson E. A. – *A History of Attila and the Huns*, Oxford University Press, Londra, 1948

Timofte I. – *Personalități ieșene*, Iași, Editura PIM, 2004

Tomicić Zlatko – *The old Iranian origin of Croats,* în *Symposium proceedings,* 1998, editori Zlatko Tomicic & Andrija Zeljko Lovric, Cultural Center of I.R. of Iran in Croatia, Zagreb, 1999

Tyldesley Joyce – *Hatchepsut: The Female Pharaoh*, Penguin Books, 1996

Ulici Laurențiu – *Literatura română contemporană*, vol. 1, Editura Eminescu, 1995 University Press, 1955

Verstandig André – *Histoire de l'Empire parthe (-250 – 227),* Le Cri Histoire édition, Bruxelles, 2001

Villar Francisco – *Gli Indoeuropei e le origini dell'Europa*, Il Mulino, 1997

Vulcănescu Romulus – *Dicționar de etnologie.* I. *Terminologie.* II. *Personalități,* București, Editura Albatros,

W. G. Aston, (1896/1972). *Nihongi: Chronicles of Japan from the Earliest Times to A.D.* Rutland, Vermont & Tokyo

Waddell J., – *The Prehistoric Archaeology of Ireland*. Galway, 1998

Wallis Budge E. A. – *The Gods of the Egyptians,* 2 vol., Dover Publications, New York, 1969

Webber Christopher și Angus McBride – *The Thracians 700 BC-AD 46 (Men-at-Arms),* Osprey Publishing, 2001

Weizman M. – *Ebla: a revelation in archeology,* în *Funk &Wagnalis New Enciclopaedia*, Funk &Wagnalis Corporation, 1995

Wilcox Peter – *Rome's Enemies: Parthians and Sassanids*, Osprey Publishing, 1986

Wiseman Donald J., 1953 – *The Alalakh Tablets*, London:British Institute of Archaeology at Ankara; reviewed by Joan Lines in *American Journal of Archaeology* 59.4 (octombrie 1955)

Woudhuizen Fred – *The Language of the Sea Peoples*, Najade Press, Amsterdam, 1992

Zaciu, Mircea Marian Papahagi, Aurel Sasu – *Dicționarul Scriitorilor Români*, Editura Fundației Culturale Române, 5 vol., București, 1998 – 2000